

Είπαν για την

«Μου δόθηκε να γράφω σε μια γλώσσα που μιλιέται μόνον από μερικά εκατομμύρια ανθρώπων. Παρ' όλα αυτά, μια γλώσσα που μιλιέται επί δυόμισι χιλιάδες χρόνια χωρίς διακοπή και με ελάχιστες διαφορές. Η παράλογη αυτή, φαινομενικά, διάσταση αντιστοιχεί και στην υλικοπνευματική οντότητα της χώρας μου. Που είναι μικρή σε έκταση χώρου και απέραντη σε έκταση χρόνου. Και το αναφέρω όχι διόλου για να υπερηφανευθώ αλλά για να δείξω τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας ποιητής όταν χρησιμοποιεί για τα πιο αγαπημένα πράγματα, τις ίδιες λέξεις που χρησιμοποιούσαν μια Σαπφώ ή ένας Πίνδαρος π.χ. [...] Χωρίς να λησμονεί κανείς ότι στο μάκρος τόσων αιώνων δεν υπήρξε ούτε ένας, επαναλαμβάνω ούτε ένας, που να μη γράφτηκε ποίηση στην ελληνική γλώσσα. Να τι είναι το μεγάλο βάρος παράδοσης που το όργανο αυτό σηκώνει. Το παρουσιάζει ανάγλυφα η νέα ελληνική ποίηση».

Οδυσσεάς Ελύτης: Λόγος στην Ακαδημία τής Στοκχόλμης

«Πρέπει να σπουδάσουμε
καλύτερα τήν αρχαία
για νά καταλάβουμε τήν ιστορική
ἀξία τῆς δημοτικῆς».

«Γράφω τήν κοινή γλωσσάτο ὕλαοῦ' όταν ἡ
δημοτική μας δέν ἔχει μια λέξη πού μας χρειάζεται,
παίρνω τή λέξη ἀπό τήν αρχαία και προσπαθῶ νά
Τήν ταιριάξω με τή γραμματική τοῦ λαοῦ».

Γιάννης Ψυχάρης: Το Ταξίδι μου

«Από τότε [7ο π.Χ αιώνα] η ελληνική γλώσσα αποκτά μια συνεχή παράδοση που φθάνει ως την εποχή μας. Υπήρχαν βέβαια αλλαγές, αλλά δεν δημιουργήθηκε κάποιο ρήγμα στη συνέχεια, όπως έγινε ανάμεσα στα Λατινικά και τις ρομανικές γλώσσες.

Τα Αρχαία Ελληνικά δεν αποτελούν ξένη γλώσσα για τον σημερινό Έλληνα, όπως συμβαίνει με τα Αγγλοσαξονικά για τον σύγχρονο Άγγλο [...].

Η συνέχεια του λεξιλογικού της αποθέματος [τῆς Ελληνικῆς] είναι εντυπωσιακή [...].

Και παρά το γεγονός ότι υπήρξαν πολλές ανακατατάξεις των μορφολογικών σχημάτων, υπήρξε και μεγάλη συνοχή- έτσι τα Ελληνικά αποτελούν, ακόμα και σήμερα, αρκετά εμφανώς έναν αρχαϊκό, ινδοευρωπαϊκό τύπο γλώσσας, όπως τα Λατινικά ή τα Ρωσικά».

Robert Browning: Η Ελληνική Γλώσσα, Μεσαιωνική και Νέα

«Η θητεία μου στην αρχαία ελληνική γλώσσα υπήρξε η σπουδαιότερη πνευματική μου άσκηση. Στη γλώσσα αυτή υπάρχει η πληρέστερη αντιστοιχία ανάμεσα στη λέξη και στο εννοιολογικό της περιεχόμενο».

Werner Heisenberg: Αυτοβιογραφία

«Εκ των 4.900 περίπου λέξεων τῆς Καινῆς Διαθήκης σχεδόν αἱ ἡμίσειαι, ἴτοι λέξεις 2.280, λέγονται και σήμερα ἐν τῇ κοινῇ λαλιᾷ- των δέ λοιπῶν αἱ πλεῖσται μέν, 2.220, νοοῦνται καλῶς ὑπό πάντων των Ἑλλήνων ἀναγινωσκόμεναι ἢ ἀκούόμεναι, ὀλίγαι δέ μόνον, περί τὰς 400, εἶναι ἀληθῶς ἀκατανόητοι ὑπό τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ».

Γεώργιος Χατζιδάκις:

Περί τῆς ἐνό,ητος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσῆς

«Εγώ δεν ξέρω να υπάρξει παρά μία γλώσσα, η ενιαία γλώσσα, η Ελληνική, όπως εξελίχθηκε από την Αρχαία, που έφτασε να είναι το μεγάλο καμάρι μας και το μεγάλο μας στήριγμα».

Οδυσσεάς Ελύτης

ελληνική γλώσσα

«Η ελληνική γλώσσα, ο άνθρωπος, ή θάλασσα... Για κοιτάξετε πόσο θαυμάσιο πράγμα είναι να λογαριάζει κανείς πώς, από την εποχή που μίλησε ο Όμηρος ως τα σήμερα, μιλούμε, ανασαίνουμε, και τραγουδούμε με την ίδια γλώσσα. Κι αυτό δε σταμάτησε ποτέ, είτε σκεφτούμε την Κλυταιμνήστρα που μιλά στον Αγαμέμνονα, είτε την Καινή Διαθήκη, είτε τους ύμνους του Ρωμανού και τον Διγενή Ακρίτα, είτε το Κρητικό Θέατρο και τον Ερωτόκριτο, είτε τό δημοτικό τραγούδι. Και όλοι αυτοί, οι μεγάλοι και οι μικροί, που σκέφτηκαν, μίλησαν, μέτρησαν ελληνικά, δεν πρέπει να νομίζετε πώς είναι σαν ένας δρόμος, μιά σειρά Ιστορική, που χάνεται στη νύχτα των περασμένων και βρίσκεται έξω από σας. Πρέπει να σκεφτείτε πώς όλα αυτά βρίσκονται μέσα σας, τώρα, βρίσκονται μέσα σας όλα μαζί, πώς είναι τό μεδούλι των κοκάλων σας, και πώς θά τά βρείτε αν σκάψετε αρκετά βαθιά τόν εαυτό σας».

Γ. Σεφέρης: Δοκιμές Α'

«Η όλη ελληνική γλώσσα παραβάλλεται προς αρχαίο ν πολυσύνθετον μέγαρον όπερ, από τών αρχαίων χρόνων όρθιον ιστάμενον, μεταρρυθμίσεις μόνον τινάς κατά τās εκάστοτε ανάγκας υφίστατο, εν τώ συνόλω όμως τό αρχαίον σχέδιον ήτοι ή κλίσις και αί λέξεις, διετηρήθη καλώς. Πάσα δή άρα μελέτη αυτού δεν δύναται νά γένηται άλλως ή ως σύνολον και πάσα άλλη εξέτασις δεν δύναται άλλως ή ως μεθοδικό ν σφάλμα νά χαρακτηρισθη».

Γεώργιος Χατζιδάκις:
Γλωσσολογικά Έρευναί, τόμ. Α'

«Στην πραγματικότητα αυτό που μας ενδιέφερε περισσότερο ήταν να δείξουμε πόσο η ελληνική γλώσσα είναι κατάλληλη για να περιγράψει κι άλλους κόσμους εκτός απ' αυτόν μέσα στον οποίο αναπτύχθηκε. Η κατανόηση της δικής μας γλώσσας, η εκ νέου ανακάλυψη της ουσίας της: να ποια είναι η χρησιμότητα του να γνωρίζει κανείς τις ελληνικές ρίζες. Οι ελληνικές ρίζες δίνουν στη γαλλική το πιο βαθύ στήριγμα της και συγχρόνως της παρέχουν την πιο υψηλή δυνατότητα για αφαίρεση. Μακρινή πηγή του πολιτισμού μας, η Ελλάδα βρίσκεται ζωντανή μέσα στις λέξεις που λέμε. Σχηματίζει κάθε μέρα τη γλώσσα μας».

Jean Bouffartigue-Anne-Marie Delrieu: Trésors des racines grecques

«Ου μόνον ως μέσον συνεννοήσεως σύμπαντος τού ελληνικού και ελληνίζοντος κόσμου είς τά απώτατα αυτού μέρη και είς διαφορώτατα φύλα και κοινότητας εχρησίμευεν ή ζώσα ελληνική κοινή γλώσσα τών αλεξανδρεωτικών και ρωμαϊκών χρόνων, άλλα ήτο και ή γλώσσα τού Ευαγγελίου, ή γλώσσα της διεθνούς συγκοινωνίας τών βαρβάρων μετά τών Ελλήνων και τών Ρωμαίων, και δή και τών βαρβάρων προς αλλήλους, τελευταίον και επίσημος γλώσσα τού κράτους, εν Ολίγαις λέξεσιν εξετέλει έργον παγκοσμίου γλώσσης».

Karl Krumbacher: Τό πρόβλημα τής νεωτέρας γραφομένης ελληνικής

«Ο ελληνικός θρίαμβος στον πνευματικό πολιτισμό είναι ότι έδωσε τόσα πολλά σε τόσους πολλούς τομείς [...]. Τα επιτεύγματα τους στον τομέα τής γλωσσολογίας όπου ήταν εξαιρετικά δυνατοί [οι Έλληνες], δηλαδή στη θεωρία τής γραμματικής και στη γραμματική περιγραφή τής γλώσσας, είναι τόσο ισχυρά, ώστε και να αξίζει να μελετηθούν και να αντέχουν στην κριτική. Επίσης είναι τέτοια που να εμπνέουν την ευγνωμοσύνη και τον θαυμασμό μας».

R.H. Robins: A short history of linguistics

«ΗΛατινική και η Ελληνική, ιδίως η Ελληνική, αποτελούν ανεξάντλητη πηγή υλικών για τη δημιουργία επιστημονικών όρων».

Webster's New International Dictionary

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

**ΛΕΞΙΚΟ
ΤΗΣ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ**

ΜΕ ΣΧΟΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΩΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ
ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟ
ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ - ΑΝΤΙΘΕΤΩΝ
ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ
ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ

Με αξιοποίηση του ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ του
Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠΕ.

ΑΘΗΝΑ 2002

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ
ΣΤΟΥΣ ΓΝΩΣΤΟΥΣ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΟΥΣ ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΟΥΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΠΟΥ ΠΕΡΑΣΑΝ ΕΝΑ ΚΟΜΜΑΤΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥΣ
ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΣ
ΤΗ ΣΗΜΑΣΙΑ, ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ
ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΣΤΟΧΑΣΤΗΚΕ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΤΗΚΕ
Ο ΕΛΛΗΝΑΣ

Στην έκδοση του επιστημονικού έργου «Λεξικό τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας» του καθηγητή Γ. Μπαμπινιώτη πολύτιμη βοήθεια προσέφεραν οι:

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τράπαλης Γεώργιος
Λυκιαρδόπουλος Νικόλαος
Μουσιάδης Θεόδωρος
Τσαγκαράκη Ειρήνη Γαλαΐος
Ιωάννης

Δημοπούλου Βαρβάρα
Ιακώβου Μαρία Καρτάλου
Αθηνά Φιλιππάτου Μαρία

Φάρου Σπυριδούλα
Μπαμπινιώτη Φλωρίτα
Αννίνου Τζένη

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τράπαλης Γεώργιος
Μουσιάδης Θεόδωρος

Φράγκου-Κικίλια Ρίτσα
Δημάρατος Φίλιππος
Χωραφάς Ευστράτιος

Λουτριανάκη Ευαγγελία
Βολτή Λίντα Μπαμπινιώτη
Φλωρίτα

Διόρθωση τυπογραφικών δοκιμίων:
Σουλτάνης Παναγιώτης Ακριτίδου
Αριστέα

Εκδότης: ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ Ε.Π.Ε.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΤΣΙΒΕΡΙΩΤΗΣ

Μεσολογγίου 16, 163 42 Αθήνα Τηλ.:
010.99.65.443 Fax: 010.99.61.649

ISBN 960-86190-1-7

Πρώτη έκδοση: Απρίλιος 1998

Επανεκτύπωση: Ιούλιος 1998

Δεύτερη έκδοση: Ιανουάριος 2002

© Copyright ΚΕΝΤΡΟ ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ Ε.Π.Ε.

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά τον Ν. 2121/1993 και κατά τη Διεθνή Σύμβαση Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική ή μερική, η παραφρασμένη ή διασκευασμένη απόδοση του περιεχομένου (λημμάτων, σχολίων και πινάκων) του παρόντος Λεξικού με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχο-γράφησης κ.λπ. χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Γενική επιμέλεια έκδοσης:
Γεώργιος Τσιβεριώτης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί Προλόγου.....	11
Πρόλογος β' έκδοσης.....	13
Η ελληνική γλώσσα	15
Η δομή τού λεξικού	25
Οι λέξεις τού λεξικού (τα «λήμματα»)	25
Δομή τού λήμματος	26
Γραμματικές πληροφορίες	27
Οι σημασίες των λημμάτων	29
Συνώνυμα - αντώνυμα (αντίθετα)	32
Ετυμολογία.....	32
Σχόλια	34
Ορθογραφία	37
Βραχυγραφίες.....	38
Σύμβολα.....	40
ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ: Α-Ω.....	41
Λεξικογραφικό Επίμετρο: Τα λεξικά τής Νέας Ελληνικής.....	2007

ΟΔΗΓΟΣ

Το παρόν λεξικό περιέχει σημαντικούς Πίνακες και πληθώρα γλωσσικών Σχολίων* για τη χρήση τής ελληνικής γλώσσας. Πρόκειται για Πίνακες και Σχόλια (βλ. και σ. 34), που για πρώτη φορά βρίσκει κανείς σε ελληνικό λεξικό. Με τους Πίνακες ο αναγνώστης αποκτά εποπτεία διαφόρων συνόλων από πληροφορίες, οι οποίες δεν μπορούν να περιληφθούν σε μεμονωμένα λήμματα, ενώ με τα εκτενή Σχόλια ενημερώνεται για ουσιαστικά ζητήματα τής ελληνικής γλώσσας.

ΚΥΡΙΟΤΕΡΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

λέξεις με προβλήματα ορθογραφίας (σ. 1.271)	ανώνυμα ρήματα (σ. 1.539)	αριθμοί, αριθμητικά (σ. 275)	περιοδικός πίνακας στοιχείων (σ. 1.382)
μονοτονικό-πολυτονικό (σ. 1.775)	ομόηχα (σ. 1.254)	προθέσεις (σ. 1.479)	δικαστήρια (σ. 508)
συλλαβισμός (σ. 1.680)	παρώνυμα (σ. 1.351)	βαθμοί στρατιωτικών (σ. 340)	
	ινδοευρωπαϊκές γλώσσες (σ. 779)	νομίσματα διαφόρων χωρών (σ. 1.190)	

ΕΚΤΕΝΗ ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

(αναφέρονται ενδεικτικά από το πλήθος των Σχολίων τού Λεξικού)

γλώσσα	γραμματική	ερωτηματικές προτάσεις (σ. 675)	εγώ - εδώ - τώρα (σ. 548)
διάλεκτος - ιδιώματα (σ. 486)	άρθρο	λέξεις από κύρια ονόματα (σ. 976)	προφορά
αργκό	προσωπικές αντωνυμίες (σ. 1.500)	ονόματα μηνών (σ. 1.097)	δίφθογγοι - διγράμματα (σ. 517)
γαλλισμοί	υποκοριστικά	ιεραρχία-προσφωνήσεις κληρικών (σ. 902)	συνίζηση
αντιδάνεια	ποιόν ενεργείας (σ. 1.437)	άγιος	έκκρουση
Έλληνες - Γραικοί - Ρωμιοί (σ. 589)	αύξηση ρημάτων (σ. 315)	ενδυμασία	ανομοίωση
μακεδόνικη γλώσσα (σ. 1.038)	προστακτική	λαμβάνω	μεταπτώσεις
Βλάχοι	μετοχή	έχω	έκταση συνθέτων (σ. 1.706)
Τσιγγάνοι	απαρέμφατο	κάνω	-pp-
γραφή	προτασιακά επιρρήματα (σ. 655)	αλεξι-	-ία, -ια
αρκτικόλεξα	αποθετικά ρήματα (σ. 240)	αλεξι-	-ήσιος
εισαγωγικά	άρνηση	χρήματα	-αίνω
αλφάβητο	λεξικό	χρηματιστήριο	ευρό εύρο - ευρώ
δασυνόμενες λέξεις (σ. 454)			-ων, -ων, -ον

* Οι Πίνακες και τα γλωσσικά Σχόλια έχουν ενταχθεί στα οικεία λήμματα (π.χ. το Σχόλιο **γλώσσα** βρίσκεται στο λήμμα **γλώσσα**).

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Η υποδοχή τής Α' έκδοσης τού Λεξικού από το αναγνωστικό κοινό υπήρξε εντυπωσιακή. Οι αναγνώστες αγάλιασαν το έργο και βρήκαν, όπως φαίνεται, σε αυτό ό,τι κι εμείς επιδιώξαμε με την έκδοση του: ένα έργο που να βοηθάει τον αναγνώστη να λύνει τις γλωσσικές απορίες του σχετικά με τη σημασία, την ορθογραφία και τη χρήση των λέξεων· ένα έργο που να του εξηγεί τα πράγματα και να τον διδάσκει με τον τρόπο του ένα έργο που να διαβάζεται και να δίνει χρήσιμες και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τη γλώσσα μας σ'ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων, από τον πιο απλό αναγνώστη (μαθητή τού σχολείου) μέχρι τον πιο απαιτητικό (φοιτητή, εκπαιδευτικό, επιστήμονα, δάσκαλο τής γλώσσας κ.ά.).

Αισθανόμαστε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε θερμά τους πραγματικά πολυπληθείς αναγνώστες τού Λεξικού για την πρωτοφανή ανταπόκριση τους σ' ένα επιστημονικό, πρώτα και πάνω απ'όλα, λεξικογραφικό έργο όπου αποτυπώθηκαν με γνώση και με τόλμη η δύναμη, ο πλούτος και η πραγματικότητα τής Νέας Ελληνικής γλώσσας. Να ευχαριστήσουμε επίσης θερμά τους πολλούς αναγνώστες που αισθάνθηκαν την ανάγκη να επικοινωνήσουν ποικιλοτρόπως μαζί μας, για να μας συγχαρούν, να μας ενθαρρύνουν και να διατυπώσουν ποικίλες παρατηρήσεις, αρκετές από τις οποίες αξιοποιήθηκαν στο Λεξικό. Η ίδια αναγνώριση έχει προέλθει και από τον Τύπο, έντυπο και ηλεκτρονικό, που συστηματικά παραπέμπει στο Λεξικό μας ως πηγή εγκυρότητας για τις λέξεις τής γλώσσας μας.

Η Β' έκδοση διαφέρει σημαντικά από την Α' έκδοση. Πολλά νέα λήμματα έχουν προστεθεί. Λήμματα έχουν αναδιαρθρωθεί, έχουν συμπληρωθεί ή έχουν αναθεωρηθεί. Νέα σχόλια έχουν προστεθεί. Νέες ετυμολογίες ή πρόσθετες ετυμολογικές πληροφορίες έχουν εισαχθεί σε πολλά λήμματα. Γενικότερα, το λεξικογραφικό υλικό τής Α' έκδοσης έχει εμπλουτιστεί και έχει ανανεωθεί. Ο απαραίτητος χώρος για το πρόσθετο υλικό, ώστε να μην αυξηθεί ο όγκος τού Λεξικού, εξοικονομήθηκε με τη διεύρυνση των διαστάσεων των τυπογραφικών στηλών και με συμπυκνώσεις των λεξικογραφικών πληροφοριών, όπου ήταν δυνατόν. Με δυο λόγια, η Β' έκδοση αποτελεί μια σημαντικά ανανεωμένη και εμπλουτισμένη έκδοση, πολύ πέρα από τις απλές διορθώσεις λαθών που είχαν γίνει στις ανατυπώσεις τής Α' έκδοσης.

Οι εκδότες ενός έργου, και μάλιστα ενός Λεξικού τής έκτασης και τής σημασίας τού «Λεξικού τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας» τού Γ Μπαμπινιώτη, μπορούν να πουν ορισμένα πράγματα τα οποία «δεν πάνε» στο στόμα τού συγγραφέα. Έτσι, δεν διστάζουμε να πούμε στον αναγνώστη ότι κρατάει στα χέρια του το πρώτο, απολύτως σύγχρονο, εκτενές, πλήρες και με γλωσσολογικές προδιαγραφές συντεταγμένο λεξικό τής Νέας Ελληνικής. Ένα λεξικό γραμμένο από γλωσσολόγους για το ευρύτερο κοινό, για κάθε Έλληνα αναγνώστη, ανεξαρτήτως ηλικίας και μόρφωσης, επαγγέλματος και γραμματικών γνώσεων, από τον μαθητή τού σχολείου μέχρι τον επιστήμονα. Είναι δηλ. ένα λεξι-κό για όλους, βοήθημα για κάθε προσεκτικό και ευαίσθητο χρήστη τής σύγχρονης γλώσσας μας, ο οποίος θέλει να ξέρει πώς, πότε, μερικές φορές και γιατί θα χρησιμοποιήσει αυτήν ή εκείνη τη λέξη. Η πληροφόρηση τού αναγνώστη με τρόπο απλό και κατανοητό για το ακριβές σημασιολογικό περιεχόμενο μιας λέξης, για τη σωστή χρήση της, για το πώς είναι σωστό να γράφεται, για τη διαφορά της από άλλες παρεμφερούς σημασίας λέξεις, για την προέλευση τής λέξης κ.λπ. είναι κύριο χαρακτηριστικό τού παρόντος Λεξικού, το οποίο επιδιώξαμε να αποτελέσει ένα εύχρηστο βοήθημα για τις πραγματικές ανάγκες τής γλωσσικής επικοινωνίας τού Έλληνα.

Καλούμε τον αναγνώστη να προσέξει τρία κύρια και ξεχωριστά χαρακτηριστικά αυτού τού Λεξικού: Πρώτον, τα Σχόλια που καθιστούν το Λεξικό πολύτιμο εργαλείο για τις γνώσεις που προσφέρει ως προς την προσεγμένη και σωστή χρήση των λέξεων. Τέτοια σχόλια, απόρροια τής πείρας και τής γνώσης τού καθηγητή Γ Μπαμπινιώτη, δεν θα βρει ο αναγνώστης σε άλλο ελληνικό λεξικό. Δεύτερον, τη δομή και την τυπογραφική εμφά-

νιση τού Λεξικού που βοηθούν τον αναγνώστη να μπορεί να διακρίνει με την πρώτη κιόλας ματιά τη «φυσιογνωμία» κάθε λήμματος, δηλ. τη διάρθρωση του και τη θέση κάθε πληροφορίας που αναζητεί. Τρίτον, την ετυμολογία όλων των λέξεων τής σύγχρονης γλώσσας, κι όταν ακόμα είναι αρχαίες, πράγμα που ικανοποιεί την έμφυτη περιέργεια όλων να γνωρίσουν την προέλευση μιας λέξης.

Οι ευχαριστίες μας στον καθηγητή κ. Γεώργιο Μπαμπινιώτη και σε όλους όσους συνεργάστηκαν μαζί του για να φτάσει το Λεξικό στην τελική του μορφή είναι ειλικρινείς και θερμές, γιατί πιστεύουμε ότι με την πείρα και την εγκυρότητα του έδωσε ένα έργο που θα βοηθήσει αποφασιστικά στην καλύτερη γνώση και χρήση τής ελληνικής γλώσσας.

Ιανουάριος 2002 ΚΕΝΤΡΟ
ΛΕΞΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ΕΠΕ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β' ΕΚΔΟΣΗΣ

Από την επομένη τής κυκλοφορήσεως τής πρώτης έκδοσης τού παρόντος «Λεξικού τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας», από τον Απρίλιο τού 1998, άρχισε η εργασία για την προετοιμασία τής δεύτερης έκδοσης, η οποία ολοκληρώθηκε στα τέλη τού 2001. Εκτός από τον όγκο τής δικής μας συγγραφικής εργασίας, πολλά χρειάστηκε ακόμη να γίνουν με τη βοήθεια πολλών, αφού το Λεξικό ως καταγραφή ενός ζωντανού, δυναμικού και εξελισσόμενου οργανισμού, ως καταγραφή τής γλώσσας των Ελλήνων, οφείλει να παρακολουθεί και να καταγράφει αδιαλείπτως τη δυναμική έκφραση τού προφορικού και γραπτού λόγου των ομιλητών τής ελληνικής γλώσσας. Και αυτό είναι έργο τιτάναιο, αλλά, ευτυχώς, όχι σισύφειο. Μπορούμε, μετά λόγου γνώσεως, να διαβεβαιώσουμε ότι η σύγχρονη γραπτή και προφορική έκφραση των Ελλήνων έχει αποτυπωθεί στην πραγματική της έκταση και, επιστημονικώς, με τον καλύτερο δυνατό και υπεύθυνο τρόπο μέσα στις σελίδες τού Λεξικού που κρατεί ο αναγνώστης στα χέρια του.

Το παρόν Λεξικό, με τον τεράστιο μόχθο που καταβλήθηκε για την εκπόνηση του, με την επιστημονική εγκυρότητα του, με τη σύλληψη και την οργάνωση τού έργου μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια τής δομής του και, κυρίως, με την ποιότητα τής σύνταξης των λημμάτων του (ορισμών - παραδειγμάτων - σχολίων - πινάκων), καθιερώθηκε στη συνείδηση των Ελλήνων αναγνωστών και των ξένων μελετητών τής γλώσσας μας. Επιπλέον, έγινε απαραίτητο βοήθημα για όσους μιλούν και γράφουν την Ελληνική, καθώς και σταθερό σημείο αναφοράς, οσάκις γίνεται λόγος για την ορθότητα μιας σημασίας, για την ορθή γραφή μιας λέξης ή για το αν υπάρχει, αν λέγεται ή και πώς χρησιμοποιείται στον λόγο αυτή ή εκείνη η ελληνική λέξη. Το πραγματικό αυτό γεγονός δικαίωσε τον μόχθο και τις προσδοκίες τού συγγραφέα, αλλά γέννησε συγχρόνως σ' αυτόν την υποχρέωση να συνεχίσει χωρίς καθυστέρηση την προσπάθεια συμπλήρωσης τού έργου με νέο λεξιλογικό υλικό για την επιδίωξη τής ακόμη μεγαλύτερης βελτίωσης τού έργου με νέες ή επιπρόσθετες λεξικογραφικές πληροφορίες.

Η γενικότερη εκτίμηση των Ελλήνων αναγνωστών ότι το παρόν Λεξικό αποτελεί την πιο ζωντανή, πιστή και εύτολμη καταγραφή τής σύγχρονης πραγματικότητας τής ελληνικής γλώσσας, μάς υποχρέωσε να συνεχίσουμε το έργο μας με αμείωτη ένταση, με συνεχή αναζήτηση ακόμη και μέχρι τη στιγμή που γράφονται οι γραμμές αυτές, μας οδήγησε δε να προστρέξουμε στις γνώσεις επιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων για τον έλεγχο και την πληρότητα ορισμένων επιστημονικών ιδίως όρων. Έτσι, και από τη θέση αυτή επιθυμούμε να εκφράσουμε τις θερμές ευχαριστίες μας στους πανεπιστημιακούς καθηγητές και τους άλλους ειδικούς οι οποίοι συνέδραμαν το έργο μας με τον έλεγχο επιλεγμένων ειδικών λημμάτων. Ευχαριστούμε τους πανεπιστημιακούς καθηγητές Βλα-σιο Φειδά, Βασίλειο Κιόρτση, Γεώργιο Μέργο, Βασίλειο Λαμπρινουδάκη, Γεώργιο Παπα-κωνσταντίνου, Χρήστο Κλαίρη, Ιωάννη Παρασκευόπουλο, Γεώργιο Κασιμάτη, Κωνσταντίνο Σβολόπουλο, Δημήτριο Δημητράκο, Βασίλειο Κλεισούρα, Κυριάκο Κατσιμάνη, καθώς και τους εκλεκτούς επιστήμονες Βίκα Γκιζελή, Αναστάσιο Σκιαδά, Γεράσιμο Ρηγάτο, Αστέριο Τσαντούλα, Μανόλη Αναγνωστόπουλο, Κωστή Δεμερτζή, Φρίξο Δήμου, Μαργαρίτα Μεταξά, Σουλτάνα Χατζηδήμου, Παναγιώτη Τσιβεριώτη και Δημήτρη Μπαμπινιώτη. Η βοήθεια τους υπήρξε πολύτιμη. Οποιοσδήποτε παραλείψει ή οποιαδήποτε πιθανά αστοχήματα στα ειδικά λήμματα βαρύνουν, όπως είναι αυτονόητο, αποκλειστικά τον γράφοντα, ο οποίος είχε και την τελική ευθύνη τής αποδοχής ή μη, καθώς και τής λεκτικής διατύπωσης ποικίλων υποδείξεων και παρατηρήσεων που έγιναν. Ιδιαίτερα ευχαριστούμε επίσης τους συναδέλφους γλωσσολόγους Χριστόφορο Χαραλαμπίκη, Νικόλαο Κοντοσόπουλο, Μενέλαο Χριστοδούλου, Μαρία Ιακώβου και Νέλλη Παππά, καθώς και τους φίλους τού Λεξικού Αδάμ Αδάμ, Γεώργιο Κοκοσούλα και Νικόλαο Κληρόπουλο για τις ουσιώδεις παρατηρήσεις τους, που αξιοποιήθηκαν διαφοροτρόπως στο Λεξικό.

Οι έμπειροι φιλόλογοι Φίλιππος Δημάρατος, Ρίτσα Φράγκου-Κικίλια και Ευστράτιος Χωραφάς ανέλαβαν να μελετήσουν συγκεκριμένα τμήματα τού Λεξικού. Οι παρατηρή-

σεις και τα σχόλια τους σε διάφορα ερμηνεύματα βοήθησαν σημαντικά. Νέο υλικό συγκέντρωσαν στις αλληπάλληλες αποδελτιώσεις γραπτού και προφορικού λόγου τής σύγχρονης Ελληνικής οι γλωσσολόγοι Μαρίνα Βασιλείου, Αναστασία Βρακά, Βαρβάρα Καρζή, Ευτυχία Παπατζανάκη και Νέλλη Παππά. Ειδικές εργασίες στον έλεγχο λημμάτων του Λεξικού και στη διόρθωση ανέλαβαν οι φιλόλογοι Ευαγγελία Αουτριανάκη, Λίντα Βολτή και Φλωρίτα Μπαμπινιώτη, οι οποίες βοήθησαν ουσιαστικά στη δεύτερη έκδοση του Λεξικού. Την ευθύνη των τυπογραφικών διορθώσεων τής δεύτερης έκδοσης, που συνοδεύτηκαν από εύστοχες παρατηρήσεις και υποδείξεις, είχε ο γλωσσολόγος Παναγιώτης Σουλτάνης, επικουρούμενος από την Αριστέα Ακριτίδου. Ευχαριστίες θερμές και ειλικρινείς εκφράζονται προς όλους αυτούς τους επιστήμονες, οι οποίοι μας βοήθησαν σε ουσιώδεις βελτιώσεις τού Λεξικού.

Τον συντονισμό των λεξικογραφικών εργασιών τής δεύτερης έκδοσης είχε ο γλωσσολόγος Γεώργιος Τράπαλης, εκλεκτός επιστήμονας, προικισμένος με λεπτή γλωσσική και λεξικογραφική αίσθηση. Ιδιαίτερα τον ευχαριστώ για την πολύτιμη συμβολή του. Τον έλεγχο τής ετυμολογίας είχε ο γλωσσολόγος Θεόδωρος Μωυσιάδης, ο οποίος έχει ειδική επιστημονική ενασχόληση και επίδοση στον κλάδο αυτόν τής γλωσσικής επιστήμης-

Τέλος, σημαντικά βοήθησε στη δεύτερη έκδοση και το υλικό που αντλήσαμε, όπου χρειάστηκε, από τον ηλεκτρονικό Εθνικό Θησαυρό τής Ελληνικής Γλώσσας τού Ινστιτούτου Επεξεργασίας τού Λόγου (ΙΕΛ). Στον ακάματο ερευνητή τής ελληνικής γλώσσας καθηγητή τής πληροφορικής Γεώργιο Καραγιάννη, διευθυντή τού ΙΕΛ, εκφράζουμε και από τη θέση αυτή τις ευχαριστίες μας.

Θα ήθελα για μια ακόμη φορά να ευχαριστήσω από καρδιάς το αναρίθμητο -πραγματικά αναρίθμητο- πλήθος των Ελλήνων αναγνωστών τού Λεξικού, οι οποίοι με διάφορους τρόπους (επιστολές, τηλεφωνήματα, αποστολή πληροφοριών, προφορικές ενημερώσεις κ.λπ.) επισήμαναν, με συγκινητικό ενδιαφέρον για το Λεξικό και τη γλώσσα μας, διάφορες πτυχές (σημασίας, χρήσης, ορθογραφίας, ετυμολογίας κ.λπ.) λημμάτων τού Λεξικού, πράγμα που μας οδήγησε να επανεξετάσουμε τις πληροφορίες μας για ορισμένα από αυτά. Αυτή η άμεση, γνήσια και άδολη ανταπόκριση των αναγνωστών τού Λεξικού, οι οποίοι είχαν πάντοτε έναν καλό λόγο για το πόσο έχουν βοηθηθεί, σε πόσο μεγάλη έκταση το χρησιμοποιούν και πόσο στενά έχουν συνδεθεί με διάφορες πλευρές τού Λεξικού (άλλος με την ετυμολογία, άλλος με τις φράσεις, άλλος με τα σχόλια κ.λπ.), είναι η καλύτερη ανταμοιβή τού συγγραφέα και όσων βοήθησαν στο να γίνει το Λεξικό μας καλύτερο.

Για μια ακόμη φορά θέλω να πω κάτι που αισθάνομαι ως εσωτερική οφειλή: αυτό το Λεξικό δεν θα είχε πάρει τη μορφή που έχει ούτε θα μπορούσε να έχει επιτευχθεί και η παρούσα δεύτερη έκδοση του σε σχετικά σύντομο χρόνο (τρία χρόνια), αν δεν είχε σε όλα του τα στάδια την άμεση και αμέριστη στήριξη τού λαμπρού εκδότη και γνώστη τής τέχνης τής σύγχρονης τυπογραφίας, τού κ. Γεωργίου Τσιβεριώτη. Τον ευχαριστώ ειλικρινώς και από τη θέση αυτή.

Ιανουάριος 2002

Γ. Μπαμπινιώτης

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ*

Η νέα ελληνική γλώσσα δεν είναι υπόθεση των τελευταίων τριάντα ή πενήντα ετών αποτελεί προϊόν αδιάκοπης εξέλιξης 40 και πλέον αιώνων. Ο ιστορικά ενιαίος χαρακτήρας της ελληνικής γλώσσας (παρ' όλες τις δομικές μεταβολές που υπέστη στο πέρασμα τόνων αιώνων) δεν επιτρέπει να κατανοήσουμε εις βάθος τη σύγχρονη μορφή της Ελληνικής χωρίς ευρύτερη εποπτεία ολόκληρης της ελληνικής γλώσσας. Γι' αυτό κρίναμε σκόπιμο να προτάξουμε στο Λεξικό μια συνοπτική *Εισαγωγή* με τίτλο «Η ελληνική γλώσσα». Η Εισαγωγή περιλαμβάνει μια γενική επισκόπηση της Ελληνικής και αναφέρεται, ειδικότερα, στην ιδιαιτερότητα της ελληνικής γλώσσας, στην καταγωγή, στις ιστορικές περιόδους, στη δομή και εξέλιξη, στο λεξιλόγιο της Ελληνικής, στο γλωσσικό ζήτημα και στην αναγνώριση της Νεοελληνικής (ή δημοτικής) ως επίσημης γλώσσας της Εκπαίδευσης και της Δημόσιας Διοίκησης το 1976. Πολλά από όσα γράφονται στο Λεξικό είτε στην ετυμολογία των λέξεων είτε στη σημασία είτε στις γραμματικές και συντακτικές πληροφορίες είτε στα Σχόλια για τη χρήση των λέξεων κ.λπ. φωτίζονται ακόμη περισσότερο, αν συνδεθούν με τη γενικότερη θεώρηση της ελληνικής γλώσσας που ακολουθεί.

Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Ότι η ελληνική γλώσσα κατέχει ξεχωριστή θέση ανάμεσα στις 2.700 γλώσσες του κόσμου αποτελεί απλή εμπειρική διαπίστωση. Όσο είναι ορθό ότι, σύμφωνα με τα διδάγματα της γλωσσικής επιστήμης, όλες οι γλώσσες των λαών (οι «φυσικές» ή «εθνικές» λεγόμενες γλώσσες) ως συστήματα επικοινωνίας είναι ισότιμες, άλλο τόσο είναι αληθές ότι ορισμένες γλώσσες που σήκωσαν το βάρος ανεπτυγμένων μορφών πολιτισμού του ανθρώπου γνώρισαν μια καλλιέργεια που τις ξεχωρίζει από τις άλλες. Κατεξοχήν καλλιεργημένη γλώσσα είναι η Ελληνική, αφού σμιλεύτηκε επί 30 και πλέον αιώνες στην έκφραση λεπτών εννοιών της φιλοσοφίας και της επιστήμης, αδρών εννοιών του πολιτικού λόγου και των πολιτικών θεσμών, σύνθετων εννοιών του ευαγγελικού λόγου και της πατερικής θεολογίας, καθώς και βαθιών στοχαστικών εννοιών του αρχαίου δράματος, της πεζογραφίας και της ποίησης. Η παρατήρηση του Οδυσσέα Ελύτη (στην ομιλία του κατά την τελετή που του απονεμήθηκε το βραβείο Νόμπελ λογοτεχνίας τον Δεκέμβριο του 1979) ότι «στο μάκρος είκοσι πέντε αιώνων δεν υπήρξε ούτε ένας, επαναλαμβανόμενος ούτε ένας, που να μην γράφτηκε ποίηση στην ελληνική γλώσσα. Να τι είναι το μεγάλο βάρος παράδοσης που το όργανο αυτό σηκώνει», εξηγεί, από την πλευρά του δημιουργού, την προνομιακή θέση της Ελληνικής ανάμεσα στις γλώσσες του κόσμου.

Δεν είναι, βέβαια, τυχαίο ότι η διεθνής επιστημονική γλώσσα σχημάτισε -και σχηματίζει και σήμερα- τους περισσότερους όρους σε διάφορες περιοχές της επιστήμης (ιατρική, φυσική, φιλολογία, φιλοσοφία, θεολογία, τεχνολογία κ.ά.) καταφεύγοντας σε ελληνικές ρίζες, λέξεις ή συστατικά. Μέσα δε από τα μεγάλα κείμενα του ελληνικού στοχασμού, τα κείμενα του Πλάτωνα ή του Αριστοτέλη, του Ομήρου, του Ησιόδου ή του Πινδάρου, του Αισχύλου, του Σοφοκλή ή του Ευριπίδη, του Θουκυδίδη, του Ξενοφώντα, του Δημοσθένη, του Πολυβίου ή του Πλουτάρχου, μέσα από τα κείμενα του ελληνικά εκφρασμένου Ευαγγελίου, των Πατέρων της Εκκλησίας, της βυζαντινής υμνογραφίας κ.λπ., οι λέξεις-έννοιες της Ελληνικής πέρασαν στον καθημερινό, ιδίως τον πιο απαιτητικό, λόγο των Ευρωπαίων και δι' αυτών στις περισσότερες άλλες γλώσσες¹. Λέξεις όπως *θεωρία* και *εμπειρία*, *μέθοδος*, *οργάνωση* και *σύστημα*, *ανάλυση* και *σύνθεση*, *ιδέα*, *θέση* και *θέμα*, *κρίση* και *κριτήρια*, *πρόβλημα* και *πρόγραμμα*, *σφαίρα* και *ατμόσφαιρα*, *εποχή* και *περίοδος*, *ενθουσιασμός*, *μαγεία* και *μυστήριο*, *συμμετρία*, *μουσική*, *τόνος*, *ρυθμός*, *μελωδία* και *ορχήστρα*, *πολι-*

τική και *δημοκρατία*, *διάλογος* και *μονόλογος*, *ενέργεια* και *πάθος*, *ποίηση*, *θέατρο* και *δράμα*, *ιστορία* και *τεχνολογία*, *σχολείο*, *μηχανή* αλλά και *αυτόματος* και *ατομικός* και *ηλεκτρονικός*, αυτό το ίδιο το όνομα *Ευρώπη* και *χιλιάδες* άλλες λέξεις έχουν καταστεί λέξεις του διεθνούς λεξιλογίου, που οι απλοί ομιλητές της Αγγλικής, της Δανικής ή της Ιαπωνικής ούτε καν υποψιάζονται, κατά κανόνα, ότι είναι ελληνικά δάνεια στη γλώσσα τους. Από τις 166.724 αγγλικές, λ.χ., λέξεις, που περιλαμβάνονται στο αγγλικό λεξικό του Webster, υπολογίζεται ότι 35.136 λέξεις είναι ελληνικές ή ελληνογενείς².

Την οικουμενικότητα της ελληνικής γλώσσας μπορεί κανείς να τη συλλάβει διττά: α) *αξιολογικά*- τα ανεπανάληπτα σε σύλληψη, πρωτοτυπία, βάθος και πλούτο ιδεών κείμενα των μεγάλων Ελλήνων στοχαστών είναι φυσικό να επέδρασαν και καθάρως γλωσσικά, μια που οι ιδέες έχουν ως όχημα τις λέξεις. Όπως παρατηρεί ο μεγάλος γλωσσολόγος R.H. Robins³: «Η πνευματική ζωή της Ευρώπης στο σύνολο της -η φιλοσοφική, η ηθική, η πολιτική και η αισθητική της σκέψη- έλκει την καταγωγή από το έργο των Ελλήνων στοχαστών. Και σήμερα ακόμη, όλο ξαναγυρνάμε πίσω σε ό,τι έχει αφήσει η πνευματική δραστηριότητα των Ελλήνων, αναζητώντας ερεθίσματα και κουράγιο. Με τους Έλληνες, όσο με κανέναν άλλον αρχαίο ή σύγχρονο πολιτισμό, ο σύγχρονος άνθρωπος αισθάνεται μιαν αναντίρρητη πνευματική συγγένεια». β) *ιστορικά*- η Ελληνική, στη μετακλασική περίοδο με τον Αλέξανδρο, υπήρξε η πρώτη παγκόσμια γλώσσα, γλώσσα των συναλλαγών πολλών λαών (lingua franca) και συγχρόνως γλώσσα πολιτισμική (Kultursprache). Ο Γερμανός βυζαντινολόγος Karl Krumbacher (γνωστός από τη διαμάχη του με τον Χατζιδάκι για το γλωσσικό ζήτημα) έχει γράψει: «Ου μόνον ως μέσον συνεννόησης σύμπαντος του ελληνικού και ελληνίζοντος κόσμου εις τα απώτατα αυτού μέρη και εις διαφορώτα-τα φύλα και κοινότητας έχρησιμευεν ή ζώσα ελληνική κοινή γλώσσα των αλεξανδρεωτικών και ρωμαϊκών χρόνων, άλλα ητο και ή γλώσσα του Ευαγγελίου, ή γλώσσα της διεθνούς συγκοινωνίας των βαρβάρων μετά των Ελλήνων και των Ρωμαίων, και δὴ και των βαρβάρων προς αλλήλους, τελευταίων και επίσημος γλώσσατοϋκράτους, εν ολίγαις λέξεσιν ἐξετέλει έργον παγκοσμίου γλώσσης»⁴.

Υπάρχει, όμως, και μια τρίτη διάσταση του οικουμενικού χαρακτήρα της ελληνικής γλώσσας, που δεν έχει αρκούντως προσεχθεί: το γεγονός ότι οι Έλληνες υπήρξαν οι ίδιοι οι πρώ-

* Από εκτενέστερο άρθρο του Γ. Μπαμπινιώτη για την ελληνική γλώσσα, δημοσιευμένο στον τόμο «Ελλάς» της Εγκυκλοπαίδειας «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» (σ. 15 κ.εξ.).

1. Πβ. Γ. Μπαμπινιώτη, *Ελληνική γλώσσα: παρελθόν, παρόν, μέλλον*, Αθήνα: Εκδ. Gutenberg 1994, σ. κα'-λστ' («Υφή και ιδιαιτερότητα της ελληνικής γλώσσας»).

2. Αρ.στ. Κωνσταντινίδη, *Οι ελληνικές λέξεις στην αγγλική γλώσσα*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. VII.

3. R.H. Robins, *A short History of Linguistics*, London: Longman 1990', σ. 13.

4. K. Krumbacher, *Τὸ πρόβλημα τῆς νεωτέρας γραφομένης Ἑλληνικῆς*, Αθήνα: Εκδ. Μαρασλή 1905, σ. 31.

τοι μελετητές της ελληνικής και, γενικότερα, της ανθρώπινης γλώσσας σε συνδυασμό με το ότι η ανάλυση της ελληνικής γλώσσας από τους αρχαίους γραμματικούς και φιλοσόφους απετέλεσε (μέσω της Λατινικής) τη βάση της ανάλυσης όλων των μετέπειτα γλωσσών. Και είναι μεν αλήθεια ότι οι αρχαίοι Ινδοί γραμματικοί προηγήθηκαν χρονικά στη σύνταξη της πρώτης γραμματικής. Ο Panini, ο συντάκτης της *Astadhyañi* («Οκτώ βιβλία»), της πρώτης γραμματικής της αρχαίας ινδικής γλώσσας, έζησε ανάμεσα στο 600 και στο 300 π.Χ. Ωστόσο, η γραμματική του Panini δεν έγινε ευρύτερα γνωστή στη Δύση πριν από τον 19ο αιώνα και δεν επηρέασε τη γενικότερη εξέλιξη της σπουδής της γλώσσας. Αυτό συνέβη μόνο με την ελληνική γραμματική θεωρία και πράξη και τη δημιουργική προέκτασή της, τη Λατινική. Εν ολίγοις, η ελληνική γλώσσα ως κύρια μορφή «μεταγλώσσας» (λόγου περί γλώσσας), μέσα από τη σχολική-παραδοσιακή γραμματική και μέσα από την Παιδεία (ιδίως από τους χρόνους της Αναγέννησης) απέκτησε τη φήμη της κατεξοχήν καλλιεργημένης γλώσσας, γλώσσας με υψηλό επικοινωνιακό γόητρο και κύρος. Η παρατήρησή του R. H. Robins⁵ είναι και γι' αυτό το θέμα πολύ ενδεικτική: «Ο ελληνικός θρίαμβος στον πνευματικό πολιτισμό είναι ότι έδωσε τόσα πολλά σε τόσους πολλούς τομείς [...]. Τα επιτεύγματα τους στον τομέα της γλωσσολογίας όπου ήταν εξαιρετικά δυνατοί, δηλαδή στη θεωρία της γραμματικής και στη γραμματική περιγραφή της γλώσσας, είναι τόσο ισχυρά, ώστε και να αξίζει να μελετηθούν και να αντέχουν στην κριτική. Επίσης είναι τέτοια που να εμπνέουν την ευγνωμοσύνη και τον θαυμασμό μας».

Τέλος, η οικουμενικότητα της Ελληνικής δεν είναι άσχετη προς το κύρος που απέκτησε διεθνώς η Ελληνική ως η γλώσσα της Καινής Διαθήκης, η γλώσσα των μεγάλων Πατέρων της Χριστιανικής Εκκλησίας και, καθόλου λιγότερο, ως η κατεξοχήν γλώσσα της υμνογραφίας και της εκκλησιαστικής λατρείας (Θείας Λειτουργίας του Ιωάννου του Χρυσοστόμου και του Μεγάλου Βασιλείου). Η Ελληνική συνδέεται επίσης με την ελληνική μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης από τους Εβδομήκοντα για τις ανάγκες των Ιουδαϊκών Κοινοτήτων της Ανατολής που ήταν ελληνόφωνες εκείνη την εποχή. Η επιμονή του Εράσμου, του μεγάλου Ολλανδού φιλόλογου της Αναγέννησης και πρώτου εκδότη του ελληνικού κειμένου της Καινής Διαθήκης (το οποίο ως «Textus Receptus» εξακολουθούσε να χρησιμοποιείται σε ευρύτερη χρήση μέχρι την έκδοσή της Καινής Διαθήκης από τον Eberhard Nestle το 1898), ότι δεν νοείται θεολόγος που να μη γνωρίζει την ελληνική γλώσσα, γιατί θα είναι ανίκανος να πλησιάσει τη γλώσσα της Καινής Διαθήκης στο πρωτότυπο, είναι ενδεικτική της αίγλης της ελληνικής γλώσσας στους κόλπους του Χριστιανισμού. Αλλωστε, η κυριαρχία του Χριστιανικού Βυζαντίου στον Μεσαίωνα, μαζί με την ακτινοβολία, τον πολιτισμό και τη θρησκεία του Βυζαντίου, περνούσε και στην ελληνική γλώσσα, της οποίας το κύρος ήταν τέτοιο, ώστε έγινε αμέσως αποδεκτή και άρχισε να διδάσκεται στη Δύση από τους Λογίους του Βυζαντίου που κατέφυγαν εκεί λίγο πριν και μετά την πτώση της Βασιλεύουσας, γεγονός που υπήρξε και η απαρχή της Αναγέννησης στη Δύση.

Ωστόσο, δεν είναι μόνον η μοναδική από μεγάλα πνεύματα καλλιέργεια της στον γραπτό και τον προφορικό λόγο και η οικουμενικότητα της που κατέστησαν την Ελληνική μια ξεχωριστή γλώσσα. Είναι και το γεγονός ότι στη γλώσσα αυτή έχουμε προφορική παράδοση τουλάχιστον 4.000 χρόνων και γραπτή παράδοση 3.500 ετών (με μοναδικό -με τα μέχρι τούδε επιγραφικά ευρήματα- χάσμα την περίοδο από το 1200 μέχρι τον 8ο π.Χ. αιώνα). Όπως έχει παρατηρηθεί, η Ελληνική είναι μοναδικό για γλωσσολόγους παράδειγμα μελέτης της εξέλιξης μιας φυσικής γλώσσας σε τόσο μακρό χρόνο. Αντίθετα προς άλλες γνωστές αρχαίες γλώσσες, όπως την αρχαία Αιγυπτιακή ή την Ακκαδική (που αντικατέστησε τη Σουμεριακή στην αρχαία Μεσοποταμία), οι οποίες χάθηκαν ως γλώσσες νορίς,

η Ελληνική διατηρείται πάνω από 40 αιώνες τώρα ως ζωντανή στην εξέλιξη της γλώσσα. Ο προσεκτικός, μάλιστα, κριτής των πραγμάτων θα πρέπει να αποφύγει να συγκρίνει την Ελληνική, λ.χ., με τη Λατινική-Ιταλική, που βρίσκονται σε εντελώς διαφορετική σχέση, ή ακόμη και με την Κινεζική ή τη Σανσκριτική. Η Κινεζική επιβίωσε μεν από το 1500 π.Χ. μέχρι τις αρχές του αιώνα μας (οπότε αντικαταστάθηκε από τις νεότερες γλώσσες-διαλέκτους) υπό την ονομασία *wé-yán*, αλλά μόνον ως φιλολογική γλώσσα. Η δε Σανσκριτική (αρχαία Ινδική) σώθηκε επίσης μόνο σε περιορισμένες και εξειδικευμένες χρήσεις αρχαϊζουσας (θρησκευτικής ιδίως) γλώσσας.

Σε σχέση και με αυτές ακόμη τις εξαιρετικές περιπτώσεις γλωσσών, η Ελληνική αποτελεί μοναδικό παράδειγμα γλώσσας με αδιάσπαστη ιστορική συνέχεια και με τέτοια δομική και λεξιλογική συνοχή, που να επιτρέπει να μιλάμε για μια *ενιαία ελληνική γλώσσα* από την αρχαιότητα έως σήμερα. Με αυτό εννοούμε ότι ο ίδιος λαός, οι Έλληνες, στον ίδιο γεωγραφικό χώρο, την Ελλάδα, χωρίς διακοπή 40 αιώνες τώρα μιλάει και γράφει -με την ίδια γραφή (από τον 8ο π.Χ. αιώνα) και την ίδια ορθογραφία (από το 400 π.Χ.)- την ίδια γλώσσα, την Ελληνική. Αυτό δεν σημαίνει, φυσικά, ότι η γλώσσα του Ξενοφώντα ή του Πλάτωνα ή του Πλουτάρχου είναι φωνολογικά, γραμματικά και λεξιλογικά ίδια και απaráλλακτη η γλώσσα που μιλάμε και γράφουμε στα τέλη του 20ού αιώνα! Μεταβολές στην προφορά, στη γραμματικοσυντακτική δομή και στο λεξιλόγιο της Ελληνικής πραγματοποιήθηκαν πολλές. Ωστόσο, ούτε η δομική φυσιογνωμία της Ελληνικής ούτε το λεξιλόγιο της αλλοιώθηκαν τόσο πολύ, ώστε να μη γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται για την ίδια γλώσσα. Ο δομικός σκελετός της Ελληνικής, τα κύρια χαρακτηριστικά της δομής της αρχαίας ελληνικής γλώσσας (η διάκριση, λ.χ., πτώσεως, αριθμού και γένους στα ουσιαστικά και τα επίθετα ή η διάκριση χρόνου, ποιου ενεργείας, τροπικότητας, προσώπου, αριθμού, φωνής και διαθέσεως στο ρήμα) εξακολουθούν να προσδιορίζουν τη φυσιογνωμία και της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας, γιατί οι αλλαγές που έγιναν αφορούν, κυρίως, στη *δήλωση* των δομικών κατηγοριών (σε καταλήξεις, σε φθόγγους κ.λπ.) και όχι στις ίδιες τις δομικές κατηγορίες. Ως προς το λεξιλόγιο της Ελληνικής, τα «επιστροφικά κινήματα» του Αττικισμού (αρχαίου και βυζαντινού), του καθαρισμού (κοραϊκού και μετακοραϊκού), της αρχαϊζουσας και της μετέπειτα καθαρεύουσας εδημιούργησαν -τεχνητά στην αρχή και με έξωθεν (των λογίων) παρέμβαση- μια στενή σχέση της νεότερης προς την αρχαία ελληνική γλώσσα, που με τη διαδικασία της *αναβίωσης* αρχαίων και παλιότερων λέξεων έρχεται να συμπληρώσει τη φυσική -και εκτεταμένη στην Ελληνική- διαδικασία της *επιβίωσης* παραδοσιακών λέξεων. Στην Ελληνική, λέξεις όπως *ουρανός, θάλασσα, γη, γλώσσα, παιδεία, ελευθερία, αδελφός, φίλος, αγαπώ, βλέπω, επιθυμώ, καλός, κακός, νέος, επειδή, όταν, εάν, εγώ, συ, αυτός, τότε, αύριο, ναι, ούτε, και, ότι, πως* κ.λπ., χιλιάδες λέξεις, δεν είναι ούτε αρχαίες ούτε βυζαντινές ούτε νέες. Τις χρησιμοποιούν οι Έλληνες (με την ίδια ή και με διαφορετική σημασία, με τον ίδιο ή και παραλλαγμένο τύπο) πολλούς αιώνες τώρα, σε μια χρήση που πολύ εύστοχα χαρακτηρίζεται ως *διαχρονική*. Τέτοιες λέξεις είναι απλώς και μόνο *ελληνικές λέξεις*- αρχαία, παλιά, νεότερα και τωρινά στοιχεία μιας ενιαίας γλώσσας, της ελληνικής γλώσσας. Ο Σεφέρης έχει επισημάνει το φαινόμενο από παλιά με τη διαίσθηση του δημιουργού: «Η ελληνική γλώσσα, ο άνθρωπος, η θάλασσα [...]. Για κοιτάξετε πόσο θαυμάσιο πράγμα είναι να λογαριάζει κανείς πως, από την εποχή που μίλησε ο Όμηρος ως τα σήμερα, μιλούμε, ανασαίνουμε και τραγουδούμε με την *ίδια γλώσσα*. Κι αυτό δεν σταμάτησε ποτέ, είτε σκεφτούμε την Κλυταμνήστρα που μιλά στον Αγαμέμνονα, είτε την Καινή Διαθήκη, είτε τους ύμνους του Ρωμανού και τον Διγενή Ακρίτα, είτε το Κρητικό Θέατρο και τον Ερωτόκριτο, είτε το δημοτικό τραγούδι!».

5. R. H. Robins, έ.α., σ. 46-47.

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Στα λήμματα του Λεξικού, ιδίως στην Ετυμολογία των λέξεων αλλά και στα Σχόλια, γίνεται συχνή αναφορά στις αρχικές ρίζες της ινδοευρωπαϊκής πρωτογλώσσας, όπου φτάνουν ετυμολογικά οι αρχές πολλών λέξεων της Ελληνικής, καθώς και σε τύπους από διάφορες συγγενείς με την Ελληνική ινδοευρωπαϊκές γλώσσες (Σανσκριτική, Λατινική, γερμανικές γλώσσες, σλαβικές γλώσσες, Χεττιτική κ.ά.). Για να κατανοηθεί η σκοπιμότητα τέτοιων συσχετισμών, είναι ανάγκη να δοθούν μερικές γενικές πληροφορίες για τη γλωσσική συγγένεια της Ελληνικής με άλλες ευρωπαϊκές και μη γλώσσες, σύμφωνα με τα διδάγματα της επιστήμης της (Ιστορικοσυγκριτικής) Γλωσσολογίας⁶.

Κάθε λαός συλλαμβάνει τον κόσμο της πραγματικότητας με έννοιες και τον εκφράζει με σημασίες· μετατρέπει τη νόηση σε γλωσσική σήμανση, σε γλώσσα, για να μιλήσει μέσω αυτής για τον κόσμο. Επειδή δε κάθε λαός συγκροτημένος σε εθνική κοινότητα, δηλαδή κάθε έθνος, έχει τον δικό του τρόπο να προσεγγίζει, να συλλαμβάνει και να εκφράζει τον κόσμο, συμβαίνει ώστε και κάθε γλώσσα να έχει το δικό της σύστημα σημασιών και τρόπων να τις δηλώνει: τα δικά της σημαίνοντα και σημαίνοντα. Άρα αυτό που αναμένεται και που πράγματι συμβαίνει είναι για κάθε σημασία κάθε γλώσσα να έχει το δικό της σημαίνον, τη δική της λέξη. Έτσι, λ.χ., για τον αριθμό «τρεις | τρία» η Ελληνική χρησιμοποιεί τη λέξη *τρεις | τρία*, η Κινεζική τη λέξη *san*, η Φινλανδική το *kolme*, η ινδιάνικη γλώσσα Maya τη λέξη *o3* κ.ο.κ. Ομοίως για το «πατέρα» η Ελληνική χρησιμοποίησε τη λέξη *πατήρ/πατέρας*, η Κινεζική τη λέξη *fuch'in*, η Φινλανδική το *isä*, η γλώσσα των Maya τη λέξη *tata(tzil)*. Το «φέρνω» στα Ελληνικά είναι *φέρω*, στα Κινεζικά *nalai*, στα Φινλανδικά *tuoda*, στη Maya είναι *zihh* κ.ο.κ. Αυτή είναι η κανονική κατάσταση στις φυσικές γλώσσες.

Όταν, αντί γι' αυτή τη διαφοροποίηση, παρατηρούμε σε μερικές γλώσσες μια εμφανή και στενή δομική και λεξιλογική συνάρεια, τότε για τις γλώσσες αυτές θα πρέπει να αναζητήσουμε μια ερμηνεία του φαινομένου. Όταν, λ.χ., το ελληνικό εστί στην αρχαία Ινδική είναι *asti*, στη Λατινική *est* (από όπου το γαλλικό *est*), στη Γερμανική *ist* (από όπου το αγγλικό *is*) κ.λπ. όταν το *τρεις | τρία* είναι *trēs* στη Λατινική, *trayas* στην αρχαία Ινδική, *three* στην Αγγλική, *drei* στη Γερμανική, *trys* στη Λιθουανική, *tre* στην Αλβανική, *tri* στην Κελτική, *trije* στη Σλαβική, *tri* στη Χεττιτική, *tre* στην Τοχαρική κ.λπ. όταν το *πατήρ* της Ελληνικής είναι *pater* στη Λατινική, *pitā* στην αρχαία Ινδική, *Vater* στη Γερμανική, *father* στην Αγγλική κ.ο.κ. όταν το ελληνικό *δίδωμι* είναι στην αρχαία Ινδική *dadami* (δηλαδή επίσης ρήμα σε -μι, με ενεστωτικό διπλασιασμό και με την ίδια ρίζα) όταν το *γένος* σχηματίζει τη γενική **γένεας-ος* (από όπου με σύγηση του ενδοφωνηεντικού σ και συναίρεση η γενική *γένους*) και η αρχαία Ινδική τη σχηματίζει *janas-as* (με a αντί των ε | ο της Ελληνικής) και η Λατινική *gener-is* (από **gene-sis* < **genes-es*, όπου το r αντί s της Λατινικής είναι προϊόν ρωτακισμού και τα -ος της Ελληνικής και -es της Λατινικής οφείλονται προφανώς σε μεταπτωτική ποικιλία του φωνήεντος) όταν το ουδέτερο λήγει σε -v (*δώρον*), δηλαδή σε έρρινο, όπως το λατινικό *donum* και το αρχαίο ινδικό *danarn* και η αιτιατική ενικού των ονομάτων επίσης σε έρρινο -v (*λύκον*), όπως το λατινικό *lupum* ή το αρχαίο ινδικό *vrkamōchan* όλα αυτά παρατηρούνται σε χιλιάδες λέξεων και σε όλη την έκταση της γραμματικοσυντακτικής δομής της γλώσσας, τότε είναι λογικό να συμπεράνουμε ότι όσες γλώσσες εμφανίζουν αυτή την ομοιότητα μεταξύ τους είναι συγγενείς γλώσσες, συνδέονται μεταξύ τους με μια μορφή γενετικής σχέσης που τις διακρίνει από τις άλλες γλώσσες, οι οποίες επίσης εμφανίζουν μεγαλύτερη ή μικρότερη συγγένεια καθ' ομάδες, απαρτίζοντας ό,τι ονομάζουμε «οικογένειες γλωσσών». Η γενετική αυτή σχέση είτε οφείλεται σε δανεισμό είτε σε κοινή καταγωγή. Επειδή όμως θα ήταν παράλογο και ανεξήγητο, προκειμένου για την ομάδα στην οποία ανήκουν, λ.χ., η Ελλη-

νική μαζί με την αρχαία Ινδική και την αρχαία Περσική, μαζί με τη Λατινική (και την Ιταλική γενικότερα) και τις γερμανικές και σλαβικές γλώσσες, μαζί με την Αλβανική και την Αρμενική καθώς και μαζί με τη Χεττιτική και την Τοχαρική, να μιλήσεις για δανεισμό (!) τόσων γραμματικών και συντακτικών δομών και τόσων χιλιάδων λέξεων (ποιος δάνεισε ποιον;), η γλωσσική επιστήμη δέχεται ότι οι γλώσσες αυτές έχουν κοινή καταγωγή: απαρτίζουν την ίδια γλωσσική (όχι και φυλετική) ομοεθνία, την ίδια γλωσσική οικογένεια.

Σύμφωνα με την ινδοευρωπαϊκή θεωρία της ιστορικοσυγκριτικής γλωσσολογίας, ιδίως στην εξέλιξη της, η συγγένεια νοείται όχι ως κοινή φυλετική καταγωγή, αλλά ως γλωσσική καθαρώς συγγένεια λαών που κάποτε έζησαν μαζί και ανέπτυξαν κοινή γλώσσα επικοινωνίας. Η έννοια *ινδοευρωπαϊκός* είναι καθαρώς *γλωσσική* έννοια. Η άλλη δυνατή ερμηνεία, η της παράλληλης ανάπτυξης κοινών χαρακτηριστικών που θα επεκτάθηκαν ευρύτερα σε παρακείμενους λαούς κατά κύματα («θεωρία των κυμάτων»), υστερεί στη βάση της, που δεν μπορεί να εξηγήσει τη βαθύτερη συγγένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών σε δομικό και λεξιλογικό επίπεδο. Οι δύο θεωρίες, κυρίως η θεωρία της κοινής παρακαταθήκης και, συμπληρωματικά, η θεωρία των παράλληλων αναπτύξεων, από κοινού με την παραδοχή καθολικών δομών στη γλώσσα και κάποιες εκτάσεως δανεισμού, εξηγούν τα κοινά χαρακτηριστικά ορισμένων ομάδων γλωσσών μεταξύ τους, διακρινόμενες από τα χαρακτηριστικά άλλων γλωσσικών ομάδων (οικογενειών).

Αυτό σημαίνει ότι οι γλώσσες που συνιτεύουν την *ινδοευρωπαϊκή* οικογένεια γλωσσών (ονομάστηκε έτσι από τα δύο ακραία όρια, όπου μιλιούνται οι γλώσσες που την απαρτίζουν, την *Ινδία* και την *Ευρώπη*) ανήκουν ιστορικά σε λαούς, που κάποτε, στην απώτερη αρχαιότητα (μερικές χιλιετίες πριν από τη 2η χιλιετία, οπότε εμφανίζονται οι πρώτες γραπτές μαρτυρίες από επιμέρους γλώσσες), έζησαν από κοινού και ανέπτυξαν στενές σχέσεις και κοινή σχεδόν γλώσσα, στην οποία, φυσικά, μόνον υποθετικά μπορούμε να αναχθούμε, αφού δεν υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες («κείμενα») από εκείνη την απώτατη περίοδο.

Άρα η ελληνική γλώσσα ανήκει στην ομάδα γλωσσών που αποτελούν την *οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών*, γλωσσών οι οποίες εμφανίζουν -όπως είπαμε- στενή δομική (γραμματικοσυντακτική) και λεξιλογική συγγένεια, διαφέροντας από όλες τις άλλες γλώσσες και ομάδες γλωσσών. Έτσι, λ.χ., η Ελληνική και οι άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες διαφέρουν ριζικά από γλώσσες συγκολλητικού δομικού τύπου, όπως η Τουρκική, η Φινλανδική, οι ινδιάνικες γλώσσες ή η Ιαπωνική κ.ά. Διαφέρει επίσης από τις σημιτοχαιμικές γλώσσες (αραβικές, Εβραϊκή, αφρικανικές γλώσσες), που χαρακτηρίζονται από την εναλλαγή στοιχείων της ρίζας, όπως διαφέρει και από τις μονοσυλλαβικές γλώσσες (Κινεζική, Θιβητική, Ταϊλανδική κ.ά.) και από τις λοιπές γλωσσικές οικογένειες.

Η διαφοροποίηση της Ελληνικής από τις άλλες συγγενείς ινδοευρωπαϊκές γλώσσες και η ανάπτυξη των ιδιαίτερων γλωσσικών χαρακτηριστικών που την ξεχωρίζουν από αυτές (την αρχαία Ινδική, τις γερμανικές, τις σλαβικές κ.λπ.) θα έγινε, φυσικά, μετά την απομάκρυνση των Ελλήνων από τους λοιπούς Ινδοευρωπαίους, πιθανότατα κατά την 3η χιλιετία, αφού τουλάχιστον το 2000 π.Χ. οι Έλληνες εμφανίζονται, κατά κύματα, στον γεωγραφικό χώρο όπου εγκαταστάθηκαν και που από αυτούς ονομάστηκε Ελλάδα. Στη διαμόρφωση της ελληνικής γλώσσας δεν φαίνεται να έπαιξε σημαντικό ρόλο η γλώσσα ή οι γλώσσες των Προελλήνων, που βρήκαν οι Έλληνες να κατοικούν στον ελλαδικό χώρο (ιστορικά γνωστών ως Πελασγών). Η γλώσσα των Προελλήνων απετέλεσε μικρής σημασίας γλωσσικό υπόστρωμα (substratum) της Ελληνικής, που εντοπίζεται μεθοδολογικά από γλωσσικά στοιχεία, τα οποία ούτε στην Ελληνική ούτε σε καμιά άλλη ινδοευρωπαϊκή γλώσσα μπορούν να ανευρεθούν.

6. Βλ. Γ. Μπαμπινιώτη, *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία*, Αθήνα 1998³.

Για την ινδοευρωπαϊκή οικογένεια γλωσσών ισχύει η παρατήρηση του J.I. Mallory⁷: «Ενώ οι λεπτομέρειες είναι ακόμα θέμα πολεμικής, η ινδοευρωπαϊκή υπόθεση σίγουρα δεν είναι. Είναι η μόνη η οποία μπορεί πειστικά να εξηγήσει γιατί ο μισός κατά προσέγγιση πληθυσμός της γης μιλά γλώσσες οι

οποίες σαφώς σχετίζονται μεταξύ τους. Αυτό απαιτεί να υποθέσουμε ότι κάποτε σε κάποιο μέρος της Ευρασίας υπήρχε ένας πληθυσμός ο οποίος μιλούσε μια γλώσσα που ήταν ο άμεσος πρόγονος όλων εκείνων των γλωσσών τις οποίες αναγνωρίζουμε σήμερα ως ινδοευρωπαϊκές».

ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Ο προσδιορισμός περιόδων σε μια γλώσσα με αδιάκοπη προφορική και γραπτή παράδοση σημαίνει τη χάραξη διαχωριστικών γραμμών με όρια που συχνά δεν είναι τόσο γλωσσικά όσο ιστορικά και, το κυριότερο, που ποτέ δεν είναι αυστηρά και απόλυτα. Το πέρασμα, λ.χ., από την αρχαία ελληνική γλώσσα στην *Αλεξανδρινή Κοινή* (300 π.Χ.-300 μ.Χ. ή 6ος αι.) μπορεί συμβατικά να τοποθετηθεί στους χρόνους του Μ. Αλεξάνδρου (στρογγυλοποιούμενο αριθμητικά στο 300 π.Χ.), αφού τότε είναι που η Αττική διάλεκτος, καθιερωμένη από τον 5ο αιώνα ως επίσημη γλώσσα του μακεδόνικου κράτους, περιβάλλεται με το κύρος, τη δύναμη και το γόητρο της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου, διαδίδεται ως *lingua franca* μέχρι τις Ινδίες και αναδεικνύεται, τρόπον τινά, σε διεθνή γλώσσα. Ωστόσο, τα γλωσσικά δεδομένα, οι μεταβολές στη δομή της γλώσσας, που επιτρέπουν να μιλάμε για μια νέα περίοδο της ελληνικής γλώσσας, την *Αλεξανδρινή Κοινή*, και πολύ πιο πριν από το 300 π.Χ. αρχίζουν (ο μονοφθογγισμός ορισμένων διφθόγγων φθάνει μέχρι τον 5ο π.Χ. αιώνα!) και συνεχίζονται επί πολλούς αιώνες πριν και μετά τα χρόνια του Χριστού στην περίοδο της ρωμαϊκής κυριαρχίας, φθάνοντας πιθανότατα στον 5ο μ.Χ. αιώνα (τότε χρονολογείται με ασφάλεια η επικράτηση του δυναμικού έναντι του μουσικού τονισμού, διαπιστούμενη στα τονικά δακτυλικά εξάμετρα του Νόννου). Ο ίδιος ο προσδιορισμός του τέλους της Αλεξανδρινής Κοινής κυμαίνεται από τους μελετητές ανάμεσα στο 300 μ.Χ. (ακριβέστερα στο 330 μ.Χ., όταν η έδρα του Ρωμαϊκού Κράτους μεταφέρεται στην Κωνσταντινούπολη) και στους χρόνους του Ιουστινιανού (527-565 μ.Χ.), δηλαδή στον 6ο αιώνα, οπότε η Ελληνική καθιερώνεται ως επίσημη γλώσσα του Βυζαντινού Κράτους και αρχίζουν να εμφανίζονται γλωσσικές μεταβολές που αναγνωρίζονται ως γλωσσικά τεκμήρια της επόμενης περιόδου (της Μεσαιωνικής). Εν τούτοις, από καθαρώς γλωσσικής και γλωσσόιστορικής πλευράς, ο 1ος π.Χ. αιώνας με το κίνημα των Αττικιστών, το οποίο οδηγεί έκτοτε στη διάσχιση της ενιαίας μέχρι τότε γλωσσικής παράδοσης σε γραφομένη (ή λόγια ή αττικίζουσα γλώσσα) αφ' ενός και σε προφορική (ή δημόδη ή κοινή) γλώσσα αφ' ετέρου, θα ήταν πολύ πιο δικαιολογημένο ορόσημο της, ούτως ή άλλως, μεταβατικής περιόδου από την αρχαία Ελληνική στη νεότερη Ελληνική μέσω της Μεσαιωνικής (Βυζαντινής) περιόδου.

Εξίσου κρίσιμο είναι το θέμα του προσδιορισμού του χρόνου (και της αντίστοιχης περιόδου) που δηλώνει την έναρξη

της γλωσσικής ιστορίας μας. Τυπικά, η ιστορία μιας γλώσσας αρχίζει από τη χρονολογία που σώζονται γραπτές μαρτυρίες. Αυτό για την Ελληνική, προτού αναγνωσθεί η γραμμική γραφή Β (1953), σήμαινε ότι άρχισε από τα τέλη του 8ου π.Χ. αιώνα. Με την ανάγνωση των κειμένων της Κρητομικηναϊκής γραφής Β η ιστορία της ελληνικής γλώσσας μετατέθηκε έξι ολόκληρους αιώνες πριν. Ουδέποτε αναγνωσθούν τα κείμενα της γραμμικής γραφής Α (αμφισβητείται μιν αν περιέχουν ελληνική γλώσσα, αλλά το πιο φυσικό και αναμενόμενο θα ήταν ότι επιγραφές -για την ακρίβεια, πήλινες πινακίδες- του ελλαδικού χώρου και των ελληνικών χρόνων περιέχουν και ελληνικά κείμενα), η ελληνική γλώσσα θα γίνει, πιθανότατα, τρεις αιώνες αρχαιότερη. Αυτό δείχνει, νομίζω, τη σχετική αξία της παραδοχής ότι η ιστορία και η αρχαιότητα της εμφάνισης μιας γλώσσας συνδέεται αναγκαστικά με τις «αναγνωσμένες» γραπτές μαρτυρίες της, ζήτημα που μπορεί -όπως στην περίπτωση της Ελληνικής- να αποδειχθεί και συγκυριακό.

Αν δει κανείς τυπικά-ποσοτικά τη διάρκεια των περιόδων της ελληνικής γλώσσας (Αρχαία Ελληνική 1400-300 π.Χ., Αλεξανδρινή Κοινή 300 π.Χ.-6ος μ.Χ. αιώνας, Μεσαιωνική 6ος-18ος αιώνας, Νέα Ελληνική 19ος αι. κ. εξής), διαπιστώνει ότι συγκριτικά μεγαλύτερη διάρκεια εμφανίζει η Μεσαιωνική Ελληνική (12 αιώνες), ακολουθεί η Αλεξανδρινή Κοινή (9 αιώνες), έπονται δε η Αρχαία Ελληνική (7 αιώνες, λόγω του χάσματος ανάμεσα στο 1200-720 π.Χ.) και η Νέα Ελληνική (2 τελευταίοι αιώνες). Ωστόσο, και αυτή η εικόνα δεν είναι απόλυτα ικανοποιητική και αληθής από γλωσσικής πλευράς. Η νέα ελληνική γλώσσα, στα βασικά χαρακτηριστικά της δομής της (τα φωνολογικά και, λιγότερο, τα μορφοσυντακτικά), ανάγεται στους χρόνους της Αλεξανδρινής Κοινής, το αργότερο δε μέχρι και την πρώτη ιδίως βυζαντινή περίοδο (6ο-12ο αιώνα) και τη βυζαντινή (12ο-15ο αιώνα) έχει πλήρως διαμορφωθεί. Το να αναγάγεις, λοιπόν, τη νεοελληνική γλώσσα στους δύο τελευταίους αιώνες είναι ιστορικά (με όριο τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους) σωστό, όμως καθαρώς γλωσσικά και γλωσσολογικά πάσχει, αφού οι απαρχές της Νεοελληνικής ανάγονται ουσιαστικά στους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες.

Αρα, η αναφορά στις περιόδους της ελληνικής γλώσσας είναι αναγκαία μιν, αλλά συμβατική και συχνά συγκαλυπτική της γλωσσικής πραγματικότητας.

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ

Μια γλώσσα που αριθμεί βίον 40 αιώνων, εννοώ την ελληνική γλώσσα, είναι φυσικό στο πέρασμα του χρόνου -τόσου μακρού χρόνου- να έχει υποστεί μεταβολές. Μεταβολές στους φθόγγους της γλώσσας, αυτούς που συνθέτουν τον τρόπο της προφοράς της -ή, σημειολογικά, μεταβολές στα σημαίνοντα (στη φωνολογική δήλωση) των λέξεων. Μεταβολές, επίσης, στη γραμματική της δομή (μορφολογία), δηλαδή στον τρόπο που με ποικίλα γραμματικά μορφήματα (καταλήξεις, επιθήματα, προθήματα, ενθήματα, σχηματιστικά στοιχεία) δηλώνει τις γραμματικές σημασίες της. Ομοίως, είναι φυσικό να έχει υποστεί μεταβολές στη συντακτική της δομή, στον τρόπο που συντάσσει τις λέξεις της σε σύνολα (φράσεων, προτάσεων, περιόδων, παραγράφων, κειμένου), καθώς και, κατεξοχήν, με-

ταβολές στο λεξιλόγιο, αφού νέες εκφραστικές, δηλωτικές (αντικειμένων, σχέσεων, θεσμών, καταστάσεων κ.λπ.) ανάγκες αναφέρονται στην καθημερινή ζωή κάθε λαού με το πέρασμα του χρόνου. Έτσι, η ελληνική γλώσσα έχει υποστεί αρκετές μεταβολές στη δομή της. Ωστόσο, όπως εξηγήσαμε ήδη, οι μεταβολές αυτές δεν ήταν τόσες και τέτοιες που να αλλοιώσουν τη δομική φυσιογνωμία της Ελληνικής σε τέτοιον βαθμό, ώστε ο νέος Έλληνας, λ.χ. να αδυνατεί να πλησιάσει και να κατανοήσει, περισσότερο ή λιγότερο, ένα πεζό κείμενο του Ξενοφώντα ή του Πλάτωνα ή του Πλουτάρχου με μικρή προσπάθεια και κατάλληλη καθοδήγηση. Και μπορεί μιν σήμερα να ακούγεται ίσως υπερβολικός ο ισχυρισμός του Κοραή⁸ «οτι όστις συλλογισθή ότι ό Πλάτων, ό 'Αριστοτέλης, ό Δη-

7. J.I. Mallory, *Οι Ινδοευρωπαίοι*, Αθήνα: εκδ. Δελφίνι¹ 1995, σ. 28.

8. Το παράθεμα από Αναστ. Μέγα, *Ιστορία του γλωσσικού ζητήματος*, 1925-1927, σ. 213-214.

μοσθένης και όλος ο χορός των δοξασάντων το Έλληνικόν γένος ένδοξων ανδρών, εάν ήρχοντο πάλιν εις τον κόσμον μόνον ενός μηνός μελέτην έχρειάζετο δια να καταλάβωσιν ο,τι λαλοϋμεν και ο,τι γράφομεν την σήμερον». Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να πει το ίδιο για την εκτίμηση τού καθηγητή Robert Browning, ο οποίος γράφει: «Από τότε [7ο π.Χ. αιώνα] η ελληνική γλώσσα αποκτά μια συνεχή παράδοση που φθάνει ως την εποχή μας. Υπήρχαν βέβαια αλλαγές αλλά δεν δημιουργήθηκε κάποιο ρήγμα στη συνέχεια, όπως έγινε ανάμεσα στα Λατινικά και τις ρομανικές γλώσσες. Τα Αρχαία Ελληνικά δεν αποτελούν ξένη γλώσσα για τον σημερινό Έλληνα, όπως συμβαίνει με τα Αγγλοσαξωνικά για τον σύγχρονο Άγγλο [...]. Η συνέχεια του λεξιλογικού της αποθέματος [της Ελληνικής] είναι εντυπωσιακή [...]. Και παρά το γεγονός ότι υπήρξαν πολλές ανακατατάξεις των μορφολογικών σχημάτων, υπήρξε και μεγάλη συνοχή έτσι τα Ελληνικά αποτελούν, ακόμα και σήμερα, αρκετά εμφανώς έναν αρχαϊκό, ινδοευρωπαϊκό τύπο γλώσσας, όπως τα Λατινικά ή τα Ρωσικά».

Αν θέλαμε να χαρακτηρίσουμε γενικότερα τη δομή της ελληνικής γλώσσας στην υφή και την εξέλιξη της, θα είχαμε να παρατηρήσουμε τα εξής: Η αρχαία ελληνική γλώσσα, τόσο από πλευράς δομολειτουργικής (μορφοσυντακτικών δομών και επικοινωνιακών λειτουργιών που επιτελούν) όσο και από απόψεως λεξιλογικής (δηλώσεως λεπτών και σύνθετων εννοιών της επιστήμης, των πολιτικοκοινωνικών θεσμών και της λογοτεχνίας), καλλιεργήθηκε σε ύψιστο βαθμό. Το ότι έφθασε, λ.χ., στις λεπτές δηλωτικές διακρίσεις ανάμεσα στην ενεργητική φωνή (που δήλωνε την ενέργεια διαπιστωτικά ή περιγραφικά), στη μέση φωνή (που δήλωνε το έντονο ενδιαφέρον του υποκειμένου για την επιτελούμενη ενέργεια) και στην παθητική (με έμφαση στην ενέργεια παρά στην πηγή από όπου προέρχεται) είναι απόρροια των εκφραστικών αναγκών και της καλλιέργειας της Ελληνικής από δημιουργούς με γνώση και ευαισθησία στη γλώσσα. Το ίδιο και για την ανάπτυξη της δομής και λειτουργίας της *ευκτικής του πλαγίου λόγου*, που επινοήθηκε για να δηλώνει μειωμένη (έναντι της οριστικής εγκλίσεως) βεβαιότητα, όταν η δηλούμενη ενέργεια απομακρυνόταν από το παρόν και εξαρτάτο από γεγονότα του παρελθόντος. Η δυνατότητα, ομοίως, να δηλώνονται πολύμορφα και πολυδύναμα οι αναγκαίες για την επικοινωνία αναφορές στον χρόνο, τον τρόπο, στην αιτία, στον σκοπό κ.λπ. (οι λεγόμενες «επιρρηματικές σχέσεις») μέσω του πλούσιου διακόσμου των *επιρρηματικών μετοχών* (παράλληλα προς τη χρήση επιρρημάτων, εμπρόθετων εκφράσεων, δευτερευουσών προτάσεων κ.λπ.) συντελούσε σε απαιτητικότερες μορφές προσεγγμένης χρήσης της γλώσσας, όπου η δυνατότητα περισσότερων επιλογών εξυπηρετούσε την ποικιλία του λόγου, τον ρυθμό και την ακουστική της φράσης και, συχνά, τη δήλωση λεπτών υφολογικών αποχρώσεων.

Φυσικά, στην κοινωνική διαστρωμάτωση του αρχαίου ελληνικού κόσμου αυξημένη ευαισθησία και ευρύτερη γνώση της γλώσσας διέθετε, κατά κανόνα, ο πολίτης της πόλεως-κράτους με την ανάλογη μόρφωση. Τότε η καλλιεργημένη

γλώσσα -αντίθετα προς ό,τι συμβαίνει σήμερα- ήταν προνόμιο των ελευθέρων μόνο πολιτών και μάλιστα αυτών που είχαν τους πόρους να εξασφαλίσουν μια εφαρμοσμένη (ρητορική) γνώση της γλώσσας με κατάλληλη διδασκαλία. Ωστόσο, η ευρύτερη και άμεση συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και στην πολιτιστική-μορφωτική δραστηριότητα της πόλεως βοηθούσε στην ανάπτυξη τού (προφορικού) πολιτικού λόγου και στην καλλιέργεια της γλωσσικής τους ικανότητας. Και όσο κι αν είναι αληθές ότι εμείς σήμερα τον αρχαίο ελληνικό λόγο τον γνωρίζουμε από τα κείμενα ικανών έως προικισμένων και μεγάλων διανοητών, οι οποίοι είναι φυσικό να χειρίζονταν τη γλώσσα με απαιτητικό τρόπο (ενώ ελάχιστα γνωρίζουμε τον απλό καθημερινό λόγο), εν τούτοις μπορούμε να μιλάμε για μιαν ιδιαίτερη καλλιέργεια της Ελληνικής, αφού είναι γνωστό ότι τη στάθμη μιας γλώσσας την καθορίζουν οι μεγάλοι συγγραφείς, που τα κείμενα τους λειτουργούν ως πρότυπα και ρυθμίζουν τη γενικότερη χρήση της γλώσσας.

Η καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας ακονίστηκε εν συννεchia στο άλλο μεγάλο «γλωσσικό αμόνι», στον χώρο της χριστιανικής θεολογίας και φιλολογίας, που όλο και περισσότερο εξελίχθηκε σε κύρια έκφραση τού βυζαντινού κόσμου, συνοδευόμενη από άλλες μορφές πνευματικής δραστηριότητας όπως, λ.χ., η γραμματική, η χρονογραφία ή η θύραθεν (παράλληλα με την εκκλησιαστική) ποίηση. Με τον ελληνικό Διαφωτισμό, εντός και εκτός Ελλάδος, η Ελληνική μετά από μερικούς αιώνες σιγής γνώρισε νέα καλλιέργεια, πράγμα που έγινε επίσης και με τις επιτόπιες λογοτεχνίες (κρητική, κυπριακή, επτανησιακή) και, πάνω απ' όλα, με το δημοτικό τραγούδι. Με τη δημιουργία τού ελεύθερου Νεοελληνικού Κράτους νέα πνοή -παρά τη γλωσσική διαμάχη καθαρικούσας-δημοτικής- δίδεται στην ελληνική γλώσσα, που γρήγορα περνάει στη φάση τού γλωσσικού εκσυγχρονισμού, αφού έχει προηγηθεί ο γλωσσικός καθαρισμός της Ελληνικής (από ξενογλώσσα -τουρκικά ιδίως και βενετσιάνικα- στοιχεία), ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της επιστήμης, της διοίκησης, της εκπαίδευσης και τού Τύπου. Η ραγδαία εξέλιξη της λογοτεχνίας, ιδίως της ποίησης, συνέβαλε ουσιαδώς στην καλλιέργεια της Ελληνικής, όπως -όσο και αν φανεί περιέργο- η διαμάχη περί τού γλωσσικού ζήτημα οδήγησε σε μιαν ευρύτερη και βαθύτερη ενασχόληση με την ελληνική γλώσσα σε διαχρονικό επίπεδο, που και στην καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας στη διπλή της παράδοση βοήθησε και, κυρίως, στη σπάνια για έναν λαό ευαισθητοποίηση της πλειονότητας των πολιτών για τα θέματα της χρήσης της Ελληνικής και της επίσημης μορφής της γλώσσας μας.

Από όλα αυτά προκύπτει ότι η καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας, γραπτής και προφορικής, συνεχίστηκε σε κυμαινόμενο επίπεδο από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας, γεγονός που και την ποιότητα της γλώσσας μας ωφέλησε (όσο και αν ο γλωσσικός μας εμφύλιος γέννησε φανατισμούς και ακρότητες και από τα δύο μέρη) και σε μεταβολές της Ελληνικής κατά φυσικό τρόπο οδήγησε.

ΤΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Σε ένα Λεξικό της ελληνικής γλώσσας είναι φυσικό να ενδιαιφέρει, περισσότερο από κάθε τι άλλο, το ζήτημα τού λεξιλογίου της Ελληνικής, αφού οι περισσότερες λέξεις της σημερινής μας γλώσσας συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την προέλευση, τις ιστορικές περιπέτειες και τη γλωσσική ιδεολογία που αναπτύχθηκε γύρω από την επίσημη μορφή της γλώσσας και το περίφημο γλωσσικό ζήτημα⁹.

Ο χώρος τού λεξιλογίου της Ελληνικής εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, τόσο ως αδιάψευστο τεκμήριο της συνέχειας της ελληνικής γλώσσας όσο και ως «διεθνής ταυτότητα» της Ελληνικής στην ευρωπαϊκή και, δι' αυτής, στην παγκόσμια γλωσσική επικοινωνία, αλλά επίσης και ως πεδίο ιστορικών

διεργασιών που σφράγισαν τη φυσιολογία της νεότερης ελληνικής γλώσσας.

Ότι οι ελληνικές λέξεις, οι ρίζες και τα σχηματιστικά στοιχεία (προθήματα, τέρματα, καταλήξεις) της Ελληνικής αποτελούν μόνιμη παρακαταθήκη της διεθνούς επιστημονικής ορολογίας αλλά και οπλοστάσιο ξένων μορφωμένων και διανοουμένων (επιστημόνων, πολιτικών, αρθρογράφων κ.ά.) που διά των ελληνικών λέξεων επιχειρούν να εκφραστούν πέρα των τετριμμένων λέξεων της καθημερινότητας ανεβάζοντας τα επίπεδα της επικοινωνίας τους, είναι ευρύτερα γνωστό. Το λεξικό Larousse (Dictionnaire du français au collége σ. XXVII) προτάσσει ενδεικτικό πίνακα ελληνικών (ά ή β' συνθετικών)

9. R. Browning, *Η μεσαιωνική και νέα ελληνική γλώσσα*, Αθήνα: Εκδ. Παπαδήμα 1991, σ. 9 και 13.

10. Βλ. Γ. Παπαγιάννη, *Η γλώσσα ως αξία: Το παράδειγμα της Ελληνικής*, Αθήνα: Εκδ. Gutenberg 1994, σ. 295 κ.εξ., κ.α.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Συχνά μέσα στο Λεξικό, είτε στην ιστορία κάθε γράμματος είτε μιλώντας για το αλφάβητο είτε στα λ. γραφή και *ορθογραφία*, γίνεται λόγος για τη γραφή και την ορθογραφία της γλώσσας μας. Εδώ γίνεται μια ευρύτερη, συνολική εξέταση του θέματος.

Οι Έλληνες ανήκουν στους προνομιούχους λαούς που, χρησιμοποιώντας τη γραφή, μπόρεσαν να αναπτύξουν, να διαδώσουν και να διασώσουν τον μεγάλο πολιτισμό που εδημιούργησαν. Λαοί που δεν γνώρισαν γραφή παρέμειναν στο σκοτάδι της ιστορίας και, συχνά, αγνοείται και η ίδια τους η ύπαρξη. Στην Ελλάδα, αντιθέτως, χρησιμοποιήθηκαν περισσότερες από μία γραφές σε μια προσπάθεια των Ελλήνων να φτάσουν στο καλύτερο σύστημα γραφής, πράγμα που το πέτυχαν επινοώντας, για πρώτη φορά στον κόσμο, την ελληνική αλφαβητική γραφή. Πρόκειται για την ίδια γραφή που, με τη μορφή του δυτικού ελληνικού (Χαλκιδικού) αλφαβήτου, εξελίχθηκε σε αυτό που ονομάζουμε λατινικό αλφάβητο, ένα αλφάβητο που μέσω της αυτοκρατορίας της Ρώμης και των λατινογενών (ρομανικών) εθνών και γλωσσών πέρασε σε ευρύτερη χρήση ανά τον κόσμο. Ας σημειωθεί ακόμη ότι το αλφάβητο που χρησιμοποιούμε σήμερα οι Έλληνες, ιστορικά μαρτυρείται από τον 8ο π.Χ. αιώνα («επιγραφή του Δίπυλου», «ποτήριον Νέστορος»), ενώ η ορθογραφία που χρησιμοποιούμε ανάγεται στο 400 π.Χ.

Οι γραφές που χρησιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα είναι: η *ιερογλυφική* (περ. 2000-1750 π.Χ.)· η *γραμματική γραφή Α* (1700-1400 π.Χ.)· η *γραμματική γραφή Β* (1400-1200 π.Χ.)· η *κυπρομινωική γραφή* (περ. 1500-1100 π.Χ.)· το *κυπριακό συλλαβάριο* (περ. 60-40 π.Χ. αι.)· η *ελληνική αλφαβητική γραφή* (πιθ. 10ο π.Χ. αι.-σήμερα). Από αυτές έχουν αναγνωσθεί μόνον η γραμμική γραφή Β και το κυπριακό συλλαβάριο. Η ιερογλυφική, η γραμμική Α και η κυπρομινωική δεν έχουν αποκρυπτογραφηθεί. Η ελληνική αλφαβητική γραφή είναι αυτή που χρησιμοποιείται χωρίς διακοπή από τον 8ο π.Χ. αιώνα μέχρι σήμερα.

Μπορεί οι Έλληνες να μην είναι αυτοί -με τα στοιχεία που έχουμε μέχρι σήμερα- που πρώτοι επινόησαν τη γραφή. Σουμέριοι, Βαβυλώνιοι, Ασσύριοι και Χεττίτες χρησιμοποιούν τη σφηνοειδή γραφή (εξελιγμένη εικονογραφική γραφή) ήδη από το 4000 π.Χ. Οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούν επίσης την ιερογλυφική γραφή (λογογράμματα και φωνογράμματα) ήδη από το 3000 π.Χ. μέχρι τον 1ο μ.Χ. αιώνα. Το γεγονός είναι ότι ήδη τη 2η χιλιετία οι Έλληνες με τη γραμμική Β περνούν σε μια συλλαβογραφική γραφή, που είναι μια πρώτη μορφή *φωνολογικής γραφής*, αφού στηρίζεται στη συλλαβή. Κάθε γράμμα είναι και μία συλλαβή, όχι ένας φθόγγος. Ότι πρόκειται για ένα ατελές αλφάβητο (αφού ο αριθμός των δυνατών συλλαβών μιας γλώσσας είναι ως προίον συνδυασμών τεράστιος!) δεν υπάρχει αμφιβολία. Περί τα 90 συλλαβογράμματα χρησιμοποιήθηκαν με πολλαπλή το καθένα φωνητική αξία (το συλλαβογράμμα ['] δηλώνει τα *πε-πη, βε-βη, φε-φη* και *πει-πι, βει-βη, φει-φη*, δηλαδή 12 συλλαβές-αναγνώσεις), πράγμα που γεννά δυσχέρειες στην ανάγνωση.

Έτσι, από το 1200 π.Χ. παύει να μαρτυρείται η γραμμική γραφή Β. Η ατελής γραμμική γραφή Β εγκαταλείπεται κάποτε πριν από τον 8ο π.Χ. αιώνα για μιαν οικονομικότερη και δηλωτικότερη «οιονεί συλλαβογραφική» γραφή, αφού είναι μια γραφή που δηλώνει μόνο τα σύμφωνα, αφήνοντας -όπως συμβαίνει μέχρι σήμερα στις σημερινές γραφές- να εικάσει ο αναγνώστης μόνος του τα παραλειπόμενα φωνήεντα. Οι Έλληνες, γύρω στον 10ο π.Χ. αιώνα, παίρνουν από τους Φοίνικες αυτή την (οικονομικότερη της συλλαβογραφικής) συμφωνογραφική γραφή. Αλλά δεν στέκονται σ' αυτό. Επινοούν για πρώτη φορά στην ιστορία της γραφής τη δήλωση των φωνηέντων, αυτών δηλαδή που αποτελούν τη βάση της συλλαβής και της γλώσσας γενικότερα. Επινοούν ακόμη μερικά σύμφωνα που χρειάζονται στην Ελληνική και φτάνουν έτσι

στη δημιουργία *της πρώτης πραγματικά αλφαβητικής γραφής, του πρώτου αλφαβήτου*, όπου κάθε γράμμα δηλώνει και έναν φθόγγο (για οικονομία δεν χρησιμοποιούν από την αρχή διαφορετική δήλωση για κάθε είδος φωνήεντος, έτσι το Ε δηλώνει αρχικά και το ε και το η, το Ο και το ο και το ω, ενώ ποτέ δεν δήλωσαν με διαφορετικό γράμμα τη διαφορά μακρού και βραχέος α, μακρού και βραχέος ι, μακρού και βραχέος υ, γιατί έτσι θα δημιουργούνταν πλήθος νέων γραμμάτων για τα φωνήεντα). Η επινόηση αυτή, καθόλου αυτονόητη, κάνει ώστε το αλφάβητο να αναγνωρίζεται διεθνώς ως ελληνική δημιουργία, όσο και αν την πρώτη ύλη δανείστηκαν οι Έλληνες από άλλους. Όλοι ανεξαιρέτως οι ειδικοί ερευνητές της ιστορίας της γραφής¹⁵, συμφωνούν ότι ως πρώτη ύλη του ελληνικού αλφαβήτου χρησιμοποίησε το βορειοσημιτικό συμφωνογραφικό αλφάβητο. Επί του θέματος αυτού δεν διαφωνεί κανείς. Το θέμα επί του οποίου υπάρχει πλήθος αλληλοσυγκρουόμενων θεωριών είναι η προέλευση και η δημιουργία του ίδιου του φοινικικού συμφωνογραφικού συστήματος, το οποίο ανάγεται στο πρωτοχαραναϊκό αλφάβητο του 1700 π.Χ.¹⁶ Άλλοι το ανάγουν στην αιγυπτιακή και σιναϊτική γραφή, άλλοι στη σουμεριακή, τη βαβυλωνιακή ή την ασσυριακή γραφή, άλλοι το συνδέουν με το κυπριακό συλλαβάριο, άλλοι με τη χεττιτική ιερογλυφική, την ιδεογραφική θεωρία ή με την ουγκαρτιτική σφηνοειδή γραφή, ο Evans το συνδέει με τις μινωικές γραφές (Ιερογλυφικά και Γραμμική Α), άλλοι με την «ψευδοιερογλυφική» της Βίβλου, άλλοι με τη θεωρία των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων και άλλοι με άλλες αρχαιότερες γραφές. Μέσα στον κυκεώνα όλων αυτών των υποθέσεων, εικασιών και θεωριών για την προέλευση του σημιτικού αλφαβήτου, μπορούμε να δεχθούμε μια έμμεση έστω επίδραση των κρητικών γραφών -από κοινού με άλλες γραφές- στο σημιτικό αλφάβητο. Η άποψη του καθηγητή D. Diringier¹⁷, ενός από τους εγκυρότερους μελετητές του αλφαβήτου, φαίνεται να βρίσκεται εγγύτερα στην πραγματικότητα. Ο Diringier υποστηρίζει ότι το σημιτικό σύστημα γραφής επινοήθηκε μεν και καλλιεργήθηκε στην Παλαιστίνη και τη Συρία, αλλά δέχθηκε και επιδράσεις παλαιότερων συστημάτων «του αιγυπτιακού, του σφηνοειδούς, του κρητικού και ίσως και των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων. Είναι απίθανο να μην προηγήθηκαν των επινοητών της σημιτικής γραφής άλλοι, όπως είναι εξαιρετικά απίθανο ότι ένα αλφάβητο που επινοήθηκε στην Παλαιστίνη ή στη Συρία τη 2η π.Χ. χιλιετία έμεινε ανεπηρέαστο από τις γραφές της Αιγύπτου, της Βαβυλωνίας ή της Κρήτης [...]. Και η σύλληψη της συμφωνογραφικής γραφής και η αρχή της ακροφωνίας (αν ίσχυε στο πρωτοσημιτικό αλφάβητο) μπορεί να είναι δάνεια από την Αίγυπτο. Ίχνη της επιδράσεως της βαβυλωνιακής γραφής μπορούν να διαπιστωθούν στις ονομασίες ορισμένων γραμμάτων. Η επίδραση της *κρητικής γραφής* και μερικών προϊστορικών γεωμετρικών σημείων μπορεί να είναι καθαρώς εξωτερική, να επέδρασαν δηλαδή μόνο στη μορφή ορισμένων γραμμάτων. Αλλά αλφαβητικά σημεία μπορεί να βγήκαν μέσα από συμβατικά σύμβολα και μπορούμε ακόμη να υποθέσουμε ότι αποτελούσαν κυρίως αυθαίρετες επινοήσεις».

Από όλα είπαμε προκύπτουν τα εξής: α) Οι Έλληνες είναι οι *πραγματικοί δημιουργοί του πρώτου στον κόσμο αλφαβήτου, του ελληνικού αλφαβήτου* β) την πρώτη ύλη (έναν αριθμό γραμμάτων, σχήμα γραμμάτων, ονομασία) την πήραν οι Έλληνες από τη βορειοσημιτική συμφωνογραφική γραφή, ωστόσο δεν έμειναν παθητικά προσκολλημένοι σε αυτήν, αλλά εδημιούργησαν μέσα και πέρα από αυτήν το πρώτο πραγματικό αλφάβητο, που από αυτούς πέρασε -διά της λατινικής του μορφής, που, όπως είπαμε, είναι ελληνική- σε ολόκληρο τον κόσμο· γ) η προέλευση του βορειοσημιτικού συμφωνογραφικού συστήματος είναι εξαιρετικά αμφίβολη. Ανά-

15. Jensen, Diringier, Gelb, Jeffery, Naveh και., τελευταία, J.T. Hooker (εκδ.), London: British Museum Press, 1990.

16. J. Naveh, *Early History of the Alphabet*, Leiden 1982, σ. 42.

17. D. Diringier, *The Alphabet*, London 1968³, σ. 162-163.

Reading the Past: Ancient Writing from Cuneiform to the Alphabet.

μέσα στις επιδράσεις που έχει δεχθεί, πιθανότατα επηρεάστηκε και από τις μινωικές γραφές, μολοντί τόσο τα ιερογλυφικά όσο και η γραμμική γραφή Α δεν έχουν αναγνωσθεί και -κατά τις γνώμες πολλών μελετητών και τού ίδιου τού

Evans- μάλλον δεν περιέχουν ελληνική γλώσσα [διαφορετική είναι η εκτίμηση τού γράφοντος για τη γλώσσα τής γραμμικής γραφής Α (βλ. ανωτ. «Περίοδοι ιστορίας τής ελληνικής γλώσσας»)].

ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ¹⁸

Το γνωστό ζήτημα «καθαρεύουσα-δημοτική», που ταλάνισε τον τόπο μας τους τελευταίους αιώνες, είναι φυσικό να έχει επηρεάσει όλη την ελληνική γλώσσα, ιδιαίτερα δε το λεξιλόγιο που αποθησαυρίζεται στα Λεξικά. Μια σύντομη θεώρηση τού γλωσσικού ζητήματος δείχνει τα στάδια από τα οποία πέρασε η σημερινή μορφή τής γλώσσας μας.

ο γλωσσικός διχασμός τής ελληνικής γλώσσας, που έμελλε τους τελευταίους δύο αιώνες να εξελιχθεί σε «γλωσσικό εμφύλιο», ξεκινάει με τον 1ο π.Χ. αιώνα με το κίνημα τού Αττικισμού, αλλά δεν παίρνει τη μορφή τού διχαστικού γλωσσικού μας ζητήματος πριν από τον 19ο αιώνα. Μέχρι τότε (με μεμονωμένες εξαιρέσεις που εμφανίζονται ήδη από τον 16ο αιώνα με τον Νικόλαο Σοφριανό, τον Αγάπιο Λάνδο, τον Δ. Καταρτζή κ.ά.) η διπλή γλωσσική παράδοση, ο λόγιος γραπτός λόγος και η απλούστερη προφορική γλώσσα συνυπάρχουν χωρίς ανταγωνισμούς και διαμάχες εκ μέρους των ομιλητών τής Ελληνικής. Το γλωσσικό ζήτημα ξεκινάει, στην πράξη, στα τέλη τού 18ου αιώνα από τη διαμάχη τού Ευγένιου Βούλγαρι (1716-1806) με τον Ιώσηπο Μοισιόδακα (1725-1800) -ο τελευταίος υποστήριζε την απλούστερη γλώσσα, γεγονός για το οποίο δέχθηκε επίθεση από τον Βούλγαρι. Εδραιώνεται με τη διαμάχη τού Αδ. Κοραή (1748-1833) με τον Παναγ. Κοδρικά (1762-1827) -ο Κοραής υποστήριζε τα δικαιώματα τής κοινής γλώσσας, ενώ ο Κοδρικός τάχθηκε υπέρ τής λόγιας φαναριώτικης γλωσσικής παράδοσης. Φουντώνει με τις αντιμαχόμενες απόψεις τού Ρήγα, τού Χριστόπουλου, τού Βηλαρά και τού Σολωμού προς τους Σούτσους και τους λοιπούς Φαναριώτες. Κορυφώνεται με τη διαμάχη τού Ψυχάρη και των Ψυχαριστών με τον Χατζιδάκι και τους υποστηρικτές τής λόγιας παράδοσης. Με τα Ευαγγελιακά (1901) και τα Ορεστικά (1903) ο γλωσσικός διχασμός γίνεται «γλωσσικός εμφύλιος» και φθάνει στο να χυθεί ακόμη και αίμα.

Το ζητούμενο ήταν, πάντοτε, η καθιέρωση τής δημοτικής ως επίσημης γλώσσας, που θα διδάσκεται στο Σχολείο, θα χρησιμοποιείται στη Διοίκηση και την Επιστήμη και θα αποτελεί την επίσημη προφορική και γραπτή έκφραση τού Έθνους. Το θέμα απασχολεί αρχικά τους λογίους τού Διαφωτισμού με ηγετική μορφή τον Αδαμάντιο Κοραή, οι οποίοι πρώτοι συνειδητοποιούν ότι το Γένος δεν μπορεί να μορφωθεί, για να διεκδικήσει την ελευθερία του, χωρίς να φτάσει στην Παιδεία μέσα από τη μητρική γλώσσα που μιλάει. Οι περισσότεροι αγωνιστές για την παιδεία τού υπόδουλου Γένους υποστηρίζουν την κοινή *Ελληνική*, την απλούστερη προφορική γλώσσα (Ανθιμος Γαζής, Κωνσταντίνος Κούμας, Θεόκλητος Φαρμακίδης, Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος, Βενιαμίν ο Λεσβίος, Θεόφιλος Καίρης κ.ά.). Ωστόσο, υπάρχουν και λόγοι που αντιτίθενται στις θέσεις τού Κοραή (Νεόφυτος Δούκας, Στέφανος Κομμητάς κ.ά.). Για άλλον λόγο, ως υπερασπιστές μιας ακραίας, καθαρά λαϊκής δημοτικής, αντιτίθενται στη διδασκαλία τού Κοραή και ο Χριστόπουλος, ο Βηλαράς και ο Σολωμός. Σημείο τής αντίθεσης είναι ο «καθαρισμός» και η «διόρθωση» τής γλώσσας που προτείνει ο Κοραής, μέσα στον οποίον περιλαμβάνει και απομάκρυνση λέξεων και τύπων τής «χυδαίας», τής λαϊκής δηλαδή γλώσσας.

Η διαμάχη οξύνεται με την εμφάνιση τού Ψυχάρη (1854-1929). Με τον Ψυχάρη η δημοτική βρίσκεται τον πρώτο επιστημονικό γλωσσολόγο υπερασπιστή τής, που επιχειρηματολογεί επιστημονικά. Συγχρόνως αναπτύσσει μια πρωτοφανή μαχητικότητα και αναλαμβάνει σχεδόν αποστολικό και «σωτηριολογικό» έργο, για να επικρατήσει η φυσική γλώσσα των

Ελλήνων. Η διδασκαλία και το παράδειγμα του εμπνέουν και κινητοποιούν πολλούς Έλληνες: καλλιτέχνες, διανοούμενους, φοιτητές, επιστήμονες, απλούς ανθρώπους. Το ζήτημα τής γλώσσας μπαίνει στην πρώτη φάση του, στην *ηρωική-μαχητική περίοδο τού Δημοτικισμού* (1888-1917). Στον Ψυχάρη παραστέκονται γνωστά ονόματα τού παλαιότερου δημοτικισμού, όπως ο Πάλλης, ο Βλαστός, ο Εφταλιώτης, ο Ίων Δραγούμης, ο Ταγκόπουλος κ.ά., που περισσότερο ή λιγότερο συμμερίζονται τις, ακραίες συχνά, απόψεις τού Ψυχάρη.

ο Ελευθέριος Βενιζέλος (1864-1936), για να κατασιγάσει προσωρινώς τα πνεύματα και την οξύτητα που είχε δημιουργηθεί περί τού γλωσσικού στις αρχές τού 20ού αιώνα και για να εξασφαλίσει ομοψυχία και ήπιο κλίμα κατά την προετοιμασία των βαλκανικών πολέμων μετά την ταπείνωση τού 1897, καθιερώνει συνταγματικά (για πρώτη φορά) ως επίσημη γλώσσα τού κράτους την απλή καθαρεύουσα (Σύνταγμα 1911: «Επίσημος γλώσσα τού κράτους είναι εκείνη εις την οποίαν συντάσσονται το πολιτεύμα και τής ελληνικής εκκλησίας τα κείμενα. Πάσα προς παραφθοράν αυτής επέμβασις απαγορεύεται»).

ο Δημοτικισμός ανασυντάσσεται και αλλάζει τακτική. Επιβεβαιώνεται η αντίληψη ότι η μόνη οδός για την προώθηση τής δημοτικής γλώσσας είναι να διδαχθεί στο σχολείο. Έτσι γεννάται ο *Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός*, με την ίδρυση τού *Εκπαιδευτικού Ομίλου* (1910) και, κυρίως, με τη δραστηριότητα που αναπτύσσει μέσα από το *Δελτίο τού Εκπαιδευτικού Ομίλου* (1912), τον οποίοι τη διέυθυνση αναλαμβάνει ένας μετριοπαθής γλωσσολόγος, ο Μανώλης Τριανταφυλλίδης (1883-1959). Με τους αγώνες τού Εκπαιδευτικού Ομίλου, παράλληλα προς τη δραστηριότητα τού Ψυχάρη και των «σκληρών» δημοτικιστών που συσπειρώνονται στον *Νουμά* (περιοδικό που υποστήριζε τον Ψυχάρη), επιτυγχάνεται να διδαχθεί για πρώτη φορά στις πρώτες τάξεις τού δημοτικού σχολείου η δημοτική γλώσσα. Αυτό γίνεται το 1917 επί Ελευθερίου Βενιζέλου από την Επιτροπή που ορίζεται στο Υπουργείο Παιδείας, για να εποπτεύσει τη γλωσσικοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Μέλη τής Επιτροπής: ο Μανώλης Τριανταφυλλίδης, ο Αλέξανδρος Δελμούζος (1880-1956) και ο Δημήτριος Γληνός (1882-1943). Έτσι από το 1917 περνάει στον *Κρατικό Δημοτικισμό*, όπως τον ονομάζει ο Τριανταφυλλίδης, με αλληπάλληλες γλωσσικοεκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις (ανάλογα με τις εκάστοτε κυβερνήσεις), που εναλλάσσουν στη γλωσσική διδασκαλία τού σχολείου (κυρίως τού δημοτικού) την καθαρεύουσα και τη δημοτική.

Στον αγώνα για την επικράτηση τής δημοτικής μέσα από την Εκπαίδευση καθοριστικό ρόλο παίζει η στάση τού Μανώλη Τριανταφυλλίδη. Με τη μετριοπάθεια και την τακτική του να δεχθεί στον κορμό τής δημοτικής τα ζωντανά λόγια στοιχεία και να μην προκαλεί με ακραίες ρυθμιστικές τοποθετήσεις, όπως έκανε ο Ψυχάρης, πικνώνει τις τάξεις των υποστηρικτών τής δημοτικής. Παράλληλα επιδίδεται στη δημιουργία έργου υποδομής, στη σύνταξη (μαζί με μια Επιτροπή που ορίστηκε επί Μεταξά το 1938) τής πρώτης Γραμματικής τής Δημοτικής, τής «Κρατικής Γραμματικής», όπως είναι γνωστή, που εκδόθηκε το 1941. ο Ψυχάρης και οι σκληροί δημοτικιστές κατηγορούν τον Τριανταφυλλίδη και τα μέλη τού Εκπαιδευτικού Ομίλου για «συμβιβασμό» και ανεπίτρεπτες υποχωρήσεις. Ωστόσο, τα πράγματα δείχνουν ότι η τακτική που ακολουθήθηκε τότε άνοιξε τον δρόμο για την πρόοδο και την καθιέρωση τής δημοτικής 35 χρόνια αργότερα (το 1976). θ

18. Εκτενή ανάλυση τού γλωσσικού ζητήματος με εκτεταμένη βιβλιογραφία βλ. στο άρθρο μου «Το γλωσσικό ζήτημα και η εξελικτική πορεία τής ελληνικής γλώσσας μέχρι την τελευταία δεκαετία τού 20ού α.», Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα», τόμ. «Ελλάς», σ. 28-46, καθώς και τα ΣΧΟΛΙΑ στα λ. *γλωσσικός* (γλωσσικό ζήτημα) και *γλωσσαμύνητορας* τού παρόντος Λεξικού.

Τριανταφυλλίδης και άλλοι δημοτικιστές απέδειξαν πως τα λεγόμενα ότι η δημοτική δεν έχει γραμματική και γι' αυτό δεν μπορεί να διδαχθεί ή ότι είναι ακατάλληλη για τον επιστημονικό λόγο κ.τ.ό. δεν ευσταθούν. Με πολλούς αγώνες και με την παραγωγή μεγάλου υποστηρικτικού έργου οδήγησαν στην επικράτηση της δημοτικής. Η μετριοπάθεια του Τριανταφυλλίδη συμπλήρωσε τη μαχητικότητα του Ψυχάρη.

Στη δίνη, όμως, του γλωσσικού και στις οξείες αντιθέσεις που δημιουργήθηκαν, ξεχάστηκε ή αμαυρώθηκε η συμβολή και η εν γένει παρουσία μερικών μεγάλων μορφών, που συνέβαλαν ουσιαστικά στην προβολή και την επιστημονική σπουδή της δημοτικής γλώσσας και, μέσα από αυτή, στην προώθηση της προφορικής γλωσσικής παράδοσης. Πρόκειται για τις μορφές του Αδαμάντιου Κοραή, του Γ. Χατζιδάκι και του Αχιλλέα Τζάρτζανου. Χωρίς το κύρος, τη βαρύτητα και τους αγώνες του Αδ. Κοραή, για να βγει η κοινή γλώσσα από την αφάνεια και να περάσει στο προσκήνιο, είναι άγνωστο ποια θα ήταν η τύχη της σήμερα. Χωρίς, εξάλλου, το επιστημονικό έργο του Γ. Χατζιδάκι, οι γνώσεις μας για τη δημοτική θα βρίσκονταν για δεκαετίες σε εμπειρικό επίπεδο και στο σκότος πολλαπλών πλανών και παρεξηγήσεων, τις οποίες διέλυσε η επιστημονική οξυνοια του μεγάλου γλωσσολόγου. Το ότι δεν προσέθεσε ο Χατζιδάκις το κύρος και τις γνώσεις του στην καθιέρωση της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας είναι η αδύνατη πλευρά αυτού του επιστημονικού κολοσσού, που μπορεί μόνο να ερμηνευθεί από την πεποίθησή του ότι η δημοτική δεν ήταν ακόμη ώριμη στην εποχή του να παίξει τον ρόλο της επίσημης γραφομένης γλώσσας. Τέλος, χωρίς την αποτύπωση της νεοελληνικής σύνταξης από τη σοφία του Αχιλλέα Τζάρτζανου, θα στερούμαστε για πολύ καιρό αυτό το αγκωνάρι του νεοελληνικού λόγου.

ο νόμος 309/1976 «Περί οργάνωσης και διοίκησης της Γενικής Εκπαιδευτικής» της μεταδικτατορικής Κυβερνήσεως του Κ. Καραμανλή επισήμοποίησε τη χρήση της δημοτικής γλώσσας στην Εκπαίδευση: «Γλώσσα διδασκαλίας, αντικείμενο διδασκαλίας και γλώσσα των διδακτικών βιβλίων εν ολώς τās βαθμίδας της Γεν. Εκπαιδευσεως είναι από του

σχολικού έτους 1976-1977 ή Νεοελληνική. Ως Νεοελληνική γλώσσα νοείται ή διαμορφωθείσα εις πανελλήνιον έκφραστικόν όργανον υπό του ελληνικού λαού και των δοκιμών συγγραφέων του έθνους Δημοτική, συντεταγμένη άνευ ιδιωματισμών και ακροτητών». Μετά την Εκπαίδευση η χρήση της δημοτικής επεκτάθηκε στη δημόσια διοίκηση, σήμερα δε είναι η κρατούσα γραπτή και προφορική έκφραση των Ελλήνων. Με Προεδρικό Διάταγμα της Κυβερνήσεως Ανδρέα Παπανδρέου (Π.Δ. 207/1982) καθιερώθηκε και η χρήση του μονοτονικού συστήματος γραφής (κατάργηση της διάκρισης των τόνων και χρησιμοποίηση ενός μόνον τονικού σημείου, που δηλώνει τη θέση του τόνου στη λέξη). Και το θέμα αυτό είχε μακρά προϊστορία μέσα κυρίως στο πλαίσιο του γλωσσικού ζητήματος, αφού πολύ νωρίς υποστηρίχθηκε η ανάγκη απλοποίησης του τονικού συστήματος με εφαρμογή του μονοτονικού. Ενίοτε, μάλιστα, το θέμα συνδέθηκε, όλως εσφαλμένως, και με αστήρικτες προτάσεις φωνητικής γραφής, αντικατάστασης δηλαδή του ελληνικού με το λατινικό αλφάβητο για λόγους απλογραφείσεως.

Έτσι, έστω και απότομα και εσπευσμένα, δηλαδή χωρίς την απαραίτητη υποδομή και προετοιμασία (σύνταξη νέας γραμματικής, συντακτικού, λεξικού, κατάλληλων σχολικών βιβλίων), λύθηκε οριστικά από την Πολιτεία το γλωσσικό ζήτημα που ταλάνισε επί αιώνες τον τόπο. Βεβαίως, η βιαστική επίλυση του μεγάλου αυτού θέματος γέννησε στη θέση του γλωσσικού ζητήματος ένα μεγάλο γλωσσικό πρόβλημα, ένα πρόβλημα ποιότητας στη χρήση της Νεοελληνικής. Το πρόβλημα όμως αυτό μπορεί να ξεπεραστεί με κατάλληλη διδασκαλία της γλώσσας στο σχολείο, καθώς και με ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των Ελλήνων σε μια πιο προσεγμένη χρήση της γλώσσας. Η νεοελληνική γλώσσα, όταν δεν αντιμετωπίζεται στενά και μικρόψυχα σε σχέση με τις λόγιες καταβολές της, έχει τη δύναμη μιας μακράιωνης προφορικής και γραπτής καλλιέργειας, δηλαδή το μεγαλύτερο προνόμιο που μπορεί να διαθέτει μια σύγχρονη γλώσσα.

Γ.Μ.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

Α. ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ (ΤΑ «ΛΗΜΜΑΤΑ»)

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΟ ΥΛΙΚΟ 1. Το σύνολο των αυτετελών λέξεων μαζί με τις περιφραστικές λέξεις και τις λεξιλογικές φράσεις, δηλ. το σύνολο των λεξιλογικών αναφορών ("references"), που περιλαμβάνονται στο Λεξικό (κύρια, εσωτερικά, υποτεταγμένα, υποσελίδια λήμματα), ξεπερνά τις 150.000, συνυπολογιζόμενων των λέξεων που περιέχονται στην ετυμολογία, στη γραμματική, στα Σχόλια και στους Πίνακες, λέξεων από όλες τις περιόδους της ελληνικής γλώσσας. Το γλωσσικό υλικό του Λεξικού εμφανίζεται με ευδιάκριτα μαύρα στοιχεία και περιλαμβάνει τα *κυρίως λήμματα* (τις κεφαλές των λημμάτων), τα *εσωτερικά λήμματα* ή «ενδολήμματα» (φράσεις ή ουσιαστικοποιημένους τύπους), τα *υποτεταγμένα λήμματα* ή *υπολήμματα* (υποτασσόμενα στο τέλος του λήμματος) και τα *αποσπασμένα* (από το κύριο σώμα του Λεξικού) ή *υποσελίδια λήμματα* (δίδονται στο τέλος της σελίδας με τη μορφή Πίνακα). Εντός του κυρίου σώματος του Λεξικού, δηλ. ως λήμματα, σύμφωνα με τις σύγχρονες απόψεις της λεξικογραφίας για τη συγκρότηση του ληματολογίου, έχουν συμπεριληφθεί τα σπουδαιότερα κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, ελληνικά και ξένα τοπωνύμια), καθώς και οι συντομογραφικές δηλώσεις των αρχικών γραμμάτων των επωνυμίων διάφορων οργανισμών, σωματείων, εταιρειών, φορέων κ.λπ., τα γνωστά *ακρωνύμια* (π.χ. Ο.Τ.Ε., Ο.Η.Ε. κ.λπ.). Σε παλαιότερες περίοδοι λεξικογραφίας των λημμάτων απόψεις τόσο τα κύρια ονόματα όσο και τα ακρωνύμια αποτελούσαν ιδιαίτερους πίνακες στο τέλος του λεξικού και εκτός του κυρίου σώματος του λεξικού, γιατί δεν θεωρούνταν «κανονικά» λήμματα! Τα κύρια ονόματα στο παρόν Λεξικό αποτελούν βασικό συστατικό του ληματολογίου με πληροφορίες υπό μορφή ερμηνευμάτων και -για πρώτη φορά σε ελληνικό λεξικό- με ετυμολογικές πληροφορίες για την προέλευση κάθε κυρίου ονόματος, ελληνικού ή ξένου. Ληματογραφήθηκαν επίσης παγιωμένες φράσεις (ρητά, παροιμίες κ.λπ.) της Αρχαίας Ελληνικής, εφόσον δεν μπορούσαν να υπαχθούν σε σύγχρονες λέξεις (π.χ. *αι-έν αριστεύειν*), καθώς και γνωστές λατινικές φράσεις.

ΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ

2. Κύριο μέλημα μας υπήρξε να συγκεντρώσουμε όλο το εν χρήσει σήμερα λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής, δηλ. όλες τις λέξεις που χρησιμοποιούμε οι Έλληνες στη γλωσσική επικοινωνία μας, προφορική και γραπτή. Φυσικά, λεξικογραφήσαμε το γλωσσικό υλικό της *Κοινής Νέας Ελληνικής* σε όποια μορφή της σύγχρονης γλώσσας μας κι αν χρησιμοποιείται (προφορική ή γραπτή), σε όποιο ύψος (καθημερινό, οικείο, επίσημο, λόγιο, αρχαιοπρεπές), σε όποιο περιβάλλον χρήσης (κοινή χρήση, καθημερινή χρήση, λογοτεχνία, Τύπος, λαϊκή ομιλία, ευρύτερα γνωστές διαλεκτικές χρήσεις, γνωστές λέξεις αργκό). Κριτήριο εισαγωγής μιας λέξης στο Λεξικό μας είναι η χρήση της -μεγαλύτερη ή μικρότερη ή και σπάνια- στη σύγχρονη ζωντανή γλώσσα, άσχετα με την προέλευση της: αν προέρχεται από την αρχαία ή τη μεσαιωνική μας γλώσσα, από τη λόγια ή τη λαϊκή μας παράδοση ή κι αν πρόκειται για λέξη με ξενική προέλευση.

ΕΚΤΟΣ ΛΕΞΙΚΟΥ

3. Εκτός Λεξικού έμειναν, αφού προβληματιστήκαμε για καθεμία, λέξεις που δεν χρησιμοποιούνται πια, λέξεις που θα είχαν τη θέση τους σ' ένα ιστορικό λεξικό της Ελληνικής και όχι σ' ένα *σύγχρονικό λεξικό*, όπως είναι το παρόν Λεξικό, το οποίο περιγράφει όλη την πολυμορφία της σύγχρονης γλώσσας. Η Νέα Ελληνική -αποδεικνύεται περίτρανα από το Λεξικό μας- έχει τέτοιο και τόσο πλούτο λέξεων, φράσεων και σημασιών που δεν χρειάζεται να φορτώνουμε τα λεξικά μας (όπως συχνά συμβαίνει) με λέξεις τις οποίες η ίδια η γλώσσα έχει θέσει στο περιθώριο. Τολμήσαμε έτσι να αποφύγουμε σ' αυτό το Λεξικό τη νοθευμένη εικόνα του λεξιλογίου που έχουν δώσει ορισμένα νεοελληνικά λεξικά στην προσπάθεια τους -επιστημονικά εσφαλμένη- να περιλάβουν στο ληματολόγιο όσο το δυνατόν περισσότερες λέξεις! Αυτή η ποσοτική και μουσειακή αντίληψη της γλώσσας προσκρούει στα διδάγματα της λεξικολογίας και της σύγχρονης λεξικογραφίας, γι' αυτό και απορρίπτεται από τα μεγάλα σύγχρονα επιστημονικά λεξικά άλλων γλωσσών (Webster, Longman, Collins, Larousse, Robert, Duden Brockhaus, Wahrig κ.ά.). Έτσι παρατηρείται το φαινόμενο να λείπουν από νεοελληνικά λεξικά νέες ζωντανές λέξεις ευρείας χρήσεως και να περιλαμβάνονται άλλες που χρησιμοποιήθηκαν μεν κάποτε στο παρελθόν, αλλά περιέπεσαν από καιρό σε αχρησία. Τέτοιες λέξεις είναι κατάλοιπα παλαιότερων λεξικών που μεταφέρονται άκριτα από το ένα λεξικό στο άλλο χωρίς την απαιτούμενη λεξικολογική βάση. Αντιθέτως, λόγια ή αρχαιοπρεπή στοιχεία, τα οποία χρησιμοποιούνται σε διάφορες μορφές απαιτητικού λόγου (επιστήμη, αρθρογραφία, δοκιμογραφία κ.λπ.) έχουν περιληφθεί στο Λεξικό με τον ανάλογο χαρακτηρισμό.

ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΟΙ

4. Στο παρόν Λεξικό έχουν εισαχθεί πολλές νέες λέξεις (νεολογισμοί) που χρησιμοποιούνται συχνά στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο, προερχόμενες από διάφορες πηγές (τεχνολογία, κοινωνικές και θετικές επιστήμες, ονομασίες νέων προϊόντων, διεθνείς ξένες λέξεις κ.λπ.). Τολμηροί αλλά και ιδιαίτερα προσεκτικοί υπήρξαμε στην εισαγωγή νέων λέξεων ξενικής προέλευσης, οι οποίες χρησιμοποιούνται πολύ σε ορισμένες μορφές επικοινωνίας (στη διαφήμιση, την τεχνολογία, στον γλωσσικό κώδικα των νέων, ακόμη και στην αργκό). Αυτό που συστηματικά εφαρμόσαμε, για να βοηθήσουμε τον προσεκτικό και ευαίσθητο χρήστη της ελληνικής γλώσσας, είναι να δίνουμε παράλληλα, όπου υπάρχει, την ελληνική απόδοση της λέξης, ώστε εναλλάξ (σε κατάλληλο περιβάλλον) ή και αποκλειστικά να μπορεί να χρησιμοποιείται, απ' όσους θέλουν, η ελληνική λέξη, έστω κι αν η χρήση της ξενίζει μερικές φορές.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΣΥΓΧΡΟΝΙΑΣ

5. Η επιλογή του λεξιλογίου στηρίχθηκε στην *αρχή τής ιδιοσυγχρονίας*. Περιλάβαμε δηλ. στο Λεξικό λέξεις που χρησιμοποιούνται στη συγχρονία τής Νέας Ελληνικής, αλλά σε εκείνο το τμήμα της που είναι γνωστό ως *Κοινή Νέα Ελληνική*. Η αρχή αυτή εξασφαλίζει τη συνοχή του ληματολογίου τού Λεξικού και προφυλάσσει από το να περιληφθούν λέξεις ξένες προς τον ομιλητή τής *Κοινής Νέας Ελληνικής*, είτε γιατί ανήκουν στο ιδίωμα μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής (ιδιοματικές ή διαλεκτικές λέξεις), είτε γιατί χρησιμοποιούνται μόνον από ορισμένες ομάδες σε μια συνθηματική μεταξύ τους επικοινωνία (όπως είναι λ.χ. τα μάγκικα, τα καλιαρνά ή άλλες συνθηματικές γλώσσες). Ωστόσο, λέξεις διαλέκτων ή ιδιωμάτων ή και συνθηματικών γλωσσών που πέρασαν στην Κοινή έχουν ενταχθεί κανονικά στο ληματολόγιο.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

6. Ιδιαίτερα οξύ και λεπτό είναι το θέμα των *επιστημονικών όρων*. Κι αυτό γιατί η σημερινή γλώσσα έχει υιοθετήσει και χρησιμοποιεί, στις σύνθετες ανάγκες επικοινωνίας που τη διέπουν, πολλούς όρους διαφόρων επιστημών (ιατρικής, βιολογίας, κοινωνιολογίας, πολιτικής, οικονομίας, τεχνολογίας κ.λπ.) που αποτελούν κοινό κτήμα. Τέτοιοι όροι δεν μπορούν να λείψουν από ένα λεξικό σήμερα. Κι από την άλλη πλευρά, με τη ραγδαία ανάπτυξη των επιστημών έχουν πλαστεί χιλιάδες ειδικών επιστημονικών όρων, που είναι άγνωστοι και στον πιο καταρτισμένο ομιλητή τής γλώσσας, και έχουν τη θέση τους στα ειδικά λεξικά επιστημονικών όρων. Αποτέλεσμα: Το παρόν Λεξικό περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό από επιστημονικούς όρους που κρίναμε ότι χρησιμοποιούνται στη γλωσσική επικοινωνία των πολλών.

ΑΛΛΑ ΕΙΔΗ

7. Στα κυρίως λήματα έχουν περιληφθεί επίσης: (α) κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια ΛΗΜΜΑΤΩΝ κ.ά.)· διευκρινίζουμε ότι στα ανθρωπωνύμια περιλαμβάνονται, για πρώτη φορά σε ελληνικό λεξικό, τα κυριότερα βαπτιστικά ονόματα (δεν περιλάβαμε τα επώνυμα σπουδαίων προσώπων τής ιστορίας, τής τέχνης κ.λπ.)· στα τοπωνύμια συμπεριλάβαμε κυρίως αυτά που έχουν ξεχωριστό ενδιαφέρον για την ιστορία τού ελληνοισμού (π.χ. Θερμοπύλες, Αλεξάνδρεια, Κωνσταντινούπολη, Δερβενάκια, Σμύρνη κ.ά.), τα ονόματα των ελληνικών νησιών, των πρωτευουσών των νομών τής χώρας, των γεωγραφικών διαμερισμάτων και ορισμένων μεγάλων περιοχών, των κυριότερων βουνών, λιμνών και ποταμών από τα ξένα τοπωνύμια συμπεριλάβαμε τα ονόματα των κρατών τού Ο.Η.Ε., των πρωτευουσών των κρατών-μελών τής Ε.Ε. και μερικών άλλων γνωστών πόλεων από όλο τον κόσμο. Προτιμήσαμε κυρίως πόλεις και περιοχές που εμφανίζονται στα Ελληνικά με εξελληνισμένη μορφή, πράγμα που έχει γλωσσικό και ιστορικό ενδιαφέρον, π.χ. Νυρεμβέργη (Nürnberg), Νέα Υόρκη (New York), Τεργέστη (Trieste), Προβηγκία (Provence) κ.ά. Έχουν επίσης περιληφθεί τα ονόματα των ωκεανών και των κυριότερων θαλασσών, βουνών, λιμνών και ποταμών τού κόσμου (με έμφαση, όμως, στα ονόματα που απαντούν με εξελληνισμένο ή προσαρμοσμένο στα Ελληνικά τύπο, π.χ. Δούναβης, Αμαζόνιος, Βαϊκάλη, Μισσισσιπής) (β) ακρωνύμια ή αρκτικόλεξα (Ο.Τ.Ε., Δ.Ε.Η., Ο.Η.Ε. κ.τ.ό.) (γ) παγιωμένες φράσεις από την αρχαία ή την εκκλησιαστική γλωσσική παράδοση, που δύσκολα θα εντάσσονταν (ως φράσεις | «ενδολήμματα») στα λήματα τής νεοελληνικής γλώσσας (π.χ. *αιέν αριστεύειν*) (δ) παγιωμένες λατινικές εκφράσεις που ακούγονται και γράφονται συχνά σε ένα πιο απαιτητικό επίπεδο γλωσσικής επικοινωνίας (επιστημονική γλώσσα, δοκιμογραφία κ.λπ.)· π.χ. ληματογραφούνται τα *sui generis*, *urbi et orbi* κ.ά. Οι φράσεις αυτές ληματογραφούνται αντιστοίχως στα εξής γράμματα (σύμφωνα με μια συμβατική, για πρακτικούς λόγους, αντιστοιχία λατινικών και ελληνικών γραμμάτων):

a → α d → ντ g → γκ j → ι n → ν q → κ t → τ X → ξ
b → μπ e → ε h → χ l → λ o → ο r → ρ u → ου y → υ
C → Κ f → φ i → ι m → μ p → π s → σ v → β z → ζ

Στο εσωτερικό των λατινικών λέξεων ή φράσεων (π.χ. *ad calendae graecas*) τα b, d, g θεωρήθηκαν συμβατικά ως αντιστοιχία των β, δ, γ και ακολουθήσαν ανάλογη αλφαβητική σειρά. Στις φράσεις αυτές, καθώς και στις ξένες λέξεις που ληματογραφούνται με τον ξενικό τους τύπο, σημειώνεται σε παρένθεση πώς προφέρονται, π.χ. **de jure...** (προφέρεται *ντε γιούρέ*), **sui generis...** (προφέρεται *σούι γκένερις*) (ε) ένα είδος λημμάτων τού Λεξικού αποτελούν και οι Πίνακες (π.χ. των αριθμών και των αριθμητικών γενικότερα, των στρατιωτικών βαθμών, των νομισμάτων, τής ιεραρχίας τής Εκκλησίας κ.τ.ό.). Οι Πίνακες παρέχουν, από τη διάρθρωση τους, χρήσιμες πληροφορίες που διευκολύνουν και συμπληρώνουν την κατανόηση αντίστοιχων λημμάτων τού Λεξικού (π.χ. *αντισυνταγματάρχης*, *αρχιμανδρίτης*, *εφέτης*, *ελβετικό φράγκο* κ.λπ.). Μ' αυτό τον τρόπο αποφεύγονται ανούσιοι ή κυκλικοί ορισμοί που επιβαρύνουν συνήθως τα λεξικά, χωρίς να συμβάλλουν όσο χρειάζεται στην κατανόηση των αντίστοιχων λέξεων.

Β. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΛΗΜΜΑΤΟΣ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

1. Κάθε λήμμα τού Λεξικού ανήκει σε μία από τις εξής κατηγορίες: (α) κυρίως λήματα· είναι αυ-ΛΗΜΜΑΤΩΝ τά που αποτελούν την κεφαλή κάθε λήμματος. Στα λήματα αυτά εντάσσονται και κατανέμονται όλες οι γλωσσικές πληροφορίες που περιλαμβάνει το Λεξικό. Τα κυρίως λήματα εξαιρούνται και οπτικά με μαύρα γράμματα μεγαλύτερου μεγέθους από τα υπόλοιπα και η αρχή τους εξέχει τυπογραφικά από κάθε στήλη (β) υπο-λήματα, λήματα υποτεταγμένα στα κυρίως λήματα. Στα λήματα αυτά δεν δίδεται ερμηνευμα, γιατί η σημασία τους προκύπτει αυτομάτως από τη σημασία τού κυρίως λήματος στο οποίο υποτάσσονται. Έτσι αποφεύγονται αυτονόητοι, τετριμμένοι ή κυκλικοί ορισμοί τής σημασίας ορισμένων παραγώγων λέξεων (π.χ. *επιπλάκι* έναντι τού *έπιπλο*,

παρεπίδημία έναντι τού παρεπίδημο, παροδικότητα έναντι τού παροδικός κ.λπ.). Η σύνταξη τέτοιων λημμάτων βοηθεί στην οικονομία τού Λεξικού και εφαρμόζεται στη σύγχρονη λεξικογραφία. Τα υπολήμματα διακρίνονται με μικρότερα από το κυρίως λήμμα μαύρα γράμματα και δίδονται στο τέλος (και εντός) τού κυρίως λήματος (γ) **εσωτερικά λήμματα** ή «**ενδολήμματα**»: πρόκειται για λεξικές συνάψεις («συντάγματα») από δύο ή περισσότερες λέξεις που αποτελούν πάγιες φράσεις ή εκφράσεις και εκφέρονται στον λόγο από κοινού· π.χ. στο λ. *αρχή* εσωτερικά λήμματα είναι τα: στην *αρχή*, *κατ' αρχάς*, *κατ' αρχήν*, *ευθύς εξ'αρχής*, *κάνω την αρχή*, *αρχής γενομένης*, *κάθε αρχή και δύσκολη*, *αρχή άνδρα δείκνυσι* κ.ά.· επίσης, στην κατηγορία αυτή ανήκουν και ουσιαστικοποιημένοι τύποι επιθέτων με ξεχωριστή σημασία. Τα εσωτερικά λήμματα δηλώνονται στο Λεξικό με μικρότερα (από αυτά τής κεφαλής τού λήματος) μαύρα πλάγια στοιχεία (δ) **αποσπασμένα λήμματα**, λήμματα με απολύτως διαφανή, οιονεί αυτονόητη για τον ομιλήτη σημασία, που δεν έχουν ανάγκη ερμηνευματος. Πρόκειται συνήθως για παράγωγες ή σύνθετες λέξεις, που μπορεί να έχουν επ' ευκαιρία χαρακτήρα. Τα λήμματα αυτά με μικρότερα μαύρα στοιχεία δίδονται υπό μορφή πίνακα στο τέλος τής σελίδας όπου ανήκουν αλφαβητικώς. Τα λήμματα αυτά -που θα μπορούσαν ενίοτε και να παραλειφθούν- δίδονται για λόγους πληρότητας τού Λεξικού και για να δείχθει, με οικονομικό τρόπο, ο παραγωγικός πλούτος τής γλώσσας.

ΟΜΟΓΡΑΦ
Α
ΛΗΜΜΑΤΑ

2. Λήμματα ομόγραφα διαφορετικής ετυμολογίας διακρίνονται με εκθέτες, π.χ.
πένα¹ (< ιταλ. penna), πένα* (< αγγλ. penny) πλάνη¹ (<
αρχ. *πλανώ* | -ώμαι), πλάνη² (< λατ. plana)

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ
ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΛΗΜΜΑ

3. ο συνήθης τύπος τής λέξης που τίθεται ως κύριο λήμμα (κεφαλή λήματος), ενίοτε ακολουθείται από δευτερεύοντες φωνητικά διαφοροποιημένους τύπους· π.χ.

παρωνυχίδα κ. παρανυχίδα (η)... **περβάζι κ. πρεβάζι (το)...**

Οι τύποι που διαφοροποιούνται στην κατάληξη τίθενται στο τέλος τού ερμηνεύματος με την ένδειξη «Επίσης»· π.χ.

Πειραιάς (ο)... Επίσης (λογ.) Πειραιεύς {Πειραιώς} κ. (λαϊκ.) Περσίας

Κάθε κύριο λήμμα αποτελείται από ορισμένες βασικές λεξικογραφικές πληροφορίες. Συγκεκριμένα αποτελείται από: (α) **γραμματικές πληροφορίες** σχετικά με την κλίση ή τους χρόνους ρημάτων, το γένος και την κλίση ουσιαστικών, τα γένη επιθέτων κ.λπ. (β) **ερμηνεύματα**, δηλ. ορισμό τής σημασίας | των σημασιών κάθε λήματος· οι σημασίες αριθμούνται και υποδιαρούνται σε επί μέρους σημασίες, διασαφούνται δε με πληροφορίες (χαρακτηρισμούς) και με χρήσεις ή και παραδείγματα που δείχνουν πότε και πώς χρησιμοποιούνται στη γλώσσα (γ) **λεξιλογικές φράσεις**, που δηλώνουν τις παγωμένες (σε φράσεις) χρήσεις κάθε λήματος και τη μία ή περισσότερες σημασίες του (δ) **συνώνυμα** και **αντώνυμα** (αντίθετα) κάθε σημασίας, όπου υπάρχουν, κρίνεται σκόπιμο να δηλωθούν (ε) ετυμολογία τού λήματος, που δηλώνει την αρχική προέλευση, τον αρχικό τύπο, τη μεταβολή τής αρχικής σημασίας ή τού τύπου κ.λπ. (στ) **σχόλια** (σε επιλεγμένα λήμματα), αναφερόμενα στη χρήση τής λέξης, στη σημασιολογική διαφορά της από άλλες συνώνυμες ή συγγενικές, σε προβλήματα ορθογραφίας τής λέξης, στην ετυμολογική της προέλευση, εφόσον έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, σε λάθη που γίνονται κατά τη χρήση τής λέξης κ.λπ. Στο (β) και το (γ) μέρος τού λήματος δίδονται συχνά **χαρακτηρισμοί** που προσδιορίζουν τη χρήση (σε ποιες μορφές και περιπτώσεις επικοινωνίας χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση). Επίσης, στα ρήματα δίδονται και **συντακτικές πληροφορίες** (αν τού ρήμα χρειάζεται συμπλήρωμα, δηλ. αν είναι μεταβατικό ή όχι κ.λπ.), καθώς και σε άλλα μέρη τού λόγου, όταν κρίνεται αναγκαίο· π.χ. **εναντίον** πρόθ. (λόγ.) (+γεν.)...

Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ

1. Συμβολίζονται συνήθως με αγκιστροειδείς αγκύλες τού τύπου { }· π.χ.
θεάμα (το) {θεάμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (α) ό,τι γίνεται...
κάθοδος (η) {καθόδ-ου | -ων, -ους} 1. (λόγ.) η κίνηση από ...

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΚΛΙΣΗ

2. Μέσα σε τέτοιες αγκύλες δίδονται γραμματικές πληροφορίες που αναφέρονται στην κλίση ονομάτων, επιθέτων και ρημάτων, εφόσον εμφανίζουν μορφολογικό ή τονικό ενδιαφέρον. Ιδιαίτερη προσπάθεια καταβλήθηκε για την οικονομική αλλά και ακριβή περιγραφή τής κλίσεως, με τη δήλωση κυρίως τής μετακίνησης τού τόνου σε ορισμένες πτώσεις (*δάσκαλος*: *δασκάλου*, *δασκάλων*, *δασκάλους*), τής ύπαρξης διτυπίας σε ορισμένες πτώσεις (*δημόσιος*: *δημόσιου*, π.χ. *δημόσιου νοσοκομείου*, και *δημοσίου*, π.χ. *δημοσίου υπαλλήλου*- *πόλης* και *πόλεως* κ.ά.), τής συνίτησης (π.χ. *βιά-ζω* ενώ *βι-ά-ζω*, *κασιόκι*, *κασιόκιου* κ.ά.), τής ρηματικής πολυτυπίας σε σχέση και με το επί πεδο χρήσεως (*εκλέχθηκα*, *εξελέγη*), τής απουσίας πτώσεως ή τής ύπαρξης σπάνιων ή δύσχηρτων τύπων, τής χρήσης ορισμένων μόνο χρόνων στα ρήματα κ.ά. Παραδείγματα:

κάλλος (το) {κáll-ους | -η, χωρ. γεν. πληθ.} Εδώ δίδονται οι τύποι τής γενικής τού ενικού και τής ονομαστικής | αιτιατικής πληθυντικού, γιατί έχουν μορφολογικό ενδιαφέρον, όπως και η πληροφορία ότι η λέξη δεν σχηματίζει γενική πληθυντικού (δεν υπάρχει στην Ελληνική τύπος των *καλλών*!).

σύνοδος (η) {συνόδ-ου | -ων, -ους}

Εδώ οι τύποι στην αγκύλη έχουν τονικό ενδιαφέρον: δηλώνουν τη μετακίνηση του τόνου στη γενική ενικού καθώς και στη γενική και αιτιατική πληθυντικού.

τραπέζι (το) {τραπεζ-ιού | -ιών} Εδώ δηλώνεται η μετακίνηση του τόνου στη γενική ενικού και πληθυντικού καθώς και η συνίζηση -ιού | -ιών, ενώ στο λ. *τραπέζιο* {τραπεζί-ου | -ων} έχουμε μόνο κίνηση του τόνου χωρίς συνίζηση στη γενική ενικού και πληθυντικού.

ανοησία (η) [μτγν.] {ανοησιών} Εδώ δηλώνεται η μετακίνηση του τόνου μόνο στη γενική πληθυντικού.

κυβέρνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ... Εδώ δηλώνεται η διτυπία στη γενική ενικού (*κυβέρνηση* και *κυβερνήσεως*) καθώς και η μετακίνηση του τόνου σε ορισμένες πτώσεις.

Στα ρήματα δίδονται ο ενεργητικός και μεσοπαθητικός αόριστος, η μεσοπαθητική μετοχή και τυχόν λόγιοι τύποι π.χ.

ανοίγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άνοιξα, ανοί-χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} ...

Σε ρήματα τονιζόμενα σε -ώ δίδεται ο τύπος κλίσεως (*εκτελώ, εκτελείς...*, *εκτιμώ, εκτιμάς...* κ.λπ.) και οι χρόνοι σε όλη τους την ποικιλία (λογ., λαϊκ. κ.λπ.)" π.χ.

εκτελώ ρ. μετβ. (εκτελείς... | εκτέλ-εσα (λόγ. εξετέλεσα), -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -έσθηκα κ. λογιότ. εξετέλεσθην, μτχ. εκτελεσθείς, -είσα, -έν), -εσμένος) ...

Άλλες πληροφορίες εντός αγκυλών:

Πάσχα (το) {άκλ.} 1. η μεγαλύτερη χριστιανική ...

Στα επίθετα δίδονται οι τύποι που εμφανίζουν δυσκολίες στην κλίση ή στον σχηματισμό τους: π.χ.

αμαθής, -ής, -ές {αμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)- αμαθέστ-ερος, -ατός} ...

3. Γραμματικές πληροφορίες δίδονται και εκτός αγκυλών: είναι αυτές που αμέσως μετά από κάθε λήμμα προσδιορίζουν σε ποια γραμματική κατηγορία («μέρος του λόγου») ανήκει κάθε λέξη. Οι πληροφορίες αυτές δίδονται ως εξής:

Το άρθρο μετά το λήμμα δηλώνει ότι η λέξη είναι ουσιαστικό π.χ.

βιταμίνη (η) {βιταμινών} 1. καθεμιά από διάφορες ... **βούλευμα** (το) {βουλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ...

διάδοχος (ο/η) [αρχ.] {διαδόχ-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που διαδέχεται...

βολτ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. (συντομ. V) η διεθνής μονάδα ...

Οι καταλήξεις μετά το λήμμα δηλώνουν ότι η λέξη είναι επίθετο π.χ.

έτοιμος, -η, -ο 1. αυτός που είναι κατάλληλος για ... **ασθενής**, -ής, -ές {ασθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή) ... **ευνώμων**, -ων, -ον {ευνόμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} ...

Η συντομογραφία ρ. δηλώνει ότι η λέξη είναι ρήμα π.χ. **αρχίζω** ρ.

μετβ. κ. αμετβ. {άρχισα} ...

Η συντομογραφία επίρρ. δηλώνει ότι η λέξη είναι επίρρημα π.χ.

ανρίως επίρρ. [αρχ.] (εμφατ.-εκφραστ.) ...

Η συντομογραφία πρόθ. δηλώνει ότι η λέξη είναι πρόθεση π.χ.

προς πρόθ. δηλώνει: 1. κατεύθυνση: *πήρε τον δρόμο ~ το βουνό* ...

Η συντομογραφία σύνδ. δηλώνει ότι η λέξη είναι σύνδεσμος π.χ.

είτε σύνδ. για διάζευξη ισοδύναμων ή αντίθετων ...

Η συντομογραφία επιφών. δηλώνει ότι η λέξη είναι επιφώνημα.

Οι συντομογραφίες αντων. και μόρ. δηλώνουν ότι η λέξη είναι αντίστοιχα αντωνυμία ή μόριο.

4. Ιδιαίτερα χρήσιμες είναι οι γραμματικές πληροφορίες που δίδονται επ' ευκαιρία συγκεκριμένων λέξεων π.χ.

θέλω ρ. μετβ. {θέλεις κ. θες, πληθ. λαϊκ. θέμε, θέτε, θένε | ήθελα, θέλησα, ηθελημένος} 1. έχω την επιθυμία, τη διάθεση, την πρόθεση ...

Γραμματικές πληροφορίες δίδονται, όταν χρειάζεται, και σε άλλα σημεία του λήμματος: στην ετυμολογία π.χ.

ειωθός (το)...

[ETYM. Ουδ. μτχ. του αρχ. *είωθα* «έχω τη συνήθεια» (παρακ. με ενεστ. χρήση) < *σε-σΡωθ-α, αναδιπλασιασμένος τ. του ...

επανιδείν (το)...

[ETYM. < επαν)α)- + αρχ. *ιδείν*, απρφ. αορ. β' του *ορώ*. Η φρ. *εις το επανιδείν* είναι απόδ. του γαλλ. *au revoir*].

στο τέλος του ερμηνεύματος στον τύπο που ακολουθεί το «Επίσης» (εδώ δεν επαναλαμβάνονται το άρθρο, οι καταλήξεις ή οι συντομογραφίες μερών του λόγου, αν συμπίπτουν με του κυρίου λήμματος), π.χ.

άβακας (ο)... Επίσης (λόγ.) **άβαξ** [αρχ.] {άβακος}.

σε υπολήμματα (υποτεταγμένα λήμματα)· π.χ.
παρελθοντολογία (η)... — παρελθοντολογώ ρ. {-εις...}

Δ. ΟΙ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΛΗΜΜΑΤΩΝ

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

1. Το παρόν Λεξικό περιλαμβάνει περί τους 100.000 ορισμούς σημασιών που, μαζί με τις υπόλοιπες σημασιολογικές πληροφορίες (χρήσεις, παραδείγματα, συνώνυμα, αντώνυμα, σχόλια), υπερβαίνουν τις 500.000.

Κύριος σκοπός ενός λεξικού και καθοριστικό κριτήριο τής ποιότητας του είναι τα *ερμηνεύματα* που δίνει σε κάθε λήμμα: με πόση ακρίβεια, επάρκεια και πληρότητα εξηγεί, «ερμηνεύει» τη σημασία κάθε λέξης (ή «ενδολήμματος» ή υπολήμματος) τού λεξικού, ο όρος *ερμηνεύμα* δηλώνει κάθε πληροφορία σχετική με τη σημασία ή τη χρήση κυρίου λήμματος, «ενδολήμματος», υπολήμματος ή λέξεως που περιλαμβάνεται σε σχόλιο, πίνακα ή ετυμολογία⁷ τα ερμηνεύματα αριθμούνται είτε με αραβική αρίθμηση, προκειμένου για τις βασικές σημασίες τού λήμματος, ή με ελληνική (α, β, γ ...), προκειμένου για υποδιαρέσεις σημασίας η οποία αριθμείται με αραβικό αριθμό (π.χ. 1. (α) ... (β) ...) ή με λατινική, προκειμένου για περισσότερες τής μίας σημασίες φραστικού ονόματος ή έκφρασης, ο *ορισμός* τής σημασίας (ή των σημασιών) ενός λήμματος είναι το κύριο και το δυσκολότερο έργο κάθε λεξικού. Η αρχή που πρυτάνευσε στη σύνταξη των ερμηνευμάτων -κύρια αρχή τής σύγχρονης λεξικογραφίας- είναι να δίδονται στον αναγνώστη, με τρόπο απλό και κατανοητό, όσες πληροφορίες χρειάζονται για να καταλάβει τη σημασία τού λήμματος. Έτσι, κατά κανόνα, αποφεύγεται να δίδονται αντί ορισμού ένα ή περισσότερα συνώνυμα, λέξεις δηλ. με παραπλήσια σημασία, που μπορεί οι ίδιες να είναι άγνωστες στον αναγνώστη, με κίνδυνο να ερμηνεύονται μερικές φορές «τα άγνωστα δι' αγνώστων». Η τακτική που ακολουθήθηκε, εξάλλου, προκειμένου για λήμματα με γνωστικό (εγκυκλοπαιδικό) ενδιαφέρον από διάφορες περιοχές τού επιστητού, ήταν να αποφύγουμε τη χρήση εξειδικευμένων επιστημονικών όρων (π.χ. τον ορισμό των χρωμάτων με βάση τη θέση τους στο φάσμα των χρωμάτων ή την παράθεση, προκειμένου για ζώα ή φυτά, λατινικών ονομασιών και πληροφοριών για γένη, συνομοταξίες, οικογένειες κ.τ.ό. που είναι άγνωστες στον μη ειδικό αναγνώστη), εκτός από περιπτώσεις όρων επιστημονικών κλάδων (λ.χ. ιατρικής, νομικής κ.λπ.), όπου δεν ήταν δυνατό να μη γίνει αναφορά σε ορισμένους όρους, οι οποίοι όμως ερμηνεύονται στα οικεία λήμματα.

ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΩΝ

2. Κύριο πρόβλημα στη σύνταξη τού ερμηνεύματος ενός λήμματος είναι η ύπαρξη σε μια λέξη περισσότερων τής μίας σημασιών. Τότε απαιτείται λεξικογραφικός -και εφαρμοστέος συστηματικά στο παρόν λεξικό- η *οριοθέτηση* των σημασιών τής λέξης: πόσες και ποιες σημασίες εμφανίζει. Εδώ ο λεξικογράφος έχει να αντιμετωπίσει δύο δυσχερή ζητήματα: (α) πότε πρόκειται για ιδιαίτερη, αναγνωρίσιμη από τους ομιλητές, *σημασία* και όχι για *απλή χρήση* (β) πόσες, με αυτή την έννοια, σημασίες μπορούν να αναγνωριστούν στη συγκεκριμένη λέξη. Στο παρόν Λεξικό καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια για την οριοθέτηση των σημασιών κάθε λήμματος.

Σε περίπτωση περισσότερων τής μίας σημασιών, οι σημασίες αριθμούνται (βλ. κ. ΔΙ). Ζήτημα γεννάται τότε με ποια σειρά πρέπει να δοθούν οι σημασίες. Τα κριτήρια που ακολουθήθηκαν στη σειρά των σημασιών είναι η *έκταση τής χρήσεως* κάθε σημασίας και η *βασική, κυριολεκτική ή πρωταρχική σημασία* μιας λέξης σε σχέση με άλλες που παράγονται από αυτήν. Έτσι προτάσσεται στην αρίθμηση η σημασία με την οποία χρησιμοποιείται ευρύτερα η λέξη ή, όταν οι διάφορες σημασίες της χρησιμοποιούνται ισοδύναμα, προτάσσεται η σημασία από την οποία κρίνεται ότι προήλθαν οι άλλες (συνεκδοχικός, μεταφορικός, κατ' επέκταση κ.λπ.). Δεν χρειάζεται να λεχθεί πόσο δύσκολο έργο είναι η οριοθέτηση των σημασιών των λέξεων, με την κατάλληλη μάλιστα κάθε φορά σειρά. Πρέπει, επίσης, να ομολογηθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις η αναγνώριση μιας σημασίας είναι, αναπόφευκτα, προϊόν υποκειμενικής εκτιμήσεως τού λεξικογράφου και μπορεί να διαφέρει από λεξικό σε λεξικό. Στην πραγματικότητα, η κατάτμηση τού σημασιολογικού φάσματος κάθε λήμματος σε διακεκριμένες σημασίες είναι από τα λεπτότερα αντικείμενα τού έργου τού λεξικογράφου, αποτελεί δε μεγάλη διανοητική πρόκληση.

Ας σημειωθεί ότι σημασίες τού λήμματος, οι οποίες έχουν απομακρυνθεί τόσο πολύ από τις άλλες, ώστε να δίνουν την εντύπωση άλλης «λέξης» (στον βαθμό που η σημασία είναι καθοριστικός παράγοντας τής λέξης), δηλώνονται με τη χρησιμοποίηση μιας ευδιάκριτης τελείας (: «βούλ-λας») πριν από τη συγκεκριμένη σημασία π.χ.

αδιάθετος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει καλή διάθεση, που αισθάνεται δυσάρεστα ... · 4. αυτός που δεν έχει διατεθεί, δεν έχει καταναλωθεί... στην αγορά πολλά εμπορεύματα έμειναν ~... · 6. ΝΟΜ. αυτός που δεν άφησε διαθήκη· *πέθανε*

ΧΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

3. Κάθε σημασία ή, αλλιώς, κάθε ερμηνεύμα ενός λήμματος υποστηρίζεται από χρήσεις και παραδείγματα. Σκοπός και των δύο είναι να καταστήσουν περισσότερο εύληπτη και προσιτή στον αναγνώστη τη σημασία ή τις σημασίες κάθε λήμματος τού Λεξικού. *Χρήσεις* είναι οι συγκεκριμένες εφαρμογές τής σημασίας μιας λέξης⁸ οι χαρακτηριστικές και αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις όπου χρησιμοποιείται μια σημασία. Ως *χρήσεις* χαρακτηρίζονται στο παρόν Λεξικό μία ή περισσότερες λέξεις που συνδυάζονται με τη λέξη-λήμμα σε κάθε σημασία και δείχνουν σε ποιες περιπτώσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί η συγκεκριμένη σημασία ενός λήμματος. Οι χρήσεις που δίδονται είναι, φυσικά, ενδεικτικές και όχι εξαντλητικές. Το κυρίως λήμμα στις χρήσεις, αντί να

επαναλαμβάνεται, δηλώνεται με το σύμβολο ~, όπου αυτό δεν παρουσιάζει πρόβλημα, π.χ.
μυστικός, -ή, -ό 1. αυτός που υπάρχει ή γίνεται στα κρυφά...: ~ σχέδιο | μήνυμα | κατάλογος | επαφή 1..

Συχνά, η σημασία τής συγκεκριμένης λέξης φωτίζεται και με παραδείγματα (ισχύει και εδώ η χρήση του συμβόλου ~): π.χ.

ζωή (η)...: *νοιάζεται μόνο για τη - του || θυσίασαν τη ~ τους ...*

Παραδείγματα δίδονται και για τα «ενδολήματα» (φραστικά ονόματα ή εκφράσεις), όπου το σύμβολο ~ αντικαθιστά ολόκληρη τη φράση, όταν αυτό δεν προκαλεί πρόβλημα π.χ.

σκύλος (ο) ...· **ΦΡ. (α) σο*** *τον σκύλο με τη γάτα* για τη σχέση ανθρώπων που καβγαδίζουν συνεχώς: *τρώγονται*

Στην περίπτωση που το γένος ή ο αριθμός του λήμματος δεν μπορούν εύκολα να εννοηθούν ή ένα όνομα έχει ιδιάζουσα κλίση ή ένα ρήμα χρησιμοποιείται σε διαφορετικό τύπο από το πρώτο πρόσωπο ενεστώτα, τότε δεν χρησιμοποιείται το σύμβολο ~, αλλά γράφεται ο πλήρης τύπος: π.χ. **θέαμα** (το)...: *ο φόρος θεαμάτων αναγράφεται στο εισιτήριο ...*

Το ίδιο ισχύει και για τις φράσεις π.χ.

πλέκο ρ. μετβ. κ. αμετβ. ...· **ΦΡ. πλέκω το εγκώμιο (κάποιου)** λέω επαινετικά λόγια για (κάποιον): *ο πρωθυπουργός έπλεξε το εγκώμιο του υπουργού ...*

Με τα παραδείγματα φαίνεται καλύτερα η χρήση τής σημασίας μιας λέξης μέσα σ' ένα ευρύτερο λεκτικό σύνολο (πρόταση). Ως παραδείγματα στο Λεξικό χρησιμοποιούνται προτάσεις από τον καθημερινό προφορικό και γραπτό λόγο, δευτερευόντως δε παροιμίες, στίχοι από τραγούδια, παραθέματα από λογοτεχνικά έργα κ.λπ. Η παράθεση παραδειγμάτων από παροιμίες, γνωστά τραγούδια κ.λπ., δείχνει καλύτερα τη σημασία μιας λέξης, φτάνει να έχει επιλεγεί μια πολύ χαρακτηριστική λεκτική εφαρμογή κι όχι ένα ιδιάζοντος ύφους -και γι' αυτό λιγότερο δηλωτικό- παράδειγμα. Δεν είναι η νεολογία, αλλά η κοινή συμβατική χρήση, την οποία αποσκοπεί να αναδείξει λεξικογραφικά ένα παράδειγμα.

Παραδείγματα και χρήσεις του παρόντος Λεξικού αντλούνται από το *Λεξικογραφικό Αρχείο* του Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, από γραμματειακές πηγές, από συστηματικές αποδελτιώσεις χρήσεων στον Τύπο (εφημερίδες, περιοδικά) και άλλες γλωσσικές πηγές (π.χ. από τον «Εθνικό Θησαυρό τής Ελληνικής Γλώσσας», το ηλεκτρονικό Σώμα Γλωσσικού Υλικού -corpus- του Ινστιτούτου Επεξεργασίας του Λόγου). Γενικότερα, τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται στο Λεξικό απεικονίζουν το κοινό γλωσσικό αίσθημα στην αβίαστη εκφορά του λόγου. Συχνά δε το παράδειγμα τεκμηριώνει την ύπαρξη ορισμένης σημασίας, η οποία μπορεί να μην είναι αμέσως αντιληπτή από μόνον τον ορισμό.

ΕΡΜΗΝΕΥΜΑΤΑ

4. Μεγάλη σημασιολογική βαρύτητα στο Λεξικό έχουν και τα ερμηνεύματα που αναφέρονται στα «ΕΝΔΟΛΗΜΜΑΤΩΝ» εσωτερικά λήματα ή «ενδολήματα» (βλ. Β1). Τα «ενδολήματα» αυτά, ως παγιωμένες χρήσεις - εκφράσεις, διαφέρουν από τις πολλές και περιστασιακές λεξιλογικές συνάψεις μιας λέξης (χρήσεις), επειδή διαθέτουν δική τους σημασία, και αποτελούνται είτε από λεξιλογικές συνάψεις (π.χ. *ανώτατη εκπαίδευση, αντίστροφη μέτρηση*) είτε από (περι)φραστικές λέξεις (π.χ. *φακοί επαφής, λέξη-κλειδί*) είτε από παροιμίες (π.χ. *και την πίτα σωστή και τον σκύλο χορτάτο, άνθρακες ο θησαυρός* κ.λπ.) είτε από ιδιωτισμούς (*δίνω τα παπούτσια στο χέρι, βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά*) είτε από την επιστημονική ορολογία (π.χ. *αντιποίηση αρχής, αναγκαστική εκτέλεση, λειτουργικός αναλφαβητισμός* κ.λπ.). Οι σημασίες των «ενδολημάτων» εντάσσονται μέσα στις σημασίες του λήματος, εκεί όπου ανήκουν σημασιολογικά, έστω κι αν ενίοτε η ένταξη έχει εξ ανάγκης συμβατικό χαρακτήρα, ή αριθμούνται αμέσως μετά τη σημασία στην οποία υπάγονται σε περίπτωση που η ένταξη ορισμένων εκφράσεων σε σημασία δεν είναι εφικτή, αυτές τοποθετούνται στο τέλος του ερμηνεύματος με το σύμβολο τής βούλλας (·). Καταχωρίζοντας τα «ενδολήματα» στις ανάλογες σημασίες του λήματος, αποφύγαμε (την εύκολη λύση) να τις σφραγίσουμε στο τέλος κάθε λήματος ή να τις δώσουμε ως χωριστά λήματα. Στην πρώτη περίπτωση (στο τέλος του λήματος) θα δίνονταν απομονωμένες και θα χρειαζόταν να επαναληφθούν πληροφορίες που δίδονται στην οικεία σημασία, ενώ στη δεύτερη περίπτωση (ως αυτοτελή λήματα, πράγμα που γίνεται σε μεγάλα λεξικά, όπως το Webster) θα αναγκαζόμασταν να επαναλάβουμε ετυμολογικές, γραμματικές και άλλες πληροφορίες που δίνουμε στα αντίστοιχα λήματα ή να παραπέμπουμε σε όλα αυτά.

Ας σημειωθεί ότι οι περιφραστικές λέξεις (φραστικά ονόματα), οι εκφράσεις και οι επιστημονικοί περιφραστικοί όροι δίδονται εντός του λήματος, εκεί όπου είναι πιθανότερο να τις αναζητήσει κανείς, ενώ υπάρχουν κατά κανόνα παραπομπές και σε άλλα λήματα, στα οποία θα μπορούσαν να αναζητηθούν (π.χ. η φράση *μαύρη αγορά* ερμηνεύεται στο λ. *μαύρος*, αλλά υπάρχει παραπομπή και στο λ. *αγορά*).

Τέλος, όταν ένα «ενδολήμα» έχει περισσότερες από μία σημασίες, ακολουθείται υποκατηγοριοποίηση των σημασιών σύμφωνα με τις αρχές που εφαρμόζονται στα κυρίως λήματα.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

5. Το πώς, πού και γιατί χρησιμοποιούμε μια λέξη με αυτήν ή εκείνη τη σημασία είναι μια πολύ ΛΗΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ χρήσιμη πληροφορία για όποιον συμβουλευτεί ένα λεξικό. Στο παρόν Λεξικό τέτοιου είδους πλη-ΣΗΜΑΣΙΩΝ ροφορίες δίδονται με τριών ειδών *χαρακτηρισμούς* που εμφανίζονται -όπου χρειάζεται- στην αρχή τής σημασίας του λήματος ή και μέσα στο λήμα. Οι χαρακτηρισμοί αφορούν: (α) στο πώς, στο ύφος με το οποίο χρησιμοποιείται μια λέξη ή σημασία, και στο πόσο, στη συχνότητα τής χρήσης του (*αρχαιοπρεπές, λόγιο, λαϊκό, οικείο, σπάνιο* κ.λπ.) (β) στο πού, το είδος γλωσσικής επι-

κοινωνίας όπου χρησιμοποιείται μια σημασία (*λογοτεχνία, διάλεκτοι, αρχικό κ.ά.*) (γ) στο γιατί, στον *σχολιασμό* που επιδιώκει ο ομιλητής, όταν χρησιμοποιεί μια σημασία (*ειρωνική χρήση, σκωπτική, υβριστική, μειωτική, εκφραστική κ.λπ.*). Ειδικότερα: (α) ο όρος *λόγιο* (συντομογραφία «λογ») χρησιμοποιείται για λέξεις ή τύπους που προέρχονται από την καθαρεύουσα, διατηρώντας το τυπικό της, ή για λέξεις και τύπους που ταιριάζουν στο ύφος του λόγου των μορφωμένων ανθρώπων (β) ο όρος *λαϊκό* (συντομ. «λαϊκ») αναφέρεται σε λέξεις ή τύπους της γλώσσας των λαϊκών στρωμάτων, που παρουσιάζουν απόκλιση στη μορφολογία ή την προφορά από τους κοινούς νεοελληνικούς τύπους (που συντομογραφούνται ως «καθημ.») (γ) ο όρος *αρχαιοπρεπές* (συντομ. «αρχαιοπρ») δηλώνει λέξεις ή τύπους της αρχαίας ή της αρχαϊζουσας γλώσσας που ακολουθούν και το τυπικό τους (δ) ο όρος *λαϊκότερο* (συντομ. «λαϊκότ») δηλώνει λέξεις ή τύπους που προέρχονται από τον προφορικό κυρίως λόγο των ανθρώπων των μη αστικών περιοχών (περιφέρειας, επαρχίας), αποκλίνοντας από την Κοινή (αστική) Νεοελληνική. Προκειμένου να δηλωθούν σημασίες που ο ομιλητής πρέπει να χρησιμοποιεί με ιδιαίτερη προσοχή (λέξεις ταμπού, π.χ. ανατομικών οργάνων, σεξουαλικής υφής κ.τ.δ.), γιατί πρόκειται για κοινωνικά «απαγορευμένες λέξεις», χρησιμοποιείται μπροστά από αυτές το θαυμαστικό (!). Παραδείγματα χαρακτηρισμών:

απαβόσιτος (ο) ... (λόγ.) το καλαμπόκι...
παιδιόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από την παιδική ηλικία ...
μαλαματώνω ρ. μετβ. [μεσν.] ... (λαϊκ.) 1. επιχρυσώνω ...
χαφιές (ο) ... (κακόσ.) 1. αστυνομικός ή συνεργάτης της ...
μπουχτίζω ρ.... (εκφραστ.) 1. φθάνω σε κορεσμό ...
κεφάλας (ο)... 2. (σκωπτ.) ο χοντροκέφαλος, αυτός που δεν ...

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΩΝ ΕΝΟΣ ΛΗΜΜΑΤΟΣ

6. Χαρακτηρισμοί άλλου είδους και με διαφορετική λειτουργία χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τις σχέσεις μεταξύ των σημασιών μιας λέξης, δηλ. πώς περνάει η λέξη από τη μία σημασία στην άλλη. Τέτοιοι είναι οι χαρακτηρισμοί: *κυριολ.* (κυριολεκτική χρήση), *μτφ.* (μεταφορική χρήση), *συνεκδ.* (συνεκδοχικά), *κατ' επέκτ.* (κατ' επέκταση), *γενικότ.* (γενικότερα), *ειδικότ.* (ειδικότερα), *καταχρ.* (καταχρηστικά) κ.ά. Παραδείγματα:

κεφάλαιο (το)... 3. (περιληπτ.) το σύνολο των κεφαλαιοκρατών, κυρίως ως οργανωμένης ...
τραπέζι (το)... 1. έπιπλο με τέσσερα συνήθ. πόδια ... 2. (ειδικότ.) το παραπάνω έπιπλο για το φαγητό ... 3. (συνεκδ.) το γεύμα ή το δείπνο ...
ξεστρατίζω ρ.... 1. (κυριολ.) βγαίνω από τον δρόμο μου, ακολουθώ άλλον δρόμο από τον κανονικό... 2. (μτφ.) φεύγω από τον σωστό δρόμο, παρεκκλίνω ηθικά ...
μύθος (ο)... 1. η αφήγηση που αποτελεί τμήμα ευρύτερης μυθικής παράδοσης ... 2. (ειδικότ.) η αφήγηση που αναφέρεται με αλληγορικό ... 3. (κατ' επέκτ.) η διήγηση που αποτελεί πλάσμα της ανθρώπινης ...

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΚΛΑΔΩΝ

7. Αναγκαίοι είναι οι χαρακτηρισμοί στις σημασίες λημμάτων και «ενδολημμάτων» που προέρχονται από διάφορους κλάδους (επιστήμης, τεχνολογίας, τέχνης κ.λπ.). Γι' αυτό με μικρά κεφαλαία γράμματα δηλώνονται συντομογραφικώς οι διάφοροι κλάδοι: ΑΡΧΪτ. (εκτονική), ΜΕΤΕΩΡ. (ολογία), θίκοΝ. (ομία), ΘΡΥΚΤ. (ολογία) κ.λπ. Παραδείγματα:

εντολή (η) 1. (γενικά) η διαταγή ή παραγγελία ... 2. ΠΟΛΙΤ. εξουσιοδότηση για την εφαρμογή συγκεκριμένης πολιτικής ... 3. ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εντολοδόχος) αναλαμβάνει...
4. ΟΙΚΟΝ. χρηματικό ποσό που καταβάλλεται μέσω της τράπεζας κατόπιν εξουσιοδότησης της ... 5. ΠΛΗΡΟΦ. οδηγία που δίνεται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή ...
ανάληψη (η) 1. η απόσυρση χρημάτων ... 5. ΙΑΤΡ. η αποκατάσταση ζωτικών λειτουργιών του οργανισμού (αναπνοής, κυκλοφορίας αίματος) μετά από νόσο, κάκωση κ.τ.δ. 6. ΕΚΚΛΗΣ. *Ανάληψη* (η) (α) η ενσώματη άνοδος του Χριστού στους ουρανούς ...

ΕΙΔΙΚΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

8. Επ' ευκαιρία χαρακτηρισμοί (ειδικές πληροφορίες) δίδονται σε σημασίες, οσάκις κρίνεται απαραίτητο για την κατανόηση της σημασίας. Παραδείγματα:

εμβόλιμος, -η, -ο ... 3. (στο θέατρο) *εμβόλιμο* (το) το κομμάτι που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο πράξεων ... ΣΥΝ. ιντερμέτζο ...
μάτιο (το) {ματι-ου | -ων} (λόγ.) (κατά την αρχαιότητα) ρούχο που φοριόταν πάνω από χιτώνα ή πέπλο ...
μεγαλόσχημος, -η, -ο 1. (για μοναχούς) αυτός που έχει...

ΣΥΝΘΕΤΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

9. Πολλές φορές οι χαρακτηρισμοί που χρησιμοποιούνται για να προσδιορίσουν τις σημασίες είναι σύνθετοι, με πληροφορίες από περισσότερες κατηγορίες χαρακτηρισμών. Παραδείγματα:

μπακάλης (ο)... 2. (μτφ.-κακόσ.) αυτός που κάνει πρόχειρους υπολογισμούς ή προχειροδουλειές, που δουλεύει εμπειρικά ... **εξονημένος**, -η, -ο (λόγ.-μειωτ.)
εξαγορασμένος, αυτός που ...
μωρόσοφος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) 1. ανόητο πρόσωπο που φαντάζεται ότι είναι σοφός ...
μηχανόβιος, -α, -ο (οικ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που αγαπά με πάθος τις μοτοσυκλέτες ...

Ε. ΣΥΝΩΝΥΜΑ - ΑΝΤΩΝΥΜΑ (ΑΝΤΙΘΕΤΑ)

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ
ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ -
ΑΝΤΩΝΥΜΩΝ

1. Με χα σύμβολα ΣΥΝ. και ΑΝΤ. δηλώνονται αντιστοίχως τα ΣΥΝΩΝΥΜΑ και τα ΑΝΤΩΝΥΜΑ (ή ΑΝΤΙΘΕΤΑ), ήτοι λέξεις που έχουν παραπλήσια σημασία (συνώνυμα) ή που έχουν αντίθετη σημασία (αντώνυμα | αντίθετα) σε σχέση με τη σημασία του λήμματος και τού ερμηνεύματος στα οποία αναφέρονται. Σκοπός των συνωνύμων - αντωνύμων είναι να βοηθήσουν συμπληρωματικά στην κατανόηση τής σημασίας. Επιπλέον, τα συνώνυμα και τα αντώνυμα βοηθούν τον ομιλήτη να διευρύνει τις επιλογές του στην έκφραση μιας σημασίας, επιτυγχάνοντας ποικιλία, ακρίβεια, διαφοροποίηση κ.λπ.

Όπως είπαμε πιο πάνω, στον ορισμό αποφεύγεται συστηματικά η παράθεση συνωνύμων, τα οποία δίδονται στο τέλος κάθε σημασίας, αμέσως μετά τις χρήσεις και τα παραδείγματα. Σε σπάνιες περιπτώσεις που ένα συνώνυμο ή αντώνυμο είναι ανάγκη να χρησιμοποιηθεί στον ορισμό μιας σημασίας, δεν δίδεται στα συνώνυμα - αντώνυμα. Συνώνυμα - αντώνυμα δίδονται επίσης σε εκφράσεις και φραστικά ονόματα, όπου αυτό είναι δυνατόν, π.χ.

ανοίγω το βήμα... ΣΥΝ. επιταχύνω ΑΝΤ. επιβραδύνω, *στο πει και φει...* ΣΥΝ. αμέσως, στο άψε-σβήσε

ΣΕΙΡΑ ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ -
ΑΝΤΩΝΥΜΩΝ

2. Τα συνώνυμα και τα αντώνυμα δεν δίδονται κατά αλφαβητική σειρά αλλά σύμφωνα με τη σημασιολογική και υφολογική εγγύτητα που έχουν προς την αντιστοιχη σημασία τού λήμματος (τα συνώνυμα) ή με τη σημασιολογική διαφορά | αντίθεση που εμφανίζουν (τα αντώνυμα). Αυτό βοηθεί τον χρήστη τού Λεξικού να επιλέξει καλύτερα και ταχύτερα το συνώνυμο που χρειάζεται.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ
ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ -
ΑΝΤΩΝΥΜΩΝ

3. Συχνά τα συνώνυμα και τα αντώνυμα συνοδεύονται από χαρακτηρισμούς (όπως και οι σημασίες των λημμάτων), ώστε να είναι κατάλληλα προειδοποιημένος ο αναγνώστης τού Λεξικού για τη σωστή χρήση τους.

Παράδειγμα:

εξόντωση (η)... 1. ο πλήρης αφανισμός... ΣΥΝ. εξολόθρευση, (λαϊκ.) ξεπάστρεμα ... **σάιτα** (η)... 3.

(α) ειδικό εξάρτημα τού αργαλειού... ΣΥΝ. (λόγ.) κερκίδα ...

ΣΤ. ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ
ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΣ

1. Το παρόν λεξικό είναι συγχρόνως και ετυμολογικό. Σε κάθε λήμμα παρέχονται επαρκείς και επιστημονικά αξιόπιστες ετυμολογικές πληροφορίες για την προέλευση κάθε λέξης (αρχική ρίζα, αρχική σημασία, εξήγηση μεταβολών στον τύπο και στη σημασία, προσδιορισμός τής πρώτης εμφάνισης κ.λπ.). Δεν ετυμολογούνται μόνον οι λέξεις προφανούς ετύμου (βλ. παρατήρηση 10). Σε μια γλώσσα όπως η Ελληνική, όπου ισχύει η *ετυμολογική ή ιστορική ορθογραφία* (για το αν θα γράφουμε δηλ. *κτήριο* ή *κίριο*, *αϊτός* ή *αιτός*, *αβγό* ή *αυγό*, *γειρός* ή *γυρός*, *πιλοτή* ή *πλωτή* κ.λπ.), η ετυμολογία αποκτά πρόσθετη βαρύτητα, υπό τον όρο βεβαίως ότι στηρίζεται στις αρχές τής γλωσσικής επιστήμης και όχι σε εμπειρικές ετυμολογήσεις ή παρετυμολογήσεις («λαϊκή ετυμολογία») των λέξεων.

ΟΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΤΗΣ
ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑΣ

2. Η ετυμολογία των λέξεων, των προθημάτων και των επιθημάτων, ένας από τους δυσκολότερους και πλέον εξειδικευμένους τομείς τής επιστήμης, έχει στηριχθεί (ως προς τα έτυμα που περιλάβαμε σε αυτό το Λεξικό) σε έγκυρη και πλούσια, ελληνική και ξένη, βιβλιογραφία. Εντούτοις, ο αναγνώστης θα πρέπει να έχει υπ' όψιν του ότι ακόμη και μια ικανοποιητική ετυμολόγηση είναι δυνατόν να ανατραπεί, εφόσον υπάρξουν νέα στοιχεία ή μαρτυρίες ή αν αποδειχθεί ότι μια άλλη πρόταση είναι πιο οικονομική, δηλαδή λιγότερο περίπλοκη.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΗΣΗ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

3. Λέξεις με *συνεχή παρουσία* από την Αρχαία Ελληνική μέχρι σήμερα ή λέξεις που *επανεργοποιήθηκαν* από το λεξιλόγιο τής Αρχαίας κατά τους δύο τελευταίους αιώνες (*ουρανός*, *γη*, *θάλασσα*, *άνθρωπος* - *δημοκρατία*, *σχολή*, *επιστήμη*, *υπουργός* κ.λπ.) δεν ακούμαστε απλώς να τις χαρακτηρίσουμε αρχαίες, αλλά ετυμολογούμε την ίδια την αρχαία λέξη, γνωρίζοντας ότι είναι σπάνιο ή αδύνατο για τον μέσο αναγνώστη να ανατρέξει σε υψηλής ποιότητας ειδικά ετυμολογικά λεξικά τής Αρχαίας Ελληνικής. Με τον τρόπο αυτόν καταδεικνύεται αφενός η ενότητα τής ελληνικής γλώσσας, αφετέρου η στενή σχέση τής με άλλες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες (κυρίως τού ευρωπαϊκού χώρου), γι' αυτό και προτιμήσαμε -όσο ήταν εφικτό- παραδείγματα και παράλληλους τύπους κυρίως από την αγγλική, τη γαλλική, τη γερμανική και την ισπανική γλώσσα. Οι αρχικές ρίζες λέξεων τής ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας, στην οποία ανήκει και η Ελληνική, έχει καθιερωθεί να σημειώνονται, ως αμάρτυρες, με αστερίσκο (π.χ. I.E. *wel- «συγκεντρώνω, συναθροίζω»).

ακόντιο (το)...

[ETYM, < αρχ. *ἀκόντιον*, υποκ. τού *ἄκον*, -οντος «ακόντιο» < I.E. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ag-na «στάχυ», acus «άχυρο» σανσκρ. as-ānish «αιχμή βέλους», γερμ. Ahle «σούβλα», αγγλ. ear «στάχυ», ολλ. aar, γαλλ. aigu «οξύς» κ.ά. Ομόρρ. *ἀκ-ανθα*, *ἀκ-ρος*, *ἀκ-τή* κ.ά.].

μέσος, -η, -ο ...

[EHM αρχ. < I.E. *medhyo- «μεσάιος», πβ. σανσκρ. mādhyah, λατ. médius (> ισπ. medio), αρμ. mēj-, γερμ. Mitte, αγγλ. mid, ιρλ. mid- (α' συνθ.) κ.ά. Ομόρρ. *μεσ-άζων*, *μεσα-ίος*, *μεσ-ίτης*, *μεσό-γειος*, *μεσο-λαβή* κ.ά.].

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

4. Στο ετυμολογικό τμήμα παρέχονται κατά κανόνα και *σημασιολογικές πληροφορίες*. Αναφέρομε την αρχική σημασία μιας λέξεως (εφόσον διαφέρει από τη σημερινή), καθώς και την ερμηνεία της σημασιολογικής μεταβολής, όποτε δεν είναι αυτονόητη. Ακόμη, ετυμολογούμε και τις δάνειες σημασίες, μνημονεύοντας τη γλώσσα προελεύσεως ή το περιβάλλον χρήσεως της λέξης.

αμαρτάνω ρ. αμετβ...

[ETYM. < αρχ. *αμαρτάνω* «αστοχώ, αποτυγχάνω», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ά-μαρτ-* < **ά-* + **smart-* < *ά-* - στερητ. + **smrt-* < I.E. **smer-* «έχω μερίδιο σε κάτι, συμμετέχω - θυμούμαι», πβ. σασκρ. *smār-ati* «θυμάται», λατ. *mer-ere* «καρδίζω», *me-mor-ia* «μνήμη» κ.ά. Ομόρρ. *μέρος* (< **σμέρ-ος*), *μέρ-ιμνα*, *μοίρα* (< **μόρ^α*), *εμαρμένη* κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει αστόχημα στον φυσικό κόσμο (π.χ. αστοχία ενός τοξοβόλου) και, αργότερα (ιδίως από τον 3ο αι. π.Χ.), αστόχημα ηθικό, παράπτωμα. Παρόμοια σημασιολογική εξέλιξη γνώρισε και η αντίστοιχη εβρ. λ. *cata*, την οποία οι Εβραομήκοντα μετέφρασαν «αμαρτάνω»].

μητροπολίτης (ο)...

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «ο πολίτης μητροπόλεως», < αρχ. *μητρόπολις*. Η σημ. «επίσκοπος της πρωτεύουσας επαρχίας» απαντά για πρώτη φορά στον Ιουστινιανό (6ος αι. μ.Χ.)].

ΕΤΥΜΟΛΟΓΗΣΗ
ΤΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

5. Ετυμολογούμε συστηματικά τόσο τις λέξεις που αποτελούν δάνεια από ξένες γλώσσες όσο και τις δάνειες φράσεις, εφόσον έχουμε ασφαλείς πληροφορίες. Όταν πρόκειται για λογοτεχνική ή βιβλική φράση ή για παραδεδομένο απόφθεγμα ή τίτλο, συνήθως παραθέτουμε εντός παρενθέσεως την πρωτότυπη μορφή της φράσης και την πηγή της. Σε άλλες περιπτώσεις σημειώνουμε δίπλα στη φράση *χρονολογική ένδειξη* (αν είναι αρχαία, μεταγενέστερη ή μεσαιωνική) ή παρέχουμε αναλυτικές πληροφορίες στο ετυμολογικό τμήμα.

ματώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ... 6. (η μτχ. *ματωμένος*, -η, -ο) (α) ο λερωμένος με αίμα, αυτός που έχει πλημυρίσει στο αίμα: ~ *πουκάμισο* | *χώρα* | *μύτη* | *γόνατο* (β) (κατ' επέκτ.-μτφ.) αυτός που βάφτηκε, που σημαδεύτηκε από αίμα, δηλ. από φόνους, σφαγές και συναφή περιστατικά: «*Ο - γάμος*» (*Boda de sangre*, δράμα του Φ.Γκ. Λόρκα). [ETYM. μεσν. < αρχ. *αιματώ* (-όω) < *αίμα*].

σημείο (το) ... ΦΡ. (α) σημεία των καιρών (*σημεία των καιρών*, Κ.Δ. Ματθ. 16, 3) στοιχεία που χαρακτηρίζουν μια εποχή και προαναγγέλλουν κάτι (συνήθ. κακό): *τα -, λένε πολλοί, δείχνουν ότι ο κόσμος οδεύει προς την καταστροφή* (β) **σημεία και τέρατα** (*σημεία και τέρατα*, Κ.Δ. Πράξ. 4, 30 κ.α.) (i) γεγονότα πολύ παράξενα που μοιάζουν με θαύματα (ii) τρομερά, ασίστευτα ή απαράδεκτα γεγονότα: ~ *έγιναν στις εκλογές: κατηγορίες για νοθεία, εκβιασμούς, παρατυπίες και πολλά άλλα* 9. ΕΚΚΛΗΣ. **σημείο του σταυρού** (*σημείον*, Ευσεβίος, 4ος αι. μ.Χ.) το σύμβολο της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, το σχήμα του σταυρού που κάνουμε με τα τρία δάχτυλα του δεξιού χεριού.

[ETYM. < αρχ. *σημείον*, αρχική σημ. «σημάδι, σήμα», < *σήμα* (βλ.). Πολλές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *σημείο εκκινήσεως* | *απίξεως* | *τομής* | *επαφής* | *στηρίξεως* (< γαλλ. *point de départ* | *d'arrivée* | *d'intersection* | *de contact* | *d'appui*), *νεκρό* | *μελανό σημείο* (< γαλλ. *point mort* | *noir*), *γλωσσικό σημείο* (< γαλλ. *signe linguistique*), *ευαίσθητο* | *αδύνατο σημείο* (< γαλλ. *point sensitif* | *faible*), *νικό στα σημεία* (< γαλλ. *vaincre aux points*), *δίνω σημεία ζωής* (< γαλλ. *donner signes de vie*), *σημείο ελέγχου* (< αγγλ. *checkpoint*), σε *τέτοιο σημείο...* (< γαλλ. *à tel point*), *μέχρις ενός σημείου* (< αγγλ. *up to a point*), *τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα* (< γαλλ. *les quatre points cardinaux*)].

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ
ΔΑΝΕΙΩΝ

6. Στο ετυμολογικό τμήμα καταγράφονται τόσο τα *άμεσα δάνεια* (στα οποία η Ελληνική έχει δανειστεί τόσο τη μορφή όσο και το περιεχόμενο της ξένης λέξης) όσο και τα *έμμεσα δάνεια* της Ελληνικής. Κατά την παρουσίαση των δανείων χρησιμοποιούμε την ακόλουθη τυπολογία: **Ελληνογενής ξένος όρος**: Λόγια λέξη σχηματισμένη σε ξένη γλώσσα (κυρίως Γαλλική, Αγγλική ή Νεολατινική) από ελληνικά συνθετικά στοιχεία.

αεροδυναμικός, -ή, -ό ...

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *aérodynamique*].

Αντιδάνειο: Λαϊκό δάνειο από ξένη γλώσσα (συνήθως Ιταλική, Βενετσιάνικη ή Τουρκική), το οποίο έχει απώτερη ελληνική αρχή. Αντιδιαστέλλεται προς τον *ελληνογενή ξένο όρο* (βλ. ανωτέρω).

καλούπι (το)...

[ETYM. Αντιδάν. < μεσν. *καλούπιν* < τουρκ. *kalip* < αραβ. *qalib* < αρχ. *καλάπους* | *καλόπους* «ξύλινο πόδι». Βλ. κ. *καλαπόδι*].

Μεταφραστικό δάνειο: Ακριβής απόδοση ξένης λέξεως, κατά την οποία τηρείται λ.χ. η σειρά των ξένων στοιχείων κ.λπ.

Διαδίκτυο (το) ...

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *Internet*].

Απόδοση: Απόδοση του περιεχομένου ξένης λέξεως χωρίς ακριβή αντιστοιχία.

ταχυπαλμία (η)...

[ETYM. Απόδ. του αγγλ. *palpitation*].

Μεταφορά: Άμεσο δάνειο της Ελληνικής, γραμματικά προσαρμοσμένο, το οποίο έχει ενταχθεί σχετικώς πρόσφατα (δηλ. τους δύο τελευταίους αιώνες) στο λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής:

μασίστας (ο)...

[ETYM. Μεταφορά του ιταλ. *Maciste* (όν. μυώδους ήρωα ταινιών της δεκαετίας του '60), πιθ. < γαλλ. *machiste* < *macho* (σήμερα με άλλη σημ.) < ισπ. *macho* < λατ. *masculus* «αρσενικός»].

ΕΤΥΜΟΛΟΓΗΣΗ
ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΩΝ

7. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στους *νεολογισμούς*, ιδίως σε αυτούς που έχουν λόγια προέλευση. Με τη βοήθεια ελληνικών και ξένων (αν πρόκειται για δάνεια) ειδικών λεξικών έχει προσδιοριστεί, κατά το εφικτό, η παλαιότερη γνωστή μαρτυρία αυτών των λέξεων ωστόσο, μπορεί να αποδειχθεί ότι ορισμένες τέτοιες μαρτυρίες, που έχουν ληφθεί από το λεξικό του Σ. Κουμανούδη, είναι ακόμη παλαιότερες.

πολιτισμός (ο) [1804] ...

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «δημόσια διοίκηση», < αρχ. *πολίτης* (κατά τα ρ. σε *-ίζω*). Στους εκκλησ. συγγραφείς η λ. περιέγραφε επίσης την ευγένεια και την κομψότητα των τρόπων ενός ανθρώπου της πόλης (βλ. κ. *αστείο*). Η σημερινή σημ. είναι απόδ. του γαλλ. *civilisation*. Με τη νεότερη σημ. η λ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Αδάμ. Κοραή].

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΕΣ
ΚΥΡΙΩΝ
ΟΝΟΜΑΤΩΝ

8. Έμφαση έχει δοθεί και στην παροχή ετυμολογικών πληροφοριών για τα κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια κ.λπ.). Σημειώνεται ότι η ετυμολογήσή τους είναι εξαιρετικά δυσχερής και συχνά αβέβαιη, καθώς τα κύρια ονόματα συνήθως αποτελούν επιβιώσεις απότερων χρονικών περιόδων και ιστορικών, κοινωνικών κ.ά. συνθηκών, για τις οποίες δεν έχουμε επαρκείς πληροφορίες.

Λεμσός (η)...

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Νεμσός* (με τροπή του ν σε λ από τους Φράγκους). Κατά μία άποψη, < *Νεμσός* < *Νε-μεθό* < *Νεμαθό* < *Ναμαθό* < *Αμαθο* < *Αμαθοῦσα* ή *Αμαθουσία*, πθ. εξαιτίας της γειννίας με την αρχ. πόλη *Αμαθοῦντα*. Προβληματική είναι η ετυμ. αναγωγή σε τ. *Τελημσός* (από όπου και η γραφή *Λεμσός*, πβ. εν *Λεμσσοφ Κύπρου*). Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή σε μεσν. *Νέμσος* < *Ανέμσος* < *Ανάμσος* (ενν. πόλις), επειδή βρισκόταν ανάμεσα στις δύο αρχαίες πόλεις, την *Αμαθουντα* και το *Κούριον*].

Στυλιανός (ο)...

[ΕΤΥΜ. μγν. κύρ. όν. (< αρχ. *στύλος*), από τη συνήθεια των *στυλιτών* μοναχών να ασκητεύουν πάνω σε στύλους. Αργότερα, το όνομα εξέφρασε επίσης την επιθυμία των γονέων να στεριώσει «σαν στύλος» το νεογέννητο, να γίνει ο «στύλος» του σπιτιού].

ΑΜΦΙΒΟΛΙΕΣ
ΠΕΡΙ ΤΗΝ
ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

9. Συχνά συμβαίνει στην ετυμολογία να μην υπάρχει μια ευρύτερα αποδεκτή και απόλυτα πειστική πρόταση για την προέλευση μιας λέξης. Τότε, είτε δηλώνεται ότι η λέξη είναι *αγνώστου* *ετύμου* είτε ότι είναι *αβέβαιου* *ετύμου*, οπότε παρέχονται ορισμένες από τις πιθανότερες ετυμολογικές ερμηνείες της λέξεως. Προς εξοικονόμηση χώρου και για να μην επιβαρυνθεί το Λεξικό με πληροφορίες που δεν μπορούν εύκολα να αξιοποιηθούν, αποφύγαμε να δώσουμε βιβλιογραφικά στοιχεία (πού και από ποιον έχει διατυπωθεί μια ετυμολογική πρόταση), πράγμα που αποτελεί έργο ενός ειδικού ετυμολογικού λεξικού.

κόσμος (ο)...

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τάξη, διευθέτηση», αβεβ. *ετύμου*. Τρεις είναι κυρίως οι προτεινόμενες ετυμολογικές κατευθύνσεις: (α) *κόσμος* < **κόν-σμος* < **κοι-*, ετεροϊωμ. βόθμ. του Ι.Ε. **ken-* «διευθετώ αρμονικά», πβ. λατ. *censeo* «τιμώ», σανσκρ. *sāmsati* κ.ά. (β) *κόσμος* < **κόδ-σμος*, που συνδ. με το αρχ. επίθ. *κεδ* νός «σοβαρός, εξαιρετικός» (γ) *κόσμος* < **χόθ-μος* < Ι.Ε. **ghodh-* «συνδέω, συναρμολόγω». Η λ. απέκτησε τη σημ. του συνόλου των πραγμάτων στο Σύμπαν και στην οικουμένη λόγω της τάξης και της αρμονίας που χαρακτηρίζει το φυσικό υλικό σύστημα. Επιπλέον, δήλωσε και το σύνολο των έμ βίων όντων που κατοικούν στον πλανήτη μας].

ΧΡΟΝΙΚΟΣ
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

10. Όταν το *ετύμου* δίδεται αναλυτικά σε συγκεκριμένο λήμμα, τότε σε άλλα συναφή λήμματα (κυρίως παράγωγα), καθώς και γενικότερα σε λήμματα προφανούς *ετύμου*, ακολουθούνται δύο κατευθύνσεις:

(α) Σημειώνεται αν η λέξη είναι *αρχαία*, *μεταγενέστερη* ή *μεσαιωνική*.

(β) Σε νεότερες λέξεις δίδεται *χρονολογική ένδειξη* (βλ. παρατήρηση 7).

Οι πληροφορίες αυτές σημειώνονται στην αρχή του λήμματος (κύριου ή υποτεταγμένου) και εντός ορθογώνιων αγκυλών [] και αναφέρονται στην αρχική μορφή της λέξης (λ.χ. *καρτερικότης*, ενώ το λήμμα είναι *καρτερικότητα*).

καρτερικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αντιμετωπίζει με υπομονή και εγκαρτέρηση δύσκολες ή δυσάρεστες περιστάσεις: ~ *ύφος* | *στάση* | *αντιμετώπιση* ΣΥΝ. υπομονετικός ΑΝΤ. ανυπόμονος. — **καρτερικ-ά** | -ώς [αρχ.] επίρρ.

καρτερικότητα (η) {1893J} {χωρ. πληθ.} (η ιδιότητα του καρτερικού, η αντιμετώπιση των δύσκολων ή δυσάρεστων περιστάσεων με υπομονή και εγκαρτέρηση).

Z. ΣΧΟΛΙΑ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ
ΣΧΟΛΙΩΝ

1. Αφού το λεξικό είναι, από τη φύση του, καταγραφή του συνόλου των λέξεων και των φράσεων που χρησιμοποιούνται στην επικοινωνία, κοντολογίς ολόκληρη η γλώσσα, είναι φυσικό κατά την αναζήτηση των λέξεων να γεννώνται στον αναγνώστη απορίες και ερωτήματα ως προς τη σωστή χρήση των λέξεων, τον σωστό σχηματισμό τους, την ορθογραφία τους, την ετυμολογία, τη διαφορά της σημασίας τους από άλλες λέξεις, τη σχέση τους προς άλλες συναφείς λέξεις κ.λπ. Ως απάντηση σε τέτοιες πιθανές απορίες έχουν γραφεί τα σχόλια που περιλαμβάνονται στο παρόν Λεξικό, ο αναγνώστης, πάντως, θα παρατηρήσει ότι κατά τον σχολιασμό αποφεύγεται, κατά κανόνα, να χαρακτηριστούν «λάθη» λέξεις, τύποι, δομές κ.λπ. που χρησιμοποιούνται ευρύτερα και αυτό που επιδιώκεται είναι να ερμηνευθεί η χρήση τους.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΩΝ

2. Κάθε γλωσσικός σχολιασμός δίδεται στο τέλος του λήμματος εντός πλαισίου. Η κεφαλή του λήμματος μέσα στο σχόλιο λειτουργεί σαν ένα είδος τίτλου και δηλώνει το περιεχόμενο του σχολίου, το οποίο μπορεί να ποικίλλει π.χ.

διαστημικός ή διαστηματικός; Τα ουσιαστικά σε -**μα** σχηματίζουν κανονικός παράγωγα επίθετα σε -**ικός** από το θέμα της γενικής: *σύστημα* - *συστημα-ικός* (γεν. *συστήματ-ος*), *μάθημα*.....

εκμεταλλεύομαι - αξιοποιώ. Η διαφορά στη σημασία των δύο λέξεων είναι ότι το μεν **αξιοποιώ** έχει θετικό περιεχόμενο, ενώ το **εκμεταλλεύομαι** και αρνητικό. Το *εκμεταλλεύομαι* υποδηλώνει.....

Έλληνες - Γραικοί - Ρωμιοί. Η ονομασία *Έλληνες* δεν είναι η μόνη που χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει το έθνος των Ελλήνων σε όλους τους 40 αιώνες του μέχρι σήμερα βίου του.....

εκδίκηση: συνώνυμα. Το **εκδίκηση** είναι η κόρια λέξη τής Ελληνικής που δηλώνει την ανταπόδοση από τον παθόντα του κακού που του έγινε, την τιμωρία που επιβάλλει κάποιος μόνος του.....

Όταν το σχόλιο αφορά μόνο σε ένα λήμμα, δεν τίθεται τίτλος αλλά απλώς η κεφαλίδα ΣΧΟΛΙΟ· στο λ. *έκδοση π.χ.*

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **έκδοση** με τη σημασία τής δημοσίευσης βιβλίου πρωτοαπαντά στους ελληνιστικούς χρόνους και χρησιμοποιείται για τις εκδόσεις έργων από τους αρχαίους γραμματικούς.....

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ

3. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στις *δυσκολίες* που αντιμετωπίζει ο μέσος Έλληνας στον γραπτό λόγο ή στην προφορική χρήση τής γλώσσας μας. Τέτοιες δυσκολίες εντοπίζονται στην ορθογραφία των λέξεων, σε σημασιολογικές διαφορές ορισμένων λέξεων μεταξύ τους, σε λάθη ως προς τον σχηματισμό μερικών λέξεων κ.λπ. Έτσι υπάρχουν σχόλια λ.χ. για ζητήματα ορθογραφίας:

-vk- ή -γγ-; ορθογραφία, (α) Οι ελληνικής προελεύσεως λέξεις που προφέρονται με /ng/, γράφονται είτε με -vy· είτε με -γκ- ανάλογα με την ετυμολογική τους προέλευση.....

γιους ή γιος; Από το αρχ. **υιός**, που από νωρίς προφερόταν ως /iós/ (γιατί ο μονοφθογγισμός τής διφθόγγου *υι σε* | είναι αρχαίος), πλάστηκε με συμπεφορά («συνίζηση»).....

μακριά ή μακρυά; Η παλαιότερη γραφή τής λ. με -v- (**μακρυά**) δεν είναι ορθή. Η λ. παράγεται από το επίθ. **μακρός** (μεταπλασμένο τ. τού **μακρός**) και, όπως τα λοιπά επίθ. σε -ύς.....

Επίσης *αλλήθωρος, δικλίδα, ανεξιθρησκία, μαζί, ορθοπαιδικός, γειρτός, Θεοφάνια, αναφιλητό* και πολλά άλλα.

Αρκετά σχόλια αναφέρονται σε συνήθη «λάθη» που παρατηρούνται στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο τής Ελληνικής. Τέτοια σχόλια είναι λ.χ.

δικτάτορας - δικτάκτορας, δικτατορία - δικτακτορία. Πολύ συνηθισμένο λάθος -που ακούγεται και από μορφωμένους- είναι η χρήση τύπων με -κ- (μπροστά από το -τορ-).....

ωρίμαση ή ωρίμανση; ωρίμαση - ωριμότητα. Συχνά χρησιμοποιείται ο τ. **ωρίμανση** αντί του κανονικού τ. **ωρίμαση**, που επιβάλλει η παραγωγή τής λ. από ρήμα σε -άζω, το **ωριμάζω**.....

Επίσης *ουσιαστικά - ουσιωδώς, χρονολογία - ημερομηνία, τέως - πρόην, προηγουμένως - προηγούμενα, πιθανώς - πιθανόν, αδίκως - άδικα, αρτηριοσκλήρωση - αρτηριοσκληρόνωση κ.ά.*

Πολλά σχόλια αφορούν σε ουσιώδεις σημασιολογικές διαφορές ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες συναφείς λέξεις που αξίζει να προσεχθούν για καλύτερη αξιοποίηση τού λεξιλογικού θησαυρού και αποφυγή αστοχημάτων στη χρήση των λέξεων. Τέτοια σχόλια είναι λ.χ.

επίδραση - επιρροή - επίρεια. Η λ. **επίρεια** δηλώνει κυρίως πώς επενεργούν σε κάποιον διάφορες ουσίες (φάρμακα, ναρκωτικά κ.τ.ό.) και έχει γενικότερα αρνητική σημασιολογική χροιά.....

γεγονός - συμβάν - περιστατικό - επεισόδιο. Το **γεγονός** υπογραμμίζει τον πραγματικό και αναπότρεπτο χαρακτήρα μιας πράξης· το ότι αποτελεί πραγματική κατάσταση.....

αλλαγή: συνώνυμα. Οι παρακάτω λέξεις εντάσσονται στη γενική σημασία «τής μετάβασης από μια κατάσταση (μορφή, σχήμα) σε μίαν άλλη». Όταν η μετάβαση αυτή είναι οριστική.....

Επίσης *επιχείρημα* - *ισχυρισμός* - *σόφισμα*, *κληρονομώ* - *κληροδοτώ*, *ειρήσθω εν παρόδω* - *εν τη ρύμη του λόγου*, *παρακαλώ*: *συνώνυμα*, *αυτόνομος* - *αυτοτελής*, *ιδιαιτερότητα*: *συνώνυμα*, *πλη-ροφορητής* - *πληροφοριοδότης*, *όμοιος* - *ίδιος* - *ο αυτός*, *νύξη*: *συνώνυμα* κ.λπ.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

4. Ιδιαίτερη κατηγορία σχολίων είναι αυτή που αναφέρεται σε ετυμολογικά ζητήματα με τη γενικότερη έννοια της προέλευσης και της ιστορικής εξέλιξης των λέξεων. Παραδείγματα:

αστείος - **χωρατατζής** - **αγροίκος** - **δημόδης** - **χωριάτης** | **χωρικός**. Ο τόπος όπου ζει κανείς (πόλεις - αστικά κέντρα, επαρχία - χωριό) προσδίδει, κατά την αντίληψη των ανθρώπων.....

Βαλκάνια, **Βαλκανική** - **Βλγρική** - **Ελληνική Χερσόνησος**. Προτού η Χερσόνησος του Αίμου ονομασθεί **Βαλκανική** (από την τουρκική ονομασία του Αίμου ως «ψηλού όρους» «**oca Balkan**»).....

Ομοίως, *μαθαίνω* - *μούσα*, *άγριος* - *αγροίκος* - *άγρυνος*, *αίγλη* - *λάμψη* - *γόητρο* - *γοητεία*, *άθλος* - *άθλιος* - *άθλο* - *έπαθλο* - *βραβείο*, *Αθήνα*, *παππάς*, *πανεπιστήμιο* - *πανδιδασκτήριο*- «*πα-νεπιστημόνιο*»- «*πανεπιστημείο*», *στήλες* - *στύλοι*, *Έλληνες* - *Γραικοί* - *Ρωμοί*, *μήνας* (ετυμολογία των ονομάτων των μηνών), *αγορά*- *αγοράζω* - *αγορεύω* κ.λπ.

ΣΧΟΛΙΑ ΛΕΞΕΩΝ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

5. Ελληνικής και ξένης προελεύσεως λέξεις που εμφανίζουν ιδιαίτερο γλωσσικό ενδιαφέρον ως προς την προέλευση, την ιστορία, την απόδοση ή τη χρήση τους περιλαμβάνονται σε ειδικά σχόλια, π.χ.

κέφι - **ενκεφής** - **εγκέφιος**!) - Στο κύμα του καθαρισμού (της ελληνικής γλώσσας από ξένες λέξεις, ιδίως τουρκικές) που επικράτησε κατά τον 19ο αι. σύμφωνα με διδάγματα του Κοραή.....

δολάριο - **τάλιρο**. Τα δύο νομίσματα έχουν κοινή καταγωγή. Το **τάλιρο** προέρχεται από το ιταλ. *tallero*, που και αυτό είναι δάνειο από το γερμ. *T(h)aler*, συγκεκριμένο τ. του *Joachimsthaler*.....

Ανάλογα σχόλια βρίσκονται στα λήμματα *λουλουδί*, *ιντερβιού*, *λογικός*, *αλέ-ρετούρ* - *αμφο-τερήλατο*, *αποχαιρετισμοί*, *απλοέπεια*, *ενδυμασία*, *ρεπόρτερ* κ.ά.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ

6. Πολλά σχόλια αναφέρονται σε θέματα σχηματισμού των λέξεων, μορφολογίας (γραμματικής δομής), παραγωγής και σύνθεσης.

Τέτοια είναι λ.χ. τα σχόλια στα λήμματα *-ουργός* και *πρύτανης*:

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύνθετα με β' συνθετικό το *-εργός* από το *έργο* ήδη στην Αρχαία σχηματίστηκαν σε *-ουργός*, με συναίρεση του συνθετικού φωνηέντος *-ο-* και του *-ε*(*ργός*) σε *-ου*(*ργός*).....

πρύτανης - **πρυτάνεις**: **ουσιαστικά με πληθ. -εις**. Μερικά ουσιαστικά σε *-ης*, μεταπλασμένα από παλαιότερα («τριτόκλιτα») ουσιαστικά σε *-ις*, σχηματίζουν τον πληθυντικό τους.....

Παρόμοια σχόλια υπάρχουν στα λήμματα: *-θεν*, *-ήσις*, *-ίζω*, *-άρχης*, *θυμάμαι*, *όνομα*, *στείβω-στοι-βάζω*, *αντί-*, *-κτονος* κ.λπ.

Ιδιαίτερη κατηγορία σχολίων είναι αυτά που αναφέρονται σε λέξεις της Αρχαίας Ελληνικής ως προς τις μορφές που παίρνουν, καθώς και στην παραγωγικότητα τους. Πρόκειται για λέξεις που ενδιαφέρουν είτε για τα ομόρριζά τους. Παραδείγματα:

ογγέλλω: **σύνθετα**. Το **ογγέλλω** ανήκει στις χαρακτηριστικές περσιτισμοί ορισμένων παραδεδομένων ρημάτων που, ενώ δεν πολυχρησιμοποιούνται ως απλά.....

άγω - **αγάγω**. Το ρ. *άγω* χρησιμοποιείται στη σύγχρονη Ελληνική ως σύνθετο με προθέσεις («προρηματικά»). Τα κυριότερα από αυτά τα σύνθετα δίδονται κατωτέρω με τη μορφή πίνακα.....

ΣΧΟΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

7. Για τα γλωσσικά ενδιαφέροντα και τις ανάγκες πληροφόρησης ενός ευαίσθητου χρήστη της ελληνικής γλώσσας, θεωρήσαμε σκόπιμο να περιληφθούν στο Λεξικό και σχόλια τα οποία αναφέ-

ρονται είτε γενικά στη γλώσσα είτε ειδικότερα σε θέματα της ελληνικής γλώσσας και βασικές έννοιες της δομής της. Έτσι στο Λεξικό περιλαμβάνονται σχόλια στα λήμματα *-γλώσσα, γραφή, αλφάβητο, λεξικό - λεξιλόγιο, «μακεδόνικη γλώσσα», γλωσσικό ζήτημα, ιδιοματισμός, διάλεκτος, γενετική-μετασημασιολογική γραμματική* κ.λπ. Επίσης σχολιάζονται γλωσσικά φαινόμενα όπως *έκκρουση, συνίχιση* κ.λπ., χαρακτηριστικά της δομής της Ελληνικής, όπως *γένος, άρθρο, απαρέμφατο, μετοχή, άρνηση, ποιόν ενεργείας, προσωπικές αντωνυμίες, πνεύματα, τόνοι, σύνθετα* κ.λπ. Η αναφορά σε τέτοιες μεταγλωσσικές έννοιες και η παροχή χρήσιμων πληροφοριών θα βοηθήσει, πιστεύουμε, τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη να γνωρίσει, να συνειδητοποιήσει και να κατανοήσει βασικά χαρακτηριστικά της δομής της ελληνικής γλώσσας και της εν γένει λειτουργίας της γλώσσας.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΣΧΟΛΙΑ

8. Είναι αυτονόητο ότι κάθε σχόλιο εντάσσεται μεν σε ένα συγκεκριμένο λήμμα, αλλά αφορά σε περισσότερες λέξεις. Στο τέλος πολλών λημμάτων υπάρχει η ένδειξη « ΣΧΟΛΙΟ λ.....», που δηλώνει ότι για τη συγκεκριμένη λέξη γίνεται ειδικός λόγος ή ενδιαφέρει γενικότερα το σχόλιο, το οποίο βρίσκεται στο λήμμα όπου παραπέμπεται ο αναγνώστης.

Παραδείγματα:

έρωτας (ο) (ερώτων)· ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη, τύχη.*

καθαίρεση (η) [αρχ.]· ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

Επίσης, στο τέλος πολλών σχολίων υπάρχει παραπομπή σε άλλο σχόλιο με συναφές περιεχόμενο, π.χ. στο σχόλιο λ. *-ουργός*

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύνθετα με β' συνθετικό το **-εργός** από το **έργο** ήδη στην Αρχαία σχηματίστηκαν σε *-ουργός*, με συναίρεση του.....

*υφαντουργός, πλαστουργός, αυτουργός, στιχουργός, θερμουργός,
γενεσιουργός κ.ά. → χειρουργός*

Η. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Η ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ

Στο παρόν Λεξικό ακολουθείται η *ιστορική ή ετυμολογική ορθογραφία* των λέξεων, βασισμένη στα πορίσματα της επιστημονικής ετυμολογίας (βλ. ΣΤ1). Το θέμα της ορθογραφίας καθώς και η ορθογράφηση ορισμένων λέξεων στο παρόν Λεξικό εξετάζονται στο λ. *ορθογραφία* (Σχόλιο και Πίνακας λέξεων με προβλήματα ορθογραφίας). Ειδικώς για την ορθογράφηση ξένων κύριων ονομάτων που έχουμε συμπεριλάβει ή αναφέρει στο Λεξικό ίσχυσε, κατά κανόνα, η *αρχή της αντι-στρεψιμότητας*, η γραφή δηλ. των λέξεων με τρόπο που να επιτρέπει να ανάγεται κανείς από τον ελληνικό τρόπο γραφής τους στον αρχικό εντούτοις, διατηρούνται παράλληλα ορισμένοι βασικοί κανόνες της Ελληνικής, π.χ. ότι μία λέξη δεν αρχίζει και δεν τελειώνει ποτέ με δύο όμοια σύμφωνα (π.χ. *Χόφμαν* αντί *Χόφμανν*). Για κύρια ονόματα ήδη καθιερωμένα με μια συγκεκριμένη ορθογραφία, π.χ. *Βολταίρος, Γκαίτε, Βαρκελώνη, Λυών* κ.λπ., διατηρήσαμε την καθιερωμένη ορθογραφία τους, όπου αυτά χρειάστηκε να αναφερθούν (συνεπώς όχι *Βολτέρρος, Γκέτε, Βαρκελόνη, Λιόν* κ.λπ.).

Οι ορθογραφικές επιλογές του Λεξικού μπορεί να ξενίσουν μερικούς ή και να θεωρηθούν ασυνεπείς προς την πρακτική της απλογράφησης που τηρούμε για τις κοινές ξένες λέξεις· ωστόσο, οι ορθογραφίες αυτές δεν είναι ούτε αυθαίρετες ούτε αβασάνιστες· βασίζονται σε στέρεα επιστημονικά διδάγματα της γλωσσικής επιστήμης, το δε σκεπτικό κάθε ορθογραφικής επιλογής δίδεται στο οικείο λήμμα, μαζί με τις ετυμολογικές πληροφορίες, ή σε ειδικό Σχόλιο.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Α. (νατολικός, -ή, -ό, -ά, Ανατολή)
αβέβ. (αιος, -η, -ο)
αβεστ. (ικη = αρχαία περσική γλώσσα)
Α.Γ. Αγία Γραφή
άγ. (ιος, -ια, -ιο)
αγγλ. (ικός, -ή, -ό)
άγν. (ώστος, -η, -ο)
άγν. (ώστου)
αδόν. (ατος, -η, -ο)
ΑθΛ. (ητισμός)
αθροιστ. (ικό)
αι. (ώνας)
αιγυπτ. (ιακός, -ή, -ό)
αιολ. (ικός, -ή, -ό)
αιτ. (ιατική)
ακκαδ. (ικη = η αρχαιότερη σημιτική γλώσσα) άκλ. (τος, -η, -ο)
άλβ. (ανικός, -ή, -ό)
αμάρτ. (υρος, -η, -ο)
αμερ. (ικανικός, -ή, -ό) αμετβ.
αμετάβατο ΑΝΑΤ(ομία)
ανεπίσ. (ημο)
ΑΝΘΡΩΠΟΛ. (θγία)
ΑΝΤ. (ώνυμο)
αντιδάν. (ειο)
αντιθ. (έτος)
αντίστ. (οιχος, -η, -ο)
αντων. (υμία)
αόρ. (ιστος)
αορ. (ιστου)
απόδ. (οση)
απρόσ. (ωπο)
απρφ. απαρέμφατο
αραβ. (ικός, -ή, -ό)
αραμ. (αίκη = αρχαία σημιτική γλώσσα)
αργκ. (ό)
αριθμητ. (ικό)
αρκτικόλ. (εξο)
αρμ. (ενικός, -ή, -ό)
αρνητ. (ικός, -ή, -ό)
αρσ. (ενικό)
αρχ. (αίος, -α, -ο, [ενν.] ελλην. (-4ος αι. π.Χ.)
αρχ. αγγλ. (450 -1100 μ.Χ.)
αρχ. γερμ. (7ος-12ος αι. μ.Χ.)
ΑΡΧΑΙΟΛ. (ογία)
αρχαιοπρ. (επίης, -ής, -ές)
ΑΡΧΙΤ. (εκτονική)
αρωμ. (ουνική = η Κουτσοβλαχική)
ΑΣΤΡΟΛ. (ογία)
ΑΣΤΡΟΝ. (ομία)
αττ. (ικός, -ή, -ό)
αφρ. (ημένο)
αυτ. (όθι)

Β. (όρειος, -α, -ο, -α, Βορράς)
ΒΑ. Βορειοανατολικός, -ή, -ό, [επίρρ.] -ά
βαθμ. (ίδα)
βασκ. (ικός, -ή, -ό)
ΒΔ. βορειοδυτικός, -ή, -ό, -ά
βεδ. (ικός, -ή, -ό)
βεν. (ετικός, -ή, -ό)
βερβερ. (ικη = βορειοαφρικανική γλώσσα)
ΒιοΛ. (ογία)
βλ. (έπε)
βλ. λ. βλέπε λήμμα
Βοτ. (ανική)
βουλγ. (αρικός, -ή, -ό)
βρετον. (ικη = κελτική γλώσσα)

γαλλ. (ικός, -ή, -ό)
γεν. (ική)
γενικότ. (ερα)
γερμ. (ατικός, -ή, -ό)
ΓΕΩΓΡ. (αφία)
ΓΕΩΛ. (ογία)
ΓΕΩΜ. (ετρία)
ΓΕΩΠ. (ονία)
γλ. (ώσσα)
ΓΛΩΣΣ. (ολογία)
γωθ. (ικός, -ή, -ό)
γρ. (αφή)
ΓΥΜΝΑΣΤ. (ικη)

Δ. (οικός, -ή, -ό, -ά, Δίσι)

άνα(ικός, -ή, -ό)
δηλ. (αφή)
δημοτ. τραγ. δημοτικό τραγούδι
δημοδ. (ης, -ης, -ες)
διανκτι(ικός, -ή, -ό)
διαφήμ. (ιση)
άθλη(ής, -ής, -ές)
δισύλλ. (αίος, -η, -ο)
δοτ. (ική)
δρχ. δραχμή
δυσπρ. (ησος, -η, -ο)
δωρικός, -ή, -ό)

έ. α. ένθα ανωτέρω
έβρ. (αίικός, -ή, -ό)
ΕθΝολ. (ογία) ειδ. (ικός, -ή, -ό) "ιδικότ. (όρα)
ειρων. (ικά)
ΕΚΚΛΗΣ. (ια)
εκκληση. (ιαστικός, -ή, -ό)
εκτεταμ. (ένος, -η, -ο)
εκφραστ. (ικός, -ή, -ό)
ελλ.ειπτ. (ικός, -ή, -ό)
ελλην. (ικός, -ή, -ό)
ΕΜΠΟΡ. (ΙΟ)
εμπρόθ. (ετος, -η, -ο)
εμφατ. (ικός, -ή, -ό, -ά)
εν. (ικός)
ενεργ. (ητικός, -ή, -ό)
ενεστ. (ότας)
ενν. (οείτα)
επέκτ. (αση)
επίδρ. (αση)
επιθ. (ετο)
επιθ. (έτου)
επικ. (ός, -ή, -ό)
επίρρ. (ημα)
επιρρ. (ηματικός, -ή, -ό, -ά)
επίσ. (ημος, -η, -ο)
επιστημ. (ονικός, -ή, -ό)
επιτατ. (ικός, -ή, -ό)
επιφών. (ημα)
εσφαλμ. (ένος, -η, -ο, -α)
ετεροισμ. (ένος, -η, -ο)
ΕΤΥΜ. (ολογία)
ευφημ. (ιστικά, -ισμός)
ευχετ. (ικός, -ή, -ό, -ά)
εύχρ. (ηστος, -η, -ο)
εφημ. (ερίδα)

ΖΩΘΛ. (ογία)

ΗΛΕΚΤΡ. (ολογία)
Η/Υ ηλεκτρονικός υπολογιστής
ηχομητη. (ικός, -ή, -ό, -ά)

θ. (έμα)
θαμιστ. (ικός, -ή, -ό)
ΘΕΘΛ. (ογία) θηλ. (υκό)
ΘΡΗΣΚ. (εία) θοπευτ. (ικός, -ή, -ό, -ά)

ιαπων. (ικός, -ή, -ό)
ΙΑΤΡ. (ική)
ίβηρ. (ικός, -ή, -ό)
ιδ. (ίος, -ιατερα)
ιδιωμ. (ατικός, -ή, -ό)
Ι.Ε. ινδοευρωπαϊκή γλώσσα, ινδοευρωπαϊκός, -ή, -ό
ιλλυρ. (ικός, -ή, -ό)
ινδ. (ικός, -ή, -ό) ινδιάν. (ικός, -η, -ο) ιραν. (ικός, -ή, -ό)
ιρλ. (ανδικός, -ή, -ό)
ισλ. (ανδικός, -ή, -ό)
ισπ. (ανικός, -ή, -ό) ΪΣΤ. (ορία)
ιταλ. (ικός, -ή, -ό)
ΙΧΘΙΟΛ. (ογία) ιων. (ικός, -ή, -ό)

Κ. (εντρικός, -ή, -ό)
κ. (αι)
κ.α. και αλλού

κ.ά. και άλλα
ΚΑ. κεντροανατολικός, -ή, -ό, -ά
καθημ. (ερινός, -ή, -ό)
κακόσ. (ημο)
ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. Καλές Τέχνες
καρ. (ική = αρχαία μικρασιατική γλώσσα)
καταλ. (ηκτικός, -ή, -ό)
κατάλ. (ηξη)
κατ' επέκτ. (αση)
καταχρ. (ηστικά)
Κ.Δ. Κανή Διαθήκη
κελτ. (ικός, -ή, -ό)
κ. εξ. και εξής
κεφ. (αλαίο)
κινεζ. (ικός, -ή, -ό)
κλητ. (ική)
κ.λπ. και λοιπά
ΚΙΝΗΜ. (ατογράφος)
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (ογία)
κ.ο.κ. και ούτω καθεξής
κοπτ. (ικός, -ή, -ό)
κοσμογρ. (αφία) κ.τ.ό. και τα
όμοια κυτρ. (ιακός, -ή, -ό)
κυρ. (ίος) κυριολ. (εκτικά)

λ. (ήμμα | λέξη)
λαϊκ. (ός, -ή, -ό)
λαϊκ. τραγ. λαϊκό τραγούδι
λαϊκότ. (ερος, -η, -ο)
ΛΑΘΓΡ. (αφία)
λαπ. (ωνικός, -ή, -ό)
λατ. (ννικός, -ή, -ό)
λέξ. (-η, |-εις)
λετ. (ονικός, -ή, -ό)
λιθ. (ουανικός, -ή, -ό)
λόγ. (ίος, -α, -ο)
λογιότ. (όρος, -η, -ο)
ΛΘΠΣΤ. (ική)
λογοτ. (όχνικό)
λουβ. (ική = αρχαία μικρασιατική γλώσσα)
λυδ. (ική = αρχαία μικρασιατική γλώσσα)
λ.χ. λόγου χάριν

ΜΑΘ. (ηματικά)
μαλαιο. (ικός, -ή, -ό)
μαλτ. (όικός, -ή, -ό)
μεγεθ. (οντικό, -ή, -ό)
μειωτ. (ικός, -ή, -ό)
μέλλ. (οντας)
μέξ. (ικανικός, -ή, -ό)
μέσ. (ος, -η, -ο -η διάθεση)
μεσν. μεσαιωνικός, -ή, -ό, [ενν.] ελλην. (7ος αι.-1800 μ.Χ.) μεσν. αγγλ. (1100-1500 μ.Χ.) μεσν. γαλλ. (1300-1600 μ.Χ.) μεσν. γερμ. (12ος-15ος αι. μ.Χ.) μεσν. λατ. (7ος αι.-1500 μ.Χ.) μεσογ. (ειακός, -ή, -ό) μεσοπαθ. (ητικός, -ή, -ό) μεταπλ. (ασμένος, -η, -ο) μεταπτωτ. (ικός, -ή, -ό) μεταφρ. (αστικός, -ή, -ό) μετβ. μεταβατικό ΜΕΤΕΩΡ. (θλογία) ΜΕΤΡ. (ική) μετωνομ. (ικός, -ή, -ό) μηδενισμ. (ένος, -η, -ο) ΜΗΧΑΝ. (ική) μογγολ. (ικός, -ή, -ό) μόρ. (ιο) μορφολ. (ογικός, -ή, -ό) ΜΟΥΣ. (ική) μπν. μεταγενέστερος, -η, -ο, [ενν.] ελλην. (3ος αι. π.Χ.-6ος αι. μ.Χ.) μπν. λατ. (3ος-6ος αι. μ.Χ.) μπφ. μεταφορικός, -ή, -ό, [επίρρ.] -ά μτχ. μετοχη ΜΥΘΟΛ. (ογία) μωκ. (ηναίικός, -ή, -ό) μ.Χ. μετά Χριστόν

Ν. (ότιος, -α, -ο, -α, Νότος) ΝΑ. νοτιοανατολικός, -ή, -ό, -ά ΝΑΥΤ. (ικός όρος)

ΝΔ. νοτιοδυτικός, -ή, -ό, -ά
νεοελλ. (ηνικός, -ή, -ό) νεολατ. (ινικός, -ή, -ό, -ά 1500 μ.Χ.-) νεότ. (ερός, -η, -ο)
ΝθΜ. (ικός όρος) νορβ. (ηγικός, -ή, -ό)

ξέν. (ος, -η, -ο)

οικ. (είος, -α, -ο, [επίρρ.] -α)
οικολ. (ογία)
οικον. (ομία)
ολλ. (ανδικός, -ή, -ό)
ομηρ. (ικός, -ή, -ό)
ομόρρ. (ίος, -η, -ο)
όν. (ομα)
ονομαστ. (ική)
ονοματοπ. (οιημένος, -η, -ο)
οπτ. (ική)
όρ. (ος)

ορθότ. (ερός, -η, -ο, -α)
οριστ. (ική)
ΟΡΥΚΤ. (ολογία)
οσετ. (ική = ανατολική ιρανική γλώσσα)
οσκ. (ική = αρχαία ιταλική διάλεκτος)
ουαλ. (ικός, -ή, -ό)
ουγγρ. (ικός, -ή, -ό)
ουδ. (έταρο)
ουκρ. (ανικός, -ή, -ό)
ουμβρ. (ική = αρχαία ιταλική διάλεκτος)
ουστ. (ιαστικό)
ουσιαστικοπ. (οιημένος, -η, -ο)

παθ. (ητικός, -ή, -ό)
παλαιότ. (ερός, -η, -ο)
παράγ. (ωγος, -η, -ο)
παρακ. (είμενος)
παράλλ. (ήλος, -η, -ο)
παρατ. (ατικός)
παρεκτετ. (αμένος, -η, -ο)
παρετυμολ. (ογία, -ογικός, -ή, -ό)
παροιμ. (ία)
πβ. παράβαλε
Π.Δ. Παλαιά Διαθήκη
περ. (ίπου)
περύληπτ. (ικός, -ή, -ό)
περιφρ. (αστικός, -ή, -ό, -ά, [ουστ.] -αση)
περσ. (ικός, -ή, -ό)
πιθ. (ανός, -ή, -ό, -όν)
Πιν. (ακας)
πλεοναστ. (ικός, -ή, -ό, [επίρρ.] -ά)
πληθ. (υντικός)
ΠΛΗΡΟΦ. (ορική)
ποιητ. (ικός, -ή, -ό)
ΠΟΛΙΤ. (ική)

ΠΟΑ. ΜΗΧ. Πολιτική Μηχανική
πολ. (ωνικός, -ή, -ό)
πορτ. (ογαλικός, -ή, -ό)
πράγμ. (α, ατα)
πρακρτ. (ική = μεσν. ινδική γλώσσα)
προβηκ. (ικός, -ή, -ό)
προελ. (εύσεως)
προελλην. (ικός, -ή, -ό)
πρόθ. (εση)
προθεμ. (ατικός, -ή, -ό)
προσ. (οπικός, -ή, -ό)
πρόσ. (ωπο)
προσηγορ. (ικός, -ή, -ό)
προστ. (ακτική)
προφορ. (ικού λόγου)
π.χ. παραδείγματα χάριν
π.Χ. προ Χριστού

ρ. (ήμα)
ρ. (ίζα)
ΡΗΤΟΡ. (ική)
ρουμ. (ανικός, -ή, -ό)
ρωσ. (ικός, -ή, -ό)

σ. (ελίδα)
σανσκρ. (ιτική = αρχαία ινδική γλώσσα)
σαζ. (ονικός, -ή, -ό)
σερβ. (ικός, -ή, -ό)
σερβοκρ. (οατικός, -ή, -ό)
σημ. (ασία)
σημασιολ. (ογικός, -ή, -ό, [επίρρ.] -ά)
ΣΗΜΕΙΟΛ. (ογία)
σημτ. (ικός, -ή, -ό)
σκωπτ. (ικός, -ή, -ό, -ά)
σκανδ. (ιναβικός, -ή, -ό)
σκυθ. (ικός, -ή, -ό)
σλαβ. (ικός, -ή, -ό)
σλοβ. (ενικός, -ή, -ό)
σουηδ. (ικός, -ή, -ό)
σουμερ. (ιακός, -ή, -ό)
σπάν. (ιος, -α, -ο, -α)
σπανιότ. (ερός, -η, -ο, -α)
στερητ. (ικός, -ή, -ό)
ΣΤΡΑΤ. (ιατικός όρος)
συγκρ. (ιτικός βαθμός)
σύνδ. (εσμός)
συνδ. (έεται, -έονται)
συνδεδ. (ικό ρήμα)
συνεκδ. (οχικά)
συνεκφ. (ορά)
συνεσταλμ. (ένη βαθμίδα)
συνηθέστ. (ερός, -η, -ο, -α)
συνηθ. (ισμένος, -η, -ο)
συνήθ. (ως, -ης)
συνθ. (επικό)

συνθ. (έτος, -η, -ο)
συντομ. (ογραφία)
ΣΥΝ. (ώνυμο) συγχότ. (ερός, -η, -ο, -α) συρ. (ιακός, -ή, -ό)
σχολ. (ική) ορθ. (ογραφία)

τ. (τύπος)
τεχν. (ικός, -ή, -ό)
ΤΕΧΝΟΛ. (ογία)
τ.μ. τετραγωνικό μέτρο
τοπ. (ικός, -ή, -ό)
τοπογρ. (αφία)
τοπων. (ύμιο)
τοχ. (αρκική = αρχαία ασιατική γλώσσα)
τουρκ. (ικός, -ή, -ό)
τραγ. (σύδι)
τριτοπρόσ. (ωπο)
τσεχ. (ικός, -ή, -ό)
ΤΥΠΟΓΡ. (αφία)

υβριστ. (ικός, -ή, -ό, -ά)
υπαρθ. (ετικός βαθμός)
υπερσυντ. (έλικος)
υπόθ. (εση)
υποκ. (οριστικός, -ή, -ό)
υποτ. (ακτική)
υποχωρητ. (ικός)

ΦΑΡΜ. (ακευτική)
Φιλολ. (ογία)
Φιλοσ. (οφία)
φινλ. (ανδικός, -ή, -ό)
φριν. (ιτικός, -ή, -ό)
ΦΡ. (άση) | φρ. (άση)
φρανκον. (ική = δυτική γερμανική γλώσσα)
φριζ. (ική = δυτική γερμανική γλώσσα)
ΦΥΣ. (ική)
ΦΥΣΙΟΛ. (ογία)
ΦΩΤΟΓΡ. (αφία)

χαιδευτ. (ικά)
χαμτ. (ική = οικογένεια γλωσσών τής
Αραβίας και της Β. Αφρικής) χεττ. (ιτική =
αρχ. μικρασιατική γλώσσα) ΧΗΜ. (εία) χλμ.
χιλιόμετρο χρον. (ικός, -ή, -ό) χωρ. (ίς)

ψυχολ. (ογία)

ΩΚΕΑΝ. (ογραφία)

ΣΥΜΒΟΛΑ

- [] 1. αγκύλες τής Ετυμολογίας· μέσα στις αγκύλες δίδεται η ετυμολογία του λήμματος 2. φωνητική γραφή λέξεως, π.χ. η λέξη *κυρία* φωνητικά γράφεται [kiɾia] 3. περικλείουν τμήματα κειμένου που παρεμβάλλονται μέσα σε κείμενο το οποίο βρίσκεται εντός παρενθέσεων
- / | μπάρες μέσα στις οποίες δίδεται φωνολογική γραφή λέξεως, π.χ. η λέξη *κυρία* φωνολογικά γράφεται /kiɾia/
- < >γωνιώδεις αγκύλες μέσα στις οποίες δίδεται ιστορική ορθογραφία λέξεως, όταν χρειάζεται να διακριθεί από τη φωνητική και φωνολογική, π.χ. η λέξη *κυρία* γράφεται <κυρία>
- (...) δηλώνουν τμήμα κειμένου που έχει παραλειφθεί
- * (αστερίσκος) δηλώνει: 1. αμάρτυρο, υποθετικό τύπο 2. αμάρτυρο τύπο ινδοευρωπαϊκής ρίζας που προκύπτει από τη σύγκριση υλικού διαφόρων ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, π.χ. [ETYM₂ < αρχ. *πειρα* < **πέρ-ja* < I.E. **per-*...].
- < >γωνιώδης αγκύλη· δηλώνει ότι ο τύπος, που προηγείται, προέρχεται από τον τύπο που είναι δεξιά τής αγκύλης, π.χ. [ETYM₁ μτγν. < *πειθ-* (< *πειθω*) + *-ήνιος* < *ήνια* (βλ. λ. ηνίο)].
- > >γωνιώδης αγκύλη· δηλώνει ότι ο τύπος που ακολουθεί προέρχεται από τον τύπο που είναι αριστερά τής αγκύλης· π.χ. αρχ. *ρέω* > *ρό-ας* (> *ρους*) > **-ρο-ια** > **-ροια**
- (!) μπροστά από λέξη χυδαία (ταμπού)
- ~ χρησιμοποιείται για αντούσια επανάληψη λήμματος ή φράσης ή για ευκόλως εννοούμενους τύπους ονομάτων στις χρήσεις και στα παραδείγματα *πέτρα* (η)...: *επίπεδη* | *κοφτερή* | *γαλιστερή* | *πλατιά* ~
- η άνω τελεία πριν από συντομογραφίες, όπως ΦΡ. ή (ειδικότ.), δηλώνει ότι όλες οι σημασίες που ακολουθούν υπάγονται σε αυτό που δηλώνει η συντομογραφία
- | (κατακόρυφη γραμμή) χωρίζει ενότητες κλίσεως εντός των γραμματικών πληροφοριών, π.χ. τους τύπους του ενικού αριθμού από τους τύπους του πληθυντικού αριθμού
- || (διπλή κατακόρυφη γραμμή) χωρίζει προτασιακά ή φραστικά παραδείγματα
- πράξη (η)...: *εγκληματική* | *γενναία* | *τρομοκρατική* ~|| *ο καθένας κρίνεται από τις ~ του.*
- / (πλάγια γραμμή, μπάρα) χωρίζει τις χρήσεις στο τμήμα χρήσεων και παραδειγμάτων του λήμματος ή τύπους που μπορεί να εναλλάσσονται ελεύθερα
- (βούλλα) δηλώνει σημασία που διαφέρει πολύ από τις προηγούμενες σημασίες του λήμματος
 - ◆ (ρόμβος) χρησιμοποιείται στα ρήματα πριν από τους χαρακτηρισμούς *μεταβατικό* (μετβ.) ή *αμετάβατο* (αμετβ.) για να διακρίνεται ευκολότερα οι ομάδες των μεταβατικών και αμετάβατων σημασιών
- « > » *πέρα από* τη συνήθη χρήση των εισαγωγικών χρησιμοποιούνται και για τη δήλωση τής σημασίας λέξεως ά-στερητ. + *γνω-τός* «*γνωστός*»
- (βέλος) *παραπέμπει* από λήμμα σε άλλο λήμμα για ερμηνεία ή από το τέλος σχολίου σε άλλο σχόλιο άγνωστος, -η, -ο → *άγνωθος*
- ➔ *παραπέμπει* σε σχόλιο
- ειδικεύω ρ. μετβ... ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξειδικεύω.*
- { } άγκιστρα μέσα στα οποία τίθενται γραμματικές πληροφορίες θέμα (το) (θέμ-ατος | -ατα, -άτων)...
- ακολουθεί υπολήμμα (υποτεταγμένο λήμμα) εικόνα (η)... — (υποκ.) *εικονίτσα* (η).

A

Α, α: άλφα, το πρώτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου και άλλων αλφαβήτων που προήλθαν από το ελληνικό (λατινικό αλφάβητο, κυριλλικό κ.ά.). Με την επινόηση ιδιαίτερου γράμματος που να δηλώνει το φωνήεν α, καθώς και όλων των άλλων γραμμάτων που δήλωσαν τα λοιπά φωνήεντα (ε, η, ι, ο, υ, ω), οι Έλληνες δημιούργησαν, στην πραγματικότητα, το πρώτο συστηματικό αλφάβητο, την πρώτη αλφαβητική γραφή. Τόσο τα συστήματα γραφής που χρησιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα πριν ή παράλληλα με την αλφαβητική γραφή -η Γραμμική γραφή Β (περ. 1450-1200 π.Χ.) και το κυπριακό συλλαβήριο (περ. 6ος-4ος αι. π.Χ.)- όσο και συστήματα γραφής που επηρέασαν βαθιά την ελληνική γραφή, όπως το βορειοσημιτικό (φαινικικό) σύστημα, αποτελούν συλλαβογραφικές γραφές (η Γραμμική γραφή Β και το κυπριακό συλλαβήριο) ή «οιονεί συλλαβογραφικές» ή συμφωνογραφικές γραφές (το βορειοσημιτικό σύστημα). Σε αυτές κάθε γράμμα δηλώνει μία ή περισσότερες συλλαβές (Γραμμική Β - κυπριακό συλλαβήριο) ή κάθε γράμμα δηλώνει μόνο σύμφωνο και πρέπει ο αναγνώστης μόνος του να «εικάζει» το φωνήεν που χρειάζεται για να απαρτίσει συλλαβή (βορειοσημιτικό σύστημα). Έναντι αυτών, η επινόηση γραμμάτων που να δηλώνουν μόνο φωνήεντα που συνδυάζονται με άλλα γράμματα, τα οποία δηλώνουν μόνο σύμφωνα, ήταν μεγαλοφυής σύλληψη Ελλήνων (άγνωστο ποιου), που δημιούργησαν το πιο «έξυπνο», το πιο οικονομικό και το πιο λειτουργικό σύστημα γραφής, αυτό που ξεπέρασε τα όρια της Ελλάδος και μέσω του λατινικού αλφαβήτου (εξέλιξη του δυτικού ελληνικού αλφαβήτου) έφθασε σε διεθνή σχεδόν χρήση, παράλληλα με τη χρήση άλλων παραδοσιακών συστημάτων. Το ίδιο γράμμα, το Α, δήλωσε στην Αρχαία Ελληνική τόσο το μακρό [á] όσο και το βραχύ [ǎ] φωνήεν α, δηλ. και τους δύο χρόνους του [a], εξού και ο χαρακτηρισμός του ως «δίχρονον». Οι ιστορικοί της ελληνικής γραφής ανάγουν την προέλευση του γράμματος Α (ως μορφής και ως ονομασίας) στο βορειοσημιτικό γράμμα 'aleph, που σήμαινε «βόδι» (το σχήμα του γράμματος θεωρείται αφαιρετική δήλωση των κεράτων του ζώου) και δήλωνε έναν ελαφρώς έαυο λαρυγγικό φθόγγο [h].

Α, α άλφα το πρώτο γράμμα του ελληνικού και των ελληνογενών (λατινικού, κυριλλικού) αλφαβήτων (βλ. κ. λ. άλφα, αριθμός).

Α βασική σειρά διεθνούς μεγέθους χαρτιού, που περιλαμβάνει μεγέθη από το Α0 έως το Α10 (βλ. λ. χαρτί, ΠΙΝ.).

α' επιφών. 1. δηλώνει ποικίλα έντονα συναισθήματα: (α) (συνήθ. επαυλαμβανόμενο) θαυμασμό, έκπληξη, χαρά: ~! Μα τι όμορφα που είναι εδώ! || ~, δεν σε περίμενα! Πότε ήρθες; ~! Πολύ χαίρομαι που μπόρεσες να έρθεις! (β) επιθυμία, ευχή: ~! Μακάρι να κερδίσει την πρώτη θέση || ~, και να εργόταν να με δει! ΣΥΝ. αρχ (γ) οργή, αγανάκτηση: ~, για να σου πω! Δεν θα κάνεις εσύ ό,τι θέλεις! || ~, που να σε πάει ο διάολος! (δ) απειλή: ~, έτσι μου είσαι; Θα σου δείξω εγώ! (ε) ανυπομονησία: ~, δεν αντέχω άλλο! Θα φύγω μόνη μου! (στ) επιβεβαίωση ότι κάτι είναι σωστό: ~, ναι! Αυτό είναι! (ζ) αντίρρηση για (κάτι): ~, όχι! Δεν θέλω να γίνει έτσι! || ~, όχι! Σε καμία περίπτωση! 2. (α) ως μονολεκτική απάντηση (αρνητική ή θετική): -Εχεις όρεξη να ρθεις μαζί μας; — μα (όχι, δεν έχω) || -Δεν είναι πολύ όμορφο; —, καλή είναι (ναι, έχεις δίκιο) (β) ως μετριστική απάντηση (συνήθ. μόνο του): -Για πια καλά με τη δουλειά; — || -Πέρασες ωραία; ~, έτσι κι έτσι 3. (επαυλαμβανόμενο και παρατεταμένο) ως έκφραση αμνησίας: έλεγα, λοιπόν, ότι ...α...α... μα τι έλεγα; (πβ. κ. ε). [ΕΤΥΜ. < αρχ. ά, ηχομιμητ.].

α' επιφών: αντί άντε ή άντε ή άντε: ~ στο καλό πια, σε βαρέθηκα! || ~ να γαθείς, παλιόπαιδο! || α' σα πέρα! (βλ. λ. πέρα). Επίσης άε. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. άντε].

Α. Ανατολή, ανατολικός, -ή, -ό, ανατολικά.

α- προθεματικό φωνολογικό στοιχείο της Αρχαίας και της Ν. Ελληνικής, που αναπτύσσεται στην αρχή της λέξης, χωρίς να μεταβάλλει τη σημασία της: δράχμο - α-δράχμο || μασχάλη - α-μασχάλη || ράθυμος - α-ράθυμος.

[ΕΤΥΜ. Το προθεμ. α- της Αρχ. αναπτύχθηκε σε λ. που άρχιζαν από ρ, λ, μ, ν και Ε, π.χ. αλείφω < α- προθεμ. + Ι.Ε. *leip-, αμέλγω < α- προθεμ. + Ι.Ε. *melg-. κ.ά. Το προθεμ. α- της Ν. Ελληνικής προήλθε από συνεκφορές μ' λέξεις που τελείωναν σ' -α: μια, τα, ένα, για, να, θα κ.λπ., π.χ. μια βδέλλα > μ' αβδέλλα].

α- | αν- στερητικό προθεματικό στοιχείο της Αρχαίας και της Ν. Ελληνικής, που δηλώνει γενικά άρνηση (στερήση ή έλλειψη): γνωστός - άγνωστος || άξιος - ανάξιος. Επίσης ανε- | ανέ- (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ; αρχ. < Ι.Ε. *ne-, συννεσταμ. βαθμ. του Ι.Ε. στερητ. *ne- (πβ. λατ. ne-scio «αγνώστος», αρχ. νή-νεμος < *νε-άνεμος κ.λπ.). Εμφανίζεται ως ά- προ συμφώνου (π.χ. ά-γνωστός, ά-καιρός, ά-τιμος κ.ά.) κα' ως αν-προ φωνήεντος (π.χ. αν-ύδρος, αν-αίτιος, αν-αίσχυντος κ.ά.), ενώ μωρτρείται και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. in-ops «φτωχός», σανσκρ. an-udrāh «άνυδρος», γερμ. un-klar «ασαφής» > αγγλ. un-able «ανίκανος» κ.ά.].

α- | αν- στερητικό. Λέξεις σχηματιζόμενες μ' το στερητικό α- | αν-είναι πολλές και συνήθειες στην Ελληνική, αρχαία και νέα. Πολλές πλάστηκαν με τη δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους τον 19ο αι.: π.χ. αναμικός, ανακριβεία, αναλήθεια, ανατικατάστατος, αναταλλοτριώτος, ανατολεσματικότητα, αναποφάσιτος, αναρχικός, ανειλικρινής, ανεκμετάλλευτος, ανεκπαιδευτος, ανεκτέλεστος, ανεκτίμητος, ανεξαιρέτως, ανεξακριβήτος, ανεξάρτητος, ανεξαρτησία, ανεπαρκής, ανεπάρκεια, ανεπίσημος, ανεπιφύλα-

κτος, ανέχεια, ανήθικος, ανησυχητικός, ανίδεος, ανιδιοτελής, ανιδιοτέλεια, ανικανοποίητος, ανοξ(ε)ίδωτος, ανοργάνωτος, ανορθόγραφος, ανοχύρωτος, ανυπακοή, ανυπεράσπιστος, ανυποληψία, ανυπολόγιστος, ανυπόμονος, ανυπομονώ, ανυπόφορος κ.ά. Ας σημειωθεί ότι το -ν (του αν-) δεν είναι εφωρικό ν, όπως συνήθ. χαρακτηρίζεται, αλλά η μία από τις δύο μορφές που είχε κανονικός στην (Αρχαία) Ελληνική το Ι.Ε. *n, από όπου προέρχεται το στερητικό (βλ. ΕΤΥΜ.): ήτοι *n = 1 ά- (γνωστός) 2 αν- (ύδρος). Τέλος, αντί για αν- εμφανίζεται σε στερητικά σύνθετα που δεν αρχίζουν από φωνήεν είτε δικαιολογημένα (γιατί παλαιότερα είχαν δίγαμμα ή δασύτητα) είτε και ως προϊόντα αναλογίας: π.χ. αήθης, αήδης, άοπλος, άοσμος, άοκνος, άοματος, άορατος, άορος, άοτον, άοπνος, άορίστος, άυλος κ.ά.

α- στερητ. + ρηματικό επίθ. σε -τος: άγνοια | αμάθεια. Στερητικά επίθετα σε -τος σχηματίζονται στην Ελληνική από ρήματα σε -ώ (-εις...) δηλώνοντας αυτόν που στερείται παντελώς γνώσεων σε κάποιον (συνήθως επιστημονικό) τομέα: δηλώνοντας δηλ. άγνοια ή αμάθεια. Τέτοια επίθετα είναι: αφιλολόγητος «αυτός που δεν γνωρίζει φιλολογία», αγλωσσολόγητος «αυτός που δεν γνωρίζει γλωσσολογία», αθεολόγητος, αγεωγράφητος, αγεωμέτρητος κ.ά. Όμοια σχηματίζονται, χωρίς να προέρχονται από ρήματα σε -ώ, και επίθετα όπως το ανελλήνιστος.

-α μεγεθ. παραγωγική κατάληξη ουσιαστικών, π.χ. κεφάλ-α. [ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προστέθηκε ως κατάληξη υποκοριστικών σε -ι (π.χ. ποδάρι > ποδάρι-α, κουτ-ί > κουτ-α) κατά το σχημα βελόνι - βελόνα, σκαλί - σκάλα κ.ά., όπου όμως έχουμε απλώς αλλαγή γένους και (μερικές φορές) σημασιολογική μεταβολή, αφού οι τύποι σε -ι είναι «οιονεί» υποκοριστικά. η]. δεν έχουν πλέον σμικρυντική σημασία].

Α.Α. Αρχειοσκοπή Αθηνών (σ' πινακίδες οχημάτων της).

Α/Α ΣΤΡΑΤ. 1. (το) αεροπορικό απόσπασμα * 2. αντιαεροπορικός, -ή, -ό: όπλα | πυράνιοι | συστοιχίες Α/Α * 3. αδικαιολογητός απών: στη γχεσινή αναφορά του λόγου ήταν ~.

α.α. 1. (κ. α/α) σύζων αριθμός ο αριθμός που δείχνει τη θέση, την κατάσταση σε κλίμακα αριθμημένων θέσεων, που αυξάνουν από τον μικρότερο προς τον μεγαλύτερο αριθμό: το δικό μου έγγραφο έχει α.α. (αύζοντα αριθμό) 17, ενώ του αντιδίκου μου 15 * 2. αντ' αυτού (α) (στη διοικητική γλώσσα) όταν αντί του διευθυντή υπογράφει άλλος αρμόδιος (β) (σε δικαστήριο, για δικηγόρο) όταν σε μια δίκη αντί του εγκαλυμένου εμφανίζεται νόμιμος εκπρόσωπος του.

Α.Α.Α. διαβάζεται «τρία άλφα»^ σύμβολο υψηλής ποιότητας.

αβαείο (το) → αββαείο

αβαθής, -ής, -ές [μτγν.] {αβαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)^ αβαθέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που έχει μικρό βάθος: ~ λιμνή | θάλασσα | πηγάδι || (κατ' επέκτ.) οι επιτιθέμενες δυνάμεις διέσπασαν εύκολα το ~ μέτωπο της αντίπαλης παράταξης 2. αβαθή (τα) (ενν. ύδατα, νερά) τα ρηγά νερά: το σκάφος προσάραξε στα ~ της Χίου 3. (μτφ.) αυτός που περιορίζεται στην επιφάνεια, που στερείται της δυνατότητας εμβαθύνσεως: ~ σκέψη | ανάλυση | προσέγγιση ΣΥΝ. ρηχός, επιπόλαιος, επιφανειακός ΑΝΤ. ουσιαστικός. Επίσης (λαϊκ.) αβαθός, -η, -ο. — αβαθός επιρρ., αβάθεια (η) [1868].

άβακας (ο) {αβάκων} 1. όργανο για την εκτέλεση αριθμητικών πράξεων, κυρ. του πολλαπλασιασμού, το οποίο αποτελείται από ένα

πλαίσιο με βέργες, πάνω στις οποίες μετακινούνται σφαιρίδια ή πλακίδια, που διευκολύνουν στον υπολογισμό των μονάδων των δεκάδων κατά τη διδασκαλία ΣΥΝ. πλάκα, πινακίδα υπολογισμού 2. (συνεκδ.) αριθμητικός πίνακας, η προπαιδεία 3. παράλληλεπίπεδη πλάκα για χάραξη γεωμετρικών σχημάτων ή για να γράφουν οι μαθητές 4. ορθόγωνα πινακίδα με αριθμητικά στοιχεία, η οποία χρησιμοποιείται στην τοπογραφία και στις βολές πυροβολικού 5. η σκακιέρα (άβαξ ζατρικιού) 6. ΑΡΧΑΙΟΛ. η ορθόγωνα παράλληλεπίπεδη πλάκα, που αποτελεί το ανώτερο τμήμα του κιονόκρανου (πάνω από τον εχίνο) 7. (λόγ.) άβακες (οι) τετράγωνα πλακίδια για την επιστροφή δαπέδων ή την επένδυση τοίχων. Επίσης (λόγ.) άβαξ [αρχ.] (άβακος, -α). — (υποκ.) **αβάκιο** (το) [μτγν].

[ETYM] < αρχ. άβαξ, αγν. ετύμου. Αμφιβολή η προταθείσα α'αγωγή σε εβρ. 'abāq «σκόη», με την υπόθεση ότι οι μαθηματικοί χάρασαν αριθμούς πάνω σε σανίδες καλυμμένες με σκόνη ή άμμο].

Αβάνα (η) η πρωτεύουσα της Κούβας. [ETYM Μεταφορά τού ισπ. (La) Habana, πθ. ονομασία άγνωστης φυλής Ινδιάνων, που δόθηκε στην πόλη κατά την ίδρυση της το 1514 από τον Ισπανό κυβερνήτη Diego Velazquez, ο οποίος την ονόμασε San Cristobal de la Habana].

αβανγκάρντ (η) {άκλ.} ελλην. πρωτοπορία 1. (α) το σύνολο των ριζοσπάστων καλλιτεχνών, κυρ. των μέσων του 19ου και των αρχών του 20ού αι., οι οποίοι αμφισβήτησαν τις παραδοσιακές τεχνολογίες και πειραματίστηκαν με νέες μορφές, καθώς και η αντίστοιχη καλλιτεχνική και πνευματική τάση (β) (γενικότερ.) κάθε πρωτοποριακή ομάδα κινήματος, ειδικότερ. στις τέχνες, με χαρακτηριστικό τις νεωτεριστικές ή πειραματικές τεχνικές και την έντονη τάση προς εκδήτηση: *ανήκει στους ζωγράφους που αποτελούν την - της τέχνης σήμερα 2.* (γενικότερ.) πρωτοποριακή ομάδα στον πνευματικό, πολιτικό ή οικονομικό χώρο: η ~ της πολιτικής | τού πνευματικού κόσμου 3. (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με την αβανγκάρντ, ο πρωτοποριακός 4. (μτφ.-μειωτ.) αυτός που απεχει από τις καθιερωμένες αντιλήψεις, από τα συνηθισμένα και κατ'επέκτ. ο δυσνόητος: *πολύ ~ αυτό το έργο* ΣΥΝ. ακαταλαβίστικος, κουλτουριάρικος.

[ETYM] < γαλλ. avant-garde «εμπροσθοφυλακή» < avant «πριν» (< lat. ab ante) + garde «φρουρά»].

αβανγκαρντισμός (ο) ελλην. πρωτοποριακότητα: η τάση για πειραματισμό με νέες καλλιτεχνικές και πνευματικές αξίες και έντονη αμφισβήτηση των (αντιστοιχών) καθιερωμένων, η οποία χαρακτηρίζει πολλά καλλιτεχνικά ρεύματα (λ.χ. τον φοβισμό, τον κυβισμό, τον φουτουρισμό κ.ά.) (γενικότερ.) η συμμετοχή στην αβανγκάρντ. — αβανγκαρντιστής (ο).

αβανιά (η) (λαϊκ.) η συκοφαντική διάδοση, κατηγορία: *τον βγάλανε ~ πως κλέβει* ΣΥΝ. συκοφαντία, διαβολή, κακολογία, ρετσινιά, δυσφήμιση. — αβανεύω κ. **αβανιάζω** ρ.

[ETYM] μεσν. < ιταλ. anania «αδικία, ζημιώ» < αραβ. hanān «περιφρόνηση, προσβολή», ο όρος προσδιόριζε, τους πρώτους αιώνες μετά την Αλωση, τη δήμηση από την τουρκική εξουσία της περιουσίας υποδούλων ως αποτέλεσμα (συνήθως ψευδούς) καταγγελίας ή εκβίασμού. Έτσι, η λ. κατέληξε να σημαίνει «συκοφαντία, ψευδής κατηγορία»].

αβάν-πρεμιέρ (η) (κ. εσφαλμ. *αβάν-πρεμιέ*) {άκλ.} ενημερωτικού χαρακτήρα προβολή κινηματογραφικού έργου ή παρουσίαση θεατρικής παράστασης πριν από την επίσημη έναρξη της προβολής ή των παραστάσεων στο κοινό. [ETYM] < γαλλ. avant-première].

αβάνς (το) {άκλ.} η προανάφλεξη (βλ.λ.) σε μηχανές εσωτερικής καύσεως.

[ETYM < γαλλ. avance < p. avancer «προχωρώ, προελάνω» < δημώδ. lat. *abantiare < lat. ab ante].

αβάντα (η) {χωρ. γ'ν. πληθ.} 1. το ευκαιριακό, αθέμιτο και παράνομο υλικό κέρδος (συνήθ. για χαρτοκλέφτες, αργόμεθους κ.ά.): *θέλει την ~ του, για να μας βοηθήσει!* ΣΥΝ. μίζα 2. η ενίσχυση, η οικονομική διευκόλυνση, η προσφορά βοήθειας (κατ'επέκτ.) η εύνοια της τύχης: *μεγάλη ~ τα πεντακόσια χιλιάδικα που μου δάνεισε* ΣΥΝ. βοήθεια, υποστήριξη.

[ETYM Πθ. < παλ. ιταλ. avantare «καυχώμαι» < ιταλ. avanti «πριν, εμπρός» < lat. ab ante].

αβανταδόρικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον αβανταδόρο 2. αυτός που είναι πρόσφορος για εκμετάλλευση: ~ θέμα | *ρόλος που βοηθεί τον θηποίο να προβληθεί, να δείξει τις δυνατότητες του*. — **αβανταδόρικα** επίρρ.

αβανταδόρος (ο), **αβανταδόρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που εικονικά ξεκινά δραστηριότητα (συνήθ. παράνομη), λ.χ. τυχερών παιχνιδιών, παράνομου εμπορίου κ.τ.δ., με σκοπό να προσελκύσει και άλλους σε αυτήν εικονικός αγοραστής, παίχτης: *σπάνια παπ-πατής δουλεύει χωρίς αβανταδόρους* ΣΥΝ. κράχτης 2. (γενικότερ.) πρόσωπο που συντηρείται από ύποπτα κέρδη: *χαρτοπαικτικών λεσών* || *οι ~ της πολιτικής* 3. πρόσωπο που βοηθεί με τον τρόπο του, που προσφέρει αβάντα: *κάθε τέτοια δουλειά έχει και τους ~ της*. [ETYM] < αβάντα + -δόρος (βλ.λ.)].

αβαντάς (το) {άκλ.} ελλην. πλεονέκτημα-η θέση υπεροχής ή ανωτερότητας: *έχει το ~ εναντι των άλλων υποψηφίων, ότι γνωρίζει και μία ξένη γλώσσα* || *η εθνική ομάδα έχει το ~ της έδρας στον αγώνα εν-*

ντίον της Ιταλίας ΣΥΝ. αυτού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ*.

[ETYM] < γαλλ. avantage < avant «πριν» < lat. ab ante].

αβάντζο κ. **αβάντσο** (το) 1. (λαϊκ.) το πλεονέκτημα, το κέρδος: συνήθ. στις Φρ. (α) *πάμε αβάντζο*; (στα τυχερά παιχνίδια) όταν οι παίχτες ζητούν παράταση και συμφωνούν όλοι να αυξήσουν τους πόντους του παιχνιδιού (β) *δίνω αβάντζο* αφήνω το πλεονέκτημα στον αντίπαλο 2. η προκαταβολή: *μαζί με την παραγγελία μου έδωσε ~ δέκα χιλιάδες*.

[ETYM] < ιταλ. avanzo «πλεόνασμα, περίσσειμα» < avanzare «αποταμιεύω - μένω ως υπόλοιπο» (αρχική σημ. «προχωρώ μπροστά, προελάνω») < δημώδ. lat. *abantiare < lat. ab ante].

αβάντι επίρρ. (ως παρακλευσματικό μόριο) εμπρός!: *~μαέστρο!*

[ETYM < ιταλ. avanti < lat. ab ante].

αβάπτιστος, -η, -ο [αρχ.] κ. **αβάπτιστος** 1. αυτός που δεν έχει βαπτιστεί: *~ μορό* ΣΥΝ. αβάπτιστος, αμύρωτος ΑΝΤ. βαπτισμένος 2. αυτός που δεν έχει αποκτήσει όνομα μέσω της βάπτισης.

αβαρής, -ής, -ές [αρχ.] {αβαρ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που δεν έχει βάρος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει κύρος: *~ εκτιμήσεις* ΣΥΝ. ανάξιος λόγου, ασήμαντος ΑΝΤ. έγκυρος. — **αβαρώς** επίρρ. [μεσν.].

αβαρία (η) {αβαριών} 1. ζημιά ή έκτακτη δαπάνη του φορτίου, τού πλοίου και των δύο, που προκαλείται με πράξη τού πλοιάρχου ή κατ'εντολήν του με σκοπό και αποτέλεσμα να διασωθεί το πλοίο και το υπόλοιπο φορτίο από κοινό θαλάσσιο κίνδυνο που τα απειλεί ήδη 2. (γενικότερ.) οποιαδήποτε σημαντική ζημιώ 3. (α) η υποχώρηση στις απαιτήσεις που εγείρει κανείς, ο περιορισμός των αξιώσεων του: *θα κάνω και εγώ μια ~ να κλείσει η συμφωνία* (β) (ειδικότερ.) η παρέκκλιση (από τις αρχές, την ιδεολογία (κάποιου)): *τον τελευταίο καιρό κάνει πολλές ~ στις πολιτικές του πολιτικές*. [ETYM < ιταλ. avaria «βλάβη πλοίου» < αραβ. 'awariya «βλάβη»].

αβαριάτος, -η, -ο αυτός που υπέστη αβαρία, βλάβη: *~ βαμβάκι* (βαμβάκι που μετά τη συσκευασία τον βάρχηκε με θαλασσινό νερό ή βροχή). [ETYM < ιταλ. avariato < avaria].

αβάς (ο) → αββάς

αβασάνιστος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει αντιμετωπίσει ταλαιπωρίες και βάσανα: *έζησε μια ζωή ~ ΣΥΝ. ατάλαιπώρητος* ΑΝΤ. βασανισμένος, τυραννισμένος 2. αυτός που δεν υποβλήθηκε σε βασανιστήρια ΣΥΝ. ατυράνιστος, ακακοποίητος 3. αυτός που εξάγεται με ευκολία και επιπολαιότητα, χωρίς έλεγχο της αλήθειας και κριτική επεξεργασία: *δημοσιεύματα με ανεύθυνες και ~ πληροφορίες* || *~ συμπεράσμα 1 σχολίο* ΣΥΝ. επιπόλιος. — **αβασάνιστα** επίρρ.

αβασία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανικανότητα βάδισης λόγω οργανικών ή ψυχικών αιτιών. [ETYM] < α-στερητ. + βάση, ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. abasie].

αβασίλευτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει ή δεν κυβερνάται από βασιλιά: *~ δημοκρατία* (κατ'αντιδιαστολή προς τη βασιλευόμενη) *με απρετό ανώτατο άρχοντα, λ.χ. με πρόεδρο της Δημοκρατίας* • 2. (για τον ήλιο) που δεν έδουε 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει υποστεί μεταβολές ή απόλειες: *~ δόξα ΣΥΝ. σταθερός, διαρκής, ακλόνητος, αμετάβλητος*. — **αβασίλευτα** επίρρ.

αβασίμιος, -η, -ο [1822] αυτός που δεν είναι βάσιμος, αστήρικτος: *όλοι του οι φόβοι αποδείχθηκαν ~||~ συμπεράσμα | κατηγορία | ισχυρισμός | αισιοδοξία* ΣΥΝ. αθεμέλιωτος, αναπόδεικτος, αίσιος, στον αέρα ΑΝΤ. βάσιμος, αποδεδειγμένος. — **αβασιμότητα** (η) [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός.

αβασίμιος - βάσιμος. Κανονικός τα ρηματικά επίθ. σε -πος δεν σχηματίζουν το αρνητικό τους με το στερητικό α-. Δεν λέμε *φόρνιας - *αφρόνιας, σκόπιμος - *ασκόπιμος* κ.τ.δ! Γι' αυτό και ο Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος (στοΛεξικόν της καθ'ήμας ελληνικής διαλέκτου, 1874³, προλεγόμενα σ. κθ') παρατηρεί: «[...] *αβασίμιος* κοινά *είναι* ο *παράτερ*, εν ψ' *δεν λέγει ούτε άχρηστος ούτε άμόνιμος, αν και λέγει άδοκιμος*». → *αταξικός*

αβασκαίνω ρ. μετβ. {αβάσκα-να, -θηκα} **βασκαίνω** (βλ.λ.)· κυρ. στη Φρ. (*φρον σου*) να μην *αβασκαθείς* σε περιπτώσεις στις οποίες αναγνωρίζει κανείς ρητά την καλή κατάσταση (από την άποψη της υγείας, της ομορφιάς, της επιτυχίας κ.λπ.) στην οποία βρίσκεται κάποιος και συγχρόνως εύχεται αποτρεπτικά εναντίον του ματίσματος, που πιστεύεται ότι θα μπορούσε να προκαλέσει αυτή η κατάσταση: *μια χαρά σε βλέπω σήμερα, ~!* — **αβασκαμένος**, -η, -ο. [ETYM] < α-προθεμ. + **βασκαίνω** (βλ.λ.)].

αβασκαμα (το) → **βάσκαμα**

αβασκανία (η) → **βασκανία**

αβασκαντο (το) φυλαχτό που αποτρέπει το μάτισμα.

αβασκαντός, -η, -ο αυτός που δεν ματιάζεται, που δεν τον έχουν ματίσει ΣΥΝ. αμάτιστος ΑΝΤ. βασκαμένος, ματίσιμένος. [ETYM] μτγν. < α-στερητ. + **βασκαίνω** < **βασκανός** (βλ.λ.)].

αβάσταγο (το) (λαϊκ.) υποζύγιο, ζώο που φορτώνεται ή είναι φορτωμένο. Επίσης **βάσταγα**. [ETYM] < α-προθεμ. + **βασταγός** < **βαστάζω**].

αβάσταχος, -η, -ο κ. **αβάστακτος** [μτγν.] 1. αυτός που δεν υποφέρει: *αυτή η αρρώστια προκαλεί ~ πόνους* || *~ μοναξιά | μαρτύριο* | *κρύο* | *σκληριά* ΣΥΝ. ανυπόφορος, αφόρητος ΑΝΤ. υποφερτός 2. αυτός

α- | αν-στερητικό α-βαθμολόγητος, -η, -α-βαθούλωτος, -η, -ο α-βαλσάματος, -η, -ο α-βαλτος, -η, -ο

α-βασιστός, -η, -ο α-βελόν(α)στος, -η, -ο α-βελτίωτος, -η, -ο α-βερνίκωτος, -η, -ο

α-βιβλιογράφος, -η, -ο α-βιδωτός, -η, -ο α-βιτισσοκόπτης, -η, -ο α-βιογράφος, -η, -ο

α-βιομηχάνητος, -η, -ο α-βιομηχανοποίητος, -η, -ο α-βλαστήμητος, -η, -ο α-βλαστολόγητος, -η, -ο

α-βλασφήμητος, -η, -ο α-βλεψαρός, -η, -ο

που δεν μπορεί να συγκρατηθεί, να ^ελ'γθβί: - έρωτας | οργή ΣΥΝ. α-συγκράτητος, ασίγατος, ορμητικός. Επίσης αβάσταγος [μεσν.].

αβάτευος, -η, -ο αυτός που δε' έχει ξεναρώσει: ~ φοράδα. [ΕΤΥΜ₂ < α-στερητ. + βατεύω (βλ.λ.).]

άβατο(ν) (το) 1. (α) τμήμα ναού ή ιερός τόπος, όπου δε' επιτρέπεται η είσοδος παρά μόνο στους ιερείς (β) (ειδικότ.) μοναστικός θεσμός που απαγορεύει την είσοδο γυναικών σε ανδρικά μοναστήρια ή ανδρών σε γυναικεία: νεαρή τουρίστρια παραβίασε το - του Αγίου Όρους και συνελήφθη 2. (γενικότ.) κάθε χώρος στον οποίο απαγορεύεται η είσοδος. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. άβατος (βλ.λ.).] Ήδη αρχ. είναι η αναφορά σε χώρους που θεωρούνται ιεροί, λ.χ. *άβατον ιερών* (Πλάτων). Η ουσιαστικοπ. χρήση είναι μγν.].

άβατος, -η, -ο 1. αυτός στον οποίο δεν είναι δυνατόν να εισέλθει, να περπατήσει κανείς: *απόκημηνη και ~ περιοχή* ΣΥΝ. αδιάβατος, απρόσιτος, απροσπέλαστος. ΑΝΤ. βατός 2. *άβατο(ν)* (το) βλ.λ. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < ά-στερητ. + βατός (βλ.λ.).]

άβαφος, -η, -ο [μεσν.] κ. άβαφος 1. αυτός που δεν έχει βαφτεί: ~ *δομάτιο* | *μαλλιά* | *ύφασμα* ΣΥΝ. αμφογιάστος, αχρωμάτιστος ΑΝΤ. βαμμένος, μπουγιατισμένος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι καλλωπισμένος, μακιγιαρισμένος: *εμφανίστηκε ~ στην εκπομπή* ΣΥΝ. ακαλλώπιστος, φυσικός, απλός.

άβαφος - αβαφής. Η εμφάνιση τύπων σε -ος κοντά σε παλαιότερα μεταρρηματικά επίθετα σε -ης, νεότερον δηλ. δευτεροκλίτων κοντά σε παλαιότερα τριτόκλιτα επίθετα, είναι αρκετά συνηθ. **άβαφος** κοντά στο αβαφής, *άμαθος - αμαθής, άτυχος - ατυχής, άπρεπος - απρεπής, ανώφελος - ανωφελής, άβλαβος - αβλαβής* κ.ά. Το φαινόμενο απαντά σε στερητικής κυρ. σημασίας μεταρρηματικά σύνθετα επίθετα και οφείλεται είτε σε απευθείας σχηματισμό από ρήματα νέων επιθέτων σε -ος είτε σε μεταπλασμό τρι-τοκλίτων επιθέτων (-ης) σε δευτερόκλιτα (-ος) ήτοι: (α) *μαθαίνω - έμαθα - άμαθος* (κοντά στο *αμαθής*), *βάφω - εβάφην - άβαφος* (κοντά στο *αβαφής*), και (β) *ανωφελής - ανώφελος, πολίπαθής - πολύπαθος*. Και στις δύο περιπτώσεις το πρότυπο σχηματισμού ή μεταπλασμού υπήρξε το σχήμα: *γράφω - άγραφος, αδικώ - άδικος, φέρω - εύφορος* κ.τ.ό., ήτοι προπαροξύτονα επίθετα σε -ος από ρήματα.

αβάφιστος, -η, -ο → αβάφιστος

αββαίο(ς) (το) [1889] 1. ρωμαιοκαθολικό μοναστήρι που διοικείται από αββά ή αββάσσια 2. η έδρα του αββά και γενικότ. το συγκρότημα που περιλαμβάνει το μοναστήρι, την εκκλησία και την κατοικία του ηγουμένου. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. abbaye. Βλ. κ. αββάς].

αββάς (ο) {αββάδες}, αββάσσια (η) {αββαϊσίων} (σημ. 1, 4) 1. ο ηγούμενος ρωμαιοκαθολικού μοναστηριού 2. ρωμαιοκαθολικός εφημέριος, ιερέας 3. επίσκοπος της Κοπτικής και της Συριακής (χριστιανικής) Εκκλησίας 4. ασκητής της ερήμου κατά τους πρώτους με-ταχριστιανικούς αιώνες. [ΕΤΥΜ. < μεσν. αββάς < μγν. αββά (που θεωρήθηκε κλητ.) < αραμ. abba «πατριάς, πατέρας», πβ. εβρ. αν «πατέρα»].

αβγάτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει βγει από το σημείο όπου είναι τοποθετημένος 2. (μγφ.) αυτός που δεν έχει κοινωνική ή ερωτική πείρα ΣΥΝ. άπειρος, αθώος, άμαθος ΑΝΤ. έμπειρος, (εκφραστ.) έξεπαιτημένος. [ΕΤΥΜ. < α-στερητ. + βγάλλω < *εβγάλλω < αρχ. εκβάλλω].

αβγατιά ο ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αβγατίσ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) γίνονται μεγαλύτερος ή περισσότερος: τα λεφτά δεν *αβγατίζουν* από μόνα τους ΣΥΝ. αυξάνω, πληθαίνω, πολλαπλασιάζομαι ♦ 2. (μετβ.) αυξάνω (κάτι), κάνω (κάτι) περισσότερο: ~ τα *χρήματα μου* | *την περιουσία!* τα *υπάρχοντα* μου ΣΥΝ. (σημ. 1). Επίσης αβγαταίνω. — αβγά: τιμα (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εββατίζω < *εββάτος* < μγν. *έκβατός* < αρχ. *έκβαίνω*, με πθ. παρεμολ. επίδραση της λ. *αβγό*].

αβγίλια (η) → αβγουλίλα

αβγό (το) (σχολ. ορθ. *αυγό*) 1. το σφαιροειδές, γονιμοποιημένο ωάριο, το γέννημα θηλυκών ζώων, όπως πτηνών, ερπετών και ψαριών, που αποτελείται από τη λέκιθο (κρόκο), το λεύκομα (ασπράδι), τις υπο-κελύφεις μεμβράνες και το κέλυφος (τσόφλι) ΦΡ. (α) *ακόμη δεν βγήκε απ' τ' αβγό* (για νέο που συμπεριφέρεται σαν να τα ξέρει όλα ή με θράσος) δεν απέκτησε ακόμη εμπειρίες, δεν ενηλικιώθηκε: ~ και *θέλει να μας πει πώς να κάνουμε τη δουλειά μας* (β) (μγφ.) *το αβγό του φιδιού* βλ. λ. *φίδι* 2. (ειδικότ.) καθένα από τα γεννήματα κατοικίδιου πτηνού και κυρ. της κότας: ~ *ωμό* | *φρέσκο* | *κλούβιο* | *μαγαζάκο* | *ημέρας* ΦΡ. (α) *χρυσό αβγό* (ως σύμβολο) ο μεγάλος και ευκολος πλουτισμός, τα πολλά και εύκολα κέρδη: *τον προσέλαβαν με την ιδέα ότι θα τους κάνει το - (β) βριάκο την κότα που κάνει (τα) χρυσά αβγά* βρισκω κάποιον ο οποίος μου κολύπτει, χωρίς να κοπιάζω, τα έξοδα μου (γ) *χάνω τ' αβγά και τα καλάθια* | *και τα πασχάλια* (ι) χάνω ό,τι διαθέτω: *επιμένοντας να διαχειρίζεται την περιουσία του όπως ήθελε, τελικά έχασε τ' αβγά και τα καλάθια* ΣΥΝ. χρεωκοπώ, καταστρέφομαι (ii) *μπαρδεύομαι, περιέρχομαι σε πλήρη σύγχυση, αμηχανία: τα νέα του ήρθαν απότομα κι έχασε τ' αβγά και τα πασχάλια* ΣΥΝ. τα χάνω (δ) *κάθομαι στ' αβγά μου* εφισυχάζω, δεν αναμειγνύομαι σε ξένες υποθέσεις: *η υπόθεση είναι επικίνδυνη: το καλύτερο που έχεις να κάνεις είναι να κάτσεις στ'αβγά σου* (ε) (ειρων.)

αβγά τ' αβγά | **τα ωά!** (ενν. μη *σπάσουν*) για να υποβαθμιστεί η αξία μιας υπόθεσης ή ενός προσώπου: *Αυτή ήταν η δύσκολη άσκηση που μου έλεγε; ~!* (στ) *αβγά και* | *γι' αβγό* για να δηλωθεί το άγνωστο ποιόν διαφορετικών μεταξύ τους ή αγνώστων ανθρώπων (όπως δεν μπορείς να διακρίνεις εξωτερικά το καλό από το χαλασμένο αβγό): ~, *πού να ξέρεις μέσα σε τόσους υπαλλήλους ποιος είναι καλός και ποιος δεν είναι;* (ζ) (οικ.) *αβγά κουρεύουμε;* δεν ξέρουμε τη δουλειά μας: *Για νέο μός το λες αυτό; Δηλαδή τι κάνουμε τόσα χρόνια.* ~; (η) *πιάσ' τ' | πάρ' τ' αβγό και κούρεν'* το ως σχόλιο κυρ. για περιπτώσεις στις οποίες είναι μάταιο να επιδιώξει να πάρει κανείς κάτι που είναι βέβαιο ότι δεν υπάρχει: τι να του *πάρει η Ασφάλεια για τη ζημιά; Δεν έχει τίποτε.* ~! (θ) *παίρνω (κάποιον) με τ' αβγά* (i) ρίχνω (σε κάποιον) αβγά ως έκφραση αποδοκιμασίας: *αγανακτισμένοι αγρότες πήραν τον εκπρόσωπο του υπουργείου με τ'αβγά* (ii) αποδοκιμάζω κάποιον έντονα: *αν τους προτεινόμενους κάτι τέτοιο, θα μας πάρουν με τ' αβγά!* (i) *το αβγό του Κολόμβου* για εύκολη και έξυπνη λύση σε πρόβλημα που εκ των υστέρων φαίνεται ότι ήταν εύκολο και απλό στη λύση του (ii) *η κότα η αβγό ή το αβγό την κότα;* ή *είναι σαν την κότα και τ' αβγό* για την αδυναμία προσδιορισμού της αρχικής κατάστασης, που μεταξύ δύο είναι το αίτιο και ποιο το αποτέλεσμα ΣΥΝ. φαίλος κύκλος (β) *κόκκινο* | *πασχάλιο* | *λαμπριάτικο αβγό* αβγό βαμμένο κόκκινο κατά το πασχάλιο έθιμο (γ) *αβγά σου καθαρίζουν;* (προς κάποιον που γελά χωρίς να υπάρχει λόγος) *πώς γελάς έτσι, γιατί χαχανίζεις;* 3. το περιεχόμενο ενός αβγού (σημ. 2) ως τροφή: ~ *βραστό* | *ομελέτα* | *ψητό* | *σφρχτό* | *χτυπητό* | *ρουφηχτό* ΦΡ. (α) *αβγά μάτια* αβγά ηγανισμένα, ώστε το ασπράδι με τον κρόκο στο μέσον να δίνουν την εντύπωση ματιού (πβ. το ασπράδι του ματιού) (β) *αβγό μελάτο* αβγό βρασεμένο λίγο, ώστε ο κρόκος του να είναι πυ-κνότερος 4. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει σχήμα αβγού (σημ. 2): *σοκολατένια ~* || *ξέλινο ~* (για τον μεταίρσιμα των κελύφων). — (υποκ.) αβγουλίλα κ. αβγουλί (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ώον (βλ.λ.), από τη συννεκροση τά *ώα* > *ταωνά* > *ταωνά* > *τ' αβγά* > *αβγό*. Η γρ. *αυγό* δεν δικαιολογείται ετυμολογικώς. Η φρ. χάνω τα *αβγά* και τα *καλάθια*, αν δεν αποτελεί επιτατι-κή επανανάληψη, ίσως έχει την αφετηρία της σε παλαιά ιστορία σχετικά με τον Ιωάννη Ντερβίνη, έμπορο αβγών από την Αίγινα, ο οποίος το 1688 έχασε σε πειρατική εκδρομή ένα καλάθι με αβγά (ενώ άλλοι είχαν καταστραφεί) και το διέδιδε σαν να επρόκειτο για ολική καταστροφή].

αβγό ή αυγό: Όπως φαίνεται από τον σχηματισμό του νεότερου τ. *αβγό* (έναντι του αρχ. ώον, από όπου και προέρχεται) και όπως διδάξει οι μεγάλοι γλωσσολόγοι Γ. Χατζιδάκις (*ΜΜΕ*, 2, σ. 322 κ.εξ.), Μ. Τριανταφυλλίδης (*Απαντα* 7, σ. 325 κ.εξ.), Κ. Foy, Ρ. Kretschmer κ.ά., η ορθή γραφή της λ. είναι με -β-: *αβγό* (όπως και αφτί με -φ-, βλ. λ. *αφτί*). Συγκεκριμένα, η λ. προήλθε ως εξής: τά *ώα* > *ταωά* (συννεκρορά) > *ταϊά* (τροπή του ω /ο/ σε ου /u/) > *ταϊνά* > *ταϊνά* (ημιφωνική προφορά του /u/ ως /h/ και μετάθεση του ημι-φωνικού στοιχείου -γ-) > *ταϊνά* (συμφωνική προφορά του u- ως /v/ προ του ηχηρού συμφώνου γ) > *τ' αβγό* (υποχωρητικός σχηματισμός του ενικού από τον τύπο του πληθυντικού). Αρα το -β- στη λ. προήλθε από φωνητική εξέλιξη και δεν δικαιολογείται να γραφεί με δίφθογγο -αυ-, σαν να υπήρχε εξαρχής στη λέξη. Για την ιστορία, αξίζει να σημειωθεί ότι, όταν ο Τριανταφυλλίδης προήγαγε τις λ. *αβγό* και *αφτί* με -β- και -φ- αντίστοιχώς, δέχτηκε δριμύεις επιθέσεις, γιατί θεωρήθηκε ότι η ορθογράφηση των λέξεων ήταν αποτέλεσμα φωνητικής γραφής του δημοτικισμού κατά τα ψυχα-ρικά πρότυπα! Προ της γενικής κατακραυγής ο Τριανταφυλλίδης ομολογεί ότι αναγκάστηκε να επιστρέψει (στη *Γραμματική της Δημοτικής*) στις γραφές *αυγό* και *αφτί*. Αργότερα, οι σωστές γραφές (*αβγό*, *αφτί*) άρχισαν να περνούν και να καθιερώνονται βαθμιαία στην προσεγγιμένη ορθογραφία.

Χάνω (έχασα) τ' αβγά και τα πασχάλια. Η φράση προήλθε από το χάνω *τ'αβγά και τα καλάθια* σε συμφορμό με το χάνω τα *πασχάλια*, το οποίο αναφέρεται στη σύγχυση που επέρχεται όταν χάσει κανείς το *Πασχάλιο*, τον πίνακα που χρησιμοποιείται στην Εκκλησία με τις ημερομηνίες των κινητών εορτών, οι οποίες εξαρτώνται από την ημερομηνία του Πάσχα. Το αβγό του Κολόμβου. Η φράση οφείλεται στο περιστατικό που διηγούνται για τον Κολόμβο, ότι, όταν κάποιος αμφισβήτησαν την αξία της ανακάλυψης του λέγοντας ότι αρκούσε να το σκεφτεί κάποιος για να κάνει αυτή την ανακάλυψη, εκείνος τους ζήτησε να στήσουν όρθιο ένα αβγό και, αφού εκείνοι απέτυχαν, ο Κολόμβος σπάζοντας ελαφρά το τσόφλι της βάσης του το έστησε όρθιο, δείχνοντας τους έτσι ότι μπορεί κάτι να φαίνεται εκ των υστέρων ότι ήταν εύκολο να γίνει, αλλά χρειαζόταν οποιοδήποτε κάποιος να το σκεφτεί.

→ *αφτί*

αβγοειδής, -ής, -ές {αβγοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα αβγού, που μοιάζει με αβγό ΣΥΝ. ωοειδής, αβγοθήκη (η) {αβγοθηκών} το μικρό επιτραπέζιο σκεύος σε σχήμα θήκης για την τοποθέτηση (βραστού, μελάτου) αβγού: *πίλινη* | *πλαστική* ~ ΣΥΝ. αβγουλιέρα.

αβγοκάσα (η) {δύσχυρ. αβγοκασών} 1. προστατευτική θήκη, συνήθ. από συμπίεσιμό χαρτί ή από πλαστικό, για την αποθήκευση και μεταφορά των αβγών (σε εξάδες, δωδεκάδες κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) κάθε τέ-

αβγο- α' συνθετικό

αβγο-βολώ ρ.

αβγο-γεννώ ρ.

αβγο-κουλούρα (η)

αβγό-πιτα (η)

αβγο-πώλης (ο)

αβγο-σαλάτα (η)

αβγό-οουνα (η)

αβγό-τσου)φλο (το)

αβγο-φάγος (ο)

αβγο-φέτα (η)

τοιου είδους θήκη ή σύνολο θηκών ως μονωτικό υλικό σε στούντιο ή κέντρα διασκεδάσεως: για να μην ζοδέψει πολλά, έφτιαξε ηχομόωση με ~.

αβγοκόβω ρ. μετβ. {αβγόκο-ψα, -πικα, -μιένος} καρυκεύω (φαγητό) με προσθήκη αβγολεμένου: ~ τη σούπα.

αβγολεμένο (το) αβγό χτυπημένο με χυμό λεμονιού.

αβγομαντεία (η) {χωρ. πληθ.} {παλαιότ.} η μαντεία μέσω της παρατήρησης των σχημάτων που παίρνει το ασπράδι του αβγού, αφού ριχτεί σε σκευός γεμάτο νερό.

αβγοτάραχο (το) {χωρ. πληθ.} έδεσμα από διατηρημένες διδύμες, γεμάτες αβγά, ωδοθήκες ψαριών, ιδ. του ψαριού κέφαλος (πβ. κ. λ. *ταρμάς, χαβιάρι*)- ΦΡ. (ιμφ.) *είμαστε αβγοτάραχο* είμαστε πολύ συνδεδεμένοι ΣΥΝ. κολλητοί.

[ETYM. < μεσν. *αβγοτάραχον* < *αβγό* + *-τάραχον* < *αρχ. τάριχον* «διατηρημένο σώμα» (βλ. κ. *ταρχειώω*)].

αβγοτεμπερα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η ανάμειξη της τέμπερας (βλ. λ.) με αβγό (κρόκο ή ασπράδι), ουσία που χρησιμοποιείται από πολύ παλιά στη ζωγραφική πάνω σε διάφορα υλικά (λίθο, ξύλο, πάπυρο, παργαμινή κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) το ζωγραφικό έργο που είναι φιλοτεχνημένο με αυτή την τεχνική.

αβγουλάς (ο) {αβγουλάδες}, **αβγουλούθ** (η) {αβγουλούδες} 1. πρόσωπο που πουλά αβγά 2. πρόσωπο που του αρέσουν πολύ τα αβγά.

αβγουλάτος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αβγοειδής 2. **αβγουλάτο** (το) ποικιλία σταφυλιού που έχει μεγάλες στρογγυλές ράγες με κουκούττα. Επίσης αβγουλάτος, -ή, -ό.

αβγουλιέρα (η) {δύσchr. αβγουλιερών} η αβγοθήκη (βλ. λ.). [ETYM. < *αβγούλι* < (υποκορ. του *αβγού*) + *παραγ.* επίθημα *-ιέρα* (βλ. λ.)].

αβγουλίλα κ. (σπán.) **αβγίλα** (η) {χωρ. πληθ.} η χαρακτηριστική δύσαρση της οσμής ή γεύσης από αβγό. [ETYM. < *αβγούλι* < (υποκορ. του *αβγού*) + *παραγ.* επίθημα *-ίλα* (βλ. λ.)].

αβγουλίλας (λαϊκ.-προφορ.) μόνο σε φρ. όπως *μυρίζει αβγουλίλας*, αντί του *αβγουλίλα*.

αβγουλομάτης, -α, -ικό (εκφραστ.) αυτός που έχει πεταχτά μάτια.

αβγωμένος, -η, -ο (κυρ. για ψάρια) αυτός που είναι γεμάτος αβγά.

αβδέλλα (η) → βδέλλα

αβδηρίτης (ο) {αβδηρίτών}, **αβδηρίτισσα** (η) {αβδηρίτισσών} πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από ανοησία και ματαιοδοξία: *οι σύγχρονοι ~ είναι τα θύματα της διαφήμισης, που ικανοποιούνται με αβδηρήτη άχρηστων προϊόντων* ΣΥΝ. ανόητος, κούφος, ματαιόδοξος. — **αβδηρίτικος**, -ή, -ό [μτγν.], **αβδηρίτικ-ά** | -ώς [1891] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

[EEYM αρχ. < "Αβδηρα, πόλη της Θράκης, της οποίας οι κάτοικοι ήταν γνωστοί ήδη από αρχαία ανέκδοτα για τη ματαιοδοξία και την ανοησία τους].

αβδηριτισμός (ο) [1889] (λόγ.) η ματαιοδοξία και ανόητη συμπεριφορά: *ο προκλητικός ~ των νεόπλουτων υπερχαλιωτών*. — **αβδηριτίσιω** ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

αβεβαιο, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν εμπνέει βεβαιότητα, που μεταβάλλεται εύκολα: *ύστερα από τόσες παραιτήσεις τα πάντα στην πολιτική σκηνή είναι ~ || ~ εποχή | κατάσταση | τύχη | μέλλον | αισθήματα | καρός | αήριο | φιλία* ΣΥΝ. ρευστός, ευμετάβλητος, απρόβλεπτος, ασταθής ANΤ. βεβαιός, σίγουρος, σταθερός 2. αυτός για τον οποίο δεν έχουμε σαφή γνώση, βεβαιωμένα στοιχεία: *~ προέλευση | ελπίδα | έκβαση | συμμετοχή | εξέλιξη | έδαφος | βήμα | κίνηση | ταξίδι | σχέση | νίκη | μαρτυρία* ΣΥΝ. αμφίβολος, αόριστος, ασαφής, σκοτεινός, ακαθόριστος, άδηλος ANΤ. σίγουρος, ασφαλής, προφανής, σαφής 3. **αβεβαιο(ν)** (το) κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη βεβαιότητας: *το ~ της έκβασης της υπόθεσης μας καθιστά επιφυλακτικούς*. — **αβεβαιο** (λ.) (λόγ.) αβεβαιοί [μτγν.] επίρρ.

αβεβαιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη βεβαιότητας: *αισθάνομαι ~* 2. κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από αστάθεια και αδυναμία προβλέψεως των μελλοντικών εξελίξεων: *η ~ που επικρατεί στην αγορά, επιφέρει πτωτικές τάσεις στο χρηματιστήριο || κατάσταση | πνεύμα | συνθήκες | κλίμα | περίοδος αβεβαιότητας* ΣΥΝ. αστάθεια, απροσδιοριστία, ρευστότητα, μεταβλητότητα 3. ΦΥΣ. αρχή "Κ αβεβαιότητας η αρχή της απροσδιοριστίας του Χάιζενμπεργκ (βλ. λ. *απροσδιοριστία*).

αβεβαιοτός, -η, -ο [1841] 1. αυτός που δεν έχει εξακριβωθεί, που δεν έχει πιστοποιηθεί: *~ είδηση | πληροφορία* ΣΥΝ. ανεπιβεβαίωτος, ανεξακριβωτός ANΤ. επιβεβαιωμένος, εξακριβωμένος 2. (στη λογιστική) αυτός που δεν έχει βεβαιωθεί μετά από έλεγχο: *~ κέρδη* ΣΥΝ. ανέλεγκτος.

αβεβήλωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί βεβήλωση: *~ ιερό* | *τόπος* ΣΥΝ. αμόλυτος, αγνός, άσπιλος ANΤ. βεβήλωμένος.

Α.Β.Ε.Ε. (η) Ανώνυμη Βιομηχανική Εμπορική Εταιρεία.

Αβελ (ο) {ακλ.} 1. Π.Δ. ο δευτερότοκος γιος του Αδάμ και της Εύας, τον οποίο σκότωσε από φθόνο ο πρωτότοκος αδελφός του Κάνν 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. < εβρ. Hebbel, πθ. συνδ. με τη λ. hebbel «ανύσσω»].

αβελτηρία κ. αβελτηρία (η) {αβελτηριών} η διανοητική νοηρότητα και κατ' επέκτ. η ανοησία, η αμυαλιά: η δήλωση του *αξιωματούχου φανερώνει ~* ΣΥΝ. μωρία, κουφόνοια ANΤ. ευστροφία, εξυπνάδα. — **αβέλτερος**, -η, -ο [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ETYM. < αρχ. *αβελτηρία* < *αβέλτερος* < *α-* στερρη. + *βέλτερος*, πα-ράλλ. τ. του βελτίω «καλύτερος», οπότε η λ. θα σήμαινε αυτόν που δεν επιδέχεται βελτίωση. Βλ. κ. *βελτιώνω*].

αβελτηρία - αβελτηρία. Όπως φαίνεται από την ετυμολογία της λ. *βέλτερος* [= *βελτίων*] > *ά-βέλτερος* > *άβελτε-ρια*), ο αρχικός τ. της

λ. ήταν με *-ε-*: **αβελτηρία**. Ήδη στην αρχαία γλώσσα η λ. μεταπλάστηκε σε αβελτηρία (με *-η-*), πθ. κατά το *πονηρία* ή το *άτηρία* («βλάβη, κακό»). Για τον σχηματισμό από επιθ. συγκριτικού βαθμού, πβ. λ. *απλουστεύω* αντί **απλουστερεύω* (< *απλούστερος*).

αβέρτα επίρρ. (λαϊκ.) 1. χωρίς φειδώ, γενναιοδωρα: *ζόδετε τα λεφτά ~ || μωνίζει ~* 2. (αργκό) χωρίς προφύλαξη, απροκάλυπτα: *μίλαει ~ δεν φοβάται κανέναν* ΦΡ. (ειμφαι.) *αβέρτα-κουβέρτα* χωρίς καμία προφύλαξη ή αναστολή, χύμα ΣΥΝ. ανοιχτά, έξω απ' τα δόντια, καθαρά, φανερά, άφοβια. — **αβέρτος**, -η, -ο, αβέρτος(η) (η) (σημ. 1). [ETYM. < *αβέρτος* < βεν. *averto* «ακάλυπτος, ευρύχωρος» < αρχ. *aperetus* «ανοιχτός» < *aperio* «ανοίγω»].

αβεστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αβεστική γλώσσα, ανατολική ιρανική γλώσσα στην οποία γράφτηκε η «Αβέστας», το ιερό βιβλίο του ζωροαστρισμού (βλ. λ.).

[ETYM. Μεταφορά του γερμ. *avestisch* < μέσ. περσ. *Avesta* «πρωτότυπο κείμενο»].

Αβησσυνία (η) (παλαιότ.) η Αιθιοπία (βλ. λ.). [ETYM. Μεταφορά του αραβ. *habes* «συρφετός πολλών εθνών» (πβ. αμ-χαρ. *həḥ* «μικτός»). Η ετυμολογία αυτή υπαγορεύει ως ορθότ. τη γρ. *Αβισνία*, ενό η γρ. *Αβησσυνία* ίσως οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με αρχ. *βήσσα* «δασώδης κοιλάδα»].

αβιστικός επίρρ. 1. χωρίς βιασμένη, πίεση, άγχος: *ο λόγος του έβγαине ~ || γελώ | κινούμαι | ρέω | ενεργώ ~* 2. (ιμφ.) χωρίς επιτήδευση, με αυθορμητισμό: *εκφράζεται ~* 3. ως φυσική συνέπεια όσων προηγήθηκαν: *το συμπέρασμα προέκυψε ~*. Επίσης αβιστικός [αρχ.].

αβίστος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που γίνεται χωρίς βιασμένη, πίεση ή άγχος: *~ γέλιο* 2. αυτός που προκύπτει χωρίς επιτήδευση, με αυθορμητισμό: *~ διατύπωση | λόγος* ΣΥΝ. αυθόρμητος ANΤ. βεβιασμένος, πιεσμένος 3. αυτός που προκύπτει ως φυσική συνέπεια όσων προηγήθηκαν: *~ συμπέρασμα*. — **imo pectore** (προφέρεται *αμπ ιμο πέκτορε*) λατ.: *ελλην. εκ βάθους καρδιάς | ψυχής*: από τα βάθη της καρδιάς: *εκμιστηρέθηκε ~* ότι ήταν *θημα* μιας *εγκληματικής ιδεολογίας* ΣΥΝ. *de profundis* (εκ βαθέων).

[ETYM. < λατ. *ab imo* (< *imus* «κατώτερος, έσχατος»), υπερθ. βαθμός του *επιθ. inferus* «κάτω») *pectore*, αφαιρετ. πτώση του ουσ. *pectus* «στήθος» και συμβολικά «καρδιά, ψυχή»].

ab initio (προφέρεται *αμπ ινίτιο*) λατ.: *ελλην. εξ αρχής*- από την αρχή: η *φωτοετική ρύθμιση του προβλήματος πρέπει να γίνει ~, χωρίς καμία προηγούμενη δέσμευση* ΣΥΝ. *εξ υπαρχής*. [ETYM. < λατ. *ab initio* (< *initium* «αρχή»)].

αβιογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η παραγωγή ζωντανών οργανισμών από ανόργανη ύλη, η αυτόματη γένεση. — **αβιογενετικός**, -ή, -ό.

[ETYM. < *άβιος* + *γένεση*, ελληνογενής ξέν. όρ. < *αγγλ.* *abiogenesis*, πλασμένος το 1870 από τον Αγγλο βιολόγο Τ. Huxley].

αβιοτικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. 1. αυτός που καταστρέφει, αναστέλλει ή εμποδίζει τη ζωή 2. **αβιοτικός παράγοντας** κάθε μη βιοτικός παράγοντας του οικοσυστήματος ANΤ. βιοτικός. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ.* *abiotique*].

ab irato (προφέρεται *αμπ ιράτο*) λατ.: σε κατάσταση οργής, εν θερμό: *πολλά ελέγησαν ~, τα οποία θα μπορούσε κανείς να παραβλέπει*.

[ETYM. < λατ. *ab irato*, αφαιρετ. πτώση του *iratus* «οργισμένος» < *ira* «όλ>«γη»].

αβιστία επίρρ. (για την αλλαγή των σκηνικών στο θέατρο) με ανοικτή αυλαία. [ETYM. < *ιταλ.* *a vista* «φανερά, ενόπιον (όλων)»].

αβιταμίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. η στέρηση ή μείωση βιταμινών στον οργανισμό 2. (γενικότ.) καχεξία και αδυναμία προερχόμενη από υποσιτισμό ή κακή διατροφή: *πολλά παιδιά στην Αφρική πάσχουν από ~ εξαιτίας της οικονομικής της εξαθλίωσης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποβιταμίνωση, -ωση*. [ETYM. Μεταφορά του *γαλλ.* *avitaminose*].

αβιώσιος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον υποφέρει, να τον ζήσει κυρ. στη φρ. *κάνω (σε κάποιον) τον βίο αβιώσιο* δυσχεραίνω τόσο πολύ τις συνθήκες της ζωής κάποιου, ώστε να τον είναι πλέον αφόρητη: *η ζήλια και η γκρίνια του είχαν κάνει τον βίο αβιώσιο*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοτικός*.

[ETYM. αρχ. < *ά-* στερρη. + *βίω* «ζω». Ήδη στον Αριστοφάνη απαντά η φρ. *αβίσιον* *ν πεποίηκε τον βιον*].

άβλαβης, -ής, -ές [αρχ.] {αβλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που δεν έχει υποστεί βλάβη: κυρ. στη φρ. *σώος και αβλαβής* ακέραιος, χωρίς να έχει υποστεί φθορά: *κινδύνευσε στο ατύχημα, αλλά ευτυχώς επέστρεψε ~* ΣΥΝ. άθικτος, αλώβητος, ανέπαφος 2. αυτός που δεν προξενεί βλάβη ή κίνδυνο: *εντομοκτόνα ~ για τη δημόσια υγεία* || *~ ζώα | φάρμακο* ΣΥΝ. άκακος, ακίνδυνος 3. ΝΟΜ. (στο διεθνές δίκαιο) *άβλαβης διέλευση* ναυσιπλοΐα μέσα από την αεροναυτική ζώνη με σκοπό είτε (Α) τον διάπλου της ζώνης αυτής χωρίς εισοδό στα εσωτερικά ύδατα ή προσορμισμό σε αγκυροβόλιο ή λιμενικές εγκαταστάσεις έξω από τα εσωτερικά ύδατα είτε (Β) την πορεία προς τα εσωτερικά ύδατα ή την αναχώρηση από τον προσορμισμό σε αγκυροβόλιο ή λιμενική εγκατάσταση: η διέλευση πρέπει να είναι αβλαβής και ταχεία και να μη διαταράσσει την ειρήνη, την τάξη ή την ασφάλεια του παράκτιου κράτους. Επίσης **άβλαβος** [μεσν.] κ. **άβλαπτος**, -η, -ο [μτγν.] (σημ. 1). — **αβλαβώς** επίρρ. [αρχ.], **αβλάβεια** (η) [μτγν.] (σημ. 2).

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

άβλαστος, -η, -ο [μτγν.] 1. (για φυτά) αυτός που δεν έχει βλαστήσει ακόμη 2. (για τόπους) αυτός που δεν έχει βλάστηση ΣΥΝ. χέρσος, άγονος, άδεντρος. Επίσης **αβλάστητος** [μτγν.] (σημ. 1).

αβλέμονας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η άμετρη ποσότητα: κυρ. στη Φρ. (εκφραστ.) **τρώω/πίνω τοναβλέμονα** (για άνθρωπο εξαιρετικά λαίμαργο, αδηφάγο) **καταναλώνω πολύ μεγάλη ποσότητα φαγητού ή ποτού ΣΥΝ.** τρώω τον περίδρομο | τον άμπακο | τον αγλέορα. ΣΧΟΛΙΟ λ. **περίδρομος**.

[ΕΤΥΜ. Αβεβ. επίμου, πιθ. από φρ. *αβλέμιον< ά- στερητ. + βλέμμα] **βυθός**, δηλ. «βυθός όπου δεν φτάνει το βλέμμα»].

αβλέπτημα (το) {αβλεπτη-ατος | -ατα, -άτων} λάθος οφειλόμενο σε αβλεπνία, παραδρομή ή απροσεξία: **το δημοσίευμα έχει πολλά** - ΣΥΝ. λάθος, απροσεξία. ΣΧΟΛΙΟ λ. **λάθος**. [ΕΤΥΜ. μτρν. < αβλεπτό < ά- στερητ. + -βλεπτό < βλεπτός < βλέπω].

αβλεπτι επίρρ. χωρίς να ρίξει κανείς ούτε μία ματιά (συνήθ. για ενέργεια που γίνεται χωρίς να την καλοσκεφτεί κανείς λόγω μεγάλης εμπιστοσύνης). Επίσης αβλεπεί. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αβλεπτιό, βλ. κ. αβλεπτημα].

αβλεπνία (η) {αβλεπνιών} σφάλμα από γαλήρωση προσοχής, απροσεξία: **στον βιβλίο υπάρχουν αβλεπνίες και ελλείψεις** - Φρ. εξ **αβλεπνίας** | **από αβλεπνία κατά λάθος**, όχι από πρόθεση. ΣΧΟΛΙΟ λ. **λάθος**. [ΕΤΥΜ. μτρν., αρχική σημ. «τύφλωση», < αβλεπτό, βλ. κ. αβλεπτημα].

άβλητος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που δεν έχει βληθεί, που δεν έχει χτυπηθεί ΣΥΝ. άτρωτος, απρόσβλητος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + βλητός < βάλω].

αβλόγητος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που δεν έχει λάβει ευλογία, ο ανευλόγητος: ~ **άρτος** | **σπιτικό** | **εκκλησία** · 2. αυτός που δεν έχει βαπτιστεί: **το μωρό πέθανε** ~.

ab ovo (προφέρεται **αμπ όβο**) λατ.· εξαρχής, από την αρχή: **είναι από τους ελάχιστους Βυζαντινούς χρονογράφους που δεν ξεκινάει τη χρονογραφία του** ~, **αλλά λίγο πριν από την Άλωση**. [ΕΤΥΜ. < λατ. ab ovo, αφαιρετ. πτώση του ουσ. ονυμ «αβγό»]. Η φρ. προέρχεται από στίχο του Οράτιου στην **Ποιητική Τέχνη** (*Ars Poetica*), όπου επαινεί τον Όμηρο, διότι δεν ξεκίνησε την αφήγηση του από τον μακρόσυρτο μύθο για το αβγό της Λήδας (από όπου υποτίθεται ότι γεννήθηκε η Ελένη), **αλλά** (in medias res) από την οργή του Αχιλλέα].

αβόγγητα κ. **αβόγγηχτα** επίρρ. χωρίς βογγητό- (μφ.) χωρίς διαμαρτυρία, χωρίς μεμψιμοιρίες ή δυσαναστέτηση: **υπέμεινε τη δοκιμασία** ~. — **αβόγγητος**, -η, -ο κ. **αβόγγηχτος**.

αβοήθητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν τυγχάνει βοήθειας, υποστηρίξεως ή συνδρομής: **έμεινε μόνος και** ~ ΣΥΝ. ανυπεράσπιστος, ανυποστηρικτός, απροστάτευτος. — **αβοήθητα** | (λόγ.) **αβοηθητή** επίρρ.

αβοκάντο (το) {άκλ.} 1. τροπικό φρούτο με πρασινωπή ως μαυριδερή φλούδα, μαλακή ανοιχτοκίτρινη ή ανοιχτοπράσινη ψίχα και χαρακτηριστική βουτυρώδη γεύση 2. το τροπικό δέντρο που παράγει τους παραπάνω καρπούς. [ΕΤΥΜ. < ισπ. avogado < μεξ. aguacate < ahuacatl, λ. της γλώσσας Nahuatl των Αζτέκων, που δηλώνει τον καρπό του ομώνυμου δέντρου].

αβούλετος, -η, -ο (σπάν.) 1. αυτός που παρουσιάζει δυσκολία ή δεν μπορεί να γίνει: **του ήταν** - **να έρθει μαζί μας** ΣΥΝ. άβολος ANT. εύκολος, βολετός 2. αυτός που εντάσσεται ή προσαρμόζεται δύσκολα: **είναι** - **άνθρωπος και πολύ δύστροπος** ΣΥΝ. δυσπροσάρμοστος ANT. άνετος, βολικός. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + βολεί (απρόσ.), πβ. **φορώ** - **αφόρετος**].

αβόλευτος, -η, -ο (καθημ.) 1. αυτός που δεν έχει βουλευτεί ή δεν μπορεί να βουλευτεί 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει διοριστεί ή εξυπηρετηθεί (συνήθ. με τη μεσολάβηση κάποιου), ώστε να αποκατασταθεί επαγγελματικά, οικονομικά κ.λπ.: **αντιμετώπισε δυσχερή κατάσταση υποφύρου που είχαν μείνει** - ΣΥΝ. ατακτοποιητός, αδιόριστος.

άβολος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη άνεσης, που δεν βολεύει, δεν εξυπηρετεί: ~ **σπίτι** | **θέση** | **ωράριο** | **παπουτσι** ΣΥΝ. δύσχερστος, κουραστικός ANT. βολικός, εξυπηρετικός 2. (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσκολία προσαρμογής, ένταξης ή συνεννοήσεως: **πολύ** - **στις παρές** | **συναναστραφές του** ΣΥΝ. ανάποδος, δύσκολος, ιδιότροπος ANT. βολικός, καλόβολος. — **άβολα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + βολή «ευκολία»].

ab origine (προφέρεται **αμπ ορίγινε**) λατ.· ελλην. **από τη γένεση** του από την αρχή, από της πρώτης αρχής: **διηγείται την ιστορία της Μ. Ελλάδος** ~, **από τότε που έφθασαν στην Ιταλία οι πρώτοι άποικοι από την Ελλάδα**.

[ΕΤΥΜ. < λατ. ab origine, αφαιρετ. πτώση του ουσ. origo «αρχή, γένεση» < p. odoir «γεννιέμαι»]. Στη φρ. **ab origine** οφείλεται και η ονομασία **Αβορίγινες** (< Aboirigines) των αρχ. κατοίκων της Ιταλίας, που σήμερα χρησιμοποιείται γενικά, για να δηλώσει τους πρώτους αυτόχθονες κατοίκους μιας χώρας (λ.χ. της Αυστραλίας)].

αβόσκητος, -η, -ο [μεσν.] 1. (για τόπο) αυτός στον οποίο δεν βόσκησαν ζώα, που δεν προσφέρεται για βόσκη: ~ **λιβάδι** 2. αυτός που δεν βόσκησε ή δεν χόρτασε από βόσκη: **άφησε το κοπάδι** ~.

αβοστρύχωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει βοστρύχους (βλ. λ.).

αβοτήλωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από αγριόχορτα ή ζιζάνια υ.ε καθαρισμό (εξεχορτάρισμα): ~ **κήπος**.

αβουλήσια (η) [1895] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ίδιας βουλήσεως.

αβουλήτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται χωρίς βούληση, κατά τυχαίο ή αυτόματο τρόπο. — **αβουλήτως** επίρρ. [μτρν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + βουλόμαι «θέλω»].

α- | αν- στερητικό α-
βολιδοσκοπότης, -η, -ο
βομβάρδιος, -η, -ο α-
βουλαχτος, -η, -ο α-
βουλλωτος, -η, -ο α-
βούρκωτος, -η, -ο

α-βούρλιος, -η, -ο
α-βούρτιστος, -η, -ο
α-βούτηχτος, -η, -ο
α-βουτύρωτος, -η, -ο
α-βράβευτος, -η, -ο

α-βράκωτος, -η, -ο α-
α-βράχναστος, -η, -ο α-
βροχος ~, -η, -ο (βράχος) α-
βραχος ~, -η, -ο (στεγνός) α-
βράχυντος, -η, -ο

ά-βρετος, -η, -ο (βρ(σκω))
α-βρεχτος, -η, -ο α-
βριστος, -η, -ο α-
βρόμιστος, -η, -ο
α-βύζαχτος, -η, -ο

ά-βυζος, -η, -ο α-
βυθιστος, -η, -ο α-
βυθομέτρης, -η,

άβουλος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ίδια βούληση, δική του θέληση: **με την προπαγάνδα προσπάθησε να μεταβάλλει τον λαό σε** - **όργανο** || ~ **χαρακτήρας** | **πλάσμα** | **πλήθος** | **ον** 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει αποφασιστικότητα, που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλία ΣΥΝ. διστακτικός, αναποφασιστος. — **αβουλία** (η) [αρχ.], **άβουλα** | **αβούλω**ς επίρρ. [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απερίσκεπτος», < ά- στερητ. + βουλή «σκέψη, γνώμη»]. Η σημ. «αναποφασιστος, διστακτικός» είναι μεσν.].

ab urbe condita (προφέρεται **αμπ ούρμπε κόν-νιτα**) λατ.· ελλην. **από κτίσεως πόλεως** (ενν. **Ρώμης**) - από τότε που κτίστηκε η πόλη, ει-δικότ. η Ρώμη (753 π.Χ.).

[ΕΤΥΜ. < λατ. ab urbe (αφαιρετ. πτώση του ουσ. urbs «πόλη», κυρ. η Ρώμη, πβ. **ελλην. Πόλη** = **Κων/πολη**) condita (< condo «αδρύω, χτίζω»)]. Με τη φρ. αυτή ξεκίνησε το έργο του ο Ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος, ήταν δε συνήθεια πολλών ιστοριογράφων της εποχής να αρχίζουν την αφήγηση τους **από την αρχή του κόσμου**, όπως αυτή συμβολιζόταν από την ίδρυση της Ρώμης (753 π.Χ.), αφετηρία του ρωμαϊκού χρονολογικού πίνακα].

Αβραάμ (ο) {άκλ.} 1. Π.Δ. πατριάρχης των Εβραίων, πατέρας του Ισαάκ - Φρ. **του Αβραάμ και του Ισαάκ τα αγαθά** | **τα καλά** (η) ως εκκλησιαστική ευχή, που λέγεται κατά το μυστήριο του γάμου, για ευτυχία και πλούτο: **του ευχήθηκε να έχει** - στη ζωή του (ii) ο μεγάλος πλούτος, τα ανεξάντλητα αγαθά: **είναι πάμπλουτος, έχει** - 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Αβράμης**.

[ΕΤΥΜ. μτρν. < εβρ. Abrahām «πατέρας πλήθους, πολλών εθνών», πβ. Π.Δ. **Γένεσις** 17,5: **άλλ' εσται το όνομά σου 'Αβραάμ, δι πατέρα πολλών εθνών τέθεικά σε**. Είναι χαρακτηριστικό ότι το όνομα του πατριάρχη ήταν αρχικώς **"Αβραμ** (< εβρ. Abrahām «ο πατέρας μου είναι υψηλός, ένδοξος»), οπότε η μετονομασία **"Αβραμ** → **Αβραάμ** έχει σκοπιμό εκφραστικό ρόλο].

αβραμιαίος, -α, -ο [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Αβραάμ: ~ **όικος** | **διαθήκη** || - **φιλοξενία** (πλούσια φιλοξενία) 2. πατριαρχικός, **αβραστος**, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει βράσει ή δεν έχει βράσει όσο θα έπρεπε: ~ **κρέας** 2. αυτός που δεν έχει υποστεί ζύμωση: ~ **μούτσος** | **κρασί**.

αβροδιαίτος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που ζει με άνεση και πολυτέλεια ΣΥΝ. πολυτελής, τρυφηλός 2. μαλακός και λεπτεπίλεπτος ΣΥΝ. ασκλητραγώγητος, μη-μου-άπτο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. **άβροδιαίτος** < **άβρος** + **διαίτα** «τρόπος ζωής»].

άβρος, -η, -ο 1. ο λεπτός και ευγενικός (στους τρόπους και στην ομιλία) ΣΥΝ. κομψός, διακριτικός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από απλοότητα, τρυφερότητα: ~ **χάδι** ΣΥΝ. τρυφερός, ανάλωρος, απαλός, λεπτός ANT τραχύς, σκληρός. — **αβρ-ά** | **-ώς** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. **άβρος**, αν. ετιμου, ίσως συνδ. με τη λ. ήβη. Η αρχική σημ. «όμορφος, κομψός, τρυφερός» προσδιόριζε κυρ. νέα κορίτσια].

αβρότητα (η) [αρχ.] {αβροτήτων} η ευγενική λεπτότητα και διακριτικότητα (στους τρόπους και στην ομιλία): **συμπεριφέρθηκε με μεγάλη** ~ ΣΥΝ. ευγένεια ANT. αγένεια.

αβροφροσύνη (η) [1860] {χωρ. γεν. πληθ.} συμπεριφορά ή διάθεση που χαρακτηρίζεται από αβρότητα: **φέρθηκε σε όλους με** -, **προσπαθώντας να μη θίξει κανέναν**. — (λόγ.) **αβρόφρων**, -ων, -ον [1860] κ. **αβρόφρονος** (ο/η).

[ΕΤΥΜ. < **άβροφρων** < **άβρος** + **-φρων**, μεταπτώτ. βαθμ. του φρεν- (βλ. κ. φρην, φρένες). Ο σχηματισμός είναι νεότερος και ακολουθεί τα λόγια συνθέτα, λ.χ. **ταπεινό-φρων**, **σώ-φρων**, **εχέ-φρων**].

αβρόχοι ποσι (κυριολ.) χωρίς να βραχούν τα πόδια, δηλ. χωρίς κόπο, χωρίς ταλαιπωρία: **πηρε το πωγιο του** - || **οι υψηλοί στόχοι δεν επιτυγχάνονται** - ΣΥΝ. άκοπα, ακούραστα, εύκολα. [ΕΤΥΜ. < μεσν. **αβρόχοις ποσι** (δοτ. πληθ. του αρχ. **πους** «πόδι»). Η φρ. αναφέρεται στη βιβλική αφήγηση της διαβάσεως της Ερυθράς θάλασσας από τους Ισραηλίτες έπειτα από διάνοιξη των νερών, χωρίς να βραχούν τα πόδια τους. Τη φρ. χρησιμοποιήσαν αρκετοί συγγραφείς, όπως ο Μ. Βασίλειος (**Επιστολ**. 365, 1, 28): **Και γαρ τον πολυ-στενάκτον Βιον των 'Ιουδαίων σπλαγχνισθείς ο Κύριος τούτους αβρόχοις ποσι βαδίειεν εὐδόκησεν ως δια ζήρας εν τη Ερυθροί δε-δωκώς αυτοίς προηήτορα τον Μωσαί**].

άβροχος, -η, -ο [αρχ.] άνομβρος, χωρίς βροχή: **μ'άβροχο Φλεβάρη, λόγιστό το στάρι** (παροιμ.) — **αβρογιά** (η) [μτρν.].

Α.Β.Σ.Θ. (η) Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης· παλαιότ. ονομασία του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών.

Α.Β.Σ.Π. (η) Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς· παλαιότ. ονομασία του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

άβυθος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει πολύ μεγάλο βάθος· **άπατος**, **απώθεμος** 2. (μτφ.) ατελείωτος, άμετρητος: ~ **λύπη** | **πίκρα**.

αβυσσαίος, -α, -ο (κυρ. για ψάρια ή θαλάσσιους οργανισμούς που ζουν σε πολύ μεγάλα βάθη) αυτός που σχετίζεται με την άβυσσο (βλ. λ., σπμ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. **άβυσσος**. [ΕΤΥΜ. Μερική μεταφορά τού ελληνογενούς **αγγλ. abyssal**].

αβυσσαλέος, -α, -ο [1880] 1. αυτός που είναι βαθύς σαν την άβυσσο: ~ **βάθος** | **ρήγμα** || (κ. μτρ.) ~ νετεκοτέ ΣΥΝ. απύθεμος, **χαώδης** 2. (μτφ.) βαθύς, αγεφύρωτος και κατ' επέκτ. έντονος: **τους χάριζε** - **μίσος** ΣΥΝ. **χαώδης**. — **αβυσσαλέ-α** | **-ως** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **άβυσσος**.

α- | αν- στερητικό α-
βολιδοσκοπότης, -η, -ο
βομβάρδιος, -η, -ο α-
βουλαχτος, -η, -ο α-
βουλλωτος, -η, -ο α-
βούρκωτος, -η, -ο

α-βούρλιος, -η, -ο
α-βούρτιστος, -η, -ο
α-βούτηχτος, -η, -ο
α-βουτύρωτος, -η, -ο
α-βράβευτος, -η, -ο

α-βράκωτος, -η, -ο α-
α-βράχναστος, -η, -ο α-
βροχος ~, -η, -ο (βράχος) α-
βραχος ~, -η, -ο (στεγνός) α-
βράχυντος, -η, -ο

ά-βρετος, -η, -ο (βρ(σκω))
α-βρεχτος, -η, -ο α-
βριστος, -η, -ο α-
βρόμιστος, -η, -ο
α-βύζαχτος, -η, -ο

ά-βυζος, -η, -ο α-
βυθιστος, -η, -ο α-
βυθομέτρης, -η,

[ETYM. < *άβυσσος* + *-αλέος* (βλ. λ.), πβ. *γην-αλέος*, *πειν-αλέος*, *ψωρ-αλέος* κ.ά. Η λ. είναι απόδ. του ελληνιστικού *γαλλ*, abyssal].

αβυσσικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την άβυσσο (βλ. λ., σημ. 1): ~ ζώνη (το τμήμα ωκεανού ή θάλασσας που έχει το βάθος άβυσσου) || ~ *πεντάδα* (στον πυθμένα ωκεανού) | *ίζημα* | *πανίδα*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *άβυσσος*.

άβυσσος (η) {αβύσσο-ου | -ων, -ους} 1. θαλάσσια περιοχή που βρίσκεται σε μεγάλο βάθος (2.000-6.000 μ. κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας) (γενικότερ.) πολύ μεγάλο θαλάσσιο βάθος που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί 2. (κατ' επέκτ. για τη γη) αμέτρητο, μεγάλο και απότομο βάθος: *βαραθρόδες χάσμα εδάφους ΣΥΝ. βάραθρο*· ΦΡ. (μτφ.) *στο χάλαρο* της *άβυσσου* λίγο πριν από την καταστροφή: η *κυβέρνηση οδήγησε τη χώρα* ~ 3. (μτφ.) *αχανής* και *ανεξερεύνητος* χώρος: η ~ *της ψυχής* | *των αισθημάτων* | *του διαστήματος ΣΥΝ. χάος*· ΦΡ. *άβυσσος η ψυχή του ανθρώπου* για περιπτώσεις απρόβλεπτης ή ανεξήγητης συμπεριφοράς: *σκότωσε τον ίδιο του τον αδελφό και κανείς δεν έμαθε ποτέ γιατί*· ~! 4. μεγάλη διαφορά: *μας χωρίζει* ~. — *αβυσσώδης*, -ής, -ες [1858] (σημ. 3.4). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βυθός*, [ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επιθ. *άβυσσος* < *ά-* στερητ. + *βυσ-σός*, ποιητ. τύπος του ουσ. *βυθός* (*βυσσός* < **βυθ-σός* < *βυθός*), που πρωτοπαλινά στον Ηρόδοτο. Η λ. *βυσσός* *απαντά* και στα συνθ. *βυσσο-δαιμό*, *Ανάβυσσος*. Οι Εβδόμηκοντα χρησιμοποιήσαν στην Π.Δ. τη λ. *άβυσσος* ως μετάφραση του εβρ. *tehom*, που κατά γράμμα σημαίνει «υδάτινος βυθός»].

ΣΧΟΛΙΟ Στη σύγχρονη επιστήμη της οκεανολογίας *άβυσσος* (συνθ. σε πληθ. *άβυσσοι*, *αι*) είναι κάθε περιοχή της θάλασσας που φθάνει από 2.000 ως 6.000 μ. κάτω από την επιφάνεια της. Κάτω από τα 6.000 μ. (που μπορεί να φθάσει μέχρι τα 11.000 μ.) οι οικολόγοι μιλούσαν για «τη ζώνη του Αδη» (*αδαία ζώνη*). Το μεγάλο βάθος της θάλασσας, πρακτικά μη μετρήσιμο, συνελήφθη από τη φαντασία των ανθρώπων και χαρακτηρίστηκε από τους αρχαίους ως «έλλειψη βυθού», *Α-βυσσός* (βλ. ETYM.). Στη Βίβλο η *Αβύσσος* σήμανε τα *ένκατα* της γης, τον Αδη, τον Κάτω Κόσμο (*Πρωμ.* 10,7, *Αποκ.* 9,1., *Λουκ.* 8,31). Η λ. *πέρασε* αυτούσια σε διάφορες ξένες γλώσσες, λ.χ. *αγγλ.* abyss, *γαλλ.* abysse. Στην επιστημονική ορολογία ως επίθετα για το *άβυσσος* χρησιμοποιήθηκαν τα *αβυσσαίος* (*αβυσσαία* *πανίδα*) και *αβυσσικός* (*αβυσσική ζώνη*, *πεντάδες* κ.λπ.) (πβ. *αγγλ.* abyssal). Αντίθετα, στη συγνή μεταφορική χρήση του ως επιθ. πλάστηκε τον 19ο αι. το *αβυσσαλέος* (μίσος, πάθη, *άνοια* κ.τ.ό.) (πβ. *αγγλ.* abyssmal).

Αγαθάγγελος (ο) {-ου κ. -έλου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα 3. ΦΙΛΟΛ. χρησιμολογικό κείμενο του 18ου αι., ευρύτατα διαδεδομένο στην εποχή του, αναφερόμενο σε σημαντικά γεγονότα της βυζαντινής και ευρωπαϊκής ιστορίας και στο μέλλον της Ορθοδοξίας. [ETYM. μτγν. κύρ. όν., < *άγαθ(ο)* + *άγγελος*].

αγαθενο ρ. αμετβ. {αγάθενα} 1. γίνομαι ανόητος, εύπιστος, αφελής 2. γίνομαι ήρεμος, έχω πιο μετριασμένες ή ήπιες αντιδράσεις 3. απορώ, τα χάνω: *τον άκουσα να μιλάει κι αγάθενα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγαθός*.

Αγαθή (η) 1. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. Επίσης **Αγαθή**.

[ETYM. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. επιθ. *αγαθός*, με μετακίνηση του τόνου, πβ. *Φαίδρα* - *φαιδρός*, *Λάμπρος* - *λαμπρός*].

αγαθιάρης (ο) {αγαθιάρηδες}, **αγαθιάρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο εξαιρετικά αφελές και εύπιστο: *είναι τόσο αγαθιάρης, που τον εκμεταλλεύονται όλοι ΣΥΝ. απονήρευτος*. — **αγαθιάρικος**, -ής, -ο.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγαθός*, *ανόητος*, [ETYM. < *αγαθός* + παραγ. επίθεμα -*ιάρης* (βλ. λ.)].

αγαθό (το) 1. ΦΙΛΟΣ, κάθε αξία που κατέχει κορυφαία θέση στην ατομική ή κοινωνική ζωή: *ύμνιστο* ~ της *αρχαιότητας ήταν η ανδρεία* 2. το καλό, κατ' αντιδιαστολή προς το κακό: *στον νου του είχε πάντα το ~ και απέφευγε το κακό*· ΦΡ. (α) *υπέρτατο* | *απόλυτο αγαθό* το κατεξοχόν, το καθ' εαυτό και «αφ' εαυτού» αγαθό (στην ελληνική φιλοσοφία) το αγαθό που ικανοποιεί τον άνθρωπο στο σύνολο του (στον Καντ) (β) (λόγ.) *επ' αγαθό* (αρχ. φρ. *επ' άγαθω*) για το καλό, προς όφελος: *όλες οι ενέργειες έγιναν* - της *χώρας*· 3. (καθμ.) κάθε προϊόν που ικανοποιεί ανθρώπινη ανάγκη: *το τηλέφωνο είναι ένα* - του *σύγχρονου πολιτισμού* 4. οτιδήποτε παράγεται και προσφέρεται προς κατανάλωση: *στα ράφια υπάρχουν όλων των ειδών τα ~* 5. **αγαθά** (τα) (α) τα πλούτη: *έχει όλα τα ~ του κόσμου*· ΦΡ. *του Αβραάμ και του Ισαάκ τα αγαθά* | *τα καλά* βλ. λ. *Αβραάμ* (β) οι ευεργετικές συνέπειες μιας κατάστασης, τα οφέλη: *ο σύγχρονος άνθρωπος απολαμβάνει τα ~ της τεχνολογίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*.

[ETYM. < αρχ. *αγαθόν*, ουδ. του επιθ. *αγαθός* (βλ. λ.). Η σημ. «κατανάλωτικά αγαθά» αποδίδει το *αγγλ.* (consumary) goods].

αγαθοεργία (η) [αρχ.] {αγαθοεργιών} κάθε πράξη φιλανθρωπίας: *αφιέρωσε τη ζωή του στις ~*.

αγαθοεργός, -ός, -ό [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που πραγματοποιεί και προσφέρει για αγαθές, φιλανθρωπικές πράξεις: η ~ *δράση του σολλόγυ* έχει βοηθήσει πολλά άπορα παιδιά να σπουδάσουν || ~ *ιδρυμα* | *σωματείο* ΣΥΝ. φιλανθρωπικός 2. **αγαθοεργό κατάστημα** δημοτικό ή κοινοτικό κατάστημα (λ.χ. γηροκομείο, πτωχοκομείο, ορφανοτροφείο, άσυλο ανιάτων, σανατόριο), στο οποίο προσφέρεται στέγαση, διατροφή, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε άτομα που δεν μπορούν να συντηρήσουν τον εαυτό τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*.

Αγαθοκλής (ο) [-η κ. -έους] 1. τύραννος των Συρακουσών (360-289 π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM. < αρχ. *Άγαθοκλής* «ο έχων φήμη γενναίου ανδρός» < *αγαθός* «γενναίος» + *-κλής* < *κλέος* «δόξα, φήμη», πβ. *Περι-κλής*, *Θεμιστοκλής*, *Σοφοκλής* κ.ά.].

Αγαθονησι (το) {Αγαθονησιού} νησί του Α. Αιγαίου Πελάγους Ν. της Σάμου, κοντά στα μικρασιατικά παράλια.

αγαθοπιστία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} η ευπιστία, η άνευ ελέγχου αποδοχή των λεγομένων (υποσχέσεων κ.λπ.) κάποιου ως αληθινών: η ~ *του εγγίζει τα όρια της βλακείας ΣΥΝ. ακρίσια, αφέλεια* ΑΝΤ. *δυσπιστία*, *πονηριά*. — **αγαθόπιστος**, -ης, -ο [1840]. [ETYM. Απόδ. του *γαλλ.* bonne foi].

αγαθοποιός, -ός, -ό [μτγν.] ο αγαθοεργός (βλ. λ.).

αγαθός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από καλοσύνη και αθωότητα: - *αισθήματα* | *διάθεση* | *πρόθεση* | *σκέψεις* | *ύφος* | *πράξη* | *ψυχή* | *προαίρεση* | *χαμόγελο* | *έκφραση* | *τύχη* | *πνεύμα* | *πρόσωπο* | *καρδιά* ΣΥΝ. *καλός*, *χρηστός*, *ενάρετος* ΑΝΤ. *κακός*, *πονηρός*· ΦΡ. (λόγ.) *επ' αγαθό* (*επ' άγαθω*) για καλό σκοπό, για το καλό (κάποιου) 2. (κακός.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αφέλεια και ευπιστία: *φαίνεται λίγο ~, αλλά κατά βάθος δεν είναι ανόητος ΣΥΝ. αγαθιάρης, αφελής, εύπιστος* ΑΝΤ. *έξυπνος*, *πονηρός*. — (υποκ.) *αγαθούλης*, -α, -ι -*ικο*, *αγαθότητα* [μτγν.] κ. *αγαθосύνη* [μτγν.] (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*, [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «γενναίος, ευγενής, έμπειρος», αβεβ. ετύμου, πθ. < *ά-* αθροιστ. + *Ι.Ε.* *ghadh- «κρατώ γερά», από όπου **ά-καθ-ός* > *ά-γαθ-ός* (με τροπή του *-κ-* σε *-γ-* ίσως υπό την επίδραση του *ά-α-1* *άγαν*), πβ. *σανσκρι.* gādhyā «σταθερός», αρχ. *σλαβ.* god «στην ώρα του» (πβ. *ώρα-τός*), *γερμ.* gut «καλός», *αγγλ.* good κ.ά. Από την αττική περίοδο η λ. έλαβε ηθική χροιά (π.χ. *καλός κάγαθος*). Η σημ. «αγαθιάρης, αφελής» είναι μεσν.].

ΣΧΟΛΙΟ Το φαινόμενο της σημασιολογικής εξέλιξης από «καλός» σε «κούτος», από εύσημη (meliorativus) σε κακόσημη (pejorativus) λέξη, είναι φανερό στην εξέλιξη του ίδιου του αγαθός: (α) «καλός» (β) «αφελής, εύπιστος, κούτος» και των (κακόσημων) παραγωγών του αγαθιάρης και αγαθεύω. Το ίδιο θα παρατηρούσε κανείς για τα ευήθης | ευήθεια, που από καλόκαρδος | καλοκαρδία (ευ + ήθος) πέρασαν στο «κούτος, αφελής» | «αφέλεια, ανοησία». Ομοίως και η λέξη αθός: (α) «μην ένοχος» (β) «απονήρευτος, αγαθιάρης». Αξιοσημείωτο είναι ότι παρόμοιες σημασιολογικές εξελίξεις παρατηρούνται και σε άλλες γλώσσες, γεγονός που φαίνεται να έχει σχέση με το πώς σκέπτεται ο άνθρωπος ευρύτερα. Πβ. λ.χ. *γαλλ.* bonhomme «ευκρινής - αγαθιάρης», *αγγλ.* innocent «αθός» - απονήρευτος, αφελής», *γερμ.* einfältig «απλός - ανόητος», *αγγλ.* silly «κούτος» < αρχ. *αγγλ.* saelig «ευλογημένος, μακάριος» κ.ά. (βλ. Ν. Ανδριώτη, *Παράλληλο σημασιολογικό εξέλιξης εις την Ελληνικήν και εις άλλας γλώσσας*, Θεσσαλονίκη 1960). Η εξέλιξη της λ. *αγαθός* στην κακόσημη σημ. του «αφελής» από κοινού με τις έριδες για το γλωσσικό ανέστηλαν βαθμικόν τη χρήση στη νεοελληνική γλώσσα νεότερων συνθέτων της λόγιας παράδοσης που πλάστηκαν τον 19ο αι., λέξεων εκφραστικών, όπως λ.χ. *αγαθόβιος*, *αγαθόβουλια*, *αγαθονόμιον*, *αγαθοδοξία*, *αγαθουμία*, *αγαθόπιστος* | *αγαθοπιστία*, *αγαθοπόνηρος*, *αγαθοπροαίρετος*, *αγαθόνυχος* κ.ά. Μερικές από αυτές, κατά προφύλαξη, επικράτησαν με *α'* συνθ. το *καλός* ή το *ευ*.

αγαθοφέρνω ρ. αμετβ. {κυρ. σε ενεστ. (δύσγρ. παρατ. αγαθοφέρνω)} συμπεριφέρομαι με αφελή και απονήρευτο τρόπο ΣΥΝ. *κουτοφέρνω*, *γαλοφέρνω*.

Αγαθών (ο) {Αγάθων-ος, -α} 1. αρχαίος Αθηναίος τραγικός ποιητής (Σος αι. π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμ.) Αγαθωνάς. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *αγαθός* (βλ. λ.)].

αγαλακτία [μτγν.] κ. *αγαλαξία* (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. 1. η αδυναμία παραγωγής γάλακτος κατά τη γαλουχία λόγω ανατομικών ή νευρομυϊκών παραγόντων (πβ. λ. *γαλουχία*) 2. **λοιμώδης αγαλακτία** νόσος των αιγοπροβάτων, που οφείλεται σε ειδικό μικροοργανισμό και εκδηλώνεται με φλεγμονή των οφθαλμών, των αρθρώσεων των ποδιών και των μαστών.

α γάλακτος, -ής, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει προσβληθεί από αγαλακτία 2. αυτός που αποκόπηκε από τον θηλασμό: ~ *παιδί*.

αγαλήνευτος, -ής, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που είναι συνεχώς κυματώδης, τρικυμιώδης: η ~ *θάλασσα του Βορρά* || ο ~ *ωκεανός ΣΥΝ. φουρτονιασμένος* 2. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε διαρκή αναταραχή, σε ανησυχία, που δεν καταπραίνεται ~ *ψυχή* | *νους* | *φύση ΣΥΝ. ανήσυχος*, *ακαταστιάστος*.

αγάλη επιρρ. (λαϊκ.) (συνθ. κατ' αναδίπλωση) **αγάλη(α)-αγάλη(α)** με αρχή, σταδιακή πρόοδο, σιγά-σιγά· ΦΡ. (παροιμ.) (α) *αγάλη-αγάλη γίνεται η αγουρίδα μέλι* βλ. λ. *αγουρίδα* (β) *ο που αγάλη-αγάλη περπατεί, μακριά μπορεί να πάει* (όποιο ενεργεί σιγά, με προσοχή και σύννεση, έχει πολλές πιθανότητες να επιτύχει πολλά. Επίσης *αγάλια*, [ETYM. < μεσν. *αγάλη(ν)* < *αγάληνα* < *αγάληνα* < *γαλήνα*, επιρρ. του αρχ. επιθ. *γαλήνός* «ήρεμος», ο διπλάσιος στη φρ. *αγάλη-αγάλη* ήδη μεσν. (*αγάλην* *αγάληνα*). Στον τ. *αγάλια* το -α κατά τα επιρρ. σε -α (*γρήγορα*, *ήρεμα*). Η ετυμολογία της λ. υπαγορεύει ως ορθότερη τη γρ. *αγάλη* και *αγάληνα*].

αγαλλιάζω ρ. αμετβ. {αγαλλίασα, -μένος} (λογοτ.) αισθάνομαι έντονη χαρά, φωτίζομαι από χαρά: *αγαλλίασε η ψυχή του μόλις την είδε ΣΥΝ. (λόγ.) ευφραίνομαι, τέρπομαι*.

[ETYM₁ μεσν- < μτγν. *αγαλλίω* < αρχ. *αγάλλομαι* (βλ.λ.)].
αγαλλίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** (λογот.) το αίσθημα μεγάλης και έντονης χαράς (συνήθ. για κάτι σπουδαίο, ση- μιαστικό) ΣΥΝ. τέρψη, ευφορία **2.** αίσθηση ανακούφισης και ηρεμίας: *αισθάνθηκε μεγάλη - που πέτυχε η κόρη της στις γενικές εξετάσεις.* Επίσης αναλλοίωτος (ο) [μεσν.], **αγαλλίασμα** κ. **αγαλλίασμα** (το).
αγάλλομαι ρ. αμετβ. απθ. (αρχαιοπρ.-λογот.) αισθάνομαι μεγάλη χαρά: *εύχρ. κυρ. λόγω τής αναφοράς του στα παραδοσιακά κάλαντα των Χριστουγέννων «οι ουρανοί αγάλλονται, χαίρει η φύσις όλη»* (για κάθε μεγάλη, έντονη, καθολική χαρά). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
 [ETYM₁ αρχ. < **αγάλ-ιομαι* < **αγάλος*, αβεβ. ετύμου, πθ. < *άγα-* «πο-λύ» (πβ. *άγαν*) + *-ίος* ή < **αγλ-FOC*, από όπου και *άγλαός* (**άγλα-Ρός*), πβ. *άγλα-μα* (βλ.λ.). Το ρ. *αγάλλομαι* είχε αρχικώς τη σημ. «αντ'ω δόξα, φήμη, τιμή» και έτσι χρησιμοποιείται στον Όμηρο και στα κλα- σικά κείμενα (λ.χ. Ηρόδ. 1,143: *τη ούνοματι ηγάλλοντο*). Η σημερινή σημ. οφείλεται στην επιδρ. του μτγν. *αγαλλίω*, όπως χρησιμοποιήθη- κε στην Α.Γ. (Αποκ. 19, 7: *χαίρομεν και αγαλλιάμεν και δόσωμεν την δόξαν αύτη*).
αγάλημα (το) {αγάλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τριδιάστατο έργο γλυπτι- κής, ποικίλης θεματολογίας και τεχνολογίας, σκαλισμένο σε μάρ- μαρο, μέταλλο ή άλλο υλικό ΣΥΝ. γλυπτό (πβ. λ. *ζόανο, ανδριάντα, προτομή*) **2.** ως χαρακτηρισμός για κάποιον που είναι ακίνητος και βουβός: *στεκόταν σαν ~ ούτε μιλούσε ούτε κοινοίταν ΦΡ. αφήνω (κάποιον) αγάλμα | μένω αγάλμα* για κάποιον που μένει εντελώς ακί- νητος και αμίλητος εξαιτίας μεγάλης έκπληξης ή ξαφνιάσματος που δεν του επιτρέπει καμία αντίδραση: *ο αντιπαλος παίκτης του έκανε μια προσοψη και τον άφησε αγάλμα || όταν έμαθε το απροσδόκητο νέο, έμεινε αγάλμα* ΣΥΝ. μένω στήλη άλατος **3.** ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο με ωραίο, συμμετρικό και αρμονικό σώμα: *είχε μια κορ- μωστασιά, σωστό ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανδριάντας, ομοίωμα*. — (υποκ.) *αγαλιτάκι* κ. (λόγ.) *αγαλιτιδίο* (το). [ETYM₁ αρχ. < *αγάλλομαι* «χαίρω, ευχαριστιέμαι» (βλ.λ.)].

άγαλμα - ανδριάντας - εικόνα. Από τις χαρακτηριστικές λέξεις της Ελληνικής στην ετυμολογική προέλευση και σημασιολ. εξέλι- ξη τους. Αρχικά η λέξη *άγαλμα* αναφερόταν σε κάθε πολύτιμο αντικείμενο που η κατοχή του γεννά χαρά, αγαλλίαση. (Κατά τον λεξικογράφο Ησύχιο, *άγαλμα* είναι «παν, εφ' φ τις *αγάλλεται*»). Στον Όμηρο είναι φανερή αυτή η σημ., όταν ο Τηλέμαχος απαντά στον Μενέλαο, που προσπαθεί να τον δολοφονήσει με δώρα (*άλογα* και *άμαξα*), ότι «*ίππους δ' εις Ιθάκην ουκ αξόμαι, αλλά σοι αύτη ενθάδε λείψω άγαλμα*» (δεν θα πάρω μαζί μου στην Ιθάκη τα άλο- γα που μου δίνεις: θα σου τ' αφήσω εδώ, να είναι πηγή χαράς για σένα | να τα χαιρέσει ο ίδιος, Οδ. δ 602-3). Τον 6ο αι. π.Χ. η σημ. της λέξης εξειδικεύεται ως «προσφορά, δώρο για αγαλλίαση του Θεού», δηλ. «αφιέρωμα», για να περάσει σιγά-σιγά στο «ομοίωμα θεού» και, κατόπιν, ανθρώπου, καθώς και στο πλαστικό έργο τέ- χνης γενικότερα (από τον 5ο αι. π.Χ.). Όσο το άγαλμα παραμένει αφιέρωμα στον Θεό ή ομοίωμα του (λεγόταν επίσης *ζόανον* και *βρέτας*), η λέξη εικών χρησιμοποιήθηκε για την πιστή (ρεαλιστική) απεικόνιση του ανθρώπου, ενώ η λέξη *ανδριάς* για κάθε γλυπτή παράσταση με μορφή ανθρώπου (αρχικά ανδρός). Στους μετέπειτα χρόνους το *άγαλμα* παίρνει τη σημ. του γλυπτού στη γενική του έννοια, η *εικών* εξειδικεύεται να δηλώνει την απεικόνιση των θεί- ων μορφών (τριαδικής θεότητας, αγίων, οσίων κ.λπ.) για λατρευτι- κή χρήση στην Εκκλησία, ενώ ο *ανδριάς* (ανδριάντας) περνά στην εξειδικευμένη πλαστική απεικόνιση ολόσωμης μορφής ανθρώπου, ανδρός ή γυναικός.

αγαλματέριος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει τη μορφή *αγάλματος*: ~ *εί- δωλο* **2.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει με *άγαλμα* ως προς την ωραιότητα ή τη στάση, που χαρακτηρίζεται από πλαστικότητα και αρμονία: ~ *σώμα | κορμωστασιά*. Επίσης *αγαλματέριος*, -η, -ο [1865].

αγαλματοποιός (ο/η) [αρχ.] κατασκευαστής *αγαλμάτων* ΣΥΝ. γλύ- πτης. — *αγαλματοποιία* (η) [μτγν.].

αγαλούγητος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν έχει γαλουχη- θεί, θηλασθεί ΣΥΝ. αθηλαστός ΑΝΤ. γαλουχημένος **2.** (μτφ.) ο αμύητος σε κάτι (αξίες, αρχές, πνευματικά αγαθά κ.λπ.) ΑΝΤ. γαλουχημένος. **Αγαμέμνων** (ο) {Αγαμέμνον-ος, -α} **1.** Βασιλιάς των Μυκηνών, αρχι- στράτηγος τής πανελληνίας εκστρατείας εναντίον τής Τροίας γνω- στός για τη θυσία τής κόρης του Ιφιγένειας στην Αυλίδα και τον τρα- γικό του φόνο από τη γυναίκα του Κλυταίμηστρα και τον εραστή της Αίγισθο **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Αγαμέμνονας** [ETYM₁ αρχ. κυρ. όν., αρχική σημ. «αυτός που επιμένει πολύ», πθ. < **Άγα-μέν- μων* < επίρρ. *άγα(ν)* + μένω «επιμένω». Η ερμηνεία του Πλάτωνος «*αγαστός κατά τηνεπιμονήν*» βρίσκεται πολύ κοντά στην προταθείσα ετυμολογία. Πβ. κ. αρχ. όν. Μέμων < **Μέν-μω*, Μενέλαος].

αγαμέτης (ο) {αγαμέτιον} ΒΙΟΛ. γενετήσιο κύτταρο που παράγει απο- γόνους με πολλαπλή κατάμιση, χωρίς δηλ. γονιμοποίηση ΣΥΝ. αγα- μετοκύτταρο. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* *agamete*].

αγαμετοκύτταρο (το) {αγαμετοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. Ο αγαμέτης. **αγάμητος**, -η, -ο (!) **1.** αυτός που δεν έχει ακόμη σεξουαλικές εμπει- ρίες ή που για ένα χρονικό διάστημα στερείται σεξουαλικής ζωής **2.** (αργκό) αυτός που έχει δύστροπο και παράξενο χαρακτήρα (ο οποί- ος αποδίδεται σε έλλειψη ικανοποιητικής σεξουαλικής ζωής) ΣΥΝ. σερμημένος. [ETYM₁ μτγν., αρχική σημ. «άγαμος», < *ά-* στερητ. + *γαμώ* «συνάπτο γάμο»].

αγαμία (η) [αρχ.] {αγαμιών} **1.** η κατάσταση του αγάμου, η ζωή χωρίς γάμο: ~ *του κλήρου* || η ~, η *ακτημοσύνη* και η *υπακοή αποτελούν κύρια χαρακτηριστικά του μοναχισμού* **2.** (αργκό) η στέρεση σεξου- αλικής ζωής.

αγαμός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει παντρευτεί, που απέχει του γάμου βίου, ο ανύπαντρος: *παρέμεινε ~ ως το τέλος τής ζωής του* ΣΥΝ. ανύπαντρος, ανύμφευτος, ελεύθερος ΑΝΤ. έγγαμος.

άγαμος - ανύπαντρος. Κανονικά το *ανύπαντρος* κυριολεκτείται για γυναίκα που δεν έχει υπ-ανδρευθεί (παντρευτεί), που δεν είναι (με τη λόγια φρασεολογία) *ύπανδρος*. Ομοίως αρχικά -και κυριο- λεκτικά- το *νυμφεύομαι* (< *νύμφη*) και *νυμφευμένος* χρησιμοποι- είται για άνδρες (που παίρνουν γυναίκα, σύζυγο), που δεν μένουν *άγαμοι* (και αυτή η λ. αρχικά κυριολεκτείται επί ανδρών). Η αντί- θεση μάλιστα *άγαμος* (για άνδρα) - *ανύπαντρος* (για γυναίκα) φαί- νεται να ισχύει εν μέρει και σήμερα, ιδ. στον γραπτό ή επίσημο λόγο. Με την πάροδο, όμως, του χρόνου από το θηλ. *ανύπανδρος* (V) σχηματίστηκε, υποχωρητικά, αρσενικό *ανύπανδρος* (ο) (πβ. αρχ. η *ταμία* > ο *ταμίας*, η *πόρνη* > ο *πόρνος* κ.λπ.), το δε ρήμα πα- ντρεύομαι καθιερώθηκε και για τους δύο, όπως και το *σύζυγος* (ο/η) ίσχυε και για τους δύο. Ας σημειωθεί ότι στην Αρχαία Ελλη- νική η λ. που χρησιμοποιούσαν για την *άγαμη* παρθένο ήταν το *άνανδρος*, το οποίο είχε συγγρόνας και τη σημ. «μη ανδρείος, δει- λός»! Εφόσον μια κοπέλα δεν παντρεύεται, χαρακτηρίζεται ως *ελεύθερη/λεύτερη ή μεγαλοκοπέλα*, μειωτικά δε και ως γερο- ντοκόρη. Λέγεται δε ότι *ζέμεινε* ή (μειωτ.) ότι *έμεινε στο ραφι* (δεν τη ζήτησαν σε γάμο, έμεινε σαν τα αζήτητα εμπορεύματα στα ρά- φια του καταστήματος). Αντιστοίχως, ο *άγαμος* άντρας χαρακτη- ρίζεται ως *ελεύθερος | λύτερος* (από όπου και το θηλ. *ελεύθερη | λύτερη*), δηλ. ως μη δεσμευμένος με τα δεσμά του γάμου. Απο- κλείεται επίσης γεροντοπαλλήκαρο (αντίστοιχο του *γερντοκόρη*) και με τις ξένες προελεύσεις (τουρκικές) *λέξεις* εργένης και *μπε- κάρης*.

άγαν, **επίρρ.** (αρχαιοπρ.) υπερβολικά: μόνο στη ΦΡ. *μηδέν άγαν* (*μηδέν άγαν*, *από* επιγραφή στο δελφικό μαντείο· η φρ. αποδίδεται στον Χί- λωνα του Λακεδαιμόνιο) τα πάντα με μέτρο, τίποτε υπερβολικό (χρη- σιμοποιείται ως προτροπή για την αποφυγή υπερβολών): «Μηδέν άγαν, *Αύγουστε!*» (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. μέτρον άριστον ΑΝΤ. υπέρ το δέ- ον, υπερβολικά.

[ETYM₁ αρχ., από την αιτ. τής λ. *άγα* | *άγη* «έντονη επιθυμία, θαυμα- σμός», αβεβ. ετύμου, ίσως < *Ι.Ε.* **mg-*, συνεσταλμ. βαθμ. θέματος που αναντά στη λ. *μέγας*. Η λ. είναι κυρ. αιολική και δωρική (στην αττι- κή διάλεκτο χρησιμοποιήθηκε το *λιαν*) και η επιβίωση της οφείλεται προφανώς στο ρητό «μηδέν άγαν» του Χίλωνος του Λακεδαιμόνιου].

αγανακτήση [αρχ.] κ. (καθημ.) *αγανακτήση* (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ισχυρή δυσφορία για κάτι που θεωρείται άδικο, προσβλητικό ή ανήθικο- η δικαιολογημένη οργή: *ο πρόεδρος εξέφρασε την - του για τις δηλώσεις του αντίπαλου πολιτικού* || η ~ του πλήθους || *ιερή | προσποιητή | γενική | διάχρητη | συγκρατημένη | βαθιά | ελόγη | πάνδημη | ζώηρη | λαϊκή ~ || κύμα | θύελλα αγανα- κτησης* ΣΥΝ. δυσφορία, οργή, δυσανασχετήση **2.** (λαϊκ.) οτιδήποτε προκαλεί δυσφορία: *είχε πολλή κίνηση ο δρόμος, σκέτη ~.*

αγανακτώ κ. (καθημ.) **αγανακτώ** [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αγανα- κτείς... | αγανακτ-ησα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** καταλαμβάνομαι από αγανακτήση: *όποτε ακούω για διασπίδηση του δημόσιου χρήματος, - | πώς να μην αγανακτώ, όταν διαβάσεις ότι μια χούφτα άνθρωποι είναι πλουσιότεροι από δεκάδες αναπτυσσόμενες χώρες μαζί!* || *οι πολίτες έχουν αγανακτήσει λόγω των αλληπάλληλων απεργιών σε δη- μόσιες υπηρεσίες || έφτασε στο γραφείο αγανακτισμένη από την κυ- κλοφορική συμφορήση || έχω αγανακτήσει με την τελεπλία του!* ΣΥΝ. δυσφορώ, δυσανασχετώ, εξοργίζομαι, με πνίγει το δικό **2.** (συ- νεκδ.-κυρ. στον αορ.) ταλαιπωρούμαι μέχρις αγανακτήσεως: *αγανα- κτησα μέχρι να βρω ταξί το μεσημέρι* ΣΥΝ. (στον αορ.) δεινοπάθησα ♦ **3.** (μετβ.) (σπανιότ.) εκνευρίζω (κάποιον), προκαλώ ταραχή και αγανακτήση: *με αγανάκτησε πρηνιανάκια πάλι ο γείτονας!* || μη με αγανακτείς! ΣΥΝ. θυμώνω, οργίζω, εξαγριώνω, (λαϊκ.) φουρκίζω. [ETYM₁ < αρχ. *αγανακτώ (-έω)*, αβεβ. ετύμου, πθ. < **άγαν-άκτης* < **άγαν-έκ-της* < επίρρ. *άγαν* «υπερβολικά» + *έχω* (πβ. *πλεονεκτώ* < *πλεον-έκτης* < *πλέον* + *έχω*) με πθ. αρχική σημ. «έχω πάρα πολλά στο κεφάλι μου, δυσανασχετώ, αδημονώ»].

άγανο (το) {αγάν-ου | -ων} η βελονοειδής απόφυση σταχυού, βρόμης κ.λπ. ΣΥΝ. αθέρας, «μουστάκι». ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλώσσα*. [ETYM₁ < μτγν. *ακ-ανος* (ο) (με ηχηροποίηση του ενδοφωνηεντικού -γ-) < *Ι.Ε.* **ak-* «οξύς, αιχμηρός», πβ. *σανσκρ.* *ác-tih* «γωνιά», *λατ.* *ac-idus* «οξύς», *γαλλ.* *acide* (> *αγγλ.* *acid*), *αίγν.* «οξύς, αιχμηρός», *γερμ.* *Ecke* «γωνία» κ.ά. Ομόρρ. *άκ-ρος*, *άκ-μή*, *άκ-όντιο* (ν), *άκ-τή* κ.ά.].

αγανός, -η, -ό (σπάν.-λογот.) για υφάσματα και πλεκτά) αραιούφα- σμένος, αυτός που έχει αραή πλέξη: ~ *πλέξη* ΑΝΤ. κρουστός, πικνός **2.** αυτός που είναι μαλακός και απαλός στην αφή, ο αραχνούφαντος: ~ *ύφασμα, σαν γνοδι* **3.** αυτός που δεν είναι σφιχτός, αλλά πέφτει ελεύθερα και χαλαρά: ~ *κόμπος*. — **άγανο** επίρρ. [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «ήπιος, μαλακός», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *γάνος* (τό) «λαμπρότητα, λάμψη»].

αγαντάρω ρ. μετβ. {αγαντάρισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** κρατώ, πάνω, βασ- τώ (κάτι) **2.** υπομένο, κάνω κουράγιο · (συνήθ. η προστ. *άγοντα!* ως προσταγή ή παρότρυνση) **3.** κρατά!, βάστα!, πιάσε!: ~ *το σκοινί* **4.** (μτφ.) κάνε υπομονή, κουράγιο: ~ *μέχρι να περάσουν τα δύσκολα!* **5.** (ως επίρρ.) με όλη τη δύναμη: ~ *τα κοινά!* **6.** (ως συσ.) *άγαντα* (η) *πάσσαλος* ή *κρίκος* προδεσέσεως: *δέσαμε τη βάρκα στις ~.*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. agguantare «αρπάζω, κρατώ» < ad + quanto «γάντι, γερούλι» < γαλλ. gant. Βλ. κ. γάντι]. αγάνωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει επάλειψη κασιτέρου: ~ τηγάνι ΣΥΝ. ξεγάνωτος ΑΝΤ. γανωμένος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + γανώ «γυαλιζώ» (βλ. λ.)].

αγάπανθος (ο) {-ου κ. -άνθων | -ων κ. -άνθων, -ους κ. -άνθους} πολυετές φυτό χωρίς βλαστό, με πολλά μακριά φύλλα και αμφοφόρο στέλεχος, στην άκρη του οποίου βρίσκονται πολυάριθμα, άσπρα άνθη με αποχρώσεις από βαθύ μπλε ως λευκό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < νεολατ. agapanthus].

Αγάπη (η) 1. όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. γ. ουσ. αγάπη (βλ. λ.)].

αγάπη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. συναισθήμα που χαρακτηρίζεται από φιλική διάθεση και αγαθές προθέσεις, ανιδιοτελές και έντονο ενδιαφέρον: βαθιά | αμέριστη | άσβεστη | αιώνια | απέραντη | άδολη | απείρευτη | ανθρωπίνη | ανστερόβουλη | ανυπόκριτη | αθάνα | ιδιαιτέρη | θερμή | προστατευτική | σταθερή | τρυφερή | υπέρμετρη | αγνή | γνήσια | πραγματική | ξεχωριστή ~ || δείγμα | ένδειξη | χειρονομία | εκδήλωση | προσφορά | πράξη | μήνυμα | λόγος | έργο | λόγια | δεσμός | απόδειξη | κήρυγμα αγάπης ΦΡ. (α) στις αγάπες (μας | σας | τους) σε περίοδο αγώνων, στενών σχέσεων (μεταξύ μας | σας | τους): Δεν τους βλέπεις; Τα έχουν βρει μεταξύ τους κι είναι ~ τους (β) για την αγάπη (κάποιου) για το χιτίρι (κάποιου): ~ του παιδιού μου θα κάνω ό,τι μου πεις (γ) **πουλιάω αγάπη** υποκρίνομαι ότι αγαπώ (κάποιον), ότι αισθάνομαι έρωτα: δύο χρόνια του πουλούσε αγάπη και μετά τον παράτησε 2. στοργική αφοσίωση και συναισθηματικός δεσμός μεταξύ προσώπων: κάθε μητέρα αισθάνεται ~ για το παιδί της || αμοιβαία | οικογενειακή | μητρική | πατρική | συζυγική | συντροφική ~ ΣΥΝ. στοργή, τρυφερότητα 3. (συνεκδ.) κάθε εκδήλωση τέτοιων συναισθημάτων ανεξάρτητα από τα κίνητρα της: η ~ που του έδειχνε δεν ήταν αγνή || επικίνδυνη | εγωιστική | ιδιοτελής | υστερόβουλη | σκόπιμη ~ || μια τρυφερή ιστορία αγάπης που θα σας συγκινησει (αισθηματική ταινία) 4. (ειδικότ.) ο έρωτας μεταξύ δύο προσώπων ή η ερωτική τους σχέση: η ~ τους ξεκίνησε από την πρώτη τους γνωριμία || δεν ξέχασε ποτέ την πρώτη της ~ 5. (στον χριστιανισμό) το ιδανικό κίνητρο κάθε ανθρωπίνης ενέργειας 6. (συνεκδ.) η φιλανθρωπία, ο αλtruισμός, κυρ. όπως εκδηλώνονται με συγκεκριμένες πράξεις: η ~ προς τον πλησίον εκοράζεται και με την ελεημοσύνη 7. η ύψιστη ιδιότητα του Θεού: ο Θεός ~ εστί (ο Θεός αγάπη εστί, Κ.Δ. Ιωάνν. 4, 8) 8. (συνεκδ.) το αγαπώμενο πρόσωπο: η ~ μου έρχεται αύριο 9. (οικ.) ως προσφώνηση σε φιλική ή αγαπημένα πρόσωπα: ~, τι κάνεις; 10. (συνθη. στον πληθ.) εκδήλωση τρυφερότητας με χάδια και περιπτύξεις: όλο φιλιά κι αγάπες είναι μεταξύ τους 11. η ισχυρή προτίμηση, το έντονο ενδιαφέρον και ο ενθουσιασμός για κάτι: έχει ~ για τα βιβλία ΣΥΝ. πάθος 12. (συνεκδ.) το αντικείμενο ισχυρής προτίμησης και έντονου ενδιαφέροντος: ο χορός ήταν η μεγάλη της ~ ΣΥΝ. αδυναμία • 13. **Αγάπη** (η) ο εσπερινός τής Κυριακής του Πάσχα, η δεύτερη Ανάσταση- ΦΡ. Το **φιλί τής αγάπης** ο ασπασμός μεταξύ των χριστιανών μετά την ακολουθία τής Αναστάσεως 14. **αγάπες** (οι) κοινά δείπνα μεταξύ των πρώτων χριστιανών.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αγαπώ (βλ. λ.), υποχωρητικός σχηματισμός. Κατά τους πρώτους αιώνες μ.Χ. έχει και τη σημ. του κοινού δαίπνου (πληθ. αϊ αγάπαι), που μοιράζονταν οι χριστιανοί ιδ. με φτωχούς και αστέγους. Η λ. αγάπη, πάντως, εμφανίζεται λίγο πριν από τους χριστιανικούς χρόνους με σημασίες που δεν υπάρχουν στους Εβραϊκούς (όπου επεδόρασε και η εβρ. λ. ahavah «αγαπήν») ή στην Κ.Δ.].

αγάπη - στοργή - έρωτας. Η κλίμακα τής συναισθηματικής προσέγγισης στη γλωσσική της έκφραση καλύπτει ένα ευρύτερο φάσμα σε όλες τις γλώσσες. Στην Ελληνική βασικό είναι το σημασιολογικό τρίπτυχο αγάπη - στοργή - έρωτας. Η αγάπη είναι ο γενικός και ουδέτερος τρόπος δηλώσεως μιας συναισθηματικής σχέσης με πρόσωπα και πράγματα: ο έρωτας εξειδικεύει τη σχέση περισσότερο στο σμιζίμο των δύο φύλων η **στοργή** είναι αγάπη χωρίς έρωτα, σχέση συναισθηματικής σύνδεσης με έντονο το στοιχείο τής συμπαράστασης, ενίοτε και τής προστασίας (**στοργή γονέων**). Η «απορεία» προς την αγάπη | στοργή | έρωτα ξεκινάει από μια γενική έλξη, που εξελίσσεται σε έλλογο ενδιαφέρον, για να μετεξελιχθεί σε συμπάθεια (με τονισμένο το συναισθηματικό στοιχείο) ή σε φιλία (με υποταγμένο τον συναισθηματικό στον λογικό παράγοντα). Η κλιμάκωση διχάζεται, εν συνεχεία, από τη μια προς την αγάπη, τη στοργή και την αφοσίωση, και από την άλλη προς τον πόθο, τον έρωτα και το πάθος. Βεβαίως, στον χώρο του συναισθηματικού, όπου αναφέρεται το σημασιολ. πεδίο τής αγάπης, ούτε η πορεία είναι προκαθορισμένη ούτε η κλιμάκωση σταθερή. Μεταλλάσσονται, κυμαίνονται, συμπιέζονται και, γενικά, έχουν τόσο σύνθετο χαρακτήρα, ώστε η γλωσσική δήλωση τους και ο μεταγλωσσικός σχολιασμός τους να έχουν σχετική ισχύ.

αγαπημένος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που τον αγαπούν: ο ~ μου γιος 2. αυτός που προτιμούμε: το ~ μου φαγητό | βιβλίο || ο - μου συγγραφέας | τραγουδιστής 3. (ως ουσ., συχνά κ. ως προσφώνηση) ο εραστής | η ερωμένη: αγαπημένη μου! || ήρθε με την αγαπημένη του.

αγαπημός (ο) (λαϊκ.) η αποκατάσταση φιλικών σχέσεων, η συμφιλίωση: μετά από κάθε τσακωμό, έρχεται και ο ~. [ΕΤΥΜ. < αγαπώ, πβ. κ. σματά - σματημός, τελειώνω - τελειωμός].

αγαπησιάρης, -α, -ικο {αγαπησιάρηδες} 1. αυτός που ερωτεύεται

εύκολα, που δένεται συναισθηματικά ΣΥΝ. αισθηματίας 2. αυτός που προκαλεί εύκολα την αγάπη, τη συμπάθεια των άλλων: ~ παιδί!

[ΕΤΥΜ. < αγαπώ (από το θ. του αορ. αγάπησ-α) + παραγ. επίθημα -ιάρις (βλ. λ.)].#

αγαπητέρος, -ή, -ό [μεσν.] (εκφραστ.-λαϊκ.) ο αγαπητός, αυτός που προκαλεί αγάπη: ~ παιδί.

αγαπητικός, -ή (-ιά, σημ. 2), -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την αγάπη: ~ σχέση 2. **αγαπητικός** (ο) [μτγν.], **αγαπητικά** (η) (λαϊκ.) ο εραστής | η ερωμένη: έφερε τον ~ στο σπίτι || «Ο ~ τής βοσκοπούλας» (θεατρ. έργο του Δ. Κορομηλά) ΣΥΝ. (λαϊκ.-μειωτ.) λεγόμενος, γκόμενος 3. **αγαπητικός** (ο) (μειωτ.) ο προστάτης ιεροδούλων ΣΥΝ. προαγωγός, (λαϊκ.) νταβατζής.

Αγαπητός (ο) 1. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., που προέρχεται από το αρχ. επίθ. αγαπητός].

αγαπητός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αγαπημένος: πβ. «ο υιός μου ο αγαπητός» (ούτος εστί ο υιός μου ο αγαπητός, Κ.Δ. Ματθ. 3, 17) 2. αυτός που προκαλεί εύκολα τη συμπάθεια και την εκτίμηση των άλλων ΣΥΝ. αξιαγάπητος 3. αυτός που είναι ιδιαίτερος προσφιλής, αρεστός: ο πιο ~ συγγραφέας τής νεολαίας ΣΥΝ. αγαπημένος, προτιμώμενος 4. (επίσ.) προσφώνηση για να εκφραστεί κανείς οικειότητα ή ευγενική αντίρρηση ή αντίθεση στον συνομιλήτη του: μα τι λέτε, αγαπητέ μου, γίνονται αυτά τα πράγματα; || Ω! τον αγαπητό! || (και σε επιστολή) Αγαπητέ κύριε Αντωνιάδη,...

αγαπίω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {αγάπισα} ♦ 1. (κατά) κάνω ή βάζω κάποιου να συμπιλιωθεί: κατάφερα και τους αγάπια ♦ 2. (αμετβ.) έρχομαι σε συμπιλίωση: «τ' αδέρφια κι αν τσακωνόνα, γρήγορα αγαπίζον» (παροιμ.). — **αγάπισμα** (το).

Αγάπιο (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., που προέρχεται από το αρχ. αγάπ].

αγαποβότανο (το) (λαϊκ.) αγριοβότανο που θεωρείται ικανό να προκαλέσει ή να αναζωπυρώσει τον έρωτα. Επίσης αγαπόχορτο κ. αγαπογόρταρο.

αγαπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. (αγαπάς... | αγάπ-ησα, -ιέμαι | μτγ. αγαπώμενος), -ήθηκα, -ημένος; ♦ (μετβ.) 1. αισθάνομαι για (κάποιον/κάτι) ανιδιοτελές ενδιαφέρον, νιώθω για (κάποιον/κάτι) αγάπη: την αγαπά βαθιά | ολόψυχα | με την καρδιά του | σαν τα μάτια του-ΦΡ. (α) (παροιμ.) **αγάπα τον φίλο σου με τα ελατόματα του** (ως συμπουλή) αποδέξου τον φίλο σου παρά τις όποιες αδυναμίες του, εκείνο που προέχει είναι η φιλία (β) (παροιμ.) **αγαπάει ο Θεός τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκυρό** όσες φορές και αν καταφέρει ο απατεώνας να αποφύγει την τιμωρία, στο τέλος θα τιμωρηθεί και ο αδικημένος θα βρει το δικό του (γ) **αγαπάτε αλλήλους** να αγαπάτε ο ένας τον άλλον από την εντολή του Χριστού προς τους μαθητές του και τους ανθρώπους (Κ.Δ. Ιωάνν. 13, 34: εντολήν κανήν διδομι υμίν ίνα αγαπάτε αλλήλους, καθώς ήγάπησα υμάς ίνα και υμείς αγαπάτε αλλήλους) (βλ. κ. λ. αλλήλων) (δ) **άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε** (δηλ. να αλλάξουμε θέμα σε περίπτωση διαφωνίας, ώστε να μην τσακωνόμαστε) για περιπτώσεις ασυνεννοησίας, όταν άλλα λέει ο ένας και άλλα ο άλλος ή όταν κάποιος αποφεύγει να μιλήσει για το θέμα που συζητείται: άρχισε ξαφνικά τις γενικόλογες και τις αναεφαλαύσεις: ~! 2. (γενικότ.) αισθάνομαι συμπάθεια, συμπόνια, στοργή, τρυφερότητα (για κάποιον/κάτι): αγαπά τη φύση κι όλα τα πλάσματα της || αγαπά τους ζωντανούς και κεράτους ανθρώπους ΣΥΝ. συμπαθώ 3. αισθάνομαι έρωτα για (ένα πρόσωπο): τον αγαπάσε μόλις τον είδε || ~ τωφά | παθιασμένα | κρυφά | τρελά | περιπαθός | σαν παιδί | παθολογικά 4. έχω έντονο ενδιαφέρον για (κάτι), μου αρέσει να ασχολούμαι με (κάτι): ~ τη μουσική και τη ζωγραφική 5. (λαϊκ.) επιθυμώ έντονα, έχω τη θέληση για (κάτι): πες μου, τι αγαπάς να σε κεράσω; ΦΡ. όπως **αγαπάτε!** όπως επιθυμείτε (ενν. θα γίνει ως απάντηση στην έκφραση μιας επιθυμίας κάποιου) ΣΥΝ. επιθυμώ, θέλω, ποθώ, (λαϊκ.) γουστάρω 6. αισθάνομαι ευχαρίστηση, ικανοποίηση με (κάτι): αγαπά να κάνει ερωτήσεις και συχνά να ενοχλεί τους άλλους ΣΥΝ. μου αρέσει, με ευχαριστεί ♦ 7. (αμετβ.) είμαι ικανός να αισθανθώ αγάπη, βιώνω αισθήματα αγάπης: μερικοί άνθρωποι είναι πιασμένοι V αγαπούν (μεσοπαθ. **αγαπιέμαι**) 8. έχομαι και ανταποδίδω αγάπη (ερωτική ή μη): τ'αδέρφια αγαπιούνται μεταξύ τους 9. γίνομαι εύκολα αποδεκτός και αγαπητός από τους άλλους: είναι τύπος ζεστός και εγκάρδιος, που αγαπιέται εύκολα 10. (η μτγ. **αγαπημένος, -η, -ο**) ΒΛ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -εσα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. αγαπώ (-άω), αγν. ετόμου. Αρχικά η λ. δήλωνε την ανιδιοτελή συμπάθεια, που πηγάζει από σεβασμό και εκτίμηση, ενώ αργότερα δήλωσε και την αισθησιακή και ερωτική έλξη, τη στοργή προς οικεία πρόσωπα, καθώς και τη φιλία, αντικαθιστώντας βαθμιαία τα αρχ. ρ. έρά, εραμια, στέργω, φιλό. Η σημ. 6 αποδίδει ανάλoγες χρήσεις του γαλλ. aimer + απρ.].

Αγαρμπός (ο), Αγορμπή (η) 1. (κατά τους Βυζαντινούς) ο Ισμαηλίτης Αραβας και κατ' επέκτ. κάθε μουσουλμάνος ΣΥΝ. Σαρακηνός (μειωτ.) 2. (ειδικότ. ως χαρακτηρισμός) ο Τούρκος 3. (μτφ.) ο σκληρός, βάρβαρος και βίαιος άνθρωπος. — Αγαρμπός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μεσν. ονομασία, που αποδόθηκε στους Τούρκους εξαιτίας των ομοιοτήτων τους Αράβων. Η λ. Αγαρμπός προέρχεται από το μτγν. κύρ. όν. "Aγap (< εβρ. Hagar «εγκαταλειμμένη»), η οποία ήταν, σύμφωνα με την Π.Δ., μητέρα του Ισμαήλ, γενάρχη των Αράβων (Γένεσ. κεφ. 17 και 21)].

αγαρμπός, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει συμμετρία και κομψότητα: ~ κτήριο | περάτνια | κίνηση ΣΥΝ. άκομος, ακαλαίσθητος, άμορφος 2. αυτός που δεν εφαρμόζει σσιτά: πολύ ~ αυτό το ρούχο πάνω της ΣΥΝ. ασουλούπωτος 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει λεπτότητα και διακριτι-

κόττητα: ~ *τρόποι* | *συμπεριφορά* | *ενέργεια*. — άγαρμπα επίρρ., **αγαρ-μπος**ών (η).

[ETYM₂ < α- σφρητ. + γάρμπος < ιταλ. garbo «χάρη, κομψότητα» < φρανκον. garawep «στολίζω»]. **αγάς** (ο) {αγάδες} 1. πολιτικός και στρατιωτικός αξιωματούχος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ΣΥΝ. τοπάρχης, αυθέντης- ΦΡ. (α) (ει-ρον.) *θα σε βάλουν αγά στο κεφάλι* μας; θα ελέγχεις τη ζωή μας; (β) (παροιμ.) *σφάζει με αγά μου ν' αμάσω* βλ. λ. *αμάζω* 2. (συνεκδ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται δεσποτικά, με τάσεις ελέγχου και επιβολής ΣΥΝ. δεσποτικός, καταπιεστής, σατράπης, τύραννος 3. (μψ.) πρόσωπο που ζει με οικονομική άνεση, χωρίς φροντίδες και έγνοιες: ζει | *κάθεται* | *περνάει σαν* ~ ΣΥΝ. πασάς, (σκαπτ.) *καλοπερασάκις*. [ETYM₂ μεσν. < τουρκ. aga «διοικητής»].

αγάς - μπές - πασάς - σουλτάνος. Αξίζει να παρατηρηθεί ότι οι εμπειρίες του ελληνικού λαού από τη σκλαβιά στους Τούρκους, ιδ. σε αυτούς που ασκούσαν εξουσία, ταυτίστηκαν στη συνείδηση και εκφράστηκαν στη γλώσσα μας ως συνώνυμα της χλιδής, της ραστώνης, της απραξίας και γενικά ως ειρωνικής και μειωτικής σημασίας εκφράσεις.

αγαστός, -ή, -ό (λόγ.) θαυμαστός, άξιος θαυμασμού: ~ *συνεργασία* | *σύμνοια* (βλ. λ.) | *ομορφονία*.

[ETYM₂ αρχ. < θ. άγασ- (πβ. αόρ. *ήγασ-άμην*) τ. του *άγαμαι* < *άγαν* (βλ. λ.)].

αγγαρεία (η) {αγγαρειών} 1. η καταναγκαστική εργασία ή η υπηρεσία που δεν πληρώνεται: στην Κατοχή οι Γερμανοί *μάζευαν* ~ (έπαιρναν τυχαία ανθρώπους από τον δρόμο, για να τους στείλουν να δουλέψουν κάπου) 2. ΚΟΙΝΩΝΙΑ. πρόσθετη εργασία που παρείχαν κατά τον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα οι δουλοπάροικοι στον οικο του γαιοκτήμονα (του φεουδάρχη) επιπλέον εκείνης που προσέφεραν στις γαιοκτησίες του 3. ΣΤΡΑΤ. (αργκό) βαριά εργασία, επιπλέον της κανονικής στρατιωτικής υπηρεσίας 4. (συνεκδ.) τα πρόσωπα που εκτελούν την παραπάνω εργασία: η ~ *θα καθαρίσει τις τουαλέτες* 5. (γενικότ.) κάθε εργασία ή πράξη που γίνεται παρά τη θέληση μας, χωρίς ενδιαφέρον ή ευχαρίστηση: *θεωρείς* ~ *να πλύνεις ένα πιάτο*; 6. (ως επίρρ.) ως καταναγκαστική εργασία, χωρίς καμιά ευχαρίστηση ή ενδιαφέρον: *ό,τι κάνει, το κάνει* ~.

[ETYM₂ μινν. < *άγγαρειώ* (βλ. λ.). Η σημ. «μετάδοση μηνύματος μέσω έρπουτου αγγελιαφόρου» μετέπεσε στη σημ. της υποχρεωτικής, καταναγκαστικής εργασίας, η οποία εκτελείται χωρίς αμοιβή με τη μορφή αυτή η αγγαρεία θεσμοποιήθηκε στην Αίγυπτο, τη Ρώμη και στο Βυζάντιο].

άγγαρεύω ρ. μετβ. {άγγάρ-εινα, -εύηκα, -εμένος} επιβάλλω (σε κάποιον) αγγαρεία, επιφορτίζω (κάποιον) με ανεπιθύμητη εργασία: *πήγα να δω τι κάνει και με αγγάρευε να φυλάζω το μωρό* ΣΥΝ. φορτώνω. — **αγγόρεμα** (το).

[ETYM₂ μινν. < αρχ. *άγγαρος* < περσ. αντίστοιχη λ. που σημαίνει «έφιππος ταχυδρόμος» < ακκαδ. agru «μυθοφόρος»]. Η σημ. «επιβάλλω καταναγκαστική εργασία» οφείλεται στο δικαίωμα που είχαν οι *άγγαροι* να απαιτούν τέτοιον είδους εργασία, προκειμένου να διεκπεραιωθούν τα βασιλικά μηνύματα].

αγγειακός, -ή, -ό ANAT. αυτός που σχετίζεται με τα (αιμοφόρα) αγγεία: ~ επεισόδιο.

αγγειίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των αγγειακών τοιχωμάτων.

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angitis].

αγγείο (το) (λαϊκ.) 1. το αγγείο (βλ. λ.)- ΦΡ. (παροιμ.) *το αμύ το ζίδι το αγγείο του χαλάει* | *στ' αγγείο του βράζει* ο οζύθυμος άνθρωπος βλάπτει τον ίδιο του τον εαυτό 2. (σπαν.) το καθοίκι 3. (μψ.) κακός, ανέντιμος άνθρωπος. καθοίκι.

αγγείο (το) 1. δοχείο για τη φύλαξη ή τη μεταφορά (υγρών), κυρ. για επαγγελματική ή οικιακή χρήση: *πήλινο* | *πορσελάνινο* | *πλατύ* | *στενό* - ΣΥΝ. βάζο, κανάτι, στάμνα 2. κάθε αρχαίο δοχείο ως αρχαιολογικό εύρημα: *έκθεση αγγείων του 5ου αι. π.Χ.* || *αττικό* | *κυκλαδικό* | *ερυθρόμορφο* | *μελανόμορφο* ~ 3. κάθε διακοσμητικό δοχείο ΣΥΝ. βάζο · 4. ANAT. κάθε αγωγός του οργανισμού, όπως οι αρτηρίες ή οι φλέβες, που περιέχει και μεταφέρει αίμα ή άλλο σωματικό υγρό: *αιμοφόρο* | *λεμφικό* - || *στεφανιαία αγγεία* (βλ. λ. *στεφανιαίος*) 5. λεπτός φυτικός αγωγός, σωλήνας για τη μεταφορά διαφόρων ουσιών μέσα στο φυτό: *τριχοειδή* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ, *μεταγγίζω*. [ETYM₂ < αρχ. *άγγειον*. Αρχικός υποκ. του αρχ. *άγγος* «δοχείο» (> **άγγέσ-ιον* «μικρό άγγος» > *άγγειον*), η λ. *άγγειον* το αντικατέστησε τελικά στη χρήση. Η λ. *άγγος* είναι αγν. επίμυο].

αγγειοβρίθης, -ής, -ές [1891] {αγγειοβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. (για όργανο, ιστό, όγκο) που έχει πλούσια αγγείωση. — **αγγειοβρί-θεια** (η) [1891]. [ETYM₂ < *αγγείο*- + *-βριθής* < *βριθώ*].

αγγειογραφία (η) [1846] {αγγειογραφιών} 1. (α) η τέχνη του διακοσμητή αγγείων (β) η ζωγραφική διακόσμηση αγγείων: η *αττική* ~ 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. η μελέτη των παραστάσεων αρχαίων αγγείων · 3. ΙΑΤΡ. η ακτινολογική εξέταση των αιμοφόρων αγγείων ή των λεμφαγγείων μετά τη χορήγηση σκιαγραφικού διαλύματος. — **αγγειογραφικός**, -ή, -ό.

[ETYM₂ Η ιατρ. σημ. αποτελεί Ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. angiographie].

αγγειογράφος (ο/η) [1884] 1. πρόσωπο που διακοσμεί αγγεία με ζωγραφικές παραστάσεις · 2. (το αρσ.) ΙΑΤΡ. ακτινολογική συσκευή για εκτέλεση αγγειογραφιών (βλ. λ.).

αγγειοδιαστολή (η) ΦΥΣΙΟΛ. διαστολή των αιμοφόρων αγγείων, ANT.

αγγειοσυστολή. — **αγγειοδιασταλτικός**, -ή, -ό. [ETYM₂

Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vasodilatation].

αγγειοκαρδιογραφία (η) {αγγειοκαρδιογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινογραφική εξέταση της καρδιάς και των αιμοφόρων αγγείων της μετά από ενδοφλέβια ένεση σκιαγραφικής ουσίας αδιαφανούς στις ακτίνες Χ. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiocardiology].

αγγειοκινητικός, -ή, -ό [1879] ANAT. αυτός που ρυθμίζει τη διάμετρο των αιμοφόρων αγγείων, όπως λ.χ. συγκεκριμένα νεύρα: αυτός που σχετίζεται με τις συσπάσεις αγγείων: ~ *νεύρα* | *συμπόματα*. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vasomoteur].

αγγειολογία (η) [1846] 1. ANAT. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τα αιμοφόρα αγγεία και τα λεμφαγγεία · 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των αρχαίων αγγείων. — **αγγειολόγος** (ο/η) [1896], **αγγειολογικός**, -ή, -ό [1846]. [ETYM₂ ο όρ. της ανατομίας είναι ήδη αρχ. (< *άγγειον* + *-λογία* < *λόγος*), ενώ η αρχαιολογική σημ. αποτελεί Ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. angiologie].

αγγειοπάθεια (η) {αγγειοπαθειών} κάθε πάθηση των αιμοφόρων αγγείων.

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiopathy].

αγγειοπλαστική (η) [1873] 1. η τέχνη της κατασκευής αγγείων ΣΥΝ. κεραμεική · 2. ΙΑΤΡ. επιδιορθωτική χειρουργική επέμβαση σε αιμοφόρο αγγείο με την εμβολή καθετήρα με ρουσκοτική προεξοχή (κοινώς «μπάλονάκι») για τη διάνοιξη ή την τμηματική αντικατάσταση του αγγείου. — **αγγειοπλαστικός** (ο) [1885] (σημ. 1). [ETYM₂ Στην ιατρ. σημ. η. αποτελεί Ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. angioplasties]

αγγειοσάρκωμα (το) {αγγειοσαρκόμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος, που προέρχεται από αγγειακούς ιστούς: οι δερματικές εκδηλώσεις του αποτελούν το σάρκωμα Kaposi (ενδημικό σε χώρες της Μεσογείου ή επιδημικό σε ασθενείς με AIDS). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiosarcoma].

αγγειόσπασμος κ. **αγγειοσπασμός** (ο) η νευρική σύσπαση των αρτηριακών αγγείων. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vasospasm (νόθο συνθ.)].

αγγειόσπερμα (τα) BOT. γένος φυτών στα οποία τα σπέρματα σχηματίζονται μέσα σε ένα κλειστό όργανο (αγγείο), τον ύπερο (βλ. λ.)-τέτοια φυτά είναι το χαμομήλι, η παπαρούνα, η οξιά, η λεύκα κ.ά. ANT. γυμνόσπερμα. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. angiosperma].

αγγειοσύσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η αιφνίδια στένωση των αιμοφόρων αγγείων ως αποτέλεσμα σπασμού του μυϊκού χιτώνα τους, υπό την επίδραση νευρικών ή φαρμακευτικών παραγόντων. [ETYM₂ Απόδ. του Ελληνογενούς αγγλ. angiostenosis].

αγγειοσυστολή (η) ΦΥΣΙΟΛ. η συστολή των αιμοφόρων αγγείων προς διατήρηση ή αύξηση της πίεσης του αίματος ANT. αγγειοδιαστολή.

— **αγγειοσυσταλτικός**, -ή, -ό.

[ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vasoconstriction].

αγγειοχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. ο χειρουργικός τομέας της ιατρικής, που περιλαμβάνει εγχειρήσεις στα αγγεία. — **αγγειοχειρουργός** (ο/τ), **αγγειοχειρουργικός**, -ή, -ό.

αγγείωμα (το) [1895] {αγγειώμ-ατος | -ατα, -άτων} το αιμαγγείωμα (βλ. λ.). —

αγγειωματώδης, -ης, -ές. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. angioma].

αγγείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσων} ANAT. η κατανομή του αγγειακού δικτύου μέσα σε ένα όργανο.

Αγγέλα (η) γυναικείο όνομα.

αγγελάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (υποκ.) 1. ο μικρός άγγελος (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) μικρών διαστάσεων διακοσμητικό ομοίωμα αγγέλου: στόλισαν το χριστουγεννιάτικο δέντρο με *αγγελάκια*.

αγγελία (η) {αγγελιών} 1. η διατύπωση και μεταβίβαση είδησης, μηνύματος, πληροφορίας (ειδικότ.) σύντομη καταχώριση σε έντυπο: *καλλιτεχνική* | *έγγραφο* | *χαρμόσυνη* | *επίσημη* | *ροζ* | *πρωτότυπη* ~ || ~ *θανάτου* | *μέλλοντος γάμου* (υποχρεωτική δημοσιοποίηση της πρόθεσης τελέσεως γάμου) || *κοινές* ~ (για γνωστοποίηση κοινωνικών γεγονότων, βαπτίσεων, αρραβόνων κ.λπ.) || *μικρές* ~ (οι καταχωρίσεις στον ημερήσιο ή περιοδικό τύπο με πληροφορίες για αγορές, πωλήσεις, μισθώσεις εργασίας κ.λπ.) || *αγγελίες προς ναυτιλλομένους* (είδησεις από το ραδιόφωνο για θέματα ασφαλείας του πλου) || *βάζο* ~ στην *εφημερίδα* ΣΥΝ. γνωστοποίηση, ανακοίνωση, μήνυμα 2. η διαφημιστική κοινοποίηση: η ~ *της εταιρείας προκάλεσε αίσθηση* ΣΥΝ. διαφήμιση, ρεκλάμα.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «είδηση, μήνυμα», < *άγγελος* (βλ. λ.). Η σημ. της διαφημιστικής αγγελίας αποτελεί απόδ. ξέν. όρων, πβ. γαλλ. publicité, αγγλ. advertisement].

αγγελιάζομαι ρ. αμετβ. {αγγελιάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βλέπω το όραμα του «άγγελου μου» (βλ. λ. *άγγελος*), του Χάρου λίγο πριν ξεφυγίσω, ψυχορραγώ ΣΥΝ. ψυχομαχώ, πνέω τα λούσθια. — **αγγελία-σμα** (το). [ETYM₂ < *άγγελος* + *-ιάζομαι*, πβ. κ. *ψυλλ-ιάζομαι*].

αγγελιαφόρος Αρ-Εν-Ει (RNA) (το) → Αρ-Εν-Ει

αγγελιαφόρος κ. (εσφαλμ.) **αγγελιοφόρος** (ο/η) απεσταλμένος που έχει ως αποστολή τη διαβίβαση αγγελίας, είδησης ή διαταγής: ο - *του στρατηγού* || *ειδικός* | *έκτακτος* | *έμπιστος* | *επίσημος* ~ ΣΥΝ. μα ντατοφόρος, απεσταλμένος.

[ETYM < αρχ. *αγγελιαφόρος* < *αγγελία* + *-φόρος* < *φέρω*].

αγγελιαφόρος ή αγγελιοφόρος Η λ. **αγγελιαφόρος** (με -α-) είναι

πανάρχαιη- πρωτοαπαντά στον Ηρόδοτο, χρησιμοποιούμενη για να δηλώσει τόσο τον συνήθη κομιστή μηνυμάτων όσο και ειδικότερα - προκειμένου για τους Πέρσες- τον έμπιστο απεσταλμένο (θαλαμηπόλο) που ανήκε στη βασιλική ακολουθία, ο τ. **αγγελιοφόρος** (με -ο-) είναι νεότερος, προσωποποιημένος στο πρότυπο των συνθέτων με το συνθετικό φωνήεν -ο-, που απαντά στα περισσότερα συνθέτα πβ. *γενειοφόρος, ανθοφόρος, ψηφοφόρος, αχθοφόρος, ελπίδοφόρος* κ.τ.ό.

Αγγελική (η) γυναικείο όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο.

[ETYM. μτγν. κύρ. ὄν., θηλ. τού επιθ. *αγγελικός*].

αγγελική (η) αρωματικό φυτό με ασπροκίτρινα λουλούδια' μέρη του φυτού χρησιμοποιούνται στην ποτοποιία, την αρωματοποίηση και την παρασκευή αρωματικών ζαχαρωτών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ. < νεολατ. *angelica*].

αγγελικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους αγγέλους: ~ *ρομαίος* | *μινωϊά* | *τάξεις* | *φως* ΣΥΝ. *χερουβικός* ΦΡ. *αγγελικό* σχήμα το μοναχικό σχήμα 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστο οπτικό ή ακουστικό συναίσθημα, που μοιάζει με άγγελο ως προς την ομορφιά: ~ *κορμί* | *ματιά* | *πρόσωπο* | *χαμόγελο* | *βλέμμα* | *μορφή* | *φωνή* ΣΥΝ. *αγγελιομορφος* 3. (μτφ.) αυτός που μοιάζει με άγγελο ως προς την καλότητα: ~ *χαρακτήρας* | *ψυχή* | *έκφραση* ΑΝΤ. *σατανικός, διαβολικός, μοχθηρός, ύπουλος*. — **αγγελικά** επίρρ.

αγγελιοδοσία (η) {αγγελιοδοσιών} η επί πληρωμή κατάθεση αγγελίας στον Τύπο προς δημοσίευση.

αγγελιοδότης (ο) [1865] {αγγελιοδοτών} αυτός που καταθέτει στον Τύπο διαφημιστική αγγελία προς δημοσίευση.

αγγελιοσημο (το) {αγγελιοσημ-ου | -ων} το ποσοστιαίο τέλος που επιβάλλεται στο τίμημα κάθε διαφήμισης ή δημοσίευματος που καταχωρίζεται «επί πληρωμή» στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο, καθώς και σε κάθε διαφήμιση που γίνεται από τα ραδιοτηλεοπτικά δίκτυα. [ETYM. < *αγγελία* + -σημο < *σημα*, πβ. κ. *γραμματό-σημο*].

αγγελιοφόρος (ο) -> αγγελιαφόρος
αγγέλλω ρ. μετβ. (ήγγ-εϊλα, αγγέλ-θηκα, -μένος) μεταβιβάζω αγγελία, είδηση- (συνήθ. μτφ.) προμηνύω ή αναγγέλλω: τα *χειλιόνα αγγέλλουν τον ερχομό της άνοιξης* ΣΥΝ. *ανακοινώνω, γνωστοποιώ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. αρχ. < *αγγέλλω* < *άγγελος* (βλ. λ.)].

αγγέλω: σύνθετα. Το αγγέλλω ανήκει στις χαρακτηριστικές περιπτώσεις ορισμένων παραδεδομένων ρημάτων που, ενώ δεν πολυχρησιμοποιούνται ως απλά, εξακολουθούν να έχουν μεγάλη χρήση ως σύνθετα με διάφορα προρρηματικά. Στην προκειμένη περίπτωση έχουμε: *αναγγέλλω - προαναγγέλλω, απαγγέλλω, εξαγγέλλω - προεξαγγέλλω, επαγγέλλομαι, καταγγέλλω - αντικαταγγέλλω, παραγγέλλω - αντιπαραγγέλλω*.

Ας σημειωθεί ότι διπλό λ (-λλ-) υπάρχει μόνο στους τ. τού ενεστώτα και τού παρατατικού τού ρήματος: *παραγγέλλω, παρήγγελλα, (θα) παραγγέλλεται, παραγγελλόταν* όλοι οι άλλοι χρόνοι (*παρήγγειλα, θα παραγγείλω, έχω παραγγείλει*) και όλα τα ομόρριζα τού ρήματος γράφονται με ένα -λ-: *αγγέλος, αγγελία, αγγελικός, αρχάγγελος, παραγγελία, εισαγγελία, καταγγελία* κ.τ.ό.

άγγεμα (το) {αγγέμ-ατος | -ατά, -άτων} η μεταδιδόμενη είδηση: *το ~ της νίκης έφτασε στην Αθήνα το πρωί* || ~ *χαράς* || *χαρμόσυνο* | *θλιβερό* | *αφηνίδιο* | *συγκλονιστικό* | *ελπίδοφορο* ~ ΣΥΝ. *μαντάτο, νέο, αγγελία, μήνυμα, αναγγελία*. [ETYM. αρχ. < *άγγελλω*].

αγγελοθωροφ ρ. {αγγελοθωρείς... | αγγελοθωρήσα} (λαϊκ.) βλέπω τον άγγελο τού θανάτου μου ΣΥΝ. *ψυχορραγώ, αγγελιάζομαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

αγγελοκάτωτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι φτειαγμένος σαν άγγελος, ωραίος, αρμονικός: ~ *νέος* | *πρόσωπο* | *σώμα* ΣΥΝ. *αγγελιομορφος* 2. (λογιστ.) αυτός που έχει πλαστεί από αγγέλους: ~ *στεφάνι* ΣΥΝ. *θειικός, ουράνιος*. Επίσης **αγγελοκαμωμένος**

αγγελομορφος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει μορφή ωραία σαν των αγγέλων.

αγγελοπρόσωπος, -η, -ο αυτός που έχει αγγελικό πρόσωπο, ωραίο και καλοσυνάτο.

Άγγελος (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM. < αρχ. *άγγελος*. Παρότι η λ. χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα και στην Αρχαία, ο ρόλος των αγγέλων στη χριστιανική θρησκεία συνέβαλε στην επέκτασή της

αγγέλος (ο) {αγγέλ-ου | -ων, -ους} 1. ΘΡΗΣΚ. καθέννας από τους επουράνιους ακολουθούς τού Θεού: (ειδικότ.) κάθε άυλο πνευματικό όν που εντάσσεται στο κατώτερο ιεραρχικά από τα εννέα τάγματα (Σεραφείμ, Χερουβείμ, Θρόνοι, Κυριότητες, Εξουσίες, Δυνάμεις, Αρχές, Αρχάγγελοι, Άγγελοι) ΦΡ. (α) *ο άγγελος μου* ο άγγελος τού θανάτου μου, ο Χάρος: *οραματίζομαι* | *βλέπω τον άγγελο μου* (β) *φύλακας άγγελος* (ι) ΕΚΚΛΗΣ. το αγαθό πνεύμα που παρακολουθεί, προστατεύει και καθοδηγεί τους ανθρώπους: *είχαν φύλακα άγγελο και δεν έπαθαν τίποτε κατά τη σύγκρουση* (ii) (μτφ.) κάθε πρόσωπο που προστατεύει και βοηθεί κάποιον άλλον: *ο μεγάλος του αδελφός είναι ο ~* τού ΣΥΝ. *προστάτης, βοηθός* (γ) *οίριε τού αγγέλου του νερό δεν δίνει* για άνθρωπο υπερβολικά φιλάργυρο 2. (μτφ.) πρόσωπο που συμβολίζει το καλό σε συγκεκριμένη περίπτωση, κατ' αντιδιαστολή προς άλλο που συμβολίζει το κακό (διάβολος): *αντικατέστησε τον ~ της ενότητας τού λαού με τον διάβολο της διχόνοιας* 3. (μτφ.) το πρόσωπο που ενσαρκώνει ένα μήνυμα: ~ *ειρήνης* | *χαράς* | *σπηριας* || *ήρθε*

ως ~ *ελπίδων* | *οιέθρου* · 4. ΦΙΛΟΛ. πρόσωπο τής αρχαίας τραγωδίας, τού οποίου ο ρόλος είναι να μεταφέρει γεγονότα που συνέβησαν μακριά από τους παρόντες στη σκηνή σε αυτούς (πβ. λ. *εξάγγελος*) 5. αυτός που μεταφέρει αγγελία, μήνυμα, ιδ. από τον Θεό στους ανθρώπους: *τον επισκέφθηκε ~ Κυρίου* || ~ *εξ ουρανού* | *τού θανάτου* (ο Χάρος) | *απόλειας* (ο Εωσφόρος): ΦΡ. **άγγελος κακών** (*επών*) το πρόσωπο που κομίζει δυσάρεστη είδηση: *δεν θέλω να γίνω ~, αλλά φοβούμαι πως πρέπει να σας ανακοινώσω κάτι πολύ δυσάρεστο* 6. κάθε συμβατική και συμβολική απεικόνιση αγγέλου (σημ. 5) ως φτερωτού ανθρώπου: *ο σκηνοθέτης εμφάνισε τους ηθοποιούς με κοστούμια αγγέλων* 7. (μτφ.) πρόσωπο με ποιότητα ιδιοτήτων τόσο υψηλή όσο η ποιότητα των ιδιοτήτων που γενικά αποδίδονται σε έναν άγγελο, όπως η ομορφιά, η αγνότητα και η καλότητα: ~ *αυτό το κορίτσι!* ΦΡ. **φταιάγγω** | **ζωγραφίζω αγγέλους** δημιουργώ αριστουργήματα, φταιάγγω τέλεια πράγματα 8. (οικ.) ως προσάρθρωση στοργής: *άγγελε μου!* · 9. ΝΟΜ. πρόσωπο το οποίο απλώς μεταφέρει τη δήλωση βουλήσεως τού δικαιοπρακτούντος προσώπου, χωρίς να εκφράζει ο ίδιος δήλωση βουλήσεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ο διαβιβάζων ειδήσεις», *αγν.* ετύμου, πθ. δάνειο. Η σημ. «αγγελιοφόρος τού Θεού» είναι ήδη αρχ., ωστόσο η χρήση αυτή γενικεύθηκε κατά τη χριστιανική εποχή, οπότε η λ. συνδέθηκε με την αντίστοιχη εβρ. *mal'akh*. Αν και η λ. θεωρήθηκε συγγενής προς το *σασκρ.* *āngiras* «αγγελιοφόρος, όνομα μυθικών όντων» και προς την ινδουιστική αντίληψη περί αγγέλων, η περιορισμένη θέση των αγγέλων και ο ρόλος τους στην αρχ. ελληνική θρησκεία δεν καθιστούν πιθανή αυτή την εκδοχή. Η φρ. *φύλακας άγγελος* προέρχεται από εκκλιση. ευχή στη Λειτουργία τού Ιωάννου τού Χρυσόστομου: *αγγέλου φύλακα των ψυχών και τών σομάτων ημών*].

αγγελοῦδι (το) {σπάν. αγγελοουδ-ιού | -ιών} 1. (εκφραστ.-συνήθ. ως προσφώνηση) μικρό παιδί όλο αθωότητα, καλότητα και ομορφιά: *κοίτα το, είναι σωστό ~!* || (ναυούρισμα) *κοιμήσου, ~ μου!* 2. (εφρον.) άμειπτος, εντιμότατος άνθρωπος: *έλεγε πως κανέναν πολιτικός δεν είναι ~*. — (υποκ.) αγγελοουδάκι (το). [ETYM. < *άγγελος* + υποκ. επίθημα -ουδί].

αγγελητήριο (το) [1880] {αγγελητήρι-ου | -ων} έντυπη ή έγγραφη αναγγελία γεγονότος, κυρ. κοινωνικού: ~ *γάμου* | *κηδείας* | *βάπτισης* | *μνημόσυνο*.

[ETYM. < *αγγέλλω* + -τήριο, πθ. από φρ. όπως *αγγεληρίο* (έντυπο, μήνυμα) κ.τ.ό.].

άγγιγμα (το) {αγγίγμ-ατος | -ατά, -άτων} 1. η ελαφρά επαφή: η *συνεπής λειτουργεί με απλό ~* ΣΥΝ. *ακούμπημα, (λόγ.) ψάση* 2. ανάλαφρη σωματική προσέγγιση: *ερωτικό ~* ΣΥΝ. *χάδι, (λόγ.) θωπέια* 3. (συνεκδ.) η αίσθηση ή το συναίσθημα που προκαλείται από την επαφή: *ευχάριστο ~* || ~ *από μετάξι* || *το ~ τού θανάτου*. [ETYM. < **άγγικμα* (με αρθρωτική αφομοίωση), από το θ. τού ωορ. *άγγιχα* (ρ. *αγγίζω*)].

αγγίζω κ. (λόγ.) **εγγίζω** (σημ. 1, 2) ρ. μετβ. {άγγι-ζα, -χτικα, -γμένος} 1. πλησιάζω αντικείμενο ή πρόσωπο, ώστε να επέλθει επαφή με αυτό χωρίς την άσκηση δύναμης ή πίεσης πάνω του: ~ *κάτι ελαφρά* | *τροφερά* | *ανεπαίσθητα* | *ανάλαφρα* | *μαλακά* | *άθελα μου* ΣΥΝ. *ακουμπάω, ψαύω* 2. (μτφ.) φθάνω πολύ κοντά σε κάτι, πλησιάζω, τείνω να γίνω σαν κάτι άλλο: *οι απαιτήσεις σου αγγίζουν την υπερβολή* || *οι ισχυρισμοί του αγγίζουν τα όρια του γελοίου* || *μα κομωσία που αγγίζει την τραγωδία* 3. γεύομαι (κάτι), δοκιμάζω: *οι καλεσμένοι ούτε που άγγιξαν τις σαλάτες* 4. έρχομαι σε σεξουαλική επαφή: *τόσον καιρό έρωτος δεσμού και δεν την έχει αγγίξει ακόμη* · (μτφ.) 5. προκαλώ ψυχική συγκίνηση: *εξαιρετική αυτή η παράσταση, μας άγγιξε όλους* ΣΥΝ. *συγκινώ* ΦΡ. (α) **αγγίζω (κάποιον) στην καρδιά** | **την καρδιά (κάποιου)** συγκινώ βαθύτατα και έντονα (κάποιον): *μια ταινία που άγγιξε την καρδιά όλων μας με την τρυφερότητα και την αθωότητα της* (β) **αγγίζω τις εναισθητές χορδές (κάποιου)** αναφερόμαι σε θέμα στο οποίο (κάποιος) έχει ιδιαίτερη ευαισθησία 6. επηρεάζω συναισθηματικά ή συνειδησιακά: η *λασπολογία δεν με αγγίζει* 7. επηρεάζω, μεταβάλλω (τα χαρακτηριστικά κάποιου): *ίδιος κι απαράλλαχτος, σαν να μην τον άγγιζε ο χρόνος* 8. ασχολούμαι με (κάτι), βλέπω από ορισμένη οπτική γωνία: *ο ομιλητής άγγιξε το θέμα από μian άλλη πλευρά* ΣΥΝ. *θίγω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ, *μεταγγίζω*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *εγγίζω*, αρχική σημ. «πλησιάζω, βρισκόμαι κοντά», < *εγγύς*. Το αρχικό α- ερμηνεύεται από τις συνεκφορές να ή *θα εγγίζω*, πχ. *θα εγγίζω > θα 'γγίζω > θ'αγγίζω > αγγίζω*].

ΣΧΟΛΙΟ Χρήσεις τού τύπου «(κάτι) με αγγίζω» ή «δεν με αγγίζω» ή «αγγίζω ένα θέμα» είναι νεολογισμοί (και μάλιστα ξενισμοί) τής τελευταίας Ιοετίας, λ.χ. αυτό δεν με αγγίζει (< γαλλ. *cela ne me touche en rien*), (η *τέχνη*) με αγγίζει (= συγκινεί) (< γαλλ. *l'art me touche*) κ.ά. Έχουν έντονο βιωματικό χαρακτήρα (συναισθηματική χροιά) σε σχέση με τις αντίστοιχες ελληνικές λέξεις (*συγκινώ, α-νιπαρεόχομαι, θίγω* κ.τ.ό.) και σε αυτό οφείλεται η ευρύτερη χρήση στον προφορικό λόγο, στη λογοτεχνία και τη γλώσσα των καλλιτεχνών και των διανοουμένων.

αγγινάρα (η) → αγκινάρα

άγγιχτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν τον έχουν αγγίξει, που δεν έχει έρθει σε επαφή με κάποιον/κάτι: *το φαγητό έμεινε ~ στο τραπέζι* ΣΥΝ. *α-νέπαφος, άθικτος, απείραχτος* 2. (στο μπάσκετ) *καλάθι που μπαίνει χωρίς η μπάλα να αγγίξει τη στεφάνη της μπασκετάς: ~ τρίποντο* || *μπικε άγγιχτο* 3. αυτός που δεν έχει χρησιμοποιηθεί: *επέστρεψε το φόρεμα ~*. — **άγγιχτα** επίρρ.

[ETYM. μεσν. < *άγγιχτος* < *αγγίζω*. Η αρνητική σημ. «άθικτος» οφείλεται στον αναβιβασμό τού τόνου, που οδήγησε ώστε να ληφθεί το α-

ως στερητ.]. **Αγγλία** (η) (αγγλ. England) **1.** γεωγραφική και πολιτική διάκριση του Ηνωμένου Βασιλείου, που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα του νησιού της Μ. Βρετανίας, με πρωτεύουσα το Λονδίνο **2.** (καταχρ.) το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ. λ.). — **Αγγλος** (ο), **Αγγλίδα** (η), **αγγλικός**, -ή, -ό, **Αγγλικά** (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-, **εθνικός**. [ETYM. < μτγν. λατ. Anglia (πβ. αγγλ. England) < Angli «Αγγλοι», ονομασία των βορειογερμανικών φύλων, που μετακινήθηκαν από την Κ. Ευρώπη στις Βρετανικές Νήσους τον 5ο αι. μ.Χ. Η λατ. ονομασία Angli (ήδη στον Τάκιτο) περιέγραφε αρχικώς τους πληθυσμούς της περιοχής Angui στο Σλέσβιχ (Schleswig) της Γερμανίας, που ανάγεται στο αρχ. γερμ. ανγκι «άγκιστρο, γάντζος», αναφέρεται δε στη μορφολογία της περιοχής].

Αγγλία: ορθογραφία. Μολονότι η λ. είναι φυσικά, ξένης προελεύσεως και θα έπρεπε να γράφεται με -γκ- (πβ. *ζούγκλα, μάγκα, πάγκος, ποτίνγκα* κ.τ.ό.), εντούτοις, επειδή είναι πολύ παλιά στην ελληνική γλώσσα (μεσαιωνική), γράφεται ιστορικά με -γγ-. Το όνομα της γλώσσας, ως οσιαστικοποιημένο εθνικό όνομα, γράφεται με κεφαλαίο, όπως και κάθε εθνικό οσιαστικό, ήτοι: Αγγλική (όχι *αγγλική*), όπως και Ελληνική, Γαλλική, Γερμανική κ.τ.ό. Όταν χρησιμοποιείται ως επίθετο, τότε γράφεται κανονικά με μικρό: *αγγλική γλώσσα, αγγλικά έθιμα* (πβ. *ελληνική γλώσσα, ελληνική ιστορία, γαλλική κουζίνα, γερμανική κατοχή* κ.λπ.).

αγγλικανός (ο) [1892], **αγγλικανή** (η) ο χριστιανός που ανήκει στην επίσημη Εκκλησία της Αγγλίας (*Αγγλικανική Εκκλησία*), που αποσχίστηκε τον 16ο αι. από τον ρωμαιοκαθολικισμό και περιλαμβάνει την πλειοψηφία του Αγγλίου και Ιρλανδών χριστιανών. — **αγγλικανικός**, -ή, -ό [1856], **αγγλικανισμός** (ο). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. anglican < μεσν. λατ. anglicanus].

αγγλικός, -ή, -ό → **Αγγλία**
αγγλισμός (ο) [1882] **1.** κάθε γλωσσική ιδιαιτερότητα της αγγλικής γλώσσας (ιδιομορφίες, εκφράσεις, συντακτικά σχήματα κ.λπ.) **2.** κάθε λέξη, φράση ή γλωσσική δομή που εμφανίζεται ως δάνειο και λειτουργεί ως πρότυπο σχηματισμού ανάλογων γλωσσικών δομών σε άλλες γλώσσες **3.** (γενικότερ.) η υιοθέτηση ή μίμηση τρόπων συμπεριφοράς, νοοτροπίας, συνθηκών κ.λπ. χαρακτηριστικών των Αγγλων.

αγγλιστί επίρρ. (λόγ.) στην αγγλική γλώσσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί, **αγγλόγλωσσος**, -η, -ο αυτός που χρησιμοποιεί την αγγλική γλώσσα στην επικοινωνία του ή είναι γραμμένος στην αγγλική γλώσσα: ~ *κείμενο* | *βιβλίο*.

αγγλοθρεμμένος, -η, -ο αγγλοτραφής (βλ. λ.).
αγγλομαθής, -ής, -ές [1893] {αγγλομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μάθει την αγγλική γλώσσα: *ζητείται ~ υπάλληλος*. — **αγγλομάθεσι** (η) [1887].

Αγγλοσαξόνος (ο/η) [1858] {Αγγλοσαξόνων} **1.** ΣΤ. μέλος των γερμανικών φύλων που εγκαταστάθηκαν στην Αγγλία και τη διακυβέρνησαν από τον 5ο αι. μ.Χ. ως τη νορμανδική κατάκτηση (1066) (κατ' αντιδιαστολή προς τους Σάξονες της ηπειρωτικής Ευρώπης) **2.** καθ' σημερινούς Αγγλος/Αγγλίδα, καθώς και βρετανικής καταγωγής Βορειοαμερικανός/-ή. — **αγγλοσαξονικός**, -η, -ό [1869]. [ETYM. < μεσν. λατ. Angli Saxones (πληθ.) < αρχ. αγγλ. Angle Seaxan, βλ. λ. *Αγγλία, Σάξονας*].

αγγλοτραφής, -ής, -ές {αγγλοτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει διαπαιδαγωγηθεί σύμφωνα με τα αγγλικά πρότυπα και έχει αναπτύξει ανάλογη συμπεριφορά: *μιλάει τέλεια τα Αγγλικά-άλλοστε είναι ~ ΣΥΝ. αγγλοθρεμμένος*.

[ETYM. < *άγγλο-* + *-τραφής*, από το θ. του παθ. αορ. *έ-τράφ-ην*, ρ. *τρέφω*].

αγγλοφέρνρ ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μοιάζω εξωτερικά με Αγγλο | **Αγγλίδα** **2.** μιμούμαι ή υιοθετώ τις συνήθειες και τους τρόπους των Αγγλων.

αγγλόφιλος, -η, -ο [1895] **1.** αυτός που έχει φιλική διάθεση προς τους Αγγλους ή την Αγγλία **2.** αυτός που συμβαδίζει με τα αγγλικά συμπεριφέροντα: ~ *πολιτική* | *κόμμα*. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. anglophile (νόθο συνθ.)].

αγγλόφωρος, -η, -ο → -φωρος

αγγόνα (η) → εγγονή

αγγόνι (το) → εγγόνι

αγγονός (ο) → εγγονός

αγγούρι (το) {αγγουρ-ού | -ιών} **1.** ο επιμήκης και κυλινδρικός καρπός της αγγουριάς, με άσπρη ή πρασινοπρή σάρκα, τραγανή και δροσιστική, που τρώγεται ωμή σε σαλάτες ή διατηρημένη σε ξίδι: Φρ. (αρχικό) *σαν αγγούρι* με άκαμπτη και άκομηνη στάση του σώματος: *στέκεται ~ || περπατάει ~* (αρχικό) **2.** καθετί χαρακτηριστικά δύσκολο, κρίσιμο ή απροσπέλαστο: *πολύ ~ τα θέματα των εξετάσεων ΣΥΝ. παλούκι- Φρ. *να βρισκό αγγούρια (μπροστά μου)* συναντώ δυσκολίες: *αν συνεχίσει να μη διαβάζει, θα τα βρει αγγούρια ΣΥΝ. τα βρισκό μπιστούνια* **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πνευματική ή κοινωνική ευελιξία: *καθόταν άγγ ~ και ούτε μιλούσε ούτε χαιρετούσε ~* (!) το ανδρικό γεννητικό όργανο. — (υποκ.) **αγγουρικά** (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-.*

[ETYM. < μεσν. *άγγούρινκ* *άγγούριον*, υποκ. του *άγγουρσκ* *άγουρος* (βλ. λ.), επειδή η σάρκα του καρπού τρώγεται άγουρη, με πρασινοπρή χρώμα. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο αραβ. 'αγυρ].

αγγουριά (η) [μεσν.] ετήσιο ποώδες φυτό που καλλιεργείται για τους

καρπούς του, τα αγγούρια: ανήκει στην ίδια οικογένεια με το καρπούτσι, το πεπόνι, το κολοκύθι.

αγγουρόνερ (το) χυμός αγγουριού, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό πρόσωπου.

αγγουροντομάτα (η) (αντί του *αγγουροντοματοσαλάτα*) {χωρ. γεν. πληθ.} *σαλάτα* με βασικά συστατικά τη ντομάτα και το αγγούρι.

αγδίκωτος, -η, -ο (εκφραστ.-λογοτ.) αυτός για τον οποίο δεν έχουν πάρει εκδίκηση: *ο χαμός της μητέρας του έμεινε ~*. [ETYM. < *ά-*στερητ. + *γδίκειμαι* (πβ. μεσν. *αγδίκητος*) < αρχ. *έκδι-κούμαι*].

Α/Γ.Ε.Α. (ο) Αρχηγός ενικού Επιτ'λ' του Α' ροπορίας.

Α/Γ.Ε.ΕΘ.Α. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Αμυνας.

άγειρος, -η, -ο → άγερος

αγελάδα κ. (λαϊκ.) **γελάδα** (η) **1.** μεγαλόσωμο θηλυκό μηρυκαστικό, που εκτρέφεται για την παραγωγή γάλακτος: το θηλυκό βόδι Φρ. (α) *σαν τη γελάδα που κλοτσά την καρδάρα με το γάλα* για άνθρωπο που από απροσεξία, αδεξιότητα, βιασμένη ή ανυπομονησία καταστρέφει την τελευταία στιγμή κάτι που έχει πετύχει με πολύ μόχθο: *ενώ είχε πείσει όλο τον κόσμο για το δίκιο του, τη τελευταία στιγμή με μια κουβέντα χάλασε τα πάντα ~!* (β) *βρήκε τη γελάδα κι αρμέγει για κάποιον που εκμεταλλεύεται συστηματικά προς όφελος του πρόσωπο ή κατάσταση: *πάτησε τα τριάντα, αλλά δεν λέει να δουλέψει ~, βλέπεις* (γ) *περίοδος ισχνών* | *παχίων* (εσφαλμ. *παχέων*!) *αγελάδων* περίοδος οικονομικής δυσπραγίας, φτώχειας | οικονομικής ευμάρειας, ευημερίας: *το καλοκαίρι είναι για τις τουριστικές επιχειρήσεις η περίοδος των παχίων αγελάδων* **2.** (μτφ.-μειοτ.) *παχιά* και *δυσκίνητη* γυναίκα. — (υποκ.) *αγελαδίτσα* (η). [ETYM. μεσν. < μτγν. *αγέλας*, -άδος < αρχ. *αγέλη*. Η φρ. *αγελαία βούς* «θηλυκό βόδι που ανήκει σε αγέλη» συνέβαλε στη δημιουργία της Π.Δ. (*Γένεσις* 41, 17-36, όπου χρησιμοποιείται η αντίστοιχη εβρ. λ. *pa'ah*) για το όνειρο του Φαραώ, όπου οι επτά παχιές αγελάδες αντιπροσώπευαν επτά έτη αφθονίας, ενώ οι επτά ισχνές συμβόλιζαν επτά έτη πείνας].*

αγελαδάρης κ. **γελαδάρης** (ο) {(α)γελαδάρηδες}, **αγελαδάρης-σα** κ. **γελαδάρισσα** (η) {(α)γελαδάρισσών} **1.** βοσκός αγελάδων ΣΥΝ. αγελαδοκόμος, αγελαδοβοσκός, (λόγ.) βουκόλος **2.** (το αρσ.) ως απόδοση του αμερ. «καουμπού».

αγελαδίνος, -η, -ό κ. **γελαδίνος** **1.** αυτός που παράγεται από αγελάδα: ~ *γάλα* | *κρέας* | *γιοούρτι* ΣΥΝ. *αγελαδίσιος* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αταραξία, πρῶτητα, ο νοσθρός: ~ *βλέμμα* **3.** (μτφ.-σπάν.) αυτός που έχει μεγάλες διαστάσεις: *-μάτια* (μεγάλα, εκφραστικά και υγρά). Επίσης *αγελαδίσιος*, -ια, -ιο.

αγελαδοβοσκός (ο) ο αγελαδάρης.

αγελαδοκόμος (ο) ο αγελαδάρης ή ο αγελαδοτρόφος (βλ. λ.). — **αγελαδοκομία** (η), **αγελαδοκομικός**, -η, -ό. [ETYM. < *αγελάδα* + *-κομος* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω», βλ. κ. *-κομία*].

αγελαδοστάσιο (το) [1895] {αγελαδοστασι-ού | -ων} κλειστός χώρος, κατ'άλληλα διαμορφωμένος, στον οποίο εκτρέφονται αγελάδες για εκμετάλλευση ΣΥΝ. βουστάσιο. [ETYM. < *αγελάδα* + *-στάσιο* (βλ. λ.)].

αγελαδοθρόφος (ο/η) αυτός που ασχολείται με τη συστηματική και επιστημονική συντήρηση, εκτροφή και αναπαραγωγή αγελάδων ΣΥΝ. αγελαδοκόμος. — **αγελαδοτροφία** (η), **αγελαδοτροφικός**, -η, -ό. **α γελαίος**, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που ζει σε κοπάδι: ~ *άλογα ΣΥΝ. κοπαδιαστός* **2.** (μτφ.) (ομάδα ανθρώπων) που συμπεριφέρεται σαν κοπάδι, σαν όχλος: ~ *πλήθη* **3.** αυτός που είναι χαμηλού επιπέδου, που σχετίζεται με τον όχλο: ~ *αισθήματα ΣΥΝ. ευτελής, ασήμαντος, τού σωφρο* **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τη συμπεριφορά κοπαδιού, από αστάθεια και μαζικότητα: ~ *ζωή* | *ήθος*. — *αγελαί-α* | *-ως* επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσάμιντορας*. [ETYM. < αρχ. *αγελαίος* < *αγέλη*].

αγέλαστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν γελαίει: *- πρόσωπο* **2.** αυτός που δεν είναι ποτέ χαρούμενος: ~ *άνθρωπος* ΑΝΤ. *γελαστός*. — *αγέλαστα* επίρρ. [μεσν.].

αγέλη (η) {αγελών} **1.** πλήθος ζώων του ίδιου είδους, που ζουν και μετακινούνται μαζί: ~ *λύκων ΣΥΝ. κοπάδι* **2.** (μτφ.-μειοτ.) κάθε ανοργάνωτο, άβουλο και ισοπεδωτικά απρόσωπο πλήθος ανθρώπων: ~ *οπαδών* | *ψηφοφόρων ΣΥΝ. μπουλούκι, μάζα*. [ETYM. αρχ. < *άγω* «οδηγώ». Από τη σημ. των βοοειδών η λ. προσδιόρισε αργότερα κάθε είδους ποίμνια].

αγεληδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** με τρόπο που θυμίζει ή χαρακτηρίζει αγέλη ΣΥΝ. *κοπαδιαστά, ομαδικά, μαζικά* **2.** (ειρων.) *κατά μεγάλες ομάδες, μαζικά: οι ψηφοφόροι προσηλάθαν στις κάλπες - ΣΥΝ. αθρόα, μαζικά*. [ETYM. αρχ. < *αγέλη* + *επίρρ. επίθημα -ηδόν* (βλ. λ.)].

Α/Γ.Ε.Ν. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Ναυτικού.

αγένειος (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η προσβλητική συμπεριφορά, η έλλειψη διακριτικότητας ή παράβαση των κανόνων καλής συμπεριφοράς: *είναι ~ να κάνει τόσο προσωπικές ερωτήσεις ΣΥΝ. αδιακρισία, χοντροκοπία* ΑΝΤ. *ευγένεια, διακριτικότητα*.

[ETYM. Το αρχ. *αγένεια* είχε τη σημ. «ταπεινή καταγωγή». Βλ. λ. *αγενής*].

αγένειος, -ος, -ο **1.** αυτός που δεν έχει γένια **2.** αυτός που δεν έχει τριχοφυΐα στο πρόσωπο, έφηβος, ανήλικος (πβ. λ. *αμοστάκος*).

[ETYM. αρχ. < *ά-*στερητ. + *γένειον*].

αγενής, -ής, -ές {αγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αγενέστ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αγένεια ΣΥΝ. αδιάκριτος, ανάγωγος, αναίδης, άξεστος, χυδαίος, απολίτιστος· **2.** ΒΙΟΛ. **αγενής αναπαραγωγή** η αναπαραγωγή κατά την οποία τα νέα άτομα δημιουργούνται από τον έναν μόνο γονέα, χωρίς τον σχηματισμό γαμετών ΣΥΝ. μονο-γονία ANΤ. εγγενής αναπαραγωγή, αμιγονία. — αγενώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. προηγουμένως.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «έξων ταπεινή καταγωγή», < ά- στερητ. + γένος. Η σημερινή σημ. της λ. οφείλεται στη σημασιολογική εξέλιξη του αντωνύμου *ευγενής* (βλ.λ.).]

αγέννητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (παθ.) αυτός που δεν έχει γεννηθεί ακόμη (β) (ενεργ.) (για ζώο) αυτός που δεν έχει γεννήσει **2.** ΦΙΛΟΣ, αυτός που προϋπάρχει αιώνια, που δεν έχει γεννηθεί από κάποιον: *ο Θεός είναι* ~ ΣΥΝ. αυθύπαρκτος.

αγέννος, -η, -ο **1.** (σπάν.-λαϊκ.) αυτός που δεν έχει γεννήσει ακόμη **2.** αυτός που δεν έχει γεννηθεί ακόμη ΣΥΝ. αγέννητος.

αγέρας (ο) → αέρας

αγέραςτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν γεννά, που δεν υποβάλλεται σε βιολογική φθορά: ~ *ομορσία* | *πρόσωπο* ΣΥΝ. (λόγ.) αειθαλής, ακμαίος ANΤ. γερασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που διατηρεί τη δύναμη και την ποιότητα των ιδιοτήτων του αναλλοίωτος: ~ *δόξα* | *φιλία* | *αγάπη*. — αγέραστα επίρρ. [ETYM. < α- στερητ. + μεσν. *γεράω* «γενρών», άσχετο προς το αρχ. *αγέραστος* «αυτός που δεν βραβεύτηκε»].

αγέρι (το) {αγερίου | χωρ. πληθ.} (κυρ. λογοτ.) χαμηλής εντάσεως, απαλός, ευχάριστος άνεμος, πνοή ανέμου: το ~ *μάς χιάσσε* το *πρόσωπο* ΣΥΝ. αύρα, αεράκι. Επίσης αέρι [μεσν.]. [ETYM. < μεσν. *αέρι*(ν) < αρχ. **αέριον*, υποκ. του *αήρ*, με ανάπτυξη ευ-φωνικού -y-, πβ. *αγέρας*, *ακούγο*, *άγουρος* (< *άω-ρος*)].

αγέριος (το) → αερίκι

αγερίος (ο) ΛΑΟΓΡ. η εθμική επίσκεψη ομάδας προσώπων στα σπίτια μιας κοινότητας σε ορισμένες ημέρες, συνήθ. εορτών, για να πουν τραγούδια και να ευχηθούν υγεία και ευτυχία. — *αγερίκος*, -ή, -ό. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «συγκεντρωτής χρημάτων, έρματος», < *αγέριον* «συγκεντρώω» < **ά-γέρ-*/ω < *ά-* αθροιστ. + *-γερ-* «πληθύς», για το οποίο βλ. λ. *αγύρτης*, *αγορά*].

αγέρτος, -η, -ο αυτός που δεν γέρνει, που παραμένει όρθιος ΣΥΝ. ευθύς, αλύγιστος. Επίσης *αγέρτος*.

[ETYM. < α- στερητ. + θ. *γερ-* (p. *γέρνω*) ή *γειρ-* (αόρ. *έ-γειρα*-α) + λη-κτική επίθημα -τος].

αγέροχος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερηφάνεια και επιβλητικότητα: ~ *περπάτημα* | *ύφος* | *κορμοστασιά* | *βλέμμα* | *πολεμιστής* | (μτφ.) *βουνό* ΣΥΝ. υπερήφανος, μεγαλοπρεπής **2.** (καταχρ.) υπερποπτικός, αλαζονικός: ~ *συμπεριφορά*. — *αγέροχα* επίρρ., *αγε-ροχία* (η) [μτγν.].

[ETYM. αρχ., αβββ. επίμου, πθ. συνθ. εκ συναρπαγής (από φράση) < *ά-* αθροιστ. + *γερ.* *γέρας* *εχειν* «τιμημένος, ένδοξος». Στον Όμηρο η λ. παρομοιάζει μόνο θετική σημ. «ευγενής, μεγαλοπρεπής», ενώ η σημ. «αλαζόνιας» εμφανίζεται πρώτη φορά στον Αρχύλοχο (6ος αι. π.Χ.).]

ΣΧΟΛΙΟ Το *αγέροχος* είναι «μέση λέξη» (media vox), έχει δηλ. και καλή (έσημη) και κακή (κακόσημη) σημασία, όπως λ.χ. είναι η λ. *τύχη* (καλή τύχη - κακοτυχία).

A/Γ.Ε.Σ. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Στρατού.

αγεοσία (η) [1807] ελάττωση ή απώλεια της αίσθησης της γεύσης. [ETYM.

Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. ageusia (πβ. μτγν. *άγευστία*)].

άγευστος, -η, -ο [αρχ.] κ. (σπάν.) **άγευστος** **1.** αυτός που δεν έχει γεύση: ~ φαγητό ΣΥΝ. άνοστος, ανούσιος ANΤ. εύγευστος, γευστικός **2.** (μτφ.) οτιδήποτε στερείται ενδιαφέροντος, ώστε να μη συγκινεί: *έζησε μια* ~ *ζωή* ΣΥΝ. αδιάφορος, πληκτικός, ανούσιος **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν γνώρισε κάτι ο στερούμενος εμπειριών ή πείρας: ~ *επιστήμης* | *παιδείας* | *φιλοσοφίας* | *πολεμικής τέχνης* ΣΥΝ. ανίδεος, άπειρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμμεσος*.

αγεφύρωτος, -η, -ο [1841] αυτός που δεν συνδέεται ή δεν μπορεί να συνδεθεί μέσω γέφυρας- (συνήθ. μτφ.) τόσο μεγάλος που αποτρέπει οποιαδήποτε σύνδεση δύο αντίθετων πλευρών: - *διαφορά* | *μισός* | *διάσταση* | *χάος* | *αντίθεσις* | *σχίσμα* | *διαφωρία* ΣΥΝ. χαώδης· ΦΡ. (*μας χωρίζει*) *αγεφύρωτο χάσμα* σε περιπτώσεις στις οποίες υπάρχουν απόψεις ή αρχές εκ διαμέτρου αντίθετες ή ασυμβίβαστες. [ETYM. Η φρ. *αγεφύρωτο χάσμα* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unbridgeable chasm].

αγεογράφος, -η, -ο **1.** αυτός από τον οποίο λείπουν παντελώς ή δεν είναι επαρκείς οι γεωγραφικές γνώσεις: ~ *άνθρωπος* **2.** (περιοχή) που δεν έχει χαρτογραφηθεί- που δεν υπάρχουν για αυτήν επιστημονικά γεωγραφικά στοιχεία: ~ *χώρα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *α- στερητ*.

αγεωμέτρητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν γνωρίζει γεωμετρία και γενικότ. μαθηματικά **2.** αυτός που στερείται βασικών γνώσεων, παιδείας και γενικότ. ορθολογικής, θετικής σκέψης ΣΥΝ. απαίδευτος· ΦΡ. *μηδείς αγεωμέτρητος εισίτω* (μηδείς άγεωμέτρητος εισίτω, σε επιγραφή στην είσοδο της Ακαδημίας του Πλάτωνα) να μη μπει κανείς που δεν γνωρίζει γεωμετρία- (μτφ.) οι απαίδευτοι ή αυτοί που δεν σκέπτονται ούτε ενεργούν με βάση τον ορθό λόγο, είναι ανεπιθύμητοι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *α- στερητ*.

άγημα (το) {αγήμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρή και επίλεκτη ομάδα ειδικής υπηρεσίας ή αποστολής, ιδ. στρατιωτικής: *πυροσβεστικό* | *αποβατικό* | *εξασκούμενο* | *ειδικό* | *επίλεκτο* | *μηχανοκίνητο* ~ ΦΡ. *τιμητικό άγημα* το άγημα που αποδίδει τιμές κατά τη διάρκεια επίσημων τελετών, εκδηλώσεων.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*. [ETYM. < αρχ. *άγημα* | *άγημα*. Επειδή πρόκειται για αρχ. στρατιωτικό

όρο και επειδή η λ. παραδίδεται στην Αρχ. και με δασύ φθόγγο, πιθανότερη φαίνεται η ερμηνεία: *άγημα* < *άγέομαι*, όθρ. τ. του p. *ήγέο-μαι* | *ηγούμαι* «είμαι άγρός, ηγέτης» με την απόραση της λ. *άγω*].

Άγης (ο) **1.** όνομα βασιλέων της αρχαίας Σπάρτης **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης *Άγης* {Άγιδος}.

[ETYM. < αρχ. *Άγης*, -ιδος, πθ. συντεταγμένος τ. του ονόματος *Άγησίλαος* | *Άγησίλαος* (βλ.λ.).]

Άγησίλαος (ο) {-ου κ. -άου} **1.** Βασιλιάς της αρχαίας Σπάρτης (444-361 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.

[ETYM. < αρχ. *Άγησίλαος* (όθρ. όν.) «ο ηγέτης, ο οδηγός του λαού» < *άγησι-* / *ήγησι-* «καθοδήγηση, αρχηγία» (θ. του p. *ηγούμαι*) + *λαός*. Το όν. απαντά και με ψιλή αντί δασείας (*Άγησίλαος*), πράγμα που ίσως οφείλεται σε ανομοίωση προς το ακολουθούσιν -σ- στις δορικές διαλέκτους].

άγια επίρρ. **1.** με αγιότητα, με αγνότητα, σαν άγιος: *έζησε* ~ *2.* σωστά: ~ *έκανε* *που μου το είπες!* ΦΡ. (επιτατ.) *καλά και άγια* πολύ σωστά-συνήθ. λέγεται για να στηρίξει υφολογικά απόρρητη ή εναντίωση του (συν)ομιλήτη προς τα λεγόμενα: ~ *όσα λες, αλλά εξάκολουθείς να έχεις άδικο*.

Άγια-κ. Άγια- λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων που δηλώνει: **1.** αγία της Εκκλησίας (Ορθόδοξης, Ρωμαιοκαθολικής): η *Άγια-Μαρκέλλα* || η *Άγια-Μαρίνα* **2.** τοπωνύμιο ή ναό που φέρει το όνομα αγίας: *επισκέφθηκαν την Άγια-Σοφία* || το *λάβαρο* της *Επανάστασης* του *21* *φωλιάσσει* στην *Άγια-Λαύρα*.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων της Ν. Ελληνικής, που προέχεται από το θηλ. του επιθ. *άγιος*].

αγιάζι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} **1.** το διαπεραστικό κρύο των ξαστερών βραδιών και προνιών του χειμώνα **2.** σχηματισμός υγρασίας ορεινών όψων στο ψύχος της νύχτας: τ' ~ *πάνω στα λουλούδια* ΣΥΝ. όροσοσταλίδες, πάχνη, όροσοσταγός. [ETYM. < τουρκ. ayaz].

αγιάζω p. μετβ. κ. αμετβ. {αγιάζω-α (λαϊκ. άγιασάω), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος}.

♦ (μετβ.) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. (για εκκλησιαστικά πρόσωπα) ασκώ (σε κάτι) προστατευτική ή εξαντιστική επίδραση μέσω ραντισμού, ανάγνωσης ευχής ή ευλογίας, επικαλούμενος τη χάρη και τη δύναμη του Αγ. Πνεύματος: ~ *τα νερά την ημέρα των Φώτων* ΦΡ. *ο σκοπός αγιάζει τα μέσα* (i) για να δικαιολογηθούν πράξεις ή ενέργειες που, ενώ είναι ανήθικες, παράνομες ή κοινωνικός κατακριτέες, επιτελούνται για την επίτευξη ιερού ή υψηλού σκοπού: *έκλεβε για να βοηθάει τους άπορους και έλεγε ότι* ~ (ii) (κατ' επέκτ.-καταχρ.) για να υποστηριχθεί ότι κάθε μέσο είναι θεμιτό, προκειμένου να επιτύχουμε έναν στόχο (ακόμη και ιδιαιτελή): *Και γιατί να μην τον δωροδοκήσω, για να με εξυπηρετήσει;* **-1** ♦ (αμετβ.) **2.** (α) γίνωμα ή αναγνωρίζομαι ως άγιος ή φορέας αγιότητας (β) για πρόσωπο που έχει ταλαιπωρηθεί πολύ: *θ'αγιάσει αυτή η γυναίκα με τα βύσωνα που έχει περάσει* || *αγιάσανε τα χέρια τους να βασάνε τα πινέλα* (Φ. Κόντογλου): ΦΡ. *δεν αφήνω άνθρωπο ν' αγιάσει* (i) με τις πράξεις και τη συμπεριφορά μου σκανδαλίζω, θέτω σε πειρασμό (ii) ενοχλώ κάθε άνθρωπο, σε βαθμό που να τον κάνω να αντιδρά με άσχημο τρόπο, να παραφέρεται **3.** (συνήθ. ως ευχή) μου συγχωρούνται οι αμαρτίες- ΦΡ. (α) ν' *αγιάσουν τα κόκκα-λά σου* | *τα κόκκαλα του πατέρα σου!* επιδοκιμαστικά ή προτρεπτικά για κάτι που έκανε ή πρόκειται να κάνει κάποιος: *καλά τον έκανε* ~! | *βόηθησε με* ~! (β) ν' *αγιάσει το στόμα (κάποιου)* για να δείξουμε με έμφαση ότι επιδοκιμάζουμε τα λόγια (κάποιου), επειδή επιώθησαν την κατάλληλη στιγμή, προς τα κατάλληλα πρόσωπα, με τον πλέον κατάλληλο τρόπο: τους τα *πε έξω απ'τα δόντια και τους έβαλε στη θέση τους*- το *άνθρωπου* (γ) ν' *αγιάσεις* ως θερμή παράκληση ή ενθάρρυνση, προκειμένου κάποιος να πει ή να κάνει κάτι: *πες το μας ε-πιτέλους* ~! (δ) σφάζε με *αγά μου ν' αγιάσω* (i) για όσους δείχνουν παθητική στάση απέναντι σε εχθρικές προκλήσεις, παραιτούμενοι από κάθε προσπάθεια για αγώνα: *μην περιμένεις να αντιδράσει αυτός είναι* ~! (ii) για όσους επιδιώκουν την εξάλειψη ή την πρόκληση συμπαθείας, επιλέγοντας ένα μη υποχρεωτικό, περιτό μάρτυρο: *έχει τη νοσοπία του* ~ και *να μην του ζητούν θυσίες, αυτός θα τις κάνει* **4.** ΕΚΚΛΗΣ. *αγιασμένος* | *ηγιασμένος άρτος και οίνος* ο άρτος και ο οίνος του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας. [ETYM. < μετγν. *αγιάζω* < αρχ. *άγιος*].

Άγια Λαύρα κ. **Άγια-Λαύρα** (η) μονή στην Αζαία, κοντά στα Καλάβρυτα, η οποία συνδέεται ιστορικά με την έναρξη της Επανάστασης του 1821.

[ETYM. < μεσν. *Άγια Λαύρα*, ιστορική μονή που ιδρύθηκε τον 10ο αι. (βλ. λ. *λαύρα*)].

Άγια Λουκία (η) (αγγλ. Saint Lucia) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα την Καστρίς, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής. [ETYM. Το νησί ανακαλύφθηκε από τον Χρ. Κολόμβο στις 13/12/1502, ημέρα εορτασμού της Αγίας Λουκίας].

Άγια Πετρούπολη (η) πόλη της ΒΔ. Ρωσίας- αλλιώς (παλαιότ.) Λένινγκραντ (το).

[ETYM. Απόδ. του γερμ. Sankt Petersburg (κατά λέξη «χωρτό του Αγίου Πέτρου»). Η πόλη ιδρύθηκε το 1703 από τον τσάρο Πέτρο τον Μεγάλο με γερμ. όνομα. Το 1914 η ονομασία εκρωσίστηκε σε Petrograd, ενώ η κομμουνιστική ηγσία τη μετονόμασε σε Leningrad το 1924, έτος θανάτου του Λένιν. Το 1991 κατόπιν δημοψηφίσματος η πόλη επανέ-κτισε το ιστορικό της όνομα].

άγιασμα (το) [μτγν.] {αγιασμά-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το αγιασμένο νερό **2.** η πηγή (και η γύρω περιοχή), στο νερό της οποίας αποδίδονται θεραπευτικές ιδιότητες και ιερότητα: όταν *αφρώσσει*, τον *πήγαν στο* ~ της *Παναγίας* της *Οδηγρίας*.

αγιασματάριο (το) [1767] {αγιασματαρί-ου | -ων} το Μικρό Ευχολό-

γιο που χρησιμοποιείται κατά τις λειτουργίες στις εκκλησίες.
αγιασμός (ο) [μγν.] 1. η τελετή καθαγιασμού, συνήθ. σε εγκαίνια, γιορτές: ο - στην αρχή του σχολικού έτους || ο ~ των υδάτων την ημέρα των Θεοφανίων 2. (ειδικότ.) το ράντισμα με την αγιαστούρα: ο -τής εικόνας 3. (συνεκδ.) το αγιασμένο νερό: έχει πάντα ένα μουκάλι ~ στο ντουλάπι. Επίσης άγιασμα (το) [μεσν.].

αγιαστούρα κ. **αγιασθρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το σκεύος που περιέχει αγιασμό 2. το ματσάκι βασιλικού με το οποίο ο ιερέας ραίνει το εκκλησιασμό. — (λαϊκ.) αγιασματάρι κ. αγιασματέρω (το) (σημ. 1). [ETYM < μεσν. *άγιαστούριν* < μγν. *άγιασθριον* < *αγιάζω*].

αγιατολάχ (ο) {άκλ.} σίτης θρησκευτικός ηγέτης (πβ. λ. σίτης): ο ~ Χομεϊνί, ηγέτης της ισλαμικής επανάστασης στο Ιράν. [ETYM < περσ. *ayat*-Allah «εκπρόσωπος του Αλλάχ» < *ayat* (πληθ. του *aya* «σημείο, θαύμα, μαρτυρία») + Allah «Αλλάχ»].

αγιατρειός, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν μπορεί να θεραπευτεί: ~ ασθένεια | καρδιά | πληγή | καμμός | νοσταλγία | απελπισία | ανία | μαράζι | πλῆξη | έρωτας 2. (μτφ.) αυτός που δεν επιδέχεται διόρθωση, αναπλήρωση: ~ σφάλμα | απόλεια. — σγιάτρεινα επίρρ.

αγιάντος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει οριμάσει: τα φρούτα είναι ακόμη ~ ΣΥΝ. άγουρος 2. αυτός που δεν έχει υποστεί αρκετή ζύμωση: ~ κρασί 3. αυτός που δεν ολοκληρώθηκε ή δεν μπορεί να ολοκληρωθεί, να συντελεστεί.

[ETYM < α- στερητ. + *γινω-μένος* με απόσπαση του θ. κατά τα ρ. σε -όω *Ι-ώνω* (λ.χ. *διορθώνω* - *ασδιόρθωτος*) και ληκτικό επίθημα -*τος*].

άγιο (το) {αγίου | χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. οτιδήποτε (δύναμη, ον ή και βασίλειο), το οποίο, κατά την πίστη των θρησκευόμενων προσώπων, βρίσκεται στον πυρήνα της υπάρξεως και διαφοροποιείται πλήρως από τον κοινό κόσμο εκφράζοντας την υπέρτατη καθολική αξία και το βαθύτερο νόημα της ζωής: το ιερό, κατ' αντιδιαστολή προς το βέβηλο, το καθαρό κατ' αντιδιαστολή προς το ακάθαρτο, το ελεύθερο, μη απαγορευμένο κατ' αντιδιαστολή προς το μιαιρό (βλ. λ. *άγιος*, *ταμπού*, *Βράχμαν*).

άγιο- κ. **αγίο**- κ. **αγί**- ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με κάποιον/κάτι άγιο ή με την Εκκλησία: *αγιο-βασιλιάτικος*, *αγιο-δημητριάτικος*, *αγιο-λόγιο*, *αγιο-ονύμιο*, *αγιο-γράφος*. [ETYM, Α' συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *άγιος*].

αγιοβασιλιάτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον Άγιο Βασίλειο ή την ημέρα της γιορτής του, την Πρωτοχρονιά: ~ πίτα | νόμισμα | φλουρί 2. **αγιοβασιλιάτικα** (τα) μικρά χρισματικά δώρα που προσφέρονται για γιορτή την Πρωτοχρονιά 3. (σικπ.-μειωτ.) αυτός που δεν έχει πραγματική αξία, ο ευτελούς αξίας και ποιότητας: *σπουδαίο ρολόι, ~!* ΣΥΝ. ψεύτικος, ασήμαντος. — **αγιοβασιλιάτικα** επίρρ.

αγιογδύτης (ο) {αγιογδύτών}, **αγιογδύτισσα** (η) {δύσχηρ. αγιογδυ-τισσών} 1. πρόσωπο που κλέβει ιερά αντικείμενα ΣΥΝ. ιερόσυλος 2. (συνήθ. μτφ.) αδιότατος κερδοσκοπος: *μη παλέξεις μ'αυτούς τους ~!* [ETYM < *άγιος* + *-γδύτης* < *γδύνω*].

αγιογράφηση (η) [1885] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ζωγραφική διακόσμηση εκκλησίας 2. η διαδικασία της αγιογράφησης: *λόγω ελλείψεως χρημάτων δεν έχει ολοκληρωθεί η ~ του ναού*. — **αγιο-Υ**ράφηση (το) [1864].

αγιογραφία (η) [1866] {αγιογραφιών} 1.η ζωγραφική απεικόνιση ιερού προσώπου ή παραστάσης από τη θρησκευτική θεματολογία: *ασχολούμαι με την ~ 2.* (συνεκδ.) εικόνα που απεικονίζει ιερό πρόσωπο ή σκηνή από τη θρησκευτική παράδοση: *εκθέτω τις-μου || μια εκκλησία με υπέροχες ~.* [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *hagiographie*].

αγιογραφικός, -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με την αγιογραφία. — **αγιογραφικ-ά** | -ώς επίρρ.

αγιογραφικός², -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αγία Γραφή: ~ *χωρίο* ΣΥΝ. βιβλικός. — **αγιογραφικ-ά** | -ώς επίρρ.

αγιογράφος (ο/η) ζωγράφος αγιογραφιών (φορητών εικόνων, διακοσμητικών παραστάσεων στο εσωτερικό των ναών κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *hagiographe*].

αγιογράφω ρ. μετβ. {αγιογραφείς... | αγιογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ζωγραφίζω εικόνες αγίων ή αγιογραφικά θέματα 2. διακοσμώ (εκκλησίες) με αγιογραφίες.

αγιοδημητριάτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον Άγιο Δημήτριο ή με την ημέρα της γιορτής του 2. **αγιοδημητριάτικο** (το) το χρυσάνθεμο. Άγιοι **Σαράντα** (οι) πόλη της Ν. Αλβανίας (Β. Ηπειρού). [ETYM Η πόλ. (αλβ. *Saranda*) οφείλει την ονομασία της σε ομώνυμο βυζαντινό ναό, ερείπια του οποίου σώζονται κοντά στο λιμάνι].

αγιοκατάξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η τάξη και η σειρά με την οποία αγιογραφείται εσωτερικά ο ορθόδοξος ναός.

αγιοκερί (το) [μεσν.] {αγιοκερ-ιού | -ιών} κερί ναού από καθαρό κερί μελισσών.

αγιοκλήμα (το) {αγιοκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} διακοσμητικό αναρρι-χώμενο φυτό, του οποίου τα άνθη έχουν έντονη μυρωδιά. [ETYM < μεσν. *αγιοκλήμα* < **αγιοκλήμα* < αρχ. αιξ. *αγός* «γίδα» + *κλήμα*, με παρετυμολ. επίδραση της λ. *άγιος*].

αγιολογία (η) [1897] ΘΕΟΛ. ο κλάδος που μελετά την εκκλησιαστική παράδοση και διδασκαλία σχετικά με τους αγίους (τη ζωή και το έργο τους, τις τιμές που τους αποδίδονται κ.λπ.). — **αγιολογικός** (ο), **αγιολογικός**, -ή, -ό [1809], **αγιολογικά** επίρρ.

αγιολόγιο (το) [1882] {αγιολογί-ου | -ών} βιβλίο με διηγήσεις για τη ζωή και τη δράση των αγίων της Εκκλησίας ΣΥΝ. συναξάρι.

Άγιον Όρος (το) [μεσν.] {Άγίου Όρους} 1. αυτοδιοίκηση μοναστική

πολιτεία του ελληνικού κράτους, που καταλαμβάνει το νότιο άκρο της χερσονήσου του Αθω (*Αθωνιάς Πολιτεία*)- οργανώθηκε επίσημα τον 10ο αι. και περιλαμβάνει 20 «κυρίαρχες» ιερές μονές (Μεγίστης Λαύρας, Βατοπαϊνεϊδίου, Ξηροποτάμιου, Σίμωνος Πέτρως, Κουτλού-μουσίου, Σταυρονικήτα, Ιβήρων, Χιλ(ι)ανδαρίου [σερβική], Εσφιγιμέ-νου, Διονυσίου, Παντοκράτορος, Ζωγράφου [βουλγαρική], Δοχειαρίου, Καρακάλλου, Φιλόθεου, Αγ. Παύλου, οσίου Ξενοφάντος, οσίου Γρη-γορίου, Αγ. Πανταλεήμονος [ρωσική], Κωνσταντίνου [ή Κασταμονί-του], σκήτες, ησυχαστήρια κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) όλη η περιοχή του Αθω, στην οποία βρίσκονται οι μονές του Αγίου Όρους, που είναι γνωστή και ως «Περβόλι της Παναγίας».

αγιοποιοί ρ. μετβ. [μεσν.] {αγιοποιείς... | αγιοποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (για την Εκκλησία) ανακηρύσσω (κάποιον) επισήμως άγιο μετά τον θάνατο του 2. (μτφ.) αποδίδω (σε κάποιον) υπερβολικές αρετές, τον εμφανίζω εξιδανικευμένα: *οι αυλικό ιστορικοί συνήθως αγιοποιούσαν τους μονάρχες τους || αγιοποιούν αυτούς που τους υπακούουν και δαμονοποιούν τους αντιπάλους τους* (εφημ.) ΑΝΤ. δαμονοποιοί. — **αγιοποίηση** (η) [1782].

αγιοπολίτης (ο) [μεσν.] {αγιοπολιτών} πρόσωπο που ζει ή κατ'άγεται από την Ιερουσαλήμ (την αγία πόλη).

αγιοπολιτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Ιερουσαλήμ ή τον αγιοπολίτη: ~ *γραφή*.

αγιοπρεπής, -ής, -ές [μγν.] {αγιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αρμόζει σε αγίους ΣΥΝ ιεροπρεπής. — **αγιοπρεπώς** επίρρ. — **αγιοπρέπεια** (η). **Αγιορείτης** [μεσν.] κ. **Αγιοορείτης** (ο) ο μοναχός του Αγίου Όρους, των μονών του Αθω ΣΥΝ. Αθωνίτης. — **αγιορείτικος**, -η, -ο κ. **αγιορείτικος**, -ή, -ό κ. **αγιοορείτικος**, -η, -ο.

Αγιορείτης ή **Αγιορίτης**: Το σωστό είναι **Αγιορείτης**, ως παράγωγο από την αρχ. λ. *ορός* (το) «βουνό», ήτοι *-ορείτης* (< **οροσ-ίτης*)-πβ. αρχ. *όρειος* «ορεινός», αρχ. *όρειάς* «νύμφη των ορέων, των βουνών» και λ. που χρησιμοποιούνται και σήμερα: *ορεινός* (< **οροσ-νός*), και από τον τ. της δοτ. *δρει* (< **όροσ-ι*) τα *ορειχάλκος*, *ορειβάτης* κ.λπ.

άγιος, -ία, -ο (κ. *ά-γιος*, *ά-για*, *ά-γιο*) 1. (στον χριστιανισμό ως χαρακτηρισμός του Θεού, της Εκκλησίας και των Αγγέλων) αυτός που είναι απαλλαγμένος από ηθικές ή άλλες ατέλειες: «~ ο Θεός, - *ισχυρός*, ~ *αθάνατος* *ελέησον ημάς*» (ο «τρισάγιος ύμνος» της Θ. Λειτουργίας, συνοδευόμενος από τους πιστούς με το σημείο του σταυρού) || το ~ *Πνεύμα* (βλ. λ. *πνεύμα*) ΣΥΝ. θεός: ΦΡ. **Κι άγιος ο Θεός** για συχνή και επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα: *όλο δουλειά, δουλειά ~!* || *μια χαρά τα περνάει: φαί, ύπνος, καθιστό ~ 2.* αυτός που σχετίζεται με τον Θεό ή με τη λατρεία του Θεού: η ~ *Τράπεζα* || ~ *μύρο* | *ποτήριο* ΣΥΝ. ιερός, σεπτός: ΦΡ. (α) *άγια χώματα* (ι) οι περιοχές όπου έζησε ο Χριστός (ii) (μτφ.) τα αγαπημένα και ιερά (λόγω της ιδιαίτερης σημασίας που έχουν για κάποιον) εδάφη (της κοιτίδας ενός έθνους ή της ιδιαίτερης πατρίδας κάποιου): *φίλησε τ' ~ της πατρίδας* (β) **Άγια Νύχτα** (ι) η νύχτα της γεννήσεως του Χριστού, καθώς και κάθε νύχτα Χριστουγέννων (ii) (συνεκδ.) (γερμ. die Heilige Nacht) το γνωστό (γερμανικής προέλευσης) χριστουγεννιάτικο τραγούδι: τα *παιδιά τραγουδούν την ~ 3.* (α) **Άγια Γραφή** βλ. λ. *γραφή* (β) **Άγιος Τάφος** ο Πανάγιος Τάφος (βλ. λ. *πανάγιος*) (γ) **Άγιοι Τόποι** οι περιοχές της Παλαιστίνης όπου μαρ-τυρείται ότι διαδραματίστηκαν σημαντικά γεγονότα της ζωής, τα Πά-θη και η Ανάσταση του Χριστού, καθώς και σημαντικά γεγονότα της Π. και της Κ. Διαθήκης: κυρ. η Βηθελέμ, η Ναζαρέτ και τα Ιεροσόλυμα (δ) **Άγια Έδρα** βλ. λ. *έδρα* 4. ΘΡΗΣΚ. **άγιο** (το) βλ. λ. 5. ΕΚΚΛΗΣ. **άγια** (τα) (α) ο αγιασμένος άρτος και οίνος, τα Τιμία Δώρα, τα οποία προσφέρονται στον Θεό και τα οποία περιφέρει ο ιερέας κατά τη Θεία Λειτουργία (β) (συνεκδ.) το χρονικό σημείο της περιφοράς των Τιμίων Δώρων, η «Μεγάλη Είσοδος»: ΦΡ. **ΤΟ άγια τοις κοσίμῃ δότε το άγιον τοις κυρίον**, Κ.Δ. Ματθ. 7,6) σε περιπτώσεις κατά τις οποίες εμπιστεύεται κανείς τη διαφύλαξη, τήρηση, προστασία όσων θεωρεί ιερά σε πρόσωπα ανάξια: *πολλοί ασυνείδητοι πωλούν την εθνική μας κληρονομιά σε ξένους-δίνουν ~ χωρίς ντροπή!* 6. **ταΆγια των Αγίων** (ι) (εβρ. Qodes haqQodhasim) τα άδύτα της Σκηνης του Μαρτυρίου για τους Ιουδαίους, όπου βρισκόταν η κιβωτός της Διαθήκης (ii) (στους χριστιανικούς ναούς) το ιερό, τα άδύτα των ατότων (βλ. λ. *άδυτος*) 7. αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα, ο υποδειγματικός ως προς την αρετή: ~ *άνθρωπος!* || ~ *έργα* ΣΥΝ. ενάρετος, ηθικός, χρηστός, έντιμος ΑΝΤ. φαύλος, ανήθικος 8. (για πρός. εμοσρ.) αυτός που δεν βλέπεται τους άλλους, αν και ο ίδιος έχει υποστεί ταλαιπωρίες: ~ *άνθρωπος!* Δεν *πειράζει κανέναν!* ΣΥΝ. ανεξίκακος, καλοκάγαθος: ΦΡ. (α) **παριστάνω | κάνω τον άγιο | την αγία** υποκρίνομαι τον καλό και ενάρετο: *μη μας κάνεις τον άγιο, σε ζέρομε τ' κουμάσι είσαι!* (β) **καλός και άγιος... αλλά...** για τον μετρισμό της αρνητικής κριτικής προς κάποιον: *καλός και άγιος ο Πέτρος, αλλά *πραμπέλης!** (ως ουσ.) 9. ΘΡΗΣΚ. πρόσωπο το οποίο (με βάση τους πραγματικούς ή υποτιθέμενους άθλους του ή τις ιδιότητες που είναι φανερές στη διάρκεια της ζωής του και συνεχίζουν να επιδρούν και μετά τον θάνατο του) έχει αναγνωριστεί είτε από το ιερατείο είτε από τη λαϊκή πίστη ότι με έ-ναν ειδικό τρόπο συνδέεται με ό,τι θεωρείται ιερά πραγματικότητα (λ.χ. με μια θεότητα ή ιερή δύναμη), όπως θεωρούνται στον βουδισμό όσοι έχουν φθάσει στη Νιρβάνα (βλ.λ.), όπως στην αρχαία ελληνική θρησκεία οι ήρωες κ.λπ. 10. (ειδικότ. στον χριστιανισμό με κερ., όταν ακολουθεί όνομα) πρόσωπο αναγνωρισμένο επισήμως από την Εκκλησία ως άξιο να τιμάται από τους χριστιανούς λόγω της ιερότητας και της αρετής του βίου του, στη διάρκεια του οποίου συχνά τέλεσε θαύματα (*θαυματουργός άγιος*): ο ~ *Γεώργιος* | *Δημήτριος*- ΦΡ.

(α) (εκφραστ.) *κάνω (κάποιον) άγιο* ικετεύω (κάποιον) έντονα, με ιδιαίτερα παρακλητικό τρόπο: *άγιο τον έκανα να ξαναδώσει εξετάσεις, αλλά αυτός τίποτα (β) του Αγίου Πιτέ για κάτι που δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί ποτέ: ξέρω, θα 'ρθεις να μας δεις - ΣΥΝ. τον μήνα που δεν έχει Σάββατο (γ) είγα άγιο* στάθηκε τυχερός σε μια επικίνδυνη περίπτωση: *τρακάρισα χθες, αλλά δεν έπαθα τίποτα: είγα άγιο!* (δ) *δεν δίνω του αγίου μου (νερό) τσιγγουνεύομαι (ε) κι ο άγιος φοβέρα θέλει* όλοι χρειάζεται να αισθάνονται κάποια πίεση ή απειλή, για να είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις τους ή να εξυπηρετήσουν κάποιον, ακόμη και αυτοί που θεωρούνται υπεύθυνοι, συν'πεις, καλοί κλπ. (στ) *μη ν τάζεις τ' άγιου κερί και του παιδιού | και σε παιδί κουλούρι | παιχνιδί βλ. λ. τάζω (ζ) κολάζω και άγιο βάζω* σε πειρασμό ο-κόμη και τον πιο ενάρετο άνθρωπο: *η ομορφιά της θα μπορούσε να κολάσει και άγιο* 11. (συνεκδ. + όνομα) (α) η εκκλησία που είναι αφιερωμένη στον αντίστοιχο άγιο: *βάφτισαν τον γνιο τους στην - Μαρίνα* || η ~ *Σοφία στην Κωνσταντινούπολη* (β) η ενορία της παραπάνω εκκλησίας: *ψηφίω στον - Ανδρέα* (γ) η ευρύτερη περιοχή που παίρνει το όνομα της από την εκκλησία που βρίσκεται σε αυτήν: *μείνει στους -Αναργύρους* 12. (α) τοπικός άγιος, πολιούχος: ο ~ της *Πάτρας* (ενν. ο ~ *Ανδρέας*): Φρ. *μα τον άγιο!* ως όρκος, για να βεβαιώσει κανείς την αλήθεια των λόγων του: *«κάτω στον Πειραιά στο μουράγιο | είπα να σκοταθώ ~!»* (λαϊκ. τραγ.) (β) (με κεφ.) ως προσαγορευτικό τίτλος επισκόπου ή μητροπολίτη: ο - *Λαρίσης*. [ETYM. < αρχ. *άγιος* < I.E. *yag- «τιμώ, ευλαβούμαι», πβ. σανσκρ. yaj-ati «λατρεύει». Ομόρρ. *αγ-ος* (< **αγ-ος* «ανασιούργημα» (*Κυλωνειον άγιος*), *αγ-νός* κ.ά. Η λ. στην Αρχ. προδιόριζε τόπους ή πράγματα που προκαλούν σεβασμό και ελαβικό φόβο. Στην Π.Δ. το επίθετο αυτό χρησιμοποιήθηκε (από τους Εβδομήκοντα), για να περιγράψει τον Θεό, τους αγγέλους, αλλά και ολόκληρο το έθνος Ισραήλ. Στην Κ.Δ. άγιοι θεωρούνται επίσης όλοι οι πιστοί (λ.χ. *Κολ.* 1, 2) ως αγνοί «*δια την από της ειδωλολατρίας και πολυθείας κάθαρση*» (Κοραής, *Προλεγόμενα*, τμή. Α, σ. 507). Η σημ. «*πρόσωπο που έχει ανακηρυχθεί άγιο από την Εκκλησία*» απαντά μετά τον 10ο αι. μ.Χ.].

ΟΥΙΟ! - μάρτυρες - ομολογητές κ.ά. Άγιος είναι ο χριστιανός, ο οποίος τελεωθήκε στην «*έν Χριστώ*» ζωή, αγωνίστηκε και βίωσε την κατάσταση της αγιότητας.

Κατά τους τρεις πρώτους αιώνες των μεγάλων διωγμών κατά του χριστιανισμού, ο χριστιανικός κόσμος, μετά το πρόσωπο του Κυρίου και των Αποστόλων (δηλ. των δώδεκα μαθητών του Ιησού, καθώς και άλλων που κήρυξαν τον Λόγο του Θεού στους εθνικούς, λ.χ. του Βαρνάβα, του Παύλου), αρχίζει να τιμά ως αγίους και τους *μάρτυρες*, οι οποίοι θεωρούνταν υπόδειγμα υπακοής και αφοσίωσης στον Χριστό. Μάρτυρες είναι οι μαρτυρούντες μέχρι θανάτου την πίστη τους στον Σωτήρα Χριστό. *θμολογητές* είναι όσοι ομολόγησαν την πίστη τους στον Χριστό στην περίοδο των διωγμών, χωρίς όμως να χρειαστεί και να θανατωθούν γι' αυτήν.

Από τον 4ο αιώνα, όταν επισημοποιήθηκε η χριστιανική θρησκεία, άρχισαν να τιμώνται οι *μοναχοί*, οι οποίοι επίσης (όπως και οι μάρτυρες) θεωρούνταν ήρωες της πίστης. Αυτοί αποτελούσαν τον δεύτερο χορό των αγίων της Εκκλησίας, τους *οσίους*, οι οποίοι από τον 4ο αι. θεωρούνταν τέλειοι χριστιανοί (χαρακτηρίζονταν ως "*Άγιοι έν ανθρώπις*), *Άγγελοι*, *Υιοί φωτός*) και οι οποίοι, όπως και οι μάρτυρες, αποκτούν ενώπιον του Θεού την παρρησία να πρεσβεύουν υπέρ των ζώντων.

Από το τέλος του 4ου αιώνα μαρτυρείται και άλλος χορός αγίων, οι μεγάλοι ιεράρχες. Τιμώνται δηλ. ως άγιοι οι ιεράρχες εκείνοι που διακρίθηκαν για τους αγώνες τους υπέρ της ορθής πίστεως, κατανικώντας τις αρέσεις.

Στις ημέρες μας η Εκκλησία τιμά ιδιαίτερα τους μάρτυρες, καθώς και τα ιερά λείψανα τους, και πάνω στην Αγία Τράπεζα (που έχει θεμελιωθεί σε λείψανα μάρτυρα) τελείται η Θεία Λειτουργία. Οι μάρτυρες, ανάλογα με την πολιτεία και το λειτουργήμα τους, έχουν τις ειζή ονομασίες:

Οσιομάρτυρες: όσοι *μοναχοί* που μαρτύρησαν για τη χριστιανική πίστη.
Μεγαλομάρτυρες: πιστοί που υπέστησαν ακλόνητοι μεγάλα μαρτύρια για την πίστη τους.

Πρωτομάρτυρας: (κυρ. πρωσωνμία του Αγίου Στεφάνου) ο πρώτος που υπέστη μαρτυρικό θάνατο για την πίστη του στον Χριστό.
Νεομάρτυρες: πιστοί που υπέστησαν μαρτυρικό θάνατο για την ορθόδοξη χριστιανική τους πίστη από την Άλωση της Κων/πολης (29 Μαΐου 1453) και καθ' όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας.
Ιερομάρτυρες: ιερομένοι μάρτυρες, πρεσβύτεροι ή επίσκοποι, οι οποίοι βρήκαν μαρτυρικό θάνατο.

Από την Εκκλησία τιμώνται επίσης οι ισαπόστολοι (Μ. Κωνσταντίνος και Ελένη) ως ίσοι ή ισότιμοι με τους Αποστόλους, καθώς και ο αδελφόθεος Απόστολος Ιάκωβος (αδελφός του Κυρίου).

Άγιος Βερνάρδος (ο) 1. καθεμιά από τις δύο διαβάσεις στις Άλπεις, που συνδέουν την Ιταλία με την Ελβετία (Μεγάλη Διάβαση) και τη Γαλλία (Μικρή Διάβαση) 2. *σκύλος Αγίου Βερνάρδου* μεγαλοσωμνος, μολοσσοειδής σκύλος με πυκνό τρίχωμα (σκουρό καφέ με λευκές ραβδώσεις ή λευκό και σπικτό) και μεγάλα κρεμαστά αυτιά· έχει εξαιρετική νομοσύνη, αντοχή και ικανότητα προσανατολισμού, και είναι γνωστός για τις υπηρεσίες του στους ορειβάτες των Άλπεων. [ETYM. Οι διαβάσεις ονομάστηκαν έτσι από έναν ξενώνα που ίδρυσε ο Άγιος Βερνάρδος (923-1008) στην περιοχή].
Άγιος Βικέντιος και **Γρεναδίνες** (ο) (αγγλ. Saint Vincent and

Grenadines) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντλλών στην Καραϊβική θάλασσα με πρωτεύουσα το Κίνγκστων, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής. [ETYM. Το νησί του Αγίου Βικέντιου ανακαλύφθηκε από τον Χρ. Κολόμβο στις 22/1/1498, ημέρα εορτασμού του αγίου, του οποίου το όνομα ανάγεται σε λατ. Vincentius «νικητής, κατακτητής» (< vincere «νικόω»). Για τις Γρεναδίνες βλ. λ. *Γρενάδα*].

Άγιος Ευστράτιος (ο) {Άγιου Ευστράτιου} 1. νησί του ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους Ν. της Λήμνου και ΒΔ. της Λέσβου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. Επίσης (καθημ.) **Αϊ-Στράτης**. [ETYM. Όμηρο μεσν. τοπωνύμιο (από το 1540), που οφείλεται είτε σε ομώνυμο ναό είτε στον μοναχό *όσιο Ευστράτιο*, ο οποίος κατέφυγε στο νησί. Ορισμένοι ταυτίζουν το νησί με την αρχ. *Αλόνησσο*].

Άγιος Θωμάς και **Πρίγκιπας** (ο) (πορτ. São Tome e Principe) νησιωτικό κράτος στον Κόλπο της Γουινέας, απέναντι από τις ακτές της Γκαμπόν, με πρωτεύουσα τον Άγιο Θωμά, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το ντόμπρα.

[ETYM. Το νησί ανακαλύφθηκε από τον Πορτογάλο θαλασσοπόρο P. de Escobar στις 21/12/1471, ημέρα εορτασμού του Αγίου Θωμά].

Άγιος Μαρίνος (ο) (ιταλ. Serenissima Repubblica di San Marino = Γαληνοτάτη Δημοκρατία του Αγίου Μαρίνου) κράτος της Ν. Ευρώπης (στη ΒΔ. Ιταλία) με πρωτεύουσα τον Άγιο Μαρίνο, επίσημη γλώσσα την Ιταλική και νόμισμα τη λιρέτα Αγίου Μαρίνου. [ETYM. Το κράτος οφείλει το όνομα του στον Άγιο Μαρίνο, έναν *Δαλ-ματό* διάκονο, ο οποίος τον 4ο αι. μ.Χ. είχε ιδρύσει στην περιοχή ένα ερημητήριο].

Άγιος Νικόλαος (ο) {Άγιου Νικολάου} πόλη της Α. Κρήτης, πρωτεύουσα του νομού Λασιθίου.

[ETYM. Η ονομασία της πόλεως οφείλεται σε ομώνυμο βυζαντινό ναό του 8ου | 9ου αι.].

αγιοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του αγίου ΣΥΝ. αγιότητα, ιερότητα 2. ως προσφώνηση κληρικού, συνήθ. επισκόπου: *προσκυνώ την - σου!* [ETYM. < μτγν. *αγιοσύνη* < αρχ. *άγιος*].

Άγιος Χριστόφορος και **Νέβις** (ο) (αγγλ. Federation of Saint Christopher and Nevis = Ομοσπονδία του Αγίου Χριστόφορου και Νέβις) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Μπαστέρ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής. [ETYM. Όταν ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε το νησί το 1493, το ονόμασε έτσι προς τιμήν του Αγίου Χριστόφορου].

αγιοταφίτης (ο) {αγιοταφίτων}, αγιοταφίτισσα (η) {αγιοταφίτισσών} μοναχός ή προσκυνητής του Αγίου τάφου (βλ. *Πανάγιος Τάφος*, λ. *πανάγιος*).

αγιοταφίτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Άγιο Τάφο ή τον αγιοταφίτη: ~ φως | *μοναστήρι | κερύ | σταυρός*. Επίσης αγιοταφικός, -η, -ό [1888].

αγιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του Θεού και των αγίων ΣΥΝ. αγιοσύνη, ιερότητα 2. ως προσαγορευση κληρικού, συνήθ. επισκόπου: θα *παρακαλέσω την - σας...*

α Υίοπάας κ. **αγοπάας** (ο) (λαϊκ.) ο γύπας ΣΥΝ. όρνο. [ETYM. < α- προθεμ. + *γιοπάας* < *γύπας*, πβ. βέβελλα - *αβέβελλα*, *βασκαίνο* - *αβασκαίνο* κ.ά.].

αγιωνύμιος (η) [1893] {αγιωνυμιών} 1. το αγιονύμιο 2. η προσαγορευση κάποιου με τη χρήση του επιθέτου *άγιος* (πβ. λ. *αγιοποίηση*).

αγιονώμιος (το) {αγιωνυμι-ου | -ων} ονομασία πρόσωπου ή τόπου, που προέρχεται από όνομα αγίου (πβ. λ. *τοπωνύμιο*). Επίσης αγιόνυμιο

ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

αγιώνυμος, -η, -ο 1. αυτός που ονομάζεται ή προσαγορεύεται άγιος: ~ *τάφος* 2. αυτός που φέρει το όνομα αγίου ή την ονομασία *άγιος* (κυρ. για τόπους): ~ Όρος (ενν. το Άγιον Όρος). [ETYM. < μεσν. *άγιώνυμος* < *άγιος* + *-νυμος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει < *όνομα*)].

αγιοτικός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τους αγίους, ο αγιασμένος 2. *αγιοτικό* (το) (α) εικόνισμα και γενικά κάθε αντικείμενο και σκεύος που σχετίζεται με τη λατρεία (β) (στον πληθ.) προσευχές, επικλήσεις ή ευχές για θεραπεία: *άρχισε τ'~, για να τον κάνει καλά*.

αγκαζάρο ρ. μετβ. {αγκαζάρα κ. αγκαζάρια-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. δεσμεύω (κάποιον) εξασφαλίζοντας την υπόσχεση του ή την αποδοχή εκ μέρους του δικής μου προσφοράς (πρότασης, προσκλήσης για εργασία κ.τ.ό.): ~ *μια θέση* ΣΥΝ. κλείνω, προσυμφωνώ, κρατώ 2. αποκτώ δικαίωμα προτεραιότητας δίνοντας προκαταβολή, μισθώνω εκ των προτέρων: *Πόσα θέλεις; Το - πόρα!* ΣΥΝ. προαγοράζω, καταρώνω, κλείνω. — **ανκαζάριαμα** (το). [ETYM. < *αγκαζέ* (βλ. λ.) + *-άρα*].

αγκός επίρρ. 1. (για δύο πρόσωπα) με αμοιβαίο κράτημα από τον βραχίονα, το μπράτσο: *περπατούσαν πιασμένοι* ~ ΣΥΝ. *αλά μπρατσέτα*, *μπράτσο με μπράτσο* 2. με προσυμφωνημένη δέσμευση, απαγόρευση (για κάποιον/κάτι): *δεν μπορώ απόψε, είμαι ~ 3.* (ως επιθ.) *πιασμένος*, *κλεισμένος*: *έχω ~ γι' απόψε το τσί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *καταρωμένος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.

[ETYM. < γαλλ. engagé «κατ'έλλημένους, κλασμένους», μτγ. του engager «δ'σμεύω» < εν (< λατ. πρώθ. in) + gage «ενέχυρο, εγγύηση» < αρχ. γερμ. *wad(d)]].

αγκαθένιος, -ια, -ιο αυτός που περπατά με περλιές αγκάθια, φτιαγμένος ή δέμενος από αγκάθια: ~ *φράχτης*. Επίσης αγκαθίνος, -η, -ο.

αγκαθένιος - **αγκαθερός** - **ακάνθινος** κ.ά. Από τη λ. *αγκάθι* σχηματίζονται αρκ'τά παράγωγα επίθετα, που συνυπάρχουν σε σημα-

σιολογική ή υφολογική αντίθεση μεταξύ τους, καθώς και προς επίθετα παράγωγα από την αρχική λ. *άκανθα* (*ακάνθινος*, *ακανθωτός*, *ακανθώδης*). Από τη μία έχουμε το συνωνυμικό ζεύγος *αγκα*-*θέλιος* - *αγκαθίνος* να αντιτίθεται προς το ζεύγος *αγκαθερός* - *αγκαθωτός*, αφού το *α'* ζεύγος δηλώνει ύλη («από | με ακάθια») και πλησιότητα («γεμάτος από ακάθια»), ενώ το *β'* ζεύγος τονίζει συ-νεκδοχικά το αποτέλεσμα της ύπαρξης αγκαθιών, την έννοια της «αιχμηρότητας». Από την άλλη μεριά, έχουμε την υφολογική αντίθεση ανάμεσα στο *αγκαθέλιος* | *αγκαθίνος* και στο *ακάνθινος*. Ο «*ακάνθινος στέφανος*» έχει συνδεθεί αναπόσπαστα με την αντίστοιχη φράση του Ευαγγελίου και της εκκλησιαστικής υμνογρα-φίας. Το ακανθωτός μπορεί, από τη λόγια μορφή του, να χρησιμοποιηθεί σε εξειδικευμένες περιγραφές επιστημονικού λόγου. Και, βεβαίως, το *ακανθώδης* στη μεταφορική χρήση του (*ακανθώδες ζήτημα*), διαφοροποιείται πλήρως σημασιολογικά («δυσχερής, περίπλοκος, επικίνδυνος»), πράγμα που δεν συμβαίνει με κανένα από τα άλλα επίθετα.

αγκαθερός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που είναι γεμάτος ακάθια 2. (συνεκδ.) αιχμηρός, αυτός που τρυπάει στο άγγιγμα του. Επίσης **αγκαθωτός**, -ή, -ό κ. (λόγ.) **ακανθωτός** [μεγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκαθέλιος*.

αγκάθι (το) {αγκαθ-ιού | -ιών} 1. αιχμηρή απόφυση των φυτών ΣΥΝ. αγκίδα, αγκίθα, αγκίθα ΦΡ. (μτφ.) (α) *κάθονται στ' αγκάθια* ανησυχώ, αγωνιώ για κάτι ΣΥΝ. κάθονται σε αναμμένα κάρβουνα (β) *ζυπόλιτος στ' αγκάθια* για όσους εκτίθενται σε κίνδυνο ή σε δυσκολία, απαιτητική δραστηριότητα ανέτοιμοι, χωρίς προφυλάξεις ή χωρίς τα απαραίτητα εφόδια: *πού πας ~;* 2. (συνεκδ.) κάθε αγκαθωτό φυτό ■ ΦΡ. (παροιμ.) *απ' αγκάθι βγαίνει ρόδο* κ. από ρόδο βγαίνει αγκάθι κακοί γονείς γεννούν καλά παιδιά και καλοί γονείς κακά παιδιά (γονικός) από κάτι ή κάποιον καλό, μπορεί να προέλθει κακό και το αντίστροφο 3. (κατ' επεκτ.) κάθε είδους αιχμηρή απόληξη 4. (συνεκδ.) το κεντρί των εντόμων 5. καθένα από τα κόκκαλα του ψαριού 6. (μτφ.) καθετί που ενοχλεί, πειράζει ή εμποδίζει: *η ζήλια ήταν - στις σχέσεις τους ΣΥΝ. εμπόδιο, κώλυμα, φραγμός. — (μεγεθ.) αγκάθια* (η) [μεσν.], (υποκ.) **αγκαθάκι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ETYM] μεσν. < *ακάνθιν* (το) -γκ- κατ' επιδότηση των λ. *αγκίστρι*, *αγκύλος* κ.τ.ό.) < αρχ. *άκάνθ-ιον*, υποκ. τής λ. *άκανθα*].

αγκάθια (η) 1. γρατζουνιά από αγκάθι 2. τόπος γεμάτος αγκάθια. [ETYM] < μτγν. *ακάνθα* (βλ. λ. *αγκάθι*), με συνίληση].

αγκαλιάζω ρ. αμετβ. {αγκαθίωσ-α, -μένος} (για τόπους, εκτάσεις) γεμίζω αγκάθια: *άφρασαν το χωράρι κι αγκαθίωσα.*

αγκαθίνος, -η, -ο → αγκαθενίος

αγκαθίας (ο) 1. η κόγχη του ματιού προς την πλευρά του κροτάρου 2. κάθε εσωτερική γωνία, ιδ. σπιτιού 3. εγκοπή ξύλου στην οποία στερεώνεται άλλο ξύλο (κυρ. σε κατασκευές). [ETYM] < αρχ. *κανθός* (βλ. λ.), με παρετυμολ. σύνδεση προς το *αγκάθι*].

αγκαθωτός (ο) τόπος που είναι γεμάτος αγκάθια ή στον οποίο φυτρώνουν μόνο αγκάθια.

αγκαθωτός, -ή, -ό → αγκαθερός

αγκαλό συνδ. (λογοτ.-παράν.) αν και, μολοντί: (συχνά +και) «είναι ανάγκη να γίνει μια παρατήρηση, που, ~ και αυτονόητη, δεν πρέπει να παραλειφθεί» (Κ.Θ. Δημηράς).

[ETYM] μεσν. < συνδ. *αν* + επίρρ. *καλά*, από εναντιωματική σύνδεση πβ. μεσν. φρ. *άγκαλα* και *θεν να πάγω*, η καρδιά να κλαίει *βιάζει*].

αγκάλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.-λογοτ.) 1. η αγκαλιά: *έγειρε στη γυνίκα της ~* ΦΡ. (α) *στις αγκάλες του Μορφέως* | *στην αγκαλιά του Μορφέα* βλ. λ. *Μορφέας* (β) *με ανοιχτές αγκάλες* με μεγάλη εγκάρδιότητα και προθυμία: *τον υποδέχτηκαν ~ ΣΥΝ. ζεστά, φιλικά, θερμά, φιλόξενα, εγκάρδια* ΑΝΤ. ψυχρά 2. (μτφ.) οτιδήποτε περιβάλλει κάτι σαν να το αγκαλιάζει: *στην - της θάλασσας.*

[ETYM] αρχ. (με επίθημα -άλη, πβ. *αϊθ-άλη*) < Ι.Ε. *ank- «κάμπω», πβ. λατ. *unc-us* «κυρτωμένος», σανσκρ. *anc-ati* «λυγίζει, κάμπει», γαλλ. και αγγλ. *angle* «γωνία», ιταλ. *angolo*, ισπ. *angulo* κ.ά. Ομόρρ. *αγκάλη*, *άγκ-υρα*, *άγκ-ών(ιας)*, *άγκ-ιστρο(ν)* κ.ά.].

αγκαλιά (η) [μεσν.] 1. το λυγισμα και των δύο χεριών, ώστε οι βραχίονες να έρχονται παράλληλα και κοντά στον κορμό, όπως όταν κάποιος κρατά κάτι/κάποιον (προστατευτικά) στο στήθος του ή σφιγγει (κάποιον/κάτι) πάνω του: *η μητέρα κοίμιζε το μωρό στην ~ της* || *μητρική* | *θερμή* | *ανοιχτή* | *τρυφερή* | *στοργική* ~ ΣΥΝ. κόλπος, κορφός, στήθος 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε μπορεί να κρατήσει κανείς σφιγγοντας το πάνω του ή με λυγισμένα χέρια, τεταμένα μπροστά το περιεχόμενο μιας αγκαλιάς: *μια ~ στάχρα* | *λουλουδία* | *βιβλία* 3. (κατ' επεκτ.) το αγκάλιασμα: *το μωρό συνήθισε την ~ και, όταν το αφήνεις, κλαίει* || *όλο αγκαλιές και φιλάει είναι τον τελευταίο καιρό οι δυο τους ΣΥΝ.* (λόγ.) *εναγκαλισμός*, *περιπτύξη* 4. (ως επίρρ.) *αγκαλιαστά*: *κοιμούνται ~* || *περπατούσαν -* || *έχω* | *παίρνω* | *κρατώ* *κάποιον* ~ 5. (μτφ.) *κολπίσκος*, *ορμίσκος*: *κολμπιούν κάθε μέρα στην ~ της Νταμούχαρης στο Πήλιο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

αγκαλιάζω ρ. μετβ. {αγκαλιάσ-α, -της, -μένος} 1. περικλείω στην αγκαλιά μου, σφιγγώ στο στήθος μου: *αγκαλιάσε τον αδελφό της με χαρά ΣΥΝ.* (λόγ.) *εναγκαλιζόμαι* 2. (μτφ.) περικλείω, καλύπτω: *το σκοτάδι αγκαλιάσε την πόλη* || *το γασσεμί αγκαλιάζε τον φράχτη του κτηπου ΣΥΝ.* *περιβάλλω*, *πιάνω* ΦΡ. (μτφ.) *αγκαλιάζω με τα μάτια* | *με το βλέμμα* βλέπω με προσοχή και ενδιαφέρον, περικλείω στο οπτικό μου πεδίο 3. (μτφ.) *περιβάλλω με στοργή*: *οι κάτοικοι του χωριού τον αγκαλιάσαν απ' την πρώτη μέρα* || *η οικογένεια του τον αγκαλιάσε και τον στηρίξε στον αγώνα του* 4. *αποδέχομαι* (κάτι) *πρόθυμα και εμπράκτως*: *όλοι αγκαλιάσαν την προσπάθειά μας ΣΥΝ.* *ενστερνίζομαι*, *εγκολπίζομαι*, *υιοθετώ*, *υποστηρίζω*, *αποδέχομαι* 5. (ειδικότ.) *περιλαμβάνω*, *ενσωματώνω*: *οι έρευνες του αγκαλιάζουν ένα ευρύ φά-*

σμα πολιτισμών.

[ETYM] μεσν. < *αγκαλιά* < αρχ. *αγκάλη*. Ορισμένες σύγγρονες σημ. του ρήματος αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *αγκαλιάζω* (το τοπίο) *με το βλέμμα* (γαλλ. *l'embrasse le paysage en regard*), *αγκαλιάσαν την προσπάθειά μας* (γαλλ. *ils ont embrassé notre effort*)].

αγκαλιάζω: **συνώνυμα**. Το αρχ. αποθετικό (μόνο μέσης φωνής) ρ. *εναγκαλιζόμαι* επιβίωσε μέσα από τη λόγια παράδοση σε τυπικές χρήσεις του νεοελληνικού γραπτού λόγου, ενώ τη θέση του στην καθημερινή επικοινωνία πήρε το ρ. *αγκαλιάζω*. Η βιωματική χρήση του ρήματος οδήγησε σε συχνές περιφραστικές δηλώσεις της σημασίας του: *παίρνω* | *κρατώ* | *έχω* | *κλείνω* | *σφιγγώ στην αγκαλιά μου*, ακόμη και (μεταφορικά) *φυλακίζω στην αγκαλιά μου*! Η επέκταση της σημ. του *αγκαλιάζω* και στη μτφ. σημ. «αποδέχομαι, υιοθετώ, υποστηρίζω», αν δεν είναι παράλληλη σημασιολ. εξέλιξη, είναι μεταφραστικό δάνειο από ξένες γλώσσες (γαλλ. *embrasser*, αγγλ. *embrace*), χρησιμοποιήθηκε δε στη δημοτική, για να αποφευχθούν τα λογιότερα ρήματα *ενστερνίζομαι* και *εγκολπίζομαι*, μολοντί ετυμολογικά τα ήδη αρχαία (μεταγενέστερα) αυτά ρήματα βρίσκονται πολύ κοντά στη σημ. του *αγκαλιάζω*: όπως και το *εναγκαλιζόμαι*, το *ενστερνίζομαι* (*στέρνω*) σημαίνει «κλείνω στα στήθη μου, στις αγκάλες μου», το δε *εγκολπίζομαι* (*κόλπος* > *κόρφο*) «κλείνω στους κόλπους μου, στην αγκαλιά μου» (στην Αρχαία επικράτησε η σημ. του «ενθυλακώνω»). Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι και αν ακόμη το *αγκαλιάζω* (στη σημ. «αποδέχομαι») θεωρείται μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *embrasser* | αγγλ. *embrace*, τότε πρόκειται στην πραγματικότητα, για αντιδάνειο, αφού το γαλλ. *bras* | αγγλ. *brace* «μπράτσο», από όπου θα προέρχεται, δεν είναι παρά το ελλ.γν. *βραχίον* μέσω του λατ. *bracchium* (*βραχίον* > *bracchium* > *bras* | *brace*). Άλλο αν αντί για το *βραχίον* χρησιμοποιούμε σήμερα εμείς το *μπράτσο*, από το βενετσιάνικο *braccio*, το οποίο μέσω του λατ. *bracchium* ανάγεται και αυτό στο ελλ.γν. *βραχίον* (*βραχίον* > *bracchium* > *braccio* > *μπράτσο*).

αγκαλιάσματος (το) [μεσν.] {αγκαλιάσ-ατος | -ατα, -άτων} το σφιξιμο (κάποιου) στην αγκαλιά: *σφιχτώ* | *δυνατώ* | *τρυφερώ* | *ερωτικό* ~ || *το τελευταίο ~ πριν από τον αποχωρισμό ΣΥΝ.* *περιπτύξη*.

αγκαλιαστός, -ή, -ό [μεσν.] αγκαλιασμένος: *προχωρούσαν αγκαλια-στοί* || *χόρευαν αγκαλιαστοί*. — **αγκαλιαστά** επίρρ. [μεσν.].

αγκαλιτάς (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (υποκ.) μικρή αγκαλιά 2. (μτφ.-συν-νήθ.) στον πληθ. τρυφερή ερωτική περιπτύξη: *ζεις μονάχα για φιλάκια και αγκαλιτάς* 3. (ως επίρρ.) αγκαλιά, μαζι: *κοιμήθηκαν αγκαλιτάς ως τα χαράματα*.

αγκίδα κ. **αγκίθα** (η) μικρό βελονοειδές τμήμα ξύλου ΣΥΝ. *σχίζα*, *σκληθρα*, *αγκάθι*. — (υποκ.) *αγκίδι* κ. *αγκιδάκι* (το). [ETYM] μεσν. < *ακίδα* < αρχ. *ακίδος*. Το -γκ- από επιδότηση λ. όπως *αγκάλη*, *αγκίστρι* κ.τ.ό., ενώ το -θ- του τ. *αγκίθα* πβ. κατά πα-ρετυμολ. σύνδεση προς το *αγκάθι*. Πβ. *ακίδα*].

αγκινάρα (η) {δύσφρ. αγκινάρων} 1. φυτό με πολλές παραφυάδες και βλαστό, στου οποίου την άκρη σχηματίζεται ανθοταξία, που αποτελείται από το σαρκόδες, εδωδιμο μέρος, τη βάση (καρδιά) του άνθη, από πολυαριθμημένα ανθάκια και από πολλά αλληλοκαλυπτόμενα αιχμηρά φύλλα 2. (συνεκδ.) η ανθοταξία του παραπάνω φυτού, κυρ. όπως συλλέγεται ως λαχανικό πριν από την άνθιση της: ΦΡ. (σκαμπ.-μτφ.) *καρδιά αγκινάρα* για άνθρωπο που δεν επιλέγει αυστηρά ποιον αγαπά, που μπορεί να αγαπά πολλούς: *όλους τους αγαπά και τους νοιάζεται-έχει* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ETYM] μεσν. < μτγν. *κινάρα* | *κίναρα*, αγν. ετύμου. Το *άγκ-* κατά παρετυμολ. προς τις λ. *αγκάλη*, *αγκιστρο(ν)* κ.ά. Η φρ. *καρδιά αγκινάρα* έχει την αφετηρία της στη γαλλ. φρ. *coeur d'artichaut*, που δηλώνει εκείνον που έχει άστατο χαρακτήρα στις ερωτικές σχέσεις].

αγκινάρι (η) η αγκινάρα (σημ. 1).

α γ κ η ρ ο **κεφαλή** (η) ο εδωδιμο καρπός της αγκινάρας κατ' αντιδιαστολή προς ολόκληρο το φυτό.

αγκιναροκουκκία (τα) {χωρ. γεν.} φρέσκα κουκκία και αγκινάρες μαγειρεμένα ως λαδερό φαγητό.

ανικανόσπορος (ο) σπόρος αγκινάρας.

Αγκίστρι (το) {Αγκιστρίου} 1. νησί του Σαρωνικού Κόλπου μεταξύ της Αίγινας και των Α. ακτών της Αργολίδας 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού.

[ETYM] Το νησί οφείλει την ονομασία του στις αλιευτικές δραστηριότητες της περιοχής. Από ορισμένους ταυτίζεται με την αρχ. *Πητόννησο* ή την *Κεκρυφάλαια*].

αγκίστρι (το) {αγκιστρ-ιού | -ιών} άγκιστρο που αποτελείται από μεταλλικό στέλεχος με αιχμηρή απόληξη, στην οποία τοποθετείται δόλωμα: χρησιμοποιείται στο ψάρεμα ως εξάρτημα πετονιάς, αλιευτικών δικτύων κ.λπ.: *σύνθετο* ~ (με δυο, τρία ή και τέσσερα άγκιστρα, αχμές) ΣΥΝ. *γάντζος*, *αράγγη*, *γαντζάκν* ΦΡ. (μτφ.) (α) *πιάνωμαι στ' αγκίστρι* πέφτω σε παγίδα (β) *ρίχνω αγκίστρι* προσπαθώ να επωφεληθώ. — (υποκ.) *αγκιστράκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM] < μεσν. *άγκιστριν* < μτγν. *άγκιστριον*, υποκ. του αρχ. *αγκι-στρον*].

αγκιστριά (η) 1. το ριζίμο του αγκιστρίου στη θάλασσα 2. (περιληπτ.) το ψάρι ή το σύνολο των ψαριών που πιάνονται στο αγκίστρι σε κάθε ριζίμο της πετονιάς.

άγκιστρο (το) {αγκιστρ-ου | -ων} 1. μεταλλικό στέλεχος (λαβή) που καταλήγει σε λογοσειδή αιχμή: χρησιμοποιείται για το τράβηγμα, το πιάσιμο ή το κρέμασμα αντικειμένου (βλ. λ. *αγκίστρι*) ΣΥΝ. *γάντζος*, *κρεμαστάρι*, *τσιγκέλι* 2. εργαλείο σε σχήμα αγκιστρίου, που χρησιμοποιείται κυρ. για ναυτικές και χειρουργικές εργασίες ~ 3. (α) ΜΑΘ.

αγκιστροειδής

καθένα από τα σύμβολα { , } που χρησιμοποιούνται (i) στις αριθμητικές και τις αλγεβρικές παραστάσεις, όταν έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί παρενθέσεις και αγκύλες (ii) στη θεωρία των συνόλων για να δηλώσουν ένα συγκεκριμένο σύνολο, αναγράφοντας ή περιγράφοντας τα στοιχεία του μεταξύ δύο αγκιστρών (β) ΓΛΩΣΣ. καθένα από τα παραπάνω σύμβολα που χρησιμοποιούνται κατά ζεύγη για τη δήλωση των μορφημάτων, π.χ. {σπιτ}, {άκι}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκύλη*. [ETYM₁ < αρχ. ἀγκίστρον < *ἀγκ-ίζω «κυρτώνω» < I.E. *ank- «κάμπτω», πβ. λατ. unc-us «κυρτωμένος», σανσκρ. ank-afī «άγκιστρο», γαλλ. angle «γωνία», ιταλ. uncino «γάντζος», γερμ. Angel «καθετή ψαρέματος», αγγλ. ankle «κλειδώση». Ομόρρ. *αγκ-υρα, αγκ-άλη, αγκύλη, αγκ-ών(ας)* κ.ά.].

αγκιστροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {αγκιστροειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τού αγκιστρίου ΣΥΝ. αγκιστρωτός. — αγκιστροειδώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

αγκιστρώνω ρ. μ'τρβ. {αγκιστρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. πιάνω ή ψαρεύω (κάτι) με αγκίστρι 2. (κατ' επέκτ.) πιάνω (κάτι) γερά όπως με αγκίστρι, γαντζώνω 3. κρεμώ (κάτι) από άγκιστρο, από τσιγκέλι (λ.χ. το κρέας που εκτίθεται στα κρεοπωλεία) ΣΥΝ. γαντζώνω 4. (μεσοπαθ. *αγκιστρώνομαι*) (μτφ.) εξαρτώμαι (κυρ. συναισθηματικά) από κάποιον: η κόρη σου έχει αγκιστρωθεί πάνω σου ΣΥΝ. γαντζώνωμαι ΑΝΤ. απαγκιστρώνομαι. — αγκιστρώμα (το), αγκιστρώση (η). [ETYM₁ μεσν. < μτγν. *αγκιστρώ (-όω)* < αρχ. *αγκιστρον*].

αγκιστρωτός, -ή, -ό [μτγν.] (καθημ.) αγκιστροειδής (βλ. λ.). **αγκιτάτορος** (ο) (αγκιτατόρων) ελλην. *δημεγέρτης*- πρόσωπο που με λόγους, συνθήματα, καταγγελίες κ.λπ. ξεσηκώνει και κινητοποιεί τις μάζες να αναλάβουν δράση για τη διεκδίκηση πολιτικών ή κοινωνικών αιτημάτων ΣΥΝ. υποκινήτης. [ETYM₁ < ροσ. agitator < λατ. agitator < agito «κωθό, προκαλώ»].

αγκιτάτσια (η) {χωρ. πληθ.} ελλην. *δημεγερσία*: η υποκίνηση των μαζών για διεκδίκηση πολιτικών ή κοινωνικών αιτημάτων (γενικότερ.) η υποκίνηση για την ανάληψη δράσεως. — αγκιτάτω ρ. [ETYM₁ < ροσ. agitatisia < λατ. agitano «παρότρυνση, κινητοποίηση» < agito «κωθό, προκαλώ»].

αγκιλόουρας (ο) → αγγλέορας

αγκλίτσα (η) → γκλίτσα

άγκνους ντέι (το) {άκλ.} πέμπτο και τελευταίο τυπικό μέρος της λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους - μπενεντικτους, άγκνους ντέι)- μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση στίχων της προσευχής «ο αμνός του θεού, ο αϊρυν τας αμαρτίας του κόσμου» (agnus Dei, qui tollis peccata mundi): το ~ της *Μίασ Σολέμνις τού Μπετόβεν*.

[ETYM₁ < λατ. Agnus Dei «ο αμνός του Θεού», προσωνυμία τού Ιησού Χριστού].

Αγκόλα (η) → Ανγκόλα

αγκομαχητό (το) 1. η βαριά αναπνοή κάποιου που έχει δύσπνοια λόγω κοπώσεως, αρρώστιας κ.λπ. ΣΥΝ. λαχάνιασμα 2. ο επιθανάτιος ρόγχο: το ~ του θανάτου ΣΥΝ. ψυχομαχητό, ψυχορράγημα, χοροπάλεμα 3. (μτφ.) κάθε έντονος ήχος που ακούγεται σαν να εκφράζει βεβαιωμένη προσπάθεια, πίεση, δυσκολία: το ~ της *θάλασσας* | *της μηχανής*. Επίσης αγκομαχίμα.

αγκομαχιά (κ. -άω) ρ. αμετρβ. {αγκομαχίεις... | αγκομαχίχσα} 1. αναπνεύω βαριά, με δυσκολία: *ανηφορίζαμε στον λόφο αγκομαχώντας* ΣΥΝ. λαχάνιάζω, ασθμαίνω, πνίγομαι, με πιάνει δύσπνοια, μου κόβεται ή πιάναται η αναπνοή, κοντανασαίνω, ασφυκτιώ 2. ψυχομαχό, είμαι ετοιμοθάνατος ΣΥΝ. ψυχορραγώ, πνέω τα λείσθια, χοροπαλέω 3. υποφέρω, στενάζω από κόπωση και ένταση, δυσκολεύομαι να αντεπεξέλθω στις υποχρεώσεις μου: *αγκομαχούσε για να τα βγάλει πέρα* ΣΥΝ. γογγύζω 4. (μτφ. για μηχανές) λειτουργώ με δυσκολία, έχοντας φθάσει στο μέγιστο όριο των δυνατοτήτων μου: *το παλιό λεωφορείο αγκομαχούσε στην ανηφοριά*.

[ETYM₁ < μεσν. *αγκομαχιά* < *άγκάνω* «φουσκώνω» (< *όγκάνω*) + επι-τατ. -μαχό. Για την τροπή ο- > ά- λόγω συμπροφοράς, βλ. λ. *αρχίζω*].

αγκορά επίθ. → αγκορά

αγκοστοίρα (η) → αγκοστούρα

αγκουσα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η δυσκολία αναπνοής, η δυσφορία λόγω ανεπάρκειας αέρα κατά την αναπνοή, κοπώσεως, πολυφαγίας, αρρώστιας κ.λπ. ΣΥΝ. δύσπνοια, αγκομαχητό, ασφυξία 2. ο ανεπαρκής ή μολυσμένος αέρας σε έναν χώρο, η αποπικτική ατμόσφαιρα (κυρ. σε ορυχεία και σ^ε κλειστούς εργασιακούς χώρους, χωρίς εξαερισμό) 3. (μτφ.) στενωπώρια, θλίψη, πλάκωμα 4. (μτφ.) εφιάλτης. — αγκουσεύω ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ETYM₁ μεσν., αβεβ. ετύμου, πθ. < βεν. angossa < λατ. angustia «στενό πέρασμα», ή < αρχ. *όγκουσα*, μτχ. τού *όγκώ* «φουσκώνω»].

αγκράφα (η) {δύσchr. αγκραφών} διακοσμητική καρφίτσα ποικίλου σχήματος στο άκρο ζώνης, που χρησιμοποιείται για να δένεται η ζώνη, να ρυθμίζεται πόσο σφιχτό θα είναι το δέσιμο της, καθώς και κάθε αντίστοιχη διακοσμητική καρφίτσα για το στόλισμα ρούχων, παπουτσιών, τσαντών.

[ETYM₁ < γαλλ. agrafe < agraffer < παλ. γαλλ. agraper «συνάπτω» < αρχ. γερμ. krappe «πόρπη»].

αγκρίοι (το) {αγκριφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. ο γάντζος, το τσιγκέλι 2. καθετί αιχμηρό που αγκυλώνει, που τρυπά' το αγκάθι, η ακίδα.

[ETYM₁ < *αγκράφα* (βλ. λ.)].

αγκύλη (η) {αγκυλών} 1. η καμπή (κλειδώση) τού αγκώνα ή τού γονάτου 2. *αγκύλες* (οι) διαφόρων σχημάτων ταυμικά σύμβολα, που λαμβάνονται κατά ζεύγη και χρησιμοποιούνται για τη δήλωση μα-

θηματικών, γλωσσολογικών κ.ά. εννοιών: *τετράγωνες* ~ [] | *γωνιώδεις* ~ ο | *καμπύλες* ~)) | *αγκιστροειδείς* ~ { } 3. ΝΑΥΤ. θηλιά στην άκρη σχοινιού ή συρματόσχοινο που την πρόσδεση σε ορισμένο σημείο τού πλοίου ή σε άλλο σχοινί ή συρματόσχοινο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ αρχ. θηλ. τού επιθ. *αγκυλος* «γαμψός»].

ΣΧΟΛΙΟ Ποικίλες σημειολογικές ανάγκες τού γραπτού λόγου και τής μεταγλώσσας διαφόρων επιστημών οδήγησαν στην επινοήση συμβατικών σημείων με τη μορφή αγκυλών διαφόρων σχημάτων (τετράγωνων, καμπύλων, γωνιακών, αγκιστροειδών), οι οποίες λειτουργούν ως μεταγλωσσικά (σχολιαστικά) σύμβολα. Πρόκειται κυρίως για ζεύγη αγκυλών, στις οποίες εμπερικλείονται σειρές λέξεων ή μαθηματικών συμβόλων, που αποκτούν έτσι συγκεκριμένο νόημα. Πιο εύχρηστες είναι οι *καμπύλες αγκύλες* (...), που είναι γλωσσές και ως *παρενθέσεις*. Αυτές χρησιμοποιούνται στον γραπτό λόγο ως σχολιαστικά σημεία στίξεως, για να δηλώσουν ότι οι εντός παρενθέσεων πληροφορίες έχουν πλεοναστικό, παραεκβατικό ή επεξηγηματικό χαρακτήρα («παρενθετικές φράσεις/παραθέσεις»). Οι *τετράγωνες αγκύλες* [...] χρησιμοποιούνται σπανιότερα στον γραπτό λόγο είτε αντί των συνήθων παρενθέσεων είτε, κυρίως, για να δηλώσουν σειρά πρόσθετων πληροφοριών μέσα ή, συνήθως, στο τέλος παραγράφου, σε υποσημειώσεις, βιβλιογραφία κ.λπ. Σημειωτέον ότι μέσα στις *τετράγωνες αγκύλες* μπορεί να περιλαμβάνονται παρενθετικές πληροφορίες εντός καμπύλων αγκυλών (παρενθέσεων), ήτοι: [...]...]. Τα λοιπά είδη αγκυλών χρησιμοποιούνται σε ειδικότερους συμβολισμούς, ιδίως στη γλωσσολογία. Συγκεκριμένα, οι αγκιστροειδείς αγκύλες (τα *άγκιστρα*) χρησιμοποιούνται για τη δήλωση των μορφημάτων, των ελάχιστων σημασιολογικών μονάδων της γλώσσας: π.χ. η λ. *σπίτακι* αποτελείται από τα μορφήματα {σπιτ} «κατοικία» και {άκι} «μικρός, αγαπημένος». Οι *τετράγωνες αγκύλες* δηλώνουν *φθόγγους*, τις ελάχιστες φωνητικές μονάδες: π.χ. [τ], [π], [ο] κ.λπ. ή ποικιλίες φθόγγων [κ] (υπερωικό) [δ] (συρανικό). Γενικά, οι *τετράγωνες αγκύλες* χρησιμοποιούνται στη φωνητική απόδοση των λέξεων, π.χ. *κάνω* [káno], *αλλά καρός* [icetós], ενώ οι *γωνιώδεις αγκύλες* <.> απόδιδουν την ιστορική ορθογραφία <κάνω>, <καρός>. Για τη φωνολογική απόδοση των λ. χρησιμοποιούνται οι *πλάγιες γραμμές* (μπάρες) " π.χ. /ketos/ (= καρός). Οι *πλάγιες γραμμές* (μπάρες) δηλώνουν φωνήματα, τις ελάχιστες φωνολογικές μονάδες που διαφοροποιούν τη σημασία μιας λέξεως, π.χ. τ φωνήμα /p/ στο /ronos/ διαφέρει από το /ll/, που δίνει το /tonos/ κ.ο.κ. Παράδειγμα των τριών ειδών ορθογραφίας των λέξεων: <κυρία> ιστορική ορθογραφία, /kírja/ φωνολογική ορθογραφία, [Kírja] φωνητική ορθογραφία.

αγκύλι (το) {αγκυλ-ιού | -ιών} βελονοειδές αγκάθι, κεντρί.

[ETYM₁ < μτγν. *άγκυλιον*, υποκ. τού αρχ. *αγκύλη*].

αγκύλος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα αγκύλης ΣΥΝ. κυρτός, καμπύλος, γαμψός. — (σπάν.) αγκυλότητα (η).

[ETYM₁ αρχ. (με επίθημα -ύλος, πβ. κ. *στρογγύλος*) < I.E. *ank- «κάμπτω», πβ. σανσκρ. anc-ati «κάμπτειν, ομόρρ. *αγκ-άλη, αγκ-υρα, αγκ-ών(ας), αγκ-ιστρο(ν)*].

αγκυλόμα (το) [μτγν.] {αγκυλόμ-ατος | -ατα, -άτων} τρύπημα, κέντρισμα με αγκύλι, με αιχμηρό αντικείμενο. **αγκυλόνο** ρ. αμετρβ. κ. μετρβ. {αγκυλό-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετρβ.) 1. τρυπώ με αιχμηρό αντικείμενο: το *αγκάθι αγκυλώνει* 2. (μτφ.) πληγώω με τα λόγια: *μιλάει ήρεμα, αλλά η γλώσσα του αγκυλώνει* ΣΥΝ. κεντρίζω, τσιμπώ, κεντώ, τσιγκέλω ♦ 3. (μετρβ.) κώνω (κάτι) αγκύλο ΣΥΝ. κυρτώνω, κάμπτω, λυγίζω. [ETYM₁ μεσν. < αρχ. αγκύλι (-όω) «κυρτώνω, κάμπτω» < *αγκύλος*].

αγκυλόση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (κυριολ.) η κούρση, η καμπύλωση ΣΥΝ. κάμψη 2. ΙΑΤΡ. η αναστολή τής λειτουργίας μιας αρθρώσεως, ακαμψία λόγω θραυσματος οστού ή χόνδρου που έχει παγιδευτεί ανάμεσα στις άκρες των οστών ή λόγω κάκωσης ή νόσου των αρθρώσεων (λ.χ. οστεοαρθρίτιδας) ΣΥΝ. ακινησία, πιάσιμο-ΦΡ. (ειρων.) *παθαίνει αγκυλόση η γλώσσα (κάποιου)* για κάποιον που αποφεύγει σκόπιμα να μιλήσει, να πει κάτι ή να απαντήσει ή που δεν μπορεί από αμηχανία να πει τίποτα: *Όταν αποκαλύφθηκε ο πραγματικός του σκοπός, δεν είπε λέξη. Έπαθε αγκυλόση η γλώσσα του!* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

αγκυλωτός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει σχήμα αγκύλης ΣΥΝ. κυρτός, καμπύλος 2. *αγκυλωτός σταυρός* (α) αρχαίος σταυρός με ισοσκελείς βραχίονες, που τα άκρα τους κάμπτονται, ώστε να σχηματίζουν γωνία αποτελούσε σύμβολο ευημερίας και ευτυχίας (β) (γερμ. Hakenkreuz) το έμβλημα του ναζιστικού καθεστώτος τής Γερμανίας, καθώς και των σύγχρονων νεοναζιστικών οργανώσεων (βλ. λ. *σβάστικα*) · 3. αυτός που έχει αγκύλια, αγκαθωτός.

Άγκυρα (η) (τουρκ. Ankara) {-ας κ. -ύρας} 1. η πρωτεύουσα τής Τουρκίας 2. (η γεν. *Άγκύρας* ως χαρακτηρισμός) για κατοικίες ράτσες ζώων που προέρχονται από την περιοχή τής Άγκυρας και χαρακτηρίζονται από το πυκνό, μακρύ και μεταξένιο τρίχωμα τους: *γάτα | αίγα | κουνέλι*.

[ETYM₁ μτγν., πθ. από φρυγική λ. που σημαίνει «φαράγγι» ή «λαγκαδιά», εξαιτίας ενός φρυγικού οικισμού που υπήρχε στην περιοχή προς το τέλος τής 2ης χιλιετίας π.Χ. Η ελλην. απόδοση τής λ. Ankara ως "Άγκυρα οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση προς το *αγκυρα*].

άγκυρα (η) {αγκύρων} 1. ΝΑΥΤ. εξάρτημα ασφαλείας κάθε πλοίου ή λέμβου, το οποίο αποτελείται από ένα βαρύ, συνήθ. αγκυλωτό, αντι-

α- | αν- στερητικό

α-γκρέμιστος, -η, -ο

α-γλέντητος, -η, -ο

α-γλύκαντος, -η, -ο

ά-γλυκος, -η, -ο

α-γλύτωτος, -η, -ο

κ.λπ. Ωστόσο, η γραφή του άγνοια με -οια δεν αποτελεί πραγματικά εξαίρεση, αφού το θέμα της λ. λήγ'ι σε -ο (< αγνο-ώ), στο οποίο προστίθεται η κατάληξη -ια, ήτοι: άγνο-ια. Το ίδιο ισχύει και μ' την ορθογραφία άλλων ουσιαστικών, που σχηματίζονται ομοίως από θέμα σε -ο: αρχ. νό-ος (> νους- πβ. νο-ώ) > -νο-ια: ά-νοια, εύ-νοια, έν-νοια, ομό-νοια κ.λπ.: αρχ. ρέω > ρό-ος (> ρους) > -ρο-ια: ά-ρο-ια, παλρ-ροια, διάρ-ροια κ.λπ.: αρχ. πλέω > πλό-ος (> πλους) > -πλο-ια: ά-πλοια, εύ-πλοια κ.τ.ό. → -οια

αγνοούμενος (ο) {αγνοουμέν-ου | -ων, -ους}, αγνοούμενη (κ. λόγ. -ένη) (η) 1. πρόσωπο του οποίου τα ίχνη έχουν χαθεί (μετά από στρατιωτική επιχείρηση, ναυάγιο, αεροπορικό δυστύχημα), του οποίου αγνοείται η τύχη: δύο ~ από το τραγικό ναυτικό ατύχημα 2. (ειδικότ.) αγνοούμενοι (οι) οι σχεδόν διαγύλιοι Έλληνες Κύπριοι που συνελήφθησαν από τους Τούρκους κατά τη διάρκεια της εισβολής του 1974 στην Κύπρο και έκτοτε αγνοείται η τύχη τους (ανάμεσα τους και αιχμάλωτοι που μεταφέρθηκαν στην Τουρκία και βρίσκονται αποδεδειγμένα εκεί μετά τη λήξη της επιχείρησης «Αττίλα», αλλά και γυναίκες και παιδιά).

αγνός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) ψυχικά και ηθικά καθαρός: ~ ψυχή/ καρδιά || ~ άνθρωπος, χωρίς πονηριά ή επιτήδεση, που έλεγε πάντα την αλήθεια || οι ~ παιδικές ψυχές ΣΥΝ. ηθικός, αμόλυντος, αδιάφορος, άδολος, απονήρευτος, αθώος 2. (ειδικότ.) (α) άγαμος που απέχει από τις σεξουαλικές σχέσεις ΣΥΝ. παρθένος (β) έργαμος που ζει σύμφωνα με τους κανόνες της ηθικής ΣΥΝ. ενάρετος 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από ανιδιοτέλεια και ειλικρίνεια: ~ χαρά | ασθήματα | φιλία | φιλοδοξία | κίνητρο | πατριωτισμός ΣΥΝ. ανώδημος, ανυπόκριτος, ανυστερόβουλος, άδολος 4. (α) αυτός που δεν έχει νοθευτεί, του διατηρεί τη γνησιότητα του: ~ κρασί | παρθένο μαλλί (β) αυτός του οποίου ο χαρακτήρας ή η κύρια ιδιότητα δεν έχει νοθευτεί, γνήσιος, αληθινός: ~ ιδεολόγος, ποτέ δεν ζήτησε ανταλλάγματα για την προσφορά του ΣΥΝ. απροσποίητος. — αρχ. επίρρ. [ETYM. < αρχ. αγνός < IE. *yag- «τιμώ, ευλαβούμαι», πβ. σανσκρ. yā-ati «λατρεύω». Ομόρρ. αγ-ος (< *άγ-ος) «ανοσιούργημα», αγ-ιος. Η αρχ. σημ. του αγνός «σεμνός, αμόλυντος» επεκτάθηκε κατά τη μετγν. εποχή στη σημ. «χρηστός, ενάρετος». Η λ. είναι αρχαιότερη του με-θωμηρικού άγιος: σε αντίθεση με το άγιος, το επίθ. αγνός χρησιμοποιήθηκε εξαρχής ως προσδιοριστικό προσώπων, κυρίως θεοτήτων, και συνδέεται συχνά με το επίθ. καθάρος].

αγνότητα (η) {μετγν.} {χωρ. πληθ.} 1. η ψυχική καθαρότητα, η έλλειψη υστεροβουλίας, δολιότητας, κακίας: η ~ της ζωής | του χαρακτήρα | των προθέσεων | της ψυχής κάποιου || (μτφ.) η ~ του βλέμματος | του προσώπου της ΣΥΝ. αθωότητα 2. η αποχή από τις σεξουαλικές σχέσεις, η συμμόρφωση προς τους κανόνες ηθικής: η γυναίκα του ήταν αμέμπου της ηθικής- κανείς δεν αμφέβαλλε για την ~ της ΣΥΝ. (για ανύπαντρες γυναίκες) παρθένια 3. (για προϊόντα, υλικά κ.λπ.) η καλή ποιότητα, η καθαρότητα χωρίς προσμείξεις, νοθεύσεις: την ~ των προϊόντων μας εγγυάται η καλή ποιότητα των υλικών μας.

αγνόω ρ. μετβ. {αγνοεί... | αγνό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. δεν γνωρίζω ή δεν έχω λάβει γνώση για (κάτι), έχω άγνοια: ~ παντελώς τα στοιχεία που αναφέρετε ΑΝΤ. γνωρίζω, είμαι ενήμερος 2. (μτφ.) αδιαφορώ για (κάποιον/κάτι): το αίτημα μου αγνοήθηκε || του μιλούσα κι αυτός με αγνούσε ΣΥΝ. περιφρονώ, αντιπαρέρχομαι 3. (μεσο-πρόθ. αγνοώμαι) (α) (για πρόσ.) είμαι αγνοούμενος: αγνοείται από τη Δευτέρα το βράδυ, όταν τον είδαν για τελευταία φορά (β) είμαι άγνωστος: κυρ. στη ΦΡ. αγνοείται η τύχη (κάποιου) για πρόσωπα ή πράγματα για τα οποία δεν υπάρχουν πληροφορίες ως προς το που βρίσκονται ή τι έγιναν: έφυγε πέρσι και έκτοτε αγνοείται η τύχη του! || η τύχη του σημαντικού αυτού έργου αγνοείται στις μέρες μας. — αγνόηση (η) [μετγν.].

[ETYM. < αρχ. αγνώ (έ-ω) < ά- στερητ. + γνω-, ασθενής βαθμ. της ρίζας γνω-, από όπου και γι-γνώ-σκω, γνω-στός].

άγνωρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει γνώμη, ο άβουλος ΣΥΝ. αναποφάσιτος, (λαϊκ.) ανέγνωμος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει φρόνηση, σύνεση ΣΥΝ. ανόητος, ασύνετος, επιπόλαος, απερισκεπτός, — άγνωρα επίρρ.

αγνωμοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η μη συναίσθηση ευγνωμοσύνης, η αχαριστία: τέτοια ~ απέναντι στον άνθρωπο που τον ανέδειξε και τον στήριξε! ΑΝΤ. ευγνωμοσύνη.

αγνώμων, -ων, -ον {αγνώμι-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που δεν αναγνωρίζει την ευεργεσία που τον έκαναν, που δεν αμείβεται ευγνωμοσύνη: υπήρξε | φάνηκε ~ απέναντι στους ευεργέτες του ΣΥΝ. αχάριστος. Επίσης (καθημ.) αγνώμονας (ο/η). — αγνωμόνω ρ. [αρχ.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ Λ. -ων, -ων, -ον.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει γνώμη, κρίση», < ά- στερητ. + γνώμη. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (λ.χ. Σοφοκλ. Οιδίπους επί Κολωνοφ 86: Φοίβη τε κάμοι μη γένησθ' αγνώμονες)].

αγνώριστος, -η, -ο {μετγν.} 1. (σπάν.) αυτός που δεν αναγνωρίζεται εύκολα 2. αυτός που μεταβλήθηκε (στη μορφή ή στον χαρακτήρα) τόσο, ώστε να μην αναγνωρίζεται, ο παραμορφωμένος: μετά από τόσα χρόνια στην ξενιτιά γύρισε ~ || τον έκανε - έτσι που τον κούρεψε ΣΥΝ. μεταμορφωμένος, αλλαγμένος.

άγνωρος, -η, -ο (σπάν.) 1. αυτός που δεν γνωρίζει (κάτι), αμαθής 2. άγνωστος: ~ τόπος ΣΥΝ. γνώριμος 3. αυτός που δεν μπορεί να αναγνωρισθεί ΣΥΝ. αγνώριστος, αταύτιστος. Επίσης (λαϊκ.) ανέγνωρος. [ETYM. μεσν. < ά- στερητ. + γνώρα (υποχωρητ.) < γνωρίζω].

αγνοσία (η) {χωρ. πληθ.} 1. (σπάν.) η έλλειψη γνώσεως, η άγνοια, η αμάθεια 2. ΦΙΛΟΣ, θεμελιώδης αρχή της στωικτικής διαλεκτικής και ειρωνείας, που εκφράζεται με το «εν οίδα, ότι ουδέν οίδα» 3. ΙΑΤΡ. η μερική ή ολική ανικανότητα αναγνώρισεως διαφορών ερεθισμάτων λόγω βλάβης περιοχών του φλοιού των εγκεφαλικών ημισφαιρίων: απτική | οπτική | ακουστική | λεκτική ~ (αδυναμία κατανοήσεως γραμμένων λέξεων).

[ETYM. αρχ. < αγνώτος < ά- στερητ. + γνω-τός «γνωστός», πβ. γνω-στός, γνώ-σ-της, γι-γνώ-σκω κ.ά. ο ιατρ. όρ. αγνοσία είναι αντιδάν. από αγγλ. agnosia].

αγνοσιαρχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που υποστηρίζει ότι είναι αδύνατη η γνώση της αλήθειας και αρνείται κάθε βεβαιότητα. [ETYM. < αγνοσία + αρχία < αρχή, απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. agnosticism, βλ. κ. αγνωστικισμός].

αγνωστικισμός (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, άποψη, σύμφωνη με την οποία η γνώση του απολύτου, της πρώτης αρχής των όντων, του θεού, είναι ανέφικτη (πβ. λ. αθείσμος, σκεπτικισμός). — αγνωστικιστής (ο) [1888], αγνωστικιστικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. άθεος. [ETYM. Απιδάν., < αγγλ. agnosticism < agnostic < ελλην. άγνωστος. Τον όρο έπλασε το 1869 ο Βρετανός βιολόγος ΤΗ. Huxley].

αγνοσιαρχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που δεν είναι γνωστός, για τον οποίο δε' διαθέτουμε πληροφορίες ή στοιχεία, που δεν τον ξέρει κανείς: η ~ ιστορία της Εθνικής Αντίστασης (που δεν έχει μελετηθεί ή δεν έχει γίνει ευρέως γνωστή) || πολλά στοιχεία γ' αυτή την υπόθεση παραμένουν - || βρέθηκε σε ~ περιβάλλον || ~ πρόσωπο | κόσμος | αίτια | γλώσσα | ταυτότητα | παράγοντας | κατεύθυνση || ~ πτυχή | μοίρα | παρascalμία | προέλευση | πηγή || ~ παραμένει μέχρι τώρα ο αριθμός των θυμάτων ΣΥΝ. άδηλος, ανέγνωρος ΑΝΤ. γνωστός ΦΡ. (α) άγνωστα νερά οι χώροι ή οι περιοχές δράσεως, που ανακαλύπτει κανείς και δεν του είναι οικείοι (β) άγνωστο θέμα | κείμενο (κ. αδιάδακτο κείμενο) το θέμα ή το κείμενο που δίδεται σε μαθητές ως άσκησι (κατά τη διάσκαλία ή την εξέταση των γνώσεων τους) για γλωσσική ή νοηματική επεξεργασία, χωρίς να έχει διδαχθεί εκ των προτέρων, κατ' αντιδιαστολή προς τα γνωστά ή διδαγμένα κείμενα ΣΥΝ. αδιάδακτο κείμενο (γ) άγνωστοι αι βουλαί του Υψίστου | του Κορίου (άγνωστοι αι βουλαί του Υψίστου, είναι άγνωστες οι σκέψεις του Θεού) για περιπτώσεις στις οποίες δεν μπορεί κανείς να προδικάσει τι πρόκειται να συμβεί, επειδή κάτι εξαρτάται από άνωτέρους και αστάθμητους παράγοντες (δ) άγνωστης ταυτότητας πτάμενο αντικείμενο (Α.Τ.Ι.Α.) κάθε είδους οπτικό φαινόμενο το οποίο ο παρατηρητής αδυνατεί να ερμηνεύσει επιστημονικά, λ.χ. ως αστρονομικό ή μετεωρολογικό φαινόμενο (έστω και αν αργότερα εξηγηθεί), και το οποίο συχνά συνδέεται με την εκδοχή της ύπαρξης εξωγήινων όντων, που επισκέπτονται τον πλανήτη μας (βλ. λ. ύψος) (ε) (εξήγ.) τα άγνωστα δι' αγνώστων (εξήγ.) κάτι που δεν είναι γνωστό με άγνωστα επίσης στοιχεία (δεν το εξήγη ταλικά) 2. Άγνωστος Στρατιώτης μνημείο προς τιμήν των μη αναγνωρισθέντων ή αναγνωριζόμενων νεκρών, που έπεσαν στα πεδία των μαχών αγωνιζόμενοι για την πατρίδα τους 3. (κατά την αρχαιότητα) Άγνωστος θεός καθεμιά από τις θεότητες των οποίων την ύπαρξη οι Έλληνες δεν απέκλειαν, αν και τις αγνούσαν, ώστε τις είχαν συμπεριλάβει στο ευρύτερο Πάνθεον τους αφιερώνοντας βωμούς και τιμώντας τις 4. ΜΑΘ. όρος με τον οποίο δηλώνουμε ένα μη δεδομένο μέγεθος ή στοιχείο σε ένα μαθηματικό πρόβλημα (της αριθμητικής ή της άλγεβρας ή της γεωμετρίας κ.λπ.) συνήθ. στη λύση του προβλήματος συμβολίζεται με ένα από τα τελευταία γράμματα του αλφαβήτου: ο- x ή ο- X' ΦΡ. (μτφ.) ο άγνωστος X ο άγνωστος, αστάθμητος και απρόβλεπτος παράγοντας: ο ~ μιας υπόθεσης κατασκοπίας 5. άγνωστος (ο) {αγνώστ-ου | -ων}, άγνωστη (η) πρόσωπο που δεν είναι οικείο, γνωστό σε κάποιον, που δεν το γνωρίζει κανείς: τη συνόδευε ένας ~ μεγάλης ηλικίας ΦΡ. άγνωστος μεταξύ αγνώστων (i) για περιπτώσεις στις οποίες βρίσκεται κανείς μεταξύ ανθρώπων που δεν γνωρίζουν ποιος είναι: ο μέγας ποιητής έφυγε σε μια μακρινή χώρα, όπου και έζησε μέχρι το τέλος ~ (ii) για περιβάλλοντα στα οποία οι άνθρωποι δεν γνωρίζονται μεταξύ τους: στις μεγάλες πόλεις είσαι ~ 6. άγνωστο (το) (α) καθετί που βρίσκεται πέρα από τα όρια της ανθρώπινης γνώσης (β) τόπος ή κατάσταση που δεν γνωρίζουμε ή εξελίχθη που δεν μπορεί να προβλεφθεί: «πάμε στο ~ με βάρκα την ελπίδα...» (τραγ.). [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + γνωστός. Η φρ. Άγνωστος θεός ανάγεται στην ομιλία του Αποστόλου Παύλου στον Αρειο Πάγο, όπου επαινέσε τους Αθηναίους, επειδή μεταξύ των άλλων βρήκε βωμό «έν φ έπεγέ-γραστο- Άγνώστω θεώ» (Κ.Δ. Πράξ. 17,23). Η φρ. άγνωστος X αποτελεί μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. the unknown X].

αγνοσιαρχία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ψυχική καθαρότητα, η έλλειψη υστεροβουλίας, δολιότητας, κακίας: η ~ της ζωής | του χαρακτήρα | των προθέσεων | της ψυχής κάποιου || (μτφ.) η ~ του βλέμματος | του προσώπου της ΣΥΝ. αθωότητα 2. η αποχή από τις σεξουαλικές σχέσεις, η συμμόρφωση προς τους κανόνες ηθικής: η γυναίκα του ήταν αμέμπου της ηθικής- κανείς δεν αμφέβαλλε για την ~ της ΣΥΝ. (για ανύπαντρες γυναίκες) παρθένια 3. (για προϊόντα, υλικά κ.λπ.) η καλή ποιότητα, η καθαρότητα χωρίς προσμείξεις, νοθεύσεις: την ~ των προϊόντων μας εγγυάται η καλή ποιότητα των υλικών μας.

αγνόω ρ. μετβ. {αγνοεί... | αγνό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. δεν γνωρίζω ή δεν έχω λάβει γνώση για (κάτι), έχω άγνοια: ~ παντελώς τα στοιχεία που αναφέρετε ΑΝΤ. γνωρίζω, είμαι ενήμερος 2. (μτφ.) αδιαφορώ για (κάποιον/κάτι): το αίτημα μου αγνοήθηκε || του μιλούσα κι αυτός με αγνούσε ΣΥΝ. περιφρονώ, αντιπαρέρχομαι 3. (μεσο-πρόθ. αγνοώμαι) (α) (για πρόσ.) είμαι αγνοούμενος: αγνοείται από τη Δευτέρα το βράδυ, όταν τον είδαν για τελευταία φορά (β) είμαι άγνωστος: κυρ. στη ΦΡ. αγνοείται η τύχη (κάποιου) για πρόσωπα ή πράγματα για τα οποία δεν υπάρχουν πληροφορίες ως προς το που βρίσκονται ή τι έγιναν: έφυγε πέρσι και έκτοτε αγνοείται η τύχη του! || η τύχη του σημαντικού αυτού έργου αγνοείται στις μέρες μας. — αγνόηση (η) [μετγν.].

[ETYM. < αρχ. αγνώ (έ-ω) < ά- στερητ. + γνω-, ασθενής βαθμ. της ρίζας γνω-, από όπου και γι-γνώ-σκω, γνω-στός].

άγνωρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει γνώμη, ο άβουλος ΣΥΝ. αναποφάσιτος, (λαϊκ.) ανέγνωμος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει φρόνηση, σύνεση ΣΥΝ. ανόητος, ασύνετος, επιπόλαος, απερισκεπτός, — άγνωρα επίρρ.

αγνωμοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η μη συναίσθηση ευγνωμοσύνης, η αχαριστία: τέτοια ~ απέναντι στον άνθρωπο που τον ανέδειξε και τον στήριξε! ΑΝΤ. ευγνωμοσύνη.

αγνώμων, -ων, -ον {αγνώμι-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που δεν αναγνωρίζει την ευεργεσία που τον έκαναν, που δεν αμείβεται ευγνωμοσύνη: υπήρξε | φάνηκε ~ απέναντι στους ευεργέτες του ΣΥΝ. αχάριστος. Επίσης (καθημ.) αγνώμονας (ο/η). — αγνωμόνω ρ. [αρχ.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ Λ. -ων, -ων, -ον.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει γνώμη, κρίση», < ά- στερητ. + γνώμη. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (λ.χ. Σοφοκλ. Οιδίπους επί Κολωνοφ 86: Φοίβη τε κάμοι μη γένησθ' αγνώμονες)].

αγνώριστος, -η, -ο {μετγν.} 1. (σπάν.) αυτός που δεν αναγνωρίζεται εύκολα 2. αυτός που μεταβλήθηκε (στη μορφή ή στον χαρακτήρα) τόσο, ώστε να μην αναγνωρίζεται, ο παραμορφωμένος: μετά από τόσα χρόνια στην ξενιτιά γύρισε ~ || τον έκανε - έτσι που τον κούρεψε ΣΥΝ. μεταμορφωμένος, αλλαγμένος.

άγνωρος, -η, -ο (σπάν.) 1. αυτός που δεν γνωρίζει (κάτι), αμαθής 2. άγνωστος: ~ τόπος ΣΥΝ. γνώριμος 3. αυτός που δεν μπορεί να αναγνωρισθεί ΣΥΝ. αγνώριστος, αταύτιστος. Επίσης (λαϊκ.) ανέγνωρος. [ETYM. μεσν. < ά- στερητ. + γνώρα (υποχωρητ.) < γνωρίζω].

αγόγγυστα επίρρ. χωρίς διαμαρτυρία, με καρτερία και υπομονή: εργάστηκε ~ υπό εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες ΣΥΝ. υπομονετικά, κάρ-

- α- | αν- στερητικό
- ά-γνώσιος, -η, -ο
- α-γνώριμος, -η, -ο
- α-γνωστοποίητος, -η, -ο
- α-γνώητος, -η, -ο
- α-γνώμιτος, -η, -ο α-γνομοποίητος, -η, -ο
- α-γραδαριστος, -η, -ο
- α-γραδαρίσιος, -η, -ο
- α-γρατζούνιστος, -η, -ο

τερικά, αδιαμαρτύρητα. Επίσης (λόγ.) **αγογγύστως** [μτγν.]. — **αγόγυτος**, -η, -ο [μμεν].

άγομαι και φέρομαι -> άγω

α γονατιστός, -η, -ο **1.** αυτός που δεν γονάτισε **2.** (μτφ.) αυτός που δεν κάμφθηκε ηθικά ή σωματικά ΣΥΝ. άκαμπτος, αλύγιστος, ανίκητος. — **α** γονατί^οτα επίρρ.

αγονία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** (για πρός.) η ανικανότητα αναπαράγωγής, τεκνοποίησης ΣΥΝ. στειρότητα **2.** (για φυτά, φυτικούς οργανισμούς) η ακαρπία.

άγονος, -η, -ο **1.** (για τόπο) αυτός που δεν είναι εύφορος: ~ γη | *χωράφι* | *έδαφος* ΣΥΝ. άκαρπος, άφορος ΑΝΤ. εύφορος ΦΡ. **άγονη γραμμή** (i) ΝΑΥΤ. ακτοπολική γραμμή με μειωμένη επιβατική κίνηση, που επιχορηγείται για συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση δυσπρόσιτων νησιών (ii) (συνεκδ.) το σύνολο των απομακρυσμένων, δυσπρόσιτων νησιών: *ταξίδεμα στην ~* (iii) (συνεκδ.) η γεωγραφική περιοχή που περιλαμβάνει τα παραπάνω νησιά: η *Κάσος βρίσκεται στην ~* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι αποδοτικός ή που δεν καταλήγει σε αυτό για το οποίο γίνεται: ~ συζήτηση, δεν *οδηγεί πουθενά!* || ~ *διαγωνισμός* | *πλειστηριασμός* | *δημοπρασία* || - *εκλογή* (όπου δεν εκλέγεται κάποιος από τους υποψηφίους) ΣΥΝ. άκαρπος, ατελέσφορος, μάταιος, άνόηλος ΑΝΤ. αποδοτικός **3.** (σπάν. για ανθρώπους και ζώα) αυτός που δεν μπορεί 'α γε'νήσει: ~ *γυναίκα* | *άνδρας* ΣΥΝ. στειρός ΑΝΤ. γόημος **4.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν συμβάλλει στην αναπαραγωγή του είδους, που δεν παράγει απογόνους: ~ *γάμος* | *συζυγική ζωή* ΦΡ. **άγονες; ημέρες** οι ημέρες του εμμηνορροϊκού κύκλου της γυναίκας κατά τις οποίες δεν υνθεται η συλληψη παιδιού.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + γόνος «παιδί, τέκνον», πβ. κ. από-γονος, πρό-γονος, εγ-γονος κ.ά. Η φρ. *άγονη γραμμή* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unprofitable line].

αγορά (η) **1.** η απόκτηση (διαφόρων ειδών) με καταβολή χρηματικού ποσού ανάλογου προς την αξία (τους): ~ *σπιτιού* | *γης* || *επιτυχημένη* | *συμφέρουσα* | *έξπνη* | *νόμιμη* | *παράνομη* | *λειανική* | *χονδρική* ~ **2.** (συνεκδ.) (α) το είδος που αγοράζει κανείς, η αγοραστική επιλογή: *κάνεις ακριβές* ~ (β) το σύνολο των εμπορευμάτων ενός τόπου (πιοριχής, πόλης, χώρας κ.λπ.): η *Θεσσαλονίκη έχει μεγάλη και καλή* ~ **3.** ΟΙΚΟΝ. (α) το σύνολο των συνθηκών που διέπουν τις οικονομικές συναλλαγές και οι οποίες διαμορφώνονται με βάση τον νόμο της προσφοράς και της ζήτησης, το σύνολο των αγοραπωλησιών: *τον παρασμένο χειμώνα η ~ ήταν πολύ πεσιμένη* (β) **αγορά αξιών** η απόκτηση μετοχών, χρεωγράφων, ομολόγων κ.λπ. έναντι χρηματικού ποσού (γ) **ελεύθερη αγορά** βλ. λ. *ελεύθερος* (δ) **αγορά κεφαλαίων** (ή *κεφαλαιαγορά*) η διαδικασία κατά την οποία τα πλεονάζοντα κεφάλαια και οι καταθέσεις επενδύονται σε ποικίλες οικονομικές δραστηριότητες μέσω των τραπεζών και άλλων χρηματοδοτικών οργανισμών με αντάλλαγμα τίτλους, ομολογίες κ.ά. (ε) **λαϊκή αγορά** βλ. λ. *λαϊκός* (στ) **λαχειοφόρος αγορά** η πώληση λαχείων, που αποσκοπεί στη συγκέντρωση ποσού για μη κερδοσκοπικό συνήθ. σκοπό και κατά την οποία όσοι αγοράζουν λαχεία, λαχνούς κ.λπ. έχουν το δικαίωμα συμμετοχής σε κλήρωση, στην οποία μπορεί κανείς να κερδίσει διάφορα προσφερόμενα δώρα (ζ) **φιλανθρωπική αγορά** εκδήλωση στην οποία διατίθενται προς πώληση ποικίλα είδη, προκειμένου να συγκεντρωθούν χρήματα για φιλανθρωπικούς σκοπούς: *ήγνε μια μεγάλη ~ για τους σεισμοπαθείς* (η) **έρευνα αγοράς** η συγκέντρωση και μελέτη στοιχείων που αναφέρονται στους παράγοντες προσφοράς και ζήτησης των αγαθών, των υπηρεσιών κ.λπ. σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, συνήθ. για την εισαγωγή νέου προϊόντος στην αγορά (θ) **αγορά χρέατος** βλ. λ. *χρηματογορά* (i) **αγορά εργασίας** βλ. λ. *εργασία* (ια) **τιμή αγοράς** (i) η τιμή στην οποία αποκτά ο έμπορος τα εμπορεύματα, κατ' αντιδιαστολή προς την τιμή πώλησας (ενν. στον πλάστη) (ii) (για συνάλλαγμα) η τιμή στην οποία μπορεί να αγοράσει κανείς από τις τράπεζες (iβ) **μάθη αγορά** βλ. λ. *μάθη* **4.** ΟΙΚΟΝ. ο μηχανισμός μέσω του οποίου είναι δυνατή η επικινονία παραγωγών και καταναλωτών και ο οποίος γνωστοποιεί στους ενδιαφερομένους τις επιθυμίες των αγοραστών και τις προθέσεις των πωλητών ο μηχανισμός αυτός προσδιορίζεται ως προς τους συντελεστές παραγωγής (αγορά εργασίας, κεφαλαίου, γης κ.λπ.), το προϊόν (αγορά ενδυμάτων, πετρελαίου κ.λπ.) ή την περιοχή όπου λειτουργεί (αγορά λαϊκή | ελληνική κ.λπ.) **5. Κοινή Αγορά** οικονομική ένωση για την οικονομική συνεργασία των ευρωπαϊκών χωρών (βλ. λ. *Ευρωπαϊκή Ένωση* κ. *Ε.Ο.Κ.*) **6.** (α) ο τόπος όπου γίνονται οι αγοραπωλησίες: η - *είναι γύρω από την πλατεία και κατά μήκος του κεντρικού δρόμου* ΣΥΝ. *πιάζα*, *πίστα* (β) ο εμπορικός κόσμος που κινείται εκεί: *άνθρωπος της ~* || η ~ *διαμαρτύρεται για τα νέα μέτρα του υπουργείου* ΣΥΝ. έμποροι, συναλλασσόμενοι **7.** (α) (στην αρχ. Ελλάδα) το κέντρο των αγοραπωλησιών μιας πόλης ως χώρος δημόσιας έκφρασης απόψεων, ως πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό και κοινωνικό κέντρο της αρχαίας πόλης (β) (σε μικρές πόλεις και χωριά) το κέντρο της οικονομικής ζωής, ο χώρος πολιτιστικών και πολιτικών εκδηλώσεων. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συνάθροιση λαού, (συνεκδ.) ο τόπος όπου γίνονται τέτοιες συγκεντρώσεις», < *άγειρο* «συναθροίζω» (< **ά-γέρ-ζω*), αβεβ. ετύμου, πθ. < ά- θροιστ. + *γερ* «πληθύς», πβ. αρχ. *ά-γυρ-ις* «συγκεντρώση», από όπου και *όμ-ήγυρις*, *παν-ήγυρις*, *αγύρ-της*. Πολλές από τις σύγχρονες σημασίες της λ., σχετικές με την οικονομία και τις επιχειρήσεις, αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αγορά αξιών* (< αγγλ. stock market), *ελεύθερη αγορά* (< αγγλ. free enterprise), *φιλανθρωπική αγορά* (< αγγλ. charity bazaar), *έρευνα αγοράς* (< αγγλ. marketing research), *τιμή αγοράς* (< αγγλ. market price) κ.ά.].

αγορά - αγοράζω - αγορεύω. Από τις πιο σημαντικές λέξεις της Ελληνικής σε διαχρονικό επίπεδο. Ως παράγωγο του αρχ. *άγειρο*

«συναθροίζω, συγκεντρώνω», η **αγορά** ξεκινά με τη σημ. «της συνάθροισης | συνάντησης» του λαού και του «τόπου συνάθροισης, συγκεντρώσης ή συνάντησης» του λαού, για να αναπτυχθεί έπειτα προς δύο σημασιολογικές κατευθύνσεις: την εμπορική-συναλλακτική του **αγοράζω** και την πολιτική-κοινωνική του **αγορεύω**, τη σημ. του «πηγαίνω στην αγορά - ψωνίζω πράγματα» (*αγοράζω*) και εκείνη του «μιλώ στην αγορά, λέω τις απόψεις μου δημόσια» (*αγορεύω*), μια και η αγορά ήταν το κέντρο της πολιτικής και της εμπορικής ζωής της αρχαίας πόλεως, μέχρι σημείου που να καθορίζει και τον χρόνο («*αγοράς πληθούσης*» = πριν από το μεσημέρι, όταν η αγορά είναι γεμάτη από κόσμο- αντίθ. «*αγοράς διάλυσης*» ο αμέσως μετά το μεσημέρι χρόνος της ημέρας). Βεβαίως, ο επίσημος χώρος πολιτικών συζητήσεων παρέμενε η Εκκλησία του Δήμου, ένας όρος που σημαίνει επίσης τη «συνάθροιση, συγκέντρωση» (έξου και ο χριστιανικός όρος εκκλησία, συγκέντρωση του κόσμου για τη λατρεία του θεού και όχι ναός, τόπος όπου «ναίει», κατοικεί ο θεός). Από το *αγορά* θα προέλθουν τα σύνθετα σε -**αγοράς** και -**αγόρος** | -**ηγόρος** | -**ήγορος** (πρώτα ως κύρια ονόματα (*Ευ-αγόρας*, *Πρωτ-αγόρας*, *Αναξ-αγόρας*, *Ορθ-αγόρας* κ.ά.)· τα δεύτερα ως δηλωτικά του ομιλητή με πολιτικό, νομικό και άλλο περιεχόμενο (*δημ-ηγόρος*, *δικ-ηγόρος*, *κατ-ηγόρος*, *συν-ηγόρος*, *παρ-ηγόρος*, *προσ-ηγόρος* κ.ά.)).

Σύνθετα του αγορά

- Το νεότερο *αγορά* παρήγαγε αρκετά σύνθετα:
 (α) *αγορά-*: *αγορα-νομία*, *αγορα-πώληση*, *αγορα-φοβία*. Ας σημειωθεί ότι το συνδετικό φωνήεν -ο-, με το οποίο σχηματίζονται τα περισσότερα σύνθετα, τείνει να δώσει και τύπους *αγορο-νομία*, *αγορο-πώληση* και, λιγότερο, *αγορο-φοβία* (βλ. κ. λ. *αγγε-λιάφορος*).
 (β) -*αγορά*: *ζω-αγορά* | *λαχαν-αγορά*
ιχθυ-αγορά | *σιτ-αγορά*
καπν-αγορά | *υπερ-αγορά* (σούπερ μάρκετ)
κεφαλαι-αγορά | *υφασματ-αγορά*
κρεατ-αγορά | *χρηματ-αγορά*
κτηματ-αγορά | *ψαρ-αγορά*

αγοράζω ρ. μετβ. {αγόρασα, -τηκα, -μένος} **1.** αποκτά, προμηθεύομαι (κάτι) έναντι καταβολής χρημάτων: ~ *εμπορεύματα* | *συνάλλαγμα* | *μετοχές* | *εξοπλισμό* | *ομόλογα* || ~ *επί πιστώσει* (βλ. λ. *πίστωση*) | *με δόσεις* | *τοίς μετρητοίς* (βλ. λ. *μετρητός*) || - *κάτι ακριβά* | *φτηνά* | *σε τιμή ευκαιρίας* | *για ένα κομμάτι νομιά* | *όσο-όσο* || ~ *γοουρνί στο σάκι* (χωρίς να εξετάζω την ποιότητα του προϊόντος): ΦΡ. (α) **πωλάει και αγοράζει (κάποιον)** είμαι πανέξυπνος και πονηρός, ώστε να μπορώ να κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (β) **αγρόν ηγόρασα** | **ηγόραξα** βλ. λ. *αγρός* **2.** (μτφ.) προσπάθη να ανακαλύψω τις προθέσεις κάποιου: κυρ. στη φρ. **αγοράζω λόγια** παίρνω λόγια, προσπαθώ να κάνω κάποιον να μου πει πληροφορίες που με ενδιαφέρουν, τον «ψαρεύω» ΣΥΝ. *ψωνίζω* **3.** (μτφ.) εξασφαλίζω την ευνοϊκή στάση κάποιου με παράνομο τρόπο, συνήθ. με δωροδοκία, δωροδοκώ: *ο παράγοντας του σωματείου είχε αγοράσει παίκτης της αντιπάλου ομάδας* || ~ *συνειδήσει* | *αγθρώπους* | *ψήφος* ΣΥΝ. *εξαγορεύω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά*, *σπάζω*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συναγάζω στην αγορά», < *αγορά*. Η σημ. «αποκτά διά χρημάτων» είναι ήδη αρχ.].

αγοραίος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την αγορά: ~ *εμπόρευμα* | *αξία* | *τιμή* **2. αγοραίο** (το) επαγγελματικό ταξί που μισθώνεται για τη μεταφορά ανθρώπων ή εμπορευμάτων με ιδιαίτερη συμφωνία **3.** (κακόβ.) χυδαίος, πρόστυχος: *επέδειξε ~ συμπεριφορά* || ~ *λόγια* | *γλώσσα* | *όβριες* | *ασθήματα* | *ήθη*- ΦΡ. (α) **αγοραίος έρωτας** η πορνεία (β) **αγοραία γυναίκα** η πόρνη. — *αγορά-α* | -ως επίρρ. [μτγν.] (σημ. 2,3). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αγοραίος* < *αγορά* (*αγορά* + -ιος > *αγορεύω*) πβ. *άρχα* (= *αρχή*) + -ιος > *αρχαίος*, *ώρα* + -ιος > *ωραίος* κ.λπ.]. Η μειωτική σημ. «κονίος, χυδαίος» είναι ήδη αρχ. (π.χ. *αγοραίος άνήρ* «έμπειρος ρήτορας», αλλά και «δικολάβος, απειθυνόμενος στον κοινό όχλο»).

αγορανομία (η) [αρχ.] {αγορανομών} **1.** το σύνολο των διατάξεων που διέπουν τις αγοραπωλησίες **2.** η δημόσια υπηρεσία που ελέγχει την τήρηση των διατάξεων αυτών **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των υπαλλήλων της παραπάνω υπηρεσίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά*.

αγορανομικός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την αγορανομία ή τους αγορανόμους: ~ *έλεγχος* | *διάταξη* | *υπηρεσία* | *έροδος* | *αδίκημα* | *δικαστήριο* || ~ *κόδικας*. — **αγορανομικ-α** | -ως επίρρ.

αγορανόμος (ο/η) υπάλληλος της αγορανομίας. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κειτουργός αγοράς στην αρχαία Αθήνα, ο οποίος ήλεγχε τις αγοραπωλησίες», < *αγορά* + *νόμος*].

αγοραπωλησία (η) [1854] {αγοραπωλησιών} η αγορά και πώληση αγαθών (εμπορευμάτων, ακινήτων κ.λπ.) ΣΥΝ. *συναλλαγή*, *δοσοληψία*, *εμπορία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά*.

αγοράσμα (το) {αγοράσματος | -ατα, -άτων} η αγορά (προϊόντος) ΣΥΝ. *ψώνισμα*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ό,τι πωλείται ή αγοράζεται», < *αγοράζω* (βλ. λ.)].

αγοραστής (ο) [αρχ.], **αγοράστρια** (η) {αγοραστριών} **1.** πρόσωπο που αγοράζει κάτι: *αναζητώ ~ για το σπίτι στην Γλυφάδα* **2.** (γενικότ.) καταναλωτής: *οι ~ πρέπει να εξετάζουν την ποιότητα του προϊόντος πριν από την αγορά*.

αγοραστικός, -η, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διάθεση προϊόντων, την κατανάλωση: - *κοινό* | *επιτυχία* | *κίνηση* | *ενδιαφέρον* **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) **αγοραστική αξία** η αντάλλακτική αξία αντικείμενου (β) **αγοραστική δύναμη** η ποσότητα αγαθών και υπηρεσιών σταθερής ποιότητας, που είναι δυνατόν να αποκτηθούν με το εισόδημα κά-

που (ατομικό ή οικογενειακό). — **αγοραστικότητα** (η) [ΕΤΥΜ. αρχ. < αγοραστής. Οι φρ. *αγοραστική αξία* | *δύναμη* είναι μετάφρ. δάνεια από αρχλ. purchasing value | capacity].

αγοραστός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει αποκτηθεί με αγορά, ο προερχόμενος από το εμπόριο, κατ' αντιδιαστολή προς στίθιητος κατασκευασόμεο οι ίδιοι: *το κέικ είναι ~ ή το φρτζιαζες μόνη σου*; ΣΥΝ. έτοιμος, αγορασμένος.

αγοραφοβία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. ψυχική διαταραχή που εκδηλώνεται με αδικαιολόγητο φόβο και άγχος του ατόμου, όταν βρεθεί σε πολυάνθρωπος ή πολυσυχναστους χώρους. — **αγοραφοβικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. agoraphobia, με τη λ. *αγορά* στην αρχ. σημ. «συνάθροιση πλήθους, πλήθος κόσμου»].

αγόρευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εκφώνηση λόγου, κυρ. σε δημόσια συγκέντρωση: *ο συνήγορος άρχισε την ~ τον || η ~ του εισαγγελέα*.

αγορεύω ρ. αμετβ. {αγόρευσα} **1.** εκφωνώ λόγο σε δημόσια συγκέντρωση, βγάω λόγο ΣΥΝ. μιλώ, δημηγορώ: **ΦΡ. ης ανορεύειν βούλεται;** (*τις αγορεύειν βούλεται*; ερώτηση του Αθηναίου κήρυκα στην Εκκλησία του Δήμου) ποιος επιθυμεί να μιλήσει δημόσια, να πάρει τον λόγο; **2.** (ειρων.) μιλώ σαν ρήτορας, ρητορεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά, σύνθετος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αγορά].

τις αγορεύειν βούλεται; «Ποιος θέλει να πάρει τον λόγο;». Τα λόγια του κήρυκα στην Εκκλησία του Δήμου στην αρχαία Αθήνα, ο οποίος καλούσε στο βήμα τους πολίτες που ήθελαν να μιλήσουν δημόσια για τα θέματα που συζητούνταν στην Εκκλησία. Η φράση έχει μείνει σύμβολο της άμεσης (συμμετοχικής) δημοκρατίας, λέγεται δε και σήμερα αρχαιοπρεπώς, όταν παροτρύνει κανείς κάποιους να πάρουν τον λόγο.

αγορήτης (ο), **αγορήτρια** (η) {αγορητιών} πρόσωπο που αγορεύει σε δημόσια συγκέντρωση (Βουλή, συνέδριο κ.λπ.) ΣΥΝ. ομιλητής, ρήτορας: **ΦΡ. ειδικός αγορητής** εκπρόσωπος κόμματος που αγορεύει επί ειδικού θέματος στη Βουλή.

[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., η οποία στα έπη αναφέρεται κυρίως στον Νέστορα, < *αγοράομαι, -ομαι* «αγορεύω» (βλ. κ. λ. *αγορά*)].

αγόρι (το) → αγόρι

αγορίστικος, -η, -ο → αγωρίστικος

Αγορίτσα (η) (ορθότ. *Αγορίτσα*) γυναικείο όνομα, που δινόταν παλαιότερ. κυρ. στη Θεσσαλία, στο πρώτο παιδί, αν ήταν κορίτσι, για να γεννηθεί το επόμενο αγόρι. [ΕΤΥ.Μ * *αγόρι* + υποκ. επίθημα -ίτσα].

αγοροκόριστο (το) → αγωροκόριστο

αγοροφέρνω ρ. → αγωροφέρνω

άγος (το) {άγ-ους | -η, -ών} **1.** προσβλητική, παράσπονδη, βέβηλη πράξη: *ΤΟ Κυλώνιον* ~ (η ασεβής ενέργεια των αρχαίων Αθηναίων να θανατώσουν τον Κίλωνα και οπαδούς του, αν και εκείνοι είχαν καταφύγει ως εκέτες στην Ακρόπολη το 612 π.Χ.) **2.** (κατ' επέκτ.) πράξη που αντιβαίνει σε αρχές και αξίες, που θεωρούνται ιερές και απαραβίαστες: *προσπαθούσε να ξεπλύνει το άγος του εξωμούτι* ΣΥΝ. ανοσιούργημα, μίσαιμα, ανιερή πράξη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **άγ-ος* < I.É. **yag-* «τιμώ, ευλαβούμαι». Ομόρρ. *άγιος, άγ-νός* κ.ά. Η ψίλωση της αρχ. λ. (*άγος*) οφείλεται ίσως στην αντίθετη σημ. που έλαβε σε σχέση με τα ομόρρζα].

αγουρειαίο (το) {αγουρειαί-ου | -ων} λάδι από άγουρες ελιές, με ευχάριστη οσμή και συνήθ. καλής ποιότητας. Επίσης αγουρολάδο.

αγουρίδα (η) άγουρο σταφύλι και συνεκδ. κάθε άγουρος καρπός εύχρ. κυρ. στη ΦΡ. *αγάλι-αγάλι γίνεται η αγουρίδα μέλι* καθετί ωριμάζει. **ΕΙ** σταδιακά, όχι απότομα· η επιτυχία ενός στόχου απαιτεί υπομονή ΣΥΝ. ξηνοστάφυλο. [ΕΤΥΜ < μεσν. *αγουρίς, -ίδος* < *αγουρος*].

αγουρούα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η γεύση ή η μυρωδιά άγουρου καρπού, η στυφάδα.

αγουρολάδο (το) → αγουρειαίο

αγουροζύπνημα (το) {αγουροζυπνήμ-ατος | -ατα, -άτων} το πρόωρο ζύπνημα, πριν κανείς ολοκληρώσει τις ώρες ύπνου του.

αγουροζυπνημένος, -η, -ο **1.** αυτός που ζύπνησε ή τον ζύπνησαν πολύ νωρίς **2.** αυτός που μόλις έχει ζυπνήσει, που δεν έχει συνέλθει ακόμη πλήρως από τον ύπνο. — **αγουροζυπνώ** ρ. {-άς...}.

άγουρος, -η, -ο **1.** (για καρπούς) αυτός που δεν ωρίμασε, ο αγίνωτος ΣΥΝ. ανώριμος, αμέστωτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν ωρίμασε ακόμη σωματικά ή πνευματικά ΣΥΝ. ανώριμος: **ΦΡ. άγουρα χρόνια** η εφηβεία, η περίοδος της νεότητας. — **αγουράδα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγόρι*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *άγουρος* < αρχ. *άωρος* < *α-* «στερητ. + *ώρα*].

αγουρωπός, -η, -ό αυτός που φαίνεται ακόμη αρκετά άγουρος: *οι ντομάτες να 'ναι ~ για τη σαλάτα*. [ΕΤΥΜ. < *άγουρος* + κατάλ. -ωπός (βλ. λ.)].

άγουσα (η) ο δρόμος που οδηγεί κάπου· κυρ. στη ΦΡ. *λαμβάνω | παίρνω την άγουσα* διώχνομαι από κάπου, απολύομαι, φεύγω. [ΕΤΥΜ αρχ. θηλ. μτχ. ενεστώτα του ρ. *άγω* «οδηγώ»].

άγουστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει γούστο, ο άκοιμος: ~ *ντύσιμο* ΣΥΝ. ακαλαίσθητος, κακόγουστος. — **αγουστιά** (η).

άγρα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** κληγή ή ψάρεμα **2.** (μτφ.) επιδίωξη, επίμονη αναζήτηση ΣΥΝ. θήρα· **ΦΡ. βγαίνω προς άγραν** (+γεν.) ψάχνω επίμονα και συστηματικά (σαν να κληγώ): *βγήκε προς άγραν ψήφων | θημάτων | υπογραμών | πελατών | γαμπρού | νύφης*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άγρα*, αβββ. επίμου, συγγενής προς τα αρχ. *άγρως, άγρως* «κνηγώ». Η λ. *απαντά* ως β' συνθετικό σε συνθ. που δηλώ-

νουν ασθένειες (*ποδ-άγρα, χειρ-άγρα*) ή εργαλεία (όδοντ-άγρα, *πυρ-άγρα* «λαβίδα για την πυρά» κ.ά.). Η σύνταξη της λ. με γενική είναι αρκετά σπάνια στην Αρχ. (λ.χ. Πλάτων: *άγρα ανθρώπων*), καθώς και στην Κ.Δ. (Λουκ. 5, 9: *επί τη άγρα των ιχθύων*).

αγράμματος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν ξέρει να γράφει και να διαβάζει, αναλόφρητος **2.** αυτός που έχει ελλιπή, ανεπαρκή μόρφωση: **ΦΡ.** (παροιμ.) *άνθρωπος αγράμματος ξβλό απελέκτητο* βλ. λ. *απελέκτητος* **3.** (μτφ.) άπειρος, ακαταπότιστος: *την έπαθα σαν αγράμματος*. — **αγράμματος** (η).

αγράμπελη (η) {χωρ. πληθ.} αναρριχητικό, διακοσμητικό φυτό· κληματιάδα. Επίσης αμπελιάδα κ. αμπελίνα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αγρίαμπελος* < αρχ. *άγριος* + *άμπελος* με παρετυμολ. επίδραση του *αγρός*].

αγρανάπαυση (η) [1874] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** προσωρινή διακοπή της καλλιέργειας άγρου, με σκοπό την ανάκτηση της παραγωγικότητας του **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα διακοπής της καλλιέργειας: *ετήσια ~*.

Αγραφα (τα) {Αγραφών} οροσειρά της Κ. Ελλάδας στον νομό Ευρυτανίας (Ευρυτανικά Αγραφα). — **Αγραφιώτης** (ο), **αγραφιώτισσα** (η), **αγραφιώτικος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ < μεσν. *Αγραφα*, πληθ. ουδ. του αρχ. επιθ. *άγραφος*. Η ονομασία οφείλεται πθ. στο γεγονός ότι η περιοχή δεν είχε εγγραφεί στους φορολογικούς καταλόγους (*ακατάστιχα φορολογίας*)] τον Τούρκου είτε επειδή είχε ειδικά προνόμια είτε, μάλλον, διότι η είσπραξη των φόρων από αυτό τον δόσβατο τόπο ήταν πρακτικώς αδύνατη].

αγραφία (η) {χωρ. πληθ.} σύμπτωμα διαταραχής του λόγου, κατά την οποία ο ασθενής αδυνατεί να εκφραστεί γραπτώς τη σκέψη του.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < νεολατ. *agraphia*].

άγραφος, -η, -ο [αρχ.] κ. **αγραπτός** [αρχ.] κ. (καθημ.) **άγραφτος** (παθ.) **1.** αυτός που δεν γράφτηκε, δεν διατυπώθηκε εγγράφως: **ΦΡ. άγραφο δίκαιο | άγραφοι νόμοι** (κατ' αντιδιαστολή προς το θετό δίκαιο) ήθικοί νόμοι που δεν έχουν συνταχθεί ή διατυπωθεί γραπτώς και αντλούν το κύρος τους από το έθιμο, πηγάζουν από τη φύση ή τη συνείδηση του ανθρώπου και από τους κανόνες του δικαίου που διαμορφώθηκαν μέσα από τα έθιμα και έχουν καθολική ισχύ στα κοινωνικά σύνολα **2.** αυτός που δεν καταγράφηκε σε κατάλογο, ο αδηλότος: **ΦΡ.** (εκφραστ.) *αυτό είναι από τ' άγραφα!* αυτό δεν υπάρχει πουθενά γραμμένο, είναι εντελώς απροσδόκητο, πρωτόκουστο, πρωτοφανές **3.** αυτός πάνω στον οποίο δεν έχει γραφεί τίποτα: ~ *πίνακας ΦΡ. άγραφος χάρτης | άγραφο χαρτί | άγραφο πινακίδα* βλ. λ. *tabula rasa* · **4.** (ενεργ.) (μαθητής/μαθήτρια) που δεν έχει γράψει τα σχολικές εργασίες του, που δεν έχει γράψει τα μαθήματα του: *πήγε ~ στο σχολείο*.

ΑΓΡ. ΕΞ. (οι) Αγοτικές Εξαγωγές.

αγρεργάτης (ο) {αγρεργατών}, **αγρεργάτρια** (η) {αγρεργατριών} (γενικότερ.) πρόσωπο που εργάζεται στους αγρούς: *ανιδείκτος ~*.

άγρεμα [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **άγρεμα** (το) {αγρεμ-ατος | -ατα, -άτων} θήραμα ή αλιεύμα.

άγρευω ρ. μετβ. {άγρευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κνηγώ (κάτι) ΣΥΝ. θηρεύω **2.** (μτφ.) προσπαθώ να παρασέρω (κάποιον) σε παγίδα, να βρω θύμα προς εκμετάλλευση: *έμπορο ναρκοτικών ~ θύματα μεταξύ νέων παιδιών* **3.** αναζητώ επίμονα: ~ *ψήφους* ΣΥΝ. επιδιώκω, επιζητώ, περισυλλέγω. — **άγρευση** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άγρα* «κνηγώ»].

άγρια επίρρ. → άγριος

αγριάδα (η) **1.** το άγριο παρουσιαστικό, η άγρια εμφάνιση, έκφραση: *το πρόσωπο του είχε μια ~* ΣΥΝ. αγριότητα **2.** η σκληρότητα τρόπων ΑΝΤ. προήτητα, ηπιότητα: **ΦΡ.** (οικ.) *πολλά αγριάδα κάνω* τον σκληρό, τον βίαιο **3.** η έλλειψη απαλότητας, η τραχύτητα μιας επιφάνειας **4.** (μτφ.) η δριμύτητα του καιρού **5.** (α) αγριοβότανο, που πίνεται ως θεραπευτικό αφένχημα (β) ζιζάνιο, παρασιτικό χόρτο · **6.** ο ήσυχος, ακαλλίεργητος ή δύσβατος, απόκρημνος τόπος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άγριος*. Το φυτό προέρχεται από μεσν. *αγριάδα* < μτγν. *άγριας*, που χρησιμοποιεσε ως θηλ. του αρχ. επιθ. *άγριος*].

αγριάνθρωπος (ο) [μτγν.] {αγριανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** άνθρωπος που ζει κατά πρωτόγονο, άγριο τρόπο, μακριά από τον πολιτισμό ΣΥΝ. απολίτιστος, πρωτόγονος **2.** (μτφ.) άνθρωπος με άγρια όψη, που συμπεριφέρεται αντικοινωνικά, βίαια: *Δεν είναι απλώς αγενής. Είναι ~ ΣΥΝ. δύστροπος, ακοινωνήτος, μισάνθρωπος*.

αγριελιά (η) **1.** άγρια ελιά, από την οποία γινόταν ο κότινος (το στεφάνι της νίκης) των αρχαίων **2.** κλαδί, καρπός ή ξύλο αγριελιάς. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άγριελιά* (< *άγρι*)ο- + *ελαία*].

αγριεμα (το) {αγριεμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η άγρια έκφραση του προσώπου, η βλοσυρότητα **2.** η κατάσταση εξοργισμού, εξαγριώσης **3.** άγρια συμπεριφορά για εκφοβισμό ΣΥΝ. φοβέρα **4.** (μτφ. για καιρικές συνθήκες) η δυσμενής μεταβολή, η επιδείνωση · **5.** ο έντονος φόβος σε συνθήκες κινδύνου, όπως στο σκοτάδι, την ερημιά κ.λπ. Επίσης αγριεμός (ο) {χωρ. πληθ.} (σημ. **3**).

αγριεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μεσν.} {αγρι-εψα, -εύθηκα, -εμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** εκφράζω οργή, θυμό, γίνωμαι απειλητικός: *τον άκουσε να προσβάλλει τους φίλους του και αγριεψε αμέσως* ΣΥΝ. εξαγριώνωμαι **2.** συμπεριφέρομαι με ασυνήθιστη επιθετικότητα και οξύτητα: *στις μέρες μας ο κόσμος έχει αγριέψει* **3.** (για καταστάσεις ή καιρικές συνθήκες) μεταβάλλομαι προς το χειρότερο, γίνωμαι δριμύς: *ο καιρός όσο πάει κι αγριεύει || τα πράγματα αγριεύουν* ΣΥΝ. χειροτερεύω, χαλάω, επιδεινώνωμαι **4.** (μεσοπθ.) **αγριεύομαι** (α) φοβάμαι, τρομάζω: *αγριεύτηκε καθώς περπατούσε μόνη της στο σκοτάδι* ♦ (μετβ.) **5.** εξαγριώνω (κάποιον), τον εξοργίζω: *μην τον μιλάς έτσι, τον αγριεύει* ΣΥΝ. ερεθίζω, δαμονίζω, δια)β)ολίζω **6.** (συνθ. +γεν.) μιλώ αστηρά, προκαλώ φόβο: *του αγριεψε, γιατί το 'χε παρακάνει τον τελευταίο*

καρό ΣΥΝ. φοβερίζω.
αγρίμι (το) {αγρίμι-ιού | -ιών} **1.** κάθε άγριο ζώο, θηρίο: *κυνηγημένο | πληρωμένο* - **2.** άγριο ζώο ως θήραμα **3.** (μτφ.) άνθρωπος ακοινώνη-τος, απολίτιστος ή δύστροπος: *δεν κάνει χωριό με άνθρωπο, σαστό ~!* — (υποκ.) αγριμάκι (το).

[ETYM] < μεσν. *άγριμικ* **άγριμαιον*< μτγν. *άγριμαίον*, ουδ. του επιθ. *άγριμαίος* < *άγριμος* < αρχ. *άγρα*. Ο τ. *αγρίμι* προέρχεται από τον πληθ. *άγρίμια* με συνίζηση: *άγρίμια* > *αγρίμα* > *αγρίμι*].

αγριμοκυνηγός (ο) ο κυνηγός που κυνηγά άγρια ζώα, αγρίμια ΣΥΝ. αγριολόγος.

αγριμολόγος (ο) (σπάν.) ο αγριμοκυνηγός (βλ.λ.).

Αγρίνιο (το) {Αγρινίου} πόλη της Δ. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα του νομού Αιτωλοακαρνανίας. — Αγρινιώτης (ο), Αγρινιώτισσα (η), αγρινιώτικος, -η, -ο.

[ETYM] < αρχ. *Αγρίνιον* *Αγραιίο*, αρχ. αιτωλικός λαός, που πήρε το όνομα του είτε από το *άγρα* (οπότε *Αγραιίοι* = αγρευτές, κυνηγοί) είτε από το *αγρός* (οπότε *Αγραιίοι* = αγρότες, άνθρωποι της γης). Η πόλη καταστράφηκε ολοκληρωτικά το 314 π.Χ. και κατά τον 13ο αι. μ.Χ. εμφανίστηκε στην περιοχή ένας οικισμός ονόματι *Βραγύρι* (< **Βλα-χώρι* < **Βλαγοχώρι* < *Βλογοχώρι* «χωριό του οποίου οι κάτοικοι κατάνονται από τον Βλοχό της Θεσσαλίας»). Το 1835, μετά την ίδρυση του ελλην. κράτους, το Βραγύρι ξαναπήρε την αρχ. ονομασία *Αγρίνιο*].

αγρίο-κ. **αγρίο-κ.** **αγρίο-** [αρχ.] α' συνθετικό λέξεων που δηλώνουν: **1.** (α) (για ζώο) ότι δεν είναι εξημερωμένο: *αγρίο-κάτσικο*, *αγρίο-πε-ρίστερο* (β) ότι (κάτι) προέρχεται από μη εξημερωμένο είδος: *αγρίο-μέλο* (γ) (για φυτό) ότι είναι αυτοφύες (όχι καλλιεργημένο) ή ότι δεν καλλιεργείται: *αγρίο-ράδι*, *αγρίο-κέρασο*, *αγρίο-σικιά*, *αγρίο-λού-λουδο*, *αγρίο-χορτο* **2.** (μτφ.) (α) δυστροπία, έλλειψη καλλιέργειας ή αγένεια: *αγρίο-άνθρωπος*, *αγρίο-κόριτσο* (β) (εμφωτ.) αγριάδα και βλο-συρότητα: *αγρίο-φασα*, *αγρίο-μάτση*, *αγρίο-κοιτάζω*, *αγρίο-μιλώ* **3.** ότι (κάτι) έχει μεγάλη ένταση και είναι ενοχλητικό: *αγρίο-φανάρα*, *αγρίο-πονός*, *αγρίο-βόρι* **4.** (α) ότι (κάτι, συνήθ. τόπος) έχει τα χαρακτηριστικά του απότομου και του αφιλόξενου: *αγρίο-τοπος* (β) ότι (κάτι) είναι τραχί: *αγρίο-μαλλο*.

αγρίοβόρι (το) {δυσχρ. αγριοβορι-ιού | -ιών} βόρειος άνεμος, ψυχρός και δυνατός.

αγριόγατα (η) {σπάν. αγριόγατων}, **αγριόγατος** (ο) (σημ. 1) **1.** μικρόσωμο σαρκοφάγο θηλαστικό, που μοιάζει με την κατοικίδια γάτα, αλλά έχει μακρύτερα πόδια, μεγαλύτερο και πλατύτερο κεφάλι και κοντύτερη ουρά, μακρύ τρίχωμα σταχοκίτρινο με σκούρες ραβδώσεις στο σώμα και μαύρους δακτυλίους στην ουρά' έχει άγρια ένστικτα και δεν εξημερώνεται **2.** γάτα αρχαίος κατοικίδια, η οποία απομακρύνθηκε από τους ανθρώπους και ζει σε άγρια κατάσταση **3.** (μτφ.) επιθετική, ατίθιση γυναίκα.

αγριογούρουνο (το) [μεσν.] {κοιν. όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο} ο αγριόχοιρος (βλ.λ.).

αγριοκάτσικο (το) {κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο} **1.** ο αί-γαγρός (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) ο ζώηρος και ατίθιασ άνδρας.

αγριοκοιτάζω ρ. μετβ. {αγριοκοιτά-ζα, -χητκα, -γμένος} **1.** κοιτάζω άγρια, βλοσυρά (κάποιον) ΣΥΝ. *αγριοβλέπω*, *αγριοθωρά* **2.** (μτφ.) απειλώ. Επίσης αγριοκοιτάω (κ. -άω) {-άς, .,} — **αγριοκοιτάγμα** (το).

αγριολούλουδο (το) λουλουδι άγριου φυτού, αυτοφύες σε αγρούς, δάση, λιβάδια κ.λπ.

άγριος, -α, -ο {κ. (λόγ.) -ίου (θηλ. -ίας) | (λόγ.) -ιών, (λόγ.) -ιους} **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί την παρέμβαση του ανθρώπου: ~ ζώο | *θηρίο* (μη εξημερωμένο) || ~ *φωτά* (αυτοφυή, που δεν προέρχονται από καλλιέργεια) || ~ *μέλι* | *καρπός* (από αυτοφυή φυτά) || - *βλάστηση* | *φύση* (από αυτοφυή φυτά, πικνή και αδιάπαστη) || ~ *περιοχές* | *τόποι* (άγονοι, χέρσοι ή ακατοίχτοι) Φρ. *ήρθαν τ' άγρια, να διώξουν τα ήμερα* για πρόσωπα που η εμφάνισή τους σε ξένο ή νέο χώρο συνοδεύεται από αναστάτωση, παράλογες απαιτήσεις και διεκδικήσεις, σαν να ήταν εκεί από παλιά: *ήρθαν οι καινούργιοι στο γραφείο και άρχισαν να αμφισβητούν τον τρόπο δουλειάς και να υποδεικνύουν και από πάνω τι πρέπει να κάνουμε* ~! **2.** (α) αυτός που δεν έχει εκπολιτιστεί, που ζει στη φύση, χωρίς τεχνολογική πρόοδο: ~ *φυλές* | *λαοί* | *ζωή* ΣΥΝ. πρωτόγονος, απολίτιστος (β) αυτός που δεν ταιριάζει σε πολιτισμένο άνθρωπο, που θυμίζει ή προέρχεται από απολίτιστους ανθρώπους: ~ *μουσική* | *διασκέδαση* | *συμπεριφορά* (γ) (μειωτ. το αρσ. ως ουσ., συνήθ. στον πληθ.) οι ιθαγενείς κάτοικοι μιας ηπειρού, ιδιαίτ. οι φυλές της Αφρικής και της Αμερικής: *οι πρώτοι εξερευνητές ζούσαν με τον φόβο των αγρίων και των θηρίων* Φρ. *ιστορίες για αγρίους* παράλογα, άπιστευτα πράγματα, που δεν ταιριάζουν σε λογικούς και πολιτισμένους ανθρώπους **3.** αυτός που εμπνέει φόβο: ~

ματιά | *πολεμιστής* | *χαρακτηριστικά* || ~ *πρόσωπο* (τραχύ και ατημέλητο) **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από σφοδρότητα, ένταση, επιθετικότητα: ~ *επίθεση* | *ξύλοδαρμός* | *συμπεριφορά* | *λογομαχία* || ~ *εκμετάλλευση* (χωρίς έλεος, ασύδοτη) || ~ *δολοφονία* (απάνθρωπη, σκληρή) || ~ *εποχές* (βίαιες, σκληρές) | *διαθέσεις*-Φρ. (*παίρνω κάποιον*) *με το άγριο* (συμπεριφέρωμαι σε κάποιον) με τρόπο επιθετικό, σκληρό ΑΝΤ. (*παίρνω κάποιον*) *με το καλό*, *με το μαλακό **5.** (εκφραστ.) αυτός που περιέχει εμπόδια, κινδύνους, δυσμενής: ~ *καιρός* (κακοκαιρία) || ~ *θάλασσα* (τρικυμώδης) || ~ *περιπέτειες* | *συνθήκες* **6.** αυτός που έχει τα γνωρίσματα του πρωτόγονου ενστίκτου, πρωτόγονος: ~ *χαρά* | *συναίσθημα* | *ήδονή* **7.** αυτός που είναι τραχύς στην αφή: ~ *επιφάνεια* | *μαλλιά* ΑΝΤ. λείος, απαλός **8.** (για διάστημα της ημέρας, ώρα) προχωρημένος, πολύ νωρίς ή πολύ αργά: ~ *μεσάνυχτα* | *χαράματα*. — **άγρια** επίρρ. (βλ. κ. λ. *αγρίος*). [ETYM] αρχ. < *αγρός* (βλ.λ.)].*

άγριος - **αγροίκος** - **άγριπνος**. Η ζωή στους αγρούς, στα χωράφια, που όσο παλαιότερα πάμε τόσο σκληρότερη ήταν, έδωσε λαβή σε σειρά παραγώγων λέξεων, οι οποίες συνδέονται με την έννοια και τις ιδιότητες του αγρού. Έτσι, **άγρι-ιος** είναι αρχικά «ο τον αγρών, αυτός που ζει ή ανήκει στους αγρούς». Η σημ. «τραχύς, σκληρός» για ανθρώπους ή και «επιθετικός» για ζώα απορρέουν από ιδιότητες της ζωής στους αγρούς, ενώ είναι πιθανή και κάποια παρε-τυμολογική επίδραση του *άγρα*. Συναφής είναι και η σημ. του **αγροίκος** (αρχ. *άγροικος*), που πρώτα σημαίνει «αυτόν που ζει στους αγρούς», για να περάσει μετά στη σημ. του «άξεστος, χωρίς καλούς τρόπους, αγενής». Παράλληλες σημασιολ. εξελίξεις παρατηρούνται και σε λέξεις, όπως το χωριάτης (αυτός που ζει στο χωριό > ο άξεστος, ακαλλιεργητος σε τρόπους) ή το αγγλ. **rustic** (< λατ. *rusticus* «αγροτικός»), που έχει και τη σημ. «άξεστος». Το **άγριπνος**, ανιθέτως, ακοιούθησε εϊσθητή σημασιολ. εξέλιξη, αφού από τη σημ. «αυτός που κοιμάται έξω στους αγρούς, που εύκολα ξυπνάνει ή που δεν κοιμάται (ξυγρπνιά), για να φυλάει» πέρασε στη σημ. «ξάγριπνος, εν εγρηγόρησι, σε κατάσταση ετοιμότητας».

αγριότητα (η) [αρχ.] {αγριότητων} **1.** η έλλειψη εξημέρωσης: η ~ των ζώων της *ζούγκλας* ΑΝΤ. ημερότητα **2.** (μτφ.) αγριάδα, έκφραση επιθετικότητας, σκληρότητας: η ~ της *φονής* | *του βλέμματος* **3.** (συνεκδ.) κάθε εκδήλωση σκληρότητας, απανθρωπιάς: *οι ~ των Ναζί κατά τον Β'Παγκόσμιο Πόλεμο* ΣΥΝ. ωμότητα, θηριωδία, κτηνωδία.

αγριοφονάρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {καθημ.} η δυνατή και δυσάρεστη φωνή: *μας ζύπνησε νυχτάτικα με τις ~ του!* ΣΥΝ. γκάρισμα.

αγριόχοιρος (ο) [μτγν.] {-ου κ. -οίρου | -ων κ. -οίρων, -ους κ. -οίρους} {κοιν. όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο} άγριο, πολύδερμο θηλαστικό, από το οποίο προέρχεται ο κατοικίδιος χοίρος: το γνωστότερο είδος του έχει σκληρό τρίχωμα και χαυλιόδοντες ΣΥΝ. *κάπρος* (καθημ.) αγριογούρουνο.

αγριοπός, -η, -ό αυτός που έχει άγρια όψη, βλοσυρός: ~ *πρόσωπο* ΣΥΝ. τραχύς, άγριος, απειλητικός. [ETYM] αρχ. < *άγριος* + *-ωτός* (βλ.λ.)].

αγρίως επίρρ. [αρχ.] {εμφωτ.-εκφραστ.} πολύ έντονα, διαρκώς και ασύστολα, κατά τρόπο απροκαλύπτο: *κατέκλεβε ~ την εταιρεία* || *κοροϊδεύω* | *εξυβρίζω* | *κλέβω κάποιον* ~.

άγρια - **αγρίως**. Όπως και στην περίπτωση άλλων επιρρημάτων (πβ. *απλά* - *απλώς*, *έκτακτα* - *εκτάκτως*, *αδιάκριτα* - *αδιακρίτως* κ.ά.), οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικώς: **άγρια** = **με** αγριότητα, με επιθετικότητα (*μας κοιτάζε άγρια*», «*αντιδρά πολύ άγρια*»), ενώ **αγρίως** = συστηματικά, ασίστολα, προκλητικά, πολύ («*μας εμπαιζει* | *κοροϊδεύει αγρίως*», «*κλέβουν αγρίως*»). Το **άγρια** δηλ. χρησιμοποιείται κυριολεκτικά, ενώ το **αγρίως** μεταφορικά και με επιτακτική σημασία.

αγροδιαίτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που ζει στους αγρούς. [ETYM] μτγν. < *αγρός* + *-διαίτος* < *διαίτα* (βλ.λ.), πβ. κ. *λιτο-διαίτος*].

αγροδικείο (το) το αγροτικό πταισματοδικείο.

αγροδοσία (η) [1854] {αγροδοσιών} ΝΟΜ. η εκμίσωση από αγροδότη (βλ.λ.) αγροτικής εκτάσεως σε αγρολήπτη (βλ.λ.) (πβ. *αγροληψία*).

αγροδότης (ο) [1840] (αγροδοτών) ΝΟΜ. ιδιοκτήτης αγροτικής έκτασης ο οποίος την εκμισθώνει σε αγρολήπτη (βλ.λ.) **με** ενοίκιο ορισμένο ποσοστό επί της παραγωγής. — αγροδοτικός, -ή, -ό [1840].

αγροζημία (η) [1890] (αγροζημιών) ΝΟΜ. γενική ονομασία ποικίλων μορφών αγροτικών αδικημάτων εις βάρος κινητής ή ακίνητης αγρο-

άγριο-κ. αγρίο-κ. αγρίο-α' συνθετικό

αγρίο-άμπελο (το)	αγρίο-θάμις (ο)	αγρίο-κύμινο (το)	αγρίο-πετεινός (το)	αγρίο-σικιά (η)
αγρίο-απιδιά (η)	αγρίο-καίρι (το)	αγρίο-κουπαρίσι (το)	αγρίο-πτεκού (το)	αγρίο-συκο (το)
αγρίο-αχλαδιά (η)	αγρίο-καιρός (ο)	αγρίο-λάχανο (το)	αγρίο-πλάτανος (ο)	αγρίο-τοππος (ο)
αγρίο-βαλανιδιά (η)	αγρίο-καρυδιά (η)	αγρίο-μέραθο (το)	αγρίο-πονός (ο)	αγρίο-τουρκας (ο)
αγρίο-βερικοκιά (η)	αγρίο-κερασιά (η)	αγρίο-μέλισα (η)	αγρίο-πούλι (το)	αγρίο-τραγός (ο)
αγρίο-βιολέτα (η)	αγρίο-κέρασο (το)	αγρίο-μέλο (το)	αγρίο-πρασιά (η)	αγρίο-τριανταφυλλιά (η)
αγρίο-βλάταρο (το)	αγρίο-κλαρο (το)	αγρίο-μηλιά (η)	αγρίο-πρασο (το)	αγρίο-τριαντάφυλλο (το)
αγρίο-βότανο (το)	αγρίο-κόκορας (ο)	αγρίο-μικό ρ.	αγρίο-πρόσωπος, -η, -ο	αγρίο-τσουκνίδα (η)
αγρίο-βρουβα (η)	αγρίο-κόριτσο (ο)	αγρίο-μούλαρο (το)	αγρίο-ρόδιο (το)	αγρίο-φασιόνα (η)
αγρίο-γαλός (ο)	αγρίο-κότα (η)	αγρίο-μούρης (ο)	αγρίο-ρωδακινιά (η)	αγρίο-φοράδα (η)
αγρίο-γίδα (η)	αγρίο-κούκι (το)	αγρίο-μουτρο (το)	αγρίο-σέλινο (το)	αγρίο-φράουλα (η)
αγρίο-γίδο (το)	αγρίο-κουμαριά (η)	αγρίο-ξύλο (το)	αγρίο-σέσκουλο (το)	αγρίο-χελιδόνο (το)
αγρίο-γυναικά (η)	αγρίο-κούνελο (το)	αγρίο-παίρων ρ.	αγρίο-σκυλο (το)	αγρίο-χορτο (το)
αγρίο-δάφνη (η)	αγρίο-κρίνο (η)	αγρίο-παπα (η)	αγρίο-σπανάκι (το)	
αγρίο-δυόσμος (ο)	αγρίο-κυδωνιά (η)	αγρίο-περίστερο (το)	αγρίο-σταφίδα (η)	

τικής ιδιοκτησίας (κλοπή, υπεξαίρεση, φθορά, φθορά διά ζώων).
αγροικία (η) [αρχ.] {αγροικιών} σπύρι σε αγρόκτημα.
αγροικός (ο), (σπών.) **αγροίκα** (η) άνθρωπος που συμπεριφέρεται με τραγυτήτα, βαναυσότητα, που στερείται καλλιέργειας και ευγένειας ΣΥΝ. ακαλλιεργήτος, άξεστος, τραχύς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγρός*. [ETYM. < αρχ. *αγροικός* | *αγροικός* «ο κάτοικος στην ύπαιθρο, αγρότης» < *αγρός* + *οίκος*. Η λ. στους μεσαιωνικούς χρόνους σήμαινε «απλοϊκός, αφελής», ενώ η έννοια «αγενής, άξεστος» αποτελεί νεότερη σημασιολ. εξέλιξη].
αγροικώ ρ. → **γροικώ**
αγροκαλλιέργεια (η) (εσφαλμ. *αγροκαλλιέργεια*) {αγροκαλλιεργειών} η καλλιέργεια των αγρών. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. agriculture].
αγροκήπιο (το) [μτγν.] {αγροκηπίου | -ων} αγροτική έκταση υποδειγματικής καλλιέργειας φυτών και εκτροφής ζώων για τη βελτίωση της ποιότητας και της ποσότητας της παραγωγής τους.
αγροκήμη (το) {αγροκήμη-ατος | -ατα, -άτων} έκταση με γεωργικές και κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις και ενδεχομένως αγροικία ΣΥΝ. φάρμα. — **αγροκτηματίας** [1892] κ. (σπών.) **αγροκτημόνας** (ο) [1894].
αγρολήπτης (ο) [1851] {αγροληπτών} ΝΟΜ. γεωργός που καλλιεργεί κτηνοτροφικά και καταβάλλει ως ενοίκιο ορισμένο ποσοστό επί της παραγωγής (βλ. κ. λ. *αγροδότης*). — **αγροληπτικός**, -ή, -ό [1851].
αγρολήψια (η) [1851] {αγροληψιών} ΝΟΜ. (παλαιότ.) 1. σύστημα εκμετάλλευσης αγροτικών κτημάτων, κατά το οποίο όσοι μετέτρεπαν ξένους χερσότοπους σε φυτείες, καρπώνονταν από κοινού με τους ιδιοκτήτες την παραγωγή 2. *επίορθη αγρολήψια* σύμβαση μίσθωσης αγροτικού κτήματος με την οποία ο εκμισθωτής (γιακοθήμας) παραχωρεί τη χρήση και την κάρπωση του μισθίου αγροκτηματος, ενώ ο μισθωτής (αγρολήπτης) καταβάλλει μίσθωμα που συνίσταται σε ποσοστό επί των καρπών που θα παραχθούν (βλ. κ. λ. *αγροδοσία*).
αγρομίσθωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεων} ΝΟΜ. η μίσθωση αγροκτηματος.
αγρονομείο (το) 1. ΝΟΜ. περιοχή (συνήθ. η περιφέρεια του ειρηνοδικείου) που υπάγεται στη δικαιοδοσία του αγρονόμου 2. (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται ο αγρονόμος.
αγρονομία (η) {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των νομοθετικών διατάξεων που διέπουν τα σχετικά με την καλλιέργεια των αγρών κώδικας αγροτικής νομολογίας 2. το σύνολο των αγρονόμων ως σώμα: *θα 'χει φασαρίες με την ~* 3. η ^εποπτεία και διαχείριση αγροτικών κτημάτων 4. η επιστημονική εξέταση των όρων της καλλιέργειας της γης για καλύτερη παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. — **αγρονομικός**, -ή, -ό [1828].
αγρονόμος (ο/η) 1. υπάλληλος της αγροφυλακής, που εποπτεύει την εφαρμογή και την τήρηση των αγρονομικών διατάξεων 2. επιστήμονας που μελετά το αντικείμενο της αγρονομίας. [ETYM. αρχ. < *αγρός* + *νόμος* < *νέμω*. 'Ηδη στην Αρχ. οι *αγρονόμοι* ήταν υπεύθυνοι για τη διοικητική της τάξεως στις αγροτικές περιοχές].
αγρός (ο) έκταση καλλιέργειας γης, κυρ. για δημητριακά: χωράφι ΣΥΝ. κτήμα, γη ΦΡ. (α) *αγρόν ηγόρασα* | *ηγόραξα* (*αγρόν ηγόρασα*, Κ.Δ. Λουκ. 14, 18) (i) για κάποιον που αδυνατεί να ξεχωρίσει το συσπόμενο από το επουσιώδες, με αποτέλεσμα να αδιαφορεί για κάτι σημαντικό, ασχολούμενος με ασήμαντα πράγματα (ii) αδιαφορώ (για κάτι): *πόσες φορές δεν τον έγινε σύσταση να είναι πιο προσεκτικός, αλλ' αυτός αγρόν ηγόραζε* (β) *αγρός αίματος* για αγορά με χρήματα άνομης προέλευσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγρός*.
[ETYM. αρχ., συγγενές προς λατ. *ager*, σανσκρ. *ajrah*, αρμ. *art*, γερμ. *Acker*, αγγλ. *acre* «έικερ, μονάδα μετρήσεως επιφανείας». Αν η αρχική σημ. της λ. *αγρός* ήταν «ακαλλιεργητο χωράφι, τόπος βοσκής», τότε η συγγένεια προς το *άγω* «οδηγώ» (ενν. τα ποίμνια) πρέπει να θεωρείται πιθανή (θα μπορούσε να θεωρηθεί ως παράγωγο του: *αγ-ω* - *αγ-ρός*). Η λ. *αγρός* απαντά ως α' συνθ. στα *αγρ-υπνος*, *αγρ-οίκος*, *αγρ-αυλος* κ.ά.].
αγρόν αγοράζει - αγρός αίματος. Δύο φράσεις με τη λ. *αγρός* έχουν περάσει από την Κ.Δ. στην καθημ. γλώσσα: το *αγρόν ηγόρασα* (Λουκ. 14,18) και λιγότερο το *αγρός αίματος* (Ματθ. 27, 8). Το α' έχει προέλθει από τον χαρακτηριστικό τύπο αδιαφορο και ελαφρομάλο ανθρώπου, που, ενώ (κατά την παραβολή του Χριστού) προσκαλείται τιμητικά στη σημαντική, για την εποχή εκείνη, γιορτή του γάμου, αυτός προτιμά να πάει να δει το χωράφι που αγόρασε, πράγμα που υπονοείται- μπορεί να κάνει οποιαδήποτε άλλη ώρα. Λέγεται έτσι για ανθρώπους που αδιαφορούν για κάτι σημαντικό και ασχολούνται με ασήμαντα, επειδή δεν είναι σε θέση να κρίνουν τι είναι σημαντικό και αξιοπροσοχής και τι ασήμαντο και επουσιώδες. Με το ίδιο νόημα χρησιμοποιείται και η παροιμία: «*άφησε τον γάμο, να πάει για πουρνάρια*». Η φράση στην Κ.Δ. είναι «*αγρόν ηγόρασα και έχω ανάγκην εξέλθειν και ίδειν αυτόν*». Από αυτήν λέμε για κάποιον «*αγρόν ηγόρασε*» ή «*αγρόν ηγόραξε*» ή (για το παρόν) «*αγρόν αγοράζει*» (οι φράσεις «*αγρόν ηγόραζει*» ή ακόμη και «*αγρόν αγοράζει*» προέρχονται προφανώς από παρανόηση).
Η φράση «*αγρός αίματος*» (ή «*αγρός του κεραμέως*») προέρχεται από το χωράφι που αγοράστηκε από τους αρχιερείς με τα χρήματα (τριάκοντα αργύρια) που επέστρεψε ο Ιούδας, όταν μετάνιωσε για την ατιμία της προδοσίας του Ιησού. Με τα χρήματα αυτά αγοράστηκε το χωράφι κάποιου κεραμοποιού, που ως προϊόν προδοσίας και φόνου (του Ιησού) επονομάστηκε «*αγρός (ή χωράφι) αίματος*» (μετάφραση του αραμαϊκού *ακελδαμά*). Η φράση «*αγρός αίματος*» λέγεται (σε λογότερο ύφος) για προϊόντα ατιμίας, παρανομίας ή

άνομης συναλλαγής. Η φράση στο Ευαγγέλιο είναι: *Διό εκλήθη ο άγρας εκείνος άγρας αίματος έως τής σήμερον*.

αγροτεμάχιο (το) {αγροτεμαχί-ου | -ων} 1. κομμάτι χωραφιού, αγροτική έκταση 2. τμήμα αγροτικής έκτασης, που πωλείται ή χρησιμοποιείται καταχρηστικά ως οικοπέδο, οικοπέδο «εκτός σχεδίου».
αγροτεχνική (η) {χωρ. πληθ.} η εφαρμογή τεχνικών μεθόδων στις αγροκαλλιέργειες.

αγρότης (ο) [αρχ.] {αγροτών}, **αγρότισσα** (η) {αγροτισσών} πρόσωπο που ζει στην ύπαιθρο και ασχολείται επαγγελματικά με την καλλιέργεια των αγρών ΣΥΝ. γεωργός, χωρικός, καλλιεργητής.
αγροτιά (η) {χωρ. πληθ.} 1. (περιλπτ.) το σύνολο των αγροτών 2. (στην αριστερή φρασεολογία) η αγροτική τάξη (πβ. λ. *εργατιά*, *προσφυγιά*): *οι αγρότες τής ~* || *περήφανα* | *φτωχή* ~.

αγροτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους αγρότες: ~ *κόσμος* | *ιατρείο* | *περιφέρεια* | *οικονομία* | *όρμος* | *οικισμός* | *αποκατάσταση* | *επανάσταση* | *κίνημα* | *συνδικαλισμός* | *Τράπεζα* | *ασφάλιση* | *σύνταξη* | *ανάπτυξη* | *μεταρρύθμιση* | *αδικήματα* | *γρήη* | *εργαλεία* | *προϊόντα* | *φυλακές* | *συνεταιρισμός* | *επιμελητήριο* | *σύλλογος* ΣΥΝ. γεωργικός, χωριάτικος 2. (α) *αγροτικό ζήτημα* το πρόβλημα της δίκαιης κατανομής και ανακατανομής των αγροτικών γαίων (β) *αγροτικός γιατρός* γιατρός διορισμένος σε χωριό, κομποπόλη ή επαρχιακή πόλη για ορισμένο χρονικό διάστημα 3. *αγροτικό* (το) (α) η υποχρεωτική υπηρεσία νέων ιατρών σε αγροτικές περιοχές: *κάνω το ~ μου* (β) κάθε ημφορητό για αγροτικές εργασίες. [ETYM. μεσν., αρχική σημ. «ασημαντός, τιποτένης», < αρχ. *αγρότης*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αγροτικό ζήτημα* (πβ. γαλλ. *question agraire*), *αγροτική οικονομία* (πβ. γαλλ. *économie rurale*), *αγροτικά προϊόντα* (πβ. αγγλ. *agricultural products*) κ.ά.].

αγροτοβιομηχανία (η) {αγροτο-βιομηχανιών} (εσφαλμ. *αγροβιομηχανία*) η βιομηχανία επεξεργασίας των αγροτικών προϊόντων. — **αγροτοβιομηχανικός**, -ή, -ό. [ETYM < *αγρότης* (όχι *αγρός*) + *βιομηχανία*].

αγροτοεργάτης (ο) {αγροτοεργατών}, **αγροτοεργάτρια** (η) {αγροτοεργατριών} εργάτης σε αγροτικές εργασίες. — **αγροτοεργατικός**, -ή, -ό.

αγροτόπαιδο (το) παιδί αγροτικής οικογένειας.

αγροτοπαραγωγός (ο/η) παραγωγός αγροτικών προϊόντων.

αγροτοπατέρας (ο) (κακός.) ο αγρότης συνδικαλιστής που συμπεριφέρεται ως κηδεμόνας, προστατής και ιδεολογικός καθοδηγητής των αγροτών (ενεργώντας συχνά με τρόπο αυθαίρετο ή ιδιότελη). — **αγροτοπατερισμός** (ο).

αγροτοπιστο (το) σπύρι στο οποίο μένουν αγρότες, βρίσκεται σε αγροτική περιοχή ή μοιάζει με αγροτικό (πβ. λ. *εργατόπιστο*).

αγρο(το)τουρισμός (ο) οργανωμένη τουριστική δραστηριότητα, κατά την οποία εξασφαλίζεται στους τουρίστες η δωρεάν διαμονή σε αγρόκτημα με αντάλλαγμα τη συμμετοχή τους στις αγροτικές δραστηριότητες (πβ. λ. *οικοτουρισμός*) ή που οργανώνεται με σκοπό να επισκεφθούν και να παρακολουθήσουν οι επισκέπτες έκθεση αγροτικών προϊόντων. — **αγρο(το)τουριστικός**, -ή, -ό.

αγροφυλακή (η) [1833] 1. η δημόσια υπηρεσία που είναι επιφορτισμένη με την προστασία της αγροτικής γης 2. (συνεκδ.) το σύνολο των υπαλλήλων της αγροφυλακής. — **αγροφυλακας** (ο) [μτγν.].

αγροχημικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παραγωγή χημικών τα οποία χρησιμοποιούνται στις αγροκαλλιέργειες: «*οι ~ κολλοσώ παρακάμπτουν τις αντιδράσεις των παραγωγών*» (εφημ.) || (ως συν.) *επιχειρήσεις αγροχημικών και εφοδίων*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *agrochemical*].

αγρυπνία κ. (λαϊκ.) **αγρύπνια** (σημ. 1) (η) (αγρυπνιών) 1. αύπνια, εκούσια ή ακούσια αποχή από τον ύπνο ή στέρηση του ύπνου ΣΥΝ. *ξαγρύπνημα*, *εγρήγορση*, (λαϊκ.) *νυχτέρι* 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) η ολονυχτία ακολουθία, που συνήθ. τελείται την παραμονή μεγάλων εορτών ή εκτάκτων περιστάσεων ΣΥΝ. ολονυχτία (β) ο προσωπικός κανόνας του μοναχού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*, *υποχωρητικός*. [ETYM. αρχ. < *αγρυπνός*. Η αρχ. σημ. περιλάμβανε ακόμη το χρονικό διάστημα της βαρδιας ενός φρουρού, ιδίως τη νύχτα, ο τύπος *αγρυπνια* προέρχεται από το *αγρυπνώ* (υποχωρητ.)].

αγρυπνός, -ή, -ο 1. αυτός που δεν κοιμήθηκε (εκούσια ή ακούσια): *έμεινε αγρυπνη όλη νύχτα από την αγωνία της* ΣΥΝ. *ξυπνός*, *άπνους* 2. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ προσεκτικός, που βρίσκεται σε ετοιμότητα, *εναργής: δεκαετίες τώρα οι ακριτικοί πληθυσμοί είναι ~ φρουροί των συνόρων*. — **αγρυπνία** επίφρ. ΙΧΟΛΙΟ λ. *αγρός*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ο κοιμώμενος στους αγρούς, δηλ. αυτός που κοιμάται ελάχιστα ή ξαγρυπνός», < *αγρός* + *ύπνος*].

αγρυπνώ ρ. αμετβ. {αγρυπν-εις κ. -άς... | αγρυπνήσει} 1. μένω άπνους, ξενυχτώ ΣΥΝ. *αγρυπνώ*, *κάνω νυχτέρι* 2. (μτφ.) προσέχω, επιτηρώ, βρίσκομαι σε ετοιμότητα ΣΥΝ. *αγρυπνώ*, είμαι σε εγρήγορση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*, *υποχωρητικός*. [ETYM. < αρχ. *αγρυπνώ* (-έω) < *αγρυπνός*].

αγρονύμιο (το) {αγρονυμί-ου | -ων} όνομα που δηλώνει αγρό ή αγροτική τοποθεσία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωνύμιο*.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *agronym*, < *αγρός* + *-ωνύμιο* < *δνμια*, αιολ. τ. της λ. *δνμια*].

άγρωστη (η) {-ης κ. (λόγ.) -ώσιδος | -ιδών} αυτοφύες φυτό των αγρών αλλιώς *αγριάδα* (βλ. λ.).

[ETYM Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. *agrostis*) < αρχ. *άγρωσσις*, θηλ. του *άγρώστης* «αγρότης - κυνηγός» < *άγρα*].

αγροστούδη (τα) [1835] {αγροστούδων} ΒΟΤ. τάξη φυτών στην οποία περιλαμβάνονται τα σιτηρά και άλλα είδη για τη βοσκή ζώων. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *graminées*].

αγιά (η) (λόγ.) ο στενός δρόμος, το σοκάκι (συνήθ. ειρων.) ΦΡ. *ανά rat; οδούς και τας ρύμας | τας αγιάς* (ανά τας οδούς και τὰ ρύμας | τὰς αγιάς) (ενν. περιφέρεται) στους δρόμους και στα σοκάκια, γυρίζει παντού.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*.

[ETYM. < αρχ. αγιά (ενν. οδός), πθ. μετ. παρακ. του άγω «οδηγώ» χωρίς αναδιπλασιασμό πθ. λ. άγωνα. Η λ. παν'ν'ργολογήθηκε από το λεξιλόγιο της Αρχαίας τον 19ο αι., για να αντικαταστήσει το τουρκικό σοκάκι]. **αγιοπάτις** (ο) [1873] {αγιοπάτις | -αίδων) (λόγ.) παιδί του δρόμου, αλητόπαιδο. Επίσης **αγιοπάτιδο** (το).

[ETYM. < αρχ. αγία «δρόμος» + παίς «παιδί». Η λ. χρησιμοποιήθηκε με παρετυμολ. και σημασιολ. επίδραση του άγιος]. **αγύμναστος**, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν γυμνάστηκε, που δεν ασκήθηκε σωματικά: ~ σώμα | μύες | πόδια 2. μη εξασκημένος, αδέξιος, άπειρος: ~ μνήμη · 3. ΣΤΡΑΤ. αυτός που δεν εκπλήρωσε τη στρατιωτική του θητεία ή δεν συμπλήρωσε τη βασική του εκπαίδευση. — **αγύμναστος** (η) [αρχ.] (σημ. 1, 2). **αγύρτιστος**, -η, -ο [μεσν.] 1. (για πράγματα) αυτός που δεν επιστρέφεται ή δεν πρόκειται να επιστραφεί' ΦΡ. (α) *δανεικά κι αγύριστα* σε περιπτώσεις στις οποίες αυτά που δανείζει κανείς, πάει να τα θεωρεί δικά του, μια και δεν πρόκειται να του επιστραφούν (β) *αγύρτιστο κεφάλι* (ως χαρακτηρισμός) αυτός που δεν πείθεται με τίποτα ΣΥΝ. ισχυρογνώμων, πεισματάρης, αμετάπειστος, αρβανίτικο κεφάλι 2. (οικ.) **αγύρτιστος** (ενν. τόπος) (ο) ο τόπος από όπου δεν επιστρέφει κανείς, ο Άδης· κυρ. στη Φρ. στον *αγύρτιστο!* (ενν. να πας) να φύγεις, να χαθείς: *Ας πάει ~! Δεν θέλω να τη βλέπω!* || άντε ~! ΣΥΝ. στον διάολο. **αγύρτης** (ο) {αγυρτόν}, **αγύρτισσα** (η) {αγυρτισσών} 1. πρόσωπο που ξεγελά και εξαπατά τους άλλους ΣΥΝ. απατεώνας, ψευδολόγος, κατεργάρης, ψεύτης 2. πρόσωπο που επικαλείται ιερικές γνώσεις ή ικανότητες που δεν έχει ΣΥΝ. ψευτοεπαγγελματίας, κομπογιαν(ν)ίτης, ταρλατάνος. — **αγυρταίος** (η) [μετν.], **αγύρτιος**, -η, -ο. [ETYM. αρχ. < άγειρω «συγκεντρώνω». Οι αρχ. άγύρται καλούσαν τους πιστούς σε λατρευτικές συνάξεις (*άγερω*), όπου διενεργούνταν εράνους τροφίμων και χρημάτων χάριν των θεών. Από τη συνήθεια τους να περιπλανώνταν και να επιχειρούν ψευδοθεραπείες, μαργανίες και άλλα τεχνάσματα, προήλθε ήδη στην Αρχαία η σημ. «κλήτης, απατεώνας». Βλ. κ. λ. *αγορά*]. **άγυρτός**, -η, -ο → **άγειρος**

αγγέμαχος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που μάχεται από κοντά, σώμα με σώμα ή ο κατάλληλος για μάχες εκ του συστάδην: ~ όπλα ANT. εκη βόλος.

[ETYM. αρχ. < επίρρ. άγγι «πλησιόν» + μάχη. Το φωνήεν -ε- (*άγγι-ε-μα-χος*) κατά το αντίθ. *ηλέ-μαχος*].

άγγι- κ. *άγγι*- λεξικό πρόθημα αρχαιοπρεπών λέξεων, που σημαίνει «κοντά, εύκολα, πολύ», πθ. λ. *αγγέμαχος* «μαχόμενος εκ του συστάδην». *Άγγι-άλος* «παρθαλάσσιος», *άγγι-νους* «ευφυής» κ.ά. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. < άγγι «κοντά, εύκολα» και με επιπαικτική σημ. «πολύ». Η λ. συνδ. με το ρ. άγγω (βλ. λ. άγγος) είτε ως κατάλοιπο αρχαϊστικής τοπικής πτώσεως είτε με επίρρ. καταληκτικό επίθημα -ί (πθ. άμφ-ι, *περ-ί*). **άγγινοια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η οξεία αντίληψη, η ευστροφία, η

εξυπνάδα. **άγγινους**, -ους, -ουν {άγγιν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ευστροφία, ετοιμότητα πνεύματος, γρήγορη αντίληψη ΣΥΝ. έξυπνος, οξύνους, τετραπέρατος, ευφυής, εύστροφος· ΦΡ. *μνήμη άγγίνους* του μνημονικό τεχνάσμα της ανάκλησης στη μνήμη ενός στοιχείου (αριθμού, ονόματος κ.λπ.) με τη βοήθεια άλλου ευκολότερα ανακλητού, με το οποίο έχει κοινά εξωτερικά στοιχεία, λ.χ. για να θυμάται κανείς τη χρονολογία της Γαλλικής Επανάστασης (1789), θυμάται την ακολουθία 7, 8, 9. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.

[ETYM. αρχ. < επίρρ. άγγι + νους. Βλ. κ. λ. *άγγι*-. **άγγιστεία** (η) {χωρ. πληθ.} η σχέση συγγενείας (που προκύπτει από τον γάμο) με τους συγγενείς του γαμηλίου συντρόφου σε αντίθεση με τη συγγένεια αίματος (λ.χ. η σχέση συγγενείας με τον κουνιάδο, τον πεθερό(· *συγγενής* | *συγγένεια* *εξ άγχιστείας* | από *άγχιστεία*). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «στενή, κοντινή συγγένεια», < *άγχιστείνω* < *άγχιστος* < *άγχιστα* «πλησιέστατα», υπερθ. βαθμός του επίρρ. *άγγι* «πλησίον»]. **άγγολυτικός**, -ή, -ό (κυρ. για φάρμακα, ουσίες κ.λπ.) αυτός που καταστέλλει ή θεραπεύει το άγχος: ~ χάτια.

[ETYM. Μεταφορά του *αγγλ.* *anxiolytic* (νόθο συνθ.) < *anxio*-(< λατ. *anxius* «αγχώδης») + *-lytic* (< λύω)]. **άγχωμα** ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} *έχω άγχος*, αισθάνομαι ψυχολογική πίεση (βλ. κ. λ. *αγχώνω*): *μην άγγεσαι διαρκώς-θα πάθεις τίποτε!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγχος*, *αποθετικός*.

[ETYM. Νεολογισμός, όπως και το ρ. *αγχώνομαι*. Και τα δύο πλάστηκαν (υποχωρητ.) από το ουσ. *άγχος*-πθ. με παρετυμολ. επίδραση του *μάχομαι*, *αγκομαχώ* κ.τ.ό.- και όχι από το αρχ. *άγγω*. Ομόρρ. *αγχώδης*, *αγχώνη* κ.ά. Βλ. κ. λ. *άγχος*]. **αγχόνη** (η) {δύσφρ. αγχονών} 1. η θηλιά του σχοινιού με το οποίο προκαλείται θάνατος από πνιγμό κατά τον απαγχονισμό ΣΥΝ. βρόχος 2. (συνεκδ.) η κρεμάλα, η ξύλινη κατασκευή που αποληγεί στην αγχόνη 3. (συνεκδ.) η θανατική ποινή, η εκτέλεση με απαγχονισμό: σε περιμένει η ~! || η *τιμοφρία του είναι* η ~ ΣΥΝ. απαγχονισμός, κρέμασμα. [ETYM. αρχ. < άγγω «σφίγγω, πνίγω» + παραγ. επίθ. -όνη, πθ. σφενδόνη, *βελ-όνη*, *περ-όνη*].

άγχος (το) {άγγι-ους | -η, χωρ. γεν. πληθ.} συγκινησιακή κατάσταση (φόβου, αγωνίας, ανασφάλειας κ.λπ.), είτε παροδική και χαμηλής έντασης (οπότε θεωρείται φυσιολογική) είτε επίμονη και μεγάλης έντασης (οπότε θεωρείται παθολογική, λ.χ. ως σύμπτωμα αγχώδους νευρώσεως), η οποία προκύπτει ως αναγώνια ανεμνηνική επικείμενου κακού ή κινδύνου ή δυσάρεστης γενικά κατάστασης και έχει ιδιαίτερες εκδηλώσεις στο σώμα και στη συμπεριφορά (λ.χ. μεταβολές στο αυτόνομο νευρικό σύστημα ή μεγάλη νευρικότητα): έντονο | *μόνιμο* | *φυσιολογικό* | *παθολογικό* | *καθημερινό* | *επαγγελματικό* -1| το ~ του *πολέμου* | *της ασθένειας* | *των εξετάσεων* | *της ανεργίας* | *του χρόνου* || *κατέχομαι* | *καταλαμβάνομαι* | *πνίγομαι από* ~ || ζω υπό το - της *επιβίωσης*.

[ETYM. < αρχ. άγγω «σφίγγω, πνίγω» < I.E. *angh-, πθ. σανσκρ. *anhu-*, λατ. *ango*, γάλλ. *angoisse* «αγωνία» (> *αγγλ.* *anguish*), ιταλ. *angustia*, γερμ. *Angst* «άγχος, αγωνία», *αγγλ.* *anger* «θυμός» κ.ά. Ομόρρ. *αγχώδης*, *άγγ-όνη* κ.ά. Το ρ. *άγγω* *απαντά* *αγχιά* ως β' συνθ. σε ασθένειες, π.χ. *κυν-άγχη*, *συν-άγχη* (> *συνάχη*), *λυκ-άγχη* κ.ά. Η λ. *άγχος* είναι νεότερη και πλάστηκε ως απόδ. ξέν. γάλλ. *anxiété*. Βλ. κ. *άγχωμα*].

άγχος - **άγχωμα** - **αγχώνομαι**. Από το αρχαίο ρ. *άγγω* «σφίγγω (στον λαϊμό), πνίγω, στραγγαλίζω» πλάστηκε το ουσιαστικό *άγχος* για να αποδοθεί στα Ελληνικά το *αγγλ.* *anxiety*, δηλώνοντας το ψυχικό σφίξιμο, την ψυχική πνιγμονή, την αγωνία, τον φόβο, την (κατατίεση). Από τη λ. *άγχος* πλάστηκαν εν συνεχεία τις τελευταίες δεκαετίες τα ρήματα *άγχομαι* και *αγχώνομαι* «νιώθω άγχος» (από όπου και το ενεργ. *αγχώνω* «προκαλώ άγχος»). Ας σημειωθεί ότι τόσο το αρχ. *έλλην.* *άγγω* όσο και το ίδιας σημασίας λατιν. *ango* (από όπου λατ. *pen.* *anxius* > ουσ. *anxietas* > *αγγλ.* *anxiety*) ανάγονται σε απώτερη κοινή I.E. ρ. *angh- που σημαίνει «πνίγω».

αγχώδης, -ης, -ες [1893] {αγχώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} 1. αυτός που σχετίζεται με το άγχος: ~ *νεύρωση* 2. (για πρόσ.) αυτός που διακατέχεται από άγχος: *είναι πολύ ~ τύπος*, *ανησυχεί για τα πάντα* ΣΥΝ. *αγ-χωτικός*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γάλλ. *anxieux*]. **αγχώνω** ρ. μετβ. {άγγω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ άγχος, φορτίζω συναισθηματικά (κάποιον): *μη μου ζητάς πολλά, με αγχώνει!* 2. (με-σοπαθ. *αγχώνομαι*) καταλαμβάνομαι, κυριεύομαι από άγχος, ανησυχώ: *άκουσα το πρόγραμμα των εξετάσεων και αγχώθηκα* || *κατέφθα-σε αγχωμένος*. — **άγχωση** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγχος*.

αγχωτικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί άγχος ή χαρακτηρίζεται από αγχώδη συμπεριφορά: *δεν μπορώ να δουλέψω μ'αυτόν, είναι πολύ ~*. — **αγχωτικά** επίρρ.

άγω ρ. μετβ. {παρτα. ήγα, -ες..., αόρ. ήγαγα κ. (λόγ.) ήγαγον, -ες, -ε..., να/θα (εισαγάγω, -εις..., έχω/είχα *αγάγει*, παθ. αόρ. ήχθη, -ης, -η..., μετ. *αγθείς*, -είσα, -έν κ. -άθηκα, (προ)ηγήμενος} 1. (αρχαιοπρ.) οδηγώ, φέρνω, κατευθύνω' (συνηθέστ. μεσοπαθ. *άγομαι*) οδηγούμαι αναγκαστικά, χωρίς τη θέληση μου: ~ σε *διαπραγματεύσεις* | σε *συμβιβασμό*' ΦΡ. *άγομαι και φέρομαι* (*άγομαι* και *φέρομαι*, Ομήρ. *Ιλ. Ε* 484: *οἶδ'ν κ' ἤε φέροεν Ἀχαιοί ἡ κεν ἄγοιεν*) για άβουλο άνθρωπο, που τον κάνουν οι άλλοι ό,τι θέλουν: *άγεται και φέρεται από τον καθένα* ΣΥΝ. εξαρτώμαι, γίνομαι έρμαιο | μαριονέτα | υποχείριο κάποιου 2. (για χρόνο) διανώω, διατρέχω: ~ το τριακστό έτος *της ηλικίας μου*. [ETYM. αρχ. < I.E. *ag- «οδηγώ», πθ. λατ. *ago*, σανσκρ. *āgati* «οδηγεί», γάλλ. *agir* «πράττω», ιταλ. *agire*, ισπ. *cuidar* «σκεπτομαι - προσέχω, φροντίζω» (< λατ. *co-agitare*), *αγγλ.* *act* κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *άγ-ός* «αρχηγός» (πθ. *λαχ-αγός*, *στρατ-αγός* > *στρατ-ηγός*, *άρχ-ηγός*, *ζεν-αγός*, *οδηγός* κ.ά.), *άγ-ωγή*, *άγ-ωγός*, *άγ-ών(ας)*, *άγώγη[ον]*, *άγ-έλη*, *άγ-ρός*, πθ. κ. *άζ-ων* (-ονας), *αμ-αζα*, *άζ-ιος* κ.ά.].

άγω - **αγάγω**. Το ρ. *άγω* χρησιμοποιείται στη σύγχρονη Ελληνική ως σύνθετο με προθέσεις («προρρηματικά»). Τα κυριότερα από αυτά τα σύνθετα δίδονται κατωτέρω με τη μορφή πίνακα. Εδώ αξίζει να επισημανθεί η δυσκολία που προκύπτει συνήθ. -και που γεννά συχνά λάθη- στη χρήση κυρ. των τύπων με *θα* | *να* (μέλλοντες και υποτακτικές ενεστώτα - αορίστου): πότε λέμε *θα εισάγει* και πότε *θα εισαγάγει*; πότε να *διεξάγουμε* και πότε να *διεξάγουμε*-και κοντά στο *έχει παραγάγει* υπάρχει *έχει παραγάγει*; Μνημονικά και πρακτικά, για να αντιμετωπίσουμε τη δυσκολία, αρκεί να θυμούμαστε ότι: οι διπλασιασμένοι τύποι με το *αγαγ-* χρησιμοποιούνται για πράξη στιγμιαία, συνοπτική, μη επαναλαμβανόμενη («για μία φορά»)· αντίθετως, οι αδιπλασιαστοί τύποι με το *αγ-* χρησιμοποιούνται για πράξη συνεχή, συχνή, επαναλαμβανόμενη («για πολλές φορές»). Παραδείγματα: *Η αντιπροσωπία θα εισάγει αυτοκίνητα από τη Γερμανία εάν κέρχον, αλλά Η αντιπροσωπία θα εισαγάγει αυτοκίνητα από τη Γερμανία μόνο ερέτος -Το Πολυτεχνείο ανέλαβε ερέτος να διεξάγεται μια έρευνα για το περιβάλλον, αλλά Το Υπουργείο ζήτησε από το Πολυτεχνείο να διεξάγει συνεχείς έρευνες για το περιβάλλον, που θα χρηματοδοτεί το ίδιο -Ας σημειωθεί ότι το Πολυτεχνείο έχει διεξάγεται ήδη μια τέτοια μεγάλη έρευνα. Προσοχή! Με τα έχω | είχα | θα έχω χρησιμοποιείται πάντα ο διπλασιασμένος τύπος: έχω εισαγάγει, είχε παραγάγει, θα είχα εξαγάγει. Όπως, αντίθετως, όταν δεν υπάρχει τίποτε μπροστά από το ρήμα, χρησιμοποιείται πάντοτε ο τύπος *αγ-*: εισάγει αυτοκίνητα | παραγάγομε προϊόντα | διεξάγομε ανάκριση (όχι εισαγάγει αυτοκίνητα! | παραγάγομε προϊόντα! διεξάγομε ανά-*

α- | αν- στερητικό
α-γυάλιστος, -η, -ο

α-γύψωτος, -η, -ο

α-δάγκωτος, -η, -ο

α-δανειοδότητος, -η, -ο

α-δάνειστος, -η, -ο

κρίση!) Το αγαγ- δεν χρησιμοποιείται για επανάληψη, συνέχεια, διάρκεια).

Σύνθετα με το άγω

(α) με μία πρόθεση	(β) με δύο προθέσεις
ανάγω	αναπαράγω
απάγω	παράγω
διάγω	περιάγω
εισάγω	προάγω
ενάγω	προσάγω
εξάγω	υπεισάγω
επάγωμαι	υπάγω (-ομαι)
κατάγωμαι	

Παράγωγα σε -αγός | -ηγός

Πολλά παράγωγα του άγω σχηματίζονται σε -αγός και μάλιστα με έκταση του αρχ. -άγος σε -ηγός. αρχηγός, χορηγός, κωνηγός κ.ά. → -ηγός

αγωγή (η) **1.** η ανατροφή ή σύστημα εκπαίδευσης: πνευματική | αριστοκρατική | αστηρή | στρατιωτική | σχολική | κοινωνική | ηθική | ανθρωπιστική | αισθητική | θρησκευτική | καλλιτεχνική | οικογενειακή | μουσική | ρυθμική | κλασική | κυκλοφοριακή | περιβαλλοντική -ΣΥΝ. διαπαιδαγώγηση, καθοδήγηση **2.** (α) *αγωγή του πολίτη* σχολικό μάθημα με αντικείμενο τη διδασκαλία βασικών γνώσεων για τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος (β) *φυσική | σωματική αγωγή* σχολικό μάθημα που αποβλέπει στην εκγύμναση του σώματος και στην ανάπτυξη των φυσικών σωματικών ικανοτήτων των νέων ΣΥΝ. γυμναστική (γ) σεξουαλική αγωγή μάθημα για την ενημέρωση των μαθητών σχετικά με τα σεξουαλικά θέματα και τις διαφυλικές σχέσεις **3.** (συνεκδ.) τρόπος ζωής ή συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα της ανατροφής: *στερείται αγωγής από το σπίτι του- τι να του κάνει το σχολείο; ΣΥΝ. τρόπος, ανατροφή* **4.** ΙΑΤΡ. σύστημα ή μέθοδος που εφαρμόζεται για τη θεραπεία ορισμένης αρρώστιας: *φαρμακευτική | ιατρική | θεραπευτική | ειδική* ~ **5.** ΝΟΜ. (α) διαδικαστική πράξη απευθυνόμενη προς τα πολιτικά δικαστήρια, η οποία στρέφεται εναντίον άλλου προσώπου (αντίδικος, εναγόμενος) με αίτημα την παροχή δικαστικής προστασίας με τη μορφή της δεσμευτικής με δύναμη δεδικασμένου διάγνωσης του δικαιώματος ή της έννομης σχέσης που κατά την αγωγή συνδέει τον ενάγοντα με τον εναγόμενο: *διαπλαστική | αναγνωριστική | καταγωγιστική | διεκδικητική | αρνητική | περί κλήρου* ~ (β) *πολιτική αγωγή* αγωγή την οποία εγειρεί ο παθών από το έγκλημα στο πλαίσιο της ποινικής δίκης και με την οποία ζητεί αποζημίωση και αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε από το έγκλημα, καθώς και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης, καθιστάμενος έτσι παράλληλα και υποκείμενο της ποινικής δίκης. ΣΧΟΛΙΟ λ. παιδεία.

[ΕΤΥΜ αρχ. < άγω. Η λ. δήλωνε αρχικά τη διαδικασία της μεταφοράς και του ταξιδιού (Πλάτων: *προς τας αγωγάς χρῆσθαι υποζυγίους*), αργότερα δε σήμανε και την κατεύθυνση, κυριολεκτική και μεταφορική, που παρέχεται από οδηγό ή καθοδηγητή (λ.χ. *Λακωνική αγωγή*, Πολύβιος). Ήδη στον Αριστοτέλη οι έννοιες *αγωγή* και *ήθος* συμπλέκονται (*δια το ήθος και τὴν αγωγήν*, Πολιτικά 1295b)].

αγωγή κ. αγώι (το) {αγωγ-ιού | -ιών} **1.** το επί αμοιβή μεταφερόμενο από ζώο ή όχημα φορτίο **2.** (συνεκδ.) η μεταφορά φορτίου από ζώο ή όχημα **3.** (συνεκδ.) η αμοιβή αγωγήτη για τη μεταφορά φορτίου ΣΥΝ. αγωγήτικα, κόμιστρα- ΦΡ. (παροιμ.) *το αγώ(γι) ζυγνάνει τον αγωγήτη* η δουλειά, οι υποχρεώσεις και η ανάγκη να αντεπεξέλθει σε αυτές, σε κάνουν να δουλέψεις, να ενεργοποιηθείς, όταν σταμάτησε να δίνει *αγωγή* ο *πατέρας του, αναγκάστηκε να δουλέψει* ~ [ΕΤΥΜ < μεσν. *αγωγή* < αρχ. *αγωγή*, υποκ. του *αγωγός*. Βλ. κ. λ. *άγω*].

αγωγήτης (ο) [μεσν.] {αγωγήτων}, αγωγήτισσα (η) {δωδ. αγωγήτισσών} (παλαιότ.) πρόσωπο που μεταφέρει έναντι αμοιβής πρόσωπα ή πράγματα, κυρ. με ζώα ή άμαξα. — αγωγήτικός, -η, -ο, αγωγήτικά (τα).

αγωγήτος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί εύκολα να μεταφερθεί: ~ *φορτίο* · **2.** ΦΥΣ. αυτός που έχει την ιδιότητα να λειτουργεί ως αγωγός, μεταβιβάζοντας τη θερμότητα ή τον ηλεκτρισμό: ~ *σώματα* · **3.** ΝΟΜ. αυτός του οποίου η ικανοποίηση μπορεί να επιδιωχθεί δικαστικά με αγωγή: ~ *δικαίωμα | αξίωση*.

[ΕΤΥΜ «Ρχ. αρχική σημ. «δούλος», < αγωγός. Η αρχ. σημ. οφείλεται στον εξαναγκασμό του δούλου να *άγεται* (= οδηγείται) οπουδήποτε χωρίς τη θέληση του. Βλ. λ. *άγω*. Η σημ. που σχετίζεται με τον ηλεκτρισμό είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *conductif*].

αγωγήτητα (η) [1890] {αγωγήτοιτων} ΦΥΣ. η ιδιότητα υλικού να επιτρέπει (με δυσκολία ή ευκολία) τη μέσση αυτού μετάδοση ενέργειας: *ηλεκτρική | θερμική* ~|~ *διαλύματος ηλεκτρολύτη*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *conductivité*].

αγωγός (ο) **1.** (α) ο σωλήνας διά μέσου του οποίου διοχετεύεται κάτι, προκειμένου να μεταφερθεί από ένα μέρος ή σημείο σε άλλο: *έσπασε ο ~ του νερού και πλημύρισε ο δρόμος* || ο ~ *της αποχέτευσης* ΣΥΝ. (για τη διοχέτευση νερού) υδραγωγός, υδαταγωγός, υδροροπή (β) (γενικότερ.) κάθε κινητή ή μόνιμη διάταξη διά μέσου της οποίας γίνεται η μεταφορά υγρού, αερίου ή ηλεκτρικής ενέργειας, κυρ. από τον τόπο παραγωγής στο σημείο καταναλώσεως ή αποθηκεύσεως: ~ *για τη διοχέτευση ατμοσφαιρικού αέρα σε κλειστό χώρο (αεραγωγός)* || ~ *έξασρισμού* || ~ *για τη μεταφορά και διανομή φυσικού αερίου* **2.** ΦΥΣ. (α) υλικό που επιτρέπει τη διάδοση μέσω αυτού ενέργειας (ηλεκτρικής, θερμικής κ.λπ.), ώστε αυτή να μεταφέρεται από ένα σημείο του

σε άλλο: *τα μέταλλα είναι καλοί ~ της θερμότητας* || *κακοί ~ (β) αγωγός ηλεκτρισμού σώμα μέσω του οποίου μπορούν να μεταφερθούν ηλεκτρικά φορτία*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άγω «οδηγώ». Η σημ. τής φυσικής αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *conducteur*].

-αγωγός, -ός, -ό β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων ή ουσιαστικών που δηλώνουν ότι: **1.** κάποιος/κάτι *άγει*, οδηγεί ή μεταφέρει κάτι κάτω: *αερ-αγωγός, φωστ-αγωγός, πετρέλαι-αγωγός* **2.** κάποιος καθοδηγεί κάποιον: *παιδ-αγωγός, νηπι-αγωγός*, [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *παιδ-αγωγός, μτγν. δδρ-αγωγός*), που προέρχεται από το ρ. *άγω* (όσα σύνθετα αναφέρονται στους σωλήνες, προέρχονται απευθείας από το *αγωγός* < *άγω*)].

αγώνας (ο) {-α κ. (λόγ.) -ος} **1.** επίπονη, κοπιώδης προσπάθεια για την επίτευξη σκοπού: *η επιτυχία στις εξετάσεις απαιτεί ~* || *αξέπεινος | απειρωσμένος | ευγενικός | ηρωικός | μάταιος | πολυετής | πεισματικός | στυγερός! συστημικός | τιτάνειος/ υπεράνθρωπος* ~ ΦΡ. (α) δίνω *αγώνα* (+για κάτι | +να) καταβάλλω κοπιώδη και επίμονη προσπάθεια για κάτι: *η οργάνωση αυτή δίνει αγώνα για την αποφυλάκιση του πολιτικού κρατουμένου* || ο *τραυματίας* δίνει αγώνα να κρατηθεί στη ζωή (β) *δικαστικός αγώνας* η δίκη: *ο δικηγόρος είχε λάβει μέρος σε πολλούς - (γ) αγωνίστηκε τον αγώνα τον καλό* (τον αγώνα τον καλόν ηγώνισμα, Κ.Δ. Β' Τιμόθ. 4, 7) αγωνίστηκε μόνοντας πιστός στις αρχές μου, στις ιδέες μου: ο *υποψήφιος* αυτός *αγωνίστηκε τον αγώνα τον καλό, παρότι δεν εξελέγη τελικά* **2.** κάθε συστηματική, οργανωμένη και συλλογική κινητοποίηση για την επίτευξη στόχου: *οι εργαζόμενοι ξεκίνησαν απεργιακό ~* || *διμετώπος | εκλογικός | έρως | πνευματικός | πολιτικός | ταξικός* ~ **3.** εχθρική αναμέτρηση μεταξύ αντιπάλων στρατιωτικών δυνάμεων, μάχη: *άνισος* ~ *ήταν ένας ~ μέχρι τελικής πτώσεως, που κόστισε και στις δύο πλευρές πολλούς νεκρούς* ΣΥΝ. μάχη, σύγκρουση, σύρραξη **4.** (συνεκδ.-περηφάν.) το σθένος του μαχόν, ο πόλεμος (με κερ.) ο *Μακεδόνας* ~ **5.** *Αγώνας (ο)* η ελληνική επανάσταση του 1821: *ο Υψηλάντης κήρυξε την έναρξη του ~* **6.** ΑΘΛ. (α) ο οργανωμένος διαγωνισμός μεταξύ αθλητών σε συγκεκριμένο άθλημα: ~ *στίβου* ΦΡ. *αγώνας δρόμου (ο)* ο διαγωνισμός αθλητών στο τρέξιμο (ii) (μτφ.) για ενέργειες που γίνονται πολύ γρήγορα με σκοπό να προλάβει κανείς κάτι: «σε αγώνα δρόμου από υποργείο σε υπουργείο επιδόθηκε χθεσ ο 7ος ανακριτής...» (εφημ.) (β) η αναμέτρηση αντιπάλων ομάδων, που διεκδικούν τη νίκη στο πλαίσιο οργανωμένου πρωταθλήματος: *οι - της Κυριακής* (οι ποδοσφαιρικές συναντήσεις) || *ανιάρος/ άτεχνος/ διασυλλογικός/ φιλικός/ επίσημος | προκριματικός | προημιτελικός | ημιτελικός | τελικός | ισόπαλος | μαγνητοσκοπημένος | ζωντανός* (σε απευθείας μετάδοση) | *συνταξιακός* ΣΥΝ. ματς, παιχνίδι, μίνιγκ **7.** *αγώνες* (οι) (α) οι οργανωμένες αναμετρήσεις κυρ. μεταξύ αθλητών ή αθλητικών αντιπροσωπίων από πολλούς συλλόγους ή κράτη: *παγκόσμιοι | πανευρωπαϊκοί | βαλκανικοί/ πανελλήνιοι* (β) (συνεκδ.) οι παραπάνω αναμετρήσεις ως (επίσημη) διοργάνωση: *η ανάθεση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα* (γ) (γενικότερ.) κάθε είδους οργανωμένου διαγωνισμού ή αναμετρήσεις σε οποιοδήποτε πεδίο: *μουσικοί! ποιητικοί/ θεατρικοί- ΣΥΝ. διαγωνισμοί*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *άγων*, -όνος < άγω. Η αρχική σημ. «συνάθροιση, συγκέντρωση προσώπων» επεκτάθηκε στη συγκέντρωση για τη διεξαγωγή αθλητικών αγωνισμάτων και, γενικότερα, στην άμulla και στον ανταγωνισμό. Η νεοελλ. σημ. είναι ήδη αρχ.].

αγώνας - αγωνία - αγωνίζομαι. Όπως φαίνεται και από την ετυμολογία των λέξεων, που παραθέτουμε στα επιμέρους λήμματα, ο άγων ξεκινά ως αποτέλεσμα του άγω, ήτοι ως συγκέντρωση | συνάντηση θεών, ανθρώπων, πλοίων κ.ά., για να εξελιχθεί ήδη στον Όμηρο σε συγκέντρωση για άμulla, για ανταγωνισμό, σε *αγώνες* με τη σημερινή σημασία. Έτσι πρώιμα πλάσσεται και ρ. *αγωνίζομαι*, με παράγωγα τα *αγώνισμα*, *αγωνιστής* και *αγωνιστικός*. Το επόμενο βήμα ήταν να δώσει ο *αγών* την *αγωνία*, «τον ανταγωνισμό, τον διαγωνισμό για τη νίκη» (ακόμη και «τη γυμναστική άσκηση»), που λόγω της ψυχικής έντασης, της συγκίνησης και του άγχους που γεννά ο ανταγωνισμός στους αγώνες, σήμανε μεταφορικά (στον Δημοσθένη πρώτα και τον Αριστοτέλη) την *αγωνία*, όπως τη χρησιμοποιούμε και σήμερα. Μέσω της εκκλησιαστικής Λατινικής το *αγωνία* πέρασε εν συνεχεία στις διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες, λ.χ. αγγλ. *agonny*, γαλλ. *agonie*, γερμ. *Agonie*.

αγωνία (η) {αγωνιών} **1.** ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ταραχή, ανησυχία, αβεβαιότητα ή ανασφάλεια λόγω κινδύνου ή δυσκολίας και εκδηλώνεται και με ψυχοσωματικά συμπτώματα: *πέρασαν μεγάλη ~ με τον τραυματισμό του γιου τους* || *μικρή | έντονη | διαρκής | φυσιολογική | ξαφνική | δικαιολογημένη* ~ ΦΡ. *επιθανάτια αγωνία* το ψυχорράγημα, το χαροπάλεμα ΣΥΝ. ψυχομαχητό **2.** εκδήλωση απόγνωσης μπροστά σε κίνδυνο: *κραυγή αγωνίας* **3.** (γενικότερ.) συναισθημα αδημονίας ή αβεβαιότητας για κάτι που περιμένουμε: *έχω μεγάλη - για τα αποτελέσματα των εξετάσεων* | *εκλογών* || *έγω ~ να δω τι όδρο μου πήρα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώνας, άθλος*. [ΕΤΥΜ αρχ. < άγων. Από την αρχική σημ. «έντονος συναγωνισμός κατά τις αθλητικές συναντήσεις» η λ. εξελίχθηκε σημασιολογικά ήδη στην Αρχ. (Δημοσθένης, Αριστοτέλης" λ.χ. εν φόβω και πολλή αγωνία, Δημοσθ. 18, 33) στο να εκοράζει φόβο, ανησυχία, ψυχική ταραχή και άγχος. Βλ. και άγω].

αγωνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {αγωνίστηκα (λόγ. μτγ. αγωνισθείς, -είσα, -έν)} **1.** καταβάλλω έντονη και επίμονη προσπάθεια για την επίτευξη σκοπού: *αγωνίστηκε πολύ, για να πετύχει στη ζωή του*

|| αγωνίστηκε γι' αυτό το κόμμα όσο κανείς άλλος! || έχει μάθει ν' αγωνίζεται και να μην το βάζει κάτω ΣΥΝ. παλεύω, βάζω τα δυνατά μου, προσπαθώ, μοχλώ, πασχίζω 2. διεξάγω πόλεμο, μάχη: το 1821 οι Έλληνες αγωνίστηκαν για την ελευθερία τους ΣΥΝ. πολεμώ 3. συμμετέχω σε αγώνα (αθλητικό, μουσικό κλπ.), διαγωνίζομαι: θα αγωνιστεί τρίτος στη σειρά δίπλα στο μεγάλο φαβόρι της κούρσας ΣΥΝ. συναγωνίζομαι, παραβγαίνω, αναμετρούμαι, αμιλλώμαι ΣΧΟΛΙΟ λ. αγώνας, αποθετικός.

αγώνισμα (το) [αρχ.] {αγωνισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. άθλημα, αθλητικός αγώνας: ~ στίβου || ήρθε πρώτος στο ~ της άρσης βαρών ΣΥΝ. σπορ 2. (μτφ.) οτιδήποτε κατακτάται με επίπονη προσπάθεια: η φιλολογία είναι δύσκολο ~.

αγωνίστρια (η) {αγωνιστριών} 1. πρόσωπο που καταβάλλει επίμονη και σκληρή προσπάθεια για την επίτευξη (ενός) στόχου: είσαι ~, τόσο καιρό παλεύεις και δεν το βάζεις κάτω 2. πρόσωπο που πολεμά στο πεδίο της μάχης: λίγοι ~ απείμειναν στα χαρακώματα ΣΥΝ. μαχητής, πολεμιστής, στρατιώτης 3. (α) πρόσωπο που έχει αποδεδειγμένα με τη δράση του συμβάλει στην πρόοδο ή την επιτυχία συγκεκριμένου χώρου (συνήθ. πολιτικού ή κοινωνικού) (συνήθ. στον πληθ.): ήταν παρόντες όλοι οι ~ της παράταξής μας (β) πρόσωπο που έχει συμμετάσχει στους μεγάλους (κοινωνικούς, εθνικούς) αγώνες: οι ~ της Εθνικής Αντίστασης || έχει μείνει στην ιστορία ως ο κατεξοχόν - κατά της δικτατορίας- (ειδικότ.) αυτός που διακρίθηκε και έγινε ήρωας στους αγώνες αυτούς: οι - του '21 και του '40 έχουν μπει στο Πάνθεον της ιστορίας 4. (γενικότ.) πρόσωπο που προσπαθεί για την προβολή ή επικράτηση ιδέας ή ανώτερου σκοπού: ο βουλευτής δήλωσε πως είναι - της αλήθειας και του δικαίου ΣΥΝ. υπέρμαχος, υποστηρικτής ΣΧΟΛΙΟ λ. αγώνας.

αγωνιστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από μαχητικότητα, επιμονή και αποφασιστικότητα: ~ διάθεση | συμπεριφορά | νοοτροπία | παλμός 2. αυτός που σχετίζεται με τους αθλητικούς αγώνες: ~ κίνηση της ημέρας 3. (ειδικότ.) αυτός που είναι κατάλληλος για συμμετοχή σε αθλητικούς αγώνες (κυρ. τροχοφόρων): ~ αυτοκίνητο | ποδήλατο 4. **αγωνιστική** (η) η καθορισμένη από τις αρμόδιες αθλητικές αρχές ημέρα τελέσεως αθλητικών αγώνων: στην πρώτη ~ υπάρχουν δύο ντέρμπι. — αγωνιστικά επίρρ.

αγωνιστικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η αγωνιστική, μαχητική διάθεση ή ικανότητα. τέτοιες συγκρούσεις στην κορυφή του κόμματος κάμπτην την ~ της βάσης || με παλμό και ~ ξεκίνησαν οι κινητοποιήσεις ΣΥΝ. μαχητικότητα.

αγωνιώ ρ. αμετβ. {αγωνιάς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. κατέγομαι από αγωνία, ανησυχώ υπερβολικά: αγωνιώ για τα αποτελέσματα των εξετάσεων || οι γονείς τον αγωνιούν συνεχώς για την τύχη του ΣΥΝ. (λόγ.) άγχομαι, (εκκοραστ.) καρδιοχτύπι, (καθμ.) φοβούμαι, στενοχωριέμαι 2. αισθάνομαι αβεβαιότητα και ανησυχία για την έκβαση μιας υπόθεσης: δεν μπορεί να καταλάβεις πόσο ~ για το αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας ΣΥΝ. αδιμόνο, ανυπομονώ, ανησυχώ. [ETYM, < αρχ. αγωνιό (-άω), αρχική σημ. «μίσχομαι, αγωνίζομαι σθεναρά», < αγωνία].

αγωνιώδης, -ης, -ες [1897] {αγωνιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που τον χαρακτηρίζει η αγωνία: η ~ προσπάθεια τους να κούρουν το σκάνδαλο δεν απέδωσε || ~ βλέμμα | παράκληση. — αγωνιώδως επίρρ. [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

αγωνοθέτης (ο) {αγωνοθετών}, **αγωνοθέτρια** (η) {αγωνοθετριών} πρόσωπο που ορίζει αγώνα και προσφέρει έπαθλο. — αγωνοθεσία (η) {μτγν.} αγωνοθεσία ρ. {-εις...} [αρχ.]. [ETYM, αρχ. < αγων-, -ώνος + -θετής < ρ. τίθημι (βλ. λ. θέτω, τίθημι), πβ. κ. χωρο-θέτης].

αγώρι (το) (σχολ. ορθ. αγόρι) {αγωρ-ιού | -ιών} 1. αρσενικό τέκνο, γιου 2. κάθε νεαρή ηλικίας άτομο ανδρικού φύλου: τα ~ έπαιξαν μάλα στην πλατεία 3. (α) ως προσφώνηση οικειότητας προς αγαπητά πρόσωπα του ανδρικού φύλου: τι είπες, ~ μου; (β) (αρχκό) ως προσφώνηση σε ειρωνικό ή προκλητικό και φαινομενικά οικείο ύφος: Τι λες, ~ μου; Σοβαρά μιλάς; 4. ο ερωτικός σύντροφος: όλες οι φίλες της είχαν τα ~ τους ΣΥΝ. αγαπημένος, εραστής. — (υποκ.) αγωράκι (το), {μεγαθ.} ανωράρα (η), {γαϊδεύτ. σε προσφωνήσεις} αγωρίνα (η). [ETYM, < μεσν. αγώριον, υποκ. του μτγν. επιθ. άγωρος < αρχ. άωρος «ανόριμος σε ηλικία, νέος»].

άωρος - άγωρος - αγώρι. Το άωρος εμφανίζει ενδιαφέρουσα σημασιολογική εξέλιξη, που έδωσε ήδη στους όημους μεσαιωνικούς χρόνους τη λ. αγώρι. Το αρχ. ά-ωρος (< ά- στερητ. + ώρα) με τη σημ. του «αν-ώριμος», αυτού που δεν είναι στην ώρα του, που δεν είναι ώρ-μιος {ώρα + -μιος}, εξελίχθηκε στο μτγν. άγωρος (ανάπτυξη συνουδότη φθόγγου -γ- ανάμεσα στα φωνήεντα), που έδωσε το υποκορ. αγώριον > αγώρι. Αγώρι, δηλ. το ανώριμο σε ηλικία άτομο, ο νεαρός που δεν έχει ακόμη ωριμάσει. Το άγωρος έδωσε φωνητικά (ω > ου [u]) τον τύπο άγωρος, που σήμαινε «νέος» και που διατήρησε, αναφερόμενο στους καρπούς των δέντρων, την αρχική σημ. «άωρος, αγίνωτος». Τέλος, αυτός που είναι στην ώρα του ο ωρα-ίος, είναι αυτός που θεωρήθηκε από τους Έλληνες ως εύ-μορφος (> όμορφος). • Υιοθετούμε εδώ τη γρ. της λ. με -ο- (αγώρι αντί αγόρι), η οποία εννείει, γιατί επιστημονικά - ετυμολογικά δεν μπορεί να δικαιολογηθεί η γρ. με -ο-.

αγωρίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τα αγώρια, που ταιριάζει στη συμπεριφορά ή την εμφάνιση των αγωριών: ~ ντύσιμο | κοίραμα | παιχνίδια | σώμα (που μοιάζει με σώμα αγωριού). — αγωρίστι-κα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιστικός.

αγωροκόριτσο (το) κορίτσι ζωηρό και ατίθασο, με εμφάνιση ή συ-

μπεριφορά αγωριού. αγωροφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (για κορίτσι) 1.

μοιάζω στα χαρακτηριστικά, στην εμφάνιση με αγώρι 2. συμπεριφέρομαι σαν αγώρι. Α.Δ.Α. (η) Ανώτατη Διοίκηση Αεροπορίας. **-άδα** 1. παραγωγικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει: (α) συγκεκριμένο αριθμό προσώπων ή ομοειδών πραγμάτων: οι μαθητές βάζουν κατά τριάδες || η πεντάδα της ομάδας μπάζκει (β) ποτό ή φαγητό: πορτοκαλ-άδα, λεμον-άδα, μακαρον-άδα, φασολ-άδα · 2. κατάληξη θηλυκών ουσιαστικών: στρωματ-άδα, βαρκ-άδα, σβελτ-άδα. [ETYM, Το παραγ. επίθημα σχηματίστηκε κατ' αναλογία προς ουσ. σε -άδα (καντάδα, αράδα, βαρκάδα κ.ά.), όπου όμως το -άδα είναι βενετικής αρχής (π.χ. καντάδα < βεν. cantada). Το επίθημα -άδα των συγκεκριμένων ουσ. είναι άσχετο προς εκείνο των αφηρημένων θηλ. (τετρ-άδα, νοστιμ-άδα κ.ά.), το οποίο, ήδη μεσν., αποτελεί κανονική εξέλιξη αρχ. ουσ. σε -άς ή αναλογική επέκταση]. **ad absurdum** λατ. (προφέρεται αντ. αμψύρντομ) ελλην. εις άτοπον σε παραλογισμό που προκαλεί γελοιοποίηση: με τέτοια επιχειρήματα οδηγούμαστε ~. [ETYM, < λατ. ad + absurdum, ουδ. του επιθ. absurdus «άτοπος, ανίκανος» < ab + surdus «κουφός, ανήμπορος»].

αδαίος, -ής, -ές {αδα-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που δεν γνωρίζει (κάτι), που έχει άγνοια (ενός θέματος): είναι εντελώς ~ σ' αυτά και εμείς χρειαζούμαστε κάποιον έμπειρο ΑΝΤ. ειδίμων, ειδικός, γνώστης 2. (γενικότ.) αυτός που δεν έχει πείρα (συγκεκριμένου) αντικείμενου ή καταστάσεων: μπορεί να ξέρεις γραμματα, αλλά στη διδασκαλία της γλώσσας είσαι ~ ΣΥΝ. άπειρος, άσχετος ΑΝΤ. έμπειρος 3. **αδαίος** (ο/η) πρόσωπο που δεν έχει γνώσεις ή πείρα σε ένα θέμα, που αγνοεί (ένα ζήτημα): δεν μπορούν να εκφέρουν γνώμη οι ~ ως ειδικοί! — **αδαίωσύνη** (η) {μτγν.}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, διδασκαλος. [ETYM, αρχ. < ά- στερητ. + θ. δαη-, πβ. αόρ. β' έ-δάη-ν, ρ. *δάω «μαθαίνω» (πβ. δι-δά-σκε, αρχ. δα-ήμων «γνώστης, ειδίμων»)].

-αδάκι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών ουσιαστικών: παρ-αδάκι, σημ-αδάκι, πετρ-αδάκι, ντολιμ-αδάκι. [ETYM, Βλ. λ. -άκι].

αδάκρυτος, -η, -ο [αρχ.] κ. **αδάκρυτος** 1. αυτός που δεν γύνει ή δεν έχουε δάκρυα 2. αυτός για τον οποίο δεν ζήτηκαν δάκρυα: έφυγε απ' τη ζωή - ΣΥΝ. αθρήνητος, άκλαυτος ΑΝΤ. πολυθρήνητος. Επίσης (αρχαιοπρ.) άδακρυς, -υς, -υι {αδακρυ-ος, -ον | -ιών} [αρχ.].

Αδάμ (ο) {ακλ.} 1. Π.Δ. ο πρώτος άνθρωπος που έπλασε ο Θεός και ο οποίος εκδιώχθηκε από τον Παράδεισο μαζί με την Εύα λόγω του προπατορικού αμαρτήματος (βλ. λ. πρωτόπλαστον) ΦΡ. (α) **μήλο του Αδάμ** ο θυρεοειδής χονδρός του λάρυγγα των ανδρών, ο οποίος εξέχει στη μέση της εμπρόσθιας πλευράς του λαιμού (β) στην **εξορία του Αδάμ** βλ. λ. **εξορία** 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM, μτγν. < εβρ. adham «άνθρωπος», από την ίδια ρ. με εβρ. adhama «χώμα», οπότε αρχική σημ. «χοϊκός, χωματένιος»].

αδάμαντας (ο) → αδάμας

Αδαμαντία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθμ.) Διαμάντι **αδαμαντίνη** (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. ο πρωτογενής ιστός των δοντιών, που αποτελεί το εξώτατο σκληρό και στιλπνό στρώμα το οποίο περιβάλλει τη μύλη· η φθορά της προκαλεί την ολοκληρωτική καταστροφή των δοντιών. [ETYM, Αντιόαν., < αγγλ. adamantine < αρχ. αδαμάντινος].

αδαμάντινος, -η, -ο αυτός που αποτελείται από διαμάντια ή είναι στολισμένος με αυτά ΣΥΝ. διαμναντένιος ΦΡ. (α) (μτφ.) **αδαμάντινος χαρακτήρας** για πρόσωπα με άμεμπτο και ακέραιο χαρακτήρα (β) **αδαμάντινοι γάμοι** η εξηκοστή επέτειος των γάμων ενός ζευγαριού. [ETYM, αρχ. < αδάμας, -αντος. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. αδαμάντινοι γάμοι (< αγγλ. diamond wedding), αδαμάντινος χαρακτήρας (< αγγλ. sterling character)].

Αδαμάντιος (ο) {-ου κ. -ιου} ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμ.) Διαμαντής. [ETYM, < μτγν. επιθ. αδαμάντινος < αρχ. αδάμας, -αντος].

αδαμαντοδεσία (η) {αδαμαντοδεσιών} το δέσιμο, η προσαρμογή διαμαντιών σε κόσμημα. — αδαμαντοδέτης (ο). [ETYM, < αδαμαντοδέτης < αδάμας, -αντος + -δέτης < δέω «δένω»].

αδαμαντόδετος, -η, -ο [αρχ.] (για κόσμημα) αυτός που είναι στολισμένος με διαμάντια προσαρμωσμένα στην επιφάνεια του ΣΥΝ. αδαμαντοκόλλητος, αδαμαντοποικίλος.

αδαμαντοθήρας (ο/η) [1877] {αδαμαντοθηρών} πρόσωπο που αναζητεί διαμάντια. ΣΧΟΛΙΟ λ. προικοθήρας. [ETYM, < αδάμας, -αντος + θήρας < θηρώ «κυνηώ»].

αδαμαντοκόλλητος, -η, -ο [1834] αδαμαντόδετος (βλ.λ.).

αδαμαντοποικίλος, -η, -ο [1886] αυτός που είναι στολισμένος με διαμάντια: ~ δαχτυλίδια | βραχιόλια | κολιέ | ευαγγέλιο | κουτί ΣΥΝ. αδαμαντόδετος, αδαμαντόστικος, αδαμαντοστόλιος. **αδαμαντοπόλις** (ο/η) [1886] {αδαμαντοπόλων}, αδαμαντοπό-λισσα (η) {αδαμαντοπολισσών} έμπορος διαμαντιών και άλλων πολύτιμων λίθων.

αδαμαντόστικος, -η, -ο αδαμαντοστόλιος (βλ.λ.).

[ETYM, < αδάμας, -αντος + στικός < στίω «στολίζω»].

αδαμαντοστόλιος, -η, -ο [1843] κ. {λαϊκ.} **αδαμαντοστόλι-στος** στολισμένος με διαμάντια ΣΥΝ. αδαμαντόστικος, αδαμαντοποικίλος, αδαμαντόδετος.

αδαμαντοργός (ο/η) [1887] τεχνίτης που καταργάζεται διαμάντια. — αδαμαντοργία (η), **αδαμαντοργικός**, -ή, -ό. [ETYM, < αδάμας, -αντος + -οργός < έργο, πβ. κ. χειρ-οργός].

αδαμαντωρυχείο (το) [1877] το ορυχείο εξορύξεως διαμαντιών (βλ. λ. ορυχείο). — αδαμαντωρύχος (ο).

[ΕΤΥΜ.] < αδαμαντωρύχος < αδάμας, -αντος + -ωρύχος (με έκταση του αρχικού ο- εν συνθέσει) < ορύσσειο].

αδάμας (ο) [αρχ.] {αδάμαντ-ος, -α | -ες, -άντων} (λόγ.) το διαμάντι (βλ. λ.). Επίσης αδαμάντας.

αδαμαστός, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει δαμαστεί, που δεν έχει εξημερωθεί: ~ *όλογο* ΣΥΝ. ατιθάσειτος ΑΝΤ. δαμασιμένος, εξημερωμένος **2.** (για πρόσ. και ιδιότητες του χαρακτήρα) αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν καταβάλλεται, δεν μειώνεται σε ένταση: ~ θέληση | πνεύμα | φρόνημα | ψυχή | πολεμιστής | μαχητής | λαός | χαρακτήρας ΣΥΝ. ακατάβλητος, ανυπότακτος, αλυγιστός, δυνατός.

αδαμαίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζει τον Αδάμ: συνήθ. στη Φρ. (λόγ.) εν *αδαμαία περιβολή* | *με αδαμαία περιβολή* (εν *αδαμαία περιβολή*) με την περιβολή του Αδάμ, δηλ. χωρίς ρούχα, γυμνός. **Άδανα** (τα) {Αδάνων} πόλη της Ν. Τουρκίας. [ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον μυθικό ιδρυτή της πόλεως Άδανο, γιο του Ουρανού και της Γαίας].

αδαπάνητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν δαπανήθηκε: ~ *ποσό* | *περιοσία* | *κεφάλαιο* | *πόροι* **2.** (μτφ.) που δεν σταταλήθηκε: ~ *ταλέντο* ΑΝΤ. δαπανημένος, εξαντλημένος.

αδάπανος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν κοστίζει πολλά για να γίνει, που δεν απαιτεί μεγάλη δαπάνη: δεν *υπάρχουν* ~ *προσλήψεις* για το *Δημόσιο*. — αδαπάνως επίρρ. [αρχ.].

άδαρτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν τον έχουν δείρει, που δεν έχει ξυλοκοπηθεί ΑΝΤ. δαρμένος **2.** (για υγρά) αυτός που δεν έχει αναταραχθεί βίαια με ειδικό όργανο, π.χ. γάλα για την παραγωγή βουτύρου. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + *δέρω* «δέρνω», από το θ. του παθ. αορ. β' ε-δάρ-ην].

αδασκάλευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν καθοδηγήσει κατάλληλα, που δεν τον έχουν ορμηγμένει εκ των προτέρων: μην τον *αφήσεις* ~, *θα τα θαλασσοώσει* ΣΥΝ. ακαθοδηγητός, ασυμβούλευτος ΑΝΤ. δασκαλεμένος, καθοδηγημένος.

αδασμολόγητος, -η, -ο ο μη δασμολογούμενος (βλ. λ. *δασμολογώ*), ο ελεύθερος από τελωνειακούς δασμούς: ~ *προϊόν* | *είδος* | *εμπόρευμα* ΣΥΝ. ατελής, αφορολόγητος, ατελωνιστός ΑΝΤ. δασμολογημένος.

Α.Δ.Ε.Δ.Υ. (η) Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων.

άδεια (η) {-ας κ. -είας | -ειών} **1.** η παραχώρηση δικαιώματος, η συγκατάθεση, που να επιτρέψει κανείς σε κάποιον να κάνει κάτι: *δόθηκε* ~ *για την προσγείωση του αεροπλάνου* || *έγγραφο* | *αίτηση* | *προσωρινή* | *ρητή* | *προφορική* | *υπηρεσιακή* ~ Φρ. (α) με την *άδεια* σας αν μου επιτρέπετε: ~, *θα αποχωρήσω* (β) *ποιητική άδεια* (*ποιητική άδεια*) (i) λόγω της ελευθερίας που αναγνωρίζεται στον ποιητή να αποκλίνει από τους συμβατικούς κανόνες της γλώσσας: η *προστακτική «επέστρεψε»* στον *Καβάφη σχηματίζεται* ~ (κανονικά θα έπρεπε να είναι «επίστρεψε») (ii) (γενικότερ. - καταχρ.-εiron.) δικαιολογία για διάφορες μορφές απόκλισης στο έργο καλλιτεχών, στην ομιλία προσώπων κ.τ.ό.: *όταν τον υπέδειξαν πως χρησιμοποίησε λανθασμένη λέξη, απάντησε ατάραχος «ποιητική άδεια»!* **2.** (ειδικότερ.) επίσημη παροχή δικαιώματος από δημόσια (επίσημη, αρμόδια) διοικητική ή άλλη αρχή για άσκηση επαγγελματικής ή άλλης δραστηριότητας: *σε έναν μήνα θα πάρω την - άσκησης επαγγέλματος* || *για την έναρξη αρχαιολογικών ανασκαφών απαιτείται ειδική* ~ || ~ *γάμου* | *οδηγικής* | *οπλοφορίας* | *εξόδου από τη χώρα* | *κυκλοφορίας* | *παραμονής* (για αλλοδαπούς) | *έναρξη* | *λήξη* | *αίτηση* | *ανανέωση* | *αφαίρεση* | *χορήγηση* | *έκδοση* | *παραταση* | *ακύρωση* | *λήψη/έγκριση* | *αναστολή* (της) *άδειας* || *βγάλε* μου ~ Φρ. *κατόπιν άδειας* | *άνευ άδειας* για πράξεις που έγιναν, αφού δόθηκε άδεια ή χωρίς τη χορήγηση άδειας αντίστοιχα: *προχωρήσαμε στην έναρξη εργασιών κατόπιν άδειας* **3.** (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο πιστοποιείται η παροχή δικαιώματος, όπως τα παραπάνω: *έβγαλε την ~ για το σπίτι* || φωτοτύπησα την ~ **4.** το δικαίωμα υπαλλήλων να απουσιάζουν από την εργασία τους με ή χωρίς τον μισθό που θα τους καταβάλλεται κατά τις ημέρες της απουσίας τους: *θα ζητήσω ~ από τη δουλειά, για να πάω στο χωριό* || *έχω ~* || ~ *άνευ αποδοχών* (χωρίς μισθό) || ~ *μετ' αποδοχών* (με καταβολή του μισθού) || ~ *επ' αόριστον* **5.** (α) *επίδομα άδειας* το επιπλέον χρηματικό ποσό που καταβάλλεται στους εργαζομένους για τον χρόνο κατά τον οποίο απουσιάζουν νόμιμα από την εργασία τους (β) *άδεια κνήσεων και* | *τοκετού* | *λοχείας* το δικαίωμα που έχουν οι κροφορούσες υπάλληλοι να απύσχουν από την εργασία τους από τον όγδοο μήνα της εγκυμοσύνης μέχρι δύο μήνες μετά τη γέννηση του παιδιού, διατηρώντας τις αποδοχές και την κανονική τους άδεια (γ) *αναρροστική άδεια* το δικαίωμα μισθωτού υπαλλήλου ή στρατιώτη που ασθενεί ή έχει ανάγκη αναρρώσεως, να απουσιάζει από την εργασία ή την υπηρεσία του με πλήρεις αποδοχές (δ) εκπαιδευτική *άδεια* η άδεια μετ' αποδοχών και ενδοχομύμενος με επιπρόσθετο επίδομα, που δίνεται σε δημοσίους υπαλλήλους για μετεκπαίδευση, συμπληρωματική μόρφωση ή ειδικευση **6.** (ειδικότερ.) το δικαίωμα των μισθωτών υπαλλήλων να απουσιάζουν για ορισμένη περίοδο κάθε χρόνο (συνήθ. καλοκαίρι) από την εργασία τους διατηρώντας τις αποδοχές τους: *φέτος θα προσπαθήσω να πάρω την ~ μου τον Ιούλιο* **7.** (συνεκδ.) ο χρόνος απουσίας από την εργασία: *στην-μον θα ξεκουραστώ* || *τελειώσε η -μου* || *μου χει μείνει λίγη ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιάζω, συνίτηση*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αφοβία», < άδεις < ά- στερητ. + *δέος* «φόβος». Από τη σημ. της έλλειψης φόβου η λ. *άδεια*, ήδη από την Αρχ., απέκτησε τη σημ. της ελευθερίας και της εξασφαλίσεως ορισμένων δικαιωμάτων που παρέχονταν από τη νομοθεσία της αρχαίας Αθήνας και δηλώνονταν στο δικανικό λεξιλόγιο με τον όρο άδεια. Η φρ. *ποιητική άδεια* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. licence poétique].

ά-δει-α ή ά-δεια: Η επίσημη προφορά της λ. άδεια εξακολουθεί να είναι τρισύλλαβη, δηλ. το -δει- προφέρεται ως χωριστή συλλαβή

και όχι ως -δεια: [á-di-a], όχι [a-dja]. Γι' αυτό λέμε -και γράφουμε- «*πήρε την άδεια του*» όπως λέμε και α-δε-^αου-χος. Αντίθετα, το επίθ. *άδειος*, -α, -ο προφέρεται με «συμφωνικό j» ή «με συνίτηση» όπως λέγεται: *ά-δειος, ά-δεια, ά-δειο*. Το ίδιο και τα α-δειά-ζω («(ε)κενώνω» - «(δεν) έχω χρόνο»), α-δεια-νός, -ή, -ό.

αδειάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άδειασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αφαιρώ το περιεχόμενο από (κάτι), αφήνω (κάτι) άδειο: ~ την τσάντα / τη *βαλίτσα* | τη *σακούλα* || (μτφ.) «*τα μεγάλα μέσα ενημέρωσης άδειασαν τον πολιτικό διάλογο από την ουσία του*» (εφημ.) ΣΥΝ. εκκενώω ΑΝΤ. γεμίζω Φρ. (α) (οικ.) *άδειασε μας* | *μου τη γονιά!* φύγε! ΣΥΝ. στρίβε, (λαϊκ.) τσακίσει, άι στα τσακίδια, σπάσε, κοπάνια τη (β) *αδειάζω το όπλο* (i) αφαιρώ τις σφαίρες (ii) πυροβολώ χωρίς διακοπή, μέχρι να εξαντληθούν οι σφαίρες: *άδειασε το πιστόλι πάνω του και τον άφησε στο έδαφος αιμόφυρτο* **2.** (α) μεταφέρω το περιεχόμενο (αντικείμενο, σκεύους) σε άλλον χώρο: ~ τα *μακαρόνια από την κατασρόλα στα πιάτα* || ~ τα *σκουπίδια από τον τενεκέ στον κάδο* (β) (για υγρά) μεταγγίζω, μεταφέρω σε άλλο δοχείο: *άδειασε τον υδουργό του* ♦ (αμετβ.) **4.** γίνομαι άδειος, εκκενώομαι: *άδειασε η Αθήνα με τις καλοκαιρινές διακοπές* || *αδειάζει η πόλη* | η *τσέπη* | το *ταμείο* **5.** ελευθερώνομαι, πάω να είμαι κατελιγμένος: *άδειασε μια θέση* | *ένα τραπέζι* **6.** (μτφ.) γίνομαι κενός ψυχικά ή πνευματικά: *έχω αδειάσει από αισθήματα* **7.** ευκαιρά, έχω ελεύθερο χρόνο για κάτι: δεν ~ να έλθω να σε δω ΣΥΝ. έχω καιρό. — άδειασμα (το) (σημ. 1-6).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια, εργασιακός κενώση*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άδεια*. Ήδη μεσν. η σημ. «ευκαιρά, έχω χρόνο διαθέσιμο»].

αδειοδοτού ρ. μετβ. {αδειοδοτείς... | αδειοδότησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για επίσημο φορέα) δίδω άδεια σε κάποιον για κάτι: ~ έναν *τηλεοπτικό σταθμό, ώστε να εκπέμπει νόμιμα* || *αδειοδοτούσα αρχή*. — αδειοδότηση (η).

[ΕΤΥΜ < *άδεια* + -δοτώ < *δότης*].

άδειος, -εια, -ειο **1.** αυτός που δεν έχει περιεχόμενο: ~ *δοχείο* | *συρτάρι* | *ποτήρι* | *τσέπη* || (μτφ.) ~ *κεφάλι* (χωρίς μυαλό, εξυπνάδα) || ~ *βλέμμα* (απλανές, χωρίς να κοιτάξει κάπου συγκεκριμένα) || ~ *ταμείο* (χωρίς χρήματα) συνήθ. ως φρ. για τις οικονομικές δυσκολίες του κράτους) || ~ *στομάχι* (από φαγητό, όταν κάποιος δεν έχει φάει) || ~ *καρδιά* (χωρίς συναίσθημα ή για συναισθηματική έλλειψη, για συναίσθηματικό κενό) ΣΥΝ. κενός ΑΝΤ. γεμάτος, πλήρης Φρ. (μτφ.) με *άδεια χέρια* χωρίς δόδρο: *με κάλεσε στη γιορτή του- δεν είναι σωστό να πάω ~* **2.** (α) αυτός που δεν κατοικείται ή που δεν έχει ανθρώπους: ~ *δομάτιο* | *σπίτι* | *γήπεδο* | *θέατρο* | *δρόμος* (χωρίς διαβάτες ή αυτοκίνητα) | *πλατεία* (β) (για οχήματα, σκάφη κ.λπ.) αυτός που δεν έχει επιβάτες ή γενικότερ. καθόλου ανθρώπους μέσα: το *λεωφορείο έφθασε άδειο στο τέμα* (χωρίς επιβάτες) **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει βαθύτερο νόημα, που δεν έχει ουσία: *χωρίς τα παιδιά της η ζωή της είναι ~* ΣΥΝ. κενός, κούφιος ΑΝΤ. πλήρης, γεμάτος, ουσιαστικός **4.** αυτός που δεν είναι κατελιγμένος, αυτός που είναι διαθέσιμος: *στο κατάστημα δεν υπήρχε - τραπέζι* || ~ *καρέκλια* | *θέση λεωφορείου* | *έδρανο αίσθησης* | *θρανίο τάξης* | *δομάτια ξενοδοχείου* | *καθίσματα θεάτρου* ΣΥΝ. ελεύθερος ΑΝΤ. κατελιγμένος. Επίσης *αδειανός*, -ή, -ό [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *αδειάζω* (υποχωρητ.)].

αδειανός (ο/η) **1.** πρόσωπο που έχει πάρει άδεια ή που βρίσκεται σε άδεια. **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει επίσημως το δικαίωμα (άδεια) να ασκήσει ένα επάγγελμα ή να ασχοληθεί με μια δραστηριότητα: ~ *πλανόδιος πωλητής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια*. [ΕΤΥΜ < *άδεια* + -ούχος < *έχω*, πβ. κ. *δικαι-ούχος, πωλι-ούχος* κ.ά.].

αδέκαρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει καθόλου χρήματα ΣΥΝ. απένταρος, άφραγκος, ταπί, στον άξο, (λαϊκ.) στεγνός, πανί με πανί. — *αδεκαρία* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φάγια*.

αδέκαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατός να δωροδοκηθεί, να επηρεαστεί: ~ *δικαστής* | *κριτής* ΣΥΝ. αδιάφθορος ΑΝΤ. εξαγορά-σιμος **2.** (κατ' επέκτ.) αμερόληπτος και δίκαιος: η *δικαιοσύνη οφείλει να είναι ~* ΣΥΝ. αντικειμενικός, έντιμος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *δεκάω* «διαφθείρω» < *δέκ-ομαι* «δέχομαι». Αρχική σημ. «κάνω κάποιον να δεχθεί δόρο»].

Αδελάϊδα (η) **1.** πόλη της Ν. Αυστραλίας **2.** γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. Adelaide, που οφείλεται στη βασίλισσα της Αγγλίας Adelaide (1792-1849), σύζυγο του βασιλέως Γουλιέλμου Δ, προς τιμήν της οποίας ιδρύθηκε η πόλη από Αγγλούς αποίκους το 1837. Το όνομα Adelaide ανάγεται σε αρχ. γερμ. Adelheid «γεννης καταγωγή»].

αδελφάκι κ. **αδερφάκι** (το) **1.** ο μικρός αδελφός **2.** (εκφραστ. ως προσφώνηση προς οικείο πρόσωπο, για να δοθεί έμφαση στα όσα λέγονται): *Αμάν, ~μου! Τι κακό μάς βρήκε!* || *Αυτή είναι δουλειά, ~ μου!* *Μια δουλεύεις, τρεις κάθεται!* (για δήλωση αγανάκτησης) προηγείται συνήθως το «μωρέ»: *αμάν μωρέ ~μου!* **3.** (μτφ.) πράγμα που ταιριάζει με κάτι άλλο, αποτελούντας το συμπλήρωμα του ή ομολόγο του: *μπροστά πήγαινε το ~ του δικού σου αυτοκινήτου* (ιδίας μάρκας και μοντέλου) ΣΥΝ. ταίρι.

αδελφάτο (το) [μεσν.] **1.** σύλλογος, σωματείο με ιδιαίτ'ρα στενούς δεσμούς μεταξύ των μελών του: *διεθνές* | *εθνικό* | *επαναστατικό* | *μυστικό* | *πανεργιακό* ~ **2.** επιτροπή με διαχειριστικά καθήκοντα σε φιλανθρωπικά ιδρύματα, ναούς, νοσοκομεία κ.λπ.: το ~ *τού ορφανοτροφείου* ~ **3.** (εiron.) το σύνολο των ομοφυλοφίλων.

αδελφή κ. **αδερφή** (η) {-ές κ. (λαϊκ.) -άδες} **1.** πρόσωπο γυναικείου φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινούς γονείς: *μικρή* | *μεγαλύτερη* |

θετή ~ (βλ. λ. θετός) **2.** πρόσωπο γυναικείου φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινό τον έναν γονέα (βλ. κ. λ. *ετεροθαλής*) **3.** (κατ' επέκτ.) η γυναίκα με την οποία συνδέεται κανείς με ισχυρούς κοινούς δεσμούς και σχέσεις αλληλεγγύης: *δεν έχουμε να μοιράσουμε τίποτε με τους αδελφούς και τις ~ μας της γειτονικής χώρας* **4.** η γυναίκα με την οποία συνδέεται κανείς με βαθιά σχέση φιλίας: *δεν ήταν απλώς φίλη ήταν ~!* **5.** μοναχή, καλόγρια: *οι ~ ενός μοναστηριού* || η ~ *Μαρία-Φρ.* (α) *πνευματική αδελφή* (i) γυναίκα που έχει κοινό πνευματικό πατέρα (εξομολόγο) με άλλο πρόσωπο (ii) γυναίκα που έχει κοινό ανάδοχο με άλλο πρόσωπο (β) *αδελφή του ελέους* (i) μέλος θρησκευτικής αδελφότητας γυναικών, που, χωρίς να ακολουθούν πλήρη μοναστικό βίο, προσφέρουν φιλανθρωπικό κοινωνικό έργο, ιδιαίτερα στην εκπαίδευση και στη νοσοκομειακή περίθαλψη (ii) (ειρων.) για γυναίκα ή άνδρα που εμφανίζεται ως φιλόνητος, συμπονετικός ή υπερβολικά σεμνότητος **6.** (κρυφ. ως προσφώνηση) η νοσοκόμα (κ. *αδελφή νοσοκόμα*): *~, έρχεστε στον θάλαμο; || παραλείνει το σώμα αδελφών νοσοκόμων του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού* **7.** (μειωτ.-συνήθ. ο τ. *αδερφή*) ο άνδρας ομοφυλόφιλος. — (υποκ.) **2.** *αδελφούλα* (η) (σημ. 1,2), (μεγεθ.-υβριστ.) *αδερφάρα* (η) (σημ. 7). [ETYM₁ θηλ. του αρχ. *αδελφός* (βλ. λ.). Η φρ. *αδελφή νοσοκόμα* οφείλεται στο γεγονός ότι τα μοναστήρια (κατά τον Μεσαίωνα) είχαν αναλάβει την ιατρική περίθαλψη των ασθενών (κυρίως αυτά της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας). Η φρ. *αδελφή του ελέους* είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. *sœur de la charité*, αγγλ. *sister of charity* | *mercy*].

αδέλφι κ. αδέρφι (το) {αδελφ-ιού | -ιών} **1.** εκφραστ. αντί του *αδελφός*-δηλώνει οικειότητα, στενή σχέση ή μεγάλη αγάπη που κατορθώνει τα αδύνατα: *γύρισε τ' ~ μου από τη Γερμανία* || «τ' *αδερφή σκίζουν τα βουνά και πέτρες ξεριζώνουν*» (δημοτ. τραγ.) **2.** (κατ' επέκτ.) ο στενός φίλος **3.** *αδέλφια κ. αδέρφια* (τα) (α) αυτοί προς τους οποίους νιώθει κανείς έντονους δεσμούς: *τα δέντρα, τα πουλιά, τα ψάρια, όλα τα πλάσματα της Γης είναι ~ μας* (β) οι αδελφοί και οι αδελφές μαζί, το σύνολο των προσώπων με τα οποία έχει κανείς συγγένεια αδελφού ή αδελφής (ουδέτερη δήλωση των παραπάνω προσώπων χωρίς διάκριση φύλου) (γ) ως προσφώνηση προς ομοφύλους, ομοεθνείς: *αδέλφια, ήλθε η ώρα του ζεσηκισμού!* — (υποκ.) *αδελφάκι* (το) (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος*. [ETYM₁ < μεσν. *αδέρφικ* *αδέρφιον* < *αδελφίον*, υποκ. του αρχ. *αδελφός*].

αδελφικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. **αδερφικός** **1.** αυτός που σχετίζεται με αδελφό ή αδελφή: *~ συγγένεια* **2.** αυτός που σχετίζεται με ομοεθνείς: *χύνεται ~ αίμα στον εμφύλιο* || *οι ~ δεσμοί Ελλήνων και Κυπρίων* **3.** αυτός με τον οποίο υπάρχει βαθύς συναισθηματικός δεσμός, δεσμός μεγάλης φιλίας: *~ οίλος* ΣΥΝ. στενός, (λαϊκός,) γκαρδικός **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από βαθύ συναισθηματικό δεσμό: *~ αγάπη | αλληλεγγύη | κατανόηση | ενδιαφέρον | στοργή* ΣΥΝ. εγκάρδιος, φιλικός **5.** (ειδικότε.) αυτός που χαρακτηρίζεται από βαθιά φιλική σχέση χωρίς ερωτικό κίνητρο: *~ εναγκαλισμός | φιλι | χάδι*. — *αδελφικά κ. αδερφικά* επίρρ., *αδελφικότητα* (η) [1893].

αδελφογαμία (η) [μτγν.] {αδελφογαμίων} **1.** ΝΟΜ. αιμομικτικός γάμος ανάμεσα σε αδελφία **2.** ΒΟΤ. η γονιμοποίηση ανάμεσα σε άνθη του ίδιου φυτού.

αδελφοθέος (ο) [μεσν.] {αδελφοθέου} προσωνομία του Αποστόλου Ιακώβου.

αδελφοκτόνος, -α (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που οδηγεί σε φόνο αδελφού: *το ~ χέρι* (συνήθ. ως ουσ.): *η σύλληψη του αδελφοκτόνου* **2.** αυτός που αναφέρεται σε φόνους ομοεθνών, ομοφύλων: *το ~ μίσος του εμφύλιου* || *~ πόλεμος* ΣΥΝ. εμφύλιος. — *αδελφοκτονία* (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος.

[ETYM₁ αρχ. < αδελφός + -κτόνος < κτείνω «φονεύω», πβ. *μητρο-κτόνος, πατρο-κτόνος* κ.ά.].

αδελφομικτής (ο) {αδελφομικτών} πρόσωπο που διαπράττει αδελφομικτία.

αδελφομικξία (η) η αιμομικξία ανάμεσα σε αδελφία.

[ETYM₁ μτγν. < αδελφός + -μικξία < μ(ε)ήνημι].

αδελφοξ *αδελφία κ. αδερφοξ* *αδέρφια* (τα) [χωρ. γεν.] **1.** το σύνολο αδελφών και εξαδέλφων: *μαζεύτηκαν όλα τα ~* **2.** (γενικότε.) το σόι, το συγγενολόι. Επίσης *αδελφοξ* *αδελφια κ. αδερφοξ* *αδέρφια*.

αδελφοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πράξη με την οποία επισφραγίζονται οι δεσμοί αδελφικής αγάπης και δίνονται υποσχέσεις αμοιβαίας υποστήριξης (συνήθ. σε ειδική τελετή) μεταξύ ανθρώπων χωρίς συγγενικούς δεσμούς συνήθως στην Ελλάδα επί Τουρκοκρατίας, κυρ. κατά τον αγώνα της Ανεξαρτησίας **2.** η συμφωνία συνεργασίας και πολιτισμικών ανταλλαγών μεταξύ δύο πόλεων, χωριών κ.λπ., που ανήκουν σε διαφορετικά κράτη: η ~ των δήμων *Πειραιά και Μασσαλίας*. — **αδελφοποιούμαι** ρ. [μτγν.] {-είται...}. [ETYM₁ < μεσν. *αδελφοποίησης* < μτγν. *αδελφοποιός* < αδελφός + ποιός].

αδελφοποιός κ. αδερφοποιός (ο) πρόσωπο που γίνεται αδελφός με κάποιον με τον οποίο δεν έχει συγγένεια, σε ειδική τελετή όπου αναμειγνύουν το αίμα τους ή δίνουν όρκους αμοιβαίας υποστήριξης ΣΥΝ. σταυραδερφός, βλάμηξ. [ETYM₁ μεσν. < αδελφοποιός < μτγν. *αδελφοποιός* < αδελφός + ποιός].

αδελφός κ. αδερφός (ο) {πληθ. αδελφοί κ. αδελφια (τα)} **1.** πρόσωπο ανδρικού φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινούς γονείς: *ο μεγάλος μου ~* || *ο μικρότερός ~* || *ο δίδυμος ~ μου* || *οι ~ Μαρξ* || (ως συν-ντομ. σε επωνυμία εταιρείων: *Αφοί*, αντί *Αδελφοί*) *Αφοί Λαμπρόπου-*

λοι || *θετός ~* (βλ. λ. *θετός*)- ΦΡ. *μεγάλος αδελφός* (i) ο μεγαλύτερος σε ηλικία αδελφός: *συνήθ. αναφέρεται ως ο προστάτης των μικρότερων σε ηλικία αδελφών: τον έβλεπα σαν τον μεγάλο μου αδελφό* (ii) (μτφ.) κάθε σύστημα εξουσίας που παρακολουθεί κάθε πτυχή της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής των πολιτών, προσπαθώντας να ελέγξει τη συμπεριφορά και τη δράση τους (γενικότε.) κάθε εξελεγμένο σύστημα ηλεκτρονικής παρακολούθησης και συλλογής πληροφοριών για τη ζωή και τη δράση πολιτών, που χρησιμοποιείται συνήθ. από ολοκληρωτικά κράτη ή κρατικούς οργανισμούς ασφαλείας **2.** πρόσωπο ανδρικού φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινό τον έναν γονέα (βλ. κ. λ. *ετεροθαλής*): *ομοπάτριος | ομομήτριος* ~ **3.** ο άνθρωπος με τον οποίο έχει κανείς σχέση αλληλεγγύης, ισχυρούς κοινούς δεσμούς (εθνική καταγωγή, πολιτισμική παράδοση, θρησκεία κ.λπ.): *οι ~ μας Κύπριοι* **4.** ο άνδρας με τον οποίο συνδέεται κανείς με βαθιά σχέση φιλίας: *μου στάθηκε πάντα φίλος και ~* (αργκό, ως προσφώνηση φίλου) *αδελφέ μου, μας τη φέρανε!* **5.** ο μοναχός (και εν Χριστώ αδελφός): *ο ~ Αρσένιος* || *η μονή των αδελφών του Τιμίου Σταυρού*-ΦΡ. **πνευματικός αδελφός** (i) αυτός με τον οποίο έχει κανείς τον ίδιο πνευματικό πατέρα, τον ίδιο εξομολόγο (ii) αυτός που έχει τον ίδιο ανάδοχο με κάποιον άλλον (iii) αυτός με τον οποίο μοιράζεται κανείς κοινές πνευματικές αρχές **6.** (γενικότε.) καθέναν από τα μέλη θρησκευτικών οργανώσεων, μυστικών ταγμάτων, αδελφοτήτων κ.λπ. ΦΡ. **βρε αδερφέ!** | **οχ, αδερφέ!** (έκφραση απαρέσκειας, αδιαφορίας, έλλειψης διαθέσεως να ασχοληθεί κανείς με κάτι): *~, εγώ θ' αλλάζω τον κόσμο!* (βλ. κ. λ. *οχαδερφισμός*). — (υποκ.) **αδελφούλης** (ο). [ETYM₁ αρχ. < αδελφός < *α-δέλφω-ος < α- αθροιστ. + *δέλφος (γεν. *δέλφρος < *δέλφω-ος) «μήτρα», πβ. δελφός «μήτρα». Η λ. δήλωνε αρχικά τον ομομητριό αδελφό (τον προερχόμενο από την ίδια μητέρα, την ίδια μητέρα) εν αντιθέσει προς τα αρχ. *φράτηρ* και *κασίγητος*, που δήλωναν τον ομοπάτριο αδελφό. Τελικά, η λ. *αδελφός* επικράτησε σε όλες τις χρήσεις, ο τ. *αδερφός* είναι μεσν. Η φρ. *μεγάλος αδελφός* προέρχεται από αγγλ. *big brother* (στο μυθιστόρημα 1984 του Άγγλου συγγραφέα G. Orwell, 1903-50) και προσπορίζει τα ολοκληρωτικά καθεστώτα: οι πολίτες παρουσιάζονται στο μυθιστόρημα να βλέπουν διαρκώς την επιγραφή: *BIG BROTHER IS WATCHING YOU* (= ο μεγάλος αδελφός σε παρακολουθεί). **αδελφός, -ή, -ό** αυτός με τον οποίο υπάρχουν πολλά βασικά κοινά στοιχεία, κοινό δεσμό: στο συνέδριο του Κ.Κ.Ε. *παρενέθησαν αντιπρόσωποι του Κ.Κ. Πολωνίας, του Κ.Κ. Κίνας και άλλων ~ κομμάτων* || ~ *σωματεία* ΑΝΤ. *ανάδελφος*-ΦΡ. **αδελφή ψυχή** ο άνθρωπος με τον οποίο έχει κανείς κοινά στοιχεία, με αποτέλεσμα να αισθάνεται αλληλεγγύος προς αυτόν: *όταν τον άκουσα να μου μιλάει με τέτοιο πάθος για τη μουσική, κατάλαβα ότι βρήκα μια ~* (δηλ. έγω και εγώ πάθος για τη μουσική) || (σκοπτ.) *Δεν ξεκολλάει από κοντά της. Βρήκε την ~!* ΣΥΝ. όμοιος, συγγενικός, αδελφοσύνη [μεσν.] κ. **αδερφοσύνη** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η βαθιά φιλική σχέση: *~ μεταξύ των λαών*. **αδελφότητα** (η) [μτγν.] {αδελφοτήτων} **1.** θρησκευτικός, φιλανθρωπικός κ.λπ. συλλογος ή σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με κοινωνικές κυρ. επιδιώξεις: *Χριστιανική Αδελφότητα Νέων (Χ.Α.Ν.)* **2.** (ειδικότε.) το σύνολο των μελών μοναστηριακής κοινότητας ή ενώσεως πιστών: *Αγιοταφική Αδελφότητα* || η ~ *διοικείται από ηγούμενο*. **αδελφώνος** κ. **αδερφώνος** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αδελφω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) συμφυλιόνος: *προσπαθούσε να αδελφώσει τα δύο χωριά, που τα γύριζε μεγάλη έχθρα* ♦ **2.** (αμετβ.) συμφυλιώνομαι με κάποιον: *μετά από μακροχρόνια έχθρα οι γείτονες αδελφώσαν πάλι* ΣΥΝ. μονοιάζω, φιλιώνω. — **αδελφομα** κ. **αδερφομα** (το), **αδένος** (ο) ΦΥΣΙΟΛ.-ΒΙΟΛ. το μονοκύτταρο ή πολυκύτταρο επιθηλιακό όργανο που έχει ως ρόλο την παραγωγή εκκρίσεων (πεπτικών ενζύμων, βλεννών, ορμονών, γάλακτος στα θηλαστικά, δηλητηρίου στα δηλητηριώδη ζώα, μεταξίου στις κάμπιες και τις αράχνες κ.λπ.): *ενδοκρινείς | εξωκρινείς | βλεννογόνοι | γεννητικοί | δακρυϊκοί | ιδρωτοποιοί | σιελόγονοι | σμηματογόνοι* ~. — **αδενικός, -ή, -ό** [1879]. [ETYM₁ < αρχ. *αδην, -ένος* < ΙΕ. *ng^w-en-, συνσταμ. βαθμ. της ρίζας *eng^w-«οϊδήμα, πρήξιμο», πβ. λάτ. *inguen* «οϊδήμα, βουβίνας», από όπου και γαλλ. *aine*, ιταλ. *inguine*, ισπ. *ingle* με τη σημ. «βουβίνας». Αρχικά η λ. ήταν θηλ. γένους (ή *αδην*), αργότερα έγινε και αρσενικού γένους (ό *αδην*), που τελικά επικράτησε]. **αδενεκτομική** (η) η χειρουργική αφαίρεση αδένων. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *adenectomy*]. **αδενίνη** (η) ΒΙΟΛ. μία από τις τέσσερις βάσεις των νουκλεϊκών οξέων D.N.A. και R.N.A.· οι ενώσεις της περιλαμβάνουν ουσίες μεγάλης βιολογικής σημασίας. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. *Adenin*]. **αδενίτιδα** (η) [1888] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή αδένων. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *adénite*]. **αδενό-α'** συνθετικό για τον σχηματισμό ιατρικών λέξεων που σχετίζονται με τους αδένες: *αδενό-πάθεια, αδενό-λογία*. [ETYM₁ Α συνθ. της Ν. Ελληνικής, που απαντά σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. *adeno-cystoma*, *adeno-graphy*, γαλλ. *adéno-pathie*]. **αδενοειδής, -ής, -ές** [μτγν.] {αδενοειδ-ούς | -εις (οιδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που έχει τη μορφή αδένων: *~ εκβλαστήσεις* (υπερπλαστικός σχηματισμός στη μήτη, κοινός «κρεατάκι»). **αδενοκαρκίνωμα** (το) {αδενοκαρκινώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. τύπος καρκίνου διαφόρων οργάνων, στον οποίο υπερτερεί το αδενικό κυτταρικό στοιχείο.

α- | αν- *στερητικό*
α-δείλαστος, -η, -ο
α-δείπνητος, -η, -ο

α-δέλαστος, -η, -ο α-
δεμά(τ)ιστος, -η, -ο

α-δενδροφύτετος, -η, -ο
ά-δεντρος, -η, -ο

α-δηλητήριος, -η, -ο
α-δήμετος, -η, -ο

α-δημοπράτης, -η, -ο

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. adenocarcinoma].
αδενολογία (η) [1785] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η περιγραφή και μελέτη της φύσης, της λειτουργίας και των παθήσεων των αδένων. — αδενολογικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. adénologie].
αδενοπάθεια (η) {αδενοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση των λεμφογαγγλίων που οφείλεται σε ασθένειες του αναπνευστικού συστήματος (πνευμονίες, φυματίωση), ιδ. σε νέους οργανισμούς, και χαρακτηρίζεται από δέκατα (πυρέτιο), ελαφρό πρήξιμο των αδένων, αδυναμία, απώλεια βάρους και χλομάδα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. adéno-pathie].
αδενοπαθής, -ής, -ές {αδενοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. (Κ. ως ουσ.) αυτός που υποφέρει από πάθηση των αδένων.
αδενούποψη (η) {-ης κ. -όσεως | χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ.-ΦΥΣΙΟΛ. ο πρόσθιος λοβός της υπόφυσης (βλ. λ.), ο οποίος διαφέρει στη δομή και την εμβρυϊκή προέλευση από τον οπίσθιο λοβό (νευροϋπόφυση) και εκκρίνει ορμόνες που ρυθμίζουν τους άλλους ενδοκρινείς αδένες.
αδένωμα (το) [1891] {αδενώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η καλοήγησ, κατά κανόνα, διόγκωση των αδένων: ~ του μαστού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. adénome].
αδέξιος, -α, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη δεξιοτήτας, από έλλειψη ικανότητας να κάνει κάτι σωστά, προσεκτικά, επιτυχημένα: ~ οδηγός | τεχνίτης || ~ ενέργεια | πολιτική | χειρισμοί ΔΕΞΙΩΝ. ανεπιτήδειος, άταλος ΑΝΤ. επιδέξιος, επιτήδειος 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη άνεσης, χάρης και αυτοπεποίθησης: ένα μαγεύκεν δεν γίνεται να περπατά με ~ κινήσεις || ~ περπάτημα | χορευτής ΣΥΝ. άγαρμος, άκομμος. — **αδέξια** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δεξίος [ETYM. μτγν. < ά-στερητ. + δεξιός «κανός, επιτήδειος», πβ. επι-δεξιός. Η λ. δήλωνε αρχικώς τον αριστερόχειρα, εκφοράζοντας τη γενικότερη αντίληψη των αρχαίων, οι οποίοι συνέδεαν την αριστερή πλευρά με τα δεινά, τους κακούς οίανους (βλ. λ. αριστερός). Τις σημασίες αυτές συναντούμε και στο γαλλ. gauche «αριστερός - αδέξιος»].
αδέξιοτητα (η) [1859] {αδέξιοτήτων} 1. η ιδιότητα του αδέξιου ΑΝΤ. επιδεξιότητα: το ατύχημα οφειλόταν στην - τον οδηγό 2. (συνεκδ.) η αδέξια πράξη: έκανε ένα σώρο αδέξιοτητες- αναποδογύριξε ποτήρια, σκόνταυτε πάνω στα έπιπλα.
αδέρφι (η) → αδελφή
αδέρφι (το) → αδελφί
αδερφικός, -ή, -ό → αδελφικός
αδερφομοιράδι κ. **αδερφομεράδι** (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (διαλε-κτ.) το μερίδιο κάθε αδελφού από τη μοιρασιά της πατρικής περιουσίας ή κληρονομιάς. Ελιστής αδερφομοιρί. [ETYM. < αδερφό- (< αδελφός) + μοιράδι < μοιράζω].
αδερφοποιτός (ο) → αδελφοποιτός
αδερφός (ο) → αδελφός
αδερφοσύνη (η) → αδελφοσύνη
αδέσμευτος, -η, -ο [μτγν.] 1. ο μη δεσμευμένος, αυτός που δεν υπόκειται σε έλεγχο και χειραγώγηση: η επιτροπή υπήρξε ~ και ανεπηρέαστη ως προς τις αποφάσεις για τις προαγωγές || ~ πολιτική | χώρα | κράτος | εφημερίδα | στάση ΣΥΝ. ανεξάρτητος, ελεύθερος ΑΝΤ. δεσμευμένος 2. ΠΟΛΙΤ. **Κίνημα των Αδέσμευτων** (αγγλ. the Non-Aligned Movement) πολιτικό κίνημα από χώρες κυρ. της Ασίας και της Αφρικής που είχαν μόλις γίνει ανεξάρτητες από τους δύο μεγάλους πολιτικοστρατιωτικούς συνασπισμούς, οι οποίοι σχηματίστηκαν μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το κίνημα αυτό προσανατολιόταν στην καταπολέμηση της αποικιοκρατίας και του ιμπεριαλισμού των Μεγάλων Δυνάμεων και την ανάληψη ρόλου ρυθμιστικού του πλαισίου της ισορροπίας των δυνάμεων σε παγκόσμια κλίμακα 3. (μτφ.) (α) ανύπαντρός (β) (γενικόν.) αυτός που δεν έχει (ερωτικό) δεσμό.
αδέσποτος, -η, -ο 1. (κατοικίδιο ζώο) που δεν έχει ιδιοκτήτη (και που συνήθ. περιφέρεται στους δρόμους): κίνδυνος για τους πολίτες οι ~ σκύλοι 2. (άγριο ζώο) που, ενώ είχε συλληφθεί, ανέκτησε την ελευθερία του, χωρίς να το αναζητήσει ο κύριος του 3. ΝΟΜ. (α) κινητό πράγμα στο οποίο δεν έχει κανείς κυριότητα είτε εξαρχής (προϊόντα της θάλασσας) είτε γιατί ο αρχικός κύριος το εγκατέλειψε (π.χ. ο κύριος διαβάζει την εφημερίδα και έπειτα την αφήνει στο παγκάκι και φεύγει) (β) ακίνητο του οποίου ο κύριος παραιτήθηκε από την κυριότητα 4. (κακός.) αυτός που έχει άγνωστη προέλευση: δεν δίνουμε βάση σε ~ πληροφορίες ΣΥΝ. αδιασταυρωτός, ανεπιβεβαίωτος ΑΝΤ. επιβεβαιωμένος, διασταυρωμένος 5. (βολή) που δεν έχει σαφή προέλευση ή στόχο' κυρ. για βολή που δεν είχε στόχο αυτόν που έπληξε: λένε ότι ο Καραϊσκάκης σκοτώθηκε από ~ βόλι || ~ πυρά | σφαίρες 6. ΦΙΛΟΛ. (στίχος) που βρίσκεται μόνος του, ανεξάρτητος από τυχόν προηγούμενος ή επόμενος: οι ~ στίχοι των «Ελευθέρων Πολιορκημένων» του Σολομού. [ETYM. αρχ. < ά-στερητ. + δεσπότης «κύριος, ιδιοκτήτης»].
άδετος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν είναι δεμένος: έχει ~ τα κορδόνια του ΣΥΝ. λυμένος, λυτός ΑΝΤ. δεμένος 2. (για βιβλία) (α) άρραφος, χωρίς στάχωση (βλ. λ.) (β) αυτός που δεν έχει σκληρό εξώφυλλο: το μπιτσόρμα «Αργώ» κυκλοφορεί και ~ σε πιο χαμηλή τιμή ΑΝΤ. δεμένο, βιβλιοδετημένο 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει αναπτυχθεί πλήρως: δεν έχει ωριμάσει, δεν έχει «δέσει»: ~ κορμί | καρπός ΣΥΝ. ανολοκληρωτός, ασχημάτιστος ΑΝΤ. δεμένος, σχηματισμένος 4. αυτός που δεν έχει προσαρμοστεί στο κατάλληλο σημείο: ~ διαμάντι.
αδέυτερος, -η, -ο [1838] {λαϊκ.-λογότ.} αυτός που δεν έγινε για δεύτερη φορά, ανεπανάλητος.
άδηλος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που δεν είναι φανερός: ~ προθέσεις | σκοπός ΣΥΝ. ασαφής, ακαθόριστος, (μτφ.) σκοτεινός ΑΝΤ. φανερός, πρόδηλος, ολοφάνερος ΦΡ. (α) **άδηλα και κρύφια** (τά άδηλα και κρύ-

φια της σοφίας σου έδηλωσάς μοι, Π.Δ. Ψαλμ. 50,8) πράγματα για τα οποία δεν μπορεί να έχει κανείς σαφή εικόνα' ανομολόγητα ή τόσο σοφά και δυσνόητα, ώστε να μην εκφοράζονται εύκολα (κατ' επέκτ.-καταχρ.) μυστικά, σκοτεινά, απρόσιτα (λόγια, πράξεις κ.λπ.) (β) **άδηλοι πόροι** εισοδήματα άγνωστης προέλευσης, που συνήθ. δεν εμφανίζονται στην εφορία ή σε επίσημο ισολογισμό: η εθνική οικονομία της Ελλάδας είναι ασθενής, υπάρχουν όμως οι ~ που κρατούν το βιοτικό επίπεδο σε ικανοποιητικό ύψος 2. αυτός που δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί εκ των προτέρων με βεβαιότητα: το μέλλον είναι ~ || ~ αποτέλεσμα | έκβαση | πορεία | τύχη ΣΥΝ. ασαφής, αβεβαιός, άγνωστος 3. ΝΟΜ. **άδηλα πρόσωπα** (λατ. personae incertae) οι εγκαθιστάμενοι με διαθήκη κληρονόμοι, οι οποίοι δεν αναφέρονται ονομαστικά σε αυτήν, αλλά ο προσδιορισμός τους είναι δυνατόν βάσει άλλων στοιχείων που περιλαμβάνονται στη διαθήκη και βάσει των οποίων είναι δυνατή η ασφάλις και αντικειμενική εξαιμίκηση τους (π.χ. εγκαθιστώ κληρονόμο το παιδί το οποίο θα γεννηθεί η κόρη μου) 4. ΒΙΟΛ. **άδημη αναπνοή** η αναπνοή από τους πόρους του δέρματος. — άδηλα | άδηλος επίρρ. [αρχ.].
[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «άορατος, αφανής», < ά-στερητ. + δήλος (βλ. λ.) Η φρ. **άδηλοι πόροι** είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. invisible resources].
αδηλότος, -η, -ο [1833] 1. αυτός που δεν δηλώθηκε (συνήθ. στην εφορία ή στο τελωνείο): ~ εισόδημα ΣΥΝ. αγνωστοποίητος ΑΝΤ. δηλωμένος 2. **αδηλώτος** (ο), **αδηλώτη** (η) πρόσωπο που δεν έχει εγγραφεί στα μητρώα δήμου | κοινότητας | στρατού ή δεν περιλαμβάνεται στις καταστάσεις της αστυνομίας: εμφανίστηκαν για πιστοποιητικά αρκετοί αδηλώτοι || σε πορνεία της περιοχής δούλευαν πολλές αδηλώτες (ενν. πόρνες).
αδημιούργητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν δημιουργήθηκε, δεν πλάστηκε από κάποιον ΣΥΝ. άπλαστος, (ειδικά για τον Θεό) ακτίστος 2. αυτός που δεν έχει ακόμη αποκτήσει σταθερή επαγγελματική, οικονομική, κοινωνική θέση, που βρίσκεται ακόμη στην αρχή της σταδιοδρομίας του: ~ νέος-δεν έχει βρει τον δρόμο του ακόμη ΣΥΝ. ατακτοποιήτος ΑΝΤ. δημιουργημένος, τακτοποιημένος.
αδημονία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. έντονη επιθυμία, λαχτάρα και ανυπομονησία για κάτι: αισθάνομαι ~ || όλοι περιμέναμε την παράσταση με ~ 2. η ανυπομονησία που συνοδεύεται και από ανησυχία, αγωνία για κάτι: η ~ για την άφιξη του την είχε καταβάλλει.
αδημονία ρ. (αδημονείς, ~ μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.) αισθάνομαι αδημονία (βλ. λ.) ΣΥΝ. ανυπομονώ, ανησυχώ.
[ETYM. < αρχ. αδημονώ < αδημον «ανήσυχος» (κυριολ. «ο φοβούμενος από άγνοια»), πθ. < *αδη-μον< αδηής «αμαθής»].
αδημοσίετος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει δημοσιευθεί ή δεν έχει εκδοθεί: ~ πληροφορία | ποίημα | φωτογραφία.
αδηρίτος, -η, -ο (λόγ.) ακαταμάχητος, αναπόφευκτος, αυτός που επιβάλλεται: η ~ ανάγκη της αποκέντρωσης || ~ επιλογή-κυρ. στη ΦΡ. **αδηρίτη ανάγκη**: ως πολιτικός εκφοράζει την ~ της εθνικής ενότητας ΣΥΝ. επιτακτικός.
[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ασυναγώνιστος - αδιαμφισβήτητος», < ά-στερητ. + δηρίομαι «αγωνίζομαι» < δήρ-ις (γεν. -ιος) «μάχη». Το ίδιο το αρχ. δήρ-ις συνδ. πθ. με το ρ. δέρω και με το σανσκρ. -dāri «αυτός που σχίζει»].
Άδης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ου} 1. ΜΥΘΟΛ.-ΛΟΓΟΓΡ. (α) ο θεός του Κάτω Κόσμου (β) ο τόπος κατοικίας των νεκρών κατά τις αντιλήψεις των αρχαίων και τις λαϊκές δοξασίες, ο Κάτω Κόσμος 2. η Κόλαση 3. (στην αγωγή) η εις (τόπον) **Άδου κάθodos** (ή εις (ενν. τόπον) **Άδου κάθodos**) ο επικρατέστερος εικονογραφικός τύπος της Ανάστασης στην Ορθόδοξη Εκκλησία, στον οποίο ο Χριστός βγαίνει από τον Άδη συντρίβοντας τις πύλες του, ανασύροντας τον Άδμ και την Εύα. [ETYM. < αρχ. Άιδης κ. Άιδης, αββ. έτύμου. Αν η αρχική μορφή της λ. είναι Άιδης (με δασεία και τονίζουσα το ά-), τότε πθ. < *á-Fiō-ac < ά- (< I.E. *sm- «ένας», πβ. ά-παξ, άμ-α) + *Fiō- < *Eiō- «βλέπω» (πβ. ιδ-είν, ειδ-ός «όψη» κ.ά.), οπότε αρχικά η σημ. της λ. Άιδης θα ήταν «ο κοινός τόπος», «ο τόπος όπου συνενανούνται κάποιοι και μπορούμε να τους δούμε όλους μαζί», πβ. σανσκρ. sam-vidā- «συναντώνται». Αν κύρια μορφή της λ. είναι ο τ. Άιδης (με φιλό πνεύμα και τόνο στο -i), τότε πθ. < *á-Fiō-ac < ά-στερητ. + *Piō- «βλέπω», οπότε η σημ. της λ. θα ήταν «αθέατος, αόρατος, απρόσιτος», καταξοχίν ιδιότητα του Άδη. Η λ. συνδέθηκε πολύ νωρίς με την αντίστοιχη εβρ. Seól, δηλώνοντας τον τάφο του ανθρώπινου γένους].
άδης κ. **-ιάδης** κατάληξη επωνύμων: Ανδρε-άδης, Φωτ-ιάδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. καταγωγή.
[ETYM. Λόγ. επίθημα κυρίων ονομάτων, που απαντά ήδη στον Όμηρο (λ.χ. Πριαμ-ιάδης, Άσκληπ-ιάδης, Ίπποτ-άδης) και που χρησιμοποιήθηκε στον σχηματισμό επωνύμων (τον 19ο και στις αρχές του 20ού αι.) Ελλήνων κυρ. από τον Πόντο είτε με απευθείας σύνθεση (λ.χ. Χατζής < Χατζ-ιάδης, Αντώνης > Αντων-ιάδης) είτε με εξελληνισμό του προηγούμενου (συνήθ. τουρκικού) επωνύμου (λ.χ. Ασλάνογλου > Ασονταρ-ιάδης, Μπογιατζ-όγλου > Βαφει-άδης, και μερικός, λ.χ. Σαρσάογλου > Σαρσάφ-ιάδης). Ορισμένα από τα ποντικά άπωνυμα παρουσιάζουν το φαινόμενο της αντικατάστασης παλαιότερου εθνονομικού επίθηματος -ettes, -ites με το -i)άδης, επειδή το τελευταίο θεωρήθηκε λογότερο ή ελληνικότερο, λ.χ. Κρανίτες > Κραν-ιάδης (από το χωριό Κράνια της Τραπεζούντας), Ξενίτες > Ξεν-ιάδης (από το χωριό Ξένος)].
αδηφάγος, -ος/-α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που καταναλώνει με βουλιμία μεγάλες ποσότητες τροφής και ποτού ΣΥΝ. λαίμαργος 2. αυτός που δεν ικανοποιείται με τίποτα, άπληστος: το ~ καταναλωτικό κοινό ΣΥΝ. ακόρεστος 3. (μτφ.) για φυσικά φαινόμενα που καταστρέφουν τα πάντα στο πέρασμα τους: το ~ πυρ αφάνισε χιλιάδες στρέμματα πεν-

κοδάσους 4. (μτφ.) αυτός που απαιτεί τεράστιες δαπάνες για να συντηρηθεί ή για να ολοκληρωθεί: *ένα ~ έργο, που απορροφά τεράστια κονδύλια* || το - *τέρας του κρατικού προϋπολογισμού*. — **αδήφωτος** επίρρ., **αδηφαγία** (η) [αρχ.]. [ETYM₁ αρχ. < επίρρ. ἀδηνη] επικ. τ. ἀδηνη «παρκώς, αφθόνως» + -φά-γος. Το ἄδηνη ὄδηνη προέρχεται από Ι.Ε. *sa-t- «κόρος, χορταίνω», πβ. λατ. sat-is «επαρκής», γερμ. satt «χορτασμένος», γαλλ. assez (< λατ. ad satis) «αρκετά», satisfaisire (< λατ. satisfacere), αγγλ. satisfy «ικανοποιώ» κ.ά. Ομόρρ. *ἀδ-ρός*, αρχ. *ἀδ-νός* «πλήρης» κ.ά.].

αδήφωτος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν ληλατήθηκε, δεν ερημώθηκε από εχθρό: ~ *χώρα* | *πόλη*.

[ETYM₂ < αρχ. ἀδήφωτος < ἀ-στερητ. + δηώ «ληλατώ» < δήσις, αββ. ἐτύμου, πθ. < δαίω < *δαF-j(ο «καίω», πβ. δαυ-λός, δφ.ς (> δάδα) κ.ά.].

αδιαβάθμητος, -η, -ο (ορθότ. *αδιαβάθμητος*) αυτός που επιτρέπεται να κοινοποιηθεί, που δεν φέρει τον χαρακτηρισμό του «εμπιστευτικού» ή «απορρήτου»: ~ *πληροφορία* | *έγγραφο* ΣΥΝ. κοινοποιήσιμος ANT. διαβαθμισμένος. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unclassified].

αδιάβαστος, -η, -ο (ενεργ.) **1.** (στο σχολείο) αυτός που δεν διάβασε το μάθημα του, που δεν προετοιμάστηκε επαρκώς (για το μάθημα της ημέρας, για εξετάσεις): *είναι γενικά μελετηρός, αλλά χθες ο δάσκαλος τον έπιασε* - **2.** (συνεκδ.) αυτός που δεν έχει επαρκή πληροφόρηση, που δεν έχει προετοιμαστεί επαρκώς για το ζήτημα στο οποίο αναφέρεται: ~ *συνελήφθη χθες ο υπουργός στη συνέντευξη, αφού φάνηκε να αγνοεί βασικές διατάξεις του νομοσχεδίου* (παθ.) **3.** αυτός που δεν έχει διαβαστεί: ~ *βιβλίο* - **4.** (λαϊκότ. για νεκρό) αυτός που τον έθαψαν χωρίς να του διαβαστεί η νεκρώσιμη ακολουθία: *πήγε ~ || τον έστειλαν ~* (ενν. στον άλλον κόσμο) · ΦΡ. (αργκό) **μ' έστειλε αδιάβαστο!** με εξευτέλισε, με ταπεινώσε ή με έκανε να διαπιστώσω την άγνοια μου ή την αδυναμία μου σε έναν τομέα.

αδιάβωτος, -η, -ο αυτός που με δυσκολία τον διασχίζει κανείς, που είναι αδύνατον να τον διαβει κανείς: ~ *δρόμος* | *στενά* | *λημέρια* | *δάσος* ANT. διαβατός. [ETYM₁ αρχ. < ἀ-στερητ. + διαβαίνω].

αδιαβίβαστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αδιαβίβαστηκε ANT. αδιαβίβασμένος. **αδιάβλητος**, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να διαβληθεί, να κατηγορηθεί για έλλειψη τιμιότητας και αμεροληψίας: το Υπουργείο Εσωτερικών *αδιαβίβασσε ότι θα γίνουν τιμές και ~ εκλογές* || ~ *διαγωνισμός* | *διαδικασίες* | *απόφαση* | *κρίση* | *εξέταση* | *κύρος* | *απόδειξη* | *έλεγχος* | *πολιτικός* | *δικαστής* | *σύστημα* | *πρόσωπο* ΣΥΝ. ανε-πίλητος, άμεμπτος, άνογος ANT. διαβλητός **2.** **αδιάβλητο** (το) η μη ύπαρξη μεροληψίας ή παραβάσεων και παρατυπιών: *για να εξασφαλιστεί το ~ του διαγωνισμού, οι μελέτες έχουν ανατεθεί σε ζένους οίκους*. — **αδιάβλητα** | **αδιαβλήτως** [μτγν.] επίρρ. [ETYM₁ αρχ. < ἀ-στερητ. + διαβλήτος < διαβάλω «συκοφαντώ»].

αδιαβροχοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως} {χωρ. πληθ.} η επεξεργασία υλικού (π.χ. υφάσματος), ώστε να γίνει αδιάβροχο. [ETYM₁ < αδιάβροχος < -ποίηση < ποιώ].

αδιάβροχος, -η, -ο **1.** αδιαπέραστος από το νερό: ~ *παπούτσια* | *ύφασμα* | *ρολόι* | *βινεσκάμερα* ΣΥΝ. (λόγ.) υδατοστεγής **2.** **αδιάβροχο** (το) πανοφθαλμ. συνήθ. από πλαστικό για την προστασία από τη βροχή: *βάζω | φοράω ~*. — **αδιαβροχία** (η). ΣΧΟΛΙΟ η. ενδυμασία. [ETYM₁ αρχ. < ἀ-στερητ. + διάβροχος «καταβρεγμένος». Το ουσ. *αδιάβροχο* «αδιαπέραστο από το νερό της βροχής» αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. imperméable < λατ. impermeabilis «αδιαπέραστος»].

αδιάνγνωστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει διαγνωσθεί μέχρι τώρα **2.** αυτός που δεν μπορεί να διαγνωσθεί εύκολα: ~ *πάθηση* **3.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να γνωσθεί.

[ETYM₁ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν ξεχωρίζει, δεν διακρίνεται», < ἀ-στερητ. + διαγιγνώσκω. Οι σημερινές σημ. προέρχονται απευθείας από ἀ-στερητ. + διάγνωση (βλ. λ.).

αδιαγνώμιτος, -η, -ο (λογοτ.-λαϊκ.) αυτός που δεν έχει ληλατηθεί, διαγομιστεί (βλ. λ. *διαγομίζω*).

αδιάζεγκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός για τον οποίο δεν έχει εκδοθεί διάζυγιο ANT. διαζευγμένος. [ETYM₁ μτγν. < ἀ-στερητ. + διαζεύγνυμι (βλ. κ. *διάζευξη*)].

αδιάθεσια (η) [1858] {αδιθεσιών} **1.** η έλλειψη καλής διαθέσεως, η ακεφία: *ανεξήγητη | ελαφρά | ξαφνική | προσωρινή | έντονη | αφινδία ~ ΣΥΝ.* δυσθυμία, ακεφία, κακοκεία **2.** ελαφρά διαταραχή της υγείας: *ισοθάνηκα ~ σήμερα και δεν πήγα στη δουλειά* ΣΥΝ. αδυναμία, ανημποριά **3.** (μτφ.) η έμμηνη ρύση των γυναικών. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. indisposition, πεπαλαιωμένο στη σύγχρονη Γαλλική, όπου προτιμώνται τα incommodité, fatigue].

αδιάθετος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει καλή διάθεση, που αισθάνεται δυσάρεστα: *τον είδα ~ και προσπάθησα με τα αστεία μου να του φτειάζω το κέφι* ΣΥΝ. κακοδιάθετος, κακόκεφος, δύσθυμος ANT. ευδιάθετος **2.** ο ελαφρά άρρωστος: *ήμουν ~ και έμεινα στο σπίτι* **3.** (ει-δικότ. για γυναίκα) αυτή που βρίσκεται σε περίοδο εμμηνορρυσίας • **4.** αυτός που δεν έχει διατεθεί, δεν έχει καταναλωθεί: *με την κρίση στην αγορά πολλά εμπόρευμα έμειναν ~ ΣΥΝ.* απούλητος **5.** αυτός

που δεν έχει χρησιμοποιηθεί: ~ *κεφάλαια* · **6.** NOM. αυτός που δεν άφησε διαθέτη: *πέθανε ~*.

[ETYM₁ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει διατεθεί μέσω διαθήκης», < ἀ-στερητ. + διατίθημι «διατάσσω, ρυθμίζω». Η νεότ. σημ. προέρχεται από το ρ. *διαθέτω*, ενώ η σημ. «άκεφος, κακοδιάθετος» αποδίδει το γαλλ. indisposé, το οποίο είναι πεπαλαιωμένο στη σύγχρονη Γαλλική, όπου προτιμώνται τα incommodé, fatigué. Με αυτή τη σημ. η λ. μαρτυρείται από το 1871].

α-δι-ά-θετος - **α-διά-θετος**. Στη σύγχρονη Ελληνική τείνει η σημιολογική διαφορά «μη διατεθειμένος» (εμπορεύματα) - «ασθε νής» να διαφοροποιηθεί αντιστοίχως στην προφορά: «α-δι-ά-θετος» και «α-διά-θετος» (πβ. η *ά-δει-α* [απουσίας] έναντι του η *ά-δεια* [θέση]). → *συνίζηση*

αδιαθετό ρ. αμετβ. [1889] {αδιαθετείς... | αδιαθέτησα} **1.** αρρωσταίω ελαφρώς, είμαι αδιάθετος (βλ. λ.) **2.** (ειδικότ. για γυναίκα) μου έρχεται η περίοδος, αρχίζει η έμμηνη ρύση: *αδιαθετό κάθε 28 μέρες ακριβώς*.

αδιαίρετος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] {κ. (λόγ.) -έτου | -έτον, -έτους} **1.** αυτός που δεν έχει διατεθεί ή δεν υπόκειται σε διαίρεση ΣΥΝ. αδιαχώριστος, αμοίραστος ANT. διαιρέμενος, διαμοιρασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν διχάζεται, δεν διασπάται σε ομάδες, παρατάξεις, φατρίες κ.λπ.: ο λαός, *παρά το διχαστικό κλίμα, έμεινε ~ ΣΥΝ.* ομόψυχος, ενωμένος ANT. διαιρέμενος, διχασμένος **3.** **αδιαίρετο** (το) το ενιαίο, το να μη διαίρεται κάτι σε επιμέρους τμήματα: το ~ *της Αγίας Τριάδας* **4.** NOM. **δικαίωμα εξ αδιαίρετου** δικαίωμα που ανήκει από κοινού σε περισσότερα πρόσωπα κατά ιδανικό μέρος, π.χ. η συγκριότητα πολλών συγκυρίων επί ενός ακινήτου. — **αδιαίρετα** | **αδιαίρετος** [μτγν.] επίρρ., **αδιαίρετητα** (η) [1786]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρα*.

αδιακόπος, -η, -ο αυτός που συνεχίζεται χωρίς διακοπή, συνεχής: ~ *αγώνας* | *προσπάθεια* | *μεταβολή* | *χειροκρότημα* | *ροή νερού* | *βροχή* | *δουλειά*. — **αδιακόπα** επίρρ. [ETYM₁ μτγν. < ἀ-στερητ. + διακόπτω].

αδιακρέντος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (γυναίκα) που δεν διακρένηθηκε, που διατηρεί άθικτο τον παρθενικό του υμένα, που (κατ' επέκτ.) δεν ήλθε σε σεξουαλική επαφή με άνδρα **2.** (για ενομένες σελίδες βιβλίου) αυτές που δεν έχουν κοπεί με χαρτοκόπτη.

αδιακρίσιος (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η έλλειψη διακριτικότητας, το ενοχλητικό ενδιαφέρον για προσωπικά ζητήματα άλλων: η - *φανερώνει αγένεια* ANT. διακριτικότητα, τακτ, λεπτότητα **2.** (συνεκδ.) η πράξη που δείχνει έλλειψη διακριτικότητας: ήταν ~ *εκ μέρους σου να του μιλήσεις για ένα τόσο προσωπικό θέμα*.

αδιακρίτως, -η, -ο (για πρόσ. κ. πράξεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιακρίσια: *αν δεν γίνομαι ~, πόσον ετών είστε; || ~ βλέμμα* | *ερώτηση* | *συμπεριφορά* ANT. διακριτικός. — **αδιακρίτα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιακρίτως*.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «αδιαχώριστος, ακατανόητος», < ἀ-στερητ. + διακρίνω. Η σημερινή σημ., καθώς και η αντίστοιχη τής λ. *αδιακρίσια*, είναι μεων.].

αδιακρίτως επίρρ. [μτγν.] χωρίς διάκριση: γίνονται *όλοι δεκτοί στον σύλλογο, ~ φύλου και ηλικίας* ΣΥΝ. ανεξαρτήτως ANT. επιλεκτικά.

αδιακρίτως - **αδιακρίτα**. Οι δύο τύποι λέξεων έχουν μεταξύ τους σημιολογική διαφορά: **αδιακρίτως** = «ανεξαρτήτως, χωρίς να γίνεται διάκριση», ενώ **αδιακρίτα** = «χωρίς διακριτικότητα, χωρίς ενγένεια, χωρίς λεπτότητα». Ανάλογες σημιολογικές διαφορές παρατηρούνται και σε άλλους διπλούς τύπους επιρρημάτων (πβ. *απλώς* - *απλά*, *εκτάκτως* - *έκτακτα*, *αγρίως* - *άγρια* κ.λπ.).

αδιακόλυτος, -η, -ο [1893] (λόγ.) αυτός που δεν παρεμποδίζεται ή δεν έχει παρεμποδιστεί ΣΥΝ. ανεμπόδιστος, ακώλυτος, απρόσκοπτος. — **αδιακόλυτως** επίρρ. [μτγν.].

αδιάλειπτος, -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς διαλείμματα και διακοπές: η ~ *προσευγή* ΣΥΝ. ακατάπαυστος, αδιάκοπος. — **αδιάλειπτος** επίρρ. [μτγν.]. [ETYM₁ αρχ. < ἀ-στερητ. + διαλείπω «συμβαίνο κατά διαλείμματα»].

αδιάλλακτος, -η, -ο αυτός που δεν υποχωρεί από τις θέσεις του, δεν δέχεται συμβιβασμό: *όταν ο συνομιλητής είναι ~, ο διάλογος δεν μπορεί να προχωρήσει* || ~ *διαπραγματευτής* | *συζητητής* | *στάση* | *τακτική* | *γραμμή* ΣΥΝ. άκαμπτος, ανυποχώρητος, ασυμβίβαστος, ανένδοτος ANT. διαλλακτικός. [ETYM₁ αρχ. < ἀ-στερητ. + διαλλάττω | -σσω «συμφιλιών, συμβιβάζω»].

αδιאלλαξία (η) {χωρ. πληθ.} η ανυποχώρητη στάση, η έλλειψη διάθεσης για συμβιβασμό: η ~ *της Τουρκίας οδηγεί σε ναυάγιο τις συνομιλίες για το Κυπριακό* ANT. διαλλακτικότητα.

αδιάλυτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν διαλύεται: *ουσία ~ στο νερό* ANT. διαλυτός **2.** (μτφ.) ανεξίτητος, αυτός που δεν διαλεκάνθηκε: ~ *μυστήριο* ΣΥΝ. αζεδιάλυτος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να τον διαπεράσει κανείς, πυκνός: ~ *σκότος* | *νέφος*. — **αδιάλυτοτητα** (η) [1802] (σημ. 1).

α- | αν-στερητικό α-
διαβεβαίωτος, -η, -ο α-
διάβρωτος, -η, -ο α-
διάδοτος, -η, -ο α-
διαδραματίστος, -η, -ο
α-διακανόνιστος, -η, -ο
α-διακίρρυκτος, -η, -ο α-
δικιανδύνευτος, -η, -ο

α-διακλάδωτος, -η, -ο
α-διακόμιστος, -η, -ο α-
διακόσμητος, -η, -ο α-
διακυβέρνητος, -η, -ο
α-διακύμαντος, -η, -ο
α-διακωμώδης, -η, -ο
α-διαεύκαντος, -η, -ο

α-διαμέλιστος, -η, -ο
α-διαμέριστος, -η, -ο α-
α-διαμοίραστος, -η, -ο
α-διανέμητος, -η, -ο
α-διάνθιστος, -η, -ο α-
διάνοικτος, -η, -ο α-
διάνοικτος, -η, -ο

α-διαπαιδαγωγήστος, -η, -ο
α-διαπίστωτος, -η, -ο α-
διάπλευστος, -η, -ο α-
διαπόμπευτος, -η, -ο α-
διαπότιστος, -η, -ο α-
διάπρακτος, -η, -ο α-
διάρθρωτος, -η, -ο

α-διαρρυθμιστος, -η, -ο
α-δισκεύαστος, -η, -ο α-
δισκόρπιστος, -η, -ο α-
διαστρέβλωτος, -η, -ο α-
διαστρωμάτωτος, -η, -ο
α-δισσφάλιστος, -η, -ο α-
δισσώστος, -η, -ο

αδιαμαρτύρητα επίρρ.- χωρίς διαμαρτυρία: αντί να αντιδράσει, *δέχθηκε - την προσβολή* ΣΥΝ. παθητικά.

αδιαμαρτύρητος, -η, -ο 1. (σπάν.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαμαρτυρίας, παθητική στάση 2. ΟΙΚΟΝ. **αδιαμαρτύρητο γραμμάτιο** | **συναλλαγματική** για τα οποία δεν έγινε διαμαρτύρηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαμαρτύρομαι.

[ETYM. Η φρ. *αδιαμαρτύρητο γραμμάτιο* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unprotested promissory note].

αδιαμόρφωτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει διαμορφωθεί, δεν έχει λάβει τελική μορφή: ~ *κήπος* | *χώρος* | *πλατεία* ANT. διαμορφωμένος 2. αυτός που δεν έχει αναπτυχθεί ή ωριμάσει εντελώς: το ~ *σώμα του εμβρύου* || ~ *τρόπος σκέψης* | *ιδεολογία* | *χαρακτήρας* | σχέδιο ANT. διαμορφωμένος.

αδιαμφισβήτητος, -η, -ο [1884] αυτός που δεν αμφισβητείται: ~ *γεγονός* | *συμπέρασμα* ΣΥΝ. αδιαφιλονίκητος, αναμφισβήτητος, αναμφίβολος, αναντίρρητος ANT. αμφισβητήσιμος, αμφισβητούμενος — **αδιαμφισβητήτα** | **αδιαμφισβητήτως** [1894] επίρρ.

αδιανόητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον συλλάβει η λογική, με αποτέλεσμα να φαίνεται παράλογος, αυτός που δ'ν δικαιολογείται, δεν γίνεται αποδεκτός: *είναι αδιανόητο στη σημερινή εποχή να γίνονται πόλεμοι στην καρδιά της Ευρώπης* ΣΥΝ. ανήκουστος, εξωφρενικός, ασύλληπτος. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + διανούμαι].

αδιάντο (το) | **αδιάντο** [-ον] BOT. διακοσμητικό λεπτοφυές, φυτό, με πλούσιο και όμορφο φύλλωμα καθώς και φαρμακευτικές ιδιότητες ΣΥΝ. (λαϊκ.) πολυτρίχη.

[ETYM. < γίν. *αδιάντο* αρχ. *αδιάντος* «στεγνός - άβρεχτος» (ειδικότερ. ως ουσ. «τα μαλλιά κοριτσιού») < ά- στερητ. + *διάνω* «βρέχω, μουσκεύω», γιν. επίμου].

αδιάντροπος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ντροπής και ανθάθεια: το ~ *φέρισμα του την έκανε να κοκκινίσει* ΣΥΝ. αναίδης, ξετσιπτός, ξεδιάντροπος, αναισχυντος, πρόστυχος, ασύστολος, θρασύς. — **αδιάντροπα** επίρρ., **αδιάντροπα** (η) [μεσν.] [ETYM. μεσν. < γίν. *αδιάντροπος* (αντί *αδιάντροπος*) «ασηρογνώμων» < ά- στερητ. + *διατρέπω* «απομακρύνω». Το -ν- στη λ. *αδιάντροπος* από επίδραση της λ. *ντροπή*].

αδιάπιστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν παύει, δεν σταματά: *-μέριμνα* ΣΥΝ. ακατάπιστος, αδιάκοπος, αδιάλειπτος, ασταμάτητος, αδιάρκης, συνεχής. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + διαπίσω].

αδιαπέρατος, -η, -ο [1790] 1. αυτός που δεν μπορεί να περάσει κανείς από μέσος του, να τον διαβεί: η ~ *βλάστηση της ζούγκλας* || το ~ *τροπικό δάσος* || *πήγχε γύρω τους ένας ~ κλειός πολιτών και αστυνομικών* 2. αυτός που δεν μπορεί να τον διαπεράσει το βλέμμα: ~ *σκοτάδι* | *ομίχλη* | *πούσι* | *σύννεφα* ΣΥΝ. πυκνός, πηχτός 3. αυτός που δεν τον διαπερνά το νερό ή γενικότερ. κάτι υγρό: *ύφασμα - από το νερό* 4. (μτρ.) αυτός που δεν μπορεί κανείς να εισχωρήσει στο βάθος του, να του τι κρύβει: την *υπόθεση κάλυπτε - πέπλος μυστηρίου*.

αδιάπλωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει λάβει ακόμη την οριστική του μορφή: *ο χαρακτήρας ενός δεκάχρονου παιδιού είναι ακόμη - ΣΥΝ. αδιαμόρφωτος* ANT. διαμορφωμένος. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + *διαπίλω*].

αδιαπραγμάτευτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι δυνατόν να γίνει αντικείμενο διαπραγματεύσεως: *η εθνική ανεξαρτησία και ακεραιότητα είναι ~* || ~ *δικαίωμα* | *κατάκτηση* ANT. διαπραγματεύσιμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτικός*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unnegotiable].

αδιάπτωτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται συνεχώς με την ίδια ένταση, χωρίς μεταπτώσεις: *παράκολουθούσε τη διάλεξη με ~ ενδιαφέρον* ΣΥΝ. σταθερός, συνεχής, αμείωτος. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αλάνθαστος», < ά- στερητ. + διαπίπτω].

αδιάρρηκτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να υποστεί διάρρηξη: ~ *πόρτα* | *κλειδαριά* ΣΥΝ. απαραβίαστος 2. (μτρ.) πολύ στερεός, αδιάσπαστος: ~ *φιλία* | *σχέση* | *σύνδεση* ΣΥΝ. αραργής, άρηκτος. — **αδιάρρηκτα** | **αδιάρρηκτος** επίρρ. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + *διαρρήγνυμι* «δημιουργώ ρήγμα»].

αδιασάλευτος, -η, -ο [1766] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να διασαλευθεί, να διαταραχθεί: *σκοπός της πολιτικής μας είναι η ~ κοινωνική και πολιτική γαλήνη* ΣΥΝ. ακλόνητος, αδιατάρακτος. **αδιασάφητος**, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν διευκρινίστηκε, δεν διασαφίστηκε: ~ *στοιχεία* ΣΥΝ. αδιευκρίνιστος. Επίσης **αδιασαφηνιστός** κ. **αδιασάφιστος**

αδιασάφητος - αδιασαφής - αδιασάφιστος. Πρόκειται για τρεις διαφορετικούς στην παραγωγή τους τύπους, με την ίδια και οι τρεις σημασία. Συγκεκριμένα προέρχονται: *διασάφω* > α-διασάφωτος (πβ. *κινώ - ακίνητος, μιλώ - αμίλητος*): *διασαφηνίζω* > α-*διασαφηνιστός* (πβ. *ποτίζω - απότιστος, κεννίζω - ακεννιστός*) > ο τ. **αδιασάφιστος** προϋποθέτει ρ. **διασαφίζω* (αντί του *διασαφώ*), που δεν υπάρχει (μολονότι ακούγεται καμιά φορά λανθασμένα), και σχηματίζεται αναλογικά προς τα πολλά ρηματικά επίθετα σε -ιστός αντί του *αδιασάφητος*. → *διασαφώ*, *διασαφηνίζω*

αδιάσειστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν σείεται, δεν κλονίζεται: η *πο-*

α- αν- στερητικό α- διατήρητος, -η, -ο α- διάτρητος, -η, -ο α- διαθράνωτος, -η, -ο α-διατρητής, -η, -ο	σ-διατμηπάνιστος, -η, α-διατύπτωτος, -η, -ο α-διαφήμιστος, -η, -ο α-διαφόρετος, -η, -ο	α-διαφοροποίητος, -η, α-διαφύλακτος, -η, -ο α-διοχείριστος, -η, -ο α-διαχώριος, -η, -ο	α-διεγέρτος, -η, -ο α- δικέκτητος, -η, -ο α- δικεπταρίωτος, -η, -ο α-διενέρητος, -η, -ο	α-διερεύνητος, -η, -ο α-διευθέτητος, -η, -ο α-διήγητος, -η, -ο α- δικαστος, -η, -ο
---	---	---	--	---

λιτική μας στηρίζεται στα - θεμέλια της δημοκρατίας ΣΥΝ. ακλόνητος, στερεός, ατράνταχος 2. (μτρ.) αυτός που δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησεως ή μεταβολής: *υπάρχουν στη διάθεση της αστυνομίας - στοιχεία για την αθωότητα του* || ~ *τεκμήριο* | *απόδειξη* | *μαρτυρία* | *επιχείρημα* | *λογική* | *πειστήριο* | *άλλοθι* ΣΥΝ. ατράνταχος, δυνατός, ισχυρός, ακράδαντος. — **αδιάσειστα** επίρρ. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + διασειώ «κλονίζω»].

αδιασκέδαστος, -η, -ο 1. (κυριολ.-λόγ.) αυτός που δεν έχει σκορπιστεί (συνήθ. μτρ.) αυτός που δεν έχει κατευναστεί: ~ *φόβοι* | *υποψίες* • 2. (σπάν.) αυτός που δεν έχει διασκέδασει. [ETYM. μεσν. < ά- στερητ. + *διασκεδάννυμι* «σκορπώ»].

αδιάσπαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να διασπαστεί: ~ *δεσμός* | *ένσητα* | *πολιτικό μέτωπο* ΣΥΝ. στερεός, άρηκτος, αδιάρρηκτος.

α **δι** **σταυρωτός**, -η, -ο (για γνώση που αντλείται από συγκεκριμένες πηγές) αυτός που δεν έχει διασταυρωθεί, δεν έχει επαληθευτεί: ~ *πληροφορία* ΣΥΝ. ανεπιβεβαίωτος.

αδιατάραχος, -η, -ο αυτός που δεν βρίσκεται σε διάταξη, δηλ. σε συγκεκριμένη τάξη (σειρά) και ιεράρχηση ANT. διατεταγμένος. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + *διατάσσω*].

αδιατάρακτος, -η, -ο [1897] κ. (καθημ.) **αδιατάραχτος** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να διαταραχθεί, να αναστατωθεί: ~ *ισορροπία* | *σχέση* | *δεσμός* | *βίος* | *ύπνος* | *ζωή* | *ησυχία* ΣΥΝ. αδιασάλευτος, ήρεμος, γαλήνιος ANT. διαταραγμένος. — **αδιατάρακτα** επίρρ.

αδιατιμωτός, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει διατιμηθεί από την αγοράνομία, που δεν έχει υπολογιστεί η τιμή του: ~ *εμπορεύματα*.

αδιάρτητος, -η, -ο [1856] αυτός που δεν τρυπήθηκε ή δεν μπορεί να τρυπηθεί: *-μεταλλικός θώρακας* ΣΥΝ. αδιαπέραστος, ατρυπητός.

αδιαφανής, -ής, -ές [1849] {αδιαφαν-ούς | -εις (ουδ. -η)- **αδιαφανέστερος**, -ατός} 1. μη διαφανής, αδιαπέραστος από το φως: ~ *κορνίζες!* | *ύφασμα* | *τζάμι* 2. (μτρ.) αυτός που δεν διεξάγεται δημοσίως, με αποτέλεσμα να προκαλεί υποψίες: *ο Τύπος κατηγορεί τις ~ διαδικασίες, με τις οποίες ανατέθηκαν σε ιδιώτες δημόσια έργα* ANT. διαφανής. — **αδιαφάνεια** (η) [1849]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *διαφάνεια*.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *intransparent*].

αδιαφέντευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον προστατεύουν, που δεν τον υπερασπίζει κάποιος: *το κάστρο είχε μείνει - για χρόνια* ΣΥΝ. ανυπερασπιστός (πβ. λ. *διαφέντεω*).

αδιάφθορος, -η, -ο 1. αυτός που δεν διαφθείρεται ή που δεν έχει διαφθαρεί: *ένας δικαστής πρέπει από κάθε άποψη να είναι ~* || (ως προσωνυμία) *Ροβεσπιέρος ο - ΣΥΝ. αδέκαστος, ακέρατος, έντιμος* ANT. διεφθαρμένος • 2. ΙΑΤΡ. αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά, που δεν έχει διατρηθεί: *ο παρθενικός μύνας ήταν ~*. — **αδιαφθορία** (η). [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + *διαφθείρω*].

αδιαφιλονίκητος, -η, -ο [1833] 1. αυτός που δεν αμφισβητείται από κανέναν: ~ *ηγέτης* | *κύρος* | *φαβορί* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, αδιαμφισβήτητος 2. αυτός που δεν υπόκειται σε διεκδικήσεις: ~ *περιουσιακά στοιχεία* ANT. διαφιλονικούμενος. — **αδιαφιλονίκητα** επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *indisputable*].

αδιαφορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη ενδιαφέροντος ή φροντίδας: *η ~ του κράτους για το πρόβλημα των ναρκοκίβητων* || *εγκληματική* | *ανεξήγητη* | *απόλυτη* | *γενική* | *πλήρης* | *προσοχή* | *τέλεια* | *φαινομενική* | *φανερή* | *εξωφρενική* | *υποκριτική* | *προτοφανής* | *χαρακτηριστική* ~ ΣΥΝ. αμέλεια, αφροντισία ANT. ενδιαφέρον 2. η απάθεια: *μην αντιδράς στις προσβολές του- δείξε ~!* ΣΥΝ. ασυγκίνησια, αναισθησία 3. ΨΥΧΟΛ. η μη αντίδραση σε εξωτερικά ερεθίσματα" η συναισθηματική ουδετερότητα.

αδιαφόρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν δείχνει ενδιαφέρον ή προσοχή, που δεν νοιάζεται: *όταν οι γονείς είναι ~, είναι φυσικό τα παιδιά να μην έχουν καλή ανατροφή* || *μένο* | *στέκομαι* | *παράμενο* | *παράκολουθώ* - || *κάνω* | *προσποίωμαι* | *παριστάνω τον ~* || ~ *βλέμμα* | *έκφραση* | *στάση* || *εξοργιστικά* ~ 2. αυτός που δεν προκαλεί το ενδιαφέρον, που δεν έχει σημασία: ~ *μυθιστόρημα* | *ταινία* ΣΥΝ. ασήμαντος, τετριμμένος ANT. ενδιαφέρον, σημαντικό, αξιοπρόσεκτος, αξιόλογος. Φρ. *μου είναι αδιάφορο* δεν με ενδιαφέρει: *αν του αρέσει η όχη ~*. — **αδιάφορα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαφορικός* [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ο μη διαφέρω, όμοιος», < ά- στερητ. + διαφέρω. Η σημερινή σημ. έχει την αφετηρία της στη στωική φιλοσοφία].

αδιαφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αδιαφορείς... | αδιαφόρησα} δεν δείχνω ενδιαφέρον, δεν δίνω σημασία, δεν ασχολούμαι, είμαι αδιάφορος: *αδιαφορεί για τις σπουδές του* || ~ *εντελώς* | *πλήρως* ΣΥΝ. δεν με νοιάζει, (εκφραστ.) δεν μου καίγεται καρφή, δεν σκοτίζομαι ANT. ενδιαφέρονται, με μέλει, νοιάζομαι, κόπομαι.

αδιαφόρως επίρρ. [μτγν.] (+γεν.) **αδιακρίτως**, **αν'εξαιρέτως**: *-χρόματος και φυλής*.

αδιαφόρος - **αδιάφορα**. Όπως και πολλά άλλα επιρρήματα σε -ως | -α, έτσι και αυτά διαφέρουν σημασιολογικά: **αδιαφόρως** (+γεν.) = «ασχέτως, αδιακρίτως, χωρίς διαφοροποίηση» (*Φέρθηκε σε όλους άνογα, αδιαφόρως καταγωγής*), ενώ **αδιάφορα** = «με αδιαφορία» (Δεν με νοιάζει, του απάντησε **αδιάφορα**) (πβ. κ. απλώς - απλά, **αδιακρίτως** - **αδιακριτα**, **εκτάκτως** - **εκτακτα** κ.λπ.).

αδιαφώτιστος, -η, -ο [1872] **1.** αυτός που δεν έχει λάβει γνώση σχετικά με βασικά ζητήματα: μένο ~ ΣΥΝ. απληροφόρητος, ανενήμερος. ANΤ διαφωτισμένος, ενημερωμένος **2.** αυτός που δεν διευκρινίστηκε: *μέχρι να μάθουμε περισσότερα, το σημείο αυτό θα μείνει - ΣΥΝ. αδιευκρίνιστος, σκοτεινός, αζεκαθάριστος.*

αδιαχώρητο (το) [1766] {χωρ. πληθ.} για χώρο που έχει γεμίσει ασφυκτικά, ώστε να μη χωρά κανείς ή τίποτα: *στη δεξίωση είχε δημιουργηθεί το ~ || λόγω εκπτώσεων στο κατάστημα υπήρχε το ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ακένωτος (για την κοιλιά)», < ά-στερητ. + διαχωρῶ «εισχωρῶ». Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. imprénérabilité].

αδιαφυστός, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να διαφυστεί, που δεν επιδέχεται διάφυση: ~ μάρτυς της *αξίας του είναι το έργο του || υπάρχουν ~ τεκμήρια για την αθωότητα του ΣΥΝ. αδιαμφισβήτητος, αναμφισβήτητος, αναμφίβολος.*

αδιδακτος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθμ.) **αδιδακτος** αυτός που δεν έγινε αντικείμενο διδασκαλίας: *τα τρία τελευταία κεφάλαια έμειναν ~ ΦΡ. αδιδακτο κείμενο βλ. άγνωστο θέμα, λ. άγνωστος.*

αδιέξοδος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει διέξοδο, που δεν οδηγεί σε έξοδο από πρόβλημα: *οι επιλογές της πολιτικής ηγεσίας οδήγησαν τον πόπο σε ~ καταστάσεις 2. αδιέξοδο (το) {αδιεξοδ-ου | -ων} (α) ο δρόμος χωρίς διέξοδο: *στρίγαμη σ' έναν δρόμο και πέσαμε σε ~ (β) (μτφ.) δυσχερέστατη θέση ή κατάσταση, για την οποία δεν φαίνεται να υπάρχει λύση: οδηγώ | φέρνω κάποιον σε ~ || καταλήγω σε ~ || βγαίνω | βγάζω από ~ || βρίσκομαι σε ~ || προ αδιεξόδου || ιστορικά | τραγικά | οικονομικά | κυβερνητικά | δραματικά | πρωτοφανές ~ || (συχνά στον πληθ.) τα ~ της συγκεκριμένης πολιτικής || τα κοινωνικά ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός.*

αδιέξοδο (το) - διέξοδος (η). Ενώ λέμε η **είσοδος**, η **έξοδος** και η **διέξοδος**, όλα σε θηλυκό γένος, λέμε το **αδιέξοδο** σε ουδέτερο γένος. Πρόκειται για ουσιαστικοπ. χρήση του επιθ. **αδιέξοδος**, -η, -ο, που προήλθε πιθ. από οράσεις όπως «αδιέξοδο πέρασμα» κ.τ.ό., αντί του αναμενόμενου «η αδιέξοδος».

αδιευκρίνιστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει διευκρινιστεί: *έχουμε ξεκαθαρίσει τα πιο πολλά θέματα- δύο-τρία σημεία μόνο παραμένουν ~ ΣΥΝ. αδιασάφης, αζεκαθάριστος, αδιαφώτιστος, συγκεκριμένος ANΤ. ξεκαθαρισμένος, σαφής. Επίσης (σπάν.) αδιευκρίνητος [μτγν.].*

αδιευκρίνητος - αδιευκρίνιστος. Επειδή το ρ. εμφανίζει διπλό μορφολογικό τύπο, **διευκρινώ** και (νεότ.) διευκρινίζω, έχουμε και παραγωγή σε -ητος (**αδιευκρίνητος**) και σε -ιστός (αδιευκρίνιστος). Δοθέντος ότι η αρχική μορφή του ρ. είναι **διευκρινώ** (εξού και **διευκρίνηση**), πολλοί προσεκτικοί ομιλητές προτιμούν τον τ. **αδιευκρίνητος**. Η νεότερη διτυπία **διευκρινώ - διευκρινίζω** (και τα παράγωγα της) επηρεάστηκε από τη σημασιολογικός συγγενή (αρχαία ήδη) διτυπία **διασαφώ - διασαφηνίζω**. → -ίζω

αδιήθητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει φίλτραριστεί, δεν έχει διηλιστεί: ~ ουσίες | *υγρά ΣΥΝ. αφιλτράριστος, αδιύλιστος.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + διήθω (βλ. λ.)].

άδικα επίρρ. [μεσν.] **1.** με άδικο, μη νόμιμο ή ηθικό τρόπο: *μον φέρθηκες ~ και με έβλαψες ANΤ. δίκαια · 2. χωρίς λογική αιτία, χωρίς λόγο: ~ με κατακρίνεις - στο τέλος θα δεις ότι εγώ έχω δίκιο · 3. ανώφελα, χωρίς ελπίδα επιτυχίας: ~ προσπαθείς - δεν βγαίνει άκρη με αυτόν ΦΡ. άδικα τον άδικον εντέλως μάταια: γάθηκε ~ ΣΥΝ. ανώφελα, άσκοπα, μάταια · 4. (για δυστυχία, πάθημα, θάνατο) χωρίς να του αξίζει (να το πάθει, να του συμβεί) ΦΡ. *πώς άδικα πεθαίνω ή καταστρέφομαι, χωρίς να μου αξίζει κάτι τέτοιο: πήγε ~ αυτό το παιδί-έμπλεξε, βλέπεις με παλιοπαρές.* ΣΧΟΛΙΟ λ. άδικος.*

αδικαιολόγητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για πρόσ. και πράξεις) αυτός για τον οποίο δεν μπορούν να βρεθούν ελαφρυντικά, αυτός που δεν είναι δυνατόν να δικαιολογηθεί για πράξη ή παράλειψη του: *αν και γνώριζες τη σπουδαιότητα της συγκέντρωσης, απουσίαζες - είσαι ~! || ~ ενέργεια | στάση | συμπεριφορά | έπαρση | σταπάλη | αυστηρότητα | λάθος | αποτυχία | καθυστέρηση ΣΥΝ. ασυγχώρητος ANΤ. δικαιολογημένος 2. αυτός που δεν έχει λογικό έρεισμα, που δεν στηρίζεται σε επαρκή αιτιολογία: ~ αίτημα | ανησυχία | διαμαρτυρία | παρέμβαση ΣΥΝ. αβάσιμος, ανεξήγητος ANΤ. δικαιολογημένος, ευλογος · 3. αυτός που δεν έχει επίσημος αιτιολογηθεί: *μην αφήνεις απουσίες αδικαιολόγητες, γιατί θα έχεις πρόβλημα αργότερα 4. ΝΟΜ. αδικαιολόγητος πλουτισμός* η αύξηση του ενεργητικού ή η μείωση του παθητικού της περιουσίας ενός προσώπου εις βάρος της περιουσίας κάποιου άλλου χωρίς νόμιμη αιτία, συνεπώς με υποχρέωση επιστροφής του πλουτισμού. — **αδικαιολόγητα** | αδικαιολογητως επίρρ.*

αδικαιολόγητος - ανατιολόγητος. Το **αδικαιολόγητος** χρησιμοποιείται για διάφορες μορφές συμπεριφοράς (**αδικαιολόγητη συμπεριφορά, έχθρα, επίθεση** κ.λπ.) και σημαίνει «ανεξήγητος» ή «που δεν έπρεπε δεοντολογικά να γίνει». Το **ανατιολόγητος**, αντιθέτως, δηλώνει τον «μη αιτιολογημένο, την έλλειψη ή απουσία αιτιολόγησης, η οποία θα έπρεπε ή αναμενόταν να υπάρχει» (**ανατιολόγητη απόφαση, ποινή, ενέργεια** κ.λπ.).

αδικαίωτος, -η, -ο [1851] αυτός που δεν έχει δικαιωθεί, που δεν βρήκε το δίκιο του: *ο μακροχρόνιος απελευθερωτικός αγώνας τους έχει μείνει ακόμη ~ ANΤ. δικαιωμένος. — αδικαίωτα επίρρ.*

αδικήμα (το) (αδικήμ-ατος | -ατα, -άτων) ΝΟΜ. υπαίτια αδικπραξία, δηλ. η παράνομη πράξη η οποία γίνεται με δόλο ή από αμέλεια και

προκαλεί ζημιά στα έννομα αγαθά άλλου προσώπου υποχρεώνοντας τον πράττοντα σε αποζημίωση (βλ. λ. **αδικοπραξία**). [ΕΤΥΜ. αρχ. < αδικώ]. **αδικητής (ο), αδικήτρια (η)** {αδικητριών} πρόσωπο που αδικεί, που κατά σύστημα διαπράττει αδικίες ΣΥΝ. άδικος. Επίσης (λαϊκ.) **αδική-**

τρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. αδικώ]. **αδικία (η)** {αδικιών} **1.** η έλλειψη δικαιοσύνης: *σε αυτή τη χώρα κυριαρχεί η ~ ΣΥΝ. ανομία, παρανομία, άδικο ANΤ. δικαιοσύνη, νομιμότητα 2. πράξη που αντιβαίνει στους νομικούς ή ηθικούς κανόνες περι δίκαιου: *θα πληρώσει κάποτε για όλες τις ~ που έχει διαπράξει || κατάφωρη ~ || αίρω | αποκαθιστώ την ~ ΣΥΝ. αδικημα, κακό, παρανομία 3. (συνεκδ.)**

γεγονός που αντιβαίνει σε αυτό που θα προσδοκούσε κανείς: *λέγεται και επιτατ. στη ΦΡ. **αδικία από τον Θεό:** δεν πέρασε σε δύο πολέμους και σκοτώθηκε σε τροχαίο δυστύχημα - δεν είναι ~; || είχε δουλέψει πολύ σκληρά γι' αυτό το έργο κι όμως δεν ασχολήθηκε κανείς μαζί του - δεν είναι ~;.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμθος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αδικός]. -άδικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το κατάστημα ή τον χώρο εργασίας που σχετίζεται με αυτό το οποίο σημαίνει το θέμα: *ρολογ-άδικο, δισκ-άδικο, φαστροντ-άδικο, ραφτ-άδικο, βαρελ-άδικο, καπελ-άδικο.*

[ΕΤΥΜ Από τον πληθυντικό σε -άδες των αντίστοιχων επαγγελματικών ουσ. (*παπλωματάδες, ραφτάδες, ψαράδες* κ.ά.) + επίθημα -ικο (*παπλωματάδικο, ραφτάδικο, ψαράδικο*)].

αδικοβάζω ρ. μετβ. {αδικόβαλα} (λαϊκ.) κατηγορώ κάποιον άδικα ΣΥΝ. συκοφαντώ.

αδικοκρισία (η) [μτγν.] {αδικοκρισιών} η άδικη δικαστική απόφαση.

αδικοπραγία (η) → αδικοπραξία

αδικοπραγώ ρ. αμετβ. {αδικοπραγείς... | αδικοπράγησα} διαπράττω άδικες πράξεις. Επίσης αδικοπρακτώ.

[ΕΤΥΜ < αρχ. αδικοπραγῶ (-έω) < αδικος + -πραγῶ < θ. πραγ-, ρ. πράττω, πβ. πράγ-μα].

αδικοπραξία [1885] κ. **αδικοπραγία (η)** {αδικοπραξίες} ΝΟΜ. παράνομη πράξη η οποία προκαλεί ζημιά στα έννομα αγαθά άλλου προσώπου και υποχρεώνει τον πράττοντα σε αποζημίωση· η πράξη αυτή δεν είναι αναγκαίο να είναι και υπαίτια, να οφείλεται δηλ. σε δόλο ή αμέλεια του πράττοντος, καθώς αδικοπραξία αποτελεί και η μη υπαίτια πλην παράνομη πρόκληση βλάβης σε τρίτον (βλ. λ. **αδίκημα, άδικη πράξη** λ. **άδικος**).

άδικος, -η (λόγ. -ος), -ο {κ. (λόγ.) -ίκου | -ίκων, -ίκους} 1. (για πρόσ. και πράξεις) αυτός που παραβαίνει ό, τι νομικός και, κυρίως, ηθικός θεωρείται δίκαιο: *οι ~ άνθρωποι δεν έχουν ούτε ιερό ούτε όσιο, μόνο το συμφέρον τους κοιτάζουν || ~ επίθεση | τιμωρία | μέτρα | πόλεμος | κατηγορία | απόφαση | μεταχείριση ΣΥΝ. άνομος, κακός ANΤ. δίκαιος ■ ΦΡ. (α) **(κάποιος) γυρίζει σαν την άδικη κατάρα** βλ. λ. **κατάρα** (β) **ήρξαστο χειρών άδικων** (*άρχειν χειρών άδικων*, Αντιφ. 4.2.1) (αρχαιοπρ.) ήταν ο πρωταίτιος άδικης πράξης, διέπραξε πρώτος αδικία: *κατά τη διάρκεια του πολέμου και οι δύο πλευρές διέπραξαν αργιότητες, αλλά την πρωταρχική ευθύνη φέρει αυτός που ~ (γ) **επί δικαίους και άδικους*** (εσφαλμ. επί δικαίων και άδικων [ό Θεός] τον ήλιον αυτού ανατέλλει επί πονηρούς και αγαθούς και βρέχει επί δικαίους και άδικους, Κ.Δ. Ματθ. 5, 45) προς όλους, χωρίς διάκριση· για περιπτώσεις στις οποίες συμβαίνει κάτι σε όλους ανεξαιρέτως η υφίστανται κάτι όλοι αδιακρίτως, είτε φταίνε είτε όχι: *ο υπερόχος οργανισμός έστρεψε την κριτική του ~ (δ) **(τελώ) εν άδίκω*** (εν *άδίκω*) έχω άδικο: στην περίπτωση αυτή η διοίκηση της επιχείρησης τελεί εν *άδίκω 2. ΝΟΜ. **άδικη πράξη*** (α) ανθρώπινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) η οποία προσβάλλει έννομο αγαθό προστατευόμενο από ποινική διάταξη (ιδιοκτησία, περιουσία, τιμή, υγεία) και γι' αυτό τον λόγο τιμωρείται (β) ανθρώπινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) η οποία είναι παράνομη και προκαλεί ζημιά σε άλλον, αλλά δεν μπορεί να αποδοθεί σε δόλο ή σε αμέλεια του πράττοντος (π.χ. δεν είναι υπαίτια) και αυτό τη διακρίνει από το αδίκημα **3.** αυτός που αποδίδει στους άλλους ιδιότητες ή προθέσεις που δεν έχουν, αυτός που κρινει δίκαια: *δεν το είπα για να σε προσβάλω - μην είσαι ~ μαζί μου! || - κρίση 4. **άδικο*** (το) η αδικία, οι άδικες πράξεις και συμπεριφορές: *το ~ δεν το θέλει ούτε ο Θεός- ΦΡ. (α) **τον πνίγει το άδικο*** για αυτόν που δεν αντέχει, που αγανακτεί για την αδικία και είναι έτοιμος να αντιδράσει (β) *το άδικο δεν βλογείται* (κ. *τό οδικον ούκ ελογείται*) η αδικία δεν είναι θεάρεστη · 5. αυτός που δεν έχει αποτέλεσμα, ο μάταιος, ο ανώφελος και άσκοπος: *μην τον μιλάς άλλο, - κόποψ - αυτός δεν αλλάζει μυαλά || ~ αγώνας | θάνατος | έξοδα ΣΥΝ. ανώφελος, χαμένος, ατελέσφορος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμθος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < α-στερητ. + δίκη «δικαιοσύνη, δίκαιο»].**

αδικοσκοτωμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που σκοτώθηκε άδικα, με τρόπο που δεν του αξίζει ή χωρίς να υπάρχει σοβαρός λόγος ΣΥΝ. αδικοχαμένος.

αδικοσφαιμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που σφάχτηκε άδικα. **αδικοχαμένος, -η, -ο** αυτός που σκοτώθηκε ή πέθανε άδικα ή πρόωρα: *τόσο νέο παιδί, πήγε - από τροχαίο.*

αδικοχάμος (ο) ο άδικος χαμός κάποιου, η απόλεια κάποιου με τρόπο που δεν του αξίζει.

αδικό ρ. μετβ. {αδικείς... | αδικ-α, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} **1.** διαπράττω άδικα, παραβιάζω το νομικό ή ηθικό δίκαιο εις βάρος (κάποιου): *~ κατάφωρα κάποιον 2. (ειδικότ.) δεν κρίνω δίκαια, αντικειμενικά: *με άδίκησαν ολοφάνερα στον διαγωνισμό 3. υποτιμώ (κάποιον), τον κρίνω μειωτικά χωρίς να το αξίζει πραγματικά: *Για τόσο ανόητο τον περνάς; Τον αδικείς τον άνθρωπο!* ΣΥΝ. μειώνω 4. αποδίδω εσφαλμένως σε (κάποιον) κακές προθέσεις: *όλο με αδικείς ό, τι***

λέω το παίρνεις σαν αιχμή εναντίον σου! ΣΥΝ. παρεξηγώ, παρερμηνεύω **5**. δεν ανταποκρίνομαι στις απαιτήσεις, αποδεικνύομαι κατώτερος: η παράσταση αδικεί το κείμενο || η κινηματογραφική μεταφορά αδικεί το μυθιστόρημα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αδικώ (-έω) < άδικος]. αδικώς επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1**. χωρίς λόγο, αναίτια **2**. μάταια, χωρίς σκοπό ή αποτέλεσμα (βλ. κ. λ. άδικα).

αδικώς - άδικα. Η διαφορά στην κατάληξη (-ως | -α) των τύπων συνιστά εν μέρει και σημασιολογική διαφορά: αδικώς = «χωρίς λόγο» και «μάταια» (Άδικώς προσπάθεις να τους πείσεις- δεν ακούνε κανέναν), ενώ άδικα = (α) «με άδικο τρόπο» (Φέρθηκε άδικα στον συνάδελφο του) (β) άδικώς (Άδικα κουράζεσαι!) (πβ. απλώς -απλά, εκτάκτως - έκτακτα, αδιακρίτως - αδιακρίτα κ.ά.).

αδιοίκητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν διοικείται, που δεν έχει διοικητή. — αδιοικησία (η) [1895].

αδιόριστος, -η, -ο αυτός που διακρίνεται αμυδρά, που μόλις φαίνεται: ~ γέμια | χαμόγελο | ερwanεία ΣΥΝ. δυσδιάκριτος ΑΝΤ. ευδιάκριτος. — αδιόριστα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά-στερητ. + διορώ (-άω) «διακρίνω»].

αδιόρθωτος, -η, -ο [αρχ.] (παθ.) **1**. αυτός που δεν αποκαταστάθηκε στην ορθή του μορφή, που δ'ν διορθώθηκε **2**. («δικότ.» αυτός του οποίου τα λάθη δ'ν έχουν διορθωθεί: δύο μήνες τώρα τα διαγωνίσματα μένουν - **3**. αν'πιδ'κτος διορθώσε, βελτιώσε: η οικονομία μας έχει ~ χάλια και ως έκφραση απογοήτευσης: χάλια ~! **4**. (ενεργ.) αυτός που δεν διορθώνει τα λάθη του, που δεν συνετίζεται: ~ αισθηματίας | χωρατατζής | τεμπέλης || μην προσπάθεις να τον συνετίσεις, είναι ~ ΣΥΝ. αμετανόητος. — αδιόρθωτα επίρρ.

αδιόριστία (η) {μτγν.} το να παραμένει κανείς αδιόριστος (κυρ. σε θέση δημοσίου υπαλλήλου βάσει επετηρίδας): η αδιόριστία για τους μαθηματικούς κοντεύει τα είκοσι χρόνια. [ΕΤΥΜ. < αδιόριστος (βλ. λ.), άσχετο προς το αρχ. αδιόριστία «αοριστία»].

αδιόριστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει διοριστεί (συνήθ. σε δημόσια υπηρεσία) είτε επειδή δεν έχει έλθει η σειρά του (διορισμός βάσει επετηρίδας, λ.χ.) είτε επειδή δεν έγιναν οι προσλήψεις για τις οποίες είχε δώσει εξετάσεις και είχε επιτύχει πορεία αδιόριστων καθηγητών προς το υπουργείο. [ΕΤΥΜ. < οι-στερητ. + διορίζω, άσχετο προς το αρχ. αδιόριστος «αόριστος»].

αδιόστακτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν διστάζει, που δεν έχει δισταγμούς: (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ηθικούς ενδοιασμούς ή φραγμούς: προκειμένου να πραγματοποιήσει τον σκοπό του, γίνεται ~! || ~ δημιουργός | καιροσκοπός | πολιτικός | δολοφόνος | απατεώνας | εκμεταλλευτής | βλέμμα ΣΥΝ. ανενδοιαστος, ασυγκράτητος. — αδιόστακτα αδιόστακτος [μτγν.] επίρρ.

αδιχοτόμητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει διχοτομηθεί, που δεν έχει χωριστεί σε δύο τμήματα: η επίσημη πολιτική της Ελλάδας θέλει την Κύπρο ~.

ad calendās graecas λατ. (προφέρεται αντ καλέντας γκρέκας) ελ-λhn. στις ελληνικές καλένδες (βλ. λ. καλένδες).

ad libitum λατ. (συντομ. ad lib.) (προφέρεται αντ λίμπιτομ) ελλην. κατά βούληση Α. όπως θέλει κανείς, με δική του επιλογή: στην τέχνη δεν υπάρχουν αυστηροί και προδιαγεγραμμένοι κανόνες- ο καλλιτέχνης επιλέγει τα θέματα και την τεχνική του ~ **2**. ΜΟΥΣ. ένδειξη στη δυτική μουσική σημειογραφία, που δίνει στον εκτελεστή την ελευθερία: (α) να μην τηρήσει αυστηρά τη ρυθμική αγωγή (β) να περιλάβει ή να παραλείψει μέρος φωνής ή οργάνου και (γ) να παρεμβάλει μια δική του επινόησης καντέντα (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < λατ. ad libitum < p. libet (est) «αρέσει, φαίνεται καλό»].

ad litteram λατ. (προφέρεται αντλίτεραμ) ελλην. κατά γράμμα ΦΙΛΟΚ. για την πιστή, συνήθ. σε σχολαστικό βαθμό, απόδοση (λόγου, κειμένου): η ~ μετάφραση δεν αποδίδει πάντοτε το πνεύμα του πρωτοτύπου. [ΕΤΥΜ. < λατ. ad litteram, αιτ. πτώση τού ουσ. littera, -ae «γράμμα»].

Αδμήςτος (ο) (-ου κ. -ήτου) ΜΥΘΟΛ. γιος του βασιλιά των Φερών, σύζυγος της Αλκηστής, η οποία δέχθηκε να πεθάνει στη θέση του, προκειμένου να ζήσει ο ίδιος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. άδμήςτος, ποιητ. τ. τού άδάματος «αδάμαστος» < ό-στερητ. + θ. δαμα- (η ρίζα δημ- είναι μηδενισμ. ως προς την ά συλλαβή και εκτεταμ. ως προς τη β'), βλ. κ. λ. δαμάζω].

αδογματιστός, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν είναι απόλυτα υποταγμένος δεν υπακούει τυφλά, σε δογματικές, απαρέγκλιτες και προκαθορισμένες αρχές: παρόλο που είναι σταθερός στις ιδέες του, καταφέρει να έχει ανοιχτό μυαλό και να είναι ~ || ~ σκέψη | σύστημα | στάση | θέση ΣΥΝ. ανοιχτό μυαλό, ελευθερόφρων, διαλλακτικός ΑΝΤ. δογματικός, στενόμευαλος.

αδοκίητος, -η, -ο αυτός που δεν αναμενόταν: δεν συνήλθε ακόμη από τον ~ θάνατο τού αδελφού του ΑΝΤ. αναμενόμενος, προσδοκώμενος, προβλεπόμενος. — αδοκίητος επίρρ. [αρχ.] [ΕΤΥΜ. αρχ. < α-στερητ. + δοκό «προσδοκό»].

α- | αν-στερητικό α-δικτύωτος, -η, -ο α-διόκωτος, -η, -ο α-διοργάνωτος, -η, -ο α-διοχέυετος, -η, -ο α-διπλάριστος, -η, -ο α-διπλάρωτος, -η, -ο

α-διπλασίωτος, -η, -ο α-διπλωτος, -η, -ο α-διύλιστος, -η, -ο α-δίχαστος, -η, -ο α-δίωστος, -η, -ο α-δίωχτος, -η, -ο

α-δολοφόνητος, -η, -ο α-δάλωτος, -η, -ο α-δραματοποιήτος, -η, -ο α-δραστριποήτος, -η, -ο α-δραμ. οπ. όπος, -η, -ο α-δρέπτος, -η, -ο

α-δρόσιτος, -η, -ο α-δρσος, -η, -ο α-δυνάμωτος, -η, -ο α-δυναστεύωτος, -η, -ο α-δυσκόλευτος, -η, -ο α-δυσφήμητος, -η, -ο

α-δυσφήμητος, -η, -ο α-δύρητος, -η, -ο α-δωροδόκητος, -η, -ο

αδοκίμαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει δοκιμαστεί ΑΝΤ. δοκιμασμένος. — αδοκίμαστα επίρρ.

αδοκίμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρ'κλίνει από τα καθήρωμένα, που δ'ν μπορεί να αποτελέσει υπόδειγμα: η λέξη «αδιήγητος» είναι μάλλον ~ και καλό είναι να την αποφεύγεις || ~ ύφος | έκφραση | έργο | σύνταξη | γλώσσα | συγγραφέας ΣΥΝ. αποκλίνων, ακαθάρτος ΑΝΤ. δοκίμος, καθιερωμένος, αποδεκτός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός.

αδολεσχία (η) {αδολεσχίη} (αρχαιοπρ.) η υπερβολική σε μίκρος, φλύαρη και κουραστική ομιλία ΣΥΝ. πολυλογία, φλυαρία, βερμπαλισμός ΑΝΤ. λακωνικότητα. — αδολέσχης [αρχ.] κ. αδόλεσχος (ο), αδολεσχό ρ. [αρχ.] {-εις...}.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αδολέσχης, αββ. ετύμου, πθ. < *αδολέσχης < *αφαδο-λέσχης < ά-στερητ. + *Εαδο-«ευχάριστος» (πβ. αρχ. ήδύς < *Ραδύς) + λέσχη «ομιλία», οπότε η λ. αδολέσχης θα είχε τη σημ. «αυτός που δεν μιλάει ευχάριστα», ή πθ. < *ααδο-λέσχης < ααδειν-«ενοχλώ» + λέσχη «ομιλία», οπότε η λ. αδολέσχης θα σήμαινε «ενοχλητικός, φλύαρος»].

αδολιευτός, -η, -ο [μτγν.] ο άδολος (βλ. λ.).

άδολος, -η, -ο **1**. (α) αυτός που δεν περιέχει δόλο, αγνός: ~ αγάπη | σκέψη | χαρά | φιλία | πατριωτισμός ΣΥΝ. γνήσιος, αδολιευτός, ανόθευτος ΑΝΤ. δόλιος, δολερός **2**. αυτός που δεν έχει πονηρία: ~ ψυχή | νέος ΣΥΝ. αγνός, ανυστεροβούλος ΑΝΤ. πονηρός, δόλιος **3**. ανόθευτος, αμυγής: ~ νόμισμα | κρασί. — άδολα [μτγν.] | αδόλος επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + δόλος (βλ. λ.). Ήδη αρχ. οι σημ. «έντιμος, ειλικρινής» (άδολος σοφία, Πίνδαρος) και «γνήσιος, ανόθευτος» (άδολοχηρία «γνήσιο έλαιο», Αισχύλος)].

αδόμητος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν έχει χτιστεί: «έμειναν αδόμητα χίλια στρέμματα στην εκτός σχεδίου πόλεως περιοχή» (εφημ.) **2**. αυτός που δεν είναι δομημένος, δεν έχει συγκρότηση: ~ κείμενο.

αδόξαστος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που δεν δοξολογήθηκε, ο ανάξιος να δοξολογηθεί- έτσι αποκαλείται συνήθ. ο Σατανάς ΦΡ. αλλάζω τον αδόξαστο (κάποιου) βλ. λ. αλλάζω.

[ΕΤΥΜ. < α-στερητ. + δοξάζω, άσχετο προς το αρχ. αδόξαστος «άγνωμος - απροσδόκητος»].

άδοξος, -η, -ο [αρχ.] **1**. (σπάν.) αυτός που δεν έχει γνωρίσει δόξα: «Μπαλάντα στους ποιητές άδοξοί που 'ναι» (Κ. Καρυωτάκης) ΣΥΝ. άσημος, αφανής ΑΝΤ. ένδοξος, ονομαστός **2**. αυτός που δεν είναι ανάξιος των περιστάσεων ή τού προσώπου με το οποίο έχει σχέση: ο Γ. Γκαγκάριν, ο πρώτος άνθρωπος που ταξίδεψε στο διάστημα, βρήκε ~ θάνατο σε αεροπορικό δυστύχημα || το όλο εγχείρημα είχε ~ τέλος. — άδοξα επίρρ.

-άδορος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1**. (α) επίγγελλοι: τριη-άδορος, λουστρη-άδορος (β) εργαλείο, μηχανήμα, εξάρτημα: μαρκ-άδορος, κοστ-άδορος **2**. πρόσωπο με συγκεκριμένη αρμοδιότητα ή ασχολία: παρκ-άδορος, κουμαντ-άδορος, ταβλ-άδορος (κ. σε κόκος. λέξεις) κομπαν-άδορος, τρακ-άδορος, μίξ-άδορος. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. -άδορος].

άδοτος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν-λόγ.) αυτός που δεν έχει δοθεί (σε κάποιον) ΑΝΤ. δοσμένος.

αδούλευτος, -η, -ο **1**. (α) αυτός που δεν έχει υποστεί καταργασία: ~ ξύλο | δέρμα ΣΥΝ. ακατέργαστος ΑΝΤ. καταργασμένος (β) (μτρ.) αυτός που δεν έχει τύχει επεξεργασίας, εμφάθυνσης ή επιμέλειας: το κείμενο που παρέδωσε ήταν εντελώς ~, γεμάτο προχειρότητες και παραληψεις || οι ιδέες του είναι ~ || το υλικό του είναι ~, δεν κάνει για δημοσίευση || το γλωσσικό του υφός είναι ~ ΣΥΝ. ανεπεξέργαστος, ακαλλιέργητος ΑΝΤ. δουλεμένος, καλλιεργημένος, φροντισμένος **2**. (για κτήματα, χωράφια κ.τ.ό.) αυτός που δεν έχει καλλιεργηθεί ΣΥΝ. αγεώρητος, χέρσος ΑΝΤ. δουλεμένος, καλλιεργημένος **3**. (α) αυτός που δεν έχει ακόμη χρησιμοποιηθεί: το μηχανήμα είναι ακόμη ~ ΣΥΝ. αχρησιμοποίητος, αμεταχειριστος, καινούργιος (β) (χρηματικά ποσά) που δεν έχουν επενδυθεί σε επένδυση ή τοκισμο: ~ κεφάλαια **4**. αυτός για τον οποίο δεν καταβλήθηκε η αντίστοιχη προσπάθεια: πήρε λεφτά ~ (δηλ. χωρίς να έχει δουλέψει για αυτά) ΑΝΤ. δεδουλευμένος **5**. (προφ. οικ.) αυτός που δεν τον έχουν κοροιδέψει, δεν τον έχουν «δουλέψει»: κάνει όλο αστεία και δεν αφήνει κανέναν ~. [ΕΤΥΜ. < α-στερητ. + δουλεύω, άσχετο προς το αρχ. αδούλευτος «ατίθαστος, ανυπότακτος»].

αδούλωτος, -η, -ο **1**. αυτός που δεν υποδουλώθηκε: ~ Μάνη ΣΥΝ. ασκλάβωτος, ελεύθερος ΑΝΤ. υποδουλωμένος **2**. αυτός που δεν δέχεται ή δεν ανέχεται υποδούλωση: ~ πνεύμα | ψυχή | φρόνημα ΣΥΝ. ανυπότακτος, ατίθαστος, αδάμαστος Επίσης άδούλωτος [αρχ.] [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + δουλώ (-όω) «υποδουλώνω»].

αδράνεια (η) {χωρ. πληθ.} **1**. η έλλειψη δράσεως ή διάθεσης για δράση-η απραξία, κυρ. όταν πρέπει να δράσει κανείς: ο θάνατος του οφειλεται σε εγκληματική - των υγιονομικών υπηρεσιών || πνευματική ~ ΣΥΝ. απραξία, ραθυμία, ραστώνη ΑΝΤ. δράση, ενεργητικότητα **2**. ΦΥΣ. η τάση των υλικών σωμάτων να διατηρήσουν την αρχική τους κινητική κατάσταση έναντι εξωτερικών επιδράσεων: πάτησα φρένο, αλλά το αυτοκίνητο συνέχισε να κινείται για λίγα μέτρα ακόμη λόγω τής αδράνειας **3**. ΙΑΤΡ. αδράνεια τής μήτρας η παθολογική έλλειψη ωδίνων (βλ. λ.) στη διάρκεια τού τοκετού ή η παρουσία τους σε

πολύ μικρό βαθμό για μικρή διάρκεια. [ETYM. αρχ. < αδρανής (βλ.λ.). Οι επιστημ. όροι αποδίδουν το γαλλ. inertie].

αδρανής, -ής, -ές {αδραν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν δρα, που δεν ενεργεί (όταν πρέπει): πολλοί κατηγορούν την Αγγλία ότι όσον καιρό εξοπλιζόταν ο Χίτλερ εκείνη παρέμενε ~ **2.** ΧΗΜ. αυτός που δεν συμμετέχει εύκολα σε χημικές αντιδράσεις: ~ αέριο | ηλεκτρόδιο | ατμόσφαιρα **3.** ΠΟΛ. ΜΗΧ. αδρανή υλικά υλικά, όπως οι πέτρες, τα χαλίκια, η άμμος κ.ά., τα οποία κατά την κατασκευή λάσπης, σκυροδέματος κ.λπ. δεν αντιδρούν χημικά αλλά συγκολλούνται μεταξύ τους με μια συγκολλητική ύλη, την κονία (π.χ. ασβέστη, τσιμεντό κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

[ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + -δρανής < δραίνω < *δράν'ω, ιων. τ. τού δρώ. Οι επιστημ. όροι αποδίδουν το γαλλ. inerte].

αδρανοποιώ ρ. μετβ. {αδρανοποιείς... | αδρανοποιή-σα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} οδήγω σε αδράνεια, κάνω να μην κινητοποιηθεί ή να παραμείνει ανενεργός (κάποιος/κάτι): το φοιτητικό κίνημα έχει αδρανοποιηθεί ΑΝΤ. δραστηριοποιώ, ενεργοποιώ. — αδρανοποίηση (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. inactivate].

αδράνω ρ. αμετβ. {αδράνεϊς... | αδράνησα} βρίσκομαι σε κατάσταση αδράνειας, απραξίας ΣΥΝ. απρακτώ ΑΝΤ. δρώ, δραστηριοποιούμαι, ενεργοποιούμαι. [ETYM. < αρχ. αδρανών (-έω) < αδρανής].

αδρασιά (η) **1.** το βίαιο άρπαγμα **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που μπορεί να χωρέσει στη χούφτα του χεριού ΣΥΝ. χεριά, χεροβολιά, δράκα.

Αδράστος (ο) j-ου κ. -άστου| ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς του Αργούς, που συνδέεται με την εκστρατεία των Επτά αρχηγών κατά της Θήβας (πβ. την τραγωδία *Επτά επί Θήβας* του Αισχύλου).

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < επιθ. αδράστος («για δούλο) αυτός που δεν σκοπεύει να δραπετεύσει» < ά- στερητ. + -δράστος < δι-δρά-σκω (βλ. κ. δραπέτης). Είναι αξιοσημείωτο ότι *Αδράσταια* απ'καλ'ίτο και η Νέμ'σις ως εκείνη «από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει κανείς»].

αδράχνω κ. (σπάν.) δράχνω ρ. μετβ. {άδρα-ξα, -χηκα, -γμένους} (λαϊκ.) πιάνω δυνατά και ορμητικά, αρπάζω, γραπώνω: ο καπετάνιος άδραξε αποφασιστικά το τιμόνι στα χέρια του ΦΡ. (α) *αδράχνω την ευκαιρία* (πβ. *δράττομαι της ευκαιρίας*, λ. *δράττομαι*) δεν αφήνω την ευκαιρία ανεκμετάλλευτη: *μόλις του έγινε πρόταση για ταξίδι στην Αμερική, άδραξε αμέσως την ευκαιρία* (β) *άδραξε την ημέρα!* (λατ. capre diem) εκμεταλλεύσου τον χρόνο σου, εκμεταλλεύσου το παρόν χωρίς να εναποθέτεις κάθε ελπίδα σου στο μέλλον. — αδράνμα (το).

[ETYM. μεσν. < ά- προθεμ. + θ. δραχ-, από όπου και μετρν. δράσσω < αρχ. δράσσομαι, δράττομαι «αρπάζω», πβ. δραχ-μή].

αδράχτι (το) {αδραχ-τιού | -ιών|} **1.** μεταλλικό ή ξύλινο κυλινδρικό εργαλείο για το γνάσιμο υφαντικού υλικού ΣΥΝ. (λόγ.) άτρακτος **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα του νήματος που μπορεί να τυλιχθεί γύρω από το παραπάνω εργαλείο: *για να πλεχτεί μια κάλτσα, χρειάζεται ένα ~ νήμα* **3.** ο σιδερένιος ή ξύλινος άξονας διαφόρων μηχανημάτων (ελαωοτριβείων, πλοίων κ.λπ.). — (υποκ.) *αδραχτάκι* (το). [ETYM. μεσν. < *αδράκτι* < μετρν. άτράκτιον, υποκ. τού αρχ. άτρακτος].

ad rem λατ. (προφέρεται αντ *ρεμ*) ελλην. επί τού προκειμένου, επί της ουσίας- για περιπτώσεις όπου ζητείται ακριβής και επί τού συγκεκριμένου σημείου απάντηση: *μιλήστε ~, αποφεύγοντας πλατεϊασμούς και παρεκβάσεις*. [ETYM < λατ. ad rem, αιτ. πτώση τού ουσ. res, -ει «πράγμα, ουσία»].

αδρεναλίνη (η) {χωρ. πληθ.} ελλην. επινεφρίνη (ορθότ.) επινεφριδίη **1.** ΒΙΟΛ. (α) μία από τις κύριες ορμόνες τού μυελού των επινεφριδίων αδένων: την υπερένταση αντιδρούμε με την παραγωγή *λεπισότερης* ~ (β) νευροδιαβητικής (βλ.λ.) των αδρεναρικών νευρώνων **2.** (συνεκδ.) σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη σωματική ένταση ή και εκνευρισμό: *στους χορευτικούς διαγωνισμούς η ~ ανεβαίνει | εκτοξέζεται | πηγαίνει στα ύψη* **3.** ΦΑΡΜ. (συνεκδ.) φάρμακο από αδρεναλίνη, που χρησιμοποιείται κυρ. ως διεγερτικό της καρδιάς και αντισπασμικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. επινεφρίνη.

[ETYM Μεταφορά τού γαλλ. adrénaline < λατ. ad «επί» + renal- (< λατ. renalis < renés «νεφροί»)].

Αδριανή (η) γυναικείο όνομα (βλ. κ. λ. *Ανδριάνη*).

Αδριανός (ο) **1.** Ρωμαίος αυτοκράτορας (117-138 μ.Χ.) **2.** όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.

[ETYM. μετρν. κύρ. όν. < λατ. Adrianus < Adria (πιθ. < ύλλωρ. adur «νερό»), λιμάνι της Ιταλίας στην περιοχή της Βενετίας, που έδωσε το όνομα του και στην Αδριατική Θάλασσα (λατ. Mare Adriaticum)].

Αδριανούπολη (η) {-ής κ. -πόλεως|} πόλη της Τουρκίας στην Α. Θράκη, η οποία υπήρξε από τις σημαντικότερες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: εκει υπογράφηκε το 1828 η ομόθυμη συνθήκη, με την οποία η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποδεχόταν μεταξύ άλλων τη δημιουργία αυτόνομου ελληνικού κράτους. — Αδριανουπόλιτης (ο), Αδριανουπόλιτσα (η), **αδριανουπόλιτικός**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. πανεπιστημιούπολη.

[ETYM. < μετρν. *Αδριανούπολις* < Αδριανός + πόλις, από τον αυτοκράτορα Αδριανό, ο οποίος την εξώφασε το 127 μ.Χ. και της έδωσε το όνομα του. Από τον συνήθη μεσν. τ. *Αντριανού* προήλθε η τουρκ. ονομασία Edirne].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. προεργόμηση από τη φρ. «Αδριανού πόλη» (πβ. *Κωνσταντίνου πόλη* > Κωνσταντινούπολη) σχηματίζεται ορθώς ως **Αδριανούπολη**, αντίθετα προς σύνθετα π.χ. μεναλόπολη ή πανεπιστημιούπολη, που δεν σχηματίζονται από τ. γενικής, αλλά με το συνδετικό φωνήεν -ο- (γι' αυτό και θα έπρεπε να προτιμούνται από τους τ. *μεγαλούπολη* ή *πανεπιστημιούπολη*, που χρησιμοποιούνται ευρύτερα). Ως προς το -δ- (αντί τού ορθού -ντ-, αφού προέρχεται

από το < λατ. Adrianus), δεν λέμε *Αντριανούπολη* λόγω «υπερεξελ-ληγισμένης» προφοράς τού -d ως -δ- (*Αδριανός*, όχι *Αντριανός*) (πβ. παλαιότ. *μοδέρνος* αντί *μοντέρνος* και *ποδώρα*, *μωδα* κ.τ.ό.).

Αδριατική (Θάλασσα) (η) τμήμα της Μεσογείου μεταξύ της Ιταλίας και της Βαλκανικής Χερσονήσου. [ETYM. Βλ.λ. *Αδριανός*].

αδρομερής, -ής, -ές {αδρομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αναφέρεται σ' αδρά, προέχοντα, απολύτως βασικά χαρακτηριστικά (στοιχεία, πληροφορία κ.λπ.): *περιορίστηκε σε ~ προσέγγιση τού θέματος* ΣΥΝ. χοντρικός, γ'νικός ΑΝΤ. λεπτομερής, εξονυχιστικός **2.** αυτός που αποτελείται από μεγάλα κομμάτια: ~ υλικό. — **αδρομερώς** [μετρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. χοντρικός. [ETYM. < μετρν. *αδρομερής* < *αδρός* + -μερής < μέρος].

αδρόμισθος, -η, -ο αυτός που παίρνει μεγάλο μισθό. — **αδρομισθία** (η). [ETYM < μετρν. *αδρόμισθος* < *αδρός* + *μισθός*].

αδρομολόγητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ενταχθεί στο συγκοινωνιακό δίκτυο: ~ *λεωφορείο* **2.** αυτός που δεν έχει ξεκινήσει, δεν έχει θεθεί σε εφαρμογή: ~ λύση.

αδροπλήρωνα ρ. μετβ. [1890] {αδροπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} δίνο (σε κάποιον) αδρή αμοιβή, πλήρωνα αδρά.

αδρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** (γενικά) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλο μέγεθος ή από επάρκεια: ~ *αμοιβή* **2.** ιδιαίτερος έντονος και ευδιάκριτος: ~ *χαρακτηριστικά προσώπων* **3.** αφαιρετικός, γενικός, χωρίς εμμονή σε λεπτομέρειες: *σχεδιάζει με ~ πινελιές*. — *αδρ-ά* | -ώς [αρχ.] *επίρρ.*, *αδρότητα* (η) [μετρν.].

[ETYM. < αρχ. *αδρός* < θ. άδ-, από όπου και επίρρ. άδην (επικ. τ. άδην) «παρκαός, αφθόνος», + παραγ. επίθημα -ρος, πβ. *άδη-γαρός*].

Α.Δ.Σ.Ε.Ν. (η) Ανώτερη Δημόσια Σχολή Εμπορικού Ναυτικού.

Α.Δ.Τ. (ο) Αριθμός Δελτίου Ταυτότητας- συχνά ως στοιχείο που πρέπει να συμπληρωθεί κανείς σε έντυπο αιτήσεως, πληρωμής κ.λπ.

αδυναμία (η) {αδυναμιών|} **1.** η έλλειψη δύναμης, σφρίγγος: η εξάντληση των σωματικών ή ψυχικών δυνάμεων: *δεν έχω κουράγιο να κάνω τίποτα σήμερα, αισθάνομαι μεγάλη* ~ || *δηλώσει | έχω ~ || αισθάνθηκε ~ και λιποθύμησε*- ΦΡ. (*βρίσκο κάποιον*) σε στιγμή *αδυναμίας* (βρίσκο κάποιον) σε κατάσταση κατά την οποία δεν μπορεί να αντιδράσει, να αντισταθεί ΣΥΝ. ανημποριά, ατονία, εξάντληση **2.** η ανικανότητα, η ανεπάρκεια στην επιτέλεση αυτού που πρέπει να γίν'ται, της προορισμένης λειτουργίας: η ~ της *εθνικής οικονομίας* *επηρεάζει αρνητικά και το κύρος της χώρας* **3.** (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο είναι κανείς ανεπαρκής: *ο γυιος μου πάει καλά στο σχολείο- κάποιες ~ μόνο έχει στην έκθεση || αντιμετωπιζώ | καλύπτω μια ~ ΣΥΝ. μειονέκτημα*: ΦΡ. *αδυναμία χαρακτήρα* η έλλειψη σταθερότητας στον χαρακτήρα, η επιπολαιότητα **4.** η ιδιαίτερη προτίμηση που μπορεί να εκδηλώνεται σε υπερβολικό βαθμό, κάτι στο οποίο δεν μπορούμε να αντισταθούμε: *έχει μεγάλη ~ στον αλκοόλ της και του κάνει συνέχεια δώρα | μεγάλη | ιδιαίτερη ~ || ομιολογώ | δείχνω (την) ~ μου σε κάποιον* **5.** (συνεκδ.) το αντικείμενο αυτής της κλίσεως ή προτίμησης: *μου αρέσει το παγωτό φράουλα, αλλά η μεγάλη ~ μου είναι η σοκολάτα* **6.** (κακόσ.) το πάθος, το ελάττωμα: *έχω πολλές ~*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **αδύνατος**. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + δύναμις, όχι από το επίθ. *αδύναμος*, όπως θα αναμενόταν (πβ. *αθανασία* < *αθάνατος*), διότι η λ. *αδυναμία* είναι αρχ., ενώ η λ. *αδύναμος* είναι μετρν.].

αδύνατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει δύναμη: *πολιτικά | οικονομικά | σωματικά | ψυχικά* - ΣΥΝ. ανίσχυρος, ασθενής, ανήμπορος, ισχνός ΑΝΤ. δυνατός **2.** αυτός που δεν έχει ένταση: ~ *φωτιά | φως | χρώμα | χαμόγελο* **3.** αυτός που δεν έχει ισχυρό έρεισμα, λογική βάση.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **αδύνατος**. [ETYM. μετρν. < αρχ. *αδύναμία* (υποχωρητ.)].

αδυνάτιος ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν] {αδυνάτιος-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** χάνω βάρος, γίνομαι πιο λεπτός: *έκανα δίαιτα και αδυνάτισα* ΣΥΝ. λεπταίνω, χάνω κιλά ΑΝΤ. παχαιώνω **2.** προκαλώ απώλεια βάρους: *τρόφες | χάπια | δίαιτες που αδυνάτιζουν* ~ **3.** καταβάλλωμαι, χάνω τη δύναμη μου: *τα νεύρα μου έχουν αδυνάσει, δεν αντέχω άλλο την πίεση* ΣΥΝ. εξασθενώ, αποδυναμώνομαι ΑΝΤ. δυναμώνω **4.** (μτφ.) χάνω την ένταση μου, μειώνομαι, φθίνω: *το φως αδυνάτισε* ΣΥΝ. λιγοστεύω ♦ (μετβ.) **5.** κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει κιλά: *η δίαιτα και το κολύμπι σε αδυνάτισαν* ΣΥΝ. λεπταίνω ΑΝΤ. παχαιώνω **6.** κάνω (κάποιον) να φαίνεται πιο λεπτός: *οι κάθεταις ρίγες στα ρούχα αδυνάτιζον τον σάμω, οι οριζόντιες το παχαιώνουν*. — **αδυνάτισμα** (το).

αδυνάτιστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ή συμβάλλει στο αδυνάτισμα, στην απώλεια βάρους: ~ *κρέμα | προϊόντα* ΣΥΝ. (λόγ.) απισχναντικός ΑΝΤ. παχυντικός.

αδύνατος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει ιδιαίτερα μεγάλο βάρος και όγκο, λεπτός: *αυτή η κοπέλα, ό,τι και να φάει, μένει πάντα ~ ΣΥΝ. λιγνός, λιπόσαρκος, ισχνός* ΑΝΤ. παχύς, χοντρός **2.** αυτός που δεν έχει δύναμη ή αντοχή: *ο οργανισμός του έχει γίνει πολύ ~ από τη μακροχρόνια ασθένεια* || ~ *κράση* ΣΥΝ. αδύναμος, ανίσχυρος, εξασθενημένος ΑΝΤ. δυνατός: ΦΡ. *το αδύνατο | ευαίσθητο σημείο* (κάποιου) το σημείο στο οποίο μειονεκτεί **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ψυχικό, ηθικό σθένος: *παρασύρεται εύκολα- είναι πολύ ~ χαρακτήρας* || ~ *ψυχή-καταβάλλεται με το παραμικρό πρόβλημα* ΣΥΝ. ευάλωτος, εύθραυστος, ευαίσθητος ΑΝΤ. ισχυρός, σθεναρός **4.** αδύνατος (οι) η οικονομικά ή κοινωνικά ασθενέστερη ομάδα ή τάξη ανθρώπων: *την αύξηση των τιμών πλήρώνουν πάντα οι ~ ΦΡ. αδύνατο φύλο* οι γυναίκες, κατ'αντίσθεση προς το ισχυρό, τους άνδρες ΣΥΝ. ασθενές φύλο **5.** αυτός που δεν έχει ισχυρή λογική βάση και αποδεικτική αξία: *δεν νομίζω ότι θα μπορέσεις να τον πείσεις με ένα τόσο ~ επιχειρήμα* **6.**

ανεπαρκής σε ποσότητα, σε ένταση: για *πίσσε λίγο τον σφυγμό μου, μου φαίνεται πολύ* ~! || ~ ηλεκτρικό ρεύμα | άνεμος | φωνή | φως 7. αυτός που έχει βασικές ελλείψεις ή δυσκολίες στη μάθηση: *θέλει βοήθεια, γιατί είναι - στα μαθηματικά* ANT. δυνατός · 8. **αδύνατο(ν)** (το) αυτό που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί: *είναι ~ να έρθει μαζί μας, γιατί είναι πολύ κουρασμένος* || (κάτι) καθίσταται | αποβγαίνει | κρίνεται | θεωρείται ~ || ζητώ [επιχειρώ] | κατορθώνω | κληρώ το ~ || εντελώς | ανθρωπίνως | πρακτικώς | νομικώς | τεχνικώς | εκ των πραγμάτων - || είναι φάσει - || των αδυνάτων - (για έμφαση) ~ ως επίρρ. σε επιφών.: *αδύνατον! δεν γίνεται με τίποτα!* ΣΥΝ. ακατόρθωτο, ανέφικτο, απραγματοποίητο, απίθανο- ΦΡ. *κάνω τα αδύνατα δυνατά* (πραγματοποιώ κάτι που θεωρείται αδύνατον) καταβάλλω υπεράνθρωπες προσπάθειες, *κάνω ό,τι περνά από το χέρι μου: θα ~ για να να μπορέσω να σε βοηθήσω.* — (υποκ.) αδυνατούλης, -α, -ι | -ικο (σημ. 1).

αδύνατος - αδύναμος - αδυναμία. Και οι τρεις λέξεις είναι ήδη αρχαίες, με ισχυρότερη σε χρήση από παλιά τη λέξη αδύνατος, που αναφέρεται τόσο σε «έλλειψη δύναμεις» (αδύνατη χώρα) όσο και σε «έλλειψη δυνατότητας» (Αυτό είναι αδύνατον να γίνει). Αντίθετο του αδύνατος και στις δύο σημασίες του είναι το δυνατό. Το **αδύναμος** αναφέρεται μόνο στην έλλειψη δύναμεις (αδύνατη φωνή), διαφέροντας έτσι από το «δυνατός». Χαρακτηριστική της διαφοράς τους είναι η γνωστή φράση του Ευαγγελίου (Κ.Δ. Λουκ. 18, 27) «τά αδύνατα παρ' ανθρώπους δυνατά παρά τῷ Θεῷ ἐστί». Το ουσ. αδυναμία λειτουργεί ως αφηρημένο ουσ. και των δύο (αδύναμος - αδύνατος), ενώ τα αρχ. ουσ. αδύνασις, αδύνατια και αδύναστία δεν μπόρεσαν να ανταγωνιστούν το αδύναμία ήδη στην Αρχαία και δεν επιβίωσαν, όπως δεν επιβίωσε και το αρχ. ρ. *αδύναμα* (< αδύναμος) σε αντίθεση με το (επίσης αρχ.) αδύνατο.

αδύνατο ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {αδύναταις... μόνο σε ενεστ. κ. παρ.} δεν έχει τη δυνατότητα, δεν είμαι σε θέση: (μετβ.) η *κυβέρνηση αδύναται να επιλύσει τα οξυτάτα οικονομικά προβλήματα* || (αμετβ.) - *πλήρως.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αδύνατος.

αδυσώπητος, -η, -ο αυτός που είναι ιδιαίτερα σκληρός, που δεν κάμπτεται, δεν υποχωρεί ανελέητος: ~ *ανάγκη* | αγόνας | *μοίρα* | *εχθρός* | *εκμετάλληση* | *ερώτημα* | *πάλη* ΣΥΝ. αμείλικτος, απηνής, άτεγκτος, σκληρός, — αδυσώπητα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μετν., αρχική σημ. «αυτός που δεν μεταβάλλει την έκφραση του προσώπου του, υπαθής», < ά- στερητ. + δυσόπω «σκυθρωπάω, αλλάζω όψη» < δυσ- + -ωπό < θ. -ωπ-, πβ. *οπ-οπ-α*, παρκα. *του ορό* «βλέπω»].

αδύτος, -η, -ο 1. αυτός στον οποίο δεν μπορεί να εισχωρήσει κανείς, απροσπέλαστος 2. **άδυτο** (το) | **άδυτα** (τα) (α) το εσώτατο μέρος ναού, όπου δεν επιτρέπεται η είσοδος παρά μόνο στους ιερείς ΦΡ. (εμφατ.) *τα άδυτα των άδυτων* | *το άδυτο των άδυτων* (ι) τα πιο βαθιά και απροσπέλαστα μέρη (ii) ΕΚΚΛΗΣ. το εσώτατο μέρος του ναού, όπου επιτρέπεται η είσοδος μόνο στους ιερείς (β) (μτφ.) ο χώρος όπου λίγοι μπορούν να εισχωρήσουν, ο απαγορευμένος χώρος: στα ~ της *μαριίας* || τα ~ της *ψυχής*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + δύο «εισέρχομαι, εισόδω, βυθίζομαι»].

ad hoc lat. (προφέρεται αντ *χοκ*) ελλην. *επί τούτου*: για τον συγκεκριμένο και μόνο σκοπό, ειδικά γι' αυτό: *πρόκειται για - ερμηνεία, η οποία ισχύει μόνο για το συγκεκριμένο θέμα- δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ευρύτερα.* [ΕΤΥΜ < lat. ad hoc, αιτ. πτώση της αντωνυμίας hoc (ουδ.) «αυτό»].

ΣΧΟΛΙΟ Η ελλην. έκφραση για το lat. ad hoc είναι η αρχ. φρ. *επί τούτου* (επί +δοτ.) «για τον σκοπό αυτόν, για τον συγκεκριμένο σκοπό». Εσφαλμένη είναι η φρ. «επί τούτοις», που χρησιμοποιείται ενίοτε προς αποδοχή του ad hoc: *επί τούτοις* = «επιπροσθέτως, επιπλέον, προς τούτοις». Εσφαλμένα είναι τόσο το συχνό στον καθημερινό λόγο «επί ΤΟΥΤΟΥ», το οποίο όμως σημαίνει «επ' αυτού» (*Επί τούτου έχω να παρατηρήσω τα εξής*), καθώς και η γραφή επί τούτου (επί +αιτ.).

άδω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) τραγουδώ, ψάλλω, υμνώ (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άδω < *αείδω* < *ά-είδ-ω < ά- προθεμ. + *Ρειδ- < I.E. *wed- («μύλω, τραγουδώ», πβ. σανσκρ. vad-ami «μυλάω»). Ομόρρ. #σ-μα, φδ-ή (< *αείδη*), *αοιδ-ός*, *αηδ-ών* (> *αηδώνι*) κ.ά.].

μειείς άδετε... Το ρ. άδω άρχισε ήδη από τον Ιο αι. μ.Χ. να αντικαθίσταται στη χρήση από το ομόρρικο ρ. *τραγουδώ*, από όπου το τραγουδύ. Σήμερα χρησιμοποιείται μόνο σε πάγιες αρχαιοπρεπείς εκφράσεις, όπως στην ελλειπτική φράση «*μειείς άδετε*», από τη γνωστή φράση στους μύθους του Αίσώπου «*τών οικιών υμών εμπιμπραμένον μειείς άδετε*» (τα στίβια σας καίγονται και εσείς κάθεστε και τραγουδάτε), που έφθασε να λέγεται ειρωνικά για αυτούς που εφησυχάζουν, αδιαφορούν ή ασχολούνται με ασήμαντα θέματα, ενώ έχουν πολύ σοβαρά ζητήματα να αντιμετωπίσουν. Παρόμοια σημασία έχει και η επίσης αρχαιοπρεπώς χρησιμοποιούμενη φράση του Ευαγγελίου (Κ.Δ. Λουκ. 10, 41) «*μειείς περί άλλα τυρβάεσθε*» (το ορθό αντί «*τυρβάεζετε*»).

Άδωνις (ο) {Αδώνιδος} 1. ΜΥΘΟΛ. νέος ασύγκριτης ομορφιάς, εραστής της Αφροδίτης, σύμβολο της ανδρικής ομορφιάς 2. (μτφ.) εξαμετρική ωραία νέος 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Άδωνις (σημ. 2-3). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Άδωνις*, -ιδος < εβρ. adhōn «κύριος» (κλιτ. adhō-ni). Η προέλευση του ονόματος από τους πολιτισμούς της Α. Μεσογείου εί-

vai αναμφισβήτητη, ενώ η έλλειψη δασύτητας δεν επιτρέπει τη σύνδεση με τα αρχ. *άδων*, *άδωνο*]. **άδορος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν λαμβάνει δώρα: μόνο στη ΦΡ. *δώραν άδορον* (*έχθρον άδορα δώρα*, Σοφοκλ. *Αίας* 665) για κάτι που δίνεται ή γίνεται καθυστερημένα ή άκαιρα, σε χρόνο που δεν ωφελεί πει: όταν τον *έδοσαν* το δάνειο, ήταν - το *σπίτι είχε κατασχεθεί* ΣΥΝ. κατόπιν εορτής.

άε επιφών. → αι, α²
Α.Ε. (η) 1. Ανώνυμη Εταιρεία 2. Ασφαλιστική Εταιρεία 3. Αυτόο | -ής Εξοχότης.

Α.Ε.Δ.Α.Κ. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Διαχείρισης Αμοιβαίων Κεφαλαίων.

άει επίρρ. (αρχαιοπρ.) πάντοτε | πάντα' στις ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. *νυν και άει* τώρα και πάντοτε, *αώνια* (β) στο *νυν και άει* στο τέλος, στο αποχρόνιο, σε οριακό σημείο: *μ' έχεις φέρε στο ~ με την ξεροκοφαλιά σου!* || *έχω φτάσει στο ~!* ΣΥΝ. στο αμην. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αεί* < *αι*Ρεί < I.E. *aiw- «ζωτικότητα, διάρκεια», πβ. lat. aev-um «διάρκεια - αιώνας», aetas (< aev-itas) «εποχή, ζωή», αρχλ. age < γαλλ. age «ηλικία, εποχή», ιταλ. evo, αρχλ. ever «πάντοτε», γερμ. ewig «αιώνιος». Ομόρρ. αι-ών, *αέ-ναος* (< **αέν-ναος*), «διάρκεια» κ.ά.].

αι- | αι- (σύνθετα) - πάντοτε /πάντα. Το επίρρημα *αιεί* της Αρχαίας ας, ομόρρικο των *αιώνος* και *αιάνας*, είναι στη σύγχρονη Ελληνική γνωστό από ορισμένα σύνθετα της καθημερινής γλώσσας (*αιεί θαλής*, *αιεκίνητος*, *αιεμνηστος*), από επιστημ. όρους (*αιεψυλλος*, *αιεφανής*, *αιεφορία*), από λέξεις και φράσεις της εκκλησιαστικής γλώσσας (*αιεπαρθένος*, *αιεμακάριστος*, *νυν και αιεί* «*τόρα και πά ντοτε*») και από τα σύνθετα αρχαιοπρ. επιρρήματα *αιείποτε* και *ε* *σαιεί*. Η «αδιάκοπη διάρκεια χρόνου» στη Ν. Ελληνική δηλώνεται από το (ήδη αρχ.) επίρρ. πάντοτε (< πάντο-ε) και από το επίρρ. *πάντα* (< μεσν. *τόν πάντα χρόνον*, πβ. και τη φράση «*εις τον αιώνα τον άπαντα*). Με το επίρρ. *αιεί* ως *α'* συνθετικό σχηματίστηκαν 76 σύνθετα της Αρχαίας, πολλά μεσαιωνικά (*αιεγαυής*, *αιεγαυής*, *αιεγυμναστος*, *αιεγρόνιος* κ.λπ.) και αρκετά νεότερα λόγια. Για τα τελευταία αυτά σημειώνει ο Στέφανος Κουμανούδης: «*Άξιον παρατηρήσεως είναι ότι, ενφ το αεί δεν παρέμεινε εκ παραδόσεως εις κοινήν χρήσιν, οι λόγοι μας κατεσκεύασαν εξ αυτού συνθετους λέξεις 35, τας ενταύθα αναγεγραμμένας, ίσως δε και άλλας*» (*Συ γαγογή νέων λέξεων...*, σ. 15 υποσημ.). Από τις νεότερες λόγιες λέξεις χαρακτηριστικές είναι η λ. *αιεμούρμιουρος* του δημοσιογράφου Βλάση Γαβρηλίδη (για μεμνιμοίρους δημοσιογράφους, που συνεχώς επικρίνουν τα πάντα), η λ. *αιεπίπος* του Αγγελίου Βλάχου (για τη ζωή που είναι πάντα γεμάτη βάσανα), η λ. *αιεάλλεντος* «αιεκίνητος» του Χαρ. Αννινου, η λ. *αιεαίσιατος* του Αλεξ. Ραγκαβή, οι λ. *αιεπρίεργος* και *αιεσκότινος* του Στεφ. Ξένου, η λ. *αιεισαγής* (για δάκρυα) του Αριστ. Προβελύγγου και άλλες στις εφημερίδες *Εστία* (*αιεφαγός* κ.ά.), *Ακρόπολις* (*αιεσκιαστος*, *αιεμέρμιος* κ.ά.), *Λατση* (*αιεκλαστος*). → *αιείποτε*

Α.Ε.Ι. (το) Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα.

αιεθαλής, -ής, -ες {αιεθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. (για δέντρο, φυτό) που διατηρεί το φύλλωμα του όλες τις εποχές ΣΥΝ. *αιεψυλλος* ANT. *φυλλοβόλος* 2. (μτφ.) αυτός που διατηρεί τη νεότητα, την ακμιά, τη σφριγηλότητά του: ~ *ναιναίκα* | *προσωπικότητα* ΣΥΝ. *ακμιαίος*, *σφριγηλός*, *ακατάβλητος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *αργέλλω*. [ΕΤΥΜ. μετν. < *αιεί* «πάντοτε» + *θάλλω* «ανθίζω, ακμάζω», πβ. *θαλερός*, κύρ. *όν*. *θαλής*, *Ευθαλία* κ.ά.].

αιεθαλής (-λ-): *θάλλω* (-λλ-). Η λ. *αιεθαλής* γράφεται με ένα -λ- (όπως και τα *θαλ-ερός*, *Θάλ-εια*, *Ευ-θαλ-ία*), γιατί σχηματίζεται από το θ. *θαλ-* (πβ. αρχ. *αόρ*. β' *ε-θαλ-ον*). Τα δύο -λ- του ενεστ. *θάλλω* οφείλονται στο ενεστωτ. επιθήμα j: **θάλλ-ω* > *θαλ-λω* (αφομοίωση) πβ. κ. *ποικίλλω* (< **ποικίλ-λω*), *άλλα* *ποικίλος*.

αιεκίνητος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση 2. αυτός που διακρίνεται από ζωντανία και κινητικότητα: ~ *πολιτικός* 'όπου πας, τον βρίσκεις μπροστά σου!' ΣΥΝ. ζωντανός, ζωρηός, κινητικός, δραστήριος 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δραστήρια και δημιουργική διάθεση, ενέργεια: ~ *πνεύμα!* *Ποτέ δεν εφησυχάζει!* ΣΥΝ. δραστήριος, ενεργητικός, δημιουργικός 4. **αιεκίνητο(ν)** (το) (λατ. perpetuum mobile) ΦΥΣ. υποθετική μηχανή που, αφού τειθεί σε λειτουργία, μπορεί να κινείται διαρκώς χωρίς την κατανάλωση έργου. — *αιεκίνησια* (η) [μετν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αιεί* «πάντοτε» + *κίνητος* < *κινώ*].

αιεμακάριστος, -ος, -ο {αιεμακαρίστ-ου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) (ως προσφώνηση της Παναγίας) άξιος αιώνιων μακαρισμού, εξύμνησης. [ΕΤΥΜ. μετν. < *αιεί* «πάντοτε» + *μακαριστός* < *μακαρίζω* «καλύπτω, θεωρώ κάποιον ευτυχή»].

αιεμνηστος, -η, -ο άξιος να τον θυμούνται και να τον μνημονεύουν πάντα συνήθ. σε τιμητική αναφορά ή μνεία σημαντικού ή προσφιούς θανόντος προσώπου: ο ~ *Ελευθέριος Βενιζέλος* || ο ~ *αρχιεπίσκοπος Αθηνών* || ο ~ *πατέρας σας έλεγε...* ΣΥΝ. *μακαρίτης*, *αξέχαστος*, *αξιωμαθιμνέυτος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*. [ΕΤΥΜ. μετν. < *αιεί* «πάντοτε» + *μνηστος* < *μ-μνή-σκο* «θυμίζω», πβ. *μνή-μη*, *μνή-μων*, *μνή-μονεύω* κ.ά.].

αιεπαρθένος (η) {αιεπαρθένου | χωρ. πληθ.} (ως προσφώνηση της Παναγίας) αυτή που διατηρεί την παρθενική αγνότητα σε όλη τη διάρκεια της ζωής της. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αιεί* «πάντοτε» + *παρθένος*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως

προσωπία σε αρχαίες θρησκείες, αναφερόμενη σε άγαμες θεές που διατηρούσαν την παρθενία τους, όπως η Αρτεμις, η Αθηνά και οι Εστιάδες. Οι Πυθαγόρειοι αποκαλούσαν *αείπαρθενον* τον αριθμό 7, επειδή δεν είναι διαίρετος ή πολλαπλάσιο κανενός αριθμού της πρώτης δεκάδας. Η σημερινή σημ. της λ. είναι μεσον.]. αείποτε επιρρ. (λόγ.) 1. πάντοτε, διαρκώς 2. (σε σχέση με το παρελθόν) ανέκαθεν, από πάντα, από παλιά: υπήρξε *υπέραρχος της πολιτικής της ειρήνης*. [ETYM. < αρχ. αεί «πάντοτε» + αοριστολογικό ποτέ «κάποτε», κατ' αναλογία προς τα επιρρήματα *ουδέποτε, τίποτε, κάποτε* κ.ά.].

αείποτε - πάντοτε. Λογότερης και αρχαιοπρεπούς χρήσεως, εμφατικός τύπος του πάντοτε. Ανάλογη σχέση υφίσταται ανάμεσα στο *ουδέποτε* και το *ποτέ*, που έχουν αρνητική σημασία. → αεί

αειφανής, -ής, -ές {αειφαν-ούς/-εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που είναι πάντοτε ορατός: κυρ. ΛΣΤΡΟΝ. *αειφανής αστέρας* βλ. λ. *αστέρας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < αεί «πάντοτε» + -φανής < φαίνωμαι].

αειφορία (η) {χωρ. πληθ.} 1. (κ. αρχή της αειφορίας) η σκόπιμη παραγωγή ενός προϊόντος από ένα δάσος με τρόπο που να μη μειώνεται αλλά, αν είναι δυνατόν, να βελτιώνεται η παραγωγική ικανότητά του και να μη θίγονται οι θετικές περιβαλλοντικές επιδράσεις - λειτουργίες του 2. η διαχείριση των φυσικών οικοσυστημάτων και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας με τρόπο που να εξασφαλίζεται η περιβαλλοντική ποιότητα και ισορροπία για το μέλλον (βλ. κ. αειφόρα ανάπτυξη) 3. (συνεκδ.) άνθηση, διαρκής πρόοδος, ανάπτυξη: «η ~ της ελληνικής γεωργίας εξαρτάται από τη μείωση του κόστους παραγωγής των αγροτικών προϊόντων» (εφημ.). [ETYM. < αεί «πάντοτε» + -φορία < φέρω, απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. rapport soutenu].

αειφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την αειφορία (σημ. 2): ~ *σύστημα* | *κοινωνία* 2. *αειφόρα* -| -ος ανάπτυξη μοντέλο διαχείρισης τω^ν φυσικών οικοσυστημάτων και των ανανεώσιμων φυσικών πόρων, σύμφωνα με το οποίο η περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα πρέπει να εξασφαλίζει τη διαρκή αξιοποίηση των φυσικών πόρων, να μην προκαλεί δηλ. ανεπανόρθωτη βλάβη στο περιβάλλον υπονομεύοντας το μέλλον των επερχόμενων γενεών, αλλά να επιτυγχάνει τη σταθερή περιβαλλοντική ποιότητα και ισορροπία. Επίσης αειφορικός, -ή, -ό. [ETYM. μτρν. < αεί «πάντοτε» + -φόρος < φέρω. Αρχική σημ. «αειθαλής»].

αειφύλλος, -η (λόγ. -ος), -ο αυτός που διατηρεί πάντοτε το φύλλωμα του: ~ *δέντρο* | *δάσος* ANT. φυλλοβόλος [ETYM. αρχ. < αεί «πάντοτε» + φύλλον].

A.E.K. (η) Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπόλεως. — αεκτζής (ο), αεκτζήδικος, -η, -ο.

A.E.Λ.Δ.Ε. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Λήψης και Διαβίβασης Εντολών (στο Χρηματιστήριο).

A.E.N. (η) Ακαδημία Εμπορικού Ναυτικού.

αένας, -η, -ο (αρχαιοπρ.) 1. (κυριολ.) αυτός που δεν παύει ποτέ να ρέει, να τρέχει: η ~ *ροή του χρόνου* 2. (συνήθ. γενικόν.) αυτός που δεν σταματά: ~ *κίνηση των πλανητών* ΣΥΝ. ασταμάτητος, αδιάκοπος. — αενάως επιρρ. [αρχ.].

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αείρρος, αυτός που ρέει πάντοτε, ασταμάτητος», < *αέν-ναος < αέν (= αεί) «πάντοτε» + νάω «ρέω» (βλ. λ. *νάωμαι*)].

A.E.Π. (το) Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (βλ. λ. *προϊόν*).

A.E.Π.Ι. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Πνευματικής Ιδιοκτησίας.

αεράνημα (το) {αεραγμή-ατος | -ατα, -άτων} το στρατιωτικό άγημα που μεταφέρεται με αεροπλάνο ή ελικόπτερο. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. airborne troop].

αεραγωγός (ο) [1847] 1. οπή, άνοιγμα μια διοχέτευση (εισδοχή ή εκβολή) αέρα 2. σωλήνας, αγωγός ή συσκευή εξερισμού κτισμάτων, ορυχείων, μηχανημάτων κ.λπ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. porte-vent].

αεράθλημα (το) {αεραθλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το άθλημα κατά το οποίο γίνεται επίδειξη πτητικών δεξιοτήτων με μικρά αεροσκάφη ή ελαφρές πτητικές μηχανές (πβ. λ. *αερολέση*). — αεραθλητής (ο), αεραθλήτρια (η), αεραθλητισμός (ο), αεραθλητικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airsport].

αεράκτιος (η) [1888] {αερακίτ-ου | -ων, -ους} NAYT. υδροπλάνο χωρίς πλοήρησε.

αεράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) ελαφρά πνοή ανέμου, αύρα: *δροσερό* | *θαλασσινό* | *καθαρό* ~ || *έπιασε* | *σηκώσε* ~.

αεράμυνα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κρατική υπηρεσία για την προστασία του άμαχου πληθυσμού σε περίπτωση εναέριας επίθεσης (βλ. κ. πολιτική άμυνα, λ. *άμυνα*): *μαθήματα αεράμυνας* 2. σύνολο στρατιωτικών και πολιτικών μέσων και μέτρων που απαρτίζουν την προστασία από εναέριο εχθρό: *τα μέτρα ενισχύουν την ~ της πόλης* || *ασκήσεις αεράμυνας*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air defence].

αεραντλία (η) [1870] {αεραντλιών} μηχανήμα (αντλία) χρησιμοποιούμενο για μεταφορά, εισαγωγή ή εξαγωγή, αραίωση ή πύκνωση αέρα σε κλειστό χώρο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air pump].

αεραπόβωση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΣΤΡΑΤ. η επιχείρηση από αέρος, που εκτελείται από μονάδες στρατού και αεροπορίας και αποσκοπεί στη ρίψη αλεξιπτωτιστών και πολεμικού υλικού, συνήθ. στα μετόπισθεν του εχθρού. — αεραποβατικός, -ή, -ό.

αεραποθήκη (η) {αεραποθηκών} κλειστό τμήμα μηχανήματος όπου αποθηκεύεται αέρας.

αέρας κ. (λογοτ.) *αγέρας* (ο) {αέρ-α κ. (λόγ.) -ος | -ηδες} 1. το μείγμα αζώτου, οξυγόνου και ελάχιστων ποσοτήτων άλλων αερίων που αναπνέουμε και που περιβάλλει τη Γη αποτελώντας την ατμόσφαιρα της: ο *μολυσμένος* - *μιας βιομηχανικής πόλης* || *αναπνέω καθαρό* ~ || *ρεύμα αέρος* - ΦΡ. (α) *τινάζω (κάτι) στον αέρα* βλ. λ. *τινάζω* (β) *αλλάζω αέρα* | *τον αέρα (κάποιον)* αλλάζω παραστάσεις ταξιδιού: *πήγαινε σε κανένα νησί 'αλλάξεις αέρα!* || *πάμε εκδρομή να σου αλλάζω λίγο τον αέρα*; (γ) *κλείνω* | *ανοίγω τον αέρα* ξεκινώ | σταματώ την παροχή αέρα μέσω βαλβίδας ή συσκευής (δ) *χάνω αέρα* (κυρ. για σωλήνες ή συμπίετες) ξεφουσκώνω: *η ρόδα του ποδηλάτου χάνει αέρα* (ε) *βγάζω στον αέρα* (i) αερίζω: *βγάλε τα ρούχα σου στον αέρα, για να μη μουνχιάσουν!* (ii) (για είδηση, πληροφορία κ.τ.δ.) μεταδίδω από το ραδιοφώνιο ή την τηλεόραση: *βγάζω μια είδηση στον αέρα* (στ) *βγάνω στον αέρα* (i) εμφανίζομαι στο ραδιοφώνιο ή στην τηλεόραση: *έχει τρακ, γιατί δεν έχει βγει ποτέ μέχρι σήμερα στον αέρα* (ii) μεταδίδομαι από την τηλεόραση ή το ραδιοφώνιο: *η συζήτηση θα βγει στον αέρα αήριο βράδυ* (ζ) *(είμαι) στον αέρα* (i) μεταδίδομαι σε απευθείας τηλεοπτική ή ραδιοφωνική μετάδοση: *είμαστε στον αέρα, όχι προσέχουμε τις εκφράσεις μας!* (ii) είμαι εν πτήση (σε αεροπλάνο): *ενώ ήμαστε στον αέρα, παρουσιάστηκε πρόβλημα στον κινητήρα* (iii) στερούμαι βάσεως, λογικού ερεισιμότητας: *από το ισχυρισμό είναι στον αέρα, δεν χρειάζεται να τον πάρεις στα σοβαρά!* (iv) δεν έχω κανένα στήριγμα, δεν βασίζομαι πουθενά και σε κανέναν: *οι δύο νέοι, όχι μόνο οικονομικά αλλά και όσον αφορά στο μέλλον τους, είναι κυριολεκτικά στον αέρα* ΣΥΝ. είμαι ξεκρέμαστος (v) αιωρούμαι, κριμιομαι στο κενό, έχω γείρει από τη βάση στήριξής μου: *το μισό αυτοκίνητο είναι στον αέρα στην άκρη της γέφυρας, όπου βρέθηκε μετά τη σύγκρουση* (η) *κενό αέρος* (i) διαφορά υψομετρικής πίεσης, που προκαλεί και απόβλεια ύψους στο αεροσκάφος κατά την πτήση (ii) οι αιωκείς συνθήκες που επιτυγχάνονται με την τεχνητή αφαίρεση του αεροσφαιρικού αέρα για την κατασκευή και συσκευασία προϊόντων (αεροστεγής συσκευασία): *τα πατατάκια συσκευάζονται σε ~ (θ) ζω με αέρα* τρώω ελάχιστα (i) *πάρνουν τα μυαλά μου αέρα* αποκτώ μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, γίνομαι αλαζόνας: *από τότε που κέρδισε το βραβείο, πήραν τα μυαλά του αέρα και έγινε πολύ υπερήφανος* ΣΥΝ. *καβαλάω το καλάμι* 2. ο άνεμος: *σηκώθηκε ~ και πήρε τις γάβες στην παραλία* | *φυσάει ~* || *κόβει* | *πέφτει ο ~* | *προινός* | *δυνατός* | *δροσερός* | *ελαφρός* | *νυχτερινός* | *θαλασσινός* | *βουνησίος* | *αγριός* | *δαμνιμένος* | *παγερός* | *τσουχτερός* | *νοτισμένος* ~ || *φυσάει ο ~* και *φουσκώνει τα πανιά* - ΦΡ. (α) *κάνω αέρα (σε κάποιον)* παράγω αέρα με τεχνητό τρόπο (φύσημα, βεντάλια, ανεμιστήρα κ.λπ.), *δροσίζω*: *ζαλιστήκα και της έκανα λίγο αέρα με τη βεντάλια να συνέλθει* (β) *ώρα καλή στην πρόμ(ν)η σου κι αγγέρα στα πανιά σου* (i) ευχή για καλό ταξίδι και ευνοϊκό άνεμο (ii) (γενικόν.) (iii) (ειρων.) είσαι ελεύθερος να φύγεις, δεν σε κρατάει κανείς: *αν δεν σου αρέσει να δουλεύεις μαζί μας, ~!* (γ) *κόβω τον αέρα* (i) μετριάζω την ορμή του αέρα (σημ. 2): *το τζάμι του αυτοκινήτου έκοβε τον αέρα, που φυσούσε μανιωδώς* (ii) (κάποιου) επαναφέρο στη σωστή συμπεριφορά κάποιον που έχει αρχίσει να δείχνει υπερβολική οικειότητα ή άνεση, ξεπερνώντας τα επιτρεπτά όρια: *κόψ' του τον αέρα, γιατί έχει αρχίσει να γίνεται πολύ ενοχλητικός!* (δ) (μτρ.) *φυσάει άλλος αέρας (κάποιον)* για τη μεταβολή μιας κατάστασης (συνήθ. προς το καλύτερο): *άλλαξαν τα πράγματα: τώρα πια ~ στην εκπαιδευτική πολιτική της χώρας* 3. αναθυμιάσεις ή εξατμίσεις, συνήθ. από βράσιμο υγρών: *η χύτρα βγάζει ~* ΣΥΝ. ατμός 4. (α) το σύνολο των συνθηκών που διαμορφώνουν τη χαρακτηριστική ατμόσφαιρα ενός χώρου ή τόπου: *η Μύκονος είναι ένα νησί με ~* | *αποπνέει έναν ~ αργοντίας η Σύρος* || ο ~ *εδώ μέσα μυρίζει μπαρούτι, θα έχουμε φασαρίες!* ΦΡ. (α) *πλανάται στον αέρα* για φημολογίες ή διαδόσεις που δεν έχουν διασταυρωθεί ή αποδειχθεί: *η φήμη ότι θα γίνει υποτίμηση της δραχμής ~ τον τελευταίο καιρό* (β) *(κάτι υπάρχει) στον αέρα* για κάτι που δεν είναι εμφανές, αλλά μπορεί να το διασθηθεί κανείς στην ατμόσφαιρα που επικρατεί σε έναν χώρο: *κάποιο πρόβλημα υπάρχει στις σχέσεις τους - το αισθάνεσαι στον αέρα* (β) η αίσθηση που αφήνουν το παρουσιαστικό, οι τρόποι και το ύφος κάποιου: *έχει έναν ~ αριστοκράτη* || *έχει επάνω του έναν ~ κοσμοπολίτικο* ΣΥΝ. στυλ 5. (ειδικόν.) η άνεση και η αυτοπεποίθηση που δείχνει κανείς σε συγκεκριμένη κατάσταση: *βάδισε στην πασαρέλα με ~* || *μήπκε για τη συνέντευξη με μεγάλο ~ και αυτοπεποίθηση* || *έχει ~ όταν μιλάει Αγγλικά* - ΦΡ. (α) *πάρνω αέρα* (i) αποκτώ μεγάλη οικειότητα και άνεση, με αποτέλεσμα να παραφέρομαι, να ξεπερνάω τα επιτρεπτά όρια: *πολύ αέρα πήρες - πώς μου μιλάς έτσι!* (ii) (για προϊόντα σε αεροστεγείς συσκευασίες) έρχομαι σε επαφή με τον αέρα: *αν πάρει αέρα, να καταναλωθεί σε επτά ημέρες, γιατί μετά είναι επικίνδυνο για την υγεία* (iii) επίσης *πάρνω τον αέρα μου* αναπνέω καθαρό αέρα, αναζοογονούμαι: *βγήκε να πάρει λίγο αέρα. Τόσες ώρες δουλεύει κλεισμένη εκεί μέσα!* (β) *δίνω (σε κάποιον) αέρα* φέρομαι (σε κάποιον) πολύ ελαστικά, του αφήνω περιθώρια υπερβολικής οικειότητας: *μην του δίνεις αέρα, γιατί θ'αρχίσει να παραφέρεται πολύ* (γ) *πάρνω τον αέρα (κάποιον) σε κάτι* (i) ελέγχο, επιβάλλω και κάποιον: *ο μικρός του γιος του έχει πάρει τον αέρα και τον κάνει ό, τι θέλει* (ii) αποκτώ άνεση, αυτοπεποίθηση και πείρα (σε κάτι): *πήρε τον αέρα της δουλειάς* || *κάτσε να πάρω τον αέρα του αυτοκινήτου και μετά θα δεις εκδρομές!* ΣΥΝ. *πάρνω το καλάμι* 6. (μτρ.) τίποτε το χειροπιαστό, τζίφος: *Και τι έμεινε απ' όλα αυτά; ~!* ΦΡ. (α) *αέρας κοπανιστός* (i) λόγια ανόητα: *περίμενα μια σοβαρή απάντηση, αλλά πήρα ~* (ii) τίποτε το ουσιαστικό, το πραγματικό, απολύτως τίποτε: *δυο μέρες τώρα, που είχαμε μείνει χωρίς τρόφιμα, φάγαμε ~* (β) *λόγια*

του αέρα αερολογίες, λόγια χωρίς αξία, χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα: *εγώ είμαι άνθρωπος των πράξεων και δεν συνηθίζω να λέω ~!* 7. ο χώρος που μένει ελεύθερος και εξασφαλίζει άνεση: *αύξησε την απόσταση των αράδων, να έχει - το κείμενο || (για ρούχο) δώσε λίγο ~ στη φούστα, να είναι πιο άνετη, να μη σε σφίγγει* 8. **αέρα!** πολεμική ιαχή, αλαλαγμός επιτιθεμένων: η *ιαχή «~» αντηχούσε στα βουνά της Αλβανίας κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο* 9. το δικαίωμα ανεγέρσεως κτίσματος σε ελεύθερο χώρο πάνω από άλλο κτίσμα: *αγόρασε τον τελευταίο όροφο και τον ~ της πολυκατοικίας* («το δικαίωμα υψούν») 10. αποζημίωση σε εκμισθωτή που προστατεύεται από το ενοικιοστάσιο για λύση αναγκαστικής παράτασης μισθώσεως: *του έδωσε - έξι ενοίκια || (για επιχείρηση) του έδωσε ~ πέντε εκατομμύρια για το μαγαζί* 11. η προσαύξηση της αξίας μιας επιχειρήσεως λόγω καλής τοποθεσίας, φήμης ή πελατείας: ο ~ ενός *γονιακού μαγαζιού* 12. ΕΚΚΛΗΣ. το τετράγωνο υφασμάτινο κάλυμμα του αγίου ποτηριού ή δίσκου, ο *αήρ*. — (υποκ.) *αεράκι (το)* (βλ. λ.). [ETYM. < αρχ. *αήρ, αέρος* < **ἀερω-*, πβ. λατ. aer, γαλλ. air (> αγγλ. air), ιταλ. aria κ.ά. Ομόρ. αρχ. *ἀ(Ρ)είρω* «αίρω, σηκώνω» (< **ἀερω-* /ω), οπότε η αρχική σημ. της λ. *αήρ* θα ήταν «ανύψωση», *αῖ-ρα* κ.ά. Ανάλογη σημασιολογική εξέλιξη («ανύψωση» > «αέρας») εμφανίζεται και στις γερμανικές γλώσσες, πβ. αγγλ. lift «σηκώνω» - γερμ. Luft «αέρας». Οι σημ. 4-6 αποδίδουν αντίστοιχες χρήσεις του γαλλ. air, λ.χ. elle a un grand air «καπονέει έναν αέρα αργοντιάς». Πολλές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *παίρνω τον αέρα μου* (< γαλλ. [je suis allé] prendre l'air), *αλλάζω (τον) αέρα* (< γαλλ. [il m'a recommandé de changer l'air]), *ωο με αέρα* (< γαλλ. vivre de l'air), *υπάρχει | πλανάται κάτι στον αέρα* (< γαλλ. il y a quelque chose dans l'air), λόγια του *αέρα* (< γαλλ. paroles en l'air), *βγαίνει στον αέρα* (< αγγλ. go on the air), *κενό αέρος* (< αγγλ. air pocket) κ.ά.]

αέρα! Είναι άγνωστο πώς ξεκίνησε η πολεμική *ιαχή αέρα* που γεννήθηκε στα βουνά της Αλβανίας και στις χαράδρες της Β. Ηπείρου και συνδέθηκε με τον ηρωισμό των Ελλήνων στις μάχες εναντίον των Ιταλών το '40. Πιθανόν να αποτέλεσε προϊόν ειρωνείας και περιφρόνησης προς την ιταμή προκλητικότητα και τα πλήγματα του εχθρού, σημαίνοντας αρχικά κάτι το «ασημαντό», το «μηδαμινό» (ίσως με αναφορά στην αστοχία των εχθρικών πυρών) και πλησιάζοντας προς τη σημασία του «τίποτε». Τελικά, η λ. έρθασε να λειτουργεί ως πολεμική *ιαχή* σε επιθέσεις, σημαίνοντας «πάνω τους». Αντιστοιχεί προς τις αργαίες πολεμικές *ιαχές* *άλλα* (από όπου τα *αλαλάζω* και *αλαλαγμός*) και *ιά* (από όπου ο *ήμος* *παίαν*, το πολεμικό τραγούδι με το οποίο ζητούσαν οι μαχητές τη βοήθεια του Απόλλωνα).

αερατμός (ο) ΦΥΣ. μείγμα θερμού αέρα και ατμού που λειτουργεί ως κινητήρια δύναμη. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air-steam].

αεράτος, -η, -ο αυτός που έχει άνεση και χάρη (αέρα) στις κινήσεις και στους τρόπους του, χαριτωμένος: *εμφανίστηκε στη δεξίωση με ένα πολύ ~ στυλ*.

αεργία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να μην εργάζεται κάποιος (συνήθ. με προσωπική του επιλογή). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεργία, δουλειά*.

άεργος, -η, -ο αυτός που δεν εργάζεται με προσωπική του επιλογή ΣΥΝ. *τίμηλος, φυγόπονος*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *αεργος* < *ἀ-* στ' ρητ. + *εργός* < *εργον*].

αέρι (το) — *ανέρι*

αεριογωγός (ο) [1890] ο αγωγός μεταφοράς και διανομής φυσικού ή άλλου καύσιμου αερίου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. conduite de gaz].

αερίζω ρ. μετβ. {αέρισ-α, -ηκα, -μένος} 1. εκθέτω (κάτι) στον αέρα: *κάθε πρωί να αερίζεις τα σεντόνια || πρέπει να σκαλίστηκε, για ν' αεριστεί το χώμα και ν' αναπνέουν οι ρίζες* 2. ανανεώνω τον αέρα (κλειστού χώρου), εξαερίζω: *άνοιξα το παράθυρο, για ν' αεριστεί το δωμάτιο από την κλεισούρα* (μεσοπαθ. **αερίζομαι**) 3. βγαίνω σε ανοιχτό χώρο, για να πάρω αέρα 4. δημιουργώ (με κάτι) αέρα, για να ανακουφιστώ από τη ζέση ή από συναισθηματική σύγχυση: *είναι συνεχώς με μια βεντάλια στο χέρι κι αερίζεται* 5. (ευφημ.) *πέρδωμαι*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *αήρ, αέρος*].

αερίκο κ. **αερίκο** (το) (λαϊκ.-λογότ.) το φάντασμα, το στοιχειό. [ETYM. < μτγν. *αερίκος* «όμοιος με αέρα, εφήμερος» < αρχ. *αήρ, αέρος*. Η σημ. «φάντασμα» του ουδ. *αερίκο* οφείλεται στην άποψη ότι ο *αέρας* έχει αόρατη υπόσταση και μυστηριώδη δύναμη, η οποία μπορεί να προκαλέσει θόρυβο, να παρασύρει, να καταστρέψει. Αυτή η άλλη δύναμη αποδόθηκε σε υπερφυσικά στοιχεία και αόρατα δαιμόνια πβ. κ. *ανεμικό*. Η εξέλιξη από τη σημ. «πνοή ανέμου» στη σημ. «άλλη ουσία, ψυχική οντότητα» παρατηρείται και στη λέξη *πνεύμα*.

αέρινος, -η, -ο [αρχ.] (εκφραστ.) αυτός που μοιάζει να είναι φτιαγμένος από αέρα, που είναι εξαιρετικά λεπτός, ελαφρός, διαφανής, δροσερός: ήταν τόσο *ωραία, τόσο ~, φάνταζε σαν οπτασία* || ~ *ύφασμα* | *φόρεμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέριος*.

αέριο (το) (αερί-ου | -ων) 1. το σώμα που δεν έχει καθορισμένο σχήμα και όγκο, τείνοντας να καταλάβει όλο τον χώρο στον οποίο περιέχεται και στον οποίο τα μόρια ή άτομα του βρίσκονται σε συνεχή κίνηση προς διάφορες κατευθύνσεις συγκρουόμενα μεταξύ τους: *άοσμο* | *άχρωμο* | *δημητηριώδες* | *δύσοσμο* | *ραδιενεργό* | *τοξικό* ~ 2. (α) ΧΗΜ. *αδράνεια* | *ευγενές αέριο* το αέριο που παρουσιάζει χημική αδράνεια, δηλ. δεν σχηματίζει εύκολα (ή και καθόλου) χημικές ενώσεις, γιατί απαιτείται μεγάλη ποσότητα ενέργειας, για να αποσπαστεί ηλεκτρόνιο από την εξωτερική του στιβάδα: τα ~ είναι το ήλιο, το νέον, το αργό, το κρυπτό, το ξένο και το ραδόνιο (β) ΓΕΩΛ. **φυσικό**

αέριο βλ. λ. *φυσικός* (γ) **ασφουζιογόνο αέριο** βλ. λ. *ασφουζιογόνος* (δ) ΣΤΡΑΤ. **πολεμικό /χημικό αέριο** χημικό δηλητηριώδες παρασκεύασμα, που εκτοξεύεται κατά του εχθρού και προσβάλλει βασικά οργανικά συστήματα, όπως το αναπνευστικό, το νευρικό κ.ά. (ε) **θάλαμος αερίων** βλ. λ. *θάλαμος* 3. **αέρια** (τα) (ευφημ.) πορδη: τα *όσπρια δημιουργούν πολλά ~*. [ETYM. < αρχ. *αέριον*, ουδ. του επιθ. *αέριος* < *αήρ, αέρος*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. gaz. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι φρ. *φυσικό αέριο* (< γαλλ. gaz naturel), *θάλαμος αερίων* (< αγγλ. gas chamber), *αδρανές αέριο* (< αγγλ. inert gas) κ.ά.]

αεριοποιήσως, -η, -ο [1856] αυτός που είναι δυνατόν να μετατραπεί σε αέριο, να αεριοποιηθεί. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. gazeifiable].

αεριοποιώ ρ. μετβ. [1856] {αεριοποιεί... | αεριοποιή-σα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} μετατρέπω στερεό ή υγρό σώμα σε αέριο. — *αεριοποιή-ση* (η) [1889]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. gazeifier]. *αεριοποίηση* (η) { -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αερίωθση.

αέριος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αποτελείται από αέρα: ~ *μάζες* 2. αυτός που έχει τη φύση του αέρα: ~ *κατάσταση* | *άζωτο*.

αέριος - **αέρινος**. Οι λέξεις διαφέρουν: **αέριος** είναι ο επιστημονικός-περιγραφικός όρος που δηλώνει την «αερίωδη κατάσταση», ενώ **αέρινος** είναι καθημερινή-λογотεχνική λέξη, που δηλώνει αυτόν ο οποίος «αποτελείται από αέρα» ή «είναι σαν τον αέρα».

αεριοστρόβιλος κ. **αεροστρόβιλος** (ο) κινητήρας με τουρμπίνα (βλ. λ.), που τροφοδοτείται από θερμά αέρια και χρησιμοποιείται σε μηχανές αεριοπροώθησης (βλ. λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. wind turbine].

αεριούχος, -ος, -ο [1876] αυτός που περιέχει αέριο: - *ποτό* (λ.χ. γκαζόχα, κόκα-κόλα κ.ά.). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. contenant du gaz]. **αερίοφος** (το) [1833] αερίοφωτος | *χωρ. πληθ.* 1. το φως που παράγεται από φωταέριο: *εταιρεία αερίοφωτος* 2. (συνεκδ.) το φωταέριο ΣΥΝ. γκάκι. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. gaslight].

αερισμός (ο) [1889] 1. η έκθεση αντικειμένων στον αέρα: *αερισμός των ρούχων* 2. η ανανέωση του αέρα σε κλειστό χώρο, εξαερισμός: ο ~ της *αίθουσας είναι αυτόματος* | *ανεπαρκής* | *ηλεκτρικός*. Επίσης **αερίσμα** (το).

αεριστήρας (ο) [1878] συσκευή που ανανεώνει την ατμόσφαιρα σε κλειστός χώρο ΣΥΝ. *εξαεριστήρας*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. ventilateur].

αεριστής (ο) {αεριστήςδες}, **αεριστζού** (η) {αεριστζούδες} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που συμμετέχει σε κερδοσκοπικές επιχειρήσεις (λέσγες, χρηματιστήριο κ.λπ.) χωρίς προσωπικό κεφάλαιο, με προσυμφωνημένη αμοιβή («τον αέρα») ή ποσοστά επί των κερδών 2. χαρτοπαίκτη που παίζει εικονικά για λογαριασμό της λέσχης και αμείβεται για αυτό *αβανταδόρος* 3. (γενικότ.) πρόσωπο που λέει μεγάλα λόγια, δίνει υποσχέσεις χωρίς αντίκρισμα, που δεν κάνει τίμια δουλειά σοβαρά και προσπαθεί να εξαπατήσει τους άλλους, για να βγάλει κέρδος ΣΥΝ. *απατεώσεως*. — **αεριστζήδικος**, -η, -ο, **αεριστζήδικα** επίρρ. [ETYM. Από το θ. της λ. *αέρας* και το παραγ. επίθημα -*τζής* (βλ. κ. -τζής)].

αερίωδης, -ης, -ες [1867] {αερίωδους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει τη μορφή αερίου.

αερίωθση (η) { -ης κ. -ήσεως | -ήσεων, -ήσεων} η πρόωθητή σώματος με δύναμη που προκαλείται από εκτόξευση προς τα πίσω ρευστού πίδακα (συνήθ. αερίων): η ~ *χρησιμοποιείται στα αεροσκάφη και τα διαστημόπλοια* ΣΥΝ. *αεριοπροώθηση*.

αεριοθούμενο (το) { -ου κ. -ουμένου | -ων κ. -ουμένων} 1. κάθε σώμα που προωθείται με αερίωθση (βλ. λ.) 2. (ειδικότ.) τύπος ταχύτατου αεροπλάνου, το οποίο προωθείται με μηχανή που έχει αεριοστρόβιλο (βλ. λ.) (πβ. λ. *τζετ*).

[ETYM. Ουδ. του μτγ. επιθ. *αεριοθούμενος* < *αέριο* + *ωθούμαι*, απόδ. του αγγλ. jet (propelled)].

αεροβαμίνω, -ων, -ον → **αιθεροβαμίνω**

αεροβατό ρ. αμετβ. {αεροβατείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ. 1. (κυριολ.) βαδίζω στον αέρα 2. (μτφ.) βρίσκομαι εκτός πραγματικότητας, εκτός τόπου και χρόνου ΣΥΝ. *νεφελωβατό*, είμαι *αιθεροβαμίνω* ANT. είμαι *προσγειωμένος*, *πατώ στη γη*, είμαι *ρεαλιστής*. — **αεροβάτης** (ο) [μτγν.], **αεροβασία** (η) [1887].

[ETYM. < μτγν. *αεροβατό* (-έω) < *αερωβάτης* < αρχ. *αήρ, αέρος* + *-βα-* της (ρ. *βαίνω*), πβ. *επι-βάτης, στυλο-βάτης, ανα-βάτης* κ.ά.]

αεροβική (η) κ. (ορθότ.) **αεροβιακή** σύνολο γυμναστικών ασκήσεων (τρέξιμο, έντονες χορευτικές κινήσεις) για τη βελτίωση της φυσικής κατάστασης με την αύξηση της λαμβανόμενης από τον οργανισμό ποσότητας οξυγόνου ΣΥΝ. *αεροβίωση*. Επίσης **αεροβική** (το). [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. aerobics < γαλλ. aérobie < αρχ. *αερόβιος*. Ορθότ. *αεροβιακή*, αφού από το *αερόβιος*, πβ. *μικρόβιο* - *μικροβιακός*, *Ολύμπιος* - *Ολυμπιακός* κ.τ.δ.]

αεροβικός, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την αεροβική: ~ *γυμναστική* | *προπόνηση* | *κατάσταση*.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. αντιδανείου aerobic < aerobe < γαλλ. aérobie < aero- (< αρχ. *αήρ, αέρος*) + *-bie* (< *βίος*)].

αερόβιος, -α, -ο [1881] ΒΙΟΛ. αυτός που χρειάζεται οξυγόνο για να υπάρξει ή να συντηρηθεί: ~ *οργανισμός* ANT. *αναερόβιος*. [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. aerobe < αρχ. *αερόβιος* < *αήρ, αέρος* + *βίος*].

αεροβίωση (η) { -ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. 1. η διαβίωση σε πε-

ριβάλλον που περιέχει οξυγόνο 2. η εργαστηριακή μεταλλαγή αναερόβιων οργανισμών σε αερόβιους 3. η αεροβική (βλ.λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérobiose].

αεροβόλος, -ος, -ο 1. αυτός που βάζει, χρησιμοποιώντας τη δύναμη του (πεπιεσμένου) αέρα: ~ όπλο 2. **αεροβόλο** (το) όπλο που βάζει με ώθηση πεπιεσμένου αέρα.

[ETYM. < αέρας + βόλος < βάλλω «εκτοξεύω» (πβ. πυρο-βόλο, πολυ-βόλο κ.ά.). Η φρ. αεροβόλο όπλο είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airgun].

αερονάμης (ο) {αερονάμης} 1. (λαϊκ.) πρόσωπο που κανυάται για ανύπαρκτες ερωτικές κατακτήσεις 2. είδος γερακιού. [ETYM. < αερο- + γάμης < γαμώ].

αερόγαμος, -η, -ο [1889] ΒΟΤ. (φυτό) τού οποίου η επικονίαση γίνεται από τη γύρη που μεταφέρει ο αέρας. [ETYM. < αέρας + γάμος].

αερογέφυρα (η) {αερογεφυρών} 1. η συνεχής αεροπορική σύνδεση και επικοινωνία ανάμεσα σε δύο σημεία: σύστημα εναέριας μεταφοράς προσώπων ή φορτίων σε περιστάσεις ανάγκης (πολέμου, σεισμού, αποκλεισμού): ~ σπηλιάς για τη μεταφορά τροφίμων στην αποκλεισμένη πόλη οργανώθηκε από τον Ο.Η.Ε. 2. (καταγρ.) γέφυρα που συνδέει δύο σημεία τού οδικού ή σιδηροδρομικού δικτύου. [ETYM. < αεροπλάνο + γέφυρα, μετάφρ. δάνειο από γερμ. Luftbrücke].

αερόγραμμα (το) {αερογράμμι-ατος | -ατα, -άτων} η επιστολή της οποίας φάκελος θεωρείται το ίδιο το χαρτί στο οποίο είναι γραμμένη, εφόσον διπλωθεί κατά τέτοιον τρόπο, ώστε στην εξωτερική πλευρά να αναγραφούν τα στοιχεία τού αποστολέα και τού παραλήπτη και να επικολληθεί το γραμματόσημο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérogramme].

αερογραμμή (η) 1. η γραμμή εναέριας επικοινωνίας: δίκτυο που εξασφαλίζει την εναέρια σύνδεση ανάμεσα σε συγκεκριμένα σημεία για τη μεταφορά κυρ. ανθρώπων ή φορτίων μεταξύ των σημείων αυτών 2. (περιληπτ.) τού συνόλου των αεροπλάνων, των αεροδρομίων, εγκαταστάσεων κ.λπ. που εξυπηρετούν το παραπάνω σύστημα 3. **σερογραμμές** (οι) η εταιρεία ή τού συνόλου εταιρειών που κατέχουν ή διαχειρίζονται ένα δίκτυο εναέριας κυκλοφορίας: βρετανικές ~. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airline].

αερογράφος (ο) συσκευή που χρησιμοποιείται κυρ. από γραφίστες, για σύντομη και ομοιόμορφη επικάλυψη επιφανειών με χρώμα με τη μέθοδο τού ψεκασμού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérographe].

αεροδεξαμενοσκάφος (το) {αεροδεξαμενοσκάφ-ους | -η, -ών} αεροσκάφος με δεξαμενές υγρών καυσίμων, τού οποίου ανεφοδιάζει άλλα αεροσκάφη εν πτήση. Επίσης αεροδεξαμενή (η). [ETYM. Απόδ. τού αγγλ. air-tanker].

αεροδιάδρομος (ο) {αεροδιαδρόμ-ου | -ων} ο ασηπρά καθορισμένος από διεθνείς διατάξεις και κανονισμούς εναέριος διάδρομος, μέσα στα όρια τού οποίου εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις ασφαλούς πτήσεως ενός αεροσκάφους: ο - τού *F.I.R. Αθηνών*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air corridor].

αεροδιαλυτός, -ή, -ο [1847] αυτός που έχει την ιδιότητα να διαλύεται κατά την επαφή του με τον αέρα. [ETYM. Απόδ. τού γαλλ. déliquescant].

αεροδιαστημικός, -ή, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον αέρα και τού κοσμικό διάστημα 2. (α) **αεροδιαστημική βιομηχανία** (η) αξιοποίηση των πορισμάτων της αεροδιαστημικής στον χώρο της βιομηχανικής παραγωγής για τον σχεδιασμό και την κατασκευή βελτιωμένων μοντέλων αεροσκαφών, διαστημολοίων κ.λπ. (β) **αεροδιαστημική ιατρική** ο συνδυασμένος με άλλες επιστήμες κλάδος της ιατρικής, που απασχολεί στην εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών στον άνθρωπο για διαστημικές πτήσεις 3. αεροδιαστημική (η) ο συνδυασμός της επιστήμης της αεροναυτικής και της διαστημικής πτήσεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαστημικός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aerospace].

αεροδίκειο (το) 1. τού ποινικό δικαστήριο της Αεροπορίας Στρατού 2. (συνεκδ.) τού κτήριο στο οποίο στεγάζεται τού δικαστήριο αυτό. — αεροδικτής (ο). [ETYM. < αερο- + δίκειο | -δικής, κατά τα στρατοδίκειο | -δικής].

αεροδίνη (η) {αεροδινών} ΜΕΤΕΩΡ. τού ατμοσφαιρικό φαινόμενο κατά τού οποίο σημειώνεται στροβιλοειδής κίνηση τού ατμοσφαιρικού αέρα, μικρής κλίμακας σε χρόνο και διαστάσεις ΣΥΝ. ανεμοστροβίλος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air vortex].

αεροδρομικός, -ή, -ο [1889] κ. (ορθότ.) **αεροδρομιακός** 1. αυτός που σχετίζεται με τού αεροδρόμιο: **αεροδρομιακοί κανονισμοί** 2. **αεροδρομική τροχιά** η τροχιά που διαγράφουν στον αέρα βλήματα πυροβόλου όπλου.

αεροδρομιακός - αεροδρομικός. Τού παράγωγο της λ. αεροδρόμιο, επειδή η λέξη έχει -ι(ο), είναι αεροδρομιακός, ενώ τού επιθ. που παράγεται από τού αεροδρόμιο είναι κανονικός αεροδρομικός Έτσι, θα πούμε σωστά αεροδρομιακές εγκαταστάσεις, αλλά αεροδρομική τροχιά τού βλήματος. → αεροβική

αεροδρόμιο (το) {αεροδρομί-ου | -ων} 1. επίπεδη έκταση στην ξηρά ή στο νερό (θάλασσα, λίμνη), που περιλαμβάνει εγκαταστάσεις και εξοπλισμό για την προσγείωση, απογείωση, φύλαξη και εφοδιασμό αεροσκαφών και τη διακίνηση εμπορευμάτων και επιβατών: **υπηρεσίες αεροδρομίου** | διεθνές | εμπορικό | κρατικό | πολεμικό | στρατιωτικό | πλωτό ~ ΣΥΝ. (επίς.) αερολιμένας 2. **φόρος αεροδρομίου** ειδικό τέλος που επιβαρύνει την τιμή τού αεροπορικού εισιτηρίου. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. aérodrome < αρχ. αεροδρόμος «αντός που

διασχίζει τον αέρα» < αίρ, αέρος + δρόμος].

αεροδρόμιο - αερολιμένας. Η λ. αεροδρόμιο χρησιμοποιείται ευρύτερα για τη δήλωση κάθε χώρου (ξηράς, θάλασσας κ.λπ.) που μπορεί να χρησιμοποιήσει στην προσγείωση και απογείωση αεροσκαφών για ποικίλες χρήσεις (πβ. *στρατιωτικό αεροδρόμιο*). Σε αντίθεση με τη λ. αερολιμένας, που δηλώνει μεγάλο και οργανωμένο αεροδρόμιο για την εξυπηρέτηση επιβατών και εμπορευμάτων (πβ. ο *αερολιμένας τού Ελληνικού*, ο *εθνικός αερολιμένας*), η λ. αεροδρόμιο αναφέρεται σε κάθε μορφής (από πλευράς εκτάσεως, μεταφερομένων ειδών κ.λπ.) χώρο προσγειώσεως | απογειώσεως αεροσκαφών: τού αεροδρόμιο *Αλεξάνδρουπόλεως* - τού αεροδρόμιο τού νησιού - Η χώρα χρειάζεται πολλά αεροδρόμια, για να καλύψει τις ανάγκες της.

αεροδύναμη (η) {-ης κ. -άμεως | -άμεις, -άμεων} ΦΥΣ. η δύναμη που ασκείται σε ένα σώμα, όταν κινείται μέσα σε αέριο.

αεροδυναμική (η) [1889] ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τη ροή τού αέρα και άλλων αερίων και τα αποτελέσματά που έχει αυτή η ροή σε σώματα κινούμενα μέσα σε αυτά (λ.χ. την κίνηση των αεροπλάνων στον αέρα) (πβ. λ. *υδροδυναμική*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérodynamique].

αεροδυναμικός, -ή, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την αεροδυναμική (βλ.λ.) 2. αυτός που έχει σχήμα τέτοιο, ώστε κατά την ανάπτυξη μεγάλων ταχυτήτων να συναντά όσο τού δυνατόν μικρότερη αντίσταση από τον αέρα: ~ σκάφος | αυτοκίνητο || τού σώμα των πουλιών έχει ~ σχήμα 3. (μφ.) πολύ γρήγορος. — αεροδυναμικότητα (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérodynamique].

αεροδύνο (το) {αεροδύν-ου | -ων} κάθε αεροσκάφος βαρύτερο από τον αέρα, που πετά με βάση τις αεροδυναμικές, π.χ. αεροπλάνο, ελικόπτερο. — αεροδύνος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αεροσκάφος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerodyne < aerodynamic, πβ. κ. δύνη «μονάδα ισχύος» < δύναμη].

αεροελεγκτής (ο), **αεροελεγκτρια** (η) {αεροελεγκτριών} πρόσωπο που ασχολείται με τον έλεγχο της εναέριας κυκλοφορίας.

αεροεπιβάτης (ο) {αεροεπιβατών}, **αεροεπιβάτισσα** (η) {αεροεπιβατισσών} επιβάτης αεροπλάνου. Επίσης αεροεπιβάτιδα (η).

αεροκόλο (το) {άκλ.} τού αερολύμα (βλ.λ.). [ETYM < γαλλ. aerosol (νόθο συνθ.) < αερο- (< αέρας) + sol(ution) «διάλυμα»].

αεροθάλαμος (ο) [1897] {αεροθαλάμ-ου | -ων, -ους} κλειστός χώρος αποθήκευσης αέρα, όπως τού εσωτερικό αντλία, πλαστικής λείμβου, συμπίερας κ.λπ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. chambre à air].

αεροθεραπεία (η) [1889] {αεροθεραπειών} ΙΑΤΡ. (παλαιότ.) θεραπευτική μέθοδος η οποία στηρίζεται στην έκθεση τού πάσχοντος στον καθαρό αέρα για τη θεραπεία παθήσεων των αναπνευστικών οργάνων ΣΥΝ. εισπνοοθεραπεία. — αεροθεραπευτής (ο), αεροθεραπευτρια (η), αεροθεραπευτικός, -ή, -ο [1893]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerotherapy].

αερόθερμος, -η, -ο [1884] 1. αυτός που λειτουργεί με θερμό αέρα: ~ κλιβανός ΑΝΤ. αερόνηκτος 2. αερόθερμος (το) η συσκευή για τη θέρμανση χώρων με την εκπομπή κυμάτων θερμού αέρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérotherme].

αεροκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με αέρα.

αεροκοπιανίζω ρ. αμετβ. [1896] {αεροκοπιάνω-α, -μένος} 1. μιλώ χωρίς επιχειρήματα, λέω ανοησίες, λόγια τού αέρα ΣΥΝ. αερολογία, μωρολογία 2. (σπάν.) ματαιοπονώ. — αεροκοπιάνισμα (το) [1896].

αερολέση (η) {αερολεσχών} 1. οργάνωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που έχει ως σκοπό την ανάπτυξη και διάδοση αεραθλητικών δραστηριοτήτων (εκπαίδευση πιλότων, διοργάνωση αγώνων κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) τού σύνολο των ανθρώπων που αποτελούν μέλη μιας τέτοιας οργάνωσης και ασχολούνται ερασιτεχνικά με τον αεραθλητισμό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aeroclub (νόθο συνθ.)].

αερολεωφορείο (το) τού μικρής ή μεσαίας χωρητικότητας επιβατηγό αεροπλάνο για την κάλυψη μικρών αποστάσεων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airbus].

αερόλιθος (ο) [1817] {αερόλιθ-ου | -ων, -ους} μετεωρίτης που αποτελείται κυρ. από πετρώδη ύλη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérolithe].

αερολιμεναρχής (ο/η) {αερολιμεναρχών} ο/η επί κεφαλής των υπηρεσιών για τή σωστή λειτουργία τού αερολιμένα (βλ.λ.). [ETYM < αερολιμένας + -άρχης < άρχω, πβ. κ. γυμνασι-άρχης, σμαδάρχης, ιερ-άρχης κ.ά.].

αερολιμένας (ο) (επίς.) τού σύνολο των τεχνικών και εμπορικών εγκαταστάσεων που εξασφαλίζουν τις κατάλληλες συνθήκες για την εξυπηρέτηση επιβατών και τη διακίνηση εμπορευμάτων, που πρόκειται να μεταφερθούν αεροπορικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. αεροδρόμιο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airport (νόθο συνθ.)].

αερολιμενικός, -ή, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον αερολιμένα: ~ εγκαταστάσεις 2. **αερολιμενικός** (ο/η) υπάλληλος αερολιμένα: *αερολιμενικός*.

αερολισθήση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΖΩΟΛ. τού πέταγμα προς τα κάτω με ανοιχτά τα φτερά (για πτηνά) ή με τη βοήθεια της πτητικής μεμβράνης κατά την πτώση από ύψος (για ζώα, λ.χ. στους υπτάμενους σκίουρους), ώστε να μειώνεται η ταχύτητα κατά την πτώση. — αερολισθαίνω ρ. [ETYM. Το ρ. αερολισθαίνω αποδίδει τού γαλλ. planer (βλ. κ. *πλανάω*)].

αερολογία (η) [1799] {αερολογιών} (συνήθ. στον πληθ.) 1. λόγια τού αέρα, χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, κενολογίες: *λέει αερολογίες, γι'*

αυτό και δεν τον παίρνει κανείς στα σοβαρά 2. (συνεκδ.) ανοησίες, σαχλαμάρες. —αερολογία ρ. [1887] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανοήτος*.

αερολογίες: συνώνυμα. Οι αερολογίες διαφέρουν από τις φλυαρίες. Δηλώνουν την έννοια των κενών περιεχομένου λόγων και συνεκδ. των ανοησιών, ενώ οι φλυαρίες αναφέρονται στην κουραστική και ατέρμονα εκφορά λόγων, στην κουραστική παράταση του λόγου (ως προς τον χρόνο, την ποσότητα και την άσκοπη επανάληψη). Η σύνδεση των κενολογιών και μωρολογιών με τον αέρα (πβ. *λόγια του αέρα, αέρας κοπανιστός*) υποδηλώνει την ελαφρότητα, την κουφότητα των κενών λόγων, οι οποίοι στερούνται (νοηματικού) βάρους και τα παρασύρει ο αέρας. Τα «έπεα πτερόεντα» του Ομήρου (πβ. *ιλ. Α 201*) χρησιμοποιούνται αντιθέτως με καλή σημασία. Αναφέρονται στα «πτερωτά λόγια», σε λόγια που μεταφέρουν διά της γλώσσας μηνύματα πετώντας γρήγορα στον αέρα. Από τη φύση της η έννοια των αερολογιών προσφέρεται για χρήση στον καθημερινό βιομηχανικό προφορικό λόγο, ευνοώντας την εμφάνιση εκφραστικών τύπων, όπως *αρολούμπες, μπουρδες, παραλαπίπες*, που δανείστηκε η Ελληνική από ξένες γλώσσες (*αρολούμπα* < ιταλ. *urla, mpuorda* < γαλλ. *bourde, parlapipa* πβ. < γερμ. *Paprlarapp*).

αερολόγος (ο/η) [1889] πρόσωπο που λέει λόγια τα οποία δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, κενολογία ή ανοησίες: ~ πολιτικός ΣΥΝ. κενολόγος, φαπλατάς.

αερολούτρο (το) [1876] η απευθείας έκθεση του σώματος στον αέρα σε συνδυασμό με ανασπνευστικές και σωματικές ασκήσεις για λόγους υγιεινής ή θεραπευτικούς (βλ. λ. *αεροθεραπεία*). [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *air bath*].

αερολύμα (το) {αερολύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. αιώρημα υπερ-μικροσκοπικών σταγονιδίων ή στερεών σωματιδίων μέσα σε ένα αέριο (συνήθ. αέρα): ~ *φαρμακευτικό* | *ρινικό* | *για τοπική χρήση* | *για εισπνοή* | *σφαιρικών δόσεων* 2. σφραγισμένο μεταλλικό δοχείο που περιέχει τα συστατικά του παραποιώ αιώρηματος με πίεση ειδικής βαλβίδας στο στόμιο του δοχείου αυτού 3. (ειδικότ.) το εντομοκτόνο υπό μορφήν αερολύματος και (συνεκδ.) το δοχείο που το περιέχει: *ψέκασε με ~ στα σημεία όπου εμφανίζονται κατσαρίδες*. [ΕΤΥΜ₁ < αερο- + (διά)λυμα, απόδ. του *αεροζόλ* (βλ.λ.)].

αερομαντεία (η) [μτγν.] {αερομαντειών} η μαντεία από την παρατήρηση του αέρα και των διαφόρων μετεωρολογικών φαινομένων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μαντεία*.

αερομαχικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις αερομαχίες 2. *αερομαχικό* (το) αεροσκάφος που έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει μέρος σε αερομαχίες.

αερομαχία (η) {αερομαχιών} ΣΤΡΑΤ. η μάχη στον αέρα ανάμεσα σε πολεμικά αεροπλάνα (πβ. λ. *ναυμαχία*). — *αερομαχία* ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *air combat*].

αερομεταφερόμενος, -η, -ο ΣΤΡΑΤ. αυτός που μεταφέρεται διά του αέρος: συνήθ. στη ΦΡ. *αερομεταφερόμενες μονάδες* οι μονάδες στρατού που μεταφέρονται με αεροπλάνα. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *airborne*].

αερομεταφορά (η) η μεταφορά με αεροσκάφος: ~ στρατιωτών | *τροφίμων* | *εξοπλισμού*. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *air transport*].

αερομεταφορέας (ο) {αερομεταφορ-είς, -έων} οργανισμός υπεύθυνος για τη διεξαγωγή εναερίων μεταφορών: η *Ολυμπιακή είναι ο εθνικός μας ~*. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *air transporter*].

αερομηχανική (η) ΦΥΣ.-ΜΗΧΑΝ. κλάδος που μελετά την κίνηση και την ισορροπία του αέρα και γενικότερ. των αερίων σωμάτων. [ΕΤΥΜ₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *aeromechanics*].

αερομίγλη (η) {χωρ. πληθ.} αέρας με ομίγλη.

αερομοντελισμός (ο) ψυχαγωγική δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενο της την κατασκευή αερομοντέλων (βλ.λ.). — αερομοντελιστής (ο). [ΕΤΥΜ₁ Μεταφορά του γαλλ. *aéromodélisme* (νόθο συνθ.)].

αερομοντέλο (το) αεροσκάφος περιορισμένων διαστάσεων, με ή χωρίς κινήτρια, που αποτελεί πιστό αντίγραφο πραγματικού και δεν μπορεί να μεταφέρει άνθρωπο. [ΕΤΥΜ₁ < αερο- + *μοντέλο*. Βλ. κ. *αερομοντελισμός*].

αερομπικ (το) → αεροβική

αεροναυαγός (ο/η) [1894] άνθρωπος που βρέθηκε στη θάλασσα χωρίς τη θέληση του μετά από πτώση του ιπτάμενου μέσου του ή μετά από πτώση με αλεξίπτωτο. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *airshipwrecked*].

αερο ναυαγοσωστής (ο) {αεροναυαγοσωστήων} 1. πρόσωπο που χειρίζεται διάφορα μέσα (π.χ. ρίχνει γάντζο, ανεμόσκαλα κ.λπ.) από ιπτάμενο μέσο (ελικόπτερο) για τη διάσωση ναυαγών 2. πρόσωπο που καταβαίνει από ιπτάμενο μέσο (ελικόπτερο) με σχηματικό σχοινίο για τη διάσωση ναυαγών. [ΕΤΥΜ₁ Απόδ. του αγγλ. *air resquer*].

α ε ρ ο ναυαγοσωστικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται για τη διάσωση αεροναυαγών.

αεροναυαγία (η) {αεροναυαγιών} ΣΤΡΑΤ. ναυμαχία με τη συμμετοχή και αεροπορικών δυνάμεων αεροναυαγικές επιχειρήσεις.

αεροναυπηγική (η) επιστήμη με αντικείμενο τον σχεδιασμό, την κατασκευή, τη δοκιμή και τη λειτουργία ιπτάμενων οχημάτων, που μπορούν να κινούνται μέσα ή και έξω από τη γήινη ατμόσφαιρα. — αεροναυπηγός (ο/η), αεροναυπηγικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ₁ Απόδ. του αγγλ. *aircraft construction*].

αερο ναυσιπλοία (η) {χωρ. πληθ.} τα αεροπορικά και τα θαλάσσια μέσα συγκοινωνίας. [ΕΤΥΜ₁ Νεολογισμός από συμφυρμό των *αεροπλοία* + *ναυσιπλοία*].

αεροναύτης (ο) [1799] {αεροναυτών} 1. πλότος ή μέλος πληρώματος αεροστάτου ή άλλου ελαφρότερου από τον αέρα αεροσκάφους 2. ταξιόδητης σε αερόπλοιο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *aéronaute*].

αεροναυτικός, -ή, -ό [1840] 1. ΣΤΡΑΤ. αυτός που συνδυάζει αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις: ~ *επιχειρήσεις* | *δυνάμεις* | *αποκλεισμός* 2. *αεροναυτική* (η) η επιστήμη της κατασκευής αεροσκαφών και της μελέτης των πτήσεων. [ΕΤΥΜ₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *aéronautique*].

αεροναυτιλία (η) ο κλάδος της αεροναυτικής που περιλαμβάνει τις μεθόδους πλοήγησης και ελέγχου της πορείας ενός αεροσκάφους. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *air navigation*].

αερονομία (η) 1. ΜΕΤΕΩΡ. η επιστημονική μελέτη των φυσικών και χημικών φαινομένων τμημάτων της ανώτερης ατμόσφαιρας και της εξόσφαιρας · 2. ΣΤΡΑΤ. μονάδα της Πολεμικής Αεροπορίας που επιβλέπει την τήρηση της τάξης και της πειθαρχίας του προσωπικού της Αεροπορίας. — αερονομός (ο) (σημ. 2). [ΕΤΥΜ₁ Απόδ. του αγγλ. *air police*].

αερονομείο (το) το κτήριο όπου στεγάζεται η αερονομία.

αεροπано (το) {άκλ.} πανό το οποίο αναρτάται σε ψηλό σημείο (λ.χ. γέφυρες, κτήρια, δρόμους κ.ά.) [ΕΤΥΜ₁ Μεταφορά του γαλλ. *aéropanneau* (νόθο συνθ.)].

αεροπειρατεία (η) {αεροπειρατειών} η βίαιη κατάληψη αεροσκάφους εν πτήξει, με σκοπό τη χρησιμοποίηση των επιβατών ή/και του φορτίου για την ικανοποίηση πολιτικών συνήθ. σκοπών ή/και ενδοχόμενος την αλλαγή πορείας του σκάφους. — αεροπειρατής (ο), αεροπειρατίνα (η). [ΕΤΥΜ₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *air piracy*].

αεροπειρατός, -ή, -ό αυτός που επιτίθεται να περνά από μέσα του ο αέρας: ~ *ύψασμα*. — αεροπειρατότητα (η). [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *aéro-peupéable* (νόθο συνθ.)].

αεροπλανάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό αεροπλάνο 2. (στον μοντελισμό) μικρό (συχ.ά τηλεκατευθυνόμενο) ομοίωμα αεροπλάνου 3. παιδικό παιχνίδι με τη μορφή μικρού αεροπλάνου.

αεροπλανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το αεροπλάνο. ΦΡ. *αεροπλανικό (κόλπο)* (i) (στην πάλι) θεαματική λαβή με την οποία ο παλαιστής σηκώνει τον αντίπαλο στον αέρα και, περιστρέφοντας τον, τον ρίχνει στο έδαφος (ii) κάθε θεαματική ενέργεια (συχ.ά στον πληθ.): *τους έχει τρελάνει με τα ~ του*.

αεροπλάνο κ. (λαϊκ.) *αεροπλάνο* (το) σκάφος με ειδικές πτέρυγες (φερά) και σύστημα αεριοθώσεως για εναέρια μετακίνηση: είναι βαρύτερο από τον αέρα (σε αντίθεση με το αερόστατο), ανυψώνεται και προωθείται συνήθ. με ειδικούς κινητήρες και μπορεί να παραμένει στον αέρα λόγω των δυνάμεων που αναπτύσσονται στις επιφάνειες των πτερύγων του από τον διερχόμενο αέρα: *ιδιαιτικό* | *αναγνωριστικό* | *ανιχνευτικό* | *βομβαρδιστικό* | *ψεκαστικό* | *πυροσβεστικό* | *εκπαιδευτικό* | *μεταγωγικό* | *μονοθέσιο* | *καταδιωκτικό* | *κατασκοπευτικό* ~ || *σημής* | *σηματισμός* | *μοίρα αεροπλάνων* || *πήση* | *προσγείωση* | *απογείωση* | *πτώση* | *συντριβή αεροπλάνου* || *φερά* | *σκάλα* | *κινητήρας* | *ουρά* | *πλότος αεροπλάνου* ΣΥΝ. αεροσκάφος. [ΕΤΥΜ₁ Αντιδάν., < γαλλ. *aéropiane* < αρχ. *αερόπλανον* «αυτός που πλανάται στον αέρα» < *αήρ, αέρος* + *πλανόμαι* «περιπλανώμαι»].

αεροπλάνο ή *αεροπλάνο*: Επειδή η λέξη σημαίνει την πτητική μηχανή η οποία «πλανάται στον αέρα» και δεν... «πλανά τον αέρα» (όπως τα *λαοπλάνα, κοσμοπλάνα* κ.τ.ό.), προτάθηκε στις αρχές του αιώνα (από τον Γ. Ζηκίδη κ.ά.) να λέγεται αεροπλάνο, λέξη αρχαία που απαντά στον λεξικογράφο Ησύχιο (στο λ. *αεροφοίτας*, με αναφορά στις Ερινύες που πλανώνται στον αέρα!). Μάλιστα, ο ίδιος τύπος *αεροπλάνο* (και με αντιμετάθεση των φθόγγων *αερόπλανοί*) σχηματίστηκε χωρίς επίδραση της αρχαϊκής, σε λαϊκήτυπη προφορική χρήση. Οπωσδήποτε, η λέξη επικράτησε τελικά ως παροξύτονη: *αεροπλάνο*, ο Στέφ. Κουμανούδης (1900) σταχυολογεί τη λέξη *αεροπλάνο* από την εφημ. *Αστυ* (15 Αυγ. 1897), παρατηρώντας: «*πτητική μηχανή νέα εφευρεθείσα υπό των Γάλλων Σερέ και Λατιέν (άλλα καταπεσοῖσα εἰς τὴν θάλασσαν!)*». Ο ίδιος αναφέρει και τ. *αεροπλάνα* με το ερμηνευμα «πλαναερίου συσκευαῖ».

→ *αεροσκάφος*

αεροπλανοφόρο (το) το πολεμικό πλοίο με μεγάλο υπαίθριο κατάστρωμα, κατάλληλα διαμορφωμένο για την απογείωση, προσγείωση, μεταφορά και τεχνική υποστήριξη πολεμικών αεροσκαφών. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *aircraft carrier*].

αεροπλοία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} 1. κλάδος της αεροναυτικής με αντικείμενο τη μελέτη, κατασκευή και τον χειρισμό αεροπλάνων 2. οργανισμός επιφορτισμένος με τη διεξαγωγή αεροπορικών συγκοινωνιών με αεροπλοία 3. η πτήση με αεροπλοία ή άλλες πτητικές συσκευές: *οι διατάξεις της διεθνούς αεροπλοίας είναι πολύ απλές*. — αεροπλόος (ο), αεροπλόικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ₁ < *αέρας* + *πλοία* < *πλοῦς*].

αερόπλοιο (το) [1874] αεροσκάφος ελαφρότερο από τον αέρα, αυτοπροσθούμενο, με σύστημα ελέγχου της κατεύθυνσης της πτήσεως (βλ. λ. *ζέπελιν*). [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *air ship*].

αεροπορία (η) [1874] {αεροποριών} 1. το σύνολο των αεροπλάνων και των σχετικών εγκαταστάσεων και υπηρεσιών για την εναέρια εξυπηρέτηση των ειρηνικών ή πολεμικών σκοπών μιας χώρας: *πολι-*

τική | πολεμική | μαχητική ~ || *Ολυμπιακή Αεροπορία* (ο εθνικός αερομεταφορέας της Ελλάδας) 2. (ειδικότ.) το αεροπορικό σώμα των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας: τον επόμενο μήνα θα καταταγεί στην ~ ΦΡ. *υπέρ της αεροπορίας* λόγω της ειδικής φορολόγησής, η οποία θεσπίστηκε από τον 1. Μεταξύ για την ενίσχυση της Πολεμικής Αεροπορίας: με την πάροδο του χρόνου, όταν ξεχάστηκε ο προορισμός των πύλων, η φράση, λεγόμενη κυρ. για χρήματα, έφθασε να σημαίνει «για άδικο σκοπό, χωρίς να ξέρει κανείς πού θα πάνε»: *δόσαμε τις προάλλες πάλι νέα εισφορά ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία*.

αεροπορία (με -ι-), αλλά πορεία (με -ε!-)! Το *αεροπορία* δεν είναι απλό σύνθετο του *πορεία* (ώστε να γράφεται με -ει-), αλλά παρά γωγο του *αερόπορος*: αερόπορος - αεροπορία. Το ίδιο ισχύει και με όλα τα συναφή παρασύνθετα σε -πορία, που παράγονται από σύνθετα σε -πόρος: *πρωτοπόρος - πρωτοπορία, πεζοπόρος - πεζοπορία, οδοιπόρος - οδοιπορία* κ.λπ., αλλά και *άπορος - απορία, εύπορος - ευπορία* κ.ο.κ. Όμοια εξηγείται και το *ανανδρία* (< *άνανδρος*) έναντι του ανδρεία κ.ά. → *ανανδρία*

αεροπορικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με την αεροπορία: ~ *επιδρομή* | *πραγωδία* | *επίδειξη* | *επιχείρηση* | *πυξίδα* | *όργανα* | *άμυνα* | *στολή* | *εισιτήρια* | *επιστολή* (αυτή που μεταφέρει αεροπορικός) · ΦΡ. (α) *αεροπορική γραμμή* η αερογραμμή (βλ.λ.) (β) ΣΤΡΑΤ. *αεροπορική υποστήριξη* η δράση των αεροπορικών δυνάμεων προς ενίσχυση των μαχόμενων χερσαίων ή ναυτικών δυνάμεων (γ) αεροπορική *δύναμη* η συνολική στρατιωτική ισχύς ενός κράτους σε αεροσκάφη και έμμηνο υλικό (δ) **αεροπορικός σχηματισμός** ο σχηματισμός από οργανωμένο σμήνος στρατιωτικών αεροσκαφών στον αέρα για λόγους στρατηγικούς ή επίδειξης. — αεροπορικ-ά | -ός επίρρ. [ETYM. Οι φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αεροπορική γραμμή* (< αγγλ. airline), *αεροπορική δύναμη* (< αγγλ. air power), *αεροπορική επιδρομή* (< αγγλ. air raid), *αεροπορική επίδειξη* (< αγγλ. air display) κ.ά.].

αερόπορος (ο/η) 1. ο ειδικός στον χειρισμό αεροσκάφους πιλότος 2. ΣΤΡΑΤ. το πρόσωπο που ανήκει στο στρατιωτικό σώμα της αεροπορίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία, ειδωλολατρία*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ο πορευόμενος διά μέσου του αέρα», < *αίρ*, *αέρος* + *πόρος* «πέρασμα, διάτρεξη», πβ. *όδοι-πόρος, ποντο-πόρος* κ.ά.].

αερόσκακος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. πλαστικός σκάκος τοποθετημένος στο τιμόνι αυτοκινήτου ή μπροστά από τη θέση του συνοδηγού ή και στα πίσω καθίσματα και φουσκώνει αυτόματα σε περίπτωση σύγκρουσης, προστατεύοντας τον οδηγό και τον επιβάτη: ~ *οδηγού* | *συνοδηγού*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. airbag].

αεροσκάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αποβάθρα για υδροπλάνα.

αεροσκάφος (το) {αεροσκάφους} [-η, -ών] 1. κάθε ιπτάμενη μηχανή (τα αεροπλάνα, ελικόπτερα κ.λπ.) 2. (ειδικότ.-επίσ.) το αεροπλάνο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aircraft (νόθο συνθ.)].

αεροσκάφος - αεροπλάνο. Το αεροσκάφος (αγγλ. aircraft) είναι γενικότερη έννοια για κάθε ιπτάμενη μηχανική συσκευή, είτε είναι *αερόσκαπη* (ελαφρότερη του αέρα) είτε *αερόδνη* (βαρύτερη του αέρα), ενώ το αεροπλάνο είναι ειδική μορφή αεροσκάφους, η επικρατέστερη στον συγχρονιστικό τομέα. Από τα αερόσκαφη αεροσκάφη γνωστότερο είναι το (χωρίς κινητήρα) σφαιρικό αερόστατο, το κατεξοχήν αερόστατο, και το πηδάλιουχομένο αερό-πλοίο (με κινητήρα). Από τα αερόδνη αεροσκάφη λιγότερο γνωστά είναι τα χωρίς κινητήρα, το ανεμόπτερο, το αιωρόπτερο. ακόμα και ο χαρταετός! Γνωστά είναι τα αεροσκάφη με κινητήρα: τα αεροσκάφη ζηριάς, τα γνωστά μας αεροπλάνα, και τα αεροσκάφη ύδατος, γνωστά ως υδροπλάνα και αεράκτοι. ο όρος *αεροπλάνο* δηλώνει γενικότερα αερόδνη αεροσκάφη με κινητήρα και ακίνητες πτέρυγες. Εφόσον οι πτέρυγες κινούνται (μηχανοκίνητες), τότε μιλούμε για *κινητόπτερα*, με κύριο τύπο τα ελικόπτερα.

αερόσολα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σόλα (αθλητικού παπουτσιού) που περιέχει αέρα για την απορρόφηση των κραδασμών και την εξασφάλιση μεγαλύτερης αλτικότητας.

αεροστατική (η) [1897] 1. η επιστήμη που εξετάζει τις ιδιότητες των αερίων σε κατάσταση ισορροπίας · 2. ΤΕΧΝΟΛ. η επιστήμη που μελετά τα ελαφρότερα από τον αέρα αεροσκάφη. — αεροστατικός, -ή, -ό [1791]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérostatique].

αερόστατο (το) [1850] {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων} πτητική συσκευή με δυνατότητα αιωρήσεως στον αέρα, αποτελούμενη από μεγάλο αεροστεγές σφαιρικό περιβλημα (μαπαλόνη) γεμάτο με θερμό αέρα, υδρογόνο ή ήλιο και από ένα άστεγες κυλινδρικό τετράγωνο ή παραλληλόγραμμο ευρύχωρο εξάρτημα κρεμασμένο από το περιβλημα για τη μεταφορά επιβατών ή φορτίων. — αερόστατος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αέρας* + -στατο < στατός «αστάμενος» < αρχ. ἵστημι, πβ. γαλλ. aérostat. Όταν άρχισε να χρησιμοποιείται η λ. αερόστατο, εγέρθηκαν αντιρρήσεις για την ορθότητα του σχηματισμού της, αφού το αερόστατο δεν στέκεται, αλλά κινείται στον αέρα. Έτσι προτάθηκε να δηλωθεί με την ακριβέστερη λέξη *αερόδρόμιο, αερόπορο* ή και *αεροπλάνο*, καθώς και οι ονομασίες *αεροπλάνης* και *αεροπέτης*, αλλά επικράτησε το *αερόστατο*].

αεροστεγής, -ής, -ες {αεροστεγ-ός | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που εμποδίζει την είσοδο ή τη διαφυγή του αέρα ή οποιοδήποτε αερίου: ~ *συσκευασία τροφίμων*. — αεροστεγώς επίρρ. [1845]. [ETYM. < *αέρας* + -στεγής < *στέγος*, πβ. υδρο-στεγής, ξυλο-στεγής

κ.ά.]. **αεροστρόβιλος** (ο) → αεριοστρόβιλος

αερόστρωμο (το) (για όχημα ή σκάφος) αυτός που κινείται πάνω σε στρώμα αέρα, σε πολύ μικρό ύψος από την επιφάνεια του εδάφους ή του νερού (βλ. κ. λ. *χόβερκcraft*). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. hovercraft].

αεροσυγκοινωνία (η) (αεροσυγκοινωνιών) η εναέρια συγκοινωνία, μεταφορά ανθρώπων ή εμπορευμάτων και σύνδεση περιοχών με αεροπλάνα, ελικόπτερα κ.τ.ό.

αεροσυμπιεστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανήμα που χρησιμοποιείται για τη συμπίεση διαφόρων αερίων ή για την παροχή πεπιεσμένου αέρα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air-compressor].

αεροσυνοδός (η) υπάλληλος αεροπορικής εταιρείας που εξυπηρετεί τους επιβάτες κατά τη διάρκεια της πτήσης του αεροσκάφους (βλ. κ. συνοδός εδάφους, λ. συνοδός). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. air hostess (θηλ.)].

αερόσφυρο (το) σφυρί το οποίο λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα και επιφέρει ισχυρά κτυπήματα: χρησιμοποιείται π.χ. στην κάρφωση λαμαρινών πλοίου, σε οικοδομικές εργασίες κ.α. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. jackhammer].

αεροταξί (το) {άκλ.} μικρό αεροσκάφος για τη μεταφορά επιβατών σε μικρές αεροπορικές αποστάσεις, που δεν εξοπλίζονται από τις αερογραμμές.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. air taxi].

αεροτομή (η) 1. (σε αεροσκάφος) (α) η επιφάνεια η οποία σχεδιάστηκε για ομαλή ροή του αέρα πάνω σε αυτή με σκοπό την υποβοήθηση του αεροσκάφους σε σταθερότητα, άντωση και έλεγχο πτήσεως (β) η εγκάρσια τομή σε πτέρυγα αεροπλάνου ή ελικόπτερου 2. επιφάνεια που τοποθετείται στο πίσω μέρος αυτοκινήτου για την υποβοήθηση της σταθερότητας κατά την οδήγηση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aerofoil].

αεροφαγία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική χρόνια κατάποση αέρα κατά τη διάρκεια του φαγητού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerophagia].

αεροφάρος (ο) φάρος για την καθοδήγηση αεροπλάνων κ.λπ.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aerial beacon].

αεροφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο υποχονδριακός φόβος για κίνδυνο (ψύξεως, κρυολογημάτων κ.τ.ό.) προερχόμενο από τα ρεύματα του αέρα ή γενικά τον ψυχρό αέρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerophobia].

αεροφόρος, -ος, -ο [1825] 1. αυτός που περιέχει αέρα- ΦΡ. *αεροφόρος σάκος* καθεμιά από τις γεμάτες αέρα προεκτάσεις του αναπνευστικού οργάνου πολλών ζώων 2. αυτός μέσα από τον οποίο διοχετεύεται αέρας· ΦΡ. αεροφόρος *οδός* το σύνολο των οργάνων όπου κινείται ο αέρας της αναπνοής. αεροφράκτης [1897] κ. αεροφράχτης (ο) {αεροφρακτών} λωρίδα από ελαστικό με ρυθμιζόμενη κλίση, που τοποθετείται στο κενό μεταξύ πόρτας ή παραθύρου και διαπέδου, ώστε να εμποδίζει την είσοδο αέρα.

αερόφρενο (το) {αερόφρενων} το φρένο που λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. aérofrein, νόθο συνθ., < aéro- (< ελλ. *αίρ*, *αέρος*) + frein < λατ. frenum «χαλινάρι»].

αερόφωνος, -η, -ο ΜΟΥΣ. όργανο στο οποίο ο ήχος παράγεται με τη βοήθεια του εκπνεόμενου αέρα και τη δημιουργία κραδασμών (φλογέρα, ζουρνάς κ.λπ.).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerophone].

αεροφωτογράφιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η λήψη φωτογραφιών από αεροσκάφος. — αεροφωτογραφικός κ. αεροφωτο-Υραφώ ρ. -ίει...].

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerial photography].

αεροφωτογραφία (η) {αεροφωτογραφιών} φωτογραφία γήινης επιφάνειας από αεροσκάφος.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerophotography].

αεροψεκασμός (ο) ο ψεκασμός καλλιεργειών ή δασικών εκτάσεων με χημικά εντομοκτόνα σε μορφή σκόνης ή υγρού από ειδικό αεροσκάφος που πετάει χαμηλά. [ETYM. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. crop spraying].

αερόψυκτος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. (για συσκευή, όργανο, μηχανή) αυτός που ψύχεται με τη βοήθεια του αέρα για την αποφυγή υπερθέρμανσης (κατ' αντιδιαστολή προς τον υδρόψυκτο, βλ.λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. air-cooled (νόθο συνθ.)].

αερόδης, -ής, -ες {μετρν.} {αερόδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} 1. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά του αέρα (άλυος, ελαφρός, διαφανής): ~ διάλυμα 2. γεμάτος αέρα: ~ *σφαιρά* ΣΥΝ. αεριοδής.

αετήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με τον αετό ή που θυμίζει αετό: ~ *νόγια* | *μύτη* | *χαρακτηριστικά*- ΦΡ. σετήσιο **βλέμμα** ως χαρακτηρισμός για άριστη όραση ή αγέρωχο βλέμμα.

αετιδέας (ο) {αετιδ-έως | -εις, -έων} (λόγ.) ο νεοσός αετού, το αετιόπουλο. Επίσης αετιδέας [ETYM. < μετρν. αετιδέας, υποκ. του αρχ. αετός].

αετίνα (η) (λαϊκ.) ο θηλυκός αετός ΣΥΝ. αετομάνα.

αετομάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο θηλυκός αετός η αετίνα.

αετομάτης, -α κ. -ίσσα, -ίκο 1. αυτός που έχει οξύτατη όραση 2.

(μτφ) αυτός που δεν ξεγελιέται εύκολα, ανοιχτόμυτης.

αετονύχης, -ίσσα, -ίκο κ. αίτονύχης {αετονύχιδης} 1. ιδιαίτερα πονηρός και επιδέξιος, κυρ. στον πλουτισμό με παράνομους τρόπους: *Μεγάλος ~!* *Μόλις μυριστεί ευκαιρία να κερδίσει χρήματα, δεν τον ξεφεύγει με τίποτε* ΣΥΝ. επιτήδειος, καπάτσος, ατσίδας 2. (γενικότ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να εξαπατήσει.

αετόπουλο κ. αϊτόπουλο (το) **1.** ο νεοσσός του αετού ΣΥΝ. (λόγ.) αετιδούς **2.** ΞΤ. μικρό παιδί ενταγμένο στην Αντίσταση κατά τη διάρκεια της Κατοχής. [ETYM. < μεσν. αετόπουλον < αετός + -πουλον (βλ. λ. -πουλος)].

αετοράχη κ. αϊτοράχη (η) {αετοραχών} ράχη στην οποία πηγαίνουν μόνο οι αετοί ή δυσπρόσιτη, απόκρημη βουνοπλαγιά: «πάνω *‘κεί στην ~ κάνουν μια χαρά οι Βλάχοι*» (δημοτ. τραγ.).

αετός κ. (καθμ.) **αϊτός (ο)** (πάλαιότερ. ορθ. *αητός*) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. πτηνό) **1.** σαρκοφάγο, γαμψώνυχο πτηνό, με οξύτατη όραση, επονομαζόμενο και «βασιλιάς των πουλιών» λόγω της επιβλητικότητας του: «έννας αϊτός *περήφανος, ένας αϊτός *λεβέντης**» (δημοτ. τραγ.): ΦΡ. *δικέφαλος αετός* η αναπαράσταση αετού με δύο κεφάλια ως σύμβολο διαφόρων αυτοκρατοριών (βυζαντινής, ρωσικής), αλλά, κατά μίμηση, και αθλητικών ομάδων (Α.Ε.Κ., Π.Α.Ο.Κ.) **2.** (ειδικότερ.) ο χαρταετός (βλ. λ.) **3.** (μυθ.) ο πολύ έξυπνος, ο οξυδερκής και επιδέξιος άνθρωπος: ~ η *καινούργια γραμματέας! Όποιο πρόβλημα και να παρουσιαστεί, το λύνει στο πει και φει!* ΣΥΝ. ξεφτερί, σαίνι • **4.** *σελάχι του πελάγους* με μεγάλα τριγωνικά πτερύγια που δίνουν την εντύπωση ότι πετά μέσα στη θάλασσα και με μακριά ουρά σαν μαστίγιο. — (ντοκ.) αετόπουλο (το) (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*. [ETYM. αρχ. < *αιτός < *αιτέος < *αιEι-ετός < I.E. *awi- «πτηνός», πβ. λατ. avis, σανσκρ. vis. Ομόρρ. *οιωνός* (< *οEι-ωνός) «πτηνός», ο τ. *αϊτός < αετός* είναι μεσν.].

αϊτός η αητός; Από το αρχ. αετός με συνίζηση, με συμπροφορά δηλ. του *αε-σε* μία συλλαβή (*αι*), προήλθε το *αϊτός*, το οποίο γράφεται κανονικά με την απλούστερη γραφή -i- πβ. κ. *παλαιός - παλιός* (όχι *παλιός*), *ελαία - ελιά* (όχι *εληα*), *μηλιά - μηλιά* κ.τ.ό., που αποτελούν άλλες μορφές συνίξεως. Άρα και *αϊτός* (όχι *αητός*).

αετοφωλιά κ. αϊτοφωλιά (η) **1.** η φωλιά του αετού **2.** (μυθ.) (α) μέρος απόκρημο και δυσπρόσιτο, λημέρι: *οι ~ των ληστών* (β) κατάλυμα στην κορυφή βουνού ή σε μέρος δυσπρόσιτο, ψηλό και μοναχικό: *Ι- (το σπίτι) του Σικελιανού στους Δελφούς, τωμα* (το) {αετόμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. το τριγωνικό επιστέγασμα των στενών πλευρών (δηλ. πρόσονης, οπίσθια όψης) αρχαίου ελληνικού ναού, το οποίο κοσμούσαν συνήθ. γλυπτές διακοσμήσεις μεταγενέστερα, το τριγωνικό επιστέγασμα οικοδομηματος. [ETYM. αρχ. < αετός].

-αίς κατάληξη λέξεων γαλλικής προελεύσεως: *γκαράζ, αμπραγιά, μονιάζ, μασάζ* κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ*. [ETYM. < γαλλ. -age, από δάνεια γαλλικής προελεύσεως, λ.χ. collage, avantage, massage, tirage κ.ά.].

αζάλεα (η) {δύοσρ. αζαλεών} ανθοφόρο καλλωπιστικό φυτό με άνθη διαφόρων χρωμάτων.

[ETYM. Αντιδάν. < νεολατ. azalea < θηλ. του αρχ. επιθ. *αζαλέος* «ξηρός» < άζω «ξηραίνω» (< I.E. *as-d- «ξηραίνω, στεγνώνω»), πβ. σανσκρ. āśah «στάχτη», λατ. agidus «στεγνός» κ.ά.) + -αλέος].

Αζερμπαϊτζάν (το) {άκλ.} (αζερ. Azərbaycan Respublikasi = Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν) κράτος της Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία της Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Μπακού, επίσημη γλώσσα τη Γεωργιανή και νόμισμα το μανάτ. — **Αζέρος** (ο), **Αζέρα** (η), **αζερικός**, -ή, -ό, **Αζερικά** (τα).

[ETYM. < αζερ. Azərbaycan < αρχ. περσ. azer «φωτιά», επειδή οι αρχικά περσικοί καταγωγής κάτοικοι της περιοχής (6ος - 9ος αι. μ.Χ.) ήταν πυρολάτρες].

αζευνάριος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ζευγαρώσει, συνδεθεί με πρόσωπο του αντίθετου φύλου **2.** αυτός που δεν μπορεί να συνδυαστεί με κάτι άλλο ΣΥΝ. αταίριαστος, παράταιρος, ασυνδυαστος.

άζευκος, -η, -ο κ. **άζευκτος** **1.** αυτός που δεν έχει τεθεί κάτω από ζυγό **2.** αυτός που δεν ενώθηκε με γέφυρα: ~ *πορθμός*. [ETYM. < αρΖ. άζευκτος < ά- στερητ. + ζευκτός < ζύνγνυμι].

αζήμιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που δεν προξενεί ζημιά ή βλάβη ΣΥΝ. ακίνδυνος, αβλαβής.

αζήμιος επίρρ. [μγν.] (λόγ.) χωρίς να ζημιωθεί κάποιος, χωρίς να υποστεί ζημιά ή βλάβη, ιδίως χρηματική: *το έργο τελικά εκτελέστηκε -για το Δημοσίο λόγο του κέρδους από τη ραβδία άνοδο των τιμών*.

αζημίωτος, -η, -ο [μγν.] αυτός που δεν έχει υποστεί καμία ζημιά ή βλάβη, ιδ. χρηματική ΦΡ. *με το αζημίωτο* με το ανάλογο (χρηματικό ή άλλο) αντάλλαγμα: *τη δουλειά θα την κάνεις ~*. — **αζημία** επίρρ.

αζητητός, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν ζητείται, που δεν έχει ζητησι: ~ *εμπορεύματα* **2.** (μυθ.) αυτός που δεν αναζητείται, που έχει εγκαταλειφθεί **3.** **αζήτητα** (τα) τα εμπορεύματα ή τα αντικείμενα που παραμένουν σε σταθμό ή τελωνείο, χωρίς να τα ζητήσει ο κάτοχος ή ο παραλήπτης τους: *στα τελωνεία, πολλά κατασχεθέντα αντικείμενα μένουν αζήτα ~ ΦΡ. (μένω) στα αζήτητα* δεν δείχνει κανείς ενδιαφέρον για μένα, δεν με αναζητεί (για δουλειά, συντροφιά) κανείς: *μετά το ατύχημα της, η ηθοποιός έμεινε ~ για πολύ καιρό*.

αζιμουθιακός, -η, -ό [1897] αυτός που σχετίζεται με το αζιμούθιο: ~ *πίνακας | διόπτρα* (που στηρίζεται και περιστρέφεται και σε οριζόντιο και σε κατακόρυφο άξονα). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. azimuthal].

αζιμούθιο (το) [1889] {αζιμουθίου | χωρ. πληθ.} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. η απόσταση σε μοίρες ενός άστρου από τον μεσημβρινό κάποιου τόπου **2.**

ΝΑΥΤ. η γωνία μεταξύ βορρά και κάθετου κύκλου ουράνιου σώματος. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. azimuth < μέσ. γαλλ. azimuth < αραβ. as sumūt, πληθ. τού as samit «ο δρόμος»].

Αζόρες (οι) {Αζορών} (πορτ. Arquipélago dos Açores = Αρχιπέλαγος των Αζορών) σύμπλεγμα ηφαιστειογενών νησιών στον Ατλαντικό Ωκεανό, Δ. των ακτών της Πορτογαλίας στην οποία ανήκει. [ETYM. Μεταφορά ξέν. τοπωνυμίου, πβ. αγγλ. Azores < πορτ. açores, πληθ. τού açor «ρύπας», επειδή οι Πορτογάλοι εξερευνητές του Αρχιπελάγους το 1492 εντυπωσιάστηκαν από το πλήθος των γυψών].

αζούρ (το) {άκλ.} το διάτρητο διακοσμητικό κέντημα υφάσματος. [ETYM. < γαλλ. azour < προθ. à «σε, προς» + jour «ημέρα, ηλιακό φως» (< μγν. λατ. diurnum), οπότε η κυριολεκτική σημ. της λ. azour θα ήταν «αυτό που επιτρέπει να διέρχεται από μέσα του το ηλιακό φως»].

αζουρίτης (ο) {αζουριτών} ορυκτό του χαλκού με μπλε κρυστάλλους. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. azurite < azur «βαθύ μπλε, το χρώμα του ουρανού» < αραβ. al lazuard < περσ. lāzhuward «ο λίθος lapis lazuli»].

Αζωφική Θάλασσα (η) κλειστή θάλασσα ΒΑ. του Εύξεινου Πόντου. [ETYM. Η θάλασσα οφείλε την ονομασία της στη ρωσ. πόλη Αζοφ (την αρχ. γλιν. Γανουά), μ'γάλο εμπορικό κέντρο της αρχαιότητας και του μεσαίωνα. Υποστηρίζεται ότι το όνομα ανάγεται σε τουρκ. azak «χαμηλός»].

Αζτέκος (ο) μέλος λαού της Κ. Αμερικής, ο οποίος, στην εποχή πριν από την ανακάλυψη της Αμερικής, ανέπτυξε αξιόλογο πολιτισμό, τον οποίο κατέστρεψαν οι Ισπανοί κατακτητές υπό τον Ερνάντο Κορτές.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Aztèque < ισπ. azteca < aztecatl (γλώσσα Ναχουατλ) «ο λαός του Αζτέλαν» < Az-tlan «αυτός που ζει κοντά στους γερανοί» < az «γερανοί» + tlan «κοντά»].

άζυμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παρασκευάστηκε χωρίς προζύμι: ~ *άρτος* **2.** *Εορτή των Αζύμων* το Πάσχα των Εβραίων, κατά την οκταήμερη διάρκεια του οποίου τρώγονται αρτοποιημένα άζυμα ΑΝΤ. ένζυμος, ανεβατός.

αζωικός, -ή, -ό [1867] **1.** αυτός που δεν φέρει ίχνη ζωής: ο *Πλούτων είναι -πλανήτης* **2.** ΓΕΩΛ. *Αζωικός Αιώνας* η γεωλογική περίοδος, κατά την οποία δεν είχε αναπτυχθεί ακόμα η ζωή πάνω στην επιφάνεια της Γης: η διάρκεια του είναι από τον σχηματισμό του πλανήτη έως **2,6** δισεκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. azoïque].

αζοοσπερμία (η) (χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παρουσία νεκρών, ακατάλληλων για γονιμοποίηση, σπερματοζωαρίων στο σπέρμα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. azoospermia].

αζώστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φοράει ζώνη **2.** (συνεκδ.) αυτός που δεν φέρει όπλα περασμένα σε ζωνάρι: ~ *αρματούχοι*. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + ζωσ-τός < θ. ζωσ-, πβ. αορ. ε-ζωσ-α, ρ. ζών-νυμι].

άζωτο (το) [1889] {αζώτου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. **1.** το άχρωμο, αέριο σε κανονικές συνθήκες (σύμβολο N), που συνιστά περίπου τα 4/5 του συνολικού όγκου της ατμόσφαιρας και εμφανίζεται σε ενώσεις του σε ουσίες φυτικής ή ζωικής προέλευσης **2.** (α) *κύκλος αζώτου* το σύνολο των βιομηχανικών διεργασιών μέσω των οποίων πραγματοποιείται η κυκλοφορία του αζώτου μεταξύ των ζωντανών οργανισμών και του περιβάλλοντος (β) *στερέωση του αζώτου* το σύνολο των βιοχημικών διεργασιών μέσω των οποίων το αέριο άζωτο αντάρη σχηματίζοντας χημικές ενώσεις (βλ. κ. λ. *περιοδικός ΠΙΝ.*). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. azote (< ά- στερητ. + ζωή), όνομα που έδωσε ο Γάλλος χημικός A. Lavoisier το 1775 στο αντίστοιχο αέριο, εξαιτίας του ότι δεν μπορεί να συντηρήσει τη ζωή].

αζωτοβακτήριο (το) {αζωτοβακτηρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. βακτήριο του εδάφους και των νερών, που δεσμεύει το ατμοσφαιρικό άζωτο και το μετατρέπει σε αζωτούχες ενώσεις, χρήσιμες για τη γονιότητα των εδαφών και των υδάτων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. azotobacter].

αζωτούχος, -ος, -ο [1849] αυτός που περιέχει άζωτο: -*λίπασμα*. [ETYM. < άζωτο + -ούχος < έχω].

αηδής, -ής, -ές {αηδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αηδέστ-ερος, -ατός (λόγ.) αυτός που είναι δυσάρεστος στις αισθήσεις, που προκαλεί έντονη αποστροφή, απέχθεια ΣΥΝ. αηδιστικός. — **αηδώς** επίρρ. [αρχ.] [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + ή"δος «ηδονή», βλ. λ. *ηδονή*].

αηδής - αηδιστικός - αηδισμένος. Το αηδής χρησιμοποιείται από κάτι απεχθές: *νόθος | αισθάνομαι | μόν ρεχται | με πιάει ~ || προκαλώ | φέρνω ~ || μορφασμός αηδίας* ΣΥΝ. *απέχθεια, σχιμάρα, αποστροφή* ΦΡ. *μέχρι αηδίας* σε υπερβολικό βαθμό, υπέρμετρα, μέχρι κορεσμού: *όταν πρωτοβγήκε η δορυφορική τηλεόραση, έβλεπα ξένους*

αηδία (η) {αηδιών} **1.** το έντονο αίσθημα αποστροφής που προκαλείται από κάτι απεχθές: *νόθος | αισθάνομαι | μόν ρεχται | με πιάει ~ || προκαλώ | φέρνω ~ || μορφασμός αηδίας* ΣΥΝ. *απέχθεια, σχιμάρα, αποστροφή* ΦΡ. *μέχρι αηδίας* σε υπερβολικό βαθμό, υπέρμετρα, μέχρι κορεσμού: *όταν πρωτοβγήκε η δορυφορική τηλεόραση, έβλεπα ξένους*

α-1 αν- στερητικό				
α-ζάλιστος, -η, -ο	α-ζεμάπιστος, -η, -ο	α-ζούλη(χ)τος, -η, -ο	α-ζύμωτος, -η, -ο	α-ζωνώνητος, -η, -ο
α-ζαβάνκωτος, -η, -ο	α-ζήλευτος, -η, -ο	α-ζούπητος, -η, -ο	α-ζωγράφιστος, -η, -ο	α-θαλασσωτός, -η, -ο
α-ζάρωτος, -η, -ο	α-ζόριστος, -η, -ο	α-ζυγιστός, -η, -ο	α-ζωνάνειος, -η, -ο	α-θάμπωτος, -η, -ο

σταθμούς ~ ΣΥΝ. σαν τρῳός 2. (συνεκδ.) αυτό που προκαλεί αηδία, το κακόγυστο: το φαγητό | το έργο | το ντύσιμο του είναι (μια) ~ ΦΡ. **καταντό αηδία** (για πρόσ. και καταστάσεις) γίνονται ανυπόφορος: Σταμάτα επιτέλους αυτά τα ανόητα αστεία! Αηδία κατάντησε! 3. **αηδίες** (ου) ανόητες κουβέντες, ανοησίες: πάμε να λες ~ ΦΡ. **αηδίες και ξερσάματα** ως σλόγιο για πολύ ανόητα ή απαράδεκτα λόγια ή για συμπεριφορά που την κρίνει κάποιος απαράδεκτη ΣΥΝ. σαχλαμάρες. [ETYM. αρχ. < αηδής].

αηδιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αηδίασ-α, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) αισθάνομαι αηδία (για κάποιον/κάτι): ~ και μόνο που το βλέπω || δήλωσε αηδιασμένος από το επίπεδο της πολιτικής αντιπαράθεσης ΣΥΝ. σιχαινομαι ♦ 2. (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) αηδία, αποστροφή: με αηδιάζεις με όσα λες.

αηδιαστικός, -ή, -ό [1886] αυτός που προκαλεί αηδία, αποστροφή: αυτός που απωθεί: ~ άνθρωπος | σκέψη | κολακεία | θέαμα | οσμή | φαγητό ΣΥΝ. αηδής, σχιμαρός, απειχτικός, απωθητικός, αποκρουστικός, βδελυρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. αηδής.

αηδών (το) {αηδων-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. πτηνό) 1. ωδικό πτηνό, γνωστό για το μελωδικό κελάρχημα του: γλυκόλοιο ~ ΦΡ. **μου έρχεται | μου κοστίζει | μου στοιχίζει ο κούκκος αηδών** ακριβοπληρώνω, πληρώνω για μετάβαση σε επόμενο τραγουδί ή άλλον τραγουδιστή 3. (συνεκδ.) πρόσωπο που έχει ευφράδεια λόγου, ευγλωττία: είναι το ~ της Βουλής ΣΥΝ. εύγλωτος, ευφράδης, ρήτορας. — (υποκ.) αηδωνάκι (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διφθογγος*. [ETYM. < μεσν. *αηδών* < μετρ. *αηδών*, υποκ. του αρχ. αηδών (ή) < **αηδων* < I.E. **awed-* < *α-* προθεμ. + **wed-* «μιλώ», πβ. *σανκρ. vadami* «μιλώ». Ομόρρ. αρχ. *αυδ-ή* «φωνή», *αδ-ω, όδ-ή* (< *αοιδ-ή*), *φσ-μ*]. αηδόνισμα (το) {αηδονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το κελάρχημα αηδονιού 2. ήχος γλυκός σαν του αηδονιού.

αηδονολαλία (η) το κελάρχημα αηδονιού, η πολύ γλυκιά φωνή. **αηδονολάλος**, -η, -ο αυτός που έχει φωνή γλυκιά σαν του αηδονιού, που τραγουδά γλυκά σαν αηδόνι.

αηδονοφιλία (η) η φιλία αηδονιού. **αηθής**, -ης, **αηθές** {αηθ-ους | -εις (ουδ. -η) | αηθέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που στερείται ήθους (βλ. λ. ήθος, *ηθική*): ~ *ενέργεια* | *προσάθεια* | *συμπεριφορά* | *μέθοδος* | *στάση* ΣΥΝ. απρεπής, ασίγρως, ανάρμοστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < *ά-* στερητ. + *ήθος* «συνήθεια». Από τη σημ. «ασυνήθιστος» και, επομένως, «ανάρμοστος» ~ «σχεσί με τα καθιερωμένα ήθη», η λ. κατέληξε στη σημ. «απρεπής, αταίριαστος». IP (ο) {αέρ-ος, -α} 1. (αρχαιοπρ.) ο αέρας 2. ΕΚΚΛΗΣ. το κάλυμμα των τριών σκευών (ιερού ποτηριού και ιερού δίσκου). [ETYM. αρχ., βλ. λ. *αέρας*].

αήρ - *αέρας, οίνος* - *κρασί, άρτος* - *ψωμί*. Στις περιπτώσεις αυτές και σε μερικές άλλες ο λόγιος τύπος (αήρ, οίνος, άρτος) στην απλή λέξη (όχι στα σύνθετα) λειτουργεί ως «απαγορευμένη λέξη» (λέξη *taboo*, λέξη της τελετουργικής γλώσσας της Εκκλησίας, η οποία πρέπει να διαφέρει από την τετριμμένη καθημερινή γλώσσα. Έτσι, ο αήρ ως «κάλυμμα των ιερών σκευών» (ποτηριού και δίσκου) διαφέρει από το *αέρας*, τόσο στη μορφή όσο και στη σημασία. Το ίδιο το *οίνος*, που στο μυστήριο της Θείας Κοινωνίας συμβολίζει το «αίμα» του Χριστού, όπως και ο άρτος που συμβολίζει το «σώμα» του Κυρίου, διαφέρουν έντονα ως μορφές και ως σημασίες από τα καθημερινά κρασί και ψωμί αντιστοίχως.

αήττος (ο) → *αετός* **αήττος**, -ης, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να νικηθεί: *νίκησαν έναν στρατό που ως τότε τον θεωρούσαν ~* || *η ομάδα μας παραμένει αήττητη στην έδρα της* ΣΥΝ. ανίκητος, ακαταμάχητος. [ETYM. αρχ. < *ά-* στερητ. + *ήττωμαι*].

αηχοποίηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η αποχηροποίηση (βλ. λ.). — **αηχοποιούμαι** ρ. {-εταί...}. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *assourdissent*].

άηχος, -η, -ο [μετρ.] 1. αυτός που δεν παράγει ήχο 2. ΓΛΩΣΣ. **άηχο σύμφωνο** κάθε σύμφωνο κατά την άρθρωση του οποίου δεν ενεργοποιούνται σχεδόν καθόλου οι φωνητικές χορδές: τα ~ της Ν. *Ελληνικής* είναι τα κ, π, τ, φ, θ, χ - σ ΑΝΤ. ηχηρό σύμφωνο (βλ. λ. *ηχηρός*).

Αθαμανικά (Όρη) (τα) οροσειρά της Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων αλλιώς *Τζουμέρκα*.

[ETYM. Από το προελλην. όν. *Αθαμάνες* ενός ηπειρωτικού φύλου (αγν. ετύμου), πβ. κ. *Ακαρνανές, Εύρυτανές*].

Αθανασία (η) 1. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM. μετρ. κύρ. όν., που προέρχεται από το αρχ. *αθανασία* < *αθάνατος*].

αθανασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το να είναι κανείς αθάνατος, να ζει αιώνια: *οι χριστιανοί πιστεύουν στην ~ της ψυχής* ΣΥΝ. αφάρσιος ΑΝΤ. θνητότητα, φθαρτότητα 2. ΘΡΗΣΚ. η συνέχιση της πνευματικής υπάρξεως των ανθρώπων μετά τον θάνατο των σωμάτων τους 3. (μτρ.) η μεταθανάτια δόξα, η υστεροφημία: *εξασφαλίζω | κερδίζω | αγγίζω | χαρίζω την ~* (σε κάποιον) || *οι ήρωες ~ της θυσίας τους περνούν στην ~*.

Αθανάσιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλη-

σίας: ο *Μέγας* ~ (293-373), *Αρχιεπίσκοπος Αλεξανδρείας* 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Θανάσιος** [ETYM. μετρ. κύρ. όν. < αρχ. *αθανασία*].

αθάνατος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που ζει αιωνίως, που δεν πρόκειται να πεθάνει: *κανένας άνθρωπος δεν είναι ~μόνον ο Θεός* ΑΝΤ. θνητός (υποκ.-εκφραστ.) 2. αυτός που δεν πρόκειται να ξεχαστεί ποτέ, που θα έχ'ι αιώνια δόξα: *όσοι πεθαίνουν για την πατρίδα θα μείνουν ~* || ~ *ποιητής | έργο* | *ανδραγάθημα* 3. (α) ως **πνευμια* για λαοφιλήτους πολιτικούς ηγέτες, γνωστές προσωπικότητες των γραμμάτων και της τέχνης κ.ά. κατά την ώρα της εκφοράς του νεκρού: *αθάνατος!* (β) ως επευφημία για πρόσ., ομάδες κ.λπ.: *γεια σου, Γιάννη, αθάνατε!* || *αθάνατε Ολυμπιακέ!* (γ) (ειρων.) ως έμμεση αποδοκιμασία για κάτι που δεν βελτιώνεται ποτέ: *Αθάνατη Ελλάδα! Ποτέ δεν θα γίνεις κράτος!* || ~ *ελληνικό δαμόνιο!* 4. αυτός που δεν υπόκειται στη φθορά: ~ *δόξα* | *σοφία* 5. (για υλικά, πράγματα) μεγάλης ανθεκτικότητας: ~ *ύφασμα* | *υλικό* 6. **αθάνατος** (ο) ποώδες φυτό, με μεγάλα αγκαθωτά σαρκώδη φύλλα: ανθίζει και καρποφορεί μόνο μία φορά κατά τη διάρκεια της ζωής του 7. ΛΑΟΓΡ. αυτός που χαρίζει την αθανασία: *«πίγα γι' ~ νερό, γι' ~ βοτάνι, να δώσω στην αγάπη μου, ποτέ να μην πεθάνει»* (δημοτ. τραγ.) 8. **Αθάνατοι** (ου) (α) τα μέλη της ελληνικής και άλλων Ακαδημιών (β) τα μέλη της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής.

άθωπος, -η, -ο κ. **άθωπος** αυτός που δεν έχει ταπει: *ο νεκρός έμεινε ~ της μέρας* ΣΥΝ. άταφος ΑΝΤ. θαμμένος. [ETYM. μεσν. < αρχ. *αθωπος* < *ά-* στερητ. + *θάπτω*].

αθάετος, -η, -ο 1. αυτός που δ'ν φαίνεται, που δ'ν είναι ορατός: η ~ *πλευρά του λόφου* | *του φεγγαριού* ΑΝΤ. ορατός, εμφανής 2. κρυφός, αποκρυπτόμνος: *κάθε πράγμα έχει την ~ πλευρά του* ΣΥΝ. αφανής. [ETYM. αρχ. < *ά-* σ'ρητ. + *θαετός* < ρ. *θεώμι* (< *άο-*) < *θέα*].

αθεάτριτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν θεατρίζεται, που δεν παρακολουθεί συχνά θέατρο.

αθεΐα (η) [μετρ.] {χωρ. πληθ.} η άρνηση της ύπαρξης του Θεού ΣΥΝ. αθεϊσμός.

αθεΐω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} είμαι άθεος ή κλίνω προς την αθεΐα.

αθεϊσμός (ο) [1728] ΦΙΛΟΣ, θεωρία που απορρίπτει την πίστη σε υπερφυσικά όντα και ειδικότερα στον Θεό ΣΥΝ. αθεΐα, αρνησθεΐα. — **αθεϊστίτης** (ο) [1893], **αθεΐστρια** (η), **αθεϊστικός**, -ή, -ό [1844], αθεϊστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *athéisme*].

άθελα επίρρ. (+γεν. προσ. αντων.) χωρίς πρόθεση, χωρίς σκοπιμότητα, χωρίς να το θέλει κάποιος: *την πλήγωσα άθελα μου, όταν τη ρώτησα για τον πατέρα της: δεν ήξερα ότι είχε πεθάνει!* ΣΥΝ. ακούσια, απρόθετα ΑΝΤ. ηθελημένα, επίτηδες, εκούσια.

αθέλητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που γίνεται χωρίς τη θέληση του ενεργούντος: *ήταν μια κίνηση ~, δεν έπρεπε να την παρεξηγήσεις* ΣΥΝ. ακούσιος, ασχεδιάστος ΑΝΤ. ηθελημένος, εκούσιος, σκόπιμος, — *αθέλητα* επίρρ.

αθεμάτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (για ρήματα της Αρχ. Ελληνικής) αυτός που σχηματίζεται χωρίς τη μεσολάβηση θεματικού φωνήεντος μεταξύ θέματος και καταλήξεως (λ.χ. με θεματικό φωνήεν: *λύ-ο-μεν, βλάπτ-ε-τε*: χωρίς θεματικό φωνήεν: *τί-θη-μι, ἴ-στα-μαι*): *αθεΐατη κλίση των ρημάτων εις -μι* ΑΝΤ. θεματικός. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *athématique*].

αθεμελιώτος, -η, -ο [μετρ.] κ. (λαϊκ.) **αθεμελιωτός** 1. αυτός που δεν έχει θεμελιωθεί, του οποίου δεν έχουν μπει τα θεμέλια 2. (μτρ.) ο στερούμενος λογικού ερείσματος, ο αναπόδεικτος: ~ *επιχειρήματα* | *κρίση* | *κατηγορία* ΣΥΝ. αβάσιμος, αστήρικτος, (λόγ.) αιόλος ΑΝΤ. θεμελιωμένος, βάσιμος, τεκμηριωμένος. — **αθεμελιώτα** επίρρ. (σημ. 2).

αθέμιτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που παραβαίνει τους γραπτούς ή άγραφους νόμους: ~ *συνεργασίες μεταξύ πολιτικών κομμάτων* || ~ *πλουτισμός* | *μέσα* | *σκοπός* | *φιλοδοξία* ΣΥΝ. άνομος, ανεπίτρεπτος, ανήθικος ΑΝΤ. θεμιτός 2. ΝΟΜ. **αθέμιτος ανταγωνισμός** ανταγωνιστικές ενέργειες οι οποίες αντιβαίνουν στα χρηστά ήθη.

άθεος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αρνείται την ύπαρξη του Θεού: *ένας ~ συγγραφέας* || (το αρσ. κ. θηλ. ως ουσ.) η *Αλβανία μέχρι πρόσφατα αυτοχαρακτηριζόταν επίσημως ως «κράτος άθεών»* ΣΥΝ. αρνησθεΐος, αθεϊστίτης ΑΝΤ. πιστός, θεοσεβής, θεοφοβούμενος 2. (μειωτ.-υβριστ.) άπιστος, αντίχριστος, αμαρτωλός.

άθεος: συνώνυμα. Αυτός που δεν πιστεύει στον Θεό, και μάλιστα στον χριστιανικό Θεό, από άγνοια ή αδιαφορία χαρακτηρίζεται **άθεος**: **αθεϊστίτης** είναι, αντιθέτως, ο εκ πεποιθήσεως, συνειδητά και θεωρητικά αρνούμενος την ύπαρξη Θεού ανωστικιστής, εξάλλου, είναι αυτός που αμφισβητεί την ύπαρξη του Θεού, βασίζομενος στην αντίληψη ότι η ύπαρξη του Θεού δεν μπορεί να αποδείχθει. Και στις τρεις περιπτώσεις έχουμε άρνηση της ύπαρξης Θεού, *αρνησθεΐα*, για διαφορετικούς λόγους. Στην ορθόδοξη χριστιανική πίστη για τον απλό άνθρωπο η άρνηση του Θεού, και του Χριστού ειδικότερα, θεωρείται αμαρτία, ο **αρνησθεΐος** θεωρείται «άπιστος» και «αντίχριστος» και ο χαρακτηρισμός κάποιου ως **άθεου** χάνει την απλή περιγραφική σημασία και αποτελεί εποτιμητικό χαρακτηρισμό και ύβρι. Είναι χαρακτηριστικά για την Ελληνική η δημιουργία της λ. **αθεόσφοβος**, για να δηλώσει ακριβώς τον άνθρωπο που δεν είναι θεοφοβούμενος, που δεν έχει φόβο Θεού, δεν έχει το δέος που πρέπει να έχει ο άνθρωπος μπροστά στην υπέρτατη δύναμη του θείου. Με την ίδια υποτιμητική σημασία χρησιμοποιήθηκαν στην Ελληνική και οι λέξεις **αθηροσός** και **άπιστος**, που δεν περιγράφουν καταστάσεις, αλλά σχολιάζουν ιδιότητες. Με ανάλογο τρόπο σκέψεως οι μουσουλμάνοι Τούρκοι αποκαλούσαν, στην Τουρκοκρατία, τους Έλληνες **γκισουήδες**,

δηλ. απίστους (μη πιστεύοντες στον Μωάμ8θ).

αθεόφοβος, -η, -ο 1. αυτός που δ'ν φοβάται τον ©'ό ή τη *θεία* δική ΣΥΝ. θ'ομαίταχης ΑΝΤ. θεοφοβούμενος, θεοσεβούμενος 2. (κακός.) αυτός που δεν έχει ιερό και όσιο, ηθικούς φραγμούς ή αναστολές: «*θησαύριζαν εις βάρος τού λαού - ως και προμήθεια επί των ενσήμων των ασφαλιστικών ταμείων υπολόγιζαν οι ~!*» (εφημ.) ΣΥΝ. θεομαίταχης 3. (για την έκφραση επιδοκιμασίας) αυτός που με παράτολη ή επιδέξια πράξη του προκαλεί τον θαυμασμό, την έκπληξη: *κοίτα τι σκαρφίστηκε πάλι ο ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης*.

αθεράπευτα επίρρ. (συχνά σκωπτ.) χωρίς πιθανότητα μεταβολής προς το καλύτερο: ~ *ρομαντικός*.

αθεράπευτος, -η, -ο [αρχ.] 1. (σπάν.) αυτός που δεν έχει θεραπευτεί ΑΝΤ. θεραπευμένος 2. (για πρόσ. κ. ασθένειες) αυτός που δεν έχει ελπίδα θεραπείας ή προοπτική βελτιώσεως: ~ *αρρώστια* | *τραύμα* | *πάθος* | *πεσιμιστής* | *νοσταλγία* || (μτφ.) η *γραφειοκρατία είναι ~ πληγή τού κράτους* ΣΥΝ. αγιάτρευτος, ανιάτος, αδιόρθωτος ΑΝΤ. θεραπευσι-μος, ιάσιμος.

αθέρας (ο) [χωρ. πληθ.] 1. η λεπτότητα βελονοειδής απόληξη του στα-χυού, το άγανο: *χειράζεται καλό λιχνισμα, για να φύγει ο ~ από τα σιτηρά* 2. (συνεκδ.) η ψιλή σκόνη από το λιχνισμα των σιτηρών 3. (μτφ.) το λεπτότερο και εκλεκτότερο μέρος ενός συνόλου: *διαλέγω τον ~ ΣΥΝ.* αφόκρεμα, ανθός 4. το κοφτερό μέρος εργαλείου: ο ~ *τού μαχαριού* | *τού ψαλιδιού*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνιομο*. [ΕΤΥΜ.] < αρχ. *αθήρ*, *άθερος*, αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. μ' αρχ. *άνθερ-ις*, *άνθερ-ίνη*].

αθερίνα (η) (δυσσχ. αθ'ρινόν) μικρό θαλάσσιο ψάρι μ' λεπτό σώμα, που κολυμπά σε μεγάλα κοπάδια. Επίσης αθερι(ν)ός κ. αθρινός (ο). [ΕΤΥΜ.] < αρχ. *άθερίνος* | *άθερίνη* < *άθήρ*, -έρος *άκρη*, *κορυφή* + *-ινος* | *-ινη*, επίθημα που δηλώνει ονόματα ψαριών (πθ. *έρυθρίνος*, *σαργίνος*).

αθέτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να αθετεί κανείς κάτι: ~ *συμφωνίας* | *υποχρέωσης* 2. ΦΙΛΟΛ. ο εξοβελισμός, η θεωρήση (λέξης, χωρίου) ως νόθου.

αθετώ ρ. μετβ. {αθετείς... | αθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. παραβιάζω, ακυρώνω, καταπατώ (τον λόγο μου, μια συμφωνία, μια υπόσχεση, έναν όρο): *όλα τα κόμματα, όταν αναλαμβάνουν την εξουσία, αθετούν πολλές από τις προεκλογικές τους δεσμεύσεις* ΣΥΝ. αναρώ, παραβιάνω ΑΝΤ. τηρώ 2. ΦΙΛΟΛ. εξοβελίζω, απορρίπτω από παραδεδομένο κείμενο (λέξη ή χωρίο) ως νόθο: *ολόκληρο αυτό το χωρίο τού Πλάτωνα αθετείται από τον μεγάλο φιλόλογο Κ. Κόντο*. [ΕΤΥΜ.] < αρχ. *αθετώ (-έω)* < *αθετος* < *ά-* *στερητ.* + *θετός*.

αθεώρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει θεωρηθεί, δεν έχει ελεγχθεί επίσημα: ~ *βιβλιάριο* | *διαβατήριο* | *απόδειξη* ΑΝΤ. θεωρημένος.

αθληλόκοτος, -η, -ο 1. (για ενδύματα) αυτός που δεν έχει θηλκία, κουμπιά 2. Ξεκούμπωτος ΑΝΤ. κουμπωμένος.

Αθηνά (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, κόρη τού Δία, θεά της σοφίας και τού πολέμου πολιούχος προστάτιδα της Αθήνας στην αρχαιότητα, εικονίζεται με την αϊγίδα (φολιδοτώ θώρακα με κεφάλι Γοργόνης - Γοργωνός - και απολήξεις φιδιών), ακόντιο και ασπίδα 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αθήνα*.

[ΕΤΥΜ.] < αρχ. 'Αθηνά | Αθανά < 'Αθηναία, θηλ. τού 'Αθηναίος (με συναίρεση) < *Αθήνη*, προελλην. (μη Ι.Ε.) θεωνύμιο, αγν. ετύμου. Οι επι-χειρήσεις συνδέσεις με τα *θητός* και *τιθητός* «τροφός» στερούνται επιστημονικής βάσεως].

Αθήνα (η) 1. πανάρχαια πόλη της Αττικής, πρωτεύουσα τού ελληνικού κράτους από το 1834 (ειδικότ.) 2. κεντρικός δήμος της Αττικής, ο μεγαλύτερος τού νομού και ολόκληρης της Ελλάδας 3. το σύνολο των δήμων τού πολεοδομικού συγκροτήματος της πρωτεύουσας. Επίσης (λόγ.) Αθήναι (αι) [Αθηνών]. — Αθηνάιος [αρχ.] κ. (λαϊκ.) Αθηνιώ-της (ο), Αθηνάια κ. (λαϊκ.) Αθηνιώτισσα κ. Αθηνάισσα (η), αθηναϊκός, -ή, -ό [μτγν.] (βλ.λ.) κ. (λαϊκ.) **αθηναϊκός**, -η, -ο.

ΣΧΟΛΙΟ Στη Μυκηναϊκή Ελληνική και στις αρχαίες διαλέκτους πλην της Ιωνικής, Αθήνη ή **Αθάνα** ήταν το όνομα μιας θεάς προελληνικής (μη νδοευρωπαϊκής, αφού η λέξη δεν απαντά στις άλλες Ι.Ε. γλώσσες), πθ. μινωικής, που προήλθε από μια οριόμορφη θεότητα, η οποία φύλασσε τα μινωικά ανάκτορα. Στα μυκηναϊκά (Γραμμική γραφή Β') παραδίδεται ονομασία «*atanarotinjia*», δηλ. «*Αθάνα πότνια*» (σεβαστή Αθηνά). Από τον τύπο *Αθηνη* στον πληθυντικό του, πιθανότατα γιατί πολλοί μαζί οικισμοί απήρτιζαν από κοινού έναν δήμο, προήλθε το **Αθήνα!** (πθ. και *Θήβα*, *Πάτρα*, *Μυκίνα* κ.ά.). Από το θηλ. *Αθηναίη* τού επιθ. *Αθηναίος*, το οποίο στην αττική διάλεκτο ήταν *Αθηναία*, προήλθε με συναίρεση ο συνήθης τ. Αθηνά. Το επίθετο αθηναϊκός προήλθε από τού *Αθηναίος*: **Αθηναϊ-ικός* > *Αθηναϊκός* (με σύγχρηση τού -ι-, για να αποφευχθεί η κακοφωνία) πθ. κ. *Αχαιός - αχαιός*, *Μυκηναίος - μυκηναϊκός* κ.τ.ό. Τέλος, ο νεότερος (ήδη μεσαιωνικός) τ. Αθήνα (αντί Αθηνά) προήλθε από φράσεις όπως «(είς) τήν πόλιν *Αθίνας*», όπου βαθμηδόν τού *Αθίνας* εξελήφθη ως γενική ενικού και έδωσε λαβή στη δημιουργία τ. ονομαστικής *Αθήνα* (πθ. και *Θήβα* - *Θήβα*, *Πάτρα* - *Πάτρα*). Ως προς τού αρχαϊκό Αθήνησι, αποτελεί τ. παλαιάς τοπικής πτώσεως, που τη χρησιμοποιούσαν, μεταξύ άλλων, στην αρ-

χαιοπρ. φρ. «*τὸ Αθήνησι Πανεπιστήμιο*» (το Πανεπιστήμιο των Αθηνών) κ.ά.

Αθηναγόρας (ο) 1. όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαιότητας 2. άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. όνομα Οικουμενικού Πατριάρχη και επισκόπου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 4. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ.] αρχ. κύρ. όν. < Αθηνά + *-αγόρας* < *αγορά* (βλ.λ.).

αθηναϊκός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την Αθήνα: η *αρχαία - δημοκρατία* || ~ *τύπος* | *πανακίδες* αυτοκινήτου. Επίσης (λαϊκ.) αθηναϊκός, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αθήνα*.

Αθηναίος (ο) αρχαίος Έλληνας σοφιστής και γραμματικός (160-230 μ.Χ.), συγγραφέας τού έργου *Δειπνοσοφισταί*. [ΕΤΥΜ.] μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *Αθήναι*] Αθηνήσι [αρχ.] {τ. αρχ. τοπικής πτώσεως} (αρχαιοπρ.) στην Αθήνα: το ~ *Πανεπιστήμιο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αθήνα*.

Αθηνόδορος (ο) {-ου κ. -όρου} 1. όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαιότητας 2. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ.] αρχ. κύρ. όν. < 'Αθηνά + *-δορος* < *δόρον*].

αθηνόδοτος, -ή, -ό (συνήθ. μειοτ.) αυτός που επικεντρώνεται στα όρια τής Αθήνας, συχνά εις βάρος των λοιπών περιοχών τής Ελλάδας: ~ *πολιτική* | *νοοτροπία*.

αθηνόρετος, -η, -ο [αρχ.] 1. (ζώο) που δεν έχει θηρευθεί 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει γίνει αντικείμενο επίμονης επιδίωξης.

αθηροσκλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ} ΙΑΤΡ. η αθηρωμάτωση (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ.] Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *atherosclerosis*].

αθήρωμα (το) {αθηρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. παθολογικό μόρφωμα που οφείλ'ται σε συσσώρευση λιπαρών ουσιών στα εσωτερικά τοιχώματα των αρτηριών. — αθηρωματικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ.] Αντιδάν., < αγγλ. *atheroma* < μτγν. *αθηρωμα* < αρχ. *άθαρη* | *άθρηη*, «χοντρολευσμένο σιτάρι», αγν. ετύμου].

αθηρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. συνήθισμένη μορφή αρτηροσκλήρωσεως με τον σχηματισμό πλακών από λιπαρές ουσίες, που συσσωρεύονται στα εσωτερικά τοιχώματα των αιμοφόρων αγγείων ΣΥΝ. αθηροσκλήρωση. [ΕΤΥΜ.] Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *atheromatosis*].

αθησαύριτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει θησαυριστεί, αποθηκευτή 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει καταγραφεί, που δεν έχει συλ-λεγεί νέος, άγνωστος: ~ *δημοτικά τραγούδια* || ~ λέξη ΑΝΤ. αποθησαυρισμένος, καταγεγραμμένος.

Αθίγγανος (ο), Αθίγγανη (η) Τσιγγάνος (βλ.λ.). — αθίγγανικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνος*.

[ΕΤΥΜ.] < μεαν. *αθίγγανος*, αρχική σημ. «ανέγγιχτος», < *ά-* *στερητ.* + *θηγγάνω* «αγγίζω», θρησκευτική προσωνυμία που αποδόθηκε σε Έλληνες αρετικών τού Μεσαίωνα (βλ. κ. *Τσιγγάνος*), τους αποκαλούμενος *Μελιχισδεκίτες*. Όταν η αίρεση είχε πλέον παρακμάσει, ορισμένα από τα εναπομεινάντα χαρακτηριστικά της (όπως η δεισιδαιμονία και η μανεία) οδήγησαν στην ταύτιση με τους *Αιγυπτίους* (> *Υψίφους*), ινδικό φύλο που εγκαταστάθηκε και στην Ελλάδα, ερχόμενο μέσω τής Αιγύπτου].

άθικτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν τ'ουν αγγίξει: άφησε τού φαγητό τού ~ *και σηκόθηκε από τού τραπέζι* ΣΥΝ. ανέγγιχτος, ανέπαφος 2. (για πράγμ.) αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά: *τα παπούσια τ'ουν, παρά τη μεγάλη χρήση τ'ους, έχουν μείνει ~ ΣΥΝ.* άφθατος 3. αυτός που δεν τ'ουν ήξει, που δεν τ'ουν έχουν προσβάλει: δεν αφήνει *κανέναν ~ ΑΝΤ.* θιγμένος, προσβεβλημένος. [ΕΤΥΜ.] αρχ. < *ά-* *στερητ.* + **αθίκτος* < **αθιγ-τός* < θ. *αθιγ-*, πθ. *αθιγ-*, πρ. *αθιγ-*, πρ. *αθιγ-* *αγγίζω*].

άθλημα (το) {αθλήμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε αγώνισμα που διεξάγεται βάσει ορισμένων κανόνων και απαιτεί την καταβολή σωματικών κυρ. δυνάμεων και την αξιοποίηση δεξιότητων για την επίτευξη όσο τού δυνατών καλύτερων επιδόσεων ή απλής για εκγύμναση τού σώματος και αναμνηχ: *άθλητρον ομαδικά* -, *όπως τού ποδόσφαιρο, τού μπάσκετ, η σκυταλοδρομία, και ατομικά, όπως ο ακοντισμός, η σκοποβολή, η φαιμορβολία* ΣΥΝ. σπορ. [ΕΤΥΜ.] αρχ. < *άθλο*].

άθληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η ενασχόληση με άθλημα, αγώνισμα: *χώρος* | *χρόνος* | *συνγόντητα αθλήσεως* 2. (λογιότ.) επίπονη προσπάθεια, σωματική και ψυχική δοκιμασία για την κατάκτηση επιδιωκόμενου σκοπού: *οι περισσότεροι άγιοι τής ορθόδοξης πίστης αποτέλεσαν παραδείγματα πνευματικής άθλησης*. [ΕΤΥΜ.] < μτγν. *αθλησις* < αρχ. *άθλο*. Κατά τούς χριστιανικούς χρό-νους η λ. *αθλησις* δήλωνε τού μαρτύριο και τη δοκιμασία στα οποία υποβάλλονταν οι χριστιανοί ομολογώντας την πίστη τ'ους (πθ. Κ.Δ. *Εβρ.* 10, 32: ... *πολλήν άθλησιν ύπεμείνατε παθμάτων*]).

αθλητής (ο), αθλήτρια (η) {αθλητριών} 1. πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τον αθλητισμό, επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά: *εξάίρετος* | *άφθατος* | *κορυφαίος* | *μέτριος* ~ || ~ τού *στίβου* || ~ *κλάσεως* 2. (μτφ.) πρόσωπο που αγωνίζεται και δοκιμάζεται σε διάφορους τομείς τής ζωής τ'ους: ~ τής *ζωής* | τού *πνεύματος*. [ΕΤΥΜ.] αρχ., αρχική σημ. «μχητής - αγωνιστής», < *άθλο*].

αθλητιατρική (η) ο κλάδος τής ιατρικής που ασχολείται με την πρόληψη και θεραπεία των προβλημάτων υγείας που αντιμετωπίζουν οι α-

ο- αν- στερητικό				
α-θαύματος, -η, -ο	α-θέρμαντος, -η, -ο	α-θήλαστος, -η, -ο	α-θρύλλος, -η, -ο	α-θυροκόλλητος, -η, -ο
α-θειόφιτος, -η, -ο	α-θερμομέτρης, -η, -ο	α-θλόωτος, -η, -ο	α-θρυμμάτιος, -η, -ο	α-θυσιάτος, -η, -ο
ά-θελκτός, -η, -ο	α-θεσμοθέτητος, -η, -ο	α-θρόνητος, -η, -ο	α-θυμιάτιος, -η, -ο	
α-θέρσιτος, -η, -ο	α-θέσπιτος, -η, -ο	α-θρόνιαστος, -η, -ο	α-θύματος, -η, -ο	

θλητές και γενικότ. όσοι αθλούνται. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sports medicine]. **αθλητίατρος** (ο/η) (-ου κ. -άτρου) | -ων κ. -άτρων, -ους κ. -άτρους) γιατρός με ειδικότητα στην αθλητιατρική. — αθλητιατρικός, -ή, -ό.

αθλητίατρος ή αθλίατρος; Επειδή η λέξη έχει, προφανώς, σχέση με τους *αθλητές* και όχι με τους *αθλους* ή και τα *άθλα*, το σωστό είναι αθλητίατρος (ιατρός των αθλητών, αθλητικός ιατρός) και όχι αθλίατρος.

αθλητικογράφος (ο/η) δημοσιογράφος που ασχολείται με την παρουσίαση και τον σχολιασμό αθλητικών γεγονότων. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sportswriter].

αθλητικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα αγωνίσματα που γυμνάζουν το σώμα και τις οργανωμένες δραστηριότητες που συνδέονται με αυτά: ~ *ομοσπονδία* | *σωματείο* | *οργανώση* | *σύλλογος* | *τομέας* | *εφημερίδα* | *νέα* | *δραστηριότητα* | *σταδιοδρομία* | *γεγονός* | *επίδοση* | *αγώνισμα* | *άφιλλα* | *ήθος* | *ομάδα* | *χώρος* | *αγώνων* | *συνάντηση* | *παπούτσια* | *φόρμα* | *είδη* ΦΡ. (α) **αθλητικό πνεύμα** το να αγωνίζεται κανείς με τιμίο τρόπο και διάθεση αναγνωρίσεως του καλύτερου, του πιο ικανού (β) *αθλητικό ιδεώδες* το να αγωνίζεται κανείς για τη νίκη δίνοντας προτεραιότητα στη συμμετοχή, στον ευγενή συναγωνισμό και στη συνολική καλλιέργεια του ανθρώπου μέσα από τον αθλητισμό (γ) *αθλητικός δικαστής* ο δικαστής που επιλύει διαφορές μεταξύ αθλητικών σωματείων και επιβάλλει ποινές για πειθαρχικά παραπτώματα και αντιαθλητική συμπεριφορά σε παράγοντες και αθλητές (δ) *αθλητική αγωγή* το σχολικό μάθημα το οποίο αποσκοπεί στην εξοικείωση των μαθητών με τον αθλητισμό και την καλλιέργεια του αθλητικού πνεύματος (βλ. ΦΡ. α) 2. αυτός που έχει τη σωματική διάπλαση αθλητή και γενικότ. αυτός που ταυριάζει σε αθλητή: ~ *τύπος* | *σώμα* | *παράστημα* ΣΥΝ. *καλογυμνασμένος* ΑΝΤ. *αγύμναστος* 3. *αθλητικά* (τα) (α) οι ειδήσεις στα Μ.Μ.Ε. που σχετίζονται με τον αθλητισμό: *ακούω* | *διαβάζω* | *βλέπω* ~ (β) τα αθλητικά παπούτσια και γενικότ. τα αθλητικά ρούχα: *κυκλοφορεί με τα ~*. — αθλητικ-ά / -ώς [μτγν.] επίφρ.

αθλητισμός (ο) [1894] 1. η συστηματική ενασχόληση και επίδοση σε αθλητικά αγωνίσματα: *επιδίδομαι στον ~* | *ασχολούμαι με τον ~* | *αγαπώ τον ~* ΣΥΝ. *σπορ*, *αθλήματα* 2. το σύνολο των αθλητικών δραστηριοτήτων και η όλη οργάνωση του συστήματος αθλήσεως: Γενική Γραμματεία Αθλητισμού | *πρόεδρος του ~ στη χώρα μας* | *σχολικός χιμερινός* | *κλασικός* (κυρ. τα αγωνίσματα στίβου) | *ερασιτεχνικός* | *επαγγελματικός* | *μαζικός* ~. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. athlétisme].

αθλίατρος (ο) (εσφαλμ.) → αθλητίατρος

άθλιος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε εξαιρετικά κακή κατάσταση, που προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα (λύπης, συμμάθειας, οίκτου κ.τ.ό.): ~ *οικονομία* | *παρατάση* | *έργο* | *συνθήκες* | *εμφάνιση* | *γειτονιά* | *αμοιβή* | *ζωή* | *τέλος* ΣΥΝ. *εξαθλιωμένος*, *μίзерος*, *αξιοθρήνητος* 2. (σπάν. ως ουσ.) αυτός που ζει σε μεγάλη δυστυχία: «Οι ~» (μυθιστόρημα του Β. Ουγκώ) ΣΥΝ. *δυστυχισμένος*, *κακορίζικος* · 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα κακοήθεια, φαυλότητα: ~ *απάτη* | *εκβίαση* | *ρόλος* | *υπόθεση* | *σκοφαντία* | *πολιτικός* | *εγκληματίας* ΣΥΝ. *κακοήθης*, *υποτένιος*, *φαιδρός*, *αγρείος*. — *άθλια* / *αθλιώς* [αρχ.] επίφρ., *αθλιότητα* (η) [αρχ.] ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλοδ*. [ETYM] αρχ. < *άεθλιος* «δυσκρινής επάθλου» < *άεθλος* < *άεθλος*, αγν. ετύμου. Ομόφρ. *άθλος*, *άθλο*, *αθλητής* κ.ά. Η σημ. «αξιολύπητος» προήλθε πθ. από τη συμπάθεια που γεννά η έντονη προσπάθεια του αγωνιζόμενου να κατακτήσει το έπαθλο. Επιπλέον, όπως συνέβη και σε άλλες λέξεις που δήλωναν τον σωματικό κόπο (λ.χ. *μοχθ-ηρός*, *πον-ηρός*), το επιθ. *άθλιος* κατέληξε (ήδη στον Ευριπίδη) να δηλώνει τον κακό, τον άπαιστο και τον πανούργο].

άθλο (το) (σπάν.) η επιβράβευση για νίκη ή διάκριση σε αγώνα ή διαγωνισμό (ΣΥΝ. γέρας, βραβείο, αριστείο, έπαθλο. * ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*. [ETYM] < αρχ. *άθλον* < *άεθλον*, ουδ. του επιθ. *άεθλος* < *άεθλος*, αγν. ετύμου. Ομόφρ. *άθλιος*, *άθλο*, *άθλησις* κ.ά.).

αθλοθέτης (ο) (αθλοθετών), **αθλοθέτρια** (η) (αθλοθετριών) πρόσωπο που καθιερώνει ή διαθέτει τα έπαθλα για τους νικητές αγώνων ή διαγωνισμών. — αθλοθεσία (η) [αρχ.]. [ETYM] αρχ. < *άθλον* + *-θέτης* < *τίθημι*, στη σημ. «καθιερώνω»].

αθλοθετώ ρ. μετβ. [μτγν.] (αθλοθετείς... | αθλοθετ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) καθιερώνω ως βραβείο αγώνων: ~ *βραβείο* | *κύπελλο*.

αθλοπαιδιές (οι) [1896] αθλητικές δραστηριότητες για σωματική άσκηση και ψυχαγωγία: αθλητικά παιχνίδια ΣΥΝ. *σπορ*. [ETYM] < *άθλος* + *παιδιά* «παιχνίδια»].

αθλοπαιδιές - σπορ. Το αθλοπαιδιά (συνήθ. σε πληθ. *αθλοπαιδιές*) είναι νεότερη λέξη (1896) και δηλώνει τα αθλητικά ομαδικά παιχνίδια που συνδυάζουν την ψυχαγωγία με την άθληση. Ας σημειωθεί ότι η αγγλική λέξη sport (που πέρασε στην Ελληνική μέσω της Γαλλικής, εξού και η δήλωση της ως *σπορ* και όχι *σπορτ*), την οποία αποδίδει το *αθλοπαιδιές*, προέρχεται από το disport (dis + port, γαλλ. porter «φέρω»), ισπ. deporte «άθλημα, σπορ»), που σημαίνει «διάσκεδασή, ξεγνοιασιά» (αρχική σημ. «δεν φέρω, δεν μεταφέρω»), άρα «αφήνω κατά μέρος, το ρίχνω έξω»).

άθλος (ο) 1. μεγάλο, επίπονο και σπάνιο κατόρθωμα: *οι - του Ηρακλή* | *πολιτικός* | *εκδοτικός* | *οικονομικός* - 2. (συνήθ. ειρων.) *άθλοι* (οι) οι αρνητικές επιδόσεις, τα «κατορθώματα»: *δεν είναι ανάγκη να απαριθμήσουμε τους ~ της διοίκησης της εταιρείας, για να αντιληφθούμε τα χάλια της*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώνας*.

[ETYM] < αρχ. *άθλος* < *άεθλος* < *άεθλος*, αγν. ετύμου. Ομόφρ. *άθλω*, *άθλησις*, *άθλιος* κ.ά.).

άθλος - άθλιος - άθλο - έπαθλο - βραβείο. Οι λέξεις *άθλος* και *άθλο* είναι ήδη ομηρικές. Στη διαχρονική χρήση των λέξεων, *άθλος* ήταν «ο αγώνας (για νίκη, βραβείο)» και *άθλο* «το βραβείο του αγώνα». Το δεύτερο (από τον Ευριπίδη και εντεύθεν) δηλώνεται και με τη λέξη *έπαθλο* (σε πληθ. αρχικά), ενώ από τους μετακλασικούς χρόνους (Μένανδρος, 4ος - 3ος αι. π.Χ.) εμφανίζεται η λέξη *βραβείο*, που προέρχεται από το *βραβεύς* «κριτής αγώνων», προελληνική (μη Ι.Ε.) λέξη. Η δυσάρεστη, από την ένταξη και την κόπωση, κατάσταση του αθλητή στους άθλους, στα αγωνίσματα για την απόκτηση του άθλου, του επάθλου, οδήγησαν στη σημ. «δυστυχής, αξιολύπητος» της λ. **άθλιος**. Δηλ. συνέβη και εδώ ό,τι με το *αγών*, που οδήγησε στην *αγώνια*. → *αγώνας*

αθλούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αθλείσαι... | αθλή-θηκα, -μένος} γυμνάζομαι, επιδίδομαι στον αθλητισμό: - *στον δρόμο τετρακοσίων μέτρων* || ~ *καθημερινώς* || *αθλούμενη νεολαία*. < ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM] < αρχ. *αθλούμαι*, μέση φωνή του ρ. *άθλω* (-έω), αρχική σημ. «αγωνίζομαι, μάχομαι», < *άθλος*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αθλοφόρος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) 1. νικητής τροπαιούχος: ~ *άγιος* (συνήθ. σε εκκλησι. τροπάρια) 2. αυτός που δίνει βραβεία: ~ *αγώνες*. [ETYM] αρχ. < *άθλον* + *-φόρος* < *φέρω*].

αθόναλο (το) → ανθόγαλο

αθόρυβος, -η, -ο 1. αυτός στον οποίο δεν υπάρχει θόρυβος ή ο οποίος δεν προξενεί θόρυβο: ~ *δρόμος* | *μηχανή* | *φωνή* | *μεταρρύθμιση* ΣΥΝ. *ήσυχος*, *σιγανός* ΑΝΤ. *θορυβώδης* 2. (μτφ.) αυτός που μένει μακριά από τα φώτα της δημοσιότητας: ~ *επιστήμονας* | *πολιτικός* | *ηθοποιός* | *παίκτης μιας ομάδας* (που προσφέρει χωρίς να φαίνεται, να εργάζεται να επιδεικνύεται) ΣΥΝ. *απαρτητήτος*. — *αθόρυβα* / *αθόρυβος* [αρχ.] επίφρ.

αθός (ο) → ανθός

αθότυρος (ο) → ανθότυρο

αθρακία (η) → ανθρακία

άθραυστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν μπορεί να σπάσει, πολύ ανθεκτικός: ~ *γαλιάνηλιο* | *τάξιμα παραθύρου* | *σκευασία* ΣΥΝ. *αρραγής*, *άρρηκτος* 2. (μτφ.) αυτός που δεν λυγίζει εύκολα, δεν νικιέται: ~ *άμυνα* ΣΥΝ. *συμπαγής*, *άκαμπτος*, *αλύγιστος*. [ETYM] αρχ. < *ά-στερητ*. + *θραύω*].

αθρενία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ανεπαρκής λήψη τροφής, υποσιτισμός 2. ΙΑΤΡ. [1886] βαριά μορφή της βρεφικής δυστροφίας (βλ. λ.). — *αθρενικός*, -ή, -ό.

[ETYM] μεσν. < *ά-στερητ*. + *θρέψις*. Ο ιατρ. όρος είναι αντιδάν. από γαλλ. athrepsie].

άθροισκος, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι πιστός συγκεκριμένης θρησκείας: 2. (καθημ.) αυτός που δεν πιστεύει σε θεό ΣΥΝ. *άθεος* ΑΝΤ. *θρησκός* 3. αυτός που αδιαφορεί για τα θρησκευτικά του καθήκοντα. — **αθροσκία** (η) [1872]. *μ-ΣΧΟΛΙΟ* λ. *άθεος*. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. irréligieux].

αθροίσις (ο) → αθέρια

αθροίσιω ρ. μετβ. {αθροίσι-α, -τηκα, -μένος} 1. συγκεντρώνω, συνενώω σε ένα σύνολο: ο *ιδιοκτήτης άθροισε τα ποσά των ενοικίων μαζί με το ποσό της προκαταβολής* ΣΥΝ. προσθέτω 2. ΜΑΘ. εκτελώ την πράξη της πρόσθεσης. — **άθροιση** (η) [αρχ.], *αθροίσιος*, -η, -ο [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κ-ίζω*. [ETYM] < αρχ. *αθρο-ίζω* κ. *αθρο-ίζω* < *άθρο-ος*].

άθροισμα (το) [αρχ.] (αθροίσιμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. ΜΑΘ. (α) το εξαγόμενο από την πρόσθεση δύο ή περισσότερων αριθμών, μεγεθών, ποσοτήτων πινάκων, διανυσμάτων κ.λπ.: *το 3 είναι το ~ του 2 και του 1* (β) κάθε συμβολική παράσταση της μορφής: *α*, + *α*₂ + ... + *α*_n ή *α*₁ + *α*₂ + ... + *α*_n, π.χ. *1 + 1 / 1 + 1 / 4 + ... 1 / 2*, 2. το αποτέλεσμα της πρόσθεσης διαφόρων μετρήσιμων στοιχείων σε καταμέτρηση: *το ~ των ψήφων* | *των βουλευτών* ΣΥΝ. σύνολο 3. ΦΙΛΟΣ, το σύνολο των στοιχείων που συνενώνονται εξωτερικά, χωρίς να θίγεται η αυτονομία και η ατομικότητά τους.

αθροιστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την άθροιση, που προκύπτει από την πρόσθεση στοιχείων: ~ *λάθη* | *ποσό* | *υπόλοιπο* | *μηχανή*. — **αθροιστικ-ά** / **-ώς** επίφρ.

αθρόος, -α, -ο 1. αυτός που εμφανίζεται κατά σωρούς, σε αφθονία: ~ *τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας κατέκλυσαν τα γραφεία της εφημερίδας* || ~ *ζήτηση* | *πωλήσεις* || - *εξαγωγή συναλλάγματος* 2. (για πρόσ.) ομαδικός, μαζικός: ~ *προσαγωγές υπόπτον στην Ασφάλεια* || ~ *προσέλευση κοινού* || ~ *προσλήψεις*. — **αθρόα** επίφρ. * ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*. [ETYM] < αρχ. *αθρόος* < **άθρόλ>*, αβεβ. ετύμου, ίσως < *ά-αθροιστ.* (βλ. λ.) + **θρο-* (οπότε παρατηρούμε ψίλωσι του δασυνόμενου *α-λόγω* του ακολουθούσαντος -*θ*) < Ι.Ε. **dher-* «θορυβώδ», πβ. *σανσκρ.* dhṛānati «χειρ», γερμ. dhōhnen «θορυβώδ»). Ομόφρ. αρχ. *θρό-ος* «θόρυβος συγκεκριμένος», *θρό-υ-βος*, *θρή-νος* κ.ά. Σύμφωνα με την ετυμ., η αρχική σημ. της λ. *αθρόος* θα ήταν «θόρυβος πολλών μαζών».

άθρυπτος, -η, -ο αθρυμματίστος (βλ. λ.).

[ETYM] μτγν. < *ά-στερητ*. + *θρύπτω* «θρυμματίζω» (βλ. λ.). *αθρυμία* (η) {χωρ. πληθ.} 1. (λόγ.) η έλλειψη καλής διάθεσης ΣΥΝ. *ακεραία*, *κακοκεφία*, *κατήφεια*, *θλίψη*: *η συννεφιά μου προκαλεί ~*. ΙΑΤΡ. η απουσία συναισθημάτων, η παθολογική απάθεια ως σύμπτωμα διαφόρων ψυχικών ασθενειών.

[ETYM] αρχ. < *άθρυμος*, αρχική σημ. «δειλός», < *ά-στερητ*. + *θρυμός* «θάρρος»]. **άθρυμα** (το) {αθρύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (λόγ.) αυτό με το οποίο παίζει κανείς: *το παιχνίδι* 2. (μτφ.) ο άνθρωπος που χρησιμοποιείται σαν

παίχνιδι στα χέρια των άλλων, που άγεται και φέρεται, που δεν διαθέτει δική του βούληση: ~ τής *μοίρας* || ~ *πολιτικού πάροννα*. — αθυροστομικός (ο) [1897], αθυροστομία (η).
[ETYM. αρχ. < *άθυρος* «παίζω» < **ά-θύρ- /ω* < *ά-* προθεμ. + **θύρ-* < I.E. **dhur-* < **dhwer-* «ορμώ», οπότε η αρχική σημ. του *άθυρου* θα ήταν «στριφογυρίζω, ενορμώ». Είναι πιθανή η σύνδεση με το ρ. *θέω* «τρέχω» (< **θέω*)]. αθυρόστομος, -η, -ο αυτός που εκφορξεται χρησιμοποιώντας βωμολοχίες: ~ *ομιλητής* | *κείμενο* | *παράσταση* ΣΥΝ. βρομολόγος, βωμολόχος. — αθυρόστομα επίρρ., αθυροστομία (η) [μτγν.], αθυρο-στομά ρ. [μεσν.] {-εις...}. [ETYM. μτγν. < *άθυρος* (< *ά-* στερητ. + *θύρα*) + *στόμα*].

αθυρόστομος - ανθηρόστομος (!) - απύλωτος. Συχνά ακούγεται ο χαρακτηρισμός ανθηρόστομος για κάποιον που χρησιμοποιεί στην ομιλία του βρομολογία, βρισιές, βωμολοχίες, προσβάλλοντας τους άλλους. Προκειται για εσφαλμένη χρήση, για ανύπαρκτη λέξη, που πλάστηκε παρετυμολογικά προς το *ανθρός* αποτελώντας παραφθορά της λ. αθυρόστομος. Η λ. αυτή σημαίνει αυτόν που δεν έχει φραγμό, δεν έχει *θύρα* στο *στόμα* του, εκστομίζοντας βρισιές και βωμολοχίες, ανεπιτρεπτες λέξεις και φράσεις (*Είναι πολύ αθυρόστομος τον ακούς και κοκκινίζεις*). Το αντίστοιχο του *αθυρόστομος* είναι το επίθ. *απύλωτος* στη φρ. *απύλωτο στόμα*, που δηλώνει επίσης «στόμα χωρίς πύλη, χωρίς θύρα, χωρίς φραγμό» (*Κλείσε πια το στόμα σου το απύλωτο!*).

αθωνικός, -ή, -ό [1880] (γενικότερ.) σχετικός με τις μονές του Αγίου Όρους (βλ. λ.) ή γενικότερ. με τη χερσονήσο του Άθω (βλ. λ.).
Αθωνίτης (ο) [1864] {Αθωνιτών} 1. αυτός που διαμένει στον Άθω (βλ. λ.): ~ *μοναχός* 2. ο μοναχός του Αγίου Όρους (βλ. λ.) ΣΥΝ. Αγιορείτης. — αθωνιτικός, -η, -ο.

αθώος, -α, -ο 1. αυτός που απαλλάχθηκε με δικαστική απόφαση από διατυπωθείσα κατηγορία: ο *κατηγορούμενος για φόνο κηρύχθηκε ~* ANT. *ενοχος* 2. (γενικότερ.) αυτός που δεν έχει ευθύνη, που δεν φταίει, δεν έχει συμμετάσχει σε επιλήψιμες πράξεις: ο *βομβαρδισμός προκάλεσε τον θάνατο πολλών ~ παιδιών* || ~ *θύμα* | *πολίτης* ΦΡ. (ειρων.) *αθώο περιστερά* αυτός που παριστάνει τον αθώο: *κάνει την ~*, *ενώ έχει λερωμένη τη φολιά του* · 3. αυτός που δεν είναι επικίνδυνος, που δεν προκαλεί βλάβη: *οι ουσίες θεωρούνταν αθώες, αλλά αποδείχθηκαν τελικά καρκινογόνες* || ~ *ψέμα* | *μυστικό* | *φάρμακο* | *ερώτημα* | *επεισόδιο* | *φάρσα* | *διασκέδαση* | *διατύπωση* ΣΥΝ. ακίνδυνος, αβλαβής · 4. αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από κακία, εμπάθεια, πονηρία ή υστεροβουλία: ~ *χαμόγελο* | *πείραγμα* | *παρατήρηση* | *μάτια* | *γεροντομια* | *ύφος* | *παίχνιδι* | *προθέσεις* | *υπονοούμενο* ΣΥΝ. αγνός, απονήρευτος, άδολος, άκακος · 5. (ειδικότερ.) αυτός που δεν έχει ερωτικό κίνητρο ή περιεχόμενο: ~ *φιλή* | *χάδι* ANT. πονηρός 6. (για πρόσωπο που δεν έχει ακόμη κοινωνική εμπειρία, άβγαλτο, απονήρευτο): ~ *παιδί* | *πλάσμα* | *κοριτσόπουλο* ΣΥΝ. άβγαλτος ANT. ξεβγαλμένος, έμπειρος, πειραγμένος. — αθώα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένοχος, ευθύνη*. [ETYM. < αρχ. *άθω-ος* < *ά-θω-ιος* < *ά-* στερητ. + *θωή* «ποιήη» < I.E. **dhō-* < **dhe-* «θέτω, τοποθετώ», πβ. *σανσκρ.* *dā-dha-mi* «θέτω, πράττω», λατ. *facere* κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *τι-θη-μι* «θέτω», αρχ. *θω-μός* «σωρός», θή-κη, θέ-μια κ.ά. Η σημ. «αφέλης, αγαθός» αποτελεί απόδοση ορισμένων σημασιών του γαλλ. *innocent*].

αθωότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του αθώου, το να είναι κανείς αθώος: τα *παιδικά χρόνια θεωρούνται η εποχή της ~* || η *χαμένη ~* 2. η απουσία υστεροβουλίας, πονηρίας: *εγώ το είπα με ~* δεν είχα τίποτε κακό στον νου μου.

αθωράκιστος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει μεταλλική (χαλύβινη ή σιδερένια) προστατευτική θωράκιση 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει λάβει προστατευτικά μέτρα για την αντιμετώπιση δύσκολης κατάστασης: η *χώρα μας έμεινε ~ μπροστά στην ζέση απειλή* ΣΥΝ. απροετοίμαστος, ανυπεράσπιστος, απροστάτευτος. Επίσης αθωράκωτος [1858] (σημ. 1).

αθώρητος, -η, -ο 1. αθέατος (βλ. λ.) 2. ακριβοθώρητος (βλ. λ.). [ETYM. < *ά-* στερητ. + *θωρός* < *θεωρώ*. Ο τ. *άθωρητος* ήδη μεσν.].
Άθως (ο) {Αθω} 1. η ανατολικότερη από τις χερσονήσους της Χαλκιδικής, που αποτελεί αυτόνομη μοναστική πολιτεία 2. το όρος που βρίσκεται στο Ν. τμήμα της ομώνυμης χερσονήσου ΣΥΝ. Αγιον Όρος. [ETYM. < αρχ. *Άθως* | *Άθων* | *Άθως*, προελλην. (μη I.E.) τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

αθώωνο ρ. μετβ. {αθώω-σα, -θηκα, -μένος} απαλλάσσω με δικαστική απόφαση από κατηγορία ή ενοχή: ~ *παμψηφεί* | *πανηγυρικά* | *τελεστικά* ANT. καταδικάζω. — αθώωση (η) [αρχ.] [ETYM. < ατγν. *άθωώ* (-ώω) < αρχ. *άθωος*].

αθωοτικός, -ή, -ό [1883] ΝΟΜ. αυτός που αθώνει, που κηρύσσει κάποιον αθώο: ~ *ψηφός* | *απόφαση* | *πρόθεση*.

άι μόρ. (οικ. φιλική) διάθεση ή επίπληξη: (α) (+σε) σε ευχή ή κατάρες: ~ στο *καλό!* || ~ στην *ευχή!* || ~ στον *διάλογο!* || ~ στον *κόρακα!* (β) (+ ρηματ. τύποι που δηλώνουν προσταγή, προτροπή κ.τ.ό.) συχνά με υβριστική σημ. και εμφατική λειτουργία: ~ *χάσου!* || ~ *πίξου!* || ~ να *χάθει!* || *άι(ι)* 'σα *πέρα* (βλ. λ. *πέρα*). Επίσης *άε κ. α* (βλ. λ. *α**). [ETYM. < αρχ. *αγε*, *αγέ*, *αγέ*].

άι' επιφών. 1. για την έκφραση σωματικού ή ψυχικού πόνου: ~! *κάηκα!* || —! *Κακό που με βρήκε!* ΣΥΝ. *οι-οι* 2. για την έκφραση ενθουσιασμού, θαυμασμού ή ικανοποίησης: ~, *και πού να σ' τα λέω!* Επίσης *άου* (σημ. 1). [ETYM. < αρχ. *αί* | *αί'*, ονοματοπ. επιφώνημα, που απαντά στην Αρχ. και διπλασιασμένο: *αίαι!*].

Αι³- κ. Αι- (λαϊκ.) συντεταγμένος τύπος του «άγιος»: λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων που χρησιμοποιείται μόνο μαζί με το όνομα του αγίου: ο Αί'-Νικόλας, στον Αί'-Γιόργη, του Αί'-Λια. [ETYM. < Αγγλι(ο)- (< *άγιος*), όπου η λ. λειτούργησε ως λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων].

Αιακός (ο) ΜΥΘΟΛ. γιος του Δία και της νύμφης Αίγινας, δικαστής των ψυχών των νεκρών στον Άδη.
[ETYM. αρχ. < *αία* «γη» (πβ. κ. *γαία*), οπότε θα επρόκειτο αρχικά για επίθ. απεσπασμένο από φρ. όπως *αίακος θεός* | *δαίμων* «γηνική, χθόνη θεότητα»].

Αίας (ο) {Αϊαντ-ος, -α} 1. όνομα δύο ηρώων του Τρωικού Πολέμου: *Αίας ο Τελαμώνιος*, *Αίας ο Λοκρός* 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμ.) Αϊαντας.

[ETYM. < αρχ. *Αίας*, -αντος, αβεβ. ετύμου. Ορισμένοι το συνδέουν με τη λ. *αία* «γη», θεωρώντας τον Αϊαντα χθόνη θεότητα, ενώ άλλοι προτιμούν το ομόηχο *αία* «μητέρα», οπότε ο Αίας θα ήταν ο γνήσιος γιος, ο γιος της νόμιμης συζύγου. Λιγότερο πιθανή η συνδ'ση με το μσκ. *αι-ωα* (όνομα βοδιού), υποκορ. του *αιολος* «ταχύς» (< *αιΡολος*, βλ. κ. *Αιολος*)].

Αϊβαλί (το) {Αϊβαλιού} πόλη της Δ. Μικράς Ασίας απαντά από τη Μυτιλήνη: η άλλοτε ελληνική πόλη *Κυδωνίες* (οι). — Αϊβαλιώτης (ο), Αϊβαλιώτισσα (η), Αϊβαλιώτικος, -η, -ο.
[ETYM. < τουρκ. *Ayvalik* < αγνα «κυδών», αφού η πόλη ιδρύθηκε προς το τέλος του 16ου αι. με την ονομασία *Κυδωνίες*].

Αϊ-Βασίλης κ. Ανοβασίλης (ο) {Αϊ-Βασίληδες} (καθμ.) 1. ο Άγιος Βασίλειος (330-379 μ.Χ.), επίσκοπος Καισαρείας, ένας από τους τρεις πατέρες και Πατέρες της Εκκλησίας με σημαντικό συγγραφικό και φιλανθρωπικό έργο, ο οποίος, κατά τη λαϊκή παράδοση, έρχεται κάθε Πρωτοχρονιά μοιράζοντας δώρα 2. (τις τελευταίες δεκαετίες, υπό την επίδραση βορειοευρωπαϊκών παραδόσεων: *Santa Klaus - Père Noël*) φανταστικό πρόσωπο με μορφή καλόκαρδο γέροντα με κόκκινο πανοφθόρι, παντελόνι και σκούφο και μακριά λευκή γενειάδα, ο οποίος έρχεται πάνω σε έλκηθρο που το σέρνουν τάρανδοι τις ημέρες των εορτών των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς (κυρ. την παραμονή της Πρωτοχρονιάς) και φέρνει δώρα στα παιδιά: τα παιδιά *γράφουν γράμματα στον ~*, *για να του ζητήσουν το δώρο που προτιμούν* || ο γιος μου *μεγάλωσε και δεν πιστεύει πια στον ~* 3. (συνεκδ.) το πρόσωπο που παριστάνει τον Αϊ-Βασίλη (σημ. 2) κατά τις εορτές των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς, φορώντας τη χαρακτηριστική του αμφίεση: *έξω από τα μεγάλα καταστήματα στέκονται στις γιορτές Αϊοβασίληδες, που φωτογραφίζονται με τα παιδιά*.

αϊγα (η) {αϊγών} (διαλεκτ.) γίδα, κατσικα. [ETYM. < αρχ. *αιζ*, *αιζός* < I.E. **aig-* «γίδα», πβ. *σανσκρ.* *ajā*, αρμ. *ayē* κ.ά. Ίσως η λ. *αιζ* και η I.E. ρίζα **aig-* συνδ. με ρ. *άγω* (< I.E. **ag-*), υποδηλώνοντας γρήγορη ή απότομη κίνηση].

αϊγαρός (ο) {-ου κ. -άγρου} {-ων κ. -άγρων, -ους κ. -άγρους} ζώο που μοιάζει με την κατοικίδια κατσικα και ζει σε ψηλά και απόκρημνα βουνά ΣΥΝ. αγριοκάτσικο.

[ETYM. μτγν. < αρχ. *αιζ*, *αιζός* + *αγρός*, πβ. αρχ. *σί-αγρος* «αγριοχίωρος», *ίππ-αγρος* «άγριος ίππος», *βό-αγρος* «άγριο βόδι»].

αϊγιατικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το Αϊγαίο Πέλαγος 2. *αϊγιατικός πολιτισμός* ο πολιτισμός που άνθησε στην περιοχή του Αϊγαίου (ηπειρωτική Ελλάδα, Μικρά Ασία, νησιά) κατά την 3η και 2η χιλιετία π.Χ.

Αϊγαίο (Πέλαγος) (το) το τμήμα της Δ. Μεσογείου μεταξύ της ηπειρωτικής Ελλάδας και της Μικράς Ασίας. — Αϊγαίοπελαγίτης (ο), Αϊγαίοπελαγίτικος (η), αϊγαίοπελαγίτικος, -η, -ο. [ETYM. < αρχ. *Αϊγαίον*, ουδ. τού επιθ. *αϊγαίος*, αβεβ. ετύμου, πθ. < *αιζ*, *αιζός* «γίδα», οπότε η σημ. θα ήταν «τόπος με πολλές γίδες» (προτού η ξηρά καλυφθεί από τα νερά της θάλασσας και αποτελέσει Πέλαγος), η < *αϊγός* (πληθ. τού *αιζ*) «μεγάλα κύματα» (μεταφορικά), οπότε η σημ. θα ήταν «κύματόβρεχτος». Μερικοί μιλούν και για προελληνική, αυτόχθονα ονομασία].

Αϊγαίω (το) 1. όρος της Δ. Αττικής 2. δήμος της Αττικής στο Ν. τμήμα του λεκανοπεδίου και Δ. του Κηφισού. — Αϊγαλιώτης (ο), Αϊγαλιώτικος (η), αϊγαλιώτικος, -η, -ο.
[ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, το οποίο φαίνεται να εμφανίζει το θ. των τοπωνυμίων *Αϊγινα*, *Αϊγιον*, *Αϊγαίον* (βλ. λ.) με β' συνθ. τη λ. *εώς* | *λα-ός*].

Αϊγές (οι) όνομα διαφόρων πόλεων της αρχαιότητας με σπουδαιότερη την πρώτη πρωτεύουσα του μακεδονικού βασιλείου, χτισμένη κοντά στη σημερινή Βεργίνα.

[ETYM. αρχ. τόπων. *Αϊγά*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τα τοπωνύμια *Αϊγαίον*, *Αϊγινα* (κατά παρετυμ. προς το *αιζ*, -γός), αν δεν πρόκειται για άγνωστη αυτόχθονα ονομασία].

Αϊγιάς (ο) {Αϊγέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς της Αθήνας, πατέρας του Θησέα νομιζοντας ότι ο γιος του σκοτώθηκε από τον Μινώταυρο, αυτοκτόνησε πέφτοντας στη θάλασσα (που γι' αυτό -κατά την παράδοση- πήρε το όνομα του, Αϊγαίο Πέλαγος). Επίσης Αϊγιάς.
[ETYM. < αρχ. *Αϊγέως*, από την ίδια ρίζα με το τόπων. *Αϊγαίον* (βλ. λ.)].

Αϊγιαλεία (η) {Αϊγιαλείας} επαρχία στο ΒΑ. τμήμα του νομού Αχαΐας. — Αϊγιαλεύς (ο) [αρχ.], αϊγιαλεύς, -α, -ο [μτγν.]. [ETYM. αρχ. τούπων. < *αϊγιαλός* (βλ. λ. *γιαλός*)].

αϊγιαλιτίς (η) {αϊγιαλιτιδ-ος, -α} 1. αυτή η οποία σχετίζεται με τον Αϊγαίο 2. *αϊγιαλιτίς* ζώνη ο θαλάσσιος χώρος ανάμεσα στην ανοιχτή θάλασσα και στο χερσαίο τμήμα της επικράτειας μιας χώρας μαζί με τον αντίστοιχο ενάεριο και υποθαλάσσιο χώρο, στον οποίον εκτείνεται η κυριαρχία του παράκτιου κράτους ΣΥΝ. *χωρικά ύδατα*, *χωρική θάλασσα*. Επίσης αϊγιαλιτίδα [ETYM. < μτγν. *αϊγιαλιτίς* (γη) < αρχ. αϊγιαλιός].

αγιαλός (ο) (λόγ.) η φυσική ζώνη της ξηράς που περιβάλλει τη θάλασσα και οριοθετείται μεταξύ της ακτογραμμής και του σημείου όπου φθάνει το μέγιστο χειμερινό κύμα ΣΥΝ. γιάλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα. [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. γιάλος].

αγίδα (η) (αρχαιοπρ.) 1. ασπίδα από αιγόδερμα: μόνο στη ΦΡ. *υπό την αγίδα (κάποιου)* με την υποστήριξη (συνήθ. οικονομική), με την επίσημη κάλυψη (κάποιου): *οι εκδηλώσεις στην Επίδαυρο γίνονται ~ του Υπουργείου Πολιτισμού* 2. ο φολιδωτός θώρακας της θεάς Αθηνάς με κεφάλι Γοργούς (Γοργόνας) και απολήξεις φιδιών. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αγίς, -ίδος, αββ. ετύμου, πθ. < αιζ, αγός<αγίδα>, οπότε η λ. αγίς θα σημαίνει «ασπίδα από δέρμα αγός, ασπίδα του Δία» και, επομένως, «σύμβολο δύναμεις, ισχύος», πράγμα που θα δικαιολογούσε στη φρ. υπό την *αγίδα* τη σημ. «υπό την προστασία»].

υπό την αγίδα - **καταγίδα**. Η αργαία λ. αγίς δήλωνε την ασπίδα του Δία, αλλά και τον φολιδωτό θώρακα της Αθηνάς με κεφάλι Γοργούς (Γοργόνας) και απολήξεις φιδιών. Από συμφωρμό των ιδιοτήτων της *αγίδας* ως ασπίδας και ως θώρακα, που και τα δύο λειτουργούσαν προστατευτικά, ιδίως όταν πέρασαν από τους θεούς στους ανθρώπους (πολεμιστές, μαχητές ποικίλης προελεύσεως), η φράση *υπό την αγίδα* εφάσσε να σημαίνει μεταφορικά «υπό την προστασία», στις μέρες μας δε και «με την υποστήριξη (ηθική ή οικονομική)», ο φόβος και ο τρόμος που σκορπίζει, κατά την παράδοση, η *αγίς* του Διός, θα δικαιολογούσε πιθανόν, σε μεταφορική χρήση, και τη σημ. «θύελλα, νεροποντή, κακοκαιρία» που πήρε η συγγενής λέξη *καταγίδα* (από το ρ. *καταγίζω*), πολύ περισσότερο αν η *αγίδα* συνδέεται -έστω και παρετυμολογικά- με την αρχ. λ. *αίγες* «τα κύματα». Ωστόσο, η ετυμολογική σύνδεση της λ. *αίγες* με το *αιζ, αγός*, από όπου και η σημ. «ασπίδα και δέρμα αγός», είναι ευρύτερα αποδεκτή.

Αίγινα (η) {-ας κ. -ίνης} νησί του Σαρωνικού Κόλπου Ν. της Σαλαμίνας. — Αιγινίτης (ο), Αιγινίτισσα (η), αιγινίτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου προελλν. τοπωνύμιου. Σύμφωνα με τη μυθολογία, το νησί οφείλει το όνομα του στην ομώνυμη κόρη του Ασωπού, την οποία απήγαγε ο Δίας και την οδήγησε εκεί].

Αίγιο (το) {Αιγίου} πόλη του νομού Αχαΐας. — Αιγιώτης (ο), Αιγιώ-τισσα (η), αιγιώτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Αίγιον, που συνδ. ετυμολογικά με το Αιγαίον (βλ. λ.). ο Στράβων θεωρεί ότι η ονομασία οφείλεται στην *αίγα*, που έτρεφε εκεί το Δία, σύμφορα με τη μυθολογία].

Αίγιθος (ο) {-ου κ. -ίσθου} ΜΥΘΟΛ. πρώτος εξάδελφος του Αγαμέμνονα, τον οποίο δολοφόνησε μόλις εκείνος επέστρεψε από την Τροία με συνεργό του την Κλυταιμνήστρα: τον Αίγιθο σκότωσε ο Ορέστης εκδικούμενος τον φόνο του πατέρα του. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

αίγλη (η) {χώρ. πληθ.} 1. (κυρ. για πρόσ.) το κύρος που έχει κάποιος/κάτι, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτό επιδρά στο περιβάλλον (του), η κοινωνική ακτινοβολία: *το επάγγελμα του καθηγητή δεν έχει την ~ που είχε παλαιότερα* || *η παρουσία του πρωθυπουργού προσέδωσε ξεχωριστή ~ στη δεξίωση* || *διατηρώ | συντηρώ | χάνω | βρίσκω την παλιά μου ~ ΣΥΝ. γόητρο, πρ'στίς, ακτινοβολία* 2. (συν. κ.) η δόξα που συνοδεύει κάποιον/κάτι ως φήμη: *το μέγαρο διατηρεί την ~ του παρελθόντος, παρ'όλες τις φθορές του* || *η ~ του αρχαιοελληνικού πολιτισμού ΣΥΝ. ακτινοβολία, λάμψη, μ'γαλοπρέπια* • 3. ΕΚΚΛΗΣ. ο φωτιστέφανος των αγίων, όπως απεικονίζεται στις αιογραφίες ΣΥΝ. στεφάνι, άλως. [ΕΤΥΜ. αρχ., αββ. ετύμου, πθ. < ΙΕ. *aig- «ορμώ» ή < *aigla, συνδ. με ρ. γελάν (πβ. τα επίθ. του Απόλλωνα: Α'πόλλων Αἰγλάτας, Απόλλων Ασεγλάτας)].

αίγλη - λάμψη - **γόητρο** - **γοητεία**. Συνώνυμα δηλωτικά της ακτινοβολίας, της απήχησης, της έλξης που ασκεί κάποιος/κάτι στους άλλους. Λέξεις σε μεγάλη χρήση στη σημερινή κοινωνία της δύναμης, της προβολής και του θεάματος. Τόσο στην αίγλη και τη λάμψη όσο και στα συνώνυμα τους (**ακτινοβολία**, λαμπρότητα, **φεγγοβολή**) υπερσχημαί η έννοια του «φωτός», που σκορπίζει λάμψη, λαμπρότητα, φέγγος, που ακτινοβολεί. Μεταφορικά και συνεκδοχικά η ακτινοβολία που εκπέμπει ένα πρόσωπο, τον εξασφαλίζει ευρύτερη απήχηση, κύρος, επιβολή, που κορυφώνεται στο **μεγαλείο** και στη δόξα. Αντίθετα, η (αρχ.) **γοητεία** και το (νεότ.) **γόητρο** περνούν μέσα από την κρυφή έλξη του μαγικού, του απόκρυφου, για να φθάσουν στα θέλητρα, στην έλξη, την επίδραση, τη δύναμη και, τελικά, στην επιβολή που ασκείται μέσα από αυτά στους άλλους. Έτσι, η μεν **γοητεία** κατέληξε να δηλώνει την έντονη έλξη που ασκείται στους άλλους, ενώ το **γόητρο** εξειδικεύτηκε στην έννοια του κύρους, της πάσης μορφής ακτινοβολίας. Το τελευταίο, όταν πρωτοεμφανίστηκε (το 1888 στον Κλέωνα Α. Ραγκαβή), γνώρισε επικρίσεις, γιατί ως παράγωγο του *γοητεύω* έπρεπε να ληφθεί «γοητευτικό» ή «γοητικό» ή και «γοητεία», ενώ ο τ. **γόητρο** είναι σαν να προέρχεται από το γοθό «θρήνω» (Γ. Ζηκίδης)! Αντ' αυτού, μάλιστα, προτάθηκαν ως ροιότεροι οι τ. *θέλητρον* ή *θέλκτριον* ή *θελκτριον*. Αλλά η λ. **γόητρο** επιβλήθηκε νωρίς, έτσι ώστε ο Στ. Κουμανούδης (το 1900) να παρατηρεί: «*Ενέχθη η λέξις εν τη δραματική κρίσει της Α' Ολυμπιάδος. Αλλά τί σημαίνει; Είναι αυτή άπα ετών πολλών μυριόλεκτος και μυριόγραπτος παρ' ήμιν*». Η λ. **γόητρο** σήμερα μπορεί άριστα να χρησιμοποιείται αντι της γαλλ. λ. *πρεστής* (γαλλ. prestige), που ανάγεται στο λατ. praestringiαι «τα κόλλα του ταχυδακτυλουργού» (από το λατ. p. praestringo «ξε-

γελώ, αμβλύνω»). Η **γοητεία** καθιστά επικοινωνιακά αδικαιολόγητο τον ξενισμό γκλάμουρ (< αγγλ. glamour), που άρχισε να κάνει την εμφάνισή του και που μπορεί να χάσει το «γκλάμουρ» του, αν ληφθεί υπ' όψιν πως προέρχεται από το glamor, παρασφωρά του grammar (< γραμματική), το οποίο σήμαινε αρχικά «την απόκρυφη γνώση»! Και στο πρεστίτζ και στο *γκλάμουρ* η έννοια της κρυφής ή μυστικής έλξης, που υπάρχει στα **γοητεία** και **γόητρο**, είναι μια αξιοσημείωτη παράλληλη σημασιολογική εξέλιξη.

αίγο- κ. **αιγό**- **α'** συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την αίγα, την κατσίκια: *αιγό-μορφος, αιγο-πρόβατα*. [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *αιγό-κερωσ, αιγο-βο-σκός*), που προέρχεται από το ουσ. *αιζ, αγός* (βλ. λ. *αίγα*)].

αίγοβσκός (ο/η) [μτγν.] γιδοβσκός, βσκός κατσικιών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γελαδάρης*.

αιγόδερμα (το) [1883] {αιγοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το δέρμα μικρού κατσικιού ΣΥΝ. κατσικόδεσμα, γιδοτόμαρο.

αίγοειδή (τα) ΖΩΟΛ. κατηγορία ζώων που έχουν πολλά κοινά γνωρίσματα με την κατσίκια.

[ΕΤΥΜ. < αιγο- (βλ. λ. *αίγα*) + -ειδή, πληθ. ουδ. του επιθήματος -ειδής (βλ. λ.)].

αιγόκερως κ. **αιγόκερος** (ο) {αιγόκερ-ω (κ. -ου)} 1. ΑΣΤΡΟΝ. (α) αστερισμός του Ν. Ημισφαιρίου μεταξύ Τοξότη και Υδροχούου (β) **τροπικός του Αιγόκερου** βλ. λ. *τροπικός* 2. ΑΣΤΡΟΛ. το δέκατο ζώδιο του ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 22/12-19/13. (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αιγόκερος* < αρχ. *αιζ, αγός* «γίδα» + *-κερωσ* < γεν. **κέρας-ος* (> *κέρας* > *κέρωσ*) της λ. *κέρας* «κέρατο», πβ. *ρινό-κερωσ*].

αίγο κλήμα (το) {αιγοκλήμ-ατος} -ατα, -άτων} το αγιόκλημα (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αιγο- + *κλήμα*].

αιγοπρόβατα (τα) [1839] {αιγοπροβάτων} (επίσ.) κατσίκ'ες και πρόβατα ΣΥΝ. γιδοπρόβατα.

αιγότριγα (η) [1851] {αιγοτριχών} το τρίχομα της κατσίκας ΣΥΝ. (λαϊκ.) γιδομαλλο.

αιγοτροφος (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που συστηματικά και επαγγελματικά εκτρέφει και συντηρεί αίγες (γίδες). — **αιγοτροφία** (η) [1854], **αιγοτροφικός**, -ή, -ό.

αιγυπτιολογία (η) [1889] ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τον αιγυπτιακό πολιτισμό. — **αιγυπτιακός** (ο/η) [1845], **αιγυπτιαγίαις**, -ή, -ό [1893]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Egyptology].

Αιγυπτιώτης (ο) {Αιγυπτιωτών}, **Αιγυπτιώτισσα** (η) {Αιγυπτιωτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από την ελληνική παροικία της Αιγύπτου.

Αιγύπτος (η) {Αιγύπτου} (αραβ. al-Jumhūriyat Misr al-Arabiya = Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου) κράτος της ΒΑ. Αφρικής μ' πρωτεύουσα το Κάιρο, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμιμα την αιγυπτιακή λήρα ΣΥΝ. (λαϊκ.) Μισίρι. — **Αιγυπτίος** (ο) [αρχ.], **Αιγυπτία** κ. (λόγ.) **Αιγυπτία** (η), αιγυπτιακός, -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ακκαδ. Hikuptaj < Ha(t)- kartaij, μία από τις ονομασίες της πόλης Μέμφιδος, που σημαίνει «ναός της νυχής του Φθα (Ptah)»]. Η ονομασία *Αιγύπτος* στην Αρχ. περιελάμβανε την περιοχή του ποταμού Νείλου, αντίθετα προς την *Αιθιοπία*, που προσδιόριζε το νοτιότερο τμήμα της ηπ'ιρου. Σύμφωνα μ' τη μυθολογία, η πόλη χτίστηκε από τον βασιλιά *Αίγυπτο* (γιο του Νείλου και της Μέμφιδος), ενώ ο γάμος των θυγατέρων του Δανασού με τους γιους του Αίγυπτο αποτέλεσε βασικό θεματικό πυρήνα στην τραγωδία του Αισχύλου *Ικέτιδες*. Στην *Οδύσσεια*, τέλος, η λ. *Αίγυπτος* προσδιόριζε τον ποταμό Νείλο. Στην αρχ. αιγυπτιακή γλώσσα η χώρα ονομαζόταν Kemet «μαύρη χώρα», πιθανώς με αναφορά στο χρώμα του δέρματος των κατοίκων, ονομασία που προέρχεται από τον Χαμ (εβρ. Ham), γιο του Νόε. Η αραβ. ονομασία της χώρας είναι Misraim (< εβρ. Misrahim, όνομα ενός από τους γιους του Χαμ), από την οποία προέρχεται και η λαϊκή ονομασία του Κάιρου *Μισίρι*.

αιδεσιμολογιότατος (ο) [1812] {-ου κ. -άτου | -ον κ. -άτων, -ους κ. -άτους} ΕΚΚΛΗΣ. (με κερ.) ως τιμητική προσφώνηση πρεσβύτερου που έχει πανεπιστημιακή μόρφωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

αιδεσιμότητος (ο) {-ου κ. -άτου | -ον κ. -άτων, -ους κ. -άτους} ΕΚΚΛΗΣ. (με κερ.) ως τιμητική προσφώνηση έγγαμου πρεσβύτερου, καθώς και έγγαμου προτεστάντη ιερέα. [ΕΤΥΜ. Υπερθ. βαθμός του μτγν. *αἰδέσιμος* «σεβάσιμος» < *αἰδομαι*].

αιδημοσύνη (η) [μτγν.] {χώρ. πληθ.} η στάση και η ιδιότητα ανθρώπου που συμπεριφέρεται με αυτοσυγκράτηση και αξιοπρέπεια, φροντίζοντας να μην προσβάλλει τους άλλους, να μην παρεκτρέπεται παραβιάζοντας τις κοινωνικές και ηθικές επιταγές: *παιδική | νεανική | πατροπαράδοση* ~ ΣΥΝ. ντροπαλότητα, σεμνότητα, συστολή ΑΝΤ. θρυσυτήτα, αδιαντροπία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.

αιδήμων, -ων, -ον {αιδήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -α), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που συμπεριφέρεται με αιδημοσύνη (βλ. λ.) συνήθ. στη ΦΡ. **τηρό** **αιδήμονα σιγή** (επιτιμητικά ή σκωπτ.) για ένοχο που μετά την πράξη του υποκρίνεται πως δεν μιλά από μεταμέλεια ή συστολή: *έγινε αιτία να χάσουν τόσο άνθρωποι τη δουλειά τους και τόρα τηρεί αιδήμονα σιγή*. — **αιδημόνως** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αἰδομαι*].

Αιδημός (η) κομόπολη της ΒΔ. Εύβοιας, γνωστή για τις ιαματικές πηγές της. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλν. τοπωνύμιου].

Αϊδίι (το) {Αϊδινίου} ιστορική πόλη της ΝΔ. Μικράς Ασίας οι αρχαίες Γράλλεις.

[ETYM₁ < τουρκ. Aydin (< επιθ. aydın «φωτεινός, καθαρός»). Η πόλη βρίσκεται στη θέση των αρχ. Τράλλων, οι οποίες κυριεύθηκαν από τους Σελτζούκους Τούρκους το 1280 και ονομάστηκαν Güzel Hisar «Ωραίοκαστρο». Η σημερινή ονομασία ανάγεται στο 1310, οπότε η πόλη έγινε έδρα του εμίρη Aydin-oglu Mehmet].

αἶδιος, -ος, -ον (λόγ.) αἰώνιος, παντοίνος, αθάνατος, ακατάλυτος: - μνήμη || η ~ δύναμη *τοῦ Θεοῦ*.

[ETYM < αρχ. αἶδιος < αἶ «πάντοτε» (< αἶ(ε)ι) + επίθημα -διος, πβ. κ. αιφνί-διος].

αιδοιτιδα (η) [1895] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή του αιδούου.

[ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vaginite].

αιδοίο (το) ΑΝΑΤ. **1.** το σύνολο των εξωτερικών γεννητικών οργάνων της γυναίκας, κυρ. το εφηβαίο, τα μεγάλα χείλη, τα μικρά χείλη και η κλειτορίδα **2.** γυναικείο γεννητικό όργανο ΣΥΝ. (!-λαϊκ.) μουνί **3.** (σπάν.) **αιδοία** (τα) τα γεννητικά όργανα (του άνδρα ή της γυναίκας). — αιδοικός, -ή, -ό [μτγν.].

[ETYM Ουδ. του αρχ. επιθ. αἰδοῖος «σεβαστός» < *αἰδοῖος < αἰδώς, αἰδούς (< *αἰδέσ-ος). Η σημερινή σημ. ἤδη αρχ.].

αιδοιοκολπιτιδα (η) [χωρ. γεν. πληθ.] ΙΑΤΡ. ταυτόχρονη φλεγμονή των ἔξω γεννητικών οργάνων (αιδοίου) και του κόλπου, η οποία προκαλείται από λοίμωξη, κυρ. λόγω κακής υγιεινής ή δυσανεξίας σε διάφορα αντισηπτικά μέσα. Επίσης (λόγ.) αιδοιοκολπίτις {αιδοιοκολπιτιδός}. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vulvovaginitis].

αιδοιολεϊξία κ. αιδοιολεϊξια (η) {αιδοιολεϊξιών} σεξουαλική τεχνική για την πρόκληση γενετήσιας διέγερσης μέσω της χρησιμοποίησης των χεριών και της γλώσσας σε επαφή με το αιδούο. — αιδοιολεϊκτής (ο) [μτγν.].

[ETYM < μτγν. αἰδοιολεϊκτής < αρχ. αἰδοῖον + -λεϊκτής < λείγω «γλείφω»].

αιδοιοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η ιατρική εξέταση του αιδούου. Επίσης αιδοιοσκόπια.

αἰδώς (η) {αἰδ-ούς, -ώ | χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.) το συναίσθημα και η στάση του ανθρώπου που χαρακτηρίζεται από συνστολή, αυτοέλεγχο και σεβασμό στα κοινωνικά παραδεδομένα και στους άλλους, με τη συναίσθηση ότι ορισμένες πράξεις ή παραλείψεις του μπορεί να τον εκθέσουν κοινωνικά **2.** συναίσθημα ντροπής, φιλοτιμίας ή φόβου (σεβασμός): *εξέλιπε πλέον η ~ από την πολιτική ζωή της χώρας* ΦΡ. (α) **αἰδώς Αργείοι!** (αἰδώς Αργεῖοι, Ομήρ. Ἰλ. Ε 787, ο 502) ντροπή σας, Αργεῖοι! (ως ἠθική επίπληξη προς οποιουδήποτε): *απευθυνόμενος στον πολιτικό κόσμο της χώρας για τη στάση τους στα εθνικά θέματα, ο αρθρογράφος τελείωσε το άρθρο του με τη φράση «-> (β) χωρίς αἰδώς χωρίς ντροπή: εξεστόμεσε ~ απαράδεκτες ἕβρεις εναντίον μου* **3.** ΝΟΜ. **δημόσια αἰδώς** οι αντιλήψεις του κοινού σχετικά με τις γενετήσιες εκδηλώσεις, με το τι θεωρείται ἠθικό και ευπρεπές σε σχέση με το γενετήσιο ένστικτο και τις λειτουργίες του: *προστατεύω | προκάλω τη δημόσια αἰδώς || νόμοι περί δημοσίας αἰδούς* (βλ. προσβολή της δημοσίας αἰδούς, λ. δημόσιος). ΣΧΟΛΙΟ λ. ντροπή. [ETYM₁ αρχ. < αἰδ-ομαι, αβεβ. εἶθιμοι, πθ. < ΙΕ. *aizd- < *ais- «σέβομαι, ευλαβούμαι», πβ. σανσκρι. ἱάε «προσεύχομαι», γοθ. aistan «κατεύχομαι από δέος». Η λ. στην Αρχ. δηλώνει τον σεβασμό προς τους θεούς ή άλλους εξεχόντες, η δε σημ. «αισχύνομαι» οφείλεται στον φόβο του ατόμου μήπως παρεκκλίνει και δείξει ἑλλειψη αἰδούς].

αἰδώς Αργεῖοι - χωρίς αἰδώς. Το «αἰδώς, Αργεῖοι» προήλθε από την ομώνυμη επιτιμητική φράση που απευθύνει Ἡ Ἥρα (Ομήρ. Ἰλ. Ε 787) και ἄλλοτε ο Αἴας (Ἰλ. ο 502) στους Αργεῖους, δηλ. στους Ἕλληνες, όπως ονομάζονται στην *Ιλιάδα*, σημαίνοντας «ντροπή σας Ἕλληνες». Όπως και ἄλλες ομηρικές φράσεις, επιβίωσε στην ελληνική γλώσσα με τη μορφή αποσθέγματος (πβ. κ. «αἰέν ἀριστεύειν», «ἀχθος ἀρούρης», «νόστιμον ἡμῶν» κ.ά.). Το χωρίς αἰδώς αποτελεί αποσθεγματική φράση από τα *Τεῖχη* του Κ. Καβύρη, χρησιμοποιούμενο για να χαρακτηρίσει μια πράξη που γίνεται εις βάρος κάποιου «χωρίς συναίσθηση ντροπής, ἄδικα και προκλητικά». Το πλήρες απόσπασμα έχει ως εξής: «*Χωρίς περισκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αἰδώς μεγάλα κι υψηλά τριγύρω μου εκπίσαν τεῖχη*».

αιέν **αριστεύειν** (αιέν ἀριστεύειν και *ὑπείροχον εμμεναι* άλλων, Ομήρ. Ἰλ. Ζ 208) (αρχαιοπρ.) πάντοτε να αριστεύεις και να υπερέχεις, να διακρίνεσαι από όλους τους άλλους: αποσθέγμα (των λόγων του Ιππολόχου στον γυιο του Γλαύκου) που εκφράζει προτροπή για τη συνεχή επιδίωξη υπεροχής ως προς την ανδρεία και τη μεγαλοφυΐα χρησιμοποιείται ευρέως μαζί με ἄλλα σύμβολα ως ἔμβλημα των ἐνόπλων δυνάμεων, σε οργανώσεις προσκόπων, σε σχολεία κ.λπ.

αἰθάλη κ. (λαϊκ.) αἰθάλη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) μαύρη ανθρακώδης ουσία που παράγεται κατά την καύση ξύλων, λαδιού κ.λπ., η καπνία. [ETYM₁ αρχ. < αἰθω «καίω» < ΙΕ. *aith- «φλέγω», πβ. σανσκρι. in-dhhe «φλέγεται», λατ. aed-es «τῆρακι, ναός», aestus «θερμός», γαλλ. été «καλοκαίρι, περίοδος μεγάλης ζέσης» (< λατ. aestas), ισπ. estio, italo. state κ.ά. Ομόορ. αἰθ-ουσα, *Αἰθ-ιοπία, αἰθ-ριος, αἰθ-ήρ (-έρας) κ.ά.*]. αιθαλομίχλη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) επικίνδυνο για τη δημόσια υγεία αεριοδές μείγμα καυσαερίων με υδροσταγονίδια (σταγονίδια υδάτος) υπό μορφήν ομίχλης, που σχηματίζεται συνήθ. σε υγρές και αστικοβιομηχανικές περιοχές από την εκπομπή καυσαερίων και βιομηχανικών ρυθών ΣΥΝ. νέφος, καπνομίχλη. [ETYM₁ Απόδ. του αγγλ. smog < sm(oke) «καπνός» + (fog) «ομίχλη»].

αἰγο- κ. αἰγό- α' συνθετικό

αἰγο-θήρας (ο) αἰγο-κέφαλος, -η, -ο

αἰγο-κλέφτης (ο) αἰγό-μαλλο (το)

αἰγό-μαλλος, -η, -ο αἰγό-μορφος, -η, -ο

αἰγό-πους (ο) αἰγο-πρόσωπος, -η, -ο

αἰγό-τριχος,-η,-ο αἰγο-φάγος (ο)

κατά συμφυρμό]. αἰθάνιο (το) [1887] {αἰθανί-ου | -ων} ΧΗΜ. κορεσμένος υδρογονάνθρακας με δύο άτομα ἄνθρακα στο μόριο του: ὄσμιο αέριο, σε κανονικές συνθήκες, το οποίο χρησιμοποιείται στους γυκτικούς θαλάμους για ψύξη.

[ETYM₁ Ἑλληνογενής ξέν. ὄρ., < γερμ. Athan, βλ. κ. αἰθλίω. αἰθανόλη (η) {αἰθανολών} ΧΗΜ. ἄχρωμο υγρό, με χαρακτηριστική ὄσμη, το οποίο παρασκευάζεται με τη ζύμωση ζάχαρης και χρησιμοποιείται ως διαλυτικό, απολυμαντικό, τα δε ποτά που το περιέχουν προκαλούν μέθη ΣΥΝ. αἰθολική ἀλκοόλη, ἀλκοόλη, οινόπνευμα. [ETYM₁ Ἑλληνογενής ξέν. ὄρ., < γερμ. Athanol]. **αιθέρας** (ο) **1.** ΧΗΜ. ἄχρωμο, εὐφλεκτο, πτητικό υγρό με έντονη χαρακτηριστική ὄσμη και γλυκιά γεύση, χρησιμοποιούμενο ως διαλυτικό και παλαιότ. ως εἰσπνεόμενο ανααισθητικό **2.** (συνήθ. στον πληθ.) τα ανώτερα στρώματα της ατμόσφαιρας: ο ουρανός: τα *πολεμικά αεροσκάφη διέσχισαν τους ~* || (μτφ.) πετώ στους ~ (είμαι πολύ χαρούμενος). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ETYM₁ < αρχ. αἰθήρ, -έρος < αἰθω «καίω» < ΙΕ. *aith- «φλέγω», πβ. σανσκρι. edh-ah «καυσόξυλο», λατ. aed-es «τῆρακι, ναός» κ.ά. Ομόορ. *αἰθ-ουσα, αἰθ-ἄλη, Αἰθ-ιοπία, αἰθ-ριος* κ.ά. Η λ. πέρασε ως δάνειο, μέσω του λατ. aether, και σε ἄλλες γλώσσες, π.χ. γαλλ. éther, αγγλ. aether, γερμ. Ather, ιταλ. etere κ.ά.]. αἰθέριος, -α, -ο **1.** αυτός που περιέχει, σχετίζεται ή μοιάζει με αἶθερα: ~ *διάλυμα* | *ουσία* **2. αἰθέριο ἔλαιο** καθένα από τα πτητικά ἔλαια που προέρχονται από ἀποστάξη αρωματικών φυτών και χρησιμοποιούνται ως πρώτη ὕλη φαρμάκων και αρωματικών ουσιών **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ἀνάλαρη χάρη, λεπτότητα: ~ *ὑπαρξή* | *μορφή* | *ομορφιά* | *βασις*. Επίσης **αιθέριος**, -η, -ο [1886]. [ETYM₁ αρχ. < αἰθήρ (βλ. λ.). Η σημ. 2 οφείλεται στην επιδρ. των γαλλ. créature éthérée, sentiment éthéré κ.ά.]. **αιθεροβάμων**, -ων, -ον {αιθεροβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.-κυριολ.) αυτός που κινείται, βαδίζει στους αἶθερες: (κυρ. μτφ.) αυτός που βρίσκεται εκτός πραγματικότητας, που σκέφτεται ή ενεργεί χωρίς ἐπίγνωση της πραγματικότητας: *ἐντιμος, ἄλλα ~* *αὐτά που υποστηρίζει δεν είναι ρεαλιστικά* ΣΥΝ. αεροβάμων, ουτοπιστής, ἀνεδαφικός, φανταστικός, ονειροπόλος ΑΝΤ. ρεαλιστής, πραγματιστής, προσγειωμένος. Επίσης **αιθεροβάμωνας** (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ETYM₁ μεσν.< αρχ. αἰθήρ, -έρος + -βάμων < βαίνω]. **αιθεροβατώ** ρ. αμετβ. [μτγν.] {αιθεροβατείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ. (ατ.) αεροβατώ (βλ. λ.). Αἰθίρη (ο) {Αἰθέρ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γυιος του Ερέβους και της Νυκτός, ἀδελφός της Ημέρας. Επίσης **Αἰθέρας**. [ETYM₁ αρχ. κύρ. ὄν., βλ. λ. *αιθέρας*]. Αἰθιοπία (η) (αρχαίρ. Υατίορρα) κράτος της Α. Αφρικής με πρωτεύουσα την Αντί Αμπέμπα, επίσημη γλώσσα την Αμχαρική και νόμισμα το αἰθιοπικό μπρ: ἄλλοῦς (παλαιότ.) *Αἰθιοπία*. — **Αἰθιοπίας** (ο), **Αι-θιοπία** (η), **αιθιοπικός**, -η, -ό [αρχ.].

[ETYM₁ αρχ. < Αἰθίωμ, -οπός < αἰθω «καίω» + *ομ(γεν. *ὄπ-ός) «ὄμη», ὅποτε η ἀρχαία σημ. της λ. *Αἰθίωμ* θα ήταν «καίμενο (από τον ἥλιο) πρόσωπο», ὄνομα που αποδόθηκε στη μαύρη φυλή και εἰδικότ. στους κατοίκους της Αφρικής που ζούσαν νοτίως του Νείλου. Η λ. πέρασε και σε ἄλλες γλώσσες, π.χ. αγγλ. Ethiopia, γαλλ. Ethiopie κ.ά. Βλ. κ. *Αἰθιοπία*]. αἰθουσα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ουσης | -ουσοῦν} **1.** δωμάτιο που προορίζεται για συγκεκριμένη λειτουργία: ~ *φαγητό* | *χορὸν* | *τοῦ θρόνου* || *σχολική* ~ **2.** (εἰδικότ.) *μεγάλος στεγασμένος χορὸς δημόσιου χαρακτήρα, προοριζόμενος για συγκεκριμένους πολλών ατόμων: η ~ διαλέξων τοῦ Πνευματικὸν Κέντρον* || ~ *ακρόασην* | *ἀνομιαν* (βλ. λ.) | *συναυλίον* | *συνεδριάσεων* | *δικαστηρίου* || η ~ *τοῦ Θεάτρου Τέχνης* **3.** (συνεκδ.) ο κινηματογράφος, ο χώρος μέσα στον οποίο γίνεται κινηματογραφική προβολή: *το ἔργο προβάλλεται σε τέσσερις αθηναϊκές ~* **4.** ΑΝΑΤ. τμήμα του εσωτερικού αἰφίου.

[ETYM₁ θηλ. της αρχ. μτχ. αἰθω< αἰθω «καίω», από τη φρ. *αἰθουσα στοά*, η οποία δήλωνε τον ἐξωτερικό χώρο του σπιτιού, όπου ἄναβαν τη φωτιά. Ομόορ. *αἰθ-ἄλη, αἰθ-ριος, αἰθ-ήρ (-έρας) κ.ά.*]. **αιθουσοίος**, -α, -ο ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την αἰθουσα του εσωτερικού αἰφίου. αἰθουσάρης (ο/η) {αἰθουσάρηος}, αἰθουσάρχιος (η) {αἰθου-σαρχισών} ἰδιοκτήτης ή ἐνοικιαστής αἰθουσας ή συγκροτήματος αἰθουσών, που χρησιμοποιούνται για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις ή διασκέδαση: *οι ~ των νυχτερινών κέντρων διαμαρτυρόνται για τις νέες διατάξεις* || ~ *θεάτρον* | *κινηματογράφου*. [ETYM₁ < αἰθουσα + -άρης < ἄρχω, πβ. κ. *ομαδ-άρης, ταγματ-άρης, θιασ-άρης* κ.ά.]. **αιθουσολόγιο** (το) {αιθουσολογί-ου | -ων} πίνακας στον οποίο αναγράφονται οι αἰθουσες κτηρίου (συνήθ. σχολείου) και το ωρολόγιο πρόγραμμα των δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται σε αυτές. **αἰθρία** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ἀνέμελη και διανγής ατμόσφαιρα, ο ἔσχατος ουρανός ΣΥΝ. καλοκαίρια, ξαστεριά ΑΝΤ. κακοκαίρια, συννεφιά ΦΡ. **κερανώδες εν αἰθρία** βλ. λ. *κερανώδες*. [ETYM₁ αρχ., ουσιαστικό. τ. του επιθ. αἰθρίος]. **αιθριάζω** ρ. αμετβ. [αρχ.] [μόνο σε ενεστ. κ. παρ.α.] (λόγ.) **1.** (για κωμικές συνθήκες) γίνομαι αἰθρίος: *ο ουρανός αιθριάζει* ΑΝΤ. συννεφιάζω **2.** (μτφ.) *πνυγιάω, γαλήνευω: αιθριάζει το πολιτικό τοπίο* | *το πρόσωπο* | *η ψυχή* (κάποιου) ΑΝΤ. συννεφιάζω, σκοτεινιάζω.

αίθριο (το) {αίθρι-ου | -ων} 1. κάθε εσωτερική αυλή ή προαύλιο μεγάλο κτηρίου (ξενοδοχείου, συγκροτήματος γραφείων, εμπορικού κέντρου κ.λπ.), που έχει φυσικό εσωτερικό φωτισμό 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. εσωτερική αυλή αρχαίου σπιτιού ή άλλων κοσμικών και θρησκευτικών οικοδομημάτων, με στοά, προθάλαμο και πρόδομο: στο ~ της *Εστίας φύλασσαν το ιερό πύρ της Ρώμης*.

[ETYM. < μγν. *αίθριον*, ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. *αίθριος*. Η λ. συνδέθηκε παρετυμολ. με το λατ. *atrium* «εσωτερική αυλή»].
αίθριος, -α (λογιότ. -ία), -ο (λόγ.) (για τον καιρό) 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από λιακάδα και απουσία νεφών ΣΥΝ. καθαρός, ανέφελος ΑΝΤ. συννεφιασμένος, νεφελώδης 2. ΜΕΤΕΩΡ. αυτός κατά τον οποίο παρατηρείται ελάχιστη νέφωση, σύμφωνα με ορισμένη κλίμακα που αναφέρεται στο φάσμα ανάμεσα στον εντελώς ανέφελο ουρανό και τον εντελώς νεφωσκεπή: σύμφωνα με την *Ε.Μ.Υ.*, *αίριο ο καιρός θα είναι ~ σε όλη τη χώρα*.

[ETYM. αρχ. < αἶθρο «καίω» > ΙΕ. **aidh-* «φλέγω». Ομορρ. αἶθ-άλη, αἶθ-ἦρ (-έρας), αἶθ-ουσα κ.ά. ο συνδυασμός των λ. στη φρ. αἶθριος αἶθρο προσέδωσε στη λ. *αἶθριος* τη σημ. «λαμπρός, φωτεινός» και συνεπώς «ανέφελος, ξάστερος»].

αιθυλένιο (το) [1884] {αιθυλενίου} ΧΗΜ. άχρωμο, εύφλεκτο αέριο, με χαρακτηριστική γλυκιά γεύση και οσμή· έχει ιδιότητες αναισθητικού και χρησιμοποιείται για την τεχνητή ωρίμαση των φρούτων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. ethylene].

αιθυλικός, -ή, -ό [1876] αυτός που περιέχει τη ρίζα αιθύλιο ή σχετίζεται με αυτή· φρ. *αιθυλική αλκοόλη* το οινόπνευμα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. éthylique (βλ. λ. αιθύλιο)].

αιθύλιο (το) [1842] {αιθυλίου | -ών} ΧΗΜ. μονοσθενής οργανική ρίζα που προκύπτει από το αιθάνιο μετά την αφαίρεση ενός ατόμου υδρογόνου. — αιθυλιούχος, -ος, -ο.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αιθ(έρας) + ύλ(η) + -ιο, κατά συμφωρμό, < γαλλ. éthyle].

αιθυλιόμος (ο) η εξάρτηση από την αιθυλική αλκοόλη ΣΥΝ. αλκοολισμός. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. éthyliste (βλ. λ. αιθύλιο)].

-αίκα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό τοπωνυμίων: *Νικολαίκα*.

-αίκο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το σύνολο των ατόμων που φέρουν το ίδιο επώνυμο και αποτελούν μία οικογένεια: το *Κολοκοτρωναίκο*, το *Μποτσαραίκο* || *μαζεύτηκε όλο το Παπαδοπουλαίκο στη γιορτή*.

[ETYM. Παρργ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την προσθήκη του ουδ. -ίκο στο επίθημα -αίοι (αρχ.) οικογ. ονομάτων (λ.χ. *Μποτσαρ-αίοι* > *Μποτσαρ-αίκο*, *Καρακίτο-αίοι* > *Καρακίτο-αίκο*)].

Αικατερίνη (η) 1. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα αγίου γυναικίν της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 3. όνομα ηγεμονίδων 4. γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Κατερίνα.

[ETYM. < μγν. *Αικατερίνη*, αββ. ετύμου, πθ. < *Εκατερίνη < κύρ. όν. *Εκατερός* + -ινη < αρχ. *έκατερος* «καθένας από τους δύο». Η πρόωμη παρετυμολογική συνδ. με το ελλην. *καθαρός* έδωσε τα ξεν. *Katharine*, *Katherine* < *Catharine*, *Catherine*].

αί-κιου (το) (αγγλ. I.Q.) {άκλ.} ελλην. δείκτης ευφυΐας μέτρο επιπέδου ευφυΐας, το οποίο καθορίζεται από ένα ειδικό τεστ με μέσο όρο αποτελέσματος το 100.

[ETYM. Ακρωνύμιο του αγγλ. όρου Intelligence Quotient «δείκτης ευφυΐας»].

αί-λάινερ (το) {άκλ.} λεπτό πινελάκι με το οποίο σχηματίζει κανείς έγχρωμο περίγραμμα στα μάτια. [ETYM. < αγγλ. eye-liner].

αιλουροειδής, -ής, -ης [1831] {αιλουροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που μοιάζει ή έχει τα χαρακτηριστικά του αйлουρου (δηλ. ευκίνησια, ταχύτητα και ελαστικότητα): με ~ *κινήσεις ο κλέφτης διέφυγε πηδώντας από μπαλόνι σε μπαλόνι* 2. ΖΩΟΛ. *αιλουροειδής* (τα) σαρκοφάγα θηλαστικά με ευέλικτο σώμα και δυνατά νύχια, π.χ. το λιοντάρι, η τίγρη, ο πάνθηρας, ο ιαγουάρδος, η αγριόγαια, ο γατόπαρδος (τσιτάχ). Επίσης αιλουριδες (οι) [μγν.] (σημ. 2). [ETYM. Απόδ. του νεολατ. *felidae* < λατ. *fēles*, -is «αйлουρος»].

αιλουρος (ο) {αйлουρων} η γάτα (συνήθ. μτρ. για πρόσ. πολύ ευκίνητο και ευέλικτο): *τινάχτηκε σαν ~* || *έλισσειται | σκαρφαλώνει στο δέντρο σαν ~*.

[ETYM. αρχ. < αἰέλουρος, αββ. ετύμου, πθ. < αἰολος (< *αἰελος) «γρήγορος, ευκίνητος» > ουρά, οπότε η λ. θα δήλωνε ζώο «που κουνάει γρήγορα την ουρά»].

αίμα (το) {αίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΦΥΣΙΟΛ. (α) το κόκκινο ζωτικό υγρό που κυκλοφορεί μέσω της καρδιάς, των αρτηριών και των φλεβών του ανθρώπου και των άλλων σπονδυλωτών ζώων, επιτελώντας πλήθος βασικών λειτουργιών (ρυθμίζει της θερμοκρασίας του σώματος, αναστολή της αναπτύξεως μικροοργανισμών που εισβάλλουν στο σώμα κ.ά.): μέσω του αίματος γίνεται η οξυγόνωση του εγκεφάλου, καθώς και η μεταφορά απαραίτητων για τον οργανισμό ουσιών (β) τύπος | ομάδα αίματος καθεμιά από τις διάφορες κατηγορίες στις οποίες υποδιαιρείται το ανθρώπινο αίμα, με κριτήριο την παρουσία ή την απουσία συγκεκριμένων αντιγόνων στα ερυθρά αιμοσφαίρια (ομάδες Α, Β, ΑΒ και θ) (γ) εξέταση | *ανάλυση αίματος* η εξέταση δείγματος αίματος για την εξακρίβωση της ποιότητας, της αναλογίας των διαφόρων κυτταρικών στοιχείων, της ομάδας του, της ποσότητας διαφόρων χημικών ουσιών σε αυτό, πιθανής μολυσματικής ασθένειας ή άλλου παθολογικού ή κληρονομικού παράγοντα (δ) *πίεση αίματος* η δύναμη που προέρχεται από τη λειτουργία της αντλίας της καρδιάς και ασκείται από το αίμα στα εσωτερικά τοιχώματα των αιμοφόρων αγγείων, ειδικότ. των αρτηριών, κατά τη διάρκεια των

διαφορετικών φάσεων συσπάσεως της καρδιάς (ε) *πήξη του αίματος* ο μηχανισμός του οργανισμού που σταματά την αιμορραγία αυξάνοντας την πυκνότητα του αίματος (στ) *λήψη αίματος* η διαδικασία λήψης φλεβικού αίματος, συνήθ. με σύριγγα ή τρύπημα του δακτύλου (ζ) *μετάγγιση αίματος* η απευθείας μεταβίβαση αίματος σε άτομο που το έχει ανάγκη για την αποκατάσταση του όγκου του αίματος ύστερα από αιμορραγία, εγκαύματα ή κάκωση, για τη μεταφορά οξυγόνου σε περίπτωση αναμίας και για καταπολέμηση της καταπληξίας (σσοκ) (η) *αλλαγή αίματος* η αφαίρεση του συνόλου ή του μεγαλύτερου μέρους του αίματος ασθενούς και η ταυτόχρονη μετάγγιση νέου αίματος (βλ. κ. λ. *αφαιμαξομετάγγιση*) (θ) *φιάλη αίματος* ποσότητα αίματος που περιέχεται σε φιάλη χρησιμοποιούμενη για την αποθήκευση ή συλλογή αποθεμάτων αίματος (ι) *τράπεζα αίματος* (i) κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για τη συλλογή, επεξεργασία, αποθήκευση και διανομή αίματος ή πλάσματος του αίματος σε κάθε νοσοκομείο (ii) η συλλογή, επεξεργασία, αποθήκευση και μετάγγιση αίματος μέσω ειδικών προγραμμάτων εγγραφής μελών σε συνεταιρισμό τραπεζών αίματος (ια) *ντόπινγκ αίματος* η διαδικασία κατά την οποία μεταγγίζονται σε αθλητή | αθλήτρια ερυθρά αιμοσφαίρια που είχαν αφαιρεθεί από τον ίδιο παλαιότερα και είχαν συντηρηθεί, ώστε να αυξηθεί η ικανότητα οξυγόνωσης του μυϊκού ιστού κατά τον αγώνα (ιβ) *σκοτωμένο | μαύρο αίμα* μελάνιασμα που προκαλείται εξαιτίας της συσώρευσης αίματος κάτω από συγκεκριμένο σημείο του δέρματος ύστερα από χτύπημα ΣΥΝ. εκχύμωση (ιγ) *ακάθαρτο αίμα* το φεβικό αίμα ή το αίμα από αφαίμαξη ασθενούς, το οποίο περιέχει ουσίες που αποβάλλει ο οργανισμός (ιδ) πλώο | *κολυμπάω | πνιγμού* στο αίμα (i) βρίσκομαι μέσα σε μεγάλη ποσότητα αίματος ή αιμορραγία υπερβολικά: *το θέμα ήταν αποτρόπαιο | το πόσιμο κολυμπάει στο ~* (ii) ενέχομαι σε φόνους (ιε) *βγάζει | τρέχει αίμα* για πληγή που αιμορραγεί (ιστ) χάνω αίμα αιμορραγώ (ιζ) (για γυναίκα κατά την εμμηνόρροια) *έχω αίμα* έχω απόλεια αίματος: *έχει πολύ ~ στην περιόδο* (ii) (εκφραστ.) *ανεβάζω το αίμα στο κεφάλι (κάποιον)* προκαλώ έντονο θυμό, οργή ή αγανάκτηση: ήταν ένας εριστικός υπάλληλος, που μου ανέβασε το ~ στο κεφάλι (ιθ) *μον ανεβάνει το αίμα στο κεφάλι* αισθάνομαι έντονο θυμό, οργή: όπως τον *άκουγα, ένιωθα να ~* (κ) *όρκος αίματος* όρκος που σφραγίζεται με την εκχύση αίματος (κα) *κόβω το αίμα (σε κάποιον)* (εκφραστ.) προκαλώ αναπάντεχα ξαφικό τρόπο σε κάποιον: *ήρθε από πίσω μου μες στο σκοτάδι και μου κόβει το αίμα* (κβ) *πάγωσε το αίμα μου (στις φλέβες μου)* φοβήθηκα πάρα πολύ, συνήθ. από κάτι που συνέβη ξαφνικά, αναπάντεχα: *μόλις τον είδε μπροστά της στο σκοτάδι, πάγωσε το αίμα της* (κγ) ΕΚΚΛΗΣ. *αίμα του Χριστού | Κυρίου* ο οίνος στη Θεία Μετάληψη: *κοινωνού με το Σώμα και το Αίμα του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού 2*. (κατ' επέκτ.) παρόμοιο ζωτικό υγρό που κυκλοφορεί στο σώμα των ασπόνδυλων ζώων: στα *μαλάκια και σε μερικά σκουλήκια* το ~ είναι *γαλάζιο ή πράσινο* 3. *αίματα* (τα) το αίμα (για να δηλωθεί μεγάλη ποσότητα αίματος): στο σημείο του δακτύλου που υπήρχαν *παντού αίματα* || τα *ρούχα του πολεμιστή ήταν γεμάτα αίμα*· φρ. *με παίρνουν τα αίματα* αρχίζω να αιμορραγώ: χτύπησε στη μύτη και τον *πήραν τα αίματα* 4. (το αίμα) ως φορέας της ζωτικής δύναμης, της ίδιας της ζωής· φρ. (α) *δεν έχω αίμα μέσα | πάγω μου, δεν κλάει αίμα μέσα μου | στις φλέβες μου* (i) στερούμαι ζωντανίας και ενεργητικότητας: *κάθετα ξέπνοος και αποκαμωμένος, λες και δεν κλάει αίμα στις φλέβες του* (ii) επιδεικνύω υπερβολική ψυχραιμία και απάθεια, είμαι εξαιρετικά συγκρατημένος ή ψυχρός: *αυτοί οι άνθρωποι φαίνονται ανακούφιστοι και απαθείς, σαν να μην κλάει αίμα μέσα τους* (iii) είμαι κάπως, γλομός ή άχρωμος στο παρουσιαστικό: είναι *ξανθός και καταστροφ.* *λες και δεν έχει αίμα μέσα* (β) *βράζει το αίμα (μου)* είμαι όλο ζωή, ενεργητικότητα, δύναμη και ευεξία: *νέο παιδί, ~ τον (γ) (κάτι) είναι | το έχω στο αίμα μου* για ιδιότητα, συνήθεια ή τάση (κάποιου), που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της προσωπικότητάς και του χαρακτήρα του: *τη μουσική την έχει στο αίμα της* (δ) *ανάβουν τα αίματα* αυξάνεται η ένταση, η οξύτητα, δημιουργείται εκρούση, εκρηκτική κατάσταση: *κουβέντα στην κουβέντα, άναψαν τα αίματα και δεν άργησαν να έρθουν στα χέρια* (ε) *βάζω (κάποιον) | μπαίνω στα αίματα* παρακινώ (κάποιον) | παρασύρωμαι να αναμιχθώ σε (κάποιον) εγχείρημα: με *έβαλαν/μπήκα στα αίματα* να κατέβω υποψήφιος στις εκλογές του συλλόγου (στ) πίνω | *ρονφώ το αίμα* εκμεταλλεύομαι χωρίς οίκτο, απομυζώ: οι *τοκογλύφοι πίνουν το αίμα των φτωχών* ΣΥΝ. (μτρ.) *στειβώ* (ζ) (συνεκδ.) *νέο αίμα* (i) νέο πρόσωπο, ταλαντούχος άνθρωπος, πρόσωπο ή σύνολο προσώπων, που θεωρείται φορέας ανανεωτικής, αναζωογονητικής πνοής και δύναμης: *η εταιρεία χρειάζεται ~ με κατάρτιση, ζωντανία και ικανότητες* (ii) (περιληπτ.) το σύνολο των νέων ανθρώπων ως συγκεκριμένη ομάδα που λειτουργεί εντός ευρύτερου συνόλου: η νέα γενιά 5. (συνεκδ.) θυσία ή προσφορά ζωής, συνήθ. για υψηλό ιδεώδες ή σκοπό: *για την κατάκτηση της ελευθερίας χρειάστηκε πολύ ~ αγνών πατριωτών* φρ. (α) *δίνω | χύνω το αίμα μου (για κάποιον | κάτι)* θυσιάζομαι: *θα έδινε και την τελευταία ρανίδα του αίματος του για την Ελλάδα* (β) *φτύνω αίμα* (για κάτι) (i) (κυριολ.) κάνω αμύπηστη (ii) (συνήθ. μτρ.) μοχθώ, ταλαιπωρούμαι, τραβώ το πάνθαινα: *έφτυσε αίμα, για να αγοράσει αυτό το σπίτι* || *φτύνει αίμα κάθε μέρα στο εργοστάσιο* (γ) *με αίμα* (i) με σκληρή και επίμοχθη προσπάθεια, με ταλαιπωρία και βάσανα: *ανέθρεψε και σπούδασε τα παιδιά της* - (ii) με φόνο: *ξεπλένω ~ την προσβολή* (εκδικούμαι) || *λερώνω τα χέρια μου* ~ (σκοτώνω) 6. ο φόνος (κυρ. αυτός που γίνεται για λόγους εκδίκησης ή που χαρακτηρίζεται από μεγάλη βιαιότητα)· φρ. (α) *κύκλος* του αίματος σειρά διαδοχικών φόνων με κοινή αιτία, αφορμή ή σχέση αιτίου-αποτελέσματος: η αστυνομία υποστηρίζει ότι ο - *θα κλείσει με τη σύλληψη του δράστη* (β) *παίρνω το αίμα μου πίσω* εκδικούμαι, λαμβάνω ικανοποίηση

(γ) πνίγει στο αίμα καταστέλλω βιαίως, προκαλώ σφαγή: τα τανκς έπνιξαν την εξέγερση στο αίμα (δ) φονάζει | βιά το αίμα του σκοτωμένου (Π.Δ. Ένεσις 4, 10: φωνή λ. αιματος το υαδελφου σου βιά προς με, λόγια του Θεού προς τον Κάν μετά τη δολοφονία του Αβελ) για προηγούμενο φόνο ή άδικο χαμό αγαπημένου ή συγγενικού προσώπου, που δημιουργεί την υποχρέωση της εκδίκησης του (ε) Λερώ τον τα χέρια μου με αίμα (i) διαπράττω φόνο (ii) προσφέρω υποστήριξη, κάλυψη ή τα μέσα για την τέλεση εγκλημάτων: οι έμποροι του λευκού θανάτου δεν διατάζουν να λερώσουν τα χέρια τους με το αίμα αθών (στ) κυλιέμαι | είμαι βουτηγμένος στο αίμα είμαι αναμειγμένος σε φόνους, κυρ. κατ' εξακολούθηση (ζ) (ειρων.-εκφραστ.) σιγά τα αίματα! (περιφρονητικά) για να υποτιμηθεί η σημασία, η σοβαρότητα ή η κρισιμότητα καταστάσεως ή συμβάντος ή και η γενναιότητα κάποιου: -Είπε πως θα κάνει φασαρία, αν μας δει στα μέρη του. —! (η) αγρός αιματος βλ. λ. αγρός · 7. (+ κτηρ. αντων.) σιδήποτε ασίολογες κάποιους ως εξαιρετικά πολύτιμο, ως ζωτικής σημασίας γι' αυτόν: αυτό το μαγαζί είναι το - του, η ζωή του η ίδια 8. η καταγωγή, η συγγένεια: ΦΡ. (α) γαλάζιο αίμα αριστοκρατική, βασιλική γενιά, καταγωγή (β) (παροιμ.) το αίμα νερό δεν γίνεται οι συγγενείς αλληλοποστρίχνονται, δεν ξεχνούν τους συγγενικούς τους δεσμούς: αδελφία είναι - όσο κι αν τσακωθούν, θα τα ξαναβρουν πά-λι ~! (γ) (συγγένεια) εξ αίματος (συγγένεια) που προκύπτει από κοινή καταγωγή, κατ' αντιδιαστολή προς την εξ αγχιστείας συγγένεια (βλ. λ. αγχιστεία): το κώλυμα της ~ συγγένειας απαγορεύει τον γάμο μεταξύ τους (δ) δεσμός αίματος (i) δεσμός συγγενείας που προκύπτει από κοινή καταγωγή (ii) εξαιρετικά στενός δεσμός ανθρώπων, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση φιλικών ή εχθρικών συναισθημάτων: έχουν έναν ακατάλυτο ~ από τη μέρα που τον έσωσε τη ζωή στον πόλεμο (iii) δεσμός (συνήθ. δύο ανδρών) που προκύπτει από την τέλεση συγκεκριμένης τελετουργικής πράξης, όπως η επιφανειακή ανάμειξη του αίματος με ελαφρά τομή του δέρματος και επαφή κυρ. των καρπών στο σημείο της τομής (βλ. κ. λ. αδελφοποιός) 9. (συνεκδ.) ο συγγενής: αίμα δυνατόν να μη βοηθήσω τον ανεπιό μου, το ~ μου; 10. (περιληπτ.) το σύνολο ιδιοτήτων, ικανοτήτων που κατά σύμβαση αποδίδονται σε ένα έθνος, φυλή κ.λπ., με την ιδέα ότι εκφράζουν την ψυχοσύνθεση του και τον τρόπο συμπεριφοράς του: χορεύει με πολύ πάθος - πώς φαίνεται το σπανιόλιχο ~! [ETYM < αρχ. αίμα, αβεβ. επίρροια. Ηάμοφιλιε, Ηάμοκρίτις κ.α. Πολλοί ιατρικοί όροι και φράσεις αποτελούν μεταφραστικά δάνεια, λ.χ. μετάγγιση αίματος (< αγγλ. blood transfusion), ομάδα αίματος (< αγγλ. blood group), πίεση αίματος (αγγλ. blood pressure) κ.ά. Ακόμη, ξένη είναι η προέλευση αρκετών φράσεων, όπου το αίμα χρησιμοποιείται μεταφορικά: λ.χ. (μου) ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι (< γαλλ. avoir le sang qui monte à la tête), δεν έχω αίμα στις φλέβες μου (< γαλλ. je n'ai pas du sang dans les veines), λερώνω τα χέρια μου με αίμα (< αγγλ. stain my hands with blood), γράω (κάτι) στο αίμα μου (< γαλλ. j'ai ça dans le sang), δεσμοί αίματος (< γαλλ. liens de sang), γαλάζιο αίμα (< γαλλ. sang bleu) κ.ά.]

αίμα: **αιματο-**, **αιμο-**, -αμία. Η ζωτική σημασία της λ. αίμα γέννησε ένα πλήθος συνθέτων και παραγώγων λέξεων, με ιδιαίτερη έκταση, όπως ήταν επόμενο, στον χώρο της επιστημονικής και δη και της ιατρικής ορολογίας (ζένης και ελληνικής). Ως ά συνθετικό η λέξη εμφανίζεται με δύο μορφές: αιματο- (αιματοκρίτης) και αιμο- (αιμοφόρος). Από αυτές η κανονική μορφή και αυτή που απαντά συχνότερα είναι το αιματο- (αιματοχυσία, αιματέμηση, αιματοκύλιση, αιματολογία, αιματοσκόπηση κ.τ.ό.), το οποίο είναι και ο αναμενόμενος τ., αφού τα παράγωγα και τα σύνθετα σχηματίζονται από το θέμα της λ., που βγαίνει από τη γενική (πβ. θέμα [θέματος], θεματικός, θεματολογία - σώμα [σώματος], σωματικός, σωματοφύλακας - πνεύμα [πνεύματος], πνευματικός, πνευματικό-νος κ.τ.ό.). Ωστόσο, είτε για μετρικούς λόγους στην Αρχαία Ελληνική (για να αποφευχθούν οι αλληπάλληλες βραχέιες συλλαβές) είτε από μια τάση να σχηματιστούν σύνθετα παράγωγα από το θέμα της ονομαστικής, που ήταν και το βραχύτερο, πράγμα που διευκόλυνε -προκειμένου για επιστημονικούς όρους- τη δημιουργία πιο εύρηστων λέξεων, είτε και από άγνοια των μηχανισμών παραγωγής/σύνθεσης, εφόσον πρόκειται για όρους που πλάσσονταν από ξένους, σχηματίστηκαν και σύνθετα παράγωγα με ά συνθετικό το αιμο- (αιμοσταγής, αιμοδιψής, αιμορραγία, αιμοδότης, αιμόπτησις, αιμολιπτής, αιμοφόρος κ.τ.ό.): πβ. κ. χρωμοσώματα (αντί χρωματοσώματα), σπερματολογία (αντί σπερματολογία), δερμικός (παρά το δερματικός), χρωμικός, πολυχρωμικός, διχρωμικός (παρά το χρωματικός) κ.ά. Τέλος, δοθέντος ότι η λ. αίμα δασυνόταν (πβ. αγγλ. haem(at)-, γαλλ. hém(at)-, γερμ. Häm(at)- κ.λπ.), ως λέξικο επίθημα -αμία πρέπει να δασυνεί το ληκτικό σύμφωνο -π-, τ ή -κ κάθε ά συνθετικού σε -φ-, ο ή -χ άζωτο -αζωταμία, γλυκός -γκυχαμία (όχι γλυκαμία, το οποίο οφείλεται στο ξένο glycemia!), λευκός -λευκαμία (όχι λευκαμία από το ξένο leukaemia!).

αιμαγγείωμα (το) {αιμαγγείωμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος, που προέρχεται από τους ιστούς των αιμοφόρων αγγείων ΣΥΝ. αγγείωμα. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemangioma].

αιμασία (η) **1.** περίφραξη ανοικτού χώρου, αποτελούμενη κυ-

ρίως από λίθους χωρίς συγκολλητικό αρμό και ασβέστη ΣΥΝ. ξερολιθά **2.** (γενεκτό.) οποιαδήποτε μορφή περιφύραξης χώρου, χτιστή ή φυσικά διαμορφωμένη, λ.χ. από θάμνους ή κλαδιά ΣΥΝ. τοίχος, φράχτης, τείχιση, περίβολος, μάντρα. [ETYM < αρχ. αίμασία, αβεβ. επίρροια. πβ. < I.E. *sair-mo- «φράχτης, ξύλινο χώρισμα», < λατ. saep-es «φράχτης». Ομόρρ. αρχ. *αιπ-μός > αϊμός «δρυμός»].

αιμάσσω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) **1.** αιμορραγώ: το τραύμα | η πληγή αιμάσσει κυρ. η μυχ. αιμάσσειν, -ούσα, -ον {αιμάσσ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} (α) αυτός που παρουσιάζει αιμορραγία: αιμάσσωσα πληγή (β) (μτφ.) αυτός που εξασθενεί επικίνδυνα, που χάνει συνεχώς δυνάμεις: η αιμάσσωσα οικονομία της χώρας θα οδηγηθεί σε αδιέξοδο με τη μείωση των εξαγωγών || ο ~ ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης **2.** (μτφ.) αισθάνομαι μεγάλη λύπη: αιμάσσει η καρδιά | η ψυχή μου. [ETYM < αρχ. αιμάσσω < *αιμάτ-ιω < αίμα].

αιματάλευρο (το) [1890] {αιματάλευρον} κτηνοτροφία που παράγεται από το αίμα ζώων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Blutmehl].

αιματέμηση (η) [1816] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ. η εκροή αίματος από το στόμα με τη μορφή εμετού, η οποία κατά κανόνα αποτελεί εκδήλωση αιμορραγίας, συνήθ. στο ανώτερο τμήμα του πεπτικού συστήματος. Επίσης αιματεμία κ. αιματέμετος (ο). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémateèse].

αιματηρός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιέχει αίμα ή είναι γεμάτος αίμα: ~ φλέγμα **2.** αυτός που βγάζει ή χάνει αίμα: ~ πληγή | τραύμα **3.** αυτός κατά τον οποίο χύνεται αίμα (λόγω τραυματισμού ή θανάτου/φόνου): ~ αυτοκινητική σύγκρουση || ~ επεισόδια μεταξύ διαδελτών και αστυνομικών ΣΥΝ. πολλαίματος, αιματοβαμμένος, φονικός ΑΝΤ. αναιμάκτος **4.** αυτός που απαιτεί μεγάλη ένταση και πολύ κόπο: με ~ οικονομίες κατάφερα να αγοράσω τούτο το σπίτι ΣΥΝ. σκληρός, εξαντλητικός. — **αιματηρός** επίρρ. [1897]. [ETYM < αρχ. αιματηρός < αίμα, -τος + παραγ. επίθημα -ηρός, πβ. αίμη-ηρός].

αιματία (η) [μτγν.] **1.** αλλαντικό που παρασκευάζεται από το παχύ έντερο του χοίρου με γέμιση από ρύζι, χόντρο ή τραχανά και διάφορα καρυκεύματα **2.** το παχύ έντερο του χοίρου, με το οποίο παρασκευάζεται το παραπάνω αλλαντικό.

αιματικός, -ή, -ό [αρχ.] ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με το αίμα: ~ κυκλοφορία || ~ οξύ.

αιμάτινη (η) [1887] {αιμάτινη} ΙΑΤΡ. σιδηρούχος ένωση που παράγεται από την αιμοσφαιρίνη, όταν της αφαιρεθεί η σφαιρίνη συνήθ. υπό την επίδραση ενός οξέος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématine].

αιμάτινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αποτελείται από αίμα: ~ σταγόνα **2.** (συνεκδ.) βαθυκόκκινος, όπως το αίμα: το ~ χρώμα του κερασιού | τού ρουμπινιού.

αιματίτης (λίθος) (ο) [αρχ.] {αιματίτων} ΟΡΥΚΤ. ορυκτό του σιδήρου που αποτελεί το σημαντικότερο μέταλλο σιδήρου, έχει σκούρο χρώμα με μεταλλική λάμψη και, όταν σύρεται σε τραχεία λευκή επιφάνεια, αφήνει μια κόκκινη, ερυθροκάστανη γραμμή.

αιματο- κ. **αιματο-** κ. **αιματ-** | **αιμο-** κ. αιμο- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με το αίμα: αιματο-βαμμένος, αιματο-κυλισμένος, αιματο-χυσία, αιμο-πέταλια, αιμο-στατικός, αιμο-δοσία, αιμό-φωτος, αιματ-έμηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίμα. [ETYM. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αιματο-ειδής, αιμορραγία), που προέρχεται από το ουσ. αίμα (-ατός) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. hémophilie) και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. hémoglobine «αιμοσφαιρίνη»)].

αιματοβαμμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **ματοβαμμένος 1.** αυτός που έχει βαφτεί ή λερωθεί με αίμα: ~ μαχαίρι || ~ χέρια ΣΥΝ. ματωμένος (μτφ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με αιματηρούς αγώνες και συγκρούσεις: τα ~ πρόπατα των μαχών || τα ~ χρώματα της πατρίδας ΣΥΝ. αιματόβρεχτος, ματωμένος, τιμημένος, ένδοξος **3.** αυτός που έχει ευθύνη ή είναι ένοχος για φόνο, σφαγή ή αιματοχυσία: ~ χέρια ΣΥΝ. αιμοσταγής **4.** αυτός που έχει το κόκκινο χρώμα του αίματος: ~ χείλη ΣΥΝ. κατακόκκινος, πορφύρος.

αιματοβρεχτός, -η, -ο [1839] αυτός που είναι γεμάτος αίματα. Επίσης αιματοβρεγμένος

αιματοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {αιματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το χρώμα του αίματος ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) αιματόχρους.

αιματοκρίτης (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκατοστιαία αναλογία του όγκου των ερυθρών αιμοσφαιρίων στον ολικό όγκο του αίματος: διαφέρει κατ' άτομο και περιλαμβάνεται στις εξετάσεις για τον καθορισμό θεραπευτικής αγωγής και την παρακολούθηση της πορείας της υγείας (κάποιου): μου ανέβηκε | κατέβηκε ο ~ (συμβολίζεται ΗΕ). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haematocrit].

αιματοκυλίω κ. (λαϊκ.) **ματοκυλίω** ρ. αμετβ. [μεσν.] {αιματοκύλιση, -η, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} οδηγώ (τόπο ή σύνολο ανθρώπων) σε αιματοχυσία: ο Χίτλερ αιματοκύλισε την ανθρωπότητα || ομάδα τρομοκρατών αιματοκύλισε το κέντρο της πόλης. — αιματοκύλιση κ. (λαϊκ.) ματοκύλιση (το). **αιματολογία** (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη της φύσεως, της λειτουργίας και των νοσημάτων του αίματος και των αιμοποιητικών οργάνων του σώματος. — **αιματολόγος** (ο/η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématologie]. **αιματολογικός**, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αιματολογία: κάνω | υποβάλλομαι σε ~ εξέταση **2.** αιματολογικά (τα) το αποτέλεσμα της αιματολογικής εξέτασης: τα ~ του δεν είναι καλά.

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématologique].
αιματομέτρο (το) [1861] {-ου κ. -έτρου | -ων κ. -έτρων} συσκευή για τον καθορισμό της τιμής του αιματοκρίτη, η οποία μπορεί να περισφραγιστεί με μεγάλη ταχύτητα, ώστε τα διαφορετικές πυκνότητες κύτταρα αίματος να φυγοκεντρίζονται και να διαχωρίζονται από το πλάσμα (βλ. λ. *αιματοκρίτης*, σημ. 2). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématomètre].
αιματοποσία (η) → αιμοποσία
αιματοπότις (ο) → αιμοποσία
αιματορροία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ρύση αίματος από τον ανθρώπινο σώμα λόγω παθολογικών αιτιών. [ETYM, < μίγν. *αιματορροός* (-ου) < αρχ. *αίμα*, -τος + -ροός < *ρέω*].
αιματοουρία (η) [1884] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία αίματος ή αυξημένου αριθμού ερυθρών αιμοσφαιρίων στα ούρα. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématourie].
αιματογρός, -ους, -ουν [1823] {αιματογρ-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα του αίματος, ο κόκκινος. [ETYM, < *αίμα*, -τος + -γρός < *χρoιά*].
αιματογυσία (η) {μίγν.} {αιματογυσιών} απώλεια ανθρώπινων ζωών κατά τη διάρκεια βίαιης σύγκρουσης ή έντολης αναμέτρησης: ο *Ο.Η.Ε. παρενέβη για να τερματίσει* η ~ στη Μ. Ανατολή || *άσκητη | αναπόφευκτη* ~ ΣΥΝ. αιματοκύλιμα, εκατόμηνη.
αιματοδής, -ης, -ες [αρχ.] {αιματοδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} 1. αυτός που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε αίμα: ~ ιστός | *αγγείο* 2. αυτός που έχει το χρώμα του αίματος ΣΥΝ. αιμάτινος, κόκκινος, πορφύρος.
αιμάτωμα (το) {αιμάτωμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση ποσότητας αίματος σε σημείο του σώματος (κυρ. υποδορίως), η οποία προκαλείται από ρήξη ή διάβρωση αγγείων και εμφανίζεται συνήθ. με τη μορφή επόδουνης διόγκωσης, χρώματος μπλε αρχικά, ακολούθως πρασινωπό και τελικά κτρινωπό: *ενδοεγκεφαλικό | εξωσκληρίδιο | υποδόριο | υποσκληρίδιο* κ.ά. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématome].
αιματώνεται, αιματώνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. {αιματόθηκε, -μένος} (τριτοπρόσ.) ΦΥΣΙΟΛ. τροφοδοτούμαι με αίμα μέσω της αγγειακής κυκλοφορίας: ο *εγκέφαλος του δεν αιματώνεται* (δεν υπάρχει | δεν γίνεται επαρκής αιμάτωση στον εγκέφαλο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
αιματοπάθεια του αρχ. *αίματό* (-όω) «ματώνω, προκαλώ αιμορραγία» < *αίμα*].
αιμάτωση (η) {μίγν.} {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. 1. η τροφοδότηση περιοχής του σώματος με αίμα ανάλογα με τις ανάγκες και την κατάσταση του οργανισμού: η *κακή* ~ των *άρκων προκαλεί γάγγραινα*' (σπάν.) 2. η ρύση αίματος από τα αγγεία του σώματος 3. η παραγωγή αίματος ή ο τεχνητός πολλαπλασιασμός των ερυθρών αιμοσφαιρίων 4. η πρόκληση αιμορραγίας μέσω τραυματισμού.
-α | μίαι λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν παθήσεις του αίματος: *ασθεσία-αίμια, κυτταρ-αίμια, λευχ-αίμια, ουρ-αίμια, σπιν-αίμια, τοξίν-αίμια*. [ETYM, Λεξικό επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *αίμα* και απαντά σε ελληνογενείς ξέν. Όρ., λ.χ. γαλλ. glyc-émie, leuc-émie κ.ά.].
Αιμιά (η) γυναικείο όνομα.
Αιμίλιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα Ρωμαίων ευγενών 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM, < lat. Aemilius < επίθ. aemulus «εφάμιλλος - αντίπαλος». Το σύγχρονο όνομα ανάγεται στα αντίστοιχα ευρωπαϊκά (λ.χ. γαλλ. Émile).
αιμο- → αιματο-
αιμοβόρος, -α, -ο κ. (λαϊκ.) **μοβόρος** 1. (για ζώα) αυτός που τρέφεται με ωμό κρέας ή σάρκες ζώων: ο *λύκος είναι* ~ ζώο ΣΥΝ. σαρκοβόρος, σαρκοφάγος 2. (μτφ. για πρός.) αυτός που κυριαρχείται από βίαια ένστικτα και τάσεις, που εκδηλώνει απάνθρωπη ή και εγκληματική συμπεριφορά ΣΥΝ. αιμοδιής, κακούργος. Επίσης (λαϊκ.) αλμοβόρικος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **μοβόρικος** — αιμοβωρία (η). [ETYM, < αρχ. *αιμοβόρος* < *αίμα* + *-βόρος* < *βορά* «τροφή»].
αιμοδιάγραμμα (το) {αιμοδιαγράμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η γενική εξέταση αίματος-το αποτέλεσμα της κυτταρολογικής εξέτασης (συνήθ.) του περιφερειακού αίματος. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémoigramme, οπότε η ακριβής απόδοση θα ήταν *αιμόγραμμα*].
αιμοδιής, -ης, -ες {αιμοδιη-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που διψά για αίμα, δηλ. για αιματοχυσία, ή αντέλει ικανοποίηση από την εκτέλεση ή παρακολούθηση βίαιων και αιματηρών εγκλημάτων: ~ *δολοφόνος* | *σφαγιάς* | *πολεμιστής*! *κακούργος*. — (σπάν.) αιμοδιμία (η) [1892]. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bloodthirsty].
αιμοδοσία (η) {αιμοδοσιών} η προσφορά αίματος για τις ανάγκες των νοσοκομείων (μεταγγίσεις, αιμοκαθάρσεις, τράπεζες αίματος): *εθελοντική* ~ [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. blood donation].
αιμοδοτής (ο) {μειν.} {αιμοδοτών}, **αιμοδότρια** (η) {αιμοδοτριών} πρόσωπο που προσφέρει αίμα για τις ανάγκες των νοσοκομείων ΦΡ. (α) **εθελοντής αιμοδοτής** αυτός που εθελοντικά δίνει συγκεκριμένη ποσότητα αίματος ανά τακτά χρονικά διαστήματα για λόγους κοινωνικής αλληλεγγύης και πρόνοιας: *σύλλογοι εθελοντών αιμοδοτών* (β) **κάρτα εθελοντή αιμοδοτή** κάρτα όπου αναγράφονται τα στοιχεία ταυτότητας του εθελοντή αιμοδοτή, η ομάδα αίματος, ο αριθμός και ο χρόνος των αιμοδοσιών χρησιμεύει για την κατά σειρά προτεραιότητας εξυπηρέτηση του σε περίπτωση ανάγκης μεταγγίσεως για τον εαυτό του ή τους συγγενείς του. — αιμοδοτικός, -ή, -ό.
αιμοδυναμική (η) ΦΥΣΙΟΛ. η επιστημονική μελέτη της κίνησης του

αίματος, των κανόνων που τη ρυθμίζουν και των δυνάμεων που την προκαλούν.
[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémodynamique].
αιμοκάθαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} ΙΑΤΡ. Ο εξωνεφρικός ή ο εξωσωματικός καθαρισμός του αίματος μέσω τεχνητού νεφρού (βλ. λ. νεφρό) (ή με άλλη μέθοδο, λ.χ. περιτοναϊκές πλύσεις) από τα άχρηστα προϊόντα του μεταβολισμού, που φυσιολογικά απομακρύνονται με τα ούρα: χρησιμοποιείται τόσο στην οξεία όσο και στη χρόνια νεφρική ανεπάρκεια: *υποβάλλομαι σε* ~ || *μηγάμια αιμοκαθάρσης*. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Blutreinigung].
αιμοκαλλιέργεια (η) {αιμοκαλλιέργειών} ΙΑΤΡ. μέθοδος ανιχνεύσεως των παθογόνων μικροοργανισμών στο αίμα. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. hémoculture (νόθο συνθ.)].
αιμοληψία (η) {αιμοληψιών} ΙΑΤΡ. η λήψη αίματος, συνήθ. από τις φλέβες της καρπής του αγκώνα, για διαγνωστική εξέταση δείγματος ή αιμοδοσία (βλ. κ. λήψη αίματος, λ. αίμα).
αιμόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. σύνδρομο που προκαλείται από διάφορα αίτια με κοινό αποτέλεσμα την βλάβη ή καταστροφή των ερυθρών αιμοσφαιρίων, κατά την οποία η αιμοσφαιρίνη που περιέχουν ελευθερώνεται στο πλάσμα του αίματος. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemolysis].
αιμολυτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. 1. αυτός που σχετίζεται με την αιμόλυση 2. αυτός που επιφέρει, προκαλεί την αιμόλυση ή την καταστροφή των ερυθρών αιμοσφαιρίων: ~ *αναμία* | *νόσος*. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémolytique].
αιμομίκτης {μειν.} κ. **αιμομίκτης** (ο) {αιμομικτών}, **αιμομίτρια** κ.
αιμομίτρια (η) {αιμομικτριών} πρόσωπο που συνουσιάζεται με στενό συγγενή εξ αίματος, ο δρόσστη αιμομικτία.
αιμομικία (η) {αιμομικιών} η σεξουαλική σχέση μεταξύ στενών εξ αίματος συγγενών ή μεταξύ αμφιθαλών ή ετεροθαλών αδελφών. — αιμομικτικός, -ή, -ό κ. **αιμομικτικός**. [ETYM < μειν. *αιμομικία* < *αίμα* + *μίκις* < (μ)έ(γ)νυ-μι «αναμειγνύω, ανακατεύω»].
αιμοπετάλιο (το) {αιμοπεταλί-ου | -ών} ΑΝΑΤ. το μικρό, άχρωμο, χωρίς πυρήνα, στρογγυλό στοιχείο του αίματος των θηλαστικών, σηματοδοτικό για τον σχηματισμό θρόμβου κατά την πήξη του αίματος. [ETYM, Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. blood platelet, γαλλ. plaquette sanguine].
αιμοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣΙΟΛ. Ο σχηματισμός, η παραγωγή του αίματος από τον μυελό των οστών, τους λεμφοδένες, τον σπλήνα κ.λπ. — **αιμοποιητικός**, -ή, -ό [1889]. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemopoiesis].
αιμοποσία {μειν.} κ. **αιματοποσία** (η) {μειν.} {αιμοποσιών} η πόση αίματος, κυρ. στο πλαίσιο αργαίων ή προτόνων (θησκευαϊκών) ή σατανιστικών τελετουργιών ή με αναφορά σε φανταστικά όντα (βελικό, βρικολάκες, δράκουλα κ.ά.). — αιμοπότης {μειν.} κ. αιματοπότης (ο) [αρχ.].
αιμοπότις (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η αποβολή αιματοδών πτυέλων ή καθαρού αίματος από το στόμα (συνήθ. λόγω αναπνευστικών παθήσεων). — αιμοπττικός, -ή, -ό [μίγν.] κ. (παλαιότ.) αιμοπττικός, -ή, -ό. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemoptysis].
αιμορραγία (η) {αιμορραγιών} 1. ΙΑΤΡ. ροή αίματος έξω από το σώμα (*εξωτερική*) ή στο εσωτερικό του, μέσα στους ιστούς ή στις κοιλότητες ανάμεσα στα όργανα (*εσωτερική*), λόγω ρήξεως αγγείων, η οποία οφείλεται σε τραυματισμό ή σε άλλη αιτία: *φλεβική | αρτηριακή | ακατάσχετη* ~ 2. (γενικότ.) κάθε απώλεια αίματος 3. (μτφ.) κάθε είδους απώλεια ζωτικών, σημαντικών στοιχείων: η ~ *συνελάγματος προς ξένες χώρες*. [ETYM, < αρχ. *αιμορραγία* < *αιμορραγία*. Η λ. *πέρασε* ως δάνειο και σε ξένες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. haemorrhage, γαλλ. hémorragie κ.ά. Η σημ. 3 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. l'hémorragie des capitaux | de change κ.ά.].
αιμορραγικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη συχνότητα αιμορραγιών, που προκαλεί αιμορραγία ή τη συνοδεύει ως σύμπτωμα, συνήθεια: ~ *πυρετός* || ~ *διάθεση* (λόγω ανομάλιας της πήξης του αίματος ή της κατασκευής των αιμοφόρων αγγείων).
αιμορραγία ρ. αμετβ. {αιμορραγεί... | αιμορράγησα} 1. *πάσχω από αιμορραγία, έχω μεγάλη και ταχεία απώλεια αίματος*-ΦΡ. (μτφ.) *πληγή που αιμορραγεί* για αγιάτρευτο ψυχικό τραύμα που δεν επουλώνεται ούτε ξεπερνιέται: ο *χωρισμός τους ήταν πάντα γι'αυτών κρυφή* ~ 2. (μτφ.-λογοτ.) βίωω έντονα συναισθήματα απογοήτευσης και ψυχικού πόνου: *αιμορραγεί για κάθε χωρισμό* 3. (μτφ.) *χάνω ζωτικές δυνάμεις, αποδυναμώνομαι*: η *εθνική οικονομία αιμορραγεί λόγω της μεταφοράς κεφαλαίων στο εξωτερικό*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **αιμορροώ** [αρχ.] {-είς...}. [ETYM < αρχ. *αιμορραγία* (-έω) < *αιμορραγής* < *αίμα* + *-ρραγής* < θ. *-ραγ-*, πβ. *ερ-ράγ-ην*, παθ. αόρ. β' του *ρήγ-νυ-μι*].
αιμοροϊδές (οι) ΙΑΤΡ. 1. οι κίρσοειδείς διευρύνσεις των φλεβών του κατώτερου τμήματος του *παχέος εντέρου* (απευθυσμένο) στην περιοχή γύρω από τον πρωκτό, που συνοδεύονται συνήθ. από αιμορραγία 2. (συνεκδ.) η πάθηση που οφείλεται στις διευρύνσεις των παραπάνω φλεβών: *παθάνω* | *βιάζω* ~ ΣΥΝ. *ζογάδες*. — **αιμοροϊδικός**, -ή, -ό. [ETYM, < αρχ. *αιμορροΐς*, -ΐδος < *αιμόρροος* κ. *αιμόρροος* < *αίμα* + *ροος* < *ρέω*. Η λ. *πέρασε* ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. haemorrhoid, γαλλ. hémorroïde κ.ά.].
αιμοροφιλία (η) [1854] η αιμοφιλία (βλ. λ.).
αιμορροφιλικός, -ή, -ό αιμοφιλικός (βλ. λ.).
Αίμος (ο) 1. οροσειρά της Α. Ευρώπης στο Β. τμήμα της Βαλκανικής

Χερσονήσου, που εκτείνεται κατά το μεγαλύτερο τμήμα της στη Βουλγαρία μέχρι τον Εύξεινο Πόντο 2. Χερσονήσος του Αίμου η Βαλκανική Χερσονήσος, βλ. λ. Βαλκάνια. [ETYM. < αρχ. Αίμος, αγν. ετύμου].

αιμοσταγής, -ής, -ές {αιμοσταγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. (κυριολ.-σπάν.) αυτός που στάζει αίμα 2. (μτρ.) αυτός που έχει βίαια ένστικτα, που συμπεριφέρεται απάνθρωπα ή εγκληματικά χωρίς εννοχίες ή αναστολές: - δολοφόνος | τύραννος | πολεμιστής | εξολοθρευτής | καθεστώς ΣΥΝ. αιμοδιψής, αιμοβόρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < αρχ. αιμοσταγής < αίμα + -σταγής < στάζω].

αιμόσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η επίσχεση (διακοπή) της αιμορραγίας είτε μέσω των αιμοστατικών μηχανισμών του οργανισμού είτε με χρήση φυσικών ή χημικών μέσων από τον γιατρό. [ETYM. < αρχ. αιμόστασις «μέσον για την επίσχεση της αιμορραγίας» < αίμα + -στάσις < ἵστημι].

αιμοστατικός, -ή, -ό [μτρ.] ΙΑΤΡ. αυτός που επιφέρει ή συμβάλλει στη διακοπή της αιμορραγίας: ~ φάρμακο | επίδεσμος.

αιμοσφαιρίνη (η) [1876] {αιμοσφαιρινών} ΙΑΤΡ. η κόκκινη πρωτεΐνη που αποτελεί το κύριο συστατικό των ερυθρών αιμοσφαιρίων, απαραίτητη για τη μεταφορά οξυγόνου από τα αναπνευστικά όργανα στους ιστούς του σώματος. — αιμοσφαιρινικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. hémoglobine (νόθο συνθ.).]

αιμοσφαιρίο (το) [1849] {αιμοσφαιρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. (κύρ. στον πληθ.) καθένα από τα μονοκύτταρα στοιχεία του αίματος ανθρώπων και σπονδυλωτών ζώων, που διακρίνονται σε λευκά και ερυθρά και που τυχόν μεταβολή του φυσιολογικού αριθμού τους στο αίμα επηρεάζει ή/και αποκαλύπτει την κατάσταση της υγείας ενός οργανισμού. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. cellule sanguine].

αιμοφιλία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σύνολο κληρονομικών ασθενειών του αίματος, που προκαλούν τάση για ακατάσχετη αιμορραγία (ακόμη και από μικροτραυματισμούς), εμφανίζεται κυρίως σε άνδρες και προκαλείται από την εγγενή έλλειψη μιας ή περισσότερων από τις ουσίες που είναι αναγκαίες για την πήξη του αίματος (παράγοντες πήξης) ΣΥΝ. αιμορροφιλία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémophilie].

αιμοφιλικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αιμοφιλία ΣΥΝ. αιμοφιλικός 2. **αιμοφιλικός** (ο), αιμοφιλική (η) πρόσωπο που πάσχει από αιμοφιλία, στο οποίο έχει μεταβιβαστεί και εκδηλωθεί το στίγμα (βλ. λ.) της αιμοφιλίας (ως εμφανής ανωμαλία και όχι ως υπολειπόμενο). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémophilique].

αιμοφίλος (ο) [1896] {αιμοφίλ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. μικρόβιο που σχετίζεται με λοιμώξεις του αναπνευστικού συστήματος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémophile].

αιμοφόρος, -ος, -ο [μτρ.] αυτός που μεταφέρει αίμα, που εντός του κυκλοφορεί αίμα: ~ αγγείο.

αιμόφυρτος, -η, -ο (λόγ.) γεμάτος αίματα από πληγή ή πληγές που του προκάλεσαν ή προκάλεσε ο ίδιος στον εαυτό του: ο τραυματίας μεταφέρθηκε ~ στο νοσοκομείο.

[ETYM. < μτρν. αιμόφυρτος < αρχ. αίμα + -φυρτος < φέρω «αναμιειγνύω, ανακατεύω»].

αιμοχαρής, -ής, -ές {μτρν.} {αιμοχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που χαίρεται στη θεά αιμάτων ή αιματοχυσίας: ~ πολεμιστής | τηλεοπτικό κοινό ΣΥΝ. αιμοδιψής.

αιμοχρωστικός, -ή, -ό [1879] αυτός που δίνει στο αίμα το κόκκινο χρώμα του: ~ ουσίες. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. haemochromatic].

αιμοδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παραισθησία που οφείλεται σε προσωρινή διακοπή της αιματώσεως λόγω άσκησης πύσεως, ακινησίας ή νύχους και προκαλεί μερικό ή τοπικό μούδιασμα: ~ τον άκρων ΣΥΝ. (καθ.μ.) μούδιασμα, (εκφραστ.) μυρμήγκιασμα. Επίσης αιμοδίαση [ETYM. < αρχ. αιμοδία «πονοδότος» < αιμοδω «μουδιάζω» τα ούλα μου» < *αι-ωδ-ός < *αι-μός «πόνος» + οδών «δόντω». Από το ρ. αιμοδω (άλλο τ. του αίμοδω), μεταπλ. σε αιμοδιάζω, προήλθε το νεότ. μονδιάζω].

-αινα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών από αρσενικά αντίστοιχα: (λύκος - λύκ-αινα), ιδίως σήμερα για θηλυκά από κύρια αρσενικά ονόματα (ανδρουνμικά): Γιώργος - Γιώργη-αινα (η γυναίκα του Γιώργου), Μήτρος - Μήτρη-αινα κ.τ.ό. [ETYM. Σχηματίστηκε κατά το πρότυπο αρχ. θηλ. ουσιαστικών που προήλθαν από τα αρσ., π.χ. λύκος -λύκαινα, λέων -λέαινα, θεράπων -θεράπινα κ.ά.].

αϊνάς (ο) {αϊνάδες} (λαϊκ.) το πίσω μέρος της πρύμνης, που βρίσκεται πάνω από την ισάλο γραμμή και έχει κυρτό σχήμα ΣΥΝ. άβαξ, παππαδιά ΑΝΤ. στείρα, κοράκι της πλώρης. [ETYM. < τουρκ. ayına «καθρέφτης» < περσ. ayina «καθρέφτης (από γυαλισμένο ατσάλι)»].

Αινεάς (ο) {-α κ. -είου} ήρωας της Τροίας, γιος της Αφροδίτης και του Αχίλλη· μετά την καταστροφή της πόλης, κατέφυγε στην Ιταλία, όπου ο ίδιος ή απόγονος του ίδρυσε τη Ρώμη. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., πθ. < αινώ].

αϊνείσιμος (διατριβή) (η) → εναΐσιμος

αίνυμο (το) {ανΐνμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ερώτημα ή πρόβλημα (το οποίο καταλήγει στην ερώτηση «τι είναι»), διατυπωμένο συνήθ. έμμετρα, με σκόπημη ασάφεια, μεταφορές ή παρομοιώσεις, κατά τρόπο που να διασκεδάει και να ασκεί τη σκέψη με την προσπάθεια να αποκρυπτογραφηθεί το κρυμμένο νόημα της παρασπληντικής διατύπωσης (λ.χ. στο «από μάννα κόκκινη γεννιέται παιδί μαύρο» η απάντησή είναι «φωτιά και ο καπνός»): ο Οιδίποδας έλυσε το ~ της Σφιγγίας 2. (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε δεν εξηγείται ή προκαλεί απορία και

μυστήριο: η ανεξήγητη στάση του υπουργού αποτελεί ~ και για την ίδια την κυβέρνηση || το ~ των πυρομαχίων ΣΥΝ. γρίφος, μυστήριο. [ETYM. αρχ. < αϊνείσιμα «μυλό ανιγματικά» (πβ. υπαινισσόμεναι) < αϊνός «λόγος». Η λ. αρχικώς θα σήμαινε «λόγια με νόημα, που όμως είναι δύσληπτα». Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ανιγματικός, -ή, -ό {μεσν.} αυτός που θυμίζει αίνιγμα, που χαρακτηρίζεται από ασάφεια, δυσκολία ερμηνείας ή μυστήριο: οι ~ δηλώσεις του προέδρου της Δημοκρατίας έτυχαν ποικίλων ερμηνειών || ~ χαμόγελο | συμπεριφορά | άνθρωπος | βλέμμα | φράση. Επίσης ονυματοδής, -ης, -ές [αρχ.]. — ανιγματικά επίφρ.

ανιγματικότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (για λόγο ή συμπεριφορά) το να είναι κάτι δύσκολο να εξηγηθεί (γιατί λέγεται ή γίνεται): η ~ της συμπεριφοράς | τον λόγον | τον υπαινιγμών κάποιου.

αίνος (ο) 1. λόγος που αποδίδει τιμή, δόξα, συνήθ. στον Θεό 2. αίνιο (ο) ή δοξαστικό ύμνος του Δαβίδ, συχνά με την επιγραφή «αίνος οδής του Δαβίδ», οι οποίοι αρχίζουν με την προτροπή «ανείπετε» (πβ. κ. λ. αινώ) και ψάλλονται κατά τον όρθο της Κυριακής (πβ. λ. πασαπνοάριο).

[ETYM. < αΡΖ: αίνος «λόγος, αφήγηση» < *αι-ομαι «βεβαιώνω, δέχομαι» (πβ. αρχ. αν-αινομαι «αρνούμαι»). Από τη σημ. της «αφηγήσεως» ή λ. δήλωσε τον «επαινετικό, εξυμνητικό λόγο» εξαιτίας του περιεχομένου των αφηγήσεων και της φήμης που προσέδιδε στα πρόσωπα. Ομόφρ. αϊνίσσεται «μυλό ανιγματικά», αίνυμαι].

Αϊνστάιν (ο) (μετωνυμ.) για πρόσωπο μεγάλης ευφυΐας: έχει καταπλήξει τους πάντες με τις επιδόσεις του στο σχολείο ένας εμάχρονος - ΣΥΝ. διάσημο, ιδιοφυΐα.

[ETYM. Από το όν. του μεγάλου Γερμανού φυσικού (εβραϊκής καταγωγής) Albert Einstein (1879-1955), ο οποίος διατύπωσε τη θεωρία της σχετικότητας και βραβεύθηκε με Νόμπελ].

αϊνστάινιο (το) {αϊνστάινίου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Es) (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΙΝ.).

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. einsteinium, από το όνομα του Α. Αϊνστάιν].

άντε επιφών. → άντε

αίνω ρ. μετβ. {αίνεις...· εύφρ. στον ενεστέ.} (αρχαιοπρ.) απευθύνω ύμνους, δοξολογίες: «ανείπε τον Κύριον εκ των ουρανών, ανείπε αυτόν εν τοις ύψιστοις» (Π.Δ. ΨΟμ. 148, 1).

[ETYM. < αρχ. αίνω (-έω) < αίνος «λόγος». Το ρ. απαντά ως β' συνθ. και στις λ. επ-αίνω, συν-αίνω, παρ-αίνω κ.ά.].

-αίνω κατάληξη: βαθ-αίνω, πληθ-αίνω, μακρ-αίνω. [ETYM. Ρημιακή κατάληξη (π.χ. ζεστ-αίνω, τυχ-αίνω, χορτ-αίνω) που σχηματίστηκε από τον αόρ. σε -ανα των αρχ. ρ. σε -αίνω (π.χ. εσημα-να -σημαίνω, υγιανα -υγιαίνω, έμίανα -μιαίνω, εθέριανα -θερμαίνω κ.ά.). Βλ. κ. -ένω].

-αίνω ή -ένω: βαθαίνω ή βαθένω, κονταίνω ή κοντένω κ.λπ.: Πολλά ρήματα που παλαιότερα έληγαν σε -ίνω (βαθίνω, βαρύνω, σκληρύνω, μακρύνω, πλατύνω κ.λπ.) μεταπλάστηκαν στον ενεστέτα τους και έγιναν ρήματα σε /-ένο/. Αυτό έγινε για να διαφοροποιηθούν οι παρελθοντικοί χρόνοι, ο παρατατικός και ο αορίστος, οι οποίοι στα ρήματα αυτά είχαν τον ίδιο τύπο: βάθνω (παρτα.) - βάθνω (αορ.), πλατύνω (παρτα.) - πλατύνω (αορ.). Τα ρήματα ακολούθησαν στον ενεστέτα τα πολλά ρήματα σε -αίνω, κληρονομημένα από την Αρχαία (υφαίνω, λειαίνω, υγιαίνω κ.λπ.) ή από μεταπλάσμα (γαίνω αντί γάσσω, ολισθαίνω αντί ολισθάνω, κυρταίνω αντί κυρτώ κ.τ.ό.). Έτσι σχημάτισαν ενεστέτα βαρ-αίνω, από όπου παρτα. βάραινα/πλαταίνω - πλατάνω κ.ο.κ. Ήδη από τον 12ο αι. απαντούν τέτοιοι σχηματισμοί: πληθαίνω, παχαίνω κ.ά. Στον μεταπλάσμα μπορεί να συνετέλεσαν και ρήματα του τύπου έμεινα - μένω. Οπωσδήποτε, κύριο πρότυπο υπήρξαν τα ρήματα σε -αίνω, γι' αυτό και είναι προτιμότερο τέτοια ρήματα να γραφονται με -αι- (-αίνο) και όχι με -ε- (-ένω), κάτι που θα μπορούσε να παραδηγήσει ότι πρόκειται για απλή ροημιακή μεταβολή του -ίνω σε -ένο! Εξάιρεση αποτελεί το ρ. πλένω που, παρά τον αόρ. έπλυνα, γράφεται ως πλένω και όχι πλαινώ, γιατί θεωρείται ότι έχει επηρεαστεί από το σχήμα έμεινα - μένω λόγω της ακουστικής τους συγγένειας. Τέτοια ρήματα σε -αίνω (με αορ. σε -υνα) είναι τα: ακριβαίνω, αλαφραίνω, ανοσταίνω, ασκημαίνω, βαθαίνω, βαρύνω, κονταίνω, λεπταίνω, μακραίνω, μικραίνω, ζανθαίνω, ξεβαθαίνω, ξεμακραίνω, σκληραίνω, παχαίνω, πλαταίνω, πληθαίνω, πλουταίνω, σγουραίνω, σκληραίνω, σκουραίνω, φαρδαίνω, φθηναίνω, φτωχαίνω, χλιαραίνω, χοντραίνω, ψαραίνω.

-α ιο | (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών περιρληπτικών ουσιαστικών που απαντούν μόνο στον πληθυντικό αριθμό και δηλώνουν: 1. επάγγελμα ή ιδιότητα: καπεταν-αίοι, μουσαφίρ-αίοι || (κ. μειωτ.) σκουπιδιάρ-αίοι, διακοπιάρ-αίοι 2. το σύνολο των μελών οικογένειας ή πάτριας: Κολοκοτρων-αίοι, Τζαβαρ-αίοι. [ETYM. Το παραγ. επίθημα -αίοι σχηματίστηκε ήδη κατά τον Μεσαίωνα βάσει εθνικών ονομάτων (π.χ. Αθην-αίοι, θηβ-αίοι, Ψωμ-αίοι), τα οποία στον ενικό πλάστηκαν κατ' αναλογία προς αρχ. επιθ. σε -αίος, όπου όμως το επίθημα είναι στην πραγματικότητα -ιος (π.χ. αρχή - αρχά - αρχα-ίος, κορνή - κορνώ - κορνωά - κορνωά-ιος)].

Αιολείς (οι) {Αιολέων} μία από τις τέσσερεις αρχαίες φυλές του ελληνικού έθνους μαζί με τους Δωριείς, τους Ίωνες και τους Αχαιούς, με την ονομασία αυτή είναι ειδικό. γνωστός οι Έλληνες του ΒΑ. Αιγαίου και των παραλίων της Μ. Ασίας.

[ETYM. < αρχ. Αιολείς < αϊόλιος «αγίος, ευκνήμιτος», αββ. ετύμου, πθ. < *Fai-Fo-λος < I.E. *wel- «στρέφω, κυλώ», πβ. λατ. vol-vere «κυλώ», γερμ. Welle «κύμα, μάζα νερού», αγγλ. wallow «κυλιέμαι» κ.ά. Ομόφρ.

αρχ. εἰλό (< *Εελ-νέω) «στρέφω», ἰλ-εός «περιστροφή τού εντέρου», εἰλίγξ | λιγξ «ἄλιγος» κ.ά. Από τη λ. αἰόλος προέρχεται και το θεωνύμιο Αἰόλος, που αποδίδεται στον θεό των ανέμων και μυθικό πρόγονο των Αιολέων, με αρχική σημ. «ταχύς, ορμητικός άνεμος»].

αιολικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους Αιολείς: ~ κιονόκρανο | διάλεκτος | φυλή 2. ΓΛΩΣΣ. **αιολική υπόθεση** η θεωρία που διατυπώθηκε από Έλληνες και Ρωμαίους γραμματικούς, σύμφωνα με την οποία η Λατινική προήλθε από την αρχαία αιολική διάλεκτο και στηρίζεται κυρ. στη βαρυτονία (τονισμός των λέξεων πέρα από τη λήγουσα πβ. λατ. *exercitus* - αιολ. *πόταμος*) και στις κωφώσεις (προφορά *ε ως ι, ο ως ον* πβ. *νομην, nominis* αντί **nomenis*, - αιολ. *ιν* αντί εν, *dominus* αντί **dominos*, - αιολ. *άπυ* αντί άπό) 3. αυτός που σχετίζεται με τη λογοτεχνία των Αιολέων κατοίκων του ΒΑ. Αιγαίου και της Μ. Ασίας: ~ μέτρα | ποίηση (Σαπφώ, Αλκaios). [ETYM_ μτγν. < αρχ. Αιολείς].

αιολικός², -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον άνεμο ως πηγή ενέργειας 2. ΦΥΣ. **αιολική ενέργεια** μία από τις παλαιότερες φυσικές μορφές ενέργειας, που παράγεται από την αξιοποίηση του ανέμου με ποικίλους τρόπους (ανεμόμυλους, πανιά στα πλοία, σύγχρονα μηχανήματα με έλικες για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας κ.ά.) 3. ΤΕΧΝΟΛ. (α) **αιολικό πάρκο** έκταση στην οποία έχει γίνει ειδική μελέτη και συστηματική τοποθέτηση μηχανημάτων και εγκαταστάσεων για τη μέγιστη και σταθερή αξιοποίηση της αιολικής ενέργειας, με στόχο την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών συγκεκριμένης περιοχής, κατοικημένης ή βιομηχανοποιημένης: η ίδρυση **αιολικών πάρκων** στις Κυκλάδες είναι αποδοτική λόγω των ισχυρών ανέμων που φυσούν στην περιοχή (β) **αιολικό χωριό** σύνολο κτηριακών εγκαταστάσεων που τροποδοτούνται ενεργειακά μέσω της συστηματικής αξιοποίησης της αιολικής ενέργειας 4. ΓΕΩΛ. **αιολική διάβρωση** η μηχανική δράση του ανέμου στα πετρώματα, που προκαλεί ώς και την αποσάθρωση τους: με την ~ σχηματίζονται *ραβδώσεις, αυλακώσεις και κοιλώματα στα διάφορα πετρώματα*. [ETYM_ μτγν. < αρχ. Αιολός, βλ. κ. Αιολείς].

αιολοδορικός, -ή, -ό [1805] 1. αυτός που σχετίζεται παράλληλα με τους Αιολείς και τους Δωριείς 2. ΓΛΩΣΣ. **αιολοδορική θεωρία** θεωρία του 18ου και 19ου αι. (υποστηρικτές: Αθαν. Χριστόπουλος, Κων. Οικονόμος, Αδ. Κοραής, Δ. Μαυροφύδης, Μιχ. Δέρφερ κ.ά.), σύμφωνα με την οποία η Νέα Ελληνική αποτελεί άμεση συνέχεια της αρχαίας αιολικής και δωρικής διαλέκτου τη θεωρία ανασκεύασε επιστημονικά ο Γ. Χατζιδάκις.

Αίολος (ο) {-ου κ. -όλου} ΜΥΘΟΛ. 1. γιος του Έλληνα, βασιλιά της Μαγνησίας: γενάρχη των Αιολέων, μιας από τις αρχαίες ελληνικές φυλές 2. ο κύριος των ανέμων ΦΡ. **ανοίγω τους ασκούς του Αίολου** βλ. λ. *ασκός*. [ETYM_ αρχ., βλ. λ. Αιολείς].

αιόλος, -ή, -ο (λόγ.) αυτός που 'όλοκα μπορεί να ανατραπεί λογικά και κατά συνέπεια δεν είναι αξιόπιστος: με ~ υποσχέσεις και λόγια δεν λύνονται τα προβλήματα || όλα τα επιχειρήματα του αποδείχθηκαν ~ δεν έπεισε κανέναν ΣΥΝ. αστήρικτος, αθεμελιώτος. [ETYM_ < αρχ. αἰόλος «ταχύς - ευμετάβλητος, αστατός», με επίδραση του κυρ. ον. Αἰόλος ως προς τον αναβιβασμό του τόνου στην προπαραλήγουσα: αἰόλος > αιόλος. Βλ. κ. Αιολείς].

αἰόλος ή έωλος: Λείπει συνήθως από τα λεξικά -ή το συναντούμε να γράφεται εσφαλμένα και να συγχέεται με το έωλος- το συχνό σίμερα στη χρήση αἰόλος, με τη σημασία «αιωρούμενος, στον αέρα, ευμετάβλητος, ασταθός, αστήρικτος» (για λόγια, επιχειρήματα κ.τ.ό.). Πρόκειται για την αρχ. λ. αἰόλος, που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι με την ίδια περίπου σημασία, της οποίας ο τόνος στα Νέα Ελληνικά έχει αναβιβαστεί στην προπαραλήγουσα, προφανώς υπό την επίδραση του ον. Αἰόλος, τού θεού των ανέμων, επίσης συνδεδεμένου με το ευμετάβολο τού καιρού. Διαφορετικό είναι το έωλος, επίσης αρχαίο (από το έως | ηώς «ανγή, μέρα»), το οποίο σημαίνει τον «βροχινό» και (για τρόφιμα) τον «μη νοπό, μη φρέσκο». Πρόκειται για λόγια λέξη που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σήμερα σε επίσημο, τυπικό, γραπτό λόγο αντί για το μαγατιάτικος (< τουρκ. bayat) της καθημερινής γλώσσας.

-αἰός, -αἰά παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν καταγωγή, εθνικότητα κλπ.: *Ευρωπ-αἰός, Λαρισ-αἰός, Ρωμ-αἰός, Αθην-αἰά*.

[ETYM_ Παραγ. επίθημα επιθέτων και πατριδωνυμικών της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *πηγ-αἰός, Θηβ-αἰός, Ψωμ-αἰός*), που ανάγεται σε τ. *a-jo- < I.E. επίθημα *jo- | ja-].

αἴρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. κάθε διδασκαλία ή δοξασία στο πλαίσιο συγκεκριμένης θρησκείας, που αποκλίνει από το επίσημο θρησκευτικό δόγμα: *γνώστες χριστιανικές - των πρώτων χριστιανικών αιώνων υπηρέζαν ο Αρειανισμός και ο Νεστοριανισμός || εσχάριση | παρακλάδια των ~ || ποικιλώνυμες | γνωστικές ~ 2. (γενικότ.)* κάθε άποψη ή θεωρία με οργανωμένο αριθμό οπαδών, η οποία μπορεί να εμφανίζεται περιθωριοποιημένη μέσα στην κοινωνία και αποκλίνει από την επικρατούσα ή καθιερωμένη διδασκαλία σε έναν χώρο (θρησκευτικό, φιλοσοφικό, πολιτικό ή επιστημονικό), που την ανατρέπει ή συγκρούεται μαζί της: *μια ερμηνεία τού έργου τού Μαρξ, που θεωρήθηκε καθαρή ~ από τους «ορθόδοξους» κομμουνιστές 3. (περιληπτ.)* το σύνολο των οπαδών μιας άποψης ή διδασκαλίας, που αποκλίνει από τις καθιερωμένες σε έναν χώρο ως αποδεκτές, ορθόδοξες, που τις νοθεύει ή τις ανατρέπει - 4. ΝΟΜ. όρος της δικαιοπραξίας ο οποίος εξαρτά την επέλευση ή την ανατροπή των αποτελεσμάτων της από την επέλευση (*αναβλητική ~*) ή τη μη επέλευση ορισμένου

μελλοντικού και αντικειμενικά αβέβαιοι περιστατικού (*διαλυτική ~*), π.χ. *μεταβίβαση κυριότητας αυτοκινήτου υπό την ~ αποπληρωμής τού τιμήματος*- ΦΡ. (α) *υπό την αἴρεση* υπό την προϋπόθεση: *η συμφωνία θα αποκτήσει ισχύ ~ ότι θα καταβληθούν εγκαίρως τα νόμιμα* (β) *υπό αἴρεση* σε μετέωρη κατάσταση, σε εκκρεμότητα: *~ δικαιοσύνη* (δεν είναι ακόμη δικαιοσύνη). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιρετικός*. [ETYM_ < αρχ. αἴρεσις «προτίμηση, επιλογή» < αἰρούμαι «εκλέγω, επιλέγω», αγν. ετύμου. Στη μετακλασική γλώσσα η λ. δήλωνε επίσης το σύστημα αξιών που υιοθετούσε μια φιλοσοφική σχολή και με αυτή τη σημ. χρησιμοποιήθηκε στα έργα Κατά των αἰρέσεων (Αντίπατρος, 2ος αι. π.Χ.) και Περὶ αἰρέσεων (Βάρρων, 1ος αι. π.Χ.). Στην Κ.Δ. είναι εμφανής η θρησκ. χρήση σε φράσεις, λ.χ. αἵρεσις τών Σαδδουκαίων (Πράξ. 5, 17), τής τών Ναζωραίων αἰρέσεως (Πράξ. 24, 5), βαθμηδόν δε αποκτά αρνητικό περιεχόμενο ως «παρέκλιση» από την επίσημη θέση (Β' Πέτρ. 2, 1: *...εσονται ψευδοδιδασκαλοί, οἵτινες παρεσάξουσιν αἵρεσις ἀπόλειαις*). Η λ. απαντά συχνότατα ως β' συνθ. π.χ. *ἀρ-αἵρεσις (-η), δι-αἵρεσις (-η), καθ-αἵρεσις (-η), συν-αἵρεσις (-η)* κ.ά.].

αἴρεση - **σχίσμα**, -αἴρεση. Η λ. αἴρεση αποτελεί παράδειγμα έντονης σημασιολογικής μειπτώσεως από τη γ' ρική σημ. «προτίμηση, επιλογή» (παράγεται από το αἰρούμαι «εκλέγω, εκλέγω») στην εξειδικευμένη σημ. «επιλογή νέας ερμηνείας, θέσεως, δοξασίας, που -ως νέα- αποκλίνει από τα καθιερωμένα», άρα στη σημ. «απόκλιση, παρέκκλιση», και μάλιστα «θρησκευτική παρεκκλίσιονα δοξασία». Όταν η απόκλιση προχωρήσει σε ρήξη και σε σύγκρουση των υποστηρικτών διαφορετικών απόψεων, μπορεί να οδηγήσει σπανιότερα και στη διάσπαση ή διάσχιση, δηλ. και σε **σχίσμα**.

Ως παράγωγα, κυρίως, ρημάτων συνθέτων τού αἰρώ | αἰρούμαι σχηματίστηκαν πολλά συνθέτα σε -αἴρεση (που λόγω της δύστηνης της λ. αἰρώ | αἰρούμαι εμφανίζονται δασυθ. φ στο 4 συνθετικό τους): *καθ-αἴρεση, ἀφ-αἴρεση, υφ-αἴρεση, (υπο)δι-αἴρεση, συν-αἴρεση, προ-αἴρεση, (υπ)εξ-αἴρεση, ἀν-αἴρεση*.

αἰρεσιάρχης (ο/η) {αἰρεσιάρχων} αρχηγός ή ιδρυτής αἴρεσης.

[ETYM_ < μτγν. *αἰρεσιάρχης* < αρχ. αἴρεσις + ἀρχω].

αἰρέσιμος, -ή, -ο [αρχ.] αυτός που τελεί υπό αἴρεση. — αἰρεσιμότη-τα (η) [1856].

αιρετικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με αἴρεση, κυρ. θρησκευτική: *~ περιοδικό | διδασκαλία | δόγμα 2. αἰρετικός (ο), **αιρετική** (η) (α) πιστός που ομολογεί θρησκευτικές απόψεις αποκλίνουσες ή συγκρουόμενες με αυτές που αποδέχεται η επίσημη Εκκλησία: *επικλιόνους | φανατικός | αφορισμένος ~ (β) (γενικότ.-μειωτ.)* ο πιστός που ασπάζεται το δόγμα άλλης χριστιανικής Εκκλησίας εκτός της Ορθόδοξης (γ) οποιοσδήποτε δεν συμμορφώνεται με μια καθιερωμένη άποψη, αρχή ή δόγμα σε οποιοδήποτε χώρο: *οι ~ τού κόμματος ἀντέδρασαν στο Συνέδριο, ζητώντας ἀλλαγὴ τού καταστατικού ΣΥΝ.* ἀποστάτης, ανορθόδοξος. — *αιρετικ-ά* | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.*

αιρετικός - **αιρετός**. Τα παρόνυμα αιρετικός και αιρετός, μολονότι είναι ομόρριζα και ανάγονται και τα δύο στον αρχαίο ρ. αἰρούμαι «προτιμώ, επιλέγω, εκλέγω», διαφέρουν πολύ στη σημασία τους: *αιρετικός* είναι ο οπαδός μιας αἴρεσης (αἴρεση = προτίμηση, επιλογή που οδηγεί στην παρέκκλιση από μιαν ισχύουσα θέση), ενώ *αιρετός* είναι ο εκλεγμένος, μη διορισμένος (*Εἶναι αιρετός εκπρόσωπος τών καθηγητῶν*).

αιρετός, -ή, -ό 1. αυτός που αναδεικνύεται με ψηφοφορία, εκλεγμένος, κατ' αντιδιαστολή προς τον διορισμένο, κληρωτό: *~ αρχοντας 2. αυτός που στελεχώνεται ύστερα από ψηφοφορία: η θέση και το αξίωμα τού προθυπουργού είναι αιρετά 3. αιρετός (ο), **αιρετή** (η) εκλεγμένο μέλος συλλογικού οργάνου: *στο συμβούλιο τής επιχείρησης μέτεχον και δύο ~ από τόν χώρο τών εργαζομένων || οι ~ τών δασκάλων σε μια περιφέρεια ΑΝΤ.* διορισμένος 4. ΝΟΜ. αυτός που μπορεί κατά τον νόμο να εκλεγεί σε θέση ή αξίωμα: *δεν υπάρχει όριο ηλικίας, που να απαγορεύει στον πολίτη να είναι ~ στο βουλευτικό αξίωμα ΣΥΝ.* εκλόγιμος, κλέξιμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιρετικός, παρόνυμο*. [ETYM_ < αρχ. αιρετός < αἰρούμαι «εκλέγω»].*

αιρκοντίσιον (το) → ερ-κοντίσιον

αἴρμπας (το) το αερολεωφορείο (βλ.λ.).

[ETYM_ < αγγλ. air-bus].

αἴρω ρ. μετβ. {ἴρω (να/θα ἄρω), ἴρην, -ης, -ή... (να/θα αρθώ)} (λόγ.) 1. (κυριολ.) ανυψώνω και κρατώ (κάτι) σε ένα ὕψος ΦΡ. (α) *αἴρω τήν αυλαία* αποκαλύπτω τήν αλήθειά, ξεσκεπάζω μια κατάσταση: *η εφημερίδα μας αἴρει τήν αυλαία τού προσυνεδριακού παρασκηνοῦ* (β) *ἄρον τόν κράβατον σου και περιπατεῖ* (ἄρον τόν κράβατον σου και περιπατεῖ, Κ.Δ. Ιωάνν. 5, 8' φράση που εἶπε ο Ιησούς θεραπεύοντας τον παράλυτο) ως προτροπή που απευθύνεται σ' πρόσωπο, το οποίο αδρανεί ή κωλυσιεργεί: *Μη γκρινιάζεις και μὴ προσπαθεῖς ν' ἀποφύγεις τή δουλειά! ~! (γ) αἴρωμαι στο ὕψος τών περιστάσεων* ανταποκρίνομαι με επιτυχία σε ό,τι απαιτούν οι περιστάσεις: *πρέπει να ξεπεράσει τή δειλία τού και να αρθεί στο ὕψος τών περιστάσεων* (δ) *αἴρω | σηκώνω τόν σταυρό τού μαρτυρίου* βλ. λ. *σηκώνω 2. (μτφ.)* αναλαμβάνω ως υπεύθυνος, επιφορτισίμαι με (κάτι): *ο Χριστός ἦρθε για να ἄρει τας ἀμαρτίας τού κόσμου (ἀπαλλάσσοντας μας από αυτές, πβ. ο αἴρων τήν ἁμαρτίαν τού κόσμου, Κ.Δ. Ιωάνν. 1, 29) 3. καταργώ, καθιστώ (κάτι) μόνιμα ή προσωρινά ανενεργό ή άκυρο: *από αἴριο θα αρθῶν τα μέτρα ἀπαγόρευσης τής κυκλοφορίας στον δακτύλιο || οι δύο πλευρές προσπαθῶν να ἄρουν τα εμπόδια, προκειμέ-**

von να ξεκινήσει ο μεταξύ τους διάλογος || ~ το βέτο | το εμπόριο | τους περιορισμούς | την κατάσταση εκτάκτου ανάγκης ΣΥΝ. ανακαλώ, αναίρω-ΦΡ. (κυρ. στην πολιτική) **αίρω την εμπιστοσύνη μου** (από κάποιον/κάτι) παύω να υποστηρίζω (κάποιον/κάτι): αν κάποιος από τα κόμματα του κυβερνητικού συνασπισμού άρει την εμπιστοσύνη του προς την κυβέρνηση, θα έχουμε πάλι εκλογές - ΦΡ. **άρον-άρον** (άρον-άρον, Κ.Δ. Ιωάνν. 19, 15) πολύ βιαστικά: «οι Αθηναίοι εγκαταλείπουν ~ την πόλη τους από τον φόβο ενός νέου σεισμού» (εφημ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σηκώνω, ανυψώνω», < αείρω, αβεβ. ετυ-μω, πιθ. < *áFér- (*áFér-jā > αείρω). Ομόρρ. αρχ. *αήρ, αέρος* < *áFér-ος), άρ-δην, άρ-σις (-η), άρ-τη, άρ-τηρία κ.ά. Η φρ. άρον-άρον ανάγεται στην Κ.Δ. (άρον-άρον, σταύρωσαν αυτόν, Ιωάνν. 19, 15), όπου αποτυπώνονται οι κραυγές του όχλου προς τον Πιλάτο, για να οδηγήσει τον Χριστό στη σταύρωση, ο τ. άρον αποτελεί προστ. αορ. του αίρω].

αίρω - αιρώ. Ως προς τι διαφέρει σημασιολογικά το **εξάιρω** από το **εξαιρώ**; Γιατί ο αορ. του **εξάιρω** είναι **εξήρα** και του **εξαιρώ** **εξάιρεσα**; Γιατί το ουσ. από το **εξαιρώ** είναι **εξάρση** και από το **εξαιρώ** **εξάρση**; Γιατί, εξάλλου, από το **εξαιρώμαι** η μετοχή είναι **εξηρήμένος**, ενώ από το **αφαιρούμαι** είναι **αφηρημένος**; Όλα αυτά και ένα πλήθος συνθέτων και παραγώγων της Ελληνικής εξηγούνται με αναγωγή σε δύο βασικά ρήματα της Αρχαίας, το **αίρω** και το **αίρω**. Το **αίρω** (από αρχικό τ. *αείρω, ήρα!* να **άρω** -**εξήρα**, να **εξάρω**-, μεσοπαθ. αορ. ήρθην -**εξήρθη**, επήρθην- και μετοχή ημενός) σήμαινε «σηκώνω, υψώνω». Σήμερα σώζεται στα σύνθετα **εξ-αίρω** «ανεβάζω ψηλά, επανώ» (τη συμβολή, τη σημασία κ.λπ.), **καθ-αίρω** (**κάθαρση**), **αποκαθ-αίρω** και **επ-αίρωμαι** «πυρροφανεύομαι, καυχώμαι». Από το **αίρω** (**αείρω**) είναι τα άρση (**έξ-άρση**, **επ-άρση**), **άρδη** («τελείω, ριζικά», **αορτή, αήρ** | **αέρας** [αρχική σημ. «ανύψωση, ανέβασμα (ενν. στον ουρανό)»], **μετέωρος** (< *μετ-ήωρ-ος), **αιουροίμαι** (αίωρα «κούνια»), **αρτηρία**, **αρτώ** «κρεμάω, σηκώνω ψηλά», **αν-αρτώ** - **ανάρτηση** - **ανωρτημένος**, **εξ-αρτώ** - **εξάρτηση** - **εξάρτημα** ~ **εξαρτημένος**, **αν-εξάρτητος**, **συν-αρτώ** - **συνάρτηση** - **συναρτημένος** - **ασυνάρτητος**, **προσ-αρτώ** - **προσάρτηση** - **προσαρτημένος**, **παράρτημα** κ.ά.). Το **αίρω** σήμαινε «κυριεύω, συλλαμβάνω, καταλαμβάνω, παίρνω» και ως μέσο (**αίρωμαι**) «επιλέγω, διαλέγω, εκλέγω» (με αορ. **αίρεσα** -**εξ-αίρεσα**, **αφ-αίρεσα**, **δι-αίρεσα** κ.λπ.- μεσοπαθ. αορ. **αφείθηκα** -**δι-αφείθηκα**, **εξ-αφείθηκα** κ.λπ.- και μετοχή **αιρέμενος** | **ηρημένος** - **δι-ηρημένος**, **αφ-ηρημένος**, **καθ-αιρέμενος** κ.λπ.). Από το **αίρω** παράγονται τα **αίρεση** (**αίρεσις**), **αιρετικός**, **αιρετός** «εκλεγόμενος με νήφους, ενφισμένος». Σύνθετα: **αφ-αιρώ** (**αφαίρεση**, **αφαιρετικός**, **αφαιρετής**, **αφαιρετός**, **αναφαιρέτος** - **αφ-αιρούμαι**, **αφηρημένος** κ.ά.), **εξ-αιρώ** (**εξάρση**, **εξαιρετός**, **εξαιρετικός**), **δι-αιρώ** (**διαίρεση**, **διαίρετής**, **διαίρετός**, **διαίρετος**, **αδιαίρετος**, **δημημένος** κ.ά.), **υπο-δι-αιρώ** (**υποδιαίρεση**), **αν-αιρώ** (**αναίρεση**, **αναίρετικός**, **αναίρεσμος**), **καθ-αιρώ** (**καθαίρεση**, **καθαίρεσμος**, **καθηρημένος**), **συναίρω** (**συναίρεση**, **σνηρημένος**, **ασυναίρετος**), **υπ-εξ-αιρώ** (**υπεξάρση**), **προ-αιρούμαι** (**προαίρεση**) κ.ά.

αισθάνομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {αισθάνθηκα} ♦ {μετβ.} 1. αντιλαμβάνομαι μέσω των αισθήσεων, αναγνωρίζω (δεδομένα των αισθήσεων) ~ **κρῶθ** | **ζέση** | **πόνου**ειδικότερ. για σωματική ή ψυχική κατάσταση ~ **κούραση** | **ευεξία** | **ευτυχία** 2. έχω συναίσθηση (καταστάσεως ή πράγματος), καταλαβαίνω τη σοβαρότητα (μιας κατάστασης): δεν **αισθάνεται** τις **συνέπειες** των **λόγων** του 3. κατανοώ την κατάσταση κάποιου, συμπάσχω, συμπονώ: δεν **αισθάνεσαι** πόσο **υποφέρω** ΣΥΝ. **συναισθάνομαι**, **νιώθω** 4. (καταγρ.) έχω διαίσθηση ή προ-αίσθημα (για κάτι): ~ **ότι κάτι θα συμβεί** ΣΥΝ. **διαισθάνομαι**, **προαισθάνομαι** (λογοτ.) **ψυχανεμίζομαι** 5. (μτφ.) βιώνω έντονα, νιώθω σε βάθος: **όλοι αισθάνθηκαν** τις **επιπτώσεις** του **πολέμου** || **αισθάνεται** το **κομμάτι**, **όταν** το **ερμηνεύει** ΣΥΝ **νιώθω**-ΦΡ. **αισθάνομαι (κάτι) στο πετσί μου** νιώθω έντονα (κάτι που μου συμβαίνει): δεν **μορείς** να **καταλάβεις** τι **σημαίνει** **χωρισμός**, **αν** δεν **τον αισθανθείς** **στο πετσί σου** ♦ (αμετβ.) 6. βρίσκομαι σε συγκεκριμένη (σωματική/ψυχική) κατάσταση: δεν ~ **καλά** **σήμερα** || ~ **κουρασμένος** | **ευτυχισμένος** | **δυνατός** ΣΥΝ. **νιώθω**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**.

[ΕΤΥΜ. αρχ., παρεκτεταμ. (με το πρόσφωμα -αν-) τ. του ρ. **αίσθημαι** < I.E. *awis-dh- «αντιλαμβάνομαι», πβ. **συνσρκ.** ανή «προφανώς», **λατ.** **audio** (< *awis-dh-io) «ακούω» κ.ά. Το ίδιο το **αίσθημαι** πιθ. < αρχ. **άω** «ακούω, αντιλαμβάνομαι» (< *awis-jō)].

αισθαντικός, -ή, -ό [1797] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτότητα και ευαισθησία στον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται: **γλυκιά**, ~ **φωνή** ΣΥΝ. **ευαίσθητος**, **τρυφερός**, **συναισθηματικός** 2. αυτός που γίνεται αντιληπτός από όσους διαθέτουν ευαισθησία, που αποπνέει μια αίσθηση λεπτότητας και διακριτικής ευαισθησίας: ~ **μοναδική** | **ύψος** | **ερμηνεία** | **αμόσφαιρα**. — **αισθαντικά** επίρρ., **αισθαντικότητα**-τα (η) [1799]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αισθητικός**. [ΕΤΥΜ. Απόδ. των γαλλ. **sensitif** ή **sensible**].

αίσθημα (το) {αισθημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΨΥΧΟΛ. η εντύπωση που δημιουργείται από τον ερεθισμό αισθητηρίου οργάνου και την ακόλουθη μεταβολή στον φλοιό του εγκεφάλου: το - **της** **πείνας** | **της δίψας** | **πόνου** || **ακουστικό** | **γευστικό** | **δερμ(α)τικό** | **εξωτερικό** | **εσωτερικό** | **οξύ** | **οπτικό** | **οσφραγικό** | **φυσικό** | **απτικό** | **κινητικό** ~ 2. η συνείδηση ή εσωτερική αντίληψη που διαμορφώνει ένα άτομο, κυρ. μέσω της συγκριτικής επεξεργασίας ερεθισμάτων: ~ **ανωτερότητας** | **κατωτερότητας** | **ευθύνης** (πβ. λ. **κόμπλεξ**) 3. ψυχική κατάσταση, συναίσθημα που δημιουργείται από εξωτερικό ερεθισμα: η **παρουσία** του **υπουργού** στην **εκδήλωση** **δημιούργησε** ένα **βαθύ** ~ **ικανοποίησης**

|| **ακαθόριστο** | **ανομολόγητο** | **αόριστο** | **ειλικρινές** | **δυσάρεστο** | **ενδόμυχο** | **έντονο** | **ευχάριστο** | **ζωηρό** | **παράξενο** ~ 4. (καταγρ. αντί **συναίσθημα**) η ψυχολογική στάση, ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τη σχέση μας με κάποιον/κάτι: τον **υποδέχθηκε** με **ανάμικτα** ~ ΦΡ. (α) **με αισθήματα** με πλούσιο εσωτερικό κόσμο, κυρ. με **αγαζί** και φιλόνηφρη διάθεση: **ευγενικός άνθρωπος**, - **ΑΝΤ1** **αναίσθητος** (β) **παίζω με τα αισθήματα (κάποιου)** συμπεριφέρομαι επιπόλαια, αδιαφορώντας για τα αισθήματα του άλλου: **παίζεις με τα αισθήματα του**, **δίνοντας** **ψεύτικες υποσχέσεις** (γ) **τρέφω αισθήματα** (για κάποιον) διακατέχομαι από συγκεκριμένα συναίσθηματα (για κάποιον): **τρέφει φιλικά αισθήματα για** **σένα** 5. (περὶληπτ.) το σύνολο των παγιομένων πεποιθήσεων που επικρατούν στο σύνολο του πληθυσμού για μια ιδέα, αξία ή θεσμό: το **δημοκρατικό** ~ **τού λαού** || **θρησκευτικό** | **πατριωτικό** | **εθνικό** | **λαϊκό** | **ανθρωπιστικό** | **τοπικιστικό** ~ ΣΥΝ. φρόνημα: ΦΡ. (α) **κοινό αίσθημα** (ι) ΨΥΧΟΛ. (κυριολ.) το σύνολο των αισθημάτων του οργανισμού (κινητικά, στατικά, ζωικά, αισθητήρια οράσεως, ακοής, γεύσης, όσφρησης, αφής, θερμοκρασίας και πόνου)- αλλιώς και **κοινωνιακή συνείδηση** (ii) (μτφ.) το σύνολο των αντιλήψεων και νοοτροπιών που επικρατούν σε ομάδα ή σύνολο σε κάθε επίπεδο, χαρακτηρίζοντας την: το ~ **περί ηθικής** (β) **ΝΟΜ. αίσθημα δικαίου** | **περί δικαίου αίσθημα** η κρατούσα αντίληψη σε μια κοινωνία για το τι είναι δίκαιο: η **αβώωση** του **παιδοκτόνου γονέα** **προκάλεσε** το ~ **των κατοίκων της επαρχιακής κοινότητας** (γ) ΓΛΩΣΣ. **γλωσσικό αίσθημα** (i) η κοινή αντίληψη μιας γλωσσικής κοινότητας (ομιλητών κοινής γλώσσας, ομιλητών διαλέκτου κ.λπ.) για το τι είναι σωστό στην ομιλούμενη γλώσσα ή διάλεκτο: η **γλώσσα των άρθρων πολλών δημοσιογράφων αντίκειται** στο ~ **τού μέσου αναγνώστη** (ii) η αντίληψη για το τι είναι **ακουστικά** **αποδεκτά** (iii) (μτφ.) το σύνολο των αντιλήψεων και νοοτροπιών που επικρατούν σε ένα καλλιτεχνικό έργο, ώστε να προκαλεί συγκίνηση: **δεν έχει** ~ **αυτός ο πίνακας**, **τον λείπει** η **εμπνευσή** 8. (συνεκδ.) η ερωτική αγάπη, ο ερωτικός δεσμός: **παντρεύτηκαν** από ~ || ~ **αγνό** | **βαθύ** | **έντονο** | **επιπόλαιο** | **ερωτικό** | **κρυφό** | **παράφορο** | **σοβαρό** | **τιμίο** | **τρυφερό** | **φλογερό** ΣΥΝ. **αγάπη**, **έρωτας** 9. (συνεκδ.) το αγαπημένο πρόσωπο, το ερωτικό ταίρι: **ποιος είναι** το **νέο** ~ **της Χριστιάνας**; ΣΥΝ. **σγάση**, (λαϊκ.) **αμόρε**. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **αισθάνομαι**. Στην Αρχ. η λ. σήμαινε απλώς «ότι γίνεται αντιληπτό» και, συνεπώς, δήλωνε τη γνώση μέσω των αισθήσεων. Η λ. επανήλθε στη χρήση από τους λογίους του 18ου αι. με σημασίες που φανερώνουν και ξένη επίδραση, λ.χ. (σημ. 3) **ακαθόριστοι** **αίσθημα** (< γαλλ. un sentiment vague, indéfinissable), (σημ. 5) **θρησκευτικά**, **πατριωτικά** **αισθήματα** (< γαλλ. sentiments religieux, patriotiques), **πληγώνω** τα **αισθήματα κάποιου** (< αγγλ. hurt some-body's feelings) κ.ά.].

αίσθημα: συνώνυμα. Από φράσεις όπως «**Οδηγείται στις πράξεις του από το συναίσθημα και όχι από τη λογική**» φαίνεται ότι το συναίσθημα είναι η χαρά, η λύπη, ο θυμός, ο ενθουσιασμός κ.τ.ό., ό, τι νιώθει γενικά ο άνθρωπος στην ψυχή του σε αντίθεση με ό, τι συλλαμβάνει με το μυαλό, τη λογική του. **Αισθήματα** (οπτικά, ακουστικά, αφής, γεύσης κ.λπ.) είναι ό, τι αντιλαμβανόμαστε με τη βοήθεια των αισθήσεων μας (όρασης, ακοής κ.λπ.) και των αισθητηρίων οργάνων (ματιών, αφητών, μύτης κ.λπ.). Έτσι μιλούμε για **αίσθημα** πείνας, δίψας, χρωμάτων, οσμών κ.τ.ό. **Αισθήσεις**, **κατ' ακολουθίαν**, είναι οι μηχανισμοί πληροφόρησης για τον κόσμο μας με πληροφορίες που συλλέγονται μέσω των αισθητηρίων οργάνων, για να τύχουν εσωτερικής επεξεργασίας. Αποτελέσματα των αισθήσεων είναι τα **αισθήματα** μας, αυτά που αντιλαμβανόμαστε με τις **αισθήσεις** μας. Η **αίσθηση** είναι η πρώτη μορφή γνώσεως που έχουμε για τον κόσμο μας, η «κατ' αίσθησιν» γνώση ή αντίληψη, που κυμαίνεται ανάμεσα στην εντύπωση (προσωπική εκτίμηση) και τη διαίσθηση (υποκειμενική γνώση). Το πάθος, τέλος, είναι η κορυφή του φάσματος των συναισθημάτων, κινούμενη εκτός των ορίων της λογικής, ενώ **αισθησιασμός** η πρόκληση αισθημάτων πόνου μέσω της γένεσης ερωτικής διέγερσης. → **ενόραση**

αισθηματικά (το) {χωρ. γεν.} επιπόλαιο και μικρής διάρκειας ερωτική σχέση ΣΥΝ. **περιπετειούλα**, **φλερτάκι**. **αισθηματίας** (ο/η) [1881] {αισθηματιών} το πρόσωπο που **αγαπά** και γενικότερ. **εκδηλώνει** έντονα τα **συναίσθημα** του (κυρ. ερωτικά): **είναι** ~, **γι'** **αυτό πληγώνεται εύκολα** **κάθε φορά που δεν βρίσκει ανταπόκριση** ΣΥΝ. **ευαίσθητος**, **συναισθηματικός** **ΑΝΤ**. **αναίσθητος**, **αισθηματικός**, -ή, -ό [1889] 1. αυτός που σχετίζεται με τα αισθήματα 2. αυτός που εκφράζει ή αναφέρεται σε σχέσεις αγάπης | έρωτα και χαρακτηρίζεται από ευαισθησία, τρυφερότητα, συγκινησιακή φόρτιση: ~ **τραγουδιό** | **τανία** ΣΥΝ. **ερωτικός**, **συναισθηματικός** 3. **αισθηματικά** (τα) (α) οι αισθηματικές ταινίες ή βιβλία, **συνήθ.** **τσέπης**, με υπόθεση που περιστρέφεται γύρω από μια ιστορία αγάπης, έναν έρωτα ΣΥΝ. **ρομάντζο**, **μελό** (β) (καθ.μ.) οι ερωτικές υποθέσεις (κάποιου), η **συναισθηματική ζωή κάποιου**: **πώς πέρα** τα ~ **σου**; — **αισθηματικ-ά** | -**ός** [1889] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αισθητικός**. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sentimental]. **αισθηματικότητα** (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του **αισθηματικού**, του **αισθαντικού** ΣΥΝ. **συναισθηματικότητα**, **τρυφερότητα**. **αισθηματοπισμός** (ο) ~ **συναισθηματοπισμός** **αισθηματολογία** (η) [1873] {αισθηματολογιών} 1. η υπερβολική έκφραση ή αναφορά αισθημάτων, με σκοπό την πρόκληση συγκίνησης

και συμπάθειας: *άρχισε μίαν ακατάσχετη ~, για να μας δείξει πόσο πολύ υποφέρει ΣΥΝ.* συναισθηματικότητα, ερωτολογία 2. *αίσθηματολογίες* (οι) λόγια ρομαντικά, γεμάτα συναισθηματισμό, συνήθ. εκτός πραγματικότητας: *άσε τις ~ και δες τα πράγματα ρεαλιστικά ΣΥΝ.* συναισθηματισμοί, ρομαντισμοί. αίσθηματολογω ρ. αμετβ. [1896] {αίσθηματολογείς... | αίσθηματολό-γισα} (σπάν.) 1. λέω ερωτικά λόγια 2. εκφράζομαι συναισθηματικά, χωρίς λογική — αίσθηματολόγισσα (το) [1895], αίσθηματολογι-κός, -ή, -ό [1886], αίσθηματολογικά επίρρ. αίσθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η συνολική αντίδραση ανώτερου οργανισμού στα εσωτερικά ή εξωτερικά ερεθίσματα, που μεταβιβάζονται μέσω του νευρικού συστήματος, έχοντας ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αντίστοιχων αισθημάτων 2. καθεμιά από τις επιμέρους λειτουργίες αντίληψης ερεθισμάτων, που προέρχονται από το εσωτερικό ή το εξωτερικό του σώματος, όπως η όραση, η ακοή, η γεύση, η αφή και η όσφρηση, δηλ. καθεμιά από τις πέντε αισθήσεις Φρ. (α) *γάνω τις αισθήσεις μου* λιποθυμώ (β) *ζαναβρίσκα τις αισθήσεις μου* συνέρχομαι 3. η ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς την ουσία και τις λεπτές αποχρώσεις 'νός πράγματος, κυρ. με τη συσχέτιση, την αξιολόγηση και αξιοποίηση δεδομένων: η ~ του *χιούμορ θεωρείται απαραίτητη προσόν στις δημόσιες σχέσεις* || *περπατάει σαν χαμένος, δεν έχει ~ του χώρου* Φρ. *αίσθηση του μέτρου* η αντίληψη των ορίων ανάμεσα στην υπερβολή και την έλλειψη, το να καταλαβαίνει κανείς μέσα σε ποια όρια πρέπει να κινείται: *το θράσος και η αλαζονεία του φανεράνουν πως έχασε κάθε ~ 4.* η εντύπωση που σχηματίζει κανείς (για κάτι): *τα παλιά αυτοκίνητα μου δίνουν μίαν ~ ασφαλείας* || *η ελληνική επωργία σου δημιουργεί μίαν ~ εγκατάλειψης και ερήμωσης* 5. ισχυρή εντύπωση, εντυπωσιασμός (συνήθ. από κάτι απροσδόκητο ή ανεπίτρεπτο): *~ προκάλεσαν στην κοινή γνώμη οι αποκαλύψεις για τα δημόσια ψυχιατρεία* || *η τελευταία επίδειξη μόδας του οίκου Σανέλ έκανε μεγάλη ~ στους κοσμικούς κύκλους* 6. η γενική και ακαθόριστη εντύπωση (για κάτι), που δεν μπορεί να αποδοθεί σε συγκεκριμένο ερέθισμα: *προαίτημα: έχω την ~ ότι κάτι περίεργο συμβαίνει ΣΥΝ.* διαίσθηση-Φρ. *έκτη αίσθηση* η ικανότητα να διαισθάνεται κανείς τι πρόκειται να συμβεί (χωρίς να έχει κατ' ανάγκην επεξεργαστεί ή συσχετίσει τα δεδομένα), η ικανότητα ενόρασης. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αίσθης < αισθηνομαι].

αισθησιακός, -ή, -ό αυτός που διεγείρει τις αισθήσεις προκαλώντας ευχάριστα συναισθήματα, ιδ. ερωτικά, που εκφράζει η διέπεται από ερωτισμό: *- ατύσοφαρη | χόδι | βλέμμα | φωνή | χορός | φιλμ | φωτογραφία ΣΥΝ.* ερεθιστικός, διεγερτικός. — αισθησιακά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ 1. *αισθητικός*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *sensational*].

αισθησιарχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η αισθησιοκρατία (βλ.λ.). — αισθησιарχικός, -ή, -ό, αισθησιарχικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του λατ. *Sensualismus* < *sensualis* «αισθητικός», ο λατ. όρ. αποδόθηκε επίσης και με τις λ. *αισθησιοκρατία, αισθησιολογία, αισθητισμός*].

αισθησιασμός (ο) 1. η αναζήτηση της ικανοποίησης των αισθήσεων, η επιθυμία της αισθητηριακής ικανοποίησης, κυρ. μέσα από ερωτικές απολαύσεις 2. (συνεκδ.) το σύνολο των στοιχείων που προκαλούν έντονη ευχαρίστηση και κυρίως ερωτική διεγερση: *τα υποβλητικά ντεκόρ, ο φωτισμός, η κατάλληλη μουσική υπόκρουση και η κίνηση των σωμάτων προσδίδουν στην ταινία έντονο ~ || διάχυτος | υπερβολικός | έκδηλος ~.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *sensualism*].

αισθησιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η γνωσιολογική και ψυχολογική θεωρία, η οποία αποτελεί ακραία μορφή του εμπειρισμού και κατά την οποία κάθε γνώση (αλλά και η ίδια η συνείδηση) προέρχεται από τις αισθήσεις και ο άνθρωπος δεν είναι παρά *tabula rasa* («άγραφη πτ' ακίδων»), στη οποία εγγράφεται σταδιακά η γ' ουσία (αλλά και η ίδια η συνείδηση) ως αποτέλεσμα των αισθήσεων ΣΥΝ. **αισθησιарχία**. — αισθησιοκρατικός, -ή, -ό, αισθησιοκρατικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του λατ. *Sensualismus* < *sensualis* «αισθητικός», βλ. κ. *αισθησιарχία*].

αισθητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ευαίσθητο όργανο που αντιδρά σε ορισμένο φυσικό ερέθισμα (φως, θερμότητα, ήχο, κίνηση κ.λπ.) και χρησιμεύει στη μέτρηση φυσικών μεγεθών, τη λειτουργία συστημάτων ελέγχου κ.α.: *τα φωτοκύτταρα συστημάτων συναγερμού είναι αισθητήρες ΣΥΝ.* σένσορας, [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *sensor*] **αισθητηριακός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα αισθητήρια όργανα: ~ *ερέθισμα*.

αισθητήριος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τις αισθήσεις 2. **αισθητήριο** (το) {αισθητηρί-ου | -ων} (α) καθένα από τα όργανα των αισθήσεων (λ.χ. ο οφθαλμός για την όραση, το αφτί για τη ακοή κ.λπ.), τα οποία δέχονται εξωτερικά ή εσωτερικά ερεθίσματα και τα μεταβιβάζουν ως νευρικές διεγερσεις στο κεντρικό νευρικό σύστημα, ώστε να πραγματοποιήσει ο οργανισμός τις προσεχείς αλλαγές λειτουργίας και συμπεριφοράς του (β) η ικανότητα κάποιου (λόγω πείρας ή οξυδέρκειας) να προβλέπει ή να διαισθάνεται τις εξελίξεις ή να κάνει τις κατάλληλες επιλογές σε δεδομένη στιγμή: *το δημοσιογραφικό του - του επιτρέπει να ξεχωρίζει αμέσως την είδηση || γλωσσικό | επιχειρηματικό | πολιτικό | επαγγελματικό ~.*

αισθητής (ο) 1. πρόσωπο που θεωρεί το ωραίο θεμελιώδη αξία και υπέρτατο αγαθό και γι' αυτό αφοσιώνεται με πάθος στην υπηρεσία της τέχνης, την οποία και συλλαμβάνει μόνο ως επιδίωξη της ομορφιάς, πέρα από κάθε ηθική, κοινωνική ή παιδευτική διάσταση (που πιστεύει δηλ. στο δόγμα «η τέχνη για την τέχνη») 2. (κατ' επέκτ.) πρό-

σωπο που υιοθετεί τους τρόπους, το ύφος και τη συμπεριφορά καλλιτέχνη ή φιλοτέχνου για λόγους κοινωνικής προβολής. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αισθανόμενος» < *αισθάνομαι*. Η σημ. «εραστής του ωραίου, ευαίσθητος» αποδίδει το γαλλ. *esthète*, βλ. κ. *εστέτ*].

αισθητική (η) [1821] 1. ΦΙΛΟΣ, ο κλάδος που ασχολείται με τη φύση και τα κριτήρια αξιολόγησής του ωραίου (κυρ. στην τέχνη) 2. η περιγραφή και ερμηνεία των καλλιτεχνικών φαινομένων και της αισθητικής εμπειρίας με μεθόδους άλλων επιστημών (ψυχολογίας, ιστορίας, κοινωνιολογίας κ.ά.) 3. η ιδιαίτερη φιλοσοφική θεωρία ή αντίληψη (κάποιου) για το ωραίο ή την τέχνη: η *πλατωνική ~ επηρέασε καθοριστικά το έργο του Ντα Βίντσι* 4. (ειδικότ.) η αντίληψη που διαμορφώνει για το ωραίο ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων: *σύμφωνα με τη δική μου ~, το σαλόνι αυτό δεν είναι ωραίο* 5. η συνολική αντίληψη περί του ωραίου, που χαρακτηρίζει έναν χώρο ή πολιτισμό: *οι κακοί στις γωνίες και τα συμπέρο στους τοίχους δίνουν μια νότα μεζικάνικης ~ στο μπαρ* 6. (α) η επιστήμη που ασχολείται με το σύνολο των μέτρων υγιεινής και τις τεχνικές που εφαρμόζονται για να διατηρηθεί κάποιος τη νεανική εμφάνιση του προσώπου | σώματος του ή για τον καλλωπισμό του (β) *ινσπιτούτο | κέντρο αισθητικής* το ιδιωτικό ινστιτούτο, στο οποίο ειδικευμένο προσωπικό αναλαμβάνει την επιστημονική περιποίηση, εκγύμναση και θεραπεία των πελατών του, με στόχο τη βελτίωση της εξωτερικής τους εμφάνισης. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. *Aesthetik* < αρχ. *αισθητική*, θηλ. του επίθ. *αισθητικός*, ο όρος *Aesthetik* πλάστηκε από τον Γερμανό φιλόσοφο A. Baumgarten περί τα μέσα του 18ου αι.].

αισθητικισμός (ο) ο αισθητισμός (βλ.λ.). **αισθητικός**, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις αισθήσεις και την αντίληψη διά μέσου αυτών 2. αυτός που σχετίζεται με την αισθητική ως κλάδο της φιλοσοφίας ή γενικότ. με την αντίληψη του ωραίου ~ *αναζητήσεις* || *το ~ αποτέλεσμα της συνεργασίας των δύο καλλιτεχνών ήταν άριστο* || *εφάρμοσε κλασικούς ~ κανόνες στην τέχνη του* || η ~ *αγωγή αναπτύσσει στον άνθρωπο την ικανότητα να αντιλαμβάνεται το ωραίο σε όλους τους τομείς της ζωής* || *στο βιβλίο του επιχειρεί ~ προσεγγίσεις σε έργα τέχνης* 3. **αισθητικός** (ο/η) (α) πρόσωπο που έχει ειδικευθεί στην επιστήμη της φιλοσοφικής αισθητικής (β) αυτός που έχει ειδικευθεί (επιστημονικά) στην αισθητική περιποίηση προσώπου και σώματος 4. (α) αυτός που σχετίζεται με τη φροντίδα και βελτίωση της εξωτερικής εμφάνισης του ανθρώπου (β) *αισθητική χειρουργική* η χρησιμοποίηση της χειρουργικής επιστήμης για λεπτές, συνήθ. ακίνδυνες επεμβάσεις, που αποσκοπούν στη διόρθωση σωματικών ατελειών ή στην αλλαγή ανεπιθύμητων σωματικών χαρακτηριστικών του ανθρώπου, για τη βελτίωση της εξωτερικής εμφάνισης (πβ. λ. *λιφτινγκ*). — αισθητικ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχετιζόμενος με την αντίληψη και την κατανόηση», < *αισθησι*. Η σημ. «ευαίσθητος» είναι μεσν. ο φιλόσοφ. όρ. είναι αντιδάν. από γερμ. *aesthetisch*, 'νός ο ιατρ. όρ. αποτ'λι απόδ. του γαλλ. *sensitif*].

αισθητικός: ομόρριζα. Φράσεις όπως *«αισθητική θεωρία»* και *«αισθητική απόλαυση»* είναι φανερό ότι αναφέρονται αντιστοίχως στην αισθητική και στις αισθήσεις, προσδιορίζοντας τη σημασία του αισθητικού. Σε αντίθεση με το αισθησιακό *ζυρόδες, ατύσοφαρα* κ.ά.), το οποίο αναφέρεται καθαρά στον πόθο του γεννά η ερωτική διεγερση, το αισθηματικός (*υποθέσεις, περιπέτειες, ζωή* κ.λπ.) αναφέρεται στην αγάπη, ενώ το συναισθηματικός (*προσεγγιση, αντίδραση* κ.τ.ό.) δηλώνει ευρύτερα το συναισθηματικό και συγκινησιακό σε αντιδιαστολή προς τη λογική. Τέλος, τα αισθητικός και ευαίσθητος δηλώνουν λεπτότητα συναισθημάτων και ευαίσθησια προσώπων.

αισθητικότητα (η) [1816] {χωρ. πληθ.} 1. ΦΥΣΙΟΛ. η ιδιότητα νευρικών σχηματισμών να δέχονται και να μεταβιβάζουν εντυπώσεις (βλ. λ. *αισθησι*) 2. η αντίληψη του ωραίου και η εκδήλωση της.

αισθητισμός (ο) [1852] το αισθητικό ρεύμα που υπερασπίζεται την ελευθερία της καλλιτεχνικής έκφρασης, θεωρώντας την τέχνη αυτονομή αξία (ανεξάρτητη από την όποια χρησιμότητα και ηθική κατεθυνση), και προσβέπει ότι η αξία του έργου τέχνης έγκειται στην ομορφιά του και στην αισθητική απόλαυση που δίνει, υιοθετώντας το δόγμα «η τέχνη για την τέχνη». Επίσης αισθητικισμός — **αισθητιότητα** (ο) [1891], αισθητιστρια (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *esthétisme*].

αισθητοποιώ ρ. μετβ. [1834] {αισθητοποιείς... | αισθητοποιή-ισα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι) αισθητό, το παριστά με τρόπο που να γίνεται εμφανές, αντιληπτό. — **αισθητοποίηση** (η) [1880], **αισθητοποιητικός**, -ή, -ό [1886].

αισθητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που γίνεται αντιληπτός μέσω των αισθήσεων: *ο ισχυρός σεισμός στην Πελοπόννησο έγινε ~ και στην Αθήνα ΣΥΝ.* αντιληπτός 2. (συνεκδ.) αυτός που θεωρείται σημαντικός, αξιοσημείωτος: *σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις, δεν υπάρχει - διαφορά ανάμεσα στα δύο πρώτα κομμάτια ΣΥΝ.* μεγάλος, αξιόλογος ANT. ανεπαίσθητος 3. (συνεκδ.) αυτός που προκαλεί αίσθηση, που είναι έντονος: *η απουσία της είναι ~ ΣΥΝ.* εκδηλός, φανερός. — **αισθητά επίρρ.**, **αισθητότητα** (η) [1819].

αισιοδοξία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} 1. η τάση να βλέπει κανείς την πιο ευνοϊκή πλευρά ή να προσδοκά και να ελπίζει σε ευνοϊκή, αίσια εξέλιξη των πραγμάτων: *δικαιολογημένη | έμφυτη | προπονητή | συγκρατημένη | υπερβολική | υπέρμετρη* ~ ANT. **απαισιοδοξία** 2. η φιλοσοφική πίστη κατά την οποία η καλή θέληση θα θριαμβώσει έναντι του κακού και η αρετή θα ανταμειφθεί, καθώς και το σχετικό δόγμα

ότι ο κόσμος, η κοινωνία, η ζωή ακολουθούν θετική εξελικτική πορεία (βλ. λ. *οπτιμισμός*) ANT. *πεσιμισμός*. — αισιόδοξα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισιόδοξος*. [ETYM. < *αἴσιος* + *δόξα* < *δοκέω* «πιστεύω», απόδ. του γαλλ. *optimisme* < λατ. *optimus* «άριστος»]. *αισιόδοξος*, -η, -ο [1861] **1**. αυτός που διαπνέεται από αισιοδοξία, πίστη στη θετική πλευρά και έκβαση των πραγμάτων: *οι τελευταίες δημοσκοπήσεις δημοιούργησαν μια ~ διάθεση στο κόμμα* || ~ *λόγος* | *στάση* | *αντίληψη* SYN. *οπτιμιστικός* ANT. *απαισιόδοξος*, *πεσιμιστικός* **2**. αυτός που αξιολογείται ως ευνοϊκός, αίσιος: ~ *προοπτική* | *μήνυμα* | *είδηση* | *έκβαση* | *έκδοχή* | *πρόβλεψη* | *πρόγνωση* SYN. *θετικός* ANT. *αντίζοος*, *αντίθετος*, *αρνητικός*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *optimiste*].

αισιόδοξος - *απαισιόδοξος*. Είναι κοινωνιολογικά και εθνο-γλωσσικά ενδιαφέρον ότι οι αρχαίοι Έλληνες και οι Βυζαντινοί δεν ήξεραν ούτε δήλωσαν στην Ελληνική την «αισιοδοξία» και την «απαισιοδοξία». Οι λέξεις *αισιόδοξος* και *αισιοδοξία* και τα αντίθετα τους *απαισιόδοξος* και *απαισιοδοξία* μαρτυρούνται στην Ελληνική μόλις στα μέσα του 19ου αιώνα: το 1861 οι λέξεις *αισιόδοξος* | *αισιοδοξία* πρωτοαπαντούν στο *Γαλλοελληνικών Λεξικών* των Μ. Σχινά και Ι. Λεβαδέως ως απόδοση των κατά έναν αιώνα παλαιότερων γαλλικών λέξεων *optimiste* (1752) | *optimisme* (1737), *σηματισμένες* από τη φρ. «*αἴσια δόξα*» (η καλή γνώμη, η θεώρηση των πραγμάτων που γεννά καλά, ευχάριστα συναισθήματα). Οι συγγραφείς του *Λεξικού* πρότειναν μάλιστα διαεικτικά και τα *αισιόφρων* και *αισιόφρονης*, που δεν επικράτησαν, όπως δεν έγιναν δεκτά στη χρήση και τα *αισιμανής* - *αισιμανία* που προτάθηκαν το 1897. Για τα γαλλ. *pessimisme* (1759) και *pessimiste* (1789) πλάστηκαν στην Ελληνική όχι τα **αν-αισιόδοξία* | **αν-αισιόδοξος* που θα περίμενε κανείς, αλλά οι λέξεις *απαισιόδοξος* (1886) και *απαισιοδοξία* (1883) με επίδραση προφανώς του *απαισιός* (αντιθέτου του *αίσιος*). Τα γαλλ. *optimisme* | *optimiste* προήλθαν από το λατ. *optimus* «άριστος», υπερθ. του *bonus* «καλός», ενώ τα *pessimisme* | *pessimiste* από το λατ. *pessimus* «κάκιστος», υπερθ. του *malus* «κακός».

αισιόδοξος ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1896] (αισιοδοξείες... ευχρ. στον ενεστ.) ♦ **1**. (μετβ.) πιστεύω ότι κάτι θα έχει θετική και ευνοϊκή εξέλιξη: ~ *ότι τα αποτελέσματα θα δικαιώσουν τις προσπάθειές μου* SYN. *ελπίζω*, *ευελπιστώ* ♦ **2**. (αμετβ.) διακατέχομαι από αισιοδοξή διάθεση: στη ζωή *πρέπει να αισιοδοξούμε* ANT. *απογοητεύομαι*, *δυσπιστώ*.

αίσιος, -α, -ο αυτός που προμηνύεται ή συμβάλλει σε θετική και ευτυχή κατάληξη: ~ *έκβαση* | *τέλος* | *προοπτική* || (ως ευχή) *αίσιον και ευτυχές το νέον έτος!* SYN. *ευνοϊκός*, *ευνοϊκός* ANT. *δυσούσιος*. [ETYM. αρχ. < *αἴσα* «μοίρα, πεπρωμένο» < **ah-ja* < **ait-jo* (το «κομμάτι, περίδιο», πβ. *σανσκρ. aeta-«τιμωρίο»*). Παράγ. *έξ-αίσιος*, *άπ-αί-σιος*, *έν-αίσιος* (διατριβή), *αίτ-ία*, *αίτ-ώ* κ.ά.].

αίσιος επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1**. με το καλό, χωρίς κακοτυχίες, ευτυχώς, επιτέλους: *φτάσαμε - στο τέλος της χρονιάς* || *συμπλήρωσε ~ 30 χρόνια δικηγορίας* **2**. (συνήθ. σκοπτ. ή ειρων.) *φέτος συμπλήρωσα ~ σαράντα μεροκάματα!* (ενώ θα έπρεπε να συμπληρώσω εκατό).

Αι-Στρατής (ο) ο Άγιος Ευστράτιος (βλ. λ.).

Αισχίνης (ο) αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (389-314 π.Χ.), πολιτικός αντίπαλος του Δημοσθένη.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ντροπαλός, συνεσταλμένος», < *αἴσχος*, πβ. κ. *Αισχύλος*].

αισιόστιος, -η, -ο **1**. υπερβολικά αισχρός: ~ *συμπεριφορά* **2**. πάρα πολύ κακός: ~ *ποιότητα* SYN. *χείριστος*, *κάκιστος*. [ETYM. αρχ., υπερθ. του επιθ. *αισχρός*].

αισχος (το) [αἴσχ-ους | -η, -ών] (λόγ.) **1**. οτιδήποτε προκαλεί ντροπή ή αποτροπισμό, επειδή αντίκειται σε ό, τι θεωρείται σωστό, δίκαιο, ηθικό SYN. *αχρειότητα*, *ατιμία*, *καταισχύνη*, *ντροπή*, *όνειδος*, *εξευτελισμός* **2**. *αίσχη* (τα) πράξεις που επισύρουν την κοινωνική κατακραυγή, επειδή αντίκεινται στα κοινώς αποδεκτά και επιτρεπτά: η *εφημερίδα αποκαλύπτει τα ~ του καλλιτεχνικού παρασκηνίου!* SYN. *αισχρότητες*, *αδιαντροπείες*, *χυδαιότητες*, *ντροπές*, (εκφραστ.) *ρεζίλε-ματα*, *ξετσιπωσιές*, *ντροπισμάτα*, *μασκαραλίκια* **3**. (εκφραστ.) οτιδήποτε στερείται παντελώς αισθητικής ή προσβάλλει το κοινό αίσθημα περί ωραίου: το *γλυπτό είναι ένα ~!* || η *πανία ήταν ~!* SYN. *απαίσιο*, *απαράδεκτο* ANT. *αριστούργημα*, *αριστοτέχνημα*, *κομμοτέχνημα* **4**. (ως επιφών. *αἴσχος!*) για την έκφραση έντονης αποδοκιμασίας: *το συγκεκριμένο πλήθος υποδέχθηκε τον νομάρχη, φωνάζοντας «~!»* SYN. *ντροπή!*, *αϊδώς!* ANT. *μπράβο!*, *εὐγε!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*. [ETYM. < αρχ. *αἴσχος*, αφεβ. έτιμου, πθ. < I.E. **aiǵ*h- «ντρέπομαι», πβ. γοθθ. *aīwisui* «ατιμία, ντροπή». Ομόρρ. *αἴσχ-ώνη*, *Αἴσχ-ύλος* «ντροπαλός», *αἴσχ-ρός* κ.ά. Στην Αρχ. η λ. δήλωνε ντροπή για παράταγμα ηθικής φύσεως, αλλά και σωματική δυσμορφία, αφού η σωματική ωραιότητα (*κάλλος*) συμβάδιζε με την ηθική τάξη (*καλός κάραθος*)].

αισχρογράφημα (το) {αισχρογράφη-ατος | -ατα, -άτων} δημοσίευμα (κείμενο ή εικόνα) με αισχρό περιεχόμενο κείμενο που αντίκειται στην ηθική και στα κοινωνικά παραδεδομένα SYN. *ρυπαρογράφημα*, *πορνογράφημα*. Επίσης *αισχρογραφία* (η) [1886]. — *αισχρογρά-φος* (ο/η), *αισχρογράφος* ρ. (-είς...), *αισχρορέπεια* (η) {αισχρορεπείων} *αισχρολογία* (βλ. λ.). — *αισχρο-τής*, -ής, -ές [μετρν.]. [ETYM. < μετρν. *αισχροεπής* < *αισχρός* + *-επής* < έπος «λόγος» (βλ. λ.)].

αισχροκέρδεια (η) [αρχ.] {αισχροκερδείων} **1**. η επίτευξη υπερβολικού κέρδους με διάφορους τρόπους, π.χ. με τη νοθεία εμπορεύματος, την απάτη και την πώληση σε υψηλότερες τιμές από τις επιτρεπτές:

σημειώθηκαν πολλά κρούσματα αισχροκέρδειας στην αγορά SYN. *κερδοσκοπία* **2**. (γενικότε.) η υπερβολική αύξηση των τιμών των προϊόντων, που τα καθιστά απρόσιτα στον καταναλωτή. — *αισχροκερδής*, -ής, -ές [αρχ.], *αισχροκερδώς* επίρρ. [μετρν.], *αισχροκερδών* ρ. [αρχ.Π-είς...].

αισχρολογία (τα) **1**. χυδαίες λέξεις ή φράσεις SYN. *βιομολοχίες*, *αισχρολογίες*, *βρισιές*, *βρομόλογα*, *βρομοκουβέντες* **2**. (ειδικότε.) λέξεις που εκφράζουν με χυδαίο τρόπο σεξουαλική επιθυμία. — *αισχρολό-γος* (ο/η) [μετρν.].

αισχρολογία (η) [αρχ.] {αισχρολογιών} (λόγ.) **1**. η χρήση αισχρών και χυδαίων φράσεων ή η ενασχόληση με ανάλογα θέματα: η ~ *χαρακτηρίζει πολλές θεατρικές επιθεωρήσεις* SYN. *χυδαιολογία*, *βρομολογία*, *βρισιά* **2**. (συνεκδ.) κάθε αισχρή, προσβλητική φράση: *κείμενο γεμάτο αισχρολογίες*. Επίσης *αισχρολόγημα* (το). — *αισχρολογικός*, -ή, -ό, *αισχρολογικ-ά* -*ώς* επίρρ.

αισχρολόγος ρ. αμετβ. [αρχ.] {αισχρολογείω... | *αισχρολόγησα!* | *λέω αισχρά λόγια* SYN. *βρίζω*, *χυδαιολογώ*.

αισχρός, -ή (λόγ. -ά), -ό {υπερθ. κ. *αἴσχιοςτος*} **1**. αυτός που προσβάλλει την ηθική και την αξιοπρέπεια: *έδειξε ~ συμπεριφορά, όλο ύβρεις και μικροπρέπεια* || ~ *τρόπος* | *χειρονομία* | *κίνηση* | *λόγος* | *τύπος* | *άνθρωπος* SYN. *ανήθικος*, *επαισχυντος*, *φαύλος*, *αχρείος*, *κακοήθης*, *πρόστιχος*, *χυδαίος*, *επονεϊδιστος*, *απρεπής* ANT. *έντιμος*, *σεμνός*, *αξιοπρεπής* **2**. (καταχρ.) αυτός που στερείται της αισθησεως του ωραίου ή που προκαλεί αρνητικά σχόλια: ~ *ντύσιμο* | *πίνακας* SYN. *κακόγουστος*, *απαράδεκτος*, *απαίσιος*, *φρικτός*, *απερίγραπτος* ANT. *αποδεκτός*, *ώμογος*, *άριστος*, *τέλειος*. — *αισχρ-ά* | -*ώς* [αρχ.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < *αἴσχος*].

αισχρότητα (η) [αρχ.] {αισχροτήτων} **1**. η ιδιότητα του αισχρού: η ~ *του χαρακτήρα του τον κάνει αποθητικό* || *το υβρεολόγιο του φανερώνει την ~ του* SYN. *αχρειότητα*, *ανηθικότητα*, *κακοήθεια* ANT. *ηθικότητα*, *χρηστότητα* **2**. (συνεκδ.) η πράξη που χαρακτηρίζεται από ανηθικότητα, που φανερώνει αισχρό χαρακτήρα: *διέπραξε αισχρότητες* SYN. *αναίσχυντία*, *(καθημ.) προστυχία*, *κακοήθεια*.

Αισχύλος (ο) ένας από τους τρεις μεγάλους αρχαίους Έλληνες τραγικούς ποιητές (μαζί με τον Σοφοκλή και τον Ευριπίδη) (525-456 π.Χ.): τον χαρακτηρίζει το υψηλό ύφος. — *αἴσχυλοςος*, -α, -ο κ. *αἴσχυλός*, -ή, -ό. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ντροπαλός», < **Αἴσχ-ύλος* < *αἴσχος* + *-ύλος*].

αισχύνη (η) {χωρ. πλθ.} (λόγ.) το αίσθημα μεγάλης ντροπής που προκαλούν αισχρές και αθέμιτες πράξεις ANT. *αναίσχυντία*, *ξεδιαντρο-πιά*, *αναίδεια*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*. [ETYM. αρχ. < *αἴσχος*].

αισχύνομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {εύχρ. στον ενεστ.} (λόγ.) ♦ **1**. (αμετβ.) (+για) αισθάνομαι έντονη ντροπή, *αισχύνη* (για κάτι που έχω κάνει ή εκδηλώσει): *δεν αισχύνεται ο αθεόφοβος για όσα κάνει!* SYN. *ντρέπομαι* ANT. *σεμνώνομαι* ♦ **2**. (μετβ.) ντρέπομαι (να κάνω κάτι): *δεν αισχύνεται να ψεύδεται κατ' αυτό τον αήθη τρόπο!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. αρχ. < **αἴσχυς* < *αἴσχος*].

Αισώπος (ο) {Αἰσώπου} **1**. αρχαίος Έλληνας μυθοποιός (περίπου 6ος αι. π.Χ.) **2**. *μύθοι του Αἰσώπου* μύθοι κοινωνικού ή διδακτικού περιεχομένου με ήρωες ζώα που συμβολίζουν ανθρώπινους χαρακτήρες. — *αἰσώπειος*, -α, -ο κ. *αἰσωπικός*, -ή, -ό [μετρν.]. [ETYM. αρχ., πθ. < *αἴσα* «πεπρωμένο» + *θ. -ωπ-*, πβ. **ώπ*, *ώπ-ός* «ώπνη», οπότε αρχική σημ. «ο βλάπτον το πεπρωμένο»].

Αἴτη (η) (γαλλ. République d'Haiti = Δημοκρατία της Αἴτης) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών, το οποίο καταλαμβάνει τμήμα του νησιού Ισπανιόλα στην Καραϊβική Θάλασσα, με πρωτεύουσα το Πορτ-ο-Πρενς, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το γκουρντ. — *Αἴτινός* (ο), *Αἴτινη* (η). [ETYM. < γαλλ. Haiti < ινδιάν. haiti «βουνό, ορεινός (τόπος)» ή jhaiti «φολιά». Ανακαλύφθηκε το 1492 από τον Χριστόφορο Κολόμβο, που το ονόμασε «Ισπανική Νήσο» (La isla Española). Η σημερινή ονομασία απαντά από το 1697, όταν παραχωρήθηκε το νησί στους Γάλλους].

αἴτημα (το) [αρχ.] {αἴτημ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. οτιδήποτε διατυπώνεται και διαβιβάζεται ως απαίτηση ή επιθυμία προς υπηρέσια ή πρόσωπο: *συνδικαλιστικό* | *εργατικό* | *ανεδαρικό* | *απαράδεκτο* | *βασικό* | *δίκαιο* | *φοιτητικό* | *έγγραφο* | *κύριο* | *παράλογο* | *υπερβολικό* ~ || *εκφράζω* | *διατυπώνω* | *υποβάλλω* | *προβάλλω* | *κοινοποιώ* | *απορρίπτο* | *ικανοποιώ* | *ανταποκρίνομαι* σε ένα ~ SYN. *απαίτηση*, *αξίωση*, *δικαίωση*, *παρακάληση* **2**. οτιδήποτε προκύπτει ως επείγουσα ή πιεστική ανάγκη: η *αλλαγή στον τρόπο σκέψης της εξουσίας είναι ~ τον καιρόν* || τα *κοινωνικά* | *πνευματικά* | *μακροεσχής* : **3**. (α) ΜΑΘ. *βασική πρόταση* της οποίας την αλήθεια αποδεχόμαστε (δεχόμαστε δηλ. χωρίς απόδειξη): το *5ο ~ του Ευκλείδη* («από σημείο εκτός δεδομένης ευθείας άγεται μία και μόνο μία παράλληλος προς αυτήν») SYN. *αξίωμα* (β) ΦΙΛΟΣ., (ι) *βασική πρόταση* απαραίτητη για την κατανόηση των πραγμάτων, που δεν μπορεί να αποδειχθεί ούτε είναι φανερή από μόνη της (ii) μία από τις τρεις αρχές του συλλογισμού (μαζί με τον ορισμό και την υπόθεση).

αίτηση (η) {~ης κ. -ήσεως, -ήσεων} **1**. η γραπτή κυρ. αναφορά, με την οποία κοινοποιείται αξίωση ή παράκληση σε αρμόδια υπηρέσια ή Αρχή: *υποβάλλω* | *καταθέτω* | *πρωτοκόλλω* μια ~ || *υποβολή* | *αποδοχή* | *ημερομηνία* | *σύνταξη* | *φόρμα αίτησεως* || ~ *χάριτος* | *διαύγχιον* | *ασκήσεως* | *επαγγελμάτος* | *ακυρώσεως* | *αποφάσεως* | *εξαιρέσεως* | *προσλήψεως* | *αδείας* **2**. (συνεκδ.) το τυποποιημένο έντυπο στο οποίο διατυπώνεται το περιεχόμενο της αίτησης: *συμπληρώω* μια ~. [ETYM. < αρχ. *αἴτησις* < *αἴτω* < **aitos* «κομμάτι, μερίδιο» < *αἴνωμα*

«πιάνω, παίρνω» (ήδη μυκ. ανθρωπονόμο ai-nu-me-no) < I.E. *ai-
«πιάνω, παίρνω» (με πρόσφυμα -νυ-, πβ. δείκ-νυ-μι), που συνδ. με
χεττ. p-ai «δίνω». Ομόρρ. αἰ-τία, δι-αἰ-τ-α, αρχ. αἰσ-α (βλ. λ. αἰσι-ος)
κ.ά. Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, το ρ. αἴτω πρέπει αρχικώς να ση-
μαίνει «ζητώ το μερίδιο μου» και, κατ' επέκταση, «ζητώ». αἰτία (η)
{αἰτιών} 1. ο γενεσιουργός παράγοντας ενός αποτελέσματος: η ~ τῆς
ἡτας || οι κακοτεχνίες στην κατασκευή του δρόμου αποτελοῦν τὴ
συνήθη ~ πολλῶν τροχαίων ατυχημάτων || ἄμεση | βασική | ἔμμεση |
ἐύλογη | κύρια | λογική | ουσιαστική | πραγματική | τεχνητή | τυπική |
φυσική | ἐπιπλαστή ~ ΦΡ. (α) ἐξ αἰτίας βλ. λ. ἐξαιτίας (β) ἄνευ λόγου
και αἰτίας βλ. λ. ἄνευ 2. (α) αἰτία πολέμου (λατ. casus belli) κάθε
πράξη που θεωρεῖται λόγος ἰκανός να προκαλέσει πολεμική
σύγκρουση μεταξύ κρατῶν (β) αρχική αἰτία (λατ. primum principium)
(γ) ΦΙΛΟΣ, η πρώτη οὐσία των ὄντων, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἕνα ὄν
συγκεκριμένο (ii) ΘΕΟΣ, ο Θεός (ὡς αἰτία των πάντων) (γ) ΦΙΛΟΣ,
τελική αἰτία ο σκοπός προς τον ὁποῖο κατατείνονται τα πάντα στον κόσμο
3. η πρόφασις (για να κάνουμε κάτι), αφορμή: ~ ψάχνει για ν'
αποφύγει τὴν συζήτηση 4. οτιδήποτε περιέχει κατηγορία ἢ ἀπευθύνεται
ὡς κατηγορία ἐναντίον κάποιου: βρήκες - να με συκοφαντήσεις 5.
(συνεκδ.) ο υπαίτιος: εὐὸ εἶσαι ἢ ~ τῆς ἀποτυχίας ΣΥΝ. υπεύθυνος,
αὐτοῦργος.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «κατηγορία, υπαιτιότητα», < *αιτός «κομμάτι, μερίδιο». Ομόρρ. αρχ. αἰ «απερωμένο», αἴτω, αἴσιος κ.ά. Σύμ-
φωνα με την ετυμ. αυτή, η λ. αἰτία αρχικώς θα σήμαινε «το μερίδιο
ευθύνης που αναλογεῖ σε κάποιον». Η σημερινή σημ. χρησιμοποιεῖται
κυρίως ἀπὸ τὴν ἐλληνιστική (μγν.) φιλοσοφία].

αἰτία: συνώνυμα. Αμο ἢ αμα εἶναι αὐτὸ που προκαλεῖ κάτι, που
επιφέρει ὀρισμένο ἀποτέλεσμα, τὸ αἰτιατό. Ἐτσι λ.χ. η φωτιά ὡς
προς τὸν καπνὸν βρισκονται σε σχέση αἰτιῶν (φωτιά) και αἰτιατῶν
(καπνός), σε σχέση ἀπότητας (αἰτιότητα εἶναι ακριβῶς αὐτὴ ἡ
ἀμοιβαία σχέση αἰτιῶν και αἰτιατῶν). Σε ἀντίθεση με τὴν αἰτία,
που εἶναι γενικότερο χαρακτήρα, τὸ αἴτιο εἶναι πὴν ἐξειδικευμένη
και περιορισμένη ἔννοια, που συχνότερα ἀπαντᾷ σε πληθυντικό
(αἰτία), για να δηλώσει ἕνα πλέγμα αἰτιῶν που ὡδήγησαν σε ὀρι-
σμένο αἰτιατό (ἀποτέλεσμα). Στὴν προφορική ὁμιλία ἀντὶ για τὸ
αἰτία χρησιμοποιεῖται συχνὰ τὸ λόγος ὡς προϋπόθεση και, κατ'
ἐπέκταση, ὡς αἰτία για να γίνει κάτι. Τὸ αφορμή, ἀντιθέτως, ἀπο-
τελεῖ περισσότερο τὸ ἔναυσμα, τὸ ξεκίνημα για κάτι, ἐνῶ ἡ αἰτία
παρμένει τὸ βαθύτερο κίνητρο που ὡδηγεῖ σε ὀρισμένο αἰτιατό.
Τέλος, εφόσον πρόκειται για ἐπιπλαστή αἰτία, που προβάλλεται ὡς
αἰτία για να επιτευχθεῖ κάτι, ἔχουμε να κάνουμε με πρόφασις,
πρόσχημα, πάτμια ἢ και για δικαιολογία, που χρησιμοποιοῦμε
συχνότερα με ἀρνητική σημασία.
→ πρόσχημα

αιτιακός, -ή, -ό → αιτιώδης
αιτιαρχία (η) ἡ αἰτιοκρατία (βλ. λ.).
αιτιαρχία (η) {-ης κ. -άσεως -άσεις, -άσεων} (λογ., συνήθ. στον πληθ.)
παράπονο ἡ μομφή, κατηγορία: διατυπώνονται αἰτιάσεις εἰς βάρος |
κατὰ των δημοσιογράφων | ἀπαντᾷ στις ~ κάποιον ΣΥΝ. επικριση.
[ETYM. <αρχ. αἰτίας < αἰτιώμαι «κατηγορῶ»].
αιτιατική (η) ΓΛΩΣΣ. μία ἀπὸ τὶς πτώσεις στὴν κλίση τὸν οὐσιαστικῶν
ἐπιθέτων, ἀντωνυμιῶν και μετοχῶν, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται κυρ.
για να δηλωθεῖ τὸ συμπλήρωμα τῆς ἔννοιας τὸν ρήματος, δηλ.
τὸ ἀντικείμενο τὸν ρήματος: ἡ ~ τοῦ «ο ἄνθρωπος» εἶναι «τὸν ἄν-
θρωπο» || οἱ περισσότερες προθέσεις τῆς Ν. Ἑλληνικῆς συντάσσονται
με ~ || τὸ ἄμεσο ἀντικείμενο ἐκφέρεται κανονικὰ σε ~. [ETYM. Οὐσιαστικῶν. θηλ. τὸ μγν. ἐπιθ. αἰτιατικός < αρχ. αἰτιατός «αὐτός
που προκύπτει ὡς ἀποτέλεσμα αἰτίας». Η ἀπὸδ. τοῦ ὀρου αἰτιατική
στὴ λατ. ὡς accusativus (> ἀγγλ. accusative, γερμ. Akkusativ κ.ά.)
εἶναι ἐσφαμένη, ἀφου ἡ λ. accusativus δηλώνει τὴν προκαλοῦσα
αἰτία και ὄχι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς. Η ὀρθὴ ἀπὸδ. θα ἴταν effectivus],
αιτιατικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. μόνο στὴ ΦΡ. αἰτιατική γλώσσα πύλω-
σῶν, που -σε ἀντίθεση προς τὶς ἐργασιακές γλώσσες (βλ. λ. ἐργασια-
κός και ΣΧΟΛΙΟ) - κάνουν ἰσοβαρή συστηματική διακρίση μεταξύ
υποκειμένων και ἀντικειμένων, δηλ. μεταξύ συντακτικῶν δομῶν τὸν
ρήματος με ὀνομαστική και αἰτιατική.
αιτιατό(ν) (το) [αρχ.] τὸ ἀποτέλεσμα μίας αἰτίας: σχέση αἰτίας - αι-
τιατοῦ (ἀποτελέσματος). ΣΧΟΛΙΟ λ. αἰτία.
αἰτιό (το) (αἰτί-ου | -ον) (συνήθ. στον πληθ.) 1. ο βαθύτερος λόγος, ἡ
ἀνάγκη που προκαλεῖ μια πράξη ἢ διαμορφώνει μια κατάσταση, ο
γενεσιουργός παράγοντας που προκαλεῖ ἕνα ἀποτέλεσμα, κυρ. κατ'
ἀντιδιαστολή προς τὴν αφορμή: κανεῖς δὲν γνώριζε τὰ βαθύτερα -τῆς
συμπεριφοράς του ΣΥΝ. αἰτία, λόγος, ἀρχή, τὸ γιατί 2. ΓΛΩΣΣ. (α)
αναγκαστικό αἰτιό βλ. λ. αναγκαστικό (β) ποιητικό αἰτιό ἐμπρόθετος
προσδιορισμός ἀποτελούμενος ἀπὸ τὴν πρόθεση ἀπὸ και τὴν αἰτια-
τική προσῶπον ἢ πρῶφματος, που δηλώνει ἀπὸ ποιον παθαίνει κάτι
τὸ υποκειμένο: ἡ στή φράση «ἢ γὴ θερμαίνεται ἀπὸ τὸν ἥλιο» τὸ ~ εἶ-
ναι «ἀπὸ τὸν ἥλιο» στὴ λόγια γλώσσα τὸ ποιητικό αἰτιό δηλώθηκε
με τὴν προθ. ὑπὸ + γεν.: ὑπερῶρη ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ 3. (α) κινῶν
αἰτιών (i) ἡ αἰτία που συνέχει και κινεῖ τὸ σύμπαν ο θεός (ii) τὸ κί-
νητρο πρόφως (β) τελικό αἰτιό βλ. λ. τελικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. αἰτία.
[ETYM. <αρχ. αἰτιών, οὐδ. τὸν ἐπιθ. αἰσιος (βλ. λ.)].
αἰτιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, ἡ θεωρία κατὰ τὴν ὁποία οτιδῆ-
ποτε συμβαίνει στον κόσμο γίνεται κατ' ἀπόλυτη ἀνάγκη ὡς θεωρία
ἀνταρρατίζεται σε αὐτὴν τὴν ἀπροσδιοριστία, ὑποστηρίζοντας ὅτι
για κάθε περίπτωση ἰσχύει ὁ νόμος τῆς αἰτιότητας (βλ. λ. αἰτιότητα)
ΣΥΝ. αἰτιαρχία: πβ. λ. νετερμινισμός. — αἰτιοκρατικός, -ή, -ό, αἰτιο-
κρατικά ἐπίρρ.

[ETYM. ἀπὸδ. τοῦ νεολατ. determinismus].

αιτιολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ἡ ἐξήγηση τῆς
αἰτίας: ἐπαρκῆς | ακριβῆς | πειστική | ἐλλειπῆς | ἀναλυτική || ~ μίας
ἀποφύξης | ἀπόφασης ΣΥΝ. δικαιολόγηση.

αιτιολογία (η) [μγν.] {αιτιολογιών} 1. ἡ ἐξήγηση, ἡ παρουσίαση των
λόγων που ὡδήγησαν σε μια κατάσταση, στὴ λήψη ἀποφάσεως κ.λ.:
ἀναγκία | ἀνεπαρκῆς | ἀπαράδεκτη | ἀπαραίτητη | ἀσαφῆς | ἀστοχη |
ἐξυπνη | εὐλογία | πρόχειρη | συγκεκριμένη - ΦΡ. με τὴν αἰτιολογία
ἐπικαλοῦμενος, ἀναφέροντας ὡς αἰτία 2. ΙΑΤΡ. ἡ ἀναζήτηση, ἡ ἐρεῖνα
των αἰτιῶν που προκαλοῦν διαταραχές ἢ ἀσθένειες στον ἀνθρώπινο
ὀργανισμό.

αιτιολογικός, -ή, -ό [μγν.] 1. αὐτός που ἀναφέρεται στα αἰτία μίας
κατάστασης, πράξης ἢ γεγονότος: χωρῆς ~ σύνδεση με τὰ ὑπόλοιπα
ΣΥΝ. αιτιώδης 2. ΓΛΩΣΣ. αὐτός που δηλώνει αἰτία: ΦΡ. (α) αἰτιολογική
πρόταση δευτερεύουσα πρόταση ἡ ὁποία συνδέεται με τὴν κύρια με
αιτιώδη σχέση: στο «ἐφύγε, ἐπειδὴ βιαζόταν» ~ εἶναι τὸ «ἐπειδὴ βια-
ζόταν» (β) αἰτιολογικός σύνδεσμος καθενὰ ἀπὸ τους συνδέσμοις
που εἰσάγουν αἰτιολογικές προτάσεις 3. αἰτιολογική (το) ἡ ἀναρχία
τοῦ σκεπτικῶν και των στοιχείων στα ὁποία στηρίζεται μια δικαστι-
κή ἀπόφαση: γενικότ. ἡ συλλογιστική στὴν ὁποία βασίζεται ὁποια-
δήποτε ἀπόφαση, πράξη, συμπεριφορά: στὴν ἐκδόκαση τῆς ἐρεσης
ἀνεπαρῆς σε ὅλα τὰ σημεῖα τὸ ~ τῆς πρωτόδικης ἀπόφασης ΣΥΝ. σκε-
πτικό, συλλογιστική, αἰτιολογία. ΣΧΟΛΙΟ λ. αιτιώδης. — αιτιολο-
γικ-ά || -ὡς [μγν.] ἐπίρρ.

αιτιολογικές προτάσεις - εκφράσεις. Η αἰτία εκφράζεται στὴν
Ἑλληνική με τρεῖς τρόπους: ὀνοματικά με προθέσεις - ρηματικά
με συνδέσμοις (αιτιολογικές προτάσεις) - ρηματικά με ἐπιρήματα
(που ἔχουν λειτουργία αἰτιολογικῶν συνδέσμων), (α) Προθέσεις.
Καταχρηστικές προθέσεις (δηλ. προθέσεις που δὲν σχηματίζουν
σύνθετα), οἱ ὁποῖες δηλώνουν αἰτία συντασσόμενες με γενική,
εἶναι οἱ λόγοι, ἔνεκα (σπανιότερα ἔνεκεν), ἐξαιτίας: Λόγος τῆς
βροχῆς | ἐξαιτίας τῆς κακοκαιρίας | ἔνεκα ἀπρόβλεπτων συνθηκῶν
ματαιώθηκε ἡ παράσταση στο Ἡρόδειο - Τους παραχωρήθηκε
σύνταξη τιμῆς ἔνεκεν. Αἰτία με τὴ μορφή προϋπόθεσης δηλώνει
και τὸ ἐξαφορμῆς: Ἐξαφορμῆς τοῦ Συνεδρίου για τὴν παιδεία, θα
διοργανωθεῖ και ἐκθεση ἐκπαιδευτικῶν βιβλίων. Μετὰ τὶς προθέσεις
αὐτῆς ἀντὶ ὀνόματος μπορεί να ἀκολουθεῖ και ὀνοματικό
συμπλήρωμα (πρόταση με ἄρθρο + ὄτι...): λόγος τοῦ ὅτι ἔβρεξε |
ἐξαιτίας τοῦ ὅτι δὲν βρήκαμε τὸν υπεύθυνο... (β) Σύνδεσμοι.
Αἰτιολογικοί σύνδεσμοι που εἰσάγουν τις αἰτιολογικές προτάσεις
εἶναι οἱ ἐπειδὴ, γιατί, διότι, καθόσον | καθότι, για τὸν λόγο ὅτι
(συνδεσμική φραστική λέξη): Ἐπειδὴ ἔβρεξε, ματαιώθηκε ἡ
παράσταση - Ἡ παράσταση ματαιώθηκε, γιατί | διότι | καθότι |
καθόσον | για τὸν λόγο ὅτι ἔβρεξε. Τὸ αἰτιολ. ἐπειδὴ προηγείται
συνήθως ἢ μπορεί και να ἔπειται τῆς κυρίας προτάσεως, ἐνῶ ἡ αἰτία
που ἐκφέρεται με τους ἄλλους συνδέσμοις (γιατί/διότι...) κανονικά
ἀκολουθεῖ τὴν κύρια πρόταση. Αἰτιολογική λειτουργία ἔχουν
(δευτερογενῶς) και τὰ ἀφου, δεδομένου | δοθέντος ὅτι, μια
και, μια που, τὰ ὁποία ἐπίσης συνήθως προηγούνται: Ἀφου | δοθ-
έντος ὅτι | μια και ἔβρεξε, δὲν πραγματοποιήθηκε ἡ παράσταση. (γ)
Ἐπιρήματα Ἐπιρηματική λειτουργία με αἰτιολογική σημασία
ἔχουν τὰ γι' αὐτό, γι' αὐτό τὸν λόγο, ο λόγος που, ὡς ἐκ τούτου:
Ἐβρεξε δυνατὰ, γι' αὐτό | γι' αὐτό τὸν λόγο ματαιώθηκε ἡ παράσταση
| και ὡς ἐκ τούτου ματαιώθηκε ἡ παράσταση - Ὁ λόγος που
ματαιώθηκε ἡ παράσταση, ἴταν ὅτι ἔβρεξε δυνατὰ. Συχνὰ
χρησιμοποιοῦνται συνδυαστικά, για λόγους ἐμφασεως, ἐπιρήματα
μαζί με συνδέσμοις: Ἐπειδὴ ἔβρεξε δυνατὰ, γι' αὐτό | ὡς ἐκ τούτου
ματαιώθηκε ἡ παράσταση - Ὁ λόγος που ματαιώθηκε ἡ παράσταση,
ἴταν ἐπειδὴ ἔβρεξε δυνατὰ.

αιτιολογῶ ρ. μετβ. [μγν.] {αιτιολογῶ... | αιτιολογῶ-ῆσα, -ούμαι, -ήθηκα,
-ιμένω} 1. ἐνοπῶς τὴν αἰτία (συγκεκριμένου πράγματος): ~ τὴν
ἀπόφαση | τις πράξεις μου ΣΥΝ. δικαιολογῶ, τεκμηριώνω 2. (υποστη-
ρίζω με λογικά επιχειρήματα: κάθε συμπέρασμα ἢ κρίση πρέπει να
ἔχει αἰτιολογηθεῖ ἐπαρκῶς ΣΥΝ. επιχειρηματολογῶ, τεκμηριώνω.
αἰσιος, -α, -ο αὐτός που ἀποτελεῖ τὴν αἰτία, που προκαλεῖ συγκεκρι-
μένο ἀποτέλεσμα: ὅλοι κατηγοροῦν τὸν μεθυσμένο ὀδηγὸ ὡς ~ τὸν
δυστυχῆματος ΣΥΝ. υπαίτιος, υπεύθυνος, ὑπόλογος, ἔνοχος, πρόξενος
ΑΝΤ. ἀνεύθυνος, ἀμέτοχος.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ἐνοχος», < *αιτός «κομμάτι, μερίδιο» <
αἰνυμαι «πιάνω, παίρνω» (βλ. κ. αἴτηση). Σύμφωνα με τὴν ετυμ., ἡ
αρχική σημ. τῆς λ. αἰτιος θα ἴταν «αὐτός που ἔχει μερίδιο σε κάτν»
και, κατ' επέκταση, «ὁ φέρων ευθύνη γι' αὐτό, ὁ υπαίτιος». Η λ. ἀπα-
ντὰ συχνὰ ὡς β' συνθ., π.χ. ὑπ-αἰσιος, ἀν-αἰσιος, πρωτ-αἰσιος κ.ά. Ἀς
σημειωθεῖ ὅτι κανονικῶς ἡ λ. αἰτ-ιος ἔπρεπε να τραπέ σε *αἰσιος
(πβ. δημόσιος - δημότιος > δημόσιος, φυτό - *φύτ-ις > φώσις), πρῶ-
μα που δὲν ἔγινε, για να μην υπάρξει σύγχυση με τὸ αἰσιος (προφύ-
λαξη)].

αιτιότητα (η) [1834] {αιτιότητων} 1. ἡ σχέση αἰτίας και ἀποτελέσμα-
τος: ὑπάρχει - μεταξύ τῆς ἀξήσεως τῆς τιμῆς τὸν πετρελαῖου και τῆς
ἀνάδοῦ του πληθωρισμοῦ ΣΥΝ. σύνδεση, συνάρκεια, ἀλληλεξάρτηση 2.
αρχή | νόμος τῆς αἰτιότητας (α) ΦΙΛΟΣ, ἀξίωμα κατὰ τὸ ὁποῖο κάθε
γεγονός ἔχει μια αἰτία (β) ΦΥΣ. ἡ ἀρχὴ βάσει τῆς ὁποίας τὸ αἰτιό
προηγείται πάντα τὸ ἀποτέλεσμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αἰτία. [ETYM. ο
φιλος. ὀρ. εἶναι ἀπὸδ. τοῦ γερμ. Kausalität (ὀρος τὸν I. Kant)].
αιτιώδης, -ης, -ες {αιτιώδ-ους | -εις (οὐδ. -ῆ), -όν} (λόγ.) αὐτός που
επιμερεῖται τὴν αἰτία ἐνός πράγματος: ΦΡ. αιτιώδης σχέση | σνάφεια
σχέση αἰτίας και ἀποτελέσματος ἀνάμεσα σε δύο συμβάντα. Ἐπίσης
αιτιακός, -ή, -ό. — αιτιωδῶς ἐπίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ῆς, -ες.

[ETYM₂ μτγν. < αρχ. αιτία. Η φρ. αιτιώδης σχέση αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. causal relationship, πράγμα που ισχύει και για τη φρ. αιτιώδης συνάφεια (< αγγλ. causal nexus)].

αιτιώδης: συνώνυμα. Τα αιτιώδης και αιτιακός δηλώνουν σχέση αιτίου και αιτιατού (αποτελέσματα): έτσι μπορεί να μιλάει κανείς για αιτιώδη | αιτιακή συνάφεια, για αιτιώδεις | αιτιακούς παράγοντες, συνθήκες, όρους κ.λπ. Το αιτιολογικός αναφέρεται σε αίτια ή αιτίες, χωρίς να συνιστά το ίδιο σχέση αιτίας - αιτιατού (αιτιολογική πρόταση, αιτιολογική ερμηνεία). Τέλος, ο αιτιολογημένος (απόφαση, στάση, κρίση κ.λπ.) είναι αυτός που αιτιολογεί κάτι, εξηγεί τα αίτια που το προκάλεσαν ή το στηρίζουν, σε αντίθεση με το ανατιολογητός (βλ.λ.).

αιτιώματι ρ. μετβ. αποθ. {αιτίαται...· εύχρ. στον ενεστώτα} (λόγ.) καταλογίζω (σε κάποιον) την ευθύνη για την πρόκληση ζημίας, βλάβης ή σφάλματος: αιτίαται τους αντιπάλους του για τις συνεχείς αποτυχίες του ΣΥΝ. μέμφομαι, κατηγορώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός [ETYM. < αρχ. αιτιώματι (-άο-) < αιτία «κατηγορία, μομφή»].

Αίτια (η) φηραστειακό όρος της ΒΑ. Σικελίας, το ψηλότερο ενεργό φηραστειό της Ευρώπης.

[ETYM < λατ. Aetna (ήδη αρχ. επιθ. Αίτνας), πθ. < φoin. attūnā «κλίβανος, καμίνι». Δεν ευσταθεί η συνδ. με το ρ. αἴθω «φλέγομαι»].

αίτος (ο) -> αετός

αίτο ρ. μετβ. {αιτείς...· εύχρ. στον ενεστ. κ. ιδ. στη μτγ. αιτών, αιτούσα} (αρχαιοπρ.) 1. διαιτητικό (κάποιου) αίτημα ως ακριβή ή παράκληση, ζήτη: οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι των εργαζομένων αιτούν την άμεση ικανοποίηση των αιτημάτων τους - σπάν. κ. μέσ. αιτούμαι (+γεν): ~ αδείας | επιδόματος ΣΥΝ. επιδιώκω, παρακαλώ, απαιτώ, γυρεύω 2. **αιτών (ο), αιτούσα (η)** το πρόσωπο που επισήμως υποβάλλει αίτηση σε υπηρεσία, δημόσια Αρχή: υπογράφεις κάτω από την ένδειξη «ο αιτών» || σύμφωνα με τα στοιχεία της τράπεζας, οι αιτούντες χορήγηση στεγαστικού δανείου υπαίχονται ήδη στους χίλιους. [ETYM₂ < αρχ. αἴτω (-έω) < *αιτος, βλ. λ. αίτιος].

Αιτωλία (η) περιοχή της Δ. Στερεάς Ελλάδας, που χωρίζεται από την Ακαρνανία με τον ποταμό Αχελώο και μαζί με την οποία αποτελούν τον νομό Αιτωλοακαρνανίας. — Αιτωλός (ο) [αρχ.], Αιτωλή (η), αιτωλικός, -ή, -ό [αρχ.], [ETYM₂ αρχ. -γεν. ετύμου].

Αιτωλικό (το) κομπούλη της Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας, γνωστή για τη λιμνοθάλασσα της. [ETYM. Πρόκειται για το μεσν. Ανατολικόν (που περιηγητές το αποκαλούσαν από τον 12ο α. Νηολικό και Αντελικό), το οποίο μετονομάστηκε σε Αιτωλικό μετά την απελευθέρωσή του το 1829].

Αιτωλοακαρνανία (η) νομός της Α. Στερεάς Ελλάδας, που περιλαμβάνει τις περιοχές Αιτωλίας και Ακαρνανίας, με πρωτεύουσα το Μεσολόγγι.

αίφνης επίρρ. (λόγ.) κατά τρόπο ξαφνικό και απροσδόκητο: υπαναχώρησε ~ από τις αρχικές θέσεις του ΣΥΝ. αιφνίδιας, ξαφνικά, απροόπως, απροσδόκητα ANT. προγραμματισμένα.

[ETYM. αρχ. < *αιψ-σ-νάς, πθ. τύπος γενικής, όπως φαίνεται από το αρχ. συνώνυμο ἐξ-αιφνης (όπου το εκίεζ συντάσσεται με γενική). Η λ. πθ. συνδέεται με αρχ. αιψα (< *αιψ-σ-α) «γρήγορα, αμέσως», ίσως ακριβώς και με αρχ. αιψ-ύς «γρήγος, απόκρημνος»].

αιφνιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αιφνιάσ-α, -ηκα, -μένος} 1. ενεργώ κατά τρόπο που προλαβαίνει ή ανατρέπει τις αντιδράσεις και τους υπολογισμούς των άλλων, δημιουργώντας απρόοπτο και ξαφνικό αποτέλεσμα: η άφιξη του αιφνιάσσε τους πάντες || τα νέα μέτρα του υπουργείου αιφνιάσαν την αγορά ΣΥΝ. ξαφνιάω, εκπλήσσω 2. (ειδικότ.) εκτελώ στρατηγική κίνηση εναντίον αντιπάλου, προκειμένου να προλάβω τις κινήσεις και τις αντιδράσεις του: η αστυνομία αιφνιάσσε τους κακοποιούς στήνοντας τους ενέδρα || με μια γρήγορη αντίθεση κατάφερε να αιφνιάσει την αντίπαλη άμυνα. — **αιφνιάστικος**, -ή, -ό, αιφνιάστικ-α | -ώς επίρρ.

αιφνιάστικός (ο) [μεσν.] 1. οποιαδήποτε πράξη ή ενέργεια στοχεύει να αιφνιάσει, να καταλάβει εξ απρόοπτο: ο ~ του επιθεωρητή απέτυχε, γιατί οι υπάλληλοι είχαν εγκαίρως ειδοποιηθεί και προετοιμάστη για τον έλεγχο (βλ. λ. εκπλήξη) 2. το αποτέλεσμα που διαμορφώνεται ή προκύπτει από ξαφνική και απροσδόκητη πράξη: ο συνεχής ~ της αγοράς με μέτρα και προτάσεις φορολογήσεως των εμπόρων επηρεάζει και τη διαμόρφωση των τιμών ΣΥΝ. κατάπληξη, ξάφνιασμα 3. ΣΤΡΑΤ. αιφνίδια πολεμική ενέργεια, που έχει σκοπό να βρει τον αντίπαλο απροετοίμαστο: ο τακτικός ~ προέβλεπε τη μεγάλη κλιμακωκή μετακίνηση δυνάμεων πριν από τη μάχη και κατά τη διάρκεια της νύχτας με απόλυτη μυστικότητα || ένοπλος | αποτελεσματικός | έξυπνος | επιτυχής | αεροπορικός ~ 4. (συνεκδ.) η μεθοδευμένη, γρήγορη και αιφνιάστικη επιθετική πρωτοβουλία ομάδας κατά τη διάρκεια αθλητικού αγώνα.

αιφνιάσιος, -α, -ο αυτός που συμβαίνει, προκύπτει κατά απροσδόκητο και ξαφνικό τρόπο: ~ θάνατος | αλλαγή | τροπή | βροχή | κατάληξη ΣΥΝ. ξαφνικός, ανασάντεχος, απροσδόκητος, απρόβλεπτος, απρόοπτος ANT. προγραμματισμένος, αναμενόμενος, προσδοκώμενος. — αιφνίδια | αιφνίδιος [αρχ.] επίρρ. [ETYM₂ αρχ. < αιφνης (βλ.λ.) + παρραγ. επίθημα -ιδιος].

αιχμαλωσία (η) [μτγν.] {αιχμαλωσιών} 1. η κατάσταση του αιχμαλώτου ANT. ελευθερία 2. η σύλληψη εχθρού από αντιπάλους στο πλαίσιο πολεμικής επιχείρησης ή πολέμου ANT. απελευθέρωση 3. (μτφ.) η κατάσταση του υποδούλου, αυτού που βρίσκεται υπό κατοχή: η ~ των Ελλήνων από τους Τούρκους για 400 χρόνια ΣΥΝ. ζυγός, δουλεία ANT. ανεξαρτησία.

αιχμαλωτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {αιχμαλώτισ-α, -ηκα, -μένος} 1. συλλαμβάνω (κάποιον) ως αιχμάλωτο 2. (μτφ.) ασκώ γοητεία σε κάποιον, ώστε να τον δεσμεύω και να τον κατεβύω: βλέμμα | φωνή που αιχμαλωτίζει ΣΥΝ. γοητεύω, μαγεύω, συναρπάζω, θέλω, ελκίσω, σαγηνεύω, συνεπαίρνω, μαγνητίζω, σκλαβώνω. — αιχμαλωτιστή (η) κ. αιχμαλωτισμός (ο) [μτγν.].

αιχμάλωτος, -η, -ο 1. αυτός που συλλαμβάνεται κατά τον πόλεμο από τον αντίπαλο ή παραδίνεται σε αυτόν και τίθεται υπό την εξουσία του: με βάση τη συνθήκη της παράδοσης πολλές ~ δυνάμεις | μονάδες του εχθρού αφέθηκαν ελεύθερες 2. **αιχμάλωτος** (ο) {αιχμάλωτου | -ων, -ους}, **αιχμάλωτη** (η) (α) στρατιώτης, άμαχος ή πράκτορας αντίπαλης δύναμης, που κατά τον πόλεμο συλλαμβάνεται και κρατείται: πιάνομαι ~ || εξαντλημένος | εξαθλιωμένος ~ || σφαγή | βασανιστήρια | ανάκριση | απελευθέρωση | εξαγορά (με λύτρα) | ανταλλαγή αιχμαλώτων || μεταχείριση των ~ πολέμου σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες (β) (μτφ.) πρόσωπο που έχει εξαρτηθεί συναισθηματικά, πνευματικά ή υλικά, ο δέσμιος: έχει καταστήσει ~ του πάθους του || ~ του έρωτα | του ποτού ΣΥΝ. (λόγ.) εξαρτημένος, υποχείριος, υποταγμένος, δεσμευμένος, έρμαιο, (καθην.) δούλος. [ETYM. αρχ. < αιχμή + άλωτός < αλίσκομαι «συλλαμβάνω, κυριεύω» (βλ. κ. άλωτος), αρχική σημ. «ο συλλαμβανόμενος υπό την απειλή της αιχμής δόρατος ή ξίφους»].

αίχη (ΟΙ) 1. (κυριολ.) πρωτόγονο εργαλείο και όπλο από πέτρα με αιχμηρή και κοφτερή απόληξη 2. (κατ' επέκτ.) η φυσική ή τεχνητή μυτερή απόληξη οποιουδήποτε αντικειμένου, συνήθ. λεπτού και επιμηκούς: η ~ του ξίφους ΣΥΝ. άκρο, ακίδα, κορυφή, μύτη, ακμή-ΦΡ. **αιχμή του δόρατος** (ι) κρίσιμο, κύριο σημείο (ii) το βασικότερο όπλο μιας στρατηγικής, μιας επιθετικής πολιτικής: ο πρωτοπόρος τόνισε πως το πρόγραμμα για την παιδεία αποτελεί την ~ για την κοινωνική μεταρρύθμιση ΣΥΝ. πρωτοπορία, δύναμη κρούσεως 3. (μτφ.-συ-νήθ. στον πληθ.) λόγος ή φράση που διατυπώνεται ή υπονοεί κατηγορία, μομφή: άφησε πολλές ~ για την εντιμότητα του προκατόχου του ΣΥΝ. νόση, υπαινιγμός, αναφορά, (λαϊκ.) μπηχτή-ΦΡ. (μτφ.) (α) **ώρες αιχμής** οι ώρες κατά τις οποίες παρατηρείται κορύφωση της κυκλοφορικής κίνησης ή της προσέλευσης πελατών στα καταστήματα: είναι αδύνατον να κυκλοφορήσεις κατά τις ~ στο κέντρο της πόλης (β) **τεχνολογία αιχμής** η τεχνολογία που αξιοποιεί τα τελευταία ευρήματα της επιστημονικής έρευνας, αποτελώντας την πρωτοπορία της τεχνολογικής εξέλιξης.

[ETYM. αρχ. < I.E. *aik- «αίχμη» με αιχμηρό όπλο», οπότε αιχμή < *aik-sma (ήδη μυκ. ai-ka-sa-ma), πθ. λατ. ic-tus «αίχμη», αρχ. σλαβ. ig-la «βελόνι», πθ. κ. iγ-δις «γουδί» κ.ά. Στη φρ. αιχμή του δόρατος η μεταφορική σημ. αποδίδει το αγγλ. spear-head. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι φρ. ώρες αιχμής (< γαλλ. heures de pointe) και τεχνολογία αιχμής (< γαλλ. technologie de pointe)].

αιχμηρός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει οξεία άκρη, μυτερός: ~ εργαλείο | αντικείμενο ΣΥΝ. οξύληκτος, (λαϊκ.) σουβλερός 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί ενόχληση λόγω της οξύτητας, της καυστικότητας του: τα ~ σχόλια του τον έχουν κάνει αντιπαθητικό ΣΥΝ. καυστικός, δηκτικός, δοιμός, περιπατητικός. — αιχμηρότητα (η) [1872].

αιώνιος (ο) {α-κ. -όνος} 1. χρονική περίοδος εκατό ετών ΣΥΝ. εκατονταετία 2. (εκφραστ.) η χωρίς τέλος χρονική περίοδος: γιατί άρχισες πάλι, έναν - έκανε για να 'ρθεις! || μην κάνεις πάλι έναν - να το σκεφτείς, αποθάρσισε τώρα. ΦΡ. (α) εις τον αιώνα του αιώνας | εις τους αιώνες των αιώνων! (εις τον αιώνα του αιώνας | εις τους αιώνες των αιώνων) (i) ΕΚΚΛΗΣ. (ως ευχή στην οποία καταλήγουν συχνά κατά τη Θεία Λειτουργία δεήσεις και ύμνοι) να διαρκέσει παντοτινά (ii) πο-τέ: γιατί τον στέλνεις γράμμα, αφού ξέρεις ότι δεν θα σου απαντήσει ~; || είτε πως δεν πρόκειται να αλλάξει ιδεολογία ~! (β) στον αιώνα των άπαντα (εις τον αιώνα των άπαντα) στο διηνεκές, επ' άπειρον: έ-να τέτοιο καθήκον θα μείνει ~ ΣΥΝ. για πάντα, ες αεί 3. (συνεκδ.) χρονική περίοδος με αποτελή ιστορική ταυτότητα, χαρακτηριζόμενη από την ανάπτυξη και την επικράτηση ιδιαίτερων πολιτισμικών στοιχείων και συνθηκών ή προσωπικοτήτων: ο χρυσός ~ του Περικλή υπήρξε περίοδος ακμής της δημοκρατίας και άνθησης των γραμμάτων και των τεχνών | αργυρός | λαμπρός | ένδοξος | χρυσός ~ || βαρβαρότητα | πρόοδος ΣΥΝ. εποχή 4. ΓΕΩΛ. κάθε χρονική υποδιαίρεση του παρελθόντος της Γης, όπως αυτή προσδιορίζεται βάσει στρωματογραφικών και τεκτονικών δεδομένων (καινοζωικός, μεσοζωικός, παλαιοζωικός, προτεροζωικός, αζωικός, κοσμικός)· κάθε γεωλογικός αιώνας υποδιαιρείται σε μία ή περισσότερες γεωλογικές περιόδους ΣΥΝ. περίοδος · 5. ΦΙΛΟΣ. θεωρία των γωστικών, κατά την οποία οι αιώνες αποτελούν μια σειρά από κατώτερα θεία όντα που καλύπτουν το γόσμα μεταξύ θεού και ανθρώπου.

[ETYM₂ < αρχ. αἰών, -όνος < *αιρών < I.E. *aiw- «ζωτικότητα, διάρκεια», πθ. σανσκρ. āyu- «ζωτική δύναμη», λατ. aev-um «διάρκεια - αιώνας», aetas (< aev-itas) «εποχή, ζωή», ισπ. edad, ιταλ. età, γαλλ. âge «ηλικία, εποχή», éternel «αιώνιος», αγγλ. ever «πάντοτε», γερμ. ewig «αιώνιος» κ.ά. Ομόρρ. αεί (< *αιεί, αέ-νας κ.ά. Από τη σημ. της ζωτικής δύναμης η λ. αἰών δήλωσε αργότερα τη διάρκεια της ζωής και την αιωνιότητα. Ως προσδιορισμός συγκεκριμένου χρόνου, ο αἰών στην Αρχ. δήλωσε τη γενιά, στον Μεσν. τη χλιετία και σήμερα την εκατονταετία].

αιώνιος, -α (λόγ. -ια), -ο 1. αυτός που διαρκεί παντοτινά: ~ δόξα || η φιλοσοφία εκφράζει την ~ αναζήτηση του ανθρώπου για την αλήθεια ΣΥΝ. διηνεκής, αέναος ANT. εφήμερος, προσωρινός ΦΡ. (α) (λογος.) **αιώνια ανάπαυση** | **αιώνιο σκοτάδι** | **αιώνιος ύπνος** ο θάνατος (β) **αιώνια ζωή** (ζωή αιώνιος, Κ.Δ. πολλαγού) η ζωή μετά τον θάνατο και ειδικότ. η ζωή στον Παράδεισο ΣΥΝ. μέλλουσα ζωή, μεταθανάτιος ζωή (γ) **αιώνιες μονές** (συνήθ. ειρων.) ο νοερός, θεωρητικός τόπος της με-

ταθανάτιας ζωής: *και όταν πεθάνει, θα πάει στις ~ ή τουλάχιστον έτσι λέει αυτός!* ΣΥΝ. τόπος γλοερός, κόλποι του Αβραάμ, βασιλεία των ουρανών (δ) *αιώνιο πυρ* (εις τό πυρ τό *αιώνιον*, Κ.Δ. Ματθ. 18, 8) η Κόλαση ως τόπος βασανιστηρίων και μαρτυρίου των αμαρτωλών ΣΥΝ. πυρ το εξώτερον, τα κακάνια της κόλασης, γέγεννα πυρός (ε) *αιωνία (του/της) η μνήμη!* είτε να διατηρηθεί η ανάμνηση του για πάντα: (κυρ. στην Εκκλησία, αλλά και ευρύτερα) ως ευχή σε περίπτωση απόλλειας (αγαπημένου) προσώπου: *- τού μακαρίτη!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) Θεός σωφρέσ' τον **2**, αυτός που δεν υπόκειται σε φυσική φθορά, που έχει μεγάλη αντοχή: *~ υψώματα | έπιπλα || τα ~ χιόνια της Ανταρκτικής* ΣΥΝ. άφθαρτος ΑΝΤ. φθαρτός **3**, αυτός που προέρχεται και διαμορφώνεται από μακρά ιστορία, παράδοση: ο *Ολυμπιακός και ο Παρθναϊκός είναι οι ~ αντιπαλοί στα ομαδικά αθλήματα* ΣΥΝ. παραδοσιακός, παντοτινός, σταθερός, σίγουρος **4**, αυτός που υπάρχει και χαρακτηρίζει κάποιο σταθερά και αμετάβλητα: *δεν αντέχο την ~ γκρίνια σου!* ΣΥΝ. χαρακτηριστικός, μόνιμος, αναλλοίωτος ΑΝΤ. παροδικός **5**, (σκωπτ.) αυτός που δεν διορθώνεται, που μένει αμετάβλητος: *αυτός ο ~ Έλληνας!* || το ~ *κυκλοφοριακό χάος της πρωτεύουσας* ΣΥΝ. αδιόρθωτος, απaráλλακτος **6**, κλασικό πρότυπο που διαρκεί μέσα στον χρόνο: η *Κάλλιας υπήρξε η - σσπράνο, η νίββα* ΣΥΝ. ιδεώδης, τέλειος, απαράμιλλος- ΦΡ. *αιώνια γυναίκα* (από τον Φάουστ του Γκαίτε: das Ewig-Weibliche) αυτή που χαρακτηρίζεται από αγέραστη ομορφιά, επιβλητικότητα και γοητεία και ενσαρκώνει το πρότυπο της ιδανικής γυναίκας: *Κλειοπάτρα, η ~ 7*. (σκωπτ.) αυτός που εφ' όρου ζωής παραμένει σε μια θέση, διατηρεί έναν τίτλο, μια ιδιότητα: *~ βουλευτής | φοιτητής | εραστής — αιώνια | αιωνίος* (βλ.λ.) επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αιών]. αιωνιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πλήθ.} **1**. ΦΙΛΟΣ, διάρκεια αρχι < αρχή και τέλος, χωρίς χρονικό περιορισμό < άπειρος χρόνος: *κατά τον Άγιο Αυγουστίνο ο Θεός είναι η πάντα σταθερή ~ 2*. το απώτατο μέλλον, ο χωρίς τέλος μελλοντικός χρόνος: *μια φίλια που θα κρατήσει ως την-3*, η αιώνια διάρκεια, κατ' αντιδιαστολή προς την πεπερασμένη ανθρώπινη ζωή: *η ~ της ύλης | του πνεύματος | των ιδεών || οι πωραμίδες είναι έργα πλασμένα για την - 4*, η ασαφής, εκτός χρόνου κατάσταση, στην οποία θεωρείται ότι εισέρχεται ο άνθρωπος μετά τον θάνατο: *με το έργο του πέρασε στην ~ ΦΡ. κερδίζω την αιωνιότητα* (σύμφωνα με τον χριστιανισμό) κατακότ την αιώνια σωτηρία, την αιώνια ζωή και ευτυχία: *κάνει θεάρεστα έργα, για να κερδίσει την αιωνιότητα*, αιωνίως επίρρ. [μτγν.] **1**, για πάντα: *κανένα καθεστώς δεν διαρκεί ~ 2*. (κυρ. στον προφορ. λόγο) για κάτι που γίνεται πάντα, συνήθ. με ενοχλητικό τρόπο: *λέει ~ τα ίδια και τα ίδια || ~ γκρινιάζει και εμφοτ. ΦΡ. αιωνίως και τυπανίως*, *αιωνόβιος*, -α, -ο **1**, αυτός που έχει ξεπεράσει τα εκατό χρόνια ζωής ή που ζει επί αιώνια: *στη μέση της πλατείας υπάρχει ένας ~ πλάτανος 2*. (συνήθ. καθ' υπερβολήν) αυτός που ζει πολλά χρόνια, εξαιρετικά μακρόβιος: *ο κόσμος βαρέθηκε τους ~ πολιτικούς και θέλει ανανέωση* ΣΥΝ. μακρόβιος, πολυζώπιος, μαθουσάλας ΑΝΤ. βραχύβιος, ολιγόζωος, λιγοζώπιος.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αιών + βίος* «ζωή»], **αιώρα** (η) {αιωρών} δίχτυ ή ανθεκτικό ύφασμα στερεωμένο σε δύο δοκάρια ή κρεμασμένο από δύο σχοινιά, ώστε να χρησιμεύει ως αιωρούμενο κρεβάτι ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπράτσα. ΣΧΟΛΙΟ *η αίρω*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ραι-Ρωρ-α < αιωρό «ταλαντεύω, σείω»], **αιώρημα** (το) {αιωρήμα-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ. σύστημα δύο σωματίων, ενός στερεού και ενός υγρού, όπου πολλά μικρά τεμάχια του στερεού (μεγέθους μερικών εκατομμυριοστών του εκατοστομέτρου) βρίσκονται διάσπαρτα στη μάζα του υγρού. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αιωρό «ταλαντεύω, σείω»], **αιώρηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**, η παλινδρομη κίνηση στον αέρα, η ρυθμική κίνηση εμπρός και πίσω σώματος που κρέμεται από κάπου, λ.χ. μιας κουδιάς ή ενός αθλητή που κρεμιέται από ζυγό **2**, η καμπύλη τροχιά που διαγράφει ένα τέτοιο σώμα στον αέρα **3**, ΦΥΣ. η περιοδική κίνηση σώματος μεταξύ δύο ακραίων θέσεων κατά μήκος ενός τόξου και γύρω από νοητό σταθερό μεσαίο σημείο, όπως λ.χ. η κίνηση του εκκερμίου ΣΥΝ. ταλάντωση **4**, η παραμονή και ελεύθερη κίνηση αντικειμένου στον αέρα ή σε υγρό: *η ~ επιβλαβών σωματιδίων στον ατμοσφαιρικό αέρα 5*. ΝΑΥΤ. η ανάρτηση των αιωρών για την κατάκλιση των ναυτών. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αἰώρησις* < *αιωρό* «ταλαντεύω, σείω»], **αιωροπτερισμός** (ο) άθλημα στο οποίο οι μ'τέχοντες συναγωνίζονται ως προς την κάλυψη της μεγαλύτερης δυνατής απόστασης με ελεύθερη πτώση-πτήση από μεγάλο ύψωμα με αιωρόπτερο. — *αιω-ροπτεριστής* (ο), *αιωροπτερίστρια* (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του *αγγλ. hang gliding*], **αιωροπτερο** (το) {-ου κ. -έρου | -ων κ. -έρον} ατομικό, αυτοχειριζόμενο σκάφος, αποτελούμενο από δύο μεγάλα πτερύγια συνδεδεμένα με κεντρικό άξονα και λαβές χειρισμού και ελέγχου της πορείας πτήσεως, το οποίο χρησιμοποιείται για την άθληση και διασκέδαση του χειριστή, με εκμετάλλευση της φωτικής δύναμης των ρευμάτων του αέρα κατά την ελεύθερη πτώση του από ύψωμα. [ΕΤΥΜ. < *αιωρό* | -ούμα + *πτερο*, απόδ. του *αγγλ. hang glider*], **αιωρούμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {αιωρέισαι... μετ. αιωρούμενος, -η, -ο | αι-ωρ-ήθηκα, -ημένος} **1**, είμαι σε μετώρη κατάσταση, στέκομαι στον αέρα: *στον αέρα αιωρούνται μόρια σκόνης* ΑΝΤ. προσγειώνομαι **2**. (μτρ.) αμφιταλαντεύομαι, χωρίς να κατασταλάω σε σαφή θέση, στάση ή άποψη: *δεν έχει ακόμη καταλήξει πουθενά- αιωρείται ανάμεσα στις δύο θέσεις* ΣΥΝ. αμφορέπω **3**. (μτρ.) υπάρχει χωρίς ξεκάθαρη διατύπωση ή έκφραση, συνήθ. ως υπαινιγμός ή απειλή: *άφησε το ενδεχόμενο πολέμου να αιωρείται ως απειλή* ΣΥΝ. πλανώμαι, διαφαινώμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, *αίρω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αιωρούμαι*, μέση φωνή του αρχ. *αιωρό* (-έω) «ταλαντεύω, σείω» < *Ραι-Εωρ-έω, όπου απαντά η εκτεταμ.-ετρομοιμ. Βοθμ. Εωρ- < Ρωρ-, πβ. *αίρω* «ανυψώνω, αίρω» (< *ά-Εέρ- /ω)]. Α/Κ ΣΤΡΑΤ. αυτοκινούμενος: *~ πυροβόλο | πυροβολαρχία*.

-άκα (χαϊδευτ.) υποκοριστικό επίθημα θηλακών ουσιαστικών που δηλώνουν συγγένεια: *γιαγι-άκα, μαμμ-άκα*.

[ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο θηλ. του επιθήματος -άκης (βλ.λ.)].

άκαγος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει καεί ΣΥΝ. άκαυτος ΑΝΤ. καμένος.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ά-κα-ος (με ευφρονικό ενδοφρονητικό -γ-) < ά- στερητ. + θ. κα- του ρ. *καίω* (πβ. *αφρ. κά-η-κα*)].

ακαδημαϊκός, -ή, -ό **1**, αυτός που σγεταιίεται με την Ακαδημία (βλ.λ.) **2**. (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με την ανώτατη εκπαίδευση: *η υποβάθμιση των ~ σπουδών || ~ (δι)δάσκαλος* (πανεπιστημιακός καθηγητής) ΣΥΝ. πανεπιστημιακός- ΦΡ. (α) *ακαδημαϊκό έτος* η χρονική περίοδος που περιλαμβάνει τις πανεπιστημιακές παραδόσεις και εξετάσεις ενός έτους (ή δύο εξαιμήνων) (β) *ακαδημαϊκός όρκος* ο όρκος που δίνουν κατά την αναγόρευση τους οι πτυχιούχοι και οι διδάκτορες (γ) *ακαδημαϊκό τέταρτο* το συμβατικά αποδεκτό ως επιπλέον όριο χρονικής καθυστέρησης της έναρξης ή διακοπής για δαλίμια πανεπιστημιακού μαθηματος (δ) *ακαδημαϊκός πολίτης* αυτός που φοιτά σε ανώτατη σχολή ΣΥΝ. φοιτητής (ε) *ακαδημαϊκή ελευθερία* (ι) το συνταγματικά εγγυημένο και κατοχυρωμένο δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης και διάδοσης των στοχαστικών μελών της ακαδημαϊκής πανεπιστημιακής κοινότητας, *δεν νοείται προαγωγή της επιστήμης και της τέχνης χωρίς ~* (ii) (ειδικότ.) η ελευθερία διδασκαλίας, μάθησης, καλλιτεχνικής δημιουργίας και γενικότ. κάθε άλλης δραστηριότητας στο πλαίσιο της οργάνωσης και λειτουργίας των Α.Ε.Ι. για την προαγωγή της επιστημονικής γνώσης και της τέχνης (στ) *ακαδημαϊκή σύζησηση* σύζητηση θεωρητική και γενική, που δεν εξυπηρετεί πρακτικούς σκοπούς (ζ) *ακαδημαϊκό απολυτήριο* (παλαιότ.) απολυτήριο που έπαιρναν οι μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και με το οποίο εισάγονταν στα Α.Ε.Ι. · **3**, αυτός που σχετίζεται με τον ακαδημαϊσμό ως μορφή καλλιτεχνικής κυρ. έκφρασης: *η κυριαρχία του σχεδίου πάνω στο χρώμα αποτελεί βασικό στοιχείο του ~ ύφους 4*, **ακαδημαϊκός** (ο) (α) κάθε μέλος της Ακαδημίας ΣΥΝ. ανώνυμος (β) κάθε πανεπιστημιακός καθηγητής — *ακαδημαϊκ-ά | -ώς* [1894] επίρρ., *ακαδημαϊκότητα* (η) [1895], ΣΧΟΛΙΟ λ. *Ακαδημία*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Ακαδημία* | *Ακαδημία* (βλ.λ.)]. Οι φρ. και οι σημασίες που σχετίζονται με τις νεότερες Ακαδημίες, αποτέλιον μετάφρ. *δάνεια*, λ.χ. *ακαδημαϊκό έτος* (< *αγγλ. academic year*), *ακαδημαϊκή ελευθερία* (< *γερμ. akademische Freiheit*), *ακαδημαϊκός πολίτης* (< *γερμ. akademischer Bürger*), *ακαδημαϊκό τέταρτο* (< *γερμ. akademisches Viertel*) κ.ά. Τη σημ. της ακαδημαϊκής σύζητήσεως μνημονεύει ο Στ. Κουμανούδης από το 1895].

ακαδημαϊσμός (ο) η έλλειψη πρωτοτυπίας ενός έργου ή μιας μορφής τέχνης, κυρ. όταν επιδιώκει την αισθητική εκνοποίηση βάσει των επιστημών και καθιερωμένων τύπων εις βάρος της φαντασίας και του αυθορμητισμού ΣΥΝ. συντηρητισμός.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < *γαλλ. académisme* < *académie* < *λατ. academicus* < *academia* < αρχ. *Ακαδημία* | *Ακαδημία*].

Ακαδημία (η) {Ακαδημιών} **1**, το ανώτατο πνευματικό ίδρυμα υπό την εποπτεία και χρηματοδότηση του κράτους, που αποσκοπεί στη συστηματικότερη αξιοποίηση του επιστημονικού δυναμικού μιας χώρας και την προώθηση της έρευνας σε όλους τους τομείς της επιστήμης, της γνώσης και της τέχνης **2**. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζε-ται το παραπάνω ίδρυμα: *η ~ βρίσκεται στο κέντρο της πόλης 3*. (παλαιότ.) κάθε σχολή, συνήθ. ανωτέρου επιπέδου θεωρητικών ή πρακτικών σπουδών: *σπουδάζει στην Παιδαγωγική Γυμναστική Ακαδημία 4*. (στην αρχαιότητα) η φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε ο Πλάτων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ακαδημία* | *Ακαδημία* < *Ακάδημος* (κύριο όνομα), *αβεβ. ετύμου*, πθ. < *Ρεκά-δημος < *εκάς* «μακρῖα» + *δήμος* (*Ακάδημος* = μακρινός, μακριά ευρισκόμενος δήμος). Το ίδιο *ά* συνθ. απαντά πιθανότατα και στο *έκη-βόλος*, επίθ. του Απολλώνου (σολή), έχει σχηματιστεί κατά τα πολλά σε -*ια* κύρια ονόματα που δηλώνουν πόλεις, πβ. *Αλεξάνδρεια*, *Αντιόχεια*, *Ελάτεια*, *Ηράκλεια*, *Καισαρεία*, *Αεβάδεια*, *Μαντινεία*, *Φιλαδέλφεια*, *Χαιρώνεια* κ.ά. Από το *Ακαδημει-α* σχηματίστηκε το επίθ. *Ακαδημει-κός* (πβ. *Λεκεία* - *Λεκείκιος*). Παράλληλα, σχηματίστηκε και επικράτησε ο τ. σε -*ια*, *Ακαδημ-ία*, πβ. *Θεσσαλία*, *Βοιωτία*, *Ακαρνανία*, *Θεσπρωτία* κ.ά. Από αυτόν προέρχεται το επίθ. *Ακαδημιακός* και μέσο ενός υποθετικού τ. **Ακαδημιαίος* πλάστηκε και επίθ. *Ακαδημαϊκός* (πβ. *Αθηναίος* - *Αθηναϊκός*, *Θηβαίος* - *Θηβαϊκός*, *Εβραίος* - *Εβραϊκός* κ.λπ.). Η αρχαία (πλατωνική) *Ακαδημία*, με την έννοια του ανώτατου πνευματικού ιδρύματος, όπου συζητούνται φιλοσοφικά, πνευματικά, επιστημονικά και καλλιτεχνικά θέματα, πέρασε βαθμηδόν στη διεθνή ορολογία.

ακαζού επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει κόκκινη χρωματική ανταύγεια, που πλησίαζε το καστανό: ~ *μαλλιά* | *έπιπλα* 2. **ακαζού** (το) η παραπάνω κόκκινη χρωματική ανταύγεια.

[ETYM. < πορτ. acaju < akaiu (γλώσσα Τουπί), καρπός του δέντρου cajueiro στη Βραζιλία].

ακαθάρσιος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει καθαριστεί: *-ρούχο/σπίτι* | *γραφείο* ΣΥΝ. άπλυτος ΑΝΤ. καθαρισμένος 2. αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από περιττά και επιβλαβή ξένα στοιχεία: ο *κήπος ήταν χορταριασμένος-έμεινε -τόσους μήνες!* 3. (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ξεφλουδιστό: *φέρει το μήλο όπως είναι, το τρώω και -* 4. ΟΙΚΟΝ. αυτός που περιλαμβάνει και ποσό το οποίο θα αφαιρεθεί εκ των υστέρων αναγκαστικά, μικτός: το ~ *ημερομίσθιο είναι οκτώ χιλιάδες, μείον χίλιες οι κρατήσεις* ΦΡ. (α) **ακαθάρσιος μισθός** ο μισθός που παίρνει κανείς και από τον οποίο αφαιρούνται οι κρατήσεις (β) **ακαθάρσιος** | **μικτό κέρδος** τα έσοδα μείον τις δαπάνες, χωρίς να υπολογίζονται οι αποβέσεις και οι τόκοι που ανήκουν κεφαλαίων μιας επιχείρησης: *αυτή τη στιγμή τα ~ της επιχείρησης είναι πολύ πάνω από τα αναμενόμενα* ΑΝΤ. μικτά (γ) **ακαθάρσιος λογαριασμός** αυτός που δεν του έχει καθοριστεί επακριβώς το χρεωστικό ή πιστωτικό υπόλοιπο (δ) **ακαθάρσιος** | **μικτό βάρος** το μικτό βάρος του εμπορεύματος, δηλ. του προϊόντος και της συσκευασίας που το περιέχει (ε) **ακαθάρσιος εθνικό προϊόν** βλ. λ. *προϊόν*, Α.Ε.Π(στ) **ακαθάρσιος εγχώριο προϊόν** βλ. λ. *προϊόν*. — ακαθάρσιστα επίρρ. [ETYM. μεσν. < ά- στερητ. + καθαρίζω. Οι οικον. όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *ακαθάρσιος κέρδος* (< αγγλ. gross profit), *ακαθάρσιος εθνικό προϊόν* (< αγγλ. gross national product), *ακαθάρσιος* | **μικτό βάρος** (< αγγλ. gross weight) κ.ά.].

ακαθάρσια (η) [αρχ.] {ακαθαρσιών} 1. η έλλειψη καθαριότητας 2. (συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε βρόμικο, ακάθατο: *οι παραλιές είναι γεμάτες ακαθαρσίες* ΣΥΝ. σκουπίδια, απορρίμματα, λάσπες, λυμπατά 3. (ειδικότ.) τα περιττώματα ΣΥΝ. αποπαιτήματα, κόπρανα, μαγαρισιάς, (!) σκατά.

ακάθατος, -η, -ο 1. αυτός που είναι βρόμικος, που δεν έχει καθαριστεί: *δεν πρέπει να κάθεται στο τραπέζι με - χέρια* ΣΥΝ. άπλυτος, βρόμικος, λερωμένος ΑΝΤ. καθαρός, πλυμένος, (λαϊκ.) παστρικός 2. αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από ξένες ουσίες, προσμείξεις: ~ *πετρέλαιο* | *ονόπνευμα*-ΦΡ. **ακάθατο αίμα** βλ. λ. *αίμα* 3. (μτφ.) αυτός που δεν είναι αγνός ψυχικά, που είναι ενοχος και δεν έχει εξαντληστεί: *άνθρωποι ~ δεν μπορούν να μεταλάβουν* || *κατά τον νόμο του Μωσή - θεωρείται ο Εβραίος που έχει φάει απαγορευμένες τροφές ή λάτρευσε ξένους θεούς ή είχε επαφή με αλλόθρησκους* κ.λπ. ΣΥΝ. αγρίος, διεφθαρμένος, μαρδός ΑΝΤ. αγνός" ΦΡ. (α) (ευφημ.) **ακάθατο πνεύμα** ο Σατανάς ως προσωποποίηση του κακού ΣΥΝ. κακό πνεύμα, πνεύμα του πονηρού (β) **ακάθατο ζώο** | **ακάθατη τροφή** κάθε τροφή που απαγορεύεται από κάποια θρησκεία: *το χοιρινό είναι ~ για τους Εβραίους* 4. (ειδικότ.) αυτός που κάνει πονηρές και ανήθικες σκέψεις, πρόστυχο, — ακάθατα επίρρ.

[ETYM. αρχ. αρχική σημ. «ο μη εξαντισμένος», < ά- στερητ. + *καθαρός < καθαίρω «εξαγνίζω τελετουργικά»].

ακάθετος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να συγκρατηθεί ή να ανακοιπέ, ορμητικός: *επιτίθεται ~ εναντίον του εχθρού* | *όρμηξε ~ ΣΥΝ.* ασυγκράτητος, ακράτητος, αγάλινωτος, χεμαρρωδής, σφοδρός, ανεπίστευτος, — ακάθεκτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + καθεκτός < κατέχω].

ακαθίρωτος, -η, -ο [1852] 1. αυτός που δεν έχει καθιερωθεί, δεν έχει επικρατήσει: ~ *κανόνες* | *συνήθειες* ΑΝΤ. καθιερωμένος 2. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει αναγνωριστεί για την προσωπικότητα και για την προσφορά του σε συγκεκριμένο τομέα ΑΝΤ. καθιερωμένος.

ακαθισία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. υπερκινητικότητα που οφείλεται σε νευρολογικά αίτια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. akathisia].

ακάθιστος, -η, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που παραμένει όρθιος, που δεν κάθεται ΣΥΝ. όρθιος ΑΝΤ. καθισμένος, καθιστός 2. **Ακάθιστος Ύμνος** ο βυζαντινός εκκλησιαστικός ύμνος με ευχαριστίες προς τη Θεοτόκο, τον οποίο οι πιστοί οφείλουν να παρακολουθήσουν όρθιοι: σε αυτόν ανήκει το γνωστό προοίμιο «*Τῆ Ὑπερμάχου Στρατηγῆ τα νικητήρια...*» 3. **Ακάθιστος** (η) η Παρασκευή της πέμπτης εβδομάδας της Μεγάλης Τεσσαρακοστής: *δεν παρακολουθεί τους Χαιρετισμούς, αλλά πηγαίνει πάντα στην ~*. [ETYM. μεσν. < ά- στερητ. + καθιστός < καθίζω].

ακαθοριστία (η) {χωρ. πληθ.} η αδυναμία καθορισμού, το να είναι κάτι ακαθόριστο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. indétermination].

ακαθόριστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν καθορίστηκε (ή δεν μπορεί να καθοριστεί), που δεν προσδιορίστηκε επαρκώς: ~ *σχέδιο* | *ημικία* | *πολιτική γραμμή* | *όρος συμβολαίου* | *λόγια* ΣΥΝ. αόριστος, απροσδιόριστος, ασαφής, αδιασάφητος, αδιευκρίνιστος ΑΝΤ. καθορισμένος, προσδιορισμένος, σαφής, συγκεκριμένος 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν διακρίνεται καθαρά: - *σχήμα* | *γραμμή* | *σιλουέτα* | *χαρακτηριστικά* ΣΥΝ. συγκεκριμένος ΑΝΤ. ευδιάκριτος, — ακαθόριστα επίρρ.

ακαΐα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα (κάποιου) να μην καίγεται υπό ορισμένες συνθήκες (π.χ. στα αναστενάρια).

ακαιρολόγος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που μιλάει άκαιρα. — **ακαιρολογία** (η) [μτγν.], **ακαιρολογώ** ρ. [μτγν.] -είς...].

άκαιρος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που συντελείται σε ακατάλληλο χρόνο, νωρίτερα ή αργότερα: *προέβη σε μια τελείως - κίνηση* | *ενέργεια* | *παρέμβαση* | *ανακοίνωση* ΣΥΝ. ακατάλληλος, παράκαιρος, ανεπιμνηστικός ΑΝΤ. έγκαιρος, επίκαιρος, κείριος 2. (ειδικότ. για καρπούς) αυτός που δεν βρίσκεται στον καιρό του, ο άγουρος ΣΥΝ. ανώριμος, αγίνωτος, — άκαιρα επίρρ.

ακαίριος επίρρ. (λόγ.) ανεπίκαιρα, σε ακατάλληλο χρόνο- κυρ. στη ΦΡ. **εγκαίριος-ακαίριος** πάει δεν πάει, πρέπει δεν πρέπει: ~ *βρίσκει την ευκαιρία να μιλήσει για το προφίλ του θέμα*. [ETYM. αρχ. < άκαιρος. Η φρ. *εγκαίριος - άκαιρος* απαντά στην Κ.Δ., Β' Τιμόθ. 4, 2: *κήρυξον τον λόγον, επίστηθι εγκαίριος άκαιρος...*].

ακακία (η) {ακακίων} 1. ψηλό δέντρο με σύνθετα φύλλα και ακανθώδη παράφυλλα, μεγάλα και εύοσμα λευκά ή κίτρινα άνθη 2. κάθε θαμνοειδές καλλωπιστικό φυτό που ανήκει στο ίδιο γένος στο οποίο ανήκουν (στην Ελλάδα) η γαζία και η μυμόζα και από το οποίο εξάγεται το «αραβικό κόμην». ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*. [ETYM. μτγν., αγν. ετόμου, πθ. δάνειο από αραβ. γλώσσες με παρετυμολογική σύνδεση προς το αρχ. *ακακία* (< άκακος), ίσως εξαιτίας της ανθεκτικότητας και της σκληρότητας του εύλου του. Η σημα-σιολ. σχέση επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι οι Εβδομήκοντα απέδωσαν την εβρ. λ. για την ακακία (Sittim) ως *ξύλον άσηπτον* (Π.Δ. Εξόδ. 25, 5)].

Ακάκιος (ο) 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *ακακία < άκακος*].

άκακος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει κακία, ο ανεξίκακος: *είναι ~ άνθρωπος, δεν ξέρεi από πονηρίες!* ΣΥΝ. καλός, αγαθός, χρηστός, καλοκάγαθος, άδολος, ΑΝΤ. κακός, φαύλος 2. αυτός που είναι απλόκοιός, αφελής, που δεν πάει ο νους του στο κακό, που δεν προνρηται: ~ *πλάσμα* ΣΥΝ. απονήρευτος, αγαθός, αγιότατος ΑΝΤ. πονηρός, δόλιος, καχύποπος 3. αυτός που δεν μπορεί να κάνει κακό, να προκαλέσει ζημιά, βλάβη: *είναι ~ σαν αρνί* ΣΥΝ. ακίνδυνος ΑΝΤ. επικίνδυνος, επιβλαβής. — άκακα επίρρ., ακακία (η) [αρχ.].

ακαλαίσθητος, -η, -ο [1885] 1. αυτός που στερείται καλαισθησίας, που δεν έχει αίσθηση του ωραίου ΣΥΝ. φιλόκαλος, απειρόκαλος, κακόγουστος ΑΝΤ. καλαίσθητος, φιλόκαλος, κοιμικός, εκλεπτυσμένος 2. αυτός που κατασκευαστικός χωρίς καλαισθησία, χωρίς καλό γούστο: ~ *σπίτι* | *ντύσιμο* | *εμφάνιση* ΣΥΝ. κακόγουστος, αντιαισθητικός, κακότεχνος, χονδροειδής, χοντροκομμένος, κακοφτιαγμένος, άχαρος, άσχημος ΑΝΤ. καλαίσθητος, κοιμικός, χαριτωμένος. — **ακαλαίσθητα** | **ακαλαίσθητος** [1886] επίρρ., **ακαλαίσθησία** (η) [1896]. [ETYM. Απόδ. ξέν. όρου, πθ. γαλλ. sans goût].

ακάλεστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν τον έχουν προσκαλέσει κάπου: *πήγε ~ σε γάμο* | *γιορτή* | *γέυμα* ΣΥΝ. απρόσκλητος ΑΝΤ. προσκεκλημένος, καλεσμένος.

ακαλλιέργητος, -η, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που δεν καλλιεργήθηκε ή δεν καλλιεργείται, ο αφυτετός: ~ *κήπος* ! *αγρός* ΣΥΝ. αγεώργητος, ανόργωτος ΑΝΤ. φυτεμένος, οργωμένος, καλλιεργημένος 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν απέκτησε παιδεία, πνευματική καλλιέργεια ΣΥΝ. απαίδευτος, αμόρφωτος ΑΝΤ. καλλιεργημένος, μορφωμένος, (λόγ.) πεπαιδευμένος, πολιτισμένος. — **ακαλλιέργητα** επίρρ. [ETYM. μεσν. < ά- στερητ. + καλλιεργώ. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. του γαλλ. inculte].

ακάλυπτος, -η, -ο [αρχ.] 1. (για οργύματα, λάκκους, φρεάτια κ.τ.ό.) αυτός που δεν έχει καλυφθεί με σκέπαστρο ή *γάμα*, εξεσκεπαστος, ανοιχτός: ~ *λακκούβα* | *τρίπα* | *άνοιγμα* | *υπόνομος* 2. (για μέλη του σώματος) αυτός που δεν καλύπτεται από ρούχα, γυμνός: ~ *κεφάλι* | *πόδια* | *σῆθος* | *λαγμός* 3. (για εδαφικές εκτάσεις) μη δεινδροφυτευμένος, αυτός που δεν διαθέτει δάσος ή βλάστηση: κοντά στην *καρφή* *το βουνό είναι τελείως ~, φαλακρό* ΣΥΝ. αδεινδροφυτευτός, αδεινδρος, γυμνός, αποψιλωμένος ΑΝΤ. δεινδροφυτευμένος, δασωμένος 4. (ειδικότ.) **ακάλυπτος** (ο) μη οικοδομήσιμος χώρος μεταξύ πολυκατοικιών: *τα παιδιά παίζουν στον ~* 5. (μτφ.) αυτός που δεν προστατεύεται, δεν «καλύπτεται» από τους άλλους: *αντίθετα προς ό,τι είχε συμφωνηθεί, με άσφες ~ απέναντί του ΣΥΝ. ανηπερασπιστος, απροστάτευτος, εκτεθειμένος* 6. ΟΙΚΟΝ. (α) (για οφειλέτες) αυτός που μένει εκτεθειμένος, που δεν έχει καταβάλει τα χρέη του ούτε προστατεύεται από εγγύηση άλλου για λογαριασμό του: *έμεινε ~ απέναντί στους δανειστές* του (β) **ακάλυπτη επιταγή** η επιταγή η οποία εμφανίσθηκε νομότυπα στην πληρώτρια τράπεζα, αλλά δεν πληρώθηκε επειδή δεν υπήρχαν διαθέσιμα χρήματα στον λογαριασμό του εκδότη ή άλλου προσώπου υπόχρεου εκ της επιταγής (γ) (για λογαριασμούς) αυτός που εμφανίζει χρεωστικό υπόλοιπο 7. ΣΤΡΑΤ. (α) αυτός που δεν προστατεύεται από τα πυρά του εχθρού (με φυσικό ή τεχνητό προκάλυμμα, χαράκωμα, όρυγμα κ.λπ.): *ο λογίας συνέχισε να βάλλει ~ κατά του εχθρού* ΣΥΝ. απροστάτευτος, έκθετος, εκτεθειμένος ΑΝΤ. κα-

α- | αν- **στερητικό** α-καβαλικευτος, -η, -ο α-καβαζάριστος, -η, -ο α-καβούρπιστος, -η, -ο α-καζάνιστος, -η, -ο α-καθαγαστος, -η, -ο α-καθαίρετος, -η, -ο α-καθελκωτος, -η, -ο α-καθήςλωτος, -η, -ο

α-καθήςλωτος, -η, -ο α-καθήςλωτος, -η, -ο α-καθομολόγητος, -η, -ο α-καθρέφωτος, -η, -ο α-καθύβριατος, -η, -ο α-καθυπότακτος, -η, -ο α-καθυωτέριος, -η, -ο

α-κακόλογητος, -η, -ο α-κακοποίητος, -η, -ο α-κακάιστος, -η, -ο α-καλασφάπιστος, -η, -ο α-καλημέριος, -η, -ο α-καληνύχτιος, -η, -ο α-καλησπέρτιος, -η, -ο α-καληγράφος, -η, -ο

α-καλλώπιστος, -η, -ο α-καλμάριστος, -η, -ο α-καλόπιστος, -η, -ο α-καλούπτος, -η, -ο α-κάλωτος, -η, -ο α-καλωδιωτος, -η, -ο α-καλωδίοριος, -η, -ο α-καμάκωτος, -η, -ο

α-καμαρωτος, -η, -ο α-καμουφλάριστος, -η, -ο α-καμπύλιστος, -η, -ο α-καμπούρωτος, -η, -ο α-καμπύλωτος, -η, -ο α-κανάκευτος, -η, -ο

λυμμένος, προστατευμένος, προφυλαγμένος (β) αυτός που δεν φορά στρατιωτικό κράνος ή καπέλο ΣΥΝ. ασκεπής.
καματεύω ρ. αμεβ. [μεσν.] {ακαμάτευω} (λαϊκ.) είμαι ή γίνομαι τεμπέλης: *οι άλλοι ιδρωκοπούσαν κι αυτός ακαμάτευε* ΣΥΝ. τεμπελιάζω, αδρανύ, οκνεύω. — ακαμάτευμα (το).

ακαμάτης (ο) {ακαμάτηδες}, **ακαμάτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}, ακαμάτικο (το) {λαϊκ.-εκφραστ.} αυτός που τεμπελιάζει ΣΥΝ. ανεπρόκοτος, αχαίρετος. Επίσης ακαμάτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. [ΕΤΥΜ. μεσν. < α-στερητ. + κάματος «κούραση»].

ακάματος, -η, -ο 1. αυτός που δεν κουράζεται εύκολα, που δεν καταβάλλεται από τη δουλειά ΣΥΝ. ακούραστος, ακαταπόνητος, άοκνος, ακατάβλητος, χαλκέντερος 2. (μτφ. για ενέργειες ή καταστάσεις) αυτός που δεν σταματά, δεν υποχωρεί, ο επίμονος: *οι προσπάθειες του προς την κατεύθυνση της ίδρυσης του νέου ορφανοτροφείου υπήρξαν ~*. — ακάματα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < α-στερητ. + κάματος «κούραση» (βλ.λ.) < κάμνω «κουράζομαι»].

άκαμπτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν κάμπτεται ή δεν μπορεί να καμφθεί: ~ μεταλλικές ράβδοι ΣΥΝ. αλύγιστος ΑΝΤ. εύκαμπτος, ευλύγιστος, (λόγ.) ελατός 2. (μτφ.) αυτός που δεν υποχωρεί, που δεν μεταβάλλεται, σταθερός και ακλόνητος: *στο ζήτημα του διαζυγίου έδειξε ~ αποφασιστικότητα* ΣΥΝ. ανεπιπρόσπαστος, αμετακίνητος, άτεγκτος, ανένδοτος, αμετάπειστος ΑΝΤ. ενδοτικός, υποχωρητικός 3. (μτφ.) αυτός που δεν επιτρέπει ή δεν ανέχεται παρεκκλίσεις, αυστηρός ως προς την τήρησή του: ~ πρωτόκλητος | *εθιμοτυπία* | *πρόγραμμα* | *χαρκτηρας* ΣΥΝ. αυστηρός, τυπικός. — άκαμπτα | **άκαμπτως** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < α-στερητ. + κάμπτω].

ακαμψία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του άκαμπτου, η δυσκολία να καμφθεί, να λυγίσει (κάποιος/κάτι): ~ *μαρμάρου* ΣΥΝ. αλυγισία ΑΝΤ. ευκαμψία, ευλυγισία 2. (μτφ.-ειδικότ.) η εμμονή και επιμονή (σε γνώμη, σκοπό, στάση κ.λπ.): η ~ *στις θέσεις των δύο μερών δεν ευνοεί την επιτεύξη συμφωνίας* ΣΥΝ. αδιαλλαξία ΑΝΤ. υποχωρητικότητα, διαλλακτικότητα 3. ΙΑΤΡ. (α) (γενικά) δυσκολία ή αδυναμία του λύνιγμα του σώματος ή των μελών του λόγω βλάβης στους μυς, στις αρθρώσεις ή στο νευρικό σύστημα (β) **νεκρική ακαμψία** η μεταθανάτια αλυγισία του σώματος (γ) **ακαμψία του τραχήλου της μήτρας** η έλλειψη ελαστικότητας και, ως εκ τούτου, η αδυναμία διαστολής του τραχήλου της μήτρας κατά τον τοκετό, η οποία οφείλεται σε ανατομικά αίτια ή παθολογικές αλλοιώσεις.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άκαμπτος. ο ιατρ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. rigidity].

άκανθα (η) {ακανθών} (λόγ.) 1. η λεπτή και μυτερή προεξοχή στους βλαστούς των φυτών ή στο σώμα τα>^ν εντόμων για λόγους αμυντικούς 2. ΙΑΤΡ. κάθε αιχμηρή προεξοχή οστού: *ρινική* ~ 3. ΖΩΟΛ. (α) καθένα από τα λ'πτά, βελονοειδή οστά των ψαριών, που βρίσκονται εκατέρωθεν της σπονδυλικής τους στήλης (β) η ίδια η σπονδυλική στήλη των ψαριών ΣΥΝ. ψαροκόκκαλο (γ) η σπονδυλική στήλη των φιδιών 4. ΑΡΧΑΙΟΛ. η άκανθος (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αββ. ετύμου, πβ. < *άκάν-ανθα | *άκάν-ανθος από συμφορμό των άκανος «είδος αγκαθίου» και άνθος].

άκανθίνος, -η, -ο (λόγ.) αγκαθίνος (βλ.λ.): φρ. **άκάνθινος στέφανος** το αγκάθινο στεφάνι που φόρεσαν χλευαστικά στον Χριστό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άκανθα. Η φρ. *άκάνθινος στέφανος* απαντά στην Κ.Δ., πβ. Μάρκ. 15, 17: *και ενδιδύσκουσιν αυτόν πορφύραν και περιπθέα-σιν αύφ πλέξαντες άκάνθινον στέφανον*].

άκανθος (η) [μτγν.] {ακάνθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. η γλυπτή διακόσμηση του κορινθιακού κιονόκρανου, που μιμείται το φύλλωμα του ομώνυμου φυτού ΣΥΝ. άκανθα.

άκανθος (ο) {ακάνθ-ου | -ων, -ους} πωδές φυτό με πλατιά, συνήθ. αγκαθωτά φύλλα και άνθη σε στάχτυς, που καλλιεργείται ως διακοσμητικό για το φύλλωμά του. [ΕΤΥΜ. < μτγν. άκάνθος (ο) < αρχ. άκανθα (βλ.λ.)].

ακανθοστεφής, -ής, -ές [αρχ.] {ακανθοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που φέρει αγκάθινο στεφάνι.

ακανθόχοιρος (ο) [μεσν.] ο σκαντζόχοιρος (βλ.λ.).

ακανθώδης, -ης, -ες {ακανθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που είναι γεμάτος αγκάθια: πολλά ~ φυτά *καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά, όπως οι κάκτοι* ΣΥΝ. αγκαθωτός, αγκαθερός, αγκαθένιος 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσκολία, πολυπλοκότητα ή δυσχέρεια: ~ θέμα | ζήτημα | *πρόβλημα* | *δρόμος* (με δυσκολίες, προβλήματα) ΣΥΝ. περιπλοκος, δυσχερής. ΣΧΟΛΙΟ Λ. *αγκαθένιος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άκανθα. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. épineux].

ακανθωτός, -ή, -ό [μεσν.] (λόγ.) αγκαθωτός (βλ.λ.).

ακανόνιστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι κανονισμένος, που δεν έχει ρυθμιστεί ή διευθετηθεί ΣΥΝ. αρρυθμιστος, αδιευθέτητος, εκκρεμής, (λόγ.) ανεπίλυτος ΑΝΤ. κανονισμένος, διευθετημένος 2. αυτός που δεν έχει κανονικές και ορισμένες διαστάσεις: αυτό *το σπίτι έχει ~ σχέδιο* || ~ *σχήμα* ΣΥΝ. ασύμμετρος, δυσανάλογος 3. αυτός που ποικίλλει σε χρόνο και ρυθμό: *εμφανίζεται στο Συμβούλιο σε - διαστήματα* || ~ *έμμηνη κύκλος* ΣΥΝ. ασταθής ΑΝΤ. κανονικός, σταθερός 4. [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που παραβαίνει τους κανόνες της Εκκλησίας ΑΝΤ. κανονικός. — ακανόνιστα επίρρ.

α κατέλα επίρρ. ΜΟΥΣ. (για φωνητική μουσική) χωρίς συνοδία μουσικών οργάνων.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. a cappella «στο παρεκκλήσιο», επειδή σε ορισμένα παρεκκλήσια οι χορωδίες έψαλλαν χωρίς τη συνοδία μουσικών οργάνων].
ακατέλωτος, -η, -ο (μτφ.) 1. (για εμπορεύματα) αυτός που πωλείται ή αγοράζεται στην κανονική τιμή, χωρίς αθέμιτη επιβάρυνση, χωρίς «κατέλω» ΑΝΤ. υπερτιμημένος, κατελωμένος 2. αυτός που δεν εξαρ-

τάται ιδεολογικά, αυτός που δεν «κατελώνεται» (συνήθ. από πολιτικά κόμματα): *προσπαθήσαμε η συγκέντρωση μας να μείνει ~*.

ακατλάντιστος, -η, -ο χωρίς καπλάμ: αυτός που δεν έχει εξωτερικό κάλυμμα, που δεν έχει επένδυση από ύφασμα, ξύλο ή μέταλλο: ~ *βιβλίο* | *πάπλωμα* ΣΥΝ. ασεντόνιαστος, άντυτος, (μτφ.) γυμνός ΑΝΤ. καπλαντισμένος, επενδεδυμένος.

ακάπνιστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει καλυφθεί από καπνούς, που δεν έχει μαυρίσει από καπνό ΑΝΤ. καπνισμένος, μουντζουρωμένος 2. (για τσιγάρα) αυτό που δεν έχει καταναλωθεί, καπνιστεί 3. για τροφή που δεν την έχουν περάσει από καπνό ώστε να διατηρηθεί: ~ *χοιρίο* | *μπριζόλα* | *ρέγκα*.

άκαπνος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν βγάζει καπνό: ~ *πυρ* | *γαϊάνθρακες* 2. αυτός που δεν έχει καπνίσει για πολλή ώρα ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαρμάνης 3. αυτός που δεν έχει λάβει μέρος σε μάχη, αυτός που δεν έχει πάρει «το βάπτισμα του πυρός» ΣΥΝ. απειροπόλεμος ΑΝΤ. μάχιμος, μπαρουτοκαπνισμένος 4. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει συμμετάσχει σε πολιτικούς ή κοινωνικούς αγώνες: *έχει γίνει της μόδας τώρα οι ~ νεοφαναίς του κόμματος να κάνουν κροϊκή στους βετεράνους της Εθνικής Αντίστασης* 5. (για μέταλλα) αυτός που δεν έχει «καπνιστεί» με χρυσό ή ασήμι.

άκαρδος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν συγκινείται μπροστά στον ανθρώπινο πόνο και στη δυστυχία: με *βλέπει να πεθάνω και δεν συγκινείται ο ~!* ΣΥΝ. άσπλαχνος, σκληρόκαρδος, άπνοος, αναισθητός, ανάλγητος ΑΝΤ. συμπονετικός, πονόψυχος, ευαίσθητος. — άκαρδα επίρρ., ακαρδοσύνη (η). ΣΧΟΛΙΟ Λ. *έμμεσος*.

άκαρι (το) [ακάρ-εως | -εα, -εων] ΖΩΟΛ. καθένα από μια ομάδα ζωοφίων (όπως ο σκόρος, το τσιμπούρι), τα οποία έχουν τη μορφή μικροσκοπικής αράχνης και ζουν είτε ελεύθερα, τρεφόμενα με οργανικά υπολείμματα, είτε ως παράσιτα των φυτών, των ζώων και του ανθρώπου (συχνά μεταδίδοντας τους ασθένειες): το ~ *βρίσκεται στη σκόνη του σπυριού* || *ψωρικό* ~ (που προκαλεί την ψώρα) (πβ. κ. λ. *τσιμπούρι*).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άκαρι* | *άκαρι*, από συμφορμό των λ. *άκαρης* «μικροσκοπικός, συντομοτάτος» + *κόρις* «κοριός»].

ακαριαίος, -α, -ο αυτός που συμβαίνει μέσα σε ελάχιστο χρόνο, στιγμιαίος: ο *θάνατος του ήταν ~* || ~ *πληγμή* | *επέμβαση* ΣΥΝ. άμεσος. — **ακαριαί-α** -| -ως [μτγν.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακαριαίος* < *ακαρής* (κυριολ.) «αυτός που έχει τόσο κοντά μάλλια, ώστε δεν είναι δυνατόν να κουρευτεί», άρα «μικροσκοπικός, συντομοτάτος», < α-στερητ. + *-καρής* < ρ. *κείρω* «κουρεύω, περικόπτω» (πβ. αόρ. β' *έ-κάρ-ην*)].

ακαρίαση (η) [1888] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. σοβαρή νόσος των ζώων, των φυτών και του ανθρώπου (ειδικότ.) η μεταδοτική πάθηση του δέρματος που προέρχεται από τα παράσιτα ακάρεια (βλ. λ. *άκαρι*)· η ψώρα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. acariasis].

Ακαρνανία (η) περιοχή της Δ. Στερεάς Ελλάδας μεταξύ του ποταμού Αχελώου και του Ιονίου Πελάγους, που μαζί με την Αιτωλία αποτελούν τον νομό Αιτωλοακαρνανίας. — Ακαρνανός κ. (λόγ.) Ακαρνανός (-άνος, -άνα) (ο), ακαρνανικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αββ. ετύμου, πβ. < *άκάρναν* «λαβράκι», λέξη προελληνική].

άκαρπια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη καρπών, η αφορία ΑΝΤ. (λόγ.) ευκαρπία (των καρπών της γης) 2. (μτφ.) η αδυναμία τεκνοποίησης, η στειρότητα, η ατεκνία.

άκαρπος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν παράγει καρπούς: ~ *γη* | *δέντρο* ΣΥΝ. άγονος ΑΝΤ. καρποφόρος, (λαϊκ.) καρπερός, γόνιμος, εύφορος 2. (μτφ. για πρός.) στείρος, άτεκνος 3. (μτφ.) αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα: *οι έρευνες των αστυνομικών απέβησαν άκαρπες* || ~ *συζήτηση* | *προπάθεια* | *αγώνας* | *ψηφοφορία* | *συνεδρία* ΣΥΝ. ανώφελος, μάταιος, ατελέφορος, άγονος, αναποτελεσματικός.

ακαρτέρι (ως επίρρ.) (λογοτ.) καρτερώνας· συνήθ. στη φρ. **και ακαρτέρι, και ακαρτέρι (φιλελεύθερη λαλιά)** (Διον. Σολωμός από τον Ύμνον εις την Ελευθερίαν) για να δηλωθεί η μακροχρόνια προσωπική. [ΕΤΥΜ. Προστ. του μεσν. *ακαρτερώ* < α-πρόθεμ. + *καρτερώ*].

-ακας κ. ακας 1. υποκοριστικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν συγγένεια: *μπαμπ-άκας* 2. παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνει: (α) (μειωτ.) ιδιότητα που χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό ένα πρόσωπο: *μεθύστ-ακας* (β) μεγεθυντικά κύρια αρσενικά ονόματα: Γιάνν-ακας, Σταύρ-ακας. [ΕΤΥΜ. Παράγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το υποκορ. επίθημα -άκι (βλ.λ.) και ευνοήθηκε από ορισμένα διπλόμορφα (λ.χ. *κόρ-ακας - κορ-άκι*)].

ακατάβλητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι δυνατόν να καταβληθεί, να νικηθεί: ~ *μαχητές* ΣΥΝ. ανίκητος, ακαταμάχητος, ακατανίκητος ΑΝΤ. εύλατος 2. αυτός που δεν έχει νικηθεί από κακουχίες, δυσκολίες, κόπωση: μένω | *συνεχίζω* ~ || ~ *δύναμη* | *θέληση* | *μαχητικότητα* | *θάρρος* | *πίστη* | *αθλητής* | *στρατιώτης* ΣΥΝ. ακαταπόνητος, ακμάσιος ΑΝΤ. καταβεβλημένος 3. αυτός που δεν έχει καταβληθεί (εξοφληθεί, πληρωθεί): ~ *τόκοι* | *μεροκάματο* ΣΥΝ. ανεξόφλητος, απληρωτός ΑΝΤ. εξοφλημένος, πληρωμένος. — ακατάβλητα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < α-στερητ. + *καταβάλλω*].

ακαταγωνιστος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον κατανικήσει, να τον ανταγωνιστεί: ~ *μαχητής* | *επιχείρημα* | *γοητεία* ΣΥΝ. ασυανώμιστος, ανίκητος, ακαταμάχητος. — ακαταγώνιστα επίρρ.

ακατάδαμστος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον διαμάσει, να τον νικήσει κανείς ΣΥΝ. ακαταμάχητος, ακατανίκητος.

ακατάδεκτος, -η, -ο κ. (καθημ.) ακατάδεχτος αυτός που περιφρο-

νει, δεν καταδέχεται τους άλλους: *έλα μια φορά στίτι μας, μην είσαι τόσο ~!* || ~ συμπεριφορά ANT. καταδεκτικός, προσηνής, καλόβολος, συγκαταβατικός. — **ακατάδεκτα** κ. (καθημ.) **ακατάδεχτα** επίρρ., **ακαταδεξία** κ. (λαϊκ.) ακαταδεξιά (η). [ETYM. μεσν., αρχική σημ. «ο μη αποδεκτός», < ά- στερητ. + *καταδέχομαι*. Η σημερινή σημ. ήδη μεσν.].
ακαταδίκωτος, -η, -ο [1851] αυτός που δεν καταδιώχθηκε. — **ακαταδιωξία** (η) [1885].
ακαταίσχυντος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ντροπιαστεί.
ακαταλαβίστικος, -η, -ο αυτός τον οποίο είναι δύσκολο ή αδύνατον να καταλάβει κανείς: ~ *κουβέντες* | *γλώσσα* | *κείμενο* ΣΥΝ. ακατάληπτος, ακατανόητος, δυσνόητος, ασυνάρτητος ANT. κατανοητός, εύληπτος, αντιληπτός. — ακαταλαβίστικα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός. [ETYM. < ά- στερητ. + *καταλαβ(αίνω)* + παραγ. επίθημα -ίστικος].

ΣΧΟΛΙΟ Πρωτότυπος, σκοπτικός, «οιονεί αριστοφάνειος» στη ματισιμότητα των τελευταίων χρόνων από τρία συστατικά: άρνηση α- + θέμα ρ. καταλαβ(αίνω) + επίθημα -ίστικος > σ-καταλαβ-ίστικος. Το σκοπτικό-μειωτικό επίθημα -ίστικος είναι το επικρατούν στοιχείο στη λέξη (πβ. το σύγχρονο κουλτουρ-ιάτικός, αντίστοιχο νουορπίας σχηματισμός). Το ίδιο περιπτιακτικό-μειωτικό παραγωγικό επίθημα -ίστικος απαντά σε λέξεις όπως *μεγαλ-ίστικος*, *θεατριν-ίστικος*, *γεροντοκορ-ίστικος*, *γυναικούλ-ίστικος*, *μυϊμοδ-ίστικος* κ.ά., καθώς και στα νομικ-ίστικος, *οικονομικ-ίστικος*, *διανοομεν-ίστικος* κ.ά. → -ίστικος

ακατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] **1**, αυτός που δεν έχει κατάληξη **2**. ΓΛΩΣΣ. (στην Αρχ. Ελληνική) **ακατάληκτο όνομα** κάθε τριτόκλιτο όνομα που σχηματίζει την ονομαστική μόνο από το θέμα, χωρίς την προσθήκη κατάληξης: π.χ. *χειμών-, ρήτωρ-* **3**. ΜΕΤΡ. **ακατάληκτος στίχος** ο στίχος που έχει τον τελευταίο μετρικό πόδα πλήρη ANT. καταληκτικός.
ακατάληπτος, -η, -ο αυτός τον οποίο είναι δύσκολο ή αδύνατον να καταλάβει κανείς: ~ *έννοια* | *θεωρία* | *γλώσσα* | *λόγια* ΣΥΝ. δυσνόητος, ακατανόητος, ακαταλαβίστικος, ασυνάρτητος ANT. καταληπτός, κατανοητός, εύληπτος, σαφής, ξεκάθαρος. — ακατάληπτα επίρρ., **ακατάληπτα** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + *καταληπτός* < *καταλαμβάνω*].
ακατάλληλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν ταιριάζει ή δεν προσφέρεται για κάτι: *τρόφιμα* ~ *για κατανάλωση* || *θέματα* ~ *για παιδιά* || *η στιγμή είναι* ~ *να συζητήσουμε αυτό το θέμα* ΣΥΝ. ανάμοστος ANT. κατάλληλος. ΦΡ. **ακατάλληλο για** | *δι' ανηλικούς* βλ. λ. *ανήλικος*. — ακατάλληλα επίρρ., ακατάλληλότητα (η).
ακατάλογιστο (το) [1868] ΝΟΜ. η έλλειψη ευθύνης για αξιόποινη πράξη, η έλλειψη καταλογισμού (βλ.λ.): *έχει το ~ των πράξεων του* || *το ~ της ηλικίας*. ΦΡ. *έχει το ακατάλογιστο* δεν έχει συνείδηση των πράξεων του: ~, *μην του δίνεις σημασία!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.
ακατάλογιστος, -η, -ο [1868] πρόσωπο που δεν έχει την ικανότητα προς καταλογισμό. — ακατάλογιστα επίρρ.
ακατάλυτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν καταλύεται, που διατηρείται: *ο σεβασμός προς την ανθρωπινή ζωή είναι μια ~ ηθική αξία* || ~ *αρχές* | *πίστη* | *νόμος* | *αλήθεια* | *δεσμός φιλίας* ΣΥΝ. αιώσιος, αθάνατος, ανθεκτικός.
ακαταμάχητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με επιτυχία, να νικηθεί: ~ *επιχειρήματα* | *στρατός* | *έλιξη* | *γοητεία* ΣΥΝ. ακατανίκητος. — ακαταμάχητα επίρρ. [ETYM. (ίτγν. < ά- στερητ. + *καταμάχομαι* «κατανικό»)].
ακατανίκητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν μπορεί να νικηθεί, αυτός στον οποίο δεν μπορεί κανείς να αντισταθεί: *όποιος άκουγε το τραγούδι των Σειρήνων, ένωθε την ~ επιθυμία να πάει κοντά τους* || ~ *δύναμη* | *πειρασμός* | *γοητεία* | *έλιξη*.
ακατανόητος, -η, -ο [μτγν.] **1**, αυτός που είναι αδύνατον ή πολύ δύσκολο να κατανοηθεί: ~ *λόγια* ΣΥΝ. ακατάληπτος, ακαταλαβίστικος, ασαφής ANT. κατανοητός **2**, αυτός που είναι αδύνατον να εξηγηθεί λογικά, να αιτιολογηθεί: ~ *συμπεριφορά* | *εμμονή* ΣΥΝ. ανεξήγητος, παράδοξος, αλλόκοτος. — ακατανόητα επίρρ., ακατανόησια (η).
ακατονόμαστος, -η, -ο → ακατονόμαστος
ακατάπαυστος, -η, -ο [μτγν.] κ. ακατάπαυτος αυτός που δεν παύει ποτέ, που δεν σταματά: ~ *φλυαρία* | *πόνος* ΣΥΝ. διαρκής, συνεχής, αδιάλειπτος, ασταμάτητος, αδιάκοπος, αδιάπτωτος. — ακατάπαυσ(ε)τα | *ακαταπαύ(σ)τος* [μτγν.] επίρρ.
ακατανόητος, -η, -ο [αρχ.] **1**, αυτός που δεν κουράζεται, δεν καταπονείται, παρότι εργάζεται πολύ: ~ *εργάτης* | *επιστήμονας* ΣΥΝ. ακατάβλητος, ακούραστος, ακάματος **2**, αυτός που συντελείται με επίμονο τρόπο, παρά τον μεγάλο κόπο που απαιτείται: ~ *δραστηριότητα* | *προσπάθειες* ΣΥΝ. άοκνος. — **ακαταπονησία** (η) [1891].
ακατάπτωτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει καταπέσει, δεν έχει αποδυναμωθεί. — ακατάπτωτα επίρρ.
ακατάρτιστος, -η, -ο [μεσν.] **1**, αυτός που δεν είναι καταρτισμένος, που έχει ελλιπή γνώση ή πλήρη άγνοια τού αντικειμένου του: ~ *τεχνίτης* | *δάσκαλος* | *υπάλληλος* | *στέλεχος επιχείρησης* ΣΥΝ. ανεκπαίδευτος, ασοτηγίωτος, ανίδεος ANT. καταρτισμένος, εκπαιδευμένος **2**,

αυτός που δεν έχει ακόμη ετοιμαστεί: ~ *πρόγραμμα* ΣΥΝ. ανέτοιμος, ασυγκρότητος ANT. καταρτισμένος. — ακατάρτιστα επίρρ., **ακατάρτισια**(η) [1891].
ακατάσβεστος, -η, -ο **1**, αυτός που δεν έχει κατασβεστεί, δεν έχει σβήσει: ~ *πυρκαγιά* **2**, (συνθ. μτφ.) αυτός που παραμένει ζωηρός και έντονος: ~ *μίσος* ΣΥΝ. άσβεστος. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + *κατασβέννυμι* «σβήνω εντελώς»].
ακατασταλακτός, -η, -ο κ. (καθημ.) **ακαταστάλαχτος** **1**, αυτός που δεν έχει κατασταλάξει, που δεν έχει κατακαθίσει ANT. κατασταλαγμένος: (μτφ.) **2**, αυτός που δεν έχει καταλήξει σε οριστικές αποφάσεις ή συμπεράσματα ΣΥΝ. αναποφάσιτος **3**, αυτός που δεν έχει αποκτήσει ακόμη σαφή εικόνα, μορφή.
ακαταστασία (η) {ακαταστασιών} **1**, η έλλειψη τάξεως, αταξία: όσο υπάρχει αυτή η ~ στο γραφείο, είναι αδύνατον να εργαστεί κανείς ΣΥΝ. ανακατωσούρα ANT. ευταξία, τάξη **2**, (για κριτικές συνθήκες) αστάθεια: η ~ τού καιρού μάς έχει εκνευρίσει (ΣΥΝ. βαρβαριότητα, ρευστότητα, μεταβλητότητα). [ETYM. μτγν. < ακατάστατος. Στην Κ.Δ. υπάρχει η σημ. «εξέγερση, στάση» (Β' Κορινθ. 6.5)].
ακατάστατος, -η, -ο **1**, αυτός που δεν βρίσκεται σε τάξη, ατακτοποίητος: ~ *δομάτιο* ΣΥΝ. άτακτος, ανοικοκρέντος, ασυγύριστος, (καθημ.) *τσαπατσούλικος* ANT. τακτοποιημένος, συγυρισμένος, νοικοκυρεμένος **2**, (για πρόσ.) αυτός που δεν βάσει τα πράγματα του σε τάξη: *ο γιος μου είναι πολύ ~ πετάει τα πράγματα του όπου να 'ναι* ΣΥΝ. ανοργάνωτος, ανοικοκρέντος, ατσουμπαλός, τσαπατσούλης ANT. τακτικός, νοικοκύρης. — ακατάστατα επίρρ.
ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άστατος, ασταθής», < ά- στερητ. + **καταστατός* < *κατά-* + *στατός*, ρ. καθίστημι «καθιστός»].
ακατάσχετος, -η, -ο αυτός που δεν συγκρατείται ή δεν μπορεί να συγκρατηθεί, να σταματήσει: ~ *αμωρραγία* | *διάρροια* | *έμετος* | *φλυαρία* | *ενθουσιασμός* ΣΥΝ. ασυγκράτητος. — ακατάσχετα | *ακατάσχετος* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + *κατέχω*, αορ. β' *κατ-έ-σχω*].
ακατάσχετος, -η, -ο ΝΟΜ. **1**, αυτός που δεν κατασχέθηκε ή δεν είναι δυνατόν να κατασχεθεί ANT. κατεσχήμενος **2**, **ακατάσχετα** (*τα*) περιουσιακά αντικείμενα τα οποία σύμφωνα με τον νόμο εξαιρούνται από την εξουσία των δανειστών να επιβάλλουν κατάσχεση σε αυτά και να τα εκπλειστηριάσουν, προκειμένου από το πλειστηρίασμα να ικανοποιηθούν οι αξιώσεις τους (π.χ. οικογενειακά κειμήλια). [ETYM. < ά- στερητ. + *κατάσχω* (βλ.λ.)].
ακατάτητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί κατάτημηση.
ακατάτοπιστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κατατοπισμένος, που δεν έχει επαρκή ή πλήρη πληροφόρηση για κάτι: *ρότηση για τον νέο νόμο, αλλά ο υπεύθυνος ήταν ~* ΣΥΝ. απληροφόρητος, ανενήμερωτος ANT. κατατοπισμένος.
ακαταχώριστος, -η, -ο **1**, (για στοιχεία, έγγραφα κ.λπ.) αυτός που δεν έχει καταχωριστεί στην κατάλληλη θέση: *λόγο της απεργίας τού προσωπικού τής μηχανογράφησης, έμειναν πολλά στοιχεία ~* ANT. καταχωρισμένος **2**, αυτός που δεν έχει δημοσιευθεί: *άφησαν την αγγελία μου ~* ΣΥΝ. αδημοσίεωτος ANT. δημοσιευμένος. Επίσης (εσοφ.λμ.) ακαταχώρητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αχώνευτος», < ά- στερητ. + *καταχωρίζω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].
ακατέβαστα επίρρ.: χωρίς δυνατότητα μείωσης, έκπτωσης: *θέλω 50.000 ~, άλλιος βρείτε άλλον για τη δουλειά*. — ακατέβαστος, -η, -ο. [ETYM. < ά- στερητ. + *κατεβαίνω*].
ακατέργαστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κατεργασμένος, που δεν έχει υποστεί ειδική επεξεργασία: *παραλαμβάνουμε τα δέρματα ~ και τα μετατρέπουμε σε τσάντες, ζώνες κ.λπ.* || ~ *βαμβάκι* | *σίδηρος* | *διαμόντα* | *ζυγεία* ΣΥΝ. ανεπεξεργαστος, αουδουλευτος ANT. κατεργασμένος, επεξεργασμένος, δουλεμένος. [ETYM. αρχ. (με τη σημ. «αχώνευτος») < ά- στερητ. + *κατεργάζομαι*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].
ακάτεχος, -η, -ο (λαϊκ.-λογ.) άπειρος: ~ *νέος* ΣΥΝ. άμαθος, άβγαλτός.
ακατήχητος, -η, -ο **1**, ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν έχει κατηχηθεί, που δεν έχει *διδάχθει* τις θεμελιώδεις αρχές τής χριστιανικής πίστης ANT. κατηχημένος **2**, (μτφ.-σπ.άν.) αυτός που δεν έχει μνηθεί, κατατοπιστεί σε κάτι, αμήτης. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + *κατηχώ* «ιδιάσχω (αρχική σημ. «περιβάλλω με ήχους, αντηχώ»)»].
ακάτιο (το) [αρχ.] {ακατί-ου} {-ων} NAYT. μικρή άκατος (βλ.λ.).
ακάτιος, -α, -ο [αρχ.] NAYT. **1**, αυτός που σχετίζεται με την άκατο (πλοίαριο ή βάρκα), αυτός που ανήκει στην άκατο **2**, (α) **ακάτιο ιστίο** το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο σταυρωτό ιστίο που σπηρεύεται στον ακάτιο ιστό (λαϊκ.) τρίγκος (β) **ακάτιος ιστός** ο όρθιος ιστός (κατάρτι) που βρίσκεται στην πλώρη τού πλοίου (λαϊκ.) τουρκέτος.
ακατοίκητος, -η, -ο [μτγν.] **1**, αυτός που δεν κατοικείται: *χωριό/ σπίτι ~* ΣΥΝ. έρημος, εγκαταλελειμμένος ANT. κατοικημένος, κατοικούμενος **2**, αυτός που δεν μπορεί να κατοικηθεί, που είναι ακατάλληλος για κατοίκηση ANT. κατοικήσιμος.

- α- | αν- στερητικό α-
- κανονάρχης, -η, -ο α-
- καπνώτος, -η, -ο α-
- καπλήλευτος, -η, -ο α-
- καπίστρωτος, -η, -ο α-
- καρτόμητος, -η, -ο α-
- καρβούναςτος, -η, -ο α-
- α-καρβίωτος, -η, -ο

- α-καρπιστός, -η, -ο α-
- καρποφόρητος, -η, -ο α-
- α-καρύκειος, -η, -ο α-
- καρφήστωτος, -η, -ο α-
- α-κάρφωτος, -η, -ο α-
- κασπέρωτος, -η, -ο α-
- κατάβρεχτος, -η, -ο

- α-καταβρόχιστος, -η, -ο α-
- α-κατάγγελος, -η, -ο α-
- κατάγραπτος, -η, -ο α-
- α-κατάδοτος, -η, -ο α-
- α-καταδίκαστος, -η, -ο α-
- α-καταδινάστευτος, -η, -ο α-
- α-κατακέρμαστος, -η, -ο

- α-κατακρίτος, -η, -ο α-
- κατάκρητος, -η, -ο α-
- α-κατακύρωτος, -η, -ο α-
- α-καταμέριτος, -η, -ο α-
- α-καταμέτρητος, -η, -ο α-
- α-κατανάλωτος, -η, -ο α-
- α-κατανέμητος, -η, -ο

- α-κατανυκτός, -η, -ο α-
- καταξίωτος, -η, -ο α-
- α-καπατήπιος, -η, -ο α-
- α-καπαπίετος, -η, -ο α-
- α-καπαπολέμητος, -η, -ο α-
- α-κατάρχητος, -η, -ο α-
- α-κατάρπιος, -η, -ο

ακατονόμαστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι επιτρεπτό να κατονομαστεί, απρεπής: (κατ' επέκτ.) απερίγραπτα αποκρουστικός, τρομερός: *ο κατηγορούμενος ξέσπασε σε ~ ύβρεις κατά τον δικαστήριο* || ~ *έγκλημα* | *όργια* | *μαρτύρια* | *πράξεις* | *φρικαλεότητα* ΣΥΝ. αισχρός, επαισχυντός, επονειδιστός, αχαρμακτιστός. — ακατονόμαστα | ακατονόμαστος [1891] επίρρ. [ETYM, μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει όνομα», < ά- στερητ. + κατονομάζω].

ακατονόμαστος ή ακατονόμαστος: Αν ληφθεί υπ' όψιν το ρ. κατονομάζω (κατ-ονομάζω), είναι φαν'όρο ότι το σωστό 'ίνα ακατονόμαστος (< α-κατονόμαστος), ο τ. ακατονόμαστος είναι προϊόν επιδράσεως των πολλών συνθέτων με την πρόθεση κατά- /ακαταπόνητος, ακαταμάχητος, ακατάπαντος, ακατάλυτος, ακατάλογιστος κ.τ.ό.), αν δεν πρόκειται για καθαράς φωνητική επίδραση των προηγούμενων συλλαβών ακα... (αφομοίωση) (πβ. και απογοητευτός αντί του ορθού απο-γοητευτός, παρωνομαστής αντί του ορθού παρωνομαστής).

ακατόρθωτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν είναι δυνατόν να κατορθωθεί, να πραγματοποιηθεί: μη *ζητάτε πράγματα ~!* ΣΥΝ. αδύνατος, ανέφικτος ΑΝΤ. εφικτός, κατορθωτός, δυνατός 2. **ακατόρθωτο** (το) (α) ανέφικτος στόχος: *επιδιώκω το ~, για να πετύχω όσο γίνεται περισσότερα* (β) αυτό που μέχρι την πραγματοποίηση του πιστευόταν αδύνατο, ο άθλος: *πέτυχε το ~!* άκατος (η) {ακάτ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΝΑΥΤ. 1. μικρό σκάφος ΣΥΝ. πλοιάριο 2. (ειδικότ.) η μεγαλύτερη βάρκα πολεμικού συνήθ. πλοίου, που κινείται με μηχανή και χρησιμεύει για τη μεταφορά ανδρών, πολεμοφοδίων κ.λπ. ΣΥΝ. λέμβος. [ETYM, αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < *akn-tos < I.E. *ak- «οξύς, αιχμηρός» (ομόρρ. άκ-ρος, άκ-μή, άκ-τή κ.ά.), από το αιχμηρό σχήμα της πλώρης της άκατου].

ΣΧΟΛΙΟ Το αρχ. άκατος, το οποίο στην Αρχ. Ελληνική (Ηρόδοτος, Πίνδαρος, θεόγνης κ.α.) δήλωνε κάθε είδος ελαφρού ή μικρότερου σκάφους, από τη λέμβο ως το πλοιάριο, επαναχρησιμοποιήθηκε στη Ν. Ελληνική από την τελευταία δεκαετία του 19ου αι. Τότε άρχισε να χρησιμοποιείται, για να δηλώσει διάφορα είδη σκαφών: αερ-άκατος (1888), ατμ-άκατος (1889), τουρπιλ-άκατος (1892), και, αργότερα, βενζιν-άκατος, πυραυλ-άκατος κ.ά.

ακατούρητος, -η, -ο (οικ.) 1. αυτός που δεν κατούρησε 2. αυτός που δεν βράχηκε ή δεν λερώθηκε από ούρα: ~ *πάντα* ΑΝΤ. κατουρημένος, ακατηρίαστος, -η, -ο [μτγν.] 1. ΙΑΤΡ. αυτός που δεν έχει υποστεί κατηρητισμό: ~ *πληγή* 2. (μτφ.) αυτός που δεν επικρίθηκε με αυστηρότητα: *κατά περίεργο τρόπο οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις παρέμειναν - από την αντιπολίτευση* ΣΥΝ. (λόγ.) ανεπικρίτος, αστήλκευτος.

άκαυτος, -η, -ο κ. άκαυστος (σημ. 2) 1. (α) αυτός που δεν έχει καεί: *δεν έμεινε ~ δάσος φέτος* ΣΥΝ. άκαγος ΑΝΤ. καμένος (β) αυτός που δεν έχει ζεσταθεί: *το τηγάνι είναι ακόμα ~* ΑΝΤ. ζεσταμένος 2. (συνήθ. ο τ. ακουστός) αυτός που δεν μπορεί να καεί: ~ *πόρτα ασφαλείας* | *θησαυροφυλάκιο* | *στολή πυροβόληση* ΣΥΝ. άφλεκτος. [ETYM, μτγν. < αρχ. ακαυστος < ά- στερητ. + θ. κaus- του ρ. καίω (βλ.λ.), πβ. άφρ. ε-καυσα, με επίθημα -τος των ρηματ. επιθέτων].

A.K.E. I. (το) Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας 2. (η) Αδέσμευτη Κίνηση Ειρήνης.

A.K.E.A. (το) Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού (στην Κύπρο).

ακέλιος (ο) {ακελών} ο αρχηγός των μικρών προσκόπων, των λυκό-πουλων (βλ. λ. προσκοπισμός, λυκόπουλο).

[ETYM, < αρχ. Akela, όν. αρχηγού αγέλης λύκων στο μυθιστόρημα *The Jungle Book* (1894) του Άγγλου συγγραφέα R. Kipling (1865-1936)].

ακένωτος, -η, -ο αυτός που δεν εξαντλείται, δεν στερεύει: ~ *πηγή εμπνεύσεων* | *χαρά* | *θησαυρός αναμνήσεων* ΣΥΝ. ανεξάντλητος, αστείρευτος, ατέλειωτος. [ETYM, μτγν. < ά- στερητ. + κενώ καδειάζω].

A.K.E.Π. (η) Αυτόνομη Κίνηση Εργατικής Πολιτικής.

ακέραιος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει διασπασθεί, δεν έχει μειωθεί, που διατηρεί τις αρχικές του διαστάσεις, που έχει πληρότητα: θα *παράλαβε ακέραιο το ποσό των αποζημιώσεως* 2. ΜΑΘ. (α) **ακέραιος αριθμός** καθέννας από τους αριθμούς 0, -1, +1, -2, +2, -3, +3,... (έννοια πρωταρχική των μαθηματικών) (β) **ακέραιη μονάδα** καθενιά από τις μονάδες των οποίων η επανάληψη σχηματίζει έναν ακέραιο αριθμό: ο **ακέραιος αριθμός** (+) *πέντε σχηματίζεται (αποτελείται) από πέντε (θετικές) ~* 3. ολόκληρος, θεωρούμενος ως όλον, που δεν επιμερίζεται: *φέρω ακέραια την ευθύνη για τις πράξεις μου*- ΦΡ. **στο ακέραιο** | (λόγ.) *εις το ακέραιο* καθ' ολοκληρίαν, πλήρως: *εκπληρώνω ~ το καθήκον μου* || *εφαρμόζω κάτι ~* 4. αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά, ζημιά: *είναι σχεδόν άπιθανο να βρεθεί ένα αρχαίο άγαλμα ~* || (μτφ.) ~ *ομορφιά* | *δυνάμεις* | *ελπίδες* | *εμπιστοσύνη* · 5. (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εξαιρετική εντιμότητα και ευσυνειδησία: (γενικότ.) αυτός που δεν έχει ηθικά ελαττώματα: ~ *χαρμακτής* | *δικαστής* | *υπάλληλος* ΣΥΝ. άμειπτος, χρηστός, έντιμος. Επίσης (λαϊκ.) ακέρσιος, -ια, -ιο (σημ. 1). [ETYM, < αρχ. ά-κέραιος < ά- στερητ. + θ. κέρα- < I.E. *kera- «κα-

ταστρέφω, ερημώνω», πβ. σανσκρ. sr-nāti «καταστρέφει», λατ. car-iēs «καταστροφή, σήψη». Ομόρρ. αρχ. *κερα-ίζω* «καταστρέφω», *κεραυνός* (< *κίρα-Ε)ε(ν-ός) κ.ά. Η αρχική σημ. της λ. *ακέραιος* ήταν «αβλαβής, άθικτος» και συνεκδ. «ολόκληρος», ο τ. *ακέρσιος* < *ακέραιος* είναι μεσν.]

ακεραιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. το να διατηρεί κανείς άρτια τη μορφή και πλήρη τα συστατικά, το πβρι'χόμ'νο και τις ιδιότητες του: ΦΡ. (α) **εδαφική ακεραιότητα** η νομική εξασφάλιση της ανεξαρτησίας των κρατών σε σχέση με το έδαφος τους επί του οποίου ασκούν κυριαρχικά δικαιώματα (β) **σωματική ακεραιότητα** βλ. λ. *σωματικός* · 2. (για πρόσ.) εντιμότητα και ευθύτητα, απουσία ελαττωμάτων: *φημίζεται για την ~ του χαρμακτήρα του* ΣΥΝ. χρηστότητα, τιμιότητα, ηθικότητα, ειλικρίνεια, τελειότητα.

ακεραιώνω ρ. αμετβ. [μ'σν.] {ακ'ραϊώ-σα, -θηκα, -μένος} ολοκληρώνω κάτι, αναπτύσσω, τ'λ'ιοποιώ: (συνήθ. μτφ. η μτχ. μ'σπαθ. ενε-στ.): *ακεραιωμένη προσωπικότητα* — ακεραιώση (η) [1897].

ακερδής, -ής, -ές [αρχ.] {ακερδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν φέρει κέρδη: ~ *επιχείρηση* ΣΥΝ. ανεπικερδής ΑΝΤ. κερδοφόρος, επικερδής. — ακερδώς επίρρ. [αρχ.]

ακέρσιος, -ια, -ιο → **ακέραιος**

άκερκος, -η, -ο (ζώο) που δεν έχει ουρά ΑΝΤ. κερκοφόρος. [ETYM, αρχ. < ά- στερητ. + κέρκος «ουρά» (βλ.λ.).]

ακερματίστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει κομματιαστεί (βλ. κ. λ. *κερματίζω*).

ακετόνη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. το ασετόν άχρομο, εύφλεκτο και πτητικό υγρό· χρησιμοποιείται ως διαλύτης στο εργαστήριο και στη βιομηχανία και ως πρώτη ύλη για τη σύνθεση πολλών ενώσεων. [ETYM, Μεταφορά του γαλλ. acetone (οπτικό δάνειο) < λατ. acetum «ξίδ»].

ακετυλένιο (το) {ακετυλενίου} ΧΗΜ. η ασετυλίνη· άχρομος, εύφλεκτος αέριος άκρότερος υδρογονάνθρακας που χρησιμοποιείται κυρ. ως φρεστικό, ως καύσιμο για τη συγκόλληση και την κοπή μετάλλων, καθώς και ως πρώτη ύλη για τη σύνθεση διαφόρων οργανικών χημικών ενώσεων.

[ETYM, Μεταφορά του γαλλ. acetylene (οπτικό δάνειο). Βλ. κ. ασετυλίνη].

ακεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η τερατογονία που χαρακτηρίζεται από την πλήρη έλλειψη κεφαλής. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. accephalia]. **ακέφαλος**, -η, -ο [αρχ.] 1. ΙΑΤΡ. αυτός που δεν έχει κεφάλι 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει κάποιον επί κεφαλής, που δεν έχει αρχηγό ή στερείται ικανής ηγεσίας, αδιόριστος: *όσο το κόμμα παραμένει ~, δεν θα έχει ενιαία γραμμή* || ~ *υπουργείο* | *κυβέρνηση* | *στόλος* 3. ΦΙΛΟΛ. (α) αυτός του οποίου λείπει η αρχή: ~ *κόδικας* | *χειρόγραφο* ΑΝΤ. κολοβός (β) (ειδικότ.) ΜΕΤΡ. **ακέφαλος στίχος** ο στίχος του οποίου λείπει η πρώτη συλλαβή ή είναι βραχεία αντί μακράς. — ακεφαλία (η) (σημ. 1).

ακεφία (η) (συνήθ. στον πληθ.) η έλλειψη κεφαίου, η βαριά διάθεση: «όταν δεν σε βλέπω, έχω *ακεφίες*» (λαϊκ. τραγ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*.

άκεφος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καλή ψυχική διάθεση, που δεν έχει κέφι: σε *βλέπω ~ σήμερα*- τι έχεις; ΣΥΝ. δύσθυμος, βαρβήθιμος, ανό-ρεκτος, κακόκεφος, κακοδιάθετος ΑΝΤ. κερφτός, ευδιάθετος, πρόσχαρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κέφι, πρωτιά*. — άκεφα επίρρ.

ακηδέμενους, -η, -ο [μτγν.] 1. (για ανηλίκους) αυτός που δεν κηδεμονεύεται ΑΝΤ. κηδεμονευόμενος 2. (μτφ.) αυτός που αποφοσιίζει και ενεργεί χωρίς να επηρεάζεται και να καθοδηγείται από άλλους: ~ *συνδικαλιστικό κίνημα* ΣΥΝ. ανεξάρτητος ΑΝΤ. κηδεμονευόμενος. — ακηδέμενους επίρρ.

ακηδέυτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει ακόμη κηδευτεί ΣΥΝ. άθαφος, ανευταφίστος 2. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που έχει ταφεί, χωρίς να έχει προηγηθεί η ακολουθία της κηδείας.

ακηδής, -ής, -ές {ακηδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ακηδέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) 1. αυτός που δεν έχει φροντίδες και μέριμνες ΣΥΝ. αμέριμνος, ξένοιαστος 2. αυτός που δεν φροντίζει, δεν δείχνει ενδιαφέρον (για κάτι) ΣΥΝ. αμελής, αδιάφορος. — ακηδώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ-

[ETYM, αρχ. < α- στερητ. + κήδος «μέριμνα, φροντίδα», βλ. κ. κηδεία].

ακηδία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη φροντίδας και ενδιαφέροντος ΣΥΝ. αδιαφορία, αμέλεια, παραμέληση. [ETYM, αρχ. < άκηδής].

ακηλίδωτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει κηλίδες, λεκέδες 2. (μτφ.) αυτός στον οποίο δεν μπορεί να προσάψει κανείς μομφή για παράπτωμα: ~ *ζωή* | *φήμη* ΣΥΝ. άμειπτος, ακέραιος, ανταγώνιστος ΑΝΤ. κηλιδωμένος, στιγματισμένος, σπιλωμένος.

ακήρυκτος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) ακήρυχτος αυτός που δεν έχει κηρυχθεί, που δεν έχει γνωστοποιηθεί· κυρ. στη ΦΡ. **ακήρυχτος πόλεμος** (i) ο πόλεμος που διεξάγεται χωρίς να έχει κηρυχθεί επίσημα: *στα χωριά της τουρκοκρατούμενης Μακεδονίας ξεκίνησε ένας - μεταξύ της Ελλάδας και της Βουλγαρίας* (ii) (μτφ.) για σχέσεις που, ενώ είναι εχθρικές, ηρούν ακόμη τα προσχήματα: *χρόνια τώρα υπάρχει ένας ~ μεταξύ τους* ΑΝΤ. κηρυγμένος.

-άκης 1. παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε ουσιαστικά αρσενικού γένους: *κόσμος > κοσμ-άκης* 2. κατάληξη επωνύμων κρητικής κατά κανόνα προέλευσης: *Σηφ-άκης, Λατζήδ-άκης*,

α- αν- στερητικό				
α-κατασίγαστος, -η, -ο	α-κατάστρωτος, -η, -ο	α-κατεύναστος, -η, -ο	α-κατσάρωτος, -η, -ο	α-κέντητος, -η, -ο
α-κατασκύευστος, -η, -ο	α-καταφρόνητος, -η, -ο	α-κατευδωτός, -η, -ο	α-κατσούφιστος, -η, -ο	α-κέντριστος, -η, -ο
α-κατασκόπευτος, -η, -ο	α-καταψήφιστος, -η, -ο	α-κατηγόρητος, -η, -ο	α-καφάσωτος, -η, -ο	α-κέντριωτος, -η, -ο
α-καταστρατήγητος, -η, -ο	α-κατεδάφιστος, -η, -ο	α-κατοχύρωτος, -η, -ο	α-καψάλιστος, -η, -ο	

Θεοδωρ-άκης. ΣΧΟΛΙΟ λ. καταγωγή, υποκοριστικός. [ETYM₁. Βλ. λ. -άκι].

-άκι παραγωγικό επίθημα που χρησιμοποιείται: 1. σε ουσιαστικά κάθε γένους και σπανιότερ. σε επιρρήματα για τον σχηματισμό υποκοριστικών: άνθρωπος > ανθρωπ-άκι, τάπη > τσεπ-άκι, δέντρο > δεντράκι, λίγο > λιγ-άκι 2. (ειδικότερ.) σε ουσιαστικά ξένης προελεύσεως κάθε γένους για την ένταξη τους στο κλιτικό σύστημα τής Ελληνικής, χωρίς να έχουν απαραίτητα τη λειτουργία του υποκορισμού: τρανζίστορ > τρανζίστορ-άκι, σκετς > σκετς-άκι, ταγέρ > ταγέρ-άκι. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποκοριστικός.

[ETYM₂. Το παραγ. επίθημα -άκι (π.χ. χερ-άκι, ζω-άκι, χαρτ-άκι), ήδη μτγν. (-άκιν), προήλθε από υποκ. σε -ιον ουσιαστικών σε -αξ (π.χ. αυλαξ- αὐλάκιον, χάραξ- χαράκιον, πινάξ- πινάκιον κ.τ.δ.). Από το ουδ. -άκι σχηματίστηκε το μεσν. παραγ. επίθημα -άκης, ορθότερ. -άκις (π.χ. κοσμ-άκης, κύρ. ονόματα Δημητρ-άκης, Νικολ-άκης, Γιωργάκης κ.ά.) και το επίθημα -άκος (π.χ. ανθρωπ-άκος, γεροντ-άκος, εγω-ιστ-άκος κ.ά.). Το ουδ. -αλάκι ανάγεται στα επίσημα -άλι και -άκι, εκ των οποίων το πρώτο είναι ήδη μεσν. και απαντά αρχικός σε λ. των οποίων το θέμα έληγε σε -λ: κεφαλ-ή > κεφάλ-ιον (υποκ.) λ. κε-φά-λ-ι. Το επιτακτικό επίθημα -αδάκι προέρχεται από υποκ. σε -άδι (βλ.λ.) με την προσθήκη του επιθήματος -άκι (λ.χ. πηγ-άδι > πηγ-αδά-κι), από όπου αργότερα αυτονομήθηκε ως ανεξάρτητο μόρφωμα (λ.χ. ψωχ-αδάκι).

-άκια (συνήθ. μειωτ.) παραγωγικό επίθημα, το οποίο χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. αυτόν που έχει ροπή, έντονη προτίμηση σε κάτι: κορτ-άκιας (αυτός που κάνει συχνά κόρτες), ματ-άκιας (βλ.λ.), πρεζ-άκιας, παναθηναϊκ-άκιας (οπαδός του Παναθηναϊκού), σαχλαμαρ-άκιας 2. αυτόν που φέρει κάτι: γυαλ-άκιας, μουστ-άκιας (αντί μουστακ-άκιας). [ETYM₂. Το παραγ. επίθημα σχηματίστηκε αρχικός από τον πληθ. ουδ. υποκοριστικών (λ.χ. ματ-άκια, γυαλ-άκια, νευρ-άκια) και την αρσ. κατὰ λ.-ς (οπότε ματάκια-ς, γυαλάκια-ς). Αργότερα, το επίθημα -άκιας αυτονομήθηκε (φανόμενο απούποκορισμού) και η χρήση του επεκτάθηκε (λ.χ. πρεζ-άκιας κ.ά.).

ακίβηλος, -η, -ο [αρχ.] 1. (για νόμισμα) που δεν έχει παραχαρραχθεί ΣΥΝ. γνήσιος 2. (μτφ. σπάν.) τίμιος, άδολος: ~ χαρακτήρας.

ακίδα (η) 1. η αιχμηρή άκρη αντικειμένου: ~ βελόνας | βέλος | αγκι-στριού | αλεξίκερανον ΣΥΝ. μύτη, αιχμή 2. μικρό αιχμηρό κομμάτι που αποσπάται από ξύλινη επιφάνεια: σίζιγα, σκληθρα: μύηκε μια ~ στο νύχι μου 3. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. μικρή μεταλλική ραβδος για τον σχεδιασμό συνθέσεων μεγάλης ακριβείας σε χαρτί ή περιγραφή 4. βελόνα με διάφορες λειτουργίες σε ηλεκτρονικές συσκευές: η ~ του βραχίονα του πικάπ || εκτυπωτής 24 ακίδων 5. (σε πυροβόλο όπλο) βελόνα στην κάννη, με την οποία υποβοηθείται η σκόπευση. [ETYM₂ < αρχ. ακίς, -ίδος, «αιχμηρό αντικείμενο, βελόνα» < I.E. *ak-«οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ac-ies «κόψη», γαλλ. aigu «οξύς», ισπ. acido, αγγλ. edge «άκρη, γονίω», γερμ. Ecke με την ίδια σημ. Ομόρρ. ακ-αν-θα, ακ-μή, ακ-μήν> ακόμη, ακ-ρος, ακ-τή, ακ-όντιο(ν), ακ-όνι | ακονίζω, όξ-ύς κ.ά. Οι σημ. 4, 5 αποτελούν μετάφρ. δάνεια από γαλλ. aiguille].

ακιδόφορος, -α, -ο αυτός που φέρει ακίδες (βελόνα, καρφιά κ.λπ.): ~ κλινόρος.

ακιδούτος, -η, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα ακίδας, αιχμηρός: ~ θυροός. ακιδόνους, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν προκαλεί κίνδυνο, που δεν εμπνέει ανησυχία: το σκυλάκι είναι εντελώς ακιδόνου || ~ αντίπαλος | μέθοδος | εγχείρηση | φάρμακο | επαφή ΣΥΝ. άκακος ΑΝΤ. επικινδύνος, επισφαλής, ανησυχικός, απειλητικός · 2. αυτός που δεν διατρέχει κίνδυνο, που δεν εκτίθεται σε κίνδυνο: στη ζοή του ακολουθήσε την πιο ακιδόνη πορεία-δεν ρισκάρσε καθόλου. — ακιδόνια {ακιδόνους [αρχ.] επίρρ.

ακινήσια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη κινήσεως, το να μην κινείται κάποιος/κάτι: το πείσιμο δεν ήταν σοβαρό, αλλά ο γιατρός συνέστησε πλήρη ~ || απόλυτη | τέλεια | υποχρεωτική | φαινομενική | μερική | ολική ~ || καταδικάζω | κρατώ σε ~ ΑΝΤ. κίνηση 2. (μτφ. για εμπορικές ή χρηματιστηριακές συναλλαγές) η στασιμότητα, η απραξία στις εμπορικές ή τραπεζικές δραστηριότητες.

ακινήτοποιηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να καθιστά κανείς κάποιον ή κάτι ακίνητο, η επιβολή ακινήσιος: η ~ του οχήματος λόγω βλάβης ΣΥΝ. καθήλωση ΑΝΤ. κινήτοποιηση, κίνηση, ενεργοποίηση 2. ΒΙΟΛ. αντανάκλαστική ακινήτοποιηση αντίδραση άμυνας των ζώων, κατά την οποία ακινήτοποιούνται απόλυτα, όταν αντιληφθούν κίνδυνο 3. (μτφ. για μέσο μεταφοράς) η στάση, η μη κυκλοφορία (λόγω απεργίας ή στάσης εργασίας): η ~ των λεωφορείων προκάλεσε συμφόρηση στα υπόλοιπα μέσα μεταφοράς · 4. ΟΙΚΟΝ. (για κεφάλαιο) η μετατροπή του σε ακίνητες αξίες (κτήρια, μηχανολογικό εξοπλισμό, πλοία κ.λπ.). [ETYM₂ Ως επιστημ. όρ. η λ. αποδίδει το αγγλ. immobilisation].

ακινήτοποιώ ρ. μετβ. [1893] {ακινήτοποιείς... | ακινήτοποι-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω (κάποιον/κάτι) να μη μπορεί να κινηθεί, επιβάλλω ακινήσια: ο αστυφύλακας ακινήτοποιήσε τον διαρρήκτη || πολλά αυτοκίνητα ακινήτοποιήθηκαν λόγω τής κατολίθωσης βράχων || η απεργία των τελωνειακών έχει ακινήτοποιήσει στα σύνορα φορτηγά με ευπαθή προϊόντα ΣΥΝ. καθήλωνω ΑΝΤ. κινήτοποιώ, ενεργοποιώ, κινώ · 2. διαθέτω ρευστό χρήμα για την αγορά ακινήτων: ~ τα κεφάλαια μου 3. ΟΙΚΟΝ. ακινήτοποιημένα (τα) μέρος των περιουσιακών στοιχείων επιχειρήσεως, τα οποία δεν προορίζονται για με-

α- | αν- στερηκό
α-κέραστος, -η, -ο

α-κεράτωτος, -η, -ο

α-κέρδιστος, -η, -ο

α-κέρωτος, -η, -ο

α-κινηματογράφος, -η, -ο

ταπόληση, αλλά για να συμβάλουν στην παραγωγή εισοδήματος. [ETYM₂. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. immobilise].

ακίνητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν κινείται: μένω | στέκομαι | κάθομαι ~ || ~ σαν άγαλμα || (λογστ.) ~ μάτια || ακίνητος! (ως προειδοποίηση αστυνομικού σε κακοποιό, για να μην τον πυροβολήσει) ΣΥΝ. ασάλευτος, (εκφραστ.) κοκκαλωμένος ΑΝΤ. κινήτος, κινούμενος 2. αυτός που δεν μπορεί να μετακινηθεί, που είναι αναπόσπαστος από το έδαφος: ~ περιουσία | ιδιοκτησία ΣΥΝ. σταθερός, εδραίος 3. ΝΟΜ. ακίνητο (ενν. πράγμα) {κινήτ-ου | -ων} το έδαφος και τα συστατικά του μέρη (π.χ. κτίσματα), ως περιουσιακά στοιχεία: επενδύω σε ακίνητα || μίσθωση | αγορά ακινήτου || φόρος μεταβιβάσεως ακινήτου ΑΝΤ. κινήτο (περιουσιακό στοιχείο) · 4. ΕΚΚΛΗΣ. ακινήτη εορτή η θρησκευτική γιορτή που εορτάζεται κάθε χρόνο την ίδια ημερομηνία (βλ. κ. κινήτη εορτή, λ. κινήτος) (πβ. λ. ακοινητός).

ακινήτω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {ακινήτεις... - μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.} ♦ 1. (αμετβ.) είμαι ακίνητος, μένω σε ακινήσια: τα νερά του ποταμού σε εκείνο το σημείο ακινήτων ΣΥΝ. αδρανοποιούμαι ΑΝΤ. κινούμαι, σαλεύω ♦ 2. (μετβ.) (σπάν.) επιβάλλω ακινήσια (σε κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. καθήλωνω, ακινήτοποιά.

-άκισ (λόγ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που δηλώνουν πόσες φορές γίνεται κάτι: σας φιλώ εκατοντάκις || σου έχω πει πλείστακις να μην αντιμάλεις στους μεγαλύτερους σου || αυτό έχει συμβεί πολλέςκις.

[ETYM₂. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο έχει την αρετηρία του στο επίρρ. πολλάκις (βλ.λ.), από το οποίο αναλογικώς επεκτάθηκε στα αριθμητικά].

ακκίζομαι ρ. αμετβ. απθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) 1. προσποιούμαι πως δεν θέλω κάτι, ενώ το θέλω ΣΥΝ. κάνω νύξια | σκέρτσω 2. είμαι υπερήφανος για κάτι δικό μου και το δείχνω με τη συμπεριφορά μου ΣΥΝ. καμάρωμαι, ναρκισσεύομαι 3. (στις ερωτικές σχέσεις) συμπεριφέρομαι φιλάρεσκα, προκλητικά ΣΥΝ. χαριεντιζομαι, χαϊδολογείμαι. — ακκιστικός, -η, -ό [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «προσποιούμαι, υποκρίνομαι», < Άκκω «είδος μπαμπούλου», αγν. ετύμου. Επειδή η Άκκω εμφανιζόταν να συνομιλεί με το είδηλο της στον καθρέφτη, το ακκίζομαι σήμαινε αρχικά «μορφάζω», προτού καταλήξει στη σημ. «προσποιούμαι»].

ακκισμός (ο) [αρχ.] νάζι, σκέρτσο ή φιλάρεσκη συμπεριφορά. -άκια παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών: χερ-άκια, μουρ-άκια, αντι-άκια, κορ-άκια. [ETYM₂ Μεσν. παραγ. επίθημα (με μεγθ. κατάλ. -ο), που προέρχεται από το λατ. υποκορ. επίθημα -(u)lum (πβ. λατ. bac-ulum «ραβδί»), το οποίο συνέπιπτε με το λατ. επίθημα -culum (πβ. λατ. mira-culum «θαύμα»)].

άκλαυτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν τον θρήνησε κανείς ΣΥΝ. αθρήνη-τος ΑΝΤ. πολυθρήνητος· φρ. πηγάϊων άκλαυτος πθειώνω χωρίς να με θρήνησει κανείς 2. αυτός που δεν προκαλεί συγκίνηση, που δεν φέρνει κλάματα (παροιμ.: «ούτε γάμος - ούτε νεκρός αγέλαστος». — άκλαυτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. πθειώνω. [ETYM₂ αρχ. < ά-στερητ. + κλαυτός < κλαίω (< *κλάΕ-7ω)].

ά κλειστός, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει κλείσει, ανοικτός ΑΝΤ. κλεισμένος, κλειστός 2. αυτός που δεν έχει κλεισθεί ΣΥΝ. ξεκλειδω-τος 3. αυτός που δεν έχει συμπληρωθεί: έχει άκλειστα τα είκοσι 4. (λογαριασμός) που δεν έχει εκκαθαριστεί 5. (για εμπορικές σχέσεις) αυτός που δεν έχει συμφωνηθεί επίσημα: ~ συμφωνία.

ακληρονόμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει κληρονόμους: δεν έκανε παιδιά ή έτσι πέθανε ~ ΣΥΝ. άκληρος 2. αυτός που δεν κληρονομήθηκε, που δεν περιήλθε σε κληρονόμους: ~ περιουσία ΑΝΤ. κληρονومیμενος, άκληρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει κληρονόμους (κυρ. παιδιά) ΣΥΝ. ακληρονόμητος 2. (γενικότερ.) αυτός που δεν κατάφερε να αποκτήσει παιδί: ~ ζευγάρι | γέρος || μένο - ΣΥΝ. άτεκνος 3. αυτός που δεν έλαβε μερίδιο από κληρονομία: τα άψωπα όλα στον γιο τους και έμεινε η κόρη τους ~. — ακληρία (η) [αρχ.]. [ETYM₂ αρχ. < ά-στερητ. + κλήρος «μερίδιο»].

α κληρωτός, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει κληρωθεί: ~ λαχείο ΑΝΤ. κληρωμένος 2. αυτός που δεν διανεμήθηκε με κλήρους: ~ χωράφια ΑΝΤ. κληρωμένος.

ακλήτετος, -η, -ο αυτός που δεν έλαβε κλήση από τον δικαστικό κλητήρα, για να παρευτεί στο δικαστήριο ως μάρτυς ή διάδικος ΑΝΤ. κλητεμένος. ακλήνης, -ής, -ές {ακλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που δεν παρουσιάζει κλίση ΣΥΝ. επίπεδος, οριζόντιος ΑΝΤ. κεκλιμένος, επικλινής 2. ΓΕΩΛ. (σημείο τής Γης) στο οποίο η μαγνητική βελόνα δεν αποκλίνει (η λ. χρησιμοποιείται ως χαρακτηρισμός του Μαγνητικού Ισθμικού). — ακλίσια (η) [μτγν.]. [ETYM₂ αρχ. < ά-στερητ. + κλίνης < κλίνω].

άκλιτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που δεν κλίνεται, που δεν μεταβάλλει καταλήξεις: τα επιρρήματα είναι - λέξεις 2. άκλιτο μέρος του λόγου καθεμιά από τις γραμματικές κατηγορίες μιας γλώσσας, τα στοιχεία τής οποίας απαντούν σε όλα τα λεκτικά περιβάλλοντα με τον ίδιο τύπο, χωρίς διαφοροποίηση καταλήξεων: τα ~ τής Ν. Ελληνικής είναι το επίρρημα, ο σύνδεσμος, η πρόθεση, η επιρρηματική μετοχή σε -οντάς | -ώντας και το επιφώνημα ΑΝΤ. κλιτός. — άκλιτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM₂ μτγν. (ίδια σημ. με τη Ν. Ελλ.ην.) < ά-στερητ. + κλίνω].

ακλόνητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν κλονίζεται, που δεν μπορεί να μετακινήθει: ~ θεμέλιο ΣΥΝ. σταθερός, εδραίος, άσειστος, αδιάσειστος,

απαρασάλευτος, στερεός, αταλάντευτος, (λόγ.) έμπεδος, αμετακίνητος ANΤ. ασταθής, κλονιζόμενος· (μτφ.) 2. αυτός που δεν τον μετακινεί κανείς από την (επαγγελματική, πολιτική κ.λπ.) θέση που κατέχει: ο διευθυντής παραμένει - στη θέση του παρά τις εις βάρος του καταγγελίες || — ο προπονητής της Α.Ε.Κ. χάρη στην υποστήριξη των οπαδών της ΣΥΝ. σταθερός, αμετακίνητος 3. αυτός που δεν μπορεί να διαγινεσθεί: ~ άλλοθι | απόδειξη | επιχείρημα | θέση ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, αδιάφυστος, αδιάσειστος, απάνταχτος ANΤ. αμφισβητήσιμος, αμφίβολος 4. (για πρόσ.) αυτός που μένα σταθερός στη γνώμη του, στη θέση όπου είναι ταγμένος, στον αγώνα του: παρά τα βασιανιστήρια έμεινε ~ στις ιδέες του || ~ προσήλωση | πείσμα | πίστη | πεποιθήση | θέληση | απόφαση || (μτφ.) βράχος ~ ΣΥΝ. σταθερός, απασάλευτος, αταλάντευτος, συνεπής. — ακλόνητα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + κλωσ- «κλονίζω»]. ακλωστος, -η, -ο κ. ακλώθος (ύλη προορισμένη για ύφανση) που δεν την έχουν κλώσει, που δεν έγινε νήμα ή κλωστή: ~ βαμβάκι ΣΥΝ. άγνόςτος ANΤ. κλωσμένος, νησεμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + κλώθω]. ακμάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ήκμασα κ. άκμασα} 1. (για πρόσ.) βρίσκομαι σε πλήρη ανάπτυξη τον πνευματικών μου δυνάμεων, παράγω τα καλύτερα έργα μου: η Αθήνα άκμασε κατά τον 5ο αι. π.Χ. ΣΥΝ. ευδοκμιά, μεσουρανώ, (λαϊκ.) προκόβο ANΤ. παρακμάζω, (λόγ.) φθίω, δύω, ξεπέφτω 2. βρίσκομαι στο κορύφωμα της ανάπτυξης, της δραστηριότητας, της αποδοτικότητας (κυρ. σε μτγ.): ακμάζουσα επιχείρηση | οικονομία | τέχνη | φιλοσοφία | πόλη | χώρα | ακμάζων πολιτισμός ΣΥΝ. ανθώ, ευδοκμιά, είμαι στο ζενίθ, μεσουρανώ, είμαι στον Κολοφόνο, (λαϊκ.) προκόβο ANΤ. (λόγ.) φθίω, παρακμάζω. ακμιαός, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε ακμή, που χαρακτηρίζεται από δύναμη και ζωντανία: αν και έχει περάσει τα 80, είναι ακόμη ~ || διατηρούμαι ~ ΣΥΝ. θαλέρως, σφρηγής ANΤ. ασθενικός 2. αυτός που βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο: το στρατεύμα είχε - ηθικό | φρόνημα 3. αυτός που ευδοκμεί, που προοδεύει: ~ επιχείρηση | οικονομία ΣΥΝ. ανθηρός ANΤ. παρηκμασμένος, φθίνω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ακμαίος < ακμή | -ά + -ιος, πβ. αρχή | -ά - αρχαίος]. ακμαίωτα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης, συνήθ. πνευματικής, πολιτισμικής, οικονομικής ΣΥΝ. ανθηρότητα. ακμή (η) 1. το ανώτατο σημείο αναπτύξεως, η φάση στην οποία κορυφώνεται η ανάπτυξη: ~ τού πολιτισμού | της οικονομίας | των τεχνών || στην ~ της δόξας | της ηλικίας του ΣΥΝ. άνθηση, (μτφ.) ζενίο ANΤ. παρακμή · 2. (α) ΓΕΩΜ. η ευθεία γραμμή τομής δύο επιπέδων και ειδικότερα το ευθύγραμμο τμήμα τομής δύο πλευρών ενός πολυέδρου: η - τού κύβου (β) η κόψη: ΦΡ. (λόγ.) επί ξυρού ακμής στην κόψη τού ξυραφιού, σε κρίσιμο σημείο: τα εθνικά μας θέματα είχαν οξυνθεί επικίνδυνα και βρίσκονταν ~, όταν επέστρεψε στην εξουσία ο Ε. Βενιζέλος · 3. ΙΑΤΡ. (α) δερματοπάθεια ιδ. συνηθισμένη κατά την εφηβική ηλικία, που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση εξανθημάτων, κυρ. στο πρόσωπο· τα πυράκια της νεότητας ΣΥΝ. μπιμπίκια (β) η περίοδος της κορύφωσης των συμπτωμάτων μιας νόσου: ~ πυρετού. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αιμική» < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. σάνσρκ. ás-pi-h «γωνία, κόψη», λατ. ac-er «οξύς», γαλλ. acide «οξύ» κ.ά. Ομόρρ. άκ-ανθα, άκ-ρος, άκ-τή, άχ-νη κ.ά. Από τη σημ. της «αιμικής» η λ. ακμή κατέληξε να σημαίνει «το ακρότατο, κρίσιμο σημείο (μιας ενέργειας)» και, κατ' επέκταση, την κατάλληλη στιγμή, κατά την οποία η ενέργεια βρίσκεται σε πλήρη ωριμότητα και ανάπτυξη. Η αρχ. παροιμία επί ξυρού ακμής, Ομήρ. ύ. | 174 χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα και από τους κλασικούς συγγραφείς (λ.χ. Ηρόδ. 6, 11: επί ξυρού γαρ ακμής εχεται ήμιν τα πρήγματα). άκμονας (ο) (ακμόνων) (λόγ.) 1. σιδερένια επιφάνεια προσαρμοσμένη σε ξύλινη βάση, πάνω στην οποία σφουρηλατείται ο σιδηρός ή γίνεται η επεξεργασία μεταλλικών αντικειμένων το αμόνι: ΦΡ. μεταξύ σφύρας και άκμονος βλ. λ. σφύρα · 2. ΑΝΑΤ. ένα από τα τρία μικρά οστά τού μέσου ωτός των θηλαστικών, που μαζί με τη σφύρα και τον αναβολέα μεταδίδουν τις ηχητικές δονήσεις στο έσω αυτί. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ακμών, -όνος «πέτρα», που συνδ. με λθ. ακπιύ «πέτρα», σανσρκ. áSman «λίθος, βράχος» κ.ά. Αν το -μουν θεωρηθεί παραγ. επίθημα (πβ. μνή-μουν, πειθ-μουν), τότε η λ. συνδ. με την ευρεία οικογένεια των άκ-ρος, άκ-μή, άκ-τή κ.λπ. Η σημ. «αμόνι» ήδη αρχ. ο ιατρ. όρ. αποδίδει το γαλλ. enclume]. ακοή (η) 1. μία από τις πέντε αισθήσεις, μέσω της οποίας αντιλαμβανόμαστε τα ηχητικά ερεθίσματα με τη βοήθεια των αυτιών 2. η ικανότητα που έχει κάποιος να ακούει: ακομή δεν έκλεισε τα πηνίγνα και η ~ του έχει εξασθενήσει || οξεία | αδύνατη ~ ΦΡ. (λόγ.) εξ ακοής ακουστά: κατ' αντιδιαστολή προς το «εξ όψεως»: τον γνωρίζω μόνον · 3. ακτίνα | απόσταση ακοής η απόσταση μεταξύ δύο σημείων, που επιτρέπει την αντίληψη των ηχητικών κυμάτων μέσω της ακοής. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *á-KoFa < ακούω | < *á-KOF-jtā). ακοίμητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν κοιμήθηκε ή δεν κοιμάται ΣΥΝ. άγρυπνος ANΤ. κοιμισμένος- (κυρ. μτφ.) 2. αυτός που επαγρυπνεί: ~ θεματοφύλακες της παράδοσης | φρουρός 3. αυτός που έχει πάντα την ίδια ένταση: ~ πάθος | πάθος ΣΥΝ. ασίγαστος 4. αυτός που δεν σβήνεται ποτέ: ~ φόρος- ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ακοίμητο καντήλι | ακοίμητη λυχνία το καντήλι | η λυχνία που τοποθετείται μπροστά από το αρτοφόριο τού Αγ. Βήματος και καίει διαρκώς. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + κοίμωμαι (βλ. λ. κοιούμαι) Η σημ. 4 ει-

vai μτγν. (λ.χ. Πλουτ. Κάμυλος 2: άκοίμητον πυρ), ενώ μεσν. είναι οι φρ. που σχετίζονται με το καντήλι (λ.χ. κρεμανται τρεις ακοίμητοι πανέμορφοι κανδήλαι, Παΐσιος 7στ. άγ. όρους Σινά 813)]. ακοινωνησία [αρχ.] κ. (λαϊκ.) ακοινωνησία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα ή η συμπεριφορά τού ακοιωνήτου ή έλλειψη κοινωνικότητας, ή αποφυγή συναναστροφών ANΤ. κοινωνικότητα · 2. ΕΚΚΛΗΣ. η αποχή ή η αποκοπή από τη θεία Κοινωνία, συνήθ. ως επιτίμιο που επιβάλλεται από την Εκκλησία. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άκοιωνήτος (βλ. λ.) Η σημ. 2 είναι μεσν.]. ακοιωνήτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ή αποφεύγει τις κοινωνικές σχέσεις: είναι τελείως ~ δεν έχει ούτε έναν φίλο ΣΥΝ. μονόχνο-τος, μονήρης ANΤ. κοινωνικός, κοσμικός · 2. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν έχει κοινωνήσει, που δεν μετέλαβε. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός τον οποίο δεν μπορούν να μοιραστούν δύο», < α- στερητ. + κοινωνώ «μετέχω». Η σημ. «αυτός που δεν έλαβε τη μετάληψη, που δεν κοινωνήσε» είναι μεσν.]. ακόκκιστος, -η, -ο (κυρ. βαμβάκι) που δεν έχει καθαριστεί από τα περιβλήματα του, που δεν του έβγαλαν το κουκούτσι ANΤ. ξεκοκκισμένος. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + κοκκίζω < κόκκος]. ακολασία (η) {ακολασιών} 1. ασελής και ανήθικη πράξη, η αποαλίνωση τού σαρκικού πάθους: ερωτική | απεριγρίπη ~ || παρασύρω | περιπίπτω σε ~ ΣΥΝ. ασωτία, κραυάλη, έκλυτος βιος 2. ΝΟΜ. η ενέργεια που αποσκοπεί στην ικανοποίηση της γενετικής ορμής εις βάρος της ευπρέπειας. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ατιμωρησία», < ά- στερητ. + κόλασις «τιμωρία» < κολάζω. Η σημ. «φιληδονία, ηδυσθαβεία» είναι ήδη αρχ., όπου η λ. είχε ως αντόνυμο τη σωφροσύνη]. ακόλαστος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εγκράτειας στις ερωτικές ηδόνες: ασελής: ~ βιος ΣΥΝ. άβλιγνος, λάγνος, έκδοτος, έκλυτος, έκφυλος, ερωτομανής ANΤ. εγκρατής, αγνός, ηθικός 2. ΝΟΜ. ακόλαστη πράξη η αξιοποίηση πράξης που θύγει τη γενετήσια ευπρέπεια · 3. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν σκανδαλίζεται ή που αποφεύγει πράγματα που σκανδαλίζουν ΣΥΝ. ασκανδαλίστος ANΤ. κολασμένος, σκανδαλισμένος · 4. αυτός που δεν τιμωρήθηκε: η πράξη αυτή δεν πρέπει να μείνει ~. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ατιμωρητός», < ά- στερητ. + κολάζω]. ακολούθηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να ακολουθεί κανείς κάποιον, η παρακολούθηση: ~ κατά βήμα. ακολουθητέος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός τον οποίο πρέπει να ακολουθήσει κανείς: ~ πολιτική | τακτική. ακολουθία (η) {ακολουθιών} 1. η λογική σειρά σκέψεων, λόγων ή έργων ή συνεχίται και συνεκτική διαδοχή τους: ο λόγος σου δεν έχει ~ δεν πρόκειται να γίνει πειστικός! || λογική ~ ΣΥΝ. αλληλουχία, ειρμός, λογική σχέση ANΤ. ανακολουθία, ασυναρτησία: ΦΡ. (λόγ.) κατ' ακολουθία(ν) επομένως, σύμφωνα με την κανονική διαδοχή των πραγμάτων: ήδη υπεγράφη η σύμβαση ~, θα πρέπει να αρχίσουν οι εργασίες αμέσως, ώστε το έργο να περατωθεί εντός τού προβλεπομένου χρόνου ΣΥΝ. κατά συνέπεια 2. η ομάδα ανθρώπων που συνοδεύει ή ακολουθούν κάποιον (συνήθ. υψηλό ή δημοφιλές) πρόσωπο: εμφανίστηκε ο πρόεδρος της εταιρείας με την ~ του || την ~ τού Διονύσου αποτελούσαν σάτυροι ΣΥΝ. συνοδία 3. ΓΛΩΣΣ. ακολουθία των χρόνων (λατ. consecutio temporum) η σχέση συμφωνίας των ρημάτων (χρόνος ή/και έγκλιση) ανάμεσα στην κύρια και στις εξαρτημένες (δευτερεύουσες) προτάσεις, που υπαγορεύονται από τους συντακτικούς κανόνες της γλώσσας: μας είπε ότι ήταν (όχι *είναι) εκεί την περασμένη εβδομάδα || σύμφωνα με την ~, στα Αρχαία Ελληνικά, μια δευτερευούσα πρόταση εκφέρεται σε ενκτική τού πλαγιού λόγου, όταν το ρήμα της κύριας είναι σε χρόνο καθ'όλου 4. ΜΑΘ. η συνάρτηση με πεδίο ορισμού τού σύνολο των φυσικών αριθμών εκτός τού 0, δηλ. το IN* και τιμές από ένα σύνολο E: αν το E είναι υποσύνολο των πραγματικών αριθμών, η ακολουθία λέγεται πραγματική ή ~ πραγματικών αριθμών · 5. ΕΚΚΛΗΣ. η ιεροτελεστία λατρευτικού χαρακτήρα, τακτική ή έκτακτη, που καθορίζεται από το τυπικό της Εκκλησίας και έχει κέντρο της τη Θεία Λειτουργία: οι ~ της Μεγάλης Τεσσαρακοστής έχουν κατασκευαστικό και πένθιμο χαρακτήρα || νεκρολογία ~ || ~ όρθρου | εσπερινού ΣΥΝ. ιεροουργία. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ακόλουθος. Η σημ. 5 είναι μεσν.]. ακόλουθος, -η (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που ακολουθεί, που έρχεται μετά (από κάτι άλλο) ΣΥΝ. επόμενος, κατοπινός, ερχόμενος 2. (συνήθ.) για την προεξαγγελία πληροφοριών, στοιχείων κ.λπ. που παρατίθενται σε ορισμένη σειρά: έπειτα από μακρά σκέψη ελήφθησαν οι ~ αποφάσεις: α)... β)... γ)... || ο κυβερνητικός εκπρόσωπος ανακοίνωσε τα ~: «...» ΣΥΝ. εξής 3. (μτφ.-λόγ.) (+γεν.) αυτός που συμφωνεί με κάτι που προηγήθηκε: οι πράξεις σου πρέπει να είναι ~ των λόγων σου ΣΥΝ. σύμφωνα, συνεπής ANΤ. ασυνεπής 4. ακόλουθος (οή) {ακολουθού-οι | -ων, -ους} (α) τού πρόσωπου που ακολουθεί κάποιον ως υφιστάμενος ή συνοδός: οι ~ τού βασιλιά (β) υπάλληλος κατωτέρου βαθμού στη διπλωματική υπηρεσία με συγκεκριμένα καθήκοντα: μορφωτικός | στρατιωτικός | εμπορικός | προξενικός ~ (πβ. λ. σύμβουλος). [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- θροιστ. + κολουθος, μεταπτωτ. βαθμ. της λ. κέλευθος «οδός» άρα αρχικός ακόλουθος «μεταδοτικός», αυτός που βαδίζει στον ίδιο δρόμο» και, κατ' επέκτ., «συνεπής, σύμφωνας». Η λ. επανήλθε σε χρήση από το λεξιλόγιο της Αρχ., καθώς δεν απαντά ούτε στην

α- αν- στερητικό				
α-κλάδευτος, -η, -ο	α-κλόπητος, -η, -ο	α-κοινολόγητος, -η, -ο	α-κοκκίνιος, -η, -ο	α-κολόβωτος, -η, -ο
α-κλειδωτός, -η, -ο	α-κλυδώνιστος, -η, -ο	α-κοινοποίητος, -η, -ο	α-κολάκευτος, -η, -ο	
ά-κλεφτος, -η, -ο	α-κλώσσητος, -η, -ο	α-κοίχατος, -η, -ο	α-κολάριστος, -η, -ο	
α-κληροδότητος, -η, -ο	α-κοίμιος, -η, -ο	α-κόκκαλος, -η, -ο	α-κόλλητος, -η, -ο	

Κ.Δ. ούτε στα μεσν. δημόδη κείμενα].

ακόλουθος - συνοδός - οπαδός - σύντροφος. Και οι τέσσερις λέξεις είναι αρχαίες, συνδέονται δε μεταξύ τους σημασιολογικά, μια και όλες δηλώνουν «αυτών που ακολουθεί, που έπεται, που συμβαδίζει και συνοδεύει». Τα **ακόλουθος** και **συνόδος** συνδέονται με την έννοια «δρόμος»: α- αθροιστ. + κέλευθος «δρόμος, οδός» > α-κόλουθος (αρχική σημ. «στον ίδιο δρόμο»), συν- + οδός > συνοδός «συνοδοιπόρος, συνοδευτής». Ας σημειωθεί ότι η αρχαία λέξη τονίζεται κανονικά ως σύνθετο (πβ. λ. *πάρ-οδος, πρόοδος, κάθ-οδος, έξ-οδος*) στην προπαρालήγουσα. Κατά την επανε-νεργοποίησή της, όμως, στη Ν. Ελληνική, προκειμένου να διαφοροποιηθεί αφενός από το ουσιαστικό η σύνθετος «συνέλευση» (που τονίζεται κανονικά) και να δηλώσει αφετέρου εντονότερα τη σημ. αυτού που ενεργεί («δρώντος προσώπου»), μετασχηματίστηκε τονικά σε *συνόδος* κατά το πρότυπο των ρηματικών παραγώγων (πβ. *ενεργός, βοηθός, οδηγός, ναυπηγός, δημιουργός* κ.τ.ό.). Το αρχ. **οπαδός** (< **οπά* «ακολουθία, συνέχεια») ανάγεται στο ρ. έπ-ομαι «ακολουθώ» και σημαίνει «αυτών που ακολουθεί, συνοδεύει». Η Λατινική δάνεισε σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (Γαλλική, Αγγλική, Γερμανική κ.ά.) τις αντίστοιχες λέξεις, που ανάγονται είτε στην έννοια του «κοιτράπεζο» («cum «συν» + panis «ψωμί» > *companion*, πβ. γαλλ. *compagnon*, αγγλ. *companion*) είτε στην ένωια του «συγκάτοικος» για στρατιώτες που συστεγάζονται στην ίδια σκηνή (*camara* «κάμαρα, δωμάτιο» + *-atus* > *camaratus*, πβ. γαλλ. *camarade*, αγγλ. *comrade*, γερμ. *Kamarad*). Στο *companion* αντιστοιχεί το αρχ. και νέο ελλην. **σύν-τροφος** (συν + *τρέφομαι*).

ακολουθώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ακολουθ-είς κ. -άς... | ακολουθήσα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μετ. ακολουθήθεις, -είσα, -έν) 1. πηγαίνω μετά από (κάποιον/κάτι), κινούμαι από πίσω προς την ίδια κατεύθυνση: το *περιπολικό πύρι* εντολή να ακολουθήσει το *υπόπτο αυτοκίνητο* || *άκουσα βήματα πίσω μου και κατάλαβα ότι κάποιος με ακολουθούσε* || ~ (κάποιον) *από κοντά* | *βήμα προς βήμα* | *κατά βήμα* | *κατά πόδας* ΣΥΝ. παρακολουθώ ΑΝΤ. προηγούμαι, προπορεύομαι, πηγαίνω εμπρός 2. έργομαι (σε σειρά, τάξη, χρόνο) μετά από (κάποιον/κάτι): τη *συννεφία ακολουθήσε καταρρακτώδης βροχή* || *τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό ακολουθήσε στον θρόνο το 565 ο Ιουστίνος Β'* || (κ. αμετβ.) μετά την *ομιλία ακολουθήσε δεξίωση* ΣΥΝ. διαδέχομαι, έπομαι ΑΝΤ. προηγούμαι 3. έρχομαι μετά από (κάποιον/κάτι) ως συνέπεια, αποτέλεσμα, συμπεράσμα: την *άνοδο του πληθωρισμού πρέπει κανονικά να ακολουθεί αντίστοιχη αύξηση των μισθών* || (κ. αμετβ.) *τόρα που έγινε η αρχή, θ' ακολουθήσουν άλλες επιτυχίες* ΣΥΝ. επακολουθώ, συνακολουθώ, απορρέω, εκπηγάζω, προκρίτω ΑΝΤ. προηγούμαι 4. πηγαίνω μαζί με, συντροφεύω (κάποιον) στον δρόμο του: μου *ζήτησε να τον ακολουθήσω μέχρι τον σταθμό* || ~ *κάποιον ως την άκρη του κόσμου* || *ακολουθήσε τον σύζυγο της στην εξορία'* ΦΡ. *συνοδεύω κάποιον στην τελευταία του κατοικία* πηγαίνω στην κηδεία κάποιου: *συγγενείς, φίλοι και συνάδελφοι τον συνοδεύσαν στην τελευταία του κατοικία* ΣΥΝ. συνοδεύω, συνοδοιπόρω 5. κινούμαι στην κατεύθυνση (ενός δρόμου, ενός τρόπου ζωής κ.λπ.): *ακολουθήστε αυτό τον δρόμο και στην πρώτη διασταύρωση στρίψτε αριστερά* || ~ *δρομολόγιο* | *μονοπάτι* | (μτφ.) *ανοδική πορεία* | *εφαρμαγμένη οδό* | *σπουδές* | *επαγγελματικό ή επιστημονικό κλάδο* - ΦΡ. (α) *ακολουθώ (κάποιον) με το βλέμμα* | *τα μάτια παρακολουθώ, κοιτάζω* (κάποιον) ενώ κινείται (β) *ακολουθώ (κάποιον) στον τάφο* | *ως τον θάνατο* πεθαίνω μαζί ή μετά από (κάποιον): μην *αντέχοντας τον χαμό του συζύγου της, τον ακολουθήσε στον τάφο τρεις μήνες αργότερα* (γ) *ακολουθώ την τύχη | τη μοίρα (κάποιου)* υφίσταμαι τα ίδια δεινά, παθαίνω τα ίδια με (κάποιον): *όσοι τον αντιτάσσονταν ακολουθούσαν την τύχη εκείνου που εξόρισε όταν κατέλαβε την εξουσία* 6. εφάρμοζω: *ο ασθενής ακολουθήσε τις οδηγίες του γιατρού* || και οι *μετροπισθαείς ηγέτες, όταν ο λαός τους πιέζει, ακολουθούν πιο ριζοσπαστική πολιτική* || ~ *μέθοδο* | *γραμμή* | *τακτική* | *διαδικασία* | *διδασκαλία* | *αρχή* | την *πεπατημένη* | *θεωρία* | *μόδα* | *παράδοση* | *συμβουλή* | *θεραπεία* | *οδηγίες* | *ένα πρόγραμμα* | το *παράδειγμα* κάποιου (τον μιμούμαι) || ~ με *συνέπεια* | *απαρέγκλιτα* | *κατά γράμμα* *ένα πρόγραμμα* 7. ζω ή ενεργώ σύμφωνα με (κάτι/κάποιον): ~ *τον ίδιο δρόμο* | τη *φωνή της καρδιάς μου* | της *συνείδησής μου* 8. (για πρόσ.) *δέχομαι (κάποιον) ως οδηγό, ηγέτη, είμαι οπαδός του: οι πρώτοι μαθητές που ακολούθησαν τον Χριστό ήταν ο Ανδρέας και ο Ιωάννης*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακολουθώ (-έω)* < *ακόλουθος*].

ακολουθός επιρρ. [αρχ.] (λόγ.) 1. μετά, κατόπιν, εν συνεχεία: το πόρισμα θα *υποβληθεί στον υπουργό και -θα δοθεί στη δημοσιότητα*-ΦΡ. ως *ακολουθός* με τον ακόλουθο τρόπο, ως εξής: το *ιατρικό ανακοινωθέν είχε ως ακολούθως*: «...» 2. (+*pro*) σύμφωνα με: η *απόφαση εκδόθηκε -προς τις διατάξεις του νέου νόμου*.

ακόμη κ. **ακόμα** επιρρ. (χρονικό) 1. (δηλώνει την εξακολουθήση) μέχρι τη στιγμή για την οποία γίνεται λόγος: *βρέχει ~ || Κοιμάσαι ~ || Δύο η ώρα!* || - *Πήγανε να τη χαιρετίσεις -Δεν έφινε ~; || αντέχω* | *ελπίζω* ~ 2. (εμφατ.) για να τονιστεί ότι κάτι είναι πρώιμο ή γίνεται πρώιμα: ~ *δεν ήρθες και φεύγεις πάλι*; (φεύγεις σχεδόν αμέσως μόλις ήρθες) || *σε τρυφερή ~ ηλικία ξεκινάει*-ΦΡ. **ακόμα να...** για κάτι που αργεί, που δεν έχει γίνει, αντίθετα με ό, τι θα ανέμενε κανείς: ~ *τελειώσεις; Πέρασε η ώρα* 3. επιπλέον, περισσότερο: *χρειάζεστε -δύο υπαλλήλους* || τι θα *δούμε* | *ακούσουμε ~!* || *Μη βιάζεσαι! Έχουμε ~ καιρό!* || ~ *μια φορά* | *ένα βήμα* || «*Λίγο ~, να σηκοθούμε λίγο νηλότερα*» (Γ. Σεφέρης) 4. (επιτατ. πριν από συγκριτικό) περισσότερο: με τα *καινούργια πράγματα που έβαλα, η βάλιτσα έγινε ~ βαρύτερη* || ~ *καλύτερα!* · ΦΡ. (α) **ακόμη** και (επιτατ.) για να τονιστεί πόσο

υπερβολικό ή εκπληκτικό είναι κάτι: ~ *στα μέσα του Ιουλίου κάνει κρύο εκεί!* || *μετά τις τελευταίες παραχές φοβάται ~ να βγει στον δρόμο* || (και με *άλλα* ή της σειράς των λέξεων στη φρ.) *φοβάται και τον ήσκιο του ακόμη (β) ακόμη και* (+*an* | *va* | *otan* όταν ακολουθεί παραχωρητική πρόταση) *έστο και: δεν πρόκειται να ενδώσω, ~ να μου το ζητήσει παρακαλώντας* || ~ *αν διαφωνούμε μεταξύ μας, πρέπει να μεινουμε ενωμένοι* || *δεν έστερξε να βοηθήσει, ~ όταν τον εξηγήσαμε ότι τα πάντα εξαρτώνται από αυτόν (γ) και πού 'σαι ακόμη!* *δεν φθάσαμε στο τέλος, στο όριο, τα χειρότερα ή τα καλύτερα είναι μπροστά μας: -Δεν αντέχω άλλο αυτή τη ζεστη!* —! *Άβριο η θερμοκρασία θ' ανέβει κι άλλο.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. ήδη. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ακόμη* < αρχ. *ακμήν*, αιτ. του ακμή, όπου τόσο το -ο-όσο και ο αναβιβασμός του τόνου οφείλονται στην επίδραση των (χρονικών ιδιώς) επιρρ. τότε, τότε κ.ά. Η κατάλ. -α, στον *ακόμα* (μεσν.) σχηματίστηκε αναλογικά προς τα επιρρ. σε -α. Η χρήση της αιτ. ακμήν ως επιρρήματος είναι ήδη αρχ. (παρότι αποδοκιμαζόταν από τους γραμματικούς) και είχε τη σημ. «μόλις, ίσα-ίσα», δείχνοντας ότι κάτι βρίσκεται πολύ κοντά στο αναγκαίο όριο (την ακμήν), ώστε να συμβεί (λ.χ. Ξενοφ. *Κύρου Ανάβ.* 4, 3: *τά σκευοφόρα... ακμήν διεβαίνε*). Ήδη αρχ. είναι και η σημαίνει σημ., που ενυπάρχει στην προηγούμενη, ο δε συνδυασμός με το *και, με* συγκριτικά επιθέτων και με αρνητ. μόρια προσέδωσε στο επιρρ. σημαντικό πλούτο χρήσεων, ο οποίος μαρτυρείται στα μεσν. κείμενα, αλλά και στην Κ.Δ. (Μαθ. 15, 16: *ακμήν και υμείς ασύνετοι εστε; όπου και η μοναδική μαρτυρία της λ.*).

ακομμάτιστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν υποστηρίζει ή δεν αφήνει σε κανένα πολιτικό κόμμα: η *εφημερίδα μας είναι ~ οι αναγνώστες μας προέρχονται από διάφορους πολιτικούς χώρους* ΣΥΝ. αφατρίστος ΑΝΤ. κομμάτιζομενος, κομματικός, (εκφραστ.) βιαμένος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που κρίνει αντικειμενικά και αμερόληπτα ΣΥΝ. αμερόληπτος, αντικειμενικός, ουδέτερος ΑΝΤ. μεροληπτικός, ακομπασιάντος (το) ελλην. *συνοδία*-η ρυθμική συνοδία, κυρ. με κιθάρα, μιας μελωδίας ΣΥΝ. ακομπανίστρια.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. *acompanamento* < *accompagnare*, βλ. κ. *ακομπανιά-ρω*]. **ακομπανίρω** ρ. μετβ. {ακομπανίρ-ομαι, -ηκα, -μένος} ελλην. *συνοδεύω* 1. ΜΟΥΣ. συνοδεύω (κύρια μελωδία) με ένα ή περισσότερα μουσικά όργανα ή (κάποιον) στο τραγούδι 2. (μτφ.) συμφωνώ (με κάποιον) και (τον) υποστηρίζω ΣΥΝ. σιγοντάρω. — **ακομπανίστρια** (το). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *acompanare* «συνοδεύω» < *ad* + *δημόδ*. λατ. *compania* «συντροφιά, συνοδία» (< *cum* «συν, μαζί» + *panis* «ψωμί», οπότε η λ. παρυσιάζει την εικόνα ανθρώπου που τρώνε μαζί, πβ. και *σύν-τροφος*)].

ακόμπιαστα επιρρ.· χωρίς να κομπιάζει κανείς, χωρίς δυσκολία ή αναστολές στην ομιλία. — **ακόμπιαστος**, -η, -ο.

άκομπος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει κομψότητα, χάρη, ακαλαίσθητος: ~ *εμφάνιση* | *τρόποι* | *λογισμικό ύφους* ΣΥΝ. άχαρος, άγαρμος, κακόγονιστος, χρονοκομμένος ΑΝΤ. κομψός, καλαίσθητος 2. αγενής, χωρίς λεπτότητα ή διπλωματικότητα: *ο τρόπος με τον οποίο αποπέμφθηκε από την κυβέρνηση ήταν πολύ ~: έμαθε από τις ειδήσεις την απόλυση του.* — **άκομψα** επιρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. όμορφος. **ακόνι** (το) {ακον-ιού | -ιών} η σκληρή και λεία πέτρα, φυσική ή τεχνητή, που χρησιμοποιείται για το τρόχισμα κοπτικών εργαλείων (βαλιδιών, μαχαριών κ.ά.), τα οποία έχουν φθαρεί από τη χρήση. Επίσης ακόνι (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άκόνιον*, υποκ. του αρχ. *ακόνη* < I.E. *ak- «οξύς, αιχμηρός» (ομόρρ. *ακ-ρος, άκ-τή, άκ-μη, άκ-όντιο*(ν) κ.ά.) + -όνη, επίθημα που συχνά χρησιμοποιείται για εργαλεία και τεχν. όρ., πβ. *αχόννη, βελ-όνη, περ-όνη, σχεδ-όνη* κ.ά.].

ακονίζω ρ. μετβ. {ακόνισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. οξύνω, συ-νήθ. με το ακόνι, την κόψη κοφτερού οργάνου· *τροχίζω: ~ το μαχαίρι* 2. (μτφ.) οξύνω, εξασκώ (συνήθ. μια πνευματική λειτουργία): ~ *το μυαλό μου, για να βρω τη σωστή λύση* ΣΥΝ. γυμνάζω, ασκώ· ΦΡ. (μτφ.) (α) *ακονίζω τα δόντια μου* ετοιμάζομαι να φάω κάτι με λαμαργία (β) *ακονίζω τη γλώσσα μου* ετοιμάζομαι να μιλήσω με οξύτητα (γ) *ακονίζω την πένα μου* ετοιμάζομαι να γράψω με οξύτητα (εναντίον κάποιου). — **ακόνισμα** (το), **ακονιστής** κ. **ακονητής** (ο) [μτγν.], **ακονιστικός**, -η, -ό.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άκονό (-έω)* < *ακόνη*. Στη Μετάφραση των Εβδόμηκοντα προτοαπαντή η φρ. *ακονίζω τη γλώσσα* (Π.Δ. Ψαύμ. 63, 4: *ήκονησαν ως ρομφαίαν τάς γλώσσας αυτών*, όπου χρησιμοποιείται το ρ. *ακονώ, -άω*), η οποία υπανάτα εκτενώς στα μεσν. κείμενα].

ακονιστήρι (το) {ακονιστή-ριού | -ιών} (λαϊκ.) το όργανο με το οποίο γίνεται το ακόνισμα, το ακόνι ΣΥΝ. ακόνη, τροχιστήριο, τροχείο. [ΕΤΥΜ. < θ. *ακονισ-* (ρ. *ακονίζω*) + *παράρ.* επίθημα -τήρι].

ακονόπετρα (η) [χωρ. γεν. πληθ.] η πέτρα του ακονιού. **ακοντίζω** ρ. μετβ. {ακόντι-ομαι, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **εξακοντίζω**, **εκσφενδονίζω**. — **ακόντιση** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χειρίζομαι το ακόντιο», < *άκον*, -οντος «ακόντιο»].

ακόντιο (το) {ακόντι-ου | -ων} 1. μικρό κοντάρι που αποτελείται από ξύλινο στέλεχος και σιδερένια αιχμή (στην αρχαιότητα το χρησιμοποιούσαν στον πόλεμο, στο κυνήγι και στον αθλητισμό, ενώ σήμερα μόνο στο αθλητικό αγώνισμα) ΣΥΝ. δόρυ 2. (συνεκδ.) το αγώνισμα της ρίψεως ακοντιού, ο ακοντισμός: *προταβλήθηκε στο ~*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άκόντιον*, υποκ. του *άκον*, -οντος, «ακόντιο» < I.E. *ak-«οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. *ag-na* «στάχυ», ac-us «άχυρο» συνσκη. as-anish «αιχμή βέλους», γερμ. *Ahle* «σούβλα», αγγλ. *ear* «στόμα», ολλ. *aar*, γαλλ. *aigu* «οξύς» κ.ά. Ομόρρ. *ακ-ανθα, ακ-ρος, άκ-τή* κ.ά.].

ακοντισμός (ο) [αρχ.] ΑΘΛ. το αγώνισμα κατά το οποίο ο αθλητής

προσπαθεί να ρίξει το ακόντιο όσο το δυνατόν πιο μακριά.
 ακοντιστής (ο) [αρχ.], ακοντιστρια (η) (σημ. 1) {ακοντιστριών} 1. ΑΘΛ. αθλητής/αθλήτρια που ασχολείται με το αγώνισμα του ακοντισμού (βλ.λ.) 2. ΙΣΤ. το μέλος στρατιωτικού σώματος της αρχαιότητας οπλισμένου με ασπίδες, σπαθιά και ακόντια.
a contrario λατ. (προφέρεται α κον-τράριο) ελλην. εξ αντιδιαστολής, εξ αντιθέτου από την αντίθετη πλευρά.
ακούγραμμα (το) {ακούγράμμι-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η γραφική παράσταση που προκύπτει από τη μέτρηση της οξύτητας της ακοής με ειδικό ηλ^ξκτρακουστικό όργανο, το ακούμ^ξτρο. [ΕΤΥΜ. Μ^ξταφρ. δάνειο από γαλλ. audiogramme (νόθο συνθ.)].
ακουμετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο προσδιορισμός της ακουστικής ικανότητας με ειδική συσκευή (ακούμετρο). [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. audiometrie (νόθο συνθ.)].
ακούμετρο (το) [1887] {ακούμετρ-ου | -ων} η συσκευή εξετάσεως της ακοής, που παράγει ηλεκτρικές τάσεις και διοχετεύει στα αφτιά του εξεταζομένου ήχους διαφορετικής εντάσεως ανά ακουστική συχνότητα, μετρώντας συγχρόνως το «κατώφλι ακουστικότητας», δηλ. την ελάχιστη στάθμη στην οποία ο εξεταζόμενος κατορθώνει ακόμη να αντιλαμβάνεται τον ήχο. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. audiomètre (νόθο συνθ.)].
ακοπίαστα κ. **ακόπιαστα** [μεσν.] επίρρ. χωρίς κόπο, ακούραστα: *πλούτισε - και τώρα τρώει από τα έτοιμα* ΣΥΝ. άκοπα, ξεκούραστα. — **ακοπίαστος**, -η, -ο [αρχ.] κ. **ακόπιαστος** [μεσν.].
άκοπος¹, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **άκοφτος** 1. αυτός που δεν έχει κοπέι: *-νύχια | σελίδες βιβλίου* 2. (για καρπούς, κλαδιά, φύλλα κ.λπ.) αυτός που δεν έχει τρυγηθεί ή κοπέι 3. (για σιτάρι, καφέ κ.λπ.) αυτός που δεν έχει αλεστεί: «*κι άκοπο μασός καφέ πικρός*» (Ν. Καββαδίας). [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κόπω*].
άκοπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν απαιτεί, δεν προκαλεί κόπο ή αποκτάται δίχως κόπο: ~ *εργασία | λεφτά | κέρδη* ΣΥΝ. **ακόπιαστος**, **άνετος**, **ξεκούραστος** ΑΝΤ. **κοπιαστικός**, **κουραστικός**, **επαχθής**. — **άκοπα** [μεσν.] | **ακόπως** [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κόπος*].
ακόρεστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει χορτάσει ή δεν μπορεί να χορτάσει: ~ *πείνα | δίψα | όρεξη* ΣΥΝ. **αχόρτατος**, **αχόρταστος**, **αδηφάγος** ΑΝΤ. **χορτασμένος**, **χορτάτος** 2. (μτφ.) αυτός που δεν ικανοποιείται εύκολα: ~ *πάθος | περιέργεια | φιλοδοξία* ΣΥΝ. **άπληστος**, **ανικανοποίητος** 3. ΧΗΜ. (α) **ακόρεστες ενώσεις** οι οργανικές ενώσεις που περιέχουν στο μόριο τους διπλούς ή τριπλούς δεσμούς μεταξύ ατόμων άνθρακα (β) **ακόρεστο διάλυμα** το διάλυμα που περιέχει ποσότητα διαλυμένης ουσίας μικρότερη από τη μέγιστη ποσότητα, η οποία μπορεί να διαλυθεί στο διαλυτικό υγρό που περιέχεται στο διάλυμα (βλ. κ. λ. *διάλυμα*). — **ακόρεστα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κορέννυμι* «χορταίνω». Μεταφρ. δάνειο αποτελούν οι φρ. *ακόρεστο διάλυμα | ενώσεις* (< αγγλ. unsaturated solution | compounds)].
ακοντεόν (το) {άκλ.} ελλην. *συχρόρδιο* ή *φισαρμόνιο* (λόγιο του φυσικού που χαρακτηρίζει το όργανο) ΜΟΥΣ. μουσικό όργανο, φορητό και πνευστό, με πληκτρολόγιο (κλαβιέ) από τη μια πλευρά για τη μελωδία και κουμπιά για τις συγχροδίες από την άλλη και χειροκίνητο πτυσομένο φρεσό, που πιέζει τον αέρα διά μέσου μικρών μεταλλικών γλωσσιδίων και παράγει ήχους ποικίλης οξύτητας. — **ακοντεονίστας** (ο), **ακοντεονίστρια** (η). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. accordéon < γερμ. Akkordion, ονομασία που δόθηκε στο μουσικό όργανο από τον εφευρέτη του C. Demian το 1829. Η ονομασία συνδ. μάλλον με τη λέξη *χορδή* (λατ. chorda) παρά με τη λέξη cor, cordis «καρδιά» (από όπου τα γαλλ. accorder, αγγλ. accord «συμφωνώ»). Συνεπώς, το accordéon ανάγεται σε *αμάρτυρο* λατ. *acc(h)-ordare «χορδίζω, κουρδίζω, εναρμονίζω ένα μουσικό όργανο» < ad + c(h)orda < αρχ. *χορδή*].
ακόνη (το) η συγχροδία (βλ.λ.): *εύρ.* ιδίως σε ορισμένες πρακτικές εφαρμογές της μουσικής: *πίανερ στην κιθάρα* τα ~. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. accordo «συμφωνία, αρμονία» < accordare «συμφωνώ» < λατ. *acc(h)ordare «χορδίζω, κουρδίζω, εναρμονίζω ένα μουσικό όργανο» < ad + c(h)orda < αρχ. *χορδή*]. - **άκος** 1. παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε ουσιαστικά αρσενικού γένους: *δρόμος > δρομ-άκος, άνθρωπος > αν-θροπ-άκος, δικηγόρος > δικηγορ-άκος* 2. κατάληξη επωνύμων μανιατικής, κατά κανόνα, προέλευσης: *Βρεττ-άκος, Δημητρ-άκος, Σταματ-άκος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή, υποκοριστικός*. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *άκτι*].
ακόσμητος, -η, -ο 1. αδιακόσμητος, αστόλιστος 2. (μτφ. για ύφος λόγου) αυτός που δεν έχει λογοτεχνικά στολίδια, λιτός ΣΥΝ. **απέριττος**, **φυσικός**. — **ακόσμητα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κοσμός*].
ακοσμία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η απρεπής και ανάρμοστη συμπεριφορά ΣΥΝ. **απρέπεια**, **παρεκτροπή**, **ασημισούνη** ΑΝΤ. **κοσμιότητα**, **ευπρέπεια**, **ευκοσμία**, **ευγένεια** 2. ΦΙΛΟΣ, η παραλλαγή της πανθείας, η οποία προβάλλει την ιδέα, το πνεύμα, τον θεό (κατ' αντιδιαστολή προς την άλλη παραλλαγή, την *παγκοσμία*, που προβάλλει το φυσικό στοιχείο και ρέπει προς την αθεία). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άκοσμος*. Η φιλόσοφ. σημ. αποτελεί απόδ. του ελληνο-

γενούς γερμ. Akosmismus (όρος των φιλοσόφων Fichte και Hegel)].
άκοσμιός (ο) [1857] ΦΙΛΟΣ, θεωρία σύμφωνα με την οποία ο κόσμος δεν υπάρχει ως πραγματικότητα παρά μόνο μέσα στον θεό αποτελεί τον αντίποδα του αθεϊσμού. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + *κόσμος* + *παρὰ*. επίθημα *-ιός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Akosmismus].
άκοσμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει κοσμιότητα: *απρεπής: ~ συμπεριφορά* ΣΥΝ. **ανάρμοστος**, **αταίριαστος**, **ανοίκειος** ΑΝΤ. **κόσμιος**, **ευπρεπής**. — **άκοσμα** | **άκόσμιος** [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ακατάστατος», < α- στερητ. + *κόσμος* «στολίδι - τάξη»].
ακοστάρω ρ. **αμετβ.** {ακοστάρισα} (λαϊκ.) **ΝΑΥΤ.** (για πλοία και βάρκες) **πλευρίζω** στην παραλία, την αποβάθρα ή σε άλλο πλοίο. — **ακο-στάρισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. accostare «πλησιάζω, προσεγγίζω» < ad + costa «πλευρά - ακτή»].
ακουαμαρίνα (η) {χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος με γαλάζιο ή γλαυκώδη χρώμα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του ιταλ. aquamarine < λατ. aqua marina «θαλάσσιο έρδι»].
ακουαρέλα (η) {δύσchr. ακουαρελών} ελλην. *νερομπογιά, υδατογραφία*: ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. 1. χρωματική ζωγραφική που διαλύεται με νερό και χρησιμοποιείται για ορισμένη τεχνική ζωγραφικής, την υδατογραφία ή νερομπογιά (συνεκδ.) 2. το μείγμα που προκύπτει από το παραπάνω χρώμα με το νερό 3. η ζωγραφική με νερομπογιές: υδατογραφία 4. ο πίνακας που είναι ζωγραφισμένος με νερομπογιές 5. το χαρτί για υδατογραφία. — **ακουαρελιότης** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. aquarelle < παλαιότ. ιταλ. acquarella (σύγχρονο ιταλ. acquerello) «νερομπογιά», υποκ. του λατ. aquarius «ουδάτινος»].
ακουάριουμ (το) {άκλ.} το ενυδρείο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < λατ. aquarium < aqua «νερό»].
ακουατίνα (η) (προφ. ακουατιν-τα) (παλαιότ.) μέθοδος χαρακτηριστικής σε μέταλλο (συνεκδ.) το έργο που έχει φτιαχτεί με την παραπάνω μέθοδο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. acquatinta < acqua «νερό» + tinta «χρώμα, βαφή»].
ακουαφόρτε (το) {άκλ.} (καθημ.) 1. το νιτρικό οξύ-καυστικό υγρό με πολλές βιομηχανικές εφαρμογές 2. (καταchr.) εμπορική ονομασία του υδροχλωρικού οξέος, καυστικού υγρού που χρησιμοποιείται για απολυμάνσεις. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. acquaforte < λατ. aqua fortis «ισχυρό νερό»].
ακουμπιμένος, -η, -ο → **ακουμπώ**
ακουμπιστήρι (το) {ακουμπιστηρ-ιού | -ιών} 1. (λαϊκ.) αυτό πάνω στο οποίο ακουμπά κανείς, στήριγμα 2. (συνεκδ.) το μαστούτι, το ραβδί 3. (μτφ.) πρόσωπο ή μέρος, όπου καταφεύγει κανείς για να βρει προστασία. Επίσης **ακουμπιστήρα** (η). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ακ/κουμπιστήριον* (ζύλον) < *άκ(κ)ουμπώ* | *-ίζω* (βλ.λ.) + *παρὰ*. επίθημα -τήρι (πβ. σκαλισ-τήρι, ποτιε-τήρι)].
ακουμπιστός, -ή, -ό αυτός που ακουμπά κάπου: *στέκεται ~ στον τοίχο*. — **ακουμπιστά** επίρρ.
ακουμπώ (κ. άω) ρ. **μετβ.** κ. **αμετβ.** {ακουμπάς... | ακουμπ-ησα, -ιέ-μαι, -ισμένος} ♦ (μετβ.) 1. φέρω μέρος του σώματος μου (χέρι, δάχτυλο, κορμό κ.λπ.) σε επαφή με κάτι/κάποιον: *το σίδερο είναι ακόμη ζεστό- μιν το ακουμπήσεις!* || ~ *κάτι με το πόδι* μου ΣΥΝ. *αγγίζω* 2. (γε-νικότ.) έρχομαι σε επαφή με κάποιον/κάτι: *το φυτό ψήλωσε τόσο πολύ, που ακούμπησε το ταβάνι* ΣΥΝ. **φθάνω** ♦ (αμετβ.) 3. τοποθετώ πρόχειρα, για λίγο: *πού να ακουμπήσω τον δίσκο;* 4. στήριζω, **βάζω** (κάτι) να στέκεται: *ακούμπησε το κεφάλι της στον ώμο του και αποκοιμήθηκε* 5. (+σε) έρχομαι σε επαφή με κάτι: *το σύννεφο ακουμπούσε στη βουνοκορφή* 6. στήριζομαι: *ζαλιώθηκε και ακούμπησε στον τοίχο, για να μην πέσει* || «σ' αυτό το φέρετρο ακουμπά η Ελλάδα» (Α. Σικελιανός) 7. (μτφ.) βασίζομαι στη βοήθεια (κάποιου): *ακουμπά πάνω μου και όλα θα πάνε καλά!* 8. (μτφ.) πλησιάζω: *η αστρονομία διατεινόταν ότι ακούμπησε τους τρομοκράτες* · ΦΡ. (αργκό) **τ' ακουμπάω (σε κάποιον)** (i) δίνω χρήματα (σε κάποιον): *τους τ' ακουμπάει κάθε μήνα κι εκείνοι του πουλάνε προστασία για το μαγαζί* ΣΥΝ. τα *σκάω* (ii) *ζοδεύω* (κάπου): *λέει ότι δεν έχει λεφτά, αλλά τ' ακουμπάει κάθε νύχτα στα ξενυχτάδικα*. — **ακουμπημα** κ. **ακουμπισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άκ(κ)ουμπώ* | *άκ(κ)ουμπίζω* αρχική σημ. «εξαπλώνω», < λατ. accumbō «κατακλίνομαι» < ad + cū(m)bo «εξαπλώνω»].
ακούραστος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν κουράζεται εύκολα: *ακαταπόνητος: ~ μαχητής της αλήθειας, συνεχίζει να υπηρετεί πιστά τη δημοσιογραφία στα 65 του χρόνια* ΣΥΝ. **ακάματος**, **ακατάβλητος**, **άκοκκος** 2. αυτός που τον διακρίνει η εργατικότητα, η προθυμία για δουλειά, που σφύζει από ενεργητικότητα ΣΥΝ. **εργατικός**, **αεικίνητος**, **ενεργητικός**, **χαλκέντερος**. — **ακούραστα** επίρρ.
ακουρμάζομαι ρ. **μετβ.** **αποθ.** {ακουρμάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.-λο-γοτ.) **ακούω** με προσοχή· **αφουγκράζομαι**. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άκουρμάζομαι* | *-αίνομαι* (η τροπή -ο- > -ου- λόγω του χειλικού -μ-) < **άκουρμάζομαι* < *ακρόαμα* + *παρὰ*. επίθημα *-άζο-μαι*].
άκουρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει κουρευτεί: ~ *πρόβατα* 2. (για υποπήριφο μοναχό) αυτός που δεν έλαβε ακόμη το μοναχικό σχήμα

α- αν- στερητικό				
α-κομπιάστος, -η, -ο	α-κορνιζάριστος, -η, -ο	α-κοταράριστος, -η, -ο	α-κουμαντάριστος, -η, -ο	α-κούρευτος, -η, -ο
α-κοπάδιαστος, -η, -ο	α-κορνιζώτος, -η, -ο	α-κουβάλλιστος, -η, -ο	α-κούμπωτος, -η, -ο	
α-κοπάνιαστος, -η, -ο	α-κορφολόγητος, -η, -ο	α-κουβάριαστος, -η, -ο	α-κούνητος, -η, -ο	
α-κόπαστος, -η, -ο	α-κοσκίνιστος, -η, -ο	α-κουβένιαστος, -η, -ο	α-κούρευτος, -η, -ο	
α-κόπριστος, -η, -ο	α-κοστολόγητος, -η, -ο	α-κουκούλωτος, -η, -ο	α-κούρντιστος, -η, -ο	

με την τελετή της κουράς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + κούρα «κούρεμα»].
ακούσιος, -α, -ο 1. αυτός που γίνεται χωρίς πρόθεση, όχι ηθελημένα: ~ παράλειψη ΣΥΝ. αθέλητος ΑΝΤ. εκούσιος, ηθελημένος, εσκεμμένος (βλ. λ. άκων) 2. (για πρόσ.) αυτός που κάνει κάτι χωρίς να το έχει επιδιώξει: *περνούσε τυχαία και έγινε ~ θεατής των γεγονότων* || ~ *συμπεριφέρθηκε* | *ήρωας* ΑΝΤ. κούσιος, ηθλημένος, εσκεμμένος. — **ακούσια** | **ακούσιως** [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + εκούσιος].
ακούσμα (το) [αρχ.] {ακούσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ό,τι ακούγεται (συνήθ. για ήχο που έχει μουσικότητα): *δεν υπάρχει γλυκύτερο ~ από το γέλιο ενός παιδιού* || *μουσική στη διαπασών τη νύχτα δεν είναι το ιδανικό ~ για τα αφτιά μας* 2. το να ακούσει κανείς (κάτι): *στο άκουσμα και μόνο του όνοματός του θυμώνει*.
ακούσον ρ. → ακούω
ακουστά επίρρ. εξ ακοής· μόνο στη ΦΡ. *έχω ακουστά* (i) γνωρίζω εξ ακοής, από φήμη ή διάδοση (και όχι εξ ίδιας αντιληψίας): *σας ~ και χάρισμα ιδιαίτερα που σας γνωρίζω προσωπικά* (ii) έχω αόριστη πληροφόρηση, γνωρίζω μόνο το όνομα, αλλά όχι τα σχετικά (με κάτι): ~ *για το σκάνδαλο Λόκχιντ, αλλά δεν γνωρίζω λεπτομέρειες*.
ακουστική (η) 1. ΦΥΣ. ο κλάδος της φυσικής που ασχολείται με το σύνολο των φυσικών φαινομένων, τα οποία αναφέρονται στις ιδιότητες, την παραγωγή, τη διάδοση και τη λήψη των ήχων 2. ο βαθμός στον οποίο ένας χώρος ευνοεί τη μετάδοσή των ήχων που παράγονται μέσα σε αυτόν: *το θέατρο της Επιδαύρου φημίζεται για την ~ του ΣΥΝ. ακουστικότητα* 3. ΤΕΧΝΟΛ. ακουστική **τεχνολογία** ο κλάδος που ασχολείται με τον έλεγχο της ηχορύπανσης και με την εξασφάλιση καλών συνθηκών ακουστικής (σημ. 2) στα κτήρια. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. acoustique < αρχ. ακουστικός].
ακουστικό (το) 1. (α) η συσκευή που λειτουργεί σε επαφή με το αφτί μεταδίδοντας ήχο (β) ΙΑΤΡ. **ακουστικό βαρηκοΐας** όργανο που ενισχύει τον ήχο για άτομα που πάσχουν από βαρηκοΐα 2. το εξάρτημα της τηλεφωνικής συσκευής που λαμβάνει και μεταδίδει τους παραγόμενους από τους ομιλητές ήχους με τη μετατροπή των ηλεκτρικών σημάτων σε ηχητικά: *περιμένετε | αναμείναιτε στο ~ σας!* || *κατεβάζω | σηκώνω | κλείνω* το ~ ΦΡ. *περιμένο στο ακουστικό (μου)* περιμένω να με καλέσει, να επικοινωνήσει κάποιος μαζί μου: *έκαν μήνα περίμενε μάταια στο ακουστικό του τους ανθρώπους της διοικήσής να του κάνουν πρόταση ανανέωσης του συμβολαίου του* 3. **ακουστικά** (τα) (α) σύστημα αποτελούμενο από δύο ακουστικά (σημ. 1), τα οποία προσαρμόζονται και εφάπτονται στα αφτιά έτσι, ώστε να μεταδίδουν τον ήχο ή να προστατεύουν από έντονους θορύβους (β) ΙΑΤΡ. η κοινή ονομασία του στηθοσκοπίου.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. του αρχ. επιθ. ακουστικός. Η σημ. 2 είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. écouteur, ενώ η 3 είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. earphone].
ακουστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αίσθηση ή τα όργανα της ακοής: όσο ο άνθρωπος γερνά, τόσο η ~ του ικανότητα εξασθενεί || ~ αντίληψη | **νεύρο** | **παραίτηση** | **σημα**· ΦΡ. **ακουστικός τύπος** ο άνθρωπος που έχει την ικανότητα να αποκτά γνώσεις και να δημιουργεί παραστάσεις αξιοποιώντας κυρίως την αίσθηση της ακοής: *είμαι ~ προτιμώ να ακούω το μάθημα παρά να το διαβάω* ΑΝΤ. οπτικός τύπος 2. ΑΝΑΤ. (α) **ακουστικό οστράκιο** καθένα από τα τρία πολύ μικρά οστά (σφύρα, άκμονας και αναβολέας) που βρίσκονται στο μέσο ους (αφτί) και σχηματίζουν αλυσίδα, μέσω της οποίας μεταδίδονται οι ήχοι στο έσω ους (β) ακουστικός **πόρος** η διάδος για τη μεταφορά των ηχητικών σημάτων στον τυμπανικό υμένα του αφτίου 3. ΨΥΧΟΛ. **ακουστική αντίληψη** η αποκωδικοποίηση από το κεντρικό νευρικό σύστημα των ακουστικών ερεθισμάτων 4. ΦΥΣΙΟΛ. **ακουστικό κέντρο** η περιοχή του εγκεφάλου που δέχεται τα ηχητικά ερεθίσματα 5. ΓΛΩΣΣ. (α) **ακουστική εικόνα** | **ακουστικό ένδαγμα** η γνώση που έχει ο άνθρωπος για το πώς δηλώνεται φθόγγικα (πώς προφέρεται) η σημασία μιας λέξης· π.χ. η σημ. «πίνα» δηλώνεται στα Ελληνικά με τη φθόγγικη διαδοχή /pina/ (β) **ακουστική φωνητική** ο κλάδος της φωνητικής που μελετά τον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτοί οι φθόγγοι από τον ακροατή ως κύματα αέρος, ανεξάρτητα από την παραγωγή και την πρόσληψή τους 6. ΦΥΣ. **ακουστική συχνότητα** η συχνότητα ακουστικών κυμάτων που μπορούν να γίνουν αντιληπτά από τον μέσο ακροατή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ακουστός < ακούω. Οι επιστημ. όροι (εκτός του **ακουστικού πόρου**, που απαγόη ήδη στον γιατρό Γαληνό) είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. **ακουστικός τύπος** (< γερμ. akustischer Typ), **ακουστικό νεύρο** (< γαλλ. nerf acoustique), **ακουστική συχνότητα** (< αγγλ. audio frequency), **ακουστική εικόνα** (< γαλλ. image acoustique), **ακουστικό οστράκιο** (< αγγλ. auditory ossicle) κ.ά.].
ακουστικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ο βαθμός στον οποίο ένας χώρος ευνοεί ή όχι τη μετάδοσή του ήχου που παράγεται μέσα σε αυτόν: *το Μέγαρο Μουσικής έχει σπουδαία ~ ΣΥΝ. ακουστική*.
ακουστός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει φήμη, διάσημος: *είναι ~ για τις χειρισμένες ανοιχτές καρδιάς ΣΥΝ. φημισμένος, ξεκουστός, ξεκουσμένος, πασίγνωστος, ονομαστός, περίφημος* · 2. ΦΥΣ. (για ήχο) αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός από τον μέσο ακροατή. — **ακουστά** επίρρ. (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. **φημισμένος**.
ακουστότητα (ή) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το υποκειμενικό χαρακτηριστικό ενός ήχου που επιτρέπει στον ακροατή να χαρακτηρίσει τον ήχο ισχυρό ή ασθενή.
[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. audibility]. ακούω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ακού-ς, -ει, -με, -τε, -νε}, παρτα. άκουγα | άκουσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος ♦ (αμετβ.) 1. έχω την αίσθηση της ακοής, είμαι ικανός να αντιλαμβάνομαι ήχους: *γέρασε και δεν ακούει καλά*· ΦΡ. (α) **ακούω στο όνομα** (μεσν. φρ.) έχω ως όνομα, ονο-

μάζομαι: *ζαφνικά φάνηκε ο ιππότης που ~ Λάνσελοτ 2*. είμαι σε εγρήγορση (για να συλλάβω έναν ήχο), εντείνω την προσοχή μου: *Ακού! Σαν να βρίσκεται κάποιος στην πόρτα!* ΣΥΝ. αφουγκράζομαι 3. σε φράσεις με τις οποίες καλείται κάποιος να προσέξει αυτό που θα λεχθεί· ΦΡ. (α) **ακούς εκεί!** για την έκφραση δυσάρεστας: ~! *Να με κοιτάξει έτσι!* (β) **άκουσον-άκουσον!** | **άκουσον Κύριε!** για την έκφραση έκπληξης (συνήθ. με δυσάρεστας): ~! *Υποστηρίζει ότι μπορεί να πάρει διδακτορικό δίπλωμα μέσα σε έναν χρόνο!* (γ) **πάταξον μεν, άκουσον δε** βλ. λ. **πατάσσω** (δ) **ο έχων ότα ακούειν ακουέτω** βλ. λ. ους ♦ (μετβ.) 4. αντιλαμβάνομαι (κάποιον/κάτι) με το αισθητήριο της ακοής: *όταν ακούσεις το κουδούνι, άνοιξε!* || ~ την Ελλα να *γελεί* || ~ φωνές | **θόρυβο**· ΦΡ. (α) **δεν θέλω (ούτε) ν' ακούσω για (κάποιον | κάτι)** για να δείξουμε ότι και μόνο η αναφορά σε κάποιον/κάτι μας προκαλεί έντονη δυσφορία: *δεν θέλω ούτε ν' ακούσω για απεργίες πια!* 5. δίνω προσοχή στο παρεχόμενο (ηχητικό) ερεθίσματος), παρακολούθη προσεκτικά: - *μουσική* | *μια ομιλία* | *γνώμη* | *αίτημα* || (συνεκδ. και για τον άνθρωπο που μιλάει, την πηγή του ήχου) ~ *τον δάσκαλο* | *τους συνομηλίκές μου* | *τους μάρτυρες* | **ραδιόφωνο** | *έναν διεν* || ~ *με προσοχή* | *με ενδιαφέρον* | *ζοητευμένος* | *με δυσπιστία* | *με συγκατάβυση* ΣΥΝ. ακροάω ΦΡ. (α) **άκου να σου πω** | **να δεις ή για άκου (ε)δώ!** εμφατ. για να τονιστεί η σημασία όσον πρόκειται να ειπωθούν συχνά με διάθεση επιτιμητική ή απειλητική: ~! *Αλλάξε τρόπο συμπεριφοράς, γιατί δεν θα τα πάμε καλά!* (β) **σ' ακούω και τα δύο μου τ' αφτιά** σε ακούω προσεκτικά (γ) **άκου (με) που σου λέω** επιβεβαιωτικά για κάτι που λέγεται και νόθευμένος προκαλεί αμφιβολίες: *τελικά θα πειστεί να σου δώσει το δάνειο*· -I (δ) **άκου να δεις** | **άκου, φίλε μου** | **άκου κάτι πράγματα** για την έκφραση έκπληξης: *Άκου, φίλε μου!* Μέσα σε δύο μέρες κατάφερε να τελειώσει μιας εβδομάδας δουλειά! (ε) **ακούω βερεσέ (κάτι)** βλ. λ. **βερεσές** (στ) **εγώ τα λέω, εγώ τ' ακούω** βλ. λ. λέγω 6. (για λόγους ευχαρίστους ή δυσάρεστους) μου απευθύνουν, δέχομαι: ~ *κριτική* | *διαμαρτυρίες* | *αρνητικά σχόλια* | *έναν γλυκό λόγο* | *επίκαιρους* | *καλά λόγια*· ΦΡ. τ(α) **άκου κ ακούω τον εξάγαμο** | **τα σχολιάζω μου** | **τα εξ αμάξης** | **τον αναβαλλόμενο** με μαλώνουν, με επιτιμούν, δέχομαι σφοδρή κριτική: *άκουσε τα εξ αμάξης από τον προϊστάμενο σου* || *θ' ακούσει τα σχολιάζω του για τη γκάφα του* 7. παίρνω στα σοβαρά, λαμβάνω υπ' όψιν μου, ακολουθώ, υπακούω: *τα μικρά παιδιά πρέπει να ακούν τους γονείς τους* || - *μια συμβουλή* | (μετρ.) *τη φωνή της λογικής* 8. επηρεάζομαι από κάποιον ή κάτι: *δεν ~ κανέναν και τίποτε* || *δεν τ' ~ εγώ αυτά*· *θα κάνω ό,τι αποφάσισα!* 9. πληροφορούμαι, μαθαίνω έμμεσα: *έχω ακούσει ότι ο άντρας της δεν της φέρει καλά*, *λαμβάνω αλήθεια*; (μειοπαθ. **ακού(γ)ομαι**) 10. δίνω ορισμένη ακουστική εντύπωση, που οφείλεται στον ήχο της φωνής που παράγεται: *από το τηλεφώνο ακουγόταν πολύ βραχνιασμένος* || *η φωνή του ~ φιλική* || *η αναπνοή της ~ βριά* 11. (+επίρρ.) προκαλώ ευχάριστο ή δυσάρεστο αίσθημα, εντύπωση στον ακροατή: *αυτή η λέξη ~ άσχημα*· *καλύτερα να μην τη χρησιμοποιείς* ΣΥΝ. ηχώ, γτυπάω 12. είμαι γνωστός, γίνεται συζήτηση για μένα: *το όνομα του ακούγεται πολύ στον χώρο της πολιτικής* 13. για κάτι που λέγεται, συζητείται (συνήθ. ως φήμη ή πιθανότητα): *ακούγεται ότι θα γίνει υποσημιακή της δραχμής*· ΦΡ. **πού ακούστηκε**; για έκφραση κατάπληξης, αγάμκτης με δυσάρεστας: ~ *να πληρώσεις πρόστιμο λόγω διαρροής του νερού που οφείλεται σε δικό τους λάθος*: *Αυτά είναι απαράδεκτα πράγματα!* ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος, φημισμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ά-κῶε- /ω < ά- προθεμ. + ΙΕ. *kew-/*skew- «παρτηρό, προσέχω», πβ. σανακρ. kav-is «σοφός, προνοητής», λατ. cav-εο «προσέχω», γαλλ. caution «προσοχή», αγγλ. hear «ακούω», show «δείχνω», γερμ. hören «ακούω», Schau «κίνη» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. **καού** (< *κῶε-έω) «παρτηρώ», *ά-κευ-ο* «τηρώ», *ακούη* (βλ. λ.), -*ήκος* (β' συνθ., πβ. ύπ-ήκος) κ.ά. ο τ. άκουσον «άκου, άκουσε» είναι η αρχ. προστ. αορ. του ρ.1. **Ακράγας** (ο) {Ακράγαν-ος, -α} αρχαία Ελληνική αποκία στις ΝΔ. ακτές της Σικελίας. — Ακραναντίνος (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Κατά τη μυθολογία, ο Άκράγας, γιος του Δία και της Αστερόπης, ίδρυσε την ομώνυμη σικελική πόλη. Η ιταλ. ονομασία Agrigento ανάγεται στον ελλην. Άκράγαντα, αιτ. του Άκράγας, μέσω του λατ. Agrigentum]. ακράδαντος, -ης, -ο αυτός που δεν κλονίζεται, δεν διαφεύδεται: *η μαρτυρία αυτή αποτελεί ~ απόδειξη της αθωότητας του* || ~ *πειοίτηση* | *πίστη* ΣΥΝ. σταθερός, αδιάσειστος, απράνταχτος, ακλόνητος, αδιαμφισβήτητος ΑΝΤ. ασταθής, αμφίβολος, αβέβαιος. — ακράδαντα | ακράδαντως [μετρν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μετρν. < ά-στερητ. + κραδάνω «σειώ»]. **ακραίος** -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται στο άκρο, έσχατος: ~ *σημείο* | *παραγωγή* ΣΥΝ. τελευταίος, ακρινός 2. (μετρ.) αυτός που αναφέρεται σε υπερβολικές ή απίθανες καταστάσεις, ιδέες κ.ά.: *αυτό που λες είναι μια ~ περίπτωση* || *μην υποστηρίζεις τόσο ~ θέσεις!* || ~ *αντιθέσεις* | *λύσεις* ΣΥΝ. υπερβολικός ΑΝΤ. αντιπροσωπευτικός, μέσος, μετριοπαθής. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ακρος**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ακραίος < άκρη] -α+ -ιος (πβ. κ. ακμή- ακμαίος)]. ακραϊφνης, -ης, -ές {ακραϊφν-ους | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που δεν νοθεύτηκε με ξένα στοιχεία: σε ~ **δημοτική** ΣΥΝ. καθαρός 2. (συνεκδ. για πρόσ.) γνήσιος, πραγματικός: ~ **οπαδός** | **δεξιός** | **αριστερός**. — ακραϊφνης επίρρ. [μετρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ές, [ΕΤΥΜ. αρχ., αββ. ετύμου, πβ. < άκρος + επίρρ. αίφνης, παρά τις σημισιολογικές δυσχερείες μιας τέτοιας ετυμολογίας]. ακραζόνιο (το) {ακραζόνι-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. καθεμά από τις άκρες του άξονα των τροχών των οχημάτων. [ΕΤΥΜ. < άκρο- + άζόνιο, υποκ. του άζονας]. **ακρασία** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη εγκράτειας, η ακολασία.

πρόσωπο που εμφανίζεται σπάνια, που τον βλέπει κανείς σε αραιά χρονικά διαστήματα: *από τότε που έπιασε δουλειά, μας έγινε ~.*

ακριβόλογος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που εκφράζεται με ακρίβεια και σαφήνεια: *μιλάει χωρίς περιστροφές ή αοριστίες, είναι ~.* Επίσης ακριβόλογος, -η, -ο. — ακριβόλογια (η) [αρχ.].

ακριβόλογος ρ. μετβ. [μετρν.] {ακριβόλογος... | ακριβόλογησα} εκφράζομαι με ακρίβεια, κυριολεκτώ: *αν θέλουμε να ακριβόλογουμε, πρέπει να αφήσουμε τις γενικότητες και τις αοριστίες.*

ακριβομίλητος, -η, -ο αυτός που δεν μιλά πολύ ΣΥΝ. λιγομίλητος ΑΝΤ. πολυλόγος, φλύαρος.

ακριβοπλήρων ρ. μετβ. {ακριβοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. πληρώνω σε υψηλή τιμή: *έμεινα πολύ ευχαριστημένος από τη δουλειά του, αλλά τον ακριβοπλήρωσα ΣΥΝ. μοσχολπλήρων* 2. (μτφ.) τιμωρούμαι αυστηρά, πληρώνω βαρύν τιμμημα: *αυτό που μου έκανες θα το ακριβοπληρώσεις.*

ακριβοπούλας ρ. μετβ. {ακριβοπούλας... | ακριβοπούλη-σα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημέδω} πούλα κάτι ακριβά ΣΥΝ. μοσχολούλο.

ακριβός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει υψηλή τιμή, του οποίου η απόκτηση κοστίζει πολύ: *~ τρόφιμα | αυτοκίνητο | σπίτι | βιβλίο | εισιτήριο | μηχανήματα | κοσμήματα | δώρο* || *~ ποδοσφαιριστής ΣΥΝ. (εκφραστ.) αλμυρός ΑΝΤ. φθηνός, προσιτός, οικονομικός ΦΡ. έχει ακριβά τα λόγια του* είναι πολύ συγκρατημένος και μετρημένος στα λόγια του 2. αυτός που απαιτεί πολλά έξοδα, δαπανηρός: *η ζωή μας γίνεται όλο και πιο ~ ΣΥΝ. πολυέξοδος, πολυδάπανος* 3. αυτός που πούλα προϊόντα ή υπηρεσίες σε υψηλή τιμή: *δεν πηγαίνω ποτέ σε αυτό το μαγαζί είναι πολύ ~ || είναι ~ ξενοδοχείο, οι πελάτες του είναι πλούσιοι || αυτός ο γιατρός είναι πολύ ~ || είναι πολύ - περιογή: οι τιμές των ακινήτων έχουν πια στα ύψη ΣΥΝ. (εκφραστ.) απλησίαστος, αλμυρός, τσουχτερός, φαρμακείο ΦΡ. (παροιμ.) ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι* για κάποιον που δεν δίνει χρήματα για κάτι αξιόλογο ή αναγκαίο, ενώ ξοδεύει για πράγματα λιγότερο αξιόλογα ή αναγκαία: *το σκέφτεται να επισκευάσει τη στέγη του σπιτιού του που στάνει, ενώ προχθές αγόρασε στερεοφωνικό- ~! 4. (μτφ.) πολύ αγαπητός, προσφιλής: *έχασαν την ~ τους κόρη και είναι απαρηγόρητοι || ακριβή μου φίλη, μου λείπει* || (κ. ως ουσ. συνήθ. σε προσφωνήσεις) *ανυπομονώ να σε δω, ακριβέ μου!* ΣΥΝ. πολυαγαπημένος, λατρευτός, προσφιλής, φίλιτος. — (υποκ.) **ακριβούτσικος**, -η/-ια, -ο, ακριβά επίρρ. (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ακριβής, άβαφος.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ακριβής, με μεταπλασμό κατά τα επίθ. σε -ος- πβ. *πολύπαθης - πολύπαθος, ανωφελής - ανώφελος.* Αφετηρία της παρατροπής σημασιολ. μεταβολής («αλάνθαστος, σφής») → «δαπανηρός») υπήρξε η -ήδη αρχ. - σμ. «ολιγαρκής, φειδωλός» (πβ. Ανδοκίδ. 4, 32: *ακριβός διατάσθαι*, όπου αποδίδεται η έννοια του να ζει κανείς σύμφωνα με τις οικονομικές του δυνατότητες, να μην υπερβαίνει τα όρια του). Από τη σμ. του «ολιγαρκούς» η λ. μετέπεσε και στη δήλωση του «πολύτιμου» και (στον μεσν.) του «δαπανηρού»].

ακριβός επίρρ. [αρχ.] {ακριβέστ-ερα,-ατα} 1. με ακριβή τρόπο, χωρίς την παραμικρή απόκλιση από τα πραγματικά περιστατικά: *πες μου ~ τι συνέβη ΣΥΝ. επακριβώς, με ακρίβεια, λεπτομερώς, πιστά* 2. (με επιτατ. χρονική σμ.) χωρίς την παραμικρή καθυστέρηση, ούτε αργότερα ούτε ωριότερα: *θα σε περιμένω στις 6.00 η ώρα ~! || εκείνη - τη στιγμή γύρισε το κουνούρι || Πότε ~ συνέβη το ατύχημα; 3. (επιβεβαιωτικός) έτσι, πράγματι, πολύ σωστά: ~! Συμφωνώ απόλυτα μαζί σου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ακριβής.

ακριβός (η) 1. έντομο με κοντές κεραίες και ισχυρά οπίσθια πόδια, κατάλληλα για άλματα: μεταναστεύει κατά σμήνη και είναι ιδιαίτερα βλαβερό για τις καλλιέργειες 2. (περιήλπτ.) σμήνος ακρίδων: *φέτος έπεσε ~ και μας κατέστρεψε όλες τις καλλιέργειες* 3. (μτφ.) αυτός που υστερεί σε σωματική διάπλαση, ο καχεκτικός ΣΥΝ. ισχνός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακρίς*, -ίδος, αβεβ. ετύμου, πθ. < α- πρόθεμ. + *κρίζω* «τρίζω» (< **κρη-ζω* < I.E. **krig-*, ίδια σμ., οπότε η λ. ίσως είναι αποτέλεσμα ηχομιμησης, από τον θόρυβο που προκαλεί το έντομο)].

ακριδοκτόνος, -ος, -ο [1893] 1. αυτός που καταπολεμεί τις ακρίδες 2. **ακριδοκτόνο** (το) εντομοκτόνο που χρησιμοποιείται για την καταπολέμηση των ακρίδων. [ΕΤΥΜ. < *ακρίδα* + -κτόνος < αρχ. *κτείνω* «κονεύω»] (βλ. λ. -κτονία)].

ακριμάτιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν διέπραξε κρίματα, αναμάρτητος: *«πou να βρεθεί ακριμάτιστος, σαν θα τον πάρει ο Χάρος»* (Β. Κορνάρος) ΣΥΝ. αθώς ΑΝΤ. αμαρτωλός, ένοχος.

ακρινός, -η, -ο [μεσν.] αυτός που βρίσκεται στην άκρη: *τα ~ σπίτια του χωριού* ΑΝΤ. μεσαίος. Επίσης **ακριανός**

ακρισία (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ορθής κρίσης, κριτικής ικανότητας: *οι ηττημένοι απέδωσαν το εκλογικό αποτέλεσμα στην ~ του λαού ΣΥΝ. επιπολαιότητα, απερικενία ΑΝΤ. ορθοφροσύνη, κρίση, ευθυκρισία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ακρίτος*].

ακρίτας (ο) (άκριας) 1. ΙΣΤ. Ο στρατικός που φρουρούσε και υπερασπιζόταν τα άκρα, δηλ. τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 2. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που φρουρεί ή που κατοικεί σε παραμεθόρια και συνοριακή περιοχή του κράτους: *οι - μας στον Έβρο.* Επίσης ακρίτης. — **ακριτικός**, -ή -ό. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ακρίτας* | *ακρίτης* < αρχ. *ακρά*].

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ζουν στις ακριτικές περιοχές και να τις υπερασπίζονται. Οι αγώνες εναντίον των εχθρών που κατά καιρούς έκαναν επιδρομές κατά του Βυζαντίου, εξασφάλισαν στους ακρίτες φήμη γενναίων πολεμιστών, που τα κατορθώματα τους εξυμνούντα στα μεσαιωνικά έπη της Ελλάδας, στα Ακρικά Έπη και, γενικότερα, στα ακρικά (δημοτικά) τραγούδια. Περιήγηση ακρίτας υπήρξε ο Διγενής (Ακρίτας), του οποίου οι άθλοι περιγράφονται στο ομώνυμο βυζαντινό έπος.

ακριτόεπεια (η) {χωρ. πληθ.} η απερικελητη ομίλια ΣΥΝ. ακριτομυθία (σμη. 2). — ακριτοεπής, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ. < *ακρίτος* + -επεια < -επής < αρχ. *επος* «λόγος»] (βλ. λ.).

ακριτομυθία (η) [μεσν.] κ. (εσφαλμ.) **ακριτομυθία** (ακριτομυθίον) (λόγ.) 1. η κοινολόγηση μυστικού εξαιτίας επιπολαιότητας ή ακρίσιας: *η απόφαση γνωστοποιήθηκε πολύ πριν από την κοινοποίηση της λόγω της - ενός υπαλλήλου ΑΝΤ. εχεμύθεια* 2. ασυνάρτητη και απερικελητη φλυαρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*.

ακριτόμυθος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να κρατήσει μυστικό, που κοινολογεί τα μυστικά που του έχουν εμπιστευθεί ΑΝΤ. εχέμυθος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σμ. «φλύαρος, κενολόγος», < *ακρίτος* + *μύθος*].

άκριτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει κρίση, που δεν μπορεί να κρίνει ΣΥΝ. ανόητος, απόητος, επιπόλαιος, απερικελητος, ελαφρομίλιος ΑΝΤ. συνετός, νουεχής, σφωφρον, γνωστικός, μυαλωμένος 2. (για λόγους ή πράξεις) αυτός που επιδόθηκε ή έγινε αλόγιστα, απερικελητα ή επιπολαια: *μη δίνεις βάση σε ό,τι άκουσες- είναι όλα ~ λόγια.* — άκριτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + *κρίνω*].

άκρο - κ. **άκρο** [αρχ.] 1. α) συνθετικό το οποίο δηλώνει την άκρη από κάτω: *ακρο-ποταμια, ακρο-θαλάσσι, ακρο-δάχτυλο, ακρό-πρωρο* 2. ΙΑΤΡ. λεξικό πρόθημα ονομάτων που δηλώνουν το ακραίο τμήμα ενός ανατομικού σχηματισμού (λχ. ακροποσθία), αλλά και παθήσεις των άκρων: *ακρο-μεγαλία, ακρο-πάθεια*.

άκρο (το) 1. (α) το ακραίο, το έχατο σημείο αντικειμένου ή εκτάσεως: *πιάσε το σχοινί από τα δύο ~ και τέντωσε το || οι ομάδες παρατάθηκαν στα δύο ~ του γηπέδου ΣΥΝ. άκρη, ακρία: ΦΡ. *απ' άκρου εις άκρον* (απ' άκρου εις άκρον, μεσν. φρ.) σε όλη την έκταση, πέρα για πέρα: *περιπάτησα την Πάρο ~ (β) το υψηλότερο σημείο ενός τόπου: *φθάσαμε ως το ~ του βουνού ΣΥΝ. κορυφή- ΦΡ. άκρον άωτον βλ. λ. 2. άκρα* (τα) (i) ΑΝΑΤ. τα ακραία μέλη του σώματος, δηλ. τα πόδια και τα χέρια: *είναι συννηθισμένο να ανακαλύπτονται αρχαία αγάλματα με σπαμένα τα ~ τους || κάτω ~ (τα πόδια) || άνω ~ (τα χέρια)* (ii) ΙΣΤ. τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: *«Ίδια του προνοσομένων τα άκρα»* (τα ακρικά τραγούδια) (iii) (μτφ.) το υπέρτατο σημείο, ο ανώτατος βαθμός, το όριο: (συνεκδ.) η υπερβολή, η ακρότητα ΣΥΝ. έπακρο, αποκορύφωμα: ΦΡ. (α) *άνθρωπος των άκρων* αυτός που έχει ακραίες απόψεις ή ασταθή συμπεριφορά: *δεν μπορεί να συζητήσει ήρεμα και λογικά μαζί του - είναι ~ ΑΝΤ. μετριόπαθής (β) *φθάνω στα άκρα* ενεργώ χωρίς μέτρο, φθάνω σε οριακό σημείο: *μη φθάνεις στα άκρα - γίνε πιο διαλλακτικός.* Επίσης (λόγ.) άκρον. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άκρον*, ουσιαστικ. ουσ. του επίθ. *άκρος*. Ήδη στον Πλάτωνα απαντά η φρ. *επ' άκρον αφικέσθαι* «φθάνω στα άκρα»].***

ακροάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ακροάζ-ηκα (λόγ. -θηκα)} ΙΑΤΡ. ακούω απειθείας με το αφτί (παλαιότερα) ή με τη βοήθεια ιατρικού οργάνου (συνήθ. στηθοσκοπίου) τους ήχους (κυρ. των πνευμόνων και της καρδιάς): *ο γιατρός μου ζήτησε να πάρω βαθιές αναπνοές, για να με ακροαστεί.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ακρόαμα*, κατά μεταπλασμό βάσει του αορ. *ήκροαθήην*, που συνέπιπε φωνητικά με τα ρήματα σε -άζ(ομαι), λχ. *ήκροαθήην - αγοράζομαι*].

ακροάμα (το) (ακροάμ-ατος | -ατα, -άτων) ό,τι ακούει κανείς, συνήθ. σε δημόσιους χώρους, και έχει χαρακτηριστικά ηχηραγωγικά (π.χ. μουσικό κομμάτι, απαγγελία): *στο Φεστιβάλ Αθηνών θα παρουσιαστεί μια μεγάλη ποικιλία ακροαμάτων ΣΥΝ. ακούσμα (πβ. λ. θέαμα). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ακρόαμα* (βλ. λ.).]*

ακροαματικός, -ή, -ό [μετρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την ακρόαση 2. ΝΟΜ. **ακροαματική διαδικασία** το τμήμα της διαδικασίας της δίκης το οποίο λαμβάνει χώρα στο ακρατήριο και στο πλαίσιο του οποίου αναπτύσσονται προφορικά οι ισχυρισμοί των διαδίκων, διεξάγεται μέρος της αποδεικτικής διαδικασίας και απαγγέλλονται οι δικαστικές αποφάσεις.

ακροαματικότητα (η) (σπάν. ακροαματικότητων) (για το ραδιόφωνο και καταχρ. την τηλεόραση) το ποσοστό των ακροατών που παρακολουθήσαν ή παρακολουθούν τακτικά μια εκπομπή ή τις εκπομπές ενός σταθμού (πβ. λ. *ηλεθέαση, τηλεθεαματικότητα*): *αυτό το πρόγραμμα έχει μεγάλη | υψηλή | χαμηλή ~ || δείκτης ακροαματικότητας || έχω ~ (για εκπομπή) || κунηγούν την ~ και όχι την ποιότητα.*

ακροαματικότητα - θεαματικότητα - αναγνωσιμότητα. Επειδή οι συναφείς μετρήσεις αποσκοπούν στο να υπολογιστεί το ύψος ή, γενικότερα, τα ποσοστά ακρόασης (ραδιοφώνου), **θεάσης** ή **ηλεθέασης** (ηλεθέρασης) και ανάγνωσης (βιβλίων) και όχι το **ακρόαμα** (!), το **θέαμα** (!) και το **ανάγνωσμα** (!), σωστοί όροι θα ήταν αντιστοίχως ακροατότητα ή **ακροασιμότητα**, θεατότητα ή **θεασιμότητα** (και **ηλεθεασιμότητα**) και αναγνωστότητα ή **αναγνωσιμότητα** Μολονότι λέμε *έλαση - ελατός - ελατότητα, διάλυση - διαλυτός - διαλυτότητα, ρεύση - ρευστός - ρευστότητα* κ.τ.δ., άρα και **ακροατότητα, θεατότητα** και **αναγνωστότητα, είναι** ωστόσο προτιμότερο να χρησιμοποιούμε τα **ακροασιμότητα, θεασιμότητα** και **αναγνωσιμότητα** (πβ. και *ίαση - ιάσιμος - ιασιμότητα, βίωση*

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

ακρίτας - ακριτικός - Διγενής Ακρίτας. Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των ακριτών, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια του Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους ακρίτες, εξασφαλιζόνταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να

- βιώσιμος - βιωσιμότητα, θνήση - θνήσιμος - θνησιμότητα, πείση - πλεισιμότητα - πλεισιμότητα κ.ά.), που βρίσκονται εγγύτερα στα ακρόαση, (τηλε)θέαση, ανάγνωση.

ακροαρτιστέρος, -ή, -ό **1.** αυτός που ανήκει πολιτικά στην άκρα Αριστερά ή ασπάζεται τις θέσεις της (βλ. λ. *Αριστερά*) **2. ακροαρτιστέρος** (ο), **ακροαρτιστερή** (η) ο οπαδός της άκρας Αριστεράς, υποστηρικτής ακραίων αριστερών απόψεων ΣΥΝ. αριστεριστής ΑΝΤ. ακροδεξίος. [ΕΤΥΜ. Το ά συνθ. *άκρος* σε αυτή τη χρήση αποδίδει το γαλλ. *extrême*].

ακρόαση (η) {-η} κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων **1.** ΙΑΤΡ. η εξέταση ασθενούς με γυμνό αφτί ή σπηθοσκόπιο, με σκοπό τον εντοπισμό και την εξέταση φυσιολογικών ή παθολογικών ήχων σε εσωτερικά όργανα, όπως η θωρακική κοιλότητα, η καρδιά κ.λπ. **2.** η (προσεκτική) παρακολούθηση (εκπομπής, ομιλίας, διδασκαλίας κ.ά.): *πολλοί φοιτητές συγκεντρώθηκαν για την - τού μαθημάτος* || (σε ραδιοφωνική εκπομπή προς τους ακροατές) *καλή ~!* || *αφιερωμένο* (ενν. το τραγούδι) σε όσους κάνουν - *αυτή τη στιγμή* (δηλ. στους ακροατές) **3.** η υποδοχή κάποιου που θέλει να υποβάλει αίτημα, παράπονο κ.λπ. από επίσημο πρόσωπο ή ανώτερη αρχή (σε προκαθορισμένο χρόνο και μετά από αίτηση): *ζήτησα - από τον υπουργό* || η *Επιτροπή δέχτηκε τους φορείς* σε - **4.** ΝΟΜ. (α) η παρακολούθηση από το δικαστήριο των παραγόντων της δίκης: *θα ακολουθήσει η - των μαρτύρων/ των διαδίκων* (β) **δικαίωμα ακρόασης** συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των διαδίκων να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να αναπτύξουν ενώπιον του δικαστηρίου τους ισχυρισμούς τους και αντίστοιχη υποχρέωση του δικαστή να λάβει υπ' όψιν του και να εξετάσει τους ισχυρισμούς αυτούς • ΦΡ. *ούτε φωνή ούτε ακρόαση* για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος (από τον οποίο αναμένεται κάτι), δεν δίνει σημεία ζωής ή δεν ανταποκρίνεται. *πριν από δύο μήνες υποσχέθηκε να με βοηθήσει, αλλά από τότε ~.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀκρόασις* < *ἀκρόαμαι*. Η φρ. *ούτε φωνή ούτε ακρόαση* ανάγεται σε αφήγηση της Π.Δ., κατά την οποία οι ιερείς του Βάαλ, έχοντας προκληθεί από τον προφήτη Ηλία να αποδείξουν ότι ο θεός τους ήταν πραγματικός, φώναζαν, προσευχόνταν και ανέμεμπαν εκκλησίες ως το βράδυ, *αλλά «ουκ ήν φωνή και ουκ ήν ακρόασις»* (Βασιλείων Γ' 18, 26)].

ακροαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιεί την ακρόαση: *~ εξέταση* **2.** ΙΑΤΡ. **ακροαστικά** (τα) (ενν. *ευρήματα*) κάθε διαγνωστικό στοιχείο που γίνεται αντιληπτό με την εξεταστική μέθοδο της ακρόασης, κυρ. στους πνεύμονες: *ο γιατρός μου βρήκε ~ και με προειδοποίησε πως, αν δεν προσέξω, θα εξελιχθούν σε πνευμονία*.

ακροατήριον (το) {ακροατήρι-ου | -ων} **1.** το σύνολο των συγκεντρωμένων ακροατών σε ομιλία, μουσική εκτέλεση, δίκη κ.λπ.: *το παρακολούθησε συνεπαιρμένο τον μεγάλο δεξιότεργνη || πολυπληθές | ενθουσιώδες | αραιό | πυκνό - ΣΥΝ. το κοινό, οι ακροατές* **2.** ΝΟΜ. (α) η αίθουσα στην οποία γίνεται η δημόσια συνεδρίαση του δικαστηρίου: *το θέμα θα συζητηθεί στο ~ (λόγ. επ' ακροατήριου συζήτησης) || νομικοί κύκλοι ανέφεραν ότι η υπόθεση θα φτάσει στο ~ (β)* (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που βρίσκονται στην αίθουσα αυτή και παρακολουθούν τη δίκη. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀκροατήριον* < αρχ. *ἀκρόαμαι* (βλ. λ.)].

ακροατής (ο), **ακροατριά** (η) {ακροατριών} **1.** το πρόσωπο στο οποίο μιλά κάποιος, ο συνομιλητής, ό,τι χαρακτηρίζεται (στη γραμματική, την επικοινωνία κ.λπ.) ως δέκτης: *δεν νοείται ομιλητής χωρίς υπαρκτό ή νοούμενο ~ 2.* το πρόσωπο που ακούει (κάποιον), χωρίς ο ίδιος να μιλάει: *είναι πάντα ~ ποτέ δεν συμμετέχει στις συζητήσεις μας* **3.** το πρόσωπο που παρακολουθεί ακρόαμα, δηλ. δημόσια ομιλία, θεατρική παράσταση, μουσική εκδήλωση, δίκη κ.λπ.: *οι ~ καταχειροκρότησαν τον νεαρό πανίστα* **4.** (ειδικότ.) το πρόσωπο που παρακολουθεί πανεπιστημιακά ή άλλα μαθήματα, χωρίς να έχει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των κανονικά εγγεγραμμένων φοιτητών ή μαθητών: *επειδή δεν ήταν δυνατή η κανονική εγγραφή του στο Πανεπιστήμιο, δέχθηκε να παρακολουθήσει ως ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀκρόαμαι* (βλ. λ.)].

ακροβασία (η) [1889] {ακροβασιών} **1.** (κυριολ.) το βάδισμα στις άκρες των δακτύλων **2.** η τέχνη και η πρακτική του ακροβάτη, η εκτέλεση (ενόργανων) γυμναστικών ασκήσεων ισορροπίας με τα άκρα (χέρια και πόδια), οι οποίες απαιτούν εξαιρετική ευλυγισία και δεξιότητες (λ.χ. βάδισμα σε τεντωμένο σχοινί) ΣΥΝ. σχοινοβασία, ασκήσεις ισορροπίας **3.** (μτφ.) η επικίνδυνη προσπάθεια ή ενέργεια, που γίνεται συνήθ. για λόγους εντυπωσιασμού: *έκανε ακροβασίες στη μοτοσυκλέτα καθώς έτρεχε* ΣΥΝ. ακροβατισμός: ΦΡ. (μτφ.) **λεκτικές | ρητορικές ακροβασίες** εντυπωσιακοί λόγοι με σαθρά επιχειρήματα και λογικά άλματα: *επιδίδεται σε ~, για να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα* ΣΥΝ. σοφιστείες. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. *acrobatie* < *acrobate* < μτγν. *ακροβάτης* (βλ. λ.). Μετάφρ. δάνειο αποτελεί η σημ. **3.** λ.χ. γαλλ. *faire des acrobaties pour s'excuser* «κάνει ακροβασίες, για να δικαιολογηθεί»].

ακροβάτης (ο) {ακροβατών}, **ακροβάτισσα** (η) {ακροβατισσών} **1.** ειδικευμένος εκτελεστής επικίνδυνων γυμναστικών ασκήσεων, που απαιτούν ασυνήθιστη επιδεξιότητα, ευκινισία, ισορροπία και συγκροτισμό, όπως η σχοινοβασία, η αιώρηση κ.ά. ΣΥΝ. ισορροπιστής, ζογκλέρ **2.** (κυριολ. -πάν.) πρόσωπο που βαδίζει στις άκρες των δακτύλων. Επίσης ακροβάτιδα (η) [1895] {ακροβατίδων}. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *άκρος* + *-βάτης* (< *βαίνω*), πβ. *επι-βάτης, άνα-βάτης, ύπνο-βάτης* κ.τ.ό. Βλ. κ. *βαίνω*].

ακροβατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ακροβάτη ή την ακροβασία: ριψοκίνδυνος και εξαιρετικά επιδέξιος: ΦΡ. **ακροβατική πτήση** σειρά επιδέξιων ελιγμών κατά την πτήση αερο-

πλάνου για εμπορικούς (διαφημιστικούς) ή ψυχαγωγικούς λόγους **2. ακροβατικό** (το) κάθε επικίνδυνη άσκηση που απαιτεί μεγάλη επιδεξιότητα (ισορροπία πάνω σε σχοινιά, μπαλές, εκτινάξεις από μπαρά σε μπάρα κ.ά.) (γενικότ.) κάθε ριψοκίνδυνη ενέργεια, συνήθ. για επίδειξη: *σηκώθηκε όρθιος πάνω στη σέλα του ποδηλάτου και άρχισε να κάνει διάφορα ~.*

ακροβατισμός (ο) **1.** η επίδειξη ακροβατικών ασκήσεων η ακροβασία **2.** (μτφ.) η εξαιρετικά ριψοκίνδυνη ενέργεια: *οι χειρισμοί τού υπουργού αποτελούν επικίνδυνο πολιτικό ~.*

ακροβατώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ακροβατείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (κυριολ.) βαδίζω στις άκρες των δακτύλων **2.** εκτελώ ακροβασίες **3.** (μτφ.) κάνω ριψοκίνδυνες ενέργειες **4.** προσπαθώ στον λόγο μου να ισορροπήσω λογικά ανάμεσα σε έννοιες που συχνά αντιφάσονται μεταξύ τους ή είναι διαμετρικώς αντίθετες: *η ομιλία του ακροβατεί μεταξύ των προεκλογικών δεσμεύσεων και των πραγματικών αναγκών της οικονομίας*.

ακροβολίζομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {ακροβολίσ-τηκα, -μένος} ΣΤΡΑΤ. παίρνω αραιή διάταξη μάχης για κατά μέτωπο επιθετική δράση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικό*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μάχημα εξ αποστάσεως», < *ἀκροβόλος* < *άκρο-* + *-βόλος* < *βάλλω* «ρίχνω, εκτοξεύω»].

ακροβολισμός (ο) [αρχ.] ΣΤΡΑΤ. **1.** (στον πληθ.) οι δοκιμαστικές βολές που ανταλλάσσονται από μακριά μεταξύ αντιπάλων παρατάξεων πριν από την κύρια μάχη **2.** η αραιή διάταξη στρατιωτικού τμήματος (κυρ. ομάδας πεζικού) σε μια γραμμή: ΦΡ. *εις ακροβολισμό!* στρατιωτικό παράγγελμα για τον σχηματισμό παρατάξεως **3.** (στον πληθ.) η συγκεκαλυμμένη λεκτική επίθεση με υπαινιγμούς και υπονοούμενα: *άρχισαν ήδη οι πρώτοι ~ ανάμεσα στους δελφίνους για την αρχηγία*. — ακροβολιστί επιφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -i.

ακροβολιστής (ο) [αρχ.] ΣΤΡΑΤ. αυτός που παίρνει αραιή διάταξη μάχης για κατά μέτωπο επιθετική δράση: *γραμμή | αλυσίδα ακροβολιστών*.

ακροβούν (το) {ακροβουν-ιού | -ιών} {λαϊκ.-λογοτ.} η κορυφή τού βουνού.

ακροβυστία (η) {ακροβυστιών} **1.** ΑΝΑΤ. η πτυχή τού δέρματος που καλύπτει τη βάλανο τού πέους ΣΥΝ. άκροποσθία **2.** Κ.Δ. περιληπτική ονομασία των εθνικών, αυτών που δεν έχουν υποστεί περιτομή. [ΕΤΥΜ. μτγν., μεταπλ. τ. τού αρχ. *ἀκροποσθία* < *άκρο-* + *πόσθη* «το δέρμα τού πέους», πθ. κατά παρετυμολ. σύνδεση με το ρ. βύω | βύνω «φράζω, κλείνω». Η λ. πρωτοσπαντά στους Εβραίοι (Π.Δ. Γ' 21: «Εγένεσθ 17,11: και περιτμήθησθε την σάρκα τής ακροβυστίας υμών») ως απόδ. τού εβρ. *arelah*. Για την αντίθεση ακροβυστία - περιτομή είναι χαρακτηριστικά τα λόγια τού Παύλου (Κολ. 3,11: *ουκ ενι Έλληνα και Ίουδαίος, περιτομή και ακροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δούλος, ελεύθερος, αλλά τά πάντα και εν πσίω Χριστός*)].

ακρογιάλι (η) {χωρ. πληθ.} γονιμοποίηση των ανθοφόρων φυτών μέσω της γύρης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής (ξεν. όρ., < αγγλ. *acrogamy*). ακρογιάλι (το) {ακρογιάλι-ιού | -ιών} (λογοτ.) η ακρογιάλια (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακρογιάλια*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *άκρο-* + *-γιάλι* < *γιαλός* (βλ. λ.)].

ακρογιάλι (η) [μεσν.] η ζώνη ξηράς που εκτείνεται κατά μήκος της θάλασσας: η παραλία: *αμμονοδερή* | (λογοτ.) *χρησή* | *βραχώδης* | *ηλιόλουστη* | *μαγευτική* | *δαντελωτή* | *ερημική* | *γραφική* | *απάνεμη* ~ ΣΥΝ. ακροθαλασσία, περιγιάλι, ακτή, γιαλός.

ακρογιάλια: συνώνυμα. Τα *ακρογιάλια*, *ακρογιάλι* και *περιγιάλι* (στα οποία μπορεί να προστεθεί και το *γυρογιάλι* τού Σεφέρη) ανάγονται στη λ. *γιαλός*, που δεν είναι άλλο από το αρχαίο και πολύ συχνό στον Όμηρο *αιγιαλός* (σήμερα το ξέρουμε κυρίως από την «αιγιαλίτιδα ζώνη»). Η λ. *αιγιαλός*, από τη φράση *εν αιγί αλός* «στο κύμα τής θάλασσας» (πβ. το ομηρ. *παρά θιν' αίας* με την ίδια σημασία), με σύγηση τού αρκτικού άτονου *αι-*, εδώσε το μεσαιωνικό *γιαλός*, από όπου το ακρογιάλι (*άκρος* + *γιαλός*) και (κατά τα η *παραλία*, η *ακτή*, η *θάλασσα*) το ακρογιάλια. Το θηλ. *ακρογιάλια* επικράτησε τελικά στην κοινή χρήση, ενώ το ουδ. *ακρογιάλι* πέρασε κυρίως στη λογοτεχνία. Ακόμη και το μεσν. *περιγιάλι* (< *παραγιάλι* < αρχ. *παραγιάλιος* < φράση παρ' *αιγιαλόν*) και το διαλεκτ. *γυρογιάλι* (κατά το *περιγιάλι*) χρησιμοποιήθηκαν στη λογοτεχνία (Σεφέρης). Όμοια και το ακροθαλασσί σε αντίθεση προς το ακροθαλασσία, λέξεις που πλάστηκαν αναλογικά προς το *ακρογιάλι* - *ακρογιάλια*.

ακρογονιαίος, -α, -ο στη ΦΡ. **ακρογονιαίος λίθος** στήριγμα γωνίας τοίχου και κατ' επέκτ. βάση, στήριγμα· (μτφ.) το βασικότερο στοιχείο, η βασική προϋπόθεση, προκειμένου να επιτευχθεί κάτι: *η εκβιομηχάνιση της χώρας είναι ο ~ της οικονομικής μας πολιτικής*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ακρογονιαίος* < *άκρο-* + *γωνιαίος* < *γωνία*. Η φρ. *ακρογονιαίος λίθος* χρησιμοποιήθηκε στην Κ.Δ. προδιόρισζοντας τον Χριστό ως το θεμέλιο τής Εκκλησίας (Εφεσ. 2,20: *έποικοδομηθέντες επί τω θεμελίω των αποστόλων και προφητών, δντος ακρογονιαιού λίθου αυτού Χριστού Ήσού*)].

ακροδόχτυλο (το) [μεσν.] η άκρη τού δαχτύλου. **ακροδέκτης** (ο) {ακροδεκτών} ΤΕΧΝΟΛ. η άκρη των κλωδίων ηλεκτρικού κυκλώματος που έρχεται σε επαφή με τα υπόλοιπα κλωδία τού κυκλώματος. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. *terminal*, βλ. κ. *τερματικό*].

ακροδεξιά (η) η άκρα Δεξιά (βλ. λ. *Δεξιά*). **ακροδεξίος**, -ά, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την άκρα Δεξιά (βλ. *άκρα Δεξιά*, λ. *Δεξιά*): - πολιτική | *ιδεολογία* | *σύμβολο* | *πα-*

ράταξη | εφημερίδα | οργάνωση | προπαγάνδα 2. **ακροδεξιάς** (ο), **ακροδεξιά** (η) ο δεξιός εξτρεμιστής, ο υποστηρικτής υπερσυντηρητικών θέσεων και ενδοχόμενος, υπέρμαχος βίαιων και αντιδημοκρατικών λύσεων ΑΝΤ. ακροαριστέρος, αριστεριστής. [ΕΤΥΜ. Το ά συνθ. *ακρο-* αποδίδει ανάλογες χρήσεις του γαλλ. *extrême*].

ακροδεσιά (η) (λαϊκ.) 1. το δέσιμο αντικειμένων στις άκρες; ή από τις άκρες 2. ΝΑΥΤ. το δέσιμο του πανιού στην κ'ράια του πλοίου 3. η στήριξη, η ενίσχυση οικοδομήματος με στέρες και μεγάλες πέτρες στις γωνίες των θεμελίων. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀκρόδετος* < *ακρο-* + *-δετος*].

ακροθαλασσιά (η) το ακρογιάλι (βλ. λ.). Επίσης ακροθαλάσσι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακρογιάλι*.

ακροθιγός επίρρ. (λόγ.) χωρίς εμβάθυνση ή ακρίβεια, κατά τρόπο γενικό (ή και επιτόλαιο), χωρίς ανάλυση ή λεπτομέρειες: συζητήσαμε το θέμα ~ δεν προχωρήσαμε σε λεπτομέρειες ΣΥΝ. επιτόλαιο, επιφανειακά, επιδερμικά. — ακροθιγής, -ής, -ές [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ακροθιγός* < *ακροθιγής* < *ακρο-* + *-θιγής* < θ. *θιγ-* (πβ. και *αδρ. β' ε-θιγ-ον*) του ρ. *θιγάνω* «αγγίζω»].

ακροκέραμο (το) ειδικό διακοσμητικό κεραμίδι, που τοποθετείται στα άκρα της στέγης ή στις γωνίες των αετωμάτων. Επίσης (λόγ.) ακροκέραμος (ο) [1897] {ακροκέραμο-ου | -ων, -ους}. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *antéfixe*].

ακροκεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική παραμόρφωση του κρανίου, που χαρακτηρίζεται από οξυκόρυφο σχήμα της κεφαλής, συνοδεύεται από εξοφθαλμία και συνήθ. προκαλεί διανοητική καθυστέρηση. — ακροκεφάλος, -ος/-η, -ο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. *acroséphalie*].

ακρολείνη (η) [1887] {ακρολείνων} ΧΗΜ. ουσία που χρησιμοποιείται για την παρασκευή διακρυγόνων ή ασφύξιόγονων αερίων. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *acroléine* < *acr(o)-* (< λατ. *acer*, *acris* «οξύς») + *-oleïne* (< λατ. *oleo* «μυρίζω»), με παραγ. **πίθημα* -*ine*].

ακρόλιθος, -η, -ο [μτγν.] ΑΡΧΑΙΟΛ. 1. (για άγαλμα) αυτός που έχει κορμό από φθινό υλικό (π.χ. ξύλο) και άκρα και κεφάλι από μάρμαρο, ελ'φαντόδοντο ή άλλο ακριβό υλικό 2. **ακρόλιθο** (το) το άγαλμα που έχει φτειαχτεί με την παραπάνω τεχνική.

ακρολίμανο (το) η άκρη του λιμανιού.

ακρομαγάλια (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσμορφική και δυσανάλογη προς το υπόλοιπο σώμα ανάπτυξη των άκρων (χειρών και ποδιών) εξαιτίας ορμονικής δυσλειτουργίας ΣΥΝ. *μεγαλακρία*. — ακρομαγάλικός, -ή, -ο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. *acromégalie*].

ακρομόλιο (το) {ακρομόλι-ου | -ων} το άκρο του μόλου ή του κματοθραύστη, που βρίσκεται προς τη μεριά της ανοιχτής θάλασσας. Επίσης ακρομόλι.

άκρον (το) → **άκρο**

άκρον άωτον (το) (*άκρον άωτον*) {άκλ.} το πλέον ακραίο σημείο, το υπέρτατο όριο (πράγματος, καταστάσεως κ.λπ.): ~ του *παράλογισμού* | της *ενγένειας* | της *ανάδειας* | της *βλακειάς* | της *αρετής* | της *κακίας* | της *μωρίας* | της *σοφίας*. [ΕΤΥΜ. Το αρχ. ουσ. άωτον «τουλούπα μαλλιού - λινάρη» (απαντά και ως αρσ. άωτος) ίσως ανάγεται στο ρ. άημι «πνέω, φυσώ»].

άκρον άωτων. Αρχαία φράση που σήμαινε μεταφορικά «το επίλεκτο μέρος, τον ανθό, ό,τι καλύτερο υπάρχει». Χρησιμοποιήθηκε αρχικά μόνο του το άωτων για το μαλλί («οίος άωτων» Ομήρ. *Ιλ.* Ν 599), για το λινάρι («λινόιο τε λεπτον άωτων», Ομήρ. *Ιλ.* Ι 661) κ.ά. Στους μεταγενέστερους χρόνους συνδέθηκε χάριν εμφάσεως με το επίθ. **άκρος** και συναποτελέσσε πάγια κοινή έκφραση: «άκρον άωτων άδατος», «σοφίας άκρος άωτος» (απαντά και ως αρσ. άωτος) Η ετυμολόγηση της λέξης από το αρχ. ρ. άημι «πνέω, φυσώ» (ομόρρ. το άηρ), αν είναι ορθή, θα δήλωνε το «ανάλαφρος, λεπτός» σαν την πνοή, σαν το φύσημα του αέρα.

ακροπατά ρ. αμεβ. (ακροπατείς... | ακροπάτησα) 1. βαδίζω στις μύτες των ποδιών 2. (μτφ.) περπατώ προσεκτικά και αθόρυβα. — **ακροπάτημα** (το).

ακροποδητή επίρρ. (αρχαιοπρ.) (για βάδισμα) στα νύχια των ποδιών, ώστε να μην προκαλείται θόρυβος ΣΥΝ. αθόρυβα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -Ι. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ακρο-* + *πους*, *ποδός* + επίθημα -*ητί*, πβ. *ατιμωρητή*, *ασζητητή*].

ακρόπολη (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} 1. (κατά την αρχαιότητα) οχυρή τοποθεσία, η «άκρα» ή το «άκρον», δηλ. το ακραίο (υψηλότερο) σημείο, γύρω από το οποίο αναπτυσσόταν η αρχαία πόλη 2. (μτφ. για πρόσ. και τόπους) το κέντρο της δράσεως, ο χώρος όπου διατηρούνται για πολύ καιρό αναλλοίωτα αξίες και θεσμοί: το *Βυζάντιο στάθηκε για χίλια χρόνια η - του χριστιανισμού στην Ανατολή* ΣΥΝ. προπύργιο 3. **Ακρόπολη** (η) (α) η αρχαία ακρόπολη (βλ. σημ. 1) των Αθηνών, που περιλαμβάνει μνημεία με διεθνή ακτινοβολία (Παρθενώνα, Προπύλαια, Ερεχθείο κ.ά.) (β) (συνεκδ.) η περιοχή που εκτείνεται γύρω από τον λόφο της Ακροπόλεως: ΦΡ. (α) (σκωπτ.) σαν *την Ακρόπολη* | *αυτός και η Ακρόπολη* για πρόσωπα πολύ μεγάλης ηλικίας που παραμένουν ή βρίσκονται πάντα στο προσκήνιο (β) *έπεσε από την Ακρόπολη και στάθηκε όρθιος* για κάποιον που σώθηκε από σοβαρό ατύχημα, από το οποίο σπάνια θα επιβίωνε κανείς. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ακρόπολις*, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *άκρα πόλις*. Η λ. αρχικά προσδιόριζε το ακραίο σημείο μιας πόλης (πβ. *Ακρο-*

κόρινθος), όπου συνήθως ανεγείρονταν οχυρά, φρούρια, από όπου και η σημ. «φρούριο, οχυρός τόπος»].

ακροποσθία (η) {ακροποσθίων} ΑΝΑΤ. η ακροβυστία (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ακρο-* + *πόσθη* «πέος» (βλ. λ.).

ακροποτάμια (η) η όχθη ποταμού ή περιοχή κοντά σε ποταμό.

ακρόπυρο (το) {-ου κ. -όρου | -ων κ. -όρων} ΝΑΥΤ. η γλυπτή διακοσμητική παράσταση ανθρωπόμορφων θρησκευτικών ή εθνικών συμβόλων, την οποία τοποθετούσαν παλαιότερα στην άκρη της πλώρης των πλοίων ΣΥΝ. φηγούρα, ακροστόλιο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀκρόπυρον* < *ακρο-* + *πύρα* «πλώρη»].

ακροπύργιο (το) [μεσν.] {ακροπυργί-ου | -ων} ο υψηλότερος πύργος φρουρίου. Επίσης **ακρόπυργος** (ο) [1883].

ακρορεματιά (η) η άκρη της ρεματιάς.

ακρορριζεκτομή (η) ΙΑΤΡ. (στην οδοντιατρική) η αφαίρεση του άκρου της ρίζας δοντιού.

άκρος, -α, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που βρίσκεται στην άκρη· (στον υπερθ. **ακρότατος**) ο πιο απομακρυσμένος από το κέντρο: το ~ *σημείο της πόλης* 2. ΑΝΑΤ. (α) **άκρο χέρι** (το) τελικό τμήμα του άνω άκρου, που αποτελείται από τον καρπό, το μετακάρπιο και τις φάλαγγες των δακτύλων (β) **άκρο πόδι** (το) τελικό τμήμα του κάτω άκρου, που αποτελείται από τον τάρσο, το μετατόρσο και τα δάκτυλα 3. αυτός που πολιτικά εκφράζει τις πιο ακραίες θέσεις ενός χώρου: *άκρα Δεξιά* || *άκρα Αριστερά* (βλ. κ. λ. *Δεξιά*, *Αριστερά*) 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολή: ~ *φιλοδοξία* 5. (μτφ.) αυτός που έχει φθάσει στον ανώτατο βαθμό του ιδιοτήτων του, απόλυτος: *χαίρω άκρας υγείας* || «~ *του τάφου σωτή...*» (Δ. Σολωμού) || ~ *εγχαρίστηση*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ΙΕ. **ak-* «οξύς, αχμηρός», πβ. λατ. *acer* «οξύς», σανσκρ. *as-pih* «γωνία» κ.ά. Ομόρρ. *άκ-μη*, *άκ-ίς* (-*ίδα*), *άκ-τή*, *άκ-αν-θα*, *άκ-όνη* κ.ά.].

άκρος - **ακράϊος** - (σκιρ)α)νός. Το επίθ. άκρος, ενώ ξεκίνησε από τη σημ. «ο ευρισκόμενος στην άκρη, στο πιο απομακρυσμένο σημείο», έφθασε να αποκτηθεί (και στην Αρχ.) επιτακτική σημ. «μεγάλος, υπερβολικός, απόλυτος», με την οποία κυρίως χρησιμοποιείται σήμερα (με την ίδια σημ. και το επίρρ. *άκρος*, βλ. λ.). ο γνωστός στίχος του Δ. Σολωμού (*Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*) «*άκρα του τάφου σιωπή στον κόμμο βασιλεύει* | *λαλεί πουλί, παίρνει σπύρι κι η μάνα το ζηλεύει*» δείχνει ανάγλυφα τη σημερινή του σημασία, που είναι εμφανής και στο πολιτικό λεξιλόγιο (*άκρα Αριστερά* | *άκρα Δεξιά*). Τη σημ. του χαρακτηριζόμενου από ακρότητες, από μη αποδεκτή (αρνητικού χαρακτήρα) υπερβολή, δηλώνει σήμερα το ακράϊος (*ακραίες θέσεις* | *πράξεις* | *ενέργειες*). Ωστόσο, η κυριολεκτική σημ. «αυτός που βρίσκεται στην άκρη» (για επιφάνειας, έκτασης, περιοχής κ.λπ.) έχει περάσει στο επίθ. ακρινός | ακριανός.

ακροστασία (η) {ακροστασιών} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία ανυψώνει κανείς το σώμα του αργά, στριβόμενος στα δάκτυλα των ποδιών, ώστε να σταθεί ακίνητος. [ΕΤΥΜ. < *ακρο-* + *-στασία* < *στάση*].

ακροστιχίδα (η) 1. στιχουργικό παιχνίδι κατά το οποίο τα αρχικά κυρίως αλλά και τα τελικά γράμματα (ή και οποιεσδήποτε συλλαβές ή λέξεις) μιας σειράς στίχων ή στροφών ποιήματος σχηματίζουν λέξη ή φράση 2. (στην μνιογραφία) η σειρά από τα αρχικά γράμματα των τροπαίων του κανόνος έτσι, ώστε να σχηματίζει συνήθ. τα γράμματα του αλφαβήτου ή κάποιο όνομα (του μνιογράφου, της εορτής όπου αφιερώνεται ή του περιεχομένου του ποιήματος). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άκροστιχίς*, -ίδος < *ακρο-* + *-στιχίς* < *στίχος*. Η λ. *πέσσε* και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. *acrostic*, γαλλ. *acrostiche*, ιταλ. *acrostico* κ.ά.].

ακρόστιχο (το) [μτγν.] {-ου κ. -ίχου | -ων κ. -ίχων} 1. ΕΚΚΛΗΣ. επιφώνηση στο τέλος ύμνων (π.χ. «αμήν» κ.λπ.) · 2. η ακροστιχίδα. **ακροστόλιο** (το) {ακροστολί-ου | -ων} το ακρόπυρο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άκροστόλιον* < *ακρο-* + *-στόλιον* < *στόλος* (στην αρχ. σημ. «πύραρα πλοίου»)].

ακροσφαλής, -ής, -ές (ακροσφαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) αυτός που είναι ασταθής, επισφαλής: ~ *πολιτική* | *οι απαιτήσεις της ζωής σε συν-
*δασμό με την ~ υγεία του, τον έκαναν να αισθάνεται πολύ αδύναμος.**

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ μτγν. < *ακρο-* + *σφαλής* < *σφάλλω*].

ακροτελευταίος, -α, -ο 1. ο απολύτως τελευταίος: ~ *στίχος* || το ~ *άρθρο του Συνατάγματος* (το άρθρο 120) || ~ *κόμβος* (*διακλάδωση των νεύρων*) ΑΝΤ πρώτος 2. **ακροτελευταίο** (το) (α) το περιδοχικό επαναλαμβανόμενο τμήμα ενός τραγουδιού· η επωδός (β) ΕΚΚΛΗΣ. (στην μνιογραφία) η επωδός ύμνου ΣΥΝ. ερμήνιο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ακροτελεύτιον* (τό) (< *ακρο-* + *τελευτή*), το οποίο εξελίχθη ως ουδ. επιθέτου].

ακρότητα (η) [αρχ.] {ακροτητών} (συνήθ. στον πληθ.) οποιαδήποτε πράξη ξεπερνά τα όρια, οτιδήποτε φθάνει στα άκρα, χαρακτηρίζεται από έλλειψη μετριότητας: *διαπράττω ακρότητες* || *αποφεύγω τις γλώσσικές ~*.

άκροστος, -ης, -ο [μεσν.] (για υφάσματα) αυτός που δεν έχει πυκνή ύφανση ΑΝΤ. κρουστός.

ακροφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. παθολογικός φόβος που εκδηλώνεται κυρ. όταν το άτομο βρίσκεται σε ψηλά και απόκρημνα μέρη (κορυφές βουνών, οροφές κατοικιών κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < νεολατ. *acrophobia*].

ακροφύσιο (το) {ακροφυσί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. το ακραίο στενό τμήμα σωλήνα ή αγωγού, το οποίο ρυθμίζει τη ροή ή την ταχύτητα του ρευστού που εκτοξεύει ο σωλήνας ή ο αγωγός αυτός: *πίσης εξάρτητα που καταλήγει σε στενό άκρο και εφαρμόζει στο άκρο σωλήνα ή αγωγού και επιτελεί την ίδια λειτουργία: το ~ του σωλήνα πυροσβεστικής αντλίας (της μάνικας) ΣΥΝ. μπεκ. [ETYM. < αρχ. ακροφύσιον < ακρο- + -φύσιον φύσα (βλ. λ. φυσά)]*.

ακροφωνικό, -ή, -ό [1867] **ακροφωνικό σύστημα** ΓΛΩΣΣ. (α) σύστημα γραφής στο οποίο κάθε γράμμα παίρνει την προφορά του (φωνητική αξία) από το αρχικό γράμμα (άκρον) της λέξης που το δηλώνει, π.χ. το γράμμα Α πήρε την αξία /a/ από την προφορά του αρχικού γράμματος της λέξης ά-λφα < σμμιτ. aleph «βόδυ» (β) (στην αρχαιότητα) σύστημα αριθμησης κατά το οποίο ένας αριθμός παριστανόταν με το πρώτο γράμμα της λέξης που δήλωνε τον αριθμό αυτό, λ.χ. Π=5 (πέντε), Δ=10 (δέκα) αντικαταστάθηκε από το αλφαβητικό σύστημα (βλ. λ. αλφαβητικός). — ακροφωνικά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. acrophonique].

ακροχορδονα (η) ΙΑΤΡ. σαρκώδης σχηματισμός στην επιδερμίδα, συνήθ. μικρού μεγέθους, στρογγυλός και άμισχος ΣΥΝ. μυρμηκία, μυρμηγκία. — ακροχορδονώδης, -ης, -ες [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. ακροχορδών, -όνος (ήδη στον Ιπποκράτη) < ακρο- + -χορδών < χορδή, με αρχική σημ. «σαρκώδης κβλάση του προσώπου». Η λ. διακρινόταν από το ουσδ. *μυρμηκία (τα)*, όπως επεσήμανε ο γιατρός Γαληνός].

ακροφύσι ρ. μετβ. αποθ. {ακροφύσι... | ακροφύσι} **1.** (για αξιωματούχους) δέχονται σε ακρόαση **2.** (σπαν. για γιατρούς) ακροάζομαι (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. < αρχ. ακροφύσι (-άο-), συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *άκρον ούς*, οπότε η αρχική σημ. θα ήταν «τεντώνω τα αυτιά μου για να ακούσω - ακούω προσεκτικά»].

ακροφύσι - ακροάζομαι - αφουκρούμαι/αφουγγκράζομαι. Το αρχ. ακροφύσι χρησιμοποιείται σπάνια σήμερα, κυρίως μ' τη σημ. «δέχομαι σε ακρόαση» και, σπανιότερα, με τη σημ. του *ακροάζομαι*. Τη θέση του, κυρ. με τη σημ. «στήνω αφτί να ακούσω, εντεινω την προσοχή μου για να ακούσω», πήρε το επακροφύσι με τη μορφή (που εμφανίζεται ήδη στους μεσν. χρόνους) του αφουκρούμαι και κυρ. του αφουγγκράζομαι. Το ακροάζομαι, εξάλλου, απέκτησε τη σημ. ειδικού όρου, του «ακούω (με ακουστικά) ασθενείς» και χρησιμοποιείται αποκλειστικά για γιατρούς.

ακρυλικός, -ή, -ό ΧΗΜ. **1.** αυτός που σχετίζεται ή προέρχεται από το ακρυλικό οξύ **2. ακρυλική ίνα** η συνθετική, τεχνητή ίνα υφάσματος **3. ακρυλικό** (το) καθετί που παράγεται από το ακρυλικό οξύ και κατ' επέκτ. από πολυμερείς οργανικές ενώσεις, όπως το πλεξιγκλάς, οπτικά εξαρτήματα, κοσμητικά, συγκολλητικές ουσίες, υλικά επιχρισμού κ.λπ.: *ζωγραφική με ~*.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. νόθου συνθέτου, acrylic < acr(olein) «ακρολεΐνη, χημ. ουσία» (< λατ. acer «οξύς» + olere «όζω, μυρίζω») + -yl (< ύλη)].

ακρωδονία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο πόνος των άκρων (χειρών και ποδιών): μορφή ρευματοπάθειας.

[ETYM < ακρο + -δονία (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < οδώνη, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. acrodynia].

ακρώμιο (το) {ακρωμί-ου | -ών} ΑΝΑΤ. το ακραίο τμήμα του ώμου η άκρη της ομοπλάτης που τον βραχίονα. Επίσης ακρωμία (η) [αρχ.]. — ακρωμιαίος, -α, -ο [1843] κ. ακρωμιακός, -ή, -ό [1836]. [ETYM. < αρχ. ακρωμίον < ακρος + -μίον < όμος].

ακρωνόμιο (το) {ακρωνόμι-ου | -ών} λέξη που σχηματίζεται από τα αρχικά γράμματα ή συλλαβές άλλων λέξεων: ΕΛ.ΤΑ. *(Ελληνικά Ταχυδρομεία)*, ΠΡΟ.ΠΟ. *(Προγνωστικά Ποδοσφαιρου)*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αρκτικόλεξο, όνομα.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. acronym (< ακρος + -ώνυμο < δνυμα, αιολ. τ. του αρχ. όνομα)].

ακρωνυχίδα (η) η παρωνυχίδα (βλ. λ.). **ακρώρεια** (η) {ακρωρείων} (επίσ.) η άκρη, η κορυφή του όρους ΣΥΝ. βουνοκορφή ΑΝΤ. υπόρεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. όρος [ETYM. αρχ. < άκρ(ο) + -ώρεια (με έκταση του αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ορός, πβ. κ. υπ-ώρεια].

άκρωρ επίρρ. [αρχ.] σε ακραίο σημείο, σε πολύ μεγάλο βαθμό, απολύτως: *σάλος προκλήθηκε στο Υπουργείο Αμύνης από τη δημοσίευση ενός ~ απορρήτου εγγράφου* || *η παρουσία σας στο συνέδριο κρίνεται ~ απαραίτητη* -Φρ. *το άκρωρ αντίθετο για πρόσωπο ή κατάσταση που διαφέρει διαμετρικά, που βρίσκεται σε σχέση πλήρους αντίθεσης με άλλο: είσαι το ~ από τον αδελφό σου- αυτός λακωνικός, εσύ φλύαρος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. άκρωρ.

ακρωτηριάζω ρ. μετβ. {ακρωτηριάζω-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) ΙΑΤΡ. κόβω άκρο (κυρ. χέρι ή πόδι) από το σώμα (κάποιου) με χειρουργική επέμβαση: *έπαθε γάγγραινα στο πόδι και ο γιατρός αναγκάστηκε να τον ακρωτηριάσει* (β) (κυρ. μεσοπαθ.) για την αποκοπή άκρου από το σώμα κάποιου, συνήθ. σε ατύχημα: *έπεσε όλη η μηχανή πάνω στο πόδι του και ακρωτηριάστηκε* **2.** (μτφ.) (α) αφαιρώ από κάτι βασικά του μέρη αλλοιωνόντας τη μορφή ή και το περιεχόμενο του: *με τις άστοχες παρεμβάσεις του ακρωτηριάσε το αρχικό κείμενο* || *οι λογοκριτές ακρωτηρίασαν την ταινία* (β) (για κράτος) αφαιρώ περιοχές (συνήθ. συνοριακές) και τις παραχωρώ σε άλλο κράτος: η Συνθήκη των Σεβρών ακρωτηρίασε την Οθωμανική Αυτοκρατορία. — ακρωτηριαστικός (ο) [1886], ακρωτηριαστρία (η).

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «κόβω τα ακρωτήρια, τα άκρα του πλοίου (κυρ. την ακρόπρωρα ή το έμβολο)», < ακρωτήριο v. Η σημερινή σημ.

είναι μτγν.].

ακρωτηριασμός (ο) [μτγν.] **1.** η αποκοπή άκρου του σώματος με βίαιο τρόπο ή με χειρουργική επέμβαση: *ο ~ επιβάλλεται σε περιπτώση γάγγραινας* **2.** (μτφ.) (α) η αφαίρεση βασικών μερών από κάτι, η οποία αλλοιώνει τη μορφή ή το περιεχόμενο του: *ο ~ κείμενου* | *ταινίας* | *άρθρου* (β) (για κράτος) η αφαίρεση περιοχών (συνήθ. συνοριακών) και η παραχώρησή τους σε άλλο κράτος. Επίσης ακρωτηρίαση (η) [μτγν.].

ακρωτήριο (το) {ακρωτηρί-ου | -ών} **1.** στενή συνήθ. λωρίδα ξηράς που εισχωρεί βαθιά στη θάλασσα: *απόκρημνο* ~ ΣΥΝ. κάβος, πούντα **2.** ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. κόσμημα καθεμιάς από τις τρεις γωνίες του αετώματος στους αρχαίους ναούς με παραστάσεις ανθεμίον, ζώνη, ανθρώπινων μορφών κ.λπ. Επίσης ακρωτήρι [μεσν.] (σημ. **1.**) [ETYM. < αρχ. ακρωτήριον < ακρο- + -ωτήριον κατά τα παράγωγα σε -ωτήριον (πβ. ύπν-ωτήριον, δεσμ-ωτήριον) ή με επίδρ. των μετρ. άκρον, -όνος «άκρον (μέλος του σώματος)», αρχ. *άκρονία* «ακρωτηριασμός»].

ακταιώριον (το) (ακταιωρί-ου | -ων) ο τόπος όπου διαμένει ο ακταιώριος.

ακταιώριος (ο/η) **1.** (κυριολ.) φύλακας, φρουρός των ακτών **2.** (το θηλ.) (ειδικότ.) μικρό πολεμικό σκάφος, που προορίζεται για την άμυνα των ακτών, τη δίωξη του λαθρεμπορίου, της παράνομης αλιείας κ.λπ. — ακταιωρία (η) [μτγν.].

[ETYM. < μτγν. *άκταιώριος* | *άκταιώρος* < *άκται* (πληθ. του *ακτή*) + -ώρος < *ώρα* «φροντίδα», πβ. θυρ-ώρος. Η σημ. **2** αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coast guard ship].

ακτή (η) το άκρο της ξηράς, που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα και περιβρέχεται από αυτήν: *μη ρυπαίνετε τις ~* || *βραχάσιον* | *απότομη* | *δαντελωτή* | *απρόσιτη* ~ ΣΥΝ. παραλία, ακροθαλασσιά, περιγιάλι, αιγιάλος, ακρογιάλι, γιάλος, ακρογιάλι.

[ETYM. αρχ. < I.E. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ac-ies «κόψη», γαλλ. aigu «οξύς», ιταλ. acuto, ισπ. agudo, γερμ. eckig «γωνιώδης» κ.ά. Ομόρρ. *ακ-μή, άκ-ρος, άκ-ίς (-ίδα), άκ-όνη* κ.ά.].

ακτή - γιάλος - παραλία. Σήμερα το ακτή χρησιμοποιείται κυρίως ως γεωγραφικός όρος, για να δηλώσει την περιοχή μιας χώρας όπου τελειώνει η ξηρά και αρχίζει η θάλασσα, τα όρια δηλ. ξηράς και θάλασσας. Το τμήμα της στερείας που βρέχεται από τη θάλασσα, η μεγαλύτερη ή μικρότερη σε πλάτος έκταση κατά μήκος της θάλασσας, με βότσαλα ή άμμο, χαρακτηρίζεται ως γιάλος ή παραλία. Ας σημειωθεί ότι αρχικά, στην αρχαϊκή και τη μετέπειτα αρχαία γλώσσα, το *ακτή* σήμαινε κυρίως τη μυτερή ή/και απόκρημνη λωρίδα γης που εισχωρούσε μέσα στη θάλασσα, το ακρωτήριο (η σημ. της «αιχμηρότητας» στη ρίζα *άκ-* φαίνεται πως ήταν πολύ αισθητή τότε στις συναφείς λέξεις *άκ-ίς, άκ-αθη, άκ-ρος, άκ-όνη* κ.τ.ό.). Αντιθέτως, το αιγιάλος (> *γιάλος*) σήμαινε (ήδη από τον Όμηρο) την αμμονδερή ή βότσαλασπι ακροθαλασσιά (κατά τον λεξικογράφο Ησύχιο: *αιγιάλος- ό παραθαλάσσιος εν τόπω ψαμμοδίει ή ψηφιάς έχων*), ενώ το *παραλία* (ενν. *γη ή χώρα*) δήλωνε την ευρύτερη περιοχή που είχε πρόσβαση στη θάλασσα: έτσι έφθασε να δηλώνει ειδικότερα το κομμάτι της Ατικής μεταξύ Υμηττού, Βραυρώνας και Σουνίου.

Ακτή Ελεφαντοστού κ. Ακτή Ελεφαντόδοντος (η) (γαλλ. République de Côte d'Ivoire = Δημοκρατία της Ακτής Ελεφαντοστού) κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Γιαμουσούκρο, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας (CFA).

[ETYM Η χώρα ονομάστηκε έτσι, επειδή από τον 15ο αι. χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξαγωγής και διακίνησης ελεφαντοστού από τους Ευρωπαίους αποίκους].

ακτημοσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη κτηματικής περιουσίας ή εν γένει έγχειας ιδιοκτησίας **2.** το να μην έχει κανείς περιουσία: *η ~ των μοναχών*.

ακτήμιον, -ών, -ον {ακτήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} **1.** (γενικά) αυτός που δεν έχει στην ιδιοκτησία του κτηματική περιουσία **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται τόσο κινήτης όσο και ακινήτης περιουσίας ΣΥΝ. φτωχός, άπορος, ενδεής -Φρ. (ειδικότ.) **ακτήμιον καλλιεργητής** καλλιεργητής χωρίς ιδιόκτητη γη, ο οποίος καλλιεργεί για βιοπορισμό κτήματα που ανήκουν σε άλλους ΣΥΝ. κολλήγας. Επίσης (καθημ.) ακτήμινας (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ών, -ών, -ον. [ETYM. < αρχ. ακτήμιον < ά- στερητ. + κτώμαι «κατέχω»].

ακτιβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} έλλην. *πρακτικισμός*- η πολιτική αντίληψη και πρακτική που δίνει μεγάλη έμφαση στη διαδικασία | επιλογή της δράσης (κυρ. με έντονες μορφές), του αγώνα για την επίτευξη στόχων (π.χ. διαδηλώσεις, καταλήψεις κ.λπ.).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. activisme < actif < λατ. activus «ενεργητικός, δραστήριος»].

ακτιβιστής (ο), ακτιβίστρια (η) {ακτιβιστριών} πρόσωπο που ακολουθεί τις αντιλήψεις και την πρακτική του ακτιβισμού: *ακτιβιστές οικολογικών οργανώσεων κατέλαβαν τα γραφεία μεγάλης πετρελαϊκής εταιρείας*. — ακτιβιστικός, -ή, -ό, ακτιβιστικά επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. activiste].

ακτίνα κ. ακτίνα (σημ. **1,7**) κ. *ακτίδα* (σημ. **1**) (η) **1.** η φωτεινή γραμμή που εκπέμπεται από φωτοβολό σώμα: *οι ~ του Ηλιου* **2.** η ενέργεια που εκπέμπεται από τα ακτινεργά σώματα: *~ ραδίου* **3.** ΦΥΣ. (α) η ευθεία πάνω και μέσω της οποίας διαδίδεται η ακτινοβολός ενέργεια, δηλ. το φως, η θερμική, ηλεκτρομαγνητική κ.λπ. ακτινοβολία: *ηλεκτρομαγνητικές* | *κοσμικές* ~ (β) *ακτίνες Ρανγκεν/Χ* (γερμ. Röntgenstrahlen) μορφή ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, που έχει την ιδιό-

τητα να διαπερνά σώματα αδιαφανή και αδιαπέραστα από το συνηθισμένο φως και χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ιατρική ως διαγνωστικό και θεραπευτικό μέσο (γ) **υπεριώδεις | υπέρυθρες ακτίνες** άορατες για το ανθρώπινο μάτι ακτίνες, που στο ηλιακό φάσμα καταλαμβάνουν θέση πέραν του ιώδους και πέραν του άκρου ερυθρού αντιστοιχούν (δ) **ακτίνες λέιζερ** μορφή ακτινοβολίας που εκπέμπεται από το αντίστοιχο μηχάνημα (βλ. λ. *λέιζερ*) και χρησιμοποιείται ευρέως στην επιστήμη και την τεχνική, ιδ. στη διάγνωση και θεραπεία νοσημάτων 4. (μτφ.) ένδειξη, σημείο θετικής εξέλιξης: ~ *αισιοδοξίας | ελπίδας* · 5. ΓΕΩΜ. το ευθύγραμμο τμήμα που ενώνει το κέντρο κύκλου ή σφαίρας με οποιοδήποτε σημείο της περιφέρειας ή της επιφάνειας· το μήκος της είναι το μισό της διαμέτρου κύκλου ή σφαίρας 6. κάθε νοητή ευθεία ορισμένου μήκους, που θεωρείται ότι αρχίζει από κεντρικό σημείο και εκτείνεται προς κάθε κατεύθυνση: η *πλημύρα παρέσυρε όλα τα σπίτια σε ~ δέκα μιλίων* (σε απόσταση δέκα μιλίων γύρω από συγκεκριμένο σημείο) || ~ *ακοής* (βλ. λ.) ■ Φρ. **ακτίνα δράσεως** (i) το πεδίο ή η έκταση επιχειρήσεων (στρατιωτικών, οικονομικών κ.ά.) (ii) η μέγιστη απόσταση που μπορεί να διανύσει ένα αεροσκάφος χωρίς ανεφοδιασμό καυσίμων 7. καθένα από τα μεταλλικά ευθύγραμμα σπηρίγματα μεταξύ του άξονα και της περιφέρειας τροχού (π.χ. ποδηλάτου).

[ETYM < αρχ. ακτίς, -ίνος, που συνδ. με σανσκρ. aktu- «ακτινοβολία, νύχτα». Οι επιστήμ. όροι αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. ακτίνες X (< γαλλ. rayons-X), *υπεριώδεις ακτίνες* (< γαλλ. rayons ultra-violettes), *υπέρυθρες ακτίνες* (< γαλλ. rayons infra-rouges) κ.ά. Η φρ. *ακτίνα δράσεως* αποδίδει το γαλλ. rayon d'action].

ακτινο-· ράδιο-. Από το πλήθος των επιστημονικών όρων που αναφέρονται στις ακτίνες, άλλοι έχουν σχηματιστεί με το ελλην. ακτίνα (*ακτινοβολία, ακτινογραφία, ακτινολογία, ακτινοσκόπηση κ.λπ.*) και άλλοι είναι -για την Ελληνική- νόθα σύνθετα («αβρίδια») με το ξενικό **ράδιο-** < radio- < λατ. radius «ακτίνα» (*ραδιοθεραπεία, ραδιενέργεια, ραδιοϊσότοπα, ραδιογραφία κ.τ.ό.*). Ωστόσο, τα περισσότερα σύνθετα με το **ράδιο-** αφορούν στο χημ. στοιχείο ράδιο και, κατ' αυτό, διαφοροποιούνται των λοιπών συνθέτων.

ακτινεργεία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η ιδιότητα ορισμένων σωμάτων να ακτινοβολούν ενέργεια. Επίσης (εσφαλμ.) ακτινεργία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radioactivité, όρος που πλάστηκε από τους Γάλλους χημικούς Pierre και Marie Curie].

ακτινεργεία ή ακτινεργία: Το παράγωγο του ακτινεργός, αν το επίθ. είναι ορθώς σχηματισμένο, είναι κανονικός ακτινεργία, πβ. *δημιουργός - δημιουργία, απεργός - απεργία κ.τ.ό.* Το ακτινεργεία είτε είναι απευθείας σύνθετο με το *ενέργεια* (πβ. *παρενέργεια, τηλενέργεια, αντενέργεια*) είτε είναι παράγωγο συνθέτου όχι σε -εργός, αλλά σε -ενεργός: **ακτινεργός** - ακτινεργεία (πβ. *ραδιενεργός - ραδιενέργεια*). Οποιοδήποτε, τα σχετιζόμενα με την *ενέργεια* είτε είναι σύνθετα με το *ενέργεια* είτε είναι παράγωγα επιθέτων σε -ενεργός (και όχι σε -εργός): *ραδιενεργός, ανενεργός, αυτενεργός, ταχυνεργός* κ.ά. Άρα το επίθ. *ακτινεργός* είναι προτιμότερο του *ακτινεργός*, στο οποίο θα μπορούσε κανείς να οδηγηθεί εκ των υστέρων με απλολογία (των συλλαβών νε-νε).

ακτινεργός, -ός, -ό ΦΥΣ. (για στοιχεία) αυτός που εκπέμπει ενέργεια υπό μορφή ακτινοβολίας αυτομάτως (χωρίς χημική ή άλλη επεξεργασία) (βλ. λ. *ακτινεργεία*). Επίσης (εσφαλμ.) ακτινεργός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radioactif].

ακτινή (η) {ακτινών} ΒΙΟΛ. ινώδης πρωτεΐνη που περιέχεται σε όλα τα συστατικά κύτταρα (μυϊκά κ.ά.) των ζωικών οργανισμών. [ETYM. Μετάφραση του γερμ. Aktin < λατ. actus «κίνηση, ορμή» (< ago)].

ακτινίδες (οι) {ακτινιδών} τα στοιχεία με ατομικό αριθμό από 89 έως 103, τα οποία ανήκουν στη σειρά του ακτινίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός, ΠΙΝ.*) ΣΥΝ. ακτινίδια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. actinides].

ακτινίδιο (το) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων} 1. φυλλοβόλος θάμνος με χώρα προέλευσης την Κίνα, ο οποίος καλλιεργείται για τους καρπούς του 2. (συνεκδ.) ο μικρός ισοειδής εδωδιμος καρπός του ομώνυμου φυτού με χνουδωτό, καστανοπράσινο φλοιό και χυμάδες αρωματικό περιεχόμενο· χαρακτηριστική είναι η ακτινωτή διάταξη των πυρήνων του, καθώς και η υψηλότερη περιεκτικότητα των καρπών του σε βιταμίνη C 3. ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) κάθε στοιχείο της σειράς των ακτινιδών (βλ. κ. λ. *περιοδικός, ΠΙΝ.*).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < ακτίνα + υποκ. επίθημα -ιδίο, < νεο-λατ. actinium chinense, λόγω της κινεζικής καταγωγής του φυτού].

ακτινίο¹ (το) {ακτινίου} ΧΗΜ. ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο αργύρου χρώματος (σύμβολο Ac) (βλ. κ. λ. *περιοδικός, ΠΙΝ.*) [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεο-λατ. actinium].

ακτινίο² (το) {ακτινίου | -ών} ΜΑΘ. μονάδα μετρήσεως γωνιών και τόξων (σύμβολο rad). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. radian < λατ. radius «ακτίνας»].

ακτινοβόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ. η έκθεση πράγματος ή ζωντανού οργανισμού σε iontίζουσες ακτινοβολίες (ακτίνες X, ακτίνες γ, υπεριώδεις ακτίνες κ.λπ.) για πειραματικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς.

ακτινοβόλητης (ο) συσκευή για ακτινοβόληση (βλ. λ.).

ακτινοβολία (η) {ακτινοβολιών} 1. ΦΥΣ. (α) η διαδικασία με την οποία εκπέμπεται ενέργεια υπό μορφή ακτινών, δηλ. κατά δέσμες σωματιδίων ή κατά κύματα (β) **ακτινοβολία σωματιδίων άλφα** (ή ακτινοβολία *άλφα*) δέσμη ταχέως κινούμενων σωματιδίων άλφα (πυρή-

νων ηλίου που αποτελούνται από δύο πρωτόνια και δύο νετρόνια) (γ) **ακτινοβολία βήτα** iontίζουσα ακτινοβολία αποτελούμενη από ταχέως κινούμενα ηλεκτρόνια (δ) **ακτινοβολία νάμμα** ακτινοβολία ηλεκτρομαγνητικής φύσεως 2. η συνολική διαδικασία εκπομπής, μετάδοσης και απορρόφησης ενέργειας υπό μορφή ακτινών 3. (α) η ενέργεια που μεταφέρεται με την παραπάνω διαδικασία, η εκπεμπόμενη ενέργεια: *καθημερινά είμαστε εκθεθειμένοι σε κάθε είδους ~ || ηλεκτρομαγνητική | ηλιακή | χημική | υπέρυθρη | υπεριώδης | θερμική | σωματιδιακή | ραδιενεργός* - ΣΥΝ. ακτίνες (β) ΑΣΤΡΟΝ. **κοσμική ακτινοβολία** βλ. λ. *κοσμικός* 4. (ειδικότ.) η εκπομπή ραδιενέργειας: *μετά το πυρηνικό ατύχημα πολλοί σκοτώθηκαν από την ~ 5.* (μτφ.) (α) το εύρος διαδόσεως της φήμης και ο βαθμός αναγνωρίσεως και αποδοχής από το κοινωνικό σύνολο: η ~ του *ελληνικού πνεύματος φθάνει ως τα πέρατα της γης* ΣΥΝ. λάμψη, γόητρο, αίγλη (β) η θετική επίδραση στο κοινωνικό σύνολο: η *εκπολιτιστική ~ της ελληνικής σκέψης καθόρισε το μέλλον του ευρωπαϊκού πολιτισμού* ΣΥΝ. επίδραση. [ETYM. μτγν. < *ακτινοβόλος*. Οι σημ. στη φυσική αποδίδουν το γαλλ. radiation]. ακτινοβόλος, -ος/-α, -ο 1. αυτός που εκπέμπει ακτίνες: ~ *σώμα* ΣΥΝ. φωτοβόλος 2. (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει, που κάνει αισθητή την παρουσία του λόγω γοητείας, κύρους ή ξεχωριστών ικανοτήτων: *ο προσκεκλημένος σας είναι μια ~ προσωπικότητα* ΣΥΝ. λαμπρός, φωτοβόλος 3. αυτός που λάμπει από χαρά και ζωντάνια: ~ *πρόσωπο | χαμόγελο* ΣΥΝ. χαρούμενος, λαμπρός, ΣΧΟΛΙΑ λ. ~ *βόλος*. [ETYM. αρχ. < ακτίς, -ίνος + -βόλος < βάλλω «εκτοξεύω, ρίχνω», πβ. *πυροβόλος* κ.ά.].

ακτινοβόλο ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {ακτινοβολείς... | ακτινοβόλησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) 1. εκπέμπο ακτίνες 2. (μτφ.) λάμψω από χαρά και ευτυχία: το *πρόσωπο του ακτινοβόλουσε από χαρά* · 3. διαθέτω κύρος ή γόητρο, επιδρά θετικά στο περιβάλλον μου: η *προσωπικότητα του ακτινοβόλει σε ολόκληρη την Ευρώπη* ♦ 4. (μετβ.) ΦΥΣ. εκθέτω (κάποιον/κάτι) σε ακτινοβόληση (βλ. λ.). — ακτινοβόλημα (το) [μεσν.].

ακτινογραφία (η) {ακτινογραφιών} ΙΑΤΡ.-ΦΥΣ. 1. η αποτύπωση φωτογραφικών εικόνων (κυρίως μελών ή οργάνων του σώματος) με τη βοήθεια ακτινών X (Ραϊντγκεν) ή ραδιενεργού ακτινοβολίας 2. (συνεκδ.) η πλάκα (επιφάνεια) πάνω στην οποία γίνεται η παραπάνω αποτύπωση: *βγάλω | κάνω ~ || γενική | διαγνωστική | επείγουσα | ιατρική | μερική* ~. Επίσης ακτινογράφημα (το). — ακτινογραφικός, -ή, -ό, ακτινογραφικ-ά | -ώς επίρρ.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «περιγραφή των ακτινών του φωτός», < ακτίς, -ίνος + -γραφία < γράφω. ο επιστήμ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radiographie (νόθο συνθ.). Η σημ. αυτή μαρτυρείται στην Ελλην. από το 1897].

ακτινογραφό ρ. μετβ. {ακτινογραφείς... | ακτινογράφησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} φωτογραφικός με ακτίνες X (βλ. λ. *ακτίνα*), βγάλω ακτινογραφίες. — ακτινογράφηση (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radiographier (νόθο συνθ.).]

ακτινοδιαγνωστικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. 1. αυτός που σχετίζεται ή αναφέρεται στην ακτινοδιαγνωστική: ~ *μηχανήματα* 2. **ακτινοδιαγνωστική** (η) η διάγνωση ασθενειών με τη βοήθεια ακτινογραφίσεως. — ακτινοδιαγνώστης (ο). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radiodiagnostic (νόθο συνθ.).]

ακτινοδοσκόφωνο (το) → σιντί

ακτινοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ακτινοειδ-ούς | -είς (συνδ. -ή)} 1. αυτός που έχει σχηματιστεί από ακτίνες: ~ *τροχός | σχήμα* 2. αυτός που η διάταξη των στοιχείων του έχει σχήμα ακτινών: ~ *διάταξη | σχηματισμός*. — ακτινοειδώς επίρρ. [μτγν.].

ακτινοθεραπεία (η) [1826] {ακτινοθεραπειών} η θεραπεία παθήσεων με τη χρήση υπεριωδών ακτινών, ακτινών X ή ραδιενεργών ουσιών. — ακτινοθεραπευτής (ο), ακτινοθεραπευτικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radiothérapie (νόθο συνθ.).]

ακτινοθεραπευτική (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της ακτινολογίας με αντικείμενο τη χρήση ακτινοβολιών για τη θεραπεία νοσημάτων. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. therapeutic radiology].

ακτινολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο του τη διαγνωστική και θεραπευτική χρήση μορφών ακτινοβολίας. — ακτινολογικός, -ή, -ό, ακτινολογικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radiologie (νόθο συνθ.).]

ακτινολόγος (ο/η) ο γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ακτινολογία, αυτός που ασκεί την ακτινοδιαγνωστική ή την ακτινοθεραπευτική [ETYM. Μετάφρ. δάνεκ> από γαλλ. radiologue (νόθο συνθ.).]

ακτινοπροστασία (η) {χωρ. πληθ.} η προστασία από ακτινοβολίες. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. radioprotection].

ακτινοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση του εσωτερικού του ανθρώπινου οργανισμού με τη βοήθεια των ακτινών X (βλ. λ. *ακτίνα*), χωρίς να καταγράφονται τα αποτελέσματα σε ακτινογραφικές πλάκες. — ακτινοσκοπικός, -ή, -ό [1898], ακτινοσκοπικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. radioscopie (νόθο συνθ.).]

ακτινωτός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (λαϊκ.) αχτινωτός κ. αχτινωτός (κυρ. στη σημ. 2) 1. αυτός που έχει ακτίνες: *οι ~ ρόδες του ποδηλάτου* 2. αυτός που έχει διαταχθεί σε σχήμα ακτινών: ~ *σειρές αμπελιών*. — ακτινωτά επίρρ.

Ακτιό (το) {Ακτίου} ακροθήριο στην ομώνυμη χερσόνησο της ακαρναντικής ακτής που χωρίζω το Ιόνιο Πέλαγος από τον Αμβρακικό Κόλπο· το 31 π.Χ., σ' μία από τις μ'γαλύτερες ναυμαχίες της αρχαιότητας, ο Οκταβιανός νίκησε τον Μάρκο Αντώνιο και έγινε μόνος κυρίαρχος του ρωμαϊκού κράτους. [ETYM. < αρχ. *Ακτιον < ακτή, καθώς στην αρχαιότητα υπήρχε στο

ακρωτήριο ναός αφιερωμένος στον Ακτιο Απόλλωνα].
 άκτιστος, -η, -ο [μτγν.] κ. άκτιστος (σημ. 1) 1. αυτός που δεν κτίστηκε, δεν οικοδομήθηκε ή δεν μπορεί να οικοδομηθεί: ~ οικόπεδο | περιοχή · 2. ΘΕΟΛ. (α) αυτός που δεν δημιουργήθηκε από κανέναν ή τίποτα, που υπήρχε προαιώνια, που δεν έχει αρχή: ο ~ Θεός || ο Θεός επικoinωνεί διά των άκτιστων ενεργειών του, που παράγουν όμως κτιστές πραγματικότητες, από τις οποίες μπορεί ο άνθρωπος να γνωρίσει τον Θεό ΑΝΤ. κτιστός (β) **άκτιστον φως** το λαμπρότατο θείο φως, του οποίου αποκτούσαν νοερή αίσθηση οι Ησυχαστές (βλ.λ.) ως μετοχή στις άκτιστες ενέργειες του Θεού.

ακτογραμμή (η) 1. το περίγραμμα μιας ακτής, όπως φαίνεται από τη θάλασσα ή σε έναν χάρτη 2. (συνεκδ.) το μήκος κατά το οποίο εκτείνονται οι ακτές: ~ πολλών χιλιομέτρων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coast-line].

ακτοπλοία (η) [1833] {χωρ. πληθ.} 1.η ναυσιπλοία κοντά στις ακτές 2. η θάλασσα συγκινώνια επιβατών και εμπορευμάτων ανάμεσα στα λιμάνια της ίδιας επικράτειας ή ευρύτερης περιοχής: ανεπτυγμένη | εθνική | εμπορική | ιδιωτική ~. — ακτοπλόος (ο), ακτοπλοϊκός, -η, -ό [1883], ακτοπλοϊκ-ά /-ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. < ακτή + πλοία < πλους (< πλό-ος)].

ακτοφυράδα (η) η ακτοφυλακή (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coast-guard].

ακτοφυρούρος (ο/η) πρόσωπο που φρουρεί τις ακτές ΣΥΝ. ακτοφύλακας, ακταιωρός. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coastguardsman].
ακτοφυλακή (η) [1861] 1. (γενικά) η φύλαξη και επίβλεψη των ακτών 2. **Ακτοφυλακή** (η) (α) ναυτική υπηρεσία με αντικείμενο τη διευκόλυνση της ναυσιπλοΐας, τη δίωξη του λαθρεμπορίου κ.λπ. (β) (συνεκδ.) το σύνολο όλων υπηρετών στην παραπάνω υπηρεσία, οι ακτοφύλακες. — ακτοφύλακας (ο/η) [1892]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coast-guard].

ακτοφυλακίδα (η) ΣΤΡΑΤ. σκάφος που χρησιμοποιεί η ακτοφυλακή.
ακτύπητος, -η, -ο → ακτύπητος
κυβερνήσια (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ανυπαρξία ή η αστάθεια κυβερνήσεως: η αδυναμία σχηματισμού βιώσιμης κυβέρνησης έχει ρίξει τη χώρα σε ~.

κυβερνήτος, -η, -ο [μτγν.] 1. (σκάφος ή όχημα) που δεν έχει κυβερνήτη, πηδάλιουχο (ή οδηγό): ~ καράβι | διαστημόπλοιο | αυτοκίνητο 2. αυτός που επιβαίνει σε ακυβέρνητο σκάφος: ήμασταν τρεις μέρες ακυβερνήτοι μέσα στα κύματα · 3. αυτός που δεν έχει κυβέρνηση: ~ χώρα · 4. (μτφ.) αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατο να κυβερνηθεί, να πειθαρχήσει: ~ λαός | πλήθος | ομάδα ΣΥΝ. απειθαρχητός. — ακυβερνήτα επίρρ.

ακύμαντος, -η, -ο 1. αυτός που δεν ταράσσεται από κύματα: ~ θάλασσα | νερά 2. (μτφ.) αυτός που δεν γνώρισε ή δεν γνωρίζει περιπέτειες και δοκιμασίες: πέρασε -ζωή, ήρεμη και απλή ΣΥΝ. ήσυχος, γαλήνιος ΑΝΤ. πολυκύμαντος, ταραχώδης. — ακύμαντα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + κυμάνω].

ακυριολεκτώ ρ. → ακυρολεκτώ
-κυριολεξία (η) → ακυρολεκτώ
ακυρολεκτώ ρ. αμετβ. {ακυρολεκτείς... | ακυρολέκτησα} 1. χρησιμοποιώ λέξεις ή εκφράσεις με σημασία ανακριβή ή εσφαλμένη ΣΥΝ. ακυρολογώ ΑΝΤ. ακριβολογώ 2. (γενικότερ.) δεν μιλώ σωστά. — ακυρολεξία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κυριολεκτώ. [ΕΤΥΜ. < μτγν. ακυρολεξία (υποχωρητ.) < άκυρος + -λεξία < λέγω].

α κυ ρολόγια (η) [μτγν.] {ακυρολογιών} η ακυρολεξία, η χρήση λέξεων ή εκφράσεων με ανακριβή σημασία. ΣΧΟΛΙΟ λ. κυριολεκτώ.

ακυρολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] ακυρολεκτώ (βλ.λ.).
άκυρος, -η, -ο 1. μη έγκυρος, αυτός που δεν έχει νόμιμη ισχύ: το δικαστήριο έκρινε ~ τη διαθήκη || ~ αποτέλεσμα | νόμος | δικαιοπραξία | σύμβαση | ψηφοδέλτιο ΑΝΤ. έγκυρος 2. (στις εκλογές) **άκυρα** (τα) τα ψηφοδέλτια που δεν μπορεί να θεωρηθούν έγκυρα (επειδή δεν έχουν σημειωθεί σωστά οι σταυροί προτιμήσεως, υπάρχουν σημμάδια που δεν επιτρέπονται κ.λπ.): στις πρόσφατες εκλογές αντήχησαν τα - και τα λευκά 3. **άκυρο(ν)** (επιφών.) στρατιωτικό παράγγελμα, το οποίο ακυρώνει άλλο που μόλις έχει δοθεί: *Ανάπαυσις!* ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + κύρος].

ακυρότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} 1. το να είναι κάτι άκυρο: η ~ ψηφοδέλιου 2. ΝΟΜ. η αυτοδικαίμη ισχύς των ενόμων συνεπειών νομικής πράξης, η οποία επέρχεται σύμφωνα με τον νόμο και η οποία μπορεί να διαπιστωθεί από το δικαστήριο.

ακυρώνω ρ. μετβ. {ακύρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (α) καθιστώ ή κηρύσσω (κάτι) άκυρο, του στερώ την ισχύ: μερικές διατάξεις του νόμου ακυρώθηκαν με προεδρικό διάταγμα || ο διαγωνισμός για την πρόσληψη προσωπικού ακυρώθηκε (β) (μτφ.) αιώ την ισχύ, την αξία, την ιδιαίτερη σημασία: περιστασιακά σφάλματα στην υλοποίηση αυτής της πολιτικής δεν ακυρώνουν την αξία και την ουσία της || τέτοια φιλοσοφία ακυρώνουν την αξία της φιλοσοφίας ΣΥΝ. καταργώ 2. ματαιώνω (κάτι προκαθορισμένο): ακύρωσε όλα τα ραντεβού της ημέρας 3. (για εισιτήρια συγκοινωνίας) σφραγίζω (εισιτήριο) στο ακυρωτικό μηχανήμα (βλ. λ. ακυρωτικός), ώστε να καταστεί αφενός νόμιμη η μεταφορά του επιβάτη (κατόχου του 'ισιτηρίου) και αφετέρου αδύνατη η χρήση του ίδιου εισιτηρίου σε άλλη διαδρομή. [ΕΤΥΜ. < μτγν. άκυρο (-όω) < αρχ. άκυρος].

ακύρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η κατάργηση

ή ανάκληση της εγκυρότητας, της νόμιμης ισχύος: τυπική | νομική | άμεση | έμμεση | αυθαίρετη | οριστική | δικαστική ~||~ διαγωνισμού | αγώνα | αποτελέσματος 2. ΝΟΜ. (α) η δικαστική κήρυξη ως μη δεσμι'υτικών των 'νόμων συνεπειών μιας νομικής πράξης οι οποίες ισχύουν έως την έκδοση της δικαστικής ακυρωτικής απόφασης· μετά την ακύρωση της η ακυρώσιμη αυτή νομική πράξη εξομοιώνεται με την εξ'υπαρχής άκυρη πράξη (βλ. λ. ακυρότητα) (β) **αίτηση ακύρωσης** ένδικο βόήθημα το οποίο ασκείται κατά κανόνα ενώπιον τού Συμβουλίου της Επικρατείας ή κατ' εξαίρεση ενώπιον τού αρμοδίου βάσει ειδικού νόμου διοικητικού δικαστηρίου (Τριμελούς Διοικητικού Εφετείου) και με το οποίο επιδιώκεται η ακύρωση διοικητικής πράξης για τους περιοριστικά προβλεπόμενους στον νόμο λόγους.

ακυρώσιμος, -η, -ο [1856] ΝΟΜ. αυτός που μπορεί να ακυρωθεί ή που υπόκειται σε ακύρωση λόγω εγγενούς νομικού ελαττώματος.

ακυρωτέος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που πρέπει να ακυρωθεί.

ακυρωτικός, -ή, -ό [1856] 1. αυτός που έχει τη δύναμη ή το δικαίωμα να ακυρώσει κάτι, να αφαιρέσει με τυπικά και επίσημα μέσα την εγκυρότητα από κάτι: ~ απόφαση | ~ ως επίρρ.
ακυρωτικό μηχανήμα η συσκευή για το αυτόματο σφράγισμα των εισιτηρίων με στοιχεία δρομολογίου (βλ. κ. λ. ακυρώνω) 3. ΝΟΜ. **ακυρωτικό δικαστήριο** το ανώτατο δικαστήριο μέσα σε έναν κλάδο δικαιοδοσίας το οποίο έχει την εξουσία να ακυρώνει τις προσβαλλόμενες με ένδικα μέσα αποφάσεις κατώτερων δικαστηρίων στην Ελλάδα, αναφέρονται συνήθ. ως **ακυρωτικά δικαστήρια** για την πολιτική και ποινική δικαιοδοσία ο Άρειος Πάγος και για τη διοικητική δικαιοδοσία το Συμβούλιο της Επικρατείας. — ακυρωτικ-ά | -ώς επίρρ.

ακύρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει επικυρωθεί, δεν έχει καταστεί έγκυρος: ~ συμφωνία | συνθήκη | πράξη | πρόσληψη ΣΥΝ. επικυρώσιμος ΑΝΤ. κυρωμένος, επικυρωμένος.

ακωδικοποίησης, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει κωδικοποιηθεί: αυτός που δεν συντάχθηκε μεθοδικά, κώδικα (βλ.λ.): ~ έγγραφο 2. αυτός που δεν έχει περιληφθεί σε κώδικα: ~ διατάξεις | νομοθεσία · 3. (ειδικότερ.) αυτός που εκφέρεται ή μεταδίδεται χωρίς κωδικό αριθμό (κλειδάριθμο) και, επομένως, μπορεί να αναγνωριστεί ή να διαβαστεί από όλους: ~ κείμενο | τηλεοπτικό σήμα | μήνυμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. uncodified].

άκωλος, -η, -ο [μτγν.] (λαϊκ.) (για πρόσ.) αυτός που έχει πολύ μικρούς γλυτούς.

ακώλυτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν καλύπτεται, που δεν εμποδίζεται από κανέναν ή τίποτα: ~ προαγωγή | διέλευση | άσκηση δικαίωματος ΣΥΝ. ανεμπόδιστος. — ακώλυτος | ακώλυτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα.

άκων, -ούσα, -ον ((εγγρ. κυρ. το αρσ.) άκ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών) | (αρχαιοπρ.) αυτός που πράττει ή παθαίνει κάτι παρά τη θέληση του, αναγκαστικά κυρ. στη φρ. εκών άκων (εκών άκων, λατ. volens nolens) **λάτ. εκόντες άκωντες** θέλοντας και μη, με το ζόρι: ο ύποπτος οδηγήθηκε ~ στον ανακριτή (βλ. κ. λ. ακούσιος).

[ΕΤΥΜ < αρχ. άκων < άκωνκ ά- στερητ. + εκών «εθελούσιος, εκούσιος». Από το άκων, προήλθε το ακούσιος (βλ.λ.)].

αλά πρόθ. - με τον τρόπο (που δηλώνει η λέξη που ακολουθεί): γεύμα ~ ιταλικά || ~ τούρκα || ~ φράγκα (γαλλικά): φρ. (α) **αλά μπρασέτα** από το μπράτσο, αγκαλιέ: περπατούσαν ~ (β) **αλά υπέμε** μουσική ερμηνευτική ένδειξη-η εκτέλεση μουσικού έργου με μονάδα μέτρησης τού χρόνου το «μισό», αντί της συνηθισμένης μονάδας χρόνου, που είναι το «τέταρτο» (ένα «μισό» = δύο «τέταρτα»): προκύπτει, κατά κανόνα, εκτέλεση πιο ζωνηρή και ρυθμική (γ) **αλά πολιτά** συνταγή μαγειρικής που βασίζεται στη σάλτσα από λάδι και λεμόνι: *αγκινάρες ~*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. alla < ala < πρόθ. a + θηλ. άρθρο la, π.χ. ιταλ. spaghetti alla siciliana «είδος μακαρονάδας μαγειρεμένης κατά τον τρόπο των Σικελών», alla braccetta < braccetto, υποκ. του braccio «μπράτσο». Η φρ. *αλά πολιτά* πθ. < ιταλ. alla pulita «άνογος» (< επίθ. pulito «καθαρός, άνογος») με παρετυμολ. προς το Πόλη (δηλ. Κων/πολη)].

α λα πρόθ.: με τον τρόπο (που δηλώνει η λέξη που ακολουθεί): φρ. (α) **στρίβο α λα γαλλικά** φεύγω κρυφά, χωρίς να γίνω αντιληπτός (β) **πληρώνουμε α λα γερμανικά** πληρώνουμε ο καθένας τα δικά του, το μερίδιο του στον λογαριασμό (γ) **α λα γκαρσόν** (i) αντρικά, αγοριστικά: *έκοψε τα μαλλιά της ~* (ii) μόνο άντρες: *θα πάμε στην ταβέρνα ~* (δ) **α λα καρτ** (για εστιατόρια) η επιλογή φαγητού από τον κατάλογο: *γεύμα ~* ΑΝΤ. ταμπλ-ντότ. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. à la, π.χ. à la garçon, à la carte].

άλα επιφών. (λαϊκ.) έκφραση μεγάλου κεφιά, χαράς και ικανοποίησης, που συχνά συμπληρώνεται με την προσωπική αντων. του/της (το της κ. για αρσ.) και δηλώνει έντονη επιδοκμασία ή ενθάρρυνση και προτροπή: «~, ανοίξε κι άλλη μπουνάλα...» (λαϊκ. τραγ.) || ~ του χορό ο Χρόνης! (Μπράβο! Ωραία χορεύει!) ΣΥΝ. ωραία, μπράβο, κι άλλο! [ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. ναυτικό πρόσταγμα ala! «μειράει»].

-άλα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν ενέργεια ή αποτέλεσμα ενέργειας: *κρεμ-άλα, τρεχάλα, φενγ-άλα, φουσκ-άλα*.

[ΕΤΥΜ. Παραρ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προήλθε από μεταρρηματικά θηλ. σε -α με θεματικό -αλ- (λ.χ. *πηλάλο* > *πηλάλ-α*), καθώς και από υποκορ. ουδ. σε -άλι (λ.χ. *κεφ-άλι* > *κεφ-άλα*, με μεγεθ. -α), τα οποία απώλεσαν τη σμικρυντική τους ιδιότητα].

αλαβάστρινος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από

α- | αν- στερητικό
 α-κυκλοφόρητος, -η, -ο
 α-κύκλωτος, -η, -ο
 α-κύκλιος, -η, -ο

α-κυμάτιος, -η, -ο
 α-κυνήγιος, -η, -ο
 α-κυοφόρος, -η, -ο

α-κυριάρχητος, -η, -ο
 α-κυρεύτος, -η, -ο
 α-κύρτωτος, -η, -ο

α-λάβωτος, -η, -ο
 α-λαγάρσιος, -η, -ο
 α-λάδωτος, -η, -ο

α-λάκτιστος, -η, -ο

αλάβαστρο 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σφριγηλότητα, λειός και λαμπερός: ~ κορμί | ομορφιά | δέρμα.

αλάβαστρο (το) {αλάβαστρ-ου | -ων} ορυκτός λίθος μικρής σκληρότητας σε δύο είδη: (α) το αλάβαστρο από άνυδρο θειικό ασβέστιο (γύψο) με μικροκρυσταλλικό λεπτοκοκκώδη ιστό, λευκό ή ελαφρώς έγχρωμο (β) το ασβεστολιθικό αλάβαστρο, το οποίο αποτελεί ποικιλία του ασβεστίτη και έχει διάφορους χρωματισμούς. Επίσης αλάβαστρος (ο) [αρχ.].

[ETYM. < μτγν. *αλάβαστρον* < αρχ. *αλάβαστος*, πθ. < αιγυπτ. a-labast «αγγείο της θεάς Μπαστ». ο τύπος *αλάβαστρον* (με -ρ-) είναι αναλογικός σχηματισμός κατά τα ήλεκτρον, *πλήκτρον*, *αροτρον* κ.ά.].

άλαδος, -η, -ο αυτός που δεν περιέχει ή δ'ν μαγειρεύεται με λάδι: ~ φακές | φαγητό (νηστήσιμο).

αλαζόννας (ο/η) πρόσωπο που είναι υπέρμετρα υπερήφανος, που δείχνει υπερηφάνια και περιφρόνηση για τους άλλους: *τα πλούτη και η δόξα τον έκαναν ~ και μας βλέπει απ' υψηλού* ΣΥΝ. υπερόπτης, ξυπασμένος, υψιλόμητης, σνομπ ANT. σεμνός, ταπεινός, μετρίοφρον. Επίσης (λόγ.) αλαζών [αρχ.] {αλαζόν-ος, -α}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*. [ETYM. < αρχ. *αλαζών*, -ονος < κύρ. όν. *Αλαζόνες*, ονομασία αρχ. θρησκ. φύλου, που κατοικούσε στις βόρειες ακτές του Εύξεινου Πόντου].

αλαζονεία (η) {χωρ. πληθ.} η υπερβολική έπαρση ΣΥΝ. οίηση, υπερηφάνια, ξυπασία, κομπασμός ANT. μετριοφροσύνη, ταπεινοφροσύνη, σεμνότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*. [ETYM. αρχ. < *αλαζονεύομαι* < *αλαζών*].

αλαζονεία ή αλαζονία: Το αλαζονεία είναι ήδη αρχαία λ. και παράγεται από το επίσης αρχαίο ρ. *αλαζονεύομαι* «είμαι αλαζόννας, ψευδοϋπερηφάνεια, κομπάζω». Αρα γράφεται κανονικώς με -ει- και όχι με -ι-, όπως θα συνέβαινε αν παραγόταν από το αλαζών και έλειπε το αντίστοιχο ρήμα.

αλαζονεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {αλαζονεύτηκα} συμπεριφέρομαι αλαζονικά ΣΥΝ. κομπάζω, επαίρομαι, καυχώμαι, υπερηφανεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλαζονεία*, *αποθετικός*.

αλαζονικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από αλαζονεία: είναι πολύ ~ και δημιουργεί αντιπάθειες στο περιβάλλον του || -στάση | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. φαντασμένος, υπεροπτικός, υπερφίλος, ξυπασμένος, σπουδαιοφάνης ANT. σεμνός, μετρίοφρον. — αλαζονικ-ά | -ος [μτγν.] επίρρ.

αλάθευτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν πέφτει έξω στους υπολογισμούς του ή δεν διαπράττει λάθη ή σφάλματα ΣΥΝ. αλάθητος 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν αστοχεί σε βολή, ευστοχος: ~ σκοπευτής | βέλος | χτύπημα. — αλάθευτα επίρρ.

αλάθητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν κάνει λάθη: *το ένστικτο μου είναι ~ || οι ηλεκτρονικές συσκευές δεν είναι ~ 2. αλάθητο(ν)* (το) (α) η ιδιότητα ή η ικανότητα κάποιου να μην υποπίπτει ποτέ σε σφάλματα: *μόνο ο Θεός έχει το ~ (β) αλάθητο του Πάπα* δόγμα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, σύμφωνα με το οποίο ο Πάπας, όταν μιλά «από καθέδρας» (βλ.λ.), δεν κάνει λάθος, όσον αφορά στην ερμηνεία ζητημάτων πίστης και θηικής 3. απολύτως αξιόπιστος ή σίγουρος: *έχω έναν ~ κανόνα για τέτοιες περιπτώσεις*. [ETYM. μτγν. < ά-στερητ. + θ. λαθ-, πθ. αόρ. β' *ε-λαθ-ον* του ρ. *λανθά-νω*].

-αλάκι → -άκι
αλαλαγμός (ο) [αρχ.] 1. (κυριολ.) πολεμική κραυγή ΣΥΝ. ιαχή 2. δυνατή βοή από κραυγές πλήθους ανθρώπων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέρας*. Επίσης αλααλή (η) [αρχ.].
αλαάλα ρ. αμετβ. {αλάλαα} 1. φωνάζω δυνατά από χαρά και ενθουσιασμό-ΦΡ. *κύμαλον αλαάζον* (κύμαλον αλαάζον) άνθρωπος κοφύρος, επιφανειακός 2. βγάζω πολεμικές κραυγές την ώρα της μάχης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέρας*. [ETYM. αρχ., ονοματοπ. λ. από το επιφών. *άλαλα*, που δηλώνει πολεμική κραυγή. Στην Π.Δ. (Μετάφραση των Εβδόμηκοντα) η λ. αναφέρεται κυρίως σε δοξολογία προς τον Θεό (π.χ. *Ψαλμ.* 99,1: *αλαάλατω Κυρίω πάσα η γη*), ενώ στην Κ.Δ. σημαίνει επίσης «ηχώ, κροταλίω» (π.χ. *Α' Κορινθ.* 13,1: *γέγονα χαλκός ήχων ή κύμαλον αλαάζον*]).

αλαλήτο (το) (λαϊκ.) ο αλαλαγμός (βλ.λ.). [ETYM. Μεταπλ. τ. (ίσως κατά το *βουητό*) του αρχ. *άλαλητός* «αλαλαγμός, πολεμική κραυγή» (η σημερινή σημ. μτγν., που ανάγεται στο «ΡΧ: ηχομημητ. *άλαλαί* (ήχος παύαν).]

αλαλία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μερική ή ολική αδυναμία κάποιου να αρθρώσει λόγο εξαιτίας βλάβης των αντίστοιχων κέντρων του εγκεφάλου ή των οργάνων ακοής και ομιλίας ή εξαιτίας ψυχρουναισθηματικών προβλημάτων.
αλαλιζώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αλάλιασ-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) ζαλιζώ (κάποιον), προξενώ σύγχυση, αμηχανία ή ενόχληση: *δεν τους άφηναν στιγμή σε *συχία*- τους είχαν αλαλιζήσει* ΣΥΝ. ζαλιζώ, σκοτιζώ ♦ 2. (αμετβ.) βρίσκομαι σε κατάσταση σύγχυσης, έχω ζαλιστεί, σκοτιστεί: *μ' όλη αυτή τη φασαρία και τον θόρυβο έχω αλαλιζήσει*. [ETYM. < *άλαλος*].

αλαλιζώ, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει λαλιά, που δεν μπορεί να μιλήσει ΣΥΝ. βουβός, μουγγός 2. (μτφ.) αυτός που δοκιμάζει κατάπληξη μπροστά σε κάτι απροσδόκητο: *έμεινε - από τη συμπεριφορά της* ΣΥΝ. άφωνος, άναυδος, αποσβολωμένος, κατάπληκτος, ενεός, εμβρόντητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*. [ETYM. αρχ. < ά-στερητ. + *λαλώ*].

αλαλούμ (το) {άκλ.} κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης, ανα-

κατωσύρα: *δημιουργήθηκε τέτοιο -, που ήταν αδύνατο να καταλάβει τι έλεγαν*.

[ETYM. Πθ. από τη φρ. *άλλα άλλων*, με παρετυμολογική επίδραση εκφραστ. λ. όπως *γιοσουρούμι* ή πλαστή λ. από παιδικά παιχνίδια και τραγούδια. Κατ' άλλη εκδοχή, από αραβ. επιφών. ulalum].

Αλαμάνια (η) ο ποταμός Σπερχειός (βλ.λ.) και κύρ. το τελευταίο τμήμα του γνωστή από την περίφημη μάχη της *Αλαμάνας* μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων (23/4/1821) και τη θυσία του Αθανασίου Διάκου.

[ETYM. Το τοπωνύμιο προήλθε πθ. από το γερμ. φύλο των *Αλαμανών* (πθ. γαλλ. *Alemagne* «Γερμανία») λόγω των ορμητικών υδάτων του ποταμού, που έφερναν στον νου τη δράση του γερμ. φύλου. Κατ' άλλη άποψη, ανάγεται σε τουρκ. *alamana* με τη σημ. «μεγάλο αλιευτικό δίχτυ ή λέμβος»].

αλαμπής, -ής, -ές {αλαμπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που δεν λάμπει, δεν γυαλίζει: ~ αστέρας ΣΥΝ. σκοτεινός, αμυδρός ANT. λαμπρός, απαστράπτων 2. (μτφ.) αυτός που στερείται αιγλής ή δόξας: *βίος άσμος και -ΣΥΝ. άδοξος, αφανής* ANT. διάσημος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < ά-στερητ. + *λαμπής* < *λάμπω*].

αλαμπουρνέζικος, -η, -ο (σκοπ.) 1. αυτός που λέγεται ή γράφεται σε γλώσσα ακατάληπτη ή/και ασυνάρτητη 2. *αλαμπουρνέζικα* {τα} η ακατάληπτη ή/και ασυνάρτητη γλώσσα.

[ETYM. Αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < *αλα-Μπουρνέζικα* «στη γλώσσα της φυλής Μπουρνού (Σουδάν)» και συνεπώς ακατανόητα λόγια» (β) < *αλιβουρνέζικα* «πράγματα θαυμαστά από το Λιβόρνο (της Ιταλίας)» (γ) < *ital. alla buira* «στα αστέια». + *-έζικα* (πθ. *εγγλέζικα*, *φραντσέζικα* κ.ά.). Βλ. κ. *αλομωμπίλ*].

αλά μπρατσέτα επίρρ. → αλά
αλάνα (η) {δύοφρ. αλανών} 1. (καθημ.) αδιαμόρφωτος υπαίθριος χώρος, μέσα ή κοντά σε κατοικημένες περιοχές: *τα παιδιά τρέχουν | παίζουν ποδόσφαιρο στις ~ 2.* (αργκό-μεγέθ.) ο αλήτης.

αλάνης (ο) {αλάνηδες} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που περνά την ημέρα του στους δρόμους, που αλητεύει ΣΥΝ. αλήτης 2. (συνεκδ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με θράσος, χωρίς σεβασμό προς τους άλλους, χωρίς ευγένεια, με χαμηλό επίπεδο ήθους ΣΥΝ. αλήτης, χαμίιν, μόρτης.

αλάνθαστος, -η, -ο [1785] 1. αυτός που δεν περιέχει λάθη, σφάλματα: ~ γραπτό | *υπολογισμός* ΣΥΝ. σωστός 2. αυτός που δεν υποπίπτει σε σφάλματα, που δεν κάνει λάθη: *υπήρχε ~ στις επιλογές του* ΣΥΝ.

αλάθητος. — αλάνθαστα επίρρ. [ETYM. < α-στερητ. + *λανθάνω*, με βάση το αντώνυμο *λανθασμένος*].

αλάνι (το) {αλαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. η αλάνα 2. (συνεκδ.) το παιδί της αλάνας, του δρόμου, ο άνθρωπος που περιφέρεται χωρίς σταθερή κατοικία (βλ. κ. λ. *αλιανήρης*): «είμαστε αλάνια, *διαλεχτά παιδιά μέσα στην πίσσα*» (λαϊκ. τραγ.).

[ETYM. < τουρκ. *alan* «πέραςμα μέσα από δάσος - πεδιάδα» < αραβ. *'alani* «δημόσιος, ανοικτός»].

αλιανήρης, -α, -ικο {αλιανήρηδες} (μειωτ.) 1. αυτός που συχνάει σε αλάνες ΣΥΝ. αλήτης 2. αυτός που ταιριάζει σε αλιανήδες: ~ *φέρσιμο* | *ντύσιμο* | *κουβέντες* 3. (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από θράσος και αναιδεια, από χαμηλό επίπεδο ήθους ΣΥΝ. πρόστυχος, ανήθικος 4. (για πουλερικά) ελευθέρας βοσκής (όχι από ορνιθοτροπέλο): *αβγά από ~ κότα*. — αλιανήρικος, -η, -ο, αλιανήρικά επίρρ. [ETYM. < αλάνι + παρακ. επίθημα -*ιάρης*, πθ. κ. *ψωρ-ιάρης*].

αλαζέντος, -η, -ο [μεσν.] 1. (μάρμαρο, πέτρα ή άλλο υλικό) που δεν έχει λαξευθεί, δηλ. σκαλιστεί ή πελεκηθεί 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει τύχει επεξεργασίας, που έχει τραγιά μορφή ΣΥΝ. απελέκητος, ακατέργαστος ANT. λαξευμένος, σκαλισμένος, πελεκημένος.

αλά πολιτα επίρρ. → αλά
αλάργα επίρρ. (λαϊκ.) 1. σε μεγάλη απόσταση, μακριά: *στάθηκε ~, μην τον πάρουν τα βόλια* ΣΥΝ. ξέμακρα, απόμακρα ANT. κοντά: ΦΡ. *αλάργα-αλάργα* σε αραιά χρονικά διαστήματα: (παροιμ.) «~ το φιλί, να *χει και νοστιμάδα*» (βλ. κ. λ. *ανάργα*) 2. NAYT. ανοιγτά στο πλάγος: *πράβηξε κολυμπώντας ~*. [ETYM. μεσν. < *ital. alla larga* «στα ανοιγτά»].

αλαρνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αλάργεγα} (λαϊκ.-διαλεκτ.) ♦ 1. (μετβ.) τοποθετώ ή παρασύρω μακριά, απομακρύνω ♦ 2. (αμετβ.) απομακρύνωμαι, ξεμακραίνω: *αλάργεγε στο πέλαγος, όσωπο χάθηκε*. Επίσης αλαργάρ'ύ [μεσν.]. — αλάρνεμα (το).

αλαργινός, -η, -ό (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται μακριά, απομακρυσμένος: «από ξένο τόπο κι απ' *αλαργινό*» (τραγ.) ΣΥΝ. μακρινός.

άλας (το) [αρχ.] {άλ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (λόγ.) το αλάτι- κύρ. στις ΦΡ. (α) *αττικόν άλας* βλ. λ. *αττικός* (β) *το άλας της γης* | *έάν το άλας *μωρά* *νθεί** (η πλήρης φράση είναι: *υμείς εστέ το άλας της γης: εάν δε το άλας *μωρανθή*, εν γινι *άλισθήσεται**: Κ.Δ. *Ματθ.* 5, 13) (i) ΕΡΗΣΚ, οι Απόστολοι, σύμφωνα με χαρακτηρισμό που τους απέδωσε ο Χριστός και κατ' επέκτ. όλοι οι πιστοί: πολύτιμοι, σημαντικοί, όπως το αλάτι (που συντηρεί και νοστιμίζει προφυλάσσοντα από τη σήψη) (ii) (γεωκωτ.) ό τι καθιστά τον κόσμο ομορφότερο και πιο ενδιαφέροντα (βλ. κ. λ. *αλάτι*) (γ) μένο *στήλη άλατος* βλ. λ. *στήλη* 2. ΧΗΜ. (σύνθ. στον πληθ.) κάθε ένωση που προκύπτει από αντίδραση ανάμεσα σε οξεία και βάσεις: *γλωριούχα* | *φωσφορικά* ~ || *πυρήνες* | *κρύσταλλοι άλατος* 3. ΙΑΤΡ. *άλατα* {τα} (καθημ.) τα συμπτώματα που προκαλούνται από οστεόφυτα και άλλες εκφυλιστικές αλλοιώσεις των οστών της σπονδυλικής στήλης: *κάνει *μασάζ* για να *πάσουν* τα ~* | *έχει - και την *πονάει* όλη η *πλάτη**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*, *θάλασσα*. [ETYM. < μτγν. *άλας*, -ατός, από την αιτιατική πληθ. (τους) *άλας* του αρχ. *ο άλας* (διαφοροτο τού ή *άλας* «θάλασσος»), γεν. *άλ-ός* < *Ι.Ε. *sal-* «αλάτι της θάλασσος», πθ. λατ. *sal*, γαλλ. *sel*, *ital. sale*, *αγγλ. salt*, γερμ. *Salz* κ.ά. Ουόρρ. *άλ-μη, άλ-υκή, "Αλ-μός* κ.ά. Η μεταβολή του γένους *ο άλας* > *το άλας* πθ. οφείλεται στην επίδραση λ.

γένους ουδέτερου, με τις οποίες συνήθως συνεκφερόταν (π.χ. *κρέας, ελαιον, ύδωρ, όζος* κ.ά.).
Αλάσκα (η) πολιτεία των Η.Π.Α.: το ένα τρίτο του εδάφους της βρίσκεται στον αρκτικό κύκλο και καλύπτεται από μόνιμους πάγους και τούντρα.

[ETYM₁ < αγγλ. Alaska < ρουσ. Aljaskat (όπως αναγραφόταν στους πρώτους ρωσικούς χάρτες της περιοχής) < αλευτ. alakshak «μεγάλη χώρα, ήπειρος»].

άλασα (τα) → **άλας**
αλατένιος, -ια, -ιο → **αλάτι**

αλατζάς (ο) {αλατζάδες} βαμβακερό ύφασμα, συνήθ. πολύχρωμο, χοντρό και ευτελές: *πολύχρωμος | φτηνός* ~. — αλατζένιος, -ια, -ιο κ. αλατζαδένιος. [ETYM₁ < τουρκ. alaca].

αλατερός, -ή, -ό αυτός που έχει πολύ αλάτι: ~ *φαγητό*.

αλάτι (το) {αλατιού | -ιών} **1.** ΧΗΜ. το χλωριούχο νάτριο, το κρυσταλλικό σώμα που εμφανίζεται κυρ. ως συστατικό του θαλασσινού νερού και ως ορυκτό χρησιμοποιείται στη μαγειρική ως άρτυμα (*επιτραπέζιο | μαγειρικό* ~), στη συντήρηση τροφίμων και στη χημική βιομηχανία (*μαύρο | χοντρό* ~): ψιλό | λευκό | *χοντρό* ~ || *βάζω* - στο *φαγητό* ΦΡ. (α) *φάγαμε μαζί ψωμί κι αλάτι* συνδεόμαστε με δεσμούς φιλίας και οικειότητας, που προέρχονται από μακρά γνώριμα στο παρελθόν (ιδ. σε δύσκολους καιρούς) (β) *όσα είπαμε, νερό κι αλάτι τέλος* οι παρεξηγήσεις και οι διαφωνίες μεταξύ μας: *ας γίνουμε ξανά φίλοι (γ) κάνω (κάποιον) τ' αλατιού* (ι) δένρο (κάποιον) πάρα πολύ (ii) αντιμετωπιζώ κάποιον που εμφανίζεται ως αντίπαλος μου σε αντιπαράθεση με τρόπο που να υποστεί εξευτελισμό: αυτό τον ομιλήτη ένας *σύνεργος* τον *έκανε τ' αλατιού* τον *έβγαλε άσγετο στο τέλος!* ΣΥΝ. *αλλάω* τα φώτα κάποιου **2.** (μτφ.) κάθε στοιχείο που προσδίδει ενδιαφέρον προκαλεί ευχαρίστηση: το *χιούμορ είναι το ~ της ζωής*. Επίσης (αρχαίως) *άλας* (βλ.λ.) [μτγν.] — (υποκ.) αλατάκι (το), αλατινός, -η, -ό [μεσν.] κ. αλατένιος, -ια, -ιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*. [ETYM₁ < μτγν. *άλατιον*, υποκ. του *άλας* (βλ.λ.). Η φρ. *ψωμί κι αλάτι* είναι μεσν.]

αλατιέρα (η) {δύσφρ. αλατιερών} μικρό επιτραπέζιο σκεύος με μικρές τρύπες στην κορυφή, μέσα στο οποίο τοποθετείται αλάτι και χρησιμοποιείται για να αλατίζουμε το φαγητό ΣΥΝ. (λόγ.) αλατοθήκη, αλατοδοχείο. Επίσης αλατερό (το) [μεσν.]. [ETYM₂ < αλάτι + παραγ. επίθημα -*ιέρα*].

αλατίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αλατίσ-α, -ηκα, -μένος} **1.** ρίχνω (σε φαγητό) αλάτι, νοστιμίζω (το φαγητό) με αλάτι ΣΥΝ. καρυκωθ **2.** συνηρά (τρόφιμα), καλύπτοντας τα με αλάτι ΣΥΝ. παστώω. — αλατίσμα (το).

αλατινός, -η, -ό → **αλάτι**
αλατιστός, -ή, -ό αυτός που είναι διατηρημένος σε αλάτι: ~ *ελιές* | *κρέας* ΣΥΝ. παστός.

αλατοειδής, -ής, -ές [1885] {αλατοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή ή τις ιδιότητες του αλατιού. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. haloïde].

αλατοδοχείο (το) [1809] (λόγ.) η αλατιέρα.
αλατοθήκη (η) {αλατοθηκών} (λόγ.) η αλατιέρα.

αλατόμετρο (το) [1891] {-ου κ. -έτρον | -ον κ. -έτρων} όργανο που μετρά την αλμυρότητα του θαλασσινού νερού.
αλατόνερο (το) νερό στο οποίο έχει διαλυθεί ποσότητα αλατιού: *έκανε γαργάρα με ~*.

αλατοπίπερο (το) **1.** (α) αλάτι και πιπέρι (σε μείγμα ή ξεχωριστά) (β) σκεύος που περιλαμβάνει δύο μικρά δοχεία, ένα για αλάτι και ένα για πιπέρι **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προσδίδει ενδιαφέρον και ευχαρίστηση- συνήθ. λόγια ή δραστηριότητες που αποκλίνουν από τα τετριμμένα και συμβατικά: *θέλει και λίγο ~ η ζωή, για να τη χαρείς*. — αλατοπιπερώνω ρ.

αλατοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η παραγωγή αλατιού από θαλασσινό νερό με εξάτμιση. — αλατοποιεί (ο), αλατοποιώρ. {-είς...}

αλατοτητα (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. η συνολική ποσότητα των στερεών ουσιών που είναι διαλυμένες σε ένα γραμμάριο θαλασσινού νερού.
αλατούχος, -ος, -ο [1866] αυτός που περιέχει αλάτι: ~ νερό | *διάλυμα* ΣΥΝ. αλατοφόρος.

αλατοφόρος, -ος, -ο [1885] αλατούχος (βλ.λ.).
αλατορρυχίο (το) [1812] ρυγχίο από το οποίο εξάγεται το ορυκτό αλάτι. — αλατορρυχός (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.

αλαφιάω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αλαφιασ-α, -ηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) καταλαμβάνομαι από ταραχή και φόβο: *μέσα στο σκοτάδι αλαφιάζεις με τον παραμικρό θόρυβο* || (κ. μεσοπαθ.) τον είδα μέσα στα *αίματα* και *αλαφιάστικα* ♦ **2.** (μετβ.) ξαφνιάζω, τρομάζω (κάποιον): η *έκρηξη αλάφιασε τον κόσμο* **3.** (η μτχ. αλαφιασμένος, -η, -ο) αυτός που είναι πολύ αναστατωμένος, ταραγμένος και συχνά ασθμαίνει: *όρμησε - μέσα στο σπίτι και μας διηγήθηκε με κλάματα ό,τι συνέβη*. — αλαφιασμα (το).

[ETYM₁ < μεσν. *αλάφι* (< ελάφι), εξαιτίας της ιδιότητας του ελαφιού να τρομάζει εύκολα και να αντιδρά αστραπιαία].

αλαφραίνω ρ. → ελαφρώνω
αλαφριός, -ιά, -ιό → ελαφρός
αλαφροήσκιστος, -η, -ο κ. ελαφροήσκιστος (λαϊκότ.-λογोट.) αυτός που έχει την ικανότητα να βλεπεί μη αισθητά όντα (κατά τη λαϊκή παράδοση, φαντάσματα, στοιχειά κλπ.): «*αλαφροήσκιστε κα-*

λέ, για πες απόψε τι 'δες» (Δ. Σολωμός) (βλ. λ. *ήσκιος*).

αλαφρόμυαλος, -η, -ο → ελαφρόμυαλος
αλαφρός, -ή, -ό → ελαφρός
αλαφρός, -ιά, -ύ → ελαφρός
αλάφρωμα (το) → ελαφρώνω
αλαφρώνω ρ. → ελαφρώνω

Αλβανία (η) (αλβ. Shqipëri) κράτος της ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τα Τίρανα, επίσημη γλώσσα την Αλβανική και νόμιμα το νέο λεκ. ΦΡ. *έπος* της *Αλβανίας* | *αλβανικό έπος* βλ. λ. *αλβανικός*. — Αλβανός (ο) [μεσν.], Αλβανή κ. Αλβανίδα (η), *αλβανικός, -ή, -ό* (βλ.λ.), Αλβανικά (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*. [ETYM₁ μεσν. < *Αλβανός* < λατ. Albanus (Mons) «Αλβανόν όρος», βουνό του Λατίου. Οι αρχαίοι ονόμαζαν την περιοχή της σημερινής Αλβανίας *Ίλλυρία*, ονομασία που διατήρησαν και οι Ρωμαίοι (Illyricum). Οι Βυζαντινοί, αντιθέτως, υιοθέτησαν την παλαιότερη λατινογενή ονομασία *Αλβανία*, η οποία δήλωνε την περιοχή γύρω από το Αλβανόν όρος, όπου είχαν κατοικήσει Ίλλυρικοί πληθυσμοί. Η αλβ. ονομασία Shqipëri σημαίνει «χώρα των αετών»].

αλβανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αλβανία ή/και τους Αλβανούς ΦΡ. *αλβανικό έπος* | *έπος της Αλβανίας* τα καθάρωματα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στο έδαφος της Ν. Αλβανίας (Β. Ηπειρού) κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940-41).

αλβανολογία (η) [1867] η επιστήμη που μελετά την ιστορία, τον πολιτισμό και τη γλώσσα των Αλβανών. — αλβανολόγος (ο/η) [1877], αλβανολογικός, -ή, -ό.

αλβανόφωνος, -η, -ο → -φωνος
Αλβέρτος (ο) **1.** όνομα αγίου της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμόνων της Ευρώπης **3.** ανδρικό όνομα ΦΡ. **Ο θεός Αλβέρτος** συγγός τρόπος αναφοράς στον Αλμπερτ Αϊνστάιν. [ETYM₁ Ξέν. όν., πβ. ιταλ. Alberto, αγγλ. Albert < παλ. αγγλ. Aethel-beorht «λαμπρός, ευγενής» < adal «ευγενής» + beorht «λαμπρός»].

Αλβίων (η) (Αλβιών-ος, -α) (λογोट.) η Μεγάλη Βρετανία: *χαίρει Αλβίων, γαρέτωσαν τα ένδοξα Παρίσια* (Α. Κάλβος) επίσης στη ΦΡ. *γγραιά Αλβίων*. — αλβιόνιος, -α, -ο.

[ETYM₁ < λατ. Albion < κελτ. *Alb-iu, πθ. από μη ΙΕ. ρίζα *alb- «αηλό- όρος», που συνδέθηκε παρετυμολογικά με το λατ. επίθ. albus «λευκός» και αποδιδόταν από τους Ρωμαίους στη Μ. Βρετανία λόγω των ακτών του Ντόβερ, που ήταν λευκές από την κρητιά (ασβεστολιθικό πέτρωμα, κιμωλία). Ήδη στον Πτολεμαίο μαρτυρείται το τοπωνύμιο *Άλιουίν*. Βλ. κ. *Αλπεις*].

άλγεβρα (η) [1791] **1.** ΜΑΘ. κλάδος ο οποίος μελετά τις ιδιότητες των αριθμών (ή και άλλων εννοιών) και των πράξεων χρησιμοποιώντας γενικά σύμβολα: *ανώτερη | στοιχειώδης* ~||~ *διανυσμάτων | πινάκων* | συνόλων **2.** (συνεκδ.) το σχολικό και πανεπιστημιακό μάθημα που πραγματεύεται θέματα του παραπάνω μαθηματικού κλάδου και το αντίστοιχο διδακτικό εγχειρίδιο.

[ETYM₁ Μεταφορά του λατ. algebra < αραβ. al-jabr «συμπλήρωση». Η λ. al-jabr είναι τμήμα του τίτλου ενός βιβλίου, που γράφτηκε από Αραβό μαθηματικό του 9ου αι. και το οποίο ονομαζόταν (στην ελλην. αποδ.) *Συνοπτικό βιβλίο υπολογισμών με αποκατάσταση | συμπλήρωση (al-jabr) και εξίσωση*].

άλγεβρικός, -ή, -ό [1874] ΜΑΘ. αυτός που σχετίζεται με την άλγεβρα ή ακολουθεί τους κανόνες της άλγεβρας: ~ *εξίσωση* | *συνάρτηση* | *αριθμός* | *δομές*.

άλγεινός, -η, -ό αυτός που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από άλγος, πόνο σωματικό ή ψυχικό και έντονη δυσανεκσία: ~ *εντύπωση* | *εμπερία* ΣΥΝ. οδοντικός, επώδυνος, δυσάρετος ΑΝΤ. ανώδυνος, ευχάριστος. — αλγεινός επίρρ. [αρχ.], αλγεινότητα (η) [αρχ.]. [ETYM₁ αρχ. < *άλγεσ-νός < άλγος (γεν. άλγους < *άλγεσ-ος)].

Αλγέρι (το) {Αλγερίου} η πρωτεύουσα της Αλγερίας.
Αλγερία (η) (αραβ. Al-Jumhuriya Al-Jaza'iriya Ad-Dimugratiya Ad-Sabiya = Λαϊκή Δημοκρατία της Αλγερίας) κράτος της Β. Αφρικής με πρωτεύουσα το Αλγέρι, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμιμα το δηγόριο Αλγερίας. — Αλγερινός (ο), Αλγερινή (η), αλγερινός, -ή, -ό. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. Algérie < Alger (το Αλγέρι) < αραβ. al-Djazā'ir ή El-Djeza'ir «τα νησιά», ονομασία (από τον 10ο αι.) που οφείλεται στις τέσσερις νησιδές, οι οποίες περιβάλλουν τον κόλπο του Αλγερίου].

-αλγία λεξικό επίθημα, κυρ. της ιατρικής ορολογίας, που δηλώνει επώδυνη και νοσηρή κατάσταση σε σημείο του σώματος: *κεφαλ-αλγία, οσφυ-αλγία, καρδι-αλγία*.

[ETYM₁ αρχ. < άλγος «πόνος». Το λεξικό επίθημα -αλγία δηλώνει κυρ. νοσηρή κατάσταση, συνοδευόμενη από πόνο, π.χ. *κεφαλ-αλγία, οσφυ-αλγία, ώτ-αλγία* κ.ά. Κατά το πρότυπο των παραπάνω λ., το επίθημα αυτό υπήρξε παραγωγικό και σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. neur-algia, γαλλ. entèr-algie, γερμ. Neur-algie κ.ά.].

αλγολαγεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σεξουαλική διαστροφή, κατά την οποία η γενετήσια ηδονή αντλείται από τα αισθήματα πόνου που προκαλεί ή υφίσταται κάποιος: ο *σοδομαζοχισμός*. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. algolagnia]. **αλογόριθμος** (ο) {αλογορίθμ-ου | -ων, -ους} **1.** ΜΑΘ. η λογική διαδικασία για την επίλυση ενός προβλήματος, σύμφωνα με την οποία ακολουθείται σειρά βημάτων και ορισμένος αριθμός κανόνων **2.** ΠΛΗΡΟΦ. η διαδοχή λογικών βημάτων που απαιτούνται για την επίλυση προβλήματος με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή σε γλώσσα κατανοητή

α αν- <i>στερητικό</i>				
α-λανάρσιος, -η, -ο	α-λάσπιντος, -η, -ο	α-λάτρευτος, -η, -ο	α-λαχτάρσιος, -η, -ο	α-λειάντος, -η, -ο
α-λαναρίσιος, -η, -ο	α-λατινίστος, -η, -ο	α-λαφωραγώγιστος, -η, -ο	α-λεηλάττης, -η, -ο	α-λέκιστος, -η, -ο
α-λασκάριος, -η, -ο	α-λατόμος, -η, -ο	α-λαχανίστος, -η, -ο	α-λειανίστος, -η, -ο	

από αυτόν (γλώσσα μηχανής) ή σε γλώσσα που χρησιμοποιεί όμοια δομή (συμβολική γλώσσα). — αλγοριθμικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. algorithm < algorism (με την επιδρ. της λ. αριθμός) < μεσν. λατ. algorismus < αραβ. al-Khowārizmī, όνομα μεγάλου Αραβία μαθηματικού του 9ου αι.]. άλγος (το) {άλγ-ους | -ή, -ών} σωματικός ή ψυχικός πόνος, δοκιμασία: ~ μοναξιάς | πένθους ΣΥΝ πόνος, οδύνη. — άλγος ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθαν. συνδέεται με το ρ. *άλεγο* «μεριμνώ, φροντίζω», πβ. αρχ. *άλεγεινός* (**άλεγσ-νός*). Ενώ στην Αρχ. η λ. δήλωνε τον σωματικό και τον ψυχικό πόνο (με πιο περιορισμένο σημα-σιολ. πεδίο από το συνώνυμο οδύνη), στη Ν. Ελληνική περιορίστηκε κυρ. στην ιατρική ορολογία, όπου χρησιμοποιεσε ως λέξικό επίθημα, π.χ. *-άλγια, -άλγης/η, αλδεύδη* (η) [1880] {αλδευδών} ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) καθεμία από τις οργανικές χημικές ενώσεις, που περιέχουν στο μόριο τους την καρβονυλική ομάδα (C=O), του άτομο άνθρακα της οποίας συνδέεται με ένα άτομο υδρογόνου και ένα άλλο άτομο άνθρακα" χρησιμοποιούνται ευρέως σε διάφορες αντιδράσεις οργανικής σύνθεσης. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. aldéhyde, από συμφορμύ του νεολατ. al(cohol) dehyd(rogenatum) «αφυδρογονωμένη αλκοόλη»]. *αλέα* (η) {αλεών} ομάδα δέντρων φυτεμένων σε κανονική απόσταση το ένα δίπλα στο άλλο, ώστε να σχηματίζουν σειρά ΣΥΝ. δένδροσει-ρά, δένδροστοιχία. [ETYM. < γαλλ. allée «διάδρομος κήπου» < aller «πηγαίνω» < λατ. ambulare «περπατώ»]. *alea jacta est* λατ. (προφέρεται *αλέα γάκτα εστ*) ελλην. ο κύβος *ερ-ρίφθη-* για κρίσιμη και τολμηρή απόφαση, η οποία λαμβάνεται μετά από περίσκεψη και δισταγμούς και δεν μπορεί να ανακληθεί. [ETYM. < λατ. alea («κύβος, ζάρ») jacta est, παρκα. του ρ. jacio «φρίξω, βάλω», ο ιστορικός Σουητώνιος {*Καίσαρ* 32} αποδίδει τη φρ. στον Ιούλιο Καίσαρα, ο οποίος την είπε απορριπτικά να διαβεί τον ποταμό Ρουβίκωνα και να κατευθυνθεί προς τη Ρώμη χωρίς να διαλύσει τον στρατό του, όπως απαιτούσε ο νόμος. Η απόφαση αυτή σημαίνει αυτομάτως κήρυξη πολέμου τόσο εναντίον της Συγκλήτου όσο και εναντίον του πολιτικού του αντιπάλου Πομπηίου]. *αλεγκρέτο* (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. 1. ρυθμός πιο αργός από το *αλέγκρο* και πιο ζωηρός από το αντίσταν 2. η μουσική σύνθεση στον παραπάνω ρυθμό.

[ETYM. < ιταλ. allegretto, υποκ. του allegro (βλ. κ. *αλέγκρο*)]. *αλέγκρο* ΜΟΥΣ. 1. επίρρ.: ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να μαχθεί σε γρήγορη κίνηση, πιο γρήγορη από του *αλεγκρέτο* ή του *μοντεράτο*, πιο αργή από του πρέστο: *το μέρος αυτό παίζεται - | σε -1 σε χρόνο ~ 2.* (το) τύπος ή τμήμα γρήγορου μουσικού κομματιού, συχνά ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, που παίζεται σε χρόνο *αλέγκρο* ή παραπλήσιο: *το πρώτο μέρος της συμφωνίας είναι ένα ρυθμικό - 3. αλέγκρο σονάτας* τυπική διάρθρωση της μουσικής φόρμας (βλ. λ.). συνήθης στα πρώτα μέρη έργων σε μορφή σονάτας.

[ETYM. < ιταλ. allegro < λατ. alacer «ζωηρός, ενθουσιώδης»]. *αλεγγόρω* ρ. μετρ. κ. αμετρ. {αλεγγάρισα} (οικ.) ♦ 1. (μετρβ.) δίνο σε (κάποιο/κάτι) κέρι ΣΥΝ. φαίδρνω, ιλαρώνω ΑΝΤ. *μεγαγχολώ* (κάποιο) ♦ 2. (αμετρβ.) γίνομαι εύθυμος, έρχομαι στο κέφι: *μέρα που είναι σήμερα, ας αλεγγάρισε λιγάκι* ΣΥΝ. εύθυμώ ΑΝΤ. *μελαγχολώ, δύσθυμώ, βαριθυμώ*. — *αλεγγάρισμα* (το). [ETYM. < ιταλ. allegare < allegro, βλ. λ. *αλέγκρος*]. *αλεγοία* (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.) η εύθυμη διάθεση, το κέρι ΑΝΤ. *δυσθυμία, κακοκεφία, αλέγγρος, -α, -ο* {χωρ. πληθ.} (οικ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωηρότητα, χαρά και ευθυμία: ~ τύπος | *χακτηρίας* | *καρδιά* ΣΥΝ. εύθυμος, κεφατός, χαρούμενος ΑΝΤ. *άκεφος, κακόκεφος, δύσθυμος*. — *αλέγρο* επίρρ.

[ETYM. < ιταλ. allegro «ζωηρός, εύθυμος», βλ. κ. λ. *αλέγκρο*]. *αλέθω* ρ. μετρ. {άλεσ-α, -τηκα, -μένος} Γ. (συνήθ.) μεταβάλλω με σύνθλιψη και τριβή (δημητριακά, ιδ. τα σιτηρά) σε αλεύρι: ΦΡ. (α) (πα-ροιμ.) *μπάτε σκόλοιο αλέστε κι αλεστικά μη δώστε* για καταστάσεις πλήρους ασυδοσίας, όταν ο καθένας κάνει ό,τι θέλει, χωρίς να υπολογίζει τους άλλους ή όταν σε εργασιακό ή κοινόχρηστο χώρο δεν προστατεύεται το κοινό συμφέρον ΣΥΝ. *χάος, αταξία* (β) (παροιμ.) *όποιος αέρας κι αν φυσά, ο μύλος πάντα αλέθει* οι ισχυροί και οι επιτηδείοι αποκομίζουν πάντοτε οφέλη υπό οποιεσδήποτε περιστάσεις 2. (γενικότ.) (α) μεταβάλλω (κάτι) σε σκόνη: ~ *καφέ* | *πιπέρι* | *γύψο* ΣΥΝ. (λόγ.) *κοινορροποιώ* (β) μεταβάλλω σε πολτό: ~ *ντομάτες για τη σάλτσα* || ~ *λαχανικά για χορτόσουπα* ΣΥΝ. *πολτοποιώ* 3. (μτφ.) *χωνεύω καλά: το στομάχι του αλέθει οτιδήποτε* - ΦΡ. (παροιμ.) *ο καλός ο μύλος όλα τ' αλέθει* (i) όποιος έχει γερό στομάχι, τρώει τα πάντα χωρίς κίνδυνο (ii) (μτφ.) ο ανεκτικός και πρώος άνθρωπος ανέχεται και τις πιο βαριές προσβολές.

[ETYM. μεσν. < αρχ. *άλήθω*. Η μεταβολή -ε- < -η- οφείλεται στον αόρ. *ήλεσα* του αρχ. *άλω*, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε και ως αόρ. του *άλήθω*. Βλ. λ. *αεθρίη, αλείβω* ρ. → *αλείφω*]. *άλεμμα* (το) {αλείμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η επάλειψη με λιπαρή ουσία: *το ~ του ψωμιού με μαριμελάδα* | *ενός σολίνα με γράσο* | *τού μωρού με λάδι* | *τού δέρματος με κέρι* | *της ζύμης με αβγό* 2. (συνεκδ.) κάθε λιπαρή ή ελαιώδης ουσία ζωικής, φυτικής ή και βιομηχανικής προ-ελεύσεως, που χρησιμοποιείται ευρύτατα για την επάλειψη μηχανών και εξαρτημάτων με σκοπό την ελάττωση των τριβών και την καλύτερη συντήρησή τους ΣΥΝ. *γράσο* 3. (ειδικότ.) το ζωικό ή φυτικό λίπος που χρησιμοποιείται στη μαγειρική αντί βουτύρου ή για τη συντήρη-ση προφίμων ΣΥΝ. *μαγειρικό λίπος, πάχος, ξίγγι*.

[ETYM. αρχ. < αλείφω]. *αλειμματοκέρι* (το) {αλειμματοκερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σπαρμα-τσέτο φλ.λ.). *αλειτουργήτος, -η, -ο* ΕΚΚΛΗΣ. 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει λειτουρηθεί, που δεν έχει παρακολουθήσει τη Θεία Λειτουργία 2. (κυρ. για ναούς) αυτός που δεν εγκαινιάστηκε με Θεία Λειτουργία ή αυτός στον οποίο δεν έχει τελεστεί Θεία Λειτουργία για πολύ καιρό. — *αλειτουρησία* [μτγν.] κ. (λαϊκ.) *αλειτουρησιά* (η). [ETYM. Το αρχ. *αλειτουργήτος* σημαίνει «παλλλαγγμένος από τις λει-τουργίες, δηλ. τις υποχρεωτικές χορηγίες των πλουσίων». Η σημερινή σημ. είναι νεότερ.]. *αλειφτήρι* (το) {αλειφτηρ-ιού | -ιόν} (λαϊκ.) όργανο με το οποίο γίνεται επάλειψη των μηχανών με λιπαρές ή ελαιώδεις ουσίες ΣΥΝ. *γρα-σαδόρος*.

[ETYM. < ιγν. *άλειπηθρον* < αρχ. *αλείφω* + παραγ. επίθημα -τήριον]. *αλείφω* κ. *αλείβω* ρ. μετρ. {άλει-ψα, -φτηκα, -μένος} 1. καλύπτο ομοιομορφα με λιπαρή, ελαιώδη ή υγρή ουσία: ~ *μα φέτα ψωμί με βούτυρο* | *την πλάτη με αντηλιακό* | *την κλειδαριά με λάδι* | *τη ζύμη τσουρεκάκι με κρόκο αβγού* | *τα γρανάζια με γράσο* ΣΥΝ. *επαλείφω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλοισή, γλείφω*.

[ETYM. αρχ. < ά- προθεμ. + Ι.Ε. *leip- | *leibh- «αλείφω, κολλώ», πβ. σανσκρ. li-p-m-ati «αλείφω», γερμ. bleiben «μένω (προσκολλημένος)», αγγλ. live «ζω, μένω», leave «φεύγω - αφήνω» (αρχικός «αφήνω κλη-ρονομιά, καταλείπω πίσω μου κάτι που μένει») κ.ά. Ομόρρ. *άλειμμα, αλοισή, λίπος* κ.ά. ο τ. *αλείβω* είναι αποτέλεσμα μεταπλισμού από τον αόρ. *άλειψα*, ο οποίος συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. *σε-βώ, πβ. έτριψα - τριβή, άμειψα - αμείβω, έστειψα - στείβω* κ.ά.]. *άλειωτος, -η, -ο* αυτός που δεν λειώνει ή που δεν έχει λειώσει: *το σωμα του νεκρού βρέθηκε ~*. — *άλειωτα* επίρρ. *αλεκτορομαχία* (η) [1851] {αλεκτορομαχίων} (λόγ.) η κορορομαχία

(βλ.λ.). *αλέκτωρ* (ο) {αλέκτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) ο κόκορας, ο πετεινός κυρ. στη Φρ. *πριν αλέκτορα φωνήσαι* (πριν *αλέκτορα φωνήσαι*, Κ.Δ. Ματθ. 26, 34) πριν λαλήσει ο πετεινός: για κάτι που αποδεικνύεται αληθινό, που επαληθεύεται (σύμφωνα με πρόβλεψη) σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα ή για κάποιο που ξεγνά υποχρέωση ή οφειλή πάρα πολύ γρήγορα. Επίσης *αλέκτορας*. [ETYM. αρχ. (ήδη μκ. a-te-ko-to-re) < *άλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω», βλ. κ. *αλεξί-*. Η λ. *αλέκτωρ* (με αρχ. θηλ. *άλεκτρώων*) χρησιμο-ποιήθηκε πθ. περιπαυτικά στην αρχή, για να δηλώσει τον κόκορα, εξαιτίας της εριστικής και μαχητικής του διάθεσης. Από τις λ. *αλέ-κτωρ* (αρχ.), *όρνις* (αρχ.), *καίαις* (αρχ.), *πετεινός* (μεσν.) και (το ηχο-μηπτικό) *κόκορας* (νεότερ.), οι οποίες χρησιμοποιούν κατά καιρούς ως ονομασίες του κόκορα, μόνον οι δύο τελευταίες επιβίωσαν στη Ν. Ελληνική. Η φρ. *πριν αλέκτορα φωνήσαι, (τρεις άπαρηχη με)* (Κ.Δ. Ματθ. 26, 34, Μάρκ. 14, 72, Λουκ. 22,61) προέρχεται από τα λόγια του Χριστού προς τον Πέτρο κατά την τελευταία νύχτα πριν από τη σταύρωση του και σημαίνει «πριν λαλήσει ο κόκορας, θα με απαρ-νηθείς τρεις φορές». *Αλεξάνδρα* (η) 1. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα ηγεμονί-δων 3. γυναικείο όνομα.

[ETYM. Κύρ. όν. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (ήδη μκ. A-re-ka-sa-da-ra), που προέρχεται από το αρχ. 'Αλέξανδρος (βλ.λ.). *Αλεξάνδρεια* (η) (αραβ. Al-Iskenderia) όνομα πολλών αρχαίων και νεότερων πόλεων κυριότερη η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου της ακτής της Μεσογείου, στο Δ. άκρο του Δέλτα του Νείλου. [ETYM. μτγν. < 'Αλέξανδρος. Η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου οφείλει το όνομα της στον Μ. Αλέξανδρο, ο οποίος την ίδρυσε το 331 π.Χ. και επιμελήθηκε προσωπικά τον σχεδιασμό και την πολεοδομική της συγκρότηση (πρωτεύουσα της Αιγύπτου ως το 641 μ.Χ., όπου κατακτήθηκε από τους Άραβους)]. *αλεξανδρινός* (ο) 1. η μίμηση του τρόπου ζωής των ανθρώπων που έζησαν κατά τους αλεξανδρινούς χρόνους 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η μελέτη των τύπων και όχι της ουσίας, σε συνδυασμό με έλλειψη πηγαίας παραγωγής και πρωτοτυπίας. *αλεξανδρινό* κ. *αλεξανδριανό* (το) είδος καλλωπιστικού φυτού

με χαρακτηριστικά κόκκινα πέταλα. *αλεξανδρινός, -ή, -ό* [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την Αλεξάνδρεια ή κατ'επέκταση από αυτήν: *ο μεγάλος Αλεξανδρινός* (Καβάφης) 2. *Αλεξανδρινοί Χρόνοι* (οι) | *Αλεξανδρινή Περίοδος* (η) η περίοδος που αρχίζει με τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) και εκτείνεται μέχρι τους χρόνους του Μ. Κωνσταντίνου (4ος αι. μ.Χ.): *άλλως Ελληνιστικοί Χρόνοι* | *Ελληνιστική Περίοδος* 3. αυτός που αναφέρεται σε αυτή την περίοδο: ~ *ποίηση* | *τέχνη* | *φιλολογία* | *ύψος* | *κώδικας* | *βιβλιοθήκη* | *γραμματικό* 4. *Αλεξανδρινός* (ο), *Αλεξανδρινή* (η) πρόσωπο που έζησε στην παραπάνω περίοδο 5. ΓΛΩΣΣ. *Αλεξανδρινή Κοινή* η περίοδος της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, που συμπίπτει με τους Αλεξανδρινούς Χρόνους ή, κατ' άλλους, που αρχίζει με τον Αλέξανδρο και τελειώνει στους χρόνους του Ιουστινιανού (527-565 μ.Χ.). *Αλεξάνδρος* (ο) {-ου κ. -άνδρου} 1. αρχαίος Έλληνας βασιλιάς στρατηλάτης όλων των εποχών με τις κατακτήσεις του δημιουργήσε ένα αγανές κράτος από την Ελλάδα και την Αίγυπτο μέχρι την Ινδία: γνωστός και ως *Μέγας Αλέξανδρος* ή (λαϊκ.-λογος.) *Μεγαλέξαντρος* 2. όνομα αγίων, πατριάρχων, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. όνομα πατών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 4. όνομα ηγεμόνων 5. ανδρικό όνομα.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ο προστατεύω τους ανθρώπους», < *άλέξω* «αποκρούω - προστατεύω» + *άνηρ*. ο Ρ. Kretschmer, ο θ. Hoffmann

και άλλοι γλωσσολόγοι έχουν δείξει ότι πρόκειται για πανάρχαιη ελληνική λέξη -απαντά στα Μυκηναϊκά- που πέρασε στις ανατολικές γλώσσες (πβ. χετ. Alakāpandus) και όχι περί εξελληνισμένης ασιατικής λέξεως. Ας σημειωθεί επίσης ότι παράλληλης σημασίας και σχηματισμού σύνθετα (με τα βροτός και άνθηρ) είναι το *αλεξιμβρότος* («ο προστάτης των θνητών ανθρώπων») του Πινδάρου και το *Αλεξήνωρ* («βροχίας των ανθρώπων»), όνομα διάσημου γιατρού που αναφέρει ο Πανσανίας].

Αλεξανδρούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη τής Θράκης, πρωτεύουσα τού νομού Έβρου. — Αλεξανδρουπολίτης (ο), Αλεξανδρουπο-λίτισσα (η), αλεξανδρουπολίτικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιό-πολη*.

[ETYM. Η πόλη χτίστηκε τον προηγούμενο αιώνα στη θέση ενός μικρού οικισμού, ο οποίος σχηματίστηκε κατά την κατασκευή των σιδηροδρόμων τής Μακεδονίας. Ως το 1920 ονομαζόταν Dedeagac (Δε-δεαγάτς, τουρκ. «δέντρο τού καλόγερου», από παράδοση κατά την οποία στη σκιά ενός δέντρου διδάξε και τάφηκε ένας δερβίσης) και μετονομάστηκε σε *Αλεξανδρούπολη* προς τιμήν τού τότε βασιλιά των Ελλήνων Αλεξάνδρου, ο οποίος την επισκέφθηκε. Η ονομασία τής πόλεως δεν έχει σχέση με τη γειτονική αρχαία Αλεξανδρούπολη, πρωτεύουσα των Μαϊδών, την οποία είχε κυριεύσει και ονομάσει έτσι ο Μέγας Αλέξανδρος].

αλεξι- κ. αλεξι- κ. αλεξ- (λόγ.) λεξικό πρόθημα που δηλώνει απομάκρυνση, απόκρουση ή προστασία από κάτι: *αλεξι-κέραινο*, *αλεξίσφαιρος*, *αλεξί-ήνεμος*. [ETYM. αρχ. < αλέξω «αποκρούω, απομακρύνω» < *άλέκ-σ-ω < I.E. *alek-, πβ. σανσκρ. gák-sati «προστατεύω». Ομόρρ. αλκή «δύναμη», *αλέκτωρ*, αρχ. *αλέξημα* «οπερασπιστικό μέσο» κ.ά. Σημασιολογικά τού λεξικού πρόθημα *αλεξι-* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει «απόκρουση, απομάκρυνση» και, συνεπώς, «προστασία από κάτι», π.χ. *αλεξι-θόρνος*, *αλεξι-πυρός*, *αλεξι-πονός* κ.ά. Στη Ν. Ελληνική απαντά συνήθ. ως λεξικό πρόθημα επιστημονικών όρων που αναφέρονται σε συσκευές προστασίας, π.χ. *αλεξι-κέραινο*, *αλεξι-πιπτο*, *αλεξι-βρόχιο* κ.ά.].

αλεξι- | **αλεξι-**: αλεξιπτώτο, αλεξιβρόχιο(Ι), αλεξι(φωτο)Ι) κ.ά. Από ένα αρχαίο (ομηρικό ήδη) ρ. αλέξω «αποκρούω - προστατεύω» σχηματίστηκαν ρηματικά σύνθετα με λεξικό πρόθημα αλεξι- | αλεξι-(*αλεξί*-σκακος, *αλεξιφάρμακον* «αντιδοτό», *αλεξιμβρότος*, *αλεξιπο-νος*, *αλεξίηνεμος* κ.ά.), τα οποία χρησίμευσαν ως πρότυπα για νεότερα λόγια σύνθετα. Αρκετά από αυτά χρησιμοποιήθηκαν ως ελληνική απόδοση όρων τής Γαλλικής, τού πρόθημα para- (< γαλλ. parer «απομακρύνω») που δήλωνε «αποτροπή, απομάκρυνση, προστασία»: γαλλ. parafoundre - ελλ.ν. αλεξίκέραινο, parachute - αλεξιπτώτο, parapluie - αλεξιβρόχιο (ομπρέλα), parafeu - αλεξίπυρος, paravent - αλεξίηνεμο, parasol - αλεξήλιο κ.ά. (Λεξ. Κουμανούδη). Άλλα πλάστηκαν κατά τού πρότυπο των αρχαίων, για να δηλώσουν διάφορες έννοιες: *αλεξιβάσανος* (Κλ. Ραγκαβής), *αλεξικίνδυνος*, *αλεξιπόλεμος*, *αλεξιθάνατος* κ.λπ. Μερικά ήταν ευκαιρικά: *αλεξι-σκάνος* (επανωφόριον), *αλεξιζυλον* «η ράβδος των δημοσιογράφων κατά των αντιπάλων των!» Άλλα ήταν εξεζητημένα: *αλεξιπονοκέ-φαλος*!) «ρεπουμπλικα (είδος καπέλου)», *αλεξιπνικτρον*!) «σοσίσβιο». Άλλα, υπό άλλες συνθήκες, θα μπορούσαν και να επικρατήσουν: *αλεξίσαιμος* στη θέση τού αναισιματικός. Τελικά, τα μόνα που επιβίωσαν είναι τα *αλεξιπτώτο*, *αλεξίκέραινο*, *αλεξίπυρος* και (το νεότερ.) *αλεξίσφαιρος*. Τα *αλεξιβρόχιο* και *αλεξήλιο* υπέκυψαν στο ομπρέλα (ιταλ. ombrella), τού *αλεξίφωτο* στο αματσούρ (γαλλ. abat-jour), τού *αλεξίηνεμο* στο παραβάν (γαλλ. paravent), που τού συναγορίζεται εντούτοις επιτυχώς (με παρεμφερή σημασία) η ελλ.ν. λέξη παραπέτασμα, και τού *αλεξιάνεμο* στο παρμπρίζ (γαλλ. pare-brise).

Αλεξία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Αλέξια [ETYM. μεσν. κύρ. όν., θηλ. τού *Αλέξιος* (βλ.λ.)].

αλεξία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδυναμία ανάγνωσης γραμμάτων και λέξεων, χωρίς να υπάρχει βλάβη τής όρασης. — αλεξικός, -ή, -ό. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. alexie].

αλεξιθυμία (η) ΙΑΤΡ. η αδυναμία τού ατόμου να κατανοήσει και να καθορίσει τα συναισθηματικά του και η έλλειψη ικανότητας να προσδιορίσει τις λέξεις που απαιτούνται για να τα εκφράσει και να τα περιγράψει.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. alexithymia < α- στερητ. + λέξις) < -θυμία < θυμός (βλ.λ.), με τη σημ. «συναισθημα», ο αγγλ. όρ. πλάστηκε τού 1972 από τον ψυχίατρο Π. Σιφανίσι].

αλεξίκέραινο (το) [1782] γειωμένη μεταλλική ράβδος που τοποθετείται στην κορυφή κτηρίων, πλοίων κ.λπ. για την προστασία από τους κεραυνούς: λειτουργεί ως αγωγός, ανοίγοντας ελεύθερη διόδο στο ηλεκτρικό ρεύμα τού κερανού προς τού έδαφος, ώστε να αποφεύγονται οι καταστρεπτικές συνέπειες τής κεραυνοπληξίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*.

[ETYM. < αλεξι- (< αρχ. αλέξω «αποκρούω, απομακρύνω») + *κεραυνός*, από τού γαλλ. parafoundre].

Αλέξιος (ο) {Αλέξιου} 1. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα Βυζαντινών αυτοκρατόρων: ~Α ο Κομνηνός 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Αλέξης.

[ETYM. μεσν. κύρ. όν., συντομευμένος τ. τού αρχ. ονόματος *Αλέξανδρος*. αλεξιπτώσιμος (ο) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. η πτώση από μεγάλο ύψος με αλεξιπτώτο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. parachutisme].

αλεξιπτώσις (ο), **αλεξιπτώστρια** (η) (αλεξιπτώσιών) 1. πρόσωπο που χρησιμοποιεί αλεξιπτώτο (κυρ. κατά την πτώση από αεροσκάφος) έχοντας λάβει ειδική εκπαίδευση 2. ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικός ειδικά εκπαιδευμένος στην πτώση με αλεξιπτώτο, για να λαμβάνει μέρος σε στρατιωτικές επιχειρήσεις από αέρος (αεραποβάσεις) - 3. (μτφ.) πρόσωπο που εμφανίζεται ή έρχεται στο προσκήνιο ξαφνικά και απρόβλεπτα για μικρό χρονικό διάστημα: *εμφανίστηκε αίφνης στο πολιτικό προσκήνιο σαν ~, παρότι δεν υποστηρίχθηκε από κύκλους επωνύμων* 4. (μτφ.) υπάλληλος διορισμένος σε υπηρεσία παράνομα ή παράτυπα, με «μέσον». ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. parachutiste].

αλεξιπτώτο (το) [1874] {αλεξιπτώτ-ου | -ων} πτυσσόμενη, υφασμάτινη συσκευή σε σχήμα ομπρέλας, με σχοινιά που καταλήγουν σε σάκο με ιμάντες προσδέσεως, η οποία χρησιμεύει για να επιβραδύνει και, επομένως, να καθιστά ακίνδυνη την πτώση σώματος από τον αέρα προς τού έδαφος (κυρ. άνθρωπο, αντικειμένου κ.λπ. από αεροσκάφος) τού ~ δεν *ανοίξε εγκαίρως* και ο *αλεξιπτώσις τραυματίστηκε σοβαρά* || *φορώ* το ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*. [ETYM. < αλεξι- (< αρχ. αλέξω «αποκρούω, απομακρύνω») + -πτώτο < πτώση, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. parachute].

αλεξίπυρος, -η, -ο [1861] (λόγ.) αυτός που δεν προσβάλλεται από τη φωτιά ή δεν αναφλέγεται εύκολα ΣΥΝ. *τιμήμαχος*. ΦΡ. *αλεξίπυρη ενδυμασία* ενδυμασία των πυροβλαστών από αλεξίπυρο ύφασμα για την προστασία τους από τη φωτιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*. [ETYM. < αλεξι- (< αρχ. αλέξω «αποκρούω, απομακρύνω») + -πυρός < πυρ, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. para-feu].

αλεξίσφαιρος, -η, -ο αυτός τον οποίο δεν διαπερνούν οι σφαίρες, που αποκρούει τις σφαίρες: ~ *αυτοκίνητο* | *γλιέκο* | *τάγμα* ΣΥΝ. θωρακισμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*.

[ETYM. < αλεξι- (< αρχ. αλέξω «αποκρούω, απομακρύνω»), + -σφαίρα, από τού αγγλ. bullet-proof].

-αλέος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, τα οποία δηλώνουν αυτόν που χαρακτηρίζεται από κάτι: *ρωμ-αλέος*, *λυσαλέος*, *νυστ-αλέος*. [ETYM. Παράγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, τού οποίο αποτελεί επανειλημμένη μορφή τού επιθήματος -αλός (I.E. *lō-)].

αλέπης (ο) {αλέπιδες} (λαϊκότ.) η αρσενική αλεπού. Επίσης αλέπος.

αλεπούρα (η) η ουρά τής αλεπούς.

αλεπούλο (το) [μεσν.] 1. τού νεογνού τής αλεπούς ΣΥΝ. *αλεπούδα* 2. (μτφ.) παιδί πανούργου και πονηρό- ΦΡ. (παροιμ.) *η αλεπού εκατό χρονών, τού αλεπούλο εκατόν δέκα* βλ. λ. *αλεπού*.

αλεπούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η φωλιά τής αλεπούς ΣΥΝ. *αλεπο-φωλιά*.

αλεπού (η) {αλεπούδες} (κοινό όν. και για τού αρσ. και τού θηλ. ζώο) 1. μικρόσωμο σαρκοφάγο θηλαστικό με πυκνό τρίχωμα (γούνα, για την οποία και θηρεύεται), μακρύ και οξύ ρύγχος, χαρακτηριστικά μικρά λοξά μάτια και φουντωτή ουρά- ζει στις παρυφές μικρών δασών ή κοντά σε κατοικημένες περιοχές (όπου κυνηγά κατοικίδια πουλερικά) και διακρίνεται για την εξαιρετική όσφρηση και ακοή τού ΦΡ. (α) (ως χαρακτηρισμός) *γριά αλεπού* άνθρωπος παμπόνηρος με μεγάλη πείρα (β) (παροιμ.) *τι θέλει | ζητά | γυρεύει η αλεπού στο παζάρι*; (ι) για περιπτώσεις στις οποίες αναμειγνύονται κανείς σε ξένες ή επικίνδυνες για τον ίδιο υποθέσεις, που μπορεί να τού βγουν σε κακό (ii) για να δηλωθεί ότι κακώς, κατά τον ομιλητή, βρίσκεται η ενεργεί κανείς κάπου (γ) (παροιμ.) *όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστήρια* ό,τι δεν μπορεί να επιτύχει κανείς, ισχυρίζεται ότι τόχα δεν ορίζει και να τού επιδώσει (δ) (παροιμ.) *η αλεπού εκατό χρονών, τού αλεπούδα* | *αλεπούλο εκατόν δέκα* για νέο άνθρωπο που παριστάνει τον παντογνώστη σε μεγαλύτερους και εμπειρότερους (ε) (παροιμ.) *η γριά αλεπού δεν πινάται με ζόβερρες* ο πονηρός δύσκολα ξεγελιέται (στ) (παροιμ.) *ο λόκος έχει τ' όνομα και η αλεπού τη χάρη* περισσότερα κατορθώνει κανείς με την πονηριά και την πανουργία, παρά με την επιθετικότητα και τη δύναμη (ζ) *αλεπού τής ερήμου* (γερμ. der Wüstenfuchs) (i) αλεπού (σημ. 1) που ζει στις έρημους τής Β. Αφρικής και τής Αραβίας, είναι μικρόσωμη και έχει χαρακτηριστικά μεγάλα αφτιά (ii) η προσωνομία τού Ε. Ρόμελ, διοικητή των γερμανικών δυνάμεων στη Β. Αφρική κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο 2. (συνεκδ.) η γούνα τής αλεπούς 3. (μτφ.) ο πολύ πονηρός άνθρωπος, πανούργος: *ζέρεται τι ~ είναι αυτός*; — (υποκ.) αλεπούδιτσα (η) κ. αλεπούδα (το), αλεπούδηςος, -ια, -ιο. [ETYM. μεσν. < *άλωπού* < *άλωπό* < αρχ. *άλωπιξ*, συγγενής προς I.E. λ., οι οποίες αναφέρονται σε δειλά ζώα, πβ. σανσκρ. Iorśā «τσακάλι», λατ. volpes «αλεπού» κ.ά.].

αλεποφωλιά (η) η φωλιά τής αλεπούς ΣΥΝ. *αλεπούρα*. **αλε-ρετούρ** επίφρ. ελλ.ν. *μετ'επιστροφής*: για ειστήριο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για επιστροφή στον τόπο εκκινήσεως (αερετήρια): *ειστήριο ~ για Θεσσαλονίκη* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *πήγαν' έλα*. [ETYM. < γαλλ. aller-retour «μετάβαση-επιστροφή»].

ΣΧΟΛΙΟ Αμφοτερήλατο (ειστήριο) ήταν η λ. που πλάστηκε στα τέλη τού 19ου ατ., για να αποδώσει τού «ειστήριο) *αλε-ρετούρ*» με σιδηρόδρομο. Προτάθηκε και η λ. αμφοτερόπλου (ειστήριο) για τη μετ' επιστροφής διαδρομή με πλοίο. Και τα δύο παρέμειναν στο επίπεδο των προτάσεων!

άλεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η διαδικασία μετατροπής προϊόντων σε σκόνη, πολύ ή αλεύρι: η ~ *δημητριακών* | *καφέ* | *πιπεριού* | *ντοματιού* | *λαχανικών* | *γύψου*- ΦΡ. *αλεύρι ολικής αλέσεως* τού αλεύρι που δεν έχει υποστεί καταργασία με λευκαντικές ουσίες, που προέρχεται από κόκκους σιταριού, από τούς οποίους δεν έχει αφαι-

ρεθει ο φλοιός.
 [ETYM. < μγν. άλεσις < αρχ. άλω «αλέθω», βλ. κ. αλέθω]. αλεσιά (η) (λαϊκ.) 1. η ποσότητα (δημητριακών, άλλων καρπών, γύψου κ.λπ.) που μπορεί να αλεστεί σε μία δόση: *φέτος δεν βγάλαμε ούτε μια - σιτάρι* 2. (παλαιότ.) η σειρά προτεραιότητας που τηρούσαν στους μύλους για το άλεσμα των προϊόντων. *άλεσμα* (το) [μεσν.] {αλέσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η άλεση (βλ. λ.) 2. η ποσότητα του εκάστοτε προϊόντος που αλέστηκε- το προϊόν της άλέσεως ΣΥΝ. αλεσιά 3. (συνεκδ.) η ποσότητα των δημητριακών που μεταφέρεται στον μύλο, για να αλεστεί: *πάω το ~ στον μύλο* 4. (συνεκδ.) τα αλεστικά (βλ. λ. αλεστικός). Επίσης «εκεί ζευγάρια (ενν. βοδιών) αλέτριζαν» (Α. Σικελιανός) (λαϊκ.) 1. μηχανήμα για άλεσμα ΣΥΝ. μύλος 2. (συνεκδ.) το κτήριο όπου είναι εγκατεστημένο το παραπάνω μηχανήμα.
 [ETYM. < αλέθω (θ. άλεσ-) + παραγ. επίθημα -τηρι]. αλεστής (ο) {-ές κ. -άδες}, αλέστρια (η) {αλεστριών} 1. πρόσωπο που αλέθει ΣΥΝ. μυλωνάς, αλευροποιός, αλευράς 2. πρόσωπο που πηγαίνει τα προϊόντα του στον μύλο για άλεσμα. αλεστικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το άλεσμα: *-μηχανή* 2. αλεστικά (τα) τα χρήματα για το άλεσμα, η αμοιβή του μυλωνά (είτε χρηματική είτε σε είδος): ΦΡ. (παροιμ.) *μπάτε σκύλοι αλέστε κι αλεστικά μη δώσετε* βλ. λ. αλέθω. αλέτρι (το) {αλετριού | -ιών} 1. το γεωργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για το όργωμα της γης, το άροτρο (βλ. λ.) 2. (ειδικότ.) η βάση του άροτρου, στο άκρο της οποίας εφαρμόζεται το υνί (βλ. λ. αλε-τροπόδα) 3. (συνεκδ.) το όργωμα της γης: *το χωράφι χρειάζεται ~*. — αλέτρια (η).

[ETYM. μεσν. < άρέτρι < άρότρι < *άρότριον, υποκ. του αρχ. άροτρον]. αλετριζώ ρ. αμετβ. {αλέτριζα-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) οργώνω τη γη με το αλέτρι: «*εκεί ζευγάρια (ενν. βοδιών) αλέτριζαν*» (Α. Σικελιανός) ΣΥΝ. οργώνω, ζευγαρίζω. — αλέτρισμα (το). αλετροπόδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η βάση του άροτρου, όπου προσαρμόζεται το υνί. Επίσης αλετροπόδι (το). [ETYM. < μεσν. αλετροπόδιον < άροτροπόδιον, υποκ. του μγν. άρο-τρόπος]. αλευράδικο (το) ο χώρος στον οποίο παρασκευάζεται ή αποθηκεύεται αλεύρι. αλευράδες (ο) {αλευράδες} 1. πρόσωπο που παρασκευάζει ή αποθηκεύει αλεύρι ΣΥΝ. μυλωνάς 2. πρόσωπο που εμπορεύεται αλεύρι. αλεύρι (το) {αλευριού | χωρ. γεν. πληθ.} 1. λεπτή σκόνη που παράγεται από την άλεση των δημητριακών και χρησιμοποιείται στην παρασκευή ψωμιού, γλυκών και πολλών φαγητών: *ανακατεύοντας νερό με ~ φτειάζουμε ζυμάρι* || *χοντρό* | *λεπτό* | *ψιλό* | *κρίθινο* | *σιταρένιο* ~ || «~ που φουσκώνει μόνο του» (διαφήμιση): ΦΡ. (α) *ακριβός στα πύτουρα και φτηνός στ' αλεύρι* βλ. λ. ακριβός (β) *Πες αλεύρι! (Ο... σε γυρνεύει)* (πειρακτικά) για επικείμενη συνάντηση με ανεπιθύμητο πρόσωπο ~ συνήθ. σε ομοιοκατάληκτο δίστιχο: *πες αλεύρι, ο αστινόμενος σε γυρνεύει!* 2. (γενικότ.) οποιοδήποτε βρώσιμο υλικό είναι σε μορφή σκόνης. Επίσης (λόγ.) αλεύρο [αρχ.] {αλεύρου}. — (υποκ.) αλευράκι (το), αλευρένιος, -ια, -ιο, αλευροδής, -ης, -ες [μγν.]. [ETYM. < μεσν. αλέτριον < αλέτριον, υποκ. του αρχ. αλευρον < *άλε-Fr-on < άλω (< αλέω) «αλέθω»]. αλευριά (η) πολύωδες παρασκεύασμα από αλεύρι και νερό (πβ. λ.

μυσταλευριά) ΣΥΝ. χυλός, κουρκούτι. αλεύρο (το) → αλεύρι
αλευροβιομηχανία (η) [1887] {αλευροβιομηχανιών} η βιομηχανία παραγωγής διαφόρων τύπων αλεύρων και υποπροϊόντων τους, από την οποία γίνεται η συσκευασία και η διανομή τους στο εμπόριο. — **αλευροβιομηχανός** (ο/η) [1887]. αλευροκολλα (η) {χωρ. πληθ.} 1. συγκολλητική ύλη που παράγεται από αλεύρι διαλυμένο σε βραστό νερό: χρησιμοποιείται στο πακετάρισμα, στη βιβλιοδεσία κ.λπ. ΣΥΝ. αμιλόκολλα 2. η αζωτούχος ύλη των δημητριακών και των αλεύρων. αλευρομυλος (ο) 1. μηχανήμα ή συγκρότημα μηχανημάτων για τη μετατροπή των σιτηρών ή άλλων δημητριακών σε αλεύρι 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο βρίσκονται τα μηχανήματα αλευροποιίας. αλευροποιία (η) [μεσν.] {δύσχυρ. αλευροποιών} η παραγωγή αλεύρων (κατ' επέκτ.) η βιομηχανία παραγωγής αλεύρων. — αλευροποιός (ο), αλευροποιώ ρ. {-εις...}, αλευροποίηση (η). αλευρούχος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που περιέχει αλεύρι.
 [ETYM. < αλεύρι + -ούχος < έχω]. αλευρώνω ρ. μετβ. {αλεύρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. πασπαλίζω με αλεύρι: ~ τα ψάρια πριν από το τηγάνισμα 2. λερώνω (κάποιον/κάτι) με αλεύρι ή άλλο πρόμοιο υλικό: (σκοπτ.) *πασπαλίωμε το μούτρο του με ταλκ και ήταν σαν αλευρωμένος ποντικός*. — αλεύρωμα (το). αλωριο (το) [1843] {αλωριού-ου | -ων} ΝΑΥΤ. πάσσαλος ή άλλη κατασκευή στερεωμένη στον βυθό της θάλασσας για επισήμανση. [ETYM. < αρχ. άλωρη < σπόν καταφύγιον - καρβούκι» (κατά το νεώ-ριον) < άλωμαι «αποφεύγω, διαφεύγω», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τα ρ. άλυω «φοβούμαι» και άλωμαι «περιπλανούμαι». Η σημ. του αλωριών αποτελεί απόδ. του γαλλ. balise]. αληγείς άνεμοι (οι) ρεύμα κανονικών και πολύ σταθερών ανέμων, που πνέουν στις τροπικές χώρες σχεδόν όλο τον χρόνο με μέση ταχύτητα 5 ως 6 μέτρα το δευτερόλεπτο και κατευθύνση προς δυσμάς.

[ETYM. < ά- στερητ. + λήγω. Ο τ. αληγής αντί άληκτος πθ. υπό την επίδραση του *συνεχής*. Η ονομασία των ανέμων δηλώνει τη σταθερή φορά τους]. αλήθεια (η) {αλήθ-ειας κ. -είας | αληθεί-ών} 1. (α) καθετί που συμφωνεί προς τα γεγονότα, προς την πραγματικότητα, αυτό που όντως συνέβη ή συμβαίνει ή είναι απολύτως βέβαιο ότι θα συμβεί: *πες μου την ~!* || *να ελεγχθεί* η ~ των *ισχυρισμών* του ΣΥΝ. ορθότητα, πραγματικότητα ANT. ψεύδος, ψευτιά, αναλήθεια (β) ΦΙΛΟΣ, η συμφωνία πράγματος και νου («adaequatio rei et intellectus»), ό,τι ως νοητική εικόνα αποδίδει πιστά την πραγματικότητα 2. η πλήρης αναφορά των επιμέρους στοιχείων που συνθέτουν ένα γεγονός χωρίς απόκρυψη ή διαστρέβλωση δεδομένων και χωρίς υποκειμενικές εκτιμήσεις: (γενικότ.) η απουσία ψεύδους, σκόπιμης αλλοίωσης της πραγματικότητας: η ~ για το *έγκλημα ήλθε στο φως μετά από εξονυχιστική έρευνα* || η *ομή* | *καθαρή* | *γυμνή* ~ || *λέω την ~* || *μου απέκρυψε την ~* || θα σε βοηθήσω, αλλά θέλω να *μου πεις όλη την -!* λέω την *πάσα* ~ ANT. ψεύδος, μύθευμα: ΦΡ. (α) (συνήθ. άρητ.) δόση | *ήγνος* | *κόκκος* | *μόριο αληθείας* πολύ μικρό μέρος μόνο της αλήθειας: *δεν υπάρχει ~ στα λόγια του*, (β) *ώρα της αληθείας* η ώρα της κρίσεως, της δοκιμασίας για κάτι σημαντικό: *σε λίγο ανακοινωνονται τα εκλογικά αποτελέσματα- έφθασε η ~ (γ) μα την αλήθεια!* για επιβεβαίωση των όσων λέγονται: *δεν σου λέω ψέματα- ~!* (δ) *για να πο τη* *μαύρη αλήθεια* βλ. λ. *μαύρος* (ε) η *αλήθεια είναι πικρή* η αλήθεια έχει υψηλό (συναισθηματικό κυρ.) κόστος: *θα σου μιλήσω καθαρά, αλλά να ξέρεις, ~ (στ) ορός της αληθείας* βλ. λ. *ορός* (ζ) (παροιμ.) *από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια* ειλικρινείς είναι μόνο οι αυθόρμητοι και άδολοι άνθρωποι, και τέτοιοι θεωρούνται τα παιδιά και οι παράφρονες (η) *είναι αλήθεια ότι | πως* είναι γεγονός, όντως, πράγματι: ~ *ότι αναβλήθηκαν οι αρχαιρεσίες του συλλόγου* (θ) *η αλήθεια είναι ότι...* | *για να πο την αλήθεια* για να εκφραστεί παραδοχή, να παραδεχθεί, να αναγνωρίσει κανείς κάτι: ~, *φταίω κι εγώ* (ι) *στ' αλήθεια* πράγματι, όντως: ~ *πιστεύει ότι θα εκλεγεί βουλευτής*: ANT. στα ψέματα 3. ό,τι θεωρείται ορθό, ό,τι ισχύει στο πλαίσιο συγκεκριμένης θεωρίας ή ό,τι συμφωνεί προς το κοινό αίτημα σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο: η *κατά Σακράτη* ~ || *αυτό που λες είναι μεγάλη* ~ 4. ό,τι μπορεί να επαληθευτεί πειραματικά, ό,τι υποκείται στον έλεγχο της λογικής και της εμπειρίας: η επιστημονική ~ || εξόφθαλμη | *αυταπόδεικτη* | *ολοφάνερη* | *έκδηλη* ~ ΣΥΝ. γενός ANT. φαινομενικότ. 5. (κυρ. για προϊόντα της διανοίας) ό,τι αντέχει στον χρόνο, ό,τι ισχύει διαχρονικά: *αιώνια* | *διαχρονική* | *αναλλοίωτη* | *απόλυτη* | *παραδεσμένη* - || (κ. στον πληθ.) *τις μεγάλες ~ της ζωής μάς* τις διδάσκει η *πειρα των παλαιότερων* ΣΥΝ. απόφθεγμα, σοφία 6. ΓΛΩΣΣ. **συνθήκες αληθείας** οι προϋποθέσεις καταστάσεων, οι οποίες πρέπει να ισχύουν, προκειμένου το περιεχόμενο προτάσεων που αναφέρονται ή σχετίζονται με αυτές τις καταστάσεις να θεωρηθεί αληθές: η φράση «*η φαντασία του καλπάζει*» είναι μεταφορική, *γιατί προσκρούει στις συνθήκες αληθείας* 7. ΘΕΟΛ. στον χριστιανισμό ο Θεός ως αυτοαληθής, ο Χριστός ως η ένσερκη φανέρωση της απόλυτης θρησκευτικής αληθείας (Εγώ είμι η οδός και η αλήθεια και η ζωή). ΣΧΟΛΙΟ λ. εγκύκλιόπαυδε ια.

[ETYM. αρχ. < αληθής. Ως παράγωγο του *αληθής* (βλ.λ.) θα σήμαινε αρχικά την κατάσταση κατά την οποία τα πράγματα δεν έχουν ξεχωστεί, είναι γνωστά, φανερά, άρα την «πραγματικότητα». Στη φιλοσοφία η λ. *αλήθεια* -γνώρισε ευρύτατη χρήση (σε διάφορες θεωρίες), προκειμένου να εκφράσει την κατάσταση ακριβούς γνώσεως των πράξεων και των γεγονότων. Στην Κ.Δ. η λ. χρησιμοποιείται για τη θρησκευτική αλήθεια και προσδιορίζει το πρόσωπο του Χριστού (Ιωάν. 14, 6: *εγώ είμι η οδός και η αλήθεια και η ζωή*). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. *δάνεια, λ.χ. κόκκος | μύριο αληθείας* (< αγγλ. a grain of truth), η *αλήθεια είναι πικρή* (< γερμ. es ist eine bittere Wahrheit), από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια (< αγγλ. out of the mouths of babies and sucklings comes forth the truth), ο γλωσσ. όρ. *συνθήκες αληθείας* είναι μετάφρ. *δάνειο από αγγλ. truth conditions*]. αλήθεια επιρρ. 1. (α) ως εισαγωγή σε ένα νέο θέμα συζητήσεως, σχετικό με κάτι που μόλις προαναφέρθηκε: *με ρώτησε τι σχέδια έχουμε για το καλοκαίρι- ~, δεν έχουμε σκεφτεί τίποτε γ'αυτό* (ας σκεφτούμε τώρα) ΣΥΝ. επί τη ευκαιρία, παρεμπιπτότως (β) στην αρχή της πρότασης, για να εκκινήσει την προσοχή του συνομιλητή: ~, *έμαθα τι έγινε χτες*; 2. στ' αλήθεια (βλ. λ. αλήθεια, φρ. ι). αληθείς, αληθείουν ρ. τριτοπρόσω. αμετβ. (μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.) είναι, προκύπτει ή αποδεικνύεται αληθινό: ~ *μερικός* | *σχετικός* | *απολύτος* || *αληθείς η είδηση* | η *πληροφορία* ΣΥΝ. επαληθεύεται ANT. διαψευδεται. [ETYM. αρχ. < αληθής]. αληθής, -ής, -ές {αληθ-ούς | -εις (ουδ. -ή) | αληθέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που είναι σύμφωνος προς την πραγματικότητα, προς τα γεγονότα: ~ *ισχυρισμός* ΣΥΝ. αληθινός, σωστός ANT. αναλήθης, ψευδής 2. **αληθές** (το) η αλήθεια: *πρέπει να ελεγχθεί το - των ισχυρισμών του*- ΦΡ. **για το λόγο του αληθές** | **το ασφαλές** βλ. λ. *λόγος* 3. αυτός που έχει ισχύ, που όντως ισχύει υπό προϋποθέσεις: η *σχέση χ+5 = 7 είναι ~, αν χ = 2*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές, *εγκύκλιόπαυδεία, λάθος*. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + λήθος (τό) | λήθη (ή) «λησμονία» επομένως το αληθής αρχικά θα προσδιόριζε γεγονότα ή πράγματα που δεν είναι δυνατόν να λησμονηθούν ή να αποκρύβουν. Η σημ. «φιλαλήθης,

α- αν- στερητικό α- λεπτολόγος, -η, -ο α-λέρωτος, -η, -ο α-λευκάντος, -η, -ο α-λευτέρωτος, -η, -ο	α-λημματογράφος, -η, -ο α-λημματολόγος, -η, -ο α-λήστευτος, -η, -ο α-λίαντος, -η, -ο	α-λιβάνιστος, -η, -ο α-λιβάνωτος, -η, -ο α-λίγδιωτος, -η, -ο α-λίγδιωτος, -η, -ο	α-λιθοβόλος, -η, -ο α-λιμάρωτος, -η, -ο α-λιτάρωτος, -η, -ο ά-λιπος, -η, -ο	α-λιτάνευτος, -η, -ο
---	---	---	--	----------------------

αυτός που δεν «ξαπατά» είναι μεθομηρική].

αληθής - αληθινός - αληθοφανής. «Αυτός που δεν μπορεί να ξεχαστεί ή να αποκρύβει», αυτός που δεν έχει λήθος ή λήθη, αυτός είναι α-ληθής, δηλ. φανερός, ελεγχίμος, αμειωδής. Αυτή η δηλωτικότητα της λέξης συντέλεσε στην αντικατάσταση του παλαιότερου *ετέος* (πβ. αρχ. *Ετέοκρητες* «οι γνήσιοι Κρήτες, οι αυτόχθονες»), που σώζεται στο *έτυμος* «αληθής» (έτυμον είναι «η αληθής σημασία» της λέξης, από όπου το *ετυμολογία*). Το αληθ-ινός είναι νεότερο τύπος, παράγωγο του *αληθής*, που δήλωσε κυρ. τη γνησιότητα, την αυθεντικότητα και, τελικά, επικράτησε στη Ν. Ελληνική. Τη φρ. είναι αληθές υποκατέστησε, εν πολλοίς, η φρ. είναι αληθία. Τέλος, το αληθοφανής (που απαντά στον Ανδρ. Μουστοξύδη) μαζί με το αληθοφάνεια (του Κ. Ασωπίου) αντιδιαστέλλουν τον φαινόμενο ως αληθή, τον φαινομενικώς αληθή από τον πραγματικά αληθή.

αληθινός, -ή, -ό 1. αυτός που συμφωνεί με την πραγματικότητα, με τα γεγονότα, αληθής (ειδικότερ.) αυτός που όντως υπάρχει ή ισχύει, τού οποίου η αλήθεια μπορεί να επιβεβαιωθεί, σε αντίθεση με διηγήσεις ή φήμες ή προς ό,τι μπορεί να πιστευθεί κανείς: ~ περιστατικό || το ~ νόημα των δηλώσεων του || η ~ ιστορία της Ελλάδας ΣΥΝ. πραγματικός ΑΝΤ. ψεύτικος 2. αυτός που είναι γνήσιος, αυθεντικός, κατ'αντίδιαστολή προς τον πλαστό, την απομίμηση: ~ διαμάντι || ~ χρυσάφι ΣΥΝ. πραγματικός ΑΝΤ. πλαστός, κίβδηλος 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια, που δεν είναι υποκριτικός: η *νοσοκόμα δείχνει ~ ενδιαφέρον για τους ασθενείς* ΣΥΝ. ειλικρινής ΑΝΤ. ανειλικρινής, ψεύτικος 4. αυτός που απολύτως ή κατεξοχήν αξίζει το νόημα που του αποδίδουν: *έχτισε ένα σπίτι ~ παλάτι || υπήρξε ~ ήρωας || το πόρισμα της επιτροπής ήταν ~ καταπέλτης* ΣΥΝ. σωστός, πραγματικός ΑΝΤ. κατ'όνομα (μόνο), οιονεί 5. αυτός ο οποίος αποδεικνύεται (εκ των υστέρων) ακριβής και πραγματικός: φρ. *βγαίνω αληθινός* αποδεικνύεται εκ των πραγμάτων όσα είχα εκ των προτέρων πει: *ελπίζω να μη βγω αληθινός, αλλά φοβούμαι ότι ο συνεργάτης μας είναι ανέντιμος άνθρωπος || οι φόβοι του βγήκαν αληθινοί.* — αληθινά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αληθής.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αληθής. Το αληθινός δεν απαντά στον Όμηρο (όπως το αληθής), αλλά συναντάται αρχικά στους Αττικούς ρήτορες και στον Πλάτωνα].

αληθοφάνεια (η) [1853] {χωρ. πληθ.} η επιφανεστική (όχι ουσιαστική) ομοιότητα με την αλήθεια: το να φαίνεται κάτι αληθινό: τα λόγια του έχουν ~ ΣΥΝ. ευλογοφάνεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. αληθής. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του λατ. verisimilitudo].

αληθοφανής, -ής, -ές [1831] {αληθοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φαίνεται, που δίνει την εντύπωση ότι είναι αληθινός: *οι δικολογίες του ήταν ~, αλλά δεν κατάφερε να με πείσει.* — αληθοφάνως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

[ΕΤΥΜ. < αληθής + -ης, -ής (< φαινόμεναι), απόδ. του γαλλ. vraisemblable].

αληθός επίρρ. [αρχ.] 1. κατά τρόπον αληθή, που συμφωνεί με ό,τι θεωρείται πραγματικό, γνήσιο ΣΥΝ. αλήθεια, στ' αλήθεια, αληθινά, όντως, πράγματι 2. πράγματι (ως απάντηση στην αναστάσιμη Φρ. - Χριστός Ανέστη! - Αληθώς (ο Κύριος) (ενν. «ανέστη») πράγματι αναστήθηκε ο Κύριος.

άληκτος, -ης, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει λήξει ακόμη: - γραμμάτιο | προθεσμία | αθλητικός αγώνας.

αλησμονσιά (η) → λησμονία
αλησμόνητος, -ης, -ο [μεγν.] 1. (κυριολ.) αυτός που δεν λησμονήθηκε, που δεν ξεχάστηκε 2. αυτός που δεν είναι δυνατόν να λησμονηθεί ή που αξίζει να μη λησμονηθεί: ~ εκδρομή | εποχή | χρόνια ΣΥΝ. αξέχαστος 3. (για πρόσ.) αείμνηστος (ως συνοδευτικό του ονόματος προσφιλούς ή τιμωμένου αποθανόντος προσώπου) ΣΥΝ. αξέχαστος. — αλησμόνητα επίρρ. (σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. μακαρίτης.

αλησμονό ρ. μετβ. {αλησμον-ός κ. -είς... | αλησμονήσαι | (λογοτ.) λησμονώ, ξεχνώ} ευχρ. κυρ. στη δημοτική ποίηση: «~ και χαιρώμαι, θυμάμαι και λυπούμαι» (βλ. κ. λ. λησμονώ). [ΕΤΥΜ. < μεσν. αλησμονό < α- προθεμ. + λησμονώ].

άληστος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αλησμόνητος, αξέχαστος στη φρ. αλήστου μνήμης: ο ~ Μ. Χατζιδάκις || (κ. ειρων.) η ~ Καθαρεύουσα ΣΥΝ. αείμνηστος, ασιδίμος.

[ΕΤΥΜ. μεγν. < α- στερητ. + λήθος «ξεχνώ». Ήδη στον Ευσέβιο (4ος αι. μ.Χ.) υ. αρτηρείται η φρ. μνήμης αλήστου τούτους ή ξίωσαν].

αληταμπούρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-λαϊκ.) αυτός που επιδεικνύει συμπεριφορά που ταιριάζει σε αλήτη. [ΕΤΥΜ. Νόθος συνθ. < αλήτης + μπούρας < αλβ. buqë «άντρας, γενναίος»].

αληταράς (ο) {αληταράδες} (υβριστ.) αυτός που εμφανίζει τα χαρακτηριστικά του αλήτη σε μεγάλο βαθμό ΣΥΝ. πρόστυχος, αλιανάρης.
αληταρία (η) {χωρ. πληθ.} 1. (περιληπτ.) η παρέα ή ομάδα αλητών: στο *λίμνι συντάζει όλη η ~ 2.* (συνεκδ.) ο αλήτης: *μεγάλη ~ ο μικρός!* Επίσης αληταρεία (το) (σημ. 1).

αλητρεία (η) [αρχ.] {αλητειών} 1. η κατάσταση του ανθρώπου ο οποίος, χωρίς να έχει μόνιμο κατάλυμα, περιπλανάται στη χώρα ή περιφέρεται συνεχώς σε έναν τόπο, στερούμενος των μέσων διαβίωσης είτε από φυγοπονία είτε από ροπή προς άτακτη ζωή αποτελεί αξιοποιήσιμη πράξη ΣΥΝ. περιπλάνητος 2. (συνεκδ.-υβριστ.) ο αλήτης: *ξέρεις τι ~ είναι αυτός?* 3. (περιληπτ.) το σύνολο των αλητών: *μαζέντηκε όλη η ~.*

αλητρευό ρ. αμετβ. [αρχ.] {αλητρευαί} ζω ως αλήτης.
αλήτης (ο) {αλητιών}, αλήτεια (η) {αλητισών} {μειωτ.} 1. πρόσωπο που, χωρίς να έχει μόνιμο κατάλυμα ούτε τα μέσα διαβίωσης, εί-

τε λόγω φυγοπονίας είτε από ροπή προς την άτακτη ζωή, περιφέρεται συνεχώς σε έναν τόπο ή από τόπο σε τόπο ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλάνης, αλάνη 2. (α) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ανάγωγα, επιθετικά και προκλητικά: *αυτός είναι ~* δεν τον ακούς πώς βρίζει; (β) πρόσωπο με επιθετική αντικοινωνική συμπεριφορά, που δεν σέβεται τους άλλους και διαταράσσει την ομαλή κοινωνική ζωή: μετά το ματς, *μερικοί αλήτες έσπαγαν βιτρίνες καταστημάτων και πέταγαν πέτρες σε διερχόμενα αυτοκίνητα* ΣΥΝ. χούλιγκαν 3. (γενικότερ.-υβριστ. για άνδρα): Α, τον ~! *Κοίτα τον πώς οδηγεί!* — (υποκ.) αλητάκι (το) κ. αλητάκος (ο), αλητικός, -η, -ο [μεγν.], αλητικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνιο. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «περιπλανώμενος», < αλώμαι < αλ-όμαι «περιπλανώμαι» < Ι.Ε. *al- «περιπλανώμαι», πβ. σανσκρ. atati < *aitati «περιφέρεται άσκοπα». Στην Αρχ. η λ. αλήτης προσδιόριζε ζητιάνους και εξόριστους, ενώ η σημ. «αγύρτης» είναι ήδη αρχ.].

αλητόβιος, -α, -ο (μειωτ.) αυτός που ζει σαν αλήτης.
αλητόπαιδο (το) 1. παιδί που αλητεύει ΣΥΝ. αλητάκι, χαμίνι, μορτάκος 2. (υβριστ.) για παιδί με ανάγωση και επιθετική συμπεριφορά.

αλητοπαρέα (η) {αλητοπαρέων} (υβριστ.) η παρέα αλητών.
αλητοτουρίστας (ο) {αλητοτουριστών}, αλητοτουρίστρια (η) {αλητοτουριστριών} (μειωτ.) τουρίστας με ελάχιστα χρήματα και πρόχειρη εμφάνιση, που δεν αναζητεί τουριστικό κατάλυμα, αλλά περιφέρεται από τόπο σε τόπο και κοιμάται στο υπαίθρο.

αλθαία (η) {αλθαίων} αυτοφύες φυτό με ροζ άνθη και φαρμακευτικές ιδιότητες.

[ΕΤΥΜ. μεγν. < αρχ. αλ-θ-αίνο «θεραπεία» (τού οποίου η ρίζα απαντά και στα αρχ. αλ-δ-αίνο «ενισχύω, αυξάνω» αν-αλ-τος «αχόρτα-γος» < Ι.Ε. *al- «τρέφω», πβ. λατ. alere, altus «ψηλός» (> γαλλ. haut, ισπ. alto), alimentum «τροφή» (> γαλλ. aliment) κ.ά.].

αλί επιφών. (συνήθ. + γεν. τής προσ. αντον.) αλίμονο! συμφορά! ~ μου ο δυστυχής! ΣΥΝ. δυστυχία (μου)! φρ. (επιτατ.) αλί και τρισάλί! για πολύ μεγάλη δυστυχία και συμφορά.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < α- προθεμ. + επιφών. ήλι ήλι < εβρ. eli eli «Θεέ μου, Θεέ μου», φρ. που περιλαμβάνεται στα τελευταία λόγια του Χριστού πάνω στον σταυρό (Κ.Δ. Ματθ. 27, 46). Η επίκληση αυτή παρερμηνεύθηκε στη λαϊκή αντίληψη, που τη θεώρησε ως έκφραση παραπλόνου, ανάλογη με φρ. όπως αλίμονο, οίμε κ.τ.ο. Κατ'άλλη άποψη, η λ. ανάγειται απευθείας στο επιφών. αλί-μονο, από το οποίο αποσπάστηκε].

αλιάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-διαλεκτ.) η σκορδαλιά (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. agliata < μεγν. λατ. aliatum < allium «σκόρδο»].

Αλιάκιονας (ο) ποταμός της Δ. Μακεδονίας, ο μεγαλύτερος σε μήκος της Ελλάδας, που πηγάζει από τον Γράμμο και εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. Αλιάκιον, -όνος, αβεβ. ετύμου, ίσως < αλί- (< άλας «αλάτι») + ακμών, που θα μπορούσε να οφείλεται στο σχήμα τού ποταμού].

Αλιβέρι (το) {Αλιβερίου} πόλη της Εύβοιας γνωστή για τα λιγνιτωρυχεία της και το εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος.

[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού ισχυρού Φράγκου φεουδάρχη Αλιβέρου].
αλιγάτορας (ο) {αλιγατόρων} ερπετό μεγάλων διαστάσεων, που μοιάζει με τον κροκόδειλο, με χαρακτηριστικό το ευρύ ρύγχος του και τα δόντια της κάτω γνάθου, που εξέχουν από το ρύγχος, όταν το στόμα είναι κλειστό. ΣΧΟΛΙΟ λ. λακέρδα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. alligator < ισπ. el lagarto «η σαύρα» < μεγν. λατ. lacartus < λατ. lacerta].

αλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) 1. η θήρα θαλασσιών ειδών (ψαριών και άλλων): το ψάρεμα: σε όλες τις ελληνικές θάλασσες επιτρέπεται η ~ ΣΥΝ. αλιευσή 2. το επάγγελμα τού ψαρά ΣΥΝ. ψαρική, ψαρευτική. ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα, ψαράς.

αλιεφνατής (ο) {αλιεφνατών} πρόσωπο που εργάζεται σε αλιευτικό σκάφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα. [ΕΤΥΜ. < αλι- (< αλιέας) + εργάτης].

αλιεμμα (το) [αρχ.] {αλιεμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) 1. το προϊόν τού ψαρέματος, ό,τι αποφέρει η αλεια 2. το σύνολο των ψαριών και άλλων υδρόβιων οργανισμών που αλιεύονται κάθε φορά ΣΥΝ. ψαριά. ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα, ψαράς.

αλιεός (ο) {αλι-έως, -έα | -είς, -έων} (λόγ.) ο επαγγελματίας ψαράς: ~ μαργαριταριών || (μτφ.) ~ ψυχών (ο Χριστός). ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα, ψαράς.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. αλιεύς < αλιός «θαλάσσιος» (πβ. ενάλιος) < άλς (ή «θάλασσα»). Στην Κ.Δ. η λ. χρησιμοποιείται μεταφορικά (λ.χ. Μάρκ. 1, 17: *και είπεν αυτοίς ό Ιησούς' δεύτε οπίσω μου, και ποιήσω υμάς γενέσθαι αλιείς ανθρώπων*, λόγια που απευθύνονταν στους Ανδρέα και Πέτρο, αλιείς τού επάγγελμα)].

αλιευτική (η) { -ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. (λόγ.) τού ψάρεμα 2. (λόγ.-μτφ.) η συστηματική αναζήτηση και συλλογή: ~ λαθών από ένα κείμενο. ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα, ψαράς.

αλιευτής (ο) [μεγν.] (λόγ.) ο ψαράς. ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα, ψαράς.
αλιευτικός, -ής, -ό [αρχ.] (επίσ.) 1. αυτός που σχετίζεται με την αλεια: ο κατάλληλος για την αλεια: ~ συνεργαί | τέχνη | συνεταιρισμός || ~ ζώνη μεταξύ δύο νησιωτικών κρατών ΣΥΝ. ψαράδικος 2. αλιευτική (η) η τέχνη τού ψαρέματος ΣΥΝ. αλεια, ψαρική 3. αλιευτικό (το) σκάφος κατάλληλα εξοπλισμένο για αλεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα.

αλιευό ρ. μετβ. {αλιευ-σα, -θηκα, -μένος} 1. ψαρεύω 2. (λόγ.-μτφ.) αναζητώ, περισυλλέγω με ζήλο: ο πρόεδρος αλιεύει υποστηρικτές για να εξασφαλίσει την επανεκλογή του || ~ μαργαριτάρια (εκφραστικά λάθη) από τετράδια μαθητών. ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα, ψαράς.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. αλιεύω < αλιεύς].
αλιζώ ρ. μετβ. {άλισ-α, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ταίζω με αλάτι τα ζώα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άλιζω < άλς, αλός «αλάτι»].

Αλικαρνασός (η) αρχαία ελληνική πόλη της ΝΔ. Μικράς Ασίας,

απέναντι από την Κω. — Αλικαρνασσεάς κ. (λόγ.) Αλικαρνασσεύς (ο) [αρχ.].
[ETYM. < αρχ. *Αλικαρνασσεός*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].
Αλίκη (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Alice, συντομομενός τύπος του Adelaide (στην παλ. Γαλλ.) < γερμ. Adelheid «ευγένεια (στην καταγωγή)»].
άλικος, -η, -ο (λογος.) αυτός που έχει βαθύ κόκκινο χρώμα: ~ *παπαρούνα* | *τριαντάφυλλο* | *χειλή* ΣΥΝ. κατακόκκινος, πορφύρας. [ETYM. Νόθο συνθ. < τουρκ. al «κόκκινος» (< περσ. āl) + επίθημα -ικός].
αλίμενος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει λιμάνι: ~ *ακτη*.
αλίμονο επιφών. 1. για την έκφραση πόνου, λύτης, απόγνωσης (ανάλογα με τον τόνο της φωνής): (+γεν. προσ. αντων.) ~ μου, *τι έπαθα ο δύστυχος!* 2. για την έκφραση απειλής: (+γεν. προσ. αντων.) ~ σου, *αν δεν κάνεις ό,τι σου λέω* || (+σε) ~ σε *όσους καταχράστηκαν την εμπιστοσύνη μου!* 3. για να τονιστεί πόσο επικίνδυνο ή δυσάρεστο είναι ένα ενδεχόμενο: ~, *αν πρέπει να χάσουμε κάτι, για να εκτιμήσουμε την αξία του!* || (+γεν. προσ. αντων.) ~ μας, *αν μας βρει!* ΦΡ. (επιτα.) *οι και αλίμονο*.
[ETYM. < μεσν. *αλίμονον*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνθ. από φρ. όπως «άλι μου νά (πάθω αυτό)» με την επίδραση της λ. *μόνον*. Βλ. κ. αλί. Λιγότερο πιθ. η ετυμ. από τη φρ. *άλλ'* οίμοι, που θα δικαιολογούσε γραφή *αλλοίμονο*].

αλίμονο ή **αλλοίμονο** ή αλήμονο: Είναι χαρακτηριστική περίπτωση λέξης που εμφανίζει περισσότερες ορθογραφικές μορφές ανάλογα με την ετυμολογήσή της: (α) αλίμονο < αλί («ήλι ήλι» τα λόγια του Χριστού πάνω στον σταυρό) + μου | μένα (με επίδραση του μόνο) (β) αλλοίμονο < αρχ. φράση *άλλ' οίμοι* (γ) αλήμονο < αλή-μονος < αλήμων «περιπλανώμενος, αλήτης», άρα «άστεγος, δυστυχής» (Γ. Ζηκιάς). Αξίζει να παραθέσουμε όσα αναφέρει για τις ορθογραφικές περιπέτειες της λέξης ο Στ. Κουμανούδης (λ. αλλοιμωτόν): «*Το της κοινής λαλιός αλλοιμωτόν ο Σκαρλ(άτος) Βουζάντιος το 1835 εκ των λεξικών του της καθ' ημάς Ελληνικής διαλέκτου εγραψεν "ιαλήμων ω", ως εκ του εν τη Γαλιμασία "άέλιμον ω!" Ούτω και εν τφ Έλλην. Γαλ. λεξικφ του τφ 1856. "Ολίγοι τινές ήκολούθησαν αύτω. Ο Κορ(αής) εν τοις Ατάκτοις δέν περιέλαβη την λέξιν. Ο Σπυρ. Τρικούπης και άλλοι πολλοί εγραψαν και γραφουσιν αλλοιμωτόν. Νέαν δε ο Ν. Γ. Πολίτης... εξέθη-κεν ετυμολογίαν της λέξεως εκ του ήλι ήλν και εγραψεν αλίμονο*». Οπωσδήποτε, πειστικότερη φαίνεται η ά ετυμολογία (του Ν. Πολίτη), αυτή που οδηγεί και στην ορθογραφία **αλίμονο**.

Άλιμος (ο) {Άλιμου} παραθαλάσσιος δήμος της Αττικής, ΝΔ. της Αθήνας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*.
[ETYM. < αρχ. *άλιμος* «θαλάσσιος» < *άλς*, *αλός* «θάλασσα». Στην Αρχ. η λ. *άλιμος* προσδιόριζε πίσση και την «αρμυρήθρα», είδος πωρόφου φρούτο, που μέχρι πρόσφατα φύτευαν στην περιοχή του ομαζώνου δήμου. Αρχ. ονομασία της περιοχής: *Άλιμος*, -οή].
αλίπαντος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει λιπανθεί, που δεν έχει αλείφεται με λιπαντικό (λάδι) ή λίπος: ~ *μηχανή* ΣΥΝ. αλάδοτος, αγρασίριστος · 2. (κυρ. για καλλιεργήσιμες εκτάσεις) αυτός στον οποίο δεν έριξαν λίπασμα: ~ *χωράφι*.
αλίπαστος, -η, -ο 1. αυτός που διατηρείται μέσα σε αλάτι, παστωμένος: ~ *ψάρια* ΣΥΝ. παστός, αλατισμένος, αλατιστός 2. *αλίπαστα* (τα) τρόφιμα, κυρ. κρεατικά ή ψαρικά, συντηρημένα με μαγειρικό αλάτι ή με υδατικό διάλυμα αλατιού (*άλμη*), τα παστά. — αλίπαστος(η) (η). [ETYM. < αρχ. *αλίπαστος* < *άλι*- (< *άλς*, ό «αλάτι») + *παστός*].
αλίπεδο (το) {αλίπεδ-ου} [-ον] προσωσιγενής πεδινή έκταση κοντά στη θάλασσα: παράκτια πεδιάδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*. [ETYM. < μτγν. *άλιπεδον* *άλι*- (< αρχ. *άλς*, αλός «θάλασσα», βλ. λ.) + *πέδον* «πεδιάδα» (πβ. *γη-πέδον*, *δά-πέδον*)].
αλιπηγή (η) [1889] ιαματική πηγή, το νερό της οποίας περιέχει αλάτι: η ~ της *Αιδημού*. [ETYM. < *άλι*- (< αρχ. *άλς*, ό «αλάτι») + *πηγή*].
αλιΟάχνη (η) {χωρ. πληθ.} λεπτότατο στρώμα αλατιού, που παραμένει στα κοιλάματα του εδάφους ή στο πρόσωπο μετά την εξάτμιση του θαλασσινού νερού. [ETYM. < οφρ. *άλιασάχνη* < φρ. *αλός άχνη* «αφρός της θάλασσας»].
αλισβερία (το) {δύσφρ. αλισβερία-ίου | -ιών} 1. (λαϊκ.) εμπορική συναλλαγή, δούνα και λαβείν: *δεν έχει ~ με τέτοια υποκείμενα* ΣΥΝ. δόσοληψία, πάρε-δώσε 2. (γενικότ.) κάθε συναλλαγή ή σχέση (συχνά ερωτική): *είχε ~ μαζί της πολλά χρόνια*. [ETYM. < μεσν. *άλισ(η)βερία* < τουρκ. *ahşveriş* «πάρε-δώσε» (από τα ρ. *almak* «αίρων», *vermek* «δίνω»)].
αλισίβα (η) {χωρ. πληθ.} 1. σταχτόνερο (δηλ. νερό βρασμένο με στάχτη) που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα στο λουσίμο του κεφαλιού ή στο πλύσιμο ή (παλαιότ.) για την παρασκευή γλυκών 2. ΧΗΜ. κάθε ισχυρό αλκαλικό διάλυμα ή στερεό (λ.χ. το υδροξείδιο του νατρίου). [ETYM. < ά- προθεμ. + ιταλ. *lisciva* < λάτ. *lix*(i)nia < *lixa* (aqua) «σταχτόνερο»].
αλιφακιά κ. αλιφασκιά (η) (διαλεκτ.) η φασκομηλιά (βλ. λ.) [ETYM. < *αλιφακός* < μεσν. *λελιφακός* < μτγν. *ελελιφακός* < αρχ. *ελελι- < έλελιω* «τινάζω, κουνώ» + *φάκος* (βλ. λ. *σφακελισμός*). Το νεοελλην. *αλι- οφείλεται στην επότρ. των συνθέτων από αλι-], αλιτήριος, -α, -ο* (κακός.) αυτός που συμπεριφέρεται με κακοήθεια ή φαυλότητα ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, φαύλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ETYM. αρχ., αρχική σμμ. «αμαρτωλός, ένοχος», < *αλιταίνω* «αδικώ, βλάπτω» < *άλειτης* «αμαρτωλός, φαύλος», αβεβ. ετύμου].
αλίχινστος, -η, -ο (για θερισμένα δημητριακά) αυτός που δεν λιχνί-

στηκε, δεν καθαρίστηκε από τα άχυρα με λιχνίσμα ΑΝΤ. λιχνισμένος. — αλίχινστα επιρρ. *άλιωτος*, -η, -ο → *άλειωτος*.
Αλκαίος (ο) αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής από τη Λέσβο (7ος αι. π.Χ.), ο οποίος θεωρείται, μαζί με τη Σαπφώ, ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος της αιολικής λυρικής ποίησης. — αλκαϊκός, -η, -ό [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. *Αλκαίος* «ισχυρός» < αλκή «δύναμη», πβ. κ. *Αλκιβιάδης*, *Αλκίνοος*]. αλκαλικός, -η, -ό [1877] ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με τα αλκάλια: ~ *αντίδραση* | *μαπαρίες* | *πετρόματα* | *φάρμακα* ΑΝΤ. *όξινο* ΦΡ. (α) *αλκαλικό διάλυμα* κάθε διάλυμα αλκαλίου που περιέχει υπό διάλυση ανιόντα υδροξυλίου, όπως και κάθε παρόμοιο διάλυμα άλλης ουσίας που περιέχει υπό διάλυση ανιόντα υδροξυλίου (β) *αλκαλικές γαίες* τα στοιχεία της δεύτερης ομάδας του περιοδικού πίνακα (βηρήλιο, μαγνήσιο, ασβέστιο, στρόντιο, βάριο, ράδιο) (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *alcalin*].
αλκάλιο (το) {αλκαλι-ου} [-ον] ΧΗΜ. 1. καθένα από τα υδροξείδια των μετάλλων της πρώτης ομάδας στοιχείων του περιοδικού πίνακα 2. (καταχρ.) καθένα από τα μεταλλικά στοιχεία της πρώτης ομάδας του περιοδικού πίνακα. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *alcali* < αραβ. *al-qaly* «σόδα»].
αλκαλοειδές (το) [1842] ΧΗΜ. καθενιά από τις οργανικές χημικές ενώσεις που εντοπίζονται κυρ. στα φυτά και σπανιότ. σε ζώικους οργανισμούς και περιέχουν άζωτο, άνθρακα, υδρογόνο και, ως επί το πλείστον, οξυγόνο- είναι αλκαλικές ουσίες (δηλ. βάσεις που εξουδετερώνουν οξέα), γνωστές για τις θεραπευτικές ή ναρκωτικές τους ιδιότητες, όπως λ.χ. η κινίνη, η καφεΐνη, η στρυχνίνη, η μορφίνη κ.λπ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *alcaloïd*. Βλ. και *αλκάλιο*].
Αλκαλοειδής (ο) {-η κ. -ένους} βασιλιάς της αρχαίας Σπάρτης (8ος αι. π.Χ.). [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *αλκή* | -ά «σχύς, δύναμη» (βλ. λ.) + *-μένης < μέ- νος*].
αλκάνιο (το) {αλκανίου} ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) μέλος της ομόλογης σειράς των κορεσμένων υδρογονανθράκων [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *alkane* < *alkyl* «αλκύλιο» 4- παραγ. επίθημα -ane].
Αλκατράς (το) {άκλ.} ως χαρακτηρισμός φυλακίων υψίστης ασφαλείας και σκληρής διαβίωσης. [ETYM. < αγγλ. *Alcatraz*, νησίδα στο Σαν Φρανσίσκο της Καλιφόρνιας (< ισπ. *alcatraz* «πελεκάνος», από τον πληθυσμό των πτηνών του νησιού), όπου λειτουργούσε φυλακή υψίστης ασφαλείας από το 1934 ως το 1963].
αλκένιο (το) {αλκενίου} ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) μέλος της ομόλογης σειράς των ακόρεστων υδρογονανθράκων με έναν διπλό δεσμό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *alkene* < *alkyl* «αλκύλιο» + παραγ. επίθημα -ene].
αλκή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η σωματική δύναμη, η ακμή των σωματικών δυνάμεων ΣΥΝ. ευρωστία, ρόμη, σφρίγγος ΑΝΤ. *καχεξία*. [ETYM. αρχ. < θ. *άλκ-* «σχύς, δύναμη», όπως παρουσιάζεται στην ποιητ. λ. *άλκι* (ομηρ. *άλκ-ί πεποινός* «ο εμπιστευόμενος τις δυνάμεις του»), η οποία θα ήταν τύπος δοτικής. Το θ. *άλκ-* αποτελεί μεταπτωτ. βαθμ. του θ. *άλεκ-*, το οποίο απαντά στο αρχ. *άλεξω* «αποκρούω» (βλ. λ. *αλεξί-*). Ομόφρ. *Άλκι-βιάδης*, *Άλκ-αίος*, *άλεκ-τωρ*, *άλεξί-* κ.ά.].
Αλκηστή (η) 1. ΜΥΘΟΛ. σύζυγος του βασιλιά των Φερών Αδμήτου, που προσφέρθηκε να πεθάνει αντί γι' αυτόν και έγινε έτσι σύμβολο συζυγικής αγάπης 2. γυναικείο όνομα. Επίσης (λόγ.) Αλκηστis {Αλκή-στιδος}. [ETYM. < αρχ. *Άλκηστις*, πιθ. < (ό) *άλκηστις* «ικανός» < αλκή «σχύς»].
Αλκιβιάδης (ο) 1. πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης της αρχαίας Αθήνας (452-404 π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < επιθ. *άλκιβιος* (< αλκή «σχύς, δύναμη» + *βιος*) + παραγ. επίθημα -άδης (πβ. *Αημάδης*, *Πυλάδης* κ.τ.ό.). Από το αρχ. αλκή προέρχονται και άλλα κύρ. ονόματα, πβ. *Άλκιδάμης*, *Άλκίνοος*, *Άλκισθένης* κ.ά.].
άλκιμος, -η, -ο ο δυνατός σωματικά, αυτός που διαθέτει σωματική δύναμη: ~ *νέος* | *άνδρας* ΣΥΝ. ρωμαλέος, σφρηγής, δυνατός ΑΝΤ. αδύναμος, ανίσχυρος. — αλκιμός επιρρ. [ETYM. αρχ. < αλιτή «σχύς, δύναμη»].
αλκίνιο (το) {αλκινίου} ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) μέλος της ομόλογης σειράς των ακόρεστων υδρογονανθράκων με έναν τριπλό δεσμό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *alkyne* < *alkyl* «αλκύλιο» + παραγ. επίθημα -yne | ine].
Αλκίνοος (ο) {-ου κ. -όου} 1. ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς των Φαιάκων, που φιλοξένησε τον Οδυσσέα, όταν εκείνος βρέθηκε στο νησί του 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. < *άλκι-* (βλ. λ. *άλκη*) + *-νοος* < *νοος*].
Αλκμάιν (ο) {Αλκμάιν-ος, -α} αρχαίος Έλληνας χορικός λυρικός ποιητής (7ος αι. π.Χ.). [ETYM. < αρχ. *Άλκμάιν*, -ανος, αβεβ. ετύμου, ίσως < *Άλκ-μάων* < **Άλκ-μάσ-ον* < αλκή «σχύς, δύναμη» + θ. **μάσ-* του ρ. *μαίωμαι* «αναζητώ -αγγίζω» (βλ. λ. *μάστιγα*)].
Αλκήνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. η μητέρα του Ηρακλή 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. *Άλκαμένη* < αλκή «σχύς» + *-μένης < μένος*].
αλκολίκι (το) → αλκοολίκι
αλκοόλ (το) {άκλ.} ελλην. *ονόπνευμα*- κάθε ποτό που περιέχει οινόπνευμα και μπορεί να προκαλέσει μέθη: *απαγορεύεται η κατανάλωση* [-1] είναι *εξαρτημένος* από το ~.

[ETYM₂ < γαλλ. alcool < μεσν. λατ. alcohol «ουσία προεργασμένη από απόσταξη» < αραβ. al-kuh(u) «ουσία που χρησιμοποιείται ως βαφή ματιών»].

αλκοόλη (η) {αλκοολών} 1. αιθυλική αλκοόλη, δηλ. το οινόπνευμα, που συνιστά τη σημαντικότερη ένωση της σειράς των αλκοολών ΣΥΝ. αλκοόλ 2. ΧΗΜ. οργανική χημική ένωση που περιέχει στο μόριο της μία ή περισσότερες απλές ρίζες υδροξυλίου· οι αλκοόλες χρησιμοποιούνται ευρύτατα στη βιομηχανία φαρμάκων, βερνικιών, αρωμάτων, καλλυντικών, απορρυπαντικών κ.λπ. [ETYM₁. Μεταφορά του γαλλ. alcool (πληθ. les alcools)].

αλκοολική κ. αλκολική (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. το πάθος του αλκοολισμού ΣΥΝ. αλκοολισμός 2. (συνεκδ.) ισχυρότατη συνήθεια, ακατανίκητη έξη προς πρόσωπο, αντικείμενο ή δραστηριότητα κ. συνεκδ. το αντικείμενο αυτής της έξεως: η χαρτοπαζία είναι μεγάλο ~. [ETYM₁ < αλκοόλ, κατ' αναλογία προς τα ουσ. ζορλίκι, ρεζιλίκι, καρραγκιοζιλίκι κ.ά. Βλ. κ. -λίκι].

αλκοολικός, -ή, -ό [1897] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το αλκοόλ ή περιέχει τα συστατικά του (β) **αλκοολική ζύμωση** η βιοχημική διεργασία που έχει ως αποτέλεσμα τη μετατροπή σακχάρων σε οινόπνευμα (από την επίδραση μικροοργανισμών 2. **αλκοολικός** (ο), **αλκοολική** (λαϊκ. -ιό) (η) πρόσωπο που υποφέρει από αλκοολισμό (βλ. λ.). [ETYM₁. Μεταφορά του γαλλ. alcoolique].

αλκοολισμός (ο) [1894] {χωρ. πληθ.} χρόνια ψυχολογική ή/και σωματική εξάρτηση από το αλκοόλ, η οποία χαρακτηρίζεται από ανάγκη του ασθενούς για υπερβολική και τακτική κατανάλωση οινόπνευματώδων ποτών και έχει συχνά ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της ικανότητας του ατόμου να ανταποκρίνεται στις κοινωνικές και επαγγελματικές του υποχρεώσεις. [ETYM₁. Μεταφορά του γαλλ. alcoolisme, βλ. κ. αλκοόλ].

αλκοολόμετρο (το) {αλκοολόμετρο-ου} {-ων} το όργανο με το οποίο μετρούμε την περιεκτικότητα ενός υγρού σε οινόπνευμα. — αλκοολομετρία (η). [ETYM₁. Μεταφορά του αγγλ. alcoholmeter].

αλκοολούχος, -ος, -ο 1. αυτός που περιέχει οινόπνευμα: ~ ποτά ΣΥΝ. οινόπνευματώδη 2. ΧΗΜ. αυτός που περιέχει αλκοόλη: ~ διάλυμα. [ETYM₁ < αλκοόλ + -ούχος < έχω].

αλκοτέστ (το) {ακλ.} ελλην. έλεγχος οινόπνεύματος-η μέθοδος που εφαρμόζεται (συνήθ. από την Τροχαία) σε οδηγούς αυτοκινήτου, για να διαπιστωθεί σε ποιον βαθμό έχουν καταναλώσει αλκοόλ. [ETYM₁ < γαλλ. alcotest < alcool + test].

αλκόνια κ. αλκυνόνη (η) πτηνό με πολύχρωμο φτέρωμα, κοντό λαϊμό, πόδια και ουρά, επιμηκές και μυτερό ράμφος, που ζει κοντά σε υδροβιότοπους ΣΥΝ. ψαροπούλι, ψαροφάγος. [ETYM₁ < αρχ. άλκυν, -όνος, αγν. ετήμου, πηθ. δά'ειο μεσογ. προελεύσεως, όπως και η αντίστοιχη λατ. λ. alcedo].

Αλκυνόνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Αιόλου, την οποία ο Δίας μεταμόρφωσε σε πουλί λόγω της έπαρσης της 2. ΜΥΘΟΛ. μία από τις επτά Πλειάδες 3. γυναικείο όνομα. Επίσης (λόγ.) Αλκυνός {Αλκυνός-ος, -α}. [ETYM₁ < αρχ. Άλκυν, -όνος, από το ομώνυμο πτηνό (βλ. λ. αλκύνω)].

αλκυνονίδες ημέρες (οι) 1. οι ηλιόλουστες ημέρες που διακόπτουν τη χειμερινή κακοκαιρία κατά την τελευταία εβδομάδα του Δεκεμβρίου, τις δύο τελευταίες του Ιανουαρίου (κυρίως) και τη δεύτερη του Φεβρουαρίου 2. (μτρ.) οι ευτυχισμένες, ανεμελές ημέρες μέσα σε μια γενικότερη δύσκολη περίοδο.

[ETYM₁ < αρχ. άλκυνός, -ίδος, υποκ. του άλκυν. Οι αλκυνονίδες ημέρες, γνωστές στην αρχαιότητα, οφείλουν την ονομασία τους στη μυθική Άλκυνή, που μεταμορφώθηκε σε πουλί από τον Δία, ο οποίος όρισε να υπάρχουν μέσα στον χειμώνα 14 ημέρες καλοκαιρίας, για να επωάζει ανενόχλητη τα αβγά της].

αλλά συνδ. 1. (α) για τη δήλωση αντιθέσεως (αντιπαράθεση, ασυμβίβαστος κ.τ.δ.): *έρχεται στο γραφείο, ~ δεν δουλεύει* || *την αγαπάει, ~ ντρέπεται να της το πει* || *όχι λόγια, ~ έργα* (β) (ειδικότ.) για διαπίστωση που έρχεται σε αντίθεση με άλλη διαπίστωση ή παραδοχή η οποία προηγείται: *ωραία τα ταξίδια, ~ δεν υπάρχουν λεφτά* || *καλή η παρέα σας, ~ αβριο πρέπει να ζυπήσω νωρίς* 2. για να δηλωθεί επιφύλαξη ή απορία για κάτι που ειπώθηκε: *αυτά που είπες είναι σωστά, - ποιος θα τα πραγματοποιήσει*; ΣΥΝ. ωστόσο, όμως, μα 3. παρά μόνον, εκτός: *δεν φταίει κανείς, ~ εγώ που σε άκουσα* 4. με τον όρο, υπό την προϋπόθεση: *θα έρθω μαζί σου, - να έχω γυρίσει μέχρι τις έξι* 5. (για απότομη διακοπή του λόγου) μα: *~ μ'αυτά θ' ασχολούμαστε τώρα*; 6. (ως απάντηση εμφατική σε ερώτηση) βέβαια, πώς αλλιώς: *- Θα έρθεις μαζί μας διακοπές*; —; ΣΥΝ. και το ρωτάς; 7. (για παρότρυνση, προτροπή) έλα, εμπρός: *~ ντύσου!* || *~ κάνε κάτι!* 8. για αντίρρηση, διαφωνία ή επιφύλαξη: *δεν έχει ~!* || *άρησε τα ~!* 9. (+ και) (για να δηλώσουμε το σπουδαιότερο σε σημασία από μια σειρά ομοειδών όρων ή για να δώσουμε έμφαση) ακόμη περισσότερο: *ωραία στην εμφάνιση - και στον χαρακτήρα* || *οχι μόνο του μίλησα, ~ και τον παρακάλεσα* 10. (α) (στο σχήμα *ναι μεν... αλλά...*) για να δηλώσουμε ότι κάτι ισχύει, χρειάζεται όμως και κάτι άλλο: *ναι μεν ζήτησε δάνειο, αλλά δεν διευκρίνισε για ποιον σκοπό* || *ναι μεν είναι εργατικός, αλλά διοικητικά είναι άτομος* (β) *ναι μεν, αλλά* ως τυποποιημένη απάντηση που δηλώνει επιφύλαξη για κάτι που ειπώθηκε, υπονοώντας ότι δεν ισχύει απολύτως: *- Δεν μπορείς να αρνηθείς ότι δεν αγωνίζεται. - Ναι μεν, αλλά...* (δηλ. δεν αντιλέγω, έχω όμως κάποιες επιφύλαξεις) || *- Αν έχεις λεφτά, γίνεσαι ό,τι θες! - Ναι μεν, αλλά* (δηλ. χρειάζονται και ικανότητες) || *οι θέσεις του είναι ~* (δεν είναι ξεκαθάρες, έχουν αντιφάσεις).

[ETYM₁ αρχ. < πληθ. ουδ. άλλα του επιθ. άλλος (πβ. λατ. ceterum) αρχική σημ. «κατά τα άλλα, κατά τα λοιπά», ο σύνδεσμος άλλα στην

Αρχ. αντικατέστησε τα *αυτάρ, άτάρ*, που χρησιμοποιούνταν στην αρχή της προτάσεως]. **αλλαγή** (η) 1. η μεταβολή (πρόσωπο, αντικείμενο, κατάσταση), το να γίνεται κάποιος/κάτι διαφορετικός | -ό από ό,τι ήταν: η ~ της συμπεριφοράς | της νοοτροπίας | των πεποιθήσεων | γνώμης || *αγωνίζονται για την ~ του κόσμου* || η ~ των συνθηκών νοσηλείας των ασθενών || *δεν παρατηρείς καμία ~ πάνω του*; || η ~ του επαρχιακού τοπίου | της πρόσοψης του κτηρίου | του αριθμού τηλεφώνου | των διαστάσεων του εντύπου || *από αβριο αναμένεται ~ του καιρού* || η ~ πορείας | κατεύθυνσης | ρότας | πλεύσης του πλοίου (ή μτρ. του κόμματος) || *εμφανής | ριζική | μεγάλη | μικρή | εντυπωσιακή | αναπάντητη | ανοιχτή | ζαφνική | συνεχής | μερική | ολική ~* || *επιφέρω | κάνω αλλαγές στη μορφή και το περιεχόμενο κειμένου* || *μεγάλες ~ βλέπω στο γραφείο* || *την Κυριακή έχουμε ~ (της) ώρας: τα ρολόγια θα πάνε μία ώρα μπροστά* - ΦΡ. (α) **αλλαγή κλίματος** | **περιβάλλοντος** η μετάβαση σε τόπο με διαφορετικές κλιματικές συνθήκες, σε διαφορετικό περιβάλλον: ο γιατρός θεωρούσε ότι η *ατμόσφαιρα εδώ βλέπει την υγεία μου και μου συνέστησε ~!* ο διευθυντής *εισηγήθηκε για τον ταραχιά μωθητή αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος* (β) **για αλλαγή** για να αλλάξω παραστάσεις, να βλέπω καινούργια πρόσωπα, χώρους ή αντικείμενα γύρω μου: *φέτος θα πάω αλλού διακοπές, έτσι ~!* || *έβαλα καινούργιο κάλυμμα στον καναπέ* ~ (γ) **αλλαγή του χρόνου** το χρονικό σημείο (δόδεκα τα μεσάνυχτα) της τελευταίας ημέρας του χρόνου, όταν γίνεται η μετάβαση στα πρώτα λεπτά της πρώτης ημέρας του νέου έτους: η ~ μάς βρήκε στο *αεροπλάνο* || *στην ~ σβήσαμε τα φώτα και τα ανάψαμε μόλις μπήκε ο τρέας χρόνος* 2. ΙΑΤΡ. **αλλαγή φύλου** η μεταβολή του φύλου (άνδρα σε γυναικία και αντίστροφως) με ειδική εγχείρηση (βλ. κ. λ. *τρανσζέουαλ*) 3. (ειδικότ.) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η ευδιάκριτη μεταβολή (αργή, σταδιακή ή ραγδαία) στις δομές ενός κοινωνικού συνόλου, ως επί το πλείστον συνειδητά επιδιωκόμενη, στηριζόμενη στον δυναμικό (μη στατικό) χαρακτήρα της κοινωνίας και συνδεδεμένη με τη νοοτροπία, την τεχνολογία, τον πολιτισμό κ.λπ.: *κοινωνική | πολιτική* | *οικονομική* | *βαθμιαία* ~ 4. (ειδικότ.) **αλλαγές** (οι) πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές: *επικεντράται | προωθούνται* ~ στις *διοικήσεις των Δ.Ε.Κ.Ο.* || *ανάγκη βαθιών κοινωνικών* - || *δεν μου αρέσουν οι ~* θέλω να μείνουν τα *πράγματα όπως είναι* 5. η αντικατάσταση (προσώπου ή πράγματος) από άλλο (πρόσωπο ή πράγμα): ~ *Βάρδιας | προσωπικού* || ~ *λάμπας | επίπλων στο σαλόνι* | της *γραμματσοσειράς* | στο *κειμένο* | *μπιταρίας* || η ~ *εασρούχων* | *σακακιού* || η ~ *του νερού στην ποτίστρα* | στο *βάζο* - ΦΡ. (α) **αλλαγή φρουράς** (ι) η αντικατάσταση στρατιωτών στη θέση του σκοπού από άλλους (ii) (μτρ.) η αντικατάσταση ηλικιωμένων από νεότερους σε θέσεις εργασίας, καθήκοντα κ.λπ.: ~ *στην ηγεσία του κόμματος* (β) **αλλαγή αίματος** βλ. λ. *αίμα κ. αφαίμαξη/μετάγγιση* 6. (ειδικότ.) (α) στα ομαδικά αθλήματα, η αντικατάσταση παίκτη με αναπληρωματικό: *ο προπονητής έχει δικαίωμα να πραγματοποιήσει τρεις ~* (β) (συνεκδ.) ο αναπληρωματικός παίκτης που μπαίνει στον αγώνα: *χρυσή ~* (βλ. λ. *χρυσός*) 7. η επιστροφή προϊόντος ή εμπορεύματος στο κατάστημα από όπου αγοράστηκε και η αντικατάστασή του με νέο ή άλλο της ίδιας αξίας χωρίς εκ νέου καταβολή χρημάτων από τον αγοραστή: *πάω κάτι για ~* || *αλλαγές γίνονται με την προσκόμηση της απόδειξης αγοράς* 8. (ειδικότ.) η περιποίηση και εκ νέου επίδεση πληγής: ~ *στο τραύμα*. Επίσης **άλλαγμα** (το) [αρχ.] {αλλάγματος | χωρ. πληθ.} (σημ. 7, 8). [ETYM₁ αρχ. < άλλαζω | -τω < άλλος].

αλλαγή: συνώνυμα. Οι παρακάτω λέξεις εντάσσονται στη γενική σημασία «τής μετάβασης από μια κατάσταση (μορφή, σχήμα) σε μιαν άλλη». Όταν η μετάβαση αυτή είναι οριστική και πλήρης, τότε μιλούμε για *αλλαγή* (π.χ. «*αλλαγή του πολιτεύματος*»), όταν είναι μερική ή προσωρινή, χαρακτηρίζεται *μεταβολή* (π.χ. *Η μεταβολή ορισμένων άρθρων δεν απαιτεί και αλλαγή του νόμου*). Κάθε περαιτέρω ή διαδοχική αλλαγή, που μπορεί να ακολουθήσει ορισμένη εξέλιξη, αποτελεί *μεταλλαγή* (π.χ. *Οι συνεχείς μεταλλαγές στην πολιτική ζωή της χώρας οδήγησαν σε αδιέξοδο*). Κάθε ακριβής και συγκεκριμένη αλλαγή από μια μορφή Α σε μια μορφή Β, ιδίως στον χώρο της επιστήμης, χαρακτηρίζεται ως *τροπή* (π.χ. *Η τροπή του «κτ» σε «χτ» στις λέξεις «χτίζω», «χτήμων»*). Η μερική τροπή δηλώνεται ως *τροποποίηση*, ενώ η ολική και πλήρης τροπή ή **μετροπή** (ή **μετασχηματισμός**). Εφόσον η αλλαγή αποβαίνει εις βάρος της ποιότητας της αρχικής μορφής, μιλούμε για *αλλοίωση*, ενώ η ουδέτερη και αποστασιοποιημένη περιγραφή μιας αλλαγής με εστίαση στη διαφορά της από τις άλλες χαρακτηρίζεται ως **διαφοροποίηση**.

αλλάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άλλαξα, αλλά-χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμε- νόμος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) να είναι διαφορετικό από ό,τι ήταν: ~ *χρόμα μαλλιών* ΣΥΝ. μεταβάλλω 2. αντικαθιστώ (κάτι με κάτι άλλο): ~ *έπιπλα* | *συνθήκες* - ΦΡ. (α) **αλλάζω γνώμη** | **ιδέα** (i) (αμετβ.) επανυποθετούμαι σε κάτι: *μέχρι χθες ήμουν σύμφωνος, σήμερα όμως άλλαξα γνώμη* (ii) (μετβ.) *κάνω κάποιον να επανυποθετηθεί*, να σκεφθεί διαφορετικά: *θα σου αλλάξω γνώμη οπωσδήποτε!* (β) **αλλάζω τα λόγια μου** διατυπώνω διαφορετικά κάτι που έχω πει: *μην αλλάζεις τα λόγια σου τώρα μίλησες ή όχι εναντίον του*; (γ) **αλλάζω τροπιά** | **σκοπό** | **χαβιά** | **βιοιά** αλλάζω συμπεριφορά, στάση, συνήκες εκφράζομαι διαφορετικά: *αν δεν αλλάξεις τροπιά, δεν σε βλέπω να προκόβεις* (δ) **αλλάζω (την) κουβέντα** αλλάζω θέμα συζήτησης (ε) **αλλάζω ζωή** | **πορεία** μεταβάλλω τον τρόπο ζωής μου (στ) **αλλάζω αέρα** βλ. λ. *αέρας* (ζ) **αλλάζω φύλλο** μεταβάλλω ριζικά τη θέση μου, «γυρίζω σε σελίδα»: *άλλαξε φύλλο, αν θες να τα πάμε καλά* (η) **αλλάζω**

φύλο κάνω εγχείρηση αλλαγής φύλου (βλ. *αλλαγή φύλου*, λ. *αλλαγή*) (θ) *αλλάζω λόγια* | *κουβέντες (με κάποιον)* βρίζομαι, φιλονικώ: *άλλαξαν λόγια βριάρι* (ι) *αλλάζω βέρες* | *δαχτυλίδια* (ι) (αμετβ.) δίνο λόγο, αρραβονιάζομαι: *πότε θ' αλλάζετε βέρες;* (ii) (μετβ.) γίνομαι κουμπάρος κάποιου: *θα σας αλλάζω εγώ τις βέρες* (ια) *αλλάζω μυαλά* (ι) (αμετβ.) υιοθετώ νέο τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς (προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο): *από τότε που πήγε στο εξωτερικό, άλλαξε μυαλά* (ii) (μετβ.) κάνω κάποιον να υιοθετήσει νέο τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς (συνήθ. προς το καλύτερο): *προσπάθησα να του αλλάζω μυαλά, αλλά τίποτα!* (ιβ) *αλλάζω πρόσωπο* βλ. λ. *πρόσωπο* (ιγ) *αλλάζω χέρια* γίνομαι κτήμα άλλου, περνά σε άλλον ιδιοκτήτη: *η περιουσία τους άλλαξε πολλά χέρια μετά τον θάνατο τους* (ιδ) *αλλάζω τους άντρες* | *τις γυναίκες σαν (τα) πουκάμισα* για πρόσωπο που έχει πολλούς ερωτικούς συντρόφους (ιε) (λαϊκότ.) *αλλάζω την πίστη* | *τον αδόξαστο* | *τα φώτα* | *τα πετρέλαια* | *τα πέταλα (κάποιου)* υποβάλλω (κάποιον) σε μέγιστη ταλαιπωρία, σε δοκιμασίες ή του επιτίθειμαι (συνήθ. λεκτικά) σφοδρά, τον χτυπά ανελέητα ή τον κατατροπώνω (για αντίπαλο): *αν μας επιτεθούν, θα μας αλλάξουν τα φώτα* || *μας άλλαξαν τον αδόξαστο με τα νέα μέτρα κυκλοφορίας* (ιστ) (μτφ.) *αλλάζω χρώμα* | *δέκα χρώματα* μεταβάλλεται το χρώμα του προσώπου μου από ισχυρή συγκινησιακή φόρτιση, συνήθ. κοκκινίζω (από ντροπή), κτρινίζω (από φόβο), ασπρίζω, πανιάζω, χλομαιάζω κλπ.: *άλλαξε δέκα χρώματα μέσα στον πανικό του* (ιζ) *αλλάζω πίστη* (ι) αλλαξοπιστώ (ii) (μτφ.) αλλάζω πολιτική ιδεολογία (ii) *αλλάζω πλευρά* (στον ύπνο) γυρίζω από την άλλη πλευρά, ενώ είμαι ξαπλωμένος 3. δίνο και παίρνω αμοιβαία: *άλλαξε θέση με την Ερη* || *αλλάξαμε τηλέφωνα* ΣΥΝ. ανταλλάσσω 4. (για χρήματα) (α) ανταλλάσσω νόμιμα μεγάλης αξίας με μικρότερης αξίας κέρματα ή χαρτονομίσματα ίσης προς το νόμιμα συνολικής αξίας, κάνω ψιλά: *~ ένα πεντοχίλιορο σε χιλιάρια* (β) παίρνω συνάλλαγμα: *~ δολάρια σε μάρκα* · 5. (για πρσ.) βοηθώ (κάποιον συνήθ. που δεν μπορεί να αυτοεξπληρηθεί) να φορέσει άλλα ρούχα: *~ το μορό όταν λερώνεται* || *~ τον ασθενή σε νοσοκομείο* · 6. μεταβίνο, μετακινούμαι σε (άλλο) χώρο, άλλη θέση): *~ σπίτι (μετακομίζω)* | *τόπο (μεταναστεύω)* | *κλίμα* | *ομάδα* (γίνομαι αποδοξής άλλης ομάδας): ΦΡ. *αλλάζω δρόμο* (i) ακολουθώ άλλον δρόμο (ii) αλλάζω κατεύθυνση, προσπαθώντας να αποφύγω ανεπιθύμητη συνάντηση: *κάθε φορά που τον βλέπω, ~ ♦* (αμετβ.) 7. γίνομαι διαφορετικός, υφίσταμαι μεταβολή: *ο άνθρωπος αλλάζει με τον καιρό* || *«ο κόσμος άλλαξε, άλλαξαν οι καιροί»* (τραγ.) || *αλλάζει το κλίμα* | *το χρώμα* | *η προσωπικότητα* | *η κοινωνία* | *οι συνήθειες* | *τα πράγματα* ΣΥΝ. μεταβάλλομαι, διαφοροποιούμαι: ΦΡ. (α) *το πράγμα αλλάζει* | *αλλάζει το πράγμα* (ως απόδοση σε υπόθεση) υπάρχει διαφορά, η αντιμετώπιση πρέπει να είναι διαφορετική: *αν το σκέφθηκες μόνος σου, είσαι αζέπτανος*: *αν σου το είπε άλλος, τότε ~!* (β) (παροιμ.) *άλλαξε ο Μανώλης και έβαλε τα ρούχα του αλλιώς* για περιπτώσεις στις οποίες η αλλαγή είναι μόνο επιφανειακή και όχι ουσιαστική: *η δικτατορία προσπάθησε να πείσει ότι προχωρεί σε εκδημοκρατισμό, αλλά ήταν φανερό ότι ~* · 8. αντικαθιστώ τα ρούχα που φορά με άλλα (καταλληλότερα για την περίπτωση, καθαρά): *πάνω V αλλάζω κι έρχομαι* || *θα περνώ από το σπίτι ν' αλλάζω*. — **άλλαγμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργασιακό*].

[ETYM, < αρχ. *άλλάσσω* < **άλλω/ζω* < *άλλος*, ο μεταπλασμός του *άλλάσσω* σε *αλλάζω* είναι νεότερος (από τον αόρ. *άλλαξα*, κατά τα *άρπαξα* - *αρπάξω*, *φώναξα* - *φωνάξω* κ.τ.ό.)].

αλλάζω αλλά ανταλλάσσω | **συναλλάσσομαι**. Ας σημειωθεί ότι σε αυτό, όπως και σε άλλα ρήματα, η μεταβολή στον ενεστώτα, κυρίως, και στον παρατατικό του απλού ρήματος δεν ακολουθείται και από ανάλογη μεταβολή στο σύνθετο ρήμα, που διατηρεί την αρχική του μορφή: *αλλάζω* (αντί του αρχ. *άλλάσσω*) αλλά *ανταλλάσσω* (όχι **ανταλλάζω*), *εναλλάσσω*, *μεταλλάσσω*, *συναλλάσσομαι*, *συνδιαλλάσσομαι* κ.τ.ό. Όμοια λέμε *φέρνω* αλλά *διαφέρω*, *φράζω* αλλά *αποφράσσω*, *σέρνω* αλλά *διασέρνω*, *ταράζω* αλλά *διαταράσσω*, *τάζω* αλλά *εντάσσω* κ.ο.κ.

αλλαντίαση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. θανατηφόρα σε ορισμένες περιπτώσεις τροφική δηλητηρίαση, οφειλόμενη σε μικρόβιο (αλλαντικό βακτηρίδιο) που αναπτύσσεται σε αλλοιωμένα τρόφιμα, ιδίως αλλαντικά.

[ETYM < αρχ. *αλλάς*, -άντος, «λουκάνικο» + -ίαση, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *allantiasis*].

αλλαντικό (το) (συνήθ. σε πληθ.) κάθε παρασκευασμα από κρέας και άλλες προσθήκες (καρκεύματα, συντηρητικά κ.λπ.), που έχει υποβληθεί σε ειδική επεξεργασία (αλάτισμα, τσιγάρισμα, κάπνισμα κ.λπ.), όπως το σαλάμι, το λουκάνικο, το ζαμπόν, τα καπνιστά κ.ά. [ETYM, < αρχ. *αλλάς*, -άντος, «λουκάνικο» (< **άλλα*-*Εεντ*-ς, αβεβ. ετν-μου, πθ. δάνειο, συγγενές προς λατ. *allium* «σκόρδο») + -ικό].

αλλαντοβιομηχανία (η) → βιομηχανία
αλλαντοποιείο (το) χώρος (συνήθ. οργανωμένη μονάδα) παρασκευής αλλαντικών.

αλλαντοποιία (η) {χωρ. πληθ. στη σχμ. 1} 1. ο βιομηχανικός κλάδος παρασκευής αλλαντικών 2. μονάδα παραγωγής αλλαντικών, το αλλαντοποιείο. — **αλλαντοποιός** (ο/η) [μτγν.].

[ETYM < μτγν. *αλλαντοποιός* < αρχ. *αλλάς*, -άντος, «λουκάνικο» + -ποιός < *ποιός*].

αλλαντοπωλείο (το) [1858] το κατάστημα όπου πωλούνται αλλαντικά. — **αλλαντοπώλης** (ο) [αρχ.], αλλαντοπώλισσα (η).

αλλαξιά (η) 1. (περιήλπτ.) το σύνολο των ρούχων που εναλλάσσει κανείς στο ντύσιμο του: *μια ~ εσώρουχα* | *πουκάμισα* || *καλοκαιρινή* | *γιорτινή* ~ · 2. (λαϊκ.) ανταλλαγή.

[ETYM, < μεσν. < θ. *άλλαξ*- του *άλλάσσω* (πβ. αόρ. *άλλαξα*) + κατάλ. -**ιδ**]. **αλλαξιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικό φορητό στρώμα πάνω στο οποίο τοποθετούν και αλλάζουν τα μορά. [ETYM, < θ. *άλλαξ*- (ρ. *αλλάζω*) + παραγ. επίθημα -*ιέρα*].

άλλαξο- κ. **άλλαξο-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι έχει προκύψει ως ή με αλλαγή, μεταβολή, παρέκκλιση ή εναλλαγή: *άλλαξο-καιρία*, *άλλαξο-δρόμος*, *άλλαξο-πιστός*, *άλλαξο-θρησκός* κ.ά. [ETYM, Λεξικό πρόθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *άλλαξ*- (αόρ. του *άλλάσσω*) και το συνδ. φωνήεν -ο-].

άλλαξοδρομώ ρ. αμετβ. {αλλαξοδρομείς... | αλλαξοδρομέσα} 1. *αλλάζω* δρόμο, κατευθύνω: *μόλις τον είδε μπροστά του, άλλαξοδρομέσ από τον όδο του* 2. (μτφ.) *αλλάζω* πορεία, στόχους στη ζωή μου 3. παρεκκλίνω: *μετά από 20 χρόνια πετυχημένης καριέρας άλλαξο-δρόμησε στα πενήντα του*. **άλλαξοθρησκός** (ο) {δυσχρ. αλλαξοθρησκών}, **άλλαξοθρησκή** (η) πρόσωπο που *άλλαξε* θρησκεία.

άλλαξοκαιριά (η) {χωρ. πληθ.} η αλλαγή των καιρικών συνθηκών.
άλλαξοκοιλιά (η) {λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας} η εναλλαγή ενεργητικού και παθητικού ρόλου μεταξύ δύο ομοφυλόφιλων ανδρών. [ETYM, < *άλλαξο-* (< *αλλάζω*) + -*κοιλιά* (< *κόλιος*)].

άλλαξοπιστώ ρ. αμετβ. [1851] {αλλαξοπιστείς... | αλλαξοπιστήσα} *αλλάζω* θρησκεία, πίστη ή ιδέες: *κατά την Τουρκοκρατία πολλοί Έλληνες άλλαξοπιστήσαν από φόβο ή και συμφέρον*. — **άλλαξοπι-στος**, -η, -ο [1871], **άλλαξοπιστία** (η) [1851].

Αλλάχ (ο) {ακλ.} το όνομα του Θεού στην ισλαμική θρησκεία. [ETYM, < αραβ. Al-ilāh «ο Θεός», πβ. εβρ. **Elohāh** «Θεός»].

αλλαχού επώρο (αρχαιοπρ.) άλλοι, σε άλλο τόπο, σε άλλο μέρος: η λέξη αυτή απαντά στον Όμηρο και ~.

[ETYM, < αρχ. *άλλαχού* < *άλλος* + πρόσφωμα -*αχ*- + κατάλ. -ου· πβ. *πανταχού*].

άλληπαλληλία (η) [μσν.] {αλληπαλληλιών} (λόγ.) επαναλαμβανόμενη τοπικά ή χρονικά ακολουθία προσώπων, πραγμάτων ή καταστάσεων, η αλληλοδιαδοχή τους.

άλληπαλληλοι, -ες, -α αυτοί που επαναλαμβανονται αδιάκοπα, που διαδέχονται αδιάκοπα ο ένας τον άλλον: *~ διαβήματα* | *επιθέσεις* | *αποτυχίες* | *χτυπήματα* | *εκρήξεις*. [ETYM, μτγν. < *άλλος* + *επάλληλος*].

αλλεργία (η) {αλλεργιών} 1. ΙΑΤΡ. παθολογική αντίδραση ή ευαισθησία του οργανισμού σε εξωτερικά ερεθίσματα ή φαρμακευτικές ουσίες, που στους υγιείς ανθρώπους δεν προκαλούν ανάλογες αντιδράσεις (πρήξιμο, φαγούρα, φτάρνισμα κ.ά.): *με πιάνει ~ στη γύρη των λουλουδιών* || *παθαίνω ~* 2. (μτφ.) η έντονη αποστροφή ή απέχθεια: *μην τον μιλήσεις για δουλειά και μόνο που το ακούει*, *παθαίνει ~*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ. (< *άλλος* + -*εργία* < *έργο*), < γερμ. *Allergie*].

αλλεργικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αλλεργία: *~ σύμπτωμα* | *αντίδραση* 2. **αλλεργικός** (ο), **αλλεργική** (λαϊκ. -**ιά**) (η) πρόσωπο που έχει αλλεργία ή εμφανίζει συμπτώματα αλλεργίας σε ορισμένες ουσίες: *είναι ~ στη γύρη* | *στις γάτες* | *στη κοριτζόνη* 3. (μτφ.) αυτός που αισθάνεται ισχυρή απέχθεια ή αποστροφή (για κάτι): *μην του μιλήσεις για ρέβι*: *είναι ~ σε τέτοια μουσική*. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. **allergisch**].

αλλεργιογόνος, -ος, -ο 1. αυτός που προκαλεί αλλεργική αντίδραση: *~ φάρμακα* | *τροφές* 2. **αλλεργιογόνο** (το) ουσία, συνήθ. πρωτεΐνη, που προκαλεί σε μερικά άτομα αλλεργικές αντιδράσεις [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *allergene*].

αλλεργιολόγος (ο/η) γιατρός ειδικευμένος στη θεραπεία των αλλεργιών.

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. **allergologue**].

άλλεως επίρρ. → **αλλιώς**
αλληγορία (το) [μτγν.] {αλληγορήμ-ατος | -ατα, -άτων} αλληγορική έκφραση (βλ. λ. *αλληγορία*).

αλληγορία (η) {αλληγοριών} 1. λογοτεχνική σύνθεση ή αφήγηση που χρησιμοποιεί τις συμβολικές πράξεις φανταστικών χαρακτήρων ως μέσο για να γίνει ένα μήνυμα πιο αισθητό στον αναγνώστη ή ακροατή: η «*Διήγησις παιδιόφραστος των τετραπόδων ζώων*» είναι μια ~ της συμπεριφοράς των ανθρώπων *δοσμένη μέσα από τα ελαττώματα και τα προτερήματα των ζώων* ΣΥΝ. παραβολή 2. υπαινικτική και ασαφής έκφραση, αοριστολογία: *του αρέσει να μιλά με αλληγορίες, γι' αυτό δεν τον καταλαβαίνει κανείς*. [ETYM, μτγν. < *άλληγορός* < *άλλος* + -*ηγορός* < *αγορά*- πβ. *δικ-ηγορός*, *δημηγορός*].

αλληγορικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιέχει αλληγορίες ή μεταφορικές εκφράσεις: *στα δημοτικά τραγούδια, όπου οι λέξεις έχουν συνήθος ~ σημασία, ο αυτός συμβολίζει τον κλέφτη, το λιοντάρι το παλληκάρι κ.λπ.* || *~ διήγηση* | *τανία* ΣΥΝ. συμβολικός, μεταφορικός. — **αλληγορικ-ά** | -ώς [μτγν.] επίρρ.

αλληθωρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο στραβισμός.
αλληθωρίζω ρ. αμετβ. {αλληθωρίσει} 1. πάσχω από στραβισμό, κοιτώ προς άλλη κατεύθυνση από αυτή στην οποία είναι στραμμένο το κεφάλι μου 2. (μτφ.) (α) (για έντονο θαυμασμό) εντυπωσιάζομαι: *στο πέρασμα της όλοι αλληθωρίζουν* (β) αδιαφορώ, κάνω πως δεν καταλαβαίνω: *οι αρμόδιοι αλληθωρίζουν μπροστά στα προβλήματα* 3. (μτφ.) παρουσιάζω απόκλιση προς διαφορετική ιδεολογική κατεύθυνση από αυτή που είχα: *αν και ήταν κατά παράδοση συντηρητικός, τώρα τελευταία φαίνεται ότι αλληθωρίζει προς τα αριστερά*. — **αλληθωρίσμα** (το).

αλλήθωρος, -η, -ο αυτός που πάσχει από στραβισμό! ΦΡ. **το μάτι**

σον τ' αλληθωρο που τρέχει στον κατήφορο (σκωπτ.) για πρόσωπο που δεν έχει επίγνωση της πραγματικότητας, που δεν ξέρει τι λέει. [ETYM, μεσν. < φρ. *αλλη θωριά* ή < **αλλόθωρος* < *άλλος* + *-θωρος* < *θωρώ* «βλέπω». Το -ή- στο επιθ. *αλληθωρος* κατ' αναλογία προς λ. όπως *ανήφορος*, *κατήφορος* κ.ά].

αλληθωρος ή αλλοιθωρος; Η ορθή γραφή της λέξης, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις (πβ. *κτήριο* - *κτίριο*, *λείωνα* - *λινόνα* - *μιώνω*, *ξίδι* - *ξειδί* - *ζύδι* κ.λπ.), είναι ζήτημα ετυμολογικής αυτή ή εκείνη η ετυμολογία μιας λέξης καθορίζει και την ορθογραφία της. Έτσι, η παλαιότερη γραφή της λέξης με **-οι-** (**αλλοιθωρος**) στηρίζεται στην παραγωγή της από το «*αλλοία θεωρούντες*» (Λεξικό Ζηκίδου) > *αλλοιόθωρος* > *αλλοιθωρος*. Ωστόσο, η ετυμολογία της μ'σν. αυτής λέξης από το «*άλλη θωριά*» > αλληθωρος είναι γλωσσολογικά ομαλότερη.

αλληλαναδοχή (η) η αμοιβαία συνομολόγηση και αποδοχή υποχρέωσης (για την κατασκευή έργου): την ~ για την κατασκευή του φράγματος ανέλαβαν μια γαλλική εταιρεία και η θυγατρική της στην Ελλάδα.

αλληλασφάλεια (η) [1868] {αλληλασφαλείων} η αμοιβαία ασφάλιση, μέρος της οποίας καλύπτεται από τους ασφαλιζόμενους και όχι μόνο από τις ασφαλιστικές εταιρείες. Επίσης αλληλασφάλιση. — **αλληλασφαλιστικός**, -ή, -ό [1888].

αλληλεγγύη (η) [μγν.], {χωρ. πληθ.} η σχέση αμοιβαίας ηθικής ή υλικής στήριξης μεταξύ ατόμων, συνήθ. στο πλαίσιο ενός συνόλου, π.χ. οικογένειας, ομάδας, τάξης κ.λπ.: *εκφοράζουν με πολλούς τρόπους την ~ τους στους δικόμορους Κουρδούς ΣΥΝ. συμπαράσταση*. **αλληλέγγυος**, -α, -ο 1. αυτός που συμπαρίσταται, που διατίθεται να προσφέρει την υποστήριξη του: *οι υπάλληλοι της εταιρείας οφείλουν να είναι μεταξύ τους ~ για να διασφαλίζουν τα δικαιώματα τους* φρ. **τάσσομαι αλληλέγγυος** (+ προς/με) συμπαρίσταμαι, υποστηρίζω, παίρνω θέση υπέρ (προσώπου ή ζητήματος): *οι πανεπιστημιακοί τάχθηκαν αλληλέγγυοι προς τους νοσοκομειακούς γιατρούς ΣΥΝ.* συμπαριστάται, αρωγός 2. ΝΟΜ. συνυπεύθυνος, αυτός που αποδέχεται σωρευτικούς την ευθύνη με άλλον.

[ETYM, μγν. < *άλληλο*(ο)- + *-έγγυος* < *έγγυη* «εγγύηση» (βλ. λ. *εργνώμαι*)].

αλληλένδοτοι, -ες, -α (μόνο σε πληθ.) αυτοί που συνδέονται μεταξύ τους με σχέση αμοιβαίας εξάρτησης και συνοχής: *οι πράξεις τους είναι ~ || η ελευθερία λόγου και η δημοκρατία είναι στοιχεία ~*. [ETYM, μγν. < *άλληλο*(ο)- + *-ένδοτος* < *ένδω* «συνδέω»].

αλληλεξάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σχέση αμοιβαίας εξάρτησης: *η ευδαιμονία του πολίτη και η ευδαιμονία του κράτους βρίσκονται σε σχέση στενής ~*. — αλληλεξαρτώμαι ρ. [1893]. [ETYM, Μετάρρ. δάνειο από γαλλ. *interdependance*].

αλληλεπίδραση (η) [1848] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η σχέση αμοιβαίας επίδρασης, ο αμοιβαίος επηρεασμός: *κοινωνική | πολιτισμική | ψευδοεπιδράση* -2. ΦΑΡΜ. **αλληλεπιδράσεις** (οι) οι επιπτώσεις στον οργανισμό από την ταυτόχρονη λήψη διαφορετικών φαρμακευτικών ουσιών 3. ΠΑΗΡΟΦ. η άμεση και συνεχής επικοινωνία μεταξύ συστήματος και χρήστη, π.χ. μεταξύ τηλεθεατή και αλληλεπιδραστικής τηλεόρασης, μεταξύ χρήστη και αλληλεπιδραστικού προγράμματος Η/Υ κ.λπ. (βλ. κ. λ. *αμοιόδρομος*). Επίσης αλληλοεπίδραση. — αλληλεπιδρώ ρ. [1874] {-άς...}. [ETYM, Απόδ. του γερμ. *Interaktion*].

αλληλεπιδραστικός, -ή, -ό ΠΑΗΡΟΦ. αυτός που αναφέρεται σε σύστημα λειτουργίας κατά το οποίο ο χρήστης βρίσκεται σε συνεχή, άμεση και αμοιόδρομη επικοινωνία με τον Η/Υ μέσω ερωταποκρίσεων: ~ *τηλεόραση* | *βίντεο* | *πρόγραμμα ΣΥΝ. διαδραστικός*. — αλληλεπιδραστικά επίρρ. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. *interactive*].

αλληλο- κ. αλληλό- κ. αλληλ- (μπροστά από φωνήεν) α' συνθετικό που δηλώνει τη σχέση αμοιβαιότητας ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: *αλληλο-εξάρτηση*, αλληλ-επίδραση, *αλληλο-μισούνταν* τα σύνθετα με το *αλληλο-* ρήματα, λόγω της φύσεως της σημασίας τους («αλληλοπαθείας»), απαντούν κανονικά σε πληθυντικό αριθμό: *αλληλο-τρώγονται*, *αλληλο-μυσεισθε*, *αλληλο-βλεπόμαστε* (άρα ο τ. *αλληλο-τρώγομαι*, *αλληλο-μισούμαι* κ.τ.ο. είναι συμβατικοί). [ETYM, αρχ. < αλλήλων (βλ. λ.)].

ΣΧΟΛΙΟ Το αλληλο- ως λεξικό πρόθημα αποτελεί λεξικοποιημένη (λεξιλογικά εκφρασμένη) δήλωση μιας σημασιοδότησης σχέσης, που ρημάτος (της αμοιβαιότητας), που παλιότερα (στην Αρχαία) δηλωνόταν από την ίδια τη μέση φωνή του ρήματος. Στους

νεότερους χρόνους, η γραμματική (με καταλήξεις ρηματικές) δήλωση ενισχύθηκε και από την παρουσία του αλλήλο-. Είναι χαρακτηριστική η παρατήρηση για τα σύνθετα αυτά στη νεότερη λόγια Ελληνική, που διατυπώνεται από τον Στ. Κουμανοπούδη (*Συναγωγή νέων λέξεων...*, σ. 42): «*Τοιαύτα ρήματα βαρύτονα και σύνθετα εκ του αλλήλων, έφθ διόλου δεν υπάρχουν εν τοις Λεξ. της αρχ. γλώσσης, συντεθέντων πολλά υπό των νεωτέρων λογίων, μάλιστα των έφημεριδογραφούντων, καθώς φαίνονται εν ταύτη τη Συναγωγή, εν δε και υπ' αυτού του Κοραή, το αλληλοφρονέεσθαι. Περιπτώματα δε εν τοις Λεξ. της αρχαίας υπάρχουν μόνον οκτώ, εν ταύτη δε τη Συναγωγή 63- και η πληθώρα αυτή επήλθε τότε; Μετά την από αιώνων εκλείψιν του αλλήλων εν τοις στόμασι του λαού». Ας προστεθεί ότι τελευταία ο τ. αλληλο- χρησιμοποιείται αρκετά συχνά για την απόδοση ξένων αλληλοπαθών συνθέτων με το *inter* | *intra*: π.χ. *interaction*: αλληλεπίδραση, *interdependance*: αλληλεξάρτηση.*

αλληλογραφία (η) {αλληλογραφιών} 1. ανταλλαγή επιστολών ή εγγράφων: *εμπορική* | *επίσημη* | *προσωπική* | *υπηρεσιακή* | *ερωτική* | *τακτική* | *διπλωματική* ~ 2. (συνεκδ.) το σύνολο των επιστολών ή εγγράφων που παραλαμβάνονται ή αποστέλλονται: *διάβασε τη χθεσινή σου ~*; 3. (συνεκδ.) το γράνιμο επιστολών: *δεν είμαι καλός στην ~ || χαρά αλληλογραφίας*- ΦΡ. (α) *μαθήματα* | *σπουδές δι' αλληλογραφίας* διδασκαλία (κάποιου) κατά τρόπον, ώστε ο διδασκόμενος να μελετά στο σπίτι του και να επικοινωνεί με τον διδάσκοντα με ανταλλάγη επιστολών, στέλνοντάς του τις ασκήσεις και τις εργασίες του και λαμβάνοντας σχόλια, υποδείξεις κ.λπ. (β) *ηλεκτρονική αλληλογραφία* η αποστολή και λήψη μηνυμάτων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail, βλ. λ. *ηλεκτρονικός*).

[ETYM, Απόδ. του γαλλ. *correspondance*. Το μεσν. *αλληλογραφία* είχε τη σημ. «συγγραφή ποιημάτων». Με τη σημερινή σημ. η λ. μαρτυρείται από το 1782 στον Αδ. Κοραή].

αλληλογράφος (ο/η) 1. πρόσωπο που αλληλογραφεί 2. πρόσωπο υπεύθυνο για τη σύνταξη και τήρηση επιστολών ή επίσημων εγγράφων.

αλληλογράφος ρ. αμετβ. [1840] {αλληλογραφείς... | αλληλογράφησα} αποστέλλω και λαμβάνω επιστολές ή έγγραφα: ~ με μια κοπέλα από τη Γερμανία.

αλληλοδιαδοχή (η) [1879] {χωρ. πληθ.} διαδοχική εναλλαγή: η ~ δύο κομμάτων στην εξουσία.

αλληλοδιαδόχος, -ή, -ό [1702] αυτός που εναλλάσσεται διαδοχικά με άλλον. — αλληλοδιαδόχος επίρρ.

αλληλοδιδασκτικός, -ή, -ό [1810] 1. αυτός που σχετίζεται με την αμοιβαία διδασκαλία, την αλληλοδιδασκτική μέθοδο: ~ *σχολείο* 2. **αλληλοδιδασκτική μέθοδος** μέθοδος διδασκαλίας που στηρίζεται στην εκπαίδευση των λιγότερο ικανών και πιο αδύνατων μαθητών από τους άριστους συμμαθητές τους ή τους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων (στην Ελλάδα εφαρμόστηκε μέχρι το 1880).

αλληλοδιδασκαλία (η) [1782] {αλληλοδιδασκαλιών} (παλαιότ.) σύστημα διδασκαλίας κατά το οποίο οι μεγαλύτεροι και πιο προχωρημένοι μαθητές διδάσκουν τους μικρότερους υπό την καθοδήγηση του δασκάλου. — αλληλοδιδασκαλικός, -ή, -ό.

αλληλοεπίδραση (η) → αλληλεπίδραση
αλληλόμορφο (το) (ενν. *γονίδιο*) ΒΙΟΛ. το γονίδιο σε καθεμία από δύο ή περισσότερες σταθερές καταστάσεις (ή μορφές) του. [ETYM, Ελγολογικής ξέν. όρ., < αγγλ. *allelomorph*].

αλληλοπαθεια (η) [1805] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η σχέση αμοιβαιότητας δύο ή περισσότερων υποκειμένων (κοινης ενέργειας που αναφέρεται και στα δύο υποκείμενα), η οποία εκφέρεται: (α) με τα αλληλοπαθή ρήματα: *συναντιώμαστε τακτικά || αλληλουποστηρίζονται* (β) με τις αλληλοπαθείς αντωνυμίες: *να αγαπάτε ο ένας τον άλλον* (γ) με αλληλοπαθείς (εμπρόθετες) φράσεις: *μισούνται μεταξύ τους*. [ETYM, Απόδ. του γερμ. *Reziprozität*, άσχετο προς το μγν. *αλληλοπαθεια*, όρ. της αστρολογίας].

αλληλοπαθής, -ής, -ες {αλληλοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που εκφράζει σχέση αμοιβαίας επίδρασης ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα υποκείμενα 2. ΓΛΩΣΣ. (α) **αλληλοπαθής αντωνυμία** η αντωνυμία που δηλώνει δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή πράγματα στη μεταξύ τους σχέση αμοιβαίας επίδρασης (βλ. λ. *αλλήλων* κ. *αλληλοπαθεία*) (β) **αλληλοπαθές ρήμα** το ρήμα που χρησιμοποιείται σε πληθυντικό και τα υποκείμενα του δέχονται αμοιβαίως την ενέργεια που αυτό δηλώνει, π.χ. *αγαπιόμαστε*, *σκοτωνόμαστε*, *αλληλεπιδρούν* (βλ. λ. *αλληλοπαθεία*). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ες.

[ETYM < *αλληλο-* + *-παθής* < θ. *παθ-* (πβ. αόρ. β' *ε-παθ-ον*) του ρ. *πάσχω*].

αλληλοπεριχώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΘΕΟΛ. η περι-

αλληλο- κ. αλληλό- κ. αλληλ- **λεξικό πρόθημα**

αλληλ-επιτίθεμαι ρ.
αλληλ-ευεργετούμαι ρ.
αλληλ-εχθρεύομαι ρ.
αλληλο-αναίρεση (η)
αλληλο-αναυρούμαι ρ.
αλληλο-αντικρούομαι ρ.
αλληλο-απάτηση (η)
αλληλο-απωθούμαι ρ.
αλληλο-ασπάζομαι ρ.
αλληλο-βοήθεια (η)
αλληλο-βοηθούμαι ρ.
αλληλο-γνώριμα (η)
αλληλο-δεσμεύομαι ρ.

αλληλο-δέσμευση (η)
αλληλο-διαπληκτίζομαι ρ.
αλληλο-διαφημιζομαι ρ.
αλληλο-διαψεύδομαι ρ.
αλληλο-εκτίμηση (η)
αλληλο-ενημερωση (η)
αλληλο(ο)-εξαπατώμαι ρ.
αλληλο-εξοντώομαι ρ.
αλληλο-εξόντωση (η)
αλληλο-εξουδετερώομαι ρ.
αλληλο-εξουδετέρωση (η)
αλληλο(ο)-εξυπηρέτηση (η)
αλληλο(ο)-εξυπηρετούμαι ρ.

αλληλο(ο)-επαινούμαι ρ.
αλληλο(ο)-επηρεάζομαι ρ.
αλληλο-ευεργετούμαι ρ.
αλληλο-θαυμάζομαι ρ.
αλληλο-θαυμασμός (ο)
αλληλο-καλύπτομαι ρ.
αλληλο-κάλυψη (η)
αλληλο-καταγγελία (η)
αλληλο-κατανόηση (η)
αλληλο-κατηγορία (η)
αλληλο-κατηγορούμαι ρ.
αλληλο-κοιτάζομαι ρ.
αλληλο-μηνύομαι ρ.

αλληλο-μισούμαι ρ.
αλληλο-περιφρόνηση (η)
αλληλο-σεβασμός (ο)
αλληλο-σκοτωμός (ο)
αλληλο-σκοτώνομαι ρ.
αλληλο-σπαργμός (ο)
αλληλο-σπαράσσομαι ρ.
αλληλο-συγκρούομαι ρ.
αλληλο-συμπληρώνομαι ρ.
αλληλο-συμπλήρωση (η)
αλληλο-συγχώρηση (η)
αλληλο-συγχωρούμαι ρ.
αλληλο-συκοφαντούμαι ρ.

αλληλο-σφάζομαι ρ.
αλληλο-σφάγη (η)
αλληλο-τρώγομαι ρ.
αλληλο-υβρίζομαι ρ.
αλληλο-υπερασπίζομαι ρ.
αλληλο-υποβλέπομαι ρ.
αλληλο-υπονομιεύομαι ρ.
αλληλο-υπνομόμηση (η)
αλληλο-υπομιζόμαι ρ.
αλληλο-φάγομαι (το)
αλληλο-φαινώομαι ρ.
αλληλο-φθονούμαι ρ.

χώραση (βλ.λ.) 2. (γενικόν.) η ύπαρξη τού ενός μέσα από τον άλλον ή μέσα στον άλλον (χωρίς να χάνει το πρόσωπο του, την ιδιαιτερότητα του, χωρίς να αφομοιώνεται ο ένας από τον άλλον): *πραγματοποιείται μια ~ θεϊον και ανθρωπίνου: η θεία ενέργεια διαπερνά την ανθρώπινη και ενεργούν από κοινού σε μια αδιάσπαστη ένωση* || η -των προοδευτικών κομμάτων || η ~ λατρείας < ασκήσεως στη ζωή της Εκκλησίας ενσαρκώνει το πνεύμα της Ορθοδοξίας.

αλληλοσπαραγμός (ο) [1886] 1. ο αλληλοσκοτωμός 2. ο καταστρεπτικός ανταγωνισμός και διαμάχη μεταξύ ατόμων ή ομάδων που έχουν κοινά μεταξύ τους στοιχεία (καταγωγή, πεποιθήσεις, ιδεολογία): *εθνικός - σε μια χώρα (εμφύλιος πόλεμος) || ~ των κομμάτων της αντιπολίτευσης ΣΥΝ. αλληλοφάτομα.*

αλληλουτία επιφών. ΕΚΚΛΗΣ. δοξαστικό επιφώνημα ως επωδός εκκλησιαστικών ύμνων και ευχών με τη σημασία «ανείπε τον Κύριο»: στο σημείο αυτό ο χορός ψάλλει «→» ΦΡ. *κοντάς μαλιμός αλληλουτία* (ι) η συζήτηση πρέπει να τελειώσει γρήγορα, χωρίς πολλά λόγια και περιστροφές (ii) σύντομα θα φανούν τα αποτελέσματα μιας υπόθεσης, για την οποία δεν μπορούμε να κάνουμε ασφαλή πρόγνωση: *τα αποτελέσματα των Γενικών Εξετάσεων βγαίνουν σε λίγες μέρες - για τους υποψηφίους!* [ETYM. μτρν. < εβρ. hallelujah «ανείπε τον Γιαχ (δηλ. τον Θεό)»].

αλληλουχία (η) {χωρ. πληθ.} η ακολουθία ομοειδών πραγμάτων, ο σύνδεσμος κάθε πράγματος με ό, τι προηγείται και ό, τι ακολουθεί: η ~ των νοημάτων < ένα κείμενο (η λογική σύνδεση τους, ερμώς) || η ~ των γεγονότων (η χρονική και αιτιώδης σχέση τους). [ETYM. μτρν. < αλληλ(ο)- + -ουχία < -ουχος < έχω].

αλληλόχρεος, -η, -ο [μτρν.] 1. αυτός που συνδέεται με σχέση αμοιβαίου χρέους με κάποιον 2. ΝΟΜ. *σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού* βλ. λ. *λογαριασμός*. αλληλίων, -ους αντων. (αρχαιοπρ.) γενική τής αλληλοπαθούς ανωνυμίας, που έχει μόνο πλάγιες πτώσεις και μόνο πληθυντικό: δηλώνει σχέση αμοιβαιότητας μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων ή πραγμάτων, ο ένας (στον άλλον: υποστηρίζουν τα συμφέροντα αλλήλων || αλλήλων τα βάρη βαστάζετε» (Κ.Δ. Γαλ. 6,2) || «Αγαπάτε αλλήλους» (Κ.Δ. Ιωάν. 13,34). [ETYM. αρχ., από τη φρ. **άλλος άλλου* > **άλλαλλ-* > *αλλήλων* (με απολοποίηση), από όπου προήλθαν και οι υπολοίπες πλάγιες πτώσεις-πβ. και γερμ. *einander* < αρχ. γερμ. *ein anderen* «ο ένας στον άλλον»].

αλλιώς επίρρ. (παισιότ. ορθ. αλλοιώς) 1. με άλλον, διαφορετικό τρόπο: *αν μπορείς, κάνε κι ~!* ~ σου είχα πει να ενεργήσεις! ΣΥΝ. αλλιότικα, διαφορετικά ΑΝΤ. όμοια ΦΡ. (α) *έτσι κι αλλιώς* όπως και να έχει το πράγμα, ό, τι και αν γίνει ή και αν γινόταν: *δεν πειράζει που δεν ήρθε: ~ ήταν ανεπιθύμητος* ΣΥΝ. ούτως ή άλλως (β) *έτσι (κι) αλλιώς κι αλλιότικα* (i) (ειρων.) εμφατ. τ. τού «έτσι κι αλλιώς» (ii) όχι πολύ καλά: *Πώς τα πας; ~!* (γ) *μα έτσι, μα αλλιώς | τη μια έτσι, την άλλη αλλιώς* άλλοτε με τον έναν τρόπο, άλλοτε με τον άλλον, με συνεχείς μεταβολές: ~, η *διάθεση της είναι τελείως απρόβλεπτη* (δ) *το παίρνω αλλιώς* παρεξηγώ το νόημα φράσης ή πράξης: *θύμωσα, γιατί το πήρα αλλιώς* δεν κατάλαβα ότι αστειευόταν 2. σε αντίθετη περίπτωση: *έλα μαζί μας, ~ θα θυμώσω* || *εννοείται ότι σε θέλει - δεν θα ήθελε να σε βλέπει συνέχεια* ΣΥΝ. ειδήμη, ειδήλλως, διαφορετικά. Επίσης (λόγ.) *αλλέως [μεσν.]*.

[ETYM. < μεσν. *αλλίως* (με συνίζηση) < *άλλεως* < *άλλεος* «διαφορετικός», από την ασυναίρετη γεν. *άλλεον* τού αρχ. *άλλος*. Το επίρρ. *άλλεως* σχηματίστηκε κατά τα επιρρ. σε -έως, π.χ. *εὐθ-έως, βραδ-έως, βαρ-έως* κ.ά.]. αλλιότικος, -η, -ο 1. αυτός που εμφανίζει διαφορές, αλλαγές (ως προς τη φύση, τις ιδιότητες, την ποιότητα) σε σχέση με κάποιον/κάτι άλλο: *το σπίτι αυτό είναι ~, πιο μεγάλο, πιο μοντέρνο, πιο άνετο* || *γύρισες από το εξωτερικό ~* ΣΥΝ. διαφορετικός 2. (στον πληθ.) αυτοί που δεν ταυρίζουν μεταξύ τους, δεν συμφωνούν, δεν συμπίπτουν: ~ *χαρακτήρες, πώς να μπορούσαν να συνπάρουν;* || ~ *παπούτσια φοράς, δεν το 'χεις κατάλαβε;* ΣΥΝ. αταίριαστοι, ανόμοιοι, παράταροι, διαφορετικοί 3. αυτός που παρουσιάζει ιδιομορφίες, παραξενιές, που είναι έξω από τα συνηθισμένα πλαίσια: *δύσκολα μπορείς να τον καταλάβεις: είναι ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. παράξενος, περιεργός, ιδιόρρυθμος. — αλλιότικα επίρρ. [ETYM. μεσν. < *αλλιώς* + *-ότικος*].

άλλο- κ. *αλλό-* α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. είναι διαφορετικός, αλλιότικος, ξένος: *αλλό-θηρσκος, αλλό-δοξός, αλλόλοισσος, αλλο-εθνής* 2. προέρχεται από αλλού, από άλλον τόπο: *αλ-λο-φερμένος, αλλο-δοξός*.

[ETYM. αρχ. < *άλλος*. Χρησιμοποιεί ως ά συνθ. λ. τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής με τη σημ. «διαφορετικός, ξένος», π.χ. *αλλό-γλωσσος, αλλό-φρον, αλλο-εθνής* κ.ά. Το *άλλο-* χρησίμευσε και ως συστατικό ελληνογενών ξέν. όρων, π.χ. *αγγλ. allo-pathy, allo-centric, γαλλ. allo-phone, allo-some* κ.ά.].

άλλο επίρρ. (με ερώτηση ή αρνητ.) 1. περισσότερο, επιπλέον: *δεν μπορώ να περιμένω ~* || *δεν θα φας ~;* 2. πιο πέρα, παρακάτω ΦΡ. *δεν πάει άλλο* για καταστάσεις που έχουν φθάσει σε οριακό σημείο, που δεν είναι δυνατόν να συνεχίζονται: *Ως εδώ και μη παρέκει! - αυτή η κατάσταση!* ΣΧΟΛΙΟ λ. ήδη.

[ETYM. < *ἄσεν. αλλο(ν)*, ουδ. τού αρχ. *άλλος*].

αλλογενής, -ής, -ές {αλλογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει διαφορετική προέλευση (ειδικόν.) που ανήκει σε άλλο γένος, άλλη φυλή, ο ξένος προς τις υπάρχουσες συνθήκες και τα ήθη ΣΥΝ. αλλοεθνής, αλλοφυλής, αλλοδαπός ΑΝΤ. ομοεθνής, ομόφυλος, ομογενής, αυτόχθον. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές.

[ETYM. μτρν. < *άλλο-* + *-γενής* < *γένος*].

αλλόλοισσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μιλά διαφορετική γλώσσα,

αυτός που έχει ως μητρική του μια ξένη γλώσσα ΣΥΝ. ξενόγλωσσος ΑΝΤ. ομόλοισσος.

αλλοδαπή (η) [μτρν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) κάθε χώρα και το σύνολο των χωρών που βρίσκονται έξω από τα όρια συγκεκριμένου κράτους: *έμεινε στην ~ για πολλά χρόνια* ΣΥΝ. το εξωτερικό, (λαϊκότ.) τα ξένα, ξενιτιά (πβ. λ. *ημεδαπή*).

αλλοδαπός, -ή, -ο 1. αυτός που προέρχεται από άλλη χώρα, ξένος: *οι ~ εργάζες* || (κυρ. ως ουσ.) στην *Ομόνοια συχνάζουν πολλοί ~* || *εκμετάλλευση των αλλοδαπών από ντόπιους αετινίχης* 2. *Υπηρεσία Αλλοδαπών* | *Αλλοδαπών* (το) (ενν. *Τμήμα*) υπηρεσία που υπάγεται στην Ασφάλεια και η οποία ασχολείται με υποθέσεις αλλοδαπών: *τους μετέφεραν στο ~ για λίταση*. — αλλοδαπότητα (η) [1840]. [ETYM. αρχ. < *άλλο* < **άλλοδ-* (πβ. λατ. *aliud*) + επίθημα -απός, πβ. *πα-ντοδαπός, ημεδαπός, ποδαπός* κ.ά.].

αλλοδόξος, -ης, -ο 1. αυτός που πιστεύει σε άλλο θρησκευτικό δόγμα ΣΥΝ. ετεροδόξος ΑΝΤ. ομόδοξος 2. (μτρ.) αυτός που δεν πιστεύει στα κοινώς παραδεχόμενα. — αλλοδοξία (η) [αρχ.]. [ETYM. μτρν., αρχική σημ. «ο έχων διαφορετική γνώμη», < αρχ. *άλλο-δοξώ* (υποχωρητ.) < *άλλο-* + *-δοξώ* < *δόξα* «γνώμη, πεποίθηση»].

αλλοεθνής, -ής, -ές [μτρν.] {αλλοεθν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (συνήθ. ως ουσ.) αυτός που ανήκει σε άλλο έθνος, άλλη φυλή: στο *πλαίσιο των εκκαθαρίσεων έγιναν εγκλήματα εις βάρος αλλοεθνών* ΣΥΝ. ξένος, αλλογενής, αλλόφυλος ΑΝΤ. ομοεθνής, ομογενής, ομόφυλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές.

άλλοθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από άλλο μέρος, από αλλού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν.

[ETYM. αρχ. < *άλλος* + *-θεν* (βλ.λ.)].

άλλοθι (το) {άκλ.} 1. ο ισχυρισμός τού κατηγορουμένου ότι κατά τον χρόνο τελέσεως της αξιόποινης πράξης, για την οποία κατηγορείται, αυτός βρισκόταν σε άλλον τόπο: ο *κατηγορούμενος έχει ~ το βράδυ τού φόνου παίζαμε χαρτιά μαζί* || *ακλόνητο | ισχυρό | απρόταχτο | αναμφισβήτητο | ψεύτικο* | *ασθρό ~* 2. (κατ' επέκτ.) η δικαιολογία που επικαλείται κανείς ως ελαφρυντικό, για να μειώσει τη σοβαρότητα των πράξεων του, για να ελαφρύνει τη θέση του: *δεν μπορεί κάθε κακοποιός να επικαλείται ως ~ τα άσχημα παιδικά του χρόνια*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αλλού, σε άλλο μέρος», < *άλλο-* + επιρρ. κατάλ. -θι. ο νομ. όρ. είναι αποδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. *alibi* < λατ. *alibi* «αλλού»].

αλλόθρησκος, -η, -ο αυτός που πιστεύει σε άλλη θρησκεία: (ως ουσ.) *μια ανεκτική κοινωνία δεν διώκει τους ~* ΣΥΝ. αλλόπιστος ΑΝΤ. ομόθρησκος.

αλλοιθωρός, -η, -ο → αλληθωρός

αλλοίμοιο επιφών. → αλίμοιο

αλλοίονο ρ. μετβ. {αλλοίω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ αρνητικές μεταβολές στη φύση, στις ιδιότητες ή στα συστατικά πράγματος, μεταβάλλω, προς το χειρότερο: *τα ποινώροφα κτήρια αλλοιώνουν το τοπίο ΣΥΝ. χαλάω, καταστρέφω, παραμορφώνω* 2. (ειδικόν. για τρόφιμα) προκαλώ απουσία, καθιστώ επικίνδυνο για κατανάλωση: η *ζέση αλλοιώνει τα τρόφιμα* || *αλλοιωμένα τρόφιμα* 3. προκαλώ μεταβολή στη μορφή: *αλλοιωμένα χαρακτηριστικά προσώπου* (από τον πόνο) 4. (για λόγο, κείμενο κ.ά.) αποδίδω διαφορετικό, παραπλανητικό ή ψευδές περιεχόμενο, διαστρεβλώω με τις *επιμβάσεις στο κείμενο αλλοίωσε το περιεχόμενό του* || ~ *το αποτέλεσμα μιας δίχης | ψηφοφορίας* ΣΥΝ. παραποιώ, διαστρέφω 5. ΜΟΥΣ. μεταβάλλω την οξύτητα ενός φθόγγου.

[ETYM. < αρχ. *άλλοιω* (-όω) < *άλλοιος* < *άλλος* + *-οιος*, κατ' αναλο-γίαν προς τα *ποιός, τοίος, παντοίος* κ.τ.ό].

αλλοίως επίρρ. → αλλίως

αλλοίωση (η) [αρχ.] {-ής κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η μεταβολή προς το χειρότερο της ποιότητας ή της φύσης πράγματος ή καταστάσεως: ~ *χρωμάτων* 2. (ειδικόν.) η μεταβολή της σύστασης μιας χημικής ενώσεως, ενός τροφίμου: ~ *κρεάτων* ΣΥΝ. αποσύνθεση 3. η σκόπιμη επέμβαση παραφθοράς ή νόθευσης της αξίας τού χαρακτήρα ενός πράγματος: ~ *νομισμάτων* / *εγγράφων* ΣΥΝ. παραποίηση, νοθεία, παραχάραξη, πλαστογράφηση ΦΡ. *αλλοίωση αποτελέσματος* αντικανονική ή/και παράνομη παρέμβαση κρατικών φορέων που αλλάζει το εκλογικό αποτέλεσμα (με βία και νοθεία) 4. (μτρ.) η απόδοση παραπλανητικής, ψευδούς εικόνας σε αντίληψεις, ιδέες ή συμβάντα: ~ *της αλήθειας* || *ορισμένες ειδησεογραφικές εκπομπές επιδιώκουν στη συστηματική ~ των γεγονότων* ΣΥΝ. παραμόρφωση, παραποίηση, διαστρέβλωση · 5. ΜΟΥΣ. (α) όξυνση ή βάρυνση ενός μουσικού φθόγγου στην έννοια της αλλοίωσης, προτιπότετα μια πρότυπη κλίμακα (λ.χ., στη δυτική μουσική, η επτάφθογγη κλίμακα που σχηματίζεται από τα άσπρα πλήκτρα τού πιάνου), με αφηρία την οποία μπορούν να παραχθούν όλοι οι φθόγγοι ενός μουσικού συστήματος, οι οποίοι νοούνται ως αλλοιώσεις των αρχικών οι συνηθέστερες αλλοιώσεις στη δυτική μουσική είναι η δίεση (όξυνση κατά ένα ημιτόνιο, βλ.λ.), η ύφεση (βάρυνση κατά ένα ημιτόνιο), η διπλή δίεση (όξυνση κατά δύο ημιτόνια) και η διπλή ύφεση (βάρυνση κατά δύο ημιτόνια) (β) το σημείο με το οποίο δηλώνεται στη μουσική παρτιτούρα η αλλοίωση ενός φθόγγου τω σημεία αλλοιώσεως είναι όσες και οι αλλοιώσεις, ενώ σε αυτά συγκαταριθμείται και η αναίρεση (βλ.λ.), η οποία συνιστά άρση προηγούμενου σημείου αλλοιώσεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*.

αλλοιωσιμος, -η, -ο [1865] αυτός που μπορεί να αλλοιωθεί, να υποστεί αλλοιώσεις.

αλλοκεντρικός (ο) ΨΥΧΟΛ. η θεώρηση τού άλλου ως κέντρου τού κόσμου ΑΝΤ. εγωκεντρικός. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *allocentrisme*].

αλλοκοτία (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) οτιδήποτε παράξενο

και ασυνήθιστο (πράξη, συμπεριφορά, συμβάν κ.λπ.).
αλλόκοτος, -η, -ο εξαιρετικά ασυνήθιστος, παράξενος ή δυσεξηγήτος: ~ *φρέσκο* | *όνειρο* | *προαίσημα* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. αφύσικος, παράδοξος, περίεργος ΑΝΤ. φυσιολογικός, συνηθισμένος. — αλλόκοτα επίρρ.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «σκληρός, φοβερός», < άλλο- + κότης «μίσης, έχθρα», αρχαϊστικό λ. που σχετίζεται με αρχ. θέματα, τα οποία σημαίνουν «μάχη, πόλεμος», πβ. συνσρκ. sāt-tu- «εχθρός», μέσ. γερμ. hader «μάχη» κ.ά.]

αλλομόρφημα (το) {αλλομορφή-ματος | -ατα, -ατών} ΓΛΩΣΣ. παραλλαγή μορφήματος, π.χ. το μόρφημα «αριθμός» έχει δύο αλλομορφή-ματα, τον «ενικό» και τον «πληθυντικό» βλ. κ. λ. *μόρφημα*.

αλλομορφο (το) {αλλομόρφ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. καθεμιά από τις παραλλαγές του αυτού μορφήματος οι οποίες: (α) συναποτελούν συμπληρωματικά το ίδιο μόρφημα, π.χ. το μόρφημα «πληθυντικός» έχει στη Ν. Ελληνική δύο αλλομορφα, τον «ενικό» και τον «πληθυντικό», ενώ στην αρχαία Ελληνική είχε τρία αλλομορφα («ενικό», «πληθυντικό» και «δουκό») στην περίπτωση αυτή ο όρος *αλλομορφο* χρησιμοποιείται καταχρηστικά αντί του όρου *αλλομορφήματα* (βλ. λ.) και (β) (προκειμένου για «μορφές») έχουν το ίδιο σημασιολογικό περιεχόμενο, π.χ.: τα -όνταν, -όντουσαν, -όσαντε στον παρατατικό (*έρχ-ονταν, ερχ-όντουσαν, ερχ-όσαντε*) είναι αλλομορφο του μορφήματος του γ' πληθ. προσώπου του παρατατικού (βλ. κ. λ. *μόρφημα*). — αλλομορφ-ικός, -ή, -ό. [ETYM₁ Ελληνιογενής ξέν. όρ. < αγγλ. allotomorph].

αλλοπαρμένος, -η, -ο αυτός που έχει χάσει τα λογικά του (κατά τη λαϊκή αντίληψη, αυτός που κάποτε υπερισχύει δυνάμεις του πηραν το λογικό), παρταλογισμένος: «*τρέλη κι αλλοπαρμένη, με σένα μαγεμένη*» (λαϊκ. τραγ.).

[ETYM₁ < άλλο- + παρμένος, πη. του παίρνω].

αλλόπιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που πιστεύει σε άλλη θρησκεία ΣΥΝ. αλλόθρησκος ΑΝΤ. ομόθρησκος.

αλλοπρόσωλλος, -η, -ο αυτός που στερείται σταθερότητας στις γνώμες και τις διαθέσεις του, που δεν έχει λογικό έργο, που χαρακτηρίζεται από αντιφασίες: ~ *συμπεριφορά* | *πολιτική* | *ιδέες* | *λόγια* ΣΥΝ. ασυνάρτητος. — αλλοπρόσωλλα επίρρ.

[ETYM₁ αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *άλλο προς άλλον* (λέγων)].

άλλος, -η, -ο αντων. {κ. λαϊκ. αλλουνού (θηλ. αλληνής), άλλονε (-α) | αλλονόν, αλλουνούς} 1. αυτός που διαχωρίζεται από κάποιον ή κάτι που έχει ήδη αναφερθεί ή εννοείται: δεν ήταν στην *Αμερική, αλλά σε ~ χώρα* || (με οριστικό άρθρο ως ουσ.) *όχι αυτός, αλλά ο ~* ΑΝΤ. ίδιος. ΦΡ. (α) *η άλλη όψη (του νοήματος)* η εναλλακτική ή αντιθετική πλευρά ενός θέματος: *ας δούμε και την ~* (β) *(κάτι) είναι άλλον παννα εναγγέλιο/άλλο καπέλο* πρόκειται για διαφορετική περίπτωση: *εγώ είμαι υπεύθυνος για τη μεταφορά από την Αθήνα ως τα σίντορα- από 'κει και πέρα ~* (γ) *άλλος μιλάει!* για μεθυσμένο: *μην τον ξεσνερίζε-σαι, δεν μιλάει αυτός, -* (δ) *ο άλλος κόσμος* (μεσν. φρ.) ο Άδης (βλ. λ.) (ε) *η άλλη ζωή* η ζωή μετά θάνατο: *θα συναντηθούμε στην ~* (αφού πεθάνουμε) 2. αλλιώτικος, διαφορετικός: *η καινούργια μπέρα έχει ~ γεύση*. ΦΡ. (α) *γίνομαι άλλος άνθρωπος* παρουσιάζω ριζική μεταστροφή (συνήθ. στο συμπεριφορά, τις συνήθειες, κλπ. προς το καλύτερο) (β) *άλλο το ένα κι άλλο το άλλο* για δύο διαφορετικές μεταξύ τους περιπτώσεις (που μπορεί να συγχέονται): *οι έμποροι ναρκωτικών πρέπει να τιμωρούνται αυστηρά, οι χρήστες όμως δεν είναι εγκληματίες*: ~! (γ) *άλλο να το ακούεις | να σου το λέω κι άλλο να το βλέπεις* σε περιπτώσεις στις οποίες η αφήγηση δεν μπορεί να αποδώσει την πραγματικότητα: *το τι έγινε στη συγκέντρωση δεν μπορείς να το συλλάβεις*: ~! (δ) (παροιμ.) *άλλα τα μάτια του λαού κι άλλα της κοινοβίας* για να δηλωθεί η διαφορά ποιότητας ανάμεσα σε δύο πρόσωπα ή πράγματα, η οποία είναι τέτοια, ώστε η σύγκριση να είναι περιττή: αυτό το αυτοκίνητο θέλει επαγγελματία μηχανικό, *όχι φανατζή της γειτονιάς* ~ 3. ιδιαίτερα μακρινός (χρονικά ή τοπικά): *ιστιοφόρα πλοία άλλων εποχών* 4. (αριθμητικό) επιπλέον, επιπρόσθετος: *ας μιλήσουν κι άλλοι δύο* || (ερώτηση πολλήτη προς πελάτη) *άλλο τίποτε*; ΦΡ. *άλλος τόσος* διπλάσιος: *Τον θυμάσαι πώς ήταν; Τώρα είναι ~ 5.* (+ άρθρο, μόνο στον πληθ.) αυτοί που απομένουν, οι υπόλοιποι: *οι μουσικοί θα εξεταστούν σήμερα, οι ~ αύριο* 6. αυτός που ακολουθεί τοπικά ή χρονικά, ο επόμενος: *την ~ φορά που θα εξεταστείτε να είστε πιο προσεκτικοί!* - ΦΡ. *(μια) άλλη φορά* κάποια άλλη στιγμή στο μέλλον, σε μελλοντική αντίστοιχη περίπτωση: *-Δεν έχω τώρα να σας δώσω ρέστα. -Δεν περιάζει, ~!* || *Άλλη φορά να μη βιάζεσαι να βιάζεις συμπεράσματα!* 7. (με κλπ. όν.) αυτός που είναι ίσης αξίας με κάποιον, εφάμιλλος: *ένας - Οδυσσέας* || *ένας - Μότσαρτ γεννήθηκε* ΣΥΝ. καινούργιος, νέος 8. ξένος, αυτός που ανήκει στην αντίθετη παράταξη, εχθρός: *μεμάς είσαι ή με τους άλλους*; 9. ΦΙΛΟΣ-ΨΥΧΟΛ.

(α) *Άλλος* (ο) όρος που διακρίνει το «Εγώ», την προσωπικότητα του ατόμου, από το «μη-Εγώ», το περιβάλλον, την ομάδα και την κοινωνία και που υποδηλώνει ένα κράμα εγγύτητας και απόστασης (β) *το άλλο Εγώ* (λατ. alter ego) (i) πρόσωπο με το οποίο ταυτίζεται κανείς, το συμπλήρωμα του, ο άλλος του αυτού: (ειδικότ.) (καθημ.) (ii) ένας αχώριστος φίλος: *ο Ηλίας είναι ~ του Στέλιου* (iii) πρόσωπο (υπαρκτό ή νοητό) στο οποίο βλέπει κανείς το συμπλήρωμα του (iv) μια κρυφή πλευρά της προσωπικότητας · ΦΡ. (α) *άλλ' αντ' άλλων* ασυναρτησίες, ανοησίες, λόγω ακατανόητα (β) *άλλος (κι) αυτός!* (i) για πρόσωπο που, αν και θέλει να εμφανίζεται χωρίς ελαττώματα, έχει τα ίδια ή περισσότερα από άλλους: *μιλάει κι ο Κώστας για ειλικρίνεια* ~! (ii) (ειρων.) ούτε αυτός είναι καλύτερος: *Κι αφού έφυγα απ' τον γιο μου, πήγα στην κόρη μου- άλλη αυτή!* Από την πρώτη εβδομάδα άρχισε τη γκρίνια! (γ) *άλλοι κι άλλοι* (μειωτ.) πάρα πολλοί (χωρίς ιδι-

αίτερες ικανότητες): *θα περάσεις στις εξετάσεις σου-εδώ πέρασαν!* (δ) *κάθε άλλο* (για έντονη άρνηση) σίγουρα όχι, το αντίθετο μάλιστα, απεναντίας: *Εγώ να μη θέλω να έρθει; ~!* || (+παρά) ~ *παρά σαφώς ήταν!* (μόνο σφανής δεν ήταν) (ε) *το δίχως άλλο* χωρίς αμφιβολία, οπισοδότητε: ~ *πρόκειται για παρανόηση* (στ) *ο ένας (κι) ο άλλος* (συνήθ. για ποικιλία γνώμων που συχνά προέρχονται από άδαιες) οι γύρω, το κοινωνικό περιβάλλον, ο καθένας: *να κάνεις αυτό που νομίζεις εσύ σωστό και να μην ακούς τι σου λέει ~* (ζ) *ο ένας του άλλου* | *(στον άλλον για δήλωση ομοιοβιότητας: οι νόμοι έγιναν για να μην κλέβει ο ένας το γουμί του άλλου | για να μην κλέβει ο ένας τον άλλον | για να μην κάνει κακό ο ένας στον άλλον* (η) *από 'δω πάν' κι (οι) άλλοι* για την έκφραση επιδεικτικής αδιαφορίας: *δεν τον ένοια-ξε καθόλου- ~* (θ) (μειωτ.) *πάρε τον ένα (και) χτύπα τον άλλον* όλοι τους είναι το ίδιο ανεπαρκείς, άχρηστοι, ανίκανοι: *Αν έρθουν οι άλλοι στα πράγματα, θ' αλλάξει τίποτε; Όλοι τους είναι ~!* (i) (εκφραστ.) *θα σου πει | σου λέει ο άλλος* για να προλάβει ο ομιλητής στον λόγο του πιθανές αντιρρήσεις: *είναι καλοκαίρι και ο κόσμος πάει διακοπές, βέβαια ~ πού να πάω με τέτοια ακρίβια:* (ια) *άλλο (πάλι) και τούτο* για την έκφραση εκπλήξεως για κάτι ξυφνικό, μη αναμενόμενο: ~! *Τώρα λέει θα πάει να μπει Κινέζικα!* || ~! *Ενός είχα πληρώσει τους λογαριασμούς, μου έκοψαν το ρεύμα!* (ιβ) *άλλο τίποτα* σε περιπτώσεις στις οποίες αυτό για το οποίο γίνεται λόγος πλεονάζει, υπάρχει σε αφθονία: *Από λόγια ~!* *Πράξεις θέλω να δω!* (ιγ) (ειρων.) *τίποτ' άλλο;* ως έκφραση ανόγλησης για τις υπερβολικές ή παράλογες απαιτήσεις κάποιου: *Μάλιστα!* ~; *Μήπως θές να σου φέρουμε και κάναν σκλάβο να σου κάνει αέρα;* (ιδ) *από άλλο ανέκδοτο* για κάποιον/κάτι που είναι άσχετος, που δεν έχει καμία σχέση με το θέμα, την πραγματικότητα κ.λπ.: *μη με ρωτάτε εμένα- εγώ είμαι ~* (ie) *από την άλλη* (ενν. *πλευρά*) (ως απόδοση πρότασης που ξεκινά με τη φρ. «από τη μια πλευρά): *από τη μια θέλω να βοηθήσω, ~ όμως φοβάμαι το ρίσκο* (ισ) *εκτός των άλλων* | *μεταξύ (των) άλλων* (λατ. inter alia) | (λόγ.) *στον τόπο* εκτός από τα υπόλοιπα (που ήδη αναφέραμε), ανάμεσα υπόμνη άλλα ή στους άλλους: ~ *πρέπει να λάβεις υπόψη και το εχέξ...* || ~ *παρ'εστη και εκπρόσωπος του Υπουργείου* ΣΥΝ. μαζί με τα άλλα, κοντά στα άλλα (ιζ) *το κάτι άλλο!* για κάτι το ξεχωριστό, πάρα πολύ ωραίο, καλό, χρήσιμο κ.λπ.: *αυτή η ταβέρνα ήταν το ~!* | *η καινούργια τηλεόραση μας είναι ~!* (ιη) *άλλα... άλλα* για να δηλωθεί ασυμφωνία ή αντίφαση: *άλλα μου λέει ο ένας, άλλα ο άλλος* || «*άλλα μου λεν τα μάτια σου και άλλα η καρδιά σου*» (λαϊκ. τραγ.) (ιθ) *άλλο που δεν ήθελα!* για την ικανοποίηση βαθύτερης επιθυμίας: *μου ζήτησαν να τους συνοδεύσω στο ταξίδι τους- ~!* (κ) *άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε!* βλ. λ. *αγαπώ* (κα) (παροιμ.) *άλλος έχει τ' όνομα κι άλλος (έχει) τη χάρη* βλ. λ. *όνομα* (κβ) *από το ένα (θέμα) στο άλλο* σε περιπτώσεις που γίνεται απότομη αλλαγή θέματος συζητήσεως, υπάρχει αδυναμία συγκέντρωσης στο υπό συζήτηση θέμα: *πάει ~ και δεν μπορείς να συζητήσεις μαζί του!* (βλ. κ. λ. *άλλο*) (κγ) *αν μη τι άλλο* αν όχι κάτι άλλο' φρ. για μετριοσμό κρίσης, διαπίστωσης κ.λπ.: *μπορεί να μην προλαβαίνουμε τις προθεσμίες, αλλά ας βγάλουμε ένα δείγμα- ~ να έχουμε μια ιδέα πώς θα είναι το βιβλίο στην τελική του μορφή!* || *ακούγονται διάφορα εις βάρος του, αλλά ~ είναι ευφυής* (κδ) *άλλο πράγμα!* ως έκφραση θαυμασμού και επιδοκιμασίας για κάτι: ~ *αυτό το κρασί!* || *-Περάσατε ωραία στις διακοπές;* — | ΣΧΟΛΙΑ 1. ομόηχα.

[ETYM₁ αρχ. < I.E. *al-jo-, πβ. λατ. al-ius, ai-ter, συνσρκ. anya-, γαλλ. autre (< λατ. al-ter), ισπ. otro, ιταλ. altro, αγγλ. other, γερμ. ander κ.ά. Η λ. απαντά συχνά ως ά συνθ., π.χ. *άλλο-θι, άλλο-θεν, άλλο-τριος, άλλο-πρόσωλλος* κ.ά.].
άλλοτε επίρρ. 1. σε άλλη εποχή, σε άλλους καιρούς, στο παρελθόν: ~ *οι άνθρωποι δεν ζούσαν με τόσο άγχος* || ~ *και τώρα* - ΦΡ. *άλλοτε... άλλοτε* πότε... πότε, άλλες φορές... άλλες φορές: ~ *τους κοιτάπαινε, ~ τους αγριεύει, για να πετύχει αυτό που θέλει* 2. (καταχρ.) άλλη φορά (στο μέλλον): ~ *να είσαι πιο προσεκτική, όταν γράφεις*. [ETYM₁ αρχ. < άλλος + τε «όταν»].

αλλοτινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με άλλη εποχή, που ανήκει ή αναφέρεται στο παρελθόν: σε ~ *καιρούς* οι νέοι έδειχναν μεγαλύτερο σεβασμό στους ηλικιωμένους ΣΥΝ. παλιός, περασμένος ΑΝΤ. τωρινός, σύγχρονος.
αλλότριος, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που ανήκει σε άλλον, ο ξένος: ~ *περιουσία* | *εδάφη* || *αυτά εξυπηρετούν - συμφέροντα* 2. *αλλότρια* (τα) οι ξένες υποθέσεις, αυτά που ανήκουν σε άλλον: *μην επιθυμείς ποτέ ~* || (συνήθ. ως αρνητικός στοχασμός) *ασχολείται με - υποθέσεις* | *αντικείμενα* (με υποθέσεις άσχετες με τον ίδιο ή με άγνωστα ή ανοίκεια σε αυτόν αντικείμενα): ΦΡ. *εξ ιδίων τα αλλότρια* (ενν. κρίνω) (*εξ ιδίων τα αλλότρια*, λατ. ex suis aliena iudicia) για περιπτώσεις κατά τις οποίες κανείς εκφέρει για τους άλλους κρίσεις λαμβάνοντας ως κριτήριο τον εαυτό του: *Δεν είναι όλοι σαν εμένα!* *Μην κρίνεις* ~. [ETYM₁ αρχ. < άλλος + επίθημα -τρ- (< -τερο-, π.χ. *σοφώ-τερο-ς*) + -ιος].

αλλοτριώνω ρ. μετβ. {αλλοτρίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. καθιστώ (κάποιον) διαφορετικό, ξένο, σε σχέση με ό,τι ήταν προηγουμένος ή με ό,τι ήταν από τη φύση του: *η σύγχρονη ζωή αλλοτριώνει τους ανθρώπους* || (μεσοπαθ.) ο *σύγχρονος εργαζόμενος* ζει *αλλοτριωμένος* μέσα στην *κατανάλωση* ΣΥΝ. αποξενώνω 2. αλλοιώνω τα αυθεντικά χαρακτηριστικά, κάνω (κάτι) ξένο προς την ουσία του: *η ανεξέλεγκτη εισαγωγή άσχετων στοιχείων αλλοτριώνουν τη φυσιογνωμία του τοπικού πανηγυριού*. [ETYM₁ < αρχ. αλλοτρίω (-όω) «αποξενώνω, καθιστώ κάτι/κάποιον εχθρικό» < αλλότριος].

αλλοτρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η αίσθηση της αποξένωσης του ανθρώπου από τον εαυτό του και τον κόσμο που τον πε-

ριβάλλει, η απόλεια στοιχείων της προσωπικότητας του, με αποτέλεσμα να καταλήγει ξένος ή κατώτερος ως προς αυτό που ήταν 2. (ειδικότ.) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (α) (κατά τη μαρξιστική θεωρία) η αποξένωση του εργατή από την εργασία του και το προϊόν της (β) η αποξένωση του ανθρώπου, που εκδηλώνεται ως σύγκρουση είτε του εαυτού του σε σχέση με το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει (λ.χ. ενός μετανάστη στην ξένη χώρα, σε αφιλόξενο ή απλώς ξένο περιβάλλον) είτε ως σύγκρουση με τον κοινωνικό ρόλο του (λ.χ. κάνοντας διαφορετικά πράγματα από αυτά που μπορεί ή θα ήθελε) είτε ως διάσταση ανάμεσα στην ιδέα που έχει για τον εαυτό του και την πραγματική του κατάσταση 3. (γενικότ.) η υπαγωγή του εαυτού μας σε άλλους, η εξάρτηση, η υποδοξίωση που συνεπάγεται απόλεια βασικών γνωρισμάτων της προσωπικότητας μας: η ~ του σύγχρονου ανθρώπου στις επιταγές της καταναλωτικής κοινωνίας είναι μια σκληρή πραγματικότητα 4. η αλλοίωση των αυθεντικών χαρακτηριστικών υπό την επίδραση ξένων στοιχείων: η ~ της παραδοσιακής μουσικής με την εισαγωγή ξένικών μουσικών στοιχείων και οργάνων. [ETYM. < μτυν. αλλοτριώσιμος, αρχική σημ. «απόλεια, αποστέρευση», < αρχ. αλλοτριώσιμος. Η κοινωνιολογική σημ. είναι αποδ. ξέν. όρου, πβ. γερμ. Entfremdung, γαλλ. aliénation].

αλλοτριώσιμος, -η, -ο [1889] αυτός που μπορεί να αλλοτριωθεί ή να εκποιηθεί. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. aliénable].

αλλοτριώσιμη, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ή μπορεί να προκαλέσει αλλοτριώση: ένα - φαινόμενο της εποχής μας είναι ο ευδαιμονισμός. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. aliénant].

αλλοτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα ορισμένων στοιχείων να εμφανίζονται στη στερεά κατάσταση με δύο ή περισσότερους κρυσταλλικούς τύπους (λ.χ. ο άνθρακας ως διαμάντι ή ως γραφίτης). Επίσης αλλοτροπία (η). — αλλοτροπικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < άλλο- + τροπισμός < τρόπος, < αρχλ. allotropism].

αλλότροπος, -η, -ο [μτυν.] 1. αυτός που εμφανίζεται με άλλον τρόπο, άλλη μορφή 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι συνηθισμένος ΣΥΝ. παράξενος, αλλόκοτος.

αλλού επίρρ. - σε άλλον τόπο, σε άλλη κατεύθυνση ή σε άλλο πρόσωπο: εγώ μένω στην Αθήνα, αυτός μένει ~ || πήγαινε οπουδήποτε ~ εκτός απ' την Αθήνα || μην τα πεις αυτά και πουθενά ~! ΦΡ. (α) **αλλού αυτά μάτια** προσπαθείς να με εξαπατήσεις, να με επηρεάσεις: ~! Για χαζό με περνάς και μου λες τέτοια ψέματα; ΣΥΝ. δεν περνάνε εδώ αυτά (β) **αλλού πατώ κι αλλού βρίσκομαι** (ι) (για μεθυσμένους) αδυνατώ να περπατήσω σταθερά: ήρθε τύφλα στο μεθύσι: αλλού πατούσε κι αλλού βρισκόταν (ii) (μτφ.) δεν ξέρω πώς να ενεργήσω ή κινούμαι σαν χαμένους (γ) (παροιμ.) αλλού ο **παπάς κι αλλού τα ράσα** του για καταστάσεις πολύ μπερδεμένες (όταν αλλού περιμένουμε κάτι και αλλού γίνεται) (δ) (παροιμ.) **αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κότες** (βλ. λ. κότα (ε) **αλλού το όνειρο κι αλλού το λάδι** για περιπτώσεις στις οποίες άλλο περιμένεις κι άλλο γίνεται. [ETYM. < μεσν. άλλου < αρχ. άλλος, κατά το σχήμα αυτός > αὐτοῦ, πάντα > παντού].

αλλού ο ε επίρρ. (λαϊκ.) από αλλού, από άλλο μέρος ή πρόσωπο (βλ. λ. άλλοθεν). [ETYM. < μεσν. άλλουθε < άλλόθεν < αρχ. άλλοθεν (βλ. λ.)]. αλλοφερμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει έρθει από άλλον τόπο ΣΥΝ. ξενόφερτος ANT. ντόπιος.

αλλοφρόνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αλλοφρόνησα} περιέρχομαι σε εξάλλη κατάσταση, χάνω τα λογικά μου ΣΥΝ. τρελαίνομαι, παλαβιώνω.

αλλοφροσύνη (η) [μτυν.] {χωρ. πληθ.} η έντονη ταραχή του νου, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής στις πράξεις και τις αποφάσεις, συνήθ. ως αποτέλεσμα πανικού, απελπισίας κ.λπ.: **εμφανίστηκε μπροστά μας σε κατάσταση αλλοφροσύνης** - δεν ήξερε τι έκανε και τι έλεγε ΣΥΝ. παράκρουση.

αλλόφρων, -ων, -ον {αλλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που βρίσκεται εκτός εαυτού, σε εξάλλη κατάσταση, που έχει χάσει τα λογικά του ΣΥΝ. μανιασμένος. Επίσης αλλόφρονος (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ETYM. μτυν., αρχική σημ. «ο σκεπτόμενος διαφορετικά», < άλλο- + φρων < φρήν, φρενός].

αλλόφυλος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που ανήκει σε άλλη φυλή, άλλο έθνος ΣΥΝ. αλλογενής, αλλοεθνής ANT. ομοεθνής, ομόφυλος ΦΡ. **αποθανέτω η ψυχή μου μετά τον αλλοφύλον** (αποθανέτω η ψυχή μου μετά τών αλλοφύλων) για περιπτώσεις στις οποίες επιλέγει κανείς να καταστραφεί ο ίδιος, προκειμένου να ζημιώσει τους εχθρούς του: θα **δημοσιοποιήσω τα έγγραφα που αποδεικνύουν πόσο κακό έχουν προξενήσει στην πόλη μας και ~**. ΣΧΟΛΙΟ λ. φύλλο. [ETYM. αρχ. < άλλο- + φύλος < φύλον. Η φρ. «αποθανέτω η ψυχή μου μετά τών αλλοφύλων» (Π.Δ. Κριταιί 16, 30) αποδίδεται στον Σαμψών, περίωμο για τη σωματική του ρώμη, ο οποίος είτε αυτό τα λόγια λίγο πριν γκρεμίσει τον ναό των Φιλιστίων, παρασύροντας στον θάνατο, εκτός από τον ίδιο, και όσους Φιλιστίους βρέθηκαν μέσα].

αλλόφωνο (το) {αλλοφών-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. καθεμιά από τις φωνητικές παραλλαγές (φθόγγους) ενός και τού αυτού φωνήματος (βλ. λ.), π.χ. το ουρανικό ή μαλακό [k], που προφέρεται σε λέξεις όπως *και, καρδιά*, και το υπερωικό ή σκληρό [k], που προφέρεται σε λέξεις όπως *καός, άκου*, είναι αλλόφωνα τού φωνήματος /k/. — **αλλοφωνικός**, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχλ. allophone].

αλλογραφικός, -ή, -ό αυτός που κατάγεται από άλλο, διαφορετικό χριδί.

άλλως επίρρ. (λόγ.) αλλιώς, με άλλον τρόπο, διαφορετικά, σε αντίθε-

τη περίπτωση: η **εντατικοποίηση κρίνεται αναγκαία: ~, δεν θα καταστεί δυνατή η υλοποίηση του στόχου μας** - κυρ. στις φράσεις (α) **ούτως ή άλλως** έτσι κι αλλιώς, σε κάθε περίπτωση: **δεν χρειάζεται να σου τηλεφωνήσω, αφού - θα συναντηθούμε το βράδυ** (β) **άλλως πως** (αρχ. άλλως πως) κάπως αλλιώς, κάπως διαφορετικά, με άλλον τρόπο: **αντές οι ενέργειες πρέπει μάλλον να ερμηνευθούν ~**. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα. [ETYM. αρχ. < άλλος].

άλλωστε επίρρ. (ως δείκτης αναφοράς στην ομιλία) εξάλλου, εκτός αυτού: **δεν θα πάμε στο θέατρο, αφού δεν βρήκαμε εισιτήρια: ~, δεν έχω ακούσει καλά λόγια για το έργο**.

[ETYM. < αρχ. φρ. άλλος τε (καί)... «και για άλλους λόγους και, κυρίως, επειδή...»].

άλμα (το) {άλμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) 1. η εκτίναξη από το έδαφος ή άλλη βάση προς τα πάνω ή εμπρός με ώθηση από τους μυς των ποδιών ΣΥΝ. πήδημα (λαϊκ.) πήδος, άλτο 2. (ειδικότ.) Αθλ. αγώνισμα με βασικό χαρακτηριστικό την εκτίναξη του αθλητή σε ύψος (~ εις ύψος), σε μήκος (~ εις μήκος), με τη χρήση βοηθητικού οργάνου, ενός ειδικού κονταριού (~ επί κοντώ) ή σε μήκος κάνοντας τρία διαδοχικά πηδήματα (~ *τριπλούν*) 3. (μτφ.) γρήγορη και σημαντική άνοδος ή πρόοδος: **έκανε ένα επιτυχημένο - στην κορυφή της επιχείρησης** || **οι τιμές σημείωσαν ~ 4**. (κακόσ.) η απότομη μετάβαση από ένα συλλογιστικό σημείο σε άλλο, χωρίς επαρκή τεκμηρίωση και σύνδεση, ώστε να δίνεται η εντύπωση χάσματος στον συλλογισμό: **στην ανάπτυξη της έκθεσης του έκανε λογικά ~ 5**. ΦΙΛΟΣ, η απότομη ποιητική αλλαγή, με την οποία, σύμφωνα με τον διαλεκτικό υλισμό του Μαρξ, συντελείται η μετάβαση από τη μία κατάσταση στην άλλη στο είναι κάθε πράγματος: με τη **συσσώρευση των ποσοτικών αλλαγών συντελείται ποιοτική ~**, — **αλματικός**, -ή, -ό.

[ETYM. < αρχ. άλμα < άλλωμα «πηδώ» < *άλ-ιο-μαι < I.E. *sel- «πηδώ», πβ. λατ. sai-ιο «πηδώ» (> γαλλ. sauter), ισπ. salir «βγαίνω», ιταλ. salire «ανεβαίνω», σονσκρ. uchhalati < *ud-sal-ati «πηδώ κ.ά.].

αλιανάκ (το) {άκλ.} 1. ετήσια έκδοση που περιλαμβάνει ημερολόγιο του επόμενου χρόνου, σημαντικές ημερομηνίες και τις ώρες ανατολής και δύσης του Ηλίου, τις φάσεις της Σελήνης κ.λπ. 2. (ειδικότ.) το ετήσιο βιβλίο αναφοράς γεγονότων σχετικά με τις πολιτικές, οικονομικές κ.λπ. εξελίξεις σε διάφορες χώρες, τα αθλήματα, την ψυχαγωγία κ.λπ. της χρονιάς που πέρασε.

[ETYM. < γαλλ. almanach < μεσν. λατ. almanachus < αραβ. al-manakh «καιρός, κλίμα»].

αλιματώδης, -ης, -ες [1896] {αλιματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} (λόγ.) αυτός που γίνεται με άλματα, πάρα πολύ γρήγορα και απότομα: ~ **εξέλιξη** || **επιδείνωση** || η ~ **ανάπτυξη βιομηχανικών μονάδων στο λεκανοπέδιο της Αττικής είναι επιζήμια για το περιβάλλον** ΣΥΝ. ταχύς, ραγδαίος, — αλιματώδως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

άλμη κ. άρμη (η) {χωρ. πληθ.} 1. η άλμυρα της θάλασσας: **τα μολλάτα του είχαν γεμίσει ~ 2**. το μείγμα νερού και αλατιού, που χρησιμοποιείται για τη συντήρηση τροφίμων: **έβγαλε τις ελιές από την ~ ΣΥΝ.** (λαϊκ.) σαλαμούρα.

[ETYM. < αρχ. άλμη < άλς «αλάτι - θάλασσα», ο τ. άρμη κατά το σχήμα αδερφός < αδελφός].

αλμπάνης (ο) {αλμπάνηδες}, **αλμπάνισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) (συνήθ. για γιατρό ή τεχνίτη) πρόσωπο αδέξιο, άπειρο στη δουλειά του, που δεν μπορεί να το εμπιστευθεί κανείς ως επαγγελματία: **χειρουργός είναι αυτός η ~**; || **μου τον σύστησαν για καλό μάστορα και αποδείχθηκε ~ ΣΥΝ.** ατζαμής, σκιτζής, τσαρλατάνος, κομπογιαν(ν)της ANT. ικανός, επιδέξιος, δεξιόχειλης. [ETYM. < *αλμπάντης (από όπου με συσκευασία τον αλμπάν) > τον αλμπάνη] < τουρκ. nalbant «πεταλωτής» < περσ. nal'bent].

αλμπάρτζα (η) η αρμπάροριζα (βλ. λ.).

[ETYM. < ιταλ. *albarosa < erba rosa (βλ. λ. αρμπάροριζα)].

άλμπατρος (ο) **άλμπατρός** (το) {άκλ.} μεγαλόσωμο ωκεάνιο πτηνό, που τρέφεται με θαλάσσιους οργανισμούς, έχει μεγάλα ρουθούνια στο πάνω μέρος του ράμφους, φτερά μεγάλου ανοίγματος και βαριά μυρωδιά, που προκαλεί η έκκριση ελαίου στο στομάχι του. [ETYM. < γαλλ. | αγγλ. albatros, παραλλογισμός τ. του πορτ. alcatraz «πελεκάνος - άλμπατρος», πθ. από ιθαγενή γλώσσα της Ν. Αμερικής, ο τ. albatros παρετυμολογήθηκε προς το λατ. albus «λευκός» εξαιτίας του χρώματος του πτηνού].

αλμπινικός, -ή, -ό αλφικός (βλ. λ.).

αλμπινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο αλφισμός (βλ. λ.).

[ETYM. < γαλλ. albinisme, βλ. κ. αλφισμός].

αλμπίνος (ο), **αλμπίνα** (η) {αλμπίνων} πρόσωπο που πάσχει από αλφισμό (βλ. λ.). [ETYM. < ιταλ. albino, βλ. λ. αλφισμός].

άλμπουμ (το) {άκλ.} ελλην. **λευκάμα** 1. βιβλίο με χοντρό εξώφυλλο, λευκά φύλλα ή θήκες για τη συλλογή και ταξινόμηση φωτογραφιών, γραμματοσήμων, αυτογράφων: **φωτογραφικό ~** || ~ **γραμματοσήμεν** 2. πολυτελής έκδοση όπου ανθολογούνται έργα τέχνης, τραγούδια ή στίχοι: ~ με τη **όσγραφική των ιμπεριαλιστών** · 3. (α) δίσκος (ψηφιακός ή βινυλίου) ή σύνολο δίσκων, που περιέχουν επιλογές από συγκεκριμένο μουσικό είδος: ~ με **τραγούδια της δεκαετίας του '60** (β) (γενικά) οποιοδήποτε ψηφιακός ή δίσκος βινυλίου τίθεται σε κυκλοφορία: **το νέο ~ του γνωστού τραγουδιστή** || **διπλό ~** (που περιλαμβάνει δύο δίσκους).

[ETYM. < λατ. album, ουδ. τού επιθ. albus «λευκός». Η λ. αρχικά αναφερόταν σε επιφάνειες τοίχων ή πίνακες, που προορίζονταν για την αναγραφή ανακοινώσεων και πληροφοριών. Αργότερα η λ. προσδιόριζε επίσης τα λευκά φύλλα θρησκευτικών βιβλίων, όπου καταγράφονταν σημαντικά οικογενειακά συμβάντα. Έτσι κατέληξε να χαρά-

κτηρίζει γενικά κάθε αναμνηστική (και άλλη) συλλογή (σημειώσεων, φωτογραφιών, δίσκων κ.ά.).
άλμπουρο κ. άρμπουρο (το) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. Ο ιστός πλοίου, το κατάρτι.
 [ΕΤΥΜ. < βεν. alboto < λατ. albotus «δέντρο»].

άλμυρα κ. αρμύρα (η) {πληθ. μόνο στη σημ. 3} **1.** το λεπτό επίστρωμα αλατιού που καλλυπεί μια επιφάνεια ή το ανθρώπινο σώμα ύστερα από την επαφή τους με το θαλασσινό νερό: *γέμισαν τα μαλλιά του θαλασσίτη ~ || ξεπλένομαι για να φύγει η ~ της θάλασσας* ΣΥΝ. άρμη, αλισάγγη **2.** (σπάν.) η άλμυρη γέυση ΣΥΝ. άλμυροτητα, άλμυ-ράδα **3.** εδώδιμο φυτό που ευδοκμεί σε αλατούχα εδάφη και τρώγεται βραστό.
 [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άλμυρα*, ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επιθ. *άλμυρός* με αναβιβασμό του τόνου: ή *άλμυρά > άλμύρα*].

άλμυρίζω [αρχ.] κ. **αρμυρίζω** [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {άλμυρσι-, -τηκα, -μενος} ♦ (αμετβ.) **1.** γίνομαι άλμυρός: *οι ελιές τόσες μέρες στην άλμη θα έχουν πια άλμυρσει 2. έχω άλμυρη γέυση: μη βάζεις τόσο αλάτι, γιατί το φαγητό θα άλμυρσει 3.* (σπάν. για αγοπροβάτα) τρώω ή πίνω κάτι άλμυρό (συνήθ. αλάτι, θαλασσινό νερό): *ο βοσκός κατέβασε τα πρόβατα στη θάλασσα, για ν' αρμυρίσουν* ♦ **4.** (μετβ.) προσθέτω αλάτι (σε κάτι), κάνω (κάτι) άλμυρό ANT. *ξάλμυρίζω.*

άλμυρική κ. αρμυρική (το) {άλμυρικ-ιού | -ιών} φυτό που φύεται σε όχθες λιμνών με άλμυρό νερό ή κοντά σε παράλιες και το οποίο απορροφά αλάτι στον κυτταρικό του χυμό, αλλά δεν το αποθηκεύει και το αποβάλλει με πολυάριθμους αδένες. [ΕΤΥΜ. < *άλμυρός* + *-ική*, κατά τα *ραδική, ρεϊκή, φηρική* κ.ά.].

άλμυρός, -ή, -ό κ. αρμυρός [μεσν.] **1.** αυτός που περιέχει πολύ αλάτι ή έχει τη γέυση αλατιού: *αλάτιστος πολύ το φαγητό και έγινε ~ ΣΥΝ. αλατισμένος ANT. ανάλατος 2. άλμυρά* (τα) (i) τροφές που διατηρούνται μέσα σε διάλυμα αλατιού (λακερδά, ελιές, μπακαλιάρος) ΣΥΝ. παστά (ii) είδη ζαχαροπλαστικής (μπισκότα κ.λπ.) που παρασκευάζονται με την προσθήκη αλατιού **3.** (μτφ.) αυτός που κοστίζει πολλά χρήματα, που είναι ακριβός: *οραίο μαγαζί, αλλά με πολύ ~ τιμές* ΣΥΝ. τσουχτερός ANT. φτηνός. — *άλμυράδα κ. αρμυράδα* (η), (υποκ.) *άλμυρουτίσιος, -ή* (λαϊκ. -ια), -ο κ. αρμυρουτίσιος [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άλμυρός* < *άλμη* + *παρταγ*, επίθημα *-υρός* Η σημ. «ακριβός» είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. la note salée «άλμυρος λογαριασμός», πβ. κ. η *λιπητερή* < γαλλ. la doulougeuse].

άλμυροτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι άλμυρό, το να περιέχει αλάτι ΣΥΝ. *άλμυράδα 2.* (ειδικότ.) η ποσότητα αλάτων που περιέχονται διαλυμένα στη μονάδα όγκου του θαλασσινού νερού ΣΥΝ. αλατότητα.

-αλό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *κρότ-αλό, καϊκ-αλό, θρύψ-αλό.*
 [ΕΤΥΜ. < αρχ. παραγ. επίθημα *-αλον*, που προέρχεται από τα επιθήματα *-α-* και *-λο-* και έχει σημαντική παρουσία στην Αρχ.: *πέτ-αλον, όμφ-αλό-ς, όμ-αλό-ς, άγκ-άλ-η* κ.ά.].

άλογα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το θηλυκό άλογο, η φοράδα **2.** (μειωτ.-σκοπτ.) γυναικά μεγαλόσωμη, χοντροκομμένη στη σωματική της διάπλαση και άχαρη στους τρόπους της.

αλογάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** το μικρής ηλικίας άλογο ΣΥΝ. *πουλάρι 2.* βραχίσιομο, μικροκαμωμένο άλογο **3.** (συνεκδ.) παιδικό παιχνίδι σε σχήμα αλόγου **4.** (α) *αλογάκι* της *θάλασσας* ο υποκόκκος (β) *αλογάκι* της *Παναγίας* έντομο μήκους περίπου πέντε εκατοστών, με τριγωνικό κεφάλι, επιμήκη προθώρακα και συλληπτήρια εμπρόσθια πόδια, που τρέφεται αποκλειστικά με άλλα έντομα.

αλόγας (ο) {αλογάδες} {προφ.} πρόσωπο που ασχολείται με τα άλογα. Επίσης (λογοτ.) αλογάρης [μεσν.] {αλογάρηδες} κ. *αλογατάρης* {αλογατάρηδες}.

[ΕΤΥΜ. < *άλογο* + *-άς*, πβ. κ. *κοσκιν-άς*, ο μεσν. τ. *αλογάρης* (με παραγ. επίθημα *-άρης*) είχε αρχικώς τη σημ. «υποκόκκος», ο δε τ. *αλογατάρης* ανάγεται στον λαϊκό πληθ. *αλόγατα* (με το ίδιο επίθημα)].
αλογήσιος, -α, -ο (σχολ. ορθ. *αλογίσσιος*) αυτός που ανήκει στο άλογο ή προέρχεται από αυτό: ~ *κρέας* | *μυρωδιά* | *βλέμμα*. — *αλογήσια* επίρρ.

αλογίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο θηλυκός ίππος ΣΥΝ. *φοράδα*.
αλόγιστος, -ή, -ό κ. (σπάν.) αλόγιαστος (για ενέργεια ή κατάσταση) που δεν στηρίζεται στη λογική, που ξεπερνά το μέτρο, που αγνίζει τα όρια της υπερβολής ή του παραλογισμού: η *- καταστροφή του δασών έλαβε τεράστιες διαστάσεις* || *- κατανάλωση αλκοόλ* ΣΥΝ. παράλογος, αδικαιολόγητος ANT. συντετός, λογικός, μετρημένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αόριστος, ασήμαντος» < *ά-* στερητ. + *λόγισμαι*].

άλογο (το) {αλόγ-ου | -ων} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** μεγαλόσωμο, χορτοφάγο θηλαστικό, άγριο ή εξημερωμένο, που χαρακτηρίζεται από τις δυνατός του οπλές, την πλούσια χαιτή, τη μακριά του ουρά και την ταχύτητα του: χρησιμοποιείται από τον άνθρωπο ως υποζύγιο, ως μεταφορικό μέσο ή για άθληση και αναγνώριση (πτασία): *άγριο* | *αγογιατικό* | *απετάλωτο* | *αραβικό* | *βαρβάτο* | *εξημερωμένο* | *στρατιωτικό* | *καθαρόαιμο* - ΣΥΝ. (λόγ.) *ίππος*, (λογοτ.) *άτι* ΦΡ. (εμφωστ.) (και) *πράσινα άλογα* ψέματα, υπερβολές, τερατολογίες: *Γι σπουδές και ~: Ούτε το Λόκειο δεν έχει τελειώσει!* ΣΥΝ. *παρामीθια* της *Χαλμίδας 2.* το ενήλικο αρσενικό ζώο αυτού του είδους (πβ. λ. *φοράδα, πουλάρι*) **3.** (συνεκδ.) (πιόνι) στο σκάκι, που έχει τη μορφή κεφαλιού αλόγου ΣΥΝ. *ίππος 4.* (καθμη.) μονάδα μετρήσεως της υποδύναμης μιας μηχανής (επίσ. *ίππος*): *πόσα - βγάξει* η μηχανή του αυτοκινήτου σου; — (υποκ.) *αλογάκι* (το) [μεσν.] (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παράλογος, λογικός*.

νή του αυτοκινήτου σου; — (υποκ.) αλογάκι (το) [μεσν.] (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παράλογος, λογικός*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άλογον*, ουδ. του αρχ. επιθ. *άλογος* «ο στερούμενος λογικού, λογικής σκέψεως». Η λ. *άλογον* χρησιμοποιήθηκε αρχικά στη στρατιωτική γλώσσα ως μέρος της φρ. *άλογον ζών* (πβ. κ. Κ.Δ. *Ιουδά* 10: *όσα δε φυσικώς ως τά άλογα ζφα απετανται*), προκειμένου να διακρίνονται τα ζώα από τους στρατιώτες. Η συχνή χρήση συγκεκριμένων ζώων στη στρατιωτική ζωή (ως υποζυγίων ή και σε μάχες) συντέλεσε ώστε το *άλογο* (κατά παράλειψη του ζώου) να προσλάβει την ειδική σημασία του «άππου» (στένωση σημασίας). Η σημ. «άππος» δηλώθηκε επίσης και από περισσότερες άλλες (μη ομόρριζες) λέξεις, όπως *φαρί, άτι, φαράδα, πουλάρι* κ.ά. (βλ. λ.). Η προέλευση της φρ. *πράσινα άλογα* είναι αβέβαιη, αλλά η αναγωγή σε υποτιθέμενο αρχ. σχήμα *πράσσειν άλογα* είναι παρετυμολογική].

αλογόκριτος, -ή, -ο αυτός που δεν έχει λογοκριθεί.

αλογολάτης (ο) {αλογολατών} (λαϊκ. -λογοτ.) ο βοσκός ή ο φύλακας αλόγων. [ΕΤΥΜ. < *άλογο* + *-λάτης* (< αρχ. *ελαίνω*), πβ. κ. *ζευγολάτης*].

αλογομούρης (ο) {αλογομούρηδες}, **αλογομούρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** άνθρωπος με πρόσωπο σαν του αλόγου, πολύ άσχημο **2.** (αρχκό) πρόσωπο που συχνάει και παίζει στον ιππόδρομο.
αλογόμυγα (η) {αλογόμυγων} μεγάλη μύγα που ζει παρασιτικά εις βόσους των αλόγων ή άλλων υποζυγίων ΣΥΝ. (επίσ.) οίστρος, (λαϊκ.) (ν)τάβανος.

αλογόνο (το) [1880] ΧΗΜ. καθένα από τα στοιχεία που ανήκουν στην έβδομη ομάδα του περιοδικού πίνακα (φθόριο, γλώριο, βρώμιο, ιώδιο, άστατο) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. (< *άλας* + *γένος*), < γαλλ. halogène. Η ονομασία των στοιχείων οφείλεται στο ότι όλα (όταν ενωθούν με το νάτριο) παράγουν άλατα του νατρίου].

αλογοουρά (η) **1.** η ουρά του αλόγου **2.** το μάζεμα των (συνήθ. μακρικών) μαλλιών στο πίσω μέρος του κεφαλιού σε ένα σημείο (λ.χ. με λάστιχο), ώστε μετά να πέφτουν ελεύθερα: *μαζέει τα μαλλιά της ~*.
αλογοπάζαρο (το) (λαϊκ.) **1.** ο τόπος όπου γίνεται παζάρι αλόγων, όπου αγοράζονται και πωλούνται άλογα **2.** (συνεκδ.) η περίοδος αυτού του παζαριού και οι εκδηλώσεις που το συνοδεύουν.

άλογος, -ή, -ο 1. αυτός που δεν στηρίζεται σε λογική βάση: *- επιχειρήματα ΣΥΝ. παράλογος 2.* ΦΙΑΟΣ, *άλογο(ν)* (το) το μη προσιτό στη νοητική δύναμη του ανθρώπου, που υπερβαίνει τη λογική σκέψη και τα όρια της. — *άλογα* επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανέκφραστος, ακατανόητος», < *ά-* στερητ. + *λόγος*].

αλογοτριχα (η) {αλογοτριχών} **1.** τρίχα αλόγου **2.** (συνεκδ.) νήμα από τρίχες αλόγου, στην άκρη του οποίου δένεται το αγκίστρι **3.** (μτφ.) πολύ σκληρή και ανθεκτική τρίχα, που χρησιμοποιείται στη βιομηχανία.

αλόη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** θαμνώδες, ποώδες (σπάν. δενδρόδες) πολυετές φυτό με κίτρινα, κόκκινα ή πρασινοπά άνθη, που ευδοκμεί σε ξηρά περιβάλλοντα: χρησιμοποιείται ως καλλωπιστικό αλλά και στη φαρμακευτική **2.** ΦΑΡΜ. η ουσία που βρίσκεται στις νευρώσεις των φύλων του ομώνυμου φυτού και χρησιμοποιείται ως καθαριστικό. [ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο από εβρ. *ahalot* (ίδια σημ.)].

αλοιφή (η) **1.** φαρμακευτικό παρασκεύασμα ή δομή του οποίου επιτρέπει την επάλειψη του στο σώμα για θεραπευτικούς ή καλλωπιστικούς σκοπούς: ~ *για την αλλεργία* | *τους ρευματισμούς* | *τα τσιμπήματα 2.* μείγμα όμοιας υφής κατάλληλο για την επάλειψη (γάναμα, καθαρισμό, στίλβωμα) διαφόρων αντικειμένων: ~ *για το καθαρίσμα των ασμηκών* ΣΥΝ. *επάλειμμα, επιχρίσμα 3.* (μτφ.) φαγητό σε ρευστή κατάσταση, που τα συστατικά του έχουν διαλυθεί και συγκενθευθεί τόσο καλά, ώστε να μη φαίνεται τίποτα ως ξένο σώμα: *αυτή η σκωραλιά είναι σωστή - ΦΡ.* (εκφραστ.) *κάνω (κάποιον) αλοιφή* τον κατατροπώνω, τον κατανικό ΣΥΝ. *κάνω (κάποιον) λειόμα*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ζωικό λίπος - επάλειψη», < αλειφώ].

αλοιφή - αλειφώ. Το αλοιφή γράφεται με *-οι-*, ενώ το αλειφώ με *-ει-*, γιατί το *αλοιφή* παράγεται ως ρηματικό ουσιαστικό από τη λεγόμενη «ετεροιωμένη βαθμιδα» της ρίζας, όπου το *-ε-* της ρίζας τρέπεται σε *-ο-* (*λέγω - λόγος, μένω - μόνος*) και το *-ει-* σε *-οι-*: *αλειφω - αλοιφή, αμείβω - αμοιβή, λείπω - λοιπόν*.
 → *αμείβω, μεταπτώσεις*

Αλόνησος (η) {Αλόνησος} **1.** νησί των Β. Σποράδων ΒΑ. της Σκοπέλου **2.** η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — *Αλόνησιώτης* (ο), **Αλόνησιώτισσα** (η), αλόνησιώτικος, -ή, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Άλόνησος* < **Άλσ-νησος* < *άλοσ-* (< *άλς, αλός* «αλάτι») + *νήσος*].

-αλός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που φανερώνουν ιδιότητα, χαρακτηριστικό: *ντροπ-αλός, ροδ-αλός*. [ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται σε *-αλό* | *α* < I.E. **1-ο-* (με διάφορες επαυζήσεις), λ.χ. *ομ-αλός, χθμ-αλός*. Ομόρρ. επίθημα *-ηλός* (βλ. λ.)].

αλοτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα των υδρόβιων ζώων να τρέπονται προς ορισμένη κατεύθυνση, για να βρουν νερό με την αναγκαία για τον οργανισμό τους ποσότητα σε αλάτι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άλς* (γεν. *αλός*) «αλάτι, θάλασσα» + *-τροπισμός < τρώσος*].
αλουμίνα (η) {αλουμινών} **1.** το φυσικό ή συνθετικό οξείδιο του αλου-

μινίου, που απαντά στη φύση με διάφορες κρυσταλλικές μορφές, αποτελεί δε το ενδιάμεσο προϊόν της παραγωγής αργιλίου από βοξίτη με ποικίλες βιομηχανικές χρήσεις (βιομηχανίες γυαλιού, αλουμινίου, κεραμικών, ελαστικού κ.ά.) 2. η επεξεργασμένη αλουμίνα ως εμπορεύσιμο προϊόν: *οι εξαγωγές αλουμινιάς δεν πάνε καλά* 3. (συνεκδ.) εργοστάσιο επεξεργασίας αλουμινιάς για την παραγωγή αλουμινίου. [ETYM₁ < νεολατ. alumina < λατ. alumen «στύψη», βλ. κ. αλουμίνιο].

αλουμινιάς (ο) {αλουμινιάδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που ασχολείται με κατασκευές από αλουμίνιο (κουφώματα κ.λπ.).

αλουμινένιος, -ια, -ιο κατασκευασμένος από αλουμίνιο: ~ παράθυρα | πόρτες.

αλουμίνιο (το) {αλουμινίου} 1. ΧΗΜ. ελαφρό, εύκαμπτο, αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο ΑΙ), που παράγεται με ηλεκτρόλυση της αλουμινιάς και δεν σκουριάζει ούτε θαμπώνει εύκολα ΣΥΝ. αργίλιο 2. το παραπάνω μέταλλο όπως χρησιμοποιείται επεξεργασμένο σε διάφορα κράματα με άλλους με κύριο χαρακτηριστικό την ελαφρότητα και την ανθεκτικότητά του: *ζάντες | ανακύκλωση | συσκευασία αλουμινίου* (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ETYM₁ < νεολατ. aluminium (< λατ. alumen «στύψη»), ονομασία που δόθηκε στο μέταλλο (1807) από τον Αγγλο χημικό Sir Humphry Davy]. αλουμινοκατασκευή (η) κατασκευή από αλουμίνιο.

αλουμινοχαρτό (το) 1. πολύ λεπτό φύλλο αλουμινίου, που χρησιμοποιείται ως περιτύλιγμα προϊόντων 2. (συνεκδ.) συγκεκριμένη ποσότητα του παραπάνω φύλλου στην εμπορική του συσκευασία.

αλουσιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) κατάσταση των μαλλιών του ανθρώπου, όταν δεν έχει λουστεί: *κολλούσαν τα μαλλιά του απ' την* ~. [ETYM₁ < αρχ. *αλουσιά* < *αλουτός* < *ά-* «στερητ. + λούω»].

αλουστός, -η, -ο αυτός που δεν είναι λουσμένος: ~ *μαλλιά* || ήρθε στη *δουλειά* ~ ΑΝΤ. λουσμένος.

αλόφυτο (το) {ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} ΒΟΤ. (συνήθ. στον πληθ.) φυτό που ευδοκίμει σε αμυγράδα εδάφη.

[ETYM₁ < αλό- (< αρχ. *άλς*, *άλος* «αλάτι») + φυτό, ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. halophyte].

αλπικά κ. αλπικά (η) {άκλ.} 1. ΖΩΟΛ. εξημερωμένο θηλαστικό της Ν. Αμερικής, γνωστό για το μακρύ, μεταξένιο μαλλί του (βλ. λ. *λάμα*) ΣΥΝ. *προβατοκάμηλος* (συνεκδ.) 2. (α) το *μαλλί* του παραπάνω ζώου, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή θερμομονωτικών υφασμάτων (β) ύφασμα, στην κατασκευή του οποίου έχει χρησιμοποιηθεί τέτοιο μαλλί (γ) (ειδικότ.) γούνα από τέτοιο τρίχωμα: (ως επίθ.) *γούνα αλπικά*.

[ETYM₁ < ισπ. alpaca (σύγγρ. ισπ. alpacas) < alpaco, λ. της γλώσσας Κετσούα (Περού), < raso «κοκκινοπόδι»].

αλπικάς (ο) (στη μεταλλουργία ως εμπορική ονομασία) κράμα χαλκού, νικελίου και ψευδαργύρου, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή κυρ. επιτραπέζιων σκευών ΣΥΝ. νεάρχουρος. [ETYM₁ < ιταλ. alpaca, αγν. ετύμου].

Άλπεις (οί) {Άλπεων} οροσειρά της Κ. Ευρώπης, που εκτείνεται στη Γαλλία, την Ελβετία, την Ιταλία, την Αυστρία και την Κροατία, με υψηλότερο σημείο της το Λευκό Όρος. — αλπικός, -ή, -ο κ. *άλπειος*, -α, -ο.

[ETYM₁ μεσν. < λατ. Alpes, λ. κελτική, προερχόμενη πθ. από μη ΙΕ. ρίζα *alb- «ψηλό όρος», από όπου και *Άλβιον* < λατ. Albion < κελτ. *Albiu].

αλπινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ανάβαση, η αναρρίχηση σε ψηλά βουνά ΣΥΝ. ορειβάσις. [ETYM₁ < γαλλ. alpinisme < alpin < λατ. alpinus < Alpes, βλ. κ. *Άλπεις*].

αλπινιστής (ο), αλπινίστρια (η) {αλπινιστριών} 1. πρόσωπο που ασχολείται με τον αλπινισμό- ορειβάτις 2. ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που ανήκει στις μονάδες καταδρομών ειδικευμένων σε επιχειρήσεις επί ορεινού εδάφους: *ούτε οι περίφημοι ~ του Μουσολίνι έσωσαν τον ιταλικό στρατό από την πανωλεθρία*. [ETYM₁ < γαλλ. alpiniste < alpin < λατ. alpinus < Alpes, βλ. κ. *Άλπεις*].

Άλσατια (η) περιοχή της ΒΑ. Γαλλίας στα σύνορα με τη Γερμανία. — Άλσατος (ο), Άλσατη (η), *άλσατικός*, -ή, -ο.

[ETYM₁ < νεολατ. Alsatia < μεσν. λατ. Alisatia (> γαλλ. Alsace, γερμ. Elsass), αβεβ. ετύμου, κελτ. αρχής, ίσως < κελτ. alisa «βράχος, γκρεμός» ή < κελτ. aliso «είδος δέντρου»].

άλσος (το) {άλσους | -η, -ών} μικρό τεχνητό δάσος, κήπος για περίπατο ή υπαίθριες εκδηλώσεις ΣΥΝ. πάρκο, δασάκι. — (λόγ.-υποκ.) *αλσύλλιο* κ. (καθημ.) *αλσάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*. [ETYM₁ αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδεση με το ιερό της Ολυμπίας "*Άλπις* δεν είναι πειστική, διότι θα οδηγούσε στον ασυνήθη σχηματισμό **άλτ-ρος* > *άλσος*. Δεν ευσταθούν σηματολογικώς οι συνδ. με τα αρχ. ρ. *αλδάνω*, *αλθαίνω* «τρέφω»].

Α.Α.Τ. (η) Αντιμετώπιση Ληστειών Τραπεζών, υπηρεσία που υπάγεται στην Αμεση Δράση.

άλτι επίφω. [1876] ελλην. στάσου'ως γυμναστικό ή στρατιωτικό παράγγελμα που χρησιμοποιείται για την ακινητοποίηση ομάδων ή ατόμων ΣΥΝ. ακίνητος! στωπ! ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. *Άλτι Τις ει;* «Ψαμάτισε! Ακίνητος! Ποιος είσαι;» (εκφωνείται από τον σκοπό) για αναγνώριση όποιου πλησιάζει στη σκοπιά του.

[ETYM₁ < γαλλ. halte < γερμ. halt «στάσου!», προστ. του halten «σταμάτω!», Αλτάνια (Όρη) (τα) {Αλταίων (Ορέων)} ὄρη της Κ. Ασίας μεταξύ της Κίνας, της Μογγολίας και της Ρωσίας. [ETYM₁ Απόδ. του αγλ. Altai (Mountains), αβεβ. ετύμου, ίσως < μογγολ. alt «χρυσός»]. αλταϊκός, -ή, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τα Αλτάνια Όρη, καθώς και με τους λαούς αυτής της περιοχής και τα έργα τους: *χειροποίη-*

τος ~ τάπητας 2. ΓΛΩΣΣ. *αλταϊκές γλώσσες* οι τουρκικές και μογγολικές γλώσσες που μιλιούνται από τη ΒΑ. Ασία ως την Εγγύς Ανατολή και τα Βαλκάνια (βλ. λ. *ουραλοαλταϊκός*).

[ETYM₁ Μεταφορά του αγλ. altaic < Altai, ονομασία βουνών, αβεβ. ετύμου, ίσως < μογγολ. alt «χρυσός»].

άλτάνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μικρό, στενό χώρισμα παράλληλο προς τον τοίχο αυλής, όπου φυτεύονται λουλουδιά ΣΥΝ. πρασιά, παρτέρι 2. μικρός εξώστης, μπαλκόνι με λουλουδιά. [ETYM₁ < ιταλ. altana «εξώστης» < alto < λατ. altus «ψηλός»].

alter ego (το) λατ. (προφέρεται *άλτερ έγκο*) ελλην. *άλλο εγώ* (βλ. λ. *άλλος*). [ETYM₁ < λατ. alter ego «άλλο εγώ»].

altera pars (η) λατ. (προφέρεται *άλτερα παρς*) ελλην. *η άλλη πλευρά* στη ΦΡ. *Audiatur et altera pars* ας ακουστεί και η άλλη πλευρά (βλ. λ. *άλλος*). [ETYM₁ < λατ. altera pars «άλλη πλευρά»].

άλτερνατίβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η εναλλακτική (ενν. λύση/ επιλογή | αντιμετώπιση κ.τ.ο.).

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. alternative < λατ. alternus < alter «ο ένας από τους δύο, ο άλλος»].

άλτήρας (ο) ὄργανο γυμναστικής των χεριών αποτελούμενο από δύο βάρη συνδεδεμένα μεταξύ τους με μικρή σιδερένια ράβδος ως λαβή-χρησιμοποιείται για την προπόνηση των αθλητών στην άρση βαρών. [ETYM₁ < αρχ. *άλτηρ*, -ήρος < *άλλομα* «πηδός» θ. *άλ-* + *παρσ*. επιθημα -τήρ, πβ. κ. *βα-τήρ*), βλ. κ. *άμμα*].

άλτης (ο) [1896] {άλτων}, άλτρια (η) {άλτριών} αθλητής που αγωνίζεται στους διάφορους τύπους αλμάτων. [ETYM₁ < αρχ. *άλλομα* «πηδός», βλ. κ. *άμμα*].

αλτικός, -ή, -ο [αρχ.] αυτός που είναι ικανός στο άμμα. — αλτικό-τητα (η).

άλτρουισμός (ο) [1895] {χωρ. πληθ.} η ανιδιοτελής μέριμνα για τους άλλους, η συνειδητή άρνηση του ατομικού συμφέροντος προς όφελος του συλλογικού- συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον εγωισμό ΣΥΝ. φιλαλληλία ΑΝΤ. εγωισμός, εγωκεντρισμός. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. altruisme < λατ. alter «άλλος»].

άλτρουιστής (ο), *άλτρουίστρια* (η) {άλτρουιστριών} αυτός που διακατέχεται από ανιδιοτελή συναισθήματα ανθρωπισμού, φιλαλληλίας, που μεριμνά για τον συνάνθρωπο του, χωρίς να υπολογίζει τον εαυτό του. — *άλτρουιστικός*, -ή, -ο, *άλτρουιστικά* επίρρ. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. altruiste, βλ. κ. *άλτρουισμός*].

Αλτσχάιμερ {άκλ.} ΙΑΤΡ. *νόσος του Αλτσχάιμερ* εγκεφαλική ατροφία που καταλήγει σε άνοια- προσβάλλει όλες τις εγκεφαλικές λειτουργίες και οδηγεί σε πλήρη απουσία της προσωπικότητας.

[ETYM₁ Από το όν. του Γερμανού νευρολόγου Α. Alzheimer (1864-1915), που περιέγραψε τη νόσο].

αλυσισία (η) {χωρ. πληθ.} η ακαμψία. αλυσιστός, -ή, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν λυγίζει, που δεν κάμπτεται ΣΥΝ. άκαμπτος (μτφ.) 2. αυτός που δεν λυγίζει από τις δυσκολίες, που δεν απογοητεύεται, δεν παραιτείται: *παρ' όλες τις συμφορές του, έμεινε ~ ΣΥΝ. ακλόνητος* 3. αυτός που δεν υποχωρεί, που δείχνει εξαιρετική σκληρότητα και ακαμψία στις πράξεις και τις αποφάσεις του: *τον ήκενα, αλλ' αυτός με κοίταζε ~ ΣΥΝ. άτεγκτος, αδιάλλακτος*.

άλυκη (η) ειδική αβαθής δεξαμενή, φυσική ή τεχνητή, διαμορφωμένη σε επίπεδη παραλιακή έκταση με πλούσιο σε άργιλο υπόδαφος, μέσα στην οποία πραγματοποιείται η ηλιακή εξάτμιση του θαλασσί-νου νερού για την εξαγωγή αλατιού: *οι ~ του Μεσοολλογίου*. [ETYM₁ < μεσν. *άλυκη*, θηλ. του αρχ. επιθ. *άλυκός* «αλυμρός» < *άλς*, ὄ (γεν. *άλος*) + *-υκός*, όπου το -υ- πθ. υπό την επίδραση της συνώνυμης λ. *αλυμρός*. Ομόρρ. *άλ-ας*, *άλ-μη*, "*Άλ-ιμος*, *άλι-εύς* κ.ά. Η σημερινή σημ. της λ. *άλυκη* οφείλεται στη συχνή της χρήση στη φρ. *άλυκη* (λίμνη)].

αλυσισία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η παντελής έλλειψη οίκτου, συμπόνιας, ευσπλαχνίας ΣΥΝ. αναισθησία, αναλήγισια, απονία, σκληρότητα. αλύπητα επίρρ. [μεσν.] 1. χωρίς λύπηση, έλεος: η ζωή τον χτύπησε ~ ΣΥΝ. σκληρά, ανελέητα, *άσπλαγνα*, (λόγ.) *απηγός* 2. χωρίς μέτρο και φειδώ, χωρίς όριο: *ξοδεύει τα λεφτά του ~ ΣΥΝ. αλόγιστα*, *αφειδώς*, *απερίσκεπτα*. — αλύπητος, -η, -ο [αρχ.].

άλυπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει δοκιμάσει λύπες. — *άλυπια* (η) [αρχ.]

αλυσίδα (η) 1. (α) σειρά κρίκων που συνδέονται μεταξύ τους περνώντας ο ένας μέσα από τον άλλο και δημιουργώντας ένα συνεχές σύνολο, που χρησιμοποιείται είτε για την έλξη είτε για τη στήριξη, τη σύνδεση ή το δέσιμο αντικειμένων: *έδωσαν το αμάξι και το ρυμούλκισαν με χοντρή ~ || μεταλλική | βαριά ~||~ του μίλου | της γκαρσας* (β) *αντολισθητικές αλυσίδες* ειδικού τύπου αλυσίδες που τοποθετούνται στις ρόδες των αυτοκινήτων για προστασία από την ολισθηρότητα των παγομένων δρόμων 2. (στο ποδήλατο) σειρά από διαδοχικούς πύρους που απέχουν μεταξύ τους και περιβάλλονται από μικρούς κυλίνδρους, για να προσαρμόζονται σε οδοντωτούς τροχούς, η οποία χρησιμοποιείται για τη μετάδοση της κίνησης 3. (ειδικότ.) κοσμημα για το χέρι ή τον λαιμό, που αποτελείται από σειρά διαδοχικών μικρών και λεπτών κρίκων, συνήθ. από πολύτιμο μέταλλο: *χρυσή | ασμένια ~ || ~ για τον λαιμό | τον καρπό του χεριού* ΣΥΝ. *μπρασέλε*, *καδένα* 4. (α) (μτφ.) σειρά μοιραίων πραγμάτων ή καταστάσεων που συνδέονται μεταξύ τους με φυσική ή λογική αλληλουχία ή ακολουθούν κατά διαδοχή: *~ κερήξεων! συλλογισμών | βίας | σκέψεων | γεγονότων/ λαθών | επεισοδίων* (β) ΒΙΟΛ.-ΟΙΚΟΛ. *τροφική αλυσίδα* η σχέση που συνδέει γραμμικά τους οργανισμούς ενός οικοσυστήματος, κατά την οποία ο ένας αποτελεί την τροφή του άλλου: η *εξαφάνιση της θαλάσσιας χε-*

λώνας διέσπασε την- και οδήγησε στη μεγάλη αύξηση των μεδουσών που αποτελούσαν τη βασική της τροφή (πβ. τροφικό πλέγμα, λ. πλέγμα, κ. τροφική πυραμίδα, λ. πυραμίδα) · 5. σύνολο (εμπορικών) εγκαταστάσεων που βρίσκονται στην κατοχή ή υπό την καθοδήγηση ενός ατόμου ή φορέα: ~ καταστημάτων | ξενοδοχείων | εστιατορίων **6. αλυσίδες** (οι) (α) τα δεσμά: του πέρασε τις ~ || πέρασαν στα πόδια των σκλάβων βαριές ~ (β) (μτφ.) η σκλαβιά, η δουλεία και ειδικότε, η φυλακή: πέρασε όλη του τη ζωή στις ~. — (υποκ.) αλυσίδα(κι) (το) [μεσν.] κ. αλυσιδίτσα κ. αλυσιδούλα (η) (σημ. 3).

[ETYM. < μεσν. αλυσίδα < αλυσίδιν < μτγν. αλυσίδιον < αλύσιον, υποκ. του αρχ. αλύσις < I.E. *wel-w «στρέφω, κυλίω», πβ. λατ. voi-v-ere «κυλίω», γαλλ. vautre (se) «κυλιέμαι», αγγλ. walk «περπατώ» (< αρχ. αγγλ. wealcan «κυλιέμαι»), γερμ. walzen «κυλίω» κ.ά. Ομόρρ. ειλξ, ειλμός, ειλνξ | ιλιγξ «αίλιγγος» κ.ά. Ορισμένοι επιστ. όροι ή φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. αντιολισθητικές αλυσίδες (< αγγλ. non-skid chains), αλυσίδα καταστημάτων (< αγγλ. chain-store, τροφική αλυσίδα (< αγγλ. food chain) κ.ά.).

αλυσιδωτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει το σχήμα ή τη μορφή αλυσίδας, αυτός που αποτελείται από αλυσίδες 2. (στον πληθ.) αυτοί που ακολουθούν διαδοχικά ο ένας τον άλλον: πήρε φωτιά το εργοστάσιο και σε λίγο ακολούθησαν ~ εκρήξεις ΣΥΝ. αλεπάλληλος, διαδοχικός 3. ΧΗΜ. αλυσιδωτή αντίδραση (i) πυρηνική ή χημική αντίδραση, η οποία παράγει ενδιάμεσα προϊόντα, που αντιδρούν με τη σειρά τους προς την ίδια κατεύθυνση, συντηρώντας έτσι την αρχική αντίδραση (ii) (μτφ.) σειρά γεγονότων, στην οποία κάθε συμβάν είναι το αποτέλεσμα του προηγούμενου και η αιτία του επομένου: αλυσιδωτές αντιδράσεις προκαλεί στο κυβερνητικό κόμμα η παραίτηση του πρωθυπουργού. Επίσης αλυσωτός [1888] (σημ. 1). — αλυσιδωτά επίρρ. [ETYM. < μτγν. αλυσιδωτός < αλυσίδιον (βλ. κ. αλυσίδα). Η αλυσιδωτή αντίδραση είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. chain reaction].

αλυσιτελής, -ής, -ές {αλυσιτελ-ούς [-εις (ουδ. -ή)]} (λόγ.) αυτός που δεν αποφέρει ωφέλεια ή κέρδος: όλες οι ενέργειες μας απέβησαν ~ ΣΥΝ ανώφελος ΑΝΤ. λυσιτελής, πωφ'λής. [ETYM. αρχ. < α-στ'ρητ. + λυσιτελής].

αλυσοδεμένος, -η, -ο αυτός που είναι δεμένος με αλυσίδες: μετέφεραν τους αιχμαλώτους ~ ΣΥΝ. αλυσοδέσιμος. Επίσης αλυσοδέτος. — αλυσοδένω ρ. [μεσν.].

αλυσοδέσιμος, -α, -ο [1843] (λόγ.) αυτός που τον έχουν δεσει με αλυσίδες (συννά για αιχμαλώτους, κατάδικους κ.λπ.) ΣΥΝ. αλυσοδέμενος, αλυσοδέτος.

αλυσοειδής, -ής, -ές [1839] {αλυσοειδ-ούς [-εις (ουδ. -ή)]} (λόγ.) αυτός που μοιάει με αλυσίδα: ~ καμπύλη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. αλυσοεπίον (το) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικό πρίονι που λειτουργεί με κάθισμα και στο οποίο η κίνηση μεταδίδεται στον οδοντωτό δίσκο με τη βοήθεια αλυσίδας.

άλυσος (η) {άλυσ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η διαδοχική σειρά σωματιδίων που συνδέονται μεταξύ τους (π.χ. άτομα) ή φαινομένων (π.χ. πυρηνικών αντιδράσεων): ~ πρωτονίων (θερμοπυρηνική αντίδραση που προκαλεί σε μεγάλο βαθμό την ακτινοβολούμενη ενέργεια των άστρων) || ~ από άτομα ανθρακα στο μόριο οργανικών ενώσεων. [ETYM. < μεσν. αλυσος, μεγεθ. του αρχ. αλύσις (βλ. λ. αλυσίδα)].

αλυσωμένος, -η, -ο [μεσν.] (λογος.) ο αλυσοδεμένος. αλυτάρχεις (ο) {κλιτ. αλυτάρχα | αλυταρχών} · ο επόπτης της τάξης σε αγώνες.

[ETYM. μτγν. < αλύτης, αββ. ετύμου, πιθ. < *Palu-τας «ραβδοφόρος», πβ. γοθθ. walus «ράβδος». Στην αρχ. οι αλύται ήταν άνδρες ραβδοφόροι (με επί κεφαλής τον αλυτάρχη), υπεύθυνοι για την τήρηση της τάξης κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες].

άλυτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει λυθεί, που βρίσκεται σε δεσμό ΣΥΝ. δεμένος, δετός ΑΝΤ. λυμένος, λυτός 2. (μτφ.) αυτός για τον οποίο δεν έχει ή δεν μπορεί να βρεθεί λύση: τα ~ προβλήματα της χώρας || το μυστήριο αυτό παραμένει ~ ΣΥΝ. αδιευθέτητος, εκκρεμής. αλυτρωσιμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. πολιτική και ιδεολογική κίνηση, με την οποία επιδιώκεται η απελευθέρωση υπόδουλων ομοεθνών με παράλληλη ανάπτυξη των «αλύτρωτων» εδαφών στα οποία ζουν 2. (κακόσ.) η εθνικιστική πολιτική που εκμεταλλεύεται την ύπαιρξη ομοεθνών μειονοτήτων σε γειτονικά κράτη για την προβολή εδαφικών διεκδικήσεων. — αλυτρωτικός, -ή, -ό.

[ETYM. Απόδ. του ιταλ. ipedentismo, όρος που χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει το κίνημα Italia ipedenta (1870)].

αλύτρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει λυτρωθεί, αυτός που βρίσκεται σκλαβωμένος, υπόδουλος ΦΡ. αλύτρωτοι αδελφοί οι ομοεθνείς που ζουν υπόδουλοι σε ξένο κράτος. αλυσωτός, -ή, -ό [1888] ο αλυσιδωτός

αλυχτώ ρ. αμετβ. {αλυχτός... | αλύχτησα} (λαϊκ.) (για σκύλο) βιάζω δυνατή, μακρόσυρτη κραυγή ΣΥΝ. ουρλιάζω, γαβγίζω. — αλύχτημα κ. αλύχτισμα (το). [ETYM. < μτγν. αλυκτώ (-έω) < αρχ. ύλακτώ (βλ. λ.)].

άλφα (το) {άκλ.} Α, α 1. το πρώτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου, καθώς και των ελληνογενών (λατινικού, κυριλλικού) αλφαβήτων ΦΡ. δεν ξέρει ούτε το άλφα είναι αναλφάβητος, αγράμματος 2. το πρώτο ή το κυριότερο στοιχείο σε μια σειρά ομοειδών πραγμάτων, που παρουσιάζουν μικρές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους: η ποικιλία Α 3. το αρχικό σημείο, η αφετηρία ενός πράγματος ΦΡ. (α) το άλφα και το ωμέγα η αρχή και το τέλος, το παν: η πάταξη της φοροδιαφυγής είναι το -για την εξυγίανση της εθνικής οικονομίας (β) αρχίζω (ξανά) άλφο το άλφα ξεκινάω δραστηριότητα από το αρχικό σημείο ή από τα βασικά πράγματα: μετά την αποτυχία του εγχειρήματος, αρχίζαμε ξανά τις προσπάθειες από το άλφα 4. ΑΣΤΡΟΝ. ο λαμπρότερος αστέρας ενός αστερισμού: ο ~ του Κενταύρου 5. (με οριστικό άρθρο) πρό-

σωπο ή πράγμα που δεν ορίζεται σαφώς: είναι ασταθής στις σχέσεις της- τη μια πηγαίνει με τον ~, την άλλη με τον βήτα 6. (με αδριόστο άρθρο) κάποιος, -α, -ο: ας πούμε ότι έχετε ένα ~ κεφάλαιο- πού θα το επενδύατε; || είναι μιας ~ ηλικίας (ενν. μ'ήλικης) 7. για τη δήλωση ανώτ'ρης, υψηλής ποιότητας (συμβολίζεται: Α): ~ ποιότητα (Α ποιότητα) ΦΡ. (*μπατ.) άλφα-άλφα πρώτης ποιότητας, εξάιρετος: κρασί/ ύφασμα ~! (βλ. κ. λ. αριθμός).

[ETYM. αρχ. < εβρ. 'aleph «κεφαλή βοδιού». Η φρ. το άλφα και το ωμέγα απαντά στην Κ.Δ. (εγώ είμι το Α και το Ω, λέγει Κύριος ο Θεός, ο οποίος και ό ην και ό ερχόμενος, ό παντοκράτωρ, Αποκάλ. 1, 8), προσδιορίζοντας τον Θεό].

αλφάβητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. το αλφάβητο (βλ. λ.) 2. η πρώτη, η βασική και στοιχειώδης μόρφωση: δυο χρονιές στην ίδια τάξη και έμαθε μόνο την ~ 3. οι πρώτες βασικές έννοιες, τα θεμέλια ενός γνωστικού αντικείμενου: οι αριστοτελικές κατηγορίες είναι η ~ της Λογικής.

ΣΧΟΛΙΟ λ. γιώτα.

αλφάβητάριο (το) [μεσν.] {αλφάβηταρί-ου | -ων} 1. βιβλίο με το οποίο διδάσκονται τα παιδιά τα πρώτα γράμματα, την ανάγνωση και τον συλλαβισμό 2. (συνεκδ.) το εγχειρίδιο με τις στοιχειώδεις γνώσεις σχετικά με ένα γνωστικό αντικείμενο, εισαγωγής σε γνωστικό αντικείμενο: το ~ της μουσικής | της μηχανικής | της οικολογίας. Επίσης αλφάβητάρι

αλφάβητιζώ ρ. μετβ. {αλφάβητιζ-α, -τηκα, -μένος} βιάζω (λέξεις) σε αλφάβητική σειρά. — αλφάβητιση (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. alphabétiser].

αλφάβητικός, -ή, -ό [1844] αυτός που σχετίζεται με το αλφάβητο: ~ γραφή- ΦΡ. αλφάβητική σειρά η καθιερωμένη σειρά των γραμμάτων στο αλφάβητο: τα ονόματα των ηθοποιών θα μπου με | κατ'~ σειρά. — αλφάβητικ-ά | -ώς [1889] επίρρ.

αλφάβητισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η διαδικασία της γραφής και της αναγνώσισης σε αναλφάβητους ή σε άτομα που δεν γνωρίζουν μία συγκεκριμένη γλώσσα: ο ~ των Ελλήνων εργατών στη Γερμανία. [ETYM. Μεταφορά του ελληνογενούς γαλλ. alphabétisation].

αλφάβητο (το) [μεσν.] {αλφάβητ-ου | -ων} 1. το σύνολο των γραμμάτων (συμβόλων που χρησιμοποιούνται στον γραπτό λόγο και που συμβολίζουν φθόγγους) μιας γλώσσας: το ελληνικό ~ έχει είκοσι τέσσερα γράμματα || εβραϊκό | κυριλλικό | φοινικικό | λατινικό | γοθθικό ~ ΣΥΝ. αλφάβητα 2. (α) ευκλείδειο αλφάβητο το αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε στην Αττική από το 402 π.Χ., όταν έγινε η μεταρρύθμιση της γραφής (εισαγωγή του Η, του Ω κ.λπ.) επί άρχοντος Ευκλείδου (β) προεκλείδειο αλφάβητο το αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε στην Αττική πριν από το 402 π.Χ. (όταν το γράμμα Ε δήλωνε και το ε και το η και το ι σε λέξεις όπως ΓΕΝΟΣ, ΚΟΡΕ, ΕΝΑΙ κ.λπ.) 3. (α) (γενικότ.) κάθε είδους σύστημα σημείων που αναπαριστά τους ήχους (φθόγγους) ή σύνολα ήχων μιας γλώσσας ή γλωσσών: φωνητικό | συλλαβικό ~ (β) διεθνές φωνητικό αλφάβητο (συντομ. IPA = International Phonetic Alphabet) σύστημα συμβόλων της Διεθνούς Φωνητικής Εταιρείας (International Phonetic Association που χρησιμοποιούνται για τη λεπτομερή και ακριβή φωνητική μεταγραφή λέξεων 4. (ειδικότ.) τα είκοσι τέσσερα γράμματα της ελληνικής γλώσσας 5. καθένα από τα συστήματα συμβόλων που έχουν επινοηθεί για να καλύψουν ειδικές ανάγκες: το ~ Μπαράν για τυφλούς (κάθε γράμμα αποτελείται από συνδυασμό ανάγλυφων τελειών) || το τηλεγραφικό ~ Μορς (κάθε γράμμα ή αριθμός δηλώνεται με συνδυασμό στιγμών και γραμμών που χωρίζονται με διάκενα) 6. (μτφ.) τα βασικά, θεμελιώδη στοιχεία, οι αρχές μιας επιστήμης, ενός επαγγέλματος, ενός κύκλου γνώσεων: το ~ της γενετικής. Επίσης (λόγ.) αλφάβητος (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. γιώτα.

Ελληνικό αλφάβητο. Οι Έλληνες ανήκουν στους προνομιούχους λαούς που, χρησιμοποιώντας τη γραφή, μπόρεσαν να αναπτύξουν, να διαδώσουν και να διασώσουν τον μεγάλο πολιτισμό που δημιούργησαν. Λαοί που δεν γνώριζαν γραφή παρέμειναν στο σκότος της ιστορίας και, συχνά, αγνοείται και η ίδια τους η ύπαρξη. Στην Ελλάδα, αντίθετως, χρησιμοποιήθηκαν περισσότερες από μια γραφές (βλ. λ. γραφή), σε μια προσπάθεια των Ελλήνων να φθάσουν στο καλύτερο σύστημα γραφής, πράγμα που το πέτυχαν επινοώντας, για πρώτη φορά στον κόσμο, την ελληνική αλφάβητική γραφή. Πρόκειται για την ίδια γραφή που, με τη μορφή του δυτικού ελληνικού αλφάβητου (του χάλκιδικού της Εύβοιας), εξελίχθηκε σε αυτό που ονομάζουμε λατινικό αλφάβητο, ένα αλφάβητο που μέσω της αυτοκρατορίας της Ρώμης και των λατινικών (ρομανικών) εθνών και γλωσσών πέρασε σε ευρύτερη χρήση ανά τον κόσμο. Ας σημειωθεί ακόμη ότι το αλφάβητο, που χρησιμοποιούμε σήμερα οι Έλληνες, ιστορικά μαρτυρείται από τον 8ο αιώνα π.Χ. («επιγραφή του Διπίλου» - «ποτήριο του Νέστορος»), ενώ η ορθογραφία που χρησιμοποιούμε και σήμερα ανάγεται στο 400 π.Χ. Ήδη από τη 2η χιλιετία π.Χ. οι Έλληνες γνώριζαν και χρησιμοποιούσαν ένα σύστημα συλλαβογραφικής γραφής, γνωστό ως μηχαναϊκή Γραμμική γραφή Β (ή και ως μινωική γραφή, όπως το ονόμασε ο αρχαιολόγος Α. Evans). Ήταν ένα ατελές αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε περίπου από το 1400 ως το 1200 π.Χ. και που κάθε γράμμα λειτουργούσε ως συλλαβογράμμα, δηλώνει δηλ. μία ή συνήθως περισσότερες συλλαβές (π.χ. το συλλαβογράμμα ο δήλωνε τις συλλαβές πε - πη, βε - βη, φε - φη και πει - πη, βει - βη, φει - φη, 12 δηλ. διαφορετικές αναγνώσεις!). Γι' αυτό και γύρω στον 10ο αι. η γραφή αυτή αντικαταστάθηκε από μια οικονομικότερη γραφή, «οιονεί συλλαβογραφική» (δήλωνε μόνο τα σύμφωνα και ο αναγνώστης «εικάζε» τα ελλείποντα φωνήεντα), την οποία πήραν οι Έλληνες από τους Φοίνικες. Την ατελή αυτή επίσης γραφή τελειοποιούν οι Έλληνες, επινοώντας, για πρώτη φορά στην ιστορία της γραφής, τη

δήλωσε ξεχωριστών φωνηέντων (μη συλλαβογραμμάτων), αυτών δηλ. που αποτελούν τη βάση της συλλαβής και της γλώσσας γενικότερα. Επινοούν ακόμη μερικά σύμφωνα που χρειάζονται στην Ελληνική και φθάνουν έτσι στη δημιουργία της πρώτης πραγματικής αλφαβητικής γραφής, το πρώτο αλφαβήτου, στο οποίο κάθε γράμμα δηλώνει έναν φθόγγο. Η επινοήση αυτή, καθόλου αυτονόητη, κάνει ώστε το αλφάβητο να αναγνωρίζεται διεθνώς ως ελληνική δημιουργία, όσο και αν την πρώτη ύλη (έναν αριθμό γραμμάτων, το αρχικό σχήμα, την ονομασία τους) την πήραν οι Έλληνες μέσω των Φοινίκων από τη βορειοσημιτική συμφωνογραφική γραφή (που ανάγεται στο πρωτοχαναανιτικό αλφάβητο του 1700 π.Χ.), όπως δέχονται όλοι ανεξαιρέτως οι ειδικοί ερευνητές της ιστορίας της γραφής (Jensen, Diring, Gelb, Jeffery, Guarduci, Naveh, Hooker κ.ά.). Προβληματική, αντιθέτως, και αντικείμενο πλήθους αλληλοσυγκρουόμενων θεωριών είναι η προέλευση του ίδιου του φοινικικού συμφωνογραφικού συστήματος. Άλλοι το ανάγουν στην αιγυπτιακή και σιναϊτική γραφή, άλλοι στη σουμεριακή, τη βαβυλωνιακή ή ασσυριακή γραφή, άλλοι το συνδέουν με το κυριακικό συλλαβήριο, άλλοι με τη χεττιτική ιερογλυφική, την ιδεογραφική θεωρία ή με την ουγκαρτική σφηνοειδή γραφή, ο Evans το συνδέει με τις μη αναγνωσμένες μινωικές γραφές (ιερογλυφικά και Γραμμική γραφή Α), άλλοι με την «ψευδοιερογλυφική» της Βύβλου, άλλοι με τη θεωρία των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων και άλλοι με άλλες αργαιότερες γραφές. Μέσα στον κυκλώνα των υποθέσεων, εικασιών και θεωριών για την προέλευση του σημιτικού/φοινικικού αλφαβήτου, μπορούμε να δεχθούμε μια έμμεση έστω επίδραση των κρητικών γραφών -από κοινόνο με άλλες γραφές- στο σημιτικό σύστημα. Η άποψη του καθηγητή D. Diringer (*The Alphabet*, London 1968, σ. 162-3), του εγκυρότερου ίσως μελετητή του αλφαβήτου, φαίνεται να βρίσκεται εγγύτερα στην πραγματικότητα. Υποστηρίζει ότι το σημιτικό σύστημα γραφής επινοήθηκε μεν και καλλιεργήθηκε στην Παλαιστίνη και τη Συρία, αλλά δέχθηκε και επιρροές παλαιότερων συστημάτων, «τού αιγυπτιακού, τού σφηνοειδούς, τού κρητικού και ίσως και των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων. Είναι απίθανο να μην προηγήθηκαν των επινοητών της σημιτικής γραφής άλλοι, όπως είναι εξαιρετικά απίθανο ότι ένα αλφάβητο, που επινοήθηκε στην Παλαιστίνη ή τη Συρία τη 2η χιλιετία π.Χ., έμεινε ανεπηρέαστο από τις γραφές της Αιγύπτου, της Βαβυλωνίας ή της Κρήτης [...]. Και η σύλληψη της συμφωνογραφικής γραφής και η αρχή της ακροφωνίας (αν ίσχυε στο πρωτοσημιτικό αλφάβητο) μπορεί να είναι δάνειο από την Αιγύπτο. Ίχνη της επίδρασης της βαβυλωνιακής γραφής μπορούν να διαπιστωθούν στις ονομασίες ορισμένων γραμμάτων. Η επίδραση της κρητικής γραφής και μερικών προϊστορικών γεωμετρικών σημείων μπορεί να είναι καθαράς εξωτερικής, στη μορφή ορισμένων γραμμάτων. Άλλα αλφαβητικά σημεία μπορεί να βήγχαν μέσα από συμβατικά σύμβολα και μπορούμε ακόμη να υποθέσουμε ότι αποτελούσαν κυρίως αυθαίρετες επινοήσεις».

αλφάδι (το) {αλφάδ-ιού | -ιών} 1. το εργαλείο που χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες για τον έλεγχο της οριζόντιας ή της κάθετης θέσης μιας επίπεδης επιφάνειας και τη μέτρηση των σχηματιζόμενων γωνιών ΣΥΝ. γνώμονας, στάθμη 2. (μτφ. ως επίρρ.) αυτό που δεν ξεσφύγει από την ευθεία, ίσιος: *έχει σταθερό χέρι και τραβάει κάτι γραμμές ~ || χωρίστρα ~ ΣΥΝ. ίσιος.*

[ETYM.] < μεσν. *αλφάδιον* < αρχ. *άλφα* + υποκ. επίθημα *-άδιον*. Η ονομασία του οργάνου οφείλεται στο αρχικό σχήμα του].

αλφάδι (η) 1. η ευθεία ή η οριζόντια θέση μιας επιφάνειας που ελέγχεται με το αλφάδι 2. (συνεκδ.) η ευθεία γραμμή που τραβιέται με αλφάδι.

αλφάδιαζω ρ. μετβ. {αλφάδιασ-α, -ηκα, -μένος} ελέγχω και κανονίζω με τη χρήση αλφαδίου την οριζόντια ή την κατακόρυφη θέση μιας επιφάνειας, φέρνω στην ίδια ευθεία τα μέρη μιας επιφάνειας: *αλφάδιασε τον τοίχο προσεκτικά και δεν φαίνεται πια καμιά ατέλεια.* — αλφάδιασμα (το).

αλφαδολαστικό (το) (στις οικοδομές) μακρύ λάστιχο που περιέχει νερό και χρησιμοποιείται για αλφάδιασμα.

άλφα δύο (Α2) (το) {άκλ.} ΣΤΡΑΤ. γραφείο για τη συλλογή πληροφοριών και τη διαβίβαση διαβαθμισμένων (απόρρητων) εγγράφων.

αλφαμίτης (ο) {αλφαμιτών} {λαϊκ.} ο στρατιώτης που φουρουρά την είσοδο στρατιωτικής μονάδας. [ETYM.] < Α.Μ. (Αστυνομία Μονάδος) + παραγ. επίθημα *-ιτης*].

αλφαριθμητικός, -ή, -ό ΠΛΗΡΟΦ. αυτός που συνδυάζει γράμματα (τα 26 του λατ. αλφαβήτου) και αριθμούς (από το 0 ως το 9), ενίοτε και ειδικούς χαρακτήρες ή σύμβολα (λ.χ. στίξεις): *~ κώδικας.* [ETYM.] Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. alphanumeric].

άλφος (ο) {αλφάδες} (στρατ. αρχκό) πρόσωπο που φοιτά στο πρώτο έτος στρατιωτικής σχολής- (κατ' επέκτ.) υποψήφιος δόκιμος που βρίσκεται στο πρώτο δίμηνο της εκπαίδευσης του.

Αλφειός (ο) ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός της Πελοποννήσου-πηγάζει από τον Ταύγετο και εκβάλλει στον Κόλπο της Κυπαρισσίας.

[ETYM.] αρχ. < άλφος «λευκός» < Ι.Ε. *al-bh- «λευκός», πβ. λατ. alb-us «λευκός», alb-um «λευκόμα», γαλλ. aube «χαρηνή» κ.ά.].

άλφικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. 1. αυτός που σχετίζεται με τον αλφισμό ΣΥΝ. αλμπινικός 2. *αλφικός* (ο), *αλφική* (η) πρόσωπο που πάσχει από αλφισμό ΣΥΝ. αλμπινός.

άλφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ.-ΖΩΟΛ. η έλλειψη της χρωστικής του δέρματος σε ανθρώπους, με χαρακτηριστικά το υπερβολικά λευκό δέρμα, τα λευκά μαλλιά, την ελαττωματική όραση- εμφανίζεται και σε είδη ζώων (συνά σε πειραματόζωα) ΣΥΝ. αλμπινισμός.

[ETYM.] < αρχ. άλφος «λευκός» (βλ. λ. *Αλφειός*), μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. albinism < λατ. albus «λευκός»].

άλφιτο (το) {αλφίτ-ου | -ων} (συνήθ. σε πληθ.) το χοντροκοπανισμένο κριθάρι και το χοντραλεσμένο αλεύρι, κυρ. από κριθάρι αλλά και από σιτάρι (πλιγούρι).

[ETYM.] < αρχ. άλφιτον (κυρ. πληθ.) < άλφι «αλεύρι που προέρχεται από κριθάρι - το ψωμί», πθ. < Ι.Ε. *albi «κριθάρι», πβ. αλβ. eľb, ή συνδ. με το αρχ. άλφος «λευκός» (βλ. λ. *Αλφειός*)].

αλχημεία (η) 1. ο συνδυασμός της προδρομικής επιστήμης της χημείας με τη φιλοσοφία κατά τον Μεσαίωνα, που επεδίωκε να ανακαλύψει ένα ελιξήριο νεότητας για την κατάργηση του θανάτου και μια μέθοδο για τη μεταστοιχείωση ευτελών μετάλλων σε χρυσό (με τη «φιλοσοφική λίθο», στερεή ουσία που θα επέτρεπε την παραπάνω μεταστοιχείωση) 2. (μτφ. συνήθ. στον πληθ.) ο συνδυασμός ετεροκλίτων στοιχείων με ανορθόδοξο τρόπο, ώστε να επιτύχει κανείς συγκεκριμένο (επιθυμητό) αποτέλεσμα ή πονηρές επινοήσεις για την εξάπληση κάποιου: με *διάφορες ~ η κυβέρνηση έφτιαξε έναν εκλογικό νόμο κορπορένο και ραμμένο στα μέτρα της ΣΥΝ. τεχνάσματα, (καθημ.) μαγειρέματα.* — αλχημιστής (ο), αλχημίστρια (η), αλχημικός, -ή, -ό, αλχημιστικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χημεία*.

[ETYM.] Αντιδάν., < γαλλ. alchimie < μεσν. λατ. alchimia < αραβ. al-kimiya < al «η» + kimiya «φιλοσοφική λίθος» < ελλην. *χημεία* «τέχνη μετατροπής των μετάλλων, που την ασκούσαν κυρίως οι Αιγύπτιοι»].

αλώβητος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που δεν έχει τραυματιστεί, που δεν έχει υποστεί φθορά ή αλλοίωση: *κανένα κόμμα δεν βγήκε ~ από την πολιτική κρίση ΣΥΝ. αβλαβής, αναλλοίωτος* 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει υποστεί ηθική βλάβη ή μείωση, αυτός που διατηρεί την ηθική του ακεραιότητα: *παρά την προτοφανή και αήθη επίθεση που του έγινε από μερίδα του Τύπου, ο υπουργός έμεινε ~, όπως φανερώνει η έρευνα της κοινής γνώμης ΣΥΝ. άθικτος, ακέραιος.* [ETYM.] μετν. < άσπερη + λώβη «βλάβη» (βλ. λ. *λώβω*)].

Αλωνάρης (ο) (λαϊκ.-διαλεκτ.) ο μήνας Ιουλίου. [ETYM.] < μεσν. *Αλωνάρης* < αλώνι. Η ονομασία δόθηκε στον μήνα Ιούλιο, επειδή τότε είναι η περίοδος αλωνίσματος των δημητριακών].

αλώνι (το) {αλών-ιού | -ιών} 1. ο επίπεδος, λιθόστρωτος (ή με ηγλό στρωμένος), κυκλικός χώρος όπου συγκεντρώνονται τα δημητριακά και συνθλιβούνται από τις οπλές των υποζυγίων, ώστε να διαχωριστεί ο καρπός από το περιβλήμα- ΦΡ. (α) *σαν τη βροχή στ' αλώνι* με ψυχρότητα, χωρίς ενθουσιασμό' για κάποιον που είναι ανεπιθύμητος: *ούτε να τον δει στα μάτια της δεν ήθελε.* —! (β) *χέστηκ' η φοράδα στ' αλώνι* βλ. λ. *χέλω* 2. (συνεκδ.) η εποχή του αλωνίσματος και το ίδιο το αλώνισμα: *δεν είναι εύκολη δουλειά το ~ θέλει κόπο και ιδρώτα* 3. (ειδικότ.) ο χώρος όπου απλώνονται σταφίδα και άλλοι καρποί για αποξήρανση 4. ο χώρος του ελαιοτριβείου όπου απλώνονται οι ελιές.

— (υποκ.) αλωνάκι (το).

[ETYM.] < μεσν. *αλώνιον*, υποκ. του μετν. *άλων* (ή) < αρχ. *άλω*]. αλωνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μετν.] {αλώνισ-α, -ηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. διαχωρίζω τους κόκκους δημητριακών από το περιβλήμα τους στο αλώνι με τριβή ή με αλωνιστική μηχανή: *έχει ακόμα δύο δεμάτια στάχρα να αλωνίσει* 2. (μτφ. για τούπους) γυρίζω από άκρη σε άκρη: *~ τον κόσμο | τη χώρα | τους δρόμους || που αλώνιζε τώρα τελευταία και σ' έχουμε χάσει.* ΣΥΝ. γυροφέρνω, τριγυρίζω ♦ 3. (αμετβ.) (μτφ.) συμπεριφερόμαι ανεξέλεγκτα και αυθαίρετα, δεν υπολογίζω κανέναν: *πολύ θάρρος του δώσατε και τώρα αλωνίζει εδώ μέσα.*

αλώνισμα (το) {αλωνίσμα-τος | -ατα, -άτων} η γεωργική εργασία του διαχωρισμού των κόκκων των σιτηρών από τα στάχρα στο αλώνι, είτε χειρωνακτικά (τριβή, χτύπημα) ή με τη βοήθεια αλωνιστικής μηχανής. Επίσης αλωνισμός (ο) [1891].

αλωνιστής (ο), αλωνίστρια (η) {αλωνιστριών} πρόσωπο που αλωνίζει (γενικότ.) πρόσωπο που εργάζεται στα αλώνια.

αλωνιστικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το αλώνισμα (β) αλωνιστική μηχανή γεωργική μηχανήματα για τον διαχωρισμό των σπόρων των δημητριακών από τα στάχρα και τους φλοιούς 2. *αλωνιστικά* (τα) τα χρήματα για το αλώνισμα, η αμοιβή του αλωνιστή.

αλώνο ρ. μετβ. {άλω-σα, -θηκα, -μένος} κυριεύω, υποτάσσω ολοκληρωτικά: *η πόλη αλώθηκε από τον εχθρό ||* (μτφ.) *το κυβερνών κόμμα προσάφησε να αλώσει τον κρατικό μηχανισμό, τοποθετώντας δικούς του ανθρώπους σε όλα τα κείρια πόστα.* — αλώσιμος, -η, -ο. [ETYM.] Μεταπλασμ. ενεστ. του *άλωκα* σε *αλώνομαι* από τον αόρ. *αλώθηκα* (< παθ. αόρ. *ήλωθην*), ο οποίος συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον τον ρ. σε *-ώνω* (-ομαι), π.χ. *σηκόθηκα - σηκάνομαι, βεβαιώθηκα - βεβαιώνομαι, απλώθηκα - απλώνομαι* κ.ά.].

αλωπεκή (η) (αρχαιοπρ.) η δορά της αλωπέως.

[ETYM.] < αρχ. *αλωπεκή* < επίθ. *αλωπέκειος* < *άλωπηξ* -εκος. Βλ. κ. *αλεπού*].

αλωπεκία (η) [χωρ. πληθ.] ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση της πτόσης ή της έλλειψης τριχών, κυρ. από το τριχωτό της κεφαλής και το γενί. Επίσης αλωπεκίαση [μετν.].

[ETYM.] αρχ. < *άλωπηξ* -εκος «αλεπού», επειδή οι αρχαίοι είχαν παρατηρήσει κάτι παρόμοιο στις αλεπούδες].

άλωψ (η) {γεν. *άλω* | χωρ. πληθ.} 1. ο φωτεινός δακτύλιος που σχηματίζεται γύρω από τη Σελήνη ή τον Ήλιο λόγω της ανάκλασης των ακτινών τους πάνω στα παγκοσμίως σταθλα του υψηλών νερών 2. (στην αερογραφία) το φωτοστέφανο που περιβάλλει τις κεφαλές των αγίων 3. ΑΝΑΤ. η σκουρόχρωμη κυκλική περιοχή γύρω από τη θηλή του μαστού 4. ΦΩΤΟΓΡ. το φωτεινό περίβλημα (ηλεκτρομαγνητικό πεδίο) που εμφανίζεται στα πολύ φωτισμένα σημεία ενός φωτογραφιζόμενου αντικείμενου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*. [ETYM.] < αρχ. *άλως* «αλών», αττ. τ. της λ. *άλω*, αγν. *ετύμου*].

άλωση (η) {-ής κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η ολοκληρωτική κυρί-

ευστη με βίαια μέσα (ενός τόπου): η ~ *τού κάστρου* | *μιας πόλης* ΣΥΝ. εκπόρθηση, κατάληψη 2. ΙΣΤ. *Άλωση* (η) η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1453 από τους Οθωμανούς Τούρκους. [ETYM₁ < αρχ. *άλωσις* < θ. *άλω-*, από όπου και αόρ. β' *έ-άλω*, ρ. *άλι-σκομαι* < **Εάλ-ίσκ-ομαι* < I.E. *(s)wel- «παίρνω, αρπάζω», πβ. *lat. vello* (< **vel-no*) «ξεριζώνω», *vol-nus* «τραύμα», γερμ. *Wal-statt* «πέδιο μάχης» κ.ά. Ομόρρ. *είλωτες* (< **ε-Εέλωτες*), *ολή* (< **Ρολ-νή* | -ση) κ.ά.].

α μ μόριο που επιτείνει την εναντίωση και που χρησιμοποιείται: 1. σε ορισμένες τυποποιημένες φράσεις, όπως (α) *αμ δε* στερεότυπη έκφραση με ειρωνική χροιά, που δηλώνει κατηγορηματική άρνηση: *έχει την απαίτηση να του ζητήσω συγγνώμη* ~ (δεν πρόκειται να το κάνω) (β) *αμ... αμ* (και)... σε περιπτώσεις που οι αναφερόμενοι χαρακτηρισμοί δηλώνουν αντίθεση ή επίταση μιας κατάστασης: ~ *κερατωμένος* ~ (και) *δαρμένος* ΣΥΝ. *εμ...* *εμ...* (γ) *αμ έλα μου...* (εμφατ. του *έλα* που...) για να δηλωθεί ότι αυτό που αναφέρεται πρώτο προσκρούει σε αυτό που ακολουθεί: *μετά από λίγες μέρες άλλαξε γνώμη και του είπα να μην πουλήσει το κτήμα* ~ *εκείνος το είχε ήδη πουλήσει* || ο *βουλευτής αντιλαμβάνονταν πως το σωστό ήταν να πάρει θέση κατά του επιχειρηματία*: η ~ *αυτός τον είχε υποστηρίξει προεκλογικά και ο βουλευτής δεν ήθελε τώρα να του πάει κόντρα!* (βλ. κ. λ. *έλα*) 2. σε ερωτηματικές προτάσεις, συνήθ. με ερωτηματικές αντωνυμίες ή επιρρήματα για ισχυροποίηση του ειρωνικού ύφους του ομιλήτη και έξαρση της έντονης αντίθεσης του προς αυτό που θέτει το πρώτο σκέλος της ερώτησης: ~ τι; *Θα τολμούσε να μου φέρει αντίρρηση*: (ενν. δεν υπήρχε περίπτωση να μου φέρει αντίρρηση) || *τον είπα να φύγει αμέσως* ~ *πώς*; (ενν. δεν θα του έλεγα κάτι τέτοιο:) || *Και καλά αυτός, καταλαβαίνει γιατί δεν ήθελε να έρθει* ~ ο *άλλος*; *Τι πρόβλημα είχε*; Βλ. κ. λ. *αμέ* (σημ. 1). [ETYM₁ μσον. < αμμέ < αμμή < αρχ. φρ. αν. μη].

A.M.¹ (ο/η) Αυτού | Αυτής Μεγαλειότης (προσφώνηση για Βασιλιά | Βασίλισσα): η ~ η *Βασίλισσα της Αγγλίας Ελισάβετ Β'*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. His/Her Majesty].

A.MT^Λτα (προφέρεται *έι εμ*) τα βραχέα κύματα (βλ. λ. *βραχύς*, σημ. 4- πβ. λ. *εφ-έμ*).

[ETYM. Αρκτηκόλεξ του αγγλ. όρου Amplitude Modulation «Ρύθμιση Ενισχύσεως»].

A.M.* (η) Αστυνομία Μονάδος (βλ. κ. λ. *αλφαμίτης*).

A.M.⁴ (ο) Αριθμός Μηρώου.

A.M.⁵ (η) Αστρονομική Μονάδα, η μέση απόσταση μεταξύ Γης και Ηλίου.

[ETYM. Ακρωνύμιο του όρου *Α)στρονομική) Μ)ονάδα*], μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Astronomical Unit].

άμ συνδ. 1. (με χρονική σημασία) (α) μόλις, όταν: ~ *έδωσε ο ήλιος, φύγαμε* (β) κάθε φορά που, οσάκις, όποτε: ~ *ερχόταν στο σπίτι, γινόταν πανηγύρι* (γ) (λόγ. +δοτ.) αμέσως μόλις, ταυτόχρονα με: - τη *αφίξει (άμα τη αφίξει)*, ταυτόχρονα με την *αφίξη* || ~ τη *γενέσει (άμα τη γενέσει)*, αμέσως μόλις δημιουργήθηκε, προκλήθηκε (κάτι) || - τη *εμφανίσει (άμα τη εμφανίσει)*, ταυτόχρονα με την εμφάνιση' ΦΡ. (α) (αρχαιοπρ.) *αμ' έπος αμ' έργον* (άμα έπος τε και έργον έποιε, Ηρόδ. 3, 135) χωρίς καθυστέρηση, αμέσως, μαζί με τα λόγια και η πράξη συγχρόνως: *αφού συμφωνήσαμε, ας ξεκινήσουμε την εφαρμογή του σχεδίου αμέσως* ~ (β) *εν τω άμα (και το θάμα)* (εν τω άμα) αμέσως, χωρίς καθυστέρηση, αυτοστημι ΣΥΝ. *άραυατα* 2. (με υποθετική σημασία) (α) αν, εφόσον: ~ *θες να φύγεις, φύγε!* (β) σε έντονη ειρωνεία ή αρνητικό σχόλιο: *είχε πει ότι θα έρθει να με δει- τον είδες εσύ, τον είδα κι εγώ!* || ~ *αυτός είναι δικηγόρος, εγώ είμαι ο Πάπας!* 3. (με αιτιολογική σημασία) επειδή: *απορητεύεται ~ δεν τον ενθαρρύνουν*. [ETYM < αρχ. άμα «συγχρόνως» < **sam-a* < **sm-a*, συνσταλμ. βαθμ. του I.E. **sem-* «ένας, ενιαίος», πβ. *λατ. sem-el* «μια φορά, άπαξ», *γαλλ. simple* (< *λατ. sim-plex*) «απλός», *ιταλ. sempre* (< *λατ. sem-per*) «μια φορά για πάντα, πάντοτε», *αγγλ. same* «ίδιος», γερμ. *sammeln* «συλλέγω, συγκεντρώνω» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *είς* (< **sem-s*), *δι-οίος*, *άπαξ*, *ά-πλοῦς* κ.ά. Η χρήση του ως υποθ. συνδέσμου είναι μεσν.].

αμάδα (η) 1. μικρή επίπεδη πέτρα σε σχήμα δίσκου, που παίζεται στο παιχνίδι «αμάδες»: *απ' όλους εμάς ο Πέτρος έριχνε μακρύτερα την ~ του* 2. **αμάδες** (οι) παιδικό παιχνίδι που παίζεται με πέτρες που έχουν επίπεδη επιφάνεια και στρογγυλεμένες γωνίες, οι οποίες ρίχνονται προς συγκεκριμένο στόχο. [ETYM. *πιθ.* < *σαμάδα* < *σμάδα*, *παράλλ.* τ. της λ. *σμάδι* «στόχος βαλλόμενος (με λίθινο δίσκο)», από την αιτ. *πληθ. τις σαμάδες < τις αμάδες*, επειδή το σ- θεωρήθηκε (εξαιτίας εσφαλμ. μορφολογικού χωρισμού) ότι ανήκει στο άρθρο].

αμάζονα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. (με κεφ.) γυναίκα που ανήκε σε ένα έθνος φιλοπόλεμον γυναικών, οι οποίες φημιζόνταν για τις ιππευτικές και το-ξεντικές τους ικανότητες και την *έχθρα* τους προς τους άνδρες 2. η γυναίκα που ασκείται στην ιππασία και ιππεία με εξαιρετική επιδεξιότητα: *οι μικρές ~ του Ιππικού Ομίλου θα κάνουν σήμερα επίδειξη των ιππευτικών τους ικανοτήτων* ΣΥΝ. *ιππεύτρια* 3. (μετωνμ.) (α) γυναίκα με περήφανε και αγέρωχη κορμοστασιά (β) γενναία, μαχητική γυναίκα: *δεν τη φοβίζει κανένας κίνδυνος- είναι σωστή ~*. [ETYM. < αρχ. *Αμαζών*, -όνος (κύριο όνομα), *αβεβ.* ετύμου, *πιθ.* < **ha-mazan*, όνομα περσικής φυλής, που σημαίνει «πολεμιστές». Η αναγωγή σε *ά- στερητ.* + *μαζός* «μαστός», από τον θρύλο ότι οι Αμαζόνες

έκοβαν τον δεξιό μαστό για να τοξεύουν πιο άνετα, είναι παρετυμο-λογική]. **Αμαζόνιος** (ο) {-ου κ. -ίου} ποταμός της Ν. Αμερικής, στο Β. τμήμα της, που περνάει από τις Άνδεις και εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό ο μεγαλύτερος σε υδάτινο όγκο ποταμός της Γης. [ETYM. Μεταφορά του ισπ. και πορτ. Amazonas, που δόθηκε στον ποταμό το 1541 από τον Ισπανό εξερευνητή Francisco de Orellana, ο οποίος δέχθηκε επίθεση από ντόπιες φυλές, κατά την οποία συμμετείχαν και οι γυναίκες της φυλής, που ο εξερευνητής συνέδεσε με τις *Αμαζόνες* της μυθολογίας]. **αμάθεια** (η) {χωρ. *πληθ.*} 1. (ειδικότ.) η έλλειψη επαρκών γραμματικών γνώσεων, επαρκούς μόρφωσης και παιδείας: η *έλλειψη διδακτικού προσωπικού συντελεί ώστε η ~ να μαστίζει ακόμη πολλά χωριά της χώρας* || η *ημιμάθεια είναι πιο επικίνδυνη από την ~* ΣΥΝ. *αγραμ-ματούνη, αμορφωσιά, απαίδευσία* ANΤ. *μόρφωση, παιδεία* 2. η έλλειψη γνώσεων ή σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα ΣΥΝ. *ανίδεος, απληροφόρητος* 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει μόρφωση χαμηλού επιπέδου ή στερείται παντελώς της στοιχειώδους παιδείας ΣΥΝ. *αγράμματος, αμόρφωτος, απαίδευτος* ANΤ. *μορφωμένος, πεπαιδευμένος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *εγκυκλοπαίδεια*. [ETYM. < αρχ. *άμαθια* < *αμάθης*, πβ. κ. *καλλιέργεια* < *καλλιέργια*]. **αμάθης**, -ής, -ής {αμαθ-ούς -είς (ουδ. -ή) -ειδ-εστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση άγνοιας, ο ανεπαρκώς πληροφορημένος σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα ΣΥΝ. *ανίδεος, απληροφόρητος* 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει μόρφωση χαμηλού επιπέδου ή στερείται παντελώς της στοιχειώδους παιδείας ΣΥΝ. *αγράμματος, αμόρφωτος, απαίδευτος* ANΤ. *μορφωμένος, πεπαιδευμένος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *εγκυκλοπαίδεια*.

[ETYM. αρχ. < *ά- στερητ.* + *-μάθης* < θ. *μαθ-*, πβ. αόρ. β' *ε-μαθ-ον*, του ρ. *μαθάνω*]. **αμάθητος**, -ης, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει αποκτήσει ακόμα τις απαραίτητες γνώσεις ή εμπειρίες, που δεν έχει ακόμα εξασκηθεί επαρκώς σε συγκεκριμένο τομέα: *είναι - ακόμα στη δουλειά του, γι' αυτό και είναι τόσο αργός* ΣΥΝ. *άπειρος, άδοξος* ANΤ. *εμπειρος, ασκημένος, (καθμ.) νημιμένος* 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει αποκτήσει ορισμένες συνήθειες: *είναι ~ να ξηπνάει τόσο πρωί* ΣΥΝ. *ασυνήθιστος* ANΤ. *συνήθισμένος, μαθημένος, εξοικειωμένος* : 3. αυτός που δεν μπορεί να βάλει κακό με τον νου του, που είναι αθώος, με αγνές προθέσεις: *μικρή κι ~ κοπέλα* ΣΥΝ. *αγνός, άβγαλτος, απονήρευτος, απεφής*. Επίσης **άμαθος** [μεσν.]. **αμακ** (η) {χωρ. *πληθ.*} (διαλεκτ.) η απόκτηση και εξασφάλιση αγαθών εις βάρος άλλων, το να ζει κανείς εις βάρος άλλων: *δεν δουλώνει και ζει από την ~* ΣΥΝ. (λόγ.) *παρσιτισμός- ΦΡ.* (ως επίρρ.) (*στην*) **αμάκα** δωρεάν, τζάμπα, χάρισμα: *πήρε το κτήμα ~*.

[ETYM. < *ιταλ. a massa* «άφθονα, πλουσιοπάροχα» < *massa* «αφθονία»], *αμάλακτος*, -η, -ο κ. *αμάλακτος* [αρχ.] 1. αυτός που δεν μαλακώνει, που δεν γίνεται πιο μαλακός με πλάσιμο: ~ *ζύμη* 2. (μτφ.) αυτός που δεν κάμπτεται, δεν λυγίζει, δεν συγκινείται εύκολα ΣΥΝ. *άκαμπτος, σκληρός, ασυγκίνητος, αλύγιστος, αμάλγαμα* (το) [1856] {αμαλγάμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. κράμα υδραργύρου με άλλο μέταλλο ή μέταλλα 2. (μτφ.) η ανάμειξη προσώπων ή πραγμάτων διαφορετικών μεταξύ τους: η *Σοβιετική Ένωση υπήρξε ~ εθνοτήτων* ΣΥΝ. *συννοθύλευμα, μωσαϊκό* : 3. ΓΛΩΣΣ. η δήλωση δύο ή περισσότερων σημείων από το ίδιο μόρφημα (ή μορφή), λ.χ. στο μόρφημα -οι (της λ. *δράμοι*) συνυπάρχουν η δήλωση του πληθυντικού αριθμού, της ονομαστικής πτώσης και του αρσενικού γένους. [ETYM. Αντιδάν., < *γαλλ. amalgame* < μεσν. *λατ. amalgame*, παραλλαγμένος τ. του *λατ. malagma* «μαλακωμένο κατάπλασμα» < *μτγν. μάλαγμα* < αρχ. *μαλάσσω*. Κατ' άλλη άποψη, ο *γαλλ. t. amalgame* προέρχεται από μεσν. *λατ. amalgame* (όρος των αλχημιστών) < *αραβ. al-madjm'a* «τήξη, συγχώνευση»]. **αμαλγάμωση** (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1.ΧΗΜ. ο σχηματισμός αμαλγάματος 2. η επικάλυψη επιφανείων με αμαλγάμα 3. ΟΡΥΚΤ. η μέθοδος εξαγωγής πολυτίμου μετάλλου από το ορυκτά τους με τη χρησιμοποίηση υδραργύρου. Επίσης αμαλγάμωση.

Αμάθεια (η) ΜΥΘΟΛ. η τροφός του Δία στο Ιδαίο Άντρο, όπου τον είχε κρύψει η μητέρα του Ρέα, για να γλυτώσει από τον πατέρα του Κρόνο, ο οποίος έτρωγε τα παιδιά του περιγράφεται άλλοτε ως νύμφη και άλλοτε ως κατσικά, από το κέρατ της οποίας τρεφόταν ο Δίας με γάλα και μέλι. ΦΡ. *το κέρατ της Αμάθειας* (κέρατς 'Αμάθειας) σύμβολο της αφθονίας, της πλημομονής των αγαθών, της ευημερίας του ανθρώπου.

[ETYM. αρχ., *πιθ.* < *ά- στερητ.* + **μάθος* «έλλειψη, στέρηση»] (βλ. κ. *μαλθακός*), *οπότε* η αρχική σημ. της λ. 'Αμάθεια θα ήταν «η μη στέρηση» και, κατ' επέκταση, «η γενναιοδωρία». Η φρ. *κέρατς 'Αμάθειας* αναφέρεται στο σπασμένο κέρατο της κατσίκας (με το γάλα της οποίας τρεφόταν ο Δίας), το οποίο μπορούσε να γεμίζει με οποιοδήποτε αγαθό επηθύμοισε ο κάτοχος του 'ο Δίας το χάρισε στη νύμφη τροφό του].

Αμαλία (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. *Amalie* < αρχ. γερμ. *amai-*, που αποσπάστηκε από κύρ. ονόματα (λ.χ. *Amal-berga*) και σημαίνει «δραστήριος, ενεργός»].

αμάμπιλε επίρρ. κ. επίθ. {άκλ.} ως μουσική εκφραστική ένδειξη: *αζιζαγίπτη, ευχάριστο, ελκυστικό*.

α- | αν- **στερητικό**
α-μαγάριστος, -η, -ο
α-μαγάντος, -η, -ο
α-μαγείρευτος, -η, -ο
α-μάγευτος, -η, -ο

α-μαγνήτιστος, -η, -ο
α-μαγνητοσκόπητος, -η, -ο
α-μαγνητοφώνητος, -η, -ο
α-μάδητος, -η, -ο

α-μάζευτος, -η, -ο
α-μάζωχτος, -η, -ο
α-μακίναριστος, -η, -ο
α-μαλάκωτος, -η, -ο

α-μάλλιαστος, -η, -ο
α-μάλωτος, -η, -ο
α-μάνκος, -η, -ο
α-μανίκωτος, -η, -ο

α-μαντάλωτος, -η, -ο
α-μαντάριστος, -η, -ο
α-μάντερος, -η, -ο
α-μάντρωτος, -η, -ο

[ETYM₁ < ιταλ. amabile < λατ. amabilis < amo «αγαπώ»]. **αμάν** επιφών. (εκφραστ.) **1.** έλεος! για τον Θεό! ~, σε παρακαλώ, δείξε λίγη κατανόηση! Φρ. (α) *κάνω αμάν για (κάποιον | κάτι)* θέλω πάρα πολύ: είμαι τόσο διγασμένη, που - μια πορτοκαλάδα! (β) *βρε αμάν, βρε ζαμάν* για περιπτώσεις στις οποίες απευθύνουμε ικεσίες χωρίς αποτέλεσμα: τον παρακάλεσα, έπεσα στα πόδια του, - βρε καλέ μου, τίποτα- αυτός το βιολί του! **2.** για την έκφραση φόβου: ~! Ο σκύλος δεν είναι δεμένος! ΣΥΝ. οχ **3.** για την έκφραση θαυμασμού και έκπληξης: ~, αδερφάκι μου! Τι πράγμα είναι αυτό! **4.** για την έκφραση αγανάκτησης: ~ πια, βαρέθηκα να σε βλέπω να τεμπελιάζεσαι! ΣΥΝ. επιτέλους, δεν πάει άλλο **5.** για την έκφραση στενοχωρίας, λύπης, πόνου: ~, τι του 'μέλλε να πάθει! || οχ -, τι κακό μάς βρήκε! [ETYM₂ < τουρκ. aman «έλεος»]. αμανάτι (το) {μόνο στην ονομ. κ. αι.} το αντικείμενο που δίνεται ως εγγύηση για δάνειο ΣΥΝ. ενέχυρο, υποθήκη Φρ. (α) *κρατάω (κάτι) αμανάτι (i) κρατώ (κάτι) ως εγγύηση (ii) (μτφ.) διατηρώ αμείωτη τη διάθεση, περιμένο να εκδικηθώ κάποιον που με έχει βλάψει: από τότε που τον προσέβαλε, του το κρατάει αμανάτι ΣΥΝ. (του) το κρατάω, (του) το φυλάω (β) μένω αμανάτι εγκαταλείπω μόνος, μένω χωρίς κανένα στήριγμα: θυσιάστηκε για όλους και τελικά έμεινε - ■ κανείς δεν γύρισε να τον κοιτάξει.*

[ETYM₃ μεσν. < διαλεκτ. τουρκ. amanat < τουρκ. emanet «κατάθεση, παρακαταθήκη» < араб. amānat].

αμανές κ. **μανές** (ο) {αμανέδες} **1.** αργό ανατολίτικο τραγούδι, στο οποίο επαναλαμβάνεται συχνά το επιφώνημα «αμάν» (βλ.λ.) και που απαιτεί ιδιαίτερες φωνητικές ικανότητες: *αρχίζω | πιάνω τον ~ Φρ. (μτφ.) παίρνω | τραβιάω | σηκώνω ψηλά τον αμανέ* συμπεριφέρονται αλαζονικά, προβάλλω υπερβολικές, εξωπραγματικές αξιώσεις: ο Δημήτρης, από τότε που πήρε προώθηση, έχει πάρει πολύ ψηλά τον αμανέ! **2.** (κατ' επέκτ.-μειωτ.) κάθε λαϊκό τραγούδι με αργό ανατολίτικο ύφος, που θυμίζει τα ανατολικά μέσα μουσικής έκφρασης. [ETYM₄ < τουρκ. mani, που ήταν επιδρ. της λ. αμάν, που συχνά παρεμβάλλεται σε τέτοιου είδους τραγούδια].

αμάζα (η) { -ας κ. (λόγ.) -άζης | -αζών} τροχοφόρο όχημα που σύρεται από υποζύγια και χρησιμοποιείται στη μεταφορά προσώπων ή φορτίων: *έκαναν έναν ρομαντικό περιπάτο με - || ταχυδρομική | ανακτορική | σιδηροδρομική | αυτοκατορική | επιβατική ~ Φρ. (α) ο τελευταίος | πέμπτος τροχός της αμάζης* για πρόσωπα που βρίσκονται στη χαμηλότερη βαθμίδα σε μια ιεραρχία, που δεν έχουν μεγάλες αρμοδιότητες ή εξουσία: *μακάρι να με ιεροψάλα να σου φανώ χρήσιμος, αλλά ζέρεις καλά ότι είμαι - (β) τα εξ αμάζης* (τα εξ αμάζης) υβριστικά λόγια, τα οποία απευθύνονται επιθετικά προς κάποιον, με έντονα επιτιμητικό τρόπο: *μετά την ομιλία του στη Βουλή, ξαναρχισαν οι εφημερίδες να του σέρνουν ~ || μετά τη γκάφα του άκουσε ~.* [ETYM₅ < αρχ. αμάζα < *άμ-αζ-α < άμα + άζων, οπότε αρχικά η λ. θα περιεγράφε σκελετό οχήματος που στηρίζεται σε άξονα. Η φρ. τά εξ αμάζης προήλθε από τη συνήθεια που είχαν οι γυναίκες της αρχ. Αθήνας, όταν επέστρεφαν πάνω σε άμαξες από τα Ελευσίνια Μυστήρια, να κάνουν δηκτικά σχόλια ποικίλου περιεχομένου. Η φρ. ο τελευταίος τροχός της αμάζης είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. la dernière roue du carrosse].

αμαζόδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βόλτα με άμαξα - 2. (συνήθ. ως επίρρ.) με άμαξα: *γυρίσαμε - όλη την Κηφισιά.*

αμαζόδοκο (το) (λαϊκ.) το αμαξουργείο ΣΥΝ. αμαξοποιείο.

αμαζάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρή άμαξα, συνήθως με άλογο, για περιπάτους ή για μεταφορά αγαθών: *πάμε βόλτα με το ~; · 2. μικρό, φθινό αυτοκίνητο: *αγόρασα ένα -, για τις μετακινήσεις στην πόλη.**

αμαζιάς (ο) [μεσν.] {αμαζιάδες} ο οδηγός της άμαξας ΣΥΝ. (λόγ.) αμα-ηλάτης. **αμαζιηλάτης** (ο) {αμαζιηλάτων} (σπάν.-λόγ.) ο αμαζιάς (βλ.λ.). [ETYM₆ < μτρν. αμαζιηλάτης < άμαξα + -ηλάτης (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ελαίνω].

αμάζι (το) {αμαζι-ιού | -ιών} **1.** το αυτοκίνητο: *αγοράζω/παίρνω/οδηγώ - 2. η άμαξα (βλ.λ.). — (υποκ.) αμαζάκι (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) αμα-ξάρα (η) (σημ. 1). [ETYM₇ < μεσν. αμάζιν (σημ. 2) < αρχ. αμάξιν, υποκ. του άμαξα].*

αμαζιάτικα (τα) (λαϊκ.) η αμοιβή του αμαζιά για μία διαδρομή.

αμαζιτικός, -ή, -ό (λόγ. για δρόμο) κατάλληλος για κάθε είδους τροχοφόρα. [ETYM₈ < αρχ. αμαζιτικός < άμαξα + -ιτικός (πβ. προσ-ιτικός) < είμι «πηγαίνω»].

αμαζοδηγός (ο) [1892] οδηγός σιδηροδρομικής αμαξοστοιχίας ΣΥΝ. μηχανοδηγός.

αμαζοδρομός (ο) [1874] (λαϊκ.) ο αμαζιτικός δρόμος.

αμαξοποιείο (το) [1871] το αμαξουργείο (βλ.λ.). — αμαξοποιία (η), αμαξοποιός (ο).

αμαξοστάσιο (το) [1875] {αμαξοστασί-ου | -ών} ο χώρος όπου σταθμεύουν, φυλάσσονται και επισκευάζονται μεγάλα οχήματα, όπως φορτηγά, λεωφορεία, τρέλκι και σιδηροδρομικά οχήματα. [ETYM₉ < άμαξα + -στάσιο < στάσιω].

αμαξοστοιχία (η) [1875] {αμαξοστοιχιών} το σύνολο των βαγονιών που κινεί μία σιδηροδρομική μηχανή-μηχανή και βαγονία που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων: *ταχεία | επιβατική | εμπορική ~.* ΣΧΟΛΙΟ **1.** *στοίχος.* [ETYM₁₀ < άμαξα + -στοίχος < αρχ. στείχω «βαδίζω»].

αμαξοστάσιο (το) το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται άμαξες ΣΥΝ. αμαξοποιείο.

αμαξουργός (ο) ο κατασκευαστής αμαξών. — αμαξουργία (η) [μτρν.]. [ETYM₁₁ < αρχ. αμαξουργός < άμαξα + -ουργός < έργον].

αμάζωμα (το) {αμαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} η μεταλλική επένδυση και ο σκελετός του αυτοκινήτου για την προστασία των επιβατών και των εξαρτημάτων της μηχανής του ΣΥΝ. καροσερί. [ETYM₁₂ Απόδ. του γαλλ. carrosserie].

αμάρα (η) {αμαρών} ΒΙΟΛ. η κοινή εκβολή του πεπτικού σωλήνα και του ουρογεννητικού συστήματος στα πτηνά, τα ερπετά, τα αμφίβια και τα έμβρυα των θηλαστικών.

[ETYM₁₃ αρχ.- αρχική σημ. «αυλάκι νερού», αβεβ. ετύμου, ίσως από συνθ. δι- | εξ-αμάω «ανοίγω αυλάκι» (< άμη «φουάρ»). Κατ' άλλους συνδ. με χεττ. amiyar(a) «αυλάκι, κανάλι» ή αλβ. απε «κοίτη ποταμού», ο βιολ. όρ. είναι απόδ. του γαλλ. conduit].

αμάραντος, -η, -ο [μτρν.] **1.** αυτός που δεν μαραίνεται, δεν ξεραίνεται: ~ *σπεράνι* | *λουλούδι* ΣΥΝ. αειθαλής, θαλαρός **2.** αυτός που διατηρεί άφθαρτες τις αρχικές του ιδιότητες: ~ *δόξα* ΣΥΝ. αιώσιος, θάνατος Φρ. ΕΚΚΛΗΣ. ρόδο το *αμάραντο* προσφώνηση της Θεοτόκου (από τους ύμνους των Χαρτεσιάνων) · **3.** **αμάραντος** (ο) φυτό που έχει την ιδιότητα να μη μαραίνεται, ούτε να αλλοιώνεται η μορφή του, όταν κοπεί ή μείνει χωρίς νερό: *για ίδιστε τον- σε τι βουνά φουρνίει»* (δημοτ. τραγ.).

αμαρκάριστος, -η, -ο **1.** (α) (για ζώο) αυτός που δεν τον έχουν μαρκάει, που δεν τον έχουν αποτυπώσει με ειδικό τρόπο το σήμα του κοπαδιού ή του ιδιοκτήτη πάνω στο δέρμα του ΑΝΤ. μαρκαρισμένος (β) (γενικότ.) αυτός που δεν τον έχουν σημειώσει, που δεν έχουν βάσει σημάδι · **2.** ΑΘΛ. (παίκτης) που δεν φυλάσσεται από αντίπαλο: *έδωσε πάσα σε έναν - συμπαίκτη του* ΣΥΝ. αφύλαχτος, ελεύθερος ΑΝΤ. μαρκαρισμένος.

Αμαρούσιο (το) {Αμαρουσίου} δήμος της περιφέρειας πρωτεύουσας Β. της Αθήνας. Επίσης (καθμ.) Μαρούσι

[ETYM₁₄ Το τόπων, ανάγεται στο ιερό της *Αμαρουσίας* | *Αμαρυνθίας* Αρτέμιδος, που υπήρχε στον χώρο του αρχ. δήμου Αθμυνέων].

αμαρτάνω ρ. αμετβ. {αμάρτησα (αρχαιοπρ. ήμαρτον)} **1.** παραβαίνω τον θείο νόμο, τις εντολές του Θεού, υποπίπτω σε θρησκευτική παρεκτροπή (αμαρτία): *όποιος κλέβει, αμαρτάνει || αμάρτησα ενόπιον Θεού και ανθρώπων* ΣΥΝ. κολάζομαι **2.** (επιφών.) *ήμαρτον!* βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ **1.** *μετοχή.*

[ETYM₁₅ < αρχ. αμαρτάνω «αστογώ, αποτιγγάνω», αβεβ. ετύμου, πθ. < *ά-μαρτ- < *ά- + *smart- < ά- στερητ. + *smrt- < I.E. *smer- «έχω μερίδιο σε κάτι, συμμετέχω - θυμούμαι», πβ. σανσκρ. smār-ati «θυμάται», λατ. mer-ere «κερδίζω», me-mor-ia «μνήμη» κ.ά. Ομόρρ. μέρος (< *σμέρ-ος), μέρ-μια, μοίρα (< *μόρ-ση), εμαρμένη κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει αστόχημα στον φυσικό κόσμο (π.χ. αστοχία ενός τοξοβόλου) και, αργότερα (ιδίως από τον 3ο αι. π.Χ.), αστόχημα ηθικό, παράπτωμα. Παρόμοια σημασιολογική εξέλιξη γνώρισε και η αντίστοιχη εβρ. λ. cata, την οποία οι Εβραίοι κλοντα μετέφρασαν «αμαρτάνω»].

αμάρτημα (το) [αρχ.] {αμαρτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΘΡΗΣΚ. (α) η σκέψη ή η πράξη που θεωρείται αντίθετη προς ηθικές αρχές ή αντιλήψεις, όπως υπαγορεύονται από ορισμένη θρησκεία: *η μοιχεία, η ακολασία, η κλοπή, ο φόνος θεωρούνται αμαρτήματα* ΣΥΝ. ανομία, κρίμα, παράπτωμα (β) *προκατορικό αμάρτημα* βλ. λ. προκατορικός (γ) *τα επτά Θανάσιμα αμαρτήματα* τα βαρύτερα αμαρτήματα, που οδηγούν, κατά τη Χριστιανική Εκκλησία, τον πιστό σε βέβαιο πνευματικό θάνατο- σύμφωνο με την οριστική τους καταγραφή από τον δομινικανό Γουλιέλμο Πετράλδο τον 13ο αι. στο βιβλίο *Σύννομη των αρετών και των αμαρτημάτων*, αυτά είναι: *η έπαρση, η πλεονεξία, η φιλοφροσύνη, η οργή, η ακηδία ~ οκνηρία, η λαμαργία και η λαγνεία · 2.* σοβαρό λάθος, εσφαλμένη εκτίμηση ή κρίση: *το ~ μου είναι ότι δεν σου είπα από την αρχή τι συνέβη»* ΣΥΝ. σφάλμα.

αμαρτία (η) {αμαρτιών} **1.** ΘΡΗΣΚ. πράξη ή ενέργεια που θεωρείται παράβαση του θεού και του ηθικού νόμου, όπως αυτός παρουσιάζεται στη θρησκεία: *ο φόνος, η κλοπή, η μοιχεία είναι - || βαριά | μεγάλη | μικρή | θανάσιμη - || διαπράττω | πέφτω σε | κάνω - || αναγνωρίζω | εξομολογούμαι τις - μου σε κάποιον (ιερωμένο, φίλο κ.λπ.) || ο Χριστός ήρθε για να άρει τις - του κόσμου || άφεση αμαρτιών* ΣΥΝ. αμάρτημα Φρ. (α) *αμαρτία (από τον Θεό)* κρίμα, άδικο, κάτι που δεν πρέπει να γίνει: *είναι αμαρτία να παρατήσεις τις σπουδές σου!* || *Θα βάλεις σε κίνδυνο την ευτυχία της οικογένειάς σου για ένα περιστασιακό φιλετ; Αμαρτία από τον Θεό!* (β) *είναι αμαρτία να... είναι κρίμα να... δεν αξίζει να...: προσπαθείς δέκα χρόνια να πετύχεις, - σταματήσεις τώρα (γ) πλήρως αμαρτίες* βασανίζομαι, υφίσταμαι τις συνέπειες από λάθη, όχι απαραίτητος δικά μου: *πληρώω ξένες αμαρτίες* || «Γι' αμαρτίες πληρώω, Θεέ μου!», *φώναξε αγανακτισμένη (δ) παίρνω πάνω μου την αμαρτία* αναλαμβάνω την ευθύνη για πράξη ή παράπτωμα, για αμάρτημα άλλου: *κάνε αυτό που σου λέω και παίρνω εγώ πάνω μου την αμαρτία* ΣΥΝ. αναλαμβάνω την ευθύνη (ε) *για να πο την αμαρτία μου* για να μιλήσω με ειλικρίνεια, για να εκμυστηρευθώ κάποιο λάθος μου: ~, *έφταιγα κι εγώ (στ) παλιά αμαρτία* παλιός εραστής/ερωμένη: *είναι μια παλιά μου αμαρτία (ζ) σιγαίνωμια (κάποιον | κάτι) σαν τις αμαρτίες μου* μισώ πάρα πολύ, απεχθάνομαι: *αυτό τον άνθρωπο τον σιγαίνωμια σαν τις αμαρτίες μου (η) (παροιμ.) αμαρτία (εξομολογημένη, αμαρτία συχωρεμένη) η αμαρτία εξομολογημένη ουκ έστιν αμαρτία* (μεσν. αμαρτία εξομολογημένη ουκ έστιν αμαρτία) η αμαρτία την οποία εξομολογείται κάποιος συγχωρείται, δεν θεωρείται πλέον αμαρτία (θ) *ασθενής και οδοιπόρος α-μαρτιαν ουκ έχει* (ασθενής και οδοιπόρος αμαρτιαν ουκ έχει) (i) από την τήρηση της ηθικής εξαιρούνται οι ασθενείς και οι οδοιπόροι: *οι μεν για λόγους υγείας, οι δε γιατί δεν έχουν τη δυνατότητα να διαλέξουν το φαγητό τους (ii) (κατ' επέκτ.) για περιπτώσεις κατά τις οποίες ζητείται μια εξάφρηση από την τήρηση ορισμένων κανόνων (i) αμαρτία: γονέων παιδεύουσι τέκνα* (μεσν. αμαρτία γονέων παιδεύουσι

τέκνα) τα παιδιά υφίστανται τις επιπτώσεις από τα λάθη των γονέων τους (ια) σαν **αμαρτία** για κάτι πάρα πολύ ελκυστικό, που βάζει σε πειρασμό: «σ'αγαπά ~, σε μισά σαν **αγαπική**» (λαϊκ. τραγ.) || **ωραίος** ~ 2. η διαφθορά, η ακολασία: ζει μέσα στην ~ 3. (ειδικότ.) η παράνομη ερωτική δραστηριότητα: το σπίτι της ~ 4. (α) πράξη άξια επιτιμώσεως σοβαρό λάθος: η ~ μου είναι που σε άφησα να μπει στη ζωή μου! || «ιστορία μου, ~ μου, λάθος μου μεγάλο» (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. κρίμα, αμάρτημα (β) ΦΙΛΟΣ. (στην αρχαία τραγωδία) η άστοχη ενέργεια του τραγικού ήρωα: στην **Ποιητική** του Αριστοτέλη ο όρος δηλώνει ένα διανοητικό λάθος και όχι ένα ηθικό παραστράτημα. [ETYM. < αρχ. αμαρτία < αμαρτάνω (βλ. λ.)]. **αμάρτυρος**, -η, -ο [αρχ.] (συνήθ. για γλωσσικούς τύπους, λέξεις επανασυνθεμένων γλωσσών) αυτός που δεν μαρτυρείται, δ'ν απαντά στα σοσζόμενα κείμενα, στις διαθέσιμες πηγές.

αμάρτυρος τύπος | λέξη. Έτσι χαρακτηρίζεται στη φιλολογική επιστήμη και ιδιαίτερα στην κλασική φιλολογία τύπος γραμματικό ή λέξη που δεν μαρτυρείται, δεν απαντά στα κείμενα της Αρχαίας, τα οποία μέσα έχουν σωθεί τύπος ή λέξη που «δεν κείταν», δηλ. δεν βρίσκεται στα κείμενα, όπως έλεγαν οι αρχαίοι γραμματικοί, και μάλιστα οι Αττικιστές («κείται ή ου κείται», βλ. λ. Τιπού'εϊτος). Άρα το αμάρτυρος είναι μια προσεκτική διατύπωση, για να δηλώσουμε ότι μια, αρχαία συνήθως, λέξη δεν έχει σωθεί στα κείμενα που έχουν διασωθεί και που γνωρίζουμε (προκειμένου για τα κείμενα της Αρχαίας Ελληνικής, έχει διασωθεί, κατά τους υπολογισμούς του μεγάλου κλασικού φιλόλογου Wilamowitz, μόλις το 1/5!). Πώς γνωρίζουμε τις λέξεις που θεωρού'ται αμάρτυρες; Έμμεσα, από αφορές που γίνονται στις βοθητικές πηγές («Sekundärliteratur»), σε σχολιαστές, γραμματικούς και κυρίως λεξικογράφους ή «γλωσσολογικούς» (λεξικογράφους) σπάνιων ή ιδιωματικών λέξεων, των λεγομένων «γλωσσών». Στην ιστορική γλωσσολογία, αμάρτυροι χαρακτηρίζονται γραμματικοί ή λεξιλογικοί τύποι που μας είναι υποθετικά γνωστοί αναγκαστικά δηλ. σε αυτούς με τη λεγόμενη επανασύνθεση (reconstruction), τη σύγκριση και αναγωγή σε αρχικούς τύπους της γλώσσας βάσει σταθερών κανόνων. Οι αμάρτυροι τύποι δηλώνονται με αστερίσκο (*) π.χ. νέος < I.E. *newos, πβ. λατ. novus. → αστερίσκος

αμαρτωλός, -ή, -ό 1.ΦΡΗΣΚ. (α) αυτός που παρέβη τον θείο νόμο, που είχ'αι ένοχος για αμαρτίες (β) (γε>ϊκότ.) κάθε άνθρωπος μετά την πτώση, μετά το προπατορικό αμάρτημα 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν συμφωνεί ή αντιβαίνει στην ηθική της κοινωνίας ΣΥΝ. ανήθικος, π'ι-λήψιμος ANT. ηθικός, αγνός 3. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με ερωτικές (συνήθ. εξωσυζυγικές) δραστηριότητες: το ~ της παρελθόν || η ~ πλευρά του Χόλλυγουντ. — αμαρτωλά επίρ., αμαρτωλότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. άρμα, παρώνυμο. [ETYM. < αρχ. αμαρτωλός < αμαρτωλή «αμαρτία», το οποίο θεωρήθηκε θηλ. επίθ.].

αμαρυλλίδα (η) ποώδες καλλωπιστικό φυτό, με ωραία και αρωματικά άνθη χρησιμοποιείται στη βιομηχανία και τη φαρμακευτική. [ETYM. Αντιδάν., < νεολατ. Amaryllis < μτγν. Άμαρυλλίς, -ίδος (βλ. λ.), όνομα βοσκοπούλας που αναφέρεται στο γ' ειδύλλιο του Θεόκριτου]. **Αμαρυλλίς** (η) {Αμαρυλλίδος, -α} γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αμαρυλλίδα**.

[ETYM. μτγν. κύρ. όν. (με υποκ. επίθημα -υλλίς), που θεωρείται συγγενές προς το αρχ. ρ. άμαρτίσσω «λάμπω, σπινθηροβολώ» < ά- προθεμ. + θ. μαρ-, ρ. μαρμαίρω (βλ. κ. μαρμαρο)].

άμαστος, -η, -ο [μσν.] αυτός που δεν έχει μαστούς. — αμαστία (η).

α μασχάλη (η) → μασχάλη

αμαυρός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που δεν λάμπει, που είναι σκοτεινός ΣΥΝ.

σκοτεινός, μαυροειδής. — αμαυρότητα (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδέεται με τη λ. αμυδρός].

αμαυρώνω ρ. μετβ. {αμαυρώ-σα, -θηκα, -μένος} (μτφ.) βλέπω, καταστρέφω (το καλό όνομα, τη φήμη κάποιου): με τις πράξεις σας αμαυρώσατε την καλή φήμη του ιδρύματος || ~ την υπόληψη | τη δόξα | τη μνήμη κάποιου ΣΥΝ. κηλιδώνω, σπλιδώνω. — αμαύρωμα (το) [μτγν.], αμαυρωτικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. αμαυρώ (-όω), αρχική σημ. «εξασθενίζω, συσκοτιζώ», < αμαυρός].

αμαύρωση (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} 1. η σπλίνωση (καλής φήμης, αίγλης, δόξας κ.λπ.) ΣΥΝ. κηλιδώση · 2. ΧΗΜ. (α) η ελάττωση ή εξαφάνιση της λάμψης ορισμένων μετάλλων ή ορυκτών λόγω οξει-δώσεως (β) **αμαύρωση σακχάρων** η αποικοδόμηση των σακχάρων στη φύση μέσω σειράς χημικών αντιδράσεων με αποτέλεσμα τον σχηματισμό ουσιών σκοτεινού χρώματος · 3. ΙΑΤΡ. η εξασθένηση ή απώλεια (συνήθ. παροδική) της οράσεως χωρίς ευδιάκριτη αλλοίωση του ματιού, εκτός από την πλήρη ακινησία της κόρης · 4. ΓΕΩΠ. ασθένεια των αμπελιών με χαρακτηριστικό την εμφάνιση μαύρων κηλιδών στα φύλλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

[ETYM. < αρχ. αμαύρωσις < αμαυρώ < αμαυρός. ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. amaurosis].

αμάχη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) αίσθημα έχθρας και μίσους ΣΥΝ. έχθρα, μίσος, εμπάθεια ANT. φιλία, αγάπη, ομόνοια ΦΡ. (παροιμ.) η **πολλή αγάπη φέρνει και πολλή αμάχη** η μεγάλη αγάπη οδηγεί και

σε μεγάλο μίσος.

[ETYM. μεσν. < ά- προθεμ. + μάχη, πβ. μασχάλη - αμασχάλη].

αμαχητή επίρ. [αρχ.] (λόγ.) χωρίς αντίσταση: τα τελευταία οχρού του εχθρού έπσαν ~ || είναι τόσο γοητευτική, που οι άνδρες παραδίδονται ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι.

αμάχητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν ηττάται ή δεν είναι δυνατόν να νικηθεί ΣΥΝ. ακαταμάχητος, ακατανίκητος 2. ΝΟΜ. **αμάχητο τεκμήριο** το τεκμήριο το οποίο σύμφωνα με τον νόμο δεν μπορεί να ανατραπεί με ανταποδείξη. — αμάχητα | αμάχητος [αρχ.] επίρρ.

άμαχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν λαμβάνει ενεργό μέρος σε πόλεμο, που δεν ανήκει σε κανέναν στρατό σε καιρό πολέμου ΦΡ. **άμαχος πληθυσμός** | **άμαχοι** (οι) το τμήμα του πληθυσμού (γέροι, γυναίκες, παιδιά, ανήμποροι, άρρωστοι) που δεν συμμετέχει ενεργά σε πόλεμο και του οποίου η ζωή, η ελευθερία και η περιουσία οφείλουν να γίνονται σεβαστές από τους εμπόλεμους. **Αμβέρσα** (η) λιμάνι του Βελγίου. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Anvers < ολλ. Antwerpen < μέσ. γερμ. anda «απέναντι» + werpum «πρόσχωστ», ονομασία που αναφέρεται στη θέση της πόλεως στον Σκάδη ποταμό].

αμβλυγώνιος, -α, -ο [μτγν.] ΓΕΩΜ. αυτός που περιλαμβάνει ή σχηματίζει αμβλεία γωνία: ~ τρίγωνο.

αμβλυκόρυφος, -η, -ο [1892] αυτός του οποίου η κορυφή είναι αμβλεία ANT. οξυκόρυφος.

αμβλύνοια (η) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) η νοηρότητα στη σκέψη και την αντίληψη· διανοητική βραδύτητα ΣΥΝ. βραδύνοια, ηλιθιότητα ANT. οξύνοια, οξυδέρκεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

αμβλύνοιος, -ους, -ουν {αμβλύν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων, -ους} (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει οξεία αντίληψη και κρίση, διανοητικά νοηρός ΣΥΝ. βραδύνοιος, ηλιθιός ANT. οξύνοιος, αγχίνους. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

[ETYM. < αμβλύς + νους, κατ' αντιδιαστολή προς το μτγν. οξύνοιος, πβ. κ. γαλλ. à l'esprit obtus, αγγλ. obtuse].

αμβλυνοτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι ικανός ή κατάλληλος να αμβλύνει: ~ εργαλείο για το ακόνισμα αιχμηρών επιφανειών.

αμβλύνο ρ. μετβ. {άμβλυ-να, -νθηκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάτι) αμβλύ, μειώνω την αιχμηρότητα (αντικειμένου, οργάνου κ.λπ.) ΣΥΝ. στο-μύων ANT. ακονίζω 2. (μτφ.) ελαττώνω ή μειώνω την οξύτητα, την ένταση (αισθημάτων ή συναισθημάτων), τις διαφορές ή τις αντιθέσεις: αν δεν αμβλυνθούν τα πάθη, θα οδηγηθούμε σε εμφύλιο πόλεμο || προσπάθεια να αμβλυνθούν οι εσσοκομματικές αντιθέσεις ΣΥΝ. μετριώζω, απαλώνω ANT. οξύνο. — αμβλύνση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. μεγέθυνση. [ETYM. αρχ. < αμβλύς].

αμβλύς, -εία, -ύ {δύσchr. αμβλύ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -εών) | αμβλύ-έρος, -ατός} 1. αυτός που δεν διαθέτει μυτερή άκρη ή αιχμή, μη κοφτερός: από το σχήμα της πληγής ο ιατροδικαστής συμπεράνε ότι ο φόνος έγινε με -όργανο ΣΥΝ. στομωμένος ANT. οξύς, μυτερός, κοφτερός 2. (μτφ.) αυτός που στερείται δυνάμειος και εντάσεως: ο γιατρός διαπίστωσε ότι έχει εκ γενετής ~ την όραση ΣΥΝ. αδύνατος, εξασθενημένος ANT. έντονος, δυνατός 3. ΓΕΩΜ. **αμβλεία γωνία** η γωνία που είναι μεγαλύτερη από την ορθή, δηλ. μεγαλύτερη από 90°. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.

[ETYM. αρχ. < *άμβλύς, πθ. συνδ. με τη λ. μαλακός, καθώς και με το αρχ. άμβλύσκα «κάνω έκτρωση, φονεύω». Η λ. αμβλύς αρχικά αναφερόταν σε εργαλεία και όπλα που δεν είχαν καλά ακονισμένες αιχμές, από όπου κατέληξε μεταφορικά να δηλώνει εξασθενημένες αισθήσεις (π.χ. όραση) και νοητικές λειτουργίες].

αμβλύστομος, -η, -ο [1892] (για όργανα κοπής, μαχαίρι, τσεκούρι κ.τ.ό.) αυτός που δεν είναι πολύ αιχμηρός ή κοφτερός ΣΥΝ. αμβλύς ANT. οξύς, οξύστομος.

αμβλύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το να είναι κάτι αμβλύ, η έλλειψη οξύτητας ή αιχμηρότητας ANT. οξύτητα, αιχμηρότητα 2. (μτφ.) η παντελής έλλειψη δύναμειος, έντασης: η ~ της σκέψης του (πβ. λ. αμβλύνοια) ΣΥΝ. ατονία 3. ΙΑΤΡ. ποιότητα του ήλου που παράγεται από την κροστή οργάνου του ανθρώπινου σώματος που δεν περιέχει αέρα αξιοποιείται ως διαγνωστική μέθοδος.

αμβλωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παροδική ή μόνιμη αδυναμία της οράσεως, που οφείλεται σε αβιταμίνωση, νεφροπάθεια κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωπία. ANT. οξέωπια. — αμβλώπιας κ. (λόγ.) **αμβλώπων** [αρχ.] {αμβλώπιας} (ο/η), αμβλωπικός, -ή, -ό.

[ETYM. αρχ. < αμβλώπιος < αμβλύς + -ωπός, θ. -ωπ-, από όπου και παρακ. άπ-ωπ-α (βλ. κ. άπ-ή). Η λ. πέρασε ως ιατρ. όρος σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. amblyopia, γαλλ. amblyopie κ.ά.].

αμβλώπων ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {άμβλωσα} κάνω ή προκαλώ άμβλωση. **άμβλωση** (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η τεχνητή διακοπή, συνήθ. ανεπιθύμητη, κνήσεως με πρόωρη απομάκρυνση του εμβρύου από τη μήτρα ΣΥΝ. έκτρωση. — αμβλώσιμος, -η, -ο [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

[ETYM. < αρχ. άμβλωσις < αμβλώ (-όω) «αφαρώ τη ζωή του εμβρύου», αβεβ. ετύμου, πθ. συγγενές προς τη λ. μύλη και προς το επίθ. αμβλύς (βλ. λ.)]. **αμβλωτικός**, -ή, -ό 1. αυτός που προκαλεί άμβλωση ΣΥΝ. έκτροπι-κός, εξάμβλωτικός 2. ΦΑΡΜ. **αμβλωτικά** (τα) ισχυρές και επικίνδυνες φαρμακευτικές ουσίες (λ.χ. κινόνη, υδράργυρος κ.ά.), που προκαλούν

α- | αν- **στερητικό α-μαρτύρητος**, -η, -ο
α-μόρστος, -η, -ο α-
μασκάρευτος, -η, ■

α-μαστιγώτος, -η, -ο
α-μαστίσιος, -η, -ο
α-μαστούρωτος, -η, -ο

α-ματαιώτος, -η, -ο
α-μάτιαστος, -η, -ο
α-μάστιος, -η, -ο

α-ματώτος, -η, -ο
α-μαύσιος, -η, -ο
α-μαύριοςτος, -η, -ο

α-μαχαιρωτός, -η, -ο

εμμηνορρυσία και ωδίνες τής μήτρας: χρησιμοποιούνται χωρίς ιατρική υπόδειξη για την πρόκληση διακοπής τής εγκυμοσύνης. [ETYM, μτγν. < αρχ. άμβλώ (-όω) «αφαίρει τη ζωή του εμβρύου», ο φαρμ. όρ. *αμβλωτικά* είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. abortifacients].

Αμβούργο (το) πόλη τής Β. Γερμανίας στις όχθες του Έλβα, σηματικό λιμάνι και εμπορικό κέντρο.

[ETYM, Μεταφορά του γερμ. Hamburg (μεσν. λατ. Hamaburgium). Η πόλη χτίστηκε στη θέση ενός πύργου που ονομαζόταν Hamaburg < γοτθ. haim-s «χωριό» (ή, κατ' άλλη άποψη, από hamma «δάσος» ή ham «κόλπος») + burg «πύργος»].

Αμβρακικός (Κόλλος) (ο) κόλλος τής Δ. Ελλάδας μεταξύ τής Ηπειρου και τής Στέρας Ελλάδας.

[ETYM, < αρχ. 'Αμβρακικός | Αμβρακικός < 'Αμβρακία | Αμβρακία, αγν. ετύμου. Θεωρείται ότι η αρχ. πόλη 'Αμβρακία (από όπου πήρε το όνομα του ο κόλλος) βρισκόταν στην τοποθεσία όπου είναι σήμερα χτισμένο η Άρτα. Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν 'πίσης την ονομασία *Ανακτορικός (κόλλος)* < *Ανακτόριον*, πόλη κοντά στο ακροτήριο του Ακτίου, που ιδρύθηκε περίπου το 630 π.Χ. από Κορινθίους αποίκους].

αμβροσία (η) [χωρ. πληθ.] 1. ΜΥΘΟΛ. η τροφή των Ολυμπίων θεών, που τους χάριζε την αθανασία: ~ και *νέκταρ* 2. (μτφ.) φαγητό εξαιρετικά ευγεύστο: *Τι ήταν αυτό που φάγαμε σήμερα! Σωστή ~!* 3. ποώδες φυτό με πυκνό χνούδι και βαριά οσμή· φύεται σε αμμοθώδες παραλίες και ονομάζεται κοινώς «βρομούσα». ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*. [ETYM, αρχ., θηλ. του 'πιθ. *άμβροσιος* «άφθαρτος, αθάνατος» < **άμβροσιος* < *αμβροτος* < *ά-* στερητ. + *βροτός* «θνητός, υποκειμένος στον θάνατο», *μορτός* «νεκρός» < **mr-tos* < I.E. **mer-* «πεθαίνω», πβ. σανσκρ. *mr-tah* «νεκρός», λατ. *mor-s* «θάνατος», *mortuus* «νεκρός», γαλλ. *mourir* «πεθαίνω», ιταλ. *morige*, αγγλ. *murder* «φόνος», γερμ. *Mord* κ.ά.].

αμβροσία - νέκταρ - ελιξήριο. Στην επιθυμία του ανθρώπου να ξεπεράσει τα όρια του θνητού και να πλησιάσει τους αθανάτους (θεούς) κατακτώντας την αθανασία, ανταποκρίνεται η επινοήση (τής τροφής για αθανάτους) (= **αμβροσία**) και «αυτού ποτού των αθανάτων» (= νέκταρ). Είναι και τα δύο αρχαία και απαντούν ήδη στα Ομηρικά Έπη. Αξιοσημείωτο είναι ότι και τα δύο ετυμολογικά σχετίζονται με την έννοια τής «αθανασίας»: *άμβροτος* «μτλ θνητός (= βροτός), αθάνατος» > **αμβροσία** «τροφή» (αργότερα και «ποτό» και «υλικό σπονδών στους θεούς»): νέκταρ < *νεκ-* (πβ. *νέκ-ος* «νεκρός», *νεκ-ρός*) + *-ταρ* (από I.E. ρίζα «διασχίζω, περνάω - νικώ»), άρα νέκταρ «αυτό που νικά/ξεπερνά τον θάνατο» (για το *νέκταρ* έχουν προταθεί και άλλες ανάλογες ετυμολογικές ερμηνείες). Τόσο η *αμβροσία* όσο και το *νέκταρ* θεωρήθηκαν στην αρχαία μυθολογία «ελιξήρια ζωής», αν και η λ. ελιξήριο είναι νεότερη, αντιδάνειο τής Ελληνικής από την αραβική *al iksir* «το φάρμακο» (πιθ. το φάρμακο τής ζωής ή τής νεότητας ή το φάρμακο για τα πάντα, δηλ. πανάκεια), από το αρχ. ελλην. *ζήριον* «φάρμακο (σκόνη) για την επούλωση των πληγών» (εξού και η γραφή τής λ. με -η-).

αμβροσιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον επίσκοπο Μιλάνου Αμβρόσιο (4ος αι.) κυρ. στη Φρ. ΜΟΥΣ. **αμβροσιανό μέλος** είδος ισόρρυθμου εκκλησιαστικού μέλους, που σήμερα έχει χαθεί. [ETYM, Μεταφορά του εκκλησ. λατ. *ambrosianus*, από το όν. του *Αμβροσίου*, επισκόπου του Μιλάνου].

Αμβρόσιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. ο *Μεδιολάων* άγιος τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. όνομα επίσκοπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα.

[ETYM, μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *άμβρόσιος* «άφθαρτος, αθάνατος», βλ. λ. *αμβροσία*].

άμβωνας (ο) {αμβώνων} το υψηλό βήμα των χριστιανικών ναών, από όπου διαβάζεται το Ευαγγέλιο και εκφωνείται το κήρυγμα: Φρ. (λόγ.) από *άμβωνος* (i) μιλώ, κηρύσσω από τον άμβωνα (ii) αφ' υψηλού, χωρίς να υπολογίζω τον συνομιλητή μου, δογματικά ή υπερβολικά: ο *δάσκαλος* δεν κάνει *πια κήρυγμα*, αλλά *συνεργάζεται με τους μαθητές* του ΣΥΝ. από καθέδρα.

[ETYM, < αρχ. *άμβων*, -ωνος, αββ. ετύμου, πιθ. < *άναβων* | *άναβών* (με συγκοπή) < *αναβαίνω*, εφόσον ο *άμβων* συνήθως είναι υπερυψωμένος. Η χρήση υπερυψωμένου βήματος για την ανάγνωση του Ευαγγελίου μαρτυρείται από τον 3ο αι., αλλά η ονομασία *άμβων* για το κήρυγμα καθιερώνεται τον 15ο αι.].

α με μόρ. 1. (για την έκφραση εναντίωσης προς προϋπάρχουσα δήλωση) αλλά, μα, *αλλ'* όμως: ~, *τι νόμιζες, θα έκανε αυτός τέτοια ευκαιρία*; 2. βεβαίως, σίγουρα (ως απάντηση με βεβαιωτική σημασία σε ερώτηση): *Θα έλθεις μαζί μας; -Ναι ~!* || *-Δέχεσαι; -!* Επίσης αμή. (βλ. κ. λ. αμ).

[ETYM, μεσν. < *άμμε* < *άμμη* < *άν μη* «αλλ' όμως». Η επιβεβαιωτική σημ. είναι μεσν.]

άμε ρ. {πληθ. άμετε κ. αμέτε; (λαϊκ.) πήγαινε, φύγε- πηγαίνετε, φύγετε: ~ *στον αγύριστο, δεν θέλω να σε ξαναδώ!* || *άμετε παιδιά μου, στο καλό!* ΣΥΝ. *αντε/άντε!*, *συρέ!*, *πήγαινε!* ΑΝΤ. *κόπιασε!*, *έλα!* [ETYM, μεσν. < αρχ. *άγωμεν*, προτροπική υποτ. του ρ. *άγω*, ενό ο τύπος *άμετε* σε πληθ. κατά το σχήμα *τρέμε - τρέμετε*].

αμέθοδος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που στερείται μεθόδου, που ενεργεί ή γίνεται χωρίς μέθοδο ή προγραμματισμό: *πρόκειται για καθαρώς εμπειρική και ~ προσέγγιση του θέματος*, γι' αυτό και τα *συμπερά-*

σματά του είναι αστήρικτα ΣΥΝ. αμεθόδευτος, απρογραμματιστός ΑΝΤ. μεθοδικός, συστηματικός. — **αμεθόδια** (η) [1805], **αμεθόδια** [αμεθόδως [μτγν.] επίρρ.

αμέθυστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει μεθύσει ΣΥΝ. ξεμέθυστος, νηφάλιος ΑΝΤ. μεθυσμένος.

αμέθυστος (ο) {-ου κ. -ύστου} | -ων κ. -ύστων, -ους κ. -ύστους; ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος, παραλλαγή του *γαλαζία* σε χρώμα μοβ ή βιολετί, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή κοσμημάτων. [ETYM, μτγν. < *ά-* στερητ. + *μέθιο*. Ο ημιπολύτιμος λίθος, ήδη γνωστός στην αρχαιότητα, ονομάστηκε έτσι επειδή του απεδίδαν ιδιότητες φυλαχτού κατά τής μέθης. Ως επιστημ. όρος πέρασε και σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. *amethyst*, γαλλ. *amethyste* κ.ά.].

αμείβω ρ, μετβ. {άμει-να, -φθηκα} 1. δίνω αμοιβή (σε κάποιον), δίνω αντιμισθία ή αντάλλαγμα για εργασία, υπηρεσίες κ.λ.τ.: *αμείβεται πολύ καλά στη νέα του εργασία* ΣΥΝ. πληρώνω 2. (μτφ. με ηθική σημασία) παρέχω ηθική αμοιβή ως αναγνώριση υπηρεσιών που προσφέρθηκαν: *για τις υπηρεσίες του προς την πατρίδα, αμείφθηκε με παράσημα και με τον βαθμό του στρατηγού* ΣΥΝ. ανταμείβω, βραβεύω 3. **αμείβων** (ο) {αμείβ-οντος, -οντά | -οντες, -όντων} (α) ΑΡΧΙΠ. καθεμία από τις πλάγιες πλευρές του ζευκτού τής στέγης που έχει σχήμα Λ (λάμβδα) (β) ΝΑΥΤ. (στον πληθ.) δύο δοκάρια σε σχήμα Λ (λάμβδα) ως ειδικό σύστημα ιστιοφόρων πλοίων που χρησίμευε για την άρση βαρέων εμπορευμάτων κ.λτ. ΣΥΝ. γάρβιος. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «αλλάζω, ανταλλάσσω», αββ. ετύμου, πιθ. < *ά-* προθεμ. + I.E. **mei-g*^w. «αλλάζω, μετατρέπω», πβ. σανσκρ. *ni-mayati* «ανταλλάσσει», λατ. *mi-ti-are* «αλλάζω», γαλλ. *mutuel* «αμοιβαίος», αγγλ. *miss* «χάνω» κ.ά.].

αμείβω - αμοιβή. Τα **αμείβω** και **αμειψισπορά** γράφονται με -ει-, ενώ τα **αμοιβή** (και τα παράγωγα **αμοιβαίος**, **αμοιβαίότητα**) και **αμοιβάδα** με -οι-, σύμφωνα με τις «μεταπτώσεις», τις μεταβολές που συμβαίνουν στα φωνήεντα τής ρίζας και των παραγώγων τής (σχήμα: *λέγω - λόγος, μένω - μόνος, αλείφω - αλοιφή, λείπω - λοιπός* κ.τ.ό.). Σημασιολογικά το **αμείβω** είχε αρχικά τη σημ. «αλλάζω, ανταλλάσσω», από όπου και πέρασε στη σημ. «δίνω σε αντάλλαγμα» και «πληρώνω» χρήματα σε αντάλλαγμα προσφερόμενης εργασίας, υπηρεσίας: το ίδιο ισχύει και για το **αμοιβή**. Επίσης, η έννοια τής **αλλαγής** είναι φανερή στο **αργυραμοιβός** (που ανταλλάσσει νομίσματα), στο **αμειψισπορά** (η καλλιέργεια διαφορετικών φυτών στο ίδιο έδαφος) και στο σημερινό **αμειβίω** (αμείβω με αντάλλαγμα, ως ανταπόδοση ή ως αναγνώριση).
→ *αμοιφή, μεταπτώσεις*

αμείλικτος, -η, -ο κ. **αμείλιχτος** 1. (ενεργ.) αυτός που δεν λυπάται τους άλλους, που δεν τους σπλαχνίζεται: μετά την *κατάληψη τής πολιορκημένης πόλης ο εχθρός φάνηκε ~ την καλύτερη ολοσχερώς και εξόντωσε τον άμαχο πληθυσμό* || *θα φανώ ~ μπροστά σε οποιαδήποτε διασπαστική κίνηση* ΣΥΝ. ανελέητος, άσπλαχνος ΑΝΤ. φιλεύσπλαχνος, πονετικός Φρ. **αμείλικτο ερώτημα** το καίριο και πιεστικό χαρακτηρισμό ερώτημα που απαιτεί άμεση απάντηση: το ~, είτε ο *ποιητής, είναι αν θα μιλάμε Ελληνικά και όχι αν θα μιλάμε δημοτική* 2. (παθ.) αυτός που δεν μαλακώνει, δεν πειθείται, δεν καθιστανύεται ή δεν καταπραΰνεται: το ~ *πάθος του για εκδίκηση του οδήγησε στο φονικό* ΣΥΝ. άκαμπτος ΑΝΤ. μελιχλιός, μαλακός. — **αμειλικά** επίρρ. [ETYM, αρχ. < *ά-* στερητ. + *μείλιχος* «καταπραΰνω, καθιστανύζω» < *μείλι-γος* «γλυκός, αξιγαπίτος», βλ. κ. *μειλιχλί*].

αμειψισπορά (η) ΓΕΩΠ. η εναλλαγή καλλιέργειας: η καλλιέργεια διαφορετικών φυτών στο ίδιο έδαφος, προκειμένου να βελτιωθεί το χώμα και να αυξηθεί η παραγωγή. Επίσης **αμειψισπορία** [1849]. [ETYM, < *αμειψι-* (< *αμείβω* «αλλάζω, ανταλλάσσω») + *σπορά*, από. του γαλλ. *assolement*].

αμείωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να μειωθεί: *παρά την αποσχισμένη επένδυση, η οικογενειακή του περιουσία έμεινε ~* || (και για αφηρ. έννοιες) με ~ *ενδιαφέρον/ένταση* ΣΥΝ. ακέραιος, σταθερός, αδιάκοπος, ακατάκαστος ΑΝΤ. μειωμένος, φθίνων. — **αμείωτα** επίρρ.

αμέλεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | -όν} 1. η έλλειψη ενδιαφέροντος, προσοχής ή φροντίδας: ~ σε *θέματα ασφάλειας* δεν επιτρέπεται ΣΥΝ. παραμέληση, αδιαφορία, ολιγωρία ΑΝΤ. επιμέλεια, φροντίδα, ενδιαφέρον Φρ. εξ **αμελείας** από αμέλεια: *οδηγώντας απρόσεκτα, σκότωσε έναν πεζό και καταδικάστηκε για φόνο ~ 2*, το λάθος που προέρχεται από αδιαφορία ή απροσεξία: με *συνγχαρείτε!* ήταν ~ μου να ξεχάσω τα έγγραφα 3. ΝΟΜ. υποκειμενική κατάσταση, μορφή υπαιτιότητας κατά την οποία ο πράττων προκαλεί χωρίς να το αποδέχεται με την πλημμελή του συμπεριφορά (εξωτερική πλευρά τής αμέλειας) κάποιο παράνομο αποτέλεσμα, το οποίο είτε είχε προβλέψει αλλά από απερισκεψία είχε ελπίσει ότι θα το αποφύγει είτε δεν είχε καν προβλέψει (απροσεξία), όμως θα μπορούσε να το προβλέψει, εάν κατέβαλλε την προσοχή του μέσου συντετού κοινωνικού ανθρώπου.

αμελέτητος, -η, -ο 1. (ενεργ.) αυτός που δεν μελέτησε, δεν προετοιμάστηκε επαρκώς: *σήμερα πήγε στο σχολείο - ΣΥΝ. αδιάβαστος, απροετοίμαστος* ΑΝΤ. διαβασμένος, μελετημένος 2. (παθ.) ο μη μελετημένος, αυτός που δεν προσεδιάστηκε ή δεν προγραμματίστηκε επακριβώς: *οι εργασίες αργούν να ξεκινήσουν, διότι τα σχέδια παραμένουν αμελέτητα στο συρτάρι τής πολιτοδομίας* ΣΥΝ. ανεξέταστος ΑΝΤ. (προ)μελετημένος, προσχεδιασμένος 3. αυτός που δεν κατονο-

α- | αν- στερητικό
α-μεγέθυντος, -η, -ο
α-μεθόδευτος, -η, -ο

α-μελάνιαστος, -η, -ο
α-μελάνυτος, -η, -ο

α-μελοποίητος, -η, -ο
α-μελωτός, -η, -ο

α-μεράκλωτος, -η, -ο
α-μερεμέπιτος, -η, -ο

α-μέρευτος, -η, -ο

μάζεται από ντροπή, πρόληψη, δεισδαιμονία κ.λπ. 4. (ειδικότ.-εμφημ.) **αμελέτητα** (τα) (α) οι όρχεις, κυρίως των σφαγίων (β) το φαγητό που φτιάχνεται από όρχεις σφαγίων. — αμελέτητα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + μελέτω. Από τη σημ. «μνημονεύω» του ρ. *μελέτω* το επίθ. *αμελέτητος* προσέλαβε ευφημιστικά τη σημ. αυτού που δεν κατονομάζεται λεκτικά λόγω πρόληψως (π.χ. ο Διάβολος) ή από ντροπή (π.χ. τα *αμελέτητα*: οι όρχεις των σφαγίων)]. **αμελής**, -ής, -ές {αμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | αμελέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιαφορία ή έλλειψη της απαιτούμενης προσοχής ΣΥΝ. απρόσεκτος, ανεύθυνος ΑΝΤ. επιμελής, προσεκτικός 2. αυτός που τεμπελιάζει, καθυστερεί την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του: *απολύθηκε γιατί ήταν ~ στα καθήκοντα* του 3. (ειδικότ. για μαθητές) αυτός που δεν αφιερώνεται στα μαθήματα του. — αμελώς επίρρ. [αρχ.]

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + μέλω, βλ. κ. μέλει]. αμελήτος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που πρέπει να τον αμελήσει κανείς, να μην του δώσει σημασία: ~ *ποσοστό* | *στατιστική απόκλιση* | *ζήτημα* ΣΥΝ. ασήμαντος, τιμημένος ΑΝΤ. σημαντικός, αξιόλογος, υπολογισμός: ΦΡ. **αμελήτεια** **ποσότητα** (i) ποσότητα τόσο μικρή, που δεν πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν (ii) (μτφ. για ανθρώπους) ασήμαντος, που δεν πρέπει να τον υπολογίζει κανείς: *μη φοβάσαι, δεν έχει καμία δύναμη στην εταιρεία-είναι ~*. αμελήτεια επίρρ. (λόγ.) χωρίς αργοπορία ή αναβολή: *μετά την έλευση 1.500.000 προσφύγων από τη Μ. Ασία, το προσφυγικό ήταν ένα πρόβλημα που έπρεπε να αντιμετωπιστεί ~ || υποχρεούται από τον νόμο να υποβάλει ~ την εισήγηση του εντός 30 ημερών* ΣΥΝ. αμέσως, ανυπερθέτως. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αμέλιτος < ά- στερητ. + μέλλω «προτίθεμαι, καθυστερώ, αναβάλλω»]. **αμελώς** ρ. μετβ. {αμελείς... | αμελ-ήσα, -ούσια, -ήθηκα, -ήμενος} 1. αποδεικνύω αδιάφορος, δεν δείχνω την απαιτούμενη προσοχή: *ήταν καλός μαθητής τα προηγούμενα χρόνια, φέτος όμως αμελεί τα μαθήματα* του ΣΥΝ. παραμελώ ΑΝΤ. επιμελούμαι, φροντίζω 2. (-να) παραλείπω από απροσεξία ή αδιαφορία: *μην αμελήσεις να φέρεις το βιβλίο που σου ζήτησα* ΣΥΝ. ξεχνώ, λησμονώ, παραλείπω ΑΝΤ. θυμούμαι. — αμελήμα (το).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. αμελώ (-έω) < αμελής]. **αμεμπτός**, -η (λογιότ. -ος), -ο (λόγ.) αυτός στον οποίο δεν είναι δυνατόν να προσάψει κανείς μομφή, αυτός που δεν επιδέχεται κατηγορία: *ήταν συνεπής στην εκτέλεση των καθηκόντων του: ένας αμέ-μυτο διαγωγής υπάλληλος || οι δημόσιοι λειτουργοί οφείλουν να είναι αμεμπτοι* ΣΥΝ. ανεπιλήπτος, ανεγδίαστος ΑΝΤ. επιμεμπτός, αξιο-κατάκριτος, μεμπτός. — αμεμπτα | αμεμπτός [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + μεμπτός < μέμφομαι «κατηγορώ»]. Αμερικανικά (το) {χωρ. γεν.} 1. ανήλικος ή νεαρός Αμερικανός 2. (σκοπτ.) πρόσωπο που εξαιτάται ΑΝΤ. πολυάσχολος, ο εύπιστος: *για ~ με περνάς και μου λες τέτοια παραμύθια*: ΣΥΝ. αφελής, κοροϊδοί.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **εθνικός**, αμερικανίζω ρ. αμετβ. [1890] {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} ενεργώ ή φερόμαι σαν Αμερικανός-μιοίμαι τους τρόπους, τις συνήθειες, τις μεθόδους ή τις γλωσσικές ιδιοτυπίες των Αμερικανών: *μετανάστες που έζησαν πολλά χρόνια στις Η.Π.Α., άρχισαν να αμερικανίζουν || πολύ αμερικανίζεις τελευταία, αν κρίνω από αυτά που φοράς, τα τσιγάρα που καπνίζεις, τη μουσική που ακούς κ.λπ.* — αμερικανισμός (ο) [1889]. **αμερικανικός**, -ή, -ό [1805] κ. (καθημ.) αμερικανικός, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την ήπειρο της Αμερικής ή τους κατοίκους της: *η ~ γλωσσίδα | πανίδα || το ~ τοπίο παρουσιάζει εντυπωσιακή ποικιλία από την Αλάσκα ως τη Γη του Πυρός* 2. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις Η.Π.Α. ή και τους κατοίκους της: *τα χόμπι-τρογκερ και η κό-κα-κόλα είναι σύμβολα του ~ τρόπου ζωής*: ΦΡ. **αμερικανικό όνειρο** (αγγλ. American dream, φρ. τον αρχών του 20ού αι.) (i) τα ιδανικά της ελευθερίας και της ισότητας των ευκαμίων ως θεωρητικό υπόβαθρο για την ίδρυση των Η.Π.Α. (ii) η αναζήτηση μιας ζωής με προσωπική επιτυχία και υλική άνεση από κάθε άτομο ξεχωριστά στις Η.Π.Α. — αμερικανικά κ. (καθημ.) αμερικανικά επίρρ., Αμερικανικά (τα) (σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ.

Αμερικανός, **αμερικανόδουλος**, -η, -ο (μειωτ. συνήθ. για πολιτική ή πολιτικούς) δουλικός εξαρτημένος, πιστός σε βαθμό δουλοπρέπειας στην πολιτική και στα συμφέροντα των Η.Π.Α. εις βάρος της εθνικής ανεξαρτησίας και αξιοπρέπειας: *θεωρούσε την κυβέρνηση ~ και ότι οδηγούσε τη χώρα στην υποτέλεια*. αμερικανοκίνητος, -η, -ο (συνήθ.) για πολιτικές πράξεις, ενέργειες, στρατηγικές κ.λπ.) αυτός που υποκινείται από τις Η.Π.Α. ή εξυπηρετεί τα συμφέροντα τους: *ο ομιλητής μίλησε για - δικτατορίες στη λατινική Αμερική*. **αμερικανοκρατία** (η) {χωρ. πληθ.} η πολιτική, οικονομική και πολιτιστική κυριαρχία των Η.Π.Α. σε άλλες χώρες. **αμερικανοκρατούμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {αμερικανοκρατείσαι... | αμε-ρικανοκρατήθηκα} (κυρ. για χώρες) εξαρτώμαι (πολιτικά, οικονομικά) από τις Η.Π.Α.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**, αμερικανοποίηση (η) → -ποίηση **Αμερικανός** (ο) [1888], **Αμερικανίδα** (η) 1. ο κάτοικος της αμερικανικής ηπείρου: *πολλοί αγνοούν ότι οι πρώτοι ~ ήταν οι Ινδιάνοι* 2. (ειδικότ.) αυτός που κατοικεί ή κατάγεται από τις Η.Π.Α.: *η κόρη μου παντρεύτηκε έναν Αμερικανό και τώρα ζει στη Βοστώνη* 3. (συνεκδ., συνήθ. με τονισμό στην παραλήγουσα: *Αμερικανός*) Έλληνας μετανόστης ή γόνος μεταναστών που ζει στην Αμερική ή επέστρεψε από εκεί: *κάθε καλοκαίρι έρχονται στο χωριό μας και οι ~!* Επίσης (καθημ.) Αμερικανός (ο), Αμερικανίδα (η).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. American].

Αμερικανός - Αμερικανός, αμερικανικός - αμερικανικός. Μια αξιοσημείωτη σημασιολογική διαφοροποίηση χαρακτηρίζει τα τοπικά ζεύγη με τον τόνο στη λήγουσα (*Αμερικανός*, *Αμερικανικός*) ή πέρα από τη λήγουσα (*Αμερικανός*, *Αμερικανικός*). Τα **Αμερικανός** και **αμερικανικός** σε πιο επίσημο ύφος δηλώνουν αντιστοίχως το εθνικό ουσιαστικό και το εθνικό επίθετο σε σχέση με την Αμερική: τον Αμερικανό πολίτη και ό,τι αφορά στην Αμερική και στον Αμερικανό (*αμερικανική ζωή*, *αμερικανική σημαία*, *αμερικανική Βουλή*). Το **Αμερικανός**, παράλληλα με τη χρήση του ως εθνικού ουσιαστικού, δηλώνει και τον Έλληνα που ζει στην Αμερική (*Ηλθε ο θείος μου ο Αμερικανός από το Σικάγο*). Αντίστοιχα το **αμερικανικός** λειτουργεί ως εθνικό επίθετο (*Μιλάει τα Ελληνικά με αμερικανική προφορά* - *Καπνίζει αμερικανικά τσιγάρα και φοράει αμερικανικά ρούχα*) και, παράλληλα, μπορεί να σημαίνει αυτόν που σχετίζεται με τους Έλληνες της Αμερικής. Το **αμερικανικός** παραμένει πάντοτε η επίσημη και τυπική γραπτή και προφορική δήλωση του επίθετου.

αμερικανόφερτος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από την Αμερική (τις Η.Π.Α.) ή γίνεται κατά αμερικανικά πρότυπα: ~ *συνήθειες*. αμερικανοφίλος, -η, -ο αυτός που διάκειται φιλικά ή υποστηρίζει το κοινωνικό σύστημα, την εξωτερική πολιτική, τα συμφέροντα των Η.Π.Α.: ~ *εξωτερική πολιτική* | *χώρα*.

Αμερική (η) 1. ήπειρος στο Δ. Ημισφαίριο της Γης, που περιλαμβάνει δύο κύρια τμήματα, τη Βόρεια (μαζί με την Κεντρική) και τη Νότια Αμερική, καθώς επίσης και τη Γροιλανδία, τα νησιά του Αρκτικού Ωκεανού, τις Αντίλλες, τις Βερμούδες και τα νησιά Γκαλαπάγκος 2. (συνεκδ.) οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Η.Π.Α.), το πλουσιότερο και ισχυρότερο κράτος της αμερικανικής ήπειρου. — Αμερικανός (ο) (βλ. λ.). Αμερικανίδα (η), αμερικανικός, -ή, -ό (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Η ονομασία προέρχεται από το όνομα του Ιταλού θαλασσοπόρου και εξερευνητή Amerigo Vespucci, ο οποίος έφθασε στο βόρειο μέρος της ηπείρου το 1497].

αμερικό (το) {αμερικό} ΧΗΜ. τ'γγνητό αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Am) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. americium, από το όνομα της αμερικανικής ηπείρου πβ. λ. *ευρωπαϊό*].

αμέριμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει μέριμνες ή φροντίδες, απαλλαγμένος από έγνοιες ή ευθύνες: *μετά τον θάνατο των γονέων της έπαψε να είναι - και αναγκάστηκε να αναλάβει τις ευθύνες του ΣΥΝ. ξεγνοιαστός, ανέμελος* ΑΝΤ. πολυάσχολος, (λόγ.) περίφορτος. — αμέριμα επίρρ., αμεριμνήσια (η). αμέριστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μοιραστεί σε μέρη, ακαταμέριστος (κατ' επέκτ.) ολόκληρος, πλήρης: *θα έχετε την ~ συμπαράσταση της πολιτείας || ~ εμπιστοσύνη | υποστήριξη*. ΣΥΝ. ακεραίος, απόλυτος. — αμέριστα | αμερίστος [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + μερίζω].

αμερόληπτος, -η, -ο [1856] αυτός που δεν μεροληπτεί στη γνώμη ή την κρίση του που δεν επηρεάζεται από υποκειμενικούς παράγοντες (συμπάθειες, αντιπάθειες) στην κρίση του: ~ *δικαστές* | *όποιο* ΣΥΝ. αντικειμενικός, απροκατάλητος ΑΝΤ. μεροληπτικός, υποκειμενικός, προκατειλημένος. — αμερόληπτα επίρρ., αμεροληψία (η) [1867], αμερόληπτα ρ. [1871] {-είς...}.

αμεροστός, -η, -ο [μεσν.] μη εξημερωμένος ΣΥΝ. ανήμερος, ανήμερωτος ΑΝΤ. ημερομένος, εξημερωμένος. — αμερόστα επίρρ.

άμεσα επίρρ. απευθείας, χωρίς τη μεσολάβηση προσώπου ή πράγματος: *αγοράζουμε τα προϊόντα ~ από τους παραγωγούς, ώστε να μας έρχονται φθηνότερα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αμέσως**.

άμεσος, -η (λόγ. -ος), -ο {κ. (λόγ.) άμέσ-ου | -ων, -ους} 1. αυτός που γίνεται χωρίς μεσολάβηση ή παρέμβαση: *ζήτησε ~ επικοινωνία μέσω προσωπικών συναντήσεων δύο φορές την εβδομάδα || ~ αποτέλεσμα* | *έκλογη* | *επίμβαση* | *συμμετογή* ΣΥΝ. άμεσολάβητος ΑΝΤ. έμμεσος 2. ΠΟΛΙΤ. **άμεση δημοκρατία** βλ. λ. **δημοκρατία** 3. (για σχέση συγγένειας) αυτός που συνδέεται απευθείας, χωρίς μεσολάβηση άλλου: ~ *απόγονος* | *κληρονόμος* · 4. αυτός που συντελείται χωρίς να μεσολαβήσει χρονικό διάστημα, χωρίς καμία καθυστέρηση: *η απάντηση που ήταν ~ και σκληρή* ΑΝΤ. καθυστερημένος 5. αυτός που δεν επιδέχεται καθυστέρηση ή αναβολή: *η κατάσταση του ασθενούς απαιτεί ~ χειρουργική επέμβαση* ΣΥΝ. επείγων 6. αυτός που αφορά στο παρόν ή/και στο εγγύς μέλλον: *στα ~ σχέδια μας περιλαμβάνεται και η επέκταση του εργοστασίου* ΣΥΝ. προσεχής, βραχυπρόθεσμος ΑΝΤ. μακροπρόθεσμος, αόριστος 7. **Άμεση** | **Άμεσος Δράση** η ειδική υπηρεσία της Αστυνομίας που αντιμετωπίζει τα έκτακτα περιστατικά 8. ΟΙΚΟΝ. **άμεσοι φόροι** οι φόροι που καταβάλλονται στο κράτος απευθείας από τον πολίτη ως φόροι στο εισόδημα (κατ' αντιδιαστολή προς τους έμμεσους φόρους, που εισπράττονται με πρόσθετα τέλη σε είδη, υπηρεσίες κ.ά., όπως π.χ. τσιγάρα, ποτά, καλλυντικά, χαρτόσημα) 9. ΦΙΛΟΣ. **άμεση γνώση** αυτή που αποκτάται απευθείας από τις αισθήσεις · 10. ΓΛΩΣΣ. **άμεσο αντικείμενο** (σε μεταβατικά ρήματα που συντάσσονται με δύο αντικείμενα) το αντικείμενο που δέχεται απευθείας την ενέργεια του υποκειμένου και αποτελεί αναγκαίο συμπλήρωμα της έννοιας του ρήματος: *στην πρόταση «δίνω το μολύβι στην Εφη» το «μολύβι» είναι το ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **έμμεσος**. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + μέσος].

αμεσότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η απουσία καθυστέρησης ή έμμεσότητας: *για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση, απαιτείται ~ ενεργειών* || η ~ *της αντίδρασης κάποιου* 2. (στην επικοινωνία) η ύπαρξη στοιχείων όπως η σαφήνεια και η ακρίβεια (λόγου), η απλότητα και

η ειλικρίνεια, τα οποία κάνουν κάποιον/κάτι προσιτό, κατανοητό και αποδεκτό: η ~ του *πωλητή* έκανε τον *πλάτη* να αισθανθεί φιλικά || ο *λόγος* του είχε *μεγάλη* ~ και *βρήκε απήχηση στο κοινό*. αμέσως επί πρ. χωρίς μεσολάβηση χρονικού διαστήματος, χωρίς χρονοτριβή ΣΥΝ. (λόγ.) ευθύς, αυτοστιγμεί, αυθόρμη, πάραυτα, παραχρήμα, εν ρυτί οφθαλμού, αμελλητί, (καθημ.) στη στιγμή, στο λεπτό: «Έναν *καφέ, παρακαλώ!* —, *έφτασε*. [ETYM. μτγν. < αρχ. άμεσα].

αμέσως - άμεσα. Η χρήση του άμεσα σε όλες τις περιπτώσεις, με την αντίληψη ότι είναι τύπος της δημοτικής, αντί του αμέσως, είναι εσφαλμένη. Άλλη η σημ. του *άμεσα* και *άλλη* του *αμέσως*. *Άμεσα* είναι το αντίθετο του *έμεσα* και σημαίνει «απευθείας, χωρίς τη μεσολάβηση κανενός»: Με *ημίμετρα* και *παρακλήσεις* δεν *λύνεται* το θέμα- *πρέπει να τωθεί άμεσα στους υπευθύνους και μάλιστα το ταχύτερο δυνατόν*. Διαφορετική είναι η σημ. του *αμέσως*-σημαίνει «χωρίς καθυστέρηση, τώρα»: *Πρέπει να του μιλήσεις αμέσως, για να μη χάσει πολύτιμο χρόνο* - *Μας απάντησε αμέσως, μόλις τον ρωτήσαμε*. Στις τελευταίες αυτές περιπτώσεις η χρήση του *άμεσα* αλλάζει το νόημα: «*Πρέπει να του μιλήσεις άμεσα...*» θα σημείαι «απευθείας, χωρίς να μεσολαβήσουν άλλοι!» Το ίδιο και το «*μας απάντησε άμεσα...*»! (πβ. κ. *αγρίως* - *άγρια*, *αδίκως* - *άδικα*, *αδιακρίτως* - *αδιακρίτα* κ.ά.).

αμετάβωτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που δηλώνει απουσία μεταβατικότητας: ~ *χρήση* | *μορφή* | *σύνταξη* 2. **αμετάβωτο ρήμα** το ρήμα του οποίου η ενέργεια δεν μεταβαίνει σε εξωτερικό ή εσωτερικό αντικείμενο (πρόσωπο, ζώο, πράγμα), αλλά παραμένει στο υποκείμενο του, π.χ. *τρέχω*, *πηγαίνω*, *εργάζομαι*, *υποφέρω* κ.ά.: κατ' αντιδιαστολή προς το *μεταβατικό ρήμα* (π.χ. *στέλνω χρήματα* | *βλέπω τη θάλασσα*). [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «αδιάβωτος», < ά- στερητ. + *μεταβαίνω*. Η γραμματική σημ. ήδη μτγν.].

αμεταβίβαστος, -η, -ο [1889] 1. αυτός που δεν έχει μεταβιβαστεί ή δεν μεταβιβάζεται: ~ *είδηση* | *μήνυμα* ΣΥΝ. αδιαβίβαστος, ανεπίδοτος ANT. μεταβιβασιμένος, διαβιβασιμένος 2. (α) αυτός που δεν είναι δυνατόν να μεταβιβαστεί ή να εκχωρηθεί σε άλλον: *λόγος νομικών κωλυμάτων* η *περιουσία είναι προς ώρας* ~ ANT. μεταβιβάσιμος (β) ΝΟΜ. **αμεταβίβαστο δικαίωμα** | **αμεταβίβαστη αξίωση** το δικαίωμα που δεν μπορεί να μεταβιβαστεί από τον φορέα του (δηλ. τον δικαιούχο) σε άλλον, συνήθ. λόγω της προσωποπαγούς του φύσεως

αμετάβλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει μεταβληθεί, δεν έχει υποστεί αλλαγή: ~ *θερμοκρασία* | *κατάσταση* | *πολιτική* | *θέση* | *φόρος* | *απόφαση* | *τιμή* || *διατηρώ κάτι αμετάβλητο* || *παραμένω αμετάβλητος* ΣΥΝ. αναλλοίωτος ANT. μεταβεβλημένος, αλλοιωμένος. — αμετάβλητα | αμεταβλήτως [μτγν.] επίρρ.

αμετάβλητος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μεταβάλλεται: στη φρ. ΒΙΟΛ. **αμετάβλητα έντομα** τα πιο πρωτόγονα έντομα, που δεν αλλάζουν μορφή κατά την ανάπτυξη τους ANT. μετάβλητα.

αμεταγραπτός, -η, -ο [μεσν.] κ. α μετά *γράφος* (σημ. 1) 1. αυτός που δεν έχει μεταγραφεί, δηλ. αυτός του οποίου δεν υπάρχει αντίγραφο ANT. μεταγεγραμμένος 2. ΝΟΜ. (συνήθ. για συμβόλαια αγοραπωλησίας ακινήτων) αυτός που δεν έχει καταχωριστεί στο βιβλίο μεταγραφών του υποθηκοφυλακείου.

αμετάθετος, -η, -ο 1. αυτός που δεν μετέβαλε θέση, που δεν μετατοπίστηκε ή δεν μπορεί να μετατοπιστεί: ~ *σκοπός* | *απόφαση* | *ημερομηνία* ΣΥΝ. αμετακίνητος, αμετατόπιστος, ασάλευτος ANT. μετακίνητος, μετατοπισμένος 2. (μτφ. για δημοσίους υπαλλήλους) αυτός που δεν κατέλαβε άλλη οργανική θέση, που δεν πήρε ή δεν μπορεί να πάρει μετάθεση 3. αμετάθετο (το) η υποχρεωτική για την υπηρεσία παραμονή δημοσίου υπαλλήλου επί ένα ελάχιστο χρονικό διάστημα σε ορισμένη θέση της κεντρικής ή της περιφερειακής διοίκησης. — αμετάθετα | αμεταθέτως [μτγν.] επίρρ. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + *μετάθεσι*, βλ. κ. *μεταθέτω*].

αμετακίνητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν μετακινήθηκε ή δεν είναι δυνατόν να μετακινήθει ΣΥΝ. αμετατόπιστος, ασάλευτος 2. (μτφ.) αυτός που δεν μετακινείται από θέση | *άποψη*: *έμεινε ~ στις αποφάσεις του* ΣΥΝ. απαρασάλευτος, ανυποχώρητος. — αμετακίνητα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος*.

αμετάκλητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν είναι δυνατόν να ανακληθεί: *μην προσπαθείτε να με μεταπέσετε* η *απόφαση* μου είναι οριστική και ~ ΣΥΝ. τελεσίδικος, οριστικός ANT. μετακλήτος, ανακλητός 2. ΝΟΜ. **αμετάκλητη απόφαση** η τελεσίδικη απόφαση η οποία δεν μπορεί πλέον να προσβληθεί με τα έκτακτα ένδικα μέσα της αναρρέσεως και της αναηλλαγής είτε γιατί πέρασε άπρακτη η προθεσμία ασκήσεως τους είτε γιατί αυτά τα ένδικα μέσα όντως ασκήθηκαν *άπαξ* και απορρίφθηκαν (πβ. λ. *ανεκκλήτος*, *τελεσίδικος*). — αμετάκλητα | αμετακλήτως [1833] επίρρ.

αμετάλαβος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν μετέλαβε, που δεν κοινωνήσε των αγράντων μυστηρίων: του *επιβλήθηκε επίτιμο να μείνει δύο χρόνια* - ΣΥΝ. ακοινωνήτος. Επίσης αμετάλαβητος κ. αμετάλητος [μτγν.].

αμετάλλακτος, -η, -ο [αρχ.] ΒΙΟΛ. αυτός που δεν έχει υποστεί μετάλλαξη: ~ *ιός* — αμετάλλακτος επίρρ. [1859].

αμέταλλος, -η, -ο [1887] ΧΗΜ. (χημικό στοιχείο) που δεν εκδηλώνει καμία από τις ιδιότητες των μετάλλων (σκληρότητα, ηλεκτρική αγωγιμότητα κ.λπ.), όπως το οξυγόνο, το θείο, τα αλογόνα κ.ά. αμετανότος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν μετανόησε ή δεν είναι

δεκτικός μετανοίας: ο *δολοφόνος ήταν ~ για το έγκλημα του* ΣΥΝ. αμεταμέλητος ANT. μετανουμένος, μεταμελημένος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν αλλάζει, δεν πρόκειται να αλλάξει τρόπο ζωής, σκέψης: *οι φίλοι του του έλεγαν να πάψει να ξενυχτάει, αλλά αυτός εκεί, ~!* || ~ *ρομαντικός* | *ιδεολόγος* ΣΥΝ. αδιόρθωτος. — αμετανόητα επίρρ., αμετανόησια (η) [1886].

αμετάπειστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μεταπέιστηκε ή δεν μεταπέιθεται: *και τι δεν του είπα για να τον κάνω να αλλάξει γνώμη; αλλά εκείνος ~ ΣΥΝ. ανένδοτος, αδιάλλακτος, ανυποχώρητος. — αμετάπειστα* | *αμεταπέιστως* [μτγν.] επίρρ.

αμετάπτωτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν παρουσιάζει μεταπτώσεις ως προς την ένταση και την ισχύ του, που παραμένει αμειώτος: *παρακολούθησα όλη τη διάλεξη με ~ ενδιαφέρον* ΣΥΝ. αδιάπτωτος, αμειώτος ANT. μειωμένος, ελαττωμένος. — αμετάπτωτα | αμεταπτώτως [μτγν.] επίρρ. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + *μεταπίπτω*].

αμετάφραστος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει μεταφραστεί: το *έργο αυτού του ποιητή είναι ~ στα Ελληνικά* ANT. μεταφρασμένος 2. αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατο να μεταφραστεί: *ορισμένες λέξεις με έντονο βιοματικό περιεχόμενο (π.χ. λεβεντιά) είναι ~ από τη μία γλώσσα στην άλλη* (ANT. μεταφράσιμος).

αμέτι-μουγαμίτι επίρρ. (εκφραστ.) με κάθε τρόπο, οπωσδήποτε: *για να δηλωθεί η επιμονή, το πείσμα κάποιου για κάτι: έχει βαλθεί ~ να με πείσει να της αγοράσω αυτοκίνητο* ΣΥΝ. ντε και καλά | *σώνει και καλά*.

[ETYM. < τουρκ. amet muhabbeti ή < αραβ. ümmeti Muhammet «μουσουλμάνου», που χρησιμοποιείται σε προφωνήσεις].

αμετουσίωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μετουσιωθεί.

αμέτοχος, -η, -ο αυτός που δεν παίρνει μέρος, δεν αναμεταγγίνεται σε κάτι: *έμεινε ~ στη συζήτηση* ANT. συμμετοχος, κοινωνός. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + *μέτοχος*].

αμέτρητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι αδύνατο να μετρηθεί, άπειρος: *στον ουρανό υπάρχουν ~ αστέρια* ΣΥΝ. αναρίθμητος ANT. μετρήσιμος 2. (εκφραστ.) αυτός που είναι εντυπωσιακά μεγάλος σε αριθμό: *στο σπίτι του έχει πέντε βιβλιοθήκες με ~ βιβλία!* ΣΥΝ. πολυάριθμος ANT. ολιγάριθμος, ευσάριθμος. — αμέτρητα | αμετρήτως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμίσσιμος*.

αμετροεπής, -ής, -ές {αμετροεπ-ούς | -είς (ουδ. -ής)} (λόγ.) 1. αυτός που δεν έχει μέτρο στα λόγια του, που φλυαρεί: ~ *ομιλητής* ΣΥΝ. φλύαρος 2. αυτός που λέει υπερβολικά λόγια, μεγαλοστομίες ή προσβολές. — αμετροεπεία (η) [1887], αμετροεπώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές, *εχέμυθος*. [ETYM. αρχ. < *άμετρος* + -επής < *έπος* «λόγος»].

άμετρος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί ΣΥΝ. αμέτρητος, απείραριθμος ANT. ολιγάριθμος, πεπερασμένος 2. (μτφ.) αυτός που υπερβαίνει τα όρια, το μέτρο: *οι πράξεις του φανερόνουν ~ φιλοδοξία* || ~ *αισιοδοξία* ΣΥΝ. υπερβολικός ANT. μετρημένος, συγκρατημένος. — *άμετρα* | *αμέτρος* [αρχ.] επίρρ.

αμετροπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανωμαλία της οράσεως (συνήθ. μυωπία, υπερμετροπία, αστιγματισμός), που οφείλεται σε απόκλιση από το φυσιολογικό, είτε του βολβού του ματιού είτε της διαθλάσεως που γίνεται μέσα σε αυτό.

[ETYM. < *άμετρος* + -οπία < θ. -οπ-, από όπου και αρχ. ὄψ (γεν. ὀπός), «οφθαλμός», ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. αμέτρηπ].

αμή μόρ. → *αμέ*

αμην επιφών. ΘΡΗΣΚ. (ως κατακλείδα προσευχών, εκκλησιαστικών ύμνων, εκφωνήσεων κ.λπ. με ευχετική σημασία) εϊθε, μακάρι, γένοιτο Φρ. (α) **αμην (και τότε!)** (ι) (απαντητικά) ως ενίσχυση σε προηγουμένη ευχή: «Με το *καλό* να *γυρίσεις πίσω στον τόπο σου!* —! (ii) (απαντητικά ως έκφραση ευχής για κάτι που μόλις επιδόθηκε): «Σε *λίγα χρόνια* θα *μαζέψει τα λεφτά* που *χρειάζεται* και *θα ξεχρεώσει* το *σπίτι* του! —! (β) **ὡσπου να πεις αμην** σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. αμέσως, ὡσπου να πεις κύμνο (γ) στο *αμην* στο έσχατο σημείο, στο απροχώρητο, στο όριο (αντοχής, υπομονής κ.λπ.): *όταν η υπομονή μου έφθασε ~, τον παράτησα σ'έξωλο κι έφυγα* || με έχει φέρει ~ με τη *συμπεριφορά* του.

[ETYM. μτγν. < εβρ. amen «ας γίνει, εϊθε» < p. aman «είμαι αξιόπιστος»].

αμηνόρροια (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η διακοπή της εμμηνο ρύσεως, που οφείλεται είτε σε φυσιολογικά αίτια (εγκυμοσύνη, γαλουχία, εμμηνόπαυση) είτε σε παθολογικά (ψυχοσυναισθηματικές διαταραχές, έλλειψη ή περίσσεια ορμονών, κύστες, όγκους κ.ά.) ΣΥΝ. εμμηνολήξια, δυσμηνόρροια ANT. εμμηνόρροια, εμμηνορροσία, έμμηνα, περίοδος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ. (< α- στερητ. + μην, μηνός + *ρέω*), < γαλλ. ^α amenorrhée].

αμιάτος (ο) (λόγ.) 1. το προϊόν του θερισμού, η συγκομιδή ΣΥΝ. σοδεία, εσοδεία, σόδιασμα 2. (μτφ.) η αποκόμιση υλικών ή πνευματικών αγαθών: ~ *γνώσεων* | *σοφίας*.

[ETYM. μτγν. < αρχ. *άμιτος* «θερισμός» < *άμιό* (-έω) «κόβα, θερίζω» < *ά- προθεμι* + Ι.Ε. **me-t-* «θερίζω», πβ. *lat. meto* «θερίζω», *γαλλ. moisson* «θερισμός», ισπ. *mies*, *ιταλ. messe*, *γερμ. Mahd*, *αγγλ. mow* «θερίζω» κ.ά.].

αμηχανία (η) {χωρ. πληθ.} η αδυναμία να αντιδράσει κανείς με τον κατάλληλο τρόπο, να πράξει ή να πει αυτό που θα έπρεπε: *βρίσκομαι σε ~* || *αισθάνομαι ~* [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ένδεια εξαιτίας της έλλειψης μέσων, πό-

ρον», < αμήχανος].

αμήχανος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε αδυναμία να αντιδράσει με τον κατάλληλο τρόπο, να πράξει ή να πει αυτό που θα έπρεπε (συνήθ. λόγω εκπλήξης, αφηροσύνης, απελπισίας κ.λπ.): *τα έχασε τελείως και έμεινε να με κοιτάξει - περιμένοντας να του πω εγώ τι θα κάνει*. — αμύχανα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντης*. [ETYM αρχ. < ά-στερητ. + *μηχανή*. Σύμφωνα με την ετυμολογική της προέλευση, η λ. *αμήχανος* πρέπει να δηλώνει «τον στερούμενο μηχανής», δηλ. μέσον, πόρον, διεξόδου κ.ά. Εν συνεχεία η λ. εξέφρασε κυρίως το συναίσθημα της αβεβαιότητας, της αδυναμίας στη λήψη αποφάσεων].

αμιάντο (το) {αμιάντου} 1. πλέγμα τεχνητού αμιάντου (ύφασμα εμβαιτισμένο σε χημικές ουσίες), που τοποθετείται στις λάμπες αερίου, πετρελαίου και οινοπνεύματος, για να δίνει ένταση και λευκότητα στο παραγόμενο φως. 2. καταργημένο λευκό δέρμα, που χρησιμοποιείται στις σόλες υποδημάτων.

αμιάντος, -η, -ο (λόγ.) (με ηθικό ή και θρησκευτικό περιεχόμενο) αυτός που δεν έχει μιλνθεί, δεν έχει μολυνθεί ηθικά ΣΥΝ. αμόλυντος, καθάρος, άσπιλος, αγνός ANT. μισμμένος, μιμρός. [ETYM αρχ. < ά-στερητ. + θ. μιαν-, πβ. αορ. *ε-μίαν-α*, ρ. *μιάνω* (< *μιανθώ*)].

αμιάντω (ο) {αμιάντ-ου | -ων, -ους} κάθε άφλεκτο ορυκτό με ινώδη μορφή, από το οποίο κατασκευάζονται προϊόντα (κλωστές, υφάσματα, χαρτί κ.ά.) που δεν καίγονται. — αμιαντοειδής, -ής, -ές κ. **αμιαντοδής**, -ης, -ές. [ETYM Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. *amiante*) < λατ. *amiantus* < αρχ. *αμιάντος* (*λίθος*), ονομασία που αναφερόταν σε είδος ασβέστη και χαρακτηριζέται την καθαρότητα του χρώματος του].

αμιαντοσωλήνας (ο) σωλήνας κατασκευασμένος από αμιάντο. **αμιαντοτσιμεντό** (το) τσιμέντο ενισχυμένο με ίνες αμιάντου που χρησιμοποιείται στην οικοδομική, την κατασκευή σωλήνων και σε δομικές και διακοσμητικές εφαρμογές. [ETYM. Απόδ. του *αγγλ.* *asbestos-cement* (νόθο συνθ.)].

αμιαντορυχίο (το) [1859] ορυχίο αμιάντου. **αμιάντωση** (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεις} ΙΑΤΡ. πνευμονική πάθηση που οφείλεται σε εισπνοή μεγάλης ποσότητας σκόνης αμιάντου. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς *αγγλ.* *asbestosis*].

αμιγής, -ής, -ές {αμιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει αναμειχθεί με άλλο υλικό ή δεν περιλαμβάνει προσμείξεις, ξένα σώματα κ.λπ.: *η περιοχή κατοικείται από ~ ελληνικό πληθυσμό* || ~ γλώσσα | *κυβέρνηση* (με μέλη από έναν μόνο πολιτικό χώρο) | σύνθεση ΣΥΝ. άμικτος, ανόθευτος, καθάρος ANT. ανάμικτος, μικτός, συμμιγής. ΦΡ. *ουδέν κακόν αμιγές καλόν* (ουδέν κακόν αμιγές καλόν) δεν υπάρχει κάτι δυσάρεστο, που να μην έχει και ευχάριστες πλευρές, δεν υπάρχει κακό που να μη συνεπιφέρει και κάτι καλό: ~! *Η εκλογική ήττα οδήγησε στην πολιτική ανασυγκρότηση του κόμματος*. — αμιγώς επίρρ. [ιτγν.] λ. [ETYM. αρχ. < ά-στερητ. + *μιγής* < *μειγί-νυ-μι*].

αμίλητος, -η, -ο {μεσν.} 1. αυτός που δεν μιλά: *όλοι μιλούσαν και γελούσαν, μόνο ο Πέτρος καθόταν στη γωνία του ~ ΣΥΝ. σιωπηλός, βουβός* ANT. ομιλητικός 2. ΛΑΟΓΡ. **αμίλητο νερό** το νερό για τον κλήδονα (βλ.λ.), το οποίο μεταφέρουν οι κοπέλες από τη βρύση χωρίς να μιλούν (για να μην ταράζουν το στοιχείο που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, κατοικεί στην πηγή) ΦΡ. *ήπα το αμίλητο νερό* έπανα να μιλώ, απόμεινα εντέλος σιωπηλός, χωρίς να βγάλω μιλά. — αμίλητα επίρρ.

άμιλλα (η) {χωρ. πληθ.} συναγωνισμός (συνήθ. χωρίς αντιπαλότητα, οπότε συμβάλλει στη βελτίωση όσων συναγωνίζονται) η προσπάθεια για διάκριση και υπεροχή (συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ανταγωνισμό, ο οποίος διακρίνεται από έντονη αντιπαλότητα): *στόχος των αθλητικών αγώνων δεν είναι η νίκη, αλλά η συμμετοχή και η ευγενής ~ μεταξύ των αντιπάλων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός*. [ETYM < *ΡΧ*: *άμιλλα* < **άμι-λλα*, αβεβ. ετύμου, πθ. < *άμα* «μαζί, συγχρόνως» + *-ύλα*].

αμιλλώμαι ρ. μετβ. αποθ. {αμιλλάται... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) *προσπαθώ να ξεπεράσω (κάποιον), να υπερτερήσω: συμμετέχω σε συναγωνισμό (χωρίς εχθρική διάθεση): οι πόλεις αμιλλώνται για τη διοργάνωση του καλύτερου φεστίβάλ* || *οι αθλητές του στίβου αμιλλώνται για τη νίκη ΣΥΝ. διαγωνίζομαι, συναγωνίζομαι, παραβγαίνω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός, αποθετικός*. [ETYM < αρχ. *αμιλλώμαι* (-άο-) < *άμιλλα*].

αμίμητος, -η, -ο [ιτγν.] (συνήθ. για κωμικούς, δηκτικές δηλώσεις, σχόλια) αυτός που είναι τόσο επιτυχημένος στο είδος του, ώστε δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο μμησεως ή αντιγραφής: *είπε το εξής αμίμητο: «...»* || *ο Χοντρός και ο Λιγνός υπήρξαν ~ κινηματογραφικό δίδυμο ΣΥΝ. ανεπανόλητος*. — αμίμητα επίρρ.

αμίνη (η) [1880] {αμινών} ΧΗΜ. (συνήθ. στον πληθ.) μέλος της ομόλογης σειράς των οργανικών ενώσεων που περιέχουν στο μόριο τους μία ή περισσότερες αμινικές ομάδες.

[ETYM Μετάφραση του γαλλ. *amine* (οπτικό δάνειο) < *am(onia)ci* + *παραγ. επίθημα -ine*].

αμινικός, -ή, -ό ΧΗΜ. 1. αυτός που σχετίζεται με τις αμίνες 2. **αμινική ομάδα** αζωτούχος ρίζα χαρακτηριστική σε πολλές οργανικές ενώ-

α- | αν-στερητικό α-μεταμέλητος, -η, -ο α-μεταμόρφωτος, -η, -ο α-μεταμοσχευτός, -η, -ο α-μεταμφιεστος, -η, -ο α-μετάνιωτος, -η, -ο

α-μετάπλαστος, -η, -ο α-μεταποίησης, -η, -ο α-μεταπούλητος, -η, -ο α-μεταρρύθμιστος, -η, -ο α-μετάστατος, -η, -ο

α-μετασημάτιστος, -η, -ο α-μετάτακτος, -η, -ο α-μετατόπιστος, -η, -ο α-μετάτρεπτος, -η, -ο α-μεταφθευτός, -η, -ο

α-μεταχειριστός, -η, -ο α-μετεκπαίδευτος, -η, -ο α-μετεξέλικτος, -η, -ο α-μετονόμαστος, -η, -ο α-μετρίαστος, -η, -ο

α-μηδένιστος, -η, -ο α-μνήνυτος, -η, -ο α-μνηνοποίησης, -η, -ο α-μισθοδότης, -η, -ο α-μισθωτός, -η, -ο

σεις.

[ETYM. Βλ.λ. αμινοξύ]. **αμινο-** κ. **αμιν-** ΧΗΜ. ά συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. πολυσύνθετες οργανικές ενώσεις: αμινο-φαινόλες, *αμιν-οξέα* 2. παρουσία αμινών (κάπου): αμिन-ουρία, *αμιν-οξαιμία*. [ETYM. Α' συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τον τ. αμίνη | -ες (βλ.λ.) και απαντά σε μετάφρ. δάνεια γρημ. όρον (λ.γ. *αγγλ.* *aminoacid* «αμινοξύ»). **αμινοξύ** (το) {αμινοξέ-ος | -α, -ων} ΧΗΜ. οργανική ένωση που περιέχει τουλάχιστον μία καρβοξυλική και μία αμινική ομάδα, από την ένωση των οποίων προέρχονται οι πρωτεΐνες. Επίσης αμινοκαρβονικό-κό οξύ.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο < *αμιν*ο- (< ξέν. όρ., πβ. *αγγλ.* *amin(o)-* < λατ. *am(onia)ci* < ελλην. αμινία) + *οξύ*, πβ. *αγγλ.* *aminoacidi*. **αμιξία** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. (για μέταλλα) η έλλειψη μειξέ-ως, αναμειξέως ή προσμειξέως ΣΥΝ. καθαρότητα 2. (ειδικότ. για πρόσωπα, πληθυσμούς, έθνη κ.λπ.) έλλειψη επικοινωνίας ή και επιμειξίας με άλλους ανθρώπους ΣΥΝ. ακοινωνησία, απομόνωση. — άμικτος, -η, -ο [αρχ.], άμικτα | άμικτως [αρχ.] επίρρ. **αμίρ**ος (ο) {αμιράδων} ΙΣΤ. (κατά τον Μεσαίωνα) ηγεμόνας ή ανώτατος στρατιωτικός σε αραβική χώρα. [ETYM μεσν. < αραβ. *amir* «διοικητής»]. **αμισί** επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) χωρίς μισθό, χωρίς πληρωμή ΣΥΝ. (λαϊκ.) *τζάμπια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί. άμισθος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που γίνεται χωρίς την καταβολή μισθού: η *φροντίδα αναπήρων αποτελεί στον σύλλογό μας ~ και εθελοντική εργασία ΣΥΝ. δωρεάν* 2. (για πράξ.) αυτός που εργάζεται χωρίς χρηματικό αντάλλαγμα (μισθό) ή που αμειβεται για την εργασία του με άλλη μορφή πληρωμής: *οι υπάλληλοι στη γραμματεία είναι ~, εργάζονται εθελοντικά* ANT. έμισθος, μισθωτός. **Αμισός** (η) αρχαία πόλη της Μ. Ασίας, η μετέπειτα Σαμψούς (βλ.λ.). [ETYM αρχ., αγν. ετύμου προέλην. τοπωνύμιο. Η μεσν. ονομασία *Σαμψούς* ανάγεται στο όν. *Samsoun* (πθ. < *εις* *Αμισός*, βλ. κ. *Κωνσταντινούπολη*), με το οποίο ο Σελτζούκος αποκάλεσαν τον οικισμό που ίδρυσαν εκεί τον 11ο αι.]. **ά μίσηος**, -η, -ο [ιτγν.] ΒΟΤ. αυτός που δεν έχει μίσχο ANT. έμισχος. **α μίτωση** (η) {-ης κ. -ώσεις | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. Ο πολλαπλασιασμός των κυττάρων με διάσπαση του ενός σε δύο, αλλά χωρίς ίση κατανομή των στοιχείων του.

[ETYM. < α-στερητ. + *μίτωση* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ. < νεολατ. *amitosis*]. **άμιες δε γ' εσόμμεθα** πολλά κάρρονες (άμιες δε γ' εσόμμε-θα πολλή κάρρονες, Πλουτάρχου *Λακοόργος* 21) (εμείς θα γίνουμε πολύ καλύτεροι) για να εκφραστεί η αυτοπεποίθηση των νέων ότι θα ξεπεράσουν τους μεγαλύτερους: από τραγοίδο των νεαρών Σπαρτιατών, που δήλωνε την επιθυμία τους να ξεπεράσουν τους προγόνους τους σε αξία. **αμμοαργιλώδης**, -ής, -ές {-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} (για πετρώματα ή εδάφη) αυτός που αποτελείται από άμμο και άργιλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. **αμμοβόλεας** (ο) {αμμοβολ-είς, -έων} μηχανήμα με το οποίο γίνεται η αμμοβολή. [ETYM < *αμμοβολή*]. **αμμοβολή** (η) μέθοδος επεξεργασίας επιφανείων με την εκτόξευση άμμου, ριτισμάτων χάλυβα ή κοκκων άλλου λειαντικού μέσου, ώστε να γίνουν τραχείες ή να καθαριστούν από σκουριά, χρώμα κ.ά. (π.χ. στον ναυπηγοεπισκευαστικό τομέα). [ETYM. < *άμμος* + *-βολή* < *βάλλω*]. **αμμοβόλω** ρ. μετβ. {αμμοβολείς...} αμμοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χρησιμοποιώ ως μέθοδο επεξεργασίας ή καθαρισμού επιφανείων την αμμοβολή (βλ.λ.). — αμμοβολιστής (ο). **αμμοδοχείο** (το) [1889] (παλαιότ.) 1. ειδικό δοχείο που περιείχε πολύ λεπτή άμμο, την οποία άπλωναν πάνω στα χειρόγραφα, για να στεγνώσει η μελάνη 2. δοχείο με άμμο που χρησιμοποιε ως σταχτοδοχείο, πνευλοδοχείο κ.λπ. Επίσης αμμοδόχη κ. **αμμοδόχος** (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Sandfass*].

αμμοθεραπεία (η) [1896] {αμμοθεραπειών} θεραπεία που συνίσταται στην υποβολή του ασθενούς σε αμμόλουτρα ή σε κατάκλιση στην άμμο. **αμμοθύελλα** (η) {αμμοθυελλών} το σύνολο των ειδικών καιρικών συνθηκών που επικρατούν ως αποτέλεσμα ισχυρού ανέμου σε αμμόδη έκταση (συνήθ. έρημο), που σηκώνει και μετακινεί μεγάλες ποσότητες άμμου και σκόνης. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ.* *sandstorm*]. **αμμοκονία** (η) {αμμοκονιών} (λόγ.) ο σοβάς (βλ.λ.) ΣΥΝ. αμμοκονία-μα.

[ETYM. ιτγν., αρχική σημ. «τσιμέντο», < *άμμος* + *κονία* < *κόνις*, -εως (βλ. κ. σκόνη)]. **αμμοκονίαμα** (το) [1887] {αμμοκονιάμα-ατος | -ατα, -άτων} ο σοβάς. αμμοκονίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεις | -άσεις, -άσεων} (στην οικοδομή) η επήχρησι τοίχων με αμμοκονίαμα: το σοβάντιμα. αμμοκονιαστής (ο) [1894] (λόγ.) ο τεχνίτης που σοβαντίζει, ο σοβα-τζής-

[ETYM. ιτγν., αρχική σημ. «τσιμέντο», < *άμμος* + *κονία* < *κόνις*, -εως (βλ. κ. σκόνη)]. **αμμοκονίαμα** (το) [1887] {αμμοκονιάμα-ατος | -ατα, -άτων} ο σοβάς. αμμοκονίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεις | -άσεις, -άσεων} (στην οικοδομή) η επήχρησι τοίχων με αμμοκονίαμα: το σοβάντιμα. αμμοκονιαστής (ο) [1894] (λόγ.) ο τεχνίτης που σοβαντίζει, ο σοβα-τζής-

αμμοληψία (η) {αμμοληψιών} η λήψη άμμου από παραλία, κοίτη ποταμού κ.α. (π.χ. για εργαστηριακή εξέταση). [ETYM, < άμμος + ληψία < λήψη].

αμμολίθος (ο) [1856] {αμμολιθ-ου | -ων, -ους} ο ψαμίτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. αμμόπετρα. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sandstone].

αμμούλοτρο (το) [1862] ΙΑΤΡ. η κάλυψη μέρους ή ολόκληρου του σώματος με θερμή από τον ήλιο άμμο- κυρ. για θεραπεία ρευματικών παθήσεων. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sandbath].

αμμόλοφος (ο) [1892] λόφος από άμμο. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sandhill].

αμμόμετρο (το) [1867] {αμμομέτρ-ου | -ων} η κλευνόδρα (βλ.λ., σημ. 2).

αμμόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο αμμολίθος (βλ.λ.).

άμμος (η) **1.** σύνολο από πάρα πολύ μικρούς και λεπτούς κόκκους ή λεπτά θραύσματα ορυκτών ή πετρωμάτων, που δημιουργείται από τη διαβρωτική ενέργεια των υδάτων, των ανέμων ή/και των παγετόνων και βρίσκεται στις ακρογιαλίες, στους θαλάσσιους και λιμναίους βυθούς, στην κοίτη και τις εκβολές των ποταμών, καθώς και σε έρημους: *ψιλή | χοντρή | λευκή | κίτρινη* || *αυτή η παραλία δεν έχει άμμο, αλλά βότσαλα* || *το ποδί της Βοδινιάζε στην άμμο* || *τινάζω την άμμο από τα παπούσια* || *το επαρχιακό γήπεδο αντί για χόρτο είχε ~* ΦΡ. (α) άμμος *θαλάσσης* ψιλή άμμος από τη θάλασσα που χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό (β) *σαν την άμμο της θαλάσσης* για πάρα πολύ μεγάλο αριθμό από πρόσωπα ή πράγματα (γ) *κινούμενη άμμος* βλ. λ. *κινούμενος* 2. (ειδικότ.) λεπτόκοκκο υλικό που χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες και προέρχεται είτε από ποταμούς ή θάλασσες (*φυσική* ~) είτε κυρ. από λατομεία (*θραυστή* ~): *αναμειγνύω άμμο, ασβέστη και νερό* 3. (συνεκδ.) η παραθαλάσσια αμμώδης λωρίδα ξηράς: *τα παιδιά φτειάζουν πύργους στην ~ ΣΥΝ. αμμουδιά* ΦΡ. *χτίζω στην άμμο* επιχειρώ ή σχεδιάζω κάτι που είναι ή θεωρείται αβέβαιο, επισφαλές: *ματαιωνόω: «είναι κακό στην άμμο να χτίζεις παλάτια»* (Λαϊκ. τραγ.). [ETYM, αρχ. < *αμμος, από συμφορμό των συνωνύμων *άμαθος* (< *άμαθος) και *ψάμμος*, πθ. από Ι.Ε. *sam-dh-, πθ. λατ. sab-ulum, γαλλ. sable, γερμ. Sand, αγγλ. sand κ.ά. Η φρ. *χτίζω στην άμμο* είναι ήδη μεσν.].

αμμοσκέπαστος, -η, -ο [1845] αυτός που είναι σκεπασμένος ή στρωμένος με άμμο.

αμμότοπος (ο) (κυρ. για αγρούς, καλλιεργήσιμες εκτάσεις κ.λπ.) περιοχή με αμμώδες έδαφος ή γεμάτη άμμο.

αμμουδιά (η) (λαϊκ.) **1.** ο αμμώδης βυθός της θάλασσας (κυρ. κοντά στην ξηρά): *πρόσεξε, όταν φτάσεις στα ρηχά, μην κολλήσεις η βάρκα στην ~!* **2.** αμμώδης έκταση παραλία ΣΥΝ. αμμότοπος, αμμουδιά. [ETYM, Μεγελ. του ουσ. *αμμουδι (υποκ. του άμμος), που απαντά μόνο ως τοπωνύμιο].

αμμουδερός, -η, -ο γεμάτος άμμο. [ETYM, < αμμουδα + παραγ. επίθημα -ερός, πθ. κ. *παγ-ερός*].

αμμουδιά (η) παραλία γεμάτη άμμο, αμμώδης γιάλος: *όμορφη/ γραφική ~* || *χρυσές ~* [ETYM, < αμμουδα (βλ.λ.) + κατάλ. -ιά].

αμμουδίτης (ο) {αμμουδιτών} μικρό ψάρι σαν χέλι που ζει μέσα στην άμμο, δεν τρώγεται, αλλά χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη για την παραγωγή ζωοτροφών. [ETYM, < αμμουδα + παραγ. επίθημα -ίτης].

αμμοχάλικο (το) [1885] μείγμα που περιέχει ψιλή άμμο και χαλικά και χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες.

αμμοχώρα (το) {αμμοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χώρα που περιέχει άμμο και χρησιμοποιείται συχνά για καλλιέργεια 2. (παλαιότ. στην οικοδομική) φτηνό κατασκευαστικό υλικό από άμμο και χώμα.

Αμμοχώστος (η) {Αμμοχώστου} πόλη στην Α. ακτή της Κύπρου, από το 1974 κατέχεται από τουρκικά στρατεύματα που εισέβαλαν στην Κύπρο (βλ. κ. λ. *Απίλας, Κυπριακό, ψευδοκράτος, πράσινο*). — Αμ-μοχωστιανός (ο) [μεσν].

Αμμοχωστιανή (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*. [ETYM, μεσν. < άμμος + χωστός (< αρχ. χώννυμι), επειδή η πόλη περιβάλλεται από αμμώδεις ακτές, ούτως ώστε να φαίνεται «χωσμένη» στην άμμο. Στη γεωγραφική θέση της σημερινής Αμμοχώστου υπήρξαν από την αρχαιότητα διάφορες πόλεις, που μαρτυρούνται με τα ονόματα *Άρσινόη, Σαλαμίς, Άλασία* και *Κωνσταντία*. Η νέα πόλη της Αμμοχώστου περιέλαβε επίσης τους συνοικισμούς που έφεραν το όνομα *Βαρόσια* (< τουρκ. varos «προάστιο»). Η ονομασία Famagusta (< *Amagusta < *Amachusta < *Αμμοχώστος*) με την οποία είναι γνωστή η πόλη σε διάφορες γλώσσες, προήλθε παρετυμολογικά από το λατ. Fama Augusti «φήμη του Αυγούστου» (δηλ. του αυτοκράτορα)].

αμμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αμμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που περιέχει άμμο: ~ βυθός ΣΥΝ. αμμουδερός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Άμμων (ο) {Άμμων-ος, -α} **1.** θεός της αρχαίας Αιγύπτου, που ταυτιζόταν με τον Ήλιο (Ra) 2. όνομα αγίου και επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM, < αρχ. *Άμμων ΖΡά*] < αρχ. αιγυπτ. Amen | Amun «σφραγισμένος, κρυμμένος», πθ. κ. Γουταγγαμών < αρχ. αιγυπτ. Tutankhamen «ζωντανή εικόνα του Άμμωνος». Βλ. κ. *Raf*].

αμμωνία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. **1.** άχρωμο, αλκαλικό, οξειάς οσμής αέριο, που χρησιμοποιείται ευρύτατα στην παραγωγή χημικών προϊόντων ευρείας κατανάλωσης (λιπασμάτων, εκρηκτικών υλών, φαρμάκων κ.ά.) **2.** (συνήθ.) υδατικό διάλυμα αμμωνίας (σημ. 1), που χρησιμοποιείται στην ανακούφιση από δαγκώματα εντόμων κ.λπ. **3.** σκόνη που χρησιμοποιείται στην παρασκευή γλυκών. — **αμμωνιοχλός**, -ος, -ο [1876], αμμωνιακός, -ή, -ό [μετρν.]. [ETYM, Αντιδάν., < νεολατ. ammonia (όρος που πλάστηκε το 1872 ως

ονομασία του αερίου που παράγεται από το *άμμωνιακό άλας*) < (sal) ammoniac < λατ. ammoniacum < ελλην. *Άμμωνιακό (κόμμι)*, ουσία που ονομάστηκε έτσι, επειδή προερχόταν από τη λιβυκή περιοχή *Άμμωνία*, κοντά στο ιερό του *Άμμωνος Διός*].

αμνάδα (η) θηλυκό πρόβατο μικρής ηλικίας ΣΥΝ. αρνάδα. [ETYM, < μετρν. άμνάς, -άδος, θηλ. του αρχ. αμνός].

αμνημόνευτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν μνημονεύθηκε ή δεν μνημονεύεται: αυτός για τον οποίο δεν γίν'ται λόγος ΣΥΝ. *εξαχασμένος* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν μνημονεύθηκε ονομαστικώς στην ακολουθία ή για τον οποίο δεν τελέστηκε μνημόσυνο- ΦΡ. *προ αμνημονεύτων ετών/ χρόνων* πολύ παλιά, πριν από πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα: με το *πνεύιο της Νομικής, που πήρα ~, κατάφερα και διορίστηκα στο Δημόσιο*.

αμνήμων, -ων, άμνημων [αρχ.] {αμνήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει ισχυρή μνήμη **2.** αυτός που λη-σμο-εί τις ευεργεσίες που έχει δεχθεί: *φάνηκε ~ απάνται στον ευεργέτη του* ΣΥΝ. *επιλήσιμων, αγνώμων, αγάριστος* ΑΝΤ. *ευγνώμων*. — **αμνημοσύνη** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

αμνησία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η ολική ή μερική απόλεια της μνήμης ως αποτέλεσμα τραυματικών ερεθισμάτων ή παθολογικών καταστάσεων: *χτύπησε στο κεφάλι και έπαθε ~* **2.** (ειρων.) το να μη θυμάται κανείς σκοπίμως κάτι (για υποχρέωση, δέσμευση κ.λπ.): *προεκλογικά οι πολιτικοί υπόσχονται πολλά, μετά τις εκλογές όμως παθαίνουν ~*. — **αμνησιακός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ETYM, Αντιδάν., < γαλλ. amnesie < μετρν. *αμνησία* < ά- στερρη. + θ. μνη-, από όπου και *μνήμη, μι-μνή-σκομαι* «θυμώμαι» κ.ά.].

αμνηστικός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μνησικακεί, δηλ. που εκουσίως δεν διατηρεί στη μνήμη του το κακό που υπέστη, επομένως δεν αισθάνεται μίσος ή επιθυμία να εκδικηθεί: *δεν κράτησε ποτέ κακία σε κανέναν όσο κι αν τον έβλαπαν είναι ο πιο ~ άνθρωπος που έχω γνωρίσει* ΣΥΝ. *ανεμίκικα, μακρόθυμος, αγαθός* ΑΝΤ. *μνησικακός, εκδικητικός, κακός*. — **αμνησικακα** επίφρ., -**μνησικακία** (η) [μετρν.], **αμνησικακό** ρ. [μετρν.] {-εις...}.

αμνηστία (η) → **αμνηστία**

αμνηστία (η) [1889] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η χορήγηση αμνηστίας (βλ.λ.). — **αμνηστεύσιμος**, -η, -ο.

αμνηστευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αμνηστία (βλ.λ.) ή αυτός μέσω του οποίου χορηγείται αμνηστία: ~ *διάταγμα*.

αμνηστεύω, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει μνηστευθεί, δεν αρραβωνιάστηκε ΑΝΤ. *μνηστευμένος, αρραβωνιασμένος*.

αμνηστεύω ρ. μετρ. [1856] {αμνηστευ-σα, -θηκα (καθμ. -τηκα), -μένος} χορηγώ αμνηστία, δίνω χάρη (ιδ. για κρατούμενος) απαλλάσσω από κατηγορίες και αποφυλάκιζω.

αμνηστία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΝΟΜ. άρση του αξιοποιούν ορισμένων αδικημάτων, κυρ. πολιτικών, από κυβερνητικό φορέα και με επίσημη νομοθετική πράξη: *συνεπάγεται άμεση αποφυλάκιση (αν ο αμνη-στευόμενος κρατείται) και απαλλαγή από τις κατηγορίες: χορήγηση αμνηστίας στους πολιτικούς κρατούμενους* (πθ. κ. λ. *χάρη*) **2.** *Διεθνής Αμνηστία* (αγγλ. Amnesty International) παγκόσμια αυτοχρηματοδο-τούμενη οργάνωση η οποία εδρεύει στο Λονδίνο, δεν εξαρτάται από καμιά κυβέρνηση, πολιτική παράταξη, ιδεολογία ή θρησκεία και έχει στόχο της την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την αποφυλάκιση των πολιτικών κρατούμενων και την κατάργηση των βασανιστηρίων σε παγκόσμιο επίπεδο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία, *παρώνυμο*. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «λήθη», < άμνηστώ < άμνηστος < ά- στερρη. + *μνηστός* < θ. μνη-, από όπου και ρ. *μι-μνή-σκει* «θυμίζω»].

αμνηστία ή αμνηστία; Παράλληλα προς τη σειρά των παραγώγων *μνηστός* > *μνηστεύ-ω* | **-ομαι** > *μνηστία* (που δικαιολογεί και τη γραφή του *μνηστία* με -ει- ως παραγωγή από ρ. σε -εύω), χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχαία Ελληνική και η σειρά *άμνηστος* > *αμνηστώ* (-εις...) > *αμνηστία*. Αρα το *αμνηστία* δεν παράγεται από *α- + μνηστία*, αλλά από το *άμνηστος* (με παρεμβολή του ρ. *αμνηστώ*), γι' αυτό και γράφεται με -ι-. Ας σημειωθεί ότι αναλογικά προς το *μνηστεύω* παρήχθη και χρησιμοποιείται (αντί του *αμνηστώ* «δίδω αμνηστία») και ρ. *αμνηστεύω*, το οποίο όμως ως νεότερο δεν επηρεάζει την ορθογραφία του αρχ. *αμνηστία*. Όμοια σχηματίζονται (και γράφονται) τα *ανανόρος* > *ανανόρια* (αλλά ανδρεία!), *πρωτοπόρος* > *πρωτοπορία* (αλλά πορεία) κ.ά.

→ *ανανόρια, -ία*

αμνιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το άμνιο: ~ *σάκος* | *κοιλότητα* | *υγρό* (μέσα στο οποίο αιωρείται το έμβryo).

άμνιο (το) (αμνί-ου | -ων) ΙΑΤΡ. ο εσωτερικός υμένας του σάκου στο εσωτερικό του οποίου βρίσκεται το έμβryo κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης. [ETYM, < αρχ. άμνιον (κ. *αμνιον*), αρχική σημ. «είδος αγγείου, όπου συγκεντρώνεται το αίμα των σφαγίων», < *άμνιον < *αμώ* | *-ώμια* (-άο-) «συγκεντρώω» με επίδραση του αμνός. Το αρχ. *άμια* ίσως συνδ. με την πρόθ. *άμια* ή, κατ' άλλη εκδοχή, με το ρ. *αμέλω* (μέσω θ. *άμ- «συγκεντρώνω ένα υγρό»)].

αμνιοκέντηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. ιατρική εξέταση κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, που συνίσταται σε παρακέντηση (βλ.λ.) του αμνιακού σάκου και λήψη αμνιακού υγρού, προκειμένου να διαπιστωθούν γενετικές ανωμαλίες ή νόσοι στο κυοφορούμενο, καθώς επίσης και το φύλο του εμβρύου. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amniocentesis].

αμνιοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. οπτική εξέταση της αμνιακής κοιλότητας με ειδικό εργαλείο. [ETYM, < *άμνιο* + *-σκόπηση* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετά-

ζω», ελληνογενής ξέν. όρ., <αγγλ. amnioscopy).
αμνοερίφια (τα) {αμνοερίφιοι} αρνιά και κατσικια: *οι τιμές των - κατά την περίοδο του Πάσχα εμφανίζουν αύξηση.*

αμνός (ο) (λόγ.) 1. μικρό αρσενικό πρόβατο, το νεογνό ή αυτό που μόλις απογαλακτίστηκε ΣΥΝ. αρνί, αρνάκι 2. ΘΡΗΣΚ. αμνός του Θεού συμβολική προσωπότητα του Ιησού Χριστού ως υπόμνηση της θυσίας του για τις αμαρτίες του κόσμου.

[ETYM. αρχ. < I.E. *ag(h)-nós, πβ. λατ. ag-nus, γαλλ. agneau, ιταλ. agnello, αγγλ. yearn «βελιάζω» κ.ά. Στην Κ.Δ. η λ. αμνός προσδιορίζει αποκλειστικά τον Χριστό (π.χ. Ιωάνν. 1, 29: *ίδε ο αμνός του Θεού ο αίρων την αμαρτίαν του κόσμου*)].

αμνοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} μαντεία, κατά την οποία γίνονται προβλέψεις για το μέλλον με την εξέταση της ομοπλάτης του αμνού που σφάζεται σε ορισμένες γιορτές (λ.χ. το Πάσχα). [ETYM. < αμνός + -σκοπία < σκοπώ].

άμοιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν μοιάζει ή δεν ταιριάζει (με κάποιον).

αμοιβάδα (η) 1. μονοκύτταρος οργανισμός, υδρόβιο ή παρασιτικό πρωτόζωο, που αποτελείται από έναν κυτρικό πυρήνα (ενδόπλασμα) και ένα λ'πτό στρώμα διαφανούς κυτταροπλάσματος (εξόπλασμα) τέτοιο, ώστε να παραμορφωθεί συνεχώς σχηματίζοντας προσώπων εξογκώματα (τα ψευδοπόδια), με τα οποία ο οργανισμός κινείται και προσλαμβάνει την τροφή του (δηλ. βακτήρια) 2. **αμοιβάδες** (οι) η αμοιβάδωση (βλ. λ.).

[ETYM. Αντιόαν., < αγγλ. amoeba < αρχ. αμοιβός, -άδος < αμοιβή «εν-άλλαξη, ανταλλαγή», επειδή η κυτόπλασμα αυτών των πρωτόζωων τους επιτρέπει να εναλλάσσουν προσωρινά μορφές, για να κινούνται και να τρέφονται].

αμοιβαδικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. 1. αυτός που σχετίζεται με την αμοιβάδωση 2. **αμοιβαδικός** (ο), **αμοιβαδική** (η) πρόσωπο που πάσχει από αμοιβάδωση.

αμοιβαδοειδής, -ής, -ές [1882] {-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά των αμοιβάδων: ~ *κίνηση* (η κίνηση των λευκοκυττάρων του αίματος). — αμοιβαδοειδής επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες

αμοιβάδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία αμοιβάδων στο έντερο του ανθρώπου σε συνθήκες συμβιωτικού παρασιτισμού, καθώς και η νόσος (δυσεντερία) που υπό ορισμένες συνθήκες προκαλείται από το παράσιτο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amoebiasis].

αμοιβαίος, -α, -ο 1. αυτός που αναφέρεται σε μια σχέση ανταπόδοσης ανάμεσα σε δύο μέρη: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών πρέπει να στηρίζονται στον σεβασμό || ~ αισθήματα | εχθρότητα | συμπάθεια | εμπιστοσύνη | κατανόηση || θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος || ~ υπό-σχεση | εξάρτηση | υποχωρήσεις || οι σύζυγοι ορκίστηκαν - πίστη μεταξύ τους* ΑΝΤ. μονομερής 2. ΟΙΚΟΝ. **αμοιβαίο κεφάλαιο** μορφή εταιρείας επενδύσεων που κεφαλαιοποιείται από τη συνεχή πώληση του αποθεματικού της, το οποίο υποχρεούται να επαναγοράσει από τους μετόχους της, αν αυτοί το ζητήσουν. — αμοιβαί-α /-ως [μτγν.] επίρρ. [ETYM. < αρχ. αμοιβαίος < αμοιβή].

αμοιβαϊότητα (η) [1834] {χωρ. πληθ.} 1. η ανταποδοτικότητα στις σχέσεις, το να ανταποκρίνεται κανείς με τον ίδιο (θετικό) τρόπο στις ενέργειες του άλλου: *στις φιλικές σχέσεις απαραίτητη προϋπόθεση είναι η - των συναίσθημάτων* ΑΝΤ. μονομέρεια 2. ΝΟΜ. (μεταξύ κρατών) η παροχή ωφελιμάτων (π.χ. φορολογικών ελαφρύνσεων) και η αποδοχή δεσμεύσεων ή υποχρεώσεων σε αμοιβαία βάση: *ζητήθηκε η ίδρυση έδρας ισπανικών σπουδών στην Ελλάδα με βάση την -.*

αμοιβή (η) 1. υλική αποζημίωση για παροχή υπηρεσιών, εργασίας κ.λπ.: *η αμοιβή γι'αυτών που θα βρει τα κομήματα, θα είναι το 10% της αξίας τους || αδρή | μεγάλη | συμβολική ~||- για τη σύλληψη των δραστών | για παροχή πληροφοριών* ΣΥΝ. μισθός, πληρωμή, αντιμισθία: ΦΡ. (α) έναντι **αμοιβής** με υλική αποζημίωση: *του έδωσε τις πληροφορίες που ζητούσε έναντι αδράς αμοιβής* (β) **επ' αμοιβής** (επ' αμοιβή) με αμοιβή: *θα συνεργαστείς μαζί μας ~ ΣΥΝ. με το αζημίωτο* 2. ηθική ανταπόδοση ή ικανοποίηση (λ.χ. προαγωγή, έπαινος, παράσημο, τιμητική διάκριση κ.λπ.) ως αναγνώριση υπηρεσίας: *το χειροκρότημα του πλήθους υπήρξε η καλύτερη ~ του πιανίστα* ΣΥΝ. ανταμοιβή, επιβράβευση. ΣΧΟΛΙΟ λ. αμείβω. [ETYM. αρχ., αρχική σμ. «ανταλλαγή - αντιμισθία», < αμείβω].

άμοιρος, -η, -ο 1. αυτός που υπέστη δυσάρεστο συμβάν λέγεται για να δηλώσει συμπάθεια, οίκτο, για την κατάσταση κάποιου, για μια δυστυχία ή συμφορά που τον βρήκε: *έχασε και τα δύο παιδιά της στον πόλεμο η ~!* || (επιφών.) *ι κακό σε βρήκε, άμοιρε!* ΣΥΝ. κακόμοιρος, δόλιος 2. (λόγ.) (+γεν.) αυτός που δεν έχει μέρος (μερίδιο) από κάτι, που δεν στερείται κάποιου πράγματος: *για ό,τι συμβαίνει σήμερα καμιά από τις κυβερνήσεις δεν είναι ~ ευθυνών* ΣΥΝ. απαλλαγμένος, αμέτοχος. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + μοίρα].

αμόκ (το) {άκλ.} 1. ψυχική διαταραχή που αρχικά παρατηρήθηκε σε συγκεκριμένους πολιτισμούς της ΝΑ. Ασίας (κυρ. τους Μαλάιους) και εκδηλώνεται με καταθλιψη, η οποία ακολουθείται από φονική μανία (γενικότερ.) 2. βίαιη μανία που καταλαμβάνει κάποιον: *έκανε σαν να τον είχε πιάσει ~!* 3. (εκφραστ.) έντονη ταραχή (συνήθ. αγανάκτηση): *επάθε ~ ακούγοντας τα συγκλονιστικά νέα.*

[ETYM. < γαλλ. amok < μαλαϊκή λ. amuk «ο ευρισκόμενος σε κατά-σταση μανίας, τρέλας»].

αμολάω κ. **ξαμολάω** ρ. μετβ. {αμολάς... | αμολή-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος (καθημ.)} 1. (για άμυγα) απαλλάσσω (κάτι) από σφιζίμο ή δέσιμο, το αφήνω χαλαρό έτσι, ώστε να ξετυλιχτεί, να απομακρυνθεί, να ανυψωθεί κ.λπ.: *~ τα σκοινιά της βάρκας || ~ τον χαρταετό || αμολά καλούμα!* (άφησε χαλαρή την καλούμα του χαρταετού, ώστε να ξετυλιγεται γρήγορα ο σπάγκος)" ΦΡ. (α) **αμολάω μελάνι** θολώνω τα νερά (όπως οι σουπιές κ.ά.), ξεφεύγω από επικίνδυνη κατάσταση (β) **αμολάω λόγια | κουβέντες** μιλώ χωρίς να ελέγχο τι λέω (γ) (οικ.) **την αμολάω** αφήνω πορδή ΣΥΝ. την αφήνω 2. (για άμυγα) αφήνω (κάποιον/κάτι) ελεύθερο από δεσμό ή περιορισμό: *αμολήσε τον σκύλο στο πάρκο || αμολήσαν τα παιδιά στο κτήμα να παίξουν || (εκφραστ.) τον αμολήσανε προχθές* (ενν. από τη φυλακή) || (κακός.) *αμολάνε τα παιδιά τους κι έπειτα τα ψάχνουν* (τα αφήνουν χωρίς έλεγχο να γυρίζουν) 3. (μεσοπαθ.) **αμολιέμαι | ξαμολιέμαι** ορμώ, ξεχνώμαι, κυρ. για να ψάξω ή να κυνηγήσω κάποιον: *αμολήθηκαν τα λαγονικά της Αστυνομίας || έχει ξαμοληθεί σε όλα τα στέκια, να βρει που κρύβονται.* — αμολήμα (το).

[ETYM. < μεσν. **άμολάρω** (κατά τα ρ. σε -άω) < παλαιότ. ιταλ. amollare «αφήνω» < λατ. ad + mollare < λατ. mollis «μαλακός, ομαλός»].

αμολευτός, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αμόλυτος (βλ. λ., σμ. 2), **αμολήτος**, -η, -ό (λαϊκ.) 1. αυτός που τον έχουν αμολήσει, που τον έχουν αφήσει χαλαρό: *να έχεις τα σκοινιά ~ 2. αυτός που δεν τον έχουν υπό έλεγχο ή επιτήρηση: *άφησαν τα σκυλιά ~ || αν αφήσεις το παιδί ~, δεν θα μπορείς να το μαζέψεις.**

αμόλυθος, -η, -ο (για βενζίνη) αυτός που δεν περιέχει μολύβδο και χρησιμοποιείται στα καταλυτικά αυτοκίνητα, γιατί δεν ρυπαίνει.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unleaded].

αμόλυτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν μολύνθηκε ΣΥΝ. καθαρός ΑΝΤ. μαγαρισμένος 2. (μτφ.) (α) αυτός που διατηρείται άγιος, που δεν έχει μολυνθεί όσον αφορά στην ηθική του: *ψυχή αγνή και ~ ΣΥΝ. άσπιλος, αγνός, αμίαντος* ΑΝΤ. σπλωμένος, μιασμένος (β) (ειδικότερ.) αυτός που δεν είχε σεξουαλική επαφή.

αμόνι (το) {αμον-ιού | -ιών} μεγάλο και βαρύ αντικείμενο από σφυρηλάτο σίδηρο, χυτοσίδηρο ή χάλυβα, με λεία επιφάνεια, το οποίο έχει μία ή δύο προεξοχές στη στενή πλευρά του: *χρησιμεύει ως βάση για τη σφυρηλάτηση (συνήθ. πυρακτωμένων) σκληρών μετάλλων: το ~ του πεταλωτή* ΣΥΝ. (λόγ.) άκμονας.

[ETYM. < μεσν. **άμόνικ** ***αμόνιον** < μτγν. **άκμόνιον**, υποκ. του αρχ. **ακμών** «αμόνι»].

αμονω ρ. → ομόνω

αμοραλισμός (ο) (χωρ. πληθ.) 1. ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που υποστηρίζει ότι οι ηθικές αξίες δεν διαθέτουν αντικειμενική και καθολική θεμελίωση ούτε μένουν αναλλοίωτες μέσα στον χρόνο ή άρνηση της ισχύος των ηθικών κανόνων, το να μη δέχεται κανείς τη διάκριση μεταξύ καλού και κακού για τις ανθρώπινες πράξεις 2. (γενικότερ.) ο τρόπος ζωής και συμπεριφοράς που διέπεται από έλλειψη ηθικών ενδοιασμών και που μπορεί να οδηγήσει σε αναισθησία και έκληση των ηθών: *ο πολιτικός ~ είναι εμφανής στις παραπλανητικές υποσχέσεις και τις αδιαιρέτες οικονομικές δολοηλιγίες όσων έχουν εξουσία* ΣΥΝ. ανηθικότητα, διαφθορά. — αμοραλιστής (ο), αμοραλίστρια (η), αμοραλιστικός, -ή, -ό, **αμοραλιστικά** επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. amoralisme < amoral < a- στερητ. + moral «ηθικός»].

Αμοργός (η) 1. νησί τον Α. Κυκλάδων ΝΑ. της Νάξου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού' αλλιώς *Χώρα*. — Αμοργιανός (ο), Αμοργιανή (η), αμοργιανός, -ή, -ο.

[ETYM. Το όνομα του νησιού 'Αμοργός (αρχ.) συνδέεται μετωνυμικά με το ύψασμα **άμοργός** (ό) και **άμοργης** (ή), που κατασκευάζαν στο ομόνομο νησί (βλ. κ. *ζέρσει*). Η Αμοργός ήταν περιώνυμη για τους χιτώνες της, που ονομάζονταν **άμοργια**, **άμοργινα** ή **άμοργίδες** και παρασκευάζονταν από την **άμοργη** (< **άμέργω** «δρέπω, κόβω καρπούς, φυτά κ.τ.ό.»), είδος λιναριού εξαιρετικής ποιότητας, το οποίο φύτευαν σε όλο το νησί. Το αρχ. **άμέργω** συνδέεται πιθαν. με το αρχ. **όμοργνω** «στεγνώνω, σκουπίζω» και με λατ. mergae «θεριστικό δίκρανο»].

άμορε (το) {άκλ.} (οικ.) 1. ερωτικό συναίσθημα ΣΥΝ. έρωτας, **αγάπη** 2. ο ερωτικός δεσμός: *το - τους διαρκεί δέκα χρόνια!* ΣΥΝ. σχέση 3. (συνεκδ.) το πρόσωπο με το οποίο έχει κανείς ερωτικό δεσμό (εραστής ή ερωμένη): *μας σύστησε το καινούργιο της ~ ΣΥΝ. αίσθημα, αγαπημένος/-η, φίλος/-η, (οικ.) γκόμενος/-α.* [ETYM. < ιταλ. amore < λατ. amor «αγάπη - έρωτας»].

αμορτισέρ (το) {άκλ.} ελλην. **αποσβεστήρας κραδασιών** το εξάρτημα του αυτοκινήτου που συνδέεται με τον άξονα των τροχών και χρησιμεύει στην απόσβεση των κραδασμών.

[ETYM. < γαλλ. amortisseur < amortir «αποσβένω (ενν. τους κραδασμούς)» < λατ. mors, mortis «θάνατος»].

άμορφος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει ορισμένο σχήμα ή μορφή: *ο γλύπτης δημιουργεί αγάλματα από ~ όγκους μαρμάρου || από τη σφοδρή σύγκρουση το αυτοκίνητο είχε γίνει μια ~ μάσα* 2. αυτός που δεν έχει αποκτήσει την τελική του μορφή ΣΥΝ. αδιαμόρφωτος, αδιάπλαστος, ασημάτιστος ΑΝΤ. μορφοποιημένος, σχηματισμένος. —

ο- αν- στερητικό				
α-μοιραστός, -η, -ο	α-μονιτάριστος, -η, -ο	α-μουντζούρωτος, -η, -ο	α-μπάζωτος, -η, -ο	α-μπαρκάριστος, -η, -ο
α-μοιρολόγητος, -η, -ο	α-μόνωντος, -η, -ο	α-μοιυτζώτος, -η, -ο	α-μπάλλωτος, -η, -ο	
α-μονογράφητος, -η, -ο	α-μορφοποίητος, -η, -ο	α-μούσκευτος, -η, -ο	α-μπιανιάριστος, -η, -ο	
α-μόνοιαστος, -η, -ο	α-μούδιαστος, -η, -ο	α-μούχλιαστος, -η, -ο	α-μπιανιάριστος, -η, -ο	

άμορφα επίρρ., αμορφία (η) [αρχ.].
αμορφωσιά (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) η α παιδευσία (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ
λ. *πρωτιά*.
αμόρφωτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι μορφωμένος, που δεν έλαβε
παιδεία, που δεν έχει πνευματική καλλιέργεια ΣΥΝ. ακαλλιέργητος,
αγράμματος, απαιδευτος, αμαθής ΑΝΤ. μορφωμένος, καλλιέργημένος.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*.

[ΕΤΥΜ.] < α- στερητ. + *μορφώνω*, άσχετο προς το αρχ. *αμόρφωτος*
«ασηματιστός», παράλλ. τ. τής λ. *άμορφος*.
άμοσος, -η, -ο αυτός που δεν διαθέτει καλλιτεχνική παιδεία, που δεν
ενδιαφέρεται ή δεν αγαπά τη μουσική και γενικότερ. τις καλές τέχνες: ~
κοινό ΑΝΤ. φιλόμουσος. — *αμουσία* (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ.] αρχ. < α-
στερητ. + *μούσα*].

αμουστάκος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει βγάλει μουστάκι 2. (γενι-
κότ.) ανήλικος, πολύ νέος και άπειρος: είσαι *παιδί* ~ *άκομη*, *μη μπλέ-
κεις με τέτοιες υποθέσεις* ΑΝΤ. ενήλικος, ώριμος.

ά μόχθος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συντελείται χωρίς μόχθο, που απαι-
τεί λίγη κούραση: *κάθε* ~ *προσπάθεια για έναν τέτοιο υψηλό σκοπό*
είναι καταδικασμένη να αποτύχει ΣΥΝ. άκοπος, ακοπίαστος ΑΝΤ. επί-
μοχος. Επίσης *αμόχθιος* [μτγν.]. — *αμόχθως* επίρρ. [μτγν.].

α. μπα! επιφών. → μπα

αμπαζούφ (το) {άκλ.} 1. κάλυμμα λαμπτήρα από χαρτί, γυαλί, ύφα-
σμα, μέταλλο, πορσελάνη κ.λπ., συνήθ. κωνικό ή κυλινδρικό, που πε-
ριορίζει την ένταση του φωτός, προστατεύει τον λαμπτήρα, κατευθύ-
νει το φως του συνήθ. προς τα κάτω και συγχρόνως λειτουργεί δια-
κοσμητικά ΣΥΝ. καπέλο 2. (συνεκδ.) κάθε φωτιστικό που αποτελείται
από τα παραπάνω εξαρτήματα: *αγόρασα ένα* ~ *για το σαλόνι*.
[ΕΤΥΜ.] < γαλλ. abat-jour < abatte «ρίχνω κάτω» + jour «ημέρα - λάμ-
ψη»].

ΣΧΟΛΙΟ Κατά την απόδοση στην Ελληνική του γαλλ. abat-jour (λ.
του 1670 που δήλωνε το καταγιστικό από αντανάκλαση φως), το
βάρος έπεσε είτε στην προφύλαξη των ματιών από το δυνατό φως
του λαμπτήρα, οπότε αποδόθηκε ως αλεξίφωτο και **σκιαστρο** (ϊω-
άνν. Σκυλίτσης) -πβ. αγγλ. lamp-shade-, είτε στον συγκεντρωτικό
φωτισμό του, εξού καταγιστήρας, είτε, τέλος, στην αντανάκλα-
στική λειτουργία του καλύπτρου του λαμπτήρα, γι' αυτό και οι ό-
ροι αντανάκλαση και αντανάκλαστήρας. Στο πέρασμα του χρό-
νου -έχουν και οι λέξεις τη μοίρα τους...- καμία από τις ελληνικές
αποδόσεις τής λ. δεν επικράτησε και σήμερα χρησιμοποιείται είτε
το δάνειο **αμπαζούφ** είτε το αντιδάνειο λάμπα (< ιταλ. lampa < λατ.
lampas < ελλην. *λαμπάς*, -άδος) στη φρ. επιτραπέζια λάμπα.

άμπακος (ο) (παλαιότ.) πλάκα ή πίνακας γραφής και αριθμητικών
πράξεων, ο άβακας -φρ. *τρώω* | *κατεβάω* τον *άμπακο* τρώω πάρα
πολύ ΣΥΝ. τρώω τον περίδρομο, τρώω τον αγγέουρα. Επίσης άμπακας.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίδρομος*.

[ΕΤΥΜ.] Αντιδάν., μεσν., αρχική σημ. «πλάκα γραφής με άμμο», < ιταλ.
abbaco «βιβλίο αριθμητικής» < λατ. abacus «αριθμολόγιο» < αρχ.
άβαξ, -ακος].

αμπαλάς (το) {άκλ.} ελλην. *συσκευασία, περιτύλιγμα*-η συσκευασία
σε δέμα ή κιβώτιο ειδικότερ. η πολυτελής συσκευασία αντικειμένου
που προορίζεται για δώρο: *φίνο* ~ ΣΥΝ. αμπαλάρισμα. [ΕΤΥΜ.] < γαλλ.
emballage < emballer, βλ. κ. *αμπαλάρω*].

αμπαλάρω ρ. μετβ. {αμπαλάρισα, -ηκα, -μένος} (καθημ.) συσκευά-
ζω (εμπορεύματα, αντικείμενα κ.λπ.) σε δέματα ή κιβώτια ΣΥΝ. περι-
τύλιγο, πακετάρω. — αμπαλάρισμα (το). [ΕΤΥΜ.] < γαλλ. emballer <
en + balle ή < ιταλ. abballare].

αμπάρα (η) {δύσγρ. αμπαρών} (λαϊκ.) 1. ο σιδερένιος ή ξύλινος μο-
χλός που τοποθετείται στην εσωτερική πλευρά τής πόρτας και την
ασφαλίζει από μέσα: συνήθ. χρησιμοποιείται *μαζί* με κλειδαριά για
πιο πρόσθετη ασφάλεια ΣΥΝ. σύρτης, μάντιλο 2. (κατ' επέκτ.) κάθε μικ-
ρό και χοντρό ξύλο που μοιάζει με αμπάρα ή/και χρησιμοποιείται
όπως αυτή. [ΕΤΥΜ.] μεσν. < α- προθεμ. + *μπάρα*].

αμπάρι (το) {αμπαρ-ιού | -ιών} 1. ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος απο-
θήκευσης εμπορευμάτων στο κάτω κοίλο μέρος του πλοίου (κυρ. κά-
τω από το χαμηλότερο κατάστρωμα) ΣΥΝ. κύτος 2. (σπάν.) κενός χώ-
ρος κάτω από ξύλινο πάτωμα σπιτιού για αποθήκευση αντικειμένων.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.

[ΕΤΥΜ.] Αντιδάν., μεσν. < τουρκ. ambar < αρχ. *εμπόριον*. Κατ' άλλη εκ-
δοχή, το τουρκ. ambar ανάγεται σε pers. anbar < αρχ. pers. hampara].

αμπάριζα (η) {χωρ. πληθ.} 1. παιδικό παιχνίδι ανοιχτού χώρου, κατά
το οποίο δύο ομάδες παιδιών κινηγούν και προσπαθούν να αιχμαλω-
τίσουν η μία την άλλη 2. (συνεκδ.) η μεγάλη πέτρα που τοποθετείται
στον χώρο του παιχνιδιού και αποτελεί το έναυσμα για να αρχίσει το
παιχνίδι-φρ. (α) *παίρνω αμπάριζα και βγαίνω* (από τον παίκτη τής α-
μπάριζας) ως ειδοποίηση ότι αρχίζει το κινήγι των αντιπάλων (β)
(μτφ.) *παίρνω αμπάριζα* (κάποιον/κάτι) παρασύρω (κάποιον/κάτι) με
την ορμητικότητα μου: *μόλις κατάλαβε ότι τον εξάπτησαν τους πήρε*
όλους αμπάριζα στο βρισίδι. [ΕΤΥΜ.] < αλβ. ambaresë].

αμπάροριζα (η) → αρμπάροριζα [ΕΤΥΜ.] < διαλεκτ. *α)ρ)μπάροριζα*
(με ανομοίωση του -ρι- και παρετυμ. προς το *ρίζα*) < ιταλ. *albarosa <
erba rosa «κόκκινο φυτό»].

αμπαρώνω ρ. μετβ. {αμπάρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. τοποθετώ (στην
πόρτα) την αμπάρα ΣΥΝ. συρτώνω, μανταλώνω, σφαλιζώ ΑΝΤ. ξεμα-
νταλώνω (μεσοπαθ. *αμπαρώνομαι*) 2. κλειδώνω/σε ασφαλίζω χώρο
(για να προστατευτώ): *αμπαρώθηκε στο σπίτι και δεν βγαίνει έξω* 3.
(μτφ.) κλείνομαι πολύ στον εαυτό μου, δεν επιζητώ επικοινωνία με

άλλους ανθρώπους: *ζει αμπαρωμένος στο σπίτι του και δεν βλέπει*
άνθρωπο. — αμπάρωμα (το).

αμπάς (ο) {αμπάδες} (λαϊκ.) 1. χοντρούφασμένο μάλλινο ύφασμα: *οι*
γεωργοί και οι κτηνοτρόφοι φορούσαν ρούχα από -, *γάτα ήταν φτηνά*
και είχαν μεγάλη αντοχή ΣΥΝ. τσόχα 2. πανωφόρι ή κάπα που
φτεαίνεται από το ύφασμα αυτό. [ΕΤΥΜ.] μεσν. < τουρκ. aba <
αραβ. 'abāh].

αμπατζής (ο) {αμπατζήδες} ο κατασκευαστής ή/και πωλητής ρούχων
από αμπά (βλ.λ.). — **αμπατζήδικο** (το). [ΕΤΥΜ.] < αμπάς + παραγ.
επίθημα -τζής].

αμπελάς (ο) [μεσν.] {αμπελάδες} ο ιδιοκτήτης αμπελιού.
αμπελήςσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *αμπελίσσιος*) αυτός που σχετίζεται με
αμπέλι: ~ *κρασί*.

αμπέλι (το) {αμπελ-ιού | -ιών} 1. έκταση γης φυτεμένη με κλήματα
ΣΥΝ. αμπελώνας, αμπελοφύτεια-φρ. (α) *πάρω* | *πεθαίνω σαν το σκολί*
στ' αμπέλι βλ. λ. σκυλί (β) (παροιμ.) *παλιό τ' αμπέλι, λίγο το κρασί*
ο ηλικιωμένος δεν μπορεί να αποδώσει πολύ (γ) *ξέφραγο αμπέλι* χώρος
(συνήθ. σπίτι, κτήμα ή χώρα) που δεν ελέγχεται όσο πρέπει, όπου δεν
γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα του ιδιοκτήτη του: με τους *λαθρο-*
μετανάστες η Ελλάδα έχει καταντήσει ~ *όποιος θέλει έρχεται, όποιος*
θέλει φεύγει 2. (συνεκδ.) το κλήμα, το αναρριχητικό φυτό ή θάμνος
με μακρούς ελικοειδείς βλαστούς και καρπό το σταφύλι, το οποίο
αναπτύσσεται και ωριμάζει σε τσαμπιά ΣΥΝ. (λόγ.) άμπελος.
— (υποκ.) αμπελάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ.] < μεσν. *άμπελινκ* αρχ. *άμπελιον*, υποκ. του *άμπελος*].

αμπέλιδα (η) → αγράμπελη

αμπελόβερνα (η) κλαδί αμπελιού ή κληματαριάς που χρησιμο-
ποιείται παραδοσιακά κυρ. ως κάσμη ύλη ΣΥΝ. κληματόβερνα.

αμπελοβλασταρο (το) ο λεπτός και τρυφερός βλαστός του αμπελιού,
που χρησιμοποιείται στην παραδοσιακή μαγειρική, διατηρημένος
στην άμμη ή στο ξίδι.

αμπελοειδή (τα) οικογένεια φυτών στην οποία ανήκουν τα διάφορα
είδη τής αμπελου. [ΕΤΥΜ.] < αμπελος + -ειδή < είδος].

αμπελοκαλλιέργεια (η) [1895] {αμπελοκαλλιέργειών} η καλλιέργεια
αμπελιών: στην *περιοχή τής Νεμέας είναι εξαιρετικά ανεπτυγμένη* η ~
και *παράγουν εκλεκτά είδη κρασιών* ΣΥΝ. αμπελοურγία.

— **αμπελοκαλλιερητής** (ο).

αμπελοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η αμπελοურγία. — **αμπελοκόμος**
(ο/η) [μεσν.], αμπελοκομικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ.] < μεσν. *άμπελοκόμος* <
αρχ. *άμπελος* + -κόμος (βλ. λ. -κομία)].

αμπελοκήπος (ο) {αμπελοκήπτου | -ων, -ους} καλλιερήσιμη έκταση
που αποτελείται από αμπελώνια και κήπο.

άμπελος (η) {αμπέλ-ου | -ων, -ους} 1. (λόγ.) ΒΟΤ. το φυτό αμπέλι, το
κλήμα 2. ΕΚΚΛΗΣ. η παράσταση αμπελιού ως χριστιανικού συμβόλου.
[ΕΤΥΜ.] αρχ. λ., μη Ι.Ε., που ανήκει στο προελλην. μεσογειακό γλωσσικό
υπόστρωμα. Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδόμηκοντα στην
ελληνική μετάφραση τής Π.Δ., για να αποδώσει την αντίστοιχη εβρ.
λ. gephén, η οποία αναφερόταν μεταφορικά στον λαό Ισραήλ (π.χ. *Ιε-
ρεμ.* 2, 21: *εγώ δε εφάνεσα σε αμπελον καρποφόρον*). Στην Κ.Δ. η λ.
άμπελος συνδέθηκε παραβολικός με το πρόσωπο του Χριστού (Ιω-
άνν. 15, 1: *εγώ ειμί η άμπελος η αληθινή*)).

αμπελοστάφυλο (το) το σταφύλι του αμπελιού που προορίζεται για
την παραγωγή κρασιού, σε αντίθεση προς εκείνο τής κληματαριάς
που καταναλώνεται ως επιτραπέζιο.

αμπελοურγία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η καλλιέργεια αμπελιών ΣΥΝ. αμπε-
λοκαλλιέργεια, αμπελοκομία 2. ο γεωονικός κλάδος που εξετάζει
τις διάφορες ποικιλίες των αμπελιών, τις τεχνικές αμπελοέργειας, τις
αρρώστιας, ζητήματα ποιότητας των παραγόμενων σταφυλιών κ.λπ.
Επίσης αμπελοουργική [αρχ.]. — **αμπελοουργός** (ο) [αρχ.], αμπελουρ-
γικός, -ή, -ό [αρχ.] (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ουργός*. [ΕΤΥΜ.] μτγν. <
αρχ. *αμπελοουργός* < αμπελος + -ουργός < έργον].

αμπελοφάσουλο (το) φασόλι με στενόμακρο σχήμα, που ευδοκίμει σε
ξηρά και θερμά κλίματα και καλλιεργείται πολλές φορές ανάμεσα
στα αμπέλια ή μαζί με καλαμπόκια- το αποξηραμένο περιεχόμενο
του λοβού είναι τα γνωστά μαυρομάτικα φασόλια ή γυφοτά-
σουλα.

αμπελοφιλοσοφία (η) {αμπελοφιλοσοφιών} (μειωτ.) φιλοσοφικός
λόγος ή σκέψη χωρίς πραγματική αξία, ρηχ ή σκέψη που εκφράζεται
με πομπώδη τρόπο: *εκεί που συζητούσαμε άρχισε τις* ~ *περί ζωής, θα-
νάτου, μοίρας* κ.λπ. ΣΥΝ. ψευτοφιλοσοφία. — **αμπελοφιλόσοφος** (ο).

αμπελόφυλλο (το) [μτγν.] το φύλλο τής αμπελου ΣΥΝ. κληματόφυλλο-
λο.

αμπελόφυτος, -η, -ο [μτγν.] φυτεμένος με αμπέλια.

αμπελοχώραφα (τα) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. αμπέλια και χω-
ράφια μαζί 2. (συνεκδ.) το σύνολο τής κτηματικής περιουσίας κάποιου-
φρ. (παροιμ.) *έλα, παππού μου, να σου δείξω τ' αμπελοχώραφα*
σου για όποιον κάνει τον έξυπνο σε συνομιλητή περισσότερο καταρ-
τισμένο από τον ίδιο: *Μιλάς σε μένα για εμπόριο!* ~! (εγώ ξέρω πολύ
καλά από εμπόριο).

αμπελώνας (ο) κτήμα ή ολόκληρη έκταση, περιοχή κ.λπ., στην οποία
γίνεται συστηματική καλλιέργεια αμπελιών ΣΥΝ. αμπέλι.
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ώνας. [ΕΤΥΜ.] < αρχ. *άμπελιον*, -ώνος < *άμπελος*].

αμπέρ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. διεθνής μονάδα μετρήσεως τής έντασης τού
ηλεκτρικού ρεύματος.

[ΕΤΥΜ.] < γαλλ. ampère, προς τιμήν του Γάλλου φυσικού André Marie
Ampère (1775-1836), ο οποίος διατύπωσε τους θεμελιώδεις νόμους τής
ηλεκτροδυναμικής και τής εντάσεως τού ηλεκτρικού ρεύματος].

αμπερόμετρο (το) {αμπερομέτρου | -ων} ΦΥΣ. όργανο για τη μέτρη-

ση τής έντασης συνεχούς ή αλλασσόμενου ηλεκτρικού ρεύματος. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. ampèremètre (νόθο συνθ.).]

αμπερόριο (το) {αμπ'ρωρί-ου | -ων} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης τής χωρητικότητας στις μπαταρίες, ίση με την ποσότητα ηλεκτρικού φορτίου, που περνά από ηλεκτρικό αγωγό σε χρονικό διάστημα μιας ώρας, όταν αυτός διαρρέεται από ρεύμα έντασης ενός αμπερέ (σύμβολο: Ah). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. ampère-heure].

αμπέχονο (το) {-ου κ. -όνου | -ων κ. -όνων} το χιτώνιο τής στρατιωτικής στολής αξιωματικών και κυρ. οπλιτών, εφαρμοστό και με πολλά κουμπιά ΣΥΝ. χιτώνιο, επενδύτης.

[ETYM. < αρχ. ἀμπέχονον, μεταπλ. τύπος τής λ. ἀμπέχονη < ἀμπέχω (< ἀμφέχω «περιβάλλω, σκεπάζω» < ἀμφι + έχω) + -ονη. Το ουδ. γένος από τη συνεκφορά ἀμπέχονον (ένδυμα)].

αμπέχονο (το) → αμπέχονο

αμπιγέ επίθ. κ. επίρρ. {άκλ.} **1.** (ως επίθ. για ενδύματα, παπούτσια κ.λπ.) αυτός που αρμόζει σε επίσημη, βραδινή ή γιορτινή εμφάνιση **2.** (ως επίρρ.) τρόπος εμφανίσεως με ενδύματα, αξεσουάρ και κόμμωση που αρμόζουν μόνο σε επίσημες περιστάσεις: *πήγε στον χορό ντυμένη κομμά και ~*.

[ETYM. < γαλλ. habillé «ντυμένος», μετοχικός τ. του habiller «ντύω» < παλ. γαλλ. habilier «μεταλ. bilia «κομμάτι ξύλου», κελτικής προελ. Η σημ. «ντύω» οφείλεται στην επίδραση του ους. habit < λατ. habitus «τρόπος ζωής», που κατά τον Μεσαίωνα προσδιόριζε κυρίως επίσημα ή θρησκευτικά ενδύματα, τα οποία χαρακτηρίζαν με ιδιαίτερο τρόπο αυτόν που τα φορούσε και έδιναν πληροφορίες για τον τρόπο ζωής του: πβ. και λ. κοστούμι].

αμπιγέρ (ο), **αμπιγέρ** (η) {άκλ.} ελλήν. ενδύτης· ειδικός σε ό,τι έχει σχέση με το ντύσιμο, αυτό που επιμελείται την εμφάνιση συνήθ. των ηθοποιών. [ETYM. < γαλλ. habilleur < habiller «ντύω»].

αμπλασούμπλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) πρόσωπο που πράττει ή φέρεται αδεία με τον άγχρα ή/και έχει ανάλογη εμφάνιση. [ETYM. < αμπλασούμπλα, πλαστή λ. (πθ. συνδ. με ισπ. hablar «μιλώ»), που δηλώνει ασυνάρτητα λόγια, ανοησίες].

αμπολή (η) **1.** τεχνητό ποτιστικό αωλάκι για τη διοχέτευση του νερού σε απομακρυσμένα σημεία, καθώς και το μεταλλικό μικρό κινητό φράγμα το οποίο ανεβοκατεβάζει κανείς παροχευώντας νερό από το κεντρικό αωλάκι στο χωράφι του ΣΥΝ. αωλάκι, λούκι **2.** το φράγμα που σχηματίζεται σε ένα σημείο τής κοίτης ποταμού, το οποίο συγκεντρώνει τα νερά ανυψώνοντας ταυτόχρονα τη στάθμη τους και τα στρέφει προς διαφορετικά και υψηλότερα σημεία. [ETYM. < αρχ. εμβολή «στόμιο, διάβαση» στη λ. αμπολή το -β- τής λ. εμβολή διατηρεί την αρχ. προφορά του (ως μπ)].

αμπολιαστος, -η, -ο **1.** (φυτό) που δεν μπουλιάστηκε, δηλ. δεν ενοφθαλμίστηκε, για να γίνει από άγριο ήμερο ΣΥΝ. ακέντρατος ANΤ. μπουλιασμένος, κεντραμένος **2.** (λαϊκότ. για πρόσ.) αυτός που δεν εμβολιάστηκε εναντίον ασθενειάς ΣΥΝ. ανεμβολιαστος ANΤ. εμβολιασμένος, μπουλιασμένος.

άμποτε κ. άμποτες επιφών.: για την έκφραση ευχής (συνήθ. ακολουθεί να + πρόταση): - να γυρίσει ο γιος σου από την ξενιτιά ΣΥΝ. εϊθε, μακάρι, αμήν (και πότε), ο Θεός να δώσει, από το στόμα σου και σου Θεού τ' αφτί. ΣΧΟΛΙΟ λ. ευκτική.

[ETYM. μεσν. < αν ποτέ (σε υποθετική έκφραση), με παράλειψη της απόδοσης του υποθετικού λόγου σε εκφράσεις όπως: «αν ποτέ σε έβλεπα, (θα σου απαντούσα)», οι οποίες κατέληξαν να προσλάβουν ευχαιτικό χαρακτήρα: «άμποτε να σ' έβλεπα»].

αμπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γυάλινο φιαλίδιο, κλεισμένο αεροστεγώς, μέσα στο οποίο συντηρούνται αποστειρωμένα υγρά φάρμακα που προορίζονται για ενέσεις **2.** (α) (γενικότ.) οποιοδήποτε γυάλινο ή πλαστικό κλειστό φιαλίδιο που περιέχει υγρό (για φαρμακευτικούς συνθή. σκοπούς): *πόσιμες ~ που περιέχουν σίδηρο* (β) **αμπούλα βρόμας** αμπούλα που, όταν σπάσει, αελευθερώνει ανυπόφορα δύσσομη ουσία· χρησιμοποιείται για τη βίαιη εκκένωση χώρων ΣΥΝ. βρομούσα.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. ampoule < λατ. ampulla «μικρή φιάλη», υποκ. του αμπ(θ)ορα < αρχ. διαλεκτ. ἀμφορά(ν) < αιτ. αμφορέα, ους. ἀμφορέως].

αμπραγιάς (το) {άκλ.} (στα αυτοκίνητα) **1.** η σύμπλεξη (βλ. λ.) **2.** (συνεκδ.) ο συμπλέκτης (βλ. λ.), όταν με αυτόν γίνεται η σύμπλεξη (πβ. λ. ντεμπραγιάς, απασύμπλεξη).

[ETYM. < γαλλ. embrayer < embraver «συμπλέκω, ενώνω» < en- + braie (πθ. αρχική σημ. «μιάνας, λουρίδι») < μεσν. λατ. braca (βλ. λ. βράκα)].

άμπρα κατάμπρα κ. **αμπρακατάμπρα** {άκλ.} **1.** καβαλιστική φράση στην οποία οι γνωστικοί (2ος αι. μ.Χ.) απέδιδαν μαγική δύναμη και τη χρησιμοποιούσαν για να θεραπεύουν αρρώστιες· κατά τον Μεσαίωνα χρησιμοποιήθηκε και από τους εξορκιστές **2.** (εκφραστ.) λέξη που χρησιμοποιούν όσοι κάνουν μαγικά - ταχυδακτυλουργικά τεχνάσματα, για να προσδώσουν σε αυτά μια χροιά μαγείας. [ETYM. < μγν. λατ. abracadabra, αβεβ. ετύμου, ίσως < μεσν. *αβρά κατά αβρά* «πνεύμα διά πνεύματος», αν πρόκειται για σκόπημη μεταγραφή τής λ. *αβρα* (στη σημ. «δυσμενής άνεμος») από τους γνωστικούς του 2ου αι. μ.Χ. Στον σχηματισμό πθ. συνεπέδωσε το μυστικιστικό όν. *Αβραζάς* ή *Αβρασάς*, αγν. ετύμου].

αμπρί (το) {αμπρ-ιού | -ιών} ΣΤΡΑΤ. τεχνητό πρόγωμα ή συνθηέστ. χάρακωμα, που προστατεύει τους στρατιώτες από βολές πυροβολικού ή

αεροπορικές επιθέσεις, σκεπασμένο με πρόχειρα υλικά, π.χ. κορμούς, σάκους με άμμο κ.λπ. ΣΥΝ. καταφύγιο, χαράκωμα. [ETYM. < γαλλ. abri «καταφύγιο» < παλ. γαλλ. abrier «προστατεύω, κολύπτω» < λατ. arripa «εκτίθεμαι (στον ήλιο), είμαι ακάλυπτος»]. **Αμπραγιά** (η) αυτόνομη δημοκρατία τής ΒΔ. Γεωργίας. — **Αμπραζάιος** (ο), **Αμπραζία** (η), **αμπραζικός**, -η, -ο.

[ETYM. < αγγλ. Abkhazia (ρωσ. Abkhazka), από το όν. του πληθυσμού, ο οποίος αυτοαποκαλείται Aapswa (στην τοπική δυτικοκαυκασική γλώσσα). Αγν. ετύμου]. **άμπωτη** (η) {χωρ. πληθ.} η υποχώρηση των υδάτων από τις ακτές προς την ανοιχτή θάλασσα κατά τη δεύτερη φάση τής παλίρροιας (βλ. λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) φυρονεριά ANΤ. πλημμυρίδα, φουσκονεριά. Επίσης (λόγ.) **άμπωτης** {αμπώτιδος}.

[ETYM. < αρχ. αμπωτης, -ιδος < ανά + πωτης < πίνω, λ. η οποία χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως προσδιορισμός του ους. *θάλασσα* (άμπωτης *θάλασσα*), όπου η ίδια η θάλασσα θεωρείται ως ο δράστης τής ενέργειας που δηλώνεται από το ρ. *ανάπινω*]. **Αμπερνετμ** (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Ολλανδίας και ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια τής Ευρώπης.

[ETYM. < ολλ. Amsterdam < Amstel (όνομα ποταμού) + dam «υδατοφράκτης». Η ονομασία, που δόθηκε στην πόλη κατά τον 13ο αι., οφείλεται στα αντιπλημμυρικά αναχώματα που έχτισαν οι κάτοικοι τής περιοχής, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις συχνές πλημμύρες του ποταμού Amstel. Παλαιότε. εξελληνισμένη ονομασία τής πόλεως ήταν το *Αμπετόδωμον*, γνωστό από τις επιστολές του Αδ. Κοραή, ο οποίος έζησε εκεί έξι έτη]. **άμυαλος**, -η, -ο [μεσν.] (κακότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνθεσης στις πράξεις και τη συμπεριφορά του ΣΥΝ. άφρων, ασύνετος, απερισκεπτός ANΤ. μυαλωμένος, σόφρων, συνετός, γνωστικός. Επίσης (λαϊκ.) **άνεμυαλος**. — **άμυαλα** επίρρ., **άμυαλιά** κ. (λαϊκ.) **άνεμυαλιά** κ. **άμυαλόσση** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. **άνοητος**. **αμυγδαλάδα** (η) η σουμάδα (βλ. λ.).

αμυγδαλάτος, -η, -ο → αμυγδαλωτός

αμυγδαλεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η αφαίρεση των αμυγδαλών (βλ. λ. *αμυγδαλές*) με χειρουργική επέμβαση ΣΥΝ. αμυγδαλοτομία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. amygdaléctomie]. **αμυγδαλέλαιο** (το) [μγν.] {αμυγδαλέλαιου} λάδι από (γλυκά) αμύγδαλα, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή θεραπευτικών και κοσμητικών αλοιφών και στη σαπωνοποιία. Επίσης αμυγδαλόλαδο. **αμυγδαλένιος**, -α, -ιο αυτός που παρασκευάζεται από αμύγδαλα η

περιέχει αμύγδαλα ΣΥΝ. αμυγδαλωτός. **αμυγδαλές** (οι) **1.** ANAT. λεμφοειδείς αδένες με σχήμα αμυγδάλου, που βρίσκονται στη βάση του ουρανίσκου, κοντά στην είσοδο του φάρυγγα, και αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία άμυνας του οργανισμού κατά των λοιμώξεων: *πρησιμένες ~* || ~ με πόνον (πώθηκε) || *βράζω τις ~ μου* (μου κάνουν αμυγδαλεκτομή, βλ. λ.) **2.** η αμυγδαλίτιδα (βλ. λ.): *έχω ~*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρόνυμο**. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. amygdales < λατ. amygdala «αμυγδαλιά» < αρχ. αμυγδαλή «αμύγδαλο», από το σχήμα των λεμφοειδών οργάνων του φάρυγγα, που μοιάζουν με αμύγδαλο].

αμυγδαλέωνας [μγν.] κ. (λαϊκ.) **αμυγδαλι(τ)ώνας** κ. **μυγδαλι(τ)ώνας** (ο) έκταση γης κατάφυτη από αμυγδαλιές. ΣΧΟΛΙΟ λ. **-ώνας**. **αμυγδαλιά** κ. (λαϊκ.) **μυγδαλιά** (η) ψηλόκορμο φυλλοβόλο δέντρο των θερμών και ξηρών περιοχών τής εύκρατης ζώνης με καρπό τα αμύγδαλα και κύριο χαρακτηριστικό την πλούσια ανθοφορία του στο τέλος του χειμώνα (προαναγγέλλοντας έτσι την άνοιξη): «έτινα-ξε την ανθισμένη αμυγδαλιά» (τραγ. από ποίημα του Γ. Δροσίνη).

ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρόνυμο**. — (υποκ.) αμυγδαλίτσα (η). [ETYM. < μγν. *άμυγδαλία* < αρχ. αμυγδαλή «αμύγδαλο», αβεβ. ετύμου, ίσως < εβρ. amegdel | magd'el «πολύτιμο δώρο Θεού». Μέσω του λατ. amygdala | mandel < αρχ. αμυγδαλή) προήλθαν οι τ. άλλων γλωσσών, λ.χ. γαλλ. amande, ισπ. almendra, αγγλ. almond, γερμ. Mandel κ.ά.]. **αμυγδαλίτιδα** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μικροβιακή φλεγμονή των αμυγδαλών, που προκαλεί πόνοους στα πλάγια του λαιμού και υψηλό πυρετό.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. amygdalite].

αμυγδαλι(τ)ώνας (ο) → αμυγδαλέωνας

αμύγδαλο κ. (λαϊκ.) **μύγδαλο** (το) (αμυγδάλ-ου | -ων) **1.** ο καρπός τής αμυγδαλιάς, ο οποίος διακρίνεται σε γλυκό αμύγδαλο (που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική, καθώς και ως ξηρός καρπός) και σε πικρό αμύγδαλο (που χρησιμοποιείται στην ποτοποιία και τη φαρμακευτική) **2.** (η γεν. **αμυγδαλον** για τροφές, γλυκύσματα) με κομμάτια αμυγδάλου (είτε στη γέμιση είτε ως γαρνιρισμα): *κρουσάν | σοκολάτα ~*. — (υποκ.) αμυγδαλάκι κ. (λαϊκ.) μυγδαλάκι (το), αμυγδαλοειδής -ης, -ές [μγν.].

[ETYM. < αρχ. αμύγδαλον «αμυγδαλιά», παράλλ. τ. του ους. αμυγδαλή, βλ. κ. αμυγδαλιά]. **αμυγδαλόλαδο** (το) → αμυγδαλέλαιο **αμυγδαλόσσημος**, -η, -ο [1851] αυτός που το σχήμα του μοιάζει με του αμυγδάλου ΣΥΝ. αμυγδαλωτός. **αμυγδαλοτομία** (η) (αμυγδαλοτομίων) η αμυγδαλεκτομή (βλ. λ.). **αμυγδαλόφλουδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο μαλακός εσωτερικός φλοιός του αμυγδάλου, η φλούδα του. **αμυγδαλόψιχα** κ. (λαϊκ.) **μυγδαλόψιχα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο εσωτερικός καρπός του αμυγδάλου, αφού αφαιρεθεί το σκληρό κέ-

α- | αν- **στερητικό**

α-μπασιάρδευτος, -η, -ο

ά-μψητος, -η, -ο

ά-μψητος, -η, -ο

ά-μψητικός, -η, -ο

α-μψητικός, -η, -ο

α-μψητικός, -η, -ο

α-μψητικός, -η, -ο

α-μψητικός, -η, -ο

α-μψητικός, -η, -ο

α-μψητικός, -η, -ο

λυφος και η εσωτερική φλούδα του.

αμυγδαλωτός, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μυγδαλωτός** 1. αυτός που έχει το σχήμα ή/και το μέγεθος του αμυγδάλου: ~ μάτια ΣΥΝ. αμυγδαλόσχημος 2. αυτός που περιέχει αμύγδαλα ή είναι κατασκευασμένος από αμύγδαλα ΣΥΝ. αμυγδαλάτος, αμυγδαλένιος 3. **αμυγδαλωτό** (το) γλυκύσμα που παρασκευάζεται από τριμμένα αμύγδαλα, αλεύρι, αβγά, ζάχαρη κλπ.: ένα κιλό αμυγδαλωτά. Επίσης αμυγδαλάτος, -η, -ο [μεσν.].

αμυδρός, -ή (λόγ. -ά), -ό 1. αυτός που μόλις διακρίνεται, που δεν φαίνεται καθαρά ή με τις λεπτομέρειες του: στο βάθος του ορίζοντα διακρινόταν το περιγράμμα της οροσειράς ΑΝΤ. ευδιάκριτος, ξεκάθαρος 2. (συνεκδ. για ιδέες, εντυπώσεις κ.λπ.) αυτός που δεν είναι σχηματισμένος στον νου με σαφήνεια, καθαρότητα, ακρίβεια: όλοι γνώριζαν λεπτομερώς το υπόμνημα τον αντίθετα, εγώ είχα μόνο μια ~ ιδέα || ~ ανάμνηση | γνώση ΣΥΝ. αόριστος, συγκεκριμένος ΑΝΤ. σαφής 3. αυτός από τον οποίο λείπει ή έχει εξασθενηθεί η λάμψη, η δύναμη, η ένταση, η ζωτικότητα κ.λπ.: ~ φως | χαμόγελο ΣΥΝ. άτονος, αδύναμος ΑΝΤ. έντονος, δυνατός, αισθητός 4. πολύ λίγος ή πολύ μικρός, αυτός που αντιπροσωπεύει ελάχιστη ποσότητα: οι ελπίδες μας για νίκη είναι δυστυχώς αμυδρές ΣΥΝ. λιγυστός, περιορισμένος. — **αμυδρ-ά** | -ώς [αρχ.] επιρρ., αμυδρότητα (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αμυδρός, αγν. ετύμου, ίσως παράλλ. τύπος του επιθ. άμυδρός].

αμύητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι μνημένος, που δεν έχει εισαχθεί στα μυστήρια θρησκείας, λατρείας ή μυστικής οργάνωσης 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν διδάχθηκε ή δεν κατέχει κάτι (τέχνη, επιστήμη, θεωρία κ.λπ.), κυρ. ως προς τις λεπτομέρειες και τα μυστικά του: η παντομίμα είναι μια δύσκολη τέχνη- δεν είναι για τους ~ ΣΥΝ. αδαής, ανόητος ΑΝΤ. μνημένος, κατάρτισμένος, ειδήμων. [ΕΤΥΜ. αρχ. < α- στερητ. + μυή].

αμύητος, -η, -ο αυτός του οποίου η αξία είναι τόσο μεγάλη, ώστε είναι δύσκολο ή αδύνατο να υπολογιστεί: κοσμήματα ~ αξίας || ~ πλοστή | θησαυροί ΣΥΝ. ανυπολόγιστος, μυθώδης. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + μυθόμαι < «δηγομαι» (< μυθός)].

αμυλάλευρο (το) το αλευροποιημένο άμυλο όλων των αμυλούχων ουσιών. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. farine d'amidon].

αμυλάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΧΗΜ. ένζυμο που συντελεί στην υδρόλυση του αμύλου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amylase].

άμυλο (το) {άμυλον | χωρ. πληθ.} 1. υδατάνθρακας που απαντά με τη μορφή λεπτών κόκκων ή σκόνης στα σπέρματα, στους ξυλώδεις βλαστούς, στις ρίζες, στους υπόγειους βλαστούς και στους βολβούς των φυτών αποτελεί σημαντικό συστατικό της ανθρώπινης διατροφής, καθώς περιέχει τα μεγάλες ποσότητες σε τρόφιμα όπως το ψωμί, το ρύζι, το καλαμπόκι, τα φασόλια, οι πατάτες κ.ά. 2. το αλεύρι που βγαίνει από το σιτάρι και τα άλλα δημητριακά, ερόσμον δεν αλεσθούν, αλλά πολτοποιηθούν με ειδική επεξεργασία και κατόπιν ξεραθούν και κονιοροποιηθούν ΣΥΝ. αμυλάλευρο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άμυλον, ουδ. του επιθ. άμυλος «ο μη αλεσμένος σε μύλο» < ά- στερητ. + μύλη «μυλόπετρα»].

αμυλοειδής, -ής, -ές [1875] {αμυλοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή ή/και τις ιδιότητες του αμύλου: οι διατηρητικές τροφές δεν περιέχουν άμυλο, αλλά ~ συστατικά.

αμυλόκοκκος (ο) κόκκος από άμυλο.

αμυλόκολλα (η) [1888] η αλευρόκολλα (βλ. λ.).

αμυλόζη (η) {χωρ. πληθ.} ένα από τα βασικά δομικά στοιχεία του αμύλου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amylose].

αμυλοπλάστης (ο) ΒΙΟΛ. κυτταρικό οργανίδιο (πλαστίδιο) των φυτών, όπου γίνεται η σύνθεση του αμύλου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amyloplast].

αμυλοσάκχαρο (το) [1884] {αμυλοσακχάρου | αμυλοσακχάρων} σύκχαρο που παρασκευάζεται με υδρόλυση από το άμυλο της πατάτας ή του καλαμποκιού και χρησιμοποιείται ως τρόφιμο· αλλιώς γλυκόζη.

αμυλούχος, -α (λόγ. -ος), -ο [1873] αυτός που περιέχει άμυλο: ~ τροφές. [ΕΤΥΜ. < άμυλο + -ούχος < έχω].

αμυλώδης, -ής, -ές [1856] {αμυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αμυλούχος: ~ τροφές είναι το ψωμί, οι πατάτες, τα μακαρόνια κ.ά. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. amyloide].

άμυνα (η) {-ας κ. -ύνης | πληθ. μόνο στις σημ. 7, 8} 1. (α) η αντίσταση ατόμου ή ομάδας προς επιτιθέμενο, δηλ. το να προστατεύει και να υπερασπίζεται κανείς την ασφάλεια του εαυτού του ή/και άλλων από κάθε είδους επιθέσεις: πριν μας επιτεθούν οι εχθροί, εμείς θα οργανώσουμε την ~ μας ΣΥΝ. υπεράσπιση, πρόσπιση ΑΝΤ. επίθεση, έφοδος (β) ΝΟΜ. κατάσταση άμυνας (καθημ. νόμμη άμυνα) κατάσταση η οποία δημιουργείται από μία παρούσα και άδικη επίθεση κατά του ίδιου του αμυνόμενου ή τρίτου· στο πλαίσιο αυτής, η πράξη του αμυνόμενου, η οποία γίνεται για την υπεράσπιση του και μέσα στα αναγκαία όρια, δεν είναι άδικη, παρότι προσβάλλει τον επιτιθέμενο: ο αστυνόλας, που σκότωσε τον εγκληματία, απαλλάχθηκε στο δικαστήριο, γιατί βρισκόταν σε ~ 2. το σύνολο των μέσων που διατίθενται για την αντιμετώπιση εχθρού, κινδύνου, δυσάρεστης κατάστασης κ.λπ.: η σωστή πληροφόρηση είναι η καλύτερη - κατά της μάστιγας των ναρκωτικών || ~ κατά της μόλυνσης του περιβάλλοντος | του Α.Ι.Δ.Σ. || η καλύτερη ~ είναι η επίθεση! 3. (α) (ειδικότ. για έθνη, κρατικούς οργανισμούς κ.λπ.) το σύνολο των στρατιωτικών μέσων για την εξασφάλιση της ανεξαρτησίας και της εθνικής κυριαρχίας

μιας χώρας: αγοράστηκε σύγχρονα αεροσκάφη για την ενίσχυση της - της χώρας (β) **εθνική άμυνα** (συνθ. με κεφ.) ολόκληρη η αμυντική συγκρότηση ενός έθνους, ιδ. οι ένοπλες δυνάμεις: Υπουργείο Εθνικής Άμυνας (γ) ΙΣΤ. (**Εθνική**) **Άμυνα** το επαναστατικό κίνημα του Ε. Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη το 1916: «της Άμυνας τα παιδιά, διώξαν τον βασιλιά» (λαϊκ. τραγ.) (δ) **πολιτική άμυνα** τα μέτρα και οι ενέργειες που δεν έχουν στρατιωτικό χαρακτήρα και αποβλέπουν στην προστασία του άμαχου πληθυσμού από τα πλήγματα του εχθρού σε καιρό πολέμου 4. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει την ικανότητα να προστατεύει, να υπερασπίζει: το φαράγγι υπήρξε μια ακατάλυτη φυσική - της πόλης για πολλούς αιώνες 5. η δυνατότητα ή η ικανότητα για άμυνα: το ταίγιο και το ποτό μειώνουν την ~ του οργανισμού μας κατά των ασθενειών ΣΥΝ. αμυντικότητα 6. η αμυντική γραμμή που σχηματίζεται από ένα στράτευμα: την ώρα της επίθεσης του εχθρού η ~ μας θα εκτείνεται σε μέτωπο μήκους σαράντα χιλιομέτρων 7. ΑΘΛ. (στα ομαδικά αθλήματα) η τακτική που ακολουθεί μια ομάδα για να εξουδετερώσει τις επιθέσεις της αντίπαλης: σύστημα άμυνας || ζώνη άμυνας 8. (συνεκδ.) (α) ο παίκτης ή οι παίκτες που προσπαθούν να αποκρούσουν τις επιθέσεις των αντιπάλων: σκληρή | ανίκητη | μαζική ~ || οί~ τον ομάδα των γαλάρων και μήκαν πολλά γκολ || η ~ της ομάδας αφινιδίστηκε (β) οι συγκεκριμένες θέσεις που καταλαμβάνουν οι αμυντικοί παίκτες, καθώς και ο χώρος στον οποίο αμύνονται: η Α.Ε.Κ. παίζει με τρεις παίκτες στην ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. άμυνο (υποχωρητ.) «υπερασπίω», βλ. κ. αμύνομαι].

αμύνομαι ρ. αμετβ. αθθ. {αμύνθηκα | βρίσκομαι σε θέση άμυνας, υπερασπίζομαι τον εαυτό μου ή/και τους άλλους: θα αμυνθώ ενάντια στις υβριστικές επιθέσεις σας, απαντώντας με τον ίδιο τρόπο ΑΝΤ. επιτιθέμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αμύνομαι | άμυνο «υπερασπίω, αποκρούω» < *άμυ-ν/ω <θ. άμυ-, πιθ. συγγενές προς ρ. άμεινω «μετακινώ, απωθώ» (μαρτυρείται μόνον ο άορ. αμεινσασθαι) ~ ά- προθεμ. + θ. μεν- < Ι.Ε. *mon- «μετακινούμαι», πβ. σανσκρ. miv-ami, λατ. monere, γαλλ. mouvoir, αγγλ. move, motor «μηχανή» κ.ά.].

Αμύνταιο (το) {Αμύνταιου} κωμόπολη του νομού Φλωρίνης, [ΕΤΥΜ. Ονομάστηκε έτσι προς τιμήν του Μακεδόνα βασιλιά Αμύντα Α' (6ος αι. π.Χ.). Ως το 1928 η πόλη ονομαζόταν Σόροβις (σερβοκρ.).]

αμυντικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την άμυνα: ~ γραμμή | δαπάνες | σχέδια | ετοιμότητα | συμμαχία | θέση | όλο | πολιτική ΣΥΝ. επιθετικός 2. **αμυντικός μηχανισμός** (ι) ΙΑΤΡ. το σύνολο των διεργασιών με τις οποίες ο οργανισμός αντιμετωπίζει την εισβολή ξένων παραγόντων, είτε εμβίον (λ.χ. μικρόβια) είτε μη (λ.χ. τοξικές ουσίες), όπως μέσω της παραγωγής αντισωμάτων (ii) ΨΥΧΟΛ. κάθε ασυνείδητη διαδικασία που χρησιμοποιεί το Εγώ, για να προστατευθεί από τις εσωτερικές του παρορμήσεις και την αμφισβήτηση του από το περιβάλλον του (λ.χ. η απόθεση και η εκλογίκευση) 3. ΑΘΛ. αυτός που σχετίζεται με την άμυνα μιας ομάδας: ~ γραμμή | παίκτες | διάταξη | τακτική | ζώνη | λάθος || (ως ουσ.) η ομάδα αγωνίζεται με δύο ακρούς και έναν κεντρικό ~. — αμυντικά επιρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άμυνα. Η φρ. αμυντικοί μηχανισμοί είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. mechanisms of defence].

αμυντικότητα (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η δυνατότητα ή η ικανότητα για άμυνα: η δύναμη ανοχής σε εχθρική επίθεση: η χώρα λόγω γεωφυσικής κατάστασης έχει αυξημένη ~ || (μτφ.) η ~ του οργανισμού κατά του ιού.

αμύρωτος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν χρίστηκε με αγιασμένο μύρο, που δεν βαφτίστηκε ΑΝΤ. μωρωμένος, βαφτισμένος.

αμυρή (η) το σχίσμο στην επιφάνεια του δέρματος, που προέρχεται συνθ. από γρατζουνίσμα: επιπόλιο τραύμα: παρόλο που σύγκρουση ήταν σοβαρή, γλύτωσε μόνο με αμυρές ΣΥΝ. γόαρσιμο, γρατζουνιά, (λόγ.) εκδορά.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άμυρωω (< *άμυρ-/ω) «σγίω, κομματιάω», αγν. ετύμου].

αμφοταμίνη (η) {αμφοταμινών} ΦΑΡΜ. διεγερτικό φάρμακο που χρησιμοποιείται νόμιμα στην ψυχιατρική για τη θεραπεία των καταθλιψών και παράνομα ως διεγερτικό ναρκωτικό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. amphetamine, ακρωνυμικός σχηματισμός, < α|phyl] + m[ethyl] (πβ. μεθύλιο) + ph[enyl] (πβ. φαινόλη) + et[hyl] (πβ. αιθύλιο) + amine (πβ. αμίνη)].

αμφι- κ. **αμφί-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. υπάρχει ή συμβαίνει και στα δύο μέρη ή και από τις δύο πλευρές: αμφι-πλευρος, αμφι-στομος, αμφι-ροπος 2. βρίσκεται μεταξύ δύο αντιθέτων εννοιών ή ανάμεσα σε δύο μέρη: αμφι-θυμία, αμφι-ταλάντευση. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδοιασμός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αμφί «και από τις δύο πλευρές, ολόγυρα» < Ι.Ε. *ambhi | *mbhi, πβ. σανσκρ. abhi, λατ. amb- (π.χ. ambiguus «αμφιβόλος»), γερμ. um «ολόγυρα» κ.ά. Η λ. χρησιμοποιεσε στην Αρχ. ως πρόθ. και επιρρ., όπου αντικαταστάθηκε από το περι].

άμφια (τα) {αμφίων} ΕΚΚΛΗΣ. ενδύματα: στις ΦΡ. (α) ιερατικά άμφια τα ενδύματα και τα εξαρτήματα που αποτελούν την επίσημη ιερατική στολή των κληρικών, την προορισμένη για τις ιερατείες (λ.χ. το ομοφόριο, το φαλιόνιο, το στιχάριο, τα επιμόνικα, ο σάκος) (β) **λειτοουργικά άμφια** κεντητά καλύμματα της Αγίας Τράπεζας, των ιερών σκευών και των επίπλων του ναού. ΣΧΟΛΙΟ λ. αμφίεση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άμφιον κ. άμφιον «ένδυμα», αββ. ετύμου. Πθθ. συντημημένος τ. του συνωνύμου άμφίεσμα < άμφιέννυμι < αμφι- + εννυ-μι (< *εσ-νυ-μι) «ντύνω» ή αμφί- αμφίος (> άμφιον) κατά τα αντί-άντιος. Η σημ. «θρησκευτικό ένδυμα», όπως άλλωστε και η χρήση των αμφίων για τέτοιον σκοπό, μαρτυρείται μετά τον 4ο αι. μ.Χ.].

αμφιβάλλω ρ. αμετβ. {αμφεβάλα} 1. (για -f-αι-) βρίσκομαι σε κατάσταση αμφιβολίας (σχετικά με κάτι), δεν είμαι βέβαιος ή σίγουρος

(για κάτι): ~ για την ειλικρίνεια των προθέσεων του ΣΥΝ. αμφιταλαντεύομαι ΑΝΤ. είμαι βέβαιος, έχω την πεποίθηση 2. ασθάνομαι ή/και εκδηλώνω δισταγμό, δυσπιστία: προσπαθώ να πιστένω πως θα αλλάξει κάτι, όμως πολύ ~ || (+πλάγια ερώτ.) ~ αν μπορεί να φέρω σε πέρας μια τόσο δύσκολη υπόθεση. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδοιασμός. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρίχνω γύρω-γύρω, εδώ και εκεί» < αμφι- + βάλλω «ρίχνω, εκτοξεύω». Η σημ. «αμφιταλαντεύομαι, διστάζω» είναι ήδη αρχ. και πρωτοαπαντά στο επιθ. αμφίβιος (βλ.λ.).]

αμφιβάλλω - αμφισβητώ. Συχνό λάθος σε σχέση με τα δύο ρήματα είναι να χρησιμοποιείται το αμφιβάλλω αντί του αμφισβητώ: Αμφιβάλλει την ειλικρίνεια μου! (αντί του ορθού: Αμφισβητεί την ειλικρίνεια μου!). Η σημασιολογική διαφορά ανάμεσα στα δύο ρήματα είναι ότι το αμφιβάλλω συντάσσεται πάντοτε με πρόθεση και δηλώνει τις επιφυλάξεις που έχω ως προς το αν κάτι είναι σωστό, αληθινό, πραγματικό, καλό κ.τ.δ. (π.χ. Αμφιβάλλω για την ειλικρίνεια του), ενώ το αμφισβητώ δηλώνει τη ρητή εναντίωσή μου σε κάτι, την αντίθεση μου, που φθάνει ως την άρνηση, απόρριψη (Αμφισβητώ την ειλικρίνεια των λόγων του). Επομένως, το αμφισβητώ σημαίνει τη «μη αποδοχή» που παίρνει μορφή συγκεκριμένης πράξης, ενώ το αμφιβάλλω σημαίνει επίσης τη «μη αποδοχή», που δεν προχωρεί όμως στην ενεργό και έμπρακτη απόρριψη.

αμφίβιος, -α, -ο **1.** ΖΩΟΛ. (ζώο) που ως προνύμφη ζει μέσα στο νερό αναπνεύοντας με βράγχια, ενώ μετά την ενηλικίωση ζει στην ξηρά, αναπνεύοντας με τους πνευμόνες που έχει εν το μεταξύ αναπτύξει: ~ ζώα είναι λ.χ. η σαλαμάνδρα και ο βιάτραχος 2. (α) αμφίβιο όχημα το στρατιωτικό όχημα ή ερπυστριοφόρο αυτοκινούμενο όχημα, που είναι επίπεδο στο κάτω μέρος και έχει εξοπλιστεί έτσι, ώστε να μπορεί να κινείται τόσο στην ξηρά ως τροχοφόρο όσο και στη θάλασσα ως μικρό πλωτό σκάφος (β) αμφίβιο αεροπλάνο το αεροπλάνο που συνδυάζει τροχούς και σύστημα προσθαλασώσεως, προκειμένου να έχει τη δυνατότητα να απογειώνεται και να προσγειώνεται τόσο στην ξηρά όσο και στο νερό (γ) ΣΤΡΑΤ. αμφίβιος επιχειρήσεις στρατιωτικές αποβατικές επιχειρήσεις οι οποίες διενεργούνται με συνδυασμό χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων. — αμφίβιος, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ζει διπλή ζωή», < αμφι- + βίος «ζωή». Ήδη αρχ. είναι η ζωολογική χρήση της λ., ενώ μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. αμφίβιο όχημα (< αγγλ. amphibious vehicle), αμφίβιος επιχειρήσεις (< αγγλ. amphibious operations)].

αμφίβλητροειδής, -ής, -ές {αμφίβλητροειδής -οὺς | -είς (ουδ. -ή)} μόνο στην ΑΝΑΤ. αμφίβλητροειδής χιτώνας ο εσωτερικός χιτώνας του οπίσθιου τμήματος του βολβού του ματιού, στον οποίο λαμβάνει χώρα η νευρική διέγερση από το φυσικό φως και ξεκινά η αίσθηση της οράσεως: (κ. ως ουσ.) αποκόλληση αμφίβλητροειδούς. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δικτυωτός», < αρχ. αμφίβλητρον «δίχτυ» < αμφι- + βλη-στρον < θ. βλη-, από όπου και παρακ. βέ-βλη-κα, ρ. βάλλω «ρίχνω». Η σημ. «χιτώνας του βολβού του οφθαλμού» αποδίδει το γαλλ. rétine < μεσν. lat. retina < λατ. rete «δίχτυ». Η παρομοίωση ολοκληρωτο του οφθαλμού με δίχτυ οφείλεται στο γεγονός ότι λίγα λεπτά μετά τον θάνατο (όπως είχαν παρατηρήσει οι αρχ. γιατροί) ο βολβός του οφθαλμού από την οπίσθια πλευρά μοιάζει καλυμμένος με δίχτυ].

αμφιβολία (η) {αμφιβολία} **1.** η έλλειψη βεβαιότητας, σιγουριάς (για κάποιον/κάτι): δεν έχω καμία απολύτως ~ ότι θα επιτύχει || με τρώνε οι ~ || στη δίκη απαλλάχθηκε λόγω αμφιβολιών ΣΥΝ. αβεβαιότητα ΑΝΤ. βεβαιότητα, σιγουριά: Φρ. (α) χωρίς ~ δίχως αμφιβολία για τη δήλωση βεβαιότητας, σιγουριάς: είναι ~ ο καλύτερος υπάλληλος που έχουμε ΣΥΝ. αναμφίβολα, σίγουρα (β) (λόγ.) πέραν πάσης αμφιβολίας για έκφραση απόλυτης βεβαιότητας: είναι ~ ότι θα επιλέξει ρήξη στους κόλπους του κόμματός ΣΥΝ. βεβαιότητα, αναμφίβολα, πλέον ή βέβαιον 2. ΦΙΛΟΣΦ. (α) κατάσταση του πνεύματος, το οποίο αναρωτιέται και δεν λαμβάνει θέση για το αν μια απόφαση είναι ή όχι ορθή (β) μεθοδική αμφιβολία μέθοδος αναζητήσεως της γνωστικής βεβαιότητας στην καρτεσιανή φιλοσοφία, που συνίσταται στην προκαταρκτική και προσωρινή αμφισβήτηση των πάντων. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδοιασμός.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αμφίβιος. Πολλές φρ. και συντακτικά σχήματα αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. χωρίς αμφιβολία (< γαλλ. sans aucun | nul doute), πέραν πάσης αμφιβολίας (< αγγλ. beyond any doubt), δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι... (< γαλλ. il n'y a pas de doute que...), σκιά αμφιβολίας (< γαλλ. l'ombre d'un doute), μεθοδική αμφιβολία (< γαλλ. doute méthodique) κ.ά.].

αμφίβιος, -η, -ο αυτός για τον οποίο υπάρχουν αμφιβολίες, μη ασφαλείς, αβέβαιες, η ελεύθερη απασχόληση συνήθως αμείβεται καλύτερα, έχει όμως ~ προσηλιακές || (λόγ.) αμφίβολο ποίησης (λ.χ. πρόιον) ΣΥΝ. διφορούμενος, επισφαλής ΑΝΤ. ασφαλής, αναμφίβολα: Φρ. θέτω εν αμφιβάλω προκαλώ αμφιβολίες σχετικά με κάτι: οι συνέπειες της διεθνούς κρίσης θέτουν από μόνες τους εν αμφιβάλω τους στόχους ένταξης στο ευρώ. — αμφίβολα | αμφιβολός [αρχ.] επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδοιασμός.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που περιβάλλει κάτι ή κάποιον, που βάλλεται από παντού», < αμφιβάλλω. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αμφίβραχος (ο) [μτγν.] {αμφίβραχ-εος | -εων} ΜΕΤΡ. **1.** (στην προσωδιακή ποίηση) ο μετρικός ποός που αποτελείται από τρεις συλλαβές, από τις οποίες οι δύο ακραίες είναι βραχείες και η μεσαία μακρά,

π.χ. στις λέξεις έ-ρη-μος, τρό-ποι-ον 2. (στην τονική ποίηση) ο ποός που αποτελείται από τρεις συλλαβές, από τις οποίες οι δύο ακραίες είναι άτονες και η μεσαία τονισμένη, π.χ. το χάραμα πήρα -του ήλιου- τον δρόμο.

αμφίγυμνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που ταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο γνώμες, που δεν έχει ξεκαθαρισμένη άποψη ΣΥΝ. δίβουλος, δίνυμνος, αμφιταλαντευόμενος. — αμφίγυμνία (η).

αμφιδέξιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει την ικανότητα να χρησιμοποιεί κατά τον ίδιο τρόπο και τα δύο του χέρια, που είναι επιδέξιος τόσο στο αριστερό χέρι όσο και στο δεξί ΣΥΝ. ζερβόδεξος, — αμφιδεξιότητα (η) [μεσν.].

αμφίδρομος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που κινείται προς μία κατεύθυνση και πάλι γυρίζει προς τα πίσω: η ~ κίνηση των καλλιρροϊκών κυμάτων || ~ επίδραση 2. ΧΗΜ. αμφίδρομη αντίδραση η χημική αντίδραση που πραγματοποιείται τόσο από την πλευρά των σομάτων που αντιδρούν προς αυτή των προϊόντων, όσο και αντίστροφα, ώστε να αποκατασταθεί δυναμική ισορροπία όπου η ταχύτητα σχηματισμού των προϊόντων είναι ίση με την ταχύτητα διάσπασης τους 3. ΤΕΧΝΟΛ. αμφίδρομη λειτουργία η ταυτόχρονη λειτουργία πομπού και δέκτη, όπως λ.χ. στο τηλέφωνο, χωρίς την παρεμβολή χειροκίνητων διακοπών ανάμεσα στις περιόδους ομιλίας και ακροάσεως (όπως στον συνήθη ασύρματο).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αμφι- + δρόμος. Μετάφρ. δάνεια είναι οι επιστημ. όροι αμφίδρομη αντίδραση (< αγγλ. duplex reaction), αμφίδρομη λειτουργία (< αγγλ. duplex operation)].

αμφίση (η) {~ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (επίσ.) το σύνολο των εξωτερικών ενδυμάτων, ό,τι φορά κανείς, ιδ. σε επίσημες ή εξαιρετικές περιστάσεις: οι ομιλητές στο συνέδριο είχαν απεριττή, αλλά πολύ προσεγμένη ~ ΣΥΝ. ενδυμασία, περιβολή.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. αμφίση < αμφίσηνμι «ντύνω, περιβάλλω» < αμφι- + νημι «ντύνω» < *Εεσ-νυ-μι < I.E. *wes- «ενδύω», πβ. σανσκρ. vāstram «ένδυμα», λατ. ves-tire «ντύνω» (> γαλλ. vêtir, ισπ. vestir), αγγλ. in-vest «επενδύω» κ.ά. Ομοφρ. έσ-θής, ιμάτιο(ν) (< εϊμάτιον < *Εεσ-μα-) κ.ά.].

αμφίση - άμφια. Από ένα αρχαίο ρ. εννυμι «ντύνω», το οποίο απαντά κυρίως ως σύνθετο με την πρόθ. αμφι, σχηματίστηκε το αρχ. αμφίσηνμι «απεριενδύω, ντύνω», από όπου το παράγωγο αμφίση «ντύσιμο, ενδυμασία». Το αμφίσηνμι μεταπλάστηκε σε αμφιάζω/άμφιζέω, το οποίο βρίσκουμε ως σύνθετο μεταμφιζέω με παράγωγο το μεταμφίσηση. Από το ουσ. αμφίσημα, παράγωγο και αυτό του αμφίσηνμι, πβ. να προήλθε «κατά συγκοπή» το αρχ. αμφίση ή αμφίσην που σημαίνει το «ένδυμα». Βαθμωδώς η σημ. της λ. περιορίστηκε στη δήλωση του «αερού» και μόνο ενδύματος, αποκλείοντας τη γενικότερη χρήση, όπως απαιτούν όλες οι τελετουργικές χρήσεις λέξεως της γλώσσας («λέξεις ταμπού», απαγορευμένες για καθημερινές χρήσεις): πβ. νερό - ύδωρ, κρασί - οίνος, ψωμί - άρτος, αέρας - αιρ κ.ά.

αμφιθαλής, -ής, -ές {αμφιθαλ-οὺς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) (για αδελφία) που έχουν τον ίδιο πατέρα και την ίδια μητέρα, ομοπάτριοι και ομομήτριοι ΑΝΤ. ετεροθαλής.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άφθονος, ανθηρός», < αμφι- + -θαλής < θάλλω < Θάλλω. Η αρχική σημ. της λ. αμφιθαλής προσδιόριζε παιδί που έχει και τους δύο γονείς του εν ζωή, πράγμα που θεωρούσαν αποτέλεσμα της ευνουχίας των θεών].

αμφιθέατρο (το) {αμφιθέατρ-ου | -ων} **1.** αίθουσα θεάτρου με καθίσματα τοποθετημένα ημικυκλικά απέναντι από τη σκηνή ή, σπανιότερα, και γύρω από αυτήν και με κλιμακωτή διάταξη έτσι, ώστε οι θεατές να βλέπουν χωρίς δυσκολία τη σκηνή από όλα τα σημεία 2. το μέρος του θεάτρου που βρίσκεται πάνω από την πλατεία ή/και τα θεωρεία και στο οποίο υπάρχουν κλιμακωτές σειρές καθισμάτων 3. (γενικότ.) οποιαδήποτε αίθουσα (διασκαυλίας, διαλέξεων, συναυλιών κ.λπ.) που διαθέτει καθίσματα με τέτοια διάταξη: η διδασκαλία στα ~ του Πανεπιστημίου 4. (συνεκδ.) το σύνολο των ακροατών ή θεατών σε αμφιθέατρο: όλο το ~ παρακολούθησε προσεκτικά. — αμφιθεατρικός, -ή, -ό [1861], αμφιθεατρικ-ά | -ώς [1849] επίφρ. [ΕΤΥΜ. < μτγν. αμφιθέατρον < αμφι- + θέατρον, από φρ. όπως «αμφι-θέατρον (οικοδόμημα, στάδιον)». Η ονομασία οφείλεται στο κυκλικό αρχικά σχήμα του κτηρίου, που επέτρεπε τη θέαση από κάθε σημείο των κερκίδων. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε πολλές γλώσσες, π.χ. αγγλ. amphitheatre, γαλλ. amphithéâtre, ιταλ. anfiteatro, γερμ. Amphitheater κ.ά.].

αμφιθυμία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η κατάσταση κάποιου, ο οποίος στον ίδιο χρόνο για το ίδιο θέμα διακατέχεται από αντίθετα συναισθήματα. — αμφιθυμικός, -ή, -ό κ. αμφιθυμικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. ambivalence].

αμφικλινης, -ής, -ές [μτγν.] {αμφικλινη-οὺς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει κλίση και προς τα δύο μέρη 2. (μτφ.) αυτός που αμφιταλαντεύεται, που είναι ασαφής.

αμφικίλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κίλος, δηλ. βαθουλωτός, και στις δύο πλευρές: ~ φακός ΑΝΤ. αμφικύρτος.

αμφικτιονία (η) {αμφικτιονιών} **1.** ΣΤ. θρησκευτική οργάνωση στην οποία συμμετείχαν οι κάτοικοι περιοχών που γειτνιάζαν στην αρχαία Ελλάδα με επίκεντρο έναν ναό κοινής λατρείας και η οποία εξελίχθηκε αργότερα σε πολιτική ομοσπονδία πόλεων-κρατών 2. (κατ'επέκτ.) οποιαδήποτε πολιτική ομοσπονδία. — αμφικτιόνες (οι) [αρχ.],

αμφικτιονίας, -ή, -ό [αρχ.].
 [ETYM₁ αρχ. < αμφικτιών «περίοικος, αυτός που κατοικεί γύρω από ιερό» < αμφι- + κτιών < κτίζω. Η ιστορική χρήση της λ. οφείλεται στη συνθήκη γειτονικών ελληνικών φύλων (αμφι-κτιόνων ή περι-κτιόνων) να συγκεντρώνονται σε έναν ιερό χώρο κοινής λατρείας, με αρχικό σκοπό να συζητήσουν θρησκευτικά ζητήματα].
 αμφίκυρτος, -ή, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι κυρτός και στις δύο πλευρές: -φωκός ANT. αμφικόυλος.
 αμφιλεγόμενος, -ή, -ο I. αυτός για τον οποίο υπάρχουν δύο ή περισσότερες αντικρουόμενες θέσεις ή απόψεις και που, κατά συνέπεια, αμφισβητείται: ~ πρόσωπο | ζήτημα ΣΥΝ. αμφισβητούμενος ANT. αναμφισβήτητος 2. αμφιλεγόμενα (τα) τα αντιλεγόμενα, αμφισβητούμενα. Επίσης αμφιλόγος [αρχ.].
 [ETYM₂ Μτχ. του αρχ. αμφιλέγω (-ομαι) «αμφισβητώ» < αμφι- + λέγω].
 αμφιλογία (η) [αρχ.] {αμφιλογιόν} (λόγ.) η αμφισβήτηση, η διαφωνία (για κάτι): *υπάρχει έντονη ~ για το θέμα των αρμοδιοτήτων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση* ΣΥΝ. αντιλογία ANT. συμφωνία.
 αμφιλόγος, -ή, -ο → αμφιλεγόμενος
 Αμφιλογία (η) πόλη της Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας.
 [ETYM₁ < αρχ. 'Αμφιλογία < Αμφιλόγος < αμφι- + λόγος < λόγος «(τόπος) αμφικλιμένος, εκτεινόμενος σε δύο πλευρές», πβ. λέγεται «ξασπώνω, κείμαι» λέγος (το) «κρεβάτι»-λόγος (ο) «αυτός που κάθεται κρυμμένος και περιμένει, ενδύρα» (πβ. κ. λόγος στρατ.) Η αρχ. Αμφιλογία περιελάμβανε το βορειότερο τμήμα της Ακαρνανίας, περιοχή που βρισκόταν στις δύο πλευρές του Αμβρακικού Κόλπου, και αυτό ίσως αιτιολογεί την ονομασία της. Η σημερινή Αμφιλογία, που βρίσκεται στον μυχό του κόλπου, αποτελούσε κατά την επανάστασή του 1821 σταθμό ανεφοδιασμού των τουρκικών στρατευμάτων, δηλ. «καρβούν σαράν» («σταθμό καρβανιάνων»). Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, ο οικισμός και, αργότερα, η πόλη που βρισκόταν εκεί, ονομάστηκε *Καρβασαράς* (< Karawan-sarai) ως το 1907, οπότε μετονομάστηκε σε Αμφιλογία].
 αμφιλόκη (η) {χωρ. πληθ.} το ημίφορος κατά την αυγή (λυκαγές) ή κατά τη δύση του ήλιου (λυκόφορος). [ETYM₁ < αρχ. αμφιλόκη (ενν. νύξ) < αμφι- + λύνω (βλ. λ. λυκαγές)].
 αμφιμονοσήμαντος, -ή, -ο I. αυτός του οποίου ένα στοιχείο αντι-στοιχείο σε ένα μόνο στοιχείο κάποιου άλλου: ~ αντιστοιχία 2. ΜΑΘ. αμφιμονοσήμαντη σχέση η σχέση που μπορούμε να ορίσουμε μεταξύ των στοιχείων δύο συνόλων έτσι ώστε σε κάθε στοιχείο του κάθε συνόλου να αντιστοιχεί ένα μόνο στοιχείο του άλλου συνόλου. — αμφιμονοσήμαντα επίρρ.
 αμφίπλευρος, -ή, -ο [μτγν.] (λόγ.) I. αυτός που έχει δύο πλευρές, που φαίνεται να έχει δύο όψεις 2. (μτφ.) αυτός που επιδέχεται δύο ή περισσότερες δυνατές προσεγγίσεις (ερμηνείες, απόψεις κ.λπ.): ~ ερμηνεία | θεώρηση ΣΥΝ. αμφίστομος ANT. μονοσήμαντος. — αμφίπλευρα | αμφίπλευρος επίρρ.
 αμφιπρόστυλος, -ή, -ο ARXIT.-ARXAIOL. (για αρχαίους ναούς) αυτός που φέρει κιονοστοιχίες στις δύο στενές πλευρές του (στην πρόσοψη και την οπίσθια πλευρά).
 [ETYM₁ μτγν. < αμφι- + πρόστυλος «αυτός που έχει στύλους στην πρόσοψη» (< προ- + στύλος)].
 αμφιρρεπής, -ής, -ές [μεσν.] {αμφιρρεπ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν καταλήγει σε οριστική θέση, σε οριστική απόφαση. ΣΧΟΛΙΟ λ. αμφίρροπος.
 αμφιρροπος ρ. αμετβ. [1845] {εύχρ. η μτχ. ενεστ. αμφιρρέπων, -ούσα, -ον} (λόγ.) είμαι αμφιρρεπής, αμφιταλαντευομαι: αμφιρρέπει διαρκώς μεταξύ παρατήσεως και παραμονής στην εταιρεία || η χώρα εμφανίζεται αμφιρρέπουσα μεταξύ προόδου και οπισθοδρομώσεως.
 αμφίρροπος, -ή, -ο I. αυτός που δεν έχει κριθεί ως προς την τελική του έκβαση: ο αγώνας ήταν ~ μέχρι το τελευταίο λεπτό 2. αυτός που δεν καταλήγει σε οριστική θέση: η ~ στάση του υπουργού δεν επέτρεψε τη λήψη οριστικών αποφάσεων ΣΥΝ. αμφιταλαντευόμενος. [ETYM₁ μτγν. < αμφι- + ρροπος < ροπή].
 αμφίρροπος - αμφιρρεπής - αμφιρρέπων. Τα αμφίρροπος και αμφιρρεπής διαφέρουν στη χρήση τους: αμφίρροπη (επιθυμία, κρίση, έκβαση κ.τ.ό.) είναι η αμφιβολία, αυτή που κλίνει («ρέπει») και προς τη μία πλευρά και προς την άλλη και που είναι, γι' αυτό, ασαφής, αβέβαιη, αμφισμη-αμφιρρεπής (άνθρωπος, πολιτική στάση κ.λπ.) είναι αυτός που έχει αμφιβολίες και που διχάζεται, που ρέπει τότε από 'δ'ο και τότε από 'κει, όντας διστακτικός και επιφυλακτικός. Το αμφίρροπος είναι στατικό, το αμφιρρεπής δυναμικό. Όμοια με το αμφιρρεπής χρησιμοποιείται και η μτχ. αμφιρρέπων, -ούσα, -ον.
 αμφισβήτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} I. η μη παραδοχή της αλήθειας ή της ορθότητας (ισχυρισμού, ενέργειας, επιλογής κ.λπ.): η δημοσίευση των αρχείων του μεγάλου πολιτικού συνοδεύθηκε από έντονη ~ των όσων αναφέρονται σε αυτά ANT. παραδοχή ΦΡ. θέτω υπό αμφισβήτηση αμφισβητώ: η θεωρία του παλλόμενου Σύμπαντος έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση 2. η μη παραδοχή του κύρους ή της ισχύος προσώπου ή πράγματος, της εγκυρότητας εγγράφου ή αποφάσεως: αμέσως σχεδόν μετά την εκλογή του ξεκίνησε και η ~ του από την εσωκομματική αντιπολίτευση ANT. παραδοχή 3. (ειδικότ.) η συνολική άρνηση των παραδοσιακών αξιών, του κύρους των θεσμών και όσων σχετίζονται με το καθεστώς: η γενιά του 60 είναι γυναική και ως γενιά της ~.
 αμφισβητήσιμος, -ή, -ο [αρχ.] αυτός που είναι δυνατόν να αμφι-

σβηθεί: το πόρισμα της επιτροπής είναι -, επειδή δεν βασίζεται στα πραγματικά στοιχεία ANT. αναμφισβήτητος, αμφισβητής (ο/η) {αμφισβητιών} πρόσωπο που συστηματικά αρνείται την ισχύ ή το κύρος των παραδεχόμενων, που εκφράζει απόψεις αντίθετες προς τις επικρατούσες και αξίες ή αρχές αντίθετες προς τις καθιερωμένες: γεννημένος ~ ΣΥΝ. αντιρρησίας, εναντιολό-γος, αντισυμβατικός.
 [ETYM₁ < αμφισβή(η)ση + παραγ. επίθμ. -ίας, πβ. αντίρρηση - αντιρρησίας]. αμφισβητώ ρ. μετβ. {αμφισβητείς... | αμφισβητή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} I. αρνούμαι την αλήθεια ή την ορθότητα (ισχυρισμού, ενέργειας, επιλογής), την αξία ή το κύρος (θεσμού, απόφασης, προσώπου κ.λπ.): ~ τα λεγόμενα | τις απόψεις | την πολιτική κάποιου || ~ μια θεωρία | ένα δόγμα | μια διεθνή συνθήκη || οι ανταγωνιστές τους αμφισβήτησαν την εγκυρότητα της συμφωνίας ANT. παραδέχομαι, αποδέχομαι 2. ασκώ κριτική (σε κάτι/κάποιον), εκφράζω επιφυλάξεις ή αντιρρήσεις για το κύρος, την αυθεντία ή την ισχύ του (συνήν με δημόσια τοποθέτηση): τον καιρό της παντοκρατορίας του κανείς μέσα στο κόμμα δεν τολμούσε να τον αμφισβητήσει. ΣΧΟΛΙΟ λ. αμφιβάλλω.
 [ETYM₂ αρχ. αμφισβητώ (-έω) < *αμφισβήτης | *αμφισβητής < αμφίς (παράλλ. τύπος του αμφι) + θ. βη- | βιά-, πβ. απφρ. βήναι, ρ. βαινέω. Η αρχαία ο. «βαδίζω γύρω από κάποιον και χωριστά από αυτόν» έδωσε τη θέση της στη σμ. «δίσταμαι, διαφωνώ, αμφιβάλλω» ήδη από την αρχαιότητα].
 αμφισεξουαλικός, -ή, -ό (κ. ως ουσ.) αμφισεξουαλικός (βλ. λ.). — αμφισεξουαλική-ά | -ός επίρρ., αμφισεξουαλικότητα (η). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bisexual]. αμφισμία (η) {αμφισμιά} η ιδιότητα λέξεως, φράσεως ή προτάσεως να έχει διαφορούμενη σημασία, να γίνεται αντιληπτή με δύο διαφορετικούς τρόπους: λ.χ. η πρόταση: έρχεται η φίλη μου από τη Γαλλία μπορεί να σημαίνει (i) έρχεται η Γαλλίδα φίλη μου (ii) έρχεται από τη Γαλλία η φίλη μου ANT. μονοσημία. — αμφισμός, -ή, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. μονοσημία. [ETYM₂ < αμφι- + -σμία < σμιαίνω, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. ambiguity].
 Αμφισσα (η) {-ας κ. -ίσης} πόλη της Κ. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα του νομού Φωκιάς. — Αμφισσαίος (ο), Αμφισσαία (η), αμφισσαϊκός, -ή, -ό. [ETYM₁ αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < αμφι «γύρω, ανάμεσα» + -ισσα, επειδή η πόλη βρίσκεται μεταξύ της Γκιωνίας και του Παρνασσού- πβ. λεξικό της Σούδας: «Αμφισσαν δ'ονόμασαν δια το περιεχσθαι τον τόπον θρεσι». Κατά τον 13ο αι. η πόλη γίνεται γνωστή με την ονομασία Σάλωνα | Σάλονα, για την οποία υπάρχουν οι εξής εκδοχές: (α) πρόκειται για παραφθορά της λ. Σαλονίκη (Θεσσαλονίκη) και δόθηκε στην Αμφισσα από τον Φράγκο βασιλιά της Θεσσαλονίκης Βονι-φάτιο Μομφερρατικό, (β) προέρχεται από τη λ. σάλλος «πράτασμα» εξαιτίας των πολλών σεισμών που σημειούνταν στην περιοχή, (γ) προέρχεται από τη συνεκφορά έσω αλώνια. Η πόλη ξαναήρθε την αρχ. ονομασία Αμφισσα το 1833]. αμφιστομος, -ή, -ο (λόγ.) I. αυτός που έχει δύο στόμια, δύο ανοίγματα: ~ σήραγγα ΣΥΝ. δίστομος 2. αυτός που έχει διπλή κόψη: ~ σαβή ΣΥΝ. δικόπος.
 [ETYM₂ μτγν. < αμφι- + -στομος < στόμα], αμφίστυλο (το) {-ου κ. -ύλου | -ων κ. -ύλων} ARXIT.-ARXAIOL. το τμήμα ενός ναού που βρίσκεται μεταξύ δύο σειρών από κίονες. αμφιταλαντευομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {αμφιταλαντεύ-θηκα (καθμ. -τηκα)} γέρνω προς τη μία πλευρά και προς την άλλη (συνήθ. μτφ.) κλίνω τότε προς μία άποψη | επιλογή και τότε προς μία άλλη, διστάζοντας να πάρο απόφαση, είμαι αναποφασιστος: αμφιταλ-νεύθηκα πολύ καιρό, πρoτού καταλήξω στην απόφαση αυτή ΣΥΝ. (λόγ.) αμφιρρεπο, διχωνομώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, αμφιταλαντευση (η) [1844] {-ης κ. -έσεως | -εύσεις, -εύσεων} η κλίση τότε προς μία και τότε προς άλλη άποψη | επιλογή, που οδηγεί σε αναποφασιστικότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδοιασμός, Αμφιτρίτη (η) ΜΥΘΟΛ. μία από τις 50 Νηρηίδες ή μία από τις Οκεανίδες, σύζυγος του Ποσειδώνα. [ETYM₁ αρχ., αβεβ. ετύμου. Ενώ το ά συνθ. ταυτίζεται με την πρόθ. αμφι, το β' συνθ. -τρίτη δεν μπορεί να αναχθεί στο αριθμητικό τρίτος (με βραχύ -ι-). Ορισμένοι υποστηρίζουν την ετυμολογηση από το ρ. τρίω «αφανίζω, εξαντλώ» (βλ. κ. Αμφι-τρίτων). Για τους ίδιους λόγους είναι αβέβαιη και η ετυμολογηση του ον. Τρίτων, που ήταν ο μυθικός γιος της Αμφιτρίτης]. Αμφιτρώων (ο) {Αμφιτρώων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γιος του βασιλιά της Τίρυνθας Αλκαίου και της κόρης του Πέλοπα Αστυδάμειας νυμφεύθηκε την Αλκμήνη. [ETYM₂ αρχ. κώρ. όν., βλ. λ. αμφιτρώνας]. αμφιτρώνας (ο) {αμφιτρώων} I. πρόσωπο που παραθέτει σε φίλους ή γνωστούς πλούσιο γεύμα 2. (κατ' επέκτ.) ο οικοδεσπότης λαμπρής τελετής, δεξίωσης. Επίσης (λόγ.) αμφιτρώων [1856] {αμφιτρώων-ος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. [ETYM₃ < αρχ. 'Αμφιτρώων (κώρ. όν.) < αμφι- + τρώω «αφανίζω» (βλ. λ. κατατρώω). Η σημασία «οικοδεσπότης που οργανώνει πλούσια γεύματα» προέρχεται από την μόνυμη κομωδία του Μολιέρου, όπου ο Αμφιτρώων, κεντρικό πρόσωπο του έργου, προσκαλεί φίλους του σε πλούσιο συμπόσιο, για να επιδειχθεί. Χαρακτηριστικός είναι ο ακόλουθος στίχος της κομωδίας: Le veritable Amphitryon | Est l'Amphitryon ou l'on dine «ο αληθινός Αμφιτρώων είναι εκείνος στον οποίο γευματίζουμε»].
 αμφιφανής, -ής, -ές {αμφιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφα-

νής αστέρας βλ. λ. *αστέρας*.
 [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «ορατός και από τις δύο πλευρές» < αμφι- + -φανής (< φαίνωμαι). Η σημερινή σημ. είναι νήνι.].
 αμφίφυλος, -η, -ο [1890] (για οργανισμούς) αυτός που έχει χαρακτηριστικά και των δύο φύλων ΣΥΝ. ερμαφρόδιτος. — αμφιφυλικός, -ή, -ο.
 αμφιφυλόφιλος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει σεξουαλικές σχέσεις με πρόσωπα και των δύο φύλων ΣΥΝ. αμοιβεξουαλικός. — αμφιφυλοφιλία (η), αμφιφυλοφιλικός, -ή, -ό, αμφιφυλοφιλικά επίρρ. [ETYM, < αμφι- + φύλο + φίλος, απόδ. του αγγλ. bisexual].
 αμφορέας (ο) {αμφορ-είς, -έων} 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. μεγάλο, συνήθ. πήλινο αγγείο με σφαιρικό ή ωοειδές σώμα και δύο λαβές, για τη φύλαξη ή τη μεταφορά κυρ. υγρών ή τροφών 2. (συνεκδ.) κάθε πήλινο αγγείο μεγάλου μεγέθους, που παρουσιάζει τα παραπάνω χαρακτηριστικά και χρησιμοποιείται ως διακοσμητικό. Επίσης (αρχαιοπρ.) αμφορέας [αρχ.] {αμφορέως}. — (υποκ.) αμφορίσκος (ο) [αρχ.] [ETYM, < αρχ. αμφορέως < αμφορέως, με ανομοιογενή σύγηση της συλλαβής -φι- (απλολογία: πβ. τετράπεζα > τράπεζα) < αμφι- + φο-ρέως < φέρω, με αρχική σημ. «ο (μετα)φερόμενος με δύο λαβές», στοιχείο που ανταποκρίνεται στην κατάσταση και στο σχήμα του αγγείου].
 αμφοτεροβαρής, -ής, -ές [1836] {αμφοτεροβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός του οποίου το βάρος μοιράζεται σε δύο ίσα μέρη, του οποίου οι ευθύνες επιβαρύνουν αμοιβαία τις δύο πλευρές ΑΝΤ. ετεροβαρής 2. ΝΟΜ. αμφοτεροβαρής σύμβαση η σύμβαση κατά την οποία για αμφοτέρω τα μέρη δημιουργούνται δικαιώματα και υποχρεώσεις ΑΝΤ. ετεροβαρής σύμβαση. [ETYM, < αμφοτεροι + -βαρής < βάρος].
 αμφοτέροι, -ες, -α αντων. {αμφοτέρων} (λόγ.) και ο ένας και ο άλλος, και οι δύο: υπέγραψαν το συμβόλαιο ~. [ETYM, αρχ. (ήδη νικ. α-ρο-τε-ρα), επεκτεταμένος τ. του δίκου αριθμού άμφω «και οι δύο» < IE. *ambhō | mbdh, πβ. λατ. ambo, σανσκρ. ubhāu, αρχ. σλαβ. aba κ.ά. Ομόρρ. αρχ. άμφι].

αμφοτέροι - εκάτερος. Λόγιες λέξεις, του επίσημου και γραπτού ιδίως λόγου. Το αμφοτέροι δηλώνει μονολεκτικά ό,τι δηλώνεται περιφραστικά στις φράσεις: και οι δύο | και ο ένας και ο άλλος / και ο ένας και ο άλλος μαζί. Ητοι, δηλώνει δύο πρόσωπα (ή πράγματα ή πράξεις κ.λπ.) λαμβανόμενα μαζί ή και χωριστά: *Αμφοτέροι έπεσαν ηρωικός στο πεδίο της μάχης και Αμφοτέροι με διαφορά πολλών αιώνων κατέληξαν στα ίδια συμπεράσματα. Σε σχέση, πάλι, με δύο πρόσωπα (πράγματα κ.λπ.) το εκάτερος (αρχαίο πρέπες έναντι του αμφοτέροι) σημαίνει «ο καθένας από τους δύο ξεχωριστά».*
 →
 εκατέρωθεν

αμφοτέροθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) και από τις δύο πλευρές μαζί: *ενέργειες γίνονται ~ χωρίς κανένα αποτέλεσμα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκατέρωθεν, -θεν*. [ETYM, αρχ. < αμφοτέροι + -θεν].
 άμμιος, -η (λόγ. -ος), -ο κυρ. ΕΚΚΛΗΣ. ηθικά αμόλυντος ΣΥΝ. αγνός, άσπιλος. [ETYM, αρχ. < ά- στερητ. + μίμος «σφάλμα, ελάττωμα», αγν. «τύμου»].
 αν συνδ. 1. (α) (για υπόθεση) σ' π'ρίπτωση που: ~ *χρειαστείς κάτι, φώναξε με!* (β) (σε υποθετικές προτάσεις χωρίς απόδοση) κατά την έκφραση ευγενικής παρακλήσεως: *-Θέλετε καφέ; — δεν σας κάνει κόπο* 2. (στην αρχή προτάσεων χωρίς απόδοση) για να τονιστεί το περιεχόμενο της πρότασης ή για την έκφραση βαθύτερης επιθυμίας: ~ *ήμουν πλούσιος!* (μακάρι να ήμουν) || ~ *δεν είχα φύγει τότε!* 3. (στην αρχή προτάσεων-αντικειμένων) με ρήμα που δηλώνει άγ'Οία, απορία: *τον ρώτησα ~ θα έρθει || αναρωτιέμαι ~ κατάλαβε τι του είπα* || *δεν ξέρω ~ θα τον ψηφίσω* 4. (εμφατ.) σε απάντηση ερωτήσεως ή προτάσεως που δηλώνει άγνοια ή αμφιβολία: *-Έφαγες; — έφαγα!* *Έσκασα απ' το φαγητό!* || *-Ίσως να μη θέλεις να έρθεις μαζί μας. — θέλω, λέει!* Επίσης εύν (σημ. 1, 2).
 [ETYM, αρχ. < εϊ άν < εϊ (υποθ. συνδ.) + άν (δυνητικό μόριο), ο υποθετικός συνδ. άν, συντασσόμενος πάντοτε με υποτακτική στην Αρχ., άρχισε ήδη από τη μετακλασική εποχή να αντικαθιστά τον αρχ. ει σε όλες τις χρήσεις, εκτός από στερεότυπες λεξικοποιημένες φρ., π.χ. *ειδεμή, ειδήλλως* κ.ά].

αν - εύν. Και οι δύο σύνδεσμοι χρησιμοποιούνται για να διατυπωθεί υπόθεση: *Αν θέλεις, έλα μαζί μας* ή *Εάν θέλεις, έλα μαζί μας*. Αντίθετα, στις πλάγιες ερωτήσεις χρησιμοποιείται κανονικός μόνο το αν, όχι το εύν: *Με ρώτησε αν θα πάω μαζί τους* (όχι: Με ρώτησε εύν αν θα πάω μαζί τους!). Στις υποθετικές προτάσεις η χρήση του εύν αντί του αν γίνεται από αρκετούς ομιλητές αισθητή ως πιο χαρακτηριστική και, φραστικά, πιο τονισμένη (εμφατική) δήλωση της υπόθεσης: *Εάν υποστηρίζεις τέτοιες απόψεις, δεν θα πείσεις κανέναν*. Το μόριο αν, τόσο στην αρχαία όσο και στη νεότερη γλώσσα, εμφανίζεται σε πολλά σύνθετα: *εϊ άν > εύν, ότε άν > όταν, και αν > κάί, ως άν > οσάν > σαι, όποτε άν > οπόταν* κ.λπ.

αν- → α- | αν-

Α.Ν. (ο) αναγκαστικός νόμος (βλ. λ. *αναγκαστικός*).
 ανά πρόθ. (λόγ.) (+αιτ.) δηλώνει: 1. επιμερισμό (= για κάθε): το αυτοκίνητο *καίει 20 όρχ. ~ χλμ. || κινείται με 30 χλμ. - όρα || 300 στροφές = λεπτό || γυρνόσε με ένα βιβλίο ~ χείρας* 2. κατανομή στον χώρο (= από την μια άκρη στην άλλη, σε όλη την έκταση): *περιόδεσε με τους συνεργάτες του ~ την Ελλάδα || ταξίδι ~ την υφήλιο | τον κόσμο* ΦΡ. *ανά τας οδούς και τας ρύμας | ανά τας ρύμας και τας αγνιάς*

στους δρόμους και στα σοκάκια: *βγήκε ανά τας ρύμας και τας αγνιάς και έψαχνε απευθυνόμενα για χρήματα* 3. κατανομή στον χρόνο (= κατά τη διάρκεια, καθ' όλη τη διάρκεια): *η πράξη του αποτελεί θαυμαστό παράδειγμα τόλμης και αυτοθυσίας ~ τους αιώνες || το κακό μπορεί να συμβεί ~ πάσα στιγμή*.

[ETYM, αρχ., αβεβ. ετύμου. Η αρχική του σημ. ήταν «κίνηση προς τα πάνω», όπως μαρτυρείται στον Όμηρο, και φαίνεται πως αυτή η σημ. ήταν η Ι.Ε., πβ. γοθθ. *ana*, αγγλ. *on*, γερμ. *an*, με τη σημ. «πάνω σε». Ωστόσο, η πρόθ. επί αντικατέστησε την ανά στη σημ. «πάνω σε» και η ανά διατήρησε στη Ν. Ελληνική μόνο τη διανεμητική, επιμεριστική της χρήση. Η αρχική χρήση του ανά ως επιρρηματος διατηρείται στο παράγωγο επίρρ. *άν-ω* (πβ. *κάτω < κατά*), το οποίο αργότερα (όταν η επί έλαβε τη θέση της ανά) έδωσε, εμφανικά στην αρχή, το επίρρ. *επάνω* (< επί + άνω).]

ανα- στερητ. πρόθημα («αχώριστο μόριο» ή «εξαρτημένο μόρφωμα») λέξεων, που εκφράζουν στέρηση, έλλειψη, το οποίο δηλώνει αντίθεση προς κάτι: *ανα-δουλειά, ανα-βροχιά* κ.ά.

[ETYM. Πλάστηκε κατ' αναλογία προς λέξεις οι οποίες είχαν αν- στερητ. και αρκτικό φωνήεν α-, π.χ. *αν-άλατος, αν-άξιος, αν-άρμοστος* κ.ά., όπου ολόκληρο το *ανα-* εξέληφθη ως στερητικό].

ανα-κ. ανά- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι: 1. γίνεται εκ νέου ή επαναλαμβάνεται: *ανα-κατανομή, ανα-καταλαμβάνω, ανα-νεύω-νω, ανά-κτηση* 2. συνιστά ή χαρακτηρίζεται από ανοδική κίνηση: *ανα-σηκάνω, ανα-βάθμιση* 3. ξεκινά, αρχίζει να εκδηλώνεται: *ανα-βαρρεύω*.

[ETYM, < αρχ. πρόθ. ανά (βλ.λ.). Η πρόθ. ανά χρησιμοποιήθηκε ως προρρηματικό στοιχείο στην Αρχ. με τη σημ. «από κάτω προς τα πάνω» (π.χ. *ανα-βαίνω, ανα-βλέπω, ανα-κλίνω*), η οποία διατηρείται στη Ν. Ελληνική μόνο σε κληρονομημένες λ. Η συγχρότερη σημ. του *ανα-* είναι η επαναληπτική (π.χ. *ανα-κτώμαι, ανα-νεύωμαι, ανα-θε-ρώ*), η οποία πθ. προήλθε από ρήματα που δηλώναν κίνηση τελευτώνη κατ' επανάληψη, π.χ. *ανα-κινώ, ανα-πάλλω, ανα-πέμπω* κ.ά. Αυτή η σημ. διατηρήθηκε σε ελληνογενείς ξέν. όρους, π.χ. αγγλ. *anabolism*, γαλλ. *anamorphose*].

ανα-, επανα-, ξανά-: σύνθετα. Ήδη στην Αρχαία παρατηρείται η τάση να ενισχυθεί σημασιολογικά το *ανα-* στη σύνθεση με τη μορφή του *επανα-* (< επί + ανά), ώστε να δηλώνει σαφέστερα και εντονότερα την «επανάληψη»: *επαναπέμπω* κοντά στο *αναπέμπω, επανερρωτώ* αντί *ανερρωτώ* κ.τ.ό. Διαφορετική ήταν, βεβαίως, η σχέση του *ανα-λαμβάνω* έναντι του *επαναλαμβάνω*, του *ανα-τέμνω* έναντι του *επανα-τέμνω*, όπου *ανα-* και *επανα-* διέφεραν σημασιολογικά (άλλο το *αναλαμβάνω* και άλλο το *επαναλαμβάνω*). Τα τελευταία χρόνια η έννοια της επανάληψης τείνει να δηλωθεί στην Ελληνική στον μεν επιστημότερο | τυπικότερο λόγο με το *επανα-* (επαναλειτουργώ, επανασυζητώ, επανασυνθέω, επανεξετάζω, επανεμφανίζω, επαναρχίζω, επανατοποθετώ κ.λπ.) και στον καθημερινό | άτυπο λόγο με το *ξανά-* (*ξανάβλεπε, ξαναέλε, ξαναφαίγω, ξαναπάω, ξανασηκάνω, ξαναβάζω* κ.λπ.). → *αντανακλώ*

αναβαθμίδα (η) (λόγ.) 1. το σκαλί, πάτημα που διευκολύνει την άνοδο (λ.χ. σε σιδηροδρομικό βαγόνι) 2. κάθε τεχνητή διαμόρφωση του εδάφους που βοηθεί τη μετακίνηση προς ψηλότερο σημείο 3. ΓΕΩΓΡ. επίπεδη ζώνη ακτής ή εδάφους που έχει σχηματισθεί με φυσικές διεργασίες κατά μήκος ακτής, στο πλάι ποταμού ή λίμνης ή κατά μήκος της πλευράς κοιλάδας λόγω διάβρωσης ή αλλαγής του επιπέδου της στάθμης του νερού 4. στενή και επίπεδη λωρίδα εδάφους οριοθετημένη από μία κατακόρυφη πλαγιά και κατασκευασμένη στην πλευρά ενός λόφου έτσι ώστε το έδαφος να μπορεί να καλλιεργηθεί: *καλλιεργεί σε αναβαθμίδες*.

[ETYM, < μετρν. *αναβαθμής, -ιδος* < *ανα-* + *βαθμής* «σκαλοπάτι» (πβ. κ. *αναβαθμός*)].

αναβαθμίζω ρ. μετβ. {αναβαθμίζω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. βελτιώνω το επίπεδο: *οι οικολογικές και αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις έχουν αναβαθμίσει την περιοχή μας* || με τα έργα *ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων το ιστορικό κέντρο της πόλης αναβαθμίζεται* ΑΝΤ. υποβαθμίζω 2. αποδίδω σε κάποιον μεγαλύτερη σημασία, βελτιώνω τη θέση και τον ρόλο του: *ο διευθυντής αναβάθμισε τον ρόλο του γραμματέα του παραχωρώντας του και άλλες αρμοδιότητες* || *η χώρα αυτή έχει αναβαθμιστεί στα σχέδια των Η.Π.Α. για την περιοχή ΣΥΝ. πρόαγω, εξυψώνω, ενισχύω* ΑΝΤ. υποβαθμίζω 3. βελτιώνω τις δυνατότητες μηχανής, συστήματος κ.λπ.: *αναβάθμισα τον υπολογιστή μου αυξάνοντας την ταχύτητα του επεξεργαστή και τη μνήμη*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *upgrade*].

αναβάθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η άνοδος του επιπέδου, η βελτίωση: *η ~ της υπαίθρου | της δημόσιας διοίκησης | των σχέσεων μιας χώρας με μια άλλη* ΣΥΝ. προαγωγή ΑΝΤ. υποβάθμιση 2. (ειδικότ.) η πρόωθηση (προσώπου | πράγματος) σε υψηλότερο σημείο σε μια κλίμακα αξιολόγησης ή προτεραιότητας: *η ~ της γεωστρατηγικής θέσης μιας χώρας* ΑΝΤ. υποβάθμιση 3. η βελτίωση των δυνατοτήτων μηχανής, συστήματος κ.λπ.: *η ~ του ηλεκτρονικού υπολογιστή* || ~ *του προγράμματος περιήγησης στο Διαδίκτυο* || *αυτό είναι παλιό μοντέλο, δεν παίρνει*.

[ETYM. Νεολογισμός της δεκαετίας του '80, που πλάστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αντίθετο *υποβάθμιση* | *υποβαθμίζω* ως μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *upgrading*].

αναβαθμισμός, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να αναβαθμιστεί. αναβαθμιολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (συνήθ. για γραπτά εξετάσεων) η εκ νέου βαθμολόγηση από ειδική επιτροπή, λ.χ. στις εισαγωγικές εξετάσεις, όταν υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ

των βαθμών των δύο βαθμολογητών: *οι υποψήφιοι ζητούν να γίνει - στο μάθημα της φυσικής. — αναβαθμολογώ ρ. {-εις...}*
αναβαθμός (ο) **1.** το σκαλοπάτι: «η κατασκευή *αναβαθμών ανάσχεσης στα ρέματα της περιοχής (τα γνωστά σκαλοπάτια)*» (εφημ.) || οι ~ ενός αρχαίου οικοδομήματος **2.** (λόγ.) η βαθμίδα εξελίξεως: *η ευρεία αποτελεί αναβαθμό πολιτισμού · 3.* ΕΚΚΛΗΣ. ομάδα μελοποιημένων ύμνων: «*οδή των ~*» (τίτλος ψαλμών).
 [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα-* + *βαθμός* «σκαλοπάτι». Η φρ. φδή των αναβαθμών αποδίδει τον εβρ. τίτλο ψαλμών *Sir hamaloth*].

ανάβαθος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει μικρό βάθος, ρηχός ΣΥΝ. *αβαθής, άβαθος* ΑΝΤ. *βαθός*. [ΕΤΥΜ. μεσ. < *ανα-* στερητ. + *βάθος*].

αναβάθρα (η) {αναβαθρών} **1.** ΝΑΥΤ. (α) ανεμόσκαλα πλοίου φτιαγμένη από σκονί ή ξύλο (β) σανίδα για την επιβίβαση σε πλοίο **2.** ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. (στους αρχαίους ελληνικούς ναούς) κτιστό κεκλιμένο επίπεδο στην ανατολική πλευρά που διευκόλυνε την άνοδο. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ανα-* + *-βάθρα* < *βαινω* (πβ. κ. *απο-βάθρα*)].

αναβαθρο (το) [μτγν.] κτιστή σκάλα στην είσοδο κτηρίου, η οποία έχει λίγα ευθύγραμμα ή καμπύλα σκαλοπάτια που καταλήγουν σε πλατύσκαλο.

αναβάλλω ρ. μετβ. {ανέβαλα, ανα-βλήθηκα, -βεβλημένος} **1.** μεταθέτω χρονικά (κάτι προγραμματισμένο): *~ το ταξίδι | τη συνάντηση | το μάθημα | τη συνεδρίαση | τη δίκη για ρητή δικάσιμο*-ΦΡ. (παροιμ.) *μη αναβάλλεις για αύριο ό,τι μπορείς να κάνεις σήμερα* για την αξία της εγκαίρως αποπεράτωσης ενός έργου, της διευθέτησης μιας εκκρεμότητας **2.** (η μτγ. *αναβαλλόμενος, -η, -ο*) στις ΦΡ. (α) ψέλνω | *ψάλλω* (σε κάποιον) *τον αναβαλλόμενο* επιλήττω έντονα (κάποιον) ΣΥΝ. *ψάλλω* (σε κάποιον) τον εξάσκαλο (β) ακούω *τον αναβαλλόμενο | τον εξάσκαλο | τα σχολιά μου | τα εξ' αμάξης* βλ. *ακούω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναστέλλω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σημ. «εκτοξεύω προς τα πάνω», < *ανα-* + *βάλλω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. Οι φρ. που περιλαμβάνονται στη σημ. **2** έχουν την αφετηρία τους στον Ψαλμό 103, 2, όπου ο Θεός περιγράφεται ως «αναβαλλόμενος φως ως *μάτιον*» (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ)].

ακούω | ψέλνω | ψάλλω τον αναβαλλόμενο. Φράση που προέρχεται (παραλλαγμένη) από την εκκλησιαστική υμνολογία και σημαίνει «μακρά και διαρκή επίκληση» που κάνω (ψάλλω...) ή δέχομαι από κάποιον (ακούω...). Η ίδια η φράση, η οποία έχει την αφετηρία της στον Ψαλμό 103,2 του Δαβίδ, δεν έχει αυτή τη σημ. στο τροπάριο της Μ. Παρασκευής, όπου ο υμνογράφος απευθυνόμενος στον Χριστό θρηνηεί «*Σε τόν αναβαλλόμενον φως ως μάτιον*» (Συ που φοράς το φως ως μάτιο. Συ που περιβάλλεσαι το φως ως ένδυμα: αναβάλλομαι = ρίχνω επάνω μου, περιβάλλομαι, ντύνομαι). Η μακρά διάρκεια του όλου ύμνου, που ψάλλεται όση ώρα διαρκεί η Αποκαθήλωση και που αρχίζει με τη φράση αυτή, έδωσε λαβή στη μεταφορική χρήση της φράσης με τελειώς διαφορετικό περιεχόμενο. Το ίδιο συμβαίνει και στη φράση «ψάλλω σε κάποιον τον εξάσκαλο», που πάλι η μακρά διάρκεια αναγνώσεως έχει ολοκληρωθεί ψαλμών κατά τον όρθρο έγινε αφορμή να χρησιμοποιηθεί η φράση μεταφορικά με την ίδια περίπου σημασία, της επιτιμήσεως κάποιου με λεκτική επίθεση που κρατάει πολλή ώρα!

αναβαπτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αναβάπτισα, -θηκα (λόγ., -θηκα), -μένος} **1.** ξαναβαπτίζω: (εύχρ. μτφ. το μεσοπαθ. *αναβαπτίζομαι*) **2.** ανακαίνιζομαι, απαλλάσσομαι από προηγούμενες αρνητικές ιδιότητες μου, αναγεννώμαι ψυχικά και πνευματικά: *αναβαπτίστηκε πολιτικά από τότε που απομακρύνθηκε από την άσκηση της εξουσίας* || *προσέφυγε στις κάλπες, για να αναβαπτιστεί στη λαϊκή εντολή* ΣΥΝ. *καθαίρωμαι, εξαγνίζομαι* **3.** επανακαίμτω ιδεολογικά: *αναβαπτίστηκε στις ιδέες της παράταξης και αποκήρυξε την προηγούμενη στάση του* ΣΥΝ. *μετανοώ, επανέρχομαι. — αναβαπτιστή (η) [μτγν.] κ. αναβαπτισμα (το) [μτγν.]*.

αναβαπτισμός (ο) [μτγν.] ΘΡΗΣΚ. το εκ νέου βάπτισμα κάθε βαπτισμένου: ειδικότερα, η πράξη για την προσχώρηση στην αίρεση των Αναβαπτιστών, οι οποίοι απέρριπταν τον νηποβαπτισμό και ξαναβαπτίζαν τους οπαδούς τους (ίβος α.). — **Αναβαπτιστής** (ο).

ανάβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κίνηση από ένα χαμηλότερο προς ένα υψηλότερο σημείο, το σκαρφάλωμα, η αναρρίχηση (στην κορυφή): η ~ στην *κορυφή του βουνού* | στον *Όλυμπο* ΣΥΝ. *άνεβασμα, άνοδος* ΑΝΤ. *κατάβαση, κάθοδος* **2.** (συνεκδ.) αγώνας ταχύτητας αυτοκινήτων σε διαδρομή προς την κορυφή βουνού: η ~ της *Ριτσόνας* | της *Πάρνηθας*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ανάβασ* < *αναβαίνω*].

αναβατήρας (ο) [1898] **1.** το μηχανοκίνητο δάπεδο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά προς τα πάνω ή προς τα κάτω αντικειμένων ή άλλων υλικών, κυρ. για οικοδομικές εργασίες ΣΥΝ. *αναβατόριο* **2.** το μεταλλικό συνήθ. σκαλοπάτι για την είσοδο και έξοδο των επιβατών από όχημα ή σκάφος **3.** ο αναβολέας (βλ. λ.) της σέλας αλόγου **4.** (παλαιότ.) ο ανελκυστήρας, το ασανσέρ.

αναβάτης (ο) {αναβατών}, **αναβάτρια** (η) {αναβατριών} **1.** πρόσωπο που βρίσκεται πάνω σε άλογο ή δίτροχο μεταφορικό μέσο ΣΥΝ. *ιππέας* **2.** (ειδικότ.) επαγγελματίας ιππέας, που συμμετέχει σε ιππικούς αγώνες και υποδρομίες: *στις υποδρομίες του Άσκοτ παίρνουν μέρος οι καλύτεροι ~ της Αγγλίας* ΣΥΝ. *τζοκεί*. Επίσης αναβάτισσα κ. *αναβάτιδα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανελκυστήρας*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *αναβαίνω*. Η σημ. «ιππέας» είναι ήδη αρχ.].

αναβατόριο (το) {αναβατορί-ου | -ων} ο αναβατήρας (σημ. **1**). [ΕΤΥΜ < *αναβάτης* (< *αναβαίνω*, με ενεργ. σημ.) + επίθημα *-τόριο*].

αναβατός, -ή, -ό → ανεβατός

αναβιβάζω ρ. μετβ. {αναβίβασα, -θηκα (λόγ., -θηκα), -μένος} **1.** (λόγ.) ανεβάζω (βλ. λ.) **2.** ΓΛΩΣΣ. (σε λέξεις) μετακινώ (τον τόνο) σε προηγούμενη συλλαβή: *στα σύνθετα του «δρόμος» ο τόνος αναβιβάζεται στην προηγούμενη συλλαβή (π.χ. μονό-δρόμος, ιππό-δρόμος)*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα-* + *βιβάζω*, βλ. κ. *βιάζω*].

αναβίβασμός (ο) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (για τον τόνο λέξης) η μετακίνηση σε προηγούμενη συλλαβή (βλ. λ. *αναβιβάζω*). Επίσης αναβίβαση (η).

αναβίωνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αναβίωσα} ♦ **1.** (μετβ.) επαναφέρω στη ζωή, σε χρήση ή στη δημοσιότητα (κάτι που έχει η τείνει να εκλείψει): ο *πολιτιστικός σύλλογος προσπάθησε να αναβίώσει έθιμα άγνωστα στις νεότερες γενιές* ΣΥΝ. *ξαναζωντανεύω* ♦ **2.** (αμετβ.) επανέρχομαι στη ζωή, ξαναγινόμενος ζωντανός, διαδραματίζομαι εκ νέου, αποκτώ ξανά υπόσταση, βιώνομαι ξανά: η *παρουσία του στο δικαστήριο έκανε να αναβίώσει η φρίκη εκείνης της βραδιάς στα μάτια όλων μας* || *το έθιμο του Κλήδονα αρχίζει σε ορισμένες περιοχές να αναβιώνει* ΣΥΝ. *ζωντανεύω, ξαναγεννιέμαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ανάβιω* (-όω) < *ανα-* + *βιόω* < *βίος*].

αναβίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επαναφορά στη ζωή: *το να αρχίσει κάτι (που έχει εκλείψει) να υπάρχει ξανά: η ~ των Ολυμπιακών Αγώνων από τον Πιέρ ντε Κουμπερτιν*.

αναβλαστανω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναβλάστησα} **1.** (κυριολ.) ξαναφτρώνω, βγάζω νέα βλαστώρια **2.** (μτφ.) αναγεννώμαι, ξαναβιώνω, αναζωογονούμαι **3.** (γενικότ.) βλαστάνω. — **αναβλάστηση** (η) [μτγν.], **αναβλαστικός**, -ή, -ό.

αναβλάστημα (το) {αναβλαστήματος | -ατα, -άτων} το βλαστόρι (βλ. λ.), **α** να βλέπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανέβλεψα} (σπάν.) **1.** σιχώνω τα μάτια μου προς τα πάνω, κοιτάζω επάνω **2.** ανακτώ την όραση μου, ξαναβλέπω: *τυφλός ήταν κάποτε και ανέβλεψε*.

αναβλητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που έχει την τάση ή τη συνήθεια να αναβάλλει, να μεταθέτει τον χρόνο των ενεργειών του, που διατάζει να πάρει αποφάσεις: *οι ~ άνθρωποι προτιμούν να αφήσουν για αύριο αποφάσεις που μπορούν να πάρουν σήμερα*.

αναβλητικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η τάση ή η συνήθεια της μετάθεσης του χρόνου εκτελέσεως (κάποιων) ενεργειών, η διατακτικότητα στη λήψη αποφάσεων: *με την ~ που έχει τα αφήνει όλα για την τελευταία στιγμή πάντα!*

αναβλύζω κ. **αναβρύζω** ρ. αμετβ. (ανέβλυσα) **1.** (για υγρά) εξέρχομαι χωρίς άντληση, πηγάζω με πίεση, με τη μορφή πίδακα: *από το ανοίγμα του εδάφους αναβλύζει θερμό νερό* ΣΥΝ. *αναπηδώ, πετάγομαι* **2.** (μτφ., κυρ. για δάκρυα, αίμα) ρέω προς τα έξω σαν πίδακας: *το αίμα ανέβλυζε από την κοιμημένη αρτηρία*. — **ανέβλυση** (η) [αρχ.] κ. **ανάβλυσμα** κ. **ανάβρυσμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άνα* + *βλύζω* | *βλύω* «ανασπύρω», αγν. ετύμου. Το *αναβρύζω* είναι μεσν. < μτγν. *αναβρύω* < *άνα-* + *βρύω* «τινάζω μπροστά», αγν. ετύμου. Η κοινή χρήση των λ. *αναβλύζω* και *αναβρύζω* από κοινού για υγρά που εκπηγάζουν χωρίς άντληση, οδήγησε στον συσχετισμό τους-ωστόσο οι λ. είναι διαφορετικού ετύμου].

αναβολέας (ο) {αναβολέας, -έας} **1.** μεταλλικός κρίκος κρεμασμένος από τη σέλα, στον οποίο πατούν οι ιππείς για να ανεβούν στο άλογο και στον οποίο στηρίζουν τα πόδια τους κατά τη διάρκεια της ιππασίας ΣΥΝ. *αναβατήρας, σκάλα* **2.** ΑΝΑΤ. ένα από τα τρία μικρά οστά του έσω ωτός των θηλαστικών, που μαζί με τη σφύρα και τον άκμονα μεταδίδουν τις ηχητικές δονήσεις στο έσω ους. [ΕΤΥΜ < μτγν. *αναβολέας* < αρχ. *αναβάλλω* «ανεβάζω επάνω, ρίχνω προς τα πάνω». Η ανατ. σημ. οφείλεται στην ομοιότητα τού εν λόγω οσταρίου τού μέσου ωτός με τον αναβολέα της σέλας].

αναβολή (η) **1.** (α) η μετάθεση του χρόνου εκτελέσεως προγραμματισμένης πράξης | έργο σε άλλη μελλοντική στιγμή (β) η διακοπή της δίκης για να συνεχιστεί σε ρητή δικάσιμο **2.** (συνεκδ.) η καθυστέρηση, αργοπορία στον χρόνο εκτελέσεως ενός έργου, η υπέρβραση των προκαθορισμένων χρονικών πλαισίων: η *υπόθεση αυτή δεν επιδέχεται άλλη ~* ΣΥΝ. (καθμη.) *τρενάρισμα* (λόγ.) *παρέκλυση* **3.** ΣΤΡΑΤ. (α) η ορισμένος χρόνου νόμιμη απαλλαγή από την υποχρέωση στράτευσης: *~ λόγω σπουδών* || *δέκωκε την ~ του* (πριν πάει πτυχίο) *και πήγε φαντάρος* (β) (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο νόμιμα κληρωτός μπορεί να απέχει από την υποχρέωση στράτευσης. [ΕΤΥΜ αρ^ς. < *αναβάλλω*].

αναβολικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. **1.** αυτός που ευνοεί ή συντελεί στον αναβολισμό: *~ ενέσεις* || στα αναπτυσσόμενα κύτταρα οι *~ διαδικασίες κυριαρχούν των καταβολικών* **2.** **αναβολικά** (τα) στεροειδή που ενισχύουν και προκαλούν μυϊκή υπερτροφία: *χρησιμοποιούνται συνήθ. από αθλητές (παράνομα) για τη βελτίωση της απόδοσης τους: οι αθλητές που κάνουν χρήση αναβολικών τιμωρούνται* (πβ. λ. *ντόπινγκ*). [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ανυψώνει», < *αναβάλλω*. Η αρχ. σημ. διατηρήθηκε στον ελληνογενή ξέν. όρο *αναβολικά* | *αναβολικές ουσίες* (πβ. αγγλ. *anabolic substances*), επειδή τα φάρμακα αυτά αποσκοπούν στο ανέβασμα, στη βελτίωση της απόδοσης τού οργανισμού].

αναβολισμός (ο) ΒΙΟΛ. η συνθετική φάση του μεταβολισμού (βλ. λ.) κατ' αντιδιαστολή προς τον καταβολισμό: η σύνθεση στους ζωντανούς οργανισμούς πιο πολύπλοκων ουσιών από άλλες απλούστερες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *anabolism*].

αναβόσβηνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. (αναβόσβησα) ♦ **1.** (μετβ.) ανάβω και σβήνω (κάτι) συνεχώς: *- τα φώτα* ♦ **2.** (αμετβ.) ανάβω και σβήνω κατ' επανάληψη: *το φως τού φάρου αναβόσβηνε ασταμάτητα*.

αναβού ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανεβόσα} (λόγ.) φωνάζω δυνατά, κραυγάζω, συνήθ. από έκπληξη, στενοχωρία, οργή κ.λπ.

ανάβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.-λογοτ.} πηγή νερού που αναβλύζει ΣΥΝ. *κεφαλόβρυστο, κεφαλάρι*.

[ETYM < αναβρῶζω (υποχωρητ.)].
αναβράζω ρ. αμετβ. [μτγν.] 1. βράζω, κοχλάζω 2. ανακινούμαι βγάζοντας αέρια, όπως ο υούστος κατά τη ζύμωση 3. ΦΑΡΜ. **αναβράζων δισκίο** φαρμακευτικό παρασκεύασμα σε μορφή δισκίου που διαλύεται στο νερό παράγοντας φυσαλλίδες, όπως όταν βράζει κάτι 4. (μτφ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αναβρασμού.
αναβρασμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση εξέσσης και αναστάτωσης: η κατάσταση αναταραχής, εγρήγορης και έντονης δραστηριότητας: εν όψει των εκλογών οι κομματικοί μηχανισμοί βρίσκονται σε ~ || στα Βαλκάνια επικρατεί ~ λόγω των εθνικιστικών κινήματων ΣΥΝ. (λαϊκ.) αναμπουμπούλα.
αναβροχιά (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη βροχής ΣΥΝ. (λόγ.) ανομβρία, λευνοδρία, ανυδρία ΦΡ. στην **αναβροχιά καλό και το χαλάζι** όταν δεν έχει κανείς αυτό που χρειάζεται, αρκείται σε ό,τι είναι διαθέσιμο, ακόμη και αν δεν του αρέσει ΣΥΝ. απ' τ' ολότελα καλή κι η Παναγιώτανα. — **ανάβρογος**, -η, -ο. [ETYM. < ανα- στερητ. + βροχή].
αναβρῶζω ρ. → αναβλύζω
ανάβρυσμα (το) → αναβλύζω
αναβρυτήριο (το) [1856] {αναβρυτήρι-ου | -ων} το σιντριβάνι, ο πίδακας. [ETYM. < αναβρῶω + παραγ. επίθημα, -τήριο].
ανάβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άνα-βω, -φτκα, -μμένος} ♦ (μετβ.) 1. προκαλώ επιθέρα ή φλόγα (σε κάτι): ~ τσιγάρο | **σπίρτο** | **το καμινέτο** | **το κερί** | **ξερὰ χόρτα** ΣΥΝ. πυροδοτώ ΦΡ. (α) **ανάβω φωτιά** προκαλώ σπινθήρα, ώστε να υπάρξει φωτιά: **ανάγαμε φωτιά να ζεσταθούμε** (β) (μτφ.) **ανάβω φωτιά** | **φωτιές (σε κάποιον)** (ι) δημιουργώ μεγάλα προβλήματα (σε κάποιον), βάζω (κάποιον) σε μπελάδες: **τι φωτιές μου άναγες πάλλ!** (ii) προκαλώ ερωτικό πόθο (σε κάποιον) (γ) (οικ.) **την άνάβω (σε κάποιον)** (i) πυροβολώ (κάποιον): είδε τον κλέφτη να τον σκάει και του την άναγε (ii) χαστουκίζω (κάποιον) 2. βάζω μπρος (με διοχέτευση ηλεκτρικού ρευστός), θέτω (κάτι) σε λειτουργία: ~ **το φως** | **τον φούρνο** | **τη μηχανή του αυτοκινήτου** || άναγε τον φούρνο 10' πριν, ώστε να έχει προθερμανθεί ΣΥΝ. ενεργοποιώ 3. (μτφ.) προκαλώ τον θυμό ή την οργή (κάποιου): τον άναγε η συμπεριφορά της και έγινε έξαλλος ΣΥΝ. εξοργίζω, εξάπτω 4. εξάπτω τις ερωτικές επιθυμίες (κάποιου): τον άναβε και μόνο η ματιά της ΣΥΝ. ερεθίζω, προκαλώ ♦ (αμετβ.) 5. καίγομαι παίρνω φωτιά, παράγω σπινθήρα: τα ξύλα είναι υγρά και δεν άναβουν || **η φωτιά άναγε γύρω στις 2.00 και επεκτάθηκε πολύ γρήγορα** 6. εκπέμπω τεχνητό φως, δημιουργώ συνθήκες τεχνητού φωτισμού: **άναγε η λάμπα** | **το κερί** | **ο φάρος** | **το φως** ΣΥΝ. φωτίζω 7. (για ηλεκτρικές συσκευές) τίθεμαι σε λειτουργία: **τι ώρα άναβει το καλοριφέρ**; ΣΥΝ. ενεργοποιούμαι, παίρνω μπροστά 8. παίρνω κόκκινο χρώμα, υπερθερμαίνωμαι: **το σίδερο άναγε** ΣΥΝ. πυρακτώνομαι, φλογίζομαι (μτφ.) 9. φθάνω σε σημείο εντάσεως, γίνομαι οξύς, εξάπτομαι: **άναγε, βρόντηξε το χέρι του πάνω στο τραπέζι κι άρχισε να φωνάζει** ΣΥΝ. φωνώνω, κορώνω ΦΡ. (α) **άναβει η συζήτηση** η συζήτηση αποκτά υψηλούς τόνους, αποκτά ενδιαφέρον, με ανταγκίσεις σε έντονο ύψος: **ύστερα από τα νέα στοιχεία που παρουσίασε ο υπουργός, η συζήτηση άναγε για τα καλά** (β) **άναβει το κέρι** | **γλέντι** για διασκέδαση που γίνεται ιδιαίτερα έντονη και ζωηρή, που κορυφώνεται (γ) **ανάβουν τα αίματα** βλ. λ. αίμα (δ) (αρκτό) **μον άνάβουν τα λαμπάκια** εξάπτομαι, είμαι έτοιμος να εκραγώ ΣΥΝ. (αρκτό) παίρνω ανάποδες (στροφές), μου τη δίνει, (καθμι.) θυμώνω, εκνευρίζομαι, νευρίζω, (εκφραστ.) βγαίνω απ' τα ρούχα μου (ε) **ανάβω και κορώνω** γίνομαι έξω φρενών: όταν τ' άκουσε, άναγε και κόρωσε (στ) **άναγαν οι γραμμές** | **τα τηλέφωνα** | **τα σύρματα** για περιπτώσεις συνεχών τηλεφωνικών κλήσεων ή πολύωρων τηλεφωνικών συζητήσεων 10. διεγείρομαι ερωτικά, καταλαμβάνομαι από έντονη σαρκική επιθυμία: **και μόνο που τη σκέφτομαι** -11. απθάνομαι υπερβολική ζέστη ή έχω εξάψεις (λ.χ. από υψηλό πυρετό): **κλείσε το καλοριφέρ με τέτοια ζέστη θα άναψεις!** || **άναγε από τον πυρετό** ΣΥΝ. ζεσταίνομαι, καίγομαι, φλογίζομαι ΦΡ. **άναγε η μηχανή** (κυρ. στα αυτοκίνητα και τα δίτροχα) η μηχανή υπερθερμάνθηκε και άρχισε να βγάει καπνούς 12. (κυρ. για καρπούς, τρόφιμα) αρχίζω να σαπίζω (λόγω της ζέστης): **βγάλε τις πατάτες από το ντουλάπι, γιατί θα άναγουν** ΣΥΝ. χαλάω, σαπίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω, εργασιτικός. [ETYM. μεσν. < αρχ. άνάπτω < ανα- + άπτω «αγγίζω, ανάβω φωτιά» (πβ. κόπτω > κόβω, ράπτο > ράβω κ.τ.ό.). Το -β- στο **ανάβω** από τον αδρ. άναψα, πβ. κ. τριβω - έτριψα, αμείβω - άμειψα κ.τ.ό.).
αναγαλλιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αναγαλλιασ-α, -μένος} αισθάνομαι υπερβολική ευχαρίστηση, με διαπερνούν ρίγη συγκίνησης από χαρά: τον είδε και **αναγαλλίασε η ψυχή** της.
αναγγελία (η) [μτγν.] {αναγγελλιάς} 1. η γνωστοποίηση, η ανακοίνωση, η δημοσιοποίηση (συμβάντος): η ~ του θανάτου του βύθισε τη χώρα σε εθνικό πένθος ΣΥΝ. γνωστοποίηση, ανακοίνωση, είδηση 2. (συνεκδ.) το σύντομο κείμενο (προφορικό ή τυπωμένο) που περιέχει την (επίσημη) ανακοίνωση γεγονότος που πρόκειται να συμβεί: η ~ γάμου στις εφημερίδες || η ~ θανάτου από την Ε.Μ.Υ. ΣΥΝ. ανακοίνωση.
αναγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {αναγγελλία, αναγγέλ-θηκα, -μένος} 1. γνωστοποιώ (κάτι) ευρέως, δημοσιοποιώ: ο υπουργός **αναγγελλει την επικείμενη κατασκευή του νέου αεροδρομίου** ΣΥΝ. ανακοινώνω, δημοσιεύω 2. επισημοποιώ επικείμενο γεγονός, καθιστώντας το δημοσιώς γνωστό: **αναγγέλλω τους προφάβους της κόρης μου** · 3. δηλώνω επίσημα την παρουσία (προσώπου): σας παρακαλώ να με **αναγγείλετε** στον κ. Διευθυντή. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, μετοχή. **αναγγελασμα** (το) {αναγγελασμ-ατος | -ατος, -άτων} (λαϊκ.) 1. ο χλευσμός, ο εμπαιγμός (κάποιου) ΣΥΝ. κοροϊδία ΑΝΤ. θαυμασμός, έπαινος 2. (συνεκδ.) το αντικείμενο του χλευσμού, το πρόσωπο/πράγμα που εμπαιξεί κανείς: το ~ του χωριού || (παροιμ.) «**του κόσμου τ'~, τον κό-**

σμο αναγέλα». — **α να γελαστής** (ο), αναγελώ ρ. [αρχ.] {-ας...}.
αναγεννημα (το) {αναγεννήμα-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. τμήμα του σώματος που σχηματίζεται για να αντικαταστήσει το αντίστοιχο που έχει ακρωτηριαστεί ή φθαρεί ΣΥΝ. βλάστημα.
αναγέννηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (κυριολ.) η εκ νέου γέννηση: η ~ ως βιολογική λειτουργία είναι αδύνατη ΣΥΝ. ξαναγέννημα 2. ΒΙΟΛ. η εκ νέου γέννηση μερών ενός οργανισμού, που έχουν υποστεί φθορά ή ακρωτηριασμό: η **ετήσια** | **εποχική** ~ των κεράτων στα ελάφια ΣΥΝ. ανάπλαση 3. (μτφ.) η ανάκτηση των δυνάμεων, της ζωντανίας και της δημιουργικής διάθεσης μετά από περίοδο καταπτώσεως, στασιμότητας ή παρακμής: **πνευματική** | **ηθική** | **πολιτική** | **οικονομική** ~ || ~ των γραμμάτων ΣΥΝ. αναδημιουργία, ξανάνωμα · 4. ΙΣΤ. **Αναγέννηση** (η) η πνευματική, κοινωνική και πολιτιστική κίνηση που (με τη συμβολή και των Ελλήνων λογίων οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν στη Δύση λίγο πριν και μετά από την πτώση του Βυζαντίου) ξεκίνησε από την Ιταλία τον 14ο αι. και εξαπλώθηκε σε ολόκληρη τη Δ. Ευρώπη ως τον 17ο αι., σημειώνοντας τη μετάβαση από τον μεσαιωνικό στον νεότερο κόσμο μέσω από την αναβίωση του ανθρωποκεντρικού πνεύματος της κλασικής αρχαιότητας. [ETYM. < μτγν. άναγέννησις < αναγεννώ. Ο όρος Αναγέννηση είναι μετάφρ. δάνειο από ιταλ. rinascimento «ζαναγέννημα». ο ευρύτερα χρησιμοποιούμενος ξέν. όρος Renaissance προέρχεται από το λατ. renasci «αναγεννώμαι»].
αναγεννησιακός, -ή, -ό ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αυτός που σχετίζεται με τις βασικές αρχές της Αναγέννησης ή διέπεται από αυτές: ~ **ρυθμός** | **ζωγραφική** | **μουσική** | **ύφος**.
αναγεννήτης (ο) [1812], **αναγεννήτρια** (η) {αναγεννητριών} πρόσωπο που αναγεννά, που συντελεί στην αναγέννηση (κάποιου πράγματος): **υπήρξε ο - του σύγχρονου θεάτρου**.
αναγεννητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συντελεί ή έχει ως αποτέλεσμα την αναγέννηση, την αναδημιουργία: ο ~ **μηχανισμός** στους σκόληκες || **η- διαργασία στα έντομα** || (μτφ.) ~ **αγώνας** | **προσπάθεια** ΣΥΝ. αναζωογονητικός, αναενοτικός.
αναγεννώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αναγεννάς... | αναγένν-ησα, -ίεμαι κ. -ομαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} 1. (σπάν.) κάνω (κάποιον) να αισθάνεται αναεωμένες τις δυνάμεις του: **ένα ταξίδι θα σε αναγεννήσει** ΣΥΝ. αναζωογονώ, αναεώνω 2. (ειδικότ.) μεταβάλλω, βελτιώνω (ηθικό, πνευματικό, ψυχικό κ.λπ.) (κυρ. μεσοπαθ.) **αναγεννήθηκε μέσω του χριστιανισμού** 3. (μεσοπαθ. **αναγεννώμαι**) ξαναγιώνω, ανακτώ τις δυνάμεις μου ή βγαίνω από ένα ηθικό ή πνευματικό τέλμα: **αναγεννήθηκε ως άτομο από τη στιγμή που ανεξαρτητοποιήθηκε οικονομικά** ΣΥΝ. αναζωογονούμαι, ξαναγεννιέμαι ΦΡ. **αναγεννώμαι εκ της τέρας μου** | **ξαναγεννιέμαι από την τέρα μου** βλ. λ. τέρα.
αναγιγνώσκω ρ. μετβ. {αnéγνωσα, αναγιγνώσθηκα (μτχ. αναγιγνώσθεις, -είσα, -έν) | (λόγ.) (ευχρ. συνήθ. ο αδρ.) 1. (γενικά) διαβάω, κάνω ανάγνωση: **αnéγνωσε ένα διήγημα** 2. (ειδικότ.) διαβάω κείμενο μεγαλύτερο κατά τη διάρκεια του μαθήματος της ανάγνωσης (βλ. λ., σημ. 3) 3. διαβάω λογοτεχνικό, ενόπιον ακροατήριου, ή ιερο κείμενο (λ.χ. το Ευαγγέλιο), ενόπιον του εκκλησιασματος: **ηθοποιοί ανέγνωσαν αποσπάματα από το έργο του συγγραφέα** || **ο ιερέας ανέγνωσε την ευαγγελική περικοπή**. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαβάζω.
[ETYM μτγν. < αρχ. αναγιγνώσκω, αρχική σημ. «γνωρίζω καλά», < άνα- + γιγνώσκω. Από τη σημ. «γνωρίζω ξανά, αναγνωρίζω» προέκυψε, ήδη στην Αρχ., η σημ. «διαβάζω»].
αναγκάζω ρ. μετβ. {ανάγκασ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ασκώ (σε κάποιον) πίεση (ψυχολογική, σωματική κ.λπ.), ώστε να υποχρεωθεί να κάνει κάτι: με **απειλές και εκβιασμούς τον άναγκασαν να παραβηθεί** || **αναγκάστηκε να υπακούσει παρά τη θέληση** του ΣΥΝ. υποχρεώνω 2. (συνεκδ.) κάνω (κάποιον) να κάνει κάτι που δεν θέλει: (απειλητικά) μη με **αναγκάζεις να χρησιμοποίησω βία!** || με **αναγκάζει να παραφευθώ!** ΣΥΝ. (λόγ.) εξώθω, υποχρεώνω. [ETYM. αρχ. < ανάγκη].
αναγκαίος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που κρίνεται απαραίτητος, που επιβάλλεται από τις συνθήκες, αυτός που πρέπει να γίνει ή να υπάρξει: είναι ~ η **αναδιάρθρωση του κρατικού μηχανισμού** προκειμένου να προχωρήσει ο **εκσυγχρονισμός της χώρας** || η **επιβολή νέων φόρων** κρίθηκε ~ ΣΥΝ. υποχρεωτικός, επιβεβλημένος 2. αυτός που απαιτείται για την πραγματοποίηση συγκεκριμένου σκοπού: η **μόρφωση είναι - προϋπόθεση για την επαγγελματική εξέλιξη** ΣΥΝ. απαραίτητος ΦΡ. (α) **αναγκαίο κακό** (άναγκαίον κακόν, Μενάνδρου 651) καθέτι που και θεωρείται αρνητικό στοιχείο, είναι εντούτοις απαραίτητο για την επίτευξη κάποιου σκοπού: **το χρέμα προκαλεί ακόμη και πολέμους, αλλά είναι ~** (β) **αναγκαία συνθήκη** η προϋπόθεση που πρέπει οπωσδήποτε να ισχύει, προκειμένου να είναι αληθής μια πρόταση (πβ. **ικανή συνθήκη**, λ. **ικανός**) 3. (ειδικότ.) αυτός που είναι ζωτικής σημασίας: **το νερό είναι - για τη ζωή** ΣΥΝ. βασικός, απαραίτητος 4. **αναγκαία** (τα) (α) τα πράγματα, τα μέσα που είναι απαραίτητα για τη ζωή: **δεν βγάει ούτε καν τα - από τη δουλειά που κάνει** (β) οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου: **κάναμε όλα τα -, αλλά χωρίς αποτέλεσμα**.
αναγκασιότητα (η) [μτγν.] {αναγκασιότητών} 1. η ιδιότητα του αναγκαίου, του αναπόφευκτου- επιταγή αιτιώδους μορφής που δεν αφήνει περιθώρια επιλογής: **ο θάνατος είναι μια - που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή του ανθρώπου** || **φυσική** | **ηθική** | **λογική** - 2. ΦΙΛΟΣ. η λογική νομοτέλεια (βλ. λ.) που επικρατεί στη φύση, η σχέση συνδέσεως αιτίας και αποτελέσματος: **μετά τις κοινωνικές μεταβολές οι αντίστοιχες αλλαγές στο πολιτικό σύστημα προκύπτουν ως φυσική -**.

αναγκασιότητα - ανάγκη. Η αναγκασιότητα δηλώνει την ιδιότητα ή σχέση του αναγκαίου, που είναι ιδιαίτερα ισχυρή και δεσμευτική

επειδή στηρίζεται σε μια ρητή ή υπονοούμενη αιτιώδη σχέση (αιτίου - αιτιατού/αποτελέσματος): *Οι δαπάνες για τον αμυντικό εξοπλισμό της χώρας αποτελούν εθνική αναγκαιότητα - Η αναγκαιότητα της ειρήνης και της συνεργασίας των λαών δεν αμφισβητείται από κανέναν.* Αντίθετα, η ανάγκη έχει μεν τη γενικότερη σημασία της υποχρέωσης από όπου κι αν απορρέει, εστιάζεται όμως περισσότερο στη δήλωση μιας ισχυρής πίεσης (με τη μορφή της στέρισης ή της υποχρέωσης), την οποία ασκούν τα πράγματα: *Είναι ανάγκη να σταματήσουν οι εχθροπραξίες, για να αρχίσει ο διάλογος - Έχει πολλές και μεγάλες ανάγκες, στις οποίες μόλις καταφέρνει να ανταποκριθεί - Η ανάγκη προσδιορίζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων.* Για να γίνει καλύτερα αντιληπτή η σημασιολογική διαφορά των δύο λέξεων, παρατηρούμε ότι η λέξη *αναγκαιότητα* σε μια πρόταση του τύπου «*Ο θάνατος είναι μια αναγκαιότητα που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή του ανθρώπου*», δεν μπορεί να αντικατασταθεί από τη λ. *ανάγκη*: «*Ο θάνατος είναι μια ανάγκη που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή του ανθρώπου*»... Όπως, αντίθετως, στην πρόταση «*Η ανάγκη υγιεινής διατροφής δεν αμφισβητείται από καμία ιατρική έρευνα*» δεν μπορεί να ληφθεί ως «*η αναγκαιότητα υγιεινής διατροφής* [...]».

ανάγκα και; θεοί πείθονται → **ανάγκη**
αναγκασμός (ο) [αρχ.] η επιβολή βίας, η άσκηση πίεσεων για την εκτέλεση μιας πράξης ΣΥΝ. καταναγκασμός, εξαναγκασμός, αναγκαστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που επιβάλλεται από την ανάγκη, από δυνάμεις ή αιτίες έξω από τον έλεγχο ή τον προγραμματισμό κάποιου: η ~ *αλλαγής πιάκτη* (σε περίπτωση τραυματισμού) || η ~ *ανάδουση υποβρυχίου* (π.χ. λόγω βλάβης): ΦΡ. **αναγκαστική προσέγωση** η προσέγωση αεροσκάφους σε χώρο που δεν έχει διαμορφωθεί κατάλληλα για τον σκοπό αυτόν, όταν η πτήση δεν μπορεί να συνεχιστεί κανονικά (π.χ. λόγω βλάβης) 2. αυτός που επιβάλλεται, που δεν γίνεται εκούσια: ~ *σύμβαση* | *εισφορά* | *απαλλοτριωτική μέτρα* ANT. προαιρετικός, εκούσιος 3. NOM. (α) **αναγκαστική εκτέλεση** διαδικασία η οποία ρυθμίζεται από το δικονομικό δίκαιο και αποσκοπεί στην παροχή ένομης προστασίας στον δανειστή με τη μορφή της βίαιης ικανοποίησης της απαίτησης που έχει κατά του οφειλέτη (βλ. κ. **αναγκαστική κατάσχεση**, **αναγκαστική διαχείριση**) (β) **αναγκαστικός νόμος** (συντμ. Α.Ν.) νομοθέτημα, που εκδίδεται στη διάρκεια ανώμαλων πολιτικών περιόδων με συγκεκριμένη ισχύ και διατάξεις (γ) **αναγκαστική κατάσχεση** μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων αντικείμενο της αναγκαστικής κατάσχεσης είναι περιουσιακά δικαιώματα του οφειλέτη, μεταβιβάσιμα, τα οποία δεσμεύονται με στόχο τη ρευστοποίηση τους στο πλαίσιο του πλειστηριασμού, ώστε από το πλειστηρίασμα να ικανοποιηθούν οι αξιώσεις των δανειστών (δ) **αναγκαστικός κανόνας δικαίου** | **κανόνας αναγκαστικού δικαίου** κανόνας δικαίου του οποίου η εφαρμογή δεν μπορεί να αποκλειστεί από την ιδιωτική βούληση ANT. ενδοτικός κανόνας δικαίου ή κανόνας ενδοτικού δικαίου (ε) **αναγκαστική διαχείριση** μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης για την ικανοποίηση χρηματικών αξιώσεων αντικείμενο της αναγκαστικής διαχείρισης είναι η επιχείρηση ή κάποιο ακίνητο του οφειλέτη για την εκμετάλλευσή του οποίου διορίζεται διαχειριστής ο οποίος περιοδικά ικανοποιεί τους δανειστές από τα έσοδα τα οποία παράγει η επιχείρηση ή το ακίνητο 4. ΓΛΩΣΣ. αναγκαστικό **αίτιο** η αιτία που αναγκάζει το υποκείμενο του ρήματος να προβεί στην ενέργεια που δηλώνει το ρήμα: εκφράζεται εμπρόθετα (από, για, σε, ένεκα κ.λπ.), με επιπρ. φράσεις (λόγω +γεν., εξαιτίας +γεν. κ.λπ.), απρόθετα με γενική, με αιτιολογική μετοχή και με αιτιολογική πρόταση: *άρχισε να κλαίει από τα νεύρα της* || *λόγω της βροχής η εκδρομή αναβλήθηκε* || *πεθαίνω της πείνας* || *δεν μπορούσα να περιμένο άλλο, έφωνα* || *δεν έρχομαι, γιατί δεν αισθάνομαι καλά.* — αναγκαστικά επίπρ. (σημ. 1, 2). **ανάγκη** (η) {αναγκών} 1. υποχρέωση που επιβάλλεται από συγκεκριμένες συνθήκες («εξωτερική υποχρέωση», εξώθεν επιβαλλόμενη δεσμευση): *λόγω οικονομικών προβλημάτων προβάλλει η ~ λήψεως σοβαρών μέτρων* ΣΥΝ. υποχρέωση ΦΡ. (α) (απρόσ.) *είναι ανάγκη (να...)* είναι απαραίτητο, χρειάζεται: ~ *να βρούμε και άλλους συνεργάτες, γιατί μόνοι μας δεν τα καταφέρνουμε* (β) *εξ ανάγκης* | *κατ' ανάγκην* (ν) παρά τη θέλησή μας, λόγω ελλείψεως άλλης δυνατής επιλογής, αναγκαστικά: ~ *θα πάρω ταξί, αφού δεν έχει λεωφορεία* || *είναι μύθος ότι ο ψυχοπαθής είναι - και εγκληματίας (γ) εν ανάγκη* (εν ανάγκη) σε περίπτωση ανάγκης, αν δεν γίνεται διαφορετικά: *προσπάθησε να το επιδιωχθείς^ μόνος σου και ~ τηλεφώνησε μου* (δ) **ανάγκα και θεοί πείθονται** (ανάγκα και θεοί πείθονται, πβ. *ανάγκα δ' ουδέ θεοί μάχονται*, Σιμωνίδης 5,21) μπροστά στο αναπόφευκτο υποχωρούν ακόμη και οι θεοί (γενικότ.) ακόμη και οι πιο αδιάλλακτοι και σκληροί άνθρωποι μπροστά στην αδυναμία να βρουν άλλη επιλογή, λύση, υποχωρούν, κάμπτονται (ε) (**κάνω**) *την ανάγκη φιλοτιμία* | *την ανάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος* (αρχ. *ανάγκην φιλοτιμίαν, δ φασί, αν-ήγασμενος*, Άννα Κομνηνή 1, 308, 15) προθυμοποιούμαι να κάνω κάτι, το οποίο ούτως ή άλλως είμαι υποχρεωμένος να κάνω: *ο υπουργός, ποιούμενος την ανάγκην φιλοτιμίαν, εξήγγειλε την απόσυρση του επίμαχου νομοσχεδίου* 2. (συνεκδ.) καθετί που χρειάζεται κανείς, στι-δίποτες είναι απαραίτητο, ώστε η έλλειψή ή η απουσία του να γεννά προβλήματα: η ~ *της επικοινωνίας* | *συντροφικότητας* | *ανθρωπιάς* | *ειδίκευσης* | *εξέλιξης* | *αλλαγής τρόπου ζωής* || *έχω πολλές ~* || *κάθε άνθρωπος, πέρα από τις βιολογικές, τις σωβητικές του ~, έχει και τις συναισθηματικές* || *άνθρωπος είναι και έχει ανάγκες- θέλει να φάει, να πει, να διασκεδάσει* ΦΡ. (α) *είδη πρώτης ανάγκης* τα στοιχειώδη, τα απολύτως απαραίτητα για την καθημερινή ζωή (β) **δημόσια ανάγκη** κοινό συμφέρον: *το επιβάλλει η ~* (γ) (συνεκδ.) **δημόσιες**

ανάγκες τα χρήματα που απαιτούνται, προκειμένου να καλυφθούν τα έξοδα υπηρεσιών και έργων δημοσίου συμφέροντος: *μείωση των - σημαίνει περιορισμό των ελλειμμάτων του δημοσίου τομέα* (γ) *έχω την ανάγκη (κάποιου)* χρειάζομαι τη βοήθεια ή την προστασία (κάποιου), εξαρτώμαι από αυτόν (δ) *ήταν ανάγκη*; (ως ρητορική ερώτηση) για την έκφραση δυσάρεσκιας σε δυσάρεστη εξέλιξη: ~ *να μου τύχει τώρα αυτή η αρρώστια*; (ε) *δεν ήταν ανάγκη* ως τυπική απάντηση ευγενείας σε προσφορά (συνήθ. δόρου): *-Αυτό το δόρο είναι για σας! -Μα ~!* 3. η δύσκολη κατάσταση, το σοβαρό (οικονομικό, ψυχολογικό, οικογενειακό κ.λπ.) πρόβλημα: *οι φίλοι στην ~ φαίνονται ΣΥΝ. δυσκολία, στενοχώρια* 4. κατάσταση υψηλού κινδύνου και κρισιμότητας, που απαιτεί εξαιρετική ετοιμότητα για την αντιμετώπιση της: *κατεπείγουσα* | *έκτακτη* | *έσχατη* ~ ΦΡ. **κατάσταση έκτακτης** (λόγ. **εκτάκτου**) **ανάγκης** κατάσταση σοβαρών κοινωνικών, οικονομικών, εθνικών κ.ά. προβλημάτων, για την αντιμετώπιση των οποίων απαιτείται η λήψη έκτακτων μέτρων και η κινητοποίηση του κρατικού μηχανισμού: *μετά τους σεισμούς ο νομός κηρύχθηκε σε ~* 5. η έντονη, ζορή επιθυμία για κάτι, το οποίο θεωρείται απαραίτητο: *καθώς περνούν τα χρόνια, οι επιθυμίες μας γίνονται ανάγκες* || *ό,τι για σένα είναι πολυτέλεια για μένα είναι ~* || η ~ *διακοπών/ διασκέδασης* 6. (ειδικότ. ενομή.) η ανάγκη για ούρηση και αφόδευση, κυρ. στις ΦΡ. *κάνω την ανάγκη μου και έχω σαματική ανάγκη* 7. ΦΙΛΟΣ. η κατάσταση ενός όντος σε σχέση με αυτό που του λείπει για να εκπληρώσει τους σκοπούς του. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αναγκαιότητα**. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στενοχώρια», αβεβ. ετύμου, πθ. < *ἀν-άγκη* < *ἀνα* < *ἀγκάν* (ίσως και *ἀγκή* «αγκαλιά»). Αν αυτή η ετυμολογία είναι έγκυρη, τότε η αρχική σημ. της λ. *ανάγκη* θα ήταν «αγκαλιασμός, έντονη περιפיξη που προκαλεί δυσφορία». Μολονότι οι φρ. *εξ ανάγκης*, *κατ' ανάγκην*, *ανάγκη εστί*, *ανάγκην έχω*, *εν ανάγκη*, είναι αρχαίες ή μεταγενέστερες, άλλες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *είδη πρώτης ανάγκης* (< γαλλ. choses de premiere necessite), *επιείγουσα ανάγκη* (< γαλλ. besoin pressant), *κάνω την ανάγκη μου* (γαλλ. faire les besoins) κ.ά. Η (μεσν. προελύσεως) φρ. *κάνω την ανάγκη φιλοτιμία* πέρασε και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. faire la necessite vertu, αγγλ. make a virtue of necessity]. **ανάγλυφο** (το) [μετρν.] {αναγλύφου | -ων} ΑΡΧΑΙΟΛ.-ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. γλυπτή παράσταση (μορφή ή φιγούρα) σκαλισμένη σε πλάκα (λ.χ. από μάρμαρο, μέταλλο, πέτρα, πηλό), ώστε να προεξέχει για να επιφάνεια της πλάκας: τα ~ του *Παρθενώνα φυλάσσονται στο Μουσείο της Ακρόπολης* (πβ. λ. *γλυπτά*). **ανάγλυφος**, -η, -ο 1. (α) αυτός που έχει χαραχθεί ή σκαλιστεί πάνω σε μια επιφάνεια έτσι, ώστε να προεξέχει ΣΥΝ. έκτυπος (β) **ανάγλυφη γραφή** το ειδικό σύστημα ανάγνωσης για τους τυφλούς, αποτελούμενο από γράμματα που γίνονται αισθητά διά της αφής: το σύστημα Μπράιγ (γ) ΓΕΩΓΡ. **ανάγλυφος χάρτης** τοπογραφικός χάρτης στον οποίο αναπαριστάται η μορφολογία του εδάφους είτε πάνω σε στερεό υλικό (γύψο, χαρτόνι, πλαστικό) είτε πάνω σε επίπεδη επιφάνεια (συνήθ. χαρτί), λ.χ. με κατάλληλες φωτοσκιάσεις 2. **ανάγλυφο** (το) βλ.λ. 3. (μτρ.) αυτός που απεικονίζεται, περιγράφεται με τρόπο ζωορικό και παραστατικό: *έδωσε ανάγλυφη την εικόνα της καταστροφής ΣΥΝ. ζωντανός, παραστατικός.* — **ανάγλυφα** επίπρ. [ΕΤΥΜ. μετρν. < *αναγλύφω* «σκαλίζω» < *ανα-* + *γλύφω* (βλ.λ.)]. **αναγνωρίζω** ρ. μετρ. [αρχ.] {αναγνωρίσιμα, -της (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αντιλαμβάνομαι, βρίσκω την ταυτότητα (προσώπου ή πράγματος), συσχετίζοντας στοιχεία της εξωτερικής πραγματικότητας με αυτά που έχω ήδη στη μνήμη μου: *αναγνώρισα τη φωνή του ανάμεσα σε πολλές άλλες* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, ταυτίζω ΦΡ. *δεν σε αναγνωρίζω!* για να δείξουμε τη δυσάρεσκια μας ή την έντονη κατάπληξη μας από την ασυνήθιστη, αλλαγμένη συμπεριφορά κάποιου 2. αποδέχομαι την ύπαρξη πράγματος ή κατάστασης, τον αληθή ή γνήσιο χαρακτήρα του: ~ *τα λάθη μου* | την ήττα | την *υπογραφή μου* ΣΥΝ. καθομολογώ, παραδέχομαι 3. αποδέχομαι επίσης και επικροτώ ως έγκυρη τη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης κατάστασης: ~ *κράτος* | *καθεστώς* | *πολιτεία* 4. (ειδικότ.) NOM. (α) αποδέχομαι τη νομιμότητα μιας διαδικαστικής πράξης στην οποία προβαίνει ο διάδικος, ο οποίος βλάπτεται από την αναγνωριζόμενη πράξη (β) ως πραγματικός πατέρας, δημιουργώ νομικό δεσμό μεταξύ εμού και του τέκνου μου που έχει γεννηθεί χωρίς γάμο 5. εκφράζω ή δείχνω την εκτίμησή ή την ευγνωμοσύνη μου (προς κάποιον/κάτι): *το κράτος πρέπει να αναγνωρίζει τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι πολίτες* ΣΥΝ. επιβραβεύω ANT. αδιαφορώ 6. αποδέχομαι (κάποιον) ως αξιόλογο πρόσωπο στον τομέα του: όλοι τον *αναγνωρίζουν στη δουλειά του* 7. ΣΤΡΑΤ. (κυρ. για έδαφος, περιοχή) συλλέγω χρήσιμα στοιχεία, ανχνεύω (βλ. λ. *αναγνώριση*) 8. (μεσοπαθ. **αναγνωρίζομαι**) γίνομαι γνωστός και αποδεκτός σε ευρεία κλίμακα, αποκτώ φήμη: *αναγνωρίστηκε μετά θάνατον ως σπουδαίος ποιητής* 9. η μετρ. **αναγνωρισμένος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **αναγνωρισμένος** (βλ.λ.). **αναγνώριση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η ταύτιση στοιχείων της εξωτερικής πραγματικότητας με στοιχεία ήδη γνωστά, η διαπίστωση ότι κάποιος/κάτι είναι όντως αυτός/αυτό που νομίζουμε: η ~ *του δράστη στον απόπτη μάρτυρα οδήγησε την αστυνομία στη σύλληψη του* 2. η συνειδητοποίηση και αποδοχή της ύπαρξης και της γνησιότητας συγκεκριμένου πράγματος ή καταστάσεως: η ~ *των προβλημάτων των εργαζομένων οδηγεί την κυβέρνηση στη λήψη δραστηρότερων μέτρων* ΣΥΝ. ομολογία, παραδοχή 3. η επίσημη παραδοχή του κύρους και της αυθεντίας κάποιου: *ηθολογός με διεθνή ~ ΣΥΝ. επικριμασία, αποδοχή* 4. η έκφραση εκτίμησής για την προσφορά, την αξία ή τα επιτεύγματα κάποιου και το αποτέλεσμα της έκφρασης αυτής: *ως ~ των υπηρεσιών του, του απονεμήθηκε τιμητική πλάκα* ΣΥΝ. επιβράβευση 5. NOM. (α) η αποδοχή της νομιμότητας

μιας διαδικαστικής πράξης στην οποία προβαίνει ο διάδοχος, ο οποίος βλέπεται από την αναγνωριζόμενη πράξη (β) **αναγνώριση τέκνου** τρόπος δημιουργίας νομικού δεσμού μεταξύ του πραγματικού φυσικού πατέρα και του τέκνου που έχει γεννηθεί χωρίς γάμο των γονέων του β. η κρατική πράξη με την οποία γίνεται ευρέως αποδεκτή στη διεθνή κοινότητα η οντότητα κρατών, κυβερνήσεων ή εμπόλεμων πλευρών ΦΡ. **αναγνώριση κράτους** (στο διεθνές δικαίο) ο ποιαδήποτε νομική πράξη από την οποία προκύπτει άμεσα ή έμμεσα η αναγνώριση της νομιμότητας άλλου κράτους και της κυβέρνησης του 7. ΣΤΡΑΤ. (α) η προσεκτική εξερεύνηση και ανίχνευση περιοχής για συγκεκριμένους στρατιωτικούς σκοπούς: *έστειλαν μία περιπόλο για ~ του εδάφους* ΣΥΝ. κατόπτευση, ανίχνευση: ΦΡ. (μτφ.) κάνω **αναγνώριση του εδάφους** προσπαθώ να εξετάσω και να εκτιμήσω τις πιθανότητες και τις δυνατότητες εφαρμογής κάποιων ενεργειών ή σχεδίων: *κάνε πρώτα μια ~ και μετά της προτείνεις να συνεργαστείτε* ΣΥΝ. βολιδοσκοπηση (β) **αεροπορική αναγνώριση** η διαδικασία εντοπισμού ή πιστοποίησης της ταυτότητας άγνωστου αεροσκάφους που βρίσκεται στον ενέριο χώρο ή στη ζώνη ελέγχου ενεαρίας κυκλοφορίας ενός κράτους 8. η έντεχνη και μεθοδευμένη από τον συγγραφέα αποκάλυψη της σχέσης μεταξύ των ηρώων λογοτεχνικού έργου (συζύγων, γονέων-τέκνων κ.λπ.), την οποία οι ίδιοι (ή μόνο ο ένας από αυτούς) αγνοούσαν ώς εκείνη τη στιγμή, λ.χ. του Οδυσσέα και της Πηνελόπης στην *Οδύσσεια*.

αναγνωρίσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί (ή αξίζει) να αναγνωριστεί: ο *γραφικός του χαρακτήρας είναι ~*. [ΕΤΥΜ. < αναγνωρίζω (θ. αναγνωρισ- του αορ.) + παραγ. επίθημα - μος].

αναγνωρισμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) ανεγνωρισμένος αυτός που τον γνωρίζουν και τον αποδέχονται για την αξία του: ~ *ηθοποιός* | *καλλιτέχνης* | *συγγραφέας* | *επιστήμονας* ΣΥΝ. καθιερωμένος.

αναγνωριστικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που γίνεται για αναγνώριση, για τη συλλογή χρήσιμων στοιχείων: γίνονται - *πίψεις πάνω από τις θέσεις του εχθρού* || - *απόπασμα* | *περίπολος* | *σημείο* | *αεροσκάφος* | *προσπάθειες* | *κουβέντες* | *κινήσεις* 2. ΝΟΜ. (α) **αναγνωριστική πράξη** η πράξη με την οποία αναγνωρίζεται η ύπαρξη μιας υποχρέωσης ή δικαιπραξίας (β) **αναγνωριστική αγωγή** αγωγή με την οποία επιδιώκεται η δικαστική αναγνώριση (βεβαίωση) της ισχύος ή του περιεχομένου ή της μη ισχύος δικαιώματος ή έννομης σχέσης. — αναγνωριστικά επίρρ.

αναγνώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η κατανόηση του περιεχομένου ενός γραπτού ή τυπωμένου κειμένου μέσω της αναγνώρισης της σημασίας των συμβόλων του γραπτού λόγω με τα οποία είναι διατυπωμένο, καθώς και η διάρκεια αυτής της διαδικασίας: *για την ~ αυτού του βιβλίου χρειάστηκαν πολλές ημέρες* ΣΥΝ. διάβασμα 2. η προφορική απόδοση γραπτού κειμένου (με ή χωρίς ακροατήριο): η ~ *κειμένων στην τάξη* 3. (κυρ. στο δημοτικό σχολείο) το σχολικό μάθημα της προφορικής νοηματικής απόδοσης γραπτών κειμένων: *την πρώτη ώρα θα έχετε ~ 4.* (συνεκδ.) το κείμενο που δίνεται στο σχολείο για διάβασμα: *τι έχουμε για ~ στο σχολείο*; 5. η κατανόηση της σημασίας συμβόλων, η αποκρυπτογράφηση κειμένου διατυπωμένου σε άγνωστη γραφή: η ~ *της Γραμμικής γραφής Β' τοποθέτησε την ιστορία της ελληνικής γλώσσας έξι αιώνες πίσω* ΣΥΝ. αποκρυπτογράφηση 6. η πρώτη προσέγγιση των ρόλων θεατρικού έργου από τους ηθοποιούς σε κοινή συγκέντρωση 7. ΦΙΛΟΛ. ο τρόπος απόδοσης και ερμηνείας πολυσήμαντου μνημόματος από συγκεκριμένο κείμενο, φιλολογική ερμηνεία: *οι πολλαπλές ~ σε έναν στίχο της «Αντιγόνης» του Σοφοκλή* || *θεωρία της ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάσω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάγνωσις*, αρχική σημ. «αναγνώριση, ενθύμηση», < *ἀνα-γινώσκω* < *ἀνα-* + *γινώσκω* «γινώριζω»].

αναγνώσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που εύκολα μπορεί να διαβαστεί ή να αποκρυπτογραφηθεί.

αναγνωσιμότητα (η) 1. η δυνατότητα ανάγνωσης ή αποκρυπτογράφησης ενός κειμένου 2. ο βαθμός ζήτησης εντύπου, ο αριθμός ή το ποσοστό του συνόλου των αναγνώστών του: η ~ *των εφημερίδων παρουσιάζει πτωτική τάση* || *υψηλή* | *χαμηλή* ~ (πβ. λ. *ακροατικότητα*, *θεαματικότητα*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακροατικότητα*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. readability].

ανάγνωσμα (το) [μτγν.] {αναγνώσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το γραπτό κείμενο, συνήθ. πεζού λόγου, που προσφέρεται για ανάγνωση: *λαϊκό* | *παιδικό* | *ψυχοφελές* | *σοβαρό* ~ ΦΡ. (σχολικό) **ανάγνωσμα** καθένα από τα επιλεγμένα αποσπάσματα λογοτεχνικών έργων για σχολική, διδακτική χρήση 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) περικοπή του Ευαγγελίου του Αποστόλου που διαβάζεται κατά τις ιερές ακολουθίες: *εκ του κατά Ματθαίον αγίου Ευαγγελίου το ~* (β) κάθε περικοπή από τη Βίβλο που αναγιγνώσκεται στις ιερές ακολουθίες: *Προφητείας Ησαΐου το ~*.

αναγνωσμάτιο (το) [1851] {αναγνωσματορί-ου | -ων} βιβλίο που προορίζεται για τους μαθητές του Δημοτικού για την εκμάθηση ανάγνωσης και γραφής ΣΥΝ. αναγνωστικό, αλφαβητάρι. Επίσης (λαϊκότ.) αναγνωσμάτιο. [ΕΤΥΜ. < *ἀνάγνωσμα*, -ατός + παραγ. επίθημα -άτιο].

αναγνωστήριο (το) [μτγν.] {αναγνωστηρί-ου | -ων} αίθουσα σε βιβλιοθήκες, εκπαιδευτικά ή πολιτιστικά ιδρύματα, κατάλληλα διαμορφωμένη για διάβασμα.

αναγνώστης (ο) [μτγν.] {αναγνωστήων}, **αναγνώστρια** (η) [1851] {αναγνωστρίων} 1. πρόσωπο που διαβάζει (βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες): *μεϊνόνται ο αριθμός των - εφημερίδων* || *αυστηριακός* | *φανατικός* - *μιας στήλης περιοδικού* 2. (ειδικότ.) αναγνώστης (οι) οι αγοραστές προϊόντων γραπτού λόγου (βιβλίων, εφημερίδων, περιοδικών), το αγοραστικό κοινό: *οι ~ θα απολαύσουν ένα συγκλονιστικό μυθιστόρημα* || *οι πωλήσεις δείχνουν ότι οι ~ της εφημερίδας μειώνον-*

νται 3. ΕΚΚΛΗΣ. βοηθός ιερέα ή γάλη, ο οποίος επιτελεί την ανάγνωση των περικοπών της Αγίας Γραφής κατά τη Θεία Λειτουργία. αναγνωστικό (το) το βασικό βιβλίο που χρησιμοποιείται στη στοιχειώδη εκπαίδευση για τη διδασκαλία και την άσκηση των μαθητών στην ανάγνωση: βιβλίο με λογοτεχνικά και άλλα κείμενα, που συμβάλλει και στη γλωσσική, αισθητική ή ηθική αγωγή των μαθητών ΣΥΝ. αναγνωσμάτιο.

[ΕΤΥΜ Ολσαστικοπ. ουδ. του επιθ. *αναγνωστικός* από τη φρ. *αναγνωστικό* (βιβλίο)].

αναγνωστικός, -η, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το διάβασμα: ~ *ικανότητα*: ΦΡ. αναγνωστικό **κοινό** | **αναγνωστική δύναμη** το σύνολο των ανθρώπων που διαβάζουν βιβλία, εφημερίδες ή άλλα έντυπα: *οι μετρήσεις δείχνουν μείωση του - των εφημερίδων* 2. **αναγνωστικό (βιβλίο)** (το) βλ. λ.

αναγνώσιση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΣΤΡΑΤ. το εκ νέου γέμισμα όπλου με πυρομαχικά, αναγνώσιμα: *αφορά στα εκρηκτικά γεμίσματα οβιδίων, βλημάτων και εκρηκτικών μέσων* · 2. η επάλειψη του ολσαστικού τροχού οχήματος που έχει φθαρεί με ειδική ουσία, ώστε να γίνει κατάλληλο για χρήση: *«πολλές εταιρείες προτιμούν να κάνουν ~ στα λάστιχα, όταν φθαρούν κατωίς, αντί να τα αντικαθίστουν»* (εφημ.). — αναγνώσιμη [ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. rechargement].

αναγνώσιμη (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η επίσημη ανάδειξη σε αξίωμα: η - του σε *αρχηγό του κόμματος* ΣΥΝ. ανακήρυξη ΑΝΤ. καθαίρεση 2. (ειδικότ.) επίσημη απονομή πανεπιστημίου: *η ~ του Γάλλου προέδρου σε επίτιμο διάκτορα της Νομικής ΣΥΝ. ανακήρυξη*.

αναγρορέω ρ. μετβ. {αναγρορευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. απονέμω (σε κάποιον) δημόσιο αξίωμα ή τίτλο σε επίσημη τελετή: *κατά την πρώτη ημέρα του Συνεδρίου του κόμματος αναγρορέθηκε επίτιμο πρόεδρος* 2. (ειδικότ. για πανεπιστήμια) απονέμω επίσημο πανεπιστημιακό τίτλο: *κάνω (κάποιον) επίτιμο διάκτορα* ή *επίτιμο καθηγητή*: το *Πανεπιστήμιο Αθηνών αναγρορέσει τον Ι.Θ. Κακριδή επίτιμο καθηγητή* 3. (καταχρ.-μτφ.) ανακηρύσσω (βλ. λ. και ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω): *τον έχουν σχεδόν αναγρορέσει σε κριτή των πράξεων όλων και «Πάπα» του κινήματος* || «*έτσι όπως αναγρορέται σε ρυθμιστική αρχή η γνώμη...*» (εφημ.). — **αναγρορευτικός**, -ή, -ό [1843]. [ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα*) + *αγορεύω*]

αναγρορεύω - ανακηρύσσω. Σε σχέση με την απονομή τίτλων (επίτιμο διάκτορα, επίτιμο καθηγητή κ.ά.), τα δύο ρήματα διαφέρουν: το ανακηρύσσω αναφέρεται στην απόφαση απονομής ενός τίτλου (Αναγρορίζοντας την προσφορά του τον ανεκήρυξαν επίτιμο διάκτορα της Φιλοσοφικής Σχολής), ενώ το αναγρορεύω στη διαδικασία της αποδόσεως τιμής, στην τελετή (*Αίριο θα αναγρορευθεί από τις πανεπιστημιακές αρχές διάκτορα στην αίθουσα τελετών του Πανεπιστημίου*). Το ίδιο ισχύει και για τα ανακηρύξη και αναγρορέσει (Εναν μήνα μετά την ανακήρυξη του σε διάκτορα έγινε και η επίσημη τελετή της αναγρορέσεως).

α να γούλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. αίσθημα δυσφορίας του στομάχου, που συνοδεύεται από τάση για εμετό: η *θαλασσοταραχή της έφερε* - 2. (μτφ.) η έντονη δυσφορία, η αποστροφή ή απέχθεια (για κάποιον/κάτι): *οταν βλέπω ανθρώπους να συμπεριφέρονται έτσι σε παιδιά, με πιάνει ~*. [ΕΤΥΜ. < αναγουλιάζω (υποχωφωρ.)].

αναγουλιάζω ρ. αμετβ. {αναγουλιάζω, αιθάνω αναγουλία, τάση για εμετό, κυρ. λόγω στομαχικής ενόχλησης, νατίας, λιγύου κ.λπ. — **αναουλιάσμα** (το), **αναγουλιάστικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < *ανα-* + *γουλιάζω* < *γούλα* «λαϊμός» (βλ. λ. *γουλιά*)].

αναγραμματισμός (ο) [μεσν.] η παραγωγή λέξεων ή φράσεων με αλλαγή της σειράς των γραμμάτων μιας λέξης ή ομάδας λέξεων (π.χ. *μόνος* - *νομός*, *διατροφή* - *Αφροδίτη*). — **αναγραμματισμός** ρ. [μτγν.].

αναγραφή (η) [αρχ.] 1. η διαδικασία της καταχώρισης ή καταγραφής ενός κειμένου σε επίσημα έγγραφο: ~ *εξόδων* | *ψηφισμάτων* | *νόμων* ΣΥΝ. καταγραφή 2. η διαδικασία γνωστοποίησης, δημοσίευσης ειδήσεως, γεγονόςτος από τον Τύπο: η ~ *άνωνστον στοιχείων της ιδιοκτητικής ζωής ενός πολιτικού στις εφημερίδες* ΣΥΝ. δημοσιοποίηση, γνωστοποίηση 3. τιμητική καταχώριση ονόματος σε βιβλίο, αναμνηστική πλακέτα, ειδική στήλη: *σε μια στήλη που θα τοποθετηθεί στην είσοδο της εκκλησίας, θα γίνει - των ονομάτων των ενεργετών* || ~ *των συντελεστών της παράστασης σε ειδική πλακέτα* 4. (γενικότ.) η τύπωση, αποτύπωση πάνω σε ένα αντικείμενο: η ~ *της τιμής του προϊόντος στη συσκευασία*.

αναγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανέγραψα, αναγράφ(τ)ηκα (λόγ. ανεγράψην, -ης, -η...), αναγεγραμμένος} 1. καταγράφω, σημειώνω (στοιχεία) σε συγκεκριμένο χώρο, σε πλαίσιο προσδιορισμένο για τον σκοπό αυτόν: η *ημερομηνία λήξεως αναγράφεται στη συσκευασία των προϊόντων* ΣΥΝ. εγγράφω, καταγράφω 2. (ειδικότ.) χαράζω, γράφω σε στήλη, πλακέτα ως τιμητική διακρίση: *σε ειδικό πλαίσιο στην είσοδο του Μεγάρου Μουσικής θα αναγραφούν τα ονόματα των διευθυντών ορχήστρας που έχουν φιλοξενήσει εκεί* 3. (λόγ.) καθιστώ γνωστό, φέρο στο φως μέσω του Τύπου: *ανεγράφη σε έντυπο ότι υπήρξε διαφωνία των πολιτικών αρχηγών*.

ανάγω ρ. μετβ. {παρ.σ. ανήγα, ανήγαγα (να/θα αναγάγω), (λόγ.) ανήχην, -ης, -η... (να/θα αναχθώ)} 1. αποδίδω σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο ή αρχική αιτία: *σύγχρονοι μελετητές ανάγουν τον θεσμό αυτόν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας* || η *τελευταία εξέγερση που δόθηκε ανάγει την έχθρα τους στις έντονα ανταγωνιστικές τους σχέσεις από την παιδική τους ήδη ηλικία* 2. (μεσοπαθ. **ανάγωμαι**) προσδιορί-

ζομαι, χρονολογούμε (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *το γενεαλογικό τους δέντρο ανάγεται στους ήρωες της επανάστασης του '21* 3. μετατρέπω, αναδεικνύω: *έχει αναγάγει την απραξία σε τρόπο ζωής* 4. μετατρέπω (κάτι) σε άλλο ισοδύναμο, μετασημασιώ: *το κλάσμα 4/8 μπορεί να αναχθεί στο απλούστερο 1/2* 5. ΧΗΜ. προκαλώ αναγωγική αντίδραση (βλ. λ. αναγωγικός). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω*. [ETYM. αρχ. < άνα/- + άγω].

ανάγωγη (η) 1. η αναφορά, η τοποθέτηση (πράξης, σχέσης ή κατάστασης) σε άλλη βάση ή διάσταση (συνήθ. απλούστερη ή πιο αποσπασμένη): *η ~ του προβλήματος σας σε μια γενικότερη σχέση αντιπαλότητας θα οδηγήσει σε απρόβλεπτες καταστάσεις* ΣΥΝ. μετάθεση 2. ΦΙΛΟΣ. η μετατροπή ενός δεδομένου σε μια πιο ενδιαφέρουσα, πιο απλή ή πιο εύρηστη μορφή 3. ΧΗΜ. η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα χημικό στοιχείο (ελεύθερο ή σε ένωση του) προσλαμβάνει ηλεκτρόνια 4. ΜΑΘ. (α) η διαδικασία μετατροπής μιας μαθηματικής παράστασης ή σχέσης σε ίση ή ισοδύναμη: *~ ομοίων όρων* (σε πολυώνυμο) || ~ κλάσματος (β) μέθοδος επίλυσης προβλημάτων στην αριθμητική: *~ στη μονάδα* 5. η επαναφορά τροφής από το στομάχι ή τον οισοφάγο στο στόμα. [ETYM. αρχ. < ανάγω].

αναγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που προκύπτει με τη διαδικασία της αναγωγής: *~ αντίδραση* | *μέθοδος* 2. ΧΗΜ. **αναγωγικό μέσο** χημική ένωση ή στοιχείο που έχει την ιδιότητα να προκαλεί την αναγωγή άλλω, σωμάτων, καθώς αυτό οξειδώνεται.

ανάγωγος¹, -η, -ο αυτός που δεν έχει καλή αγωγή, καλή ανατροφή: *είναι ~ παιδί-μυλάει με αναίδεια στους γονείς του* ΣΥΝ. κακομαθημένος, αγενής, κακοανθρεπμένος. — *ανάγωγα* επίρρ. [ETYM. αρχ. < άν-στηρη + άγωγή] Ηδη αρχ. είναι η σημ. «ατίθασος, αδάμστος» (με αναφορά σε ζώα), ενώ στη Μτγν. Ελληνική συναντούμε και τη σημερινή σημ. (λ.χ. *ανάγωγος και απαίδευτος τρόπος*, Διδό. Σικελιώτης). Η φρ. *ανάγωγο κλάσμα* είναι μετάφρ. δάνειο (πβ. αγγλ. irreducible fraction).

ανάγωγος², -η, -ο ΜΑΘ. *ανάγωγο κλάσμα* κλάσμα του οποίου οι όροι δεν επιδέχονται περαιτέρω απλοποίηση (λ.χ. 9/15 → 3/5). [ETYM. < αναγωγή, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. irréductible, με αναβι-βασμό τόνου κατά τα στερητ.].

αναδασμός (ο) η διαδικασία ανακατανομής της έγγειας ιδιοκτησίας για την καλύτερη και δικαιότερη εκμετάλλευση των καλλιεργησιμων εκτάσεων, να ζερά, ενώ στη Μτγν. Ελληνική συναντούμε και τη σημερινή σημ. (λ.χ. *ανάγωγος και απαίδευτος τρόπος*, Διδό. Σικελιώτης). Η φρ. *ανάγωγο κλάσμα* είναι μετάφρ. δάνειο (πβ. αγγλ. irreducible fraction).

αναδασμός (ο) η διαδικασία ανακατανομής της έγγειας ιδιοκτησίας για την καλύτερη και δικαιότερη εκμετάλλευση των καλλιεργησιμων εκτάσεων, να ζερά, ενώ στη Μτγν. Ελληνική συναντούμε και τη σημερινή σημ. (λ.χ. *ανάγωγος και απαίδευτος τρόπος*, Διδό. Σικελιώτης). Η φρ. *ανάγωγο κλάσμα* είναι μετάφρ. δάνειο (πβ. αγγλ. irreducible fraction).

αναδασμός (ο) η διαδικασία ανακατανομής της έγγειας ιδιοκτησίας για την καλύτερη και δικαιότερη εκμετάλλευση των καλλιεργησιμων εκτάσεων, να ζερά, ενώ στη Μτγν. Ελληνική συναντούμε και τη σημερινή σημ. (λ.χ. *ανάγωγος και απαίδευτος τρόπος*, Διδό. Σικελιώτης). Η φρ. *ανάγωγο κλάσμα* είναι μετάφρ. δάνειο (πβ. αγγλ. irreducible fraction).

αναδασμός (ο) η διαδικασία ανακατανομής της έγγειας ιδιοκτησίας για την καλύτερη και δικαιότερη εκμετάλλευση των καλλιεργησιμων εκτάσεων, να ζερά, ενώ στη Μτγν. Ελληνική συναντούμε και τη σημερινή σημ. (λ.χ. *ανάγωγος και απαίδευτος τρόπος*, Διδό. Σικελιώτης). Η φρ. *ανάγωγο κλάσμα* είναι μετάφρ. δάνειο (πβ. αγγλ. irreducible fraction).

αναδεικνύω [αρχ.] κ. *αναδείχνω* ρ. μετβ. {ανέδειξα, ανα-δείχθηκα κ. -δείχτηκα, -δεδειγμένος} 1. κάνω (κάτι) να φαίνεται καθαρά, να ξεχωρίζει: *το καινούργιο της χτένισμα αναδεικνύει τα χαρακτηριστικά του προσώπου της* ΣΥΝ. προβάλλω 2. (συνεκδ.) αποδίδω (σε κάποιον) μεγάλη αξία ή σπουδαιότητα, εξυψώνω, βγάζω (κάποιον) από την αφάνεια: *ο Κουν ανέδειξε πολλούς σημαντικούς ηθοποιούς* ΣΥΝ. φέρο στο προσκήνιο, προωθώ, καταξιώνω 3. εκλέγω (κάποιον) σε αξίωμα, επιλέγω (κάποιον) μεταξύ άλλων ως κατάλληλο για συγκεκριμένη θέση: *τον ανέδειξαν γενικό γραμματέα του κόμματος* ΣΥΝ. εκλέγω 4. (μεσοπαθ. *αναδεικνύομαι*) ξεπροβάλλω, ξεχωρίζω, διακρίνομαι και αναγνωρίζομαι: *ένας πολιτικός που αναδείχθηκε μέσα από τους αγώνες του* ΣΥΝ. (λόγ.) αναφαίνομαι, προοδεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δείχνω*.

ανάδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | χωρ. πληθ.} 1. η έξοδος από την αφάνεια, η προώθηση και προβολή, η εμφάνιση στο προσκήνιο και η καθιέρωση (κατ' επέκτ.) η διάκριση σε συγκεκριμένο τομέα, η κοινωνική ή επαγγελματική πρόοδος: *η ~ στον δημοσιογραφικό χώρο* | *στο καλλιτεχνικό στερέωμα* ΣΥΝ. προκοπή, ευδοκίμηση, επιτυχία 2. η εκλογή σε αξίωμα: *η ~ του σε πρόεδρο του κόμματος* || *η ~ μιας ομάδας σε κυπελλούχο*. [ETYM. < αρχ. *ανάδειξις* < *αναδεικνύω*].

αναδέκτος [1893] κ. **αναδέχτος** (ο) **αναδεκτή** κ. **αναδεχτή** (η) (λαϊκ.) ο βαφτιστικός (βλ. λ.) ΣΥΝ. αναδεξιμός.

ανάδελφος, -η, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που δεν έχει αδέλφια 2. (κυρ. μτφ.) αυτός που δεν έχει ομοιοθές ή ομοφύλους, που είναι εντελώς μόνος και χωριστός από τους άλλους: *έθνος ~*. [ETYM. αρχ. < άν-στηρητ. + αδελφός].

αναδεντραδά (η) 1. κλήμα αναρριχόμενο σε τοίχο ή σε δέντρα ΣΥΝ. κληματάρια, κρεβατίνα 2. (συνεκδ.) το σκερό μέρος κάτου από αναρριχτικά φυτά ΣΥΝ. σκιάδα, σύσκειο. [ETYM. < αρχ. *αναδενδράς*, -άδος < *ανα-* + *-δενδράς* < *δένδρον*].

αναδεξιμός (ο), **αναδεξιμιά** (η) (λαϊκ.) πρόσωπο το οποίο βαφτίζει κάποιον, το «πνευματικό παιδί» ως προς τη σχέση του με τον νον-νό ή τη νοννά ΣΥΝ. βαφτιστήρι, βαφτισιμός, αναδέκτος. [ETYM. < μεσν. *αναδεξιμαίος* < *ανα-* + *δεξιμαίος* (πβ. αορ. *άν-ε-δεξι-άμην*), ρ. *αναδέχομαι*].

αναδευτήρας (ο) μηχανοκίνητο συνήθ. αντικείμενο για την ανάδευση, το ανακάτεμα υλικών (ειδικότ.) συσκευη για την ανάμειξη υγρών και ιδ. ποτών ΣΥΝ. αναμικτήρας. [ETYM. < *αναδέω* + *παράγ.* επίθημα *-τήρας*].

αναδευώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανάδ-εγα (λόγ. -ευσα), -εύτεκα (λόγ. -εύτεκα), -ευμένος} ♦ 1. (μετβ.) ανακινώ από τον πυθμένα, από τον βυθό ανακατεύω: *~ τα υλικά σε σκευός μαγειρικής* || (μτφ.) *~ σκέψεις στον μου* (προβληματίζομαι, ανησυχώ) ♦ 2. (αμετβ.) στριφογυρίζω, κινούμαι στο ίδιο σημείο (συνήθ. ανησυχία) 3. (μεσοπαθ. *αναδευόμαι*) κινούμαι στη θέση μου, ανασταλεύω. — *ανάδευση* (η). [ETYM. μτγν. < *άνα-* + *δέω* «αγγαίνω», αγν. ετύμου].

ανάδεχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αναδέχθηκα} δέχομαι στην αγκαλιά μου (νεοβαπτίζομενο βρέφος), γίνομαι ανάδοχος, νονός | νοννά του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

αναδεχτός (ο) → **αναδεκτός**
αναδημιουργία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} 1. η δημιουργία από την αρχή, ο εκ νέου σχηματισμός πράγματος ή κατάσταση: *υποστηρίζεται ότι η μετάφραση ενός κειμένου από μια γλώσσα σε μιαν άλλη αποτελεί διαδικασία αναδημιουργίας του πρωτοτύπου* 2. (μτφ.) η πνευματική ή ηθική αναγέννηση από την παρακμή ή την αποτελειώωση: *πνέει άνεμος αναδημιουργίας στην πολιτιστική ζωή του τόπου*. — **αναδημιουργώ** ρ. [μτγν.] {-είς-}, **αναδημιουργίας**, -ή, -ό [μτγν.], **αναδημιουργικά** επίρρ.

αναδημοσίευση (η) [1891] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η δημοσίευση σε εφημερίδα ή περιοδικό κειμένου ή τμήματος κειμένου από άλλο έντυπο στο οποίο είχε δημοσιευθεί για πρώτη φορά ή κ νέου δημοσίευση ενός κειμένου: *~ από μια ζένη εφημερίδα*.

αναδημοσίευση ρ. μετβ. [1885] {αναδημοσίευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} δημοσιεύω εκ νέου (κείμενο ή τμήμα κειμένου που έχω ήδη δημοσιεύσει ή που έχει δημοσιευθεί σε άλλο έντυπο): *κατόπιν απαιτήσεως των αναγνωστών η εφημερίδα αναδημοσίευσε το επίμαχο άρθρο* || *το άρθρο του αναδημοσιεύθηκε σε όλα τα μεγάλα ευρωπαϊκά περιοδικά*.

αναδιανεμητικός, -ή, -ό αυτός που συμβάλλει στην αναδιανομή ενός συνόλου, κατάλληλος για αναδιανομή.

αναδιανομή (η) το εκ νέου μοίρασμα (ενός πράγματος): *~ γεωργικών εκτάσεων* ΣΥΝ. ανακατανομή. — **αναδιανέμω** ρ.

αναδιάρθρωση ρ. μετβ. {αναδιάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} καθορίζω εκ νέου τη δομή, μεταβάλλω τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα επιμέρους στοιχεία της: *η κυβέρνηση προσπαθεί να αναδιάρθρωσει το εκπαιδευτικό σύστημα* ΣΥΝ. αναδιοργάνωση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. restructure].

αναδιάρθρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο εκ νέου καθορισμός της δομής, η μεταβολή του τρόπου σύνδεσης των επιμέρους στοιχείων της: *η ~ του κρατικού μηχανισμού* ΣΥΝ. αναδιοργάνωση. — **αναδιάρθρωτικός**, -ή, -ό.

αναδιάρθρωση (η) {-ης κ. -άζεως | -άζεις, -άζεων} (λόγ.) η εκ νέου διάταξη των μελών ενός όλου, ενός συστήματος, η για να αποτελέσουν μια νέα, περισσότερο λειτουργική οργανική ενότητα: *χρειάστηκε η ~ των δυνάμεων μας κατά μήκος της γραμμής πυρός* ΣΥΝ. ανασυνταξη, ανακατάταξη. — **αναδιάρθρωση** ρ.

αναδιατυπώνω ρ. μετβ. {αναδιατυπώ-σα, -θηκα, -μένος} διατυπώνω, εκφράζω (κάτι) με άλλον τρόπο: *ο πρωθυπουργός αναδιατύπωσε τις θέσεις του για την οικονομική πολιτική*. [ETYM. Αποδ. του αγγλ. reword].

αναδιατύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εκ νέου διατύπωση με άλλον τρόπο: *η ~ μιας πρότασης*.

αναδίδω [αρχ.] κ. **αναδίδω** ρ. μετβ. {ανέδιδα- μόνο σε ενεστ. κ. παρτ.} 1. εκπέμπω στον χώρο, βγάζω (ευχάριστες ή δυσάρεστες) σιμές, γίνομαι αντιληπτός μέσω της αισθησεως της όσφρησης: *τα λουλούδια αναδίδουν μια ευχάριστη μυρωδιά* ΣΥΝ. αποπνέω 2. εκπέμπω προς τα επάνω, διασκορπίζω σε μ'γάλη έκταση: *το ηφαίστειο μετά την έκρηξη άρχισε να αναδίδει πυκνούς καπνούς* ΣΥΝ. βγάζω. * ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

αναδιοργάνωση ρ. μτβ. [1884] {αναδιοργάνω-σα, -θηκα, -μένος} τροποποιώ την υπάρχουσα οργάνωση (ενός συστήματος) με σκοπό την επίτευξη καλύτερης λειτουργίας: *~ τον δημόσιο τομέα* ΣΥΝ. αναμορφώνω, ανασυγκροτώ ΑΝΤ. αποδιοργάνω. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reorganiser (νόθο συνθ.)].

αναδιοργάνωση (η) [1856] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τροποποίηση της υπάρχουσας οργάνωσης, η εκ νέου οργάνωση (ενός συστήματος) για την επίτευξη καλύτερης λειτουργίας: *η ~ της επιχείρησης με βάση σύγχρονα πρότυπα* ΣΥΝ. αναμόρφωση, ανασυγκρότηση ΑΝΤ. αποδιοργάνωση.

αναδιπλασιασμός (ο) [μτγν.] 1. (στα Αρχαία Ελληνικά) η επανάληψη του αρχικού συμφωνού του θέματος ενός ρήματος, συνοδευόμενου από ε (συντελικό γρήνοι) ή | (ενεστώτας), λ.χ. *δε-δομένος, πί-πιτω* ΣΥΝ. διπλασιασμός 2. ΒΙΟΛ. η αυτοαναπαραγωγή του D.N.A. ΣΥΝ. αντιγραφή. — **αναδιπλασιάζω** ρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

αναδιπλώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αναδιπλώ-θηκα, -μένος} 1. υποχωρώ προσωρινά, προκειμένου να προστατεύσω και να ανασυντάξω τις δυνάμεις μου: *τα στρατεύματα του εχθρού αναδιπλώθηκαν στην οχρή γραμμή τους* ΣΥΝ. συστρέφονται 2. (μτφ.) γίνομαι διαλεκτικός, παρουσιάζω σημεία συμβιβασμού, προσέγγισης ή αλλαγής στάσης: *μολις συνειδητοποίησε το λάθος του, αναδιπλώθηκε και προσπάθησε να αλλάξει την κουβέντα* || *ο δήμαρχος αναδιπλώθηκε στο ζήτημα των μέτρων ελεγχόμενης στάθμευσης* ΣΥΝ. συμβιβάζομαι, διαλλάσσομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM. < αρχ. *αναδιπλώ* | -σῶμαι (-όω), αρχική σημ. «διπλασιάζω -επιαναλαμβάνω», < *άνα-* + *διπλώ* (βλ. λ. *διπλώνω*).] Η σημερινή σημ.

αποδίδει το γαλλ. *se replier*.
αναδίπλωση (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} 1. η προσωρινή υποχώρηση για προστασία και ανασύνταξη δυνάμεων (κάποιου): η ~ του στρατεύματος ΑΝΤ. ανάπτυξη · 2. ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο μία λέξη προτάσσει ή μία φράση επαναλαμβάνεται αμέσως για δεύτερη φορά, υπηρετώντας εκφραστικούς λόγους, λ.χ. «μιλούσε *αργά-αργά* και επιβλητικά», «*αγάλη-αγάλη* γίνεται η αγουριά μέλι», «ο ελληνικός λαός, λαός ηρωικός και βασανισμένος...» ΣΥΝ. παλλολλογία. [ETYM. < αρχ. αναδίπλωσις, αρχική σημ. «συστροφή (εντέρου), ειλέος», < αναδίπλω (βλ.λ.). Οι σημ. «διπλασιασμός - επανάληψη» είναι μτγν.].

αναδίφηση (η) [1862] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συστηματική και λεπτομερειακή έρευνα, μελέτη κυρ. αρχείων, εγγράφων κ.λπ.: η ~ των βυζαντινών χειρογράφων της μονής (πβ. λ. *φωτισμόφης, ιστοριοδίφης*). — **αναδίφης** [1885] κ. **αναδίφητής** (ο) [1878].

αναδίφω ρ. μετβ. {αναδίφω... | αναδίφωσα} (λόγ.) ερευνώ εξαντλητικά αναζητώντας κάτι: *αναδίφωσα τα παλιά αρχεία και βρήκε σημαντικά στοιχεία για τη μελέτη του*.

[ETYM. < αρχ. *αναδίφω* (-άω) «αναζητώ ψηλαφώντας» < άνα- + *δίφω* «ψηλαφώ», *αργ.* ετύμου].

αναδομηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (γενικά) η μεταβολή της δομής, της οργάνωσης ή της λειτουργίας ενός συστήματος πάνω σε νέες βάσεις: η ~ του συστήματος του ρήματος στην Ελληνική οδήγησε στην *αποποίηση* της μορφής του ΣΥΝ. αναμόρφωση, ανασηματισμός, ανασυγκρότηση, ανασύσταση, ανασύνταξη 2. (συνήθ. ειδικότ.) η ανασύνθεση του κυβερνητικού σχήματος με αλλαγές υπουργών ΣΥΝ. ανασχηματισμός. [ETYM. < Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ.* restructuration | reshuffling].

αναδόμω ρ. μετβ. {αναδομίζω... | αναδόμω-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} 1. μεταβάλλω τη δομή, τη σύνθεση συνόλου: ο *προβλητογράφος* *αναδόμησε* την *κυβέρνηση* *αντικαθιστώντας* *πέντε υπουργούς* του ΣΥΝ. αναμορφώνω, ανασχηματίζω, αναδιαρθρώνω 2. (ειρων. για ένα μόνο πρόσ.) καθαίρω, απομακρύνω (κάποιον) από τη θέση (του), αλλάζω τις αρμοδιότητες (κάποιου): *τον αναδόμησε* ο *προβλητογράφος* *ύστερα από την πρόσφατη κριτική τον στις θέσεις του κόμματος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ.* restructure].

αναδουλεύω (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. η έλλειψη εργασιακής απασχόλησης ΣΥΝ. ανεργία 2. (συν'κδ.-συνήθ. στον πληθ.) η οικονομική δυσκολία και ανατοχή: *οι έμποροι παραπονούνται ότι έχουν αναδουλεύει, επειδή δεν κυκλοφορεί ρευστό στην αγορά* ΣΥΝ. δυσπραγία, (λαϊκ.) κεσάτια. [ETYM. < ανα-στερητ. + *δουλεύω*].

αναδοχή (η) 1. (α) η αποδοχή και ανάληψη ευθυνών για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: η ~ του έργου της *διάνοιξης δρόμου* (β) ΝΟΜ. αναδοχή χρέους η σύμβαση που συνάπτεται κάποιος (αναδοχέας) με τον δανειστή και βάσει αυτής αναδέχεται ξένο χρέος υπεισερχόμενος στη θέση του αρχικού οφειλέτη είτε κατά (α) αποκλεισμό εκείνου ο οποίος έτσι απαλλάσσεται (στερητική αναδοχή χρέους) είτε παράλληλα προς εκείνον ο οποίος εξακολουθεί να ευθύνεται (συνεπτική αναδοχή χρέους) · 2. η ανεπίσημη υιοθεσία και ανατροφή παιδιού μέχρι την ηλικία των 18 χρόνων. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «εγγύηση, ενέχυρο», < αρχ. *αναδέχομαι*].

ανάδοχος (ο/η) {αναδόχου | -ων, -ους} 1. το φυσικό ή κυρ. νομικό πρόσωπο που αναλαμβάνει με τις προβλεπόμενες διαδικασίες την εκτέλεση δημόσιου έργου: ~ του *μετρό* | της *εθνικής οδού* | του *αεροδρομίου* || (ως επιθ.) η ~ *εταιρεία* ΣΥΝ. εργολάβος, κατασκευαστής · 2. πρόσωπο που δίνει όνομα στο βρέφος κατά το μυστήριο της βαπτίσεως του ΣΥΝ. νονός 3. ΝΟΜ. *ανάδοχοι γονείς* ζευγάρι που αναλαμβάνει την ανατροφή παιδιού μέχρι την ηλικία των 18 ετών, οπότε το ίδιο το παιδί αποφασίζει αν θα ολοκληρωθεί και θα επισμποποιηθεί τυπικά η διαδικασία της υιοθεσίας. [ETYM. μτγν. < αρχ. *αναδέχομαι*].

ανάδραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} 1. (γενικά) ΤΕΧΝΟΛ. η επιστροφή μέρους του εξαγομένου (output) από ένα σύστημα πίσω στην πηγή του, με σκοπό τη διόρθωση ή μεταβολή του εξαγομένου: η - από έναν *υπολογιστή μάς δίνει τη δυνατότητα να βελτιώσουμε το πρόγραμμα* του ΣΥΝ. ανατροφοδότηση 2. (ειδικότ.) η διαδικασία ελέγχου της ορθής λειτουργίας μιας μηχανής μέσω ειδικών οργάνων της που μεταφέρουν πληροφορίες για τη συμπεριφορά της μηχανής στην πράξη, ελέγχοντας τη μηχανική τάση για αποδιοργάνωση, ώστε να επιτυγχάνεται διόρθωση του σφάλματος ΣΥΝ. ανατροφοδότηση 3. (στα μέσα επικοινωνίας) η μεταβίβαση της αντίδρασης του δέκτη πίσω στον πομπό (λ.χ. του κοινού προς τον ομιλητή μέσω των παρατηρήσεων του κοινού κατά την ομιλία, των αναγνωστών προς το έντυπο μέσω της αλληλογραφίας ή του αριθμού πωλήσεων τευχών | φύλλων κ.λπ.), που επιτρέπει στον πομπό να προσαρμόσει το μήνυμα τον στις απαιτήσεις του δέκτη ή της επικοινωνίας 4. (γενικότ.) κάθε αντίδραση ενός δέκτη μηνύματος προς τον πομπό, λ.χ. στην παιδαγωγική, ο τρόπος αντίδρασης των μαθητών στη μορφή της διδασκαλίας. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ.* feedback].

ανάδρομη (η) 1. (για υγρά) η κίνηση προς υψηλότερο επίπεδο, προς τα πάνω: η ~ του νερού σε *δοκιμαστικό σωλήνα* · 2. ΜΟΥΣ. η επανάληψη ορισμένου μέρους μουσικής σύνθεσης 3. (μτφ.) (α) η αναφορά σε γεγονότα του παρελθόντος, είτε με γλωσσικές πληροφορίες είτε με τεχνικά οπτικοακουστικά μέσα (υλικό αρχείο, έντυπο, ηχητικό ή οπτικό): *ιστορική ~* || ~ *στις μέρες του πολέμου* (β) ΛΟΓΟΤ. *κατ' αναδρομή διήγηση* διήγηση που αρχίζει την εξιστόρηση από το μέσον της ιστορίας και' κατόπιν επανέρχεται στην αρχή με επεισόδια. [ETYM. μτγν. < άνα- + -δρομή < θ. *δρομ-*, από όπου και *δρόμος* (βλ.λ.)].

αναδρομικός, -ή, -ό [1831] 1. αυτός που, ενώ θεσπίζεται στο παρόν, θεωρείται ότι ισχύει από προγενέστερο χρονικό σημείο (= αναδρομική ισχύς): ~ *αύξηση* | *νόμος* | *χρέος* | *φόρος νόμου* 2. **αναδρομικά** (τα) τα χρήματα που λαμβάνονται εκ των υστέρων και καλύπτουν πα-ρελθοντικό χρονικό διάστημα βάσει νεότερης συνθή. ρύθμισης: *εισπράττω τα ~ 3*. αυτός που γίνεται στο παρόν αλλά αναφέρεται στο παρελθόν, σε προηγούμενες περιόδους: *γίνεται ~ έκθεση έργων του διάσημου ζωγράφου* (με έργα που έχουν εκτεθεί στο παρελθόν). — **αναδρομικά** | -ός [1858] *επίφρ.* [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *rétroactif*].

αναδρομικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα συγκεκριμένης ρύθμισης (λ.χ. νομοθετικής) να έχει αναδρομική ισχύ: η ~ της *ισχύος του νόμου κριθίκε αντισυνταγματική*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *rétroactivité*].

ανάδρομος, -η, -ο 1. αυτός που κινείται αντίθετα προς το κανονικό, το φυσικό: ~ *φορά* ΣΥΝ. ανάποδος, ανάστροφος 2. ΑΣΤΡΟΝ. **ανάδρομη κίνηση** η προς δυσμίας φαινόμενη κίνηση ενός πλανήτη, ως προς επίγειο παρατηρητή, που προκύπτει από τον συνδυασμό της κίνησης του πλανήτη και της κίνησης της Γης γύρω από τον Ήλιο 3. ΙΧΘΥΟΛ. (ψάρι) που, ενώ ζει στη θάλασσα, μεταναστεύει στα νερά των ποταμών για να γεννήσει τα αβγά του, όπως ο σολομός του Ατλαντικού Ωκεανού 4. (συνεκδ.) αυτός που κινείται προς τα πίσω, που δεν παρουσιάζει σημεία προόδου, αλλά οπισθοχώρησης: ~ *πορεία* | *κίνηση* ΣΥΝ. οπισθοδρομικός, οπισθοχωρητικός 5. ΒΙΟΛ. **ανάδρομη διασταύρωση** η διασταύρωση ατόμων της πρώτης θυγατρικής γενεάς με έναν από τους γονείς τους.

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «ανερχόμενος, ανοδικός», < άνα- + *δρόμος*. ο δρόμος *ανάδρομη κίνηση* είναι μετάφρ. δάνειο από *αγγλ.* retrograde motion].

αναδόθη ρ. αμετβ. αποθ. {αναδόθηκα κ.ά.} ενεστ. αναδόθηκα, -η (λόγ. -ομένη), -ο... 1. ανεβαίνω στην επιφάνεια του νερού: *το υποβρύχιο αναδόθηκε, μόλις βρέθηκε σε ασφαλή ύδατα* ΣΥΝ. ανερχομαι 2. (λογογ.) ξεπροβάλλω στον ορίζοντα, γίνονται αντιληπτός, βγαίνω μέσα από το σκοτάδι: ο *ήλιος, λαμπερός, αναδόθηκε μέσα από τα σύννεφα* 3. (μτφ.) παρουσιάζομαι ξαφνικά, εμφανίζομαι στο προσκήνιο, γίνονται αισθητός: *κατά τη μεταξύ τους συζήτηση αναδόθηκαν οι διαφορές τους* ΣΥΝ. ξεπροβάλλω, αναφαινόμαι 4. ΜΥΘΟΛ. **αναδόθημη** (η) προσωνυμία της θεάς Αφροδίτης, γιατί σύμφωνα με τον μύθο ξεπροβάλε μέσα από τους αφρούς της θάλασσας στην Κύπρο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δόση*. [ETYM. *αρχ.* < άνα- + *δόμα* «εισερχομαι». Βλ. κ. *δύω*].

ανάδυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η άνοδος (λ.χ. από τον βυθό) στην επιφάνεια: η ~ του *υποβρυχίου* | του *δύτη* ΑΝΤ. κατάδυση 2. (μτφ.) η εμφάνιση στο προσκήνιο: «*μια αργή αλλά σταθερή ~ των λαϊκών στρωμάτων στην επιφάνεια*» (ερμη.).

[ETYM. < αρχ. *ανάδυσσις* < *ανάδυσ* Ι-ομαι (βλ.λ.). Η σημ. 2 είναι απόδ. του *αγγλ.* emergence].

αναερόβιος, -α, -ο [1881] ΒΙΟΛ. 1. (για φαινόμενο ή διαδικασία) αυτός που πραγματοποιείται σε περιβάλλον χωρίς οξυγόνο: ~ *αναπνοή* ΑΝΤ. αερόβιος 2. (για οργανισμό) αυτός που ζει χωρίς οξυγόνο: ~ *βακτήρια* ΑΝΤ. αερόβιος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anaérobique, όρος που πλάστηκε από τον Άλλολο χημικό L. Pasteur].

αναερόβωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένοι οργανισμοί (βακτήρια κ.ά.) επιβιώνουν χωρίς οξυγόνο ΑΝΤ. αερόβωση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anaérobiose].

ανέροβος, -η, -ο 1. (μτφ.) αυτός που είναι τόσο ελαφρύς, σαν να στέκεται στον αέρα, σαν να μην αποτελείται από ύλη: ~ *ύπαρξη* | *κίνηση* | *βιάδισμα* ΣΥΝ. ανάλαφρος, αθέριος, άλιος · 2. αυτός που δεν αερίζεται επαρκώς (πβ. λ. *ανάλιος*). [ETYM. < ανα-στερητ. + *αέρας*].

αναζήτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η επίμονη και συστηματική προσπάθεια εξευρέσεως (πράγματος | προσώπου): ~ *στέγης* | *απολεσθέντος αντικειμένου* | *εργασίας* | *χρημάτων* || η ~ της *αλήθειας* | της *λίσης* ενός *προβλήματος* | του *ιδανικού συντρόφου* ΣΥΝ. (λόγ.) αναδίφηση, διερεύνηση, (καθημ.) ψάξιμο, (λαϊκ.) γύρεμα 2. (ειδικότ.) **αναζήτησις** (οι) (α) ψυχικού ή πνευματικού ενδιαφέροντος έρευνες και προβληματισμοί: *οι θεωρητικές ~ κάποιου* (β) **αναζητήσιες** του **Ελληνικού Ερωθρού Σταυρού** ραδιοφωνική ανακοίνωση των ονομάτων προσώπων που αγνοούνται και τους αναζητούν οι συγγενείς τους.

αναζητώ [αρχ.] (κ. -άω) ρ. μετβ. {αναζητ-είς κ. -άς... | αναζητ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ψάχνω με επίμονο τρόπο να βρω (κάποιον/ κάτι): ~ την *αλήθεια* | τον *ένοχο* | *αποδείξεις* ΣΥΝ. ψάχνω, ζητώ, γυρεύω, ερευνώ 2. αισθάνομαι την επιθυμία να βρω (κάτι/κάποιον που μου λείπει): ~ τη *συντροφιά σου* || ~ τις *όμορφες μέρες που έζησα* || ~ την *ευτυχία* ΣΥΝ. νοσταλγώ, επιθυμώ, αποζητώ. — **αναζητητής** (ο) [1877]. **αναζητητής**, -ή, -ό [1840].

αναζωογόνηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η επανάκτηση των σωματικών και ψυχικών δυνάμεων, το ξανάνοιμα του οργανισμού ύστερα από μια κατάσταση εξάντλησης: *οι διακοπές συμβάλλουν στην ψυχική μας ~ ΣΥΝ. αναγέννηση, τόνωση, ενδυνάμωση* ΑΝΤ. εξάντληση, εξουθένωση 2. η επαναφορά σε προηγούμενη καλή κατάσταση ύστερα από μια περίοδο κάμψης: η ~ της *αγοράς* ΣΥΝ. τόνωση, αναθέρμανση. — **αναζωογονητικός**, -ή, -ό [1890], **αναζωογονητικό** *επίφρ.*

αναζωογονώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αναζωογονίζω... | αναζωογονώ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. δίνω νέες δυνάμεις, νέα πνοή (σε κάποιον/κάτι που παρουσιάζει σημεία κόπωσης ή φθοράς): *ένα ντους μετά από*

μια δύσκολη μέρα θα σε αναζωογονήσει || ενυδατική κρέμα που αναζωογονεί και τονώνει το δέρμα ΣΥΝ. τονώνω, φρεσκάρο 2. (μτφ.) βοηθώ στην ανανέωση (πράγματος που βρίσκεται σε κρίση ή παρακμή): η εισροή συναλλάγματος θα αναζωογονήσει την οικονομία || ένα ρομαντικό ταξίδι θα αναζωογονήσει τη σχέση τους ΣΥΝ. αναθερμαίνω.

αναζωπυρώνω ρ. μετβ. {αναζωπύρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. δίνο νέες διαστάσεις (σε φωτιά που τείνει να σβήσει): οι δυνατοί άνεμοι αναζωπυρώνουν τις εστίες της φωτιάς ΣΥΝ. ξαναφουντώνω, (λόγ.) αναρριπίζω 2. (μτφ.) δίνο νέα ζωή, νέα πνοή ή ένταση, αναθερμαίνω (κάτι που τείνει να χαθεί ή να ατονήσει): ~ την ελπίδα | την ένταση | έναν καβγά ΣΥΝ. ενισχύω, τονώνω.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀναζωπυρώ* (-όω) < αρχ. *ἀναζωπυρό* (-έω) < *ανα-* + *ζωπυρό* «ανάβω φωτιά» < *ζώπυρον* «σπινθήρας», συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ζωόν πυρ* «ζωντανή φωτιά, φλόγα»].

αναζωπύρωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η ενίσχυση των διαστάσεων, της έντασης (φωτιάς που έτεινε να σβήσει): κίνδυνος αναζωπύρωσης ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξαναφούντομα 2. (μτφ.) η αναθερμάνση, η τόνωση, η ενίσχυση: η ~ των πάθους | των ταράχων | του κύματος απεργιών | του εθνικισμού | των πολεμικών συγκρούσεων ΣΥΝ. ενίσχυση, Επίσης (αρχαιοπρ.) αναζωπύρωση [αρχ.].

αναζωπύρωση ή αναζωπύρωση: Η λ. *πυρ* έδωσε στην Αρχαία κανονικός ρ. *πυρόω* (> *πυρώνω*). Η λ. *ζώπυρον* (ως σύνθετη) έδωσε ρ. σε -έω (-είς, -εί..., ήτοι *ζωπυρό* και *αναζωπυρό* (-είς, -εί...) με παράγωγο το *αναζωπύρωσις* (> αναζωπύρωση), που είναι και το κανονικό. Ήδη στην Αρχαία το *αναζωπυρό* (-είς...) μεταλλάχτηκε (αργότερα και σπανιότερα) σε *ἀναζωπυρόω* (-οίς...) > *αναζωπυρώω* και *αναζωπύρωσις* (ήδη αρχ.) με επίδραση του απλού *πυρό* (-οίς...) | *πυρόνω*. Άρα τόσο το *αναζωπύρωση* όσο και το *αναζωπυρό* (-είς...) είναι σωστοί παραδοσιακοί τύποι κοντά στους σχετικά νεότερους και μεταπλασμένους τ. *αναζωπυρώνω* - *αναζωπύρωσις*.

αναθαλλω ρ. αμετβ. {ανέθαλα (να/θα αναθάλλω)} (λόγ.-σπίν.) 1. (κυριολ.) βγάλω εκ νέου βλαστούς και άνθη: με τις συχνές βροχές και τη συστηματική φροντίδα, δέντρα και φυτά στον κήπο άρχισαν να αναβάλλουν 2. (μτφ.) ανακτώ δυνάμεις, εμφανίζω πρόοδο μετά από περιόδο στασιμότητας ή κρίσης: σύμφωνα με εκτιμήσεις διεθνών οργανισμών, υπάρχουν βάσιμες ελπίδες ότι η οικονομία θα αναβάλει ΣΥΝ. τονώνωμαι, ενισχύομαι, αναζωογονούμαι, ανακάμπτω. [ΕΤΥΜ. μετν. < *ἀνα-* + *θάλλω* «ανθίζω, βλαστάνω»].

αναθαρρώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναθαρρείς... | αναθάρρ-ησα, -ημένος} ανακτώ το χαμένο μου θάρρος: αναθάρρησε που είδε τους φίλους του και συνέγνεψε την προσπάθεια του με μεγαλύτερο κουράγιο κι αισιοδοξία ΣΥΝ. ξεθαρρέω, εμπνυχόνομαι, (οικ.) παίρνω τα πάνω μου. Επίσης αναθαρρέω {αναθάρρηναι}. — αναθάρρηση (η) [μετν.].

ανάθεμα (το) {αναθέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κατάρα (εναντίον προσώπου, πράγματος) ή κατάσταση που θεωρούνται ιδιαίτερος μισητή (+σε): «~ στην ζενιτιά με τα φαρμάκια που 'χει» (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. ευλογία ΦΡ. (α) (π') *ανάθεμα* (+αιτ. αδύνατου τ. προσ. αντων.) (i) για την εκφραση έντονης δυσαρέσκειας από τη συμπεριφορά, τη στάση κάποιου: *ανάθεμα σε που δεν μας αφήνεις να συζητάουμε βραδύτακα!* (ii) (χαριτολογώντας) για κάτι που μας προκαλεί, με εξάπτε, μας διεγείρει και δεν μπορούμε να του αντισταθούμε: *Π' ανάθεμα την! Μας πήρε το μυαλό με τα σκέρτατα της!* (β) (εμφατ.) *ανάθεμα κι αν* για περίπτωση που αποκλείουμε εντελώς, που αρνούμαστε κατηγορηματικά: ~ *κατάλαβα λέξη απ'όσα είπες!* || ~ *άνοιξε βιβλίο όλες αυτές τις μέρες* (δεν διάβασε τίποτα) 2. (ως επιφών. +αιτ.) (α) για κάτι που ευχόμαστε να μην είχε συμβεί, υπάρχει κ.λπ.: ~ *την ώρα και τη στιγμή που σε γνώρισα* (β) για κάτι που θεωρούμε ότι δεν διαθέτει κάποιος ή δεν τον χαρακτηρίζει σε ικανοποιητικό βαθμό: ~ *το μυαλό σου!* || *Τίποτα δεν καταλαβαίνεις* (γ) για κάτι σπουδαίο που έχει κανείς, χωρίς να του αξίζει-κρίμα: ~ *τα πλούτη και την ομορφιά του, τέτοιος παλιοχαρακτήρας που είναι!* 3. (συνεκδ.) το αντικείμενο έντονου μίσους και ολοκληρωτικής απόρριψης: *υπήρξε το ~ της οικογένειας ύστερα από τον γάμο της με έναν αλλόθρησκο* 4. ΕΚΚΛΗΣ. ειδική βαριά ποιηή που ισοδυναμεί με τον αποκλεισμό ενός προσώπου από το σώμα της Εκκλησίας: η ποιηή αυτή επιβάλλεται σε μέλη της Εκκλησίας μόνο με πλειοψηφία των 2/3 της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας της, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη (ν. 590/1977): *ρίχνω το - σε κάποιον || παραδίδω κάποιον στο ~ || απαγγέλλω το ~ εναντίον κάποιου*- ΦΡ. *ανάθεμα Βενιζέλου* ο αφορισμός του Βενιζέλου από τη Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδας στις 12/25-12-1916, με το αιτιολογικό ότι επιβουλεύσαν τον θεσμό της βασιλείας, επειδή είχε αποφασίσει την είσοδο της χώρας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων (Ανταντ, βλ.λ.) 5. ΛΟΓΦΡ. καταραμένο μέρος, στέλεχος κάποιου στο ~ (τον διαλοσοστέλνω) || *άμε | σύρε | πήγαινε στο ~ (γάσου, πήγαινε στον διάβολο)*: ΦΡ. (α) *τόπος του αναθέματος* η περιοίπη θέση στην οποία τα παλιά χρόνια (ήδη στο Βυζάντιο) έριχναν οι κάτοικοι μιας περιοχής και οι περαστικοί πέτρες (τους «λίθους του αναθέματος») εκφωνώντας «ανάθεμα» για φυγόδικο ή άγνωστο εγκληματία, ιερόσυλο κ.λπ. και συνεκδ. ο σόρος των λίθων που σχηματιζόταν (β) *λίθος του αναθέματος* (i) καθεμιά από τις πέτρες που ρίχνονταν στον τόπο του αναθέματος (ii) (μτφ.) η βαριά κατηγορία, η μομφή (που εκφράζεται εναντίον κάποιου): μετά την εκλογική ήττα οι εσοκομματικοί του αντίπαλοι του έριξαν τον ~.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*. [ΕΤΥΜ. < μετν. *ανάθεμα* | αρχ. *ανάθημα* «αφιέρωμα στους θεούς» < αρχ. *ἀνάθημα* «αφιερώνω». Η σημ. «καταραμένο πράγμα, αποκρουστικό» είναι μετν. και σπαντά για πρώτη φορά στη μετάφραση των Εβδομήκοντα ως απόδ. του εβρ. *herem* (βλ. κ. *χαράμι*) «αντικείμενο

καταραμένο, καταδικασμένο να καταστραφεί» (π.χ. Π.Δ. *Δευτερ.* 7, 26: *ούκ εισισεις βδέλυγμα εις τον οίκον σου και εση ανάθημα ώσπερ τούτο*). Το εύρος που απέκτησε η σημ. αυτή οφείλεται και στον αποτρεπτικό χαρακτήρα που έχει από τη φύση της η πράξη του αφιερώματος ή της θυσίας, προκειμένου να αποφευχθεί και να προληφθεί κάτι κακό (πβ. Κ.Δ. *Α' Κορινθ.* 16, 22: *εις τις ον φιλή τον Κύριον Ήσούν Χριστόν, ήτω ανάθεμα*)].

αναθεματίζω ρ. μετβ. [μετν.] {αναθεματίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εκτόξευω κατάρες, αναθέματα εναντίον (κάποιου): *αναθεματίζε την ώρα και τη στιγμή που βρέθηκε μπροστά στον δρόμο του!* ΣΥΝ. καταριέμαι 2. ΕΚΚΛΗΣ. αποβάλλω (κάποιον) από το σώμα της Εκκλησίας ΣΥΝ. αφορίζω, αποκτηρύνω, αποκόπτω 3. (η μτχ. αναθεματισμένος, -η, -ο) καταραμένος ή άσιος να τον καταρασθεί κάποιος: για πρόσωπα απεχθή στον ομιλητή: *άκου τι μου είπε ο ~ να κάνω!* ΣΥΝ. καταραμένος (β) για κάτι που μας προκαλεί ταλαιπωρία και μας εκνευρίζει: *το - το ψυγείο, πάλι χλάσσε!* — *αναθεματίστω* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.

αναθεματισμός (ο) [μετν.] 1. η κατάρα (βλ. λ. *ανάθεμα*) 2. ΕΚΚΛΗΣ. η αποκλήρωση κάποιου από την κοινότητα στην οποία ανήκει και ειδικότερ. από το σώμα της Εκκλησίας ΣΥΝ. αφορισμός.

αναθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αναθερμάν-α, -θηκα, (λόγ.) -θερμάνθεις, -είσα, -έν), αναθερματισμένος} (συνήθ. μτφ.) τονώνω εκ νέου, αναζωπυρώνω (κάτι που τείνει να ατονήσει, που φθίνει): η οικονομία θα αναθερμανθεί με τη δημιουργία κινήτρων για νέες επενδύσεις || *αναθερμάνθηκαν οι σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ. αναζωογονώ, ενισχύω. αναθερμάνση (η) [μετν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} 1. (κυριολ.) η θέρμανση (κάποιου πράγματος) εκ νέου, το ξαναζεστάμα (λ.χ. για τη βελτίωση της απόδοσης αμιοστροβίλων και αεριοστροβίλων) 2. (μτφ.) η αύξηση της έντασης, η ισχυροποίηση (φαινόμενο, εκδηλώσεως κ.λπ.), κυρ. μετά από περίοδο ή φάση ύφεσης, πτώσης, χαλάρωσης: η ~ των σχέσεων των δύο χωρών | η ~ του εμπόριου | της αγοράς ΣΥΝ. τόνωση, αναζωογόνηση.

ανάθεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εξουσιοδότηση (κάποιου) για την εκτέλεση έργου: η ~ δημοσίων έργων στον μειοδότη του διαγωνισμού || η ~ της υπόθεσης σε δικηγόρο ΣΥΝ. επιφόρτιση.

ανάθετο ρ. μετβ. {ανέθεσα, ανατέθηκα, αναθεθιμένος} 1. καθιστώ (κάποιον) υπεύθυνο για την εκτέλεση ορισμένης αποστολής: *του ανέθεσαν μια σημαντική έρευνα στο εξωτερικό* || *ανέθεσε στους μαθητές να βρουν πληροφορίες για τα πρόσωπα του κειμένου* ΣΥΝ. επιφορτίζω, εξουσιοδοτώ, δίνο εντολή 2. (ειδικότερ.) ορίω (κάποιον) υπεύθυνο έναντι αμοιβής για την εκτέλεση έργου: η *διαπλάτυνση της παλαιάς εθνικής οδού ανατέθηκε στην εταιρεία μας* 3. μεταβιβάζω (σε άλλον) συγκεκριμένη φροντίδα ή μέριμνα: *ανέθεσε τον παιδί του όσο θα έλειπαν* ΣΥΝ. εμπιστεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάθημα* «επιθέτω, βάζω κάτι επάνω σε κάτι άλλο» < *ἀνα-* + *θήμη* (βλ. κ. *θέτω, θέμαι*). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αναθεώρηση (η) [μετν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εκ νέου εξέταση πράξης ή διαδικασίας που έχει ολοκληρωθεί: οι δικηγόροι θα επιδιώξουν με κάθε τρόπο την ~ της δικαστικής απόφασης || αίτηση αναθεώρησης βαθμολογίας ΣΥΝ. επανεξέταση, (λόγ.) ανασηλάφηση 2. κάθε είδους μεταβολή ή τροποποίηση στη μορφή και στο περιεχόμενο κειμένου: με την ~ του *Συντάγματος προβλέπεται περιορισμός των αρμοδιοτήτων του προέδρου της Δημοκρατίας* || η *ενημέρωση της κοινής γνώμης για την ~ της Συνθήκης του Μάαστριχτ* 3. (κατ' επέκτ.) ο επανέλεγχος και η ριζική αλλαγή (του τρόπου σκέψης, των ιδεών, των πεποιθήσεων): η ~ των απόψεων του τον ώθησε να πολιτευθεί και πάλι || οι εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία τον ώθησαν στην ~ της στάσης του απέναντι στη Γερμανία ως παράγοντα σταθερότητας στη Βαλκανική.

αναθεωρησιμός, -η, -ο [1840] (κυρ. ΝΟΜ.) αυτός που είναι δυνατόν να αναθεωρηθεί: οι συνταγματικές διατάξεις που αναφέρονται στις εξουσίες του προέδρου της Δημοκρατίας είναι ~.

αναθεωρητής (ο) [1830], αναθεωρητρια (η) {αναθεωρητριών} 1. πρόσωπο που κάνει την αναθεώρηση, που επανεξετάζει κάτι 2. (ειδικότερ.) ΠΟΛΙΤ. πρόσωπο που αποκλίνει από τον μαρξισμό, κυρ. σε ό, τι σχετίζεται με τις επαναστατικές θέσεις για την οικονομική, πολιτική και κοινωνική εξέλιξη ΣΥΝ. ρεβιζιονιστής. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *révisionniste*].

αναθεωρητικός, -η, -ό [1844] 1. αυτός που έχει την αρμοδιότητα να προχωρήσει σε αναθεώρηση: ~ *Βουλή* | *δικαστήριο* | *εθνοσυνέλευση* 2. αυτός που επιφέρει μεταβολές ή τροποποιήσεις: η ~ *απόφαση* του *δικαστηρίου επέβαλε τη μείωση της ποιηής του καταγορομένου*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *révisionniste*].

αναθεωρητισμός (ο) 1. ΠΟΛΙΤ. η προσπάθεια αναθεώρησης βασικών αρχών της μαρξιστικής σκέψης με την πρόθεση ανανεωτικών τάσεων στο πεδίο των διεθνών σχέσεων ή τάση αναθεωρήσεως του καθεστώτος των συνθηκών, με έμφαση στους εδαφικούς όρους ΣΥΝ. ρεβιζιονισμός 2. (γενικότερ.) κάθε είδους απόκλιση από καθιερωμένα δόγματα ή γενικούς αποδεκτές άποψεις.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Revisionismus*, όρος που πλάστηκε προς το τέλος του 19ου αι. από τους Γερμανούς σοσιαλιστές, προκειμένου να αποκηρύνουν την προσπάθεια του Eduard Bernstein να αναθεωρήσει αρχές του μαρξιστικού δόγματος].

αναθεωρώ ρ. μετβ. [μετν.] {αναθεωρείς... | αναθεώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εξετάζω (κάτι) εκ νέου, προσεκτικότερα και υπό το φως των νέων κάθε φορά δεδομένων: *οι κάτλογοι με τα ονόματα των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων πρέπει να αναθεωρηθούν για την αποφυγή περιπτώσεων διπλοψηφίας* ΣΥΝ. επανεξετάζω 2. μεταβάλλω πλήρως ή τροποποιώ εν μέρει: ~ *ιδέες* | *θέσεις* | *τακτική* | *απόφαση* || η *ανάγκη να αναθεωρηθεί το Σύνταγμα στο θέμα των διατάξεων για*

τις αρμοδιότητες του προέδρου της Δημοκρατίας ΣΥΝ. αλλάζω.
ανάθημα (το) {ανάθημ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΡΧΑΙΟΑ.-ΕΚΚΛΗΣ. το αντικείμενο που αφιερώνεται σε άγιο ή ναό ως εκπλήρωση της υπόσχεσης πιστού και ως έμπρακτη ευχαριστία εκ μέρους του για την ευεργετική προστασία που παρέχει: *πλήθος αναθημάτων στον Ασκληπιό βρέθησαν στις ανασκαφές της Επιδαύρου* ΣΥΝ. τάμα, αφιέρωμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ανα + -θημα < θ. θη- (πβ. τι-θη-μι «τοποθετώ»). Βλ. κ. ανάθεμα].
αναθηματικός, -ή, -ό [μτρ.] αυτός που προσφέρεται ως αφιέρωμα, ως ανάθημα στη μνήμη σπουδαίου ανθρώπου ή γεγονότος: στην ~ στήλη *αναγράφονται τα ονόματα των πεσόντων* || ~ *επιγραφή*. **ανάθρεμμα** (το) {ανάθρεμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. κάθε άνθρωπος, κυρ. μικρό παιδί, ως προς την αγωγή που έχει πάρει, ως προς την ανατροφή του ΣΥΝ. θρέμμα, τέκνο 2. (συνεκδ.) η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση ενός παιδιού ΣΥΝ. αγωγή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αρχ. ανατρέφω]. **αναθρεφτός**, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λόγ.) **αναθρεπτός** [μτρν.] 1. αυτός τον οποίο ανατρέφει από μικρή ηλικία σα' δικό του παιδί ξένη οικογένεια 2. αναθρεφτός (ο), *αναθρεπτή* (η) το θετό παιδί ΣΥΝ. ψυχο-γυός | ψυχοκόρη, αναθρέφω ρ. → ανατρέφω **αναθυμηση** (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανάκληση στη μνήμη, η ενθύμηση ΣΥΝ. αναπόληση ΑΝΤ. λησμονία, λήθη. **αναθυμιάσεις** (οι) {αναθυμιάσεων} 1. τα δηλητηριώδη ή δύσσομα αέρια που διαχέονται στην ατμόσφαιρα: ~ αυτοκινητών || *καυστήρων* || - από την *καύση ελαστικών* 2. (μτρ.) οι αρνητικές εντοπισίες και οι επιπτώσεις που προκαλούνται από την αποκάλυψη παράνομων ή ανήθικων δραστηριοτήτων: οι ~ από τα *σκάνδαλα προκάλεσαν ασφυξία σε όλο τον πολιτικό κόσμο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αναθυμιάσις < *ανάθυμιό* (-άω) < ανα- + θυμιά «βράζω και παύω», βλ. κ. θυμιάμαι]. **αναθυμίσαι** [μεσν.] β. κ. **αναθυμίσαι** [μεσν. μετβ. αποθ. {αναθυμίσαι... | αναθυμίσθηκα} επαναφέρω στη μνήμη μου, ανατρέφω με τη σκέψη μου στο παρελθόν, σε κάτι που τείνει να ξεχαστεί: «~ τα παλιά και χαίρεται η ψυχή μου» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. αναπολώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. **αναίδεια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη τρόπου καλής συμπεριφοράς, η έλλειψη οποιουδήποτε στοιχείου ντροπής ή διακριτικότητας: μιλάω | *εκφράζομαι* | *συμπεριφέρομαι* με ~ ΣΥΝ. αδιαντροπία, αυθά-δεια, (επιτα.-λαϊκ.) *ξέτσιπασιά* ΑΝΤ. σεμνότητα, διακριτικότητα. **αναιδής**, -ής, -ές {αναιδούς | -εις (συνδ. -ή)} *αναιδέστ-ερος*, -ατός 1. αυτός που συμπεριφέρεται χωρίς αιδώ, που δεν είναι ευγενής: ~ *τύπος* | *χαρακτήρας* || είναι *προκλητικά* ~ *απέναντι στους ανωτέρους* του ΣΥΝ. (λόγ.) *αναίσχυτος*, *ανάγωγος*, (καθημ.) *αδιάντροπος*, (επι-τατ.) *ξέτσιπασιά* ΑΝΤ. ντροπαλός, σεμνός, (λόγ.) *αιδήμων* 2. (υπερθ. **αναιδέστ-ατος**, -στη | -άτη) (ως επίκληση) ο/η αγενής: *Ακούς εκεί ο ~!* *Πώς τολμά να μιλάει έτσι!* || με *εξόργισε* ο ~! — *αναιδώς* επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν-στερητ. + αιδώς]. **αναίακτος**, -η, -ό αυτός που γίνεται ή έγινε χωρίς να ρυθεί αίμα ή (μτρ.) χωρίς να χαθεί ανθρώπινη ζωή: ~ *θυσία* | *εγχείρηση* || *φέτος*, η *εξόδος του τριήμερου ήταν* ~ 2. (ειδικότ.) αυτός που πραγματοποιείται χωρίς χρήση βίας, χωρίς σκοτωμούς: ~ *εξέγερση* | *επανάσταση* | *διαδήλωση* | *πραξικόπημα*. — *αναίακτα* **αναίακτος** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν-στερητ. + αίμακτος < *αίμασσω* | -ττω «ματώνω» (< *αίμα*)]. **ανάνια** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. 1. η ελάττωση του αριθμού των ερυθρών αιμοσφαιρίων ή/και της περιεκτικότητας τους σε οξυγόνο, που πηφεί μείωση του οξυγόνου στο αίμα και εκδηλώνεται με αδυναμία και ωχρότητα του πάσχοντος ατόμου: *δρεπανοκυτταρική* - 2. *με-σογειακή ανάνια* βλ. λ. μεσογειακές. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανάμιος* < άν-στερητ. + αίμα. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. anaemia, γαλλ. anémie, γερμ. Anämie κ.λπ.]. **αναμικός**, -ή, -ό [1847] 1. αυτός που σχετίζεται με την πάθηση της αναιμίας 2. (συνεκδ.) αυτός που φέρει τα χαρακτηριστικά πάσχοντος από αναιμία, δηλ. αδυναμία και ωχρότητα ΣΥΝ. ωχρός, καχεκτικός 3. **αναμικός** (ο), **αναμική** (η) πρόσωπο που πάσχει από αναιμία 4. (μτρ.) αυτός που στερείται ισχύος, ζωτικότητας: η νέα *κυβέρνηση εξασφάλισε ~ βουλευτική πλειοψηφία* || ~ *οικονομία* | *βουλευτική εκπροσώπηση* | *κοινωνική παρουσία* ΣΥΝ. ασθενικός, αδύνατος, άτονος. — **αναμικά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anémique]. **αναιρεσιών** (ο) [1833] {αναιρεσιέ-οντος, -οντά | -οντες, -όντων}, **αναιρεσιούσα** (η) {αναιρεσιουσών} ΝΟΜ. πρόσωπο που ζητεί ανάρτηση δικαστικής αποφάσεως. **ανάρτηση** (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η απόδειξη άποψης, πράξεως, διαδικασίας κ.λπ. ως εσφαλμένης και η ριζική ανατροπή της: ~ *επιχειρήματος* | *ισχυρισμού* | *θεωρίας* ΣΥΝ. αντίκρουση, ανασκευή ΑΝΤ. επιβεβαίωση 2. (επίσ.) η μη τήρηση (κάποιου πράγματος), η άρση της ισχύος του: ~ *υπόσχεσης* | *απόφασης* ΣΥΝ. ακύρωση, αθέτηση ΑΝΤ. επικύρωση, τήρηση · 3. ΝΟΜ. (α) ένδικο μέσο (έκτακτο) το οποίο ασκείται ενώπιον του Αρείου Πάγου, κατά κανόνα από τον τριήμερο διάδικο, και με το οποίο ζητείται η εξοφάνιση τελεσίδικης απόφασης (απόφασης που δεν προσβάλλεται πλέον με ανακοπή ερημοδικίας ή έφεση) η οποία εκδόθηκε κατά παράβαση ουσιαστικού ή δικονομικού νόμου: το χαρακτηριστικό της ανάρτησης είναι ότι ο Αρειος Πάγος εξετάζει μόνον τις νομικές πλημμελίες της απόφασης και όχι πραγματικά ζητήματα (β) **ανάρτηση υπέρ του νόμου** δικονομικό μέσο το οποίο ασκείται από τον εισαγγελέα του Αρείου Πάγου

κατά οποιαδήποτε τελεσίδικη δικαστική απόφαση για παράβαση ουσιαστικού ή δικονομικού κανόνα: αποσκοπεί στην εξασφάλιση πάγια και ομοιόμορφης εφαρμογής των νόμων, άρα στην προστασία γενικότερα του δημόσιου συμφέροντος εμποδίζοντας την εσφαλμένη απόφαση να αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, να αποτελέσει πρόβλημα για την κρίση παρόμοιων υποθέσεων · 4. ΜΟΥΣ. μουσικό σύμβολο, που δηλώνει την άρση της αλλοίωσης ενός φθόγγου' η χρήση της ανάρτησης καθίσταται απαραίτητη από τη στιγμή που, συμβατικά, ένα σημείο αλλοιώσεως (δίεση, ύφεση κ.λπ.) το οποίο έχει τεθεί σε κάποιον φθόγγο σε προηγούμενο σημείο της μουσικής παρτιτούρας, εξακολουθεί να ενεργεί και σε επόμενες εμφανίσεις του ίδιου φθόγγου: το σημείο της ανάρτησης, επομένως, δηλώνει την παύση αυτής της ενέργειας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανάρσεις*, αρχική σημ. «ανάληψη και μεταφορά πραγμάτων - περισυλλογή και ταφή νεκρών», < *ανάρω* (βλ.λ.). Η σημ. 2 είναι μτρν., ενώ ο νομ. όρ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. cassation και ο μουσ. όρ. του ιταλ. cassazione]. **αναιρεσιβαλλόμενη** (η) ΝΟΜ. η τελεσίδικη απόφαση η οποία προσβάλλεται με το ένδικο μέσο της ανάρτησης. **αναιρεσιβαλλω** ρ. αμετβ. [1833] {αναιρεσιέβαλα, αναιρεσιβλήθηκα} ΝΟΜ. ασκό ανάρτηση (πβ. λ. *εφεσιβάλλω*). **αναιρεσιβλήτος** (ο) [1838], **αναιρεσιβλήτη** (η) ο/η διάδικος εναντίον του οποίου στρέφεται το ένδικο μέσο της ανάρτησεως (πβ. λ. *αναιρεσιβαλλόμενη*). **αναιρεσιμός**, -η, -ό [1840] αυτός που υπόκειται σε ανάρτηση, που μπορεί να αναιρεθεί: ~ *απόφαση* ΣΥΝ. ακυρώσιμος. — **αναιρεσιμότητα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. révocable]. **αναιρετικός**, -ή, -ό [αρχ.] 1. ΝΟΜ. αυτός που αιτείται: ~ *απόφαση* 2. αυτός που αντικρούει, ανασκευάζει: ~ *λόγος* | *κείμενο*. **αναιρώ** ρ. μετβ. {αναιρείς... | αναιρέ-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος} 1. αποδεικνύω ως εσφαλμένη (για πράξη ή διαδικασία) και επιτυγχάνω τη ριζική ανατροπή της: ~ τα *επιχειρήματα* | *τις θέσεις* | *τις κατηγορίες των αντιπάλων μου* || ~ *μία θεωρία* ΣΥΝ. ανασκευάζω, ανατρέπω, αντικρούω, αίρω 2. δεν τηρώ, δεν εφαρμόζω, δεν εμμένω σε κάτι παρά τις δεσμεύσεις μου: ~ την *υπόσχεση* | τον *λόγο* ΣΥΝ. αθετώ, παραβιάζω 3. αντιφάσκο, συγκρούομαι: αυτό που *είπε αναιρεί όλες τις προηγούμενες απόψεις του* || *τέτοια επιχειρήματα αναιρούν το ένα το άλλο* 4. ΝΟΜ. (για δικαστήρια) ακυρώνω, εξοφάνίζω με απόφαση του ενδίκου μέσου της ανάρτησης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αναιρώ*, αρχική σημ. «σηκώνω από κάτω», < *άνω*]- + *αίρω*. Ήδη αρχ. η σημ. «ακυρώνω, ανακαλώ»]. **αναισθησία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η απουσία αντίδρασης στα ερεθίσματα των αισθητηρίων οργάνων ΑΝΤ. αισθητικότητα 2. ΙΑΤΡ. η διαδικασία τεχνητής νάρκωσης του ασθενούς με τοπική ή γενική αδρανιοποίηση του νευρικού του συστήματος κατά τη διάρκεια χειρουργικών επεμβάσεων, ώστε να μην αντιδρά στα ερεθίσματα και να μη γίνεται αισθητός ο πόνος: *κάνω* ~ (ναρκώνω) || *τοπική* | *ολική* ~ 3. (μτρ.) (α) η αδιαφορία ή η εκδήλωση αισθημάτων σκληρότητας και κυνισμού, η απουσία αισθημάτων ανθρωπιάς και συμποσίας: *είδεξε ~ μπροστά στον πόνο του άλλου* ΣΥΝ. αναλγησία, απονία, απάθεια, πα-χιδερμία ΑΝΤ. φιλανθρωπία, ευσπλαχνία, ευαισθησία (β) (γενικότ.) η έλλειψη ευαισθησίας, η πλήρης απουσία κάθε ενδιαφέροντος, φροντίδας ή ανησυχίας: *τέτοια ~, να πνιγώμασε στη δουλειά κι αυτός να κοιμάται μέχρι τις τρεις, λες και δεν τρέχει τίποτα!* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αναισθητός*. Η λ. έχει περάσει ως δάνειο και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. anaesthesia, γαλλ. anesthésie κ.λπ.]. **αναισθησιολογία** (η) ΙΑΤΡ. Ο επιστημονικός κλάδος που μελετά ό,τι σχετίζεται με τη νάρκωση των προσώπων που πρόκειται να υποβληθούν σε χειρουργική επέμβαση. — **αναισθησιολογικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthesiology]. **αναισθησιολόγος** (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην τεχνητή αναισθησία κατά τις χειρουργικές επεμβάσεις. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthesiologist]. **αναισθητικός**, -ή, -ό [1876] ΙΑΤΡ. 1. αυτός που προκαλεί σωματική αναισθησία με καταστολή των λειτουργιών του κεντρικού νευρικού συστήματος: ~ *φάρμακα* | *ουσίες* 2. **αναισθητικό** (το) ουσία που χορηγείται στον ασθενή κατά τη χειρουργική επέμβαση, προκειμένου να μην αισθάνεται πόνο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthetic]. **αναισθητοποίηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΙΑΤΡ. η διαδικασία με την οποία επιτυγχάνεται τοπική ή γενική νάρκωση του ασθενούς κατά τη διάρκεια χειρουργικής επέμβασης ΣΥΝ. νάρκωση, αναισθησία 2. (μτρ.) η πλήρης απάθεια και αόρανεα, η έλλειψη κάθε ενδιαφέροντος, η απουσία αντίδρασης, αντανάκλαστικών: η ~ της *κοινής γνώμης μπροστά στα έκτροπα της δημοσίας ζωής είναι σημάδι παρακμής* ΑΝΤ. ευαισθητοποίηση. — **αναισθητοποίηση** ρ. {-εις...}. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthetisation]. **αναισθητός**, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αντίδρασης στα ερεθίσματα των αισθητηρίων οργάνων 2. αυτός που κάνει προσωρινά τις αισθήσεις του, λιποθύμος: *το δυνατό χτύπημα στο κεφάλι τον άφησε* ~ 3. (μτρ.) (α) αυτός που δεν συγκινείται από τον ανθρώπινο πόνο και τη δυστυχία: *όλοι έκλαιγαν από συγκίνηση, εκείνος όμως* ~ ΣΥΝ. απαθής, χοντρόπετσος, άπονος, ανάλγητος ΑΝΤ. ευαίσθητος, πονετικός, ευσπλαχνικός (β) αυτός που μένει αδιάφορος στις καταστάσεις, που δεν φορτίζεται συναισθηματικά: *σγά μην αγχωθεί με τις εξετάσεις: αυτός είναι* ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν-στερητ. + αισθητός]. **αναισχυντία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η απουσία ντροπής, συ-

στολής ΣΥΝ. αναίδεια, ξετσιπωσιά ΑΝΤ. σεμνότητα, αιδημοσύνη. ΣΧΟΛΙΟ λ. ντροπή.

αναίσχυντος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που στερείται κάθε αίσθησης ντροπής, συστολής: ~ συκοφάντης | *καιροσκοπός* || - *πράξεις* ΣΥΝ. αδιάντροπος, αναίδης, (εκφραστ.) ξεδιάντροπος. [ΕΤΥΜ₂ arje- < αν-στέρητ. + αίσχυνω | -ομαι].

αναϊτιολόγητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που στερείται επαρκούς ή τής απαιτούμενης αιτιολόγησης: ~ *απόφαση* | *ενέργεια* | *απουσία* ΣΥΝ. αναπόδεικτος, αστήρικτος. — αναϊτιολόγητα | αναϊτιολογήτως [1846] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδικαιολόγητος*.

αναίτιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται χωρίς (προφανή) αιτία: ~ *επίθεση* | *καταστροφή* | *σφαγή* ΣΥΝ. αδικαιολόγητος, απρόκλητος. — *αναίτια* | *αναίτιος* [μτγν.] επίρρ.

ανακαθίξω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] ♦ 1. (μετβ.) ανασηκώνω (κάποιον που είναι ξαπλωμένος), βάζω (κάποιον) να καθίσει με όρθιο τον κορμό και απλωμένα τα πόδια: *ανακάθισε τον ασθενή στο κρεβάτι του, για να γευματίσει* ♦ 2. (αμετβ.) ανασηκώνομαι ενώ είμαι ξαπλωμένος: ~ *στο κρεβάτι μου* ΣΥΝ. ανακάθομαι.

ανακάθομαι ρ. αμετβ. απθ. [μεσν.] {ανακάθισ-α, -μένος} ανασηκώνομαι από την ύπτια θέση, ώστε να έχω τον κορμό όρθιο και τα πόδια απλωμένα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ανακαθορισμός (ο) ο εκ νέου καθορισμός: - *τιμολογίων*.

ανακαινίζω ρ. μετβ. {ανακαινίς-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. δίνω καινούργια μορφή (σε κάτι που έχει παλιώσει), παρεμβαίνοντας με επισκευές, βελτιώσεις, επιδιορθώσεις: ~ *το κτήριο* | *οικοδόμημα* ΣΥΝ. επιδιορθώνω ΑΝΤ. φθείρω 2. (μτφ.) εκσυγχρονίζω, στρέφω προς νέα κατεύθυνση, αναπροσανατολίζω με μεταρρυθμίσεις και νεωτερισμούς: *το φορολογικό μας σύστημα πρέπει να ανακαινιστεί ριζικά, για να μπορεί να αποδώσει καρπούς* ΣΥΝ. αναμορφώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπαλαιώνω*. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < ανα- + -καινίζω < καινός «καινούργιος»].

ανακαινιστής (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η παρέμβαση (με επισκευές, βελτιώσεις, επιδιορθώσεις κ.λπ.) σε παλιό κτήριο, οικοδόμημα, ώστε να αποκτήσει νέα μορφή: ~ *πολυκατοικίας* || *προγαρρώ σε ~ του καταστήματος* || *το κατάστημα θα μείνει κλειστό λόγω ανακαινίσεως* ΣΥΝ. αναμόρφωση, ανανέωση ΑΝΤ. φθώρα 2. (μτφ.) η ανανέωση, η αναδημιουργία: η ~ *της ψυχής* || η ~ *του ανθρώπου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπαλαιώνω*.

ανακαινιστής (ο) [μτγν.], ανακαινίστρια (η) {ανακαινιστριών} πρόσωπο που εισάγει νέες ιδέες, που αναμορφώνει και μεταρρυθμίζει μια προϋπάρχουσα κατάσταση: - *του δημοσίου βίου της χώρας* του ΣΥΝ. μεταρρυθμιστής, αναμορφωτής, ανανεωτής.

ανακαινιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την ανακαινίση: ~ *επιμβάσεις σε ένα κτήριο* || (μτφ.) ~ *εργασίες* || ~ *προσπάθειες* ΣΥΝ. αναμορφωτικός, μεταρρυθμιστικός.

ανακαλύπτω ρ. μετβ. {ανακάλυψ-α, -φθηκα (καθμ. -φθηκα) (λόγ. ανακάλυφθην, -ης, -η..., μτχ. ανακαλύφθεις, -φθείσα, -φθέν), -μένος} 1. βρίσκω ή μαθαίνω (κάτι μη ορατό ή άγνωστο): *ο Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική* || - *ένα παλιό μυστικό* || ~ *την αλήθεια* | *τον ένοχο* | *ένα σκάνδαλο* | *παρατυπίες* || ~ *πώς συνέβη κάτι* 2. (ειδικότ.) (για ανακάλυψη) τον απαιτεί ιδιαίτερη παρατηρητικότητα, οξυδέρκεια (η μακρά έρευνα) βρίσκω, επιστημιαίνω: *κανείς δεν ανακάλυψε αυτή την αδυναμία του συστήματος* || *οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν στα ερείπια του ναού σημαντικά ευρήματα* 3. αντιλαμβάνομαι, συνειδητοποιώ (κάτι που αγνοούσα): *ανακάλυψε ότι του έλεγαν ψέματα* || ~ *την ουσία των πραγμάτων* | *τον εαυτό μου* | *το ταλέντο μου* 4. εντοπίζω (κάποιον που αναζητούσα ή που αποδεικνύεται κατάλληλος για κάτι): *πολλοί νέοι ηθοποιοί ζουν με το όνειρο να τους ανακαλύψει κάποιος διάσημος σκηνοθέτης* 5. (καταχρ.) εφευρίσκω: *ο Γκράχαμ Μπελ ανακάλυψε το τηλέφωνο*. [ΕΤΥΜ₂ αρχ., αρχική σημ. «ξεσκεπάζω, αφαιρώ το κάλυμμα», < ανα- + καλύπτω].

ανακαλύπτω - αποκαλύπτω - εφευρίσκω. Και στα τρία υπόκειται ως βασική σημασία το «βρίσκω». Το **εφευρίσκω** (*εφεύρεση, εφευρέτης*) δηλώνει ότι «βρίσκω» κάτι για πρώτη φορά: κάτι που δεν υπήρχε πριν» (*Ο Έντισον εφεύρε τον φωνογράφο - Η πενικιλίνη εφευρέθηκε από τον Φλέμινγκ*). Τα **ανακαλύπτω** και **αποκαλύπτω** συνδέονται μεταξύ τους περισσότερο. Το **ανακαλύπτω** σημαίνει «βρίσκω» και για πρώτη φορά κάνω γνωστό ευρύτερα κάτι (που υπάρχει ήδη)» (*Ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική*). Το **αποκαλύπτω** σημαίνει επίσης «βρίσκω» και κάνω γνωστό δημόσια κάτι που υπάρχει ήδη και κρατείται μυστικό» (*Ο δημοσιογράφος με την έρευνα του αποκάλυψε το μεγάλο σκάνδαλο του Δημοσίου*). Η σημασιολογική διαφορά των τριών λέξεων φαίνεται καλύτερα σε λησθασμένες προτάσεις του τύπου: «*Ο Κολόμβος εφεύρε την Αμερική*». - «*Ο δημοσιογράφος ανακάλυψε από το ραδιόφωνο το σκάνδαλο*». - «*Ο Έντισον αποκάλυψε τον φωνογράφο*». Η σημασιολογική διαφορά των τριών ρημάτων μεταφέρεται και στα παράγωγα τους ανακάλυψη, αποκάλυψη και εφεύρεση, εκτός από λίγες καταχρηστικές χρήσεις.

ανακάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύσεων} 1. η εύρεση, μετά από αναζήτηση και έρευνα, και γνωστοποίηση πράγματος, καταστάσεως κ.λπ. που υπήρχαν αλλά δεν ήταν γνωστά: η ~ *της Αμερικής* | *των ερειπίων μιας αρχαίας πόλης* ΣΥΝ. ανεύρεση 2. (συνεκδ.) το ίδιο το προϊόν που ανακάλυφθηκε, που βρέθηκε: *οι ανακάλυψεις του Γαλιλαίου συνάντησαν τη σφοδρή αντίθεση της Ιεράς Εξέτασης* ΣΥΝ. εύρημα 3. (καταχρ.) κάθε μορφής εφεύρεση ή επινόηση: *μεγάλη | σημαντική | σπουδαία ~* || *αιώνας των ~* || *το αεροπλάνο ήταν*

μία σπουδαία ~, που άλλαξε ριζικά τη ζωή των ανθρώπων ΣΥΝ. εφεύρεση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω*.

ανακαλώ ρ. μετβ. {ανακαλείς... | ανακάλεσα, ανακλή-θηκα (λόγ. ανακλήθην, -ης, -η..., μτχ. ανακλήθεις, -είσα, -έν), -μένος} 1. (επισ.) καλώ (κάποιον) να έρθει πίσω: ~ *τον πρεσβευτή* | *τον πρόσξενο της χώρας* ΣΥΝ. αποσύρω Φρ. *ανακαλώ στην τάξη (κάποιον)* βλ. λ. *τάξη* 2. ακυρώνω, καταργώ: - *μία άδεια* | *διαταγή* | *συμφωνία* | *απόφαση* ΑΝΤ. επικυρώνω 3. επαναφέρω στην ενεργό υπηρεσία: *ανακάλεσαν τον απόστρατο αξιωματικό στην Αστυνομία* 4. αναιρώ (κάτι που είπα): *ο υπουργός ανακάλεσε τις δηλώσεις του μετά την κατακραυγή* ΣΥΝ. παίρνω πίσω 5. ΨΥΧΟΛ. επαναφέρω κάτι στη μνήμη ώστε να γίνει συνειδητό Φρ. *ανακαλώ στη μνήμη μου* επαναφέρω (κάτι από το παρελθόν) στη μνήμη μου, θυμάμαι: ~ *τα γεγονότα εκείνης της νύχτας* || *τέτοιες σύνθετες και σπάνιες σημασίες δεν ανακαλούνται εύκολα στη μνήμη* ΣΥΝ. αναθυμώμαι, αναπολώ 6. ΠΛΗΡΟΦ. φέρνω πίσω, επαναφέρω κάτι (που υπάρχει στη μνήμη ή σε αρχείο του Η/Υ): *ότι χρειάζεσαι από το αρχείο σου το ανακαλείς αμέσως στην οθόνη σου*. [ΕΤΥΜ₂ αρχ., αρχική σημ. «ξανακαλώ - επικαλούμαι εκ νέου», < ανα- + καλώ. Ήδη στην Αρχ. μαρτυρείται η σημ. «καλώ κάποιον να επιστρέψει - διατάσσω υπόχρηση», αλλά η σημ. «ακυρώνω, καταργώ» αποδίδει το γαλλ. rappeler. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ανακαλώ στη μνήμη* (< γαλλ. rappeler à la mémoire) και *ανακαλώ στην τάξη* (γ. γαλλ. rappeler à l'ordre).

ανακάμπτω ρ. αμετβ. {ανέκαμψα} έχω ανοδική πορεία, συνήθ. μετά από περίοδο ύφεσης: *μετά από 6 μήνες συνεχούς πτώσης, το χρηματιστήριο ανέκαμψε* || η *αγορά* | *το δολάριο* | *μία ομάδα ανακάμπτει* || πιστεύουν ότι ο *παίκτης σύντομα θα ανακάμψει και θα αποδώσει σύμφωνα με την αξία του*. [ΕΤΥΜ₂ αρχ., αρχική σημ. «σκύβω προς τα πίσω - γυρίζω» (επίσης αρχ. η σημ. «μετατρέπω, αντιστρέφω» στη Λογική του Αριστοτέλη), < ανα- + κάμπτω].

ανάκαμψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} 1. ΓΥΜΝΑΣΤ. η επαναφορά ή επάνοδος του σώματος στην κανονική (πρω της κάμψεως) στάση 2. (συνήθ. μτφ.) η επάνοδος σε ομαλή πορεία μετά από περίοδο κρίσεως: ~ *της οικονομίας* || ~ *της υγείας του ασθενούς* ΣΥΝ. βελτίωση ΑΝΤ. κάμψη, ύφεση. [ΕΤΥΜ₂ < αρχ. *ανάκαμψις* < *ανακάμπτω* «τεντώνομαι πίσω (ενώ ήμουν σκυμμένος μπροστά) - επιστρέφω» ανα- + κάμπτω].

ανάκατα επίρρ. [μεσν.] χωρίς τακτική σειρά, διάσπαρτα σε μια αζεδιάλυτη μάζα: *πέταξε τα ρούχα της ~ στη βαλίτσα, την έκλεισε κι έφυγε βιαστικά*.

ανακαταλαμβάνω ρ. μετβ. {ανακατ-έλαβα, -αλήφθηκα, -ελημμένος} καταλαμβάνω (κάτι) ξανά, παίρνω πίσω: *οι συμμαχικές δυνάμεις ανακατέλαβαν το ύψωμα* ΣΥΝ. επανακτώ, ανακτώ. ανακατάληψη (η) [1889] {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η εκ νέου κατάληψη: ~ *στρατιωτικών θέσεων* | *οχηρών* ΣΥΝ. ανάκτηση.

ανακατανέμω ρ. μετβ. {ανακατένεμα, ανακατανεμή-θηκα, -μένος} καταναέω υπό νέους όρους, μοιράζω επί νέων βάσεων: ~ *εισοδήματα* | *βοηθήματα* | *φόρους*. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. redistribuer].

ανακατανομή (η) το μοίρασμα υπό νέους όρους, με άλλον τρόπο: η ~ *των βουλευτικών εδρών* ΣΥΝ. ξαναμοίρασμα. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. redistribution].

ανακατασκευάζω ρ. μετβ. (ανακατασκευάσ-α, -ηκα, -μένος) κατασκευάζω εκ νέου κάτι που έχει καταστραφεί ή φθαρεί, ώστε να επανέλθει στην αρχική μορφή και λειτουργία του: ~ *την είσοδο ενός σπιτιού*. — *ανακατασκευή* (η) [1894].

ανακατάταξη (η) [1833] {-ης κ. -άξεως, -άξεων} (λόγ.) 1. η εκ νέου ταξινόμηση των μερών ενός συνόλου: ~ *φακέλων* | *δεδομένων* | *αρχείων* ΣΥΝ. αναταξινόμηση 2. (μτφ.) το σύνολο των μεταβολών που διαφοροποιούν μια υπάρχουσα κατάσταση: *πολιτικές* | *κοινωνικές* | *γεωπολιτικές* - 3. ΣΤΡΑΤ. η εθελοντική εκ νέου κατάταξη στον στρατό. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. rangement].

ανακατατάσσω ρ. μετβ. [1833] 1. τακτοποιώ (κάτι) εκ νέου και με περισσότερη προσοχή, ταξινόμω με άλλα κριτήρια: 2. ΣΤΡΑΤ. (μεσοπλθ. *ανακατατάσσομαι*) κατατάσσομαι και πάλι εθελοντικά στον στρατό. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. rangenger].

ανακάτεμα (το) [μεσν.] {ανακατέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η ανάμειξη διαφορετικής ποιότητας πραγμάτων, που έχει ως αποτέλεσμα την απόβλεια των αμιγών τους ιδιοτήτων: ~ *υλικών* | *γεύσεων* | *χρωμάτων* ΣΥΝ. ανάμειξη, συμφύρωμα 2. η τοποθέτηση πραγμάτων χωρίς τάξη ή λογική σειρά: ~ *των ρούχων* | *των βιβλίων* | *των σημειώσεων κάποιου* ΣΥΝ. μπερδεμα, ακαταστασία 3. (στη μαγειρική) περιστρωφική κίνηση με την οποία μια ποσότητα κατανέμεται ομοιόμορφα σε όλη την έκταξη της επιφάνειας που πρέπει να καλύψω: ~ *μειγμάτων* | *σούπας* | *πολτού* ΣΥΝ. ανακίνηση 4. (καθμ.) η ένταση, το μπερδεμα εξαιτίας της απότομης διαταραχής του φυσιολογικού ρυθμού ζωής: ~ *από την απεργία στις τράπεζες* ΣΥΝ. χάος, αναστάτωση, αναταραχή, (λαϊκ.) κομπούζιο, ανακατοσύρα ΑΝΤ. ηρεμία, ησυχία · 5. η εμπλοκή σε δραστηριότητες (συνήθ. κακός): ~ *σε σκάνδαλα/ στην πολιτική/ στη διαχείριση δημοσίων πόρων* ΣΥΝ. ανάμειξη, συμμετοχή 6. (στον πληθ.) τα αποτελέσματα ραδιοργάνων, παρεξηγήσεων, η ανατροπή μιας κατάστασης: *δεν μου αρέσουν τ' ~ 7. (στον πληθ.) διαταραχές του στομάχου που προκαλούν τάση για εμετό και ζαλάδες και οφείλονται σε διάφορα αίτια: το *σκαμπανεβάσμα του πλοίου της προκάλεσε* - ΣΥΝ. ναυτία, ανακατωσύρα. Επίσης ανακάτωμα (το) [μεσν.] κ. ανακάτωση [μεσν.] κ. (λαϊκότ.) ανακατομάρα (η) (σημ. 1-4).*

ανακατέω ρ. μετβ. {ανακάτ-εμα, -ετήκα, -εμένος} (καθμ.) 1. συνδυάζω, συμφύρω (δύο ή περισσότερα πράγματα) μεταξύ τους, ώστε

να αποτρίψουν ένα σώμα: ~ χρώμα με νερό, για να φτειάζω λάσπη || ανακατεύει λάδι με σπορέλαια και τα πουλά για παρθένο ελαιόλαδο (τα νοθ'όει) ΣΥΝ. αναμειγνύω 2. (μτφ.) συνδυάζω, συνδέω (όσχετα πράγματα) μεταξύ τους: μην ανακατεύεις το παρόν με το παρελθόν! 3. προκαλώ (σε κάτι) περιτροφική κίνηση, μεταβάλλοντας τη θέση των συστατικών του: ~ το τσάι με το κουταλάκι (για να διαλυθεί η ζάχαρη) || ~ τη σούπα | το φαγητό | το μείγμα ΣΥΝ. αναδεύω, ανακινώ 4. διαταράσσω την τάξη, τη διάταξη (πραγμάτων): κάθε φορά που συγκυρίζεις, ανακατεύεις τα ρούχα μου και μετά δεν μπορώ να τα βρω || ~ τα βιβλία | τους δίσκους (κάποιου) ΣΥΝ. μπερδεύω ΦΡ. (οικ.-σκωπτ.) **ανακατωμένος ο εργόμενος** (παράφραση του *ευλογημένος ο εργόμενος*, Κ.Δ. Ματθ. 21,9) για περιπτώσεις στις οποίες επικρατεί μεγάλη αταξία: Πού να βρω τις κάλτσες μου εδώ μέσα; Εδώ είναι ~! ΣΥΝ. (εκφραστ.) χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα 5. (συνήθ. κακός.) εμπλέκει (κάποιον σε ξένη ή δυσάρεστη προς αυτόν υπόθεση): μη με ανακατεύεις στις προσωπικές σας διαμάχες! || τον ανακατεύαν στις βρομοουδιλιές τους ΣΥΝ. αναμειγνύω · 6. προκαλώ (σε κάποιον) ανοησία, τήξη για εμετό: με ανακατεύουν οι μρωδιές || (και μεσοπαθ. **ανακατεύομαι**) με πειράζει το πλοίο- με το που θα μω μέσα ανακατεύομαι ΣΥΝ. αναγυλιάζω (μεσοπαθ. **ανακατεύομαι** κ. **ανακατόνομαι**) 7. εμπλέκομαι (σε ξένη ή δυσάρεστη προς εμένα υπόθεση): εγώ δεν ~ βρείτε τα μόνοι σας! || δεν ~ στα οικογενειακά σας ΣΥΝ. επεμβαίνω, παρεμβαίνω ΑΝΤ. απεχθό 8. δραστηριοποιούμαι (κυρ. σε επιλήψιμη υπόθεση): ~με εμπόριο ζουναρικών/σε σκάνδαλο || είναι ανακατεμένος σε λαθρεμπόριο όπλων ΦΡ. (παρομ.) **όποιο ανακατεύεται με τα πύθουρα, τον τρώνει** οι κότες όταν καν'είς δραστηριοποιείται σε επικίνδυνους χώρους και συνάπτει σχέσεις με άτομα χαμηλού επιπέδου, κινδυνεύει να βρεθεί ο ίδιος μπλεγμένος 9. (μτφ.) ασθάνομαι αποστροφή, αηδία: όταν βλέπω τέτοιες μικρότητες, ~. Επίσης ανακατόνω [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < ανάκατος].

ανάκατος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση αταξίας, που είναι άνο-κώτα, χωρίς συγκεκριμένη σειρά ή θέση: ~ πλήθος | ιδέες | μαλλιά ΣΥΝ. αναστάτος, άτακτος, ακατάστατος, ατακτοποιήτος ΑΝΤ. συμμαζεμένος, τακτοποιημένος 2. αυτός που έχει αναμειχθεί με διάφορα στοιχεία: παγωτό με βανίλια ανάκατη με σοκολάτα και γιλοκομμένα φιστίκια. [ΕΤΥΜ μ'σν. < *άνώκατος < άνω + κ'άτω].

ανακάτωμα (η) -> ανακάτεμα

ανακατώνω ρ. -> ανακατέω

ανακάτωση (η) -> ανακάτ'μα

ανακατωσύρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κατάσταση σύγχυσης και ακαταστασίας: μέσα στην ~ έχασα τις βαλίτσες μου ΣΥΝ. ανακάτεμα (σημ. 4) · 2. (μτφ.) τήξη προς εμετό, γενικότερη στομαχική αδιαθεσία: με τις αναταράξεις του αεροπλάνου αισθάνθηκα έντονη ~ ΣΥΝ. αναούλα, ανακάτεμα (σημ. 7). ΣΧΟΛΙΟ λ. εκφραστικός [ΕΤΥΜ < ανακάτωση + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κα-ούρα, θολ-ού-ρα].

ανακατωσύρας, -α, -ικο κ. **ανακατωσύρας** (εκφραστ.-σκωπτ.) αυτός που συνηθίζει ή του αρέσει να αναμειγνύεται σε υποθέσεις που δεν τον αφορούν, προκαλώντας γενικότερη αναστάτωση και αταξία. Επίσης ανακατωσύρας, -α.

ανακατωτά επίρρ.: ανακατεμένα, μπερδεμένα, όχι με τη σειρά- κυρ. στη ΦΡ. απεξω **κι ανακατωτά** (συνήθ. για μαθητές) όταν κανείς έχει μάθει ένα κείμενο τόσο καλά, ώστε όχι μόνο μπορεί να το απαγγείλει χωρίς να το βλέπει (απέξω), με την ακριβή σειρά του, αλλά μπορεί και να αναφερθεί σε οποιοδήποτε σημείο του κειμένου («ανακατωτά»), χωρίς να ακολουθήσει τη σειρά με την οποία παρατίθεται (λ.χ. σε ένα βιβλίο) ΣΥΝ. νεράκι.

ανακεφαλαίωω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανακεφαλαίω-σα, -θηκα, -μένος} 1. διατυπώνω συνοπτικά ό,τι έχει ήδη αναπτυχθεί, αναφέρει σύντομα τα βασικά σημεία (όσων έχουν λεχθεί) ΣΥΝ. συγκεφαλαίωω, συνοψίζω, ανασκοπώ · 2. ΟΙΚΟΝ. προσθέτω (καθυστερημένους) τόκους στο κεφάλαιο: το νέο στεγαστικό πρόγραμμα σας επιτρέπει πολύ σύντομα να ανακεφαλαίωσετε τα χρήματά σας ΣΥΝ. κεφαλαιοποιώ.

ανακεφαλαίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η συνοψίση των βασικών σημείων (όσων έχουν ειπωθεί ή γραφεί): ~ ομιλίας | κείμενο || κάνω ~ του μαθήματος ΣΥΝ. συγκεφαλαίωση · 2. ΟΙΚΟΝ. η πρόσθεση τόκων στο κεφάλαιο ΣΥΝ. κεφαλαιοποίηση.

ανακεφαλαιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συνοψίζει τα βασικά σημεία (όσων έχουν ειπωθεί ή γραφεί): ~ επαναλήψεις | σημειώσεις. — ανακεφαλαιωτικά επίρρ.

ανακήρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} 1. η επίσημη αναγγελία: η ~ της ανεξαρτησίας μιας χώρας ΣΥΝ. διακήρυξη · 2. η απονομή επίσημου τίτλου ή αξιώματος: επικείται η ~ του ως επίτιμου προέδρου του κόμματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αναγορεύω.

ανακηρύσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανακηρύ-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} 1. (α) καθιστώ (κάτι) γνωστό, αναγγέλλω επίσημα: **ανακηρύξε την ανεξαρτησία της χώρας του ΣΥΝ. διακήρυσσω** (β) αναγορεύω επίσημα: το Οικουμενικό Πατριαρχείο **ανακήρυξε το 1961 τον Κοσμώ τον Αιτωλό άγιο** · 2. (α) απονέω (σε κάποιον) επίσημο αξίωμα ή τίτλο: **ανακηρύχθηκε ακαδημαϊκός** || **ανακηρύχθηκε νικητής** | πρωταθλητής (β) (ειδικότ.) αποφασίζω και αναγγέλλω την απονομή πανεπιστημιακού τίτλου (διδάκτορα ή καθηγητή), για να τιμησω κάποιον: το Πανεπιστήμιο Αθηνών **ανακήρυξε τον Οδ. Ελύτη επίτιμο διδάκτορα της Φιλοσοφικής Σχολής**. ΣΧΟΛΙΟ λ. αναγορεύω.

ανακινώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ανακινεί... | ανακίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κινώ (κάτι) δυνατά και κατ'επανάληψη προς διάφορες κατευθύνσεις (μπρος-πίσω, πάνω-κάτω): ανακίνησε καλά το μπουκάλι πριν από κάθε χρήση (οδηγίες για φάρμακα κ.ά.) ΣΥΝ. αναταράσσω 2.

(μτφ.) (για παλαιό ζήτημα) θέτω εκ νέου, προκαλώ νέα συζήτηση για (κάτι): με παρακάλεσε να μην ανακινήσω αυτό το ζήτημα, για να μην έχουμε πάλι καθγάδες ΣΥΝ. επαναφέρω ΑΝΤ. αποσιωπώ, αντιπαρρηγομαι. — ανακίνηση (η) [μτγν.].

ανακλαδίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανακλαδίσ-θηκα, -μένος} 1. εκτείνω τα μέλη του σώματος (συνήθ. για να ξεμουδιάσω), τεντώνομαι 2. (μτφ.) ενεργοποιούμαι, δραστηριοποιούμαι: **χρειάστηκαν δέκα ολόκληρες μέρες για ν'ανακλαδίσει η κυβέρνηση και ν'απαντήσει στην πρόκληση**. — ανακλαδία (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός [ΕΤΥΜ < ανα- + κλαδίζομαι < κλαδί].

ανακλαδίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1886] {ανακλαδω-θήκα, -μένος} (για δέντρα) βγάζω κλαδιά' μεγαλώνουν τα κλαδιά μου: την άνοιξη όλα τα δέντρα ανακλαδίζονται ΣΥΝ. κλαρώνω, πετάω κλαδιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

ανάκλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ΦΥΣ. φαινόμενο κατά το οποίο, όταν οι ακτίνες μιας παράλληλης δέσμης προσπέσουν σε λεία και στιλπνή επιφάνεια, ακολουθούν μετά την πρόσπτωση μία ορισμένη κατεύθυνση ΣΥΝ. αντακλάση 2. ΦΥΣΙΟΛ. η αυτόματη αντίδραση του οργανισμού σε ερέθισμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντανακλώ. [ΕΤΥΜ < αρ. χ. ανάκλασις < ανακλώ].

ανακλαστήρας (ο) [1892] ΤΕΧΝΟΛ. επιφάνεια που μεταβάλλει την πορεία διαφόρων τύπων ακτινοβολίας, λειτουργώντας ως φράγμα: ο καθρέπτης είναι ~ του φωτός || το πλέγμα των κεραίων της τηλεόρασης είναι ~ || το αντηγείο μουσικού οργάνου λειτουργεί ως ~ ήχων. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réflecteur].

ανακλαστικός, -ή, -ό 1. ΦΥΣ. αυτός που προκαλεί ή επιτρέπει την ανάκλαση (βλ. λ.) 2. ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την αυτόματη αντίδραση του οργανισμού σε ένα ερέθισμα ΣΥΝ. αντανακλαστικός 3. **ανακλαστικά** (τα) τα αντανακλαστικά (βλ. λ. αντανακλαστικός). — ανακλαστικά επίρρ., ανακλαστικότητα (η).

[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réflectif].

ανάκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) 1. (επίσ.) η εντολή σε κάποιον να εγκαταλείψει έναν χώρο και να επιστρέψει: η Ρωσία **αποφάσισε την ~ του πρεσβητή της 2.** η ακύρωση (παραγγελίας, διαταγής, απόφασης κ.λπ.): ~ διατάγματος | **αποφάσεως** | **διαθήκης** ΣΥΝ. άρση, αναίρεση, κατάργηση, αναστολή ΑΝΤ. επικύρωση, επισημοποίηση 3. (ειδικότ.) η επαναφορά στην ενεργό υπηρεσία | δράση: ~ **αποστρατών αξιωματικών** 4. η αναίρεση (κατηγορίας, προσβλητικού λόγου) από αυτόν που τον είπε: η ~ της **μομφής** | **τού χαρακτηρισμού** 5. ΨΥΧΟΛ. η επαναφορά στη μνήμη, ώστε να γίνει (κάτι) συνειδητό: ~ **παραστάσεων** | **εικόνων** | **ιδεών** 6. ΠΑΗΡΟΦ. επαναφορά στην οδόν του Η/Υ αποθηκευμένων πληροφοριών. — ανακλήτικός, -ή, -ό [μτγν.], ανακλητικός επίρρ. [μτγν.].

[ΕΤΥΜ < αρ. χ. ανάκλησις, αρχική σημ. «προσαγόρευση, επίκληση εκ νέου», < ανακλώ].

ανακλητήριο, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την ανάκληση, που προκαλεί την ανάκληση: ~ σήμα | πράξη 2. ΝΟΜ. **ανακλητήριο έγγραφο** [1887] το έγγραφο με το οποίο αναγγέλλεται επισήμως στον αρχηγό κράτους ή στον υπουργό Εξωτερικών η ανάκληση διαπιστευμένου διπλωματικού εκπροσώπου, μετά τη λήξη της αποστολής του. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «εορτή για την ανακήρυξη βασιλιά», < αρ. ανακλώ. Η φρ. **ανακλητήριο έγγραφο** αποδίδει το γαλλ. lettre de rappel].

ανακλητός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να ανακληθεί, να αναιρεθεί: ο πρόεδρος τόνισε ότι η απόφαση του συνεδρίου δεν θα ήταν σε καμία περίπτωση ~ ΣΥΝ. ακυρόσιμος, αναίρεσιμος ΑΝΤ. αμετάκλητος, τελεσίδικος, οριστικός, [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. révocable]. **ανακλημάκωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η εκ νέου κλιμάκωση, η βαθμιαία αύξηση: η ~ της έντασης στα Βαλκάνια **απογοήτευσε όσους πίστευαν ότι η ειρήνευση που είχε επιτευχθεί θα 'ήταν μόνιμη** ΣΥΝ. αναζωπύρωση ΑΝΤ. αποκλιμάκωση [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. re-escalation].

ανακλινομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανακλίθηκα, ανακεκλιμένος} (αρχαιο-πρ.) γέρνω στο πλάι ή ξαπλώνω με ελαφρά ανασηκωμένη την πλάτη. — ανά κλίση (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, κλίνω.

[ΕΤΥΜ, αρχ. < ανα- + κλίνω «γέρνω, λυγίζω»].

ανάκλιτρο (το) {ανακλίντρ-ου | -ων} μακρύ και πλατύ αναπαυτικό κάθισμα με ράχη και βραχίονα στη μία ή και τις δύο πλευρές του, όπου μπορεί κανείς να καθίσει ή και να ξαπλώσει: **ρομαϊκά** ~.

ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω.

[ΕΤΥΜ < μτγν. **ανάκλιντρον** < αρχ. **ανάκλινω** «στηρίζω, ακουμπώ», βλ. κ. κλίνω «κρεβάτι»].

ανακλώ ρ. μετβ. {ανακλώ... | ανέκλασα, ανακλώμαι, -άσιμα, -άται..., ανακλάσθηκα} (λόγ.) προκαλώ ανάκλαση ΣΥΝ. αντανακλώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντανακλώ.

[ΕΤΥΜ < αρχ. **ανακλώ** (-άω), αρχική σημ. «λυγίζω προς τα πίσω», < ανα- + κλώ «σπάζω». Η σημερινή σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réfléchir].

ανακοινωθέν (το) {ανακοινωθέντ-ος | -α, -ων} (λόγ.) επίσημη ανακοίνωση, κυρ. πολιτικού, στρατιωτικού ή ιατρικού περιεχομένου, για μετάδοση ή διάγνωση σημαντικών ειδήσεων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: **έκτακτο** | **πολεμικό** | **ιατρικό** ~.

[ΕΤΥΜ Ουδ. μτχ. αοριστου (το) (αρχ.) ρ. **άνακινώ**, του οποίου η σημερινή σημ. είναι απόδ. του γαλλ. communiqué, μτχ. του ρ. communiquer «ανακοινώνω»].

ΣΧΟΛΙΟ Προκειμένου να αποδοθεί στην Ελληνική το γαλλικό communiqué (το οποίο πλάστηκε στη Γαλλία το 1853 και πέρασε αυτούσιο στην Αγγλική), χρησιμοποιήθηκε η μετοχή μεσοπαθητι-

κού αορίστου ανακοινωθέν τού ρ. *ανακοινώνω*, αφού το ίδιο το communicative αποτελεί ουσιαστικοποιημένη μετοχή τού ρ. communicare «ανακοινώνω». Ωστόσο, επειδή η λέξη, ως μετοχή αορίστου, μπορεί να δώσει την αίσθηση παρελθοντικού χρόνου (προτάσεις όπως «Πλήρες ιατρικό ανακοινωθέν θα εκδοθεί αύριο το μεσημέρι» πιθανόν να είναι προβληματικές για ορισμένους ομιλητές), σε αυτές τις περιπτώσεις είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται η απλή λ. ανακοίνωση που σήμερα (όπως τα περισσότερα ουσιαστικά σε -ση) δεν δηλώνει μόνο την πράξη | ενέργεια, αλλά και το αποτέλεσμα τής ρηματικής ενέργειας (που παλιότερα δηλώνονταν μόνο με παράγωγα ουσιαστικά σε -μα).

ανακοινώνω ρ. μετβ. {ανακοίνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάτι) γνωστό: *αποφάσισε να ανακοινώσει τον αρραβώνα της την ημέρα τής γιορτής της ΣΥΝ.* γ'ωστοποιώ, αναγγέλλω 2. αναγγέλλω δημόσια (κυρ. στα μέσα μαζικής ενημέρωσης): *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος ανακοίνωσε την παύση του υπουργού Εξωτερικών ΣΥΝ.* δηλώνω. [ETYM < αρχ. *ἀνακινῶ* (-δω) < *ανα-* + *κινῶ* < *κινῶ*].

ανακοίνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η επίσημη γνωστοποίηση σε ευρύτερο κύκλο ανθρώπων: *η ~ τής παραίτησης του εξέπληξε τους πάντες ΣΥΝ.* δημοσιοποίηση 2. (ειδικότ.) η κοινοποίηση από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *η - των εκλογικών αποτελεσμάτων θα αρχίσει μετά τις 10 μ.μ. ΣΥΝ.* αναγγελία, δημοσίευση, μετάδοση 3. (συνεκδ.) το (έντυπο συνήθ.) κείμενο που κοινοποιεί πληροφορίες: *η ~ με το πρόγραμμα των μαθημάτων* || *πίνακας ανακοινώσεων* 4. (ειδικότ.) έκθεση αποτελεσμάτων επιστημονικής έρευνας (συνήθ. σε επιστημονικό συνέδριο): *θα παρουσιάσει ~ σε διεθνές συνέδριο* || *η κλινική μας πέρσι συμμετέχε στο ίδιο διεθνές συνέδριο με πέντε ~* 5. ΝΟΜ. *ανακοίνωση δίκης* η γνωστοποίηση τής εκκρεμοδικίας (βλ.λ.) σε τρίτο πρόσωπο, προκειμένου το πρόσωπο αυτό να παρέμβει στη δίκη. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανακοινωθέν.

ανακοινώσιμος, -η, -ο [1888] αυτός που είναι δυνατόν να ανακοινωθεί: *δεν υπάρχουν ακόμη ~ εκτιμήσεις για το ναυάγιο.*

ανακολούθια (η) [μτγν.] {ανακολουθιών} 1. η έλλειψη λογικής ακολουθίας, η ασυμφωνία μεταξύ αυτών που προηγούνται και αυτών που έπονται: *η παρουνισία του ήρωα με τόσα ελαττώματα αποτελεί - σε σχέση με την αρχική του εξύμνηση ΣΥΝ.* ασυνέπεια, αντίφαση ΑΝΤ. συμφωνία, συνέπεια, ακολουθία 2. (ειδικότ.) η έλλειψη συνέπειας λόγων και έργων: *η νέα υπουργική απόφαση συνιστά ~ σε σχέση με τις ως τώρα διακηρύξεις ΣΥΝ.* ασυνέπεια ΑΝΤ. συνέπεια 3. ΓΛΩΣΣ. το ανακόλουθο σχήμα (βλ. λ. *ανακόλουθος*).

ανακόλουθος, -η, -ο (+προς | με) 1. (για πράξεις ή λόγους) αυτός που δεν βρίσκεται σε σχέση λογικής ακολουθίας, συμφωνίας (με κάτι άλλο ή ομοειδές) ΣΥΝ. ασυμβίβαστος, ασύμφωνος 2. ΓΛΩΣΣ. *ανακόλουθο σχήμα* (*ανακόλουθον σχήμα*, Διονύσ. Αλικαρν.) σχήμα λόγου, κατά το οποίο παραβιάζεται η συντακτική συνέπεια μιας πρότασης λόγω ταχύτητας του λόγου, ψυχικής ταραχής ή και σκοπιμότητας του ομιλητή ή συγγραφέα, λ.χ. «*Διάκος (αντί του Διάκου) σαν τ' αγροίκης πολύ του κακοφάνη*» (δημοτ. τραγ.) 3. (για πρός.) αυτός του οποίου τα λόγια ή οι πράξεις δεν συμφωνούν με τις δεδηλωμένες αντιλήψεις του ή την καθιερωμένη στάση του: *οι πράξεις του είναι ~ προς τις εξαγγελίες του ΣΥΝ.* αντιφατικός, ασυνεπής. — *ανακόλουθα* | *ανακολουθούσας* [μτγν.] επίρρ. [ETYM, μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἀκόλουθος*].

ανακομιδή (η) (επίσ.) η εκταφή και μεταφορά των οστών νεκρού σε οστεοφυλάκιο, τάφο, μνημείο κλπ.: *η επέτειος τής ~ τής κάρας του Αγίου Ανδρέα γιορτάζεται με ιδιαίτερη λαμπρότητα στην Πάτρα* || *~ λειψάνων.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομιζώ*. [ETYM, αρχ. < *ἀνακομίζω* < *ανα-* + *κομίζω* (βλ.λ.)].

ανακόπια (η)το πολύ μεγάλο φίδι τής Ν. Αμερικής, που ζει κυρίως στις όχθες ποταμών και λιμνών. [ETYM, < *αγγλ.* anaconda, λ. που εμφανίζεται στην Αγγλική κατά το 1750-60 περιγράφοντας ένα ερπετό τής Κεϋλάνης (σήμερα Σρι Λάν-κα), < *σινάλεζ.* henakandaya «πράσινο φίδι»].

ανακοπή (η) 1. η συγκράτηση, ο περιορισμός, η παρεμπόδιση (κίνησης ή ενέργειας): *~ τής εχθρικής προέλασης ΣΥΝ.* αναχαίτιση, ανάσχεση 2. ΙΑΤΡ. η απότομη πάυση της καρδιακής ή/και τής αναπνευστικής λειτουργίας, με αποτέλεσμα την ελάττωση του οξυγόνου στους ιστούς του σώματος και τον θάνατο 3. ΝΟΜ. (α) το ένδικο βοήθημα με το οποίο κάποιος ζητεί την ακύρωση δικαστικής ή εξώδικης πράξης ή δικαστικής απόφασης η οποία τον βλάπτει (β) *ανακοπή ερημοδικίας* ένδικο μέσο με το οποίο ο διάδικος που δικάστηκε ερήμην, ζητεί να εξωφανιστεί η προσβαλλόμενη οριστική απόφαση, ώστε, αφού αναβιώσει η εκκρεμοδικία τής αγωγής, να ξαναδικαστεί η ουσία τής υποθέσεως, αυτή τη φορά με τη συμμετοχή του. [ETYM μτγν., αρχική σημ. «ανάσχεση, παρεμπόδιση», < αρχ. *ἀνακόπτω*, ο ιατρ. όρος είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *agê* (cardiopulmonaire), ενώ ο νομ. όρος αποδίδει το γαλλ. *inhibition*].

ανακόπιο ρ. μετβ. (λόγ.) {ἀνεκόμο, ανακόπηκα (λόγ. *ανεκόπη*, -ης, -η..., μτχ. *ανακοπέεις*, -είσα, -έν)} διακόπτω ή εμποδίζω (μια κίνηση), αναστέλλω τη συνέχεια τής: *οι οικονομικές δυσκολίες δεν ανέκοψαν την καλλιτεχνική του εξέλιξη* || *η ήττα ανέκοψε την ορμή των επιδρομών ΣΥΝ.* σταματού, αναχαίτιζω. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «σπρώχνω πίσω», < *ἀνα-* + *κόπτω*].

ανακοστολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου κοστολόγηση (βλ.λ.): *η ~ των εισαγόμενων φαρμάκων* (πβ. λ. *ανατίμηση*). — *ανακοστολόγιο* ρ. {-είς...}.

ανακούρκουδα επίρρ. (λαϊκ.) με τα πόδια λυγισμένα στα γόνατα και το σώμα στριγγμένο στα δάχτυλα των ποδιών: *κάθισε ~*. [ETYM, μεσν., αβββ. *ετύμου*, πθ. < *ανα-* + μεσν. *κουκούβα* «κουκου-

βάγια» (**ἀνακούκουδα* > *ανακούρκουδα*)' από την κουκουβάγια, που δίνει την εντύπωση πως κάθεται σε ανάλογη στάση, ή από φρ. *ανά κόκκινα* (< αρχ. *κόκκινο* «το κατώτατο οστό της σπονδυλικής στήλης»). Κατ' άλλη άποψη, < *ἀνά + κλωκωδά* («γλωσσώ» τού Ησυχίου), που συνδ. με το αρχ. επίρρ. *οκλαδόν*. *ανακούφιζω* ρ. μετβ. {ανακούφισα, -θηκα, -μένος} 1. απαλλάσσω (κάποιον) από φορτίο, αφαιρώ μέρος του βάρους ή ολόκληρο το βάρος του: *προθυμοποιήθηκε να με ανακουφίσει, παίρνοντας από τα χέρια μου τη μία βαλίτσα ΣΥΝ.* ξαλαφρώνω ΑΝΤ. επιβαρύνω 2. μετριάω ή εξαλείφω τους σωματικούς ή ψυχικούς πόνους (κάποιου): *αντά τα χάλια θα ανακουφίσουν τη μέση σου* || *τα λόγια του ανακούφισαν τον πόνο τής μητέρας του ΣΥΝ.* καταπραΐνω, κατευνάζω 3. (ειδικότ.) ελαφρώνω ή απαλλάσσω (κάποιον) από δυσάρεστο συναισθημα: *με ανακουφίζει να λέω σε κάποιον τι με απασχολεί* || (κ. μεσοπαθ. *ανακουφίζομαι*) *στην αρχή φοβήθηκα, αλλά ανακουφίστηκα, όταν διαπίστωσα πως δεν ήμουν μόνη στον δρόμο ΣΥΝ.* ησυχάζω, ηρεμώ 4. ενισχύω (κάποιον) οικονομικά: *είχαν πολλά έξοδα, αλλά η σύνταξη τής γιαγιάς τους ανακούφισε λίγο* 5. (μτφ.) βελτιώνω (μια δύσκολη ή προβληματική κατάσταση): *ο νέος όροσ ανακούφισε την κυκλοφορία των οχημάτων στο κέντρο τής πόλης* · 6. (ενημ.) το μεσοπαθ. *ανακουφίζομαι* κάνω τη σωματική μου ανάγνη, αφοδεύω. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «ξαλαφρώνω», < *ανα-* + *κουφίζω* < *κούφος* «ελαφρός» (βλ. κ. *κούφιος*)].

ανακούφιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πλθθ.} 1. το αίσθημα που προκαλεί η απαλλαγή από ψυχικό ή σωματικό πόνο, βάρος, πίεση κλπ.: *μόλις ξεμπερδέμα με τις δουλειές, αισθάνθηκα μεγάλη ~* || *μια συσκευη μασάζ προσφέρει ~ στα κουρασμένα μέλη* || *μόλις έφυγε ο επιθεωρητής, όλοι ένιωσαν βαθιά ~ ΣΥΝ.* ξαλάφρωμα 2. (συνεκδ.) καθετί που ανακουφίζει, που απαλλάσσει από έγκλημα, άγχος, σωματικό ή ψυχικό βάρος ή πόνο: *τα λόγια τής ήταν μια γλυκιά ~ στις δύσκολες ώρες* || *τα χρήματα που κέρδισε υπήρξαν μια προσωρινή ~*.

ανακουφιστικός, -ή, -ό [1844] αυτός που προσφέρει ανακούφιση: *~ μασάζ* | *απάντηση ΣΥΝ.* κατευναστικός, καθησυχαστικός ΑΝΤ. επιβαρυντικός, ανησυχητικός.

ανακράζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ἀνεκράζω} (αρχαιοπρ.) φωνάζω, βγάζω δυνατή κραυγή (συνήα προς κάποιον καλώντας τον): «*Τι 'ναι πάλι τούτο;*», *ἀνεκράζει με φρίκη ΣΥΝ.* αναφωνώ, κραυγάζω.

ανακρεμό ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανακρεμάς...} | *ανακρεμά-ασα, -ίεμα, -ίστηκα, -ασμένος* (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) 1. κρεμώ (κάτι) ψηλά 2. (ειδικότ.) *ΝΑΥΤ.* κρεμώ, συνήθ. λέμβο, στις εποτίδες (βλ.λ.) ♦ 3. (αμετβ.) (τρίτο-πρόσ. *ανακρεμά*) στη φρ. *ανακρεμά ο καιρός* | *τα σύννεφα* συννεφιάζει και αναμένεται βροχή. — *ανακρέμαση* (η) [μεσν.], *ανακρεμα-στά* επίρρ.

[ETYM, < μεσν. *ανακρεμώ*, μεταπλ. τ. τού αρχ. *ἀνακρεμάννυμι* (βλ. κ. *κρεμώ*)].

ανακρέοντιος, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Ανακρέοντα: *~ μέτρο* 2. *ανακρέοντεια* (τα) συλλογή αρχαίων ποιημάτων που αποδίδονται στον Ανακρέοντα, αλλά γράφθηκαν από άγνωστους ποιητές κατ' απομίμηση των ποιημάτων του.

Ανακρέων (ο) {Ανακρέοντος, -α} 1. αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής από τη Μικρά Ασία (6ος αι. π.Χ.): χαρακτηριστικό της ποιήσης του ο ύμνος στο κρασί και τον έρωτα 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (κα-θημ.) Ανακρέοντιος. [ETYM, Πθ. < *ανα-* + *κρέων* «κυρίαρχος» (πβ. *Κρέων*), που συνδ. με την ομηρική φρ. *ευρύ κρείων* «αυτός που έχει εκτεταμένη εξουσία»].

ανακριβεία (η) [1868] {ανακριβιών} 1. η έλλειψη ακρίβειας, η απόκλιση από την πραγματικότητα: *υπάρχουν αρκετές ~ στις περιγραφές του* 2. ψευδής πρόταση, αναλήθης πληροφορία: *οι ~ του δημοσιεύματος ορελούνται στη σκόπιμη προσπάθεια του δημοσιογράφου να διαστρεβλώσει την αλήθεια.*

ανακριβής, -ής, -ές [μεσν.] {ανακριβ-ούς | -εις (ουδ. -η)} αυτός που δεν αποδίδει με ακρίβεια την πραγματικότητα, που δεν συμφωνεί με την αλήθεια ή την πραγματικότητα, εσφαλμένος ή ψεύτικος: η είδηση που ακούστηκε χθες, *αποδείχθηκε ~ ΣΥΝ.* ψευδής, λανθασμένος, αναλήθης ΑΝΤ. αληθινός. — *ανακριβώς* επίρρ. [1889].

ανακριβολογία (η) [1886] {ανακριβολογίαν} 1. η έλλειψη ακριβολογίας 2. (συνεκδ.) ανακριβής λόγος.

ανακριβολόγος (ο/η) πρόσωπο που δεν ακριβολογεί.

ανακριβλογώ ρ. αμετβ. [1849] {ανακριβλογεί...} λέω ανακριβείας. *ανακρίνω* ρ. μετβ. [αρχ.] {παρ. κ. αόρ. *ἀνεκρίνα*, *ἀνακρίθηκα* (λόγ. μτχ. *ανακρίβεις*, -είσα, -έν)} υποβάλω κάποιον σε ανάκριση (βλ.λ.): *~ τους υπόπτους μιας ληστείας* || *τον ἀνεκρίναν τρεις μέρες χωρίς διακοπή ΣΥΝ.* εξετάζω.

ανάκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. ΝΟΜ. (α) στάδιο τής ποινικής προδικασίας κατά το οποίο τα όργανα που έχουν εκ τού νόμου την εξουσία αυτή (εισαγγελίες στην προανάκριση, ανακριτής - δικαστής στην κύρια ή τακτική ανάκριση, αστυνομικοί υπάλληλοι στο πλαίσιο αστυνομικής προανάκρισης), μετά από παραγγελία του εισαγγελέα ή τού ανακριτή συλλέγουν τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία και ενεργούν καθετί που μπορεί να βοηθήσει στην εξακρίβωση τής αλήθειας προκειμένου να αποφασιστεί η παραπομπή ή μη του φερόμενου ως δράστη στο ακροατήριο τού ποινικού δικαστηρίου: *κάνω | διενεργώ ~* || *εξονυχιστική ~* || *μάττυρα* | *υπόπτον* | *αιμαλώτων* ρ. *κύρια ανάκριση* η ανάκριση που διεξάγεται από τακτικό ανακριτή σε περιπτώσεις κακοχημάτων ή πλημμελημάτων, για τα οποία εκδίδεται ένταλμα συλλήψεως ή προσωρινής κρατήσεως ή υπάρχει ανάγκη συμπληρώσεως τής προανάκρισης (βλ. λ. *προανάκριση*) 2. *Ανάκριση* (η) ο τόπος όπου διενεργείται η ανάκριση, το ανακριτικό γραφείο: *παρουσιάζομαι στην ~* 3. (γενικότ.) η συστηματική υποβολή ερωτήσεων, με σκοπό την απόσπαση πληροφοριών με ιδιαί-

τερο ενδιαφέρον (συνήθ. από την Ασφάλεια, τις μυστικές υπηρεσίες, την αντικατασκοπία κ.λπ.): η ~ κατασκοπού- Φρ. **ανάκριση μου κάνει**; ως έκφραση διαμαρτυρίας προς κάποιον που ζητεί να μάθει πολλές λεπτομέρειες με ενοχλητικό τρόπο.

ανακριτής (ο) [1833] {-ή κ. (λόγ.) -ού}, **ανακρίτρια** (η) {ανακριτριών} πρόσωπο που διενεργεί ανάκριση σύμφωνα με τον νόμο (μέλος πειθαρχικού συμβουλίου ή πειθαρχικός προϊστάμενος για ανάκριση υπαλλήλου ή τακτικός δικαστής για την κύρια ανάκριση).

ανακριτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ανάκριση ή τον ανακριτή: ~ *διαδικασία* | *έγγραφο* | *γραφείο* | *πόρισμα*. ανάκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} 1. ΦΥΣ. η βίαιη κίνηση συστήματος αντίθετα προς την κατεύθυνση εκτόξευσης σώματος από αυτό, λ.χ. του πυροβόλου, όταν εκτοξεύσει βλήμα. 2. ΜΟΥΣ. η εκτέλεση, συνήθ. από στρατιωτική μπάντα, θούριου, εμβατηρίου ή του εθνικού ύμνου. Επίσης ανάκρουσμα (το).

[ETYM. < αρχ. ανάκρουσις < *ανακρούω*. Ως μουσικός όρ. η λ. έχει περάσει και σε ξένες γλώσσες, πβ. αγγλ. anacrusis, γαλλ. anacrouse κ.ά.].

ανακρούω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ανέκρουσα} ♦ 1. (αμετβ.) (για ιστιοφόρο ή βάρκα) κινούμαι προς τα πίσω, οπισθοχωρώ ΣΥΝ. κάνω όπισθεν, οπισθοδρομώ- Φρ. (μτφ.) **ανακρούω πρύμνη** | **πρύμναν** (*ανακρούω πρύμναν*, Αριστοφ., Ηρόδ. κ.α.) υποχωρώ, αλλάζω τακτική: μετά την ήττα της στις *δημοτικές εκλογές*, η κυβέρνηση *ανέκρουσε πρύμναν στην οικονομική πολιτική* ΣΥΝ. υπαναχωρώ ΑΝΤ. εμμένο ♦ 2. (μετβ.) (για ορχήστρα) εκτελώ (μουσικό κομμάτι): η μπάντα *ανέκρουσε ένα γνωστό εμβατήριο* ΣΥΝ. παίζω, παιανίζω. [ETYM. αρχ. < *άνα-* + *κρούω* «κτυπώ»].

ανάκτηση (η) → **ανακτήω** **ανακτοβούλιο** (το) [1833] {ανακτοβουλί-ου | -ων} το επίλεκτο σώμα προσωπικών συμβούλων του βασιλιά ή γενικού, του ηγεμόνα. [ETYM. < αρχ. *ανακτ.*, -κτος «βασιλιάς» + *-βούλιο* < *βούλη* «σκέψη, απόφαση», απόδ. του γαλλ. conseil royal].

ανακτορός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που ανήκει στα ανάκτορα ή τελείται μέσα σε αυτά: ~ *κήπος* | *χορός* ΣΥΝ. βασιλικός, αυλικός, παλατιανός 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. **ανακτορικός ρυθμός** πομπώδης κεραμικός ρυθμός της υστερομινωικής περιόδου, με έμφαση στη συμμετρία και στο σχηματοποιημένο θεματολόγιο 3. αυτός που βρίσκεται στην υπηρεσία του βασιλιά: - *φρουρά*.

ανάκτορο (το) {ανακτόρο-υ | -ων} 1. η επίσημη κατοικία του βασιλιά ΣΥΝ. αυλή, παλάτι (συνήθ. στον πληθ.) 2. το παλάτι: τα ~ του *Μπάκιγχαμ* 3. (συνεκδ.) ο βασιλιάς και το περιβάλλον του: ο υπουργός *υπέβαλε την παραίτησή του, αλλά τα - δεν την έκαναν δεκτή* || *κηρύξε ανέγδοτο αγώνα κατά των ανάκτορων* 4. (μτφ.-σε ενικ.) κάθε πολυτελής και μεγαλοπρεπής σπίτι: *αυτός δεν μένει σε διαμέρισμα - μένει σε ~ στην Κηφισιά*.

[ETYM. < αρχ. *ανάκτορον* «νάος - παλάτι» < *ανάκτωρ* «εξουσιαστής, κυρίαρχος» < *άνασσω* «εξουσιάζω» < **ανάκ-τω* < *άναξ*, -κτος (βλ.λ.).].

ανάκτορα - παλάτι. *Ανάκτορο* ήταν η κατοικία του *ανάκτορος*, δηλ. του *άνακτος*, του βασιλιά. Ήδη στην Αρχαία Ελληνική η λ. απαντά σε πληθυντικό (*ανάκτορα*). Για πολλούς αιώνες τα ανάκτορα δήλωναν την κατοικία των θεών, τον ναό, προτού γίνουν το ενδιαίτημα, η κατοικία του *άνακτος*, του βασιλιά, που ήταν συγχρόνως και θρησκευτικός ηγέτης. Η χρήση της λ. σε πληθυντικό είναι κοινωνιολογικά ένα είδος τιμητικής έκφρασης («πληθυντικός της μεγαλοπρέπειας»), που απαντά και σε άλλες παρόμοιες δηλώσεις (*σκήπτρα*, *δώματα* κ.ά.). Στους Βυζαντινούς τη θέση των *ανάκτορων* παίρνει το (ιερόν) παλάτιον, από το ρωμαϊκό palatium (που προήλθε από τον *Παλατινό λόφο* της Ρώμης, όπου έκτισε τα ανάκτορα του ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Αύγουστος).

ανακτώ ρ. μετβ. {ανακτάς... | ανέκτησα, ανακτ-όμαι, -άται..., -ήθηκα, ανα(κε)κτημένος} αποκότ *πάλι* (κάτι που είχε χάσει): ~ την *περιουσία* | την *όραση* | την *ισορροπία* | το *θάρρος* | την *ελευθερία* μου | τα *χαμένα εδάφη* || (στους Η/Υ) ~ (κατεστραμμένο) *αρχείο* (το ξαναφέρω στην οθόνη) ΣΥΝ. επανακτώ, ανακατάλαμβάνω- Φρ. **ανακτώ (τις) δυνάμεις** (μου) βρίσκομαι στο στάδιο της ανάρρωσης, αποκαθίσταται η υγεία μου: η πνευμονία κλώνισε τόσο *πολύ* την *υγεία* του, που *χρειάστηκε αρκετός καιρός* για να *ανακτήσει τις δυνάμεις* του. — **ανάκτηση** (η) [μτγν.].

[ETYM. < αρχ. *ανακτώμαι* < *άνα-* + *κτώμαι* «αποκτώ». Η φρ. ανακτώ τις δυνάμεις μου είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reprendre les forces].

ανακτώ αντί ανακτόμαι. Το *ανακτώ*, όπως και τα *αποκότ*, *κατακτώ* και *επανακτώ*, εμφανίζει ενεργητικό τύπο αντί του κανονικού (και αρχαίου) μέσου αποθετικού τύπου *ανακτόμαι* (πβ. σημερινό *προσκότωμαι*). Στα σύνθετα αυτά, αντί του *κτώμαι* εμφανίζεται νεότερος τύπος κτώ από τα μέσα του 19ου αι. (μαρτυρείται από τον Αλέξ. Σούτσο το 1855): πβ. αρχ. *επικτώμαι*, *εικότωμαι*, *προκτώμαι* κ.λπ. ^{g*} *αποκότ*, *κατακτώ*

ανακύκλιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η επιστροφή στο σημείο αφετηρίας μετά από κυκλική πορεία, συνεχή διαδοχή: ~ *εποχών* ΣΥΝ. επάνοδος 2. ΦΙΛΟΣ, η περιοδική επανεμφάνιση των ίδιων γεγονότων, που συνθέτουν τον κόσμο και τη ζωή 3. η μετατροπή χρησιμοποιημένης ύλης (κυρ. σκουπιδιών) σε υλικό κατάλληλο να αναγνωριστεί (βλ. λ. *ανακύκλωση*). — **ανακυκλικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ανακύκλιση - ανακύκλωση. Στον Ηράκλειτο η ανακύκλιση του κόσμου παίρνει τη μορφή *μεταλλαγών* της φωτιάς: πυρ → ύδωρ →

αήρ → πυρ. Στα λεξικά της Αρχαίας το *ανακύκλωση* παραπέμπεται στο *ανακύκλιση*, που θεωρείται κύριος τύπος (το ίδιο συμβαίνει και με το ρήμα *ανακυκλώω*, που υποτάσσεται στο *ανακυκλώω*, -ω). Το *ανακύκλιση* παράγεται από το *ανακυκλώω*, -ω (*κυκλώω*, -ώ), ενώ το *ανακύκλωση* από το *ανακυκλώω*, -ώ (*κυκλώω*, -ω). Στα *κυκλώω*, -ώ | *ανακυκλώω*, -ώ και *ανακύκλιση* δηλώνεται κυρίως η σημασία της «επιστροφής, επανόδου στην αφετηρία, επανάληψη», ενώ με τα *κυκλώω*, -ώ, *ανακυκλώω*, -ώ και *ανακύκλωση* το βάρος πέφτει στη σημασία του «κύκλου»: *κυκλώω* = περικυκλώω | *κυκλώω* | *ανακυκλώω* — επανέρχομαι, επιστρέφω, επαναλαμβάνομαι (Αριστοτέλης: *αἱ αὐταὶ δόξαι ἀνακυκλῶνται ἐν τοῖς ἀνθρώποις*, *Μετεωρ.* 339^α 29). Σύμφωνα με αυτά, η *ανακύκλιση*, που δηλώνει «την επαναφορά στην αρχική μορφή, την επανάληψη», μπορεί να δηλώσει και τη «μετατροπή και επαναχρησιμοποίηση» (της ύλης) καλύτερα από ό,τι το *ανακύκλωση*, που προσφέρεται στη δήλωση της «κυκλικής κίνησης».

ανακυκλώνω ρ. μετβ. {ανακύκλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (για αέρα, νερό κ.λπ. σε κλειστό χώρο) αναεναίω, εξάγοντας αυτό που έχει καταναλωθεί και εισάγοντας ταυτόχρονα νέο: το νερό στο *ενυδρείο* *ανακυκλώνεται*, για να είναι *διαρκώς φρέσκο* 2. ΤΕΧΝΟΛ. με ειδική διαδικασία καθιστώ (ορισμένο υλικό που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί) κατάλληλο για νέα χρήση: ~ *αλουμίνιο* | *κλειστό χώρο* 2. *πλαστικό* 3. *διαιονίζω*, *συνεχίζω* να χρησιμοποιώ, *αναπαράγω*: «*επιμένουν να ανακυκλώνουν ιστορίες για δήθεν αμύθητες απολαβές και αθέατες συναλλαγές με το κράτος*» (εφημ.) || «*το νομοσχέδιο δεν λύνει τα προβλήματα, αλλά ανακυκλώνει τα ελλείμματα και τα αδιέξοδα*» (εφημ.). — **ανακυκλώσιμος**, -η, -ο.

[ETYM. < αρχ. *ανακυκλώω* «περιστρέφω, στριφογυρίζω» < *άνα-* + *κύκλωω* (-όω) < *κύκλος*. Η τεχνολ. σημ. αποδίδει το ελληνογενές αγγλ. recycle (νόθο συνθ.).].

ανακύκλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η διαρκής αναεναίωση (αέρα, νερού κ.λπ.) σε κλειστό χώρο 2. η ανακύκλιση (βλ.λ., σημ. 3): ~ *χαρτιού* | *αλουμινίου* || *κόδος* *ανακύκλωσης*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακύκλιση*.

ανακύπτω ρ. αμετβ. (λόγ.) {ανέκυψα, μτχ. *ανακύψα*, -ασα, -αν} 1. (για θέματα) εμφανίζομαι ως αποτέλεσμα, προκύπτω: *από τη συνεργασία ανέκυψαν πολλά προβλήματα* || «οι *πληρωμές τόκων* η *δικαιωμάτων* που *ανακύπτουν* σε ένα κράτος-μέλος *απαλλάσσονται από τυχόν φόρους*...» (εφημ.) ΣΥΝ. αναφαίνομαι, παρουσιάζομαι 2. ΓΥΜΝΑΣΤ. *ανασηκώνω* το κεφάλι ή τον κορμό από κεκλιμένη θέση. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «σηκώνω ψηλά το κεφάλι», < *άνα-* + *κύπτω* «σκύβω». Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ανάκυψη (η) [1822] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία ο γυμναζόμενος *ανασηκώνει* το κεφάλι του ή τον κορμό του από κεκλιμένη θέση ΑΝΤ. *επιγνίω*.

ανακοχή (η) συμφωνία μεταξύ εμπόλεμων δυνάμεων για προσωρινή κατάπαυση των εχθροπραξιών: *τηρώ | δέχομαι* | *παραινάω* την ~ ΣΥΝ. *εκεχειρία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.

[ETYM. < αρχ. *ανακοχή* < *άνοκοχή* «ανοχή» < *άνα-* + *όκοχή*, *ανα-* διπλ. τύπος του *όχη* < *έχω*].

ανακοχή - ανοκοχή. Αρχικός και παλαιότερος από τους δύο είναι ο τύπος *άνοκοχή*, από τον οποίο προήλθε το *ανακοχή* (με αφομοίωση του -ο- προς το -α- που προηγείται, κατά παρετυμολογική επίδραση των συνθέτων με τον πλήρη τ. της πρόθεσης *ανα-* ή *ίσως* και από επίδραση της λ. *άκοχη* «αιχμή» δόρατος | βέλους). Το *άνοκοχη* σήμαινε, στην πραγματικότητα, *ανάσχεση* (των πολεμικών επιχειρήσεων). Τόσο το *άνοκοχη* όσο και το *ανάσχεσις* (και το *ανοχή*) παράγονται από το *αν-έχω* | *αν-έχομαι*. ο τ. *όκωχη* (πβ. παρακ. *όκωχα*) προήλθε με τον λεγόμενο «αττικό» διπλασιασμό (πβ. *αγοχή*), ο τ. *ανοκοχή* χρησιμοποιείται κανονικά στον Θουκυδίδη, ενώ το νεότερο (αλλά ήδη αρχαίο) *ανακοχή* *έδωσε* λαβή στο να παρετυμολογηθεί η λέξη στο Μέγα Ετυμολογικό (96,52) ότι δήθεν προέρχεται από «τό άνω τās άκοκάς εχειν» (*ανακοχή* δηλ. είναι το «να κρατάς τα δόρατα με τις αιχμές προς τα πάνω», άρα εν απραξία!).

αναλαμβάνω κ. (λαϊκ.) **αναλαβαίνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανέλαβα, αναλήφθηκα (λόγ. ανελήφθην, -ης, -η..., μτχ. *αναλήφθεις*, -είσα, -έν), *ανελημμένος*} ♦ (μετβ.) 1. παίρνω (κάτι) στα χέρια μου: *αναλάβατε τα όπλα!* ΣΥΝ. *λαμβάνω* 2. *δέχομαι* να εκτελέσω έργο, να επωμισθώ την ευθύνη (για καθήκον, υπόθεση ή υποχρέωση): *από τότε που έχασε τους γονείς* του, η *γιαγιά* του *ανέλαβε* να τον *μεγαλώσει* || την υπόθεση *ανέλαβε γνωστός δικηγόρος* || *ανέλαβε καθήκοντα ως υπουργός* *Εθνικής Αμύνης*- Φρ. **αναλαμβάνω την ευθύνη** βλ. λ. *ευθύνη* + 3. ΕΚΚΛΗΣ. (μεσοπαθ. συνήθ. στον αόρ. *ανελήφθην*) *ανέρχομαι* (στον ουρανό): ο *Χριστός ανελήφθη στους ουρανούς* ♦ (αμετβ.) 4. (συνεκδ.) *ανακτώ* τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις, *συνέρχομαι* από αρρώστια ή κατάπτωση: να μην *κουράζεσαι, μέχρι να αναλάβει πλήρως* ΣΥΝ. *αναρρώνω*, *γίνομαι καλά* ΑΝΤ. *χειροτερέω*, *υποτροπιάζω*, *ξανακυλώ* 5. (μτφ.) *ενδυναμώνομαι* οικονομικά, *συνέρχομαι*, *ξεπερνάω* δυσχέρειες: η *επιχείρησή* μας *πέρασε μεγάλη οικονομική κρίση, αλλά τελικά κατάφερε* να *αναλάβει* 6. (η μτχ. *ανελημμένος*, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «παίρνω στα χέρια μου», < *άνα-* + *λαμβάνω*. Ήδη αρχ. είναι η σημ. «παίρνω την εξουσία», λ.χ. *αναλαμβάνω την αρχήν* (επιγρ.), ενώ η φρ. *αναλαμβάνω την ευθύνη* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. assumer la responsabilité)].

αναλαμπή (η) 1. η αιφνίδια και σύντομη λάμψη: *οι ~ των άστρων* 2.

(μτφ.) η αφιρνίδα και σύντομη επανεμφάνιση χαμένης σωματικής, ψυχικής ή πνευματικής λειτουργίας: *έχει κάποιες ~ νηολιότητας | μνήμης ΣΥΝ. εκλάμψη 3, η αντανάκλαση των ακτινών, συνήθ. των ηλιακών: τα νερά της λίμνης φεγγαβολούσαν από την ~ του ήλιου ΣΥΝ. μαμαρυγή. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ἀνάλαττω < ἀνα- + λάττω].*

ανάλατος, -η, -ο 1. (για τροφές) αυτός που δεν περιέχει αλάτι ή το περιέχει σε ανεπαρκή ποσότητα ΑΝΤ. αλατισμένος, αλμυρός 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει χάρη, γούστο ή νοστιμιά: ~ αστίο | έργο ΣΥΝ. άνοστος, κρύος, σαγός ΑΝΤ. πικάντικος, νόστιμος, χαριτωμένος, γουστόζικος. — ανάλατα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < άν- στερητ. + αλάτι].

ανάλαφος, -η, -ο 1. πολύ ελαφρύς: ~ ντύσιμο ΑΝΤ. βαρύς 2. αυτός που μόλις γίνεται αντιληπτός με τις αισθήσεις, λεπτός, αέρινος: οι ~ κινήσεις της || ~ αεράκι ΣΥΝ. απαλός, αιθέριος 3. (για ψυχική διάθεση) απαλλαγμένος από φροντίδες, ήρεμος: ~ ύπνος ΣΥΝ. ήσυχος 4. (για έργα τέχνης) αυτός που δεν είναι πολύπλοκος στην τεχνολογία ή στο περιεχόμενο: εύληπτος και ευχάριστος: ~ κομωδία | μελωδία | ταινία. — ανάλαφα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < ανα- + αλαφρός].

αναλησία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το να μην αισθάνεται κανείς σωματικό πόνο ΣΥΝ. αναισθησία ΑΝΤ. άλγος, πόνος 2. (μτφ.) η έλλειψη ενδοαφέροντος, συμπόνιας και στοργής προς τους άλλους: *δείχνει ~ μπροστά στην ανθρώπινη δυστυχία || κοινωνική | ηθική* - ΣΥΝ. αναισθησία, απονία, παχυδερμία ΑΝΤ. ευαισθησία.

αναλητικός, -ή, -ό 1. αυτός που εξαλείφει την αίσθηση του πόνου ή την καταπραίνει: *ο ασθενής είχε δυνατός πόνους, αλλά η ~ ένωση του ανακούφισε* ΣΥΝ. καταπραϊντικός, λυσίπνοος, παυσίπνοος 2. ΦΑΡΜ. *αναλητικό* (το) φάρμακο που ανακουφίζει τον πόνο, χωρίς απώλεια των αισθήσεων, όπως συμβαίνει με τη νάρκωση ΣΥΝ. παυσίπνοο. — αναλητικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. ο φαρμ. όρος είναι αντιδάν. από αγγλ. analgesics].

ανάλητος, -η, -ο (μτφ.) αυτός που δεν δείχνει συμπόνια, ευαισθησία μπροστά στον ανθρώπινο πόνο, που δεν έχει ανθρωπιά: ~ συμπεριφορά | πολιτική ΣΥΝ. απάνθρωπος, σκληρός, ασυγκίνητος ΑΝΤ. συμπονετικός, ευαίσθητος, πονοψυχός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + -αλητος < ἀλγώ «πόνος»].

ανάλεκτα (τα) {αναλέκτων} συλλογή από επίλεκτες, ήδη δημοσιευμένες, μελέτες και έργα ενός ή περισσότερων συγγραφέων, σε ενιαία έκδοση. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανθολογία. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ἀνάλεκτος < ἀνάλεγο «συλλέγω»].

αναλήθεια (η) [1895] {αναληθειών} ψευδής πληροφορία, μη ανταποκρινόμενη στην αλήθεια: η *αυτοβιογραφία του βριθεί αναλήθεια* ΣΥΝ. ψευδολογία, ανακρίβεια, ψεύδος, ψέμα. [ΕΤΥΜ. Η λ. πρωτοσιαντά στις εφημερίδες, αποτελώντας μετριστικό, εύσημο και εναλλακτικό τρόπο, με τον οποίο μπορεί να αποδοθούν οι λ. *ψεύδος* και *ψέμα*, που χαρακτηρίζουν εντονότερα τα λεγόμενα. Την ίδιασφρητία είχε και το συνώνυμο *ανακρίβεια*].

αναλήθης, -ής, -ές {αναλήθ-ους | -είς (ουδ. -ή) | αναλήθ-εστ-ερος, -ατός} αυτός που δεν συμφωνεί με την αλήθεια, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: *οι ισχυρισμοί του αποδείχθηκαν τελείως ~ || ~ πληροφορίες* ΣΥΝ. ψεύτικος, αναξιόπιστος, αβυσίμος, ανακριβής ΑΝΤ. αληθής, αληθινός, πραγματικός, αμευδής. — αναλήθως επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + αλήθης].

ανάλημμα (το) {αναλήμμι-ατος | -ατα, -άτων} τοίχος ως υποστήριγμα, που προφυλάσσει από κατολισθήσεις χωμάτων σε επικλινές έδαφος, και γενικότερ. ό,τι συγκρατεί (επιχωματώσεις, τοίχους κ.λπ.) από κατολισθήση ΣΥΝ. αντέρευση. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αναλαμβάνω].

αναλημματικός, -ή, -ό (για τοίχο) αυτός που χρησιμοποιεί ως ανάλημμα, ως τοίχος αντιστήριξης, συγκράτησης χωμάτων σε κατωφέρεια, ώστε πίσω από αυτόν να σχηματίζεται επίπεδη επιφάνεια.

αναληπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που συντελεί στην ανάρρωση κάποιου, που τονώνει τον άρρωστο, ώστε να αναλάβει δυνάμεις: ~ φάρμακο ΣΥΝ. δυναμοτικός, τονωτικός 2. ΦΑΡΜ. *αναληπτικό* (το) φάρμακο ικανό να αποκαταστήσει πλήρως ή μερικώς τις φυσιολογικές λειτουργίες κυρ. του αναπνευστικού και καρδιοαγγειακού συστήματος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αναλαμβάνω. Η ιατρ. σημ. ήδη στον Γαλήνο (2ος αι. μ.Χ.)].

ανάληψη (η) {-ης κ. -ήμεως | -ήμεις, -ήμεων} 1. η απόσυρση χρημάτων που έχουν κατατεθεί σε λογαριασμό τράπεζας ή ταμειευτηρίου: η ~ *χρημάτων με το σύστημα της αυτοεξυπηρέτησης είναι πολύ εύκολη* ΑΝΤ. κατάθεση · 2. η αποδοχή της υποχρέωσης να χειριστεί κάποιος ένα θέμα, να εκτελέσει έργο: η ~ *μιας δικαστικής υπόθεσης* || - *δημόσιου έργου* ΑΝΤ. αποποίηση 3. η έναρξη δραστηριότητας: ~ *προτοβουλίας για την επίλυση ενός προβλήματος* || η ~ *της εξουσίας από τη νέα κυβέρνηση* || ~ *δράσεως* 4. η εγκατάσταση κάποιου σε θέση, αξίωμα: η ~ *της αρχηγίας | της διοίκησης | της εξουσίας | της προεδρίας* ΑΝΤ. αποχώρηση, παραίτηση 5. ΙΑΤΡ. η αποκατάσταση ζωτικών λειτουργιών του οργανισμού (αναπνοής, κυκλοφορίας αίματος) μετά από νόσο, κάκωση κ.τ.ό. 6. ΕΚΚΛΗΣ. *Ανάληψη* (η) (α) η ενσώματη άνοδος του Χριστού στους ουρανούς την τεσσαρακοστή ημέρα από την Ανάσταση του (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (γ) (συνεκδ.) η κινητή εορτή της Ανάληψης του Χριστού, που εορτάζεται σαράντα ημέρες μετά την Ανάσταση (δ) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στην Ανάληψη του Χριστού και η περιοχή όπου βρίσκεται: *ο γάμος τους θα γίνει στην--* ΦΡ. (σικωπ.) *έγινε της Ανάληψης* για κλοπή αντικειμένων ή για την αφιρνίδα εξαφάνιση κάποιου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ἀνάλημις < αναλαμβάνω. Η εκκλ.σφ. σημ. < αναλαμβά-

νομαι «ανέρχομαι προς τα άνω»].

αναλόικω ρ. → αναλώνω
αναλλοιώτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί αλλοίωση: *τα χρώματα του πίνακα έχουν παραμείνει* - ΣΥΝ. άφθαρτος, άθικτος ΑΝΤ. αλλοιωμένος, αλλαγμένος. — αναλλοίωτα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + αλλοιώ].

αναλογία (η) {αναλογιών} 1. (συνήθ. στον πληθ.) σχέση (συμμετρική ή μη) ανάμεσα στις διαστάσεις των μερών ενός όλου: *οι τέλειες ~ ενός κτίσματος | του σώματος κάποιου | ενός αγάλματος* ΑΝΤ. ασυμμετρία, δυσαναλογία ΦΡ. (α) *κατ' αναλογία(ν) προς | με* σε συμμετρική σχέση του ενός προς το άλλο ή προς τα υπόλοιπα, σε αντιστοιχία: *ο μισθός σου θα υπολογιστεί ~ την εργασία που θα κάνεις* ΣΥΝ. αναλογικά (β) *τηρουμένων των αναλογιών* (τηρουμένων των αναλογιών, λατ. mutatis mutandis) (κατά την ομιλία) για περιπτώσεις συγκρίσεως, παραλληλισμού ή αντιστοιχίας πραγμάτων, για τις οποίες έχουμε συνείδηση -και το δηλώνουμε ρητά- ότι δεν έχουν πλήρη και απόλυτη ομοιότητα: *το ζέρο ότι τα σατιρικά μου νούμαρα είναι γεμάτα βαμολογίες και δεν ντρέπομαι γι' αυτό· κι ο Αριστοφάνης ~, έκανε το ίδιο || οι δύο διάλεκτοι, ~, εμφανίζουν όμοιο γραμματικό σύστημα* 2. ΦΙΛΟΣ. *κατ' αναλογία(ν) συλλογισμός* συλλογισμός κατά τον οποίο συμπεραίνουμε ότι σε μια υποθετική κατάσταση θα συμβεί ό,τι και σε παρόμοια υπαρκτή κατάσταση 3. (γενικότερ.) ποσοτική σχέση: *η καισιβή του είναι πολύ μικρή σε ~ με το έργο που παράγει* ΣΥΝ. αντιστοιχία 4. (συνήθ. στον πληθ.) η ύπαρξη βασικών κοινών στοιχείων μεταξύ διαφορετικών πραγμάτων: *επισημανε τις ~ μεταξύ της πολιτικής των δύο κομμάτων* 5. μερίδιο (κέρδους, οφελούς, κληρονομιάς) που αντιστοιχεί σε κάθε μέλος ομάδας (εταιρών, μετόχων, συγγενών, φίλων κ.λπ.): *η διαθήκη όριζε με ακρίβεια την ~ καθενός από τους συγγενείς του θανάτου* ΣΥΝ. κομμάτι, (λόγ.) το αναλογούν 6. ΒΙΟΛ. (για όργανα ζώων ή φυτών) σχέση ομοιότητας στην εμφάνιση, που δεν οφείλεται σε φυλογενετική συγγένεια ΑΝΤ. ομολογία 7. ΓΛΩΣΣ. η διαφοροσία και το αποτέλεσμα της μεταβολής γλωσσικών στοιχείων (φωνολογικών, μορφολογικών, συντακτικών, σημασιολογικών) υπό την επίδραση άλλων, τα οποία ακολουθούν το ίδιο σχήμα ή υπάγονται σε ομοειδή κατηγορία · 8. ΜΑΘ. η ισότητα δύο λόγων: η ισότητα $4/2 = 8/4$ είναι μία ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμμετρία*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αναλόγος. Η λ. έχει περάσει ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. analogy, γαλλ. analogie, γερμ. Analogie κ.ά. Ορισμένες φρ. και συντακτικά σχήματα αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *τηρουμένων των αναλογιών* (< γαλλ. les rapports gardés), *κατ' αναλογία(ν) προς* (< γαλλ. en proportion de), *οι αναλογίες του σώματος* (< γαλλ. les proportions du corps) κ.ά.].

Η αναλογία στη γλώσσα. Άμεσα ή έμμεσα πολλές μεταβολές σε όλα τα επίπεδα της γλώσσας (φθόγγους, γραμματικούς και συντακτικούς τύπους, σημασίες) οφείλονται σε αναλογικές επιδράσεις, σε αναλογία. Πάντοτε και σε όλες τις γλώσσες οι ισχυροί (ευρύτερα καθιερωμένοι, στατιστικά συχνότεροι κ.λπ.) τύποι ασκούν επίδραση στους ασθενέστερους, τους μεταβάλλουν, ώστε να εξομοιωθούν προς τους ισχυρούς. Τα παραδείγματα από την Ελληνική -Αρχαία, Μεσαιωνική και Νέα- είναι πάμπολλα. Λέμε «20 χρόνων» (αντί *χρόνων* ή **χρονιών*) αναλογικά προς το ετών. Η αναλογία οδήγησε στο *χειμώνας, ήρωας, κλητήρας* κ.τ.ό. (αντί των παλαιότερων *χειμών, ήρωας, κλητήρ*), *μεταπλάσσοντας* τα κατά τα ταμιά, *καρχαρίας, χρυσόθηρας*. Η αναλογία έπλασε και τύπους όπως η *πόλι, η κατάστασι*, η φύσι (χωρίς -ς) κατά το πρότυπο όλων των θηλυκών ονομάτων που σχηματίζονταν χωρίς -ς: *κόρη, ζώνη, χώρα, ώρα* κ.τ.ό. (η γραφή με -η *-πόλη, κατάσταση- κληροδόθηκε* εσφαλμένα από τα *κόρη, ζώνη*, ενώ δεν πρόκειται για επικράτηση και γενίκευση του -η, αλλά για στήριξη του αδικαιολόγητου για θηλυκά -ς στην κατάληξη -ις). Προϊόντα αναλογίας είναι και τα **όβο, βάφο* κ.τ.ό. (αντί των *κόπτο, βάπτο*) από ρήματα όπως τα *τρίβο, γράφο* κ.λπ., που συντέπιασαν στον αόριστο και τον μέλλοντα (κόψω = *τρίγω, βάζω = γράγω, έκομα = έτριψα, έβαψα = έγραψα*). Από αναλογία και τα *χρυσός, αργυρός* (αντί των *χρυσός, αργυρός*) κατά τα *καλός, ισχυρός* κ.τ.ό. Όπως αναλογικά είναι το εσύ αντί συ κατά το ε-γώ ή το ή-σκιας αντί του σκά κατά το ή-λιος. Ακόμη και από τα λέγα αυτά παραδείγματα είναι φανερή η δύναμη του φαινομένου της αναλογίας στη γλώσσα.

αναλογίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {αναλογίσ-θηκα (λόγ. -θηκα, μτχ. αναλογισθής, -είσα, -έν)} 1. επαναφέρω στη σκέψη μου γεγονότα του παρελθόντος, αναπολώ: *αναλογίζοταν τις όμορφες στιγμές που πέρασαν μαζί* ΣΥΝ. φέρνω στον νου μου, ανακαλώ, ξαναθυμούμαι 2. σκέφτομαι προσεκτικά, με σκοπό να προσδιορίσω τη στάση μου απέναντι σε μια κατάστασι ή μελλοντική πράξη ή προκειμένου να καταλήξω σε απόφαση: *αναλογίσου τις συνέπειες που θα έχει μια τέτοια πράξη* ΣΥΝ. λογαριάζω, συλλογίζομαι, στοχάζομαι ΑΝΤ. αφήνω, παραγνωρίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ἀνα- + λογίζομαι < λόγος].

αναλογικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σχέση αναλογίας (με άλλον), που αναφέρεται ή βασίζεται στην αναλογία, που υπολογίζεται κατ' αναλογία: η ~ *αντιπροσώπευση των κομμάτων στη Βουλή προποθέτει τη συμμετοχή τους με βάση τις ψήφους που έλαβε το καθένα* || ~ *σημασιολογικά γραμματικών τύπων* ΣΥΝ. ανάλογος ΑΝΤ. δυσανάλογος 2. (α) *αναλογικό εκλογικό σύστημα* | *αναλογική* εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η εκπροσώπηση ενός εκλογικού συνδυασμού σε σώμα αντιπροσώπων (π.χ. Βουλή) εξαρτάται από τον αριθμό των ψήφων που έλαβε (β) *απλή αναλογική* το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η αντιστοιχία του αριθμού ψήφων ενός εκλογικού συνδυασμού

και των αντιπροσώπων του (π.χ. στη Βουλή) είναι απόλυτη και το ποσοστό ψήφων που παίρνει είναι το ίδιο με το ποσοστό των εδρών που καταλαμβάνει στη Βουλή (γ) **ενισχυμένη αναλογική** το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η παραπάνω αντιστοιχία δεν είναι απόλυτη, προς όφελος του πρώτου σε ψήφους συνδυασμού 3. αυτός του οποίου τα μέρη βρίσκονται σε συμμετρία και αρμονία μεταξύ τους ΣΥΝ. αρμονικός, συμμετρικός, ισομερής ΑΝΤ. ασύμμετρος, ανισομερής 4. ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την παράσταση αριθμητικών ποσοτήτων, με τη μέτρηση συνεχών φυσικών μεταβλητών (π.χ. την παράσταση της ισχύος ενός ηλεκτρονικού σήματος με έναν αριθμό): μετατροπή του *ψηφιακού σήματος* σε ~ || ~ *γραμματή τηλεφώνου* ΑΝΤ. ψηφιακός. — **αναλογικ-ά** | -ώς επίρρ., αναλογικότητα (η). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἀναλογος*. Η φρ. *αναλογικό σύστημα* αποδίδει το γαλλ. *systeme proportionnel* (πβ. κ. η *αναλογική*, απόδ. του γαλλ. *la proportionnelle*). Στη σημ. 4 η λ. αποτελεί αντιδάν. από αγγλ. *analogue* (< *ἀνάλογος*)].

αναλόγιο (το) {αναλόγι-ου | -ων} 1. επίπλο με επικλινείς επιφάνειες, πάνω στις οποίες τοποθετούνται βιβλία, συνήθ. ανοιχτά, προς διευκόλυνση του αναγνώστη ή ομιλητή, που στέκεται όρθιος: ο ψάλλτης *διάβαζε δυνατά από το ψαλτήρι που ήταν ανοιχτό πάνω στο ~* 2. στηρίγμα (μεταλλικό ή ξύλινο) με επικλινή επιφάνεια, όπου τοποθετούνται βιβλία ή παρτιτούρες.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. αναλόγιον < *ἀναλέγομαι* «διαβάζω, διεξέρχομαι». Ορθότ. το επίσης μτγν. *ἀναλογεῖον* (πβ. *γραφείο*), που δίδεται ως ερμηνευμα στη λ. *αναγνωστήριον* (Ησύχιος)].

αναλογισμός (ο) 1. το να αναλογίζεται (κάποιος) (κάτι) · 2. η εφαρμογή της θεωρίας των πιθανοτήτων και της στατιστικής σε προβλήματα ασφάλειας, επένδυσης, οικονομίας, διοίκησης και δημογραφίας: ο ~ *χρησιμοποιείται για την εκτίμηση των ασφαλιστικών κινδύνων και του ύψους των ασφαλιστρών για κάθε είδος ασφαλιστικού προγράμματος*. — αναλογιστικός, -η, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπολογισμός - συλλογιστική», < αναλογίζομαι].

αναλογιστής (ο) [1898], αναλογίστρια (η) {αναλογιστριών} 1. πρόσωπο που ασχολείται με την εφαρμογή της θεωρίας των πιθανοτήτων και της στατιστικής σε προβλήματα ασφάλειας, επένδυσης, οικονομίας, διοίκησης και δημογραφίας 2. (ειδικότ.) υπάλληλος ασφαλιστικής εταιρείας που εκτιμά τους ασφαλιστικούς κινδύνους και τα ασφαλιστρα για κάθε είδος ασφαλιστικού προγράμματος. [ΕΤΥΜ. Ως τεχν. όρ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. *actuary*].

αναλόγος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ομοιότητα, συμμετρία, αντιστοιχία (με άλλον) ως προς το ποσό, τις διαστάσεις, την ποιότητα, τον βαθμό ή την αξία: δεν έχει τα ~ *προσόντα για μια τόσο υψηλή θέση* || *παρόλο που πλήρως ακριβιά γ' αυτή την υπόθεση, ο δικηγόρος δεν έδειξε ~ ενδιαφέρον* ΣΥΝ. αντίστοιχος, σχετικός, απαιτούμενος ΑΝΤ. ασύμμετρος, δυσανάλογος 2. **ανάλογο** (το) το μερίδιο (λογαριασμού, κληρονομιάς κ.λπ.) που αντιστοιχεί στον καθένα 3. ΜΑΘ. (α) **ανάλογα μεγέθη** | **ποσά** μεγέθη που μεταβάλλονται με τρόπο που ο λόγος τους να παραμένει πάντα σταθερός, που σημαίνει ότι κάθε αύξηση (ή ελάττωση) του ενός συνοδεύεται από ακριβώς αντίστοιχη αύξηση (ή ελάττωση) του άλλου (β) αντιστρόφως **ανάλογα μεγέθη** | **ποσά** τα μεγέθη που μεταβάλλονται έτσι, ώστε το γινόμενο τους να παραμένει πάντα σταθερό, που σημαίνει ότι κάθε αύξηση του ενός συνοδεύεται από ακριβώς αντίστοιχη μείωση του άλλου και αντιστρόφως (γ) **μέσος ανάλογος** ο β σε μια αναλογία της μορφής $a/b = β/γ$ 4. ΒΙΟΛ. **ανάλογα όργανα** όργανα ζώων ή φυτών, όμοια στην εμφάνιση τους, αλλά διαφορετικής καταγωγής, όπως π.χ. τα φτερά των πουλιών και των εντόμων (βλ. λ. *αναλογία*, σημ. 6). — *ανάλογα* | *αναλόγος* [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος*: [ΕΤΥΜ αρχ. < *ανα-* + *λόγος*].

ανάλογος - αντίστοιχος. Το **ανάλογος** διαφέρει από το αντίστοιχος. Το **ανάλογος** σημαίνει γενικά την παραλληλία ανάμεσα σ' δύο ή περισσότερα πράγματα: Σε *ανάλογες περιπτώσεις ακολουθείται η ίδια διαδικασία - Ο δήμος έκανε το καθήκον του- ανάλογες ενέργειες επιβάλλεται να γίνουν και από την Πολιτεία. Το αντίστοιχος* σημαίνει, κανονικός, παραλληλία του τύπου «ένα προς ένα», συστοιχία συγκεκριμένου πράγματος/προσώπου με άλλο επίσης συγκεκριμένο: *Κάθε ασθένεια έχει και το αντίστοιχο φάρμακο που τη θεραπεύει - Φούυ υπέβαλε αγωγή, πρέπει να προβούμε κι εμείς σε αντίστοιχη ενέργεια - Ο αριθμός του δοματίου σας είναι αντίστοιχος προς τον αριθμό που είναι γραμμένος στην κάρτα σας*.

αναλογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναλογείς...: εὐχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρ. και λόγ. μτγ. ενεστ. αναλογών, -ούσα, -ούν} 1. είμαι ανάλογος με (κάτι), έχω συγκεκριμένη αντιστοιχία ΣΥΝ. αντιστοιχιά, ισοδυναμία, ισοψύχη 2. (ειδικότ.) αντιστοιχία στο μερίδιο κάποιου: δεν πρόκειται να *πληρώσω τίποτε περισσότερο απ' ό,τι μου αναλογεί* ΣΥΝ. ανήκω. αναλογών, -ούσα, -ούν {αναλογ-ούντος (θηλ. -ούσης), -ούντα | -ούντες (ουδ. -ούντα), -ούντων (θηλ. -ουσών)}: αυτός που αναλογεί, αντιστοιχεί (σε κάποιον/κάτι): *αναλογών φόρος* (το ποσό του φόρου που αναλογεί στα εισοδήματα κάθε πολίτη και που πρέπει να καταβληθεί στην φορορία) || *αναλογούν μερίδιο* | *ποσοστό* || *αναλογούσα εισφορά* | *δαπάνη* || (κ. ως ουσ.) *πηρε το αναλογούν της πατρικής περιουσίας*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναλόγος*, μτγ. ενεστ. του ρ. *αναλογώ* (βλ. λ.)].

ανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεις, -ύσεων} 1. (α) ο διαχωρισμός ενός πραγματικού όλου (εμβίου όντος, υλικού αντικείμενου) στα συστατικά του στοιχεία ή η αναγωγή μες έννοιας ή συγκεκριμένης περιπτώσεως (π.χ. φυσικού φαινομένου, ιστορικού συμβάντος κ.λπ.) στην

αντίστοιχη απλούστερη μορφή τους: ~ *ενός συστήματος* | *φυσικού φαινομένου* (β) ΦΙΛΟΣ., **λογική ανάλυση** (*της γλώσσας*) η διαδικασία αποσαφήνισης των λογικών μορφών, που χρησιμοποιούν ως βάση στη διατύπωση αντίστοιχων γλωσσικών προτάσεων 2. η παραπάνω διαδικασία ως μέθοδος μελέτης, για να προσδιοριστούν αίτια και αποτελέσματα, οι παράγοντες που επηρεάζουν μια συγκεκριμένη δομή και οι δυνατοί τρόποι ερμηνείας: η ~ *των πρόσφατων εκλογικών αποτελεσμάτων οδήγησε σε πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα* || ~ *κειμένου* | *ποιήματος* | *συγγραφέα* ΣΥΝ. διερεύνηση, εξέταση, ερμηνεία: ΦΡ. σε **τελική ανάλυση** πέρα από όλα τα άλλα, στο κάτω-κάτω: *δεν με πειράζει που πηγαίνω στη δουλειά με λεωφορείο - το αυτοκίνητο θα με φόρτωνε ένα σωρό σκοτούρες και ~ δεν έχω λεφτά για ν' αγοράσω αυτοκίνητο* 3. ΓΛΩΣΣ. **συντακτική ανάλυση** η εξέταση όλων των συστατικών που συνθέτουν τη δομή μιας συγκεκριμένης πρότασης, με χαρακτηρισμό της λειτουργίας του καθενός μέσα στην πρόταση, π.χ. στην πρόταση «ο φοιτητής διαβάζει εφημερίδα» η λέξη *φοιτητής* αναλύεται συντακτικά ως ουσιαστικό που λειτουργεί ως υποκειμένο του ρήματος *διαβάζει*, το ο ως άρθρο που λειτουργεί ως προσδιορισμός του *φοιτητής* κ.ο.κ. 4. βοηθητικό βιβλίο για το σχολείο, που περιέχει διδακτικές προσεγγίσεις, λύσεις ασκήσεων, συμπληρωματικές ασκήσεις κ.λπ. ΣΥΝ. λυσάρι · 5. ΜΑΘ. κλάδος που ασχολείται με τη θεμελίωση των πραγματικών αριθμών και στη γενική του περιγραφή μελετά τις συναρτήσεις: κύρια έννοια είναι αυτή του ορίου και περιλαμβάνει τον διαφορικό και τον ολοκληρωτικό λογισμό: *πραγματική* | *μηγαδική* | *μη τυκική* -||- *αριθμού* σε *γινόμενο παραγόντων*, π.χ. $3! = 2 \cdot 3 \cdot 5$ || ~ *παραστάσεως σε γινόμενο άλλων παραστάσεων*, π.χ. $x^2 - 1 = (x-1)(x+x+1)$ 6. ΙΑΤΡ. η εργαστηριακή εξέταση συστατικών, εκκρίσεων και απεκκρίσεων του οργανισμού: ~ *αίματος* | *ενζύμων* | *ούρων* 7. ΧΗΜ. **χημική ανάλυση** το σύνολο των διεργασιών που έχουν ως σκοπό τον ποιοτικό και ποσοτικό προσδιορισμό της σύστασης της ύλης 8. ΜΟΥΣ. η θεώρηση μουσικού έργου μέσα από μια σειρά προσεγγίσεων που αφορούν στο είδος και στην εποχή του, στη δομή, τις τονικότητες και το ύφος τους, στα θέματα, τις ιδέες και την επεξεργασία τους μέσα από τα μελωδικά, ρυθμικά, αρμονικά, αντιστικτικά σχήματα 9. ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των μορφών και των τεχνικών επιστημονικής προσέγγισης των οικονομικών φαινομένων 10. ΤΕΧΝΟΛ. (α) **ανάλυση έργου** | **σκοπού** ο εκ των προτέρων προσδιορισμός των ακριβών χαρακτηριστικών συγκεκριμένης εργασίας ή θέσης (β) **ανάλυση κρίσιμης πορείας** περιγραφή, έλεγχος και συντονισμός των δραστηριοτήτων που απαιτεί η ολοκλήρωση έργου μεγάλης κλίμακας 11. η λεπτομέρεια και η ακρίβεια με την οποία εμφανίζεται μια εικόνα στην οθόνη (υπολογιστή, τηλεόρασης, κινηματογράφου) ή εκτυπώσεται στον εκτυπωτή. — **αναλύσιμος**, -η, -ο [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < 0ρΧ. *ἀνάλλω* < *ἀναλύω*. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. *analysis*, γαλλ. *analyse*, γερμ. *Analyse* κ.ά. Ορισμένοι όροι και φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *ανάλυση ούρων* (< γαλλ. *analyse d'urine*), σε *τελική ανάλυση* (< γαλλ. *en dernière analyse*). *αναλυτής* (ο) [1885], *αναλύτρια* (η) {αναλυτριών} 1. πρόσωπο που αναλύει, που διενεργεί ανάλυση: *πολιτικός* ~ 2. **διαφορικός αναλυτής** υπολογιστική μηχανή επιλύσεως διαφορικών εξισώσεων 3. ΠΑΝΗΦ. σχεδιαστής προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή 4. ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή αυτόματης βιοχημικής ανάλυσης: ~ *αμινοξέων*. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. *analyst* (άνθρ.), *analyses* (συσκευή)].

αναλυτής - αναλύτης. Τόσο το απλό (*λύτης*) όσο και τα σύνθετα του *λύω* εμφανίζονται κανονικά ως παροξύτονα: αρχ. *αναλύτης, διαλύτης, καταλύτης, συλλύτης* κ.ά., βυζαντινά *χρησιμοποιήτης, ονειρολύτης, κομβολύτης* κ.λπ. Και το μεν *λύτης* παροξύνοντα (τονίζεται στη β' από του τέλους συλλαβή) ως δισύλλαβο (πβ. και θύτης, δύτης, πότης, ναύτης, ράπτης, γλύπτης, φράκτης κ.λπ.), ενώ τα σύνθετα σε *-λύτης* τονίζονται επίσης στην παραλήγουσα ως πολυσύλλαβο που είχαν (στην Αρχαία) βραχύ φωνήεν πριν από το -της (πβ. *λοζότης, ιπότης, ηγέτης, συνθέτης, οφειλέτης, αριστοκράτης, δυνάστης* κ.λπ.). Άρα ο ορθός τονισμός της λ. θα ήταν *αναλυτής* (πβ. κ. *καταλύτης*). Ωστόσο, αναλογικά προς τα πολλά πολυσύλλαβα μεταρρηματικά σε -της που οξύνονται (*ποιητής, φοιτητής, σπουδαστής, δικαστής, πιστωτής* κ.τ.ό.) σχηματίστηκε και επικράτησε στη χρήση ο τ. *αναλύτης*.

αναλυτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ανάλυση: ~ *μέθοδος* | *σκέψη* | *προσέγγιση* ΑΝΤ. συνθετικός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτομέρεια και ακρίβεια, διεξοδικός: ο *ανακριτής ζήτησε από τον μάρτυρα ~ περιγραφή του συμβάντος* || ~ *έκθεση* | *λογαριασμός* | *παρουσίαση* ΣΥΝ. λεπτομερής, εξονυχιστικός, σχολαστικός 3. ΦΙΛΟΣ. (α) **αναλυτική** | **γλωσσική φιλοσοφία** κλάδος της φιλοσοφίας που ασχολείται με τη γλώσσα, με τις σημασίες των λέξεων, φράσεων και προτάσεων, καθώς και με την ανάλυση των εννοιών και νοημάτων που δηλώνονται γλωσσικώς (β) **αναλυτική μέθοδος** η επαγωγική μέθοδος που προχωρεί από τα μερικά και ειδικά στα συνολικά και γενικά ΑΝΤ. συνθετική μέθοδος (γ) **αναλυτική πρόταση** πρόταση που είναι εγγενώς αληθινή, με βάση αποκλειστικά τη λογική και όχι με τυχαία εξωτερικά δεδομένα- π.χ. όλα τα παιδιά *μεγαλώνουν* 4. ΦΙΛΟΛ. **αναλυτικός** (οι) φιλόλογοι, ερευνητές των Ομηρικών Επών, που υποστηρίζουν πως τα έπη, όπως έχουν παραδοθεί, δεν μπορούν να αποδοθούν αποκλειστικά στον Όμηρο και πως δεν υπάρχει ενότητα στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* ΣΥΝ. χωρίζοντες ΑΝΤ. ενωτικοί · 5. ΓΛΩΣΣ. **αναλυτική γλώσσα** κάθε γλώσσα που χρησιμοποιεί ειδικές λειτουργικές λέξεις (προθέσεις, αντωνυμίες, βοηθητικά, δείκτες, μόρια κ.ά.),

για να εκφράσει τις γραμματικές και συντακτικές σχέσεις (κατ' αντιδιαστολή προς τις συνθετικές γλώσσες, βλ. λ. συνθετικός) 6. ΤΕΧΝΟΛ. **αναλυτική μηχανή** μηχανή που αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια αναπαραγωγής ψηφιακού υπολογιστή γενικής χρήσεως 7. ΧΗΜ. **αναλυτική χημεία** ο κλάδος του οποίου αντικείμενο είναι ο χημικός προσδιορισμός της ποιοτικής και ποσοτικής σύστασης της ύλης 8. ΜΑΘ. (α) **αναλυτική γεωμετρία** ο κλάδος ο οποίος μελετά τα γεωμετρικά σχήματα με αλγεβρικές μεθόδους και διαδικασίες (β) **αναλυτική μέθοδος** η αποδεικτική διαδικασία η οποία ξεκινά με το δεδομένο ότι το ζητούμενο ισχύει. — αναλυτικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., αναλυτικότη-τα (η) [1887]. ΣΧΟΛΙΟ λ. λεπτομερής.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αναλύω. Οι επιστημ. όροι αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. αναλυτική φιλοσοφία (< γερμ. analytische Philosophie), αναλυτική γλώσσα (< γερμ. analytische Sprache), αναλυτική γεωμετρία (< γαλλ. géométrie analytique), αναλυτική χημεία (< γαλλ. chimie analytique) κ.ά.]. **αναλύω** ρ. μετβ. {ανέλυσα, αναλύ-θηκα, -μένος} (λόγ. αναλελυμένος) 1. χωρίζω ένα σύνολο (υλικό ή αφηρημένη έννοια) στα μέρη που το αποτελούν, στα συστατικά του στοιχία, διακριβώνοντας παράλληλα τις μεταξύ τους σχέσεις: *αναλύω μια πρόταση και αναγνωρίζω συντακτικώς τους όρους της* ΑΝΤ. συνθέτω 2. εξετάζω (κάτι) προσεκτικά και διεξοδικά, για να προσδιορίσω αιτίες, παράγοντες, δυνατότα αποτελέσματα ή για να ερμηνεύσω (κάτι): εξήγώ: *προσπαθώ να αναλύσω τα αίτια της αποτυχίας τους* || μου φάνηκε υπερβολικό το ποσό που μου ζήτησε και απαίτησα να μου αναλύσει τον λογαριασμό || ~ κείμενο | ποίημα με συγκεκριμένη μέθοδο · 3. μετατρέπω στερεό σώμα σε υγρό με θέρμανση ή με την ανάμειξη του με άλλο υγρό: ~ κεριά | ζάχαρη ΣΥΝ. λιώνω 4. (σε περιφράσεις) (μεσοπαθ. αναλύομαι +σε) ξεσπώ σε... ξεκινώ με ιδιαίτερα έντονο τρόπο (κάτι): ~ σε λυμούς | δάκρυα | επαινώσε. ΣΧΟΛΙΟ λ. μεταχρήσθ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λύω - διαλύω», < ανα + λύω. Η σημ. «φει-λύω» είναι μεσν., ενώ η σημ. 2 ήδη αρχ.]. **αναλφαβητισμός** (ο) [1886] {χωρ. πληθ.} 1. (α) η αγνοία γραφής και ανάγνωσης (β) **οργανικός αναλφαβητισμός** η πλήρης αγνοία γραφής και ανάγνωσης (ολικός αναλφαβητισμός) ή η αδυναμία ανάγνωσης και κατανόησης απλού κειμένου, αν και κάποιος έχει διδαχθεί για μερικά χρόνια γραφή και ανάγνωση (μερικός αναλφαβητισμός ή ημιαναλφαβητισμός) (γ) **λειτούργικος αναλφαβητισμός** η αδυναμία κάποιου, ο οποίος έχει διδαχθεί και τυπικά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του στην καθημερινή ζωή (ει-δικότ.) η κατάσταση αυτού που δεν έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση 2. (μτφ.-γενικότ.) η αγνοία, η έλλειψη απαραίτητων γνώσεων και πληροφοριών που στερούν από το άτομο τη δυνατότητα ένταξης και ενεργού συμμετοχής (σε μια κοινωνία, σε εξελίξεις κλπ.): ο ~ στην πληροφορική περιθωριοποιεί όλο και περισσότερο άτομα μέσης ή μεγαλύτερης ηλικίας.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. analphabétisme < μτγν. αναλφάβητος]. **αναλφάβητος**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, που δεν μπορεί να χρησιμοποιεί τον γραπτό λόγο ΣΥΝ. αγράμματος ΑΝΤ. γραμματισμένος, εγγράμματος ΦΡ. (α) **οργανικά αναλφάβητος** αυτός που δε' έχει διδαχθεί συστηματικά γραφή και ανάγνωση-ση και δεν αναγνωρίζει τα γράμματα (ολικός αναλφάβητος) ή αυτός που έχει διδαχθεί μερικά χρόνια γραφή και ανάγνωση, αναγνωρίζει τα γράμματα, αλλά δεν μπορεί να διαβάσει και να κατανοήσει ένα απλό κείμενο (β) **λειτούργικα αναλφάβητος** αυτός που έχει διδαχθεί και τυπικά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, αλλά δεν είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του στην καθημερινή ζωή (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση. **αναλόμασι** {άκλ.} (αρχαιοπρ.) με έξοδα (κάποιου): *έκανε την προεκλογική εκστρατεία ~ φίλων και συγγενών* ΦΡ. **ιδίοις αναλόμασι** με προσωπικά έξοδα (κάποιου): *εξέδωσε τη συλλογή του ~ ΣΥΝ. ίδια δαπάνη | ιδίαις δαπάναις.*

[ΕΤΥΜ. Δοτ. πληθ. του αρχ. *ανάλωμα* «δαπάνη, έξοδο» (< αναλόω, βλ. λ. αναλώνω), που λειτουργεί συντακτικά ως προσδιορισμός του μέσου)^ **αναλόνω** ρ. μετβ. {ανάλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. ξοδεύω (χρήματα, σκέψη, χρόνο, δυνάμεις κ.λπ.) για ορισμένο σκοπό: *αναλόνω όλες του τις δυνάμεις για την ανόρθωση της επιχείρησής ΣΥΝ. καταναλώνω, δαπανώ* 2. (μεσοπαθ. *αναλόνομαι* +σε) δαπανώ οικονομικές ή/και ψυχικές δυνάμεις για ορισμένο σκοπό: *αντί να αναλόνωσε σε ανώφελες συζητήσεις, γιατί δεν πηγαίνετε να εξετάσετε το πρόβλημα επί τόπου;* Επίσης αναλίσκω [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανάλω* (-όω) κ. *αναλίσκω* < *ἀνῶ* + ὀλίσκω «παίρνω, κυριεύω» < **Εολ-ίσκω* < Ι.Ε. **wel-* «κομμάτιαζω, κυριεύω», πβ. λατ. *vol-nus* «πληγή» κ.ά. Ομόρρ. *εἴλωτες* < **ε-Εἴλ-ωτες*, *ὄλη* < **Εολ-νά*, *αἰώσις*, *αἰωτός*, *εὐαἰωτός* κ.ά. ο μεσν. τ. *αναλόνω* < αρχ. *ανάλω*, παράλλ. τ. του *αναλίσκω*].

άλλοις υπηρετόν **αναλίσκομαι**. Γνωστή φράση που σημαίνει ότι «δαπανώ τις δυνάμεις μου στην υπηρεσία των άλλων, φθείρομαι ο ίδιος, για να προσφέρω υπηρεσίες σε άλλους». Η φράση ταυριάζει κατεξοχήν στους λεξικογράφους, που με το έργο τους αναλίσκονται στην εξυπηρέτηση των αναγκών εκείνων που χρησιμοποιούν το λεξικό. Η φράση απαντά στην προμετωπίδα της α' εκδόσεως του *Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσας* (1835) του Ανθίμου Γκάδου, διδασκάλου του Γένους που εξέδιδε το περιοδικό *Ερμής ο Λόγιος*, συνεργαζόμενος με τον Α. Κοραή.

αναλόνω (η) {~ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ή **δαπάνη**, το ξόδεμα, η καταναλώση: ~ δυνάμεις | προϊόντων || -κατά προτίμηση πριν από

1-1-98 (ως χρονική ένδειξη στη συσκευασία τροφίμων ημερομηνία λήξεως).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάλωσις* < *ἀνάλω* (-όω). Βλ. κ. *αναλόνω*]. **αναλώσιμος**, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που μπορεί να αναλωθεί, να καταναλωθεί: ~ υλικά | *πηγές ενέργειας ΣΥΝ. καταναλώσιμος* 2. **αναλώσιμα** (τα) υλικά προς κατανώση (π.χ. χαρτί, μολύβι, υλικά καθαριότητας κ.τ.δ.), που φθείρονται εύκολα και γρήγορα και γι' αυτό αντικαθίστανται (σε αντίθεση προς τα «μη αναλώσιμα», δηλ. μηχανήματα, έπιπλα, βαρύς εξοπλισμός).

αναμαλλιάζω ρ. αμετβ. {αναμαλλιάσ-α, -θηκα, -μένος} 1. μπερδεύω, ανακατώνω, ξεχτενίζω τα μαλλιά: *βγήκαν όλοι αναμαλλιασμένοι από τον δυνατό αέρα* · 2. (για μάλλινο ύφασμα ή νήμα) βιάζω, χνουδί, χνουδιάζω: η ζακέτα που αγόρασα δεν είναι πολύ καλής ποιότητος-αναμαλλιάζει αμέσως. — αναμαλλιάσ-α (το).

αναμαλλιάρης, -α, -ικο [μεσν.] (λαϊκ.-μειοτ.) αυτός που έχει ανακατώνει μαλλιά: στον *καβγά πρωτοστατώσε ένας νεαρός κακο-ντυμένος κι ~ ΣΥΝ. αναμαλλιασμένος*.

αναμάρτητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν υπέπεσε ή δεν υποπίπτει σε αμαρτίες: *κανείς δεν είναι ~ παρά μόνον ο Θεός ΣΥΝ. ακριμίστιος ΑΝΤ. αμαρτωλός* 2. αυτός που δεν διαπράττει σφάλματα ή λάθη, ο αβάνθαστος: *πρέπει να μάθει να δέχεται τα σφάλματα των άλλων, γιατί κανείς μας δεν είναι ~ ΣΥΝ. αβάνθαστος, άμειπτος*, ΦΡ. ο **αναμάρτητος πρώτος τον λιθόν βαλέτω**, Κ.Δ. Ιωάνν. 8,7) για περιπτώσεις που κάποιος κατηγορεί τους άλλους για κάτι, χωρίς να αναλογίζεται και τα δικιά του σφάλματα ή τη δική του ευθύνη: *είναι εύκολο να μεταβαλλόμαστε σε κριτές των άλλων και σε δημόσιους κατηγορούσους, αλλά ~*. — αναμάρτητα επίρρ., (σπάν.) αναμάρτησία (η) [μτγν.].

αναμιάσμα [1851] (το) {αναμιάσμη-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) λόγια, απόψεις, θέσεις άλλοι, τις οποίες επαναλαμβάνει κανείς, χωρίς να τις έχει αφομοιώσει ή λόγια και επιχειρήματα που επαναλαμβάνει κανείς συνεχώς.

αναμιάσμι (αρχ.) (κ. -ώο) ρ. μετβ. {αναμιάσ-α, -θηκα, -μένος} 1. μασώ επανειλημμένα (την ίδια τροφή), ξαναμιάσω: το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των μηρυκαστικών είναι ότι *αναμιάσούν την τροφή τους ΣΥΝ. μηρυκάω* 2. (μειοτ. για λόγους) λέω τα ίδια και τα ίδια, χωρίς να λέω τίποτε νέο ή σημαντικό: *συνάη οι οπαδοί ενός κόμματος αναμιάσούν ό,τι λέει ο αρχηγός τους* || δεν λέει τίποτα πρωτότυπο, *αναμιάσά γνωστές αλήθειες*.

ανά μείγμα (το) {αναμειγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το προϊόν ανάμειξης μιας ορισμένης ποσότητας πρώτων υλών 2. η ποσότητα σκυροδέματος που αποδίδει ο αναμικτήρας σε μια πλήρη φάση λειτουργίας του (φόρτωση, ανάμειξη, αποφόρτωση).

αναμειγνύω κ. **αναμειγνύω** ρ. μετβ. {ανέμειξα, αναμείχ-θηκα (λόγ. -θηκα), αναμειγμένος κ. (λόγ.) αναμειγμένος} 1. ένωω (δύο ή περισσότερα στοιχεία ή υλικά) σε ένα αναμειγμένο: *χτυπώ τα αβγά και τα ~ με το υπόλοιπο υλικό ΣΥΝ. ανακατεύω* · 2. (μτφ.) εμπλέκο (κάποιον σε μια υπόθεση): *θα σε βοηθήσω, αλλά πρόσεξε μην αναμειξείς και μένα σ' αυτή την υπόθεση ΣΥΝ. παρασύρω, μπερδεύω* 3. (μεσοπαθ. *αναμειγνύομαι*) (α) υπεισέρχομαι (σε προβληματική ή ύποπτη υπόθεση), ανακατεύομαι: *είχε κακές παρέες και αναμειχθηκε σε υποθέσεις με ναρκωτικά ΣΥΝ. εμπλέκομαι* (β) παίρνω μέρος, μετέχω: *από την εφηβική του ηλικία αναμειχθηκε στην πολιτική ΣΥΝ. συμμετέχω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀναμ(ε)γνύω* < *ἀνα-* + *μ(ε)γνύω*].

αναμειγνύω ή αναμειγνύω; Το αρχ. ρ. *μειγνύω* (που σώζεται καλύτερα στο αρχαίο και σύγχρονο ρ. *αναμειγνύω*) και τα παράγωγα του ήδη στην Αρχαία γενούση ζητήματα ορθογραφίας, πιθανώς και λόγω του πρώιμου ιωτακτισμού, της συμπτώσεως στην προφορά του -ει- με το -ι-. Αν ληφθούν υπ' όψη η κατανομή των βαθμίδων της ρίζας *μειγ-* στο ήμα και στα παράγωγα του, καθώς και η γραπτή παράδοση τους, κρίνονται ως ορθότερες οι εξής ορθογραφίες: (α) με -ει- (ανα)μειγνύω, (ανα)μειξω, (αν)μειξά (β) με -ι-: (ανα)μειχθήκα, (ανα)μειγμένος. Παράγωγα: (α) με -ει-, μείγμα και μείξη (ανάμειξη) (β) με -ι-: μικτός (ανάμικτος), επι-μείζα, μιάζ, α-μιάς, μιάζην. Προκειμένου για το μείζην (αρχ. *μείζης*), θα μπορούσε μεν να δικαιολογηθεί η γραφή του ως μείξη (πολλά αρχαία ουσιαστικά σε -σις σχηματίζονταν με το ασθενές θέμα: *δόσις, θέσις, τάσις* έναντι των *δίδομι, τίθηναι, τείνω*- αλλά *πνεύσις, ζείξις, λήψις, πράξις*), ωστόσο μέσα από τη χειρόγραφη παράδοση φαίνεται προτιμότερη η γραφή με -ει-. Ακόμη το μικτός υπήρξε η τάση να γραφεί ως *μεικτός*, πράγμα που δεν επικράτησε τελικά.

ανάμεικτος (ο) → αναμικτήρας **ανάμεικτος**, -η, -ο → **ανάμικτος** **ανάμειξη** (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} [μτγν.] 1. η ένωση δύο ή περισσότερων στοιχείων | υλικών σε ένα ανακάτεμα: η ~ *χρωμάτων* || η ~ *διαφόρων υλικών σε ένα μολ για την παρασκευή ζύμης* · 2. η εμπλοκή κάποιου σε μία υπόθεση: *φέρεται να έχει ~ σε βομβιστικές ενέργειες* || δεν έχω *καμία ~ σ' αυτή την ιστορία*.

αναμενόμενος, -η, -ο 1. αυτός που αναμένεται (να συμβεί): η *νίκη στις εκλογές ήταν αναμενόμενη*- ΦΡ. *αποδίδω τα αναμενόμενα* έχω τα προσδοκώμενα αποτελέσματα: « η εφαρμογή του νέου συστήματος αστικών συγκοινωνιών δεν απέδωσε τα αναμενόμενα» (εφημ.) 2. (ως απρόσ. *είναι αναμενόμενο*) αναμένεται, θεωρείται λογικό να συμβεί κάτι: ~ να τιμωρηθεί, *μετά την αυθαίρετη ενέργεια του* || ήταν αναμενόμενο να *τρακάρει, έτσι απρόσπεκα που οδηγούσε*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. του ρ. *αναμένο* ως απόδ. του αγγλ. expected]. **αναμένο** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ανέμενα} (λόγ.) ♦ (μετβ.) 1. περιμένο (κάποιον/κάτι): *θα σας αναμένο εντός* 2. προσβλέπω, περιμένο

με ενδιαφέρον: *αναμένουμε εντός των προσεχών μηνών την αύξηση των συντάξεων που υποσέχθηκε ο πρωθυπουργός* 3. προβλέπω, περιμένο με αρκετή βεβαιότητα (ότι θα συμβεί κάτι): *οι οικονομικοί αναλυτές αναμένουν αύξηση στα κάσιμα εντός του Ιανουαρίου* || (με-σοπαθ.) *αναμένονται σοβαρές εξελίξεις σε αυτή την υπόθεση* || *δεν αναμενόταν τόσο μεγάλη εκλογική νίκη* ♦ 4. (αμετβ.) βρίσκω/μα σε αναμονή: *συχνά ακούμε να μας λένε στο τηλέφωνο «αναμένετε στο ακουστικό σας», όταν οι γραμμές είναι κατειλημμένες* 5. (απρσθ. **αναμένεται**) υπάρχει προσδοκία ή αρκετή βεβαιότητα για κάτι: ~ να υπογραφεί συμφωνία συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω, περιμένο. **ανάμεσα** επίρρ. (τοπ.) 1. (+σε) στο διάστημα που ενώνει ή χωρίζει δύο σημεία ή πράγματα, στο παρεμβαλλόμενο διάστημα: *το χωριό μας είναι χτισμένο - σε δύο πανύψηλα βουνά* || *ο σκύλος τριγυρίζει ανάμεσα τους και δεν τους αφήνει σε ησυχία* ΣΥΝ. ενδιάμεσα, στο μέσο, μεταξύ 2. (+από) διά μέσου: *περάσαμε - από τα πυκνά δέντρα και βγήκαμε στο ξέφωτο* 3. (+μας | σας | τους) μεταξύ, για μέλος συνόλου: ~ σας *υπάρχει ένας προδότης* || *δεν βρήκα κανέναν καλό άνθρωπο - τους* 4. για δύο έννοιες, καταστάσεις κ.λπ. που απέχουν μεταξύ τους: ~ στα λόγια και στις πράξεις *υπάρχει μεγάλη απόσταση* 5. για επιλογή μεταξύ δύο διαφορετικών ή αντίθετων πραγμάτων, προσώπων κ.ά.: *τι θα διάλεγες - στο βουνό και στη θάλασσα για τις διακοπές σου*; ΦΡ. **ανάμεσα στ' άλλα** επιπροσθέτως, εκτός από τα άλλα: ~ έχουμε να αντιμετωπίσουμε και την *ολιγορία των υπευθύνων* ΣΥΝ. μεταξύ άλλων, επιπλέον, συν τοις άλλοις 6. (χρον.) κατά τον ενδιάμεσο χρόνο, στο παρεμβαλλόμενο χρονικό διάστημα: ~ στην τρίτη και την τέταρτη μεγάλη παρεμβάλλεται *δεκαπεντάλεπτο διάλειμμα* ΣΥΝ. στο μεταξύ, μεταξύ 7. (αλληλοπάθεια) στις σχέσεις μεταξύ (κάποιων): *ανάμεσα τους υπάρχει πραγματική αγάπη* || *υπάρχει δυσπιστία ανάμεσα τους, γι' αυτό δεν μπορούν να συνεννοηθούν* || *μυστάνει ανάμεσα τους*- ΦΡ. **κάτι θα | να μείνει ανάμεσα μας** για περιπτώσεις που λέμε σε κάποιον κάτι εμπιστευτικά ή που του ζητάμε να κρατήσει κάτι μυστικό. Επίσης (λαϊκότ.) *αναμεσής*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ανάμεσον*, από συμφυρμό της συνεκφοράς *ανά μέσον* (κατά τα επιρρ. σε -α). Η συνεκφορά *ανά μέσον* πρωτοεπιαντά στον Αριστοτέλη, επιδίδει όμως κυρ. στη Μτγν. Ελληνική (*ανά μέσον τού ναού κατοῦθρόνου*, Επιγρ. 2ου αι. μ.Χ.), όπου απαντά με τη σημερινή σημασία και σύνταξη τόσο στους Θ' (Π.Δ. Γένεσις 3, 15: *εχθραν θήσω ανά μέσον σου και ανά μέσον της γυναικός και ανά μέσον τοῦσπερματος σου και ανά μέσον τοῦσπερματος αυτής*) όσο και στην Κ.Δ. (λ.χ. Μάρκ. 7, 31: *ανά μέσον των ορίων Λεκαπτόλεως*). **αναμεταβιβαστής** (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ειδική συσκευή για την αυτόματη λήψη και αποστολή σημάτων ασυρμάτου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *retransmetteur*]. **αναμετάδοση** (η) {-ης κ. -όσεων} {-όσεις, -όσεων} 1. η εκ νέου μετάδοση: μετά από *παράκληση των φιλόθλων, αποσπασίτηκε η ~ τού χθεσινού ποδοσφαιρικού αγώνα* 2. (ειδικότ.) η επανεκπομπή (σημάτων) ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού προγράμματος μέσω ενός ή περισσότερων τηλεπικοινωνιακών σταθμών που το λαμβάνουν: *ζωντανή ~ || σταθμός αναμετάδοσης* || *κρίθηκε σκόπιμη η παράλληλη - των συνεδριάσεων της Βουλής από όλους τους κρατικούς τηλεοπτικούς σταθμούς*. — *αναμεταδίδω* ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *transmission*]. **αναμεταδότης** (ο) {αναμεταδοτών} ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικό τηλεπικοινωνιακό σύστημα, που λαμβάνει εξασθενημένα σήματα από τον πομπό εκπομπής σε ορισμένη συχνότητα και τα εκπέμπει σε άλλη συχνότητα ενισχυμένα-εφαρμοζόμενα σε συστήματα ασύρματης επικοινωνίας (τηλεφωνία, ραδιόφωνο, τηλεόραση κ.λπ.): ~ *δορυφορικού τηλεοπτικού προγράμματος*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *transmitter*]. **αναμετράω** επίρρ. [αρχ.] μεταξύ (βλ. λ.). **αναμέτρηση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως} {-ήσεις, -ήσεων} 1. (μτφ.) *αγώνας μεταξύ δύο ή περισσότερων πλευρών για την ανάδειξη νικήτη: εκλογική ~ || πολύ φοβόμυ πως η διαμάχη μεταξύ των δύο κρατών θα καταλήξει σε πολεμική ~ || οι αρχηγοί των κομμάτων συμφώνησαν για τηλεοπτικές ~* 2. ΝΑΥΤ. ο προσδιορισμός τού στίγματος τού πλοίου με τον υπολογισμό πορείας, ταχύτητας και χρόνου. **αναμετράω** ρ. μετβ. [αρχ.] {αναμετράς... | *αναμετρή-σα, -ίεμα (λόγ. -ούμαι), -ήθηκα*} 1. εξετάζω προσεκτικά και υπολογίζω τις συνέπειες μιας ενέργειας: *αναμέτρησε το πολιτικό κόστος που θα προκαλέσει μια τέτοια νομοθετική ρύθμιση* || ~ *τις δυνάμεις μου* ΣΥΝ. λογαριάζω, αναλογίζομαι, σταθμίζω 2. (μεσοπαθ. **αναμετρήμαι** κ. **αναμετρούμαι**) ανταγωνίζομαι με σκοπό την ανάδειξη τού καλύτερου: *οι αθλητές θα αναμετρηθούν στα αγωνίσματα στίβου* ΣΥΝ. συναγωνίζομαι, διαγωνίζομαι. **βναμηρυκάζω** ρ. μετβ. {*εύχρ. στον ενεστ. κ. παρატ.*} (για μηρυκαστικά ζώα) *αναμασώ* (την τροφή), τη μασώ για δεύτερη φορά φέρον-⁹³ την από το στομάχι στο στόμα. — *αναμηρυκασμός* (ο). **α να μίγμα** (χο) → *ανάμειγμα* **αναμινγώ** ρ. → *αναμειγνώω* **αναμικτήρας** (ο) 1. συσκευή για την ανάμειξη υλικών ΣΥΝ. μίξερ 2. (ειδικότ.) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανήμα μέσα στο οποίο αναμειγνύεται και γίνεται ομοιομορφο το σκυρόδεμα. Επίσης (παλαιότ.) *ανάμικτης*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. *mixer*]. ⁹⁴**Η΄Κτος**, -η, -ο [μτγν.] κ. **ανάμιγχο** αυτός που αποτελείται από δύο ή περισσότερα στοιχεία- αυτός που προέρχεται από ανάμειξη: **Ροτιμό το ~ παγωτό, γιατί έχει πολλές γεύσεις* || ~ *πληθυσμός* ΣΥΝ. αναμειγμένος, σύνθετος ΑΝΤ. αμιγής. **ανάμιξη** (m) → *ανάμειξη* **αμισθώνω** ρ. μετβ. [μτγν.] {αναμισθω-σα, -θηκα, -μένος} (για εννοι-

κιαστή) Ξαναοικιάζω, Ξαναμισθώνω. — **αναμισθώση** (η) [μτγν.]. * ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*. **άναμμα** (το) {ανάμμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η πρόκληση ή μετάδοση φωτιάς, η ανάφλεξη: *το ~ τού κανηλιού* ΣΥΝ. πυρπόληση ΑΝΤ. σβήσιμο 2. η παροχή ρεύματος σε λαμπτήρα ή ηλεκτρική συσκευή: *το ~ τού καλοριφέρ προκαλέσε βραχυκύκλωμα και κάηκε η ασφάλεια* 3. υψηλή θερμοκρασία από υπερβολική ζέση ή μηχανική αιτία: *το ~ τής μηχανής οφείλεται στο ότι διηγάται συνεχία με πρώτη (ταχύτητα)* 4. (μτφ.) το κοκκίνισμα τού προσώπου από πυρετό, ταραχή, τρέξιμο, ζέση κ.λπ.: *το ~ τού προσώπου τού φανέρωνε τη μεγάλη ένταση που είχε* ΣΥΝ. έξαψη, διέγερση • 5. (μτφ.) (για τρόφιμα) αλλοίωση, έναρξη σήψεως (βλ. λ. *ανάβω*, σημ. 12). ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ανάπτω*]. **ανάμνηση** (η) {-ης κ. -ήσεως} {-ήσεις, -ήσεων} 1. η ανάκληση, η επαναφορά στη μνήμη γεγονότων, περιστατικών, εντυπώσεων ή εμπειριών τού παρελθόντος: η ~ *δυσάρετων περιστατικών από την παιδική τον ηλικία τον ταραίζει ακόμη και σήμερα* ΣΥΝ. αναπόληση, ενθύμηση ΑΝΤ. λήθη, λησμονία 2. (συνεκδ.) αυτό που αναπολεί κανείς, που φέρνει στη μνήμη του: *τα φοιτητικά χρόνια τους άφηναν πολύ όμορφες - || τον άρεσε να διηγείται τις - του από τον πόλεμο τού '40* ΣΥΝ. θύμηση 3. (συνεκδ.) αντικείμενο που προσφέρεται ή φυλάσσεται ως ενθύμιο με αφορμή σημαντικού γεγονότος (γιορτή, επέτειο, ταξίδι κ.λπ.): *κράτησε αυτές τις φωτογραφίες ως ~ από το σχολείο μας* ΣΥΝ. αναμνηστικό 4. **αναμνήσεις** (οι) τα απομνημονεύματα: *άρχιζε να γράφει σε βιβλία τις ~ του από τη διοίκηση τής μαραχίας*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *ανάμνησχος* «θυμίζω»]. Στη σημ. 4 η λ. αποδίδει το γαλλ. *memoirs*]. **αναμνηστικός**, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προκαλεί ανάμνηση, που συμβάλλει στο να θυμάται κανείς κάτι: ~ *πλακέτα | φωτογραφία | λέκκομα* ΦΡ. **αναμνηστικό γραμματόσημο** μεμονωμένο γραμματόσημο, που εκδίδεται για την κάλυψη των κυκλοφοριακών αναγκών της Ταχυδρομικής Υπηρεσίας και σε ανάμνηση σπουδαίου γεγονότος (επετείου, γέννησης ή θανάτου σημαντικού προσώπου κ.λπ.) 2. αναμνηστικό (το) αντικείμενο που φυλάσσεται ή δόρο που προσφέρεται με σκοπό την ανάμνηση σημαντικού γεγονότος, τόπου, προσώπου κ.λπ.: *αγόρασα διάφορα - από την Ιταλία* ΣΥΝ. ενθύμιο, σουβενίρ. **αναμνημό** (η) {πλήθ. στη σημ. 3} 1. το να περιμένει κανείς κάποιον/κάτι: *μας κούρασε πολύ η - τον εκλογικών αποτελεσμάτων* ΦΡ. (α) εν αναμονή (εν αναμονή) | *σε αναμονή* (+γεν.) περιμένοντας (με ενδιαφέρον ή αγωνία) (σημαντικό γεγονός που προβλέπεται να συμβεί): ~ *τον κρίσιμο αποφάσεων τής Βουλής, οι δημοσιογράφοι πήραν συνεντεύξεις από σημαίνοντα πολιτικά πρόσωπα* (β) *αίθουσα αναμνημό* αίθουσα που χρησιμοποιείται από πρόσωπα που περιμένουν (σε αεροδρόμιο, νοσοκομείο, ιατρείο κ.λπ.): *περιμένα στην ~, μέχρι να μας δεχθεί ο γιατρός στο γραφείο του* (γ) *λίστα αναμνημό* κατάλογοσ προσώπων που περιμένουν για ορισμένο σκοπό, όπως για κράτηση θέσεως σε πτήση, εισαγωγή σε νοσοκομείο, σε εκπαιδευτικό ίδρυμα κ.λπ.: *οι θέσεις τής προηγής πτήσης ήταν κλεισμένες και ζητήσα να με γράψουν στη ~* 2. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κανείς περιμένει: η ~ *τής άφιξης τού αεροπλάνου δεν κράτησε πολύ* • 3. **αναμνημό** (οι) (α) τα καταληκτικά σημεία των καλωδίων στις ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις που οικοδοθούν που μέλουν ακάλυπτα μέχρι να τοποθετηθούν οι πρίζες (β) τα σίδερα στο οπλισμένο σκυρόδεμα που μέλουν ακάλυπτα στη στεγνή τού τελευταίου πατώματος οικοδομής. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αναμνέω*. Από τη Γαλλική έχουν προέλθει ορισμένες φράσεις και συντακτικά σχήματα, λ.χ. *αίθουσα | λίστα αναμνημό* (< *salle | liste d'attente*), εν αναμονή (< *en attente*), εν αναμονή +γεν. (*dans l'attente de...*)]. **αναμορφώνω** ρ. μετβ. {αναμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} 1. τροποποιώ προς το καλύτερο: *η νέα κυβέρνηση υποσέχθηκε να αναμορφώσει την παιδεία τής χώρας* μας ΣΥΝ. μεταρρυθμίζω, αναδιοργανώνω 2. σωφρονίζω κάποιον παραστρατημένο ΣΥΝ. συνετίζω, συμμορφώνω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αναμορφώ* (-όω) < *ανα- + μορφώ* «δίνω μορφή» < *μορφή*]. **αναμόρφωση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -όσεων} {-όσεις, -όσεων} 1. η τροποποίηση προς το καλύτερο: η ~ *τού προγράμματος σπουδών* ΣΥΝ. αναδιάρθρωση, αναδιοργάνωση 2. ο σωφρονισμός προσώπου που έχει παραστρατήσει ΣΥΝ. συνετισμός, συμμόρφωση. **αναμορφωτήριο** (το) [1898] (αναμορφωτήρι-ου | -ων) ίδρυμα που αποσκοπεί στον σωφρονισμό και στην κατάλληλη διαπαιδαγώγηση ανηλικών, που έχουν καταδικαστεί για αξιόποινες πράξεις: *εγκλεισμός σε ~ || απόλυση από ~* ΣΥΝ. σωφρονιστικό κατάστημα ανηλικών. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *reformatory*]. **αναμορφωτής** (ο) [μτγν.], **αναμορφώτρια** (η) {αναμορφωτριών} εισηγητής ριζικών αλλαγών και νέων τρόπων ζωής, σκέψης ή δράσεως: *το συγγραφικό του έργο τον ανέδειξε σε - τής πολιτικής σκέψης σε ολόκληρη την Ευρώπη* ΣΥΝ. μεταρρυθμιστής, κινεσάμος. **αναμορφωτικός**, -ή, -ό [1886] 1. αυτός που αποσκοπεί στην αναμόρφωση: ~ *σχολείο* 2. **αναμορφωτικό κατάστημα** αναμορφωτήριο (βλ. λ.). — *αναμορφωτικά* επίρρ. **αναμοχλεύω** ρ. μετβ. {αναμόχλευ-σα, -θηκα} (λόγ.-μτφ.) φέρονω στην επιφάνεια ένα λησμονημένο θέμα, συνήθ. δυσάρεστο ή επίμαχο- ακαννώ: ~ *πολιτικά πάθη* | *έριδες* | *μίση* | *το παρελθόν* ΣΥΝ. αναζωπυρώνω, υποδαυλίζω ΑΝΤ. κατασιγάζω. — *αναμόχλευση* (η) [μτγν.], *ανα-μοχλευτικός*, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ανα- + μοχλεύω* < *μοχλός*]. **αναμπουμπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) θορυβώδης κατάσταση που συνοδεύεται από αναστάτωση και αναταραχή: *στο πάρτι είχαν μαζευτεί τόσα παιδιά, που γινόταν μεγάλη -* ΣΥΝ. φασαρία, χα-

μός· ΦΡ. (παροιμ.) ο **λύκος στην αναμυμπούλα χαιρέται** για περιπτώσεις που, όταν επικρατεί σύγχυση, οι επιπλήδαιοι βρίσκουν ευκαιρία να δράσουν ανενόχλητοι.

[ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < παλαιότ. επίρρ. *αναμυμπούλα* «άνω-κάτω, φύδην-μύδην» ή < *ανα-* + ΦΡ. *άλλα παμπόλια* ή < βεν. *ala babula* «στον βρόντο»].

αναμφίβολος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, που θεωρείται απόλυτα βέβαιος ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, αναμπίρητος ΑΝΤ. αμφισβητήσιμος, αμφίβολος, αμφιλεγόμενος. — αναμφίβολα | αναμφίβολως [μτγν.] επίρρ.

αναμφιλεκτός, -η, -ο αυτός για τον οποίο δεν υπάρχουν αμφιλογίες ή διαφωνίες ΣΥΝ. αναμφίβολος, αναμπίρητος ΑΝΤ. αμφισβητήσιμος, αμφιλεγόμενος. — αναμφιλεκτα | αναμφιλεκτός [μτγν.] επίρρ. [ETYM. μτγν. < άν-στερητ. + *ἀμφιλεκτός* < *ἀμφιλέγω*].

αναμφισβήτητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ή αμφιβολία, ο βέβαιος: *γεγονός ~ ΣΥΝ.* αναμφίβολος, αναμπίρητος ΑΝΤ. αμφισβητούμενος, αμφιλεγόμενος, διαφιλονικούμενος. — αναμφισβήτητα | αναμφισβήτητος [αρχ.] επίρρ.

ανανάς (ο) {ανανάδες} 1. εξωτικό ποώδες φυτό, που αποτελείται από μικρό και άκαμπτο βλαστό, με μακριά σαρκώδη φύλλα και πυκνό θύσανο από άνθη· ο καρπός του είναι σαρκώδης, γλυκώδης και κτρινωπός και περιβάλλεται από αλλεπάλληλα κλιμακούμενα, ακαθωτά φύλλα 2. (συνεκδ.) ο χυμώδης, εδώδιμος και αρωματικός καρπός του ομώνυμου φυτού: *μου αρέσει η γεύση του ~ || χυμός ~*. [ETYM. < γαλλ. *ananas* < ισπ. *ananas* < πορτ. *ananas* < *papa*, λ. τής γλώσσας των Γκουαράνι, νοτιοαμερικανικής ινδιάνικης φυλής].

α να νδ ρ (α) {γωρ. πλθ.} 1. η έλλειψη ανδρείας και γενναιότητας: *δειλία ΣΥΝ.* λιποθυμία ΑΝΤ. ανδρεία, αντρείοσύνη, γενναιότητα, λεβεντιά 2. η ανάρμοστη σε άνδρα συμπεριφορά: *δεν τον είχα αξιο για τέτοια << ~ για χυπήσει μια ανυπεράσπιστη γυναίκα!* ΣΥΝ. μικρότητα ΑΝΤ. υπεριστόμια, γενναίοσύνη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία, -ία*. [ETYM. αρχ. < *άνανδρος*].

ανανδρία αλλά ανδρεία. Επειδή η λ. παράγεται από το *άνανδρος* (και όχι από το *ανδρεία*), γράφεται κανονικά με -ι-: *άνανδρος - ανανδρ-ία*, όπως και *άδικος - οδικία, ισόρροπος - ισορροπία, πρό εδρος - προεδρία, ανώνυμος - ανωνυμία, ιππόδρομος - ιπποδρόμια, κληρονομός - κληρονομία κ.τ.ο.* Το *ανδρεία* γράφεται με -ει- ως παράγωγο του *ανδρείος*: *ανδρείος - ανδρεία*. Ομοίως *πορεία* (από το *πορεύομαι*), αλλά *προπορεία* < *προποτόρος, αεροπορία* < *αεροπόρος, λατρεία* (από το *λατρεύω*), αλλά *ειδωλολατρία* < *ειδωλολατρία*. Γενικότερα, τα παρασύνθετα ουσιαστικά (δηλ. τα ουσιαστικά τα παράγωγα από σύνθετες λέξεις), σχηματίζονται με την κατάληξη -ία.

άνανδρος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται με δειλία, ο άτομος ΣΥΝ. δειλός, λιπόφυγος, φοβητσιάρης ΑΝΤ. ανδρείος, γενναίος, αντρικός, υψωμένος, λεβέντης 2. αυτός που δεν αρμόζει σε άνδρα, που του λείπει η γενναίοσύνη: η ~ *συμπεριφορά του για να γίνει αρεστός στη διοίκηση, τον απομόνωσε || το ~ χυπήμα τρομοκρατικής οργάνωσης ΣΥΝ.* μικρόνυχος ΑΝΤ. αντρικός, υπεριστόμια, λεβέντικος. — *άνανδρα* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*. [ETYM. αρχ. < άν-στερητ. + *ανδρός* < *άνηρ, ανδρός*].

αναανεώνω ρ. μετβ. {ανανώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. επαναφέρω κάτι στην αρχική του μορφή ή κατάσταση, το κάνω πάλι νέο ΣΥΝ. αποκαθιστώ 2. αντικαθιστώ κάτι παλαιό ή ξεπερασμένο με το αντίστοιχο νέο: η *επιχείρηση θα αναεώσει τον τεχνολογικό της εξοπλισμό ΣΥΝ.* εκσυγχρονίζω 3. μετασχηματίζω (κάτι) με στόχο την προσαρμογή στα νέα δεδομένα: ο *σύλλογος αποφάσισε να αναεώσει το καταστατικό του, καθώς οι αρχικοί σκοποί του έχουν πλέον διαφοροποιηθεί ΣΥΝ.* μεταρρυθμίζω, αναμορφώνω 4. (για συμβάσεις, γραμμάτια, διαπραγματεύσεις, έγγραφές κ.λπ.) παρατείνω την προθεσμία ισχύος: ο *ποδοσφαιριστής αναεώσε το συμβόλαιο του για μια τετραετία 5.* (για πρόσ.) επαναφέρω σε κατάσταση υγείας ή ενεργητικότητας, αναλω-ογονό: *οι φετινές καλοκαιρινές διακοπές με αναεώσαν σωματικά και πνευματικά περισσότερο από κάθε άλλη φορά ΣΥΝ.* ξαναανιώνω. [ETYM. < μτγν. *ανανώ* < αρχ. *ανανεούμαι* (-όο) < *ανα-* + *νεούμαι* < νεό «ανακαινίζω» < νέος].

αναανεώση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο εμπλουτισμός με νέα στοιχεία ή η αντικατάσταση των παλιών ή φθαρμένων με καινούργια: *αποφασίστηκε η ~ του στόλου με την αγορά καινούργιων πλοίων || η ~ της γκαρνταρόμπας του με καινούργια ρούχα || η ~ των κυττάρων του οργανισμού 2.* ο εμπλουτισμός του έμψυχου δυναμικού με νεότερης ηλικίας πρόσωπα: η *ομάδα έχει μεγάλο μέσο όρο ηλικίας-χρειάζεται ~ || η γενιά των σαραντάρηδων επέφερε την - τον κομματικών ηγεσιών 3.* η βελτίωση της σωματικής και ψυχικής κατάστασης κάποιου, το ξαναάνωμα: *πήγε διακοπές στο βουνό, γιατί χρειαζόταν ~ 4.* η παράταση της ισχύος: η ~ *του βιβλιαρίου υγείας | της άδειας οδηγίσεως | του συμβολαίου για άλλα δύο χρόνια.* — *αναανεωτικός, -η, -ο* [μτγν.], *αναανεωτικά* επίρρ.

αναανεώσιμος, -η, -ο 1. αυτός που μπορεί να αναανεωθεί ή να αναανεώνεται συνεχώς (χωρίς να εξαντλείται) 2. ΟΙΚΟΛ. *αναανεώσιμες πηγές ενέργειας* ο Ήλιος, ο άνεμος, η βιομάζα (βλ.λ.) κ.ά. που παρέχουν μορφές ενέργειας (ηλιακή, αιολική, γεωθερμική, υδραυλική κ.λπ.) ανεξάντλητες και φιλικές προς το περιβάλλον, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τους εξαντλήσιμους ενεργειακούς πόρους (λ.χ. το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο κ.ά.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *renewable*].

αναανεωτής (ο) [μτγν.], *αναανεώτρια* (η) {αναανεωτριών} πρόσωπο που επιφέρει αναεώση ΣΥΝ. ανακαινιστής.

ανανήφο ρ. αμετβ. {ανέννησα} (αρχαιοπρ.) 1. ανακτώ τις αισθήσεις μου, την πνευματική μου διαύγεια, συνέρχομαι από μέθη, λιποθυμία, οργή κ.λπ.: *θα χρειαστεί πολύς καιρός, για να ανανήφο και να ξαναβρεί τον παλιό εαυτό του 2.* (μτφ.) (α) συνέρχομαι από πλάνη, μετανάω: η *επίσκεψη του στο Άγιον Όρος τον έκανε να ανανήφο και να εγκαταλείψει την παλιά του ζωή ΣΥΝ.* συνειτίζομαι, διορθώνομαι (β) (για ιδεολογία) απαρνούμαι, αποκηρύσσω (κυρ. στον αόριστο). [ETYM. αρχ. < *ανα-* + *νήφο* «είμαι νηφάλιος», βλ. κ. λ. νηφάλιος]. *ανανήψη* (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} 1. η ανάκτηση της νηφαλιότητας ή της πνευματικής διαύγειας ύστερα από μέθη, οργή κ.λπ. 2. (μτφ.) η απαλλαγή από την πλάνη, η μετάνοια- (για ιδεολογία) η απάρνηση, η αποκήρυξη 3. ΙΑΤΡ. (α) η αποκατάσταση της λειτουργίας της συνείδησεως ύστερα από μια περίοδο απόλειας της (κόμα ή γενική αναισθησία) (β) ο χώρος όπου παραμένει ο ασθενής, προκειμένου να ανακτήσει τις αισθήσεις του: ο *χειρουργός ζήτησε να μεταφερθεί ο εγχειριζόμενος στην ~, μέχρι να συνέλθει από τη νάρκωση.* — *ανανηπτικός, -ή, -ο*.

[ETYM. < μεσν. *ανήννης* < αρχ. *ανανήφο*. Η ιατρ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *recovery*].

Ανανίας (ο) 1. όνομα προσώπων τής Π.Δ. 2. όνομα αγίου και επισκόπου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. < εβρ. *Hannānīah* «ο Ιαχ (ο Θεός) έχει δείξει εύνοια». Βλ. κ. *Άννα*]. *ανανάτι* παπαντάμ επίρρ. 1. από μάνα και από πατέρα, από καταγωγή: *προερχόμαστε από νησί κι αγαπάμε τη θάλασσα ~ 2.* (κακό. ως χαρακτηρισμός) για άτομα ηθικάς επιληψία (ιδ. γυναικεμφοτ.): *όφρησ την αρραβωνιστικά του και ξεवालίστηκε με μια ~*. [ETYM. < τουρκ. *anadan babadan*].

αναναπαδότος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που λόγω τής ανεκτίμητης αξίας του δεν μπορεί να ανταποδοθεί ή να ξεπληρωθεί εύκολα: ~ *εργασία 2.* αυτός που δεν ανταποδόθηκε (από άμελεια, αχαριστία ή αδυναμία) 3. ΓΛΩΣΣ. *αναναπαδότο (σχήμα)* σχήμα λόγω ελλειπτικής μορφής, κατά το οποίο παραλείπεται η απόδοση μιας υποθετικής πρότασης ως ευκόλως εννοούμενη: *Εγώ αυτή είμαι και δεν αλλάζω!* *Αν σου αρέσει* (ενν. *έχει καλώς*).

ανάνης, -ης, *ανανης* {ανάντ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που έχει ανοδική κατεύθυνση, ο ανηφορικός ΣΥΝ. ανωφερής ΑΝΤ. κατάντης, κατοφερής, κατηφορικός 2. (μτφ.) δύσκολος, δυσχερής, αντίστος. [ETYM. αρχ. < (άν)α- + *άνης* < *αντ-* (πβ. *αντί, εναντι, συν-αντώ*)].

ανατικατάστατος, -η, -ο [1833] αυτός που λόγω τής αξίας του ή τής μοναδικότητάς του δεν μπορεί να αντικατασταθεί: ~ *υπάλληλος | στέλεχος ΣΥΝ.* अपारिहार्य ΦΡ. *ουδείς ανατικατάστατος* για περιπτώσεις που αντιμετωπίζεται θέμα απογοήτσεως, παραίτησεως, απομακρύνσεως από μια θέση κάποιου αποδεδειγμένου ικανού: *μη στενοχωριέστε που βγαίνω στη σύνταξη ~*.

[ETYM. Η φρ. *ουδείς ανατικατάστατος* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *personne n'est irremplaçable*].

ανατιλεκτός, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν επιδέχεται αντιλογία ή αμφισβήτηση: ~ *επιχείρημα | δικαιώματα ΣΥΝ.* αναμπίρητος, αναμφισβήτητος ΑΝΤ. αντιλεγόμενος. — *ανατιλεκτα | ανατιλεκτός* [μτγν.] επίρρ. [ETYM. μτγν. < άν-στερητ. + *αντιλέγω*].

ανατιπροσώπευτος, -η, -ο [1872] αυτός που δεν αντιπροσωπεύεται από κάποιον.

αναμπίρητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν επιδέχεται αντίρρηση, αντιλογία ή αμφισβήτηση ΣΥΝ. ανατιλεκτός, αναμφισβήτητος ΑΝΤ. αντιλεγόμενος 2. (συνεκδ.) αυτός που δεν επιδέχεται διάγνωση-βέβαιος, ασφάλης: *είναι αναμπίρητο ότι η κυβέρνηση πέτυχε να μειώσει τον πληθωρισμό ΣΥΝ.* αληθής. — *αναμπίρητα | αναμπίρητως* [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-pp-*. [ETYM. μτγν. < άν-στερητ. + *άνμπίρητος* «αντιλεγόμενος» < αντί- + *ρήτος*].

αναμπίστοιχία (η) {αναμπίστοιχίων} η έλλειψη αντιστοιχίας, συμφωνίας, συμβατότητας με κάτι: *υπάρχει ~ μεταξύ των υποσχέσεων του και των έργων του || ~ μεταξύ των στοιχείων που δίνει το υπουργείο και των αντίστοιχων τής Ε.Ε. ΣΥΝ.* ασμφωνία ΑΝΤ. αντιστοιχία. — *αναμπίστοιχος, -η, -ο*, *αναμπίστοιχα* επίρρ. [ETYM. Νεολογισμός τής δεκαετίας του '80].

ανάης (ο) {άν-ακτος, -ακτα | -ακτές, -άκτων}, *άνασσα* (η) [αρχ.] {*άνασσών*} (αρχαιοπρ.) βασιλιάς | βασίλισσα, ανώτατος άρχοντας. [ETYM. < αρχ. *άναξ, άνακτος* < *Εάναξ*, αγν. ετύμου. Απαντά ήδη στη Μυκηναϊκά (*wa-na-ka = Εάναξ*): αρχικά επρόκειτο μάλλον για θρησκευτικό όρο με τη σημ. «προστάτης, σωτήρας», αλλά οι συχνότερες αρχ. σημ. είναι «κύριος, αφέντης» με αναφορά κυρ. στους θεούς. Η λ. απαντά συχνά ως α' ή β' συνθετικό, ιδίως σε αρχ. κύρια ονόματα, π.χ. *Αναξ-αγόρας, Αναξί-μένης, Ιππ-άναξ, Άστν-άναξ* κ.ά. Το θηλ. *άνασσα* «βασίλισσα» < **άνακτ-ιά*].

Αναξάγορας (ο) 1. αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από τις Κλαζομενές (αρχές 5ου αι.-428/7 π.Χ.), του οποίου η σκέψη επηρέασε στον Σωκράτη και τον Πλάτωνα και ο οποίος θεωρούσε ως βασική αρχή του κόσμου το άπειρο και τον νου 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «άρχοντας του λόγου», < *άναξ* + *-αγόρας* «εγγλωτισμός, δυνατός στην αγόρευση» < *αγορά* «συνάθροιση λαού, δήμος», πβ. κ. *Πυθ-αγόρας, Πρωτ-αγόρας, Εύ-αγόρας* κ.λπ.].

αναξέω ρ. μετβ. {ανέξεσα} (λόγ.) 1. (κυριολ.) ερεθίζω με ζύσιμο, ανοίγω πάλι (τραύματα, πληγές) 2. (μτφ.) φέρνω στην επιφάνεια και αναμολχέω (εχθρότητες, πάθη, μίσση κ.λπ.) ΣΥΝ. υποδαυλίζω, αναρριπίζω ΑΝΤ. κατευνάζω, ηρεμώ. — *ανάξεση* (η) [1894]. [ETYM. μτγν. < *ανα-* + *ξέω* «ξύνω»].

Αναξίμανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από τη Μίλητο (610-π.ρ. 547 π.Χ.), μαθητής του Θαλή, ο οποίος θεωρούσε ότι τα υδρόβια ζώα ήταν τα πρώτα που εμφανίστηκαν στη Γη, κατάρτισε τον πρώτο γεωγραφικό χάρτη, εφεύρε το ηλιακό ημερολόγιο και διάφορα αστρονομικά όργανα και συνέγραψε το *Περί Φύσεως* **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. πιθ. «κύριος της (ομώνυμης του θεού Μάνδρου) περιοχής της Μ. Ασίας», < αναξι- (< αναξ) + Μάνδρος, όνομα θεότητας της Μ. Ασίας]. Αναξίμενης (ο) {-η κ. -ένους} αρχαίος Έλληνας φυσικός φιλόσοφος από τη Μίλητο (585-525 π.Χ.), ο οποίος θεωρούσε ως βασική αρχή του σύμπαντος τον αέρα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κύριος του πάθους», < αναξι- (< αναξ) + -μένης < μένος «πάθος, έντονος πόθος», πβ. και κύρ. όν. *Ευ-μένης, Κλειο-μένης* κ.ά.]. **αναξιοκρατία** (η) {χωρ. πληθ.} η μη εφαρμογή αξιολογικών κριτηρίων (συνήθ. για τον διορισμό, τη μετάθεση ή την προαγωγή υπαλλήλων), η έλλειψη αξιοκρατίας: η *αντιπολιτευση κατηγορήσει την κυβέρνηση* για ~ στους πρόσφατους διορισμούς. — **αναξιοκρατικός**, -ή, -ό, αναξιοκρατικ-ά | -ώς επίρρ. αναξιολόγητος, -η, -ο αυτός που δεν πέρασε από αξιολόγηση. αναξιοπαθόν, -ούσα, -ούν | αναξιοπαθ-ούντος (θηλ. -ούσης), -ούντα | -ούντες (θηλ. -ούσες, ουδ. -ούντα), -ούντων (θηλ. -ουσών) | (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που υποφέρει άδικα, χωρίς να έχει φταίξει: *σε έναν πόλεμο κανείς δεν νοιάζεται για τους αναξιοπαθόντες αμάχους* **2.** (συνεκδ.) αυτός που βρίσκεται σε κακή κατάσταση από πλευράς συνθηκών διαβίωσης: *τα Χριστούγεννα συγκεντρώνονται δώρα για τους αναξιοπαθόντες*. Επίσης αναξιοπαθής, -ής, -ές. — **αναξιοπαθ-ός** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτρν. επιθετικοποιημένη μετοχή ενεστ. του *αναξιοπαθό* < αναξιοπαθής < *ανάξιος* + *-παθής*, από το θ. *παθ-* του ρ. *πάσχω* (πβ. *παθ. αόρ. β' ε-παθ-ον*). **αναξιοπιστός**, -η, -ο [μτρν.] αυτός που δεν αξίζει να τον εμπιστευτεί κανείς: *ό,τι κι αν σου υποσχεθεί, μην τον πάρεις στα σοβαρά είναι εντελώς ~* || ~ *μάρτυρ* | *πολιτική* ΣΥΝ. αφερέγγυος ΑΝΤ. αξιόπιστος, φερέγγυος. — **αναξιοπίστη** επιρρ., αναξιοπιστία (η) [1840]. **αναξιοποίητος**, -η, -ο, αυτός που δεν έχει αξιοποιηθεί κατάλληλα: ~ *ευκαρία* | *ταλέντο* | *δυνατότητες* ΣΥΝ. ανεμετάλλευτος.

αναξιοπρεπής, -ής, -ές [1893] | **αναξιοπρεπ-ούς** | -είς (ουδ. -ή) **αναξιοπρεπέστ-ερος**, -ατός (για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται με απρεπή και ανόηστο τρόπο, χωρίς αξιοπρέπεια ΣΥΝ. ανόηστος, απρεπής, ευτελής, μικροπρεπής ΑΝΤ. αξιοπρεπής. — **αναξιοπρεπός** επίρρ., **αναξιοπρεπεία** (η) [1814]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. **ανάξιος**, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν διαθέτει την πέρευστα αξία: *με την πράξη σου αυτή αποδείχθηκες ~ της εμπιστοσύνης που σου έδειξα* || ~ *προσοχής* | *ενδιαφέροντος* ΑΝΤ. **άξιος** ΦΡ. **ανάξιος λόγος** (η) αν σημασίας, ασήμαντος: *ας μην ασχολούμαστε πια μ' αυτό το ζήτημα, είναι *ανάξιο* λόγος* ΑΝΤ. αξιολόγος, σημαντικός **2.** αυτός που στερείται των κατάλληλων ικανοτήτων, δεξιοτήτων, προσόντων ή προϋποθέσεων: ~ *υπάλληλος* | *πατέρας* | *παιδί* | *επιστήμονας* ΣΥΝ. ανεπιτήδευτος ΑΝΤ. **άξιος**, επιτήδειος **3.** ανίκανος, άχρηστος για οτιδήποτε: *Ανάξιε! Δεν μπορείς να κάνεις τίποτα σωστά!* **4.** ΕΚΚΑΗΣ. (α) ακατάλληλος για το ιερατικό σχήμα (β) **ανάξιος!** αποδοκιμαστική επιφώνηση κατά τη διάρκεια της χειροτονίας κληρικού, επισκόπου κ.λπ., που δηλώνει αντίρρηση για τη χειροτονία του ΑΝΤ. **άξιος!** — **ανάξια** / **ανάξιος** [αρχ.] επίρρ., **ανάξια** [μεσν.] κ. **αναξιοσύνη** (η).

αναξίχρεος, -η, -ο [1889] αυτός που δεν είναι σε θέση να πληρώσει τα χρέη του ή να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, ο **αναξίχρεος** στις συναλλαγές του ΣΥΝ. κακοπληρωτής, αφερέγγυος, (λαϊκ.) *μπατάρας* ΑΝΤ. αξίχρεος, φερέγγυος. **ανάπαιστος** (ο) {-ου κ. -αίστου} | -αίστων, -αίστους | **1.** ΜΕΤΡ. (α) τρισύλλαβος μετρικός πους της νεοελληνικής ποίησης, που αποτελείται από δύο άτονες συλλαβές και μία τονισμένη, λ.χ. «*στον Ψαρών την ολόμαυρη ράχη...*» (Δ. Σολωμός) (β) μετρικός πους της αρχαίας ελληνικής ποίησης, που αποτελείται από δύο βραχείες συλλαβές και μία μακρά **2.** (συνεκδ.) στίχος που αποτελείται από ανάπαιστος. — **αναπαιστικός**, -ή, -ό [μτρν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. **μετρικός**. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αναπαλλόμενος, ανακρουόμενος», είδος μετρικού ρυθμού (→) που ηχεί αντίθετα προς τον δάκτυλο (→), < *αναπαίω* < *ανα-* + *παίω* «κρούω, χτυπώ» < **παE-ίω* < I.E. **pan-* «χτυπώ», πβ. λατ. *pan-ίω* «χτυπώ», γαλλ. *peur* (< λατ. *panor*) «φόβος», ισπ. *panor*, ιταλ. *pausa* κ.ά.]. **αναπαλαιώνω** ρ. μετβ. {αναπαλαιώ-σα, -θηκα, -μένος} επαναφέρω (παλαιό οικοδομημα) στην αρχική του μορφή, αντικαθιστώντας ό,τι έχει καταστραφεί και αφαιρώντας μεταγενέστερες προσθήκες βάσει προγράμματος συντηρήσεως: ~ *νεοκλασικό κτήριο* ΣΥΝ. αποκαθιστώ. — **αναπαλαιώση** (η).

[ΕΤΥΜ. Το σχήμα *αναπαλαιώνω - αναπαλαιώση* (< *ανά* + *παλαιός*) πλάστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αντώνυμο *ανανεώνω - ανανεώση*].

αναπαλαιώση - **ανακαινίση** - **αποκατάσταση**. Τα **αναπαλαιώνω** | **αναπαλαιώση** πλάστηκαν ως νεολογισμοί τη δεκαετία του '70, για να δηλώσουν την εργασία συντηρήσεως και αποκαταστάσεως μνημείων και κτηρίων στην παλαιά τους μορφή. Στην πραγματικότητα πρόκειται για αποκατάσταση (restoration) ενός μνημείου στην αρχική ή παλαιότερη του μορφή, όσο μας είναι γνωστή. Η αποκατάσταση, που είναι ο πιο σωστός όρος, είναι μαζί και συντήρηση (της αρχικής ή παλαιάς μορφής) και ανακαινίση έναντι της καταστάσεως που υπάρχει, όταν γίνεται η αποκατάσταση, θ

όρος **αναπαλαιώση** θεωρείται από πολλούς ανεπιτυχής και αντιφατικός, επειδή συνδυάζει την έννοια του «(εκ) νέου» (*ανα-*) με το «παλαιός». Αξίζει να σημειωθεί ότι και οι αρχαίοι (ο επιγραμματοποιός Διοσκουρίδης του 3ου αι. π.Χ.) χρησιμοποιούσαν τον όρο «*αναρχαίωσις*» (για πόλη). Οπωσδήποτε, επιτυγέστερη και ασφαλέστερη είναι στις περιπτώσεις αυτές η χρήση του όρου «*αποκατάσταση*».

αναπαλλοτριώτος, -η, -ο [μτρν.] **1.** (για κτήματα, χωράφια, περιουσίες) αυτός που δεν μπορεί να **απαλλοτριωθεί**, που δεν μπορεί να περιέλθει στην κυριότητα άλλου (κυρ. του Δημοσίου): η *περιουσία του Αγ. Όρους είναι ~* **2.** (μτρ.) αυτός που δεν επιτρέπεται να τον αφαιρέσουν ή να τον στερήσουν από κάποιον: η *ελευθερία είναι ~ δικαίωμα του ανθρώπου* ΣΥΝ. αναφαιρέτος, αναπόσπαστος.

αναπάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρ. *ανάπαλλα* (λόγ.)} **1.** (κυριολ. -σπάν.) πάλλω, σείω (κάτι) προς τα πάνω ΣΥΝ. δονώ **2.** (μεσοπαθ. *ανάπαλλομαι*) σείομαι προς τα πάνω, ανατινάζομαι ΣΥΝ. δονούμαι **3.** (μτρ.) συγκλονίζομαι, δονούμαι από έντονη συγκίνηση ΣΥΝ. συνταράσσομαι, ανασκίρτώ **4.** (μτρ. *ανάπαλλω, -ούσα, -ον*) (σεισμός) που σείει τη γη προς τα πάνω. — **αναπαλλός** (ο) [1844].

αναπαμύς (ο) → **ανάπαυση**
αναπαμύετος, -η, -ο κ. **αναπαμύετος** αυτός που δεν τον περίμενε κανείς, ξυφαντός: ~ *νέο* | *θάνατος* | *χαρά* ΣΥΝ. απροσδόκητος, απρόβλεπτος, απρόσμενος ΑΝΤ. αναμενόμενος. — **αναπαμύετα** κ. *αναπαμύετα* επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αν- στερητ. + *απαμύεω* «προσδοκώ»]. **αναπαμύτης**, -η, -ο [μτρν.] αυτός που δεν έχει λάβει απάντηση: ~ *ερώτηση* | *απορία* | *επιστολή*.

αναπαράγω ρ. μετβ. [1891] {παρ. *αναπαρ-ήγα, αόρ. -ήγαγα, -άθηκα* (λόγ. -ήθηγα, -ής, -η... μτρ. *αναπαράγεις, -είσα, -έν*), *αναπαρήγμένος*} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. παράγω αντίγραφο, όμοια αντικείμενα ενός πρωτότυπου, χρησιμοποιώντας κατάλληλα τεχνικά μέσα ΣΥΝ. φωτοτύπο **2.** (ειδικότ.) μετατρέπω *εγγεγραμμένο* σε μαγνητική ταινία ή ψηφιακό δίσκο οπτικό, ηχητικό ή οπτικοακουστικό σχήμα σε εικόνα, ήχο ή συνδυασμό τους αντίστοιχα: *το βίντεο *αναπαράγει* εικόνα και ήχο* **3.** *διαιονίζω, παράγω* με επαναλαμβανόμενο τρόπο όμοια πράγματα: η *κοινωνία *αναπαράγει* τα ίδια στερεότυπα για τα δύο φύλα* || *μια πολιτική που *αναπαράγει* τις κοινωνικές ανισότητες* ΣΥΝ. *διαιονίζω* **4.** (για ζωντανούς οργανισμούς) *διαιονίζω* το είδος γεννώντας νέο οργανισμό (κυρ. μεσοπαθ.): *υπάρχουν οργανισμοί που *αναπαράγουν* με *παρθενογένεση** ΣΥΝ. *πολλαπλασιάζομαι, τεκνοποιώ*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *reproduire*].

αναπαράγωγη (η) [1874] **1.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) η παραγωγή όμοιου με το πρωτότυπο πράγματος: φωτοτυπική ~ (β) (ειδικότ.) η φωτοτύπηση: *υλικό σχετικά με την ~* **2.** ΤΥΠΟΓΡ. η μετατροπή οπιουδήποτε προτύπου, εικόνας, σχεδίου κ.λπ. σε διαφανές φιλμ, με σκοπό την εκτύπωση του σε όφσεν ή βαθυτυπία **3.** η μετατροπή με ειδικό μηχανήμα *εγγεγραμμένου* σε μαγνητική ταινία ή ψηφιακό δίσκο οπτικό, ηχητικό ή οπτικοακουστικού σχήματος σε εικόνα, ήχο ή συνδυασμό τους αντίστοιχα: *συσκευή *αναπαράγωγής* ψηφιακών δίσκων* **4.** η διαίωσιση (φαινομένου, κατάστασης κ.λπ.): η ~ *εσφαλμένου αντιλήψεων οφείλεται συχνά στην *απαίδευση** **5.** Βιολ. (α) η παραγωγή νέου οργανισμού μέσω συγκεκριμένης διαδικασίας: η ~ *του ανθρώπινου είδους* (β) (συνεκδ.) η διαδικασία με την οποία παράγονται νέοι οργανισμοί: *όργανα *αναπαράγωγής* (γεννητικά)*. — **αναπαράγωγός** (ο). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *reproduction*].

αναπαράγωγικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με την *αναπαράγωγή* (βλ. λ.): ~ *όργανα* | *μηχανισμός*.

αναπαράδω (η) (λαϊκ., συνήθ. στον πληθ.) η έλλειψη χρημάτων ΣΥΝ. (λαϊκ.) *αυιλίες*. — **αναπαράδωρης** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτόχια*. [ΕΤΥΜ. < *ανα-* στερητ. + *παράδω*, πληθ. του ουσ. *παράς*].

αναπαρασταίνω ρ. → **αναπαριστάνω**

αναπαράσταση (η) [1843] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η εκ νέου παράσταση, επανάληψη ή απομίμηση γεγονότος ή πράξεως: η ~ *των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων είχε μεγάλη επιτυχία* **2.** (ειδικότ.) η ζωγραφική ή πλαστική απεικόνιση χρονικά προγενέστερου (παλαιού ή αρχαίου) καλλιτεχνικού έργου, με βάση τα ερείπια ή και τις πληροφορίες που σώζονται **3.** ΝΟΜ. **αναπαράσταση εγκλήματος** εικονική επανεκτέλεση από τον δράστη μιας ποινικά διοικούμενης πράξης (κυρ. φόνο, βιασμού κ.λπ.) ενώπιον των αρμοδίων αρχών (αστυνομίας, εισαγγελέα, ιατροδικαστή) στον τόπο και υπό τις συνθήκες που συνέβη στην πραγματικότητα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *représentation*]. **αναπαραστατικός**, -ή, -ό [1874] αυτός που αναπαριστά (κάτι): -*μυθιστόρημα*. — **αναπαραστατικά** επίρρ. **αναπαριστάνω** ρ. μετβ. {*αναπαρ-έστησα* (να/θα *αναπαρ-εστήσω*), -*αστάθηκα* (λόγ. μτρ. *αναπαρ-εσταθείς, -είσα, -έν*), -*αστημένος*} *παριστάνω πιστά* (κάτι), *αποδίδω με πιστότητα: το σχέδιο *αναπαριστάνει* μια ημέρα στην *αργαία αγορά**. Επίσης *αναπαριστώ* [1888] {-ά...} κ. *αναπαρ-εσταίνω*. **ανάπαυλα** (η) {χωρ. πληθ.} προσωρινή διακοπή εργασίας (συνήθ. για ξεκούραση): *δούλεψε όλη μέρα *εντατικά* χωρίς ~* | ~ *από τη μάχη* ΣΥΝ. **ανάπαυση**.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αναπαύω*, πβ. κ. *παύω - παύλα*. **ανάπαυση** (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} κ. (λαϊκ.) *ανάπαυση* [μεσν.] **1.** διακοπή κοσμηστικής σωματικής ή πνευματικής εργασίας για ανάκτηση δυνάμεων: *ο *γιατρός* μου *συνέστησε* ~ *μερικών* *ημερών*, *μέχρι* να *ανακτήσω* τις *δυνάμεις* μου* ΣΥΝ. *ξεκούραση, ανάπαυλα* **2.** σύντομος ύπνος, κυρ. την ημέρα (μετά το μεσημεριανό φαγητό): *μετά το μεσημεριανό φαγητό του *χρειάζεται* μια *ώρα* ~* || *μεσημεριανή* ~ **3.** ΣΤΡΑΤ.-ΓΥΜΝΑΣΤ. **ανάπαυση!** παράγγελμα για προσωρινή χα-

λάρωση (κατά τη διάρκεια των ασκήσεων ακριβείας και παρελάσεων κ.λπ.), κατά την οποία ο στρατιώτης ή ο γυμναζόμενος παραμένει στη θέση του, αλλά όχι σε στάση προσοχής 4. η γαλήνη, η ειρήνη της ψυχής: *τα λόγια του γέροντα έφεραν - στην ψυχή του νέου* 5. ΕΚΚΛΗΣ. σε φράσεις που δηλώνουν τον θάνατο, λ.χ. (α) *(αιωνία) ανάπαυση | αναπαυση ψυχής και σώματος* ο θάνατος (β) *τόπος αναπαύσεως* το γεκροταφείο. Επίσης (λαϊκ.) αναπαμός (ο) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ < αρχ. ανάπαυσις < αναπαύω].

αναπαυσίμο (το) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή μουσική) τροπάριο που ψάλλεται, ενώ οι πιστοί κάθονται (πβ. λ. *κάθισμα*).

αναπαυτήριο (το) [αρχ.] {αναπαυτήρι-ου | -ων} 1. τόπος όπου αποσύρεται κανείς για ανάπαυση: ~ *καθηγητών | γιατρών* 2. σύλλισμα που αναγγέλλει τη σιγή και τον ύπνο, συνήθ. των στρατιωτών το σιωπητήριο.

αναπαυτήριος, -α, -ο [αρχ.] (κυριολ.) αυτός που είναι κατάλληλος για ανάπαυση, αναπαυτικός.

αναπαυτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προσφέρει ανάπαυση, ξεκούραση: ~ *κάθισμα* ΣΥΝ. ξεκούρατος, άνετος, βολικός ΑΝΤ. κουραστικός, άβολος. — **αναπαυτικά** επίρρ. [μεσν.].

αναπαύω ρ. μετβ. {ανάπαυσα (λόγ. ανέπαυ-σα, λαϊκ. να/θα αναπά-υει), αναπαύ-θηκα, -μένος (λαϊκ. αναπαμένος, κυρ. σημ. 5)} 1. προσφέρω ανάπαυση, ξεκούραση και χαλάρωση: »7 *συντροφία των φίλων μάς αναπαύει μετά την ένταση της δουλειάς* (μεσοπαθ. **αναπαύομαι**) 2. διακόπτω προσωρινά κοπιαστική εργασία ή πράξη, για να ξεκουραστώ, ανακτώ δυνάμεις: ~ στη *σκιά ενός δέντρου* ΣΥΝ. ξεκουράζομαι, ξεποσταίνω ΑΝΤ. κουράζομαι, κοπιάζω 3. (για τον Θεό) συγχωρώ νεκρό, σε φρ. όπως να *αναπαύσει ο Θεός την ψυχή του, ως τον αναπαύσει ο Θεός* 4. είμαι ξεπλωμένος και ξεκουράζομαι ή κοιμάμαι: *δεν μπορεί να σας μιλήσει τώρα, αναπαύεται* 5. (συνεκδ.) ΕΚΚΛΗΣ. (α) πεθαίνω: ο *γέροντας αναπαύθηκε πριν από δύο χρόνια* (β) (σε ενεστ.) είμαι θαμμένος: *εδώ αναπαύεται η ηγουμένη, που κοιμήθηκε* (δηλ. πέθανε) *πέρσι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καταπαύω, σταματώ», < άνα- + παύω].

αναπέμω ρ. μετβ. {αν-έπεμψα, -απέμψθηκα} 1. ΝΟΜ. στέλνω (θέμα, υπόθεση) σε αρμόδιο ή ανώτερο όργανο ΣΥΝ. παραπέμω 2. (για αποφάσεις, κρίσεις, θέματα) στέλνω πίσω για επανεξέταση, επειδή διαπιστώνω κατά τον έλεγχο τυπικά σφάλματα, παραλείψεις κ.τ.δ.: ο *πρύτανης ανέπεμψε το θέμα στο Τμήμα προς επανεξέταση* ΣΥΝ. επιστρέφω 3. ΕΚΚΛΗΣ. απευθύνομ προς τον Θεό: ~ *δοξολογία | δέηση*. — **αναπομπή** [αρχ.] (σημ. 1-2) κ. **ανάπεμψη** (η) (σημ. 3). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στέλνω ψηλά, προς τα πάνω (σε υψηλότερο τόπο ή επίπεδο εξουσίας)», < άνα- + πέμψω].

αναπομπή - ανάπεμψη. Το αναπομπή σημαίνει την παραπομπή ενός θέματος σε άλλο αρμόδιο ή ανώτερο όργανο για να κριθεί, ή στο όργανο από όπου ξεκίνησε, για να επανεξεταστεί (σημ. 1 και 2). Το ανάπεμψη χρησιμοποιείται στην εκκλησιαστική γλώσσα για ευχές, ευχαριστίες (σημ. 3).

αναπεπταμένος, -η, -ο (λόγ.) 1. (για επιφάνεια εδάφους, θάλασσας κ.λπ.) αυτός που δεν περιορίζεται, που ανοίγεται ελεύθερα: *διάπλατος*: ~ *πεδιάδα | ορίζοντας* ΣΥΝ. ανοικτός 2. αυτός που μπορεί ή έχει ξεδιπλωθεί ή απλωθεί: - *σημαία | ιστία | φτερά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. αρχ. μετ. παθ. παρακ. του ρ. *άναπεπταίνω* «απλώνω, ανοίγω, ξεδιπλώνω» < άνα- + πεπταίνω «ανοίγω, απλώνω», βλ. λ. *πέταλο*].

αναπηδόρ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναπηδάς... | αναπήδησα} 1. πηδώ προς τα πάνω, τινάζομαι πάνω: η *μάλα αναπήδησε στο πάτωμα* 2. (για πρόσ.) τινάζομαι προς τα πάνω διακατεχόμενος από έντονο συναισθήμα (έκπληξη, χαρά, φόβο κ.λπ.) *πετίεμαι: αναπήδησε από χαρά, μόλις αντίκρισε τον ζενιτεμένο αδελφό της* ΣΥΝ. σκιρτώ, ανασκιρτώ 3. (για υγρά) εκτινάσσομαι προς τα πάνω με πίεση: *το αίμα αναπηδόουσε από την πληγή* ΣΥΝ. αναβλύζω. — **αναπήδηση** (η) [αρχ.] κ. **αναπήδημα** (το) [μεσν.].

αναπηρία (η) [αρχ.] {αναπηριών} 1. η απώλεια (συνήθ. μόνιμη) της υγείας λόγω βλάβης και διαταραχής, έμφυτης ή επίκτητης, ορισμένων σωματικών, ψυχικών ή πνευματικών λειτουργιών του οργανισμού: *απαλλάχθηκε από τη στρατιωτική του θητεία λόγω αναπηρίας || μερική | ολική | σωματική | διανοητική (καθυστερήση) ~ ΑΝΤ. αρτιμέλεια 2. σύνταξη αναπηρίας | επίδομα αναπηρίας* κοινωνική ασφάλιση του πολίτη, εφόσον, λόγω σωματικής ή πνευματικής βλάβης, αδυνατεί να ασκήσει ή να συνεχίσει την άσκηση βιοποριστικού επαγγέλματος.

ανάπηλος, -η, -ό αυτός που δεν διαθέτει σωματική ακεραιότητα (αρτιμέλεια) ή διανοητική ισορροπία και διαύγεια: *το τρογαίο ατύχημα ήταν τόσο σοβαρό, που τον άφησε ~ για όλη του τη ζωή* ΣΥΝ. άτομο με ειδικές ανάγκες, ανήμπορος, σακάτιος ΦΡ. *ανάπηρος πολέμου* αυτός που υπέστη σε πόλεμο σοβαρό τραύμα και απολάει από την Πολιτεία ιδιαίτερον τιμητικών διακρίσεων και ευεργετημάτων. — **αναπηρικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άνα- + πήρος «μη αρτιμελής (χωλός, τυφλός, κ.λπ.)», αγν. ετιμολ.].

ανάπλαση (η) [αρχ.] (-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων) 1. (κυριολ.) η εκ νέου δημιουργία, ο εξ αρχής σχηματισμός: η ~ *των άκρων ενός εντόμου* 2. (α) ο μετασχηματισμός προς το καλύτερο, η αναμόρφωση: ~ *των κυττάρων* ΣΥΝ. αναδημιουργία, βελτίωση (β) **ανάπλαση δομημένου περιβάλλοντος** η διαδικασία παρέμβασης σε πόλεις, οικισμούς ή κτηριακά σύνολα με σκοπό την καλύτερη αξιοποίηση του δομημένου περιβάλλοντος (οικοδομημάτων, κοινωφελών εγκαταστάσεων, ακάλυπτων χώρων κ.λπ.) 3. ΨΥΧΟΛ. η επαναφορά στη μνήμη, η αναπαράσταση με τη φαντασία ΣΥΝ. ανάκληση, αναπόληση, ανάμνηση.

ανάπλασμα (το) [μτγν.] (αναπλάσιμ-ατος | -ατα, -άτων) καθετί που

προέρχεται από ανάπλαση.

ανάπλάσσω ρ. [αρχ.] μετβ. {ανέπλάσα, αναπλάσθηκα (κ. -θηκα), -μένος| (λόγ.) 1. δίνω νέα, συνήθ. βελτιωμένη μορφή, αναμορφώνω: στο *συγγραφικό του έργο έχει αναπλάσει τις αντιλήψεις της εποχής του* ΣΥΝ. αναδημιουργώ, αναμορφώνω 2. ΨΥΧΟΛ. επαναφέρω στη μνήμη μου, αναπαριστάνω με τη φαντασία μου: *με το μυαλό του ανέπλάθε τις ημέρες της ευτυχίας* ΣΥΝ. ανακαλώ, αναπολώ. Επίσης (προ-φορ.) *αναπλάθω*. — **αναπλάσιμος** (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλάθω*.

αναπνευστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ανάπληση.

αναπνευστήριος (ο) [1833] η επανάληψη πλειστηριασμού σε περίπτωση που δεν πληρώσει το πλειστηρίασμα αυτός στον οποίο κατακυρώθηκε κάτι, με έξοδα που βαρύνουν τον ίδιο.

αναπλώω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανέπλευσα} 1. πλώω προς τα πάνω' πλώω αντίθετα προς το ρεύμα ποταμού, καναλιού, θάλασσας κ.λπ. ή προς την κατεύθυνση των ανέμων 2. βγαίνω στα ανοιχτά της θάλασσας, ανοίγω πανιά ΣΥΝ. σαλπάρω, αποπλέω, εκπλέω ΑΝΤ. καταπλώω, εισπλώω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλώω*.

αναπληρωματικός, -ή, -ό 1. αυτός που προορίζεται να καλύψει συγκεκριμένο κενό, ώστε να υπάρχει πληρότητα σε ένα σύνολο: *κάθε συμβόλιο περιλαμβάνει και ~ μέλη, για την περίπτωση απουσίας τακτικών μελών || οι ~ παίκτες μιας ομάδας* ΣΥΝ. επικουρικός, συμπληρωματικός 2. ΒΙΟΛ. **αναπληρωματικά είδη** συγγενικά είδη φυτών ή ζώων, που ζουν υπό ανάλογες οικολογικές συνθήκες σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές 3. ΓΛΩΣΣ. **αναπληρωματική έκταση** η ανάκτηση (βλ. λ.). Επίσης (εσπάν.) **αναπληρωτικός** [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *άναπληρωμα* < *άναπληρό*].

αναπληρώνω ρ. μετβ. {αναπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καλύπτω (κενό που δημιουργήθηκε), ώστε να επανέλθει η κανονική κατάσταση, η πληρότητα: *πρέπει ν' αναπληρώσουμε τον χαμένο χρόνο* 2. παίρνω τη θέση (κάποιου) προσωρινά ή οριστικά: *κανένας υποψήφιος δεν μπόρεσε να αναπληρώσει το κενό του εκλιπόντος αρχηγού* ΣΥΝ. αντικαθιστώ, υποκαθιστώ. — **αναπληρώμα** (το) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άναπληρό* (-όω) < άνα- + πληρό].

αναπλήρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η συμπλήρωση αυτού που λείπει ή χάθηκε ή που έχει πάψει να λειτουργεί σωστά: *οι φοιτητές ζήτησαν την ~ των χαμένων διδακτικών ωρών* 2. (για πρόσ.) η προσωρινή ή οριστική κάλυψη κενού (που αφήνει κάποιος με την απουσία του, τον θάνατο του κ.λπ.): *προσελήσθη έκτακτος υπάλληλος για την ~ μόνιμου που αρρώστησε βαριά* 3. ΨΥΧΟΛ. ασυνείδη εσωτερική στροφή προς δραστηριότητες και επιτεύξεις που προβάλλουν και ικανοποιούν την προσωπικότητα ενός ατόμου, για την αποκατάσταση της ψυχικής ισορροπίας του που διαταράχθηκε από κάποια πραγματική ή φανταστική ψυχοσωματική ή ηθική μειονεξία. — **αναπληρωστικός**, -ή, -ό [1893].

αναπληρωτής (ο) [1833], **αναπληρώτρια** (η) (αναπληρωτριών) 1. πρόσωπο που αντικαθιστά κάποιον περιστασιακά: *επειδή δεν μπόρεσε να παραστεί ο ίδιος στη σύσκεψη, έστειλε εμένα ως ~ του* 2. πρόσωπο που προορίζεται να καλύπτει προσωρινά κενή θέση: ~ *δικαστής | ένορκος | διευθυντής | δάσκαλος* ΦΡ. (α) (ειδικότ.) **αναπληρωτής καθηγητής** (ι) (στη μέση εκπαίδευση) ο μη μόνιμα διορισμένος καθηγητής που καλύπτει για ορισμένο χρόνο το κενό οργανικής θέσης που δεν έχει πληρωθεί (ii) (στην ανώτατη εκπαίδευση) μέλος του διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι. που βρίσκεται στην αμεσώς καλύτερη βαθμίδα από αυτή του καθηγητή (β) **αναπληρωτής υπουργός** υπουργός με καθήκοντα αναπληρωσεως του υπουργού και συγκεκριμένες αρμοδιότητες που διαφέρουν εκείνων του υφυπουργού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*.

Ανάπλι (το) {Αναπλίου} (λαϊκ.) το Ναύπλιο (βλ. λ.). — **Αναπλιώτης** (ο), **Αναπλιώτισσα** (η), **αναπλιώτικος**, -ή, -ο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- προθεμ. + *Ναύπλιον*] (με αποποίηση του συμφωνικού συμπλεγματος [βρ]). Βλ. κ. *Ναύπλιο*].

ανάπλους (ο) [αρχ.] 1. ο πλους αντίθετα προς το ρεύμα ποταμού ή προς τη διεύθυνση των ανέμων: ο ~ *του Νείλου* 2. ο απόπλους (βλ. λ.) ΑΝΤ. *κατάπλους*.

αναπλωρίζω κ. **αναπρωρίζω** ρ. αμετβ. {αναπλώρισα} (για πλοίο) παίρνω τέτοια θέση, ώστε η πλώρη να είναι αντίθετη προς την κατεύθυνση του ανέμου. [ΕΤΥΜ. μεσν. < άνα- + *πλωρίζω* < *πλώρη*].

ανάπλωρος, -η, -ο κ. **ανάπλωρος** (πλοίο) που έχει την πλήρη στραμμένη αντίθετα στον άνεμο ΑΝΤ. *ανάπλωρος*. — **ανάπλωρα** κ. **ανάπλωρα** επίρρ. **αναπνευστήρας** (ο) [1879] 1. συσκευή που χρησιμοποιείται για την παροχή οξυγόνου ή για τη δημιουργία τεχνητής αναπνοής (όπου δεν είναι δυνατή η φυσική αναπνοή ή ο φυσικός αέρας μπορεί να προκαλέσει μόνωση): ο *άρρωστος αναπνέει με - 2*. (για καταδύσεις) σωλήνας του οποίου η μία άκρη επικοινωνεί με το στόμα ή άλλη με τον αέρα έξω από τη θάλασσα (ποταμό κ.λπ.), επιτρέποντας στον δύτη ή τον κολυμβητή να αναπνέει κάτω από το νερό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *respirateur*].

αναπνευστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία της αναπνοής ή είναι κατάλληλος για αυτήν: ~ *συσκευή | σύστημα* 2. ΑΝΑΤ. (α) **αναπνευστικό σύστημα** το σύνολο των οργάνων κάθε ζωντανού οργανισμού, που ρυθμίζουν τη λειτουργία της αναπνοής (πνεύμονες, βρόγχοι, τραχεία κ.λπ.) (β) **αναπνευστικές κινήσεις** οι κινήσεις του θώρακα και του διαφράγματος, με τις οποίες αυξάνεται ο όγκος των πνευμόνων κατά την εισπνοή και ελαττώνεται κατά την εκπνοή (γ) **αναπνευστική οδός** καθένα από τα σωληνοειδή όργανα, διά των οποίων διέρχεται ο αέρας κατά την αναπνοή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αναπνέω. Οι ανατομικοί όρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ.

αναπνευστικό σύστημα (γαλλ. système respiratoire), αναπνευστική συσκευή (γαλλ. appareil respiratoire), αναπνευστικές κινήσεις (γαλλ. mouvements respiratoires) κ.ά.].

αναπνέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανάπνευσα κ. (λόγ.) ανέπνευσα} ♦ 1. (μετβ.) εισπνέω και εκπνέω (αέρα): ~ φρέσκο | καθαρό αέρα || ~ κωσασέριο | αμμωνία ♦ (αμετβ.) 2. εισπνέω και εκπνέω αέρα: ~ βαθιά | με δυσκολία ΣΥΝ. α' ασαίνω, παίρνω ανάσα/αναπνοή ANT. πνίγομαι, ασφυκτώ, ασθμαίνω (μτφ.) 3. υπάρχω, βρίσκομαι στη ζωή: όσο ~, θ' αγωνίζομαι για τη δικαίωση μου ΣΥΝ. ζω 4. (συνήθ. στον αδρ. **ανάπνευσα**) απαλλάσσομαι από έγνοιες, ψυχολογικά βάρη ανακουφίζομαι: ξεχρώσαμε το σπίτι κι αναπνεύσαμε λίγο ΣΥΝ. ασαίνω, ξελαφρώνω, ησυχάζω. [ETYM. αρχ. < άνα- + πνέω].

αναπνοή (η) 1. (α) ΦΥΣΙΟΛ. το σύνολο των βιοχημικών διεργασιών που έχουν ως αποτέλεσμα την οξείδωση από το οξυγόνο οργανικών ενώσεων, όπως η γλυκόζη, με σκοπό την παραγωγή της απαραίτητης ενέργειας για τη λειτουργία του κυττάρου (β) ΒΙΟΛ. **δερματική αναπνοή** η αναπνοή που επιτελείται στο εσωτερικό του σώματος των οργανισμών με άμεση διάχυση του οξυγόνου του περιβάλλοντος μέσω των κυττάρων του δέρματος ΣΥΝ. άδηλη αναπνοή (γ) τεχνητή αναπνοή αναπνοή που προκαλείται στον πάσχοντα με διάφορες τεχνικές (με εκπνοή στο στόμα του -πβ. *φιλί τής ζωής*, λ. *φιλί-* ή με τη χρησιμοποίηση κατάλληλων συσκευών) 2. η αναπνοή ως βασικό στοιχείο της ζωής-ΦΡ. (α) **παίρνω αναπνοή** (i) εισπνέω ποσότητα αέρα, αναπνέω (ii) (μτφ.) διακόπτω για λίγο την εργασία μου, για να ξεκουραστώ: *Πάρε μια αναπνοή! Θα πάθεις τίποτα από την πολλή δουλειά!* (β) **βιστώ** | **κρατώ την αναπνοή μου** (i) σταματώ για λίγο να αναπνέω: *μπορώ να κρατήσω την αναπνοή μου κάτω από το νερό μέχρι δύο λεπτά* (ii) (μτφ.) ετοιμάζομαι να δω ή να ακούσω με αγωνία κάτι εντυπωσιακό: *οι θεατές κράτησαν την αναπνοή τους, όταν άρχισε ο ακροβατής να εκτελεί το πιο επικίνδυνο νούμερο* (γ) μου **πιάνεται** | **κόβεται η αναπνοή** σταματά η αναπνοή μου από παθολογική αιτία, κοπιαστική πράξη, πρόμο ή έκπληξη: *έτσι απότομα όπως πήγε μέσα, μου κόπηκε η αναπνοή* (δ) σε **απόσταση αναπνοής** πολύ κοντά, σε ελάχιστη απόσταση: *ο λόγος προχώρησε αρκετά, όσοπου βρέθηκε ~ από τα εξθρικά χαρακώματα* 3. (ειδικότ.) η εισπνοή: *ο γιατρός είπε στον ασθενή να πάρει μια βαθιά ~ 4.* (συνεκδ.) ο αέρας που εκπνέεται: *δύσσομη* | *δυσάρεστη* | *καθαρή* ~ 5. (συνεκδ.) ο χρόνος που απαιτείται για μια αναπνοή, η στιγμή: *το παιδάκι είπε το ποιήμα του με μία ~ ΣΥΝ. ανάσα* 6. ΜΟΥΣ. το σημείο όπου πρέπει να αναπνεύσει ο τραγουδιστής ή ο εκτελεστής πνευστού οργάνου. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «φύσημα, πνοή», < αναπνέω. Ορισμένοι επι-στημ. όρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λχ. *τεχνητή αναπνοή* (< αγγλ. artificial respiration), *δερματική αναπνοή* (< αγγλ. skin respiration) κ.ά.].

αναπνοή - ανάσα. Και οι δύο είναι γενικής σημασίας λέξεις, του προφορικού-ποιητικού λόγου η ανάσα, περισσότερο τεχνική η αναπνοή. Αναφέρονται και οι δύο αδιακρίτως τόσο στην εισοδο όσο και στην έξοδο του αέρα από τους πνεύμονες, που με τεχνικότερους όρους χαρακτηρίζονται αντιστοίχως ως εισ-πνοή και εκπνοή.

ανάποδα επίρρ. 1. με αντίθετη φορά, αντίστροφα: *οδηγούσε στη λεωφόρο ~ || καθόταν στο άλογο ~ ΣΥΝ. από την ανάποδη* ΦΡ. (α) *μου έρχονται (όλα) ανάποδα* παθαίνω ατυχίες (β) *παίρνω (κάτι) ανάποδα* παρεξηγώ (κάτι), το παρερμηνεύω: *θα σου πω κάτι, αλλά μην το πάρεις ανάποδα: δεν μου άρεσε το φόρεμα σου* (γ) *κρεμάω (κάποιον) ανάποδα* (i) κρεμάω κάποιον από τα πόδια, ώστε να κρέμεται με το κεφάλι προς τα κάτω (ii) εμφοτ. ως απειλή: *αν το ζωντανάει, θα σε κρεμάσω ανάποδα!* (δ) *ξήπνησε ανάποδα* για κάποιον που έχει νεύρα νωρίς το πρωί, που είναι κακοδιάθετος και απότομος προς τους άλλους: *Τι έπαθε αυτός; Ανάποδα ξήπνησε σήμερα και φωνάζει έτσι!* 2. (για ρούχο) από την εσωτερική πλευρά: *φόρεσε τις κάλτσες ~ ANT. από την καλή* 3. με αντικανονικό και ανορθόδοξο τρόπο: *ενεργεί πάντοτε ~ και την παθαίνει* ANT. σωστά, κανονικά. [ETYM. μεσν. < φρ. *ανά πόδα*].

αναπόδεικτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αποδεικνύεται ή που δεν έχει αποδειχθεί: *υποστηρίζει τη γνώμη του με ~ ισχυρισμούς, γι' αυτό δεν πείθει κανέναν* || ~ *κατηγορία* | *ενοχή* ΣΥΝ. ατεκμηρίωτος, αβίαστος, αστήρικτος ANT. αποδεδειγμένος, τεκμηριωμένος.

ανάποδη (η) 1. η αντίθετη όψη ή πλευρά από την κανονική: *φοράει τις κάλτσες του από την ~* ΦΡ. (α) *παίρνω (κάτι) από την ανάποδη* παρεξηγώ, παρερμηνεύω (κάτι) (β) *απ' την καλή κι απ' την ανάποδη* και από τη θετική και από την αρνητική πλευρά: *του τα είπα ~ (γ) ξέρω | γνωρίζω | μαθαίνω (κάποιον) απ' την καλή κι απ' την ανάποδη* αποκτώ γνώση του χαρακτήρα (κάποιου) από όλες τις πλευρές του 2. (συνεκδ.) χαστούκι που δίνεται με την πίσω πλευρά της παλάμης: *δίνο* | *ρίγγω* | *πρώω* ~.

αναποδιά (η) 1. η εξέλιξη υποθέσεως ή καταστάσεως αντίθετα προς την προσδοκία ή την επιθυμία κάποιου: *ποτέ δεν γίνονται όλα όπως τα θέλουμε-συνά τα χάνουν* και *αναποδιές* ΣΥΝ. ατυχία, κακοτυχία 2. η ιδιοτροπία του χαρακτήρα, η κακή συμπεριφορά: *νομίζει ότι θ' ανεχόμεστε για πολύ ακόμη τις ~ του!* ΣΥΝ. παραξενιά, δύστροπία.

αναποδιάζω ρ. αμετβ. {αναποδιάζομαι} αποκτώ παραξενιές και ιδιοτροπίες, γίνομαι δύστροπος: *όσο μεγαλώνει στην ηλικία, τόσο αναποδιάζει.*

αναποδιάρης, -α, -ικο δύστροπος, παράξενος, στριμμένος, που προκαλεί προβλήματα, αναποδιές ΣΥΝ. στραβόξυλο.

αναποδογυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αναποδογύρισα, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. γυρίζω (κάτι) ανάποδα, δηλ. την πάνω επιφάνεια προς τα κάτω: *ο μαραγκός αναποδογύρισε το τραπέζι, για ν' αντικαταστήσει το σπασμένο πόδι* ΣΥΝ. αναστρέφω ANT. ορθώνω, στήνω όρθιο 2. προκαλώ αταξία και αναστάτωση, τα κάνω άνω-κάτω: *οι κλέφτες αναποδογύρισαν όλο το σπίτι χωρίς να βρουν τίποτα κι έφυγαν* ♦ 3. (αμετβ.) γυρίζω ανάποδα, ανατρέπομαι: *από τη μεγάλη θαλασσοταραχή η βάρκα αναποδογύρισε.* — **αναποδογύρισμα** (το).

ανάποδος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται ή κινείται σε αντίθετη κατεύθυνση: ~ *στροφές* | *κινήσεις* -ΦΡ. (αρχικό) **παίρνω ανάποδες** θυμώνω πάρα πολύ 2. αυτός που είναι αντίθετος προς την επιθυμία ή τις προβλέψεις κάποιου: *Πολύ ~ η σημερινή μέρα!* *Βρέθηκα από το ένα εμπόδιο στο άλλο* ΣΥΝ. αντίξοος, δυσμενής ANT. ευνοϊκός 3. (για πρόσ.) αυτός που έχει χαρακτηριστικά στρωφό και δύστροπο, που δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις του με τους άλλους: *Είναι πολύ ~ άνθρωπος!* *Ο,τι και να του πεις το παίρνει στραβά* ΣΥΝ. ιδιότροπος, δύσκολος, στριμμένος, (εκφραστ.) στραβόξυλο 4. μη πρόσφορος για χρήση, άβελος: *Τι ~ εργαλείο! Δεν μπορώ να κάνω τη δουλειά μου!* ΣΥΝ. δύσχητος 5. **ανάποδη** (η) βλ.λ. — **ανάποδα** επίρρ. (βλ.λ.). [ETYM. μεσν. < άνα- + -πόδος < πόδι].

αναπόδραστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει, που τον επιβάλλουν οι περιστάσεις: *αναπόδραστος: ~ σκέπια* ΣΥΝ.

αναπότρεπτος, άφεικτος, επιβεβλημένος. — **αναπόδραστα** | **αναπόδράστος** επίρρ. [ETYM. αρχ. < άν- στερητ. + αποδιδράσκει].

αναποκατάστατος, -η, -ο [1833] αυτός που δεν έχει αποκατασταθεί. αναπόληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επαναφορά στη μνήμη (προσώπου, γεγονότος, περιόδου), συνήθ. με νοσταλγία και ευχарιστήρια: *παραδόθηκε στην ~ των παιδικών του χρόνων* ΣΥΝ. ανάμνηση, αναλογισμός.

αναπολόγητος, -η, -ο αυτός που δεν απολογήθηκε, χωρίς να απολογηθεί: *δεν επιτρέπεται να καταδικαστεί ~.* [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «αδικαιολόγητος, ασυγχώρητος», < άν- στερητ. + απολογούμαι].

αναπόλω ρ. μετβ. {αναπολείς... | αναπόλησα} επαναφέρω στη μνήμη μου, συνήθ. νοσταλγικά (πρόσωπα, γεγονότα, περίοδο από παρελθόν): *αναπολούσε τις όμορφες στιγμές που πέρασαν μαζί* ΣΥΝ. αναθυμούμαι, αναλογίζομαι, ανακαλώ στη μνήμη μου, νοσταλγώ. [ETYM. < αρχ. *αναπόλω* (-έω) < άνα- + πόλω «αναστρέφω», που συνδ. με το ρ. *πέλω* (βλ. λ. *πόλιος*). Η αρχική σημ. της λ. ήταν «οργώνω, αναστρέφω το χώμα» από τη συνεχή επανάληψη αυτής της πράξεως η λ. δήλωσε και την ανάκληση, την επαναφορά στη μνήμη].

αναπομπή (η) → αναπέμω
αναπόσπαστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν μπορεί να αποσπαστεί, να αποκολληθεί: η *Μακεδονία αποτελεί ~ τμήμα της Ελλάδας* 2. απολύτως αναγκαστός για την επίτευξη πληρότητας: *θεωρώ την οικογένεια μου ~ κομμάτι του εαυτού μου.* — **αναπόσπαστα** επίρρ. [ETYM. μεσν. < άν- στερητ. + αποσπάω].

αναποτελεσματικός, -η, -ο αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα, άφελος: *τα τελευταία κυβερνητικά μέτρα αποδείχθηκαν ~, αφού οι φοροδιαφυγή συνεχίζεται* ΣΥΝ. ατελέσφορος ANT. αποτελεσματικός. — **αναποτελεσματικότητα** (η) [1888]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inefficace].

αναπότρεπτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει: *αναπότρεπτος* ΣΥΝ. αναπόδραστος 2. **αναπότρεπτο** (το) αυτό που θεωρείται ότι έχει καθοριστεί από τη μοίρα, το πεπρωμένο-ο θάνατος ΣΥΝ. μοιραίο. — **αναπότρεπτα** επίρρ.

αναποφάσιστος, -η, -ο [1888] 1. αυτός που δεν έχει πάρει απόφαση (για κάτι): (κ. ως ουσ.) *λίγες μέρες πριν από τις εκλογές υπάρχουν ακόμη πολλοί ~* ANT. αποφασισμένος 2. αυτός που δεν έχει τη δύναμη να παίρνει οριστικές αποφάσεις: *είναι από τον χαρακτήρα του ~ και ταλαιπωρεί και τον εαυτό του και τους άλλους.* — **αναποφάσιστα** επίρρ., **αναποφασιστικότητα** (η) [1877]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. indécis].

αναπόφεικτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει, αναπότρεπτος: η *μακροχρόνια έχθρα των δύο κρατών έκανε τον πόλεμο ~* ΣΥΝ. αναπόδραστος, μοιραίο. — **αναπόφεικτα** | **αναπο-φεικτος** επίρρ.

αναποφλοιαίωτος, -η, -ο [1870] αυτός που δεν έχει αποφλοιαίωσει: ~ *ρύζι*.

αναπροσανατολισμός (ο) ο προσανατολισμός προς νέα κατεύθυνση, η αλλαγή πορείας ή υιοθέτηση νέων στόχων και κατευθύνσεων: *ο ~ της εξωτερικής πολιτικής.* — **αναπροσανατολίζω** ρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. reorientation].

αναπροσαρμογή (η) η προσαρμογή σε νέα δεδομένα: *-μυθόν και συντάξεις με βάση τον πληθωρισμό || Αντιματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή (Α.Τ.Α.) || η πολιτική της κυβέρνησης χρειάζεται ~ σύμφωνα με τις εξελίξεις στην περιοχή μας.* [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. readjustment].

αναπροσαρμόζω ρ. μετβ. {αναπροσάρμοσα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προσαρμόζω (κάτι) σε νέα δεδομένα: *μετά τις νέες αυξήσεις στις τιμές, οι μισθοί πρέπει να αναπροσαρμόστούν.* [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. readjust].

αναπροσδιορίζω ρ. μετβ. {αναπροσδιορίσα, -τηκα, -μένος} προσδιορίζω εκ νέου: *η κυβέρνηση θα αναπροσδιορίσει τη στάση της στο θέμα της ευρωπαϊκής διευρύνσης.* — **αναπροσδιορισμός** (ο). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. redefine].

ανάπνυμος, -η, -ο (για πλοίο) αυτό που έχει στραμμένη την πρύμνη στον άνεμο ή στο αντίθετο θαλάσσιο ρεύμα ΣΥΝ. κατάπνυμος.

ανάπτωρος, -η, -ο → ανάπτωρος
 αναπτέρων ρ. μετβ. {αναπτέρο-σα, -θηκα, -μένος} ενισχύω ηθικά: τα ενχάρια να με αναπτέρισαν ηθικά || ~ το ηθικό | το φρόνημα ANT. αποθαρρύνω. — αναπτέρωση (η) [μετν.], [ETYM₂ μεσν. < αρχ. αναπτέρω (-όω) < ανα- + πτερό < πτερόν].

αναπτήρας (ο) [1898] συσκευή τσέπης, που παράγει φλόγα κυρ. για να ανάβει κανείς διάφορα παρασκευάσματα καπνίσματος, τσιγάρα, πούρα, πίπα κ.λπ. — (υποκ.) αναπτήρακι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτο. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. lighter].

ανάπτυγμα (το) [1896] {αναπτύγμ-ατος | -ατα, -άτων} η έκταση, η εκδίπλωση: το ~ μιας γενικής έννοιας καλύπτει όλες τις επιμέρους έννοιες ANT. σύμπτυγμα, σύμπτυξη. ΣΧΟΛΙΟ λ. πτυχή.

αναπτύξιμος, -η, -ο → αναπτύσσω

ανάπτυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} 1. η εκδίπλωση, το άπλωμα στον χώρο: η ~ των μεγαλοπόλεων ANT. σύμπτυξη 2. η αύξηση των διαστάσεων στο πλαίσιο της ωρίμασης, η πορεία προς την ωρίμαση: κατά κανόνα η ~ του ανθρώπινου σώματος ολοκληρώνεται με το τέλος της εφηβείας || ~ των μελών | λειτουργιών | της νοημοσύνης || ~ των φυτών | των ζώων || γνωστική | ψυχοκοινωνική | πρόωρη ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) μέτωμα 3. (συνεκδ.) η περίοδος της ηλικίας (παιδικής, εφηβικής), κατά την οποία συντελείται η ανάπτυξη: να τρως καλά, γιατί είσαι ακόμη (πάνω) στην ~ σου! 4. η αναλυτική παρουσίαση (προφορική ή γραπτή) ενός ζητήματος: η ~ του θέματος δεν κάλυψε όλες τις πτυχές του ζητήματος ΣΥΝ. πραγμάτωση, έκθ'ση 5. (για αψηρ. έννοες) η πρόοδος (θεωρούμενη ως αύξηση σε δύναμη, παραγωγή, ταχύτητα, ποιότητα κ.λπ.): η εποχή μας χαρακτηρίζεται από τη ραγδαία ~ της τεχνολογίας || επιστημονική | καλλιτεχνική | πολιτιστική ~ ΣΥΝ. εξέλιξη, άνθηση, ακμή 6. (ειδικότ.) (α) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο συνδυασμός οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών που συνιστούν διαδικασία μετάβασης μιας κοινωνίας από μια φάση ωριμότητας σε κάποια άλλη, κατά τακτικό χρόνο, η οποία επιτελείται με προσπάθεια, προετοιμασία των κοινωνικών στάσεων, την πρόοδο των γνώσεων, τη βελτίωση της επαγγελματικής εξειδίκευσης, τη βιομηχανική και ψηφιακή τεχνολογία κ.λπ. (β) ΟΙΚΟΝ. η βελτίωση των οικονομικών δεικτών (μιας χώρας) με βασικό στοιχείο την αύξηση της παραγωγής: παραμένει σχεδόν άλυτο πρόβλημα το πώς θα επιτευχθεί η ~ των χωρών του Τρίτου Κόσμου || εθνική ~ || τράπεζες αναπτύξεως ΦΡ. περιφερειακή ανάπτυξη μορφή οικονομικής αποκέντρωσης με προσπάθεια εξαλείφειν των οικονομικών κυρ. ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών μιας χώρας και ενίσχυση της οικονομικής εξέλιξης της περιφέρειας 7. ΓΛΩΣΣ. η εμφάνιση ενός φθόγου κατά την εκφώνηση της λέξης, συνήθ. για διευκόλυνση της προφοράς ή χάριν ευφωνίας (πρβλ. το διαλεκτ. τιμήμα αντί τιμήμα που ακούγεται και ευρύτερα κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. πτυχή.

[ETYM₂ < αρχ. ανάπτυξις < άνογμα, ξεδίπλωμα > αναπτύσσω. Οι σημερινές σημ. είναι απόδ. του γαλλ. développement].

ανάπτυξη φωνήεντος /συμφώνου. Η ανάπτυξη στην αρχή ή στο μέσο της λέξης φωνήεντος ή, σπανιότερα, συμφώνου αποτελεί γνωστό φαινόμενο της Ελληνικής. Τα πελοποννησιακά (διαλεκτικά) τιμήμα (= τιμήμα), σταθιμός= σταθμός), καπινός)= καπινός) προέρχονται από ανάπτυξη φωνήεντος ανάμεσα στα δυσπρόφορα συμπλέγματα -τι-, -θι- και -πν-, που δεν διαφέρουν πολύ από τα αρχαία Έρεμής (= Έρμης) και Γορογούς (= Γοργούς). Και ενώ στο τιμήμα = τιμήμα υπάρχει συγχρονικά η αίσθηση της ανάπτυξης, σε άλλες λέξεις το φωνήεν που αναπτύσσεται χάνεται στα βάθη της ετυμολογικής προέλευσης της λέξης: α-γκινάρα (< αρχ. κινά-ρα), γ-ου-δί (< γού < ἴδιον < αρχ. ἴδιος), γ-ου-ρούνη (< γουρούνη < γρούνη < αρχ. γρώνη), Πατινώτης (< Πατινος < Πάτινος < Πάτιος) κ.τ.ό. Φαίνεται ότι η Ελληνική ήδη στο ξεκίνημα της ύλη της ανάπτυξης φωνήεντων, ιδ. στην αρχή της λέξης, εκεί όπου οι αδέλφες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες είχαν σύμφωνο: ἐ-ρρυθρός έναντι σανσκρ. rudhiras, λατ. ruber, γαλλ. rouge, αγγλ. red: ἄ-στηρ | ἄ-στρον έναντι λατ. stella (< ster-na), αγγλ. star, γ'ρμ. Stern- ε-λευθερός έναντι λατ. liber, σανσκρ. ródhati 'αν'βαίν'ν' ἄ-νεμίζ, λατ. nepos, -otis, σανσκρ. parat κ.λπ. Μ^ο τον τρόπο αυτόν αυξήθηκαν τα φωνηεντικά ακούσματα της Ελληνικής, δηλ. η μουσικότητα της.

αναπτυξιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ανάπτυξη, που συντελεί σε αυτήν: ~ πολιτική | μέτρα | στόχοι || η χώρα βρίσκεται σε ~ τροχιά (σε πορεία που οδηγεί στην ανάπτυξη της οικονομίας) ANT. αναπτυξιακός. — αναπτυξιακ-ά | -ός επίρρ.

αναπτύσσω ρ. μετβ. {αν-έπτωξα, -απτύχθηκα, -απτύξιμος κ. (λόγ.) -επτύξιμος} 1. αυξάνω σε ποιότητα ή ποσότητα: ~ το σώμα | το πνεύμα | τις δυνάμεις 2. (μετφ.) φέρνω κάτι (ιδιότητα, ταλέντο κ.λπ.) σε υψηλό επίπεδο (με κατάλληλη προσοχία, φροντίδα κ.λπ.): έχει αναπτύξει την ικανότητα να σκέφτεται και ν' απαντά γρήγορα ΣΥΝ. καλλιέργω, εξελίσσω 3. (α) ασχολούμαι με κάτι συστηματικά: αναπτύσσει σημαντική κοινωνική δράση (β) σχεδιάζω και εφαρμόζω (κάτι): η κυβέρνηση έχει αναπτύξει συγκεκριμένη στεγαστική πολιτική (γ) επινοώ και εξελίσσω: οι Γερμανοί έχουν αναπτύξει νέες τεχνικές στην αυτοκινητοβιομηχανία ΣΥΝ. εξευρίσκο 4. αρχίζω να έχω: υπό ορισμένες συνθήκες τα άτομα αυτά αναπτύσσουν αντικοινωνική συμπεριφορά || πρέπει να αναπτύξουμε σχέσεις καλής γειτονίας με τις όμορες χώρες 5. εκθέτω αναλυτικά: ανέπτυξε τα επιχειρήματα του με χαρακτηριστική διαύγεια και άνεση || ~ μια άποψη ΣΥΝ. διεξέρχομαι, πραγματεύομαι 6. ΣΤΡΑΤ. παρατάσσω σε ανοικτή διάταξη, απλώνω στον χώρο: οι άνδρες αναπτύχθηκαν κατά μήκος του ποταμού σε διάταξη μάχης- (μεσοπαθ. **αναπτύσσομαι**) 7. ακολουθώ πορεία εξέλιξης, αυξάνομαι και βελτιώνομαι: η Ενωμένη Ευρώπη αναπτύσσεται σε

μεγάλη οικονομικοπολιτική δύναμη || είναι παράδειγμα παιδιού που αναπτύσσεται σωστά με την κατάλληλη φροντίδα των γονιών του ΦΡ. (α) **αναπτύξιμες χώρες** χώρες που έχουν πετύχει ικανοποιητικό βαθμό οικονομικής ανάπτυξης, οι πλούσιες χώρες με ικανοποιητική βιομηχανική υποδομή ΣΥΝ. προηγμένες χώρες (β) **αναπτυσσόμενες χώρες** χώρες που στερούνται αυτοδύναμης οικονομικής ανάπτυξης, ασθ'ν'ς οικονομικά χώρες 8. αρχίζω να υπάρχω και να εξελίσσομαι: στη χώρα αυτή αναπτύχθηκε ένα σημαντικό οικολογικό κίνημα 9. ΟΙΚΟΝ. εξελίσσομαι οικονομικά, βελτιώνεται η οικονομία μου: η χώρα μας αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς (βλ. λ. ανάπτυξη, σημ. 6). ΣΧΟΛΙΟ λ. πτυχή, ελεύθερος, μετοχή.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «επιτύχω, ανοίγω», < άνα- + πτύσσω «διπλώνω». Ορισμένες συγχρονές σημ. είναι απόδ. του γαλλ. développer. Οι οικονομικοί όροι αναπτύξιμες - αναπτυσσόμενες - υπανάπτυκτες αποτελούν απόδ. των αγγλ. developed - developing - underdeveloped].

αναπτύξιμος - αναπτυσσόμενος - υπανάπτυκτος. Νεότερ'ς λέξεις της οικονομικής ορολογίας, που αναφέρονται στην οικονομική ανάπτυξη των διαφόρων χωρών. Σ' αντίθεση, αρχικά, προς τις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες, πλάστηκε ο όρος υπανάπτυκτες, που χρησιμοποιήθηκε κυρίως για χώρες του Τρίτου Κόσμου. Βαθμολογία, επειδή ο όρος προσέλαβε ευρύτερο -και μάλιστα μειοκρατικό και κοινωνικό περιεχόμενο, άρχισε να αντικαθίσταται άλλοτε από το αναπλάττες και άλλοτε από το δυναμικό (και ανόδυνο σημασιολογικά) αναπτυσσόμενες χώρες, ο οποίος και τελικά επικράτησε. Έτσι ο όρος υπανάπτυκτες χώρες χρησιμοποιείται σπανιότερα, για ακραίες περίπτωσης.

αναψωστήρας (ο) [1870] το εκκόλληστρον (βλ. λ.).

[EXYM₂ Απόδ. του γαλλ. debouchoir].
 Ανάργυρος (ο) {-ου κ. -ύρου} 1. καθέναν από τους Αγίους Αναργύρους (συνήθ. Κοσμά και Δαμιανό, αλλά και τους Κύρο και Ιωάννη, Λεόντιο, Ανθίμο και Ευπρέπιο), οι οποίοι ως γιατροί θεράπευαν χωρίς να παίρνουν χρήματα: μονή των Αγίων Αναργύρων 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθήμ.) **Αργύρης**.

[ETYM₂ μετν. κύρ. όν. < αρχ. ἀνάργυρος «χωρίς χρήματα» < άν-στερητ. + άργυρος, που χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα].

ανάρθρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει αρθρώσει κατάλληλα, ώστε να προσλαμβάνεται και να γίνεται κατανοητός: έβγαζε ~ κρανίες από τον πόνο 2. ΓΛΩΣΣ. ο εκφερόμενος χωρίς οριστικό άρθρο: στη φράση «το λακονίζειν εστί φιλοσοφείν» το ~ απαρέμφατο «φιλοσοφείν» χρησιμοποιείται ως κατηγορούμενο. — ανάρθρα επίρρ. [ETYM₂ αρχ. < άν-στερητ. + άρθρον «μέλος σώματος»].

ανάρια επίρρ. [μεσν.] (λαϊκότ.) 1. (συνήθ. με επανάληψη) κατ' αραία χρονικά διαστήματα: — έρχεται να δει και τους γονιούς του, σαν το θυμείο! ΣΥΝ. αραία (και πού), κάπου-κάπου, μια στις τόσες ANT. συχνά (πυκνά): ΦΡ. (παροιμ.) **ανάρια-ανάρια το φιλί, για να 'χει νοστιμόδα** η αναμονή αυξάνει τη λαχτάρα, με αποτέλεσμα, όταν συμβεί το αναμενόμενο, να προκαλεί ακόμη μεγαλύτερη ευχαρίστηση (βλ. κ. λ. αλόγχα) 2. σε αρκετή απόσταση, συνήθ. για τη αγορά ANT. πυκνά, κοντά-κοντά 3. με αραία σύσταση ή ύφανση: θέλει τέχνη στον αργαλειό να υφάνεις ~ το πανί, για να ναι ανάλαφρο και λεπτό.

αναριθμητισμός (ο) η λανθασμένη αναγραφή ενός αριθμού λόγω παραβιάσεως της ορθής σειράς των ψηφίων του, το αντίστοιχο του αναγραμματισμού (βλ. λ.) για τους αριθμούς: λόγω αναριθμητισμού το 174 έγινε 714.

[ETYM₂ < άν-στερητ. + αριθμός, κατ' αναλογία προς το αναγραμματισμός και παρασυρρητισμό προς το αναριθμητισμός].

αναριθμητός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ανέρχεται σε τόσο μεγάλο πλήθος, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί: ~ προβλήματα | βλάβες | άνθρωποι ΣΥΝ. αμέτρητος, άπειρος ANT. ολιγάριθμος, ευάριθμος. — αναριθμητα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αριθμητικός.

ανάριος, -ια, -ιο (λαϊκ.) 1. αυτός που έχει τοποθετηθεί σε αραία διαστήματα: ~ σπίτια ενός χωριού ANT. πυκνός 2. αραίος κατά τη σύσταση ή ύφανση: ~ ύφασμα λεπτό και σχεδόν διαφανές! ΣΥΝ. αγανός ANT. πυκνός, κρουστός 3. αυτός που επαναλαμβάνεται σε αραία χρονικά διαστήματα: οι πρώτες ~ ντουφεκίες πυκνώσαν κατά το βράδυ. [ETYM₂ μεσν. < άν-στερητ. + άριος (με συνίχηση) < αραίος].

αναρμόδιος, -α, -ο [μετν.] 1. αυτός που δεν έχει αρμοδιότητα, εξουσιοδότηση (για κάτι): η υπηρεσία μας είναι ~ για το θέμα που σας απασχολεί ANT. αρμόδιος 2. (γενικότ.) αυτός που λόγω ακατάλληλότητας στερείται του δικαιώματος να εκφέρει άποψη για κάτι: εσύ μην ανακατεύεις! είσαι εντελώς ~ να κρίνεις τέτοια θέματα ΣΥΝ. (οικ.) άσχετος. — αναρμόδια | αναρμόδιως [μετν.] επίρρ., αναρμόδιότητα (η) [1809].

ανάρμοστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν αρμόζει, δεν ταιριάζει, είναι ακατάλληλος (για κάτι/κάποιον): εκφράζεται συχνά με ύβρεις και λόγια ανάρμοστα για σοβαρό άνθρωπο ΣΥΝ. αταίριαστος ANT. (λόγ.) αρμόζων, πρέπων, προσήκων 2. (συνήθ. ειδικότ.) αυτός που δεν συμφωνεί με τα καθιερωμένα κοινωνικά πρότυπα: ~ συμπεριφορά | εμφάνιση ΣΥΝ. απρεπής, ανοίκειος, απαράδεκτος ANT. αρμόζων, προσήκων. — ανάρμοστα επίρρ. [ETYM₂ αρχ. < άν-στερητ. + αρμόστος < αρμόςω].

ανάρπαστος, -η, -ο (συνήθ. για εμπνεύσματα) αυτός που εξαφανίζεται γρήγορα (από καταστήματα, ράφια, αγορά κ.λπ.) λόγω μεγάλης ζήτησης: γίνονται ~ || το νέο τεύχος του περιοδικού έγινε ~ πριν καλά-καλά κυκλοφορήσει ΣΥΝ. περιζήτητος ANT. αζητήτος, απούλητος [ETYM₂ αρχ. < αναρπάω «αρπάω βίαια, κυριεύω» < άνα) + αρπάω].

ανάρπαστος - περιζήτητος. Οι δύο λέξεις συμπίπτουν στη δήλωση του «επιθυμητός, αρεστός». Περαιτέρω, το μεν περιζήτητος δηλώνει κατάσταση, ενώ το ανάρπαστος πράξη: *Τα προϊόντα αυτής της εταιρείας είναι περιζήτητα και, μόλις φθάσουν στα καταστήματα, γίνονται ανάρπαστα.*

ανάρρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η άνοδος σε ύψατο αξίωμα, κυρ. βασιλεία: ~ στον θρόνο ANΤ. πτώση, έκπτωση. [ETYM. < αρχ. *ἀνάρρησις* «δημόσια ανακήρυξη» < *ανα-* + *ρήσις* (βλ. λ.)].

αναρριγίω ρ. αμετβ. {αναρριγίει... | αναρριγήσα} 1. με διαπερνούν ριγή, ανατριχιάζω: η *προϊνή ψύχρα τον έκανε να αναρριγήσει* 2. (μτφ.) βιώνω έντονη συγκίνηση από στιγμιαίο ερέθισμα: *μόλις αντίκρισε την παλιά φωτογραφία, αναρριγήσε από νοσταλγία* ΣΥΝ. ριγώ, ανασκιρτώ, αναστατώνομαι.

αναρριπίζω ρ. μετβ. {αναρριπίσει} (λόγ.) 1. δυναμώνω την ένταση (φλογας, φωτιάς) κάνοντας αέρα: *οι δυνατοί άνεμοι, που πνέουν από το πρωί, αναρριπίζουν συνεχώς το μέτωπο της πυρκαγιάς* ΣΥΝ. αναζωπυρώνω 2. (μτφ.) προκαλώ εκ νέου (έντονο συναίσθημα) αναθερμαίνω: *οι πρόσφατες δηλώσεις του στον Τύπο αναρριπίζουν το πολιωτικό κλίμα της προεκλογικής αναμέτρησης* ΣΥΝ. αναμοχλεύω. — αναρριπίση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω, -ρρ-*. [ETYM. αρχ. < *ανα-* + *ρριπίζω* «φυσά, πνέω» < *ριπή*].

αναρρίχηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το σκαρφάλωμα σε απότομο ύψωμα: *το πιο δύσκολο τμήμα της ορειβασίας ήταν η ~ στα γυμνά και απόκρημνα βράχια* ΣΥΝ. ανέβασμα 2. (ειδικότ.) ΑΘΛ. αγώνισμα που συνίσταται στην ανάβαση σε δοκό ή σχοινί με τα χέρια ή και με τα πόδια ή σε *πλάγιες βουνών* με ειδικά συνεργα: ~ στα Μετέωρα 3. (μτφ.) η σταδιακή ανέλιξη κάποιου (σε αξιώματα) με κάθε τρόπο (ακόμη και αθέμιτο): *για την ~ του στην ιεραρχία του κόμματός χρησιμοποίησε ανέντιμα μέσα*. [ETYM. < αρχ. *αναρρίχης* < *αναρριχόμαι*].

αναρριχτικός, -ή, -ό [1885] 1. αυτός που σχετίζεται με την αναρρίχηση: *έχει μεγάλη ~ ικανότητα* || ~ εξοπλισμός 2. ΒΟΤ. *αναρριχτικό φυτό* το αναρριχόμενο φυτό (βλ. λ. *αναρριχώμαι*).

αναρριχτισμός (ο) (κακός.) η άνοδος σε ιεραρχία ή η κοινωνική εξέλιξη με αθέμιτους τρόπους: «η *Αριστερά λειτουργούσε ως ηθική δύναμη και εμπόδιζε τους διάφορους αναρριχτισμούς*» (εφημ.).

αναρριχόμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αναρριχάται... | αναρριχί-θηκα, -μηνος} 1. ανεβαίνω έρποντας, χρησιμοποιώντας χέρια και πόδια (σε κατακόρυφη, δύσβατη ή απόκρημη επιφάνεια) ΣΥΝ. σκαρφάλλω 2. ΒΟΤ. *αναρριχώμενο φυτό* φυτό που δεν διαθέτει δικό του στηρικτικά μέσα, με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται πάνω σε στηρίγματα με το να τυλίγεται γύρω από αυτά ή πάνω σε διάφορες επιφάνειες (π.χ. κισσός, αγράμπελη κ.ά.) ΣΥΝ. αναρριχτικό φυτό 3. (μτφ.) ανέρχομαι σταδιακά σε υψηλά αξιώματα με τη χρήση κάθε τρόπου (ακόμη και αθέμιτου): *κατάφερε να αναρριχθεί στην εξουσία, εκτοξεύοντας λάσπη κατά των αντιπάλων του και υπονομεύοντας τους συνεργάτες του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM. < αρχ. *αναρριχόμαι* (-άο(-, αγν. ετύμου, ίσως < *ανα-* + *ΙΕ. *(s)reigh-* «αναρριχώμαι», πβ. σανσκρ. *ringami*].

αναρριχτός, -ή, -ο αυτός που ριχνεται πάνω και προς τα πίσω: *οι παλιοί μάγκες είχαν τον σακάκι ~*. Επίσης αναρριχτός, -ή, -ό. — *ανάρριχτα* επίρρ.

ανάρρους (ο) {ανάρρ-ου | -οι, -ους} (λόγ.) 1. (α) η ροή των νερών της θάλασσας προς τα πίσω, η οποία σχηματίζεται κατά την υποχώρηση των κυμάτων που προσκρούουν στην ακτή ή σε βράχια ANΤ. *κατάρρους* (β) η κάθοδος των κυμάτων με ρόχθο στις πλευρές βράχων, πάνω στους οποίους προσέκρουσαν και υψώθηκαν, και η δίνη που προκύπτει από τη σύγκρουση των κυμάτων μεταξύ τους ή με τους βράχους 2. το τμήμα ποταμού που περιλαμβάνεται ανάμεσα σε δεδομένο σημείο του και τις πηγές του 3. το ρεύμα που σχηματίζεται κοντά στις όχθες θαλάσσιου στενού, κατά μήκος του άξονα του στενού και με κατεύθυνση αντίθετη προς το κύριο ρεύμα: *ο ~ του πορθμού*. Επίσης (λαϊκ.) αναρρούσα (η) (σημ. 1).

[ETYM. αρχ. < *ἀναρρέω* «ρέω προς τα πίσω, ανάποδα» < *ανα-* + *ρέω*. Ο τ. *ἀναρρούσα* από τη μτχ. *ἀναρρέουσα* (θηλ.) του αρχ. ρ.].

αναρρήφηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η πρόκληση ροής (υγρού ή αερίου) προς τα πάνω, το ρούφηγμα προς τα πάνω (συνήθ. με σωλήνα) 2. ΤΕΧΝΟΛ. μία από τις τέσσερις περιόδους λειτουργίας των τετράχρονων κινητήρων εσωτερικής καύσεως, κατά την οποία το καύσιμο κατευθύνεται από το καρμπρατέρ στον κύλινδρο με μια ειδική βαλβίδα · 3. (καταχρ.) η εισρόφηση (βλ. λ.): *το βρέφος έπαθε ~ στον ύπνο του και πνίγηκε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

αναρροφητήρας (ο) [1847] 1. συσκευή αναρροφήσεως για την παραγωγή συνεχούς ρεύματος αέρα 2. ειδική συσκευή συνδεδεμένη με σωλήνες για τη συλλογή αντικειμένων από τον βυθό μέσω αναρροφήσεως και συγχρόνως για τον διαχωρισμό τους από την άμμο. Επίσης αναρροφητής. [ETYM. Απὸδ. του γαλλ. *aspirateur*].

αναρροφητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την αναρρόφηση: *για την αποξήρανση της λίμνης χρησιμοποιήθηκαν ειδικές ~ αντλίες*. — *αναρροφητικ-ά* | -ώς επίρρ.

αναρρόφο ρ. μετβ. [αρχ.] {αναρροφεί... | αναρρόφ-ησα, -ούμαι, -είται... -ήθηκα, -ημένους} 1. προκαλώ ροή υγρού προς τα πάνω (συνήθ. με σωλήνα) · 2. (καταχρ.) εισροφή, ρουφή επανειλημμένα προς τα μέσα, καταπίνω ρουφώντας: *ο γιατρός είπε πως το βρέφος είχε αναρρόφηση τον εμετό του στον ύπνο του, πράγμα που του προκάλεσε τον θάνατο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

αναρρόθμιση (η) [1834] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου ρύθμιση, η τροποποίηση ήδη υπάρχουσας ρύθμισης: ~ των *χρεών κάποιου* || η ~ του νομοσχεδίου *προέκυψε από τις σχετικές παρεμβάσεις των βουλευτών* ΣΥΝ. τροποποίηση, επαναδιατύπωση, επαναπροσδιορισμός. — *αναρροθμίζω* ρ. μετβ. [αρχ.].

αναρρώρω ρ. αμετβ. {αναρρώρωσα κ. (λόγ.) ανέρρωσα} ανακτώ τις δυνάμεις μου ύστερα από αρρώστια, συνέρχομαι ύστερα από εξασθένηση, αποκαθίσταμαι στην υγεία μου: *οι γιατροί είπαν πως θα χρειαστεί τουλάχιστον τρεις μήνες, για να αναρρώσει πλήρως μετά την εγχείρηση* ΣΥΝ. αναλαμβάνω, συνέρχομαι, (λαϊκ.) καρδαμώνω.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*. [ETYM. < αρχ. *ἀναρρόνωμι* < *ἀνα-* + *ρόνωμι* «τονώνω» < **ρόμ-νυ-μ* < *ρόμη* «ισχύς, δύναμη»].

ανάρρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η σταδιακή αποκατάσταση της υγείας μετά από ασθένεια: *προς το παρόν βρίσκεται στο στάδιο της ~, γι' αυτό καλό είναι να μη διακόψει τελείως τη θεραπεία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη, -ρρ-*.

αναρρωτήριο (το) [1891] {αναρρωτηρί-ου | -ων} το νοσηλευτικό ίδρυμα ή τμήμα νοσοκομείου που προορίζεται για ανάρρωση και παρακολούθηση ασθενών.

αναρρωτικός, -ή, -ό [1886] αυτός που συμβάλλει στην ανάρρωση: ~ *άδεια* | *ακολουθεί μετεγχειρητική αγωγή με ασητήρη ~ διαίτα*.

αναρτήρας (ο) [1888] (λόγ.) 1. αντικείμενο από το οποίο μπορεί κανείς να κρεμάσει κάτι: *τεντώνω | χαλαρώνω τον ~* 2. *αναρτήρας σογιού* επίδεσμος σε σχήμα σάκου, που χρησιμοποιείται για την ανύψωση ή την ακινητοποίηση του θυλάκου που περιέχει τους όρχεις · ο ~ *χρησιμοποιείται συχνά από αθλητές για άνεση κινήσεων κατά την άσκηση*.

[ETYM. < *αναρτώ*, ο ορθός σχηματισμός της λ. *θα ήταν αναρτητήρας* (π.χ. *κινό > κινήτης, κρατώ > κρατητήριο* κ.ά.), αλλά λειτουργήσει ο νόμος της απλολογίας. Η λ. μαρτυρείται αρχικά σε εφημερίδα ως προσπαθεία αποδόσεως της κοινής λ. *κρεμάστρα*, η οποία όμως επικράτησε].

ανάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) 1. το να κρεμά κανείς κάτι: *το δημοτικό συμβούλιο αποφάσισε να απαγορεύσει την ~ πάνω στους δρόμους και στις πλατείες του δήμου* ΣΥΝ. κρέμασμα 2. (συνεκδ.) η δημοσιοποίηση (συνήθ. με τοιχοκόλληση) αγλέλης, ανακοίνωσης: η ~ των αποτελεσμάτων *αναμένεται να γίνει μετά το μεσημέρι στα λύκεια όλης της χώρας* · 3. *αναρτήσεις* (οι) (σε αυτοκίνητα, μηχανές, αεροπλάνα) σύστημα αποσβέσεως των κραδασμών και ελέγχου της πρόσφυσης οχήματος που βρίσκεται σε κίνηση, το οποίο συνδέει ελαστικά το αμάξιωμα με τους άξονες των τροχών ΣΥΝ. σισπανίνιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ETYM. < αρχ. *ἀνάρτησις* < *αναρτώ* «προσηλώνω». Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. *suspension*].

αναρτώ ρ. {αναρτάς... | αναρτ-ησα κ. (λόγ.) ανήρτ-ησα, -ώμαι, -άται... -ήθηκα, -ημένος (λόγ. ανηρτημένος)} κρεμά (κάτι) από ψηλά, ώστε να είναι εμφανές: *ο διευθυντής έδωσε εντολή να αναρτηθούν ειδικοί πίνακες ανακοινώσεων για την άμεση ενημέρωση του προσωπικού* ΣΥΝ. κρεμάω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ETYM. < αρχ. *αναρτώ* (-άω) < *άν*α) + *άρτω* «κρεμάω, απαγχονίζω» < *αίρω* «υψώνω, κρεμάω». Βλ. κ. *αρτηρία*].

ανάρχος (ο), *άναρχα* (η) (οικ.-εκφραστ.) ο αναρχικός.

αναρχία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση η οποία προκύπτει από έλλειψη κανόνων, θεσμών και συνθηκών που συμβάλλουν στην ευταξία και την ιεραρχική οργάνωση: η ~ *που επικρατεί στα ραδιοηλεκτρονικά μέσα σφειλάει στην αδυναμία της Πολιτείας να επιβάλει ποινές για καταφανείς παραβιάσεις του κανονισμού λειτουργίας τους* ΣΥΝ. αταξία, ακυβερνησία ANΤ. πειθαρχία, τάξη 2. (συνεκδ.) κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης: *πολλές αφρικανικές χώρες κατέντησαν στον γλωσσικό προγραμματισμό, για να περιορίσουν τη γλωσσική ~* ΣΥΝ. ανωμαλία, απειθαρχία ANΤ. σύστημα, τάξη 3. ΠΟΛΙΤ. η κοινωνικοπολιτική θεωρία του αναρχισμού (βλ. λ.), που απορρίπτει κάθε μορφή εξουσίας. [ETYM. *αοχ.* < *ἀναρχος*].

αναρχικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό [1856] 1. ΠΟΛΙΤ. αυτός που σχετίζεται με την κοινωνικοπολιτική θεωρία του αναρχισμού: ~ *θεωρία* | *βιβλίο* | *οργάνωση* 2. *αναρχικός* (ο), *αναρχική* | (λαϊκ.) -ιά (η) (α) πρόσωπο που πιστεύει στον αναρχισμό (και ενδεχομένως προσπαθεί να τον επιβάλει): ο *Προυντόν και ο Μπακοΐνιν υπήρξαν γνωστοί ~* (β) (κακός.) πρόσωπο που προβαίνει σε πράξεις βίας, στρεφόμενες κατά της κοινωνικής τάξης, ηρεμίας ή/και ιεραρχίας, κυρ. με αφορητή εκδηλώσεις πολιτικού περιεχομένου: *μετά την πορεία του Πολυτεχνείου αναρχικοί προκάλεσαν ταραχές και έκαμαν αποκίνητα πολιτών* 3. (καταχρ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη οργάνωσης, δομής ή λογικής σύνδεσης των μερών του: *μια ~ ταινία, όπου ανατρέπονται όλες οι κινηματογραφικές συμβάσεις*. — *αναρχικά* επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *anarchique*].

αναρχισμός (ο) [1886] το σύνολο των θεωριών και πρακτικών που αποσκοπούν στην κατάργηση του κράτους και των κρατικών περιορισμών, καθώς και κάθε μορφής εξουσίας, ως επίσημο, σε συνδυασμό με την επικράτηση της απόλυτης ατομικής ελευθερίας: *κομμουνική θεωρητικό του - είναι οι Προυντόν, Μπακοΐνιν και Κροπότκιν*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *anarchisme*]. *αναρχοαυτόνομος, -ή, -ο* ΠΟΛΙΤ. αυτός που λόγω αναρχικών πολιτικών πεποιθήσεων ή/και προσωπικής ιδιοσυγκρασίας αρνείται την ένταξη σε *οργανωμένα πολιτικοκοινωνικά σχήματα* και δρα συνήθ. αυτόνομα. *αναρχοκομμουνισμός* (ο) ΠΟΛΙΤ. η ιδεολογία που προσπαθεί να συγκεράσει τις θεωρίες και αρχές του κομμουνισμού και του αναρχι-

σμού, πρεσβεύοντας ότι η κατάρρευση του καπιταλισμού πρέπει να συνοδεύεται και από την κατάρρευση κάθε κρατικής δομής. — **αναρχοκομμουνιστής** (ο), **αναρχοκομμουνίστρια** (η), **αναρχοκομμουνιστικός**, -ή, -ό. — **άναρχος**, -η, -ο 1. αυτός που δεν ακολουθεί ορισμένες αρχές, που δεν γίνεται βάσει σχεδίου: - *ανάπτυξη / δόμηση* ΣΥΝ. αυθαίρετος, άτακτος · 2. αυτός που δεν έχει άργοντες, που στερείται διακυβέρνησε-ως ΣΥΝ. ακέφαλος, ακυβέρνητος · 3. αυτός που δεν έχει αρχή, που δεν εκπορεύεται από κανέναν συνήθ. ως χαρακτηρισμός του Θεού. — **άναρχα επίρρ.** [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει αρχή, εξουσία», < άν-στερητ. + -άρχος < άρχω]. **αναρχοσυνδικαλισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΠΟΛΙΤ. συνδικαλισμός έντονα επηρεασμένος από την αναρχική ιδεολογία. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anarchosyndicalisme]. **αναρχούμαι** ρ. αμετβ. αποθ. [1894] {αναρχεύομαι...} μόνο σε ενεστ. κ. παρτατ.} στερούμαι οργάνωσης και διακυβέρνησης, βρίσκομαι σε κατάσταση αναρχίας: *μετά την επανάσταση η χώρα αναρχείται* || *αναρχ-χοιμνη περιοχή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. **αναρχοφιλελευθερισμός** (ο) ΠΟΛΙΤ. κατεύθυνση της φιλελευθέρης ιδεολογίας, που πρεσβεύει την πλήρη απουσία κρατικής παρέμβασης και την αντικατάστασή της από ιδιωτικούς φορείς. — **αναρχοφιλελεύθερος**, -η, -ο. **αναρωτιέμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {αναρωτήθηκα} βρίσκομαι σε απορία, προβληματισμό για κάτι: ~ *γιατί άρρησε η Μαρία* || *ο μέσος πολίτης αναρωτιέται ποιες πρόκειται να είναι οι εξελίξεις από 'δύο και πέρα* ΣΥΝ. διερωτώμαι, απορω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, -ρρ-. [ΕΤΥΜ < μεσν. αναρωτό < αρχ. άνερωτό < άν(α) + ερωτό]. **ανάσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (προφρ.-ποιητ.) 1. το να αναπνέει κανείς (κυρ. η εισπνοή): ΦΡ. (α) **παίρνω (μια) ανάσα** (ι) εισπνέω, εισάγω αέρα στους πνευμονες μου: *όταν έφθασε στην κορυφή, πήρε μια βαθιά ανάσα, να γεμίσουν τα πνευμόνια του καθαρό αέρα* ΣΥΝ. αναπνέω, εισπνέω ΑΝΤ. εκπνέω (ii) ξεκουράζομαι για λίγο: *θα σ' τα πω όλα, αλλά να πάρω μια ανάσα πρώτα* || *δεν πήρα ανάσα όλη μέρα!* ΣΥΝ. αναπαύομαι, χαλαρώνω (β) **κόβω την ανάσα (κάποιου)** βλ. λ. κόβω 2. (συ-νεκδ.) το σύντομο χρονικό διάστημα που αντιστοιχεί σε μια αναπνοή, το μικρό διάλειμμα για ξεκούραση: *έχει πάσει στη δουλειά χωρίς ~* ως τότε *θ' ανέτξει τόση κόυραση*; ΣΥΝ. ανάπαυλα, διάλειμμα 3. (συνεκδ.) ο αέρας που εκπνέουμε: η ~ *το βρομοκοπούσε από το πιωτό* ΣΥΝ. αναπνοή, γνότο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αναπνοή. [ΕΤΥΜ < ανααίνω (υποχωρητ.)]. **ανασάινω** ρ. αμετβ. {ανασάινω} 1. εισπνέω και εκπνέω αέρα, παίρνω αναπνοές: *ένιωθε να πνίγεται, να μη μπορεί ν' ανασάινει* ΣΥΝ. αναπνέω 2. (μτφ.) διακόπτο για σύντομο χρονικό διάστημα, κάνω διάλειμμα για ξεκούραση: *με τόση δουλειά δεν έχω χρόνο ούτε ν' ανασάινω* ΣΥΝ. ξεκουράζομαι, ξεποσταίνω, παίρνω ανάσα 3. (μτφ.) απαλλάσσομαι από ψυχικό βάρος: *με τόσα χρέη και τόσες υποχρεώσεις, πού ν' ανασάινει ο κακομοίρης*; ΣΥΝ. ανακουφίζομαι. [ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «αναπαύομαι, ικανοποιούμαι» (με επίδραση των συνθέτων από *ανα-*), < *άνεσαίνω < αρχ. άνεσις + -αίνω, αναλογικά προς τα αμετβ. ρήματα σε -αίνω, π.χ. *πεθ-αίνω, χορτ-αίνω, φτωχ-αίνω* κ.ά.]. **ανασάλευθ** ρ. αμετβ. [μτγ.] {ανασάλευθα} κάνω μια ελαφρά κίνηση, σκάλω ελαφρά. **ανάσωση** (η) {χωρ. πληθ.} {εκφραστ.-λογιστ.} 1. η ανακούφιση: *άλλος σου έκλαψε εις τα στήθη αλλ'~ καμιά* (Δ. Σολωμός) 2. (μτφ.) η ανάπαυλα. Επίσης ανασασμός (ο) [μεσν.] κ. ανασασμα (το). [ΕΤΥΜ < *ανασ-αίνω*, πβ. *διάβ-αση < διαβ-αίνω, χορτ-αση < χορτ-αίνω*]. **ανασελδοποίηση** (η) {-εις κ. -ήσεως / -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου σελιδοποίηση εγγράφου που έχει ήδη σελιδοποιηθεί. — **ανασελδοποίησ** ρ. -εις...], **ανασελδοποιητικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. reagination]. **ανασηκώνω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ανασηκόω-σα, -θηκα, -μένος} 1. σηκώνω ελαφρά προς τα πάνω: *ανασηκώσε λίγο το φόρεμα της* || ~ *τα φρύδια από απορία* 2. (ειδικότ.) μάζεω προς τα πάνω: ~ *τα μανίκια* 3. (με-σοπαθ. **ανασηκόνωμα**) σηκώνω ελαφρά τον κορμό του σώματος, αφήνοντας τα πόδια στην ίδια θέση (κάθετα προς τον κορμό): *ανα-σηκόου να πεις το φάρμακο* || *είχε ανασηκωθεί και διάβαζε* ΣΥΝ. ανακάθομαι. — **ανασηκόμα** (το). **ανασκαλεύω** ρ. μετβ. {ανασκάλ-εψα | -εϋθηκα -εϋ)} μένος] 1. σκαλίζω επιφανειακά (το έδαφος) ΣΥΝ. ανασκάπτο, ανασκαλίζω 2. υποδαυλίζω (τη φωτιά) συντηρώντας ή αυξάνοντας την ένταση της: ~ *τη φωτιά, για να μη σβήσει* 3. (μτφ.) αναστατώνω (μικρό κλειστό χώρο) αναζητώντας κάτι: ~ *τα συτάρια* | *τις ντουλάπες* ΣΥΝ. ψάχνω 4. (μτφ.) επαναφέρω στο προσκήνιο ή στη μνήμη περασμένα και συνήθ. δυσάρεστα (πράγματα, γεγονότα, καταστάσεις): *Περασμένα ξεχασμένα! Τι θέλεις τώρα και ανασκαλεύεις αυτή την υπόθεση*; [ΕΤΥΜ μτγν. < *άνα- + σκαλεύω*, άλλος τύπος του *σκαλίζω* (βλ.λ.)]. **ανασκάπτο** [αρχ.] κ. ανασκάφτω κ. (καθην.) **ανασκάβω** ρ. μετβ. {ανέσκανα, ανασκάφθηκα (λόγ. ανέσκαφην, -ης, -η...), ανέσκαμμένος} 1. σκάβω βαθιά κάνοντας μεγάλα ανοίγματα: *η έκταση γύρω από το κέντρο της Αθήνας έχει ανασκαφεί λόγω των εργασιών του μετρό* · 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. διενεργώ ανασκαφή, αποσκοπώντας στην ανεύρεση αρχαιοτήτων (θαμμένων αντικειμένων, μνημείων κ.ά.): *σημαντική έκταση ανεσκάφη μετά το 1900 έξω από το Ηράκλειο, για να ανακαλυφθούν τα ανάκτορα της Κνωσού* · 3. καταστρέφω εκ θεμελίων, προκαλώ ολική καταστροφή: *οι βάρβαροι εισβολείς ανέσκαψαν πόλεις ολόκληρες* ΣΥΝ. καταδαφίζω, ξεθεμελιώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. **ανασκαφέας** (ο) [1855] {ανασκαφ-είς, -έων} 1. (για αρχαιολόγους) αυτός που διενεργεί αρχαιολογική ανασκαφή: *ο Σπ. Μαρινάτος ήταν*

ο ~ της Σαντορίνης · 2. μηχανοκίνητο όχημα για εκσκαφή, μετατόπιση ή μεταφορά χαλκικού, άμμου ή χόματος. **ανασκαφή** (η) 1. το σκάψιμο σε βάθος: *για να μπουν τα θεμέλια, χρειάζεται ~ σε βάθος 30 μέτρων* ΣΥΝ. ανόρυξη · 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) η διενέργεια συστηματικού σκαψίματος του εδάφους για την ανεύρεση αρχαιοτήτων: *οι ανασκαφές του Μ. Ανδρόνικου έφεραν στο φως τον τάφο του Φιλίππου στη Βεργίνα* || *ο Ν. Κοντολέον διενήργησε την ~ της Νάξου*. — **ανασκαφικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ανασκάπτο*]. **ανάσκελα** επίρρ.: *με τη ράχη να ακουμπά σε άλλη επιφάνεια: *κολυμπά ~ με αργές κινήσεις, κοιτώντας τον ήλιο* || *κοιμάμαι ~* ΣΥΝ. (λόγ.) υπτίως ΑΝΤ. μπρούμυτα, (λοϊκ.) ατίστομα. [ΕΤΥΜ μεσν. < *άνα- + σκέλος*]. **ανασκευάζω** ρ. μετβ. (ανασκεύα-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) ανατρέπω (επιχειρηματολογία ή κατηγορία) αποδεικνύοντας τα σφάλματά ή την ανακρίβειά της: *ο συνήγορος υπερασπίσεως κατάφερε με την επιχειρηματολογία του να ανασκεύαζε πλήρως το κατηγορητήριο* ΣΥΝ. αναϊρώ, διαψεύω, καταρρίπτω. — **ανασκευαστικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ετοιμάζω τις αποσκευές», < *άνα- + σκευάζω < σκεύω*. Η σημερινή σημ. είναι μ.τγν.]. **ανασκευαστής** (ο) [1840]. ανασκευαστρία (η) {ανασκευαστρίων} πρόσπο που ανασκευάζει (επιχειρηματολογία ή κατηγορία). **ανασκευή** (η) η ανατροπή επιχειρηματολογίας ή κατηγορίας με την προβολή αντίθετων επιχειρημάτων και αποδείξεων ΣΥΝ. ανείρση, αντίκρουση, κατάρριψη. [ΕΤΥΜ μετγν. < αρχ. *ανασκευάζω*]. **ανασκηνώ** ρ. αμετβ. [μτγν.] {ανασκηνώ...} ανασκίρση(α) (λόγ.) τινάζομαι απότομα λόγω έντονης συναισθηματικής φόρτισης (χαράς, λύπης, φόβου κ.λπ.) ή αιφνίδια μεταβολής της ψυχικής μου κατάστασης: *ανασκίρθησε από φόβο, όταν αισθάνθηκε κάποιον να πλησιάζει αθόρυβα από πίσω της* ΣΥΝ. αναπηδή, αναρριγώ, τινάζομαι. — **ανασκίρτημα** (το) [1889]. **ανασκολοπίζω** ρ. μετβ. {ανασκολοπίσ-α, -ηκα, -μένος} (λόγ.) θνατόνιο (κάποιον) διατηρώντας τον με πάλσαλο ΣΥΝ. (καθην.) παλουκάνω. — **ανασκολοπισμός** (ο) [μτγν.] κ. **ανασκολοπίση** (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άνα- + σκολοπίζω < σκόλον, -οπός < πάσσαλος*]. **ανασκόπηση** (η) {-ης κ. -ήσεως / -ήσεις, -ήσεων} 1. η αναδρομή στο παρελθόν και επανεικμήση (σειράς γεγονότων): *το κανάλι θα προβάλει την παραμονή της Πρωτομηνίας μια οικονομική και πολιτική ~ του περασμένου έτους* 2. σύντομη επαναληπτική παρουσίαση των βασικών σημείων αυτών που προηγήθηκαν: *η τελευταία παράδοση του καθηγητή πριν από τις εξετάσεις είναι - όσον έχει αναφέρει όλο το εξάμηνο* ΣΥΝ. ανακεφαλαίωση. — **ανασκοπώ** ρ. [αρχ.] {-εις...}. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ανασκοπέω (-έω) < άνα- + σκοπέω < παρατηρώ προσεκτικά*]. Η σημερινή σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *révision*]. **ανασκοπιώνομαι** ρ. μετβ. αποθ. {ανασκοπιώ-θηκα, -μένος} 1. ανασηκώω τα μανίκια: *τον βρήκα ανασκοπιωμένο μ' ένα λάστιχο στο ένα χέρι κι ένα σφουγγάρι στο άλλο να καθαρίζει τα παράθυρα* 2. (μτφ.) ετοιμάζομαι για έντονη δράση: *πρέπει ν' ανασκοπιωθώ και να στραθώ με τα στραθούμε στη δουλειά* ΣΥΝ. κινητοποιούμαι, ενεργοποιούμαι. — **ανασκοπιόμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *άνακοπιώνω* «ανασηκώω τα μανίκια μου, προετοιμάζομαι» (το -σπιθ. υπό την επιδρ. του συνωνύμου *ανασηκώνω*) < *άνακομβώ < άνα- + κομβώ < κόμβος*]. **ανασπώ** ρ. μετβ. {ανασπός...} ανέσπασα, ανασπώμαι, -άται...} (λόγ.) τραβή προς τα πάνω, συνήθ. με δύναμη, αποσπώντας κάτι από το σημείο όπου βρίσκεται: ~ *το ξίφος* || ~ *την άγκυρα του σκάφους* ΣΥΝ. ανασύρω. — **ανάσπαση** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ανασπώ (-άω) < άνα- + σπώ < σπάζω*]. **άνασσα** (η) → **άναξ** **ανάστα** ρ. μόνο στη φρ. **ανάστα ο Κύριος** | **ο Θεός** φράση που δηλώνει κατάσταση έντονου θορύβου, σύγχυσης, αναστάτωσης, ανακατασούρα: *μόλις μαθεύτηκε το νέο, έγινε ~*. [ΕΤΥΜ. Η φρ. προέρχεται από τη λειτουργία του Μ. Σαββάτου «*ανάστα ο Θεός, κρΓνον την γήν*» πθ. σε συσχετισμό με την αναστάτωση και τον θόρυβο από τις καμπάνες αλλά και τα βεγγαλικά που προκαλείται το βράδυ της Αναστάσεως]. **ανασταίνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανάστη-σα (λόγ. ανέστησα), -θηκα, -μένος} ♦ {μετβ.} 1. δίνω ξανά ζωή, επαναφέρω στη ζωή: *ο Χριστός ανέστησε τον Λάζαρο* 2. (μτφ.) προσδίδω αναζωογονητική δύναμη, ζωντάνια: *μια γουλιά από το κρασί αυτό σε ανασταίνει* ΣΥΝ. αναζωογονώ, τονώνω· ΦΡ. **και νεκρός ανασταίνει** για οτιδήποτε έχει τη δύναμη να αναζωογονεί ή να προκαλεί εξαιρετικά έντονες αντιδράσεις, έντονη ευχαρίστηση: *τέτοια τακουδιά ~!* · 3. αναλαμβάνω την ευθύνη της ανατροφής (παιδιού): *έμεινε ορφανός από μάνα και τον ανάστησε η θεία του* ΣΥΝ. ανατρέφω, φροντίζω ♦ {αμετβ.} 4. τελώ την τελετή της Ανάστασης: *τα δύο χωριά χρόνια τώρα συναγωνίζονται ποιο θ' αναστήσει πρώτο* ΣΥΝ. γιορτάζω την Ανάσταση, κάνω Ανάσταση (μεσοπαθ. **ανασταίνωμα**) 5. (μτφ.) υπάρχω ξανά, αναδημιουργούμαι: *αναστήθηκε η αγάπη τους* || *τα παλιά έθιμα αναστήθηκαν* ΣΥΝ. αναβιώνω 6. (για νεκρό) επανέρχομαι στη ζωή: *το Πάσχα τον χριστιανών γιορτάζεται ως η μέρα που αναστήθηκε ο Χριστός* ΣΥΝ. ξαναζωντανεύω· ΦΡ. **Χριστός ανέστη** (i) το αναστάσιμο τροπάριο «*Χριστός ανέστη εκ νεκρών θάνατο θάνατον πατήσας και τοις έν τοις μνήμασι ζώνη χαρίσασμενος*», που ψάλλεται από τον ιερέα τα μεσάνυχτα του Μ. Σαββάτου και (συνεκδ.) η στιγμή κατά την οποία ψάλλεται το παραπάνω τροπάριο και ιδ. η εισαγωγική φράση: *μόλις ακουστεί το ~ επικρατεί πανδαμόνιο από τις κροτίδες και τα βεγγαλικά!* (ii) ως χαιρετισμός των ορθοδόξων χριστιανών τις ημέρες μετά την Ανάσταση: —! *-Αληθώς* (ενν. *άναστη*) ο Κύριος! 7. (μτφ.-εκφρα-*

στ.) αναξογονοίμαι, ξαναίνω: *ήμουν πτώμα απ'την κούραση-μόλις όμοος ήπα λίγο κρασάκι, αναστήθηκα!*

[ETYM. μεσν. < αρχ. *άνιστημι* «ανυψώνω» < *άν*α- + *ίστημι* «στήνω»].

ανασταλτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που επιφέρει αναστολή, που αποτρέπει: *αυτά τα ανανυλληπτικά χάσια είναι ανασταλτικά τής ωορρη-ζίας* || ~ *παράγοντας* | *μηχανισμός* | *μέτρα* | *ρόθμιση* ΣΥΝ. ανασχετικός, επισχετικός, αναχαιτιστικός **2.** ΝΟΜ. *ανασταλτικό αποτέλεσμα* η προσωρινή μη ισχύς των ενόμιμων συνεπειών της κρίσιμης νομικής πράξης σε περίπτωση που ζητείται δικαστική προστασία εναντίον της ή όσο ισχύει η προθεσμία που τάσσει ο νόμος για την εναντίω-ση έναντι της πράξης αυτής (π.χ. το ανασταλτικό αποτέλεσμα των ενόρκων μέσων ως προς την απόφαση εναντίον της οποίας στρέφονται). — ανασταλτικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. μγν. < αρχ. αναστέλλω].

ανασταλτός, -ή, -ό [1884] ΝΟΜ. αυτός που μπορεί να ανασταλεί: *η ποιηή που του επιβλήθηκε είναι ~.*

ανάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επιστροφή από τον θάνατο, η επαναφορά στη ζωή: *η ~ νεκρών είναι από τα κύρια χριστιανικά δόγματα* ΣΥΝ. νεκρανάσταση **2.** Ανάσταση (η) (α) το γεγονός της επιστροφής του Χριστού στη ζωή τρεις μέρες μετά τη Σταύρωση (β) το αντίστοιχο οικονομολογικό θέμα: *η - του Χριστού του Πιέρο ντε λα Φραντσέσκα* (γ) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στην Ανάσταση του Χριστού (δ) η τελετή και η χαρμόσυνη αναγγελία του «Χριστού ανήστη», που γίνεται τα μεσάνυχτα του Μ. Σαββάτου ή χαρμόματα της Κυριακής του Πάσχα: *πγαίνω στην ~* || *μετά την ~ γυρίζει σπίτι* || *η λειτουργία τής ~* ΦΡ. (α) κάνω Ανάσταση (ι) πγαίνω στην εκκλησία το βράδυ του Μ. Σαββάτου, για να συμμετάσχω στην τελετή της Ανάστασης: *φέτος θα ~ στο χωριό μου* (ii) (μτφ.) ζω ευχάριστες στιγμές, καλοπερνά (συνήθ. κατ' αντιδιαστολή με την προηγουμένη κατάσταση μου): *με τόσα λεφτά που έβγαλαν, θα κάνουν Ανάσταση!* (β) *πρώτη Ανάσταση* η ακολουθία του προηγουμένου (του μεγάλου εσπερινού) του Μ. Σαββάτου (γ) *δευτέρα Ανάσταση* (ή *Αγάπη* ή *Εσπερινός* της *Αγάπης*) η λειτουργία του απογεύματος της Κυριακής του Πάσχα (δ) *Καλή Ανάσταση!* ευχή που λέγεται τις ημέρες πριν από την Κυριακή του Πάσχα και κυρ. το Μ. Σάββατο, πριν από την κυρία Ανάσταση **3.** (ως επιφών.) σε περιπτώσεις έντονης ψυχικής ευφορίας, μεγάλης χαράς: ~! *Επιτέλους, πήραμε το πρωτόβλημα!* **4.** (μτφ.) η απελευθέρωση από δεσμά, η έξοδος από παρακμή ή στασιμότητα: *η Επανάσταση του 1821 σήμανε την ~ του υπόδουλου Γένους*. [ETYM. < αρχ. *ανάστασις*, αρχική σημ. «έγερση», < *άνιστημι* «εγείρω» < *άν*α- + *ίστημι*. Η σημ. της επαναφοράς των νεκρών στη ζωή είναι μγν. και απαντά συχνά στην Κ.Δ. (λ.χ. *Πράξ.* 23,6: *περί ελπίδος και αναστάσεως νεκρών* Ρομ. 1,4: *εξ αναστάσεως νεκρών*)].

Αναστασία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας: *αγία ~ η Φαρμακολύτρια* **2.** όνομα ηγεμονίδων **3.** γυναικείο όνομα. [ETYM. μγν. κύρ. *όν.*, που προέρχεται από το αρσ. *Αναστάσιος*].

αναστάσιμος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γιορτή της Αναστάσεως: *τα παιδιά πγαίνουν στην εκκλησία, κρατώντας τις ~ λαμπάδες τους* || *το ~ μήνυμα* ΣΥΝ. λαμπράσιμος, πασχαλινός **2.** αναστάσιμος (τα) τα εκκλησιαστικά όσματα και οι κανόνες που ψάλλο-νται κατά τον εορτασμό της Ανάστασης και τις Κυριακές και προηγούνται όλων των άλλων τροπαίων: (κ. ως επίθ.) ~ απολυτικό | *δοξαστικό* | *ακολουθία*. — αναστάσιμα επίρρ.

Αναστάσιος (ο) (Αναστασίος) **1.** όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα πατριάρχων, παπών, επισκόπων της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** όνομα αυτοκρατόρων του Βυζαντίου **4.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθήμε.) Ανάστασης. [ETYM. < μγν. *Αναστάσιος* «ο σχετιζόμενος με την Ανάσταση (του Χριστού)» < αρχ. *ανάστασις*].

ανάστατος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση μεγάλης ακαταστασίας: *βρήκαν το σπίτι ~ ΣΥΝ. ακατάστατος, άνω-κάτω* ΑΝΤ. τακτοποιημένος, συγυρισμένος, νοικοκυρεμένος **2.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση έντονης ψυχοσυνασθηματικής ταραχής: ~ *έγιναν οι υπάλληλοι με τις φήμες για απολύσεις!* || *ο κόσμος ήταν ~ από τον φόβο ισχυρού μετασεισμού* ΣΥΝ. καταθρομβημένος ΑΝΤ. ψύχραιμος, νηφάλιος, γαλήνιος.

[ETYM. < αναστατώνω (υπογοηρητ.), άσχετο προς το αρχ. *ανάστατος* «εκδιωγμένος, κατεστραμμένος»]. αναστατώνω ρ. μετβ. {αναστάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ αταξία, κάνω (κάτι) άνω-κάτω: *νέες πορείες διαμαρτυρούμενων φοιτητών αναστάτωσαν πάλι το κέντρο τής πόλης* ΣΥΝ. φέρνω τα πάνω κάτω, αποδιοργανώνω ΑΝΤ. τακτοποιώ, διευθετώ **2.** (μτφ.) προκαλώ συνασθηματική ταραχή (σε κάποιον): *η είδηση του ναυαγίου έχει αναστατώσει τους συγγενείς των μελών του πληρώματος* ΣΥΝ. συγχίζω, ταραχίζω ΑΝΤ. ηρεμώ, καθησυχάζω **3.** (μτφ.) προκαλώ σεξουαλική διέγερση: *με το προκλητικό φέρεσμο της αναστατώνει τους άντρες* ΣΥΝ. ερεθίζω, ανάβω.

[ETYM. < μγν. *αναστατώ* (-όω) < αρχ. *ανάστατος* «εκδιωγμένος, κατεστραμμένος» < *άνιστημι* «εγείρω, ξεσηκώνω, απομακρύνω»]. **αναστάτωση** (η) [μγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η διατάραξη της τάξης που επικρατεί κάπου, η πρόκληση αταξίας: *επιφέρω* | *προκαλώ* | *φέρνω* ~ || ~ *στην κυκλοφορία λόγω των διαδηλώσεων* || *μικρή* | *φοβερή* | *προτοφανής* ~ ΑΝΤ. τάξη **2.** (μτφ.) η διατάραξη της ψυχικής γαλήνης, η πρόκληση ταραχής, ανησυχίας: ~ *στον εμπορικό κόσμο μετά τα μέτρα που εξήγγειλε ο υπουργός* || *η κήρυξη πολέμου επέφερε μεγάλη ~ στους χρηματιστηριακούς κύκλους* || *μετά από τέτοια ~ χρειάζεται να ηρεμήσεις* ΑΝΤ. ανακούφιση, καθησυχασμός **3.** (ειδικότ.) η ερωτική ταραχή: *η γνωριμία της τού έφερε μεγάλη ~* || *όποτε τον συναντά, νιώθει ~.*

αναστέλλω ρ. μετβ. [ανέστειλα, αναστάληθα (λογιότ. ανεστάλην, -ης, -η...), ανεσταλμένος] (λόγ.) **1.** διακόπτω προσωρινά (ενέργεια, κίνηση, λειτουργία): ο ιδιοκτήτης *αναστέλλει* να *αναστείλει* τη *λειτουργία του καταστήματος* **2.** δεν εκτελώ στον προγραμματισμένο χρόνο κάτι που είχε προγραμματιστεί, μεταθέτω χρονικώς την ολοκλήρωση ή πραγματοποίηση ήδη προγραμματισμένων ενεργειών: ο *διορισμός* να *αναστείλει* μέχρι να *ολοκληρωθεί* η *έρευνα για την εγκυρότητα της εκλογής του* || *λόγω τής έκτακτης οικονομικής κρίσης, η επιχείρηση ανέστειλε τις πληρωμές των εργαζομένων*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «στέλνω πίσω, αναπέμπω», < *άνα*- + *στέλλω*].

αναστέλλω - αναβάλλω - ματαιώνω. Το αναβάλλω σημαίνει μεταθέτω τον χρόνο μιας ενέργειας για μελλοντικό χρόνο· ο χρόνος αυτός προσδιορίζεται είτε όταν γίνεται η αναβολή είτε αργότερα: *Ανέβαλαν τη διάσκεψη κορυφής για τον επόμενο μήνα* (= μετέθε-σαν τον χρόνο τής διάσκεψης...). Το αναστέλλω δηλώνει επίσης αναβολή μιας ενέργειας με έμφαση είτε στη μη πραγματοποίηση της στον προκαθορισμένο χρόνο είτε στην προσωρινή διακοπή της: *η κυβέρνηση ανέστειλε προς το παρόν την έναρξη εφαρμογής των μέτρων για τη μόνωση τού περιβάλλοντος*. Αντίθετα προς αυτό, το ματαιώνω δηλώνει οριστικά ότι μια προκαθορισμένη ενέργεια δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί χωρίς καμιά μελλοντική δεσμευση σε σχέση με αυτήν: *Ματαιώσαν τη διάσκεψη κορυφής λόγω των γεγονότων τής Βοσνίας*.

αναστεναγμός (ο) [μγν.] βαθιά εκπνοή (λόγω άγχους, ψυχικής έντασης, λύπης κ.λπ.), που συχνά καταλήγει σε επιφώνημα λύπης (λ.χ. *αχ!*): *βγάξω* | *αφήνω* ~ || *την αποχαίρητσε με έναν βαθύ ~.*

αναστενάω ρ. μετβ. [αρχ.] (αναστέναξα) βγάξω βαθιά μακρόσυρτη εκπνοή, που συνοδεύεται από ήχο εκτόνωσης (συνήθ. από στενωπάρια ή πόνο): *κάθεται και αναστενάζει όλη μέρα για τη συμφορά που τη βρήκε*.

αναστενάρης (ο) (αναστενάρηδες), αναστενάρισσα (η) (αναστε-ναρισσών) πρόσωπο που συμμετέχει στα αναστενάρια (βλ.λ.). Επίσης αναστενάρια (η) [χωρ. γεν. πληθ.]. — αναστενάρικος, -η, -ο.

αναστενάρια (τα) (αναστενάρια) λατρευτικό έθιμο ορισμένων περιοχών της Θράκης και της Μακεδονίας, συνδεδεμένο με τη γιορτή των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, κατά το οποίο ορισμένοι χορευτές, αφού έλθουν σε έκσταση, χορεύουν με γυμνά πόδια πάνω σε αναμμένα κάρβουνα (πυροβασία) κρατώντας τις ιερές εικόνες. [ETYM. Αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < αναστενάω (β) < ανασταίνω «εγείρω, σηκώνω, ηλιθιά-θεραπεύω» (γ) < *άνα*- + *στηνάρια* < *στηνάρης* «δαίμονόπληκτος» < *στήρνος* «ακαλασία». Η ιστορική έρευνα κατέδειξε ότι τα αναστενάρια είναι «εκρηκτισμένο» κατάλοιπο της οργιαστικής λατρείας του θεού Διονύσου, η οποία είχε ως κοιτίδα την περιοχή του Αίμου].

ανάστρωτος, -η, -ο → **άναστρωτος**
αναστηλώνω ρ. μετβ. (αναστήλω-σα, -θηκα, -μένος) αποκαθιστώ την αρχική μορφή κτηρίου ή μνημείου, ανασυγκροτώντας ή επαναδια-τάσσοντας τα αρχιτεκτονικά μέλη που έχουν περισθθεί και προσθέτοντας ενδεχομένως νέα ΣΥΝ. αποκαθιστώ, επανικοδομώ. [ETYM. < μγν. *άναστηλώ* (-όω) < *άνα*- + *στήλω* < *στήλη*].

αναστήλωση (η) [μγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αποκατάσταση της αρχικής μορφής ερειπωμένου κτηρίου ή μνημείου με την ανασυγκρότηση ή την επαναδιάταξη των αρχιτεκτονικών μελών που έχουν περισθθεί από αυτό και την ενδεχόμενη προσθήκη νέων: *ο σημερινός ναός τού Αγ. Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη είναι αποτέλεσμα αναστήλωσης, αφού μετά την πυρκαγιά του 1817 καταστράφηκε σχεδόν ολοκληρωτικά* ΣΥΝ. αποκατάσταση **2.** ΙΣΤ. *αναστήλωση των εικόνων* η αποκατάσταση της λατρείας των εικόνων και το τέλος της οικονομικής στο Βυζάντιο το 843 μ.Χ. Επίσης αναστήλωμα (το). — αναστήλωτικός, -ή, -ό [1890].

αναστήλωση ή αναστύλωση; αναστηλώνω ή αναστυλώνω; Τόσο το ουσιαστικό όσο και το ρήμα είναι αρχαία (μεταγενέστερα), γράφονται με -η- (άναστήλω - αναστήλωση) και παράγονται προφανώς από το στήλη και όχι από το *στόλος*. Από το αρχ. στήλη πλάστηκε το αρχ. ρ. στήλω «στήνω στήλη - στήνω μνημείο - υποστηρίζω με στήλη, σταθεροποιώ - γράφω σε στήλη» και τα σύνθετα *άνα-στήλω* και *άνα-στήλωσις* «στήνω μνημεία» ή «στήνω πάνω σε μνημείο». Αρα η σωστή γραφή είναι αναστηλώνω και αναστήλωση. Οι γραφές με -υ- (**αναστύλωση** - αναστυλώνω) συνδέονται με το **στόλος** (ο) και χρησιμοποιήθηκαν ως νεολογισμοί σε ξένες γλώσσες με τη σημ. «στηρίζω οικοδόμημα με στόλους (κολόνες | κίονες), υποστυλώνω». Αρα η γραφή με -υ- αποτελεί απόδοση των ξένων λέξεων με διαφορετική σημασία και δεν μπορεί να υποκαταστήσει τα ήδη αρχαία *αναστηλώνω* | *αναστήλωση*. —* στήλη

ανάστημα (το) (αναστήμ-ατος | -ατα, -άτων) **1.** το ύψος τού σώματος: *για την παρέλαση τού σχολείου επιλέχθηκαν οι μαθητές με το ψηλότερο ~ ΣΥΝ. μπόι, ύψος* ΦΡ. **πρώτο ανάστημα** (i) για πολύ ψηλό άνθρωπο: *ο γιος τους είναι ~ και τον έχουν πρώτο-πρώτο στην παρέλαση* (ii) (ειρων.-σκωπτ.) για πρόσωπο με χαμηλό ανάστημα: *Είναι και το ~! Ένα-πενήνα με τακούνια!* ΣΥΝ. πρώτο μπόι **2.** (μτφ.) το σθένος, η ψυχική και πνευματική δύναμη: *όρθωσε το ~ του απέναντι στους καταχραστές*- ΦΡ. (μτφ.) **ηθικό ανάστημα** (συνήθ. για δημόσια πρός.) η εντιμότητα: *δεν είχε το ~ να ανταχθεί σε μια τόσο ταπεινωτική λύση* **3.** (γενικότ.) η αξία, το επίπεδο: *θα αναδειχθεί άραγε ένας νέος ποιητής τού αναστήματος ενός Ελύτη*, ΣΥΝ. ύψος.

[ETYM. < μγν. *ανάστημα* «οικοδόμημα» < αρχ. *ανίστημι* «εγείρω» < (άν)α- + Γστημι. Από φρ. όπως *ανάστημα βασιλικόν* «υψηλό, μεγαλειώδες βασιλικό οικοδόμημα», η λ. περιορίστηκε στη δήλωση του φυσικού μεγέθους προσώπων και πραγμάτων, ωστόσο τελικά συνδέθηκε μόνο με τα πρόσωπα].

αναστολέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1.** ΒΙΟΛ. παράγοντας ο οποίος αναστέλλει τη λειτουργία κυρίως κυτταρικών υποδοχέων (βλ.λ.) **2.** ΙΑΤΡ. *βήτα* αναστολείς φάρμακα που χρησιμοποιούνται ευρύτατα στην καρδιολογία **3.** ΤΕΧΝΟΛ. κάθε μηχανισμός ή εξάρτημα που αναστέλλει τη λειτουργία άλλου μηχανισμού ή εξαρτήματος. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. inhibitor].

αναστολή (η) **1.** η προσωρινή διακοπή: *το συμβούλιο αποφάσισε την ~ των εργασιών του ΣΥΝ.* αναβολή ΑΝΤ. συνέχιση, εξακολούθηση **2.** η μη εκτέλεση ποιήσης που επέβαλε δικαστήριο, υπό την αίρεση ότι ο καταδικασθείς δεν θα τελήσει νέα αξιόποινη πράξη για προσδιορισμένο χρονικό διάστημα: *είναι έξω με τριετή ~* **3.** ΨΥΧΟΛ. αναστολές (οι) η κατάσταση κατά την οποία παρεμποδίζεται η εκδήλωση λειτουργίας, δραστηριότητας ή μορφής έκφρασης από ψυχολογική αιτία: *έχει συνεχείς ~ στο να θέσει υποψηφιότητα για τη θέση || έχει πολλές ~ στον έρωτα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδοιασμός. [ETYM. μγν. < αρχ. *αναστέλλω*].

αναστόμωση (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική ένωση δύο κοιλών οργάνων, π.χ. εντέρου.

[ETYM. < μγν. *ἀναστόμωσις* < αρχ. *ἀναστομιώ* (-όω) < ανα- + -στομιώ < στόμα. Η ιατρ. σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. *anastomose*].

αναστοχασμός (ο) ΦΙΛΟΣ, η επιστροφή του πνεύματος στη δική του κατάσταση και στις δικές του ενέργειες, δηλαδή η στροφή της προσοχής στο περιεχόμενο της συνείδησης και στη νοητική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα την αυτοσυνειδησία. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. réflexion].

αναστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {αν-έστρεψα, -αστράφηκα, -εστραμμέν'ος} (λόγ.) **1.** στρέφω (κάτι) προς αντίθετη φορά ή μτφ. μεταβάλλωμαι από μια αρ'ητική κατάσταση σε θετική: *η επιτυχημένη διαφημιστική καμπάνια της εταιρείας κατάφερε να αναστρέψει την πτωτική πορεία που είχαν οι πωλήσεις της || το κόμμα προσπαθεί να αναστρέψει το αρνητικό κλίμα που έχει διαμορφωθεί εναντίον του ΣΥΝ.* αντιστρέφω, ανατρέπω, ανακόπτω **2.** ΝΑΥΤ. στρέφω το πλοίο με χειρισμούς ιστίων και ηδωλίου προς την κοίτη του ανέμου και την υπερβάνω, για να δεχθώ τον άνεμο από την άλλη πλευρά του ιστιοφόρου ΑΝΤ. υποστρέφω **3.** (σπάν. μεσοπαθ. *αναστρέφομαι*) έρχομαι σε κοινωνική συναστροφή, απυπόσσω κοινωνικές γνωριμίες και επαφές ΣΥΝ. συναναστρέφομαι, κάνω παρέα.

αναστρέψιμος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί να αναστραφεί, να στραφεί προς την αντίθετη κατεύθυνση (συνήθ. μτφ. για κάτι κακό ή αρνητικό που επιδέχεται μεταβολή προς το καλό ή το θετικό): *~ πορεία || το κλίμα που αποτυπώνουν οι δημοσκοπήσεις είναι ~, αρκεί να ληφθούν τολμηρά μέτρα τόνωσης της αγοράς || η κατάσταση του ασηβένους δεν είναι ~ (θα πεθάνει) ΣΥΝ.* αντιστρέπτος, αντιστρέψιμος, βελτιώσιμος, διορθώσιμος **2.** (ειδικότ.) αυτός του οποίου το αποτέλεσμα μπορεί να αρθεί χωρίς αρνητικές συνέπειες, π.χ. μια ενέργεια πάνω σε αρχαίο μνημείο είναι αναστρέψιμη, όταν το αποτέλεσμα της μπορεί να αρθεί χωρίς κίνδυνο για το μνημείο. — αναστρεψιμότητα (η). [ETYM. Η μτφ. χρήση της λ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réversible].

άναστρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει άστρα, δεν φωτίζεται από άστρα: *~ βραδιά | ουρανός* ΑΝΤ. ένστρος, Επίσης *άναστρος* [μγν.].

αναστροφή (η) [αρχ.] (λόγ.) **1.** η στροφή προς την αντίθετη κατεύθυνση: *η ~ της ροής των υδάτων του Ευρπίου κάθε 6 ώρες και 15 λεπτά αποτελεί μοναδικό θέαμα!* ΣΥΝ. αντιστροφή **2.** ΑΘΛ. η στρίψιθ του σώματος με τα πόδια πάνω και το κεφάλι κάτω (κατακόρυφος αναστροφή) **3.** ΝΑΥΤ. η στροφή πλοίου με χειρισμούς ιστίων και ηδωλίου προς την κοίτη του ανέμου και η υπερβάνση της, για να δεχθεί το σκάφος τον άνεμο από την άλλη πλευρά ΣΥΝ. ορτοάρισμα ΑΝΤ. υποστρόφιη **4.** ΙΑΤΡ. η αντίθετη προς τη φυσιολογική θέση διάταξη εσωτερικών οργάνων του σώματος: *αναστροφή καρδιάς (δεξιά)* **5.** ΓΛΩΣΣ.

(στα Αρχαία Ελληνικά) η αντιστροφή της σειράς εμπρόθετης φράσεως με αναβιβασμό συγχρόνως του τόνου των δυσύλλαβων προθέσεων από τη λήγουσα στην παραλήγουσα: «*ημών πέρι*» αντί «*περί ημών*» **6.** ΜΟΥΣ. (α) αναστροφή *μουσικού διαστήματος* η καθ' ύψος αντιμετάθεση των φθόγγων του διαστήματος, ούτως ώστε ο χαμηλότερος φθόγγος να ηχεί υψηλότερα και ο υψηλότερος χαμηλότερα: επιτυγχάνεται με την αντικατάσταση ενός φθόγγου του διαστήματος με τον ομόνομο του, που βρίσκεται σε απόσταση οκτάβας (β) *αναστροφή συγχορδίας* η καθ' ύψος αντιμετάθεση των φθόγγων μιας συγχορδίας ούτως ώστε χαμηλότερος φθόγγος ακούγεται άλλος συγχορδιακός φθόγγος και όχι η θεμελιος: επιτυγχάνεται με την αντικατάσταση διαφόρων φθόγγων της συγχορδίας με τους ομόνομους τους, που βρίσκονται σε απόσταση οκτάβας **7.** ΒΙΟΛ. η κατά 180° στροφή ενός τμήματος χρομοσώματος και η συγκόλλησή των δύο άκρων του τμήματος στο ίδιο χρομοσώμα **8.** (σπάν.) η ανάπτυξη κοινωνικών, φιλικών σχέσεων με συγκεκριμένα πρόσωπα ΣΥΝ. συναστροφή.

αναστροφός, -η, -ο **1.** αυτός που είναι γυρισμένος ανάποδα, που είναι στραμμένος προς την αντίθετη κατεύθυνση: *~ πορεία || «βάρκα του βάλτου αναστροφής»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. ανάποδος **2.** *αναστροφή* (η) το ράπισμα με τη ράχη του χεριού: του 'δωσε μίαν - στο πρόσωπο, που του μάτωσε η μύτη ΣΥΝ. ανάποδη. — αναστροφα επίρρ. [ETYM. μγν. < αρχ. *αναστρέφω*].

αναστυλώνω ρ. → αναστηλώνω
αναστύλωση (η) → αναστήλωση
ανασυγκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκ νέου συ-

γκόλληση: ~ οστών **2.** (μτφ.) η αποκατάσταση (μιας διαταραγμένης σχέσης): «*σκοπός της συνέντευξης ήταν η ~ της διαταραγμένης ενότητας του κόμματος*» (εφημ.). — ανασυγκόλλω ρ. {-είς...}

ανασυγκρότηση (η) [1884] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου συγκρότηση: *η ~ μιας χώρας που καταστράφηκε από τον πόλεμο || η ~ των οικονομικών υπηρεσιών του κράτους || η ~ ενός κόμματος ΣΥΝ.* ανασύσταση, ανασύνθεση, ανασύνταξη. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reconstruction].

ανασυγκροτώ ρ. μετβ. {ανασυγκροτείς... | ανασυγκρότησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καθορίζω από την αρχή τη σύνθεση σώματος ή συλλογικού οργάνου που βρίσκεται σε διάλυση, διάσπαση ή υπολειπόμενη: *το συμβούλιο θα πρέπει να ανασυγκροτηθεί με άφθαρτα, νέα πρόσωπα ΣΥΝ.* ανασυντάσσω, αναδομώ, ανασυνθέτω **2.** οργανώνω από την αρχή, δημιουργώ τις δομές που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη και καλή λειτουργία: *απαιτούνται μεγάλα κεφάλαια για να ανασυγκροτηθεί η καταστραμμένη επαργία || αποφάσισαν να ανασυγκροτήσουν το κόμμα.* [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reconstruire].

ανασυνδέω ρ. μετβ. [1812] {ανασυν-έδεσα, -δέθηκα, -δεδεμένος} συνδέω ξανά, αποκαθιστώ τη σύνδεση ΣΥΝ. επανασυνδέω, (καθμ.) ξανασυνδέω. — ανασυνδέση (η).

ανασύνθεση (η) [1885] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εκ νέου σύνθεση (ενός αντικειμένου, συνόλου), συνήθ. με τη χρήση νέων συστατικών στοιχείων και με στόχο τη βελτίωση του: *~ της κυβέρνησης ΣΥΝ.* ανασχηματισμός, ανασυγκρότηση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. recomposition].

ανασυνθέτω ρ. μετβ. {ανασυν-έθεσα, -τέθηκα, -τεθειμένος} συνθέτω εκ νέου, οργανώνω εκ νέου σε ενότητα, χρησιμοποιώντας ενδεχομένως και νέα συστατικά στοιχεία: *ο μεγάλος ιστορικός μπόρεσε να ανασυνθέσει την εικόνα του Βυζαντίου με εναργή και γλαφυρό τρόπο ΣΥΝ.* ανασυγκροτώ, ανασχηματίζω. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. recomposer].

ανασυνιστώ ρ. μετβ. [1833] {ανασυνιστάς... | ανα-συνέστησα, -συνιστώμαι, -άται... | -συστάθηκα, -συνεστημένος} αποκαθιστώ (κάτι) σε παλαιότερη μορφή, επαναφέρω σε λειτουργία: *ανασυνστάθηκε το τμήμα επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων, που είχε καταργηθεί πριν από δύο χρόνια ΣΥΝ.* επανιδρύω, ξαναφτιάχνω. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reconstituer].

ανασύνταξη (η) [μγν.] {-ης κ. -άσεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η εκ νέου σύνταξη, που στοχεύει στη βελτίωση υπάρχουσας κατάστασης: *μετά την ήττα στο δυτικό μέτωπο, αποφασίστηκε η - των δυνάμεων στα μετόπισθεν ΣΥΝ.* ανασυγκρότηση, ανασύνθεση **2.** (για κείμενα) η αναδιτύπωση, ο εκ νέου έλεγχος και η τροποποίηση της σύνταξης: *η ~ μιας δήλωσης, ώστε να μην αφήνει αιχμές εναντίον κανενός.*

ανασυντάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανασυν-έταξα, -τάχθηκα, -τεταγμένος} οργανώνω εκ νέου (ένα σύνολο) για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος ή την επίλυση προβλημάτων: *ο εχθρός ανασυντάσσει τις δυνάμεις του για την τελική επίθεση ΣΥΝ.* αναδιωργανώνω, ανασυγκροτώ.

ανασύρω ρ. μετβ. [μγν.] {ανέσυρα, αν-ασύρθηκα (λόγ. -εσύρθην, -ης, -η..., μτχ. ανασυρθείς, -είσα, -έν), -ασυρμένος} **1.** ανασυγκομω τραβώντας, σέρνω ή τραβώ προς τα πάνω ή προς τα έξω: *ανέσυραν νεκρό τον οδηγό από το καταστραμμένο όχημα ΣΥΝ.* ανελάκω **2.** βγάδω (κάτι) από τη θήκη του: *ανέσυρε απειλητικά το σπαθί ΣΥΝ.* ανασπώ **3.** (μτφ.) αποκαλύπτω: *η συστηματική έρευνα των αρχείων ανέσυρε τα μυστικά και το παρασκήνιο των διαβουλεύσεων εκείνης της περιόδου ΣΥΝ.* φανερόνω, φέρνω στην επιφάνεια. — ανασύρω (η) [1853].

ανασύσταση (η) [1833] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η εκ νέου σύσταση: *με την επάνοδο τους στην εξουσία προχώρησαν στην ~ των επιτροπών που είχε διαλύσει η προηγούμενη κυβέρνηση ΣΥΝ.* επανασυγκρότηση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reconstitution].

ανασυστήνω ρ. μετβ. {ανασυστή-ησα, -άθηκα, -ημένος} ανασυνιστώ (βλ.λ.): «*μηχανικοί και γραφίστες μπορούν στο εξής να κατασκευάζουν "ζωντανές εικόνες" εξαιρετικά υψηλής ποιότητας, που ανασυστήνουν με ρεαλισμό οποιοδήποτε σενάριο*» (εφημ.).

ανασφάλεια (η) [1895] {ανασφαλές} το συναίσθημα της ελλείψεως ασφάλειας, η αβεβαιότητα που προκαλεί ανησυχία ή φόβο: *ανσθάνεται ~ για το μέλλον της λόγω της οικονομικής κρίσης || δεν μπορεί να ξεπεράσει τις ~ του και να αντιδράσει σωστά ΑΝΤ.* αυτοπεποίθηση, σιγουριά. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. insécurité].

ανασφαλής, -ης, -ές [μγν.] {ανασφαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | ανασφαλές-ερος, -ατός} αυτός που ανσθάνεται ανασφάλεια ΑΝΤ. ασφαλής, βέβαιος, σίγουρος. — ανασφαλώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ. ανασφάλιστος, -η, -ο [1838] αυτός που δεν έχει ασφαλιστεί, που δεν καλύπτεται από ασφάλεια, ασφαλιστικό οργανισμό ή εταιρεία: *αν είναι ~ το αυτοκίνητό σου, δεν θα πάρεις αποζημίωση σε περίπτωση ατυχήματος ή κλοπής ΣΥΝ.* ακάλυπτος. — ανασφάλιστα επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inassuré].

ανασχεδιασμός (ο) ο εκ νέου σχεδιασμός, ώστε να διορθωθεί ή να βελτιωθεί κάτι: *ο ~ του οικονομικού συστήματος | της εκπαιδευτικής πολιτικής.* — ανασχεδιάζω ρ.

ανασχηματίζω (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) η παροδική ή μόνιμη διακοπή (ροής, κίνησης) ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων ενεργειών: *~ της αιμορραγίας || η ~ της εχθρικής επίθεσης ΣΥΝ.* σταμάτημα, ανασαίτηση, συγκράτηση. — ανασχηματικός, -ή, -ό [μγν.], ανασχηματίζω επίρρ. [ETYM. < αρχ. *ἀνάσσεις* < ἀνάχω «συγκρατώ» (πβ. ἀόρ. β' ἀν-έσχ-ον)].

ανασχηματίζω ρ. μετβ. [1876] {ανασχηματίζω, -ητκα, -μένος} οργά-

νώνο κατά διαφορετικό τρόπο επιδιώκοντας βελτίωση (ειδικότ.) αλλάζω πρόσωπα στη σύνθεση μιας κυβέρνησης: η κυβέρνηση *αναμένεται* να *ανασηματιστεί* με την *είσοδο* ικανών και *πειραμαμένων* *τεχνοκρατών* ΣΥΝ. ανασυνθέτω, ανασυγκροτώ, μετασηματίζω, αναμορφώνω, αναδιώξω.

ανασηματισμός (ο) [1892] η μεταβολή που αποσκοπεί στη βελτίωση (ειδικότ.) ή αλλαγή προσώπων μιας κυβέρνησης (σε υπουργικές θέσεις): ο νέος ~ δεν εξέπληξε, *καθώς ήταν φανερή η αδυναμία του προηγούμενου κυβερνητικού σχήματος να συντονιστεί και να αποδώσει έργο* || κυβερνητικός | ευρύς | *απαραίτητος* ~ ΣΥΝ. ανασύνθεση, αναμόρφωση, ανασυγκρότηση, ανασύσταση, αναδιόρθωση.

ανατάμω (να/θα) ρ. → *ανατέμνω*

ανάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. η επανατοποθέτηση στην αρχική θέση 2. ΙΑΤΡ. η τοποθέτηση εξαρθρωμένου μέλους του σώματος στην αρχική του θέση: ~ *οστό* | *ομοπλάτης* 3. επαναφορά παραμορφωμένων από καθίζηση ή κλίση μερών ή μελών κτηρίων στην αρχική τους θέση.

[ETYM] < μγν. *ανάταξις* < *ανατάσσω* < *ανα-* + *τάσσω*. ο θιαρ. όρος είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. reposition].

ανάταξιμος, -ης, -ο 1. ΙΑΤΡ. (για οστά) αυτός που μπορεί να ανατα-χθεί, να τοποθετηθεί πάλι στη θέση του 2. αυτός που μπορεί να αποκατασταθεί, να επανέλθει, να διορθωθεί: *η οικονομία της χώρας είναι ακόμη ~ ΣΥΝ.* βελτιώσιμος, διορθώσιμος. — *αναταξιμότητα* (η).

αναταράζω κ. **αναταράσσω** [αρχ.] ρ. μετβ. {ανατάρα-ξα, -χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένους} 1. κινώ (συνήθ. υγρό μέσα σε δοχείο) έντονα, με αποτέλεσμα να προκαλώ ανάμειξη, ανακόπταμαι: ~ *λίγο* το *φάρμακο* στο *μπουκαλάκι* του *πριν* από τη *λήψη* ΣΥΝ. ανακινώ 2. (σπάν.) προκαλώ αναταραχή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.

ανατάραξη (η) [1876] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. η ακανόνιστη κίνηση του αέρα που οφείλεται σε εξωτερική επίδραση 2. (ειδικότ.) **αναταράξεις** (οι) (α) τα σκαμψοειδήματα του αεροσκάφους στο αεροπορικό ταξίδι (που οφείλονται σε κενά αέρα) (β) (μτφ.) η απότομη διατάραξη της ισορροπίας (σε έναν χώρο, τομέα κ.λπ.): *εμφανίστηκαν αναταράξεις στη χρηματογορά*.

αναταραχή (η) [1828] κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης: η *τελευταία ανακοίνωση της διοίκησης* να *πιθανές αποδόσεις προκαλέσει μεγάλη ~ στους εργαζόμενους* ΣΥΝ. αναβρασμός, (εκφραστ.) ανα-μπουμπούλα ΑΝΤ. ηρεμία.

ανάταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ΓΥΜΝΑΣΤ. η προς τα πάνω έκταση, τέντωμα (των χεριών) προς τα πάνω, συνήθ. ως είδος σωματικής άσκησης 2. (μτφ.) το να φθάνει κανείς σε ανώτερο επίπεδο (πνευματικό, ψυχικό, ηθικό): *οι συζητήσεις με έναν τόσο σοφό άνθρωπο γύρω από ζητήματα όπως «ζωή», «θάνατος» ή «Θεός», αποτελούσαν ευκαιρία για πνευματική ~ ΣΥΝ.* εξάρση, μεταρσίωση. [ETYM < αρχ. *ανάτασις* < *ανατένω*].

ανατάσσω ρ. μετβ. [μτν.] {ανέταξα, ανατάχθηκα, αναταταγμένος} 1. επαναφέρω κάτι στην αρχική του θέση ή κατάσταση, η οποία έχει διαταραχθεί 2. ΙΑΤΡ. αποκαθιστώ μέλος του σώματος, που έχει εξαρθρωθεί, ή όργανο, που έχει μετατοπιστεί, στην αρχική του θέση.

ανατεβιμένος, -ης, -ο → *αναθέτω*

ανατέθηκα ρ. → *αναθέτω*

ανατένω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανέτεινα, αναταταγμένος} (αρχαιοπρ.) τεντώνω προς τα πάνω.

ανατέλλω ρ. μετβ. {ανέτειλα} 1. (για ουράνια σώματα) αναφαίνομαι στο ουράνιο στερέωμα, προβάλλω πάνω από τον ορίζοντα: τον *χειμώνα* ο *ήλιος* *αργεί ν' ανατέλλει* ΣΥΝ. βγαίνω, εμφανίζομαι ΑΝΤ. δώω, βασιλεύω-ΦΡ. (λογοτ.) (η) **χώρα του ανατέλλοντος ήλιου** η Ιαπωνία (βλ.λ.) 2. (μτφ.) εμφανίζομαι στο προσκήνιο, καθίσταμαι γνωστός: *ένα νέο αστέρι ανέτειλε* || η *ελληνική πεντάγραμμο* ΣΥΝ. (πρωτοεμφανίζομαι, παρουσιάζομαι, αναδύομαι ΑΝΤ. σβήνω 3. (μτφ.) ξεκινώ, αρχίζω: *ο πρωθυπουργός είπε πως μια νέα εποχή* *ανατέλλει για τη χώρα με την εκλογή της κυβέρνησής του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. δύση. [ETYM. αρχ. < *ανα-* + *τέλλω* «εκτέλλω» (με αρχική σιμ. «σηκώνομαι, ανεβαίνω, ξεκινώ») < *τέλ-ω, πιθ. συγγενής προς τις λ. τέλος, τελα-μόν].

ανατέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανέταμα (να/θα ανατάμω), ανα-τιμήθηκα, -τετημένος} 1. εκτελώ τομή εξαιρετικής ακριβείας κατά την εξέταση νεκρού σώματος: *οι φοιτητές της ιατρικής ανατέμνουν ανθρώπινα πτώματα για την εξάσκηση τους στο μάθημα της ανατομίας* 2. (μτφ.) εξετάζω λεπτομερώς, με μεγάλη ακρίβεια: *ειδικό μελετητές ανατέμνουν το φαινόμενο της εξέλιξης των ναρκατικών.*

ανατίμηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαμόρφωση της τιμής αγαθού, νομίσματος ή υπηρεσίας σε νέα υψηλότερα επίπεδα: *οι καταναλωτές παραπονούνται για τις συνεχείς ανατιμήσεις στα καύσιμα* ΑΝΤ. μείωση τιμών. — ανατιμητικός, -ής, -ό [1893]. [ETYM^ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réévaluation].

ανατιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ανατιμάς... | ανατιμή-σα, -ώμαι, -άται..., -ήθη-κα, -ημένος} καθορίζω την τιμή ενός αγαθού, νομίσματος ή υπηρεσίας σε υψηλότερο επίπεδο: *ο πρωθυπουργός δήλωσε πως αποκλείεται να ανατιμηθούν περαιτέρω τα καύσιμα* ΣΥΝ. αυξάνω, ακριβαίνω, υπερτιμώ ΑΝΤ. υποτιμώ, μειώνω.

ανατινάξω κ. (λόγ.) **ανατινάσσω** ρ. μετβ. {ανατίνα-ξα, -χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένους} καταστρέφω με εκρηκτικό μηχανισμό: *οι δολιοφθο-ρείς τοποθέτησαν δυναμίτη στα υποστηρίγματα της γέφυρας και την ανατίναξαν* ΣΥΝ. τινάζω στον αέρα. — ανατινάξη (η). [ETYM Το ανατινάξω είναι μεταπλ. τ. (πβ. *διατάξω* < *διατάσσω*) του αρχ. *ανατινάσσω* «τινάζω προς τα πάνω, πάλλω» < *ανα-* + *τινάσσω*].

α νατοκίζω ρ. μετβ. {ανατοκίσι-α, -τηκα, -μένος} ΟΙΚΟΝ. 1. τοκίζω τους γεννηθέντες τόκους, συμπεριλαμβάνω και τους τόκους σε κατατεθειμένο κεφάλαιο, ώστε να αυξηθεί και να αποδώσει ακόμα μεγαλύτε-

τους τόκους 2. βάζω πανωτόκι (βλ.λ.).

ανατοκισμός (ο) [μτν.] ΟΙΚΟΝ. 1. η ανακεφαλαιοποίηση των τόκων, η πρόσθεση των τόκων σε κατατεθειμένο κεφάλαιο και ο τοκισμός τους ως κεφάλαιο στην επόμενη περίοδο: *για να μην καταλήξει ο ~ τοκογλυφία, υπάρχει σχετική ρύθμιση που αφορά στην επαύξηση και επιβάρυνση της αρχικής οφειλής* 2. (κακίστ.) το πανωτόκι (βλ.λ.).

ανατολή (η) 1. η εμφάνιση ενός ουράνιου σώματος, κυρ. του ήλιου, στον ορίζοντα: *είδαμε την ~ του ήλιου πάνω από τη θάλασσα* ΣΥΝ. αυγή, χάραμα ΑΝΤ. δύση, ηλιοβασίλεμα 2. (συνεκδ.) η ώρα κατά την οποία ανατέλλει ο ήλιος και η οποία διαφοροποιείται κατά εποχή και γεωγραφική τοποθεσία: *οι κάλπες θα είναι ανοιχτές από την ~ ως τη δύση του ήλιου* ΣΥΝ. ξημερώμα 3. (συνεκδ.) ένα από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, αυτό από το οποίο ανατέλλει ο ήλιος (κατ' αντιδιαστολή προς τη δύση): *για να προσανατολιστεί, έχε στον νου σου πως ο Ήμιστός είναι στην ~* ΦΡ. **προς ανατολές** προς το μέρος από όπου ανατέλλει ο ήλιος, ανατολικά, τα *στρατεύματα κινήθηκαν ~* ΑΝΤ. προς δυσμάς, δυτικά 4. (συνεκδ.) **Ανατολή** (η) ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τις χώρες που βρίσκονται στα ανατολικά της ευρωπαϊκής ηπείρου: επίσης, οι λαοί που κατοικούν αυτές τις χώρες και ο πολιτισμός τους: *αρχαίοτατοι πολιτισμοί άκμασαν στην ~* || *εξορίστηκε στα βάθη της ~* ΦΡ. (α) **Εγγύς Ανατολή** ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τη μεσογειακή περιοχή της Μέσης Ανατολής (β) **Μέση Ανατολή** η περιοχή μεταξύ ΝΑ. Ασίας και ΒΑ. Αφρικής: περιλαμβάνει τα κράτη: Αίγυπτο, Κύπρο, Ιράν, Ιράκ, Ισραήλ, Ιορδανία, Κουβέιτ, Λίβανο, Σαουδική Αραβία, Συρία, Τουρκία, Υεμένη, Μπα-χρέιν, Ομάν και Κατάρ (γ) **Άπω Ανατολή** οι χώρες της Ασίας που εκτείνονται πέρα από την Ινδία προς τον Ειρηνικό Ωκεανό (Ινδοκίνα, Κίνα, Ιαπωνία, Κορέα, Ανατολική Σιβηρία κ.λπ.) (δ) **η καθ' ημάς Ανατολή** η Μικρά Ασία και οι περιοχές όπου άκμασε ο Ελληνισμός στην Ανατολή γηγενότ. η ορθόδοξη Ανατολή 5. (περιληπτ.-παλαιότ.) οι χώρες που ανήκαν στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας, οι πρώην κομμουνιστικές χώρες της Α. Ευρώπης: *ο Ψυχρός Πόλεμος Ανατολής - Δύσης* ΣΥΝ. ανατολικές χώρες, ανατολικό μπλοκ, ανατολικός συνασπισμός 6. (μτφ.) η αρχή, η πρώτη εμφάνιση: *η ~ του 20ού αιώνα* || η ~ *ενός προοδευτικού κινήματος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. δύση.

[ETYM. αρχ. < *ανατέλλω*. Ορισμένοι γεωγραφικοί όρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *Μέση* | *Εγγύς* | *Άπω Ανατολή* (γαλλ. Moyen | Proche | Extrême Orient)].

Ανατολία (η) ονομασία της Μ. Ασίας και κατ' επέκταση της ασιατικής Τουρκίας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όν., < αγγλ. Anatolia].

Ανατολική Γερμανία (η) (καθημ.-παλαιότ.) το τμήμα της Γερμανίας που μετά τον διμελισμό της το 1949 βρισκόταν στη σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης και αποτέλεσε ανεξάρτητο κράτος με την επίσημη ονομασία «Λαοκρατική Δημοκρατία της Γερμανίας» (γερμ. Deutsche Demokratische Republik, συντομογρ. D.D.R.) μέχρι την επανένωση της χώρας το 1990. — **Ανατολικογερμανός** (ο), **Ανατολιο-κογερμανή** κ. **Ανατολικογερμανίδα** (η), **ανατολικογερμανικός**, -ής, -ό.

Ανατολική Σινική Θάλασσα (η) τμήμα της Σινικής Θάλασσας μεταξύ της Κίνας, της Ιαπωνίας και της Ταϊβάν αλλιώς **Θάλασσα (της) Ανατολικής Κίνας**. ανατολικοευρωπαϊκός, -ής, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την Α. Ευρώπη: ~ *χώρες*.

ανατολικοεσθονικός, -ής, -ό [1862] νοτιοανατολικός: ~ *παράθυρο σπιτιού* | *διαμέρισμα*.

ανατολικός, -ής, -ό [μτν.] 1. αυτός που βρίσκεται στην ανατολή ή είναι προσανατολισμένος προς την ανατολή: το σαλόνι *είναι ~*, *το πάνι* ο *ήλιος* *το πρωί* || ~ *παράθυρο* | *πέριγγο* | *περιοχές* | *παράλια* | *μέτωπο* || η ~ *Ελλάδα* | *Μακεδονία* || το ~ *Αιγαίο* || *στα ανατολικά* (στην ανατολή) ΑΝΤ. δυτικός 2. αυτός που προέρχεται από την ανατολή: ~ *άνεμος* | *πρόελευση* ΑΝΤ. δυτικός 3. αυτός που σχετίζεται με τον γεωγραφικό χώρο που βρίσκεται στην ανατολή σε σχέση με την Ευρώπη: ~ *λαοί* | *χώρες* | *γλώσσες* / *θρησκείες*- ΦΡ. (α) **ανατολικές σπουδές** σύνολο εξειδικευμένων επιστημονικών κλάδων που ασχολούνται με τη μελέτη της Ανατολής (ιστορία, γλώσσες, φιλολογία, τέχνες, επιστήμες, ήθη, θρησκείες): *στη Σχολή των Σύγχρονων Ανατολικών Σπουδών στο Παρίσι διδάσκονται οι κυριότερες ομιλούμενες ανατολικές και σλαβικές γλώσσες* (β) ΙΕΤ.-ΠΟΛΙΤ. **Ανατολικό Ζήτημα** (i) το περίπλοκο και μακροχρόνιο ζήτημα πολιτικής κυριαρχίας στη ΝΑ. Ευρώπη και την Α. Μεσόγειο λόγω της πιθανολογούμενης κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (ii) (μτφ.) εξαιρετικά σημαντικό και δυσεπίλυτο πρόβλημα: *μην το κάνεις ~* *δείξε λίγη κατανοήσιμη* (γ) Ανατολική **Εκκλήσια** η Ορθόδοξη Εκκλησία, κατ' αντιδιαστολή προς τη Δυτική, τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία 4. ΠΟΛΙΤ. (παλαιότ.) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες που ανήκαν στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας και με την ιδεολογία που αυτές αντιπροσώπευαν: ~ *χώρες* | *συνασπισμός*- ΦΡ. (α) **Ανατολική Ευρώπη** (παλαιότ.) οι χώρες της Ευρώπης που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης (β) **ανατολικό μπλοκ** το σύνολο των χωρών του Συμφώνου της Βαρσοβίας. — **ανατολικ-ά** | -ός επίρρ.

[ETYM. Εκτός από τη μεσν. φρ. *Ανατολική Εκκλήσια*, χρησιμοποιούνται τα εξής μετάφρ. δάνεια: *ανατολικές σπουδές* (< γαλλ. études orientales), *ανατολικές γλώσσες* (< γαλλ. langues orientales), *ανατολικό μπλοκ* (< αγγλ. eastern bloc), *ανατολικό ζήτημα* (< γαλλ. question orientale)].

ανατολικός - **ανατολίτικος**. Το **ανατολικός** είναι το επίθετο που δηλώνει γενικά τον αναφερόμενο στην ανατολή, στο αντίστοιχο γεωγραφικό σημείο του ορίζοντα (*ανατολική πλευρά*, *ανατολικές χώρες* κ.τ.θ). Το **ανατολίτικος**, αντιθέτως, αναφέρεται κυρίως στους

Ανατολίτες, τους κατοίκους των χωρών της Ανατολής, και χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ορισμένο τύπο νοοτροπίας και συμπεριφοράς, που προσιάζει ή αποδίδεται στους κατοίκους των χωρών αυτών (ανατολίτικη κουζίνα | συμπεριφορά | νοοτροπία κ.τ.ό.). Συχνά η λέξη, στην κυριολεκτική της χρήση, αναφέρεται ειδικά στους Τούρκους με ειρωνική ή υποτιμητική σημασιακή χροιά.

ανατολιστής (ο) [1817], ανατολιστρια (η) {ανατολιστριών} πρόσωπο που ασχολείται με τις ανατολικές σπουδές (βλ. λ. ανατολικός). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. orientaliste].

Ανατολίτης (ο) [μεσν.] {Ανατολιτών}, Ανατολίτισσα (η) {Ανατολι-τισσών} 1. πρόσωπο που κατάγεται από χώρα της (κυρ. της Εγγύς ή της Μέσης) Ανατολής, ειδικότερ. από τη Μ. Ασία 2. (συνήθ. μειωτ.) πρόσωπο που υιοθετεί και εραρμόζει την ανατολική (της Εγγύς ή Μέσης Ανατολής) αντίληψη ζωής, ιδ. ως προς τους αργούς ρυθμούς ζωής, τον αισθησιασμό, τον πατριαρχικό τύπο κοινωνίας κ.λπ.: είναι πραγματικός ~ θέλει να κάτσει με το πάσο του στο τραπέζι, να ανάψει τσιγάρο και να περιμένει τη γυναίκα του να του σερβίρει καφέ ANT. (μτφ.) Ευρωπαίος, δυτικοχρεμμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανατολικός.

ανατολιτικός, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την Ανατολή ή τους Ανατολίτες, κυρ. με τον πολιτιστικό χώρο που παραπέμπει στον τρόπο ζωής των Ανατολιτών: έχει συνήθειες την ~ κουζίνα, γιατί η μητέρα του είναι από την Πόλη || τον αρέσουν τα ~ τραγούδια με τις μακρόσυρτες και λυπηρές τους μελωδίες || -χορός. — ανατολίτικα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανατολικός.

ανατομείο (το) [1883] ίδρυμα, τμήμα ή κατάλληλα διαμορφωμένη αίθουσα για την ανατομική πτωμάτων για ερευνητικούς ή για ιατροδικαστικούς σκοπούς.

ανατομή (η) η τομή και ο διαμελισμός πτώματος με σκοπό τη λεπτομερειακή εξέταση του για ερευνητικούς ή ιατροδικαστικούς λόγους. [ETYM. αρχ. < ανατέμνω].

ανατομία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ 1.0 επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη της κατασκευής και λειτουργίας του σώματος: όροι | χειρίδιο | μαθηματα ανατομίας 2. (συνεκδ.) η κατασκευή και το σύνολο των οργάνων που αποτελούν ένα σώμα: η ~ του ανθρώπινου σώματος || η ~ της γυναίκας διαφέρει από αυτήν του άνδρα · 3. η τεχνική της ανατομής πτωμάτων 4. κλάδος της βιολογίας που, κατ' αντιδιαστολή προς την ανατομία πτωμάτων, ασχολείται με τη μελέτη της επιφανειακής κατασκευής και μορφής των ζωντανών οργανισμών 5. (μτφ.) η εξονυχιστική και σε βάθος εξέταση: θα προχωρήσουμε σε μια ~ του εγκλήματος, για να εντοπίσουμε όχι μόνο τον ένοχο, αλλά και τα αίτια που το προκάλεσαν || ~ των γλωσσικών λαθών. Επίσης ανατομική [μτγν.] [ETYM. Αντιδαν., < γαλλ. anatomie < αρχ. ανατομή].

ανατομία ή ανατομική: Οι αρχαίοι Έλληνες ιατροί, ο Ιπποκράτης και ο Γαληνός, έπιασαν και χρησιμοποίησαν τους όρους ανατομή (ο Ιπποκράτης: *Περί ανατομής*) και ανατομική (ο Γαληνός: *Ανατομική έγχειρσις*). Το μεν ανατομή δήλωσε την πράξη και το αποτέλεσμα του «ανατέμνειν», ενώ το ανατομική χρησιμοποιήθηκε ως επίθετο του *έγχειρσις* και, κατά παράλειψιν του *έγχειρσις*, ως ουσ. που δηλώνει τον αντίστοιχο κλάδο της ιατρικής (πθ. και γραμματική [ενν. τέχνη], φυσική [ενν. επιστήμη] κ.ο.κ.). ο όρος ανατομία ανάγεται σε νεολατ. όρο anatomia (από όπου γαλλ. anatomie, αγγλ. anatomy), ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει το ελλην. ανατομή. Έτσι το ανατομία είναι, στην πραγματικότητα, αντίδανειο για την Ελληνική, η δε χρησιμοποίησή του αντί των αρχαίων ανατομική και ανατομή επικρίθηκε από τον μεγάλο Έλληνα γραμματικό Κ.Σ. Κόντο κ.ά. Το ανατομία χρησιμοποιήθηκε στην Ελληνική από το 1738 (Α. Πατούσας) και από το 1811 απαντά στον (ιατρό επίσης) Αδ. Κοραή. Στις αρχές του 20ού αι. φαίνεται ότι η χρήση του ανατομία έχει υποχωρήσει τόσο, ώστε ο Στ. Κουμανόδης (Συναγωγή νέων λέξεων... λ. ανατομία) να υποδεικνύει «να τιμήσομεν πάλιν την σχεδόν άποδοιχοθένσαν ανατομίαν ως το καθόλου όνομα της τέχνης- [...] και δέν πρέπει ίσως τήν άνατομίαν νά άπεχθανόμμεθα μόνον και μόνον διότι και-τασκευάσθη υπό Φράγκων»!

ανατομικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την ανατομία: ~ γνώσεις | όροι 2. αυτός που κατασκευάζεται με γνώση της ανθρώπινης ανατομίας, συνήθ. για τη θεραπεία ή την αποτροπή προβλημάτων που οφείλονται σε περιπτώσεις προβληματικής διαμόρφωσης και φυσιολογίας του σώματος: ~ στρόμα | παπούτσια 3. ανατομική (η) η ανατομία (βλ.λ.). — ανατομικ-ά || -ός [μτγν.] επίρρ.

ανατόμος (ο/η) [1836] 1. πρόσωπο που έχει ειδικευθεί στην ανατομία, που εκτελεί ανατομές ΣΥΝ. νεκροτόμος, ζωοτόμος 2. (μτφ.) πρόσωπο που εξετάζει (κάτι) με μεγάλη προσοχή, λεπτομέρεια και διεισδυτική ικανότητα: λόγω της βαθύτητας και οξυδέρκειας των χαρακτήρων των έργων του, ο Ντοστογιέφσκι χαρακτηρίζεται ~ της ανθρώπινης ψυχής ΣΥΝ. ερευνητής, αναλυτής, μελετητής.

ανατοποθετώ ρ. [1896] {ανατοποθετείς... | ανατοποθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. τοποθετώ εκ νέου, τοποθετώ σε διαφορετική θέση ή σειρά ΣΥΝ. επαντοποθετώ 2. (μτφ.) εξετάζω (ένα θέμα) από νέα οπτική γωνία: σύμφωνα με τα νέα στοιχεία που δημοσιεύθηκαν, το όλο ζήτημα ανατοποθετείται σε διαφορετική βάση. — ανα-τοποθέτηση (η).

ανατροπικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που μπορεί να επιφέρει ανατροπή- (συνήθ. στην πολιτική ζωή) αυτός που κινείται ή υποκινείται από την πρόθεση ανατροπής καθεστώτος: στη Χιλή εκδηλώθηκαν πάλι από τον στρατό ~ τάσεις, που καθιστούν πιθανό ένα πρα-

ξικόπημα κατά της κυβέρνησης || ~ εκδηλώσεις | ιδέες | βιβλίο | τραγούδι 2. (μτφ.-λόγ.) αυτός που επιχειρεί ή επιτυγχάνει την ανασκευή (των θέσεων κάποιου): ανέπτυξε μια επιχειρηματολογία ανατροπική των κατηγοριών που είχαν διατυπωθεί εναντίον του ΣΥΝ. καταρριπτή-κός, ανασκευαστικός, ανατροπικός 3. (στην κριτική θεατρικών ή κινηματογραφικών έργων) αυτός που είναι χαρακτηριστικός μιας αισθητικής που απαντά συνήθ. σε έργα χιουμοριστικού χαρακτήρα, τα οποία επιδιώκουν το γέλιο ή την έκπληξη, κάνοντας ευρεία χρήση του αντισυμβατικού στοιχείου, του μακάβριου, της δηκτικότητας σάτιρας κ.τ.ό.: ~ χιούμορ | κωμωδία | σάτιρα.

ανατρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] [ανέτρεψα, ανατρέπηκα (λόγ. ανετράπην, -ης, -η... , μτχ. ανατραπέεις, -είσα, -έν)] 1. στρέφω ανάποδα, προκαλώ βίαιη πτώση: το κύμα ανέτρεψε τη βάρκα και οι επιβάτες της βρέθηκαν στη θάλασσα ΣΥΝ. αναποδογυρίζω, τουμπάρο-ΦΡ. ανατρέπόμενο φορητό φορητό με καρτόσα, της οποίας το ένα άκρο μπορεί να ανασηκώνεται, ώστε να αδειάζει το περιεχόμενο της στο έδαφος 2. (μτφ.) κατάλυθ, προκαλώ τη βίαιη πτώση (ενός καθεστώτος, της υπάρχουσας κατάστασης, ενός ηγέτη): ανατράπηκε βίαια η νόμιμη κυβέρνηση από στρατιωτικό πραξικόπημα ΣΥΝ. (καθμ.) ρίχνω 3. (μτφ.) αποδεικνύω ότι κάτι δεν ισχύει, αναρώ (κάτι), αποδεικνύοντας το εσφαλμένο, μονομερές ή ψεύδες: με αυτή τη συνέντευξη κατάφερε να ανατρέψει την εικόνα του συνγνού τεχνοκράτη, παρουσιάζοντας ένα ζεστό ανθρώπινο πρόσωπο || ~ την επιχειρηματολογία κάποιου ΣΥΝ. ανασκευάζω, καταρρίπτω 4. (μτφ.) οδηγώ σε ματαιώση: ο βροχερός καιρός ανέτρεψε τα σχέδια τους για εκδρομή ΣΥΝ. ματαιώνω, χαλώ.

ανατρέφω [αρχ.] κ. (προφορ.-λογστ.) αναθρέφω [μεσν.] ρ. μετβ. {ανέθρεψα κ. (καθμ.) ανέθρεψα, ανατρέφηκα (λόγ. ανετράφην, -ης, -η... , μτχ. ανατραφέεις, -είσα, -έν), αναθρεμμένος (λόγ. αναθερμωμέ-νος)} (γενικότη.) εξασφαλίζω τη σωματική και πνευματική ανάπτυξη κάποιου, φροντίζω για τη γενική του καλλέργεια και αγωγή: ανέθρεψε τα παιδιά με σταθερές αρχές αλλά και ελευθερία πρωτοβουλίας, ώστε να γίνουν υπεύθυνα και συνειδητά άτομα ΣΥΝ. μεγαλώνω, γαλουχώ, μορφώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. τρέφω.

ανατρέφω ή αναθρέφω: Από τα θρέψω | έθρεψα (κανονικούς τ. μέλλοντα | αορίστου) πλάστηκε «ποσορηπτικός» και τ. ενεστώτα θρέφω με θ- αντί του τρέφω (και αναθρέφω αντί ανατρέφω), θ τύπος (ανα)θρέφω, πιο εκφραστικός από το (ανα)τρέφω, χρησιμο ποιείται περισσότερο στον προφορικό λόγο και στη λογοτεχνία. Άρα, η διαφορά των παράλληλων τύπων είναι υφολογική και όχι σημασιολογική. → τρέφω

ανατρέψιμος, -η, -ο [1893] αυτός που μπορεί να ανατραπεί, να ανασκευαστεί: η επιχειρηματολογία του χολαίνει: είναι εύκολα ~.

ανατρέχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] [ανέτρεξα] ♦ 1. (μετβ.) κινούμαι πίσω να αντίθετη κατεύθυνση, προς τα πίσω και ανοδικά: κωπηλατική ομάδα θα ανατρέξει τον ποταμό, για να εξερευνησει τις πηγές του ♦ (αμετβ.) (+σε) 2. (μτφ.) επανέρχομαι σε καταστάσεις ή γεγονότα του παρελθόντος: είναι μάταιο να κάθεται και να ανατρέχει στα λάθη του παρελθόντος, τη στιγμή που δεν μπορείς να τα αλλάξεις ΣΥΝ. επανέρχομαι, κάνω αναδρομή, αναθυμίζω · 3. (μτφ.) συμβουλευομαι (γραπτές πηγές, βοηθήματα, βιβλιογραφία κ.λπ.) στο πλαίσιο πνευματικής εργασίας, επιστημονικής έρευνας κ.τ.ό.: η καθηγήτρια επέμβει να ανατρέξουμε σε λεξικά και βοηθήματα για την εργασία μας || ως κοινοβουλευτικός συντάκτης ανατρέχει συχνά στα αρχαία της Βουλής για τα πρακτικά παλαιότερον συνεδριάσεων ΣΥΝ. ανάγομαι, μελετώ, ερευνώ, αναδιψώ.

ανάτρησις (η) (-ης κ. -ήσεως || -ήσεις, -ήσεων) ΙΑΤΡ. η δημιουργία οπής στο κρανίο για την αφαίρεση αιματώματος ΣΥΝ. κρανιοανάτρησις. [ETYM < μτγν. ανάτρησις < ανα- + -τρη- (για το οποίο βλ. λ. διά-τρη-τος) + παραγ. επίθημα -τος].

ανατριχα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) αντίθετα προς τη διεύθυνση των τριχών: χτενίζεται ~ || βουρτσίζει τη γούνα ~.

[ETYM. μεσν. < μτγν. άνατριχος «με ορθωμένες τις τρίχες» < ανα- + -τριχος αρχ. θρις, τριχός].

ανατριχιάζω ρ. αμετβ. (ανατριχιάσα) 1. αισθάνομαι να ορθώνονται οι τρίχες μου και να σφίγγει το δέρμα μου (λόγω ψύχους, τρόμου ή άλλης αιτίας): η γάτα ανατριχιάσε μπροστά στο λυκόσκυλο || ~ από την ψύχρα || με κάνει να ανατριχιάζω ο ήχος ενός αιχμηρού αντικείμενου που σέρνεται πάνω σε μια μεταλλική επιφάνεια ΣΥΝ. σηκώνεται η τρίχα μου 2. αισθάνομαι Βολική: ~ όταν ξαναθυμάμαι τις μέρες στα στρατόπεδα συγκέντρωσης ΣΥΝ. φρικιά, με πιάνει σύγκρο 3. αισθάνομαι έντονη συγκίνηση (που κάνει να σηκώνονται οι τρίχες μου): κάθε φορά που ακούω τον εθνικό ύμνο ~ από συγκίνηση. [ETYM μεσν. < άνατριχιά < άνατριχιά < ανατριχα < μτγν. άνατριχος].

ανατριχιαστικός, -ή, -ό [1895] αυτός που κάνει κάποιον να ανατριχιάζει, που προκαλεί ισχυρή αποστροφή: το ~ θέαμα των θμμάτων των Ναζί || ~ περιγραφή | έγκλημα.

ανατριχίλα (η) (χωρ. γεν. πληθ.) 1. η ανόρθωση των τριχών και το σφίξιμο του δέρματος, που οφείλεται σε εξωτερικό ερέθισμα (ψύχος, τρόμο ή άλλη αιτία): αισθάνθηκε ~ από την ψύχρα || την άγγιξε απαλά κι εκείνη ένιωσε μια γλοκιά ~ || έσυρε το δαχτυλίδι στο τζάμι και μου προκάλεσε ~ 2. συναίσθημα αποτροπιασμού, φρίκη: τον προκάλεσε ~ η φωτογραφία του πτώματος 3. συναίσθημα έντονης συγκίνησης (που κάνει να σηκώνονται οι τρίχες): ~ από χαρά || ερωτική ~. [ETYM. < επίρρ. ανατριχα + παραγ. επίθημα -ίλα].

ανάτριχος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ανορθωμένες τις τρίχες 2. αυτός που προκαλεί ανατριχίλα.

ανατροπέας (ο/η) {ανατροπ-είς, -έων} πρόσωπο που επιδιώκει να επιφέρει ή έχει επιφέρει ανατροπή: οι αναρχικοί θεωρούνται από

πολλούς επικίνδυνους ~ της κοινωνικής τάξης και ασφάλειας || οι ~ τον δικτάτορα ανέλαβαν τη διακυβέρνηση της χώρας. Επίσης (λόγ.) ανατροπέας [αρχ.] {ανατροπέως}. [ETYM. < αρχ. ανατροπέως < ανατρέπω].

ανατροπή (η) 1. (α) το αναποδογύρισμα, η απόλεια της ισορροπίας και η πτώση: - λεωφορείου λόγω ολισθηρότητας του δρόμου || η ~ ενός ποδοσφαιριστή από τον αντίπαλο παίκτη ΣΥΝ. τουμπάρισμα (β) υδραυλικό σύστημα για την ανύψωση και το άδειασμα της καρότσας φορτηγών 2. (μτφ.) η βίαιη πτώση, η κατάρρευση (της υπάρχουσας τάξης, καθεστώτος, ηγέτη): η ~ του πυράννου | της νόμιμης κυβέρνησης 3. η ριζική μεταβολή προς το αντίθετο: η ~ του καλού κλίματος στις σχέσεις των δύο χωρών ΣΥΝ. αναστροφή 4. (μτφ.) η απόδειξη ότι κάτι δεν ισχύει: η ~ των εναντίον του θέσμων ΣΥΝ. αντίκρουση, ανασκευή ΑΝΤ. ενίσχυση, στήριξη, θεμελίωση 5. (μτφ.) η ακύρωση, η ματαίωση: η ~ των σχεδίων κάποιου. [ETYM. αρχ. < ανατρέπω].

ανατροπή (η) {χωρ. πληθ.} 1. η επιμέλεια για την πλήρη σωματική και πνευματική ανάπτυξη: μετά τον θάνατο των γονέων την ~ των παιδιών ανέλαβε η θεία ΣΥΝ. μεγάλωμα · 2. η ιδιαίτερη αγωγή, ο βαθμός στον οποίο έχει κατακτήσει κανείς τους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς: ένα παιδί με ~ έχει καλούς τρόπους, φέρνεται ευγενικά στους μεγαλύτερους του και δεν ενοχλεί τα άλλα παιδιά || καλή | κακή ~ ΣΥΝ. διαπαιδαγώγηση. [ETYM. αρχ. < ανατρέπω].

ανατροφοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εκ νέου τροφοδότηση, η συντήρηση ή η ενίσχυση με νέα στοιχεία: οι φήμες για υποτίμηση της δροχικής οδήγησαν στην ~ των κερδοσκοπικών διαθέσεων μερικών οικονομικών κύκλων 2. ΤΕΧΝΟΛ. η ανάδραση (βλ. λ.). — ανατροφοδοτή ρ. {-είς...}. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. feedback].

ανάπτυξ (το) {ανάπτυξ-ου | -ών} τμήμα ή απόσπασμα επιστημονικής έκδοσης (συνήθ. μελέτης σε επιστημονικό περιοδικό), που κυκλοφορείται αυτοτελώς (με την ίδια ή νέα σελιδαριθμηση) και διανέμεται δωρεάν από τον συγγραφέα. [ETYM. < αναπτύσσω (υποχωρητ.)].

αναυπόνο ρ. μετβ. {αναυπό-σα, -θηκα, -μένος} τυπώνω εκ νέου (συνήθ. έργο που έχει εξαντληθεί από την αγορά) χωρίς προσθήκες ή μεταβολές στο περιεχόμενο. [ETYM. < αρχ. αναυπό (-όω) < ανα- + τυπό < τύπος].

ανάυπωση (η) {μτγν.} {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η εκ νέου εκτύπωση εντύπου: λόγω της μεγάλης ζήτησης του βιβλίου ο εκδοτικός οίκος προέβη σε ~ 2. (συνεκδ.) το προϊόν μιας αναυπόωσης: το βιβλίο αυτό είναι ~ της έκδοσης του 1973. ΣΧΟΛΙΟ λ. επανέκδοση.

ανάυδος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να μιλήσει εξαιτίας μεγάλης έκπληξης, αφηδισμού: δεν μπορώ να πω τίποτα γι'αυτά τα αίσχη, μένω ~! ΣΥΝ. άφωνος, με ανοιχτό το στόμα, καταπληκτος, ενόδς. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμβρόντητος. [ETYM. αρχ. < αν- στερητ. + αὐδή «φωνή» < *ά-Εδ-η, με μηδενισμό. βαθμ. του Ι.Ε. *wed- «μιλώ, τραγουδώ», φωνή το οποίο βλ. λ. ὄδο. Ομόρρ. άσ-μα, φθ-ή, ἀηδ-ών κ.ά.].

ανάυλος, -η, -ο 1. (για πλοίο) αυτός που δεν έχει ναυλωθεί ΣΥΝ. αναύλωτος ΑΝΤ. ναυλωμένος 2. (για πρός.) αυτός που δεν πλήρωσε ναύλο 3. (μτφ.) αυτός που έφυγε βίαια, που εκδιώχθηκε: έφυγε ~ μες στη νύχτα, μετά τις απειλές που δέχθηκε ΣΥΝ. εκών άκων, κληνημένος. — άναυλα επίρρ.

αναύλωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μισθωθεί με ναύλο: το πλοίο είναι ακόμη ~ στο λιμάνι ΣΥΝ. άναύλος, αμισθώτος ΑΝΤ. ναυλωμένος.

αναυξήτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει αυξηθεί ή δεν μπορεί να αυξηθεί: το εισόδημα των εργαζομένων παραμένει ~ τα τελευταία χρόνια · 2. ΓΛΩΣΣ. (ρηματικός τύπος) που δεν παίρνει συλλαβική ή χρονική αύξηση κατά τον σχηματισμό των παρελθοντικών χρόνων του ρήματος: ο τύπος «τρέχαμε» είναι ~ σε αντίθεση με το «έ-τρεχα». [ETYM. αρχ. < αν- στερητ. + αὐξω «αυξάνω»].

αναυφάνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {αναυφάνηκα (λογιότ. ανεφάνην, -ης, -η...)} (λόγ.) 1. έρχομαι στο φως, στην επιφάνεια, εμφανίζομαι: καθώς υποχωρούσαν τα νερά, αυφάνηκα τα κατάρτια του βυθισμένου σκάφους ΣΥΝ. προβάλλω 2. εμφανίζομαι ξανά: φύγατε να σύννεφα κι αυφάνηκε ο ήλιος 3. (μτφ.) βγαίνω από την αφάνεια, κα-θίσταμαι εμφανής: νέος δημοσιογραφικός αστέρας αυφάνη στον οριζόντα ΣΥΝ. αναδεικνύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

αναυφάρετος, -η, -ο {μτγν.} αυτός που δεν μπορεί να αφαιρεθεί, που δικαιωματικά έχει κατοχυρωθεί σε κάποιον: είναι ~ δικαίωμα του πολίτη να εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του || ~ προνόμιο ΣΥΝ. αναπαλλοτρίωτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίρω.

αναυφάνδον επίρρ. (λόγ.) με τρόπο σαφή και ανεπιφύλακτο: η εφημερίδα τάχθηκε εξ'αρχής ~ υπέρ της πολιτικής του κόμματος ΣΥΝ. πασιφανώς, φανερά, απροκάλυπτα, ανοιχτά, ανεπιφύλακτα ΑΝΤ. παρασκευαστικά, αφανώς, κρυφά. [ETYM. αρχ. < αναυφάνω (θ. αναφαν-, πβ. παθ. αόρ. ανεφάνην) + επίρρ. επίθημα -δον, πβ. κ. προηφάνδον].

ανάφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η φάση της μίτωσης κατά την οποία τα ομόλογα χρωματίδια, δηλ. εκείνα που προέκυψαν από την κατά μήκος διάρρηση του κάθε χρωμοσώματος, μετακινούνται προς τους δύο πόλους της ατράκτου (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < αγγλ. anaphase].

αναυφάρο ρ. μετβ. {ανυφάρα, αναυφάρηκα (λόγ. ανεφάρηθη, -ης, -η...), μτχ. αναυφάρβεις, -είσα, -έν)} 1. μιλώ για (κάποιον/κάτι), κάνω μνεία, κάνω λόγο: ο συγγραφέας ~ χαρακτηριστικά περιστατικά από την Κατοχή ΣΥΝ. μνημονεύω ΑΝΤ. αποσιωπώ, παρασιωπώ 2. καθιστώ γνωστό (σε ευρύ κοινό): η ανακοίνωση του συλλόγου αναυφάρεται τα εξής δια-

φωτιστικά || ανεπίσημες πηγές αναυφάρουν ότι οι νεκροί από τα αιματηρά επεισόδια ανέρχονται σε τριακόσιους*, (ειδικότ.) καθιστώ γνωστό σε προσιτόμο, σε αρμόδια αρχή: οτιδήποτε ήθελε να γνωστοποιήσει στους ανωτέρους του, έπρεπε τυπικά να το αρχίζει με τη φράση «αμβάνω την τιμήν να ~ ότι...» ΣΥΝ. γνωστοποιώ, δηλώνω, εκθέτω · 4. καταγγέλλω, κάνω αναφορά (σε κάποιον): ο λογίας ανέφερε τους δύο απειθαρχηστές στον διοικητή (μεσοπαθ. αναυφάρομαι +σε) 5. κάνω λόγο για (κάτι/κάποιον): στη συνέντευξη του, αναυφάρθηκε στο πρόβλημα της παιδείας || αναυφάρομενος στο εκλογικό σύστημα, είπε χαρακτηριστικά... || δεν κατάλαβα σε τι αναυφάρταν 6. (συνήθ. τριτοπρόσ. αναυφάρεται, αναυφάρονται) έχω ως θέμα ή αντικείμενο, εξετάζω: η σημερινή μας εκπομπή αναυφάρεται στο καυτό θέμα των ναρκωτικών || η μελέτη μου αναυφάρεται σε προτάσεις για την καταπολέμηση και πρόληψη του καρκίνου ΣΥΝ. αφορά. [ETYM. αρχ., αρχική σμμ. «φέρνω προς τα πάνω (ή προς τα πίσω) -οδηγώ» (πβ. κ. Κ.Δ. Μάρκ. 9, 2: και αναυφάρεται αυτούς εις όρος υψηλών κατ' ὄδων μόνους), < ανα- + φέρω. Ήδη αρχ. οι σμμ. «παραπέμπω -μνημονεύω»].

Ανάφη (η) 1. νησί των Ν. Κυκλάδων Α. της θήρας 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Αναφιώτης (ο), Αναφιώτισσα (η), αναφιώ-ΤΙΚος, -η, -ο. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. μύθο, το νησί δημιουργήθηκε από τον Απόλλωνα, προκειμένου να σωθούν οι Αργοναύτες, καθώς επέστρεφαν από την Κολχίδα· ο Απόλλων τόξευσε στη θάλασσα και αμέσως άναψαν το νησί, στο οποίο οι ναύτες έδωσαν το όνομα 'Ανάφη (< αναφάνομαι)].

αναφιλητό κ. αναφιλητό (το) κλάμα με συνεχείς λυγμούς (συνήθ. στον πληθ.): στη θύμηση του ζεστούσε σε αναφιλητά! [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < αρχ. αναφίλω «ανακοχλάζω» (με ανάπτυξη ευφωνικού -ι-) < ανα- + φίλω (βλ. λ. φίλκταινα)].

αναφιλητό ή αναφιλυτό: Επειδή η επικρατέστερη ετυμολογία της λ. είναι από το αρχ. αναφίλω «κοχλάζω, ανακοχλάζω» (βλ. ΕΤΥΜ.), προτιμότερη θα ήταν η γραφή αναφιλυτό (με -υ-) (πβ. και ταυτόν -ταυτό «τέντωμα»). Ωστόσο, ένας μεγάλος αριθμός παραγώγων της Ελληνικής, κυρ. από ρήματα, σχηματίζεται με το παραγωγικό επίθημα -ητό: κινήω - κινήη-ητό, βογγώ - βογγ-ητό, κουβαλώ -κουβαλ-ητό, αλλά και τρεχάλα - τρεχαλ-ητό κ.λπ. Αυτό επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι και η συζητούμενη λ. εντάσσεται στο σύστημα και σχηματίζεται όπως και οι άλλες, δηλ. ως αναφιλ-ητό.

αναφίλεγο ρ. μετβ. [αρχ.] {ανέφλεξα, αναφίλεθκα (λογιότ. ανεφλέ-γην, -ης, -η...), μτχ. αναφίλεγεις, -είσα, -έν)} (λόγ.) 1. μεταδίδω φλόγα ή φωτιά σε κάτι 2. (μεσοπαθ. αναφίλεγομαι) παίρνω φωτιά, παραδίδομαι στις φλόγες: μετά την έκρηξη ολόκληρο το κτήριο ανεφίλεξε μπροστά στα έντρομα μάτια του πλήθους. αναφίλεκτάρης (ο) ΤΕΧΝΟΛ. η διάταξη που τοποθετείται στην κεφαλή του κυλινδρού ενός κινητήρα εσωτερικής καύσεως για την παραγωγή ηλεκτρικού σπινθήρα και την ανάφλεξη του καυσίμου- μπουζί (αυτοκινητού) ΣΥΝ. σπινθηριστήρας. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. bougie (βλ. λ. μπουζί)].

ανάφλεξη (η) {μτγν.} {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} 1. μετάδοση σπινθήρα ή φλόγας σε κάτι: η επέκταση της πυρκαγιάς προς την αποθήκη του εργοστασίου ενείχε τον κίνδυνο άμεσης ~ των αποθεμάτων καυσίμων 2. ΧΗΜ. σημείο αναφλέξεως η χαμηλότερη θερμοκρασία στην οποία αναφλέγονται οι ατμοί εύφλεκτου πτητικού υγρού υπό την επίδραση μικρής φλόγας και υπό καθορισμένες συνθήκες 3. ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα στους βενζινοκινητήρες για την παραγωγή ηλεκτρικού σπινθήρα, που προκαλεί την ανάφλεξη καυσίμων και αέρα και συνακόλουθη έκρηξη και παραγωγή κινητήριας δύναμης: το αυτοκίνητο παρουσίασε πρόβλημα στην ~ ο τεχνίτης είπε ότι η το μπουζί φταίει ή οι πλάτινες 4. (μτφ.) η αναζωπύρωση της έντασης συναισθημάτων: οι πρόσφατες δηλώσεις οδήγησαν σε ~ του κλίματος διχώντας και πόλωσης.

αναφομοίωτος, -η, -ο 1. (για ουσίες που εισάγονται στον οργανισμό) αυτός που δεν έχει αφομοιωθεί ή δεν μπορεί να αφομοιωθεί από έναν οργανισμό: η ιατροδικαστική εξέταση διαπίστωσε υπολείμματα αναφομοιωτών τροφών στο στομάχι ΣΥΝ. αχώνευτος ΑΝΤ. αφομοιωμένος, αφομοίωσιμος 2. (μτφ. για γνώσεις) αυτός που δεν έχει κατακτηθεί πλήρως, που δεν έχει ενσωματωθεί στο υπάρχον σώμα γνώσεων, ώστε να είναι αξιοποιήσιμος: όταν δεν εμπνέδονται οι γνώσεις με ασκήσεις και πρακτική εφαρμογή, μένουν αναφομοίωτες ΣΥΝ. ανεμπέδωτος. — αναφομοίωτα επίρρ.

αναφορά (η) 1. η απλή κατονομασία, η ονομαστική παράθεση (συνχά κατ' αντιδιαστολή προς την ανάλυση ή την επεξηγήση): η ~ και μόνο του ονόματος του προκαλέσε μεγάλη συγκίνηση || έκανε απλή ~ στο θέμα, χωρίς να ασχοληθεί λεπτομερώς ΣΥΝ. μνεία 2. η επίσημη έκθεση που υποβάλλεται σε ανώτερο, υπηρέσια ή αρχή: η ~ των εμπειρογνομένων συνιστά την άμεση λήψη μέτρων || υποβάλλω ~ ΣΥΝ. έκθεση, υπόμνημα, (λαϊκ.) ραπόρτο- ΦΡ. (α) κάνω (σε κάποιον) αναφορά (για πρόσωπα που υπηρετούν στον κρατικό μηχανισμό) υποβάλλω σε αρμόδια αρχή έκθεση με συγκεκριμένες καταγγελίες για υπάλληλο που δεν εκτελεί σωστά τα καθήκοντα του: αυτός ο υπάλληλος είναι εντελώς αδιάφορος και τεμπέλης- πρέπει να τον κάνει κάποιος αναφορά, για να συμμορφωθεί (β) δίνω (σε κάποιον) αναφορά (για κάτι) λέω (σε κάποιον) λεπτομερώς (ό, τι σχετίζεται με κάτι): Και γιατί να σου πω ποι ήμουν; Αναφορά θα σου δώσω: || μόλις μάθει κάνα νέο, σπεύδει να δώσει αναφορά στη φίλη της (γ) κόλλα αναφοράς βλ. λ. κόλλα · 3. ο συσχετισμός ενός στοιχείου με άλλο- ΦΡ. (ω) (λόγ.) εν αναφορά προς σε σχέση με, αναφορικά με: ~ τις κατηγορίες που μω

προσάπτουν, έχω να πω ότι είναι τελείως ψευδείς ΣΥΝ. σχέση, σύνδεση, συσχέτιση (β) **σημείο αναφοράς** (ι) στιδήποτε θεωρείται δεδομένο και κριτήριο για τον καθορισμό ομοειδών προς αυτό στοιχείων πρόσπο ή πράγμα στο οποίο αναφέρονται όλοι: *το έργο του αποτελεί ~ όλων των σύγχρονων μελετών* || ~ για το επίκεντρο ενός σεισμού είναι συνήθ. η *βλ. βιβλίο* (ii) ΤΟΠΟΓΡ. σημείο της επιφάνειας της Γης με δεδομένες γεωγραφικές συντεταγμένες και υψόμετρο (γ) **βιβλίο | έργο αναφοράς** βιβλίο χρήσιμο για γενικότερη πληροφόρηση (λεξικό, εγκυκλοπαίδεια κ.λπ.) ή και για ειδική πληροφόρηση (γραμματική, επιστημονικό εγχειρίδιο), από το οποίο αντλεί ο χρήστης συγκεκριμένες πληροφορίες 4. ΓΛΩΣΣ. η σύνδεση ενός γλωσσικού στοιχείου (σε πρόταση ή κείμενο) με προηγούμενο ή και επόμενο γλωσσικό στοιχείο, συνήθ. με τη βοήθεια αντωνυμίας ή επιρρημάτος, π.χ. η αστυνομία ερεύνησε την περιοχή που υπέδειξε ο δράστης (η πρόταση «που υπέδειξε ο δράστης» αναφέρεται και εξειδικεύει τη σημασία της φράσης «την περιοχή»- πβ. κ. λ. δείξν) 5. ΣΤΡΑΤ. **αναφορά (μονάδος)** η διαδικασία κατά την οποία παρατάσσεται το σύνολο της μονάδας ή υποδιαιρέσεως αυτής (λόχος, πυροβολαρχία κ.λπ.) και εκτίθενται προφορικά και δημόσια στον διοικητή (μονάδας ή υποδιαιρέσεως αυτής) όσα συνέβησαν στο στρατόπεδο την προηγούμενη μέρα 6. ΦΥΣ. **σύστημα αναφοράς** (για στρατιώτες) υποβόλλω κατά την παραπάνω διαδικασία στον διοικητή προσωπικό αίτημα, για το οποίο απαιτείται η έγκρισή του: *στρατιώτης βγήκε στην αναφορά και ζήτησε από τον διοικητή άδεια δέκα ημερών* (β) **βγάζω (κάποιον) στην αναφορά** στέλνω ως ανώτερος στη στρατιωτική ιεραρχία κατώτερο μου να παρουσιαστεί δημόσια κατά την αναφορά της μονάδας και να αναφέρει στον διοικητή παράπτωμά του: *ο υπολοχαγός τον έπιασε να κοιμάται και τον έβγαλε στην αναφορά* · 6. ΦΥΣ. **σύστημα αναφοράς** το σύστημα βαθμολογημένων αξόνων που χρησιμοποιούμε για να καθορίζουμε τη θέση των σωμάτων και να διαπιστώνουμε έτσι αν αυτά κινούνται (αλλαγή θέσης) ή είναι ακίνητα (σταθερή θέση) · 7. ΕΚΚΛΗΣ. το κέντρο του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας στη Θεία Λειτουργία, το οποίο περιέχει την *Ανάμνηση*, δηλ. τους λόγους του Χριστού για τη σύσταση του μυστηρίου (*Λάβετε φάγετε... Πίετε εξ αυτού πάντες...*) και την *Επίκληση του Αγίου Πνεύματος* για τον καθγιασμό του άρτου και του οίνου της Θείας Ευχαριστίας. [ΕΤΥΜ αρχ. < αναφέρω. Η στρατιωτική σημ. αποδίδει το γαλλ. rapport σε μία από τις χρήσεις του (στρατ. πρόσταγμα Au rapport! «Στην αναφορά!»). Η φρ. εν αναφορά προς είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. par rapport à. Η γλωσσ. σημ. αποδίδει τον αγγλ. oro reference. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν και το *σύστημα αναφοράς* (< γαλλ. système référence), *βιβλίο αναφοράς* (< γαλλ. livre de référence), *σημείο αναφοράς* (< αγγλ. reference point)].

αναφορικά επίρρ. (+με) σε σχέση, σε ό,τι αφορά: ~ με την πρόταση σας, σας γνωστοποιούμε ότι... || ~ με το πρόβλημα που δημιουργήθηκε, έχω να πω τα εξής. Επίσης (λόγ.) αναφορικά [1840] (+πρός).

αναφορικός, -ή, -ό 1. ο σχετικός με την έννοια ή τη λειτουργία της αναφοράς (βλ. λ. 2. ΓΛΩΣΣ. (α) (λέξη) που έχει ως λειτουργία να αναφέρεται σε προηγούμενο όρο της πρότασης ή γενικότ. του κειμένου: ~ αντωνυμίες της Ν. Ελληνικής είναι: *οποίος, όποιος, όσο, που, ό,τι κ.ά.* || ~ επιρρήματα (*όπου, που, όπως, καθώς, όσο*) (β) **αναφορική πρόταση** η πρόταση που εισάγεται με αναφορική αντωνυμία ή επίρρ.: *η επιστολή, η οποία δημοσιεύθηκε χθες, είχε στόλεϊ προ μηνός* || θα υπογράψεις όπου έχω σημειώσει (γ) **αναφορική μετοχή** η μετοχή που μπορεί να αναλυθεί σε αναφορική πρόταση: *η προτεινόμενη λύση είναι η καλύτερη* (= η οποία προτείνεται). — αναφορικότητα (η) [1890]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αναφορά. Οι γλωσσ. όροι είναι μετάφρ. δάνεια, αποδίδοντας το λατ. relatiuus].

αναφοροδισία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη γενετικής επιθυμίας (από ψυχολογικά συνήθ. αίτια) (ειδικότ.) η γυναικεία ψυχρότητα. — αναφοροδισιακός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. anaphrodisia < μτγν. αναφοροδισία < αναφοροδισία < αν- στερητ. + -αφοροδισια αρχ. Αφροδίτη].

ανάφτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) (γυναίκα) που συμπεριφέρεται προκλητικά και προκαλεί ερωτική επιθυμία στους άνδρες. [ΕΤΥΜ. < ανάβω + παραγ. επίθημα θηλ. -τρα, με τροπή του ηχηρού -β- στο αντίστοιχο άηχο -φ- προ του -τ- (αφομοίωση), πβ. κ. κω-τρα].

αναφυλαξία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογικού χαρακτήρα αντίδραση του οργανισμού σε ουσία στην οποία εμφανίζεται υπερευαισθησία. — αναφυλακτικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. (< ανα- + -φυλαξία < αρχ. φύλαξις, < γαλλ. anaphylaxie)].

αναφύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανεφώνη, -ης, -η..., μτχ. αναφύεις, -είσα, -ένι} (λόγ.) 1. φυτρώνω ξανά, εκ νέου ΣΥΝ. ξαναφυτρώνω · 2. (μτφ.) εμφανίζομαι, προκύπτω: *αναφύονται προβλήματα που δεν είχαν εμφανιζόταν ΣΥΝ. παρουσιάζομαι, προκύπτω, αναφαίνομαι, ανακύπτω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αναφύω (-ομαι) < ανα- + φύω (-ομαι) «φυτρώνω»].

αναφύτευση (η) [1891] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εκ νέου φύτευση φυτών (συνήθ. σε περιοχή που έχει και, καταστραφεί κ.λπ.) (πβ. λ. *ανάδασση*) ΣΥΝ. ξαναφύτεμα. — αναφύτευο ρ. [αρχ.].

αναφώνη ρ. αμετβ. {αναφώνεις... | αναφώνησα} (λόγ.) φωνάω δυνατά (και συνήθ. ξαφνικά) λόγω ψυχικής έντασης: «*Θεέ μου*», *αναφώνησε έντρομος* ΣΥΝ. κραυγάζω, ανακράζω. — αναφώνηση (η) [μτγν.], **αναφώνημα** [μτγν.] κ. αναφώνητό (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. αναφώνω (-έω) < ανα- + φωνό < φωνή].

αναχαίτιζω ρ. μετβ. {αναχαίτισα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ανακόπτω την ορμή (σε κάποιον/κάτι): *με τη νέα αυτή δέσμη μέτρων η κυβέρνηση επιχειρεί να αναχαίτισει τον πληθωρισμό* || «οι προσπά-

θειες του προέδρου του κόμματος να αναχαίτισει την εσωκομματική αμφισβήτηση» (εφμ.) ΣΥΝ. συγκρατώ, ανακόπτο 2. (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. πραγματοποιώ αναχαίτιση (βλ. λ., σημ. 2): *αεροσκάφη μας απογειώθηκαν, για να αναχαίτισουν τα αεροπλάνα που παραβίασαν τον εθνικό ναερίο χώρο μας*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ανα- + -χαίτιζω < χαιτή. Αρχικώς η λ. περιέγραφε την κίνηση των αγρίων αλόγων, όταν ρίχνουν τη χαιτή προς τα πίσω και σηκώνονται στα πίσω πόδια. Ακολούθως δήλωσε και την ενέργεια του αναβάτη να κρατάει τη χαιτή του αλόγου, προκειμένου να το συγκρατήσει, να του ανακόψει την πορεία. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

αναχαίτιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η ανακοπή (της προώθησης, της ορμής, της εξέλιξης κ.λπ.): *μέτρα για την αποτροπή και - του επεκτατισμού της γειτονικής χώρας* || *αποσκοπεί στην ~ του νεοναζιστικού ρεύματος* 2. (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των αμυντικών ενεργειών που αποσκοπούν στην ανακοπή της προέλασης του εχθρού ή τον εξαναγκασμό σε υποχώρηση αεροπλάνων που επιχειρούν παραβίαση του ναερίου χώρου: *αεροσκάφος αναχαίτισης* (μαχητικό αεροσκάφος με υψηλή ταχύτητα ανόδου για την αντιμετώπιση εχθρικών αεροπορικών επιθέσεων). — **αναχαίτιστικός**, -ή, -ό.

αναχαράζω ρ. αμετβ. {αναχαράξα} αναμασώ την τροφή μου ΣΥΝ. μηρυκάζω. — αναχαράγμα (το).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. αναχαράσσω «αναξάω» < ανα- + χαράσσω (πβ. διατάζω < διατάσσω)]. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αναχθώ (να/θα) ρ. → ανάνω

αναχορηγία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ. η χειροκίνητη ή αυτόματη προώθηση (= χορηγία) βλημάτων ή ρουκετών από τον αποθηκευτικό χώρο στον οποίο βρίσκονται (= αποθήκη αναχορηγίας) προς το πυροβόλο ή τον εκτοξευτήρα ρουκετών. [ΕΤΥΜ. Απδθ. του αγγλ. reganting].

αναχορηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεων | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εκ νέου επιδότηση, συνήθ. από το Δημόσιο, προς ιδιώτη, οργανισμό ή για δημόσια έργα 2. η χορήγηση νέου δανείου για εξόφληση παλαιότερου. — **αναχορηματοδοτό** ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Απδθ. του αγγλ. refund].

αναχρονισμός (ο) [μεσν.] 1. το ακούσιο ή εκούσιο λάθος σε χρονολόγηση, χρονικό εντοπισμό γεγονότος: *είναι ~ να λες ότι οι Περσικοί Πόλεμοι έγιναν μετά τον Πελοποννησιακό* 2. (ειδικότ.) απόδοση, παρουσίαση ή ερμηνεία γεγονότων με χρησιμοποίηση πολιτισμικών στοιχείων διαφορετικής, κυρ. μεταγενέστερης εποχής: η *παρουσίαση της «Αντιγόνης» με σύγχρονα κοστούμια αποτελεί σκότμο ~ του σκηνοθέτη, για να δείξει τη διαχρονικότητα των μνημονίων της τραγωδίας* 3. (κατ' επέκτ.) η εμμονή σε απαρχαιωμένες αντιλήψεις, σε τρόπο ζωής περιστεμένης εποχής: *είπε πως αποτελεί ~ για τη σημερινή εποχή να πιστεύει κανείς στον τύπο της πατριαρχικής οικογένειας* ΑΝΤ. νεωτερικισμός, μοντερνισμός. — **αναχρονίζω** ρ. [μτγν.].

αναχρονιστικός, -ή, -ό [1889] αυτός που δεν συμβαδίζει, δεν εναρμονίζεται με τη σύγχρονη του εποχή: η αντίληψη ότι *το παιδί πρέπει να ακολουθεί το πάγγωμα του πατέρα είναι ~* || ~ *διοικητικό σύστημα* ΣΥΝ. οπισθοδρομικός, παλιομοδίτικος, ξεπερασμένος ΑΝΤ. σύγχρονος, μέγαντος. — **αναχρονιστικ-ά** | -ως [1891] επίρρ., **αναχρονιστικότητα** (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anachronistic].

ανόχωμα (το) {αναχόμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κατά μήκος φυσικού ή τεχνητού ανοίγματος ή περάσματος συσσώρευση χυμάτων από εκσκαφή ή εξόρυξη: *το - τοιζ γαρυκάματος τον προστατέψε από μια όβδια που κατευθυνόταν προς το μέρος του* ΣΥΝ. πρόχωμα 2. (ειδικότ.) μικρό φράγμα ή υπερύψωση όχθης, συνήθ. από χώμα, για τον έλεγχο ή περιορισμό του νερού: *η κατασκευή αναχώματος στον Σηκουάνα απασχόλησε πολλούς και ικανούς τεχνικούς* ΣΥΝ. φράγμα 3. (μτφ.) καθέτι που λειτουργεί ως αμυντικός μηχανισμός, εμπόδιο στη δράση κάποιου: η *δημοκρατική διαπαιδαγώγηση συνιστά ~ στην εξάπλωση ολοκληρωτικών ιδεολογιών*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αναχώνωμι «συσσωρεύω χώμα» < ανα- + χώνωμι «γεμίζω, πληρώ». Βλ. κ. λ. *χώμα*].

αναχωματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αναχωματίσα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} συσσωρεύω χώμα, για να γεμίσω ανοίγμα στο έδαφος ή για να σχηματίσω ανάχωμα. Επίσης αναχωματώνω. — **αναχωματισμός** (ο) [μτγν.] κ. αναχωματώση (η), αναχωματικός, -ή, -ό.

αναχώνευο ρ. μετβ. [μτγν.] {αναχών-ευσα, -ευτική, -ευμένος} 1. λείωνω μεταλλικό αντικείμενο (π.χ. νόμισμα) μέσα σε μεταλλουργικό χωνί ή καμίνι 2. (μτφ.) αναδημιουργώ, ανασυνθέτω με δημιουργικό τρόπο: *οι νέοι πρέπει να αναχώνευσουν την πολιτιστική κληρονομιά των προγόνων τους και να τη συνεχίσουν επάξια*. — **αναχώνευση** (η) [μτγν.].

αναχώρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η απομάκρυνση, η κίνηση πέρα και μακριά από έναν τόπο προς συγκεκριμένο προορισμό: *ανέβγαλε την ~ του για το Παρίσι* ΑΝΤ. άφιξη, ερχομός 2. (ειδικότ.) η χρονικά καθορισμένη έναρξη εκτέλεσης ενός δρομολογίου οποιουδήποτε μέσου μαζικής μεταφοράς: *η αναχώρηση του τρένου για Θεσσαλονίκη είναι στις 4.00* || *ώρες αναχωρήσεως* ΣΥΝ. ξεκίνημα 3. **αναχωρήσεις** (οι) ηλεκτρονικός ή έντροπος πίνακας υπηρσίας ή οργανισμών μεταφορών και συγκοινωνιών με καταχωρισμένες τις ώρες ενάρξεως των δρομολογιών για την ενημέρωση του επιβατικού κοινού: *κοίτα στις ~ και αν το φωτάκι δίπλα στα στοιχεία της πτήσης αναβοβλίνει, έχει αρχίσει η επιβίβαση* 4. (συνεκδ.) ο χώρος (συνήθ. στεγασμένη αίθουσα) από όπου αναχωρούν μέσα μεταφορές: *έδωσαν ραντεβού έξω από τις ~ εξωτερικού* ΑΝΤ. αφίξεις · 5. (συνεκδ.) η ενσυνείδητη εγκατάλειψη της κοσμικής ζωής, η ζωή σε αναχωρητήριο: *η ~ του στο Άγιον Όρος* (βλ. λ. *αναχωρητής*).

αναχωρητήριο (το) [μεσν.] {αναχωρητηρί-ου | -ών} ο τόπος στον

οποίο αποσύρεται κανείς για να μονάσει. ΣΧΟΛΙΟ λ. μονή.
 αναχωρητής (ο) [μτγν.], αναχωρήτρια (η) {αναχωρητριών} 1. ΕΚΚΛΗΣ. πρόσωπο που απαρνείται την κοινωνική ζωή, αποσυρόμενος σε ερημική τοποθεσία, κυρ. με σκοπό την άσκηση και την ολοκληρωτική αφιέρωση στον Θεό: *οι πρώτοι χριστιανοί αναχωρητές αποσύρονταν συνήθως στην έρημο της Αγίππου ΣΥΝ.* ερημίτης, ασκητής, η-συχαστής, μοναχός 2. (μτφ.) πρόσωπο που εγκαταλείπει την καθημερινή ζωή. — αναχωρητικός, -ή, -ό [μτγν.].
 αναχωρητισμός (ο) η τάση για εγκατάλειψη της κοσμικής ζωής και η εγκατάσταση σε ερημική τοποθεσία (για άσκηση, αφιέρωση στον Θεό κ.λπ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anachorétisme].
 αναχωρώ ρ. αμετβ. (+για) {αναχωρείς... | αναχώρησα} φεύγω έχοντας συγκεκριμένο προορισμό: *ο υπουργός αναχώρησε χθες για τις Βρυξέλλες* ANT. φθάνω || (κ. για μέσα μεταφοράς) *το πλοίο για Μήλο αναχωρεί στις δέκα του βράδυ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω*. [ETYM. < αρχ. αναχωρώ (-έω) < ανα- + χωρώ < χάρω].

αναψηλάφηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η λεπτομερής και εις βάθος επανεξέταση: *συνήθη πρακτική της εκπομπής είναι η ~ ξεχασμένων υποθέσεων που σκόραρον ή συγκινούν την κοινή γνώμη ΣΥΝ.* επανεξέταση 2. ΝΟΜ. έκτακτο ένδικο μέσο το οποίο ο ηττημένος διάδικος ασκεί στο ίδιο το δικαστήριο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη τελεσίδικη απόφαση, με το οποίο ζητεί την εξάφαιση της για λόγους που ανάγονται είτε στην παράβαση θεμελιωδών δικονομικών αρχών είτε σε ορισμένα περιοριστικούς απαριθμούμενα στον νόμο σφάλματα των πραγματικών διαπιστώσεων στις οποίες στηρίχθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση. — αναψηλάφω ρ. μετβ. [μεσν.] {-ας κ. -είς...}.

αναγοκοκκινίζω ρ. αμετβ. {αναγοκοκκίνισα, -μένος} παίρνω κόκκινο χρώμα στο πρόσωπο λόγω εξάγης: *το παιδί ήρθε ιδρωμένο και αναγοκοκκινισμένο από το παιχνίδι ΣΥΝ.* εξάπτομα, κοκκινίζω, ανάβω, φουρνάω. — αναγοκοκκίνισμα (το). [ETYM. < αναγο- (< θ. αναγ-, αόρ. *άναγα*, ρ. *ανάβω*) + κοκκινίζω].

αναφυκτικό (το) {αναφυκτρί-ου | -ων} 1. κατάσταση όπου προσφέρονται αναφυκτικά 2. (ειδικότ.) υπαίθριο κατάστημα, συνήθ. με ελαφρό και ευχάριστο καλλιτεχνικό πρόγραμμα, που διαθέτει ποτά για αναψυχή και διασκέδαση κατά τις απογευματινές έως και τις βραδινές ώρες (παλαιότερ. *βαριετέ*). [ETYM. < αναψύχω + παραγ. επίθημα -τήριο].

αναφυκτικό (το) μη αλκοολούχο ποτό, αεριούχο ή μη, με ευχάριστη γεύση, που συνήθ. πίνεται κρύο, π.χ. πορτοκαλάδα, λεμονάδα, λεμο-νίτα κ.λπ. [ETYM. < μτγν. επίθ. αναφυκτικός < αρχ. *αναψύχω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. *refraichissant*].

αναψυχή (η) {ζωρ. πληθ.} το ευχάριστο συναίσθημα ψυχοσωματικής ανακούφισης που προσφέρει η ανάπαυση, η χαλάρωση, η ψυχαγωγία: *κάνει ταξίδι αναψυχής στα νησιά || ο θερινός κινηματογράφος είναι από τα πιο αγαπτά μέσα αναψυχής*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «δροσιά», < *αναψύχω*. Η σημ. «ψυχαγωγία» είναι μτγν.].

αναψυχω ρ. μετβ. {ανέψυξα} 1. δροσολογώ, δροσιζώ με δροσερό αέρα 2. (μτφ.) ανακουφίζω. — *ανάψυξη* (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < ανα- + ψύχω. Η μεταφορική σημ. ήδη αρχ.].

Ανγκολα (η) (πορτ. Republica Popular de Angola = Λαϊκή Δημοκρατία της Ανγκόλας) κράτος της ΝΔ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λουάντα, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το κουάνζα. — Ανγκολέζος (ο), Ανγκολέζα (η), ανγκολέζικος, -ή, -ο. [ETYM. < πορτ. Angola < n'gola, λ. της αφρικανικής γλώσσας Μπαντού, που σημαίνει «βασιλιάς». Οι Πορτογάλοι άποικοι, που ανακάλυψαν τη χώρα το 1482, βρήκαν ένα διοικητικό σύστημα οργανωμένο κατά φυλετικές ομάδες, σε μία από τις οποίες ο φύλαρχος έφερε τον τίτλο του n'gola].

ανγκορά επίθ. {άκλ.} 1. το τρίχωμα του κουνελιού «ανγκορά», το οποίο έχει λεπτή, μεταξένια υφή 2. (συνεκδ.) (για νήματα, υφάσματα, ενδύματα) αυτός που περιέχει ίνες ανγκορά. [ETYM. < γαλλ. angora < Angora, πρώιμη ονομ. της τουρκικής πόλεως Ankara (βλ. λ. Αγκυρα)].

ανγκοστούρα (η) {ζωρ. πληθ.} βελτιωτικό γεύσεως, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή κοκτέιλ και φρουτοχυμών. [ETYM. < Angostura (πόλη της Βενεζουέλας, που σήμερα ονομάζεται Ciudad Bolivar) < ισπ. angostura «στενό πέρασμα», επειδή το βελτιωτικό αυτό προέρχεται από δύο δέντρα της Ν. Αμερικής, που φυτόνα κοντά στον ποταμό Ορινόκο (Βενεζουέλα) και στα στενά πέρασμα του].

Ανδαλουσία (η) αυτόνομη περιοχή της ΝΔ. Ισπανίας. — Ανδαλουσιανός (ο), Ανδαλουσιανή (η), ανδαλουσιανός, -ή, -ό. [ETYM. < ισπ. Andalucia < arabf. Al-Andalus «ώρα των Βανδάλων», από τα γερμ. φύλα των Βανδάλων που είχαν εισβάλει στην Ισπανία ^ τον 5ο αι. π.Χ.].

Άνδεις (οι) {Άνδεων} μεγάλη οροσειρά στις Δ. ακτές της Ν. Αμερικής (που εκτείνεται στην Κολομβία, στο Εκουαδόρ, το Περού, στη Βολιβία, τη Χιλή και την Αργεντινή). [ETYM. < ισπ. Andes, πθ. < anta «χαλκός» (γλώσσα Κετσούα), από τα πλούσια κοιτάσματα χαλκού της περιοχής].

άνδηρο (το) {ανδήρ-ου | -ων} 1. σπός χώματος στην άκρη ποταμού ή τάφρου ως ανάχωμα ΣΥΝ. πρόχωμα, ύψωμα 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. κατασκευή σε επικλινές έδαφος (με αναλημματικό τοίχο και επίωση πίσω από αυτόν) για την ισοπέδωσή του. [ETYM. < μτγν. *άνδηρον*, αγν. *επίωμο*].

Ανδοκίδης (ο) (-η κ. -ίδου) αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (β' μισό του

5ου αι. π.Χ.). [ETYM. αρχ. κύρ. όν., πθ. < **ανα-δοκ-ίδης* < *άνα-δέχομαι* | -δέχομαι, πθ. κ. μτγν. *άνδοκεύς* = *ανάδοχος*].

Ανδόρρα (η) (καταλ. Co-Principat d'Andorra = Συμπριγκιπάτο της Ανδόρρας) κρατίδιο στα Α. Πυρηναία μεταξύ Γαλλίας και Ισπανίας με πρωτεύουσα την Ανδόρρα Λα Βέλια, επίσημη γλώσσα την Κατα-λανική και νόμισμα το γαλλικό φράγκο και την ισπανική πεσέτα. [ETYM. < καταλ. Andorra < andurrial «θαμνότοπος» (διαλεκτ. λ.). Αν και το πριγκιπάτο της Ανδόρρας έχει μεσαιωνική προέλευση, η επίσημη ονομασία του ανάγεται στο 1607, οπότε τέθηκε υπό τη συγκυριαρχία της Γαλλίας και της Ισπανίας].

Ανδραβίδα (η) κωμόπολη του νομού Ηλείας, πρωτεύουσα του πριγκιπάτου της Αχαΐας κατά τη Φραγκοκρατία.

[ETYM. < λατ. atra via «μαύρος δρόμος» ή < φραγκ. andre ville «μαύρη πόλη», ονομασίες που χαρακτήριζαν τους σκοτεινούς και δύσβατους δρόμους της μεσαιωνικής αυτής πόλης. Η ονομασία *Ανδραβίδα* μαρτυρείται από τον 13ο αι., οπότε η πόλη έγινε έδρα της Ηλείας στο πριγκιπάτο του Μορέως].

ανδραγάθια (το) [μτγν.] {ανδραγάθιμ-ατος | -ατα, -άτων} γενναία και ηρωική πράξη, κυρ. στον πόλεμο: *το πολεμικό κατόρθωμα: τα ~ των παλαιότερων θα εμπνέουν και θα παραδειγματίζουν τις ερχόμενες γενιές ΣΥΝ.* ανδραγαθία, κατόρθωμα.

ανδραγαθία (η) {ανδραγαθιών} 1. η γενναιότητα και ο ηρωισμός, κυρ. στον πόλεμο: *φρ. επ' ανδραγαθία* για την επιδείξη γενναιότητας κατά την άσκηση των καθηκόντων εν καιρώ πολέμου: *τιμήθηκε | πήρε προαγωγή ~ 2.* (συνεκδ.) το ανδραγάθια (βλ. λ.). [ETYM. αρχ. < *άνηρ*, *ανδρός* + *-αγαθία* < *αγαθός* «γενναίος»].

ανδραγαθία ρ. αμετβ. [μτγν.] {ανδραγαθείς... | ανδραγάθησα} (κυρ. σε περίοδο πολέμου) κάνω ανδραγάθια, γενναία και ηρωική πράξη.

ανδράδελφη [μεσν.] κ. (καθημ.) αντραδέλφη (η) {ανδράδελφών} η αδελφή του συζύγου ως προς τη σύζυγο του ΣΥΝ. κουνιάδα.

ανδράδελφος [μεσν.] κ. (καθημ.) αντραδέλφος (ο) ο αδελφός του συζύγου ως προς τη σύζυγο του ΣΥΝ. κουνιάδος.

ανδραποδίω ρ. μετβ. {ανδραποδίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καθιστώ (κάποιον) από ελεύθερο υπόδουλο, πουλώ (κάποιον) ως σκλάβο ΣΥΝ. εξανδραποδίζω, σκλαβώνω ANT. απελευθερώνω, λυτρώνω. — ανδραποδισμός (ο) [αρχ.], ανδραποδιστικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < *άνδραποδοί*].

ανδράποδο (το) {ανδραποδ-ου | -ων} 1. (συνήθ. στην αρχαιότητα) ο αιχμάλωτος πολέμου που πουλιόταν ως δούλος ΣΥΝ. δούλος, δεσμώτης, σκλάβος 2. (μτφ.) ανελεύθερο άτομο, που δεν έχει δική του βούληση και καταθύνεται από άλλους: *κατέστησαν τους ελεύθερους και υπερήφανους πολίτες φοβισμένα ~ || κατήγγειλε ότι ορισμένοι πολιτικοί έχουν καταντήσει να είναι ανδράποδα των οικονομικών συμφερόντων ΣΥΝ.* δέσμιος, μαριονέτα, πιόνι. ΣΧΟΛΙΟ λ. δούλος. [ETYM. < αρχ. *άνδραποδοί* < *άνηρ*, *ανδρός* + *-ποδοί* < *πους*, *πόδος*. Αρχικά η λ. χρησιμοποιήθηκε στον πληθυντικό *τά ανδράποδα*, σχηματισμένη κατ' αναλογία προς τη λ. *τετράποδα*, προσδιορίζοντας κυρ. τον εχθρό, τον αιχμαλωτισμένο και πουλούμενο ως δούλο. Η χρήση της λ. με τέτοιο τρόπο, ώστε να διλώνει περιφρόνηση, είναι ήδη

αρχ.].
 άνδρας κ. (καθημ.) άντρας (ο) {-α κ. (λόγ.) -ός | -ες, -όν} 1. πρόσωπο αρσενικού φύλου, κατ' αντιδιαστολή προς τη γυναίκα: *κατά την Π.Δ., ο Θεός δημιούργησε πρώτα τον ~ και μετά τη γυναίκα || αποδιώχτηρα ανδρών ~ 2.* ο αρσενικού φύλου ενήλικος, κατ' αντιδιαστολή προς το παιδί και τον έφηβο: *ο Κώστας μεγάλωσε πια, έγινε σαστός ~ || αθλητικές ομάδες και αγωνίσματα (μπάσκετ, βόλεϊ, στίβος, κολύμβηση κ.λπ.) ανδρών* (κατ' αντιδιαστολή προς αυτά των γυναικών και των εφήβων | *παίδων*) ΣΥΝ. ώριμος ANT. αγώρι, έφηβος, παιδί: *Φρ. άντρα θέλω, τώρα τον(ε) θέλω!* ως σχόλιο για πρόσωπο που απαιτεί άμεση εκπλήρωση μιας επιθυμίας του: *Σήμερα, όσοι έφερναν αιτήσεις ζητούσαν να λάβουν απάντηση αμέσως! ~!* 3. (καθημ.) ο σύζυγος: *ταξίδεψε μαζί με τον ~ της στο εξωτερικό* 4. αυτός που αναμνησείται με τα κοινωνικά στερεότυπα για την αρσενική συμπεριφορά και στάση ζωής: *κυρ. ο γενναίος, ο ειλικρινής, ο ευθύς, ο έντιμος, ο φιλότιμος, ο αποφασιστικός: έρχονται δύσκολες στιγμές και πρέπει να φανείς ~ δεν πρέπει να λυγίσεις!* ΣΥΝ. λεβέντης, παλληκάρι 5. (με χαρακτηρισμό) πρόσωπο αρσενικού φύλου που έχει αναδειχθεί, που έχει ξεχωρίσει: *αποθνήγματα μεγάλων ~ || βίος και δράση ενός σημαντικού πολιτικού ~ 6. άνδρες* (οι) τα μέλη ομάδας, συνήθ. ένοπλης, με πολ'μικό προορισμό: *ο λογίας διάταξε τους ~ να επιτεθούν* || το σώμα των αστυνομικών *αυξήθηκε κατά χίλιους ~*. Επίσης (αρχαιοπ.) *άνηρ* [αρχ.] {ανδρός}. — (υποκ.) *αντράκι* (το), (μ'ε'φ.) *αντρακλας* (ο) (βλ. λ.) κ. *αντρακλα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικίος*.

[ETYM. < αρχ. *άνηρ*, *ανδρός* | *άνερος* < *ά-* προθεμ. + *Ι.Ε. *ner-*, πθ. *σαν-σκρ. nar-* «άνδρας, άνθρωπος», μέσ. *ουαλ. ner* «αρχηγός, αφέντης», *αβλ. njer* «άνδρας, αφέντης» κ.ά. Αν οι λ. αυτές συνδέονται με το *ιρλ. nert* «ισχύς, σφρίγος», τότε το *Ι.Ε. *ner-* πρέπει να εκφράζει κυρ. τη σηματική ρόμη. Η λ. *άνηρ* χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως *α'* συνθετικό (π.χ. *άνδρο-γόνος*, *άνδρό-νομος* κ.ά.) και ως *β'* συνθετικό (π.χ. *φίλ-αν-δρος*, *άν-ανδρος* κ.ά.), εντυπωσιακή όμως είναι η παρουσία της σε αρχ. κύρια ονόματα, π.χ. *Ανδρό-νομος*, *Ανδρο-κλής*, *Άλεις-ανδρός*, *Λέανδρος*, *Κλέ-ανδρος*, *Λύσ-ανδρος* κ.ά.].

άνδρας: γλωσσική ανδροκρατία! Δοθέντος ότι η ελληνική γλώσσα ανάγεται τουλάχιστον 4.000 χρόνια πριν, είναι φυσικό το λεξιλόγιο της να εκφράζει διαφορετικές κοινωνικές δομές και αντιλήψεις, αυτές που είναι γνωστές ως ανδροκρατικές. Η ίδια η λ. *άνηρ* (άνδρας) ήδη στον Όμηρο, παράλληλα προς τη σημ. «άρηρ, αρσενι-

κού φύλου» αντίθ. προς το «γυνή» (θηλυκού φύλου), είχε και τη γενικότερη σημ. «άνθρωπος» σε αντίθεση προς το «θέος». Έτσι λ.χ. ο Ζεύς αποκαλείται «*πάτηρ ανδρών τε θεών τε*» (πατέρας ανθρώπων και θεών). Από τη γενική αυτή σημ. του *άνδρας* = *άνθρωπος* ανεξαρτήτως φύλου (πβ. και αγγλ. man «άντρας - άνθρωπος») και από λέξεις που προσδιόριζαν ιδιότητες προσδιάζουσες στον άνδρα (π.χ. η ανδρεία = η γενναιότητα των ανδρών στη μάχη, στην πολεμική αναμέτρηση μεταξύ ανδρών) πλάστηκαν στην Ελληνική, Αρχαία και Νέα, αρκετές λέξεις που σημασιολογικά δεν περιορίζονται μόνο σε άνδρες. Τέτοιες λέξεις είναι: ανδρείος, ανδρεία, ανάνδρος, ανανδρία, ανδραγάθημα, ανδριάντας, ανδρισμός, αν-δραπόδο, επανδρώνω, λειψανδρία, αϊτανδρος, παντρεύομαι (< υπανδρεύομαι), αντρείωθ κ.ά. Ακόμη και κύρια ονόματα: Αλέξανδρος, Ευάνδρος, Περιάνδρος, Τέρπανδρος, Ανδρος, Ανδρέας κ.ά. Τέλος, η ανδρουνμία. η ονομασία της έγγαμης γυναίκας από το όνομα του συζύγου (*κυρία Παπαδοπούλου, κυρία Ανδριώτη* κ.τ.ό.), δηλώνεται στην προφορική Ελληνική και μορφολογικά με την κατάλ. -αίνα των ανδρουνμικών (*Πιόργ-αίνα, Μήστ-αίνα* κλπ.). Κορύφωμα ανδρουνμικό είναι η λ. *άνδρις*, που σημαίνει «γυνή» στη μετάφραση των Εβδομήκοντα! Ακόμη και δεν έχει σύνταξη το αρσενικό υπερισχύει του θηλυκού γένους, π.χ. *Ο Πέτρος και η γυναίκα του είναι γραμμένοι (όχι γραμμένες!) στα μητρώα του Δήμου Αθηναίων* (ας προσεχθεί, πάντως, η χρήση του όρου *μητρώα* και όχι *παράοια*). Γενικότερα, το αρσενικό χρησιμοποιείται στην επικοινωνία, όταν επιδιόκνεται γενικές αναφορές, όπου η διάκριση του γένους δεν έχει ιδιαίτερη σημασία: *Νομίζει κανείς (όχι καμία) πως θα βρέξει*. Θα πρέπει ίσως να αναφερθεί ότι πολλές είναι οι «ανδροκρατικές λέξεις» της Αρχαίας που δεν επιβίωσαν, όπως και άλλες που πλάστηκαν στη λόγια παράδοση. Από τις τελευταίες μνημονεύουμε τις εξής: ανδραγωγός (αντίθ. *παιδαγωγός, νηπιαγωγός*), ανδροβριθής (αϊθουσα), ανδροκάρδος, ανδροπληθής και ανδροφορσύνη.

Ανδρέας {-α κ. -ου} κ. **Αντρέας** (ο) 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας με γνωστότερο τον αδελφό του Πέτρου, ο οποίος κλήθηκε πρώτος στον κύκλο των μαθητών του Χριστού και μαρτύρησε στην Πάτρα (~ ο *Πρωτόκλιτος*) 2. όνομα επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. όνομα ηγεμόνων 4. ανδρικό όνομα.

[ETYM μτγν. κύρ. όν. < αρχ. άνήρ, ανδρός, όνομα που γνώρισε ευρεία διάδοση από τους χριστιανικούς χρόνους εξαιτίας του ομόνυμου Αποστόλου του Χριστού. Το όνομα *Ανδρέας* έχει περάσει και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. Andrew, γαλλ. André, γερμ. Andreas κ.ά.].

ανδρεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του ανδρείου, η γενναίω-τη, η τόλμη: στη μάχη *επέδειξε μεγάλη ~* || *τιμήθηκε με το αριστείο ανδρείας* ΣΥΝ. παλληκαριά, γενναίωψυχια ANT. δειλία, λιποψυχία, ανανδρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανανδρία, -ία*.

ανδρείκελο (το) {ανδρείκελ-ου | -ων} 1. (γενικά) οποιοδήποτε ομοίωμα ανθρώπου 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ζυλίνο ή μεταλλικό ομοίωμα ανθρώπου ή ζώου με αρθρωτά, κινητά μέλη, που επιτρέπουν διάφορες στάσεις, χρησιμοποιούμενο από τους καλλιτέχνες για τη σπουδή των στάσεων και αναλογιών του σώματος ή για παραστάσεις: *θέατρο ανδρείκελων* (κουκλοθέατρο) ΣΥΝ. μαριονέτα, κούκλα 3. (μτφ.) αυτός που στερείται αντενέργειας, αυτοβουλίας και κατευθύνεται από άλλους: *αποδείχθηκε ότι ο υπουργός ήταν ~ που ελεγχόταν από όλοιο εταιρείων* ΣΥΝ. υποχείριο, πόνι, αχυράνθρωπος, μαριονέτα, ενεργούμενο. [ETYM. < αρχ. *ανδρείκελον*, οὐδ. του αρχ. επιθ. *ανδρείκελος* «ανθρω-πόμορφος» < άνήρ, ανδρός + εικελος «όμοιος» (ομόρρ. *εϊκ-όνα, εϊκ-άζω, έπι-εϊκ-ής*)].

ανδρείος, -α, -ο κ. (λαϊκ.) **αντρείος** αυτός που διακρίνεται από γενναιότητα, αποφασιστικότητα, τόλμη: ~ *μαχητές* ΣΥΝ. γενναίος, παλληκοίτης (βλ. λ.). [ETYM. ANT. ανάνδρος, δειλός. [ETYM. < αρχ. *ανδρείος* < άνήρ, ανδρός + παραγ. επίθημα -εϊος].

ανδρειοσύνη [μεσν.] κ. (λαϊκ.) αντρειοσύνη (η) η ανδρεία (βλ. λ.).

ανδρειώνομαι κ. (λαϊκ.) **αντρειώνομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ανδρειώ-θηκα, -μένος} 1. αναπτύσσω ανδρεία αντίληψη και συμπεριφορά, γίνομαι ανδρείος: *και οι πλέον αδιάφοροι και εφησυχασμένοι συμπολίτες μας ανδρειώθηκαν μπροστά στον κίνδυνο, επιδεικνύοντας θαυμαστό θάρρος* ΣΥΝ. αντρειεύομαι, παίρνω δύναμη, παίρνω θάρρος, εμψυχώνομαι 2. (η μτχ. *ανδρειωμένος, -η, -ο*) αυτός που επιδεικνύει γενναιότητα και δύναμη, παλληκαριά: « και σαν πρώτ ανδρειωμένη χαιρε, ω, χαίρ'Ελευθέρια» (από τον Εθνικό Ύμνο) || «τ'αντρειωμένον τ'άρματα δεν πρέπει να πουλιώνται» (δημοτ. τραγ.) · 3. ανδρώνομαι (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. < μτγν. *ανδρειοίμαι* (-όο-) < αρχ. *ανδρείος*].

Ανδριάντα κ. Αντριάντα (η) γυναικείο όνομα (βλ. κ. λ. *Αδριανή*). [ETYM. < νεολατ. Adriana < Adriana (θηλ. του Adrianus, βλ. λ. *Αδριανός*), που παρετυμολογήθηκε προς το όν. Andreas < μτγν. *Ανδρέας* (βλ. λ.)].

ανδριάντας (ο) ολόγλυφο, φυσικό ή μεγαλύτερο από το φυσικό μεγέθους, ομοίωμα, συνήθ. άνδρα, που στήνεται σε ανοιχτό, δημόσιο χώρο προς τιμήν του προσώπου που παριστάνεται ΣΥΝ. άγαλμα. [ETYM < αρχ. ανδριάς, -άντος < ανδρίον «ανθρώπαινο» < άνήρ, ανδρός].

ανδριάντας - άγαλμα - προτομή. Το άγαλμα δηλώνει τη γενική σημασία του γλυπτού, της γλυπτής παράστασης, ο ανδριάντας δηλώνει ειδικότερα ολόσωμη παράσταση ανθρώπου (ανδρός ή, καταχρηστικός, γυναίκας) ή περισσότερων μορφών (σύνθεση). Η **προτομή** δηλώνει αποκλειστικά το πάνω μόνο μέρος μιας ανθρώπινης μορφής (κεφάλι - στήθος). Συχνά για το **προτομή** χρησιμο-

Ι ποιείται και η λ. **μπούστο** (< ιταλ. busto).

→ *άγαλμα* I

ανδριαντοποιία (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} η κατασκευή ανδριάντων. — ανδριαντοποιός (ο) [αρχ.].

ανδρικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (καθημ.) **αντρικός** αυτός που σχετίζεται με τον άνδρα: ~ *κολώνια* || ~ *όνομα* | *φωνή* | *χαρακτηριστικά* | *χωροδία* ANT. γυναικείος. — ανδρικά κ. (καθημ.) αντρικά επίρρ.

ανδρικός - αντρικός - αντρικεϊος. Τα αντρικός | ανδρικός διαφέρουν σημασιολογικά από το αντρικεϊος. Τα πρώτα δηλώνουν ουδέτερα και γενικά «καθετί που αναφέρεται στον άντρα» | *αντρικεϊος* δηλώνει εκφραστικά -με έμφαση και κατ' αντιδιαστολή προς τη γυναίκα- ότι ξεχωρίζει και θεωρείται ότι προσδιάζει στον αντρικό χαρακτήρα. Έτσι λ.χ. στη φρ. «*αντρικεϊα στάση*» τονίζει τα το στοιχείο του ανδρισμού σε αντίθεση προς το καθαρά περιγραφικό και ουδέτερο «*αντρική στάση*». Τέλος, το μεν **ανδρικός** -σε σχέση με το *αντρικός*- είναι περισσότερο εύρρ. στην τυπική, επίσημη μορφή της γραφομένης Ελληνικής, ενώ το *αντρικεϊος*, γραφόμενο με -ει-, φαίνεται ότι είναι ετυμολογικά ορθότερο (πβ. και *Λεξικό* Ανδριώτη), μια και ανάγεται σε μεσν. ανδρικεϊος (από το ανδρικός), πράγμα που είναι φανερό και στο επίθ. γυναικείος, που επίσης παρουσιάζει τύπο γυναικείος (με αναβιβασμένο τον τόνο), όπως και το *αντρικεϊος*. → *γυναικείος*

ανδρικός (ο) [αρχ.] 1. το σύνολο των χαρακτηριστικών που συνθέτουν την τυπική εμφάνιση και προσωπικότητα του άνδρα ΣΥΝ. ανδροπρέπεια, αρρενωπότητα ANT. θηλυπρέπεια 2. (ειδικότ.) η γενναία και υπεράφηση στάση (που παραδοσιακά θεωρείται ότι αρμόζει στον άνδρα): *δεν το άντεξε ο ~ του να μείνει πίσω στη μάχη!* ΣΥΝ. ανδρεία, αντρειοσύνη, παλληκαριά, ευψυχία ANT. ανανδρία, δειλία 3. η υπεύθυνη και ειλικρινής στάση: *είχε τον ~ να παραδεχθεί το λάθος του* ΣΥΝ. λεβεντιά, υπευθυνότητα, θάρρος.

ανδρο- | **άντρο-** κ. **ανδρό-** | αντρό- κ. **ανδρο-** | **αντρο-** ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. ότι κάτι σχετίζεται με τον άνδρα: *ανδρό-μορφος, ανδρο-πρεπής, ανδρο-κρατία, ανδρο-λο-γία, αντρο-παρέα* 2. τον σύζυγο: *αντρο-άδελφος*. [ETYM A' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. άνήρ, ανδρός].

ανδρογόνο (το) 1. ορμόνη που προκαλεί την ανάπτυξη δευτερευόντων φυλετικών χαρακτηριστικών του άρρενος (λ.χ. τριχοφυΐα) και ρυθμίζει την παραγωγή σπερματοζωαρίων (λ.χ. η τεστοστερόνη) 2. ΒΙΟΛ. *ανδρογόνα* (τα) χημικά ενώσεις που μπορούν να αναπληρώσουν στον άνδρα τις ανδρικές ορμόνες ή να υποβοηθήσουν τη λειτουργία τους (λ.χ. της τεστοστερόνης).

[ETYM Αντιδάν., < γαλλ. androgene < αρχ. *ανδρογόνο* < άνήρ, ανδρός + γένος].

ανδρόγυνο κ. (καθημ.) **αντρόγυνο** (το) {ανδρογύν-ου | -ων} το συζυγικό ζεύγος, άνδρας και γυναίκα ΣΥΝ. ζεύγος. [ETYM. Οὐδ. του αρχ. επιθ. *ανδρόγυνος* «ερμαφρόδιτος, θηλυπρεπής». Η σημ. «συζυγικό ζεύγος» είναι μεσν.].

ανδρόγυνος (ο) [αρχ.] {ανδρογύν-ου | -ων, -ους} 1. το πρόσωπο που μετέχει και της γυναικείας και της ανδρικής φύσεως, που έχει χαρακτηριστικά και των δύο φύλων ΣΥΝ. ερμαφρόδιτος, αρσενικοθήλυκος 2. (καταχρ.) ο θηλυπρεπής άνδρας ΣΥΝ. γυναικωτός, κιναιδός. Επίσης *ανδρόγυνης* [μτγν.]. — **ανδρογυνισμός** (ο) κ. **ανδρογυνία** (η) [μτγν.].

Ανδροκλής (ο) {-ή κ. -έους} 1. αρχαίος βασιλιάς των Μεσσηνίων (8ος αι. π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM. < αρχ. *Ανδροκλής* «ένδοξος άνδρας» < άνήρ, ανδρός + -κλής < κλέος «δόξα», πβ. *Περι-κλής, Αγαθο-κλής, Θεμιστοκλής* κ.ά.].

ανδροκοίτης (ο) {ανδροκοιτήσ(η)} ο αρσενικοίτης (βλ. λ.). [ETYM. μεσν. < άνήρ, ανδρός + -κοίτης < κοίτη «κλίνη»].

ανδροκρατία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η δομή εξουσίας που αναγνωρίζει κυριαρχία ή προνομιακή θέση στους άνδρες ΣΥΝ. φαλλοκρατία 2. (γε-νικότ.) η κυριαρχία των ανδρών στο πλαίσιο ενός συνόλου: η ~ στην π-ολιτική μας *ζωή μαρτυρείται από την εξαιρετικά μειωμένη γυναικεία εκπροσώπηση στη Βουλή* ANT. γυναικοκρατία. — **ανδροκρατικός, -ή, -ό**, ανδροκρατικ-ά | -ός επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνδρας*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. androcracy]. **ανδροκρατούμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ανδροκρατείται... | ανδροκρατή-θηκα} 1. κυριαρχούμαι από τους άνδρες: η *ελληνική κοινωνία εξακολουθεί να ανδροκρατείται παρά τη νομοθετική κατοχύρωση της ισοτιμίας των δύο φύλων* 2. αποτελούμαι στην πλειονότητα μου από άνδρες: *τόσο το διπλωματικό όσο και το δικαστικό σώμα ανδροκρα-τούνται* ANT. γυναικοκρατούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

ανδροκτόνος, -ος, -ο αυτός που σκοτώνει άνδρες ΣΥΝ. ανδροφόνος. [ETYM αρχ. < άνήρ, ανδρός + -κτόνος < κτείνω «φονεύω», βλ. κ. -κτο-νία].

ανδρολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (κατ' αναλογίαν προς τη γυναικολογία) ο ιατρικός κλάδος που μελετά το γεννητικό σύστημα, τη σεξουαλική ζωή και τα προβλήματα γονιμότητας του άνδρα. — **ανδρολόγος** (ο), **ανδρολογικός, -ή, -ό**.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < άνδρας + -λογία < λέγω, < γαλλ. andrologie, άσχετο με το μτγν. *ανδρολογία* «στρατολογία ανδρών»]. **Ανδρομάχη** (η) 1. η σύζυγος του Έκτορα, γιου του Πριάμου, βασιλιά της Τροίας 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < άνήρ, ανδρός + μάχη].

Ανδρομέδα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά των Αιθίοπων, την οποία έσωσε από ανθρώποφάγο κήτος ο Περσεύς 2. ΑΣΤΡΟΝ. (α) αστερισμός του Β. Ημισφαιρίου, εντοπισμένος ήδη από την αρχαιότητα (β) *νεφέλιμα* της *Ανδρομέδας* γαλαξίας στον αστερισμό της Ανδρομέδας, ο

πλησιέστερος στη Γη και ορατός με γυμνό μάτι υπό καλές συνθήκες παρατήρησης 3. γυναικείο όνομα.

[ETYM °ΦΧ· < άνηρ, ανδρός + -μέδα < μέδων «κύριος, άρχοντας» < ρ. μεδω «είμαι ηγέτης, κυβερνώ» (βλ. κ. Μέδουσα)].

ανδρομορφισμός (ο) ΒΙΟΛ. ο αρρενομορφισμός (βλ. λ.).

Ανδρονική (η) γυναικείο όνομα.

Ανδρόνικος (ο) {-ου κ. -ικου} 1. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα αυτοκρατόρων του Βυζαντίου 3. ανδρικό όνομα.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < άνηρ, ανδρός + -νικος < νίκη].

ανδροπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το αντίστοιχο της γυναικείας εμμηνόπαυσης στον άνδρα, που παρατηρείται συνήθ. μετά την ώριμη ηλικία με σταδιακή κάμψη της σεξουαλικής δραστηριότητας λόγω μειωμένης εκκρίσεως ανδρικών ορμονών (ανδρογόνων). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. andropausis].

ανδροπρεπής, -ής, -ές | ανδροπρεπ-ούς | -εις (ουδ. -ή) | ανδροπρεπέ-στος, -ατός < άνηρ, ανδρός που έχει τα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς και εμφάνισης τα οποία, σύμφωνα με τις κοινωνικές αντιλήψεις, χαρακτηρίζουν τον άνδρα: ~ πρόποι | φέροσιμο | εξήρηση || η έντονη τριχοφυΐα, το μωβόδες σώμα, η βαριά φωνή, το τετράγωνο πηγούνι θεωρούνται ~ χαρακτηριστικά ΣΥΝ. αρρενωπός, αντρικός ANΤ. θηλυπρεπής. — ανδροπρεπώς επίρρ., ανδροπρεπεία (η). ΣΧΟΛΙΟ λ., -ης, -ης, -ες. [ETYM μεσν. < άνηρ, ανδρός + -πρεπής < πρόπω «ταριάζω»].

Ανδρός (η) 1. το βορειότερο νησί των Κυκλάδων 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού- αλλιώς Χώρα. — Ανδριώτης (ο), Ανδριώτισσα (η), ανδριώτικος, -η, -ο.

[ETYM. αρχ., πθ. < άνηρ, ανδρός Σύμφωνα με τη μυθολογία, το νησί έλαβε το όνομα του από τον ήρωα "Ανδρό, ο οποίος κατοίκησε και ανδραγάθησε εκεί. Οι ιστορικές μαρτυρίες δείχνουν ότι το νησί είχε και άλλα αρχ. ονόματα (π.χ. Γαύρος, Λασία, Υδρούσα κ.ά.). Ειδικότερα το Γαύρος, που είναι και το αρχαιότερο, αποτελεί πθ. κατάλυτο της πελασγικής παρουσίας στο νησί μέχρι τον 10ο αι. π.Χ., οπότε κατοικήθηκε από τους Έλληνες].

ανδροφόνος, -ος, -ο [αρχ.] (λογот.-λόγ.) αυτός που προκαλεί τον θάνατο ανδρών: η ~ μάχη ΣΥΝ. ανδροκτόνος.

ανδρωνίτης (ο) {ανδρωνιτών} ΒΟΤ. το σύνολο των αρσενικών οργάνων που περιβάλλουν τον όπλο στα τέλεια άνθη. [ETYM. Απόδ. ελληνογενούς ξέν. όρου, πβ. αγγλ. androecium < andro (< άνδρας) + -ecium < οίκος].

ανδρώνω κ. αντρώω ρ. μετβ. {άνδρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω κάτι να αποκτήσει οριστική μορφή, να ολοκληρωθεί και να δυναμώσει: «αυτοί οι δύο γέννησαν, γαλούχησαν, καθοδήγησαν και ανδρώσαν αυτό το πρωτόπορο θέατρο» (εφημ.) (συνήθ. το μεσοπαθ. **ανδρόνομοι** | **αντρώνομοι**) 2. βρίσκω στη διαδικασία μεταβάσεως από την παιδική στην ηλικία του ώριμου άνδρα, περνώ από την εφηβεία στην ωριμότητα: η φωνή του, που γινόταν πιο βαριά, και οι τρίχες, που έβγαζε στο πρόσωπο, έδειχναν ότι ανδρώνόταν 3. περνώ τη διαδικασία διαμόρφωσης της προσωπικότητάς μου, κυρ. κατά τα πρότυπα ανδρικής συμπεριφοράς που επικρατούν: ανδρόθηκα ή έγινε για σωστό πάλληκαρι 4. (μτφ.) ολοκληρώνω την ανάπτυξη μου μέσα από έντονες εμπειρίες, δραματικά γεγονότα: το φοιτητικό κίνημα ανδρόθηκε στη δεκαετία του 10. — ανδρώση (η). [ETYM. < αρχ. ανδρόνομοι (-όο-) < άνηρ, ανδρός].

ανδρωνυμικό (το) όνομα γυναικεία προερχόμενο από το βαπτιστικό του συζύγου της, π.χ. Κώστα: η γυναίκα του Κώστα, Γιόργα: η γυναίκα του Γιώργου, Παναγιώτα: η γυναίκα του Παναγιώτη. Επίσης ανδρωνύμιο [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. όνομα.

[ETYM. μτγν. < άνηρ, ανδρός + όνυμα, αιολ. τύπος της λ. όνομα, με αρχική σημ. τη χρήση ονόματος ζώου για άνθρωπο (π.χ. Σκύμος, Πώλος κ.ά.)].

ανε- κ. **ανέ-** (λαϊκ.) στερητικό πρόθημα, βλ. α- | αν-: **άβαθος** - **ανέβαθος**, **άβγατος** - **ανεβγατός**, **άβλαβος** - **ανεβλαβος**, **αγύριστος** - **ανεγύριστος**, **άγνωστος** - **ανεγνώστος**.

[ETYM μεσν. τύπος στερητικού, που απαντά προ συμφώνου, π.χ. **άγνωρος** - **ανεγνώρος**, **άβλαβος** - **ανεβλαβος** κ.ά., ή παράλληλα με κανονικούς τύπους (με α- στερητ.), π.χ. **άγχιτος** - **ανεγχιτικός**. Το στερητικό ανε- σχηματίστηκε κατ' αναλογία προς λ. που αρχίζουν από ε- και δέχονται στερητικό άν- (π.χ. **ανελέητος**, **ανεκφραστός**, **ανεκδιήγητος** κ.ά.), από όπου αποσπάστηκε το ανε-, επειδή θεωρήθηκε στερητικό σχηματιστικό πρόθεμα (αν-ελέητος → ανε-λέητος και αναλογικά **ανε-βλαβος**).

ανεβάζω ρ. μετβ. {ανεβάσ-α, -μένος} 1. μεταφέρω (κάτι) από κάτω προς τα πάνω, τοποθετώ σε υψηλότερο σημείο, κάνω (κάτι/κάποιον) να ανέβει: *κάθε φθινόπωρο ανεβάζει τα κάλοκαιρινά στα ψηλά ντουλάπια και κατεβάζει τα χειμωνιάτικα* || *ανεβάσε μου πάνω τις τσάντες* || ~ το φερμουάρ ANΤ. κατεβάζω- (μτφ.) 2. φέρνω (κάτι) σε υψηλότερο επίπεδο, αυξάνω: ~ τους μισθούς | τις τιμές | τους ρυθμούς παραγωγής | τη θερμοκρασία | τα όρια || ~ το ενδιαφέρον | το επίπεδο της συζήτησης | το ήθικό κάποιου- ΦΡ. (εκφραστ.) **ανεβάζω το αίμα στο κεφάλι** (κάποιου) βλ. λ. **αίμα** 3. (ειδικότ.) αυξάνω την ένταση σε (κάτι): *είχε ανεβάσει τόσο τον τόνο της φωνής του, που γινόταν προσβλητικός* || ~ την ένταση του ραδιοφώνου ΣΥΝ. δυναμώω, υψώνω 4. αποδίδω μεγαλύτερη αξία, θεωρώ περισσότερο άξιο: τον έχει ανεβάσει πολύ στην εκτίμησή μου η αξιοπρεπής στάση του- ΦΡ. **ανεβάζω (κάποιον) στα άγια** | **στα ουράνια** επαινώ (κάποιον) υπερβολικά, λέω (γι' αυτόν) εγκώμια ΣΥΝ. εξυμνώ, εκθειάζω 5. βελτιώνω την ψυχική κατάσταση κάποιου: τον ανεβάσε πολύ η ζεστή υποδοχή του από τους φίλους του 6. (η μτχ. **ανεβασμένος**, -η, -ο) (α) αυτός που βρίσκεται σε πολύ καλή ψυχική διάθεση, σε ευφορία, σε μεγάλο κέφι: *είναι - μετά τη νίκη της ομάδας του* (β) (αρχκό) αυτός που έχει

ανεβεί κοινωνικά ή που ντύνεται και συμπεριφέρεται όπως τα μέλη των ανώτερων τάξεων: *πολύ ~ άτομο* ΣΥΝ. *χαί* · 7. αποκλώ κάποιον συνεχώς με προσβλητικό χαρακτηρισμό, σε φρ. όπως **βλάκα τον ανεβάζει**, **βλάκα τον κατεβάζει** | **άχρηστο τον ανεβάζει**, **άχρηστο τον κατεβάζει** κ.λπ. 8. (για θεατρικό έργο) ετοιμάζω και παρουσιάζω στο κοινό παράσταση: «τον χειμώνα θα ανεβάσουν το *άπαιγο στην Ελλάδα έργο του βραβευμένου συγγραφέα...*» (εφημ.) 9. ΜΟΥΣ. κουρδίζω σε υψηλότερη νότα: ~ τις χορδές. — ανεβασμα (το). [ETYM μεσν. (από τον παρατατικό **ανεβάσα** τον ρ. **ανάβάζω** με διατήρηση της εσωτερικής αύξησης, πβ. **ανεβαίνα** > **ανεβαίνω**, **συνεπαίρνα** > **συνεπαίρνω** κ.ά.) < **αναβάζω** < αρχ. **αναβιβάζω**. Η σημ. «ανεβάζω θεατρικό έργο» οφείλεται στο γαλλ. monter (une pièce de théâtre)].

ανεβάζω - ανεβαίνω, κατεβάζω - κατεβαίνω. Τα σύνθετα ανεβάζω | κατεβάζω έχουν ενεργητική και, σπανιότερα, παθητική διάθεση, ενώ τα ανεβαίνω | κατεβαίνω είναι μέσης διαθέσεως. Τα πρώτα είναι μεταβατικά, τα δεύτερα αμετάβατα. Διαφέρουν δηλ. -και αλληλοσμπληρώνονται- συντακτικός: Οι έμποροι ανεβάζουν | κατεβάζουν τις τιμές (ενεργ.) - Οι τιμές ανεβαίνουν | κατεβαίνουν (μεσ.) και Στους ψηλότερους ορόφους των ουρανοξύστων τα έπιπλα ανεβάζονται | κατεβάζονται με γερανούς (παθ.).

ανεβαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανέβ-ηκα, θα/να ανεβώ/άνεβω, έχω ανεβεί/άνεβει, -ασμένος} ♦ 1. (μετβ.) κινούμαι πάνω σε ανηφορική επιφάνεια, δρόμο που οδηγεί προς τα πάνω: ~ την ανηφόρα | το βουνό | τη σκάλα ♦ (αμετβ.) (+σε) 2. μετατοπίζομαι προς υψηλότερο επίπεδο, κινούμαι ανωδικά, προχωρώ προς τα πάνω: *κάθε Κυριακή ανεβαίνει στο βουνό* || *ο ήλιος ανεβαίνει ψηλά στον ουρανό* || ~ στο δέντρο ΣΥΝ. ανερχομαι ANΤ. κατεβαίνω- ΦΡ. μου **ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι** βλ. λ. **αίμα** 3. επιβιβάζομαι (σε μεταφορικό μέσο): ~ στο αεροπλάνο | στο λεωφορείο 4. μετακινούμαι προς βόρεια κατεύθυνση: *αύριο ανεβαίνει στη Θεσσαλονίκη από την Αθήνα* 5. (γινώκωτ.) μετακινούμαι από το κέντρο προς την περιφέρεια ή από τα περιβάλλοντα προς τα μεσόγεια: *το πρωί θα είμαι στο κέντρο, αλλά το μεσημέρι θ'ανεβώ στην Κηφισιά* 6. αυξάνεται ο όγκος μου, υψώνεται η στάθμη μου: *μετά τις βροχές το νερό της λίμνης ανέβηκε αισθητά* 7. κερδίζω μεγαλύτερη αναγνώριση μέσα σε πλαίσιο σχέσεων και αξιών, ανερχομαι επαγγελματικά ή κοινωνικά: *έχει την ικανότητα να ανεβαίνει στην εκτίμησή των υπολοίπων* || *ανεβαίνει συνεχώς επαγγελματικά μετά τη συμφωνία* 8. προωθούμαι (σε υψηλά αξιώματα, σε θέσεις εξουσίας): *το κόμμα, είπε, θ'ανεβεί ξανά στην κυβέρνηση* || ~ στον θρόνο (γίνομαι βασιλιάς) 9. αυξάνεται η τιμή μου, υψώνομαι σε κλίμακα μετρήσεως: *το δολάριο ανέβηκε πάλι* || *μου ανεβαίνει η αδrenalίνη* || *σαν συγχίζε-ται, του ανεβαίνει η πίεση*- ΦΡ. **ανεβαίνουν οι μετοχές (κάποιου)** (μτφ.) κάποιος αποκτά μεγαλύτερο κύρος, αποκτά μεγαλύτερη κοινωνική αξία: *έχουν ανεβεί πολύ οι μετοχές του τελευταία-όλο συνεντεύξεις σε περιοδικά και εμφανίσεις στην τηλεόραση είναι!* 10. βελτιώνεται η ψυχική μου κατάσταση: *έχει ανεβεί τώρα τελευταία με τον καινούργιο του δεσμό* (βλ. κ. λ. **ανεβάζω**) 11. παρουσιάζομαι σε κοινό: *σήμερα ανεβαίνει το νέο έργο του Θεάτρου Έγνης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ανεβάζω**.

[ETYM μεσν. (από τον παρατατικό **ανεβάνα** του ρ. **αναβαίνω** με διατήρηση της εσωτερικής αύξησης, πβ. **ανεβάσα** > **ανεβάζω**, **συνεφερα** > **συνεφερόνω** κ.ά.) < αρχ. **αναβαίνω** «κινούμαι προς τα πάνω, προς βορράν, ανερχομαι» < **άνα-** + **βαίνω**].

ανεβατός, -η, -ο κ. **αναβατός** 1. αυτός που έχει ζυμωθεί με προζύμι και έχει φουσκώσει: ~ ψωμί | **κουλουράκια** 2. (κέντημα) που προεξέχει ελαφρώς από την επιφάνεια.

[ETYM μεσν. < αρχ. αναβατός «εύκολος στην ανάβαση» (< **αναβαίνω**), πβ. **ανεβαίνω**, **ανεβάζω**].

ανεβοκατεβάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ανεβοκατεβάσω} 1. κάνω (κάποιον/κάτι) να μετακινείται επανειλημμένα από πάνω προς τα κάτω και αντίστροφα 2. (μτφ. για αξία, τιμή προϊόντος) αυξομειώνω: *οι έμποροι ανεβοκατεβάζουν τις τιμές ανάλογα με τη ζήτηση των προϊόντων τους στην αγορά* 3. (μτφ.) αναδεικνύω και καθαίρω από αξίωμα, θέση: τα ΜΜΕ. *θεωρείται ότι ανεβοκατεβάζουν κυβερνήσεις*.

ανεβοκατεβαίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ανεβοκατεβήκα} 1. ανεβαίνω και κατεβαίνω στην ίδια διαδρομή 2. (συνεκδ.) μεταβάλλομαι ως προς την αξία μου ακολουθώντας συνεχώς αλληλλήλλη ανωδική και καθοδική πορεία: *οι μετοχές στο χρηματιστήριο ανεβοκατεβαίνουν κάθε εβδομάδα*. — **ανεβοκατεβάσμα** (το).

ανεγγιγτός, -η, -ο 1. αυτός που διατηρείται εξ ολοκλήρου ακέραιος, στην αρχική του κατάσταση, χωρίς να έχει υποστεί μείωση της αρχικής του ποσότητας ή μεταβολή των πρωτογενών του ιδιοτήτων ΣΥΝ. άθικτος, απείραχτος 2. (σπάν.) αυτός που δεν έχει καμία σεξουαλική επαφή: *ήθελε να μείνει η κόρη του ~ μέχρι την ημέρα του γάμου της* ΣΥΝ. αγνός, απείραχτος, παρθένος. [ETYM μεσν. < άν- στερητ. + εγγίζω].

ανεγγύητος, -η, -ο [1782] αυτός που δεν εξασφαλίζεται με εγγυήσεις, για τον οποίο δεν έχουν δοθεί οι απαιτούμενες εγγυήσεις: *η τραπεζά δεν μπορεί να χορηγήσει ~ δάνειο*. Επίσης **ανεγγύος**, -α, -ο [αρχ.]. — **ανεγγύη-ρα** επίρρ.

ανεγείρω ρ. μετβ. {ανέγ-ειρα (λόγ. ανγειρα), -έρθηκα (λόγ. μτχ. ανεγείρθις, -εϊσα, -έν), -εμένος} 1. θέτω θεμέλια και κτίω (κατοικία, ναό, σύνολο εγκαταστάσεων κ.λπ.): *προσέφερε την έκταση αυτή, για να ανεγερθεί ναός εις μνήμη του πολιούχου αγίου* 2. (ειδικότ. για μνημείο) κατασκευάζω και στήνω (σε βάση): *στο κέντρο της πλατείας θα ανεγερθεί ηρώο προς τιμήν των πεσόντων* ΣΥΝ. υψώνω. [ETYM. αρχ. < όν(α)- + εγείρω].

ανέγερση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} 1. η θεμελίωση και το κτίσιμο: η ~ ναού | *σχολείου* 2. (ειδικότ. για μνημείο) η κατασκευή και το στήσιμο (σε βάση): ~ *μνημείου* | *ηρώου*. — **ανεγερτικός**, -ής, -ό.
ανεγκεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η τερατογενής διάπλαση εμβρύου, από το οποίο λ'ιπ'ι μέρος ή και όλος ο εγκέφαλος (ή/και ο νωτιαίος μυελός). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anencephalie].
ανεγκέφαλος, -η, -ο [μτγν.] 1. ΙΑΤΡ. αυτός που γεννιέται με ανεγκεφαλία: ~ *εμβρύο* 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής και πνευματικής διαύγειας: *μερικοί ~ επιδίδονται σε καταστραφές αθλητικών χώρων* ΣΥΝ. ανόητος, άμυαλος, κρετινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

ανέγκλητος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχει εγκალέσει κανείς ή δεν μπορεί να τον εγκალέσει. [ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + *εγκαλώ* (-έω)].
ανέγγων, **έγγων**< **κοτέγγων** (άνεγγων, *έγγων*, *κατέγγων*) διάβασα, **κατάλαβα**, **κατάδικα** (φράση που αποδίδεται στον αυτοκράτορα Ιουλιανό, ο οποίος, αφού διάβασε και θεώρησε ότι κατάλαβε τις απόψεις των χριστιανών, προέβη στην καταδίκη τους): για να εκφράσει κανείς κατηγορηματική απόρριψη προς κάτι το οποίο έχει γνωρίσει και θεωρεί ότι το έχει κατανοήσει.
[ΕΤΥΜ. Αρχ. αόρ. β' του ρήματος *γινώσκω* και των συνθέτων του (από *άνα-* και *κατά-*)].

ανεγνωρισμένος, -η, -ο → **αναγνωρισμένος**
ανεγχείρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εγχειριστεί: ριχή ~ *ανευρύσματος της αορτής*. Επίσης **ανεγχειρίστος**
ανεδοφικός, -ής, -ό 1. αυτός που δεν στηρίζεται σε λογική βάση ΣΥΝ. αστήρικτος, αβίσσιμος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν μπορεί να υλοποιηθεί, να πραγματοποιηθεί, επειδή δεν συμφωνεί με την τρέχουσα πραγματικότητα: *οι προτάσεις του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. για την ανάπλαση της περιοχής είναι ~*, διότι δεν συνοδεύονται από τα απαραίτητα κονδύλια || ~ *σέδιο* ΣΥΝ. ουτοπικός, ανέφικτος. — **ανεδοφικότητα** (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. groundless].

ανεθρέψα ρ. → **ανατρέφω**
ανειδίκευτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εργασιακή ειδίκευση: ~ *εργάτης* | *προσωπικό* ΑΝΤ. ειδικευμένος. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. non-specialised].

ανεϊκαστος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που δεν μπορούμε να τον εικάσουμε 2. (συνεκδ.) ο αναπάντεχος: ~ *συμφορά*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *εικάζω*].

ανεϊκονικός, -ής, -ό (για έργο ή καλλιτέχνη) 1. που σχετίζεται με την ανεϊκονική τέχνη 2. ΚΑΛ. ΓΕΧΝ. ανεϊκονική **τέχνη** η τάση της μη παραστατικής τέχνης, κυρ. στη ζωγραφική, που στηρίζεται στην απόρριψη της παραδοσιακής σύνθεσης, την αφαίρεση κ.ά.: (ειδικότ.) ο διάκοσμος που βασίζεται στην απουσία απεικόνισης προσώπων, ανθρώπων μορφών: ~ *ζωγραφική* (λ.χ. στους αραβικούς ναούς). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aniconic].
ανεϊλημμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο έχει αναλάβει κάποιος, με αποτέλεσμα να λειτουργεί δεσμευτικά: *έγω ήδη ~ υπογραφέας*, *που δεν θα μου επιτρέψουν να βρεθώ απόψε κοντά σας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*, *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. ρ. *αναλαμβάνω*].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **ανεϊλημμένος** ορθογραφείται έτσι ως *μετοχή* του αρχ. μέσου παρακειμένου *είλημμαι*, που σχηματίζεται από το θέμα (σληβ- (λήψις, λήμμα): *σέ-σληβ-μαι > *είλημμαι*. Το αρχ. ε αντεκλείνεται σε ε μετά την απλοποίηση του -σλ- σε -λ-. Τα δύο -μ- προέρχονται από αφομοίωση του β' προς το μ που ακολουθεί: βμ > μμ.
→
λαμβάνω

ανεϊλικρινής, -ής, -ές [1849] {ανεϊλικριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που δεν εκδηλώνει τις πραγματικές προθέσεις του ΣΥΝ. υποκριτικός, δόλιος ΑΝΤ. ειλικρινής 2. αυτός που δεν περιέχει πλήρως την αλήθεια, που αποκρύπτει στοιχεία: ~ *φορολογική δήλωση*. — **ανεϊλικρινώς** επίρρ., **ανεϊλικρινεία** (η) [1869]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
ανεϊμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από χαλαρότητα: ~ *λόγος* | *συνείδηση* | *στάση* || ~ *καθαρεύουσα* | *δημοτική* ΣΥΝ. χαλαρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. ρ. *άνιημι* «χαλαρώνω», βλ. λ. *άνεση*].

ανεϊπώτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια, να περιγραφεί με λέξεις: ~ *χαρά* ΣΥΝ. απερίγραπτος, ανέκφραστος, άφωτος. — **ανεϊπώτα** επίρρ. [ΕΤΥΜ; < άν- στερητ. + θ. *είπ-*, από όπου και αόρ. β' *είπον*, ρ. *λέγω*].

ανεϊρηνευτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός στον οποίο δεν επικρατούν συνθήκες ειρήνης και ασφάλειας 2. αυτός που δεν επιδέχεται ειρήνευση, που δεν έχει ειρηνικό τέλος: - *διαμάχη*.
ανεϊσπρακτος, -ής, -ο [μτγν.] κ. **ανεϊσπραχτος** αυτός που δεν έχει εισπραχθεί: ~ *φόροι* | *εισοδικά* | *εισφορά* ΣΥΝ. απλήρωτος.
ανεκαθεν επίρρ. από την πρώτη στιγμή, πάντοτε: *η συμπεριφορά του ~ χαρακτηρίσταν από καιροσκοπισμό* ΣΥΝ. εξαρχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < άν(α)- + επίρρ. *έκας* «μακριά» (πβ. *Ακάδημος* < *έκας* + *δήμος*) + -θεν].

από *ανεκαθεν!* Λανθασμένη -με την έννοια του περιττού- χρήση αντί του απλού (αρχαιοπρεπούς) *ανεκαθεν*, που μόνο του, λόγω της καταλήξεως -θεν, δηλώνει το *από*. Άρα περιττεύει να πούμε συγχρόνως *από* και -θεν, αφού σημαίνουν το ίδιο (πβ. και την εξέισου πλεοναστική χρήση εκ *τού μακρόθεν* αντί *μακρόθεν*). Ωστόσο, επειδή πολύ νοιρίς η κατάλ. -θεν-που δήλωνε «προέλευση» και λειτουργούσε ως αφαιρετική πτώση- έπαψε να χρησιμοποιείται, οι ομιλητές της γλώσσας προσέφυγαν στο *από*, για να δηλώσουν σαφέστερα τη σημ. της προέλευσης.
Η αρχαιοπρεπής χρήση του -θεν στο *ανεκαθεν* απαντά και σε άλλες παγωμένες χρήσεις παλαιότερων επιρρ. σε -θεν: *εκείθεν*, *εντεύθεν*, *ένδοθεν*, *οίκοθεν*, *μακρόθεν*, *πανταχόθεν*, *άνωθεν*, *έξωθεν*, *εκατέρωθεν*, *παλαιόθεν* κ.ά. → -θεν

ανεκδήλωτος, -η, -ο [1888] 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν εκδηλώνει τις προθέσεις ή τις διαθέσεις του, αυτός που κρατά στάση επιφυλακτικότητας ή ουδετερότητας ΑΝΤ. εκδηλωτικός 2. αυτός που δεν έχει εκδηλωθεί, που μένει κρυφός και άγνωστος: ~ *επιθυμία* | *συναίσθημα* ΣΥΝ. αφανέροτος.

ανεκδήγητος, -η, -ο 1. (κακός.) αυτός που δεν μπορεί να τον διηγηθεί κανείς, να τον περιγράψει, να τον εκφράσει με λόγια: *επικρατούσε μια πραγματικά ~ κατάσταση- παντελής έλλειψη οργάνωσης, εξοργιστικό χάος* ΣΥΝ. απερίγραπτος 2. (συνεκδ.) αυτός που εκτρέπεται από τα αποδεκτά μέτρα, με αποτέλεσμα να προκαλεί το γέλιο: μη μου μιλήσεις *γι' αυτόν τον γνωρίζουν όλοι στην παρέα ως ~* τύπο ΣΥΝ. γελοίος, φαίδρος. — **ανεκδήγητα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγοΐμια*. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απερίγραπτος, ανεπίστοτος», < άν- στερητ. + *έκδηγούμαι* «απερίγραφο». Η αρχική σημ. απαντά στην Κ.Δ. (*Χάρις θεού επί τη ανεκδήγητο αυτού δωρεά*, Β' Κορ. 9,15)].

ανεκδότο (το) {ανεκδοτό-ου | -ων} 1. σύντομη αφήγηση που έχει σκοπό να προκαλέσει το γέλιο: *λέει τα πιο έξπνα ανέκδοτα* | *πετυχημένο* | *εξακάρδιστικό* | *σόκαν* | *τολμηρό* | *άσμενο* - || *ποντιακό* - ΣΥΝ. αστέιο-ΦΡ. **από άλλο ανέκδοτο** βλ. λ. *άλλος* · 2. σύντομη αφήγηση ιστορικού ή βιογραφικού χαρακτήρα, που λειτουργεί συμπληρωματικά προς την επίσημη ιστορία: τα ~ που *αναφέρονται σε ήρωες του '21 μας βοηθούν να σχηματίσουμε σαφή εικόνα για την εποχή τους* || *ιστορικό* ~. — (υποκ.) **ανεκδοτάκι** (το) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ Ουδ. του αρχ. επιθ. *ανεκδοτός* «μυστικός, μη εκδεδωμένος». Η σημ. «αστέιο, ευτράπελο» οφείλεται στο ομόνυμο (*Ανεκδοτα*) έργο του ιστορικού Προκοπίου (6ος αι. μ.Χ.), το οποίο αποδόθηκε στη Λατινική ως *Anecdota* (> γαλλ. anecdotes, από όπου και η σύγχρονη ελ-λιν. σημ.). Η σημ. της λ. από το «ανεκδοτός», επομένως «άγνωστος στους πολλούς, περίεργος, απρόοπτος», πέρασε στη σημ. «αυτός που προκαλεί την περιέργεια, που ξενίζει, ξαφνιάζει, προκαλεί γέλιο», άρα «εύθυμος, αστέιος, γιομυριστικός»].

ανεκδοτολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η παρουσίαση περιστατικών χωρίς πραγματική σπουδαιότητα αλλά με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το ευρύ κοινό: η ~ *σχετικά με την προσωπική ζωή των πολιτικών*. — **ανεκδοτολόγος** (ο/η) [1887], **ανεκδοτολογικός**, -ής, -ό [1895], **ανεκδοτολογικά** επίρρ.

ανεκδοτός, -η, -ο αυτός που δεν έχει εκδοθεί σε βιβλίο, που δεν έχει δημοσιευθεί: - *ποιητική συλλογή* | *χειρόγραφο* | *ντοκουμέντο*. [ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + *έκδίδωμι*].

ανεκκλήτος, -η, -ο ΝΟΜ. (απόφαση) η οποία σύμφωνα με τον νόμο ήδη από την έκδοσή της δεν προσβάλλεται με έφεση (π.χ. αποφάσεις επί μικροδιαφορών): η *απόφαση του δικαστηρίου είναι ~ και δεν επιδέχεται προσφυγή σε εφετείο*. — **ανεκκλήτα** | **ανεκκλήτως** [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ μτγν. < άν- στερητ. + *εκκαλώ* (-έω)].

ανεκκάλωτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια: ~ *χαρά* | *δόξα* ΣΥΝ. ανεπίστοτος, άφωτος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *εκκαλώ* (-έω) «γνωστοποιώ, φανερώω»].

ανεκμετάλλευτος, -η, -ο [1876] 1. αυτός που δεν έχει αξιοποιηθεί κατάλληλα, ώστε να μπορεί να αποφέρει κέρδη ή ωφέλεια: *ο ορυκτός πλούτος της χώρας παραμένει σε μεγάλο βαθμό ~* || *δεν αφήνει καμία ευκαιρία* ~ ΣΥΝ. αναξιοποίητος 2. (γενικότ.) αυτός που δεν τον έχουν χρησιμοποιήσει ιδιαιτελώς: *δεν άφησε κανέναν γνωστό του ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμεταλλεύομαι*.

ανεκπλήρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν εκπληρώθηκε, που δεν έγινε πραγματικότητα: ~ *φιλοδοξία* | *ελπίδα* | *πόθος* | *όνειρο* | *επιθυμία* ΣΥΝ. απραγματοποίητος ΑΝΤ. εκπληρωμένος.
ανεκτέλεστος, -η, -ο [1854] αυτός που δεν έχει εκτελεστεί, δεν έχει υλοποιηθεί: ~ *εντολή* | *διαταγή* | *έργο* | *διαθήκη*.

ανεκτικός, -ής, -ό κ. **ανεγκτικός** αυτός που δείχνει υψηλό βαθμό ανοχής και διαλλακτικότητας, που επιτρέπει την αντίθετη άποψη, στάση, συμπεριφορά: *σήμερα η κοινωνία είναι πιο - σε ζητήματα συμπεριφοράς και προτίμησης || είναι υπερβολικά - μαζί της και την έχει κακομάθει* ΣΥΝ. διαλλακτικός, ελαστικός, επεικής ΑΝΤ. αδιάλλακτος, απόλυτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανοχή*. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ανέχομαι*].

ανεκτικός - **ανεκτός**. Οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά: **ανεκτικός** είναι αυτός που έχει ανεκτικότητα, υπομονή και κατα-

α- / άν- στερητικό				
α-νανούσιος, -η, -ο	αν-ειδοποίητος , -η, -ο	αν-εκμυστήρευτος, -η, -ο	αν-εκτύπωτος , -η, -ο	αν-ελεήμων , -ων, -ον
αν-εγκανιάστος , -η, -ο	αν-εκδιώκτος, -η, -ο	αν-εκπαιδευτος, -η, -ο	αν-ελευθέρωτος , -η, -ο	αν-ελευθέρωτος, -η, -ο
αν-εγκωμιάστος, -η, -ο	αν-εκκαθάριστος, -η, -ο	αν-εκποίητος, -η, -ο	αν-εγκώριτος, -η, -ο	αν-εμβολιάστος, -η, -ο

νόηση για τους άλλους (πβ. αγγλ. tolerant): ανεκτός είναι αυτός που μπορεί κανείς να τον ανεχθεί: *Η συμπεριφορά του είναι ακόμη ανεκτή- δεν έχει ξεπεράσει τα όρια, αλλά Στη σημερινή εποχή με τα τόσα προβλήματα πρέπει να είμαστε ανεκτικοί απέναντι στους άλλους.* Άρα το ανεκτικός έχει ενεργητική, ενώ το ανεκτός παθητική σημασία.

ανεκτικότητα (η) [1873] {χωρ. πληθ.} η κατανόηση για τους άλλους, η στάση ανοχής απέναντι σε κάποιον/κάτι: η ~ στις θρησκευτικές, ηθικές και πολιτικές αντιλήψεις άλλων μελών της κοινωνίας είναι απαραίτητη για μια ομαλή συνύπαρξη. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανοχή. ανεκτίμητος, -η, -ο [1834] 1. (σπάν.) αυτός που δεν έχει ακόμα εκτιμηθεί, που δεν έχει ακόμα υπολογιστεί η αξία του ΣΥΝ. αδιατίμητος ΑΝΤ. εκτιμημένος 2. (συνήθ. για αξία) τόσο μεγάλος, ώστε δεν είναι δυνατόν να υπολογιστεί: *αγόρασε ένα κόσμημα ~ αξίας ΣΥΝ.* ανυπολόγιστος 3. (συνεκδ.) αυτός που έχει καθοριστική σημασία για κάποιο έργο, κάποια προσπάθεια: η *συμβολή σου στην υπόθεση αυτή ήταν πραγματικά ~* δεν ξέρω τι θα έκανα χωρίς εσένα ΣΥΝ. πολύτιμος ΑΝΤ. αμελήτεος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inestimable].

ανεκτός, -η, -ό κ. ανεκτός 1. αυτός τον οποίο μπορεί να ανεχθεί, να αντέξει κανείς: η *συμπεριφορά του δεν είναι ~* || (μτφ.) *το κρύο είναι ~ ακόμη* || ο *ένθετος κορτιζόνης δεν είναι ~ από τον οργανισμό του ΣΥΝ.* υποφερτός 2. αυτός που μόλις υποφέρεται: οι *τιμές βρίσκονται σε ~ επίπεδα* (ούτε πολύ υψηλές ούτε πολύ χαμηλές). ΣΧΟΛΙΟ λ. ανεκτικός, έχω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ανέχομαι].

ανεκφραστός, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει καμία ιδιαίτερη έκφραση, που δεν εκδηλώνει κανένα συναίσθημα: με *κοιτούσε ~* || ~ *πρόσωπο* || *μάτια* 2. αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια, κυρ. για τον θεό: *«Ψύ γαρ ει Θεός ανέκφραστος, άπερινόητος, αωρατος, ακατάλητος»* (Θεία Λειτουργία). — ανέκφραστα επίφρ.

ανελαστικός, -η, -ό 1. αυτός που δεν έχει ελαστικότητα η ευκαμψία ΣΥΝ. δύσκαμπτος, αλύγιστος ΑΝΤ. ελαστικός 2. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ αυστηρός, που δεν αφήνει περιθώρια τροποποιήσεων ή εξαερίσσεως, καταπιεστικός: ~ *νομοθεσία* | *διατάξεις ΣΥΝ.* άκαμπτος · 3. ΟΙΚΟΝ. αυτός που δεν επηρεάζεται από τις μεταβολές άλλων μεγεθών: ~ *δαπάνες* (μισθοί, συντάξεις, πάγια έξοδα) ΣΥΝ. πάγιος ΑΝΤ. ελαστικός — ανελαστικότητα (η). [ΕΤΥΜ. Έλληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. inelastic].

ανελέγκτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν ελέγξει: ~ *υποθέσεις* | *χρήσεις* (από την εφορία) ΣΥΝ. ανεξέταστος ΑΝΤ. ελεγμένος. — ανέλεγκτα επίφρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + -ελέγκτος < ελέγω]. ανελέητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν δείχνει έλεος, συμπόνια: *σκληρός, αδυσώπητος ~ ληστές* | *σφαγή* || (μτφ.) ο - *ήλιος του μεσημεριού* 2. (μτφ.) αυτός που γίνεται με ιδιαίτερη ένταση, ορμή, επιθετικότητα: *λυσσαλέος ~ βομβαρδιστής* | *σφυροκόπημα*. — ανελέητα επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανηλεής. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + ελέω (< έω)].

ανελευθερία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη ελευθερίας, η υποταγή και εξάρτηση από τη βούληση κάποιου άλλου ΣΥΝ. δουλεία, υποτέλεια ΑΝΤ. ελευθερία 2. (συνεκδ.) η έλλειψη δημοκρατικών ελευθεριών, φιλελευθεριών ιδεών (κυρ. όταν επικρατεί τυραννικό, ολοκληρωτικό καθεστώς): σε *περίοδους ανελευθερίας οι πολίτες δεν μπορούν να συμμετάσχουν στα κοινά ΣΥΝ.* τυραννία, δεσποτισμός.

ανελεύθερος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που παραβιάζει την ελευθερία, που λειτουργεί εις βάρος της ελευθερίας και των δικαιωμάτων του ατόμου: *παρόλο που οι επαναστάσεις γίνονται στο όνομα της ελευθερίας, οδηγούν συχνά στην επιβολή ~ καθεστώτων* || ~ *μέτρα* | *νόμοι* | *πολιτική ΣΥΝ.* αντιδημοκρατικός, δεσποτικός ΑΝΤ. φιλελεύθερος, δημοκρατικός 2. αυτός που στερείται ελευθερίας: *εξαιτίας του καταναλωτισμού, ο άνθρωπος είναι ~*. — ανελεύθερα επίφρ.

ανελέω (θα/να) ρ. → ανέρχομαι ανελέχη (η) {-ης κ. -ίεως} {-ίεις, -ίεων} (λόγ.) 1. (κυριολ.) η κίνηση με διαδοχικές περιστροφές, ελικοειδής κίνηση 2. (μτφ.) η ανοδική πορεία, η βαθμιαία μετάβαση σε ανώτερη βαθμίδα: η *ανελέχη του στην ηγεσία του κόμματος έγινε αθόρυβα*. — ανελεκτικός, -η, -ό [μτγν.], ανελίσσωμαι ρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εξέλισσω. [ΕΤΥΜ < μτγν. ανέλιξις < αρχ. ανελίσσω < άν(α)- + ελίσσω].

ανελέκση (η) {-ης κ. -ύσεως} {-ύσεις, -ύσεων} η έλξη αντικειμένου προς τα πάνω, από χαμηλότερο σε υψηλότερο επίπεδο (συνήθ. από τον βυθό της θάλασσας): *για την ~ του βυθισμένου πλοίου ζοδεύτηκαν εκατομμύρια*. — ανελέκω ρ. [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < μτγν. ανέλεκσις < αρχ. ανέλκω < άν(α)- + έλκω. Το μεσν. ανελέκω προέρχεται από τον αορ. άνέλκωσα του ρ. άνέλκω].

ανελευστήρας (ο) (λόγ.) ο κλειστός θάλαμος που κινείται σε κατακόρυφο άξονα για τη μεταφορά (ανέβασμα ή κατέβασμα) ανθρώπων ή φορτίων στους ορόφους ενός κτηρίου ΣΥΝ. ασανσέρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελκύω.

[ΕΤΥΜ < ανέλκω, μετάφρ. δάνειο. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κατ' αρχάς σε λεξικό του 1859 ως απόδοση του γαλλ. éraulière «πόμιο». Από το 1891 και έπειτα η λ. χρησιμοποιείται ως απόδοση του γαλλ. ascenseur (βλ. κ. ασανσέρ)].

ανελευστήρας - ασανσέρ - αναβάτης κ.ά. Το γαλλ. ascenseur (πλάστηκε το 1867 και ανάγεται στο λατ. ascendo «αναβαίνω») και το επίσης γαλλ. éraulière «πόμιο» (και «επωμίδα» από το éraule «ώμος» < λατ. spatula < spatula < αρχ. σπάθη) χρησιμοποιήθηκαν για να δηλώσουν την άκοψη, ιδέ, μηχανήματος, ανάβαση ή μεταφορά

ανθρώπων και αντικειμένων σε ορόφους ψηλών κτηρίων, ο Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων... λ. ανελευστήρ*) αναφέρει τις μέχρι το 1895 λέξεις που πλάστηκαν στην Ελληνική, για να αποδώσουν τις γαλλικές: αναδρομείς, ανασυρήτηρ, ανελευκθρον, ανελευκτήρ, ανελευκστήρ, ανελευκστής, ανολκείς, ανυψωτήρ, υψελάτης, υψελάτης, υψοφορεύς. Ψέγοντας τον Γ. Χατζιδάκι που προτείνει και νέα λέξη (το αναβάτης), παρατηρεί: *«φαίνεται όμως τό γε νυν, ότι επικρατεί ό ανελευκστήρ, γραφομένος συχνά έν έφημερίαν»*. Προτεινοντας, ωστόσο, το αναβάτης ο Χατζιδάκις αποδίδει πιστότερα τον όρο ασανσέρ. Το ανελευκστήρ (με την κατάλ. -τήρ του οργάνου/μέσου) αποδίδει περισσότερο τη λειτουργία του μηχανήματος. Ίσως ο συνδυασμός του αναβαίνω + -τήρ με τη μορφή του αναβατήρ(ας) να ήταν ο καταλληλότερος. Τελικά, στον μεν γραπτό λόγο επικράτησε το ανελευκστήρας, στον δε προφορικό το ξέν. ασανσέρ.

ανελλήνιστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν συμφωνεί με τους κόνες της ελληνικής γλώσσας, που δεν εντάσσεται και δεν συνήθίζεται στην ελληνική γλώσσα: *χρήσεις όπως «οι υπάλληλοι εκμεταλλέονται από την εταιρεία» είναι ~ ΣΥΝ.* σόλοικος, λανθασμένος 2. (συνεκδ.) αυτός που δεν κατέχει την ελληνική γλώσσα και την ελληνική παιδεία: *πολλοί Ρωμαίοι αριστοκράτες πήγαιναν στην Αθήνα να σπουδάσουν, επειδή θεωρούσαν ντροπή για έναν ευγενή να είναι ανελλήνιστος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. α-στερητικό.

ανελλιπής, -ής, -ές [μτγν.] {ανελλιπ-ούς | -είς (ουδ-ή)} 1. αυτός που δεν παρουσιάζει ελλείψεις, που χαρακτηρίζεται από πληρότητα και αρτιότητα ΣΥΝ. πλήρης, άρτιος ΑΝΤ. ελλιπής 2. αυτός που γίνεται χωρίς διακοπές, που χαρακτηρίζεται από συνέχεια ως προς τη διεξαγωγή του: ~ *φύτση στο Πανεπιστήμιο ΣΥΝ.* αδιάλειπτος, ακατάπαυσ(ο)ς ΑΝΤ. διακεκομμένος, ασυνεχής. — ανελλιπώς επίφρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ες, ελλιπής.

ανελέπιδος, -η, -ο αυτός που δεν επιτρέπει να έχει κανείς ελπίδα: όλες οι *προσπάθειες να την κρατήσουν στη ζωή ήταν ~ ΣΥΝ.* άεελις, μάταιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανελέπιτος.

[ΕΤΥΜ. μεσν. (όπως επιμάρτυρεται από το μεσν. επίφρ. *άνελεπίδα*) < αρ^κ. ανελεπις, -ιδος < άν- στερητ. + έλιπις, -ιδος].

ανελεπίστος, -η, -ο (για ευχάριστα γεγονότα) αυτός που συμβαίνει χωρίς να τον περιμένει κανείς, πέρα από κάθε προσδοκία: η *επιτυχία του στις εξετάσεις ήταν εντελώς ~ ΣΥΝ.* αναπάντεχος, απρόσμενος, ουρανοκατέβατος ΑΝΤ. αναμενόμενος. — ανελεπίστα επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτακτικός. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ατελεπισμένος», < άν- στερητ. + ελιπίω].

ανελεπίστος - ανελεπίστα - παρ' ελπίδα - ανελεπίδος - άεελις - απελεπισμένος - απελεπιστικός. Το ανελεπίστος («ανελεπίση εντοχία») δηλώνει «ευχάριστη έκπληξη, απροσδόκητη χαρά» που έρχεται χωρίς να την ελπίζει (ανελεπίστα) και να την περιμένει κανείς (απροσδόκητα). Αντίθετα, η φρ. παρ' ελπίδα δηλώνει κάτι που απεύχεται κανείς να γίνει, συγκρούεται προς ό τι θα ήλπιζε: *Αν παρ' ελπίδα σου συμβεί κάτι, μη διατάσεις να τηλεφωνήσεις, αλλά Κέρδισε ανελεπίστα τον πρώτο λαχνό (όχι Κέρδισε παρ'ελπίδα τον πρώτο λαχνό) ούτε Αν, ανελεπίστα, σου συμβεί κάτι...*). Το ανελεπίστα έχει βετική χροιά για τον λέγοντα, ενώ το παρ' ελπίδα αρνητική. Το ανελεπίδος είναι νεότερη λέξη, για να δηλώσει ό τι το αρχαίο (και δύσκολο στη χρήση του) άεελις: «ανελεπίδη προσπάθεια», όπως «άεελις αγών». Και τα δύο σημαίνουν «χωρίς ελπίδα (επιτυχίας), μάταιος». Τέλος, το απελεπισμένος ως μετοχή δηλώνει κατάσταση του λέγοντος (*Είμαι απελεπισμένος από την οικονομική κατάσταση*), δηλώνει τον κατεχόμενο από αίσθημα απελεπισίας. Αυτό σημαίνει ότι δεν λέμε «απελεπισμένος αγώνας» (αντί *άεελις η ανέλ-πίδος*), αλλά θα πούμε «απελεπισμένο βλέμμα» (βλέμμα γεμάτο απελεπίστα). Έναντι του απελεπισμένος που έχει παθητική σημ., το απελεπιστικός, αυτός που γεννά απελεπισία («απελεπιστική κατάσταση»), έχει ενεργητική σημασία.

ανεμελιά (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη κάθε έγνοιας και φροντίδας, η κατάσταση ψυχικής χαλάρωσης που συνοδεύεται από απουσία κάθε ανησυχίας για προβλήματα: η ~ της *παιδικής ηλικίας ΣΥΝ.* αμεριμνησία, αφροντισία, ξεγνοιασιά ΑΝΤ. έγνοια.

ανεμέλω, -η, -ο αυτός που δεν έχει καμία έγνοια ή φροντίδα, που δεν τον απασχολεί κανένα πρόβλημα: τα ~ *παιδικά μου χρόνια ΣΥΝ.* έξγνοιαστος, αμέριμος. — ανεμέλω επίφρ. [ΕΤΥΜ. < ανε- στερητ. + μέλω «φροντίζω» (βλ. λ. μέλει)].

ανέμη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η συσκευή που χρησιμοποιείται για το τύλιγμα ή το ξετύλιγμα του νημάτος: «*κόκκινη κλωστή δεμένη, στην ~ τυλιγμένη, δός' της κλώτσο να κυλήσει* | να γυρίσει παραμύθι ν' αρχινήσει» (τυπική αρχή λαϊκών παραμυθιών) ΣΥΝ. ροδάνι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. άνεμος].

ανεμίδι (το) {ανεμι-διού | -διών} (στην υφραντική) όργανο που χρησιμοποιείται στο τύλιγμα σε μασούρια του νημάτος που ξετυλίγεται από την ανέμη. [ΕΤΥΜ. < ανέμη + παραγ. επίθημα -ίδι].

ανεμίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ανεμίζω-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κουνώ (συνήθ. ύφασμα) στον αέρα: *ανεμίζω το παντίλι της, μέχρι τη στιγμή που το πλοίο χάθηκε στον ορίζοντα* ♦ 2. (αμετβ.) (μτφ. για κυματοειδή κίνηση που προκαλεί ο άνεμος) κινούμαι κυματιστά, κινούμαι σχηματίζοντας διαδοχικά κοιλώματα ή πτυχώσεις: η *σημαία ανέμισε υπερήφανα στη στέγη του κτηρίου* || τα *μαλλιά της ανέμιζαν*. — ανεμίζωμαι (το).

ανεμικό (το) (λαϊκ.-λογोट.) το φάντασμα, το στοιχείο ΣΥΝ. αερικό.

[ETYM. μεσν. < αρχ. άνεμος. Η σημ. «στοιχείο» είναι ήδη μεσν. οφείλεται στην απροσδιόριστη υπόσταση του ανέμου, που προκαλεί φόβο (πβ. κ. αερίκο)].
ανεμιστήρας (ο) [1876] το μηχανήμα που παράγει ρεύμα αέρος, ανανεώνοντας ή δροσιζοντας την ατμόσφαιρα κλειστού χώρου, με την περιστροφική κίνηση μίας ή περισσοτέρων ελικοειδών επιφανειών: ~ οροφής | δαπέδου. — (υποκ.) ανεμιστήρας (το).

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. ventilateur]. **ανεμβολογία** (η) {χωρ. πληθ.}

ΙΑΤΡ. λοιμώδης μεταδοτική αρρώστια της παιδικής συνήθ. ηλικίας (παιδική ασθένεια), που χαρακτηρίζεται από πυρετό και εμφάνιση εξανθημάτων συνήθ. σε όλο το σώμα. [ETYM < ανεμβολογία < άνεμος + εολογία. Όπως και το απλό εολογία < εολογία, είναι προϊόν ευφημισμοῦ].

ανεμοβόρι (το) {δύσchr. ανεμοβορ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο δυνατός, ψυχρός βόρειος άνεμος. [ETYM. < άνεμος + βοριάς].

ανεμβρόντο (το) (λαϊκ.) άνεμος πολύ ισχυρός, που συνοδεύεται από βροντές.
ανεμόβροχο (το) (λαϊκ.) η ραγδαία βροχή που συνοδεύεται από ισχυρό, θυελλώδη άνεμο. Επίσης **ανεμοβροχή**.

ανεμογεννήτρια (η) {ανεμογεννητριών} ΤΕΧΝΟΛ. η μηχανή που μετατρέπει την ενέργεια του ανέμου (αιολική ενέργεια) σε ηλεκτρική. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aerogenerator (νόθο συνθ.)].

ανεμογκάστρι (το) (λαϊκ.) η κατάσταση κατά την οποία εμφανίζονται εξωτερικά συμπτώματα εγκυμοσύνης (λ.χ. φούσκωμα της κοιλιάς, ζαλάδες κ.λπ.), χωρίς να υπάρχει πραγματική κυοφορία.

ανεμογράφος (ο) [1895] ΜΕΤΕΩΡ. όργανο που χρησιμοποιείται για την αυτόματη καταγραφή της ταχύτητας του ανέμου. — ανεμογράφημα (το). ανεμογραφία (η) [1799], ανεμογραφικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anémographe].

ανεμόδαρτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι διαρκώς εκτεθειμένος στους ανέμους, που τον χτυπά συνεχώς ο άνεμος: ~ κορυφή | βράχος. Επίσης **ανεμόδαρμένος**.

ανεμοδείκτης [1835] κ. **ανεμοδείχτης** (ο) {ανεμοδεικτών} ΜΕΤΕΩΡ. όργανο που δείχνει την κατεύθυνση από την οποία πνέει ο άνεμος ΣΥΝ. ανεμοδουρα, ανεμούριο.

ανεμοδέρνω ρ. αμετβ. {ανεμοδαρμένος} παλεύω με τους ανέμους, με χτυπούν οι άνεμοι από παντού: το πλοίο ανεμόδερνε στη φουρτουμισμένη θάλασσα || «Ανεμοδαρμένα Ύψη» (αγγλ. Wuthering Heights, μυθιστόρημα της Έμιλυ Μπροντέ).

ανεμοδουρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο ανεμοδείκτης (βλ.λ.). **• 2.** αέρινος στρόβιλος που πνέει με σφοδρότητα και χωρίς σταθερή κατεύθυνση πάνω από στεριά ή θάλασσα ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος **3.** (συνεκδ.) τόπος που πληττεται από κάθε πλευρά από δυνατούς ανέμους- περιοχή ανεμοδαρμένη **4.** (μτφ.) άνθρωπος χωρίς σταθερή ιδεολογία και συνέπεια στον τρόπο της σκέψης του, που αλλάζει γνώμες και αποφάσεις, συχνά καιροσκοπικά, «κατά που φυσείο ο άνεμος»: είναι ~ τη μια δεξιάς, την άλλη αριστερός, την παράλλη κεντρώος. [ETYM. < μεσν. ανεμοδούριον < άνεμος + -δορά < δέρω | δέρνω, με επίδραση πθ. από το άνεμούριον ή το παραγ. επίθημα -ούρα που δηλώνει πλησμονή, συνήθ. με μειωτική χροιά (πβ. και θολούρα, φαγούρα, παλιούρα, λαϊκούρα κ.τ.ό.), παρεκτεταμένο και ως -δούρα (προ-καδούρα, σκαρταδούρα)].

ανεμοδόχος (η) [1894] ο αεραγωγός (βλ.λ.). [ETYM. < άνεμος + -δόχος < δέχομαι].

ανεμοζάλη (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κακοκαιρία, θύελλα που χαρακτηρίζεται από πολύ δυνατό αέρα με ή χωρίς βροχή: το πλοίο πάλευε μέσα στην ~ **2.** (μτφ.) ταραγμένη, συγκεχυμένη κατάσταση ΣΥΝ. σάλος, αναμπουμπούλα.

ανεμοθύελλα (η) {δύσchr. ανεμοθυελλών} καιρικό φαινόμενο περιορισμένης έκτασης και διάρκειας, που χαρακτηρίζεται από θυελλώδεις ανέμους με ασθενή βροχή ή χαλάζι ΣΥΝ. ανεμοζάλη. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. windstorm].

ανεμοκινήτης (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κινήτης που λειτουργεί με αιολική ενέργεια. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. wind-motor].

ανεμολόγιο (το) [1858] {ανεμολογί-ου | -ων} **1.** η ονοματολογία των διαφόρων κατευθύνσεων των ανέμων **2.** ο κυκλικός δίσκος με ακτινωτές διαγραμμίσεις, που προσαρμόζεται πάνω σε ναυτική πυξίδα, για να προσδιορίζει τη φορά προς την οποία φυσούν οι άνεμοι.

ανεμομαζώμα κ. **ανεμομάζεμα** (το) {ανεμομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε αποκτάται με πρόχειρο ή παράνομο τρόπο ΦΡ. **ανε-μομαζώματα, ανεμοσκορπίσματα | διαβολοσκορπίσματα** για πράγματα που έγιναν ή αποκτήθηκαν με πρόχειρο ή και παράνομο τρόπο, και μπορεί εύκολα να χαθούν ή να κατασπαταληθούν: μάζεψε ένα σωρό λεφτά από κομπίνες και τα χάζε όλα στα χαρτιά ~!

ανεμομέτρο (το) [1806] {ανεμομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. όργανο μέτρησης της ταχύτητας του ανέμου ή και της ταχύτητας της ροής αερίων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., γαλλ. anémomètre].

ανεμόμυλος (ο) [μεσν.] ο μύλος που χρησιμοποιεί ως κινητήρια δύναμη τον άνεμο, την αιολική ενέργεια: οι ~ της Μυκόνου διατηρούν το παραδοσιακό στοιχείο του νησιού ΦΡ. **πολεμώ | μάχεται με ανεμόμυλους** (από την αντίστοιχη σκηνή στον Δον Κιχότη του Μ. ντε θερβάντες) διεξάγει ουτοπικό αγώνα, πολεμώ φανταστικούς εχθρούς.

ανεμόπλανο (το) το ανεμόπτερο (βλ.λ.). [ETYM < άνεμος + -πλάνο, κατ' αναλογία προς το αεροπλάνο (βλ.λ.)].

ανεμοπλοΐα (η) {χωρ. πληθ.} η ανεμοπορία (βλ.λ., σημ. 2). [ETYM. < άνεμος + πλοία < πλους, πβ. κ. ναυσι-πλοΐα].

ανεμοπορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το πέταγμα πτηνού χωρίς φτεροκόπημα, με ανοιχτές τις φτερούγες και αφήνοντας να παρασυρθεί από

τα ρεύματα του αέρα **2.** η πτήση με μικρά, χωρίς κινητήρα αεροσκάφη, τα οποία κινούνται με τη βοήθεια των ρευμάτων του αέρα ΣΥΝ. ανεμοπλοΐα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αεροσκάφος, αεροπορία. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. vol à voile].
ανεμοπορά ρ. αμετβ. (ανεμοπορείς... | ανεμοπόρησα) **1.** (για πτηνά) πετώ χωρίς να φτεροκοπώ, κρατώντας ανοιχτές τις φτερούγες και αφήνοντας να με παρασύρουν τα ρεύματα του αέρα **2.** (για ανθρώπους) πετώ με ανεμόπτερο (βλ.λ.). [ETYM. < άνεμος + -πορά < πόρος (βλ.λ.), πβ. κ. βραδο-πορό].
ανεμόπτερο (το) {ανεμοπτέρ-ου | -ων} μικρό και ελαφρύ αεροπλάνο που πετά χωρίς κινητήρα, αλλά με τη βοήθεια των ρευμάτων του αέρα ΣΥΝ. ανεμόπλανο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αεροσκάφος. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. planeur].

ανεμοπόρομα (το) [μεσν.] {ανεμοπορώματος | χωρ. πληθ.} το ερυσίτελας (βλ.λ.).

ανεμοροφούλας (ο) (λογοτ.) αέρινος στρόβιλος κινούμενος με μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος.

ανεμόρρομβος (ο) [1858] {ανεμορρόμβ-ου | -ων} καθεμία από τις υποδιαρέσεις του ανεμολογίου. [ETYM. < άνεμος + ρόμβος, απόδ. του αγγλ. rhumb].

άνεμος (ο) {ανέμ-ου | -ων, -ους} **1.** ρεύμα ατμοσφαιρικού αέρα που κινείται προς ορισμένη κατεύθυνση (από την ανατολή προς τη δύση κ.λπ.): ισχυροί έος θυελλώδεις ~ θα πνέουν αέριο σε όλα τα πελάγη εξαιτίας του χαμηλού βαρομετρικού || ζεσπά | σηκώνεται δυνατός - || ανατολικός | βόρειος | μέτριος | ασθενής | ισχυρός | σφοδρός | ούριος | αντίθετος ~ || μεταβλητοί | σταθεροί ~ ΦΡ. (μτφ-κακός.) (α) **όπου φυσάει ο άνεμος** για πρόσωπο που δεν έχει σταθερές πεποιθήσεις, που προσαρμόζεται καιροσκοπικά στις εκάστοτε ευνοϊκές συνθήκες, προκειμένου να επωφεληθεί από αυτές: στις πολιτικές του πεποιθήσεις είναι ~ υποστηρίζει κάθε φορά το κόμμα που βρίσκεται την εξουσία (β) στους **τέσσερεις ανέμους** (συνεκδ. αντί στα τέσσερα σημεία του οριζόντι) για κάτι που διαλύεται, διασκορπίζεται: η οικογένεια του σκόρπισε ~, καθώς κάθε παιδί πήρε τον όρομο του (γ) **πάω κατ' άνέμου** (ευφημ. αντί πάω κατά δια)β(όλου) για κάποιον που πηγαίνει από το κακό στο χειρότερο: πήγε κι αυτός κατ' άνέμου από τότε που έχασε τη δουλειά του (δ) (παροιμ.) **όποιος σπέρνει ανέμους, θερίζει θύελλες** όποιος προκαλεί (για ιδιότητες συνήθ. σκοπούς) ταραχώδεις, εκρυθμες καταστάσεις (έριδες, διχνοίες κ.λπ.), υφίσταται τελικά συνέπειες πολύ χειρότερες (ε) **ποιος καλός άνεμος σ' έφερε | σε φέρνει κατά 'δω;** ως έκφραση θερμής υποδοχής κάποιου, για να του δείξουμε ότι μας ευχαριστείτε που μας επισκέπτεται **2.** (μτφ. +γεν. ονόματος) έντονες τάσεις που προμηνούν κάτω: ο ~ της αλλαγής ύστερα από την πτώση του τείχους στο Βερολίνο || ~ πολέμου | ανανέωσης | ελευθερίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.

[ETYM. αρχ. < I.E. *ana- «φυσώ, πνέω», πβ. σανσκρ. ānīlah «πνοή, άνεμος», λατ. anima «πνοή, άνεμος», γαλλ. âme «πνοή», ισπ. alma, ιταλ. anima, αγγλ. animal (< γαλλ. animal) «ζώο» κ.ά. Πθθ. ομόρρ. ανεμώνη. Η λ. χρησιμοποιεσε στην Αρχ. και τη Ν. Ελληνική ως α' συνθ. (π.χ. ανε-μο-ζάλη, ανεμο-θύελλα, ανεμο-στρόβιλος κ.ά.) και ως β' συνθ. (π.χ. ν-ήνεμος, εὔ-ήνεμος, προσ-ήνεμος, ἀπ-άνεμος κ.ά.), ενώ απαντά συχνά σε ξένες γλώσσες ως α' συνθ. επιστημονικών όρων, πβ. γαλλ. anémomètre, anémo-graphie, αγγλ. anemogram, anemo-philous κ.ά. Στη Μετάφραση των Εβδομηκοντα προτοπαιαντά ο συνδυασμός του αριθμητ. τέσσερα με τη λ. άνεμος (Ζαχαρ. 2, 10: διότι εκ των τεσσάρων ανέμων του ουρανού συνάξω υμάς)].

ΑΝΕΜΟΙ

ΑΝΕΜΟΣ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	
	ΕΠΙΣΗΜΗ	ΛΑΪΚΗ
Βόρειος (Β.)	Βορράς Βοριάς	Τραμουντάνα
Βόρειος-Βορειο-ανατολικός (ΒΒΑ.)	Μεσοβορράς	Γραιγοτραμουντάνα
Βορειοανατολικός (ΒΑ.)	Μέσης	Γραιγός
Ανατολικός-Βορειο-ανατολικός (ΑΒΑ.)	Μεσαπηλιώτης	Γραιγολεβάντες
Ανατολικός (Α.)	Αηλιώτης	Λεβάντες
Ανατολικός-Νοτιο-ανατολικός (ΑΝΑ.)	Ευραπηλιώτης	Σοροκολεβάντης
Νοτιοανατολικός (ΝΑ.)	Εύρος	Σιρόκος
Νοτιο-Νοτιο-ανατολικός (ΝΝΑ.)	Ευρόντοτος	Οστριασιρόκος
Νότιος (Ν.)	Νότος Νοτιάς	Οστρια
Νότιο-Νοτιο-δυτικός (ΝΝΔ.)	Λιβόντοτος	Οστριογάρμπης
Νοτιοδυτικός (ΝΔ.)	Λιψ (Λιβός), Λίβας	Γαρμπής
Δυτικός-Νοτιο-δυτικός (ΔΝΔ.)	Λιβοζέφυρος	Πουνε'τογάρμπης
Δυτικός (Δ.)	Ζέφυρος	Πουνέντες
Δυτικός-Βορειο-δυτικός (ΔΒΔ.)	Σκιφροζέφυρος	Πουνεντομά'στρος
Βορειοδυτικός (ΒΔ.)	Σκίρων	Μάιστρος
Βορειο-Βορειο-δυτικός (ΒΒΔ.)	Σκιφροβορράς	Μάιστροτραμουντάνα

ανεμοσκάλα (η) [1895] {δύσchr. ανεμοσκαλών} φορητή σκάλα που αποτελείται από δύο παράλληλα σκονία, τα οποία συνδέονται με-

ταξύ τους με σκαλοπατάκια από σκιοινί ή από ξύλο.
ανεμοσκόρπισμα (το) {ανεμοσκορπίσ-ατος | -ατα, -άτων} σκόρπισμα στον αέρα: (μτφ.) οτιδήποτε χάνεται ή ξεοδεύεται χωρίς φειδώ ή σκοπιμότητα ΦΡ. *ανεμομαζώματα, ανεμοσκορπίσματα | διαβολοσκορπίσματα* βλ. λ. *ανεμομαζώμα*. — ανεμοσκορπίζω ρ. [μεσν].

ανεμοστάτης (ο) {ανεμοστατών} πρόχειρο φράγμα για προστασία από τον άνεμο. [ΕΤΥΜ. < *άνεμ* + -στατής < θ. στα-, βλ. λ. *i-στα-μαι*].

ανεμοστροβίλος (ο) [μεσν.] μετεωρολογικό φαινόμενο, ο σίφων (βλ. λ.) ΣΥΝ. σίφουνας, αεροδίνη, (λαϊκ.) ανεμορούφουλας.
ανεμοστρμή (η) (λαϊκ.) σφοδρή πνοή χερσαίου ανέμου. Επίσης ανεμόστρμα (το).

ανεμότρατα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αλιευτικό σκάφος που κινείται με τη δύναμη του αέρα και χρησιμοποιεί δίχτυα για ψάρεμα σε βαθιά νερά.

ανεμούριο (το) ο ανεμοδείκτης (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ < μεσν. *άνεμοῦριον*, υποκ. τού αρχ. *άνεμος*].

ανεμόφιλο (το) ΒΟΤ. φυτό που γονιμοποιείται με τη μεταφορά της γύρης από τον άνεμο. [ΕΤΥΜ Έλληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. *anémophile*].

ανεμοφράκτης κ. ανεμοφράχτης (ο) {ανεμοφρακτών} σώμα θερμού αέρα, που εκπέμπει μηχανικά σε εισόδους | εξόδους καταστημάτων, κτηρίων κ.λπ. με ανοιχτές πόρτες, για να προφυλάξει από την είσοδο ψυχρού αέρα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *windbreak*].

ανεμπίδοιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός στον οποίο δεν επιβάλλονται εμπόδια ή δεσμεύσεις, αυτός που μπορεί να σκεφτεί ή να ενεργήσει με ελευθερία ΣΥΝ. ακώλυτος, απρόσκοπος. — ανεμπίδοιστα επίρρ.

ανεμυαλιά (η) → άμυαλος

ανεμυαλος, -η, -ο → άμυαλος

ανεμώνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ποώδες ανθοφόρο φυτό με λεπτό, υψηλό μίσχο, μικρά φύλλα και μεγάλα άνθη διαφόρων χρωμάτων, με πιο διαδεδομένα τα λευκά, τα κόκκινα και τα ιώδη-καλλιέργεται συχνά ως διακοσμητικό κήπων 2. (συνεκδ.) το άθος του παραπάνω φυτού 3. ΖΩΟΛ. *θαλάσσια ανεμώνη* θαλάσσιο ζώο με σώμα όμοιο με κυλινδρικό σωλήνα, του οποίου το ένα άκρο είναι προσκολλημένο στον βυθό, ενώ το άλλο φέρει στόμα που περιβάλλεται από μια στεφάνη από κεραίες, με τις οποίες συλλαμβάνει τη λεία του. Επίσης (καθημ.) ανεμώνια (σημ. 1-2).

[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < *άνεμος* + επίθημα -ώνη ή < εβρ. κύρ. ὄν. Na'am-ān «ευχαρίστηση» (επίθετο του Αδάμ) < εβρ. κύρ. ὄν. Na'am-ān «ευχαρίστηση» (επίθετο του Αδάμ)].

ανενοόιστος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που ενεργεί χωρίς ενδοιασμούς ή επιφυλάξεις ή χωρίς ηθικούς περιορισμούς ΣΥΝ. αδιστακός, απροκάλυπτος. — ανενοόιστα | ανενοόιστως [μτγν.] επίρρ.

ανενόδοτος, -η, -ο 1. (για πρσ.) αυτός που δεν ενδοεί, που δεν συμβιβάζεται, ανυποχώρητος: *όσο κι αν τον παρακάλεσα να μας βοηθήσει, έμεινε - ΣΥΝ. αμετακίνητος, αμετάπειστος* 2. ΙΣΤ. **Ανενόδοτος (αγώνα)** (φράση του Γεωργίου Παπανδρέου) ο αγώνας που κήρυξε η Ένωση Κέντρου εναντίον της συντηρητικής κυβέρνησης της Ε.Ρ.Ε. με αφορμή τον τρόπο με τον οποίο διεξήγαγε τις εκλογές του 1961, όσο και κατά των ανακτόρων λόγω των παρεμβάσεων τους στην πολιτική ζωή (1965) ΦΡ. *κηρύσσει | ξεκινάω ανενόδοτο (αγώνα)* ανακοινώνω την έναρξη αγώνα επίμονου και χωρίς συμβιβασμούς και υποχωρήσεις εναντίον κάποιου: «*το κόμμα αυτό κήρυξε ανενόδοτο αγώνα κατά των διαπλεκόμενων*» (εφημ.). — ανενόδοτα | ανενόδοτος επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος*. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + ἐνόδομι «υποχωρώ»].

ανενέργητος, -η, -ο ανεκτέλεστος, αυτός που δεν έχει διεκπεραιωθεί. [ΕΤΥΜ. μτγν. < άν- στερητ. + *ενέργητος* < *ενεργός*].

ανενεργός, -ός/-ή, -ό [μτγν.] αυτός που δεν έχει ενεργοποιηθεί, δεν έχει τεθεί σε ισχύ και που, ως εκ τούτου, δεν έχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα: *ο νέος νόμος για τα ακίνητα έμεινε τελικά -, αφού δεν εφαρμόστηκε ούτε μετά τις εκλογές*. — *ανενεργώς* επίρρ.

ανενημέρωτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι καθόλου ενημερωμένος ή είναι ανεπαρκώς ενημερωμένος για ένα θέμα ΣΥΝ. απληροφόρητος.

ανενημέρωτος ή **ανημέρωτος**; Τελευταία ακούγεται συχνά το **ανημέρωτος** αντί του **ανενημέρωτος**! Πρόκειται προφανώς για λάθος. Το **αν-ημέρωτος** (από το **ημέρωτο**, **ημέρος**) σημαίνει τον «μη ενημερωμένο», ενώ το **ανενημέρωτος** (από το **ενημέρωτο**) δηλώνει τον «μη ενημερωμένο, μη ενήμερο». Η λανθασμένη χρήση οφείλεται είτε σε «ετυμολογικό παρυσυσχέτισμό» (με το **ημέρος**), δηλ. σε «παρετυμολογία», είτε σε «απλολογία» λόγω της επανάλιψης παρόμοιων συλλαβών (-νε-νη-).

ανενοόλητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν ενοχλείται ή δεν ενοχλήθηκε, δεν παρεμποδίζεται στην εκτέλεση μιας ενέργειας: *ανιτάρτες συνέχισαν ανενοόλητοι την προέλαση τους προς την πρωτεύουσα* ΣΥΝ. ανεμπίδοιστος. — ανενοόλητα επίρρ.

ανέντακτος, -η, -ο κ. ανέντακτος αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε συγκεκριμένο χώρο, που δεν ανήκει σε κόμμα: *πολλοί πνευματικοί άνθρωποι παραμένουν κομματικά ανένταχοι, για να διατηρούν την ανεξαρτησία της γνώμης τους* || - *αριστερός* ΑΝΤ. ενταξιμένος.

ανέντιμος, -η, -ο αυτός που δεν είναι έντιμος: *~ συμπεριφορά | πολιτικός* || *ήταν ανέντιμο εκ μέρους του να μην τηρήσει τη δέσμευσή του απέναντί σας* ΑΝΤ. έντιμος. -^/ ανέντιμα | ανέντιμος επίρρ., ανεντιμότητα (η).

ανεξαιρέτως επίρρ. [1852] χωρίς εξαίρεση ή διάκριση, με κοινό τρόπο για όλους: *όλοι - είμαστε ίσοι απέναντι στον νόμο, με τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις* ΣΥΝ. αδιακρίτως.

ανεξαιρέτως, -η, -ο [1886] 1. αυτός που δεν εξακριβώθηκε, δεν διαλευκώθηκε, δεν έχει γίνει γνωστός: *τα αίτια του εγκλήματος έμειναν -, παρά τις προσπάθειες της αστυνομίας* ΑΝΤ. εξακριβωμένος 2. αυτός που δεν μπορεί να εξακριβωθεί, δηλ. να επαληθευθεί ή να διαψευσθεί: *τα πορίσματα της έρευνας τους είναι ακόμη επιστημονικά - ΣΥΝ. ανεπιβεβαίωτος*. — *ανεξαιρέτως* επίρρ.

ανεξάλειπτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μπορεί να εξαλειφθεί, να εξαφανιστεί: *ανεξάλειπτη έμεινε στη μνήμη μας η εξέγερση των φοιτητών στο Πολυτεχνείο* || ~ *εντόπιση*. — *ανεξάλειπτα* επίρρ.

ανεξάντλητος, -η, -ο [μτγν.] 1. (α) αυτός που δεν εξαντλήθηκε ακόμη ΑΝΤ. εξαντλημένος (β) αυτός που δεν εξαντλείται, δεν στερεύει: *οι ποσότητες νερού που λαμβάνονται με γεωτρήσεις δεν είναι -||~ πηγή | απόθεμα* | *ποικιλία* ΣΥΝ. αστείρευτος, ατελείωτος ΑΝΤ. πεπερασμένος, περιορισμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να καλυφθεί σε επαρκή βαθμό: *το θέμα αυτό είναι - είναι αδύνατο να το καλύψει κανείς σε λίγες σελίδες*. — *ανεξάντλητα* επίρρ.

ανεξάρτητος (η) [1761] {χωρ. πληθ.} 1. η απουσία εξάρτησης, η απόλυτη ελευθερία στη λήψη αποφάσεων και την εκτέλεση ενεργειών: *οποιαδήποτε ανάμειξη στα εσωτερικά της χώρας μας αποτελεί προσβολή της εθνικής μας - || οικονομική | πολιτική - ΣΥΝ. το αυτεξούσιο* ΑΝΤ. εξάρτηση, υποτέλεια 2. η απουσία κάθε είδους υποχρέωσης ή συνεκτικής δεσμών προς άλλο πρόσωπο ή κατάσταση: *δεν τους άρεσε ο έγγαμος βίος και οι οικογενειακές υποχρεώσεις - ήθελαν και οι δύο την - τους και χώρισαν*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *indépendance*].

ανεξάρτητα επίρρ. 1. χωρίς εξάρτηση από κάποιον/κάτι: *ενεργεί | λειτουργεί | δρα - || ζει -, χωρίς περιορισμούς και δεσμεύσεις* 2. (+από) χωρίς να συνδέεται κάποιος/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο: *~ από το αποτέλεσμα της έρευνας σου, θα πάρεις αυτό το ποσό* (βλ. λ. *ανεξαρτητως*).

ανεξαρτητοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία με την οποία άτομο, ομάδα ή ευρύτερος φορέας αποκτά την ανεξαρτησία του. — *ανεξαρτητοποιούμαι* ρ. {-είται...} [1881].

ανεξάρτητος, -η, -ο [1829] 1. αυτός που δεν εξαρτάται, δεν ελέγχεται από άλλους: *-βουλευτής/ υπονήφιος* || *εφημερίδα - από κοιματικές επιρροές* || *είμαι οικονομικά -* ΑΝΤ. εξαρτημένος 2. (ειδικότ.) αυτός που λειτουργεί με βάση το καθεστώς που ορίζει ο ίδιος, χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις, σύμφωνα με την αρχή της αυτοδιάθεσης: *η Κύπρος είναι - κράτος από το 1960* (πβ. λ. *αυτόνομος*) 3. (+από | +γεν.) αυτός που δεν εντάσσεται σε ορισμένα πλαίσια ή δεν οφείλεται σε εξωτερικό αίτιο: *λόγιο ανεξάρτητο της θελήσεως μου με ανάγκασαν να αποουσιάζω* 4. (για οικήματα) αυτός που δεν επικονοιεί, που είναι χωριστά (από άλλον): *~ διαμερίσματα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *indépendant*].

ανεξαρτήτως επίρρ. [1815] (λόγ.) (+γεν.) ασεγώς: *για κάτι που δεν εξαρτάται από κάτι άλλο: ~ εθνικότητας | θρησκείας | καταγωγής | χρωμάτων* || *αντιλήψεων* || *αποφασίστηκε ολιγοήμερη απεργία, ~ του τι θα εξάγει ο υπουργός*.

[ΕΤΥΜ Απόδ. γαλλ. εκφραστικού τρόπου και σύνταξης, λ.χ. *ανεξαρτήτως προελεύσεως* (< *indépendamment de l'origine*), *ανεξαρτήτως του τι συνέβη* (< *indépendamment de ce qui s'est passé*)].

ανεξαρτητός, **όχι ανεξαρτήτου** κ.λπ. Συχνά αντί του επιρρήματος **ανεξαρτήτως** με γενική ονόματος (π.χ. *ανεξαρτήτως χρόνου - ανεξαρτήτως καιρικών συνθηκών - ανεξαρτήτως κόστους - ανεξαρτήτως εθνικότητας* κ.λπ.) χρησιμοποιείται εσφαλμένα ο τύπος του επιθέτου (ανεξάρτητος) με γενική πτώση και με γενική ονομασία: *ανεξαρτήτου κόστους! - ανεξαρτήτου καιρικών συνθηκών! ανεξαρτήτου εθνικότητας!* κ.τ.δ. Είναι προφανές ότι τέτοιες χρήσεις είναι λανθασμένες και θα πρέπει να αποφεύγονται.

ανεξέλεγκτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν διασταυρώθηκε, δεν επαληθεύτηκε για την εγκυρότητα του, δεν στηρίζεται σε ασφαλή και ελεγμένα δεδομένα: *~ ειδήσεις κυκλοφορούν σχετικά με την κατάσταση της υγείας του* || ~ *πληροφωρία | κατηγορία* ΣΥΝ. ανεξαιρέτως, ανεπιβεβαίωτος ΑΝΤ. ηλεγμένος, εξακριβωμένος 2. αυτός που είναι εκτός ελέγχου, που έχει ξεφύγει από τα καθιερωμένα πλαίσια: *- άσκηση της εξουσίας | δράση | διαχείριση | τρόπος ζωής* ΣΥΝ. ασύδοτος, αχαλίνωτος ΑΝΤ. ελεγχόμενος. — *ανεξέλεγκτα* επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρ. χ. < άν- στερητ. + *εξέλεγχω* < *εξ* + *ελέγχω*].

ανεξέρευνητος, -η, -ο [μτγν.] 1. (τόπος) που δεν έχει εξερευνηθεί: *η - ζούγκλα του Μαζονίου εξάπτει την ανθρώπινη περιέργεια* ΣΥΝ. παρθένος, απάτητος ΑΝΤ. εξερευνημένος 2. αυτός που δεν μπορεί να διερευνηθεί, να εξακριβωθεί σε όλες του τις λεπτομέρειες: *η ψυχή του ανθρώπου θα είναι πάντα ένα - μυστήριο* ΣΥΝ. ανεξιχνίαστος, σκευτείνος.

ανεξέταστος, -α, -ο αυτός που δεν πέρασε με επιτυχία τις εξετάσεις του και πρέπει να επανεξεταστεί: *βαθμολογήθηκε σε τέσσερα βασικά μαθήματα κάτω από τη βάση ή έμεινε - για τον Σεπτέμβριο* ΣΥΝ. μετεξεταστέος. [ΕΤΥΜ. < αν/α> -επαναληπτ. + *εξετάσσει* < *εξετάζω*].

ανεξίθρησκία, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατο να ερμηνευθεί: *υπάρχει μια - σιωπή γύρω από την υπόθεση* || - *καθυστέρηση στην προώθηση του αιτήματος μας* ΣΥΝ. ακατανόητος, παράδοξος, παράξενος, αδικαιολόγητος ΑΝΤ. εύλογος, ευεξήγητος. — *ανεξίθρησκια* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγοῦμαι*.

ανεξίθρησκία (η) [1768] {χωρ. πληθ.} 1. η ελευθερία κάθε πολίτη να πιστεύει σε όποια θρησκεία επιθυμεί και να μη δικάζεται για τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις 2. (συνεκδ.) η ανοχή της πολιτείας προς τη

θρησκεία κάθε πολίτη, η οποία εκφράζεται με τη συνταγματική κατοχύρωση της.
[ETYM₁ < ανεξίθρησκος < ανεξι- (< μέλλ. *ἀνέξομαι* τού ρ. *ἀνέχομαι* + *θρησκός*) ως απόδ. τού γαλλ. *tolérance* (religieuse) «θρησκευτική ανοχή». Τον όρο εισήγαγε ο Ευγένιος Βούλγαρις].

ανεξίθρησκια ή ανεξίθρησκεία: Επειδή η λ. δεν είναι σύνθετο του απλού θρησκεία, αλλά (παρὰσύνθετο) παράγωγο σε -ία τού ήδη συνθέτου ανεξίθρησκος, γράφεται με -ι-: *ανεξίθρησκος* > ανεξι-θρησκ-ια όπως *ανάνδρος* > *ανανδρία* (αλλά απλό *ανδρεία*), *πρωτοπόρος* > *πρωτοπορία* (αλλά *πορεία*) κ.ο.κ.

→ *αμνηστία, ανανδρία*

ανεξίθρησκος, -η, -ο [1826] αυτός που δείχνει ανοχή προς τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των άλλων.

ανεξικακία (η) {χωρ. πληθ.} η ανεκτική στάση απέναντι στην κακία των άλλων, η ανυπαρξία εκδικητικότητας ή πρόθ'σης για ανταπόδοση τού κακού που υπέστη κάποιος ΣΥΝ. αμνησικακία ΑΝΤ. μνησικακία. — ανεξικακός, -η, -ο [μτγν.], ανεξικακώ ρ. [μτγν.] {-είς...}^ [ETYM₁ μτγν. < *ἀνεξικακός* < *ανεξι-* (< μέλλ. *ἀνέξομαι* τού ρ. *ἀνέχομαι*) + *κακός*].

ανεξικακός, -η, -ο 1. αυτός που δεν εΐβάφει, που δεν μπορεί να αφαιρεθεί με πλυσίμο, σβήσιμο ή ξύσιμο: ~ *χρόματα* | *μελάνι* ΣΥΝ. *α-νεξάλειπτος* 2. (μ.φ.) αυτός που δεν μπορεί να διαγραφεί, να εξαλειφθεί από τη μνήμη, που αφήνει μόνιμη και διαρκή την ανάμνηση και την επίδραση του: τα *ταραμμένα παιδικά του χρόνια άφησαν ~ ίχνη στον χαρακτήρα του* || *άφησε ~ τη σφραγίδα της προσωπικότητας του στον χώρο των γραμμάτων* ΣΥΝ. *άσβηστος, αιώνιος*. — ανεξίτηλος επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο*. [ETYM₁ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *έξτηλος* (βλ.λ.)].

ανεξιγνώστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν μπορεί να εξιγναστεί ή δεν έχει εξιγναστεί ακόμα: ~ *μυστήριο* | *έγκλημα* | *αίτια* ΣΥΝ. *ανεξακρίβωτος, αδιαλεκτάντος, άλυτος* ΑΝΤ. *εξιγνασμένος* 2. αυτός που δεν μπορεί εύκολα να κατανοηθεί από τον ανθρώπινο νου, να συλληφθεί σε όλη του την έκταση ΣΥΝ. *ανεξήγητος, ανεμνήνευτος*. — *ανεξιγνώστα* επίρρ. [ETYM₁ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *εξιγνώω*. Η φρ. *ανεξιγνώστοι αι οδοί του* Ωκυρίου βασίζεται στην Κ.Δ. (πβ. *Ρωμ.* 11, 33: Ω βάθος πλούτου σου, και σοφίας και γνώσεως Θεού. Ως ανεξερεύνητα τά κρυμματα αυτού, και *ανεξιγνώστοι αι οδοί* αυτού)].

ανεξόδοος, -η, -ο αυτός που δεν στοιχίζει τίποτα, δεν απαιτεί έξοδα ΣΥΝ. *αδάπανος* ΑΝΤ. *δαπανηρός*. — *ανεξόδα* επίρρ. [ETYM₁ < μτγν. *ἀνέξοδος*, αρχική σημ. «κεκίμος που δεν έχει έξοδο, αδιέξοδος», < *ἀν-* στερητ. + *έξοδος*. Η σημερινή σημ. απαντά από τον 4ο αι. μ.Χ.].

ανεξόφλητος, -η, -ο [1868] κ. αξόφλητος αυτός που δεν έχει εξοφληθεί: ~ *ένταλμα* | *επιταγή* | *λογαριασμός* ΣΥΝ. *απλήρωτος*. — *ανεξόφλητα* επίρρ.

ανεπάγγελτος, -η, -ο αυτός που δεν ασκεί επάγγελμα, δεν έχει επαγγελματική ενσχόληση. [ETYM₁ < *ἀν-* στερητ. + *επαγγέλλομαι* «ασκώ επάγγελμα», άσχετο προς το μτγν. *ανεπάγγελτος* «αυτός που δεν αναγγέλθηκε»].

ανεπάγγελτος - **άνεργος**. Εν αντιθέσει προς το **άνεργος**, που δηλώνει αυτόν που στερείται τής δυνατότητας να εργαστεί, που δεν βρίσκει εργασία, το **ανεπάγγελτος** βρίσκεται εγγύτερα προς το αρχ. *άεργος*, δηλ. δηλώνει περισσότερο αυτόν που δεν γνωρίζει κα μένα επάγγελμα και που, κατά συνέπεια, δεν ασκεί και επάγγελμα, επιλέγοντας μάλλον παρά αναγκασόμενος να είναι **άνεργος**. Έτσι το **ανεπάγγελτος** χρησιμοποιείται συχνά ως χαρακτηρισμός στα αστυνομικά δελτία ειδήσεων, ενώ το **άνεργος** αποτελεί οικονομικοκοινωνικό χαρακτηρισμό. → *αεργία*

ανεπαίσθητος, -η, -ο αυτός που με δυσκολία γίνεται αντιληπτός στις αισθήσεις: *μα ~ κίνηση τού χεριού* || ~ *διαφορά* | *ήχος* | *αλλαγή* ΣΥΝ. *αμυδρός, ελαφρός* ΑΝΤ. *αισθητός, έντονος*. — *ανεπαίσθητα* | *ανεπαισθητός* [μτγν.] επίρρ. [ETYM₁ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *επαίσθάνομαι* «αντιλαμβάνομαι, αισθάνομαι» < *έπ(ι)-* + *αισθάνομαι*].

ανεπανάληπτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν επιδέχεται επανάληψη, που είναι μοναδικός και δεν μπορεί να τον μιμηθεί ή να τον ξεπεράσει κανείς: *μα - προεκλογική συγκέντρωση* ΣΥΝ. *μοναδικός, άφθαστος* 2. αυτός που είναι τόσο καλός, ώστε είναι δύσκολο να επαναληφθεί, που αγγίζει τα όρια τής τελειότητας: *δύο ~ μέρες στην εξοχή* ΣΥΝ. *υπέροχος, έξοχος, απίθανος*. — *ανεπανάληπτα* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος*.

ανεπανόρθωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να διορθωθεί, να επιστρέψει στην αρχική του κατάσταση: η *ελληνική οικονομία με την αύξηση του εξωτερικού δανεισμού υπέστη - πλήγμα* || ~ *λάθος* | *ζημιά* | *βλάβη*. — *ανεπανόρθωτα* επίρρ.

ανεπάντεχος, -η, -ο → *αναιπάντεχος*
ανεπάρκεια (η) [1863] {χωρ. πληθ.} 1. (α) η έλλειψη επαρκούς αριθμού ή ποσότητας: ~ *προμήθειων* || *υπάρχει ~ σε ειδικά μενόμενα στελέχη* (β) η έλλειψη τής απαιτούμενης ποιότητας, των απαιτούμενων προσόντων: η *αποτυχία υλοποίησης τού έργου κατέδειξε την ~ των προσώπων που το ανέλαβαν* || είναι *προφανής η - της για αυτή την υπε-*

θνηθήση ΑΝΤ. *επάρκεια* 2. ΙΑΤΡ. η έλλιπής λειτουργία οργάνου τού σώματος, που οφείλεται σε ανατομική αλλοίωση ή λειτουργική διαταραχή: *καρδιακή | νεφρική | βελβδική | στερφανία* (βλ.λ.) ~ 3. ΙΑΤΡ. *διανοητική ανεπάρκεια* η νοητική καθυστέρηση. [ETYM- Μετάφρ. δάναιο από αγγλ. *deficiency*].

ανεπαρκής, -ής, -ές [1856] {ανεπαρκ-ούς} -είς (ουδ. -ή) ανεπαρκέστερος, -ατός] 1. αυτός που είναι λιγότερος από τον απαιτούμενο: ο *αριθμός των φοιτητικών εστίων είναι ~* || τα *αποθέματα κρίνονται ~* || ~ *ποσότητα* | *ποσοστό* | *χώρος* | *γνώσεις* | *μόρφωση* | *διατροφή* ΣΥΝ. *έλλιπής* ΑΝΤ. *επαρκής* 2. (μ.φ.) αυτός που δεν έχει την απαιτούμενη ποιότητα, τα αναγκαία προσόντα για την επίτευξη επιθυμητού στόχου: η *κακή εξέλιξη των παιδιών τους απέδειξε ότι ήταν ~ ως γονείς* ΑΝΤ. *επαρκής* 3. αυτός που δεν μπορεί να ανταποκριθεί στον σκοπό για τον οποίο προορίζεται: τα *μέτρα κατά τού νέφους αποδείχθηκαν ~* || ~ *μέθοδος* ΣΥΝ. *αναποτελεσματικός* ΑΝΤ. *επαρκής*. — *ανεπαρκώς* επίρρ. [1859]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ανεπαφός, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά ή μείωση, που διατηρεί την ακεραιότητα του: *κατάφερε να διατηρήσει ~ την πατρική περιουσία* ΣΥΝ. *ακέραιος, απείραχτος, ανέγγιχτος*. [ETYM₁ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *επαφή*].

ανεπεξέργαστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να καταλλάλη επεξεργασία: ~ *κείμενο* | *ιδέα* | *σχέδιο* ΣΥΝ. *αδούλευτος, ακατέργαστος* ΑΝΤ. *επεξεργασμένος*.

ανεπηρέαστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει επηρεαστεί, δεν έχει δεχθεί επιδράσεις (από κάποιον/κάτι): *συνέχισαν τη ζωή τους ανεπηρέαστοι από όσα συνέβησαν γύρω τους* || *όταν ακούς και διαβάσεις τόσα δυναρέστα πράγματα, πώς να μείνεις ~*: ΑΝΤ. *επηρεασμένος* 2. (ειδικότ.) αυτός που διατηρεί την αντικειμενικότητα και την αμεροληψία του: η *Δικαιοσύνη πρέπει να προχωρήσει στο έργο της ανεπηρέαστη* || η κρίση του έμεινε ~ από τις απειλές που δέχθηκε ΣΥΝ. *απροκατάληπτος*. — *ανεπηρέαστα* επίρρ.

ανεπιβεβαίωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί, να αποδειχθεί η εγκυρότητα του: *σύμφωνα με ~ πληροφορίες, επίκειται ανασχηματισμός τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. *ανεξακρίβωτος* ΑΝΤ. *επιβεβαιωμένος, εξακριβωμένος*. [ETYM₁ Μετάφρ. δάναιο από αγγλ. *unconfirmed*].

ανεπιβούλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν επιβουλεύεται άλλους: ~ *φίλος* | *σχέδιο* | *σκέψη* ΣΥΝ. *άδολος* ΑΝΤ. *επιβούλος, δόλιος*. — *ανεπι-βούλα* επίρρ.

ανεπίγνωστος, -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς επίγνωση, χωρίς να το θέλει ο δράστης, ασυνείδητα ΣΥΝ. *απροσχεδιαστος* ΑΝΤ. *εκούσιος, ηθελημένος, ενσυνείδητος*. — *ανεπίγνωστα* | *ανεπίγνωστος* επίρρ. [μτγν.]. [ETYM₁ μτγν., αρχική σημ. «κεκίμος που δεν έχει ακριβή γνώση για κάτω», < *ἀν-* στερητ. + *επίγνωσκω* «παρτηρώ, αναγνωρίζω»].

ανεπίγραφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν φέρει επιγραφή, συγκεκριμένο τίτλο: ~ *στήλη* | *επιστολή* | *κείμενο*.

ανεπίδεκτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) (+γεν.) αυτός που δεν επιδέχεται (κάτι): ~ *επισκευής* | *παρεμνήσεως* | *αμφισβήτησεως* | *επιδιορθώσεως* ΦΡ. *ανεπίδεκτος μαθήσεως* αυτός που δεν μπορεί εύκολα να μάθει κάτι, να κατανοήσει κάτι που του διδάσκεται: μη μου λες να μάθω να οδηγώ στο αυτοκίνητο είμαι ~ ΑΝΤ. *επιδεκτικός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδέχομαι*.

ανεπίδεκτος - **επιδεκτικός**. Συνδέονται και τα δύο με το επιδέχομαι, αρχαίο ρήμα που συντάσσεται κανονικά με αιτιατική: *Το πρόβλημα αυτό δεν επιδέχεται λύση, όχι «... δεν επιδέχεται λύση ως»*. Η συνταξη με γενική είναι προϊόν ξενισμού ή αναλογίας προς τα παράγωγα τού *επιδέχομαι*... Αντίθετα, με γενική συντάσσονται τα επιδεκτικός και ανεπίδεκτος: *Δεν είναι τόσο καλός μαθητής, αλλά είναι επιδεκτικός βελτίωσης*. Πάγια φράση (με ειρωνική χροιά): «*ανεπίδεκτος μαθήσεως*». → *επιδέχομαι*

ανεπίδοτος, -η, -ο [1888] αυτός που δεν επιδόθηκε, δεν έχει φθάσει στον παραλήπτη του: ~ *έγγραφο* | *επιστολή* | *μήνυμα*. [ETYM₁ < *ἀν-* στερητ. + *επίδοω* «παραδίδω, εγχειρίζω»].

ανεπιθύμητος, -η, -ο [μτγν.] 1. μη επιθυμητός, αυτός που προκαλεί δυσάρεστα ΣΥΝ. *δυσάρετος* ΑΝΤ. *επιθυμητός* 2. ΠΟΛΙΤ. **ανεπιθύμητο πρόσωπο** (λατ. *persona non grata*) ξένος, συνήθ. διπλωμάτης, που καλείται να εγκαταλείψει εντός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος τη χώρα στην οποία βρίσκεται ή που του απαγορεύεται η είσοδος σε αυτή: *οι δύο υπάλληλοι τής πρεσβείας κρίθηκαν ανεπιθύμητα πρόσωπα και τους ζητήθηκε να εγκαταλείψουν τη χώρα*. — *ανεπι-θύμητα* επίρρ.

ανεπικαιρός, -η, -ο αυτός που είναι έξω από την επικαιρότητα, από τα τρέχοντα ενδιαφέροντα: δεν *αξίζει να γράφεις γι'αυτό το θέμα-είναι πια ~* || ~ *ενέργεια* | *πράξη* | *απάντηση*. — *ανεπικαιρα* επίρρ.

ανεπίκριτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν επικρίθηκε ή που δεν μπορεί να επικριθεί. — *ανεπίκριτα* επίρρ.

ανεπικύρωτος, -η, -ο [1871] αυτός που δεν έχει επικυρωθεί, που δεν έχει αναγ'οριστεί επίσημα η εγκυρότητα του: ~ *σύμβαση* | *πρακτικό* | *διορισμός* ΑΝΤ. *επικυρωμένος, (λόγ.)* *κεκυρωμένος*.

ανεπίληπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει τίποτα επιλήψιμο, εναντίον τού οποίου δεν μπορεί να διατυπωθεί κατηγορία: ~ *βίος* | *συμπεριφορά* | *μέθοδοι* | *μέσα* ΣΥΝ. *αδιάβλητος, άψογος* ΑΝΤ. *επιλήψιμος, με-μπτός, διαβλητός*. — *ανεπίληπτα* επίρρ.

α- <i>ἀν-</i> στερητικό				
αν-εμπέδωτος , -η, -ο	αν-εξαγόραστος , -η, -ο	αν-εξάσκητος , -η, -ο	αν-εξέλικτος , -η, -ο	αν-εξημέρωτος , -η, -ο
αν-ενθουσιαστος , -η, -ο	αν-εξαργύρωτος , -η, -ο	αν-εξασφάλιστος , -η, -ο	αν-εξέταστος , -η, -ο	

[ETYM. αρχ. < άν- στερητ. + επίλυτος «αξιολογικός, επίμετρος» (πβ. κ. επιλύσιμος)].

ανεπίλυτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει επιλυθεί: ~ πρόβλημα/ διαφορά. ανεπίσημος, -η, -ο [1832] 1. αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από επισιμότητα, που δεν αντιμετωπίζεται σύμφωνα με κανόνες πρωτοκόλλου: *τις ημέρες των διαλόγων του Πάσχα ο πρωθυπουργός θα πραγματοποιήσει ~ επίσκεψη στην Ελβετία* || ~ γεύμα | ένδυμα | γλώσσα | ύφος ΣΥΝ. άτυπος, κοινός 2. αυτός που δεν επικυρώνεται επισήμως, που δεν γίνεται γνωστός με επίσημο τρόπο (ανακοίνωση κλπ.): *σύμφωνα με ~ πληροφορίες, προβλέπονται σημαντικές αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησης* || ~ πηγή | διάβημα. — ανεπίσημα/ανεπίσημος [1887] επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inofficiel].

ανεπιστημοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονική άγνοια, ανεπάρκεια: *παρά τη μακρά ανασχόληση του με ανάλογα αντικείμενα, μας έκανε εντύπωση η ~ του*. ανεπιστρεπτή επίρρ. (λόγ.) χωρίς πιθανότητα επιστροφής: *η εποχή των παχιών ανέλων έχει παρέλθει ~ ΣΥΝ. οριστικά, τελεσίδικα, μια για πάντα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί. [ETYM. μτγν. < ανεπιστρεπτος < άν- στερητ. + επιστρέφω].

ανεπίσχετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν επιδέχεται επίσχεση, ακατάσχετος: ~ αμορραγία || (μτφ.) ~ ορμή. [ETYM. μτγν. < άν- στερητ. + -επίσχετος < επίσχεσις «συγκράτηση, ανάσχεση»].

ανεπιτευκτός, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να επιτευχθεί, που βρίσκεται έξω από τα όρια του εφικτού: ~ στόχος | σχέδιο ΣΥΝ. ανατόμος, ακατόρθωτος. ανεπιτήδευτος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει τις κατάλληλες δεξιότητες ή ικανότητες (συνήθ. για την εκτέλεση έργου): *είναι ~ να χειριστεί τέτοιο λεπτό ζήτημα* ΑΝΤ. επιτήδειος. — ανεπιτήδεια επίρρ., ανεπιτηδείτητα (η) [μτγν.].

ανεπιτήδευτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει πάνω του κάτι ψεύτικο, τρεμπλό ή προσποιητό, που διατηρεί την αυθεντικότητά του: ~ κομψότητα | τρόπος | συμπεριφορά | χάρη ΣΥΝ. απροσποίητος ΑΝΤ. επιτηδευμένος. — ανεπιτηδευταία επίρρ.

ανεπίτρεπτος, -η, -ο αυτός που δεν επιτρέπεται, που ξεφεύγει από τα όρια των κανόνων: *είναι ανεπίτρεπτο να επεμβαίνεις στο δικό μου σπίτι* ΣΥΝ. αθέμιτος, αντιδεντολογικός ΑΝΤ. επιτρεπτός. — ανεπίτρεπτα επίρρ.

ανεπιτυχής, -ής, -ές [μτγν.] {ανεπιτυχ-ός | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν οδηγεί στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, που δεν έχει επιτυχία: ~ προσπάθεια | μέτρο | απόπειρα | διάβημα ΣΥΝ. αποτυχημένος, ατελέσφορος ΑΝΤ. επιτυχής. — ανεπιτυχώς επίρρ. [1871].

ανεπιφύλακτος, -η, -ο [1880] κ. ανεπιφύλαχτος ο χωρίς επιφυλάξεις, αυτός που εκδηλώνεται με εμφανή και άμεσο τρόπο, χωρίς διαταγούς: *θα έχει την ~ υποστήριξη μας* || - αποδοχή | θαυμασμός | συμπάρασταση ΣΥΝ. απεριόριστος. — ανεπιφύλακτα κ. (καθμ.) ανεπιφύλαχτα | ανεπιφύλακτως [1888] επίρρ.

ανεπιούλωτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει ακόμα επουλωθεί: ~ τραύματα | πληγή ΣΥΝ. αθεράπευτος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει ακόμη ξεχαστεί έντονος, βαθιά χαραγμένος: *ο εμφύλιος έχει αφήσει μέσα τους ~ τραύματα*. ανεπιρόκοπος, -η, -ο (λαϊκ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που δεν έχει προκοπή, που δεν σημειώνει καμία πρόοδο: *Και τι αξιόλογο μπόρεσε να κάνει; Ήταν μια ζωή ~ ΣΥΝ. αχαίρευτος*. [ETYM. < ανε- στερητ. + προκοπή].

ανεπιτυγμένος, -η, -ο → αναπτύσσω

ανέριστος, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που δεν έχει γνωρίσει τον έρωτα (και συνήθ. χαρακτηρίζεται από στενομυαλιά, ακοινωνητή συμπεριφορά, το αίσθημα του ανικανοποίητου κλπ.): *δεν μπορείς να εμπιστευθείς τέτοια συναισθηματικά ζητήματα σ' έναν άνθρωπο που σ' όλη του τη ζωή υπήρξε ~*. [ETYM. μτγν. < άν- στερητ. + εριστός «γαλαπτός» < αρχ. εραμαι «γαλαπώ, ασθάνομαι ερωτική έλξη» (βλ. λ. εραστής)].

ανεργία (η) {χωρ. πληθ.} 1. (α) η έλλειψη εργασιακής απασχόλησης που οφείλεται σε μειωμένη προσφορά εργασίας: *τα μέτρα της κυβέρνησης θα οδηγήσουν μεγάλο αριθμό εργαζομένων στην ~* || βρίσκωμα | μπαίνω | βγαίνω στην ~ || ταμείο ανεργίας || εποχική | μερική | διαρθρωτική ~ (β) επίδομα ανεργίας ειδικό χρηματικό ποσό που χορηγείται από το κράτος ως βοήθημα σε ανέργους 2. (συνεκδ.) ο αριθμός των ανθρώπων που δεν έχουν βρει εργασιακή απασχόληση, εκφορζόμενος κυρ. σε ποσοστά: *η ~ κινείται σε υψηλά επίπεδα ξεπερνώντας το 10% · 3. ΙΑΤΡ. η αδυναμία του οργανισμού να παράγει αντισωμάτα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αεργία, δουλειά. [ETYM. μτγν. < αρχ. άνεργος, ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν., < αγγλ. anergy].

ανεργία - αργία - αεργία. Και οι τρεις λέξεις είναι αρχαίες, με ιδιαίτερα μεγάλη χρήση οι δύο πρώτες. Στην αρχαιότητα η μεν αεργία δήλωνε «την ηθελμένη έλλειψη εργασίας, τη νωθρότητα, την τεμπελιά», ενώ η αργία (< αεργία, με συναίρεση) δήλωνε τόσο την ηθελμένη όσο και την αθέλητη έλλειψη εργασίας, το να μην εργάζεται κανείς. Με τον καιρό το μεν αεργία (και το άνεργος) συνέχισε να δηλώνει την τεμπελιά, κατ' αντίθεση προς το ανεργία (και

το άνεργος), που δηλώνει την έλλειψη εργασίας, την αντικειμενική αδυναμία να εργαστεί κανείς. Τέλος, η λέξη αργία έφθασε να δηλώνει τη νόμιμη, θεσμοθετημένη αποχή από την εργασία, σε ημέρες εορτών ή αναπαύσεως που ορίζονται σε κάθε χώρα. Υπόλειμμα τής αρχαίας σημ. τού αργία είναι το γνωστό αρχαίο γνωμικό «αργία μήτηρ πάσης κακίας» (η απαρχία γεννά κάθε μορφής κακία) που συχνά ακούγεται και ως «αεργία μήτηρ πάσης κακίας», λόγω τού ότι το αργία έχει πάρει σήμερα διαφορετική σημασία.

άνεργος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρά τη θέληση του δεν έχει εργασιακή απασχόληση (κυρ. επειδή έχασε τη δουλειά του ή δεν βρίσκει δουλειά): - νέοι | μηχανικοί || (συνήθ. ως ουσ.) η πολιτική αυτή δημοφιλής στρατιές άνεργων ΑΝΤ. εργαζόμενος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αεργία, ανεπάγγελτος.

ανεργμιατιστός, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει σταθερό χαρακτήρα και σαφή προανατολισμό, που μεταβάλλει εύκολα τις ιδέες του: *άνθρωπος ~ ηθικός-δεν θα δίσταζε να πατήσει επί πτωμάτων, προκειμένου να αναδειχθεί ο ίδιος ΣΥΝ. αλλοπρόσαλλος, ασταθής* 2. αυτός που γίνεται με επιπολαιότητα, χωρίς μελέτη και σαφή προγραμματισμό: ~ πολιτική. — ανεργμιατίστα επίρρ. [ETYM. αρχ. < άν- στερητ. + ερμιατίω «τοποθετώ έρμα, υποστηρίγματα» < έρμα «σαβούρα - υποστηρίγματα πλοίων, όταν αυτά βρίσκονται στην ξηρά» (βλ. λ.)].

ανεργυθρίαστα επίρρ. χωρίς ντροπή, χωρίς αιδώ- χωρίς να κοκκινίσει κάποιος από ντροπή: *πώς μπορείς να λες ~ τέτοια ψέματα*; ΣΥΝ. αναίσχυντα. Επίσης (λόγ.) ανεργυθρίαστος. — ανεργυθρίαστος, -η, -ο [μτγν.]. [ETYM. < μτγν. άνεργυθρίαστος < άν(α)- + εργυθρίω (-άω)].

ανερχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανήλθα (να/θα ανέλθω, μτχ. ανελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ.) 1. κινούμαι προς τα πάνω, ανεβαίνω: *μετά από κάθε βροχόπτωση η στάθμη της λίμνης ανερχεται αισθητά* 2. (μτφ. ακολουθώ ανοδική εξελικτική πορεία, παρουσιάζω πρόοδο: ~ κοινωνικά ΣΥΝ. ανεβαίνω, προκόβω, πρόογμα, προοδεύω 3.) + σε) φθάνω (σε υψηλή θέση, αξίωμα): ο Μ. Αλέξανδρος ανήλθε στον θρόνο μετά τη δολοφονία τού Φιλίππου 4. (μτφ.) φθάνω συνολικά (σε συγκεκριμένο αριθμό ή ποσό): *οι ζημιές στις πληγείσες περιοχές ανερχονται σε 4 δισεκατομμύρια δραχμές* 5. (η μτχ. ανερχόμενος, -η, -ο) αυτός που βρίσκεται σε τροχιά ανοδικής εξέλιξης, σε ανοδική πορεία: ~ πολιτική δύναμη || ~ αστέρας τού κινηματογράφου. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. αρχ. < άν(α)- + έρχομαι].

ανέρωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει νεροθεί, αρωθεί με προσθήκη νερού: ~ κρασί ούζο.

άνεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. (α) η αίσθηση ότι κάτι γίνεται εύκολα, ξεκούραστα: *αυτά τα παπούτσια εξασφαλίζουν ~ στο περπάτημα* || «πέζω εμπόνηση, από μέσα ~» (διαφμ. εσωρούχων) (β) η απουσία δυσκολίας στην εκτέλεση μιας πράξης ή στον χειρισμό ενός αντικειμένου: *μυλά και γράφει με ~ τρεις ζένες γλώσσες* || η εθνική ομάδα νίκησε με ~ την αντίπαλη της || χειρίζεται τον υπολογιστή με ~ || τραγουδούσε με ~ και χωρίς μικρόφωνο ένα δύσκολο κομμάτι ΣΥΝ. ευχέρεια, ευκολία ΑΝΤ. δυσκολία (γ) η ευρυχωρία: *ένα ακόμα δωμάτιο να υπήρχε στο σπίτι, θα είχαμε μεγαλύτερη ~* || στις κανονικές εγκαταστάσεις τής εταιρείας έχουμε μεγάλη ~ χώρου ΑΝΤ. στενοχώρια (δ) καθετί που εξασφαλίζει ευκολία, ξεκούραστη εργασία κλπ.: *διευκόλυνση: μεγάλη ~ αυτό το πλυντήριο πιάτων!* 2. ανέσεις (οι) τα μέσα που εξασφαλίζουν έναν πιο ευχάριστο και λιγότερο κοπιαστικό τρόπο διαβίωσης: *έφτιαξε ένα σπίτι με όλες τις ~ ΣΥΝ. κομφορ 3. (γε-νικότ.)* η αίσθηση ότι δεν υπάρχει στενότητα, έλλειψη σε κάτι: *δουλεύουν και οι δύο και καταφέρνουν να ζουν με ~* || έχω οικονομική ~ || υπάρχει κάποια ~ εργασία, επομένως μπορούμε να εργαστούμε πιο ήρεμα 4. η απουσία βιασύνης και άγχους κατά την εκτέλεση εργασίας: *κυρ. στη φρ. με την άνεση σου χωρίς να βιάζεσαι: κάνε τις δουλειές σου ~ δεν βιαζόμαστε ΣΥΝ. (λαϊκ.) με το πάσο σου · 5. (α) η οικειότητα: *έχει ~ μαζί του, γι' αυτό και του αποκαλύπτει όλα της τα μυστικά* (β) η φυσικότητα στη συμπεριφορά, στους τρόπους, η απουσία επιτήδεισης, τυπικότητας ή περιορισμού από κοινωνικές συμβάσεις: *κινήσου με ~, κανείς δεν θα σε παρεξηγήσει* || *εκεί να δεις: μπαίνει στο γραφείο τού προέδρου μ' ένα χαμόγελο ός ' αρωτιά, στρογγυλο-κάθετα στην πολυθρόνα και, χωρίς καν να ρωτήσει, ανάβει τσιγάρο!* (γ) η εξοικείωση με έναν χώρο, ένα περιβάλλον: *κινείται με ~ στους φιλοσοφικούς χώρους* || *έχει γερή κατάρτιση και κινείται με ~ σε όλες τις περιόδους τής ελληνικής ιστορίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. άνεση. [ETYM. < αρχ. άνεσις «χαλάρωση, ανακούφιση» < άνημι «στέλνω προς τα πάνω - απελευθερώνω» πβ. άφ-εις < άφ-ίημι, εν-εις < έν-ίημι, ύφ-εις < ύφ-ίημι, εφ-εις < εφ-ίεμαι. Μετάφρ. δάνειο αποτελεί η φρ. με την άνεση σας (< γαλλ. à votre aise), καθώς και ο πληθ. οι ανέσεις (< γαλλ. les commodités). Στη σημ. των μέσων που εξασφαλίζουν άνετη διαβίωση, η λ. αποτελεί (στον πληθ. ανέσεις) απόδ. τού γαλλ. comforts (βλ. κ. κομφορ)].*

ανεσκεαμμένος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ανασκαφεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. ανασπερός, -η, -ο (λογος.) 1. (κυριολ.) αυτός που δεν σκοτεινιάζει, δεν σβήνει ποτέ 2. (μτφ.) που διατηρεί την αίγλη του: - φως | δόξα ΣΥΝ. άσβητος. [ETYM. μτγν. < άν- στερητ. + εσπέρα].

α- | αν- στερητικό
αν-εξιλέωτος, -η, -ο
αν-εξιστόρητος, -η, -ο
αν-εξοικειώτος, -η, -ο

αν-εξολόθρευτος, -η, -ο
αν-εξομολόγητος, -η, -ο
αν-εξόπλιστος, -η, -ο

αν-εξουσίαστος, -η, -ο
αν-εξουσιοδότητος, -η, -ο
αν-εξύμνητος, -η, -ο

αν-εόρταστος, -η, -ο
αν-επιβλεπτός, -η, -ο
αν-επεικής, -ής, -ές

αν-επιθεώρητος, -η, -ο
αν-επισκευάστος, -η, -ο

ανεστάλη ρ. → αναστέλλω

ανέστη ρ. στη Φρ. Χριστός *Ανέστη* βλ. λ. *ανασταίνω*.
Ανέστης (ο) ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) *Ανέστος*. [ΕΤΥΜ. Από την ευχή (*Χριστός*) *ανέστη*].

ανέστησα ρ. → ανασταίνω

ανέστιος, -α, -ο αυτός που δεν έχει δικό του σπίτι (εστία) και, κατ' επέκτ., πατρίδα, αυτός που περιπλανάται από τον έναν τόπο στον άλλον: *γύριζε από χωριό σε χωριό, από σπίτι σε σπίτι, ~ και αξιοθρήνητος* ΣΥΝ. περιπλανώμενος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + εστία].

αναστραμμένος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει αναστραφεί (βλ. λ. *αναστρέφω*): ~ *κόνος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

ανέταμα ρ. → ανατέμνω

ανέτοιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν βρίσκεται σε ετοιμότητα, που δεν έχει προετοιμαστεί κατάλληλα: *ήταν ~ να αναλάβει τέτοιες ευθύνες* ΣΥΝ. απροετοίμαστος ΑΝΤ. προετοιμασμένος, έτοιμος. — *ανέτοιμα* επίρρ., ανετοιμότητα (η) [1893].

άνετος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που προσφέρει ευκολία, ξεκούραση, ανάπαυση: ~ *παπούτσια* | *παντελόνι* | *κάθισμα* | *λεωφορείο* || ~ *μεταφορά από και προς τον σταθμό* (β) αυτός που γίνεται ανεμπόδιστα, εύκολα και ομαλά: ~ *ομιλία* | *χρήση της ελληνικής γλώσσας* | *χειρισμός μιας συσκευής* (γ) ευρύχωρος: ~ *σπίτι* | *δομάτιο* | *γραφείο* 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από απουσία προβλημάτων, δυσκολιών: *ζουν μια ~ ζωή, χωρίς στερήσεις* || *κάνεμε ~ διακοπές, δεν μας έλειπε άνετος*, *αλλά να τον έβλεπες την ώρα της πτήσης πώς φοβότανε!* || *το 'παίξε άνετος στον διαγωνισμό, γιατί ήξερε από πριν τα θέματα* | (ii) συμπεριφερόμαι σαν να μην έχω καμία ανάμειξη σε υπόθεση, περιστατικό κ.λπ. (ενώ, στην πραγματικότητα, φέρω ευθύνη): *Κοίτα τον! Το παίζει άνετος, λες και είναι αθώα περιστερά!* — *άνετα* | *άνετος* [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ- αρχ., αρχική σημ. «χαλαρός» (για ηγία αλόγου), < *άνιμη*. Βλ. κ. λ. *άνεση*].

ανετράτλη ρ. → ανατρέπω

άνευ πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει στέρηση (= χωρίς, δίχως): ~ *χρημάτων κανένα έργο δεν προχωρεί* || *μέθοδος εκμάθησης ξένων γλωσσών ~ διδασκάλου* || *παράδοση των αιχμαλώτων ~ όρων* || *εκλογική νίκη ~ προηγούμενο* || *υπουργός ~ χαρτοφυλάκιου* || *άδεια ~ αποδοχών* || *δηλώσεις - σημασίες ~ επιχειρήματα - αξίας* || *λόγια ~ ουσίας* || *επιταγή ~ αντικρίσματος* || *ορκίστηκε να πει την αλήθεια ~ φόβου και πάθους*- Φρ (α) *εκ των ων ουκ άνευ* (λατ. sine qua non, βλ. ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω) για κάτι που είναι απαραίτητο ή αναγκαίο, χωρίς το οποίο δεν νοείται ή δεν γίνεται κάτι (β) *άνευ απογράντος λόγου* χωρίς σοβαρό λόγο: *το δικαστήριο του επέβαλε αusterή ποινή ~ (γ) άνευ λόγου και αιτίας* χωρίς να μπορεί να δοθεί εξήγησι- αδικαιολόγητα: της *επιτέθηκε* ~.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άν-ευ< I.E. *sn- (< *seni- «χωριστά»), πβ. σανσκρ. sanu-tar «κ.ά. αρχικός από», λατ. sine «χωρίς», γαλλ. sans, ισπ. sin, γερμ. sondern «αλλά». Η χρήση της λ. ως πρόθ. και η σύνταξη της με γεν. είναι ήδη αρχ. Οι φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. άνευ όρων (< sans conditions), άνευ προηγούμενου (< sans précédent), άνευ λόγου (< sans raison)].

εκ των ων ουκ άνευ. Ελλειπτική φράση. Η πλήρης: **όρος** εκ των ων ουκ άνευ (εστί) «προϋπόθεση από εκείνες που δεν είναι δυνατόν να μην υπάρχουν» άρα «απαραίτητη προϋπόθεση». Αντίστοιχο λατινικό: (conditio) sine qua non. Το ενίοτε λεγόμενο «εκ των ουκ άνευ» είναι, προφανώς, εσφαλμένο.

ανευθυνολογία (η) {ανευθυνολογίων} το να μιλά κανείς ανεύθυνα: ανεύθυνος λόγος για σοβαρό ζήτημα. — *ανευθυνολογία* ρ. {-εις...}.
ανεύθυνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν ενεργεί με υπευθυνότητα, με αίσθηση ευθύνης: η ~ *πολιτική του οδήγησε τη χώρα στα πρόθυρα οικονομικής κατάρρευσης* ΣΥΝ. επιτόλιμος, αναξιόπιστος. — ανεύθυνα επίρρ., *ανευθυνότητα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευθύνη*.

ανεύθυνος - υπεύθυνος. Η αντίληψη ότι το *ανεύθυνος* είναι γενικά το αντίθετο του *υπεύθυνος* οδηγεί σε ορισμένα λάθη στη χρήση της λέξης. Αυτό συμβαίνει, γιατί αντίθετα προς τις δύο σημασίες του *υπεύθυνος*, μια εδωσμη και μία κακόσημη, το *ανεύθυνος* έχει μόνο μία, την κακόσημη. Συγκεκριμένα, το *υπεύθυνος* σημαίνει: (α) αίτιος, υπόλογος, αυτός που ευθύνεται για κάτι δυσάρεστο ή κακό (*Είναι υπεύθυνος για τη χρεοκοπία της εταιρείας*) (β) αξιόπιστος, αυτός στον οποίο μπορεί να βασιστεί κανείς (*Πολύ υπεύθυνος υπάλληλος- δεν αφήνει ποτέ κάτι στη μέση*). Το *ανεύθυνος* σημαίνει, στον καθημερινό λόγο, μόνον «αναξιόπιστος»

α- | αν- στερητικό

αν-επιτήρητος, -η, -ο

αν-ερμήνευτος, -η, -ο

αν-ετυμολόγητος, -η, -ο

αν-ευλόγητος, -η, -ο

αν-εφοδιαστος, -η, -ο

(*Πολύ ανεύθυνος άνθρωπος- δεν μπορείς να του εμπιστευθείς τίποτε*). Δεν μπορούμε να πούμε «Είναι ανεύθυνος για τη χρεοκοπία της εταιρείας». Θα πούμε: «Δεν είναι υπεύθυνος για...». Το ίδιο ισχύει και για το *ανευθυνότητα* σε σχέση με το *υπευθυνότητα*: *υπευθυνότητα* είναι και η «υπαιτιότητα, η ευθύνη που έχει κάποιος» και η «συνείδηση, η αίσθηση του καθήκοντος», ενώ *ανευ-θύ-ότητα* είναι μόνο η «ασυνείδηση, η αναξιόπιστία».

ανευθυνουπεύθυνος, -η, -ο (σκωπτ.) αυτός που δηλώνει ότι δεν έχει τις ευθύνες που επιβάλλουν οι αρμοδιότητες του ή που ενεργεί με ανεύθυνο τρόπο, ενώ έχει υπεύθυνη θέση: ~ *υπάλληλος*. [ΕΤΥΜ. Νεοτ. αντιθετικού τύπου σύνθετο κατά τα *ανεβοκατεβαίνω, μπιανοβγαίνω* κ.λπ.].

ανευλαβεία (η) [μεσν.] 1. η έλλειψη ευλάβειας ΣΥΝ. ασέβεια 2. (γε-νικότ.) η έλλειψη του απαιτούμενου σεβασμού: η ~ *προς τους θεσμούς έχει και ανάλογες επιπτώσεις* ΣΥΝ. αναιδεία, θράσος. — *ανευλαβής*, -ής, -ές [μτγν.], *ανευλαβώς* επίρρ. [μεσν.].

ανεύρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εύρεση μετά από έρευνα (προσώπου | πράγματος).

ανευρετικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στην ανεύρεση: ~ *διαδικασία* | *μέθοδος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*. [ΕΤΥΜ; Απόδ. του ελληνογενούς *αγγλ. heuristic*].

ανευρετικός - ευρετικός. Επιστημολογικός-μεθοδολογικός όρος, που δηλώνει ότι ο ερευνητής προχωρεί «αγαστά», δοκιμάζοντας τα δεδομένα του υλικού του και επαληθεύοντας ή διαψεύδοντας διάφορες «υποθέσεις εργασίας». Η ανευρετική ή ευρετική μέθοδος αποδίδει τον ζενο όρο heuristic, που με τη σειρά του ανάγεται στο ελλην. *ευρίσκω*. Η μέθοδος αυτή στηρίζεται κατά πολύ στην αναζήτηση της γνώσης μέσω των εμπειρικών δεδομένων, αντί να στηρίζεται εξ ολοκλήρου σε ορισμένη, άτεγκτα δεσμευτική, θεωρία και σε αξιωματικού τύπου θεωρήσεις.

ανευρίσκο ρ. μετβ. {δύσχηρ. ανεύρον, -ες, -ες..., ανευρέθη (ανευρεθείς, -είσα, -έν) | (λόγ.) βρίσκω, εντοπίζω (κάποιον/κάτι) μετά από έρευνα: *μετά από κοπιώδεις έρευνες ανεύρε τον τό που προκαλεί την ασθένεια* || *ο χαρτοφύλακας που είχε απολεσθεί τελικά ανευρέθη σε ένα από τα γραφεία της εταιρείας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*. [ΕΤΥΜ <*ρχ. < άν(α)- + ευρίσκο].

άνυρος, -η, -ο [αρχ.] (μτφ.) αυτός που στερείται νεύρου, ζωντανίας, έντασης στις πράξεις και τις αποφάσεις του: *τέλειος ~ ομιλητής- η διάλεξη του δεν είχε ούτε ρυθμό ούτε ενδιαφέρον* ΣΥΝ. άτονος, πλαδαρός, (εκφραστ.) ψόφιος ΑΝΤ. νευρώδης.

ανευρύσμα (το) (ανευρύσμη-ατος | -ατα, -άτων) ΙΑΤΡ. η μόνιμη καρδιακή ή αρτηριακή διαστολή που οφείλεται κυρ. στην εξασθένηση των αγγειακών τοιχωμάτων: ~ *αορτής* | *στομάχου*. — *ανευρυσματικός*, -ή, -ό, *ανευρυσματώδης*, -ής, -ές [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ανευρύνο* «διαστελλω». Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

ανεφάρμοστος, -η, -ο [1835] 1. αυτός που δεν εφαρμόστηκε: *μετά τον θάνατο του τα σχέδια του έμειναν ~* || ~ *νόμος* 2. αυτός που δεν μπορεί να εφαρμοστεί: *οραία θεωρία, αλλά ~ στην πράξη* ΑΝΤ. εφαρμόσιμος. — *ανεφάρμοστα* επίρρ.

ανέφελος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει σύννεφα, που διατηρεί τη διαύγεια και την καθαρότητα του ΣΥΝ. ασυννεφιστος, διαυγής, αθίβος ΑΝΤ. νεφελώδης, συννεφιασμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει προβλήματα ή στενοχώριες: *ήταν τόσο ερωτευμένοι, που πίστευαν ότι τίποτα δεν θα μπορούσε να διαταράξει την ~ ευτυχία τους!*

ανέφικτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, να εφαρμοστεί στην πράξη: *τα σχέδια του είναι ~ λόγω αζεπέραστων οικονομικών δυσκολιών* ΣΥΝ. ακατόρθωτος, ανεπίτευκτος, απαρματοποίητος, ανεφάρμοστος ΑΝΤ. εφικτός.

ανεφοδιάζω ρ. μετβ. {ανεφοδιάζω-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εφοδιάζω εκ νέου, προμηθεύω με εφοδία προς αναπλήρωση όσων καταναλώθηκαν. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. approvisionner].

ανεφοδιασμός (ο) ο εκ νέου εφοδιασμός, η λήψη εφοδίων για την αναπλήρωση αυτόν που καταναλώθηκαν: *σταθμοί ανεφοδιασμού του στρατού* || *ο ~ αεροπλάνου με καύσιμα*.

ανέχεια (η) [1824] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση οικονομικής στενότητας, η στέρηση των αναγκαίων βιοποριστικών μέσων: *ζουν μέσα στην ~* ΣΥΝ. ένδεια, φτώχεια ΑΝΤ. ευπορία, ευμάρεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. φτώχεια. [ΕΤΥΜ < αν- στερητ. + -έχεια < έχω (κατ' αναλογία) προς λ. όπως *συν-έχεια, νουν-έχεια* κ.ά.). Απόδ. του γαλλ. *gène* (λ.χ. *vivre dans la gène* «ζω μέσα στην ανέχεια»)].

ανέχομαι ρ. μετβ. αποθ. {ανέχ-ηκα (λόγ. -θηκα)} 1. δέχομαι (κάτι) χωρίς διαμαρτυρίες, κάνω υπομονή (μπροστά σε κάποιον/κάτι που μου προξενεί αίσθημα ενόχλησης ή δυσφορίας): *δεν ~ να τους βλέπω σ' αυτό το χάλι* || *πώς ανέχεσαι τέτοια αναιδή συμπεριφορά;* ΣΥΝ. ανέχω, υποφέρω, υπομένω 2. δείχνω ανοχή (κυρ. προς πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις με τα οποία διαφωνώ): *ανέχομαι τα θρησκευτικά του πιστεύω κι ως μη συμφωνούν με τα δικά μου* || ~ *πεισιθήσεις* | *ιδέες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθητικός, έχω*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν(α)- + έχομαι].

ανειψία (η) → ανιψιά

ανειψιός (ο) → ανιψιός

ανήγαγα ρ. → ανάγω

ανήθικος, -η, -ο [1890] 1. αυτός που δεν ενεργεί σύμφωνα με την ηθι-

κή, που παραβαίνει τις ηθικές αρχές: ~ δικαστής | πολιτικός || ~ πράξη | κέρδος | κίνητρα | πρόταση || έζησε μια ~ ζωή, βυθισμένος στη διαφθορά ΣΥΝ. άνομος, αισχρός, φαύλος ΑΝΤ. ηθικός 2. (ειδικότ.) αυτός που προσβάλλει την ηθική ως προς την ερωτική συμπεριφορά: με ~ σκοπούς || ~ χειρονομία ΣΥΝ. ασέλγης, πρόστυχος, έκλυτος. — ανήθικα επίρρ., ανηθικότητα (η) [1849]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. immoral].

άνηθος (ο) {χωρ. πληθ.} αρωματικό φυτό που ανήκει στην ίδια οικογένεια με τον μαιντανό και χρησιμοποιείται φρέσκο στη μαγειρική. Επίσης άνηθο (το). [ΕΤΥΜ; < αρχ. άνηθον, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο ασιατικής προελ.].

ανήκεστος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να θεραπευθεί: κρίθηκε προσωρινός αποφυλακιστός λόγω ανήκεστου βλάβης της υγείας του. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.

[ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + άκείομαι «θεραπεύω» (ιατρ. όρος) < ακος «ίαμα, γιατρικό» (πβ. πανάκεια), αβεβ. ετύμου, ίσως < *ακ-ος < I.E. *yak- «θεραπεύω», πβ. ιρλ. hicc, ουαλ. iach «θεραπεύω»].

ανήκουστος, -η, -ο (κακότ.) αυτός που προκαλεί μεγάλη έκπληξη ή έντονη δυσαρέσκεια: είναι ανήκουστο να παραλείπει ο κρατικός μηχανισμός κάθε φορά που πέφτει λίγο γόνι ΣΥΝ. αδιάνοητος, απαράδεκτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άν- στερητ. + ήκουστος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ακούω].

ανήκο ρ. αμετβ. {παρτ. ανήκα} (+σε) 1. είμαι κτήμα (κάποιου), ιδιοκτησία ή εξάρτημα του: η θαλαμωγή ανήκει σε έναν εφοπλιστή 2. αποτελεί τμήμα ή μέρος (ευρύτερου συνόλου), είμαι μέλος (συνλόγου, κόμματος, ομοσπονδίας, θρησκείας κ.λπ.): ανήκει στη Δεξιά | στην Αριστερά | στην κίνηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα | στους προτεστάντες 3. (για τιμές, δικαιώματα, πρόνοια κ.ά.) προσυιζάω, συνιθ. αναφερόμαι ή αποιδόμαι σε (κάποιον/κάτι): έγινε δεκτός με τιμές που ανήκουν σε αρχηγό κράτους (κατ' επέκτ.) αρμόζω, ταυριάζω, καταξοχίν: στους μαχητές της ελευθερίας ανήκει κυρίως ο δημόσιος έπαινος ΣΥΝ. ταυριάζω, πρέπω ΑΝΤ. είναι ανάρμοστο 4. αναφέρομαι ή ανάγομαι σε (κάποιον/κάτι): οι ισχυρισμοί σου ανήκουν στη σφαίρα της φαντασίας || η έχθρα ανάμεσα στις δύο παρατάξεις ανήκει πια στο παρελθόν ΣΥΝ. αφορώ.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σμ. «ανεβαίνω μέχρις ενός ορισμένου ύψους, φθάνω», < ανα- + ήκο «έχω έλθει, έφθασα» (ενεστώτας με χρήση παρακειμένου), παρ.άλλ. τ. του Γκω < I.E. *sē(i)k- «φθάνω με το χέρι». Ομόρρ. ik-ανός, ik-έτης, προ-ίξ κ.ά. Η σημερινή σμ. είναι μτγν.].

ανηλέης, -ής, -ές {ανηλε-ός} -εις (ουθ. -ή) (λόγ.) 1. αυτός που δεν αισθάνεται ή δεν δείχνει ευσπλαχνία, έλεος, οίκτο ΣΥΝ. άσπλαχνος, ανελέητος ΑΝΤ. (ευ)σπλαχνικός, ελεήμων, πονόψυχος 2. (μτφ.) αυτός που είναι υπερβολικά αστηνός και σκληρός: η ~ στάση του υπουργού προκάλεσε οργή στους αεργούς ΣΥΝ. σκληρόκαρδος, άδυσώπητος, ανάλγητος ΑΝΤ. επικειτής, πονητικός. Επίσης ανήλεος, -η, -ο. — ανηλέως επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, σύνθετος. [ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + -ηλέης (με έκταση του αρχικού έ- εν συνθέσει) < έλεος].

ανηλεής - ανήλεος - ανελέητος. Το αρχ. ανηλεής (παράγωγο του έλεος με τροπή του ε- σε η- λόγω της συνθέσεως) και, λιγότερο, ο νεότερος μεταπλασμένος (σε -ος) τύπος ανήλεος χρησιμοποιούνται τόσο για πρόσωπα όσο και για πράξεις ή καταστάσεις (Υπήρξε ανηλεής προς τους αντιπάλους του - Ακολούθησαν ανηλεείς σφαγές των αμάχων, που συγκλόνισαν την κοινή γνώμη). Το ανελέητος (από το ελεώ «λυποίμαι, σπλαχνίζομαι, βοηθώ») χαρακτηρίζει κυρίως πράξεις ή καταστάσεις (Ο ανελέητος αγώνας εναντίον των κατακτητών τελικά απέδωσε καρπούς).

ανήλθα ρ. → ανέρχομαι
ανήλιαγος, -η, -ο κ. ανήλιαστος [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που δεν τον βλέπει ο ήλιος, που δεν φωτίζεται από τον ήλιο: «μικρά κι ανήλιαγα στενά και σπίτια χαμηλά μου» (τραγ.) || ~ κελλί δομάτιο. [ΕΤΥΜ Ρηματικό επίθ. σε -γος, < αν- στερητ. + ηλιάζω (πβ. απόλα-γος, αγάρα-γος, αγόρτα-γος) κατά τα άπραγ-ος, άπραγ-ος, όπου το -γ-αποτελεί μέρος του θέματος].

ανήλικος, -η, -ο (-ου κ. -ίκου | -ων κ. -ίκων, -ους κ. -ίκους) 1. αυτός που δεν ενηλικιώθηκε ακόμη, που είναι στην παιδική ή εφηβική ηλικία- (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του, επομένως δεν έχει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του ενήλικου πολίτη (λ.χ. να ψηφίζει): ~ τέκνα || τα ~ μέλη μιας οικογένειας ΑΝΤ. ενήλικος 2. (συνήθ. ως ουσ.) (α) πρόσωπο που δεν έχει ενηλικιωθεί: φυλακή ανήλικων || αύξηση της παραβατικότητας των — || ο ψυχισμός των ~ βλάπτεται από τέτοια θέματα· Φρ. ακατάλληλο για | δι' ανήλικους (i) για έντυπο, ταινία, θέμα κ.λπ., του οποίου το περιεχόμενο κρίνεται από αρμόδια επιτροπή (λογοκρισίας) ότι είναι δυνατόν να βλάψει τον ψυχικό κόσμο των ανήλικων (κυρ. λόγω των σκηνών βίας ή σεξ που περιέχει) (ii) (γενικότ.) οτιδήποτε δεν θεωρείται σωστό να βλέπει ή να ακούει ένα παιδί 3. (συνχά ειρων.) πρόσωπο πολύ μικρό στην ηλικία, ανώριμο. — ανηλικότητα (η) [1836]. — ΣΧΟΛΙΟ λ. ηλικία, βρέφος. [ΕΤΥΜ μτγν. < άν- στερητ. + ηλιε, -ικος «της ίδιας ηλικίας», βλ. κ. ηλικία].

ανήλικος ή ανήλικας, ενήλικος ή ενήλικας; Στην Αρχ. Ελληνική (ήδη από τον Όμηρο) χρησιμοποιήθηκε η λ. ηλιε, γεν. ηλικος (από όπου το ηλικία) με τη σμ. «συνομήλικος, της ίδιας ηλικίας». Πολύ νωρίς επίσης (ήδη στον Όμηρο) πλάστηκε το όμηλιε, γεν. ομήλικος (από όπου το αρχ. όμηλικία) με την ίδια σημασία. Αργότερα,

στους αλεξανδρινούς χρόνους, κατά το πρότυπο τον σε -ος σχηματισμένων έφ-ηβος - άν-ηβος πλάστηκαν επίσης σε -ος τα ενήλικος (και ενήλιε κατά τα όμηλιε και ηλιε) και ανήλικος Ας σημειωθεί ότι τ. *ανήλιε, που να δικαιολογεί και τ. ανήλικας (!), δεν σχηματίστηκε ποτέ, πράγμα που σημαίνει ότι σωστό είναι μόνο το ανήλικος, όπως προτιμότερο είναι και το ενήλικος (αντί του ενήλικας), αφού πλάστηκε κατά τα σε -ος και είναι ήδη αρχαίο. Κατά τα ενήλικος και ανήλικος λέμε και συνομήλικος (μολονότι υπάρχει αρχαίο συνομήλιε), ήδη δε στην Αρχαία το όμηλιε σχημάτισε και τ. ομήλικος. Γενικότερα, οι σε -ος τύποι ενήλικος, ανήλικος και συνομήλικος είναι έγκυροι και προτιμότεροι στη χρήση.

ανήλιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ήλιο, που του λείπει ή δεν τον φτάνει ο ήλιος (βλ. κ. λ. ανήλιαγος): ~ κελλάρι ΣΥΝ. ανήλιαστος, σκοτεινός ΑΝΤ. ευήλιος, προσήλιος, φωτεινός.

ανήμερα επίρρ.: την ίδια ακριβώς ημέρα, κατά τη διάρκεια ορισμένης ημέρας: ~ το Πάσχα έγινε το φονικό.

[ΕΤΥΜ μεσν. < ανά + ημέρα, με αναβίβαση του τόνου κατ' αναλο-γίαν προς το σημερα].

ανημέρευτος, -η, -ο → ανημέρωτος
ανήμερος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι ήμερος, μη εξημερωμένος, άγριος ΣΥΝ. αδάμαστος, ατιθάσευτος ΑΝΤ. ήμερος, εξημερωμένος, δαμασμένος· Φρ. (μτφ. για πρόσ.) Θηρίο | θηρίο ανήμερο άνθρωπος σε έξαλλη κατάσταση, που δεν μπορεί κανείς να τον ηρεμήσει: Τρεις έπεσαν επάνω του να τον κρατήσουν, αλλά τίποτα! ~ αυτός!

ανημεροτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ημερωθεί ή εξημερωθεί ΣΥΝ. ατιθάσευτος. Επίσης ανημέρευτος.

ανημέρωτος, -η, -ο εσφαλμ. αντί του ορθ. ανενήμερωτος (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ανενήμερωτος.

ανήμπορος, -η, -ο 1. αυτός που αισθάνεται αδύναμος ή εξασθενημένος: μετά την εγχειρση ήταν ~ να περπατήσει ΣΥΝ. ανίκανος, εξαντλημένος ΑΝΤ. δυνατός 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει κοινωνικό κύρος ή οικονομική δύναμη: είμαστε άνθρωποι φτωχοί κι ~ και δεν μπορούμε να σε βοηθήσουμε ΣΥΝ. άπορος, φτωχός ΑΝΤ. πλούσιος, ισχυρός. — ανημποριά κ. ανημπορία (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ μεσν. < άν- στερητ. + (ή)μπορώ].

ανήξερος, -η, -ο αυτός που δεν ξέρει, που του λείπει η ενημέρωση και η γνώση· Φρ. κάνω τον ανήξερο προσποιούμαι άγνοια: γνωρίζει τα πάντα, αλλά κάνει τον ανήξερο. [ΕΤΥΜ < μεσν. ανήξε(ν)ρος < άν- στερητ. + ήξε(ν)ρο, βλ. κ. ξέρω].

ανηολόγητος, -η, -ο (πλοίο) που δεν έχει εγγραφεί στο νηολόγιο, το ειδικό βιβλίο με τα στοιχεία του πλοίου και του πλοιοκτήτη (βλ. κ. λ. νηολόγιο).

ανήρ (ο) → άνδρας
ανηστετος, -η, -ο 1. αυτός που δεν νήστευε, που δεν τήρησε καθιερωμένη θρησκευτική νηστεία: δεν μπορείς να κοινωνήσεις ~ 2. ΕΚΚΛΗΣ. (ημέρα) για την οποία η Εκκλησία δεν ορίζει νηστεία: όλες οι ημέρες της διακαινησίμου είναι ~.

ανησυχτικός, -ή, -ό [1888] κ. (καταχρ.) ανησυχαστικός [1889] αυτός που προκαλεί ανησυχία: ~ κατάσταση | τροπή | εξέλιξη ΣΥΝ. επικίνδυνος ΑΝΤ. καθησυχαστικός, ανακουφιστικός. — ανησυχτικά-ώς [1895] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inquietant].

ανησυχτικός ή ανησυχαστικός; Ορθότερο και κανονικό -χωρίς πρόβλημα παραγωγής και σχηματισμού- είναι το ανησυχτικός < ανησυχό (< ανήσυχος) (πβ. κάλλιεργώ > κάλλιεργητικός, συμπαθώ > συμπαθητικός, ποιώ > ποιητικός κ.ο.κ.). Κατά τα ησυχάζω - ησυχαστικός και καθησυχάζω - καθησυχαστικός, πλάστηκε καταχρηστικά και ανησυχαστικός σαν από ρ. *ανησυχάω, που δεν μπορεί να σχηματιστεί ορθώς, αφού το στερητ. (α)ν-συντίθεται μόνο με ονόματα (αν-ίσχυρος, αν-αξιοπρεπής, αν-ασφάλης, αν-οβρία κ.τ.ό.). Το εσφαλμένο αν-ησυχάζω, που πήγε προς στιγμήν να σχηματιστεί (Σπ. Τρικούπης, 1860), προσέκρουσε στο αίσθημα των ομιλητών και δεν επικράτησε, ο λεξικογράφος Γ. Ζηκίδης παρατηρεί για το ανησυχαστικός: «νέα λέξις μοχθηρά γενομένη κατά το καθησυχαστικός... διότι μη υπάρχοντος το ανησυχάζω και του ανησυχαστής δεν δύναται να υπαρχει και τό ανησυχαστικός». Ας σημειωθεί, προς τούτοις, ότι έναντι του αρχαίου ήσυχος, το μεν ανήσυχος είναι μόλις μεσαιωνικό, το δε ανησυχό είναι νεότ. λόγω σχηματισμός, ενώ το ανησυχτικός εμφανίζεται από το 1888 (το ανησυχαστικός μαρτυρείται αργότερα, από το 1889).

ανησυχία (η) [μτγν.] {ανησυχιών} 1. η απουσία ησυχίας και τάξης, η αναστάτωση: τα λόγια του ομιλητή προκάλεσαν ζοηρή - στο πλήθος ΣΥΝ. αναταραχή, αναβρασμός, αταξία ΑΝΤ. ησυχία, ηρεμία, γαλήνη, τάξη 2. (ειδικότ.) η έλλειψη ψυχικής ηρεμίας, ψυχική ανασφάλεια ή αγωνία (οφειλόμενη σε εξωτερικά ή και παθολογικά αίτια): η αργοπορία της του προκάλεσε έντονη ~ ΣΥΝ. αναστάτωση, άγχος ΑΝΤ. ηρεμία, γαλήνη · 3. ανησυχίες (οι) η κλίση, το ενδιαφέρον για αναζητήσεις στον χώρο των γραμμάτων και των τεχνών: καλλιτεχνικές | πνευματικές | μεταφυσικές | ποιητικές ~ ΣΥΝ. ενδιαφέροντα.

ανήσυχος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ανησυχίας, έλλειψης ψυχικής ηρεμίας: τον είδα πολύ ~, να ρωτάει και να ξαναρωτάει τι θα απογίνει το παιδί του || - πλήθος ΣΥΝ. ταραγμένος, αναστατος ΑΝΤ. ήσυχος, ήρεμος, ατάραχος 2. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται συνέχεια σε κίνηση, που «δεν έχει ησυχία»: ~ άνθρωπος, τρέχει από τη μια δουλειά στην άλλη χωρίς σταματημό ΣΥΝ. αεκίνητος 3. (ειδικότ.) αυτός που δεν εφησυχάζει, που αναζητεί συνεχώς καινούργια πράγματα: Φρ. ανήσυχος πνεύμα (ως χαρακτηρισμός) άνθρω-

πος σε διαρκή πνευματική εγρήγορση, που ερ^ννά και προβληματίζε-
ται διαρκώς ΣΥΝ. πολυπράγμων ΑΝΤ. «^ερησυχασμένος» 4. (κυρ. για
παιδιά, μαθητές κ.λπ.) αυτός που κάνει φασαρία, που θορυβεί, άτα-
κτος: το *πιο ~ παιδί της τάξης* ΣΥΝ. ζωηρός ΑΝΤ. ήσυχος, φρόνιμος. —
ανησυχία επίρρ.

ανησυχώ ρ. μετβ. κ. μετβ. {ανησυχίζεις... | ανησυχία} ♦ 1. (αμετβ. κ.
μετβ.) (+για) βρίσκομαι σε ανησυχία, αισθάνομαι αγωνία, αναστά-
τωση: *Γιατί αργήσατε τόσο: Ανησυχία!* || ~ για τον γιο μου που πή-
γε στον στρατό || ~ για τα αποτελέσματα των ιατρικών εξετάσεων (δεν
ξέρω τι θα δείξουν) || ~ για τις πρόσφατες εξελίξεις ♦ 2. (μετβ.) προ-
καλώ (σε κάποιον) ανησυχία (ειδικότ.) ταράζω την ησυχία, τη γαλή-
νη (κάποιου): *οι εξελίξεις στη γειτονική χώρα ανησυχούσαν την πολι-
τική ηγεσία* || *μην τηλεφωνήσεις τέτοια ώρα και τους ανησυχίσεις!* ||
με ανησυχεί η στάση της ΣΥΝ. ενοχλώ, θορυβώ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ.
δάνειο από γαλλ. (s)inquietet].

ανηφόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. έδαφος με κλίση προς τα άνω- δρό-
μος ανηφορικός ΣΥΝ. ανήφορος, ανηφόρι, άνοδος, ανωφέρεα ΑΝΤ. κα-
τήφορος, κατηφοριά, κάθοδος, κατωφέρεα 2. (λογот.-μτφ.) η πρόδος,
η εξέλιξη (που συνοδεύεται και από δυσκολίες): «η ζωή *τραβάει την*
ανηφόρα» (Γ. Ρίτσος). Επίσης ανηφοριά. — (υποκ.) ανηφορίτσα (η).
[ΕΤΥΜ < ανηφόρι, υποκ. του ανηφορος (βλ. λ.)].

ανηφόρι (το) → ανήφορος
ανηφορίζω ρ. μετβ. κ. μετβ. {ανηφορίζω} ♦ 1. (μετβ.) κινούμαι σε
ανηφορικό έδαφος, βαδίζω σε ανηφορικό δρόμο: ~ το στενό *δρομάκι*
ΣΥΝ. ανεβαίνω ΑΝΤ. κατηφορίζω, κατεβαίνω ♦ (αμετβ.) 2. μεταβαίνω
σε περιοχή που βρίσκεται σε υψηλότερο σημείο από αυτό όπου βρι-
σκομαι: *ανηφορίσα από το Πασαλιμάνι στην Καστέλλα* 3. (για έδα-
φος, δρόμο, μονοπάτι κ.λπ.) είμαι ανηφορικός, έχω κλίση προς τα
άνω: *το μονοπάτι ανηφορίζει προς το βουνό* ΑΝΤ. κατηφορίζω.

ανηφορικός, -ή, -ό αυτός που έχει κλίση προς τα άνω ή που βρίσκεται
σε ανωφέρεια: ~ *δρόμος* | *πλαγιά* ΣΥΝ. ανωφέρης ΑΝΤ. κατηφορικός,
κατοφερής. — ανηφορικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

ανηφοροκατήφορος (ο) (για δρόμους, μονοπάτια κ.λπ.) αυτός που
περιλαμβάνει διαδοχικά ανωφέρειες και κατωφέρειες.

ανήφορος (ο) 1. έδαφος ή δρόμος ανηφορικός: *θα πάρεις τον ~ μέχρι*
την κεντρική πλατεία ΣΥΝ. ανηφόρα, ανηφοριά, άνοδος, ανωφέρεα
ΑΝΤ. κατήφορος, κατηφοριά, κάθοδος, κατωφέρεα 2. (μτφ.-λογот.) πο-
ρεία γεμάτη δυσκολίες: *στον ~ της ζωής άλλοι νικούν και άλλοι*
εγκαταλείπουν ηττημένοι ΦΡ. (μτφ. για τιμές εμπορευμάτων, χρημα-
τιστηριακές αξίες κ.λπ.) *παίρνω τον ανήφορο* αυξάνομαι, μεγαλώνει
η αξία μου. — (υποκ.) ανηφόρι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *άνωφορος* < αρχ. *άνωφερής*. Το -η- στη λ. *ανή-
φορος* πθ. κατ' αναλογία προς το κατήφορος, όπου το -η- από το ρ.
κατήφερε (αντί *κατέφερε*) του *καταφέρω*].

ανηψιά (η) → ανιψιά
ανηψιός (ο) → ανιψιός
ανθ- → αντι-

ανθ-: Τα σύνθετα με την πρόθεση *αντί*, εφόσον το β' συνθετικό άρ-
χιζε από δασυνόμενο φωνήεν, εμφανίζουν αφομοιωτικά (με τροπή
του -τ σε -θ) τύπο ανθ- στη θέση του αντ-: *αντί + έκτικός > ανθε-
κτικός, αντί + "Ελληνας > ανθέλληνας (ανθελληνικός), αντί +*
εγωτικός > ανθελωτικός, αντί + ιδρωτικός > ανθιδρωτικός, αντί +
Γσταμαι > ανθίσταμαι, αντί + υγιεινός > ανθυγιεινός, αντί +
*υπασιπιστής > ανθυπασιπιστής, αντί + υπασιτνόμενος > ανθυπα-
σιτνόμενος, αντί + ύπιατρος > ανθυπιατρός, αντί + υπολογαγός >*
ανθυπολογαγός, αντί + υποπλοίαρχος > ανθυποπλοίαρχος, αντί +
υποσημαγός > ανθυποσημαγός.

ανθεκτικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει αντοχή και στερεότητα, που δεν
φθερειται εύκολα: *έπιπλα από γερό ξύλο, ανθεκτικά στη φθορά* ΣΥΝ.
στερός, δυνατός 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν καταβάλλεται από
τις δυσκολίες, που αντέχει στις κακουχίες ΣΥΝ. καρτερικός, αλύγ-
στος ΑΝΤ. αδύναμος^ — ανθεκτικά επίρρ., ανθεκτικότητα (η) [1883].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αντέχω*].

ανθέλαιο (το) [1875] {ανθελαι-ου | -ων} αρωματικό αιθέριο έλαιο,
που παρασκευάζεται από άνθη εσπεριδοειδών με απόσταξη και χρη-
σιμοποιείται κυρ. στην αρωματοποιία, αλλά και στη ζαχαροπλαστι-
κή και τη φαρμακευτική.

ανθέλληνας (ο) {ανθελληνων} (λόγ.) αυτός που διάκειται εχθρικός
προς τους Έλληνες και την Ελλάδα ΣΥΝ. μισέλληνας ΑΝΤ. φιλέλλη-
νος. — ανθελληνισμός (ο) [1888], ανθελληνικός, -ή, -ό [1855], ανθελ-
ληνική επίρρ.

ανθελονοσιακός, -ή, -ό αυτός που καταπολεμεί την ελονοσία: ~
φάρμακα | *αγόνιας*.

ανθεμο (το) {ανθεμι-ου | -ων} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ανάγλυφο ή γραπτό κόσμη-
μα, συνηθισμένο κατά την αρχαιότητα, που ποριστάνει φυτική σύν-
θεση φύλλων σε σχήμα συμμετρικό· χρησιμοποιήθηκε στην κεράμο-
ση των κτηρίων, στην επίστεψη στηλών κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άνθεμιον* < *ανθεμιον*, πθ. < επίθ. *άνθεμιεις* (υποχωρητ.)
«λουλουδιασμένος» < ανθος. Η λ. *άνθεμιον/ ανθεμιον* ανήκει στο τε-
χνικό λεξιλόγιο της γλώσσας και προσδιορίζει κυρίως φυτικά στολί-
δια κοσμημάτων και αγγείων κ.ά.].

Ανθέμιος (ο) {Ανθεμίω} 1. αυτοκράτορας του Δυτικού Ρωμαϊκού
Κράτους (μέσα του 5ου αι.) 2. αρχιτέκτονας, μηχανικός και μαθημα-
τικός της εποχής του Ιουστινιανού, δημιουργός, μαζί με τον Ισίδωρο,
του ναού της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη. [ΕΤΥΜ μτγν.
κ.ρ. όν. < αρχ. *άνθεμιον* «φυτικό διακοσμητικό στοιχείο», υποκ. του
ανθεμιον, παράλλ. τ. της λ. *άνθος*].

ανθενωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που αντιτίθεται στην ένωση (πολιτική,

εθνική, οικονομική) 2. ΙΣΤ. (ως ουσ.) (στη Βυζαντινή Εποχή) Ορθόδο-
ξος που δεν επιθυμούσε την ένωση της Ορθόδοξης Ανατολικής με τη
Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ΑΝΤ. ενωτικός. [ΕΤΥΜ < ανθ- (< αντί-)
+ *ενωτικός*].

Ανθεστήρια (τα) {Ανθεστηρίων} μεγάλη τριήμερη γιορτή προς τιμήν
του Διονύσου, που γινόταν κατά τον μήνα Ανθεστηρίων (μέσα Φε-
βρουαρίου ως μέσα Μαρτίου) στην αρχαία Αθήνα. [ΕΤΥΜ αρχ. <
Ανθεστηρίων, -ώνος, ο όγδοος μήνας του αττικού έτους, < ανθος +
παραγ. επίθημα -τηρ-ίων].

Ανήθ (η) γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. < *άνθος*].

ανθ' ημών Γουλιμής → αντί'
ανθήρας (ο) [1873] ΒΟΤ. η καθεμία από τις μικρές θήκες που βρίσκον-
ται στο ανώτατο άκρο του στήμονα των λουλουδιών και περιέχουν
τη γύρη. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. *anthère*].

ανθηρός, -ή, -ό (λόγ.) 1. γεμάτος λουλούδια ΣΥΝ. λουλουδιασμένος 2.
(μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε ακμή, σε πλήρη ανάπτυξη: ~ *οικονομία*
ΣΥΝ. ακμαίος. — ανθηρά | -ός [μτγν.] επίρρ., ανθηρότητα (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *άνθος* + παραγ. επίθημα -ηρός, πθ. *μοχθ-ηρός, πνη-
ηρός, τολμ-ηρός* κ.ά.].

ανθηρόστομος, -η, -ο (εσφαλμ.) παρεμφαρμένος τ. της λ. *αθυρό-
στομος* (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αθυρόστομος*.

άνθηση [μτγν.] κ. άνθηση (η) { -ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. το φαι-
νόμενο της ανθοφορίας των φυτών και η όλη ανάπτυξη των ανθών,
από το άνοιγμα μέχρι τον μαρμασμό τους ΣΥΝ. άνθισμα, ανθοφορία,
λουλουδιασμα ΑΝΤ. ανθοβολία, ανθόρροια 2. η χρονική περίοδος κατά
την οποία ανθίζει ένα φυτό: η ~ της *αμυγδαλιάς είναι πολύ πρόωμη*
ΣΥΝ. ανθοφορία 3. (μτφ.) περίοδος εξαιρετικής ανάπτυξης, ακμής: ~
των *επιστημών* | των *τεχνών* | του *κινηματογράφου* | της *παραοικο-
νομίας* ΣΥΝ. ακμή, ευδοκίμηση, ανάπτυξη ΑΝΤ. παρακμή, μαρμασμός.

άνθηση - άνθιση, ανθώ - ανθίζω. Το άνθηση (από το ανθώ) είναι
τιμώ. λέξη και πρωτοσπαντά στον Θεόφραστο (40ς-3ος αι. π.Χ.).
Αντιθέτως, το άνθιση είναι νεότερη γραφή αντί του άνθηση, όταν
σε νεότερους χρόνους το ανθίζω άρχισε να επικρατεί αντί του αν-
θώ (οπότε το άνθηση θεωρήθηκε παράγωγο ρήματος σε -ίζω και
γράφτηκε με -ι-: *άνθηση*). Στην Αρχ. Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν
τα ρ. ανθώ και *ανθίζω* με διαφορετική σημασία: ανθώ «βγάζω άν-
θη» - *ανθίζω* «στολίζω με άνθη», «κόβω άνθη». Αργότερα το *ανθί-
ζω* πέρασε στη σημ. «βγάζω άνθη», υποκαθιστώντας βαθμιαία το
ανθώ στην κυριολεκτική σημ., ενώ το *ανθώ* περιορίστηκε στη με-
ταφορική σημ.: *Ανθών τα γράμματα/ οι τέχνες, αλλά Ανθίζουν τα*
λουλούδια | *τα κλαριά*.

ανθί κ άνθι (το) → άνθος
ανθιβόλο (το) {ανθιβολί-ου | -ων} υπόδειγμα εικόνας το οποίο χρη-
σιμοποιείται για να την ξανασχεδιάσουμε^ πάνω σ' άλλο αντικείμενο-
νο (κυρίως στην αγιογραφία και τη ζωγραφική κατά τη μεταβυζαντινή
π'ρίοδο, πθ. και σημ'ρ. *ξεπατικοτούρα*, βλ. λ.). Επίσης *ανθίβο-λο* κ.
ανθιβόλι

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *άνθιβάλιον* < *άνθιβόλιον* «ακριβές αντίγραφο» < αντί- +
-βόλιον < *βολή* < ρ. *βάλλω*].

ανθιδρωτικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται εναντίον του ιδρώτα,
αυτός που εμποδίζει ή καταπολεμεί την εφίδρωση: ~ *φάρμακο* |
κρέμα | *σπρέι*. [ΕΤΥΜ. < ανθ- (< αντί-) + *ιδρωτικός*].

ανθίζωμαι ρ. μετβ. {ανθίστηκα | (λαϊκ.) αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω
(κάτι που υποκρύπτεται), παίρνω είδηση: «τα *παράμυθια* σου τ'
ανθίστηκα πια τώρα» (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. μυρίζομαι, (μτφ.) πιάνομ, ψυ-
χανεμίζομαι. [ΕΤΥΜ; Από συμφυρμό των λ. *άνθος* και *μυρίζομαι*].

ανθίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {άνθισ-α, -μένος} βγάζω άνθη, γεμίζω λου-
λούδια: *άνθισαν οι τριανταφυλλές και ο κήπος πλημύρισε χρώματα*
ΣΥΝ. ανοίγω, ανθώ, ανθοφορώ, μουμουκιάζω ΑΝΤ. ανθόρροια. —
άνθισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνθηση*.

Ανθίμος (ο) {-ου κ. -ίμου} 1. όνομα αγίωυ και πατριαρχών της Ορθό-
δοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κ.ρ. όν. < επίθ.
ανθίμος < αρχ. *άνθος*].

άνθινος, -η, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι φτιαγμένος από άνθη: ~
στεράνι ΣΥΝ. λουλουδιένιος.

άνθηση (η) → άνθηση

ανθίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανθίστα-μαι, -σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -
νται, παρατ. ανθιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | άόρ.
αντέστ-ην, -ης, -η...} (λόγ.) προβάλλω αντίσταση: *οι δυνάμεις των*
συμμάχων ανθίστανται ακόμη σθεναρός || ~ στις *πίσεις* που μου
ασκούν ΣΥΝ. (καθημ.) αντιστέκομαι (βλ. λ.) ΑΝΤ. ενδίδω. [ΕΤΥΜ. αρχ.
< ανθ- (< αντί-) + Γσταμαι].

ανθό- κ. ανθό- κ. ανθ- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: 1. ότι κά-
ποιος/κάτι σχετίζεται με άνθη: *ανθο-δοχείο, ανθο-παραγωγή, ανθο-
νερο, ανθο-δέμα, ανθο-κομία, ανθο-πόλη, ανθο-έλαιο* 2. ότι κάτι
αποτελεί επιλογή του καλύτερου τμήματος ή μέρους ενός πράγματος
ή συνόλου: *ανθο-γάλα, ανθο-τυρο, ανθο-λόγιο*. [ΕΤΥΜ. Α συνθ. της
Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *άνθο-φόρος*, μτγν. *άνθο-λόγιον*), που
προέρχεται από το ουσ. *άνθος*].

ανθοβολώ ρ. αμετβ. {ανθοβολείς... | ανθοβόλη-σα, -μένος} 1. βγάζω
άνθη, είμαι σε κατάσταση ανθοφορίας: *την άνοιξη ανθοβολούν τα*
δέντρα ΣΥΝ. ανθίζω, λουλουδιίζω ΑΝΤ. ανθόρροια 2. (για φυτό) ρίγνω
τα άνθη μου ΣΥΝ. ανθόρροια. — ανθοβόληση (η) [μτγν.] κ. ανθοβό-
λημα (το) (σημ. 1), ανθοβολία (η) (σημ. 2).

[ETYM₁ < μτρν. *άνθοβολό* (-έω) < *άνθοβόλος* < *ανθό-* + *βόλος* < *βάλλω*].
ανθόγαλο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) αθόγαλο (το) {χωρ. πληθ.} λιπαρή και αφρώδης ουσία στην επιφάνεια του γάλακτος (βλ. κ. λ. *αφρόγαλα*): «να σε ποτίζει ~, να σε ταΐζει μέλι» (τραγ.) ΣΥΝ. κρέμα, καϊμάκι. Επίσης ανθόγαλα.

ανθογραφία (η) [1863] {ανθογραφιών} 1. η απεικόνιση λουλουδιών, ζωγραφική που περιλαμβάνει αποκλειστικά θέματα με άνθη 2. (συνεκδ.) πίνακας ζωγραφικής με θέμα όπως το παραπάνω.

ανθογαλι (το) {ανθογαλι-ιού | -ιών} (λογοτ.) γυάλινο βάζο για λουλούδια (βλ. κ. λ. *ανθοδοχείο*): το ~ ήταν πάντα γεμάτο με φρέσκα λουλούδια.

ανθοδέσμη (η) [1835] {ανθοδ'σμών} δέσμη από λουλούδια: της έφερε μια - με κόκκινα τριαντάφυλλα για τη γιορτή της || στους γάμους τοποθετούν ανθοδέσμες σε ανθοστήλες ΣΥΝ. μπουκέτο.

ανθοδετική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη της κατασκευής ανθοδεσμών. — ανθοδέτης (ο), ανθοδέτρια (η), **ανθοδετικός**, -ή, -ό. [ETYM₁ < *ανθοδέτης* < *ανθό-* + *-δέτης* < *δένω*, απόδ. του *αγγλ.* flower arrangement].

ανθοδοχείο (το) [1833] το δοχείο στο οποίο τοποθετούνται άνθη για διακόσμηση χώρων ΣΥΝ. βάζο, ανθογαλι.

ανθοδοχή (η) [1873] {ανθοδοχών} ΒΟΤ. το ανώτερο τμήμα του κάλκα των φυτών, από όπου φυτρώνει το άνθος.

[ETYM₁ < παλαιότ. *ανθοδόκη* < μτρν. *άνθοδόκος* < *ανθό-* + *-δόκος* < *δέχομαι* | *δέχομαι*, απόδ. του γαλλ. *recevoir*, ο μεταπλασμός σε -η, για να αποφυγθεί η σύμπτωση με το διαφ. σημασίας *ανθοδόχος* (φαινόμενο προφύλαξης)].

ανθοκόπη (το) [1888] {ανθοκηπί-ου | -ων} κήπος ή θερμοκήπιο όπου καλλιεργούνται άνθη και καλλωπιστικά φυτά για εμπορικούς κυρ. σκοπούς ΣΥΝ. ανθοπωστός, λουλουδοτόπος.

[ETYM₁ Απόδ. ξέν. όρου (όπως και ο *ανθοκήπος*), πβ. γαλλ. *jardin à fleurs*].
ανθοκήπος (ο) [1894] {ανθοκήπων} ο κήπος όπου καλλιεργούνται λουλούδια.

— **ανθοκηπευτικός**, -ή, -ό.

ανθοκομείο (το) [1846] μέγας κήπος όπου καλλιεργούνται συστηματικά και με επιστημονικές μεθόδους λουλούδια και καλλωπιστικά φυτά, τα οποία χρησιμοποιούνται σε πειράματα ή προορίζονται για το εμπόριο ΣΥΝ. ανθοκήπιο.

ανθοκομία (η) [1850] {χωρ. πληθ.} 1. η επαγγελματική καλλιέργεια και επιμέλεια λουλουδιών και καλλωπιστικών φυτών 2. ΓΕΩΠ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την καλλιέργεια, τη διατήρηση και τη βελτίωση των ανθοφόρων και καλλωπιστικών φυτών, με σκοπό τον εξωραϊσμό του περιβάλλοντος. Επίσης **ανθοκομική** (η). — ανθοκομικός -ή, -ό [1893], **ανθοκόμος** (ο/η) [μτρν.], **ανθοκόμη** (η) [μτρν.] {-είς...}.

[ETYM₁ < μτρν. *ανθοκόμος* < *άνθος* + *-κόμος* < *αρχ.* *κομώ* (-έω) «περιποιούμαι, φροντίζω»].

ανθοκράμβη (η) [1869] {ανθοκραμβών} (λόγ.) το κουνουπίδι (βλ. λ.). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Blumenkohle*].

ανθολόγημα (το) [μεσν.] {ανθολογί-ατος | -ατα, -άτων} 1. το κόσμητο, η αραίωση των μπουμπουκιών φυτού, που συμβάλλει στην ανάπτυξη του ΣΥΝ. κορφολόγημα · 2. (μτρν.) η ανθολόγηση (βλ. λ.).

ανθολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία επιλογής των καλύτερων κειμένων, μουσικών κομματιών, έργων ζωγραφικής κ.ά. για τον καταρτισμό ανθολογίας ΣΥΝ. συλλογή, σταχυολόγηση, απάνθισμα.

ανθολογία (η) {ανθολογιών} συλλογή επιλεγμένων έργων (λογοτεχνίας, μουσικής κ.τ.δ.): - νεοελληνικής ποίησης. [ETYM₁ μτρν., αρχική σημ.

«συλλογή λουλουδιών», < *ανθολόγος* < *άνθος* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω». Η σημερινή σημ. ήδη μτρν.]

ανθολογία - ανάλεκτα - εκλογή - συναγωγή - **σύμμικτα** - ποικίλα - πάργα. Όλες οι ονομασίες αυτές χρησιμοποιούνται για να χαρακτηρίσουν τη συγκέντρωση σε έναν ή περισσότερους τόμους ποικίλου υλικού, αποτελούμενου κατά περίπτωση από μελέτες και άρθρα ή από ποιήματα και άλλα λογοτεχνικά είδη ή οποιοδήποτε άλλο υλικό (λέξεις, παροιμίες κ.λπ.). Οι χαρακτηρισμοί ανάλεκτα, εκλογή και **ανθολογία** (ή **ανθολόγιο** ή απάνθισμα) τονίζουν το στοιχείο της «επιλογής» των δημοσιευμένων μέσα από ένα ευρύτερο υλικό. Το **συναγωγή** τονίζει το στοιχείο της «συλλογής». Στα **σύμμικτα** και ποικίλα τονίζεται η έννοια της «ποικιλίας», της «ανάμειξης» ποικίλων δημοσιευμάτων ενός ή περισσότερων συγγραφέων στον ίδιο τόμο (ή τόμους), ενώ ο χαρακτηρισμός πάργα τονίζει ότι τα δημοσιευμένα είναι παραιοποιών, αποτέλεσμα δευτερευουσας ή ερασιτεχνικής ενασχόλησης με κάτι. Οι όροι *ανάλεκτα*, *ανθολογία* και *πάργα* χρησιμοποιούνται αυτοίσιοι και σε ξένες γλώσσες (analecta, anthology, parerga) ο όρος *εκλογή* (ή *επιλογή*) αντιστοιχεί στο selected (writings) των Αγγλων, ενώ το *σύμμικτα* αντιστοιχεί στο mélanges των Γάλλων ή στο λατ. *miscellanea* (αγγλ. *miscellaneous*) και το *ποικίλα* στο λατ. *varia*, ο όρος *συναγωγή* (ή *συλλογή*) αντιστοιχεί στο ξένο collection.

ανθολόγιο (το) [μτρν.] {ανθολογί-ου | -ων} βιβλίο που προορίζεται για εκπαιδευτική χρήση και περιλαμβάνει επιλεγμένα κείμενα (λογοτεχνικά, δοκίμια, δημοσιογραφικά, ιστορικά κ.ά.), κατάλληλα για τη διασκαλία διαφόρων διδακτικών αντικειμένων: ~ κειμένων της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας.

ανθολόγος (ο/η) πρόσωπο που συντάσσει μια ανθολογία (βλ. λ.). [ETYM₁ μτρν., αρχική σημ. «συλλέκτης λουλουδιών», < *ανθό-* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω». Η σημερινή σημ. ήδη μτρν.]

ανθολογώ ρ. μετρ. [μτρν.] {ανθολογείς... | ανθολόγη-σα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} 1. επιλέγω τα καλύτερα, τα εκλεκτότερα λογοτεχνικά κείμενα ή άλλα έργα τέχνης για τον καταρτισμό ανθολογίας: για τη συλλογή νεοελληνικών διηγημάτων που εξέδωσε πέρσι, ανθολόγησε τους καλύτερους συγγραφείς ΣΥΝ. σταχυολόγη · 2. κόβω άνθη από φυτά, κορφολόγη, ανθόρενο (το) {χωρ. πληθ.} απόσταγμα που λαμβάνεται από τα εύοσμα άνθη, κυρ. των εσπεριδοειδών, και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη *ζαχαρωπλαστική*.

ανθοπωλείο (το) [1889] το κατάστημα όπου πωλούνται άνθη και καλλωπιστικά φυτά. — ανθοπώλης (ο) [μτρν.], ανθοπώλισσα κ. (λόγ.) **ανθοπώλιδα** (η).

ανθόρροια (η) {χωρ. πληθ.} η πτώση των ανθέων των φυτών ΣΥΝ. αν-θοβολία.

— **ανθορροΐα** ρ. {-είς...}. [ETYM₁ μεσν. < *άνθος* + *-ρροια* < *ρέω*].

άνθος κ. (λαϊκ.) **αθός** (ο) 1. (λαϊκ.) το άνθος (βλ. λ.): «στης *ματζού-ράνας* τον - *έγερνα* ν' αποκοιμηθώ» (δημοτ. τραγ.) 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ανθέων φυτού: *τόρα ανοίγει ο ~* (δηλ. τα άνθη) της *πορτοκαλιάς* 3. (συνεκδ.) η εποχή της ανθοφορίας ΣΥΝ. άνθηση, άνθισμα ΑΝΤ. μαρμασμός, ανθόρροια.

ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί.

[ETYM₁ ο τ. *αθός* (ήδη μεσν.) < **αθός* (με αφομοίωση) < *άνθος* (ό), που αποτελεί μεταπλασμένο τύπο (με αλλαγή γένους) από το αρχ. *άνθος*].

άνθος (το) {άνθ-ους | -η, -έων} (λόγ.) 1. το μέρος του φυτού που περιλαμβάνει τα αναπαραγωγικά όργανα, τα πέταλα και τα σέπала και στο οποίο αναπτύσσεται μετά τη γονιμοποίηση ο καρπός ΣΥΝ. άνθος, λουλούδι 2. το ίδιο το φυτό που έχει άνθη ΣΥΝ. λουλούδι ΦΡ. **άνθος τού αγρού** το αγριολούλοδο (βλ. λ.) 3. (συνεκδ.) γλυκό του κουταλιού, που παρασκευάζεται από τα άνθη των εσπεριδοειδών δέντρων 4. η περίοδος ανθοφορίας: τα *δέντρα χραιάζονται* *τόρα προσεκτική περιποίηση, γιατί βρίσκονται στο - τους* ΣΥΝ. άνθηση, άνθισμα, ανθοφορία 5. (μτρν.) η εποχή της εκμής, η κορυφαία περίοδος ΣΥΝ. ακμή ΑΝΤ. μαρμασμός, παρκαμψή ΦΡ. **(πάνω) στο άνθος της ηλικίας (κάποιου)** κατά την περίοδο της νεότητας, κατά την ακμή της ζωής (κάποιου): τον *σκότισαν πάνω στο άνθος της ηλικίας* του 6. (μτρν.) το εκλεκτότερο μέρος: το ~ της ελληνικής νεολίας | *τού στρατού* ΣΥΝ. αφορέμα ΦΡ. **ρητορικά** | **ποιητικά** *άνθη* λεκτικά σχήματα που χρησιμοποιούνται για να στολίζει κανείς τον λόγο του ΣΥΝ. ρητορισμοί 7. (α) η λιπόδης ουσία που συσσωρεύεται στην επιφάνεια του γάλακτος που βράζει (το ~ του γάλακτος, *ανθόγαλα*, *καϊμάκι*) (β) η ερυθρόλευκη ύλη που επιπλέει στην επιφάνεια του οίνου κατά τη ζύμωση μούγλα (γ) λεπτό στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια μετάλλων (άλατα ή σκουριά): ~ *χαλκού* | *σίδηρου*. Επίσης ανθί κ. άνθι. — (υποκ.) **ανθάκι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί

[ETYM₁ μτρν. < I.E. **andh-* «φθομαι, φυτρώνω», πβ. *σανσκρ.* *āndh-ah* «χόρτο», αρμ. *and* «πέδιο», αβ. *ende* (< **andh-on*), κ.ά. Είναι πθ. ότι η λ. αρχικώς είχε τη σημ. «ανέρχομαι, ανθώ» και, επομένως, «ακαμάζω, αυξάνω».

Η λ. απαντά ως β' συνθ. και στο αρχ. *άκανθα* (βλ. λ.). Η φρ. *το άνθος της ηλικίας* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *la fleur de l'âge*].

ανθόσπαρτος, -η, -ο [1875] σπαρμένος με άνθη, γεμάτος λουλούδια: φρ. **βιον ανθόσπαρτος** (ως ευχή σε νεόνυμφους) *ζωή γεμάτη ευτυχία και χαρά: σας ευχόμαστε - και καλούς απογόνους*. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *semé de fleurs*].

ανθοστήλη (η) {ανθοστηλών} λεπτό ξύλινο έπιπλο σε σχήμα στήλης, πάνω στο οποίο τοποθετείται ανθοδοχείο ή γλάστρα με καλλωπιστικό φυτό.

ανθοστολιζώ ρ. μετρ. [1858] {ανθοστόλισ-α, -ηκα, -μένος} στολιζώ (κάτι) με άνθη. — ανθοστόλισμα (το) [1891] κ. **ανθοστολισμός** (ο) [1889].

ανθοταξία (η) {ανθοταξιών} ΒΟΤ. 1. η διάταξη των ανθέων σε έναν άξονα 2. (συνεκδ.) τα άνθη που βρίσκονται διατεταγμένα σε έναν άξονα: *λευκές* | *κόκκινες* ~. [ETYM₁ < *άνθος* + *-ταξία* < *τάξη*, πβ. *συνομο-ταξία*].

ανθότοπος (ο) [1823] τόπος γεμάτος με άνθη ΣΥΝ. ανθώνια.

ανθότυρο (το) [μεσν.] μαλακό και ανάλατο τυρί ΣΥΝ. *χλωροτύρι*. Επίσης **ανθοτύρι** (το) κ. **ανθότυρος** κ. (λαϊκ.) **αθότυρος** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί.

ανθούριο (το) {ανθουρί-ου | -ων} ποώδες διακοσμητικό φυτό με καρ-διόσχημα, συνήθως κόκκινα άνθη. [ETYM₁ Ελληνγενής ξέν. όρ. < νεολατ. *anthurium*].

ανθοφορία (η) [μεσν.] {ανθοφοριών} 1. η εποχή κατά την οποία τα φυτά ανθίζουν, ο καιρός της άνθησης: το όψιμο *χρόνι πάγωσε τα δέντρα την περίοδο της ~ τους* 2. το άνοιγμα των λουλουδιών, η άνθηση ΣΥΝ. άνοιγμα, άνθισμα, λουλουδιάσμα ΑΝΤ. ανθόρροια, ανθοβολία 3. η τελετουργική προσκόμιση και προσφορά λουλουδιών σε βωμό, ναό, τάφο κ.λπ.: η *ινδουιστική τελετή περιελάμβανε ~ προς το άγαλμα της πολεμικής θεάς Κάλι*. — ανθοφορώ ρ. [αρχ.] {-είς...}.

ανθοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει ή βγάζει λουλούδια: ~ φυτό 2. στολισμένος με άνθη, αυτός που έχει διακοσμηθεί με λουλούδια: ~ *αρχείο* | *δοχείο* ΣΥΝ. ανθοστόλιστος.

άνθρακας (ο) {ανθράκων} 1. ΧΗΜ. (α) αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο C) που υπάρχει σε όλους τους ζωντανούς οργανισμούς, απαντά σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία σε κάθε οργανική ουσία και σε καθωρή κατάσταση υπό μορφή ν αδάμαντος και γραφίτη: *διοξείδιο* | *μονο-ξείδιο τού ~* || ο ~ 14 (ραδιοϊσότοπο του άνθρακα, χρήσιμο για τη χρονολόγηση οργανικών υλικών) (β) **ομάδα του άνθρακα** η τέταρτη ομάδα του περιοδικού συστήματος που περιλαμβάνει τα στοιχεία άνθρακα, πυρίτιο, γερμάνιο, κασίτερο και μόλυβδο (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΗΝ.) 2. (λόγ.) το κάρβουνο ΦΡ. **άνθρακες ο θησαυρός** (*άνθρακες*

ό θησαυρός, Λουκιαν. Ζευξίς 2, όπου μνημονεύεται αρχ. πρόληψη, κατά την οποία, αν σε κάποιον αποκαλύψουν τα πνεύματα που βρίσκεται κρυμμένος ένας θησαυρός, εκείνος πρέπει να τηρήσει πλήρη μυστικότητα κατά την έρευνα· ειδάλως θα βρει μόνο κάρβουνα) για να δηλωθεί διάψευση προσδοκιών: *τους υποσέθηκαν ότι θα χρηματοδοτήσουν το έργο, θα τους εξασφαλίσουν υποστήριξη κ.λπ., αλλά τελικά αποδείχθηκε ~ !* 3. ΙΑΤΡ. διαβρωτικό και κακοήθες έλκος ή απόστημα που οφείλεται σε ειδικό βακτηρίδιο (βάκυλλος του άνθρακα) αλλιώς (λαϊκ.) κακό σπυρί 4. κακοήθης φλύκταινα που προσβάλλει τα φυτοφάγα ζώα 5. ΒΟΤ. ασθένεια των φυτών (λ.χ. της ελιάς, του αμπελιού, των σιτηρών κ.ά.), που εκδηλώνεται κυρ. με εμφάνιση μελανών κηλίδων στα φύλλα. Επίσης (λόγ.) άνθραξ {άνθρακος} [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άνθραξ, -ακος, αγν. ετύμου, πηθ. συνδ. με αρμ. anti-el «διάπυρο κάρβουνο», οπότε η αρχική σμ. της λ. θα πρέπει να σχετίζεται με τις έννοιες «ανάβω, αναφλέγω». Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. και γαλλ. anthrax, ιταλ. antraxe κ.ά.].

ανθρακέμπορος (ο) [1898] {-ου κ. -όρου} {-ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους} ο έμπορος που αγοράζει και πουλάει (ορυκτό) άνθρακα ΣΥΝ. καρβονέμπορος, καρβουναίρης. — ανθρακεμπόριο (το) κ. **ανθρα-κεμπορία** (η).

ανθρακέρχτης (ο) (ανθρακεργατών) ο εργάτης σε ανθρακωρυχείο ΣΥΝ. ανθρακωρύχος.

ανθράκευθ (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} 1. η παραγωγή ξυλανθράκων 2. (για ατμοκίνητες μηχανές, πλοία, σιδηροδρόμους κ.λπ.) οξείδιο με γαιάνθρακες για τη λειτουργία της μηχανής ή την κίνηση του οργάνου. *κατέβηκε ο θερμοστάτης με τον λοστρόμο στο λεβητοστάσιο για την ~.* — ανθρακεύω ρ. [αρχ.].

ανθράκι επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει γκριζά απόχρωση: ~ ύφασμα 2. **ανθράκι** (το) η ίδια η γκριζά απόχρωση.

ανθράκα [αρχ., κ. **αθρακία** (η) (λαϊκ.) 1. τα αναμμένα κάρβουνα που απομένουν μετά το σβήσιμο της φωτιάς ΣΥΝ. θράκα 2. η στάχτη που απομένει όταν σβήσει και το τελευταίο κάρβουνο.

ανθρακικός, -ή, -ό [1799] ΧΗΜ. 1. αυτός που περιέχει ανθρακική ρίζα: ο *ασβεστίτης* και ο *δολομίτης* είναι ~ ορυκτά 2. **ανθρακικό οξύ** ασθενές οξύ που απαντά σε υδατικά διαλύματα με την προσθήκη διοξειδίου του άνθρακα σε νερό ΦΡ. με | **χωρίς ανθρακικό** (για αναψυκτικό, συνήθ. πορτοκαλάδα) με | **χωρίς ανθρακικό οξύ**. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. carbonique].

ανθρακίτης (ο) {ανθρακίτων} ΟΡΥΚΤ. ορυκτός άνθρακας που χρησιμοποιείται στην οικιακή θέρμανση, επειδή κατά την καύση του παράγει μεγάλη θερμότητα και ελάχιστο καπνό.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. anthracite < μγν. ανθρακίτης «είδος πολύτιμου λίθου» < αρρ. -άνθραξ].

ανθρακογραφία (η) [μγν.] {ανθρακογραφιών} καλλιτεχνική μέθοδος σχεδιάσεως με κάρβουνο. — **ανθρακογράφημα** (το) [1887].

ανθρακοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μετατροπή φυτικής (κυρ. ξύλου) ή ζωικής ύλης σε άνθρακα 2. (ειδικότ.) η διαδικασία κατά την οποία το ξύλο μεταβάλλεται μέσω της καύσης σε κάρβουνο ΣΥΝ. καρβουναίωμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. carbonisation].

ανθρακούχος, -α (λόγ. -ος), -ο [1802] 1. αυτός που περιέχει άνθρακα 2. (για έδαφος, πέτρωμα κ.λπ.) αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαιανθράκων ΣΥΝ. ανθρακοφόρος.

ανθρακοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [1717] 1. αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαιανθράκων: ~ *πέτρωμα* ΣΥΝ. ανθρακούχος 2. αυτός που μεταφέρει άνθρακα: ~ *βαγόνια* 3. **ανθρακοφόρο** (το) (ενν. πλοίο) το φορτηγό πλοίο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά γαιάνθρακα ΣΥΝ. καρβουναίριο.

ανθρακοποιεία (η) [1833] το ορυχείο από το οποίο εξορύσσεται άνθρακας ΣΥΝ. γαιανθρακωρυχείο. — **ανθρακορύχος** (ο) [1897].

ανθρωπάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. ο μικρόσωμος άνθρωπος: ο *αναβάτης* δεν σου *γέμισε το μάτν ήταν ένα τόσο δα ~* 2. (μειωτ.) άνθρωπος χωρίς πυγμή, δύναμη αντιστάσεως και σταθερότητα χαρακτήρα: *ταλικά δεν είναι παρά ένα ~, κάνει πάντα ό,τι του λένε* 3. μικρό σε μέγεθος ομοίωμα ανθρώπου: *γυμνίο | πλαστικό | χάρτινο | μολυβένιο ~* 4. (εκ-φραστ.) άνθρωπος αγαθός, δειλός και άκακος, που δεν είναι ικανός να βλάψει: *δεν πρόκειται να σε πειράξει- είναι καλό ~* || ~ *τού Θεού* ΣΥΝ. φιλήσυχος, αλοϊκός, άδολος. Επίσης ανθρωπάκος (ο).

ανθρωπάρι (το) (ανθρωπάρι-ου | -ων) (λόγ.-κακός.) άνθρωπος χαμηλού (κοινωνικού ή πνευματικού) επιπέδου, ανάξιος λόγου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ανθρωπάριον, υποκ. της λ. άνθρωπος].

ανθρωπεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] (ανθρώπευα) (για πρόσ.) 1. γίνομαι άνθρωπος, αποκτώ το ήθος και τη συμπεριφορά εξευγενισμένου, πολιτισμένου ανθρώπου: *τον συμβουλεύουν συνεχώς με ενδιαφέρον και αγάπη, αλλ' αυτός δεν εννοεί να ανθρωπέψει* ΣΥΝ. εξανθρωπίζομαι, εξευγενίζομαι 2. αποκτώ καθαρή και φροντισμένη εμφάνιση, γίνομαι αντάξιος πολιτισμένου ανθρώπου: *μετά το συγκύριμα, το σπίτι ανθρωπέσει* ΣΥΝ. συγυρίζομαι, ανθρωπίζομαι, νοικοκυρεύομαι.

ανθρωπιά (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} η ευγένεια της συμπεριφοράς που πηγάζει από αισθήματα αλληλεγγύης και συμπόνιας προς τον συνάνθρωπο: *δείχνω | συμπεριφέρομαι με ~* || *έχει μέσα του ~* ΑΝΤ. απανθρωπιά ΦΡ. της **ανθρωπιάς** που να ταιριάζει σε άνθρωπο: *σπίτι | φραγμό ~* ΣΥΝ. της προκοπής, ανθρωπινός.

ανθρωπινός, -ή, -ό [μγν.] αυτός που είναι ή παρουσιάζεται αντάξιος και κατάλληλος για τους ανθρώπους: *φόρεσε ρούχα - και πήγαινε στη δουλειά σου* || *μίλα του με λόγια - και θα καταλάβει* || ~ *ζωή* ΣΥΝ. κόσμος, ευπρεπής, της ανθρωπιάς, της προκοπής ΑΝΤ. ευτελής. — ανθρωπινά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ανθρώπος, παρόνιο**.

ανθρώπιος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον άνθρωπο: ~ *ζωή* | *φυλή* | *δράση* | *γένος* | *πνεύμα* | *φύση* ΣΥΝ. ανθρωπινόσ. ΦΡ. (α) **το**

πλανόσθαι | **σφάλλειν ανθρώπινον** (τό *πλανόσθαι ανθρώπινον*, λατ. errare humanum est) τα σφάλματα αποτελούν μέρος της ανθρωπίνης φύσης (γ' αυτό και είναι αναπόφευκτα) (β) **ανθρώπινα δικαιώματα** | **δικαιώματα του ανθρώπου** τα βασικά και θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα (λ.χ. το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας, η ισότητα ενώπιον του νόμου, η προστασία από αυθαίρετη σύλληψη, το δικαίωμα ιδιοκτησίας, εργασίας, ελευθερίας λόγου και έκφρασης, συγκεντρώσεων, συνελεύσεων κ.λπ.), τα οποία θεωρούνται απαραίτητα και πρέπει να τηγνώνουν σεβασμού εκ μέρους της εκάστοτε κρατικής εξουσίας' η προστασία τους νομιμοποιήθηκε από την Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (10 Δεκεμβρίου 1948) (γ) **ανθρώπινος παράγοντας** (i) (γενικά) ο άνθρωπος ως παράγοντας της ζωής και της εξέλιξης: *όταν σχεδιάζουμε τον τρόπο δράσης μας, δεν πρέπει να αγνοούμε και τον ~* (ii) ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των σοματικών, ψυχικών και πνευματικών χαρακτηριστικών του ανθρώπου, τα οποία επηρεάζουν την παραγωγική διαδικασία: *μελέτες για την αποφυγή σφαλμάτων που προέρχουν από τον ~* (δ) ΟΙΚΟΝ. **ανθρώπινο κεφάλαιο** (i) το κεφάλαιο που επενδύεται για την εκπαίδευση και ειδικευση του εργατικού δυναμικού μιας χώρας (ii) το σύνολο των πόρων και επιδεξιότητα που διαθέτει κανείς και οι οποίες τον εξασφαλίζουν ένα εισόδημα (ε) **ανθρώπινο δυναμικό** το σύνολο των ανθρώπων που προσφέρουν παραγωγικές υπηρεσίες σε κάποιον τομέα: το ~ *της επιχείρησης* (στ) **ανθρώπινο λάθος** λάθος που οφείλεται στον άνθρωπο, όχι σε βλάβη μηχανήματος: το *αεροπορικό δυστύχημα αποδίδεται σε ~* 2. (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία που συνδέονται με τον άνθρωπο, που αναφέρεται στις ιδιότητες του, τις αδυναμίες του, στα πάθη του, στις αρετές του, στην ανθρωπιά του ή στα προβλήματα που συνήθ. αντιμετωπίζει ως κοινωνικό ον: η *συνάντηση των δύο φίλων μετά από δεκαετίες ήταν μια ζεστή, στιγμιά* || η *ταϊνία περιγράφει τη ζωή δύο οικογενειών, με τις χαρές, τις λύπες, τα προβλήματα τους, γενικά ~ καταστάσεις* || μη σε στενοχωρεί η συμπεριφορά τους- *αυτά είναι ανθρώπινα!* ΦΡ. με **ανθρώπινο πρόσωπο** (i) με σεβασμό στην αξία του ανθρώπου, με δικαιοσύνη, ευαισθησία, ανθρωπιά: *σοσιαλισμός -* (ii) με οικείο, ευχάριστο, ευ-προσιγόρο τρόπο ή φέρσιμο: *εμφανίστηκε στη συνέντευξη αλλαγμένα, -* 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από ανθρωπιά, από φιλόανθρωπα αισθήματα: ~ *συμπεριφορά* | *βοήθεια* | *αντιμετώπιση* ΣΥΝ. ανθρωπιστικός, ελεήμων ΑΝΤ. απάνθρωπος 4. **ανθρώπινα** (τα) οι υποθέσεις των ανθρώπων, τα καθημερινά θέματα που απασχολούν τους ανθρώπους: *έλεγε ότι ο Θεός δεν ασχολείται με τα ~.* — ανθρωπίνια | ανθρωπίνως (βλ. λ.) [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **άνθρωπος, παρόνιο**. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άνθρωπος. Πολλές σύγχρονες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. τα δικαιώματα του ανθρώπου (< γαλλ. les droits de l'homme), ανθρώπινος παράγοντας (< αγγλ. the human factor), ανθρώπινο κεφάλαιο (< γαλλ. capital humain), ανθρώπινο λάθος (< αγγλ. human error) κ.ά.]. ανθρωπίνως επίρρ. (λόγ.) με τρόπο ανθρωπινό ή συνήθ. όσο είναι δυνατόν για τον άνθρωπο: *είναι - αδύνατον* | *δυνατόν* (ενν. να γίνει). [ΕΤΥΜ αρχ. < ανθρωπίνος. Η φρ. ανθρωπίνως δυνατόν προέρχεται από τη Γαλλική, λ.χ. *έκανε ό,τι ήταν ανθρωπίνως δυνατόν* (< il a fait ce qui était humainement possible)].

ανθρωπισμός (ο) 1. η παιδευτική αντίληψη και το μορφωτικό ιδεώδες της Αναγέννησης, αλλά και τον μετέπειτα χρόνον, σύμφωνα με τα οποία η σωματική, ψυχική και πνευματική αγωγή του ανθρώπου πρέπει να βασίζεται στη σπουδή της κλασικής ελληνικής και λατινικής αρχαιότητας, δηλ. στα κλασικά γράμματα, και να εμπνέεται από τις κλασικές αξίες και αρχές ΣΥΝ. ουμανισμός 2. η ίδια η κλασική παιδεία και η ενασχόληση με τα κλασικά γράμματα, όπως αναπτύχθηκαν από την περίοδο της Αναγέννησης και εξής 3. ΦΙΛΟΣ. (α) σύστημα ή τρόπος σκέψεως και πράξεως (παράλληλος, αν και όχι ταυτόσημος με τον πραγματισμό), που δίνει τη μεγαλύτερη έμφαση στην αξία του ανθρώπου, στα συμφέροντα, στις αξίες και στην αξιοπρέπεια του (β) (ειδικότ.) δόγμα που υποστηρίζει ότι αληθές είναι μόνον ό,τι προάγει την ανθρωπινή ζωή και οδηγεί τον άνθρωπο στην τελείωση, και γ' αυτό δίνει ιδιαίτερη σημασία στη λογική και την καθολική γνώση και αρνείται την πίστη σε υπερφυσικές δυνάμεις 4. το σύνολο των πνευματικών και ψυχικών ιδιοτήτων του ανθρώπου, ιδ. τα χαρακτηριστικά που προσδιάζουν στον πολιτισμένο άνθρωπο (λ.χ. ευγένεια, ημερότητα ηθών) και τον διακρίνουν από τα ζώα: στην *εποχή της φιλαντίας* και του *ατομικού συμφέροντος* η *αυτοθυσία αποτελεί ύμνο στο δέγμα ανθρωπισμού* ΣΥΝ. ανθρωπιά, ευγένεια, ευπρέπεια, κοσμιότητα ΑΝΤ. απανθρωπία, βαρβαρότητα, τραχύτητα (πβ. λ. *ουμανισμός*).

[ΕΤΥΜ αρχ. < άνθρωπος. Ο διεθνής νεολογ. όρ. humanismus (από όπου γερμ. Humanismus, γαλλ. humanisme, αγγλ. humanism κ.ά.) είναι μετάφραση του ελλην., που απαντά στον Διογένη Λαέρτιο και αποδίδεται στον φιλόσοφο Αρίστιππο («οι δέ απαιτούντο ανθρωπισμού δέοντα»)]. **ανθρωπιστής** (ο) [1893], **ανθρωπιστρια** (η) {ανθρωπιστριών} 1. (α) ο μορφωμένος άνθρωπος που έχει φιλολογική και εγκυκλοπαιδική παιδεία (καθολικός άνθρωπος | homo universalis) και ο οποίος θέτει ως επίκεντρο του ενδιαφέροντος του τον άνθρωπο και την ολοκλήρωσή του ΣΥΝ. ουμανιστής (β) (ειδικότ.) πρόσωπο που ασχολείται με τις κλασικές σπουδές · 2. πρόσωπο που διακρίνεται για τα φιλόανθρωπα αισθήματα και τη φιλάνθρωπη του δραστηριότητα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. humaniste]. **ανθρωπιστικός**, -ή, -ό [1866] 1. αυτός που σχετίζεται με τον άνθρωπο (βλ. λ.) ως τρόπο σκέψεως και μορφωτικό ιδεώδες: η ~ *διδασκαλία του Εράστου* || - *μελέτες* | *σπουδές* | *γράμματα*- ΦΡ. (α) ανθρωπιστική *επιστήμη* η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης

της του ανθρώπου και τα προϊόντα του ανθρώπινου πνεύματος, όπως η γλώσσα, η φιλοσοφία, οι τέχνες κ.λπ.: ~ είναι η ιστορία, η φιλοσοφία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η βιολογία κ.ά. (β) **ανθρωπιστική παιδεία** η παιδεία που έχει ως επίκεντρο τον άνθρωπο, την πνευματική, ηθική και πολιτική του ολοκλήρωση (κυρ. μέσω των κλασικών σπουδών), συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς την ειδική παιδεία, την επίτευξη ΑΝΤ. τεχνοκρατική παιδεία 2. φιλανθρωπικός: ~ **βοήθεια στη Βοσνία**- ΦΡ. **ανθρωπιστική παρέμβαση** παρέμβαση κάποιου διεθνούς οργάνωσης (Ηνωμένων Εθνών) με σκοπό να τεθεί τέρμα στην αιματοχυσία που προκαλεί ένας εμφύλιος πόλεμος κυρίως στον άμαχο πληθυσμό. — ανθρωπιστικ-ά | -ως επίρρ.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο, όπως επιμαρτυρείται από την προέλευση των φρ., λ.χ. **ανθρωπιστική παιδεία** (< γερμ. humanistische Bildung), **ανθρωπιστική βοήθεια** || < αγγλ. humanitarian help), ο όρος **ανθρωπιστικές επιστήμες** χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει τα αγγλ. humanities, γαλλ. humanités κ.λπ.]

άνθρωπο- κ. άνθρωπο- κ. ανθρωπ- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι/κάποιος σχετίζεται με τον άνθρωπο: **άνθρωπο-κνηρητό**, **άνθρωπο-γεωγραφία**, **άνθρωπο-κεντρικός**, **άνθρωπο-μορφος**, **άνθρωπο-ονύμιο**. [ETYM. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. **άνθρωπο-λόγος**, **άνθρωπο-ραγία**), που προέρχεται από το ουσ. **άνθρωπος**].

άνθρωπογενής, -ής, -ές {άνθρωπογεν-ούς | -είς (ουδ. -η)} αυτός που έχει διαμορφωθεί με τη δημιουργική παρέμβαση του ανθρώπου: ~ **περιβάλλον** | **παιδαγωγία** || η **διάβρωση**, εκτός από φυσική, είναι και ~ **διαδικασία**, όταν το έδαφος απογυμνώνεται με τις εκχερσώσεις και τις πυρκαγιές. — ανθρωπογενός επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. man-made].

άνθρωπογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ο κλάδος της ανθρωπολογίας που περιγράφει τις τοπικές του ανθρώπινου είδους και τη γεωγραφική τους κατανομή 2. το σύνολο των προσώπων και των χώρων που αναφέρονται σε ένα λογοτεχνικό έργο: η ~ **του ποιήματος**. — ανθρωπογεωγράφος (ο/η), ανθρωπογεωγραφικός, -ή, -ό (σημ. 1). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. anthropogeographie].

άνθρωπογονώστης (ο) {άνθρωπογονωστών} πρόσωπο που ασχολείται με τη γνώση των ψυχικών ιδιοτήτων και των διαφορετικών χαρακτήρων που παρατηρούνται στους ανθρώπους. — ανθρωπογονώστης (η) [1892], ανθρωπογονωστικός, -ή, -ό [1880]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Menschenkenner].

άνθρωπογονία (η) {χωρ. πληθ.} η γένεση, η δημιουργία του ανθρώπου. [ETYM; μγν. < **άνθρωπο-** + **-γονία** < **γόνος**].

άνθρωποειδής, -ής, -ές (άνθρωποειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει ανθρώπινα χαρακτηριστικά, που μοιάζει με άνθρωπο (βλ. κ. λ. **άνθρωπομόρφος**) ΑΝΤ. ζωόμορφος, τερατοειδής 2. **άνθρωποειδές** (το) (i) κάθε πθήκος που ανήκει σε είδη τα οποία μοιάζουν περισσότερο με άνθρωπο (λ.χ. ο γορίλλας, ο χιμπατζής κ.ά.) (ii) (μειωτ.-υβριρ-στ. για ανθρώπους) αυτός που έχει τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου, χωρίς να είναι και στην ουσία του (ψυχή, μυαλό, ήθος κ.λπ.) άνθρωπος: αυτά τα **άνθρωποειδή** που **εκμεταλλεύονται** ανήλικα παιδιά **πρέπει να τιμωρηθούν παραδειγματικά** (iii) ρομπότ που έχει τα εξωτερικά γνωρίσματα του ανθρώπου και εκτελεί ανθρώπινες εργασίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ες.

[ETYM. αρχ. < **άνθρωπος** + **-ειδής** < **είδος**. Η σημ. «είδος ρομπότ» τής λ. **άνθρωποειδές** είναι αντιδάν. από αγγλ. anthropoid].

άνθρωποέτος (το) (άνθρωποέτ-ους | -ή, -όν) ΟΙΚΟΝ. η ισοδύναμη εργασία ενός έτους [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. man-year].

άνθρωποζωικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την εμφάνιση τής ανθρώπινης ζωής στη Γη: ~ **αιώνας**. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anthropozoic].

άνθρωποζωνόσος (η) ΙΑΤΡ. νόσος ανθρώπων και ζώων (π.χ. ο με-λιταίος από αιογρόβια που μεταδίδεται στον άνθρωπο).

άνθρωποήμερα (η) {άνθρωποημερών} το σύνολο των ωρών που εργάζεται ένας άνθρωπος σε μία ημέρα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. man-day].

άνθρωποθάλασσα (η) [1887] (δύσchr. ανθρωποθαλασσών) (εκφρα-στ.) πολύ μεγάλο πλήθος ανθρώπων: τους **ολυμπιονίκες** **πέριμενε στο αεροδρόμιο** μια ~, για να τους **καλωσορίσει** ΣΥΝ. **λαοθάλασσα**, **κοσμοσυρροή**.

άνθρωποθυρίδα (η) περιορισμένο άνοιγμα οβάλ σχήματος στις δεξαμενές του πλοίου, που κλείνει με σιδερένιο καπάκι, στο οποίο χωράει μόνο ένας άνθρωπος. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. man-hole].

άνθρωποθυσία (η) [μγν.] {άνθρωποθυσιών} η τελετουργική θυσία ανθρώπου: ~ για **εξευμενισμό** μιας **θεότητας** || **λέγεται ότι οι σατανι-στές πραγματοποιούν ανθρωποθυσίες**.

άνθρωποκεντρικός (ο) {χωρ. πληθ.} "Ι. ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος είναι το σημαντικότερο ον του σύμπαντος, το κέντρο του κόσμου, αποτελεί αυτοσκοπό και το μέτρο όλων των πραγμάτων (πβ. Πλάτ. **Πρωταγόρας**: «μέτρον πάντων χρημάτων άνθρωπος») και όλα πρέπει να οδηγούν στο καλό του ανθρώπου (κατ' αντιδιαστολή προς τον **θεο-κεντρισμό** και τον **κοσμο-κεντρισμό**) 2. η γενικότερη αντίληψη, σύμφωνα με την οποία τα πάντα ερμηνεύονται με όρους τής ανθρώπινης εμπειρίας και των ανθρώπινων αξιών. — ανθρωποκεντρικός, -ή, -ό [1877], ανθρωποκεντρικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anthropocentrisme].

άνθρωποκτονία (η) [μγν.] {άνθρωποκτονιών} ΝΟΜ. (ως έγκλημα του Ποινικού Δικαίου) η πρόκληση θανάτου ανθρώπου με οποιονδήποτε τρόπο (από την πλευρά του δράστη): ~ **εκ προθέσεως** (με πρόθεση του

δράστη, όταν υπάρχει δόλος κάθε είδους) || - **εξ αμελείας** (που οφείλεται σε αμελή συμπεριφορά του δράστη, χωρίς να έχει την πρόθεση να σκοτώσει). — ανθρωποκτόνος, -ος, -ο [αρχ.].

[ETYM. μγν. < αρχ. **άνθρωποκτόνος** < **άνθρωπος** + **-κτόνος** < **κτείνω** «φρονεύω», βλ. κ. **-κτονία**]. ανθρωποκονηγητό (το) **καταδιώξι** ανθρώπου ή ανθρώπου (συνήθ. από την αστυνομία): **η αστυνομία εξαπέλυσε -για τη σύλληψη των δολοφόνων**.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. manhunt]. **ανθρωπολατρία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η λατρεία και η απόδοση τιμών σε άνθρωπο (εν ζωή ή μετά θάνατον) όπως σε θεό 2. (κατ' επέκτ.) η εκδήλωση λατρείας προς πρόσωπα του δημόσιου βίου: **οι εκδηλώσεις των οπαδών προς τα είδωλα τους αποτελούν δείγμα τής σύγχρονης** ~ ΣΥΝ. **προσωπολατρία**. — ανθρωπολάτρης (ο) [μγν.], ανθρωπολατρι-κός, -ή, -ό [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **λατρεία**.

ανθρωπολογία (η) [1810] 1. η επιστήμη που μελετά το ανθρώπινο γένος σε σχέση με την κατανομή, την προέλευση, την ταξινόμηση και τις σχέσεις των φυλών, τα φυσικά χαρακτηριστικά, τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές σχέσεις και τον πολιτισμό' ΦΡ. (α) **κοινωνική ανθρωπολογία** (κυρ. στην Αγγλία) ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τις πρωτόγονες και παραδοσιακές κοινωνίες και τα έθιμα τους, καθώς και τις επιβιώσεις εθίμων και θεσμών των πρώτων κοινωνιών στις σύγχρονες ΣΥΝ. **εθνολογία** (β) **πολιτισμική ανθρωπολογία** (κυρ. στις Η.Π.Α.) η κοινωνική ανθρωπολογία (γ) **φυσική ανθρωπολογία** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τον άνθρωπο (από γενετική ή φυσιολογία), τις φυσικές μεταβολές του ανθρώπινου είδους και τη σχέση του με το περιβάλλον (δ) **πολιτική ανθρωπολογία** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τη σύσταση και τη λειτουργία τής πολιτικής εξουσίας στις κοινωνίες (ε) **οικολογική ανθρωπολογία** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τη σχέση των πολιτισμικών συστημάτων με τις μεταβολές του περιβάλλοντος (στ) **οικονομική ανθρωπολογία** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τον άνθρωπο ως κοινωνικό ον σε σχέση με συγκεκριμένα οικονομικά συστήματα 2. **ΦΙΛΟΣ.** η μελέτη τής ζωής και των πράξεων του ανθρώπου για τον καθορισμό τής ουσίας του 3. (γενικότ.) διδασκαλία περί του ανθρώπου: **θεωρητική** | **ηθική** | **χριστιανική** ~. — **ανθρωπολόγος** (ο/η) (σημ. 1), ανθρωπολογικός, -ή, -ό [1812], ανθρω-πολογικ-ά | -ώς [1897] επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Anthropologie].

ανθρωπομάνι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} πλήθος ανθρώπων (πβ. **γυναι-κομάνι**, **παιδομάνι**). [ETYM < **άνθρωπος** + **-μάνι** (βλ. λ.)].

ανθρωπομορφία (η) [1889] ΑΝΘΡΩΠΟΛ. ο κλάδος που μελετά και ταξινομεί τις ανατομικές διαφορές των ανθρώπων (ως προς τα μέλη, τα γνωρίσματα, τις διαστάσεις και τις αναλογίες του ανθρώπινου σώματος), ώστε να αξιοποιηθούν οι μετρήσεις στη βιομηχανία (για τη σύμβαση καθιερμάτων αυτοκινήτων, αεροπλάνων κ.λπ. ή ετοιμωμ ενδυμάτων), στην εξακρίβωση της ταυτότητας ενός προσώπου κ.α. — ανθρωπομετρικός, -ή, -ό [1889], ανθρωπομετρικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anthropométrie].

ανθρωπομηνιας (ο) {ανθρωπομηνών} ΟΙΚΟΝ. η ισοδύναμη εργασία ενός μηνός. **ανθρωπομορφισμός** (ο) [1817] 1. ΦΡΗΚ. η απόδοση ανθρώπινης συμπεριφοράς, χαρακτηριστικών κ.λπ. σε θεότητα: η **αρχαία ελληνική θρησκεία διακρίνεται από έντονο** ~ 2. **ΦΙΛΟΣ.** η παράσταση και ερμηνεία τής πραγματικότητας σύμφωνα με την ανθρώπινη φύση, δηλ. σύμφωνα με ανθρώπινα σχήματα και μέτρα, λ.χ. το να αποδίδει κανείς στις μέλισσες, που κατασκευάζουν κηρήθρες, γεωμετρικές σκέψεις. — ανθρωπομορφιστής (ο) [1880], ανθρωπομορφικός, -ή, -ό [1863], ανθρωπομορφικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anthropomorphisme].

ανθρωπομόρφος, -η, -ο [μγν.] αυτός που έχει το σχήμα και τη μορφή ανθρώπου: ~ **αργείο** | **είδωλο** ΣΥΝ. ανθρωποειδής: ΦΡ. (εμφρα.) **ανθρωπομόρφος τέρας** (ως χαρακτηρισμός) δράστης φοβερού, ειδηχθούς εγκλήματος.

ανθρωποπλαστικός, -ή, -ό αυτός που συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης ανθρώπινης προσωπικότητας: το ~ **περιεχόμενο των κλασικών σπουδών**.

ανθρωποπλήμυρα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} μεγάλο πλήθος ανθρώπων, κοσμοσυρροή, **λαοθάλασσα**.

ανθρωποποίηση (η) [1854] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΑΝΘΡΩΠΟΛ. η εξελικτική διαδικασία με την οποία θεωρείται ότι οι πρόγονοι του ανθρώπου απέκτησαν τα χαρακτηριστικά που τους διέκριναν από τα υπόλοιπα πρωτεύοντα θηλαστικά (λ.χ. η απόκτηση τής όρθιας στάσης, η τελειοποίηση του χεριού κ.ά.) 2. (καταchr.) η καλλιέργεια των ανθρώπινων ιδιοτήτων, η ανάπτυξη στον άνθρωπο όλων εκείνων των χαρακτηριστικών που του αρμόζουν (λ.χ. αξιοπρέπεια, ανθρωπιά, ελευθερία, η διαμόρφωση καλών και ηθικών χαρακτήρων. — αν-θρωποποιός, -ός, -ό [μεσν.], ανθρωποποιώ ρ. [μεσν.] (-είς...).

άνθρωπος (ο) {ανθρώπ-ου | -ων, -ους} 1. (α) το έμβιο ον που ανήκει στα πρωτεύοντα θηλαστικά και διαφέρει από τα υπόλοιπα όντα τής τάξης του λόγω τής ικανότητας του να παράγει έναυρθρο λόγο και αφηρημένες σκέψεις, έχει συνείδηση τής δύναμης και τής αποτελέιας του και τη δυνατότητα ηθικών κρίσεων (ορθού - εσφαλμένου): **ιστορία** του — II ο — των **σηηλαίων** (ο πρωτόγονος) || οι **πρόττοι** - (ο Αδάμ και η Εύα) (β) καθέννας από τους προγόνους του σημερινού ανθρώπου, που αντιπροσωπεύει ένα στάδιο στη μορφολογική και πολιτισμική του εξέλιξη: ο **έμφρων** | **σοφός** ~ (homo sapiens, η σύγχρονη μορφή του είδους) || ο **όρθιος** ~ (homo erectus) || ο **κατασκευαστής** ~ (homo faber, ικανός να κατασκευάζει εργαλεία) || ο **επιδέξιος** η **ικα-**

νός ~ (homo habilis, διαβίωι ομαδικά, χρησιμοποιεί τη φωτιά, κατασκευάζει εργαλεία) (πβ. λ. *χόμο*) 2. κάθε άτομο, ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας: ζουν οκτώ - σε ένα δαμάτιο! || μέσος | κοινός ~ (ο συνηθισμένος, καθημερινός άνθρωπος) || τι *σί* - είναι; (τι χαρακτήρα έχει); ΦΡ. (α) ο άνθρωπος μου (και για τα δύο φύλα) σύζυγος ή ερωτικός σύντροφος: *έχασα τον ~!* (πέθανε) (β) *δικός μου άνθρωπος* οικείο (συγγενικό ή φιλικό) πρόσωπο ή πολιτικός φίλος: *αφού εξέλεξε βουλευτής, διόρισε πολλούς δικούς του ανθρώπους στο Δημόσιο* || *αυτός είναι ~, μην τον πειράξετε!* (γ) ο *άνθρωπος μας* το ζητούμενο πρόσωπο, αυτός που θέλουμε: *Αυτός είναι ~!* Συγκεντρώνει όλα τα απαιτούμενα προσόντα (δ) *σαν ένας άνθρωπος* (για πολλούς που συμπεράτουν) σύσσωμοι, ενωμένοι: *οι απεργοί αντιμετώπισαν τον υπουργό ενωμένοι, ~!* || το πλήθος ~ φωνάζει: *«Άξιός!»* ΣΥΝ. *όλοι μαζί, με μια φωνή, σαν μια γροθιά* 3. (ειδικότ.) το παραπάνω *ον* ως δημιουργός και φορέας πολιτισμού, κατ' αντιδιαστολή προς τα λοιπά έμβια όντα: στην απομόνωση και την ερημιά αγριεψε και από ~ *κατάτησε θηρίο* || ο — είναι ζώο πολιτικό | κοινωνικό' ΦΡ. *ίδε ο άνθρωπος!* (ιδε | *ιδού ο άνθρωπος*, Κ.Δ. Ιωάνν. 19, 5) να (ποιος είναι, τι είναι) ο άνθρωπος (φρ. με την οποία παρουσίασε ο πόντιος Πιλάτος τον μαστιγωμένο Ιησού στον όχλο των Ιουδαίων, ελπίζοντας να προκαλέσει τον οίκτο τους): *σφαγές, αδικία, εκμετάλλευση' ~!* 4. το παραπάνω *ον* με τις φυσικές αδυναμίες και τα πάθη του: *μη με βάζεις σε πειρασμούς και εγώ ~!* || «τόσο αμαρτωλοί και ωραίοι, τόσο άνθρωποι!» (λαϊκ. τραγ.) || τα λάθη είναι για τους ~ || «οι μεγάλοι άνθρωποι κάνουν μεγάλα λάθη» (Μακρυγιάννης) ΦΡ. (α) *τι (σου) είναι ο άνθρωπος!* για να δείξουμε είτε τη ματαιότητα των ανθρώπων, είτε θυμασμού για τα έργα των ανθρώπων: ~! Ένα τίποτα - μέχρι γδεις ήμαστε μαζί και σήμερα δεν πάραχει πια! || ~! Κατάφερε να νικήσει την ίδια τη φύση και να την υποτάξει στη θέληση του! (β) *άνθρωπε μου!* (σε ερωτήσεις) προς επίταση της αγανάκτησης, της απορίας ή της έκπληξης: *Τι κάνει εκεί, ~; Είσαι με τα καλά σου;* (γ) ο *άνθρωπος* σε ρόλο υποκειμένου προτάσεων αντί του συγκεκριμένου προσώπου, συνήθ. για να εκφράσουμε συμπάθεια: *τι κάνει ~ για να βγάλει το ψωμί του!* || τι να σου κάνει ~ με τόσα που έχει στο μυαλό του; 5. το άτομο που διαθέτει ευγένεια, καλοσύνη, κατανόηση, συμπόνια, το ενάντιο άτομο: *είναι ~ με όλη τη σημασία της λέξεως* || *είναι πάνω απ' όλα* ~ || *τι ωραίος που είναι ο ~, όταν είναι ~!* ΦΡ. (α) *ανώτερος* βλ. λ. *ανώτερος* (β) *άνθρωπον ζητώ* (άνθρωπον ζητώ, Διογένης Λαέρτιος 6.2) φράση του κυνικού φιλοσόφου Διογένη, με την οποία απαντούσε σε όσους τον ρωτούσαν γιατί γύριζε στην αγορά με ένα αναμμένο λυχνάρι για να δείξουμε ότι αναζητούμε υψηλής ποιότητας ανθρώπους, ικανούς και ενάρετους (πβ. κ. *φανήρι του Διογένη*, λ. *φανήρι*) 6. (ειδικότ.) το πολιτισμένο *ον* που συμπεριφέρεται με καλούς τρόπους και ευγένεια, που η συμπεριφορά και η εμφάνιση του φανερώνουν ότι έχει λάβει σωστή κοινωνική αγωγή: *φάε σαν ~!* || *ντύσου επιτέλους σαν ~!* || *γράμματα έμαθες, αλλά ~ δεν έγινες!* || *δεν είναι αυτός ~ να του μιλήσεις* || *γίνε ~!* (μάθε να συμπεριφέρεσαι σωστά) || σε αυτό το σχολείο θα γίνετε ~! ΑΝΤ. αγροίκος, απολίτιστος, αγενής 7. κάθε ανθρώπινο πλάσμα ως ιδιαίτερη αξία, ως το επίκεντρο του ενδιαφέροντος και της δράσης: *αγωνιζόμαστε για τον ~* || *τα δίκαια του ~* || *πάνω απ' όλα ο ~!* 8. (περιληπτ.) το σύνολο των ανθρώπων: ο σύγχρονος ~ ζει με το άγχος ενός πυρηνικού ολέθρου', *άνθρωποι* (οι) το σύνολο των ανθρώπων υπάρχουν, η ανθρωπότητα, η κοινωνία: *έφερε την ελπίδα στις καρδιές των ~!* 10. (μετά από ουσ. κ. επιθ.) για επίταση της σημασίας τους: *νοικοκύρης ~* || *νέος ~* 11. (με άρνηση) ως αόριστη αντων. κανείς: *δεν πάτησε ~ στη γροθιά!* || *δεν θέλει να δει ~ από τη στενοχώρια του* ΣΥΝ. ψυχή, ψυχή ζωής 12. (+γεν.) για τη δήλωση της ιδιότητας κάποιου, του χώρου στον οποίο ανήκει: ~ τον γραμμάτων και των τεχνών || ~ της πιάσας | *τού σιναιριού* | *τού κόσμου* (κοσμικός ή κοσμοπολίτης) | *της νύχτας* (νυχτόβιος, βλ.λ.) | *τού λιμανιού* (γαμηλού επιπέδου) | *τού σαλονιού* (της καλής κοινωνίας, των κοσμικών κύκλων) | *τού παρασηνίου* (που δρα χωρίς να φαίνεται) | *τού περιθωρίου* | *τού Θεού* (ενάρετος ή θρησκόος) | *τού σπιτιού* (σπιτόγατος, βλ.λ.) | *της δράσης* (δραστήριος) | *τού θεάτρου* (θεατράνθρωπος, βλ.λ.) 13. αυτός που βρίσκεται στην υπηρεσία άλλου, το έμπιστο και οικείο πρόσωπο (κάποιου): *είναι ~ του υπουργού* | *τού σπιτιού* | *τού καταστήματος* 14. (ειδικότ.) πρόσωπο που πληρώνεται, για να προστατεύει κάποιον, σωματοφύλακας: *έβαλε τους - του και τον απείλησαν* 15. (ειδικότ.) πρόσωπο στην υπηρεσία μιας δύναμης: ~ των *Αμερικάνων* | των *Ρώσων* | των *Γερμανών* ΣΥΝ. πράκτορας. — (υποκ.) ανθρώπακι (βλ.λ.) κ. (λόγ.) ανθρώπαριο (το) [αρχ.] (βλ.λ.) κ. ανθρώπακος (ο). [ΕΤΥΜ. αρχ., αββ. ετιμού, πιθ. < *άνδρ-οπος < *άνηρ*, *ανδρός* + *-οπος* (βλ.λ.) με τη σημ. «ο έχων ανδρική όψη, αυτός που μοιάζει με άνδρα», όπου άνδρας σημαίνει γενικότερα τον άνθρωπο (πβ. το ομηρ. «*κατήρ ανδρών τε θεών τε*»), σημασιολογική σύμπτωση που απαντά και σε άλλες γλώσσες (λ.χ. αγγλ. man, γαλλ. homme, ισπ. hombre). Ας σημειωθεί ότι αρχικός ο λ. χρησιμοποιήθηκε κυρίως με μειωτική κάπως σημ., για να δηλώσει την τάξη των θνητών ανθρώπων εν αντιθέσει με εκείνη των θεών. Είναι προφανές ότι η σύνδεση με το αρχ. *ανθρώρασκο* «ανατηδών» είναι παρετυμολογική και επιστημονικά αβάσιμη].

άνθρωπος, ανθρώπινος, ανθρωπίνος κ.λπ. Από το πλήθος των ετυμολογιών που έχουν προταθεί, για να εξηγήσουν την προέλευση της λ. *άνθρωπος* (μπορεί να τις βρει κανείς συγκεντρωμένες στο *Ετυμολογικό Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής* του Η. Frisk), επικρατέστερη φαίνεται εκείνη που συνδέει τη λ. με το άνδρας «άνθρωπος» και το όψ «πρόσωπο, όψη»: *άνθρωπος* είναι «το *ον* με ανθρωπινό πρόσωπο». Πρόκειται για μία από τις παλαιότερες ελλη-

νικές λέξεις (μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά με τον τύπο a-to-ro-go της συλλαβογραφικής Γραμμικής γραφής Β'), που χρησιμοποιείται αυτούσια στην Ελληνική μέχρι σήμερα. Τρία επιθέτα χρησιμοποιήθηκαν στην Αρχαία για τον άνθρωπο: *ανθρώπιος* (αντίθ. προς το θεϊός), *ανθρωπίνος* (ό,τι αφορά στον άνθρωπο και στην φύση του) και *ανθρώπιος* (ο ανήκων στην κατηγορία του ανθρώπου). Από αυτά επικράτησε και γενικεύθηκε στη Ν. Ελληνική το *ανθρώπιος*, ενώ πλάστηκε και ο εκφραστικότερος τ. *ανθρωπίνος*, που εντονότερα αντιπαρέθεσε τον άνθρωπο προς τα λοιπά ζώα (*αγελαδίνος, γαϊδουρινός, βοδίνος* κ.ά.). Έτσι μιλούμε για «*ανθρωπινή ζωή*», αλλά για «*ανθρώπινη φύση*», «*ανθρώπινη υπόσταση*», «*ανθρώπινα χαρακτηριστικά*» κ.λπ. Επίσης λέγεται «*ντύσου | φέρσου ανθρώπινα*» (σαν άνθρωπος, όπως ταριάζει σε άνθρωπο), αλλά «*Υποφέρει ανθρώπινα | ασθάνεται ανθρώπινα*» κ.ο.κ. Το επιρ. *ανθρωπίνως* έχει περιοριστεί σε λογιότερες φράσεις, όπως *Θα πράξω παν το ανθρωπίνως δυνατόν, για να βοηθήσω*.

-άνθρωπος β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν χαρακτηριστικό, ιδιότητα ή ομοιότητα: *ομορφ-άνθρωπος, αρχοντ-άνθρωπος, γιον-άνθρωπος, διαστημ-άνθρωπος, πιθηκ-άνθρωπος*. [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἀν-άνθρωπος*), που προέρχεται από το ουσ. *άνθρωπος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. rithécantore) και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. snow-man «χιονάνθρωπος»)]. *ανθρωποσυναξή* (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λαϊκ.) η συναξή ανθρώπων, η συγκεντρωτική πλήθους. *ανθρωποσφαγή* (η) [1896] 1. η θανάτωση πολλών ανθρώπων με βίαιο τρόπο (με σφαγή) ΣΥΝ. ανθρωποθυσία, μακελλείο 2. (μτφ.) πολεμική σύγκρουση με πολλά θύματα ΣΥΝ. μάχη, πόλεμος. *ανθρωπότητα* (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των ανθρώπων που ζουν στη Γη: *όλη η ~ γιόρτασε τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου* ΣΥΝ. ανθρώπινο γένος, ανθρώπινη φυλή, κόσμος, οικουμένη, υφήλιος. *ανθρωποφάγος*, -ος, -ο [αρχ.] 1. αυτός που τρώει ανθρώπινο κρέας, που τρέφεται με ανθρώπινη σάρκα ΣΥΝ. κανίβαλος 2. (μτφ.-λογοτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απάνθρωπη σκληρότητα και θηριωδία: ο ~ *πόλεμος* ΣΥΝ. απάνθρωπος, σκληρός. — *ανθρωποφραγία* (η) [αρχ.] *ανθρωποφραγικός*, -ή, -ό [1897]. *ανθρωποφοβία* (η) [1892] {χωρ. πληθ.} η παθολογική κατάσταση κατά την οποία το άτομο φοβάται και αποφεύγει τη συναναστροφή με άλλους ανθρώπους (πβ. λ. *αγοραφοβία*). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anthropophobie]. *ανθρωποώρα* (η) {ανθρωποωρών} ο χρόνος παραγωγικής εργασίας ενός ανθρώπου σε μία ώρα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. man-hour]. *ανθρωπονομικός*, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με τα ονόματα των ανθρώπων: ~ *μελέτη* 2. *ανθρωπονομικό* (το) προσγορικό όνομα που προέρχεται από ανθρωπονύμο: *γρηγοριανός, καποδιστριακός, κολοκοτρωνιαίικος*. *ανθρωπονύμιο* (το) {ανθρωπονυμίου | -ων} ΓΛΩΣΣ. το όνομα που δηλώνει πρόσωπο (κύριο, επίνομο, ψευδώνυμο κ.λπ.), κατ' αντιδιαστολή λ.χ. προς το όνομα τόπου (τοπωνύμιο). Επίσης ανθρωπονυμία (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος, *ονομα*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anthronyme, < *άνθρωπος* + *-ονύμο* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *δνυ-μα*, *αωλ. τ. τής λ. ονομα*]. *ανθυγιεινός*, -ή, -ό [1878] αυτός που δεν είναι υγιεινός, ο επιβλαβής για την υγεία: *το κάπνισμα είναι μια ~ συνήθεια* ΣΥΝ. επιβλαβής, παθολόγος ΑΝΤ. υγιεινός. — *ανθυγιειν-ά-ώς* [1895] επιρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υγεία*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antihygiene]. *ανθόλλιο* (το) {ανθόλλιου | -ων} (αρχαιολ.) το μικρό άνθος ΣΥΝ. *ανθάκι*, *λουλουδάκι*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ανθόλλιον* < αρχ. *άνθος* + υποκ. επιθήμα -*ύλλον*]. *ανθουπιστής* (ο/η) [1833] βαθμοφόρος του Στρατού Ξηράς, του Πολεμικού Ναυτικού, της Πολεμικής Αεροπορίας και του Λιμενικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). *ανθουπιστνόμος* (ο/η) [1892] βαθμοφόρος της Ελληνικής Αστυνομίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). *ανθούπαια* (η) [μτγν.] {ανθουπαιών} ΙΣΤ. το αξίωμα και η θητεία του ανθυπάτου (βλ.λ.). *ανθύπατος* (ο) {ανθυπάτου | -ων, -ους} ΙΣΤ. διοικητικό αξίωμα στους Ρωμαίους και τους Βυζαντινούς. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ανθ- (< αντι-) + *ύπατος*, μετάφρ. δάνειο από λατ. proconsul]. *ανθυπίατος* (ο) [1833] {ανθυπίατου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο ανθυπολοχαγός στο σώμα του Υγειονομικού του Στρατού Ξηράς. *ανθυπίαρχος* (ο) [1833] {ανθυπίαρχου | -ων, -ους} αξιωματικός του Στρατού Ξηράς (στα θεωρακισμένα) (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). *ανθουβρυχιακός*, -ή, -ό αυτός που προορίζεται για την αντιμετώπιση εχθρικών υποβρυχίων: ~ *βόμβες* | *νάγκες* | *εξοπλισμός*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antisubmarine (νόθο συνθ.)]. *ανθουπολογαγός* (ο/η) [1833] αξιωματικός του Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). *ανθυπομειδίο* ρ. αμετβ. {ανθυπομειδιάς... | ανθυπομειδίασα} υπομειδίο (βλ.λ.). — *ανθυπομειδίαμα* (το). [ΕΤΥΜ. Επατατ. τ. του *υπομειδίο*, ειρωνικά πλάσιμος κατά τα σύνθετα *ανθου-*, που χρησιμοποιούνται για κατώτερους βαθμούς της στρατ. ιεραρχίας]. *ανθυπομυρραρχος* (ο) [1889] {ανθυπομυρραρχου | -ων, -ους} (παλαιότ.) αξιωματικός της Χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

ανθυποπλοίαρχος (ο) [1889] {ανθυποπλοίαρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού και του Λιμενικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

ανθυποπυραγός (ο/η) αξιωματικός της Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

ανθυποσημναγός (ο/η) αξιωματικός της Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

ανθυποφορα (η) η απάντηση που δίδεται στην πρώτη ερώτηση που υποβάλλεται κατά το σχήμα λόγου υποφοράς και ανθυποφοράς (βλ. λ. *υποφορά*).

[ETYM₂ μτρν. < *άνθυποφέρω* «ανταπαντώ» < *άνθ-* (< *αντί-*) + *υποφέρω*].

ανθυποψήφιος (ο) [1874] {ανθυποψηφίων}, ανθυποψήφια (η) {ανθυποψηφίων} αντίπαλος υποψήφιος για την ίδια θέση, αξίωμα κ.λπ.: ο νυν *δήμαρχος* συζήτησε με τους *ανθυποψηφίους* του θέματα για τη διεξαγωγή των δημοτικών εκλογών (πβ. κ. *συνυποψήφιος*).

[ETYM₂ < *άνθ-* (< *αντί-*) + *υποψήφιος*].

ανθός ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανθείς... | *άνθησα*} (λόγ.) 1. *ανθίζω*: οι *τριανταφυλλίδες ανθούν* κάθε χρόνο τον *Απρίλιο* ΣΥΝ. *ανθοφορώ*, *λουλουδιζώ*, *μπομπουκιάζω* ΑΝΤ. *ανθοβολώ*, *ανθορροώ* 2. (κυρ. μτρ.) βρισκόμαι σε ακμή, ευδοκίμω: τα *ελληνικά γράμματα ανθούν στην αλλοδαπή* ΣΥΝ. *ακμάζω* ΑΝΤ. *παρκαμάζω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνθηση*.

ανθώνας (ο) ο τόπος όπου φυτρώνουν ή καλλιεργούνται άνθη: απέραντοι ~ με όλων των ειδών τα *λουλουδία* ΣΥΝ. *ανθόκηπος*, *ανθότοπος*, *λουλουδοτόπος*. [ETYM₂ < μεσν. *ανθών*, -*ώνος* < αρχ. *ανθος*].

ανία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η δυσάρεστη συναισθηματική κατάσταση που προκαλείται από έλλειψη δραστηριότητας ή ενδιαφερόντων ή από κορεσμό λόγω μονοτονίας, επανάλληψης των ίδιων δραστηριοτήτων: *Κάθε μέρα τα ίδια και τα ίδια! Κοντεύω να πεθάνω από την ~!* ΣΥΝ. *πλήξη*, *βαργεστημάρα*, *βαρεμάρα* ΑΝΤ. *ευδιαθεσία*, *κέφι*, *όρεξη* 2. η επανάλληψη των ίδιων πραγμάτων, η απουσία ανανέωσης: η ~ και η ρουτίνα *δηλητηριάζουν τη ζωή* της ΣΥΝ. *μονοτονία*, *ρουτίνα* ΑΝΤ. *ποικιλία*, *εναλλαγή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ETYM₂ αρχ. αβεβ. επίμιο. Μη επιβεβαιωμένες παραμένουν οι συνδέσεις με *σανσκρι. aniyā* «ενόχληση» ή *anista* (< **an-is-jā*) «ολέθριος»].

ανιαρός, -ή, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από *ανία* (βλ. λ.): ~ συζήτηση | *δεξιοσύνη* | *εκπομπή* | *συντροφιά* | *παράσταση* | *διακοπές* | *ζωή* ΣΥΝ. *πληκτικός*, *βαρετός*, *μονότονος*, (λαϊκ.) *ρουτινιάρικος* ΑΝΤ. *ενδιαφέρον*, *ευχάριστος*. — *ανιαρά* επίρρ., (σπάν.) *ανιαρότητα* (η) [1887].

ανιάτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν θεραπεύεται ή δεν είναι δυνατόν να θεραπευθεί: ~ *ασθένεια* || (μτρ.) ~ *ψυχικό τραύμα* ΣΥΝ. *αθεράπευτος*, *ανήκεστος* ΑΝΤ. *ισάμιος*, *ιατός*: ΦΡ. *άσπλο ανιάτων* ειδικό ίδρυμα για την περίθαλψη και τη φροντίδα ασθενών που πάσχουν από *ανιάτες* ασθένειες 2. (μτρ.) αυτός ο οποίος είναι σε κάτι προσκολλημένος, που δεν μεταβάλλει στάση ή άποψη με κανένα τρόπο, αδιόρθωτος: *πάσχεις από ~ ατασιοδοξία* || ~ *αισιοδοξία* | *ρομαντισμός* | *έρωτας*. — *ανιάτα* | *ανιάτως* [αρχ.] επίρρ.

[ETYM₂ αρχ. < *άν-* στερητ. + *ιατός* «θεραπεύσιμος» < *ίωμα* (-*άω-*) «θεραπεύω», βλ. κ. *ίαση*].

ανίδεος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν γνωρίζει, που έχει παντελή άγνοια (για κάτι): *δεν έχω ιδέα από μαθηματικά, είμαι ~* || *τον έπιασαν στα πράσα, εκείνος όμως έκανε τον ~* ΣΥΝ. *άσχετος*, *ανήξερος*, *αδαής* ΑΝΤ. *γνώστης*, *σχετικός* 2. (μτρ.) αυτός που δεν υπονιάζεται, δεν πονηρεύεται: *του τα παρουσίασαν όλα ωραία, και αυτός ο ~ τους εμπιστεύθηκε* ΣΥΝ. *ανύποπτος*, *αφελής*, *αγαθός*, *αθώος* ΑΝΤ. *καχύποπτος*, *πονηρός*.

ανιδιοτελής, -ής, -ές [1841] {ανιδιοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που οι πράξεις του δεν υπαγορεύονται από το συμφέρον του, από προσωπικό όφελος: *μας προσέφερε ~ βοήθεια, ενώ θα μπορούσε να επωφεληθεί από την κατάσταση* μας ΣΥΝ. *αφιλοκερδής* ΑΝΤ. *ιδιοτελής*, *φιλοκερδής*. — *ανιδιοτελής* επίρρ. [1865], *ανιδιοτέλεια* (η) [1888].

ανιδύρω ρ. μετβ. {ανιδύρω-σα, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) (για κτίσματα ή μνημεία) ανοικοδομώ, ανεγείρω: ~ *νάο* | *νοσοκομείο* ΑΝΤ. *κατεδαφίζω*, *γκρεμίζω*, *χαλώ*. — *ανιδύρωση* (η). [ETYM₂ μτρν. < *αν(α)-* + *ιδύρω*], *ανιδώτος*, -η, -ο αυτός που όμοιος του δεν έχει ξαναφανερί στο παρελθόν ή δεν τον έχουν ξαναδεί: ~ *συγκέντρωση* | *κοσμοσυρροή* | *επίδειξη* | *οράματα* ΣΥΝ. *πρωτοφανής*, *πρωτόφαντος*. — *ανιδώτα* επίρρ. [ETYM₂ < *αν-* στερητ. + *θ. ιδ-*, πβ. *απφ. αορ. β' ιδ-είν*, ρ. *ορώ* «βλέπω»].

ανίερος, -η, -ο [αρχ.] 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν σέβεται τα ιερά και τα όσια, που αντιβαίνει στην ηθική: ~ *πράξη* | *σκέψη* ΣΥΝ. *ανόσιος*, *βέβηλος*, *βλάσφημος* ΑΝΤ. *ιερός*, *ευλαβικός* 2. αυτός που γίνεται με τρόπο ασυνήθιστο ή ανορθόδοξο, με τρόπο που να προκαλεί οργή και αγανάκτηση: ~ *συμμαχία* | *συναλλαγή* ΣΥΝ. *ανόσιος*, *απαράδεκτος*, *αδιανόητος* ΑΝΤ. *θεμιτός*. — *ανιέρα* επίρρ. **ανιθαγενής** (ο/η) φυσικό πρόσωπο που δεν συνδέεται με τον νομικό

δεσμό της ιθαγένειας προς τον λαό καμίας Πολιτείας, ανικανοποίητος, -ης, -ο [1888] 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν ικανοποιείται εύκολα, που δεν αρκείται σε ό, τι έχει, αλλά επιθυμεί περισσότερα ΣΥΝ. *άπληστος*, *πλεονέκτης*, *αχόρταγος* ΑΝΤ. *ικανοποιημένος*, *ολιγαρκής* 2. αυτός που δεν υλοποιήθηκε, δεν πραγματοποιήθηκε ή δεν ολοκληρώθηκε: ~ *επιθυμία* | *πόθος* | *όνειρο* ΣΥΝ. *ανεκπληρωτός*, *απραγματοποίητος* ΑΝΤ. *εκπληρωμένος*, *υλοποιημένος* 3. (ειδικότ.) αυτός που δεν έλαβε ικανοποίηση (υλική ή ηθική αποζημίωση): το αίτημα *του απορρίφθηκε και αποχώρησε* ~ ΣΥΝ. *αδικαίωτος* ΑΝΤ. *ικανοποιημένος*. — *ανικανοποίητα* επίρρ. *ανίκανος*, -η, -ο [μτρν.] 1. αυτός που δεν είναι ικανός να κάνει κάτι σωστά: *όπου κι αν δούλεψε, τα θαλάσσιωσείνα εντελώς ~* || ~ *για*

δύσκολες αποστολές || ~ να *δουλέψει* ΣΥΝ. *ανάξιος*, *ατζαμής* ΑΝΤ. *ικανός*, *άξιος* 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν μπορεί να κάνει κάτι (συνήθ. αρνητικό ή που χρειάζεται θάρρος): *ετούτος είναι - να σκοτώσει ακόμη και κουνούπι* 3. αυτός που λόγω σωματικής ή πνευματικής ασθένειας ή αδυναμίας κρίνεται ακατάλληλος για στρατιωτική θητεία, ιερατικό λειτουργήμα ή/και εργασία: *κρίθηκε ~ να υπηρετήσει τη θητεία του, γιατί έπαυσε από επιληψία* ΑΝΤ. *ικανός* 4. (ειδικότ.) (κ. ως ουσ.) (άνδρας) που δεν μπορεί να εκτελέσει τη σεξουαλική πράξη (λόγω οργανικών ή ψυχολογικών προβλημάτων), *ανικανότητα* (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (για πρόσ.) 1. η αδυναμία κάποιου να κάνει κάτι σωστά: *τον διακρίνει μια - άνευ προηγουμένου στις πρακτικές δουλειές* || ο πρόεδρος *κατηγορήθηκε για ~ στον χειρισμό κρίσεων* 2. η ακαταλληλότητα για στρατιωτική θητεία, ιερατικό λειτουργήμα ή και εργασία λόγω σωματικής ή πνευματικής ασθένειας ή αδυναμίας 3. (ειδικότ.) η αδυναμία εκτέλεσης της σεξουαλικής πράξης (λόγω οργανικών ή ψυχολογικών προβλημάτων), *ανίκητος*, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν νικήθηκε, δεν νικείται ή δεν μπορεί να νικηθεί: *η ~ ως τότε ισπανική ομάδα υπήσθη την πρώτη της ήττα* || ~ *στρατιά* | *ομάδα* | *αντίπαλος* | *αθλητής* ΣΥΝ. *αήττητος*, *ακαταμάχητος* ΑΝΤ. *νικημένος*, *ηττημένος*, *ανίλη* (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. *αζωμο*, *ελαιώδες* και *ελαχίστα υδροδιαλυτό υγρό*, που χρησιμοποιείται κυρ. για την παρασκευή συνθετικών χρωστικών ουσιών, *αλλά* και *φαρμάκων*, *εκρηκτικών*, *πλαστικών* κ.ά.

[ETYM₂ Μεταφορά του γερμ. Anilin < πορτ. anil «είδος φυτού με βαθύ γαλάζιο χρώμα» < αραβ. an-ml < al (άρθρο) + nil < σανσκρι. miah «βαθθύγαλας»]. **ανιμαλισμός** (ο) η (ζωολατρία (βλ. λ.).

[ETYM₂ Μεταφορά του αγγλ. animalism < λατ. animal «ζώο»]. **ανιματέρ** (ο) {άκλ.} ελλην. *εμψυωτής*, *εμψυωτήρα* (κυρ. σημ.) 2. 1. πρόσωπο που απασχολείται σε ενοδοχεία, κέντρα διασκέδασης, παιδοτόπους κ.α. και έχει ως έργο την ψυχαγωγία, τη δημιουργική απασχόληση κ.λπ. του κοινού του 2. (σε τηλεοπτικές εκπομπές με συμμετοχή κοινού) πρόσωπο που κατευθύνει τις αντιδράσεις του κοινού σύμφωνα με τις ανάγκες της εκπομπής (π.χ. τότε θα χαιροκροτήσουν, τότε θα γελάσουν κ.λπ.).

[ETYM₂ < γαλλ. animateur «εμψυωτής», αυτός που υποκινεί με τον ζήλο και τη θερμότητά του» < μτρν. λατ. animator < λατ. animare «εμψυχώνω» < anima «ψυχή»]. **ανιμισμός** (ο) 1. ΘΡΗΣΚ. η πίστη ότι τα φυσικά φαινόμενα (σεισμοί, πλημμύρες κ.λπ.), τα αντικείμενα και το ίδιο το σύμπαν έχουν ψυχή ή πνεύμα και επεμβαίνουν στη ζωή των ανθρώπων 2. η πίστη ότι οι ψυχές μπορούν να υπάρχουν χωριστά από τα σώματα 3. (γενικότ.) η πίστη σε πνευματικές υπάρξεις (λ.χ. φαντάσματα, πνεύματα κ.τ.ό.) 4. ΦΙΛΟΣ. θεωρία που δέχεται ότι αρχή της σκέψης και της οργανικής ζωής είναι κάτι μοναδικό ψυχή. — **ανιμιστής** (ο), **ανιμιστρία** (η), **ανιμιστικός**, -ή, -ο.

[ETYM₂ Μεταφορά του αγγλ. animism < λατ. anima «ψυχή, πνεύμα», ο όρος animism εισήχθη το 1871 από τον Βρετανό ανθρωπολόγο Sir E.B. Tylor, ο οποίος ανέπτυξε την ομώνυμη θεωρία για την προέλευση της θρησκείας]. **ανιών** (το) {ανιόντ-ος | -α, -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. *αρνητικά φορτισμένο σωματίδιο*, που κατά την ηλεκτρόλυση οδευεί προς την άνοδο και προκύπτει όταν ένα άτομο ή ένα συγκρότημα ατόμων προσλαμβάνει ηλεκτρόνια ΑΝΤ. *κατιόν*.

[ETYM₂ Ουδ. μτρ. ενεστ. του ρ. *άνεμι* «ανέρχομαι». Η επιστημ. σημ. είναι *ανιδιών*. < αγγλ. anion < ελλην. *ανιών*. βλ. κ. *ανιών*]. **ανιόντες** (οι) → **ανιών ανιούσα** (η) → **ανιών**

ανισειπέδος, -η, -ο [μτρν.] αυτός που αποτελείται από άνισα μεταξύ τους επίπεδα. — **ανισειπέδα** επίρρ. **ανισοβαρής**, -ής, -ές [μτρν.] {ανισοβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει ίσο βάρος (με κάποιον άλλο): ~ *φορτία* | *μέταλλα* ΑΝΤ. *ισοβαρής*. Επίσης **ανισόβαρος**, -η, -ο. — **ανισοβαρώς** επίρρ. **ανισοκατανομή** (η) {χωρ. πληθ.} η άνιση κατανομή μεγέθους, τιμής ή ποσού: η ~ του εισοδήματος *δημιουργεί και κοινωνική ανισότητα* ΑΝΤ. *ισοκατανομή*. — **ανισοκατανέμο** ρ. **ανισομεγέθης**, -ής, **ανισομεγέθεις** [μτρν.] {ανισομεγέθ-ους | -είς (ουδ. -η)} (λόγ.) **άνισος** ως προς το μέγεθος ΑΝΤ. *ισομεγέθης*.

ανισομερής, -ής, -ές [1869] {ανισομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι χωρισμένος άνισα, που χαρακτηρίζεται ή αποτελείται από άνισα μέρη: *υπήρξαν διαμαρτυρίες για την ~ κατανομή των κονδυλίων* ΑΝΤ. *ισομερής*. — **ανισομερώς** επίρρ., **ανισομέρεια** (η), **ανισομερής**, -ής, **ανισομήκης** [μτρν.] {ανισομήκ-ους | -είς (ουδ. -η)} αυτός που έχει διαφορετικό μήκος (από άλλον), που (σε σύγκριση με άλλον) το μήκος του είναι άνισο: *το κέντρο της πόλης διασχίζουν παράλληλες αλλά ~ οδοί* ΑΝΤ. *ισομήκης*, **ανισοπαχής**, -ής, -ές [μτρν.] {ανισοπαχ-ούς | -είς (ουδ. -η)} 1. αυτός που έχει διαφορετικό πάχος (από άλλον), που (σε σύγκριση με άλλον) το πάχος του είναι άνισο: ~ *στύλοι* | *ράβες* | *βέργες* ΑΝΤ. *ισοπαχής* 2. αυτός που δεν έχει το ίδιο πάχος σε όλο του το μήκος: *ο αγωγός διέρχεται μέσα από διαφορετικών ειδών εδάφη και γι' αυτό κατασκευάστηκε ~* || ~ *σολινας* | *γράμμα* (δηλ. τυπογραφικό στοιχείο, λ.χ. τα Times) ΑΝΤ. *ισοπαχής*. Επίσης **ανισόπαχος**, -η, -ο. — **ανίσοπαχώς** επίρρ. **ανισόπεδος**, -η, -ο [1841] αυτός που δεν είναι ισόπεδος, που δεν βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με άλλον: ~ *διάβαση* | *κόμβος* ΑΝΤ. **ισόπεδος**, **ανισόπλευρος**, -η, -ο [αρχ.] (κυρ. για γεωμετρικά σχήματα) αυτός που έχει πλευρές άνισες μεταξύ τους, που δεν έχει όλες τις πλευρές του ίσες: ~ *τρίγωνο* | *δομάτια* ΑΝΤ. **ισόπλευρος**.

ανισορροπία (η) [1766] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ισορροπίας: ~ δυνάμεων ANT. ισορροπία. ανισόρροπος, -η, -ο [μτγν.] 1. (κυριολ.) αυτός που δεν ισορροπεί, που δε' έχει σταθερότητα και ευστάθεια 2. (συνήθ. μειοτ. ή ειρων.) αυτός που συμπεριφέρεται αλλοπρόσβαλλα, που εμφανίζει πνευματική και ψυχική αστάθεια ΣΥΝ. παράλογος, τρελός, παλαβός ANT. ισορροπημένος, λογικός 3. ΙΑΤΡ. αυτός που δεν έχει διανοητική ισορροπία ΣΥΝ. φρενοβλαβής. — ανισόρροπα επίρρ. άνισος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν είναι ίσος (με άλλων ως προς το μέγεθος, τις διαστάσεις, τις ικανότητες, την αξία κ.λπ.): ~ *πλευρές τριγώνου* | *ανάπτυξη* | *αριθμοί* || *το ποιητικό του έργο είναι ~* ANT. ίσος, ισομεγέθης · 2. αυτός που δεν παρέχει ίσες δυνατότητες: *ο -αγónας μιας χούφτας ανταρτών εναντίον ενός πολυάριθμου και οργανωμένου στρατού.* — άνισα επίρρ. ανισοσκελής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει άνισα σκέλη: ~ *τρίγωνο* ANT. ισοσκελής 2. ΟΙΚΟΝ. *άνισο-σκελής* | **ανισοσκελίστος προϋπολογισμός** ο προϋπολογισμός στον οποίο τα έσοδα και τα έξοδα δεν έχουν ισοσκελιστεί ANT. ισοσκελής | ισοσκελισμένος προϋπολογισμός. Επίσης ανισοσκελίστος, -η, -ο. — ανισοσκελής επίρρ. **ανισοσύλλαβος**, -η, -ο [1819] ΓΛΩΣΣ. (για ουσ. ή επίθ.) αυτός που δεν παρουσιάζει τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε όλες τις πτώσεις τής κλίσης του, π.χ. *σώμα, σώμα-τος* || *παππάς, παππά-δες* ANT. ισοσύλλα-βος. — ανισοσυλλαβία (η). ανισοταχής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοταχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει ίση ταχύτητα με κάποιον άλλο. ανισότητα (η) [αρχ.] {ανισότη(η)ν} 1. η έλλειψη ισότητας, η άνιση σχέση μεταξύ δύο ή περισσότερων πραγμάτων: *οικονομική* | *μισθολογική* | *υπομετρική* ~ ANT. ισότητα-ΦΡ. **κοινωνική ανισότητα** η έλλειψη ισότητας σε κοινωνικό επίπεδο (στην κατανομή του πλούτου, των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων στις κοινωνικές τάξεις) 2. ΜΑΘ. η σχέση μεταξύ δύο στοιχείων ενός συνόλου (π.χ. αριθμών, μεγεθών κ.λπ.) η οποία δηλώνει ότι το ένα είναι «μεγαλύτερο» από το άλλο και συμβολίζεται > ή < (λ.χ. 3 > 2 ή 1/5 < v2). **ανισοτιμία** (η) [μτγν.] {ανισοτιμ(η)ν} η ανισότητα στις τιμές δύο ή περισσότερων πραγμάτων ANT. ισοτιμία. — ανισότιμος, -η, -ο [μτγν.]. ανισοδύνης, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοδυν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει το ίδιο ύψος με άλλον ή το ίδιο οποίοι τα μέρη διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το ύψος: ~ *κατασκευή* | *κορυφές* | *κτήρια* | *τρίγωνα* ANT. ισοδύνης. — ανισοδύνης επίρρ. [1893]. ανισόχρονος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ίση διάρκεια με κάποιον άλλο. **ανίσταμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ανίστ-ομαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -άσθε, -ανται, παρατ. ανίστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -άσθε, -αντο | αορ. ανέ-στην, -ης, -η-, -η-, μτχ. αναστάς, -άσα, -άν} (αρχαιοπρ.) σηκώνομαι όρθιος: κυρ. στη Φρ. **Χριστός ανέστη** ο Χριστός αναστήθηκε (βλ. κ. λ. *ανασταίνω, ανέστη*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM αρχ. < άνα] + *ίσταμαι*. ανιστόρητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν γνωρίζει ιστορία, που αγνοεί μεγάλα και γνωστά ιστορικά γεγονότα: *δεν ξέρει ούτε πότε έγινε η Ελληνική Επανάσταση: είναι τελείως ~* · 2. αυτός που δεν επαληθεύεται ιστορικά, που αντιβαίνει στην ιστορική αλήθεια: η θέση των *Σκοπιανών, ότι είναι απόγονοι του Μ. Αλεξάνδρου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ~* · 3. (για ναούς, λατρευτικούς χώρους ή χειρόγραφα) αυτός που δεν έχει ζωγραφιστεί με ιερές εικόνες ή παραστάσεις ANT. ιστορημένος, αγιογραφημένος, διακοσμημένος. — ανιστόρητα επίρρ. (σημ. 1-2). ανίσχυρος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται ή θεωρείται ότι βρίσκεται έξω ή πέρα από την ιστορία, την ιστορική μνήμη: *κανένα ανθρώπινο γεγονός, από πλευράς χρόνου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ~*. — ανιστο-ρικότητα (η) [1890]. [ETYM; Μεταφορά του ελληνογενούς αγγλ. unhistoric]. **ανιστορώ** ρ. μετβ. [ανιστορείς... | ανιστόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος] δηηγούμαι (ιστορίες, περιστατικά) ΣΥΝ. αφηγούμαι, ιστορώ, εξιστορώ, περιγράφο. [ETYM; < αρχ. ανιστορώ (-έω) < άνα] + *ιστορώ*). **ανίσχυρος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν διαθέτει ισχύ, που του λείπει η δύναμη ή η ικανότητα να δράσει, να επιδράσει, να επιφέρει επιθυμητά αποτελέσματα κ.λπ.: *αποκομμένος από την εξουσία και χωρίς δυνατότητα επιρροής, έμεινε -* ΣΥΝ. αδύναμος ANT. ισχυρός, δυνατός. — ανίσχυρα επίρρ. ανίσως σύνδ. υποθ. (συνήθ. +και | κι) αν τυχόν, μήπως- εισάγει δευτερεύουσες υποθετικές και πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις: ~ *και τον δεις, πες του ότι τον ζητάω* || *ρώτα τον ~ χρειάζεται κάτι άλλο*. [ETYM; μεσν. < άν 'ίσως (φρ.)]. ανίσωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεων} ΜΑΘ. ανισότητα που περιέχει μία ή περισσότερες μεταβλητές. [ETYM μτγν. < άνισώ (-όω) < αρχ. άνισος. Το αρχ. *άνισωσις* είχε τη σημ. «εξίσωση, εξισορρόπηση». άνιφτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει πλύνει το πρόσωπο και τα χέρια του. [ETYM; < αρχ. άνιπτος < ά- στερητ. + νίπτω]. ανίχνευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η έρευνα, η προσπάθεια ανεύρεσης μέσω του εντοπισμού ιχνών ή χρησιμων στοιχείων 2. ΣΤΡΑΤ. η διαδικασία εντοπισμού εχθρικών δυνάμεων και χρησιμων στοιχείων για αυτές μέσω ειδικών ομάδων ή συσκευών (ραντάρ κ.ά.): ~ *εχθρικής περιοχής* | *πεδίου* | *εδάφους* 3. ΧΗΜ. η πιστοποίηση τής ύπαρξης ορισμένου στοιχείου ή ένωσης σε ένα σώμα. **ανιχνεύσιμος**, -η, -ο αυτός που μπορεί να ανιχνευθεί, να εντοπιστεί και να ερευνηθεί. ανιχνεύτης (ο) [μεσν.], **ανιχνεύτρια** (η) {ανιχνευτριών} (σημ. 1) 1.

πρόσωπο που έχει σταλεί για ανίχνευση (βλ.λ., σημ. 1) ΣΥΝ. ιχνευτής, ιχνιλάτης · 2. (α) συσκευή για τον εντοπισμό στοιχείων σχετικών με τις κινήσεις του εχθρού (β) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή ή σύστημα για τον εντοπισμό αντικειμένου, ακτινοβολίας, χημικής ένωσης κ.λπ.: Φρ. ανιχνευτής ψεύδους όργανο που καταγράφει τις μεταβολές που συμβαίνουν στις φυσιολογικές λειτουργίες (λ.χ. στην αρτηριακή πίεση, στον ρυθμό τής αναπνοής κ.λπ.) ενός ατόμου τη στιγμή που απαντά στις ερωτήσεις του ανακριτή και οι οποίες ερμηνεύονται ως ενδείξεις τής πίστης που αιθάνεται κανείς όταν ψεύδεται (πβ. κ. *ορός τής αλήθειας, λ. ορός*). — ανιχνευτικός, -ή, -ό, ανιχνευτικά επίρρ. **ανιχνεύω** ρ. μετβ. {ανίχνευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} κώνω ανίχνευση, εντοπισμό (κάποιον/κάτι): *στη σύνθεση του υγρού ανιχνεύθηκε επικίνδυνη για τον άνθρωπο ουσία*. [ETYM αρχ. < άνα] + *ίχνεω* < *ίχνος*. **ανιγνιά** [μεσν.] κ. **ανειγνιά** [αρχ.] κ. (εσφαλμ.) **ανηγνιά** (η) 1. η κόρη του αδελφού ή τής αδελφής κάποιου 2. η κόρη του εξαδέλφου ή τής εξαδέλφης κάποιου. — (υποκ.) ανηγούλα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανηγνιάς*. **ανειγνιός** κ. **ανειγνιός** [αρχ.] κ. (εσφαλμ.) **ανηγνιός** (ο) 1. ο γιος του αδελφού ή τής αδελφής κάποιου 2. ο γιος του εξαδέλφου ή τής εξαδέλφης κάποιου. — (υποκ.) ανιγί κ. ανιγνάκι κ. ανηγούδι (το) κ. ανη-γούλιος (ο). [ETYM < αρχ. *ανειγνιάς*, αρχική σημ. «πρώτος εξαδέλφος», < *ά-νεπ-ιός < ά-προθεμ. + I.E. *nep1- «απόγονος», πβ. sanskr. *parjya-* «απόγονος», λατ. *peros-*, otis «ανειγνιός», γαλλ. *neveu*, *nièce* (< λατ. *nep1-ia), αγγλ. *pernew* (< γαλλ. *neveu*), γερμ. *Neffe* κ.ά. Η αρχική σημ. τής λ. *ανειγνιάς* αναφερόταν στη συγγενεία μέσω τής μητέρας και, ειδικότερα, στους απογόνους των αδελφών τής. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ανιγνιός ή **ανηγνιός**; Η λ. προήλθε με φωνητική τροπή του /e/ σε /i/, ήτοι το αρχ. *ανειγνιός* ετράπη σε *ανιγνιός*. Συμβατικά, η φωνητική τροπή ενός /e/ σε /i/ γράφεται με την πιο απλή απόδοση του /i/, δηλ. με (ανιγνιός) και όχι με η (ανηγνιός)' πβ. *γενεά* > *γενιά* (όχι *γενιά*), *ελαία* > *ελιά* (όχι *ελιά*), *παλιός* > *πάλιός* (όχι *παλιός*) κ.ο.κ.

ανιόν, -ούσα, -όν {ανι-όντος (θηλ. -ιούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} 1. (αρχαίος), αυτός που κινείται προς τα άνω, που έχει ανοδική κατεύθυνση: *ανιούσα γραμμή* | *πορεία* ΣΥΝ. ανερχόμενος, ανοδικός ANT. κατιών, κατερχόμενος, καθοδικός-ΦΡ. (αρχαιοπρ.) **παίρνω την ανιούσα** (α) παίρνω ανοδική πορεία, ανεβαίνω (β) (μτφ.) εξελίσσομαι θετικά, προοδεύω από κάθε άποψη 2. ΜΟΥΣ. αυτός που έχει φορά από χαμηλότερο προς οξύτερο φθόγγο: *ανιόν διάστημα* | *ανιούσα κλίμακα* ANT. κατιών · 3. **ανιόντες** (οι) (συγγενείς) που ανήκουν σε προηγούμενες γενιές, δηλ. οι γονείς, οι πάπποι, οι προπάπποι κ.λπ. ANT. κατιόντες (συγγενείς) 4. ΦΥΣ. **ανιόν** (το) βλ.λ. [ETYM Μτχ. ενεστ. ανεγρ. φωνής του αρχ. *ανειμ* «ανέρχομαι». Η σημ. «άμεσος συγγενής» είναι μεσν.].

αν και **άνω**. [μεσν.] χρησιμοποιείται (στις λεγόμενες «δευτερεύουσες εναντιωματικές προτάσεις»), για να δηλώσει μια πληροφορία η οποία βρίσκεται σε άμεση αντίθεση με άλλη (τής λεγόμενης «κύριας πρότασης»), η οποία συνήθως ακολουθεί, αλλά μπορεί και να προηγείται: ~ *προσπάθησε σκληρά, δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα* || - *τον προειδοποίησα για τους κινδύνους, με αγνόησε και έκανε ό,τι νόμιζε* || - *δεν νομίζω ότι θα πετύχουμε κάτι, ας προσπαθήσουμε* || *ας του μιλήσουμε και πάλι, - δεν νομίζω ότι θα τον μεταπείσουμε* ΣΥΝ. μολονότι, μόλο που (πβ. κ. λ. και αν).

ανκόρ 1. (επιφών.) έκφραση, με την οποία το κοινό μιας συναυλίας ζητεί την επανεμφάνιση του καλλιτέχνη στη σκηνή και την επανε-κτέλεση ή την εκτέλεση επιπλέον μουσικών κομματιών: *το κοινό, ενθουσιασμένο από την εντυπωσιακή ερμηνεία του κονστέρτου, φώναζε: ~!* 2. (ως ουσ.) το εκτός προγράμματος μουσικό κομμάτι που εκτελείται μετά από μια πετυχημένη συναυλία, κατά κανόνα μετά από επίμονη απαίτηση του κοινού: η *ορχήστρα έπαιξε δύο ~* ΣΥΝ. *μις*. [ETYM. < γαλλ. *encore* «ακόμη» < δημόδ. λατ. *hinc ha horam* | *nane ad horam* «έως (αυτή) την ώρα»].

Άννα (η) (-ας κ. -ης) 1. η μητέρα τής Θεοτόκου 2. όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. όνομα ηγεμονίδων του Βυζαντίου και τής Ευρώπης 4. γυναικείο όνομα. [ETYM < μτγν. "Άννα < εβρ. Hannah «ένοια, χάρις»].

Άνας (ο) Κ.Δ. Ιουδαίος αρχιερέας που συμμετείχε στη δίκη του Χριστού παραπέμποντας τον στον Καϊάφα- στη Φρ. (καθημ.) από τον Άννα στον Καϊάφα (Κ.Δ. Ιωάνν. 18, 24: *άπέστειλεν ουν αυτόν ό "Άννα δεδεμένον προς Καϊάφαν τον αρχιερέα*) για περιπτώσεις που κάποιος ταλαιπωρείται στη διεκπεραίωση μιας υπόθεσης του, καθώς ο ένας τον στέλνει στον άλλον: *όλοι στην εφορία δήλωναν αναριμάδοι για το θέμα μου και μ'έστελναν -*. [ETYM < μτγν. "Άνας, βλ. λ. Άννα].

Αννίβας (ο) Καρχηδόνιος στρατιωτικός και πολιτικός (247-183 π.Χ.)-προσπάθησε να επιβάλει την κυριαρχία τής Καρχηδόνιας στην Ιβηρική και την Ιταλία (Β' Καρχηδονιακός Πόλεμος), φθάνοντας στα πρόθυρα τής Ρώμης (από όπου η φρ. *ο Αννίβας προ των πυλών*, λατ. Hannibal ante portas). [ETYM; μτγν. < λατ. Hannibal < καρθηδ. Hanriiba'al «η χάρις του Βάαλ» < hann «χάρις» + Baal (βλ. λ. Βεελζεβούλ)].

Αννόβερο (το) πόλη τής ΒΔ. Γερμανίας. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Hannover «υψηλή όχθη», καθώς η πόλη κτίστηκε τον 10ο αι. στις όχθες του ποταμού Leine].

ανοδικός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με την άνοδο (βλ.λ.), που φανερώνει άνοδο: η ~ *πορεία τής οικονομίας*. — **ανοδικ-ά** | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

άνοδος (η) {ανόδ-ου | -ων, -ους} 1. η πορεία προς τα άνω και η χρο-

νική διάρκειά της: *κουραστήκαμε πολύ στην -, αλλά αποζημιωθήκαμε από την υπέροχη θέα* || ~ στον *Λυκαβηττό!* | στα *Μετέωρα* ΣΥΝ. ανέβασμα, ανάβαση ΑΝΤ. κάθοδος 2. (α) δρόμος που κατεβήνεται από χαμηλότερο σε υψηλότερο σημείο, που ανηφορίζει ΣΥΝ. ανήφορος ΑΝΤ. κάθοδος, κατήφορος (β) δρόμος, τιμήμα δρόμου ή γραμμή σιδηροδρόμου, που λειτουργεί ως άνοδος (σε σχέση με το κέντρο της πόλης): στην ~ *συγκροσθήκαν δύο αυτοκίνητα* || η *Σταδίου είναι μόνο ~ 3.* (μτφ.) η θετική εξέλιξη, η βελτίωση σε σχέση με προηγούμενη κατάσταση: ~ του *πνευματικού* | του *πολιτιστικού επιπέδου* || η ~ των *συνδυασμών ενός κόμματος στις πρόσφατες εκλογές* || η ~ του *Χρηματιστηρίου Αθηνών* ΣΥΝ. πρόοδος, εξέλιξη ΑΝΤ. πτώση 4. (μτφ. για τιμές, στάθμη υγρών, θερμοκρασία κ.λπ.) αυξητική πορεία: ~ των *τιμών* | της *θερμοκρασίας* | της *στάθμης του νερού της θάλασσας* ΣΥΝ. ανύψωση, αύξηση ΑΝΤ. πτώση, μείωση 5. (μτφ.) η πράξη της (ειρηνικής ή βίαιης) κατάληψης εξουσίας, ανώτατου πολιτικού ή θρησκευτικού αξιώματος κ.λπ.: ~ στον *θρόνο* | στην *εξουσία* | στην *κορυφή της ιεραρχίας* ΣΥΝ. α' άρρηση, (μτφ.) α' άρρηση ΑΝΤ. πτώση, έκπτωση · 6. ΦΥΣ. το θετικό ηλεκτρόδιο ηλεκτρικού στοιχείου ή της στήλης και ο θετικός ακροδέκτης συσσωρευτή (μπαταρίας) ΣΥΝ. θετικός πόλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός. [ΕΤΥΜ, αρχ. <άν(α)- + οδός].

ανοησία (η) [μτγν.] {ανοησιών} 1. η έλλειψη λογικής, εξυπνάδας: αν όντως *έκανες κάτι τέτοιο, τότε η ~ σου δεν έχει όρια!* 2. (συνεκδ.) λόγος ή πράξη που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής, φρόνησης ή περίσκεψης: τι ~ *ήταν αυτή που είπες!* || *κάνεις πολλές ~ 3. ανοησίες* (οι) (ως σχόλιο) για λόγο ή πράξη που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής, εξυπνάδας: ~! *Δεν ξέρεις τι λες!* ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

ανοηταίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] γίνωμαι ανόητος. ανόητος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εξυπνάδας, σύνεσης, λογικής: ~ *άνθρωπος* | *πράξη* | *σκέψη* | *όψη* | *κρίση* ΣΥΝ. κουτός, ηλίθιος, άμυαλος, κρετινος, (εκφραστ.) χοντροκέφαλος ΑΝΤ. έξυπνος, μυαλωμένος, συνετός. — ανόητα | ανοηώς [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ, αρχ. αρχική σμ. «κατανόητος», <α- στερητ. + νόητος (βλ.λ.)].

ανόητος - ανοησία, ο άνθρωπος, μιλώντας για τον εαυτό του, για τους άλλους και για τον κόσμο γύρω του, συχνά αναφέρεται στο χαρακτηριστικό που κατεξοχήν διακρίνει και προσδιορίζει τον άνθρωπο, τη συμπεριφορά και τις πράξεις του: αναφέρεται στη νοημοσύνη, την ευφυΐα ή την εξυπνάδα του και -πολύ συχνότερα- στην έλλειψη νοημοσύνης, την ανοησία, τη χαζομάρα και τη βλακεία. Είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικές για το εύρος και την επινοικτικότητα τους οι λέξεις που χρησιμοποιούνται στην Ελληνική (αλλά και στις ξένες γλώσσες), για να δηλώσουν τον ανόητο και την ανοησία.

ανόητος: (νους) άνοους, μικρόνους, κούφονους, βραδίνους, αμβλύ-νους, βαρύνους, ελαφρόνους- (μυαλό) άμυαλος, ανέμυαλος, λιγό-μυαλος, στενόμυαλος, κοκορόμυαλος, χοντρόμυαλος, ελαφρόμυαλος, κουτόμυαλος, φυρόμυαλος- (κεφάλι) χοντροκέφαλος, μικροκέφαλος, στενοκέφαλος, βαριοκέφαλος, ανεγκέφαλος, κουφιοκεφαλιάς, κεφάλια- (φρένες) άφρον, ολιγοφρένης, (κόττος «πετεινός» - κότα) κουτός, κουτούλακας, κουτεντές, κουτομύ-γας, κουτορνίθι, κουτοπόνηρος: (χόζι) χόζος, χαζούλης, χαζούλια-κας (χα-γα) χάγας επιπόλιος, ευήθης, ελαφρός, αβδηρίτης- άσκερτος, απερισκεπτος, άκριτος, αστόχαστος, ασυλλόγιστος, αλόγιστος, ασίνετος, ανανήρσιτος, ανέγνωμος, μωρός, ξεμωραμένος, ρασιλί, παιδί, παιδαριώδης, αγαθός, αγαθήρης, αφελής, λεινός, χαμένος, λιγός- βλάκας | βλαξ, βλακόμετρο, βλακώδης, βλακίστα-τος- κρετινός, ιδιώτης, καθυστερημένος- ηλίθιος- και αρκετά ουσιαστικά που χρησιμοποιούνται μεταφορικός σε εκφραστικό προφορικό λόγο και σε λαϊκό ή και σε γυδαίο ακόμη ύφος: (φυτά) βλίτο, βούρλο, κούτσουρο, φυτό, κωθών (ζώο) ζώο, ζωντανό, ζωντό-βολο, όρνιο, μούφος, κήνος (αντικείμενα) τουβλο, τουββάρι, (ν)τενεκές, ντενεκές ζεγάνωτος, ζόανο, χαλβάς, μπουζούκι- (χαρακτηρισμοί) μάπας, μπουνταλάς, κόπανος. (!) **μαλάκας, ανοησία:** (νους) άνοια, μικρόνοια, κούφονοια, βραδύνοια, αμβλύ-νοια, βαρύνοια- (μυαλό) άμυαλιά, άμυαλοσύνη, ανεμυαλιά, στενο-μυαλιά, χοντρομυαλιά, ελαφρομυαλιά- (κεφάλι) χοντροκεφαλιά, στενοκεφαλιά, βαρκεφαλιά- (φρένες) ολιγοφρένια, αφροσύνη-κουταμάρα, κουτοπονηριά, χαζομάρα- επιπολαιότητα, ευήθεια, ελαφρότητα, αβδηρισμός- απερισκενία, ακρισία, αβελθηρία, (!) **μαλακία, αστοχασία, ασυλλογισιά, παραλογισμός, ασυναρτησία-μωρία, παιδισμός, αφέλεια- βλακεία, ιδιωτεία, κρετινισμός, καθυστέρηση- ηλιθιότητα.**

ανοησίες: κουταμάρες, βλακείες, ηλιθιότητες, σαχλαμάρες, σάχλες, κουτοπράδες, αερολογίες, λόγια του αέρα, αέρας φρέσκος, αέρας κοπανιστός, κολοκύθα, κολοκύθα με τη ρίγανη, κολοκύθα στο πάτερο, κουραφέζαλα, μπουρδες, αρλούμπες, κοτσάνες, σα-πουνόφουσκες, κουφά, τρίγες, (!) **μαλακίες.**

ανόητευτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει υποστεί νοθεία, που δεν έχει αναμυθθεί με ξένες ουσίες: ~ *γάλα* | *βενζίνη* ΣΥΝ. αγνός, αμής, καθαρός ΑΝΤ. νοθευμένος, νερωμένος (για κρασί), (εκφραστ.-οικ.) μπαταρωμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν υπέστη αλλοιώσεις ως προς τη φύση ή την ουσία του, μη παραποιημένος: ~ *έκφραση της λαϊκής βούλησης* ΣΥΝ. γνήσιος, αυθεντικός, αναλλοίωτος ΑΝΤ. αλλοιωμένος, παραποιημένος. — **ανόητητα** επίρρ. άνοια (η) {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η προοδευτική εξασθένηση των διανοητικών κυρ. λειτουργιών στα ηλικιωμένα συνήθ. άτομα: *γερωνική ~* || *προγεροντική* - (νόσος Alzheimer) ΣΧΟΛΙΟ λ. άνοια.

ανόητος, παρόνυμο. [ΕΤΥΜ, αρχ. <άνους]. **άνοιγμα** (το) [μτγν.] {ανοίγματος | -ατα, -άτων} 1. το να ανοίγει κανείς κάτι: το ~ της *πόρτας* | τον *παράθυρο* | της *φιάλης* | του *ντουλαπιού* | του *συρταριού* ΑΝΤ. κλείσιμο 2. (μτφ.) η κατάργηση των περιορισμών που υπήρχαν: το ~ των *συνόρων επέδρασε θετικά στις τουριστικές και πολιτιστικές ανταλλαγές των δύο χωρών* 3. η διόδος ανάμεσα σε δύο σώματα, επιφάνειες κ.λπ., ο κενός χώρος που υπάρχει ανάμεσα τους: ο *παγωμένος αέρας έμπαινε μέσα από τα ~ των παραθύρων* || *μικρό* - στον *τοίχο* ΣΥΝ. κενό, σχισμή 4. το σκάψιμο του εδάφους για τη δημιουργία εγκαταστάσεων ή την οικοδόμηση κτηρίων: το ~ των *θεμελίων* (σκάψιμο για να ρίξει κανείς τα θεμέλια) ΣΥΝ. διάνοιξη 5. ένα από τα μικρότερα ή μεγαλύτερα κομμάτια που διαμορφώνουν το σχέδιο ενδύματος ή άλλου υφασμάτινου είδους: το ~ *φορέματος στο στήθος* (ντεκολτέ) 6. η απόσταση που χωρίζει δύο ακραία σημεία ή επιφάνειες: *έχουν κατασκευαστεί κρεμαστές γέφυρες με τεράστιο ~ ΣΥΝ.* χάσμα, πλάτος 7. (συνεκδ.) η διαδικασία διεύρυνσης της απόστασης ανάμεσα σε δύο ακραία σημεία: το ~ της *εθνικής οδού με την προσθήκη δύο ακόμη λωρίδων κυκλοφορίας* || το ~ της *μαλιάς ανάμεσα στους βόσκους και τους στωγούς* ΣΥΝ. διεύρυνση, διαπλάτυνση, πλάταμα 8. (μτφ.) (α) η τυπική, επίσημη χρονική στιγμή έναρξης δραστηριότητας, γεγονότος, εκδηλώσεως κ.λπ.: το ~ των *καταστημάτων* || το ~ της *αθλοκομικής έκθεσης* ΣΥΝ. έναρξη ΑΝΤ. πέρασ, λήξη (β) (γενικότερ.) η έναρξη μιας σειράς δραστηριοτήτων σε έναν χώρο: οι *ιδιωτικές σχολές πολλαπλασιάστηκαν με το ~ μιας κερδοφόρας αγοράς αγοράς ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων* 9. (γενικότερ.) η στροφή προς κάτι καινούργιο ή διαφορετικό: η *δισκογραφική εταιρεία έκανε - σε πιο μοντέρνο μουσικούς, ώστε να ελκύσει ένα νεότερο κοινό* 10. (μτφ.) η ανάπτυξη πρωτοβουλιών για τη σύναψη ή τη βελτίωση σχέσεων (κυρ. σε πολιτικό ή οικονομικό επίπεδο): *πολιτικό ~ προς τα άλλα κόμματα* || ~ της *Δύσης προς τις χώρες του Τρίτου Κόσμου* 11. (για φυτά) το άνθισμα: το ~ των *λουλουδιών την άνοιξη* 12. ΙΑΤΡ. η διάφρηξη αργείου ή ιστού του σώματος: το ~ της *μύτης αποτελεί χαρακτηριστικό σύμπτωμα υψηλής αρτηριακής πίεσης* 13. (μτφ.) ΟΙΚΟΝ. η διαφορά ανάμεσα στα έξοδα και τα έσοδα, η οικονομική απόκλιση από τα προβλεπόμενα, το χρέος: το *μεγάλο ~ του προϋπολογισμού* 14. ο διάμετρος του φακού τηλεσκοπίου ή άλλου οπτικού συστήματος (τηλερακού, φακού κάμερας, κιαλών κ.λπ.) 15. (στο σκάκι) (α) οι πρώτες κινήσεις της παρτίδας (β) σύστημα άμυνας που εφαρμόζεται σε παρτίδα, σύμφωνα με το οποίο γίνονται οι πρώτες κινήσεις: ~ των *δύο ίππων*.

ανοιγόκλεινω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ανοιγόκλεισα} ♦ 1. (μετβ.) ανοίγω και κλείνω (κάτι) συνεχώς: ~ τις *πόρτες* ♦ 2. (αμετβ.) ανοίγω και κλείνω: τα *βλέφαρα του ανοιγόκλεισαν*. — **ανοιγόκλεισιμο** κ. ανοιγόκλεισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. κλείνω.

ανοίγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άνοιξα, ανοίχτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. απελευθερώνω τη διόδο (μετακινώντας το φύλλο πόρτας ή παραθύρου κ.λπ.): *άνοιξε την πόρτα, για να περάσουν οι καλεσμένοι μέσα* || ~ το *παράθυρο* | την *καταπακτή*- ΦΡ. (α) **ανοίγω (νέους) δρόμους** | **ορίζοντας** δημιουργία καινούργιων προοπτικές, χαράσσω νέα πορεία, πρωτοτυπία, πρωτοπορία: *μία ανακάλυψη που ανοίγει νέους δρόμους στην επιστήμη* (β) **ανοίγω τον δρόμο** (σε κάποιον) [μεσν.] προλαίμιο το έδαφος, προετοιμάζω, διευκολύνω την πορεία ή τη συνέχεια (κάποιου): η *επιτυχία του στον διαγωνισμό τού άνοιξε τον δρόμο για επαγγελματική καριέρα* (γ) **ανοίγω δρόμο** (i) κάνω έργα διάνοιξης νέας οδού: *τα συνεργεία ανοίγουν δρόμο για το χωριό* (ii) (μτφ.) (σε χώρο με πολύ κρόμο) δημιουργώ διόδο, χώρο από τον οποίο μπορεί να περάσει κανείς χωρίς εμπόδια: *άνοιξαν δρόμο ανάμεσα στο συγκεκριμένο πλήθος, για να περάσει το ασθενοφόρο* (δ) **ανοίγω το σπίτι μου** ετοιμάζω το σπίτι μου, για να υποδεχθώ κόσμο 2. αφαιρώ το κάλυμμα, το σκέπασμα, το πόμα κ.λπ. (από κάτι) έτσι, ώστε να μην είναι κλειστό: ~ *μυαλάκι* | *κοιτί* | *μπαούλι* | *βαλίτσα* ΣΥΝ. ξεσκεπάζω, αποφράσσω, ξεβουλώνω ΑΝΤ. κλείνω, σκεπάζω, σφραγίζω, βουλώνω ΦΡ. (α) ανοίγω **την καρδιά** | **την ψυχή μου** (σε κάποιον) [μεσν.] εκμυστηρεύομαι προσωπικά μου θέματα (σε κάποιον), εξομολογούμαι, λέω τον πόνο μου (β) **ανοίγω το στόμα μου** [μεσν.] (i) (αρητ.) μιλώ: *τόση ώρα που καθόταν μαζί μου, δεν άνοιξε το στόμα του* (ii) κάνω αποκαλύψεις: *αν ανοίξεις το στόμα σου, χάθηκες!* (γ) **ανοίγω τα μάτια** [μεσν.] (i) ξυπνώ: *όταν άνοιξε τα μάτια της, ο ήλιος ήταν ήδη ψηλά στον ουρανό* (ii) κάνω (κάποιον) να δει την πραγματικότητα, τον βγάζω από πλάνη, ψευδαίσθηση ή απάτη εις βάρος του: *ευτυχώς που βρέθηκε αυτός και σου άνοιξε τα μάτια, αλλιώς δεν θα είχες πάει ειδήση τι γινόταν πίσω από την πλάτη σου!* επίσης (οικ.) **ανοίγω τα στραβά μου**: *άνοιξε τα στραβά σου και δεξ τι γίνεται γύρω σου!* (δ) **ανοίγω τ' αυτιά μου** δίνω βάση, προσέχω: *άνοιξε τ' αυτιά σου, να μη σου ξεφύγει τίποτε!* 3. μετακινώ (αντικείμενο), ώστε να καταστήσω το εσωτερικό του άμεσα προσιτό: ~ το *συρτάρι* ΑΝΤ. κλείνω 4. (για ρούχο) μεγαλώνω τις διαστάσεις, κάνω φαρδύτερο, ανετότερο ή αποκαλυπτικότερο: ~ το *παντελόνι* | τη *φούστα* | τη *φούστα* | 5. ξεκουμπώνω ή κατεβάζω το φερμουάρ: ~ το *πουκάμισο* | την *φούστα* | το *παντελόνι* 6. (καθημ.) δημιουργώ τομές στο δέρμα ή κάποια εγχείρηση (σε ασθενή): *τον άνοιξαν και του αφαίρεσαν τον όγκο* ΣΥΝ. κόβω, εγχειρίζω, τέμνω ΑΝΤ. ράβω ΦΡ. **ανοίγω (παλιές) πληγές** υπενθυμίζω δυσάρεστα γεγονότα ΣΥΝ. ζήνω πληγές 7. σε φράσεις που δηλώνουν ενέργεια που έχει ως αποτέλεσμα αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό (άνοιγμα): ~ *τρύπα* (τρύπη) || ~ *πηγάδι* | *όρυγμα* | *χαράκωμα* | *αυλάκι* | *τάρογο* ΣΥΝ. διανοίγω ΦΡ. (μτφ.) ανοίγω **τον λάκκο (κάποιου)** [μεσν.] επιδιώκω το κακό (κάποιου), (του) στήνω παγίδα 8. (μτφ.) κάνω έναρξη, εγκαινιάζω (έργο, προσπάθεια, επιχείρηση κ.λπ.): ~ *γραφείο* | *κατάστημα* | *την έκθεση* | *ιδρύμα* | *σα-*

ζήτηση | τον χορό ΣΥΝ. ιδρύω, εγκαθιστώ, ξεκινώ ANT. τελειώνω, κλείνω· ΦΡ. (α) **ανοίγω λογαριασμό** (i) (σε τράπεζα) ξεκινώ συναλλαγές, αποκτώ δικαίωμα κατάθεσης και αναλήψεως χρημάτων (ii) (με κάποιον) έχω πάρε-δώσε, εκκρεμείς υποθέσεις: έχω ανοίξει λογαριασμούς μαζί του και δεν ξέρω πώς θα ξεμπλέξω (β) **ανοίγω πυρ** αρχίζω να πυροβολώ: οι στρατιώτες ανοίξαν πυρ εναντίον άσπλων διδηλωτών (γ) **ανοίγω νέο κεφάλαιο** | **σελίδα** ξεκινώ καινούργια ζωή: μετά την αποφυλάκιση του ανοίξε νέο κεφάλαιο στη ζωή του (δ) **ανοίγω σπίτι** | **σπιτικό** | **νοικοκυριό** παντρεύομαι και δημιουργώ δική μου οικογένεια (ε) **ανοίγω την όρεξη (κάποιου)** (i) κάνω κάποιον να πεινάει, συνήθ. μιλώντας του για νόστιμα φαγητά (ii) (μτφ.) δημιουργώ προσδοκίες και κατ' επέκτ. αποθρασύνω: η ανεκτική στάση της Ευρώπης στις προκλήσεις της Τουρκίας της ανοίγει την όρεξη για επεκτατικές ενέργειες (στ) **ανοίγω μέτωπο** δημιουργώ εχθρότητα, δημιουργώ π'ότι αντιπαλότητας ή εχθροπραξιών: η κυβέρνηση έχει ανοίξει πολλά μέτωπα και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό 9. (μτφ.) ανάβω, θέτω σε λειτουργία: ~ την τηλεόραση | το ραδιόφωνο | το φως ANT. κλείνω, σβήνω 10. αυξάνω, μεγαλώνω το εύρος (σε κάτι): **γκρέμισαν τους εσωτερικούς τοίχους, για να ανοίξουν τον χώρο** || **ανατίναξαν τους βράχους, για να ανοίξουν τον δρόμο ΣΥΝ.** πλαταίνω, φαρδύνω ANT. στενεύω 11. αυξάνω· ΦΡ. **ανοίγω το βήμα αρχίζω να περπατώ γρηγορότερα ΣΥΝ.** επιταχύνω ANT. επιβραδύνω 12. αναπτύσσω (κάτι) έτσι, ώστε να απλωθεί σε όλη του την έκταση: ~ τον χάρτη | την εφημερίδα ΣΥΝ. απλώνω, ξεδιπλώνω ANT. κλείνω, διπλώνω· ΦΡ. (α) (αρντή) ή σε ερώτηση) **ανοίγω βιβλίο** μελετώ: Δεν ανοίγεις βιβλίο! Πώς θα περάσεις τις εξετάσεις; (β) **ανοίγω πανιά** (i) αποπλέω, βγαίνω στο ανοιχτό πέλαγος (ii) (μτφ.) φεύγω, ξεκινώ για κάπου ή για να κάνω κάτι: **άνοιξε πανιά για νέες κατακτήσεις** | **για νέα επιτεύγματα (γ) ανοίγω φύλλο** απλώνω με τον πλάστη τη ζύμη: ~ για τωρόπιτα (δ) **ανοίγω τα χαρτιά μου** εξωτερικεύω τις διαθέσεις μου, αποκαλύπτω τις προθέσεις μου: (κυριολ.) φανερώνω τα χαρτιά μου σε χαρτοπαζία (ε) **ανοίγω τα φτερά μου** (μτφ.) παύω να περιορίζομαι σε στενό κύκλο προσώπων, εμπειριών, ενδιαφερόντων κ.λπ., αποκτώ αυτονομία κινήσεων και διευρύνω τους ορίζοντες μου: **όταν ένα παιδί μεγαλώσει, είναι καιρός ν' ανοίξει τα φτερά του** 13. αποσφραγίζω (έγγραφο): ο συμβολαιογράφος άνοιξε τη διαθήκη ενώπιον μαρτύρων || ~ γράμμα | φακέλο 14. παραβιάζω (κάτι που είναι σφραγισμένο): (κ. μεσοπαθ.) **βρήκε το χρηματοκιβώτιο του ανοιγμένο** 15. (μτφ.) κάνω (ένα χρώμα, βλ.λ.) πιο φωτεινό, πιο ανοιχτό: ~ το χρώμα των μαλλιών μου 16. (μτφ.) αραιώνω την πυκνότητα στα γράμματα ή στις φράσεις, ώστε να είναι το κείμενο ευανάγνωστο· κυρ. στη ΦΡ. **ανοίγω τις αράδες** μεγαλώνω το διάστημα (βλ.λ.) ΣΥΝ. αραιώνω ANT. πυκνώνω 17. (μτφ.) προκαλώ δυσάρεστες, ως επί το πλείστον, φροντίδες και έγνοιες, προξενώ (σκοτούρες, προβλήματα): **τι ιστορίες | δουλειές είναι αυτές που μου ανοίξεις;** ΣΥΝ. βγάζω στη μέση 18. (καθμ.) κίνω διάρρηξη (σε κάτι): **έλεπε διακοπές και του ανοίξαν το μαγαζί** 4 (αμειβ.) 19. παύω να είμαι κλειστός: **άνοιξε η πόρτα από τον αέρα· ΦΡ. (μτφ.) ανοίγει η ψυχή μου** | **η καρδιά μου** γίνομαι ευδιάθετος (πβ. **ανοίγω την ψυχή μου**, σημ. 2) 20. παύω να είμαι εκτός λειτουργίας, αρχίζω τις εργασίες μου: **ανοίγουν τα σχολεία** || **η έκθεση βιβλίου θα ανοίξει στις αρχές Μαΐου ΣΥΝ.** αρχίζω ANT. κλείνω, τερματίζομαι ΦΡ. (α) **ανοίγει η τύχη μου** γίνομαι τυχερός μετά από περίοδο ατυχίας: **άνοιξε η τύχη του και κέρδισε στο ΠΡΟ-ΠΟ-** (επίσης αργκό) του **άνοιξε** επιτυγχάνει σε ό,τι επιχειρεί (β) **μου ανοίγει η όρεξη** (i) αρχίζω να πεινώ (ii) αρχίζω να έχω προσδοκίες (για κάτι), αποκτώ την επιθυμία (για περισσότερα): **μετά τις πρώτες επιτυχίες τους άνοιξε η όρεξη για καινούργιες κατακτήσεις** 21. δημιουργείται επάνω μου σχίσμο, ρωγμή, σπή, χάσμα κ.λπ.: **έκανε μια απότομη κίνηση και του άνοιξε το πουκάμισο** || **άνοιξε το έδαφος** || **ο τοίχος έχει ανοίξει** || **άνοιξε η γη** (από τον σεισμό)· ΦΡ. (α) **άνοιξε η γη και τον κατάπιε** (π.δ. Αριθμός 16, 32: **ήνοιξε η γη και κατέπιε αυτούς**) χάθηκε ξαφνικά από προσώπου γης, εξαφανίστηκε (β) ν' **άνοιξει η γη και να με καταπιεί** (i) για περιπτώσεις στις οποίες αισθάνεται κανείς μεγάλη ντροπή (ii) (ως κατάρα) για να βεβαιώσει κάποιος τον συνομιλητή του ότι λείπει την αλήθεια: ~ **αν σου λέω ψέματα!** (γ) **ανοίγει η μύτη (μου)** αρχίζει να τρέχει αίμα, να αιμορραγεί (δ) **δεν άνοιξε μύτη (ρουθούνη)** δεν υπήρξε τραυματισμός, όλα πήγαν καλά, ήρεμα: **αντή τη φορά στη διαδήλωση δεν υπήρξαν επεισόδια κι έτσι -** || «ο κυβερνήτης κατάφερε να σταματήσει το αεροσκάφος χωρίς ν' ανοίξει ρουθούνη» (εφημ.) (ε) **άνοιξαν κεφάλια** υπήρξαν βιαιοπραγίες 22. χαλαρώνει το δέρμα μου και προκαλούνται πληγές (συνήθ. από μακροχρόνη ακινησία ή παραμονή στο κρεβάτι): **τρεις μήνες τώρα ξαπλωμένη στο νοσοκομείο, έχει ανοίξει** 23. (για φυτά) (α) ανθίζω: **άνοιξαν τα λουλούδια στους αγρούς** (β) (ειδικότ. για τα πέταλα του άνθους) κινούμαι προς τα πίσω, αποκαλύπτοντας το εσωτερικό: τα **λουλούδια ανοίγουν στο πρωινό φως** 24. (για καιρικές συνθήκες) γίνομαι πιο αίθριος, πιο φωτεινός και γλυκός: **μετά τη συννεφιά ο καιρός άνοιξε ΣΥΝ.** αιθριάζω· ΦΡ. **ανοίγουν οι ουρανοί/ κρουνοί/ καταρράκτες του ουρανού** αρχίζει να βρέχει καταρρακτωδώς: (μεσοπαθ. **ανοίγομαι**) 25. παύω να είμαι κλειστός, γίνομαι ανοιχτός 26. διευρύνω τους τομείς της δραστηριότητάς μου, επεκτείνωμαι σε ό,τι επιχειρώ: **μετά τη ραδιοφωνική του επιτυχία, σκοπεύει να ανοίξει στον χώρο της τηλεόρασης ΣΥΝ.** (μτφ.) απλώνω τα φτερά μου 27. (κατ' επέκτ.) αποδεικνύομαι παράτολμος στις ενέργειες μου, δεν υπολογίζω τους κινδύνους: **ανοίγеше πολύ και στο τέλος έχασε όσα είχε κερδίσει ΣΥΝ.** ξενοίγομαι, διακινδυνεύω ANT. διαστάζω, δειλιάζω 28. (ειδικότ.) διαπνέω περισσότερο από όσα επιτρέπουν τα οικονομικά μου: **με τους τελευταίους λογαριασμούς ανοίγеше πολύ και τώρα δεν ξέρει πώς θα τα βγάλει πέρα ΣΥΝ.** σπαταλώ, ξοδεύω 29. συμπεριφέρομαι και εκφράζομαι ελεύθερα, χωρίς συστολή, και εμπιστευομαι (σε συνομιλητή

μου) προσωπικά μου θέματα: **δεν ανοίγεται εύκολα σε πρόσωπα που δεν γνωρίζει καλά** || **μου ανοίγеше και του τα είπε όλα ANT.** (μτφ.) κλείνομαι, δυσπιστώ 30. (για πλοία) απομακρύνονται από το λιμάνι ή την ακτή: **το πλοίο ανοίγеше στο πέλαγος και χάθηκε στον ορίζοντα ΣΥΝ.** αποπλέω, ανοίγω πανιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. **εργαστικός**. [ETYM. < αρχ. **ανοίγω** | **άνοιγγμι** < **ανα-** + **οίγω** | **οίγγμι** «ανοίγω» < *oEoy- < **ο-** προθεμ. + I.E. *weig- | **woig-** «κινώ, στρέφω», πβ. **σαν-σφρ.** **viijāmi** «αποχωρώ, διαφεύγω», **αρχ. αγγλ.** **wic-an** «παράχωρώ» κ.ά. Ομόρρ. **ανοίγεις (-η)**. Αρκετές σημ. και φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. **ανοίγω πυρ** (< ouvrir le feu), **ανοίγω την όρεξη** (< ouvrir l'appétit), **ανοίγω τραπεζικό λογαριασμό** (< ouvrir un compte en banque), **ανοίγω το σπίτι μου** (< j'ouvre ma maison), **ανοίγομαι σε κάποιον** (< s'ouvrir à quelqu'un), **ανοίγω το φως** | **την τηλεόραση** (< ouvrir la lumière | la télévision), **ανοίγω τον χορό** (< ouvrir le bal), **ανοίγω ορίζοντες** (< ouvrir des horizons) κ.ά. Ήδη **αρχ.** η χρήση της λ. ως ναυτ. όρου με τη σημ. «ανοίγομαι στο πέλαγος». ανοίκειος, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που δεν ταίριαζει, δεν αρμόζει στην περίπτωση: ~ **συμπεριφορά** || **δεν περίμενε ποτέ ότι θα ανοίξουν και ρατσιστικές επιθέσεις για την καταγωγή του ΣΥΝ.** απρεπής, ανάρμοστος ANT. οικείος, αρμόζων, προσήκων, πρόπων 2. ο μη οικείος, ο ασυνήθιστος: ~ **ύψος**. — ανοίκειος επίρρ. [μτγν.] [ETYM. **μτγν.**, αρχική σημ. «αυτός που δεν ανήκει στην οικογένεια», < **άν-** στερητ. + **οικείος**]. ανοικοδόμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η επισκευή ή αποκατάσταση ή η εκ νέου οικοδόμηση κτισμάτων: **μετά τον σεισμό το διοικητικό συμβούλιο αποφάσισε την ~ του ναού ΣΥΝ.** (επ.)ανίδρυση, ανακατασκευή, αναστήλωση ANT. κατεδάφιση, γκρέμισμα 2. (α) η αποκατάσταση των ζημιών σε κατεστραμμένες περιοχές μιας χώρας, συνήθ. μετά από πόλεμο ή καταστροφικό φυσικό φαινόμενο (λ.χ. σεισμό): **για τη μεταπολεμική Ελλάδα η δεκαετία του '50 έμεινε γνωστή ως «δεκαετία της ανοικοδόμησης»** (β) (μτφ.) η αποκατάσταση των ζημιών στον οικονομικό ή άλλο τομέα της δημοσίας (ω-ής και η περαιτέρω ανοδική πορεία: **μετά τις πληγές που προκάλεσε ο πόλεμος, πρέπει τώρα να φροντίσουμε για την ~ της χώρας ΣΥΝ.** ανασυγκρότηση, ανόρθωση. — ανοικοδομητικός, -ή, -ο [1894]. ανοικοδομώ ρ. μετβ. {ανοικοδομεί... | ανοικοδομ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. οικοδομώ εκ νέου ή αποκαθιστώ (κτήριο) | κτήρια που κατεστράφηκαν): η κυβέρνηση **έδωσε εντολή να ανοικοδομηθεί αμέσως η σεισμόπληκτη περιοχή ΣΥΝ.** ξαναχτιζώ 2. (γενικότ.) οικοδομώ: ~ **νοσοκομείο ΣΥΝ.** χτίζω, ανεγείρω. [ETYM. < αρχ. **ανοικοδομώ (-έω)** (< **άν**) + **οικοδομώ**]. ανοικοκρέμωτος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη τάξης, φροντίδας, περιποίησης: ~ **άνθρωπος** | **οίτη ΣΥΝ.** ακατάστατος, ασυγύριστος ANT. νοικοκυρεμένος, συμμαζεμένος, τακτοποιημένος, συγυρισμένος 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν παντρεύτηκε, δεν έκανε οικογένεια: **έμεινε ~ ΣΥΝ.** ανύπαντρος, εργένιος, ελεύθερος ANT. νοικοκυρεμένος, παντρεμένος. — ανοικοκρέμυτα επίρρ. ανοικοκρέμωτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν βολεύεται ή δεν μπορεί να βολεύτει κάπου, που δεν μπορεί να τον τακτοποιήσει κανείς: ~ **παιδί, δεν κάθεται σε μια μεριά ΣΥΝ.** άτακτος, ακατάστατος, ατσούμπαλος ANT. βολικός 2. (ειδικότ. επών.) αυτός που εξαιτίας του μεγέθους του δεν χωρά ή δεν είναι δυνατόν να τοποθετηθεί κάπου ΣΥΝ. τεράστιος, πελώριος. ανοικτήριμον, -ων, -ον [αρχ.] {ανοικτήριμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν αισθάνεται ή δεν εκδηλώνει οίκτο ΣΥΝ. ανηλεής, ανάλγητος, άκαρδος ANT. οικτήριμον, ευσπλαχνικός, πόνυχνος. — ανοικτήριμνος επίρρ. [1873]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. ανοικτός, -ή, -ό → ανοιχτός ανοίξη (η) {-ης κ. -οίξεως | -θήξεις (κ. λαϊκ. **ανοίξεις**), -οίξεων} 1. η εποχή του έτους που ακολουθεί τον χειμώνα, προαναγγέλλει το καλοκαίρι και κατά τη διάρκεια της αναπτύσσεται η βλάστηση: **περιλαμβάνει τους μήνες Μάρτιο, Απρίλιο και Μάιο: τα χελιδόνια φέρνουν | προμηνούν την ~ ΣΥΝ.** (αρχαιοπρ.) **έαρ** 2. (μτφ.) περίοδος ακμής ή ανάκαμψης, αναγέννησης (πολιτικής, οικονομικής, πολιτιστικής κ.λπ.): η ~ της **Πράγας**· ΦΡ. (παροιμ.) **ένας κόκκος δεν φέρνει την άνοιξη** κανείς δεν μπορεί μόνος του να αλλάξει μια αρνητική κατάσταση ή εντύπωση 3. (συνεκδ.) ένα έτος, ένας χρόνος: **δεσποινίς δεκαοχτώ άνοιξεων**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μήνας**. [ETYM. < αρχ. **ανοίγεις** «άνοιγμα, διάνοιξη» < **ανοίγω**. Η σημ. «εποχή της άνοιξης» είναι μεσν., οπότε η λ. **άνοιγεις** αντικατέστησε το αρχ. **έαρ** και οφείλεται στην αίσθηση ότι κατά την εποχή αυτή η φωτική και ζωική κτση ανθίζει και αναζωογονείται]. άνοιξη - Απρίλιος. Το ετυμολογικός αδιαφανές **έαρ** υποκαταστάθηκε στη **δημόδη** Βυζαντινή από το **άνοιγεις**, που δήλωσε εκφραστότερα το άνοιγμα της φύσης (του καιρού, των λουλουδιών, των φυτών γενικότερα). Δεν είναι δε τυχαίο ότι ο **κατεξοχόν** μήνας της άνοιξης, ο Απρίλιος, έχοντας και αυτός, όπως όλοι οι άλλοι μήνες, λατινική την προέλευση, πλάστηκε από το λατ. **p. aperiō**, που σημαίνει «ανοίγω».

ανοιξιάτικος, -η, -ο 1. αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται την άνοιξη: ~ **καιρός** | **λακάδα** | **λουλούδια ΣΥΝ.** εαρινός ANT. φθινοπωρινός 2. αυτός που είναι κατάλληλος για την άνοιξη: ~ **σακάκι** | **μπλούζα** 3. **ανοιξιάτικα** (τα) τα ρούχα που φοριούνται την άνοιξη: **άρχιζε να ζεσταίνει ο καιρός- πρέπει να βγάλω τα ~** 4. αυτός που έχει στοιχεία της άνοιξης (ηλιοφάνεια, σχετική ζέση): **ο ~ καιρός είναι ιδανικός για βόλτα στην έσοχη**. — ανοιξιάτικα επίρρ. **ανοιγτά** κ. ανοικτά επίρρ. 1. κατά τρόπο ανοιχτό (βλ.λ.), αφήνοντας δίοδο, ελεύθερο πεδίο, όχι κλειστά: **άφησε -, ν' αεριστεί το δωμάτιο**

ΑΝΤ. κλειστά ΦΡ. **παίρνω τη στροφή ανοιχτά** στρίβω, αφήνοντας απόσταση από το εσωτερικό της στροφής · 2. (στην επικοινωνία) με τρόπο καθαρό και σαφή, με τόλμη και ειλικρίνεια: του μίλησα ~, δεν θέλησα να του κρύγω τίποτα ΣΥΝ. καθαρά, απερίφραστα, με παρηρησία ΑΝΤ. με υπεκφυγές 3. ΝΑΥΤ. μακριά από την ακτή, στο πέλαγο, το *πλοίο βυθίστηκε στα 3* - της Πύλου ΣΥΝ. στα βαθιά 4. (για καταστήματα) σε λειτουργία: *είμαστε - και τις Κυριακές 5*. ΑΘΛ. (σε ομαδικά αθλήματα) με επιθετικό προσανατολισμό: *η ομάδα έπαιξε -, δεν κλείστηκε στην άμυνα*.

ανοιχτήρι (το) {μεσν.} {ανοιχτηρι-ιού | -ιών} {καθημ.} ειδικό εργαλείο, συνήθ. σε σχήμα ή τύπο κλειδιού, για το άνοιγμα κλειστών αντικειμένων (συνήθ. δοχείων, κονσερβών, μπουκαλιών κ.τ.ό.).

ανοιχτόκαρδος, -η, -ο αυτός που έχει καλή διάθεση και αγαθά αισθήματα, αυτός που έχει συμπεριφορά εγκάρδια, έντονα φιλική ΣΥΝ. καλόκαρδος, διαχυτικός ΑΝΤ. σκυθρωπός, κακόκεφος, δύσθυμος, κουμπωμένος ^ — ανοιχτόκαρδα επίρρ.

ανοιχτομάτης, -α/-ισα, -ικο αυτός που δεν τον ξεγελούν, δεν τον εξαπατούν: στο εμπόριο *μόνο ο - άνθρωπος προκόβει* ΣΥΝ. τετραπέρατος ΑΝΤ. κοροϊδο, ανόητος. — ανοιχτομάτικα επίρρ.

ανοιχτομυαλος, -η, -ο αυτός που έχει ευρεία αντίληψη του κόσμου και των πραγμάτων, που δεν δεσμεύεται από προκαταλήψεις ή ταμπού ΑΝΤ. στενόμυαλος, δογματικός.

ανοιχτός, -ή, -ό κ. (λόγ.) ανοικτός 1. αυτός που δεν είναι κλειστός, που δεν έχει εμπόδιο ή κάλυμμα (σκέπαστρο, πόμα, καπάκι κ.τ.ό.) αυτός που επιτρέπει τη διέλευση μέσω ανοίγματος ή την πρόσβαση στο εσωτερικό: ~ *πόρτα* | *παράθυρο* | *χωράφι* (χωρίς περιφράξη) | *μουκάλι* | *δομάτιο* (ξεκλειδωτό) | *πηγάδι* | *φρεάτιο* (ακάλυπτο) || (μτφ.) *το σπίτι* | *η πόρτα μου είναι ~ για όποιον θέλει να έρθει είστη όλοι ευπρόσδεκτοι* - ΦΡ. (μτφ.) (α) *μένω με το στόμα ανοιχτό* δοκιμάζω μεγάλη έκπληξη ΣΥΝ. μένω άναυδος | (λόγ.) ενεδός | *εμβρόντητος (β) έγω τα μάτια μου* | *τα αυτιά μου ανοιχτά* δίνω μεγάλη προσοχή | *εξηγήσε μου* ~ ΣΥΝ. είμαι όλο αφτιά, προσέχω, προσηλώνομαι (γ) *όσο έχω τα μάτια μου ανοιχτά* όσο βρίσκομαι στη ζωή: ~, δεν θα είπατε να συμβεί κάτι τέτοιο (δ) με *ανοιχτές αγκάλες* με εγκάρδιότητα, αγάπη και φιλόξενη διάθεση: τον *υποδέχθηκαν* - (ε) *παραβιάζω ανοικτές πύλες* | *θύρες* | *πόρτες* βλ. λ. *παραβιάζω* (στ) *εγχείρηση ανοιχτής καρδιάς* βλ. λ. *εγχείρηση* 2. αυτός που το εσωτερικό ή το περιεχόμενο του βρίσκεται σε κοινή θέα: μέσα στη *βιασύνη του άφησε το στυράρι* - ΣΥΝ. ανοιγμένος ΑΝΤ. κλειστός ΦΡ. (μτφ.) *ανοιχτή επιστολή* επιστολή με δημόσιο χαρακτήρα, στην οποία περιλαμβάνονται συνήθ. διαμαρτυρίες ή αιτήματα και η οποία απευθύνεται στον παραλήπτη (συνήθ. δημόσιο πρόσωπο με υψηλό αξίωμα) από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας: ~ *εκατό πνευματικών ανθρώπων προς τον πρόεδρο των Η.Π.Α.* 3. (ένδυμα) που έχει μεγάλο άνοιγμα σε κάποιο σημείο του (ειδικότερ.) με μεγάλο ντεκολτέ 4. (ειδικότερ. για τραύματα, πληγές κ.λπ.) αυτός που δεν επούλώθηκε: *η πληγή στο πόδι μένει ακόμη -* || (μτφ.) *ο θάνατος του παιδιού του δεν, παρά τα χρόνια που πέρασαν, είναι ακόμη μια* ~ *πληγή* ΣΥΝ. ανεπούλωτος ΑΝΤ. επούλωμένος 5. αυτός που διαθέτει μεγάλη έκταση, μεγάλο άνοιγμα ή πλάτος: ~ *θάλασσα* | *πέλαγος* | *ορίζοντας* ΣΥΝ. πλατύς, ευρύς, απλόγηρος ΑΝΤ. στενός, περιορισμένος 6. αυτός που έχει ανοιχτεί, ξεδιπλωθεί σε όλη του την έκταση, που απλώνεται σε όλο του το μήκος και το πλάτος: *άφησε την εφημερίδα* ~ *πάνω στο τραπέζι* ΣΥΝ. απλωμένος ΑΝΤ. διπλωμένος ΦΡ. (μτφ.) *παίζω με ανοιχτά χαρτιά* δεν αποκρύπτω τις πραγματικές μου προθέσεις, συμπεριφέρω ειλικρινά 7. αυτός που δεν παρουσιάζει εμπόδια, ελεύθερος: αν *θέλεις να φύγεις, ο δρόμος είναι -* || *δεν έχει κίνηση και ο δρόμος είναι -* ΑΝΤ. κλειστός, μετ' εμποδίων 8. (αγώνας) στον οποίο οι άμυνες είναι λιγότερο πιστικές, είναι χαλαρές και επιτρέπουν το επιθετικό παιχνίδι: ~ *αγώνας με γρήγορες εναλλαγές φάσεων* 9. (ειδικότερ. για υποθεσίες) αυτός που δεν περιλείεται από βουγά, που παρέχει ελεύθερη θέα σε βάθος ΣΥΝ. αναπεταμένος 10. (για διαδικασίες, υποθέσεις κ.λπ.) αυτός που δεν εμφανίζει περιοριστικές διατάξεις όσον αφορά στους συμπετόντες, τους δικαιούχους κ.λπ.: *η εταιρεία μας θα λάβει μέρος σε - διαγωνισμό για την ανάληψη του έργου* ΣΥΝ. *λεύθρος* ΑΝΤ. κλειστός, περιορισμένος ΦΡ. *ανοιχτό πανεπιστήμιο* ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα που δίνει στους φοιτητές τη δυνατότητα να σπουδάζουν ένα αντικείμενο διά αλληλογραφίας και με τ'χολογικά μέσα (κασέτ'ς, τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές εκπομπές, Διαδίκτυο), αλλά και με άμεση επαφή με το διδακτικό προσωπικό, και το οποίο δεν απαιτεί ιδιαίτερα προσόντα από τους υποψήφιους φοιτητές (π.χ. επιτυχία σε εισαγωγικές εξετάσεις κ.ά.) 11. (κατ' επέκτ.) αυτός που δέχεται και αφομοιώνει τα καινούρια ερεθίσματα χωρίς περιορισμούς, ενδοιασμούς ή προκαταλήψεις: *μία σχολή - στα νέα ρεύματα* || *είμαι ~ σε νέες προτάσεις* | *νέες ιδέες* || ~ *μυαλό* | *πνεύμα* ΣΥΝ. δεκτικός ΑΝΤ. κλειστός ΦΡ. *ανοιχτή κοινωνία* η κοινωνία στην οποία τα μέλη της έχουν μεγάλη ελευθερία στον πολιτικό και θρησκευτικό κυρ. τομέα 12. (ειδικότερ.) αυτός που δεν αποκλείει καμία εξέλιξη, που μπορεί να οδηγηθεί σε οποιοδήποτε αποτέλεσμα: *Το συνδέρδιο* | *ο αγώνας είναι ~ σε κάθε αποτέλεσμα* 13. (κατ' επέκτ.) (α) αυτός που είναι διαθέσιμος και προσιτός (σε οικονομική, κοινωνική ή άλλη δραστηριότητα): *μετά τον πόλεμο το λιμάνι γρήγορα ήταν και πόλι - στο εμπόριο* ΑΝΤ. κλειστός (β) ΝΟΜ. *ανοιχτή θάλασσα* το σύνολο των τμημάτων της θάλασσας στα οποία δεν περιλαμβάνονται η αιγιαλίτιδα ζώνη, τα εσωτερικά ύδατα, η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και τα αργιπελαγικά ύδατα ενός αργιπελαγικού κράτους και στην οποία είναι ελεύθερη η ναυσιπλοία εμπορικών και πολεμικών πλοίων, η διεξαγωγή πτήσεων πολιτικών και πολεμικών αεροπλάνων,

η αλιεία, η διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών κ.ά. ΣΥΝ. διεθνής θάλασσα (γ) *ανοιχτή γραμμή* βλ. λ. *γραμμή* 14. (μτφ.) αυτός που εμφανίζεται αποκάλυπτα, που δεν επιδιώκει να συγκαλύψει ή να συγκαλυφθεί: *η στάση του ερμηνεύθηκε ως - περιφρόνηση προς το δημόσιο αίσθημα* ΣΥΝ. αποκάλυπτος, φανερός, άμεσος ΑΝΤ. κρυφός, συγκαλυμμένος, έμμεσος 15. (μτφ.) αυτός που δεν έχει επιλυθεί ή διευθετηθεί οριστικά, που ακόμη εκκρεμεί: *κατά τη διάρκεια της συνέλευσης τα περισσότερα ζητήματα επιλύθηκαν, έμειναν ωστόσο και μερικά θέματα - ΣΥΝ. ύλυτος, εκκρεμής ΦΡ. (α) ανοιχτό μέτωπο* εμπόλεμη κατάσταση που συνεχίζεται ή αντιπαλότητα που συντηρείται: *ο νέος πρόεδρος της Ρωσίας ευελπιστεί να κλείσει επιτυχώς το - στην Τσετσενία* || *στις προτεραιότητες του πρωθυπουργού είναι η εξέγερση λύσης στο - με τους συνδικαλιστές για το ασφαλιστικό* (β) *αφώνη (κάτι) ανοιχτό* δεν το οριστικοποιώ: *άφησε ανοιχτό το ενδεχόμενο να πολιτευθεί* 16. (για λογαριασμό) (α) αυτός που δεν εξοφλήθηκε μέσα στην ορισμένη προθεσμία: *ο λογαριασμός για την τελευταία δόση του δανείου είναι ακόμη ~ ΣΥΝ. τρέχων* ΑΝΤ. κλειστός ΦΡ. (μτφ.) *ανοιχτοί λογαριασμοί* οι εκκρεμότητες, προβλήματα ή έριδες που δεν έχουν τελειώσει: *φθονεί ο ένας τον άλλο, διότι έχουν ανοιχτούς λογαριασμούς από παλιά* (β) *σύμβαση ανοιχτού λογαριασμού* βλ. λ. *λογαριασμός* 17. (για εμπορικά καταστήματα, ιδιωτικές ή δημόσιες υπηρεσίες κ.λπ.) αυτός που βρίσκεται σε λειτουργία, που δεν αργεί· ο διαθέσιμος στο κοινό: *τα καταστήματα τροφίμων θα είναι -μέχρι τις οκτώ το βράδυ* ΑΝΤ. κλειστός 18. (οικιακή ή άλλη συσκευή) που βρίσκεται σε λειτουργία: *χθες άφησε - την τηλεόραση* ΣΥΝ. αναμμένος ΑΝΤ. κλειστός, σβηστός 19. (για φυτό) αυτό που έχει μοιμοιούκια και άνθη ΣΥΝ. ανθισμένος 20. (για βαφή, χρώμα κ.λπ.) αυτός που έχει ά-τονη και φωτεινή απόχρωση, μη σκουρόχρωμος: ~ *επιδερμίδα* || *χρόμα ματιών* ΣΥΝ. ανοιχτόχρωμος, άτονος ΑΝΤ. σκούρος, σκουρόχρωμος, μουντός 21. (μτφ.) αυτός που έχει φιλική συμπεριφορά, που τον πλησιάζει κανείς εύκολα: *μη φοβάσαι να του ζητήσεις βοήθεια, είναι - άνθρωπος* || (συνεκδ.) *έχει - καρδιά* (ανοιχτόκαρδος) ΣΥΝ. εξωστρεφής, ανυπόκριτος, ανεπιτήδεωτος ΑΝΤ. κρυφίσιμος, εσωστρεφής 22. αυτός που συμπεριφέρεται με ευθυμία και ζωηρότητα: *είναι - χαρακτήρας, «έξω καρδιά», πρώτος στον χορό και το τραγούδι* ΑΝΤ. ευθύμος, ζωηρός ΑΝΤ. μελαγχολικός, κατσούφης · 23. ΜΟΥΣ. (α) *ανοιχτή χορδή* χορδή που πάλλεται σε όλο της το μήκος, χωρίς ο εκτελεστής να την πιέσει με κάποιο από τα δάχτυλα του χεριού (β) (συνεκδ.) *ανοιχτή νότα* νότα που παράγεται από ανοιχτή χορδή · 24. ΓΛΩΣΣ. (α) *ανοικτό φωνήεν* φωνήεν, κατά την παραγωγή του οποίου η γλώσσα δεν κινείται για να δημιουργήσει φραγμό ή στενό, με αποτέλεσμα να εξασφαλιζέται στη στοματική κοιλότητα η μεγαλύτερη δυνατή διόδος για το εξερχόμενο ρεύμα αέρα (κατερχόταν ανοικτό φωνήεν είναι το α της Ελληνικής) ΑΝΤ. κλειστό φωνήεν (β) *ανοικτή συλλαβή* η συλλαβή που τ'εγίνοναι σε φωνήεν ΑΝΤ. κλειστή συλλαβή.

[ΕΤΥΜ. μτρν. < αρχ. *ανοήω*. Ορισμένες φρ. "ίνα μετάφρ. δάνεια, λ.χ. με *ανοιχτές αγκάλες* (< γαλλ. *à bras ouverts*), *παραβιάζω ανοικτές θύρες* (< αγγλ. *force an open door*). Το ίδιο συμβαίνει και με αρκετούς επιστημονικούς και άλλους όρους, λ.χ. *ανοικτό πανεπιστήμιο* (< αγγλ. *open university*), *ανοικτή κοινωνία* (< αγγλ. *open society*), *ανοικτό φωνήεν* (< γαλλ. *voyelle ouverte*), *ανοιχτός λογαριασμός* (< αγγλ. *open account*), *εγχείρηση ανοικτής καρδιάς* (< γαλλ. *operation à cœur ouvert*).

ανοιχτόςυνη (η) {χωρ. πληθ. στις σημ. 1, 2} 1. το να είναι ένα μέρος ανοιχτό, χωρίς περιφράξεις · 2. καλοκαίρια 3. (μτφ.) γ'νναιωδωρία, ατλοχεριά.

ανοιχτοχέρης (ο) {ανοιχτοχέρηδες}, ανοιχτοχέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ζοδευει εύκολα χρήματα ΣΥΝ. απλόχερης, χουβαρντάς ΑΝΤ. σφιχτοχέρης, τσιγγούνης, σπαγκοραμμένος.

ανοιχτόχρομος, -η, -ο [1889] αυτός που έχει ανοιχτό, όχι σκούρο χρώμα: ~ *πυκκάμισο* ΑΝΤ. σκούρος, σκουρόχρωμος.

ανοιχτωσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χώρος ανοιχτός, με άλλα: *το Θησείο ήταν ο χώρος των εξερευνησεων, με την άγρια φύση και τις ανοιχτωσιές* (εφρημ.). [ΕΤΥΜ. < ανοιχτός + -ωσιά, πβ. κ. *απλ-ωσιά, πλατ-ωσιά*].

ανολοκληρωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί: *το έργο του έμεινε ~* || *φράσεις* | *λόγια*.

ανομής (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη βροχής ή το χρονικό διάστημα κατά το οποίο παρατηρείται πλήρης έλλειψη βροχοπτώσεων ή βροχοπτώσεις λιγότερες από τις κανονικές ΣΥΝ. αναβροζιά. — *ανομβρός*, -η, -ο [αρχ.]. — ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*. [ΕΤΥΜ. μτρν. < αρχ. *άνομβρος* < αν- στερητ. + *όμβρος* «βροχή» (βλ. λ.)].

άνομη (το) {ανομη-ατος | -ατα, -άτων} πράξη που δεν συμφωνεί με το δίκαιο ή που παραβαίνει τον θεικό νόμο και τις επιταγές της ηθικής ΣΥΝ. αμαρτία, αμαρτία, κρίμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άνομώ (-έω)* < *άνομος*].

ανomia (η) {ανομιών} 1. (κυριολ.) η έλλειψη ή ανυπαρκία συστήματος νόμων, τάξεως 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. κατάσταση κοινωνικής αποδιοργάνωσης και έλλειψη κοινωνικής συνοχής, όπου η σύγκρουση των συστημάτων αξιών σε συνδυασμό με τη χαλαρότητα των κοινωνικών κανόνων (των ηθικών αρχών, των νόμων) ισοδυναμεί με απουσία τους για εκείνους που τη βιώνουν ΑΝΤ. κοινωνική συνοχή 3. (συνεκδ.) η παράβαση νόμου, η παράνομη πράξη: *κάποια μέρα θα σε σύρουν στον εισαγγελέα για τις ~ σου* ΣΥΝ. αδικία, παρανομία: κυρ. ΘΡΗΣΚ. πράξη ή πορεία ζωής που παραβαίνει τον νόμο του Θεού και το συνεπαγόμενο αίσθημα ενότητας ΣΥΝ. αμαρτία, αμαρτία, ανόμημα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έλλειψη νόμων, αδιαφορία για τους νό-

μους», < άνομος].
 ανομοιογένεια (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ομοιογένειας: *υπάρχει προφανής ~ αδύνατον να συνεργαστούν μεταξύ τους αποτελεσματικά* ANT. ομοιογένεια.
 ανομοιογενής, -ής, -ές [μτγν.] {ανομοιογεν-ούς | -είς, (ουδ. -ή)} αυτός που δεν είναι ομοιογενής, αυτός που ανήκει σε διαφορετικό γένος ή είδος από άλλον: *η σύνθεση του πληθυσμού της περιοχής είναι ~ ΣΥΝ. ανόμιος, ετερογενής, ετερόκλιτος* ANT. ομοιογενής. — *ανο-μοιογενής επί pp. [μτγν.].* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
 ανομοιοκατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] (για στίχο) αυτός που δεν παρουσιάζει την ίδια κατάληξη με άλλον, δηλαδή δεν δημιουργεί ομοιοκατάληξια: *ποίημα σε δεκαπεντασύλλαβους ~ στίχους* ANT. ομοιοκατάληκτος. — *ανομοιοκατάληξια* (η).

ανομοιομερής, -ής, -ές [αρχ.] {ανομοιομερ-ούς | -είς, (ουδ. -ή)} αυτός που δεν είναι ομοιομερής, που αποτελείται από μέρη ανόμοια μεταξύ τους ANT. ομοιομερής. — *ανομοιομερής* επίpp., *ανομοιομέρεια* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ανομοιομορφία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ομοιομορφίας: η ~ τού *δάφνου* || η - *στην κατασκευή και τη διακόσμηση των σπιτιών μιας περιοχής* ANT. ομοιομορφία.

ανομοιομορφος, -η, -ο [1870] αυτός που δεν είναι ομοιομορφος, που διαφέρει από άλλον κατά το σχήμα, τη μορφή: ~ *εμφάνιση* | *σχέδια* | *κίνηση* ΣΥΝ. ανομοιογενής ANT. ομοιομορφος. — *ανομοιομόρφο* | *ανομοιομόρφος* επίpp. **ανόμιος**, -α, -ο [αρχ.] αυτός που διαφέρει, που δεν είναι όμοιος με άλλον: ~ *μεγέθη* | *είδη* ΣΥΝ. αλλιώτικος, διαφορετικός ANT. όμοιος. — *ανόμοια* /*ανόμοια* [αρχ.] επίpp., *ανομοιότητα* (η) [αρχ.].

ανομοιόμοιος ρ. αμετβ. απθ. {ανομοιό-θηκα, -μένος} ΓΛΩΣΣ. γίνομαι ανόμιος (προς κάτι άλλο), υφίσταμαι ανομοιότητα. Επίσης (λόγ.) **ανομοιούμαι** [αρχ.] {ούσαι...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανομοίωση*.

ανομοιότητα {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο δύο γειτονικοί φθόγγοι, αρθρωτικοί όμοιοι ή συγγε'εις, τείνουν να διαφοροποιηθούν με μεταβολή του ενός κατόπιν επιδράσεως του άλλου ή και με σύγηση ολόκληρης συλλαβής, αν πρόκειται για αλληπάλληλες όμοιες (ως προς το σύμφωνο) συλλαβές, λ.χ. κτίζω > χτίζω, γρήγορα > γλήγορα, (αρχ.) ηλακάτη > ηλεκάτη, διδάσκαλος > δάσκαλος, *τετράπεζα > τράπεζα ANT. αφομοίωση. — *ανομοιωτικός*, -ή, -ό.

[ETYM. < αρχ. *άνομοιός* «έλλειψη ομοιότητας» < *άνομοιός* «διαφοροποιός» < άν-στερητ. + *ομοιός* (-όω) < *όμοιος*. Η γλωσσολογική σημ. είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. και γαλλ. dissimilation].

ΣΧΟΛΙΟ Οι φθόγγοι (φωνήεντα - σύμφωνα) που απαρτίζουν την ηχητική δήλωση («σημαίνον») κάθε λέξης είναι φυσικό να αλλά λοπεριτρέζονται, είτε για να εξομοιωθούν μεταξύ τους («αφομοίωση») είτε για να διαφοροποιηθούν («ανομοίωση»). Και η μεν τάση για εξομοίωση, δηλ. η αφομοίωση, διευκολύνει την άρθρωση (είναι ευκολότερο να προφέρεις *οβολός* αντί *οβελιός*, μολοντί λες *οβελί σκος*), ενώ η ανομοίωση, με τη διαφοροποίηση που δημιουργεί, αί ρει τη μεγαλύτερη ή μικρότερη-κακοφωνία που προκαλεί η αλληπαλληλία όμοιων φθόγγων, ενισχύοντας την ποικιλία τους: το *πενήντα* είναι ευχότερο (και ευπρόφερτο) έναντι του *πενήντα* (με τα *αλληπάλληλα* vt... vt...), όπως και το *τράπεζα* έναντι του αρχικού *τετράπεζα* κ.ο.κ. Οι ανομοιώσεις στην Ελληνική άλλοτε εμφανίζονται με τη μορφή γλωσσικού (φονολογικού) νόμου και άλλοτε ισχύουν σποραδικά και μεμονωμένα. Γνωστές στην Αρχαία Ελληνική είναι ο νόμος της ανομοιώσεως των δασέων (νόμος του Grassmann), που έδωσε **φειθθ* (από Ι.Ε. **bheidh*-) > *πειθθ*, **εχω* > *έχω*, **θίθμη* > *τίθμη* κ.λπ., ενώ στη Ν. Ελληνική ανομοιωτικά έχουμε: *πτ > φτ* και *κτ > χτ* (τα δύο κλειστά σύμφωνα ανομοιώνονται σε διαρκές + κλειστό, ήτοι το π γίνεται φ και το κ γί νεται χ)· *πτωχός > φτωχός*, *πτύω > φτύνω*, *πταίω > φταίω* κ.τ.ό. — *κτίζω > χτίζω*, *κτίμα > χτίμα*, *οκτώ > οχτώ* κ.λπ.· *φο > φτ*, *χο > χτ*, *σο > στ* (τα δύο διαρκή σύμφωνα ανομοιώνονται σε διαρκές + κλειστό, ήτοι το ο γίνεται τ): *φθάνω > φτάνω*, *ευθνός > φτηνός*, *χθεσ > χτες*, *δεχθώ > δεχτώ*, *είσθε > είστε*, *εργασθώ > εργατώ* κ.λπ. Η ανομοίωση μπορεί να αφορά και σε ομάδες λέξεων, καθώς και σε μεμονωμένες λέξεις, διαφοροποιώντας τόσο τα φωνήεντα όσο και τα σύμφωνα. Έτσι λ.χ. τα ουσιαστικά του τύπου *ρόδι*, *βόδι*, *χάδι* κ.τ.ό. ανομοιωτικά σχηματίζουν τον πληθυντικό τους σε *ρό δια*, *βόδια*, *χάδια* (αντί **ρόδια*, **βόδια*, **χάδια*), ενώ το ίδιο συμ βαίνει και σε μεμονωμένες λέξεις, όπως λ.χ. το μεσν. *γογγώ*, που ανομοιώθηκε σε *βογγώ*, η *φρατρία* (πβ. *φράτηρ*) σε *φατρία*, το *μάρ-τρως* (πβ. *μάρτρως*) σε *μάρτws*, το *σπαστρεύω* (πβ. *σπάρτα*) αρχική σημ. «καθαρίζω με σκούπα φτιαγμένη από σπάρτα») σε *παστρεύω* κ.ο.κ. Μορφή ανομοίωσης αποτελεί και η *απλολογία*, η ανομοιωτική σύγηση ή συγκοπή ολόκληρης συλλαβής: *αστραποπε-λέκι > αστροπέλεκι*, *διδάσκαλος > δάσκαλος*. → *αφομοίωση*

ανομολόγητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει ομολογηθεί: το ~ *πάθος* του ΣΥΝ. αφανέρωτος, κρυφός ANT. ομολογημένος, φανερός 2. αυτός που δεν μπορεί εύκολα να περιγραφεί, που δύσκολα γίνεται αντικείμενο διηγήσεως ΣΥΝ. ανεπίποτος, απεριγραπτός, ανεκδιήγητος 3. (συχνθ. κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι δυνατόν να αναφερθεί λόγω ακαταλληλότητας του περιεχομένου του- ανήθικος, ασυγχρό: ~ *αρχές* | *πράξεις* ΣΥΝ. αχαρκτήριστος ANT. ηθικός, ανός. — *ανομολόγητα* επίpp. **άνομος**, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που παραβαίνει τους νόμους, που είναι αντίθετος προς τους νόμους ΣΥΝ. παράνομος ANT. νόμιμος 2. αυτός που παραβαίνει την ηθική, κυρ. όπως αυτή εκφράζεται στη θρησκεία

ANT. ηθικός. — **ανομικός**, -ή, -ό. **ανοξίδωτος**, -η, -ο [1876] (για μέταλλα ή μεταλλικά αντικείμενα) αυτός που δεν έχει υποστεί οξείδωση (βλ.λ.) ή δεν είναι δυνατόν να οξει-δωθεί, να σκουριαστεί: ~ *μαγειρικά σκεύη* ΣΥΝ. ασκουριαστος ANT. οξει-δωμένος, σκουριασμένος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inoxidable (νόθο συνθ.).]

ανόπτηση (η) [1847] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. στάδιο της καταργασίας μετάλλου, κατά το οποίο το μέταλλο ή το κράμα πρώτα θερμαίνεται και κατόπιν ψύχεται, για να βελτιωθεί η ευκαμψία του.

[ETYM. < αν-στερητ. + μτγν. *δπησις* < αρχ. *όπτω* (-άω) «ψήνω (στη φωτιά)» (βλ. λ. *οπτός*), απόδ. του γερμ. Ausglühung].

άνορακ (το) {άκλ.} κοντή, αδιάβροχη ζακέτα (σακάκι) με κουκούλα, που συνήθ. διαθέτει επένδυση, για να προστατεύει και από το κρύο. [ETYM. < αγγλ. anorak < anoraaq, λ. των Εσκιμώων].

ανόργανος, -η, -ο 1. αυτός που εκτελείται χωρίς τη βοήθεια (ειδικών) οργάνων ή εξαρτημάτων: ~ *γυμναστική* ANT. ενόργανος · 2. ΧΗΜ. (α) αυτός που αναφέρεται ή σχετίζεται με χημικά στοιχεία ή ενώσεις που μελετώνται από την ανόργανη χημεία ANT. οργανικός (β) **ανόργανη χημεία** ο κλάδος της χημείας που ασχολείται με την πειραματική μέλετη και τη θεωρητική ερμηνεία της χημικής συμπεριφοράς όλων των στοιχείων και των ενώσεων τους, εκτός από τις ενώσεις του άνθρακα που μπορεί να θεωρηθούν παράγωγα των υδρογονανθράκων. — *ανόργανα* επίpp.

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «δίχως όργανα, εργαλεία», < άν-στερητ. + *όργανον*. Η σημ. «μη ανθρακόμαζα χημική ένωση» είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. inorganic].

ανοργανοσιτία (η) {χωρ. πληθ.} (καθνη) η έλλειψη οργάνωσης: με *τέτοια ~ είναι αδύνατον να γίνει σωστή δουλειά* ANT. οργάνωση.

ανοργάνωτος, -η, -ο [1867] 1. αυτός που δεν είναι οργανωμένος, που δεν έχει τακτοποιηθεί, που βρίσκεται σε κατάστασι αταξίας: η *εκδρομή στάθηκε μια αποτυχία, γιατί ήταν τελείως ~ ΣΥΝ. ασυστήμα-τοποίητος* 2. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει οργανώσει τη ζωή του, που δεν κατανέμει αποτελεσματικά τον χρόνο του ανάλογα με τις δραστηριότητες του: *δεν έχει επιτύχει επαγγελματικά, γιατί είναι τελείως ~ στη δουλειά του* ΣΥΝ. ακατάστατος, τυχατισούλης ANT. οργανωμένος, τακτικός 3. αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε πολιτική ή άλλη οργάνωση: *πολλοί εργαζόμενοι παραμένουν ~ (δεν έχουν γίνει μέλη συνδικάτων)* ΣΥΝ. ανέντακτος ANT. οργανωμένος, ενταχμένος. — **ανοργάνωτα** επίpp.

ανοργασμικός (ο), **ανοργασμική** (η) πρόσωπο που δεν μπορεί να φτάσει σε οργασμό, δηλ. στην κορύφωση της ηδονής κατά την ερωτική συνουρέση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anorgasmic].

ανορεκτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από ψυχογενή ανορέξια (βλ. λ. *ανορέξια*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anorectic].

ανορέξια (η) [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **ανορέξια** {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η έλλειψη όρεξης για φαγητό: *έχω ~* || (κ. ειρων. στον πληθ. σε κάποιον που τρέει πολύ): *ανορέξιος βλέπω έγωμε σήμερα!* 2. ΙΑΤΡ. **νευρική ανορέξια** (κατά μεταφορά του ξένου όρου anorexia nervosa: ορθότ. *ψυχογενής ανορέξια*) η παθολογική απαστροφή προς το φαγητό, η οποία οφείλεται σε ψυχολογικά αίτια και μπορεί να οδηγήσει ακόμη και στον θάνατο 3. (μτφ.) η έλλειψη διάθεσης, κερσιού.

ανορέξιογόνος, -α, -ο αυτός που προκαλεί αναστολή της όρεξης: ~ *φάρμακα* | *χάπι*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anorexigenic].

ανόρεχτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει όρεξη, που δεν θέλει να φάει ANT. ορέξιατος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει διάθεση, κέφι ΣΥΝ. άκε-φος ANT. ορέξιατος, εύθυμος, κεφάτος, ευδιάθετος 3. (μτφ.) αυτός που εκδηλώνεται χωρίς προθυμία και κέφι: ~ *γέλια* ΣΥΝ. απρόθυμος. — **ανόρεχτα** επίpp.

[ETYM. < μτγν. *άνορεκτος* < άν-στερητ. + *όρεκτός* < *όρέγω*. Βλ. κ. *όρεξη*].

ανορθογραφία (η) [1871] {ορθογραφιών} 1. το ορθογραφικό λάθος: *το κείμενο είχε πολλές ~* 2. το να γράφει κανείς κάνοντας πολλά ορθογραφικά λάθη: η ~ *του είναι απίστευτη!* 3. (μτφ.) η παράβαση ενός κανονισμού· η έλλειψη αρμονίας ή αισθητικής: *κατά τη διαδικασία ανάδειξης του νέου προεδρείου έγιναν πολλές ~ || αυτό το κάρδο αποτελεί ~ στη διακόσμηση του δωματίου* ΣΥΝ. παρατυπία, παραφωνία.

ανορθόγραφος, -η, -ο [1856] 1. (ενεργ.) αυτός που παραβαίνει τους κανόνες της ορθής γραφής των λέξεων, που κάνει ορθογραφικά λάθη: ~ *μαθητής* ANT. ορθόγραφος 2. (παθ.) αυτός που δεν είναι γραμμένος σύμφωνα με τους κανόνες της ορθής γραφής των λέξεων, που έχει ορθογραφικά σφάλματα: ~ *κείμενο* ANT. ορθογραφημένος. — **ανορθόγραφα** επίpp., **ανορθογραφέ** ρ. {-είς...}. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. malorthographié (νόθο συνθ.).]

ανορθόγραφος - **ανορθόγραφος**. Αντίθετο του **ορθογράφος** είναι κανονικός το **ανορθόγραφος** (με τον τόνο στην παραλήγουσα), δοθέντος ότι τα ρηματικά σύνθετα με ενεργ. σημασία τονίζονται κανονικώς στην παραλήγουσα (πβ. *πεζογράφος*, *καλλιγράφος*, *βιογράφος*, *ταχυγράφος*, *πολυγράφος*, *χρονογράφος* κ.ά.). Η χρήση σήμερα καθιέρωσε το **ανορθόγραφος** και για τον άνθρωπο που κάνει ορθογραφικά λάθη. Ωστόσο, το **ανορθόγραφος**, τονιζόμενο στην προπαραλήγουσα, έχει κανονικός παθητική σημ. «ο μη ορθογραφημένος, αυτός που δεν έχει γραφεί σωστά» [*ανορθόγραφο κείμενο-Η αίτηση του ήταν ανορθόγραφη* κ.λπ.] (πβ. κ. *χειρόγραφος* [= γραμμένος με το χέρι], *ενυπόγραφος* [= υπογεγραμμένος], *αυτό-*

Γράφο [= γραμμένο από τον ίδιο] κ.τ.ό.).

ανορθόδοξος, -η, -ο [1898] αυτός που παραβιάζει τα καθιερωμένα, τα γενικώς αποδεκτά: ~ τακτική | τρόπος | πρακτική | πόλεμος ANT. ορθόδοξος. — ανορθόδοξα επίρρ., ανορθοδοξία (η).

ανορθόλογος, -η, -ο αυτός που παραβιάζει τον ορθό λόγο, τη λογική σκέψη. — ανορθολογισμός (ο).

ανορθόωνο ρ. μετβ. {ανόρθω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) στήνω (κάτι) όρθιο 2. (συνήθ. μτφ.) φέρω κάτι σε ικανοποιητικό επίπεδο (από το χαμηλό στο οποίο βρισκόταν): η νέα κυβέρνηση υποσχέθηκε πως θα λάβει μέτρα, για να ανορθώσει την οικονομία της χώρας ΣΥΝ. ανεγείρω, στήνω 3. ανοικοδομώ: μάζεψαν χρήματα, για να ανορθώσουν την ερειπωμένη εκκλησία ΣΥΝ. αναστήλωνο. — ανορθωτικός, -ή, -ό [1892], ανορθωτικά επίρρ. [ETYM₂ < αρχ. ανορθώ < άν(α)- + όρθω (-όω)].

ανόρθωση (η) [μετρ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η επαναφορά σε (προηγούμενη) καλή κατάσταση: η ~ της οικονομίας || ~ στήθους (με πλαστική χειρουργική επέμβαση) 2. ΗΛΕΚΤΡ. η μετατροπή του εναλλασσόμενου ρεύματος σε συνεχές.

ανορθωτής (ο), ανορθώτρια (η) {ανορθωτριών} (σημ. 1) 1. αυτός που επιτυγχάνει την ανόρθωση: ο ~ της δημοκρατίας 2. ΗΛΕΚΤΡ. η διάταξη που μετατρέπει το εναλλασσόμενο ρεύμα σε συνεχές. [ETYM₄ μεσιν. < αρχ. ανόρθω (-όω)]. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. redresseur].

ανορύγμια (το) [1816] {ανορύγμια-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) τεχνητό άνοιγμα στο έδαφος, κοίλωμα που έγινε με εκσκαφή ΣΥΝ. σκάμμα, όρυγμα.

ανόρυξη (η) [μεσιν.] {-ής κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} (λόγ.) 1. το σκάψιμο μεγάλου ανοίγματος στο έδαφος ΣΥΝ. εκσκαφή, ανασκαφή, διάνοιξη 2. (συνεκδ.) η εξαγωγή μεταλλευμάτων από το υπέδαφος με εκσκαφή: ~ για ανθράκων ΣΥΝ. εξόρυξη.

ανορύσσω ρ. μετβ. {ανόρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} 1. σχηματίζω άνοιγμα στο έδαφος με σκάψιμο ΣΥΝ. διανοίγω 2. αφαιρώ από το έδαφος με εκσκαφή (κάτι θαμμένο), βγάζω (κάτι) από το υπέδαφος ΣΥΝ. εξορύσσω, ξεθάβω. [ETYM₄ αρχ. < άν(α)- + όρύσσω «σκάβω»].

ανορχία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκ γενετής ή επίκτητη έλλειψη ενός ή και των δύο όρχεων. — ανορχις (ο). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anorchie].

-ανός, -ανή, -ανό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: 1. χρονικό σημείο: αρι-ανός, δεκεμβρι-ανός, οκτωβριανός 2. (το ούδ. στον πληθ. ως ουσ.) για γεγονός που έγινε σε συγκεκριμένο μήνα: τα Ιουλι-ανά, τα Δεκεμβρι-ανά 3. τον δημιουργό, τον εμπνευστή κλπ.: γρηγορι-ανός, θεοδοσι-ανός. [ETYM. Το μεσιν. παραγ. επίθημα -ανός (π.χ. αδει-ανός, μεσημερι-ανός, διπλ-ανός κ.ά.) κατά τα αρχ. επίθ. ικανός, στεγανός, μελανός κ.ά. (όπου το -ανό αντιπροσωπεύει αρχαιότατο Ι.Ε. επίθημα *-ano-)].

-άνος | -ανός, -άνα | -ανή | -ανίδα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό πατριδωνυμικών ονομάτων: Πρεβεζ-άνος - Πρεβεζ-άνα, Βραζιλί-άνος - Βραζιλί-άνα, Αφρικ-άνος - Αφρικ-ανή, Αμερικ-άνος κ. Αμερικ-άνα - Αμερικ-άνα κ. Αμερικαν-ίδα. [ETYM. Το παραγ. επίθημα -άνος ανάγεται σε ιταλ. -ano (< λατ. -anus) και απαντά αρχικώς σε εθνικά ή τοπικά επίθετα (λ.χ. ιταλ. Mexic-ano, Rom-ano, Itali-ano)].

ανοσία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ικανότητα του οργανισμού να αντιστέκεται ή να ξεπερνά μια μικροβιακή ή παρασιτική εισβολή ANT. ευπάθεια. [ETYM. μετρ., αρχική σημ. «το να μην πάσχει κανείς από κάποιο νόσημα», < ά- στερητ. + -νοσία < νόσος. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. του αγγλ. immunity].

ανόσιος, -α, -ο αυτός που αντιτίθεται στους θείους νόμους: γενικότ. αυτός που παραβιάζει την ηθική: ~ έγκλημα | πράξη ΣΥΝ. ανίερος, ανήθικος ANT. όσιος, ιερός. — ανόσια επίρρ., ανοσιότητα (η) [αρχ.]. [ETYM₂ αρχ. < άν- στερητ. + όσιος].

ανοσιουργήματα (το) [μετρ.] {ανοσιουργήμα-ατος | -ατα, -άτων} η πράξη που παραβαίνει τους ηθικούς νόμους: διαπράττω ~ ΣΥΝ. ιεροσυλία. Επίσης ανοσιουργία (η) [αρχ.].

ανοσιουργός ρ. αμετβ. {ανοσιουργεί... | ανοσιούργησα} (λόγ.) κάνω ανήθικες και ανόσιες πράξεις ΣΥΝ. ιεροσυλώ, βεβηλώνω, ασεβώ, (λαϊκ.) γαργαρίζω. — ανοσιουργός, -ός/-ή, -ό [αρχ.]. [ETYM₂ < αρχ. ανοσιουργώ (-έω) < ανόσιος + -ουργώ (< έργον)].

ανοσμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η απουσία ή απόλεια της όσφρησης λόγω βλάβης των όσφρητικών νηματίων. — άνοσμιος, -η, -ο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anosmia].

ανοσοαπόκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΙΑΤΡ. ο τρόπος που αντιδρούν τα κύτταρα του οργανισμού στα μικρόβια. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. immune response].

ανοσοβιολογία (η) ΒΙΟΛ. η μελέτη των στατικών του ανοσοποιητικού μηχανισμού των ζωντανών οργανισμών και του τρόπου λειτουργίας του ανοσοποιητικού συστήματος. — ανοσοβιολογικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. immunobiology (νόθο συνθ.)].

ανοσοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η θεραπεία που αποσκοπεί στην ενίσχυση των ανοσοποιητικών μέσων του οργανισμού. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. immunothérapie (νόθο συνθ.)].

ανοσοκατασταλτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που μειώνει τους άμυντικούς μηχανισμούς του οργανισμού: η ~ δράση της ακτινοβολίας || ~ φάρμακα. — ανοσοκατασταλτικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. immunosuppressive].

ανοσοκαταστολή (η) ΙΑΤΡ. η μείωση των άμυντικών μηχανισμών του οργανισμού: συγγενής ~ || επίκτητη ~ (από ιούς, φάρμακα, νεο-

πλάσματα κ.λπ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. immunosuppression]. ανοσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η "πιστήμη που μ'ελάτ τους μηχανισμούς με τους οποίους οι οργανισμοί αντιστέκονται και εξουδετερώνουν μια νόσο, μια μόλυνση, καθώς και τα νοσήματα αυτοανο-σίας, το σύνδρομο επίκτητης ανοσολογικής ανεπάρκειας (AIDS) κ.λπ. — ανοσολόγος (ο/η), ανοσολογικός, -ή, -ό, ανοσολογικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. immunologie (νόθο συνθ.)].

ανοσοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΒΙΟΛ. η ανάπτυξη ανοσίας από τον οργανισμό (του ανθρώπου, των ζώων ή των φυτών). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. immunisation].

ανοσοποιητικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. 1. αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στην ανοσοποίηση, στην ανάπτυξη της ικανότητας αντιστάσεως σε νόσους και μόλυνσεις 2. ανοσοποιητικό σύστημα το σύνολο των ιστών και οργάνων, τα οποία έχουν την ικανότητα να προστατεύουν τον οργανισμό από παθογόνες ή άλλες ξένες ουσίες, να καταστρέφουν μολυσμένα και κακοήθη κύτταρα και να απομακρύνουν τα κυτταρικά υπολείμματα. [ETYM. ο ιατρ. όρ. ανοσοποιητικό σύστημα είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. système immunitaire].

ανοσοποιώ ρ. μετβ. {ανοσοποιεί... | ανοσοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέσθη} ΒΙΟΛ. αναπτύσσω τις ανοσοποιητικές αντιστάσεις, εξασφαλίζω την ανοσία (σε έναν οργανισμό). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. immuniser].

άνοστος, -η, -ο [αρχ.] ΙΑΤΡ. 1. αυτός που δεν εμφανίζει νοσηρότητα: υγιεινός 2. αυτός που έχει ανοσία.

αναστήζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ανόστια} ♦ 1. (αμετβ.) γίνομαι άνοστος ANT. νοστιμέω ♦ 2. (μετβ.) κάνω (κάτι) άνοστο: το πολύ νερό ανο-στίζω το φαγητό ANT. νοστιμίζω. Επίσης ανοστάνω κ. ανοστέω [ETYM. μεσιν. αρχική σημ. «ψέγω - γίνομαι άχαρος, ασήμαντος», < αρχ. άνοστος «χωρίς επιστροφή»].

άνοστος, -η, -ο 1. (φαγητό) που δεν διεγείρει τη γεύση, που του λείπει το συστατικό (συνήθ. αλάτι) το οποίο δίνει ευχάριστη γεύση: τα φαγητά της είναι ~, γιατί είναι τελείως ανάλατα ANT. νόστιμος, γευστικός 2. (μτφ.) αυτός που δεν προκαλεί ευχάριστη εντύπωση, που είναι άχαρος (στην εμφάνιση ή τη συμπεριφορά): ~ αστεία | έργο | ηθοποιός | κορίτσι ΣΥΝ. σαχλός, ανούσιος, (εκφραστ.) νερόβραστος, γλυ-κανάλατος ANT. νόστιμος, γουστόζικος, χαριτωμένος. — άνοστα επίρρ., ανοστιά (η) [μεσιν.].

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «χωρίς επιστροφή», < ά- στερητ. + νόστος. Η νεοελλην. σημ. «άγευστος, άχαρος» οφείλεται στην αντίθετη λ. νόστιμος (βλ.λ.), που διαφοροποιήθηκε σημασιολογικώς από την αρχ. σημ. του νόστος].

ανασφρησία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η εξασθένηση της όσφρησης.

άνοστος, -η, -ο [1887] αυτός που δεν έχει ουρά ΣΥΝ. άκερκος ANT. κερκοφόρος.

άνους, -ους, -ουν [αρχ.] {άν-ου κ. -οος, άν-ου κ. -οα | -οι κ. -οες (ουδ. -οα), -ών} 1. αυτός που δεν έχει μυαλό, ανόητος ΣΥΝ. άμυαλος, ελαφρόμυαλος ANT. νοήμων, μυαλωμένος, ευφυής 2. ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από άνοια.

ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. ανούσιος, -α, -ο [μετρ.] 1. (φαγητό) που δεν έχει ευχάριστη γεύση ή και θρεπτικά συστατικά 2. αυτός που δεν έχει ουσία, αξιόλογο περιεχόμενο: ~ βιβλίο | έργο | λόγια ΣΥΝ. κενός ANT. ουσιώδης, μεστός. — ανούσια επίρρ.

ανοχή (η) {χωρ. πληθ.} 1. η διάθεση ή τάση να αντιμετωπίζει κανείς με υπομονή κάτι που υφίσταται και τον ενοχλεί, τον δυσαρπάζει: ο διοικητής έδειξε ~ στην επιπόλαιη συμπεριφορά του στρατιώτη, λαμβάνοντας υπ' όψιν τη νεαρή ηλικία του ΣΥΝ. ανεκτικότητα, εγκρατέ-ρηση 2. (ειδικότ.) η διαλλακτική αντιμετώπιση (όποιοι αποκλίνει από το συνήθες, το καθιερωμένο), χωρίς εχθρική διάθεση: η ~ προς ομάδες του κοινωνικού περιθωρίου || πολιτική | θρησκευτική ~ ΣΥΝ. διαλλακτικότητα, επείκεια ANT. αδιάλλαξία, ακαμψία 3. (ευφημ.) οίκος ανοχής το πορνείο. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «ανάσχεση, συγκράτηση, διακοπή (κυρ. εθνοπραξιών)», < άνέχω | -ομαι. Η ευφημιστική φρ. οίκος ανοχής αποδίδει το γαλλ. maison de tolérance (πβ. και ιταλ. casa di tolleranza)].

ανοχή - ανεκτικότητα. Όλο και περισσότερο στη σημερινή Ελληνική τείνει η λ. ανεκτικότητα να υποκαταστήσει το ανοχή στη σημ. «της κατανόησης για την ασυνήθη, παρεκκλίνουσα ή και ανάρμοστη συμπεριφορά των άλλων»: Όσοι χειρίζονται τέτοια λεπτά θέματα πρέπει να έχουν μεγάλη ανεκτικότητα για τα «πιστεύω» των άλλων. Τείνει δηλ. να δηλώνει την έννοια του ξεν. tolerance, αφού και το επίθ. ανεκτικός (βλ.λ. και ΣΧΟΛΙΟ) έχει δηλώσει ό,τι το ξεν. tolerant. Αντίθετα, η χρήση της λ. ανοχή τείνει να δηλώνει περισσότερο μια αρνητική σχέση του ομιλήτη: Η ανοχή μιας τέτοιας πολιτικής θα έβλαπτε μακροπρόθεσμα τα εθνικά μας συμφέροντα - Σ' αυτή την κατάσταση οδήγησε την κοινωνία μας η ανοχή της αυθαιρέσις, της συναλλαγής και της απαράδεκτης συμπεριφοράς ορισμένων υψηλόβαθμων κρατικών υπαλλήλων. → ανεκτικός

ανοχύρωτος, -η, -ο [1894] 1. αυτός που δεν είναι προστατευμένος με οχυρωματικά έργα: ~ θέσεις ANT. οχυρωμένος 2. ΣΤΡΑΤ. ανοχύρωτη πόλη | περιοχή η περιοχή την οποία η αρμόδια στρατιωτική διοίκηση έχει κηρύξει «ανυπερδύστη» σε περίοδο πολέμου, για να προστατευθούν ο άμαχος πληθυσμός, τα κτήρια και τα μνημεία της από επιθέσεις και βομβαρδισμούς 3. (μτφ.) (για περιοχή) αυτός που εμ-

φάνιζεται απροστάτευτος έπειτα από φυσικές καταστροφές: ~ εμφανίστηκε και *πάλι η πρωτεύουσα κατά τις πρόσφατες πλημύρες*. — ανοχύροτα επίρρ. άνοψη (ή) ΑΡΧΙΤ. σχέδιο κτηρίου, που δείχνει πώς φαίνεται αυτό από επάνω, η όψη του από ψηλά ΑΝΤ. κάτοψη. [ΕΤΥΜ. < αν/α> - (βλ. λ.) + όψη, κατ' αναλογία προς το κάτοψη]. Α.Ν.Σ. (οι) Ανώτερες Νοσηλευτικές Σχολές.

ανσάμπλ (το) {άκλ.} ελλην. σύνολο 1. μέρη ενδυμασίας που έχουν φτιάχτει για να φοριούνται μαζί (π.χ. ταγέρ(, που αποτλούν ένα σύνολο 2. ΓΥΜΝΑΣΤ. σύνολο αθλητών που κτ'λούν μαζί γυμναστικές ασκήσεις.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ensemble < δημόδ. λατ. insimul < in + simul «έξίσου», αρχ. τ. του κλασικού λατ. similis «παρόμοιος»]. αντ- → αντι-άντα (τα) {άκλ.} η ηλικία μετά τα τριάντα μέχρι και τα σαράντα εν-νέα, τα χρόνια που ακούγονται σε -άντα (τριάντα, σαράντα, τριάντα δύο, σαράντα πέντε κ.τ.ό.) και χαρακτηρίζουν ένα πρώτο στάδιο ωριμότητας (ηλικιακής, επαγγελματικής, οικογενειακής κ.λπ.) της ζωής του ανθρώπου: *έχει περάσει προπολλού τα ~, αλλά δεν έχει ακόμη παντρευτεί || Όχι και μικρός! Έχει καθαρζάρει τα ~.* [ΕΤΥΜ. < (τρι)άντα | (σαρ)άντα]. ανταγωγή (ή) [1840] ΝΟΜ. ένδικο βοήθημα με το οποίο ο εναγομένος ζητεί την παροχή δικαστικής προστασίας για ένα δικό του δικαίωμα έναντι του αντιδίκου του (όχι απαραίτητα συναφές με εκείνο στο οποίο στηρίχθηκε η αγωγή του ενάγοντος), το οποίο επικαλείται μέσα στην ίδια διαδικασία που άρχισε με την αγωγή του τελευταίου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. reconvention], ανταγωνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {ανταγωνίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} αγωνίζομαι να ξεπεράσω (κάποιον), να αναδειχθώ ανώτερος: *Η Ελλάδα ανταγωνίζεται τις άλλες μεσογειακές χώρες στον τουρισμό.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός, αποθετικός. ανταγωνισμός* (ο) [1886] 1. (α) ο αγώνας μεταξύ αντιπάλων που έχουν τις ίδιες ή παραπληθείς επιδιώξεις, με σκοπό την ανάδειξη, την επικράτηση, τη νίκη του ενός: *ο σκληρός ~ μεταξύ των μαθητών συχνά επιδρά βλαπτικά στις μεταξύ τους σχέσεις || ελεύθερος | εμπορικός | εξοντωτικός ~ (β) ΝΟΜ. αδέμιτος ανταγωνισμός* βλ. λ. *αδέμιτος (γ) υγιής ανταγωνισμός* ο ανταγωνισμός με θεμιτά μέσα (δ) ΣΤΡΑΤ-ΠΟΛΙΤ. *ανταγωνισμός εξοπλισμών* η διαδικασία με την οποία δύο ή περισσότερα αντίπαλα κράτη ενισχύουν και ανανεώνουν συνεχώς τα οπλοστάσια τους, ώστε να μη βρεθούν σε μειονεκτική θέση σε περίπτωση πολέμου 2. ΒΙΟΛ. το φαινόμενο που εμφανίζεται όταν γίνεται χρήση από διαφορετικούς οργανισμούς ενός κοινού οικολογικού πόρου η πηγής (τροφή, χώρος, οικοσύστημα κ.ά.), που δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες όλων τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός, ανταγωνιστής* (ο), ανταγωνίστρια (η) (σημ. 1) {ανταγωνιστήριον} 1. πρόσωπο που ανταγωνίζεται (κάποιον), αντίπαλος: *στην αντιμετώπιση αυτή θα έχει πολλούς και ικανούς ~2.* ΦΥΣΙΟΛ. *ανταγωνιστές μύες* οι μύες με αντίθετες λειτουργίες, π.χ. οι μύες που στρέφουν τα μάτια προς τα αριστερά και οι μύες που τα στρέφουν προς τα δεξιά ΑΝΤ. *συναγωνιστές*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < ανταγωνίζομαι, ο όρ. ανταγωνιστές μύες είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. muscles antagonistes]. ανταγωνιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον ανταγωνισμό: *ενώ ήταν φίλοι, λόγω της δουλειάς τους, αναπτύχθηκε μεταξύ τους μια - σχέση || ~ εταιρεία | εφημερίδα ΣΥΝ. εχθρικός ΑΝΤ. συμμαχικός, φιλικός 2. αυτός που είναι ικανός για ανταγωνισμό, που αντιμετωπίζει με επιτυχία τους ομοίους του στον οικονομικό κυρ. ανταγωνισμό: η υποτίμηση της δραχμής κάνει τα εξαγωγικά προϊόντα μας πιο ανταγωνιστικά || ~ βιομηχανία | τιμές. — ανταγωνιστικ-ά || -ώς [1849] επίρρ. ανταγωνιστικότητα (η) 1. ο ανταγωνισμός, η δημιουργία ανταπλο-λότητας: η ~ μεταξύ των μαθητών για την πρώτη οδηγεί στη βαθμο-θηρία 2. η ικανότητα ή δυνατότητα να είναι κάποιος/κάτι ανταγωνισ-τικός/-ό: η ~ των ελληνικών προϊόντων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. competitiveness]. Ανταίος (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. γίγαντας, γιος του Ποσειδώνα και της Γαίας, αντλούσε τη δύναμη του όταν άγγιζε τη γη 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Άνταίος < αρχ. επίθ. άνταίος «αντίθετος, αντίπαλος» < επίρρ. άντα (τ. αιτιατικής του θ. άντ-, το οποίο απαντά και στην τοπική πτώση αντί, βλ. λ.) + -ιος]. αντιλήγεις άνεμοι (οι) ΜΕΤΕΩΡ. σταθεροί άνεμοι που πνέουν ως ρεύμα πάνω από τους αλπεύς (βλ. λ.) και σε αντίθετη προς αυτούς κατεύθυνση, δηλ. προς τους Πόλους και την ανατολή. [ΕΤΥΜ. < αντι(i)- + αλπεύς (βλ. λ.)]. ανταλλαγή (η) 1. το να δίνει κανείς κάτι και αντί αυτού να παίρνει κάτι άλλο: *κάναμε μια - του έδωσα το ρολόι μου και μου έδωσε το δικό του || ~ προϊόντων | γραμματισμών || εμπορική ~ ΣΥΝ. αλλαγή, (λαϊκ.) αλλαξιά: ΦΡ. (α) ανταλλαγή αιγμάλωτων* η αμοιβαία απελευθέρωση αιγμάλωτων με ειδικές συμφωνίες μεταξύ των εμπόλεμων (β) *ανταλλαγή εδαφών* η αμοιβαία παραχώρηση εδαφών κατά τη σύνταξη συνθήκων οριοθετήσεως μεταξύ γειτονικών κρατών (γ) *ανταλλαγή πληθυσμών* η αμοιβαία μετακίνηση πληθυσμών μετά από σύναψη σχετικής συνθήκης μεταξύ χωρών (δ) *ανταλλαγή φοιτητών | μαθητών* η αμοιβαία αποστολή φοιτητών | μαθητών μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, με σκοπό τη φοίτηση τους για περιορισμένο χρονικό διάστημα (ε) πολιτιστικές *ανταλλαγές* οι αμοιβαίες αποστολές καλλιτεχνών, συγκροτημάτων κ.λπ. μεταξύ κρατών 2. (μτφ.) η αμοιβαία εξωτερικήυση, έκφραση, κοινοποίηση: ~ ιδεών | *απόψεις* (ο γόνιμος διάλογος, που συνοδεύεται από επιχειρήματα) 3. η αμοιβαία ανταπόδοση: ~ *δώρων | καρτών | επισκέψεων | ύβρεων | σαρκαστικών σχολίων**

1 φιλοφρονησεων | πυροβολισμών. [ΕΤΥΜ. μετν. < αρχ. ανταλλάσσω. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. ανταλλαγή απόψεων | ιδεών (< γαλλ. échange de vues | idées), ανταλλαγή φιλοφρονησεων (< γαλλ. échange de bons procédés), πολι-τιστικές ανταλλαγές (< αγγλ. cultural exchanges), ανταλλαγή πληθυ-σμών (< γαλλ. échange des populations) κ.ά.]

αντάλλαγμα (το) [αρχ.] {αντάλλαγμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. αυτό που δίνει ή παίρνει κανείς σε ανταλλαγή: *δέχτηκε να τον υποστηρίξει στον προεκλογικό αγώνα με - την επαγγελματική αποκατάσταση του γιου του ΣΥΝ. αντίτιμο 2. η υλική ή ηθική ανταμοιβή: βοήθουσε τους άλλους, χωρίς - ΣΥΝ. ανταμοιβή.*

ανταλλάζω ρ. → ανταλλάσσω ανταλλακτήριο (το) [1850] {ανταλλακτηρί-ου | -ων} το κατάστημα όπου ανταλλάσσει κανείς (κάτι) με (κάτι άλλο): ~ *συναλλάγματος*.

ανταλλακτικός, -ή, -ό [1840] 1. αυτός που σχετίζεται με ανταλλαγή: ~ *αξία εμπορευματος 2. ανταλλακτικό* (το) εξάρτημα μηχανικής διά-ταξης που προορίζεται για αντικατάσταση άλλου ομοίου σε περι-πτωση φθοράς ή απώλειας: ~ αυτοκινήτου.

ανταλλάξιμος, -η, -ο [1871] αυτός που μπορεί να ανταλλαχθεί, που μπορεί να μπει ή να χρησιμοποιηθεί στη θέση άλλου. — ανταλλάξι-μότητα (η).

ανταλλάσσω κ. (καθμ.) ανταλλάζω ρ. μετβ. {αντάλλα-ξα, -χθηκα (καθμ. -χθηκα), -γμιένος} 1. δίνω (κάτι) και παίρνω αντί αυτού (κάτι άλλο): ~ *το βιβλίο μου με το δικό του || ανταλλάσσουμε γραμματισμό-μα | προϊόντα || οι δύο ανταγοόμενες πλευρές ανταλλάζουν αιγμάλω-τους ΣΥΝ. αλλάζω 2. (γενικότ.) (μόνο στον πληθ.) δίνω και δέχομαι, ανταποδίδω: στις γιορτές ανταλλάσσουμε κάρτες | δώρα | ευχές || ανταλλάζω χαμόγελα | βاریες κουβέντες | φιλοφρονησεις | εχθρικά βλέμματα | θερμή χειραγία | απόψεις (εξέφρασαν ο ένας στον άλλον τις απόψεις τους). ΣΧΟΛΙΟ λ. αλλάζω. [ΕΤΥΜ αρχ. < αντι(i)- + άλλασσω].*

αντάμα επίρρ. (λαϊκ.) παρέα, μαζί: «- τρων και πίνουμε και λειανο-τραγοδάνε» (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. χώρα, χωριστά. [ΕΤΥΜ. μεσν. < εντάμα, συνθ. εκ συναρπαγής από τη μετν. φρ. εν τρ άμα «συγγρνώς, ταυτόχρονα»].

ανταμείβο ρ. μετβ. {αντάμει-ψα, -φθηκα (καθμ. -φθηκα)} αμείβω (κάποιον) για τις υπηρεσίες του, για τον κόπο που κατέβαλε: αντα-μειφθηκε με το παραπάνω για τη σκληρή δουλειά του || ~ κάποιον ηθικά, επαινώντας τον για ό,τι έκανε ΣΥΝ. ξεπληρώνω, πληρώνω, ικα-νοποιώ ΑΝΤ. στερώ. — ανταμειπτικός, -ή, -ό [1878]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ανταμείβομαι «ανταλλάσσω - ανταποδίδω (καλό ή κακό) < αντι(i)- + αμείβομαι].

ανταμοιβή (η) 1. η παροχή ηθικής ή υλικής αμοιβής για υπηρεσίες που προσφέρθηκαν, για προσπάθειες που καταβλήθηκαν 2. (συνεκδ.) η ίδια η αμοιβή: *κάνε το καλό, αλλά μην περιμένεις ~ ΣΥΝ. ανταπόδοση, επιβράβευση, πληρωμή. ΣΧΟΛΙΟ λ. αμοιβή. [ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σημ. «ανταλλαγή», < ανταμείβομαι].*

αντάμωμα (το) {ανταμώμα-τος | -ατα, -άτων} η συνάντηση, η συνα-πάντηση: *το ετήσιο ~ των Σαρακατσάνων.*

ανταμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αντάμω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) συναντώ: *τον ανταμώσα τυχαία στον δρόμο ΣΥΝ. απαντώ ♦ 2. (αμετβ.) (στον πληθ.) συναντώμαι: δεν θυμάμαι πότε ανταμώσαμε για τελευταία φορά 3. (μεσοπαθ. ανταμωμένος) (αλληλοπαθ. συν-νήθ. σε αόρ.) συναντά ο ένας τον άλλον: ανταμωθήκανε στο χωριό μετά από πολλά χρόνια || πότε θ'ανταμωθούμε πάλι; [ΕΤΥΜ. μεσν. < αντάμα].*

αντάμωση (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η συνάντηση κυρ. στη ΦΡ. *καλή(ν) αντάμωση!* (κατά τον αποχαρτισμό) για την έκφραση ευχής να υπάρξει (και άλλη) συνάντηση ΣΥΝ. (λόγ.) εις το επανίδειν. αντανάκλαση (η) [μετν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η επι-στροφή ακτινών ή ηχητικών κυμάτων που προσκρούουν σε επιφάνεια: η ~ του φωτός ΣΥΝ. ανάκλαση 2. (μτφ.) η απήγηση, το να επιτρέπει (κάποιος/κάτι) να απεικονίζεται κάτι μέσα από τον ίδιο: *έχει υποστη-ριχθεί ότι η τέχνη αποτελεί ~ της πραγματικότητας ΣΥΝ. αντίκτυπος.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντανακλώ, αντανακλαστικός, -ή, -ό κ. ανακλαστικός 1. (α) αυτός που προκαλεί αντανάκλαση, γενικότ. αυτός που σχετίζεται με την αντανάκλαση (β) ΒΙΟΛ. αντανακλαστική ακινητοποίηση* βλ. λ. *ακινητοποίηση 2. ΦΥΣΙΟΛ. αντανακλαστικό (το) η αυτόματη και ακούσια αντίδραση ενός οργάνου σε εξωτερικό ερέθισμα: εξαρτημένο ~ (αυτό που δημιουργείται σε συνάρτηση με εξωτερικό ερέθισμα, λ.χ. η έκκριση γαστρικού υγρού σε συνδυασμό με ήχο) 3. αυτός που αναφέρεται στην παραπάνω αντίδραση: ~ *κινήσεις* (ακούσιες κινήσεις ύστερα από εξωτερικό ερέθισμό) 4. *αντανακλαστικό (τα)* (α) ο βαθμός στον οποίο αντιδρά κανείς αυτόματα, και ανεξάρτητα από τη βούληση του σε ερεθίσματα του περιβάλλοντος: τα ~ στο κρύο, στη ζέση, στην άσκηση πίεσης (β) (γενικότ.) ο βαθμός στον οποίο είναι κανείς ικανός να αντιδρά άμεσως, ταχύτητα, με τον πιο κατάλληλο τρόπο: *απαιτούμενο για έναν οδηγό αυτοκινήτου είναι να έχει καλά ~ || στους δημοκρατικούς πολίτες πρέπει να λειτουργούν τα κοινωνικά - τους, όταν παρατηρούνται κρούσματα αυταρχισμού ή κοινωνικών διακρίσεων 5. (α) αντανακλαστικά τροχοφόρον* οι φωσφορίζοντες κρύσταλλοι στο πίσω μέρος τροχοφόρων, που αντανακλούν το φως των προβολέων άλλων οχημάτων για την αποτροπή συγκρούσεων στο σκοτάδι (β) *αντανακλαστικά σημάσεως | οδοστρώματος* οι φωσφορίζουσες στήλες για την οριοθέτηση των διαδρομών δρόμου ή οδοστρώματος. — αντανακλαστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réflexe], αντανακλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αντανακλά... | αντανακλ-ασα, -ώμαι, -άται..., -άσθηκα (καθμ. -άσθηκα)} ♦ (μετβ.) 1. ΦΥΣ. (για επιφάνειες)*

κάνω να ^επιστρέφει (ακτίνα, ηχητικό κύμα) που προσκρούει επάνω μου: *το κάτοπνο αντανακλά το φως* 2. (μτφ.) απηχώ, φανερώνομ (συνήθ. επιδράση που δέχονται): *οι λυρικές περιγραφές των τοπίων της πατριδας του αντανακλούν την αγάπη του για τη φύση* ΣΥΝ. εκφράζω, αντικατοπτρίζω ♦ 3. (αμετβ.) (για ακτίνες ή ηχητικά κύματα) επιστρέφω ή αλλάζω διεύθυνση, αφού προσκρούσω σε επιφάνεια, δημιουργώντας αντικατοπτρισμό: *οι ακτίνες του ήλιου αντανακλούνται στο νερό της λίμνης* ΣΥΝ. ανακλώ, αντικαθεπτίζω, αντιφωγίζω. [ETYM. < μτρν. αντανακλώ (-άω) < αντί(-) + ανακλώ].

αντανακλώ - ανακλώ, αντανάκλαση - ανάκλαση. Τα ανακλώ - ανάκλαση (όπως και τα *ανάκλασμος* και *ανάκλαστος*) είναι ήδη αρχαία (τα *ανακλώ* και *ανάκλασις* χρησιμοποιούνται στην επιστημονική ορολογία του Αριστοτέλη). Ωστόσο, ήδη στην Αρχαία πλάσσονται παράλληλοι τύποι με ενισχυμένο το προρηματικό: *αντ-ανα-* στη θέση του απλού *ανα-* (αντανακλώ κοντά στο *ανακλώ*). Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται σημασιολογικά η δήλωση της αντιπροσφής (reflectio), που είναι, στην πραγματικότητα, η έννοια των *αντ-ανα-κλώ* | *αντ-ανά-κλαση*, έννοια η οποία δηλώνεται και από μόνο το *ανα-*. Έτσι πλάστηκε και το νεότερο αντανακλαστικό μαζί με το ανακλαστικό.

Αντάντ (η) {άκλ.} ΙΕΤ. η συμμαχία της Γαλλίας, της Αγγλίας και της Ρωσίας εναντίον της Γερμανίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. [ETYM. < γαλλ. Entente (Cordiale) «(ε)κάρδια» συνεννόηση» (< ρ. entendre «αντιλαμβάνομαι, κατανοώ»)].

αντάντε ΜΟΥΣ. 1. επίρρ.: *ένδειξις* ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπος), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παηθεί σε μετρίως αργή κίνηση, πιο αργή από του *αλέγκρο* ή του *αλεγκρέτο* (βλ. λ.), και πιο γρήγορη από του *αντάτζιο* (βλ. λ.: το θέμα του 2ου μέρους *παίζεται ~ σε ~ το χρόνο ~ 2* (ως ουσ.) τύπος αργού μουσικού κομματιού, κατά κανόνα ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, σε χρόνο αντάντε (ή παραπλήσιο): το ~ αυτής της *σονάτας είναι γραμμένο σε μέτρο 4/8*.

[ETYM. < ιταλ. andante < andare «πηγαίνω», πιθ. < λατ. ambire «περιπατώ κυκλικά, κάνω γύρους» (πβ. ελλην. *περι-πατώ*)].

αντάξιος, -α, -ο [αρχ.] ίσος ως προς την αξία (με κάποιον/κάτι): *αποδείχθηκαν αντάξιοι των προγόνων τους* || ~ των περιστάσεων | τον *προσδοκίων* || *φάνηκε ~ της εμπιστοσύνης που του έδειξαν* ΣΥΝ. ισάξιος, επάξιος, εφάμιλλος ΑΝΤ. ανάξιος. — αντάξια | αντάξιος επίρρ.

ανταπαιτήση (η) [1871] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προβολή απαιτήσης ανταποδοτικά των απαιτήσεων που προβάλλει άλλος.

ανταπαιτώ ρ. μετβ. {ανταπαιτείς... | ανταπαιτή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} διεκδικώ, απαιτώ (κάτι) ανταποδοτικά (σε κάτι που προσφέρω ή σε απαιτήση άλλου). — ανταπαιτήτης (ο) [1886]. [ETYM. < αρχ. ανταπαιτώ (-έω) < αντί(-) + απαιτώ].

ανταπάντηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απάντηση που δίνει κανείς προκειμένου να αντικρούσει προηγούμενη απάντηση ή επιχείρημα.

ανταπαντώ ρ. μετβ. [1895] {ανταπαντάς... | ανταπάντησα} απαντώ αντικρούοντας προηγούμενη απάντηση ή επιχείρημα.

ανταπεξέρχομαι ρ. (εσφαμ.) → αντεπεξέρχομαι

ανταπεργία (η) {ανταπεργιών} το προσωρινό κλείσιμο επιχείρησης ή εργοστασίου από την εργοδοσία ως μέσο πίεσης προς τους εργάτες που απεργούν ΣΥΝ. λοκάουτ. — ανταπεργιακός, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του *αγγλ.* lock out].

ανταπεργός (ο/η) αυτός που ενεργεί εις βάρος των απεργών. ανταποδεικνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανταπέδειξα, ανταποδείχθηκα} αποδεικνύω το αντίθετο αντικρούοντας τα αποδεικτικά στοιχεία κάποιου άλλου.

ανταπόδειξη (η) [1889] {-ης κ. -είσεως | -είσεις, -είσεων} ΝΟΜ. το δικαίωμα του διαδίκου να προσκομίσει αποδεικτικά μέσα προκειμένου να αποκρούσει τους αποδεικτικούς ισχυρισμούς του αντιδίκου που έχει το βάρος της απόδειξης.

ανταποδίδω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντ-απέδωσα, -αποδόθηκα, -αποδομένο} αποδίδω σε κάποιον κάτι ανάλογο (καλό ή κακό) με αυτό που μου έδωσε ή μου έκανε: *το χτύπημα | το κομπλιμέντο | την επίσκεψη | τον χειρισμό | τη φιλοφρόνηση* ΣΥΝ. ξεπληρώνω, επιστρέφω ΦΡ. *ανταποδίδω τα ίσα* ξεπληρώνω με τον ίδιο τρόπο, «με το ίδιο νόμισμα». Επίσης (σπάν.) ανταποδίνω [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

ανταπόδοση (η) [αρχ.] {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η ανταμοιβή κάποιου από κάποιον για κάτι καλό που του έκανε ή η τιμωρία του για κάτι κακό: *για ό,τι κάνει περιμένει ~ ΣΥΝ. ξεπληρώμα*.

ανταποδοτικός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα ανταπόδοσης: ~ τέλη — ανταποδοτικό-ά | -ώς [μτρν.] επίρρ.

ανταποδοτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία η συμπεριφορά της μιας πλευράς προς την άλλη καθορίζεται από τη συμπεριφορά της άλλης προς αυτήν: η *αρχή της ~*.

ανταποκρίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανταποκρίθηκα} (+σε) 1. απαντώ (σε ερέθισμα), αντιδρώ: *από πολύ νωρίς τα βρέφη αρχίζουν να ανταποκρίνονται σε ηχητικά ερεθίσματα*- ΦΡ. *ανταποκρίνομαι στην αγάπη | στα συναίσθημα (κάποιου)* εκδηλώνω προς κάποιον αισθήματα αγάπης ανάλογα με τα δικά του 2. βρίσκομαι σε συμφωνία ή αντίστοιχία (με κάποιον/κάτι): τα όσα *λέει δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα* ΣΥΝ. αντιστοιχώ, συμβιβάζομαι 3. αποδεικνύομαι επαρκής (για κάτι), καταφέρνω να αντιμετωπίσω (κάτι) επιτυχώς: ~ στις *υποχρεώσεις μου | στα καθήκοντα μου | στα έξοδα του πτιπιού | στις απαιτήσεις του αξιώματός του* ΣΥΝ. τα βγάωω πέρα, αντεπεξέρχομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποδεικτικός. [ETYM. μτρν., αρχική σημ. «απαντώ με αντεπιχειρήματα», < αντί(-) +

αποκρίνομαι. Η λ. πρωτοαπαντά στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα, πβ. Π.Δ. ιώβ 16, 8: *κατά πρόσωπον μου ανταπεκρίθη*. Οι νεοελλ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. répondre].

ανταπόκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η αντίδραση που εκδηλώνει κανείς ως απάντηση σε ερέθισμα, κατάσταση, ενέργεια άλλου: *τον έδειξα πολλές φορές τη συμπάθεια μου, αλλά δεν βρήκα ~* 2. η ειδησεογραφία που στέλνεται σε εφημερίδα, περιοδικό, ραδιόφωνο ή τηλεόραση από συνεργάτη τους (ανταποκριτή) απεσταλμένο σε άλλη χώρα ή τόπο για τον σκοπό αυτό 3. (α) το να εκδηλώνει κανείς έμπρακτα ότι αντιλαμβάνεται και εκτιμά τις πράξεις ή τη στάση κάποιου απέναντι του: *κάνω το παν γι' αυτόν, αλλά δεν βλέπω ~* (β) το ενδιαφέρον, η ηθική στήριξη και ενίσχυση που θα άξιζε κάποιος: *δεν βρήκε - από το περιβάλλον του* 4. η προγραμματισμένη συνάντηση συγκοινωνιακών μέσων σε σταθμό, λιμάνι ή αεροδρόμιο, ώστε να αλλάξουν μέσο μεταφοράς οι επιβάτες και να συνεχίσουν το ταξίδι για τον τελικό προορισμό τους: *για να πας στο Σίγρι από Μυτιλήνη, παίρνεις το λεωφορείο για Μήθηυμα και εκεί έχει ~ άλλο λεωφορείο για το Σίγρι* || στον *σταθμό Λαρίσης του μετρό υπάγει ~ με τον σταθμό υπεραστικών λεωφορείων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*. [ETYM. < μτρν. ανταπόκρισις < ανταποκρίνομαι. Η σημ. που συνδέεται με τη δημοσιογραφία είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. correspondance].

ανταποκριτής (ο) [1805], ανταποκριτριά (η) {ανταποκριτριάδων} δημοσιογράφος εφημερίδας, περιοδικού, ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού, απεσταλμένος σε άλλον τόπο ή άλλη χώρα, από όπου στέλνει πληροφορίες και ειδήσεις στην έδρα του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. correspondant].

αντάπτορας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ελλην. *προσαρμοζέας*- κάθε εξάρτημα που επιτρέπει να προσαρμόζεται ένα αντικείμενο σε ένα άλλο. [ETYM. Μεταφορά του *αγγλ.* adaptor < adapt «προσαρμόζω, εφαρμόζω» (σε κάτι)].

αντάρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογ.) 1. θυελλώδης καιρός με συννεφιά: *σηκώθηκε - ΑΝΤ. καλοκαιρία, (λόγ.) αιθρία, ευδία* 2. η καταχνιά, η ομίχλη 3. (μτφ.) ταραχή, αναστάτωση: η ~ της *μάχης* ΣΥΝ. σάλος, θόρυβος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.

[ETYM. μεσν., αρχική σημ. «θυελλα», < αρχ. αναταράσσω (υποχωρητ.), με συγκοπή, πβ. *γνωρίζω - γνώρα, λατρεύω - λάτρα* κ.ά.].

ανταριάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ανταριάσω-α, -ηκα, -μένος} (λογος) ♦ (αμετβ.) 1. καλύπτομαι από ομίχλη, σκοτεινιάζω: *ανταριάσαν τα βουνά | ο ουρανός* ΣΥΝ. συννεφιάζω, καταχνιάζω 2. (για θάλασσα) φουρτουνιάζω ♦ 3. (μετβ.) (μτφ.) προκαλώ (σε κάποιον) σύγχυση, αναταραχή. Επίσης ανταρεύω. [ETYM. < αντάρα].

Ανταρκτική (η) η ήπειρος που εκτείνεται γύρω από τον Νότιο Πόλο.

— ανταρκτικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM. Αντιάν., < λατ. antarctica < αρχ. ανταρκτικός < αντί(-) + αρκτικός].

ανταρσία (η) {ανταρσιών} 1. η εξέγερση του πληρώματος πλοίου κατά του κυβερνήτη 2. (κατ' επέκτ.-κακόσ.) η οργανωμένη εκδήλωση ανυπακοής και απειθαρχίας: η εξέγερση: ~ στο *στράτευμα* || - *βουλευτών* | *φυλακισμένων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση*. [ETYM. μτρν., αρχική σημ. «ανάσταση», < αρχ. *άνταρσο* «εξεγείρω» < αντί(-) + *αίρω* «σηκώνω»].

αντάρτης (ο) {ανταρτών}, *αντάρτισσα* (η) {ανταρτισσών} 1.ο πολεμιστής άτακτου, εθελοντικού στρατιωτικού σώματος, που μάχεται εναντίον του καθεστώτος της χώρας του ή στρατού κατοχής ΣΥΝ. επαναστάτης, στασιαστής 2. (μτφ.) απειθαρχος, ταραξίας ΣΥΝ. ανυπακούος, απίθασος 3. (ειδικότ.) (α) μαχητής των ένοπλων ομάδων που πήραν μέρος στην Εθνική Αντίσταση (κυρ. του Ε.Α.Α.Σ. και του Ε.Δ.Ε.Σ.) κατά των Γερμανών, των Ιταλών και των Βουλγάρων συμμάχων τους: *οι ~ του Βελουχιώτη | του Ζέρβα* (β) (κατά την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου) ένοπλος κομμουνιστής, μέλος του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος*.

[ETYM. μτρν. < αρχ. *άνταρσο* «εξεγείρω» < αντί(-) + *αίρω* «σηκώνω»]. Η λ. πρωτοαπαντά σε εκκλησι. συγγραφείς προσδιορίζοντας κυρ. τον Διάβολο (λ.χ. *ό άνω | αρχαίος αντάρτης*)].

αντάρτικός, -ή, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τους αντάρτες: ~ σώμα | *τραγούδια* 2. *αντάρτικο* (το) (α) η ένοπλη εξέγερση άτακτων πολεμιστών ΦΡ. (μτφ.) *σηκώνω αντάρτικο* εξεγείρομαι, απειθαρχώ: *ο μικρός της γιος έχει σηκώσει αντάρτικο και δεν ακοιει κανέναν* (β) (περὶλυπτ.) το σύνολο των ανταρτών μιας περιοχής (γ) ο τόπος που ελέγχεται από αντάρτες, τα λημέρια των ανταρτών: έστησαν ~ πάνω στο *βουνό* (δ) το αντάρτικο κίνημα (ειδικότ.) (i) η Εθνική Αντίσταση κατά των Γερμανών, των Ιταλών και των Βουλγάρων συμμάχων τους (1941-44): *πολέμησε | βγήκε στο ~* (ii) *δευτέρω αντάρτικο* η συγκρότηση ένοπλου σώματος από αντάρτες της Αριστεράς (Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας) και η σύγκρουσή του με τον κυβερνητικό στρατό (Εμφύλιος Πόλεμος, βλ. κ. λ. *εμφύλιος*) και (συνεκδ.) η περίοδος του Εμφυλίου Πολέμου. Επίσης (λόγ.) ανταρκτικός, -ή, -ό [μεσν.]. — αντάρτικα επίρρ.

ανταρτόπληκτος, -ή, -ο αυτός που έχει υποστεί δεινά από τη δράση ανταρτών. [ETYM. < αντάρτης + *πληκτος* < *πλήτω* «χτυπώ»].

ανταρτοπόλεμος (ο) {-ου κ. -έμου | -ων κ. -έμων} 1. οι ένοπλες επιχειρήσεις ανταρτών που συνίστανται σε αφηνιάστικα χτυπήματα και άμεση φυγή 2. (ειδικότ.) ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος, 1945-49 ΣΥΝ. (μειωτ.) *συμμοριτοπόλεμος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος*.

αντασφάλεια (η) [1880] {αντασφαλύνει} η ασφάλιση μιας ασφαλιστικής εταιρείας σε άλλη, συνήθ. μεγαλύτερη, όταν ο κίνδυνος για συγκεκριμένο ασφαλιζόμενο είναι μεγάλος. Επίσης αντασφάλιση. —

αντασφαλιστής (ο) [1894], αντασφαλιστρια (η), **αντασφαλιζώ** ρ. [1889]. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. réassurance].

αντάτζιο κ. (σπάν.) αντάτζιο επίρρ. ΜΟΥΣ. 1. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε αργό χρόνο 2. (συνεκδ.) **αντάτζιο** (το) {ακλ.} (α) μουσικό κομμάτι που φέρει τη' ένδειξη ή τον τίτλο **αντάτζιο**: *το κομμάτι είναι ένα ~ || το γνωστό - του Αλμπινόνι (β) (συνεκδ.) αργό μέρος συνάτας ή συμφωνίας: τώρα ο πιανίστας παίζει το - της συνάτας.* [ETYM < ιταλ. adagio «αργά, χωρίς βιασύνη» < ad- (< lat. ad) + agio «άνεση, ευκολία» < προβηγ. aize (πβ. γαλλ. aise) «ευκολία, άνεση» < lat. adjacens, μτχ. ενεστ. του ρ. adjaceo «βρίσκομαι πλησίον»].

ανταύγεια (η) {δύσchr. ανταυγείων} 1. αντανάκλαση φωτός, λάμψη 2. φωτεινή απόχρωση: *καστανά μαλλιά με ζωνθές ~.* [ETYM. αρχ. < όντανής < άντι(-) + αυγής < αυγή ή *αύρος (το)].

αντβεντισμός (ο) προτεσταντική αίρεση που διακηρύσσει ότι η δ'υτέρα έλευση του Χριστού στη Γη θα συμβεί σύντομα. — αντβε-ντιστής (ο), αντβεντιστρια (η), αντβεντιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφραση του αγγλ. adventism < lat. adventus «έλευση», μτχ. του ρ. advenio «έρχομαι»].

άντε κ. (λαϊκ.) άντε κ. α ή κ. α επιφών.- ως δείκτης προστακτικής εν. κ. πληθ. {με πληθ. κ. άντεστε | άντετε} (καθην.) 1. (ως προστ. του *πγαίνω*) πήγαινε: ~ *στο καλό | στον διάολο!* 2. (για να δηλωθεί προτροπή, γενικότ. για να τονιστεί η προστακτική): ~ *γρήγορα! Συντομεύετε!* || *ρε ~ φύγε από 'δω!* || ~ *γράψ' το κι αυτό, να τελειώνουμε!* || (ενθαρρυντικά) ~ *μπράβο!* 3. για να δηλωθεί ειρωνεία: ~ *καλέ, τι μου λες!* 4. για να δηλωθεί έκπληξη ή δυσπιστία: -Γης ζήτησε να παντρευτούν! —! *Σοβαρολογείς!* || -*Μου είπαν ότι είναι ένας απατεώνας!* -! *Αποκλείεται!* 5. (α) στην αρχή προτάσεων που δηλώνουν προτροπή ή αποτροπή: -Λέω να πάρω αυτοκίνητο —, ντε! *Σου είναι απαραίτητο!* || -*Είναι αργά, αλλά θα βγω* —, ρε, *πού να τρέχεις τώρα!* (β) (επαναλαμβανόμενο και με κατάλληλο επιτονισμό) για να δηλωθεί έντονη αποδοκιμασία: —, δεν *ζέρεις τι λες, μου φαίνεται!* Φρ. *δεν είμαστε άντε, άντε* δεν είμαστε τυχαίοι, όποιοι κι όποιοι: *Σιγά μην τον ζήτησω εγώ συγγνώμη!* ~! 6. (συνήθ. με το καλέ + που) για να δηλωθεί: (α) αποτροπή, ασυμφωνία: ~ *καλέ που τον υποπετεύασα!* || ~ *καλέ που φρόβασα!* (β) ειρωνεία: Αυτός, *εγωιστής; -καλέ, τι λες;* (δηλαδή, είναι όντως εγωιστής) 7. για να δηλωθεί ανώτατο όριο (χρονικό, ποσοτικό κ.λπ.): *είναι τριάντα, ~ το πολύ τριανταπέντε χρονών.* [ETYM. < άντε < *άτε < *άετ < αρχ. άετε, προστακτική του ρ. άγω πβ. κ. άμε< άγομε< αρχ. άγομεν α (στο καλό)< άι< αε< αρχ. αγε, προστ. ενεστ. του ρ. άγω].

αντέγραφο (το) [1833] {αντεγγράφου | -ων} ΝΟΜ. (αντίθετο έγγραφο) έγγραφο που περιέχει συμφωνία των μερών η οποία αντρέπει εν μέρει ή εν όλω ή μεταβάλλει ή περιέχει διαφορετικούς όρους από τα συμφωνηθέντα στο πλαίσιο συμβάσεως που έχει ενσωματωθεί σε άλλο έγγραφο (κύριο), π.χ. τα μέλη συνέταξαν ~ στο οποίο συμφώνησαν ότι η πραγματική αξία του πωληθέντος ακινήτου είναι 50 εκ. και όχι 20 όπως αναφερόταν στο συμβόλαιο πωλήσεως. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-lettre].

αντεγκληματικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στην καταπολέμηση τοις κλημάτων: ~ *μέτρο | πολιτική.* — αντεγκληματικά επίρρ.

αντέγκλιση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (συνήθ. στον πληθ.) η ανταλλαγή προκλητικών λόγων, κατηγοριών, η λογομαχία: η *σύζυγος* *κατέληξε σε αντεγκλήσεις ΣΥΝ. διαπληκτισμός* 2. ΝΟΜ. η υποβολή εγκλήσεως από τον εγκαλούμενο κατά του εγκαλούντος. [ETYM. < αρχ. άντεγκάλω < άντι(-) + εγκάλω].

αντέδραση ρ. → αντιδρώ

αντεθνικός, -ή, -ό [1825] αυτός που έχει χαρακτηρισμό αντίθετο προς τα εθνικά συμφέροντα, που συντελεί στην αποδυνάμωση του έθνους: ~ *όραση | προπαγάνδα | συμπεριφορά* ΑΝΤ. πατριωτικός, εθνικόφρων. — αντεθνικ-ά | -ός [1877] επίρρ.

αντίετα ρ. → αντιλέγω

αντεισαγγελέας κ. αντεισαγγελέας (ο/η) [1833] {(θηλ. αντει-σαγγελέως | αντισαγγελ-είς, -έων} ΝΟΜ. δικαστικός λειτουργός που αναλαμβάνει ή βοηθεί τον εισαγγελέα στα καθήκοντα του. Επίσης (λόγ.) αντεισαγγελέας {-έως}.

αντεισήγηση κ. αντεισήγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} εισήγηση που αντικρούει άλλη εισήγηση. — αντεισηγητής (ο) [1897], αντεισηγούμια ρ. {-είσα...}. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-proposition].

αντεκδίκηση (η) [1807] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκδίκηση, η ανταπόδοση κακού με άλλο κακό ΣΥΝ. αντίποινα, ξεπλήρωμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίκηση.* — αντεκδικούμια ρ. [1839] {-είσα...}.

αντεκθεση (η) [1889] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η έκθεση που ανασκευάζει ή αναίρει άλλη έκθεση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-exposition].

αντεκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΓΛΩΣΣ. η μετατροπή (σε γλώσσες όπως η Αρχαία Ελληνική, που έχουν μακρά και βραχέα φωνήεντα) βραχέος φωνήεντος, που βρίσκεται πριν από ορισμένο συμφωνικό σύμπλεγμα, στο αντίστοιχο μακρό (π.χ. στην αρχαία το βραχύ ο μετατρέπεται σε ω ή σε νόθο δίφθογγο ου), αφού προηγηθεί απλοποίηση του συμπλέγματος: π.χ. **το-υ *λόγο-νς > τους λόγους* (αιτ. πληθ.) - **λέγο-ντι > *λέγο-νσι > λέγουσι* (γ' πληθ. οριστ. ενεστ.) **λέγοντ-γα > *λέγονσ-σα > *λέγονσα > λέγουσα* (θηλ. μτχ. ενεστ.). ΣΥΝ. αναπληρω(μ)ατική έκταση. — αντεκτείνω ρ. [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. άντεκτασις < αντεκτείνω, ο γλωσσ. όρ. είναι απόδ. του νεολατ. productio suppletoria, πβ. αγγλ. compensatory lengthening, γερμ. Ersatzdehnung κ.ά.].

αντεμπρησμός (ο) 1. ο εμπρησμός που γίνεται για αντεκδίκηση άλλου εμπρησμού · 2. ο σκόπιμος εμπρησμός ζώνης καίόμενου δάσους

για τη δημιουργία κενού χώρου και την παρεμπόδιση τής εξάπλωσης τής πυρκαγιάς.

αντένα (η) {αντενών} ελλην. *κεραία* 1. ΤΕΧΝΟΛ. η κεραία τηλεπικοινωνιακών συσκευών (τηλεόρασης, ραδιοφώνου, ασυρμάτου κ.λπ.) 2. ΝΑΥΤ. η κεραία του ιστού του (ιστιοφόρου συνήθ.) πλοίου, στην οποία στερεώνονται τα πανιά του.

[ETYM. < βεν. amena < μτγν. lat. antenna < lat. antenna «κεραία», λ. ετρουσκικής προελ.].

αντενδείκνυται, αντενδείκνυται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. [μτγν.] (λόγ.) δεν θεωρείται κατάλληλο, είναι επιβλαβές: *το φάρμακο αυτό είναι πολύ καλό, αλλά αντενδείκνυται στη δική σου πάθηση* ΑΝΤ. ενδείκνυται, συνιστάται.

αντένδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} 1. η ένδειξη που αντιτίθεται σε άλλη ένδειξη 2. ΙΑΤΡ. κάθε δεδομένο (ηλικία, εγκυμοσύνη, γαλουχία κ.ά.) που δεν επιτρέπει την εφαρμογή ενός θεραπευτικού μέτρου, όπως φαρμάκου, εγχειρήσεως κ.λπ. [ETYM. < μτγν. άντένδειξις < αντενδείκνυμαι. Η ιατρ. σημ. είναι μετάρρ. δάνειο από γαλλ. contre-indication].

αντενέργεια (η) [1766] {αντενεργειών} ενέργεια για εξουδετέρωση άλλης ενέργειας ΣΥΝ. αντίδραση, αντίπραξη, αντενεργό ρ. αμετβ. [μτγν.] {αντενεργείς... | αντενεργήσασ} (λόγ.) ενεργώ ώστε να αποτρέψω ή να εξουδετερώσω τις ενέργειες άλλου ΣΥΝ. αντιδρώ, αντιπράττω.

αντένσταση (η) [1833] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αντίθετη ένσταση που υποβάλλεται για να αντικρουστεί άλλη ένσταση.

αντεπανάσταση (η) [1864] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} κίνηση που αποσκοπεί στην εξουδετέρωση μιας επανάστασης ή την ανατροπή επαναστατικού καθεστώτος. — αντεπαναστάτης (ο) [1863], αντεπαναστάτρια (η), αντεπαναστατικός, -ή, -ό [1863], αντεπαναστα-τικ-ά /-ός επίρρ. [1871], αντεπαναστατώ ρ. {-είς...}. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-révolution].

αντεπεξέργωμα ρ. αμετβ. αποθ. (+σε) {αντεπεξέργασ} (λόγ.) αντιμετωπίζω με επιτυχία, ανταποκρίνομαι (σε ανάγκες ή υποχρεώσεις): *αν και είχε χαμηλό μισθό, κατάφερε να αντεπεξέρχεται στις ανάγκες του ΣΥΝ. τα καταφέρνω, τα βγάω πέρα, τα βολέω* ΑΝΤ. (λόγ.) αποτυγχάνω, είμαι ανεπαρκής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αντεπιτιθέμαι», < άντι(-) + επεξέργωμαι «επιτιθέμαι» < έπ(-) + εξέργωμαι. Η σημ. «επιτυγνώω να ανταποδώσω» είναι μτγν.].

αντεπεξέργωμα ή ανταπεξέργωμα: Το σωστό είναι αντεπεξέργωμα (με -ε-) παραγόμενο από τρεις προθέσεις (προορηματικά: αντί + επί + εξ + έρχομαι. Το ρ. *αντεπεξέργωμα* (και *άντεπεξείμαι*) είναι αρχαίο με άλλη αρχική σημ., «βγαίνω για να αντιμετωπίσω επιτιθέμενο εχθρό», άρα «αντεπιτιθέμαι». Από τη σημ. αυτή εξελίχθηκε σημσιολογικά σε «αντιμετωπίζω επιτυχώς, τα καταφέρνω, ανταποκρίνομαι», ο τύπος με -α- (ανταπεξέργωμα) είναι νεότερος, αποτέλεσμα ανομοίωσης των αλλητάλληλων ...ε.ε.ε... ή προίον ετυμολογικού παρασυστατικού με σύνθετα όπως *ανταποδίδω, ανταποκρίνομαι* κ.τ.ό., όπου το ανταπ- προέρχεται από αντί + από!

αντεπίθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η επίθεση που γίνεται ως απάντηση σε επίθεση του αντιπάλου (συνήθ. για την απόκρουση της και για την ανάληψη του ελέγχου και τής πρωτοβουλίας): *μέχρι τώρα αντιμετώπιζε συγκατοβατικά τις συκοφαντίες, αλλά τώρα θα περάσει στην ~ ||* (ΣΤΡΑΤ.) με ~ *διαρκείας κατάφεραν να πείσουν σε φυγή τον εχθρό ||* (ΑΘΛ.) η *ομάδα πέρασε στην ~ και πέτυχε την ισοφάριση.*

αντεπιστέλλον (το) {αντεπιστέλλω-οντος | -οντά, -όντων} στη φρ. **αντεπιστέλλον μέλος** το πρόσωπο που γίνεται τιμητικό μέλος τής Ακαδημίας ή άλλου επιστημονικού ιδρύματος, χωρίς ο τόπος τής μόνιμης κατοικίας του να είναι στην έδρα τής Ακαδημίας ή του αντίστοιχου επιστημονικού ιδρύματος (κατ' αντιδιαστολή προς το τακτικό μέλος).

[ETYM. Μτχ. ενεστ. του αρχ. άντεπιστέλλω «στέλνω γραπτή απάντηση» < άντι(-) + έπιστέλλω «στέλνω επιστολή, γραπτό μήνυμα» < ετιπ-+ στέλλω. Η μτχ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. του γαλλ. membre correspondant].

αντεπιτίθεται ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {αντεπιτίθηκα (λόγ. αντεπετέ-θην, -ης, -η...)} επιτίθεται εναντίον εχθρού που μου έχει επιτεθεί, κάνω αντεπίθεση (γενικότ.) ανταποδίδω επίθεση που έχω δεχθεί: *ο στρατός αντεπιτίθηκε τρέποντας σε φυγή τον εχθρό || «η αυτοκρατορία αντεπιτίθεται»* (τίτλος ταινίας) || *η εφημερίδα αντεπιτίθεται με νέες αποκαλύψεις για τα διαπλεκόμενα συμφέροντα που την πολεμούν.* — αντεπιθετικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αντεπιχείρημα (το) [1840] {αντεπιχειρήμ-ατος | -ατα, -άτων} το επιχειρήμα που προβάλλεται για να αντικρούσει και να ανατρέψει άλλο επιχειρήμα. — αντεπιχειρηματολόγ ρ. {-είς...}. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-argument].

αντεραιστής (ο) [αρχ.] το πρόσωπο που έχει ερωτευθεί την ίδια γυναίκα με κάποιον άλλον, ο ερωτικός αντίζηλος.

αντεργκράουντ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που σχετίζεται με καλλιτεχνική κίνηση, τής οποίας τα έργα δεν παράγονται ούτε διακινούνται μέσα από τα καθιερωμένα κυκλώματα εμπορίας και διανομής (θέατρα, κινηματογραφικούς παραγωγούς, εκδοτικούς οίκους κ.λπ.) και χαρακτηρίζονται από έντονα ριζοσπαστικές θέσεις: ~ *κόμικς | ταινία* 2. (συνεκδ.) **αντεργκράουντ** (το) η ίδια η παραπάνω κίνηση 3. (γενικότ. για έργα τέχνης, κινήσεις, ρεύματα) περιθωριακός. [ETYM. < αγγλ. underground «απόγειος» < under «από» + ground «έδαφος»].

αντέρεισμα (το) {αντερείσιμ-ατος | -ατα, -άτων} ότι χρειάζεται για να στηρίξει (συνήθ. κατασκευές μεγάλου όγκου), αντιστήριγμα ΣΥΝ. υποστήλωμα, αντηρίδα, ανάλημμα.

[ETYM₂ μτγν. < αρχ. *άντερείδω* «στηρίζω κάτι πάνω σε κάτι άλλο, τοποθετώ στερεά» < αντί(-) + *ερείδω* «στηρίζω». Βλ. κ. *ερείσμα*].

αντερί (το) {αντερίου | -ιών} 1. σκούρο και μακρύ, ανοιχτό μπροστά ένδυμα με μανίκια, που φορούν οι ερείς μέσα από το ράσο 2. (γενι-κότ.) εσωτερικός χιτώνας, πουκάμισο. [ETYM₂ < τουρκ. *entari* < араβ. 'antariy].

άντερο (το) (λαϊκ.) το έντερο (βλ.λ.)· ΦΡ. (μτφ.) (α) *στριμμένο άντερο* ο δύστροπος άνθρωπος: *κανένας δεν μπορεί να μιλήσει μαζί του ήρεμα: όλοι λένε πως είναι* ~ (β) *μου γυρίζουν τ' άντερα* αισθάνομαι αηδία και απέχθεια (προς κάποιον/κάτι): *κάθε φορά που βλέπω αυτό τον άνθρωπο, ~ (γ) μου βγήκαν τ' άντερα* (i) έκανα πολύ εμετό (ii) (μτφ.) για μεγάλη εσωτερική αναταραχή και ταλαιπωρία: *από τις πολλές στροφές και τα σκαμπανεβάσματα του αυτοκινήτου ~ (δ) πίνω τ' άντερα μου* καταναλώνω πολύ μεγάλη ποσότητα, κυρ. οινόπνευμα/ποτόν. [ETYM₂ < μεσν. *άντερον* < αρχ. *έντερον* (βλ.λ.)].

αντεροβγάλτης (ο) (χωρ. γεν. πληθ.) ο στυγνός, βίαιος δολοφόνος που μαχαίρωνει τα θύματα του στην κοιλιά- (γενικόν.) αυτός που χρησιμοποιεί το μαχαίρι ως επιθετικό όπλο, ο αμοβόρος, ο κακούργος: *Τζακ ο ~* (αγγλ. Jack the Ripper).

αντεύχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {αντευχήθηκα} (+σε) ανταποδίδω ευχές, εύχομαι με τη σειρά μου (σε αυτόν που μου ευχήθηκε). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

αντέφεση (η) [1833] [-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων] ΝΟΜ. διαδικαστική πράξη με την οποία ο εφεσίβλητος, στο πλαίσιο της εκκρεμούς έφεσης του αντιδίκου του, ζητεί από το δεύτεροβάθμιο δικαστήριο να εξαφανίσει το μέρος εκείνο της προσβαλλόμενης πρωτοβάθμιας απόφασης το οποίο είναι βλαπτικό για εκείνον και το οποίο φυσικά δεν είχε προσβάλει ο αντίδικος με την έφεση του. **αντέφοδος** (η) [1895] (αντεφόδ-ου | -ων) ΣΤΡΑΤ. η έφοδος που επιχειρεί ο ένας αντίπαλος για να αντικροήσει την έφοδο του άλλου.

αντέγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (άντεξα κ. απανιότ.) άνθεξα | ♦ (μετβ.) 1. αντιμετωπίζω (κυρ. κάτι/κάποιον δυσάρεστο, ενοχλητικό) με εγκαρ-τέρηση, με υπομονή: ~ *τα πάντα, όχι όμως και να με ταπεινώνουν* || *Δεν σε ~ πια!* Έισαι πολύ εκνευριστικός! || *δεν ~ τους καβγάδες* | *το κακό γιούμιορ* || *δεν ~ να βλέπω αίματα* ΣΥΝ. υπομένω, υποφέρω· ΦΡ. *δεν άντεξα* έφτασα στο ανώτατο όριο της ανοχής, τής υπομονής: Έκανε τόσα χρόνια υπομονή και δεν μίλαγε. *Αλλά στο τέλος δεν άντεξε: της τα έπε έξω απ' τα δόντια και έφυγε* || «*Τον άκουγαν οι συνάδελφοι του να λέει απίστατα πράγματα. Και δεν άντεξαν. Τον 'στόλισαν' με χαρακτηρισμούς ποικίλους*» (εφμ.) 2. έχω ανθεκτικότητα (σε κάτι): - *το κρύο* | τη ζέση ΣΥΝ. υπομένω 3. έχω τις δυνάμεις που απαιτούνται (για κάτι): *αντέχει να περπατήσουμε λίγο ακόμη*; 4. αποδεικνύομαι ανθεκτικός (σε κάτι), μπορεί να υποστώ (κάτι) χωρίς να με καταβάλει: *ο οργανισμός του είναι πολύ αδύναμος, για να άντεξει την εγχείρηση* | *τη θεραπεία* | *το φάρμακο* 5. (μεσοπθ. **αντέχομαι**) στη ΦΡ. *δεν άντέχεται* δεν είναι υποφερτός, δεν υποφέρεται: *Ε, όχι και άλλη ανηχία!* Αυτό ~! | ♦ (αμετβ.) 6. είμαι ανθεκτικός (σε κάτι): *ο αμίαντος άντεχει στις πολύ υψηλές θερμοκρασίες* || ~ *στην πολλή δουλειά* | *στον έντονο ρυθμό* || αυτό το ύρασμα άντεχει πολύ 7. εξακολουθώ να έχω αντοχή, δυνάμεις: *αντέχει ή να σταματήσουμε*; || *μεγάλη συμφορά σε βρήκε, πρέπει όμως ν' άντέξεις* 8. μπορεί να υπομείνω αυτό που υφίσταμαι: *δεν ~ άλλο* - *θέλω ν' αλλάξω δουλειά!* 9. καταφέρνω να αντισταθώ μετρί τέλους, εξακολουθώ να αντιστέκομαι: *οι πολιορκημένοι δεν άντεξαν ούτε συνεχείς επιθέσεις* || - *στις πιέσεις* || *δεν άντεξε στα βασανιστήρια και ομολόγησε* 10. επιμένω διατηρούμαι, παραμένω σε καλή κατάσταση: *πόσο άντεχει ο άνθρωπος χωρίς νερό και τροφή*; || *το τυρί δεν άντεχει πολύ εκτός ψυγείου* || η μπαταρία άντεχει μερικά χιλιόμετρα ακόμη μετά θα την αλλάξω 11. (μτφ.) ανταποκρίνομαι (σε συγκεκριμένες απαιτήσεις): *δεν άντεχει στις συγκρίσεις* | *στη δοκιμασία του χρόνου* | *σε βασανιστικό έλεγχο* || *η τσέπη μου δεν άντεχει αυτή τη δαπάνη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ETYM αρχ.] αρχική σημ. «κρατώ κάτι μπροστά από κάτι άλλο, για να το συγκρατήσω», < αντί(-) + έχω. Οι σημερινές σημ. ήδη αρχ.]

άντζα (η) [χωρ. γεν. πληθ.] (λαϊκ.) η γάμπα και γενικόν. [ETYM₂ μεσν. < δημώδ. λατ. *ancia < γοθθ. *ankja (αρχ. γερμ. ancha)].

-άντζα επιτατικό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών, ευσημών ή κακόσημων: *προστυχ-άντζα, σγυρου-άντζα, μαστορ-άντζα, σοφερ-άντζα*.

[ETYM₂ Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο ιταλ. -anza | -anzia < λατ. -antia και απαντά αρχικώς σε λ. ιταλ. αρχής (λ.χ. fratell-anza «αδελφάδο»), amist-anza «συνεργίω»), επεκτάθηκε δε και σε άλλες λ. τής λαϊκής γλώσσας (λ.χ. *σοφερ-άντζα, μπουστ-άντζα*)].

αντζούγια (η) → αντσούγια

αντηλιά (η) (χωρ.πληθ.) 1. η ακτινοβολία που εκπέμπει μια επιφάνεια, καθώς αντανακλά τις ηλιακές ακτίνες ΣΥΝ. ηλιοβολία 2. (συνεκδ.) ο τόπος που δέχεται και αντανακλά τις ηλιακές ακτίνες: *μην κάθεται στην ~ θα σε πονέσει το κεφάλι σου*. [ETYM₂ < αντήλιος + -ιά].

αντηλιακό (το) παρασκεύασμα σε μορφή κρέμας, υαλοφής ή λαδιού που απλώνεται πάνω στο δέρμα για να το προστατεύσει από την αφρητική δράση των ηλιακών ακτίνων.

αντηλιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την απόθεση των ηλιακών ακτίνων και την αποτροπή πιθανών βλαβερών επιδράσεων τους: ~ *προστασία* 2. **αντηλιακό** (το) βλ.λ.

[ETYM₂ < αντί(-) + ηλιακός, αντί του ορθού. *ανθ-ηλιακός (αρχ. ήλιος)].

αντήλιος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται απέναντι στον ήλιο, που βλέπει προς την ανατολή ΣΥΝ. προσήλιος, προσηλιακός, ανατολικός ΑΝΤ. ανήλιος, σκερός 2. **αντήλιο** (το) το χέρι ή και τα δύο χέρια όταν τοποθετούνται κοντά στο πρόσωπο σχηματίζοντας σκιά, ώστε να προστατευθούν τα μάτια από το ηλιακό φως: *μόλις έφτασε στην κορυφή του βουνού, έβαλε το χέρι του ~, για ν' αντικρίσει το υπέροχο θέαμα που απλωνόταν γύρω του*.

[ETYM₂ αρχ. < αντί(-) + ήλιος (αντί *ανήλιος), πθ. μέσω τής ιωνικής διαλέκτου, η οποία ήταν «ηλιωτική»].

αντηρίδα (η) δομικό στοιχείο (δοκός, σανίδα, σίδερο ή άλλη κατασκευή) τοποθετημένο λοξά που χρησιμεύει ως στήριγμα (υποστήλωμα) στεγάστρου, οικοδομήματος ή ασταθούς εδάφους στις εκσκαφές και την οικοδομική ΣΥΝ. αντέρεισμα, αντιστήριγμα. [ETYM₂ < αρχ. *άντηρίς*, -ίδος < *άντερείδω* «στηρίζω, τοποθετώ στερεά» < αντί(-) + *ερείδω* (βλ. λ. *ερείσμα*)].

αντηχείο (το) ΦΥΣ. ακουστική διάταξη σχήματος σφαιρικού ή κυλινδρικού, που χρησιμεύει για την ενίσχυση ασθενών ήχων: *κατά την παραγωγή των έρρων φθόγγων (τού μ και τού ν) η ρινική κοιλότητα του ανθρώπου λειτουργεί σαν ~*. [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. resonator].

αντήχηση [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ. η επανάληψη ενός ήχου λόγω τής αντανάκλασης των ηχητικών κυμάτων στις επιφάνειες κλειστού χώρου ΣΥΝ. ηχώ, αντήλαος. — **αντηχητικός**, -ή, -ό [1796], **αντηχητικά** επίρρ.

αντηχώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. (αντηχείς... | αντήχησα) | ♦ 1. (μετβ.) αντανακλώ, μεταδώ (ήχο), αντήλαω ΣΥΝ. αντήβουζω ♦ (αμετβ.) 2. (για ήχο) ακούγομαι σε όλη μου την ένταση, ακούγομαι σε μακρινές αποστάσεις: *ζωνικά αντήχησε ένας πυροβολισμός* 3. (για χώρους ανοικτούς ή κλειστούς) δονούμαι από δυνατό συνήθ. ήχο, βουίζω: *η αίθουσα αντήχησε από τα θερμά χειροκροτήματα των ακροατών*. [ETYM₂ < αρχ. *αντηχώ* (-έω), αρχική σημ. «τραγουδώ προς απάντηση, αντιφωνώ», < αντί(-) + ηχώ. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αντί κ. αντ' (πριν από φωνήεν) κ. ανθ' (πριν από λέξη του παλαιότ. δασυνόταν) πρόθ. δηλώνει: 1. (α) αντικατάσταση, αναλήρωση (+γεν., +για + αιτ. ως περιφραστική πρόθεση, -I- να ως περιφραστικός σύνδεσμος): *πήγε κι έδωσε εξετάσεις αυτός - για τον αδερφό του* || ~ *τού πρωθυπουργού παρέστη ο κυβερνητικός εκπρόσωπος* || ~ *να πας εσύ, πήγε τελικά άλλος* || *μον είπε άλλα άντ' άλλων* || *υπέγραψε το έγγραφο αντ' αυτού* (β) προτίμηση, επιλογή έναντι άλλου (+γεν., +ονομ., +να... + διάφορες προθέσεις): ~ *πλούσιος και άτιμος, κάλλιο φτωχός και τίμιος* || - *να ζηνυχτάει, πάφκει για ύπνο χωρίς* || *προτιμώ να ταξιδέψω με το αεροπλάνο - με το τρένο, όπως εσύ* || ~ *για ψώνια προτιμώ να βγαίνω για καφέ* || ~ *τού λευκού αγόρασε το μαύρο*· ΦΡ. **ανθ' ημών Γουλιμής** ρ. την οποία είπε ο Χαρίλαος Τρικούπης, όταν έχασε τη βουλευτική του έδρα στο Μεσολόγγι από έναν άσημο αντίπαλο, τον Γουλιμή (1895) (βλ. ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω) 2. υπαπόδοση (+γεν.): ~ *εργασιμόνης του έδειξε απίστητη σκληρότητα* || *οφθαλμόν - οφθαλμού και οδόντα - οδόντος*· ΦΡ. **αντί τού μάνα γολήν** βλ. λ. *γολή* 3. αντίτιμο, αξία (+γεν.): *επωλήθη - ενός εκατομμυριου*· ΦΡ. **αντί πινακίου φακής** για ένα πιάτο φακή, δηλ. για ένα ασημένιο ποσό: *πούλησε το οικοπέδο ~*. Επίσης (λαϊκ.) αντίς. [ETYM αρχ., τοπική πτόση θ. άντ- (πθ. αρχ. άντα, άντην με την ίδια σημ.) «ενώπιον, απέναντι» < I.E. *anti «ενώπιον», πθ. σανσκ. anti «απέναντι», λατ. ante «πριν, ενώπιον», γαλλ. avant «πριν» (< λατ. ab ante) και πθ. αγγλ. and «και», end «τέλος», γερμ. und «και», Ende «τέλος» κ.ά. ο μεσν. τύπος αντίς πθ. κατ' ανάλυση προς το χωρίς σε φρ. όπως χωρίς να | αντίς να].

ανθ' ημών Γουλιμής. Η φράση αποδίδεται στον μεγάλο Έλληνα πολιτικό Χαρίλαο Τρικούπη (1832-96), όταν τής εκλογές του Απριλίου του 1895 στην περιφέρεια του Τρικούπη (περιοχή Μεσολογγίου) εξέλεγε βουλευτής (για δεύτερη φορά) ο άγνωστος σε σχέση με τον Τρικούπη πολιτικός Μιλτ. Γουλιμής, με αποτέλεσμα να αποκλειστεί ο Χ. Τρικούπης. Η φράση χρησιμοποιείται για να δηλώσει έντονη αντίθεση στην προτίμηση άγνωστων και άσημων προσώπων αντί γνωστών, σημαντικών και διακεκριμένων ως εκ τούτου, η φράση δηλώνει γενικότερα άδικη, αναξιοκρατική και άστοχη πράξη.

αντί (το) {αντίου | -ιών} κυλινδρικό ζύλο του αργαλειού, όπου τυλίγεται το υφανμένο πανί.

[ETYM₂ < αρχ. *άντιον*, ουδ. του επιθ. *άντιός* «ο απέναντι, ο αντίθετος» < αντί].

αντί- κ. αντί- κ. ανθ- (μπροστά από τ. λέξεως που παλαιότ. δασυνόταν) α' συνθετικό που δηλώνει: 1. αντίθεση ήση ή κατεύθυνση: *αντι-μέτοπος, αντι-περα, αντι-κειμαι* 2. αντίθεση ή εναντιωση: *αντι-παιδαγωγικός, αντι-επιστημονικός* 3. αναλήρωση ή την αμέσως κατώτερη βαθμίδα σε ιεραρχία: *αντι-πρόεδρος, ανθ-υπολογαγός, αντι-συναγματούρχης* 4. αμοιβαία ενέργεια, ως ανταπόδοση σε κάτι: *αντι-καλήμερίζω, ανθ-υποβάλλω, αντ-ενεργώ, αντ-εφορμώ* 5. ισοδύναμη αξία ή τιμή με κάτι άλλο: *αντ-άξιος* 6. ομοιότητα στη μορφή και τη σύσταση με κάτι άλλο: *αντί-γραφο, αντ-κλειδί, αντί-πιπο* 7. αποτροπή ή καταπολέμηση: *αντι-αρματικό, αντι-πυρετικό, αντικαρκινικός* 8. την προηγούμενη ή επόμενη μέρα: *αντι-προχθές, αντι-με-θαύριο* 9. αντίδραση προς επίσημες ή καθιερωμένες εκδηλώσεις: *αντι-διαδήλωση, αντί-φεστιβάλ*. [ETYM₂ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την αρχ. αντί. Ως *αντί*- απαντά πριν από β' συνθετικό που αρχικόν από σύμφωνο (π.χ. *αντί-δρόμ, αντι-νομία, αντι-λέγω, αντι-καθεστωτικός*), ενώ στη Ν. Ελληνική απαντά μερικές φορές και προ φωνήεντος (π.χ.

αντι-ανεμικό, αντι-ολισθητικός). Ως αντι-απαντά κανονικά προ φωνήεντος (π.χ. αντι-επανάσταση, αντι-ηχώ), ενώ ως ανθ-, όταν η επόμενη λ. δασύνεται (π.χ. ανθ-έλληνας, ανθ-ίσταμαι)].

Σύνθετα: αντί- ή αντι-; Τα σύνθετα τού αντι μπροστά από φωνήεν άλλοτε εμφανίζονται με έκθλιψη τού -ι ως αντι- (αντι-αγωνισμός, αντι-αποκρίνομαι, αντι-εκδικούμαι, αντι-εύχομαι, αντι-ηχώ, αντι-ονομασία, αντι-ωνυμία κ.ά.) και άλλοτε με διατήρηση τού -ι, παρά το ότι ακολουθεί φωνήεν (αντι-αθλητικός, αντι-αλγικός, αντι-εμετικός, αντι-εμπορικός, αντι-ήρωας, αντι-ιός, αντι-οικονομικός, αντι-ολισθητικός, αντι-υπουργικός κ.ά.). Τόσο στα σύνθετα τα προερχόμενα από την Αρχαία όσο και στα λόγια τηρείται η έκθλιψη τού φωνήεντος -ι προ φωνήεντος: αντί + αποστέλλω > αντι-αποστέλλω. Στα νεότερα χρόνια σχηματίζονται σύνθετα που διατηρούν άθικτη (χωρίς έκθλιψη) την αρχική μορφή τού αντί, ήτοι χωρίς να θίγονται τα συνθετικά τής λέξης («χαλαρά σύνθετα»): αντι-αεροπορικός, αντι-ολισθητικός (πβ. δεν καλοακούει, μισοαναπνέει, ψευδοπαράγει κ.τ.ό.). Ανάλογα με το ύφος -τυπικότερο ή «καθημερινότερο» σχηματίζονται σύνθετα κανονικά (με έκθλιψη τού φωνήεντος) ή χαλαρά (με διατήρηση τού φωνήεντος): π.χ. αντι-επιστημονικός και αντι-επιστημονικός.

αντιαεροπορικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ. αυτός που αποσκοπεί στην αποτροπή ή απόκρουση αεροπορικής επίθεσης: ~ πυροβόλο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antiaérien].

αντιαισθητικός, -ή, -ό αυτός που παραβιάζει τους κανόνες τής αισθητικής: ~ κτήριο | σπυράκια ΣΥΝ. άσημος, αποκρουστικός, ακαλαίσθητος ΑΝΤ. καλαίσθητος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. inesthétique].

αντιαλγικός, -ή, -ό αυτός που καταπραίνει ή σταματά τον πόνο ΣΥΝ. παυσίπονος, αναλγητικός. [ETYM < αντι- + άλγος «πόνος»].

αντιανεμικό (το) αδιάβροχο ένδυμα που φοριέται πάνω από τα ρούχα και προστατεύει το σώμα από τον άνεμο· συνήθ. φοριέται από μοτοσυκλετιστές, ιστιοπλόους κ.τ.ό.

αντιαρματικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ. αυτός που χρησιμοποιείται κατά των αρμάτων μάχης ή άλλων τεθωρακισμένων ή μη οχημάτων: ~ όπλο | βλήμα. — αντιαρματιστής (ο). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antitank (νόθο συνθ.)].

αντιατομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την προστασία από την ατομική ενέργεια: ~ εξοπλισμός | καταφύγιο. [ETYM; Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antiatomique].

αντιβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κυρ. τριτοπρόσ. μόνο σε ενεστ. κ.παρ.} βρισκoμαι σε αντίθεση ή ασυμφωνία (συνήθ. με ορισμένο σύστημα αρχών): η δικαστική απόφαση αντιβαίνει στο κοινό περί δικαίου αίσθημα ΣΥΝ. αντίκειμαι ΑΝΤ. συμφωνώ.

αντιβαλλιστικός, -ή, -ό αυτός που έχει προορισμό να αναγκάζει και να καταστρέφει βολλιστικά βλήματα: ~ πυραυλοί. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anti-ballistic].

αντιβάλλω ρ. μετβ. {αντέβαλα, αντεβλήθην (-ης, -η...), αντιβεβλημένο} (λόγ.) αντιπαρβάλλω (βλ.λ.): κυρ. στην παλαιογραφία: ~ χειρόγραφο (βλ. κ. λ. αντιβολή, αντίβολο).

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «βάλλω εναντίον κάποιου», < όντι- + βάλλω. Η σημ. «παρβάλλω, συγκρίνω» είναι μτγν.]

αντίβαρο (το) [1826] **1.** το βάρος που τοποθετείται σε μηχανισμό, για να αντισταθμίσει άλλο βάρος **2.** το στοιχείο που λειτουργεί ως αντισταθμισμα, ώστε να επιφέρει ισορροπία, αμοιβαιότητα, σχέση αναλογίας: η πρόταση για εμπορική συνεργασία των δύο χωρών θα λειτουργήσει ως ~ στην πρόσφατη διένεξη τους ΣΥΝ. αντισταθμισμα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contrepoids].

αντιβασίλειος (ο) {αντιβασίλ-εις | -έων}, αντιβασίλισσα (η) [1852] {αντιβασιλιόσσην} πρόσωπο που ασκεί την εξουσία σε μια χώρα ή διοικητική περιφέρεια αντί τού νόμιμου βασιλιά (λόγω θανάτου, ασθενείας, απουσίας ή ανηλικότητας τού τελευταίου). Επίσης (λόγ.) αντιβασιλεύς (ο) [μτγν.] {αντιβασιλεύς}. — αντιβασίλεια (η) [1796].

αντιβγαίνω ρ. αμετβ. {αντιβγήκα} **1.** έρχομαι σε αντίθεση ή σύγκρουση με (κάποιον), εναντιώνομαι σε (κάποιον) ΑΝΤ. συμφωνώ **2.** προσπαθώ να φανώ ανάξιος ή να ξεπεράσω (κάποιον), ανταγωνίζομαι (κάποιον): αντιβγήκε μαζί τους στο τρέξιμο και τους νίκησε ΣΥΝ. παραβγαίνω, αναμετρίεμαι.

αντίβια (η) {χωρ. πληθ.} η βία που ασκείται ως αντίδραση σε βία.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antiviolence (νόθο συνθ.)].

αντιβιογράμμα (το) {αντιβιογράμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΑΡΜ. ο βακτηριολογικός έλεγχος τής ευπάθειας ορισμένου βακτηρίου σε διάφορα αντιβιοτικά.

[ETYM. < αντιβιο(τικό) + γράμμα < γράφο, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antibiogramme].

αντιβιοτικό (το) ΦΑΡΜ. **1.** φαρμακευτική ουσία, όπως η πενικιλίνη ή η στρεπτομυκίνη, που παράγεται από ποικίλους μικροοργανισμούς και μύκητες και έχει την ικανότητα -σε αραιή διάλυση- να αναστέλλει την ανάπτυξη παθολογικών μικροοργανισμών ή να τους καταστρέφει **2.** (συνεκδ.) το φάρμακο που περιέχει μία από τις ουσίες

αντί- | αντί- | αντ- | ανθ- α' συνθετικό

αντι-αιμοπεταλιακός, -ή, -ό
αντι-αιμορραγικός, -ή, -ό
αντι-ακαδημαϊκός, -ή, -ό
αντι-ακαδημαϊσμός (ο)
αντι-αλκοολικός, -ή, -ό
αντι-αλβερικός, -ή, -ό
αντι-αμοβαδικός, -ή, -ό

αντι-αποικιακός, -ή, -ό
αντι-αποικιοκρατικός, -ή, -ό
αντι-αρθρικός, -ή, -ό
αντι-αρριστερός, -ή, -ό
αντι-αρρυθμικός, -ή, -ό
αντι-αυταρχικός, -ή, -ό
αντι-βακτηριδικός, -ή, -ό

αντι-βενιζελικός, -ή, -ό
αντι-βηχικός, -ή, -ό
αντι-γριπικός, -ή, -ό
αντι-δεξιός, -ά, -ό
αντι-δημαγωγικός, -ή, -ό
αντι-διαβητικός, -ή, -ό
αντι-διαρρηκτικός, -ή, -ό

αντι-διεγερτικός, -ή, -ό
αντι-δικτατορικός, -ή, -ό
αντι-δογματικός, -ή, -ό
αντι-δουροφωρικός, -ή, -ό
αντι-εβραϊκός, -ή, -ό
αντι-εθνικιστικός, -ή, -ό
αντι(ο)-εκκλησιαστικός, -ή, -ό

αντι-εκπαιδευτικός, -ή, -ό
αντι-εμετικός, -ή, -ό
αντι-εοικικός, -ή, -ό
αντι-επιβηρικός, -ή, -ό
αντι-επιληπτικός, -ή, -ό

αυτές: παίρνει αντιβιοτικά, για να υποχωρήσει η αμυγδαλίτιδα. — αντιβιοτικός, -ή, -ό.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αντί + βιοτικός < βίος, < γαλλ. antibiologique. Βλ. κ. μικρόβιο].

αντιβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η θεραπευτική αγωγή με χορήγηση αντιβιοτικών φαρμάκων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antibiosis].

αντιβολή (η) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. η παραβολή λέξη προς λέξη και η διεξοδική εξέταση τού κεμένου όλων των αντιγράφων ενός έργου που έχουν διασωθεί, με σκοπό την αξιολόγηση τους ως προς τη σχέση τους με το αρχικό κείμενο.

αντίβολο (το) [αρχ.] {αντιβόλ-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. το χειρόγραφο από το οποίο αντιγράφει ένα έργο ο αντιγραφέας.

αντιβουίζω ρ. αμετβ. {αντιβούιζα} εκπέμπω βοή λόγω αντήχησης, αντιαλώ: αντιβούιζε όλος ο τόπος από τον δυνατό κρότο ΣΥΝ. αντιηχώ. Επίσης (αντιβου)ίω ρ. [μτγν.] {-άς...}. — αντιβούισμα (το).

αντιβράχιο (το) [1897] {αντιβραχί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το τμήμα τού χεριού από τον καρπό ως τον αγκώνα ΣΥΝ. πήχυς. Επίσης αντιβραχίο-νας (ο).

[ETYM. < αντί- + -βράχιο < βραχίον, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεοлат. antibrachium].

Αντίγκουα και Μπαρμπούντα (η) (αγγλ. Antigua and Barbuda) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών κοντά στις Β. ακτές τής Ν. Αμερικής, με πρωτεύουσα τον Άγιο Ιωάννη, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής. [ETYM. Η ονομ. Antigua (αγγλ.) ανήγεται στο θηλ. τού ισπ. επιθ. antiguo «παλιός, αρχαίος», που δόθηκε στο νησί από τον Κολόμβο το 1493 εξαιτίας ομώνυμου ναού στη Σεβίλλη].

αντιγνωμία (η) [1766] {αντιγνωμών} η ύπαρξη αντικρουόμενων γνώμων και απόψεων σε ένα θέμα ΣΥΝ. διχογνωμία, διαφωνία ΑΝΤ. συμφωνία. — αντιγνωμό ρ. [μτγν.] {-είς...}.

Αντιγόνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Οιδίποδα, γνωστή από την ομώνυμη τραγωδία τού Σοφοκλή **2.** γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού αρσ. Αντίγονος (βλ.λ.)].

αντιγόνο (το) ΒΙΟΛ. ουσία πρωτεϊνικής συνήθ. φύσεως, που, όταν εισέλθει στον οργανισμό, προκαλεί τον σχηματισμό αντισωμάτων, τα οποία επιφέρουν ανοσία. — αντιγονικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αντί- + γόνος < γόνος, < γαλλ. antigène (όπου β' συνθ. είναι η λ. γένος)].

Αντιγόνη (ο) **1.** όνομα αρχαίων Μακεδόνων βασιλέων **2.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < αντι- + γόνος].

αντιγραμματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (για γλωσσικές δομές όπως φράσεις, προτάσεις κ.λπ.) αυτός που παραβιάζει τους κανόνες τής γλώσσας, καταλήγοντας σε δομές που δεν είναι γραμματικός αποδεκτές, δεν είναι ορθές (βλ. κ. λ. γραμματικός): η πρόταση «μαθητής ο έλυσε άσκηση του» είναι ~ στα Ελληνικά ΑΝΤ. γραμματικός. — αντιγραμματικότητα (η).

[ETYM. Απόδ. τού αγγλ. ungrammatical, που πλάστηκε το 1957 από τον Αμερικανό γλωσσολόγο Ν. Chomsky].

αντιγραφάς (ο/η) {θηλ. αντιγραφ-έως} | -είς, -έων; **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την αντιγραφή (χειρόγραφων, εγγράφων, κειμένων κ.λπ.): τα κείμενα τής κλασικής γραμματικής που σώζονται τα οφείλουμε στους ~ των μοναστηρίων τού Μεσαίωνα **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. καλλιτέχνης που αντιγράφει έργα τέχνης συνήθ. διάσημων καλλιτεχνών **3.** (κακός.) πρόσωπο που αντιγράφει έργα άλλων δημιουργών και τα παρουσιάζει ως δικά του. [ETYM. < αρχ. αντίγραφεις < αντιγράφω].

αντιγραφή (η) **1.** (α) η ακριβής μεταφορά ενός κειμένου από βιβλίο, έγγραφο, χειρόγραφο κ.λπ. σε άλλο (β) ΠΛΗΡΟΦ. η δημιουργία πιστού αντιγράφου ενός πρωτότυπου **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η πιστή μίμηση και απόδοση ενός έργου τέχνης (συνεκδ.) τού προϊόν τής αντιγραφής: αυτός ο πίνακας δεν είναι γνήσιος, είναι ~ **3.** (γενικότ.) η παράνομη χρήση και οικειοποίηση τής πνευματικής ιδιοκτησίας ΣΥΝ. λογοκλοπή **4.** (σε γραπτή εξέταση) η αθέμιτη πράξη εξεταζομένου να μεταφέρει στο γραπτό του απάντησή ή τμήμα απάντησης που βλέπει κρυφά από άλλο (βιβλίο, σημειώσεις, γραπτό άλλο εξεταζομένου) ο επιτηρήτης τον πίνακα να κάνει - και τον μηδένισε το γραπτό **5.** ΒΙΟΛ. η αυτοαναπαραγωγή τού D.N.A. (βλ.λ.) ΣΥΝ. αναδιπλασιασμός. [ETYM. αρχ. < αντιγράφω. Η σημ. **5** αποτελεί απόδ. τού αγγλ. replication].

αντιγραφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντιγραφή **2.** αντιγραφικά (τα) η αμοιβή για την αντιγραφή.

αντιγραφο (το) [αρχ.] (αντιγράφ-ου | -ων) **1.** (ο) έγγραφο που περιλαμβάνει το περιεχόμενο πρωτότυπου εγγράφου: υποβάλλω την αίτηση σε τρία ~ || βγάλε φωτοστημένα ~ (β) (ειδικότ.) έγγραφο που εκδίδεται από αρμόδιο πρόσωπο, στο οποίο αναγράφεται πιστά το περιεχόμενο τού πρωτότυπου και έχει ισότιμη ισχύ με αυτό: επικυρωμένο || ακριβές ~ || ~ σπουδαιοίον **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει μεγάλη ομοιότητα με κάποιον άλλο: όλοι λένε πως η Μαρία είναι πιστό ~ τής μητέρας τής **3.** (α) (στην τέχνη) κάθε πιστή απομίμηση πρωτότυπου έργου: είχε ένα ~ τής «Γκουέρνικα» τού Πικάσο (β) κασέτα

ήχου | εικόνας, σιντί κ.ά. των οποίων το περιεχόμενο αποτελεί πιστή μεταφορά του περιεχομένου άλλης κασέτας, σιντί κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. απόγραφο.

αντιγράφο ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {αντέγραφα, αντιγράφτηκα (λόγ. αντιγράφη, -ης, -η...), μετ. αντιγραφείς, -είσα, -έν), -μμένος (λόγ. αντιγεγραμμένος)} ♦ (μετβ.) 1. κάνω αντιγραφή, μ'αφέρω μ'ακριβεία από το πρωτότυπο ένα γραπτό κείμενο ή σχέδιο: *αντιγράψτε τις ασκήσεις από τον πίνακα* 2. απομιμούμαι (κυρ. καλλιτεχνικό έργο) ΣΥΝ. (καθμ.) ξεσηκώσω 3. μιμούμαι (κάποιον/κάτι): *αντιγράφει τον φίλο του σε όλα του τα φερσίματα* 4. δημιουργώ αντίγραφο πρωτότυπου έργου με μηχανικά μέσα, π.χ. βιντεοκασέτας, σιντί, κασέτας ήχου κ.ά. ♦ 5. (αμετβ.) κάνω αντιγραφή (βλ.λ., σημ. 4): *τον έπιασα ν'αντιγράφει από τον πλαϊνό του*.

αντιδάνειο (το) {αντιδανεί-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. το στοιχείο (συνήθ. λέξη) μιας γλώσσας που, αφού εισαχθεί ως δάνειο σε άλλη γλώσσα και προσαρμοστεί φωνολογικά και μορφολογικά στο σύστημα της, επιστρέφει συνήθως αλλοιωμένο στη γλώσσα από την οποία ξεκίνησε π.χ. *καλέμ* < τουρκ. kalem < αραβ. kalam < ελλην. *κάλαμος*. [ETYM_ Απόδ. του γερμ. Rückwanderer].

αντιδάνεια (αντιδάνειες λέξεις). Κάθε γλώσσα δανείζεται από άλλες γλώσσες λέξεις που χρειάζεται, για να δηλώσει νέες έννοιες (από τον πολιτισμό, την επιστήμη, την τεχνολογία, την καθημερινή ζωή κ.λπ.). Οι λέξεις αυτές λέγονται δάνειες λέξεις ή δάνεια-πβ. παλαιότερα δάνεια της Ελληνικής (λατ. *γάτα, άσπρος, πόμολο, βέργα* βεν. *αναμπομπούλα*-γενουαίτ. *κάβος*, τουρκ. *τζάκι, μπακάλης*-αλβ. *καλαμπόκι*-σλαβ. *βρικόλακας*-αραβ. *κεχρμπάρι* κ.ά.) και νεότερα δάνεια της Ελληνικής (γαλλ. *γραφάτα, ρόλος, κοντρόλ*-αγγλ. *ματάρ, σούπερ-μάρκετ, τσάκ*-γερμ. [μέσω ιταλικής] *μπίρα, τάλιρο* κ.ά.). Κοντά στα δάνεια υπάρχουν -ιδίως για γλώσσες όπως η Ελληνική, που κατεξοχήν δάνεισε πάρα πολλές λέξεις σε άλλες γλώσσες- και τα αντιδάνεια: δάνεια λ.χ. της Ελληνικής από ξένες γλώσσες που και αυτές τα έχουν πάρει παλιότερα από την Ελληνική. Πρόκειται για «φαινομενικά δάνεια», αφού οι γλώσσες που δανείζουν τις δεδομένες λέξεις τις έχουν οι ίδιες αντιδανείσει από τη γλώσσα στην οποία φαίνονται ως δάνεια. Οι Γερμανοί αποκαλούν τέτοια δάνεια «Rückwanderer», περιπλανώμενες λέξεις που επιστρέφουν στον τόπο τους! Παραδείγματα αντιδανείων λέξεων της Ελληνικής: *γαζία* < βενετ. *gazia* < ιταλ. *cada* < ελλ. *ακακία*: *σπάλα* < ιταλ. *spalla* < λατ. *spatula* < ελλ. *σπάθη* τσαμπούνα (είδος αυλού) < ιταλ. *zampogna* < λατ. *symphonia* < ελλ. *συμφωνία*-*βάρκα* < λατ. *barca* < *λατ. **barica* < ελλ. *βάρικ*-*άρια* < ιταλ. *aria* < λατ. *aerius* < ελλ. *αήρ*-*φιστίκι* < τουρκ. *fistik* < ελλ. *πιστάκιον*, υποκορ. του *πιστάκη* (από περσ. *ristah*): *καναπές* < γαλλ. *canapé* < λατ. *coporeum* < ελλ. *κορονπίον* (ανάκλιτρο με κουνοπιέρα) *αφίονι* < τουρκ. *afyon* < ελλ. *όπιον* *καμπούρης* < τουρκ. *kambur* < ελλ. *καμπύλος* *πανάλι* < μεσ. λατ. *roenalis* < λατ. *roenalis* < ελλ. *πονή*-*κάμαρα* < λατ. *camara* < ελλ. *καμάρα*-*γάντζος* < βενετ. *ganzo* < ελλ. *γαμμός*-*ελιχίριο* < αραβ. *el iksir* < ελλ. *ξηρίον* «σκόνη για πληγές» *τσόκαρο* < ιταλ. *zoccolo*, υποκορ. του *zocco* < ελλ. *σόκος* *αντιλόπη* < γαλλ. *antilope* < αγγλ. *antelope* < μεσ. λατ. *antalopus* < μεσ. ελλ. *άνθολω* «μυθικό τέρας που περιγράφει ο Ευστάθιος Αντιόχειος» (t 337): *διαμάντι* < ιταλ. *diamante* < λατ. *diamas* < ελλ. *δάμας*-*θράμι* < μεσ. δράμιον < αραβ. *dirhem* < ελλ. *δραχμίον*, υποκορ. του *δραχμ*-*πάλινβρα* < ισπανοεβρ. *paravana* < λατ. *parabola* < ελλ. *παραβολή*-*φυντάνη* < τουρκ. *fidan* < ελλ. *φυντάνη* (η) κ.ά.

αντιδεντολογικός, -ή, -ό αυτός που παραβιάζει τη δειοντολογία. — αντιδεντολογικά επίρρ.

αντιδήμαρχος (ο/η) [1891] {αντιδήμαρχ-ου | -ων, -ους} μέλος δημοτικού συμβουλίου, δεύτερο στην ιεραρχία μετά τον δήμαρχο, που έχει επιφορτιστεί με συγκεκριμένο τομέα ευθυνών (π.χ. τα πολιτιστικά). αντιδημοτικός, -ή, -ό [1826] αυτός που δεν είναι αρεστός στον λαό, μη δημοφιλής ΣΥΝ. αντιλαϊκός ΑΝΤ. λαοφιλής, δημοφιλής. — αντιδημοτικά επίρρ., αντιδημοτικότητα (η) [1855]. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *improulaire*].

αντιδί (το) {αντιδί-ου | -ιών} εδώδιμο λαχανικό που τρώγεται ως σαλατικό ή και μαγειρεμένο. [ETYM < μεσ. αντίδιον | αντίβιον | έντυβιον < Γντυβον < λατ. *intubus* «είδος λαχανικού»].

αντιδιαβρωτικός, -ή, -ό αυτός που δεν επιτρέπει τη διάβρωση: «*έργα στις λεκάνες απορροής των χειμάρρων*» (εφημ.) || ~ ουσία. αντιδιαδήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδήλωση που γίνεται ως αντίδραση σε άλλη διαδήλωση, η οποία πραγματοποιείται την ίδια στιγμή. — αντιδιαδηλωτής (ο) [1888], αντιδιαδηλώτρια (η), αντιδιαδηλώων ρ. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *contre-manifestation*].

αντιδιαστέλλω ρ. μετβ. [μτγν.] {αντι-διεστέιλα, -διαστέλληκα (λόγ. -διεστέλινα, -ης, -η...), -διεσταλμένος} αντιπαράθετο (κάτι προς κάτι διαφορετικό, ανόμοιο), για να τονιστεί η μεταξύ τους διαφορά: ο *υπουργός αντιδέσπειλε την πολιτική του προς αυτήν του προκατόχου του* || η *άμιλλα αντιδιαστέλλεται σαφώς από τον ανταγωνισμό ΣΥΝ. ξεχωρίζω, διαχωρίζω, διακρίνω* ΑΝΤ. ταυτίζω. — αντιδιασταλτικός, -ή, -ό [μτγν.], αντιδιασταλτικά επίρρ.

αντιδιαστολή (η) [μτγν.] η αντιπαράθεση στοιχείου προς ένα άλλο, για να τονιστεί η μεταξύ τους διαφορά: η *συζήτηση είχε ως θέμα τον ρόλο της πολιτικοποίησης κατ' - προς τον κομματισμό ΣΥΝ. διαχωρισμός, διαφοροποίηση* ΑΝΤ ταύτιση.

αντιδικία (η) [μτγν.] {αντιδικιών} 1. η εμπλοκή σε δικαστικό αγώνα (με κάποιον), η διεξαγωγή δικής με αντιπαράθεση των διαδίκων 2.

(κατ' επέκτ.) η έριδα, η έντονη διαφωνία: το *συνέδριο δεν είχε ομαλή εξέλιξη εξαιτίας της ~ μεταξύ μερικών συνέδρων ΣΥΝ. διχογνωμία, φιλονικία, διαμάχη*.

αντιδικός, -ή/-ος, -ο [αρχ.] {αντιδικ-ου | -ων, -ους} ο αντίπαλος σε δική, καθέναν από τους δύο διαδίκους. αντιδικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αντιδικείς... | αντιδικήσα} φιλονικώ έντονα (με κάποιον), εναντιώνομαι (σε κάποιον): *μην αντιδικείς μαζί του-δεν πρόκειται να βρεις το δίκιο σου ΣΥΝ. διαφωνώ, τσακινόμαι, διαπληκτίζομαι, καβγαδίζω*.

αντιόδο (το) {αντιόδο-ου | -ων} 1. ΦΑΡΜ. το φάρμακο που εξουδετερώνει τη δράση δηλητηρίου ή άλλης βλαβερής ουσίας που εισέρχεται στον οργανισμό 2. (μτφ.) το μέσο για την αντιμετώπιση προβληματικής κατάστασης: οι *περιορισμοί στην κυκλοφορία των αυτοκινήτων θα λειτουργήσουν ως ~ στην αύξηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης*. [ETYM < μεσν. αντίδοτον (ενν. φάρμακον), ουδ. του μτγν. επιθ. αντίδοτος < αρχ. αντίδοτον «ανταποδίδω, ανταλλάσσω»].

αντίδραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. (γενικά) η δράση ή η ενέργεια που πραγματοποιείται για την εξουδετέρωση άλλης δράσης ή ενέργειας: *έντονη ~ || δράση και ~* 2. η αρνητική στάση, η αρνητική συμπεριφορά: *κάθε του πρόταση αντιμετώπιζε την έντονη ~ τον συναδέλφου του || προκαλώ ποικίλες | έντονες ~ Φρ. από αντίδραση για τη δήλωση αντιθέσεως, μόνο και μόνο για να εκδηλωθεί αντίθεση: Από αντίδραση διαφωνεί μαζί σου! Στην πραγματικότητα, δεν έχει να προτείνει κάτι καλύτερο!* 3. ΠΟΛΙΤ. (κακός) το σύνολο των δυνάμεων μιας κοινωνίας που αντιτίθενται σε κάθε πολιτική ή κοινωνική αλλαγή και ενδεχομένως εννοούν την οπισθοδρόμηση: *οι δυνάμεις της ~ || η μωήρη ~ (ο φασισμός)* 4. ΦΥΣ. δύναμη που είναι ίση σε μέτρο, αλλά αντίθετη ως προς τη φορά σε κάποια άλλη δύναμη (δράση) 5. (μτφ.) οτιδήποτε έρχεται ως απάντηση σε επίδραση, σε εξωτερικό ή εσωτερικό ερέθισμα: *η στροφή αντιμετώπιζε την έντονη ~ προς τα μικρότερα κόμματα χαρακτηρίστηκε νηής ~ || η ~ του ήταν χλιαρή || παγερή | βίαιη ~ || (ειδικότ. ΙΑΤΡ.) αγχώδης | νευρωσική ~ 6. (επιστημ.) (α) (γενικά) κάθε φαινόμενο που προκύπτει από την επίδραση ενός σώματος σε ένα άλλο ή μιας δύναμης σε μια άλλη (β) (χημική) αντίδραση η αμοιβαία επίδραση μεταξύ ουσιών, η οποία οδηγεί στην παραγωγή νέας ή νέων ουσιών με διαφορετικές χημικές ιδιότητες (γ) *αμφίδρομη (χημική) αντίδραση* βλ. λ. *αμφίδρομος* (δ) *αλυσιδωτή αντίδραση* βλ. λ. *αλυσιδωτός* (σημ. 2) (ε) *πυρηνική αντίδραση* φαινόμενο κατά το οποίο σημειώνονται μεταβολές στους πυρήνες των ατόμων των στοιχείων, με αποτέλεσμα των σχηματισμού νέων πυρήνων 7. ΦΥΣΙΟΛ. κάθε εκδήλωση ή ενέργεια του οργανισμού, που έρχεται ως επακόλουθο συγκεκριμένου ερεθίσματος: η ~ του *οργανισμού στο φάρμακο*.*

[ETYM < μτγν. αντίδρασις < αρχ. αντιδρώ, ο επιστημ. όρος είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *réaction*].

αντιδραστήρας (ο) ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. η διάταξη, συνήθ. απλό δοχείο ή δοχείο ειδικής κατασκευής, μέσα στο οποίο πραγματοποιείται χημική ή πυρηνική αντίδραση για πειραματικούς ή βιομηχανικούς λόγους. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *reactor*].

αντιδραστήριο (το) [1842] {αντιδραστήρι-ου | -ων} ΧΗΜ. κάθε ουσία που συμμετέχει σε μια χημική αντίδραση.

αντιδραστήσιος, -ή, -ό [1812] 1. αυτός που συνήθιζε να εναντιώνεται, να κρατά αρνητική στάση: *είναι - άτομο - ό,τι και να του βρεις διαφωνεί* 2. ΠΟΛΙΤ. αυτός που αντιτίθεται σε κάθε καινοτομία, ο πολέμιος των κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών: ~ πολιτική | *επιλογές ΣΥΝ. συντηρητικός, οπισθοδρομικός* ΑΝΤ. προοδευτικός, πρωτοποριακός, ριζοσπαστικός. — αντιδραστήσια επίρρ.

αντιδρώ ρ. αμετβ. {αντιδράς... | αντιδράσα} 1. (+σε | κατά | εναντίον) ενεργώ αντίθετα ή εκδηλώνω την αντίθεση μου, πηρώ αρνητική στάση: *αντιδράσε στην υπόδειξη που τον έκανε ο προϊστάμενος του || το σωματίο μας δεν πρόκειται να δεχθεί τα νέα φολολογικά μέτρα-θα αντιδράσει || ~ έντονα ΣΥΝ. εναντιώνομαι, αντιτίθεμαι* ΑΝΤ. συμμάτρω, συμφωνώ 2. (+σε) εκδηλώνω θετική ή αρνητική συμπεριφορά ως απάντηση σε εξωτερικό ή εσωτερικό ερέθισμα (ενέργεια, πληροφορία κ.λπ.): *πώς αντιδράσε όταν άκουσε το νέο; || στα αναπάντεχα νέα αντιδράσα βάζοντας τα γέλια* 3. ΧΗΜ. (για χημικά στοιχεία ή ενώσεις) συμμετέχω σε χημική αντίδραση: το *χλωρίο αντιδρά με το νάτριο και παράγεται το χλωριούχο νάτριο* 4. ΦΥΣΙΟΛ. εκδηλώνω αντίδραση, απαντώ σε συγκεκριμένο ερέθισμα: ο *οργανισμός του δεν αντιδρά πάλιν*.

[ETYM < «ΦΧ: αντιδρώ, αρχική σημ. «ενεργώ εναντίον κάποιου», < αντι- + δρώ (-άω). Η σημ. «ανταποκρίνομαι σε εξωτερικό ερέθισμα» είναι απόδ. του γαλλ. *réagir*].

αντιδυτικός, -ή, -ό αυτός που είναι αντίθετος προς τη Δύση (βλ.λ.) (την πολιτική, την πρακτική, την ιδεολογία της) ή τους δυτικούς: ~ πολιτική | στάση | *συνθήματα* ΑΝΤ. φιλοδυτικός.

αντιόδρο ρ. (λαϊκ.) [μεσν.] *αντιόδρο* (το) ΕΚΚΛΗΣ. το μικρό τεμάχιο άρτου που μοιράζει ο ιερέας στους εκκλησιαζόμενους στο τέλος της Θείας Λειτουργίας αντι των θεϊών δώρων. [ETYM < μτγν. *αντιόδρο* ν «δώρο που δόθηκε ως ανταπόδοση» < αρχ. *αντιδωροδμία* (υποχωρητ.) «ανταποδίδω το δώρο» < αντι- + δωροδμία. Η εκκλησ. σημ. είναι μεσν.].

αντιεισαγγελέας (ο/η) → αντιεισαγγελέας

αντιελληνικός, -ή, -ό → ανθελληνικός αντιένζυμο (το) {αντιενζύμ-ου | -ων} ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. ουσία που εξουδετερώνει τη δράση των ενζύμων. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *antienzyme*].

αντιεπιστημονικός, -ή, -ό → αντεπιστημονικός αντι(ευρωπαϊκός, -ή, -ό) 1. αυτός που είναι αντίθετος με οτιδήποτε

τε έχει σχέση με την Ευρώπη: ~ στάση | μένος | κήρυγμα ANT. φιλο-ευρωπαϊκός 2. (ειδικότ.) αυτός που είναι αντίθετος με την Ευρωπαϊκή Ένωση ή την πολιτική της: ~ πολιτική | δημοσίευμα ANT. φιλοευρωπαϊκός, — αντιευρωπαϊκό επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anti-European. Βλ. κ. ευρωσκεπτικισμός].

αντ(ι)ευρωπαϊστής (ο), αντ(ι)ευρωπαϊστρια (η) (αντ(ι)ευρω-παιστρίων) πρόσωπο που εναντιώνεται στην Ευρώπη ως πολιτικό ή/και πολιτιστικό χώρο, που είναι αντίθετος στην ιδέα του ευρωπαϊσμού ANT. ευρωπαϊστής. — αντ(ι)ευρωπαϊσμός (ο).

αντιζήλια (η) [μτγν.] {αντιζήλιών} (κακός.) 1. ο μονομερής ή αμοιβαίος ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων που επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό: συχνά υπάρχει μεταξύ των καλών μαθητών ΣΥΝ. αντιπαλότητα 2. το αίσθημα ζήλιας που δημιουργείται μεταξύ προσώπων που βρίσκονται σε σχέση ανταγωνισμού: η ~ κατέστρεψε τη φίλια τους.

αντιζήλος (ο/η) {-ου κ. -ήλου | -ων κ. -ήλων, -ους κ. -ήλους} 1. πρόσωπο που βρίσκεται σε ανταγωνιστική σχέση με άλλο, επιδιώκοντας τον ίδιο σκοπό ΣΥΝ. αντίπαλος, ανταγωνιστής 2. (ειδικότ.) ο ερωτικός αντιζήλος ΣΥΝ. ανεραστής. [ETYM. μτγν. < άπ+ + ζήλος].

αντιζύγια (η) {αντιζυγιών} ΣΤΡΑΤ. η παράταξη σε αντίθετους ζυγούς, αντζύμα μτγν., αρχική σημ. «ισοδυναμία», < αντίζυγος «αντίστοιχος, ισοβαρής» < άπ+ + ζυγός].

αντιζυγίω κ. αντιζυγιάζω ρ. μετβ. {αντιζυγία} αντισταθμίζω. — αντζυγισμα (το).

αντζυγίω (το) {αντζυγί-ου | -ων} το αντίβαρο (βλ. λ., σημ. 1). Επίσης αντζυγίω [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-poids].

αντιήρωας (ο) {αντιηρώων} η κεντρική φυσιογνωμία του αντιμυθ-στορημάτος (βλ. λ.), αντίπαλος του ήρωα του κλασικού μυθιστορημάτος (αλλά και του θεατρικού ή κινηματογραφικού έργου), αμφισβητίας, ανικανοποίητος, απογοητευμένος, οργισμένος κυρ. με την κατεστημένη ηθική σε όλες τις τις εκφράσεις από τους σημαντικότερους αντιήρωες είναι ο Τζιμ Χόρτερ του περίφημου έργου του Τζωρτζ Όσμπαρν «Οργισμένο είδωλο» (1956) (πβ. λ. αντιστάρ). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anti-héros].

αντιήρωικός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν εννοεί τον ηρωισμό ή την ανδρεία ηρώων: ~ εποχή 2. αυτός που έχει χαρακτηριστικά αντίθετα προς αυτά του ήρωα (π.χ. στερείται γενναιότητας, ευγενούς φρονήματος).

αντιθεατρικός, -ή, -ό αυτός που δεν συμφωνεί με τους κανόνες της θεατρικής τέχνης (ειδικότ. για έργα) αυτός που δεν προσφέρεται για να γίνει θεατρικό έργο, που δεν μπορεί να σκηνοθετηθεί ως θεατρική παράσταση: το έργο ήταν τελείως ~ σπριζόταν σ ένα κείμενο γραμμένο για να διαβάζεται, όχι να παίζεται. — αντιθεατρικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anti-théâtral].

αντίθεος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αρνείται την ύπαρξη Θεού ή πράττει ενάντια στη βούληση του Θεού ΣΥΝ. άθεος, ασεβής ANT. θεοσεβούμενος, ευσεβής, πιστός 2. αντίθεος (ο) ο Διάβολος, ο Σατανάς ΣΥΝ. δαίμονας, Εουσφόρος.

αντίθεσις (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η έλλειψη συμφωνίας ή ομοφωνίας, η διάσταση: ~ απόψεων ΣΥΝ. διαφωνία, ασυμφωνία, αντιπαράθεση, διαφορά 2. (ειδικότ.) η σχέση μεταξύ δύο εννοιών ή κρίσεων που αποκλείουν η μία την άλλη 3. η παρουσία διαφορετικών στοιχείων από κοινού, με τρόπο ώστε να τονίζονται οι διαφορές τους, τα διαφορετικά τους χαρακτηριστικά: ~ χρωμάτων ΣΥΝ. κόντραστ. ΦΡ. σε αντίθεση με | (λόγ.) εν αντίθεσι προς (σε σύγκριση) κατ' αντιδιαστολή προς: η ζωή στην ύπαιθρο ~ τη ζωή στην πόλη 4. ΡΗΤΟΡ-ΦΙΛΟΛ. σχήμα λόγου κατά το οποίο αντίθετες λέξεις ή έννοιες παρατίθενται, για να δημιουργήσουν εντύπωση, λ.χ. «σημερινός, οι οποίοι εφύσταναν (το βιβλίο) ως ευφύστατον λιν κακόηθες, χαριτό-βροντον, βορβορώδες... θελκτικώτατον, αηδές...» (Εμμ. Ροΐδης). [ETYM < αρχ. αντίθεσις < αντίθιμι < αντί+ + τίθιμι «θέτω». Η φρ. εν αντιθέσει με | προς αποδίδει το γαλλ. au contraire de].

αντίθετα επίρρ. 1. με τον αντίθετο τρόπο: πράττει ~ από,τι τον λένε 2. για την έκφραση αντιδιαστολής, αντιπαράθεσης: εκείνος με κορόιδευε, ~ εγώ υπήρξα απολύτως ειλικρινής απέναντι του 3. για την έκφραση αντίθεσης, άρνησης, για να δηλωθεί ότι ισχύει το αντίθετο από αυτό που μόλις ελέχθη: -Μήπως τους κακομεταχειρίστηκες; -Αντίθετα, τους φέρθηκα με τον καλύτερο τρόπο! ΣΥΝ. κάθε άλλο. Επίσης (λόγ.) ανηθέτως [μτγν.].

αντιθετικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την αντίθεση 2. ΓΛΩΣΣ. αντιθετικός σύνδεσμος ο σύνδεσμος που συνδέει όρους (λέξεις, προτάσεις κ.λπ.) σε σχέσης αντίθεσης: αντιθετικοί σύνδεσμοι της Ελληνικής είναι οι «αλλά», «όμως», «ωστόσο», «μα» κ.λπ.

αντίθετο (το) [αρχ.] {αντιθέτ-ου | -ων} 1. καθετί που βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης προς κάτι άλλο: ο Τάκης είναι το ~ του Θάνου: ευγενής ο ένας, αγενής ο άλλος || η τωρινή κυβέρνηση ακολουθεί την άκρως ~ πολιτική από την προηγούμενη || ποτέ δεν υποστήριξα την αυστηρότητα ~ ~ μάλιστα πάντα έλεγα ότι πρέπει να είμαστε επιεικείς 2. (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. έννοια ή λέξη που βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης με άλλη: το ~ του καλού είναι το κακό || το ~ του «φεύγω» είναι το «έρχομαι» ΣΥΝ. αντόνυμο ANT. συνώνυμο.

αντιθέτως, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε αντίθεση (με κάποιον/κάτι άλλο): ~ αποτέλεσμα | πλειυρά | χρώμα || αυτό είναι τελείως ~ από τις αρχές μου | με όσα έχουμε συμφωνήσει | από όσα έχουμε πει ΣΥΝ. ασύμφωνος 2. αντίθετο (το) βλ. λ. 3. (για πρόσ.) αυτός που διαφωνεί, που έχει διαφορετική άποψη: ο υπουργός ήταν αντίθετος στις τελευταίες επιλογές της κυβέρνησης και παρατήρησε ΣΥΝ. ενάντιος 4. αυ-

τός που βρίσκεται σε αντίστροφη κατεύθυνση, που έχει αντίρροπη φορά: ~ πορεία | κατεύθυνση ΣΥΝ. αντίστροφος 5. ΜΑΘ. αντίθετο αριθμό δύο αριθμοί οι οποίοι έχουν άθροισμα το 0. [ETYM. μτγν. < αρχ. αντίθιμι < αντί+ + τίθιμι «θέτω» (βλ. λ. θέτω, τίθεται)].

αντιθέτω ρ. μετβ. {αντέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. αντιτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρτα. αντετίθ-εμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. αντετίθηκα (λόγ. αντετίθην, -ης, -η..., μτχ. αντετίθεις, -είσα, -έν), μτχ. παρακ. αντεθειμένος} 1. (σπάν.) θέτω (κάτι) απέναντι ή εναντίον άλλου, αντίπασσω 2. (συνήθ. μεσοπαθ. αντετίθεται) εκφράζω την αντίθεση μου (σε κάτι): οι κάτοικοι αντιτίθενται στο σχέδιο κατασκευής εργοστασίου στην περιοχή τους ΣΥΝ. εναντιώνομαι, αντιπασσομαι, αντιδρώ ANT. συμφωνώ, επικροτώ. [ETYM. < αρχ. αντίθιμι «τοποθετώ απέναντι, αντιπαράθετω» < αντί+ τίθιμι «θέτω»].

αντιθρησκός, -ή, -ο [1832] αυτός που στρέφεται εναντίον της θρησκείας (γενικά) ή μιας συγκεκριμένης θρησκείας.

αντιθός (ο) ΠΑΗΡΟΦ. πρόγραμμα το οποίο σχεδιάστηκε και χρησιμοποιείται διορθωτικά για την απομάκρυνση των ιόν από λογισμικό, αρχεία και δίσκους (βλ. λ. ιός). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antiviral (νόθο συνθ.)].

αντισταμινικός, -ή, -ό ΦΑΡΜ. 1. αυτός που λειτουργεί ανασταλτικά στις επιδράσεις της ισταμίνης (βλ. λ.) 2. αντισταμινικό κ. (καθ.μ.) α-ντισταμινικό (το) φάρμακο για την πρόληψη αλλεργιών, ενίοτε και για την καταπολέμηση της ναυτίας και της αϋπνίας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antihistamine].

αντίκα (η) {αντικόν} παλαιό (αλλά όχι αρχαίο) αντικείμενο με καλλιτεχνική ή και εμπορική αξία (έπιπλο, διακοσμητικό αντικείμενο, αυτοκίνητο κ.ά.): αυτό το έπιπλο είναι ~ είναι εποχής Λουδοβίκου 16ου ΦΡ. ρόλι-αντίκα (νόθο συνθ.). ταχύτητα παλαιών αυτοκινήτων. [ETYM. < ιταλ. antica, θηλ. του επιθ. antico «παλιός» < λατ. antiquus «αρχαίος»].

Πώς προφέρεται το αντίκα; Το αντίκα ανήκει στα νεότερα δάνεια της Ελληνικής, που δίνουν ακόμη στον ομιλητή την αίσθηση της ξενικής προέλευσης. Γι' αυτό και το -ντ- που υπάρχει μέσα στη λέξη, προφέρεται ξενικά και κατ' εξαίρεση ως ν-τ(= -ντ-) και όχι κανονικά ως -νδ- (πβ. αντίβαρο, ανωνυμία, έντυμος, οντότητα κ.τ.ό.): /antiká/ όχι /andiká/ ή /aika/. Το ίδιο ισχύει, λιγότερο, και για λέξεις όπως καντάδα, κόντρα, πουνέντες κ.ά. Οι λέξεις αυτές δηλ. διατηρούν την αρχική (ξενική) προφορά τους.

αντικαθεστωτικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται σε ένα καθεστώς: ~ συνθήματα | κινήματα | (ως ουσ.) διώξεις αντικαθεστωτικών.

αντικαθιστώ ρ. μετβ. {αντικαθιστάς... | αντι-κατέστησα, -καθίστα-μαι, -καταστάθηκα, -κατεστημένος} 1. τοποθετώ, χρησιμοποιώ (κάτι) στη θέση άλλου λόγω φθοράς, βλάβης, απόλειας κ.λπ.: αποφάσισε 'ν αντικαταστήσει την παλιά του βιβλιοθήκη με μια καινούργια μεγαλύτερη || έδωσε εντολή να αντικατασταθούν αμέσως τα μηχανήματα που παθαίνουν συχνά βλάβες ΣΥΝ. αλλάζω, ανταλλάσσω 2. (για πρόσ.) απαλλάσσω (κάποιον) από το καθήκον, τον ρόλο του ή καλύτερα την απουσία του είτε τοποθετώντας άλλον στη θέση του είτε αναλαμβάνοντας ο ίδιος το καθήκον, τον ρόλο του: αντικατέστησε όλο το προσωπικό με ανθρώπους της εμπιστοσύνης του || επειδή αρρώστησε, τον αντικατέστησα εγώ. Επίσης (λαϊκ.) αντικαταστάω. [ETYM. < αρχ. αντικαθίστημι «τοποθετώ απέναντι, αποκαθιστώ, αναπληρώνω» < αντί+ καθίστημι «τοποθετώ, στήνω». Η σημερινή σημ. -ήκη αρχ.].

αντικαθρεφτίζω ρ. μετβ. {αντικαθρεφτίσι-α, -ηκα, -μένος} αντικατοπτρίζω (βλ. λ.). — αντικαθρεφτίσμα (το).

αντικάμαρα (η) {ζωρ. πληθ.} ο προθάλαμος κυρ. στη ΦΡ. κάνω αντι-κάμαρα κάνω παρασκευαστικές ενέργειες, κινούμαι στους προθάλαμους ανθρώπων της εξουσίας και ρυθμίζω καταστάσεις, πβ. λ. λόμπι. [ETYM. < ιταλ. anticamera, βλ. κ. κάμαρα].

αντικανονικός, -ή, -ό [1852] 1. αυτός που ενεργεί ή συμβαίνει αντίθετα προς τους καθιερωμένους κανόνες ή κανονισμούς: το ατύχημα οφείλεται σε ~ προσπάρηση || ~ κόμημο της μπύλας με το χέρι (στο ποδόσφαιρο) ΣΥΝ. παράτυπος 2. ΕΚΚΛΗΣ. η πράξη (εκκλησιαστικού οργάνου) που γίνεται κατά παράβαση των Ιερών Κανόνων. — αντι-κανονικ-ά | -ώς [1852] επίρρ., αντικανονικότητα (η) [1889].

αντικαρκινικός, -ή, -ό αυτός που αποβλέπει στην αναστολή και τη θεραπεία του καρκίνου ή και στην πρόληψη του: ~ φάρμακο | έρανος | εκστρατεία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anticancer].

αντικαταβολή (η) 1. η καταβολή της αξίας του εμπορεύματος κατά τη στιγμή της παραλαβής του: θα σας ταχιδρομήσουμε το προϊόν που επιθυμείτε και θα το πληρώσετε με ~ || επί ~ 2. ΟΙΚΟΝ. η αγορά ή πώληση χρηματοπιστωτικών αξιών με προθεσμία έναντι καταβολής ορισμένου ποσού ΣΥΝ. εξαργύρωση. — αντικαταβάλλω ρ. [μτγν.]. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. remboursement].

αντικατασκοπία (η) {ζωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των μέτρων και των ενεργειών που αποβλέπουν στην καταπολέμηση τυχόν κατασκοπευτικής δραστηριότητας ξένων κρατών ANT. κατασκοπία 2. (συνεκδ.) η κρατική υπηρεσία που έχει την παραπάνω αρμοδιότητα και ενδεχομένως διενεργεί κατασκοπία εις βάρος άλλων κρατών. — αντικατά-σκοπός (ο/η), αντικατασκοπικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-espionnage].

αντικαταστάθηκα ρ. → αντικαθιστώ

αντικαταστάω ρ. → αντικαθιστώ

αντικατάσταση (η) {-ής κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η τοποθέτηση

(προσώπου ή πράγματος) στη θέση άλλου: ο διοικητής του στρατοπέδου διέταξε την ~ τον σκοπόν || ο ηλεκτρολόγος συνέστησε την ~ τον μικροφώνων ΣΥΝ. αλλαγή, αναπλήρωση, υποκατάσταση 2. ΓΛΩΣΣ. (α) χρονική αντικατάσταση η τοποθέτηση ενός ρηματικού τύπου, συγκεκριμένου χρόνου, προσώπου, αριθμού, εγκλίσεως και φωνής, σε όλους τους αντίστοιχους τύπους των υπόλοιπων ρηματικών χρόνων (β) εγκλιτική αντικατάσταση η τοποθέτηση ενός ρηματικού τύπου συγκεκριμένης εγκλίσεως, προσώπου, αριθμού, χρόνου και φωνής σε όλους τους αντίστοιχους τύπους των υπόλοιπων ρηματικών εγκλίσεων 3. ΧΗΜ. η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα άτομο στοιχείου ή μια ρίζα ένωσης αντικαθίστανται από άλλο άτομο ή ρίζα. [ETYM. < μτρν. αντικατάσταση < αρχ. αντικαθίστημι. ΟΙ επιστήμ. όροι είναι μετάφρ. δάνεια από γαλλ. substitution].

αντικαταστάτης (ο) [1838] {αντικαταστατών}, αντικαταστάτρια (η) {αντικαταστατριών} πρόσωπο που αντικαθιστά άλλο, αναπληρωτής: αν χρειαστεί να απουσιάσεις, οφείλεις να βρεις ~.

αντικαταστατικός, -ή, -ό [1874] αυτός που αντιβαίνει στους κανόνες του καταστατικού: πολλά μέλη κατηγορείσαν τις τελευταίες ενέργειες του προέδρου ως αντικαταστατικές.

αντικαταστατός, -ή, -ό [1837] αυτός που είναι δυνατόν να αντικατασταθεί ANT. ανα αντικαταστατός.

αντικατέστησα ρ. → αντικαθιστώ
αντικατοπτρίζω ρ. μετβ. [1865] {αντικατόπτρις-α, -ηκά, -μένος} 1. αντανακλώ το φως σε λεία επιφάνεια σαν σε καθρέφτη: μέσα στη λίμνη αντικατοπτριζόταν η πανσέληνος ΣΥΝ. αντικαθρεφτίζω, αντιφωγγίζω 2. (μτφ.) φανερόν, δείχνω καθαρά: η μορφή του αντικατοπτρίζει τον ψυχικό του κόσμο. [ETYM. < αντί- + κατοπτρίζω < κάτοπτρο, απόδ. του γαλλ. reflecter].

αντικατοπτρισμός (ο) [1856] 1. ΦΥΣ. το φαινόμενο της οπτικής απάτης που παρατηρείται συνήθ. το καλοκαίρι πάνω από έρημους ή ασφαλτοστρωμένους δρόμους και οφείλεται στην καμπύλωση των φωτεινών ακτίνων εξαιτίας της διάθλασης σε στρώματα αέρα με διαφορετικό δείκτη διάθλασης 2. η αντανάκλαση του φωτός σε λεία επιφάνεια, το καθρέφτισμα ΣΥΝ. κατοπτρισμός, αντικαθρέφτισμα. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. mirage].

αντίκειμα ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] (+ σε | προς) βρίσκομαι σε αντίθεση, αντιβαίνω προς (κάτι): αυτό το νομοσχέδιο αντίκειται στο Σύνταγμα || η αλαζονική του συμπεριφορά σε όλους αντίκειται προς κάθε έννοια συναδελφικότητας και δημοκρατικού ήθους ΣΥΝ. αντιτίθε-μαι, συγκρούομαι, έρχομαι σε αντίθεση, προσκρούω. ΣΧΟΛΙΟ λ. κείμαι, αποθετικός.

αντικειμενικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που σχετίζεται με το αντικείμενο (βλ. λ.)· φρ. αντικειμενικός σκόπος | στόχος ο κύριος, τελικός σκοπός: ~ μιας διαφήμισης είναι να πείσει το αγοραστικό κοινό να προτιμήσει το προϊόν που προβάλλει 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που αναφέρεται στο αντικείμενο του ρήματος: γενική ~|| ~ σύνθετο (βλ. λ. σύνθετος) • 3. αυτός που αποδίδει πιστά την πραγματικότητα, που δεν περιλαμβάνει προσωπικά αισθήματα, κρίσεις ή σχόλια: ~ έρευνα | περιγραφή | κριτική ΣΥΝ. ακριβής ANT. υποκειμενικός 4. (για πρόσ.) ανεπηρεάστος από προσωπικά αισθήματα ή προκαταλήψεις: ~ κριτής | παρατηρητής ΣΥΝ. αμερόληπτος, απροκατάληπτος ANT. προκατειλημμένος 5. ΟΙΚΟΝ. (α) αντικειμενική αξία η αξία του τετραγωνικού μέτρου ακινήτου σε ορισμένη περιοχή, όπως ορίζεται από το Υπουργείο Οικονομικών (β) αντικειμενικός κριτήριον ή κριτήρια που λαμβάνονται υπ' όψιν για τον καθορισμό της φορολόγησης του εισοδήματος των ελεύθερων επαγγελματιών ανεξαρτήτως του εισοδήματος το οποίο δηλώνουν. — αντικειμενικ-ά | -ός [1889] επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. objective, γερμ. objektiv].

αντικειμενικότητα (η) [1867] {ζωφ. πληθ.} η απουσία υποκειμενισμού κατά την περιγραφή της πραγματικότητας, την εκφορά κρίσεων κ.λπ. η στάση του ανθρώπου απέναντι στα πράγματα, η οποία είναι απαλλαγμένη από προσωπικές προτιμήσεις, προκαταλήψεις κ.λπ.: η αμερόληψη: προσπάθησε να κρίνει την ταινία με ~. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. objectivité].

αντικείμενο (το) {αντικειμέν-ου | -ων} 1. καθετί άνηχο που ανήκει στον εξωτερικό κόσμο, δεν είναι ζωντανός οργανισμός και μπορεί να γίνει αντιληπτό με τις αισθήσεις μας: αντικείμενα καθημερινής χρήσεως || το θέμα χτυπήθηκε στο κεφάλι με μεταλλικό ~ || πολύτιμα ~ || άγνωστη ταυτότητα ιπτάμενα ~ (συντομ. Α.Τ.Ι.Α., βλ. λ. άγνωστος) ΣΥΝ. πράγμα 2. το θέμα (σκέυης, πνευματικής διεργασίας, λόγου, έργου): ~ μελέτης | έρευνας | της επιστήμης 3. αυτός προς τον οποίο εκδηλώνεται ένα συναίσθημα, μια ενέργεια (ενδοχόμενος και το αίτιο που τα προκαλεί): ο πρωθυπουργός έγινε ~ θερμών εκδηλώσεων των οπαδών του || το Κυπριακό αποτελεί χρόνια τώρα ~ ελληνοτουρκικής διαφοράς || ~ εκμετάλλευσης | παρεξήγησης | σχολίων | παραπόνων | διαπραγματεύσεων | θαυμασμού | τού πόθου || ερωτικό ~ φρ. εξ αντικειμένου όπως επιβάλλουν τα πράγματα, εκ των πραγμάτων: η εκπόνηση διατριβής είναι ~ δύσκολο εγχείρημα 4. ΓΛΩΣΣ. (α) ο συντακτικός όρος της πρότασης, στον οποίο μεταβαίνει η ενέργεια του υποκειμένου του ρήματος, το συμπλήρωμα του ρήματος: στην πρόταση « η Χριστίνα αγαπά τον Στέφανο », ~ είναι « τον Στέφανο » (β) άμεσο αντικείμενο βλ. λ. άμεσος (γ) έμμεσο αντικείμενο βλ. λ. έμμεσος (δ) εξωτερικό αντικείμενο βλ. λ. εξωτερικός (ε) εσωτερικό σύστημα αντικείμενο βλ. λ. εσωτερικός.

[ETYM. Ουδ. μτχ. του αρχ. αντίκειμαι. Η γραμματική σημ. «συμπλήρωμα του ρήματος» αποδίδει το νεολογ. objectum, ενώ η σημ. «πράγμα» μαρτυρείται από τον 19ο αι. ως απόδ. του γαλλ. objet].

αντικειμενοποιώ ρ. μετβ. [1878] {αντικειμενοποιεί... | αντικειμενο-ποί-ησα, -οίμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι) προστό και συγκεκριμένο, ώστε να υποκείται σε έλεγχο, μελέτη, ανάλυση κ.λπ.

αντικέρ (ο/η) {άκλ.} ελλην. αρχαιοπόλης πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη συλλογή και πώληση αντικών, που έχει γνώσεις ειδικού στο σχετικό αντικείμενο. [ETYM. < γαλλ. antiquaire < antique «αντικά»].

αντικίνημα (το) {αντικινήμ-ατος | -ατα, -άτων} κίνηση (π.χ. στρατιωτικό) που έχει ως στόχο να εξουδετερώσει άλλο κίνημα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. countermovement].

αντικίνητρο (το) {αντικινήτρ-ου | -ων} οτιδήποτε (συνήθ. θεσμός) αποθαρρύνει την ανάπτυξη δραστηριότητας: οι χαμηλές αμοιβές των γιατρών τού Ι.Κ.Α. λειτουργούν ως ~ για τους νέους γιατρούς που θα ήθελαν να εργαστούν στο Δημόσιο.

αντικλειδί (το) {αντικλειδ-ιού | -ιών} κλειδί το οποίο ανοίγει περισσότερες από μία κλειδαριές (κυρ. παρεμφερούς τύπου): οι διαρρηκτές μπήκαν στο σπίτι με ~. [ETYM. < μτρν. αντίκλεις (ή) < άντι(-) + κλεις, -δός].

αντικληρικαλισμός (ο) η εχθρική στάση απέναντι στον κλήρο και κυρ. η αντίθεση στην ανάμειξη του στην πνευματική και πολιτική ζωή της κοινωνίας. Επίσης αντικληρικισμός κ. αντικληρικισμός. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anticlericalisme].

αντικληρικός, -ή, -ό [1886] αυτός που αντιτίθεται θεωρητικά και πρακτικά σε κάθε μορφή κληρικοκρατίας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anticlerical].

αντικλήτος (ο) {αντικλήτ-ου | -ων, -ους} NOM. το πρόσωπο που εξουσιοδοτείται να παραλαμβάνει τις κοινοποιήσεις και επιδόσεις που απευθύνονται στον διάδοχο που εκπροσωπεί. [ETYM. < αντί- + κλητός < καλώ, απόδ. του γαλλ. avoué].

αντικλίμαξ (η) [1894] {αντικλίμακ-ος, -α | -ακες, -άκων} ΡΗΤΟΡ.-ΦΙΛΟΛ. το ρητορικό σχήμα που συνίσταται στην απότομη πτώση της έντασης ή του ύψους του ύφους και των ιδεών που εκφράζει το πρώτο τμήμα του λόγου (συνήθ. της περιόδου), καθώς το δεύτερο έχει εντελώς αντίθετο περιεχόμενο (τετριμμένο, φαιδρό κ.λπ.): συνήθ. με σκόπη διάθεση, π.χ. «... τον Όμηρο, τον Πλάτωνα, τον Δάντε και τον Βιργίλιον, τους οποίους θαμάζω και σέβομαι ως έργα πράγματα, και διά τούτο ποτέ δεν τους ανοίγω» (Εμμ. Ροϊδής) || «Ο Αριστοτέλης, ο Καντ και ο Έγκελ, αν είναι το πράγμα φιλοσοφικών, ο άρ. Βασίλειος, ο Λούθηρος και ο Ρενάν, αν πρόκειται περί θεολογίας, ο Αθηναίος και ο Βατέλ, αν είναι ο λόγος περί μαγειρικής» (Εμμ. Ροϊδής).

αντίκλινο (το) {-ου κ. -ίνου | -ων κ. -ίνων} ΓΕΩΛ. η πτώχωση πετρωμάτων σε στρώματα διαφόρων χρονολογικών περιόδων, το σχήμα της οποίας μοιάζει με ανεστραμμένο ύψιλον.

[ETYM. < μεσν. αντίκλινω (υποχωρητ.) < αντί- -I- κλίνω, ο γεωλ. όρ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρ., < γαλλ. anticlinal].

αντικνημίο (το) [αρχ.] (αντικνημί-ου | -ών) ANAT. το πρόσθιο μέρος της κνήμης, το καλάμι του ποδιού.

αντίκνω ρ. μετβ. (αντίκνωα) διακόπτω (κάποιον που μιλάει) παίρνοντας από μόνος μου τον λόγο: «Η κατάσταση είναι πολύ πιο επικίνδυνη», τον αντίκνωε, και συνέχισε να του εξηγεί γιατί. [ETYM. < αρχ. αντίκνω «αντιτίθεμαι, ανταποδίδω το χτύπημα» < αντί- + κνόω. Το -σ- στον τύπο αντικόβω πηθ. κατ' αναλογία προς λ. όπως ανακουμπώνω - ανακουμπώνω κ.ά.].

αντικοινωνικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που στρέφεται εναντίον της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

αντικοινωνικός, -ή, -ό [1819] 1. αυτός που στρέφεται κατά της κοινωνίας και των θεσμών της: η τρομοκρατική δράση αποτελεί εκδήλωση - συμπεριφοράς • 2. αυτός που αποφεύγει συστηματικά τις κοινωνικές συναναστροφές και εκδηλώσεις ΣΥΝ. μονόχωτος ANT. κοσμικός, κοινωνικός. — αντικοινωνικ-ά | -ός επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. antisocial].

αντικοινωνικότητα (η) [1892] {ζωφ. πληθ.} 1. η εχθρική συμπεριφορά προς την κοινωνία και τους θεσμούς της: η ~ παιδιών που προέρχονται από οικογένειες με προβληματικές σχέσεις 2. η έλλειψη κοινωνικότητας: η ~ του τον εμποδίζει να κάνει καινούργιες γνωριμίες.

αντικολλητικός, -ή, -ό 1. (για οικιακά σκεύη) αυτός που αποτρέπει να κολλήσουν οι τροφές στην επιφάνεια του κατά το μαγείρεμα: ~ κατσαρόλα | τηγάνι | χύτρα 2. αντικολλητικό (το) τηγάνι με αντικολλη-τικές ιδιότητες (βλ. παραπάνω, σημ. 1).

αντικρίζω ρ. μετβ. {αντίκρις-α, -μένος} 1. βρίσκομαι απέναντι από (κάποιον/κάτι): το εκκλησάκι αντίκριζε τα νερά του κόλπου || το διαμέρισμα αντίκριζε την Ακρόπολη ΣΥΝ. στέκομαι απέναντι 2. έρχομαι σε οπτική επαφή με (κάποιον/κάτι απέναντι μου), βλέπω (κάποιον/κάτι) μπροστά μου: αντίκριζω τον εαυτό μου στον καθρέφτη || τον αντίκριζα να έρχεται από την άλλη πλευρά ΣΥΝ. βλέπω, κοιτάζω 3. (μτφ.) αντιμεταπίσω (κάποιον/κάτι) ευθέως, χωρίς υπεκφυγές: πρέπει επιτέλους να αντίκρισουμε κατάματα την αλήθεια, όσο οδυνηρή κι αν είναι! ΣΧΟΛΙΟ λ. βλέπω, -ίζω. [ETYM. < αντίκρυ + -ίζω].

αντικρίζω ή αντίκρίζω; Η παραγωγή της λ. από το επίρρ. αντίκρυ

αντί- αντί- αντ- ανθ- α' συνθετικό				
αντι-θεσμικός, -ή, -ό	αντι-ηικός, -ή, -ό	αντι-καθαθλιπτικός, -ή, -ό	αντι-κνησιμώδης, -ης, -ες	αντι-κροτικός, -ή, -ο
αντι-θρησκευτικός, -ή, -ό	αντι-καθολικός, -ή, -ό	αντι-καταναλωτικός, -ή, -ό	αντι-κομματικός (ο)	
αντι-θρομβωτικός, -ή, -ό	αντι-καπιλιστικός, -ή, -ό	αντι-κλασικός, -ή, -ό αντι-κλεπτικός, -ή, -ό	αντι-κουλτούρα (η) αντι-κρατισμός (ο)	
αντι-ιατρικός, -ή, -ό	αντι-κατινιστικός, -ή, -ο			

(αρχ. αντικρύ και άντικρυς) **θα** δικαιολογούσε την (παλαιότερη) γραφή **αντικρύζω** (με -υ(-: αντίκρυ - αντικρύζω. Ωστόσο, τα ρήματα που σχηματίζονται σε -ίζω επικράτησε να γράφονται με -ι-, αφού δεν είναι το παραγωγικό στοιχείο -ζω που προστίθεται, αλλά ολόκληρο το -ίζω (πβ. *ψήφος - ψηφίζω, σταβιά - σταβμίζω, όρκος - ορκίζω* κ.τ.ό.). Εξαιρέση αποτελούν αυτά που είχαν εξαρχής -υ- (*γογγύζω, κελαρύζω, κατακλύζω, σφύζω και αναβλύζω* | αναβρύζω) ή που κατέληξαν υστερογενώς σε -ίζω: *δάκρυ > δακρύω > δακρύζω, συγγέω > σύγγραις > συγγύζω*. → -ίζω

αντικρινός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται απέναντι από κάποιον/κάτι: ~ *χωρίς* | *βουλό* ΣΥΝ. απέναντι. — αντικρινά επίρρ. **αντίκρισμα** (το) {αντικρίσματος | χωρ. πληθ.) **1.** η θέα (προσώπου) / πράγματα που βρίσκεται αντικριστά: *στο ~ του γιου της δάκρυσε*
• 2. ΟΙΚΟΝ. το ποσό που έχει καταθέσει κανείς σε τράπεζα και βάσει του οποίου εκδίδει επιταγές: *επιταγή χωρίς ~ ΦΡ. (α) (μτφ.) έχω αντίκρισμα (β) αντικρίσμα χροσού* (παλαιότ.) το σύνολο των αποθεμάτων σε χροσού ή συνάλλαγμα που υπάρχουν στην Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος και προς τα οποία αντιστοιχεί η αξία του νομίσματος που εκδίδεται. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντικρίζω*.

[ETYM. < *αντικρίζω*. Ο οικονομικός όρ. αποδίδει τα γαλλ. *ouverture, provision*].
 αντικριστός, -ή, -ό [1873] **1.** αυτός που βρίσκεται απέναντι σε κάποιον άλλο: ~ *διαμέρισμα* ΣΥΝ. αντικρινός **2.** (για χορό) αυτός που εκτελείται από ζεύγη τοποθετημένα έτσι, ώστε το ένα μέλος να αντικρίζει το άλλο: ο *μπαλλός* κι η *σούστα* είναι ~ *χοροί* ΣΥΝ. ζευγαρωτός. — αντικριστά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντικρίζω*.

αντικρούω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντέκρουσα} **1.** (κυριολ.) ωθώ προς τα πίσω, απωθώ, αποκρούω **2.** (κυρ. μτφ.) επιχειρηματολογώ αντίθετα, αντιμετωπίζω με επιχειρήματα (τους ισχυρισμούς, τις κατηγορίες, τις θέσεις κ.λπ. κάποιου): *αντέκρουσε με επιτυχία τις εις βάρος του κατηγορίες* || ο *συνήγορος* στην *αγόρευση* του *αντέκρουσε* *ένα προς ένα όλα τα επιχειρήματα των αντιδίκων* ΣΥΝ. *ανασκευάζω, ανατρέπω, καταρρίπτω* ΑΝΤ. *προσεπικυρώνω*. — αντικρούση (η) [αρχ.].

αντικρύ κ. (σπανιότ.) αντικρύ επίρρ. απέναντι, ώστε να φαίνεται ακριβώς μπροστά: *στάθηκε ~ μου* ΣΥΝ. *αντικριστά, κατά πρόσωπο*. [ETYM. μεσν. < αρχ. αντικρύ | άντικρυς «ακριβώς απέναντι, κατευθείαν εμπρός» < αντι- + -κρυ. Για το β' συνθ. (-κρυ) έχει προταθεί η συσχέτιση του με τα ουσ. *κέρας, κάρη* «κεφάλι» ή ακόμη και με το ρ. *κρούω* (οπότε *αντικρύ < αντικρούω, υποχωρητ.*)].

αντικρύζω ρ. → *αντικρίζω*
 αντικρινός, -ή, -ό → *αντικρινός*
 αντίκτυπος κ. (λαϊκ.) αντίκτυπος (ο) {-ου κ. -ύπου | -ων κ. -ύπων, -ους κ. -ύπους} **1.** οτιδήποτε προκύπτει ως συνέπεια γεγονότος ή ενέργειας: *ο ύπνος στη χειτονική γόρα είχε σοβαρό - στην τουριστική μας κίνηση* || **θετικός** | **αρνητικός** | **ευνοϊκός** | **δυσμενής** ~ ΣΥΝ. *συνέπεια, επίπτωση* **2.** (κυριολ.) ο ήχος που προκύπτει ως αναπαραγωγή προηγούμενου ήχου ΣΥΝ. *αντήχηση, αντίλαλος*. [ETYM. μτγν. < *αντικτύπω* (υποχωρητ.) < αντι- + *κτύω*].

Αντικύθηρα (τα) {Αντικυθήρων} νησί μεταξύ των Κυθήρων και της Κρήτης.

[ETYM. Οι αρχ. ονομασίες του νησιού είναι *Αίγυλα, Αίγυλον, Αίγυλα* - *λια* από οικοδόμημα που εθεωρείτο ναός του 'Απόλλωνος Αίγυλέως].
 αντικυκλώνας (ο) [1894] ΜΕΤΕΩΡ. περιοχή υψηλών πιέσεων στην οποία η πίεση αυξάνεται από την περιφέρεια προς το κέντρο και οι άνεμοι κινούνται δεξιόστροφα στο Β. Ημισφαίριο και αριστερόστροφα στο Ν. Ημισφαίριο με ένταση αυξανόμενη από το κέντρο προς την περιφέρεια - δίνει γενικά αίθριο ουρανό και ασθενείς ανέμους ή νηνεμία ΑΝΤ. *κυκλώνας*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *anticyclon*].

αντιλαβή (η) ΦΙΛΟΛ. (στο αρχαίο ελληνικό δράμα) η διάσπαση τού στίχου σε δύο ή τρία μέρη και η ταυτόχρονη εναλλαγή των ομιλητών σε σκηνές μεγάλης δραματικής έντασης.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «λαβή», < αντι- + *λαβή*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

αντιλαϊκός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που στρέφεται κατά των λαϊκών συμφερόντων: η *φορολόγηση των μικρών εισοδημάτων είναι ~ μέτρο* ΑΝΤ. *φιλολαϊκός* · **2.** αυτός που είναι δυσάρεστος στον λαό: *διαφημιστική εταιρεία ανέλαβε να βελτιώσει την έντονα ~ εικόνα του ΣΥΝ. αντιδημοτικός* ΑΝΤ. *δημοφιλής, λαοφιλής*. — *αντιλαϊκά* επίρρ. [ETYM. Μετφωρ. δάνειο από γαλλ. *antipopulaire* (νόθο συνθ.)].

αντίλαλος (ο) [μεσν.] η αντανάκλαση ενός ήχου ΣΥΝ. *ηχώ, αντήχηση*. * ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηχώ, υποχωρητικός*.

αντιλαλώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αντιλαλείς... | αντιλάλησα} *αντανάκλω* έναν ήχο, *αντήχο*: οι *δρόμοι αντιλαλούσαν από τις φωνές των παιδιών*. — *αντιλάλημα* (το), *αντιλάλη* (η).

αντιλαμβάνομαι ρ. μετβ. αποθ. {αντιλήφθηκα (λόγ. αντελήφθηην, -ης, -η...)} **1.** γνωρίζω, καταλαβαίνω μέσω των αισθήσεων: *οι επί κεφαλής της πορείας δεν αντιλήφθηκαν αμέσως τα επεισόδια* || *έφυγε χωρίς να τον αντιληφθεί κανένας* ΣΥΝ. *πίρνω* είδηση **2.** καταλαβαίνω (τη σημασία, τη σπουδαιότητα, τον κίνδυνο μιας κατάστασης), συνειδητοποιώ: *δεν μπορούσε να αντιληφθεί τον κίνδυνο που διέτρεχε οδηγώντας μεθυσμένος* || *δεν έχω γνώσεις οικονομικών και αδυνάτω να αντιληφθώ την ορθότητα μιας οικονομικής ανάλυσης* ΣΥΝ. *εννοώ, συλλαμβάνω, κατανοώ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «συγκρατώ, κυριεύω, αποκτώ», < αντι- + *λαμβάνομαι*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αντιλαμβάνομαι: «πιάνω» > «καταλαβαίνω». Ήδη στην Αρχ. Ελληνική το **αντιλαμβάνομαι** ακολούθησε μια συχνή σημασιολογική εξέλιξη στις γλώσσες: *πέρασε από τη σημ. «πιάνω, κρατώ» στη μεταφορική σημ. «συλλαμβάνω νοητικά, κατανοώ, καταλαβαίνω»*. Το ίδιο συνέβη στο λατ. *comprehendo* «πιάνω - καταλαβαίνω» (από όπου το γαλλ. *comprendre* «καταλαβαίνω»), στα γερμ. *begreifen* και *auf-fassen*, αγγλ. *perceive* και *apprehend* κ.ά. Το ίδιο και στα ελλην. *συλλαμβάνω* και *καταλαβαίνω* (από το ρ. *λαμβάνω* 'αλλά καταλαμβάνω!') και *πιάνω* (αργκό «το 'πιασε;» = το κατάλαβε;). Το *αντιλαμβάνομαι* ως «καταλαβαίνω» απαντά ήδη στον Πλάτωνα, χρησιμοποιήθηκε δε συχνά για την αντίληψη μέσω των αισθήσεων. Στην Αρχαία επίσης πέρασε στη σημ. «παίρνω στα χέρια μου | αναλαμβάνω τη σωτηρία, την προστασία κάποιου», άρα «βοηθώ, προστατεύω». Με την ίδια σημ. χρησιμοποιήθηκαν τα παράγωγα **αντίληψις** και **αντιλήπτωρ** και αυτή είναι η σημ. τής λ. στην ευχή «*Αντιλαβοῦ, σώσον, ἐλέησον και διαφύλαξον ημάς, ὁ Θεός, τη τη χάριτι*», που ακούγεται στη Θεία Λειτουργία.

αντιλεγόμενος, -η, -ό **1.** αυτός για τον οποίο εκφράζονται αντίθετες απόψεις, που προκαλεί διαφωνίες: *το σποιλέρ αυτό είναι ~ άλλοι το αποδέχονται και άλλοι όχι* - ΦΡ. **σημείο αντιλεγόμενο** (Κ.Δ. Λουκ. 2, 34: *ιδού οὗτος [ὁ Χριστός] κείται εἰς πτόσιν και ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ και εἰς σημείον ἀντιλεγόμενον*) αντικείμενο διαφωνιών: η *διαφήμιση αποτελεί στις μέρες μας σημείο ~ ΣΥΝ. αμφοιλεγόμενος, αμφοισβητούμενος* **2. αντιλεγόμενα** (τα) *ισρά βιβλία* τής Κ.Δ., η αυθεντικότητα των οποίων είχε αμφοισβητηθεί ΑΝΤ. ομολογούμενα. [ETYM. Μτχ. ενσθ. του αρχ. *αντιλέγω*].

αντιλέγω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {αντεΐτα} (συνήθ. αρνητ.) ♦ **1.** (αμετβ.) διατυπώνω άποψη διαφορετική από αυτή που έχει λεχθεί: *σιστά μιλάς, δεν ~* || *δεν ~ σε αυτό, αλλά άκουσε και μαν άλλη άποψη!* || *επ' αυτού δεν ~ ΣΥΝ. διαφωνώ, αντιτείνω* ♦ **2.** (μετβ.) *λέω* το αντίθετο (από κάτι άλλο): ΦΡ. *ουδέεις αντιλέγει* (+ότι) για να δηλωθεί ότι υπάρχει γενικότερη συμφωνία για ένα θέμα: ~ *ότι η οικονομία μας βρίσκεται σε κρίση*.

αντιλεξιμικός (ο) ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό ρεύμα που εμφανίστηκε κυρ. στη Γαλλία, έχοντας ως βάση την άποψη ότι ποίηση μπορεί να αποτελεί και ο απλός συνδυασμός ήνων και οπτικής διάταξης των γραμμάτων, χωρίς να προκύπτει συγκεκριμένο νόημα ΣΥΝ. *λετρισμός*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *letttrisme*].

αντιληπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ικανότητα αντίληψης μέσω των αισθήσεων: *κατά την ακρόαση μιας συνομιλίας σε ξένη γλώσσα, ενεργοποιούνται όλοι οι ~ μηχανισμοί του ακροατή* || *έχει μεγάλη ~ ικανότητα* ΣΥΝ. *νοητικός, αισθηθητικός* **2.** αυτός που αναφέρεται στον τρόπο ή στον βαθμό κατανόησης: η ~ *ικανότητα του σπουδαστή*. — *αντιληπτικ-ά* | -ώς [αρχ.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < *αντιλαμβάνομαι*].

αντιληπτικότητα (η) [1859] η ικανότητα αντίληψης ή κατανόησης: *έχει μεγάλη ~ οξεία*.

αντιληπτός, -ή, -ό **1.** αυτός που συλλαμβάνεται μέσω των αισθήσεων, που γίνεται αισθητός: *ο σεισμός έγινε ~ από τους κατοίκους* || η *παρουσία της δεν έγινε ~, μάλλον πέρασε απαρατήρητη* ΣΥΝ. *αίσθητός* ΑΝΤ. *απατηρήσιμος* **2.** αυτός που γίνεται κατανόητος: *ο υπαινιγμός δεν έγινε ~ από το ακροατήριο* || *είναι απολύτως αντιληπτό από όλους* ΣΥΝ. *καταληπτός, κατανοητός*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *αντιλαμβάνομαι*].

αντιλήπτωρ (ο) {αντιλήπτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} **1.** (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που ανταποκρίνεται σε έκκληση βοήθειας ή συμπαράστασης ΣΥΝ. *βοηθός, συμπαράστατής, αρωγός* **2. ΝΟΜ.** (παλαιότ.) πρόσωπο που διορίζεται από δικαστήριο ως κηδευόμενος πρόσωπον αμφιβολής πνευματικής ή ηθικής κατάστασης: *δικαστικός ~*. Επίσης (καθμ.) *αντιλήπτορας* [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «πρωτάτης, βοηθός», < αρχ. *αντιλαμβάνομαι*. Η λ. πρωτοαπαντά στη Μετάφραση των Εβραϊσθήκωντα (Π.Δ. *Σαμουήλ Β' | Βασιλειών Β'22, 3: ὁ Θεός μου... αντιλήπτωρ μου και καταφυγή μου σωτηρίας μου*)].

αντίληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** (α) μία από τις νοητικές (γνωστικές) λειτουργίες με την οποία ο άνθρωπος προσλαμβάνει και ερμηνεύει τα εξωτερικά ερεθίσματα: η ~ *των χρωμάτων* | *τού χόρπου* (β) (καθμ.) ο βαθμός ευφούς (νοημοσύνης) (γ) ΨΥΧΟΛ. *ακουστική αντίληψη* βλ. λ. *ακουστικός* **2.** (γενικότερ.) η ικανότητα να καταλαβαίνει κανείς τι συμβαίνει γύρω του, να συλλαμβάνει στοιχεία της πραγματικότητας και να διαμορφώνει σαφή εικόνα για πρόσωπα και καταστάσεις: *έχει άριστη ~ αμέσως κατάλαβε τον τρόπο οργάνωσης τού γραφείου* || η *προσαρμογή δεν είναι τόσο θέμα μελέτης, όσο θέμα αντίληψης* ΣΥΝ. *νοημοσύνη* - ΦΡ. (*κάτι*) *υποπίπτει | πέφτει στην αντίληψη (κάποιου)* για στοιχείο | γεγονός κ.λπ. που γίνεται αντιληπτό από κάποιον, που το παρατηρεί και το θυμάται: *υπέπεσε στην αντίληψη σας τίποτε ύποπτο*; η *άποψη* που έχει διαμορφώσει κανείς για ένα θέμα, ο τρόπος με τον οποίο συλλαμβάνει κανείς ένα φαινόμενο, καθώς και η τοποθέτηση του απέναντι σε αυτό: *μια απαισιόδοξη ~ για τη ζωή* || (συνήθ. στον πληθ.) *οι ~ των αρχαίων για τον έρωτα* || *απρηχαιόμενες | πρωτότυπες | σκοταδιστικές | προοδευτικές* | *αναχρονιστικές ~* || *διαφορές αντίληψων* ΣΥΝ. *άποψη, ιδέα* - ΦΡ. (λόγ.) (α) *έχω ιδίαν αντίληψην* έχω διαμορφώσει προσωπική άποψη (για ένα θέμα), έχω προσωπική εμπειρία (ενός πράγματος): *δεν ομιλώ αυθαίρετα, - τού θέματος* (β) *εξ ιδίας αντίληψεως* για συμπέρασμα που βγάζουμε ή για τη στάση που τηρούμε με βάση την προσωπική μας εμπειρία

για τα πράγματα: *προτιμώ να διαμορφώσω άποψη ~ και όχι από τις γνώμες τρίτων* 4. ΝΟΜ. (παλαιότερ.) η προστασία που με δικαστική απόφαση παρέχεται σε πρόσωπο χωρίς πλήρη πνευματική υγεία, βάση της οποίας ορίζεται δικαστικός αντιλήπτωρ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀντίληψις* < ἀντι- + λήψις < λαμβάνω. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «ανταλλαγή, λήψη (ενός πράγματος) ως ανταπόδοσης». Η σημ. «ικανότητα κατανόησης» πρωτοεπισημάνθη στους στωικούς και επικουρείους φιλοσόφους. Μετάφρ. δάνειο από τη Γαλλική αποτελεί η φρ. *υποπίπτει στην αντίληψη μου (κάτι)* (< tomber sous mon sens)]. Αντίλλες (οι) {Αντιλλών} περιληπτική ονομασία για τις Μεγάλες Αντίλλες, τις Μικρές Αντίλλες και τις Ολλανδικές Αντίλλες. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. Antilles, αβεβ. ετύμου. Παρετυμολογική θεωρείται η σύνδεση με λατ. ante «πριν, προ» και illas «νήσοι». Ίσως πρόκειται για προσαρμογή άγνωστης Ιθαγενούς ονομασίας]. αντιλογία (η) {αντιλογιών} (λόγ.) η έκφραση αντίθετης άποψης, αντίθετης επιχειρηματολογίας: *κατά τη χθεσινή συζήτηση υπήρξαν έντονες ~ μεταξύ των δύο βασικών ομιλητών* ΣΥΝ. αντίρρηση ΑΝΤ. συμφωνία, συναίνεση, σύμπλευση- ΦΡ. **πνεύμα αντιλογίας** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κατά σύστημα αντιλέγει, που διαφωνεί για να διαφωνεί, ακόμη και όταν δεν υπάρχει ουσιαστικός λόγος αντίρρησης ΣΥΝ. αντίρρησης, αντιδραστικός.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αντιλέγω. Η φρ. *πνεύμα αντιλογίας* είναι μ'ταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. esprit contredisant, γερμ. Widerspruchsgeist], αντιλογισμός (ο) λογιστική έγγραφη αντίθεση από την αρχική λανθασμένη για τη διόρθωση λογιστικού λάθους. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αντίθετη κατηγορία - αντίστροφος υπολογισμός», < αρχ. *ἀντιλογίζομαι*, αντίλογος (ο) [αρχ.] {αντιλόγ-ου | -ων, -ους} ο λόγος ή το επιχείρημα που αντιτίθεται σε προηγούμενο: *είναι αναμενόμενο ότι θα υπάρξει κιο~ στις δίκες του τοπασθολογικού* ΣΥΝ. αντίρρηση- ΦΡ. *λό-νος και αντιλογος* για να δηξουμε ότι κάθε άποψη έχει και την αντίθετη της: *στη δημοκρατία είναι θεμιτό να υπάρχουν ~ για κάθε μέτρο που παίρνει η κυβέρνηση*, αντιλόπη (η) [1873] (αντιλόπων) μεγαλωσμο, θηλαστικό, φυτοφάγο και μηρκαστικό ζώο, που ζει κατά αγέλες στις σαβάνες κυρ. της Αφρικής, με μόνιμα μετωπικά κέρατα και με τρίχωμα που ποικίλλει από υπόξανθο ως σκούρο καφέ.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. antilope < μέσ. γαλλ. antelop < μτγν. λατ. antilopus < μεσν. ελλην. *ἀνθόλωπ*. Πρόκειται για ιδιωματική λ. («γλώσσα») αγν. ετύμου και σημασίας, που απαντά άπασ στον Ευστάθιο Θεσσαλονίκης], αντιμάχη (το) {αντιμαχίμ-ατος | -ατα, -άτων} μάχη που οργανώνεται συνήθ. εντός πανεπιστημίου με προσκεκλημένους ομιλητές (στον ρόλο διδασκόντων), ως αντίδραση προς τα κανονικά μαθήματα και ως ένδειξη διαμαρτυρίας για το επίπεδο ή τη θεματική των επίσημων παραδόσεων. αντιμάμαλο (το) {λαϊκ.} παλινδρομικό κύμα.

[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου]. αντιμαχία (η) {μεσν.} {αντιμαχιών} η σύγκρουση δύο πλευρών: *οι προσωπικές ~ τραυματίζουν την ενότητα της παράταξης* ΣΥΝ. ανταγωνισμός, διαμάχη, αντιπαράθεση, αντιμάχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {εύχρ. κυρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. πολεμύ εναντίον (κάποιου): *αντιμάχονται τους εισβολείς* || *οι αντιμαχόμενες πλευρές* ΣΥΝ. αντιπαλεύω, αντιπολέμω, εναντιώνομαι, αντιτάσσομαι, αντιτίθεμαι 2. έχω εχθρικά συναισθήματα (προς κάποιον), εκδηλώνω απέχθεια (προς κάποιον): *λόγω της αλαζονείας του τον αντιμάχονται όλοι* ΣΥΝ. εχθρεύομαι, μισώ, αντιπαθώ, αποστρέφομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποσθετικός, μάχομαι**, αντίμαχος (ο) {μτγν.} {αντιμαχί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) πρόσωπο που αντιμάχεται (κάποιον), ο αντίπαλος ΣΥΝ. πολέμιος, εχθρός ΑΝΤ. σύμμαχος, συμμαχητής. Επίσης αντιμαχητής {μεσν.}, **αντιμεθαύριο** επιπρ.: η μεθεπομένη τής αυριανής ημέρας, τρεις μέρες από σήμερα ΣΥΝ. την παράλληλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μεθαύριο**, αντιμετάθεση (η) {μτγν.} {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεως} 1. η αμοιβαία αλλαγή θέσεως, η αμοιβαία μετάθεση ΣΥΝ. ανταλλαγή 2. ΜΑΘ. ιδιότητα η οποία όταν ισχύει στην πρόσθεση ή στον πολλαπλασιασμό επιτρέπει την αλλαγή τής θέσης των προσθετών ή παραγώντων χωρίς μεταβολή του αθροίσματος ή του γινομένου 3. ΓΛΩΣΣ. (α) η αμοιβαία αλλαγή θέσεως δύο διαδοχικών φθόγγων, λ.χ.: *γουρσούζης - γρουσούζης* (β) **αντιμετάθεση χρόνου** η αντιμεταχώρηση (βλ.λ.). — αντιμεταθέτω ρ. {μτγν.} **αντιμεταρρύθμιση** (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η εκδήλωση αντιθέσεως, η εναντίωση προς προηγούμενη μεταρρύθμιση: συχνά στην *Ελλάδα οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις παίρνουν τον χαρακτήρα αντιμεταρρύθμισης* 2. ΙΣΤ. η αντίδραση τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στη Μεταρρύθμιση του Λουθήρου τον 16ο αι. — αντί μεταρρυθμιστής (ο) [1871], αντιμεταρρυθμιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Η σημ. 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Contre-Réforme], αντιμεταχώρηση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΓΛΩΣΣ. γλωσσικό φαινόμενο (τής Αρχ. Ελληνικής) κατά το οποίο υπάρχει αμοιβαία μετάθεση τής ποσότητας μεταξύ ενός μακρόχρονου φωνήεντος και του αμέσως επόμενου βραχύχρονου, λ.χ. *πόλεως > πόλεως* || *βα-σιλῆος > βασιλέως* ΣΥΝ. αντιμετάθεση χρόνου. [ΕΤΥΜ; < μεσν. αντιμεταχώρησις «αμοιβαία αλλαγή θέσεως» < ἀντι-μεταχωρῶ < ἀντι- + μεταχωρῶ «αλλάζω θέση». Ως γραμματικός

όρος η λ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. metathesis of quantity]. αντιμετρίεμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αντιμετρήθηκα} μετρώ τις δυνάμεις μου, την αξία μου απέναντι σε αντίπαλο, αντιπαράβλλομαι (προς κάποιον): *σταύτες τις εκλογές αντιμετρίεται η πρόδοος με τη συντήρηση* ΣΥΝ. αναμετρούμαι, παραβάλλομαι, ανταγωνίζομαι. Επίσης αντιμετρούμαι {μτγν.} {-είσαι...}. — αντιμετρήση (η) {μεσν.}. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀντιμετρώ (-έω)* «κρίνω με το ίδιο μέτρο» < ἀντι- + μετρώ. Η λ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Κ.Δ., πβ. Λουκ. 6, 38: *ω γάρ μέτρω μετρείτε αντιμετροθήσεσται ύμιν*].

αντίμετρο (το) [1886] {αντιμέτρ-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) 1.(α) το μέτρο που λαμβάνεται για την εξουδετέρωση ή την πρόληψη αντίπαλης ενέργειας και των συνεπειών της (β) (ειδικότ. στο διεθνές δίκαιο) μέτρα αντίθετα στο διεθνές δίκαιο τα οποία λαμβάνει ένα κράτος εναντίον άλλου κράτους, το οποίο προηγουμένως είχε παραβιάσει το διεθνές δίκαιο εις βάρος του πρώτου κράτους (πβ. *απαντητικά μέτρα*) 2. ΣΤΡΑΤ. **αντιμετρα ηλεκτρονικά** ηλεκτρονικά συστήματα παρεμβολών ή ανακλαστικές διατάξεις για τη μίωση τής απόδοσης εχθρικών στρατιωτικών συστημάτων ανίχνευσης και επικοινωνίας. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contremesure].

αντιμετωπίζω ρ. μετβ. {αντιμετώπισα, -ηκα (λόγ. -θηκα)} 1. (ειδικότ.) στέκομαι αντιμετώπιος, προβάλλω αντίσταση: *παρέμειναν στις θέσεις τους και αντιμετώπισαν την επίθεση των εχθρών με επιτυχία* ΣΥΝ. αμύνομαι, αντιμάχομαι 2. (μτφ.) τηρώ ορισμένη στάση απέναντι σε (ζήτημα, πρόβλημα κ.λπ.), προσπαθώ να επιλύσω, να ξεπεράσω (τις δυσκολίες που προκαλεί): η *πολιτεία οφείλει να αντιμετώπισει το πρόβλημα τής ανεργίας* ΣΥΝ. επιλύω 3. υφίσταμαι ένα πρόβλημα, μια αρνητική κατάσταση: ~ *οικονομικά προβλήματα* | *προβλήματα υγείας* | *μια δύσκολη οικογενειακή κατάσταση* ΣΥΝ. απεπεξέρχομαι. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀντιμετωπῶ* < αρχ. *ἀντιμέτωπος*].

αντιμετωπίζω - αντιμετωπῶ. ο τ. σε -ίζω, το αντιμετωπίζω, είναι νεότερος έναντι του κανονικού (μεσν.) αντιμετωπῶ. Ως ρήμα που παράγεται από σύνθετη λ. (*αντιμέτωπος*), δηλ. ως παρασύνθετο ρήμα, είναι κανονικώς στην Ελληνική σε -ώ, -είς... (πβ. *φιλόσοφος > φιλοσοφώ, τηλεγράφος > τηλεγραφώ, ταχυδρόμος > ταχυδρομῶ κ.τ.ό.*): *αντιμέτωπος > αντιμετωπῶ*. Ωστόσο, όπως συνέβη και με άλλα ρήματα, από τους χρόνους σε /-iso, -isal, που συνέπιπταν ακουστικώς με τους τύπους των ρημάτων σε -ίζω (έπισης σε -iso / -isa), μεταπλάστηκε ο ενεστώτας και ο παρατατικός σε -ίζω: *ἀντι μετωπῶ > αντιμετωπίζω*, πβ. *ζωγραφίζω* αντί *ζωγραφῶ*, *κονίζω* αντί *κλονῶ* κ.ά.

αντιμέτωση (η) [1888] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η έκφραση στάσης, θέσης απέναντι σε θέμα ή πρόβλημα- η εξεύρεση τρόπων και μέσων επίλυσης, περιορισμού ή πρόληψης μιας δυσάρεστης κατάστασης ή εξέλιξης: *σοβαρή | επιπόλαιη | βίαιη | ήπια | εφθής* ~ *ανεπαρκής | λογική | έγκαρη | φιλική | άμεση | δυναμική* ~ || *αποφασίστηκε η λήψη έκτακτων μέτρων για την ~ των πρόσφατων κρουσμάτων βίας* || η ~ *του προβλήματος τής ανεργίας απασχόλησε τη σύνοδο υπουργών της Ε.Ε.* ΣΥΝ. προσέγγιση.

αντιμέτωπος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται μπροστά σε (κάποιον/ κάτι), που αντιμετωπίζει (κάτι) πρόσωπο με πρόσωπο: *βρέθηκε ~ με ένα σταματημένο φορητό και μόλις πρόλαβε να πατήσει φρένο* ΣΥΝ. ανικριστός 2. αυτός που αντιπαρτίθεται (σε κάποιον) ως αντίπαλος: *στη χθεσινή τηλεοπτική συζήτηση ο υπουργός ήλθε ~ με τους εκπροσώπους των άλλων κομμάτων* || *είμαι | βρισκομαι | έρχομαι ~ με κάποιον/κάτι* ΣΥΝ. αντίπαλος, αντίμαχος, αντιπθέμενος. — αντιμετώπιτα επιπρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < ἀντι- + *μέτωπον*].

αντιμήνσιο {αντιμηνσί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το τετράγωνο ύφασμα που έφερε παλαιότερα προσαρτημένα ή ενσωματωμένα άγια λείψανα και την αναφορά του ονόματος του επισκόπου που το καθανάγισε, το οποίο κοσμεύεται με κεντητές ή αποτυπωμένες εικόνες, κυρ. τής ταφής του Χριστού, και τοποθετείται πάνω σε μη καθαγιασμένη Αγ. Τράπεζα ή χρησιμοποιείται αντί για αυτήν.

[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀντιμήνσιον*, νόθο συνθ., < ἀντι- + *μήνσιον* < λατ. mensa «τραπέζι»].

αντιμηνύω ρ. μετβ. {μεσν.} {αντιμήνυσα} 1. (λαϊκ.) στέλνω απάντηση (σε μήνυμα): *τον κάλεσα, αλλά μου αντιμήνυσε ότι δεν θα έρθει* 2. υποβάλλω μήνυση εναντίον κάποιου που έχει ή/δη υποβάλει μήνυση εναντίον μου, μηνύω τον μηνυτή μου.

αντιμίλημα (το) {αντιμιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1.η διατύπωση αντίρρησης, ο αντίλογος 2. (ειδικότ.-κακόσ.) η αντίρρηση που εκφράζεται με αυθαδή τρόπο, χωρίς άβασμο. Επίσης αντιμιλιά (η).

αντιμιλιταρισμός (ο) η άρνηση κάθε στρατοκρατικού ή φιλοπόλεμου πνεύματος, η αντίθεση προς τον μιλιταρισμό (βλ.λ.) (πβ. λ. *αντι-στρατοκρατία*) ΑΝΤ. στρατοκρατία, μιλιταρισμός. — αντιμιλιταριστής (ο), αντιμιλιταρίστρια (η), αντιμιλιταριστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. antimilitarisme (νόθο συνθ.)].

αντιμιλώ ρ. μετβ. (+σε) {μεσν.} {αντιμιλώσ... | αντιμιλώσα} 1. διατυπώνω αντίρρηση σε προηγούμενη άποψη: *καθόριζε πάντα τι θα γίνει και κανείς δεν τολμούσε να του αντιμιλήσει* ΣΥΝ. προβάλλω αντίρρησης 2. (συνεκδ.) μιλώ με αυθάδεια, χωρίς να δείχνω τον απαιτούμενο σεβασμό προς τον συνομιλητή μου: *τολμάς να αντιμιλώς στον*

αντι- | αντί- | αντ- | ανθ- α' συνθετικό

αντι-λογικός, -ή, -ό	αντι-μολυσματικός, -ή, -ό	αντι-μπολεβικικός, -ή, -ό	αντι-οικολογικός, -ή, -ό	αντι-ορθολογισμός (ο)
αντι-λυστικός (ορός)	αντι-μοναρχικός, -ή, -ό	αντι-μυκητικός, -ή, -ό	αντι-όξινος, -η, -ο αντι-ορθολογικός, -ή, -ό	αντι-ορθολογιστής (ο)
αντι-μικροβιακός, -ή, -ό	αντι-μονοπωλικός, -ή, -ό	αντι-νατοϊκός, -ή, -ό		αντι-οφικός (ορός)

βαίως του όντι φόβος είναι ή μόνη ασφαλής βάση μιας συμμαχίας».

αντιπαλότητα (η) [1891] {αντιπαλοτήτων} η ύπαρξη αντίταλης διάθεσης, η κατάσταση κατά την οποία πρόσωπα ή ομάδες συγκρούονται ή ανταγωνίζονται μεταξύ τους για λόγους οικονομικούς, πολιτικούς κ.λπ.: η διεθνής κοινότητα πρότεινε μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, ώστε να αμβλυνθεί η ~ μεταξύ των δύο χωρών ΣΥΝ. εχθρότητα, ανταγωνισμός ΑΝΤ. σύμπνοια, συνεργασία.

αντιπαλότητα: «άπαξ λέξη!» Η λ. αντιπαλότητα τα τελευταία 10 χρόνια χρησιμοποιείται ευρέως στο πολιτικό ιδίως λεξιλόγιο, αποδίδοντας τις επίσης ευρύτερα χρησιμοποιούμενες αντίστοιχες ξένες λέξεις (πβ. αγγλ. rivalry, γαλλ. rivalité, γερμ. Konkurrenz). Δηλώνει, γενικότερα, την ανταγωνιστική στάση, που οδηγεί σε σύγκρουση, εχθρότητα και αλληλοειπώνευση αντί του δημοκρατικού συναγωνισμού και της ευγενούς άμιλλας. Ωστόσο haben vocabula sua fata... Η λ. αντιπαλότητα πρωτοαπαντά το 1891 (εφημ. Άστυ), ο δε Στέφ. Κουμανούδης, περιλαμβάνοντας τη λέξη στη *Συναγωγή Νέων Λέξεων...*, αισθάνεται την ανάγκη να απολογηθεί: «Είπε τις των συγγραμμένων έμοι ότι τιαυτάς λέξεις, οία ή παρούσα [ενν. το αντιπαλότης], δέν έπρεπε νά συμπεριλάβω εν τη Συναγωγή μου ως δήθεν γραφείσας άπαξ μόνον παρά τίνος, ευρεθέντος εν στιγμή ίσασμού. 'Αλλ' εγώ δέν επισήην, επειδή έργων, ότι κατά μίμνησιν και αι τιαυται λέξεις μετέβησαν εις κοινότη-ραν χρίσιν...». Προφητική ή ρήση του λεξικογράφου Κουμανούδη γι' αυτήν και για πολλές άλλες λέξεις.

Αντίπαζοι (οι) νησί των Επτανήσων Ν. των Παζών. [ΕΤΥΜ.]

Πρόκειται για την αρχ. *Πρόπαζοι*.

αντίπαπας (ο) [1785] {χωρ. πλ.θ.} πάπας που θεωρείται από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ότι δεν εκλέχθηκε κανονικά και γι' αυτό δεν αναγνωρίζεται.

αντιπαράβαλλο ρ. μετβ. [αρχ.] {αντιπαρέβαλα, αντιπαράβληθκα, αντιπαράβλημένος} παραβάλλω προς (κάτι), συγκρίνω βρίσκοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές: *αντιπαρέβαλε τα κείμενα, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το ένα ήταν αντιγραφή του άλλου ΣΥΝ. αντιπαράθετο, παραλληλίζω, σύγκρινα, συσχετίω.*

αντιπαράβολη (η) [αρχ.] η συγκριτική εξέταση, η εξέταση μέσω παραβολής: η ~ των καταθέσεων απέδειξε πως ο κατηγορούμενος οπωσδήποτε επισκέφθηκε τον τόπο του εγκλήματος ΣΥΝ. αντιπαράθεση, παραβολή.

αντιπαράβολικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αντιπαράβολη 2. ΓΛΩΣΣ. *αντιπαράβολική μέθοδος* η μέθοδος συγχρονικής μελέτης των σχέσεων (ομοιοτήτων, διαφορών, παράλληλων εξελίξεων κ.λπ.) που διαπιστώνονται κατά την ανάλυση της δομής δύο ή περισσότερων γλωσσών (η μέθοδος αυτή διαφέρει από τη συγκριτική μέθοδο που αναφέρεται στην ιστορική-διαχρονική εξέταση της δομής γλωσσών που εμφανίζουν μεταξύ τους γενετική συγγένεια). — αντιπαράβολικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. contrastive].

αντιπαράδειγμα (το) {αντιπαράδειγμα-ατος | -ατα, -άτων} παράδειγμα που αντρεύει την ισχύ υπόθεσης, παράδειγμα που αντρεύει τις άλλες παραδείγματα: στο άρθρο της παρουσιάζει αντιπαρά-δείγματα στην υπόθεση που είχε διατύπωσε ο συνάδελφος της. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. counter-example].

αντιπαράθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. (κυριολ.) η συγκριτική εξέταση: ~ θέσεων/ στοιχείων/ προγραμμάτων ΣΥΝ. αντιπαράβολη, σύγκριση · 2. η εκδήλωση διαφορών, η σύγκρουση διαφορετικών απόψεων, στάσεων: οι δύο βουλευτές ήρθαν σε ανοιχτή ~ για το επίμαχο νομοσχέδιο || οξεία ~ μεταξύ δύο πλευρών || το θέμα των ιδιωτικοποιήσεων αποτέλεσε ζενα το αντικείμενο αντιπαράθεσης στη Βουλή ΣΥΝ. σύγκρουση, διαμάχη, κόντρα. — αντιπαράθετικός, -ή, -ό [1834]. [ΕΤΥΜ < μεγν. αντιπαράθεσις < αρχ. αντιπαράθημι].

αντιπαράθετο ρ. μετβ. {αντιπαρέθεσα, αντιπαρά-τέθηκα, -τεθεμέ-νος} 1. παραθέτω συγκριτικά πράγματα αντίθετα μεταξύ τους, παρουσιάζω το ένα απέναντι στο άλλο: η εφημερίδα αντιπαράθετε δηλώσεις επωνύμων για το θέμα, αφήνοντας τα συμπεράσματα στους αναγνώστες 2. αντιπροτείνω, παρουσιάζω μίαν άλλη θέση, άποψη, επιχείρημα κ.λπ.: στα λόγια του συνομιλητή του αντιπαρέθεσε τα στοιχεία της δημοσκόπησης ΣΥΝ. αντίτασσω, αντεπιχειρηματολόγω 3. (μεσοπαθ. *αντιπαράτιθεμαι*) στέκομαι αντιμέτωπος, εκφράζω διαφωνία: έχει το θάρρος της γνώμης του και δεν διστάζει να αντιπαράθεθεί στην πλειοψηφία. [ΕΤΥΜ < αρχ. αντιπαράτιθημι < αντί- + παράτιθημι].

αντιπαράσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} κυρ. στη φρ. *κατ' αντιπαράσταση* με ταυτόχρονη εξέταση μαρτύρων ή κατηγορουμένων ενώπιον δικαστηρίου, κυρ. σε περιπτώσεις αντικρουόμενων καταθέσεων: ο ένας μάρτυρας κατηγορούσε τον άλλο, οπότε κρίθηκε απαραίτητη η ~ εξέταση τους, ώστε να καταδειχθεί η αλήθεια ΣΥΝ. αντιμωλία.

[ΕΤΥΜ < μεγν. αντιπαράστασις < αντιπαρίστημι | -ίσταμαι. Η λ. εχρησιμοποιείτο κυρ. στη ρητορική, για να δηλώσει την έμμεση απάντηση ή την ανταπάντηση σε επιχείρημα του αντιδίκου. Η σημερινή σημ. οφείλεται στην επιδρ. του νομικού όρου confrontatio (μεσν. λατ.).

αντιπαράτασσω ρ. μετβ. [μεγν.] {αντι-παρέταξα, -παράταχθηκα (κα-θημ. -χτηκα)} 1. τάσσω (κάτι) απέναντι (σε κάτι άλλο), τοποθετώ ως αντίθετο, αντιμετώπιζω: το στράτευμα αντιπαράταχθηκε εγκαίρως κατά μήκος της οχυρωμένης γραμμής, για να αντιμετωπίσει την εχθρο-

κή επίθεση ΣΥΝ. αντίτασσω ΑΝΤ. συμπαρατάσσω, συντάσσω 2. προβάλλω (κάτι) για να εκφράσω διαφωνία, αντίθεση: τα επιχειρήματα που αντιπαράτασσει είναι εύστοχα ΣΥΝ. αντιπαράθετο. — αντιπαράταξη (η) [μεγν.].

αντιπαρέχωμι ρ. μετβ. αποθ. {αντιπαρήλθα} 1. προσπερνώ (κάτι), χωρίς να δώσω σημασία, αρνούμαι να ασχοληθώ με (κάτι): *αντιπα-ρήλθε τις βήρες χωρίς σχόλιο || δήλωσε ότι αντιπαρέχεται το συμβάν, γιατί δεν ασχολείται με μικροπρέπειες ΣΥΝ. αδιαφορώ, αποσιωπώ, παραβλέπω, προσπερνώ 2. (μτφ.) αποφεύγω με ελιγμό, ξεπερνώ επιτήδεια: ως ομιλητής στερείται της ετοιμότητας να αντιπαρέχεται τις παγίδες των αντιπάλων ΣΥΝ. ξεφεύγω.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ μεγν., αρχική σημ. «προσφέρω ως βοήθος - αντικαθιστώ», < αντί- + παρέχωμι. Η σημερινή σημ. έχει την αφετηρία της στην Κ.Δ. (Λουκ. 10, 31-32) στην παραβολή του καλού Σαμαρείτη, περιγράφοντας την πράξη του ιερέα και του Λευίτη, οι οποίοι προστέραςαν αδιάφορα τον τραυματισμένο Ιουδαίο: *ιερεύς τις κατέβαιναν εν τη όδω εκείνη και ιδών αυτόν αντιπαρήλθεν*].

αντιπαροχή (η) [1836] η παροχή που γίνεται σε ανταπόδοση προηγούμενης, ως αντάλλαγμα της ΣΥΝ. αμοιβαία παροχή- φρ. δίνω *αντιπαροχή* συνάται ως ιδιοκτήτης ακινήτου σύμβαση με εργολήπτη, σύμφωνα με την οποία ο εργολήπτης θα ανεγείρει στη θέση του ακινήτου, που κατέχω, πολυώροφο κτίσμα, το οποίο και θα εκμεταλλεύεται, ενώ αντί παροχής (αμοιβής) για την παραχώρηση του ακινήτου θα λάβω ποσοστό επί του νέου κτισμάτος (συνήθ. αριθμό διαμερισμάτων). — αντιπαρέχω ρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ΕΤΥΜ. Αποδ. του γερμ. Gegenleistung].

Αντίπαρος (η) νησί των Κυκλάδων ΝΔ. της Πάρου.

Αντίπασχα (το) [μεσν.] {άκλ.} η πρώτη Κυριακή μετά το Πάσχα, η Κυριακή του Θωμά.

Αντίπατρος (ο) {-ου κ. -άτρου} 1. αρχαίος Μακεδόνας στρατηγός (397-319 π.Χ., στον οποίο ανέθεσε ο Αλέξανδρος τη διοίκηση της Μακεδονίας κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του στην Ασία 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < αντί- + -πατρός < πατήρ, -πρός].

αντίπερα επίρρ. [αρχ.] 1. απέναντι, στο αντικρινό μέρος: *προχώρησε ~ στην άλλη πλευρά του δρόμου ΣΥΝ. αντίκρυ, απέναντι 2. (ως επιθ.) αυτός που βρίσκεται απέναντι: η ~ όχθη του ποταμού.*

αντιπερισσασμός (ο) 1. ενέργεια που αποβλέπει στην απόσπαση της προσοχής, στη διαχέτευση του ενδιαφέροντος κάποιου σε παραπλανητική κατεύθυνση: με την έκρηξη προκάλυσαν ~, ώστε κανείς δεν πρόσεξε την έξοδο των ληστών από την πίσω πόρτα της Τράπεζας 2. ΣΤΡΑΤ. (ειδικό. κατά τη διάρκεια πολέμου), παραπλανητική στρατιωτική ενέργεια που εκδηλώνεται σε διαφορετικό τόπο από αυτόν που αναμένει ο εχθρός, ώστε να αποσπαστεί η προσοχή του από τον πραγματικό στόχο: *πριν από τη μεγάλη συμμαχική απόβαση στη Νορμανδία, είχε προηγηθεί για ~ η απόβαση στη Σικελία.* [ΕΤΥΜ. μεγν. < αντιπερισσάω (-άω) < αντί- + περισσάω].

αντιπληθωρισμός (ο) το σύνολο των οικονομικών μέτρων που αποσκοπούν στη μείωση της πληθωριστικής κυκλοφορίας νομίσματος ή οικονομική πολιτική κατά του πληθωρισμού (βλ. λ. *πληθωρισμός*). — αντιπληθωριστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Αποδ. του αγγλ. deflation, κυριολεκτικός «εφευσκωμια»].

αντιπλοιάρχος (ο/η) [1833] {αντιπλοιάρχου-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

αντιπνευματικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται στην πνευματική καλλιέργεια, που την αξιολογεί ως ασήμαντη, ή γενικότ. υποτιμά τον ρόλο που διαδραματίζει στη διαμόρφωση, την ανάπτυξη και την πρόοδο του ανθρώπου: ~ *καρούι* | *εποχή* ΣΥΝ. υλιστικός. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antispiritual (νόθο συνθ.)].

αντίποδας (ο) {αντίποδων} 1. αυτός που αποτελεί την εκ διαμέτρου αντίθετη θέση, το ακριβώς αντίθετο σε κάτι: *στον ~ του πλοισιού Βορρά βρίσκεται ο εξαθλιωμένος Νότος 2. (γενικότ. -συνήθ. στον πλ.θ.) σημείο ή τόπος που σε σχέση με κάποιον άλλο βρίσκεται σε αντιδιαμετρική θέση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αντίπους, -πόδος < αντί- + πους].*

αντιποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. η κατά παράνομο τρόπο οικειοποίηση ξένης περιουσίας ή δικαιώματος ΣΥΝ. σφετερισμός, οικειοποίηση φρ. (α) *αντιποίηση (δημόσιας) υπηρεσίας* | *αρχής* (i) η παράνομη εμφάνιση ή δράση ιδιώτη ως εκπροσώπου δημόσιας υπηρεσίας χωρίς προηγούμενο νόμιμο διορισμό (ii) η υπέρβαση από τον δημόσιο υπάλληλο των αρμοδιοτήτων του (β) *αντιποίηση στολής* | *τίτλου* | *παραίτησης* η χωρίς νόμιμη άδεια ή εξουσιοδότηση χρήση στολής ή άλλου διακριτικού (κρατικού ή θρησκευτικού λειτουργού) από ιδιώτη.

[ΕΤΥΜ < μεγν. *αντιποίησης*, αρχική σημ. «δικδίκηση», < αρχ. αντί-ποιώ (-έω) «ανταποδίδω, διεκδικώ» < αντί- + ποιώ. Οι φρ. *αντιποίηση αρχής* | *στολής* | *τίτλου* αποδίδουν τα γαλλ. usurpation d'autorité | d'uniforme | de titre].

αντιποιητικός, -ή, -ό [1892] 1. αυτός που εμποδίζει τη δημιουργία ποιητικού ύφους: *απέφευγε τη χρήση απλών, καθημερινών λέξεων στην ποίηση, γιατί τις θεωρούσε ~ ΣΥΝ. πεζός, καθημερινός 2. αυτός που δεν ευνοεί την ανάπτυξη και διάδοση της ποίησης και γενικότ. των τεχνών: *πιστεύει πως ζούμε σε μια ~ εποχή, όπου οι εναισθησίες και η πνευματική αναζήτηση θεωρούνται περιτη πολυτέλεια ΣΥΝ. τεχνοκρατικός, σκληρός.* — αντιποιητικά επίρρ., αντιποιητικότητα (η). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. unpoetisch].*

αντίποινα (τα) {αντίποινων} οι ενέργειες που αποσκοπούν στην ανταπόδοση προηγούμενης αδικίας ή βλάβης, που έχουν τον χαρακτήρα αντεκδίκησεως: σε περιπτώσεις *δολιοφθορών από την Αντίσταση κατά τη γερμανική κατοχή, οι ομαδικές εκτελέσεις αοπίων*

ήταν από τα συνήθη ~ ΣΥΝ. εκδίκηση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αντι- + ποιή].
 αντιποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αντιποιείται.: εύρ. στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) οικειοποιούμαι (ξένο πράγμα, δικαίωμα ή ιδιότητα), σφετερίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
 αντιπολιτεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αντιπολιτεύ-τηκα (λόγ. -θη-κα)} 1. ασκό αντίθετη πολιτική, ανταγωνίζομαι (κάποιον) ως πολιτικός, κομματικός αντίπαλος ΑΝΤ. συμπολιτεύομαι 2. (η μετ. **αντιπολιτεύομενος**, -η, -ο) αυτός που στρέφεται κατά της κυβέρνησης, που εκφράζει τις θέσεις της αντιπολίτευσης: ~ *τύπος* | *κόμμα* ΑΝΤ. συμπολιτευόμενος, φιλοκυβερνητικός 3. (μτφ.) τίθεμαι αντιμεταίως, εκφράζω αντίθετη άποψη: σε ό,τι λέω με αντιπολιτεύεσαι ΣΥΝ. εναντιώνομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
 αντιπολίτευση (η) [1856] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων του Κοινοβουλίου που δεν στηρίζουν την κυβέρνηση: σύσσωμη η ~ *κατήγγειλε τους επικίνδυνους κυβερνητικούς χειρισμούς* ΑΝΤ. συμπολίτευση, κυβέρνηση ΦΡ. (α) **αξιοματική αντιπολίτευση** το σύνολο των βουλευτών του κόμματος που έχει αναδειχθεί δεύτερο στις εθνικές εκλογές (β) **μειζών αντιπολίτευση** οι βουλευτές που ανήκουν στο πρώτο σε δύναμη κόμμα από αυτά που βρίσκονται στην αντιπολίτευση (γ) **εξέλιξον αντιπολίτευση** οι βουλευτές της αντιπολίτευσης που δεν ανήκουν στη μειζώνα αντιπολίτευση: ο *προβουλευτής συνανήθηκε με τους ηγέτες της ελάσσονος αντιπολίτευσης* 2. η πολιτική που στρέφεται κατά της κυβέρνησης, που αντιτίθεται στην κυβερνητική πολιτική: η υπεύθυνη ~ *ασκείται στο Κοινοβούλιο και όχι στο πεζοδρόμιο* || *επιοκοδομητική* | *σκληρή* || *λαϊκιστική* ~ 3. (καταχρ.) (α) επιμέρους ενέργεια εναντίωσης, αντίδραση προς δεδομένη απόφαση, πρόταση: *για το συγκεκριμένο νομοσχέδιο υπήρξε οξεία ~, ακόμα και μέσα στους κόλπους του κυβερνώντος κόμματος* ΣΥΝ. αντίπρξη (β) το σύνολο των προσώπων που αντιτίθενται στον τρόπο άσκησης της εξουσίας από μια ηγεσία: «*το θέμα των πολιτικών επέλεξε η εσωκομματική ~, για να ασκήσει κριτική στις θέσεις της ηγεσίας του κόμματος*» (εσφμ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. opposition].
 αντιπολιτευτικός, -ή, -ό [1841] αυτός που σχετίζεται με την αντιπολίτευση, αυτός που στρέφεται κατά της κυβέρνησης: ~ *έλεγχος* | *τακτική* || *μυλό με ~ διάθεση*. — αντιπολιτευτικ-ά | -ως επίρρ.
αντιπροβλεπτικός (ο) ΟΙΚΟΝ. η ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών με άλλα αγαθά ή υπηρεσίες (χωρίς χρήματα ή άλλο μέσο συναλλαγής), η ανταλλαγή σε είδος.
αντίπρξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η πράξη που στοχεύει στην εξουδετέρωση άλλης προγενέστερης ή και σύγχρονης: *για να του κάνει ~, αύξανε διαρκώς την προσφορά του κατά τον πλειστηριασμό!* ΣΥΝ. αντίδραση, αντενέργεια, εναντίωση ΑΝΤ. σύμπρξη, συνεργασία. — αντιπρξάτω ρ. [αρχ.].
αντιπραξικόπημα (το) {αντιπραξικόπη-ατός | -ατα, -άτων} πραξικόπημα που έχει ως στόχο να εξουδετερώσει άλλο πραξικόπημα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. countercoup].
αντιπρόεδρος (ο/η) [1822] {αντιπρόεδρ-ου | -ων, -ους} αναπληρωτής του προέδρου (σε περίπτωση ασθένειας ή κωλύματος ασκήσεως των καθηκόντων του), δεύτερος στην ιεραρχία μετά τον πρόεδρο: ~ *της Βουλής* | *του δικαστηρίου* | *της κυβέρνησεως* | *του συμβουλίου* | *του συλλόγου* | *του समाτείου*. — αντιπρεδρία (η) [1871]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vice-président].
 αντιπρικός (το) {αντιπρικός-ιού | -ιών} (πυλαιότ.-λαϊκ.) 1. το πραγματικό όνομα του γαμπρού προς τη νύφη 2. το όνομα που προσφέρεται από τα πεθερικά στον γαμπρό επιπλέον των ήδη συμφωνημένων ως προίκα. Επίσης αντίπρικο. [ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. του ουσ. αντίπρικός(ν) < άντι + προίκ-α].
 αντιπροκοσμίφωνο (το) [1849] {αντιπροκοσμίφων-ου | -ων} το συμβόλαιο που συντάσσεται για το αντιπρικό.
αντιπροπανάνδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} προπαγάνδα που στρέφεται εναντίον άλλης προπαγάνδας.
αντιπρόπερσι κ. αντιπροπερυσί επίρρ.: πριν από τρία χρόνια, τη χρονιά πριν από την προπερσινή. — αντιπρόπερσινος, -η, -ο.
αντιπροσφορά (η) [1889] η προσφορά που αποσκοπεί στην απόρριψη προηγούμενης ανταγωνιστικής προσφοράς μέσω της παροχής ευνοϊκότερων όρων: η *δημοπρασία είναι μια διαδικασία συνεχών - για την επίτευξη της καλύτερης τιμής για τον πωλητή* || *η σαφώς ευνοϊκότερη δική μας ~ απορρίφθηκε!* — αντιπροσφέρω ρ. [αρχ.].
 αντιπροσφώνηση (η) [1897] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αντιπόδοση προσφωνήσεως (κυρ. τυπικού χαρακτήρα σε επίσημες περιπτώσεις) ΣΥΝ. αντιφώνηση ΑΝΤ. προσφώνηση. — αντιπροσφώνω ρ. [1891] {-εις...}.
αντιπροσωπεία (η) → αντιπροσωπία
αντιπροσώπευση (η) [1836] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η εξουσιοδοτημένη δράση για λογαριασμό άλλων (ειδικότ.) η εκτέλεση νομικών πράξεων δι' αντιπροσώπου, με πρόσωπο εξουσιοδοτημένο (από άλλον) για τέτοιες πράξεις: η ~ *της εταιρείας* | *του συλλόγου* ΣΥΝ. εκπροσώπηση, πληρεξουσιότητα 2. η διαδικασία που κατοχυρώνει και ρυθμίζει τη συμμετοχή αντιπροσώπων των πολιτών στη διακυβέρνηση της χώρας: η ~ *των πολιτών στο Κοινοβούλιο ρυθμίζεται με το σύστημα της ενισχυμένης αναλογικής*. — αντιπροσωπεύσιμος, -η, -ο [1840]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. représentation].
 αντιπροσωπευτικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που σχετίζεται με την αντιπροσώπευση: το ~ *συγκρότημα της Μ. Βρετανίας για τον διαγωνισμό τραγουδιού* || ΑΘΛ. το ~ *συγκρότημα μιας χώρας* (η εθνική της ομάδα) 2. αυτός που έχει την ικανότητα να αντιπροσωπεύει, που μπορεί να εκφράσει αυτό που θεωρείται βασικό για μια κατηγορία: η

έκθεση περιέχει τα πλέον ~ *έργα της ζωγραφικής του 18ου αι.* || στις *ανθολογίες συλλέγονται τα ~ δημιουργήματα κάθε περιόδου* 3. αυτός που θεωρείται ότι συγκεντρώνει τα πιο αξιοσημεία χαρακτηριστικά μιας κατηγορίας, αυτός που αποτελεί τον μέσο όρο: ~ *τύπος* | *δείγμα* ΣΥΝ. χαρακτηριστικός. — αντιπροσωπευτικ-ά | -ως [1894] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. représentatif].
 αντιπροσωπευτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του αντιπροσωπευτικού, το να μπορεί (κανείς/κάτι) να εκπροσωπήσει ή να θεωρηθεί επαρκώς ενδεικτικός: *το εκλογικό σύστημα δεν πρέπει να νοθεύει την - των πολιτικών τάσεων της κοινωνίας* || *ποια είναι τα κριτήρια αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος*; [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. representativeness].
 αντιπροσωπεύω ρ. μετβ. [1844] {αντιπροσώπευ-σα, -τηκα (λόγ. -θη-κα), -μένος} 1. ενεργώ ως αντιπρόσωπος: *την κυβέρνηση αντιπροσώπευσε ο υπουργός των Οικονομικών* || *θα αντιπροσωπεύσει την Κύπρο σε διεθνές συνέδριο* ΣΥΝ. εκπροσώπώ 2. φέρω και εκφράζω τα βασικά, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός είδους, μιας κατηγορίας: *αντιπροσωπεύει την ιδανική γυναίκα* ΣΥΝ. εκφράζω 3. αποτελώ, εκφράζω: η *λογοτεχνία αντιπροσωπεύει την ανώτατη δημιουργική σύνθεση* || *οι άνεργοι αντιπροσωπεύουν ένα υψηλό ποσοστό του εργατικού δυναμικού στις στατιστικές* ΣΥΝ. συνιστώ 4. (ειδικότ.) αντιτιοχίω σε δεδομένη χρηματική | οικονομική αξία: *οι επιταγές αντιπροσωπεύουν ποσό 150 εκατομμυρίων* || *το νόμισμα τον κυριοτέρως κρατών αντιπροσωπεύει ορισμένη αξία χρυσού* ΣΥΝ. καλύπτω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. representer].
 αντιπροσωπεύω - εκπροσωπώ. Τόσο το *αντιπροσωπεύω* όσο και το *εκπροσωπώ* είναι νεότερες λέξεις. Το *αντιπροσωπεύω* μαρτυρείται από το Σύνταγμα του 1844, ενώ το *εκπροσωπώ* πρέπει να είναι ακόμη νεότερο, αφού το *εκπροσώπος* -από όπου παράγεται μαρτυρείται από το 1887. Το αρχ. *αντιπρόσωπος* (με τη σημ. «απέναντι σε πρόσωπο, πρόσωπο με πρόσωπο»), ένα από τα 59 σύνθετα σε -*πρόσωπος* της Αρχαίας (πβ. *ά-πρόσωπος, δι-πρόσωπος, άμφι-πρόσωπος, ίδιο-πρόσωπος, στρογγυλο-πρόσωπος, μονο-πρόσωπος, άνδρο-πρόσωπος, αὐτο-πρόσωπος, εὐ-πρόσωπος* κλπ.), θα έδινε κανονικά ρ. *αντιπροσώπώ* και όχι *αντιπροσωπεύω* (Τα ρήματα που παράγονται από σύνθετες λέξεις, τα λεγόμενα «παρασύνθετα ρήματα», είναι ρήματα σε -*ώ, -εις, -εί...* [πβ. *φιλόσοφος - φιλοσοφώ, τηλέφωνο - τηλεφωνώ, δημοσιογράφος - δημοσιογραφώ* κ.ο.κ.]). Αρα ορθότερο θα ήταν το *αντιπρσώπώ*, το οποίο είναι μεση. τ. ο οποίος όμως δεν επικράτησε. Ωστόσο, επειδή και ο κανόνας αυτός δεν είναι απολύτως ακριβής και η χρήση (usus) ρυθμίζει κυρ. τα της γλώσσας, το *αντιπροσωπεύω* ως χρήση είναι αποδεκτό, ενώ κανονικότερο είναι το *εκπροσωπώ* (το *εκπροσωπεύω*, που σπανίως εμφανίζεται, προέρχεται προφανώς από συμφυρμό με το *αντιπροσωπεύω* και καλό είναι να αποφεύγεται). *αντιπροσωπεία* η αντιπροσωπία; Από το *αντιπροσωπεύω* κανονικά είναι τα παράγωγα *αντιπροσώπευση, αντιπροσωπευτικός* (-ά), *αντιπροσωπεύσιμος*, ενώ το *αντιπροσωπία* είναι παράγωγο σε -*ία* του (αρχ.) *αντιπρόσωπος* (μαρτυρείται από το 1825, προτού δηλ. πλαστεί το ρ. *αντιπροσωπεύω*) και όχι του *αντιπροσωπεύω*-πβ. και *ιδιοπρόσωπος - ιδιοπροσωπία, άνανδρος - ανανδρία, φιλόσοφος - φιλοσοφία* κ.τ.δ. Αρα *αντιπροσωπία* είναι το ορθό, και όχι *αντιπροσωπεία*. Από το ρ. *εκπροσωπώ* το παράγωγο είναι κανονικός *εκπροσώπηση*.
αντιπροσωπία (η) [1825] (σχολ. ορθ. *αντιπροσωπεία*) {αντιπροσωπών} 1. το σύνολο των ατόμων που έχουν επιφορτιστεί με την εκπροσώπηση μιας ομάδας συμφερόντων και την εκπλήρωση συγκεκριμένης αποστολής: η *Ιερά Σύνοδος αποφάσισε να αποστείλει - στη σύσκεψη των μονοφυσικών εκκλησιών* || ~ *βουλευτών θα μεταβεί στις Βρυξέλλες για τη διάσκεψη* ΦΡ. **εθνική αντιπροσωπία** το σύνολο των βουλευτών του εθνικού Κοινοβουλίου, η Βουλή: *η κυβέρνηση θα εμφανιστεί σήμερα ενώπιον της ~, για να ζητήσει νύφη εμπιστοσύνης* ΣΥΝ. κοινοβούλιο 2. (ειδικότ.) (α) η κατ' αποκλειστικότητα, απευθείας εμπορική εκπροσώπηση επιχείρησης, ιδρύματος ή οργανισμού που έχει άλλου έδρα: ο *οινοποητικός συνεταιρισμός δέχεται προσφορές για την ανάθεση της αποκλειστικής - των προϊόντων του* (β) (συνεκτ.) η επιχείρηση που αναλαμβάνει την εκπροσώπηση επιχείρησης, ιδρύματος ή οργανισμού που έχει άλλο την έδρα του: *εγγύηση γνήσιων ανταλλακτικών δίνεται μόνο από την εισημη - της εταιρείας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιπροσωπεύω*.
αντιπρόσωπος (ο/η) {αντιπροσώπ-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που είναι εξουσιοδοτημένο να παρίσταται ή να ενεργεί εξ ονόματος και για λογαριασμό άλλων: *δεν παρέστη ο ίδιος αλλά ο ~ του* || *ορίω* || *στέλω* ~ ΣΥΝ. εκπρόσωπος, πληρεξούσιος 2. **Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων** (COREPER) όργανο που υπάγεται στο Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ε. και αποτελείται από εκπροσώπους των κρατών-μελών με βαθμό πρέσβη καθώς και από τους αναπληρωτές τους: έχει ως έργο την προετοιμασία των εργασιών του Συμβουλίου, την εκτέλεση των εντολών που της ανατίθενται από το Συμβούλιο και την επεξεργασία των νομικών πράξεων που πρόκειται να συζητηθούν 3. ΝΟΜ. πρόσωπο που καταρτίζει δικαιοπραξία είτε στο όνομα και για λογαριασμό άλλου (άμεσος ~), είτε στο δικό του όνομα αλλά για λογαριασμό άλλου (έμμεσος ~) 4. (α) **διπλωματικός αντιπρόσωπος** πρόσωπο με επίσημη εξουσιοδότηση από το κράτος του για τη διπλωματική του εκπροσώπηση στο εξωτερικό ΣΥΝ. πρεσβευτής, επιτετραμμένος (β) **εκλογικός αντιπρόσωπος** δικηγόρος στον οποίο ανατίθεται ο έλεγχος της νομιμότητας της εκλογικής διαδικασίας και της έκδοσης αποτελεσμάτων σε εκλογικό τμήμα (γ) **εμπορικός αντιπρόσωπος**

πρόσωπο που έχει αναλάβει την εμπορική αντιπροσωπία επιχείρησης, οργανισμού ή ιδρύματος που εδρεύει αλλού. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «κεκείνος που αντικρίζει τον άλλον κατά πρόσωπο», < αντι- + πρόσωπον. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. représentant].

αντιπρόταση (η) [μεγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} πρόταση που διατυπώνεται προς ανάρρηση ή τροποποίηση προγενέστερης: *περίσχηκε πλήρως από τα επιχειρήματα του συνομιλητή του και δεν έκανε καμιά ~*.

αντιπροτεινόμενος ρ. μετβ. [αρχ.] {αντιπροτεινόμενα, αντιπροτάθηκα} 1. διατυπώνω εναλλακτική πρόταση για την τροποποίηση ή αντικρούση προηγούμενης: *στην πρόταση του εργοδότη για μείωση του προσωπικού οι εργαζόμενοι αντιπροτείναν τη μείωση του ωραρίου εργασίας* ΣΥΝ. αντικρούω ΑΝΤ. προτείνω 2. αντικρούω αντίθετα επιχειρήματα: *στη σφοδρή επιχειρηματολογία των αντιπάλων του δεν μπόρεσε να αντιπροτείνει το παραμικρό* ΣΥΝ. αντιτάσσω, αντιπαράτασσο.

αντιπροχθές κ. αντιπροχθές κ. αντιπροχθές κ. **αντιπροχθές** επίρρ. πριν από τρεις μέρες, την προηγούμενη της προχθεσινής ημέρας. — αντιπροχθεσινός, -ή, -ό.

α ντιπ ρυ τα νε ία (η) (χωρ. πληθ.) 1. ο τίτλος, το αξίωμα του αντιπρότανη: *οι εκλογές για την ~ γίνονται συγχρόνως με τις αντίστοιχες για την ανάδειξη πρύτανη* || *φέτος υπάρχουν τρεις υποψήφιοι για την ~* 2. (συνεκκ.) το χρονικό διάστημα που ορίζεται ως θητεία ενός αντιπρότανη, το έργο που αντιστοιχεί στη θητεία του: *επί της ~ του λυθήκαν χρόνια προβλήματα του πανεπιστημίου* 3. (συνεκκ.) ο χώρος στον οποίο στεγάζεται το γραφείο του αντιπρότανη.

αντιπρύτανης (ο/η) [1833] {-η κ. -άνεως | -άνεις, -άνεων} 1. αναπληρωτής του πρύτανη, δεύτερος στην ιεραρχία μετά τον πρύτανη: *στην τελευταία παράση ο ~ λόγω ασθενείας του πρύτανη* 2. (προκειμένου για τα ελληνικά πανεπιστήμια) καθένα από τα δύο μέλη που μαζί με τον πρύτανη απαρτίζουν το Πρυτανικό Συμβούλιο, θεσμικό όργανο διοίκησης του πανεπιστημίου σε συνδυασμό με τη Σύγκλητο 3. (παλαιότερ.) ο εκλεγμένος πρύτανης του επόμενου ακαδημαϊκού έτους, που συνεργάζεται με τον παρόντα πρύτανη για τη διοίκηση του πανεπιστημίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. πρύτανης. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Prorektor, γαλλ. vice-recteur].

αντίπρωρος, -η, -ο [αρχ.] ΝΑΥΤ. (λόγ.) (άνεμος) που πνέει αντίθετα στην πλώρη. — αντίπρωρα επίρρ.

αντιπρωτόνιο (το) {αντιπρωτονί-ου | -ων} ΦΥΣ. αντισωματίο που έχει την ίδια μάζα με το πρωτόνιο αλλά αρνητικό ηλεκτρικό φορτίο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anti-proton].

αντιπτεράργος (ο) {αντιπτεράργ-ου | -ων, -ους} ανώτατος αξιωματικός της Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

αντιπύραργος (ο) {αντιπυράργ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός του Πυροσβεστικού Σώματος (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

αντιπυραυλικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την εξουδετέρωση πυραύλων: ~ *σύστημα*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antimissile (νόθο συνθ.)].

αντιπυρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σβήνει τη φωτιά, που σχετίζεται με τρόπους πρόληψης, κατάσβεσης ή περιορισμού πυρκαγιάς: *για την προστασία του δάσους διανοίγονται ~ ζώνες (χωρίς βλάστηση)* 2. αυτός που επιτυγχάνει τη μείωση ή τον μηδενισμό της τάσης των εύφλεκτων υλικών να καίγονται: *στις στολές των πυροσβεστών γίνεται ειδική ~ επεξεργασία, για να αντέχουν στις υψηλές θερμοκρασίες* || ~ *προστασία* | *αφρός* [ETYM < αντι- + πυρικός < πυρ].

αντιραντάρ επίθ. {άκλ.} για καθετί που χρησιμοποιείται εναντίον των ραντάρ: *βλήματα | όπλα ~*.

αντιρρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξωτερικήσειση αντιθέσεως, διαφορετικής γνώμης: *συμφώνησε σε όλα χωρίς να προβάλει αντιρρησεις* || *δεν θα είχα καμιά ~ να πάμε μαζί διακοπές* || *ήταν τόσο θιμωμένος, που δεν τον έφερα ~ ΣΥΝ.* αμφισβήτηση, αντιλογία, ένσταση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-. [ETYM. < μεγν. αντίρρησις < αντι- + ρρησις].

αντιρρησίας (ο/η) {αντιρρησιών} πρόσωπο που έχει την τάση να φέρνει αντιρρησεις, να αντικρούει διατυπωμένες απόψεις διαφωνώντας: *είναι εκ συστήματος ~ διαφωνεί για να διαφωνεί* ΣΥΝ. αντιδραστικός, αμφισβητικός: ΦΡ. **αντιρρησίας** συνειδησέως αυτός που λόγω θρησκευτικών, πολιτικών ή φιλοσοφικών πεποιθήσεων αρνείται τη στρατιωτική θητεία. [ETYM < αντίρρηση + επίθημα -ίας' πβ. επιχειρηματ-ίας, εισοδηματ-ίας, αισθηματ-ίας κ.ά. Η φρ. αντιρρησίας συνειδησέως αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. objeteur de conscience].

αντιρρητική (η) ΘΕΟΛ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο την εξέταση των διαφορών που χωρίζουν τις χριστιανικές Εκκλησίες, τον έλεγχο των ετεροδόξων και την ανάρρηση των αντιρρήσεων που προβάλλονται από αυτούς.

αντιρρητικός, -ή, -ό [μεγν.] ΘΕΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την αντιρρητική: ~ *θεολογία* | *κειμενά* | *σημειώματα*. **αντιρρητικός** (η) [1872] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ανάπτυξη αντίθετης ροής για την αποκατάσταση ή την επίτευξη της ισορροπίας: (μτφ.) ως πρόεδρος *επέδωκε πάντα την ~ των αντίθετων τάσεων στο εσωτερικό της παρτάξης* ΣΥΝ. ισορροπία, ισορροπία 2. ΨΥΧΟΛ. η τάση αναπλήρωσης μιας αδυναμίας (σε μια περιοχή) μέσω της ανάπτυξης δύναμης σε άλλη περιοχή. Επίσης **αντιρρητικός** [αρχ.], αντιρροπος, -ης, -ο 1. αυτός που έχει αντίθετη ροπή: ~ *δυνάμεις* ΣΥΝ. αντίζυγος ΑΝΤ. ομόρροπος 2. (μτφ.) αυτός που κινείται προς την αντι-

θετη κατεύθυνση, που λειτουργεί ως αντίθετη ροπή: η *έκφραση των -ιδεολογικών ρευμάτων σε μια κοινωνία ενισχύει τη δημοκρατία* || *αρνήθηκε την ύπαρξη ~ τάσεων στο εσωτερικό του κόμματος* ΣΥΝ. αντίθετος, — αντιρροπα | αντιρροπώς [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-. [ETYM. αρχ. < αντίρρέτω < αντι- + ρέτω].

αντίπρ. — αντι-
αντισήκωμα (το) {αντισηκώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οποιαδήποτε προσφορά (κυρ. οικονομική) γίνεται σε αντιστάθμισμα ή προς εξαγορά υποχρέωσης ή εξυπηρέτησης 2. (ειδικότερ.) χρηματικό ποσό καταβαλλόμενο προς εξαγορά της στρατιωτικής θητείας 3. (μτφ.) οτιδήποτε έχει χαρακτήρα ανταπόδοσης ή λειτουργεί ως αντιστάθμισμα. — αντισηκώων ρ.

[ETYM. μεσν. < αρχ. αντίσηκό «αντισταθμίζω, αναπληρώνω» < αντι- + σήκος (-όω) «ζυγίζω» < σήκος «βάρος» (βλ. κ. σήκωνο)].

αντισημιτισμός (ο) [1841] ΠΟΛΙΤ. 1. σύνολο στάσεων και ενεργειών που απορρέουν από τη δογματικά θεμελιωμένη εχθρότητα κατά των εβραϊκών κοινοτήτων και κυρ. κατά της οικονομικοπολιτικής επιρροής τους (και ειδικότερ. του σιωνισμού, βλ. λ.) 2. (γενικότερ.) η εχθρική προδιάθεση απέναντι στο εβραϊκό στοιχείο. — αντισημίτης (ο) [1889], αντισημίτρια (η), **αντισημιτικός**, -ή, -ό [1890]. ΣΧΟΛΙΟ λ. φασισιμός. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Antisemitismus].

αντισηπτικός, -ή, -ό [1799] 1. αυτός που δρα κατά της σήψης ή χρησιμοποιείται για την πρόληψη της: ~ *φάρμακο* ΣΥΝ. απολυμαντικός 2. ΦΑΡΜ. **αντισηπτικό** (το) χημική ένωση ή φυσικός παράγοντας που εφαρμόζεται σε ζωντανούς ιστούς για την καταστροφή ή αναστολή της ανάπτυξης παθογόνων μικροοργανισμών, μικροβίων: το *ιώδιο χρησιμοποιείται σε αλοιφές ως ~ δέρματος*. — αντισηπτικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αντι- + σηπτικός < σήπω «σπάζω», < γαλλ. antiseptique].

αντισηψία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το σύνολο των μεθόδων που εφαρμόζονται για την καταστροφή μικροβίων που προϋπάρχουν σε ζωντανούς οργανισμούς και προκαλούν μολύνσεις. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antiseptie].

Αντισθένης (ο) {-η κ. -ένους} αρχαίος Αθηναίος φιλόσοφος (445-360 π.Χ.), ιδρυτής της Κυνικής Σχολής. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < αντι- + -σθένης < -σθένος].

αντισκηνό (το) [μεσν.] {αντίσκηνον} χοντρό, αδιάβροχο ύφασμα που χρησιμοποιείται ως ελαφριά σκηνή: *στους σεισμοπαθείς μοιράστηκαν αντίσκηνα για πρόχειρη στέγαση*.

αντισκορικός, -ή, -ό αυτός που καταπολεμεί τον σκόρο- κυρ. ως ουσ. **αντισκορικό** (το) παρασκεύασμα για την καταπολέμηση του σκόρου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. antimite (νόθο συνθ.)].

αντισκοριακός, -ή, -ό [1874] 1. αυτός που χρησιμοποιείται κατά της σκουριάς 2. **αντισκοριακό** (το) παρασκεύασμα κατά της σκουριάς. αντισμηναργός (ο) {αντισμηναργ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός της Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

αντισπασμοδικός, -ή, -ό [1831] αυτός που χορηγείται για την πρόληψη ή την καταστολή των σπασμών ΣΥΝ. σπασμολυτικός. — αντισπασμοδικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antispasmodique].

αντισταθμισόμενος ρ. μετβ. {αντιστάθμισ-α, -τηκα, -μένος} παρέχω αντιστάθμισμα (βλ. λ.), εξισορροπώ: *προσπάθησαν να αντισταθμίσουν τις απώλειες με αυξήσεις των τιμών* ΣΥΝ. ισορροπώ, ισοσταθμίζω, ισοφαρίζω, εξισορροπώ. — **αντισταθμιστής** (ο) [1896]. [ETYM. μεγν. < αρχ. αντίσταθμος «ισοβαρής, αναπληρωτικός» < αντι- + στάθμη].

αντισταθμιστική (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η παροχή ισοδύναμου ανταλλάγματος για την εξισορρόπηση οικονομικής υποχρέωσης: *προέβησαν σε ειδική συμφωνία για τη σταδιακή ~ των χρεών* ΣΥΝ. εξισορρόπηση, ισοστάθμιση 2. ΦΥΣ. η εξουδετέρωση των αλλοιώσεων που επέρχονται στην πορεία ενός φαινομένου από την τροποποίηση των συνθηκών (οι οποίες διασφραγίζουν την εμφάνισή του): η ~ της *ταλαντώσεως* του εκκρεμούς *συνίσταται στην αναπλήρωση των μηχανικών απωλειών που επιφέρει η τριβή* 3. ΒΟΤ. **σημείο αντιστάθμισης** φυσιολογικός δείκτης φυτών που εκφορτίζει την ένταση του φωτός η οποία απαιτείται για την ενεργειακή εξισορρόπηση σε αυτά των διαδικασιών της φωτοσύνθεσης και της αναπνοής.

αντιστάθμισμα (το) [1843] {αντισταθμισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (κυριολ.) βάρος που χρησιμοποιείται για την εξισορρόπηση άλλου, για την αποκατάσταση ή την επίτευξη ισορροπίας: (στο ζυγισμα) *ήθελε είκοσι κιλά ~, για να ισορροπήσει* ΣΥΝ. αντίβαρο 2. (γενικότερ.) οτιδήποτε προσφέρεται ως αναγνώριση και ανταμοιβή παροχής, υπηρεσίας ή προς αναπλήρωση απώλειας: *αυτή η ημέρα χαράς είναι το ~ των αγώνων μας ζωής!* ΣΥΝ. ανταμοιβή, αποζημίωση, ανταλλάγμα.

αντισταθμιστικός, -ή, -ό [1856] 1. αυτός που σχετίζεται με την αντιστάθμιση (σημ. 1): ~ *οφέλη* 2. ΟΙΚΟΝ. **αντισταθμιστική εισφορά** | **αντισταθμιστικό τέλος** περιοδικό ποσό που επιβάλλει η Επιτροπή των Κοινοτήτων (Κομισιόν) για την κάλυψη της διαφοράς ανάμεσα στις διεθνείς και τις κοινοτικές τιμές των αγροτικών προϊόντων, ώστε να προστατεύεται η ανταγωνιστικότητά τους, καθώς και το εισόδημα των παραγωγών 3. **αντισταθμιστικό φίλτρο** ειδικό φίλτρο για την αλλαγή της χρωματικής θερμοκρασίας του φωτός κατά τη λήψη φωτογραφιών ΣΥΝ. διορθωτικό φίλτρο 4. **αντισταθμιστική εκπαίδευση** βλ. λ. *εκπαίδευση*. — **αντισταθμιστικ-ά** | -ώς επίρρ. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. compensatif].

αντισταμινικό (το) → αντισταμινικός

αντί- | αντί- | αντι- | ανθ- α' συνθετικό
αντι-πυρετικός, -ή, -ό αντι-ρυθμικός, -ή, -ό αντι-σεισμικός, -ή, -ό αντι-σοβιετικός, -ή, -ό αντι-σοσιαλιστικός, -ή, -ό

αντιστάρ (ο/η) {άκλ.} δημοφιλής star (βλ.λ.) που αποφεύγει τις ιδιοτροπίες, τους βεντετισμούς και εν γένει τον τρόπο συμπεριφοράς που χαρακτηρίζει όσους μετέχουν στο σύστημα παραγωγής και προβολής των star. **αντίσταση** (η) {-ης κ. -άσεων | -άσεις, -άσεων} 1. η εκδήλωση σταθερής εναντίωσης, η άρνηση αποδοχής, συμπλήρωσης ή υποχώρησης (σε κάποιον/κάτι που προσπαθεί να επιβληθεί): με πεσμένο πλέον ηθικό δεχόταν τα χτυπήματα χωρίς ~ || η ~ του πνευματικού κόσμου στα φαινόμενα σήψης οφείλει να είναι εντονότερη ΑΝΤ. υποχώρηση, ενδοτικότητα ΣΥΝ. εναντίωση, άρνηση, πάλη, αντιπαράθεση· ΦΡ. (α) **παθητική αντίσταση** η άρνηση υπακοής στις εντολές του εχθρού χωρίς τη χρήση βίας, το να αρνείται κανείς να υπακούσει και ταυτόχρονα να δέχεται αδιαμαρτύρητα την εχθρική βία, τα αντίποινα: ο Γκάντι κήρυξε ~ εναντίον των Άγγλων στην Ινδία (β) **κάνω αντίσταση** είμαι μέλος αντιστασιακής οργάνωσης, μετέχω σε ενεργητική ή παθητική αντιστασιακή πράξη: *έκανε αντίσταση διακρινώντας παράνομα έντυπα* || στη δικτατορία ορισμένοι συγγραφείς έκαναν αντίσταση αρνούμενοι τη δημοσίευση έργων τους 2. ΝΟΜ. **αντίσταση κατά της Αρχής** η ΧΡήση ή απειλή σωματικής βίας για να εμποδιστεί κρατικό όργανο να πράξει το καθήκον του, ή βιοσπαργία κατά τη νόμιμη ενέργεια Αρχής (ή υπάλληλου) 3. η οργάνωση της άμυνας για την απόκρουση εχθρικής επίθεσης ή απειλής: ο στρατός μας προέβαλε αποτελεσματική ~ στην εχθρική εισβολή || οι στρατιώτες παραδόθηκαν χωρίς ~ 4. **Αντίσταση** (η) (α) η οργανωμένη στρατιωτική αντίθεση και ένοπλη αντιπαράθεση προς τον εχθρό υπό καθεστώς ξένης κατοχής (β) το σύνολο των αντιστασιακών οργανώσεων και των ατόμων που τις απαρτίζουν: τιμήθηκε για την προσφορά του ως μέλος της ~ || από δώδεκα ετών ήταν στην ~ (γ) ΙΣΤ. **Εθνική Αντίσταση** ο αγώνας κατά των κατοχικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου: η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοπόταμου αποτελεί σταθμό στην ιστορία της ~ || η αναγνώριση της ~ αποτέλεσε κορυφαία πολιτική πράξη 5. (ειδικότ.) αντιστάσεις (οι) οι δυνάμεις αυτοσυγκράτησης και αυτοελέγχου (που διαθέτει κανείς): είναι δυνατός χαρακτήρας με γερές ~ στους πειρασμούς 6. η αντίδραση του σώματος σε αντίθετη δύναμη που ασκείται πάνω του: ο αεροδυναμικός σχεδιασμός μειώνει τις απώλειες από την ~ του αέρα ΣΥΝ. αντίδραση 7. ΒΙΟΛ. **φυσική αντίσταση** η ικανότητα ενός οργανισμού να αντιστέκεται σε μόλυνση ή αρρώστια: ο ιός του Α.Ι.Δ.Σ. καταστρέφει την ~ του οργανισμού προσβάλλοντάς το ανοσοποιητικό σύστημα 8. (ειδικότ.) ΦΥΣ. -ΗΛΕΚΤΡ. (σύμβολο R) (α) η ιδιότητα ενός αγωγού να αντιτίθεται στη ροή ηλεκτρικού φορτίου και να μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε θερμική (β) (καθημ.) ο αντιστάτης (βλ.λ.): *κόπηκε το ρεύμα, γιατί κάηκε η ~* || *αλλάξω την ~*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. **ἀντίστασις** < **αντίσταμαι**. Ορισμένοι όροι και φράσεις αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. ενεργητική | **παθητική αντίσταση** (< αγγλ. active | passive resistance), η **πορεία της ελαχίστης αντίστασης** (< αγγλ. the line of least resistance), **ηλεκτρική αντίσταση** (< γαλλ. résistance électrique), **αντίσταση κατά της αρχής** (< γαλλ. résistance contre l'autorité) κ.ά.], αντιστασιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αντίσταση κατά οργανωμένης μορφής καταπιεστικής εξουσίας: *~ κείμενα | οργάνωση | αγώνας* 2. **αντιστασιακός** (ο), **αντιστασιακή** (η) πρόσωπο που είναι μέλος ομάδας αντιστάσεων, που μετέχει στην Αντίσταση: *παίρνει σύνταξη αντιστασιακού για τη δράση του στα χρόνια της Κατοχής* || σε απολυταρχικά καθεστώτα οι ~ διώκονται με εξορία ή βασανιστήρια. — αντιστασιακ-ά | -ώς επίρρ. αντιστάτης (ο) {αντιστάτων} ΗΛΕΚΤΡ. (συνεκδ.) ο αγωγός ή το γάλκνιο σπειροειδές σύρμα που έχει την ιδιότητα να αντιτίθεται στη ροή ηλεκτρικού φορτίου και να μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε θερμική· χρησιμοποιείται σε ηλεκτρικές συσκευές: *αυτός ο ~ έχει αντίσταση 1.000 Ωμ ΣΥΝ. (καθημ.) αντίσταση* [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. resistor], αντιστατικός, -ή, -ό αυτός που αποτρέπει ή περιορίζει τη δημιουργία στατικού ηλεκτρισμού (σε υφάσματα, δίσκους μουσικής, μαλλιά κ.λπ.) ΑΝΤ. στατικός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antistatic, άσχετο προς το μγν. αντιστατικός < αντίστασις].

αντιστέκομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {αντιστάθηκα} προβάλλω αντίσταση, αρνούμαι να συμφωνήσω, να υποχωρήσω: *αντιστέκεται στις μεταβολές που επιφέρει η εξέλιξη* || *δεν μπορεί ν' αντισταθεί στους πειρασμούς* || ~ *σθεναρά* | *ασοφασιστικά* ΣΥΝ. αμύνομαι, (λόγ.) ανθίσταμαι, αντιμάχομαι, αντιτάσσομαι ΑΝΤ. ενδίδω, υποχωρώ, υποκύπτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. **αντιστήριγμα** (το) [αρχ.] {αντιστήριγμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να στηρίζει ή να υποβαστάζει κάτι: *έβαλε πρόχειρα ένα ξύλο για ~ στη σκηνή, μέχρις ότου διορθώσει τη δοκό* ΣΥΝ. υποστήριγμα, αντήρισμα 2. (μτφ.) οτιδήποτε εξασφαλίζει υποστήριξη ή προστασία ΣΥΝ. στήριγμα, υποστήριξη, προστασία. — αντιστήριξο ρ. [μτγν.], αντιστήριξη (η) [1889] {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} προσωρινή στήριξη σε κτήρια ή σε εκσκαφές κατά τις επιδιορθώσεις ή κατά την ανέγερση νέων κατασκευών: οι δοκοί **αντιστήριξης** χρησιμοποιούνται για τη μείωση του βάρους στους υπό επιδιόρθωση τοίχους.

αντίστιξη (η) [1888] {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} ΜΟΥΣ. 1. η τέχνη του συνδυασμού ανεξαρτήτων μεταξύ τους μουσικών γραμμών (φωνών), οι οποίες προορίζονται να εκτελεστούν και να ακουστούν ταυτόχρονα· προέρχεται από τη φωνητική μουσική, και δίνει έμφαση στη μουσική ολοκλήρωση της κάθε μουσικής γραμμής, στον συνδυασμό των μουσικών γραμμών σύμφωνα με τους κανόνες της συνήχησης και στη δυνατότητα του ακροατή να ξεχωρίσει την κάθε φωνή μέσα στο

αντιστικτικό πλέγμα· η αντιστικτική αντίληψη επικεντρώνεται στη μουσική γραμμή και είναι «οριζόντια», ανταπαρτίζεται δε στην αρμονική αντίληψη της μουσικής, η οποία επικεντρώνεται στη συγχρορία και είναι «κατακόρυφη» 2. μια μουσική γραμμή η οποία γράφεται με την προοπτική να ακουστεί ταυτόχρονα με μια άλλη μουσική γραμμή, η οποία έχει δοθεί ως θέμα, και ονομάζεται συνήθ. **κάντους φίρμος** 3. παραδοσιακή διδασκαλία (δίπλα στην αρμονία, βλ.λ.) της μουσικής, που ειδικεύεται στην τέχνη της αντιστικτικής γραφής και ταυτίζεται με τη διδασκαλία των κανόνων ορισμένου στυλ γραφής, ορισμένης μουσικής αισθητικής· στον 20ό αι. διδάσκονται ιδίως δύο αντιστικτικά στυλ: το στυλ *Παλεστρίνα* και το στυλ *Μπαχ* (από τα ονόματα των κυριότερων συνθετών που έγραψαν στο καθένα από αυτά). — αντιστικτικός, -ή, -ό, αντισπκΗκά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του λατ. όρου contrapunctum < contra «αντί» + punctum «σημείο, στιγμή, στίξη», βάσει της φρ. punctus contra punctum «σημείο προς σημείο», η οποία αποδίδει την τέχνη της αντιπαράθεσης νότα προς νότα και απαντά στις διάφορες ευρωπ. γλώσσες: ιταλ. contrappunto, γαλλ. contrepoint κ.λπ.].

αντιστοιχία (η) [αρχ.] {αντιστοιχίζω} 1. η ισοδυναμία που προκύπτει από την αναλογία δεδομένων τα οποία εντάσσονται σε αντιστρα-βαλλόμενα συστήματα, σύνολα: *πρόκειται για εντελώς διαφορετικές καταστάσεις· δεν υπάρχει ~* || *συνέπεια είναι η ~ λόγων και πράξεων* ΦΡ. **κατ' αντιστοιχία(ν)** τηρουμένων των αναλογιών· *εφόσον αυξάνεται το καθένα από αυτά*, *θα έπρεπε ~ να αυξηθούν και οι μισθοί* ΣΥΝ. κατ' αναλογία 2. ΝΑΥΤ. η γωνία που σχηματίζεται μεταξύ της νοητής γραμμής παρατηρητή και αντικειμένου (π.χ. φάρου, κάβου κ.λπ.) με τον Βορρά ΣΥΝ. διόπτευση. ΣΧΟΛΙΟ λ. **στοίχος**. αντιστοιχίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντιστοιχίζω-α, -τηκα, -σμένους} θέτω (κάτι) σε αντιστοιχία (με κάτι άλλο): *~ τα στοιχεία ενός συνόλου Α προς τα στοιχεία ενός συνόλου Β*. — αντιστοιχίζω (η) [1856].

αντιστοιχός, -ή, -ό αυτός που αναλογεί ισότιμα προς κάτι δεδομένο, αυτός που μέσα σε μια διάταξη ή σε ένα πλαίσιο δεδομένων κατέχει θέση ή επιτελεί λειτουργία ισοδύναμη με τη θέση ή τη λειτουργία άλλου δεδομένου στοιχείου μιας άλλης διάταξης ή ενός άλλου πλαισίου: *οι αστοί αποκτούσαν αυξανόμενη οικονομική δύναμη και ζητούσαν ~ συμμετοχή στην πολιτική εξουσία* || η έρευνα στα ελληνικά Α.Ε.Ι. είναι περιορισμένη σε σχέση με την ~ των ευρωπαϊκών || *από λάθος είχε κρατηθεί η ~ θέση του πάνω διαζώματος* ΣΥΝ. ανάλογος, συμμετρικός, σύστοιχος, ομόλογος, ισοδύναμος. — αντίστοιχος | **αντιστοιχός** [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ανάλογος**, **στοίχος**. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική της «αυτός που έχει τοποθετηθεί συμμετρικά απέναντι στον άλλον», < αντι- + **στοίχος** «σειρά, ευθύγραμμη διάταξη»].

αντιστοιχό ρ. αμετβ. [αρχ.] {αντιστοιχίζω... | αντιστοιχίζω-α, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμένος} 1. βρίσκομαι σε σχέση αντιστοιχίας με κάτι, είμαι τοποθετημένος έτσι, ώστε να ταυριάζω με κάτι άλλο, να βρίσκομαι σε συμμετρική θέση με αυτό: *σε κάθε γραφείο αντιστοιχεί ένας υπολογιστής* || *κάθε θέση στα θέατρα αντιστοιχεί σε έναν θεατή* 2. βρίσκομαι σε σχέση αναλογίας με κάτι, ισοδυναμώ με κάτι: *ο βαθμός του λογαγού στον Στρατό Ήνρας, αντιστοιχεί στον βαθμό του αμνηγοού στην Πολεμική Αεροπορία* || *σε κάθε κάτοικο αντιστοιχούν δέκα τετραγωνικά μέτρα πρασίνου* || *σ' αυτή τη λέξη αντιστοιχούν πέντε σημασίες* || *τα σύμβολα του γάρτη αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα γεωγραφικά στοιχεία (πόλεις, όρη, δρόμους κ.λπ.)*. — αντιστοιχίζω (η) [1856], ΣΧΟΛΙΟ λ. **σείβω**, **στοίχος**.

αντιστρατεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αντιστρατεύθηκα (καθημ. -τηκα)} τίθεμαι εναντίονος, εκδηλώνω εναντίωση: *αντιστρατεύεται την πρόοδο εμμένοντας σε ξεπερασμένες αντιλήψεις* ΣΥΝ. αντιβαίνο, αντικειμαι, αντιτάσσομαι, αντιτίθεμαι, διαφωνώ, εναντιώνομαι, συγκρούομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**. αντιστράτηγος (ο) {αντιστράτηγος-ου | -ων, -ους} ανώτατος αξιωματικός του Στρατού Ήνρας, της ΕΛ.ΑΣ. και του Πυροσβεστικού Σώματος (βλ. λ. **βαθμός**, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. lieutenant general. Το αρχ. **αντιστράτηγος** σήμαινε «αντίπαλος στρατηγός»].

αντιστρατιωτικός, -ή, -ό [1892] αυτός που στρέφεται εναντίον του στρατού και ειδικότ. κατά της στρατοκρατικής οργάνωσης, της προώθησης και καθιέρωσης προτύπων στρατιωτικής οργάνωσης: η **επικράτηση συμβιβαστικών** και φιλεργητικών τάσεων οφείλεται στο ~ πνεύμα της εποχής μας ΣΥΝ. αντιμilitarιστικός, αντιστρατοκρατικός ΑΝΤ. στρατοκρατικός, милитарιστικός. — αντιστρατιωτικ-ά /-ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. antimilitaristisch (νόθο συνθ.)].

αντιστρατοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η αντίθεση στη στρατοκρατία (βλ.λ.) ΣΥΝ. αντιμilitarισμός ΑΝΤ. στρατοκρατία, милитарισμός. — αντιστρατοκρατικός, -ή, -ό.

αντιστρεπτός, -ή, -ό (κυρ. στη ΦΥΣ.) 1. αυτός που μπορεί να αντιστραφεί, που επιδέχεται αντιστροφή ΣΥΝ. αναστρέψιμος 2. **αντιστρεπτή μεταβολή** ιδανική θερμοδυναμική διεργασία, που επιτρέπει την επιστροφή ενός συστήματος στην αρχική του κατάσταση χωρίς πρόκληση μεταβολών στο περιβάλλον του: στη φΘση δεν υπάρχουν **αντιστρεπτές μεταβολές**, αφού όλες οι διεργασίες συνοδεύονται από τριβές και απώλειες. — αντιστρεπτότητα (η). [ΕΤΥΜ. μγν. < αρχ. αντιστρέψω].

αντιστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντέστρεψα, αντιστρεφάκα (λόγ. αντε-στράφην, -ης, -η...), αντεστραμμένος} 1. αλλάζω φορά (σε κάτι), στρέφω προς την αντίθετη κατεύθυνση: *με τη νέα σηματοδότηση έχει αντιστραφεί το ρεύμα της κυκλοφορίας από άνοδο σε κάθοδο* || ~ *τους πόλους μπαταρίας* ΣΥΝ. αναστρέφω, μετατρέπω, μεταστρέφω 2. (μτφ.) προκαλώ ανατροπή δεδομένων προς την αντίθετη κατεύθυνση: *ύστερα από την απολογία του αντιστράφηκε το κλίμα στο δικαστή-*

ριο Η ~ τους όρους *του παιγνιδιού εξουδετερόνοντας την υπεροχή του αντιπάλου* ΣΥΝ. μεταβάλλω υπέρ/κάτω 3. ΜΑΘ. αλλάζω τους όρους ενός κλάσματος, θέτοντας τον παρονομαστή στη θέση του αριθμητή και τον αριθμητή στη θέση του παρονομαστή. **αντιστρέφιος**, -η, -ο αυτός που μπορεί να αντιστραφεί: ~ κλίμα | *κατάσταση* ΣΥΝ. αντιστρέπτος. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. reversible]. αντιστρεψιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η δυνατότητα να αντιστραφεί κάτι 2. (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. η δυνατότητα να ανάγεται κανείς μέσω της γραφής μιας λέξης στη μορφή της αντίστοιχης ξένης λέξης (με βάση ορισμένο συμβατικό σύστημα αντιστοιχίας των γραμμάτων μεταξύ των δύο αυτών γλωσσών), λ.χ. *Ζυρίχη* → *Zürich*, *Μωπασσάν* → *Maupassant*. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. reversibility].

αντιστροφή (η) [αρχ.] 1. η στροφή προς την αντίθετη κατεύθυνση: η *πετυχημένη συνέντευξη του οδήγησε σε μια - της αρνητικής του εικόνας* || η ~ *του πολιτικού κλίματος προκάλεσε αναστάτωση* || ~ των *δεδομένων* || *παρατηρήθηκε - των οικονομικών μεγεθών* ΣΥΝ. αναστροφή, ανατροπή, αναποδογύρισμα 2. ΦΙΛΟΛ. σύστημα στίχων χορικού άσματος σε αρχαίο δράμα, που έχει μετρική και ρυθμική αντιστοιχία με τη στροφή 3. ΓΛΩΣΣ. σήμα λόγου που συνιστά στην επανάληψη λέξης ή φράσης στο τέλος επάλληλων προτάσεων: *χθες βροχή, σήμερα βροχή, κάθε μέρα βροχή!* 4. ΜΑΘ. γεωμετρικός σημειακός μετασχηματισμός.

αντίστροφος, -η, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ. κ. μθφ.) αυτός που έχει αντιστραφεί, που προκύπτει με αντιστροφή: ~ *οπτικό ένδωμα στον καθρέφτη* || η ~ *φορά κινήσεως* || η *μεγάλη δημοσιότητα είχε το ~ από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα* ΣΥΝ. ανάποδος, αντεστραμμένος, αντίθετος ΦΡ. **αντίστροφη μέτρηση** (ι) η μέτρηση προς τα πίσω (από τους μεγαλύτερους προς τους μικρότερους αριθμούς), η οποία ξεκινά με την έναρξη μιας διαδικασίας, λ.χ. της εκτόξευσης πυραύλου, και στην οποία η στιγμή ολοκλήρωσης της διαδικασίας, λ.χ. της εκτόξευσης, ορίζεται στο μηδέν (ii) (μθφ.) η περιόδως αυξημένης δραστηριότητας που προηγείται της λήξεως μιας προθεσμίας: *βιασμάστε στην ~ για τις εκλογές και ο προσεκτικός πυρετός είναι στο κατακόρυφο* 2. ΜΑΘ. (ω) **αντίστροφοι αριθμοί** αριθμοί των οποίων το γινόμενο είναι ίσο με τη μονάδα: οι αριθμοί 2 και 0,5 είναι ~, επειδή 2x0,5 = 1 (β) (ειδικότ.) **αντίστροφα κλάσματα** κλάσματα στα οποία ο αριθμητής του ενός είναι παρονομαστής του άλλου, συνεπώς είναι αριθμοί αντίστροφοι και δίνουν γινόμενο μονάδα: τα *κλάσματα 3/7 και 7/3 είναι ~* 3. (κυρ. στη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών και των Λατινικών) **αντίστροφο (θέμα)** κείμενο γραμμένο σε σύγχρονη γλώσσα, το οποίο δίνεται ως άσκηση για να μεταφραστεί σε αρχαία (κυρ. Αρχαία Ελληνικά ή Λατινικά). — αντίστροφα επί ρρ.

αντιστρόφος επίρρ. [μτγν.] κατά αντίστροφο τρόπο, με αντιστροφή: *κινήθηκε ~* (βλ. λ. *ανάλογος*).

αντιστύλι (το) [μσν.] (αντιστυλ-ιού | -ιών) (λαϊκ.) 1. οτιδήποτε χρησιμοποιείται για υποστήριξη: *έβαλε πρόχειρα ένα δοκάρι για ~* ΣΥΝ. αντιστήριγμα, (λόγ.) έρεισμα 2. (μθφ.) οποιοδήποτε πρόσωπο προσφέρει υποστήριξη και ενίσχυση (κυρ. σε συναισθηματικό ή ηθικό επίπεδο): *χάθηκε η μάννα, τ'~ του σπαιτού* ΣΥΝ. στυλός, υποστηρικτής, προστατής. Επίσης αντιστύλωμα. — αντιστυλώω ρ. [μσν.].

αντισυλληπτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. 1. αυτός που αποτρέπει τη σύλληψη, που συμβάλλει στην αποφυγή της τεκνοποίησης: ~ *μέθοδοι* | *φάρμακα* | *αγωγή* 2. **αντισυλληπτικό (χάπι)** δισκίο (χάπι) με συνθετικές ορμόνες που αναστέλλουν την ωορρηξία, το οποίο λαμβάνεται σε ορισμένες μέρες του κύκλου και σε συγκεκριμένες δόσεις και συμβάλλει στην αντισύλληψη: ~ *σπείραμα* («σπειράω») (που τοποθετείται στη μήτρα). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. contraceptive].

αντισύλληψη (η) {-ης κ. -ήνεως} {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κάθε μέθοδος πρόληψης της σύλληψης κατά τη γενετήσια επαφή προς αποφυγή τεκνοποίησης: *μέθοδοι αντισύλληψης είναι η χρήση προφυλακτικών, σπερμωκτόνων αλοιφών, διαφράγματος κ.λπ.* ΣΥΝ. προφύλαξη. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. contraception].

αντισυμβαλλόμενος, -η, -ο ΝΟΜ. το δεύτερο από τα δύο πρόσωπα που υπογράφουν μία σύμβαση (το πρώτο είναι ο *συμβαλλόμενος*).

αντισυμβατισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η στάση ζωής που χαρακτηρίζεται από την απόρριψη των συμβατικών κανόνων (καθιερωμένων και αποδεκτών τρόπων συμπεριφοράς, ένδυσης, σκέψεως κ.λπ.) ΣΥΝ. αντι-κομφορμισμός ΑΝΤ. συμβατισμός, κομφορμισμός. Επίσης αντισυμβα-**τικότητα** (η). — αντισυμβατικός, -ή, -ό, αντισυμβατικά επίρρ. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. anticongformisme].

αντισυνταγματάρχης (ο/η) [1822] {αντισυνταγματάρχων} ανώτερος αξιωματικός του Στρατού Ήεράς (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

αντισυνταγματικός, -ή, -ό [1825] αυτός που δεν είναι σύμφωνος προς τις διατάξεις του Συντάγματος, που παραβιάζει το Σύνταγμα: ~ *νομοσχέδιο* | *απόφαση*. — αντισυνταγματικ-ά/-ώς [1826] επίρρ.

αντισυνταγματικότητα (η) [1871] {χωρ. πληθ.} (για νομοσχέδια, νομοθετικές διατάξεις κ.λπ.) η παραβίαση των διατάξεων του Συντάγματος, η ασυμφωνία προς όσα ορίζει το Σύνταγμα: η ~ *του νόμου θα κριθεί από το Σ.τ.Ε.* ΑΝΤ. συνταγματικότητα.

αντισφαίριση (η) (-ης κ. -ίσεως) {χωρ. πληθ.} 1. το τένις: αγώνισμα που παίζεται σε παράλληλο επίπεδο γήπεδο από δύο παίκτες (ή από

δύο ζεύγη παικτών) με ρακέτες, με τις οποίες χτυπούν και αποκρούουν μικρό μπαλάκι, το οποίο πρέπει να περνάει πάνω από το δίχτυ που χωρίζει το γήπεδο στο μέσον 2. **επιτραπέζια αντισφαίριση** το πιν-γκπόνγκ (βλ. λ.). — αντισφαιριστής (ο), αντισφαιρίστρια (η), αντι-σφαιριστικός, -ή, -ό.

[ETYM₁ Απόδ. του διεθνούς αγγλ. όρου tennis. Η φρ. *επιτραπέζια αντισφαίριση* αποδίδει τον διεθνή όρο ping-pong, πβ. αγγλ. table tennis, γερμ. Tischtennis κ.ά.].

αντισχέδιο (το) [1897] {αντισχεδί-ου | -ων} σχέδιο που προτείνεται για την τροποποίηση ή αντικατάσταση προηγούμενου: το ~ *της αντιπολιτευσης υπερέρχει έναντι του σχεδίου νόμου που κατέθεσε η κυβέρνηση* ΣΥΝ. αντιπρόταση.

αντίσωμα (το) {αντίσωμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΒΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) προστατευτική πρωτεϊνική ουσία που παράγεται από λευκά αιμοσφαίρια ως αντίδραση στην είσοδο στον οργανισμό ξένης ουσίας (αντιγόνου) με σκοπό την εξουδετέρωσή της 2. (μθφ.) στοιχείο που λειτουργεί ως μηχανισμός άμυνας υπέναντι σε υφιστάμενη απειλή: οι *παραδοσιακές αξίες μπορούν να δράσουν ως αντισώματα στη διαδικασία της κοινωνικής αποσάθρωσης*. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Antikörper (νόθο συνθ.)].

αντισωματίο (το) {αντισωματί-ου | -ων} ΦΥΣ. υποατομικό σωματίο που έχει την ίδια μάζα με ένα σωματίο της συνηθεμένης ύλης αλλά άλλα φυσικά μεγέθη αντίθετα, π.χ. ηλεκτρικό φορτίο. Επίσης αντισωματίδιο. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. anti-particle].

αντίτασος ρ. μετβ. [αρχ.] {αντέταξα, αντίτάχθηκα} 1. προβάλλω (κάτι) προς απόκρουση, εξουδετέρωση, αντιμετώπιση (προηγούμενου επιχειρήματος, θέσης κ.ά.): *συνεχώς αντέτασσε την οικονομική τους δυσπραγία σε κάθε επιχειρηματική του πρόταση* || ~ βία στη βία || *αντέτασσε τη λογική και τον διάλογο στις ύβρεις των αντιπάλων του* ΣΥΝ. αντιπαραθέτω 2. (ειδικότ.) ισχυρίζομαι (κάτι) προς ανασκευή κατηγορίας, για την απόρριψη πρότασης κ.λπ.: *στο πλήθος των κατηγοριών αντέταξε την αφοσίωση του στο καθήκον* ΣΥΝ. επικαλούμαι 3. (μεσοπθ. **αντιτάσσομαι**) τηρώ, εκδηλώνω αρνητική ή εχθρική στάση, απορρίπτω εντελώς: *αντιτάχθηκε με αποφασιστικότητα στα σχέδια τους* || *θα αντιταχθούν στα σχέδια διχοτόμησης του νησιού* ΣΥΝ. εναντιώνομαι. — αντίταξη (η) [αρχ.].

Αντίταυρος (ο) όρος της Α. Ασίας ΒΑ. των Ορέων του Ταύρου.

αντιτέينو ρ. μετβ. [αρχ.] {αντέτεινα} διατυπώνω αντίθετη πρόταση ή άποψη προς απόκρουση προηγούμενης ή προβάλλω αντηρήσεις (για κάτι): *στα συμπεράσματα των ερευνητών πολλοί αντιτέινουν ότι η μέθοδος που χρησιμοποιήσαν είναι αναξιόπιστη* || *στην αισιοδοξία για την υλοποίηση του έργου αντίτεινε την τεχνολογική ανεπάρκεια και την έλλειψη πόρων* ΣΥΝ. αντιλέγω, αντιτάσσω, αντιπαραθέτω.

αντιπίθεται ρ. → **αντιθέτω**
αντίτιμο (το) {αντίτιμ-ου | -ων} 1. το χρηματικό ποσό που αντιστοιχεί στην αξία πράγματος: *καταβάλλω | πληρώνω το - του εισιτηρίου* | *τού γραμματοσήμου* ΣΥΝ. τιμή, αξία 2. (μθφ.) το αποτέλεσμα πράξεως, ό,τι επέρχεται ως συνέπεια: η *εκλογική ήττα υπήρξε το ~ της αντιλαϊκής του πολιτικής* ΣΥΝ. συνέπεια, αποτέλεσμα, τιμήμα. [ETYM₁ < αρχ. ὄντιμιος< ἀντι- + -τιμος< τιμή].

αντιτορπιλικό (το) [1888] ΣΤΡΑΤ. ταχύπλοο πολεμικό σκάφος με ειδικό εξοπλισμό για την εξουδετέρωση τορπιλών πυροβόλων, βομβών βυθού και για τον ηχοεντοπισμό υποβρυχίων, το οποίο φέρει κατευθυνόμενα βλήματα αντιαεροπορικής προστασίας.

αντιτορπιλικός, -ή, -ό 1. αυτός που χρησιμοποιείται για την εξουδετέρωση και καταστροφή τορπιλών ή τορπιλοβόλων: ~ *δίκτυο ναρκών* 2. **αντιτορπιλικό** (το) βλ. λ. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. contre-torpilleur].

αντίτραστ (το) (άκλ.) ΟΙΚΟΝ. ενέργεια, πολιτική ή νομοθέτημα που στοχεύει στην καταπολέμηση των μονοπωλιακών καταστάσεων, στην προστασία του καταναλωτή και στην εξασφάλιση συνθηκών ελεύθερου ανταγωνισμού από συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων σε ολιγο-πολυακούς κλάδους. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. antitrust (νόθο συνθ.)].

αντίτυπο (το) {αντίτυπ-ου | -ων} ΤΥΠΟΓΡ. πανομοιότυπο αντίγραφο πρωτότυπου εντύπου: *συνήθ. κάθε τεύχος ή φύλλο εκδιδόμενο εντύπου: αγοράσα ένα ~ του έργου του* || *το βιβλίο του κυκλοφορεί σε χιλιάδες ~*.

[ETYM₁ < μτγν. αντίτυποντο απολύτως όμοιο - αντίγραφο», ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἀντίτυπος* «αντίστοιχος» < ἀντι- + τύπος].

αντιύλη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ύλη αντισωματιδίων (αντιπρωτονίων, αντανετρονίων, ποζιτρονίων κ.λπ.). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. antimatter].

αντιοφάρμακο (το) [αρχ.] {αντιφάρμακ-ου | -ων} 1. φάρμακο που χορηγείται προληπτικά ως αντίδοτο 2. (μθφ.) οτιδήποτε αποσκοπεί στην εξουδετέρωση δυσάρεστων καταστάσεων ή συνεπειών ΣΥΝ. γιατρεία, θεραπεία, λύση, παρηγοριά.

αντίφαση (η) (-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων) 1. η διατύπωση πρότασης που λογικά αποκλείει την αλήθεια προηγούμενης ή δημιουργία ασυμβατικών και αλληλοαποκλειόμενων προτάσεων: *έπεσε σε πολλές ~ κατά την ανάκριση* ΣΥΝ. αντινομία, εναντιολογία 2. ΦΙΛΟΣ. αρχή της *αντιφάσεως* λογική αρχή, σύμφωνο με την οποία δεν είναι δυνατόν να θεθούν ταυτόχρονα ως αληθείς δύο αντιφατικοί όροι (π.χ.

αντί-	αντί-	αντι-	ανθ'-α' συνθετικό
αντι-συναδελφικός, -ή, -ό	αντι-τουρκικός, -ή, -ό	αντι-φασιστικός, -ή, -ό	αντι-χιτλερικός, -ή, -ό
αντι-συνδικαλιστικός, -ή, -ό	αντι-τουρκισμός (ο)	αντι-φιλελεύθερος, -ή, -ό	αντι-χολερικός, -ή, -ό
αντι-τετανικός (ορός)	αντι-τρομοκρατικός, -ή, -ό	αντι-φοιτητικός, -ή, -ό	αντι-χριστιανικός, -ή, -ό
αντι-τοξικός, -ή, -ό	αντι-τυφικό (εμβόλιο)	αντι-φυματικός, -ή, -ό	αντι-ψευρικός, -ή, -ό

A - όχι A) ή δύο αντιφατικές προτάσεις (δηλ. δύο προτάσεις που διαφέρουν ταυτόχρονα κατά το ποσό και το ποιόν) 3. (γενικότ.) η συνυπαρξη ετερόκλητων, αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων: *προσωπικότητα γεμάτη αντιφάσεις* 4. (συνεκδ.) η έλλειψη συνέπειας και συνέχειας, η αδυναμία αντιστοιχίσης: *υπάρχει - ανάμεσα στα έργα και στα λόγια του ΣΥΝ. ασυνέπεια, αλληλοαναιρέση, ανακολουθία*. [ETYM. < αρχ. αντίφασις < αντίφασις < αντί- + φαμί «λέγω»]. αντιφάσکو ρ. αμετβ. [μετρ.] {εύχρ. κυρ. στον ενεστ.} (λόγ.) υποπίπτω σε αντιφάσεις, διατυπώνω προτάσεις λογικά αλληλοαποκλειόμενες: *όσα υποστηρίζει τώρα ο ύποπτος αντιφάσκουν προς όσα αρχικά κατέθεσε* ΣΥΝ. αντιβαίνω, αντιτίθεμαι, συγκρούομαι, προσκρούω φρ. **φάσکو και αντιφάσکو** οδηγούμαι σε συνεχή λογικά σφάλματα, μιλώ αυτοαναφαιρούμενος: *δεν έχει συνέπεια σε όσα λέει και συνεχώς φάσκει και αντιφάσκει*. αντιφατικός, -ή, -ό 1. αυτός που εμπεριέχει ή οδηγεί σε αντιφάσεις: *ήταν τόσο ~ τα επιχειρήματα του, που κανείς δεν κατάλαβε αν υποστήριζε ή καταδικάζει την πρόταση* || *η κοινή γνώμη έχει περιλακεί σε έναν κυκεώνα - πληροφοριών* ΣΥΝ. ανακολουθός, αντίθετος, αλληλοαναιρούμενος, ασύμφορος, ασυνεπής, αντιφάσκων, ασυνάρτητος 2, ΦΙΛΟΣ, **αντιφατικές προτάσεις** δύο κατηγορικές προτάσεις που σχηματίζονται από τους ίδιους όρους, αλλά αντικεινται θεμελιωδώς ή μία στην άλλη τόσο κατά το ποσόν όσο και κατά το ποιόν: *οι προτάσεις «κάθε άνθρωπος είναι λευκός» και «μερικοί άνθρωποι δεν είναι λευκοί» είναι ~ 3.* αυτός που εμπεριέχει της σύγκρουση, που εκφράζει αμφιταλάντευση και εσωτερική αντίθεση: *~ συναισθημάτα* || *είναι ~ προσωπικότητα με στιγμές έντονων εκρήξεων και μεγάλης εσωστρέφειας* ΣΥΝ. αλληλοσυγκρούομενος. — αντιφατικό-ά | -ός [αρχ.] επίρρ., αντιφατικότητα (η) [1893]. [ETYM. μετρ. < αντί- + φατικός < φατός, ρημ. επίθ. του αρχ. φαμί]. αντιφεγγίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αντιφεγγίσα} ♦ 1. (μετβ.) αντανάκλω φως, εκπέμπω λάμψη ως αντανάκλαση ΣΥΝ. ακτινοβολώ ♦ 2. (αμετβ.) επιτρέπω την αντανάκλαση, αφήνω να διαφανεί ΣΥΝ. φεγγίζω. Επίσης αντιφέγω [μεσν.]. — αντιφέγγισμα (το) [1889], αντιφεγγιά (η), **αντιφεγγω** (το), αντιφεμινισμός (ο) σύνολο αντιλήψεων και ενεργειών που αντιτίθενται ιδεολογικά στον φεμινισμό. — αντιφεμινιστής (ο), αντιφεμ-νίστρια (η), αντιφεμινιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. antifeminism (νόθο συνθ.).] **αντίφερνα** (τα) (αντιφέρνων) ΛΑΟΦΡ. τα όδρα που έκανε πριν από τον γάμο ο γαμπρός στην οικογένεια της νύφης (σε ανταπόδοση της προίκας). [ETYM. μετρ., ουσιαστικόπ. τ. του αρχ. επιθέτου *άντιφερνος* < αντί- + φερνή «προίκα» (βλ. λ.).] αντιφεστιβάλ (το) {άκλ.} φεστιβάλ, που διοργανώνεται ως αντίδραση σε άλλο φεστιβάλ. αντιφλεγμονώδης, -ης, -ες {αντιφλεγμονώδ-ους} | -εις (ουδ. -η), -ών} (κ. το ουδ. ως ουσ.) αυτός που καταπολεμεί ή περιορίζει τη φλεγμονή, την πληγή που προκαλείται από τραυματισμό, ερεθισμό κ.λπ.: *-φάρμακα* (κοινόχρηστα φάρμακα για την αντιμετώπιση ρευματοπαθειών και άλλων παθήσεων). [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. anti-inflammatory], αντιφρονών (ο) [1851] (αντιφρονώντ-ος, -α | -ες, -ων), αντιφρο-νούσα (η) {δύσυχρ. αντιφρονουσών} πρόσωπο που εκδηλώνει απόψεις αντίθετες προς την κυρίαρχη ιδεολογία: *μαζικές διώξεις κατά των ~ ΣΥΝ. διαφρονών, αντικαθεστωτικό*. [§TYM < αντί- + μετρ. ενεστ. του ρ. φρονώ]. Αντιφών (ο) {Αντιφώντ-ος, -α} 1. αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (480-411 π.Χ.) 2. αρχαίος Αθηναίος σοφιστής: ασχολήθηκε με προβλήματα της φυσικής επιστήμης και με τη διερεύνηση της αντίθεσης νόμου - φύσης. Επίσης Αντιφώντας. [ETYM < αρχ. 'Αντιφών {Αντιφών < *Αντι-φάΕ-ων < αντί- + θ. *φάP- του αρχ. φάς (< φάος < *φάΕ-ος). Βλ. κ. Ξενο-φών}. αντιφωνα (τα) (αντιφώνων) ΕΚΚΛΗΣ. οι στίχοι που ψάλλονται από τους δύο χορούς κατ' ανταπόκριση, κυρ. στη Θεία Λειτουργία πριν από την Έισοδο του Ευαγγελίου. [ETYM. < αρχ. αντιφώνω (-έω) < αντί- + -φώνω < φωνή. Ως μουσικός όρος ή λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. antiphon]. αντιφώνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ανταπόδοση, απάντηση σε προηγούμενη προσφώνηση, συνήθ. τυπικού χαρακτήρα σε επίσημες περιστάσεις: *κατά την ~ του, ευχαρίστησε τον προθυπούργο για την πρόσκληση* ΣΥΝ. αντιπροσφώνηση, αντιχαιρετισμός. Επίσης αντιφώνημα (το) [1886]. — αντιφώνητής (ο) [μετρ.], αντιφώνω ρ. [αρχ.] {-είς...}. αντιχαιρετώ ρ. μετβ. [1856] {αντιχαιρετάς... | αντιχαιρέτ-ησα, -ήθη-κα} ανταποδίδω χαιρετισμό, χαιρετώ σε ανταπόδοση προηγούμενου χαιρετισμού: *ποτέ του δεν αντιχαιρετά άνθρωπο*. Επίσης (ορθότ.) **αντιχαιρετίω** [1867]. — **αντιχαιρετισμός** (ο) [1782] κ. **αντιχαιρετισμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ, αντίχαρη* (η) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} η ανταπόδοση ευεργεσίας, η χάρη που γίνεται σε ανταπόδοση προηγούμενης: *πάντα τους βοηθούσε, χωρίς ποτέ του να γυρνεί ~* φρ. (παροιμ.) *η χάρη θέλει αντίχαρη και πάντα χάρη μένει* | *να 'γα για να τονιστεί ότι η χάρη πρέπει να αναγνωρίζεται εμπράκτως και να μη λησιμονείται ποτέ* ΣΥΝ. αντίχαρισμα. [ETYM. < μετρ. *αντίχαρις* < αντί- + χάρις], **αντιχαρίζω** ρ. αμετβ. {αντιχάρισα} ανταποδίδω τη χάρη. [ETYM. < αρχ. *αντιχαρίζομαι* < αντί- + χαρίζομαι]. αντίχαρισμα (το) {αντιχάρισι-ατος | -ατα, -άτων} 1. η ανταπόδοση της χάρης ΣΥΝ. αντίχαρη 2. αφιερωματικός τόμος εις ανταπόδοση αυτών που έπραξε κάποιος στον χώρο του' ανταπόδοση της πνευματικής του προσφοράς.

[ETYM. < *αντιχαρίζομαι*, βλ. λ.]. **αντίχειρας** (ο) {αντιχείρων} ΑΝΑΤ. το πρώτο, παχύτερο και πιο κοντό δάχτυλο του χεριού, που είναι απολύτως απαραίτητο για τη λαβή. [ETYM. < αρχ. *αντίχειρ, -ρος* < αντί- + χείρ «χέρυ»]. αντίχριστος, -η, -ό 1. αυτός που είναι εξαιρετικά ασεβής και άπιστος, ώστε η συμπεριφορά του και η όλη δράση του να προσβάλλουν το πρόσωπο του Χριστού ή τον χριστιανισμό ΣΥΝ. αντίθετος, άπιστος 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει κακή και απάνθρωπη συμπεριφορά προς τους υπόλοιπους ΣΥΝ. αθεόφοβος, ασεβής, σκληρός 3. ΘΕΟΛ. **Αντίχριστος** (ο) (α) ο ίδιος ο Σατανάς, ο Διάβολος (β) (ειδικότ.) το πρόσωπο που, σύμφωνα με την πατερική παράδοση, στις τελευταίες ημέρες της ιστορίας θα ενσαρκώσει το μίσος εναντίον του Χριστού και των πιστών του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*. [ETYM. μετρ., αρχική σημ. «ο αντιτιθέμενος στον Χριστό», < αντί- + Χριστός, ο όρος απαντά κυρ. στην Κ.Δ., όπου προσδιορίζει κάθε πόλεμο του Χριστού και του ρόλου του ως Μεσσίας, π.χ. Α' Ιωάν. 2, 23: *ούτος εστίν ο αντίχριστος, ο αρνούμενος τον πατέρα και τον υιόν*. Η σημ. «πρόσωπο που ενσαρκώνει το κακό» είναι μεσν. και απαντά στα πατερικά κείμενα]. αντιχριστιανισμός (ο) ΜΟΥΣ. η μετάθεση του τούτισμού του μουσικού μέτρου από το ισχυρό (θέση) στο ασθενές (άρση). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antichristianism]. αντιχρονου κ. αντιχρόνου επίρρ. χρον.: το μεθεπόμνο έτος. [ETYM. < αντί + φρ. (του) χρόνου, κατά τα *αντιπροχθές, αντιπρόπερ-σι*]. αντιχτύπος (ο) → αντίκτυπος **Αντιψαρά** (τα) νησί του Α. Αιγαίου Πελάγους Δ. των Ψαρών. αντιψυκτικός, -ή, -ό 1. αυτός που εμποδίζει την υψή ΑΝΤ. ψυκτικός 2. **αντιψυκτικό** (το) το αντιψυκτικό (βλ. λ. αντιψυκτικός). [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. anti-freeze (νόθο συνθ.)]. αντίληψη (η) [μετρ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η λήψη υγρού μέσω αναρρόφησης με αντλία: *η ανεξέλεγκτη ~ πετρελαίου θα οδηγούσε σε εξάντληση των φυσικών πόρων* 2. (μτρ.) η λήψη με ειδική διαδικασία: *η ~ των απαραίτητων επενδυτικών κεφαλαίων του Δημοσίου οδηγεί στη συνολική οικονομική ανάπτυξη* || *η ~ πόρων από τη Διεθνή Τράπεζα αποκλείστηκε λόγω του υψηλού επιτοκίου ΣΥΝ. λήψη*. — αντλητικός, -ή, -ό [μετρ.]. αντλήτος, -ή, -ό [μετρ.] αυτός που προκύπτει από αντίληψη ή μεταφέρεται με αντλία (π.χ. ~ σκυρόδεμα). αντλία (η) {αντλιών} η συσκευή ή μηχανή που ανυψώνει, μεταφέρει ή συμπιέζει υγρά, αέρια, ρευστά υλικά, ή μειώνει την πυκνότητα των αερίων: *πυροσβεστική* ~ (που ρίχνει νερό για την κατάσβεση πυρκαγιάς) || *~ που μεταφέρει το σκυρόδεμα στη θέση διαστρώσεως* (πβ. λ. *υδραντλία, αεραντλία, τρύπα*). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αμπάρι πλοίου», < άντλος < *άμ-θλος (με αποδόσυνση λόγω ανομοιογένειας). Τόσο η λ. *άντλος* όσο και η λ. *αντλία* ήταν ναυτικοί όροι που προσδιόριζαν το εσωτερικό κοίλο μέρος του πλοίου και, συγκεκριμένα, το αμπάρι του]. αντιλυστάσιο (το) {αντλιοστασι-ου | -ων} το κτήριο για τη στέγαση των αντλιών (σε αρδευτικά συστήματα, σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής, εργοστάσια, δεξαμενές, αγροκτήματα κ.λπ.). [ETYM. < *αντλία* + -στάσιο < στάση]. αντιλωρός (ο) ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός του Εμπορικού Ναυτικού που έχει ως καθήκον του την τάξη, τον καθαρισμό και τον αερισμό του αντιλυστασίου. [ETYM. < *αντλία* + -ωρός < αρχ. *ώρα* «φροντίδα», πβ. κ. *θυρ-ωρός, ακται-ωρός*]. αντλώ ρ. μετβ. {αντλείς... | αντλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω λήψη υγρού μέσω αναρρόφησης από αντλία: *~ νερό απ' το πηγάδι* ΣΥΝ. αναρροφώ, ανασύρω, υδρεύομαι φρ. **αντλώ εις πίθον Δαναΐδων** (αντλώ εις πίθον Δαναΐδων, Λουκιαν. *Τίμων* 18) βλ. λ. *πίθος* 2. (μτρ.) ανευρίσκω (χρήσιμα στοιχεία) έπειτα από συστηματική, εις βάθος έρευνα: *έχουμε αντλήσει στατιστικά στοιχεία από πρόσφατες έρευνες* || *ο σημερινός ιστορικός αντλεί στοιχεία για το παρελθόν από πολλές πηγές* ΣΥΝ. πορίζομαι, προμηθεύομαι, (λόγ.) αρύομαι, προσπορίζομαι, λαμβάνω, (καθημ.) παίρνω 3. (μτρ.) λαμβάνω μέσω στενής ψυχικής ή πνευματικής επαφής, επικουρωτικής: *όποιος δεν αντλήσει σιγουριά από την οικογένεια του είναι συνήθως ανασφαλής* || *αντλεί αισιοδοξία και δύναμη από την πίστη της στον Θεό*. — αντλήμα (το) [μετρ.]. [ETYM. < αρχ. αντλώ (-έω) < άντλος, βλ. λ. αντλία]. αυτονομασία (η) [μετρ.] {αυτονομασιών} 1. η διαδικασία και το αποτέλεσμα της αλλαγής ενός ονόματος, η μετονομασία: με την -της *επιχείρησης βελτιώνεται η προς τα έξω γενική της εικόνα* 2. ΓΛΩΣΣ. λεκτικός τρόπος ή σχήμα αντικατάστασης κύριου ή προσηγορικού ονόματος από άλλη συνώνυμη ή ισοδύναμη λέξη ή φράση (συνήθ. προσωνυμία), λ.χ.: «*Γέρος του Μοριά*» αντί για Κολοκοτρώνης, *ο Γέρος της Δημοκρατίας* αντί για Γ. Παπαζορέου, «*Άγιος των νεοελληνικών γραμμάτων*» αντί για Α. Παπαδιαμάντης. αντοχή (η) 1. ΦΥΣ. η ικανότητα ενός υλικού σώματος να αντιστέκεται στις δυνάμεις που ασκούνται πάνω του χωρίς να κάμπτεται ή να σπάει: *~ πετρώματος* | *σκυροδέματος* | *υλικών* ΣΥΝ. ανθεκτικότητα 2. η ικανότητα διατήρησης των αρχικών ιδιοτήτων, η αντίσταση στην αλλοίωση, στη φθορά: *η κλειδαριά είναι μεγάλης ~ 3.* (μτρ.) (α) η ψυχική δύναμη, το ψυχικό σθένος: η θλίψη και ο πόνος του χαμού ενός παιδιού *ζεπερνά τα όρια της ~ της μάννας* ΣΥΝ. καρτερία, υπομονή (β) (συνθά στον πληθ.) οι δυνάμεις αντίστασης σε δυσκολίες: *όσο πιο μικρός είναι ένας λαός τόσο μεγαλύτερες ~ χρειάζεται, για να μην αφομοιωθεί πολιτιστικά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ETYM. μετρ. < αρχ. αντέχω. Η λ. σήμαινε αρχικώς «προσκόλληση,

υποστήριξη», οι δε σημερινές σημ. οφείλονται στην επίδρ. του γαλλ. *résistance* | *indurance*, το οποίο αποδόθηκε ως *αντοχή* το 1889].
αντράκλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) φυτό που τρώγεται ωμό σε σαλάτα: η γλιστρίδα (βλ. λ.).

[ETYM. < *ανδράχλη < μγν. *ανδράχνη*, αγν. ἐτύμου. Η αναγωγή στα άνηρ, ανδρός + *άχνη* δεν ικανοποιεί σημασιολογικά].

άντρακλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μεγεθ.-εκφραστ.) 1. ο εξαιρετικά μεγαλύτεσμος, ο δυνατός άνδρας 2. ο εξαιρετικά αρρενωπός άνδρας. Επίσης αντρούκλας. [ETYM. < άντρας + μεγεθ. επίθημα -άκλας (βλ. λ. *χερ-ούκλα*)].

αντρανίζω ρ. αμετβ. {αντρανίσι-α, -μένος} (διαλεκτ.) σηκώνω το κεφάλι και ορθώνω το βλέμμα ΣΥΝ. ατενίζω. Επίσης ανατρανίζω.

[ETYM. μεσν. < *αντρανίζω* «κοιτάζω επίμονα» < *αντρανής* «φανερός, έντονος» < εν- + *τρανής*. βλ. λ. *τρανός*].

αντραντέος (ο) {αντραντέος} ταμια κεντήματος, η οποία ράβεται μεταξύ δύο κομματιών υφάσματος. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *entre-deux* «μεταξύ των δύο»].

άντρας (ο) → άνδρας

αντρείω ρ. αμετβ. {αντρεί-ενα, -εύτηκα, -εμένος} μεγαλώνω, αποκτώ ανδρεία, δύναμη: «να τη πετύει αποξάρτης και αντρείει και *θερμείει*» (Γ. Ρίτσος) ΣΥΝ. μεγαλώνω, οριμάζω, ανδρώνομαι. Επίσης αντρείομαι. [ETYM. μεσν. < αρχ. *ανδρείος*].

αντρείος, -α, -ο → ανδρείος

αντρείοσύνη (η) → ανδρείοσύνη

αντρίκειος, -εια, -ειο κ. (εσφαλμ.) αντρίκειος (εκφραστ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τον άνδρα: ~ φωνή | *κορμοστασιά* | *συμπεριφορά* | *φέρεσιμο* | *εξήρηση* | *στάση* | «και μου ιστορούσες με φωνή, γλυκεία, ζεστή και αντρίκειο» (Γ. Ρίτσος) ΣΥΝ. αντρίκος 2. αυτός που επάξια εκφράζει και εντάσσεται πλήρως στο ανδρικό στερεότυπο συμπεριφοράς, εμφάνισης και ικανότητων: ~ *λόγια και σταράτα* ΣΥΝ. ανδρείος, γενναίος, αποφασιστικός, ξεκαθάρος, υπερίφανος, ευθύς, λεβεντικός. — αντρίκεια επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανδρικός*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *ανδρικός*].

αντρίκος, -ή, -ό → ανδρικός

αντρίκι (το) {χωρ. γεν.} (μειωτ.-λαϊκ.) η επίδειξη ανδρισμού, δύναμης και υπεροχής, η μαγκιά: *ήρθε να πουλήσει ~* ΣΥΝ. τσιμπούκας, σκληράδα. [ETYM. < άντρας + -ίκι (βλ. λ.)].

άντρο (το) 1. η σπηλιά, το κοίλωμα σε βράχο: *το ~ των Νυμφών* ΦΡ.

Ιδαίο(ν) Αντρο(ν) βλ. λ. *ιδαίος* 2. χώρος που χρησιμοποιείται ως καταφύγιο και ορμητήριο ομάδων με μυστική ή παράνομη δράση: το κρησφύγετο: *το ~ των τρομοκρατών βρισκόταν σε άδειο διαμέρισμα σε κεντρικό σημείο της Αθήνας* || *~ ληστών* | *κακοποιών* ΣΥΝ. λημέρι. [ETYM. < αρχ. άντρο ν «σπηλιά, καταφύγιο», πβ. αρμ. *ayt* «σπηλιά». Αν οι λ. αυτές συνδέονται με Ι.Ε. *an(s- «αναπνέω», τότε η λ. αρχικός θα σήμαινε «οπί αέρα, τόπος αναθυμιάσεων»].

αντρονναϊκά (η) {αντρονναϊκών} (λαϊκ.-εκφραστ.) γυναίκα με σωματική διάπλαση, τρόπος, ικανότητες και χαρακτηριστικά που ταιριάζουν στο ανδρικό στερεότυπο: «και βλέπω *πέρα τα παιδιά και τις αντρονναϊκές*» (Δ. Σολωμός) || «*Η κυρία αυτή ασχολείται με τις πολεμικές τέχνες. Μη φανταστείτε καμιά ~...*» (εφημ.).

αντρόγυνο (το) → ανδρόγυνο

αντροκάλο (κ. -άω) ρ. μετβ. {αντροκαλ-είς κ. -άς... | αντροκάλεσ-α, -μένος} (διαλεκτ.-λογιτ.) προκαλώ σε αναμέτρηση, καλώ σε μονομαχία: *τον αντροκάλεσε να ξεπλύνουν την προσβολή με τη δύναμη του κορμού και των χεριών* ΣΥΝ. ρίχνω το γάντι.

αντροπαρεια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παρεια που αποτελείται μόνο από άντρες ANT. γυ αϊκοπαρεια.

αντροσύνη (η) [μεσν] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το σύ'ολο των ανδρικών χαρακτηριστικών, ο ανδρισμός ANT. θηλυπρέπεια 2. η ανδρεία, η παλληκαριά ΣΥΝ. ηρωϊσμός, γενναϊότητα ANT. δειλία.

αντροφερνο ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παραρ.} (καθημ.) (για γυναίκες) έχω ανδρικά χαρακτηριστικά στην εμφάνιση και τη συμπεριφορά (π.χ. βαριά φωνή, μονοκομμάτες κινήσεις κ.λπ.) ANT. γυναικοφέρνο.

αντροχωρίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα της οποίας η συμπεριφορά, τα λόγια ή η παράνομη συναψη ερωτικής σχέσης που δεν είναι σύζυγο ή τον σύντροφο άλλης γυναίκας γίνεται η αιτία χωρισμού του ανδρόγυνου ή του ζευγαριού.

[ETYM. Από σύντμηση του συνθ. *αντρο(ν)νο(ν)χωρίστρα*].

αντρώω ρ. → ανδρώνω

αντσούγια κ. αντζούγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η σαρδέλα που τρώγεται παστή.

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. *acciuca* < δημόδ. λατ. *ariu(v)a < αρχ. άρηη «είδος μικρού ψαριού, σαρδέλα», αβεβ. ἐτύμου, ίσως < ά- στερητ. + φύω, οπότε η λ. θα δήλωνε πθ. όλα τα μικρά ψάρια], άντυτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι ντυμένος ΣΥΝ. γυμνός 2. αυτός που δεν είναι ντυμένος όπως απαιτούν οι συνθήκες, οι περιστάσεις: *έπρεπε να είχαμε φύγει εδó και δέκα λεπτά κι εσύ είσαι ακόμη ~!* 3. (βιβλίο) άδειο ή χωρίς πλαστικό κάλυμμα. Αντωνία (η) γυναικείο όνομα. Αντώνιος (ο) {Αντωνίου} 1. *Μάρκος* ~ *επιφανής Ρωμαίος στρατιωτικός και πολιτικός ηγέτης* (82 ή 81-30 π.Χ.), στενός συνεργάτης του Ιουλιού Καίσαρα και εραστής της Κλεοπάτρας 2. όνομα αγίων της

Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ ο *Μέγας, ο θεμελιωτής του μοναχισμού στην Ανατολή* 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Αντώνιος (σημ. 3). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ETYM. μγν. < λατ. Antonius, αγν. ἐτύμου, ίσως ετρουσκ. αρχής].

αντωνυμία (η) (αντωνυμιών) ΓΛΩΣΣ. 1. η κλιτή λέξη που αντικαθιστά στον λόγο ουσιαστικό ή επίθετο ή αναφέρεται σε πρόσωπα ή πράγματα που προηγούνται ή ακολουθούν δηλώνοντας ποικίλες σχέσεις (πρόσωπα, κτήση, δείξη, αυτοαναφορά κ.λπ.): γενικότερα πρόκειται για γλωσσικά στοιχεία που υπηρετούν κυρίως στην επικοινωνία την αναφορά στον κόσμο της πραγματικότητας (όπως και τα ονόματα) π.χ. *προσωπική* (εγώ, εσύ, αυτός...) | κτητική (μου, σου, του...) | *αόριστη* (π.χ. κάποιος, ένας) | δεικτική (π.χ. αυτός, εκείνος) | *ερωτηματική* (π.χ. ποιος, πόσος) | *αναφορική* (οποίος, -α, -ο, που κ.λπ.) - || *αλληλοπαθής* ~ (βλ. λ.) · 2. η αντίθεση της σημασίας δύο ή περισσότερων λέξεων: η ~ των λέξεων *καλός*, *ωραίος*, *άσημος* κ.λπ. ANT. συνωνυμία. — αντωνυμικός, -ή, -ό [μγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ερωτηματικός*, *προσωπικός*, *σύνθετος*.

[ETYM. μγν. < *άντι*(ι)- + *-ωνυμία* < *δύναμι*, αιολ. τ. του αρχ. *όνομα*, πβ. κ. *έπ-ωνυμία*, *μετ-ωνυμία*, *άν-ωνυμία* κ.ά.].

αντώνωμο (το) {αντωνώμ-ου | -ών} ΓΛΩΣΣ. λέξη ή φράση με αντίθετη σημασία από άλλη λέξη ή φράση: *το «καλός» είναι ~ του «κακός»* ΣΥΝ. αντίθετο ANT. συνώνυμο.

[ETYM. < *αντι*(ι) + *-ώνωμο* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. antonym].

αντώνωμος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. 1. (λέξη ή φράση) που έχει αντίθετη σημασία από άλλη λέξη ή φράση ΣΥΝ. αντίθετος ANT. συνώνυμος 2. *αντώνωμο* (το) βλ. λ.

[ETYM. < *αντι*(ι)- + *-ώνωμος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *δύναμι*, αιολ. τ. της λ. *όνομα*].

άντωσις (η) {~ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η δυναμική άνωσις.

[ETYM. < άντωσις (όρος του Αριστοτέλη) < άντωθó (-έω) «σπρώχνω αντίθετα» < *άντι*(ι)- + *ωθó*].

ανυδρία (η) → άνυδρος

ανυδρίτης (η) [1840] {ανυδρίτων} ΧΗΜ. η χημική ένωση που παράγεται μέσω αντίδρασης αφαιρέσεως νερού (αφυδάτωση) από οξεία ή βάσεις. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. anhydrite].

άνυδρος, -η, -ο [αρχ.] 1. (τόπος) που δεν έχει νερό στο έδαφος του: *το βραχώδες και ~ τοπίο των νησιών του Αιγαίου* ΣΥΝ. ξηρός, (λόγ.) ανχημρός ANT. ένυδρος 2. ΧΗΜ. αυτός που δεν περιέχει καθόλου νερό: ~ ένωση | *συνθήκες* ANT. ένυδρος. — ανυδρία (η) [αρχ.].

ανυμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ανυμείτ... | ανυμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα | ψάλλω ύμνους, δοξολογώ, υμνολογώ ΣΥΝ. υμνώ.

ανύμφευτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει παντρευτεί ΣΥΝ. ανύπαντρες: κυρ. ΕΚΚΛΗΣ. στη ΦΡ. *νύμφη ανύμφευτε* ως προσφωνήση της Θεοτόκου (στον Ακάθιστο Ύμνο): «*Χαίρε νύμφη ανύμφευτε!*».

ανυπακοή (η) [1796] η έλλειψη υπακοής: *επιδεικνύω ~ προς τους νόμους* | *τους δασκάλους* | *τους μεγαλύτερους* | *τους ανωτέρους*. ανυπακόουτος, -η, -ο αυτός που δεν υπακούει: ~ *μαθητής* | *παιδί* ΣΥΝ. απειθαρχος ANT. πειθαρχικός, ευπαιθής.

ανύπαντρες, -η, -ο αυτός που δεν έχει παντρευτεί: μένω ~ || ~ αδελφή ΣΥΝ. άγαμος, ανύμφευτος, ελ'θερος ANT. παντρεμένος, έγγαμος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*. [ETYM. μεσν. < άν- στερητ. + *ύπανδρος*]. ανυπαρκτός, -η, -ο [μγν.] αυτός που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα: *ας μην ασχολούμαστε με ~ ζητήματα* ΣΥΝ. φανταστικός ANT. υπαρκτός, πραγματικός.

ανυπαρξία (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} το να μην υπάρχει (κάποιος/κάτι): ~ *οργάνωσης κοινωνικής πρόνοιας* || *αδυνατεί να λειτουργήσει λόγω ~ οικονομικών πόρων* ΣΥΝ. έλλειψη ANT. ύπαρξη.

ανυπεράσπιστος, -η, -ο [1849] αυτός που δεν έχει τη δυνατότητα (λόγω ηλικίας, αδυναμίας, συνθηκών κ.λπ.) να προσταΰσει τον εαυτό του: *βρέθηκε ~ μπροστά στη συμφορά* || ~ *πολίτης* | *γυναίκα* ΣΥΝ. απροστάτευτος.

ανυπέρβλητος, -η, -ο ανυπέρβλητος (βλ. λ.). [ETYM. μγν. < άν- στερητ. + *υπερβάτος* < *υπερβαίνω*].

ανυπέρβλητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί, να ξεπεραστεί: - *εμπόδιο* | *δυσκολίες* | *ανδρεία* ΣΥΝ. *αξέπεραστος*. [ETYM. αρχ. < άν- στερητ. + *υπερβάλλω*].

ανυπερθέτως επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς καθυστέρηση, χωρίς αναβολή ΣΥΝ. αμέσως, επειγόντως, αμελλητί. [ETYM. μγν. < άν- στερητ. + *υπερτίθημι* (στη σημ. «αναβάλλω»)].

ανυπόγραφος, -η, -ο [μγν.] 1. (κειμένο) που δεν φέρει την υπογραφή του συντάκτη του: η *εφημερίδα μας δεν δημοσιεύει ~ επιστολές* | *άρθρα* ANT. ενυπόγραφος 2. (έγγραφο) που δεν φέρει υπογραφή, ώστε να είναι έγκυρο: ~ *επιταγή* | *συμβόλαιο*.

ανυπόδητος, -η, -ο αυτός που δεν φορεί παπούτσια ΣΥΝ. ξυπόλυτος ANT. παπουτωμένος.

[ETYM. αρχ. < άν- στερητ. + *υπόδεω* «δένω από κάτω, φορώ υποδήματα» < *ύπο-* + *δέω* «δένω»].

ανυπόθηκος, -η, -ο [μγν.] αυτός που συνολογήθηκε χωρίς υποθήκη: ~ *δάνειο* | *χρέος* ANT. ενυπόθηκος. ανυπόκριτος, -η, -ο [μγν.] αυτός που δεν ενέχ'ι υποκρίσια, ο *ύλι-κρινής*: ~ *αγάπη* | *φιλία* | *ενδιαφέρον* | *χαρά* ΣΥΝ. απροσποίητος, ντόμπρος ANT. υποκριτικός, προσποιητός, θεατρinιστικός. — ανυποκρι-

α- | αν- στερητικό αν-
ύδρευτος, -η, -ο αν-
υλοποίητος, -η, -ο
αν-ύμνος, -η, -ο

αν-υμνολόγητος, -η, -ο
αν-υπνώπιτος, -η, -ο αν-
υϊόνρμμιτος, -η, -ο

αν-υπόδετος, -η, -ο αν-
υποδούλωτος, -η, -ο
αν-υποθήκευτος, -η, -ο

αν-υπονόμευτος, -η, -ο
αν-υποσηρικός, -η, -ο
αν-υποστύλωτος, -η, -ο

αν-υποταγή (η) αν-
υποτίμητος, -η, -ο αν-
ύμωτος, -η, -ο

σία (η) [μεσν.]. ανυπόληπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει την εκτίμηση των άλλων, που δεν τον υπολήπτονται ΑΝΤ. ευυπόληπτος. [ΕΙΧΜ μτγν. < άν- στερητ. + -υπόληπτος < υπολήπτομαι]. ανυποληγία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη εκτίμησης και αναγνώρισης από τους άλλους: *έπεσε σε ~ λόγω της συμμετοχής του σε οικονομικά σκάνδαλα* || *πολιτική* | κοινωνική | επιστημονική - ΣΥΝ. περιφρόνηση ΑΝΤ. υπόληψη, εκτίμηση. ανυπολόγιστος, -η, -ο [1816] αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί, που έχει πολύ μεγάλες διαστάσεις ή σημασία, ώστε να εκτιμηθεί ποσοτικά: ~ *αξία* | *ζημιές* | *συνέπειες* ΑΝΤ. ασήμαντος, αμελητέος. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. incalculable].

ανυπομονησία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη υπομονής: *περίμενε με ~ τα αποτελέσματα των εξετάσεων* ΣΥΝ. αδημονία.

ανυπόμονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν διαθέτει υπομονή: *μην είσαι ~, έχουν και άλλοι σειρά!* || *περίμενε ~ έξω από το ιατρείο για τη γνωμάτευση* ΣΥΝ. βιστικός, ανήσυχος ΑΝΤ. υπομονετικός. — ανυπόμονα επίφρ.

ανυπομονό ρ. μετβ. [1871] {ανυπομονείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρ.α.} (+να) δεν έχω την υπομονή να περιμένω: ~ να τον δω από κοντά ΣΥΝ. λαχταρώ, δεν βλέπω την ώρα.

ανύποπτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν του έχουν γεννηθεί υποψίες, που δεν ξέρει τι πραγματικά συμβαίνει, τι έχει συμβεί ή τι πρόκειται να συμβεί: *επιτέθηκαν σε άοπλους χωρικούς την ώρα που εργάζονταν ~ στα χωράκια τους* || ~ *θύμια* ΣΥΝ. ανυποψίαστος, απληροφόρητος ΑΝΤ. υποψιασμένος, ενήμερος 2. αυτός που δεν γεννά υποψίες (για κάτι) κυρ. στη φρ. σε *ανύποπτο χρόνο* σε στιγμή που ένα ζήτημα δεν έχει τεθεί: *το βιβλίο του για το Μακεδόνικο δημοσιεύθηκε ~, τρία χρόνια πριν έρθει το θέμα στην επικαιρότητα*. — ανύποπτα επίφρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + ύποπτος. Η φρ. σε *ανύποπτο χρόνο* αποδίδει το αγγλ. at an unsuspected time].

ανυπόστατος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει πραγματική υπόσταση, βάση, που δεν συμφωνεί με την αλήθεια: ~ *κατηγορίες* | *θήμες* | *σενάρια* | *πληροφορίες* ΣΥΝ. αβάσιμος, φανταστικός ΑΝΤ. βέβαιος, υπαρκτός 2. ΝΟΜ. *ανυπόστατο* (το) μορφή νομικής ελαττωματικότητας, κατά την οποία λείπει κάποιο από τα απαραίτητα και τα αναγκαία σύμφωνα με τον νόμο για το υποστατό της πράξεως στοιχείο. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «καταμάχητος, ασυγκράτητος», < άν- στερητ. + ύπστημι «τοποθετώ από κάτω, υποστηρίζω». Στη Μεσν. Έλλην. η λ. *ανυπόστατος* χρησιμοποιήθηκε επίσης για να δηλώσει τον σαθρό, εκείνον που δεν έχει σταθερή βάση, και με αυτή τη σημ. η λ. επιβίωσε στη Ν. Ελληνική].

ανυπότακτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν έχει ή δεν μπορεί να υποταχθεί: *εξόργισε τους δασκάλους τον η ~ φύση* ^{του} || ~ *χαρακτήρας* ΣΥΝ. αδούλωτος, απροσκύνητος, ατίθασος, απειθής 2. ΣΤΡΑΤ. *ανυπότακτος* (ο) ο στρατεύσιμος που δεν παρουσιάζει εμπρόθεσμα για κατάταξη (βλ. κ. λ. *φυγόστρατος*, *λιποτάκτης*). — ανυποταξία (η) [μτγν.].

ανυπόφορος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι αδύνατον να τον υποφέρει, να τον ανεχθεί κανείς: ~ *άνθρωπος* | *θόρυβος* | *ζωή* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. αφόρητος, αβάσταχτος, επαχθής ΑΝΤ. υποφέρτος, ανεκτός. Επίσης *ανυπόφορος* — ανυπόφορα επίφρ.

ανυποχρεός, -η, -ο [1860] ΟΙΚΟΝ. αυτός που δεν οφείλει να πληρώσει κάποιο χρέος.

ανυποχώρητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν υποχωρεί, που δεν εγκαταλείπει τις θέσεις του, τις αρχές του: *είναι ~ στις διεκδικήσεις του* || ~ στην *ιδεολογία* του ΣΥΝ. άκαμπτος, αλύγιστος, ανένδοτος, άστεγος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος*.

ανυποψίαστος, -η, -ο 1. ο ανύποπτος (βλ. λ., σημ. 1) ΑΝΤ. υποψιασμένος 2. αυτός που δεν έχει ούτε τις στοιχειώδεις γνώσεις ή τον στοιχειώδη προβληματισμό (για κάτι): σε *θέματα λογοτεχνίας είναι εντελώς - ΣΥΝ. αδαής, άσχετος*.

άνυσμα (το) {άνυσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. (παλαιότ.) το διάνυσμα (βλ. λ.). — ανυσματικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ; μτγν., αρχική σημ. «αποτελεσμα, εκπλήρωση», < αρχ. άνύω «φέρω εις πέρας, επιτυγχάνω», βλ. κ. *διάνυω*. Ως μαθηματικός όρος η λ. αποδίδει το αγγλ. vector].

ανυστερόβουλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ιδιαιτελή ή γενικότ. διαβλητά, ταπεινά κίνητρα, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη υστεροβουλίας ΣΥΝ. ανιδιοτελής ΑΝΤ. υστερόβουλος. — ανυστερόβουλα επίφρ., ανυστεροβουλία (η).

ανυφαντής (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, ανυφάντρα (η) [μεσν.] (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να υφάνει. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *άνυφάινω* < άνυφ- + υφάινω].

ανυψώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ανυψω-σα, -θηκα, -μένος} σηκώνω ψηλά: ~ *ένα βάρος* | *φορτίο* | *υλικά οικοδομών* || (μτφ.) *οι ολυμπιονίκες μας καταφέραν ν'α ανυψώσουν το ηθικό του λαού*.

ανυψωση (η) [μεσν.] { -ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το ανέβασμα, η ύψωση: *για την ~ βαριών οικοδομικών υλικών χρησιμοποιούνται ειδικοί γερανοί* || *το βίντσι είναι μια μηχανή για την ~ αντικειμένων* || (κ. μτφ.) η ~ του *ηθικού* 2. ΓΛΩΣΣ. η μετακίνηση όρου (υποκειμένου ή αντικειμένου) δευτερευούσας πρότασης στην πρόταση από την οποία εξαρτάται: προληπτική χρήση ή σχήμα πρόληψης (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. raising (σημ. 2)].

ανυψωτήρας (ο) [1888] 1. η μηχανή με την οποία υψώνονται βάρη 2. ΣΤΡΑΤ. *ανυψωτήρας όπλου* το ισχυρό ελατήριο που πιέζει τα φυσίγγια της θάλαμης όπλου (γεμιστήρας). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεκλιστήρας*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. éleveur].

ανυψωτικός, -ή, -ό [1884] (κυρ. για βάρη) αυτός που χρησιμεύει στην ανύψωση (βλ. λ.): ~ *μηχανήματα* ΑΝΤ. καθελκυστικός.

ανφάν-γκατέ (το) {άκλ.} ελλην. *παρφαϊδέμενος* (σημ. 1), *αφρόκρεμα* (σημ. 2) 1. το κακομαθημένο παιδί, το παιδί του οποίου οι γονείς συγχωρούν κάθε αταξία 2. (καταχρ.-συνήθ. εiron.) το καλύτερο τμήμα της κοινωνίας, οι πιο γνωστοί και διακεκριμένοι κοινωνικά: στο *ξενοδοχείο «Μ. Βρετανία» συγκεντρώθηκε χθες το βράδυ όλο το ~ της αθηναϊκής κοινωνίας*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. enfant gâté].

αν-φάς επίφρ. ελλην. *κατ' ενόπιον, κατά πρόσωπο*- στην ή από την πλευρά του προσώπου (και όχι από την άλλη πλευρά του κεφαλιού): σε αντιδιαστολή προς τα προφίλ (βλ. λ.) και τραυκάρι (βλ. λ.): *έβγαλε μία φωτογραφία ~ και μία προφίλ*. [ΕΤΥΜ < γαλλ. en face].

άνω επίφρ. (λόγ.) 1. επάνω, ψηλά (συνήθ. ως δηλωτικό περιχώρων που βρίσκονται σε υψηλότερο σημείο από αυτές που φέρουν αντίστοιχο όνομα): ~ *Λιόσια* | *Καλαμάκι* | *Ηλιοπούλη* | *Κρβα Βρόση* || η ~ *Ιερουσαλήμ* (μτφ., το επουράνιο βασίλειο του Θεού): ΦΡ. (α) *άνω-κάτω* (αρχ. άνω κάτω) (i) για μεγάλη ακαταστασία: *μετά το πάρτι το σπίτι ήταν ~ ΑΝΤ. στην τάξη, στην εντέλεια* (ii) για μεγάλη αναστάτωση, μπερδέμα ή παρεξήγηση: *με τα ψέματα της έκανε ~ δυο οικογένειες* || *μετακομίζουμε κι έχουμε γίνει ~* (β) άνω *ποταμών* (η) για πρόσωπο που δεν υποφέρεται, που εξοργίζει ή για κάτι παράλογο και εξωφρενικό: αυτός ο *άνθρωπος είναι ~ ΣΥΝ. ανυπόφορος, αφόρητος* (ii) για πρόσωπο που έχει φτάσει στα όρια της υπομονής και της ανοχής του: *είμαι ~ με αυτό που συνέβη* ΣΥΝ. έξω φρενών, εκτός εαυτού (γ) (κυρ. ΙΣΤ.) *Άνω Αίγυπτος* το τμήμα της Αιγύπτου που βρίσκεται πλησιέστερα στις πηγές του Νείλου ΑΝΤ. Κάτω Αίγυπτος 2. (+γεν.) περισότερο από: *ποσό ~ των είκοσι εκατομμυρίων* (βλ. κ. λ. *ανωτέρω*). [ΕΤΥΜ αρχ., παράλλ. τύπος της λ. άνω, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. της κίνησης προς τα πάνω (ως επίφρ.), ενώ η χρήση του ως α' συνθ. είναι σπάνια. Η κατάληξη -ω θα πρέπει να ερμηνευθεί κατ' αναλογία προς τα επίφρ. *ούτω, κάτω*. Η φρ. *άνω ποταμών*, που είχε ήδη γίνει παροιμιώδης στους αρχαίους, έχει την αφετηρία της στον Ευριπίδη {*Μήδεια* 410: *άνω ποταμών χωροῦσι ποταῖοι*}].

Άνω Βόλτα (η) → Μπουρκίνα Φάσο
ανώγι κ. ανώι (το) {ανωγ-ιού | -ιών} ο όροφος του σπιτιού πάνω από το ισόγειο ΦΡ. (παροιμ.) ο *Μανώλης με τα λόγια χτίζει ανώγια και κατώγια* στα λόγια μπορεί κανείς να σχεδιάζει ή να ονειρεύεται τα πλέον απίθανα πράγματα. [ΕΤΥΜ < μεσν. *ανώγειον* < αρχ. *ανώγειον* «οτιδήποτε ανυψώνεται από το έδαφος» < άνω + γαία. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ανώγι η ανώγει: Ορθότερη -λόγω του σχηματισμού της λέξης- θα ήταν η γραφή ανώγειον: *ανώγειον* > *ανώγει-ο* (με συγκοπή του -ο- και σύγηση του -ν) (πβ. τα *υπόγειο, ισόγειο, απόγειο* [όλα με -ει-]). Ομοίως και κατώγει: *κατώγειον* > *κατώγει*. Κατά τον ίδιο τρόπο (με συγκοπή του -ο της κατάληξης) έχουν σχηματιστεί τα ουσ. σε -ί | -ι *{παιδί, μάτι κ.τ.δ.: παιδίον > παιδί, ομμάτιον > μάτι, ανώφλιον > ανώφλι, κατώφλιον > κατώφλι}*, κύρια ονόματα σε [-is] (*Βασιλείς, Αντώνις, Δημήτρις κ.τ.δ.: Βασιλείος > Βασιλείς, Αντώνιος > Αντώνις, Δημήτριος > Δημήτρις*) κ.ά. Ωστόσο, για να εξομοιωθούν και ορθογραφικά προς το μορφολογικό σύστημα των ουσιαστικών σύμφωνα με το οποίο κλίνονται, γράφονται ως ανώγι, κατώγι (με -ι-), *Βασιίλης, Αντώνις, Δημήτρις* (με -η-) κ.ο.κ.

ανωδομή (η) [1895] ΠΟΛ. ΜΗΧ. το τμήμα δομικού έργου που βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια του εδάφους ΑΝΤ. υποδομή. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. superstructure].

ανώδυνος, -η, -ο 1. αυτός που δεν προκαλεί πόνο: ~ *χειρουργική επέμβαση* | *φάρμακα* | *τοκετός* ΑΝΤ. επώδυνος, οδυνηρός 2. (μτφ.) αυτός που δεν συνοδεύεται από αντιξοότητες και βλάβες, που δεν έχει δυσάρεστες συνέπειες: ο *αγώνας μας δεν θα είναι ~ θα χρειαστεί να κάνουμε πολλές θυσίες* 3. αυτός που δεν θίγει κανέναν, που δεν προκαλεί ρηξεί: - δήλωση | *πολιτική πράξη* | *διαμνηστρία* | *παραίτηση* ΣΥΝ. ακίνδυνος, ουδέτερος. — ανώδυνα επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκταση συνθέτων, σύνθετος*. [ΕΤΥΜ αρχ. < άν- στερητ. + οδώνη (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

άνωθεν επίφρ. (λόγ.) 1. από τα ανώτερα ιεραρχικά κλιμάκια: ~ *παρέμβαση* | *μεσολάβηση* | *διαταγή* 2. από τον Θεό: ~ *σωτηρία* | *λύτρωση* | *παρηγοριά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ΕΤΥΜ αρχ. < άνω + -θεν, μριο δηλωτικό προελεύσεως].

ανωμαλία (η) [αρχ.] {ανωμαλιών} 1. (γενική) η παρέκκλιση, η εκτροπή από ομαλή κατάσταση: *το σύστημα* | *η μηχανή παρουσιάζει ανωμαλίες* || *διορθώνω μια ~* || *παράγοντες πολιτικής ~* || *το πραξικόπημα αποτελεί πολιτική ~* 2. η σεξουαλική παρέκκλιση ΣΥΝ. διαστρωφή 3. ΙΑΤΡ. (α) η οργανική βλάβη (δυσπλασία, ανεπάρκεια κ.λπ.): *ανατομική ~* (β) *συγγενής ανωμαλία* ανωμαλία που υπάρχει εκ γενετής 4. ΓΛΩΣΣ. παρέκκλιση από γενικό γραμματικό κανόνα: ο *αοριστος τού ρήματος παρουσιάζει ~* 5. οτιδήποτε κάνει μια επιφάνεια να μην είναι επίπεδη: ο *ξυλοουργός προσπαθεί να λείανει τις ~ στην επιφάνεια του επίπλου*.

ανώμαλος, -η, -ο 1. αυτός που παρεκκλίνει από ό τι θεωρείται φυσιολογικό, ομαλό: ~ *κατάσταση* | *πολιτικός βίος* | *σεξουαλική ζωή* ΑΝΤ. ομαλός, κανονικός, νορμάλ 2. *ανώμαλος* (ο), *ανώμαλη* (η) (α) πρόσωπο που έχει ερωτική ζωή η οποία παρεκκλίνει από αυτή που θεωρείται φυσιολογική (π.χ. παιδεραστής, επιδειξίας κ.λπ.) ΣΥΝ. διεστραμμένος, βιτσιώδης (β) (καταχρ.) για πρόσωπο με αλλοπροσάλλη, ανισόρροπη συμπεριφορά 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη κανονικότητας: ~ *ρυθμοί* 4. ΓΛΩΣΣ. αυτός που παρεκκλίνει από τους γενικούς κανόνες του γλωσσικού συστήματος: ~ *ρήμα* | *ουσιαστικό* |

επίθετο | σχηματισμός | τύπος · 5. (α) αυτός που δεν είναι απόλυτα επίτεδος, που έχει προεξοχές ή κακοποιίες: *αγώνας δρόμου σε ~ έδαφος* || *λείανση μιας ~ επιφάνειας* (β) ανώμαλος (ο) (ενν. δρόμος) ο αγώνας δρόμου επί ανώμαλου εδάφους. — ανώμαλα | ανωμάλως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

[ETYM. αρχ. < άν- στερητ. + *ομαλός* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)| ανωμερίτης (ο) {ανωμεριτών}, ανωμερίτισσα (η) {ανωμεριτισσών} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατέγεται από τα πάνω μέρη, το πάνω χωριό ANT. κατομερίτης. — ανωμερίτικος, -η, -ο. ανωμοτι επίρρ. (λόγ.) χωρίς να δοθεί όρκος: «ήταν κατομερίτικος για ψευδορκία, ψευδή ~ κατάθεση και παράνομη είσοδο στη χώρα» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι, ορκίζο.

[ETYM. αρχ. < ανώμοτος < άν- στερητ. + *ώμοτος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όμ-νυ-μι* «ορκίζομαι»], ανωνυμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ανυπαρξία ονόματος ΣΥΝ. επωνυμία 2. η μη δήλωση του ονόματος: ο αρθρογράφος καλυπτόταν πίσω από την ~ του || η καταγγελία έγινε από ακροατή που επιθυμεί να διατηρήσει την ~ του 3. το να μην είναι κάποιος γνωστός στο κοινό: με την έκδοση των πρώτων έργων του *Βίγκε* από την ~ ΣΥΝ. αφάνεια, ασυμπίεστη 4. η απουσία αναγνωρίσιμων χαρακτηριστικών που καθιστούν κάποιον/κάτι οικείο: θεωρείται ότι η ~ του πλήθους των μεγαλοπόλεων ευνοεί την εμφάνιση φαινομένων μοναξιάς. ανωνυμογραφία (η) [1895] {ανωνυμογραφιών} η συγγραφή ή/και δημοσίευση ανυπόγραφων κειμένων (άρθρων, επιστολών κ.ά.: «Η ~ είναι ψυχασθένεια [...] δυστυχώς ευρέως διαδεδομένη στη χώρα μας» (εφημ.). — ανωνυμογράφος (ο/η) [1889], ανωνυμογράφος ρ. [1893] {-εις...}. ανώνυμος, -η (λόγ. -ος). -ο 1. αυτός του οποίου το όνομα είναι άγνωστο: ο ~ συγγραφέας της «Ελληνικής Νομαρχίας» (1806) 2. αυτός που δεν δηλώνει το όνομα του: ~ δωρητής 3. (καταρχ.) για πρόσωπο που δεν είναι ευρύτερα γνωστό, που δεν κατέχει δημόσιο αξίωμα ή σημαντική κοινωνική θέση: η νομοθετική αυτή ρύθμιση γίνεται για να προστατευθεί ο απλός, ~ πολίτης στις συναλλαγές του με το Δημόσιο || το ~ πλήθος των μεγαλοπόλεων ANT. επώνυμος 4. αυτός που γίνεται από πρόσωπο το οποίο δεν γνωστοποιεί την ταυτότητα του: ~ επιστολή | άρθρο | καταγγελία | κείμενο || δέχνομαι ~ απειλητικά τηλεφωνήματα · 5. ΟΙΚΟΝ. ανώνυμο-η | -ος εταιρεία (συντομ. Α.Ε.) βλ. λ. *εταιρεία* · 6. ANAT. ανώνυμο οστό το μεγάλο οστό που σχηματίζεται από την ένωση του λαγονίου, του ηβικού και του ισχιακού οστού και σχηματίζει το μισό της πυελικής ζώνης. — ανώνυμα | ανώνυμα [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

[ETYM. αρχ. < άν- στερητ. + *ώνυμος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *δνυμα*, αιολ. τύπος της λ. *ονομα*]. ανωορρηξία (η) (ανωορρηξιών) ΦΥΣΙΟΛ. η μη έξοδος ωαρίου από την ωοθήκη της γυναίκας κατά τη διάρκεια της περιόδου, η απουσία ωορρηξίας (βλ.λ.).

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. *αγγλ.* και *γαλλ.* anovulation]. ανώριμος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ωριμάσει: ~ καρποί | ηλικία ΣΥΝ. άγουρος ANT. ώριμος 2. αυτός που δεν είναι ακόμη έτοιμος, κατώλληλος (για κάτι): ο *συνθηκές είναι ακόμη ~ για ένα τέτοιο εγχείρημα* ΣΥΝ. ακατάλληλος, πρόωρος ANT. ώριμος 3. (για πρόσω.) αυτός που σκέφτεται ή ενεργεί με τρόπο που δεν ταιριάζει σε ώριμο άνθρωπο (κατ' επέκτ. για αφηρημ. έννοιες) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πνευματικής ωριμότητας: ~ συμπεριφορά | σκέψη | αντίδραση. Επίσης ανωριμωτός. — ανώριμα επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *γαλλ.* immature]. ανωριμότητα (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ωριμότητας (βλ.λ.): η *επιπολαιότητα του μαρτυρεί ~* || η ~ της σκέψης || ο *τρόπος χειρισμού ~ του θέματος δείχνει την ~* της ANT. ωριμότητα.

άνωση (η) [1861] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η προς τα άνω δύναμη που δέχεται σώμα το οποίο βυθίζεται σε υγρό ή αέριο και που ενεργεί αντίθετα προς τη βαρύτητα.

[ETYM. < αρχ. *άνωθ* (-έω) «ωθό προς τα πάνω» < (άν)α- + *ωθό*]. ανοιματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αναβάθμιση (εκπαιδευτικού) ιδρύματος ανώτερης βαθμίδας σε ανώτατο. — ανοιματοποιώ ρ. {-εις...}. ανώτατος, -η (λόγ. -άτη), -ο αυτός που βρίσκεται στην υψηλότερη θέση από πλευράς ισχύος, εξουσίας, αξίας κ.τ.δ.: ο *πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο ~ άρχων της χώρας* || τα ~ κλιμάκια *ιεραρχίας* (εκκλησιαστικής, πολιτικής, κοινωνικής, διοικητικής κ.λπ.) ΣΥΝ. υπέρτατος, ύπατος, κορυφαίος ANT. κατώτατος ΦΡ. (α) *ανώτατος αξιωματικός* ο αξιωματικός που φέρει έναν από τους υψηλότερους βαθμούς στην κλίμακα της αντίστοιχης ιεραρχίας: ο ~ στον Στρατό Ξηράς είναι ο *ταξίαρχος*, ο *υποστράτηγος*, ο *αντιστράτηγος* (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.) (πβ. λ. *ανώτερος*, *κατώτερος*) (β) *ανώτατη εκπαίδευση* η βαθμίδα εκπαίδευσης που αντιστοιχεί στο επίπεδο του Πανεπιστημίου ή του Πολυτεχνείου (πβ. λ. *κατώτερος*, *μέσος*, *ανώτερος*) (γ) *Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα* (συντομ. Α.Ε.Ι.) (κρατικό) εκπαιδευτικό ίδρυμα που αντιστοιχεί στη βαθμίδα της ανώτατης εκπαίδευσης [ETYM. αρχ. υπερθ. βαθμός από το επίρρ. άνω, πβ. *κάτω* - *κατώτερος*, *κατώτατος*]. ανώτερος, -η (λόγ. -έρα), -ο {κ. (λόγ.) -έρου (θηλ. -έρας)} -έρον,

α- | αν- στερητικό
α-ξάπλωτος, -η, -ο
α-ξεγάλαστος, -η, -ο
α-ξεγράφος, -η, -ο
α-ξεδιάλυτος, -η, -ο
α-ξεδίπλωτος, -η, -ο

α-ξεδίψαστος, -η, -ο
α-ξεθύμαστος, -η, -ο
α-ξεκαθάρστος, -η, -ο
α-ξεκοκκάστος, -η, -ο
α-ξεκόλλητος, -η, -ο

α-ξελόγιαστος, -η, -ο
α-ξεμπίαστος, -η, -ο
α-ξεμπέρδετος, -η, -ο
α-ξεμυάλιστος, -η, -ο
α-ξενίτευτος, -η, -ο

α-ξεσκόνιστος, -η, -ο
α-ξετύλιχτος, -η, -ο
α-ξεφθοδίστος, -η, -ο
α-ξεφορτώτος, -η, -ο
α-ξεφούλλιστος, -η, -ο

α-ξεχώριστος, -η, -ο
α-ξηλίωτος, -η, -ο
α-ξήμιστος, -η, -ο
α-ξέδουτος, -η, -ο
ά-ζυστος, -η, -ο

-έρους} 1. αυτός που βρίσκεται σε υψηλότερη θέση από πλευράς αξίας, ισχύος, εξουσίας κ.τ.δ.: ~ *αξίωμα* | *κοινωνικά στρώματα* | *πάλληλος* | *ιδανικά* || *πρώην ανώτερος ποιήτης* ANT. κατώτερος: ΦΡ. (α) *ανώτερος άνθρωπος* ο άνθρωπος που αντιμετωπίζει τις δυσκολίες και την κακή συμπεριφορά των άλλων με αξιοπρέπεια, αυτοσεβασμό, προσπαθώντας να μην πέσει σε γαμηλό, ευτελές επίπεδο συμπεριφοράς: του *φέρθηκε πολύ άσχημα, αλλά, ως ~*, δεν του κράτησε *κακία* ANT. μικροπρεπής (β) *ανώτερη εκπαίδευση* η βαθμίδα της εκπαίδευσης που βρίσκεται πάνω από τη μέση και κάτω από την ανώτατη (βλ.λ.): τα *Τεχνολογικά Επαγγελματικά Ίδρυματα ανήκουν στην ~* (γ) *ανώτερες σπουδές* οι σπουδές που ξεπερνούν το επίπεδο της μέσης εκπαίδευσης (Α.Ε.Ι., Τ.Ε.Ι. κ.ο.κ.) (δ) *ανώτερα διαταγή* η διαταγή που προέρχεται από ιεραρχικά υψηλότερη αρχή (ε) ανώτερα *βία* ο παράγοντας (συνήθ. απρόβλεπτος) που προβάλλει ανυπερβλήτα εμπόδια, που ανατρέπει σχέδια, προγράμματα: ΝΟΜ. (vis major) τυχηρό γεγονός, απρόβλεπτο τελείως, εξαιρετικό και ακαταμάχητο, για το οποίο δεν ευθύνεται κάποιος, εφόσον δεν θα μπορούσε να το αποφύγει, ακόμη και αν κατέβαλλε εξαιρετική επιμέλεια (στ) *και εις ανώτερα!* (ευχ.ε) για ακόμη μεγαλύτερες επιτυχίες: *Έμαθα ότι πέρασες στην Ιατρική. Μπράβο!* ~12. *ανώτερος* (ο) {ανωτέ-ρου | -ών, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) πρόσωπο που βρίσκεται σε θέση (ιεραρχικώς) υψηλότερη: *αποταθείτε στους ανωτέρους σας* || *υπακούει τις διαταγές των ανωτέρων* του 3. ΒΙΟΛ. *ανώτερα φυτά* τα εξελιγμένα πολυκύτταρα φυτά που έχουν ρίζα, κορμό και φύλλα ANT. κατώτερα φυτά. [ETYM. αρχ., συγκρ. βαθμός από το επίρρ. άνω, πβ. *κάτω* - *κατώτερος*, *κατώτατος*. Μετάφρ. δάνειο αποτελούν αρκετές φράσεις και λεξιλογικές συνάψεις, όπως *ανώτερη εκπαίδευση* (<γαλλ. enseignement supérieur), *ανώτερες σπουδές* (< γαλλ. études supérieures), *ανώτερα βία* (< ν'ολατ. vis major), *ανώτερα διαταγή* (< γαλλ. νεολατ. vis major), ο *ανώτερος* (στην ιεραρχία) (< γαλλ. les supérieurs)].

ανωτερότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} 1. η υπεροχή: η ~ του *εχθρού στις χειραίεις δυνάμεις* 2. η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από απουσία μικροπτην, μνησικακίας, αναξιοπρέπειας: *δείξε ~ μην πέσεις στο δικό του επίπεδο* ΣΥΝ. υψηλοφροσύνη ANT. κατωτερότητα, μικρότητα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *γαλλ.* supériorité].

ανωτέρο επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) πιο πάνω, παραπάνω (χρησιμοποιείται μέσα σε κείμενο, σε παραπομπές κ.λπ. με αναφορική λειτουργία, για να δηλωθεί ότι κάτι έχει ήδη αναφερθεί, για να αποφευχθεί άσκοπη επανάληψη): *αντά εκτέθηκαν ήδη ~* || *ένθα ~* (βλ. λ. *ένθα*) || *ως ~* (όπως παραπάνω) || *ιδέ ανωτέρο* (= βλέπε παραπάνω) ANT. κατώτερο.

ανωφέλις, -ής, -ές [αρχ.] {ανωφελ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ανωφέλεστ-ερος, -ατός} αυτός που δεν ωφελεί, βλαβερός: *κόνωψ ο ~* (που μεταδίδει την ελονοσία). ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος*, *σύνθετος*.

ανώφελος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν οδηγεί σε θετικό αποτέλεσμα, που δεν πρόκειται να αποδώσει όφελος: ~ *προσπάθεια* ΣΥΝ. μάταιος. Επίσης ανώφελευτος, -η, -ο [μεσν.]. — ανώφελος κ. ανωφέ-λευτα επίρρ. ανωφέρεα (η) [μτγν.] {ανωφεριών} (λόγ.) η κλίση του εδάφους προς τα πάνω, η ανηφοριά ANT. κατωφέρεα.

ανωφερής, -ής, -ές {ανωφερ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει κλίση προς τα πάνω, ανηφορικός: ο ~ *δρόμος οδηγεί στο χωριό* ΣΥΝ. (λόγ.) *ανάτη* ANT. κατωφερικός. — ανωφερώς επίρρ. [ETYM. αρλ. < άνω + *φερής* < *φέρω*]. ανώφλι (το) {ανωφλ-ιού | -ιών} το ξύλινο ή μαρμάρινο επιστέγασμα της πόρτας ΣΥΝ. (λόγ.) υπέρθυρο ANT. κατώφλι. [ETYM. < μεσν. *ανώφλιον* < *άνω* + *φλία* «παραστάδα θύρας», αγν. ετύμου].

αζάριστος, -η, -ο (καθμ.) αυτός του οποίου οι περιπτώσεις άκρες δεν έχουν αποκοπεί: ~ *βιβλία*. [ETYM. < α- στερητ. + *ζαρκίω*].

άζαν (το) {άκλ.} ελλην. *ιδιοπροφορά* ιδιάζουσα προφορά, που αποκλίνει από τη συνηθισμένη, την επίσημη, και είναι χαρακτηριστική τοπικής διαλέκτου ή ξένης γλώσσας: *τόρα μιλώ πολύ καλά τα Ελληνικά, αλλά διατηρεί το γερμανικό ~*.

[ETYM. < γαλλ. accent < λατ. ac-centus «τόνος», απόδ. του ελλην. *προσώδια*]. άξαντος, -η, -ο [1897] κ. *άξαστος* αυτός που δεν έχει καθαριστεί, ώστε να χρησιμοποιηθεί για κλώσιμο: ~ *μαλλί* ANT. ξαντός, ξασμέ-νος, λαναριμένος.

[ETYM. < α- στερητ. + ζαίνο, απόδ. του γαλλ. non cardé]. άξαφνος, -η, -ο [μεσν.] ξαφνικός (βλ.λ.). — άξαφνα κ. έξαφνα επίρρ. [μεσν.].

αζάφριστος, -η, -ο 1. αυτός από τον οποίο δεν έχει αφαιρεθεί ο αφρός: ~ *γάλα* 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει κλαπεί ή δεν τον έχουν κλέψει κάτι.

άζενος, -η, -ο (λόγ.) ο αφιλόξενος: ~ *τόπος*. — αζένια (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + ζένος].

αζεπέραστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι δυνατόν να υπερικηθεί: ~ *εμπόδια* | *δυσκολίες* | *ομορφία* ΣΥΝ. ανυπερβλήτος 2. αυτός που παραμένει ο καλύτερος, που κανείς δεν τον έχει ξεπεράσει ως τώρα: ~ *ερμηνεία μιας μουσικής σύνθεσης* || ~ *τέχνη* ΣΥΝ. ασυναγώνιστος, ακαταμάχητος.

αξεσουάρ (το) {άκλ.} ελλην. *παρελκόμενο, εξάρτημα* 1. το συμπληρωματικό εξάρτημα αμφίσεως, το οποίο εξυπηρετεί περισσότερο ασθητικούς παρά πρακτικούς σκοπούς (π.χ. ζώνη, τσάντα, κασκόλ) 2. το εξάρτημα μηχανήματος, λ.χ. αυτοκινητού, που προστίθεται στο κύριο σώμα, χωρίς να συνδέεται με τη λειτουργία του (π.χ. αναπτήρας, ραδιοκασετόφωνο, συναγερμός).

[ETYM < γαλλ. *accessoire* < μεσν. λατ. *accessorius* < λατ. *accedere* «προσθέτω»].

αξεστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αγωγής, λεπτότητας, καλών τρόπων: ~ *άνθρωπος* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. αγρικός, βάρβαρος, απολίτιστος. — *αξεστα* επίρρ.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «κατεργαστος, απελέκητος», < ά- στέρητ. + ξέω «αποτριβώ, ξύνω»].

αξέχαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν πρόκειται να ξεχαστεί, που τον θυμάται κανείς με νοσταλγία και συγκίνηση: *αξέχαστες θα μου μείνουν οι ξένοιαστες μέρες στο εξοχικό του παππού μου* || ~ *χρόνια* | *στιγμές* | *ταξίδι* 2. για τιμητική αναφορά σε πρόσωπο που έχει πεθάνει, και μάλιστα σε χρόνο όχι τόσο μακρινό, ώστε να είναι νοσηρή ακόμη η μνήμη του: ο ~ *Νίκος Ξυλόυρης* || η ~ *Μελίνα Μερκούρη* ΣΥΝ. αλησμόνητος, (για πρόσ.) αειμνήστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*.

αξήγητος, -η, -ο (λαϊκ.) ανεξήγητος (ΒΑ.λ.). — *ξήγητα* επίρρ.

αξημέρωτος, -η, -ο **1.** (νύχτα) που δεν φθάνει στο ξημέρωμα, που φθάνει ατελείωτη: *βράδια* | *νύχτες* ~ 2. αυτός που δεν πρόλαβε το ξημέρωμα.

αξία επίρρ. → **άξιος**

αξία (η) {αξιών} 1. το ποσό ή τα αγαθά στα οποία αντιστοιχεί κάτι: η ~ *του χρυσού* || η ~ *της συλλογής του ανέχεται σε 25.000.000 δολάρια* || *ανεκτίμητη* | *ανυπολόγιστη* | *μηδάνη* ~ || *εκτιμώ* την ~ *ενός κοσμήματος* | *μιας εικόνας* 2. ο βαθμός στον οποίο είναι κάποιος/κάτι σημαντικό: *τα κοσμήματα μου είναι κειμήλια με μεγάλη συναισθηματική* - 3. η αποτίμηση (συνήθ. σε χρηματική αμοιβή) της ικανότητας, της παραγωγικότητας, της χρησιμότητας κάποιου: ο *καθένας θα πρέπει να αξιέται ανάλογα με την ~ του*- (συνεκδ.) 4. η πολυτιμότητα, το να αντιστοιχεί κάτι σε μεγάλο χρηματικό ποσό: *αντίκες αξίας* || *αυτά τα γραμματόσημα έχουν ~* 5. η μεγάλη σπουδαιότητα: *για μένα δεν έχει - να είσαι μορφωμένος, αλλά να έχεις καλή καρδιά* || *εργραφα μεγάλης ~ για την απόδειξη της αθωότητας του* - 6. (συνχά στον πληθ.) το ιδανικό, η ιδέα που καθορίζει τον τρόπο ζωής και σκέψης- *καθετί που αναγνωρίζεται από ένα σύνολο ανθρώπων ως σημαντικό για τους ίδιους και αποτελεί μέτρο αξιολόγησης προσώπων, συμπεριφοράς, πραγμάτων κ.ά.: η οικογένεια, η πατρίδα, η θρησκεία είναι παραδοσιακές ~* || *ηθικές* | *πνευματικές* ~ || *ιεράρηση* | *κλίμακα αξιών* || *το σύστημα αξιών μιας κοινωνίας* || *η έννοια αξιών ανθρώπων μέγιστη ~ είναι το χρήμα: γι' αυτό αγωνίζονται, και με αυτό αξιολογούν τους άλλους* || *ορισμένοι διανοούμενοι θεωρούν ότι στην εποχή μας υπάρχει κρίση αξιών* - 7. ΓΛΩΣΣ. η ιδιαίτερη λειτουργία ενός γλωσσικού στοιχείου, η οποία προκύπτει από τη θέση του στοιχείου στο σύνολο των σχέσεων (παραδειγματικών και συνταγματικών) μιας γλώσσας - 8. ΜΟΥΣ. (α) η (σχετική) διάρκεια των φθογγοσήμων (ΒΑ.λ.) και των αντίστοιχων παύσεων (ΒΑ.λ.) η μονάδα μέτρησης των αξιών ονομάζεται «χρόνος»: η νότα αυτή *έχει ~ δύο χρόνους* (β) αξίες (οι) τα μουσικά σύμβολα της αξίας των φθόγγων, τα οποία, στην νεότερη ευρωπαϊκή μουσική, έχουν πιασθεί σε σχέση φθινοσας γεωμετρικής προόδου: με αφετηρία το ολόκληρο (1), το μισό (1/2), το τέταρτο (1/4), το όγδοο (1/8), το δέκατο έκτο (1/16) κ.ο.κ. - 9. ΟΙΚΟΝ. (α) *ονομαστική αξία* βλ. λ. *ονομαστικός* (β) *κινητή αξία* έγγραφο που εκδίδεται από οικονομικούς οργανισμούς και αντιστοιχεί σε ορισμένο χρηματικό ποσό: *κινητές αξίες είναι οι μετοχές, τα ομόλογα, τα γραμμάτια κ.λπ.* (γ) *Χρηματιστήριο Αξιών* το χρηματιστήριο στο οποίο οι διαπραγματεύσεις έχουν ως αντικείμενο κινητές αξίες και όχι εμπορεύματα (δ) *αντικειμενική αξία* βλ. λ. *αντικειμενικός* (ε) *ογορά αξιών* βλ. λ. *αγορά* (στ) *προστιθέμενη αξία* βλ. λ. *προστιθέμενος* [ETYM αρχ. < άξιος. Η λ. αναφερόταν αρχικώς στη χρηματική αξία, στο καταβαλλόμενο τίμημα, ενώ αρχαία είναι επίσης η σημ. «υπόληψη, καλή φήμη». Στους στωικούς φιλοσόφους η λ. αποκτά ηθικό περιεχόμενο, το οποίο διατηρείται και κατά τη μεσαιωνική περίοδο, ο μουσικός και γλωσσολογικός όρος αποδίδει το γαλλ. *valeur*, ενώ μετάφρ. δάνεια είναι οι οικον. όροι *κινητή αξία* (<αγγλ. *mobile value*), *χρηματιστήριο αξιών* (αγγλ. *market values*), *φόρος προστιθέμενης αξίας* (<αγγλ. *Value-Added Tax*), *κλίμακα αξιών* (<αγγλ. *scale of values*) κ.ά.].

αξιαγάπητος, -η, -ο αυτός που αξίζει να τον αγαπούν.

αξιακός, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με αξία: ~ *λόγος* | *σύστημα*. — *αξιακά* επίρρ.

αξιάκουστος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που αξίζει να ακουστεί: ~ *είδηση*.

αξιάναγνωστος, -η, -ο [1886] (λόγ.) αυτός που αξίζει να διαβαστεί: ~ *βιβλίο* | *μελέτη*.

αξιάπαινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να επαινεθεί, να εγκωμιαστεί: *είναι ~ η προσπάθεια του* || *είσαι ~ για το συνεργατικό σου πνεύμα* ANT. αξιόμεμπτος, αξιοκατάκριτος.

αξιοπισκεπτος, -η, -ο, αυτός τον οποίο αξίζει να επισκεφθεί κάποιος: ~ *μνημεία* ΣΥΝ. αξιοθέατος. **αξιάρατος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που αξίζει να αγαπηθεί: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. αξιαγάπητος, θελκτικός. [ETYM, αρχ. < άξιος + -ρατος < έρω «αγαπώ»]. **αξίζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ (αμετβ.) "Έχω αξία, αποδίδω όφελος: *θα σου κοστίζει πολύ κόπο και χρήμα, αλλά είναι κάτι που πραγματικά αξίζει* 2. είμαι άξιος (για κάποιον/κάτι): *δεν θα τον ψηφίσο- δεν αξίζει για πρόεδρο* 3. (ως απρόσ. **αξίζει**) *έχει α-*

ξία, σημασία (να γίνει κάτι): *αξίζει να προσπαθήσετε* ♦ (μετβ.) 4. έχω ορισμένη αξία, αντίτιμο: *υπάρχουν διαμάντια που αξίζουν πολλά εκατομμύρια* ΣΥΝ. στοιχίζω, κοστίζω- ΦΡ. *δεν αξίζει μία* για ανυπόληπτο πρόσωπο ή ευτελές αντικείμενο 5. (α) έχω αξία, αποδίδω όφελος ανάλογο (προς κάτι): *είναι βέβαια ακριβό, αλλά αξίζει τα λεφτά του* (β) (για πρόσ.) έχω ιδιαίτερη σημασία (για κάποιον/κάτι): *αυτός ο άνθρωπος αξίζει πολλά για μένα- είναι ό,τι πολυτιμότερο έχω στη ζωή* (γ) (+γεν. προσ. αντων.) είμαι αντάξιος (για κάτι), μου πρέπει (κάτι): *του αξίζει καλύτερη τύχη* || *δεν μας αξίζει τέτοια μεταχείριση ύστερα από τόσες δεκαετίες προσφοράς στην υπηρεσία* || *της αξίζει αυτό που έπαθε*- ΦΡ. (**κάτι**) **αξίζει τον κόπο** (κάτι) αποδίδει όφελος ή προσφέρει ευχαρίστηση, που αποζημιώνει κάποιον για τον κόπο, τα χρήματα κ.λπ. που θα καταβάλει για αυτό: *είναι μακριά, αλλά ~ να πάμε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαλλισμός*.

[ETYM μεσν. < αρχ. *άξιος*. Η φρ. *αξίζει τον κόπο* αποδίδει τη γαλλ. (ça) *vaut la peine*]. **αξίνα** (η) {αξινών} εργαλείο πλατύ και κορτερό (σιδερένιο ή ατσάλινο) από τη μια μεριά, που χρησιμοποιεί κυρ. στο σκάσιμο ΣΥΝ. κασίδια, [ETYM, < αρχ. *αξίνη*, ονομασία όπλου. Συνδ. πηθ. με λατ. *ascia* (< *acs-ia*), αλλά δεν θεωρείται Ι.Ε. λ. Το επίθημα -ίνη οδηγεί στην υπόθεση ότι πρόκειται για προελληνικό δάνειο]. **αξίο**- κ. **αξί**- κ. **αξι**- α' συνθετικό που δηλώνει: 1. ότι αξίζει να συμβαίνει κάτι: *αξίο-σημείο*, *αξίο-μειπτος*, *αξίο-μακάριστος*, *αξιογάπητος* 2. ότι κάτι σχετίζεται με την αξία που έχει κάποιος/κάτι: *αξίο-πρατής*, *αξιοκρατία*, *αξίο-λογώ*, *αξίο-ποιώ*. [ETYM. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν.

Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *άξιος*]. **αξιογέλαστος**, -η, -ο [1796] αυτός που αξίζει να τον περιγελάσει, που δεν αξίζει να τον παίρνουν στα σοβαρά ΣΥΝ. καταγέλαστος.

αξιογράφο (το) {αξιογράφου} -ων] ΝΟΜ. έγγραφο που ενσωματώνει ένα δικαίωμα, το οποίο μπορεί να ασκήσει κανείς μόνο αν είναι κάτοχος του εγγράφου και για τη μεταβίβαση του απαιτείται η παράδοση της νομής του, π.χ. οι επιταγές. [ETYM, < *αξία* + *-γράφω*, πθ. κ. *χρεώ-γραφο*]. **αξιοδάκρυτος**, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί τον οίκτο, δάκρυα συμπόνιας για την κατάσταση του ΣΥΝ. αξιοθρήνητος. — *αξιοδάκρυτα* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αξιολόγητος*.

αξιοζήλευτος, -η, -ο [1871] αυτός που είναι άξιος να τον ζηλεύει, να τον επιθυμεί κανείς: *απέκτησε μια ~ θέση στην εταιρεία* ΣΥΝ. ζηλευτός. — *αξιοζήλευτα* επίρρ. **αξιοθαύμαστος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να τον θαυμάζουν: ~ *κουράγιο* | *υπομονή* | *τεχνική* ΣΥΝ.

θαυμαστός. — *αξιοθαύμαστα* επίρρ. **αξιοθέατος**, -η, -ο **1.** αυτός που αξίζει να τον δει κανείς 2. **αξιοθέατο** (το) το μνημείο ή το τοπίο, το οποίο αξίζει να επισκεφθεί κανείς: *ανάμεσα στα σημαντικότερα - της Αθήνας είναι η Ακρόπολη, η Αρχαία Αγορά, οι Βυζαντινές εκκλησίες κ.ά.* ΣΥΝ. αξιπέλεκτος. [ETYM αρχ. < *αξίο*- + *θεατός* < *θεώμα* «κοιτάζω, παρατηρώ»]. **αξιοθρήνητος**, -η, -ο [1852] **1.** αυτός που προκαλεί τον οίκτο, άξιος να τον θρηνεί κανείς για την κατάσταση του: η κατάσταση των *προσφύγων* είναι ~ *προσπαθούν να επιβιώσουν* *εκταπεινωμένοι στο κρύο και στις αρρώστιες, χωρίς τρόμα και περιθάλψη* ΣΥΝ. *αξιοδάκρυτος*, να (τον) *κλάει* 2. (μτφ.) αυτός που έχει τόσο χαμηλό επίπεδο, ώστε προκαλεί αγανάκτηση, ιδιαίτερος αρνητικά σχόλια: ~ *παράσταση* | *θίασος* | *πολιτική*. ΣΧΟΛΙΟ λ.

αξιολόγητος, αξιοκατάκριτος, -η, -ο [1824] αυτός που αξίζει να κατακριθεί: *είναι ~ η αδιαφορία των αρμοδίων για ένα τόσο σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα* ΣΥΝ. αξιόμιμπος, κατακριτός ANT. αξιέπαινος, αξιοκαταφρόνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αξίζει την καταφρόνηση των άλλων. **αξιοκρατία** (η) {γρω, πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία επικρατούν οι άξιοι, αυτοί που αξίζουν περισσότερο: *πάγο αίτημα είναι η ~ στις προεργασίες* ANT. αναξιοκρατία. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *meritocracy* (νόθο συνθ.)]. **αξιοκρατικός**, -η, -ο αυτός που δίνει προτεραιότητα στην αξία κάποιου, στους άξιους: στην επιλογή των *προσώπων που θα στελεχώσουν υπεύθυνες θέσεις, πρέπει να ισχύουν ~ κριτήρια* || ~ *προσλήψεις στο δημόσιο*. — *αξιοκρατικ-ά* | -ώς *επίρρ. αξιολάτρευτος*, -η, -ο [1863] αυτός που αξίζει να τον αγαπούν πάρα πολύ, να τον λατρεύουν. **αξιολόγηση** (η) {-ης κ. -ήσεων} | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκτίμηση της απόδοσης ή της αξίας (κάποιου) με συγκεκριμένα κριτήρια: ~ *των εκπαιδευτικών* | *του κυβερνητικού έργου* | *των προσόντων των υποψηφίων* || *μετά τη συνολική ~ του έργου του, αντιλαμβανόμαστε πόσο ουσιαστική ήταν η συμβολή του στην πρόοδο της επιστήμης* 2. η ιεράρχηση σύμφωνα με την αξία ή με συγκεκριμένα κριτήρια: η ~ *υποψηφίων* | *των προτεραιοτήτων* || *είναι θέμα*

αξιολόγησης η πρόκριση της μιας ή της άλλης πρότασης 3. (ειδικότ.) η βαθμολόγηση της επίδοσης των μαθητών στο σχολείο: *τεστ αξιολόγησης*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *evaluation*].

αξιολογία (η) ΦΙΛΟΣ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο του τη μελέτη των αξιών (θρησκευτικών, ηθικών κ.λπ.), τόσο μεμονωμένα όσο και στις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *axiologie*]. **αξιολογικός**, -η, -ο αυτός ο οποίος στηρίζεται σε ορισμένο κώδικα αξιών: ~ *κριτήρια*.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *axiologique*]. **αξιόλογος**, -η, -ο **1.** αυτός για τον οποίο αξίζει να γίνει λόγος, σημαντικός: *αυτές τις μέρες δεν μου συνέβη τίποτα* ~ || - *είδηση* | *περιουσία* | *ποσό* ΣΥΝ. αξιόσημειτος ANT. ασήμαντος 2. (για πρόσ.)

αυτός που έχει αξία, περιεχόμενο, κύρος: στη δεξίωση θα συναντήσεις πολλά ~ πρόσωπα. [ETYM₁ αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *avoir* λόγου].

αξιολογώ ρ. μετβ. {αξιολογείς...} αξιολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -μένος} 1. κρίνω την αξία, την ποιότητα, την παραγωγικότητα κ.λπ. κάποιου: ~ τις προτάσεις που υποβλήθηκαν 2. κατατάσσω σύμφωνα με την αξία: ως προϊστάμενος οφείλεις να αξιολογείς τους υπαλλήλους σύμφωνα με την απόδοσή τους || η επιτροπή αξιολογεί το έργο των εταιρειών που επιχορηγήθηκαν 3. εκτιμώ, θεωρώ (κάτι) ως: δεν το ~ ως ιδιαίτερα σοβαρό αυτό το πρόβλημα 4. (ειδικότ.) βαθμολογώ την επίδοση μαθητών στο σχολείο. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. evaluate].

αξιολύπτης, -η, -ο [1817] αυτός που είναι άξιος για λύπηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεεινός*.

αξιολύπτης - αξιοθρήνητος. Το αξιοθρήνητος είναι σημασιολογικά ισχυρότερο του αξιολύπτης, αποτελώντας εμφατικό χαρακτήρισμό. Το ίδιο ισχύει και με τις συνώνυμες φράσεις, οι οποίες αντιστοιχούν στα δύο επίθετα: για λύπηση (= αξιολύπτης) - να τον κλαίς (= αξιοθρήνητος). Εγγύτερα στο αξιοθρήνητος βρίσκεται και το επίθ. αξιοδάκρυτος. → *ελεεινός*

αξιομακάριστος, -η, -ο [αρχ.] (για νεκρό) αυτός που αξίζει να τον μακαρίζεις κ.λπ. κυρ. στην εκκλησιαστική ευχή: «αιωνία σου η μνήμη, αξιομακάριστε και αιμνήσητε αδελφέ ημών». ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*.

αξιομάχος, -η, -ο [αρχ.] 1. ικανός να πολεμήσει, να αγωνιστεί με επιτυχία: ~ στρατεύμα 2. *αξιόμαχο* (το) το ηθικό και η μαχητική ικανότητα: το - των ενόπλων δυνάμεων.

αξιομέμπτος, -η, -ο [1889] αυτός που είναι άξιος μομφής: ~ πράξη ΣΥΝ. αξιοκατάκριτος, κατακριτός ΑΝΤ. αξιέμπτος.

αξιομίμητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αξίζει να τον μιμηθεί κανείς, που αποτελεί πρότυπο.

αξιομνημόνευτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να αναφερθεί, να μνημονευθεί: ~ λόγια | εργασία | συμπεριφορά ΣΥΝ. αξιοσημείωτος, σημαντικός.

αξιοπαράτηρητος, -η, -ο [1810] αυτός που αξίζει να τον προσέξει κανείς: ~ μελέτη ΣΥΝ. αξιοπρόσεκτος, αξιοσημείωτος.

αξιοπεριεργός, -η, -ο [1825] αυτός που δικαιολογημένα προκαλεί την περιεργεία, την έκπληξη: στα ημερολόγια των εξερευνητών καταγράφονται όσα ~ συναντούσαν στα ταξίδια τους.

αξιοπιστία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς άξιος εμπιστοσύνης: οι κακοτεχνίες που έχουν καταγραφεί πλήττουν την ~ της εταιρείας || αμφισβητώ την ~ αυτής της μαρτυρίας.

αξιοπίστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να τον εμπιστευτεί, να τον πιστεύει κανείς και να βασίζεται σε αυτόν: ~ πηγή | εφημερίδα | ιστορικός ΑΝΤ. αναξιοπίστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος*.

αξιοπλόος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ταξιδεύει με ασφάλεια: ~ σκάφος. [ETYM₁ < αξιο- (< *άξιος*) + -πλόος < *πλους*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. seaworthy].

αξιοπλοΐα (η) {χωρ. πληθ.} η ικανότητα σκάφους να πλεύσει με ασφάλεια: πιστοποιητικό αξιοπλοΐας. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. seaworthiness].

αξιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η χρησιμοποίηση (προσώπου, πράγματος, κατάστασης) με κατάλληλο τρόπο, ώστε να προκύψει θετικό αποτέλεσμα: ~ των έμφυτων ικανοτήτων κάποιου | των δυνατοτήτων που προσφέρει ένα σύστημα | του ορυκτού πλούτου | των κοιτασμάτων μιας περιοχής 2. (καταχρ.) η πραγματοποίηση κατάλληλων έργων σε μια περιοχή, ώστε να μπορεί κανείς να την εκμεταλλευθεί οικονομικά, οικιστικά κ.λπ.: τουριστική ~ των παρλιών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμεταλλεύομαι*.

αξίοποιος, -η, -ο αυτός που αξίζει να τιμωρηθεί: διώκεται για ~ πράξεις || διέπραξε ~ αδικήματα ΣΥΝ. κολάσιμος. [ETYM₁ μτγν., αρχική σμ. «ο αδέκαστος τιμωρός», < *άξιο-* + *-ποιος* < *ποινή*].

αξιοποιώ ρ. μετβ. {αξιοποιείς...} αξιοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -μένος} χρησιμοποίηω με κατάλληλο τρόπο τις δυνατότητες που μου προσφέρει (κάτι/κάποιος), ώστε να προκύψει θετικό αποτέλεσμα: ~ το ταλέντο μου | τους συνεργάτες μου | τις ευκαιρίες που μου παρουσιάζονται || ~ τα δεδομένα των ερευνών για την τεκμηρίωση των απόψεων μου || ~ εναλλακτικές πηγές ενέργειας. — αξιοποίησιμος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμεταλλεύομαι*. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. mettre en valeur].

αξιοπρέπεια (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} 1. το αίσθημα της τιμής (κάποιου): πλήττω | προσβάλλω | θίγω την ~ 2. η στάση ζωής κατά την οποία σέβεται κανείς τον εαυτό του και δεν τον ταπεινώνει συμπεριφερόμενος ανάρμοστα, μικροπροπώς, ευτελώς: η υπερηφάνεια με ευγένεια ήθους, χωρίς έπαρση: δέχτηκε την ήττα με ~ χωρίς μεμψιμοιρίες, χωρίς παράπονα || αντιδρώ με - ΑΝΤ. αναξιοπρέπεια, μικροπρέπεια, ποταπότητα, ευτελεία.

αξιοπρεπής, -ής, -ές {αξιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αξιοπρεπέστερος, -ατός} 1. αυτός που συμπεριφέρεται με σεβασμό στον εαυτό του και στους άλλους, αποφεύγοντας τις απρέπειες, τις μικροπρεπείες και την ευτελεία-υπερηφάνος με ευγένεια ήθους, χωρίς έπαρση: είναι πολύ ~ εάν κάνει λάθος, το παραδέχεται αμέσως, χωρίς να καταφεύγει σε φτηνές δικαιολογίες || φτωχός, αλλά ~ || ~ αντίδραση | στάση | συμπεριφορά ΑΝΤ. αναξιοπρεπής, μικροπρεπής, ποταπός, ευτελής, τιποτένιος, φτηνός 2. (ειδικότ.) αυτός που συμφορμεί με τα κοινωνικά πρότυπα, κυρ. συμπεριφοράς και εμφάνισης, που δεν προκαλεί αρνη-

τικά σχόλια: ~ ντύσιμο | τρόποι ΣΥΝ. κόσμος, ευπρεπής ΑΝΤ. αναξιοπρεπής, απρεπής, χυδαίος. — αξιοπρεπώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές, ειλικρινά. [ETYM₁ αρχ. < *άξιος* + *-πρεπής* < *πρέπω*]. αξιοπρόσεκτος, -η, -ο [1840] κ. (καθημ.) αξιοπρόσεχτος αυτός στον οποίο αξίζει να δώσει κανείς σημασία, να τον προσέξει: ~ παρατήρηση | υπόδειξη ΣΥΝ. αξιοπαράτηρητος.

Αξίος (ο) ποταμός της Κ. Μακεδονίας, που έχει τις πηγές του στο κράτος των Σκοπίων, διαρρέει την ομώνυμη κοιλάδα (*κοιλάδα του Αξίου*) και εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο.

[ETYM₁ αρχ., πθ. < *άξος* (αρχ. μακεδ. «γλώσσω» με τη σμ. «ώλη, ξυλεία», ονομασία που αποδίδεται στον ποταμό ήδη από την ομηρική εποχή)].

άξιος, -α, -ο 1. αυτός που έχει αξία, που έχει τα απαραίτητα προσόντα, ικανός, κατάλληλος: ~ δούλευτής | νοικοκύρης | γυναίκα | παλ-ληκάρη ΑΝΤ. ανάξιος 2. (+για | +γεν.) αντάξιος, αυτός στον οποίο ταυριάζει κάτι: κανέναν δεν θεωρούσε άξιο γαμπρό για την κόρη του || ~ θαμισμού | μείας | οίκτου- ΦΡ. (α) *είμαι άξιος της τύχης* | της *μοίρας* μου βρίσκομαι σε δυσάρεστη θέση από δικές μου πράξεις ή παραλείψεις: αν δεν κάνει αυτό που πρέπει, θα είναι ~ (β) *άξιος ο μισθός (κάποιου)* (Κ.Δ. Λουκ. 10, 7: *άξιος γαρ ό εργάτης του μισθού αυτού*) (i) (για επιβράβευση) αξίζει σε κάποιον η επιβράβευση του: «ο καλύτερος Έλληνας μπασκετμπολίστας είχε πάντα το καλύτερο συμβόλαιο- άξιος ο μισθός του, και μάλιστα καθορισμένος από τον ίδιο» (εφημ.) || «αυτοί οι αντιπρόσωποι της χώρας ξεχνούν γιατί πήγαν, ποιος τους έστειλε και τι πρέπει να κάνουν στους διεθνείς οργανισμούς, για να αποδείξουν ότι είναι άξιος ο μισθός τους» (εφημ.) (ii) (για δίκαιη τιμωρία) δικαίως έπαθε (κάτι): αυτός ο τοκογλόφος καταδικάστηκε σε δέκα χρόνια φυλάκιση- ~! (iii) (συχνά ειρων.) η ανταμοιβή σου είναι (ή να είναι) ανάλογη με αυτά που έπραξες: για χρόνια ήταν καταδότης και η Χούντα τον διόρισε στο Δημόσιο- άξιος ο μισθός του! (γ) πάντα άξιος/ ευχετ. σε πρόσωπο που παντρεύει (δηλ. σε κομπάρσο | κουμπάρο) ή βαφτίζει (δηλ. σε γοννό | γοννά), να είναι πάντα άξιος για τέτοια έργα (δ) ΕΚΚΛΗΣ. άξιος/ άξιος! (επιφών.) επιδοκιμαστικά από το εκκλησιαστικό σε χειροτονία κληρικού (ε) *άξιον εστί* (το) (i) ("Αξιον εστί, ως αληθώς, μακαρίζουν σε την Θεοτόκον) γνωστό θεοκόκιο της εκκλησιαστικής μυθολογίας που ψάλλεται στη Θεία Λειτουργία: η φράση έγινε περαιτέρω γνωστή από το έργο Αξιον Εστί του Οδ. Ελύτη (ii) εικόνα της Θεοτόκου που βρίσκεται στο Άγιον Όρος (μπροστά στην οποία, κατά την παράδοση, ο Αρχάγγελος Γαβριήλ έψαλε τον ομώνυμο ύμνο). — άξια | άξιος [αρχ.] επίρρ. [ETYM₁ αρχ. < **άκ-τιος*, συγγενής προς το ρ. *άγω* (βλ.λ.) Η αρχική σμ. της λ. *άξιος* πρέπει να ήταν «αυτός που ζυγίζεται όσο και κάποιος άλλος, ο ισοβαρής», όπως δείχνει και ανάλογη σμ. «βαρύνω, ζυγίζω» του ρημ. *άγω*. Η λ. μετά τον Όμηρο έλαβε ηθική σμ., δηλώνοντας κατ' αρχάς τον άξιο να ανταμειφθεί και, εν συνεχεία, τον προικισμένο, τον ταλαντούχο].

αξιοσεβαστός, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που είναι άξιος σεβασμού 2. (μτφ.) μεγάλος σε μέγεθος ή έκταση: ~ ποσό | περιουσία ΣΥΝ. σεβαστός, σημαντικός, υπολογισίμος.

αξιοσημείωτος, -η, -ο [1808] 1. αυτός που αξίζει να προσεχθεί, να αναφερθεί: ~ γεγονός | περιστατικό | φαινόμενο | είδηση 2. αυτός που φθάνει σε μεγάλο βαθμό: ~ πρόδοος | αύξηση. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. notable].

αξιοσύνη (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς άξιος, ικανός σε κάτι.

αξιοσύστατος, -η, -ο [1833] αυτός τον οποίο αξίζει να συστήσει κανείς: ~ βιβλίο | άνθρωπος | στάση.

αξιοτίμος, -η, -ο [αρχ.] (συνήθ. σε προσφωνήσεις) αυτός που αξίζει υπόληψη, τιμή, σεβασμό: ~ κύριοι συνάδελφοι ΣΥΝ. αξιοσεβαστός, ευπόληπτος.

αξιοχρεός, -η, -ο αυτός που είναι φερέγγυος στις οικονομικές του υποχρεώσεις: ~ οφειλέτης ΣΥΝ. αξιοπίστος ΑΝΤ. αναξιοχρεός. Επίσης (αρχαιοπρ.) αξιόχρεος

[ETYM₁ < αρχ. *αξιόχρεος* < *άξιο-* + *-χρεος* < *χρέος*]. *αξίωμα* (το) {αξίωμα-ατος | -ατα, -ατων} 1. η (συνήθ. υψηλή) θέση σε ιεραρχία: αρετό | ανώτατο | δικαστικό | εκκλησιαστικό ~|| το ~ του πρόδρου | του υπουργού | του δημάρχου | του στρατηγού ΣΥΝ. οφίκιο • 2. ΦΙΛΟΣ.-ΜΑΘ. η θεμελιώδης αρχή στην οποία στηρίζεται κάθε υπόθεση και η οποία δεν χρειάζεται απόδειξη.

[ETYM₁ αρχ. < *άξιώ*. Η σμ. της θεμελιώδους αρχής που τίθεται ως βάση επιστημονικών πορισμάτων, πρωτοφανής στον Αριστοτέλη]. αξιοματικός (ο/η) βαθμοφόρος τακτικού ένοπλου σώματος (στρατός, αστυνομίας κ.λπ.) ή μη μάχιμου σώματος, που είναι όμως οργανωμένο σύμφωνα με τον στρατιωτικό κανονισμό (Λιμενικό, Εμπορικό Ναυτικό κ.τ.ό.): ανώτερος | κατώτερος ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βαθμός*, *αξιοματικός*, -η, -ο [μτγν.]. 1. αυτός που διεκδικεί έθνος αυθεντίας ή που δεν χρειάζεται απόδειξη: τέτοιες ~ θέσεις δεν βοηθούν να υπάρξει πραγματικός διάλογος • 2. ΠΟΛΙΤ. *αξιοματική αντιπολίτευση* βλ. λ. αντιπολίτευση. — αξιοματικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. *αξιοματούχος* (ο/η) [1891] πρόσωπο που κατέχει αξίωμα, κυρ. ανώτατη διπλωματική θέση: ~ του Υπουργείου Εξωτερικών ΣΥΝ. υψηλόβαθμος, ανώτερος στέλεχος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. officiel]. αξιώνω ρ. μετβ. {αξιώνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προβάλλω την αξίωση, απαιτώ: ~ να με ακούτε προσεκτικά, όταν μιλάω ΣΥΝ. απαιτώ 2. σε φρ. όπως με *αξιώνω ο Θεός* (+να) με έκρινε ο Θεός άξιο, κατάφερα: να μι' αξιώσει ο Θεός να ζήσω και να σε δω παντρεμένη 3. (μεσοπαθ. *αξιώνομαι*) (α) καταφέρνω (να κάνω κάτι) που επιθυμώ: *αξιώθηκε επιτέλους να πάει στο Λονδίνο, που ήταν τ' όνειρο του* (β) (ειρων.)

αποφασίζω να κάνω κάτι που αμελώ: να *δοίμε ποτέ επιτέλους θ' αξιωθεί να αλλάξει αυτές τις κουρτίνες που έχουν γίνει σαν κουρέλια*. Επίσης (αρχαιοπρ.) αξίω [αρχ.] {-οίς...}. [ETYM] < αρχ. *αξίω (-όω)*, αρχική σημ. «θεωρώ αξίω», < *άξιος*. αξίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. NOM. (α) το δικαίωμα να απαιτήσει κάποιος από άλλον πράξη ή παράλειψη: *εγείρω αξιώσεις* (β) *δικονομική αξίωση* νομικός ισχυρισμός τον οποίο προτείνει ο ενάγων με την αγωγή του και τον οποίο θεμελιώνει επί ορισμένων πραγματικών περιστατικών, καθώς και η μορφή έννομης προστασίας την οποία αυτός ζητεί 2. (γενικότ.) η απαίτηση: *έχω την ~ να μου ζητήσει συγγνώμη* 3. (η γεν. *αξιώσεων*) ως χαρακτηρισμός για κάτι αξιόλογο, σημαντικό: *δεν πρόκειται για συγγραφέα ιδιαίτερον ~ ΣΥΝ.* επιπέδου, απαιτήσεων 4. (ειδικότ.) η προκλητική ή παράνομη απαίτηση: *πολλά συνεισέα δεν πραγματοποιούνται στο παρελθόν λόγω των παράλογον οικονομικών ~ του υπογήςου γαμπρού* || δεν θα υποκίνω με στις αξιώσεις του κάθε επίδοξον κατακτητή 5. *αξιώσεις* (οι) (α) οι θετικές προοπτικές: *δραστηριοποιείται με ~ στον χώρο της διαφήμισης* (β) το υψηλό επίπεδο: *έργο με ~*.

αζιότικος, -η, -ο → Νάζος

αζομολόγητος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει εξομολογηθεί: *πώς θα κοινωνήσει ~;* 2. για καθετί που δεν έχει ειπωθεί σε εξομολόγηση: *~ αμαρτία*. Επίσης ανεξομολόγητος.

αζομπλαστός, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει ξομπλία, στολίδια (συνήθ. κεντημένα): *~ μαντήλι ΣΥΝ.* αποικίλιος.

άζωνας (ο) {αζώνων} 1. η νοητή ευθεία γύρω από την οποία περιστρέφεται ένα σώμα: η *Γη εκτελεί μια πλήρη περιστροφή γύρω από τον ~ της μέσα σε 24 ώρες* 2. η νοητή ευθεία γύρω από την οποία αναπτύσσεται η διατάσσεται συμμετρικά ένα σώμα ή ένα επίπεδο σχήμα: ο ~ της *σφαίρας* | *του κυλίνδρου* | *του κρυστάλλου* || ~ συμμετρίας 3. ΤΕΧΝΟΛ. το ευθύγραμμο στέλεχος, που έχει συνήθ. σχήμα παράβολο, το οποίο συνδέει τα κέντρα τροχών ή άλλων συμμετρικών σωμάτων 4. (μτφ.) επίκεντρο, σημείο αναφοράς, εστία: *ανέλυσε το πρόβλημα με βάση ποικίλους θεματικούς και ερμηνευτικούς ~* || ~ *δραστηριότητας* | *δράσης* | *ανάπτυξης*. 5. η συμφωνία συμμαχίας, συνεργασίας και ειρήνης μεταξύ κρατών: η *συγκρότηση ενός ~μεταξύ των τριών όμορων κρατών* 6. ΙΣΤ. *Άξωνας* (ο) ο συνασπισμός Γερμανίας - Ιταλίας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (όπως ονομάστηκε από τον Μουσσολίνι σε λόγο του της 1-11-1936 στο Μιλάνο): *~ Βερολίνου - Ρώμης*. ΦΡ. *οι δυνάμεις του Άξωνα* ο συνασπισμός που προέκυψε, όταν στη συμμαχία Γερμανίας - Ιταλίας προστέθηκαν Βαλθινόν και η Ιαπωνία, η Ρουμανία, η Σλοβακία, η Ουγγαρία, η Βουλγαρία 7. ΜΑΘ. η ευθεία πάνω στην οποία έχουμε ορίσει ένα σημείο ο ως αρχή και το μοναδιαίο διάνυσμα $Oi = i$: ο ~ των *τεταμένων* || ο ~ των *τεταμένων* 8. ΓΛΩΣΣ. (α) *παραδειγματικός άξωνας* βλ. *παραδειγματικός* (β) *συνταγματικός άξωνας* βλ. *λ. συνταγματικός* 9. ΒΙΟΛ. ο ευράξωνας (βλ. λ.). Επίσης (λόγ.) άζων [αρχ.] {άζωνος}. [ETYM] < αρχ. *άζων, -όνος* < I.E. *ag- s- < *ag-, από όπου και το ρ. *άγω* (βλ. λ.). Η λ. άζων αποτελεί τεχνικό όρο που απαντά σε πολλές I.E. γλώσσες, πβ. σανσκρ. *āksah*, λατ. *axis*, γερμ. *Achse*, γαλλ. *essieu* (< *axileum), ισπ. *eje*, ιταλ. *asse* κ.ά.).

αζόνιο (του) [μτγν.] {αζονί-ου | -ων} (λόγ.) ο μικρός άξωνας. Επίσης (λαϊκ.) αζόνι.

αζονικός, -ή, -ό [1805] 1. αυτός που σχετίζεται με τον άξωνα 2. αυτός που γίνεται κατά τη διεύθυνση άξωνα: *~ κίνηση* 3. ΙΑΤΡ. (α) *αζονική τομογραφία* η ανίχνευση διακλειτογριών ή κακώσεων στο εσωτερικό του οργανισμού με τη βοήθεια ακτίνων Χ, κατά την οποία, κατ' αντιδιαστολή προς την κοινή ακτινογραφία, αποδίδεται και η διάσταση του βάθους (β) *αζονικός τομογράφος* συσκευή με την οποία γίνεται η αζονική τομογραφία. [ETYM] Η *αζονική τομογραφία* είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. (axonic) tomography).

-αζονικός, -ή, -ό β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό αζόνων: *τριαζονικό φορητό*.

αζονομετρία (η) ΤΕΧΝΟΛ. η μέτρηση άξωνα ή με τη βοήθεια άξωνα. —

αζονομετρικός, -ή, -ό. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *axonométrie*].

αζόφλητος, -η, -ο → ανεζόφλητος

αζύριστος, -η, -ο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) αζούριστος αυτός που δεν έχει ξυριστεί. —

αζυριστά κ. (λαϊκ.) αζουριστά (η).

Α.Ο. (ο) Αθλητικός Όμιλος.

Α.Ο.Ζ. (η) (στο Διεθνές Δίκαιο) Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη.

αοιδμός, -η, -ο (λόγ.) φημισμένος, ένδοξος χρησιμοποιείται για τιμητική αναφορά σε νεκρούς, οι οποίοι εν ζωή υπήρξαν γνωστά πρόσωπα του δημόσιου (επιστημονικού, εκκλησιαστικού κ.λπ.) βίου: *σπουδαίο υπήρξε το έργο του αοιδμού Κοραή ΣΥΝ.* αειμνηστος, αλησμόνητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*.

[ETYM] αρχ. < αοιδή «ωδή» < *αείδω*, παράλλ. τύπος του ρ. *άω* «εξυμνώ, τραγουδώ» (βλ. λ.).

αοιδός (ο/η) 1. (στην αρχαιότητα) το πρόσωπο που τραγουδούσε έπη, γενικότ. ο τραγουδιστής στα ομηρικά έπη (πβ. λ. *ραψωδός*) 2. (γενικότ.-ειρων.) τραγουδιστής: η λαϊκή ~.

[ETYM] αρχ. < αείδω, παράλλ. τύπος του ρ. *άω* «εξυμνώ, τραγουδώ» (βλ. λ.).

αόκνος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από συνεχή δραστηριότητα, εντατικό: *θέλω να ευχαριστήσω τους συνεργάτες μου για τις ~ προσπάθειες τους ΣΥΝ.* (για πρόσ.) αεικίνητος, ακάματος, ακούραστος, φίληργος ΑΝΤ. οκηρός, νοθρός. — αόκνως επίρρ. [αρχ.], αω-κνία (η) [αρχ.]_% ΣΧΟΛΙΟ λ. αν-στερητικό. [ETYM] αρχ. < ά-στερητ. + δανος «δίσταγμος, φόβος» (βλ. λ.).

αόμματος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μάτια, τυφλός: «ελέηστε τον ~»

(συνηθ. φρ. τυφλών επαϊτών). [ETYM. μεσν. < ά-στερητ. + όμμα «μάτι»]. Α.Ο.Ο.Α. (ο) Αυτόνομος Οικοδομικός Οργανισμός Αξιοματικών. άοπλος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν φέρει οπλισμό: η *επίθεση του εχθρού σε ~ πολίτες καταδικάστηκε ως άνανδρη και εγκληματική ενέργεια ΣΥΝ.* (λογοτ.) ξαρμάτωτος ΑΝΤ. ένοπλος, (λογοτ.) αρματομένος 2. (μτφ.) ανυπεράσπιστος: η *ανυπαρξία νομοθετικού πλαισίου αφήνει τους θηγόμενους από τέτοιες εκπομπές πολιτές άοπλους μπροστά στην τηλεοπτική αυθαιρεσία* 3. (σκυρόδεμα) που δεν περιέχει οπλισμό, δηλ. χαλύβδινες ράβδους που ενσωματώνονται σε αυτό ΑΝΤ. οπλισμένος.

αόρατος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν φαίνεται (ειδικότ.) αυτός που από τη φύση του δεν μπορεί να γίνει αντίληπτος με την όραση: *~ υπάρχουν | δυνάμεις | κίνδυνος*. ΦΡ. *αόρατη μελάνη* | *αόρατο μελάνι* μελάνι που δεν φαίνεται πάνω στο χαρτί, αν δεν υποστεί ειδική επεξεργασία (π.χ. θέρμανση)- αλλιώς συμπαθητική μελάνη 2. (μτφ.) αυτός που δρα κρυφά, χωρίς να γίνεται αντίληπτος: *~ κύκλωμα εμπορίας ναρκωτικών*. — *αόρατα* | *αοράτως* [μτγν.] επίρρ.

αοριστία (η) [αρχ.] {αοριστιών} 1. η έλλειψη σαφών, συγκεκριμένων στοιχείων, επαρκούς προσδιορισμού: *πολλές προεκλογικές εξαγγελίες των κομμάτων χαρακτηρίζονται από ~* || *σκόπιμη* - ΑΝΤ. σαφήνεια 2. (συνεκδ.) η αοριστολογία (βλ. λ.): *αποφεύγοντας να πάρει σαφή θέση, απάντησε με διάφορες* - ΣΥΝ. ασάφεια.

αοριστικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τον αόριστο: *~ θέμα* | *κατάληξη*.

αοριστολογία (η) {αοριστολογιών} 1. η απουσία σαφήνειας στον λόγο, το να μην υπάρχει κάτι το συγκεκριμένο στα λόγια (κάποιου) ΣΥΝ. αοριστία ΑΝΤ. ακριβολογία 2. (συνεκδ.) *αοριστολογές* (οι) λόγια που χαρακτηρίζονται από γενικότητα και ασάφεια: *από τους πολιτικούς απαιτούμε συγκεκριμένες δεσμεύσεις και όχι ~ για πρόοδο, ευημερία και καλύτερες μέρες*. — *αοριστολόγος* (ο/η) [1893], αοριστολόγος ρ. [1782] {-εις...}.

αοριστολόγος, -ή, -ό [1856] 1. αυτός που σχετίζεται με την αοριστία στον λόγο: *~ σκόλιο* | *διατύπωση* ΑΝΤ. σαφής, συγκεκριμένος 2. ΓΛΩΣΣ. *αναφορικές αοριστολογικές αντωνυμίες* οι αντωνυμίες *όποιος, ό,τι, όσος*, οι οποίες δηλώνουν κάτι γενικό και αόριστο: η δήλωση της αοριστίας επιτείνεται με γλωσσικά στοιχεία, όπως *αν, και αν, και να, -όποτε: όποιος τοιμά, ως τα βάλει μαζί του!* || *ό,τι και να μου ζητήσει, θα σ' το δώσω* || *όση στενοχώρια κι αν σου προκάλεσε, συγχώρησε την* || *βρες σιδήπαστο σχετικό και φέρ' το μου!* — *αορι'*-στοιολογικά επίρρ.

αορίστος, -η, -ο {-ου κ. -ίστου} | -ων κ. -ίστων, -ους κ. -ίστους} 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας, που δεν προσδιορίζεται ή δεν προσδιορίζει επακριβώς, που δεν εμπνέει βεβαιότητα: *~ διατύπωση* | *υποσχέσεις* || *ένα ~ συναίσθημα φόβου* || *ήταν ~ στις απαντήσεις του* || *~έρεις από σουρεαλιστική τέχνη: -Έχω μαν - ιδέα ΣΥΝ.* ασάφης, ακαθόριστος ΑΝΤ. καθορισμένος, σαφής, ξεκάθαρος, ακριβής, (για λόγους) κατηγορηματικός 2. αυτός που δεν έχει προκαθορισμένα όρια: *σύμβαση αορίστου χρόνου*. ΦΡ. *επ' αόριστον* (ενν. *διάστημα*) για χρονικό διάστημα που δεν προσδιορίζεται 3. ΓΛΩΣΣ. (α) (λέξη) που αναφέρεται σε πρόσωπο ή πράγμα το οποίο δεν καθορίζεται επακριβώς: *~ αντωνυμίες είναι οι «κάποιος», «καθένας», «κανένας», «μερικοί» κ.ά.* || *~ άρθρο είναι το «ένας, μια, ένα» έναντι τού οριστικού «ο, η, τον* (β) *αορίστος* (ο) βλ. λ. — *αορίστα* | *αορίστως* [αρχ.] επίρρ. [ETYM] αρχ. < ά-στερητ. + ορίστω).

αορίστος (ο) [μτγν.] {αορίστ-ου | -ων, -ους} 1. ΓΛΩΣΣ. ο χρόνος που τοποθετεί ένα γεγονός στο παρελθόν, δηλ. σε χρονικό σημείο που προηγείται της στιγμής της εκφώνησης- τα ρήματα σε χρόνο αορίστο μπορεί να δηλώνουν μικρή ή μεγαλύτερη διάρκεια, αλλά πάντα εμφανίζουν την πράξη συνοπτικά στο σύνολο της, δηλ. τελειωμένη (π.χ. *έριξα* το ποτήρι, *έμεινε* πολλά χρόνια στην Αμερική, *σπούδασε* υποκριτική στο Παρίσι): ο ~ του «γράφω» είναι *έγραφα*, τού «δίνω» *έδωσα*, τού «παίρνω» *πήρα* || *ενεργητικός* | *παθητικός* | *αόριστος* - ΦΡ. *μιλάω σε αορίστο* μιλάω για παρελθοντικές καταστάσεις και γεγονότα: *μη μιλάς σε αορίστο, τώρα να μας πεις τι κάνουμε!* 2. (συνεκδ.) κάθε ρηματικός τύπος που βρίσκεται σε αορίστο. — αοριστικός, -ή, -ό. αορτή (η) ΑΝΑΤ. η κύρια αρτηρία, που ξεκινά από την αριστερή κοιλία της καρδιάς τού ανθρώπου μεταφέροντας αίμα: *στένωση αορτής*. — αορτικός, -ή, -ό [1836]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ETYM] αρχ. < *αίρω* «συνδέω, συνάπτω» (ετεροιωμ. βαθμ. *άωρ-*), πθ. παράλλ. τύπος τού ρ. *αίρω* «σηκώνω, υψώνω». Η λ. έχει πέρασει και σε ξένες γλώσσες, πβ. αγγλ. *aorta*, γαλλ. *aorte* κ.ά.].

αορτήρας (ο) δερμάτινος μιάνας, με τον οποίο αναρτώνται στον όμο είδη οπλισμού, κυνηγίου ή εκδρομής (τουφέκι, σακιδίο κ.λπ.): *χαλαρώνω τον ~ τού όπλου* || *αορτήρας τείνεται!* (τεντώστε τους αορτή-ρες των όπλων!, στρατιωτικό παράγγελμα).

[ETYM] < αρχ. *αορτήρ, -ήρος* (ετεροιωμ. βαθμ. *άωρ-*) < *αίρω* «συνδέω, συνάπτω», βλ. κ. *αορτή*].

αορτίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των τοιχωμάτων της αορτής. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *aortitis*].

αοσμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αναδίδει οσμή: *το νερό πρέπει να είναι ~, άρωμα και άγευστο*. — αοσμία (η) [μτγν.].

άουτ (ουτ) → άι²

άουτ (του) {άκλ.} ελλην. εκτός (ενν. *γηπέδου* [σημ. I] | *πραγματικότητας* [σημ. 2]) 1. ΑΘΛ. (σε αγωνίσματα με μπάλα) ο χώρος που βρίσκεται έξω από τις γραμμές που ορίζουν τον αγωνιστικό χώρο, πίσω από τις γραμμές όπου είναι τοποθετημένα τα δύο τέρματα, καθώς και πλάγια (πλάγιο άουτ) (ειδικότ.) το να βγει η μπάλα εκτός αγωνιστικού χώρου: η *μάτσα βγήκε ~* ΑΝΤ. εντός 2. (ως χαρακτηρισμός) αυτός

που είναι έξω από τα πράγματα, που δεν είναι ενήμερος ή δεν συμβιβάζεται με τις τρέχουσες προμήθειες, τάσεις, τη μόδα κ.λπ. ANT. IV. [ETYM. < αγγλ. out «έξω»]. αούτης (ο) {αούτηδες} {παλαιότερ.} χαρακτηρισμός που χρησιμοποιήθηκε σκωπτικά ή μειωτικά για τους Έλληνες πρόσφυγες από τον Πόντο και τη Μικρά Ασία. — αού²πκα επίρρ.

[ETYM. < αούτος «αυτός», συνήχη και χαρακτηριστική λέξη της διαλέκτου του Πόντου. Πηθ. < αρχ. αυτός, με διατήρηση της αρ². προφοράς της διφθόγγου αυ ως αυν. Κατ' άλλη εκδοχή, < αρχ. ούτος, του οποίου προτάσσεται το τουργ. δεκτικό μόριο ha (βλ. κ. τον ιδιοματικό τύπο *χαούτος*)]. άουτο ντα φέ (η) {άκλ.} 1. θεαματική δημόσια τελετή, κατά την οποία οι αρετικοί που είχαν καταδικαστεί από την Ιερά Εξέταση στο μαρτύριο της πυράς καλούνταν επισήμως να διενεργήσουν *πράξη πίστωσης*, για να εξαγοραστούν οι ψυχές τους στον άλλο κόσμο· η πρώτη άουτο ντα φε πραγματοποιήθηκε στη Σεβίλλη, το 1481, και η τελευταία στο Μεξικό, το 1850 2. (μτφ.) πράξη καταστροφής στην πυρά, δημόσια καταδίκη στην πυρά: *οι Γερμανοί Ναζί το 1933 έκαναν ~ βιβλίον στον εμπρησμό του Ράιχσταγ*.

[ETYM < πορτ. auto da fé «πράξη πίστωσης», στην οποία υποχρεούνταν οι καταδικοί πριν από τη βασανιστική τους θανάτωση (παράδοχομοι υπαρκτά και ανύπαρκτα αδικήματα τους), για να τους δείχθει έλεος μετά θάνατον]. αουσιάντερ (το) {άκλ.} 1. ΑΘΛ. ο αθλητής ή η αθλητική ομάδα που έχει λίγες πιθανότητες νίκης ANT. φαβορί 2. (ειδικότερ. στον υπόδρομο) το άλογο που έχει λιγότερες πιθανότητες νίκης και γι' αυτό συγκεντρώνει λιγότερα στοιχήματα 3. (γενικότερ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε εμφανίζεται σε μια διαδικασία διεκδίκησης να έχει μειωμένες πιθανότητες επικράτησης: *η ταινία αυτή είναι το ~ για το όσκαρ σεναρίου* (το οποίο κατά πάσα πιθανότητα θα κερδίσει άλλη ταινία) || *θεωρείται ~ για την προεδρία του κόμματος* ANT. φαβορί. [ETYM. < αγγλ. outsider < outside «έξω από»]. απ επιφών. λέγεται με έμφαση, όταν κάνουμε μια απότομη ή ξαφνική κίνηση ή όταν αφινδιόζουμε κάποιον: ~ *σε έπιασα!* || ~, *σε τσάκωσα!* Πού πας τέτοια ώρα. Επίσης επ. [ETYM. Ηχομητη. λ.]. Α.Π. 1. (ο) Αρειος Πάγος 2. (η) Αστυνομία Πόλεων. *απ* επίρρ. (λαϊκ.-λογот.) 1. (τοπ.) επάνω: ~ *στο στρώμα* 2. (χρον.) τη στιγμή ακριβώς που γίνεται | *συμβαίνει κάτι: ~ στο χάραμα*. [ETYM. μεσν. < απάνω (με αφομοίωση) < επάνω (βλ.λ.)].

απαγγελία (η) [αρχ.] {απαγγελιών} 1. η εκφραστική εκφώνηση βολογενικού (πεζού ή έμμετρου) κειμένου: *επελέγη ταλαντούχος ηθοποιός για την ~ ποιημάτων του Καβύρη* ΣΥΝ. εκφορά, απόδοση 2. **απαγγελία κατηγορίας** η διατύπωση κατηγορίας από την αρμόδια δικαστική αρχή. *απαγγέλλω* ρ. μετβ. {απηγγείλα, απαγγέλληκα (λόγ. απαγγέληθα, -ης, -η... μτχ. απαγγελλθείς, -είσα, -έν), απαγγελλόμενος} 1. διαβάζω δυνατά (λογοτεχνικό κείμενο) με έντονο τρόπο, ώστε να γίνει αισθητός ο ρυθμός, το ύφος, τα νοήματα: *οι μαθητές απαγγέλλουν ποιήματα στις γιορτές* || ~ *Ελύτη* | *Σολωμό* 2. **απαγγέλλω κατηγορία** διατυπώνω κατηγορία κατηγορία: *ο εισαγγελέας απηγγείλε κατηγορία στους ενόχους*. Επίσης οπαγγέλω. — απαγγελτικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγγέλλω, διαβάζω*. [ETYM. αρχ. — αρχική σμ. «εκφωνώ από μνήμης», < άπ(ο)- + άγγέλλω]. **άπαγε** ρ. (με έντονη αποτρεπτική σημασία) φύγε, απομακρύνσου· μόνο στις αρχαιοπρεπείς ΦΡ. (α) **άπαγε** της **βλασφημίας** μη βλασφημείς για να αποτρέψει κανείς κάποιον από υβριστικό λόγο ή προκειμένου να μην εκστομίσει ο ίδιος υβριστικό λόγο: *μιλάει με τέτοια άνεση, σαν να μην είναι ο ίδιος υπεύθυνος για ό,τι έγινε: τι να πω; ~!* (β) **άπαγε** απ' εμού μακριά από μένα: για να δηλώσει κανείς ότι διαχωρίζει σαφώς τη θέση του από κάτι.

[ETYM. αρχ. προστ. του ρ. *απάγω* στη σμ. «απομακρύνω, αποχωρίζω». Χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχ. ως αποτρεπτικό μόριο (με παράλειψη του αντικειμένου *σεαυτών*), λ.χ. Αριστοφ. *Βάτρ.* 853: *άπαγε σεαυτών εκποδόν «εξαφανίσου, ξεκομπίσου»*]. **απαγκειάζω** ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *απαγκιάζω*) {απάγκειας-α, -μένος} (λαϊκ.) 1. καταφεύγω σε απάνεμο μέρος: *ο καπετάνιος βρήκε ένα μέρος ν' απαγκειάσει, μέχρι να πάψει η φουρτούνα* 2. (απρδ. **απαγκειάζει**) (για τόπο) παρέχει προφύλαξη από τον άνεμο, δεν τον πνίγει ο αέρας: *έλα να καθήσονται εδώ που ~!* 3. (μτφ.) βρίσκω στοργή: *απάγκειασε στην αγαλιά της. απαγκειο* (το) (σχολ. ορθ. *απάγκιο*) (λαϊκ.) 1. απάνεμος τόπος 2. (μτφ.) η προστασία, το καταφύγιο, η παρηγορία: *στο φιλόξενο σπίτι του βρήκε ~*.

[ETYM. < απο- + αρχ. άγκος «στενό κοίλωμα (κοιλιάδα) ανάμεσα σε βουνά» (προφυλαγμένο από ισχυρούς ανέμους) < αρχ. θ. άγκ- «καμπύλο σχήμα», βλ. ομόρρ. *άγκ-υρα, άγκ-άλη, άγκ-άλη, άγκ-ών*)] κ.ά.].

απάγκιο, **απάγκιο** ή **απάγγιο**; Η ετυμολογική αναγωγή της λ. στο αρχ. όγκος (τό) «στενό κοίλωμα (κοιλιάδα, φαράγγι) ανάμεσα σε βουνά» (άρα στενό προφυλαγμένο από τους ανέμους) υπαγορεύει τη γραφή **απάγκιο**, **απαγκειάζω** με -γκ- και -ει- (όχι **απάγγιο** ούτε **απάγκιο**). Στο **άγκος** ανάγονται και τα αρχ. ποιητ. σύνθετα *εύα-γκής* «με ωραίες κοιλάδες», *βαθθαγκής* «με βαθιές κοιλάδες» και *μισγάγκεια* «τόπος όπου συναντώνται τα νερά από κοιλιάδες/χα-

ράδρες ή ποταμούς».

απαγκιστρώνω ρ. μετβ. {απαγκιστρ-ωσα, -θηκα, -μένος} 1. (λόγ.-σπάν.) αφαιρώ το αγκίστρι από (κάτι): ~ *ψάρι* (μεσοπθ. **απαγκιστρώνομαι**) (μτφ.) 2. ξεφεύγω από εξάρτηση, από δεσμευτική κατάσταση: *χρειάστηκαν χρόνια μέχρι ν' απαγκιστρωθεί από την επιρροή της* 3. ΣΤΡΑΤ. διακοπεί την εμπλοκή με τον εχθρό με υποχωρητικό ελιγμό: *η μονάδα του κατάφερε να απαγκιστρωθεί χωρίς απώλειες*. — **απαγκίστρωση** (η).

[ETYM. Η μτφ. χρήση της λ. είναι νεολογισμός των τελευταίων δεκαετιών, που αποδίδει το αγγλ. disengage]. **απαγόρευση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως} {-εύσεις, -εύσεων} 1. το να απαγορεύει κανείς κάτι: *εκδόθηκε απόφαση απαγόρευσης της εξόδου του από τη χώρα* || ~ της *κυκλοφορίας* ANT. άδεια 2. ΝΟΜ. **θέτω (κάποιον) υπό απαγόρευση** αφαιρώ (από κάποιον) με δικαστική απόφαση το δικαίωμα να διαχειρίζεται την περιουσία του λόγω διανοητικής κυρ. ανεπάρκειας 3. (κατ' επέκτ.) αφαιρώ (από σύλλογο, κόμμα, θρησκευτική ομάδα κ.λπ.) το καθεστώς νομιμότητας: *το δικτατορικό καθεστώς έθεσε υπό απαγόρευση όλα τα κόμματα*. απαγορευτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που δεν επιτρέπει κάτι: *υπάχθον ~ διατάξεις για τέτοιες πράξεις* 2. **απαγορευτικό** (το) (ενν. *σήμα*) (α) ειδικό σήμα που εκδίδει το κεντρικό λιμεναρχείο και απαγορεύει τον απόπλου των πλοίων λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών: *εκδόθηκε ~ για τα δρομολόγια των πλοίων προς Κυκλάδες, Κρήτη και Δωδεκάνησα* (β) σήμα της Τροχαίας που απαγορεύει τη στάθμευση, τη διέλευση ή άλλη κίνηση σχετική με την κυκλοφορία των οχημάτων 3. αυτός που εκδίδει αποτρεπτικά για κάτι (το οποίο δεν απαγορεύεται): *τα δίδακτρα για τη φοίτηση σε αυτή τη σχολή είναι ~ για παιδιά οικογενειών με μικρά και μεσαία εισοδήματα*. — **απαγορευτικά** επίρρ. **απαγορεύω** ρ. μετβ. {απαγορευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. επιβάλλω από θέση ισχύος να μη γίνει (κάτι), διατάζω να μη γίνει (κάτι): *το δικτατορικό καθεστώς απαγόρευσε τις διαδηλώσεις | την κυκλοφορία ορισμένων εφημερίδων | την ελευθερία έκφρασης* || ~ *στο παιδί μου να βλέπει τηλεόραση μέχρι αργά τη νύχτα* || *απαγορεύεται το κάπνισμα* | *η είσοδος* | *η ρίψη απορριμμάτων* | *η στάθμευση* | *η διέλευση τροχοφόρων* | *ο απόπλους* ANT. επιτρέπω ΦΡ. **απαγορευμένος καρπός** (ι) ΘΡΗΣΚ. ο καρπός της γνώσης του Καλού και του Κακού που, κατά την Π.Δ., έφραγαν οι Προτοπλάστοι παρά την απαγόρευση του θεού (ii) (μτφ.) οτιδήποτε ελκυστικό δεν επιτρέπεται σε κάποιον να το πλησιάσει, να το αποκτήσει: *όταν ήμουν μικρός, το ταίγιο είχε για μένα τη γοητεία του ~* 2. (γενικότερ.-εκφραστ.) δεν επιτρέπω, εμποδίζω: *σας ~ να μου μιλάτε στον ενικό!* || *η φράση «πιο καλύτερο» είναι λάθος, επειδή ο συγκριτικός «καλύτερο» απαγορεύει τη χρήση του «πιο»*.

[ETYM. αρχ. < άπ(ο)- + αγορεύω]. **απαγονισμός** (ο) η θανάτωση με αγγόνη· θάνατος στην κρεμάλα: ο ~ του *Πατριάρχη Γρηγορίου Ε'* το 1821 ΣΥΝ. κρέμασμα. — απαγονι-ζω ρ. [αρχ.].

[ETYM < αρχ. *άπαγονίζω* < άπο- + *αγονίζω* < *αγρόνη*]. **απάγω** ρ. μετβ. {έγχερ. κυρ. ο άορ. *απήγαγα, απήχθην, -ης, -η... (μτχ. *απαγείεις, -είσα, -έν*)* 1. αρπάζω βίαια (κάποιον), συνήθ. με σκοπό τον εκβιασμό: *απήγαγαν τον γιο του και ζήτησαν λύτρα 20.000.000* || *οι τρομοκράτες απήγαγαν τρεις βουλευτές και τους κρατούν ως ομήρους* 2. (μτφ.) αναγκάζω (κάποιον) χωρίς βία να μείνει μαζί μου για κάποιο διάστημα: *οι δημοσιογράφοι απήγαγαν την ηθοποιό μόλις βγήκε από τη λιμουζίνα και της υπέβαλλαν συνεχώς ερωτήσεις* 3. (η αρχ. προστ. *άπαγε*) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω*. [ETYM αρχ. < άπ(ο)- + άγω]. **απαγωγέας** (ο/η) [1887] {(θηλ.) *απαγωγ-έως*} {-εις, -έων} ο δράστης

απαγωγή: *συνελήφθησαν οι ~ του πλοίου μου εμπόρου. απαγωγή (η) 1. η αρπαγή πρόσωπου παρά τη θέληση του: η ~ ενός *επιχειρηματία* || *αναφέρονται απαγωγές παιδιών που οδηγούνται στην εμπατεία* 2. ΝΟΜ. αζιόπνοια πράξη την οποία διαπράττει εκείνος που με σκοπό τον γάμο ή την ακολασία *απάγει* ή κατακρατεί παράνομα γυναίκα που έχει διαταραγμένη νύηση ή είναι ανίκανη να αντισταθεί λόγω απώλειας της συνείδησης ή διανοητικής ατέλειας, ή γενικά οποιαδήποτε γυναίκα χωρίς τη θέληση της ή έστω με τη θέληση της αλλά χωρίς τη συγκατάθεση των προσώπων που την έχουν στην εξουσία τους: η ~ της *δεκαεξάχρονης από τον νεαρό εραστή της* || *εκούσια* | *ακούσια* ~ 3. ΦΙΛΟΣ., μέθοδος συλλογισμού, κατά την οποία η σκέψη ξεκινά από τα γενικά και καταλήγει σε ένα συμπέρασμα για το μερικό ΣΥΝ. παραγωγή ANT. επαγωγή ΦΡ. **εις άτόπων απαγωγή** βλ. λ. *άτοπος* · 4. ΓΥΜΝΑΣΤ. κάθε κίνηση η οποία απομακρύνει δύο τεντωμένα και ενωμένα ή παράλληλα μέλη του σώματος (π.χ. η επαναφορά των πέλματων από την προσαγωγή στην απαγωγή) 5. ΑΝΑΤ. κίνηση που απομακρύνει ένα μέλος από τον άξονα του σώματος ANT. προσαγωγή [ETYM αρχ. < *απάγω*]. **απαγωγικός**, -ή, -ό [1861] ΦΙΛΟΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με την απαγωγή (βλ.λ., σημ. 3) ΣΥΝ. παραγωγικός ANT. επαγωγικός 2. **απαγωγική μέθοδος** η συλλογιστική μέθοδος που ξεκινά από το γενικό, για να καταλήξει στο μερικό, π.χ. *όλα τα πουλιά γεννούν αβγά, άρα και οι γλάροι (που είναι πουλιά) γεννούν αβγά* ΣΥΝ. παραγωγική μέθοδος ANT. επαγωγική μέθοδος. — **απαγωγικ-ά** |-ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επαγωγικός*.*

α- | αν- **στερητικό**
α-παγίδευτος, -η, -ο
α-παγιώτος, -η, -ο

α-πάγωτος, -η, -ο
α-παζάρευτος, -η, -ο

α-παιδαγωγήτος, -η, -ο
α-παίνευτος, -η, -ο

α-πακετάριστος, -η, -ο
α-παλαιώτος, -η, -ο

α-πάλιωτος, -η, -ο

απαγωγός, -ός, -ό ANAT. αυτός που κάνει κινήσεις απαγωγής ενός μέλους: ~ μυς | νεύρο.
[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που οδηγεί μακριά, που απομακρύνει», < απαγω, στην αρχ. σημ. «απομακρύνω, οδηγώ μακριά»].

απάδει, απάδουν ρ. τρίτοπρος. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) δεν αρμόζει, αντιβαίνει: η κατοχή τιμήματος της Κύπρου από τα τουρκικά στρατεύματα ~ προς τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου ΣΥΝ. αντιτίθεται, αντικείται ANT. συνάδει, συμφωνεί, αρμόζω. [ETYM. < αρχ. *ἀπάδειν*, αρχική σημ. «τραγουδιό παράφωνο», < ἀπ(ο)- + ἀδω. Ήδη αρχ. είναι και η σημερινή σημ. του ρήματος, το οποίο συντάσσεται είτε με ἀπό + γεν. είτε με προς + αιτ.].

απαθανάτιω ρ. μετβ. {απαθανάτι-σα, -σθηκα (λόγ. -σθηκα), -σμένος} κάνω να διατηρηθεί (κάτι) στη μνήμη, συνήθ. με τη φωτογραφία, με εικαστικά έργα τέχνης κ.λπ.: ο φωτογράφος *απαθανάτισε* τη συνάντηση των δύο ηγετών || ο ζωγράφος *απαθανάτισε* την ομορφιά της. — *απαθανάτιση* (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < ἀπ(ο)- + -αθανάτιζω < ἀθάνατος].

απαθανάτιζω ή **αποθανάτιζω**; Το σωστό είναι *απαθανάτιζω*, δηλ. από + αθανάτιζω (< ἀθάνατος), δηλώνοντας τη σημ. «καθιστώ κάποιον/κάτι αθάνατο». Το *αποθανάτιζω*, προϋόν ανομοιώσεως των *αλληπαλλήλων* -α- και *παρασυρχειτισμού* προς τα πολλά σύνθετα με *απο-* (*απο-θαρρύνω*, *απο-θησαυρίζω*, *απο-βλέπω* κ.τ.ό.), θα σημειώνει περισσότερο το «αποτελειώνω κάποιον, του αφαιρώ κάθε ίχνος ζωής»!

απάθεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα και η κατάσταση του απαθούς (βλ. λ.): *άκουγε τους εναντίον του υπαινιγμούς* με - ΣΥΝ. ζαμανφουτισμός, αδιαφορία 2. ΦΙΛΟΣ, η υποταγή των παθών στον Λόγο, σύμφωνα με τη διδασκαλία των στωικών.

απαθής, -ής, -ές {απαθ-ούς | -είς (οιδ. -ή) | απάθεστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που δεν συγκινείται: *μένουν - μπροστά στο δράμα των προσφύγων* ΣΥΝ. ασυγκίνητος, αδιάφορος 2. ο ανεπηρέαστος από πάθη ANT. παθιασμένος, παράφορος · 3. ΓΛΩΣΣ. *απαθής βαθμίδα* τύπος του θέματος μιας λέξης, ο οποίος διατηρεί αναλλοίωτο το αρχικό φωνήεν της ρίζας, λ.χ. αρχ. *ελλην. τέν-ων* (< I.E. *ten-), *γέν-ος* (< I.E. *gen-). — *απαθός* επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *μετάπτωση*. [ETYM. αρχ. < ἀ- στερητ. + -παθής < πάθος].

απαθλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η εξοθλίωση (βλ. λ.). — *απαθλίωσιν* ρ.

απαίδευσις (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη μόρφωσης και καλλιέργειας: ο θεσμός της λαϊκής επιμόρφωσης *επιχειρήσε* να περιορίσει την ~ ΣΥΝ. αγραμματοσύνη, αμορφωσιά ANT. μόρφωση, παιδείση.

απαίδευτος, -η, -ο 1. αυτός που στερείται μόρφωσης και καλλιέργειας ΣΥΝ. αμόρφωτος, αγροίκος, άξεστος · 2. αυτός που δεν έχει βιολογική, δεν έχει ταλαιπωρηθεί ΣΥΝ. αβισάνιστος ANT. παιδεμένος. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ανεκπαιδευτος», < ἀ- στερητ. + παιδεύω «εκπαιδεύω»].

άπαικτος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθην.) **άπαικτος** 1. αυτός που δεν έχει παίξει (στο θέατρο, στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση): αυτό το έργο *έμεινε ~ για πάνω από δέκα χρόνια* 2. (χαρτί) που δεν έχει χρησιμοποιηθεί σε χαρτοπακτική παρτίδα ΣΥΝ. αχρησιμοποίητος · 3. (αργό στον τ. **άπαικτος**) ασυναγώνιστος: στα ανέκδοτα είναι ~.

άπαις (ο/η) {παιδ-ος, -α | -ες, *απαίδων*} (αρχαιοπρ.) ο άοκνος. [ETYM. αρχ. < ἀ- στερητ. + *παις*].

απαισιοδοξία (η) [1882] {χωρ. πληθ.} η τάση να βλέπ'ι κανείς μόνο τη δυσάρεστη όψη των πραγμάτων ή να περιμένει δυσάρεστη έκβαση μιας υπόθεσης ΣΥΝ. πεσιμισμός ANT. αισιόδοξία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισιόδοξος*.

απαισιοδόξος, -η, -ο [1886] αυτός που βλέπει μόνο τη δυσάρεστη όψη των πραγμάτων ή που προβλέπει δυσάρεστη έκβαση μιας υπόθεσης: *έκανε - προβλέψεις για την πορεία του χρηματιστηρίου* || *δεν χρειάζεται να είσαι τόσο - θα δεις ότι στο τέλος θα πάνε όλα καλά!* ΣΥΝ. πεσιμιστής ANT. αισιόδοξος — *απαισιοδοξώ* ρ. [1850] {-εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισιόδοξος*.

[ETYM. < απο- στερητ. + *αισιόδοξος*, μ'εταφρ. δάνειο από γαλλ. pessimiste].

απαίσιος, -α, -ο εξαιρετικά κακός, δυσάρεστος ή άσχημος: ~ άνθρωπος | συνθήκες | συμπεριφορά | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. κίκιστος, ελεεινός, φρικτός, αίσχρος ANT. εξάισιος, υπέροχος. — **απαίσια** επίρρ., **απαίσια** (η) [1887]. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «δύσοιονος», < απο- στερητ. + *αίσια*].

απαίτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το έντονο αίτημα, το να ζητεί κανείς έντονα (κάτι): είχε την ~ να τον *ακούνε* και να τον *σέβονται* || *προβάλλει απαιτήσεις στην κληρονομία του θείου του* || *λογική | παράλογη | εξοφρενική!* δικαιολογημένη | υπερβολική ~ || *ικανοποίησις - του*- ΦΡ. *έχω απαιτήσεις* έχω υψηλές προσδοκίες, αξιώσεις: από τους άλλους δεν περιμένω και πολλά, από *ένα όμως ~* || *ξενοδοχείο Δ' κατηγορίας είναι-μην έχεις και πολλές απαιτήσεις!* 2. (η γενική **απαιτήσεων** ως χαρακτηρισμός) (α) για κάποιον/κάτι που είναι υψηλής ποιότητας, υψηλού επιπέδου, ώστε να ικανοποιεί τις απαιτήσεις κάποιου: *έργο* - (β) για κάτι που απαιτεί πολλά προσόντα: *δεν είναι μια δουλειά για τον καθένα, είναι δουλειά ~*.

απαιτητής (ο) [μτγν.] αυτός που προβάλλει απαιτήσεις, αξιώσεις.

απαιτητικός, -η, -ο 1. αυτός που προβάλλει απαιτήσεις, συνήθ. με φορτικό τρόπο: τα *κακομαθημένα παιδιά είναι συνήθως ~* || *βλέμμα* 2. αυτός που λόγω του υψηλού επιπέδου του (μορφωτικού, αισθητικού κ.λπ.) έχει αυξημένες απαιτήσεις από κάποιον/κάτι: ~ *κοινό!* *αναγνώστης* 3. αυτός που προϋποθέτει προσπάθεια, προσόντα ή ποιότητα κ.τ.ό.: η *εργασία αυτή είναι ιδιαίτερα ~ και προϋποθέτει εξει-*

δικειμένες γνώσεις. — **απαιτητικ-ά** | -ός [1896] επίρρ., **απαιτητικότητα** (η) [1880]. [ETYM. μτγν. < αρχ. *απαιτώ* (-έω). Η σημ. 2 είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exigent].

απαιτητός, -η, -ο αυτός που μπορεί να γίνει αντικείμενο απαίτησης. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exigible].

απαιτώ ρ. μετβ. {απαιτείς... | *απαιτ-ησα, -ούμαι* (μτχ. *απαιτούμενος, -η, -ο*), -ήθηκα} 1. ζητώ με έντονο τρόπο: ~ *πειθαρχία, τόνισε* ο διοικητής στους νεοσύλλεκτους 2. ζητώ με έντονο τρόπο (κάτι που δικαιούμαι): ~ να μου *πληρώσετε τους κόπους μου* 3. επιβάλλω (κάτι) ως αναγκαίο: *όπως απαιτούν οι περιστάσεις* || *αυτή η δουλειά απαιτεί χρόνο* | *υπομονή* 4. **απαιτούμενα** (τα) τα αναγκαία εφόδια, οι απαραίτητες προϋποθέσεις: τους *λείπουν ακόμα τα ~ για έναν σωστό γάμο*- ούτε *δουλειά έχουν σταθερή ούτε σπίτι εξασφαλισμένο*. [ETYM. αρχ. < ἀπ(ο)- + αιτώ (-έω)].

άπαιχτος, -η, -ο → **άπαικτος**

απακούμπι (το) → **αποκούμπι**

απαλάμη (η) → **παλάμη**

Απαλάχια (Ορη) (τα) → **Αππαλάχια**

απαλείφω ρ. μετβ. {απάλει-ψα, -φθηκα, -μμένος} σβήνω, κάνω (κάτι) ανενεργό, να μην ισχύει: *σύσωμη η αντιπολίτευση ζήτησε να απαλείφουν από το νομοσχέδιο οι επιμυαες διατάξεις* ΣΥΝ. εξαλείφω, διαγράφω ANT. διατηρώ. [ETYM. αρχ. < ἀπ(ο)- + αλείφω].

απάλειψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είσεως | -είψεις, -είσεων} το να απαλείφεται κάτι: η *αντιπολίτευση ζήτησε την ~ των ασφών σημείων του νόμου* || *το κράτος αποφάσισε την ~ των χρεών από τους αγροτικούς συνεταιρισμούς* ΣΥΝ. απαλοιφή, ακύρωση, διαγραφή.

απαλλάγη (η) [αρχ.] 1. η αποδέσμευση από κάτι δυσάρεστο ή ενοχλητικό: ~ από *πέσεις* | νόσο | *υποχρέωση* · 2. η άρση υποχρέωσης: *πηρε ~ από τον στρατό για λόγους υγείας* || *φορολογική ~* · 3. η αθώωση: ο εισαγγελέας *πρότεινε την ~ του κατηγορουμένου*.

απαλλάκτικός, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθην.) **απαλλάκτικός** αυτός που απαλλάσσει (ειδικότ.) ΝΟΜ. αυτός του οποίου η γνώμη είναι αθώωτική για τον φερόμενο ως δράστη κάποιας πράξεως: ~ *απόφαση* | *βούλευμα*.

απαλλάσσω ρ. μετβ. {απάλλα-ξα (λόγ. *απήλλαξα*), -χθηκα (καθην. -χθηκα, λόγ. *απήλλάχην, -ης, -η...*), -γμένος} 1. απελευθερώνω (κάποιον), απομακρύνω από (κάποιον) (κάτι δυσάρεστο): για να σε *απαλλάξω από τον κόπο να κουβαλήσεις στα χέρια τα ψώνια, θα σου τα φέρω στο σπίτι με το αυτοκίνητο* || *από τότε που έπιασε δουλειά, απαλλάχθηκα από τα έξοδα της διατροφής του*- ΦΡ. (α) **απαλλάσσω (κάποιον) από τα καθήκοντα του** απολύω (κάποιον) (β) **απαλλάσσω (από την κατηγορία)** αθώωω 2. **εξαίρω** (από υποχρέωση): ~ *κάποιον από τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις* | *από την υποχρέωση υποβολής φορολογικής δήλωσης*. [ETYM. αρχ. < ἀπ(ο)- + ἀλλάσσω].

απαλλοτριώω ρ. μετβ. {απαλλοτριώ-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ από ιδιότη την κυριότητα (κτημάτων του) για δημόσια ωφέλεια έναντι αποζημίωσης: το κράτος *απαλλοτρίωσε τα χωράφια τους, για ν'ανοίξει δρόμους*. [ETYM. < αρχ. *άπαλλοτριώω*, αρχική σημ. «αποξενώνω», < ἀπ(ο)- + ἀλλοτριώ (-όω) < ἀλλότριος «ξένος»].

απαλλοτριώση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (α) η αναγκαστική μεταβίβαση της κυριότητας κτήματος στο Δημόσιο για κοινωφελείς σκοπούς: *έλαβε αποζημίωση για την ~ του χωραφιού του* (β) **αναγκαστική απαλλοτρίωση** μόνιμη στέρηση της ιδιοκτησίας προσώπου για δημόσια ωφέλεια, η οποία προβλέπεται στον νόμο και προϋποθέτει την προηγούμενη καταβολή πλήρους αποζημίωσης του ιδιοκτήτη, το μέγεθος της οποίας καθορίζεται δικαστικά 2. (μτφ.) η αφαίρεση, η κατάργηση: *δεν ανέχτηκε την ~ των δικαιωμάτων του* ΣΥΝ. *απάλειψη, εξαφάνιση*. — **απαλλοτριωτικός**, -η, -ο [1836].

απαλλοτριώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να απαλλοτριωθεί ANT. **αναπαλλοτριώσιμος**. [ETYM. < απαλλοτρίωση + παραγ. επίθημα -μτος].

απαλοιφή (η) 1. η εξαλείψη, η απαλείψη (βλ. λ.) 2. ΜΑΘ. (α) η διαδικασία με την οποία μία εξίσωση ή ανίσωση μετατρέπεται σε ισόδυναμη χωρίς παρονομαστές (β) απαλοιφή **αγνώστων** η διαδικασία με την οποία από κάποιες εξισώσεις προκύπτει κινούργια εξίσωση χωρίς έναν άγνωστο (γ) **απαλοιφή παρονομαστών** ο πολλαπλασιασμός των δύο μελών εξίσωσης (όπου οι συντελεστές είναι κλασματικοί) με κοινό πολλαπλάσιο τους, για να απαλειφθούν οι παρονομαστές και να καταστούν οι αριθμοί ακέραιοι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλοιφή*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *απαλείφω*, πβ. *αλείφω - αλοιφή*].

απαλό, -η, -ο 1. μαλακός στην αφή: ~ *μαλλίνο πουλόβερ* | *μαλλιιά* | *τρίχωμα* | *φτέρωμα* | *μάγουλο* | *ύψισμα* || η ~ *επιδερμίδα του μοιρού* ANT. τραχύς, σκληρός, άγριος ΦΡ. *εξ απαλών ονύχων* βλ. λ. *όνυχας* 2. **απαλό** (το) το πάνω μέρος του κεφαλιού βρέφους, που είναι πολύ μαλακό 3. (γενικά) για ερεθίσματα των αισθήσεων) αυτός που είναι ήπιος και που προκαλεί αίσθημα ηρεμίας: ~ *χάδι* | *μελωδία* | *μουσική* | *φωνή* | *αεράκι* | *χρώματα* (όχι έντονα) ANT. έντονος, άγριος, βαρύς — *απαλά* επίρρ.

[ETYM. < αρχ. *απαλό*, αγν. ετύμου. Δύσκολη η σύνδεση με lat. sapere «γεύομαι» (< I.E. *sap-, πβ. αγγλ. sap «χυμώδης ουσία»), αρχ. *οπός* «σώμας φυτού» κ.ά. Αρχικά η λ. περιέγραφε το δέρμα του ανθρώπινου σώματος, καθώς και το εξωτερικό περιβλημα των φρούτων].

απαλότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι *απαλό*, μαλακό στην αφή: η ~ *των ρούχων* | *τού δέρματος* ANT. τραχύτητα, σκληρότητα. Επίσης *απαλοσύνη*.

απάλυνση (η) [1895] {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να γίνεται κά-

τι απαλό 2. (μτφ.) η καταπράυνση: η ~ του πόνου | της θλίψης. απαλύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {απάλυ-να, -θηκα} ♦ (μετβ.) 1. κά-νω (κάτι) απαλό: το πλόσιμο με το μαλακτικό απαλύνει τα ρούχα 2. (μτφ.) καθιστώ (κάτι) αμβλύτερο, ηπιότερο: προσπαθούσαν να απαλύνουν τον πόνο του || έσπευσε να τονίσει τα φιλικά του αισθήματα, για να απαλύνει τις εντυπώσεις που προκάλεσε η έντονη κριτική του ΣΥΝ. μαλακώω, καταπραύνω, αμβλύνω ♦ 3. (αμετβ.) γίνομαι ηπιότερο: απαλύνει ο πόνος του | ο θμός του ΣΥΝ. μαλακώω, αμβλύνωμαι. — απαλυντικός, -ή, -ό [1889], απαλυντικά επίρρ.

απαμβλύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {απάμβλυ-να, -νθηκα, -μμένος} (λόγ.) μεί-ώνω την ένταση, καθιστώ (κάτι) αμβλύτερο: με την παρέμβαση του κατάρρε να απαμβλύνει την οξύτητα που υπήρχε ΣΥΝ. αμβλύνω, κατευνάζω, μετριάζω ΑΝΤ. οξύω. — απαμβλύνση (η) [1856].

απανεμία (η) [μεσν.] (λαϊκ.) 1. η νηνεμία 2. (συνεκδ.) ο απάνεμος τόπος ΣΥΝ. ατάκιοι. ΣΧΟΛΙΑ λ. άπνοια.

απάνεμος, -η, -ο (τόπος) προστατευμένος από τους ανέμους, που δεν τον πιάνει ο άνεμος: ~ λιμάνι.

[ΕΤΥΜ] μεσν. < αρχ. υπήνεμος, (< ύπ(ο)- + άνεμος), με παρασυρχειτισμό προς τα σύνθετα με την πρόθ. απο-].

απάνησιμα (το) {απάνησι-μα-τος} [-ατα, -άτων] 1. το σύνολο των εκλεκτών: τα πανεπιστήμια πρέπει να συγκεντρώνουν το - των επιστημόνων ΣΥΝ. αθέρας, ελίτ 2. (ειδικότ.) η ανθολογία (λογoteχνίκο) αποσπασμάτων: ~ αποσπασμάτων των αρχαίων κλασικών συγγραφέων.

[ΕΤΥΜ] μεσν. < αρχ. άπανθίζω «κόβω άνθη» < άπ(ο)- + ανθίζω < άνθος].

απανθράκωω ρ. μετβ. [μτγν.] {απανθράκω-σα, -θηκα, -μένος} καίω (κάποιον/κάτι) μέχρι να γίνει άνθρακας, κάρβουνο: στον τόπο της πυρκαγιάς βρέθηκαν τρία απανθρακωμένα πτώματα ΣΥΝ. καρβουνιάζω. — απανθράκωση (η) [1887].

απανθροπία (η) η σκληρότητα απέναντι στους άλλους, η έλλειψη ευαισθησίας ΣΥΝ. ωμότητα ΑΝΤ. ανθρωπιά. Επίσης (λόγ.) απανθρωπία [αρχ.].

απανθρωποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η απώλεια των χαρακτηριστικών που ταυρίζουν στον άνθρωπο, το να αποκτά κάποιος/κάτι απάνθρωπα χαρακτηριστικά: η ~ των σύγχρονων μεγαλοπλόων || η ~ της καθημερινής ζωής | των σχέσεων λόγω του σκληρού ανταγωνισμού ΑΝΤ. εξαθρωπισμός. — απανθρωποποιώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déshumanisation].

απάνθρωπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς, ευαισθησίας, σκληρός και άσπλαχνος: η ~ συμπεριφορά στους αιχμαλώτους πολέμου καταδικάζεται από τις διεθνείς συμβάσεις || ~ εγκληματίας. — απάνθρωπα επίρρ.

άπαντα (τα) {απάντων} το σύνολο των έργων συγγραφέα (συνήθ. λογοτέχνη), παρουσιασμένο συνήθ. σε μία έκδοση: πρόσφατα ολοκληρώθηκε η έκδοση των άπαντων του Παπαδιαμάντη. [ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. πληθ. ουδ. του αρχ. επιθ. άπας].

άπαντο(ν) - άπαντα. Από τη χρήση του επιθ. άπας στη φρ. «άπαντα τα έργα του...», δηλ. «το σύνολο των έργων, όλα τα έργα» προήλθε (έλλειπτικά) τύπος ενικού το άπαντο(ν), που άσχει και γραμματικώς (το ορθό θα ήταν το άπαν) και, κυρίως, σημασιολογικώς (αποτελεί αντίφαση προς τη φυσική κατά πληθυντικό εκφορά «άπαντα τα έργα!»). Όπως μας πληροφορεί ο Στέφ. Κουμανούδης, η λ. επινοήθηκε από τον Κωνσταντίνο Ασόπιο, που τη χρησιμοποίησε (1853), για να ειρωνεύσει τα Άπαντα του Παναγ. Σούτσου. Η λ., χρησιμοποιούμενη έτσι ειρωνικά, σημαίνει (για συγγραφείς, διανοούμενους κ.λπ.) ότι όλο το συγγραφικό έργο κάποιου εξαντλείται σε ένα και μόνο βιβλίο, που είναι το «άπαντό» του, μια και δεν διαθέτει «άπαντα»!

απανταχού επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. παντού, σε όλα τα μέρη ΦΡ. **σιταναχού** της νης (απανταχού νης, Δίων Κάσιος 69, 13) ανά τον κόσμο: **ανθρωπιστικοί οργανισμοί βρίσκονται ~ 2. απανταχού** (οι) {άκλ.} αυτοί που κατόνται από μία περιοχή, αλλά βρίσκονται διασκορπισμένοι σε όλο τον κόσμο ή σε όλη τη χώρα: οι ~ Έλληνες τιμούν τις εθνικές επετείους || οι ~ Γιαννιώτες | Κρητικοί | Ναζίστες. [ΕΤΥΜ < αρχ. απανταχού < άπας, -αντος + αρχ. παραγ. επίθημα -αχού (δηλώνει τόπο)].

απανταχούσα κ. πανταχούσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. 1. πατριαρχική εγκύκλιος 2. (κατ' επέκτ.) η εγκύκλιος αρχιερέα προς το ποιμνίο του ή τους κληρικούς της δικαιοδοσίας του * 3. (σκολπ.-καθ.μ.) ο λογαριασμός, κάθε έγγραφη πληροφορία (ειδοποίηση, ανακίνωση, επιστολή κ.λπ.) για οικονομική συνήθ. επιβάρυνση του παραλήπτη, γενικότ. δυσάρεστη είδηση: ήρθε η - από τη Δ.Ε.Η. | από την εφορία. [ΕΤΥΜ < απανταχού + -ούσα (βλ. λ.)].

απανταχούσα - πανταχούσα - πανδεκτική. Η σημερινή χρήση του **απανταχούσα** ως **πανταχούσα**, και μάλιστα στη φρ. «πέρα | έλαφε | τον έστειλαν την πανταχούσα» (πήρε μια δυσάρεστη έγγραφη είδηση, π.χ. την πανταχούσα της εφορίας να πληρώσει κ.τ.ό.), ανάγεται στις πατριαρχικές εγκυκλίους προς τους «απανταχούσα

θοδοξούς». Παρόμοιες εγκυκλίους επιστολές έστελναν, κατ' επέκταση, και οι επίσκοποι προς πάντες τους κληρικούς και τους πιστούς της περιοχής δικαιοδοσίας τους. Επειδή οι εγκύκλιοι αυτές περιείχαν συχνά αυστηρές νουθεσίες, που έφθαναν στα όρια της επιτίμησης, το (α)πανταχούσα (εγκύκλιος) πέρασε στη σημ. της δυσάρεστης (για τον αποδέκτη) έγγραφης είδησης. Ανάλογη με την **απανταχούσα** ήταν και η πανδεκτική εγκύκλιος επιστολή, που επίσης απευθυνόταν προς πάντες τους κληρικούς και λαϊκούς με ανάλογες ντολές ή νουθεσίες.

απάντηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. αυτό που λέει κανείς, όταν τον ρωτούν ή του απευθύνουν τον λόγο: η ~ στην ερώτηση | καταφατική | συμβουλευτική | άμεση | άοριστη | αποστοματική | αρνητική | τηλεφωνική (από το τηλέφωνο) | επίσημη | έξυπνη | κατηγορηματική | περιήραση | σύντομη | τελική ~ || δίνω | περιμένο - || ρώτηση, αλλά δεν πηρα ~ ΣΥΝ. απόκριση ΑΝΤ. ερώτηση ΦΡ. (μτφ.) **πληρωμένη απάντηση** βλ. λ. **πληρωμένος** 2. (συνεκδ.) το έγγραφο που περιέχει τα στοιχεία που ζήτησε κάποιος με αίτηση του: η ~ έφθασε σε υπηρεσιακό φάκελο- ΦΡ. σε **απάντηση** ως τυποποιημένη αρχή γραπτού κειμένου που περιέχει στοιχεία σχετικά με αίτηση κάποιου: ~ της από 111195 επιστολής σας, διευκρινίζονται τα εξής... 3. η λύση ενός προβλήματος (ειδικότ. για μαθηματικά, φυσική κ.λπ. στο σχολείο) το αποτέλεσμά ενός προβλήματος, μιας άσκησης: η ~ σε ένα πρόβλημα γεωμετρίας || έκανα λάθος στην - || οι ~ στις ασκήσεις των μαθηματικών βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου 4. (συνεκδ.) οτιδήποτε ικανοποιεί μια άπορία, μια αμφιβολία, μια αναζήτηση θεωρητική κ.λπ.: στη θρησκεία βρίσκει κανείς απαντήσεις σε πολλά υπερφυσικά προβλήματα || στα λόγια του υπήρχαν οι ~ στις αναζητήσεις μου 5. (μτφ.) η αντίδραση κάποιου σε ενέργεια άλλου: ο πρωθυπουργός δήλωσε ότι θα υπάξει δυναμική ~ της χώρας σε όποιον στραφει εναντίον της || η ερμηνεία της στο συγκεκριμένο έργο υπήρξε μια αποστοματική ~ σε όσους αμφισβητούσαν τις υποκριτικές της ικανότητες.

απαντητικός, -ή, -ό [1843] 1. αυτός που έχει τον χαρακτήρα απάντησης: δημοσιεύεται σήμερα η ~ επιστολή του υπουργού 2. ΝΟΜ. (στο Διεθνές Δίκαιο) **απαντητικά μέτρα** νόμια μέτρα που λαμβάνει ένα κράτος εναντίον άλλου κράτους, το οποίο παραβιάσει το Διεθνές Δίκαιο εις βάρος του πρώτου κράτους (πβ. λ. **αντιμετρα**).

άπαντο(ν) (το) -> άπαντα

απαντοχή κ. παντοχή (η) {χωρ. πληθ.} το να περιμένει κανείς να συμβεί κάτι, ιδ. η ελπίδα, η προσδοκία ευνοϊκής εξέλιξης (συνεκδ.) το ηθικό στάσημα, οτιδήποτε στο οποίο βρίσκεται κανείς αυτό που επιδιώκει: «(ενν. το σπιτάκι μας) ήταν λιμάνι και ασκαλιά και γλυκιά ~» (Τ. Λεβιδίτης) ΣΥΝ. προσμονή, αναμονή. — απαντέχω ρ. ΣΧΟΛΙΑ λ. έχω.

[ΕΤΥΜ] μεσν. < άπαντεχω < αρχ. ύπαντέχω «περιμένο, καρτερό» (με την επίδραση της πρόθ. από) < ύπ(ο) + αντέχω].

απαντώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {απαντάς... | απάντ-ησα, -όμαι, -άται... κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (+σε) δίνω απάντηση, λέω κάτι, όταν με ρωτούν ή γενικότ. μου απευθύνουν τον λόγο ή στρέφονται προς εμένα: (μετβ.) θα σου απαντήσω αύριο || (αμετβ.) ~ σε γράμμα | σε αγελία | σε πρόκληση | σε πρόσκληση || ~ τηλεφωνικός | γραπτός || ποιος απάντησε στο τηλέφωνο; ΣΥΝ. αποκρίνομαι ΦΡ. **κι εκείνος δεν απάντησε** ως σχόλιο για την επιλογή κάποιου να μην απαντήσει σε ερώτηση που του τέθηκε 2. (μτφ.) αντίδρα, κυρ. ανταποδίδοντας σε κάποιον κάτι που μου έχει κάνει: (μετβ.) στα πυρά του εχθρού απαντήσαμε με ακόμη πιο καταγιστικά πυρά * 3. (μετβ.) συναντά κάποιον: «στον δρόμο που πηγαίνανε γέροντ' απαντούν» (δημοτ. τραγ.) || (αλληλοπαθ.) απαντήθηκαν τυχαία στο χωριό- ΦΡ. **μην τον είδατε, μην τον απαντήσατε**; (ειρων.) για κάποιον που εξαφανίστηκε ή έφυγε συνοδεύεται συχνά από το όνομα του προσώπου και τον χαρακτηρισμό «τον λεβέντη», π.χ. «μην τον είδατε, μην τον απαντήσατε, τον Γιώργο τον λεβέντη» 4. (αμετβ.) (τριτοπρόθ. **απαντά, απαντού**) (λόγ.) υπάρχει, μπορεί κανείς να το συναντήσει: μια λέξη που απαντά δύο φορές στον Όμηρο ΣΥΝ. κείται, βρίσκεται, συναντάται. [ΕΤΥΜ < αρχ. απαντώ (-άω) < απο- + άνω «τίθεται απέναντι, πρόσωπο με πρόσωπο» < επίρρ. άνω «απέναντι», αιτιατική θέματος άνω-, του οποίου η τοπική πτώση αντί χρησιμοποιήθηκε ως πρόθ.].

απαντά ή **απαντάται**: Το **απαντώ** είναι αρχαία λέξη. Κύρια σημασία της στην Αρχαία ήταν η σημ. του «συναντώ» (το ρ. συναντώ υπήρχε επίσης στην Αρχαία με την ίδια περίπου σημασία). Η σημερινή σημ. της λ. προήλθε από αρχαίες χρήσεις, όπως «απαντώ προς την ερώτησιν | το πρόβλημα» (Αριστοτ.), που σήμαιναν αρχικά «καταπιάνομαι, επιχειρώ, μπαίνω, ανταποκρίνομαι». Οι αρχαίοι, με τη σημ. του «απαντώ» χρησιμοποιούσαν το **αποκρίνομαι**, που χρησιμοποιούμε και σήμερα. Το **απαντώ** ξεκίνησε ως σύνθετο του αρχ. άνω «απαντώ» (ομόρρ. του αντί, έναντι, ενάντιον κ.τ.ό.), από όπου παρήχθησαν τα: απ-αντώ, συν-αντώ, κατ-αντώ, προύπ-αντώ. Τέλος, ήδη στην Αρχαία το **απαντώ** χρησιμοποιήθηκε και ως αμετάβατο ρ. με τη σημ. του «βρίσκομαι, εμφανίζομαι, υπάρχει». Επομένως, είναι σωστό (και αρχαίο ήδη) να λέμε «Η λέ-

α- | αν- **στερητικό** -πάντρευτος, -η, -ο
-απαντρολόγητος, -η, -ο α-
παπούλατος, -η, -ο α-
παράγγελτος, -η, -ο "-
παράγκνιστος, -η, -ο α-
παραδειγματιστός, -η, -ο

α-παρακάλε(σ)τος, -η, -ο
α-παράκαμπος, -η, -ο α-
παρακίνησης, -η, -ο α-
παρακολούθητος, -η, -ο α-
παρακράτης, -η, -ο α-
παραλείπτος, -η, -ο

α-παραλήπτος, -η, -ο α-
παραλήλιτος, -η, -ο
α-παραμάρτυς, -η, -ο
α-παραμέριτος, -η, -ο
α-παραμόνευτος, -η, -ο
α-παραμόρφωτος, -η, -ο

α-παραμύθιστος, -η, -ο
α-παραπέμπτος, -η, -ο
α-παραπλόητος, -η, -ο
α-παραποίητος, -η, -ο
α-παραφάρτος, -η, -ο
α-παραφραστός, -η, -ο

α-παραφύλαχτος, -η, -ο
α-παραφάρκτος, -η, -ο
α-παραφάρμος, -η, -ο
α-παραμέλιτος, -η, -ο
α-παραμύδιος, -η, -ο

ξη αυτή **απαντά** στον Παπαδιαμάντη | στα μεσαιωνικά κείμενα
κ.τ.ό., και όχι «*Ηλέξη αυτή απαντάται...*».

απάνω επίρρ. → επάνω

απανωπρoικί (το) → πανωπρoικί

απανωσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η επιφάνεια, το επάνω μέρος.
[ETYM. < απάνω, λ. που χρησιμοποιήθηκε από τον Ψυχάρη και τους
πρώτους δημοτικιστές (Πάλλης, Βλαστός κ.ά.), για να αποφευχθεί το
αρχ. επιφάνεια].

απανωτός, -ή, -ό κ. **επανωτός** (κυριολ.) διαδοχικός, ο ένας πάνω από
τον άλλον (συνήθ.) ο ένας μετά τον άλλον συνεχώς, χωρίς διακοπή:
τα ~ *χτυπήματα της μοίρας* || - *επιθέσεις* | *αποτυχίες* ΣΥΝ. αλ-
λεπάλληλος, συνεχής, αδιάκοπος ΑΝΤ. διακεκομμένος, σποραδικός.
— **απανωτά** επίρρ. [ETYM. < απάνω + παραγ. επίθημα -τός].

άπαξ επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. μία φορά μόνο: η λέξη αυτή *απαντά* ~ στον
Όμηρο ΑΝΤ. πολλές φορές, επανειλημμένος: ΦΡ. *άπαξ (και) διά παν-
τός* (για να πάντα, οριστικά: στο λέω ~ και δεν θα το επαναλάβω 2.
ΦΙΛΟΛ. (α) *άπαξ λεγόμενον* λέξη, που απαντά στα κείμενα μία μόνο
φορά (β) λέξη *άπαξ* λέξη που απαντά μία μόνο φορά στο έργο κά-
ποιου: *οι λέξεις άπαξ του Σολωμού* 3. (ως συνδ.) εφόσον, αφού (συ-
νήθ. -I-και = *άπαξ και*): - και ήρθες, θα μείνεις για φαγητό ΣΥΝ. μια
και, μια που.

[ETYM. < αρχ. *άπαξ* < α- αθροιστ. (< I.E. *sm-) < επίρρ. πάξ
<«παρκώς» < θ. παγ-, από όπου και αόρ. β' *ε-παγ-ην*, ρ. *πήγ-νυ-μι*. Βλ.
κ. πήζω. Η χρήση του συνδυασμού *άπαξ* και ως συνδέσμου
προέρχεται από την ανάλυση αρχ. συντακτικών σχημάτων με μετοχή,
λ.χ. *άπαξ θανόντος ούτις εστ' άνάστασις*, Αισχύλ. *Έυμειν*. 648].

απαξάπας, -ασα, -αν {απαξάπ-αντος, -αντα | -αντες (ουδ. -αντα), -
άντων (θηλ. -ασών)} (αρχαιοπρ.) 1. ολόκληρος, όλος ανεξαιρέτως
ΑΝΤ. μερικώς, τμηματικός 2. (συνήθ. στον πληθ.) όλοι ανεξαιρέτως: *ήρ-
θαν στη συνάντηση απαξάπαντες*. [ETYM. < αρχ. *άπαξάπας* < *άπαξ* +
άπας].

απαξία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η απουσία, η έλλειψη (ηθικής) αξίας
(από κάτι) ΣΥΝ. αναξιοτία. [ETYM. μτγν. < *άπ(ο)*-στερητ. +
αξία].

απαξιώ ρ. μετβ. {απαξιώσις... | *απαξιώσα*} (+να) θεωρώ ότι δεν αξίζει
τον κόπο, δεν καταδέχομαι: ~ να σου *απαντήσω*!! (συχνά ειρων. για
κάποιον που αμελεί να ασχοληθεί με κάτι): *απαξίοι να μάξει να βρει
δουλειά* (πβ. λ. *απαξιόνω*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ*. [ETYM. < αρχ.
απαξίω (-όω) < *άπο*-στερητ. + *αξίω*].

απαξιόνω ρ. μετβ. {απαξιόσω, -θηκα, -μένος} 1. ΟΙΚΟΝ. μειώνω την
αξία, κάνω κάτι να αξίζει λιγότερο ή να μην έχει αξία 2. (μτφ.) μειώ-
νω την αξία, καθιστώ (κάποιον/κάτι) ανάξιο λόγου: η *στάση του απα-
ξιώνει την προσπάθεια* || (μεσοπαθ.) «*το δημόσιο σχολείο απαξιώνει*,
χάνει την υπόστασή του και την ίδια στιγμή τα ιδιωτικά σχολεία
ενισχύονται και επεκτείνονται» (ερμη.) (πβ. λ. *απαξίω*).

απαξίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΟΙΚΟΝ. η μείωση
της αξίας: ~ *εξοπλισμού* (λόγω φθοράς, εισαγωγής νέου μοντέλου
κ.λπ.) 2. (μτφ.) η απόρριψη της αξίας, το να θεωρείται (κάποιος/κάτι)
ότι δεν έχει αξία: η ~ των *πολιτικών από μερίδα του Έθνου*.

απαξιώτικός, -ή, -ό αυτός που δηλώνει απαξίωση, -ήνη της αξίας:
~ *σκόλιο* | *συμπεριφορά*. — **απαξιώτικ-ά** | -ώς επίρρ.

άπαπα επιφών.: εκφράζει έντονη άρνηση: ~! Δεν *πρόκειται να πάω*,
όσο και να με παρακαλάς! [ETYM. Ηχώμητ. λ., πβ. αρχ. επιφών.
άπαπα].

απαράβoιτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί ή δεν πρέπει να τον πα-
ραβεί κανείς: *είναι ~ όρος στη συμφωνία τους να μην επειβαίνει ο*
ένας στην προσωπική ζωή του άλλου || ~ *νόμος* | *έθιμο* | *κανόνας* |
υποχρέωση | *συνήθεια* | *δέσμευση* | *αρχή* ΣΥΝ. απαράγραπτος, απα-
ρβίαστος. — **απαράβoιτα** επίρρ. [ETYM. μτγν. < *ά-*στερητ. +
απαράβoιω].

απαρβιαστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν τον έχουν παραβιάσει: *η*
πόρτα ήταν ~, συνεπώς οι διαρρηκτες μίηκαν από αλλού ΣΥΝ. α-
θίκτος, ανέπαφος ΑΝΤ. παραβιασμένος 2. αυτός που δεν είναι δυνα-
τόν να παραβιαστεί: ~ *χρηματοκιβώτιο* 3. (α) αυτός που δεν πρέπει
να παραβιαστεί: το *δικαίωμα στην εργασία είναι ~* ΣΥΝ. απαράγρα-
πτος (β) (ειδικό) για χώρο που λειτουργεί ως άσυλο, όπου δεν έχει
εξουσία η αστυνομία: ο *πανεπιστημιακός χώρος θεωρείται ~* || *ιερός*
και ~ 4. αυτός που δεν πρέπει να κατηγορηθεί, να σπλωθεί: το *πρό-
σοπο του Πατριάρχη έχει κηρυχθεί ~* ΣΥΝ. απρόσβλητος, ιερός 5. ΝΟΜ.
(α) **απαρβιαστω** (το) η ιδιότητα ιδιωτικού ή δημόσιου χώρου, σύμ-
φωνα με την οποία δεν επιτρέπεται σε κανέναν να τον παραβιάσει: το
~ της *ιδιωτικής ζωής* | της *αλληλογραφίας* (β) **απαρβιαστω συνό-
ρων** αρχή που συνδέεται με την αναγνώριση κράτους-περιλαμβάνει
όπλ. την αποδοχή της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας του, επομέ-
ως της ανεαρτησίας του και της κυριαρχίας του εντός του συνό-
ρων του. — **απαρβιαστω** | **απαρβιαστω**ς [1840] επίρρ.

απαράβλεπτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν τον έχουν παραβλέψει: ~
μειονέκτημα | *χαρακτηριστικό*.

απαράβλητος, -η, -ο αυτός που υπερτερεί τόσο πολύ (σε κάτι), ώστε
να μη μπορεί να συγκριθεί με κανέναν/τίποτε άλλο: ~ *θάρρος* | *ήθος*
| *ομορφιά* | *ευφύα* ΣΥΝ. ασύγκριτος. [ETYM. μτγν. < *ά-*στερητ. +
απαράβλλω (βλ. κ. βλητός)].

απαρβγνώριστος, -η, -ο [1841] αυτός που δεν μπορεί να παραγνώ-
ριστεί: ~ *ομοιότητες* | *διαφορές*.

απαράγραπτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που στο πέρασμα του χρόνου
δεν είναι δυνατόν να καταργηθεί ή να πάψει να υπάρχει: το ~ *δικαί-
ωμα των λαών για αυτοδιάθεση* ΣΥΝ. απαράβoιτος, απαρβιαστος,
αναφαιρέτος 2. ΝΟΜ. **απαράγραπτο** (το) να μην υπόκειται κάτι σε

παραγραφή: το ~ *οικονομικών αξιώσεων*.

απαράδoεκτος, -η, -ο [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **απαράδoεκτος** 1. αυτός που δεν
μπορεί να θεωρηθεί παραδέκτος στο πλαίσιο των κανόνων που
ισχύουν: η *επέμβαση στα εσωτερικά μιας ξένης χώρας είναι ~ πράξη*
|| ~ *κατάσταση* | *τρόπος* | *όρος* | *στάση* | *συνθήκες* | *καθεστώς* | *πρό-
κλιση* | *τακτική* ΣΥΝ. αθέμιτος, ανεπίτρεπτος ΑΝΤ. παραδέκτος 2. (κα-
θημ.) πολύ κακός: το *φαγητό είναι ~* 3. ΝΟΜ. (α) (ο τ. **απαράδoεκτος**)
αυτός που δεν πληροί τις προϋποθέσεις, ώστε να γίνει παραδέκτος
(β) **απαράδoεκτο** (το) μορφή ελαττωματικότητας μιας διαδικαστικής
πράξης, με την οποία ζητείται δικαστική προστασία η υποστηρίζεται
μια τέτοια αίτηση (π.χ. αγωγή) συνίσταται στη μη τήρηση κατά του
δικονομικού κανόνα με αποτέλεσμα το δικαστήριο να εμπόδιζεται
στην εξέταση της ουσίας της υπόθεσης, καίτοι η διαδικαστική πράξη
αυτή καθαυτή μπορεί να είναι και υποστατική και ισχυρή. — **απα-
ράδoεκτα** | **απαράδoεκτω**ς επίρρ.

απαράδοτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει παραδοθεί στον παλιόπτη:
~ *δέμα* ΣΥΝ. ανεπίδοτος ΑΝΤ. παραδεδωμένος 2. αυτός που δεν έχει
παραδοθεί στον εχθρό: *το κάστρο έμεινε ~ ως το τέλος του πολέμου*
ΣΥΝ. άπαρτος, ακυρίευτος. [ETYM. μτγν. < *ά-*στερητ. +
παράδoωμι].

απαράιτητος, -η, -ο αυτός χωρίς τον οποίο δεν μπορεί να γίνει κάτι: η
οργάνωση είναι ~ για την καλή λειτουργία μιας επιχείρησης || ~ *όρος* |
συνθήκη | *προϋπόθεση* || *άκρος* | *απολύτως* ~ || (κ. ως ουσ. **απαράιτητα**,
τα) *πρέπει κανείς να περιορίζεται στα ~ και να μην κάνει περιττές*
σπατάλες ΣΥΝ. χρήσιμος, αναγκαίος. — **απαράιτητα** | **απαράιτητος**
[αρχ.] επίρρ.

[ETYM. αρλ.> αρχική σημ. «αμετάπειστος παρά τις παρακλήσεις, τις
κεσίες», < *ά-*στερητ. + *παράιτο* (-οῦμαι) «κετεύω». Κατά τον Με-
σαίωνα η λ. έλαβε τη σημ. «αναπόφευκτος»].

απαρκαλώτω, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει παρακαλωθεί, που
δεν έχει εμπροστίσει: ~ *διαδικασία*. — **απαρκαλώτω** | **απαρκαλώτω**ς
επίρρ.

απαράλλoακτος, -η, -ο κ. (καθημ.) **απαράλλoακτος** αυτός που δεν
διαφέρει σε τίποτε από κάποιον άλλον, ο εντελώς όμοιος: *είναι ίδιος*
κι ~ ο πατέρας του ΣΥΝ. πανομοιότυπος, ολόιδιος, φτυστός ΑΝΤ. δια-
φορετικός, ανόμοιος. — **απαράλλoακτα** | **απαράλλoακτως** [μτγν.] επίρρ.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος*. [ETYM. μτγν. < *ά-*στερητ. + *παράλλoασω*].

απαρμειωτός, -η, -ο [1824] αυτός που δεν έχει μειωθεί ή δεν είναι
δυνατόν να μειωθεί: το *ενδιαφέρον του για τα αθλήματα παρέμεινε ~*,
ακόμα και όταν ο ίδιος δεν ήταν σε θέση να αθληθεί ΣΥΝ. αμείωτος,
σταθερός.

απαράμλλoς, -η, -ο αυτός που δεν επιδέχεται σύγκριση, αυτός τον
οποίο δεν μπορεί κανείς να συναγωνιστεί: ~ *θάρρος* | *γενναίότητα* |
ηρωισμός | *τέχνη* | *ερμηνεία* | *ομορφιά* ΣΥΝ. άφθαστος, ασύγκριτος,
ασυναγωνίστος. — **απαράμλλoτα** επίρρ.

[ETYM. μεσν. < *ά-*στερητ. + *παράμλλoς* «διαγωνιζόμενος» < *παρ(α)-*
άμλλo].

απαρμυθώτης, -ος (καθημ. -η), -ο (λόγ.) αυτός που δεν είναι δυνατόν
να παρηγορηθεί. [ETYM. αρχ. < *ά-*στερητ. + *παρμυθoύμαι*
«παρηγορώ»].

απαρσαλεύω, -η, -ο αυτός που δεν κλονίζεται, που μένει σταθερός
(σε κάτι): η ~ *πίστη του τον καθoδηγoυσε* ΣΥΝ. αμετακίνητος. —
απαρσαλεύωτα | **απαρσαλεύω**τος επίρρ. [ETYM. μτγν. < *ά-*στερητ. +
παρσαλεύω].

απαρσκευάστω, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει προετοιμαστεί ή
δεν έχει παρασκευαστεί ΑΝΤ. παρασκευασμένος. — **απαρσκευάσ-
τω**τα | **απαρσκευάστω**ς [αρχ.] επίρρ.

απαρσκευός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει προετοιμάσει τον
αυτό του για κάτι: *πήγε - στις εξετάσεις* ΣΥΝ. απροετοιμάστος, ανέ-
τοιμος ΑΝΤ. προετοιμασμένος.

απαρτήρητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν τον παρατήρησε, δεν τον
πρόσεξε κανείς ΑΝΤ. φανερός, εμφανής- ΦΡ. *περνά απαρτήρητος*
δεν γίνεται αισθητή η παρουσία μου: η είσοδος της στην αίθουσα
πέρασε απαρτήρητη. — **απαρτήρητα** επίρρ.

απαρέγκλιτα επίρρ. (λόγ.) χωρίς παρεκκλίση, πιστά: *θα τηρηθεί-
το πρόγραμμα* || η *κυβέρνηση θα ακολουθήσει ~ την ίδια οικονομική πολ-
ιτική*. Επίσης (λογιότ.) **απαρέγκλ.τως** [μτγν.].

απαρέγκλιτος, -η, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που δεν παρεκκλίνει από την
πορεία του, που δεν λοξοδρομεί ΣΥΝ. σταθερός 2. αυτός που δεν
παρεκκλίνει από τις θέσεις ή τις ιδέες του: *είχε ως ~ αρχή να μη χρη-
ματίζεται*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω*.

[ETYM. μτγν. < *ά-*στερητ. + *παρέγκλίνω* «γέρνω προς πλάγια θέση» <
παρ(α)- + *έγκλίνω* «κλίνω, γέρνω» < εν- + *κλίνω*].

απαρέγκλιτος - απαρέκκλιτος. Από το αρχ. ρ. *παρέγκλινο* σχη-
ματίστηκε ήδη στην Αρχαία επίθ. *α-παρ-έγ-κλιτος*, που σήμαινε αυ-
τόν που δεν παρεκκλίνει, δεν εξεφεύγει (από την πορεία, τον κανό
να, την κατεύθυνση κ.τ.ό.). Στη Ν. Ελληνική δεν χρησιμοποιείται ρ.
παρέγκλινο, αλλά *παρ-εκ-κλίνω*. Ωστόσο, το ρ. αυτό δεν σχηματί-
ζει ρηματικό επίθετο. Έτσι, στη σημερινή Ελληνική έχουμε: ρ. *πα*
παρέγκλιτο - όχι **παρ-εγκλίνω*, επίθ. *στερητ. απαρέγκλιτος* - όχι
**απαρέκκλιτος* |
κλίνω →

απαρέμφατο (το) (απαρεμφάτ-ου | -ων) ΓΛΩΣΣ. 1. άκλιτος ρηματικός
τύπος της Αρχ. Ελληνικής και πολλών άλλων αρχαίων αλλά και σύγ-
χρονων γλωσσών (π.χ. της Γερμανικής, της Γαλλικής, της Ρωσικής),
που δηλώνει το ποίον ενεργείας (διάκρεια | επανάληψη - συνοπτικό-
τητα | στιγμιαίο) και τη διάθεση | φωνή του ρήματος, αλλά όχι το
πρόσωπο και τον αριθμό: *τελικό* | *ειδικό* | *εναρθρο* ~||~ *του σοκού* I

πλήρης ~ (με πλήρες ωράριο) || συμπληρωματική - (εκτός από την κύρια εργασία) || *μόνιμη* | *επικερδής* | *ουσιαστική* ~ || *Οργανισμός Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.)* 2. (συνεκδ.) το ποσοστό στο οποίο ανέρχεται ο αριθμός αυτών που απασχολούνται επαγγελματικά: *οι δείκτες απασχόλησης εμφανίζονται πεσμένοι* || *αύξηση* | *μείωση* τής ~ 3. (καταχρ.) η δραστηριότητα που αναπτύσσει κανείς σε σχέση με κάποιο αντικείμενο, ο τρόπος με τον οποίο περνά την ώρα του: *η φροντίδα του κήπου είναι μια ευχάριστη καθημερινή μου ~ ΣΥΝ. ασχολία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ*. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. employment].

απασχολήσιμος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να απασχοληθεί εργασιακά κάπου: «*η πολιτική αυτή καθιστά μη απασχολήσιμα εκατομμύρια άτομα*» (εφημ.). [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. employable].

απασχολισιοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος για την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση ενήλικου εντός θεραπευτικού περιβάλλοντος, κατά την οποία ο ασθενής ασχολείται με δραστηριότητα που έχει κάποιο χρησιμο στόχο. [ETYM_ Απόδ. του αγγλ. occupational therapy].

απασχολώ ρ. μετβ. {απασχολείς... | απασχολ-ήσα (λόγ. απησχόλησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. χρησιμοποιώ (κάποιον) σε θέση εργασίας: ~ *δέκα υπαλλήλους στην εταιρεία* · 2. προβληματίζω, γίνομαι αντικείμενο προβληματισμού, συζήτησης κλπ.: *το πρόβλημα σου με απασχολεί πολύ καιρό τώρα* || *το θέμα τον μειονοτήτων θα απασχολήσει τους Υπουργούς Εξωτερικών της Ένωσης* || *τι σε απασχολεί και ανησυχείς*; || *τον συγγραφέα απασχολεί με τις παράδοσης* · 3. (α) αποσπώ την προσοχή κάποιου από το κύριο έργο του: *μην τον απασχολείς με άσχετα πράγματα* || *μη με απασχολείς, έχω δουλειά τώρα!* (β) καλύπτω τον χρόνο κάποιου με κάποια δραστηριότητα: *απασχολήσε το παιδί με κάποιο παιχνίδι μέχρι να γυρίσω* || *οι μαθητές έχουν αυτή την ώρα κενό*· θα τους απασχολήσω με κάτι, για να μην κάνουν φασαρία 4. (μεσοπαθ. **απασχολούμαι** +σε | -I-με) καταπιάνομαι με κάτι, με εργασιακή σχέση, εργασία ή χρησιμοποιούμαι σε θέση εργασίας: *τα βράδια απασχολείται σε μια ταβέρνα, για να να φέρει βόλτα* || *έχει βρει έναν σύλλογο και απασχολείται με τις υποθέσεις του* 5. (η μτχ. **απασχολημένος**, -η, -ο) αυτός που δεν εκκαίρει, που έχει δουλειά και δεν πρέπει να ενοχληθεί: *δεν μπορείτε να του μιλήσετε τώρα, είναι ~*. [ETYM_ < μτγν. απασχολώ (-έω) < άπ(ο)- + άσχολώ «απασχολώ» < άσχολος < χωρίς σχολή (ελεύθερο χρόνο), απασχολημένος» < ά- στερητ. + σχολή «αγωγή»].

απασχολούμαι - **ασχολούμαι**, **απασχόληση** - **ασχολία** | **ενασχόληση**. Το **απασχολούμαι** δηλώνει εργασιακή σχέση (*Απασχολείται στο κατάστημα του θείου του*), ενώ το **ασχολούμαι** σημαίνει γενικά «καταπιάνομαι, αφιερώω χρόνο και κόπο σε κάτι» (*Ασχολείται με τις υποθέσεις των άλλων και δεν έχει χρόνο για τα προσωπικά του ζητήματα*). Δεν είναι, άρα, σωστό να πούμε «*απασχολούμαι μ' ένα θέμα*» (αλλά: *ασχολούμαι μ' ένα θέμα*), όπως δεν είναι σωστό να πούμε «*ασχολούμαι στη δουλειά του πατέρα μου!*» (αλλά: *απασχολούμαι στη δουλειά...*) Η ίδια σημασιολ. διαφορά ισχύει και για τα ουσιαστικά **απασχόληση** και **ασχολία**. Με τη σημ. του **ασχολία** χρησιμοποιείται και το **ενασχόληση**. Παραδείγματα: *Η απασχόληση του εργατικού δυναμικού έχει περιοριστεί - Η ασχολία του με την τέχνη τον έχει απορροφήσει πλήρως - Η ενασχόληση με τη λογοτεχνία τον έκανε γνωστό*.

απατεώνας (ο), **απατεωνισσα** (η) {απατεωνισσών} πρόσωπο που κάνει απάτες, που συστηματικά εξαπατά τους άλλους προς όφελος του: *πρόκειται για κοινό ~ μην τον δαεινείς ούτε δεκάρα!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) κομπιναδόρος, μούτρο, μπαγαπόντης. [ETYM_ < αρχ. *άπατεών*, -ώνος < *άπατη* + παραγ. επίθημα -εών (πβ. κ. λυμείων)].

απατεωνιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η απάτη. **απατεωνισκος** (ο) (υποκ.) ο μικροαπατεώνας, πρόσωπο που κάνει μικρές απάτες ΣΥΝ. (μτφ.-λαϊκ.) ψυλκατζής ANΤ. μεγαλοαπατεώνας. [ETYM_ < *απατεώνας* + υποκ. επίθημα -ισκος, πβ. κ. *υπαλληλίσκος*].

απάτη (η) {απατών} 1. μεθοδευμένη (μη νόμιμη ή νομιμοφανής) ενέργεια, που αποσκοπεί στην παραπλάνηση (εξαπάτηση) κάποιου, ώστε να ωφεληθεί αυτός χάνει του οποίου γίνεται η συγκεκριμένη ενέργεια: *Μεγάλη ~! Του πούλησαν οικόπεδο που ανήκε σε άλλον κι εξαφανίστηκαν!* ΣΥΝ. κατεργαριά, δολοπλοκία, κόλπο, κομπίνια, λαδιά, απατεωνιά 2. ΝΟΜ. αξιόποινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) κατά την οποία κάποιος με σκοπό να αποκομίσει είτε ο ίδιος είτε και τρίτος παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία πείθοντας κάποιον σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή με την παρουσίαση εν γνώσει του ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή την αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση αληθινών γεγονότων: *καταδικάστηκε για ~* 3. (συνεκδ.-λαϊκότ.) αυτός που κάνει συνέχεια απάτες, πρόσωπο αναξιόπιστο, κατεργάρης, κομπιναδόρος: *Μην τον εμπιστεύεσαι ούτε στον ύπνο σου!* *Ξέρεις τι ~ είναι ο φίλος σου*; ΣΥΝ. απατεώνας, (λαϊκ.-κα-θημ.) μάρκα ANΤ. τίμιος, έμπιστος 4. (μτφ.) η πλάνη, ο εσφαλμένος υπολογισμός, η προσδοκία που δεν εκπληρώθηκε: *Περιμένα πολλά από αυτή τη δουλειά, αλλά τίποτα!* *Όλα ήταν μια ~ ΣΥΝ. χίμαρα, ψέμα* 5. το ξεγέλασμα- φρ. οπτική *απάτη* πλάνη τής όρασης, σύμφωνα με την οποία αντιλαμβάνομαστε κάτι διαφορετικά από ό,τι πραγματικά είναι: *οι ταξιδιώτες στην έρημο πέφτουν συχνά θύματα οπτικής απάτης* (βλ. κ. *ορθομαπάτη*, *αντικατοπτρισμός*). [ETYM_ αρχ., αβεβ' ετύμου·ιθ. συνδέεται με αρχ. *ήπεροπεύς* «απατεώνας», οπότε θ. **άπαρ* ! **άπ-νος* > **άπ-πα* > *άπατη* ή, κατ' άλλη εκ-

δοχή, < ά- στερητ. + *πατώ*, δηλώνοντας καταστάσεις χωρίς έρεισμα, χωρίς σταθερή βάση].

απάτη: συνώνυμα. Η εξαπάτηση ως πράξη και η απάτη ως πράξη και ως αποτέλεσμα εξαπάτησης θεωρούνται αδικήματα και κολάζονται ποινικά. Η κοινωνική αντιμετώπιση των αντίστοιχων πράξεων κυμαίνεται ανάμεσα στην αποδοκιμασία και την απόρριψη μέχρι την ανεκτικότητα, ακόμη και τον θαυμασμό! Απάτη, εξαπάτηση, απατεωνιά, κομπίνια δείχνουν αρνητική, απορριπτική στάση του ομιλήτη. Για μικροαπάτες που γεννούν οίκτο ή συμπάθεια προς τον δράστη, ανεκτικότητα γενικότερα, χρησιμοποιείται η λ. *κατεργαριά* αντίθετα συναισθήματα εκφράζει ο χαρακτηρισμός *λαδιά*. Ανεκτικότητα μέχρι και κρυφό θαυμασμό γιά το «κατόρθωμα» μπορεί να προκαλέσει το κόλπο, ιδίως αν πρόκειται για «μεγάλο κόλπο»! Αυτό μπορεί να φθάσει να χαρακτηριστεί μέχρι και μαγκιά του δράστη, με αυξημένη ανεκτικότητα έως αποδοχή. *Μάγκας*, καταφερτζής και *μάρκα* είναι, εξάλλου, χαρακτηρισμοί που υποδηλώνουν ανεκτικότητα προς τον διαπράξαντα | διαπράττοντα *απάτες*. Η περίπτωση του ήρωα του θεάτρου σκιών, του *καρναγιούλη*, ενσάρκωνει το πρόσωπο του συμπληθικού -και αμυνόμενου στην καταπίεση- μικροαπατεώνα, όπου η κατεργαριά φθάνει στο αποκορύφωμά της, συνδεδεμένη με κωμικές καταστάσεις.

απατηλός, -ή, -ό 1. αυτός που απατά, που ξεγελά, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: ~ *τίτλος* | *μέθοδος* | *εντύπωση* | *συναίσθημα* | *σμπέπασμα* | *πρόβλεψη* | *φανόμενο* | *όνειρο* ΣΥΝ. *πλανε-ρός* 2. αυτός που εξαπατά σκόπιμα, που παραπλανά: ~ *υπόσχεση* | *μέσα* | *κήρυγμα* ΣΥΝ. *παραπλανητικός*, *δολίος*.

[ETYM_ αρχ. < *άπατη* + παραγ. επίθημα -ηλός, πβ. κ. *σφρηγ-ηλός*, *τροφυλός*]. **απάτητος**, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός στον οποίο δεν έχουν πατήσει (περπατήσει ή διαβεί) άνθρωποι: *υπάρχουν άραγε ακόμα ~ κορυφές στον πλανήτη μας*; || ~ *δάσος* | *βουνό* | *λιμνί* | *μονοπάτι* ΣΥΝ. *απροσπέλαστος* 2. αυτός που δεν έχει πατηθεί: ~ *σταφύλια* (που δεν έχουν πατηθεί στο πατητήρι) ANΤ. *πατημένος* 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει κατακτηθεί, κυριευθεί: *τα χωριά της Μάνης έμειναν ~ από τον Τούρκο* || *κάστρο* | *πύργος* | *χωριό* | *πολιτεία* - ΣΥΝ. *απόρρητος*, *άπαρτος* ANΤ. *πατημένος*, *κατακτημένος*.

απατός, -ή, -ό αντων. (λαϊκ. + προσ. αντων. *μου*, *σου*, *του*) *μόνος*: ~ *τον έκανε όλη αυτή την περιουσία*. [ETYM_ μεσν. < *άπατος* (βλ. λ.), πβ. κ. *αυτός* - *ατός*]. **άπατος**, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει πάτο, πολύ βαθύς: ~ *νερά* | *λίμνη* ΣΥΝ. *απόθμενος* ANΤ. *αβαθής*, *ρηχός* 2. **άπατα** (τα) τα πολύ βαθιά νερά: *βούτηξε στα ~ και εξαφανίστηκε* ΦΡ. *πήγε άπατος απέτυχε* ή δεν του δόθηκε η δέουσα σημασία: *το βιβλίο αυτό πήγε ~*. — *άπατα* επίφρ.

άπατρις (ο/η) [μεσν.] {απατρί-ιδος, -δα | -iv | -ιδες, -ιδών} (λόγ.) 1. πρόσωπο που δεν έχει πατρίδα: κυρ. το πρόσωπο που ανήκει σε έθνος χωρίς κρατική υπόσταση: *υπάρχουν λαοί ~, που ζουν διασκορπισμένοι σε άλλα κράτη* ΣΥΝ. *ανέστιος* 2. (κακός.) πρόσωπο που δεν αγαπά την πατρίδα του: *η εθνικιστική πτέρυγα του κοινοβουλίου κατηγορήσε τους υπόλοιπους βουλευτές ως άπατριδες* ANΤ. *φιλόπατρις*.

Απατοι (οι) {άκλ.} φυλή Ινδιάνων τής ΒΔ. Αμερικής, γνωστή από τις συγκρούσεις της με τον αμερικανικό στρατό τον 19ο αι. (βλ. κ. λ. *απάχης*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.

[ETYM_ < αγγλ. Apache < ινδία. arachwatche «άνθρωπος του πολέμου» < ara «άνδρας, άνθρωπος» + achwa «μάχη»].

απατώ ρ. μετβ. {απατάς... | απατ-ήσα, -όμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} 1. διαπράττω απάτη: *απατά τον οτολόκομο με μικροκομπίνες* ΣΥΝ. *εξαπατώ*, *δολειοποιώ* 2. οδηγώ σε εσφαλμένα συμπεράσματα: *η διαί σθηση του αυτή τη φορά δεν τον απατάσε* ΣΥΝ. *παραπλανώ*, *ξεγελώ* ΦΡ. (α) τα **φανόμενα απατούν** αυτό που φαίνεται με την πρώτη ματιά, δεν είναι πάντοτε πραγματικό, αληθινό· η επιφάνεια συχνά διαφέρει από την ουσία, η μορφή δεν αποδίδει πάντοτε με ακρίβεια το περιεχόμενο: *προτού διαπράξει την κατάχρηση, όλοι τον είχαμε για σοβαρό, αξιόπιστο και έντιμο υπάλληλο- αλλά, βλέπεις, ~ !* (β) *αν δεν με απατά η μνήμη μου* αν θυμάμαι σωστά: ~, *είχαμε συναντηθεί ξανά πέρσι τέτοια εποχή* · 3. διαπράττω μοιχεία: *απατά τη γυναίκα του* || *απατημένος σύζυγος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *κερατόνω* 4. (μεσοπαθ. **απατόμαι**) κάνω λάθος, λανθασμένη εκτίμηση, γελιέμαι: *απατάται αν νο μίξει ότι θα υποχωρήσει στις αξιώσεις του-* ΦΡ. *αν δεν απατόμαι αν δεν κάνω λάθος*: είστε ο κ. *Ιωάννου*, ~.

[ETYM_ < αρχ. *απατώ* (-άω) < *άπατη*. Μετάφρ. δάνεια αποτελού' οι φρ. τα **φανόμενα απατούν** (< γαλλ. les apparences sont trompeuses), αν δεν *απατόμαι* (< γαλλ. si je ne me trompe pas), αν δεν με *απατά η μνήμη μου* (< γαλλ. si je ne me trompe pas de memoire)]. **απάτωρ** (ο) {απατ-ορος, -ορα | -ορες, -ορών} (άνθρωπος) 1. (για θεότητα) αυτός που δεν έχει πατέρα (όπως έχουν οι άνθρωποι): *η ορφική Νύχτα γέννησε ένα χρυσό αβγό από όπου ξεπήδησε ο Φάηξ, θεός ~* 2. αυτός που έχει χάσει τον πατέρα του, που είναι ορφανός ή δεν έχει οικογένεια και προγόνους.

[ETYM_ αρχ. < ά- στερητ. + *πατήρ*].

απαυγασμός (το) {απαυγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (σπών.) ακτινοβολία, λάμψη 2. (συνήθ. μτφ.) αυτό που απομένει από κάτι ως το σημαντικότερο, το «φορτενότερο» στοιχείο του: *το ~ τής σκέψης | τού προβληματισμού κάποιου* || *ό, τι λέει είναι ~ τής πείρας του*. — *απαυγά*: ζω ρ. [μτγν.]. [ETYM_ μτγν. < *απαυγάζω* < άπ(ο)- + *αυγάζω* < *αυγή*].

απαυδός ρ. αμετβ. {απαυδάς... | απαυδήσα, απαυδημένος κ. απαυδισμένος κ. απαυδισμένος} *εξαντλείται η υπομονή μου, δεν αντέχω άλλο* -

λο: έχω απαυδήσει με τα *καπρίτια της!* ΣΥΝ. *κουράζομαι, εγκατα-λείπω* ANT. *υπομένω, αντέχω*. Επίσης *απαυδίζω* [ETYM₁ < αρχ. *απαυδός (-άω)*, αρχική σμ. «απαγορεύω», < *ἀπ(ο)-* + *αυδός* «μυλό» < *αυδή* «φωνή, ομιλία». Βλ. κ. *αυδός*].

έχω απαυδήσει ή έχω απηυδήσει; Από τη συγ'ή χρήση του ρ. *απαυδός* στον αόριστο, από το απηυδήσα (με το -η- της ρηματικής αύξησης), θεωρήθηκε ότι το ρήμα *έχει* -η- και στον ε'εστώτα και στους άλλους χρόνους. Έτσι σχηματίστηκα τύποι απηυδών(!) αντί απαυδών και έχω απηυδήσεν (!) αντί έχω απαυδήσει. Προφανώς οι ορθοί τύποι είναι: *απ-αυδός, απ-ηυδήσα* και έχω *απ-αυδήσει*

απαυτός, -ή, -ό 1. (οικ.) πρόσωπο ή πράγμα το οποίο αναφέρεται χωρίς μνεία του ονόματος ή της ονομασίας του (είτε γιατί δεν επιθυμούμε να τα κατονομάσουμε ή γιατί δεν θυμόμαστε το όνομα του): *ήρθε η ~, η φίλη σου, πώς τη λένε;* ΣΥΝ. *αποτέτοιος* · 2. (ευφημ.) τα οπίσθια ΣΥΝ. (!) *κόλλος* · 3. (ευφημ.) **απαυτά** (τα) τα γ'ννητικά όργανα (και των δύο φύλων, συνηθέστ. να ανδρικά: ΦΡ. (!) *στ' απαυτά μου!* αδιαφορώ, δεν δίνω δυάρα, δεν λογαριάζω κανέναν ΣΥΝ. (!) στα τέρατα μου. [ETYM₁ μεσν. *απαυ* τ. *άπ* αυτού, *άπ'* αυτόν, *άπ'* αυτών, *άπ'* αυτής κ.τ.ό. σχηματίστηκε ονομ. *πτόση άπαυτός*].

απαυτός - *απαυτόνω*: **ευφημισμοί**. Προκειμένου να αναφερθεί κανείς σε ανατομικά όργανα ή πράξεις που σχετίζονται με τη συνειρση και την αναπαραγωγική βιολογική διαδικασία, παρακάμπτει τη ρητή ονομασία του οργάνου ή της πράξης και ευφημιστικά αναφέρεται σε αυτά, είτε χρησιμοποιώντας άλλη λέξη (πβ. *εργαλείο* αντί *πέος*) είτε καταφεύγοντας σε φειμαγτές, ασφούδες σημασίες λέξεων με δεικτικό ή άλλων χαρακτήρα. Έτσι, λ.χ., το **τέτοιος** είναι το πέος του άνδρα ή το αιδίο της γυναίκας, **τέτοιος** (και λογιοτ. **τοιούτος**) είναι ο ομοφυλόφιλος, *απαυτός* τα οπίσθια και *απαυτόνω* | *αυτόνω* το συνοουιάζομαι. Η ευφημιστική αυτή χρήση *απαυτά* σχεδόν σε όλες τις γλώσσες και σε όλες τις περιόδους της γλώσσας.

απαυτόνω ρ. μετβ. {απαυτο-σα, -θηκα, -μένος} 1. (οικ.) λέγεται αντί του ρήματος που δεν θυμόμαστε ή δεν θέλουμε να αναφέρουμε (βλ. κ. λ. *απαυτός*): ήθελε να το *απαυτόσει*, *πώς το λένε*, να το *επικυρώσει* ΣΥΝ. *αυτόνω* · 2. (ευφημ.-οικ.) συνοουιάζομαι με (κάποια/κάποιον) ΣΥΝ. *τετοιούνω, αποτετοιούνω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απαυτός*.

απάγης (ο) {απάγηδες}, **απαγισσα** (η) {δύσγρ. *απαγισσών*} (κατά τον Μεσοπόλεμο) ο αλήτης τον μεγαλοπόλεμο: «οι *Απάγηδες των Αθηνών*» (τίτλος οπερέτας). — **απάγικος**, -η, -ο. {ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. *apache*, ονομασία της ινδιάνικης φυλής *Απάτσι* (βλ.λ.), λ. με την οποία κατονομάσαν αρχικά οι Γάλλοι τους περιθωριακούς του Παρισιού].

απαγής, -ής, -ές [μεσν.] {απαγ-ούς | -εις (οιδ. -ή)} αυτός που δεν είναι παγός, ο αιδύνατος, ο ισχνός.

άπαχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει λίπος: ~ *κρέας* | *τυρί* | *γιαούρτι* ANT. *λιπαρός*.

A.P.E. (το) Αθηνάϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων πρακτορείο ειδήσεων με έδρα την Αθήνα: ιδρύθηκε το 1905 και συγκεντρώνει ειδήσεις από όλη την Ελλάδα και τις μεταδίδει σε όλο τον κόσμο, χωρίς να τις σχολιάζει πολιτικά, κατά το πρότυπο του πρακτορείου Reuters.

απέ επίρρ. (διαλεκτ.) έπειτα, ύστερα, αλλιώς: *τράβα να τον ζητήσεις συγγνώμη κι -βλέπεις τι κάνειεις || Τον ακούς τι λέει; Κι -μω λες εσύ ότι είναι μικρός και δεν καταλαβαίνει || ας μην ήταν μπροστά ο άντρας της, ~ ήξερα εγώ τι να της πω!*

[ETYM₁ μεσν. *Απαντά* ως εναλλακτικός τύπος της αρχ. *προθ. άπό*, ίσως με την επίδραση των μεσν. *άπέκει, άπεκείθεν, άπεδεκεί* κ.ά., όπου το άπε-θεωρήθηκε α' συνθ.].

απεγκλωβίζω ρ. μετβ. {απεγκλώβισα-, -θηκα, -μένος} 1. βγάζω (κάποιον) από κλειστό χώρο στον οποίο είχε αποκλειστεί ή παγιδευτεί: *οι άνδρες της Τροχιάς με δυσκολία απεγκλώβισαν τους παγιδευμένους στα αυτοκίνητα που συγκροούστηκαν* ΣΥΝ. *απελευθερώνω* ANT. *εγκλωβίζω* 2. (μτφ.) δίνω διέξοδο σε (κάποιον/κάτι), απελευθερώνω από κάτι που δεσμεύει: *είπε ότι οι ψηφοφόροι πρέπει να απεγκλωβιστούν από τη λογική του δικομματισμού*. — **απεγκλωβισμός** (ο). [ETYM₁ < *απ(ο)-* στερητ. + *εγκλωβίζω*].

απεγνωσμένος, -η, -ο αυτός που γίνεται συνήθ. με σθένος, αλλά χωρίς να υπάρχουν ελπίδες για την επιτυχία του: ~ *προσπάθεια* | *αγώνας* | *μάχη* | *έκκληση* ΣΥΝ. *απελπισμένος*. — **απεγνωσμένα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM₁ μτγν. *μετβ. παθ. παρακειμένου* του αρχ. *άπογηνώσκει* «εγκαταλείπω - χάνω κάθε ελπίδα, απελπίζομαι»].

απέδρασα ρ. → αποδιόρασκο

απέθαντος, -η, -ο (εκφραστ.) 1. αυτός που δεν πεθαίνει: ο *γερο-πλά-τανος στέκει ~ στο μέσον της πλατείας* ΣΥΝ. *αθάνατος, αιώνας* ANT. *εφήμερος, θνητός* 2. (για πράγματα) αυτός που δεν παλιώνει, δεν χαλάει: ~ αυτό το *χαλί!* *Το 'χε υθάνει η γιγαλιά μου στα νιάτα της κι ακόμα είναι γαρό* ΣΥΝ. *ανθεκτικός, στερεός* ANT. *φθαρτός*. [ETYM₁ < α- στερητ. + *πεθαίνω*, κατά τα *μαραίνω-αμάραντος, σημαίνω-ασημάντος* κ.ά.].

απειθάρχητος, -η, -ο [1889] 1. αυτός στον οποίο δεν έχουν επιβάλει ή δεν είναι δυνατόν να επιβάλει κανείς πειθαρχία: ~ *στρατιώτης* | *μαθητής* | *πλήθος* ΣΥΝ. *απειθής* ANT. *πειθαρχημένος* 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αταξία, που δεν υπακούει στους ισχύοντες κανόνες: ~ *σκέψη* | *τρόπος γραφής*.

απειθαρχία (η) {χωρ. *πληθ.*} η έλλειψη πειθαρχίας, υπακοής σε κα-

νόνες ή σε ανωτέρους: *αναφέρθηκαν κρούσματα απειθαρχίας στον Στρατό || θέμα | τάση | πνεύμα απειθαρχίας || κομματική | στρατιωτική* - ΣΥΝ. *αυπακοή, απείθεια* ANT. *ευπειθεια, πειθαρχία, πειθαρχικό-τητα, υπακοή*.

[ETYM₁ αρχ. < ά- στερητ. + *πειθαρχος* «ο υπακούων στις αρχές» (από όπου και ουσ. *πειθαρχ-ία* και ρ. *πειθαρχ-ώ*), κατά το σχήμα *πειθαρχος - πειθαρχώ - πειθαρχία*, οπότε και *απειθαρχος - άπειθαρχώ - απειθαρχία*].

απειθαρχος, -η, -ο [1885] αυτός που δεν πειθαρχεί, που δεν υπακούει: ~ *μαθητής/ παιδί/ στρατιώτης* ΣΥΝ. *αυπακούος, απειθής* ANT. *πειθαρχημένος, υπάκουος, πειθίηνος*.

απειθαρχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απειθαρχεί... | απειθαρχήσα} δεν πειθαρχώ, δείχνω *αυπακοή*: αυτός ο *στρατιώτης απειθαρχεί συστηματικά στα κελεύσματα του ανωτέρου* του ΣΥΝ. *απειθώ* ANT. *πειθαρχώ, υπακούω*.

απειθεία (η) {χωρ. *πληθ.*} 1. η άρνηση υπακοής σε ανώτερο ή σε κανόνες, η *αυπακοή* ΣΥΝ. *απειθαρχία* 2. ΝΟΜ. αδικήμα κατά της πολιτειακής εξουσίας, που συνίσταται στην άρνηση εκτελέσεως νόμιμης εντολής. — *απειθώ* ρ. [αρχ.] {-είς...} [ETYM₁ αρχ. < *άπειθής*].

απειθής, -ής, -ές {απειθ-ούς | -εις (οιδ. -ή)} *απειθέστ-ερος, -τατος* (λόγ.) αυτός που δεν πειθαρχεί ΣΥΝ. *απειθαρχος, αυπακούος* ANT. *ευ-πειθής, υπάκουος*. — **απειθώς** επίρρ. [ETYM₁ αρχ. < ά- στερητ. + *πειθώ*].

απεικάζω ρ. μετβ. {απεικασ-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μιμούμαι πιστά (με τη ζωγραφική ή τη γλυπτική): *στα έργα του απεικάζει όχι μόνον τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων, αλλά και το βαθύτερο είναι τους* ΣΥΝ. *απεικονίζω*. — **απείκασμα** (το) [αρχ.], **απει-καστικός**, -ή, -ό. [ETYM₁ αρχ. < *άπ(ο)-* + *εικάζω*].

απεικονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {απεικονισ-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αναπαριστώ (κάτι), το αποδίδω με εικόνα: ο *πίνακας απεικονίζει ένα λαϊκό πανηγύρι* || ~ *πειστικά* | *εναργέστατα* ΣΥΝ. *αποδίδω, εικονίζω* 2. (κατ' επέκτ.) περιγράφω παραστατικά σε προφορικό ή γραπτό λόγο: *οι δημοσιογράφοι στα κείμενα τους προσπαθούν να απεικονίσουν την πραγματικότητα* ΣΥΝ. *εκφράζω, περιγράφω* 3. (γενικότ.) *αντανακλώ, αποδίδω, φανερώνω: οι φερολογικές δηλώσεις δεν απεικονίζουν τα πραγματικά εισοδήματα*. — **απεικονίσιμα** (το) [μτγν.], **απεικονιστικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισοδοίω*.

απεικόνισσις (η) [μεσν.] {-ισεις, -ισεων} 1. η αναπαράσταση, η πιστή περιγραφή ή αποτύπωση: η ~ *της μάχης σε έναν πίνακα ζωγραφικής* || η ~ *της διαμόρφωσης του εδάφους (σε χάρτη)* || η ~ *της φρίκης του πολέμου σε ένα ρεπορτάζ* || η ~ *μιας σελίδας κειμένου στην οθόνη του υπολογιστή* 2. ΜΑθ. η αντιστοιχισή των στοιχείων ενός συνόλου Α προς τα στοιχεία ενός συνόλου Β.

απειλή (η) 1. η άσκηση ψυχολογικής βίας (σε κάποιον), με σκοπό τον εξαναγκασμό του σε πράξη ή παράλειψη πράξης: *δέχομαι | εκτοξένω απειλές* || ~ *κατά της ζωής* | *της σωματικής ακεραιότητας* || *(κά-ποιος/κάτι) απειλεί - για την ειρήνη* | *για το έθνος* | *για το περιβάλλον* | *για τη δρασική* | *για τη δημοκρατία* ΣΥΝ. *φοβέρα, εκφοβισμός*: ΦΡ. *υπό την απειλή* με την άσκηση πίεσεως, με τον φόβο ότι: ~ *του όπλου ο αρχιμάλοτος ομολόγησε* || ~ *επεισοδίων διεξάγονται ορισμένοι αγώνες μάσκατ* 2. ο επικείμενος κίνδυνος: ο *πυρηνικός αντι-δραστικός στη γειτονική χώρα συνιστά ~ για όλη την περιοχή*. [ETYM₁ αρχ. αβββ. *επίμω*, πθ. < **άπελ-πά* < ά- προθεμ. + I.E. *(s)pel-«μυλό έντονα, εμφατικό», πβ. λατ. *appellare* «ονομάζω» (< ad + *pellare), γαλλ. *appeler*, γερμ. *Beispiel* «παράδειγμα» (< αρχ. γερμ. *bi-spel* «αφήγηση, μύθος»), αγγλ. *spell* (ουσ.) «λόγος» κ.ά.].

απειλητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που εμπεριέχει απειλή: ~ *γράμμα* | *τηλεφώνημα* || η *φωτιά άρχισε να παίρνει - διαστάσεις* || *μας μίλησε με τρόπο ~* || *προσπάθησε να μας φοβηρίσει με ~ λόγια*. — **απειλητικά** | -ως [μτγν.] επίρρ.

απειλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {απειλείς... | απειλή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} 1. διατυπώνω απειλή (βλ.λ.): *τον απείλησαν ότι θα τον σκοτώσουν, εάν προβεί σε αποκαλύψεις* || ο *υπουργός απείλησε με παράτηση* | *να παραιτηθεί, αν δεν ψηφιστεί το νομοσχέδιο*- ΦΡ. **απειλώ** **θεούς και δαίμονες** εκφράζω και απευθύνω σε κάποιον έντονος απειλές: *όταν τον εξήγησαν ότι θα πληρώσει πρόστιμο, άρχισε να απειλεί θεούς και δαίμονες* · 2. θέτω σε κίνδυνο: η *πυρκαγιά απειλεί κατοικημένες περιοχές* || η *αδιαφορία των πολιτών για τα κοινά απειλεί τη δημοκρατία* || *πολλά σπάνια ζώα απειλούνται με εξαφάνιση λόγω της οικολογικής καταστροφής* || *από τις εξτρεμιστικές αυτές ενέργειες απειλείται η ειρήνη στην περιοχή*.

απειράγαθος, -η, -ο [μτγν.] (ως προσωνυμία του Θεού) ο απέραντα αγαθός ΣΥΝ. *πανάγαθος*.

απειράκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) άπειρες φορές ANT. *ποτέ*. [ETYM₁

αρχ. < *άπειρος* + *επιρρ. επίθημα -άκις*].

απειράριθμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι άπειρος ως προς τον αριθμό, που δεν μπορεί να μετρηθεί ΣΥΝ. *αμέτρητος, αναρίθμητος, πολυάριθμος* ANT. *πεπερασμένος*. **απειράχτος**, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν τον έχουν ενοχλήσει 2. αυτός που δεν έχει μεταβληθεί, που δεν έχει καν αγγιχτεί ή υποστεί αλλαγές: *οι διαρρήκτες αναστάτωσαν το σπίτι, αλλά το ντουλάπι με τα έγγραφα βρέθηκε - ΣΥΝ. άθικτος, ανέγγιχτος, σώος* ANT. *πειραγμένος, αναστατομένος* 3. (μτφ. για γυναίκα) *παρθένα*: *την παντρεύτηκε* ~ 4. (αρχκό) (μηχανήμα) που δεν του έχουν κάνει βελτιωτικές μετατροπές, που δεν είναι «πειραγμένο»: *αν αγοράσεις μεταχειρισμένο μηχανάκι, να βεβαιωθείς ότι είναι ~* ANT. *πειραγμένο*. **απειρία** (η) [αρχ.] {χωρ. *πληθ.*} η έλλειψη πείρας και επιτηδεύτητας: *έχει ~ σε λογιστικά θέματα* || η ~ *τον οδήγησε σε κακές επιλογές* ΣΥΝ.

άγνοια ANT. πείρα, εμπειρία.
απειρία² (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη πέρατος, τέλους: η - *τού Σύμπαντος* 2. (ειδικότ.) η ιδιότητα του μη μετρήσιμων, αναριθμητων πραγμάτων: η ~ των *άστρων τού ουρανού* SYN. αφθονία.
απειρό- κ. **απειρο-**¹ α' συνθετικό που δηλώνει έλλειψη πείρας σε κάτι: *απειρό-καλός*, *απειρο-πόλεμος*, *απειρό-τεχνος*. [ETYM. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *απειρό-καλός*, μτγν. *απειρο-πόλεμος*), που προέρχεται από το επίθ. *απειρός¹* (< *ά-στερητ.* + *πείρα*)].
απειρο- κ. **απειρ-**² α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι είναι άπειρος σε μέγεθος | αριθμό ή τόσο πολύς, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί: *απειρ-άριθμος*, *απειρο-ελάχιστος*, *απειρο-μεγέθης*. [ETYM. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *απειρο-χρόνιος*, *απειρο-μεγέθης*), που προέρχεται από το επίθ. *απειρός²* (< *ά-στερητ.* + *πείρας*)].
απειρόγαμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει πείρα γάμου, άγαμος · 2. (ως προσωνυμία τής Θεοτόκου) Παρθένος: ~ *νύφη* | *κόρη*.
απειροελάχιστος, -η, -ο [1766] 1. πάρα πολύ μικρός: όλα τα *σώματα αποτελούνται από ~ μόρια* SYN. μικροσκοπικός 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει ιδιαίτερη σημασία, ασήμαντος: *υπάρχει - διαφορά στις απόψεις τους* ANT. σημαντικός, σπουδαίος, αξιοσημείωτος. — *απειροελάχιστα* επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. infinitesimal].
απειροκόμος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει πείρα τού κακού, ο άκακος 2. αυτός που δεν έχει δυστυχίσει. [ETYM. αρχ. < *απειρο-* + *κακός*].
απειροκόμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καλαισθησία, που δεν έχει αίσθηση τού ωραίου: ο ~ *άνθρωπος στερείται τής απολαύσεως τής τέχνης* SYN. άμοσος, ακαλαίσθητος ANT. φιλόκαλος, καλαισθητός. — *απειροκωλία* (η) [αρχ.] [ETYM. ορλ. < *απειρο-* (< *πείρα*) + *κάλος* «όμορφος»].
απειρομέγθης, -ης, *απειρομέγεθης* [μτγν.] {απειρομέγεθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που έχει άπειρο (μτγν. < *απειρο-* (< *πείρα*) + *καλός* «όμορφος»].
απειροπληθής, -ής, -ες {απειροπληθ-ούς | -είς (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που έχει τόσο πολύ πλήθος, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί: *απειροπληθ-είς πτωχοί είχαν συρρεύσει στον τόπο τού προσκνήματος* SYN. απειράριθμος, αμέτρητος ANT. ευρήριθμος. [ETYM. μεσν. < *απειρο-* (< *πείρας*) + *πληθής* < *πλήθος*].
απειροπόλεμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει γνωρίσει τον πόλεμο: ~ *στρατιώτης* SYN. άκαπνος ANT. εμπειροπόλεμος, μάχιμος. [ETYM. μτγν. < *απειρο-* (< *πείρα*) + *πόλεμος*].
απειρός¹, -η, -ο αυτός που δεν έχει πείρα: *είναι ~ *ακόμη*, γι' αυτό δεν του δίνω *δύσκολες δουλειές** || (+γεν.) ~ *πολέμου* SYN. άβγαλτος, αμά-θητος ANT. έμπειρος, *πειραμένος*. — *απειρα* επίρρ. [ETYM. αρχ. < *ά-στερητ.* + *πείρα*].
απειρός², -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει πείρας, τέλος: το ~ *Σύμπαν* SYN. απελεύθετος, απέραντος, απεριόριστος, ατέρμων ANT. πεπερασμένος, (περί)ορισμένος, οριοθετημένος· Φρ. *επ' άπειρον* (μτγν. *επ' άπειρον*) για πάντα, χωρίς τέλος: *αναβάλλει ~ τον καθορισμό τής μερομηνίας τού γάμου* || *καθιστερό | αναμένω | ανέχομαι | διαρκώ ~ ΣΥΝ. συνεχώς, αστείατητα*, για πάντα, *ες αεί*, *εις το διηνεκές*, *επ' αόριστον*, *εις τον αιώνα τον άπαντα* 2. *απειρο* (το) {απειρου | χωρ. πληθ.} (α) το κοσμικό σύμπαν, το χάος: *εκτείνεται στο ~* || *το διαστημόπλοιο χάθηκε στο ~* (β) ΦΙΛΟΣ, η χωρίς χωρικά και χρονικά όρια πρότη αρχή του πεπερασμένου όντων 3. (ειδικότ.) αυτός που είναι τόσο μεγάλος ή πολύς, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί, να υπολογιστεί: *τον πίνυον ~ προβλήματα* || ~ *ποσότητα* | *ευχαριστίες | αγάπη | στενοχωρίες | ερωτήματα | χαρά | φορές* SYN. αμέτρητος, αναριθμητος, ανυπολόγιστος-Φρ. (λόγ.) **απειρου κάλλους** (ειρων.) για καταστάσεις στις οποίες επικρατεί μεγάλη σύγχυση, αναστάτωση ή ακαταστασία ή συμβαίνουν απaráδεκτα πράγματα, συχνά κομποκομικά: ~ *σκηνές εκτυλίχθηκαν χρες στο νοσοκομείο λόγω τής απεργίας τού νοσηλευτικού προσωπικού*. — *απειρα* | *απειρώς* [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*. [ETYM. αρχ. < *ά-στερητ.* + *πείρας*. Το ουδ. *απειρον* χρησιμοποιήθηκε ως φιλοσοφικός όρος στην πρώτη κοσμολογία, προσδιορίζοντας την ύλη ως αρχή τού κόσμου και ως μη υποκείμενη στις χωροχρονικές διαστάσεις].
απειροστημόριο (το) [1799] {απειροστημόρι-ου | -ων} το πιο μικρό μέρος ενός ποσού ή μεγέθους: ~ *ύλης*. [ETYM. < *απειροστός* + *μόριο*].
απειροστικός λογισμός (ο) ΜΑΘ. ρ κλάδος που περιλαμβάνει τον διαφορικό και ολοκληρωτικό λογισμό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. infinitesimal calculus].
απειροστός, -ή, -ό [1766] (εκφραστ.) 1. αυτός που έχει ήδη επαναληφθεί πολλές φορές: *για ~ φορά ανέβαλε να του μιλήσει* SYN. πολλοστός · 2. αυτός που είναι πολύ μικρός: το ~ *σώματιο τής ύλης* SYN. απειροελάχιστος ANT. μερστός · 3. ΜΑΘ. *απειροστό* (το) η μεταβλητή ποσότητα, η οποία παραμένει μικρότερη από κάθε θετικό αριθμό, χωρίς όμως ποτέ να γίνεται μηδέν. [ETYM. < *απειρός* (< *πείρας*), μετάφρ. δάνειο από αγγλ. infinitesimal].
απειροτέχνος, -η, -ο [μεσν.] αδιάς στην τέχνη ANT. εμπειροτέχνης, επιδόξιος. — *απειροτέχνα* επίρρ.
απειρόνυμος, -η, -ο (ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που έχει άπειρες προσωνυμίες. [ETYM. < *απειρο-* (< *πείρας*) + *-όνυμος* < αιολ. τ. όνυμα «όνομα»].
απεκδέχομαι ρ. μετβ. {απεξεδέχθην} (αρχαιοπρ.) δέχομαι πλήρως, χωρίς επιφυλάξεις και δισταγμό. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «περιμένο εναγωνίως, με ανυπομονησία» (Κ.Δ. Φιλίππ. 3, 20: *σπτήρα απεκδέγομεθα κύριον Ιησοῦν Χριστόν*), < *άπ(ο)-* + *εκ-* + *δέχομαι*. Η σημερινή σημ. κατ' *επίδρ.* τού *αποδέχομαι*].

απεκδύομαι ρ. μετβ. αποθ. {απεκδύθηκα} (λόγ.) (κυριολ.) βγάζω (ρούχο): (συνήθ. μτφ.) *απαλλάσσω τον εαυτό μου, αρνούμαι (ευθνή) του μου αποδίδουν: η νέα πολιτική ηγσία απεκδύθηκε κάθε ευθύνη για την οικονομική κατάσταση* SYN. απαλλάσσομαι, αρνούμαι, απορρίπτω. — *απέκδυση* (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. *αγδύνομαι*, < *άπ(ο)-* + *έκδύομαι*. Στην Κ.Δ. η λ. έλαβε μτφ. σημ.. πβ. *Κολοσα.* 3, 9: *απεκδύσμενοι τόν *πάλαιαν άνθρωπον**].

απεκδύομαι των ευθύνών μου ή τις ευθύνες μου; Με γενική ή με αιτιατική συντάσσεται (το ήδη μτγν.) λογιότερο ρ. *απεκδύομαι*; Το σοστό είναι *απεκδύομαι* τις ευθύνες μου (την *εξουσία*, τα *αξιώματα* κ.λπ.) και σημαίνει «βγάζω το ένδυμα, έντυνομαι», άρα «αποβάλλω, διώχνω από πάνω μου, απαλλάσσομαι». Από το εκ-δύω (> *εκδύνω* > *εγδύνω* >) προήλθε το γδύνω, όπως από το ενδύω (> *ενδύνω* > *εντύνω* >) το ντύνω. Με τη σημ. τού *απεκδύομαι* μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει (σε λογιότερο πάντα ύφος) και τα αποδύομαι και έκδύομαι πάντα με αιτ.: *Αποδύομαι τις ευθύνες - Έκδύομαι την εξουσία*.

απεκκρίνω ρ. μετβ. {απεξέκρινα, απεκκρίθηκα} ΒΙΟΛ. (για κύτταρα, ιστούς, όργανα) αποβάλλω από τον οργανισμό άχρηστες ή επιβλαβείς ουσίες μέσω των απεκκριτικών οργάνων. [ETYM. μτγν. < *άπ(ο)-* + *εκκρίνω* (βλ. λ.)]. **απέκκριση** (η) [1852] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΒΙΟΛ. βασική λειτουργία των ζωικών οργανισμών, που συνίσταται στην αποβολή από τον οργανισμό των περιττών στοιχείων (ούρων κ.λπ.), τα οποία δημιουργούνται από τη διαδικασία τού μεταβολισμού, μέσω των απεκκριτικών οργάνων (νεφροί, πνεύμονες κ.λπ.). — *απεκκριτικός*, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. élimination].

απέλαση (η) (-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων) πολιτική πράξη, με την οποία ξένος υπήκοος (συνήθ. παράνομος αλλοδαπός) απομακρύνεται υποχρεωτικά από μια χώρα χωρίς δικαίωμα επανόδου ως πρόσωπο ανεπιθύμητο (persona non grata) ή επικινδύνου: ~ *λαθρομεταναστών*. [ETYM. < μτγν. *άπέλασις* < αρχ. *άπελαίνω*].

απελάτης (ο) {απελατών} ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) 1. παράνομος (ζωοκλέ-φτης, ληστής) 2. άτακτος πολεμιστής που φρουρούσε τα σύνορα τής αυτοκρατορίας (πβ. κ. λ. *ακρίτας*, *αρματολός*, *κλέφτης*). [ETYM. μτγν. < αρχ. *άπελαίνω* «εξορίζω»].

απέλαση ρ. μετβ. {απέλα-σα, -θηκα} (για κυβέρνηση κράτους) προβαίνω σε απέλαση (κάποιου): η *κυβέρνηση απέλασε τον ξένο διπλωμάτη ως ύποπτο κατασκοπίας* SYN. διώχνω, εκδιώκω. [ETYM. αρχ. < *άπ(ο)-* + *ελαίνω*].

απελέκτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει πελεκηθεί (κυρ. για έξιλα αντικείμενα): ~ *πέτρα* 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει τύχει καταγραφής Φρ. (παροιμ.) *άνθρωπος αγράμματος*, *ξύλο απελέκτο* ο αμόρφωτος άνθρωπος είναι σαν το ακατέργαστο ξύλο, άεστος.

απελευθερός (ο) ΙΣΤ. (στην αρχαία Αθήνα και Ρώμη) δούλος που απέκτησε την ελευθερία του είτε με απόφαση τού κυρίου του είτε εξαγοράζοντας τον ο ίδιος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος*. [ETYM. αρχ. < *άπελευθερό* (-όω) (υποχորήτ.)]. Στην αρχ. Ρώμη απεκα-λείτο *libertinus*].

απελευθερώνω ρ. μετβ. {απελευθερώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάποιον) ελεύθερο, απαλλάσσω (κάποιον) από κάθε είδους δεσμά: ~ *δούλο* | *σκλαβομένο λαό από τον κατακτητή* | *φυλακισμένο* (αποφυλακίζω ή συμβάλλω στην απόδραση) ANT. σκλαβώνω, φυλακίζω, δεσμεύω, δυναστεύω 2. ΟΙΚΟΝ. *απαλλάσσω* από φραγμούς, δεσμεύσεις: ~ *το εμπόριο και τις τιμές* (καταργώ τον κρατικό παρεμβατισμό, επιτρέπω την ελεύθερη διαμόρφωση τιμών μέσω από τον οικονομικό ανταγωνισμό) 3. επιτρέπω την ελεύθερη, ανεμπόδιστη έκφραση ή εκδήλωση: ~ *τις ορμές* | *τα ένστικτα* | *τη σκέψη* | *διάφορες κοινωνικές δυνάμεις/ την τέχνη* (καταργώ τους ισχύοντες κανόνες) | *τα συναισθήματα* | *το πνεύμα από προκαταλήψεις, δεισιδαιμονίες κ.λπ.* SYN. χειραφετώ, αποδεσμεύω ANT. χειραγωγώ, καταπιέζω 4. (η μτχ. *απελευθερωμένος*, -η, -ο) αυτός που δεν πιστεύει σε παραδοσιακές, συντηρητικές απόψεις, που έχει απαλλαγεί από προκαταλήψεις και ταμπού, που έχει ξεπεράσει ό,τι θεωρείται αναχρονιστικό και απηρχαιωμένο (γενικότ.) άτομο ανεξάρτητο, αυτόνομο SYN. χειραφετημένος ANT. χειραγωγημένος, καταπιεσμένος, συμβιβασμένος 5. *απαλλάσσω* από υποχρέωση ή (ηθικό | ψυχικό) βάρος: ~ *τη συνείδηση από τύψεις* | *την ψυχή από ενοχές*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος*.

[ETYM. < αρχ. *άπελευθερό* (-όω), αρχική σημ. «καθιστώ δούλο *απελευθερο* (βλ. λ.)», < *άπ(ο)-* + *έλευθερό* < *ελεύθερος*].

απελευθέρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η απαλλαγή από κάθε δεσμευση, από καθετί το οποίο στερεί την ελευθερία: ~ *χωράς* | *φυλακισμένου* ANT. υποδούλωση 2. ΟΙΚΟΝ. η άρση κάθε περιοριστικού μέτρου, ορίου κ.λπ. στη διαμόρφωση των εμπορικών συναλλαγών: ~ *της αγοράς* | *των τιμών* | *των εννοκίων* 3. (μτφ.) η κατάργηση των φραγμών, η ανεμπόδιστη εκδήλωση και έκφραση: η ~ *τού νου από τα δεσμά των προλήψεων* || *σεξουαλική* ~ *κίνημα απελευθέρωσης των γυναικών* SYN. χειραφέτηση ANT. χειραγωγήση, καταπίεση 4. ΙΣΤ. *Απελευθέρωση* (η) η αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα το 1944.
απελευθερωτής (ο), **απελευθερότρια** (η) (απελευθερωτριών) πρόσωπο που απελευθερώνει, που απαλλάσσει από σκλαβιά, δεσμευση κ.τ.ό. — *απελευθερωτικός*, -ή, -ό [μτγν.].

απέλθω (να/θα) ρ. → *απέρχομαι*
απέλθον, -ούσα -όν → *απέρχομαι*
Απέλλα (η) ΙΣΤ. η συνέλευση των πολιτών στην αρχαία Σπάρτη (το αντίστοιχο τής Εκκλησίας τού Δήμου στην αρχαία Αθήνα).

[ETYM. αρχ., αβελ. ετόμου, πθ. < *ά-πέλ- /α < ό- προθεμ. + I.E. *rel- «πάλλω», πβ. λατ. pellere «σπρώχνω», γαλλ. pousser, αγγλ. push κ.ά. Ομόρρ. *πάλλω*, *πάλμος* κ.ά. Άγνωστες, ωστόσο, παραμένουν η αρχική σημ. και η ακριβής λειτουργία της λ. Πιθανώς να σήμαινε αρχικά «σπρώχνω, ωθώ από μέσω», εφόσον το α- συνδέεται μεταποτικώς με το εν]. Απελλής (ο) 1. ο σημαντικότερος αρχαίος Έλληνας ζωγράφος (4ος αι. π.Χ.). 2. άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

[ETYM. < αρχ. Απελλής, πθ. < θεωνύμιο Απόλλων/ Απελλων]δορικός τύπος}. απελίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέλιπ-α, -ηκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να χάσει τις ελπίδες του: η *αδιαφορία του στα μαθήματα έχει απελίσει γονείς και δασκάλους* ΣΥΝ. απογοητεύω, αποθαρρύνω, αποκαρ-διώνω ΑΝΤ. ενθαρρύνω, εμπνύω 2. (μεσοπαθ. *απελιζόμαι*) χάνω τις ελπίδες μου: *απελιστήκαμε από τη συνεχιζόμενη κακοκαρία και αποφασίσαμε να αναβάλουμε το ταξίδι || μην απελίζεσαι, θα βρεθεί κάποια λύση!* ΣΥΝ. αποκαρδιώνομαι, αποθαρρύνομαι, απογοητεύομαι ΑΝΤ. ελπίζω, ευελπιστώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*. *άελπις*, -ις, -ι [1889] {απέλπ-ιδός, -ι(ν) | -ίδα | -ιδες (ουδ. -ίδα), -ιδών} (λόγ.) αυτός για τον οποίο δεν υπάρχει ελπίδα (επιτυχίας): *επιδόθηκαν σ' έναν άεπι(ν) αγώνα επιβίωσης || ~ προσπάθεια | πύλη | μάχη* ΣΥΝ. ανέλπιδος, απεγνωσμένος, ύστατος, δυσόιανος ΑΝΤ. ελπιδοφόρος, ευέλπις, ευόιανος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*. [ETYM. < απ(ο)- στερητ. + ελπίς, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. désespéré]. απελπισία (η) [μεσν.] {χωρ. πλθθ.} 1. η έλλειψη ελπίδας και προσδοκίας: *κρίση | ζέσασμα | έκφραση απελπισίας || λύση απελπισίας* (λύση στην οποία αναγκάζεται να καταφύγει κανείς, μη μπορώντας να κάνει τίποτε άλλο) || *βρέθηκε στο χείλος | στα όρια της απελπισίας || βοθίζομαι | πέφτω σε - || με πιάνει ~ || πάνω στην ~ της σκέψης κ' αυτοκτονήσει || την έπιασε μαύρη* -ΣΥΝ. απόγνωση, απογοήτευση, μαυρίλα, αποθάρρυνση, αποκαρδιώση 2. (συνεκδ.) η δυσχερής και αποκαρδιωτική κατάσταση: η *κατάσταση είναι σκέτη ~!* Επίσης (λόγ-γούτ.) απελπισία απελπισμένος, -η, -ο 1. αυτός που εκφράζει απελπισία: ~ *βλέμμα* 2. αυτός που γίνεται με απελπισία, χωρίς ελπίδα να φθάσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα: ~ *αγώνας | αντίσταση* 3. αυτός που δεν έχει ελπίδα να ικανοποιηθεί, να εκπληρωθεί: ~ *πάθος | έρωτας* 4. γεμάτος απελπισία: *μια ~ γυναίκα πήρε δηλητήριο || ~ εραστής*. — *απελιτισμένα* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*. απελπιστικός, -ή, -ό [1796] αυτός που στερεί κάθε ελπίδα, που προκαλεί απελπισία: η *κατάσταση στις σεισμόπληκτες περιοχές είναι ~* ΣΥΝ. αποκαρδιωτικός, αποθαρρυντικός ΑΝΤ. ενθαρρυντικός, αναπε-ρωτικός. — απελπιστικ-ά | -ώς [1888] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*. απεμπλέκω ρ. μετβ. {απεμπλέξα, απεμπλάκην, -ης, -η (να/θα απεμπλάκω)} (λόγ.) βγάλω (κάποιο/κάτι) από κατάσταση στην οποία έχει εμπλακεί από δύσκολη, δυσάρεστη και ίσως επικίνδυνη υπόθεση: η *κυβέρνηση προσπαθεί να απεμπλέξει τη χώρα από τη βαλκανική κρίση || (συνθ. μεσοπαθ.) επιχειρεί να απεμπλάκει από την υπόθεση κατασκοπίας* ΑΝΤ. εμπλέκω. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. disengage]. απεμπλόκη (η) (λόγ.) η αποδέσμευση από κατάσταση περιπλεγμένη, δυσχερής και δυσάρεστη: η ~ *της χώρας από την κρίση στην περιοχή* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεμπέρδεμα, (καθσμ.) ξεμπλοκάρισμα ΑΝΤ. εμπλοκή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω*. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. disengagement]. απεμπλόηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσει, -ήσεως} η εγκατάλειψη ιδανικού, αξίας, πίστης κ.λπ.: - *κυριαρχικών δικαιωμάτων | ηθικών αξιών* ΣΥΝ. αθέτηση, προδοσία. *απεμπλόω* ρ. μετβ. (απεμπλόεις... | απεμπλόη-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) αθετώ ή εγκαταλείπω κάτι ιερό, σπουδαίο (συνθ. ιδανικό, αξία, πίστη κ.τ.ό.): η *χώρα δεν πρόκειται να απεμπλόησει τα κυριαρχικά της δικαιώματα* ΣΥΝ. προδοσία.

[ETYM. < αρχ. απεμπλόη (-άω) «πυλώ» (ήδη μτρν. ο τ. σε -έω) < άπο- + εμπλόω «εμπορεύομαι, συναλλάσσομαι» < εμπλόη «εμπορεύομαι» < *εμπλόη- | -ομαι < έν + πλόμαι «κινώ, κινούμαι»}. *απέναντι* επίρρ. 1. στην αντικρινή πλευρά: ~ *από το ξενοδοχείο προβάλλει η Ακρόπολη* ΣΥΝ. έναντι, αντίκρυ 2. *απέναντι* (ο/η) ο γείτονας, η γειτόνισσα, ο ένοικος του αντικρινού σπιτιού: *βγήκαν οι ~ στο μπαλκόνι* · 3. ενόπιον, μπροστά σε: *στάθηκε γενναίος ~ στον εχθρό || λιποψυγεί πάντοτε ~ στις δυσκολίες* · 4. αναφορικά, σε σχέση με: *έχει τη φήμη του διστροπου, απέναντι μου, όμως, είναι καλοδιάθετος* || *θέλω να είμαι συνεπής ~ στον νόμο*. [ETYM. μτρν. < άπ(ο)- + έναντι]. *απεναντίας* επίρρ. 1. εν αντιθέσει, αντίθετα, ίσα-ίσα: *δεν πιστεύω ότι θα υποχωρήσει, ~ νομίζω πως θα αντεπιτεθεί* 2. (λαϊκ.) απέναντι- στη φρ. *βίτσοβι* και *απεναντίας* (αντί απέναντι): *κάθισαν ~*. [ETYM. μτρν. < άπ(ο)- + ενάντιος]. *απενεργοποιώ* ρ. μετβ. {απενεργοποιεί... | απενεργοποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για συσκευή) θέτω εκτός λειτουργίας: ~ *το κινητό τηλέφωνο || ~ τον συναγερμό του αυτοκινήτου || απενεργοποιημένη συσκευή*. — απενεργοποίηση (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. deactivate]. Απέννινα (Ορη) (τα) {Απέννινα (Ορέων)} οροσειρά της Ιταλίας, η οποία εκτείνεται από ΒΔ. προς ΝΑ. [ETYM. < ιταλ. Apennini (πλθθ.) < λατ. Alpes Pen(n)inae < κελτ. penn «λόφος, ύψωμα»}. *απέννινα*, -η, -ο [1882] αυτός που δεν έχει χρήματα: ~ *και άστεγος* ΣΥΝ. άφραγκος, αδέκωρος, (λαϊκ.) ταπί, πανί με πανί ΑΝΤ. πλούσιος, εύπορος. — απενταρία (η) [1895]. ΣΧΟΛΙΟ λ. φτώχεια. απεντόμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσει, -ώσεων} η εξόντωση των

εντόμων που παρασιτούν σε φυτά, τρόφιμα, βιβλία κ.λπ. με τοξικά αέρια. — απεντομώνω ρ.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. desinsectisation].

απεξάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσει, -ήσεων} ΨΥΧΙΑΤΡ. 1. η θεραπευτική μέθοδος για την απαλλαγή από εξάρτηση από ναρκωτικά, αλκοόλ, φάρμακα κ.ά. ΑΝΤ. εξάρτηση, εθισμός 2. η απαλλαγή προσώπου από την έντονη προσκόλληση του σε άλλο πρόσωπο, αντικείμενο ή κατάσταση ΑΝΤ. εξάρτηση.

απέξω κ. *απ'* έξω [μεσν.] κ. (λαϊκ.) *απόξω* επίρρ. 1. (α) από έξω προς τα μέσα: *ήρθαν ~ μούσκεμα από τη βροχή* (β) (κατ' επέκτ.) από ξένη χώρα: *αυτός οι συνήθειες μας έρχονται ~ 2. έξω από κάτι, εκτός: στάθηκε ~ και κρυφάκουγε || καθόταν ~ ΑΝΤ. εντός. Φρ. *τα λέω απέξω-α-πέξω* για περιπτώσεις που κάτι αναφέρεται με έμμεσο τρόπο: *τον είπα ~ ότι πρόκειται να απολυθεί από την εταιρεία || του το 'φερα ~ (του το είπα εμμέσως) ΑΝΤ. ευθέως, καθαρά, απερίφραστο* · 3. (μτρ. με αποκλεισμό από κάτι: *τον άφησαν ~ δεν του είπαν τίποτα || οι δύο προκρίθηκαν, ο τρίτος έμεινε ~!* · 4. με αποστήθηση, χωρίς να διαβάσει κανείς ή να συμβουλευτεί γραπτό κείμενο: *ήξερε ~ τα τηλέφωνα όλων των φίλων του || λέω το μάθημα || το ποίημα ~ ΣΥΝ. από στήθους, από μνήμης. Φρ. *απέξω κι ανακατωτά* (βλ. κ. λ. ανακατωτά) 5. απέξω (οι) πρόσωπα που δεν ανήκουν στον στενό οικογενειακό, φιλικό ή και εθνικό κύκλο: *δεν υπάρχει λόγος να δίνουμε δικαιώματα στους απέξω || με τους δικούς μας καλά τα πάμε με τους ~ να δούμε τι θα κάνουν!* ΦΡ. (λαϊκ.) *στην απέξω* εκτός κοινωνικού συνόλου, στο περιθώριο ή εκτός δραστηριοτήτων: *δυο-τρία άτομα έχουν πάρει όλες τις δουλειές κι εμάς μας έχουν ~*.**

απέπλευσα ρ. — αποπλέω

αποπλέω ρ. — αποπλέω

άπειτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει χωνευτεί ΣΥΝ. αχόνευτος ΑΝΤ. χωνευμένος.

[ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + πέσσω | -τω «χωνεύω» βλ. κ. πύνη].

απεραντολογία (η) [μτρν.] {απεραντολογιών} ο λόγος που επιμηκύνεται υπερβολικά, που μοιάζει να μην έχει τέλος, ακατάσχετος λόγος, φλυαρία ΣΥΝ. μακρηγορία, πολυλογία, πλαταιασμός ΑΝΤ. βρα-χύλογία, λακωνικότητα. — *απεραντολόγος* (ο/η) [μτρν.].

απεραντολόγος ρ. αμετβ. [μτρν.] {απεραντολογεί... | απεραντολόγη-σα} μιλώ ακατάσχετα, φλυαρώ.

απέραντος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει τοπικό ή χρονικό τέλος ή όριο: *ο ~ ωκεανός* ΣΥΝ. άπειρος, αγανής, ατελείωτος ΑΝΤ. πεπερασμένος, (περι)ορισμένος 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί, να υπολογιστεί: ~ *μοναξιά | συγκίνηση | θαυμασμός | ενθουσιασμός | ενγνωμοσύνη | χαρά | λαοθάλασσα* ΣΥΝ. αμέτρητος, ανυπολόγιστος, απεριόριστος. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + περαίνω «ολοκληρώνω, τελειώνω»].

απεραντοσύνη (η) {χωρ. πλθθ.} το να είναι κάτι απέραντο: η ~ *του Σύμπαντος*.

απερατός, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει περαστεί, που δεν έχουν περατηθεί, διασχιστεί: ~ *φαράγγια* ΣΥΝ. αδιάβατος, απάτητος 2. αυτός που δεν έχει περαστεί στη θέση του: ~ *κλωστή* · 3. αυτός που δεν έχει καταχωριστεί στο τέλος της ημέρας δεν πρέπει να υπάρχει νόημα ~ *στα βιβλία* ΑΝΤ. καταχωρισμένος, καταγεγραμμένος · 4. (α) αυτός που δεν έχει καθαριστεί εντέλως: *άφησε τα πατώματα ~, μέχρι να τελειώσει τα τζάμα* (β) αυτός που δεν τον έχουν περάσει με κάποιο υλικό (μηχανή, ασβέστη κ.λπ.): *άφησε τον τοίχο ~ κι έφυγε*. [ETYM. μτρν. < ά- στερητ. + περώ (-άω) «περνών»].

απερατώτος, -η, -ο [μτρν.] αυτός που δεν έχει περατωθεί, ολοκληρωθεί ΣΥΝ. ανολοκληρωτός ΑΝΤ. περατωμένος.

απεργάζομαι ρ. μετβ. αμθ. [αρχ.] {απεργάσ-ηκα, -μένος} μηχανεύομαι, σχεδιάζω (κάτι κακό): *απεργάζεται συμφορές για τους αντιπάλους του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

απεργία (η) [1889] {απεργιών} η οργανωμένη (από τα συνδικαλιστικά όργανα) αποχή των εργαζομένων από την εργασία τους με σκοπό τη διαμαρτυρία, την αλληλεγγύη ή την ικανοποίηση αιτημάτων: έληξε η ~ των *εργαζομένων στις αδικές συγκοινωνίες || κατεβαίνο | μετέχω σε ~ || ~ διαρκείας || η ~ κηρύχθηκε παράνομη και καταχρηστική*· ΦΡ. (α) *προειδοποιητική απεργία* βραχυχρόνη αποχή από την εργασία ως προειδοποίηση για κλιμάκωση των απεργιακών κινητοποιήσεων, εάν δεν ικανοποιηθούν εγκαίρως τα αιτήματα των εργαζομένων (β) *λευκή απεργία* βλ. λ. *λευκός* (γ) *λευκή απεργία* αποχή από την εργασία του συνόλου των εργαζομένων μιας χώρας (δ) *απεργία πείνας* έσχατο μέσο διαμαρτυρίας, που συνίσταται στην επί μακρόν άρνηση λήψης τροφής, προκειμένου να ασκηθεί ψυχολογική και ηθική πίεση για την ικανοποίηση αιτήματος (ε) *απεργία ζήλου* η σχολαστική, κατά γράμμα τήρηση από τους εργαζομένους κάθε υποδείξεως της εργοδοσίας, ώστε να επιβραδύνεται ο ρυθμός παραγωγής.

[ETYM. < μτρν. *απεργός* «οκνηρός - πεπαιδωμένος» < άπ(ο)- + έργον. Οι διάφορες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. γενική *απεργία* (πβ. αγγλ. general strike), *απεργία πείνας* (< αγγλ. hunger strike), *απεργία ζήλου* (< γαλλ. grève du zèle), *προειδοποιητική απεργία* (πβ. αγγλ. token strike) κ.ά.].

απεργιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απεργία: ~ *κινητοποιήσεις | κίνημα | μέτωπο | κύμα*.

απεργός (ο/η) εργαζόμενος που κάνει απεργία.

απεργοσπαστής (ο) {απεργοσπαστών}, *απεργοσπάστρια* (η) {απεργοσπαστριών} (κακός.) πρόσωπο που δεν συμμετέχει σε απεργία, είτε εργαζόμενος κανονικά είτε αντικαθιστώντας απεργό: *παρά την κινητοποίηση του συνδικάτου, στη δουλειά παρουσιάστηκαν αρκετοί ~*. — απεργοσπαστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. strikebreaker].

απεργώ ρ. αμετβ. [1886] {απεργεί... | απέργησα (λόγ. απήρησα)} κά-

νο απεργία: *σήμερα απεργούν οι οικοδόμοι | οι δάσκαλοι | τα ταξί.* απερήμωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεων} η μετατροπή γόνιμων εδαφών σε άγονα ή σε έρημο είτε λόγω υπέρμετρου άρδευσης των φυσικών τους πόρων είτε εξαιτίας ελλιπούς άρδευσης. — απε-ρημώνω ρ.

[ETYM] < αρχ. *ἀπερημόμαι* (-όο-) «εγκαταλείπομαι απομονωμένος» < *ἀπ(ο)-* + *-ερμόμαι* < *έρημος*. Η σημερινή σημ. αποτ'λεί απόδ. του αγγλ. desertification). **απερίγρητος**, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν μπορεί να περιγραφεί, που ξεπερνά κάθε δυνατότητα περιγραφής: *έμεινε άφανος μπροστά στο - θέαμα ΣΥΝ.* ανείπωτος 2. (μειωτ.-επιτατ.) αυτός που βρίσκεται σε απαράδεκτη κατάσταση, σε διάλυση και αποδιοργάνωση: *Λόγω τής ξαφνικής νεροποντής δεν λειτουργούσαν τα φανάρια, με αποτέλεσμα να έχουν κλείσει κεντρικοί δρόμοι, τα αυτοκίνητα να κορνάρουν, τα λεωφορεία να μη μπορούν να περάσουν... - κατάσταση!* ΣΥΝ. οικτρός, αξιοθρήνητος 3. (μτφ.) ανάξιος σοβαρής συζητήσεως, απαράδεκτος και γελοίος: *εμφανίστηκε μ'ένα ~ ντύσιμο κι όλοι έσκασαν στα γέλια || επιχειρηματολόγησε με ~ προχειρότητα ΣΥΝ.* φαιδρός, ανεκούηγτος. — απεριγράφτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ επιτατικός. **απεριδ'Ικός**, -η, -ό φΥΣ. (φαινόμενο) που δεν το χαρακτηρίζει η περιοδικότητα.

[ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *aréridique*]. **απεριόριστος**, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν υφίσταται περιορισμούς: ~ *δύναμη* | εξουσία | *δυνατότητες* | *προσπάθειες* ΑΝΤ. περιορισμένος 2. αυτός που δεν έχει όριο, τέλος: *εξέφρασε την ~ εκτίμηση του προς το πρόσωπο του ΣΥΝ.* απέραντος. — απεριόριστα | απεριόριστως [μτγν.] επίρρ. απεριποίητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει τύχη περιποίησης, φροντίδας: ~ *εξωτερική εμφάνιση* | *σπίτι ΣΥΝ.* αφρόντιστος, ατημέλητος ΑΝΤ. περιποιημένος, φροντισμένος. **απερίσκεπτος**, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **απερίσκεπτος** 1. αυτός που έχει γίνει χωρίς περίσκεψη: με τις ~ *ενέργειες του κατόντησε να μην τον εμπιστεύεται κανείς ΣΥΝ.* άκριτος, ασύνετος ΑΝΤ. μελετημένος 2. αυτός που ενεργεί χωρίς σκέψη: ~ *και βιαστικός όποιος είναι, δεν πετυχαίνει στις προσπάθειες του ΣΥΝ.* άμυαλος, επιπόλαιος, ασύνετος ΑΝΤ. συνेतός. — απερίσκεπτα | απερίσκεπτως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

[ETYM] αρχ. < ά- στερητ. + *περίσκεπτος* «περιβλεπτός - αξιοθέατος» < *περικέπτομαι* < *περί-* + *σκέπτομαι*). **απερίσκεψία** (η) {απερίσκεψιών} 1. η έλλειψη σκέψης, σύνεσης πριν από την τέλεση πράξης: *αντίς οι επιλόλαιες ενέργειες φανερόνουν ~ ΣΥΝ.* απρονοησία, ελαφρότητα ΑΝΤ. περίσκεψη 2. (συνεκδ.) πράξη η οποία στερείται περίσκεψης: *ήταν ~ μου να μιλήσω πριν ακούσω ΣΥΝ.* ανοησία, επιπολαιότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. **απερίσπαστος**, -η, -ο αυτός που δεν περιπάται από το έργο του, που δεν δέχεται ενοχλήσεις, που δεν υφίσταται περισπασμούς: *παρά τον θόρυβο, συνέχισε ~ τη μελέτη του || δεν θέλω άλλες αρμοδιότητες τώρα, προτιμώ να μείνω ~ ΣΥΝ.* ανεμπόδιστος, ανενόχλητος ΑΝΤ. περισπασμένος, (λόγ.) περιφροντής. — απερίσπαστα | απερίσπαστως [μτγν.] επίρρ.

[ETYM] μτγν. < ά- στερητ. + *περίσπαστος* (-άω). **απεριΓιφ** (το) {άκλ.} ελλην. *ορεκτικό ποτό* το οινόπνευματόδες, συ-νήθ., ποτό που προσφέρεται πριν από το φαγητό, για να ανοίξει την όρεξη.

[ETYM] < γαλλ. *apéritif* «ορεκτικό» < μτγν. λατ. *aper(i)tivus* < λατ. *aperire* «ανοίγω». **απερίτητος** (ο) [μτγν.] αυτός που δεν έχει υποστεί περιτομή, απέριτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει τίποτα περιττό: ~ *λόγος* | *ύφος ΣΥΝ.* λιτός ΑΝΤ. περιττός, πλεοναστικός. **απερίφραστος**, -η, -ο αυτός που λέγεται χωρίς περιστροφές, χωρίς υπεκφυγές: η ~ *διατύπωση ενός αιτήματος ΣΥΝ.* κατηγορηματικός ΑΝΤ. έμμεσος, υπονοούμενος. — απεριφράστα | απεριφράστως [μεσν.] επίρρ.

[ETYM] μεσν. < ά- στερητ. + *περιφράζομαι* «αναλογίζομαι - εκφράζομαι περιφραστικός». **απερρινοποίηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή ενός έρρινο φθόγγου στον αντίστοιχο μη έρρινο, π.χ. η προφορά τής λ. *έμπορος* ως /έβορος/ και όχι ως /έμβορος/. Επίσης απερρίνωση. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *dénasalisation*). **απερπάτητος**, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει εμπειρίες από τη ζωή: τι *περιμένεις από ένα ~ παιδί;* ΣΥΝ. άβγαλτός, άπειρος ΑΝΤ. περπατημένος, έμπειρος. **απερχόμειο** ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μτχ. απερχόμενος, -η, -ο} απήλθα, να/θα απέλθω, μτχ. απελθών, -ούσα, -όν} (λόγ.) 1. φεύγω από κάπου, εγκαταλείπω κάτι: *οι επίσημοι απήλθαν εν μέσω χειροκροτημάτων* || ήλθε, είδε και απήλθε || (λογιότ.) (+γεν.) απήλθε τής *ενεργού υπηρεσίας από πέρουσι ΣΥΝ.* αποχωρώ 2. (μτχ. *απερχόμενος*, -η, -ο) αυτός που αποχωρεί από θέση, αξίωμα: η *απερχόμενη κυβέρνηση* || ο *απερχόμενος υπουργός αρνήθηκε να προβεί σε δηλώσεις*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. **απεσταλμένος**, -η, -ο 1. αυτός που έχει αποσταλεί: τα ~ *μηνύματα με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο* 2. **απεσταλμένος** (ο), **απεσταλμένη** (η) (α) πρόσωπο που έχει σταλεί ως εκπρόσωπος (επίσημου φορέα) για συγκεκριμένο ζήτημα: ο ~ *τού Ο.Η.Ε. άρχισε τις συνομιλίες για την ειρήνευση* (β) δημοσιογράφος σταλμένος από εφημερίδα ή σταθ-

μό σε πόλη ή χώρα με συγκεκριμένη δημοσιογραφική αποστολή. *

ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM] Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *αποστέλλω*].

απέχον ρ. → *απέχω*
απέταλος, -η, -ο [αρχ.] 1. (άνθος) που δεν έχει πέταλα 2. (ζώο) που δεν έχει πεταλωθεί ΣΥΝ. απεταλώτος ΑΝΤ. πεταλωμένος.

απεταζόμενη ρ. ΕΚΚΛΗΣ. «τον αρνήθηκα, τον αποκήρυξα (ενν. τον Σατανά)» πρόκειται για την απάντηση που πρέπει να δίνει ο ανάδοχος στον ιερέα στους εξορκισμούς κατά την τελετή τής βάπτισης στην ερώτηση *«απέταζω τω Σατανά»*, δηλ. «αποκήρυξες τον Σατανά;» χρησιμοποιείται επίσης για να δηλώσει κάποιος κατηγορηματικά ότι αποκηρύσσει ιδεολογία, στάση ζωής κ.ά. [ETYM] αρχ. αόρ. τού ρ. *αποτάσσομαι*].

απειράτη ρ. → *αποτρέπω*
απειρασθητοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πλ.ηθ.} η εξάλειψη τής ευαισθησίας ή υπερευαισθησίας ενός ατόμου σε χημική ή άλλη ουσία. — απειρασθητοποίηση ρ. {-εις...}. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *desensitisation*].

απειραισίας επίρρ. 1. χωρίς διαμεσολάβηση: δεν θέλω να δω *διευθυντές και γραμματείς* | *θα μιλήσω ~ στον υπουργό!* ΣΥΝ. πρόσωπο με πρόσωπο, άμεσα ΑΝΤ. ενδιαμέσως, μέσω άλλου 2. χωρίς διακοπή: η *πήση έρχεται ~ από τη Νέα Υόρκη στην Αθήνα* - *δεν υπάρχει ενδιάμεσος σταθμός ΣΥΝ.* κατευθείαν 3. (ιδ. στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο) την ίδια στιγμή, όχι σε μαγνητοσκόπηση, «ζωντανά»: *παρακολουθώ σε ~ μετάδοση τις δηλώσεις τού πρωθυπουργού | τον ποδοσφαιρικό αγώνα*. [ETYM] < μτγν. φρ. *άπ' ευθείας*].

απευθύνω ρ. μετβ. {απεύθυνα (λόγ. απήθυνα), απευθύνθηκα} 1. στέλνω (ως πομπός) μήνυμα σε (κάποιον, αποδέκτη): *το υπουργείο απευθύνει επιστολή προς όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς* || ~ *έκ-κλήση* | *διάργγελμα* | *μηνύμα-φρ.* **απεύθυνα** (σε κάποιον) *τον λόγο* στρέφομαι σε κάποιον και το μίλο, τον δίνω τον λόγο, το δικαίωμα να μιλήσει: *εφόσον δεν σου απήθυνε τον λόγο, δεν έπρεπε να μιλήσεις ΣΥΝ.* αποτεινόμειο 2. (μεσοπαθ. **απευθύνομαι**) (α) στρέφομαι προς κάποιον, προφορικά ή εγγράφως: *συνήθως, όταν απευθύνεσαι σε γνωστό πρόσωπο, χρησιμοποιείς το «εσύ», όταν απευθύνεσαι σε άγνωστο, το «εσείς»* (β) θεωρώ κάποιον/κάτι αποδέκτη των λόγων μου: ~ *στα αισθήματα* | *στη λογική* | *στην ευαισθησία* | *στην ανθρωπιά* | *στον πατριτισμό κάποιου* (γ) στρέφομαι κύπου, συνήθ. για βοήθεια: ~ *στην αρμόδια υπηρεσία για συμβουλές* || *αν χρειαστείτε προστασία, απευθύνθείτε στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα ΣΥΝ.* αποτεινόμειο, προσφεύγω.

[ETYM] αρχ., αρχική σημ. «σιάνω, διορθώνω» < *άπ(ο)-* + *εύθνω* < *ευθύς*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. (s') *adresser*].

απήθυνα: χρονική αύξηση. Το απευθύνω είναι ένα από τα λίγα ρήματα που χρησιμοποιούνται συχνά ακόμη με^ε χρονική αύξηση (η- αντί ε-): *απήθυνα*. Το ίδιο συμβαίνει με μερικά λογιότερα ρήσεως και προσελεύσεως ρήματα: *διαρκώ - διήρκεσα, εξ | εισ | προ-άγω - εξ | εισ | προ-ήγαγα, συνάπτω - συνήμα* κ.ά.

→ *αύξηση*

απευθυμένο (το) ΙΑΤΡ. το τελευταίο τμήμα τού παχέος εντέρου, το οποίο απολήγει στον πρωκτό-το ορθό ή ευθύ έντερο. [ETYM] < μτγν. *απευθυμένον* (έντερον), μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *απευθύνω* (< *ευθύς*)].

απευκταίος, -α, -ο 1. αυτό που εύχεται κανείς να μη γίνει: ~ *τροπή* | *εξέλιξη μιας υπόθεσης ΣΥΝ.* απευθύντος ΑΝΤ. ευκταίος 2. **απευκταίο(ς)** (το) (α) (εμφημ.) ο θάνατος: στις *δώδεκα συνέβη το ~ ο ασθενής εξέπνευσε* (β) (παλαιότ.) η σεξουαλική σχέση ανύπαντρης γυναίκας: *δυστυχώς συνετελέσθη το απευκταίον*.

[ETYM] < αρχ. *απευκταίος* < *άπο-* στερητ. + *ευκταίος* ή *απευθείας* < *απέχομαι* < *άπ(ο)-* + *εύχομαι*].

απευκταίος ή απευκτέος; Το απευκταίος (όπως και το ευκταίος) δεν σχηματίζεται με το -τέος, το οποίο σημαίνει «πρέπει να γίνει κάτι» (*πληρωτέος, σημειωτέον* κ.τ.ό.). Ανήκει σε έναν μικρό αριθμό αρχαίων επιθέτων σε -αίος, που έχουν σχηματιστεί από επίθετα σε -τος, λ.χ. *ευκτός - ευκτ-αίος, τρίτος - τριπ-αίος* κ.ά., ή από θέματα σε -τη, λ.χ. *τελευταίη - τελευτ-αίος, μάτην - μάτ-αίος* κ.ά.

απευχή (η) η ευχή να μη γίνει, να αποτραπεί κάτι αρνητικό, εξορκισμός, π.χ. οι φρ. «ό μη γένοιτο», «στα βουνά και στα λαγκάδια» (να πάει το κακό). [ETYM] αρχ. < *απέχομαι* (υποχωρητ.)].

απέυχοιο ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {απευχήθηκα} εύχοιοι να μη συμβεί κάτι κακό ή δύσάρεστο: ~ *την κλιμάκωση τού πολέμου* ΑΝΤ. εύχοιοι, προσδοκώ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

άπεφθος, -η, -ο (λόγ.) (για πολύτιμα μέταλλα) καθαρός, ανόθευτος: ~ *χρυσός* | *άργυρος*.

[ETYM] αρχ. < **άφεθος* (με ανομοίωση) < *άφεγος* «βράζω, εκχυλίζω», βλ. λ. *αφένημα*].

απεχθάνομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} νιώθω απέχθεια, έντονη αντιπάθεια για (κάποιον/κάτι): ~ *την πολυκοσμία* | *τη βία* | *την αχαριστία ΣΥΝ.* αντιπαθώ, εχθρεύομαι ΑΝΤ. αγαπώ, χαίρομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

α-/αν- στερητικό

α-περικύκλωτος, -η, -ο
α-περιμάζευτος, -η, -ο

α-περιπλάνητος, -η, -ο
α-περιτελήςτος, -η, -ο

α-περιτύλιχτος, -η, -ο
α-περίφραχτος, -η, -ο

α-περιφρούρητος, -η, -ο
α-πετάλωτος, -η, -ο

α-πετροβόλητος, -η, -ο
ά-πεττος, -η, -ο

[ETYM. αρχ. < απεχθής].
 απέχθεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έντονη αντιπάθεια (για κάποιον/κάτι): *αισθάνομαι | προκαλώ* ~ ΣΥΝ. αηδία, αποστρέψη ΑΝΤ. συμπάθεια.
 απεχθής, -ής, -ές {απεχθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | απεχθέστ-ερος, -ατός} αυτός που προκαλεί έντονη αντιπάθεια, αποστρέψη: η ~ *μορφή του δολοφόνου χαράχτηκε στη μνήμη της* ΣΥΝ. αντιπαθητικός, απωθητικός, ειδικθής ΑΝΤ. συμπαθής. — *απεχθώς* επίρρ. [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < άπ(ο)- + εχθος «μίσος», βλ. κ. *έχθρα*].
 απέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απέιχα (παρ.ατ. που χρησιμοποιείται κ. ως άορ.) | άορ. απέσχον, -ες, -ε... (να/θα απόσχω), παρακ. έχω απόσχει} 1. βρίσκομαι σε ορισμένη απόσταση από σημείο αναφοράς: *το σπίτι μου απέχει από την πλατεία δέκα λεπτά με τα πόδια* 2. είμαι διαφορετικός από κάτι άλλο: *οι απόψεις μας απέχουν αισθητά* ΣΥΝ. διαφέρω ΑΝΤ. μοιάζω 3. (μτφ. για φαγητά, ποτά, ερωτικές απολαύσεις) κρατιέμαι μακριά: *κατά τη διάρκεια της Σαρακοστής απέχει από το κρέας και το οινόπνευμα* ΣΥΝ. αποφεύγω · 4. δεν συμμετέχω συνειδητά σε κοινή δραστηριότητα, κάνω αποχή (βλ. λ.): *απέχει από κάθε πολιτική δραστηριότητα* || *το κόμμα θα απόσχει από τις εκλογές* ΑΝΤ. συμμετέχω, ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω, παρέχω.

απέχω + γεν. - απέχω: απόσχω - απέχω: επέχω. Από τη λόγια χρήση του απέχω έχουν διατηρηθεί συντάξεις της λ. με γεν.: *Απέχω τον καθηκόντων μου - Απέχω της πολιτικής - Απέχω της ψηφοφορίας* κ.ά. Ωστόσο, και οι φράσεις αυτές μπορούν να λεχθούν εμπρόθετα: *Απέχω από τα καθήκοντα μου - Απέχω από την πολιτική - Απέχω από την ψηφοφορία* κ.Ο.Κ.
 Επειδή το «ποιόν ενεργείας» του ρήματος (στιγμαίο - διαρκές - συντελεσμένο) είναι πολύ σημαντικό στα Ελληνικά, το *απέιχα* ως παρατατικός (επανάληψη | διάρκεια) αντιτίθεται στο *απέσχον, -ες, -ε...*, τον άοριστο (στιγμαίο | μη ενδιαφέρουσα διάρκεια πράξη): *Απέιχε πάντα από ακραίες ενέργειες - Απέσχε από τη χθεσινή συνεδρία του συμβουλίου να/θα απέιχε (πάντα) - να | θα απόσχει (μια φορά) - έχει απόσχει (λέμε δηλ. απέσχον, -ες, -ε... στην οριστική, αλλά λέμε να | θα απόσχω, -εις, -ει... στην υποτακτική και στον μέλλοντα)*. Ειδικά σε ψηφοφορίες χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση το *απέχω* και το *επέχω*: το *απέχω* σημαίνει «αρνούμαι να συμμετάσχω στην ψηφοφορία», το *επέχω* σημαίνει «δεν δίνω ούτε θετική ούτε αρνητική ψήφο, τηρώ στάση ουδέτερη της».
 →
 έχω

απεινία (η) {χωρ. πληθ.} η αδυναμία πέψης, η μη καλή πεπτική λειτουργία. [ETYM. αρχ. < άπεπτος].
 απήγανος (ο) φυτό με αρωματικές και φαρμακευτικές ιδιότητες · Φρ. *ζορκίζω κάποιον με τον απήγανον* απαλλάσσομαι από την παρουσία κάποιου (βλ. κ. λ. *πήγανον*).
 [ETYM. < ά- προθεμ. + αρχ. πήγανον (τό) < θ. πήγ- (< πήγ-νυ-μ «στερεώνω, πήζω - μπήγω στη γη, φυτεύω») + παραγ. επίθημα -ανον, πβ. *λάχ-ανον, πλατ-ανος* κ.τ.ό.].
 απηγγείλα ρ. → απαγγέλλω

απιθάνως, -ης, -ο 1. αυτός που δεν έχουν περάσει από πάνω του με *άπιο*: 2. (!-λαϊκ.) αυτός που δεν έχει σεξουαλική επαφή ΣΥΝ. (!) αγάμητος, (για ζώα) αβάτεντος, αμαρκάλιστος.
 άπικτος, -ης, -ο κ. (καθ.μ.) άπικτος 1. αυτός που δεν έχει πήξει: ~ *γάλα* ΑΝΤ. πηγμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει ωρμάσει ακόμα: *το μυαλό του είναι ~ ακόμη και κάνει πολλές επιπολαιότητες* ΣΥΝ. ανώριμος ΑΝΤ. πηγμένος, ώριμος.
 [ETYM. < αρχ. άπικτος < ά- στερητ. + πικτός < πήγνυμι. Ομόρρ. πήζω (< μτγν. πήσσω < αρχ. πήγνυμι)].

απλήθα ρ. → απέρχομαι
 απλιώτης (ο) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο λεβάντες (βλ. λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ). [ETYM. αρχ. < άπ(ο)- + ήλιωτης «ο σχετιζόμενος με τον ήλιο». Η διατήρηση του -π- οφείλεται στην ιωνική ψίλωση].
 απηλόγος (ο) ο τελευταίος λόγος του ετοιμοθάνατου. — απηλογέμαρ.
 [ETYM. < απηλογέμαι (< απολογία), με σχηματισμό νέου ενεστ. από τ. με εσωτερική αύξηση: *κατά τα ήζερα, ήθελα, ήπια* και συνθ. αν-ήμενα, ανημένωπβ. κ. *ανεβαίνω*].

απηνής, -ής, -ές {απην-ούς | -είς (ουδ. -ή) | απηνέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που δείχνει σκληρότητα, που δεν έχει οίκτο: ~ *πολιτική διώξη* || ~ *διώκτης* ΣΥΝ. αμειλικτός, σκληρός. — απηνώς επίρρ. [μτγν.]. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < άπο- + *ήνος «απόσπο», οπότε η αρχική σημ. της λ. θα πρέπει να ήταν «αποκρουστικός». Ομόρρ. *προσηνής* «καταδεκτικός, ευπροσήγορος» (αντιθ. του απηνής) < *πρηνής* (< *προ-* + *ήνος) «με το πρόσωπο μπροστά» (πβ. *μπροβύματα* < *προ* + *μύτη*)].

απηργαιωμένος, -ης, -ο → απαραιωμένος
^{απ}ήχηΜ^α (το) {απηχίμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) σύντομη μελωδική γραμμή, η οποία προαναγγέλλει τον μουσικό τρόπο (ήχο) του μέλους που αμέσως ακολουθεί· ψάλλεται πάνω σε στερεότυπες, για κάθε ήχο, λέξεις (να, άγια, νενανό, λέγετο κ.λ.). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ηχθ, αντίχηση», < *απηχώ* (βλ. λ.)].
^{απ}ήχηση (η) [μτγν.] { -ης κ. -ήσεως | -ησεις, -ήσεων} 1. η αντανάκλαση του ήχου, ο αντήλαλος · 2. (συνήθ. μτφ.) η θετική ανταπόκριση, η

αποδοχή: η νέα του μουσική *σύνθεση είχε διεθνή* ~ ΣΥΝ. αντίκτυπος 3. (συνήθ. στον πληθ.) στοιχεία που φανερώνουν τον βαθμό επιρροής: *απηχίσεις των κληρυμάτων του Διαφοτισμού στα έργα Ελλήνων λογίων του 18ου αι.* || *απηχίσεις της Οκτωβριανής Επανάστασης στα κοινωνικά κινήματα της Ευρώπης* 4. ΦΙΛΟΛ. επανάληψη του ίδιου ήχου της τελευταίας λέξης του ποιήματος, ώστε να δημιουργείται μουσικότητα.

απηχητικός, -ής, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την απήχηση 2. ΦΙΛΟΛ. (α) *απηχητικά ποιήματα* (ι) τα ποιήματα που αντί για ομοιοκαταληξία έχουν απήχηση (βλ. λ., σημ. 4) (ii) τα ποιήματα που περιέχουν ολιγοσύλλαβους στίχους, οι οποίοι ομοιοκαταληκτούν πλούσια με τον προηγούμενο, ώστε να δημιουργείται μελωδία: «*πάρε μαχαίρι κόψε με | και ρίξε τα κομμάτια μου | μάτια μου*» (Αργ. Εφταλιώτης) (β) *απηχητική ομοιοκαταληξία* η ομοιοκαταληξία του παραπάνω είδους.
 απηχώ ρ. μετβ. {απηχείς... | απήχησα} 1. (κυριολ.) αντανάκλω (ήχο) 2. (συνήθ. μτφ.) αντανάκλω, μεταφέρω (απόψεις άλλου): *το δημοσίεμα απηχεί τις απόψεις της μειοψηφίας* ΣΥΝ. εκφράζω 3. φανερώνω τον βαθμό επιρροής, αποτελώ ένδειξη των επιπτώσεων (γεγονότος ή πράξεως): *οι διαδηλώσεις απηχούν τη δυσαρέσκεια της κοινής γνώμης για τα νέα μέτρα*. [ETYM. < αρχ. απηχώ (-έω) < άπ(ο)- + ηχώ].

Α.Π.Θ. (το) Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
 άπιαστος, -ης, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει πιστέψει ή δεν είναι δυνατόν να τον πιάσει κανείς 2. αυτός που δεν έχει συλληφθεί ΣΥΝ. ασύλληπτος ΑΝΤ. πιασμένος · Φρ. (α) *άπιαστο πούλι* (i) ανεξάρτητος, αδέσμευτος, ανυποχώρητος, δυναμικός (ii) (ως χαρακτηρισμός) για πολύ έξυπνο πρόσωπο: *δεν μπορείς να την κοροϊδέψεις σε τίποτε και με άπιαστο είναι* ~ 3. αυτός που δεν πιάνεται, δεν είναι δυνατόν να τον φιλάει, να τον εμποδίσει ή να τον αποκρούσει κανείς: ~ *παίχτης | σουτ* 4. αυτός που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί: *τους ξσηήκωσε με ~ όνειρα* ΣΥΝ. απραγματοποίητος, ουτοπικός, χιμαρικός, ανέφικτος ΑΝΤ. πραγματοποιήσιμος, προσιτός, εφικτός 5. αυτός που δεν μπορεί να τον ξεπεράσει κανείς ως προς την επιδεξιότητα, τις ικανότητες: ~ *στο τραγούδι | στον χορό | στα μαθήματα* ΣΥΝ. αεπέραστος, απαράμιλλος, άφθαστος · 6. αυτός που δεν έχει δωροδοκηθεί.

α. *πιατώρε* επίρρ. ελλην. κατ'αρέσκ'εσανΜΟΥΣ. 1. προαιρετική εκτέλεση ενός τμήματος μιας ευρύτερης σύνθεσης (λ.χ. μιας κανταρτσας σε ένα κοντσέρτο) 2. εκφραστική ερμηνευτική ένδειξη, κατά την οποία αφήνεται στον εκτελεστή μεγάλη ελευθερία στην επιλογή των παραμέτρων της εκτέλεσης της σύνθεσης (ταχύτητας, ρυθμού κ.λπ.). [ETYM. < ιταλ. a piacere «κατ'αρέσκεια»].

απίδι (το) {απίδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το αγλάδι · Φρ. *πόσ'απίδια πιάνει | χοράει | βάζει ο σάκος* πόσο δύσκολα είναι τα πράγματα, τι συμβαίνει στην πραγματικότητα: *μιλάει για σπουδές, για διπλώματα, για προσόντα, αλλά τώρα που μπαίνει στη δουλειά θα δούμε* ~ [ETYM. < ά- προθεμ. + θ. *pris- «αγλάδι», πβ. λατ. pri-um, γαλλ. poire, ιταλ. pera, αγγλ. pear κ.ά. με την ίδια σημ.].

απιδιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η αγλαδιά (βλ. λ.).
 απίστατος, -ης, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που δεν είναι συμπεσιμένος 2. (μτφ.) αυτός στον οποίο δεν έχει ασκηθεί πίεση/πίεσεις (βλ. λ. *πίεσις*) ΑΝΤ. πισμένος.

απιθάνως, -ης, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει πιθανότητες να πραγματοποιηθεί: *θεωρώ μάλλον ~ την περίπτωση επιστροφής του στην πατρίδα* || *θεωρώ | είναι | το βλέπω | μου φαίνεται | κρίνεται απίθανο* (μη πραγματοποιήσιμο, ανέφικτο, δεν συγκεντρώνει λογικά πολλές πιθανότητες) ΑΝΤ. πιθανός, αναμενόμενος 2. απίστατος, εξωπραγματικός, έξω από τα όρια της λογικής: *αντά τα πράγματα είναι ~ που ζανακούστηκε κάτι τέτοιο*: ΑΝΤ. πιστεύτος, αληθοφανής · 3. (εμφατ.) αυτός που αρέσει πάρα πολύ, ο πολύ ωραίος: ~ *αυτό το γλυκό, θα πάρω κι άλλο!* || ~ *τραγουδιστής, δεν έχω ακούσει καλύτερο!* ΣΥΝ. υπέροχος, εκπληκτικός, (οικ.) τρομερός, φανταστικός, μοναδικός, μούρλια, (αργκό) αχτύπητος. — απίθανα επίρρ., απιθανότητα (η) [αρχ.].

απιθάνος: *εμφατικά επίθετα*. Στον προφορικό κυρίως λόγο και στη βιωματική (σχολιαστική) εκφορά του, χρησιμοποιούνται συχνά λέξεις συναισθηματικά φορτισμένες, για να δηλωθεί με έμφαση ότι κάτι είναι «ωραίο, αποδεκτό, εξαιρετικό» κ.τ.ό. Στις περιπτώσεις αυτές ο ομιλητής καταφεύγει σε μεταφορικές κυρίως χρήσεις λέξεων, που έχουν άλλη κυριολεκτική (κύρια ή βασική) σημασία. Τέτοιες είναι οι λέξεις: απίθανος (κ. επίρρ. *απίθανα*), ανεπανάληπτος αντί *απίστευτος*· *τρομερός* | *φοβερός* (επίρρ. *τρομερά* | *φοβερά*) αντί *πολύ μεγάλος, εκπληκτικός, εξαιρετικός, φανταστικός*· φανταστικά (ξενισμός, αγγλ. fantastic < ελλην. *φανταστικός*, που έχει όμως διαφορετική σημασία: «αυτός που ανήκει στον χώρο της φαντασίας, ο μη πραγματικός») αντί *αφάνταστος*· αχτύπητος (αργκό) και *άπιαχτος* («που δεν παίζεται με τίποτα») αντί *ασυναγώνιστος, απαράμιλλος, άφθαστος*. Γενικά, μπορεί να λεχθεί ότι τέτοιες λέξεις ανήκουν σε ένα γενικότερο σύστημα εμφατικών λέξεων, που αποτελούν ό, τι συνήθως ονομάζονται «λέξεις-λάστιχα» και μπορούν να χρησιμοποιηθούν παντού.

απιθάνως επίρρ. [αρχ.] πέρα από κάθε πιθανότητα κυρ. στις Φρ. (α) (επιτατ.) *απιθάνως απίθανο* εντελώς απίθανο, αποκλείεται να συμβεί, εντελώς αδύνατον: *θεωρώ ~ να εξελιχθεί έτσι η κατάσταση* (β)

α- αν- στερητικό				
ά-πικτος, -ης, -ο	α-ππέρωτος, -ης, -ο	α-ππισύλιτος, -ης, -ο	α-πλαστογράφος, -ης, -ο	α-πλήγματος, -ης, -ο
α-πιθανολόγητος, -ης, -ο	α-πίσωτος, -ης, -ο	α-πλόκωτος, -ης, -ο	ά-πλεκτ(χ)τος, -ης, -ο	α-πληκτρολόγητος, -ης, -ο
ά-πικρος, -ης, -ο	α-πίστωτος, -ης, -ο	α-πλοάριστος, -ης, -ο	α-πλερίστος, -ης, -ο	α-πλημύριτος, -ης, -ο

όλων **απιθώνως** πέρα από κάθε πρόβλεψη, κατά διαβολική σύμπτωση: *όλα θα πάνε, όπως τα έχουμε υπολογίσει, εκτός αν... αλλάζουν γνώμη την τελευταία στιγμή!*

απιθώνω κ. (λαϊκ.) πιθώνω ρ. μετβ. {απιθω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ, αφήνω κάτω· αποθέτω: *απιθωσε τη στάμνα, να ξαποστάσεις λίγο ΣΥΝ.* ακουμπώ (στο έδαφος) ΑΝΤ. σηκώνω. — **απιθωμο** (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀποθώνω*, μεταπλ. τύπος του ρ. *αποθέτω* από τον αδρ. *ἀπόθωσα*, κατά το σχήμα *σίκωσα - σκόνω*].

απικό επίρρ. (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. καθέτως· *εύγρ. στη ναυτ. διάλεκτο: η άγκυρα είναι ~ (έτοιμη, σε κάθετη θέση προς ανάσπηση, για μάζεμα) 2.* (κατ' επέκτ.) σε ετοιμότητα: να είσαι **■ μόλις σε ειδοποιήσω, κατέβη κάτω!**

[ΕΤΥΜ < ιταλ. *a picco* «καθέτως». Αρχικός η λ. αποτελούσε ναυτικό όρο, ο οποίος αναφερόταν στην άγκυρα, εννοώντας ότι είναι ριγμένη (κάθετη) στον βυθό και έτοιμη για ανάσπηση (σήκωμα), στο οποίο οφείλεται και η σημ. «έτοιμος»].

απικραντος, -ης, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει γνωρίσει πίκρες: τα ~ *χρόνια της νότης* ΣΥΝ. αστενοχώρητος, αβασάνιστος. — απικραντα επίρρ.

απινιδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (σε περιπτώσεις αρρυθμίας) η διακοπή των ασύγχρονων συσπάσεων των μυϊκών ινών του μυοκαρδίου με ενδοκαρδιακή ένεση φαρμάκου ή με τη χρήση ηλεκτρικού ρεύματος, ώστε να αποκατασταθεί η φυσιολογική λειτουργία της καρδιάς. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. defibrillation].

απιοειδής, -ής, -ές {απιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα απιδιού, αχλαδιού: ~ *λαούτο*. [ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀπιον* «αχλάδι» (βλ. λ. *απίδι*) + *-ειδής* < *εἶδος*].

απίοντισμένος, -ης, -ο (συνήθ. τ. απιονισμένος) αυτός από τον οποίο έχουν αφαιρεθεί στο σύνολο τους τα διαλυμένα ιόντα: ~ *νερό* (το οποίο δεν προκαλεί συσφύρηση αλάτων στα δοχεία όπου περιέχεται ή στους σωλήνες όπου κυκλοφορεί).

[ΕΤΥΜ < *ἀπι(ο)*- στερητ. + ιοντισμένος (< *ιοντίζω*), απόδ. του αγγλ. deionised (νόθο συνθ.)].

άπιστος, -ης, -ο **1.** αυτός που δεν τον έχουν πει: ~ *έμεινε το κρασί κι αφάγεται οι μεζέδες* ΑΝΤ. **πισμένος 2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πει, που δεν έχει μεθύσει: *όταν ήταν ~, τα μάτια του ήταν μελαγχολικά* ΣΥΝ. αμέθυστος ΑΝΤ. **πισμένος**, μεθυσμένος, (λαϊκ.) σουρωμένος.

άπιτος ή άπιωτος: **Όπως** η λ. **πιστό** προέρχεται από το **ποτό** (< πότος) με επίδραση του **πιο**, από όπου το **-ι (πιστό)**, έτσι και το **άπιστος** προέρχεται από το **άπιστος** με επίδραση του **πιο**. Όπως γράφουμε, λοιπόν, **πιστό** (με ι), έτσι πρέπει να γράφουμε και **άπιστος** (με ι). Αλλιώς έχει το θέμα της μετοχής παρακειμένου **πισμένος**, που προέρχεται απευθείας από το **πιο > πιωμένος, πιώθηκα** (πβ. και **ιδώ > ιδωμένος, ιδώθηκα, ειπό > ειπωμένος, ειπόθηκα**).

απίστευτος, -ης, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να γίνει πιστευτός: το *περιστατικό είναι ~ κι όμως αληθινό!* ΑΝΤ. πιστευτός · **2.** (εμφατ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστη έκπληξη, εντυπωσιακός: *έχει μια ~ ικανότητα να συναρπάει το κοινό* ΣΥΝ. εκπληκτικός, μοναδικός, ανεπανόληπτος. — **απίστευτα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτακτικός.

απιστία (η) [αρχ.] {απιστιών} **1.** η έλλειψη πίστης, κυρ. θρησκευτικής ΣΥΝ. αθρησκία, αθεία ΑΝΤ. **πίστη** · **2.** ΝΟΜ. αξιοποίηση πράξη την οποία διαπράττει όποιος με γνώση ζημιώνει την περιουσία άλλου, της οποίας βάσει του νόμου ή δικαιοπραξίας έχει την επιμέλεια ή διαχείριση: «*ασκήθηκε δίωξη για άμεση συνενργεία σε υπεξαίρεση σε βαθμό κακουργήματος και ~*» (εφημ.) · **3.** η μοιχεία, πράξη που προδίδει τη συζυγική πίστη ΣΥΝ. (!-λαϊκ.) **κεράτομα**.

απιστομα κ. τ' απιστομα επίρρ. (λαϊκ.) με το στόμα προς τα κάτω, μπρούμιτα ΣΥΝ. πρηνηδόν ΑΝΤ. ανάσκελα, ύπτια. [ΕΤΥΜ < μεσν. *ἐπίστομα* < *ἐπίστομος* < *ἐπι-* + *στόμα*, από τη συνεκφορά τα *ἐπίστομα > ταπίστομα > απιστομα*].

απιστοποιήτος, -ης, -ο αυτός που δεν έχει πιστοποιηθεί, που δεν έχει επικυρωθεί: ~ *στοιχεία* ΑΝΤ. πιστοποιημένος, βεβαιωμένος.

άπιστος, -ης, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν πειθείται ή δεν πιστεύει κάτι εύκολα: *είδα κι έπαθα να τον πείσω, τέτοιος ~ που είναι!* ΣΥΝ. δύσπιστος, καχύποπος ΑΝΤ. εύπιστος· ΦΡ. (μτφ.) **άπιστος Θωμάς** (από τα λόγια του Χριστού προς τον Απόστολο Θωμά: *μη γίνου άπιστος άλλα πιστός*, Κ.Δ. Ιωάνν. 20, 27, με τα οποία τον κάλεσε να ψηλαφήσει τις πληγές του, για να πιστέψει) αυτός που δεν πειθείται ή δεν πιστεύει κάτι παρά μόνο με χειροπρασιές αποδείξεις: *αν δεν δει με τα μάτια του, δεν πιστεύει τίποτα! τέτοιος ~ είναι!* · **2.** αυτός που δεν έχει θρησκευτική πίστη ΣΥΝ. άθρησκος, άθεος ΑΝΤ. θρήσκος **3.** (μειωτ.) αυτός που ανήκει σε διαφορετικό θρήσκειμα από αυτό που επικρατεί, που πιστεύει σε άλλον θεό: *οι χριστιανοί είναι ~ στα μάτια των μουσουλμάνων, οι οποίοι γι' αυτό τους αποκαλούν «γκισούρηδες», δηλ. άπίστος!* · **4.** αυτός που κάνει ασπίτες, που μοιγεύει ΑΝΤ. πιστός. — **άπιστα** επίρρ. (κυρ. σημ. 2, 3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος*.

απιστό ρ. αμετβ. [αρχ.] {απιστείς... | απίστησα} **1.** δεν εμπιστευόμαι, δεν δίνω πίστη: ~ *στα λόγια του ΣΥΝ.* δύσπιστό · **2.** δεν τρώω τα συμφωνημένα: *είναι συνθησμένοι να απιστούν στις υποσχέσεις τους* ΣΥΝ. αθετό · **3.** (σπάν.) μοιγεύω, κάνω ασπίτες.

απισχνανση (η) [1891] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η απόλεια πάχους του σώματος, το αδυνάτισμα: *δίαιτα απισχνάνσεως* ΣΥΝ. λέπτυνση ΑΝΤ. **πάχυνση 2.** (μτφ.) η εξασθένηση, η μείωση της ισχύος. — **απισχναντικός**, -ής, -ό, **απισχνάνομαι ρ.** [αρχ.]

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπισχνανω* < *ἀπ(ο)-* + *ισχνάνω* < *ισχνός*].

άπιωτος, -ης, -ο → **άπιστος**
άπλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η μεγάλη και ανοιχτή έκταση: στην- *το χωριατό παιζούν μάλα τα παιδιά* ΣΥΝ. απλοχωριά, απλοσία ΑΝΤ.

στενοτοπία, κλεισούρα **2.** (συνεκδ.) η ευρυχωρία, ο άνετος χώρος: *εδώ στην εξοχή έχω την ~ μου, την άνεση! μου || άπλες, ζάπλες... ωραία ζωή!* ΑΝΤ. στενότητα χώρου. [ΕΤΥΜ. < *απλώνω* (υποχωρητ.)]. **απλάδι** (το) {απλάδ-του | -ιών} (λαϊκ.) μακρουλό δίκτυ σταθερού ύψους, με μικρούς πλωτήρες φελλού ή πλαστικού στο πάνω μέρος και μολύβια στο κάτω, για να κρατιέται κάθετο στον βυθό. [ΕΧΥΜ < μεσν. *ἀπλόδα* (πβ. κ. *λαγκάδα - λαγκάδι*) < *ἀπλ(όνω)* + *πα-ραγ.* επίθημα *-άδα*]. **απλαισιώτος**, -ης, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πλαίσιο, κορνίζα ΑΝΤ. κορνιζαρισμένος · **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πλαισιωθεί, που δεν έχει περιβληθεί ή συνοδευθεί από άλλους: με την *παράτηση των συμβούλων και του γενικού γραμματέα του ο νέος υπουργός μένει ~ από στέλεχη στην εκτέλεση ενός δύσκολου έργου* ΣΥΝ. ασυνόδευτος, ανυποστηρίκτος, απλάνευτος, -ης, -ο αυτός που δεν τον έχουν πλανέψει, ξεγελάσει (συνήθ. με τα λόγια) ΣΥΝ. αξεγέλαστος ΑΝΤ. πλανεμένος, παρασυρμένος, εξαπατημένος, απλανής, -ής, -ές {απλαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν μετακινείται, που δεν περιφέρεται· ΦΡ. (μτφ.) **απλανές βλέμμα** το ακίνητο βλέμμα που δεν εστιάζει σε συγκεκριμένο αντικείμενο, βλέμμα ανέκφραστο, σαν χαμένο **2.** ΑΣΤΡΟΝ. **απλανής αστέρας** βλ. λ. *αστέρας*. — **απλάνως** επίρρ.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-πλάνης* < *πλάνωμαι* (-άω) «περιπλανώ-μαι, περιφέρομαι»].

απλάνιστος, -ης, -ο κ. **απλάν(η)άριστος** αυτός που δεν τον έχουν πλανάει, που δεν έχει τύχει κατεργασίας με ξυλοαυλική πλάνη ΑΝΤ. πλανισμένος, πλαν(η)αρισμένος.

απλασία (η) {απλασιών} **1.** ΙΑΤΡ. η ατελής ή ελαττωματική ανάπτυξη ενός οργάνου του σώματος ή μέρους αυτού, π.χ. των οστών · **2.** η ελάττωση σε μεγάλο βαθμό της παραγωγής κάθε είδους κυττάρων του αίματος στον μυελό των οστών διακρίνεται σε πρωτοπαθή και δευτεροπαθή απλασία. [ΕΤΥΜ. Ελληνισμένης ξέν. όρ. < νεολατ. *aplasia*].

άπλαστος, -ης, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ακόμη πλαστεί (με τα χέρια, με τον πλάστη) ή με άλλο αντικείμενο: η ~ *ύλη έπαιρνε ζωή στα χέρια του γλύπτη* || ~ *μάζα* | ζύμη | πηλός ΑΝΤ. **πλασμένος**, ζυμωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πάρει μορφή, που δεν έχει διαμορφωθεί: ~ *προσοπικότητα* ΑΝΤ. **διάπλασιμένος**, διαμορφωμένος · **3.** ο Θεός: «*Από τον θρόνο τ'έπλασται οι Άγγελοι εκατεβήκαν*» (Δ. Σολωμός). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *πλάστος* < *πλάσσω*].

άπλετος, -ης, -ο απέραντος, απερίοριστος· ΦΡ. **άπλετο φως** (ι) πολύ, άφθονο φως: *από τα μεγάλα παράθυρα έμπαινε το πρωί ~ (ii) (μτφ.) για περιπτώσεις που (κάποιος/κάτι) διαμορφώνει, αποκαλύπτει (κάτι) η έρευνα έριξε ~ στην υπόθεση*. — **άπλετα** | **απλέτως** [1895] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., πθ. < *ἀ-* στερητ. + *θ. πλε-*, όπως εμφανίζεται στη λ. *πέ-λε-θρον* | *πλέ-θρον*, μονάδα μετρήσεως επιφανείας. Η λ. με τη σημ. «απέραντος, απερίοριστος» χρησιμοποιήθηκε ως προσδιορισμός του όγκου φυσικών πραγμάτων (π.χ. νερού, αέρα, χρόνου κ.ά.), αλλά και μεταφορικά (π.χ. *άπλετος δόξα, ομιωμό, δύναμις κ.ά.*)].

απληροφόρητος, -ης, -ο αυτός που δεν έχει πληροφορηθεί: *ο υπουργός έμοιαζε ~ για τις εξελέξεις* ΣΥΝ. ανενήμερος, ακαταπόιστος ΑΝΤ. πληροφορημένος, ενημερωμένος. — **απληροφόρητα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ανικανοποίητος - αβέβαιος, < *ἀ-* στερητ. + *πληροφορό*].

απληρώτος, -ης, -ο κ. (λαϊκ.) **απλήρωτος 1.** αυτός που δεν έχει πληρωθεί, που δεν έλαβε την πληρωμή του, τα χρήματα που του οφείλονται: *έχει αφήσει τον υπάλληλο ~* ΑΝΤ. πληρωμένος **2.** αυτός που δεν έχει εξοφληθεί: ~ *λογαριασμός* | *γραμματίο* · **3.** αυτός για τον οποίο δεν έχει καταβληθεί το αντίτιμο: *πήρε μια σωρό πράγματα από το μαγαζί και τ' άφησε απλήρωτα* || ~ *παραγγελία* · **4.** (μτφ.) αυτός που δεν τον έχουν εκδικηθεί: *δεν θα τον αφήσει ~ για την προσβολή που τον έκανε* ΣΥΝ. **αεπλήρωτος** · **5.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει καταβληθεί, δεν έχει συμπληρωθεί: η θε'ση *έμεινε ~, γιατί κανείς υποψήφιος δεν είχε τα προσόντα να την καταλάβει* ΣΥΝ. κενός ΑΝΤ. κατελιμμένος. [ΕΧΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν γέμισε, δεν συμπληρώθηκε», < *ἀ-* στερητ. + *πληρώ* (-όω). Η σημερινή σημ. είναι μεσν. Βλ. κ. *πληρώνω*].

απλησίαστος, -ης, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που είναι δύσκολος στις κοινωνικές συναναστροφές ΣΥΝ. απρόσιτος ΑΝΤ. προσηνής, κα-ταδεκτικός, φιλικός **2.** (για τιμές ήμπορεύματα) υπερβολικά ακριβός: *σ' αυτή τη μουσική οι τιμές είναι ~* || *μετά τις ανατιμήσεις ορισμένα είδη θα γίνουν ~*.

απληστία [αρχ.] (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η διαρκής επιθυμία να έχει κανείς παραπάνω από αυτό που έχει ή χρειάζεται, η ακόρεστη πλεονεξία ΑΝΤ. αψιλοκέρδεια **2.** η αδυναμία κορεσμού, η ακατάσχετη επιθυμία κατανάλωσης: *έπεσε με - στα ράφια του σουπερ-μάρκετ, λες και επρόκειτο να γίνει πόλεμος* ΣΥΝ. βουλμία, λαμπαργία, λίμα, *αχορτα-σιά* ΑΝΤ. κορεσμός, ικανοποίηση.

άπληστος, -ης, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από απληστία (βλ. λ.): ~ *για κέρδος* || *τον κοίταζε με - μάτια*. — **άπληστα** | **απλήστως** [αρχ.] επίρρ. «*ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνω*».

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *θ. πλη-* του αρχ. *πίπλημι* «γεμίζω». Βλ. κ. *πλήθος*].

απλικά (η) {δύσγρ. απλικών} μικρό φωτιστικό, που στηρίζεται στον τοίχο. [ΕΤΥΜ < γαλλ. *applique* < p. *appliquer* «εφαρμόζω» < λατ. *applicare*].

απλό-κ. **απλό-α'** συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάτι είναι ή γίνεται απλό: *απλό-λογία, απλό-ελληνικός, απλό-γραφία, απλοποίηση 2.* άνεση: *απλό-χωρος 3.* γενναιοδορία:

απλο-χέρης, απλο-χέρια.
 [ETYM A' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. ἀπλό-θριξ), που προέρχεται από το επίθ. *απλούς* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. harlo-logie «απλολογία»)].

απλογραφία (η) [1846] {απλογραφιών} 1. λογιστικό σύστημα για την απεικόνιση και παρακολούθηση των συναλλαγών επιχείρησης με λογαριασμούς τρίτων 2. ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιογραφία) λάθος κατά την αντιγραφή, όπου ο γραφέας παραλείπει τμήμα λέξης, το οποίο ταυτίζεται ακουστικά με τμήμα που έχει ήδη γράψει, π.χ. φιλόλογος αντί φιλόλογος (βλ. κ. λ. *απλολογία*). — απλογραφικός, -ή, -ό [1838], απλο-γραφικ-α | -ός επίρρ.

απλογραφώ ρ. μετβ. [1860] {απλογραφείω...} | απλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος; γράφω με απλούστερη γραφή, απλοποιώ ορθογραφικά: *λέξεις ξενικής προέλευσης που έχουν διπλά σύμφωνα, απλο-γραφούνται με ένα σύμφωνο.* — απλογράφηση (η).

απλοειδής, -ής, -ές {απλοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ΒΙΟΛ. (για πυρήνα, κύτταρο, οργανισμό) αυτός που περιέχει ένα μόνο χρωμόσωμα από κάθε ζεύγος (πβ. λ. *διπλοειδής, πολυπλοειδής*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. harloide].

απλοελληνικός, -ής, -ό [1783] 1. αυτός που διατυπώνεται σε απλά και καταληπτά Ελληνικά 2. **απλοελληνική** (η) (ενν. *γλώσσα*) (παλαι-ότ.) η απλούστερη μορφή τής ελληνικής γλώσσας: ο όρος άλλοτε χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τη δημοτική και άλλοτε πάλι μια μορφή απλουστευμένης καθαρεύουσας με βάση τη δημοτική -μικτή ή ανάμικτη- γλώσσα. — απλοελληνικά κ. (λόγ.) απλοελληνιστή [1854] επίρρ.

απλοέπεια (η) [1893] {χωρ. πληθ.} το να μιλά κανείς απλά, χρησιμοποιώντας απλό, σαφή και κατανοητό λόγο. [ETYM. < απλό- + -επεια < έπος «άδωγος»].

ΣΧΟΛΙΟ Η λέξη *απλοέπεια* αποδίδεται στον Κ. Παλαμά (περ. *Εστία*, Οκτ. 1893) και αξίζει να προσεχθεί για το περιεχόμενό και τη δηλωτικότητα της. Προστίθεται στην πολύ εκφραστική σειρά των συνθέτων σε -επεια (από την αρχαία λ. έπος «άδωγος»), όπως *καλ-λίεπεια, ορθόεπια, αμετροέπια, αρτιέπια, αισχροέπια, αβροέπια, κομψόεπια* κ.ά. → *συνέπια*.

άπλοια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΝΑΥΤ. 1. η αδυναμία για ταξίδι, για πλου ή παραμονή των πλοίων στο λιμάνι: *η παρατεταμένη ~ εμπόδιζε την παρουσία επισκεπτών στη γιορτή τού νησιού* · 2. η κακοκαιρία που εμποδίζει τον πλου. [ETYM. αρχ. < απλός < ά- στερητ. + πλους].

άπλοια - άπνοια. Το *άπλοια* (*πλους, πλέω*) δεν πρέπει να συγχέεται με το άπνοια (*πνέω*). Και τα δύο σχετίζονται με τις καιρικές συνθήκες, αλλά το μεν *άπλοια* δηλώνει «την αδυναμία πλεύσης των πλοίων λόγω θαλασσοταραχής και συνεπεία ισχυρών ανέμων», ενώ το *άπνοια* σημαίνει «την παντελή έλλειψη πνέσης ανέμων», η οποία και υποχρεώνει σε άπλοια την εποχή που υπήρχαν μόνο ιστοφόρα πλοία. - *άπνοια, άγνοια*

απλοϊκός, -ής, -ό [μτγν.] 1. (για πρόσω.) αυτός που δεν έχει πονηριά, που σκέφτεται με αφέλεια ΣΥΝ. απονήρευτος, άδολος 2. αυτός που δεν έχει επιτήδευση στους τρόπους και στη συμπεριφορά ούτε πολύπλοκο τρόπο σκέψης: *στο χωριό θα βρεις πολλούς αγράμματους, ~ ανθρώπους να μιλούν για πράγματα τής καθημερινής ζωής, έτσι που να μη χερταίνεις να τους ακούς* 3. (για προϊόντα τής διανοσίας) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπεραπλούστευση, έλλειψη βάθους: ~ *συλλογισμός ΣΥΝ. επιπόλαιος, ρηχός, αβαθής.* — απλοϊκά επίρρ., **απλοϊ-κότητα** (η) [1862].

απλολογία (η) {απλολογιών} ΓΛΩΣΣ. η σίγηση ολόκληρης συλλαβής, όταν ακολουθεί στην ίδια λέξη συλλαβή που περιέχει το ίδιο σύμφωνο (με όμοιο ή διαφορετικό φωνήεν), γεννώντας λόγω τής επανάληψης αίσθημα κακοφωνίας, π.χ. *τετράπεζα > τράπεζα, διδάσκαλος > δάσκαλος, αμφιφορέας > αμφορέας* (πβ. λ. *απλογραφία, ανομοίωση*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. harlogie].

απλοποίηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μετατροπή τού σύνθετου και πολύπλοκου σε πιο απλό και εύκολο: *η ~ προβλήματος | διδασκασίας* 2. ΓΛΩΣΣ. (α) η σίγηση συμφωνικού φθόγγου που ανήκει σε συμφωνικό συμπλεγμα για να διευκολυνθεί η άρθρωση των συμφωνικών συμπλεγμάτων (π.χ. *νόμφη < νόμφη, πράμα < πράγμα*) (β) η τροπή των διπλών όμοιων συμφώνων τής Αρχαίας Ελληνικής σε απλά σύμφωνα, π.χ. *άλλος* [προφ. alios] > *άλλος* [προφ. allos] 3. ΜΑΘ. **απλοποίηση κλάσματος** η διαίρεση των όρων τού κλάσματος σε τον ίδιο αριθμό από όπου προκύπτει ένα απλούστερη μορφή αλλά ίσης αξίας κλάσμα: το 6/8 *διαρρέομενο* με το 2/3, *μας δίνει το 3/4*.

απλοποιώ ρ. μετβ. [1831] {απλοποιείω...} | απλοποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος; 1. μετατρέπω (κάτι σύνθετο και πολύπλοκο) σε πιο απλό και εύκολο: *πρέπει να απλοποιηθούν οι διαδικασίες καταβολής των φόρων, ώστε να αποφευχθεί η γραμειοκρατία* || ~ *συλλογισμό | κατάσταση* ΣΥΝ. απλουστεύω ΑΝΤ. περιπλέκω 2. ΜΑΘ. διαφώ τους όρους ενός κλάσματος με τον ίδιο αριθμό, ώστε να προκύψει ίσο κλάσμα με μικρότερους όρους ή να γίνει ανάγλυο. — απλοποιητικός, -ής, -ό [1887]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. simplifier].

απλός, -ής, -ό {απλούστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που αποτελείται από τα βασικά μόνο συστατικά, που δεν είναι σύνθετος, πολύπλοκος: *ξεκινώμε από ~ κατασκευές, για να προχωρήσουμε μετά σε πολύπλοκους μηχανισμούς* || ~ *μορφές ζωής* (π.χ. η αμοιβάδα) || ~ *πρόταση*

(που έχει μόνο τους βασικούς συντακτικούς όρους) ΑΝΤ. περίπλοκος 2. αυτός που αποτελείται από ένα μόνο στοιχείο: *-μηχανή* (η μηχανή που αποτελείται από ένα μόνο κομμάτι) || ~ *λέξεις* (οι λέξεις που δεν είναι σύνθετες): ΦΡ. (α) **απλό εισιτήριο** (i) το εισιτήριο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για μία μόνο διαδρομή, χωρίς επιστροφή (ii) (καταχρ.) το εισιτήριο που δεν έχει έκπτωση σε αντιδωρολόγη προς το παιδικό, το φοιτητικό κ.λπ. (β) **απλή επιστολή** η επιστολή για την οποία έχουν καταβληθεί μόνο τα ταχυδρομικά τέλη: σε αντιδωρολόγη προς τη συστημένη, την επείγουσα κ.λπ. (γ) ΜΑΘ. (**απλή**) **μέθοδος των τριών** βλ. λ. *τρεις* (δ) **απλή αναλογική** βλ. λ. *αναλογικός* 3. (για πρόσω.) αυτός που δεν έχει πολύπλοκη σκέψη ή συμπεριφορά, που ασχολείται μόνο με τα βασικά, αυτά που απασχολούν τον μέσο άνθρωπο: *είμαστε ~ άνθρωποι και δεν ξέρουμε απ'αυτά ΣΥΝ. απλοϊκός* 4. αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός, που δεν προκαλεί σύγχυση: *εκφράσου με λόγια ~ και όλοι θα σε καταλάβουν* || *σε ~ Ελληνικά αυτό σημαίνει...* || ~ *μαθήματα οικονομίας*- ΦΡ. (α) **απλά πράγματα** για να δηλωθεί ότι κάτι είναι ξεκάθαρο ή ότι δεν είναι τόσο πολύπλοκο όσο φαίνεται: *θα τον ψηφίσουν και οι βουλευτές τής αντιπολίτευσης και θα εκλεγεί πρόεδρος χωρίς να χρειαστεί άλλη ψηφοφορία*- ~! ΣΥΝ. δεν θέλει να φιλοσοφία, ένα κι ένα κάνουν δύο (β) **απλά μαθηματικά** για πολύ απλούς υπολογισμούς: *«Πέρσι προκρίθηκα στους οχτώ τής διοργάνωσης. Αν φέτος αποκλειστούμε από τους δεκαέξι, δεν θα 'ναι χειρότερα, ~!»* (εφημ.) 5. εύκολος στη χρήση: *είναι πολύ ~ μηχανήμα-πατάς ένα κομμάτι και αρχίζει να δουλεύει ΣΥΝ. εύρηστος* · 6. (α) αυτός που είναι απλάγαμένος από κάθε επιτήδευση: *θέλω λόγια ~ και σταράτα-όχι πολυλογίες και περιεκλάδες* || ~ *τρόποι ΣΥΝ. ανεπιτηδευτός ΑΝΤ. επιτηδευμένος, εξεζητημένος* (β) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πολυτέλειας, περιττών στοιχείων, που δεν έχει στολίδια: ~ *ντύσιμο | φόρεμα* | *γέμια ΣΥΝ. λιτός, απέρिटτος* ΑΝΤ. πολυτελής, φορτωμένος 7. (για πρόσω.) αυτός που δεν έχει υψηλή θέση (στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική, πνευματική κ.λπ. ιεραρχία), που δεν έχει αξιώματα: *οι ~ άνθρωποι πληρώνουν πάντα τα λάθη των κυβερνητών* || *αυτά ισχυρίζεστε εσείς, κ. υπουργέ, ο ~ πολιτής όμως δεν σκέφτεται έτσι* || *μια ~ γυναίκα τού λαού*- ΦΡ. **απλός στρατιώτης** ο στρατιώτης που δεν είναι βαθμοφόρος 8. αυτός που δεν είναι έγκριστος ή επίσημος: *αυτός είναι ένα ~ χαρτί-δεν έχει καμία ισχύ* (δεν είναι επίσημο έγγραφο) 9. (ως χαρακτηρισμός σε ουσ.) για να τονιστεί ότι είναι μόνο αυτό και τίποτε παραπάνω: *Τι να σου κάνω κι εγώ; ~ υπάλληλος είμαι!* || *πρόκειται για ~ συννομία-δεν είμαστε συγγενείς* || *Πώς κάνει έτσι, μορφέ! Μια ~ επεμβασούλα στο δόντι θα σου κάνουν!* *Ούτε που θα καταλάβεις τίποτε!* Επίσης (λόγ.) απλός, — απλά επίρρ. (βλ. κ. λ. *απλός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *απλός*, [ETYM. < αρχ. απλούς (-όο-) < I.E. *sm-pl-os (όπου ά- < *sm, πβ. άμ-α), πβ. λατ. simplex, γαλλ. και ισπ. simple κ.ά. Ομόρρ. αρχ. εις (< *sem-s), μία (< *sm-ia), όμο-ιος (< *somo-) κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως αντίθετο τού διπλούς με τη σημ. «αυτός που συμβαίνει μία φορά». Στην Κ.Δ. απαντά μόνο με τη σημ. «απέρिटτος», πβ. Λουκ. 11,34: *όταν ό οφθαλμός σου απλός ή, και όλον το σώμα σου φωτεινόν εστί*. Η σημ. «ειλικρινής - αρελής» είναι μεσν.]

απλούστερος - **απλούστατος**. Τα παραθετικά αυτά είναι αρχαία και έχουν σχηματιστεί αντιστοίχως από **απλο-έστερος* και **απλο-έστατος* με συναίρεση. Η παρέκκλιση από τους κανονικούς τύπους παραθετικών είναι ότι σχηματίστηκαν σε -έστερος | -έστατος, δηλ. με τις κατάλληλες παραθετικών των επιθέτων σε -ης (*ευγενής: ευ-γεν-έστερος, ευγεν-έστατος*) αντί σε -ότερος | -ότατος.

απλότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. (α) το να είναι κάτι εύκολο και όχι πολύπλοκο, σύνθετο, δυσνόητο: *η ~ κάνει τον λόγο πιο κατανοητό και αποτελεσματικό* ΑΝΤ. πολύπλοκότητα (β) η απ-ουσία περιττών ή περίπλοκων στοιχείων: *ενεργεί με ~ και μεθοδικότητα* 2. η λιτότητα και η απουσία τού εξεζητημένου, η απουσία επιτήδευσης ή υπερβολής: *η ~ στο ντύσιμο αποτελεί στοιχείο κομψότητας* || *~ στη διακόσμηση ενός σπιτιού* || *η ~ στους τρόπους | στη συμπεριφορά* ΑΝΤ. επιτήδευση- ΦΡ. *εν τη απλότητι το κάλλος* (εν τη απλότητι το κάλλος) η ομορφιά βρίσκεται στην απλότητα, όχι στην εκζητηση και την υπερβολή.

απλούμιστος, -ής, -ο (λογοτ.) αυτός που δεν φέρει στολίδια. [ETYM; μεσν. < ά- στερητ. + πλουμιστός «στολισμένος» < πλουμίζω].

απλός, -ής, -ούν → απλός

απλουστεύω ρ. μετβ. [1865] (απλούστευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος) 1. μετατρέπω (κάτι σύνθετο ή δυσνόητο) σε απλό: *πρέπει να απλουστεύουμε τις διαδικασίες, ώστε να εξυπηρετείται το κοινό καλύτερα ΣΥΝ. απλοποιώ ΑΝΤ. περιπλέκω, δυσκολεύω* 2. (καταχρ.) απλοποιώ υπερβολικά: (ορθότ. *υπεραπλουστεύω*). — απλούστευση (η) [1861], απλουστευτικός, -ής, -ό.

απλουστεύω - **απλούστευση**. Έχουν πλαστεί εσφαλμένως, αντί των κανονικών **απλουστερ-έω* και **απλουστερ-εση* από το θέμα τού *απλούστερ-ος*, όπως έχει διδάξει ο μεγάλος φιλόλογος Δημήτριος Ν. Βερναρδάκης. Τύπος *απλουστερεύω*, σωστά σχηματισμένος αλλά μη καθιερωθείς, απαντά στο περ. *Λόγιος Ερμής* το 1819.

απλουστεύω - **υπεραπλουστεύω**. Συχνά χρησιμοποιείται καταχρηστικά το *απλουστεύω* με τη σημασία τού «απλουστεύω υπερβολικά», τόσο που η απλούστευση να παίρνει αρνητική χροιά, φθάνοντας στην έννοια τής παραπλάνησης: *Μην απλουστεύεις τόσο σοβαρά θέματα-δεν είναι έτσι*. Στις περιπτώσεις αυτές είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται το *υπεραπλουστεύω* και τα παράγωγα του (υπεραπλούστευση αντί τού απλούστευση και υπέρ-

απλουστευτικός αντί του απλουστευτικός). Το ίδιο παρατηρείται και στη χρήση του γενικεύου (γενίκευση, γενικευτικός) αντί του υπεργενικεύου (υπεργενίκευση, υπεργενικευτικός).

απλόχερης (ο) {απλόχερηδες}, απλόχερα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που ξοδεύει χρήματα χωρίς να ταίγγουνεται ΣΥΝ. ανοι-χτοχέρης, γαλαντόμος, χουβαρντάς ΑΝΤ. τσιγγούνης, σφιχτοχέρης 2. πρόσωπο που βοηθάει χρηματικά τους άλλους με γενναιοδορία ΣΥΝ. γενναιοδόρος 3. (καταχρ.-κακός) πρόσωπο που ξοδεύει τα χρήματα του υπερβολικά και αλόγιστα ΣΥΝ. σπάταλος. [ΕΤΥΜ. < απλό- + χέρης < χέρι].

απλόχερα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-εκφραστ.) η γενναιοδορία: (γενι-κότ.) η έλλειψη πνεύματος οικονομίας.

απλόχερος, -η, -ο 1. γενναιοδόρος, απλόχερης 2. (συνεκδ.) πλούσιος, σε αφθονία. — απλόχερα επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μεταπλασμ. τ. του απλόχερης].

απλόχωρος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ευρύτητα χώρου ΣΥΝ. ευρύχωρος, άνετος. — απλόχωριά (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. απλόχωρος < απλό- + χώρος].

άπλωτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει πλωθεί, που έχει ακάθαρτο το σώμα του: μην κάθεται στο τραπέζι με ~ τα χέρια ΣΥΝ. άνοφος, βρόμκος 2. άπλωτα (τα) (α) τα ακάθαρτα ρούχα, που είναι για πλύσιμο: καιάθι για τα ~ || βάζω τα ~ στο πλυντήριο (β) (μτρ.) οτιδήποτε κρατά κανείς κρυφό, επειδή είναι επιλήψιμο: φοβόταν μην της βγάλε τα ~ στη φόρα. — απλωσιά (η) [μτρν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στειρητ. + πλύνω].

απλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άπλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. ανοίγω (κάτι πουσώμενο, μαζεμένο) σε όλη του την έκταση: τεντώνω: ο ατόξ άπλωσε τις φτερογέξ του || άπλωσα τα χέρια μου και τον έσφιξα στην αγκλιά μου- ΦΡ. (α) απλώνω χέρι (μεσν. φρ.) (i) εκτείνω το χέρι μου, για να πιάσω ή να πάρω κάτι, χωρίς αυτό να επιτρέπεται: ~ σε ξένα πράγματα || μην απλώσεις χέρι στο γλυκό! (ii) σπκώνω το χέρι μου, για να γυπώσω κάποιον: μην το μύσεις ν' απλώσεις χέρι πάνω μου! (iii) αγίζω με ερωτική διάθεση: είναι μαζί πολύ καιρό, αλλά δεν έχει απλώσει χέρι πάνω της (iv) (απλώνω το χέρι μου) (με ανοιχτή τη χούφτα) ζητιανεύω: προτιμάει ν' απλώνει το χέρι του παρά να δουλέψει (β) (μτρο) απλώνω | τεντώνω την αριδιά | τις αριδες μου βλ. λ. αριδιά 2. ξεδιπλώνω, στρώνω: ~ τον χάρτη πάνω στο τραπέζι 3. κάνω (κάτι) να καταλαμβάνει μεγάλη επιφάνεια: ~ τη μογιά | το χρώμα || άπλωσε τα παιχνίδια του. στο πάτωμα 4. εκθέτω (κάτι) κυρ. στον ήλιο, ώστε να είναι εκθειμένο όσο το δυνατόν μεγαλύτερο μέρος της επιφάνειάς του: ~ τη μπουγάδα | τα ρούχα να στεγνώσουν || οι αγρότες απλώνουν τη σταυίδα στον ήλιο- ΦΡ. (μτρο) έχω τραχανά απλωμένο βλ. λ. τραχανάς- (μεσοπαθ. απλώνομαι) 5. επεκτείνωμαι, αποκτώ όλο και μεγαλύτερη έκταση, όλο και μεγαλύτερο εύρος: η ομίχλη απλώθηκε πάνω απ' τις σκεπές || η Αθήνα απλώθηκε σε όλο το λεκανοπέδιο, αρότος έγινε πρωτεύουσα || ο λέκξ απλώθηκε πάνω στο ποκάμισο || (μτρο) η επιρροή του κόμματος απλώνεται και στα λαϊκά στρώματα || τρόμος απλώθηκε σε όλο το χωριό ΣΥΝ. εξαπλώνομαι 6. (για πρόσ.) (α) επεκτείνω τον χώρο των δραστηριοτήτων, των εργασιών μου: Μην απλώνεσαι τόσο πολύ! Δεν τραβεί η αγορά! (μην επεκτείνεις τις επιχειρηματικές σου δραστηριότητες) ΣΥΝ. ξαναίνομαι (β) ασχολούμαι όλο και περισσότερο με κάτι: μην απλώνεσαι τόσο σ' αυτό το θέμα! 7. εκτείνωμαι, υπάρχω καταλαμβάνοντας μεγάλη έκταση: από την κορυφή του Λυκαβηττού βλέπεις την Αθήνα να απλώνεται κάτω από τα πόδια σου || είσαι νέος ακόμη- η ζωή απλώνεται μπροστά σου ♦ 8. (αμετβ.) επεκτείνωμαι, αποκτώ όλο και μεγαλύτερη έκταση: ο λέκξ άπλωσε (πάνω) στο ύψασμα. — άπλωμα (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εργατικός.

[ΕΤΥΜ < αρχ. άπλω- (όω) «απλουστεύω - ξετυλίγω» < απλός. Η σημ. «εκτείνω, τεντώνω» είναι μεσν.].

απλός επίρρ. [αρχ.] μόνο: Γιατί παρεξηγήθηκες έτσι; Εγώ ~ σου ζήτηση να χαμηλώσεις το ραδιόφωνο.

απλός - απλά. Από εσφαλμένη αντίληψη τής έννοιας τής δημοτικής ή από μια τάση να υπαχθούν τα πάντα σε ανεξαιρέτους κανόνες, χρησιμοποιούν μερικοί το επίρρημα απλά αντί του απλός. Ωστόσο, οι δύο τύποι διαφέρουν σημασιολογικά: απλά σημαίνει «με απλό τρόπο, με απλότητα», ενώ απλός σημαίνει «μόνος». Παράδειγμα: Μία απλά, να σε καταλαβαίνουν όλοι - Χρειάζεται απλός ένα πιστοποιητικό από τη νομαρχία - Απλός, πρέπει να προσέξεις να διατυπώσεις απλά τις απόψεις σου, ώστε να πεισθούν όλοι.

Σημασιολογικά διαφέρουν επίσης και άλλα επιρρήματα σε -ως | -α: εκτάκος - έκτακτα, αδιακρίτως - αδιάκριτα κ.ά. Μπορεί ο γενικός κανόνας να είναι ότι τα επιρρήματα τής Κοινής Ελληνικής (δημοτικής) από επιθέτα σε -ος σχηματίζονται σε -α (έξυπνος - έξυπνα, γρήγορος - γρήγορα), αλλά υπάρχουν περιπτώσεις που για σημασιολογικούς, υφολογικούς ή άλλους λόγους (αποφυγή συσκότισης του νοήματος), επιβάλλεται να χρησιμοποιούνται και ορισμένοι τύποι επιρρημάτων σε -ως.

απλωσιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ. στη σημ. 2} 1. ο ανοιχτός υπαίθριος χώρος · 2. η ύπαρξη άνετου χώρου: μου αρέσει αυτό το σπίτι- έχει ~ ΣΥΝ. άνεση, άπλα, απλοχωριά · 3. (περιήλπτ.) σύνολο πλυμένων ειδών (ρούχων κλινοσκεπασμάτων κ.ά.), που απλώθηκαν για στεγνώμα: μάξενια ως τώρα δύο ~ ρούχα.

απλώστρα (η) {δύοσρ. απλωστρών} οικιακή κατασκευή όπου απλώνονται τα ρούχα, για να στεγνώσουν. [ΕΤΥΜ. < απλώνω (αόρ. άπλωσ-α) + παρτυ. επίθημα -τρα, πβ. κ. ζα-

πλώσ-τρα].

απλωτός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει απλωθεί: πάνω στην- ζύμη πρόσθεσε τα υπόλοιπα υλικά ΣΥΝ. απλωμένος 2. απλωτή (η) η κίνηση στην κολύμβηση, κατά την οποία ο κολυμβητής εκτείνει όσο το δυνατόν περισσότερο το χέρι του εμπρός: με δυο-τρεις ~ βρέθηκε ξανά μπροστά από τους άλλους κολυμβητές. — απλωτά επίρρ.

απλωτός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι πλωτός: ~ ποταμός.

απνευστί επίρρ. (αρχαιοπρ.) με μια ανάσα, χωρίς αναπνοή: απήγγειλε το ποίημα ~ ΣΥΝ. μεμιάς, μονομιάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. -i. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άπνευστος < ά- στειρητ. + πνευστός].

άπνοια (η) {χωρ. πληθ.} 1. η απουσία ανέμου, όταν δεν φυσά καθόλου ΣΥΝ. ηνεμία, απανεμιά, γαλήνη, μπουνάτσα ΑΝΤ. αέρας · 2. ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η παύση τής αναπνοής. ΣΧΟΛΙΟ λ. οσμή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άπνοος. Η ιατρ. σημ. απαντά ήδη στον γιατρό Γαλήνη].

άπνοια: συνώνυμα. Η σημασιολογική απόχρωση ορισμένων συνωνύμων, που όλα δηλώνουν κατά βάση «την απουσία ανέμων», κυμαίνεται αισθητά. Με το άπνοια τονίζεται περισσότερο η αρνητική πλευρά τής απουσίας ανέμων (οι υψηλές θερμοκρασίες, η πολλή ζέστη, παλαιότερα και η άπλοια των πλοίων), ενώ η (αρχαία ήδη) ηνεμία και η απανεμιά δηλώνουν τη θετική πλευρά τού και ρικου αυτού φαινομένου, την ηρεμία, τον γλυκό και ευχάριστο και ρό, που προκύπτει, όταν δεν πνέουν (ισχυροί) άνεμοι, πράγμα που δηλώνεται εντονότερα από το γαλήνη. Το συνώνυμο κάμμα πλησιάζει στη σημασιολογική απόχρωση τού άπνοια. Ετυμολογικά η λ. άνεμος έδωσε το ήδη ομηρικό ηνεμία (< επίθ. νήνεμος < στειρητ. νη) και + άνεμος), καθώς και το νεότ. απανεμιά (< απάνεμος < αρχ. επίθ. ύπ-ήνεμος < ύπ + άνεμος), που δηλώνει συνεκδοχικός και τον χώρο, όπου δεν φυσά άνεμος. Το αρχ. άπνοια, που μαρτυρείται ήδη στο έργο Έπιδήμια του Ιπποκράτη, συνδέεται με το άπνοος (< πνέω). Αρχαίο, και μάλιστα ομηρικό, είναι και το γαλήνη, που σημαίνει αρχικά «την ηρεμία τής θάλασσας λουσμένης στον ήλιο», ενώ «τη γαλήνη τής θάλασσας» (έλλειψη ισχυρών ανέμων) δηλώνει και το επίσης ελληνικό (αντιδάνειο) κάμμα, που δεν είναι άλλο από το ήδη ομηρικό κάμμα (η ηλιακή θερμότητα < κείω) μέσσω από το ιταλ. calma. Ας σημειωθεί, τέλος, ότι το αντίθετο τής άπνοιας, η πνοή των ανέμων, δηλώνεται με την όχι τόσο εύχρηστη σημερα λ. επίπνοια → άπλοια

άπνοος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει πνοή, ξέπνοος.

από κ. απ' (πριν από φωνήεν και συχνά πριν από τη γεν. κ. αιτ. του οριστικού άρθρου) κ. απ' (πριν από λέξη που παλαιότ. δασυνόταν) πρόθ.: δηλώνει 1. τόπο: (α) αφετηρία (κ. μτρο.) (+ αιτ., +γεν., +επίρρ.): ξεκίνησε - τη Λαμία || ξεκίνησε ~ μακριά- ΦΡ. (α) από Θεού άρξασθαί ας αρχίσουμε επικαλούμενοι πριν από όλα τη βοήθεια του Θεού (β) από κορυφής μέχρις ονώνων || από την κορυφή ως | μέχρι τα νύχια από πάνω μέχρι κάτω, σε όλο το σώμα: μόλις μήκτε στο σπίτι την κοίταξε ~ (β) το σημείο από το οποίο αρχίζει μία μέτρηση, ένας υπολογισμός: το οικόπεδο ξεκινά - τη ρεματιά, ~ εκεί || η θερμοκρασία του χειμώνα είναι ~ -5 ως 5 βαθμούς Κελσίου || η θερμοκρασία στη Σιβηρία ξεκινά ~ πολύ χαμηλά (γ) (+αιτ., +ονομ. επιθ. που α' αφερεται στο υποκ. του ρήματος) την κατάσταση στην οποία βρισκόταν κανείς σε σχέση με αυτή στην οποία βρίσκεται τώρα: ~ την άπλοτη εντυχία, φτάσαμε στην άπλοτη δυστυχία || ~ πλοσίους φτωχός || -δήμαρχος κλητήρας || απ' τα ψηλά στα χαμηλά κ' απ' τα πολλά στα λίγα (δ) το σημείο από όπου υπολογίζεται μια απόσταση (+αιτ., +επίρρ.): το περίπτερο είναι 50 μέτρα - το σπίτι μου || μένει 50 μέτρα ~ εκεί (ε) απόμακρυνση (+αιτ., +επίρρ.): τον έδωαξε ~ κοντά της || ο στρατός εκδιώξε τις εχθρικές δυνάμεις ~ τις θέσεις που είχαν καταλάβει (στ) (+γεν.) εννοείται ο χαρακτηριστικός τόπος κάποιου προσώπου (κατοικία, μαγαζί, γραφείο κ.λπ.): έρχομαι ~ τής θείας μου (ζ) διέλευση (+αιτ., +επίρρ.) ή το διά μέσου (+αιτ.): το λεωφορείο πάει στο κέντρο - την Πανεπιστημίου || πέρασε - κοντά || τον είδα ~ το παράθυρο (η) καταγωγή προσώπου ή τον τόπο παραγωγής προϊόντος το πρωτοεμφάνισης φαινομένου, τάσης κ.λπ. (+αιτ., +επίρρ.): ο Μάριος είναι ~ τη Σαντορίνη || η κα Μιγούκι κατάγεται - πολύ μακριά || το καλό λάδι είναι ~ την Μάνη || η νέα μόδα μάς έρχεται - την Αμερική || είναι ~ εδώ (θ) τοπική εξάρτηση (+αιτ., +επίρρ.): κρέμεται ~ το ταβάνι || κρατά το παιδί ~ το χέρι (ι) τόπο, μέρος συνόλου (+αιτ., +επίρρ.): πήγαμε - την άλλη πλευρά του τραπέζιού || κάθομαι ~ μέσα 2. χρόνο- χρονική αφετηρία, σημείο εκκίνησης χρονικού διαστήματος (+αιτ., +επίρρ., +γεν., +ονομ. επιθέτου που αναφέρεται στο υποκ.): τα καταστήματα θα είναι άυριο ανοιχτά ~ τις 8.00 το πρωί μέχρι τις 18.00 το απόγευμα || θα είναι άυριο ανοιχτά ~ νορίς || μητ'ες ~ μικρός στα βάσανα || ήταν παράξενος ~ γεννησιμού του || ~ καταβολής/ κτίσεως κόσμου || ~ τούδε και στο εξής, θα προσπαθήσω να είμαι συνεπέστερος στις υποχρεώσεις μου || ~ καιρού εις καιρόν σημειώνονται αυξήσεις στις τιμές των καινώνων || διορία - τής σήμεραν μέχρι το τέλος τού μηνός || αντί να δουλέυει, διασκεδάξει ~ πρoίως μέχρι νυκτός ΦΡ. απ' ης στιγμής (άφ' ης στιγμής) | από τη στιγμή που από τότε που η αφοβ: από τη στιγμή που μπήκε στο σπίτι, δεν σταμάησε να φωνάζει || απ' ης στιγμής αποφάσεις να φύγει από την εταιρεία, γιατί διαμαρτύρεσαι: 3. αντιδιαστολή (σε σύγκριση, προτίμηση κ.λπ.) (+αιτ.: είναι μεγαλύτερος ~ μένα || προτιμώ τα μήλα ~ τα αχλάδια 4. ποιητικό αίτιο (+αιτ.): εκτέλεσθηκε ~ τους Γερμανούς 5. αίτιο (+αιτ.) (= εξαιτίας +γεν.): έσκασε ~ το κακό του 6. ύλη | περιεχόμενο (+αιτ.): είναι ~ αγνό, παρθένο μαλλί 7. το σύνολο σε μέρος τού οποίου γίνεται η αναφορά (+αριθμητικό): ~ τους 20 μόνο οι 8 πέρασαν τις εξετάσεις 8. επιμερισμό (+αιτ.): πήρε - 10.000 δρχ. ο καθένας 9. μέσο | τρόπο (+αιτ., (λόγ.) +γεν., +ονομ. επιθ. που

αναφέρεται στο υποκ): ζει ~ τη δουλειά του || ~ τηλεοράσεως μάθαμε τα καθέκαστα || - τηλεφώνου συνεννόηση || αποφάσεις ~ μόνος του να φύγει από το σπίτι || πήραν την απόφαση ~ κοινοί || λέει το μάθημα - μνήμης- ΦΡ. (α) **από καρδιάς** από την καρδιά μου: ~ συγχαρητήρια για τη μεγάλη σας επιτυχία (β) **από μηχανής θεός** για πρόσωπο που παρουσιάζεται απροσδόκητα και δίνει λύση σε αδιέξοδο: εμφανίστηκε ως - και όλα διευθετήθηκαν (γ) **από στήθους** κατά λέξη απομνημόνευση: ζητούσε από τα παιδιά να μαθαίνουν - το μάθημα της ημέρας (δ) **αφ' υμηλού** υπεροπτικά ή συγκαταβατικά: από τότε που απέκτησε γρήματα, κοιτά ~ τους συγγενείς και τους φίλους του 10. αναφορά (+αιτ., +γεν.): ~ μαγειρική κάτι καταλαμβάνει || ~ απόγειος τουρισμού, η χώρα προσοδεύει || απόφαση θετική - πάσης απόψεως | ~ κάθε άποψη 11. απαλλαγή (+αιτ.): γλύτωσα - μεγάλο βάρος 12. αφαίρεση (= μείον, πλην) (+αριθμητ.): 40 ~ 1.000 κάνει 960. [ETYM. < αρχ. από | (αιολ.) όπου (ήδη μιν. a-ru-), που συνδ. με σανσκρ. ara, λατ. ab, αγγλ. of, off, γερμ. ab- (π.χ. ab-gehen «απομακρύνω») κ.ά. Το από χρησιμοποιήθηκε στην Αρχ. τόσο ως πρόθ. όσο και ως επίρρ., με τη σημ. «μακριά από, χωριστά από», διακρινόμενο σαφώς από το εκ «έξω από»].

απο- κ. **από-** κ. **απ-** | αφ- (μπροστά από λέξη που παλαιότερ. δασυνόταν) α' συνθετικό που δηλώνει: 1. απομάκρυνση: απο-γεινώματα 2. στέριση, αφαίρεση: απο-βουτύρωση, απο-γαλακτισμός 3. υστερόχρονο: από δείπνο 4. υπόλοιπο, κατάλοιπο ενός πράγματος: από-σταγμα, από-βροχο 5. επίταση: απο-θηριώνω 6. ολοκλήρωση: απο-περάτωση, απο-θεραπεία 7. διάλυση, ανατροπή: απο-διοργάνωση, απο-κολεκτιβοποίηση 8. άρνηση: απ-άνθρωπος. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. από (βλ.λ.)].

αποαποικιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (για χώρα) η απαλλαγή από αποικιακό καθεστώς. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decolonisation].

αποβάθρα (η) {δύοσφρ. αποβάθρων} χώρος κατάλληλα διαμορφωμένος για την επιβίβαση ή αποβίβαση ανθρώπων ή εμπορευμάτων σε πλοία και σιδηροδρόμους. [ETYM. αρχ. < απο- + -βάθρα < βαίνω, βλ. κ. βάθρο].

αποβαίνω ρ. αμετβ. {απέβην, -ης, -η... (να/θα αποβώ)} (λόγ.) καταλήγω, έχω συγκεκριμένη έκβαση: οι προσπάθειες τους απέβησαν άκαρπες || το ταξίδι τους με το αεροπλάνο απέβη μοιραίο (σκοτώθηκαν σε αεροπορικό δυστύχημα) || μια τέτοια ενέργεια μπορεί να αποβεί εις βάρος σας. [ETYM. αρχ. < απο- + βαίνω, πβ. δια-βαίνω, παρα-βαίνω κ.ά.].

ΣΧΟΛΙΟ Το αποβαίνω αποτελεί σήμερα κατάλοιπο παλαιότερων χρήσεων της λόγιας γλώσσας, χρησιμοποιούμενο μόνο σε πάγιες εκφράσεις και σε λογιώδη ύφος. Χρησιμοποιείται κυρ. με επίθετα ή ουσιαστικά (σε λειτουργία κατηγορούμενου) και με επιρρηματικές εκφράσεις, σε φράσεις όπως «μια πράξη, ενέργεια, στάση... απέβη | θα αποβεί μάταιη | άκαρπη | ανώφελη | αναστελεστική | καταπέλτης...» ή «χρήσιμη | επωφέλης | αποτελεσματική...» ή «εις βάρος | προς όφελος | επί ζημία | υπέρ...».

αποβάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {απέβαλα, αποβλήθηκα (λόγ. απεβλήθη, -ης, -η... μτχ. αποβλήθεις, -είσα, -έν), αποβελθίμενος} ♦ {μετβ.} 1. βγάλω έξω, απομακρύνω κάποιον από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται κατόπιν αποφάσεως: ο δικαστής **απέβαλε** από την αίθουσα δύο ακρατές της δίκης, επειδή φωνακούσαν 2. ΑΘΛ. (για διαιτητή) απομακρύνω παίκτη από τον αγωνιστικό χώρο για το υπόλοιπο του αγώνα, λόγω αντικανονικής ενέργειας του, που τιμωρείται με αυτή την ποινή: ο διαιτητής **απέβαλε** τους δύο ποδοσφαιριστές που συνεπλάκησαν || όποιος παίκτης στο μπάσκετ συμπληρώσει πέντε φάουλ **αποβάλλεται** · 3. τιμωρώ (μαθητή | σπουδαστή) με υποχρεωτική διακοπή (οριστική ή προσωρινή) της φοίτησης του λόγω σοβαρών παραπτώματος: ο **λκειαρχής απέβαλε** τον μαθητή για πέντε μέρες 4. απομακρύνω (κάτι που βρίσκεται εντός μου) με έκκριση: ο **οργανισμός αποβάλλει** με τον ιδρώτα βλαβερές ουσίες 5. (μτφ.) καταπολεμώ, διώχνω (κάτι ανεπιθύμητο): με πολύ κόπο **απέβαλα** τις κακές μου συνήθειες ♦ 6. (αμετβ.) ΙΑΤΡ. (για εγκύους) χάνω πρόωρα το κυοφορούμενο έμβρυο: **απέβαλε** στον τρίτο μήνα της εγκυμοσύνης της.

ΣΧΟΛΙΟ Όπως και προκειμένου για το απλό ρ. βάλλω, με δύο -λ- γράφονται οι τύποι των χρόνων του ρήματος, που δηλώνουν συνένε χεία, διάρκεια ή επανάληψη: Τον **αποβάλλουν** συχνά από το σχολείο - Τον **απέβαλλαν** σχεδόν σε κάθε παιχνίδι - Θα **αποβάλλει** συνεχώς, αν δεν υποβληθεί σε κατάλληλη θεραπεία. Με ένα -λ- γράφονται, αντιθέτως, οι τύποι που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται μία φορά, στιγμιαία ή ως γεγονός που δεν ενδιαιρεί τη διάρκεια του: τον **απέβαλαν** από το γηπέδο και θα τον **αποβάλλουν** και πάλι, αν ξανακάνει τα ίδια. —> βάλλω

αποβαρβαρώνω ρ. μετβ. [1814] {αποβαρβάρω-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ σε κατάσταση βαρβαρότητας, βιαιότητας: πολλοί νέοι έχουν **αποβαρβαρωθεί** μέσα στον φανατισμό και στη βία των γηπέδων ΣΥΝ. αποθιρώνω, αποκτηνώνω, εκβαρβαρώνω ΑΝΤ. εκπολιτίζω, εξανθρωπίζω. — αποβαρβάρωση (η) [1814].

αποβαρο (το) [1833] η διαφορά μεταξύ μικτού και καθαρού βάρους. [ETYM. Απὸδ. του γαλλ. tare].

αποβάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ΣΤΡΑΤ. η έξοδος στρατιωτικών δυνάμεων από πλοίο στο πλαίσιο στρατιωτικών επιχειρήσεων 2. (μτφ.) η μαζική προσέλευση προσώπων σε έναν τόπο: η ~ τουριστών στα νησιά του Αιγαίου άρχισε.

[ETYM. < αρχ. απόβασις < αποβαίνω].

ΣΧΟΛΙΟ Το ρ. αποβαίνω, από όπου το απόβαση, έχει χάσει σήμερα την αρχική σημασία του. Αντ' αυτού χρησιμοποιείται η περιφραστική «διενεργώ | πραγματοποιώ απόβαση» ή «κάνω απόβαση».

αποβατικός, -ή, -ό [1897] 1. ΣΤΡΑΤ. αυτός που σχετίζεται με απόβαση: ~ επιχείρηση | άσκηση | σκάφος | σώμα | δυνάμεις 2. **αποβατικό** (το) σκάφος ειδικά εξοπλισμένο για την πραγματοποίηση αποβάσεων.

αποβαφή (η) επεξεργασία με την οποία αφαιρείται το χρώμα ενός βαμμένου ή τυπωμένου προϊόντος.

[ETYM. < απο- + βαφή, πβ. μεσν. αποβάφο «αποχρωματίζομαι, ξεθωριάζω»].

αποβδόμαδα επίρρ. (λαϊκ.) από την άλλη εβδομάδα: η επισκευή του σπιτιού ξεκινάει ~.

αποβιβάζω ρ. μετβ. {αποβίβασ-α, -τηκα, -μένος} 1. (α) βγάλω (επιβάτη) από μέσο μεταφοράς: το λεωφορείο **αποβίβασε** τους τελευταίους επιβάτες μία στάση πριν από το τέarma (β) (ειδικότερ.) βγάλω (επιβάτη) από πλοίο στην ξηρά: οι «δουλέμποροι» **αποβίβασαν** τους λαθρομετανάστες σε ερημική ακτή του νησιού || (κυρ. μεσοπαθ.) οι τουρίστες **αποβίβαστηκαν** μετά από πολύωρο ταξίδι στην Κω ΣΥΝ. **κατεβιβάζω** ΑΝΤ. **επιβιβάζω** 2. ΣΤΡΑΤ. βγάλω στρατιώτες από πλοίο στην ξηρά: οι σύμμαχοι **αποβίβασαν** μεγάλο αριθμό στρατιωτών στη Νορμανδία || τα εχθρικά στρατεύματα **αποβίβαστηκαν** σε έναν αψύλακτο όρμο ΣΥΝ. **κατεβιβάζω** ΑΝΤ. **επιβιβάζω**. [ETYM. αρχ. < απο- + βιβάζω «κάνω να βαδίζει (προς τα πάνω)»].

αποβίβαση (η) [1896] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η έξοδος επιβατών από μέσο μεταφοράς: η - των επιβατών γίνεται από τη μεσαία πόρτα του λεωφορείου ΑΝΤ. **επιβίβαση**. Επίσης **αποβίβασμός** (ο) [μτγν.]. — αποβίβαστικός, -ή, -ό [1864].

αποβίβαση - αποβίβασμός. Το αποβίβασμός είναι ήδη αρχαίο (μτγν.) και θεωρείται ορθότερο του αποβίβαση. Γενικότερα, τα παράγωγα του αρχ. ρ. **βιβάζω** σχηματίζονται σε **-βίβασμός**: **συμβιβάζω** - **συμβίβασμός**, **προβιβάζω** - **προβίβασμός**, **υποβιβάζω** - **υποβίβασμός** κ.τ.ό. Ωστόσο, ίσως με επίδραση των πολλών παραγώγων σε **-βάση** του βαίνω (**διαβαίνω** - **διάβαση**, **αναβαίνω** - **ανάβαση** κ.λ.τ.), σχηματίστηκαν παράλληλα αρχικώς στην Ελληνική παράγωγα σε **-βίβαση**: **διαβιβάζω** - **διαβίβαση**, **μεταβιβάζω** - **μεταβίβαση**, **επιβιβάζω** - **επιβίβαση**, τα οποία καθιέρωσε η χρήση. Οποσδήποτε, τα ρήματα σε **-άζω** έδωσαν κανονικός στην Ελληνική παράγωγα σε **-ασμός**: **ενθουσιάζω** - **ενθουσιασμός**, **αγιαζώ** - **αγιασμός**, **πολλαπλασιάζω** - **πολλαπλασιασμός**, **θαυμάζω** - **θαυμασμός**, **πλεονάζω** - **πλεονασμός** κ.τ.ό., χωρίς να λείπουν σχηματισμοί σε **-αση** (-ασίς): **στεγάζω** - **στεγάση**, **διασκεδάζω** - **διασκεδάση**, **εκγυμνάζω** - **εκγυμνάση** κ.τ.ό.

αποβιομηχάνιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ο σταδιακός περιορισμός των βιομηχανικών μονάδων παραγωγής ΑΝΤ. **εκβιομηχάνιση**. Επίσης **αποβιομηχανοποίηση**. — **αποβιομηχανίζω** ρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. deindustrialisation].

αποβιταμίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η αφαίρεση βιταμινών (καταχρ.) η αβιταμίνωση.

αποβιταμίνωση ή αβιταμίνωση. Οι δύο όροι διαφέρουν, στην πραγματικότητα, σημασιολογικώς, μολονότι και οι δύο δηλώνουν «στερήση». Συγκεκριμένα, το μεν στερητικό α- σημαίνει κυρ. την «έλλειψη» (αβιταμίνωση = η έλλειψη βιταμινών πβ. και **αδιαφάνεια**, **ασυνέπεια**, **ασυμμετρία**), το δε στερητικό **απο-** σημαίνει την «αφαίρεση» (**εξάρτηση** - **απεξάρτηση**, **μυθοποίηση** - **απομυθοποίηση**). Αρα και **αποβιταμίνωση** = η αφαίρεση των βιταμινών! Γι' αυτό είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται ο όρος **αβιταμίνωση**.

αποβιώνω ρ. αμετβ. {εύχρ. κυρ. στον αόρ.: **απεβίωσα** (μτχ. **αποβιώ-σας**, -ασα, -αν)} (λόγ.) φεύγω από τη ζωή, πεθαίνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πεθαίνω**. [ETYM. < μτγν. **αποβίω** (-όω) < απο- + βιώ «ζω»].

αποβιώνω - **αποζώ**. Το **αποβιώνω** χρησιμοποιείται κανονικά στο γ' πρόσωπο του αορίστου (**απεβίωσε**) και δηλώνει την έννοια του θανάτου (**αποβιώνω** = «πεθαίνω»). Αντίθετα, το **αποζώ** σημαίνει «ζω από, προσπορίζομαι τα προς τον βίον», δηλώνοντας την έννοια της ζωής. Παραδείγματα: **Απεβίωσε** σε βαθύ γήρας ο στρατηγός... **αλλά χωρίς περιουσία πια, αποζεί** δουλειόνας σε φιλικό κατάστημα. Με την ίδια σημασία και οι δύο λέξεις είναι ήδη αρχαίες. Σήμερα χρησιμοποιούνται σε λογιότερα κείμενα αντιστοίχως αντι του **πεθαίνω** και **ζω από**.
βιώνω

αποβλακώνω ρ. μετβ. [1879] {αποβλάκω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) βλάκα, ηλίθο: η **πολλή τηλεόραση** τους έχει **αποβλακώσει**. — **αποβλακωση** (η) [1866] κ. **αποβλακωμία** (το), **αποβλακωτικός**, -ή, -ό [1893].

αποβλέπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απέβλεψα} (+σε) έχω ως στόχο, απσκοπώ: με τις ενέργειες αυτές **αποβλέπει** στη φθορά του αντιπάλου του φρ. **είδα κι απόείδα** βλ. λ. **βλέπω**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποσκοπώ**.

αποβλέπω σε - **αφορώ** σε - **αποσκοπώ** σε. Και τα τρία αρχαία αυτά ρήματα έχουν κοινή σημασιολογική αφετηρία, εξού και κοινή σύνταξη. Και τα τρία ξεκινούν από τη σημασία «αποστρέφω το βλέμμα μου από όλα τα άλλα και το προσπλώνω σε ένα», άρα

«συγκεντρώνω την προσοχή μου σε κάτι, αποβλέπω σε κάτι». Η σύνταξη με την πρόθεση σε (αρχ. εις), φανερή στο αποβλέπω σε και στο αποσκοπώ σε. Ισχύει και για το τρίτο ρήμα: αφορώ σε (Το θέμα αφορά στο συγκεκριμένο κόμμα και όχι σε όλα τα κόμματα), το οποίο ισοδυναμεί προς το «αναφέρεται σε» (πβ. τα αρχαία «άφορα εις τον Θεόν» - «αποσκοπώ εις τι» - «αποβλέπω εις το κέρδος μόνον»).

αποβλήθηκα ρ. -> αποβάλλω

αποβλητέος, -α, -ο αυτός που πρέπει να αποβληθεί: *κατάλογος λέξεων αποβλητέων*. [ETYM. 0-PX- ρηματ. επίθ. < αποβάλλω], αποβλητός, -η, -ο 1. αυτός που έχει εκδιωχθεί, παραγκωνιστεί από το κοινωνικό του περιβάλλον, που ζει στο περιθώριο περιφρονημένος και ανυπόλητος: *χιλιάδες φτωχοί, ~ της κοινωνίας, ζουν χωρίς στέγη και περιθάλψη* 2. **αποβλήτα** (τα) τα απορρίμματα, κυρ. της βιομηχανικής παραγωγής: *τοξικά | χημικά | βιομηχανικά ~*. [ETYM. αρχ. < αποβάλλω]. αποβλή (η) 1. η απομάκρυνση κάποιου από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται ή στον οποίο ανήκει: *η ~ κάποιου από τους κόλπους της Εκκλησίας | του στρατεύματος* || η - *ξένων λέξεων από τη γλώσσα* • 2. η εκδίωξη μαθητή | σπουδαστή από την τάξη ή η προσωρινή ή και οριστική εκδίωξη μαθητή από το σχολείο ως τιμωρία για σοβαρό του παράπτωμα 3. ΑΘΛ. η απομάκρυνση παίκτη από τον αγωνιστικό χώρο για το υπόλοιπο του αγώνα κατόπιν αποφάσεως του διαιτητή, λόγω αντικανονικής ενέργειας του για την οποία προβλέπεται τέτοια ποινή: *~ ποδοσφαιριστή με κόκκινη κάρτα* 4. η απομάκρυνση με έκκριση: *η ~ βλαβερών ουσιών από τον οργανισμό* 5. η καταστολή/επίθεση ανεπιθύμητης ή βλαβερής ιδιότητας: *η ~ των κακών συνθηκών* • 6. ΙΑΤΡ. η πρόωγη έξοδος από τη μήτρα του κουφορούμενου εμβρύου, ώστε να είναι αδύνατη η επιβίωση του. [ETYM. αρχ. < αποβάλλω]. **αποβολιμαίος**, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να αποβληθεί, να απορριφθεί: *αρκετές λέξεις του χειρογράφου κρίθηκαν ~*. [ETYM. < αρχ. υποβολιμαίος < απο- + βόλιμος < βολή < βάλλω].

ΣΧΟΛΙΟ Η λέξη **αποβολιμαίος** χρησιμοποιείται ήδη στην Αρχαία με τη σημασία «αποβλητός, απορριπτός, για πέταμα» (*αποβάλλω, αποβολή*), από όπου πέρασε στην παλαιότερη φιλολογική μετα-γλώσσα με τη σημασία του «απορριπτός, εξοβελιστέος» για λέξεις, τύπους και στοιχεία του κειμένου. **αποβολιμαίος** - **υποβολιμαίος**. Πρόκειται για διαφορετικές σημασίες -**υποβολιμαίος** σημαίνει «αναληθής, πλαστός, ψευδής υπαγορευόμενος», με μόνο κοινό στοιχείο ότι και οι δύο λέξεις ανάγονται στο ρ. βάλλω.

αποβροβόρηση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η ολοσχερής μετατροπή σε βόρβορο, η πλήρης εξαχρείωση των ηθών **αποβροβί** (το) ο φθίνων βόρειος άνεμος.

αποβουτυρώνω ρ. μετβ. {αποβουτύρω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ το βούτυρο από (κάτι): *αποβουτυρωμένο γάλα*. — **αποβουτύρωση** (η).

αποβραδύς επίρρ. (λαϊκ.) από το βράδυ: « - *έκκίνηση μ'έναν παλιό μου φίλο ! για το Κατζίγκιριάκειο και για τον Άγιο Νείλο*» (λαϊκ. τραγ.). — (σπάν.) **αποβραδινός**, -η, -ό.

[ETYM. < μεσν. *άποβραδύς* «το περασμένο βράδυ» < απο- + βράδυ + επιρρ. επίθημα -ίς, κατά τα επιρρ. *απονωρ-ίς, (ε)νωρ-ίς, ολημερ-ίς* κ.ά. Βλ. κ. *βράδυ*]. **απόβραδο** (το) (λογот.) το χρονικό διάστημα μετά το δείλινο (βλ. λ. *απόγευμα*). **αποβράζω** ρ. αμετβ. {απόβρασα} (λαϊκ. για φαγητό) σταματώ να βράζω.

[ETYM. < αρχ. *άποβράσσω* | -τω < απο- + βράσσω (βλ. κ. *βράζω*)]. **απόβρασμα** (το) {αποβράσμ-ατος | -ατα, -άτων} (υβριστ.) ο άνθρωπος του υποκόσμου, ο ανυπόλητος και ανέντιμος άνθρωπος: *συχνά στη φρ. **απόβρασμα** της κοινωνίας* ΣΥΝ. κάθαρμα, παλιάνθρωπος. [ETYM.- μετν., αρχική σημ. «αφώνημα, εκθλίσιμα», < αρχ. *άποβράσσω* < απο- + βράσσω «βράζω». Η φρ. *απόβρασμα της κοινωνίας* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. Recume de la société)].

αποβροχάρης (ο) (αποβροχάρης) (λαϊκ.-λογот.) ο υγρός και ψυχρός καιρός μετά τη βροχή: *~ καιρός | αέρας*.

απόβροχο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογот.) η υγρασία και η ψύχρα μετά τη βροχή: «στη *δροσιά του απόβροχου λουσιμένη* (η γη)» (Ιωάνν. Γρυπάρης).

απόγαιο (το) → απόγειο

απογαλακτισμός (ο) (λόγ.) 1. η διακοπή θηλασμού του βρέφους: *μεγάλοσε αρκετά το μικρό' όπου να 'ναι πρέπει να αρχίσει ο ~* ΣΥΝ. αποθλασμός 2. (μτφ.) η απαλλαγή από εξάρτηση: *ιδεολογικός ~*. — **αποναλακτίζω** ρ. [μτν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθλασμός*.

απόγειο (το) {απογει-ου | -ων} 1. ΑΣΤΡΟΝ. (το) απόγειον σημείον, Πτολεμαίου *Μαθηματική Σύνταξις* 9,1) το πλέον απομακρυσμένο από τη Γη σημείο της τροχιάς αντικειμένου που περιφέρεται γύρω από αυτή (πβ. λ. *περίγειο*) 2. (μτφ.) το ύψιστο σημείο, το αποκορύφωμα: *στα τριάντα του έρτασε στο - της δόξας του*. Επίσης (σπάν.) **απόγειο** [ETYM < αρχ. *άπογειον*, ουδ. του επίθ. *απόγειος* < απο- + γή, πβ. *υπόγειος, υπέρ-γειος, εγ-γειος, Μεσό-γειος*. Ο τ. *απόγειο*(ν) < φρν. *άπο-γαιον*, ουδ. του επίθ. *άπογαιος* < απο- + γαία]. **απογειώνω** ρ. μετβ. {απογειώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. θέτω σε κίνηση και αποσπώ από το έδαφος (αεροσκάφος), ώστε να βρεθεί στον αέρα: *ο πιλότος απογειώσε το αεροσκάφος με πολύ άσχημες καιρικές συνθήκες* ΑΝΤ. προσγειώνω: (συνήθ. το μεσοπθ. *απογειώνομαι*) 2. (α)

αποσπώμαι από το έδαφος, αφού τεθώ σε κίνηση: *το αεροπλάνο απογειώθηκε* (β) (για επιβίβαση αεροσκάφους) ξεκίνησε την πτήση εγκαταλείποντας το έδαφος: *Προσδεθείτε! Σε λίγο απογειονόμαστε!* 3. (μτφ.) παρουσιάζω απότομο άνοδο: *οι τιμές των ακινήτων απογειώθηκαν* 4. (μτφ.) αισθανόμαι ύψιστη συγκίνηση: *όταν ακούω αυτή τη μουσική, ~* 5. γνωρίζω μεγάλη άνθηση, φτάνω στο ανώτατο σημείο της ακμής: «*εκείνη την περίοδο το οικολογικό κίνημα είχε απογειωθεί*» (εφην.) 6. (μτφ.-οικ.) οδηγώ σε ύψιστη συγκίνηση, αποσπώ από την πραγματικότητα προκαλώντας μεγάλη ευχαρίστηση: *έπαιζαν το αγαπημένο μου κομμάτι και με απογειώσαν* ΣΥΝ. εκστασιαζόμαι. [ETYM. < απόγειος, πβ. κ. *προσ-γειώνω*].

απογειώνομαι - προσγειώνομαι. Δοθέντος ότι το αεροπλάνο είναι εφεύρεση του 20ού αι. (1927), και οι λέξεις που σχετίζονται με αυτό είναι νεότερες. Το απογειώνω-ω | -ομαι σχηματίστηκε από το αρχ. επίθ. *απόγειος*, ενώ το επίσης αρχ. *πρόσειος* ήταν η βάση για το προσγειώνω-ω | -ομαι. Σημειώτεον ότι τόσο το *απόγειος* όσο και το *πρόσειος* χρησιμοποιήθηκαν κυρίως στον χώρο της αστρονομίας. Γίνεται λόγος για «*απόγειος ανέμους*» ή «*απόγεια πνεύματα*» και *απόγειον* (εννοείται *σημείον*) ήταν (και είναι) «η μεγαλύτερη απόσταση ενός πλανήτη από τη Γη». Ομοίως, «*προ-σειόταται πήσεις*» αναφέρονται από τον μηχανικό Φίλωντα (3ος/2ος αι. π.Χ.), ενώ στον φιλόσοφο Πορφύριο (3ος αι. μ.Χ.) απαντά «*η πρόσειος περί τον αέρα ταχύτης*». Τα *απογείωση* και *προσειώση* επέτρεψαν και τη δημιουργία του όρου *γειώση* (και *γειώνω*) «η αγωγήμη σύνδεση, η ηλεκτρική επαφή με τη γη».

απογείωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η απόσπαση αεροσκάφους από το έδαφος, ώστε να βρεθεί στον αέρα ΑΝΤ. προσγειώση 2. (μτφ.) η απότομη άνοδος: *~ των τιμών* 3. (μτφ.) η πολύ μεγάλη συγκίνηση από έντονη ευχαρίστηση, η αίσθηση ότι αποσπάται κανείς από την πραγματικότητα ΣΥΝ. έκσταση.

απογείση (η) [1876] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αφαίρεση των βλημάτων από πυροβόλο όπλο ΑΝΤ. γείση.

απόγευμα κ. (λαϊκ.) **απόγεμα** κ. (λογот.) **απόγειο** (το) {απο-γεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρονικό διάστημα της ημέρας που παρεμβάλλεται ανάμεσα στο μεσημέρι και το βράδυ. [ETYM. μετν. < απο- + γεύμα].

απογευματινός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το απόγευμα, που πραγματοποιείται το απόγευμα: *~ περίπατος | παράσταση | ασχολήση | ωράριο* ΣΥΝ. (λόγ.) *εσπερινός* 2. **απογευματινός** (ο), **απογευματινή** (η) (α) πρόσωπο που εργάζεται σε απογευματινή βάρδια: *έπιασαν δουλειά | σκόλασαν οι ~ (β) μαθητής | μαθήτρια που φοιτά σε σχολείο το οποίο λειτουργεί το απόγευμα* 3. **απογευματινή** (η) (εν. θεατρική παράσταση ή προβολή κινηματογραφικού έργου) που πραγματοποιείται το απόγευμα: *σε αντιδιαστολή προς τη βραδινή: πήγαμε θέατρο προχθές στη λαϊκή* ~ 4. **απογευματινό** (το) πρό-χειρο φαγητό πριν από το δείπνο ΣΥΝ. πρόδειπνο.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*.

απογίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. (εύχρ. κυρ. στον αόρ.: *απέγινα* (λαϊκ. *απόγινα* κ. *λογот.* *απογίνικα*)) 1. φθάνω σε ορισμένη κατάληξη ή σε ορισμένη κατάσταση: *τη απέγινε με το θέμα που συζητούσαμε προχθές* || *αν χάσουμε το μαγαζί, εγώ τι θ' απογίνω*; ΣΥΝ. *απολήγω, καταλήγω* 2. καταλήγω σε χειρότερη κατάσταση σε σχέση με αυτή στην οποία βρισκόμουν: *ήταν από τα νιάτα τον δύστροπος, τώρα που γέρσε απέγινε* ΣΥΝ. *παράγινωμαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός* [ETYM. < αρχ. *άπογίνομαι* «απουσιάζω, αποφεύγω» < απο + γίνο-μαι. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

ΣΧΟΛΙΟ Συχνά χρησιμοποιείται και σήμερα στην ομιλία η αρχαία στερεότυπη φράση *τα γενόμενα ουκ άπογί(γ)νονται* με τη σημασία του «ό,τι έγινε, δεν ξεγίνεται», η οποία λέγεται για κάτι κακό ή δυσάρεστο, που δεν μπορεί κανείς να επανορθώσει εκ των υστέρων.

απόγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία νιώθει κανείς ότι βρίσκεται σε αδιέξοδο, έχει απελπιστεί και δεν γνωρίζει τι πρέπει να κάνει: *βρίσκομαι | είμαι | έρχομαι σε -* || η έλλειψη ρευστού στην αγορά έχει φέρει τους εμπόρους σε ~ ΣΥΝ. απελπισία. [ETYM. < μετν. *άπογνώσις* < αρχ. *άπογνώσκειν* «παραιτούμαι από πρόθεση ή σχέδιο μου να κάνω κάτι» < απο- + γινώσκειν].

απογοήτευση (η) [1861] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η διάψευση των ελπίδων, των προσδοκιών: *είχε μια ερωτική ~ στα νεανικά του χρόνια* || *δοκιμάζω ~* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε διαψεύδει τις ελπίδες, τις προσδοκίες: *γνώρισε πολλές ~ στον μακρό πολιτικό βίο του* || ο χρενός αγώνας ήταν σκέτη ~ *οι δυο ομάδες έπαιζαν ανιαρά και χωρίς φαντασία*. — απογοητευτικός, -ή, -ό [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απογοητεύω*. [ETYM. Απθδ. του γαλλ. désenchantment].

απογοητεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1887] (απογοήτευ-σα, -θηκα (καθμ. -ηκα), -μένος) ♦ (μετβ.) 1. διαψεύδω τις ελπίδες, τις προσδοκίες (κάποιου): *η πολιτική των μεταρρυθμιστών απογοητεύσε όσους περίμεναν μεγάλες αλλαγές* (η πολιτική τους δεν επέφερε μεγάλες αλλαγές) || *οι γονείς του περιμεναν ότι θα γίνει επιστήμονας, εκείνος όμως τους απογοητεύσε* 2. (μεσοπθ. **απογοητεύομαι**) (α) διαψεύδονται οι ελπίδες, οι προσδοκίες μου: *απογοητεύθηκα από το αποτέλεσμα των εκλογών* || *απογοητευμένοι ψηφοφόροι του κυβερνώντος κόμματος* (β) χάνω την εμπιστοσύνη μου ή την αυτοπεποίθησή μου, χάνω το θάρρος μου: *όταν βλέπω τι συμβαίνει γύρω μου και πού βαδίζει ο τόπος μας, -* || *απογοητεύθηκε μετά την αποτυχία* ♦ 3. (αμετβ.) προκαλώ

απογοήτευση: απογοήτευσε η ομάδα μας στον γχεσινό αγώνα.
[ETYM < απο- + γοητεύω, απόδ. του γαλλ. désenchanter].

απογοητεύομαι - απογοήτευση. Οι τύποι με -α- (απ-α-γοητεύομαι και απ-α-γοήτευση), αντί των ορθών απο-γοητεύομαι | απο-γοήτευση είναι εσφαλμένοι, αφού οι λέξεις σχηματίζονται με την πρόθεση από (από + γοητεύω). Το (ορθό) **απογοήτευση** εισάγεται τη δεκαετία του 1860 ως απόδοση του γαλλ. désenchantement, για να ακολουθήσει αμέσως μετά το ρ. απογοητεύω. Φαίνεται μάλιστα ότι στο ρομαντικό κλίμα της εποχής η χρήση αυτών (και μάλιστα της μετοχής απογοητευμένος) ήταν ιδιαίτερα αυξημένη, γεγονός που κάνει τον Στ. Κουμανούδη (*Συναγωγή Νέων Λέξεων...*, σ. 124) να παρατηρεί ειρωνικά: »*Ερωτώ εγώ, δια τί οί αγαπόντες τό ρήμα τούτο [εννοεί τη μετχ. απογοητευμένος] δεν το μεταχειρίζονται μέ τον αναδιπλασιασμόν του; [δηλ. ως απογοητευμένους!]*».

απογομφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η εξαγωγή των γομφίων (δοντιών). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση
απόγονος (ο) {απογόνου | -ων, -ους} αυτός που γεννήθηκε ή κατάγεται από κάποιον: *οι Έλληνες υπερηφανεύονται ότι είναι ~ των μεγαλύτερων στογαστών της ανθρωπότητας || είναι - Γάλλον φεουδαρχών* ΑΝΤ. πρόγονος ΦΡ. (ευγεν. σε νιοπάντρο ζευγάρι) *καλοῦς απογόνος!* να αποκτήσετε καλά παιδιά! [ETYM, αρχ. < απο- + γόνος].
απογραφή (η) **1.** (α) η λεπτομερής καταγραφή πραγμάτων: *έκαναν ~ των αντικειμένων που πρόκειται να πουληθούν στη δημοπρασία* (β) ΝΟΜ. η καταγραφή περιουσιακών στοιχείων ενός φυσικού ή νομικού προσώπου που γίνεται με το κύρος της δικαστικής αρχής **2.** η καταγραφή σε ονομαστικούς και στατιστικούς καταλόγους των κατοίκων μιας χώρας: *ο αριθμός των εδρών ανά εκλογική περιφέρεια ορίστηκε με βάση την ~ του 2001.* — απογραφείας (ο/η) [μετρν.], απογραφικός, -ή, -ό, απογράφω ρ. [αρχ.]. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «κτηματολόγιο, κατάλογος περιουσιακών στοιχείων», < απογράφω].

απόγραφο (το) {απογράφου | -ων} **1.** ΝΟΜ. το επικυρωμένο μοναδικό αντίγραφο δικαστικής απόφασης ή άλλου εκτελεστού τίτλου (συμβολαιογραφικού εγγράφου, διαταγής πληρωμής κ.λπ.), το οποίο εμπιρεύει διαταγή της πολιτείας προς τα αρμόδια όργανα να εκτελέσουν τον τίτλο: *πήρε ~ από τα πρακτικά της δίκης · 2.* ΦΙΛΟΛ. το πρώτο σωζόμενο αντίγραφο πρωτότυπου χειρογράφου. — απογραφικός, -ή, -ό [1886]. [ETYM < μετρν. απόγραφον «αντίγραφο», ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. απόγραφος. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. transcrit].

απόγραφο - αντίγραφο. Το **απόγραφο** διαφέρει από το απλό **αντίγραφο**, δηλώνοντας το πρώτο κεκυρωμένο αντίγραφο απόφασης με εντολή εκτελέσεως εν αντιθέσει προς τα λοιπά -κεκυρωμένα ή μη- αντίγραφα που βγαίνουν από το απόγραφο ή απευθείας από δικαστικές αποφάσεις, συμβολαιογραφικά έγγραφα κ.λπ.

απογυμνώνω ρ. μετβ. [αρχ.] (απογύμνω-σα, -θηκα, -μένος) **1.** γδύνω εντελώς, αφαιρώ όλα τα ρούχα από (κάποιον) **2.** (μτφ.) αφαιρώ (από χώρο) τα πράγματα που υπάρχουν σε αυτόν: *οι ληστές απογύμνωσαν το κατάστημα από όλα τα τιμαλάφη ΣΥΝ. καταληστεύω, γδύνω 3.* αφαιρώ εξ ολοκλήρου από (κάποιον κάτι): *τον απογύμνωσε από κάθε εξούσια, αφήνοντας του μόνο τα τιμητικά αξιώματα.* — απογύμνωση (η) [μετρν.].

αποδόση (η) {-ης κ. -άρσεως | χωρ. πληθ.} μέθοδος που αποσκοπεί στον σχηματισμό βουτύρου, κατά την οποία η κορυφή του γάλακτος που έχει συγκεντρωθεί σε κάδους υποβάλλεται σε βίαια χτυπήματα (με ραβδία ή, σε βιομηχανικές μονάδες, με μηχανικό τρόπο) ΣΥΝ. βουτυροποίηση.

[ETYM < αρχ. απόδωρο «εκδέρω - διαχωρίζω με χτυπήματα» (πβ. δέρω - δάρσις) < απο- + δέρω, βλ. κ. δέρνω].

αποδόσυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ΓΛΩΣΣ. η απόλεια της δασύτητας, του δασέος (φωνητικός) χαρακτήρα των συμφώνων της Αρχαίας Ελληνικής, που δηλώνονταν από τα γράμματα φ, θ, χ: γενικότερα, κάθε μορφής απόλεια της δασύτητας. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. désaspiration].

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύμφωνα που δηλώνονταν από τα γράμματα φ, ο και χ της Αρχ. Ελληνικής ήταν έκτιστά σύμφωνα με έντονο το χαρακτηριστικό της δασύτητας, μιας άγνας δηλ. που συνόδευε τα αντίστοιχα σύμφωνα: φ = p^h, ο = t^h, χ = k. Στους αλεξανδρινούς χρόνους η δασύτητα αυτή έπαψε σιγά-σιγά να προφέρεται (**αποδόσυνση**) με παράλληλη τροπή των συμφώνων στα διαρκή (τριβόμενα) σύμφωνα, που προφερόμε από τότε μέχρι σήμερα στην Ελληνική, δηλ. στα σύμφωνα φ (φος = fos έναντι αρχ. p^hος), ρ (θέμα = éema έναντι αρχ. t^hημα) και χ (χώρα = chóρα έναντι αρχ. k^hορα).

αποδόσωση (η) [1891] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η καταστροφή των δασών σε μεγάλη έκταση. — αποδοσωτικός, -ή, -ό.

αποδεδειγμένος, -η, -ο αυτός που έχει αποδειχθεί, που βεβαιώνεται με αποδείξεις: ~ *απάτη | ενοχή | αθωότητα* ΣΥΝ. τεκμηριωμένος ΑΝΤ. αναπόδεικτος. — αποδεδειγμένα | αποδεδειγμένος [μετρν.] επιτρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτήρημα, μετοχή. [ETYM Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. αποδείκνυμι].

αποδεικνίω ρ. [μεσν.] μετβ. {απέδειξα, αποδείχ-θηκα (καθημ., -θηκα κ. λόγ. απέδειχην, -ης, -η-, -η-, μετχ. αποδείχθεις, -είσα, -έν), αποδεδειγμένος} **1.** δείχνω με αδιαμφισβήτητο τρόπο ότι (κάτι) υπάρχει, είναι

αληθές ή ορθό: ο *συνήγορος απέδειξε την αθωότητα της κατηγορουμένης με ατράνταχα στοιχεία || του απέδειξα ότι είχε άδικο και άλλαξε γνώμη* ΣΥΝ. τεκμηριώνω · **2.** (μεσοπαθ. **αποδεικνύομαι**) φαίνομαι εκ των πραγμάτων ότι είμαι κάτι, διαπιστώνεται τελικά ότι είμαι κάτι: *οι υποσχέσεις του αποδείχθηκαν απατηλές || αποδείχθη αντάξιος της αποστολής που του ανέθεσαν || ο οργανισμός του αποδείχθηκε ανθεκτικότερος από όσο νομίζαμε* **3.** (η μετχ. **αποδεδειγμένος, -η, -ο**) βλ. λ. Επίσης (καθημ.) αποδείχνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. δείχνω. [ETYM. μετρν. < αρχ. αποδείκνυμι, αρχική σημ. «εξεχωρίζω ένα αντικείμενο από άλλα και το δείχνω», < απο- + δείκνυμι].

αποδεικτικός, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει ή χρειάζεται να αποδειχθεί.

αποδεικτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που συντελεί στην απόδειξη: *τα δακτυλικά του αποτυπώματα πάνω στο πιστόλι είναι ~ στοιχεία της ενοχής του || ~ συλλογισμός || ~ διαδικασία | μέθοδος* (β) ΝΟΜ. **αποδεικτικά μέσα** τα μέσα στα οποία μπορεί να στηριχτεί το δικαστήριο τη δικανική του πεποίθηση ως προς την αλήθεια ή την αναλήθεια των πραγματικών ισχυρισμών των διαδίκων (τα μέσα που μπορούν να πείσουν το δικαστήριο για την αλήθεια, δηλ. τεκμήρια, όρκος, έγγραφα, μαρτυρίες, πραγματογνωμοσύνη κ.ά.) **2.** **αποδεικτικό** (το) έγγραφο το οποίο πιστοποιεί κάτι: ~ *παραλήπτη | ενοχλήσεως! εισπραχής | φοιτήσεως σε σχολείο | εξόδων | δαπανών* ΣΥΝ. πιστοποιητικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποφοίτηση.

απόδειξη (η) {-ης κ. -είσεως | -είξεις, -είσεων} **1.** η διαδικασία με την οποία αποδεικνύει κανείς κάτι: *όλοι οι ισχυρισμοί του χρειάζονται ~ 2.* (συνεκδ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να αποδειχθεί κάτι, το αποδεικτικό στοιχείο: *το ότι δεν έχει άλλοθι, δεν είναι - της ενοχής του || τι αποδείξεις έχεις για αυτό που ισχυρίζεσαι; || προςκομίζω αποδείξεις || αδιάσειστη | έμμεση | ισχυρή | πιστική | χειροπιαστή ~ ΣΥΝ. πειστήριο 3.* (ειδικότ.) βεβαίωση (θεωρημένο στέλεχος από μπλοκ ή απόκομμα ταινιάς από ταμειακή μηχανή) πληρωμής χρηματικού ποσού: *πλήρωσα στο ταμείο και πήρα την ~ || τι θέλετε, ~ ή τι μολόγιο; || κόβω (εκδίδω) ~ || μαζεύω αποδείξεις για τη φορολογική δήλωση || για την αλλαγή προϊόντος προσκομίζε την ~ αγοράς του || ~ λιανικής πώλησης | παροχής υπηρεσιών || μπλοκ αποδείξεων | ιδιοχείρη | ανεπίσημη | πρόχειρη ~ || διπλότυπη | εξοφλητική ~ 4.* ΦΙΛΟΣ.-ΜΑΘ. η σειρά ορθών συλλογισμών μέσω των οποίων γίνεται εμφανής η αλήθεια (ορθότητα) μιας πρότασης: η ~ *ενός θεωρήματος || επαγωγική | απαγωγική ~.* [ETYM < αρχ. απόδειξις < αποδείκνυμι].

αποδείξεις - ενδείξεις - αποχρώσεις ενδείξεις. Στην κλίμακα της αποδεικτικής διαδικασίας, οι βαθμίδες από τα ασθενέστερα στα ισχυρότερα στοιχεία είναι από τις **απλές ενδείξεις** στις **αποχρώσεις ενδείξεις** με κορυφαία βαθμίδα τις **αποδείξεις**. Φράσεις όπως «για να υπάρξει ενοχή, απαιτούνται όχι απλές ενδείξεις, αλλά αποδείξεις», δείχνουν ότι όχι οι πιθανές ή φαινομενικές μαρτυρίες, οι ενδείξεις, αλλά τα αναμφισβήτητα τεκμήρια, οι αποδείξεις, μπορούν να στηρίξουν την ενοχή ή μη κάποιου. Ανάμεσα στις απλές ενδείξεις και τις αποδείξεις βρίσκονται οι **αποχρώσεις ενδείξεις**, οι ικανές ή επαρκείς ενδείξεις, οι οποίες υπερβαίνουν τις απλές ενδείξεις αποτελώντας οινείς αποδείξεις.

αποδείξιμος, -η, -ο [1861] αυτός που μπορεί να αποδειχθεί.

απόδειπνο (το) (αποδείπνω | -ων) ΕΚΚΛΗΣ. η ακολουθία της Εκκλησίας που ψάλλεται μετά το δείπνο και πριν από τον ύπνο και διακρίνεται σε μικρό και σε μεγάλο απόδειπνο: *στα μοναστήρια ψάλλουν κανονικά το ~ ΦΡ. (α) μέγα απόδειπνο ψάλλεται από τη Δευτέρα ως και την Πέμπτη κάθε εβδομάδας της πενήνταήμερης νηστείας πριν από το Πάσχα (β) μικρό απόδειπνο στα μοναστήρια ψάλλεται κανονικά το μικρό απόδειπνο καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ενώ στα αστικά κέντρα το απόγευμα κάθε Παρασκευής των Χαιρετισμών της Θεοτόκου των οποίων προηγείται.* [ETYM < μετρν. απόδειπνον < αρχ. φρ. άπα δείπνον «ο χρόνος έπειτα από το δείπνο»].

αποδειπνώ ρ. αμετβ. [μετρν.] {αποδειπνείς... | αποδείπνησα} τελειώνω το δείπνο.

αποδείχνω ρ. → αποδεικνίω

αποδεκατίζω ρ. μετβ. {αποδεκάτισα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξοντώνω ομαδικά, σκοτώνω πάρα πολλούς: *με μια ξαφνική επίθεση αποδεκάτισαν τις δυνάμεις του εχθρού || ολόκληροι πληθυσμοί πολλών αποδεκατίζονται κάθε χρόνο με το παράνομο κυνήγι ΣΥΝ. αφανίζω, θερρίζω, εξολοθρεύω. — αποδεκατισμα (το) κ. αποδεκατισμός (ο) [1796].*

[ETYM μετρν., αρχική σημ. «αποδίδω το ένα δέκατο», < απο- + δεκατίζω < δέκα].

αποδέκτης (ο) {αποδεκτών}, **αποδέκτρια** (η) {αποδεκτριών} **1.** πρόσωπο που δέχεται, που λαμβάνει κάτι: *αναζητούσαν τον ~ της επίμαχης επιστολής ΣΥΝ. παραλήπτης 2.* (συνεκδ.) πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται κανείς: *είναι ενδιαφέρον να δει κανείς πώς ανταρά ο ~ του μηνύματος || υπήρξε ~ πολλών παραπόνων* ΣΥΝ. δέκτης. [ETYM. αρχ. < αποδέχομαι].

αποδεκτός, -ή, -ό **1.** αυτός που τον δέχονται θετικά και τον εγκρίνουν: *οι όροι που δεν έγιναν ~ || η πρόταση που έγινε ~ || κοινός ~ λύση || για την προεδρία της Δημοκρατίας θα προταθεί πρόσωπο - από όλους 2.* (ειδικότ. στον λόγο) αυτός που αναγνωρίζεται ως ορθός ή που δεν προκαλεί: ~ *λέξη | σύνταξη | πρόταση | έκφραση || στη λογοτεχνική γλώσσα συναντούμε συχνά γλωσσικά στοιχεία μη αποδεκτά στην κοινή γλώσσα.* [ETYM μετρν. < αρχ. αποδέχομαι].

αποδεκτότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα ενός κείμενου να γίνεται αποδεκτό, να είναι δηλ. κατανοητό και ευπρόσληπτο από τον αναγνώστη (αποδέκτη). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. acceptability].
 αποδέλοπος, -η, -ο (λαϊκ.) υπόλοιπος. [ETYM. μεσν. < απο- + δελοιπός < συνδ. δέ + επιθ. λοιπός].
 αποδελτιώνω ρ. μετβ. {αποδελτιώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. καταγράφω σε δελτία (διάφορες πληροφορίες, λέξεις, στοιχεία από κείμενα κ.λπ.): *αποδελτιώσαμε όλες τις ελληνικές λέξεις που απαντούν στα έργα του Σαίξπηρ* ΣΥΝ. καταγράφω 2. (συνεκδ.) συγκεντρώνω από συγκεκριμένη πηγή (κυρ. κείμενο) και καταγράφω στοιχεία που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον: ~ τον *κυριακάτικο Τύπο*. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. index].
 αποδελτίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η καταγραφή σε δελτία (πληροφοριών, λέξεων, στοιχείων από κείμενα κ.λπ.): ~ νεολογισμών στα κείμενα του *Καζαντζάκη* || ~ του *ημερησίου Τύπου*.
 αποδέμνηση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αλλαγή από υποχρέωση, υπόσχεση ή άλλη δέσμευση: ~ από τους *όρους της συμφωνίας* ANY. δέσμευση. — αποδέμνητικός, -ή, -ό.
 αποδέσμεϊο ρ. μετβ. {αποδέσμευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} απάλλασσω από υποχρέωση, υπόσχεση ή άλλη δέσμευση: *τον αποδέσμευσε από τις υποχρεώσεις της σύμβασης που υπέγραψε* || η ομάδα *αποδέσμευσε τον παίκτη* ANT. δεσμεϊό.
 [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. désengager. Ασχέτο από το μετν. αποδεσμεϊό «δένω σφριτά»].
 αποδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αποδέχ-θηκα (καθημ. -τηκα)} 1. δέχομαι ευχαρίστως: *αποδέχθηκε την πρόκληση μας να μιλήσει στη γιορτή του σχολείου* ANT. απορρίπτω, αποκρούω, αρνούμαι 2. συμφωνώ με (για άποψη): *είμαι από εκείνους που αποδέχονται τις θέσεις σας* ΣΥΝ. ασπάζομαι, προσυπογράφω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
 αποδημητικός, -ή, -ό αυτός που ταξιδεύει σε άλλους τόπους ΣΥΝ. (εκφραστ.) διαβιτάρικος, ταξιδιάρικος- ΦΡ. *αποδημητικό πτηνό* | *πουλί* κάθε πουλί που αποδηνά, ταξιδεύει στα θερμά κλίματα, για να περάσει τον χειμώνα: το *χελιδόνι ανήκει στα ~ πουλιά*. [ETYM. αρχ. < αποδήμιō].
 αποδημία (η) {αποδημιών} 1. η απομάκρυνση από την πατρίδα με σκοπό τη διαμονή σε μια ξένη χώρα: *εξαιτίας της μεγάλης ανεργίας, έχει αυξηθεί το ποσοστό αποδημίας προς το εξωτερικό* || ~ *μόνιμη* | *πρόσκαιρη* | *προσορινή* 2. ΝΟΜ. *παράνομη αποδημία* η παράνομη έξοδος από τη χώρα προσώπου (που έχει ασκήσει εναντίον του ποινική δίωξη ή που υπηρετεί στρατιωτική θητεία) 3. ΕΚΚΛΗΣ. (α) *ιερά αποδημία* ταξίδι πιστών στους ιερούς τόπους της θρησκείας τους για προσκύνημα (π.χ. των χριστιανών στα Ιεροσόλυμα, των μωαμεθανών στη Μέκκα κ.λπ.) (β) (μτφ.-λόγ.) ο θάνατος: η ~ εις *Κύριον* ΣΥΝ. εκδη-μία 4. (ειδικότ.) η μετακίνηση πτηνών και υδρόβιων ζώων σε θερμότερες χώρες κατά τον χειμώνα ή σε τόπους κατάλληλους για αναπαυαγωγή. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιδημία, πεθαίνω. [ETYM. αρχ. < αποδήμιος].
 απόδημος, -η, -ο 1. αυτός που κατοικεί στα ξένα μέρη: η *προσφορά των ~ Ελλήνων στο έθνος είναι εξαιρετική* || (συνεκδ.) ~ *Ελληνισμός* ΣΥΝ. ξενιτεμένος, μετανάστης 2. *απόδημοι* (οι) (ενν. Έλληνες) οι Έλληνες του εξωτερικού ή οι ελληνικής καταγωγής πολίτες άλλων χωρών (Η.Π.Α., Καναδά, Αυστραλίας, Γερμανίας, Βελγίου, Αφρικής κ.ά.): *δευτέρα γενιά απόδημων*. [ETYM. αρχ. < απο- + δήμος].
 αποδημό ρ. μετβ. [αρχ.] {αποδημείω... | αποδήμησα (λογιότ. απεδή-μησα)} (λόγ.) εγκαταλείπω τον τόπο μου, φεύγω στα ξένα ΣΥΝ. ξενιτεομαι, μεταναστεύω, (λογ.) μισεύω-ΦΡ. (μτφ.-λόγ.) *αποδημώ εις Κύριον* πεθαίνω. — αποδημηση (η) [μετν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιδημία, πεθαίνω.
 αποδιάρθρωση ρ. μετβ. {αποδιάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} καταστρέφω την οργανωτική δομή (συνόλου, συστήματος): *οι συνεχείς εναλλαγές διευθυντών αποδιάρθρωσαν την επιχείρηση* ΣΥΝ. αποδιοργανώνω. — αποδιάρθρωση (η).
 αποδιάρσκειο ρ. μετβ. {εύχρ. στον αόρ. απέδρασα} 1. δραπέτευω από τις φυλακές, από χώρο στον οποίο κρατούμαι εγκλειστος: *χτες απέδρασαν δύο κρατούμενοι από τις φυλακές* 2. εγκαταλείπω (κάτι δυσάρεστο) καταφεύγοντας σε (πιο ευχάριστη κατάσταση): *με τα όνειρα που κάνει προσπαθεί να αποδράσει από τη ρουτίνα* || *πίστεψαν πως με τα ναρκωτικά θα αποδράσουν σε πιο ευχάριστους κόσμους και το πλήρωσαν ακριβιά* || οι *Αθηναίοι απέδρασαν και αυτό το τριήμερο από την πρωτεύουσα*. Επίσης (καταχρ.) αποδρό. [ETYM. αρχ. < απο- + διάρσκειο «φεύγω, διαφεύγω» < δι-δρά-σκω < θ. δρα- < I.E. *drā-umi | *dr-em-, πβ. συνσφρ. drā-ti «διαφεύγει», γερμ. treten «περπατώ», γαλλ. trottoir «πεζοδρόμιο», αγγλ. tread «πατώ», γερμ. Treppe «σκάλα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. ε-δραμ-ον, δρόμ-ος, δρα-πέτης κ.ά.].
 αποδίδο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {απέδωσα, αποδόθηκα, αποδοδεμένος} (λόγ.) ♦ (μετβ.) 1. (α) δίνω πίσω (κάτι που χρωστώ): *θα αποδώσω τα οφειλόμενα και με το παραπάνω* ΣΥΝ. επιστρέφω-ΦΡ. *αποδίδο τα ίσα* ανταποδίδο (σε κάποιον) το κακό που μου έκανε: *βρήκε την κατάλληλη ευκαιρία και του απέδωσε τα ίσα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πατώζω, ανταποδίδο, εκδικούμαι, πληρώνω με το ίδιο νόμισμα (β) επιστρέφω σε δικαιούχο (κράτος, ταμείο, υπηρεσία κ.λπ.) προκαθορισμένο ποσό χρημάτων, το οποίο έχει εισπραχθεί εν όνοματι του δικαιούχου και για ορισμένο σκοπό (φόρους κ.λπ.): ~ τον *Φ.Π.Α.* στην *εφορία* ANT. παρακρατώ 2. απονεμώ, δίνω σε (κάποιον κάτι αντίξιο του): *τον αποδόθηκαν τιμές αρχηγού κράτους* 3. (γενικότ.) δίνω-σε φρ. όπως: ~ *αξία σε κάτι* (θεωρώ ότι κάτι έχει αξία) || ~ *σημασία σε κάτι* (θεωρώ κάτι σημαντικό) · 4. καταλογίζω: ~ *δόλο στις ενέργειες του* || ~ *ευθύνες σε*

κάποιον · 5. (α) αναφέρω (κάτι) ως αιτία για (κάτι): *απέδωσε το σφάλμα σε αφηρημάδα* (β) αναφέρω (κάποιον) ως δημιουργό (πράγματος): *ο λόγος αυτός εφαρμόζεται αποδίδεται στον Δημοσθένη* · 6. μεταφέρω το περιεχόμενο ή την εικόνα από (κάτι), ώστε να το αντιληφθούν και άλλοι: *το δημοσίευμα δεν αποδίδει σωστά το νόημα των δηλώσεων του υπουργού* || η *μετάφραση δεν απέδωσε το ποιητικό ύφος του πρωτοτύπου* || αυτό το *πορτρέτο αποδίδει πιστά τα χαρακτηριστικά του προσώπου της* · 7. ερμηνεύω (μουσική σύνθεση, σκηνή ή ρόλο): ~ *έργα για πιάνο του Λιστ και του Σούμαν* || ~ τον *ρόλο της Ιοκάστης στον «Οιδίποδα»* · 8. μεταφέρω (σε άλλη γλώσσα ή γλωσσική μορφή): η *λεξική «φιλότιμο» δεν αποδίδεται εύκολα σε άλλη γλώσσα* ΣΥΝ. μεταφράζω 9. αποφέρω (κέρδος): *έκλεισε την επιχείρηση, διότι δεν του απέδιδε χρήματα* ♦ (αμετβ.) 10. καρποφορώ, φέρνω αποτέλεσμα: *δυστυχώς δεν απέδωσαν οι πολύχρονες προσπάθειες του ΣΥΝ. τηλεσκόπου* 11. έχω απόδοση στην εργασία μου: *όποιος αποδίδει θα αμείβεται και περισσότερο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM. < αρχ. αποδίδομαι, αρχική σημ. «δίνω πίσω, αποπληρώνω τα οφειλόμενα», < απο- + δίδωμι, βλ. κ. δίνω].
 αποδιεθνοποιώ ρ. μετβ. {αποδιεθνοποιείω... | αποδιεθνοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφαιρώ από (ένα ζήτημα) τις διεθνείς του διατάξεις: η *Τουρκία προσπαθεί να αποδιεθνοποιήσει το Κυπριακό* ANT. διεθνοποιώ. — αποδιεθνοποίηση (η).
 αποδιοπομπάιος, -α, -ο [1888] κυρ. στη φρ. *αποδιοπομπάιος τράγος* ο άνθρωπος στον οποίο επιρρίπτονται οι ευθύνες άλλων: *δεν θα επιτρέψω να κάνετε εμένα ~ όλοι έχετε ευθύνες για ό,τι συνέβη* (βλ. κ. εξυλαστήριο θύμα, λ. εξυλαστήριος). Επίσης *αποιομπάιος* [μετν.]. [ETYM. < αρχ. αποδιοπομπάιος (-έο-) «εξαγνίζω, αποτρέπω συμφορές» (πβ. πέμπο - πομπή - πομπάιος) < απο- + διο- (< αρχ. επιθ. διος «θείος, ουράνιος», με αναφορά στο Διόν κωδιον, «δορά τράγος, την οποία χρησιμοποιούσαν σε εξαγνιστικές τελετές») - πομπάιος (< πέμπο). Στον σχηματισμό του επιθ. συνββαλε το μετν. αποιομπάιος (τράγος), με το οποίο στη Μετάφραση των Εβδόμηκοντα αποδόθηκε το εβρ. 'Azazel (ομοίως και λατ. caper emissarius)].
 ΣΧΟΛΙΟ Η όλη φράση αποδιοπομπάιος τράγος και ως περιεχόμενο και ως γλωσσική διατύπωση είναι προϊόν συμφορικού, αποτέλεσμα δηλ. αναμειξέως δύο διαφορετικών παραδόσεων και δύο διαφορετικών λεκτικών δηλώσεων: του αρχαίου ελληνικού αποδιοπομπάιος «αποτρέπω κακά, εξορκίζω» (μαρτυρείται ήδη στον *Κρατίλο* του Πλάτωνος) και του άποιομπάιος τράγος της Π.Δ. 'Ητοι: αποδιοπομπάιος + αποιομπάιος τράγος > αποιοπομπάιος τράγος (> λατ. caper emissarius). Το τελευταίο αυτό είναι νεολογισμός, που μαρτυρείται μόλις από τη δεκαετία του 1880. Από πλευράς περιεχομένου, και οι δύο παραδόσεις στηρίζονται στην έννοια του «εξυλαστήριου θύματος» και της «κάθαρσης». Και το μεν αποδιοπομπάιος προέρχεται από το «αποπέμπωμι τὸ Διόν κωδιον» (διόγωμο) δη την πόλη την πρόβια του πρόβιατου, αποκαθαίρω), ο δε αποιομπάιος τράγος είναι ο τράγος στον οποίο έπερτε ο κλήρος κάθε 7 χρόνια να αφαιρεί ελεύθερος στην έρημο από τον αρχιερέα, μεταφέροντας πάνω του το βάρος των αμαρτιών όλου του λαού (Π.Δ. *Λευϊτικόν* 16, 8-10). Ως προς την παλαιότερη ετυμολογία του αρχ. αποδιοπομπάιος από τη φράση «ἀπό Διός πομπός», με τη σημ. του «αποτρέπω επερχόμενα κακά διά του αποτρόπαιου Διός», δεν φαίνεται να ευσταθεί.
 αποδιοργανώνω ρ. μετβ. {αποδιοργάνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καταστρέφω την οργάνωση, τη συγκρότηση (συνόλου, συστήματος κ.λπ.): *μετά την απορρίπωση του διευθυντή η επιχείρηση αποδιοργανώθηκε* ΣΥΝ. διαλύω, (μτφ.) ξεχαρβαλώνω 2. κάνω (κάποιον) να χάσει τον ρυθμό της εργασίας του ή της ζωής του: *τα οικογενειακά του προβλήματα τον αποδιοργάνωσαν* ΣΥΝ. απορρυθμίζω, αποσυντονίζω. — αποδιοργάνωση (η). [ETYM.Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. disorganise (νόθο συνθ)].
 αποδιώχνω ρ. μετβ. [μεσν.] {αποδιώ-ξα, -χτηκα, -γμένος} 1. διώχνω μακριά ΣΥΝ. απομακρύνω, εκδιώκω · 2. *αποδιωγμένοι* (οι) οι απόκληροι της κοινωνίας, οι κατατρεγμένοι. Επίσης αποδιώκω [αρχ.]. — αποδιώγιμος (ο).
 αποδοκιμάζω ρ. μετβ. {αποδοκιμάσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εκφράζω την αντίθεση μου με χειρονομίες, φωνές ή άλλες έντονες εκδηλώσεις: *οι ακροατές αποδοκίμασαν έντονα τον ομιλητή* ΣΥΝ. γιουχαρώ, (οικ.) κρᾶζω ANT. επιδοκιμάζω 2. αρνούμαι να αποδεχθώ (κάτι), απορρίπτω: *ο λαός στις εκλογές αποδοκίμασε με την ψήφο του τους ακραίους πολιτικούς σχηματισμούς δείχνοντας την προτίμηση τον στους μετριαστές* ΣΥΝ. κατακρίνω, επικρίνω ANT. εγκρίνω, επικροτώ, επιδοκιμάζω.
 [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «απορρίπτω έπειτα από δοκιμή», < απο- + δοκιμάζω. Η λ. αναφερόταν αρχικώς στην απόρριψη υποψηφίου έπειτα από επιμελή εξέταση των προσόντων του (αξιωματούχου, αλλά και αλόγου, σπιτιού ή και νόμου). Η γενίκευση της σημ. είναι ήδη αρχ.].
 αποδοκιμασία (η) [μετν.] {αποδοκιμασιών} 1.η εκδήλωση δυσάρεσκαις με ζωηρό τρόπο (φωνές, χειρονομίες κ.λπ.): *ακούστηκαν φωνές αποδοκιμασίας από το ακροατήριο* || *ομόφωνη* | *άγρια* | *έντονη* ~ || *ακούγονται οι ~ του πλήθους* ΣΥΝ. γιουχασίμα, (οικ.) κρᾶξιμο ANT. επιδοκιμασία 2. η άρνηση αποδοχής, απόρριψη: *είναι δεδομένη η ~ τέτοιων πράξεων από την Εκκλησία* ΣΥΝ. επικρίση, κατάκριση ANT. εγκρίση, επιδοκιμασία, επικρότηση. — αποδοκιμαστικός, -ή, -ό [μετν.], αποδοκιμαστικά επίρρ.
 αποδόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΙΛΟΛ. θεωρία και μέθοδος της λογοτεχνικής κριτικής με επιφανέστερο εκπρόσωπο τον

Z. Ντερνίτ, η οποία αρνείται τη θέση ότι η λέξη έχει σταθερή σημασία, ανεξάρτητα των κειμένων όπου απαντά, και με βάση αυτό επιχειρεί να προβάλει τη «ποικιλία των πιθανών ερμηνειών ενός κειμένου. Επίσης **αποδομικός** (ο). — **αποδομιστικός**, -ή, -ό. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déconstruction].

αποδομώ ρ. μετβ. {αποδομείω...|αποδομ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διασπώ (λέξη) στα επιμέρους στοιχεία (παράγοντας νέες σημασίες και λεκτικούς συνδυασμούς). [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déconstruire].

άποδος, -η, -ο → άποδος
απόδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** (α) (γενικότ.) η σχέση μεταξύ της προσπάθειας που καταβάλλει κάποιος και του αποτελέσματος της προσπάθειας του· ο βαθμός στον οποίο αξιοποιεί κάποιος τις ικανότητες και τα μέσα που έχει στη διάθεση του: *έχω χαμηλή/υψηλή | μέτρια | εντυπωσιακή ~ || φτάνω στο μέγιστο της ~ μου || ανεβάζω | βελτιώνω την - μου || η ~ ενός μαθητή | αθλητή | μιας ομάδας* (πβ. λ. *επίδοση*) (β) ΟΙΚΟΝ. (στην εργασία) ο βαθμός παραγωγής: ο εργοδότης τους *ζήτησε να αυξήσουν την ~ τους* || *εξαιρετική | συνολική | ποσοτική | ποιοτική ~ || σπόροι με μεγάλη ~ || η ~ του εδάφους αυξάνεται με τα κατάλληλα αγροοικονομικά έργα ΣΥΝ.* παραγωγικότητα **2.** το κέρδος που αποδίδει κάτι: *τι ~ έχουν τα ομόλογα*; **3.** (για ηλεκτρικές συσκευές) η ισχύς και η διάρκεια, ο βαθμός επιτέλεσης της λειτουργίας τους: *το καλοριφέρ έχει υψηλή ~ || μπαταρίες με μεγάλη ~*; **4.** (α) το να αναφέρεται κάτι ως αιτία για κάτι άλλο, ο καταλογισμός: *η ~ της καταστροφής σε τεχνικά αίτια | στον ανθρώπινο παράγοντα || ~ ευθυνών || η ~ του εγκλήματος στη σύζυγο του θύματος* (β) το να φέρεται, να θεωρείται κάποιος δημιουργός συγκεκριμένου πράγματος: *η ~ αναπόγραφων σατιρικών στίχων σε γνωστό ποιητή*; **5.** (α) η επιστροφή οφειλόμενου ποσού ή πράγματος: *ζήτησαν την ~ όσον δικαιούνταν* (β) η επιστροφή σε δικαίωμα (κράτος, ταμείο, υπηρεσία κ.λπ.) προκαθορισμένου ποσού χρημάτων, το οποίο έχει ήδη εισπραχθεί εν ονόματι του δικαιούχου και για ορισμένο σκοπό (φόρους κ.λπ.): *καθυστέρησε την ~ του οφειλόμενου φόρου* ANT. παρακράτηση **6.** η απονομή, το να δίνεται σε κάποιον κάτι αντίξιο του: *~ τιμών αργήσο κράτους στον Οικουμενικό Πατριάρχη*; **7.** η μεταφορά του περιεχομένου ή της εικόνας από κάτι, ώστε να το αντιληφθούν και άλλοι: *κατά τη μεταγλώττιση του Ροϊδη στη δημοτική δεν επιγγάνεται η ~ του ειρωνικού χαρακτήρα που έχει το κείμενο στην καθαρεύουσα || ο ζωγράφος εμμένει στην ~ των λεπτομερειών*; **8.** η ερμηνεία μουσικής συνθέσης, σκηνής ή ρόλου: *επιτυχημένη | συγκινητική | αισθαντική | παρακτική ~ του ρόλου της Μήδειας*; **9.** η μεταφορά σε άλλη γλώσσα ή γλωσσική μορφή: ο «*Αμιέτ*» σε *έμμετρη ~ στα Ελληνικά από τον Β. Ρότα*; **10.** ΓΛΩΣΣ. το δεύτερο σκέλος υποθετικού λόγου, η πρόταση που δηλώνει αυτό που συμβαίνει, εφόσον ισχύει αυτό που δηλώνει η υπόθεση: *αν βρέξει, δεν θα έλθουμε* («*αν βρέξει*» είναι η υπόθεση και «*δεν θα έλθουμε*» η απόδοση) **11.** ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. η ποσότητα προϊόντος που παράγεται από χημική αντίδραση ή διεργασία ως ποσοστό της ποσότητας που θα παραγόταν θεωρητικά, εάν η μετατροπή ήταν πλήρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση, δίνω*.

[ETYM₂ < αρχ. *ἀπόδοσις* < *ἀποδίδωμι*. Η λ. σήμαινε αρχικά «επιστροφή των οφειλόμενων (πραγμάτων ή χρημάτων)», ενώ στους γραμματικούς της ελληνιστικής εποχής μαρτυρούνται οι σημ. «ερμηνεία, εξήγηση - β' σκέλος υποθετικού λόγου». Ορισμένες οικονομικές σημ. είναι μετάφρ. δάνεια, πβ. *αγγλ.* yield, return; το ίδιο ισχύει και για τη σημ. «βαθμός λειτουργικότητας», πβ. *αγγλ.* performance].

αποδοστικός, -η, -ο [μετβ.] αυτός που πρέπει να αποδοθεί όπου ανήκει: *~ φόρος ποσό*.

αποδοτικός, -η, -ό **1.** αυτός που παράγει αξιόλογο έργο στον τομέα εργασίας του: *ένας από τους πιο ~ υπαλλήλους της εταιρείας ΣΥΝ.* παραγωγικός, εργατικός **2.** αυτός που αποφέρει κέρδος, οφέλη: η επένδυση *αποδείχθηκε εκ των υστέρων ιδιαίτερα ~ ΣΥΝ.* επικερδής, προσοδοφόρος. — **αποδοτικ-ά** | -ός [μεσν.] επίρρ., αποδοτικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*. [ETYM₂ μετβ. < αρχ. *ἀποδίδωμι*]. **αποδοχή** (η) **1.** η θετική υποδοχή και έγκριση θέσεων, απόψεων κ.λπ.: *χάρηκε για την ~ των προτάσεων του ΣΥΝ.* συγκατάθεση, έγκριση, υιοθέτηση ANT. απόρριψη **2.** το να αποδέχεται, να λαμβάνει κανείς κάτι **3.** ΝΟΜ. (α) η αναγνώριση της νομιμότητας μιας διαδικαστικής πράξης από τον διάδικο, τον οποίο βλάπτει η πράξη αυτή (β) **αποδοχή κληρονομιάς** ρητή ή σιωπηρή δήλωση του κληρονόμου με την οποία αποδέχεται την κληρονομιά (γ) **αποδοχή προϊόντων εγκλήματος** έγκλημα του οποίου ο δράστης με πρόθεση αποκρύπτει, αγοράζει, λαμβάνει ως ενέχυρο ή με άλλον τρόπο δέχεται στην κατοχή του πράγμα που προήλθε από αξιόποινη πράξη **4.** **αποδοχές** (οι) τα χρήματα που δίνονται ως αμοιβή, ο μισθός που παίρνει κανείς για την εργασία του: *οι χαμηλές | υψηλές ~ των μελών του διπλωματικού σώματος ΣΥΝ.* απολαβές. [ETYM₂ αρχ. < αποδέχομαι]. **αποδραματοποιώ** ρ. μετβ. {αποδραματοποιήσω...|αποδραματοποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφαιρώ το δραματικό στοιχείο από κάτι: *~ ένα διάλογο | την αποτυχία στις εξετάσεις* ANT. δραματοποιώ. — **αποδραματοποίηση** (η).

[ETYM₂ Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *dédramatiser* (νόθο συνθ.)].

αποδράση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η δραπέτευση από κλειστό χώρο περιορισμού | εγκλεισμού: *~ κρατουμένων από τις φυλακές* || *~ από το στρατόπεδο συγκεντρώσεως* **2.** (μτφ.) η φυγή: *~ από την πραγματικότητα*.

[ETYM₂ < αρχ. *ἀπόδρασις* < *ἀποδιδράσκω*]. **αποδρομή** (η) (λόγ.) **1.** η εκδίωξη, η απόρριψη, η αποβολή: *η ~ του ρα-*

τισμού **2.** ΙΑΤΡ. η σταδιακή υποχώρηση μιας αρρώστιας. [ETYM₂ μετβ., αρχική σημ. «λιμένας καταφυγίου», < *ἀπο-* + *-δρομή* < *δρομείς*, απφρ. απρ. β' (βλ. λ. *δρόμος*), με σχηματισμό κατά τα *ἐκ-δρομή, παραδρομή, καταδρομή* κ.ά.].

αποδυναμώνω ρ. μετβ. {αποδυναμώ-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ ή περιορίζω τις δυνάμεις (κάποιου) στο ελάχιστο: *τα ελλείμματα αποδυναμώσαν την οικονομία της χώρας ΣΥΝ.* εξασθενίζω ANT. ενδυναμώνω, ενισχύω. — **αποδυναμώση** (η), **αποδυναμωτικός**, -ή, -ό. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *affaiblir*].

αποδρώ ρ. → αποδιδράσκω
αποδούω ρ. μετβ. αποθ. {αποδούθηκα, λόγ. μετβ. αποδοθείς, -είσα, -έν} αφιερώνομαι με πάθος (σε δραστηριότητα): *το σωστικό συνεργείο αποδούθηκε σε γενναία προσπάθεια για τον εθλοπαικτικό επίδοξο ΣΥΝ.* μάχομαι, τα δίνω όλα. — **απόδυση** (η) [μετβ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απεκδόμια, αποθετικός*. [ETYM₂ αρχ. -ική σημ. «γδύνομαι, αποβάλλω από πάνω μου», < *ἀπο-* + *δύομαι* «εισέρχομαι», βλ. κ. *δύω*].

αποδοίμια σε | στον αγώνα. Το *αποδοίμια*, ήδη στον Όμηρο, σήμαινε «εξεντόμια, βγάω τα ρούχα μου», με αντίθετο το ενδόμια (από όπου τα ενδόμια). Από φράσεις όπως «*αποδοίμια εις την παλαίστραν*» ή «*εις το γυμνάσιον*», που λέγονταν για αθλητές που έβγαζαν τα ρούχα τους ετοιμαζόμενοι για αθλητικούς αγώνες, πλάστηκε η φράση «*αποδοίμια σε | στον αγώνα*» με τη σημ. «αναλαμβάνω αγώνα, μπαίνω στον αγώνα, αγωνίζομαι με όλες τις δυνάμεις μου για κάτι» (κυριολεκτικά και μεταφορικά): *Οι δύο πολυεθνικές αποδούθηκαν σε έναν σκληρό αγώνα για την κατάκτηση των νέων αγορών της Α. Ευρώπης*.

αποδουτήριο (το) {αποδουτηρί-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) χώρος στον οποίο γδύνονται και κάνουν λουτρό οι αθλούμενοι: *οι αθλητές γδύθηκαν στα ~ και ετοιμάστηκαν για τον αγώνα*. [ETYM < αρχ. *ἀποδουτήριον* < *αποδοίμια* «γδύνομαι, βγάω τα ρούχα μου» + *παρὰ*, επίθημα -τήριον, πβ. *ἐνδοίμια, ἐνδομία*].

αποδώ επίρρ. [μεσν.] **1.** (τοπ.) από αυτό εδώ το μέρος, από αυτή την κατεύθυνση: *έλα ~, που δεν έχει βράχια* ANT. αποκειί: ΦΡ. *αποδώ κι αποκειί* (i) στο ένα και στο άλλο μέρος, οπουδήποτε: *καλό είναι να μη γυρίζεις ~ το βράδυ μόνη σου* (ii) στον έναν και στον άλλον, σε διάφορα πρόσωπα ή χώρους: *γυρνάει ~ και ζητάει δανεικά* **2.** (χρον.) από αυτήν εδώ τη στιγμή: *~ και πέρα θα κάνεις ό,τι σου λέω || ~ και στο εζής θα ακούω τις συμβουλές σου*.

Α.Π.Ο.Ε.Α. (η) Ανωτάτη Πανελλήνια Ομοσπονδία Εφέδρων Αξιοματικών.

αποδευνώνω ρ. μετβ. {απέδευσα, απεδεύθηθ, -ης -η..., αποδευνόμενος} (λόγ.) **1.** βγάω (ζώα) από τον ζυγό ΣΥΝ. ξεζεύω **2.** αποσυνδέω μέρος που έχω συνδέσει με ζεύξη. Επίσης αποζεύω (σημ. 1). [ETYM < αρχ. *ἀποδευνώνω* | -μαι «αποχωρίζω» | -μαι, αποσυνδέω | -μαι» < *ἀπο-* + *ζεύγνυμι*, βλ. λ. *ζεύξη, ζεύγος*].

αποδέυση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αποσύνδεση (συνήθ. ζώων από τον ζυγό για όργωμα) ANT. ζεύξη, σύζευξη. [ETYM₂ < μετβ. *ἀποδευνέω* < αρχ. *ἀποδευνώνω* «αποχωρίζομαι» < *ἀπο-* + *ζεύγνυμι*, βλ. κ. *ζεύγος*].

αποζημιώνω ρ. μετβ. [1840] {αποζημιώ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αποκαθιστώ τη ζημία που προκάλεσα, πληρώνοντας χρήματα ή ικανοποιώντας τις απαιτήσεις του θιγόμενου: *για τη ζημία του αυτοκινήτου με αποζημιώσε η ασφαλιστική εταιρεία* **2.** (ειδικότ.) ενισχύω οικονομικά (κάποιον που υπέστη ζημιά | βλάβη): *η κυβέρνηση δεσμεύθηκε να αποζημιώσει τους πληγέντες από τον σεισμό | τις πλημύρες* **3.** (μτφ.) ικανοποιώ υλικά ή ηθικά (κάποιον που κατέβαλε προσπάθεια): *ταλαιπωρηθήκαμε μέχρι να έρθουμε, αλλά η παράσταση μας αποζημιώσε ΣΥΝ.* ανταμείβο.

αποζημίωση (η) [1821] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η συνθή, χρηματική παροχή για επανόρθωση ζημιάς που προκάλεσε κάποιος: *κατέβαλε τη νόμιμη ~ για τη φθορά* || *~ για ψυχική οδύνη* || *δίνω* ■ ΦΡ. **πολεμική αποζημίωση** (συνήθ. στον πληθ.) χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο ηττημένος στον νικητή βάσει των όρων συμφωνίας που υπογράφεται κατά τη λήξη του πολέμου **2.** η χρηματική ενίσχυση σε κάποιον που υπέστη ζημιά: *η Ευρωπαϊκή Ένωση θα δώσει ~ στους αγρότες για την καταστροφή της σοδειάς τους*; **3.** έκτακτη χρηματική παροχή για την κάλυψη ειδικών εξόδων (συμμετοχή σε συμβούλια, έξοδα παραστάσεως κ.ά.) ΦΡ. **αποζημίωση εκτός έδρας** πρόσθετη αμοιβή υπαλλήλου, που εκτελεί υπηρεσία μακριά από την έδρα του **4.** το χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο εργοδότης σε απολύμενο υπάλληλο **5.** (μτφ.) αμοιβή που έρχεται ως αναγνώριση για κάτι: *η υποτροφία ήταν ηθική ~ για τους κόπους της ΣΥΝ.* ανταμοιβή, αναγνώριση ΦΡ. **βουλευτική αποζημίωση** χρηματική παροχή που δίνεται σε κάθε βουλευτή μιας βουλευτικής περιόδου υπό μορφήν μηνιαίου μισθού. [ETYM₂ Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. *indemnité*].

αποζητώ [μετβ.] (κ. -ώω) μετβ. {αποζητ-είς κ. -ός... | αποζητ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} επιθυμώ έντονα (κάποιον/κάτι που αισθάνομαι πως μου λείπει): *μέσα στη φασαρία της πολύβουθς πόλης αποζητούσα τη γαλήνη του χωριού μου ΣΥΝ.* πεθούω, λαχταρώ.

αποζουρλιάνω ρ. μετβ. {αποζουρλι-νω, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.-εκφραστ.) τρελαίνω (κάποιον) εντελώς, αποτρελαίνω.
αζώω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αζοείω...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} προσπορίζω τα προς το ζην: *αζοεί δουλεύοντας σε δυο-τρεις δουλειές μαζί*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποβιώνω*. αποχηροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η απόλεια της ηχηρότητας ενός συμφώνου και η τροπή του στο αντίστοι-

χο άηχο. π.χ. η τροπή του αρχαίου ηχηρού β (= b) στο αντίστοιχο άηχο ψιλό π (= p) πριν από το σ (**αμείβ-σω > αμείπ-σω > αμείνω*) ΣΥΝ. αηχοποίηση. — αποχηροποίηση ρ. {-εΐται...}. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. devoicing].

απόηχος (ο) 1. ο ήχος που φθάει από μακριά: *ο ~ των πολυβόλων τάραιζε τον ύπνο μας* || (μτφ.) *η ηχογράφηση αυτή αποτελεί- της παράτασης που δόθηκε στη Σκάλα του Μιλάνου τον Μάρτιο του 1958* 2. (μτφ.) η ακουστική ανάμιξη από κάτω: *στ'αφτιά μου υπήρχε ακόμη ο ~ των λόγων του* · 3. (συνεκδ.) ο αντίκτυπος γεγονόςτος που έχει ήδη συντελεστεί: *ο ~ των νέων οικονομικών μέτρων στους δείκτες του χρηματιστηρίου ήταν σημαντικός*. [ETYM < απο- + ήχος. Νεοτ. λ. με τη σημ. συνθέτων του απο-, που δηλώνουν «αυτό που απομένει ή ακολουθεί κάτω»].

αποθαλάσσιω ρ. μετβ. [αποθαλάσσιω-σα. -θηκα. -μένος] (για υδροπλάνα, ανυψώνω από την επιφάνεια της θάλασσας· (συνήθ. κυρ. στη Φρ. **αποθαλασσώνομαι**) εγκαταλείπω την επιφάνεια της θάλασσας και αρχίζω να πετώ ANT. προσθαλασσώνομαι. — αποθα-λάσσιωση (η).

αποθ�άμιος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. νεκρός, πεθαμένος 2. **αποθαμένα** (τα) οι νεκροί συγγενείς: *να συγχωρεθούν τ' ~ σου!* (βλ. λ. *πεθαίνω*). [ETYM. μεσν., παθ. μτχ. του *αποβαίνω*, από τον αόρ. β' *ἀπέθανον* του ρ. *αποθνήσκω*].

αποθαμός (ο) → πεθαμός

αποθανατίζω ρ. → αποθανατίζω

αποθα(ν)ω (να/θα) ρ. → αποθνήσκω

αποθανών, -ούσα, -όν μτχ. {αποθαν-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που πέθανε, ο νεκρός· κυρ. στη Φρ. **Ο αποθανών | ο τεθνεώς | ο νεκρός δαδικαίεται** (ό γαρ αποθανών δαδικαίεται από τής αμαρτίας, Κ.Δ. Ρωμ. 6, 7) αυτός που έχει πεθάνει δεν κρίνεται πια (αν ήταν καλός ή όχι, αν έπραξε σοστά ή όχι κ.λπ.), αλλά θεωρείται δικαιομένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*. [ETYM. Μτχ. αορ. β' του αρχ. *αποθνήσκω*].

αποθαρρημένος, -η, -ο → αποθαρρύνω

αποθαρρυντικός, -ή, -ό [1864] αυτός κάνει κάποιον να χάσει την πίστη του στις δυνάμεις του για ανάληψη ή συνέχιση έργου, προσπάθειας κ.λπ.: *τα αποτελέσματα τής έρευνας ήταν τελείως ~ ΣΥΝ. αποκαρδιωτικός, απελπιστικός ANT. ενθαρρυντικός, ελπιδοφόρος*.

αποθαρρύνω ρ. μετβ. [1866] {αποθάρρυν-να, -νθηκα, αποθαρρυνμένος κ. αποθαρρηνμένος} 1. κάνω (κάποιον) να χάσει την πίστη στις δυνάμεις του, την αυτοπεποίθηση και το θάρρος του: *μη του ασκείς συνεχώς κριτική, γιατί έτσι τον αποθαρρύνεις!* || (συνήθ. μεσοπαθ.) *μετά την πρώτη αποτυχία αποθαρρύνθηκε κι εγκατέλειψε την προσπάθεια* || *μην αποθαρρύνεσαι, στο τέλος θα είσαι ο νικητής!* ΣΥΝ. απογοητέω, απελτίζω ANT. ενθαρρύνω 2. (καταχρ.) αποτρέπω, δεν ευνοώ: *η πολιτική και κοινωνική αστάθεια αποθαρρύνει τις ζέζνες επενδύσεις σε αυτή τη χώρα* ANT. ενθαρρύνω, ευνοώ. — **αποθάρρυνση** (η) [1854]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *décourager*. Η λ. είναι άσχετη από το μτγν. *αποθαρρύνω* «ενθαρρύνω (έντονα)». Η μτχ. *αποθαρρηνμένος* (μεσν.) από το αρχ. *ἀποθάρρῶ* (-έω) «παίρνω θάρρος» (κατά τη σημ. του *αποθαρρύνω*)].

ΣΧΟΛΙΟ Πρόκειται για νεολογισμό τής δεκαετίας του 1860 (αποθαρρύνω, αποθάρρυνση, αποθαρρυντικός) με τη στερεωτική σημασία του απο-, όπως στα απο-δοκιμάζω, απο-καλύπτω, απο-μυθο-ποιώ, απο-διοργανώνω κ.τ.δ. Άρα δεν έχει σχέση με το αρχ. *αποθαρρύνω*, όπου το απο- έχει επιτακτική σημασία: *αποθαρρύνω* «ενθαρρύνω» (πβ. *ἀποθαυμάζω* «θαυμάζω πολύ», *ἀποθεμελιώ* «καταστρέφω τελείως» κ.ο.κ.). Το ασύμβατο στο νεοελλ. *αποθαρρύνω* με το αρχαίο *αποθαρρύνω* είχε επισημάνει ο περίφημος φιλόλογος Κωνσταντίνος Κόντος στις *Παρατηρήσεις* του. Οποσδήποτε, η μεταβολή τής σημ. των λέξεων στη μακράιωνη πορεία τής ελληνικής γλώσσας ή η διαφοροποίησή ενός νεοσηματισμένου από έναν αντίστοιχο παλαιότερο τύπο δεν είναι σπάνια.

αποθαυμάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {αποθαύμασα} | ♦ 1. (μετβ.) θαυμάζω για πολλή ώρα: *στάθηκε και αποθαύμασε το άγαλμα* ♦ 2. (αμετβ.) αισθάνομαι έκπληξη και θαυμασμό: *έκανε ένα απρόσμενο και επικίνδυνο ακροβατικό και όλοι αποθαύμασαν*.

αποθέμα (το) [1889] {αποθέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (συνήθ. σε πληθ.) ό,τι φυλάσσεται σε ποσότητες, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί στο μέλλον: *εξαντλήθηκαν τα ~ νερού* || *τα ~ καυσίμων | χρυσού | πετρελαίου* || *τα συναλλαγματικά ~ τής χώρας* 2. (ειδικότ.) η διαθέσιμη σε δεδομένη στιγμή ποσότητα εμπορεύματος ΣΥΝ. στοκ 3. (μτφ.) ο βαθμός στον οποίο εξακολουθεί να υπάρχει μια ψυχική ιδιότητα ή ικανότητα: *έχει τεράστια-δύναμη/ ανθρωπιάς/ θάρρους* || *ψυχικά-4*. ΟΙΚΟΝ. το μέρος τής περιουσίας μιας εταιρείας, το οποίο περιλαμβάνει πρώτες ύλες, έργα εν εξέλιξη και τελικά προϊόντα. [ETYM. < αποθέτω, πβ. κ. θέτω - θέμα].

αποθεματικός, -ή, -ό [1833] ΟΙΚΟΝ. 1. αυτός που προέρχεται ή σχηματίζεται από αποθέματα: *ήταν πολυάριθμοι οι ~ πόροι τής τράπεζας* 2. **αποθεματικό** (το) (α) το ποσό από τα κέρδη μιας επιχείρησης, που αποταμιεύεται για την κάλυψη τυχόν ζημιών: *η πλειοψηφία των μετόχων ζήτησε την αύξηση του ~ λόγω αυξημένων ζημιών τής επιχείρησης* || *έκτακτο* | *λανθάνον* | *άδηλο* ~ (β) το κονδύλιο από τον κρατικό προϋπολογισμό, το οποίο προορίζεται για έκτακτη ενίσχυση υπουργείων. [ETYM: Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. reserve (fund), λχ. *λανθάνον* | *άδηλο αποθεματικό* (πβ. αγγλ. hidden | secret reserve)].

αποθεματοποιώ ρ. μετβ. [αποθεματοποιείς... | αποθεματοποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος] δημιουργώ αποθέματα ΣΥΝ. αποταμιεύω. —

αποθεματοποίηση (η).

αποθεραπεία (η) [μτγν.] [χωρ. πληθ.] 1.η ολοκλήρωση τής θεραπείας 2. ΑΘΛ. σύνολο κινητικών δραστηριοτήτων και εφαρμογής φυσικών μέσων που ακολουθούν την προπόνηση ή τον αγώνα που αποσκοπούν στην αποκατάσταση των λειτουργιών του οργανισμού στα επίπεδα ηρεμίας.

αποθεραπεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποθεράπευ-σα, -θηκα (καθημ. -τη-κα), -μένος} θεραπεύω εντελώς· κυρ. το μεσοπαθ.: *βγήκε απ' το νοσοκομείο, αφού αποθεραπεύθηκε*. — αποθεραπευτικός, -ή, -ό [μτγν.].

αποθερίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποθερίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ολοκληρώνω το θέρισμα (σε κάτι): *~ το χωράφι*. — αποθερίσμα (το) [μεσν.]. απόθεση (η) → αποθέτω

αποθετήριος, -α, -ο ΝΟΜ.ΟΙΚΟΝ. 1. αυτός που αναφέρεται στην αποθήκευση εμπορευμάτων ή άλλων πραγμάτων και ο οποίος είναι ελευθέρως εμπορεύσιμος και μεταβιβάσιμος: *~ έγγραφο* 2. (α) **αποθετήριο** (το) {αποθετηρί-ου | -ων} διαπραγματευσιμο αποδεικτικό που εκδίδει το Χρηματιστήριο Αξιών σε επενδυτή για τις μετοχές του, που παραμένουν προς φύλαξη, για την αποφυγή διακίνησης αυτούσιων των χρεωγράφων (β) **Αποθετήριο Τίτλων** εταιρεία που αναλαμβάνει τη φύλαξη των τίτλων των εισηγμένων στο Χρηματιστήριο μετοχών και μέσω τής οποίας διενεργούνται συναλλαγές χωρίς διακίνηση των χρεωγράφων. [ETYM < αποθέτω + παραγ. επίθημα -τήριος, πβ. κ. *κατατακ-τήριος*].

αποθέτω (ο) {αποθετών} (σπάν.) το δοχείο απορριμμάτων, ο κάλαθος των ακριθίστων.

[ETYM αρχ. < *ἀποτίθημι* < απο- + *τίθημι* (βλ. λ. θέτω, *τίθεται*). Στην Αρχ. ως *ἀποθεταί* χαρακτηρίζονται (από τον Πλούταρχο) οι τόποι όπου οι Λακεδαιμόνιοι έβριγαν τα ανάθηρα ή ανήμπορα παιδιά τους].

αποθετικός, -ή, -ό 1. αυτός που αποθέτει κάτι 2. ΓΛΩΣΣ. **αποθετικό ρήμα** κάθε ρήμα που στερείται ενεργητικού τύπου, π.χ. *έρχομαι, εκμεταλλεύομαι* κ.ά.

[ETYM. μτγν. < αρχ. *ἀποτίθημι*. Η ονομασία *αποθετικά ρήματα*, (αγγλ. deponent verbs), που δόθηκε από τους αλεξανδρινούς γραμματικούς, οφείλεται στην εσφαλμένη αντίληψη ότι αυτά τα ρήματα *ἀπέθετο* (δηλ. *απέβαλαν*) την ενεργητική τους φωνή, ενώ στην πραγματικότητα δεν εμφάνισαΥ εξαρχής ενεργητική φωνή].

ΣΧΟΛΙΟ Ως αποθετικά χαρακτηρίζονται τα ρήματα που σχηματίζουν μόνο μεσοπαθητικούς τύπους σε -ομαι (*δέχ-ομαι, έρχ-ομαι, ντρέπ-ομαι*) και που, τρόπον τινά, «άπέθετο», *απέβαλαν* (βλ. ΕΤΥΜ.) τον ενεργητικό τους τύπο σε -ω (δεν υπάρχει **δέχ-ω, *έρχ-ω, *ντρέπ-ω*). Τα αποθετικά ρήματα δεν είναι πάρα πολλά σε αριθμό, αλλά είναι πολύ σημαντικά σε σημασία και χρήση, πολλά δε από αυτά είναι ήδη αρχαία. Όσα από αυτά έχουν ενεργητική διάθεση, παίρνουν δηλ. αντικείμενο (π.χ. *δέχομαι* κάποιον/κάτι, *εκμεταλλεύομαι* κάποιον/κάτι, *περιποιούμαι* κάποιον), σχηματίζουν την παθητική τους διάθεση περιφραστικά με τη βοήθεια των ρ. *γίνομαι, γίνομαι* αντικείμενο, *βρίσκω, έχω*, (λόγ.) *τυγχάνω* κ.λπ. + όνομα: *Όλοι δέχθηκαν τον Γιάννη με ενθουσιασμό* → *Ο Γιάννης έγινε δεκτός από όλους με ενθουσιασμό* - *Εκμεταλλεύονται οικονομικά τους υπάλληλους σε αυτή την επιχείρηση* → *Οι υπάλληλοι γίνονται αντικείμενο οικονομικής εκμεταλλεύσεως σε αυτή την επιχείρηση* - *Η αστυνομία υποσιγάζεται τον ταμία ως ένοχο* → *Ο ταμίας συγκεντρώνει τις υποψίες τής αστυνομίας ως ένοχος*. Στις περιπτώσεις αυτές είναι λάθος να πούμε: **Ο Γιάννης δέχτηκε από όλους με ενθουσιασμό* ή **Οι υπάλληλοι εκμεταλλεύονται οικονομικά σ' αυτή την επιχείρηση* ή **Ο ταμίας υποσιγάζεται από την αστυνομία ως ένοχος!*

Τα κυριότερα αποθετικά ρήματα τής Ελληνικής: *αγωνίζομαι* (αντ-, δι-, συν-), *αισθάνομαι* (δι-, προ-, συν-), *αμύνομαι* (υπερ-), *αναροσιτέμμαι, ανέχομαι, αντιλαμβάνομαι, απεχθάνομαι, απολογούμαι, αποπερνούμαι, αρκούμαι, αρνιέμαι* (απ-) | *αρνούμαι, ασάζομαι, αστειεύομαι, ασχολούμαι* (απ-, εν-, υποαπ-), *αφοσιώνομαι, βαριέμαι, βδελύττομαι, βρυσχόμαι, γέλομαι, γίνομαι* (κατά-), *δέχομαι* (απο-, δια-, κατά-, πάρα-, υπο-), *διαμαρτύρομαι, διαπληκτίζομαι, διερασιόμαι, δικαιούμαι, διαφορούμαι, -δύομαι* (ανα-, κατά-, υπο-), *εγγυόμαι, εμρνεύομαι, εκδικούμαι, εκκλησιάζομαι, εκμεταλλεύομαι, εκμιστηρεύομαι, εμπιστεύομαι, εμπροστούμαι, εναντιώνομαι, ενηλικιούμαι, εξαρτόμαι, επαριέμαι, επικαλούμαι, επιτηδέομαι, επομιζομαι, εσφαυελούμαι, εργάζομαι* (επεξ-, κατ-, περί-, συν-), *έρχομαι* (δι-, εισ-, εξ-, επ-, επαν-, κατ-, μετ-, παρ-, περί-, πηγαίνο-, προ-, προσ-, συν-), *ερωτεύομαι, ενθύνομαι, εύχομαι* (προσ-), *εχθρεύομαι, ηγούμαι* (αφ-, δι-, εισ-, προ-), *θυμώμαι, ίσταμαι* (εν-, εξαν-, προ-, υφ-), *ισχυρίζομαι, κάθομαι, καρπάζομαι, καρπώνομαι, κατάγομαι, καταπιάνομαι, καταπρίνομαι, καταρρώμαι, κανυόμαι, κείμαι* (αντί-, από-, διά-, εναπό-, πρό-, πρόσ-, συ-), *κοιούμαι, κοκορεύομαι, κυμαίνομαι, λογίζομαι* (ανα-, δια-, πάρα-, συλ-), *λογι-κεύομαι, λυμαίνομαι, λυπούμαι* (συλ-), *μαίνομαι, μάχομαι* (αντί-), *μεγαλοπιάνομαι, μεταχειρίζομαι, μιμούμαι* (απο-), *ντρέπομαι, ξεκαρδιίζομαι, ξεκομπιζομαι, ξελαλιάζομαι, ζενιτεύομαι, οδύρομαι, ονειρεύομαι, οραματίζομαι, οργίζομαι, οσμίζομαι, οσφραίνομαι, παραιτούμαι, παραξενεύομαι, παραπονούμαι, παρενρίσκομαι, πειραματίζομαι, περιπλανιέμαι, -ποιούμαι* (αντί-, ίδιο-, οικείο-, περί-, πρόθυμο-, προσ-), *πολιτεύομαι, πορεύομαι* (προ-) *πραγματεύομαι* (δια-), *προβληματίζομαι, προρασιζομαι, σέβομαι, σιχαίνομαι, σκαρφίζομαι, σκέπτομαι* (επι-, συ-), *σφιζομαι, σταυροκοπιέμαι, στέκομαι* (αντί-), *στοχάζομαι, συλλογιέμαι* (-ίζομαι), *συμμερίζομαι, συμπεριφέρομαι, συναναστρέφομαι, συνεννοούμαι, συνενρίζο-*

μα (ξε-, συνωστίζομαι, σφετερίζομαι, τολαντεύομαι (αμφι-), τίθεμαι (αντι-, επι-, συγκατα-), υπαινίσσομαι, (υ)περφανεύομαι, υποκλίνομαι, υποκρίνομαι, υπολείπομαι, υποπέσομαι, υποσχομαι, υπονιάζομαι, φασγόνομαι, φαίνομαι, φείδομαι, φοβούμαι, φτερνίζομαι, χαιρώμαι, χασμουριέμαι, χειρίζομαι (δια-, μετά-), χρειάζομαι, ψεύδομαι.

αποθέτω ρ. μετβ. {απέθεσα, απο-τίθεμαι, -τέθηκα (λόγ. -ετέθην, -ης, -η... μτχ. αποθεθείς, -είσα, -έν) -τέθειμένος} 1. αφήνω, θέτω στο έδαφος ή πάνω σε άλλο αντικείμενο (αυτό που κρατώ): ο λογιάς τους ζήτησε να αποθέσουν τα όπλα ΣΥΝ. καταθέτω, θέτω, τοποθετώ 2. (μτφ.) βασίζω, στηρίζω, εξαρτώ από κάποιον: ~ τις ελπίδες μου || είχαν αποθεθεί σε αυτό το παιδί όλες τις προσδοκίες της ζωής τους ΣΥΝ. εναποθέτω. — αποθήκη (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. αποτίθημι < απο- + τίθημι «θέτω», βλ. κ. θέτω].

αποθεώνω ρ. μετβ. {αποθέω-σα, -θηκα, -μένος} εκφράζω (για κάποιον) υπερβολικό ενθουσιασμό, εγκωμιάζω και επευφημώ: μετά τη λήξη του κτηφορικού αγώνα οι ποδοσφαιριστές αποθεώθηκαν από τους φιλάθλους. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αποθεός (-όω), αρχική σημ. «θεοποιώ», < απο- + θεός < θεός].

αποθέωψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η έκφραση πολύ μεγάλου ενθουσιασμού για κάποιον/κάτι, η απόδοση τιμών που αρμόζουν σε θεό: η -τής μεγάλης σοφρίνου από το κοινό || η ~ των ποδοσφαιριστών από τους φιλάθλους 2. η θριαμβευτική υποδοχή: η ~ του νικητή στρατηγού κατά την επιστροφή του από εκστρατεία ήταν θεσιός στην αρχαία Ρώμη ΣΥΝ. θριαμβός 3. (καταχρ.) το αποκορύφωμα, το άκρον άωτον: αυτό θα ήταν η ~ του θράσους | της σχολαστικότητας 4. (καθμ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι που προκαλεί έντονη ευχαρίστηση, θαυμασμό: το πάρτι ήταν ~! 5. (ω) (στο θέατρο) η τελευταία σκηνή έργου, η οποία έχει χαρακτηριστικά φαντασμαγορικό (β) (στον Καραγκιόζη) η τελευταία σκηνή, συνήθ. έργο με ηρωικό χαρακτήρα, όπου στη σκηνή εμφανίζονται πραγματικοί άνθρωποι φορώντας στολές. — αποθεωτικός, -ή, -ό [1890].

αποθηκάριος (ο/η) [μεσν.] {αποθηκάρι-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο υπεύθυνο για τη φύλαξη όσων βρίσκονται σε αποθήκες 2. (ειδικότ.) υπαξιωματικός ή στρατιώτης που έχει καθήκον να φυλάσσει, να συντηρεί και να μοιράζει τρόφιμα ή άλλα είδη στους στρατιώτες.

αποθήκευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η τοποθέτηση αντικειμένων σε αποθήκη 2. η συγκέντρωση και φύλαξη μεγάλων ποσοτήτων προϊόντων για μελλοντική διάθεση · 3. ΠΛΗΡΟΦ. η καταχώριση στοιχείων στη μνήμη ηλεκτρονικού υπολογιστή, ώστε να είναι διαθέσιμα αργότερα.

αποθήκευτρα (τα) {αποθηκεύτρων} τα χρήματα για την ενοικίαση αποθήκης. [ΕΤΥΜ. < αποθηκείο + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. δίδακ-τρα].

αποθηκείω ρ. μετβ. [1847] {αποθήκευ-σα, -θηκα (καθμ. -τηκα), -μένος} 1. τοποθετώ, τακτοποιώ σε αποθήκη 2. συγκεντρώνω και φυλάσσω μεγάλες ποσότητες προϊόντων για μελλοντική διάθεση: ο μπακάλης αποθήκευσε πολλές κοφτές καφέ, για να τις πουλήσει αργότερα πιο ακριβά ΣΥΝ. βάζω στην άκρη, αποταμιεύω · 3. ΠΛΗΡΟΦ. συγκεντρώνω και διατηρώ (δεδομένα): το καλό με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές είναι ότι μπορείς να αποθηκεύσεις εκατομμύρια πληροφοριών σε ελάχιστο χώρο. — αποθηκειακός, -ή, -ό [1889]. [ΕΤΥΜ. Στη σημ. 3 η λ. αποδίδει το αγγλ. save]. αποθήκη (η) {αποθηκών} 1. ο χώρος κτίσματος ή το κτίσμα μέσα στο οποίο φυλάσσονται διάφορα είδη: - τροφίμων | ζυλίας | αποσκευών | πυρομαχικών | φαρμάκων | καυσίμων 2. (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος χώρος ή το δωμάτιο, στο οποίο φυλάσσονται κυρ. πράγματα που δεν χρειάζεται να είναι πρόχειρα: το κεινούργιο μας σπίτι δεν έχει ~ || (σε κατάσταση) αυτό που ζητάει δεν το έχουμε στα ράφια- να κοιτάξω μήπως υπάρχει στην ~; 3. κατάστημα που πουλά είδη σε τιμές χονδρικής: μπουφάν σε τιμές αποθήκης. — (υποκ.) αποθηκούλα (η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < αποτίθημι, βλ. κ. θήκη]. αποθηλασμός (ο) [μτγν.] η διακοπή του θηλασμού του βρέφους σε ορισμένη ηλικία ΣΥΝ. απογαλακτισμός. — αποθηλάζω ρ. [μτγν.].

αποθηλασμός - απογαλακτισμός. Δύο λεξιλογικές δηλώσεις του αυτού φαινομένου, της αποκοπής του βρέφους από τον θηλασμό (αποθηλασμός) ή από το μητρικό γάλα (απογαλακτισμός). Και οι δύο είναι αρχαίες ιατρικές λέξεις, ο απογαλακτισμός στο Περί οδοντοφυΐας έργο του Ιπποκράτη (8ος αι. π.Χ.), ο δε αποθηλασμός στον Διοσκουρίδη (1ος αι. μ.Χ.). Τόσο σημαντική θεωρούσαν από παλιά τη διαδικασία του θηλασμού, ώστε οι παρமானές του Δημοτικού Βρεφοκομείου απείλησαν τον Ιούλιο του 1888 με «αποβυ-ζιαν», με απεργία στον θηλασμό των βρεφών! (Λεξ. Κουμανοπούδ).

αποθηριώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποθηριώ-σα, -θηκα, -μένος} εξαγριώνω (κάποιον) τόσο, ώστε να συμπεριφέρεται σαν θηρίο, τον οδηγώ σε άγρια και επιθετική συμπεριφορά. — αποθηριώση (η) [μτγν.].

αποθησαυρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποθησαυρίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. συγκεντρώνω και φυλάσσω, αποταμιεύω 2. (για ψυχικές και πνευματικές ιδιότητες) καλλιεργώ και αναπτύσσω μέσα μου 3. (ειδικότ.) συλλέγω (λέξεις) για την κατάρτιση λεξικού, βιβλίου κ.λπ. — αποθησαύριση (η) [1884] κ. αποθησαυρισμός (ο) [μτγν.], αποθη-σαυριστικός, -ή, -ό [1886].

αποθνήσκο ρ. αμετβ. {απέθανον, -ες, -ε..., να/θα αποθάνω, μτχ. αποθανών, -ούσα, -όν} (αρχαιοπρ.) πεθαίνω. Επίσης (λογοτ.-διαλεκτ.) αποβαίνο: απόθανε ο κύριος του, όταν ήταν ακόμη έξι χρονιά παιδί. ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω.

[ΕΤΥΜ < αρχ. αποθήσκει < απο- + θνήσκει]. αποθρονοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αφάρηση με κατάλληλα τεχνικά μέσα των ανεπιθύμητων θρόνων (από μηχανήματα κ.ά.), που εμποδίζουν, κυρ. στην τηλεπικοινωνία, την πρόσληψη της φωνής ΣΥΝ. ηχοκαταστολή. αποθρασύνω ρ. μετβ. {αποθράσου-να, -νθηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) να φέρεται με θράσος, με αυθάδεια: η ανοχή σου τον αποθρασύνει περισσότερο || (μεσοπαθ.) μέχρι πέρσι ήταν ήσυχος, φέτος έχει αποθρασυνθεί. — αποθράσυνση (η) [1887]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. αποθρασύνομαι < απο- + θρασύνομαι < θράσος]. αποθυμώ ρ. μετβ. {αποθυμάς... | αποθύμησα} (λαϊκ.-λογοτ.) 1. επιθυμώ έντονα: ~ να περπατήσω στους τόπους όπου έπαιζα παιδί || Πού είσαι τόσον καιρό; Σε αποθύμησα ΣΥΝ. ποθώ, λαχταρώ 2. νοσταλγώ: τόσα χρόνια στην ξενιτειά αποθύμησε τον τόπο του. — αποθυ-μία (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. αποθυμώ, μεταπλασμένος τ. του αρχ. επιθυμώ κατά τα συνθ. με απο-]. αποθρομιασμός (ο) διαδικασία αντιμετώπισης των συμπτωμάτων που παρουσιάζουν πρόσωπα που έχουν παραμείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα σε ιδρύματα (ιδρυματισμός) έχει στόχο την εξοικείωση και ομαλή ένταξη τους στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. deinstitutionalisation]. αποτιήθη, -η, -ο [αρχ.] 1. (σπάν.) αυτός που δεν έχει σταθεροποιηθεί 2. (ιδιότητα του θεού) αυτός που δεν δημιουργήθηκε από άλλον ΣΥΝ. άκτιστος, αδημιούργητος, άπλαστος. αποίκηση (η) + αποίκω

αποίκια (η) {αποικιών} 1. (στην αρχαιότητα) πόλη που ιδρύεται σε ξένη χώρα από ομάδα ανθρώπων που εγκαταλείπουν την πατρίδα τους (τη μητρόπολη) 2. χώρα που αποτελεί κτήση άλλης ισχυρότερης και έλεγγεται από αυτήν στρατιωτικά, οικονομικά και πολιτικά: η Κύπρος ήταν βρετανική - μέχρι το 1960 · 3. ΒΙΟΛ. σύνολο ζώων ή κατώτερων οργανισμών του ίδιου είδους, που συντηρούν σε ορισμένο χώρο: στα φίλτρα νερού αναπτύσσονται αποικίες μικροβίων || ~ κοραλλίων | μελισσών (πβ. λ. κτήση, προτεκτοράτο). [ΕΤΥΜ. αρχ. < αποίκος]. αποικιακός, -ή, -ό [1849] 1. αυτός που σχετίζεται με αποικίες ή αποίκους: ο μελετητής ασχολήθηκε με την ~ πολιτική των μεγάλων δυνάμεων || χρησιμοποιήσαν στον πόλεμο και ~ στρατεύματα ΑΝΤ. μητροπολιτικός 2. (παλαιότ.) αποικιακά (τα) προϊόντα από εξοτικές χώρες (καφέ, ρύζι, κακάο, τσάι, μπαχαρικά κ.λπ.). αποικίζω ρ. μετβ. {αποίκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εγκαθιστώ (σε ξένο τόπο) αποίκους, ιδρύω αποικία: οι Έλληνες αποίκισαν τα παράλια της Μ. Ασίας. — αποικισμός (ο) [αρχ.] κ. αποίκηση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αποίκος]. αποίκιλτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει στολίσσει, που δεν

έχει στολιστεί, διακοσμηθεί ΣΥΝ. αστόλιστος. αποικιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} 1. το καθεστώς κατά το οποίο ορισμένες χώρες αποτελούν κτήσεις άλλων χωρών, εξαρτώνται στρατιωτικά, πολιτικά και οικονομικά από αυτές 2. (συνεκρ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία ισχύει αυτό το καθεστώς: τα χρόνια της ~ αναπτύχθηκε το δουλεμπόριο. — αποικιοκράτης (ο), αποικιοκράτι(σ)ο (η), αποικιοκρατικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. colonialism]. αποικιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία δημιουργίας αποικιοκρατικών σχέσεων, σχέσεων υποτέλειας με συγκεκριμένη χώρα: η ~ του Πουέρτο Ρίκο από τις Η.Π.Α. (πβ. λ. αποικιοκρατία).

[ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. colonisation]. αποικιστής (ο) [μτγν.], αποικιστρία (η) (αποικιστριών) ιδρυτής αποικίας, αρχηγός της ομάδας των αποίκων. — αποικιστικός, -ή, -ό [1888]. αποικοδόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΧΗΜ. η αντίδραση που έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της αλυσίδας των ατόμων του άνθρακα σε οργανική ένωση 2. ΒΙΟΛ. η χημική διάσπαση των νεκρών οργανισμών ή των ζωικών ή φυτικών απορριμμάτων, με αποτέλεσμα να επιστρέφουν τα συστατικά των οργανικών υλών στο περιβάλλον, ώστε να μπορούν να αφομοιωθούν από τα φυτά. — αποικοδομώ ρ. i-είς... (σημ. 2).

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Abbau]. αποικοδομίσμιος, -η, -ο ΧΗΜ. αυτός που είναι δυνατόν να υποστεί αποικοδόμηση: τα πλαστικά δεν είναι ~ υλικά. αποικοδομητής (ο) ΒΙΟΛ. ο οργανισμός που συμβάλλει στην αποικοδόμηση νεκρών οργανισμών, φυτικών ή ζωικών απορριμμάτων, π.χ. οι γεωσκώληκες. αποίκος (ο/η) (αποίκ-ου | -ων, -ους) 1. κάτοικος αποικίας 2. πρόσωπο που συμμετέχει σε αποστολή αποικισμού. [ΕΤΥΜ αρχ. < άπο(-) + οίκος]. αποικώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αποικείς... | αποίκησα, -ούμαι, -ήθηκα} εγκαθιστάμαι σε (ξένη χώρα) ως αποίκος. — αποίκηση (η) [μτγν.], αποίμαντος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ως πνευματικό ποιμένα επισκόπο: η επισκοπή έμεινε έναν χρόνο ~. αποινί επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) ατιμωρητή, χωρίς ποινή, τιμωρία. *

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι.

αποκαθαίρω ρ. μετβ. {αποκαθήρα, αποκαθάρ-θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. καθαρίζω εντελώς: ~ μέταλλο με τήξη || αποκαθαρίσω μέγιστο κορεσμένο υγρό υδρογονανθράκων του πετρελαίου 2. καθαρίζω ηθικά (από εγκλήματα, αμαρτίες κ.λπ.), εξαγνίζω: ~ την ψυχή μου από τις αμαρτίες | το ψυχικό βάρος | τις ενόχες ΑΝΤ. μολύνω, σπιλώνω. — αποκάθαρη (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < απο- + καθαίρω].

αποκαθλώνω ρ. μετβ. {αποκαθλώ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. ξεκαρφώνω, ξηλώνω από πάσσαλο 2. (μτφ.) παύω να θεωρώ (κάποιον) αυθεντία, να αποδίδω (σε κάποιον) μεγάλες τιμές ΣΥΝ. απομυθιστώ. [ETYM < μτγν. αποκαθλώ (-όω) < απο- + καθλώ < καθ- + ηλώ < ήλω (-ό) «καρφί»].

αποκαθλώω (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η απόσπαση των ήλων (καρφιών), το ξεκάρφωμα 2. ΕΚΚΛΗΣ. **Αποκαθλώω** (η) (α) η απόσπαση και καταβίβαση του σώματος του Χριστού από τον σταυρό (β) (συνεκδ.) η σκηνή της Αποκαθλώσεως ως εικονογραφικό θέμα- (κατ' επέκτ.) κάθε έργο τέχνης που έχει τη σκηνή αυτή ως θέμα: η ~ του Ρούμπενς 3. (μτφ.) η κατάργηση της απόδοσης τιμών (σε κάποιον/κάτι), η απόλεια του μεγάλου κύρους κάποιου: η ~ του Μαρξ και του Λένιν στη Ρωσία.

αποκαθιστώ ρ. μετβ. {αποκαθιστάς... | αποκατέστησα, αποκαθίσταμαι (βλ. λ. καθίσταμαι), αποκαταστάθηκα, αποκατεστημένος} 1. επαναφέρω (κάποιον/κάτι) στην αρχική (καλύτερη) κατάσταση, επανορθώνω: αποκατέστησε αμέσως τη ζημιά που είχε προκαλέσει · 2. εξασφαλίζω οικονομικά (κυρ. τα παιδιά μου), τα παντρεύω και τα προικοδοτώ: αφού αποκατέστησε τα παιδιά του, ζούσε μόνος σε εξοχική κατοικία μαζί με τη γυναίκα του ΣΥΝ. τακτοποιώ 3. (ειδικότ.) (α) βρίσκω σύζυγο σ^τ (κάποιον), παντρεύω: πρόσφατα αποκατέστησαν την κόρη τους (β) παντρεύομαι (κάποιον): παλαιότερα, όταν ένας άντρας εξέθετε μια γυναίκα, όφειλε μετά να την αποκαταστήσει 4. (μεσο-παθ. **αποκαθίσταμαι**) (α) (κυρ. για γυναίκες) παντρεύομαι, βρίσκω σύζυγο (β) βρίσκω σταθερή, μόνιμη εργασία: τον έβαλαν στο Δημόσιο και αποκαταστάθηκε. Επίσης **αποκαταστάινω** [μεσν.] (σημ. 1,2). [ETYM < αρχ. αποκαθιστώ (-άω) < αποκαθίστημι < απο- + καθίστημι < ἴστημι. βλ. κ. καθιστώ].

αποκαίδι (το) {αποκαίδι-ιού | -ιών} (συνήθ. σε πληθ.) ό,τι μένει από την καύση των ξύλων, τα μισοκαμένα ξύλα και κούτσουρα ΦΥ. (κ. μτφ.) στάχτες κ. αποκαΐδια: ~ μείναν απ' την αγάπη μας. ΕΠΡ. (< αποκαΐω + παρ. επίθημα -ίδι, πβ. κ. πριν-ίδι).

αποκαίω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποκαί-ς, -ει, -με, -τε, -νε | αποκάνα κ. απέκαγα, αποκάηκα, αποκαμένος} 1. καίω (κάτι) εντελώς 2. (μεσοπαθ. **αποκαίγομαι**) (για φυτά) παγώνω εντελώς, καταστρέφομαι από την παγωνιά.

αποκαλυπτήριος, -α, -ο 1. (λόγ.) αυτός που αποκαλύπτει: ~ διδασκαλία | επιστολή ΣΥΝ. αποκαλυπτικός · 2. **αποκαλυπτήρια** (τα) [1887] {αποκαλυπτηρίων} (α) η τελετή αποκάλυψης τιμητικού μνημείου: χθες έγιναν τα - της προτομής του εθνομαρτυρα (β) (ειρων.) η κοινολόγηση μυστικών ή προσωπικών υποθέσεων: χθες είχαμε ~ οι εφημερίδες δημοσίευσαν όλες τις λεπτομέρειες για το σκάνδαλο. [ETYM Η φρ. αποκαλυπτήρια (αγάματος) είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dévoilement d'une statue].

αποκαλυπτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που φέρνει στο φως της δημοσιότητας κάτι άγνωστο ή κρυφό: σε μια ~ συνέντευξη ο πρώην υπουργός κατονομάζει τους υπεθνήσους του σκάνδαλου || ~ ρεπορτάζ έρευνα | δηλώσεις 2. (συνήθ. για ένδυμα) αυτός που εκθέτει σε κοινή θέα μέλη του σώματος: ~ τουαλέτα | φόρεμα | ντεκολτέ | φωτο-γράφιση · 3. ΘΕΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την Αποκάλυψη του Ιωάννη ή και με κάθε μορφή θείας αποκάλυψης: αποκαλυπτική γραμματεία (βλ. κ. αποκαλυπτικός). — αποκαλυπτικά επίρρ. [ΕΙΧΜ Η σημ. 3 είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. revealing].

αποκαλύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποκάλυ-ψα, -φθηκα (λόγ. απεκαλύφθη, -ης, -η..., μτχ. αποκάλυφθεις, -εισα, -έν, -μμένος} 1. (μτφ.) φέρνω στο φως της δημοσιότητας (κάτι άγνωστο ή κρυφό): η εφημερίδα αποκάλυψε ανάμειξη επιχειρηματία σε οικονομικό σκάνδαλο || ~ ένα μυστικό | ένα σχέδιο | άγνωστα στοιχεία από τη ζωή κάποιου | τη δράση σπείρας εγκληματιών || το ντοκιμαντέρ αποκάλυπτει άγνωστες πτυχές από την ιστορία του Γ. Ράιχ || η σύλληψη του έγινε αιτία να αποκάλυφθούν και άλλες εγκληματικές πράξεις ΣΥΝ. δημοσιοποιώ 2. αφαιρώ το σκέπασμα, ξεσκεπάζω, φανερώω 3. (ειδικότ. το μεσοπαθ. **αποκαλύπτομαι**) (α) ΣΠΡΑΤ. βγάζω το καπέλο δείχνοντας σεβασμό ή αποδίδοντας τιμή (β) αναγνωρίζω την αξία, την ανωτερότητα κάποιου: ~ μπροστά του- είναι ο καλύτερος τεχνίτης που έχω γνωρίσει! ΣΧΟΛΙΟ λ. ανακαλύπτω.

αποκαλύπτω (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων ο πληθ. μόνο στις σημ. 1-3} 1. η φανέρωση πράγματος που πριν δεν ήταν ορατό (π.χ. με αφαίρεση του καλύμματος του): η τελετή αποκάλυψεως ενός τιμητικού μνημείου (βλ. κ. λ. αποκαλυπτήριος) 2. η γνωστοποίηση ή η δημοσιοποίηση άγνωστων ή μυστικών στοιχείων: η εφημερίδα προέβη σε συγκλονιστικές - για τον ρόλο των μυστικών υπηρεσιών 3. η ανάδειξη κάποιου ο οποίος πριν ήταν άσημος: το παιδάκι που έπαιξε στην ταινία ήταν πραγματική ~ · ©ΕΟΑ. 4. η φανέρωση στους ανθρώπους μυστικών θεϊκών αληθειών στον χριστιανισμό συνδέεται με την ενανθρώπιση και την όλη επίγειο δράση του Χριστού: εξ αποκάλυψεως θρησκεία | αλήθεια 5. η αποκάλυψη του θεού με την ενανθρώπιση του Ιησού Χριστού: η έν Χριστώ αποκάλυψις 6. **Αποκάλυψη** (η) το τελευταίο βιβλίο της Κ.Δ., γραμμένο από τον Ευαγγελιστή Ιωάννη, στο οποίο περιγράφεται με τη μορφή προφητικού οραματος ο θρίαμβος της Βασιλείας του Θεού και η συντέλεια του αιώνας 7. (μτφ.) για την περιγραφή μεγάλης καταστροφής, συνήθ. στο πλαίσιο πολεμικών συγκρούσεων: σκηνές Αποκάλυψης εκτυλίχθηκαν κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανακαλύπτω.

αποκαλυπτικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στην Αποκάλυψη του Ιωάννη ~ προφητεία | αριθμός ΣΥΝ. αποκαλυπτικός.

αποκαλώ ρ. μετβ. {αποκαλείς... | αποκάλι-εσα, -ούμαι, αποκάλι-θηκα} δινόνομα ή προσάπτο χαρακτηριστικό (σε κάποιον): τους αποκαλούν «χωριάτες» λόγω της άξεστης συμπεριφοράς τους || οι Αμερικανοί αποκαλούσαν τον Αϊζενχάουερ «Αϊκ» || ο περιβόητος τρομοκρά-

της Κάρλος, ο αποκαλούμενος «τσακάλι»... || έφθασε στη Ρώμη, στην «αιωνία πόλη», όπως αποκαλείται ΣΥΝ. προσαγορεύω, χαρακτηρίζω, επωνομάζω.

[ETYM < αρχ. αποκαλώ (-έω), αρχική σημ. «ανακαλώ (από την εξορία)» < απο- + καλώ. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

αποκάμνω κ. αποκάνω ρ. μετβ. κ. μετβ. {αποκάμ-α (λόγ. απέκα-μα), -ομένος} 1. (αμετβ.) με εγκαταλείπουν οι δυνάμεις μου: απόκαμα ανεβάνοντας την ανηφόρα || έφτασε σπίτι αποκαμωμένη ΣΥΝ. κουράζομαι, καταβάλλομαι 2. (μετβ.) (λαϊκ.) φθάνω σε (συγκεκριμένη κατάληξη) σχετικά με κάτι: τι απόκαμες με την υπόθεση μου; [ETYM < αρχ. αποκάμνω < απο- + κάμνω].

αποκάμωμα (το) {αποκαμώματος | χωρ. πληθ.} η σωματική εξάντληση, η κόπωση: το ~ από τη δουλειά | την πορεία στο βουνό.

αποκαρδιώνω ρ. μετβ. [1834] {αποκαρδιώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. (εκφραστ.) αποθαρρύνω, ανακόττω τον ενθουσιασμό, απογοητεύω: η συνεχής υπονομισηση των προσπαθειών του και τα κακόβουλα δημοσιεύματα του τύπου τον έχουν αποκαρδιώσει ΑΝΤ. εγκαρδιώνω 2. (η μτχ. **αποκαρδιωμένος**, -η, -ο) αποθαρρυνμένος, απογοητευμένος. — αποκαρδιώση (η) [1834], αποκαρδιωτικός, -ή, -ό [1893].

αποκαρτώνω ρ. μετβ. {αποκάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λογот.) ρίχνω σε νάρκη, σε λήθαργο: καθόταν αποκαρτωμένος δίπλα στο τζάκι. — αποκάρομα (το) κ. αποκάρωση (η).

[ETYM < μτγν. αποκαρώ (-όω) < απο- + καρώ «πέφτω σε βαθύ ύπνο», βλ. κ. κάρωνω].

αποκαταστάθηκα ρ. — αποκαθιστώ

αποκαταστάινω ρ. —> αποκαθιστώ

αποκατάσταση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η επαναφορά στην προηγούμενη (ομαλή ή αρμόδια) κατάσταση ή θέση: η ~ των κακώσεων της σπονδυλικής στήλης | των φυσιολογικών λειτουργιών του οργανισμού | της τάξης | της ομαλότητας | της κυκλοφορίας | των σχέσεων | της υγείας (ανάρρωση από ασθένεια) || κοινωνική ~ όσον αποφυλάσσονται (επανετάξη) || μερική ~ της ηλεκτροδότησης || ~ στο ακέραιο || μέτρα αποκατάστασης των καταστροφών 2. η επαναφορά (κάποιου) σε θέση που κατείχε: η ~ της δυναστείας στον θρόνο || η ~ της δημοκρατίας 3. η μέριμνα για την παροχή των αναγκαίων σε όποιον έχει πληγεί από κάτι: ~ των σεισμοπλήκτων 4. η διόρθωση (βλάβης): η ~ των ζημιών · 5. το να δίνεται σε κάτι παλαιό μορφή που πλησιάζει όσο το δυνατόν στην αρχική: ~ του μνημείου (αναπαλαίωση, συντήρηση) 6. (ειδικότ. για αρχαίο κείμενο) ΦΙΛΟΛ. η έκδοση του με διόρθωση σφαλμάτων από αντιγραφές, συμπλήρωση κενών κ.λπ. · 7. η οικονομική ή επαγγελματική εξασφάλιση (κυρ. παιδιού με τη βοήθεια του γονέα) · 8. (για γυναίκα) ο γάμος σε μέριμνα προσωπική ή και των γονέων: επείγει η ~ της, γιατί είναι πια μεγαλοκοπέλα.

αποκαταστήμένος, -η, -ο * —> αποκαθιστώ

αποκατέστησα ρ. -+ αποκαθιστώ
απόκειται ρ. απρόσ. [αρχ.] (+σε) εξαρτάται από (κάποιον), είναι στο χέρι (κάποιου): σε σένα ~ να κάνεις τη σωστή επιλογή ΣΥΝ. εναπόκειται.

αποκεντροποίηση (η) —> αποκέντρωση
απόκεντρος, -ή, -ο [μτγν.] 1. αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο μιας πόλης ή περιοχής ΣΥΝ. απόμερος ΑΝΤ. κεντρικός 2. **απόκεντρο** (το) πρόσπιο μιας πόλης- ΦΡ. κέντρο απόκεντρο (ι) για τόπο κοντά στο κέντρο ή σε πολυσύχναστο μέρος της πόλης χωρίς τα χαρακτηριστικά του κέντρου: προτιμά τις γειτονίες που είναι ~ (ii) (ως επίρρ.) σε μέση απόσταση από το κέντρο της πόλης, στα όρια μεταξύ κεντρικών και απομακρυσμένων σημείων: ανοίξει ένα κατάστημα ~, — απόκεντρα επίρρ.

αποκέντρωση (η) [1834] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις} 1. η απομάκρυνση από το κέντρο 2. (συνήθ. -ειδικότ.) η μεταφορά εξουσιών και αρμοδιοτήτων από την πρωτεύουσα ή τις μεγάλες πόλεις στην περιφέρεια ή στις μικρές επαρχιακές πόλεις (κομπολίες κ.λπ.) αντι-στοίχος, με σκοπό την ενίσχυση της αυτοδιοίκησης ΑΝΤ. συγκέντρωση (πβ. λ. αποσυγκέντρωση). Επίσης αποκεντροποίηση. — αποκεντροτικός, -ή, -ό [1834], αποκεντρώνω ρ. [1871]. [ETYM < αποκεντρώνω < μτγν. απόκεντρος, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décentralisation].

αποκέντρωση - αποκεντροποίηση. Το αποκεντροποίηση είναι προϊόν μιας γενικότερης τάσεως να πλάσσονται αφειδός λέξεις σε -ποίηση και εκεί όπου δεν χρειάζονται, όπως στην προκειμένη περίπτωση, που υπάρχει ο δόκιμος όρος αποκέντρωση. Η κατάχρηση τέτοιων σχηματισμών σε -ποίηση είναι καλό να αποφεύγεται, όταν υπάρχουν -ή μπορούν να σχηματιστούν- λέξεις σε -ωση, -ηση, -ευση, -ιση, πβ. εκμηχάνιση (αντί μηχανοποίηση), αποβιομηχάνιση (αντί αποβιομηχανοποίηση κ.λπ.).

αποκεφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποκεφάλισ-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κόβω το κεφάλι (κάποιου) 2. (ειδικότ.) θανατώνω (κατά το) κόβοντας του το κεφάλι (με τσεκούρι, λαμπτόμο κ.λπ.): κατά τη Γαλλική Επανάσταση αποκεφαλίστηκαν πολλοί ενγενείς ΣΥΝ. καρτοτόμο 3. (μτφ.) παύω, απολύω ή καταργώ (τον επί κεφαλής σώματος, οργάνω, αρχή κ.τ.ό.): ο δικτάτορας αποκεφάλισε την ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων και τοποθέτησε σε αυτή δικούς του ανθρώπους. — αποκεφαλίσμος (ο) [μτγν.] κ. αποκεφάλιση (η) [1849], αποκεφαλίστης (ο) [μτγν.].

αποκηρύσσω ρ. μετβ. {αποκήρυ-ξα, -χθηκα (καθμη. -χτηκα), -γμένος} 1. αφανίζω δημόσια (πρόσωπο ή ιδέα): αποκήρυξε δημοσία την ιδεολογία του και προσχώρησε στην αντίπαλη παράταξη || στο κόμμα του όλοι τον έχουν αποκηρύξει μετά την αήθη επίθεση του

στον αρχηγό του κόμματος ΣΥΝ. αποδοκιμάζω ANT. ομολογώ · 2. (α) αρνούμαι με δικαστική πράξη την πατρότητα (τέκνου μου) και κατά συνέπεια το αποκλήρωνο (β) (γενικότ.) αρνούμαι να θεωρούμαι πατέρας ή μητέρα (παιδιού μου): *αν τολμήσει και παντρευτεί χωρίς τη συγκατάθεση μου, θα την αποκηρύξω!* · 3. (ειδικότ.) αποβάλλω, εκδιώκω από το σώμα της Χριστιανικής Εκκλησίας: η 1. Σύνοδος *αποκήρυξε τους δύο επισκόπους για σοβαρές αντικανονικές πράξεις τους*. Επίσης (αρχαιοπ.) αποκηρύττω κ. (λαϊκ.) αποκηρύχνω. — αποκήρυξη (η) [μτγν].
 [ETYM. < αρχ. αποκηρύσσω, αρχική σημ. «βγάζω σε δημόσιο πλειστηριασμό», < άπο- + κηρύσσω. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.],
 αποκλάδι (τό) {χωρ. γεν.} το κομμένο κλαδί δέντρου ή φυτού: *έριξε τα ~ στη φωτιά, για να ξεσταθεί*. Επίσης απόκλαδο.
 αποκλεισμός (ο) 1. η αδυναμία ή η απαγόρευση διέλευσης, εξόδου ή εισόδου: *ο ~ των εθνικών οδών από πλόκα αγροτών* || *ο ~ του λιμανιού και μεταφέρων τρόφιμα και πολεμοφόδια στους πολιορκημένους* (β) (ειδικότ.) η απομόνωση και περικύκλωση του εχθρού: *με ένα τεύχος μάχη των τον ~ του αντιπάλου στα στενά* 4. η απαγόρευση συμμετοχής (σε διαγωνισμό, αγώνα, εκδήλωση κ.λπ.): *ο δρομέας τιμωρήθηκε με ~ από όλες τις αθλητικές διοργανώσεις, επειδή βρέθηκε ντοπαρισμένος* 5. η εξάρτηση κάποιου από συμμετοχή, η μη συμπεριληψη του σε αποστολή: *ο ~ ενός ποδοσφαιριστή από την αποστολή της ομάδας* 6. η απώλεια του δικαιώματος συμμετοχής στα επόμενα στάδια διαγωνισμού ή διοργάνωσης: *ο ~ από τη δεύτερη φάση του διαγωνισμού όσων δεν συγκέντρωσαν την προβλεπόμενη βαθμολογία* || *ο ~ μιας μεγάλης ομάδας από τον πρώτο γύρο του κυπέλλου* 7. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. **κοινωνικός αποκλεισμός** (α) η παρεμπόδιση από τα μέλη προνομιούχου κοινωνικής ομάδας των μελών άλλων κοινωνικών ομάδων να έχουν πρόσβαση στα προνόμια τους (β) η παρεμπόδιση των μελών ορισμένων κοινωνικών ομάδων (π.χ. μεταναστών, προσφύγων κ.ά.) να συμμετάσχουν ισότιμα στις κοινωνικές δραστηριότητες και να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία, ωθώντας τα στο κοινωνικό περιβάριο 8. η θεώρηση εξελίξης ως αδύνατη ή μη πιθανής: *ο ~ της πιθανότητας εκλογών* 9. ΝΟΜ. (στο Διεθνές Δίκαιο) η απαγόρευση προσεγγίσεως ή απομακρύνσεως από μία συγκεκριμένη περιοχή ή κράτος λόγω πολεμικών επεισοδίων, υγειονομικών προβλημάτων ή αποδοκιμασίας συγκεκριμένης πολιτικής- η εφαρμογή του αποκλεισμού συνήθ. επιτηρείται από στρατιωτικές δυνάμεις: *~ από ξηράς, θαλάσσης και αέρος*.
 [ETYM. μτγν. < αρχ. αποκλείω. Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. social closure].
 αποκλειστικός, -ή, -ό [1836] 1. αυτός που ανήκει, που αναφέρεται ή που εξαρτάται περιοριστικά από κάποιον/κάτι και μόνο, αποκλεισμένων όλων των άλλων: *~ αντιπρόσωπος* | *δικαίωμα* | *κυριότητα* | *συμβόλαιο* || *έχει ~ απασχόληση στο Εθνικό Σύστημα Υγείας* || *~ είδηση* | *συνέντευξη* (την οποία θα βρει κανείς σε συγκεκριμένη μόνο εφημερίδα, περιοδικό, ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό σταθμό) 2. αποκλειστική (η) νοσοκόμα που αναλαμβάνει τη φροντίδα ενός μόνο ασθενούς: *πήραν ~, για να φροντίξει τον παιπού στην κλινική*. — αποκλειστικά-ά /ώς [1833] επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exclusif].
 αποκλειστικότητα (η) [1841] {αποκλειστικότητα (σημ. 2)} χωρ. πληθ. στη σημ. 1} 1. το να είναι κάτι δικαίωμα κάποιου, με αποκλεισμό όλων των άλλων: *έχει την ~ της διάθεσης του νέου προϊόντος στην Ελλάδα* 2. η αποκλειστική είδηση, ρεπορτάζ που έχει μόνο ένας σταθμός ή έντυπο: *το κανονόριο τεύχος περιέχει πολλές ~*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exclusivisme].
 αποκλείω ρ. μετβ. {απέκλεισα, αποκλείσ-θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καθιστώ αδύνατη τη διέλευση, την έξοδο ή την είσοδο (από ή σε κάτι): *οι διαμαρτυρόμενοι αγρότες απέκλεισαν την εθνική οδό με φορητά ΣΥΝ. μπλοκάρισμα* 2. (γενικότ.) αποκόπτω την επικοινωνία, καθιστώ αδύνατη την επικοινωνία (κάποιου με άλλο σημείο) ή τη μετάβασή του (προς κάποιον): *το γιόνι απέκλεισε το χωριό από τον υπόλοιπο νομό* 3. ΣΤΡΑΤ. (α) εμπυδίζω τις μεταφορές και τον ανεφοδιασμό (εχθρικής δύναμης | εγκατάστασης | τόπου κ.λπ.): *οι συμμαχικές δυνάμεις απέκλεισαν τα λιμάνια του εχθρού* (β) απομονώνω και περικυκλώνω εχθρική δύναμη σε ορισμένο σημείο 4. απαγορεύω (σε κάποιον/κάτι) τη συμμετοχή: *τους απέκλεισε από τον διαγωνισμό, διότι δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις συμμετοχής ΣΥΝ. εξαιρώ* 5. ΑΘΛ. σπρώ (από κάποιον) το δικαίωμα συμμετοχής σε επόμενο γύρο διοργάνωσης νικώντας τον: *η έκπληξη του Μουντιάλ ήταν ότι η Βουλγαρία απέκλεισε τη Γερμανία* || (συντάξ. με μεσοπαθ. **αποκλείωμαι**) μετά την ήττα τον αποκλείστηκε από τους τελικούς 6. δεν περιλαμβάνω, αφήνω εκτός συνόλου: *ο προπονητής απέκλεισε δύο παίκτες από την αποστολή της ομάδας ΣΥΝ. εξαιρώ ANT. (σημ)περιλαμβάνω* · 7. θεωρώ αδύνατον: *~ την πιθανότητα εκλογών* || (συντάξ. + δεν) *ο υπουργός δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο προσωπικής παρέμβασης του πρωθυπουργού* || *δεν απέκλεισε την περίπτωση η συνεργασία αυτή να πραγματοποιηθεί στο εγγύς μέλλον* 8. βεβαιώνω ότι δεν υπάρχει, δεν συμβαίνει (κάτι): *δεν μπορούμε να προχωρήσουμε, αν δεν έχουμε αποκλείσει κάθε πιθανότητα λάθους* || *για να αποκλείσω κάθε παρανόηση, διευκρινίζω ότι...* 9. εμπυδίζω την ισχύ ή την ύπαρξη (άλλου): *το ένα δεν αποκλείει το άλλο ΣΥΝ. αναίρω* 10. (απρόσ. **αποκλείεται**) (α) είναι αδύνατον: *~ να κάνω λάθος- είμαι απολύτως βέβαιος* (β) δεν πρέπει: *~ να βγεις έξω με τέτοια βροχή- ΦΡ. δεν αποκλείεται*

ίσως, μπορεί, είναι πιθανόν: είναι σχετικά καλός ο καιρός, αλλά ~ και να βρέξει.
 [ETYM. αρχ. < άπο- + κλείω. Το απρόσ. αποκλείεται αποδίδει το γαλλ. c'est exclu].
 αποκλήθηκα ρ. → αποκαλώ
 απόκληρος, -η, -ο 1. αυτός που τον έχουν αποκηρύξει από μέλος της οικογένειάς του, που έχει στερηθεί του δικαιώματος να έχει μερίδιο στην οικογενειακή κληρονομιά 2. (συνεκδ.) αυτός που στερείται βασικών υλικών αγαθών και ζει στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής: *πολλοί άστεγοι, ρακένδυτοι και πεινασμένοι ~ της ζωής, περιφέρονται στους δρόμους των μεγαλουπόλεων* || *~ της κοινωνίας* | *της τύχης ΣΥΝ. εξαθλιωμένος, δύστυχος, κακομοίρος*. [ETYM. αρχ. < άπο- + κλήρος «μερίδιο γης, κληρονομιάς»].
 απόκληρων ρ. μετβ. {αποκλήρω-σα, -θηκα, -μένος} αποκλείω με διαθήκη (τον νόμιμο κληρονόμο) από το δικαίωμα κληρονομιάς: *αποκλήρωσε την κόρη του, επειδή παντρεύτηκε χωρίς τη συγκατάθεση του*. — απόκληρωση (η) [μτγν], απόκληρωτικός, -ή, -ό [μτγν]. [ETYM. < αρχ. απόκληρω (-όω) «διαλέγω με κλήρω» < απόκληρος. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].
 απόκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προσαγόρευση, το να αποκαλεί κανείς (κάποιον κάπως).
 αποκλιμακώνω ρ. μετβ. {αποκλιμάκω-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ σε σταδιακή μείωση, ύφεση: *οι υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών προσπάθησαν να αποκλιμακώσουν την ένταση που προκλήθηκε* || *η κυβέρνηση έλαβε μέτρα, για να αποκλιμακωθεί ο πληθωρισμός ΣΥΝ. αμβλύνω ANT. οξύνω*. — αποκλιμάκωση (η) [ETYM. Νεολογισμός, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. deescalate].
 αποκλίνω ρ. αμετβ. {απέκλινα} 1. ένω πλάγια κλίση, γέρνω 2. (μτφ.) αλλάζω κατεύθυνση, παρεκκλίνω από την αρχική μου τοποθέτηση: *τον κατηγορήσαν ότι άργισε να αποκλίνει από τις αρχικές θέσεις του ΣΥΝ. λοξοδρομώ, εκτρέπομαι* 3. δεν ακολουθώ την κυρίαρχη τάση, εμφανίζω ιδιαίτερότητες: *όσοι αποκλίνουν από τους συμβατικά κανόνες συμπεριφοράς, αντιμετωπίζουν την κοινωνική δυσπιστία* 4. εκφράζω προτίμηση ή τάση για κάτι: *η παράταξη αποκλίνει υπέρ αυτής της απόψεως* 5. διαφέρω: *οι γνώμες τους αποκλίνουν κατά πολύ ANT. συγκλίνω* 6. ΨΥΧΟΛ. **αποκλίνουσα σκέψη** | **νόηση** μορφή δημιουργικής σκέψης, που συνίσταται στο να σκέφτεται κανείς και να προτείνει για την επίλυση ενός προβλήματος πολλές εναλλακτικές και πρωτότυπες, ασυνήθιστες λύσεις ANT. συγκλίνουσα σκέψη | νόηση (βλ. λ. σκέψη). ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω, *ιδιαιτερότητα*. [ETYM. αρχ. < άπο- + κλίνω].
 απόκλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η διαφοροποίηση από κάτι που λαμβάνεται ως μέτρο σύγκρισης: *από μαγαζί σε μαγαζί οι τιμές των ιδίων προϊόντων παρουσιάζουν σημαντικές ~* || «ο ανταγωνισμός και το ευκαιριακό κέρδος προκαλούν αποκλίσεις στις τιμές» (εφημ.) 2. κάθε αλλαγή ή εξέλιξη που συνιστά απομάκρυνση από κάτι που είχε αρχικά συμφωνηθεί, οριστεί ή προβλεφθεί: *τα έσοδα παρουσιάζουν ~ σε σχέση με τις αρχικές εκτιμήσεις* || *η σημερινή πολιτική του κόμματος εμφανίζει σημαντικές - από τις ιδρυτικές του αρχές* 3. (ειδικότ.) η διαφοροποίηση από αυτό που θεωρείται κανονικό, αποδεκτό, δεδομένο: *η ~ από τους καθημερινούς τετριμμένους γλωσσικούς τύπους αποτελεί χαρακτηριστικό του ποιητικού ύφους* 4. ΝΑΥΤ. η γωνία μεταξύ αληθούς και μαγνητικού βορρά [ETYM. < μτγν. απόκλισις, αρχική σημ. «η κλίση προς τα πλάγια», < αρχ. απόκλινω. Η μτφ. σημ. αποδίδει το γαλλ. déviation].
 απόκόβω ρ. → αποκόπτω
 αποκοιμάμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αποκοιμήθηκα με παίρνω ο ύπνος: εκεί που έβλεπε τηλεόραση, αποκοιμήθηκε. Επίσης **αποκοιμάμαι** κ. (σπάν.) **αποκοιμούμαι** [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. < αρχ. αποκοιμάω (-όω)< άπο- + κοιμάμαι].
 αποκοιμάω ρ. μετβ. {αποκοιμώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ σε (κάποιον) υπνηλία, κάνω (κάποιον) να κοιμηθεί: *αποκοιμώσε το μωρό με ένα νανουριόμα* ANT. αφυπνίζω, ξυπνώ 2. (μτφ.) αμβλύνω την κριτική σκέψη, εμπυδίζω (κάποιον) να σκέφτεται: *πολλοί κατηγορούν την τηλεόραση ότι αποκοιμίζει τους ανθρώπους και τους περνά τα μηνύματα αυτών που την ελέγχουν*. — αποκοίμηση (η) [1888] κ. αποκοιμ-σμαι (το), **αποκοιμιστικός**, -ή, -ό [1891]. **αποκοιμούμαι** ρ. → αποκοιμάμαι
 αποκόλληση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η απόσπαση πράγματος από το σημείο στο οποίο έχει κολλήσει ή από άλλο αντικείμενο, με το οποίο είναι στενά συνδεδεμένο ή κολλημένο: η ~ ενός πλοίου από τα αβαθή || ~ της σελινακάτου από το διαστημόπλοιο 2. ΙΑΤΡ. (α) **αποκόλληση αμφιβληστροειδούς** η απόσπαση των περισσότερων στιβάδων του αμφιβληστροειδούς από τους εξωτερικούς χιτώνες του ματιού (β) αποκόλληση **πλακούντα** η απόσπαση του πλακούντα της γυναίκας από τη μήτρα με την οποία συνδέεται. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décollement]. Αποκόλλω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποκολλάς... | αποκόλλ-ησα, -ώμαι, -άται... -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. (κυριολ.) αποσπώ (κάτι) από το σημείο στο οποίο έχει κολλήσει ή από άλλο αντικείμενο, με το οποίο είναι στενά συνδεδεμένο ή κολλημένο: *λόγω του σεισμού κομμάτια τσιμέντου αποκόλληθηκαν από την οροφή ΣΥΝ. (καθμ.) ξεκολλώ* 2. (μτφ.) αποχωρίζω, αποκόπτω (από στενή σχέση): *μετά την πτώση του κομμουνισμού οι χώρες της Α. Ευρώπης αποκόλληθηκαν από τη σοβιετική επιρροή ΣΥΝ. αποσπώ, απομακρύνω, αποκολοκύνθωση* (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η αποβλάκωση ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεκοίτιασμα. [ETYM. < μτγν. αποκολοκύνθωσις < άπο- + κολοκύνθη | -ντη, λ. που πλάστηκε από τον Λατίνο ποιητή Σενέκα (Colococynthis), προκειμένου να παραδώσει την «αποθέωση» του αυτοκράτορα Κλαυδίου].

αποκομιδή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η μεταφορά από ένα μέρος σε άλλο: η *συνσκευασία σε πλαστικές σακούλες βοηθεί στην - των σκουπιδιών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*. [ETYM αρχ < αποκομίζω].

αποκομιδή: ομόρριζα. Από το αρχ. ρ. κομίζω «φέρω, μεταφέρω» πλάστηκε ως αντίστροφο σχηματισμός (όνομα από ρήμα αντί ρήμα από όνομα) το αρχ. ουσ. κομιδή. Μόνα τους τα *κομίζω* και *κο-μιδή* δεν χρησιμοποιούνται σήμερα, αλλά σώζονται ως σύνθετα. Ειδικότερα, το αποκομιδή δηλώνει μεταφορά (πραγμάτων) μακριά από τον τόπο του ομιλητή (π.χ. «*αποκομιδή των σκουπιδιών*»), ενώ η προσκομιδή σημαίνει, αντίθετα, τη μεταφορά στον τόπο του ομιλητή, την παραγωγή και, κατ' επέκτασιν, την προσφορά. Η λ. *προσκομιδή* έχει περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά στην εκκλησιαστική χρήση, στην «*προσκομιδή των Τιμίων Λόγων*», στην «*πρόθεση*» ή «*προσφορά*» (των Τιμίων Λόγων), δηλ. στη διαδικασία προετοιμασίας του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας και τη μεταφορά τους στον τόπο (κόρη) του Αγίου Βήματος, όπου επιτελείται αυτή η διαδικασία. Ομοίως, τα *ανακομιδή* και *μετακομιδή* έχουν προσλάβει ειδική σημασία, δηλώνοντας «*η μεταφορά των οστών νεκρού από τον τάφο στο οστεοφυλάκιο*» το *ανακομιδή* ή «*τη μεταφορά λειψάνων αγίων από έναν τόπο σε άλλον*» το *μετακομιδή* («*η μετακομιδή της κίρας, των λειψάνων, του σκηνώματος του αγίου...*») και, λιγότερο, το *ανακομιδή*. Αντίθετα προς τα *προσκομιδή*, *ανακομιδή* και *μετακομιδή*, που έχουν αποκτήσει ειδική σημασία περιορισμένη στη γλώσσα της λατρείας ή της αναφοράς σε ιερού περιεχομένου έννοιες («*λέξεις ταμπών*»), τα *διακομιδή* και *συγκομιδή* (όπως και το *αποκομιδή*) διατηρούν την καθημερινή σημασία τους. Το *διακομιδή* σημαίνει τη μεταφορά (ιδ. με τη χρήση μεταφορικών μέσων), τη μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλον («*η διακομιδή τραυματιών από το μέτωπο στα μετόπισθεν*»), «*διακομιδή ασθενούς στο νοσοκομείο*»). Τέλος, το *συγκομιδή* σημαίνει τη συλλογή, το μάζεμα, ειδικότερα τη μεταφορά και συγκέντρωση προϊόντων της γης σε γεωργικές αποθήκες, το σόδιασμα και τη σοδειά που ακολουθεί τον αμιθό, τη συγκομιδή καρπών μετά τον θερισμό. Σήμερα, όταν πρόκειται να τονιστεί περισσότερο η πράξη ή η ενέργεια της μεταφοράς (παρά το αποτέλεσμα), χρησιμοποιούνται συχνά παράγωγα του *κομίζω*: *μετακόμηση*, *διακόμηση*, *προσκόμηση*, *αποκόμηση* κ.λπ. με κυριολεκτική ή μεταφορική σημασία, που συνήθως διαφέρει από τη σημ. των συνθέτων ρ. *κομίζω*.

αποκομίζω ρ. μετβ. {αποκόμισα (λόγ. απεκόμισα)} 1. κερδίζω, αποκτώ (κάτι) προς όφελος μου: *από την εργασία αυτή αποκόμισα πολλά χρήματα* || *μπορεί να μην πλούτισε από τα ταξίδια του, αποκόμισε όμως πολλές εμπειρίες* 2. αποκτώ, διαμορφώνω (εντύπωση): *από τη συνομιλία μου μαζί του αποκόμισα άριστες εντυπώσεις*. — **αποκό-μηση** (η) [1896]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποκομιδή*. [ETYM αρχ. < απο- Λ- κομίζω].

απόκομμα (το) {αποκόμω-ατος | -ατα, -άτων} κομμάτι που έχει αποσπαστεί (συνήθ. από έντυπο): *μάζευε τα ~ των εφημερίδων που τον ενδιέφεραν* ΦΡ. **γραφείο αποκομμάτων** το γραφείο που συλλέγει για λογαριασμό πελατών του (ιδιωτών, επιχειρήσεων, πολιτικών κ.λπ.) και έναντι αμοιβής δημοσιεύματα από τον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα καθενός. [ETYM, μτγν. < αρχ. αποκόπτω].

αποκομματικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αφαίρεση κάθε κομματικού χαρακτήρα από τη λειτουργία ενός οργανωμένου συνόλου, ώστε να αποκλείεται οποιαδήποτε εκδήλωση κομματισμού: η ~ των *ενόπλιων δυνάμεων*. — **αποκομματικοποιώ** ρ. {-είς...}.

αποκομμένος, -η, -ο αυτός που έχει αποκοπεί (απομονωθεί ή αποσπαστεί) από το σύνολο στο οποίο κανονικά ανήκει: τα τελευταία χρόνια της ζωής του *ζούσε ~ από τον κοινωνικό του περίγυρο* || *αν εξετάσουμε αυτή την απόφαση ~ από τις διεθνείς συνθήκες, θα οδηγηθούμε σε εσφαλμένα συμπεράσματα* ΣΥΝ. απομονωμένος, αποσπασματικός. — **αποκομμένα** επίρρ.

από κοντά επίρρ. (καθμ.) από μικρή απόσταση, διατηρώντας στενή επαφή: *τους ισχυρούς ανθρώπους πρέπει να τους έχεις ~ (να μη χάνεις την επαφή μαζί τους)* || *τον πήρε ~ μην τον χάσει* || *τον ξέρω ~ (τον ξέρω καλά)*. Επίσης (σπάν.) απόκοντα [μεσν.].

αποκοπή (η) [αρχ.] 1. το κόψιμο μέλους από το σώμα όπου ανήκει 2. (μτφ.) η απομάκρυνση ή η απομόνωση κάποιου από το σύνολο στο οποίο ανήκει με διακοπή των δεσμών που τον συνδέουν με αυτό: η ~ των νέων *από την οικογένεια* || η ~ *των από τη ζωή της κοινότητας τον οδήγησε στο περιθώριο* 3. ΠΑΝΟΦ. (ή *κοπή*) η δυνατότητα να κοπεί ένα τμήμα εργασίας από την αρχική του θέση, συνήθ. για να μεταφερθεί σε άλλη θέση σε άλλο πρόγραμμα 4. ΓΛΩΣΣ. το φωνητικό φαινόμενο της σίγησης του τελικού φωνήεντος μιας λέξης πριν από το αρχικό σύμφωνο της επομένης: *πίασε* το > *πίασ'* το, *βύλε* τα > *βάλ'* τα- στην αποκοπή ανήκει και η σίγηση φωνήεντος συλλαβής μέσα στη λέξη: (αρχ.) σκόροδον > σκόροδο(ν) · ΦΡ. *κατ' απο κοπή* ν για αμοιβή που υπολογίζεται εκ των προτέρων συνολικά για όλη την εργασία και καταβάλλεται εφάπαξ, όχι τμηματικά σε ημερομίσθια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση*.

αποκόπτο ρ. [αρχ.] {απέκοπα, αποκ-όπηκα, -ομμένος} 1. (λόγ.-σπάν.) αφαιρώ κόβοντας, κόβω (τιμήμα από το σώμα στο οποίο ανήκει) 2. (ειδικότερ.-σπάν.) σταματώ τον θλασμό (σε βρέφος): τ' *απόκομα* το παιδί ΣΥΝ. *απογαλακτίω* 3. (συνήθ. μτφ.) απομακρύνω (κάποιον από χώρο στον οποίο άλλοτε ανήκε): *προσπάθησαν με κάθε τρόπο να αποκόσουν τον γιο τους από τις κακές του παρέες* || με την *αφηνιάστικη τους επίθεση απέκοσαν την εμπροσθοφυλακή από το κν-*

ρίως στράτευμα ΣΥΝ. *αποσπώ*. Επίσης (καθμ.) **αποκόβω** [μεσν.] (σημ. 2). ρ **αποκορύφωμα** (το) [1895] {αποκορυφώ-ατος | -ατα, -άτων} ο ύψιστος βαθμός, το ανώτατο σημείο: *το κέρι έφτασε στο ~*, *όταν η ορχήστρα άρχισε να παίζει το αγαπημένο τους τραγούδι* || *στο ~ της καριέρας | τον προσπαθειών του* ΣΥΝ. *ζενιθ*, *έπακρο*.

αποκορυφώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποκορυφώ-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ στο ανώτερο σημείο (για κατάσταση, ένα συναίσθημα) η *αναμονή αποκορύφωσε την αγωνία τους* || η *ένταση αποκορυφώθηκε στο συνέδριο κατά την ομιλία του προέδρου*. — **αποκορύφωση** (η) [μτγν.].

απόκοσμος, -η, -ο 1. αυτός που μοιάζει να μην είναι από αυτό τον κόσμο, αφύσικος, αλλόκοτος: ~ *ήχος* | *φωνή* | *άνθρωπος* 2. (σπάν.) αυτός που δεν πλησιάζει, που βρίσκεται μακριά από τους ανθρώπους: ~ *μέρος*. — **απόκοσμα** επίρρ.

αποκοτιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) 1. το υπερβολικό θάρρος, που φθάνει μέχρι την απεισκευαία 2. (συνεκδ.) πράξη που χαρακτηρίζεται από θάρρος, το οποίο μπορεί και να βιάνει (αυτών που την επιχειρεί): *κάνεις καμιά ~*; — **απόκοτος**, -η, -ο [μεσν.], **απόκοτα** επίρρ. [μεσν.], **αποκοτό** ρ. [μεσν.] {-άς...}. [ETYM, μεσν. < απόκοτος, αβεβ. ετύμ. πιθ. < απο- + αρχ. *κότος* «θυμός» ή < απο- + πρώμο μεσν. *κότος* «κύβος, ζάρι». Βλ. κ. *κοτώ*].

αποκομπή (το) {χωρ. γεν.} η βοήθεια στην οποία μπορεί να καταφύγει κανείς: *πάλευε ένας άνθρωπος μόνος να θρέψει την οικογένεια του, δίχως κανένα ~* ΣΥΝ. *στήριγμα*, *έρισμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*. [ETYM < μεσν. *άποκουμπά* (υποχωρητ.) < *άπακουμπά* < *άπι(ο)- + ακουμπά*].

αποκουπιάνω ρ. μετβ. {αποκούπιανα} αποβλακώνω (βλ. λ.). **αποκουπιάνω** ρ. μετβ. {αποκούπινα-νηκα} κουφιάνω εντελώς. **αποκρατικοποίηση** (η) {-ής κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το πέρασμα (επιχείρησης, εταιρείας) από τα χέρια του κράτους σε ιδιωτικό ιδιοκτησιακό καθεστώς ΣΥΝ. *ιδιωτικοποίηση* ΑΝΤ. *κρατικοποίηση*.

αποκρατικοποιώ ρ. μετβ. {αποκρατικοποιήσ...} αποκρατικοποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταργώ την ιδιοκτησία του κράτους (σε επιχείρηση, εταιρεία κ.λπ.) και τη μεταφέρω σε ιδιώτες: η *κυβέρνηση προτίθει να αποκρατικοποιήσει πολλές προβληματικές επιχειρήσεις του δημόσιου τομέα* ΣΥΝ. *ιδιωτικοποιώ* ΑΝΤ. *κρατικοποιώ*.

αποκρέβω ρ. αμετβ. [μεσν.] {απόκρεμα} {λαϊκ.} 1. (α) τρώω κρέας παραμονές νηστείας (β) (γενικότερ.) τρώω πλούσια και χωρίς περιορισμούς εν όψει της μακράς νηστείας που ακολουθεί 2. γιορτάζω την Αποκριά, γλέντω.

απόκριμος, -η, -ο (τόπος) ψηλός και εξαιρετικά δύσκολος στην ανάβαση, απότομος: ~ *βράχια* ΣΥΝ. *κρημνώδης*. [ETYM αρχ. < απο- + κρημνός].

Αποκριά (η) οι τρεις τελευταίες εβδομάδες πριν από την Καθαρά Δευτέρα, κατά τις οποίες επικρατεί το έθιμο του μασκαρέματος: την ~ *ντύθηκε περφόρα*, *εταιρεία κ.λπ.* κ. Αποκριές (οι) κ. (αρχαιοπρ.) Αποκρέως (η) {Απόκρεω}. [ETYM < μεσν. *άποκρέα* < επίθ. *άποκρεως* (ημέρα) < απο- στερητ. + *κρέως*, γέν. ενικού του ουσ. *κρέας* στην αρχ. αττική διάλεκτο. Αρχική της σημ. «*αποχή από την κρεοφαγία*», ειδικά «*η τελευταία μέρα (παραμονή) της νηστείας από κρέας*».

αποκριάτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την Αποκριά, με το μασκάρεμα: ~ *μεταμφίηση* | *πάρτι* | *γλέντι* | *χορός* | *φορεσιά* | *μάσκα* 2. **Αποκριάτικα** (τα) (α) όλα όσα χρησιμοποιούνται για το μασκάρεμα κατά την Αποκριά (β) τολημάρ (αθυρόστομα) τραγούδια που κατά παράδοση τραγουδιούνται την περίοδο της Αποκριάς σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. — **αποκριάτικα** επίρρ.

αποκρίνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αποκρίθηκα} απαντώ: *ρώτα τον, να δώμε τι θα σου αποκριθεί*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

απόκριση (η) {αρχ.} {-ής κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (συνήθ. λογ.) η απάντηση: *τον ρώτησα τι έχει να πει, αλλά καμιά ~*. **απόκρουση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} 1 η απόθεση, η απομάκρυνση με βίαιο τρόπο: ~ της *εχθρικής επίθεσης* 2. (ει-δικότερ.) ΑΘΛ. το να διώχνει κανείς μακριά τη μπάλα που έρχεται στη δική του περιοχή: *θεαματική ~ της μπάλας* 3. (μτφ.) η εξουδετέρωση της ισχύος, η ανείρεση: ~ *επιχειρήματος* | *κατηγορίας* ΣΥΝ. *ανασκευή*, *αντίκρουση* 4. η έντονη απόρριψη: ~ *πρότασης* | *προσφοράς* ΣΥΝ. *άρνηση* ΑΝΤ. *αποδοχή*.

αποκρουστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί συναισθήματα έντονης αποστροφής ή ακόμης και φρίκης: *οι γονείς ανησυχούσαν για τις ~ σκηνές βίας που έβλεπαν τα παιδιά τους στην τηλεόραση* || ~ *πρόσωπο* | *συμπεριφορά* | *χαρκτήρας* ΣΥΝ. *αηδιστικός*, *φρικτός* ΑΝΤ. *εγκυστικός*, *συμπαθητικός*. — **αποκρουστικά** επίρρ., **αποκρο-στικότητα** (η).

αποκρούω ρ. μετβ. {απέκρουσα, αποκρούστηκα} 1. αποθώ, απομακρύνω με βίαιο τρόπο (συνήθ. κάτι που έρχεται προς εμένα): ~ την *εχθρική επίθεση* 2. ΑΘΛ. διώχνω μακριά (τη μπάλα που έρχεται στην περιοχή μου): *ο τερματοφύλακας απέκρουσε θεαματικά αποσπώντας σίγουρο γκολ* 3. (μτφ.) εξουδετερώνω την ισχύ, αναίρω (κάτι που στρέφεται εναντίον μου): *με απάνταχα στοιχεία απέκρουσε τις εις βάρος του κατηγορίες* ΣΥΝ. *ανασκευάω*, *αντικρούω* 4. αρνούμαι με έντονο τρόπο, απορρίπτω: ~ *τον έρωτα κάποιου* | *πρόταση* | *προσφορά* ΑΝΤ. *δέχομαι*, *αποδέχομαι*. [ETYM, αρχ. < απο- + κρούω «τυπών»].

αποκρυπτογράφηση (η) {-ής κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (κυ-ριολ.) η μεταφορά στον συμβατικό κώδικα επικοινωνίας (προφορικό ή γραπτό λόγο) και δυνατότητα ανάγνωσης μηνύματος, που έχει συνταχθεί με κρυπτογραφικούς χαρακτήρες: *ήταν αδύνατη η ~ των απόρρητων εγγράφων του εχθρού* 2. (μτφ.) η αποκάλυψη του βαθύτε-

ρου νοήματος που κρύβει μια αόριστη δήλωση ή ένα υπαινικτικό κείμενο: η ~ των κρυπτικών δηλώσεων του Υπουργού || η φιλολογική ερμηνεία των μοντερνιστικών κειμένων μοιάζει με ~ 3. ΓΛΩΣΣ. η ανάγνωση και κατανόηση ενός συστήματος γραφής που δεν ήταν μέχρι τής ανάγνωσης του γνωστή η φωνητική αξία των γραμμάτων του: μέχρι τώρα στάθηκε αδύνατη η ~ τής Γραμμικής Γραφής Α, αντίθετα προς την ~ τής Γραμμικής Γραφής Β που πραγματοποιήθηκε από τον Μ. Βέντρις το 1953.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decipherment]. αποκρυπτογραφώ ρ. μετβ. {αποκρυπτογραφείς... | αποκρυπτογράφησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ανακαλύπτω τον τρόπο αναγνώσεως (ενός κώδικα γραφής): ο πατέρας τής αγνυπτιολογίας Ζ.Φ. Σαμπολιόν αποκρυπτογράφησε το 1822 τα ιερογλυφικά τής στήλης τής Ροζέτας ΑΝΤ. κρυπτογραφώ 2. (μτφ.-γενικότ.) μεταφέρω στον συμβατικό κώδικα επικοινωνίας, ερμηνεύω: οι εφημερίδες προσαποθύσαν επί ημέρες να αποκρυπτογραφούν τις νέες δηλώσεις του Υπερόδρου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decipher].

αποκρυπτογραφώ - κρυπτογραφώ. Το αποκρυπτογραφώ είναι νεότερη λ. του 19ου αι., οπότε πλάστηκε και η σειρά των κρυπτο-γράφος και κρυπτογράφος, κρυπτογραφώ, κρυπτογραφία, κρυπτογραφικός, κρυπτογράφημα και κρυπτογράφηση. Το αποκρυπτογραφώ αποδίδει τα γαλλ. déchiffre και αγγλ. (από τα γαλλ.) decipher, ενώ το κρυπτογραφώ είναι αντιδάνειο ως προς το γαλλ. cryptographe (cryptographie, cryptogramme) και αντίστοιχα αγγλ. που πλάστηκαν τον 17ο αι. (τη 10ετία του '80 πλάστηκε με την ίδια σημ. στα Γαλλικά και ρ. crypter). Αξίζει να σημειωθεί σχετικά με την προέλευση του chiffer (αγγλ. cipher) ότι συνδέεται μέσω του chiffer «αριθμητικό ψηφίο» με το μεσν. λατ. cifra, που σημαίνει «μηδέν» και που, με τη σειρά του, ανάγεται στο αραβ. sifr «κενός - μηδέν». Το αξιοπερίεργο είναι ότι το αραβ. sifr θεωρείται βήσιμα ότι προέρχεται από το ελλην. ψήφος (από όπου ως υποκ. το ψη-φίον), έτσι και το ξενικό τζίφρα | τσίφρα (μεσν. τσίφρα), η υπογραφή, ανάγεται τελικά (ως αντιδάνειο) στο ελλην. ψήφος!

αποκρύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέκρυψα} κρατό κρυφό, δεν αποκαλύπτω: ~ την αλήθεια ΑΝΤ. φανερώνω. Επίσης (λαϊκ.) αποκρύβω.

αποκρυστάλλωμα (το) [1847] {αποκρυστάλλωμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (κυριολ.) η μετατροπή σώματος σε κρύσταλλο 2. (συνεκδ.) το σώμα που μετατράπηκε σε κρύσταλλο 3. (μτφ.) η παγίωση (γνώσης, κατάστασης), η οριστική κατάληξη (σε κάτι): ήταν αναγκαίο το ~ των συμπερασμάτων ΣΥΝ. αποκρυστάλλωση 4. ΓΛΩΣΣ. παγιωμένη φράση που χρησιμοποιείται αυτούσια σήμερα στη Ν. Ελληνική και που προέρχεται από παλαιότερες περιόδους τής Ελληνικής (Αρχαία, Μεσαιωνική, λόγια), π.χ. ειική κών ως έτιχε, υπό την αιγίδα, εν τάξει (εντάξει), καθ' οδόν ΣΥΝ. απολίθωμα.

αποκρυστάλλωω ρ. μετβ. {αποκρυστάλλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. δίνω (σε σώμα) κρυσταλλική υφή 2. (συνήθ. μτφ.) καταλήγω οριστικά σε ξεκάθαρη θέση, άποψη: δεν έχουμε όλα τα στοιχεία, ώστε να αποκρυστάλλώσουμε την άποψη μας || έχει αποκρυσταλλωμένες απόψεις επί του θέματος.

[ETYM. < μτγν. αποκρυσταλλούμαι (-δο-), αρχική σημ. «γίνομαι όλος από πάγο», < απο- + κρυσταλλούμαι < κρύσταλλος. Η μτφ. σημ. είναι απόδ. του αγγλ. crystallise].

αποκρυστάλλωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το να αποκτά ένα σώμα κρυσταλλική μορφή 2. (μτφ.) η οριστική διαμόρφωση σαφούς και ολοκληρωμένης θέσης σε ένα ζήτημα: ~ απόψεων | ιδεών | σκέψεων.

αποκρυφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύνολο θεωριών και πρακτικών που απορρέουν από την πίστη σε απόκρυφες ιδιότητες του ανθρώπου και τής φύσης, οι οποίες δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτές και κατανοητές λογικά και επιστημολογικά, αλλά μόνο με διαλογισμό και άσκησι τής ΣΥΝ. αποκρυφολογία. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. occultism].

αποκρυφιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον αποκρυφισμό: ~ φαινόμενα | τελετουργίες | μύηση | σύμβολα | βιβλία.

αποκρυφολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο αποκρυφισμός (βλ. λ.).

απόκρυφος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που τηρείται μυστικός από τους περισσότερους ανθρώπους: ~ διανοήσεις · 2. (α) ΘΡΗΣΚ. απόκρυφα βιβλία τα κείμενα που αναφέρονται σε πρόσωπα τής Π.Δ. και τής Κ.Δ., που έχουν γραφεί συνήθως από αιρετικές ομάδες χριστιανών, μιμούνται το ύφος των συγγραφέων των αντίστοιχων κανονικών βιβλίων και τα οποία η Εκκλησία δεν εντάσσει στην Αγία Γραφή- ανάλογα με το βιβλίο που μιμούνται, ονομάζονται Απόκρυφα Ευαγγέλια, Απόκρυφες Πράξεις, Απόκρυφες Επιστολές, Αποκαλύψεις κ.λπ. (β) απόκρυφη επιστήμη διδασκαλία και πρακτική που αφορά σε πράξεις, οι οποίες ξεφεύγουν από κάθε λογική εξήγηση και στηρίζονται γενικά στην πίστη ότι υφίστανται μαγικές αντιστοιχίες ανάμεσα στα πράγματα (π.χ. αλχημεία, μαγεία, μαντεία κ.λπ.). — απόκρυφα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μυστικός.

απόκρυψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύσεων} (λόγ.) το κρύ-ψιμο: ~ στοιχείων | τής αλήθειας ΑΝΤ. φανέρωμα, αποκάλυψη.

απόκτημα {μεσν. | κ. (λαϊκ.) απόκτημα (το) (αποκτήμ-ατος | -άτων} 1. ό,τι έχει αποκτήσει κανείς 2. (ειδικότ.) ό,τι πολύτιμο έχει αποκτήσει κανείς: το καινούργιο οινοποιείο ήταν ~ για το νησί.

αποκτηνώνω ρ. μετβ. {μτγν.} {αποκτηνών-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ στο επίπεδο του κτήνους, κάνω (κάποιον) να χάσει την ανθρωπιά του: δεν έδειχναν κανέναν οίκο στους αιχμαλώτους- ο πόλεμος τους είχε αποκτηνώσει.

αποκτηνωση (η) [1852] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η μεταβολή κά-

ποιου σε κτήνος, η απώλεια των ανώτερων ψυχικών, πνευματικών και ηθικών του ιδιοτήτων και η εξομίωση του με ζώο: η σκληρότητα και η βαρβαρότητα του πολέμου τους είχαν οδηγήσει στην ~ ΣΥΝ. απανθρωπιά. — αποκτηνωτικός, -ή, -ό.

απόκτηση {μτγν.} κ. (λαϊκ.) απόκτηση (η) [-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να αποκτή κανείς κάτι: ~ γνώσεων | περιουσίας | συνθηθειών | παιδιών | πακτών από μια ομάδα.

αποκτώ κ. (λαϊκ.) αποχτώ ρ. μετβ. (αποκτώ... | απέκτησα (λαϊκ. απόκτησα) αποκτ-ώμαι, -άται... (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω (κάτι) δικό μου, παίρνω υπό την κατοχή μου, γίνομαι κύριος πράγματος ή φορέας ιδιότητας: απέκτησε μεγάλη περιουσία μετά τον θάνατο του πατέρα του || ~ την εύνοια κάποιου || - πείρα | αυτοπεποίθηση | δύναμη | γνώσεις 2. κάνω (παιδιά): από τον γάμο του με τη Μαρία απέκτησε τρία παιδιά.

[ETYM. < μεσν. αποκτώ < απο- + κτώ (-άω) «κατέχω», βλ. κ. -κτώ | -ώμαι].

αποκτώ αντί αποκτόμαι! Επειδή το απλό ρ. ήταν κτώμαι (και όχι κτώ), θα περιμένα κανείς τ. αποκτόμαι αντί αποκτώ. Τύπος αποκτόμαι μαρτυρείται (Ησύχιος), αλλά με άλλη σημασία: «αποβάλλω | χάνω την κτήση», ο μεταπλασμός από αποκτόμαι σε αποκτώ είναι ήδη των μεσαιωνικών χρόνων. Αρχική σημ. του αποκτώ θα μπορούσε να είναι η «παίρνω από κάποιον/κάτι και το κάνω δικό μου, προσπορίζομαι και κάνω κτήμα μου» (πβ. απόφερο, αποκομίω). Κατ' άλλους, πρώτα σχηματίστηκε τ. κτώ από τ. ρ. κτώμαι και μετά σύνθετα, όπως απο-κτώ. Ωστόσο, η άποψη αυτή θα διασπούσε την προφανή συνέχεια ρημάτων όπως ανακτόμαι ή κατακτόμαι, όπου οι τ. ανακτώ και κατακτώ δεν διαφέρουν σημασιολογικά αλλά μορφολογικά μόνον από τους αντίστοιχους αρχαίους.

→ ανακτώ

αποκύημα (το) {αποκύημ-ατος | -ατα, -άτων} το δημιούργημα, το γέννημα: κυρ. στη Φρ. αποκύημα τής φαντασίας (κάποιου) το επινόημα, ό,τι υπάρχει μόνο στη φαντασία κάποιου: όσα ισχυρίζεται δεν είναι παρά αποκύημα τής νοσηρής του φαντασίας.

[ETYM. μεσν. < αρχ. άποκύω (-έω) «γεννώ» < άπο- + κύω, βλ. κ. κύηση. Η Φρ. αποκύημα τής φαντασίας είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Schöpfung der Fantasie].

αποκωδικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ερμηνεία μηνύματος που έχει διατυπωθεί σε ειδικό κώδικα, η μεταφορά του σε κατανοητό κώδικα 2. (ειδικότ.) η επικοινωνιακή διαδικασία κατά την οποία ο δέκτης (ακροατής, αναγνώστης, θεατής) προσλαμβάνει και κατανοεί ένα μήνυμα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decoding].

αποκωδικοποιητής (ο) 1. πρόσωπο που αποκωδικοποιεί (κωδικοποιημένα) μηνύματα 2. συσκευή αποκωδικοποίησης, η οποία μετατρέπει τα σήματα που εκπέμπονται με ειδικό κωδικό σε γράμματα, λέξεις κ.λπ. 3. (ειδικότ.) συσκευή σε σχήμα μικρού κουτιού που προσαρμόζεται στην τηλεόραση και αποκωδικοποιεί το κωδικοποιημένο σήμα που λαμβάνεται μέσω τής κεραίας από συνδρομητικό τηλεοπτικό σταθμό, ώστε να μπορεί έλεος ο κάτοχος τής συσκευής (συνδρομητής) να παρακολουθεί το πρόγραμμα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decoder].

αποκωδικοποιώ ρ. μετβ. (αποκωδικοποιείς... | αποκωδικοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) ερμηνεύω (κάτι που έχει διατυπωθεί σε ειδικό κώδικα), μεταφέρω (κάτι) σε κατανοητό κώδικα: αποκωδικοποιώ τηλεοπτικό σήμα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decode].

απολαβή (η) [1868] 1. το υλικό ή ηθικό όφελος που αποκομίζει κανείς: η εύνοια του εργοδότη του απέφερε πολλές ~ όλοι φρόντιζαν να έχουν καλές σχέσεις μαζί του και ήταν πάντα ο πρώτος που έπαιρνε αύξηση ΣΥΝ. κέρδος 2. απολαβές (οι) ο μισθός εργαζομένου: ικανοποιητικές ~ ΣΥΝ. αποδοχές. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω. [ETYM. < απολαμβάνω (υποχωρητ.), πβ. κ. λαμβάνω - λαβή].

απολαβή ή απολαυή: Το απολαβή (συνήθ. σε πληθ. απολαβές) είναι νεότερη λ. (πρωτοαπαντά στον Ιω. Περβανόγλου, 1868), παράγεται από το απο-λαμβάνω και σημαίνει «αυτό που παίρνω από κάποιον (έναντι παρεχόμενης εργασίας), παίρνω πίσω ή σε αντάλλαγμα». Δεν παράγεται από το απολαύω, για να γραφεί -όπως συνέβη παλαιότερα- ως απολαυή!

απολακτίζω ρ. μετβ. (απολακτίσα) 1. διώχνω με κλοτσιές (λακτίσματα) 2. (μτφ.) απορρίπτο, αρνούμαι με έντονο τρόπο. — απολακτίση (η). [ETYM. αρχ. < απο- + λακτίω «κλωτσώ» (βλ. λ.)].

απολαμβάνω ρ. μετβ. [απόλαυσα (λόγ. απήλαυσα), έχω απολαύσει] δοκιμάζω μεγάλη ευχαρίστηση από κάτι: ~ το γεύμα | τη συντροφιά | τη θέα ΣΥΝ. χαίρομαι, ευχαριστιέμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «δέχομαι, παίρνω από κάποιον», < απο- + λαμβάνω. Η σημ. «τέρομαι, ευχαριστιέμαι» είναι μεσν. υπό την επίδραση του ρ. απολαύω].

απολαμβάνω - απολαύω. Το απολαμβάνω, αρχαίο ρ. συντασσόμενο με αιτ., ξεκινώντας από τη σημ. του «παίρνω πίσω προς ωφέλεια μου», εξελίχθηκε στη σημ. του «ευχαριστιέμαι με κάτι, νιώθω χαρά για κάτι», πιθανότατα υπό την επίδραση του απολαύω. Έφθασε μάλιστα να υπάρξει σύγχυση μεταξύ του απολαμβάνω και του απολαύω και έτσι άρχισε να χρησιμοποιείται καταχρηστικά και εσφαλμένα αντί του απολαύω. Η χρήση «απολαμβάνει

της *εμπιστοσύνης*» δεν πρέπει να προτιμάται έναντι του «*απολαύει της εμπιστοσύνης*». Ομοίως, είναι καλύτερα να λέμε «*απολαύει της εκτιμήσεως, της φιλίας, της αγάπης, τιμών*» κ.ο.κ., και όχι «*απολαμβάνει τιμών...*». Αρα θα πούμε «*απολαμβάνω τη θέα | το θέαμα | το φαγητό*», αλλά «*απολαύω εμπιστοσύνης | εκτιμήσεως | τιμής*». Το ά σημαίνει «ευχαριστίεμα, μου αρέσει», το β' «είμαι αποδέκτης, μου παρέχεται, με τιμούν με...». Η σύγχυση στη χρήση οφείλεται και στο ότι το ουσ. *απόλαυση* ταυριάζει σημασιολογικά ως «ευχαρίστηση» περισσότερο στο *απολαμβάνω* παρά στο *απολαύω*. Και το κυριότερο: οι άλλοι (πλην του ενεστ. και του παραρτ.) χρόνοι του *απολαμβάνω* σχηματίζονται από το απολαύω: να/θα απολαύσω - απήλαυσα - έχω απολαύσει (φαινόμενο «συμπληρωματισμού»): *Απολάυσαμε τις διακοπές μας στη θάλασσα - Απήλαυσα το χιούμορ του ηθοποιού*. Τέλος, ας σημειωθεί ότι ο ομόρ. του *απολαύω*, αναλογικά προς άλλα ρήματα (ίσως προς το -ήλασα του *ελαίνω*), σχηματίστηκε ήδη στην Αρχαία ως απ-ήλαυσα αντι απ-έλαυσα.

απολαυή (η) (εσφαλμ.) → απολαβή

απόλαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} 1. η μεγάλη ευχαρίστηση που δοκιμάζει κανείς από κάτι: η ~ του πρωινού καφέ ΣΥΝ. τέρμη ANΤ. στήρηση 2. (συνεκδ.) το αντικείμενο που προκαλεί μεγάλη ευχαρίστηση, η πηγή της απόλαυσης: το τζάκι είναι μεγάλη ~! || έχει απαρνηθεί τις υλικές ~ 3. για να δηλωθεί ότι κάποιος/κάτι προκαλεί ευχαρίστηση στους άλλους: αυτός ο κομικός | αυτή η μελωδία είναι σκέτη ~! ΣΧΟΛΙΟ λ. ηδονή. [ETYM < αρχ. απόλαυσις < απολαύω].

απολαυστικό (ο) [1840] αυτός τον οποίο είναι δυνατό να απολαύσει κανείς.

απολαυστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προσφέρει απόλαυση: ~ γεύμα | παρα | κομωδία | θεατρικό νούμερο | εμπειρία | διακοπές | ομιλητής ερμηνεία ηθοποιού | γλώσσα κειμένων | τηλεοπτικό επεισόδιο | συνέντευξη. — απολαυστικά επίρρ., **απολαυστικότητα** (η) [1895].

απολαύω ρ. μετβ. (+γεν.) (λόγ.) 1. είμαι αποδέκτης, δέχομαι, μου παρέχεται, έχω: *απολαύει της εμπιστοσύνης της Βουλής* || *απολαύει τιμών και αξιωμάτων* 2. (σπάν.) χαιρομαι, ευχαριστιέμαι (με αυτή τη σημ. συμπληρώνει τους χρόνους του *απολαμβάνω*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολαμβάνω*.

[ETYM αρχ. < άπο- + λαύω < I.E. *law- «παίρνω κάτι ως λείω», πβ. συνσκρ. *lōtam* «λείω», λατ. *lucrum* «κέρδος», γαλλ. *lucratif* «κεροδοφόρος», γερμ. *Lohn* «αποδοχές» κ.ά. Ομόρρ. λεία, αρχ. *λήζομαι* «έληστεύω», ληστής κ.ά.].

απολείπω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέλιπον, -ε, -ε...} (λόγ.-σπάν.) αφήνω, εγκαταλείπω: δεν με *απέλιπαν* το θάρρος και η πίστη στον Θεό.

απολείτουρνα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) μετά τη λειτουργία της Εκκλησίας.

απολείφάδι (το) {απολειφάδι-ιού | -ιών} 1. το υπόλειμμα από σαπούνι 2. (μτφ.-σκωπ.) ο μικρόσωμος άνθρωπος: *κοίτα το ~ που θέλει να κάνει και τον άντρα!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπόλειμμα*.

[ETYM < απο- + *λειφάδιον «υπόλειμμα» < λείπω ή, κατ' άλλη άποψη, < *άπολοιπάδιον < μγν. άπόλοιπον, ουδ. τού επιθ. άπόλοιπος ή, τέλος, < απ(ο)- + αλείφω].

απόλεμος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει πολεμική πείρα ΣΥΝ. απειροπόλεμος, άκαπνος ANΤ. ματαρουντοκαπνισμένος, εμπειροπόλεμος 2. αυτός στον οποίο δεν έχει γίνει πόλεμος: ~ *χώρα* | *πληθυσμός*.

απολεξικοποιημένο ρήμα (το) ΓΛΩΣΣ. ρήμα (λ.χ. *κάνω*, *βιάζω* κ.λπ.) το οποίο χρησιμοποιείται με ουσιαστικά δηλώνοντας περιφραστικά αντίστοιχα μονολεκτικά ρήματα, π.χ. *κάνω ερώτηση* → *ερωτώ*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *delexical verb*].

ΣΧΟΛΙΟ Στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες η σημασία ενός ρήματος, αντί να δηλώνεται μονολεκτικά με τον ανάλογο λεξικό τύπο | λέξημα (π.χ. *καταθέτω*, *κολυμπάω*, *προσέχω*, *αισθάνομαι*, *ερωτώ*, *απαντώ*, *χρησιμοποιώ*, *ελέγγω*, *επιδώ* κ.λπ.), μερικές φορές δηλώνεται περιφραστικά με τη βοήθεια ορισμένων ρημάτων (*κάνω*, *δίνω*, *έχω*, *παίρνω*, *γίνομαι*, ασκώ κ.ά.): *κάνω κατάθεση*, *κάνω κολύμπι*, *δίνω προσοχή*, *έχω την αίσθηση*, *κάνω ερώτηση*, *δίνω απάντηση*, *κάνω γρήση*, *ασκώ έλεγχο*, *ασκώ επίδραση* κ.λπ. Στις περιπτώσεις αυτές, το λεξικό (σημασιολογικό) βάρος μεταφέρεται από το ρήμα στο ουσιαστικό. Έτσι, το ρήμα *απολεξικοποιείται* (> απολεξικοποιημένο ρήματα) ή, από άλλη σκοπιά, το ουσιαστικό υποστηρίζεται ρηματικά (> **ρηματικός υποστηρίζόμενα ουσιαστικά** [verb supported nouns]). Με τον τρόπο αυτόν προβάλλεται επικοινωνιακά η πληροφορία που δίνει το ουσιαστικό, ενώ το ρήμα μένει να δηλώνει όχι λεξική αλλά γραμματική σημασία (χρόνο, πρόσωπο, ποιόν ενεργείας κ.λπ.), σαν να ήταν «βοηθητικό ρήμα». Συντακτικός, εξάλλου, το ρήμα ως απολεξικοποιημένο (περιφραστικό) μεταβάλλεται σε ρήμα συντασσόμενο με δύο αντικείμενα: *Ελέγχο την επιχείρηση* (1) - *Ασκώ έλεγχο* (1) στην επιχείρηση (2).

απολεπίζω ρ. μετβ. {απολεπίσ-α | -ηκα, -μένος} 1. αφαιρώ τα λέπια από (ψάρι) 2. (μεσοπαθ. **απολεπίζομαι**) ΙΑΤΡ. (για την επιδερμίδα) ξεφλούδιω: η *επιδερμίδα των ηλικιωμένων συχνά απολεπίζεται*. [ETYM. μγν. < απο- + λεπίζω < λέπος «λέπι»].

απολέπιση (η) [1847] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. η απόπτωση (ξεφλούδισμα) των επιφανειακών στρωμάτων της κεράτινης στιβάδας της επιδερμίδας υπό μορφήν λεπιών, που εμφανίζεται ως σύμπτωμα δερματοπαθειών και εξανθηματικών νόσων 2. (καθμη.) η αφαίρεση των νεκρών κυττάρων της επιδερμίδας με ειδικά καλλυντικά ή δερματολογικά προϊόντα καθαρισμού ΣΥΝ. *πλινγν*.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. *desquamation*].

απολεσθείς, -είσα, -έν → απολλάω

απολήγω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απέληξα} (+σε) έχω το άκρο, το τέλος μου σε ορισμένο σημείο, καταλήγω σε (κάτι): το δόρυ ήταν ένα μακρύ κοντάρι, που *απέληγε σε αιχμή*, ώστε να χρησιμοποιείται ως όπλο || *διάφορα νεύτρα του σώματος απολήγουν στο σημείο αυτό*.

απολήξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} άκρο, το τμήμα στο οποίο απολήγει ένα σώμα: *αχηρή ~* || *οι ~ καλωδίων* | *νεύρων*.

απολησιμόνυ ρ. μετβ. [μεσν.] {απολησιμον-είς κ. -άς... | απολησιμόν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.-λογот.) έξωγο εντελώς: «*με τη καρδιά να σ' αρνηθώ*, να σ' *απολησιμονήσω*» (λαϊκ. τραγ.). — απολησιμόνια (η).

απολιθώμα (το) [1856] {απολιθώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (συνήθ. στον πληθ.) το απομεινάρη ή το ίχνος πάνω στον γήινο φλοιό ζωντανού οργανισμού από παλαιότερη γεωλογική περίοδο (όστρακα, φύλλα, καρποί κ.λπ.) 2. (μτφ.-μειοτ.) το απομεινάρη παλαιότερων αντιλήψεων, καταστάσεων: «*σήμερα οι κομματικές συνδικαλιστικές οργανώσεις της νεολαίας αποτελούν πολιτικά ~ του παλαιότερου*» (εφημ.) 3. ΓΛΩΣΣ. τύπος από παλαιότερες φάσεις της γλώσσας, που χρησιμοποιείται σε ορισμένες μόνο φράσεις και περιβάλλοντα: η *δοτική* δεν υπάρχει πια ως *πίση*, *διατηρούνται όμως τύποι της απολιθώματα*, όπως: *δόξα τω θεώ*, *συν τω χρόνω*, *εν τούτοις (εντούτοις) κ.λπ.* ΣΥΝ. *αποκρυστάλλωμα*.

απολιθώνω ρ. μετβ. {απολιθώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. *κάνω* (κάποιον/κάτι) πέτρα ή σκληρό και άκαμπτο σαν πέτρα 2. (μεσοπαθ. **απολιθώνομαι**) γίνομαι απολιθώμα (βλ. λ., σημ. 1): το *απολιθωμένο δάσος* της *Μυτιλήνης αποτελεί μνημείο της φύσης*. — απολιθώσιμη (η) [αρχ.]. [ETYM < αρχ. *άπολιθώ (-όω)* < άπο- + λήθω < λίθος].

απολιόρκητος, -η, -ο [μγν.] αυτός που δεν έχει πολιορκηθεί.

απολίπαινα ρ. μετβ. [μγν.] {απολίπα-να, -νθηκα, -σμένος} αφαιρώ τις λιπαρές ουσίες, το λίπος από (κάτι). — απολίπαιση (η).

απολιτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να γίνεται κανείς απολιτικός.

απολιτικός, -ή, -ό αυτός που δεν σχετίζεται με την πολιτική ζωή και τα κοινά ή δεν ενδιαφέρεται για αυτά: *πολλοί παραπονούνται για τους σημερινούς νέους ότι είναι - και ενδιαφέρονται μόνο για τη διασκέδαση τους* (πβ. λ. *ακομμάτιστος*) ΣΥΝ. αποπολιτικοποιημένος ANΤ. πολιτικοποιημένος. Επίσης απολιτικός, -η, -ο. — απολιτικά κ. **απολιτικά** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αταξικός*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. *apolitique*].

απολιτικότητα (η) στάση ή αρχή που δεν λαμβάνει υπ' όψιν της την πολιτική τάξη πραγμάτων ή/και τους μηχανισμούς μέσω των οποίων ασκείται η εξουσία.

απολιτίστος, -η, -ο [1826] μη πολιτισμέ'Ός, αυτός που δεν έχει αναπτύξει πολιτισμό ή δεν έχει την ευεργετική επίδραση του πολιτισμού: ~ *λαός* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. *βάρβαρος*, *άξεστος* ANΤ. πολιτισμένος.

Απολλόδορος (ο) {-ου κ. -όρου} αρχαίος Αθηναίος γραμματικός (2ος αι. π.Χ. (κυριότερο έργο του τα *Χρονικά*, όπου περιγράφονται τα μετά την άλωση της Τροίας γεγονότα. [ETYM υ,γν. κύρ. όν. < **Άπολλον* + *-δορος* < *δωρον*].

απολλώνω ρ. μετβ. {εύχρ. οι τύποι απόλλ-εσα (να/θα απολέσω, έχω απολέσει), -έσθην, -ης, -η... (μτχ. απολεσθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) *χάνω*: *απόλλεσε την ψυχραμία του* || *απολέσθη χαρτοφύλακας με σημαντικά έγγραφα*- ΦΡ. **απολεσθέντα αντικείμενα** (επιγραφή σε δημόσιους χώρους, π.χ. αεροδρόμια, σχολεία κ.ά.) χώρος όπου εκτίθενται αντικείμενα που έχουν χαθεί («απολεσθέντα»), για να αποδοθούν στους κατόχους τους.

[ETYM. αρχ. < άπόλλωμι «καταστρέφω, σκοτώνω» < άπο- + ολλωμι < **δλ-νυ-μι*, βλ. κ. λ. *απόλεια*, *άπολωλός* (πρόβατο), *όλεθρος*].

απολεσθέντα - απόλεσα - απόλεια - απολωλός. Του αρχ. ρ. *άπόλλωμι* | **άπ-ολλώω** μόνο μερικοί τύποι έχουν σωθεί και χρησιμοποιούνται σε επίσημο ή υψηλότερο ύφος: απ-ώλεσα και απ-ωλέσθην (με εσωτερ. αύξηση -ω-), αλλά να/θα απολέσω - έχω απολέσει, να/θα απολεσθεί - έχει απολεσθεί (με -ο-, δηλ. χωρίς εσωτερική αύξηση), ο παρακείμενος είναι *άπ-όλωλα* (το β' -ο- είναι ο λόγω «αττικού αναδιπλασιασμού») και η μοχάη του στο ουδ. *απολωλός (πρόβατο)* (γεν. του *απολωλός προβάτου*). Τέλος, το απόλεια (θ. ολ-) υπάγεται στον νόμο «της εκτάσεως εν συνθέσει» των ονομάτων, εξού και η γραφή του με ω (πβ. *όνομα* αλλά *επ-άνωμο*, *οδώνη* αλλά *επ-όδυνος*). Για τον ίδιο λόγο και από το ίδιο θέμα ολ-γράφονται και παν-όλης (πανούκλα), εξώλης και *προόλης*, *πανωλεθρία*.

Απόλλων (ο) {Απόλλων-ος, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. ένας από τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου, γιος του Δία και της Λητούς, θεός του φωτός, της μουσικής, της ποίησης και της μαντικής 2. ανδρικό όνομα 3. όνομα διαφόρων αθλητικών σωματείων. Επίσης Απόλλωνας. [ETYM < αρχ. **Άπολλον* | δωρ. *Απέλλων* | θεσο. **Άπλιόν* | κυπρ. *Απειλών*, *αγν.* ετύμιο. Ίσως συνδέεται με το **απελος* «δύναμη» (πβ. ομηρ. *όλιμπελέων* «ολυγοδύναμος, αδύναμος») ή με το ουσ. *άπέλλαι* «κέρω» (< ά-αθροιστ. + *πέλλα* «λίθος», επειδή οι ιεροί λίθοι ήταν σημαντικοί στη λατρεία του Απόλλωνος), οπότε ο Απόλλων θα εθεωρείτο αστική, όχι ποιμενική θεότητα. Η άποψη ότι η λατρεία του θεού έχει παλαιότερα κρητομυκηναϊκό υπόβαθρο ενισχύεται από την αδυναμία ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής ερμηνείας του ονόματος, αν και αυτό δεν μαρτυρείται στα μέχρι τώρα διαθέσιμα κείμενα της Γραμμικής Β'.

Απολλώνιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. ο *Ρόδιος*-επικός ποιητής της Αλεξανδρινής εποχής (295-215 π.Χ.), διευθυντής της Βιβλιοθήκης της

Αλεξάνδρειας: κυριότερο έργο του τα *Αργοναυτικά* 2. ο *Δύσκολος*: Αλεξανδρινός γραμματικός (2ος αι. μ.Χ.), συντάκτης του περίφημου έργου *Περί συντάξεως των λόγων μερών*, το οποίο αποτελεί τη θεωρητική βάση της παραδοσιακής σύνταξης: λόγω των δυσκολιών και της στρυφνότητας του ύφους του έργου του πήρε το παρατσούκλι «Δύσκολος» 3. όνομα μαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ETYM. αρχ. κῆρ. ὄν. < 'Απόλλων (βλ.λ.)].

απολλώνιος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Απόλλωνα 2. (μρφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ψυχοπνευματική αρμονία, κατ' αντιδιαστολή προς τον διονυσιακό (βλ.λ.): ~ πνεύμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος.
 απολογητής (ο), απολογήτρια (η) (απολογητριών) 1. (γενικά) πρόσωπο που υπερασπίζεται με τον λόγο του κάποιον/κάτι: ένας ὄμιλος - του μαρξισμού 2. ΘΕΟΛ. χριστιανός συγγραφέας των πρώτων αιώνων, που με το έργο του υπερασπίστηκε την αλήθεια της χριστιανικής πίστης απέναντι στους διωγμούς της ρωμαϊκής αρχής ή στις επιθέσεις των Ιουδαίων και των ειδωλολατρών (πβ. λ. αντιρρητική). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γερμ. Apologet. Το μεσν. απολογητής σημαίνει «απολογούμενος σε δικαστήριο»].
 απολογητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με απολογία: ~ υπόμνημα | επιστολή 2. ΘΕΟΛ. **απολογητική** (η) ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την υπεράσπιση της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης έναντι της αμφισβήτησης ή της παρερμηνείας της. — απολογητικ-ά | -ώς [μεσν.] επίρρ.
 απολογία (η) {απολογίων} 1. ο προφορικός ή γραπτός λόγος, με τον οποίο προσπαθεί κανείς να υπερασπιστεί τον εαυτό του απέναντι στις κατηγορίες που του προσάπτονται: με την ~ του ο Σοκράτης δεν κατάφερε να πείσει τους δικαστές για την αθωότητα του 2. ΘΕΟΛ. το σύγγραμμα του απολογητή (βλ.λ., σημ. 2): ο Ιουστίνος συνέγραψε απολογία για κατηγορίες κατά της χριστιανικής διδασκαλίας από Ιουδαίους και ειδωλολάτρες. [ETYM. αρχ. < απολογία].
 απολογισμός (ο) [αρχ.] 1. (γενικά) η έκθ'ση λογαριασμού, η λογοδοσία της διαχείρισης για κάθε οικονομική χρήση 2. (ειδικότ.) η έκθεση που περιλαμβάνει τα έσοδα και τα έξοδα, τα καθαρά κέρδη μιας επιχείρησης σε ορισμένο χρονικό διάστημα: η Γενική Συνέλευση ενέκρινε τον ~ του οικονομικού έτους 1996-73. (ειδικότ.) η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εφαρμογής του κρατικού προϋπολογισμού, ο οποίος καταρτίζεται από το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους κάθε οικονομικό έτος 4. (μρφ.) η αξιολόγηση πεπραγμένων, η παρουσίαση και εκτίμηση (θετικών - αρνητικών, ωφελειών - ζημιών κ.λπ.): ο ~ της μάχης ήταν βαρύς για τους συμμάχους: δύο χιλιάδες νεκροί και άλλοι τόσοι τραυματίες || έπειτα από τριών ετών προσπάθεια ήρθε η ώρα να κάνουμε τον ~ μας.
 απολογιστικά επίρρ.- κατ' απολογισμό, για τον υπολογισμό του συνολικού κόστους σύμφωνα με το πόσο κόστισε κάθε επιμέρους εργασία: η πληρωμή του εργολάβου θα γίνει ~. Επίσης (λόγ.) **απολογιστικά**: [1888].
 απολογιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον υπολογισμό ή με απόδοση λογαριασμού: ~ γενική συνέλευση || ~ διαδικασία | έλεγχος.
απολογούμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. απθ. {απολογείσαι... | απολογήθηκα} ♦ (αμετβ.) 1. απαντώ προφορικά ή γραπτός σε κατηγορίες που διατυπώνονται εναντίον μου: ο δράστης του εγκλήματος απολογείται αύριο στον τέταρτο τακτικό ανακριτή 2. (εμφατ.) δικαιολογούμαι: δεν νιώθω ότι πρέπει να απολογηθώ για τις πράξεις μου ♦ 3. (μετβ.) λέω (κάτι) ως απολογία: σκεφτόταν τι θ' απολογηθεί ενώπιον του Θεού, όταν έρθει η ώρα της κρίσεως. Επίσης (λαϊκ.) **απολογέμαι** κ. απολογούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM < αρχ. απολογία (-έο-) < ἀπόλογος «διήγηση, μύθος» < ἀπο- + λόγος].

απολογούμαι - ζητώ συγγνώμη. Πολύ συχνά στην Κύπρο, μερικές φορές και στον ελλαδικό χώρο, υπάρχουν ομιλητές που χρησιμοποιούν το απολογούμαι με την καταρρητική σημ. του «ζητώ συγγνώμη»: *Άρρησα γιατί είχε μεγάλη κίνηση στον δρόμο απολογούμαι - Απολογούμαι που δεν θα μπορούσα να έλθω μαζί σας*. Πρόκειται για μεταφορά στην Ελληνική που αγγλ. apologize (δάνειο, από το ελλην. απολογία), που χρησιμοποιείται στην Αγγλική κυρίως με τη σημ. του «ζητώ συγγνώμη». Στην Κοινή Ν. Ελληνική, ωστόσο, η χρήση αυτή προσκρούει στο γλωσσικό αίσθημα των ομιλητών και είναι καλό να αποφεύγεται.

απολυμάνω ρ. μετβ. {απολύμα-να, -νθηκα, -σμένος} καθαρίζω με κατάλληλες ουσίες, καταστρέφοντας τους νοσογόνους παρασιτικούς οργανισμούς, τα μικρόβια: - διαμέρισμα | σχολικές αίθουσες | δημόσιους χώρους. — απολυμαντής (ο), απολυμαντικός, -ή, -ό [1866], απολυμαντικά επίρρ. [ETYM. < αρχ. ἀπολυμάνομαι < ἀπο- + λυμάνομαι < λύμα].

απολύμανση (η) [1876] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η καταστροφή με ειδικά φάρμακα των νοσογόνων παρασιτικών οργανισμών, των μικροβίων: ~ χώρων | ρούχων || χημική ~ | κάνω ~. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. désinfection].

απολυμαντήριος, -α, -ο {απολυμαντήρι-ου | -ων} 1. αυτός που απο-λυμάνει, που δρα απολυμαντικά 2. **απολυμαντήριο** (το) [1892] {απο-λυμαντήρι-ου | -ων} ο θάλαμος απολύμανσης.

απόλυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η παύση (υπαλλήλου, εργάτη) από την εργασία του: η επιχείρηση προχώρησε σε μαζικές ~ εργαζομένων ΑΝΤ. πρόσληψη 2. (συνεκδ.) το έγγραφο που αναφέρει την παύση (υπαλλήλου, εργάτη) από εργασία: ο διευθυντής

υπέγραψε τις ~ 3. η αποφυλάκιση: ~ κρατούμενο 4. ΣΤΡΑΤ. η λήξη της θητείας στρατευμένου: ημερομηνία απολύσεως στρατευμένου ΑΝΤ. κατάταξη 5. η αποφοίτηση μαθητή από το σχολείο: βαθμός απολύσεως από τη Γ' τάξη του Λυκείου 6. ΕΚΚΛΗΣ. (α) η ευχή που λέει ο ιερέας στο τέλος_ κάθε λειτουργίας (β) (συνεκδ.) η λήξη της λειτουργίας.

απολυταρχία (η) [1861] {απολυταρχιών} 1. ΠΟΛΙΤ. το καθεστώς στο οποίο ο ανώτατος άρχοντας έχει απεριόριστες εξουσίες ΣΥΝ. απόλυτη μοναρχία, δεσποτισμός 2. ΙΣΤ. το στάδιο εξέλιξης σε καθεστώς ευρωπαϊκών κρατών, κατά το οποίο ο μονάρχης συγκέντρωνε στα χέρια του την απόλυτη εξουσία, αποδυναμώνοντας τις τοπικές αριστοκρατίες και την Εκκλησία, π.χ. με τον Λουδοβίκο ΙΔ' στη Γαλλία, την Ελισάβετ Α στην Αγγλία κ.ά. Επίσης απολυταρχισμός (ο) [1892]. ΣΧΟΛΙΟ λ. φασισμός. [ETYM < απόλυτος + -αρχία < αρχω. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. absolutisme].

απολυταρχικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που σχετίζεται με την απολυταρχία: ~ καθεστώς 2. (μρφ.) αταρχικός, τυραννικός: πολλά στελέχη του κόμματος κατέκριναν την ~ συμπεριφορά του αρχηγού. — απο-λυταρχικ-ά | -ώς [1886] επίρρ.

απολυτήριο (το) {απολυτηρί-ου | -ων} έγγραφο που πιστοποιεί την περάτωση σπουδών ή στρατιωτικής θητείας: ~ Δημοτικό | Γυμνασίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποφοίτηση.

απολυτήριος, -α, -ο [1833] 1. (α) αυτός που γίνεται με σκοπό την απόλυση ή την αποφοίτηση (β) **απολυτήριες εξετάσεις** οι γραπτές εξετάσεις που γίνονται με τη συμπλήρωση των σπουδών σε σχολείο ή ανώτερη σχολή: στο τέλος της Γ' Λυκείου δίνουν- ΑΝΤ. εισαγωγικές εξετάσεις 2. απολυτήριο (το) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποφοίτηση.

απολυτηριούχος (ο/η) [1890] (λόγ.) πρόσωπο που έχει πάρει απολυτήριο (από σχολή ή τον στρατό).

απολυτικό (το) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων} ΕΚΚΛΗΣ. το σύντομο εκκλησιαστικό τροπάριο, που ψάλλεται προς τιμήν αγίου ή σημαντικού γεγονότος της εκκλησιαστικής ιστορίας πριν από την απόλυση (βλ.λ., σημ. 6).

[ETYM < μεσν. ἀπολυτικόν, υποκ. του ἀπολυτικός, ουδ. του επιθ. ἀπολυτικός < ἀπόλυτο. Το επιθ. ἀπολυτικός ουσιαστικοποιήθηκε εξαιτίας της χρήσης του στην έκφραση ἀπολυτικός ὕμνος].

απόλυτο (το) {απολύτ-ου | -ων} 1. η έννοια του αυτετελούς, πλήρους και απεριόριστου (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει αυτά τα χαρακτηριστικά: *οντοπιστής, μια ζωή επιδόσκει το ~* ΑΝΤ. σχετικό 2. ΦΙΛΟΣ. (α) το ανεξάρτητο από κάθε προδιορισμό και περιορισμό, αυτό που δεν εξαρτάται από τίποτε, που αναγνωρίζεται χωρίς αναγωγή σε άλλο (β) (ειδικότ.) η αρχή, η βάση, ο γενεσιουργός παράγοντας του κόσμου, του παντός (το ιδεατό ή ο Θεός). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. absolu].

απολυτοποιώ ρ. μετβ. {απολυτοποιείς... | απολυτοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμένος} θέτω, εμφανίζω ή αποδέχομαι (κάτι) ως απόλυτο: *μην το απολυτοποιείς, υπάρχουν καλοί και κακοί σε όλες τις πλευρές*. — απολυτοποιήση (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. absolutise].

απόλυτος, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που αφήθηκε ελεύθερος, που δεν είναι υπό επιβλεψη: είχε τον σκύλο ~. — απόλυτα επίρρ.

απόλυτος, -η (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που δεν έχει όρια, που εμφανίζεται στην ολοκληρωμένη του μορφή και φύση, σε όλη του την ένταση, που δεν περιορίζεται (από κανέναν και τίποτα), δεν μετράζεται: ~ ελευθερία | δικαιοσύνη | ησυχία | εξουσία | μοναρχία | τάξη | σκοτάδι | υπακοή || πρόσσωπο της απόλυτου εμπιστοσύνης μου ΣΥΝ. πλήρης, τέλειος ΑΝΤ. περιορισμένος- ΦΡ. **απόλυτη πλειοψηφία** η πλειοψηφία που βασίζεται στο 50% + 1 των ψήφων 2. **απόλυτο** (το) βλ.λ. 3. (εμφατ.) πολύ μεγάλος: είναι ~ ανάγκη να έρθει αμέσως στο χειρουργείο || ~ προτεραιότητα | δικίο 4. ανεξάρτητος από εξωτερικά σημεία αναφοράς, από οποιοδήποτε συσχετισμούς ή προσμετρήσεις: ~ μουσική είναι αυτή που δεν συμπεριλαμβάνει κανένα στοιχείο εξω-μουσικό, δηλ. από άλλη τέχνη (δραματικό, ποιητικό κ.τ.ό.) ΣΥΝ. καθαρός ΑΝΤ. σχετικός 5. ΓΛΩΣΣ. (α) (συντακτικός όρος) που υπάρχει στην πρόταση, χωρίς να συνδέεται με άλλον όρο: ~ μετοχή είναι η μετοχή που δεν αναφέρεται σε κανέναν άλλο όρο της πρότασης (β) χαρακτηρισμός της πτώσης στην οποία βρίσκεται μια απόλυτη μετοχή: γενική απόλυτος, π.χ. «Θεού θέλοντος, όλα θα πάνε καλά» 6. (κ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κατηγορηματικότητα και ακαμψία, που δεν αφήνει περιθώρια για κριτική, αντίλογο ή για συμβιβασμούς: οι εξτρεμιστές είναι ~ σε αυτά που πιστεύουν || Μην είσαι τόσο ~! Υπάσχουν και περιπτώσεις που τα πράγματα δεν είναι έτσι ~ 7. ΦΥΣ. **απόλυτο μηδέν** (ή **μηδέν Κέλβιν**) η χαμηλότερη δυνατή θερμοκρασία, που ισοδυναμεί με -273,160° C ή με 0° K 8. ΜΑΘ. **απόλυτη τιμή** η τιμή ενός πραγματικού αριθμού που ισούται με τον ίδιο, αν είναι θετικός ή μηδέν, και με τον αντίθετο του, αν είναι αρνητικός-σύμβολο loti: η ~ του -4 είναι 1-4 = +4 || η ~ του +5 είναι 151 = 5 9. ΧΗΜ. (συνήθ. για διαλύτες) καθαρή ουσία (χωρίς ακαθαρσίες ή προσμείξεις): ~ αιθανόλη | αιθέρας 10. ΜΟΥΣ. **απόλυτη μουσική** μουσική γραμμένη χωρίς αναφορά σε εξωμουσικό, «φιλολογικό πρόγραμμα» προτάθηκε για πρώτη φορά στα μέσα του 19ου αι., σε θεωρητικό κείμενο του Ριχάρδου Βάγκνερ, και αποτέλεσε αισθητικό ιδεώδες κατά τον 19ο και τον 20ό αι., αντιτιθέμενο στην προγραμματική μουσική (βλ. λ. προγραμματικός). — απόλυτα | απόλυτως επίρρ. [μτγν.], απο-λυτότητα κ. (προφορ.) απολυτοσύνη (η).

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «απελευθερωμένος, λυμένος από δεσμό», < αρχ. ἀπόλυτο. Η σημερινή σημ. είναι ήδη μτγν., ενώ ορισμένοι όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. απόλυτη πλειοψηφία (πβ. αγγλ. absolute majority), απόλυτο μηδέν (πβ. αγγλ. absolute zero), απόλυτη μοναρχία (πβ. γαλλ. monarchie absolue)].

απόλυτος - απολύτως: διαβαθμιστικές λέξεις. Το απόλυτος, από τη σημασιολογική του υφή, δεν επιδέχεται διαβάθμιση (αυξομειώσεις). Φράσεις του τύπου «είμαι μάλλον απόλυτος σε αυτό το θέμα» ή «είμαι αρκετά απόλυτος» ή «είμαι πολύ απόλυτος» είναι αντιφατικές προς την ίδια την έννοια του απόλυτος και γι' αυτό πρέπει να αποφεύγονται. Αντίθετα, το επίρρ. **απολύτως** | **απόλυτα** χρησιμοποιείται συχνά -και σωστά- για να προσδιορίσει επίθετα ή άλλα επιρρήματα διαβαθμιστικά, δηλ. εν είδει εμφάσεως ή υπερθετικού βαθμού: *Είμαι απόλυτως βέβαιος ότι θα τα καταφέρει* (= βεβαιότατος, πολύ βέβαιος) - *απολύτως ορθό* | *απολύτως σύμφωνος* κ.ο.κ.

— εντελώς | επιτακτικός

απολυτρώω ρ. μετβ. {απολύτρω-σα, -θηκα, -μένος} αελευθερώνω (από εξαιρετικά δυσάρεστη κατάσταση): ο Χριστός ήρθε στον κόσμο, για να *απολυτρώσει* τους ανθρώπους από την αμαρτία ΣΥΝ. σώζω, λυτρώνω. — απολυτρωτής (ο), απολυτρώτρια (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπολυτρώω* «αελευθερώνω καταβάλλοντας λύτρα» < ἀπο- + λυτρώ (-όω) < λύτρον].

απολυτρωσιή (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η λύτρωση από κακό: η ~ του ανθρώπου από τα δεσμά της αμαρτίας. — **απολυτρωτικός**, -ή, -ό [μεσν.], απολυτρωτικά επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Το μετγν. *ἀπολύτρωσις* (< αρχ. *ἀπολυτρώω*) χρησιμοποιήθηκε στην Κ.Δ., για να δηλώσει τη θυσία του Χριστού και την εξαγορά του ανθρωπίνου γένους από τις αμαρτίες (λ.χ. *Ρομ.* 3, 24). Χρησιμοποιήθηκε με την ίδια σημασία -και επικράτησε τελικά- η επίσης μετγν. λ. *λύτρωσις*].

απολύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {απέλυσα, απολύ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** παύω από εργασιακή θέση: η επιχείρηση *απέλυσε* εκατό υπαλλήλους ΣΥΝ. παύω, διώγω, (λαϊκ.) σγολάω **2.** αελευθερώνω (φυλακισμένο) με τη λήξη της ποινής του ΣΥΝ. αποφυλακίζω **3.** απαλλάσσω (κάποιον) από τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις με τη λήξη της θητείας του ♦ **4.** (αμετβ.) (για λειτουργία στην εκκλησία) τελειώνω ΦΡ. *νυν απολύεις τον δούλον σου δέσποτα* (νυν απολύεις τον δούλον σου, δέσποτα' από την απόλυση του εσπερινού) τώρα μπορώ να πεθάνω συνήθ. για περιπτώσεις όπου κάποιος αισθάνεται ότι η ευτυχία του ολοκληρώνεται, το όνειρο του εκπληρώνεται. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ἀπο- + λύω. Η φρ. «νυν απολύεις τον δούλον σου, δέσποτα» (Κ.Δ. Λουκ. 2, 29) ελέχθη από τον ηλικιωμένο Σιμεών, ο οποίος ευτύχησε, προτού πεθάνει, να δει και να κρατήσει στην αγκαλιά του τον Χριστό].

απολωλαίνω ρ. μετβ. {απολώλα-να, -θηκα, -μένος} (εκφραστ.) αποτρελαίνω.

απολωλός (το) {απολωλότ-ος | -α, -ων} χαμένο: στη ΦΡ. *απολωλός πρόβατο(ν)* (ἀπολωλός πρόβατον, Κ.Δ. Λουκ. 15, 6 κ.α.) ο άνθρωπος που έφυγε από τον δρόμο του Θεού, γενικότερ. τον σωστό δρόμο-η φράση είναι ιδιαίτερα γνωστή από τη χρήση της στη νεκρώσιμη ακολουθία: «Το ἀπολωλός πρόβατον εγώ εἶμι, ἀνακάλεσάν με, Σωτήρ, και σώσόν με». ΣΧΟΛΙΟ λ. απολλώω.

[ΕΤΥΜ αρχ. μετγ. (ἀπ-ολωλός, -νία, -ός) παθ. παρακ. του ρ. ἀπόλλυμι «καταστρέφω», βλ. κ. απολλώω].

απομαγνητισμός (ο) η αφάραση ή απώλεια της μαγνητικής ιδιότητας (από αντικείμενο που έχει μαγνητιστεί). — **απομαγνητίζω** ρ. [1852]. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *démagnétisation* (νόθο συνθ.)].

απομαγνητοφώνω ρ. μετβ. (απομαγνητοφώνεις... | απομαγνητοφώνησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) μεταφέρω πιστά στη μορφή γραπτού κειμένου προφορικό λόγο, που εγγραφήκε σε μαγνητόφωνο: ~ *συνομιλία*. — απομαγνητοφώνηση (η).

απομαζικοποιώ ρ. μετβ. {απομαζικοποιείς... | απομαζικοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω κάτι να χάσει τον μαζικό του χαρακτήρα: «*βρισκόμαστε στο τέλος της κοινωνίας της μαζικής καταναλώσης και στην αρχή μιας νέας καταναλώσης απομαζικοποιημένης και εξατομικευμένης*» (εφημ.) ΑΝΤ. μαζικοποιώ. — **απομαζικοποιήτης** (η), **απομαζικοποιητικός**, -ή, -ό.

απομαζοποιώ ρ. μετβ. {απομαζοποιείς... | απομαζοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάποιον) να πάψει να έχει τα χαρακτηριστικά της μάζας, να είναι απρόσωπος, άβουλος και παθητικός δέκτης εντολών και ιδεών ΑΝΤ. μαζοποιώ. — **απομαζοποίηση** (η).

απομαθάνω ρ. μετβ. {απόμαθα (λόγ. απέμαθα)} **1.** μαθαίνω (κάτι) πολύ καλά, ολοκληρώνω τη μάθηση μου (σε κάτι) · **2.** ξεχνώ κάτι που ξέρω, ξεμαθαίνω: *ζώντας μακριά από την Ελλάδα βαθμηδόν απέμαθε την Ελληνική και χρησιμοποιούσε την Αγγλική*. Επίσης (λόγ.) απομαθάνω [αρχ.] (σημ. 2).

απόμακρος, -η, -ο **1.** (για τόπους) αυτός που βρίσκεται σε μακρινή απόσταση (συνήθ. σε σχέση με κεντρική περιοχή): ~ *συνοικία* ΑΝΤ. κοντινός **2.** αυτός που έρχεται ή φαίνεται να έρχεται από μακριά: ~ *φωνές* **3.** (για πρός.) αυτός που ζει σε απόσταση από τους άλλους, που δεν ενθαρρύνει τους άλλους να τον πλησιάσουν: *ήταν ~ άνθρωπος, δύσκολα μπορούσε κανείς να πιάσει φίλια μαζί του* ΣΥΝ. μοναχικός, απομονωμένος ΑΝΤ. κοινωνικός. — απόμακρα επίρρ. [μεσν.].

απομάκρυνση (η) [1831] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** (α) η κίνηση μακριά από σημείο με αύξηση της απόστασης από αυτό: η ~ του πλοίου από το λιμάνι (β) η μεταφορά κάποιου μακριά από κάποιον: η ~ των αγίων από την εμπόλεμη ζώνη || η ~ των διδασκωτών από την είσοδο της πρεσβείας ήταν δύσκολη υπόθεση για τους αστυνομικούς **2.** η εκδίωξη, η αποπομπή: στη *συνεδρίαση του διοικητικού συμβουλίου αποφασίστηκε η ~ του συμβούλου από την εταιρεία* **3.** (μτφ.) η εκούσια φυγή κάποιου από συγκεκριμένο περιβάλλον: η *απομάκρυνση της από την οικογένεια της οφειλόταν στη σκληρή συμπε-*

ριφορά των γονέων της **4.** η διαφοροποίηση από κάτι που θεωρείται ως βάση ή αφετηρία: η ~ *μιας χώρας από τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου* || η ~ *του μεταφραστή από το πρωτότυπο*.

απομακρύνω ρ. μετβ. {απομάκρυν-να, -νήκα, -σμένος} **1.** μεταφέρω μακριά, κάνω (κάποιον/κάτι) να πάει μακριά: ~ τα *εύφλεκτα υλικά* || *οι αστυνομικοί απομάκρυναν τους περιέρρους από τον τόπο της έκρηξης* || (κ. μεσοπαθ.) ο *υπόπτος απομακρύνθηκε με γρήγορο βήμα* || *το παιδί απομακρύνθηκε από την ακτή κοιλουπόντας* || *μην απομακρυνθείτε, σε λίγο φεύγουμε!* **2.** (μτφ.) εκδιώκω, αποπέμπω: μετά την αποτυχία στις εκλογές, τον *απομάκρυναν από την ηγεσία του κόμματος* || (παθ.) *απομακρύνθηκε από τη θέση του* | *το πόστο του* | *την επιτροπή-* (ειδικότερ. το μεσοπαθ. **απομακρύνομαι**) **3.** (μτφ.) εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι), φεύγω και ζω μακριά (από κάποιον/κάτι): *απομακρύνθηκε από κοντά του, γιατί δεν μπορούσαν πια να συμβιώσουν* || *προσπαθεί να απομακρυνθεί από τις κακές παρέες της* **4.** (μτφ.) διαφοροποιούμαι ή έρχομαι σε αντίθεση με κάτι που θεωρείται ως βάση ή αφετηρία: ~ *από το πνεύμα μιας διδασκαλίας* || *η μετάφραση απομακρύνεται πολύ από το πρωτότυπο* || ο γέος *υπουργός απομακρύνεται αισθητά από τη γραμμή του προκατόχου του* || στην ομιλία του, *απομακρύνθηκε από το θέμα αρκετές φορές* ΣΥΝ. ξεστρατίζω, ξεφεύγω **5.** (μτφ.) εγκαταλείπω μια δραστηριότητα, ασχολία κ.λπ. για ορισμένο διάστημα: *αν απομακρυνθείς από τις σπουδές σου για πολύ χρόνο, μετά δύσκολα θα επανέλθεις!* ΣΥΝ. αποκόπτομαι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μετγν. *απομακρύνωμαι* < ἀπο- + μακρύνω | -ομαι].

απομακρυσμένος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση, σε πολύ μακρινό μέρος: τα ~ *χωριά της ελληνικής επαρχίας*.

απομαθάνω → απομαθαίνω

απομαγνητικός, -ή, -ό [1839] αυτός που σχετίζεται με απομάχους: *Ναυτικό Απομαγνητικό Ταμείο*.

απόμαχος (ο) [αρχ.] {απομάχου-οι | -ων, -ους} **1.** αυτός που αποσύρθηκε από μάχη ή αγώνα, ή αποστρατεύθηκε λόγω σωματικής ανικανότητας **2.** αυτός που αφητηρέθηκε από το στρατεύμα, που δεν ανήκει πια στο μάχιμο δυναμικό του στρατού ΣΥΝ. απόστρατος **3.** αυτός που αποσύρθηκε από την εργασία: ~ *ναυτικός* ΣΥΝ. συνταξιούχος.

απόμαχος - **παλαίμαχος** - **βετεράνος**. Το **απόμαχος** δηλώνει κυρίως τον πρώην μάχιμο στρατιωτικό, τον ευρισκόμενο (για λόγους ηλικίας, υγείας κ.τ.ό.) εκτός στρατεύματος, τον παλαιό πολεμιστή, τον απόστρατο. Αντίθετα, το **παλαίμαχος** δηλώνει τον παλαιό και ακόμη εν ενεργεία ευρισκόμενο πολεμιστή, άρα τον έμπειρο και ικανό πολεμιστή, τον εμπειροπόλεμο, τον άξιο. Το ίδιο σημαίνει το λατίν. *veteranus* (< *vetere* «παλαιός» + *κατάλ.* -anus), το (μετγν.) **βετεράνος**. Τόσο το **παλαίμαχος** όσο και το **βετεράνος** χρησιμοποιούνται συχνά μεταφορικά, για να δηλώσουν τον έμπειρο και ικανό σ' έναν κλάδο (παλαίμαχος δημοσιογράφος | *βετεράνος της δημοσιογραφίας, παλαίμαχος | βετεράνος πολιτικός* κ.ο.κ.) **Ως** προς το **τονισμό** των λέξεων αυτών, παραγώγων του *μάχημα*, το μεν **απόμαχος** κανονικός τονίζεται στην προπαραλήγουσα ως σύνθετο με πρόθεση ή στερητικό (πβ. *σύν-μαχος, πρό-μαχος, υπέρμαχος, ά-μαχος* κ.τ.ό.), ενώ το **παλαίμαχος** θα περιέμενε κανείς να τονίζεται ως παλαίμαχος (πβ. *πυγ-μαχος, μονο-μάχος, Μακεδονομαχος, Μαραθονο-μάχος* κ.τ.ό.), όπως τα λοιπά ρηματικά παράγωγα σε -*μάχος*.

απομεινάρη κ. **απομεινάδι** (το) (χωρ. γεν.) **1.** ό,τι μένει ως υπόλειμμα από κάτι που αναλώνεται (ιδίως για φαγητόσιμα): τα *σκυλιά του δρόμου τρέφονται από τα απομεινάρια φαγητών που τους δίνουν οι παρικοί* ΣΥΝ. αποφάγια **2.** (γενικότερ.) ό,τι απομένει από κάτι (αντικείμενο, κτίσμα, καλλιτέχνημα κ.λπ.) μέσα στο πέρασμα του χρόνου: ~ *αρχαίων ναού* ΣΥΝ. κατάλοιπο, λείψανο. ΣΧΟΛΙΟ λ. υπόλειμμα.

[ΕΤΥΜ. μεσν., ουσιαστικοπ. ουδ. του επίθ. *ἀπομεινάρης* «υπόλειπομενος» < αρχ. *απομένω* + παραγ. επίθημα -*άρης*].

απομένω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απόμεινα κ. απέμεινα} **1.** μένω ως υπόλοιπο: *μιας απομένουν πέντε λεπτά μέχρι το τέλος* ΣΥΝ. μένω, υπολείπομαι (αρνητ.) ΦΡ. *δεν απομένει παρά* (για υποχρεωτική επιλογή) το μόνο που μπορεί να κάνει κανείς: *δεν (μιας) απομένει παρά να φωνάζουμε την αστυνομία* || *δεν απομένει τίποτε άλλο, παρά ο θάνατος* ΣΥΝ. μένω **2.** καταλήγω να είμαι, βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση (μετά από ένα γεγονός): *μετά την καταστροφή απέμεινε να κοιτάζει άφωνος τα ερείπια* || ~ *μόνος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω, υπόλειμμα.

απόμερος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο, από περιουσίχναστα μέρη: - *σπίτια* | *δρομάκια* | *σοκάκια* | *στενά* ΣΥΝ. απόκεντρος, μακρινός. — **απόμερα** επίρρ.

απομεσήμερο (το) το τμήμα της ημέρας μετά το μεσημέρι. — **απομεσήμερα** επίρρ.

απομίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πιστή μίμηση πρωτότυπου, η κατασκευή αντιγράφου ΑΝΤ. αυθεντικός, γνήσιος **2.** (συνεκδ.) το αντίγραφο (συνήθ. πολύτιμο αντικείμενο): *πρόκειται για σπινές ~ προϊόντων αξίας* ΣΥΝ. μιτάσιόν **3.** (ειδικότερ.) η σέκιπη και έντεχνη πιστή αντιγραφή πρωτότυπου προϊόντος, μεθόδων και εργασιών, με σκοπό συνήθ. το κέρδος: *θεμική* | *αθέμιτη* ~.

απομιμωμά ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {απομιμωμά... | απομιμωμά...} μιμωμάται πιστά (κάτι), αντιγράφω: - *το ύφος* | *την γραφή* | *τη φωνή κάποιου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

απομνημονεύματα (τα) {απομνημονευμάτων} η γραπτή αφήγηση αναμνήσεων και αυτοβιογραφικών στοιχείων που περιλαμβάνει και ιστορικά γεγονότα, γεγονότα ιδιαίτερα σημαντικά, όπως τα έζησε ο συγγραφέας τους: τα ~ *του Μακρυγιάννη* | *του Κολοκοτρώνη*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < απομνημονεύω, ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Ξενοφώντα, όταν κατέγραψε τις αναμνήσεις του από

τον Σωκράτη]. απομνημόνευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} το να συγκρατεί κανείς γνώσεις στη μνήμη του και να μπορεί να τις πει απέξω: το σχολείο πρέπει να ενθαρρύνει την κριτική ανάγνωση και όχι τη στείρα ~ πληροφοριών ΣΥΝ. αποστήθιση, (εκφραστ.) παπαγαλία. απομνημονεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {απομνημόνευ-σα, -θηκα, -μένος} συγκρατώ (γνώσεις) με τη βοήθεια τής μνήμης, μαθαίνω απέξω: ~ τους αρχικούς χρόνους των ανωμαλών ρημάτων ΣΥΝ. αποστηθίζω, (εκφραστ.) παπαγαλίζω. απόμονος, -η, -ο αυτός που ζει τελείως μόνος και απομονωμένος ΣΥΝ. ολομόναχος, κατάμονος-Φρ. μόνος κι απόμονος τελείως έρημος, χωρίς συγγενείς και φίλους. απομονώνω ρ. μετβ. {απομόνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. τοποθετώ χωριστά, αποκόπτω (από ένα σύνολο): αυτά τα δύο θέματα δεν μπορούν να απομονωθούν το ένα από το άλλο, πρέπει να αντιμετωπιστούν από κοινού 2. διακόπτω την επαφή (ανθρώπου με τους άλλους ή τόπου με τους γειτονικούς τόπους): οι υπόλοιποι διαδηλωτές απομόνωσαν τους παραζίτες || ζούσε απομονωμένος σ' ένα ξερονήσι. — απο-μονωμένα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. απομονοίμαι (-όο) < απο- + μονοίμαι < μόνος]. απομόνωση (η) [1846] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το να κρατείται κανείς χωριστά ή να διακόπτεται η επικοινωνία του με άλλους: μετά την εισβολή του στο Κουβέιτ το Ιράκ βρέθηκε σε διενή ~ 2. ο χώρος (συνήθ. στενό δωμάτιο) στον οποίο τοποθετείται κανείς, συνήθ. εν είδει ποινής, ώστε να μην επικοινωνεί με άλλους: στις φυλακές, τους κρατούμενους που προκαλούν επεισόδια τους στέλνουν για μερικές μέρες στην ~ 3. νοσοκομειακό χώρο, στον οποίο νοσηλεύονται και παρακολουθούνται οι πάσχοντες από βαριές μεταδοτικές ασθένειες. — απομονωτικός, -ή, -ό [1861], απομονωτικά επίρρ. απομονωτήριο (το) [1886] {απομονωτηρί-ου} -ιον} ο χώρος απομόνωσης τιμωρημένων, καταδικών ή ασθενών. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. isolateur]. απομονωτισμός (ο) η πολιτική τακτική μιας χώρας, η οποία αποφεύγει τις διεθνείς επαφές και εξαντλείται στην εθνική της ανάπτυξη: η Αλβανία ακολούθησε πολιτική πλήρους ~ μετά τη διακοπή των σχέσεων της και με την Κίνα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. isolationism]. απομυζήτιρας (ο) [1895] (λόγ.) το όργανο με το οποίο γίνεται η απομύζηση γάλακτος από τον μαστό τής μητέρας. απομυζώ ρ. μετβ. {απομυζά-... | απομυζή-σα, -όμα, -άτα, ... -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. αναρροφό (θεραπευτικό υγρό): τα κουνούτια απομυζούν αίμα ΣΥΝ. (για μωρά) θυαίνω 2. (μτφ.) εκμεταλλεύομαι εξαντλητικά, καρπώνομαι κάθε απόθεμα (οικονομικό, δυνάμης, ενέργειας) κάποιου: του απομύζησε την περιουσία του και τον εγκατέλειψε ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαδω, ξεκοκκαλίζω, αρμέγω. — απομύζηση (η), απομυ-ζήτικός, -ή, -ο.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. απομυζώ (-άω) < απο- + μυζώ «ρουφώ, αντλώ», πθ. από την ηχοποίηση λ. μυ, η οποία αντιπροσωπεύει τη θέση και το σχήμα των χειλιών, όταν ρουφούν]. απομυθοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αφαίρεση των μυθικών στοιχείων (διήγησης, αντίληψης κ.ά.), η παρουσίαση (προσώπου, γεγονός κ.λπ.) στις πραγματικές τους διαστάσεις (χωρίς τα πλασματικά ή εξιδανικευτικά στοιχεία που τα περιβάλλουν): η ~ των μεγάλων ανδρών || η ~ τής εικόνας που είχαν σχηματίσει για τον πολιτικό ηγέτη. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του ελληνιστικού αγγλ. demythologisation (νόθο συνθ)]. απομυθοποιώ ρ. μετβ. {απομυθοποιεί-... | απομυθοποιή-σα, -όμα, -ήθηκα, -ημένος} παρουσιάζω (πρόσωπο, γεγονός, διήγηση κ.λπ.) στις πραγματικές τους διαστάσεις, αφαιρώντας τα μυθικά, πλασματικά ή εξιδανικευτικά στοιχεία που τα περιβάλλουν: είναι ένα βιβλίο που ~ δυο μεγάλους αστέρες του Χόλλυγουντ || η αποκάλυψη τής παραποιήσεως των γεγονότων στη Ρουμανία του Τσαουσέσκου απομυθοποίησε τον ρόλο του Τύπου.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. του ελληνιστικού αγγλ. demythologise]. απομυθοποιητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απομυθοποίηση: ~ διαδικασία. — απομυθοποιητικά επίρρ. απομυθαίνω ρ. μετβ. [μτγν.] {απομυθών-α, -θηκα} αποβλακίζω, καθιστώ (κάποιον) εντελώς μωρό ΣΥΝ. ξεκοκκαίνω. αποναρκώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {απονάρκω-σα, -θηκα, -μένος} ναρκώνω (κάποιον) εντελώς, προκαλώ υπνηλία ΣΥΝ. αποχανώνω, αποκοιμίζω. — αποναρκωστή (η) [αρχ.], αποναρκωτικός, -ή, -ό [1891]. απονεκρώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {απονεκρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (μέλος του σώματος) ανενεργό, αναισθητό: η εγχείρηση απονεκρώσε το χέρι του || (μτφ.) λόγω τής οικονομικής κρίσης η αγορά έχει απονεκρωθεί 2. (μτφ.) οδηγώ στην παρακμή, την αδράνεια: ο Πελοποννησιακός Πόλεμος απονεκρώσε την πνευματική και πολιτική ακμή τής αρχαίας Αθήνας. — απονεκρωστή (η), απονεμημένος, -η, -ο → απονέμο απονέμο ρ. μετβ. {απένεμαι, απονεμή-θηκα, -μένος} 1. προσφέρω σε (κάποιον/κάτι) σύμφωνα με την αξία (κάποιου) ή το δικαίο: τον απένεμαν τιμές αρχηγού κράτους || ~ χάρη (σε κρατούμενο)-Φρ. απονέμο δικαιοσύνη δικάζω ως δικαστής, σύμφωνα με το κρατούν δικαίο 2. (συχνότε.) προσφέρω ιδιοχείρως (σε παρασημοφορίες, βραβεύσεις κ.λπ.) ορισμένη τιμή (παράσημο, βραβείο, τιμητικό δίπλωμα κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < απο- + νέμο]. απονεμοιμένος, -η, -ο αυτός που γίνεται σε στιγμή απελπισίας και απόγνωσης: ο αυτοτραυματισμός του ήταν ένα ~ διάβημα, για να τη συγκινήσει ΣΥΝ. απεγνωσμένος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παρακ. του ρ. άπονοομαι «είμαι απελπισμένος» < απο- + νοοίμαι, ρ. νοώ < νους. Η φρ. απονεμοιμένο διάβημα αποδι-

δει το γερμ. vermessene Handlung]. απόνερα (τα) 1. τα υπολείμματα ήδη χρησιμοποιημένου νερού: τα ~ τής μπουγάδας 2. τα νερά που απομένουν από τις χημικές κατεργασίες στις βιομηχανίες και που περιέχουν άχρηστα και χρήσιμα υλικά 3. τα ίχνη που αφήνει η αύλακα που σχηματίζει στη θάλασσα το πλοίο καθώς πλέει. Επίσης απονέρια (σημ. 1). απονεράνω ρ. μετβ. {απονεύρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. ΙΑΤΡ. αφαιρώ ή αποτέμνω νεύρο από (μέρος) του σώματος): ~ δόντι 2. (μτφ.) αποδυναμώνω αφαιρώντας βασικά στοιχεία για τη λειτουργία (θεσμίου, επιχείρησης, κόμματος κ.λπ.), οδηγώ στην εξασθένηση: η απομάκρυνση των παλιών, έμπειρων στελεχών απονεύρωσε την οργάνωση. [ΕΤΥΜ. < μτγν. απονευρούμαι (-όο) < απο- + νευρούμαι < αρχ. νεύρον]. απονεύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. η αφαίρεση ή η απότμηση νεύρου: ο οδοντίατρος έκανε ~ στο σάπιο δόντι 2. (μτφ.) η αποδυνάμωση που οφείλεται στην αφαίρεση βασικών για τη λειτουργία (θεσμίου, επιχείρησης, κόμματος κ.λπ.) στοιχείων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

[ΕΤΥΜ < μτγν. απονεύρωσις (σημ. 2) < απονευρούμαι. Η σημ. 1 αποτελεί αντίδω. από νεολογ. aroneurosis]. απονήρευτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει μάθει να σκέπτεται και να ενεργεί με πονηριά, να καταλαβαίνει την πονηριά των άλλων: μόλις είχε έρθει από το χωριό και, ~ όπως ήταν, τον έπιασαν κοροϊδο ΣΥΝ. αθώος, άδολος, αγαθός ΑΝΤ. πονηρμένος, καχύποπος, δυσπιστός. — απονήρευτα επίρρ. απονήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (στην αεροναυτική) η ανύψωση αεροσκάφους στον αέρα από το κατώστρωμα αεροπλανοφόρου πλοίου.

[ΕΤΥΜ < απο- + νήωση (κατά το απογείωση) < αρχ. ναύς, νηός | νε-ός φλ. λ. ναύς]. απονιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη κατανόησης και στοργής στη δυστυχία του άλλου: «για την ~ σου μες στη γειτονιά σου κάθε βράδυ πίνω και μεθώ» (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. ανάληστια. απονομή (η) 1. το να απονέμει (βλ. λ.) κανείς κάτι: ~ χάρητος | δικαιοσύνης | βραβείων | τιμών ΣΥΝ. απόδοση 2. (συνεκδ.) η τελετή στην οποία απονέμει κανείς κάτι: στην ~ παρέστησαν πολλοί επίσημοι. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. απονέμο]. άπονος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευαισθησίας στη δυστυχία των άλλων, από έλλειψη συμπόνιας: ~ άνθρωπος || «ζωή μας πέταξες στού δρόμου την άκρη» (τραγ.) ΣΥΝ. άπλαχνος, ανάληγτος ΑΝΤ. σπλαχνικός, πονετικός. — άπονα επίρρ. [μεσν.]. άπόντος, -η, -ο (στην αρχκή των αθλητικογυράφων) (παϊκτική) που δεν σημείωσε κανέναν πόντο κατά τη διάρκεια ενός αγώνα. αποξαρχής επίρρ. (λαϊκ.-λογοτ.) 1. ξανά από την αρχή: «να την πετύει ~ κι ανερπείει και θερπείει» (Γ. Ρίτσος) 2. από την πρώτη στιγμή: το δήλωσε ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. αρχή. [ΕΤΥΜ. Συμφορμός των απαρχής + εξαρχής]. αποξενώνω ρ. μετβ. {αποξένω-σα, -θηκα, -μένος} απομακρύνω, καθιστώ (κάποιον) ξένο προς κάτι άλλοτε οικείο: η τηλεόραση συχνά αποξενώνει τους ανθρώπους || η μακρά του αποσία στο εξωτερικό είχε ως αποτέλεσμα να αποξενωθεί από τους φίλους του.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. άποξενώ (-όω) < αρχ. άποξένω]. αποξενωστή (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η απομάκρυνση από κάτι οικείο: ~ από γονείς | φίλους | συγγενείς 2. (ειδικότε.) η απομάκρυνση του ενός από των άλλων άνθρωπο, η μοναξιά: η ~ των σύγχρονων μεγαλοπόλεων. αποξεραίνω ρ. → αποξηραίνω αποξέση κ. [μεσν.] αποξυση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. το να αποξεί (βλ. λ.) κανείς κάτι 2. ΙΑΤΡ. [1896] το ξύσιμο με ειδικό ιατρικό εργαλείο (ξέστρο) κοιλότητας του ανθρώπινου σώματος για την αφαίρεση υλικού: ~ τής μήτρας (βλ. κ. λ. έκτρωση). [ΕΤΥΜ. < μτγν. άποξέσις < αρχ. άποξέω. ο ιατρ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. curetage < curette «ξέστρο»]. αποξέμα (το) {αποξέμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το υλικό που αφαιρείται με απόξεση από κοιλότητες του σώματος. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. άποξέω]. αποξηγνέμαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {αποξεχάσ-θηκα, -μένος} χάνω την προσοχή μου, αφαιρούμαι: αποξεχάσθηκα κοιτάζοντας τη φύση. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. άποξέω ρ. μετβ. {απέξε-α, αποξέσ-θηκα, -μένος} 1. τρίβω με οξύ εργαλείο (επιφάνεια) για την αφαίρεση σωματιδίων ή τη λείανση της, αφαιρώ ξύνοντας: στον Μεσαίωνα συνήθιζαν να αποξέουν το κείμενο από τις περιγραμμές, για να τις ξαναχρησιμοποιήσουν 2. ΙΑΤΡ. (για κοιλότητα του ανθρώπινου σώματος) κάνω απόξεση (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < απο- + ξέω «ξύνω»]. αποξηλώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποσυναρμολόγηση και η απομάκρυνση μιας κατασκευής, π.χ. μιας μηχανολογικής εγκατάστασης, μιας εξέδρας εκδηλώσεων κ.λπ. — αποξηλώση ρ. [ΕΤΥΜ Απόδ. του αγγλ. dismantling]. αποξηραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποξήρα-να, -νθηκα, -μμένος} κάνω (κάτι) να ξεραθεί, το αφήνω να αφυδατωθεί: οι σταφίδες είναι αποξη-ραμμένες ρόγες σταφυλιού || αποξηραμμένα σικά || διακοσμητικά αποξηραμμένα άνθη. Επίσης αποξεραίνω. — αποξηραντής (ο). αποξηρανση (η) [1843] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η αφαίρεση τής υγρασίας από ένα σώμα, ωστόσο ξεραθεί και μείνει χωρίς υγρασία ή νερό: ~ καρπών | λιμνών. αποξηραντήριο (το) [1886] {αποξηραντηρί-ου} -ων} ο τόπος στον οποίο γίνεται αποξηρανση διάφορων προϊόντων. [ΕΤΥΜ Απόδ. του γαλλ. sécherie]. αποξηραντικός, -ή, -ό [1801] αυτός που σχετίζεται με την αποξη-

ρανση: ~ *έργα*, αποξύλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} BOT. η μετατροπή των κυτταρικών τοιχωμάτων των φυτών σ' ξύλο.
απόξυση (η) → απόξεση **απόξω** επίρρ. → **απέξω**
αποπαίδι (το) | χωρ. γεν. | 1. το αποκληρωμένο παιδί · 2. το παραμελημένο παιδί 3. (γενικότ.) το παραγκωνισμένο πρόσωπο: τον είχε για ~, να του κάνει τα θελήματα. Επίσης απόπαϊδο.
αποπαίρνω ρ. μετβ. [μεσν.] {αποπαίρα} μιλιθ. επιθετικά, απότομα σε (κάποιον), μ^ε διάθεση να ψέξω: τον αποπαίρουν συνεχώς, έτσι δεν τουλιά να πει ελεύθερα τη γνώμη του ΣΥΝ. μαλάνω, κατασαδιάζω, (λόγ.) επιτιμώ.
απόπατος (ο) [μτγν.] {λαϊκ.-παλαιότ.} ο χώρος όπου αποπατεί κανείς: στα παλιά σπίτια ο ~ ήταν σε εξωτερικό χώρο ΣΥΝ. αποχωρητήριο, μέρος, καμπίνας, (καθην.) τουαλέτα. ΣΧΟΛΙΟ λ. τουαλέτα.
αποπατώ ρ. αμετβ. {αποπατείς... | αποπάτησα} αποβάλλω από τον οργανισμό περιττώματα, κόπρανα ΣΥΝ. αφοδεύω, ενεργούμαι, κάνω την ανάγκη μου. — **αποπάτηση** (η) [μτγν], **αποπάτημα** (το) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.
αποπατώ < αρχ. *αποπατώ (-έω)* «αποσύρομαι παράμερα για να αφοδεύσω» < *απο-* + *πατώ*.
απόπειρα (η) | χωρ. γεν. πληθ. | 1. η δοκιμαστική προσπάθεια: το δόκίμο του ήταν μια πρώτη ~ προσέγγισης του ζητήματος 2. προσπάθεια να βλάψει κανείς τον εαυτό του ή τους άλλους: ~ αυτοκτονίας | ληστείας | βιασμού | κλοπής | εκβιασμού | φόνου. [ETYM. < αρχ. *απο-* + *πειράω*.]
αποπειρατικός, -ή, -ό [1866] 1. αυτός που σχετίζεται με την απόπειρα κάποιου για κάτι 2. ΓΛΩΣΣ. **αποπειρατικός ενεστώτας** βλ. λ. ενεστώτας. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *canatif*.]
αποπειρώμαι ρ. μετβ. αποθ. {αποπειράσαι... | αποπειράθηκα} δοκιμάζω (να πράξω κάτι, που βλάπτει ή αποβαίνει εις βάρος άλλων ή και του εαυτού μου): αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει πέφτοντας από τον τρίτο όροφο || οι ληστές αποπειράθηκαν να βιάσουν το θύμα τους || τρεις κοινωνιολοφοί αποπειράθηκαν να ληστέυσουν το υποκατάστημα της τράπεζας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. < αρχ. *αποπειρώμαι (-άω)* < *απόπειρα*.]
αποπειμπτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που απομακρύνει, διώχνει: - συμπεριφορά | τρόπος | ενέργεια || (κ. ως ουσ.) τα ζάρκια λειτουργούν ως αποπειμπικά του κακού.
αποπέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέπεμνα, αποπέμφθηκα} απομακρύνω, διώχνω: κι από τη νέα του δουλειά τον απέπεμναν κακήν κακώς, γιατί μάλλον με τους προϊστάμενούς του || «άκουσαν από το θρονητόφωνο να τους αποπέμνουν με τη φράση "αφήστε μας ήσυχους, επιτέλους!"» (εφημ.).
αποπερατώνω ρ. μετβ. {αποπεράτω-σα, -θηκα, -μένος} φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω: υποσχέθηκαν ότι σε έξι μήνες θα έχουν αποπερατώσει το έργο ΣΥΝ. τελειώνω. [ETYM. <μτγν. *αποπεράτω (-όω)* < *απο-* + *περάτω*.]
αποπεράτωσις (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ολοκλήρωση: - έργο | ναού | έργων ύδρευσης και αποχέτευσης ΣΥΝ. τελείωμα ANT. έναρξη.
αποπίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {απόπια} πίνω (κάτι) μέχρι την τελευταία σταγόνα, τελειώνω (κάτι που πίνω).
απόπιομα κ. **απόπιομα** (το) {αποπιόμ-ατος | -ατα, -άτων} τα υπολείμματα ποτού που μένουν στο ποτήρι μετά την πόση ΣΥΝ. αποπότι. αποπλάνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εξάπληση και η εκτροπή κάποιου από τον σωστό δρόμο 2. ΝΟΜ. **αποπλάνηση παιδιών** αξιόπινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος ενεργεί ασελή πράξη με πρόσωπο νεότερο από 15 ετών ή το παραπλανά με αποτέλεσμα να ενεργήσει ή να υποστεί τέτοια πράξη.
αποπλανώ ρ. μετβ. {αποπλανάς... | αποπλάν-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} 1. χειραγωγώ με δόλια μέσα ΣΥΝ. παρασύρω 2. (συνήθ.) παρασύρω (ανήλικο άτομο, σεξουαλικά ανώριμο ή μη υπεύθυνο για τις πράξεις του) σε ασελή πράξη. — **αποπλανητής** (ο) [1895], **αποπλανητρια** (η), **αποπλανητικός**, -ή, -ό [1886]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*. [ETYM. < αρχ. *αποπλανώ (-άω)* < *απο-* + *πλανώ* «πλανεύω, εξαπατώ»].
αποπλένω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {απόπλυνα, αποπλύ-θηκα, -μένος} 1. ολοκληρώνω, τελειώνω το πλύσιμο 2. ξεπλένω.
αποπλέω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέπλευσα} (για πλοίο) αναχωρώ από το λιμάνι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.
αποπληθωρισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η εξουδετέρωση του πληθωρισμού σε οικονομικά μεγέθη, π.χ. το εθνικό εισόδημα, και η αναφορά τους σε τιμές ενός έτους βάσεως για ευχερέστερη σύγκριση: μέσα | *περίοδος αποπληθωρισμού*. — **αποπληθωριστικός**, -ή, -ό, **αποπληθωρίζω** ρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *deflation*.]
απόπληκτος, -η, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που έχει προσβληθεί από αποπληξία. — **αποπληκτικός**, -ή, -ό [αρχ.].
απόπληκτος [αρχ. < *απόπληκτος* | -ττω «παράλυω, χτυπώ κάποιον καθιστώντας τον ανάπηρο» < *απο-* + *πλήκω* | -ττω].
αποπληξία (η) {αποπληξιών} ΙΑΤΡ. η οργανική παράλυση λόγω μειωμένης αιματώσεως του εγκεφάλου: *παθαίνει* ~. [ETYM. < αρχ. *αποπληξία* (ήδη στον Ιπποκράτη) < *απόπληκτος*, βλ. κ. *απόπληκτος*.]
αποπληρωμή (η) [1896] η ολοκληρωτική εξόφληση: η ~ των χρεών.
αποπληρώνω ρ. μετβ. {αποπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} πληρώνω (κάτι) μέχρις εξοφλήσεως.
αποπλήρω < αρχ. *αποπλήρω*, αρχική σημ. «γεμίζω, ικανοποιώ (προϋποθέσεις, υποχρεώσεις)» < *απο-* + *πλήρω*.
απόπλουτος (ο) {από-πλου, -πλου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αναχώρηση

(πλοίου): *απογορεύθηκε ο ~ λόγω θαλασσοταραχής* ΣΥΝ. σαλπάρισμα ANT. κατάπλους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*. [ETYM. αρχ. < *αποπλέω*.]
απόπλυμα (το) [μτγν.] {αποπλύμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) το ακάθαρτο νερό μετά από πλύση ΣΥΝ. απόνερα.
απόπλυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} το τελείωμα του πλυσίματος, το στράγγισμα των ρούχων.
αποπνευματώνω ρ. μετβ. {αποπνευμάτω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ την υλική διάσταση από (κάτι), διατηρώντας μόνο την πνευματική: οι αποπνευματωμένες μορφές των βυζαντινών εικόνων ΣΥΝ. εξαυλώνω. — **αποπνευματώση** (η) [μεσν.].
αποπνέω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέπνευσα} 1. αναδίδω (συγκεκριμένη οσμή), μυρίζω: οι κλειστοί χώροι αποπνέουν δυσάρεστη οσμή 2. (μτφ.) μεταδίδω (συγκεκριμένη αίσθηση): η έκφραση του απέναντι *γαρά και αισιοδοξία*.
αποπνιχτικός, -ή, -ό [1887] κ. αποπνιχτικός αυτός που εμποδίζει την αναπνοή, που προκαλεί δυσφορία: η *αφώρητη ζέση και οι καπνοί του τσιγάρου έκαναν την ατμόσφαιρα στον δωματίο* ~.
απόπνοια (η) | χωρ. πληθ. | το να αναδίδεται οσμή ή αναθυμιάσεις. [ETYM. αρχ. < *αποπνέω*.]
αποποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να αποποιείται (βλ. λ.) κανείς κάτι: - κληρονομιά ΣΥΝ. απόρριψη.
αποπιοικποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κατάργηση του ποινικού χαρακτήρα (πράξεως): ~ των εκπτώσεων ΣΥΝ. νομιμοποίηση ANT. ποινικοποίηση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *décriminalisation*.]
αποπιοικω ρ. μετβ. {αποπιοικοποιείς... | αποπιοικοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταργώ τον ποινικό χαρακτήρα (πράξεως), σύμφωνα με τη θεωρία ως ποινικό αδίκημα: στην Ελλάδα *αφών αποπιοικοποιήσε τη χρήση των ναρκωτικών* ANT. ποινικοποιώ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *décriminaliser*.]
αποπιοίωμαι ρ. μετβ. αποθ. {αποπιοίσει... | αποπιοίθηκα} (+αιτ.) 1. αρνούμαι να αποδεχθώ: ~ *κάθε εθνική για το συμβάν* ΣΥΝ. αποκρίνω 2. αρνούμαι (κάτι που δικαιωματικά μου ανήκει): ~ τα δικαιώματά μου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. < μτγν. *αποπιοίωμαι (-έω)* < *απο-* + *πιοίωμαι*, ρ. *πιοίω*.]
αποπιοίωμαι τις εθόνες ή των εθνών **μου**; Το (αρχαίο και αρχαιοπρεπές) ρήμα αποπιοίωμαι σημαίνει «αρνούμαι, απορρίπτω, δεν αποδέχομαι» και συντάσσεται κανονικά με αιτιατική: *Ουδέποτε αποπιοίθηκα τις εθόνες μου - Αποπιοίθηκα τα αξιώματα που θέλησαν να του προσφέρουν - Αποπιοίωμαι την κατηγορία ότι... Η συνταγή με γενική είναι εσφαλμένη (δεν μπορούμε να πούμε «αποπιοίωμαι των εθνών μου»).*
αποπολιτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. (για πρός.) η αποστασιοποίηση από την πολιτική, η αδιαφορία για τα πολιτικά: η ~ των νέων *υπονομεύει τη λειτουργία της δημοκρατίας* ANT. πολιτικοποίηση 2. η άρση του πολιτικού χαρακτήρα: η ~ της εκδήλωσης | του λόγου ενός περιοδικού ANT. πολιτικοποίηση (πβ. κ. λ. *αποκομματικοποίηση*). — **αποπολιτικοποιώ** ρ. {-είς...}. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *depoliticisation*.]
αποπομπιαίος, -α, -ο → **αποδοιομπιαίος**
αποπομπή (η) (λόγ.) 1. η εκδίωξη: *αποφασίστηκε η ~ του από τον δικηγορικό σύλλογο* 2. (ειδικότ.) η παύση από εργασιακή θέση ΣΥΝ. απόλυση. [ETYM. < μτγν. < αρχ. *αποπέμνω*.]
αποπότι (το) | χωρ. γεν. | (συνήθ. στον πληθ.) το απόπιομα (βλ. λ.): σε μερικά μπαρ δεν διαστάζουν να σεβρίουν στους πελάτες και τα απόπια άλλων.
αποπροσανατολίζω ρ. μετβ. {αποπροσανατολίσ-α, -θηκα, -μένος} 1. δείχνω σε (κάποιον) εσφαλμένο δρόμο ΣΥΝ. παροδηγώ 2. (συνήθ. μτφ.) παραπλανώ στέλνοντας σε εσφαλμένη κατεύθυνση, αποσπώ την προσοχή κάποιου από κάτι και τη στρέφω προς κάτι άλλο: η *ενασχόληση με την ιδιωτική ζωή των πολιτικών αποπροσανατολίζει την κοινή γνώμη από τα πραγματικά προβλήματα της χώρας*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *désorienter*.]
αποπροσανατολισμός (ο) η απομάκρυνση από την ορθή κατεύθυνση, η σκόπιμη απόσπαση της προσοχής κάποιου από κάτι και ο προσανατολισμός του προς κάτι άλλο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *désorientation*.]
αποπροσανατολιστικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί ή συμβάλλει στον αποπροσανατολισμό: ~ *δηλώσεις* || ο ~ *ρόλος της διαφήμισης*. — **αποπροσανατολιστικ-ά** | -ώς επίρρ.
αποπροσωποποιώ ρ. μετβ. {αποπροσωποποιείς... | αποπροσωποποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφαιρώ τον προσωπικό χαρακτήρα από (κάτι): θα *προσπαθήσω να αποπροσωποποιήσω τα θέματα και να σταθώ σε ζητήματα αρχών* ANT. προσωποποιώ. — **αποπροσωποποίηση** (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *depersonalise*.]
απόπτωσιμα (το) [αρχ.] {αποπτύσιμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αυτό που αποβάλλει κανείς από το στόμα του φτύνοντας ΣΥΝ. φτυσιά, πτύελο, ροζάλα.
αποπτύω ρ. μετβ. {απέπτυσα} (λόγ.) αποβάλλω (κάτι) από το στόμα φτύνοντας. — **απόπτυσσις** (η) [1896]. [ETYM. αρχ. < *απο-* + *πτύω* «φτύνω»].
απόπτωσις (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (για φύλλα, τρίχες, φτέρωμα κ.ά.) η απόσπαση και πτώση: η ~ *παρατηρείται περιοδικά σε διάφορα ζώα και φυτά*.
αποπυρηνικοποιημένος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πυρηνικά

όπλα: η *Ανταρκτική έχει χαρακτηριστεί ως ~ ζώνη*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. denuclearised].
 αποτοπυρηνικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η απαγόρευση χρήσεως πυρηνικών όπλων (σε ορισμένες περιοχές): *διάφορες συνθήκες επιβάλλουν καθεστώς αποτοπυρηνικοποίησης για κράτη, περιοχές, θάλασσες κ.λπ.* — αποτοπυρηνικοποιώ ρ. {-είς...}. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. denuclearisation].
 αποτοματίζω ρ. μετβ. {αποτομάτις-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αφαιρώ το πόμα (από μπουκάλι, δοχείο): ~ το μπουκάλι ΣΥΝ. ξεβουλ-λώνω. — αποτοματίζω (η). [ETYM μετβ. < άπο- + ποματίζω < πόμα].
απόρημα (το) {απορήμ-ατος | -ατα, -άτων} το να απορεί κανείς, η έκφραση απορίας. [ETYM. αρχ. < απορό].
 απορηματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. -άτος που εκφράζει απορία: στην πρόταση «να ζει κανείς ή να μη ζει;» έχουμε χαρακτηριστικό παράδειγμα ~ ερώτησης. [ETYM; μετβ. < αρχ. απορό].
 απορημένος, -η, -ο αυτός που κυριαρχείται από απορία: *προσπάθησα να του εξηγήσω, αλλά εκείνος συνέχιζε να με κοιτάζει ~ ΣΥΝ. αμήχανος*. — απορημένα επίρρ. [ETYM < μεσν. απορημένος | ησορημένος < αρχ. απορό].

απορημένος: μεσοπαθ. μετοχή ενεργητικών ρημάτων! Μολονότι δεν υπάρχει μεσοπαθητική φωνή (*αποροίμαι) του απορό, εντούτοις σχηματίζει μεσοπαθητική μ'τοχή σε ~μένος: **απορημένος!** Αυτό συμβαίνει και με πολλά άλλα ενεργητικά στη φωνή ή στον τύπο ρήματα (δηλ. ρήμ. σε -ω | -ώ), τα οποία έχουν συνήθ. μέση διάθεση (σημασία): *ανεβάζω - ανεβασμένος, πονώ - πονεμένος, ανθώ - ανθισμένος, σπάω - σπασμένος, χαλώ - χαλασμένος* κ.ά. Στις περιπτώσεις αυτές, και γενικότερα στη Νεοελληνική, η μεσοπαθ. μετοχή λειτουργεί ως ρηματικής επίθετο, που δηλώνει κάτι συντελεσμένο (που έχει τελειώσει και υπάρχει ως αποτέλεσμα) είτε πρόκειται για ενέργεια είτε για κατάσταση: *πονεμένος άνθρωπος* (αυτός που έχει πονήσει ή και που πονά ίσως ακόμη), *ανθισμένο δέντρο* (που έχει ανθίσει ή και που έχει ακόμη άνθη), *σπασμένο τζάμι* (που έχει σπάσει ή και που εξακολουθεί να είναι σπασμένο). → μετοχή

απόρθητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να κυρευθεί: ~ *κάστρο*. *αυτός που δεν έχει κυρευθεί ΣΥΝ. άπλητος*. [ETYM. αρχ. < ά-στερητ. + πορθώ, αρχική σημ. «κυριεύω και καταστρέφω»].
απορία (η) {απορίων χωρ. πληθ. οι σημ. 4, 5} **1.** η αδυναμία ή δυσκολία κατανόησης συγκεκριμένης έννοιας ή ζητήματος (συνεκδ.) η ερώτηση που θα ήθελε να υποβάλει (γραπτά ή προφορικά) κάποιος: ο δάσκαλος έλυσε τις ~ των μαθητών || *έχετε καμιά ~;* || *γράφω τις ~ μου στο τετράδιο*. **2.** η κατάσταση της έκπληξης και αμηχανίας, τού να μην μπορεί κάποιος να καταλάβει κάτι: *κοιτάζω με ~ ΦΡ. (σκωπτ.) απορία ψάλτου, βηξ* βλ. λ. βηξ **3.** ΦΙΛΟΣ, η κατάσταση τού να μην μπορεί κάποιος να βρει απάντηση σε ερώτημα ή δύσκολο πρόβλημα, πράγμα που αποτελεί αφορμή για φιλοσοφική αναζήτηση · **4.** η έλλειψη οικονομικών πόρων, η ανέχεια, η φτώχεια: *πιστοποιηκό | βεβαίωση ~* · **5.** η αδυναμία να κάνει κανείς κάτι, το αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει- κυρ. στη ΦΡ. *εν απορία (εν απορία)* σε αδιέξοδο, σε αδυναμία: «τα μεγάλα λόγια και οι εκφραστικές χειρονομίες δεν είναι παρά φονασκίες» (εορμ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόννο, φτώχεια. [ETYM αρχ. < άπορος. Αρχικά η λ. δήλωνε την έλλειψη διεξόδου (πόρου) από τοποθεσία ή κατάσταση. Στη συνέχεια, χαρακτηρίσε τη συνισθηματική κατάσταση τού ίδιου τού προσώπου που βρίσκεται σε αδιέξοδο, σε αμηχανία (αρχ. φρ. εν απορία ερθεσθαι), και τελικά δήλωσε τη φωνασκία έκφραση αυτού τού αδιεξόδου (ως ερωτήσεως). Η σημ. «φτώχεια, ένδειξη» είναι ήδη αρχ.].
 απορίχνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {απορίχης} {λαϊκ.} (για εγκύους) αποβάλλω. — απόριγμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. ρίχνω.

άπορος, -η, -ο αυτός που δεν έχει οικονομικούς πόρους: (κ. ως ουσ.) τα *φιλανθρωπικά ιδρύματα βοηθούν τους ~ και τα ορφανά* ΣΥΝ. φτωχός ΑΝΤ. εύπορος, ευκατάστατος.
 [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αδιέξοδος, αδιάβατος», < ά-στερητ. + πόρος «πέρασμα, διάβαση». Η σημ. «φτωχός, ενδείξη» είναι ήδη αρχ.].
 απορρέω ρ. μετβ. (απέρρευσα) έρχομαι ως αποτέλεσμα, προκύπτω: οι υποχρεώσεις του απορρέουν από τη σύμβαση που υπέγραψε ΣΥΝ. πηγάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-. [ETYM. αρχ. < άπο- + ρέω].
απόρρητο (το) {απορρήτ-ου | -ων} η υποχρέωση ή το δικαίωμα να μη γίνεται κάτι γνωστό: το ~ της *αλληλογραφίας* || το ~ της *εξομολόγησης* (το να μην κοινολογούνται από τον ιερέα όσα του εξομολογούνται) || τα ~ των *μυστικών υπηρεσιών* (οι πληροφορίες που δεν πρέπει να γίνουν γνωστές) || *παραβίαση τού ~* ■ ΦΡ. (α) *ιατρικό απόρρητο* η υποχρέωση των γιατρών να μη δημοσιοποιούν στοιχεία για την υγεία των ασθενών τους (β) *επαγγελματικό απόρρητο* η υποχρέωση να μη δημοσιοποιούνται στοιχεία σχετικά με την επαγγελματική δραστηριότητα κάποιου, ιδ. σε ανταγωνιστές τού (γ) *κρατικό απόρρητο* η υποχρέωση να μη κοινοποιούνται στοιχεία σχετικά μ'ε την ασφάλεια του κράτους (δ) *τραπεζικό απόρρητο* η υποχρέωση των τραπεζών να μη δημοσιοποιούν στοιχεία για τις καταθέσεις και τις συναλλαγές των πελατών τους.

απόρρητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν πρέπει να δημοσιοποιηθεί, που πρέπει να μείνει μυστικός: ~ *συμφωνίες* || *άκρως ~ έγγραφο*- ΦΡ. εξ *απορρήτων* (ενν. υποθέσεων) (ο) (ό επί των *απορρήτων τού βασιλέ-*

ως, Πλουτ. *Λούκουλλος* 17) (ι) ΙΣΤ. ο μυστικιστής/μυθολογός, το πρόσωπο που είχε πρόσβαση λόγω τού αξιώματος του στα κρατικά μυστικά (ii) (μτφ.) πρόσωπο που έχει πολύ στενές σχέσεις με κάποιον και γνωρίζει τα μυστικά του: ο ~ τού *προέδρου τής εταιρείας* **2.** *απόρρητο* (το) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μυστικός, -ρρ-. [ETYM. αρχ. < άπο-στερητ. + ρητός].
απόρριμμα (το) {απορρίμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) το αντικείμενο που πετιέται ως άχρηστο: ο *κάδος των ~ ΣΥΝ. σκουπίδι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-. [ETYM. μετβ. < αρχ. απορρίπτω].
απορριμματοδοχείο (το) δοχείο ή κάδος για απορρίματα.
 απορριμματοφόρο (το) (επίσ.) τού όχημα που χρησιμοποιείται για τη συλλογή και απομάκρυνση των σκουπιδιών από κατοικημένες περιοχές ΣΥΝ. (καθημ.) σκουπιδοφόρο.
 απορριπτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που περιέχει απόρριψη: - *απόφαση* | *εισήγηση*.
 απορρίπτω ρ. μετβ. {απέριψα, απορρίφθηκα (λόγ. απεριφθην, -ης, -η..., μτχ. απεριφθεις, -εισα, -έν)} **1.** αρνούμαι να (απο)δεχθώ: *απέριψε την πρόταση τους για συνεργασία* || η *αίτηση χάριτος απερρίφθη και ο κρατούμενος εκτελέστηκε* **2.** (ειδικότ.) δεν εγκρίνω την προαγωγή (μαθητή, φοιτητή): *απορρίφθηκε στο μάθημα τής ιστορίας*. — **απορριπτικός**, -α, -ο [μετβ.]. ΣΧΟΛΙΟ ρίχνω, -ρρ-. [ETYM. αρχ. < άπο- + ρίπτω].
απόρριψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ίψεως, -ίψεων} **1.** (α) η άρνηση (κάποιου) να εγκρίνει, να αποδεχτεί (κάποιον/κάτι): ~ *αίτησης* | *σχεδίου* | *πρότασης* | *αιτήματος* (β) η μη αποδοχή, αναγνώριση τής προσωπικότητας, τής αξίας, των αναγκών κ.λπ. (κάποιου): η ~ των *πρόην κρατούμενων από την κοινωνία* || η ~ τού *παιδιού από την οικογένεια του* **2.** η αποτυχία σε εξετάσεις: η *απόρριψη του στήθι προαγωγι-κές εξετάσεις τού στήθους πολύ νωρίς* ΣΥΝ. αποτυχία ΑΝΤ. επιτυχία **3.** ΙΑΤΡ. η αδυναμία τού οργανισμού να αφομοιώσει ξένο σώμα ή ιστό που εισάγεται με επέμβαση: ~ *μοσχέυματος* · **4.** (λόγ.) τού πέταμα των απορριμμάτων.

απορροή (η) **1.** η ροή από συγκεκριμένη πηγή ΣΥΝ. εκροή **2.** ΓΕΩΛ. η ροή των επιφανειακών νερών (από βροχή ή χιόνι) εξαιτίας πλεονεκτικών επιφανειών με κλίση, κλιτύων κ.λπ.: *λεκάνη απορροής χειμάρρων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-. [ETYM μετβ. < αρχ. απορρέω].
απόρροια (η) {χωρ. πληθ.} (μτφ.) η κατάσταση ή η διαδικασία που αποτελεί την αναγκαία και φυσική συνέπεια, το επακόλουθο συγκεκριμένου αιτίου: η *επιτυχία του στον διαγωνισμό ήταν ~ μακράς και σκληρής προσπάθειας* ΣΥΝ. αποτέλεσμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-, άγνοια, παρόννο. [ETYM. αρχ. < απορρέω].
απορρόφηση (η) [1817] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία κατά την οποία μια υγρή ή αέρια ουσία εισχωρεί στους πόρους ενός σώματος ή οργανισμού και συγκρατείται στο εσωτερικό του: η ~ τού μελανιού από το *στομάχι* || η ~ *νερού από τις ρίζες των φυτών* || η ~ *θρεπτικών ουσιών από τα κύτταρα* **2.** ΦΥΤΟΛ. η άντληση νερού από μη διαλυτές στο νερό ουσίες **3.** ΦΥΣ. η μείωση τής ενέργειας (ακτινοβολίας, ηχητικού κύματος) κατά τη διάδοση τής μέσα στην ύλη **4.** (μτφ.) η διαδικασία λήψης και χρησιμοποίησης (παροχών ή προσφερόμενων αγαθών ή υπηρεσιών): η *έγκαιρη ~ των κονδυλίων τής Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη χώρα μας για αναπτυξιακά έργα* || ~ *πιστώσεων* | *κεφαλαίων* | *δανείων* | *προϊόντων* | *εργατών ΣΥΝ. αξιοποίηση, χρήση* **5.** (μτφ.) η διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης (μιας ομάδας) σε ένα σύνολο (ώστε παράλληλα να χάνει τα ιδιαίτερα, δια-φοροποιητικά χαρακτηριστικά τής): η ~ των *μεταναστών από την ξένη κοινωνία* ΣΥΝ. αφομοίωση, ενσωμάτωση · **6.** (μτφ.) η αποκλειστική αφοσίωση σε δραστηριότητα, που διακόπτει οποιαδήποτε επαφή ή των περιβάλλοντα χώρο: ήταν τόσο η ~ τού στη *δουλειά, που είχε ξεχάσει όλους τους φίλους του* ΣΥΝ. προσήλωση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. absorption].

απορροφητήρας (ο) **1.** (γενικά) μηχανήμα που χρησιμοποιείται για την απορρόφηση αερίων ή σκόνης: ~ *ηλεκτρικής σκούπας* **2.** (ειδικότ.) ηλεκτρική συσκευή που τοποθετείται πάνω από τη συσκευή μαγειρέματος (κουζίνα, φούρνο) και απορροφά τις οσμές και τους ατμούς κατά την παρασκευή φαγητού. [ETYM. Απόδ. τού αγγλ. air-extractor].
 απορροφητικός, -ή, -ό [1861] αυτός που χρησιμοποιείται για την απορρόφηση: ~ *χαρτί* | *ηλεκτρική σκούπα*. — απορροφητικότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα υλικού να απορροφά: *υψηλή* · **2.** ο βαθμός αξιοποίησης παροχών ή προσφερόμενων υπηρεσιών: *χαμηλή ~ κονδυλίων από την Ε.Ε.* [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. absorptivité]. **απορροφό** ρ. μετβ. {απορροφ-άς κ. -είς...} | απορροφ-ήσα, -ώμαι, -άται... (κ. -ούμαι), -ήθηκα, -ημένος] **1.** (για σώματα, υλικά) κάνω (υγρή ουσία) να εισχωρήσει (από τούς πόρους) στο εσωτερικό μου και τη συγκρατώ εντός μου: το *σφυγμό* *απορροφά το νερό* || το *στομάχι απορροφά το μελάνι* || το *έδαφος απορροφά το νερό τής βροχής* ΣΥΝ. (καθημ.) πίνω, ρουφώ **2.** ελαττώνω την ενέργεια (φωτεινή ακτινοβολία, ηχητικού κύματος) κατά τη διάχυσή τους στο εσωτερικό μου: *ένα υλικό που απορροφά θερμότητα* **3.** αφομοιώνω (κάποιον/κάτι) στο εσωτερικό μου (ώστε να γίνεται ένα με μένα): ο *οργανισμός απορροφάσε τα υγρά που είχαν συσσωρευθεί* || (μτφ.) η *κοινωνία απορροφάσε τους μετανάστες* ΣΥΝ. ενσωματώνω **4.** παίρνω και αξιοποιώ (παροχές ή προσφερόμενες υπηρεσίες): ~ *κονδύλια* | *ανέργους σε θέσεις εργασίας* **5.** (μτφ.) προκαλώ την αποκλειστική συγκέντρωση και αφοσίωση (κάποιου), δεν αφήνω περιθώρια διαφυγής: η *δουλειά του τον απορροφά και δεν βρίσκει ποτέ χρόνο για την οικο-*

γένειά του 6. (συνήθ. το μεσοπαθ. **απορροφόμαι**) αφοσίονομαι, συγκεντρώνομαι αποκλειστικά σε κάτι: δεν σε άκουσα, γιατί ήμουν **απορροφημένος** με το βιβλίο που διάβαζα ΣΥΝ. τραβώ, συνεπαίρνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*pp-*.

[ETYM. < αρχ. **απορροφώ** (-έω) < άπο- + ροφώ. Οι μτρ. σημασίες αποδίδουν τον γαλλ. absorber].

απορρύθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η διατάραξη του κανονικού ρυθμού λειτουργίας ενός συστήματος (οργανισμού, μηχανής κ.λπ.)- ΦΡ. **πτητική απορρύθμιση** το τζετ-λάγκ (βλ.λ.) 2. (γενικά) η δημιουργία συνθηκών αποδιοργάνωσης και γενικότερης αταξίας, που υπονομεύουν την ομαλή εξέλιξη μιας κατάστασης: ~ της οικονομίας | της κυκλοφορίας | της λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού ΣΥΝ. αποδιοργάνωση, διάλυση. — **απορρυθμίζω** ρ., **απορρυθμίζω**-κός, -ή, -ό, **απορρυθμίζω** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*pp-*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dérèglement].

απορρύπανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η απομάκρυνση ρυπαρών ουσιών από επιφάνεια με τη χρήση ειδικών χημικών μέσων: η ~ των ακτών του Σαρωνικού. — **απορρυθπώνω** ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*pp-*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. depollution].

απορρυπαντικός, -ή, -ό 1. αυτός που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό συγκεκριμένης επιφάνειας 2. **απορρυπαντικό** (το) χημική ουσία σε σκόνη, υγρή ή στερεά μορφή, συνήθ. διαλυτή στο νερό, που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό επιφανειών, αντικειμένων, ρούχων ΣΥΝ. καθαριστικό. [ETYM. < μτρν. **απορρυπώνω**, απόδ. του αγγλ. detergent].

απορφανίζω ρ. μετβ. (απορφάνισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) 1. κάνω (κάποιον) ορφανό: ο πόλεμος **απορφάνισε** χιλιάδες παιδιά ΣΥΝ. ορφανεύω 2. (μεσοπαθ. **απορφανίζομαι**) (μτρ.) χάνω τον προστάτη μου, στερούμαι τον καθοδηγητικό ρόλο κάποιου: το κόμμα **απορφα-νίστηκε** με τον θάνατο του αρχηγού του. — **απορφάνιση** (η) [1875] κ. απορφανισμός (ο) [1889]. [ETYM. αρχ. < άπο(-) + ορφανίζω < ορφανός].

απορό ρ. μετβ. κ. αμετβ. {απορείς... | απόρη-σα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) αδυνάτω να εξηγήσω (κάτι) με πεστικό τρόπο, μου δημιουργείται απορία: είναι να **απορεί κανείς** πού το βρίσκει τέτοιο θράσος ΣΥΝ. διερωτόμα ♦ 2. (αμετβ.) βρισκόμα σε κατάσταση αμηχανίας, δεν ξέρω πώς να αντιδράσω: τον είδα να **μπαίνει μέσα σαν να μη συμβαίνει τίποτα και απόρησα**-ΦΡ. **απορό και εξίσταμαι** (από το τροπάριο προς τη Θεοτόκο «Την ωραιότητα της παρθενίας Σου... τί δέ ονομάσω σε, **απορό και εξίσταμαι**») δοκιμάζω κατάλληλη, δεν μπορώ να καταλάβω την αιτία ή τη σκοπιμότητα γεγονότος ή πράξης: «**απορεί και εξίσταται** για τη θρυλούμενη υποψηφιότητα του με το κόμμα αυτό» (εφημ.) || «"Μα τι άλλο πρέπει να κάνω για να περιληφθώ στη βασική ομάδα", **απορεί και εξίσταται ο παίκτης...**» (εφημ.) 3. (η μτρ. **απορημένος**, -η, -ο) (α) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση απορίας: τον κοιτούσε **απορημένος** (β) έκπληκτος. [ETYM. < αρχ. **απορό** (-έω) < άπορος (βλ.λ.)].

αποσαθρώνω ρ. μετβ. {αποσαθρώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάτι) εντελώς σαθρό, ολότελα σάπιο, έτοιμο να διαλυθεί: ~ τα θεμέλια | τις βάσεις οικοδομήματος ΣΥΝ. σαπίζω, αποσυνθέτω 2. (μτρ.) προκαλώ ριζική φθορά, καταστρέφω τα θεμέλια, τις βάσεις: **αποσαθρωμένη** οικονομία | κοινωνία. [ETYM. < απο- + σαθρώνω < σαθρός «ετοιμόροπος, σάπιος»].

αποσαθρώνση (η) [1845] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η πλήρης εξασθένηση και αποσύνθεση πράγματος ή κατάστασης με τη διάλυση των συνεκτικών του στοιχείων: η ~ των θεμελίων της οικίας || (μτρ.) η - του θεσμού της οικογένειας ΣΥΝ. αποσύνθεση, διάλυση 2. (ειδ.-κότ.) η διαδικασία κατά την οποία διάφοροι φυσικοί παράγοντες, όπως ο αέρας ή το νερό, δρουν πάνω σε εκτεθειμένα πετρώματα, προκαλώντας αποσύνθεση των συστατικών τους 3. το να γίνεται κάτι σαθρό, σάπιο, να αποσυντίθεται 4. ΙΑΤΡ. η διάλυση ενός δισκίου μετά την κατάποση του. [ETYM. Απόδ. του γερμ. Verwitterung].

αποσαριδί (το) {αποσαριδι-ού | -ιών} (λαϊκ.) το σκουπίδι που μαζεύει η σκούπα.

[ETYM. < αποσαρώνω (υποχωρητ.) < μεσν. άποσαρώ < άπο- + σαρώ (-όω) «σκουπίζω», βλ. κ. σαρώνω].

αποσαφηνίζω ρ. μετβ. {αποσαφηνίσ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καθιστώ (κάτι) απολύτως σαφές, διευκρινίζω: η **κυβέρνηση πρέπει να αποσαφηνίσει τις προθέσεις της σχετικά με την οικονομική πολιτική** ΣΥΝ. διασαφηνίζω, επεξηγώ, (λαϊκ.) κάνω λειανά ΑΝΤ. συσκοτίζω. Επίσης **αποσαρώ** Ιαρχ. {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. **διασαφηνίζω**. [ETYM. μτρν. < απο- + σαφηνίζω < σαφηνής < σάφα «σαφώς»].

αποσαφήνιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η διευκρίνιση κατά τρόπο σαφή, ώστε να μην υπάρχουν απορίες, παρεξηγήσεις, σκοτεινά σημεία: σε **πρόσφατη συνέντευξη του** επιχειρησε την ~ των θέσεων του κόμματος του στο θέμα αυτό ΣΥΝ. διασαφήνιση ΑΝΤ. συσκοτι-σμός. — **αποσαφήση** (η) [1893].

αποσβένω ρ. μετβ. {απόσβε-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. εξοφλώ βαθμιαία οφειλόμενο ποσό: **χρειάζομαι δύο χρόνια για να απο-σβέσω το δάνειο** ΣΥΝ. ξεχρεώνω, αποπληρώνω 2. καλύπτω το κόστος (ενός πράγματος) από τα έσοδα που προκύπτουν με τη χρήση του: το **μηχάνημα** του κόστισε αρκετά, αλλά σε έναν χρόνο θα το **αποσβέσει**, αν πάνε καλά οι δουλειές. Επίσης (αρχαιοπρ.) **αποσβεννύω** ΣΧΟΛΙΟ λ. **απόσβεση**. [ETYM Μεταπλ. τ. του μτρν. **αποσβεννύω** (πβ. κ. μεσν. **άποσβήνω**) < άπο- + αρχ. **σβέννυμι** | **σβεννύω** (βλ. λ. σβήνω)].

αποσβέση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η διαδικασία βαθμιαίας εξόφλησης οφειλόμενου ποσού: - **χρέους** | **δανείου** ΣΥΝ. εξόφλη-

ση, αποπληρωμή 2. η κάλυψη του ποσού που διαπληθήθηκε για συγκεκριμένη αγορά, η κάλυψη του κόστους, της δαπάνης, η ανάκτηση των χρημάτων που ξοδεύτηκαν με την παραγωγική αξιοποίηση του προϊόντος που αγοράστηκε: **μπορεί να κοστίζει ακριβά το μηχανήμα, αλλά, αν το δουλέψεις σωστά, σε δύο χρόνια θα κάνεις** ~ 3. ΟΙΚΟΝ. η μείωση της αξίας ενός οικονομικού στοιχείου (λ.χ. των μηχανημάτων εργοστασίου λόγω φθοράς, παλαίωσης, τεχνολογικής πρόόδου κ.ά.), η οποία αναπληρώνεται λογιστικά με ετήσιες κρατήσεις επί των ακαθάριστων εσόδων, ανάλογες της αξίας του στοιχείου 4. ΦΥΣ. η μείωση του πλάτους τάλαντωσης (λ.χ. εκκρεμούς) λόγω απώλειας ενέργειας 5. (κυριολ.-σπάν.) το ολοσχερές σβήσιμο, η κατάσβεση. [ETYM. < αρθ* **άποσβεσις** < **άποσβέννυμι**, βλ. κ. **σβήνω**. Οι οικον. και νομ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. amortissement].

ΣΧΟΛΙΟ Το ρήμα αποσβεννύω και ο μεταπλασμένος τύπος του αποσβένω έχουν πολύ περιορισμένη χρήση. Αντ' αυτών χρησιμοποιείται περισσότερο η περιφροση (ρήμα + ουσιαστικό) λόγω **απόσβεση**, το ίδιο όπως αντί του **παρατηρώ** (κάποιον) λέμε **κάνω παρατήρηση** ή **κάνω κατάθεση** αντί του καταθέτω κ.τ.ό. Για το ρ. σβεννύω | **σβένω**, βλ. το λ. **σβήνω** στο οποίο εξελίχθηκε.

→ *απολεξικοποιημένα ρήματα*

αποσβεστικός, -ή, -ό [1858] αυτός που σχετίζεται με την απόσβεση: ~ **προβεία** (εντός της οποίας πρέπει να ασκηθεί το δικαίωμα, αλλιώς θα αποσβεσθεί).

αποσβεστήρας (ο) (ενν. κραδασμών) ΤΕΧΝΟΛ. το αμορτισέρ (βλ.λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. amortisseur].

αποσβόλονα ρ. μετβ. {αποσβόλο-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να βρεθεί σε κατάσταση αμηχανίας, να τα χάσει σε τέτοιο βαθμό, που να μη μπορεί να αρθρώσει λέξη 2. (συνήθ. η μτρ. **αποσβόλωμένος**, -η, -ο) άφωνος από έκπληξη: **ένας ολόκληρος κόσμος στεκόταν — μιστότα στο θέμα της έκρηξης** ΣΥΝ. άαλος, άναυδος, εμβρόντητος, κοκκαλωμένος. — **αποσβόλομα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. **εμβρόντητος**. [ETYM. < μεσν. **άσασβολο** (κατά τα συνθ. με **άπο(ο)-**) < μτρν. **άσασβο-λο**μια «μιαρρίζω με καπνιά» < άπο(ο)- + άσβολό (-όω) «καταστρέφω, θαμβώνω, τυφλώνω» < **άσβολος** (ή) «καπνιά» < Ι.Ε. *as- «ξηρότητα, στεγνότητα», πβ. σανσκρ. āśah «στάχτη», λατ. ar-dere «καίω», γερμ. Asche «στάχτη», αγγλ. ash κ.ά. Ομόρρ. αρχ. **άσ-ομαι** «ξεραινώμαι» (< *asd-), **άσ-αλέος** κ.ά. Το β' συνθ. της λ. άσ-βολος πθ. προέρχεται από το ρ. βάλλω. Η λ. περιγράφει τη συνήθεια που επικρατούσε στο Βυζάντιο, σύμφωνα με την οποία άλειψαν με καπνιά (**άσβολον**) το πρόσωπο του διαπομπευμένου, επιφέροντας του μεγάλη ντροπή].

αποσίωση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία απαλλαγής από δυσάρεστη κατάσταση, η ανατροπή: ~ **κατηγορίας** | **ευθυνών** ΣΥΝ. αποσιανίζη, ανίρεση, ανασκευή.

αποσίωρ ρ. μετβ. [αρχ.] {απέσεισα, αποσειστήκα (λογιότ. απεσει-σθην, -ης, -η...)} (λόγ.) 1. διάγωνο από πάνω μου, απαλλάσσομαι από (δυσάρεστη κατάσταση): **απέσεισα τον ζυγό της σκλαβιάς** ΣΥΝ. ξεφορτώνομαι, αποτινάζω 2. (μτρ.) απαλλάσσομαι από (ηθικό | νομικό κ.λπ.) βάρος, κατηγορία: ο **κατηγορούμενος προσπάθησε να αποσει-σει τις κατηγορίες που διατυπώθηκαν εναντίον του** || - **συκοφαντία** | **υπόνοια** | **ευθύνη** ΣΥΝ. αποκρούω.

αποσιώπηση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να μιλήσει κάποιος για κάτι, συνήθ. επίληψιμο, η αποφυγή ώστε να μη γίνει γνωστό: ~ της **κατάχρησης** | της **παρνομίας**. **αποσιωπητικά** (τα) [1888] ΓΛΩΣΣ. σχολιαστικό σημείο στίξεως (βλ.λ.) που αποτελείται από τρεις τελείες (...) και δηλώνει είτε απλή παράλειψη είτε συνειδητή αποσιώπηση που επιτρέπει ποικίλα σχόλια από τον αναγνώστη.

αποσιωπτικά: ελλειπτικότητα - παράλειψη. Σημειολογικά τα αποσιωπτικά δηλώνονται με τρεις τελείες (...) και χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν (ο) ελλειπτικότητα και (β) παράλειψη Όταν ο γράφων δεν θέλει να αναφέρει ρητά κάτι, είτε γιατί δεν θέλει να το σχολιάσει είτε για να αφήσει ελεύθερο τον αναγνώστη να λειτουργήσει συνειρμικά με βάση τα συμφοραζόμενα και να δώσει τη δική του ερμηνεία, τότε ο γράφων (ιδίως ο λογοτέχνης) καταφεύγει στην ελλειπτική γραφή (στα αποσιωπτικά), που δεν συνδέονται με τη δομή της πρότασης (όπως η **τελεία**, το **κόμμα** ή το **ερωτηματικό**), αλλά με τον σχολιασμό των λεγόμενων (**σχολιαστική στίξη**). Η **αποσιώπηση** -όσο και αν φαίνεται οξύμωρο- είναι η μέγιστη μορφή σχολιασμού, γιατί λειτουργεί με βάση τον ελεύθερο συνειρμό του αναγνώστη και μπορεί να λάβει ποικίλη έκταση. Τόσο η ποίηση όσο και η πεζογραφία χρησιμοποιούν πολύ τα αποσιωπτικά. Το ίδιο σημείο στίξεως (οι τρεις τελείες) δηλώνει και οποιαδήποτε παράλειψη λέξεων, φράσεων, προτάσεων (μεγάλη ή μικρή, συνεχή ή διακοπτόμενη) κάνει ο γράφων, όταν χρησιμοποιεί στο κείμενο τον παραθέματα ή αποσπάσματα από κείμενα άλλων ή και δικά του (**διακειμενική χρήση**). Στην περίπτωση αυτή, για να μη συγχέεται η ελλειπτικότητα με την παράλειψη, είναι προτιμότερο τα αποσιωπτικά να μπαίνουν σε ορθογώνιες αγκύλες ([...]).

αποσιωπώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποσιωπάς... | αποσιώπ-ησα, -όμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} 1. αποφεύγω σκόπιμα να μιλήσω για κάτι, συνήθ. επίληψιμο, ώστε να μη γίνει γνωστό: **αποσιώπησε το συμβάν από τους δικούς του, γιατί δεν ήθελε να ανησυχίσουν** ΣΥΝ. αποκρύπτω, προσπερνώ 2. (εικότ. για αξιόποινες πράξεις) συγκαλύπτω με τη σιωπή μου, δεν φέρνω σκόπιμα στην επιφάνεια την αλήθεια: **καταβάλλονται προσπάθειες από πολιτικούς κύκλους να αποσιωπηθεί**

η υπόθεση της δωροδοκίας υψήλα ισταμένων προσώπων ΣΥΝ. αποκρύπτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. σισπώ.

απόσκατα (τα) {ζωφ. γεν. πληθ.} {-οικ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας} 1. (επιτατ.) τα κόπρανα 2. τα υπολείμματα κοπράνων ΦΡ. **σκατά κι απόσκατα** για να δηλωθεί εμφιατικά η απογοήτευση, η αποτυχία κλπ.: *-Πώς πήγαν οι δουλίες φέτος; -!*

αποσκελετωμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει αδυνατίσει σε υπερβολικό βαθμό, ώστε να φαίνονται τα κόκκαλα του: αυτός που θυμίζει σκελετό: ~ *μορφές από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως* ΣΥΝ. αποστε-ωμένος, λιπόσαρκος, πετσί και κόκκαλο 2. (μτφ.) αυτός που έχει χάσει τη ζωτικότητα και τη δυναμικότητα του, που βρίσκεται σε κατάστασι μαρμασμού.

αποσκευή (η) (συνήθ. στον πληθ.) 1. το σύνολο των πραγμάτων που μεταφέρει κανείς όταν ταξιδεύει (βαλίτσες, δέματα κ.λπ.): *έλεγχος | βαγόνι | καρτσάκι | χώρος αποσκευών* 2. (μτφ.) **οι αποσκευές (κάποιου)** το σύνολο των πραγμάτων που έχει επιτχει κανείς στη ζωή του και τον χαρακτηρίζουν σε πρόσωπο: *οι επιστημονικές του ~ δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές || «τη βρισκομε με ένα βραβείο Όσκαρ και τρεις διακρίσεις στις αποσκευές της»* (εσημ.) ΣΥΝ. εφοδία, επιτεύγματα, (μτφ.) οπλισμός. [ETYM. μτγν. < από- + σκευή. Η μτφ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο, λ.χ. γαλλ. son bagage littéraire est très mince «οι φιλολογικές του αποσκευές είναι ελάχιστες»].

απόσκιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) 1. αυτός που κάνει σκιά ή βρίσκεται σε σκιά ΣΥΝ. σκιερός 2. **απόσκια** (τα) {ζωφ. γεν.} (α) μέρος που δεν το βλέπει ο ήλιος, που έχει σκιά (β) (μτφ.) το βάθος, μέρος στο οποίο δεν διακρίνεται κανείς: *έπισας τ~ και δεν φαίνεσαι*.

αποσκίρτηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ξαφνική εγκατάλειψη του χώρου (πολιτικού, στρατιωτικού κ.λπ.), στον οποίο είχε ενταχθεί κανείς (και η προσχώρηση σε άλλον): η ~ του βουλευτή από τον κυβερνητικό συνασπισμό | το κόμμα του || η ~ μιας χώρας από τη συμμαχία στην οποία ανήκε ΣΥΝ. μεταπήδηση.

αποσκίρτώ ρ. αμετβ. {αποσκίρτάς... | αποσκίρτησα} εγκαταλείβω τον χώρο στον οποίο είμαι ενταγμένος (και προσχωρώ σε άλλον): *ομάδα βουλευτών αποσκίρτησε από το κόμμα παραμόνης των εκλογών*. [ETYM. < αρχ. αποσκίρτώ < απο- + σκίρτώ (-άω) «αναπηδών»].

αποσκληρυντικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει την ιδιότητα να απομακρύνει τα άλατα από το σκληρό νερό: ~ *ουσίες* 2. **αποσκληρυντικό** (το) η ουσία που χρησιμοποιείται για να απομακρύνει τα άλατα από το σκληρό νερό. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. water-softener].

αποσκληρύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποσκληρ-υνα κ. -ανα, -ύνηθα κ. -ύθηκα, -υμέννος} 1. κάνω (κάτι) πιο σκληρό από όσο προηγουμένως 2. (μτφ.) κάνω (κάποιον) να δείχνει ακόμα μεγαλύτερη σκληρότητα, να συμπεριφέρεται με εντελώς άνομο και σκληρόκαρδο τρόπο: *τα προβλήματα της ζωής του τον έχουν αποσκληρύνει ~* 3. αφαιρώ τη σκληρότητα (του νερού). Επίσης αποσκληρύνω. — αποσκληρύνση (η) [1851], αποσκληρυντής (ο).

αποσκοπώ ρ. μετβ. {αποσκοπέλις...} μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} (+σε) έχω ως σκοπό, αποβλέπω στην επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: η εισαγωγή υπολογιστών στην εκπαίδευση *αποσκοπεί στην εξοικείωση του μαθητή με τη νέα τεχνολογία* ΣΥΝ. σκοπεύω, επιδιώκω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποβλέπω. [ETYM. < αρχ. αποσκοπώ, αρχική σημ. «αποστρέφω το βλέμμα από όλα τα άλλα αντικείμενα και το προσκλάνω σε ένα, κοιτάζω σταθερά», < απο- + σκοπώ. Η σπερινητή σημ. είναι μεσν.].

αποσκοπώ: συνώνυμα. Τόσο το αποσκοπώ όσο και το αποβλέπω είναι αρχαίες λέξεις, που -με πιο εύρηστο και παλιό στην Αρχαία το *αποβλέπω*- δήλωναν ότι «παύω να κοιτάζω σιδήποτε άλλο και συγκεντρώνω το βλέμμα και την προσοχή μου σε κάτι, προσκλάνομαι και επιδιώκω κάτι». Και τα δύο εξελίχθηκαν βαθμηδόν στη σημ. του «σκοπεύω σε κάτι, επιδιώκω να πετύχω ορισμένο σκοπό». Το στοχεύω είναι νεολογισμός της δεκαετίας του '80 και τονίζει την έννοια του στόχου: «θέτω και προσπαθώ να πετύχω ορισμένο στόχο, δηλ. ορισμένο σκοπό». Είναι μάλλον προϊόν μεταφραστικής απόδοσης του αγγλ. aim at (το aim προήλθε από το μέσ. γαλλ. aesmer, που ανάγεται στο λατ. aestimare «εκτιμώ»), το οποίο, όπως το ελλην. σκοπεύω (+ατ. | +σε), σημαίνει τόσο το «σημαδεύω τον στόχο» όσο και «αποσκοπώ, επιδιώκω έναν σκοπό». Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι αυτό που σημαίνει ο νεολογισμός *στοχεύω* δηλώνονταν στην Αρχαία με το *στοχάζομαι!* Συγκεκριμένα, το *στοχάζομαι*, προτού φθάσει στην αφηρημένη σημ. του «πολογίζω - σκέπτομαι - διανοούμαι», είχε (στην Αρχαία) τη σημ. του *σκοπεύω* («σημαδεύω - αποσκοπώ»): άλλου *στοχάζομε-νος έτυχε τούτου* (ρήτορ Αντιφών) «άλλον σημάδευε και πέτυχε αυτόν» - *στοχάζομαι της σωτηρίας* (Πλάτ., *Νόμοι*) «αποσκοπώ στη σωτηρία».

αποσκορακίζω ρ. μετβ. {αποσκορακίσα} (λόγ.) 1. αποδιώχνω, στέλνω στο ανάθεμα ~ 2. (για αρχαία κείμενα) αφαιρώ, (εξ)οβελίζω (τα χωρία που θεωρούνται νόθα). — αποσκορακισμός (ο) [μτγν.] κ. απο-σκορακίση (η) [1866]. [ETYM. μτγν. < απο- + σκορακίζω, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. es κόρακας].

αποσμηξη (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η πλύση και ο καθαρισμός πληγής ή σωματικού οργάνου με διάφορες φαρμακευτικές μεθόδους: ~ *μήτρας*. — αποσμηκτικός, -ή, -ό [1782], αποσμηχό ρ. [μτγν.]. [ETYM. < μτγν. απόσμηξις < αποσμήχω < απο- + σμήχω «τρίβω, χτυ-

πό», βλ. κ. σμήγμα].

αποσμηκτικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει την ιδιότητα να απομακρύνει δυσάρεστες οσμές: ~ *ουσίες* 2. **αποσμητικό** (το) (α) παρασκεύασμα σε υγρή, στερεά ή αέρια μορφή (σπρέι), που καταπολεμεί την κακοσμία του ιδρώτα (λ.χ. στις μασχάλες) ή εμποδίζει την εφίδρωση (β) (κατ' επέκτ.) κάθε ουσία που καλύπτει τη δόσοσμία και αναδίδει ευχάριστη μυρωδιά: ~ *χώρου*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déodorant].

αποσόβηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αποτροπή δυσάρεστης και ανεπιθύμητης κατάστασης, εξέλιξης ή κινδύνου: η ~ της *πολήσεως της εταιρείας με αδιαφανείς διαδικασίες* ΣΥΝ. ματαιώση, εξουδετέρωση.

αποσώβω ρ. μετβ. {αποσώβεις... | αποσώβη-σα (λόγ. απεσώβησα), -θη-κα, -μένος} προλαβαίνω να παρεμποδίσω την πραγματοποίηση (ανεπιθύμητης ή δυσάρεστης εξέλιξης), αποτρέπω (κίνδυνο): ο κίνδυνος *επέκτασης της πυρκαγιάς αποσώβηθηκε χάρη στην έγκαιρη επέμβαση της πυροσβεστικής* || ο *τερματοσφύλακας* με την *επέμβαση* του αποσώβησε *βέβαιο γκολ* ΣΥΝ. απομακρύνω, ματαιώνω, εξουδετερώνω. [ETYM. < αρχ. αποσώβω (-έω) < απο- + σώβω' διαφορετική σημ. είχε ως αμετβ. (βλ. λ. σωβώ): (ως μετβ.) «απομακρύνω, διώχνω»].

απόσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. (λόγ.) ο αποχωρισμός κομματιού από το σώμα στο οποίο ανήκε ΣΥΝ. αποκόλληση 2. (λόγ.) η απόκτηση (πράγματος που ανήκε σε άλλον): ~ *με τη βία* || ~ *εδαφών από γειτονικό γραφείο* 3. η απόκτηση (από κάποιον) πράγματος που επιθυμεί, που του χρειάζεται 4. η απομάκρυνση (κάποιου) από δραστηριότητα, το να κάνει κανείς κάποιον να αφαιρεθεί, να μειώσει την προσοχή του 5. (για υπαλλήλους) η προσωρινή μετακίνηση υπαλλήλου από την οργανική του θέση σε άλλη. κυρ. για την κάλυψη έκτακτων αναγκών: *κανονικά εργαζομαι στα κεντρικά γραφεία- είμαι | ήρθα εδώ με ~ για όσον καιρό υπάρχει φόρτος εργασίας* [ETYM. < μτγν. απόσπασις (σημ. 1) < αρχ. αποσπώ (βλ. λ.) Η σημ. «απόκτηση» αποδίδει το γαλλ. attachement, ενώ η σημ. «μετάταξη (υπαλλήλου)» αποδίδει το γαλλ. détachement].

απόσπαση - μετάθεση - μετάταξη. Οι τρεις αυτές εργασιακές ρυθμίσεις | σχέσεις διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους: απόσπαση (αποσπώ | αποσπώμαι) είναι η προσωρινή, για ένα προσδιορισμένο διάστημα, μετακίνηση υπαλλήλου από τη μόνιμη θέση του σε άλλη (*Αποσπάστηκε για πέντε μήνες στο Υπουργείο Παιδείας -Πήρε απόσπαση στο γραφείο του υπουργού*): **μετάθεση (μεταθέτω** | μετατιθέμαι) είναι η αλλαγή εργασιακού χώρου ενός υπαλλήλου από μια υπηρεσία σε μιαν άλλη, που βρίσκεται συνήθως σε άλλη γεωγραφική περιοχή (*μετάθεση από την πρωτεύουσα στην επαρχία - μετάθεση από τη Θεσσαλονίκη στα Γιάννενα - μετάθεση από το κεντρικό κατάστημα της Τράπεζας στο παράρτημα του Ψυχικού*): **μετάταξη (μετατάσσω** | μετατάσσομαι) είναι η οριστική χαρακτική μεταβολή της εργασιακής σχέσης ενός υπαλλήλου από μια θέση σε μιαν άλλη (*Μετατάχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας στο Υπουργείο Δικαιοσύνης - Πήρε μετάταξη από τη Δημόσια Εκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο*). Και οι τρεις σχέσεις υπάρχουν στις δυνατές μετακινήσεις ενός υπαλλήλου (με τη γενική έννοια της λέξης *μετακίνηση*).

Αποσπασμα (το) {αποσπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το τμήμα ενός συνόλου (συνήθ. κειμένου), κομμάτι που παρουσιάζεται αποκομμένο από το σώμα στο οποίο ανήκει: *λογοτεχνικό | ποιητικό ~* || ~ *από το Εναγγέλιο | από ομίλια | από άρθρο* || *γνωστά ~ από όπερες* ΣΥΝ. κομμάτι, τμήμα, μέρος (γραμμάτι κειμένου) περικοπή, χωρίο, εδάφιο 2. ΦΙΛΟΛ. *αποσπάσματα* (τα) (λατ. fragmenta) τα σωζόμενα τμήματα από το έργο κλασικών (συνήθ. αρχαίων) συγγραφέων: τα ~ *των προσοκρατικών* || *γνωρίζουμε τη φιλοσοφική σκέψη του Ηρακλείτου μέσα από τα σωζόμενα* ~ 3. μικρό τμήμα (στρατιωτικό, αστυνομικό) που αποσπάται από τη μονάδα του για την εκτέλεση ειδικής υπηρεσίας: *εκτελεστικό* (που έχει ως αποστολή την εκτέλεση όσων έχουν καταδικαστεί σε θάνατο) | *καταδιωκτικό* ~ || *χοροφυλακής'* ΦΡ. στο **απόσπασμα** για εκτέλεση (ενόπιον εκτελεστικού αποσπάσματος): *χιλιάδες πατριώτες στάλθηκαν ~ από τους κατακτητές* || *έλεγε αγανακτισμένος ότι τους εμπόρους ναρκωτικών πρέπει να τους στέλνουν ~* [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «τεμάριο, τμήμα» < αποσπώ (βλ. λ.) Η σημ. «τμήμα κειμένου» είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στο υποκ. *άποσπα-ομάτιον*].

αποσπασματάρχη (ο) [1833] {αποσπασματάρχων} επί κεφαλής στρατιωτικού ή αστυνομικού αποσπάσματος.

αποσπασματικός, -ή, -ό [1898] αυτός που δεν διατηρεί την ενότητα των στοιχείων από τα οποία αποτελείται, που παρουσιάζεται σε αποσπάσματα: η ~ *μετάδοση της συνέντευξης δεν επιτρέπει τον σχηματισμό πλήρους και αντικειμενικής γνώμης* || ~ *λόγος | μέτρα* (που δεν αντιμετωπίζουν το πρόβλημα στο σύνολο του) ΣΥΝ. τμηματικός, κομματιαστός, ασυνεχής. — αποσπασματικ-ά | -ός [1880] επίρρ., αποσπασματικότητα (η). [ETYM. Απόδ. του γερμ. fragmentarisch. Η λ. πρωτοαπαντά στη μετάφραση ενός γλωσσολογικού έργου των Whitney-Jolly από τον Γεώργιο Χατζιδάκι].

αποσπερίς επίρρ. (λαϊκ.) κατά το βράδυ, την ώρα που νυχτώνει. Επίσης αποσπεράς. [ETYM. < μεσν. *άποσπερας* < φρ. *άπο εσπέρας* (< *εσπέρα*) + κατάλ. -ίς, πβ. *αποβραδίζω*].

Αποσπερίτης (ο) {ζωφ. πληθ.} ο πλανήτης Έσπερος (Αφροδίτη), που εμφανίζεται πρώτος το βράδυ και εξαφανίζεται τελευταίος το πρωί (ως Αυγερινός).

[ETYM. μεσν. < *ἀποσπέρω* (βλ.λ.)].
 αποσπερματίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αποσπερμάτισα} (αρχαιοπρ.-σπάν.) (για άνδρα) εκχώνω σπέρμα ΣΥΝ. εκσπερματίζω, χώνω. — αποσπερματισμός (ο) [μεσν.], αποσπερμάτιση (η) [μτγν.].

αποσπερνός, -ή, -ό [μεσν.] κ. αποσπερνός αυτός που γίνεται κατά τις βραδινές ώρες: ~ ώρες || *«διαβήτη αποσπερνέ»* (Μ. Μαλακά-σης) ΣΥΝ. βραδινός, εσπερινός.

αποσπύρι (το) {δύσπρ. αποσπυρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-συνήθ. μειωτ.) το τελευταίο παιδί που γεννήθηκε από ηλικιωμένους (συνήθ.) γονείς ΣΥΝ. (λόγ.) υστερότοκος.

αποσπύ ρ. μετβ. {αποσπάς... | απέσπασα, αποσπ-ώμαι, -άται..., -άστηκα (λόγ. -άστηκα), -ασμένος (λόγ. απεσπασμένος)} 1. αποχωρίζω (ένα κομμάτι) από το σύνολο στο οποίο ανήκει: μετά τον *εκτρογιασμό της αμάσσοιστοχίας δύο βαγόνια αποσπάστηκαν από το τρένο ΣΥΝ.* αποκολλώ, αποσυνδέω 2. (συνήθ. με τη βία, με αυθαιρεσία ή πλάγιες μεθόδους) κάνω δικό μου (κάτι που δεν μου ανήκει δικαιωματικά): *του αποσπύσαν μεγάλα χρηματικά ποσά με εκβιασμό* 3. (μτφ.) απομακρύνω (κάποιον) από δραστηριότητα ή κάνω (κάποιον) να αφαιρεθεί, να μειώσει την προσοχή του: *θέλουν με κάθε τρόπο να αποσπάσουν τον γιο τους από τα ναρκωτικά || μίλα σιγά, γιατί τον αποσπάς από τη μελέτη* 4. καθορθώνω να κερδίσω (κάτι που επιθυμώ ή μου χρειάζεται): *απέσπασε το πρώτο βραβείο ερμηνείας για τον ρόλο της || η εθνική ομάδα απέσπασε ισοπαλία εκτός έδρας || απέσπασε τη θετική απάντηση που επιθυμούσε ΣΥΝ.* κερδίζω, εκμαιεύω, πετυχαίνω 5. (για υπαλλήλους) παίρνω (κάποιον) από την οργανική θέση που κατέχει και (τον) τοποθετώ προσωρινά σε άλλη: *τον απέσπασαν σε ένα νησί της άγονης γραμμής* || (συνχά η μτχ. αποσπασμένος, -ή, -ο) είναι καθηγητής αποσπασμένος σε ακριτικό χωριό της Β. Ελλάδας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόσπαση*. [ETYM. < αρχ. αποσπώ < *ἀπο-* + *σπώ* (-άω), βλ. κ. *σπάω*].

απόσταγμα (το) {αποστάγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το προϊόν (συνήθ. οινόπνευματώδες υγρό ή αιθέριο έλαιο) απόσταξης διαφόρων ουσιών: ~ οίνου 2. (μτφ.) το βαθύτερο νόημα μιας αξίας, το ουσιαστικό της περιεχόμενο: ~ της ανθρώπινης σοφίας || *τα λόγια του αποτελούν - πείρα* ΣΥΝ. πεμπτούσια, καταστάλαγμα.

[ETYM. μεσν. < αρχ. αποστάζω].

αποστάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέσταξα, αποστάχθηκα, αποσταγμένος (λόγ. απεσταγμένος)} υποβάλλω (ουσία) σε διαδικασία απόσταξης: ΦΡ. *αττεστανμένο νερό* το νερό που προέρχεται από την απόσταξη του φυσικού νερού με πλήρη απαλλογή του από τις κάθε είδους προσμείξεις. — αποστακτικός, -ή, -ό.

αποσταθεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σκόπιμη ανατροπή της σταθερότητας (σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο): *ξένοι κύκλοι απεργάζονται την ~ της εθνικής μας οικονομίας || εμπρηστικές δηλώσεις έχουν στόχο την - στα Βαλκάνια ΣΥΝ.* υπονομιση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. destabilisation].
 αποσταθεροποιητικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί αποσταθεροποίηση: η *χώρα αυτή χαρακτηρίζεται συχνά ως ~ παράγοντας στην περιοχή της*. — αποσταθεροποιητικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. destabilising].

αποσταθεροποιώ ρ. μετβ. (αποσταθεροποιείς... | αποσταθεροποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) διαταράσσω ή ανατρέπω τη σταθερότητα μιας κατάστασης (σε πολιτικό, κοινωνικό ή οικονομικό επίπεδο): η *πρόσφατη κρίση αποσταθεροποιεί την κατάσταση στην αγορά ΑΝΤ.* σταθεροποιώ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. destabilise].

αποστασία ρ. αμετβ. {απόστασ-α, -μένος} (λαϊκ.-λογ.α.) ισαθνομαί έντονα τα σημάδια της κόυρωσης: *απόστασα και έκατα να ξεκουράσω ΣΥΝ.* κουράζομαι, καταπονούμαι, αποκάμνω ΑΝΤ. ξηποσταίνω. — απόσταμα (το) [μεσν.] κ. αποσταμός (ο) [μεσν.].

[ETYM. μεσν. < αρχ. *ἀφίσταμαι*, από τον μεσν. αόρ. *ἀφίσταθηκα*, κατά το σχήμα *ζεστάθηκα - ζεσταίνω, πικράθηκα - πικραίνω*].

αποσταίνω ή αποστένω: Η γραφή με *-αι-* (*-αίνω*), που είναι και η επικρατέστερη, προϋποθέτει ότι ο ενεστώτας σχηματίστηκε αναλογικά από τον νεότερο αόριστο *απο-στάθηκα* (*ἀφίσταμαι*), που συνέλιπτε με τα *ζεστάθηκα, πικράθηκα* κ.λπ. Έτσι, όπως λέμε *ζεστάθηκα - ζεστ-αίνω, πικράθηκα - πικρ-αίνω*, είπαμε και *καταστάθηκα - καταστ-αίνω, παραστάθηκα - παραστ-αίνω*, συσταίνω και αποστ-αίνω, ξηποστ-αίνω. ο Γ. Χατζιδάκις (ακολουθούμενος από τον Ν. Ανδριώτη) γράφει αποστ-ένω, αναστ-ένω κ.ο.κ. με -ένω κατά το σχήμα (*ανέστεσα - (ανα)στένω*, διότι μαρτυρείται τ. ανέστειεν από πολύ παλιά (2ος | 3ος αι. μ.Χ.) και τ. στένω ήδη τον 8ο αι. μ.Χ. Οποσδήποτε, η ορθογράφηση με *-αι-* όλων των ρημάτων σε -αίνω (Μ. Τριανταφυλλίδης) και επιστημονικής βάσεως δεν στερείται και αποτελεί γενικότερο μορφολογικό, άρα και ορθογραφικό, σύστημα.

αποστακτήρας (ο) [1881] συσκευή χρησιμοποιούμενη για την απόσταξη (βλ.λ.) διαφόρων ουσιών. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. (appareil) distillatoire].

αποστάληκα ρ. → αποστελλάω
 αποσταλινοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πλ.ηθ.} η απομάκρυνση από τον σταλινισμό (βλ.λ.), η αποκλήρυξη των αρχών και μεθόδων του. [ΕΤ. ΥΜ. Απόδ. του αγγλ. destalinisation].

απόσταμα (το) → αποσταίνω
 αποσταμένος, -ή, -ο → αποσταίνω
 αποσταμός (ο) → αποσταίνω
 απόσταξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. ΧΗΜ. μέθοδος

διαχωρισμού ενός μείγματος στα συστατικά του με εξάτμιση και υγροποίηση, που βασίζεται στη διαφορά πτητικότητας των συστατικών του 2. η εκροή υγρού κατά σταγόνες. — αποστάξιμος, -ή, -ο. **απόσταση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. το διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ δύο (τοπικών ή χρονικών) σημείων: η ~ *Αθηνών - Κορίνθου* || *οι δύο πόλεις είχαν μεγάλη χρονική ~ μεταξύ τους*. ΦΡ. (α) *εξ αποστάσεως* | από **απόσταση** από μακριά: *παρακολουθούσα τις εξελίξεις ~* || *εξ αποστάσεως εκπαίδευση* (β) *σε απόσταση* μακριά, χωρίς να επιτρέπεται η προσέγγιση (γ) *κρατώ (κάποιον) σε απόσταση* δεν επιτρέπω την ανάπτυξη οικειότητας, δεν δίνω θάρρος (σε κάποιον) (δ) *κρατώ | αφήνω απόσταση* κρατώ μια διαφορά, αφήνω ένα διάστημα (από τα προπορευόμενα οχήματα) κατά την οδήγηση, ώστε να μειωθεί ο κίνδυνος της σύγκρουσης (ε) *σε απόσταση αναπνοής* βλ. λ. *αναπνοή* (στ) *απόσταση ασφαλείας* απόσταση τέτοια που να επιτρέπει την ασφαλή κίνηση ή σιναναστροφή, που να αποτρέπει οποιοδήποτε κίνδυνο: *να τηρείς ~ από το προπορευόμενο όχημα* (ζ) *σε απόσταση βολής* (ι) (κυριολ.) τόσο κοντά, ώστε να μπορεί ο στόχος να βληθεί από όπλο, εντός βεληνεκούς (ιι) (μτφ.) αρκετά κοντά || *απόσταση | ακτίνα ακοής* βλ. λ. ακοή (θ) (μτφ.) *κρατώ | τηρώ τις αποστάσεις* κρατώ τυπική στάση χωρίς οικειότητα 2. (συνεκδ.) το μήκος του παραπάνω διαστήματος 3. (ειδικότ.) ΓΕΩΜ. (α) το μήκος του ευθύγραμμου τμήματος που συνδέει δύο σημεία (β) απόσταση σημείου από ευθεία (επίπεδο) το μήκος του ευθύγραμμου τμήματος που είναι κάθετο από το σημείο στην ευθεία (στο επίπεδο) 4. ΦΥΣ. το μήκος της διαδρομής που διανύει κινούμενο αντικείμενο 5. (ειδικότ.) η μεγάλη τοπική, χρονική, ποιοτική διαφορά μεταξύ σημείων: *οι δορυφόροι κατάγραψαν τις ~ μεταξύ χωρών και λαών* 6. (μτφ.) η διαφοροποίηση ανάμεσα σε ανθρώπους ή ομάδες ανθρώπων, καταστάσεις, διαδικασίες ή συστήματα αξιών: *δεν υπάρχει μεγάλη - στις αντιλήψεις τους*. [ETYM. < αρχ. *ἀπόστασις* < *ἀφίστημι* «απομακρύνω» < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ίστημι*. Οι φρ. *κρατώ τις αποστάσεις* και *κρατώ κάποιον σε απόσταση* αποδίδουν αντιστοίχως τις γαλλ. garder les distances και tenir quelqu'un à distance].

αποστασία (η) {αποστασιών} (μειωτ.) 1. η εκούσια αποχώρηση μελών ενός κόμματος | πολιτικού σχηματισμού από αυτό (συνχά με προσχώρηση τους σε αντίπαλη παράταξη), με σκοπό την αποδυνάμωση του και την πολιτική φθορά του 2. ΙΣΤ. **Αποστασία** (η) η ανατροπή της κυβέρνησης της Ενώσεως Κέντρου το 1965 με αποχώρηση βουλευτών της και τα γεγονότα που ακολούθησαν (βλ. κ. *Ιουλιανό, λ. Ιουλιανός*). [ETYM. μτγν. < αρχ. αποστατώ (-έω) < *ἀποστατός < ρ. *ἀφίστημι* «απομακρύνω»]. **αποστασιομέτρο** (το) {αποστασιομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση της απόστασης: ~ *λέιζερ*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. distance meter]. **αποστασιοποίηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (στο θέατρο) η αποεισθητοποίηση και συναισθηματική αποφόρτιση τόσο του ηθοποιού από τον ρόλο που υποδύεται όσο και του θεατή από τον σκηνοικό ήρωα, αλλά και γενικότερ. από κάθε έργο τέχνης που παρακολουθεί, ώστε να αναπληρωθεί απέναντί τους μια αντικειμενική και κριτική στάση, χωρίς την επίδραση της συναισθηματικής φόρτισης ή της ταύτισης με τον ρόλο 2. (γενικότ.) η δημιουργία αποστάσεων που οδηγούν στη διαφοροποίηση και τη συναισθηματική αποδέσμευση από μια κατάσταση πραγμάτων ή ένα πρόσωπο | η τήρηση συναισθηματικής αποστάσεως από τα γεγονότα, η αποφυγή ταύτισης με πρόσωπα και καταστάσεις: *ο πρώην πρωθυπουργός επανέλαβε την απόφαση του για ~ από τις πολιτικές εξελίξεις*. [ETYM. ο θεατρικός όρ. είναι απόδ. του γερμ. Verfremdung, που πλάστηκε από τον Β. Brecht].

αποστασιοποιούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αποστασιοποιούσαι... | αποστασιοποιήθηκα, -μένος} 1. απομακρύνωμει ή κρατώ αποστάσεις (από κάτι), ώστε να διαφοροποιηθώ (από αυτό) ή να αποφυγώ τη συναισθηματική δέσμευση μου (με αυτό), αποφεύγω την εμπλοκή μου (σε μια κατάσταση): *δεν έχει ακόμα αποστασιοποιηθεί από το οικογενειακό του περιβάλλον, εξακολουθεί να ενεργεί ως παιδί και όχι ως ενήλικος* 2. διαχωρίζω τη θέση μου (από κάτι): *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος αποστασιοποιήθηκε από τις δηλώσεις του υπουργού ΣΥΝ.* διαφοροποιούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, αποστάτης (ο) {αποστατών}, **αποστάτισσα** (η) {αποστατισσών} (κακόσ.) 1. πρόσωπο που εγκαταλείπει την πολιτική παράταξη στην οποία ανήκει, με σκοπό να πληξει το κύρος και την ισχύ της και προσχωρεί σε αντίπαλο κόμμα ΣΥΝ. προδότης 2. (σπάν.) πρόσωπο που αρνείται την κατεστημένη μορφή εξουσίας και κινείται στασιαστικά ή εξεγείρεται για την ανατροπή της: *πνήηκε στο αίμα το κίνημα των αποστατών ΣΥΝ.* κινηματίας, στασιαστής 3. (γενικότ.) πρόσωπο που αρνείται τις αρχές του, εγκαταλείπει την ιδεολογία ή τη θρησκεία του 4. (ειδικότ. για ιερείς) πρόσωπο που εκούσια απέβαλε το ιερατικό σχήμα. Επίσης αποστάτρια (η) {αποστατριών}. — αποστατικός, -ή, -ό [μτγν.], αποστατώ ρ. [αρχ.] {-εις...}. [ETYM. μτγν. < αρχ. αποστατώ (-έω), βλ. λ. αποστασία]. **αποσταφύλα** (τα) τα σταφύλια που απομένουν στα κλήματα μετά

τον τρύγο. αποστεγνώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αποστεγνώ-σα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) στεγνώνω εντελώς ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.) χάνω κάθε αίσθηση, διάθεση ή ενδιαφέρον, δεν έχω ζωτικότητα: η *καθημερινή ταλαιπωρία και η αγωνία να προλάβουμε τα πάντα, κάποια στιγμή απο-στεγνώνει*. — αποστεγνώση (η), ατποστεγνώσιμος, -ή, -ό. αποστεριώνω ρ. μετβ. [1896] {αποστεριώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. απολυμαίνω ουσία ή αντικείμενο από κάθε είδους μικροοργανισμό ή παράσιτο, εκθέτοντας τα σε υψηλή θερμοκρασία για ορισμένο χρονικό

διάστημα: ~ τα σκεύη | τις γάζες | το μπιπερό | τα ρούχα | τα χειρουργικά εργαλεία ΣΥΝ. απολυμάνω, παστεριώνω 2. (μτφ.) δεν έχω καμία επαφή με το εξωτερικό μου περιβάλλον ζω και δημιουργώ απομονωμένους από τις κοινωνικές εξελίξεις: ο δημιουργός μιας τέχνης αποστειρωμένης, που δεν λαμβάνει υπ' όψιν του τα γεγονότα, είναι σαν να ζει κλεισμένος σε γυάλινο πύργο. **ΒΙΤΥΜ.** < απο- + στείρωνω < στείρος, μετάφρ. δάνειο, απόδ. του γαλλ. stériliser. Το μτγν. *αποστειρώ (-όω)* είχε τη σημ. «καθιστώ στείρο». αποστείρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) η απολύμα'ση ουσίας ή αντικειμένου από κάθε μικροοργανισμό ή παράσιτο με έκθεση σε υψηλή θερμοκρασία: η ~ των οδοντιατρικών εργαλείων. — αποστειρωτικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. stérilisation. Το μεσν. *αποστειρώσεις* είχε τη σημ. «στείρότητα». **αποστειρωτήρας** (ο) η συσκευή που χρησιμοποιείται για την αποστείρωση, π.χ. ιατρικών εργαλείων. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. stérilisateur]. αποστέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέστειλα, αποστάληκα (λόγ. απεστ-λην, -ης, -η...), απεσταλμένος} (λόγ.) 1. στέλνω: το Συμβούλιο Ασφαλείας απέστειλε διεθνή ειρηνευτική δύναμη στην εμπόλεμη ζώνη || ~ συγχαρητήριο μήνυμα στον νεοεκλεγέντα βουλευτή || ~ επιστολή | δέμα 2. (η μτχ. *απεσταλμένος*, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μεταχθ. αποστένω ρ. → αποσταίνω αποστέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέστερξα} (λόγ.) αποποιούμαι, δεν αποδέχομαι (με έντονο τρόπο): αποστέρω κάθε είδους τιμές και κολακευτικές εκδηλώσεις. **a posteriori** λατ. (προφέρεται α *ποστεριόρι*) επίρρ. ελλην. εκ των υστέρων για κάτι που γίνεται αφού έχει συντελεστεί πρώτα κάτι άλλο: ~ εκτίμηση της κατάστασης || η γνώση δεν προϋπάρχει, αλλά προκύπτει από την εμπειρία των γεγονότων, δημιουργείται ~ ANT. a priori, εκ των προτέρων. [ΕΤΥΜ. < λατ. a posteriori < posterior, συγκρ. βαθμός του επιθ. poster(us) «ώστερος» < επίρρ. post «ώστερα, μετά»). **αποστερώ** ρ. μετβ. [αρχ.] {αποστερείς... | αποστέρ-ησα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ήμενος} (+από) 1. στερώ (κάποιον από κάτι), δεν επιτρέπω να έχει κάποιος (κάτι), του το αφαιρώ: τον αποστέρησε από όλες τις χαρές της ζωής ΣΥΝ. απογομνώνω 2. (μεσοπαθ. *αποστερούμαι*) χάνω χωρίς τη θέληση μου (κάτι που μου ανήκει): αποστερήθηκε τα πολιτικά του δικαιώματα ΣΥΝ. χάνω, στερούμαι. — **αποστέρηση** (η) [αρχ.] αποστερόνοια ρ. αμετβ. αποθ. [1843] {αποστέω-θηκα, -μένος} 1. αδυνατίζω υπερβολικά, με αποτέλεσμα να διακρίνονται τα κόκκαλα μου: έχει αποστεωθεί από τη διαίτα! ΣΥΝ. (λαϊκ.-εκφραστ.) μένω πετσί και κόκκαλο 2. (μτφ. η μτχ. *αποστεωμένος*, -η, -ο) αυτός που είναι υπερβολικά σύ'τηρητικός, που αδιαφορεί για τις εξελίξεις, που έχει αποκτήσει πνευματική αγκύλωση: ~ αντιλήψεις ΣΥΝ. άκαμπτος, ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ. < απ(ο)- + οστό (< αρχ. οστόν), πληθ. οστά (ασυναίρετος τ. οστά), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. s'ossifier]. αποστέωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το υπερβολικό αδυνάτισμα, ώστε να φαίνονται τα κόκκαλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. αποστηθίζω ρ. μετβ. {αποστηθισα} απομνημονεύω (κάτι), ώστε να μπορώ να (το) μν από μνήμης, «από στήθους» (πβ. λ. *παπαγαλιζώ*). [ΕΤΥΜ. υ,γν., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. από στήθους]. αποστήθιση (η) {-ης κ. -ίσεως} χωρ. πληθ. | η απομνημόνευση (σε τέ-τοιο βαθμό), ώστε να μπορεί κανείς να πει κάτι από μνήμης (όπως ακριβώς είναι): η - του *μαθημάτος* (πβ. λ. *παπαγαλία*). **απόστημα** (το) {αποστήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΙΑΤΡ. η συσσώρευση πυώδους υγρού σε νεοσχηματισμένη κοιλότητα (πβ. λ. *εμπόημα*) 2. (μτφ.) κάθε σύμπτωμα κοινωνικής παθολογίας (εγκληματικότητα, ναρκωτικά κ.λπ.) τα ναρκωτικά έχουν καταντήσει το μεγαλύτερο - της κοινωνίας μας. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «απόσταση, διάστημα», < άφιστημη «απομακρύνω», ο ιατρ. όρ. απαντά ήδη στον Ιπποκράτη]. **αποστηματικός**, -ή, -ό [μτγν] αυτός που αποτελεί ή σηματοποιείται ως απόστημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. διάστημα. **απόστιχο** (το) [μτγν.] ΕΚΚΑΗΣ. (συνήθ. στον πληθ.) τροπάριο που νυά-λεται στο τέλος του εσπερινού ή του όρθρου. **αποστολέας** (ο/η) {(θηλ. αποστολ-έως) | -εις, -έων) 1. πρόσωπο που στέλνει (επιστολή, τηλεγράφημα, δέμα κ.λπ.) σε κάποιον αποδέκτη 2. (συνεκδ.) το αναγραφόμενο στην πάνω αριστερά ή στην πίσω πλευρά μιας επιστολής όνομα, το οποίο δηλώνει την προέλευση της: γράμμα χωρίς ~ ANT. παραλήπτης, αποδέκτης. Επίσης (λόγ.) **αποστολέας** (ο/η) [αρχ.] {αποστολέως}. [ΕΤΥΜ < αρχ. *αποστολεύς* < αποστέλλω]. αποστολή (η) 1. η πράξη ή η διαδικασία, με την οποία στέλνεται (κάτι κάπου): δελτίο | έξοδα αποστολής || ~ συστημένης επιστολής | δέματος | στρατευμάτων | βοήθειας || η ~ διαστημόπλοιου στον Αρη 2. (συνεκδ.) ό,τι αποστέλλεται, ιδίως ομάδα ή σύνολο ατόμων που αποστέλλονται αντιπροσωπευτικά για την εκτέλεση διατεταγμένης υπηρεσίας ή την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού: η ~ κvanoκρατων αφίχθη στη Βοσνία μέσω Ιταλίας || οι αθλητικές ~ έρθσαν στην πόλη τέλεσης των αγώνων 3. (συνεκδ.) το έργο ή η πράξη που ανατίθεται προς εκτέλεση: επικίνδυνη ~ || ~ υψηλού κινδύνου ΦΡ. **αποστολή** | *επιχείρηση αυτοκτονίας* αποστολή με ελάχιστες πιθανότητες επιτυχίας και κίνδυνο απώλειας της ζωής των αποστελλομένων 4. έργο ιδιαίτερα βαρύντηας, θεωρούμενο ως σκοπός, στόχος | η προορισμός: ~ του σχολείου είναι η *διάπλαση χαρακτήρων* || δεν έχει συναίσθηση της ~ του ΣΥΝ. σκοπός, προορισμός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αποστέλλω]. Αποστολία (η) γυναικείο όνομα.

αποστολικός, -ή, -ό [μτγν] 1. αυτός που ακολουθεί τις αρχές των Αποστόλων, που ιδρύθηκε από τους Αποστόλους ή συμφωνεί προς τα έργα και τη διδασκαλία τους: *Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος* || ~ κανόνες (συλλογή κανόνων γύρω από το εθιμικό δίκαιο σχετικά με τη λατρεία στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες) | *ρήσεις* | *διδάχες* | *διαδοχή* 2. αυτός που διέπεται από ιδιαίτερη θερμότητα και ενθουσιασμό για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού: *έφερε σε πέρας το έργο που τον ανατέθηκε με ~ πάθος*. — αποστολικ-ά | -ός [1876] επίρρ. **Απόστολος** (ο) {Αποστόλ-ου | -ων, -ους) 1. καθέναν από τους δώδεκα μαθητές του Χριστού, που κήρυξαν το Ευαγγέλιο: ο ~ Πέτρος- κατ' επέκτ. και για τον προσκληθέντα με το όραμα της Διαμασκού Παύλο (Απόστολο των Εθνών), ο οποίος διέδωσε τη χριστιανική διδασκαλία στον ελληνορωμαϊκό κόσμο από τα Ιεροσόλυμα μέχρι τη Ρώμη 2. ΕΚΚΛΗΣΙΑ. το εκκλησιαστικό βιβλίο που περιέχει περικοπές απο τις Επιστολές και τις Πράξεις των Αποστόλων για ανάγνωση στη Θεία Λατρεία 3. (συνεκδ.) καθενά από τις παραπάνω περικοπές, που διαβάζονται στην εκκλησία: *φθάσαμε στην εκκλησία την ώρα που ο ψάλτης διάβαζε τον ~* 4. (μτφ. ως προσχηρικό) αυτός που με ιδιαίτερη θερμότητα υποστηρίζει μια ιδέα, ιδεολογία και αγωνίζεται για τη διάδοσή της: ~ της δημοκρατίας | της ειρήνης | της αγάπης 5. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αποστόλης** (σημ. 5). [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αγγελιαφόρος, διαβιβαστής μηνυμάτων», < αποστέλλω. Στην Π.Δ. οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τη λ. ως απόδοση του εβρ. salah με τη σημ. «αγγελιαφόρος του Θεού», αλλά η λ. έγινε ευρύτερα γνωστή λόγω της συνδέσεως της με τους δώδεκα Αποστόλους του Χριστού στην Κ.Δ., όπου η λ. χρησιμοποιείται για όσους επιλέχθηκαν από τον Ιησού Χριστό να συγκροτήσουν τον κύκλο των μαθητών του ή σύνδεση της λέξης με τους μαθητές του Χριστού προέρχεται από την «αποστολή» τους στην οικουμένη για να κηρύξουν το ευαγγέλιο, πβ. Ματθ. 28, 19 (*πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη...*). Η λ. *απόστολος* δεν χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα παρά μόνο μετά τον 17ο αι.]. αποστομώνω ρ. μετβ. {αποστόμω-σα, -θηκα, -μένος} φέρνω (κάποιον) σε τόσο δύσκολη θέση, ώστε να μην ξέρει τι να πει, να μη μπορεί να ανοίξει το στόμα του: του *έδωσε την κατάλληλη απάντηση και τον αποστόμωσε*. — **αποστόμωση** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *άποστομώ (-όω)* < αρχ. *άποστόμωσις* (υποχωρητ.) < απο- + στόμα]. **αποστοματικός**, -ή, -ό [1893] αυτός που αποστομώνει, που προκαλεί τόσο αμηχανία, ώστε να είναι αδύνατη κάθε αντίδραση: ~ απάντηση | *ελικρίνεια* ΣΥΝ. αφοπλιστικός. — αποστοματικ-ά | -ός [1891] επίρρ. **αποστραβώνω** ρ. μετβ. {αποστραβώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάτι) πιο στραβό από όσο ήταν προηγουμένως · 2. (μτφ.) *παρέχω σε (κάποιον) ερεθίσματα τόσο κακής ποιότητας, που επαυξάνουν την άγνοια και την αμάθεια του: δεν έπαυρε που δεν έπαυρε να γράμματα, έμπλεξε και με κακές παρέες, που τον αποστράβωσαν* 3. (μεσοπαθ. *αποστραβώνομαι*) (α) χάνω εντελώς την όραση μου, δεν βλέπω τίποτα (β) (μτφ.) χάνω την αληθινή γνώση, βυθίζομαι στην άγνοια και την αμάθεια: *αποστραβώθηκε όλη μέρα μπροστά στην τηλεόραση!* ANT. ξεστραβώνωμαι. **αποστράγγιζω** ρ. μετβ. [μτγν] {αποστράγγι-σα κ. -ξα, -στηκα, -σμένος κ. -γμένος} 1. αποξηραίνω επιφάνεια με την ολική αφαίρεση του υγρού που περιέχει: *αποστράγγιζον ελώδες εκτάσεις, για να τις μετατρέψουν σε καλλιεργήσιμες* ΣΥΝ. στεγνώνω, αποξηραίνω 2. (μτφ.) εκμεταλλεύομαι σε υπερβολικό βαθμό (κάποιον/κάτι) αφαιρώντας τα ζυκτικά του στοιχεία: *κατάφεραν να αποστράγγουν όλες τις πλουτοπαραγωγικές πηγές του νησιού ΣΥΝ. απομύζω, ξεσομύζω*. — αποστράγγιση (η) [1879] κ. αποστράγγισμα (το) [μτγν], αποστραγγιστικός, -ή, -ό [1879]. **αποστρατεία** (η) [1833] {αποστρατεύω} 1. η περίοδος που ακολουθεί την αποστράτευση, κατά την οποία ο εν ενεργεία αξιωματικός καθίσταται απόστρατος {βλ. κ. λ. *αποστρατεύω*} 2. (συνεκδ.) η κατάσταση στην οποία βρίσκεται στρατιωτικός που έχει απομακρυνθεί από την ενεργό δράση· ιδίως στη ΦΡ. εν *αποστρατεία* (εν *αποστρατεία*): *στρατηγός* ~ κ. μτφ. για περίοδο απραξίας, μη δημιουργικής απασχόλησης: *ηθοποιός* ~ 3. (μτφ.) η περίοδος κατά την οποία έχει αποχωρήσει κανείς από την ενεργό (επαγγελματική) δράση, η περίοδος μετά τη συνταξιοδότηση. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. retraite]. **αποστράτευση** (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η απομάκρυνση από την ενεργό υπηρεσία (αξιωματικού που καθίσταται πλέον απόστρατος) 2. η λήξη κατάστασης επιστράτευσης ή έκτακτης κινητοποίησης στρατιωτικών μονάδων ANT. επιστράτευση. — αποστρατευτικός, -ή, -ό [1833]. **αποστρατεύω** ρ. μετβ. [μτγν.] {αποστράτευ-σα, -θηκα (καθημ.) -ηκα, -μένος} 1. απομακρύνω αξιωματικό των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας από την ενεργό υπηρεσία, κατόπιν αποφάσεως του αρμόδιου οργάνου για τις κρίσεις των αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας: *κάτι τις έκτακτες κρίσεις η κυβέρνηση αποστράτευσε τρεις υποστράτηγους* || *αποστράτευθηκε με τον βαθμό του ταξίαρχου* 2. (για εφεδρικά σώματα) κηρύσσει τη λήξη της εφεδρείας, της επιστράτευσης (κάποιου) 3. (μεσοπαθ. *αποστρατεύομαι*) (μτφ.-σκοπτ.) παύω να ασκώ το επάγγελμά μου, παίρνω σύνταξη. αποστρατιωτικοποίηση κ. (εσφαλμ.) αποστρατικοποίηση κ. (σπάν.) αποστρατοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απομάκρυνση ή η απαγόρευση της παρουσίας στρατιωτικών δυνάμεων σε συγκεκριμένη περιοχή ANT. στρατιωτικοποίηση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. demilitarisation].

αποστρατιωτικοποίηση ή αποστρατιωτοποίηση; Επειδή ο όρος δηλώνει την απομάκρυνση στρατιωτικών δυνάμεων (στρατιωτών) από μια περιοχή, η σωστή λ. είναι αποστρατιωτικοποίηση. Το αποστρατιωτοποίηση (με θέμα στρατοκ-) είναι προφανώς εσφαλμένο και είναι προϊόν ανομοιοτικής απλολογίας, από την οποία δεν σιγήθηκε μόνο η β' συλλαβή -τι-, αλλά ολόκληρο το -ωτι-, κά νοντας τη λέξη αγνώριστη... Τα ίδια, φυσικά, ισχύουν και για τα αποστρατιωτικοποιώ και αποστρατιωτικοποιήμενη (ζώνη). Στα νιότερα χρησιμοποιείται επίσης ο τύπος αποστρατιωτοποίηση με τη σημασία «απομάκρυνση του στρατού». → ανομοίωση

αποστρατιωτικοποιώ ρ. μετβ. {αποστρατιωτικοποιεί... | αποστρατιωτικοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} αποσύρω από μια περιοχή τις στρατιωτικές δυνάμεις που έχω εγκαταλείψει κυρ. στη μετχ. **αποστρατιωτικοποιήμένος, -η, -ο:** ~ νησί/ζώνη ΑΝΤ. στρατιωτικοποιώ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. demilitarise].

απόστρατος (ο/η) [1833] {αποστράτ-ου | -ων, -ους} 1. στρατιωτικός που έχει αποστρατευθεί: *Ένωση Απόστράτων* || (κ. ως επίθ.) ~ αξιωματικός 2. (μτφ.) πρόσωπο που έχει εγκαταλείψει την ενεργό δράση στον επαγγελματικό του χώρο (συνήθ. λόγω συνταξιοδότησης) ΣΥΝ. απόμαχος. ΣΧΟΛΙΟ λ. απόμαχος. [ΕΤΥΜ Απόδ. του γαλλ. retraité].

αποστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {απστρέφω, απστρέφω, απστραμμέ-νος} 1. στρέφω (το πρόσωπο, το βλέμμα, την προσοχή) σε άλλη κατεύθυνση: οι δυο κατηγορούμενοι *απστρέφωσαν τα βλέμματα τους από ντροπή* · 2. (μεσοπαθ.) **αποστρέφωμαι** διαπνέομαι από ασήθημα αντιπάθειας και μίσους για (κάποιον/κάτι): ~ τη βία | την υποκρισία | τους δειλούς ΣΥΝ. απεχθάνομαι, σιχαίνομαι, μισώ.

αποστρογγυλεύω ρ. μετβ. {αποστρογγύλε-ψα, -φθηκα, -μένος} κάνω (κάτι) εντελώς στρογγυλό.

αποστρόφη (η) {χωρ. πληθ.} 1. η έντονη αντιπάθεια και απέχθεια ΣΥΝ. αποτριπασμός, αηδία, (λαϊκ.) σιχαμάρα, (λόγ.) βδελυγμία 2. (σπάν.) η στροφή, το γύρισμα (πρόσωπου, βλέμματος, προσοχής κ.λπ.) προς άλλη κατεύθυνση · 3. ΡΗΤΟΡ. το σχήμα λόγου κατά το οποίο ο ομιλητής διακόπτοντας τη ροή του λόγου του στρέφεται προς συγκεκριμένο πρόσωπο (παρευρισκόμενο ή όχι), σε προσωποποιημένο αντικείμενο ή σε αφηρημένη ιδέα: σε μια ~ *του λόγου του απευθύνθηκε στη νεολαία* || *η ομιλία του περιείχε μια ~, ευθεία βολή κατά του προκατόχου του*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < απστρέφω. Η ρητορική σημ. προήλθε από την τακτική του ομιλητή να αποστρέφει την προσοχή του από το σύνολο του ακροατηρίου, προκειμένου να απευθύνει αποκλειστικά σε ένα μέλος του, ασχολούμενος με σημεία που το περιλαμβάνουν].

απόστροφος (η) {αποστρόφ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. το σημείο (') που δηλώνει την απουσία φωνήεντος σε μια λέξη, το οποίο έχει σιγηθεί είτε στο τέλος (έκθλιψη) είτε στην αρχή της (αφαίρεση), π.χ. *κατέτος* | *τ' άφησε* | *το δώσε* | *μω πε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, πνεύμα*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < απστρέφω. Η γλωσσ. σημ. είναι μετν. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. κ. γαλλ. apostrophe, γερμ. Apostroph κ.ά.].

αποσυγκεντρώση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μεταφορά αρμοδιοτήτων από κεντρικές υπηρεσίες σε τοπικά κέντρα αποφάσεων, τα οποία υπόκεινται στον έλεγχο της κεντρικής εξουσίας (πβ. λ. *αποκέντρωση*) · 2. η διάσπαση της προσοχής (κάποιου): *όσο δύσκολη μου είναι η συγκέντρωση, όταν διαβάζω, τόσο εύκολη είναι η ~ με τον παραμορφωμένο θόρυβο*. — **αποσυγκεντρώω** ρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. déconcentration].

αποσυγχρονίζω ρ. μετβ. (αποσυγχρόνισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει τον συγχρονισμό του. ΣΥΝ. απο-συντονίζω. — **αποσυγχρονισμός** (ο). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. désynchroniser (νόθο συνθ.)].

αποσυμπίεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η σταδιακή μείωση της πίεσης του αέρα 2. **θάλαμος αποσυμπίεσης** ο αεροστεγής χώρος στον οποίο η υψηλή πίεση του αέρα μειώνεται σταδιακά στο επίπεδο της ατμοσφαιρικής πίεσης, (όστε να αποφεύγονται ατυχήματα σε όσους είχαν βρεθεί σε μεγάλο βάθος (δύτες, εργάτες σπράγγων κ.λπ.) υπό συνθήκες υψηλής πίεσης, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει σοβαρά η υγεία τους από την απότομη επάνοδο τους στην ατμοσφαιρική πίεση. — **αποσυμπιεστής** (ο), **αποσυμπιεζώ** ρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decompression].

αποσυμπλέξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} (στα αυτοκίνητα) η διακοπή της μετάδοσης της κίνησης από τον κινητήρα προς τους πίσω τροχούς μέσω του συμπλέκτη· το ντεμπραγιάζ (πβ. λ. *αμπραγιάζ, συμπλέκτης*). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. débrayage].

αποσυμφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ο περιορισμός ή η απαλλογία από στοιχεία που προκαλούν συνθήκες συμφόρησης (δυσκολία κυκλοφορίας, συνοστισμό κ.λπ.): *το μετρό θα συμβάλει στην κυκλοφοριακή ~ του κέντρου της Αθήνας* || *«το ταμείο ανέλαβε το έργο της ~ του επαγγέλματος, δηλ. της βαθμιαίας μείωσης του αριθμού των καπνεργατών...»* (εφημ.). — **αποσυμφορητικά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decongestion].

αποσυμφορητικός, -ή, -ό 1. αυτός που επιφέρει αποσυμφόρηση: ~ *δράση* 2. ΙΑΤΡ. **αποσυμφορητικά** (το) το φάρμακο που ανακουφίζει από τη συμφορητική της ρινικής κοιλότητας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. decongestant].

αποσυμφορώ ρ. μετβ. {αποσυμφορεί... | αποσυμφορήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. περιορίζω ή απαλλάσσω πλήρως από στοιχεία που έχουν συσσωρευθεί σε συγκεκριμένο σημείο και δημιουργούν συνθήκες συμφορήσης: η νέα γραμμή του μετρό θα *αποσυμφορήσει*

τις κεντρικές αρτηρίες των νότιων προαστίων 2. απαλλάσσω από την υπερβολική συγκέντρωση προσώπων ή εργασιών, μεταφέροντας σε άλλους: τα νέα παρατήματα στις συνοικίες θα *αποσυμφορήσουν τις κεντρικές υπηρεσίες της χειρουργικής*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décongestionner].

αποσυνάγωγος, -η, -ο [μετν.] (λόγ.) 1. (κυριολ.) αυτός που έχει εκ-διαγείρει από την εβραϊκή συναγωγή 2. (μτφ.) αυτός που έχει εκδιωχθεί από την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκε, αυτός τον οποίο έχουν όλοι αποκηρύξει ΣΥΝ. αποκηρυγμένος, απόβλητος.

αποσυναρμολογώ ρ. μετβ. {αποσυναρμολογεί... | αποσυναρμολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} διαλύω (κάτι συναρμολογημένο) σε μικρότερα κομμάτια. — αποσυναρμολόγηση (η).

αποσύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. ο αποχωρισμός στοιχείων που ήταν συνδεδεμένα μεταξύ τους: η ~ *του κλωδίου από το κύκλωμα ΣΥΝ. απόξυση, απόσπαση* ΑΝΤ. σύνδεση, συσχέτιση 2. (μτφ.) ο διαχωρισμός στοιχείων που είχαν άμεση σχέση, στενή σύνδεση: η ~ *του ονόματος του από την υπόθεση φοροδιαφυγής δεν είναι εύκολη υπόθεση* ΑΝΤ. σύνδεση. — **αποσυνδετικός, -ή, -ό**. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. disconnection (σημ. 1), dis-sociation (σημ. 2)].

αποσυνδέω ρ. μετβ. {αποσυν-έδεσα, -δέθηκα, -δεδεμένος} 1. αποχωρίζω στοιχεία που ήταν συνδεδεμένα μεταξύ τους: ~ *την τηλεόραση* | *την τηλεφωνο* 2. (μτφ.) διαχωρίζω ως ξεχωριστά πράγματα που συγχέονται, ταυτίζονται: *πρέπει να αποσυνδέσουμε τα τελευταία επεισόδια από το γενικότερο πρόβλημα εφαρμογής του νόμου και τήρησης της τάξεως*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. disconnect (σημ. 1), dissociate (σημ. 2)].

αποσυνθέση (η) [1819] [-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων] 1.ΧΗΜ. η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα σώμα διασπάται στα χημικά στοιχεία από τα οποία αποτελείται: *θερμική ~ ΣΥΝ. διάσπαση* 2. (ειδικότ.) η κατάσταση στην οποία περιέρχονται οι οργανικές ουσίες, όταν αρχίζει η σήψη, η αλλοίωση των στοιχείων τους: *πτώμα σε ~* 3. (μτφ.) η κατάσταση πλήρους αποδιοργάνωσης ενός συνόλου, η απουσία συνοχής και παθαρχίας μεταξύ των μελών του: βία, ναρκωτικά, *διαφθορά φανερόνουν την ~ της σύγχρονης κοινωνίας ΣΥΝ. διαφθορά, παράλυση*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décomposition].

αποσυνθέτω ρ. μετβ. [1840] (αποσυν-έθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. αποσυν-ντίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. αποσυν-ντιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αποσυντέθηκα (λόγ. απο-συντετέθην, -ης, -η..., μετχ. αποσυντεθείς, -είσα, -έν), αποσυντεθειμένος) 1. διασπώ στα συστατικά από τα οποία αποτελείται κάτι (με χημική αντίδραση) 2. διασπώ, διαλύω κάτι- (μεσοπαθ. **αποσυντίθεται**) 3. παθαίνω σήψη, αλλοιώνονται τα στοιχεία που με αποτελούν: *το πτώμα είχε αποσυντεθεί* ΣΥΝ. (καθημ.) σαπίζω 4. (μτφ.) περιέρχομαι σε κατάσταση πλήρους αποδιοργάνωσης, ώστε να μην υπάρχει συνοχή μεταξύ των μερών μου: *η κομματική οργάνωση αποσυντίθεται μέσα σε ένα κλίμα γενικευμένης αδιαφορίας χωρίς την προοπτική της νίκης*. — **αποσυνθετικός, -ή, -ό** [1840].

αποσυντονίζω ρ. μετβ. (αποσυντόνισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει τον ρυθμό του ΣΥΝ. αποσυγχρονίζω. — **αποσυντονισμός** (ο), αποσυντονιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. incoordinate].

αποσυρραπτικό (το) μηχανήμα που αφαιρεί τα συρραπτικά σύρματα από χαρτιά ΣΥΝ. εξολκέας.

αποσυρράπτο ρ. μετβ. (αποσυνέρραφα, αποσυρρά-φθηκα, -μμένος) αφαιρώ τα συρραπτικά σύρματα από χαρτιά. — αποσυρραφή (η). [ΕΤΥΜ. < απο- στερίτ. + συρράπτο].

απόσυρση (η) [1885] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η απομάκρυνση (κάποιου) από ένα μέρος: η ~ *των στρατευμάτων από τα κατεχόμενα εδάφη* 2. (μτφ.) (α) η διακοπή της νόμιμης κυκλοφορίας (στην αγορά): η ~ *των επικίνδυνων για την υγεία φαρμάκων* || η ~ *των προϊόντων ενός γεωργικού κλάδου* || η ~ *ενός νομίσματος* (β) η ακύρωση της κατάθεσης (ενός πράγματος) πριν από τη λήξη της διαδικασίας αξιολόγησης του: η ~ *ενός νομοσχεδίου* | *μιας υποψηφιότητας* (γ) πράξη προσωρινής ή οριστικής αναστολής ισχύος (νόμου, απόφασης κ.λπ.) με πρωτοβουλία και ευθύνη αυτών που πρωταγωνίστησαν για την ισχύ της: «*ζητείται από την κυβέρνηση η ~ του νόμου για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση*» (εφημ.) 3. (ειδικότ.) μέτρο που παρέχει τη δυνατότητα σε κατόχους αυτοκινήτων παλαιάς τεχνολογίας (μη καταλυτικών) να αποσύρουν από την κυκλοφορία τα οχήματά τους και να αγοράσουν σε συμφέροντες τιμές καινούργια (καταλυτικά) 4. ΙΑΤΡ. η σταδιακή μείωση της δόσης ενός φαρμάκου που δεν μπορεί, για βιολογικούς ή θεραπευτικούς λόγους, να γίνει απότομα (αντεπιληπτικά, κορτιζόνη κ.λπ.).

αποσύρω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέσυρα, αποσύρ-θηκα, -μένος} 1. παίρνω (κάτι) πίσω, απομακρύνω, αποτραβώ: *ύστερα από τις ειρηνευτικές προσπάθειες, οι δύο πλευρές απέσυραν τα στρατεύματα τους* || ο υπουργός *μετά τις αντιδράσεις θα αποσύρει το νομοσχέδιο* || (μτφ.) αρκετοί βουλευτές *απέσυραν ότι θα αποσύρουν την εμπιστοσύνη τους από τον κυβερνητικό συνασπισμό* 2. (ειδικότ.) κάνω ανάληψη, παίρνω χρήματα από τραπεζικό λογαριασμό: ~ *κεφάλαια* | *καταθέσεις* ΣΥΝ. (μτφ.) τραβώ, σηκώνω ΑΝΤ. καταθέτω 3. βγάζω από την κυκλοφορία, σταματώ την κυκλοφορία προϊόντος: οι *φαρμακοβιομηχανίες θα αποσύρουν τις παρτίδες των επικίνδυνων φαρμάκων* ΑΝΤ. προσηθώ 4. (ειδικότ.) για αυτοκίνητα) βγάζω από την κυκλοφορία το παλαιάς τεχνολογίας αυτοκίνητο μου (μη καταλυτικό) και παίρνω καινούργιο (καταλυτικό) σε συμφέροντα τιμή (μεσοπαθ. **αποσύρωμαι**) 5. απομακρύνομαι, φεύγω από το σημείο στο οποίο βρίσκομαι

και πηγαίνω σε άλλο: το δικαστήριο αποσύρθηκε για την έκδοση της απόφασης || μετά τη συνάντηση η βασίλισσα αποσύρθηκε στα ιδιαίτερα δώματα της 6. (μτφ.) εγκαταλείπω την ενεργό δράση, παύω να έχω ενεργό συμμετοχή: μετά από μακρά κοινοβουλευτική θητεία, ήρθε η στιγμή να αποσυρθεί || αποσύρθηκε στο αγρόκτημα του, για να ζήσει τα τελευταία του χρόνια ΣΥΝ. παρατιούμαι, αποτραβιέμαι 7. (ειδικότ.) εγκαταλείπω προσπάθεια που έχω αρχίσει, δεν συνεχίζω: δύο υποψήφιοι για το προεδρικό αξίωμα αποσύρθηκαν από τη διεκδίκηση του χρίσματος, αποσυσκευάζω ρ. μετβ. {αποσυσκευάζω-α, -τηκα, -μένος} βγάζω (κάτι) από τη συσκευασία του ΑΝΤ. συσκευάζω. **αποσφραγίζω** ρ. μετβ. [αρχ.] {αποσφράγισα, -τηκα, -μένος} 1. ανοίγω (κάτι) που ήταν ερμητικά κλειστό, σφραγισμένο: ~ το κιβώτιο ΣΥΝ. ξεσφραγίζω 2. (ειδικότ.) αφαιρώ το εξωτερικό περιβλήμα (επίσημο έγγραφο ή επιστολή): ~ διαθήκη | επιστολή | έγγραφο ΣΥΝ. ανοίγω. — αποσφράγιση (η) [1833]. **αποσχηματίζω** ρ. μετβ. [μτγν.] {αποσχημάτισα, -τηκα, -μένος} ΕΚΚΛΗΣ. καθαρό κληρικό ή μοναχό από το ιερατικό ή το μοναχικό σχήμα. — **αποσχηματισμός** (ο). αποσχίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αποσχίστηκα (λόγ. -θηκα, απεσχίστην, -ης, -η..., μτγ. αποσχισθείς, -είσα, -έν), -μένος} 1. (α) αποχωρίζομαι από την ομάδα (παράταξη, κόμμα κ.λπ.) στην οποία ανήκω και εντάσσομαι σε άλλη ή συγκροτώ καινούργια: *βουλευτές αποσχίστηκαν από την παράταξη τους* ΣΥΝ. αποσκιρτώ, αποστατώ (β) αποχωρίζομαι από το κράτος στο οποίο ανήκω: *οι νότιες επαρχίες απειλούν να αποσχιστούν* 2. ΕΚΚΛΗΣ. αποκόπτομαι διοικητικά ή/και δογματικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, παύω να υπάγομαι στον έλεγχο του ΣΥΝ. αποχωρίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**: **απόσχιση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αποχώρηση (κάποιου) από τον χώρο (κόμμα, κράτος, Εκκλησία κ.λπ.) στον οποίο ανήκει: η ~ ομάδας *βουλευτών από την κυβερνώσα παράταξη για τον σχηματισμό νέου κόμματος* || η ~ μιας *επαρχίας από το κράτος όπου ανήκει*. — αποσχιστικός, -ή, -ό, αποσχιστικά επίρρ. απόσχω (να/θα) → απέχω **αποσώω** ρ. μετβ. {απόσω-σα, -θηκα, -σμένος; συνήθ. στον αορ.} 1. φθάνω στο τέλος ορισμένης πράξης ή διαδικασίας, αποτελειώνω (κάτι που έχω αρχίσει): *δεν απόσωσε την κουβέντα του γι' αυτήν και την έδωξε ξαφνικά να στέκεται στην πόρτα* ΣΥΝ. τελειώνω 2. προλαβαίνω: *είδε απόσωσε να δει τον γιο της επιστήμονα, όπως πάντα επιθυμούσε* (ενν. πέθανε) 3. καταστράβωω ό,τι έχω και δεν έχω, δεν αφήνω τίποτα στην άκρη: *απόσωσε όλη την περιουσία του και άρχισε να ζητάει δανεικά* ΣΥΝ. καταναλώνω, κατασπαταλώ. — απόσω-σμα (το) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἀποσφάζω*, κατ' επίρρ. του απλού σόνω]. αποτάθηκα ρ. → αποτεινόμενος αποτάω (να/θα) → αποτεινόμενος αποτάκτος, -η, -ο ΣΤΡΑΤ. (για αξιωματικό ή υπαξιωματικό) αυτός που έχει αποβληθεί οριστικά από το στράτευμα εξαιτίας σοβαρού παραπτώματος του. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποτάσσω*]. **αποταμίευμα** (το) [1833] {αποταμιεύω-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. χρηματικό ποσό ή υλικά αγαθά που δεν καταναλώνονται, αλλά φυλάσσονται για μελλοντική χρήση. αποταμίευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. (α) η συγκέντρωση χρημάτων (συνήθ. σε τραπεζικό λογαριασμό) για ώρα ανάγκης, για τον σχηματισμό κεφαλαίου κ.ά.: *κάνω ~ (β) αποταμιεύσεις* (οι) οι οικονομικές κάποιου: *χάθηκα οι ~ μιας ζωής* 2. ΟΙΚΟΝ. το ποσό τρέχοντος εισοδήματος, το οποίο δεν διατίθεται για κατανάληψη: ~ *αναγκαστική* (που πραγματοποιούν ορισμένες επιχειρήσεις, επειδή το επιβάλλει ο νόμος) || ~ *αρνητική* (όταν η καταναλωτική δαπάνη υπερβαίνει το διαθέσιμο εισόδημα) || ~ *δημόσια* | *ιδιωτική* 3. (μτφ.) η συγκέντρωση χρησμών στοιχείων: ~ *γνώσεων* ΣΥΝ. αποθησαύριση. — **αποταμιευτικός**, -ή, -ό [1833].

αποταμιευτής (ο) [1833], **αποταμιευτριά** (η) {αποταμιευτριών} πρόσωπο που αποταμιεύει. **αποταμιεύω** ρ. μετβ. [μτγν.] {αποταμιεύσα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. συγκεντρώνω και ενυποθηκεύω την πλεονάζουσα ποσότητα: *κάθε πλεονάσμα θερμίδων αποταμιεύεται στο σώμα* ΣΥΝ. αποθησαυρίζω, εναποθέτω 2. κάνω αποταμίευση (βλ.λ.) ΣΥΝ. βάζω στην άκρη | στη μπάνα 3. (μτφ.) συγκεντρώνω, αποθηκεύω χρήσιμα στοιχεία: ~ *γνώσεις* | *πληροφορίες* ΣΥΝ. αποθησαυρίζω. **αποτάθηκα** ρ. → αποτεινόμενος αποτάξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. ΣΤΡΑΤ. η οριστική αποβολή από το στράτευμα αξιωματικού ή υπαξιωματικού εξαιτίας σοβαρού παραπτώματος 2. (συνεκδ.) η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ο απότακτος αξιωματικός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποτάξω* < *αποτάσσω*]. **αποτάσσω** ρ. μετβ. {απέταξα, αποτά-χθηκα, -γμένος} 1. ΣΤΡΑΤ. αποβάλλω οριστικά αξιωματικό ή υπαξιωματικό από το στράτευμα εξαιτίας σοβαρού παραπτώματος του 2. (μεσοπαθ. **αποτάσσομαι**) δεν αποδέχομαι, αποκηρύσσομαι: ~ τον *Σατανά* (βλ. κ. λ. *απεταξάμην*). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αποχωρίζω - αποσπώ», < *ἀπο- + τάσσω*. Το μέσ. *αποτάσσομαι* έχει τη σημερινή σημ.].

αποτεθειμένος, -η, -ο → αποθέτω **αποτέθηκα** ρ. → αποθέτω αποτεινόμενος ρ. μετβ. {απέτεινα, αποτάθηκα (να/θα αποταθώ)} απευθύνομαι (προς κάποιον), στρέφω προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: (εύρ. κυρ. το μεσοπαθ. **αποτεινόμενος**) απευθύνομαι (προς κάποιον): *αποτάθηκα στον αρμόδιο υπάλληλο, για να πληροφορηθώ τι συμβαίνει* || *σε ποιον πρέπει να αποταθώ*;

[ΕΤΥΜ. αρλ. < *ἀπο- + τείνω* «απλώνω, τεντώνω». Η σημ. «αναφέρομαι, απευθύνομαι σε κάποιον» είναι μτγν.].

αποτάθηκα - αποταθώ ή αποτάθηκα - αποτανθώ; Με ή χωρίς -ν-; Το σωστό είναι αποτάθηκα | αποταθώ (χωρίς -ν-). Το ρ. *τείνω* σχηματίζεται από τη ρίζα *τεν- (*τέν-γω > τείνω*, με αντέπιση και όχι επένθεση!), εξού και τ. *τόν-ος* (τον-: ετεροειωμένη βαθμίδα | ποιοτική μεταβολή ε> ο, πβ. *λέγω: λόγ-ος, μένω: μόν-ος*). Από τη συνεσταλμένη βαθμίδα *tn (= τα-) του θέματος *τεν-* σχηματίζονται διάφοροι ρηματικοί τύποι και παράγωγα: *τά-θηκα* | *τα-θώ*: *αποτάθηκα* (πβ. *προ-τάθηκε, επεκ-τάθηκε, παρα-τάθηκε, εν-τάθηκε*), *αποταθώ* (*προ-ταθώ, επεκ-ταθώ, παρα-ταθεί, εν-ταθεί* κ.λπ.): *τα-μένος* (με ένα -μ-): *τε-τα-μένος, παρατε-ταμένος, προτε-ταμένος* κ.λπ.: *τά-ση: έκ-ταση, έν-ταση*.

αποτελειώνω ρ. μετβ. {αποτελειώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. ολοκληρώνω (κάτι), φέρω εις πέρας, χωρίς να αφήσω εκκρεμότητες: ~ *εργασία* | *οικονομία* | *τον λόγο* | *τη φράση μου* ΣΥΝ. περατώνω, τερματίζω, συμπληρώνω 2. (μτφ.) εξοντώνω (κάποιον), δίνω τη χαρακτηριστική βολή: *τον αποτέλειωσε με 'ένα χτύπημα στο πίσω μέρος του κεφαλιού*. — **αποτελείωμα** κ. **αποτελείωμα** (το), **αποτελειωτικός**, -ή, -ό, **αποτελειωτικά** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παύω*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἀποτελειώω* «ωριμάζω, φέρνω σε ωριμότητα» < *ἀπο- + τελειώω (-όω) < τελείω*]. **αποτελέσμα** (το) {αποτελέσματος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε προκύπτει από πράξη, δραστηριότητα: η έκβαση, η συνέπεια: *το ~ των διαπραγματεύσεων* || *μιας εκστρατείας* | *μιας πρωτοβουλίας* | *μιας διαδήλωσης* | *της μάχης* || *η συμπεριφορά του είναι ~ της κακής ανατροφής του* || *το ~ ήταν φυσιολογικό* | *αναμενόμενο* | *αναπάντεχο* | *απροσδόκητο* || *το καλύτερο δυνατόν* | *ευμενές* ~ ΣΥΝ. επακόλουθο ΦΡ. (α) *δίγως* | *χωρίς αποτέλεσμα* μάταια, άδικα: *προσπάθησα πολύ, αλλά ~!* (β) (το) **αποτελέσμα** (είναι) *μηδέν* για δραστηριότητες που δεν καταλήγουν κάπου, που δεν έχουν την επιθυμητή κατάληξη: *Ξόδεψε τόσα λεφτά γι' αυτό το κατάστημα, αλλά ~!* *Δεν πατάει πελάτης!* (γ) **από το αποτέλεσμα** | (λόγ.) **εκ του αποτελέσματος** (ενν. κρίνω, συμπεραίνω) για συμπεράσμα που συνάγεται από την έκβαση που είχε κάτι, με βάση το τι ακολούθησε, το τι τελικώς προέκυψε: *κρίνοντας ~ μπορούμε να πούμε ότι επρόκειτο για άστοχη ενέργεια* || *εκ του αποτελέσματος τεκμαίρεται δόλος του κατηγορουμένου* (δ) ως **αποτέλεσμα** (+γεν.) λόγω, εξαιτίας: ~ *της παραιτήσεως του επήλυθε χάος* (ε) **και ποιο το αποτέλεσμα**; για τη δήλωση απογοήτευσης ή πικρίας από προσπάθεια που δεν απέδωσε τα αναμενόμενα: *Μια ζωή αγωνίστηκε για τα παιδιά του ~; Ούτε που γυρνάει να τον δουν!* (στ) **έγω ως αποτέλεσμα** προκαλώ (κάτι), επιφέρω ως συνέπεια: *η άρνηση μιας χώρας να συμμορφωθεί προς τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου έχει ως αποτέλεσμα την καταδίκη της από διεθνείς οργανισμούς* 2. (ειδικότ.) (α) το σύνολο των στοιχείων που προκύπτουν από μια δραστηριότητα: *το ~ των ερευνών για το έιτζ* ΣΥΝ. πόρισμα (β) (συνήθ. στον πληθ) τα ποσοστά των κομμάτων σε εκλογές: *η έκδοση | ανακοίνωση των ~* || *τα ~ των εκλογών* (γ) ΑΘΛ. το σκορ αθλητικής συνάντησης: *τα ~ του ΠΡΟ-ΠΟ* || *το ~ του ντέρμπι* || *στους χθεσινούς αγώνες σημειώθηκαν τα εξής ~* ΦΡ. **φρόνο αποτέλεσμα** επιτυγχάνω συγκεκριμένη επίδοση: *τον τελευταίο μήνα η ομάδα φέρνει καλά αποτελέσματα* (δ) (στον πληθ.) για διαγωνισμούς, μαθητικές εξετάσεις κ.λπ. (ι) οι επίδοσεις των υποψηφίων: *ανακοινώθηκαν τα ~ των υποψηφίων για τα Α.Ε.Ι.* (ii) (συνεκδ.) ο κατάλογος που τις περιέχει: *τα ~ του διαγωνισμού αναρτήθηκαν στο υπουργείο* (ε) ό,τι προκύπτει από μια αριθμητική πράξη, η λύση ενός προβλήματος, το εξαγόμενο: *το ~ μιας πρόσθεσης* | *των πράξεων* | *της άσκησης* || *βρήκαμε το ίδιο ~;* ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιπτώση*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αποτελέω* «φέρνω εις πέρας, ολοκληρώνω»].

αποτελεσματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να επιφέρει το αναμενόμενο αποτέλεσμα: ~ *θεραπεία* | *ενέργεια* | *προσπάθεια* | *όραση* | *τρόπος* | *μέθοδος* | *παρέμβαση* ΣΥΝ. δραστηριός, ενεργός ΦΡ. ΓΛΩΣΣ. **αποτελεσματικός ενεστώτας** βλ. λ. *ενεστώτας*. — **αποτελε-σματικ-ά** /-ώς [1871] επίρρ., **αποτελεσματικότητα** (η) [1869].

αποτελεμάτων ρ. μετβ. [1886] {αποτελεμάτω-σα, -θηκα, -μένος} (κυριολ.) μεταβάλλω (μια επιφάνεια) σε τέλμα, σε στάση ειλωδή έκταση: (συνήθ. μτφ.) προκαλώ στασιμότητα (πνευματική, ηθική, οικονομική), δεν ευνοώ την εξέλιξη, την πρόοδο- οδηγώ σε αποτελεμάτωση (βλ.λ.): *οι ειρηνευτικές συνομιλίες έχουν ουσιαστικά αποτελεματωθεί από την άκομπη στάση των δύο πλευρών*.

αποτελεμάτωση (η) [1886] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η πλήρης στασιμότητα, η απουσία εξέλιξης ή προόδου σε ένα θέμα, σε μια διαδικασία: *σε ~ έχουν οδηγηθεί τα έργα κατασκευής του φράγματος*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. stagnation].

αποτελώ ρ. μετβ. {αποτελείς... | αποτελέ-εσα (λόγ. απετέλεσα), -ούμαι, -έστηκα} 1. είμαι μέρος συνόλου: *δόδεκα μήνες αποτελούν ένα έτος* || *το νερό αποτελείται από υδρογόνο και οξυγόνο* ΣΥΝ. συνθέτω, απαρτίζω, σχηματίζω · 2. ως συνδετικό ρήμα με κατηγορούμενο σε αιτιατική πτώση και με τη σημασία «είμαι»: η ευγενεία αποτελεί *δείκτη πολιτισμού* || *η συμπεριφορά των αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση* ΣΥΝ. συνιστώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποτελώ*, αρχική σημ. «φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω», < *ἀπο- + τελώ (-έω) < τέλος*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αποτέτιοις, -α, -ο αντων. 1. αντί για όνομα προσώπου είτε επειδή δεν το θυμώναμε είτε επειδή δεν θέλουμε να το αναφέρουμε είτε με υποτιμητική διάθεση: *ήταν μαζί κι ο - ξέρεις ποιον σου λέω!* 2. (!-ευφημ.) (α) ο πρακτός (β) **αποτέτιοι** (τα) τα γεννητικά όργανα: *τους έδειξε τ' αποτετεια του* (βλ. κ. λ. *απαντός, απαντώνω*).

αποτεφρώνω ρ. μετβ. {αποτέφρω-σα, -θηκα, -μένος} μεταβάλλω σε τέφρα, καίω εντ'λώος αφήνοντας μόνο στάχτη: η φωτιά *αποτέφρωσε* εκατό *στρώματα* δασικής έκτασης ΣΥΝ. κατακάω, απανθρακώνω. [ETYM < μγν. *ἀποτεφρώ* < *ἀπο-* + *τεφρώ* (-όω) < *τέφρα*].

αποτέφρωση (η) [1819] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η καύση (σώματος) οσότου γίνει τέφρα, καεί εντελώς: η ~ του νεκρού ΣΥΝ. απανθράκωση. — αποτεφρωτικός, -ή, -ό [1897].

αποτεφρωτήρας (ο) η συσκευή που χρησιμοποιείται για την τέφρα καύση και καταστροφή άχρηστων αντικειμένων ή την αποτέφρωση νεκρών.

αποτζιατούρα (η) ΜΟΥΣ. (στην αρμονία της μουσικής) είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.), η επέρειση (βλ. λ.).

αποτηγανίδι (το) {δύσχυρ. αποτηγανιδ-ιού | -ιών} (κυρ. στον πληθ.) τα υπολείμματα των τροφών στο τηγάνι μετά το τηγάνισμα ΣΥΝ. ξεροτηγανίδι.

αποτίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ο προσδιορισμός της χρηματικής αξίας, της τιμής ενός πράγματος: η ~ της περιουσίας κάποιου || ~ των ζημιών | των καταστροφών ΣΥΝ. υπολογισμός, εκτίμηση 2. (κατ' επέκτ.) η εκτίμηση σε γενικές γραμμές (της φύσης, της ποιότητας, της σημασίας πράξης, κατάστασης ή διαδικασίας): η *θετική* - της *συνεισφοράς* του στο τελικό αποτέλεσμα.

αποτιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποτιμάς... | αποτιμή-σα, -ώμια, -άτια..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. προσδιορίζω (τη χρηματική αξία, την τιμή πράγματος): η *τελευταία καταγραφή αποτιμά* την *περιοδία* του στο *ύψος* του ενός *δισεκατομμυρίου*. ΣΥΝ. υπολογίζω, εκτιμώ, λογαριάζω 2. (κατ' επέκτ.) εκτιμώ σε γενικές γραμμές (τη φύση, την ποιότητα, τη σημασία πράξεως, κατάσταση ή διαδικασίας): *αποτίμησαν θετικά* τη *συμβολή* μας στην *υπόθεση* τους.

αποτινάξω κ. (λόγ.) αποτινάσσω [αρχ.] ρ. μετβ. {αποτινά-ξα, -γθη-κα, -γμένος} (κυριολ.) τινάζω (κάτι) από πάνω μου, πετώ μακριά- (συ-νήθ. μτφ.) απαλλοδοσμαι από (πρόσωπο, πράγμα ή κατάσταση) που λειτουργούν καταπιεστικά, δημιουργώντας συνθήκες τυραννίας, υποδούλασης: οι *Έλληνες αποτινάξαν* τον *τουρκικό ζυγό*.

αποτινάξη (η) [1821] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (μτφ.) η απαλλαγί από (κάτι που λειτουργεί ως πίεση, καταπιεστικά, ως βάρος): η ~ του *τουρκικού ζυγού* από τους *Έλληνες*.

αποτινώ κ. (εσφαλμ.) αποτιώ ρ. μετβ. (απέτισα) (συνήθ. μτφ.) ξεπληρώνω (ηθικό κυρ. χρέος), αποδίδω (ηθική οφειλή): απέτισαν *φόρο τιμής* στο *μνημείο* των *πεσόντων* κατά το *έπος* του '40 || *αποτίσαμε όλοι* το *χρέος* μας *προς* την *πατρίδα*. [ETYM < αρχ. *ἀποτινώ* | *ἀποτίω* < *ἀπο-* + *τινώ* «πληρώνω» < *τι-vE-ω < IE. *k'ei- «πληρώνω», πβ. λατ. *roena* «ποινή», γαλλ. *peine*, ισπ. *pena*, αγγλ. *rain* «πόνος» κ.ά. Ομόρρ. *ποινή* (βλ.λ.)].

αποτινώ ή αποτίω: εκτίνω ή εκτίω: Στην Αρχαία Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν δύο διαφορετικά στη σημασία τους ρήματα: τα τίνω (*τίσω, έτισα*) και τίω (*τίσω, έτισα*)- το τίνω σήμαινε «πληρώνω, ξεπληρώνω, αποδίδω», το τίω (από όπου το τι-μή) σήμαινε «τιμώ». Από τον μέλλοντα και τον αόριστο των δύο ρημάτων που συνέπιπταν (*τίσω, έτισα*), επήλθε από την αρχαία εποχή σύγχυση ανάμεσα στα δύο ρήματα, που επεκτάθηκε και στους νεότερους χρόνους. Αυτό ως προς τα απλά ρήματα τίνω και τίω. Από μόνο το ρ. τίνω σχηματίστηκαν τα σύνθετα ρ. αποτινώ και εκτίνω - *αποτιώ και *εκτίω δεν σχηματίστηκαν ποτέ! Αρα, και σημασιολογικός και μορφολογικός (από πλευράς σχηματισμού) είναι ορθότερα τα αποτινώ φόρο τιμής (όχι αποτίω...) και εκτίνω ποινή (όχι εκτίω...), με παράγωγα: αποτίση και έκτιση. Ας σημειωθεί εδώ και η γωνιστή λ. *τίσις*, που ήταν «το ξεπληρώμα, η ανταμοιβή, η εκδίκηση», αυτό που έπρεπε να πληρώσει όποιος διεπράττε την *ύβριν*, όποιος προκαλούσε με τα έργα ή με τα λόγια του και έβλαπτε προκλητικά και με έπαρση αθώα θύματα.

απότιση (η) [μγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) η απόδοση (του οφειλόμενου κυρ. ηθικού χρέους): η ~ *χρέους* τιμής *εκ μέρους* της *πολιτείας* στους *πεσόντες*.

αποτιτάνωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | γωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η εναπόθεση σε κύτταρα, ιστούς κ.α. αλάτων ασβεστίου. — αποτιτανωμέ'ος, -η, -ο. [ETYM < *απο-* + *τιτάνωση* < μγν. *τιτανούμαι* «αλείφωμαι με τιτάνιο»].

αποτιώ ρ. → αποτινώ
αποτίμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η απόσπαση τμήματος από το σύνολο στο οποίο ανήκει με τη διαδικασία της τομής: η αποκοπή ΣΥΝ. απότομη. [ETYM < υ-γν. *ἀποτίμησις* < αρχ. *ἀποτέμνω* < *ἀπο-* + *τέμνω*].

αποτοιχίζω ρ. μετβ. {αποτοιχίς-α, -τηκα, -μένος} ΑΡΧΑΙΟΛ. αφαιρώ μια τοιχογραφία από τον τοίχο στον οποίο βρίσκεται, με σκοπό να τη συντηρήσω ή να τη διασώσω. — αποτοιχίση (η).

απότοκος, -ος-η, -ο (λόγ.) αυτός που αποτελεί τη αγόρροια, το λογικό επακόλουθο συγκεκριμένης κατάστασης ή γεγονόςτος: η *οικονομική κρίση* που *πλήττει* τη *χώρα* μας *θεωρείται* ~ της *γενικότερης οικονομικής αστάθειας* που *μαστίζει ολόκληρο* τον *κόσμο* ΣΥΝ. παρεπόμενος, επακόλουθος, αποτέλεσμα. [ETYM αρχ. < *ἀπο-* + *τόκος* < *τίκτω* (βλ. λ. *τόκος*)].

αποτολμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποτολμάς... | αποτόλμη-σα, -ώμια, -άτια..., -ήθηκα} επίδεικνύω ξεχωριστό θάρρος και τόλμη (στην προσπάθεια για την επίτευξη ιδιαίτερος επικίνδυνου στόχου), προβαίνω σε (ιδιαιτέρω τόλμημα, χωρίς να υπολογίζω τις συνέπειες): *μια χούφτα πατριωτών αποτόλμησαν* την *ανατίναξη* των *εχθρικών αποθηκών!*

απότομη (η) [αρχ.] η απότμηση (βλ.λ.): η ~ της *κεφαλής* του *Ιωάννη*

τού *Βαπτιστή*.
απότομος, -η, -ο 1. (α) (για τόπους) αυτός που έχει σχεδόν κατακόρυφη κλίση από μεγάλο ύψος: ~ *πλαγιά* | *κατηφορία* | *αηφόρα* ΣΥΝ. κατακόρυφος, απόκρημνος ΑΝΤ. επίπεδος, ομαλός (β) (για στροφή) (ι) αυτός που σχηματίζει οξεία γωνία: ο *δρόμος προς* την *κορυφή* του *βουνού* ήταν *αηφορικός* με *συνεχόμενες* - *στροφές* (ii) αυτός που γίνεται με ταχύτητα σε στενό χώρο: *πήρε* μια ~ *στροφή* || *έκανε* μια ~ *στροφή* και *έφυγε* προς την *αντίθετη* *κατεύθυνση* 2. (μτφ.) (α) (για γεγονότα ή φαινόμενα) αυτός που δεν είναι αναμενόμενος, που συμβαίνει ξαφνικά, πέρα από κάθε προσδοκία: η ~ *άνοδος* του *δολαρίου* ΣΥΝ. αφνιδιαστικός, αναπάντεχος, ξαφνικός (β) (ειδικότερ. για πράξη, ενέργεια) αυτός που επιτελείται γρήγορα και ξαφνικά, αφνιδιάζοντας και προκαλώντας φόβο: *έκανε* μια ~ *μεταβολή* και *εξαφανίστηκε* || το ~ *φρενάρημα* του *προπορευόμενου* *αυτοκινήτου* *προκάλεσε* *τρακάρισμα* ΑΝΤ. αναμενόμενος, ομαλός, φυσιολογικός 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από κοφτό, άκομμο τρόπο, χωρίς ευγένεια ή διακριτικότητα: *είναι* πολύ ~ *στις απαντήσεις* του και *συνήα προσβάλλει* τους *συνμιλήτες* του || ~ *κουβέντες* | *τρόπος* | *συμπεριφορά* | *αντίδραση* ΣΥΝ. τραχύς, αγενής. — απότομα | αποτόμως [αρχ.] επίρρ. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «αποκομμένος» και κατ' επέκτ. «τραχύς, απόκρημνος», < *ἀποτέμνω* (αποκόπτω) < *ἀπο-* + *τέμνω* (βλ. κ. *τόμος*)].

αποτοξίνωση (η) → αποτοξίνωση
αποτοξίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΒΙΟΛ. η μεταβολική διαδικασία κατά την οποία οι τοξίνες διασπώνται και μετατρέπονται σε λιγότερο τοξικές και ευκολότερα αποβαλλόμενες από τον οργανισμό ουσίες: αυτή τη *βδομάδα* θα *φάμε* μόνο *φρούτα* και *λαχανικά* για ~ 2. η ειδική θεραπεία για την απεξάρτηση (βλ. λ.) χρόνιων τοξικομανών από τα ναρκωτικά, το αλκοόλ ή άλλη τοξική ουσία: *μήκε* σε *κλινική* για ~ || *κάνω* ~ || *είμαι* στο *στάδιο* της ~ 3. (μτφ.) η απαλλαγή από κατάσταση ή συνήθεια που βλάπτει, που φορτίζει: *πώς* *διακοπές* δεν *διαβάζει* *εφημερίδες*, για ~ από την *ειδησιογραφία* || *θα* *πάω* να *ζήσω* στην *εξοχή* για ~. Επίσης αποτοξίνωση (σημ. 2). — αποτοξινωτικός, -ή, -ό, αποτοξινώνω ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM < *απο-* + *τοξίνη*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *detoxi(f)ication*].

αποτοξίνωση - αποτοξίνωση. Την «αποβολή» τοξικών ουσιών προεπάθησαν τα τελευταία χρόνια να τη διακρίνουν εννοιολογικά και ορολογιακά από την «απεξάρτηση» (τοξικομανών) από τοξικές ουσίες. Έτσι έπλασαν για την απεξάρτηση τον όρο (αγγλ.) *disintoxification*, διατηρώντας για τη γενικότερη αποβολή των τοξικών ουσιών τον όρο (αγγλ.) *detoxification*. Αντιστοίχως πλάστηκαν στην Ελληνική ο όρος αποτοξίνωση (για το *disintoxification*) κοντά στον παλαιότερο όρο αποτοξίνωση (= *detoxification*). Ωστόσο, τόσο στις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες όσο και στην Ελληνική οι αρχικοί όροι *detoxification* και *αποτοξίνωση* εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ευρύτερα και για τις δύο χρήσεις | σημασίες.

αποτραβό ρ. μετβ. {αποτραβάς... | αποτράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ηγμένος} (κυριολ.) τραβό έξω | μακριά- (συνήθ. μτφ.) βγάλω από (συνήθ. ανεπιθύμητη) κατάσταση, χώρο, περιβάλλον, απομακρύνω: *προσπάθησε* με *κάθε* *τρόπο* να τον *αποτραβήξει* από τα *ναρκωτικά* || *γέρος* *πια αποτραβήχτηκε* από την *πολιτική* ΣΥΝ. ξεκόβω, ξεμακραίνω. — αποτράβηγμα (το).

αποτράπηκα ρ. → αποτρέπω
αποτρελάνω ρ. μετβ. {αποτρέλα-να, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον που βρίσκεται ήδη σε διαταραγμένη ψυχική κατάσταση) να χάσει εντελώς τα λογικά του, να τρελαίνει εντελώς: *ήταν* *που* *ήταν* *τρελός*, με *αυτό* που *έπαθε* *αποτρελάθηκε* ΣΥΝ. τα χάνω τελείως 2. (μτφ.) εκνευρίζω (κάποιον) σε υπερβολικό βαθμό, κάνω (κάποιον) έξω φρενών: *μας* *έχει* *αποτρελάνει* με τα *καινούργια* του *καμώματα*.

αποτρεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] (+γεν.) 1. αυτός που αποτρέπει, που δεν επιτρέπει να γίνει κάτι (βλ. κ. λ. *αποτρέπω*): η *κρισμότητα* της *κατάστασης* είναι *αποτρεπτική* *κάθε* *εφησυχασμού* || οι *δεδομένες* *συνθήκες* είναι ~ *ενός* *τέτοιου* *εγχειρήματος* 2. ΛΑΟΓΡ. *αποτρεπτικό* (το) φυλάχτο ή ξόρκι, για να προφυλάσσει κανείς από το κακό. — αποτρεπτικ-ά | -ώς επίρρ., αποτρεπτικότητα (η).

αποτρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέτρεμα, αποτράπηκα (λόγ. απετράπη, -ης, -η..., μτχ. αποτραπείς, -είσα, -έν)} 1. συμβουλευό ή πείθω (κάποιον) να μην κάνει (κάτι): ήθελε να *εγκαταλείψει* το *σπίτι* της, *αλλά* την *απέτρεμα* || *σκεφτόταν* να *βάλει* *υποψηφιότητα*, *αλλά* τον *απέτρεμα* 2. εμποδίζω, ώστε να μη γίνει (κάτι), δεν αφήνω να πραγματοποιηθεί (κάτι): *χάρη* στους *χειρισμούς* του *ειδικού* *διαμεσολαβητή* *απετράπη* ο *κίνδυνος* *σύρραξης* || η *έγκαιρη* *επέμβαση* του *αμυντικού* *απέτρεπε* το *γκολ* ΣΥΝ. απομακρύνω, αποσοβά, παρεμποδίζω ΑΝΤ. προτρέπω, ενθαρρύνω.

αποτρίβη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.) ΟΙΚΟΝ. η μείωση του βάρους των (χρυσών ή αργυρών) νομισμάτων λόγω της μακροχρόνιας χρήσης τους, η οποία (ιδ. στα χρυσά νομίσματα), όταν υπερβεί συγκεκριμένο όριο, καθιστά το νόμισμα μη αποδεκτό.

αποτρίβω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέτριμα, αποτρίφηκα} 1. φθείρω (κάτι) με την τριβή 2. τριβώ (κάτι) εντελώς, σε όλη του την έκταση.

αποτρίμμα (το) [μγν.] {αποτρίμμα-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. για τροφές) αυτό που απομένει μετά από τρίψιμο, κόψιμο κλπ.: ~ *ψωμιού*.

αποτριχώνω ρ. μετβ. {αποτριχώ-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ ανεπιθύμητες τρίχες από διάφορα σημεία του σώματος.

αποτριχίση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αφαίρεση των ανεπιθύμητων τριχών από διάφορα σημεία του σώματος (π.χ. από το πρόσωπο, τα χέρια, τα πόδια, τις μασχάλες), για λόγους καλαισθησίας: *ριζική* | *τοπική* ~ || ~ με *λείψερ* | με *κερί* (πβ. κ. λ. *χαλάουσα*).

— αποτριχωτικός, -ή, -ό.
 [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *epilation*].
αποτρόπαιος, -α, -ο αυτός που προκαλεί αποστροφή, αισθήματα φρίκης απεχθής, απάιστος: Το ~ έγκλημα που είδε το φως της δημοσιότητας, συγκλόνισε την κοινή γνώμη ΣΥΝ. ανατριχιαστικός, αποκρουστικός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αποτροπή].
αποτροπή (ή) **1.** η συγκράτηση ή παρεμπόδιση (κάποιου) με την πειθώ (με λόγια, συμβουλές, χειρισμούς), ώστε 'α μη' προβεί σε συγκεκριμένη πράξη, 'α μην ενεργεί κατά συγκεκριμένο τρόπο: η ~ των νέων από τις εύκολες λύσεις και η παρότρυνση τους προς τις ευγενείς ασχολίες είναι έργο των γονέων ΑΝΤ. προτροπή, παρότρυνση 2. η παρεμπόδιση (μιας εξέλιξης), ώστε να μην υπάρξουν οι προϋποθέσεις ή οι αναγκαίες συνθήκες, για να γίνει (κάτι): όλοι εργάζονται για την ~ του πολέμου ΣΥΝ. αποσοβήση ΑΝΤ. παρακίνηση 3. ΣΤΡΑΤ. η στρατηγική ενίσχυση των στρατιωτικών δυνάμεων που διαθέτει μια χώρα, ώστε αυτές να ενεργούν προς οποιοδήποτε επιβουλεύεται την ακεραιότητα της ως παράγοντας ματαίωσης ή και παραίτησης από επιθετική ενέργεια: οι δύο υπερδυνάμεις ενίσχυναν τις δυνάμεις αποτροπής κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αποτρέπω].
αποτροπιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} αισθάνομαι αποτροπιασμό (για κάτι). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σμκ. «προσφέρω αποτροπική θυσία», < αποτροπή].
αποτροπιασμός (ο) [μτγν.] το αίσθημα έντονης απεχθειας και αηδίας μπροστά στη φρίκη θάνατος ή ειδήσης κ.λπ.: αντίκρισαν με ~ το φρικτό θέαμα. — αποτροπιαστικός, -ή, -ό [μεσν.].
απότρυνμα επίρρ. (λαϊκ.) μετά τον τρύγο.
αποτρυνία (τα) {αποτρυνιών} (λαϊκ.) τα αποστάφυλα (βλ.λ.). Επίσης αποτρυνιδια.
αποτρυνιά [μτγν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. {αποτρυνιάς... | αποτρυν-ήσα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) τελειώνω τον τρύγο.
αποτρόφυ(ο) ρ. αμετβ. [αρχ.] {απόφραγα} αποτελειώνω το φαγητό μου.
αποτσίγυρο (το) το τμήμα του τσιγάρου που έχει απομείνει, αφού το καπνίσουν: αδειάζω το τασάκι από τ' αποτσίγυρα ΣΥΝ. γόπα.
αποτυγχάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {απέτυχα, αποτυχημένος} ♦ **1.** (μετβ.) δεν καταφέρνω να πραγματοποιήσω (τον σκοπό μου), δεν πετυχαίνω (ό,τι επιδιώκω): απέτυχα να τον πείσω ΑΝΤ. επιτυγχάνω, πετυχαίνω ♦ (αμετβ.) **2.** δεν έχω την επιδιωκόμενη έκβαση, δεν οδηγώ στο επιθυμητό αποτέλεσμα: οι συνομιλίες για την ειρήνευση στην περιοχή απέτυχαν 3. (α) δεν εκπληρώνω τον προορισμό μου, δεν κατορθώνω να γίνω αυτό που θεωρείται αποδεκτό: απέτυχε στη ζωή του (β) (ειδικότ.) δεν καταφέρνω να καλύψω τα έξοδα μου ή να φέρω κέρδη: η συναυλία απέτυχε, επειδή δεν διαφημίστηκε σωστά || το ακριβό εισιτήριο κράτησε τον κόσμο μακριά και η εκδήλωση απέτυχε. Επίσης (καθμ.) αποτυχάω [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άπο- + τυγχάνω].
αποτύπωμα (το) {αποτυπώματος | -ατα, -άτων} **1.** σημάδι που δημιουργείται πάνω σε αντικείμενο από την πίεση που ασκεί άλλο αντικείμενο ή σώμα πάνω σε αυτό, λ.χ. ένα πέλμα πάνω στην άμμο, μια παλάμη πάνω σε (αχρισμένο) τζάμι κ.λπ.: οι διαρρηκτές φορούσαν γάντια, για να μην αφήσουν αποτυπώματα ΣΥΝ. ίχνος (πβ. λ. στάγμα, χνάρι, πατημασιά, δακτυλιά Φ. (α) δακτυλικό αποτύπωμα το ίχνος που αφήνουν οι γραμμές του δέρματος της εσωτερικής πλευράς των δαχτύλων του χεριού, πάνω σε κάτι που πιάνει ή αγγίζει κανείς, που έρχεται σε επαφή με αυτό, το οποίο ανιχνεύεται με συγκεκριμένο τρόπο και χρησιμοποιείται κατά τις εγκληματολογικές έρευνες για τον εντοπισμό των δράστων: πάνω στην πόρτα βρέθηκαν δακτυλικά αποτυπώματα || παίρνω | εξετάζω | σβήνω τα ~ (β) **παίρνω αποτυπώματα (κάποιου)** (στο αστυνομικό τμήμα) αποτυπώνω σε ειδικό χαρτί και με ειδικό μελάνι τις γραμμές στο δέρμα της εσωτερικής πλευράς του δεξιού δείκτη (κάποιου), προκειμένου να διαπιστώσω αν κατάζητείται ή για την έκδοση δελτίου ταυτότητας 2. (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζεται στα εξωτερικά χαρακτηριστικά, στη μορφή (κάποιου), μια ψυχική κατάσταση: το πρόσωπο της είχε έντονα τα ~ του πόνου ΣΥΝ. σημάδια, σημεία. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημασία «εντύπωση», < άποτυπώ. Το δακτυλικό αποτύπωμα είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. finger-print].
αποτυπώνω ρ. μετβ. {αποτύπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δημιουργώ αποτύπωμα (βλ.λ.) με ποικίλους τρόπους: αποτύπωσε τη μορφή του πάνω στον γύψο || ~ τα αρχικά μου σε δερμάτινη θήκη ΣΥΝ. σταμπάρω, τυπώνω 2. (μτφ.) (α) απεικονίζω πολύ εκφραστικά, με ζωντανό τρόπο, πάρα πολύ έντονα: στον πίνακα του αποτυπώνει την πραγματικότητα της εποχής του || (κ. μεσοπαθ. **αποτυπώνομαι**) η φρίκη του πολέμου είχε αποτυπωθεί στο βλέμμα του || ο πόνος αποτυπωνόταν στο πρόσωπο του ΣΥΝ. αισθητοποιώ, (μτφ.) φωτογραφίζω (β) παρουσιάζω με ορισμένο τρόπο: «η απόπειρα εξασθένισης του προέδρου του κόμματος στο Βουλή αποτυπώθηκε αρνητικά στον Τύπο» (εφημ.) 3. (μεσοπαθ.) (στο μυαλό | στη μνήμη) συγκρατώ με ακρίβεια (τα στοιχεία συγκεκριμένης εικόνας), εγγράφω στη συνείδηση: στο μυαλό του παιδιού είχε αποτυπωθεί με κάθε λεπτομέρεια η σκηνή του φόνου ΣΥΝ. εντυπώνω, χαράζω 4. ΤΟΠΟΓΡ. κάνω τις μετρήσεις που χρειάζονται για τη χαρτογράφηση μιας περιοχής. [ΕΤΥΜ < αρχ. αποτύπω < άπο- + τυπώ (-όω) < τύπος].
αποτύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώνεται το ανάγλυφο μιας επιφάνειας σε άλλη ΣΥΝ. εκτύπωση, (καθμ.) σταμπάρωμα **2.** (συνεκδ.) το σχήμα που δημιουργείται, όταν μια ανάγλυφη επιφάνεια πιεστεί πάνω σε άλλη: σε εσωτερική σελίδα του βιβλίου υπήρχε η ~ των αρχικών γραμμάτων

του ονόματος του 3. (μτφ.) η λεπτομερής αναπαράσταση ενός γεγονότος, μιας κατάστασης: στο έργο του βρίσκει κανείς την ~ της καθημερινής ζωής των χωρικών 4. η απεικόνιση με εκφραστικό, έντονο τρόπο: η ~ της θλίψης στη ματιά της 5. η ισχυρή εντύπωση, η πιστή εγγραφή στη μνήμη: η ~ της σκηνής του φόνου στο μυαλό | στη μνήμη του 6. μέθοδος διακόσμησης χρησιμοποιούμενη στην αγγειοπλαστική ΣΥΝ. στάγμα 7. ΤΟΠΟΓΡ. το σύνολο των μετρήσεων που εκτελούνται κατά τη χαρτογράφηση μιας περιοχής ΣΥΝ. υποτύπωση · 8. ΒΙΟΛ. η ικατότητα απομνημόνευσης, κατά τα πρώτα κρίσιμα στάδια της ζωής μερικών νεαρών ζώων, του σχήματος, των ήχων ή της μυρωδιάς κυρ. των γονέων τους ή του τόπου γεννήσεως τους. [ΕΤΥΜ. < μτγν. αποτύπωσης < αποτύπω. ο βιολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. imprinting].
αποτυφλώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποτύφλω-σα, -θηκα, -μένος} τυφλώνω εντελώς (κυρ. μεσοπαθ.): στην αρχή απλώς δεν έβλεπε καλά, τώρα πια όμως αποτυφλώθηκε.
αποτυχάω ρ. → αποτυγχάνω
αποτυχημένος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει καταζωηθεί (κοινωνικά, οικονομικά, καλλιτεχνικά κ.λπ.): ~ καλλιτέχνης | επιχειρηματίας || (κ. ως ουσ.) είναι ένας ~ δεν έχει κάνει τίποτε αξιολογικό στη ζωή του 2. αυτός που δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις που επιβάλλουν οι συνθήκες, που δεν συμβάλλει στην επιτυχία ή είναι ακατάλληλος (για συγκεκριμένο σκοπό): ~ επιλογή | εμφάνιση | ντύσιμο | πορεία διαμαρτυρίας ΑΝΤ. επιτυχημένος.
αποτυχία (η) {αποτυχιών} **1.** το ανεπιτυχές αποτέλεσμα, η κατάληξη που είναι αντίθετη με τις αρχικές προσδοκίες, που δεν δικαιώνει τους αρχικούς υπολογισμούς: η συγκέντρωση κατέληξε σε ~ λόγω της μικρής προσέλευσης οπαδών || είχε μια ~ στις εξετάσεις (δεν πέρασε) || η ~ του κόμματος στις εκλογές || η ~ του τον πείσωσε ΑΝΤ. επιτυχία 2. (συνεκδ.) πρόσωπο ή πράγμα που δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες ή στις απαιτήσεις που δημιουργούν οι συνθήκες: το γχειρίσμα τους ήταν ~! || ο μουσακάς ήταν ~! || (οικ.) Αχ, αυτό το παιδί ήταν σκέτη ~! Σε τίποτα δεν έμοιασε του πατέρα του. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αποτυχής < αρχ. αποτυχάω (πβ. αόρ. β' όπ-έ-τυχ-ον)].
απούλητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει πουληθεί: ~ εμπορεύματα. Επίσης (λόγ.) απόλητος.
απούλοποιηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μετατροπή υλικού αντικείμενου σε άυλο, συνήθ. ψηφιακής μορφής: εξαργέλιθηκε η ~ των ενσήμων του Ι.Κ.Α. 2. (ειδικότ. στο Χρηματιστήριο Αξιών) η αντικατάσταση των μετοχών, οι οποίες υπάρχουν σε έντυπη μορφή όπου αναγράφονται συγκεκριμένα στοιχεία, από άυλους τίτλους, δηλ. από εγγραφές (υπό μορφήν κωδικών) σε ηλεκτρονική ή άλλα αρχεία. [ΕΤΥΜ-Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. dematerialisation].
απούνο επίρρ. ελλ. ακριβώς ακριβώς πάνω στην ώρα που είχε οριστεί: δόσαμε ραντεβού στις δύο και ήρθε ~. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. appunto «αμέσως, ατοστιγμείς» (< punto «στιγμή, σημείο» < lat. punctum)].
απουράνωσιν (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή ενός ουρανικού φθόγγου σε φατνιακό άποουρανικοποίηση: είναι χαρακτηριστική σε ελληνικές διαλέκτους η - του «σ» πριν από το ημίφωνο «ι», που σιγάτι, όπως στη λέξη «κεράσια - κέρασια» ή του «ξ» στο «μαγαζιά - μαγαζά» ΑΝΤ. ουρανικοποίηση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dépalatalisation].
άπους, -ους, -ουν {άπ-οδος, -ουν | -οδες (ουδ. -οδα), -όδων} (λόγ.) αυτό που δεν έχει πόδια. Επίσης άποδος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + πους, ποδός].
απουσία (η) {απουσιών} **1.** η κατάσταση κατά την οποία κανείς είναι απών (βλ.λ.), δεν παρευρίσκεται (κάπου): χθες το βράδυ η ~ σου έγινε αισθητή ΑΝΤ. παρουσία: Φρ. (κάποιος) λάμπει διά της απουσίας του για περιπτώσεις στις οποίες η απουσία κάποιου γίνεται αισθητή, προκαλεί εντύπωση ή συνγνώ. ειρων. για κάποιον που δεν παρευρίσκεται κάπου, αν και θα όφειλε: στην κρίσιμη αυτή σύσκεψη, όπως και άλλες φορές στο παρελθόν, ο υπουργός έλαμψε διά της απουσίας του! 2. (συνεκδ.) το πρόσωπο που δεν είναι παρόν (κάπου): για το κόμμα μας αποτελεί μια σημαντική ~ || η ομάδα έχει τρεις ~ ΣΥΝ. απών, απόλεια 3. (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία κανείς είναι απών: επέστρεψε ύστερα από ~ δύο χρόνων || πολλά προβλήματα παρουσιάστηκαν κατά την ~ του 4. (ειδικότ. για μαθητές ή εργαζομένους) η μη προσέλευση (στο μάθημα ή στην εργασία): κάνω απουσίες || δικαιολογημένη | αδικαιολόγητη ~ ΑΝΤ. παρουσία 5. (ειδικότ. για τα μαθήματα) η γραπτή δήλωση σε αποσιολόγιο της μη προσέλευσης μαθητή στην ώρα συγκεκριμένου μαθήματος: παίρνω απουσίες || έχω πολλές ~ και κινδυνεύω να μείνω στην ίδια τάξη 6. η έλλειψη (πράγματος): η ~ συγκινήσεων έκανε τη ζωή τους πλεκτητική || ~ ενγοηποιητικών στοιχείων ΣΥΝ. έλλειψη, ανυπαρξία ΑΝΤ. ύπαρξη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < απειμι «είμαι απών» < άπ(ο)- + ειμι (βλ. κ. ουσία). Η φρ. έλαμψε διά της απουσίας του αποδίδει τη γαλλ. il brilla par son absence]. **απουσιάζω** ρ. αμετβ. {απουσιάζω} **1.** (για πράξ.) δεν παρευρίσκομαι, δεν είμαι εκεί όπου έπρεπε να είμαι: ~ από το σχολείο | από τη δουλειά || «αυτή τη στιγμή απουσιάζουμε» αφήστε το μήνυμά σας...» (μήνυμα σε αυτόματο τηλεφωνητή) ΣΥΝ. λείπω ΑΝΤ. είμαι παρόν, παρί-σταμαι 2. δεν υπάρχω, παρουσιάζω έλλειψη: όταν απουσιάζουν οι αποδείξεις, η κατηγορία δεν μπορεί να στηριχθεί || όταν απουσιάζουν τα κατάλληλα στελέχη, είναι ευνόητο η επιχείρηση να παρουσιάζει προβλήματα || από την πώληση του απουσιάζουν οι περιττές εκφράσεις ΣΥΝ. λείπω. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σμκ. «σπατάλω την παρουσία μου», < απουσία

(με τη σημ. «σπατάλη»). Με τη σύγχρονη σημ. η λ. μαρτυρείται από το 1871].

απουσιολόγιο (το) {απουσιολογί-ου | -ων} το ειδικό βιβλίο στο οποίο σημειώνονται οι απουσίες των μαθητών από τα μαθήματα τους.

απουσιολόγος (ο/η) μαθητής στον οποίο έχει ανατεθεί να σημειώνει τους μαθητές που απουσιάζουν από τα μαθήματα στο απουσιολόγιο. [ETYM. < απουσία + -λόγος < λέγω «συλλέγω»].

αποφάγια (τα) {χωρ. γεν.} ό,τι έχει περισσέψει μετά το τέλος του φαγητού και προορίζεται συνήθ. για τα σκουπίδια: *ρίχνουν τα ~ στα αδέσποτα σκυλιά* || (μτφ.) *ζει με τ' ~ των άλλων*. [ETYM. Πληθ. του *αποφά* < απο- + -φά < φα(γ)ή].

αποφαινόμεια ρ. μετβ. αποθ. {αποφάνθηκα (λογιότ. απεφάνθη, -ης, -η)... μτχ. αποφανθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) 1. εκφέρω γνώμη, τοποθετούμαι (σε συγκεκριμένο θέμα): *ως αναρμόδιος δεν μπορώ να αποφανθώ για ένα τόσο ειδικό ζήτημα* 2. (ειδικότ. για δημοσία αρχή) εκδίδω κρίση (για συγκεκριμένο ζήτημα), αποφασίζω: *το δικαστήριο θα αποφανθεί για την ενοχή του κατηγορουμένου* ΣΥΝ. γνωμοδοτώ, κρίνω.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση, αποθετικός*. [ETYM. αρχ. < απο- + φαίνω | -ομαι. Το ενεργ. *αποφαίνω* είχε αρχικώς τη σημ. «εκθέτω, φανερώω, δηλώνω», από όπου προέκυψαν οι σημ. «δείχνω με αποδείξεις, δισαφαηνίζω τη γνώμη μου», οι οποίες μαρτυρούνται και για το μέσο *αποφαινόμεια*. Η σημ. «αποφασίζω» ήδη **«ΡΧ1»**

απόφανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η (συμβουλευτικού, γνωμοδοτικού ή θεωρητικού χαρακτήρα) κρίση αρμόδιου οργάνου (για συγκεκριμένο θέμα) ΣΥΝ. απόφαση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*. [ETYM. < αρχ. *ἀποφάνσις* < *αποφαινόμεια*].

αποφαντικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εκφράζει κατηγορηματική γνώμη, που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ΣΥΝ. κατηγορηματικός, απόλυτος ΦΡ. **αποφαντική πρόταση** η πρόταση κρίσεως με την οποία διαπιστώνονται, κρίνονται ή περιγράφονται από τον ομιλητή πραγματικά γεγονότα ή καταστάσεις.

απόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η τελική γνώμη ή επιλογή (κάποιου), που διαμορφώνεται έπειτα από σκέψη και στάθμιση των δεδομένων: *ήταν μια δύσκολη ~ || πήρε | έλαβε την ~ να κατέβει υποψήφιος στις εκλογές || κρίσιμη || εσφαλμένη | έγκαιρη | σοβαρή | καθοριστική | προκλητική ~ || μας κοινοποίησε | έκανε γνωστή την ~ του || ειλημμένη | σταθερή | ορθή ~ || λήψη αποφάσεως (το να παίρνει κανείς μια απόφαση, να αποφασίζει κάτι) || καταλήγη | οδηγούμαι στην ~ να κάνω κάτι* - ΦΡ. (α) *το παίρνω απόφαση* συμφιλιώνω με την ιδέα, αποδέχομαι μια κατάσταση (συνήθ. δυσάρεστη): *Το πήρε απόφαση πως δεν τον ήθελε και σταμάτησε να την ενοχλεί* (β) *μια απόφαση είναι* (προτρεπτικά) για περιπτώσεις στις οποίες αμφιγλωττίζεται κανείς, δυσκολεύεται να αποφασίσει (κάτι): *μην το πολυσκεπάζεις. ~!* 2. (ειδικότ.) ΝΟΜ. η δικαστική ετυμγορία, η επίσημη διατύπωση της τελικής κρίσεως των δικαστικών αρχών για συγκεκριμένη υπόθεση: *η ~ ήταν αθωωτική || καταδικαστική | απαυλακτική | οριστική | τελειωτική | τελεσίδικη | αμετάκλητη | αναγνωριστική | καταψηφιστική | κατά πλειοψηφία | ομοφωνή ~* ΣΥΝ. κρίση, βούλευμα 3. (για την εκτελεστική εξουσία) επίσημη διαταγή με ισχύ νόμου και άμεση εφαρμογή χωρίς προηγούμενη έγκριση της από τη Βουλή: *υπουργική ~ για καταβολή των δεδουλευμένων || ζαφνική ~ για μείωση των επιτοκίων* ΣΥΝ. διάταγμα 4. (στην Ε.Ε.) νομική πράξη που εκδίδεται από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι δεσμευτική για τον αποδέκτη που αυτή ορίζει (π.χ. συγκεκριμένη κυβερνήση, επιχείρηση κ.ά.) (πβ. λ. *οδηγία, κανονισμός*). [ETYM. < αρχ. *ἀπόφασις* < από + φά-σις (πβ. κατά-φασίς, ἐμ-φασίς κ.ά.) < ρίζα φα-, συννεσταλμ. βαθμ. της ρίζας φα | φη- του φα-μί | φη-μί «λέγω» (βλ. λ. φήμη) < I.E. *bha- «φωτίζω, λάμπω» και «εξήγω, μιλώ». Η ίδια ρίζα (στη συννεσταλμένη μορφή της) εμφανίζεται και (πα-ρεκτεταμένη με -ν) ως φαν-: *φαν'ν > φανίω, φάν-σις (ἀπόφανσις), φαν-ερός, ἀφαν-ής, ἐμ-φαν-τικός κ.ά.].

απόφαση - **απόφανση**, **αποφασίζω** - **αποφαινόμεια**. Το *απόφαση* σημασιολογικά διαφέρει πλήρως από το *απόφανση*. Το *απόφαση*, σε θεσμικό επίπεδο (*απόφαση δικαστηρίου, απόφαση διοικητικών οργάνων* κ.λπ.) σημαίνει την κατόπιν συλλογισμόν και εκτιμήσεων ρητή βούληση του αποφασίζοντος να τελεσθούν συγκεκριμένες πράξεις ή ενέργειες. Σε ιδιωτικό επίπεδο, το *αποφασίζω* σημαίνει επίσης την κατόπιν σκέψεως βούληση του ιδιώτη να ενεργήσει ή να πράξει κάτι. Το *απόφανση*, αντιθέτως, σημαίνει στη Ν. Ελληνική την κρίση που διατυπώνεται από ένα όργανο για συγκεκριμένο θέμα, κρίση η οποία μπορεί να αποτελεί απλή εκτίμηση ή να έχει συμβουλευτικό ή θεωρητικό χαρακτήρα: δηλ. να μην οδηγεί σε εκτέλεση πράξεως ή, αλλιώς, να μην έχει αποφασιστικό χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, το *απόφαση* έχει δεσμευτική λειτουργία, ενώ η *απόφανση* έχει δεοντική λειτουργία. Το ίδιο ισχύει και για τα ρήματα *αποφασίζω* (που είναι νεότερο, μετονομαστικό παράγωγο του *απόφαση*) και *αποφαινόμεια* (που είναι αρχαίο). Αλλάς έχουν τα πράγματα στην Αρχαία Ελληνική, στην οποία το *απόφαση* σημαίνει: (α) ό,τι και το σημερινό *απόφαση* (β) ό,τι το σημερινό *απόφανση*, δηλ. «γνώμη» (γ) άρνηση (πβ. *αποφατικός*, αντίθ. του καταφατικός, και *αποφάσκω*, αντίθ. του *καταφάσκω*) Το *απόφανσις*, εξάλλου, τότε δεν σημαίνει «γνώμη», αλλά: (α) δήλωση (β) (λογικό) κατηγορήματα. Η λ. *αποφασίζω* δεν υπήρχε στην Αρχαία η σημασία της δηλώνονταν με ρήματα όπως *γιγνώσκω, δο-κεῖ, αποφαινόμεια* κ.ά. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Αρχαία τα ρήματα φαίνω «δείχνω» και φημί «λέγω» ανέπτυξαν μια συμπληρωματική σχέση μεταξύ τους, με αποτέλεσμα λέξεις που σχηματίζο-

νται από το θέμα του φημί (θ. φα- και φα-) να γίνονται ασηθιές ως παράγωγα του φαίνω: *αποφαινόμεια* - *απόφασις* (αντί *απόφανση*), αλλά και *αποφάσκω* ή *απόφημι* - *απόφασις* «άρνηση» - *προφαίνω* - *πρόφασις* «πρώτη εμφάνιση» - «αχυρισμός (ψευδής)» (από όπου το μετονομαστικό ρ. *προφασίζομαι* | *εμφαίνω* | **-ομαι** - *εμφάνιση* «εμφάνιση» - «σημασία, έκφραση» - «έντονη έκφραση, εμφαση».

απόφαση: συνώνυμα. Στη ρύθμιση των κοινωνικών, ιδίως, σχέσεων η έννοια της αποφάσεως παίζει σημαντικό ρόλο. Η πιο γνωστή μορφή αποφάσεως είναι η **δικαστική απόφαση**, η θεσμοποιημένη διαδικασία για τη διατύπωση (εκ μέρους των δικαστών) κρίσεως δεσμευτικής για τους πολίτες, με την οποία ρυθμίζονται ποικίλες σχέσεις (διαφωνίες, διεκδικήσεις, αδικήματα κλπ.). Η δικαστική απόφαση έχει, κανονικώς, *σκεπτικό* και *διατακτικό* σκέλος. Οι δικαστές εκτιμούν τα πραγματικά δεδομένα, ακούν τους διαδίκους και τους συνηγόρους τους, κρίνουν και αποφασίζουν. Η έννοια της κρίσεως είναι τόσο καθοριστική στη διαδικασία λήψεως μιας δικαστικής απόφασης, ώστε η κρίση -προκειμένου για δικαστήριο- σημαίνει και απόφαση. Βεβαίως, το δικαστήριο κατ' ουσίαν «αποφαινεται γνώμη», διατυπώνει την κρίση του, αλλά ακριβώς η γνώμη ή η κρίση του, η απόφανση του, δεν παραμένει στα όρια της απλής γνώμης, αλλά, εφόσον έχει διατακτικό και εκτελεστικό χαρακτήρα, αποτελεί *απόφαση*. Κύριο έργο κάθε σώματος κρίνοντων και κατεξοχήν του θεσμοθετημένου δικαστηρίου είναι να λάμψει η αλήθεια και να αποδοθεί δικαιοσύνη. Και η έννοια ακριβώς της αλήθειας είναι αυτή που τονίζεται στον όρο **ετυμγορία** (< *έτυμος* «αληθής» + *αγορεύω* «μιλώ, λέγω»), που χρησιμοποιείται ιδίως για τις αποφάσεις ορκωτών δικαστηρίων («η *ετυμγορία των ενόρκων*»). Αξίζει να σημειωθεί ότι το *ετυμγορία* σήμαινε στην Αρχαία ό,τι και το *ετυμολογία* (η ανεύρεση της αληθούς προελεύσεως των λέξεων), η δε λέξη ανασύρθηκε στη χρήση -με τη νέα της σημασία- σε νεότερους χρόνους. Εφόσον μια διαδικασία κρίσεως βρίσκεται στο ανακριτικό ή το προδικαστικό στάδιο, η οποιαδήποτε κρίση | απόφαση χαρακτηρίζεται ως **βούλευμα** («*απαλλακτικό* | *παραπεμπτικό βούλευμα*»). Εφόσον μια απόφαση λαμβάνεται από ευρύτερης συνθέσεως σώμα ή από τον ίδιο τον λαό (οπότε και απαιτείται οπωσδήποτε ψηφοφορία), η απόφαση προσλαμβάνει το κύρος *ψηφίσματος* (πβ. κ. *δημοψηφισμα*). Αποφάσεις που λαμβάνονται για διάφορα θέματα από διάφορα σώματα (Βουλή, εταιρείες, σωματεία κ.τ.δ.) χαρακτηρίζονται συχνά ως **ψηφίσματα** (ψηφίσμα της Βουλής για την Κύπρο, ψηφίσμα ενός σωματείου, εταιρείας κ.λπ., όταν πεθαίνει κάποιο επιφανές μέλος τους, ψηφίσμα υποστήριξης ή συμπαράστασης από κοινωνικούς ή πολιτικούς φορείς κ.ο.κ.). Σήμερα χρησιμοποιείται, λιγότερο συγκριτικά, ό,τι αποκαλείται **θεσπισμα**. Το *θεσπισμα* χρησιμοποιήθηκε, για να δηλώσει τις αποφάσεις προσώπων (αυτοκράτορας στο Βυζάντιο) ή σωμάτων (Συγκλήτου στο Βυζάντιο) με αυθεντικό κύρος και αποφασιστική εξουσία, που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Για ένα διάστημα και οι αποφάσεις της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου αποκαλούνταν *θεσπισματα*.

αποφασίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αποφάσις-α, -ηκα, -μένος} 1. καταλήγω σε απόφαση, διαμορφώνω τελική κρίση για την πραγματοποίηση συγκεκριμένου στόχου: *αποφάσισα να λάβω μέρος στον διαγωνισμό* || *η ομοσπονδία αποφάσισε νέες απεργιακές κινητοποιήσεις* || *η Κοινωνία αποφάσισε να στείλει αντιπρόσωπο στις διαπραγματεύσεις* || *αποφασίστηκε η λήψη εκτάκτων μέτρων* 2. (ειδικότ. για δικαστήριο) εκδίδω απόφαση: *στα μονομελή δικαστήρια αποφασίζει ο δικαστής για τις υποθέσεις* 3. (η μτχ. *αποφασισμένος, -η, -ό*) αυτός που έχει λάβει σταθερή και αμετακίνητη απόφαση, που θέλει με κάθε τρόπο να πραγματοποιήσει τις αποφάσεις του: *φέρονται αποφασισμένοι να συνεχίσουν την απεργία* || *ο υπουργός είναι αποφασισμένος να πατάξει τη φοροδιαφυγή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.

αποφασιστικός, -ή, -ό [1683] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερή προσίλωση στην απόφαση του, από θαρραλέα και ανυποχώρητη στάση: *με βλέμμα ~ απαιτήσε να την εξυπηρετήσουν αμέσως* || *~ λόγια* | *συμπεριφορά* | *ενέργεια* ANT. *αναποφασιστος, διστακτικός* 2. (για πράξεις ή ενέργειες) αυτός που έχει μεγάλη και ιδιαίτερα σημασία, που είναι εξαιρετικής κρισιμότητας, καθοριστικός: *ένα ~ βήμα για τη σύναψη συμφωνίας ειρήνης έγινε χθες μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων* ΣΥΝ. κρίσιμος, σημαντικός ANT. *επουσιώδης, ασήμαντος*. — *αποφασιστικά* επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *décisif*].

αποφασιστικότητα (η) [1821] {χωρ. πληθ.} η σταθερή και ανυποχώρητη προσίλωση (κάποιου) στην τήρηση, εφαρμογή των αποφάσεών του: *ενεργώ με ~* || *διέκρινε ~ στα λόγια* ANT. *διστακτικότητα*. [ETYM. Η λ. πρωτοαπαντά στην προκήρυξη της Επαναστάσεως που συνέταξε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης].

αποφάσκω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-σπάν.) αρνούμαι, απαντώ αρνητικά ANT. *καταφάσκω*.

[ETYM. αρχ. (με παρᾶλλ. τ. το *ἀπόφημι*) < ἀπο- + φάσκω (βλ.λ.). Βασική σημ. «αρνούμαι»].

αποφατικός, -ή, -ό 1. αυτός που δηλώνει ή περιέχει άρνηση: *~ προτάσεις* (ιδ. στη λογική και τη γραμματική) || *- μόρια* ΣΥΝ. *αρνητικός* ANT. *καταφατικός* 2. ΘΕΟΛ. *αποφατική θεολογία* μέθοδος γνωσιολογικής προσέγγισης του Θεού από τον άνθρωπο, η οποία αξιοποιεί την πνευματική εμπειρία της πίστης με τη στροφή του νου προς τον έσο άνθρωπο, προς την καρδία (νήπις), η οποία οδηγεί μέσα από την αδιάλειπτη προσευχή και τη μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας, στη νοερά αίσθηση της παρουσίας του Θεού με τη μετοχή του πιστού στις

ἀκτίστες ενέργειες τῆς Θεΐας Χάριτος (νηπτική θεολογία) ΑΝΤ. καταφατική θεολογία (πβ. κ. *καταφατική θεολογία*, λ. *καταφατικός*). — αποφατικ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ἀπόφαση*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀπόφασις* «δηλώνω ξεκάθαρα - αρνούμαι» (πβ. κ. φημί - *φατικός*)].

αποφέρω ρ. μετβ. ρ. αμετβ. [αρχ.] {απέφερα, αποφεύθηκα (λόγ.)} ♦ 1. (μετβ.) φέρω (θετικό) αποτέλεσμα | *η προσπάθεια απέφερε καρπούς* || *δεν γνωρίζουμε τι θα μας αποφέρει η όλη διαδικασία* || *η επιχείρησή μας αποφέρει μεγάλα κέρδη* ΣΥΝ. αποδίδω ♦ 2. (αμετβ.) είμαι προσδοκός, εξασφαλίζω κέρδη: *η καλλιέργεια τῆς γῆς με παραδοσιακές μεθόδους δεν αποφέρει πια*.

αποφεύγω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέφυγα, αποφεύχθηκα (λόγ. απεφεύχθην, -ης, -η... , μηχ. αποφευχθείς, -είσα, -έν)} 1. προσπαθώ να μένω μακριά, να κρατώ αποστάσεις από (κάποιον/κάτι), ώστε να μην έρχομαι σε επαφή, να μην έχω σχέση: *~ τον Θανάση, δεν θέλω ούτε να τον βλέπω!* || *κάτι του έχει κάνει και όλο τον αποφεύγει* 2. προσπαθώ να μην κάνω (κάτι): *~ τη δουλειά | τις μετανιώσεις | την πολυφαγία | ορισμένες τροφές | την έντονη ζοή | το ανθυγιεινό περιβάλλον* 3. ξεφύγω, σώζομαι από (ανεπιθύμητη κατάσταση): μόλις την τελευταία στιγμή απέφυγε τη σύγκρουση || *~ έναν κίνδυνο | τη χρεοκοπία* ΣΥΝ. διαφεύγω, γλιτώνω.

απόφθεγμα (το) {αποφθέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. σύντομη ρήση στην οποία διατυπώνονται κρίσεις ως αξιώματα, απόψεις που θεωρούνται ότι έχουν αδιαμφισβήτητο κύρος και συνήθ. διδακτικό χαρακτήρα: το «ουκ εν τω πολλώ το ευ» είναι ένα πολύ γνωστό αρχαίο ~ ΣΥΝ. ρήση 2. *αποφθέγματα* (τα) το βιβλίο που περιέχει συλλογή με σύντομα, καθολικού κύρους ρητά σπουδαίων προσώπων. ΣΧΟΛΙΟ λ. ρητό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀπο-* + *-θθεγμα* < *θθέγγωμαι* «παράγω ήχο, προφέρω», βλ. κ. *θθόγγος*].

αποφθεγματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιέχει απόφθεγμα, που διαθέτει επιγραμματική διατύπωση, χαρακτηριστικά αποφθέγματος: *~ φράση | διατύπωση*. — αποφθεγματικ-ά | -ός [μεσν.] επίρρ.

αποφθειρίαση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η απαλλαγή ζώων και ανθρώπων από ψείρες ΣΥΝ. (καθμη.) ξεψευρίσμο. [ΕΤΥΜ. < *ἀπο-* στερητ. + *φθειρίαση* < *φθειρά* «ψείρα», μετφρ. δάνειο από γαλλ. épouillement].

αποφλοιώνω ρ. μετβ. {αποφλοιώ-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ τον φλοιό: *αποφλοιωμένα τοματάκια* ΣΥΝ. ξεφλουδίζω. — αποφλοιώση (η) [1833], αποφλοιωτικός, -ή, -ό [1861]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀποφλοιώω* < *ἀπο-* + *φλοιώω* (-όω) < *φλοιός*].

αποφλοιωτής (ο) συσκευή που χρησιμοποιείται για την αφαίρεση του φλοιού φρούτων, λαχανικών κ.λπ. Επίσης αποφλοιωτήρας.

αποφοιτήριο (το) {αποφοιτηρί-ου | -ων} 1. το επίσημο εκπαιδευτικό πιστοποιητικό έγγραφο, στο οποίο αναγράφονται όλα τα σχετικά με τον χρόνο φοίτησης του κάτοχου σε συγκεκριμένη σχολή, καθώς και ο ακριβής χρόνος αποφοίτησης (διακοπής τῆς φοίτησης) 2. (καταχρ.) αποφυλακιστήριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποφοίτηση*. [ΕΤΥΜ. < [1833] *αποφοιτη-τήριο* (με απλολογία) < αποφοιτώ].

αποφοίτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ο τερματισμός τῆς φοίτησης σε εκπαιδευτικό ίδρυμα 2. (συνεκδ.) η επίσημη τελετή με την οποία πιστοποιείται το τέλος τῆς φοίτησης και απονέμονται τα πτυχία στους αποφοίτους. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀποφοίτησις*, αρχική σημ. «αναχώρηση», < αρχ. *αποφοιτώ*].

αποφοίτηση: απολυτήριο - ενδεικτικό - αποδεικτικό - αποφοιτήριο. Το τέλος τῆς φοίτησης στο σχολείο μπορεί να δηλώνει την περάτωση των σπουδών (ιδίως στο Λύκειο ή το παλαιό Γυμνάσιο), οπότε χαρακτηρίζεται απολυτήριο, ή τη διακοπή των σπουδών (ἀλλαγή σχολείου κ.λπ.), οπότε πρόκειται για αποδεικτικό (ενν. σπουδών). Ως ενδεικτικό χαρακτηρίζονται παλαιότερα το απολυτήριο του Δημοτικού, μια και οι σπουδές συνεχίζονται από αυτή τη βαθμίδα στην επίσης υποχρεωτική βαθμίδα του Γυμνασίου και δεν πρόκειται για πραγματική ἀπόλυση και απολυτήριο. Αποφοιτήριο (με απλολογία από το αποφοιτητήριό) είναι το πιστοποιητικό αποφοίτησης για σπουδές που γίνονται κυρ. σε Α.Ε.Ι. (αφορά δηλ. κυρ. σε φοιτητές), ενίοτε όμως χρησιμοποιείται γενικότερα αντί του *αποδεικτικού φοιτήσεως* *σχετός* βαθμίδας. Επειδή η λ. *απόφοιτος*, όπως και η λ. *τρόφιμος*, αναφέρονται (με τη γενική σημ. του φοιτώ) στον τόπο όπου έχει διατελέσει κανείς (είτε σπουδάζοντας σε εκπαιδευτήρια είτε αναμορφούμενος κοινωνικώς σε σωφρονιστήρια | φυλακές), το *αποφοιτήριο* χρησιμοποιείται αντί του τ. αποφυλακιστήριου και για τροφίμους φυλακών, οι οποίοι έχουν εκτίσει την ποινή τους σε σωφρονιστικό κατάστημα. Ενίοτε, για την έξοδο από τη φυλακή χρησιμοποιείται και ο όρος *εξιτήριο*, που δηλώνει κυρ. την έξοδο από νοσοκομείο.

απόφοιτος (ο/η) [μεσν.] {-ου κ. -οίτου | -των κ. -οίτων, -ους κ. -οίτους} 1. πρόσωπο που ολοκλήρωσε τον κύκλο σπουδών (σε βαθμίδα τῆς εκπαίδευσης) και έλαβε τον αντίστοιχο τίτλο: *~ ελληνικού πανεπιστημίου* 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει αποφοιτήσει από το Λύκειο, δεν έχει επιτύχει στις εισαγωγικές για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση εξετάσεις και προετοιμάζεται ξανά για αυτές: *στα φροντιστήρια εκτός από τμήματα μαθητών υπάρχουν και τμήματα αποφοίτων* 3. (καταχρ.) πρόσωπο που έχει πάρει αποφυλακιστήριο: *~ φυλακών*.

απόφοιτος - τελειόφοιτος - πτυχιούχος. Συνηθισμένο λάθος, στον προφορικό ιδίως λόγο, είναι η χρήση του τελειόφοιτος αντί του *απόφοιτος*: *Είμαι τελειόφοιτος Λυκείου. Τελείωσα πριν από*

τρία χρόνια! Τελειόφοιτος, ωστόσο, είναι αυτός που φοιτά (όχι φοιτεί!) στην τελευταία τάξη μιας εκπαιδευτικής βαθμίδας: *τελειόφοιτος Λυκείου* (= μαθητής τῆς Γ Λυκείου), *τελειόφοιτος Γυμνασίου* (= μαθητής τῆς Γ Γυμνασίου), *τελειόφοιτος Δημοτικού* (= μαθητής τῆς ΣΤ Δημοτικού). Απόφοιτος, αντιθέτως, είναι αυτός που έχει ήδη αποφοιτήσει, έχει τελειώσει τη φοίτησή του σε μια εκπαιδευτική βαθμίδα, ιδίως στη βαθμίδα του Λυκείου: *απόφοιτος Λυκείου, απόφοιτος Γυμνασίου, απόφοιτος Δημοτικού*. Προκειμένου για τη φοίτηση στο πανεπιστήμιο, ισχύουν τα ίδια: *τελειόφοιτος τῆς Νομικής* είναι ο φοιτών στο τελευταίο έτος | *εξάμηνο τῆς Νομικής Σχολῆς*, ενώ *απόφοιτος τῆς Νομικής* είναι αυτός που έχει τελειώσει τις σπουδές του στη Νομική, ο πτυχιούχος τῆς Νομικής. Η λ. *πτυχιούχος* χρησιμοποιείται ειδικώς για την αποφοίτηση από το πανεπιστήμιο.

αποφοιτώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αποφοιτάς... | αποφοίτησα (λόγ. αποφοίτησα)} ολοκληρώνω τον κύκλο των σπουδών μου σε συγκεκριμένη εκπαιδευτική βαθμίδα, παίρνω το πτυχίο μου: *αποφοίτησα το 1997 από τη Θεολογική*. αποφορά (η) (λόγ.) δυσάρεστη οσμή προερχόμενη από αναθυμιάσεις: *~ πτώματος* ΣΥΝ. δυσωδία, κακοσμία, (λαϊκ.) μπόχα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*. [ΕΤΥΜ. αρχ.> αρχική σημ. «φορολογική εισφορά», < *αποφέρω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

αποφόρι (το) {αποφορ-ιού | -ιών} ρούχο παλιό και φθαρμένο, που δεν χρησιμοποιείται πλέον: *τα μικρά παιδιά ντύνονταν παλιά με τα ~ των μεγαλύτερων*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀπο-* + *φορώ*].

αποφορτίω ρ. μετβ. {αποφόρτισα, -τηκα, -μένος} 1. (για μηχανές ή γεννήτριες) αφαιρώ το ηλεκτρικό φορτίο ΑΝΤ. φορτίζω 2. (μτφ.) εκτονώνω τεταμένη κατάσταση, ελαφρύνω βεβαρημένη συναισθηματικά ατμόσφαιρα: *ήθελε με τα αστεία του να αποφορτίσει το βαρύ κλίμα από το δυσάρεστο συμβάν*. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ξεφορτώνω, αποβάλλω», < *ἀπο-* + *φορτίζω* < *φόρτος*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. décharger].

αποφόρτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η αφαίρεση του ηλεκτρικού φορτίου ΑΝΤ. φόρτιση 2. (μτφ.) η εκτόνωση (τεταμένης κατάστασης): *η προσωπική του παρέμβαση αποσκοπούσε στην ~ του κλίματος*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déchargement].

αποφράδα (η) μόνο στη ΦΡ. *αποφράδα* (η)μέρα (i) δυσοίονη ημέρα, η οποία θεωρείται ότι φέρνει κακό: *στη λαϊκή αντίληψη η Τρίτη θεωρείται ~* (ii) καταραμένη ημέρα (συνδεδεμένη με θλιβερό γεγονός), που δεν θέλει κανείς να τη θυμάται: *η 29η Μαΐου έχει μείνει ως ~ (λόγω τῆς άλωσης τῆς Πόλης στις 29 Μαΐου 1453)*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποφράς*, -άδος «αυτός που δεν πρέπει ούτε καν να αναφέρεται» < *ἀπο-* + *φράζω* «μιλώ». Η λ. χρησιμοποιείται κυρ. κατά παράλειψη του ους. στη φρ. *αποφράς ημέρα* «απαίσια, δυσοίονη ημέρα»].

αποφράζω ρ. μετβ. {αποφράζω, αποφρά-τηκα, -γμένος} 1. οράω εντελώς, βουλλώνω και δεν επιτρέπω τη διόδο από συγκεκριμένο άνοιγμα: *αποφράζω αρτηρίες*. 2. ανοίγω (κάτι) φραγμένο: *τον απέφραζαν την κλειστή αρτηρία με παρακαμπτήρια*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *αποφράσω* < *ἀπο-* + *φράσσω*].

αποφράξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) 1. το κλείσιμο, βουλλώμα ανοίγματος, ώστε να μη μπορεί κάτι να περάσει μέσα από αυτό: *~ αρτηρίων | διόδου* 2. το ξεβουλώμα φραγμένου ανοίγματος, φραγμένης διόδου: *αποφράξεις βόθρων*. — *αποφρακτικός*, -ή, -ό [μεσν.].

αποφυγή (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η σκόπημη αποχή, αποστασιοποίηση ή απομάκρυνση από κάτι, ώστε (αυτό) να μην ασκεί επίδραση, να μην επηρεάζει ή βλάπτει: *η ~ τῆς συνάντησης με κάποιον || η ~ τῆς καθιστικής ζωῆς και τῆς πολυφαγίας | τῆς ταλαιπωρίας* 2. η σκόπημη άνηση ή καθυστέρηση (να κάνει κανείς κάτι): *~ σχολιασμού | εκδήλωσης δυσάρεσκιας* 3. η ακύρωση (δυσάρεστη ή ανεπιθύμητη κατάσταση) πριν από την εκδήλωσή (της), ώστε να μην υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις: *η ~ τῆς σύγκρουσης | τῆς αντιπαράθεσης | ενός κινδύνου*.

αποφυλακίζω ρ. μετβ. [1860] {αποφυλακισα, -τηκα (λόγ. απεφυλακίσθην, -ης, -η... , μηχ. αποφυλακισθείς, -είσα, -έν), -μένος} βγάζω (κάποιον) από τη φυλακή, αφήνω (κρατούμενο) ελεύθερο (συνήθ. το με-σοπαθ. *αποφυλακιστοί*): *αποφυλακίστηκε προ ημερών ΣΥΝ. απολύω, ελευθερώνω*. — αποφυλακιστήριον (η) [1887].

αποφυλακιστέος, -α, -ο αυτός που έχει τις προϋποθέσεις, ώστε να διεκδικήσει την πρόωπη αποφυλάκιση του: *κρίθηκε ~ λόγω καλής διαγωγῆς*. [ΕΤΥΜ. < *αποφυλακίζω* + *παραγ.* επιθήμα -τέος].

αποφυλακιστήριο (το) {αποφυλακιστηρί-ου | -ων} το έγγραφο με το οποίο πιστοποιείται η αποφυλάκιση κρατούμενου. [ΕΤΥΜ. < *αποφυλακίζω* + *παραγ.* επιθήμα -τήριον].

απόφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. μη φυσιολογικό αλλά συνήθ. αβλαβές εξόγκωμα πάνω στο σώμα ενός φυτού ΣΥΝ. παραφυάδα, παραβλάστημα, παρακλάδι 2. ΙΑΤΡ. μικρή προεξοχή ή εξόγκωμα σε όργανο του ανθρώπινου σώματος: *σκοληκοειδής ~ του εντέρου || μαστοειδής ~ του κροταφικού οστού*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπόφυσις* < *ἀποφύω* «βγάζω ρίζες» < *ἀπο-* + *φύω* (βλ. λ.). Ως ιατρ. όρ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. arrophyse, γαλλ. arrophyse κ.ά.].

αποφώλιον τέρας (το) {αποφωλίον τέρατος} αποκρουστικό (και άχρηστο) τέρας: για τον χαρακτηρισμό εγκληματία που έχει προβεί

σε ειδική και αποτρόπαια εγκλήματα.
[ETYM. < αρχ. επιθ. *ἀποφώλιος* «μάταιος, κενός, άχρηστος» αββ. ετύ-μου, ίσως συνδ. με το ρ. *άπαρίσκω* «απατάω» (αόρ. β' *άπαφειν*). Η φρ. *άποφώλιον τρέφος*] (και όχι *τέρας*) παραδίδεται από τον Ευριπίδη (Αποσπ. 996) ως χαρακτηρισμός του Μινώταυρου: *ζύμικτον είδος κάποφωλιον τρέφος*.
αποφώνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το κλείσιμο ενός λόγου, μιας ομιλίας μετά την κάθοδο του ομιλητή από το βήμα ΑΝΤ. προσφώνηση 2. (ειδικότ.) τα λόγια (πληροφορίες περί των συντελεστών κ.λπ.), με τα οποία τελειώνει μια (συνήθ. ραδιοφωνική) εκπομπή ή (τηλεοπτική) μετάδοση γεγονότος.
[ETYM < μεσν. *άποφονώ* (-έω) «δηλώνω επίσημα» < *άπο-* + *-φονώ* < *φονή*].
αποχαιρετίζω ρ. → αποχαιρετώ
αποχαιρετισμός (ο) [μεσν.] ο τελευταίος χαιρετισμός τη στιγμή της αναχώρησης: ήταν *συγκινητικός ο - τους* || ~ *νεκρού* (ο τελευταίος χαιρετισμός). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.

αποχαιρετισμοί: αντίο - **για** - **εις** **το** **επανιδείν** - **χαιρέτε**. Μορφές χαιρετισμού, όταν φεύγει κανείς (αποχαιρετισμοί). Και τα μεν αντίο (**σας**), **για** (**σας**) και **χαιρέτε** αποτελούν ευχές του αποχαι-ρετίζοντος προς τον αποχαιρετιζόμενο, ενώ με **το** **εις** **το** **επανιδείν** (που πολύ λίγο χρησιμοποιείται σήμερα) διατυπώνεται επιθυμία υπό μορφήν ευχής. Ξηνικής προέλευσης το αντίο (ιταλ. addio < φρ. a dio «στον Θεό» < λατ. deus «θεός») θυμίζει ελληνικές αποχαιρετιστήριες ευχές όπως («πίγαναι» στην *εγχή του Θεού*). Το **γαιο**, αποχαιρετιστήρια και χαιρετιστήρια συνάμα ευχή, πρόρχεται από το *υγεία* (> *υγεία* > *γεία*) (πβ. και την ευχή *εις υγείαν* (**σας**) [ενν. πίνω]). Πιστή απόδοση του γαλλ. **au revoir** είναι το **εις** **το** **επανιδείν**, που χρησιμοποιήθηκε στη λογιότερη γλώσσα. Κατεξοχήν ελληνικός χαιρετισμός, χρησιμοποιούμενος σήμερα και ως αποχαιρετισμός, παραμένει από τους χρόνους του Ομήρου το *χαιρέτε* (στην Αρχ. Ελληνική *χαιρέ* και, στην επιστολογραφία ιδίως, *χαι-ρεί* [ενν. *λέγω*]).

αποχαιρετιστήριος, -α, -ο [1889] αυτός που γίνεται ή λέγεται για αποχαιρετισμό: ~ *πάρτι* | *λόγος*.

αποχαιρέτω [μεσν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. {αποχαιρέτας... | αποχαιρέτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω τον τελευταίο χαιρετισμό πριν από την αναχώρηση: (γενικότ.) ξεπροβοδίω (κάποιον) τη στιγμή της αναχώρησης του: *πήγε στο αεροδρόμιο, για να την αποχαιρέτησε*. Επίσης **αποχαιρετίζω** [μετρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.

αποχαλινάγωση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αποχαλίνωση (βλ. λ.).
αποχαλίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποχαλίνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (λόγ.-κυριολ.) βγάω το χαλινόρι 2. (συνήθ. μτφ.) αφήνω (κάποιον) ατελώς ελεύθερο, ασύδοτο, αίρω κάθε περιορισμό 3. (μεσοπαθ. **αποχαλινόμα**) ξεπερνάω κάθε ηθικό φραγμό, ξεφεύγω από τα όρια της ηθικής, αποθρασύνομαι, διάγω έκλυτο βίο: *από τότε που εγκατέλειπε την οικογένεια της, αποχαλινόθηκε τελείως* ΣΥΝ. αφηνιάζω, εκτραχηλίζω-μαι, εξαχρειώνομαι.

αποχαλίνωση (η) [1897] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η απόλεια κάθε (ηθικής) αναστολής, η αποθράσυνση πέρα από κάθε όριο: *ηθική | πλήρης* ~ ΣΥΝ. εκτραχηλισμός ΑΝΤ. χαλινάγωση. — **αποχαλινωτι-κός, -ή, -ό**.

αποχάλω (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {αποχάλω... | αποχάλα-σα, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) καταστρέφω, χαλώ εντελώς (κάτι που ήταν μισοχαλασμένο): αντί να *φειάξει το μηχανήμα, το αποχάλασε* ♦ 2. (αμετβ.) χαλώ εντελώς: *είχε που είχε βλάβη το ρολόι, έπεσε στο νερό κι αποχάλασε*.

αποχαρακτηρίζω ρ. μετβ. {αποχαρακτήρι-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αίρω χαρακτηρισμό (ταξινόμησης, επικινδυνότητας, εμπιστευτικότητας κ.λπ.) που έχω προσδώσει (σε πρόσωπο ή έγγραφο): *όταν το Υπουργείο Εξωτερικών αποχαρακτηρίζει τα απόρρητα έγγραφα, θα μάθουμε όλη την αλήθεια* ΑΝΤ. χαρακτηρίζω. — αποχαρακτηρισμός (ο). [ETYM: Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. declassify].

αποχαυνώνω ρ. μετβ. {αποχαυνώ-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) χάνω (βλ. λ.), εξασθενίζω την ικανότητα (κάποιου) να αντιλαμβάνεται και να αντιδρά: *κατηγορούν την τηλεόραση ότι αποχαυνώνει τους θεατές* || *αποχαυνωμένο βλέμμα* ΣΥΝ. αποβλακώνω, νερκώνω ΑΝΤ. διεγείρω. [ETYM < μεσν. *άποχαυνώ* < *άπο-* + *χαυνώ* (όω) (βλ. λ.)].

αποχαύνωση (η) [1880] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η εξασθένιση της αντιληπτικότητας και της ζωντάνιας (κάποιου): η ~ *από* *τα ναρκοτικά* ΣΥΝ. αποβλάκωση, απονάρκωση. — **αποχαυνωτικός, -ή, -ό** [1888], αποχαυνωτικά επίρρ.

αποχέιμω (το) το τέλος του χειμώνα. — **αποχέιμωνα** επίρρ.
αποχειροβίωτος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που ζει από χειρωνακτική εργασία.
[ETYM. αρχ. < *άπο-* + *χείρ* + *βίωτος* < *βίω* < *βίος*].

αποχειροτόνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποχειροτονεύς... | αποχειροτόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθαίρω από ιερατικό αξίωμα ΣΥΝ. απο-σηματίζω ΑΝΤ. χειροτόνω. — αποχειροτονία (η) [αρχ.].

αποχέρσω ρ. μετβ. [μετρν.] {αποχέρσω-σα, -θηκα, -μένος} μετατρέπω μία γόνιμη έκταση γης σε χέρσα, την αφήνω ακαλλέργητη. — αποχέρσωση (η) [1892], αποχέρσοτικός, -ή, -ό.

αποχέτευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η απομάκρυνση ομβρίων ή ακάθαρτων υδάτων με σύστημα οχετών και υπονόμων: *δικτυο* | *αγωγοί αποχέτευσης* 2. (συνεκδ.) το σύστημα οχετών και

υπονόμων, με το οποίο απομακρύνονται τα όμβρια ή ακάθαρτα ύδατα, τα λύματα της πόλης: *μια συνοικία που δεν διαθέτει ~*. — (σπάν.) αποχετεύω ρ. [αρχ.].

[ETYM < μετρν. *άποχέτευσις* < αρχ. αποχετεύω < *άπο(-)* + *οχέτευω* < *οχετός*].
αποχετευτικός, -ή, -ό [1801] αυτός που σχετίζεται με την αποχέτευση: ~ *σύστημα* | *σωλήνες* | *αγωγοί* | *δικτυο*.

αποχή (η) 1. (α) η συνειδητή αποφυγή ενός πράγματος, το να μην υποκύπτει κανείς σε πειρασμούς: ~ *από κρέας* | *οι συνειδητές ψήφισαν* (β) (ειδικότ.) η συνειδητή αποφυγή κάθε σεξουαλικής δραστηριότητας: *μερικοί πιστεύουν ότι η ~ είναι ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος καταπολέμησης του έιτς* (γ) ΦΙΛΟΣ, (στους στωικούς και στον χριστιανισμό) η συνειδητή αποφυγή απολαύσεων, η εγκράτεια που αποσκοπεί στη γαλήνη της ψυχής και τη νηφαλιότητα του πνεύματος 2. (α) η συνειδητή άρνηση συμμετοχής κάποιου σε συλλογική δραστηριότητα: ~ *από συζήτηση* | *ψηφοφορία* | *την πολιτική* (β) ΠΟΛΙΤ. η εκούσια κυρ. άρνηση των εκλογών να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα: *σε αυτές τις εκλογές η - κινήθηκε σε φυσιολογικά επίπεδα* (γ) (ειδικότ. για μαθητές | φοιτητές) η άρνηση συμμετοχής στα μαθήματα (ως έκφραση διαμαρτυρίας: *κάνω | κατεβαίνω σε ~* || *οι φοιτητές ψήφισαν* ~ να κάνουν αποχή) · 3. το σημείο του βυθού όπου τελειώνει ένας βράχος ή μια πλάκα και αρχίζει ομαλός αμμόδη ή χαλκώδης βυθός. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ETYM. μετρν. < αρχ. *απέχω*].

απόχη (η) {αποχών} όργανο για τη σύλληψη εντόμων (κυρ. πεταλούδων) ή μικρών ψαριών, το οποίο αποτελείται από ένα κοντάρι που έχει στη μια άκρη του μεταλλική στεφάνη με δίχτυ: *πάνω με την ~* ΦΡ. (μτφ.) στην *απόχη* για κάποιον που έχει συλληφθεί, που έχει πιστεί σε παγίδα: ~ *της εφορίας* *απόνημοι φοροφυγάδες*. [ETYM. μεσν. < μετρν. *ύποχη* (η αναβιβασμό του τόνου και παρετυμολογική επίδραση της πρόθ. *άπο*) < αρχ. *απέχω* «κρατώ από κάτω»].

αποχιονισμός (ο) ο καθαρισμός από τα χιόνια: ~ *των ορεινών δρόμων* ΣΥΝ. εκχιονισμός. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déneigement].

αποχονοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιχείρηση κάθαρσης του κρατικού μηχανισμού (ή γενικότ. της πολιτικής ζωής) από στέλεχη που συνεργάστηκαν με τη χούντα (τη δικτατορία του 1967-74): ~ *της δημόσιας διοίκησης* | *τού στρατού*.

απόχρημα (το) {αποχρέμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το φλέγμα που αποβάλλεται με απόπτυση. [ETYM. αρχ. < *άποχρέμμαι*, βλ. κ. *απόχρημη*].

αποχρεμπτικός, -ή, -ό [αρχ.] ΦΑΡΜ. αυτός που προκαλεί αποβολή φλέγματος, απόχρημη: ~ *σφράτι*.

απόχρημη (η) {-ης κ. -έμμεως | -έμψεις, -έμμεων} ΙΑΤΡ. η αποβολή φλέγματος με απόπτυση (συνήθ. μετά από βήξιμο). — **αποχρέμτο-μαι** ρ. [αρχ.].

[ETYM < αρχ. *άποχρημεις* < *άποχρέμμαι* < *άπο-* + *χρέμμαι* «καθαρίζω τον λαμίο μου, φτύνω», που συνδ. με το ρ. *χρημέτω* (βλ. λ.)].

αποχρωματίζω ρ. μετβ. [1766] {αποχρωμάτι-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αφαιρώ το χρώμα από (κάτι): *το ηλιακό φως αποχρωματίζει ορισμένα είδη υφασμάτων* ΣΥΝ. ξεθωριάζω ΑΝΤ. χρωματίζω 2. (μτφ.) αφαιρώ ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει κάτι: *το έντυπο αρχικά είχε έντονα αριστερό προσανατολισμό, αργότερα όμως αποχρωματίστηκε και πήρσε μετριοπαθέστερη στάση*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décolorer].

αποχρωματισμός (ο) [1864] 1. (α) η αφαίρεση του χρώματος: ~ *ρούχων* (β) ΧΗΜ. μέθοδος καθαρισμού διαλυμάτων ουσίας με προσρόφηση έγχρωμων ακαθαρσιών σε στερεό προσροφητικό μέσον 2. (μτφ.) αφαίρεση ή απόλεια στοιχείου που χαρακτηρίζει κάτι: *ο θρησκευτικός -του κράτους* || *ο πολιτικός -ενός εντύπου* || *κακέματες αρχικός λέξεις που η χρήση τους οδηγεί σε ~*. Επίσης αποχρωμάτιση (η).

αποχρών, -άσα, -ών {αποχρ-ώντος (θηλ. -ώσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ωσών)} (αρχαιοπρ.) επαρκής, αρκετός: ΦΡ. (α) *αποχρών λόγος* η επαρκής αιτιολογία: *δεν συντρέχει ~, για να συγκληθεί εκτάκτως η Βουλή* (β) ΦΙΛΟΣ, *αρχή του αποχρώντος λόγου* λογική αρχή, σύμφωνα με την οποία για κάθε «ακολουθία», δηλ. για κάθε διαβεβαίωση ή συμπέρασμα, υπάρχει ένας λογικά επαρκής λόγος (γ) **αποχρώσει** **ενδείξεις** οι ενδείξεις που επαρκούν για να σχηματίσει κανείς άποψη και να λάβει άποφαση για την παρασιτοπιτή του φερομένου ως κατηγορούμένου στο δικαστήριο για να δικαστεί: *λεπτονοοι ~, για να στοιχειοθετηθεί κατηγορία εναντίον του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόδειξη*.

[ETYM. < αρχ. *άποχρών*, μτχ. ενεστ. του ρ. *άποχρώ* (-άω) «επαρκώς» < *άπο-* + *χρώ* | -μαι «χρησιμοποιώ» < *χρη* «πρέπει». Βλ. λ. *χρήζω*].

απόχρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η παραλλαγή βασικού χρώματος: η *κλωστή πρέπει να έχει την ίδια ~ με το ύφασμα* || *διάφορες ~ του κόκκινου* || *κόκκινη* | *μπλε* | *έντονη* | *φυσική* ~ 2. (κατ' επέκτ.) η ελαφρά διαφοροποίηση (από κάτι κύριο, βασικό): *μετά τους έντονους διαζυγισμούς των τελευταίων ημερών, στις τελευταίες δηλώσεις διακρίνουμε κάποιες ~ συμβιβαστικής διάθεσης* || *όλες οι εφημερίδες κατέληξαν στο ίδιο συμπέρασμα, έστω και με αποχρώσεις* (δηλ. με ελαφρές διαφοροποιήσεις) || *ηχητική | εννοιολογική | σημασιολογική | αρνητική | συναισθηματική ~*.

[ETYM < μετρν. *άποχρωσις* < *άποχρώννυμι* < *άπο-* + αρχ. *χρώννυμι* «χρωματίζω» < **χρόσ-νυ-μι* < αρχ. *χρως*, *χρός* «δέρμα-χρόμα» < **χρωE-* < I.E. **ghrō-* | < **ghrēu-* «αγγίζω - κομματιάζω», πβ. λατ. rudus «ερειπίο», γαλλ. *grésil* «χαλάζι», αγγλ. *great* «μέγας» (αρχική σημ. «προμακτικό»), γερμ. Graus «φρίκη, τρόμος» κ.ά. Ομόρρ. *χρώ-μα*, *χρωσ-τήρ*, *χρωσ-τικός*, *χρoιά* (< **χρωE-*ja), αρχ. *χρo-ίζω* «αγγίζω»

κ.ά.].
 αποχρωστικός, -ή, -ό [1872] αυτός που συμβάλλει στον αποχρωματισμό: ~ ουσίες, — αποχρωστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. décolorant].
 αποχτενίδι (το) [μεσν.] { αποχτενιδιού | -ιών } (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) οι τρίχες που μένουν στη χτένα μετά το χτένισμα.
 αποχτένημα (το) → απόκτημα
 αποχτέση (η) → απόκτηση
 αποχτώ ρ. → αποκτώ
 αποχρωμάτης (ο) η συσκευή για το στέινιμο των φρούτων και τη συγκέντρωση του χυμού τους. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. juicer].
 αποχώρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εκούσια απομάκρυνση (από ορισμένο χώρο, χώρα, περιοχή κ.λπ.): η ~ των σοβιετικών στρατευμάτων από το Αφγανιστάν || απρόβλεπτη | βαθμιαία | οριστική ~ ΑΝΤ. άφιξη, έλευση 2. (μτφ.) η παραίτηση (από θέση ή αξίωμα): η ~ του γενικού γραμματέα.
 αποχωρητήριο (το) [1888] { αποχωρητηρίου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η απόδουση ΣΥΝ. τουαλέτα, μέρος, αφοδευτήριο, καμπίνας, απόπατος, βεσέ (W.C.). ΣΧΟΛΙΟ λ. τουαλέτα.
 αποχωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] { αποχωρίζω, -τηκα (λόγ. -θηκα) -μένος } 1. (λόγ.) (α) χωρίζω (πράγματι στενά συνδεδεμένα): οι γιατροί καθόρθωσαν να αποχωρίσουν με επιτυχία τα σιμαία (β) αποκόπτω, χωρίζω (τιμήμα από το σύνολο, από το σώμα στο οποίο ανήκε) ΑΝΤ. ενώνω 2. (μεσοπαθ. αποχωρίζομαι) στερούμαι, απομακρύνομαι από (κάτι/ κάποιον με τον οποίο συνδέομαι στενά): δεν μου κάνει καρδιά ν' αποχωριστώ τους δικούς μου και να ξεντευντώ.
 αποχωρισμός (ο) [μεσν.] 1. το να απομακρύνεται κανείς από (κάποιον/κάτι αγαπημένο): σκληρός | συγκινητικός | σπαρακτικός ~ || η όρα | πίκρα του αποχωρισμού ΣΥΝ. απομάκρυνση, χωρισμός ΑΝΤ. σμίξιμο 2. (λόγ.) ο διαχωρισμός ενός πράγματος από ένα άλλο: ο ~ των σπόρων από τα άχυρα ΣΥΝ. (καθημ.) ξεχωρίσιμα, ξεκαθάρισμα.
 αποχωρό ρ. αμετβ. { αποχωρέσει... | αποχώρησα } 1. φεύγω, απομακρύνομαι με τη θέληση μου (από τον χώρο όπου βρίσκομαι): ~ σε ένδειξη διαμαρτυρίας || αποχώρησε διακριτικά από το δωμάτιο ΣΥΝ. αποσυρμαίνομαι 2. (μτφ.) παραίτομαι, εγκαταλείπω οριστικά (επαγγελματική δραστηριότητα): αποχώρησε από τη θεατρική σκηνή | από την ενεργό δράση. [ΕΤΥΜ < αρχ. αποχωρό (-έω) < απο- + χωρό (βλ. λ.)].
 άποψη επίρρ. 1. σήμερα το βράδυ: έταξα στα παιδιά να τα πάω σινεμά ~ 2. (εμφατ.) για τη δήλωση συγκεκριμένου χρονικού σημείου ή διαστήματος: ~ το βράδυ | τη νύχτα 3. το αμέσως προηγούμενο βράδυ, το βράδυ που πέρασε: δεν κοιμήθηκα καθόλου ~, η' αυτό είναι τόσο κουρασμένος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. άποψη < άπ' όψε' καργός].
 άποψη (η) {-ης κ. -ώνεως | -ώνεις, -ώνεων} 1. η θεωρία (ζητήματος, θέματος): ακούγοντας όλες τις γνώμες θα μπορούμε να έχουμε μια συνολική ~ του ζητήματος || σφαιρική ~ 2. η θεωρητική γνώμη από συγκεκριμένη σκοπιά, η γνώμη: η ~ μου είναι ότι δεν πρέπει να βιαστούμε ΦΡ. (α) (λόγ.) εμείς οι απόψεις | άποψης έχω τη γνώμη, νομίζω: ~ ότι πρέπει να ληφθούν σκληρά μέτρα (β) έχω άποψη έχω διαμορφωμένη δική μου γνώμη: ποιος έχει άποψη επί του θέματος; (γ) από απόψεις | από την άποψη (+γεν.) από πλευράς, ως προς: από την άποψη της θεωρίας είναι δυνατή μια τέτοια εξέλιξη || από απόψεις ορθογραφίας είναι σωστό (δ) από κάθε άποψη | (λόγ.) από πάση*: αποψώς από κάθε πλευρά (και αν εξετάσουμε το ζήτημα), το σχέδιο αυτό είναι συμφέρον ~ ΣΥΝ. σε κάθε περίπτωση, από κάθε πλευρά (ε) από μια άποψη από μια πλευρά | οπτική άγνοια | θεωρήση: ~ θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχεις δίκιο · 3. η εικόνα, η θέα: μια ~ της πόλης σε φωτογραφία από ελικόπτερο · 4. ΓΛΩΣΣ. το πούν ενεργείας (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. πούν). ΣΧΟΛΙΟ λ. γνώμη, πούν. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άποψις < άπ(ο) + όψις. Η λ. σήμανε* γενικός «την εποπτεία, την εξ' αποστάσεως θέαση», η δε σημ. «γνώμη» αποδίδει τα γαλλ. avis, point de vue. Μετάφρ. δάνεια είναι και οι φρ. είμαι της απόψεως (< γαλλ. je suis d'avis), από απόψεως + γεν. (< γαλλ. du point de vue de...), από κάθε άποψη (< γαλλ. à tout point de vue). αποψιλόω ρ. μετβ. { αποψιλόω-σα, -θηκα, -μένος } 1. καθαρίζω ή καταστρέφω τη βλάστηση μιας περιοχής: αποψιλόωσαν την έκταση και ετοιμάστηκαν για τη νέα καλλιέργεια || η τελευταία πυρκαγιά αποψιλόωσε το βουνό από χιλιάδες στρέμματα δάσους ΣΥΝ. απογυμνώνω 2. (μτφ.) στερώ: με τις τελευταίες συνταγματικές ρυθμίσεις αποψιλόωσαν τον πρόεδρο της Δημοκρατίας από κάθε εξουσία. [ΕΤΥΜ < αρχ. άποψιλό (-όω) < απο- + ψιλό < ψιλό]. αποψιλόση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η καταστροφή των δέντρων και ο καθαρισμός μιας περιοχής από κάθε είδους βλάστηση 2. (μτφ.) η στέριση, η απογύμνωση: η ~ του διεθυντή από σημαντικές αρμοδιότητες του. — αποψιλωτικός, -ή, -ό [1888], αποψινός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σημερινό βράδυ: η ~ εκδήλωση. αποψύξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} 1. (α) το σταμάτημα της ψύξης, η διακοπή της λειτουργίας ψυκτικού μηχανισμού: κάνω - στο ψυγείο (β) το ξεπαγωμά: - προφών ΑΝΤ. πάγωμα, ψύξη · 2. η ολοκληρωτική ψύξη. — αποψυκτικός, -ή, -ό [1888], αποψύχω ρ. [αρχ.] Αππαλάγια (Ορη) (τα) { Αππαλαχίων Ορέων} οροσειρά της Β. Αμερικής στις Α. ακτές των Η.Π.Α.
 [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Appalachian (Mountains) < Apalachee, ονομασία εκλιπούσης φυλής Ινδιάνων της ΒΔ. Φλόριδας, < ινδιάν. apalatchi «ο άνθρωποι της απέναντι πλευράς»]. οπραγία (η) -> άπραγος

πραγματοποίητος, -η, -ο [1888] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί: ~ όνειρο | αξιώσεις | σχέδια | πόθοι ΣΥΝ. ανέφικτος, ανεκπλήρωτος ΑΝΤ. πραγματοποιημένος, εφικτός.
 πράγματων, -ων, -ον { πράγμα-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων } (λόγ.) αυτός που γενικά δεν ασχολείται με τίποτα, που δεν φροντίζει για τίποτα ΣΥΝ. άπραγος, ράθυμος ΑΝΤ. ρέκτης, δραστήριος, πολυπράγμων. Επίσης απράγμονας (ο). — απραγμοσύνη (η) [αρχ.], απραγμονώ ρ. {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + -πράμων < πράγμα].
 πράγμων: συνώνυμα. Το πράγμων (και η απραγμοσύνη) δηλώνει «αυτόν που δεν πράττει τίποτε», «τον ράθυμο». Την ίδια σημ. εξέφρασε το (μτγν. ήδη) άπραγος, που συνεκδοχικά δήλωσε περαιτέρω και «αυτόν που στερείται κάθε εμπειρίας, πράξεως», άρα «τον άπειρο, τον άμαθο» (άπραγο παιδί). Αντίθετα, το πολυπράγμων (και αυτό από το πράγμα < πράττω) δηλώνει «τον υπερβολικά δραστήριο» (θετική σημ.) και κατ' επέκτ., κυρίως, «τον σε πολλές ασχολίες διασπασμένο, τον από λίγο με πολλά ασχολούμενο» (αρνητ. σημ.). Το άπρακτος, τέλος, χρησιμοποιούμενο ως κατηγορούμενο (δηλ. με ρήμα: «έμεινε άπρακτος») και όχι ως επίθετο (με ουσιαστικό: *«το άπρακτο παιδί!»), δηλώνει «αυτόν που δεν έπραξε κάτι που επιδόκει, που δεν πέτυχε τον σκοπό του». Χρησιμοποιείται για πρόσωπα και συνοδεύεται από ρήματα κινήσεως («φεύγω | έρχομαι | γυρνά... άπρακτος»). Το ουσ. απραξία δηλώνει, αντίθετος, όχι την αποτυχία, αλλά «το να μην πράττει κανείς τίποτε»: είναι δηλ. συνώνυμο του απραγμοσύνη. Αντίθετο προς τη σημ. του άπράγμονος και του άπραγμου, αλλά και του πολυπράγμονος, είναι το ρέκτης (από το αρχ. ρ. ρέζω «πράττω, ενεργώ»), που δηλώνει «τον ενεργητικό άνθρωπο, αυτόν που παίρνει πρωτοβουλίες και αναπτύσσει δραστηριότητα».
 άπραγος, -η, -ο 1. αυτός που δεν δραστηριοποιείται, που δεν ενεργεί: Μην κάθεται ~! Βοήθησε και συ λίγο! ΣΥΝ. (λόγ.) απράγμων ΑΝΤ. δραστήριος 2. αυτός που δεν έχει εμπειρία: ~ παιδί ΣΥΝ. άπειρος, άβγαλτος ΑΝΤ. έμπειρος. — απραγία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. απράγμων. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + πράττω (πβ. κ. πράγ-μα)].
 άπρακτος, -η, -ο κ. (καθημ.) άπρακτος αυτός που δεν πέτυχε τον σκοπό του: παρά τις μακρές διαπραγματεύσεις, τελικά έφυγαν άπρακτοι. ΣΧΟΛΙΟ λ. απράγμων. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + πράττω].
 άπρακτο ρ. αμετβ. [αρχ.] { άπρακτείς... } μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. | δεν κάνω τίποτα: οι συνεχείς προειδοποιήσεις δεν πάραυαν δίλοου την απάθεια του- αυτός εξακολουθεί να άπρακτεί ΣΥΝ. αδρανώς ΑΝΤ. δραστηριοποιούμαι.
 απραξία (η) [αρχ.] { χωρ. πληθ. } η έλλειψη δραστηριότητας και κίνησης: περιπίπτω | βρισκομαι σε -1 | εμπορική ~ ΣΥΝ. αδράνεια, ραθυμία ΑΝΤ. δράση.
 άπρακτος, -η, -ο → άπρακτος
 απρέπεια (η) [αρχ.] (απρεπειών) 1. η έλλειψη ευπρέπειας στη συμπεριφορά 2. (συνεκδ.) η άκομμη και ανάρμοστη συμπεριφορά: ήταν - εκ μέρους του να μη σου μιλήσει || διαπρήττω ~ || φραστικές ~.
 άπρεπης, -ής, -ές { απρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή) - απρεπέστ-ερος, -ατός } αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευπρέπειας: του μίλησε με ~ τρόπο και τον προσέβαλε || ~ συμπεριφορά | διαγωγή | υπαιτιγμός ΣΥΝ. ανάρμοστος, αγενής ΑΝΤ. ευπρεπής, κόσμιος. Επίσης άπρεπος, -η, -ο [μεσν.]. — άπρεπα | απρεπώς [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ης, -ης, τύχη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + πρέπω].
 απρεπής - άπρεπος. Για τον μεσν. σε -ος τύπο άπρεπος (κοντά στο αρχ. απρεπής), ο οποίος μπορεί να έχει παραχθεί απειθείας από το ρ. πρέπει ή, κατ' άλλους, από το ουσ. πρέπο (το) < πρέπον (το) (μτχ. του πρέπει), βλ. στο λ. αβαφής - άβαφος το γενικότερο φαινόμενο τέτοιων διτυπιών σε -ης: -ος.
 Απρίλης (ο) → Απρίλιος
 απριλιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το πραξικόπημα και τη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967: κυρ. στις ΦΡ. (α) Απριλιανός (τα) το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967 (β) Απριλιανοί (οι) οι στρατιωτικοί και γενικότ. όσοι αναμίχθηκαν στη δικτατορία του 1967: η δική του ~.
 Απριλιανό - Δεκεμβριανό - Οκτωβριανό - Ιουλιανό - Αυγουστινό. Τα επίθετα που παράγονται από ονόματα μηνών, εφόσον δηλώνουν αλλά χρονικά ή καιρικά χαρακτηριστικά των μηνών, σχηματίζονται σε -ιάτικος: αυγουστιάτικο φεγγάρι, απριλιάτικος καιρός, μαγιατικά λουλούδια κ.ά. Εφόσον, όμως, ανήκουν πολιτικά ή κοινωνικά γεγονότα που συνέβησαν τους αντίστοιχους μήνες, σχηματίζονται σε Ιανός: Απριλιανός και Απριλιανό (ενν. γεγονότα) αναφέρονται στη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967, Αυγουστιανό η Τεταρταυγουστιανό αναφέρονται στη δικτατορία της 4ης Αυγούστου του 1. Μεταξύ, τα Δεκεμβριανό αναφέρονται στα γεγονότα του Δεκεμβρίου του 1944 μεταξύ του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και των δυνάμεων της κυβέρνησης και των Άγγλων, τα Οκτωβριανό αναφέρονται στη Ρωσική Επανάσταση του Οκτωβρίου του 1917, τα Ιουλιανό στα γεγονότα της Γαλλικής Επανάστασης (14ης Ιουλίου 1789), αλλά και στα δικά μας, της απόπειρας δολοφονίας του Βενιζέλου στο Παρίσι (30 Ιουλίου 1920) και των τραχών που ακολούθησαν στην Αθήνα και που οδήγησαν στη δολοφονία του Ίω- νος Δραγούμη (31 Ιουλίου 1920), καθώς και στα νεότερα γεγονότα.

της Αποστασίας του 1965' τέλος, τα Νοεμβριανά (17 Νοεμβρίου 1916) αναφέρονται στην απόβαση δυνάμεων της Αντάντ στην Αθήνα, στις συγκρούσεις με τις δυνάμεις της κυβέρνησης των Αθηνών, που οδήγησαν στην αποπομπή του βασιλιά Κωνσταντίνου.

απριλιτικός, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Απρίλιο: *οι -μέρες, γεμάτες φως και χρώματα*. — απριλιτικά επίρρ. Απρίλιος (ο) {-ίου κ. (λαϊκ.-σπάν.) -ιού}, ο τέταρτος μήνας του έτους και ο δεύτερος της άνοιξης (μαζί με τον Μάρτιο και τον Μάιο), ο οποίος έχει 30 ημέρες. Επίσης (καθ.μ.) **Απρίλης** [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. άνοιξη, μήνας.

[ETYM. μτγν. < λατ. aprilis «ο μήνας Απρίλιος» < aperio «ανοίγω» (πβ. άνοιξη) ή, κατ' άλλους, < μτγν. *Aprō* (ή) (συγκεκριμένος τ. του αρχ. *Aprōdītē*), επειδή οι Ρωμαίοι θεωρούσαν τον μήνα αυτόν αφιερωμένο στη θεά Venus «Αφροδίτη»].

a priori λατ. (προφέρεται *a priori*) επίρρ.: ελλ.ν. *εκ των προτέρων* Α. από πριν, χωρίς να περιμένει να δει κανείς τι πρόκειται να ακολουθήσει ή χωρίς να έχει σχηματίσει πρώτα γνώμη για κάτι: *γνώριζε -το αποτέλεσμα των συνομιλιών* || *δεν μπορούμε να κρίνουμε -την αξία του -πρέπει να δούμε στην πράξη* | *αξιζει* || *οι φανατικοί καταδικάζουν - ό,τι φαίνεται να μην συμφωνεί με τις προτιμήσεις τους* ANT. *a posteriori* | εκ των υστέρων 2. ΦΙΛΟΣ, για γνώση που δεν στηρίζεται στα δεδομένα της εμπειρίας, αλλά προϋπάρχει βεβαιωμένη στην καθαρή λογική ANT. *a posteriori*, εκ των υστέρων. [ETYM. < λατ. a priori < prior «πρότερος», συγκρ. βαθμός του επίθ. primus «πρώτος»].

απριουσιός (ο) ΦΙΛΟΣ, το φιλοσοφικό σύστημα που δέχεται ορισμένες έννοιες ως εκ των προτέρων δεδομένες, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν η εμπειρία (αξιοματική θεώρηση). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. apriorisme].

απρόβλεπτος, -η, -ο [1837] 1. αυτός που δεν έχει προβλεφθεί ή δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί: ~ *γεγονός* | *κίνδυνος* | *δυσχέρεια* | *εξέλιξη* | *δαπάνες* | *διατάσεις* ΣΥΝ. *απρόοπτος* ANT. *προβλεφθείς*, *προβλεψίμος* 2. (ειδικότ. για πρόσ. αυτός του οποίου οι αντιδράσεις δεν είναι δυνατόν να προβλεφθούν: ~ *άνθρωπος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. imprévu].

απροβλημάτιστος, -η, -ο αυτός που δεν προβληματίζεται (για ζητήματα που θα έπρεπε να τον απασχολούν): *είναι εντελώς - γύρω από πολιτικά και οικονομικά θέματα* || ~ *άτομο*. — *απροβλημάτιστα* επίρρ.

απρογραμματίστος, -η, -ο 1. αυτός που συμβαίνει χωρίς να έχει προγραμματιστεί: *η - επίσκεψη του πρωθυπουργού πανικόβαλε τους ανθρώπους του υπουργείου* ΣΥΝ. *απροσχεδιαστος*, *απροειδοποίητος* ANT. *προγραμματισμένος*, *προσχεδιασμένος* 2. αυτός που γίνεται χωρίς προγραμματισμό: *οι συνεχείς παλινωδίες είναι αποτέλεσμα της - πολιτικής που ακολουθείται* ΣΥΝ. *πρόχειρος* ANT. *προγραμματισμένος*. — *απρογραμματίστα* επίρρ.

απροειδοποίητος, -η, -ο [1890] αυτός που γίνεται χωρίς προαναγγελία: *η - εμφάνιση του εξέπληξε τους πάντες* ΣΥΝ. *απρόοπτος*, *απροσδόκητος* ANT. *αναμενόμενος*. — *απροειδοποίητα* επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inaverti].

απροετοιμαστος, -η, -ο [1859] αυτός που δεν έχει προετοιμαστεί (για κάτι): *με βρίσκατε - να απαντήσω σε μια τέτοια ερώτηση* || *πήγε στις εξετάσεις - ΣΥΝ. ανέτοιμος*, *απαράσκευος* ANT. *προετοιμασμένος*. — *απροετοιμαστα* επίρρ.

απρόθετος, -η, -ο 1. αυτός που γίνεται χωρίς πρόθεση, χωρίς να το θέλει (κάποιος): ~ *ενέργεια* 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που δεν συντάσσεται με πρόθεση: ~ *ρήμα* | *εκφορά* || *στην πρόταση «θα έλθει τη Δευτέρα» η φράση «τη Δευτέρα» είναι απρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει χρόνο* ANT. *εμπρόθετος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιρρηματικός*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. unintentional (σημ. 1)].

απροθυμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη προθυμίας: *έδειξε πλήρη - να με εξυπηρετήσει*. Επίσης (λαϊκ.) *απροθυμία*.

απρόθυμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι πρόθυμος, που δεν έχει διάθεση να κάνει (κάτι): ~ *να βοηθήσει* | *να απαντήσει* || *δείχνω -* ,ANT. *πρόθυμος*. — *απρόθυμα* | *απρόθυμως* [αρχ.] επίρρ.

άπροικος, -η, -ο [αρχ.] (γυναίκα) που δεν έχει προίκα. *απροκαθόριστος*, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να καθοριστεί εκ των προτέρων: ~ *κίνηση* | *σχέδιο* ANT. *προκαθορισμένος*.

απροκάλυπτος, -η, -ο [αρχ.] (κακόσ.) αυτός που γίνεται χωρίς να τηρούνται τα προσήματα, ή να δίνεται κάποια εξήγηση: *οι δηλώσεις του ξένου πρέσβη αποτελούν - επέμβαση στα εσωτερικά της χώρας* || ~ *απειλή* | *βία* ΣΥΝ. *απροσχημάτιστος*, (μτφ.) *ανοιχτός* ANT. *συν(κε)κάλυμτος*. — *απροκάλυπτα* | *απροκάλυπτος* [μεσν.] επίρρ.

απροκατάληπτος, -η, -ο αυτός που ενεργεί χωρίς προκαταλήψεις: ~ *απόφαση* | *κριτική* ΣΥΝ. *αμερόληπτος*, *αντικειμενικός* ANT. *προκαταληπτός*, *μεροληπτικός*. — *απροκατάληπτα* επίρρ. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. impartial]. *απρόκλητος*, -η, -ο [1841] αυτός που συμβαίνει χωρίς να έχει προϋπάρξει πρόκληση, χωρίς να έχει δοθεί αφορμή: *η διεθνής κοινότητα εξέπληξε από την - επίθεση εναντίον μιας φτωχής και ανίσχυρης χώρας*. — *απρόκλητα* | *απρόκλητως* [1896] επίρρ.

απρομελέτητος, -η, -ο [1886] αυτός που δεν έχει προσχεδιαστεί: ~ *εγκλίμα* ΣΥΝ. *απροσχεδιαστος*, *αυθόρμητος* ANT. *προμελετημένος*, *εκ*

**α- | αν- στερητικό α-
προβιβαστος, -η, -ο α-
πρόβληπτος, -η, -ο α-
προγύμναστος, -η, -ο α-
προίκιστος, -η, -ο α-
προξένευτος, -η, -ο**

**α-προπονητος, -η, -ο α-
προσέγγιστος, -η, -ο α-
πρόσληπτος, -η, -ο α-
προσπέραστος, -η, -ο α-
προσχεδιάστος, -η, -ο**

**α-προφερτος, -η, -ο α-
προφήτευτος, -η, -ο α-
προφύλακτος, -η, -ο α-
προφυλάκιος, -η, -ο α-
τυροβόλητος, -η, -ο**

**α-τυροδότητος, -η, -ο
α-τυρολόγητος, -η, -ο
α-πύρωτος, -η, -ο α-
πυμπίστος, -η, -ο α-
ράγιοςτος, -η, -ο**

**α-ραντίστος, -η, -ο
α-ραφτος, -η, -ο α-
ρήμαχτος, -η, -ο**

προμελέτης. — *απρομελέτητα* επίρρ.

απρονοησία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη προνοητικότητας ΣΥΝ. *απροσεκμία*, *αμαυλία* ANT. *προνοητικότητα*, *προβλεπτικότητα*.

απρόοπτος, -η, -ο 1. αυτός που συμβαίνει αφηνιδιαστικά, που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί: ~ *τροπή* | *γεγονός* ΣΥΝ. *αφηνιδιος*, *απροειδοποίητος*, *ξαφνικός*, *απρόβλεπτος* ANT. *προειδοποιημένος*, *αναμενόμενος* 2. *απρόοπτο* (το) {απρόοπτ-ου | -ον} το γεγονός που συμβαίνει αφηνிடία: *η ζωή έχει πολλά - φρ. (λόγ.)* (α) *εξ απρόοπτου* (εξ απρόοπτου, Αίσωπος 330) *απρόβλεπτα*, *αφηνιδία* (όταν κάποιος δεν είναι προετοιμασμένος για κάτι): *οι εξελίξεις τους κατέλαβαν εξ απρόοπτου και δεν μπόρεσαν να αντιδράσουν* (β) *εκτός απρόοπτου* εκτός κι αν συμβεί κάτι απρόβλεπτο, έκτακτο: *θα συναντηθούμε αύριο -*. — *απρόοπτα* | *απρόοπτος* [μτγν.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + *πρόοπτος* (πβ. *προοπτική*) < *προορώ* «απροβλέπω» < *προ-* + *ορώ* «βλέπω». Η φρ. *εκτός απρόοπτου* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. *sauf imprévu*)].

απροπό επίρρ.- ελλ.ν. *επί τη ευκαιρία* (ενν. αυτού που συζητούμε) (ως δείκτης αναφοράς στην επικοινωνία) για την παρεμβολή στον λόγο στοιχείου που σκεπτικήκε ή θυμηθήκαμε κατά την ομιλία με αφορμή το θέμα ή στοιχείο του θέματος της συζήτησης: ~, *τι απέγινε ο υπάλληλος που είχε συλληφθεί πέρισυ για την κατάχρηση*; || ~, *έχεις να μου προτείνεις κάποια καλή ταινία για το Σάββατο*; ΣΥΝ. *μια και το φέρε η κουβένια*. [ETYM. < γαλλ. à-propos < προθ. à (< λατ. ad) + *propos* «σκοπός, πρόθεση» < *lat. propositum* (πβ. λατ. *ad propositum*)].

απροσανατολιστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει αίσθηση προσανατολισμού, που δεν μπορεί να προσδιορίσει τη θέση του στον χώρο (στη φύση, την πόλη κ.λπ.) ANT. *προσανατολισμένος* 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει βίαι τη θέλη ή τι πρέπει να κάνει: ~ *νεολαία* | *άτομο*.

απροσάρμοστος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν μπορεί να προσαρμοστεί (στο περιβάλλον): ~ *άτομο* 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ή δεν θέλει ή δεν μπορεί να προσαρμοστεί (σε μορφές συμπεριφοράς που έχουν καθιερωθεί σε μια κοινωνία): ~ *στα νέα δεδομένα* | *στις εξελίξεις* | *στο κοινωνικό περιβάλλον*. — *απροσάρμοστα* επίρρ.

απροσάρμοστος - δυσπροσάρμοστος. Και τα δύο επίθετα χρησιμοποιούνται, κυρίως, για να χαρακτηρίσουν μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς που αποκλίνουν από τα στερεότυπα και τους καθιερωμένους κανόνες. Έτσι, *απροσάρμοστο* είναι το άτομο που δεν προσαρμόζεται καθόλου προς τους κανόνες αυτούς, ενώ ως *δυσπροσάρμοστο* χαρακτηρίζεται το άτομο που με δυσκολία προσαρμόζεται στους καθιερωμένους κανόνες.

απροσάρτητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να προσαρτηθεί (βλ. λ. *προσάρτω*) ANT. *προσαρτημένος*. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + *προσάρτω*].

απρόσβλητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να υποστεί ζημιά από εξωτερικό κίνδυνο: *η πόλη έμεινε - από εχθρικές επιθέσεις* || *κανένας δεν έμεινε - από τον ιό της γρίπης* ΣΥΝ. *άθικτος* ANT. *προσβεβλημένος* 2. αυτός του οποίου η εγκυρότητα δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί: *δεν θα αφήσει - τη διαθήκη* 3. (σπάν. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει υποστεί προσβολή ANT. *προσβεβλημένος*. — *απρόσβλητα* επίρρ. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + *προσβάλλω*].

απροσγεωωτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει προσγεωωθεί: ~ *σκάφος* | *αεροπλάνο* ANT. *προσγεωωμένος* 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα ΣΥΝ. (λόγ.) *αθεροβάμων* ANT. *προσγεωωμένος*, *ρεαλιστής*.

απροσδιονυστος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) 1. αυτός που δεν έχει σχέση με τη λατρεία του θεού Διονύσου 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει σχέση με κάτι ΣΥΝ. *άσχετος*.

[ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + φρ. *πρός Διόνυσον*. Ως προς την προέλευση των φρ. *ουδέν προς τον Διόνυσον*, *τι ταύτα προς Διόνυσον* έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις, ο Ζηνοδοτος υποστήριξε ότι οφείλεται στην τάση των ποιητών να εισάγουν βαθμίδων άσχετους προς τη λατρεία του Διονύσου μύθους. Κατά τον Στράβωνα (8,381), οφείλεται στην αποτυχημένη απεικόνιση του Διονύσου από τον ζωγράφο Αριστέιδη. Στο Λεξικό Σουδά και στον Πλούταρχο η φρ. αποδίδεται σε θεατές, οι οποίοι έκριναν εκτός διονυσιακού θέματος ορισμένους ποιητές].

απροσδιωριστία (η) {χωρ. πληθ.} 1. [1801] η απουσία προσδιορισμένων στοιχείων σχετικά με κάποιον/κάτι, συνεπώς η ύπαρξη αβεβαιότητας για κάποιον/κάτι 2. ΦΙΛΟΣ, μεταφυσική αρχή σύμφωνα με την οποία δεν ισχύει ο ντετερμινισμός και επομένως η ανθρώπινη βούληση είναι τελείως ελεύθερη 3. ΦΥΣ. *αρχή της απροσδιωριστίας* (ή *αβεβαιότητας*) αρχή σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί με ακρίβεια με την αυτή μέτρηση τόσο η θέση όσο και η ορμή ενός σωματιδίου.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. indétermination, ο όρος της φυσικής (the uncertainty principle) εισήχθη το 1932 από τον Γερμανό φυσικό W. Heisenberg (1901-76)].

απροσδιόριστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός του οποίου η φύση, η ποιότητα και τα χαρακτηριστικά δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν: ~

χρώμα | *μυρωδιά* || *άνδρας απροσδιόριστου ηλικίας* || - *ποσότητα* | *χρόνος* ΣΥΝ. ακαθόριστος ΑΝΤ. προσδιορισμένος. — *απροσδιόριστα* | *απροσδιόριστος* [μεσν.] επίρρ.

απροσδόκητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αναμενόταν, που αφνίδιωσε: η - *συνάντησή τους γέμισε χαρά* || ~ ήττα | *τέλος* ! *είδηση* | *θάνατος* ΣΥΝ. *απρόβλεπτος*, *αναπάντεχος* ΑΝΤ. *αναμενόμενος*. — *απροσδοκίτα* | *απροσδοκίτως* [αρχ.] επίρρ.

απρόσχετος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθην.) *απρόσχετος* αυτός που δεν προσέχει, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη προσοχής (σε συγκεκριμένη περίπτωση ή γενικά): *οι ~ οδηγοί είναι συχνά υπαίτιοι σοβαρών ατυχημάτων* || ~ *μαθητής* | *κίνηση* | *ενέργεια* ΣΥΝ. *αφηρημένος*, *απερίσκεπτος* ΑΝΤ. *προσεκτικός*, *απερίσπαστος*. — *απρόσχετα* κ. *απρό-σεχετα* επίρρ. [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.

απροσέξια (η) [μτγν.] {σπάν. *απροσεξιών*} 1. η έλλειψη προσοχής: η - *στην οδήγησή τιμωρείται* ΑΝΤ. *προσοχή* 2. (συνεκδ.) το λάθος που οφείλεται σε έλλειψη προσοχής: *κάνει πολλές ~ όταν γράφει*.

απρόσιτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορείς να τον πλησιάσεις, μη προσιτός (βλ. λ.): *οι ~ κορυφές των Ιμαλαίων* || *πληροφορίες, που αποτελούν κρατικά μυστικά, είναι ~ στον πρώτο τυγάντα* || *το αυστηρό του ύψος σε κάνει να νομίζεις ότι είναι ~* || ~ *τιμές* ΣΥΝ. *απλησίαστος*, *απροσπλάστος* ΑΝΤ. *προσιτός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήρη*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < α- στερητ. + *προσιτός* (βλ. λ.)].

απρόσκλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που πηγαίνει κάπου χωρίς να τον έχουν προσκαλέσει: ~ *μουσαφίρης* | *επισκέπτης* || *ήρθε στη γιορτή* ~ ΣΥΝ. *ακάλεστος* ΑΝΤ. *καλεσμένος*, *προσκεκλημένος*. Επίσης (καθην.) *απροσκαλέστος*. — *απρόσκλητα* επίρρ.

απρόσκοπος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που γίνεται χωρίς εμπόδια: *το Υπουργείο Παιδείας εγγυήθηκε την ~ λειτουργία της Σχολής* || *τα μέτρα οικονομικής σταθερότητας θα συμβάλουν στην - ανάπτυξη της χώρας* || η ~ *διεξαγωγή των αγώνων* ΣΥΝ. *ανεμπόδιστος*, *απαρα-κώλυτος* ΑΝΤ. *με προσκόμματα*, *μετ' εμπόδιων*. — *απρόσκοπτα* | *απρόσκοπτως* [μεσν.] επίρρ.

απροσμάχητος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν μπορεί να τον νικήσει κανείς στη μάχη: κυρ. από τη φρ. «*άλλ' ως έχουσα το κράτος απροσμάχτηον*» του Ύμνου προς την «Υπέριμαχον Στρατηγόν», τη Θεοτόκο (Ακάθιστος Ύμνος), της οποίας «το κράτος» (η δύναμη) χαρακτηρίζεται ως ακατάβλητο, ανίκητο ΣΥΝ. *ακατάμαχτος*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < α- στερητ. + *προσμάχομαι* < *προς* + *μάχομαι*].

απρόσμενος, -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς να τον περιμένει κανείς: *στο άκουσμα τού ~ νέου έμεινε εμβρόντητος* || ~ *συμπέρασμα* | *συνάντηση* ΣΥΝ. *απροσδόκητος*, *απανάτηχος* ΑΝΤ. *προσδοκώμενος*, *αναμενόμενος*. — *απρόσμενα* επίρρ.

απροσμέτρητος, -η, -ο [1891] (λόγ.) αυτός που έχει πολύ μεγάλο μέγεθος ή διαστάσεις, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί: *πέρα πολύ μεγάλος*: ~ *συνέπειες* ΣΥΝ. *ανυπολόγιστος*, *αμέτρητος*. — *απροσμέτρητα* | *απροσμετρήτως* επίρρ.

απρόσοδος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν είναι αποδοτικός, *απροσπλάστος*, -η, -ο 1. αυτός που δεν μπορεί να τον πλησιάσει κανείς, στον οποίο δεν είναι δυνατή η πρόσβαση: ~ *ορεινή περιοχή* || (για πρόσ.) *έδινε την εντύπωση ~ ανθρώπων, καθώς φροντίζε να κρατά τους άλλους σε απόσταση* ΣΥΝ. *απρόσιτος*, *απλησίαστος* ΑΝΤ. *προσιτός*, *προσπελάσιμος* 2. (για πνευματικά έργα) εξαιρετικά δύσκολος στην κατανόηση, δυσνόητος: ~ *κείμενο* | *ποίηση* ΣΥΝ. *απρόσιτος* ΑΝΤ. *προσιτός*, *βατός*, *κατανοητός*. — *απροσπλάστα* επίρρ. [ΕΙΧΜ μτγν. < α- στερητ. + *προσπλάζω* «πλησιάζω, προσεγγίζω» (βλ. λ.)].

απροσποίητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν είναι αποτέλεσμα προσποίησης, που δεν επιμεριέζει υποκρισία: ~ *άνεση* | *ενδιαφέρον* | *γέλιο* ΣΥΝ. *ανυπόκριτος*, *αυθόρμητος* ΑΝΤ. *προσποίητος*, *ανελικρινής*. — *απροσποίητα* επίρρ.

απροστατέυτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει προστασία: *άφησε τα παιδιά του μόνα και* ||-| *γυναίκα* | *χήρα* | *ορφανό* | *πόλη* ΣΥΝ. *αβοήθητος*, *ανυπεράσπιστος* ΑΝΤ. *προστατευμένος*.

απρόσφορος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) *ακατάλληλος*, μη εξυπηρετικός, που δεν προσφέρεται για κάτι: *οι συνθήκες είναι ~ για επικοινωνιακό διάλογο* ΑΝΤ. *πρόσφορος*, *κατάλληλος*.

απροσχημάτιστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται χωρίς προσχήματα, χωρίς να υπάρχει έστω και μια φαινομενική δικαιολογία: ~ *επέμβαση στα εσωτερικά άλλης χώρας* || ~ *πρόκληση* ΣΥΝ. *απροκάλυπτος*. — *απροσχημάτιστα* επίρρ.

απροσωπόληπτος, -η, -ο [μτγν.] (σπάν.) αυτός που κρίνει αμερόληπτα, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψη τον πρόσωπα: ~ *κρίση* ΣΥΝ. *αμερόληπτος* ΑΝΤ. *μεροληπτικός*. — *απροσωπόληπτα* επίρρ., *απροσωπολη-ψία* (η) [μτγν.].

απρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν παρουσιάζει ατομικά χαρακτηριστικά, ώστε να ξεχωρίζει, που δεν έχει προσωπικό, εξατομικευμένο χαρακτήρα: *η τυπικότητα κάνει τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων απρόσωπες* || ~ *σύνολο* | *πόλη* ΣΥΝ. *ουδέτερος* ΑΝΤ. *προσωπικός* 2. αυτός που δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο: *γενικές και ~ κατηγορίες, χωρίς να κατονομάζεται ο ένοχος* 3. ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που δεν δηλώνει τον δράστη της ενέργειας τού ρήματος (β) *απρόσωπο ρήμα* το ρήμα που χρησιμοποιείται μόνο σε τρίτο ενικό πρόσωπο και δεν δηλώνει ποιος είναι ο δράστης της ενέργειας του (π.χ. *βρέχει, φυσάει, χιονίζει, συννεφιάζει, νυχτώνει, καλοκαιριάζει* κ.τ.ό., δεν έχουν δηλ. λεξικό υποκείμενο) εκτός από αυτά τα «κατεξοχην απρόσωπα ρήματα», υπάρχουν και άλλα που χρησιμοποιούνται συχνά σε γ' πρόσωπο, όπου δεν ενδιαφέρει τον ομιλητή το υποκείμενο τους: π.χ. «*έχει* (= υπάρχει) καθόλου νερό στο ψυγείο;» αντί «*έχει νερό το ψυγείο;*» τα απρόσωπα ρήματα συγχέονται συχνά με τα τριτοπρόσωπα (βλ. λ. *τριτοπρόσωπος*) (γ) *απρόσωπη σύνταξη* η σύνταξη

απρόσωπου ή τριτοπρόσωπου ρήματος (π.χ. *έξω βρέχει και φυσάει δυνατά - πρέπει να φύγεις*) (δ) *απρόσωπη έκφραση* σε φράσεις που δέχονται ως υποκείμενο προτάσεις με το να ή ότι: *είναι ανάγκη να προχωρήσει η μεταρρύθμιση* || *είναι κακό να φοβάσαι* || *είναι θετικό ότι δέχτηκε*. — *απρόσπως* επίρρ.

απροφάσιτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται χωρίς προφάσεις, ανοιχτά και χωρίς κάποια δικαιολογία: ~ *εχθρότητα* ΣΥΝ. *απροσχημάτιστος*, *απροκάλυπτος*. — *απροφάσιστα* επίρρ.

απροχώρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει προχωρήσει: κυρ. στη ΦΡ. (*φτάνω*) *στο απροχώρητο* (φτάνω) σε οριακό σημείο, δεν έχω ή δεν υπάρχουν άλλα περιθώρια (ανοχής, υπομονής κ.λπ.): *υπέβαλε την παράτηση του, δηλώνοντας ότι η κατάσταση έχει φτάσει* ||-| *η υπομονή μου έφτασε* ~ ΣΥΝ. *εκεί που δεν παίρνει πάλι άλλο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχάριος*.

απροτοκόλλητος, -η, -ο [1896] αυτός που δεν έχει πάρει αριθμό πρωτοκόλλου, που δεν έχει καταχωρηθεί: ~ *έγγραφο* ΑΝΤ. *πρωτοκολλημένος*.

άπταιστος, -η, -ο (λόγ.) *αλάνθαστος*, χωρίς σφάλμα: ~ *προφορά* | *ομιλία* | *χρήση*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < α- στερητ. + *πταιστός* < *πταίο* «φταίω»].

άπτερος, -ος/-η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει φτερά: ~ *έντομο* || *το άγαλμα της Ατέρου Νίκης* ΑΝΤ. *πτερωτός* | *φτερωτός*. Επίσης (λαϊκ.) *άπτερος* *απτικός*, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αφή: *οι τυφλοί έχουν ιδιαίτερες απευγώνιστες τις ~ τους ικανότητες*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *άπτικός* < *απτός* < *άπτομαι*].

άπτοτης, -η, -ο αυτός που δεν πτοείται, δεν αποθαρρύνεται: *συνέχισε ~ τον δρόμο του παρά τις αποδοκιμασίες τού κόσμου* || *υποσχέθηκε ότι θα προχωρούσε ~ ανεξάρτητα από το πολιτικό κόστος* ΑΝΤ. *πτοημένος*. — *απτότητα* | *απτοήτως* [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < α- στερητ. + *πτόω* «αποθαρρύνω»].

άπτομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) (+ενγ.) *σχετίζομαι* (με κάτι) | *ο υποουργός χειρίζεται θέματα που άπτονται της Ευρωπαϊκής Ένωσης* || *το νουσχέδιο άπτεται αυτού τού συνταγματικού άρθρου*- ΦΡ. (α) (ως επίθ.) **μη-μου-άπτω** (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) *λεπτεπίλεπτος*, αυτός που δεν ανέχεται την παραμικρή ενόχληση ή ταλαιπωρία: *με τις υπερβολικές φροντίδες της έχει κάνει την κόρη της ~ (β) μη-μου-άπτω* (το) το φυτό «μιμόζα η αισχυντήλη», που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να ζυρώνει και να γέρνει προς τα κάτω, όταν το αγγίζει ή το κουνήσει κάτι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*, *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ < αρλ. *άπτομαι*, τ. μέσης φωνής τού ρ. *άπτω*, αρχική σημ. «*ανάβω, αναφλέγω*», οπότε πθ. < I.E. *ar- | *so-* «*συνδέω, συνδέω*», πβ. λατ. ar-tus «*συνδεδεμένος*» (> γαλλ. arte «*ακανός για κάτι, επαρκής*», ισπ. arto, αγγλ. art) ar-ud «*παρά*» (τοπικό). Ομόρρ. *άρ-η*, *άρ-ις*, *άν-άπτ-ω* κ.ά. Η συγκριτική εξέταση αποδεικνύει ότι η δασύτητα τού ρ. *άπτω* είναι μάλλον υστερογενής και οφείλεται πθ. στην επίδραση τού ρ. *επω* «*φροντίζω*» (βλ. κ. *όπλο*].

μη-μου-άπτω. Ενδιαφέρουσα όσο και απρόσμενη σημασιολογική εξέλιξη από τη σημ. τού «*μη με αγγίζει*», φράση που είπε ο Ιησούς στη Μαρία τη Μαγδαληνή, όταν εμφανίστηκε μπροστά της μετά την ανάσταση (Κ.Δ. Ιωάνν. 20, 17: *Μη μου άπτου, ούπω γαρ άναβέβηκα προς τον πατέρα*), στη σημ. τού «*λεπτεπίλεπτος, ευαίσθητος, μυγιάγχιτος*»! Προφανώς η μεταπήδηση έγινε μεταφορικά για άτομα που δεν ανέχονται ακόμη και να τα αγγίζει κανείς, άρα υπερβολικά ευαίσθητα και λεπτά. Στην όλη εξέλιξη συνέβαλε πιθανόν και το ομόνυμο φυτό «*μη-μου-άπτω*» ή, αλλιώς, «*μιμόζα η αισχυντήλη*», που όταν την πλησιάσει κανείς, συστέλλει τα φύλλα της σαν από ντροπή!

απτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να τον αγγίζει κανείς με τα χέρια του- (κατ' επέκτ.) όχι αφηρημένος, συγκεκριμένος: *έχω ~ αποδείξεις για όσα σου λέω* || ~ *πραγματικότητα* | *δείγματα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *απτός* < *άπτομαι* «*εγγίζω, ψάω*»].

άπτω ρ. τής Αρχ. Ελληνικής που σήμανε «*συνδέω, προσκολλάω, φέρω σε επαφή*» και σώζεται σε σύνθετα και παράγωγα της σημερινής Ελληνικής: *συν-άπτω*, *προσ-άπτω*, *εξ-άπτω* κ.ά. [ΕΤΥΜ Βλ. λ. *άπτομαι*].

άπτω ρ. τής Αρχ. Ελληνικής που σήμανε «*συνδέω, προσκολλάω, φέρω σε επαφή*» και σώζεται σε σύνθετα και παράγωγα της σημερινής Ελληνικής: *συν-άπτω*, *προσ-άπτω*, *εξ-άπτω* κ.ά. [ΕΤΥΜ Βλ. λ. *άπτομαι*].

άπτω - άπτομαι. Αρχαίο ρήμα που εξελίχθηκε προς δύο σημασιολογικές κατευθύνσεις, τού «*ανάβω*» και τού «*εγγίζω*», και διατηρήθηκε μόνο στο μεσοπθ. *άπτομαι*, καθώς και σε πλήθος παραγώγων και συνθέτων *άπτω* | **άπτομαι**: *αφή, απτός, άφτρα* (1. «*ερεθισμός στο στόμα*» < *αφθρα* < *άφθα* 2. *φιλία* < *άφτρα*), *μη-μου-άπτω, αγιάδα, αν-άπτω* > *ανάβω* (*άναμμα, προσάναμμα, αναπήρας*), *συν-άπτω* (*επισυνάπτω, συναπτός, συναψη, συνημένος*), *εξ-άπτω* (*έξαψη, εξήμενος*), *προσ-άπτω* (*πρόσαψη, εφάπτομαι* (*εφαπτομένη, εφάγιάς*)).

άπτωτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (για ονόματα) αυτός που δεν έχει πτώσεις, που δεν έχει καταλήξεις οι οποίες να δηλώνουν τις πτώσεις ΣΥΝ. *άκλιτος* ΑΝΤ. *πτωτικός*, *κλιτός*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < α- στερητ. + *πτώσις* < *πίπτω*].

άπτωτος - πολύπτωτος. Οροι που χρησιμοποιήθηκαν παλαιότερα στη γραμματική για να δηλώσουν ότι ορισμένα ονόματα (ουσία-

στικά ή επίθετα) δεν έχουν πτώσεις (άπτωτα) ή έχουν πολλές πτώσεις (πολύπτωτα). Οι όροι είναι δηλωτικούς ατυχείς, διότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν ονόματα -ιδίως στην Ελληνική- χωρίς (ή και με πολλές) πτώσεις, αλλά με ή χωρίς καταλήξεις (ή μορφήματα), που να δηλώνουν τις πτώσεις. Έτσι, λ.χ. το ελλην. τόν-ος, τόν-ου, τόν-ο δηλώνει τις αντίστοιχες πτώσεις (ονομαστική, γενική, αιτιατική ενικού) με τρεις διαφορετικές καταλήξεις, ενώ το αγγλ. accent έχει μεν ανάλογες (συντακτικές) πτώσεις, αλλά δεν έχει καταλήξεις | μορφήματα που να τις δηλώνουν είναι δηλ. άπτωτο, έναντι του πολύπτωτου ελλην. τόνου!

ατύθμενος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι τόσο βαθύς, ώστε μοιάζει να μην έχει πυθμένα: στα ~ βάθη του ωκεανού || (μτφ.) ~ μίσος | ζήλια | βλακεία ΣΥΝ. τεράστιος, μεγάλος.

ατύλωτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι κλεισμένος με πύλες ΣΥΝ. άφρακτος ΑΝΤ. κλεισμένος, φραγμένος ΦΡ. **ατύλωτο στόμα** (ατύλωτον στόμα, Αριστοφ. Βάτραχοι 838) για άνθρωπο που βομολοχεί. ΣΧΟΛΙΟ *αθρόοστομος*.

ατύραυλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει στο έδαφος του εγκατεστημένους πυραύλους, πυρηνικά όπλα: οι *διαδηλωτές ζήτησαν να γίνει η χώρα μας ~ ζώνη* || ~ Βαλκανική. [ΕΤΥΜ. Απὸδ. του αγγλ. missile free].

ατύρησια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η περίοδος χωρίς πυρετό που μεσολαβεί μεταξύ δύο κρίσεων πυρετού. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + -πυρεσία < πυρεσσω].

ατύρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που του έχει πέσει ο πυρετός, που δεν έχει πυρετό ΑΝΤ. εμπύρητος.

ατύρητος, -η, -ο [αρχ.] ΒΙΟΛ. αυτός που δεν έχει πυρήνα: ~ *κύτταρο*.

ατύροβλητος, -η, -ο (κυριολ.) αυτός που βρίσκεται σε τόση απόσταση, ώστε δεν μπορεί να βληθεί από τα πυρά του εχθρού: ~ *περιοχή* | ζώνη- ΦΡ. **μὲνω** | *είμαι στο ατύροβλητο* δεν υφίσταμαι καμία κριτική, καμία επίθεση ή επίπτωση: ενώ *όλοι οι συνεργάτες του κατηγορήθηκαν ὀρθύματα*, αυτός *κάταφερε να μείνει στο ατύροβλητο*. [ΕΤΥΜ. < ά- στερητ. + πυρ + -βλητος < βάλλω].

Α.Π.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Ανώτατο Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Α.Π.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Ανώτατο Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαίδευσης.

άπω επίρρ. {απώτ-ερα, -ατα} (αρχαιοπρ.) (για τόπο κ. χρόνο) **1.** μακριά, πέρα ΑΝΤ. κοντά, εγγύς **2.** **Άπω Ανατολή** βλ. λ. ανατολή. [ΕΤΥΜ. Νεότερη λ., που πλάστηκε υποχωρητικά εκ των υστέρων ως θετικός βαθμός επιρρήματος τόσο των αρχ. επίρρ. *άπωτέρω*, *άπωτά-τω* (που προέρχονται από το επίρρ. άπωθεν) όσο και των υστερογενών (από τα αντίστοιχα επιρρήματα) επιθέτων *άπωτερος* και *άπωτατος*].

απωανατολικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ή ανήκει στην Άπω Ανατολής

απωθημένο (το) (συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε έχει απομακρυνεί κανείς από το μυαλό του, το έχει στείλει (με απόθεση) στο ασυνείδητο και δεν το αφήνει να εκδηλωθεί: *οι απαγορευμένες επιθυμίες μόνον συνήθως ως αποθνήμενα*- ΦΡ. (α) *έχω αποθνήμενα* έχω καταπιεσμένες επιθυμίες ή συναισθήματα, τα οποία δεν έχω μπορέσει ως τώρα να εξωτερικεύσω: για πρόσωπο που συμπεριφέρεται ή αντιδρά με άσχημο τρόπο (επειδή έχει μέσα του καταπιεσμένες ιδέες, επιθυμίες κ.λπ.): *πρέπει να έχει πολλά αποθνήμενα για να συμπεριφέρεται έτσι!* | (β) **βγάζω τα αποθνήμενα μου** αφήνω ό,τι κρατούσα μέσα μου (συναισθήματα, ορμές) να εκδηλωθεί (ειδικότ.) εκτονώνω την οργή μου (εις βάρος άλλου): *πολλοί σπαδοί βγάζουν τα αποθνήμενα τους στο γήπεδο βρίζοντας και βιαιοπραγώντας* ΣΥΝ. εκτονόωμα, (λαϊκ.) βγάζω το άχτι μου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. abgestoßen].

απόθησι (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (λογ.-σπάν.) η ώθησι μακριά (πρόσπου ή πράγματος) **2.** η απομάκρυνση με βίαιο τρόπο, το να διώχνεται (κάποιος/κάτι) μακριά: η ~ των *εισβολέων* ΣΥΝ. απόκρουση **3.** ΨΥΧΟΛ. ο αμυντικός μηχανισμός κατά τον οποίο σκέψεις, επιθυμίες ή συναισθήματα που θεωρούνται επώδυνα, δυσάρεστα ή μη αποδεκτά από τη συνείδηση απωθούνται στο ασυνείδητο * **4.** (μτφ.) η αρνητική διάθεση λόγω απαρέσκειας, αποστροφής (συνεκδ.) η αποστροφή: *μον προκαλεί ~ ΣΥΝ. απέχθεια* ΑΝΤ. έλξη. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *απόθησις* < *αποθώ*. Ο ψυχολογικός όρος είναι μετάφρ. δάνειο από γερμ. Verdrängung (όρος του S. Freud)].

αποθητικός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που προκαλεί απόθεση, που κρατεί (κάποιον) μακριά: ~ *τροφές* | *αέρια* (που απωθούν τα έντομα) **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί αποστροφή: ~ *συμπεριφορά* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. αποκρουστικός ΑΝΤ. ελκυστικός. — **αποθητικότητα** (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποθώ* (-έω) < *άπ(ο)-* + *οθώ*].

αποθώ ρ. μετβ. {αποθώεις... | απώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} **1.** (λογ.-σπάν.) σπράχνω (κάτι) μακριά **2.** απομακρύνω με βίαιο τρόπο, διώχνω από κοντά μου: *καθάρωσαν να αποθώσουν τον εχθρό* ΣΥΝ. αποκρούω **3.** ΨΥΧΟΛ. διώχνω, απομακρύνω στο ασυνείδητο σκέψεις, επιθυμίες, συναισθήματα τα οποία δεν θεωρούνται αποδεκτά από τη συνείδηση: ~ *σκέψεις* | *επιθυμίες* | *συναισθήματα* **4.** δεν ελκίζω, προκαλώ αποστροφή: *το αντιπαθητικό του πρόσωπο σε απωθίει με την πρώτη ματιά*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. abstoßen].

απόλεια (η) {-ας κ. (λογ.) -είας | -ειών} (λογ.) **1.** (α) το χάσιμο, το να χάνεται (κάτι που κατέχει κάποιος): ~ *εγγράφου* | *περιοριστικού στοιχείου* | *χρημάτων* (β) το να πάψει κανείς να έχει (προσωνία ή οριστικά) (ιδιότητα, δικαίωμα κ.λπ.): η ~ της *νυχθαιμίας* | της *όρασης* | *ισορροπίας* | *υπομονής* | *μνήμης* | *συνειδήσεως* | *ελέγχου* | *ζοήτρου* | *x*

η διαρροή: *υπήρξε ~ ψήφων σε σημαντικές εκλογικές περιφέρειες για το κόμμα μας* (ε) η μη εκμετάλλευση, η απουχία αξιοποίησης: η ~ μιας *ευκαιρίας* ΑΝΤ. ανήκτηση (ειδικότ.) **2.** η μείωση ποσότητας λόγω διαφυγής, διαρροής: ~ *αιμού* | *ηλεκτρικού φορτίου* **3.** (συνεκδ.) η ζημιά, το πλήγμα: *ο τραυματισμός του τερματοφύλακα ήταν μεγάλη ~ για την ομάδα* || *ασημαντή ~* || *ο θάνατος του μεγάλου συνθέτη αποτελεί εθνική ~* || «οι *μεγαλύτερες ~ παρουσιάζονται στον χώρο των αμοιβαίων κεφαλαίων εξωτερικού*» (εφημ.) **4.** (ειδικότ. για πρόσ.) (α) το κενό που αφήνει κάποιος με τον θάνατο του: ο θάνατος: *πρόορη* | *οδυνήρη* - || η ~ *συγγενούς* | *προσφιλοῦς προσώπου* (β) **απόλειες** (οι νεκροί σε πολεμική επιχείρηση: *οι ~ του εχθρού ανέρχονται σε αρκετές δεκάδες* * **5.** η ηθική διαφθορά, κυρ. σε φρ. όπως (α) *η οδός της απόλειας* ο διεφθαρμένος τρόπος ζωής, ο κακός δρόμος (β) *οίκος απόλειας* το πορνείο (γ) *νιός της απόλειας* (ι) χαρακτηρισμός του Ιούδα (ii) (μτφ.) διεφθαρμένος άνθρωπος, καταδικασμένος να χαθεί.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολλύω*, *σύνθετος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άπολλυμι* | -ύω «καταστρέφω» < *άπ(ο)-* + *δλλυμι* (βλ. λ. *έλεθρος*)].

απόλεια ρ. → **απολλύω**
απών, -ούσα, -όν {απ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** (α) αυτός που απουσιάζει, που λείπει: *οι ~ μαθητές παίρνουν απουσία* || *κανείς δεν πρέπει να είναι - από τον αγώνα* || *ήταν αδικαιολόγητα ~ και τον κάλυψε* || ο στρατιώτης ήταν *αδικαιολογητός ~ στην αναφορά και τιμωρήθηκε* || (κ. ως ουσ.) *πόσο απόντες έχουμε σήμερα*; || *Απόν!* (ως απάντηση σε κάποιον που διαβάσει ονόματα από κατάλογο, να σημειώσει ποιος απουσιάζει ή όχι) ΑΝΤ. παρών (β) (υποτιμητικά) αυτός που απουσιάζει από σημαντικές στιγμές ή γεγονότα στα οποία η παρουσία του θεωρείται αντονόητη: *όταν χρειαζόμουν την ηθική του συμπαράσταση, ήταν -* ΦΡ. **ο μεγάλος απών** (i) για πρόσωπο που λόγω της αξίας ή της θετικής του προσφοράς θα έπρεπε να παρίσταται κάπου αλλά απουσιάζει για ποικίλους λόγους: *στα εγκαίνια του ιδρύματος, ο εμπνευστής και ενεργήτης του ήταν ο -* (γιατί είχε πεθάνει) (ii) για κάποιον που η απουσία του σε κρίσιμες στιγμές προκαλεί πικρία και απογοήτευση: *στον κοινό αγώνα μας, εκείνος ήταν ο ~* **2.** ΝΟΜ. **απών (οικονομικός)** ο διάδικος (ενάγων ή εναγόμενος) ο οποίος καίτοι παρίσταται στο ακροατήριο δεν πληροί τις προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος, ώστε να θεωρείται ότι παρίσταται νόμιμα (π.χ. δεν έχει καταβάλει τα προβλεπόμενα από τον νόμο δικαστικά τέλη) με αποτέλεσμα να ερημοδικεί (βλ. κ. λ. *ερημοδικία*). [ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. ενεστ. του ρ. *άπειμι* «απουσιάζω» (βλ. κ. -ων, -ούσα, -ον)].

άποψη (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η δύναμη που αναπτύσσεται μεταξύ δύο σωματίων, ώστε να τείνει να απομακρυνθεί το ένα από το άλλο. — **αποστικός**, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αποσις* < *αποθώ*].

απόωτατος, -η, -ο πάρα πολύ μακρινός στον χώρο ή τον χρόνο: ~ *αρχαιότητα* | *μέλλον* || ~ *άκρο της επικράτειας* || (μτφ.) ~ *πρόγονος* (πβ. λ. *απώτερος*) ΑΝΤ. εγγύτατος.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. επίρρ. *απωτάτω*, υπερθ. βαθμός του αρχ. επίρρ. άπωθεν < *άπο-* + *-θεν*, όπου το -ω- υπό την επίδραση του *πόρρωθεν*].

απώτερος, -η, -ο **1.** μακρινότερος στον χρόνο ή τον χώρο: ~ *παιδείθον* | *μέλλον* || (μτφ.) - *συγγενής* ΑΝΤ. κοντινός, άμεσος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *άπωτέρω*, συγκρ. βαθμ. του αρχ. επίρρ. άπωθεν < *άπο-* + *θεν*, όπου το -ω- υπό την επίδραση του *πόρρωθεν*].

αρ. αριθμός: το *τέλος αρ. 5* του περιοδικού.
άρη (η) (αρχαιοπρ.) η κατάρη, το αναθεμάτισμα, το ανάθεμα ΑΝΤ. ευχή, ευλογία (βλ. κ. λ. *άρες-μάρες*)- ΦΡ. **αρά και κατάρη** (επιτατ.) η επιτακτική εντολή, τής οποίας η δύναμη βασίζεται στον σεβασμό που αποπνέει το πρόσωπο που την απευθύνει (πβ. *ευχή και κατάρη*): *πριν πεθάνει, άφησε - στην κόρη της να μην πουλήσει το πατρικό κτήμα*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **άρFa*, αβεβ. ετιμού, πθ. < ΙΕ. **r-*, πβ. λατ. ογο «κακείω, παρακαλώ» κ.ά. Ομόρρ. *άρ-θω* «κρανγίζω», *άρ-νούμαι*].

άρα προτασιακό επίρρ.: (για τη δήλωση συμπεριστασίου) επομένως, συνεπώς: [...] *Άρα, έχουμε δικίο ως αντιπολίτευση να υποστηρίξουμε ότι η κυβέρνηση διέπραξε ογκώδη σφάλματα* || [...]. *Άρα, απέτυχαν παταγωδώς τα μέτρα για τη μείωση της εγκληματικότητας* || *βλέπω φως αναμμένο, ~ είναι στο σπίτι* || *είναι έξυπνος, δραστήριος, ευσυνείδητος, ~ ιδανικός γι' αυτή τη δουλειά* || «*ράβδος εν γωνία, άρα βρέχει*».

ΣΧΟΛΙΟ λ. *άραγε*, *προτασιακός (προτασιακά επιρρήματα)*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ΙΕ. **r-*. Ομόρρ. *άρ-μός*, *άρ-τι* «μολίς, πρόσφατα». Η λ. αρχικός δηλώνει την απλή σύνδεση και συσχέτιση προτάσεων ή και μερών του λόγου ως αποτέλεσμα ακολουθίας γεγονότων. Η συμπερισματική χρήση του συνδέσμου είναι ήδη αρχ. (Πλάτων, Αριστοτέλης)].

-άρα **1.** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: (α) γυναικεία συγκεκριμένης ηλικίας: *εικοσ-άρα* (γυναικεία εικοσι ετών) (β) συγκεκριμένη ποσότητα ή διάρκεια: *εξηντάρη κασέτα* (κασέτα ήχου ή εικόνας διάρκειας 60') || *φάγαμε τεσσάρη* (δεχθήκαμε τέσσερα γκολ) (γ) κυβισμοί μηχανής: *χιλιάρη μηχανή* (μηχανή με υπερόδοση χιλίων κυβικών) * **2.** παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό: (α) μεγεθυντικός ουσιαστικός: *γυναικεία* > *γυναικ-άρα*, *οικόπεδο* > *οικόπεδ-άρα*, *κορμί* > *κορμ-άρα*, *πόδι* > *ποδ-άρα*, *τρομός* > *τρομ-άρα* (β) μεγεθυντικός ηθλικών κυρίων ονομάτων: *Έλεν* > *Έλεν-άρα*. [ΕΤΥΜ. Το επίθημα -άρα (από το οποίο προήλθε το αντίστοιχο αρσ. -άρας) προέρχεται από ουδ. υποκ. σε -άρι (βλ. λ.), π.χ. *μουλάρι* - *μου-*

λάρα, *ποδάρι - ποδάρα*, κατά το σχήμα: *κεφάλι - κεφάλα, κοτσάνι - κοτσάνα* κ.ά.]. **Αραβας** (ο) {Αράβων}, **Αράβισσα** (η) (Αραβισσίνος (ως τ. θηλικού χρησιμοποιείται και το «γυναίκα Αραβας», πβ. κ. *Αρασίνα, Αράπισσ-σα*)} πρόσωπο που ανήκει στο σημιτικές καταγωγής έθνος, που έχει τις ρίζες του στην Αραβία και επεκτάθηκε με την εξάπλωση του Ισλάμ στη Μέση Ανατολή, τη Β. Αφρική, τη Σαχάρα, στο Σουδάν και σε άλλες χώρες της Αφρικής και της Ασίας (βλ. κ. λ. *Αραβία*). [ETYM. < μτγν. "Αραβι, -βος < αρχ. "Αραβία (βλ.λ.)]. αράβιστος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν χτυπήσει με ραβδί: ~ *ελιές* (που δεν έχουν ακόμη ραβδιστεί) ANT. ραβδισμένος. **Αραβία** (η) χερσόνησος της ΝΔ. Ασίας, που βρέγεται από την Ερυθρά Θάλασσα, τον Ινδικό Ωκεανό και τον Περσικό Κόλπο. Επίσης **Αραβική Χερσόνησος**.

[ETYM. αρχ. < αραβ. *Arab*, το οποίο πθ. να σήμαινε αρχικά «έρημος», αν ληφθεί υπ' όψιν το εβρ. *arabāh* «έρμηη πεδιάδα». Έχει διατυπωθεί και η υπόθεση ότι η αραβ. λ. σημαίνει «διαίονη σε σκηνές»]. **αραβίδα** (η) ελαφρύ, βραχύκαννο αυτόματο όπλο. Επίσης (επίσ.) **αρα-βίς** {αραβίδος}.

[ETYM. < μτγν. *αράβις, -ίδος*, θηλ. τού "Αραβ (δ). Στη νεότερη εποχή, η λ. χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «βραχύκαννο τουφέκι», επειδή οι υπαίτις έφεραν το συγκεκριμένο όπλο στον αριστερό ώμο προς τη δεξιά πλευρά, ακολουθώντας τη συνήθεια των Αράβων]. **Αραβική (Θάλασσα)** (η) τμήμα του Ινδικού Ωκεανού μεταξύ της Ινδίας και της Αραβικής Χερσονήσου. **αραβικός**, -η, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Αραβες ή την Αραβία: ~ *γλώσσα | έθνος | πολιτισμός | χώρες | άλογο* **2.** αραβικοί αριθμοί τα αριθμητικά ψηφία που χρησιμοποιούν σήμερα οι Ευρωπαίοι (0,1,2,3,4,5,6,7,8,9) **3.** αραβικό κόμμα υποδιαλυτή ύλη που βγαίνει από ορισμένα φυτά (κυρ. είδη ακακίας) και χρησιμοποιείται στην κατασκευή κόλλας, στη φαρμακευτική κ.λπ. **4.** *Αραβική* (η) | *Αραβικά* (τα) η γλώσσα των Αράβων: Κλασική ~. **αραβιστής** (ο) [1843] πρόσωπο που ασχολείται με τη μελέτη της

ιστορίας και του πολιτισμού των Αράβων. **αραβολόγος** (ο/η) [1880] επιστήμονας που μελετά τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Αράβων. — **αραβολογία** (η). **αραβομαθής**, -ής, -ές [1898] {αραβομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει την αραβική γλώσσα. **αραβοσιταλεύρο** (το) (λόγ.) το καλαμποκάλευρο (βλ.λ.), αραβοσιταλείο (το) {-ου κ. -αίου} λάδι που παράγεται από τον αραβόσιτο ΣΥΝ. καλαμποκέλαιο. **αραβόσιτος** (ο) [1861] {αραβόσιτ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το καλαμπόκι: *άνθος αραβόσιτου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) αραποσιτί. [ETYM. < Αραβι, -βος & σίτος. Αν και το δημοτικώς είναι αμερικανικής καταγωγής, ονομάστηκε έτσι, επειδή εισήχθη στην Ελλάδα περίπου τον 16ο αι. από τη Β. Αφρική]. **αραβθύργημα** (το) [1842] {αραβουργίμη-ατος | -ατα, -άτων} **1.** έργο αραβικής τέχνης, διακοσμητικού χαρακτήρα **2.** ανεκονικό διακοσμητικό μοτίβο χαρακτηριστικό της αραβικής τέχνης **3.** (μτφ.) διακοσμητικό έργο με ιδιαίτερη έμφαση στη λεπτομέρεια, με υψηλή καλλιτεχνική ποιότητα ΣΥΝ. λεπτοδουλειά. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *arabesque*].

αράβωφος, -η, -ο → -φωνος **άραγε** μθρ. (δείκτης ερωτηματικός) για την έκφραση απορίας, όταν ρωτά ή αναρωτιέται κανείς: ~ θα 'ρθει *απόψε η αύριο το πρωί*; || *γιατί ~ αργεί τόσο πολύ*;

[ETYM < αρχ. ερωτημ. φρ. *αρά γε*, όπου το γε «βέβαια» συνέτεινε στο να αποκτά η ερώτηση πιο συγκεκριμένο και οριστικό χαρακτήρα].

άραγε = άρα; **Η** σημασία του **άραγε** ως καθαρός ερωτηματικού στοιχείου είναι σαφής και, επομένως, η χρήση του ως συμπαρασηματικού αντί του *άρα* είναι εσφαλμένη. Το *αραγε* δεν σημαίνει *άρα* και χρήσιες όπως «*Το ταξίδι κρατάει μόνο δύο ώρες, άραγε θα έχει φθάσει ήδη εκεί*» δεν είναι σωστές. Το *άραγε* χρησιμοποιείται στη Ν. Ελληνική μόνο για ερωτήσεις «ολικής αγνοίας» (ερωτήσεις που απαντώνται με «ναι» ή «όχι»): *Αραγε πέτυχε στις εξετάσεις του*; (απάντηση) *Ναι, πέτυχε - Όχι, δεν πέτυχε*.

άραγμα (το) {αράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το αγκυροβόλημα, η προσόρμιση **2.** (μτφ. για πρόσωπα) το καθιστό, η τεμπέλια ή το βόλεμα. **Αραγωνία** (η) αυτόνομη περιοχή της ΒΑ. Ισπανίας. [ETYM.

Μεταφορά του ισπ. *Aragón*, από ομώνυμο ποταμό της περιοχής]. **αράδα** (η) **1.** η σειρά, η ευθεία γραμμή: *τους έβαλε σε δύο -, να τους μάθει βηματισμό* ΣΥΝ. στίχος· Φρ. στην *αράδα* (i) αδιακρίτως, χωρίς διάκριση: *βάδιζε στον δρόμο και χτυπούσε τις πόρτες* - (ii) σε συνεχή διαδοχή, το ένα μετά το άλλο: *τρεις μήνες ~ 2.* (ως επίρρ.) σε συνεχή διαδοχή, χωρίς σταματημό, το ένα μετά το άλλο: *γεννούσε -παιδιά | κατέβαζε τις ιδέες - || κάνει κουταμάρες ~ 3.* η σειρά προτεραιότητας, η θέση σε σειρά αναμονής (παροικ.) «*αν είσαι και παπ-πας, με την ~ σου θα πας*» · **4.** η γραμμή (γραπτού, τυπωμένου) κειμένου: στην τρίτη ~ της *σελίδας* ΣΥΝ. στίχος, σειρά. [ETYM. μεσν., αββ. ετύμου, πθ. < βεν. *arada* «αλέτρι» ή < *ουράδα* < *ουράδιον*, υποκ. του αρχ. *ουρά*].

αράδιας ο ρ. μετβ. {αράδιασ-α, -ηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** εκθέτω, τοποθετώ (σύνολο πραγμάτων) με πρόχειρο τρόπο, χωρίς τάξη: ο *μικροπλητής αράδιασε την πρματεία του πάνω στον πάγκο 2.* (μτφ.-κακός.) παραθέτω, λέω (σειρά πραγμάτων): *αράδιαζε ό,τι τον καταβαίνει και περιμένει να τον παίρνουμε στα σοβαρά || ~ ένα σωρό δικαιολογίες | ψέματα* **3.** (οικ.) γεννώ συνέχεια: *αράδιασαν τόσα μωρά*

και τώρα δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα. — αράδιασμα (το), αραδιαστός, -ή, -ό, αραδιαστά επίρρ. [ETYM. < αράδα].

αράδι ο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άρα-ξα, -γιένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω τους απαραίτητους χειρισμούς, ώστε να σταματήσω και να ασφαλίσω (σκάφος) στο λιμάνι (αγκυροβόλημα, δέσιμο κ.λπ.): ~ τη *βάρκα | το πλοίο* ΣΥΝ. (λόγ.) προσορμίζω, ελλιμενίζω-Φρ. (λαϊκ.) *την αράδι* κάθονται, ξαπλώνω αναπαυτικά και βολεύομαι, εγκαθίσταμαι κάπου χωρίς διάθεση να φύγω: *την άραξε κάτω από ένα δέντρο και γάζεε τα σύννεφα* ♦ (αμετβ.) **2.** (για πλεούμενο και πρόσ.) φθάνω (στο λιμάνι), ρίχνω άγκυρα: *σε λίγο αράζουμε στον Πειραιά || το πλοίο άραξε μετά από ένα δύσκολο ταξίδι* **3.** (αργκό) χαλαρώνω: *Αράζε! Όλα θα πάνε καλά!* (βλ. κ. λ. *αραχτός*).

[ETYM; μεσν. < αρχ. *άρασσω*, αρχική σημ. «επιτίθεμαι βία», αββ. ετύμου, ίσως ηχοποίητη λέξη. Από την ήδη αρχ. σημ. «προσορμίζωμαι, αγκυροβολώ», που αναφερόταν σε πλοία τα οποία προσέγγιζαν την ακτή, η λ. κατέληξε να σημαίνει «αναπαύομαι, καταλήγω κάπου ύστερα από περιπλάνηση»].

α ράθυμος, -η, -ο **1.** αυτός που οργίζεται εύκολα και γρήγορα: *ανίθυμος ΣΥΝ. ευέξαπτος, οργίλος · 2. ράθυμος, νοθρός. — αραθυμία (η) [μεσν.], αραθυμό ρ. [μεσν.] {-είς...}.*

[ETYM. μεσν. (σημ. 1) < ά- στερητ. + *ράθυμος*- (σημ. 2) < ά- προθεμ. + *ράθυμος*]. **αριά** επίρρ. [μεσν.] **1.** (α) σε αρκετή απόσταση ο ένας από τον άλλον: *τα σπίτια ήταν χτισμένα ~ (β) με κενό διάστημα ανάμεσα: ο τίτλος ήταν τυπωμένος ~ (τα γράμματα είχαν αραίωση)* ANT. πυκνά · **2.** κατά χρονικά διαστήματα που απέχουν αρκετά μεταξύ τους: *όχι συχνά* ANT. τακτικά· Φρ. (λαϊκ.) *αριά και πού* σπάνιος: *τον βλέπω ~*. Επίσης (σπάν.-λαϊκ.) *αριά (με συνίτηση)*.

αριά επίρρ.: *αριά-μόνο* στη Φρ. *αριά-αριά*, να φαινόμεστε *καμιά πενηντάρα* σκαπτ. για συγκέντρωση, διαδύλωση κ.λπ. που δεν έχει συγκεκριμένες πολύ κόσμο και τα μέλη της διασκορπίζονται, ώστε να φανίνουν περισσότερο.

αριά- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν την ιδιότητα του αραίου, την απουσία πυκνότητας: *αραιο-κατοικημένος, αραιο-σαρμμένος, αραιο-ύφασμένος*.

[ETYM. Α συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *αριάς*, απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. *aréomètre*)].

αραιοκατοικημένος, -η, -ο [1895] (τόπος) τού οποίου οι κάτοικοι μένουν σε απόσταση ο ένας από τον άλλον, τού οποίου ο πληθυσμός είναι δυσανάλογα μικρός σε σχέση με την έκταση: *στις βιομηχανικές χώρες η ύπαιθρος είναι ~ || οι έρημοι | οι αρκακές περιοχές είναι ~* ANT. πυκνοκατοικημένος.

αραιόμετρο (το) [1858] {αραιόμετρ-ου | -ων} το όργανο για τη μέτρηση της πυκνότητας των υγρών ΣΥΝ. πυκνομετρο, (λαϊκ.) γράδο. — **αραιομετρικός**, -η, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *aréomètre*].

αριάος, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που αποτελείται από στοιχεία τα οποία δεν είναι πολύ κοντά το ένα στο άλλο: ~ *μαλλιά | γένια | δόντια | πλήθος | ύφανση | βλάστηση | δόμηση | αράδες κειμένου* (β) αυτός που δεν έχει πυκνότητα, μεγάλη συνοχή για μείγμα, διάλυμα, το οποίο έχει χαλαρή συνοχή, στο οποίο η ποσότητα μιας ουσίας που βρίσκεται σε αυτό διαλυμένη είναι πολύ μικρή: ~ *γάλα | σούπα* || ~ *αίμα | ομίχλη | νέφωση* ANT. πυκνός, πηχτός · **2.** αυτός που συμβαίνει κατά χρονικά διαστήματα που απέχουν μεταξύ τους: ~ *συνατήσεις | διαστήματα καλοκαρίας | εμφανίσεις στο θέατρο | χιονοπτώσεις* ΣΥΝ. σπάνιος, σποραδικός ANT. συχνός, τακτικός **3.** αυτός που γίνεται από λίγα μέλη ενός συνόλου, όχι από όλους μαζί ταυτόχρονα: *ακουστικά κάποια ~ χειροκροτήματα* ΣΥΝ. σκόρπιος ANT. πυκνός. — αριάότητα (η) [αρχ.].

[ETYM. αρχ. < **ἄρασ-*}ός, αγν. ετύμου, πθ. συνδέεται με το επίθ. *ρηστος* (< **Ἐράσ-ιστος*). Στην Αρχ. η λ. προσδιόριζε ουσ. όπως *χείρ, φάλαγξ* κ.ά., προσδίδοντας τους το χαρακτηριστικό του ισχνού και αδύναμου. Αργότερα, από τη σύνδεση της με ουσ. όπως *ομίχλη, νέφος, σπύγγος* η λ. δήλωσε επίσης και το χαρακτηριστικό τού μη πυκνού ως προς τη σύσταση].

αραιώσω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {αραιώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) λιγότερο πυκνό: προσθέτω ουσία σε άλλη ουσία ή διάλυμα με σκοπό τη μείωση της πυκνότητας: ~ το *γάλα | το κρασί | το ούζο με την προσθήκη νερού* ANT. πυκνώνω, (για υγρά) συμπυκνώνω, (για πλήθος) συμπύκνωσ **2.** κάνω (κάτι) με μικρότερη συχνότητα από προηγούμενός: ~ *τις επισκέψεις μου στο σπίτι ενός φίλου* ΣΥΝ. περιορίζω, μειώνω ♦ (αμετβ.) **3.** ΤΥΠΟΓΡ. μεγάλωνω την απόσταση ανάμεσα στα γράμματα ή στις αράδες ANT. πυκνώνω **4.** γίνονται λιγότερο πυκνός ή συχνός, λιγοστεύω: *αραιώνουν τα μαλλιά | οι βροχές | οι θεατές || αραιώνει το σκοτάδι | το πλήθος || αραιώνουν οι παραστάσεις κλασικού ρεπερτορίου* ΣΥΝ. περιορίζομαι, μειώνομαι. — αραίωση (η) [αρχ.] κ. αραίωμα (το) [μτγν.], αραιωτικός, -ή, -ό [μτγν.].

αράκος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το μιζέλι (βλ.λ.) **2.** (περιυλιπ.) οι πλούσιοι σε πρωτεΐνες πράσινοι σπόροι τού παραπάνω φυτού και το φαγητό που τους έχει ως βάση του: *κρέας κοκκινιστό με αράκα*. [ETYM < αρχ. *άρακος*, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο ανατολικής προελ.]. -**αράκι** παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: φύλλο > *φυλλ-αράκι*, ξύλο > *ξύλ-αράκι*, πόδι > *ποδ-αράκι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποκοριστικό. [ETYM Υποκ. επίθημα, που προήλθε από ουδ. σε -*άριον*), λ.χ. *χορτάριον*, με το επίθημα -*ακ-*]. -**αράκος** παραγωγικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε αρσενικά ουσιαστικά για τον σχηματισμό υποκοριστικών με συναισθηματική

χρoιά (χαϊδευτικά κ.λπ.): φίλος > *φιλ-αράκος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*. [ETYM. Υποκ. επίθημα, που προήλθε από αρσ. σε -*άρης*, λ.χ. *κατεργάρης*, με το επίθημα -*ακ-*].

Αράλη (η) υφάλμηρη λίμνη τής Κ. Ασίας μεταξύ του Καζαχστάν και του Ουζμπεκιστάν.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Aral < καζαχ. arai «νησί», αφού η Αράλη περιέχει περίπου χίλια νησάκια].

αράλιος (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η ανάπαυση, η αδράνεια, η νοθρότητα: *το 'ρίξε στο ~ και δεν τον νοιάζει τίποτα!* ΣΥΝ. απραξία, (καθην.) τεμπελιά.

[ETYM. < τουρκ. aralık «μεσοδιάστημα, παύση» (< αραβ. 'ara, «ανοικτός τόπος»), με παρετυμολ. και σηματολ. επίδραση του *αράζω*].

αραμαϊκός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους Αραμαίους (βλ.λ.) 2. **Αραμαϊκή** (η) | **Αραμαϊκά** (τα) η γλώσσα των Αραμαίων, σημιτική γλώσσα, πολύ διαδεδομένη στην Εγγύς Ανατολή κατά την αρχαιότητα Αραμαϊκά πιστεύεται ότι μιλούσαν ο Ιησούς και οι Απόστολοι και στα Αραμαϊκά έχουν γραφεί τμήματα βιβλίων τής Π.Δ.

Αραμαίος (ο) μέλος σημιτικής φυλής από την Αραβική Χερσόνησο· οι φυλές αυτές εξαπλώθηκαν στην Εγγύς Ανατολή κατά την αρχαιότητα. [ETYM. < μτγν. Αραμαίοι. Με το όνομα αυτό είναι γνωστοί στην Π.Δ. οι απόγονοι του *Αράμ* (< εβρ. Aram, η λ. σημαίνει «φως»), εγγονού του Νώε].

αραμπάς (ο) {αραμαϊκές} (παλαιότ.) όχημα, δίκροχο ή τετράτροχο, που το έσεραν βόδια ή άλογα, πιο αργό από άμαξα, για την πρόχειρη μεταφορά ανθρώπων ή προϊόντων: «~ *περνά, σκόνη γίνεται*» (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. κάρρο. [ETYM. < τουρκ. araba < περσ. 'araba].

αραμπιτζής (ο) {αραμπιτζήδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ή οδηγεί αραμπά.

[ETYM. < τουρκ. arabacı].

αραμπέσκ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει αραβική τεχνοτροπία: *χαλιά ~* · 2. (στον κλασικό χορό) **αραμπέσκ** (το) χορευτική στάση κατά την οποία το σώμα στηρίζεται στο ένα ευθυγραμμισμένο πόδι, το ένα χέρι τεντώνεται μπροστά, ενώ το άλλο χέρι και το πόδι τεντώνονται προς τα πίσω. [ETYM. < γαλλ. arabesque < ιταλ. arabesco «κατά τον τρόπο των Αράβων»].

αραξοβόλι (το) {αραξοβολ-ιού | -ιών} 1. απάνεμος παρακτός τόπος, κατάλληλος για να αράζουν τα πλοία ΣΥΝ. αγκυροβόλι, λιμάνι 2. (μτφ.) καταφύγιο που εξασφαλίζει ηρεμία μετά από περιπέτειες και ταλαιπωρίες. [ETYM. < θ. ωορ. *αράζω*, κατ' αναλογία προς το *αγκυροβόλι* (βλ.λ.)].

αράουτ (το) (στο ποδόσφαιρο) το πλάγιο άουτ (βλ. λ. *άουτ*). [ETYM. < αγγλ. around «γύρω γύρω», κατά παρετυμολ. σύνδεση με το *άουτ*].

Αραπάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρός Αράτης 2. (μτφ.) για παιδί πολύ μαυρισμένο από τον ήλιο 3. στρογγυλό γλύκωμα καλυμμένο με σοκολάτα. Επίσης Αραπόπλοιο.

Αράτης (ο) {Αράτηδες κ. (λαϊκ.-συχνά μειωτ.) Αραπάδες}, Αράπισ-σα (η) {δύσχυρ. Αραπισσών} 1. (παλαιότ.-λαϊκ.) ο Αραβας· ΦΡ. *καπνίζω σαν Αράτης* καπνίζω πάρα πολύ, υπερβολικά 2. (γενικότ.) άνθρωπος από μελαμνή φυλή · 3. (συχνά μειωτ.) ο μαυρός ο νέγρος ΦΡ. (παροιμ.) *τον Αράτη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χιάλεις* (Αιθιοπα *σμίγειν*, αρχ. παροιμία, Λουκιανός) είναι αδύνατον να αλλάξεις ριζικά τη φύση ενός ανθρώπου (συνήθ. μτφ.) για κάποιον που δεν αλλάζει με τίποτα: *δεν παίρνει από λόγια ούτε από συμβουλές· ό,τι κι αν του πεις, ό,τι κι αν κάνεις, αυτός μένει ο ίδιος* ·~! · 4. ΛΑΟΓΡ. (παλαιότ.) φανταστικό ον (δαμόνιο, στοιχειό) που εμφανίζεται άλλοτε ως φύλακας οικιών πλουτιζοντας τον οικοδεσπότη (τρώγοντας όμως τους άπληστους), άλλοτε ως μελαμνός φύλακας κρυμμένων θησαυρών και άλλοτε ως ρομαλέος αντίπαλος ήρωα τον οποίο υπηρετεί αφού νικήσει από αυτόν (συχνά αναφερόταν ως φόβητρο για μικρά παιδιά): *κάποτε ήσχα, γιατί θα σε φάει ο ~!* || *φάε το φαγητό σου, γιατί θα φανάζω τον ~!* Επίσης **Αραπίνα** (η) (κυρ. σημ. 1-3). [ETYM. μεσν. < τουρκ. Arap, βλ. κ. *Αραβία*].

Αραπία (η) (παλαιότ.-λαϊκ.) ο κόσμος τής Μέσης Ανατολής, οι τόποι, ο πολιτισμός, οι άνθρωποι η Αραβία και η Β. Αφρική: «*Θα πάω εκεί στην Αραπία...*» (λαϊκ. τραγ.).

αράπικος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με αράπη (βλ.λ., κυρ. σημ. 1): ~ *κορμί | χορός | τραγούδι* · ΦΡ. **αράπικα μάτια** μαύρα μάτια και γλυκά 2. **αράπικο φιστίκι** ξηρός καρπός, που προέρχεται από την *αραχίδα* (ποικιλία φιστικιάς), έχει πολύ λεπτό και εύθρυπτο περιβλήμα ροδίνου χρώματος και διατίθεται στην καναλάωση, αφού καθαυρντιστεί και αλατιστεί 3. (μτφ.) πολύ μελαχρινός: ~ *φάτσα* ΣΥΝ. μελαμνός 4. **Αράπικα** (τα) η αραβική γλώσσα.

αραποσίτι (το) {αραποσιτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το καλαμπόκι ΣΥΝ. (επίσ.-λόγ.) αραβόσιτος. Επίσης (λαϊκότ.) αραποσίταρο κ. αραπόστα-ρο. — αραποσιτιά (η), αραποσιτίνος, -η, -ο. [ETYM. < αραβόσιτος, με την επίδραση του *Αράτης*].

Αραράτ (το) {άκλ.} βουνό στην Α. Τουρκία, στα σύνορα με το Ιράν και την Αρμενία, στο οποίο (κατά την Π.Δ.) άραξε η κιβωτός του Νώε μετά τον κατακλυσμό· αποτελεί το ιερό όρος των Αρμενίων, οι οποίοι πιστεύουν ότι είναι ο πρώτος λαός που εμφανίστηκε στη Γη μετά τον κατακλυσμό. [ETYM. μτγν., αραβ. ετύμου, ίσως από το όν. Uratu μιας ασυριακής θεότητας ή από προ-ΙΕ. ρίζα ar- «βουνό»].

-**αράς** παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσια-

στικών που δηλώνουν ότι κάποιος έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: *μυτή > μντ-αράς, πόδι > ποδ-αράς || παίχτης > παιχτ-αράς, κλέφτης > κλεφτ-αράς, ψεύτης > ψευτ-αράς*. [ETYM. Το μεγεθ. επίθημα -*αράς* (ήδη μεσν.) προήλθε από τα ουδ. σε -*άρι* κατά το σχήμα: *παλληκάρι - παλληκάρας, ζωνάρι - ζωνάρας*].

-**άρας** παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό κυρίων ονομάτων: *Μήτσος > Μητσ-άρας, Γιόργος > (κλιτ.) Γιωργ-άρα*. [ETYM. < μεγεθ. επίθημα -*άρα* (βλ.λ.) + αρσ. κατάλ. -*ς*].

αρασέ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στην άρση βαρών) άσκηση που συνίσταται στην άρση με μία μόνο προσπάθεια των βαρών από το έδαφος με τα χέρια τεντωμένα (πρ. λ. ζετέ). [ETYM. < γαλλ. arracher «τραβώ με δύναμη» < παλ. γαλλ. esrachier < δημόδ. λατ. *ex-radicare < λατ. eradicare «ξεριζώνω»].

αρατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με ευχή ή κυρ. κατάρα (βλ. λ. *αρά*).

Άραθος (ο) (Αράθου) ποταμός τής Ηπείρου, που πηγάζει από την Πίνδο και εκβάλλει στον Αμβρακικό Κόλπο. [ETYM. < αρχ. *Αραθος* | *Αραθος*, προελλην. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

αραχίδα (η) το φυτό από το οποίο παράγονται τα αράπικα φιστίκια (βλ. λ. *αράπικος*). [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. arachide < μτγν. *αράχιδνα* < αρχ. *αρακος*. Βλ. κ. *αράς*].

αραχιδέλαιο (το) {αραχιδελαίου | χωρ. πληθ.} το έλαιο που προέρχεται από την αραχίδα (βλ.λ.).

άραχλος, -η, -ο → **άραχνος**

αράχνη (η) {αραχνών} "Λαθρόποδο σκουροχρόμο ζούφιο με μακριά λεπτά πόδια, το οποίο κατασκευάζει ιστό για φωλιά, αλλά και για να παγιδεύει τη λεία του 2. (συνεκδ.) ο ιστός του παραπάνω ζουφίου, συνήθ. μέσα σε σπίτι (σε τις γωνίες): *καθαρίζω το ταβάνι από τις ~ ||* (μτφ.) *(κάτι) έχει πάσει αράχνες* (ήτοι παλιώσει πολύ, έχει μείνει αχρησιμοποίητο) 3. ΜΥΘΟΛ. **Αράχνη** (η) κόρη του Λυδού Βαφέα Τόμο-να, φημισμένη για την υφαντική της τέχνη, την οποία η Αθηνά μεταμόρφωσε λόγω τής υπερρομίας της στο γνωστό έντομο · 4. διακοσμητικό φυτό, είδος σπαραγγιού. — (υποκ.) αραχνίτσα κ. αραχνούλα (η) κ. αραχνάκι (το). [ETYM. αρχ. < *arak-sn-a, αραβ. ετύμου, ίσως συνδέεται με το ουσ. *άρκος*, -υος «δίχτυ» και με το λατ. aranea «αράχνη»].

αραχνιά (η) ο ιστός που φαίνεται η αράχνη.

αραχνιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αράχνιασ-α, -μένος} 1. γεμίζω με ιστούς αράχνης, κυρ. λόγω εγκατάλειψης: *το σπίτι έμεινε κλειστό τον χειμώνα κι αράχνιασα* 2. (μτφ. η μτχ. **αραχνιασμένος**, -η, -ο) ξεπερασμένος, απηρχαιωμένος: ~ *ιδέες/ συστήματα*.

αραχνοδακτυλία (η) ΙΑΤΡ. συγγενής παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από μακριά και λεπτά δάκτυλα. [ETYM.; Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arachnodytily].

αραχνοειδής, -ης, -ές [αρχ.] {αραχνοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} λεπτός σαν τον ιστό τής αράχνης ΣΥΝ. αραχνηένος, αραχνηένος. αραχνοκεντημένος, -η, -ο κεντημένος με πολλή λεπτότητα και τέχνη. Επίσης αραχνοκέντητος.

άραχνος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) άραχλος γεμάτος αράχνες, εγκαταλελειμμένος· συνήθ. στη ΦΡ. **μάυρος κι άραχνος** εξαιρετικά δυσάρεστος: *τα βλέπει όλα μαύρα κι άραχνα*. [ETYM. < αραχινιάζω (υποχρηστ.) < αράχνη].

αραχνοφάντος, -η, -ο [1889] αυτός που έχει πολύ λεπτή ύφανση, όπως ο ιστός αράχνης: ~ *πέπλο | μεταξωτό*.

Αράχθη (η) (παλαιότ. ορθ. *Αράχθη*) {-ας κ. -όβης} κομόπολη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας στις Ν. πλαγιές του Παρνασσού, στον δρόμο προς τους Δελφούς. [ETYM. < παλαιότ. *σλαβ. Orcheono* «καρπόδοπος»].

αράτης, -ή, -ό (αργκό) αυτός που κάθεται αναπαυτικά (συνεκδ.) αδράνης, αυτός που δεν έχει έγνοιες, άνετος: *τον είδα ~ μπροστά στην τηλεόραση || είναι ~ στο σπίτι και ούτε σκέψη για δουλειά*. [ETYM. < αράζω].

Αρβανίτης (ο) {Αρβανιτών}, Αρβανίτισσα (η) {Αρβανιτισσών} 1. (παλαιότ.) αρβανιτόφανος, πρόσωπο που μιλάει Αρβανίτικα ΣΥΝ. Αρναούτης, Κόλιας 2. (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο επίμονο και ξεροκέφαλο. — **αρβανιτόπουλο** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρβανίτικος, εθνικός*. [ETYM. μεσν. < τόπων. *Αρβανα* < αλβ. Arbëna. Η ονομασία *Αρβανα* δόθηκε αρχικά στην οροσειρά που εκτείνεται μεταξύ των ποταμών Mat και Ischmi (δυτικά τής Αχρίδας), οι δε κάτοικοι των περιοχών αυτών ονομάστηκαν (από τους Έλληνες) *Αρβανίτα*, όνομα που συνδέθηκε εσφαλμ. με τον τ. '*Αλβανία* (βλ.λ.), ο οποίος δεν έχει την ίδια ετυμολογική προέλευση].

Αρβανιτιά (η) [μεσν.] 1. (περίληπτ.) το σύνολο των Αρβανιτών 2. χώρας όπου κατοικούν Αρβανίτες.

αρβανίτικος, -η/-ια, -ο [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους Αρβανίτες (βλ.λ.)· ΦΡ. (μτφ.) **κεφάλι αρβανίτικο** ο πεσιματόρης άνθρωπος, ο ξεροκέφαλος ΣΥΝ. αγύριστο κεφάλι 2. **Αρβανίτικα** (τα) η γλώσσά που μιλούν οι Αρβανίτες.

Αρβανίτικα - Αρβανίτες. Οι Αρβανίτες, απότερης αλβανικής καταγωγής Έλληνες, βρίσκονται σε διάφορες περιοχές τής Ελλάδας (Κορινθία, Αργολίδα, Αττική, Βοιωτία, Θεσπρωτία, τμήμα τής Ευβοίας, στην Ανδρό, στον Πόρο, στη Σαλαμίνα κ.α.). Ζυμωμένοι με τις τόχες του Ελληνισμού και έχοντας πολεμήσει στον απελευθερωτικό αγώνα εναντίον των Τούρκων και άλλων κατακτητών, οι Αρβανίτες βρίσκονται στην Ελλάδα από τον 14ο και 15ο αιώνα, οπότε ήλθαν τμηματικά ως έποικοι, ενίοτε με την ενθάρρυνση η

την υποστήριξη Βυζαντινών αυτοκρατόρων και ηγεμόνων. Εθνικά, πολιτισμικά και κοινωνικά οι Αρβανίτες αφομοιώθηκαν πλήρως με τους Έλληνες, με μόνο υπόλοιπο της απόκτησης καταγωγής τους τα Αρβανίτικα. Πρόκειται για μια αλβανικής προέλευσης διάλεκτο, η οποία βαθμιαία -μια και οι Αρβανίτες ήταν πάντοτε δίγλωσσοι, αν δεν ήταν μονόγλωσσοι (ομιλητές της Ελληνικής)-υποχώρησε μπροστά στο γέννηρο και στην επικοινωνιακή δύναμη της επίσημης γλώσσας (της Ελληνικής). Σήμερα είναι πολύ λίγοι οι ομιλητές των Αρβανιτικών, μερικά μεγάλης ηλικίας άτομα, τελευταία απομεινάρια μιας διαλέκτου που μιλήθηκε πολύ περιορισμένα, σκόρπια και άτακτα επί πέντε και πλέον αιώνες, έχοντας διασπαστεί για μακρό διάστημα χρόνου μέσα από την προφορική παράδοση.

Αρβανιτόβλαχος (ο) Βλάχος της Β. Ηπείρου και της Αιτωλοακαρνανίας (πβ. λ. Αρωμούνοι). ΣΧΟΛΙΟ λ. Βλάχος, αρβανίτικος, εθνικός.

αρβανιτόφωνος, -η, -ο → -φωνος
αρβανιτοχώρι (το) χωριό στο οποίο κατοικούσαν Αρβανίτες.
αρβύλα (η) {αρβύλων} 1. παπούτσι από χοντρό δέρμα, τού οποίου το ύψος μπορεί να φθάνει μέχρι πάνω από τον αστράγαλο ως το μέσο της κνήμης και το οποίο δένεται με κορδόνια (κυρ. για στρατιωτική χρήση): *καινούργιος | γυαλισμένες* ~ ΦΡ. (καθμη.-οικ.) *ράδιο αρβύλα* η αναξίπιστη φήμη, η μη έγκυρη πληροφορία, το κουτσομπολιό: *μη δίνεις βάση σ' αυτά που ακούς-είναι* ~ 2. (στρατιωτική αρκό) ως χαρακτηρισμός του σκληρού κρέατος. Επίσης (λαϊκ.) άρβυλο (το). [ETYM. < αρχ. αρβύλη, αγν. ετιμού, τεχνικός όρ., πιθ. δάνειο από ανατολικές γλώσσες].

αργά επίρρ. [μεσν.] 1. (α) σε προχωρημένη ώρα: *επέστρεψα -γθες το βράδυ, γ'αυτό δεν σας τηλεφώνησα* ΑΝΤ. χωρίς (β) (συνεκδ.) το βράδυ: *γυρίζω σπίτι* ~ 2. ενώ έχει περάσει ο κατάλληλος χρόνος: ήταν *πια* ~, *όταν κατάλαβε το λάθος του* || (παιρ.) «*κάλλιο* ~ *παρά ποτέ*» ΑΝΤ. εγκρίτως · 3. με χαμηλούς ρυθμούς, χωρίς ταχύτητα: *εργάζεται* ~ *αλλά σταθερά* ΣΥΝ. βραδέως ΑΝΤ. γρήγορα ΦΡ. (α) *αργά ή γρήγορα* οπωσδήποτε, ανεξαρτήτως του πότε: ~ *θα γυρίσει σπίτι, γιατί τα λεφτά του θα τελειώσουν* (β) (ειρων.-μειωτ.) τα ζώα μου *αργά* (ως χαρακτηρισμός) ως ανθρώπους που δρουν τεμπέλικα, νοχελικά, με πολύ αργούς ρυθμούς: *του ζήτησα να βιαστεί, αλλά αυτός* ~. — (υποκ.) αρΥούτσικα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αργά*.

αργάω ρ. μετβ. {άργασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.-λογ.) 1. κατεργάζομαι δέρματα ΦΡ. (μτφ.) *αργάω το πετάι* | *το τομάρι κάποιου* (τον δένω ανελέητα) 2. (η μτφ. *αργασμένος, -η, -ο*) (μτφ.) ταλαιπωρημένος από τη σκληρή δουλειά, τραχός, ροζιασμένος: ~ *χέρια* | *πρόσωπο*. — άργαση (η) κ. οργασμό (το).

[ETYM. μεσν. < αρχ. *αργάω* «επεξεργάζομαι, πλάθω», που συνδ. με το ουσ. *έργον*, αν προέρχεται από θ. **Re-Rorj*].

αργαλιός (ο) το εργαλείο με το οποίο γίνεται η ύφανση: *παλιά ύφαναν τα προικιά στον* ~ || *ξύλινο μηχανικός* ~. [ΒΓΥΜ. < μτγν. *αργαλιών* (το) < αρχ. *έργαλιών*. ο τ. *αργαλιός* (σε αρσενικό γένος) οφείλεται στην επίδραση του ουσ. *ιός* με το οποίο επί μακρόν συνυπήρχε].

Αργεῖος (ο) [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που κατάγεται από το Αργός 2. (στην αρχαιότητα) *Αργεῖοι* (οι) οι Έλληνες· κυρ. στη Φρ. *αἰδώς Αργεῖοι* βλ. λ. *αἰδώς*.

[ETYM. < αρχ. *Αργεῖος* < **Αργεῖος* < "Αργός, γεν. "Αργός (< **Αργεσ-ος*)]. Αργεντινή (η) (ισπ. Republica Argentina = Δημοκρατία της Αργεντινής) κράτος της Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Μπουένος Αιρες, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο. — Αργεντινός κ. (προφορ.) Αργεντινός (ο), Αργεντινή κ. Αργεντινέα (η), αργεντι-νέζικος, -η, -ο κ. (προφορ.) αργεντινικός

[ETYM. < ισπ. Argentina (οπτικό δάνειο) < λατ. argentum «άργυρος, ασήμ», ορυκτό που παράγει ή χώρα που προσείλκυσε το ενδιαφέρον των Ισπανών αποίκων τον 15ο αι.].

άργητα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογ.) η καθυστέρηση.

[ETYM. μεσν. < αργός + -ητα, πβ. κ. μάνητα].

αργία (η) {αργιών} 1. (λόγ.) η έλλειψη απασχόλησης ΣΥΝ. καθιστό, τεμπελιά ΑΝΤ. απασχόληση, εργασία ΦΡ. *αργία μήτηρ πάσης κακίας* (*αργία μήτηρ πάσης κακίας*) η έλλειψη απασχόλησης οδηγεί σε κακές σκέψεις και πράξεις: *φρόνισα να τον κρατάς συνεχώς απασχολημένο με κάτι* ~! · 2. (α) η παύση εργασιών, κυρ. λόγω εορτής: *μεσολάβησε η ~ και η δουλειά έμεινε πίσω* || *τρίμηρη* | *υποχρεωτική* | σχολική ~ || η 28η Οκτωβρίου έχει καθιερωθεί ως *ημέρα αργίας* ΣΥΝ. σχολή (β) (συνεκδ.) η ημέρα κατά την οποία ο κόσμος δεν δουλεύει: η *αγορά κινείται κυρίως τις ~* ΑΝΤ. καθημερινή, εργάσιμος (πβ. λ. *ημιαργία*) · 3. η υποχρεωτική παύση εργασίας που επιβάλλεται σε δημόσιο υπάλληλο, ιερέα κ.λπ., επειδή έχει καταδικαστεί ή είναι υπόδικος: *τίθεται σε ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεργία, δουλειά*. [ETYM. αρχ. < αργός (βλ. λ.)].

αργύλιος, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την άργιλο: ~ *ορυκτά*.

αργύλιο (το) [1876] {αργύλιου} ΧΗΜ. ελαφρύ μέταλλο (σύμβολο ΑΙ) που απαντά στη φύση ενωμένο, κυρ. ως βοξίτης, κρυόλιθος ή άργιλος, η παρασκευάζεται από βοξίτες με ηλεκτρόλυση και χρησιμοποιείται σε μεταλλικές κατασκευές, στην αεροναυπηγική και για την παρασκευή ελαφρών και ανθεκτικών κραμάτων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. αλουμίνιο. [ETYM. < αρχ. *αργίλιος*, απόδ. τού νεοлат. aluminium «αλουμίνιο»].

αργυλοπλαστική (η) [1878] η τέχνη της κατασκευής αντικειμένων από άργιλο. **άργιλος** (η) {αργίλ-ου | -ων} ΟΡΥΚΤ. εδαφικό υλικό που αποτελείται από πάρα πολύ λεπτούς κόκκους (μικρότερους από 0,002 χιλιοστά),

έχει γαιώδη όψη και, όταν αναμειχθεί με μικρές ποσότητες νερού, εμφανίζει πλαστικότητα: *κεραμική* | *λευκή* | *ερυθρά* | *μαύρη* ~. — **αρ-Υ**ιώδης, -ης, -ες [αρχ.].

[ETYM. < αρχ. *άργι(λ)ος*, πιθ. συνδέεται με *αρχ. επιθ. αργός* «σιτιπλνός, λαμπρός» (άσχετο με το επίσης *αρχ. αργός* «βραδύς»). Βλ. κ. *άργυρος*].

αργιλόχωμα (το) [1897] {αργιλοχώματος | χωρ. πληθ.} το χρώμα που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε άργιλο.

Αργίτης (ο) → Άργος

αργίτικος, -η, -ο → Άργος

αργκό (η) {ακλ.} ελλην. συνθηματική γλώσσα- κάθε συνθηματική γλώσσα που χρησιμοποιείται από κοινωνικές ομάδες και διαφοροποιείται από την κοινά αποδεκτή και καθιερωμένη γλώσσα, κυρ. σε επίπεδο λεξιλογίου: η ~ *τού υποκόσμου* | *των νέων* | *των στρατιωτών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*.

[ETYM. < γαλλ. argot < παλαιότ. argoter «επατώ, ζητιανεύω», αγν. ετιμού. Η σπμ. «ιδίωμα των περιθωριακών και αγυρτών» παραδίδεται στη Γαλλική από το 1690, οπότε η λ. παρασυνδέθηκε με το παλ. γαλλ. hargoter «λογομαχώ». Η παλαιότερη Γαλλική χρησιμοποιούσε ήδη την ηχομιμητ. λ. jargon (αρχική σπμ. «γλώσσα των πουλιών»)].

αργκό: συνθηματική γλώσσα. Αργκό (argot) ή σλανγκ (slang) είναι οι όροι που χρησιμοποιούν οι ξένοι, για να χαρακτηρίσουν κάθε μορφή φτειαχτό ιδίωμα, εν χρήσει από διάφορες κοινωνικές ομάδες υπό μορφήν «κώδικα συνεννόησης» της ομάδας, ο ελληνικός όρος είναι συνθηματική γλώσσα (ή συνθηματικό ιδίωμα ή συνθηματικός κώδικας). Χαρακτηριστικά τέτοιων μορφών επικοινωνίας είναι η ελευθεριάζουσα γλώσσα, που παρεκκλίνει από τον κώδικα της κοινής γλώσσας, καταφεύγοντας σε ευρεία χρήση μεταφορών, εκφραστικών και πεποιημένων (φτειαχτών) λέξεων, κατεξοχήν νεολογισμών, με περιορισμένη συμβατικότητα στη χρήση τους και γ'ι αυτό εφήμερον και παροδικόν εν πολλοίς γλωσσικόν κατασκευόν. Μορφές συνθηματικής γλώσσας χρησιμοποιούνται από πολλά είδη κοινωνικών ομάδων, που χρειάζονται αυτού του είδους την ιδιαίτερη συνεννόηση, για να εντυπωσιασθούν, να διαμαρτυρηθούν, να συγκαλύψουν ή και να κρυφτούν. Έτσι, ξεχωριστά συνθηματικά ιδιώματα χρησιμοποιούν οι νέοι, οι στρατιώτες, οι δια νουόμενοι, οι μαστόροι (παλαιότερα) και διάφορες περιθωριακές ομάδες (κακοποιοί, πόρνες, τοξικομανείς, ομοφυλόφιλοι κ.ά.). Κοι νός στόχος όλων η ιδιαίτερη -μη προσιτή σε όλους- ή και κρυφή, μυστική συνεννόηση. → *διάλεκτος*.

αργκοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αργκό: ~ λέξη | *έκφραση* | *ομιλία*.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. argotique < argot (βλ. λ. *αργκό*)].

αργό-κ. **αργό**-ά συνθετικό ονομάτων, ρημάτων, επιθέτων και επιρρημάτων, το οποίο δηλώνει: 1. τη βραδύτητα, τον αργό ρυθμό: *αργοσβήνω*, *αργο-κίνητος*, *αργο-κλώω* ΣΥΝ. σιγο-, βράδυ- ΑΝΤ. γρήγορο-, γοργό-, ταχύ- 2. την αδράνεια, την τεμπελιά: *αργό-μισθος*, *αργό-σχο-λος* 3. (χρονικό) προχωρημένη ώρα: *αργο-κοιμάμαι*. [ETYM. Α συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *αργός*].

αργοκίνητος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που κινείται με αργό ρυθμό ΣΥΝ. αργός, βραδύς 2. (μτφ.) αυτός που δεν ενεργεί με σφελτάδα και όρεξη, που καθυστερεί στην πραγματοποίηση ενός στόχου· ΦΡ. *αργοκίνητο καράβι* (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο αργό στις κινήσεις και τις αντιδράσεις του: *η οράν του πιατώνό όλο και μεγάλωνε, αργό ο υπάλληλος ήταν* ~.

Αργολίδα (η) {-ας κ. -ος} περιοχή και νομός της ΒΑ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα το Ναύπλιο. — αργολικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. επίθ. *Αργολίς* (γη) < "Αργός].

αργολιθοδομή (η) λιθοδομή που χτίζεται χωρίς συνδετικό κονίαμα. [ETYM. < αρχ. *αργός* (στη σπμ. «ακατέργαστος», πβ. φρ. *αργός άργυρος*) + *λιθοδομή*]. Αργολικός (Κόλπος) (ο) [μτγν.] κόλπος της Α. Πελοποννήσου μεταξύ της Αργολίδας και της Αρκαδίας.

αργόμισθος, -η, -ο [1822] αυτός που παίρνει μισθό, χωρίς να εργάζεται ή χωρίς να παράγει το αναμενόμενο έργο. — αργομισθία (η) [1897].

αργόν (το) [1895] ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο Αr) που απαντά στον ατμοσφαιρικό αέρα ως άχρωμο, άοσμο και άγευστο· ευγενές αέριο (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ETYM. Αντιδάν., < νεοлат. argon, από το ουδ. τού αρχ. *αργός* < *άεργος*].

Αργοναύτες (οι) {Αργοναυτών} ΜΥΘΟΛ. ήρωες, μέλη του πληρώματος της Αργούς, οι οποίοι βοήθησαν τον Ιάσωνα στην εκστρατεία του για την απόκτηση τού «χρυσόμαλλου δέρατος». — αργοναυτικός, -ή, -ό [μτγν.].

[ETYM. < αρχ. *Αργοναυτής* «ναυτής της Αργούς» < *Αργώ* (βλ. λ.) + *ναύτης*]. αργοπεθαίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} 1. (συνήθ. για αρρστούς) πεθαίνω με αργό θάνατο, όχι ακαριαία, ψυχορραγώ 2. (μτφ.) *χάνομαι σιγά-σιγά*: η πόλη, *εγκαταλειμμένη στην τύχη της, αργοπεθαίνει από οικονομικό μαρασμό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

αργοπορία (η) [μεσν.] {αργοποριών} η καθυστέρηση στην άφιξη, την εκτέλεση ή την ολοκλήρωση έργου: η ~ *τού τρένου οφείλεται σε μηχανική βλάβη* || ~ *στην παράδοση οδικού έργου*.

αργοπορώ ρ. αμετβ. {αργοπορείς...} αργοπόρη-σα, -μένος} 1. φθάνω με καθυστέρηση: *έφθασε στη δουλειά του αργοπορημένος εξαιτίας της μεγάλης κίνησης* 2. (σπάν.) προχωρώ με καθυστέρηση: *αργοπορήσαμε κοιτάζοντας το τοπίο* ΣΥΝ. βραδυπορώ ΑΝΤ. σπεύδω 3. (μτφ.)

δουλεύω αργά, με καθυστέρηση: ~ στην εκπόνηση μιας εργασίας ΣΥΝ. (λαϊκ.) χασομερώ, (καθηνύ.) καθυστέρω.
[ETYM. < μ'σν. αργοπαρό < *αργοπόρος, κατά το σχήμα βραδυπόρος > βραδυπαρό, < αργό- + πόρος (βλ.λ.).]

αργός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει χαμηλούς ρυθμούς, που γίνεται χωρίς βιασινή, με μικρή ταχύτητα: ~ ρυθμός | βήμα | κινηματογραφικά πλάνα (που δεν εναλλάσσονται γρήγορα) ΣΥΝ. βραδύς ΑΝΤ. ταχύς ΦΡ. (α) **αργός θάνατος** (i) οδυνηρή κατάσταση που καταβάλλει σταδιακά αυτόν που την υφίσταται (ii) (μτφ.) εθισμός που οδηγεί στη σωματική φθορά, στον θάνατο: το ταίγιορο | τα ναρκωτικά είναι ~ (β) **αργή κίνηση** τεχνική του κινηματογράφου ή της τηλεόρασης, κατά την οποία αναπαράγεται σε μικρότερη ταχύτητα η εικόνα, διευκολύνοντας τον θεατή να δει τη λεπτομέρεια που τον ενδιαφέρει: βλέπεται τη φάση σε ~, βεβαιωθήκαμε ότι είχε γίνει φάουλ ΑΝΤ. γρήγορη κίνηση 2. αυτός που δεν ενεργεί με γρηγοράδα: ~ υπάλληλος ΣΥΝ. νοθρός ΑΝΤ. σβέλτος, δραστήριος · 3. αυτός που δεν ασχολείται με τίποτα: δεν της πάει να κάθεται αργή όλη μέρα, χωρίς να βοηθεί στο σπίτι ΣΥΝ. άεργος · 4. ακατέργαστος: ~ πετρέλαιο ΑΝΤ. κατεργασμένος · 5. ΜΟΥΣ. (α) **αργό ν** (το) (στη βυζαντινή μουσική σημειογραφία) σημείο που υποδεικνύει τη διάρεια του μουσικού χρόνου σε δύο ίσα τμήματα και εν συνεχεία την επαύξηση του δεύτερου τμήματος (β) **αργόν μέλος** (στη βυζαντινή μουσική) το μέλος στο οποίο μία συλλαβή του κειμένου αντιστοιχεί σε περισσότερους μουσικούς φθόγγους, πολλές φορές σε εκτεταμένες μουσικές γραμμές. — (ποικ.) αρ'Υούτατος, -ή, -ο, αργούτακα επίρρ. [ETYM. αρχ. < άεργος < ά- στέρητ. + έργον. Στην Κ.Δ. η λ. έχει τη σημ. «άνοφελος, μάταιος» (Ματθ. 12,36: πάν ρημα αργόν ο λαλήσωνται οι άνθρωποι), άσγετο με το αρχ. αργός «σιτλιπνός, λαμπρός» (για το οποίο βλ. λ. άργυρος). Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. αργός θάνατος (< γάλλ. mort lente) και αργή κίνηση (< αγγλ. slow motion)].

Αργός (το) {Αργούς} 1. πόλη της ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Αργολίδας 2. ονομασία διαφόρων πόλεων της Ελλάδας: ~ Αμφιλοχικό | Ορεστικό. — Αργίτης κ. (λόγ.) Αρρείος (ο) [αρχ.], Αργίτισσα κ. (λόγ.) Αργεί- (η), αργίτικος, -ή, -ο.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η άποψη του γεωγράφου Στράβωνος (1ος αι. π.Χ.) ότι «αργός = πεδίων» καθιστά πθ. την ερμηνεία "Αργός < αργός (με αντιμετάθεση). Αν, κατ' άλλους, η λ. προέρχεται απευθείας από το επιθ. αργός «λευκός - σιτλιπνός, λαμπρός» ("Αργός, με αναβι-βασμό του τόνου), τότε ίσως δηλώνει την όψη που παρουσιάζει η αργολική πεδιάδα (λευκή) την εποχή του θερισμού].

αργοσαλεύω ρ. αμετβ. {αργοσάλεψα} (λογοτ.) κινούμαι αργά. — αργοσάλεμα (το).

Αργοσαρωνικός (Κόλπος) (ο) η θαλάσσια περιοχή που περιλαμβάνει τον Αργολικό και τον Σαρωνικό Κόλπο. [ETYM. Από συμπήφων των τόπων. Αργολικός και Σαρωνικός].

αργοσβήνω ρ. αμετβ. {μόνο σ' ΄νεστ. κ. παρατ.} είμαι στα πρόθυρα του θανάτου: αργοσβήνει μόνη κι έρημη || (μτφ.) ένα ιστορικό θέατρο που αργοσβήνει ΣΥΝ. αργοπεθαίνω, είμαι στα τελευταία μου. ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω.

Αργοστόλι (το) {Αργοστολίου} η πρωτεύουσα της Κεφαλονιάς. [ETYM. Πιθ. < αργός + -στόλι < στόλος, λόγω του ασφαλούς λιμένα της πόλης, η οποία κτίστηκε στις αρχές του 16ου αι. με το ιταλ. όνομα Terra della scala di Cefalonia].

αργόστροφος, -η, -ο (καθηνύ.-σκολπ.) αυτός που δεν μπορεί να σκεφθεί με ταχύτητα, που «δεν τον κόβει» ΣΥΝ. (λόγ.) βραδύνους ΑΝΤ. (λόγ.) εύστροφος, (εκφραστ.) σπύρτο, αϊτός.

αργοσυντομο μέλος (το) ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) το μέλος στο οποίο μια συλλαβή του κειμένου αντιστοιχεί σε λίγους μουσικούς φθόγγους, δεν είναι ούτε σύντομο ούτε αργό.

αργόστροφος, -η, -ο 1. αυτός που έχει αργό ρυθμό: - τραγουδι | χορός 2. αυτός που γίνεται αργά ή δίνει τέτοια εντύπωση: ~ βήματα.

αργόσχολος, -η, -ο [1893] αυτός που δεν ασχολείται με τίποτα, που τεμπελιάζει: τα πριονά του καφενείου ήταν γεμάτο ~ θαμώνες ΣΥΝ. αργός, χασομέρης ΑΝΤ. εργατικός. [ETYM. < αργό- + σχολή «αργία, παύση εργασίας»].

αργοτάξιδος, -η, -ο αυτός που ταξιδεύει αργά: ~ καράβι ΑΝΤ. γοργο-τάξιδος, αργοταξιδεύς (ο) (λόγ.) αυτός που εξαργυρώνει ξένα νομίσματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) σάραφης. ΣΧΟΛΙΟ λ. αμείβω. [ETYM. αρχ. < άργυρος + -αμοιβός < αμείβω (βλ.λ.) «ανταλλάσσω»].

Αργυρή (η) 1. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. Επίσης (καθηνύ.) Αργυρά [ETYM. μεσν. κύρ. όν., θηλ. του όν. Αργήρης (βλ.λ.).]

αργύριο (το) {αργυρί-ου | -ων} (λόγ.) ΙΕΤ. ασημένιο νόμισμα ΦΡ. **τρίκοντα αργύρια** (i) τα χρήματα με τα οποία αμείφθηκε ο Ιούδας, για να προδώσει τον Ιησού και με τα οποία τελικά αγοράστηκε ο «αργός αίματος» ή «αργός του κεραμέως» (βλ. λ. αργός) (ii) (μτφ.) το αντίτιμο προδοσίας: η θέση του διοικητού της τραπέζης ήταν τα ~ για την προσχώρηση του στο κυβερνών κόμμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. άργυρος [ETYM. < αρχ. άργυριον < άργυρος].

Αργύριος (ο) 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθηνύ.) Αργήρης. [ETYM. μεσν. κύρ. όν., < Άργήρης (κατά το σχήμα Γρηγόριος - Γρηγόρης), συντομομένος τ. του όν. Ανάργυρος (βλ.λ.).]

αργυρο- κ. αργυρό- [αρχ.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι είναι κατασκευασμένο από άργυρο, ασημί ή έχει το χρώμα του ασημιού: αργυροποικιλτός, αργυρό-χρωμός.

Αργυρόκαστρο (το) {-ου κ. -ύστρου} πόλη της Ν. Αλβανίας στη Β. Ήπειρο. [ETYM. < μεσν. Αργυρόκαστρον, από παράδοση κατά την οποία η πό-

λη χτίστηκε από τη Βυζαντινή αρχόντισσα Αργυρή ή Αργυρίνη. Το αλβ. Gjirokaster < ελλην. Αργυρόκαστρο].

αργυροκέντητος, -η, -ο αυτός που έχει κεντηθεί ή στολιστεί με ασημένια κλωστή ΣΥΝ. αργυροφάντος.

αργυρόλευκος, -η, -ο [1850] άσπρος σαν τον άργυρο.

αργυροποικιλτός, -η, -ο [1897] (λόγ.) στολισμένος με ασημί.

άργυρος (ο) {αργύρου} ΧΗΜ. πολύτιμο ανθεκτικό μέταλλο (σύμβολο Ag), λευκού χρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή νομισμάτων, πολύτιμων σκευών, κοσμημάτων το ασημί (βλ. λ. περιοδικός, ΠΙΝ.).

[ETYM. < αρχ. άργυρος | άργυρος < θ. *άργυ-, πθ. < ΙΕ. *arg-u «φωτεινός, λευκός», πθ. λατ. arg-entum «άργυρος», γάλλ. argent «χρήμα», ιταλ. argento, αγγλ. argue «επιχειρηματολογία» (< μέσ. γάλλ. arguer < λατ. arguere «φωτίζω, διασφαιρώ») κ.ά. Ομόφρ. αρχ. αργός «σιτλιπνός, λαμπρός - λευκός», πθ. αργιλ(λος). Η λ. άργυρος προσδιόριζε αρχικά κάθε λευκό, φωτεινό μέταλλο. Επειδή οι γερμανικές και οι βαλτοσλαβικές γλώσσες χρησιμοποιούν για το μέταλλο αυτό λ. προερχόμενες από δανεισμό (πθ. αγγλ. silver, γερμ. Silber, σερβοκρ. srebro κ.ά.), συμπεραίνουμε ότι η χρήση του αργύρου δεν ήταν πολύ διαδεδομένη στις γλώσσες που απαρίζουν την Ι.Ε. οικογένεια].

άργυρος - ασημί, αργύρια - άσπρα. Αν το άργυρος ανάγεται σε ρίζα που σημαίνει «φωτεινός, λευκός», το ασημί, που ήρθε στους μεσαιωνικούς χρόνους να το υποκαταστήσει, έχει κυριολεκτικά «άσημη» καταγωγή! Προέρχεται από το αρχ. **άσημος** άργυρος (υπήρχε επίσης και **άσημος χρυσός**), που σημαίνει (< α- στέρητ. + σήμα) «τον μη σφραγισμένο, τον μη ενδεδειγμένο (λόγω βαθμού καθαρότητας σε άργυρο ή χρυσό) να κοπεί σε νομίσματα, τον μη επί-σημο (άργυρο ή χρυσό)», ο **άσημος άργυρος** ή το **άσημον** (ενν. άργύριον) στους μεταγενέστερους χρόνους δήλωσε το ασημί, τον άργυρο που χρησιμοποιεί στην κατασκευή αργυρών σκευών (όχι στην κοπή νομισμάτων). Έτσι, βαθμίδων το **άσημο άργύριον** ως ασημίον (> ασημί) πέρασε να δηλώνει τον άργυρο. Εξάλλου, η χρήση του αργύρου για νομίσματα έδωσε το άργύριον (ενν. νόμισμα) και σε πλθ. τα **αργύρια** «χρήματα» (κατά λέξιν «αργυρά νομίσματα»). Έτσι έγινε και με το λατ. argentum, που έδωσε το γάλλ. argent «χρήμα», και μ' το 'πίσης λατ. asprum (< asperum, ουδ. του asper «τραχύς»), που έδωσε τα άσπρα «χρήματα» των Βυζαντινών και τον μετέπειτα χρόνον της Τουρκοκρατίας. Το ίδιο επίθετο έδωσε και το **άσπρρο**, που υποκατέστησε το **λευκός**.

αργυρός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από ασημί: ~ κοσμήματα | νομίσματα | μέταλλο ΣΥΝ. ασημένιος 2. αυτός που έχει το χρώμα ή τη λάμψη του ασημιού: ~ φεγγάρι ΦΡ. (α) **αργυροί γάμοι** η επέτειος είκοσι πέντε χρόνων γάμου (β) **αργυρός αιώνας** | **αργυρός αιών** (λατ. aetas argentea) περίοδος μεγάλης άνθησης (σε ορισμένο τομέα), όχι όμως ίσης αξίας με την προηγούμενη (τον χρυσό αιώνα): ο ~ της λατινικής | της ρωσικής λογοτεχνίας. Επίσης (αρχαιοπρ.) αργυρούς, -ά, -ούν [αρχ.].

[ETYM. μεσν. < αρχ. αργυρούς < άργυρος, κατά το σχήμα χρυσούς - χρυσός. Το άργυρος είναι μεταπλασμένος τ. του αργυρούς (πθ. και χρυσός > χρυσός, ασιός > απλός κ.ά.) από τις πλάγιες πτώσεις του εν. και τις πτώσεις του πλθθ., που συνέπιπταν με εκείνες των επιθ. σε -ος. Έτσι, από τον αργυρού = του καλού, τφ άργυρο = τώ καλό κ.λπ. ελέχθη και αργυρός κατά το καλός. Η φρ. αργυροί γάμοι ανάγεται στο αγγλ. silver wedding].

αργυροφάντος, -η, -ο [1760] αυτός που έχει υφανθεί ή στολιστεί με ασημένια κλωστή ΣΥΝ. αργυροκέντητος.

αργυρογία (η) (χωρ. πλθθ.) η τέχνη της κατεργασίας αργύρου. — αργυρογός (ο/η) [μτγν.], αργυροχόειο (το). [ETYM. < μτγν. άργυροχός < άργυρος + -χός < χέω «χρώνω»].

αργυροχρυσόδια (η) η τέχνη της κατασκευής αργυρών και χρυσών κοσμημάτων, σκευών κ.λπ.

αργυρόχρωςος, -η, -ο αυτός που έχει ασημένιο χρώμα.

αργυρόντητος, -η, -ο (λόγ.-κακός.) αυτός που έχει εξαγοραστεί με χρήματα: ~ πολιτικός ΣΥΝ. εξαγορασμένος, πουλημένος, δωροδοκήμενος, εξωνημένος ΑΝΤ. αδέκαστος.

[ETYM. αρχ. < άργυρος + -ωντηος < όνομα «αγοράζω» (βλ. λ. εξω-νημένος)].

αργυροφρυχείο (το) [μτγν.] μέταλλο από το οποίο εξορύσσεται άργυρος.

Αργώ (η) {-ός κ. (λόγ.) -ούς} ΜΥΘΟΛ. το πλοίο με το οποίο ο Ιάσων και οι Αργοναύτες ταξίδεψαν από την Ιωλκό στην Κολχίδα (βλ. κ. λ. Αργοναύτες).

[ETYM. αρχ. < επιθ. αργός «σιτλιπνός, λαμπρός» (βλ. λ. Άργος, άργυρος)].

αργώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αργείς... | άργησα} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) με βραδύτητα, χωρίς ταχύτητα, χρειάζομαι ακόμη χρόνο για να ετοιμαστώ ή για να κάνω κάτι: θ' αργήσεις να ετοιμαστείς; || δεν άργησαν να καταλάβουν τον σκοπό του ΦΡ. (α) **το καλό πράγμα αργεί να γίνει** χρειάζεται χρόνος, για να επιτευχθεί ένα καλό αποτέλεσμα (β) **όπου λαλούν πολλοί κοκόροι | πολλά κοκόρια, αργεί να ξημερώσει** βλ. λ. κόκορας 2. κάνω (κάτι) μετά τον χρόνο που θα έπρεπε: άργησα να ζυπνήσω, γι ' αυτό δεν πρόλαβα το προινό **λεωφορείο** ♦ (αμετβ.) 3. συντελούμαι ή φθάνω μετά τον χρόνο που θα έπρεπε: άργησε στη δουλειά του σήμερα ΣΥΝ. καθυστερώ 4. χρειάζεται πολύς χρόνος ακόμη για να συμβεί (κάτι), να έρθει (κάποιος), έθλω πολύ χρόνο ακόμη (για να γίνο, να έρθω, να πραγματοποιηθώ): Τι γίνεται; Αργεί ο καιρός; || -Ηρθε ο Φίλιππος; -Μπα, αργεί ακόμη | αργούν πολύ οι διακοπές || το φαγητό αργεί ακόμα · 5. δεν εργάζομαι, έχω αργία: κάθε

Δευτέρα τα θέατρα αρρῶνιν.

[ETYM: < αρχ. αρῶ (-έω), αρχική σημ. «είμαι άνεργος, αρῶς», < αρῶς].

Αρδέννες (οι) {Αρδέννών} ορεινή περιοχή τής ΒΑ. Ευρώπης, που εκτείνεται στο ΝΑ. τμήμα τού Βελγίου και τού Λουξεμβούργου. [ETYM: Μεταφορά τού γαλλ. Ardennes < παλαιότ. Ardenna < κελτ. ardu «υψηλός» ή ar duenn «χώρα | γη των δασών»].

άρδευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (για καλλιέργειες) τo πότισμα με νερό που παροχετεύεται μέσω δικτύου: ~ καλλιεργησιμής έκτασης.

αρδέυω ρ. μετβ. {άρδεν-σα, -τηκα, -μένος} ποτίζω καλλιέργειες, ιδίως με τεχνητό τρόπο, μέσω δικτύου που μεταφέρει και διοχετεύει σε αυτές νερό. — αρδέυτικός, -ή, -ό [1891].

[ETYM αρχ., παρεκτεταμένος τύπος τού ρ. άρδω «ποτίζω» < *áFardō>, αγν. ετύμου. Αν τo ά- στον τ. *áFardō(a) δεν είναι οπωσδήποτε μακρότ, τότε τo ά- μπορεί να θεωρηθεί στερητικό, οπότε ίσως τo θέμα Fardō- να σχετίζεται με τη λ. arda (< *Fardō-a) «βροδιά, ακαθαρσία», άρα η αρχική σημ. τού ρ. άρδω θα ήταν «καθαρίζω, περιποιούμαι»].

άρδην επίρρ. (λόγ.) εκ θεμελίων, ριζικά, εξ ολοκλήρου: οι ειδικοί εκτιμούν ότι την προσεχή δεκαετία η μορφή τής εγχώριας αγοράς θα αλλάξει ~ ΣΥΝ. τελείως, εντελώς, συθέμελα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίρων. [ETYM αρχ. < θ. άρ- τού ρ. άειρω] αίρω «σηκώνω, υψώνω» + παραγ. επίθημα -δην (πβ. φώρ-δην μίγ-δην)].

Αρδηττός (ο) λόφος τής Αθήνας, δίπλα στο Καλλιμάρμαρο Στάδιο, στην αριστερή όχθη τού Ιλισού.

[ETYM; αρχ. τοπωνύμιο τo επίθημα -ηττός δηλώνει προελλην. (μη ΙΕ.) προέλευση (πβ. κ. Υμηττός)].

αρειανισμός (ο) [μεσν.] {μεσν.} θρησκευτική αίρεση τού Αρείου, λόγιου κληρικού από την Αλεξάνδρεια (260-336 μ.Χ.), σύμφωνα με την οποία αμφισβητήθηκε τo «ομοούσιον», η θεϊκή φύση τού Χριστού η αίρεση καταδικάστηκε από την Α Οικουμενική Σύνοδο (325). [ETYM μεσν. < μγν. "Αρειος < επιθ. άρειος < αρχ. άρειών «καλύτερος, ισχυρότερος, ευγενέστερος» (και όχι από τo Αρης). Βλ. κ. άριστος].

αρειανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον αρειανισμό (βλ.λ.) και ως ουσ. ο οπαδός τού Αρείου και τής διδασκαλίας του.

Αρειανός (ο), Αρειανή (η) 1. πρόσωπο που προέρχεται από τον πληνήτη Αρη, και γενικότερ. ο εξωγήινος: υπάρχουν άνθρωποι που ισχυρίζονται ότι συνάντησαν Αρειανούς στη Γη || τo θέμα τής ταινίας ηταν η επιδρομή Αρειανών κατά τής Γης · 2. ο οπαδός τού αθλητικού σωματείου «Αρης» τής Θεσσαλονίκης.

αρειμανίως επίρρ. [1868] (λόγ.) (κυριολ.) αγρίως, με πολεμοχαρή τρόπο: κυρ. στη φρ. καπνίζω αρειμανίως καπνίζω πάρα πολύ, συνεχώς και πολλά τσιγάρα.

αρειμάνιος, -α, -ο (λόγ.) 1. άγριος, πολεμοχαρής: ~ ορεσίβιοι πληθυσμοί 2. (ειρων.) αυτός που προσπαθεί να φανεί άνδρειος ή άγριος: τον κοιτάζε με ~ ύφος.

[ETYM < μγν. αρειμάνιος < άρειος (< αρχ. θεωνύμιο "Αρης) + -μάνιος < μανία- αρχική σημ. «με πολεμικό μένος»].

-αρειό (σχολ. ορθ. -αριά) (καθημ.-συνήθ. μειωτ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. τo σύνολο αυτόν που σημαίνει τo θέμα: σκουπιδ-αρειό, κηφην-αρειό, γωφτ-αρειό 2. τον τόπο όπου υπάρχει ή γίνεται κάτι: πλυστ-αρειό, καμπαν-αρειό. [ETYM < μεσν. -αρειό (με καταβιβασμό τόνου και συνίηση), από ουσ. σε -άρης, που σχηματίζαν παράγωγα σε -είο | -είο, λ.χ. καρβουνάρης - καρβουναρειό, φούρναρης - φουρναρειό κ.ά.].

Αρειος Πάγος (ο) {Αρείου Πάγου} 1. τo ανώτατο πολιτικό και ποινικό δικαστήριο, που χωρίζεται σε έξι τμήματα (τέσσερα πολιτικά και δύο ποινικά) και στην ολομέλεια (η οποία αίρει τις διαφορές μεταξύ των τμημάτων)· δεν εκδικάζει υποθέσεις, αλλά, ως ακροατικό δικαστήριο, ελέγχει μετά από άσκηση τού ένδικου μέσω τής αναίρεσεως (βλ.λ.) αν για την έκδοση αποφάσεως πολιτικού ή ποινικού δικαστηρίου εφαρμόστηκε και ερμηνεύθηκε σωστά ο νόμος 2. ΙΣΤ Λόφος των Αθηνών, όπου συνεδρίαζε στην αρχαία Αθήνα τo ανώτατο δικαστήριο.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «λόφος τού Αρη» (δεν συνδέεται με τo κύριο όνομα Αρειος, βλ. λ. αρειανισμός). Ονομάστηκε έτσι, επειδή κατά τη μυθολογία εκεί δίκασαν οι θεοί τον Αρη, αφού σκότωσε τον γιο τού Ποσειδάωνα Αλιφρόθιο. Η νομοθεσία τού Σόλωνα καθιέρωσε αργότερα (6ος αι. π.Χ.) τον Αρειο Πάγο ως Βουλή με ισόβια μέλη, αρμόδια για την εφαρμογή των νόμων, την επίβλεψη τής χρηματικής διαχείρισης και την εκδίκαση των υποθέσεων φόνου. Αργότερα, ο Αρει-ος Πάγος έχασε σχεδόν όλες τις διοικητικές του αρμοδιότητες (που αποδόθηκαν στη Βουλή των Πεντακοσίων και την Εκκλησία τού Δήμου), ενώ η προσπάθεια αποκαταστάσεως του τoν 4ο αι. π.Χ. δεν είχε συνέχεια. Ως ανώτατο δικαστήριο τού σύγχρονου ελληνικού κράτους ο Αρειος Πάγος ιδρύθηκε τον 19ο αι.].

-αρέλι (λαϊκ.) παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερον ουσιαστικών: παιδί - παιδ-αρέλι, πόδι - ποδ-αρέλι. [ETYM Από ουδ. σε -άρι(ον) + υποκ. επίθημα -έλι, λ.χ. παιδάρ-ιον - παιδάρ-έλι]. αρένα (η) {αρενάς} 1. ο χώρος στον οποίο αγωνίζονται οι μονομάχοι κατά τη ρωμαϊκή εποχή- σήμερα, τo στάδιο όπου γίνονται κυρ. ταυρομαχίες: στην ισπανική ~ θα εμφανίζονταν οι διασημότεροι ταυρομάχοι 2. (μτφ.) τo πεδίο δράσης, ο κοινωνικός χώρος στον οποίο κυριαρχεί ο ανταγωνισμός και η επιθυμία επικράτησης τού ενός εις βάρος των άλλων: στην ~ τής ζωής | στην επαγγελματική | πολιτική | χρηματιστηριακή ~ ΣΥΝ. κονίστρα, παλαίστρα. [ETYM < ισπ. arena < λατ. arena « άμμος», επειδή οι αγωνιστικοί χώροι τής αρχ. Ρώμης ήταν καλυμμένοι με άμμο].

Αρ-Εν-Ει (RNA) (το) ΒΙΟΛ. 1. ριβόζ(ο)νουκλεικό οξύ που χειρίζεται

τις πληροφορίες για τη δημιουργία των πρωτεϊνών μαζί με τo DNA (βλ. λ. Ντι-Εν-Ει) αποτελούν τo γενετικό υλικό των οργανισμών 2. ανενεργό Αρ-Εν-Ει (RNA) ειδικό ριβονουκλεικό οξύ (βλ.λ.) που μεταφέρει την αλληλουχία των νουκλεοτιδίων τού DNA και τη μεταφέρει από τον πυρήνα στο κυτταρόπλασμα, όπου γίνεται η μετάφραση τού μηνύματος σε πρωτεΐνη.

[ETYM Μεταφορά τού αγγλ. ribonucleic (acid) < ribo- (< ribose, βλ. κ. ριβόζη) + nucleic (βλ. λ. νουκλειικός). Το αγγελιαφόρο RNA αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. messenger RNA]. αρεοπαγίτης (ο) [αρχ.] {αρεοπαγίτων} τo μέλος τού ανωτάτου πολιτικού, ποινικού δικαστηρίου τής χώρας, τού Αρείου Πάγου (βλ. λ. δικαστής, ΠίΝ.). — αρεοπαγίτικός, -ή, -ό [αρχ.]. αρέσκεια (η) [αρχ.] {αρεσκείας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η προτίμηση σε πρόσωπο ή πράγμα: δεν είναι τής ~ μου ΣΥΝ. γούστο ANT. απαρέσκεια. αρέσκομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ 1. (μετβ.) (+να) μου αρέσει (να κάνω κάτι), θέλω: αρέσκεται να επιδεικνύει τον πλούτο του ♦ 2. (αμετβ.) (+σε) αντλό ευχαρίστηση από (κάτι): αρέσκεται σε φιλοφρονήσεις και κολακείες. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, δυναρέσκεια.

[ETYM αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν ο σωστός μορφολογικός χωρισμός είναι άρ-έσκω (όπου -έσκω είναι δευτερογενής κατάληξη), τότε ίσως η λ. συνδέεται με τo ρ. άραρ-ίσκω με γενική σημ. «προετοιμάζω, κατασκευάζω, τακτοποιώ». Είναι χαρακτηριστικό ότι τo ρ. άραρίσκω είχε προλάβει τόσο γενικευμένη σημασιολογική ρζία, ώστε να θεωρούνται παράγωγα του λ. όπως αρέσκω, αριθμός, άρθρο(ν), αρμενίζω κ.ά.]. άρες-μάρες (οι) {άκλ.} ανοησίες, συσφαρτίσεις: αυτά που λέει είναι ~ ΦΡ. άρες-μάρες-κουκουναρέ· για λόγια χωρίς καμιά σημασία, κανέναν ειρμό, λογικό νόημα.

[ETYM; Αβεβ. ετύμου. Φαίνεται πως η φρ. είχε ως κεντρικό στοιχείο τη λ. άρες, η οποία πθ. από τo αρχ. άρα (η) «κατάρα, καταστροφή», όπου ο τόνος αναβιβάστηκε λόγω τής επίδρασης τού ομοορ. κατάρα. Στη λ. αυτή προστέθηκαν πθ. αργότερα οι μάρες (με την προσθήκη ενός μ- στις άρες), καθώς και οι κουκουναρές, για να υπογραμμιστεί η ενόχια ή η ανοησία των λόγων. Στο σημασιολογικό περιεχόμενο τής φρ. συνέβαλαν επίσης λ. που λήγουν σε -μάρα, πβ. κουτα-μάρα, χαζο-μάρα κ.τ.ό.]. αρεστός, -ή, -ό αυτός που αρέσει, που προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα: τον ενδιαφέρει να γίνεται ~ στους άλλους ΣΥΝ. ευάρεστος ANT. δυσάρεστος. — αρεστά επίρρ. [ETYM αρχ. < αρέσκω]. αρέσω ρ. αμετβ. {άρεσα} 1. είμαι ευχάριστος, ελκυστικός, κερδίζω τη συμπάθεια και την προτίμηση των άλλων: πρόκειται για τραγουδίστη ο οποίος αρέσει πολύ || μου αρέσει || μου αρέσει τη θάλασσα 2. (τρι-τοπρός. αρέσει) προκαλεί ευχαρίστηση, κερδίζει τo ενδιαφέρον και τη συμπάθεια: η νέα ταινία άρεσε.

[ETYM μεσν. < αρχ. αρέσκο (βλ. λ. αρέσκεια), από τoν αορ. ήρεσα (πβ. υποτ. άρέσω)]. Αρετή (η) γυναικείο όνομα.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < αρετή (βλ.λ.)]. αρετή (η) 1. (γενικά) η ηθική ανωτερότητα, η υπεροχή: έλεγε ο Π. Κανελλόπουλος ότι ο Βενιζέλος ήταν άνθρωπος τής ~ || η αρετή συγκροτείται με την κακία ΣΥΝ. χρηστότητα ANT. ανηθικότητα, κακία ΦΡ. ο δρόμος τής αρετής ο δρόμος τού καλού, τού αγαθού ANT. ο δρόμος τής κακίας, ο κακός δρόμος 2. (ειδικότερ.) τo προτέρημα κάποιου, κάθε στοιχείο τής προσωπικότητας που αναγνωρίζεται κοινωνικός ή ηθικός ως υψηλό και σπουδαίο, ως ψυχικό και πνευματικό «κόσμημα» (ιδ. στον πληθ.) τα παραπάνω γνωρίσματα που κοσμούν την προσωπικότητα κάποιου: πολλοί εξύμνησαν τις - τού χαρακτήρα του || κατά την εκτέλεση τού καθηκοντος επέδειξε αξιοσημειώτες ~ ΣΥΝ. χάρισμα, προσόν ANT. μειονέκτημα, ελάττωμα 3. (καταχρ.) τo πλεονέκτημα (ενός προϊόντος): ο ~ ενός μηχανήματος. [ETYM αρχ.] αβεβ. ετύμου. Αν θεωρήσουμε ότι τo επίθημα -τα | -τή (άρε-ταλ-τή) ταυτίζεται προς εκείνο των αφηρημένων ουσιαστικών (π.χ. τελε-τή, γενε-τή, λατ. juven-ta «νεότηας»), τότε η λ. θα μπορούσε να συνδ. με τo επιθ. άρειών «καλύτερος, ισχυρότερος» (< *άρε-ιον). Η λ. αρετή στον Όμηρο δήλωσε την πολεμική άνδρεια και τo αίσθημα υπεροχής (ύπείροχον εμμεναι), για τo οποίο ο ήρωας θα μπορούσε να προσφέρει αόμη και τη ζωή του. Στη φιλοσοφική σκέψη η λ. απέκτησε αξιολογικό χαρακτήρα. Έτσι, ο Πλάτων διδάσκει πως η αρετή αποτελεί ηθική αξία, ενώ οι σοφιστές τη συνδέσαν με την πολιτική τέχνη. Στον Αριστοτέλη διασαφηνίζεται ότι η αρετή είναι σύστημα αξιών και ότι υπάρχουν αρετές που εξυμνώνουν τον χαρακτήρα (ηθικές) και αρετές που καλλιεργούν τo πνεύμα (πνευματικές). Στην Κ.Δ. η λ. διατήρησε εν μέρει τη σημ. τής ηθικής πληρότητας, αλλά συνδέθηκε επίσης, όπως ήταν φυσικό, με τις ιδιότητες τού Θεού (π.χ. Α' Πέτρ. 2, 9: όττως τός άρετάς εξαγγέλιζε τoν εκ σκότους υμάς καλέσαντος εις τo θάυμαστον αυτού φός)]. αρετολογία (η) {αρετολογίων} λόγος περί αρετής (ειδικότερ.) ΦΙΛΟΣ.

κλάδος τής ηθικής, που ασχολείται με την αρετή. αρετινισμός, -η, -ο (κρασί) που δεν έχει ρετσίνα ANT. ρετσίνατος. αρζάν (το) {άκλ.} τo ασμύ χρώμα: γκρι ~.

[ETYM, < γαλλ. argent < λατ. argentum]. αρζαντέ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που είναι επάργυρος 2. (για ζώα) αυτός που έχει γούνα γκριζού χρώματος με ασημένιες ανταναγίες. [ETYM < γαλλ. argenté < ρ. argenter < argent (βλ. λ. αρζάν)]. αρήγοτος, -η, -ο → αρήγοτος Άρης (ο) {-η κ. (λόγ.) -εως} 1. ΜΥΘΟΛ. ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύμπου, γιος τού Δία και τής Ήρας, ο θεός τού πολέμου 2. ΑΣΤΡΟΝ.

ένας από τους πλανήτες του ηλιακού μας συστήματος, γνωστός και ως «Ερυθρός | Κόκκινος Πλανήτης» λόγω της ερυθροκίτρινης επιφάνειάς του, ο οποίος συνδέθηκε με την έρευνα για την ύπαρξη εξωγήινης ζωής, ώστε να αποτελεί συνήθη τόπο αναφοράς στα έργα επιστημονικής φαντασίας: ΦΡ. *από τον Άρη κατέβηκε; για πρόσωπο που αγνοεί βασικά στοιχεία της καθημερινότητας ή της επικαιρότητας και μοιάζει να μην έχει σχέση με ό,τι γίνεται γύρω του: Δεν ξέρει ότι έχουμε εκλογές; ~· 3. αθλητικό σωματείο της Θεσσαλονίκης 4. (α) ανδρικό όνομα (β) ως χαϊδευτ. άλλων ονομάτων, όπως Αριστέλης, Αριστόβουλος κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος.* [ETYM αρχ. θεωνύμιο < άρη «βλάβη, απώλεια», ομηρικό ουσ. αββ. ετύμιο, που ίσως συνδ. με τη μγν. «γλώσσα» άρος- βλάβος άκού-σιον και με το ομηρικό ουσ. άρειη «απειλή». Το θεωνύμιο μαρτυρείται ήδη στη Μυκηναϊκή: A-re = 'Άρει (δοτική)].

Πεδίον τού Άρεως, ο Στ. Κουμανούδης (Συναγωγή νέων λέξεων...) αναφέρει τα εξής: «Ότου πολλοί των ημετέρων άπα ετών μετέφρασαν τον εν Παρίσιους champ de Mars, ενώ το ορθόν είναι "πεδίον τού Μαρτίου" (μηνός δηλ.), επειδή επί των Μεροβρινωνβασιλείων των Φράγκων εγίνοντο τον Μάρτιον εκεί αι μεγάλοι του λαού συνελεύσεις [...] Όμως δέ κατά την κοινήν έκδοχην της λέξεως, την ένθυμίζουσαν τον εν Ρώμη ποτέ campus Martius, έχομεν και ημεείς τώρα εν Αθήναις το προς αρκτον και ανατολάς της Πόλεως, ένθα ο στρατών του ιππικού, πεδίον τού Άρεως, μιμουμένοι, όπως και εν άλλοις πολλοίς, τους ζένους».

-άρης, -άρισα κ. -άρα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. πρόσωπο συγκεκριμένης ηλικίας: *τριαντ-άρης -τριαντ-άρα* (πρόσωπο τριάντα ετών) 2. αυτόν που έχει επιτύχει σε διαγωνισμό ή παχνίδι συγκεκριμένο αριθμό σημείων, αριθμών κ.λπ.: *στο ΠΡΟΠΟ βρέθηκαν δύο δεκατριάρηδες* || *οι εξάρηδες τον ΛΟΤΤΟ 3*. ενασχόληση (συνήθ. επαγγελματική) με κάτι: *λυρ-άρης, αγελαδ-άρης, περιβολ-άρης - περιβολ-άρισα* 4. ιδιότητα: *νοικ-άρης -νοικ-άρισα* | *νοικ-άρα, κατεργ-άρης - κατεργ-άρισα* | *κατεργ-άρα* 5. δρομέα ορισμένης απόστασης: *διακοσ-άρης, τετρακοσ-άρης*. [ETYM μεσν. < μγν. -άριος (< λατ. -arius), όπου αρχικός απαντά μόνο σε λατινογενείς λ.: οπότε κατά τα λατινογενή *καγκελ-άριος, κο-μσα-άριος, λεγεων-άριος* κ.τ.ό., σχηματίστηκαν τ. με το μεταπλ. επίθημα -άρης, λ.χ. *πηνητ-άρης, διαβατ-άρης* κ.ά.].

Αρθούρος (ο) 1. μυθικός ήρωας της Αγγλίας (τέλος 5ου - αρχές 6ου αι.)- ενέπνευσε τον κύκλο των διηγήσεων των «Ιπποτών της Στρογγυλής Τραπέζης» 2. όνομα ηγεμόνων της Αγγλίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. Μετάφραση τού αγγλ. Arthur < αρχ. αγγλ. Artur, αββ. ετύμιο, πθ. συνδ. με κελτ. art «πέτρα» ή «αρκούδα»].

αρθραλγία (η) [1861] | αρθραλγίων | ΙΑΤΡ. Ο πόνος των αρθρώσεων ΣΥΝ. ρευματισμού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. arthralgie].

αρθρίδιο (το) [1875] | αρθριδί-ου | -ων | (λόγ.) το περιορισμένης έκτασης άρθρο σε εφημερίδα ή περιοδικό: *πολιτικό* ~ ΣΥΝ. αρθράκι.

αρθρικός, -ή, -ό [μγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τις αρθρώσεις: ~ *χόνδρος* | *κοιλότητα* | *υγρό*.

αρθρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των ιστών των αρθρώσεων: *χρόνια* | *ρευματική* | *πυώδης* | *παραμορφωτική* ~. Επίσης (λόγ.) αρθρίτις [αρχ.] | αρθρίτιδος |.

αρθριτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την αρθρίτιδα: ~ *πάθηση* | *πόνος* 2. *αρθριτικός* (ο), *αρθρική* (η) πρόσωπο που πάσχει από αρθρίτιδα: στους ~ *συνιστάται ειδική θεραπεία* 3. *αρθρικά* (τα) (εσφαλμ.) η αρθρίτιδα (βλ.λ.).

άρθρο (το) 1. ΓΛΩΣΣ. το κλιτό μέρος τού λόγου, που χρησιμοποιείται μόνο μπροστά από ονόματα (ή ονοματοποιημένες εκφράσεις) και αναφέρεται σε πρόσωπα ή πράγματα με συγκεκριμένη και εξειδικευτική ή με γενική καθώς και με αόριστη σημασία: διακρίνεται σε οριστικό (ο, η, το) και αόριστο (ένας, μία, ένα) · 2. καθένα από τα μέρη νόμου, καταστατικού, κανονισμού, διοικητικού, θρησκευτικού ή άλλου επίσημου κειμένου: *τα ~ τού Συντάγματος* || *το ~ 36 τού Αστικού Κώδικα περί μειωμένης ικανότητας καταλογισμού* || *τα ~ τού Συμβόλου της Πίστewς* · ΦΡ. *άρθρο πίστewς* για αρχή, θεωρία, άποψη στην οποία εμμένει κάποιος δογματικά: η *αποκρατικοποίηση έχει γίνει ~ για τον νεοφιλελευθερισμό* · 3. κείμενο σε εφημερίδα ή περιοδικό, που πραγματεύεται ειδικό θέμα: *κύριο* | *ενοπόγραφο* | *ανώνυμο* | *σύντομο* | *επιθετικό* | *συκοφαντικό* | *προποσέλιδο* | *μεγάλο* | *μικρό* ~ 4. λήμμα λεξικού ή εγκυκλοπαίδειας. — (υποκ.) αρθράκι (το) (σημ. 3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μελέτη, παραπομπή*.

[ETYM < αρχ. *άρθρον*, αρχική σημ. «άρθρωση, δεσμός», < θ. άρ- (συνδ. με ρ. *άρραρισκο* «κατασκευάζω, τακτοποιώ»), ομόρρ. *αρέσκα, αριθμός, αρμενίζω* κ.ά.) + επίθημα -θρο- (πβ. *βό-θρον, πλέ-θρον, μέλα-θρον* κ.ά.). Η σημ. τής γραμματικής κατηγορίας είναι ήδη αρχ. (Αριστοτέλης). Η φρ. *άρθρο πίστewς* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. article de loi)].

άρθρο: οριστικό - αόριστο. Τα άρθρα, όπως και τα ουσιαστικά, χρησιμοποιούν στη γλώσσα για να αναφερθούμε σε πρόσωπα και πράγματα. Αν η αναφορά γίνεται σε πρόσωπο ή πράγμα γνωστό (από όσα έχουν λεχθεί, από τη γνώση του περιβάλλοντος κ.τ.ό.), τότε είναι συγκεκριμένη και εξειδικευτική, αλλιώς είναι γενική αναφορά. Το λέγόμενο οριστικό άρθρο (ο, η, το) χρησιμοποιείται -κατά τρόπο φαινομενικά αντιφατικό- και στις δύο περιπτώσεις, δηλ. και σε συγκεκριμένες | εξειδικευμένες αναφορές, αλλά και σε αόριστες | γενικευμένες: *Η γυναίκα σωριάστηκε κάτω αναίσθητη* (συγκεκριμένη, γνωστή στον ακροατή) - *Δεν του άρεσε η*

ταινία (το άρθρο εξειδικεύει την αναφορά σε συγκεκριμένη ταινία γνωστή στους συνομιλητές). Αλλά: *Το κάπνισμα βλάπτει την καρδιά* (γενική αναφορά: όχι τη συγκεκριμένη καρδιά, αλλά κάθε καρδιά, κάθε άνθρωπο) - ο *άνθρωπος χρειάζεται αγάπη και καλοσύνη* (κάθε άνθρωπος: γενική - αόριστη αναφορά) - *Παίρνει εκατό χιλιάδες τον μήνα* (κάθε μήνα: γενική μνεία). Τελευταία, στον προφορικό κυρίως λόγο, το οριστικό άρθρο χρησιμοποιείται (με ή χωρίς το και), για να δηλώσει εμφρατικά -ως τούτιστη και κατεξοχην αναφορά- ορισμένο πρόσωπο ή πράγμα: *Είναι (και) ο γιαιτρος - Μιλάμε για το γιούκο*.

Το αόριστο άρθρο (για μη συγκεκριμένες, αόριστες αναφορές) είναι το ένας, μια, ένα: *Μου σύστησαν έναν γιατρό που χειρουργεί σε ιδιωτική κλινική* (αόριστη αναφορά) - *Μια γυναίκα με τέτοια προβλήματα υγείας δεν επιτρέπεται να εργάζεται*. Ενίοτε και το αόριστο άρθρο χρησιμοποιείται με γενική σημασία: *ένας γιατρός έχει τις γνώσεις να αντιμετωπίσει τέτοια περιστατικά*. Τα τελευταία χρόνια επιδίδει όλο και περισσότερο η χρήση ως αόριστο άρθρο τής αόριστης αντωνυμίας κάποιος, κάποια, κάποιος: *Εχω κάποια δουλειά στην Αθήνα και χρειάζομαι το αυτοκίνητο* - *Ξέρεις κάποιον ηλεκτρολόγο να μας φτιάξει τη λάμπα*; Η χρήση αυτή ισχύει ιδίως σε εκφορές κατά πληθυντικό, όπου δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί το ένας, μια, ένα: *Υπάρχουν κάποιες ευκαιρίες που δεν πρέπει να χαθούν* - *Οι εργαζόμενοι διαφωνούν με κάποιους χειρισμούς τής Διοίκησης*.

Μερικοί προφέρουν *άρθρο* (!) αντί για *άρθρο*. Πρόκειται προφανώς για λανθασμένη προφορά (πβ. και *αρθρώνο, άρθρωση, διάρθρωση, έναρθρος* κ.τ.ό.).

άρθρο οριστικό: κλίση | τύποι

ο	η	το
τού	τής	τού
τον	τη(ν)	το
οι	οι	τα
των	των	των
τους	τις	τα

τον: Προκειμένου να αποφεύγεται η σύγχυση αρσενικού και ουδέτερου στην αιτιατική ενικού των έναρθρων ουσιαστικών (π.χ. το δάσκαλο = το δάσος), είναι καλό η αιτ. τού αρσενικού να χρησιμοποιείται πάντοτε με το -ν (τον), για να διακρίνεται από το ουδέτερο: *Συνάντησαν τον δάσκαλο* (όχι: *το δάσκαλο*) - *γνωρίζουν τον λόγο* (όχι: *το λόγο*). Αυτή η διάκριση τηρείται στο παρόν λεξικό, αλλά έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται ευρύτερα στον γραπτό λόγο.

την/τη: Αφού ο τύπος αυτός δεν γε^να προβλήματα σύγχυσης (όπως το αρσενικό σε σχέση με το ουδέτερο), μπορεί να χρησιμοποιείται ανάλογα με το φωνητικό περιβάλλον: την + φωνήεν | π, τ, κ - τσ, τς - ξ, ψ (την *άνοιξη, την πόρτα, την τιμή, την κόρη - την τσάντα, την τζαμαρία - την ζαδέλη, την ψυχή*) | τ σε όλες τις άλλες περιπτώσεις (+ φ, θ, χ - β, δ, γ - μ, ν - λ, ρ - σ, ζ): *τη φοιτιά, τη θγατέρα, τη χώρα, τη βίδα, τη δύναμη, τη γιορτή, τη μάνα, τη νόηση - τη λίμνη, τη ροή - τη συνέλευση, τη ζωή*. Προβλήματα εμφανίζεη η χρήση του τελικού -ν προ των συμφώνων μπ, ντ, γκ. Φωνητικά το -ν στις περιπτώσεις αυτές δεν είναι αισθητό στους ομιλητές, γι' αυτό είναι καλύτερο να αποφεύγεται η δήλωση του στη γραφή: *τη μπόρτα, τη ντουλάπα, τη γκρίνια*. Παρά ταύτα, η σχολική γραμματική διδάσκει τη γραφή τού -ν και στις περιπτώσεις αυτές **τού - τής - τού**: Στο παρόν λεξικό και σε πολλά άλλα κείμενα, για να αποφευχθεί η σύγχυση άρθρου και κτητικής αντωνυμίας και να διευκολυνθεί η ροή τής ανάγνωσης και κατανόησης τού γραπτού κειμένου, το άρθρο στη γενική ενικού (του/της/τού) τονίζεται σε όλες τις περιπτώσεις, ώστε να μη διακόπεται η ροή τής ανάγνωσης και να μην προκαλείται σύγχυση με τις αντίστοιχες αντωνυμίες (προσωπικές - κτητικές): η *τιμή τού δολαρίου, η ροή τής ανάγνωσης, η σημασία τού γραπτού κειμένου* (όχι: «η σημασία του γραπτού κειμένου», όπου το του θα μπορούσε να εκληφθεί ως κτητικό).

Τα ίδια ισχύουν και για τους αντίστοιχους τύπους τής προσωπικής αντωνυμίας: *τον γνωρίζω* (διαφέρει από: *το γνωρίζουν*), *την καταλαβαίνω - τη βλέπω - ο πατέρας τής έδωσε χρήματα* (διαφέρει από την κτητική αντωνυμία: *ο πατέρας της έδωσε χρήματα*).

άρθρο αόριστο: κλίση τύποι		
ένας	μία/μία	ένα
ενός	μιας/μίας	ενός
έναν	μια/μία	ένα

μια | μία, μιας | μίας: Ως αόριστο άρθρο χρησιμοποιείται κανονικά ο άπρονος τύπος (ο οποίος συνεκφέρεται συνήθως με το όνομα που ακολουθεί και αποτελεί μία τονική ενότητα): *Τον συνάντησα μια μέρα έξω από το σχολείο - Ηίθε μια υπάλληλος και εσήγησε τι συμβαίνει*. Οι τονούμενοι τύποι *μία/μίας* χρησιμοποιούνται κυρίως ως αριθμητικά: *Αγοράσαμε μία μόνο συσκευή* - *δεν είχαν άλλη - Απάντησε μόνο μία μαθήτρια* - *Είχαμε μία και μόνη επιλογή, να συνεργαστούμε ή να αποχωρήσουμε*. Η χρήση τού *μία* ως αριθμητικού, καθότι εμφρατικότερη, απαιτεί και αυτοτελή τονισμό. Το έναν (με -ν) χρησιμοποιείται πάντοτε στο παρόν λεξικό και σε πολλά άλλα γραπτά κείμενα αντί τού ένα, προκειμένου να επιτυγχάνεται ευχερέστερη η διάκριση αρσενικού και ουδέτερου (πβ. και τον: το): *Αναφέρεται σ'έναν συμμαθητή του από το Παρίσι - Χρειάζεται έναν φίλο - όχι ένα φίδι!* (όχι: *ένα φίλο*).

αρθρογραφία (η) [1884] {χωρ. πληθ.} 1. η σύνταξη και η δημοσίευση άρθρων σε εφημερίδες και περιοδικά 2. (συνεκδ.) το σύνολο των άρθρων που δημοσιεύονται: *επίκαιρη | εμπρηστική ~ || η ~ τής ημέρας*. — αρθρογραφικός, ή, -ό [1895], αρθρογραφικά επίρρ.

αρθρογράφος (ο/η) [1849] συντάκτης άρθρων, τα οποία δημοσιεύονται σε εφημερίδες και περιοδικά: *επώνυμος | ανώνυμος | διάσημος | έγκριτος | έγκυρος ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολύγράφος*.

αρθρογράφος ρ. αμετβ. [1878] {αρθρογραφεί... | αρθρογράφησα} δημοσιεύω άρθρα σε έντυπα (εφημερίδες, περιοδικά κ.λπ.): *αρθρογραφούσε σε προινή εφημερίδα*.

αρθροπάθεια (η) [1888] {αρθροπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση των αρθρώσεων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. arthropathie].

αρθροπλαστική (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση για την αντικατάσταση μιας κατεστραμμένης άρθρωσης και την αποκατάσταση τής κινητικότητας (με τεχνητά εξαρτήματα). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arthroplasty].
αρθρόποδο (το) [1877] {αρθροπόδιον} ΖΩΟΛ. κάθε ασπόνδυλο το οποίο το σώμα είναι διαμερισμένο σ' τμήματα (δακτυλίους) και προ-στατ'όται από σκληρό διάβροχο π'ρίβλημα (λ.χ. τα έντομα, τα αραχνοειδή, οι σκorpιοί). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. arthropode].

αρθροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τής κοιλότητας μιας άρθρωσης με αρθροσκόπιο (βλ.λ.). Επίσης αρ-θροσκοπία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arthroscopy].

αρθροσκόπιο (το) {αρθροσκοπί-ου | -ον} ΙΑΤΡ. μικρός σωλήνας με μικροσκοπική κάμερα στο άκρο του, με τον οποίο εξετάζεται το εσωτερικό μιας άρθρωσης για τον εντοπισμό και τη διαπίστωση τής σοβαρότητας τραυματισμού ή φθρητίδας. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arthroscope].

αρθρώνο ρ. μετβ. [αρχ.] {άρθρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. συνδέω (τα μέρη ενός συνόλου) ΣΥΝ. συναρμολογώ 2. συνδύαζω ήχους και φθόγγους, για να σχηματίσω λέξεις και φράσεις: *δεν μπόρεσε να αρθρώσει λέξη* ΣΥΝ. προφέρω, λέω 3. (μτφ.) διατυπώνω ή χρησιμοποιώ συγκεκριμένο τύπο εκφράσεις ή λόγο: *κατηγορούν τους πολιτικούς ότι δεν αρθρώνουν λόγο σύγχρονο και πειστικό || μέσα από την ποίηση του αρθρώνει έναν αναστηρό, λιτό, δομικό λόγο*. [ΕΤΥΜ < αρχ. άρθρώ (-όω) «συνδέω, συνάπτω - εκφωνώ» < άρθρον].

άρθρωση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (α) ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται τα μέρη συνόλου και συνεκδ. η ίδια η σύνδεση (β) κυρ. ΙΑΤΡ. η ένωση και τα σημεία στα οποία συνδέονται μεταξύ τους τα οστά με ινώδεις χορδές (συνδέσμους) ή κλειδώση: *είχε πόνο στις ~ 2*. ΓΛΩΣΣ. η εκφώνηση φθόγγου που αντιστοιχεί σε ορισμένο αρθρωτικό σχήμα, δηλ. σε ορισμένη διάταξη των κινήσεων των φωνητηρίων οργάνων (γενικότε.) ο τρόπος προφοράς των φθόγγων μιας γλώσσας: *είχε άριστη | καθαρή | σωστή ~ || προβλήματα αρθρο-σεως* (ελαττωματικής προφοράς): ΦΡ. (α) **τόπος αρθρώσεως** τρόπος κατηγοριοποίησης τής άρθρωσης των φθόγγων με βάση το σημείο όπου αρθρώνονται (στόμα, μύτη κ.λπ.) και τις συνδυαστικές κινήσεις των κινητών φωνητηρίων οργάνων (γλώσσας, χειλιών, κάτω σιαγόνας, φωνητικών χορδών κ.λπ.) σε σχέση με τα ακίνητα (δόντια, φατνία, ουρανίσκος κ.ά.): *ως προς τον τόπο αρθρώσεως, τα σύμφωνα τής Ελληνικής διακρίνονται σε χειλικά, οδοντικά, έρρινα κ.ά.* (β) **τρόπος αρθρώσεως** τρόπος κατηγοριοποίησης τής άρθρωσης με βάση το είδος του φραγμού ή του στενού που σχηματίζεται στο στόμα (ή στη μύτη) από τα φωνητήρια όργανα κατά την παραγωγή ορισμένου φθόγγου: *ως προς τον τρόπο αρθρώσεως, τα σύμφωνα τής Ελληνικής διακρίνονται σε κλειστά (π, τ, κ κ.λπ.) και σε διαρκή (β, γ, δ κ.λπ.)*. — αρθρωτικός, -ή, -ό.

αρθρωτής (ο) ΓΛΩΣΣ. (συνήθ. στον πληθ.) καθένα από τα κινητά, τα κυρίως αρθρωτικά φωνητήρια όργανα, που είναι: η γλώσσα, τα χείλη, η κάτω σιαγόνα, η υπερώα, η σταφυλή και οι φωνητικές χορδές κατ' αντιδιαστολή προς τα ακίνητα φωνητήρια όργανα (δόντια, χείλια, φατνία, ουρανίσκο, φάρυγγα) που χαρακτηρίζονται ως «σύστημα αναφοράς». [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. articulator].

αρθρωτός, -ή, -ό [1873] 1. αυτός που αποτελείται από διάφορα τμήματα, που συνδέονται μεταξύ τους με αρθρώσεις (βλ.λ., σημ. 1): *~ διάταξη στοιχείων* 2. ΠΛΗΡΟΦ. αυτός που απαρτίζεται από στοιχεία τα οποία έχουν αυτοτέλεια μεταξύ τους έτσι, ώστε οποιαδήποτε μεταβολή ή και υποκατάσταση ενός ή περισσοτέρων από αυτά να μη θίγει την αυτοτέλεια του συνόλου: *~ σύστημα* 3. (λόγος) που προκύπτει από την άρθρωση (βλ.λ., σημ. 2), έναρθρος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. articulé. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. του αγγλ. modular].

-αρί παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. αριθμό: *δεκατρία - δεκατρι-άρι, δώδεκα - δωδεκ-άρι, έξι - εξ-άρι* 2. βαθμό αξιολόγησης μιας επίδοσης: *πήρε οκτάρι στα μαθηματικά* 3. τραπουλόχαρτο που φέρει συγκεκριμένο αριθμό: *έχω πεντάρι και δύο άσους* 4. συγκεκριμένο μέγεθος: *δωδεκάρια γράμματα* (τυπογραφικά στοιχεία δώδεκα στιγμών) || *σαρνανταπεντάρι περίτροφο* (περίτροφο διαμετρήματο σαρνανταπέντε χιλιοστών) 5. σπίτι με συγκεκριμένο αριθμό δωματίων: *νοίκιασε ένα δνάρι* (διαμέρισμα δύο δωματίων) 6. ποσότητα που ανέρχεται σε συγκεκριμένο αριθμό: *αγόρασε ένα τριάρι κιλά μήλα* 7. παίκτη αθλητικής ομάδας που παίζει στη θέση η οποία δηλώνεται με συγκεκριμένο αριθμό: *η ομάδα χρειάζεται ένα καλό δεκάρι* 8. (λαϊκ.) νόμισμα συγκεκριμένης αξίας: *εκατό - κατο-στ-άρι, πενήντα - πενήντ-άρι, πεντακόσια - πεντακοσ-άρι* 9. ότι και η αρχική λέξη: *ζεύγος - ζευγ-άρι, πόδι - ποδ-άρι, χαλινός - χαλιν-άρι*

10. υποκορισμό: *λύχνος - λυχν-άρι, κλώνος - κλων-άρι, βλαστός - βλαστ-άρι, φανός - φαν-άρι, ζώνη - ζων-άρι* 11. μια ιδιότητα σε μεγάλο βαθμό ή μεγάλη ποσότητα: *γιομάτος - γιοματ-άρι, μακρός - μα-κρον-άρι* 12. το αποτέλσμα τής ενέργειας του ρήματος: *απομένο - απομειν-άρι* 13. (σε διάφορα τυχερά παιχνίδια) σύνολο σωστών προβλεπόμεν, επιτυχίων: *δεκατριάρι στο ΠΡΟΠΟ || εξάρι στο ΛΟΤΤΟ* κ.ά. [ΕΤΥΜ. < αρχ. υποκ. επίθημα -άριον (ζεύγος - ζευγ-άριον, δοκός - δο-κ-άριον), που ενισχύθηκε από το αντίστοιχο λατ. -arium (λ.χ. cell-arium, den-arium)].

άρια (η) το τραγούδι που ερμηνεύεται από μία μόνο φωνή και έχει ορ-χιστρική συνοδία (κυρ. σε όπερα, ορατόριο, καντάτα). ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < ιταλ. aria, αρχική σημ. «ατμοσφαιρικός αέρας», < λατ. aera, αιτ. του aer (< αρχ. αήρ, αέρος). Η σημ. τής μελωδίας οφείλεται σε επίδραση του παλαιού γαλλ. aie «τρόπος, σκοπός»].

-αριά παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. ηλικία κατά προσέγγιση: *είναι καμιά σαρναντριά χρονών* 2. ποσότητα κατά προσέγγιση: *ήταν καμιά δωδεκαριά παιδιά || αγόρασε καμιά τριανταριά φρακίλους* 3. (α) τη συσκευή που λειτουργεί με κάτι: *κλειδί - κλειδ-αριά, ζύγι - ζυγ-αριά* (β) τη συσκευή που προορίζεται για κάτι: *ψηστ-αριά* 4. φωτό: *κουκουν-αριά, κλιματ-αριά, λυγαριά* 5. σύνολο αντικειμένων του ίδιου είδους: *συκώτι - συκωτ-αριά*. [ΕΤΥΜ. Ως προς τις σημ. 1, 2, η λ. αποτελεί παράγωγο λ. σε -άρι (λ.χ. εικοσάρι - εικοσ-αριά), ενώ στις υπολοίπες σημ. πρόκειται για μεση. επίθημα, που αποσπάστηκε από λ. με -ρ- ως μέρος του θέματος (λ.χ. κουμαριά < κουμαρία, οπότε και κλειδί- κλειδ-αριά)].

-αρία (καθμ.) παραγωγικό επίθημα λέξεων που δηλώνουν: 1. σύνολο που αποτελείται από κάτι: *αλήτης - αλητ-αρία, πισίρικι - πισιρικ-αρία* 2. ιδιότητα: *σνομπ - σνομπ-αρία, κοκέτα - κοκετ-αρία* 3. κατασκευή από ορισμένο υλικό: *τζέμι - τζαμ-αρία* 4. τον τόπο όπου σερβίρεται ή γενικότ. πωλείται κάτι: *πιταρία, μπιρ-αρία*. [ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα που προήλθε από επιθ. σε -άρος ή -άρης με καταλ. -ια (λ.χ. αδέκαρος - αδεκαρία, απένταρος - απενταρία, όπου το -ρ- είναι μέρος του θέματος) και εμφανίζεται επίσης σε βεν. δάνεια ως μεταφορά του βεν. -aria (λ.χ. γαλαρία < βεν. galaria, καβαλα-ρία < βεν. cavalaria). Εν συνεχεία αποσπάστηκε ως αυτοτέλες επίθημα και σε ελληνικής αρχής λέξεις, λ.χ. τραπέζ-αρία, αλητ-αρία].

Αριάων (η) Ϊ. ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά τής Κρήτης Μίνωα και τής Πασιφάης· σύμφωνα με τον μύθο, βοήθησε τον Θησέα να βγει από τον λαβύρινθο δίνοντας του τον «μίτο» (νήμα): ΦΡ. (μτφ.) *μίτος τής Αριάωνης* κάθε στοιχείο που οδηγεί στην επίλυση προβλήματος, την εξήγηση μυστηρίου, δύσκολης υπόθεσης κ.λπ.: *η αστυνομία αναζητεί στο στενό περιβάλλον του θέματος τον μίτο τής Αριάωνης γι' αυτή την παράξενη δολοφονία* 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως μικρασιατικής αρχής ή < Αριάνη «αργότατη» < άρι- προθεμ. «πολύ» (βλ. κ. άριστος) + ανή. Η φρ. μίτος τής Αριάωνης έχει περάσει και σε ξένες γλ., λ.χ. αγγλ. Ariadne's clue, γαλλ. le fil d'Ariane].

αριά νί Κ. αϊράνι (το) {αριαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το ξινόγαλα 2. η αραϊή λάσπη των οικοδόμων, πολύ αραϊό τσιμεντοκονίαμα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. ayran].
αριβάρο ρ. μετβ. {αριβάρια} φθάνο (συνήθ. με πλοίο) στον προρισμό μου: *σε λίγο αριβάρω στη Βενετία*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. arrivare «αφίγεται» < *adripare «πηγαίνω στην άκρη, φθάνω» < λατ. ad + rira «ακτή, πλευρά»].

αριβιαιός (ο) η χρησιμοποίηση κάθε μέσου (θεμιτού και αθέμιτου) για τη γρήγορη ανάδειξη σε διάφορους χώρους (πολιτική, οικονομία κ.λπ.) ΣΥΝ. καιροσκοπισμός, τυχοδιωκτισμός. [ΕΤΥΜ Μεταφορά του γαλλ. arrivisme < arriver «αφίγεται»].

αριβίστας (ο) {αριβιστών}, αριβίστρια (η) {αριβιστριών} πρόσωπο που χρησιμοποιεί κάθε μέσο (θεμιτό και αθέμιτο), για να αναδειχθεί σε διάφορους χώρους (πολιτική, οικονομία κ.λπ.): *~ πολιτικός ΣΥΝ. καιροσκοπός, τυχοδιώκτης*. Επίσης αριβιστής. — αριβιστικός, -ή, -ό, αριβιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. arriviste, βλ. κ. αριβισμός].

α ριγωτός, -η, -ο (παλαιότ. ορθ. *αρήγωτος*) αυτός που δεν έχει ρίγες: *~ χαρτί*.

αρίδα (η) (λαϊκ.) 1. η κνήμη ή το πόδι ολόκληρο- κυρ. στη φρ. *απλώνω | απλώνω την αρίδα μου* (ή τις *αρίδες μου*) απλώνω τα πόδια μου, ξεπλώνω αναπνευστικά (μτφ.) επαναπαύομαι, τεμπελιάζω: *τέντωσε την αρίδα του και ενιάδι είχε ο μίνας!* 2. είδος τρυπανιού για ευλογικές κ.ά. εργασίες. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άρίς, -ίδος, αρχική σημ. «χειρουργικό τρυπάνι», αγν. ετύμου. Η σημερινή σημ. ίσως οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση με τη λ. *αράδα*].

Αριδαία (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Πέλλας. [ΕΤΥΜ Πθ. ονομάστηκε έτσι προς τιμήν του Αριδαίου, Μακεδόνα πρίγκιπα, γιου του Φιλίππου Β'. Η πόλη ονομαζόταν προηγουμένως Αρδέα λόγω των άφθονων υδάτων με τα οποία αρδεύεται, ενώ σε νεότερα χρόνια ήταν εν χρήση και οι σλαβ. ονομασίες Σούμποσκο και Καρτζόβα. Η ονομασία Αριδαία δόθηκε επισήμως το 1951].

αρίδι (το) {αριδι-ιού | -ιών} η μικρή αρίδα (βλ.λ., σημ. 1). [ΕΤΥΜ. < μτρν. *αρίδιον*, υποκ. του αρχ. άρίς, -ίδος «τρυπάνι» (βλ. λ. αρίδα)].

αριθμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η αριθμητική καταμέτρηση, το μέτρημα: *ξεκίνησε την ~ από τα κιβώτια τής αποθήκης* 2. η κατάταξη με αυξόντα αριθμό: *η ~ των σελιδών βιβλίου || η ~ των εμπροσμήματων που υπάρχουν στην αποθήκη*.

αριθμίσμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετρηθεί, να υπολογιστεί με κάποιον αριθμό.

αριθμίσμος - αριθμητός - αναριθμητός· μετρήσιμος - μετρητός - αμετρητός. Χρήσιμη είναι η διάκριση ανάμεσα στο *αριθμίσμος* | *αριθμητός* και *μετρήσιμος* | *μετρητός*. Η *ζάχαρη*, η θλίψη, η *καταστροφή* κ.τ.ό. είναι *μετρήσιμα* (πολλή *ζάχαρη*, *μεγάλη θλίψη*, *περιορισμένη καταστροφή* κ.ο.κ.), αλλά όχι *αριθμίσμα*, όπως είναι λ.χ. *τρία μήλα*, *δύο αυτοκίνητα*, *δέκα μαθητές* κ.λπ. (μέτρηση είναι και όταν λέμε «*τρία κιλά ζάχαρη*»). Κύρια διάκριση των ουσιαστικών μιας γλώσσας είναι κατά πόσον είναι μετρήσιμα ή αριθμίσμα ή μη. Έτσι, λ.χ. τα αφηρημένα ουσιαστικά *ξερήνη*, *ηρεμία*, *χάος*, *εντυχία*, *τιμή*, *αγάπη*, *όλεθρος*, *μίσος* κ.τ.ό. είναι μετρήσιμα αλλά όχι αριθμίσμα, γεγονός που δεν τους επιτρέπει, κατά κανόνα, να σχηματίζουν πληθυντικό (πλην περιπτώσεων που παίρνουν συγκεκριμένη μορφή | αναφορά, οπότε επιδέχονται και πληθυντικό και αριθμίσμα): *Είχε δύο αγάπες στη ζωή του*, *τη γυναίκα του και το πιστό*. Τόσο το *αριθμίσμος* | *αριθμητός* όσο και το *μετρήσιμος* | *μετρητός* αποτελούν σημασιολογικούς ποσοτικούς προσδιορισμούς ή *ποσοδείκτες* (quantifiers). Σε περιπτώσεις που τα *αριθμίσμα* ποιά ή οι *μετρήσιμες ποσότητες* είναι τόσο εκτεταμένα, ώστε να μην επιδέχονται αριθμίσμα ή μέτρηση αντιστοίχως, χρησιμοποιούνται τα *αναριθμητός* και *αμετρητός*.

αριθμητήρας (ο) [1897] μηχανήμα που χρησιμοποιείται για την αποτύπωση ορισμένων αριθμών πάνω σε έντυπα, εισιτήρια κ.λπ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. numéroteur].

αριθμητήριο (το) [1890] {αριθμητήρι-ου | -ών} (παλαιότ.) το σχολικό όργανο των δημοτικών σχολείων, στο οποίο οι αριθμοί παριστάνονται με χάντρες ή βόλους· άβακας: η δασκάλα *μάθαινε στα παιδιά την πρόσθεση με το ~*.

αριθμητής (ο) [1805] MA©, ο αριθμός που τίθεται στο επάνω μέρος της κλασματικής γραμμής (κατ' αντιδιαστολή προς τον παρονομαστή, τον αριθμό που τίθεται κάτω από την κλασματική γραμμή): π.χ. στο κλάσμα $\frac{7}{10}$, αριθμητής είναι ο αριθμός 5 και παρονομαστής ο αριθμός 10. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. numérateur. Το αρχ. *αριθμητής* σήμαινε «μετρητής»].

αριθμητική (η) [αρχ.] 1. μάθημα που διδάσκεται στη στοιχειώδη εκπαίδευση και αναφέρεται στη φύση και τις ιδιότητες των αριθμών, στις στοιχειώδεις αριθμητικές πράξεις και την επίλυση συναφών προβλημάτων 2. (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει τη θεωρία και τις ασκήσεις του παραπάνω μαθήματος.

αριθμητική - μαθηματικά. Η *αριθμητική* (ενν. τέχνη: πβ. και *γραμματική τέχνη*) πρωτοεπινοήθηκε στην *Πολιτεία* του Πλάτωνα (525 α), ενώ ο όρος *μαθηματικά* πρωτοχρησιμοποιείται στα *Ηθικά Νικομάχεια* (1151α, 17) του Αριστοτέλη. Η αριθμητική (από το *αριθμός*) είχε πάντα και έχει μέχρι σήμερα περισσότερο πρακτικό | εφαρμοσμένο χαρακτήρα (αριθμητικού υπολογισμού, μέτρηση | καταμέτρηση, στοιχειώδεις έννοιες της θεωρίας των αριθμών), σε αντίθεση προς τα μαθηματικά, που καλύπτουν τον ευρύτερο χώρο της μαθηματικής επιστήμης και σκέψης, ο όρος που χρησιμοποιήθηκε αρχικά για τα μαθηματικά από τον φιλόσοφο Αρχαία (4ος αι. π.Χ.) ήταν τα *μαθήματα*, με τη σημ. οι «μαθηματικές γνώσεις» ως καταξοχήν «επιστημονική γνώση» (πβ. σύγχρονο όρο sciences = φυσικομαθηματικές | θετικές επιστήμες ως καταξοχήν «επιστήμη»). ο Πλάτωνος (*Νόμοι* 817ε) μιλάει για «*τρία μαθήματα*» (*αριθμητική, γεωμετρία και αστρονομία*), τα οποία αργότερα θα γίνουν «*τα τέσσερα μαθήματα*» με την προσθήκη της *αριθμητικής* (της μαθηματικής θεωρίας της μουσικής). Γενικότερα, η σημ. του *μαθηματικός* ξεκίνησε από τη δήλωση «του εραστή της γνώσεως», για να περάσει στη σημ. «επιστημονικός» και να εξειδικευθεί στη σημ. «ο των μαθηματικών, ο αναφερόμενος στη μαθηματική επιστήμη».

αριθμητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους αριθμούς, την αριθμίσμα ή την αριθμητική (βλ.λ.): είχε να λύσει ένα δύσκολο ~ πρόβλημα | ~ πράξεις | σύνολο | σύστημα· ΦΡ. (α) **αριθμητική πρόοδος** βλ. λ. *πρόοδος* (β) **αριθμητικά δεδομένα** δεδομένα με μορφή αριθμών, οι αριθμοί σε μια στατιστική: τα ~ *μιλούν για αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος* · 2. αυτός που σχετίζεται με ποσότητα (μεγαλύτερη ή μικρότερη): ήταν φανερή η ~ *υπεροχή του αντιπάλου* · 3. **αριθμητικά** (τα) ΓΛΩΣΣ. οι λέξεις που δηλώνουν ποσότητα, που εκφράζουν αριθμητικές έννοιες ή σχέσεις, λ.χ. *ένα*, *δέκα*, *πρώτος*, *δέκατος*, *μονάδα*, *τριπλός*, *διπλάσιος*, *πολλαπλάσιος* κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναμίση*, *εννά*, *παραπομπή* και λ. *αριθμός* ΠΙΝ.

αριθμητικά: *μία* ή *δύο* λέξεις· *εικοσιδύο* ή *εικοσι δύο*; *τριανταπέντε* ή *τριάντα πέντε*; *δεκατέσσερα* ή *δέκα τέσσερα*; Γράφονται ως *μία λέξη* τα (σύνθετα) αριθμητικά από το 11 ως και το 19. Όλα τα άλλα (σύνθετα) αριθμητικά 21-29, 31-39, 41-49... γράφονται ως *δύο λέξεις*: Ητοι: (α) 11-19: *έντεκα*, *δώδεκα*, *δεκατρία*, *δεκατέσσερα*, *δεκαπέντε*, *δεκαέξι*, *δεκαπλάσιος*, *δεκαοκτώ*, *δεκαεννέα* (δεκαεννιά) (β) 21-29, 31-39 κ.τ.ό.: *εικοσι ένα*, *οχι εικοσιένα!* (Εικοσιένα γράφεται ως ουσιαστικοποιημένο αριθμητικό μόνο η χρονολογία της Ελληνικής Επανάστασης), *εικοσι δύο*, *εικοσι τρία* κ.λπ., *τριάντα ένα*, *τριάντα δύο*... *τριάντα οκτώ*, *τριάντα εννιά*, *σαράντα ένα*, *σαράντα δύο*... *σαράντα πέντε*, *σαράντα έξι* κ.ο.κ.

αριθμητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να μετρηθεί ΣΥΝ. αριθμίσμος· ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμίσμος*, *αριθμοδείκτης* (ο) {αριθμοδείκτων} αριθμός που δείχνει τη σχέση

μεταξύ μεγεθών, φαινομένων, καθώς και τις μεταβολές τους, αριθμολογία (η) [1877] μέθοδος ματρείας με τον συνδυασμό αριθμών που προκύπτουν από την αριθμητική ανάλυση προσωπικών στοιχείων (π.χ. το όνομα, την ημερομηνία γέννησης κ.λπ.) ΣΥΝ. αριθμομαντεία. — αριθμολόγος (ο/η), αριθμολογικός, -ή, -ό [1891]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. numerologie (νόθο συνθ.)]. **αριθμομαντεία** (η) [1815]

{χωρ. πληθ.} η ματεία που γίνεται με τη βοήθεια αριθμών. αριθμομηχανή (η) η υπολογιστική μηχανή με την οποία εκτελούνται αυτόματα αριθμητικές πράξεις ΣΥΝ. (καθημ.) κομπιουτεράκι (μικρή φορητή αριθμομηχανή). αριθμομηχανή, -ων, -ον {αριθμομημη-ονος, -ονα | -ονες (συνδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που είναι ικανός να κάνει δύσκολες αριθμητικές πράξεις από μνήμης, στο μυαλό του (χωρίς αριθμομηχανή ή χαρτί και μολύβι). Επίσης αριθμομηχανός (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ETYM. < αριθμός + μηχανή < μνήμη]. **αριθμός** (ο) 1. έννοια που δηλώνεται με μαθηματικά σύμβολα (λ.χ. 1, 2, 3 κ.λπ.), γράμματα (α', β', γ' κ.λπ.) ή λέξεις (λ.χ. ένα, δύο, τρία κ.λπ.), φανερώνει το πλήθος των πραγμάτων στα οποία αναφερόμαστε και μας χρησιμεύει στους υπολογισμούς και στις μετρήσεις, λ.χ. *ένα και ένα κάνουν δύο* (1+1=2), || *έτος* αωκ' (1821) κ.λπ. : *ακέραιος* (βλ.λ.) | *ρητός* (βλ.λ.) | *φυσικός* (βλ.λ.) | *άρτιος* (βλ.λ.) | *περιττός* (βλ.λ.) ~ || *αριθμοί αραβικοί* (1, 2, 3... κ.λπ.) | *ελληνικοί* (α', β', γ'... κ.λπ.) | *λατινικοί* (I, II, III... κ.λπ.) (ΠΑΗΡΟΦ. ~ *χρήστη* (βλ. λ. *χρήστης*) ΣΥΝ. (καθημ.) νομμερο ΦΡ. (α) **κωδικός (αριθμός)** ειδικός συνδυασμός αριθμών, ο οποίος καθορίζεται προκειμένου να αναγνωρίζεται η ταυτότητα αυτού που τον φέρει ή για την ταξινόμηση αντικειμένου σ' αρχείο, για λόγους ασφαλείας σε χρηματοκιβώτια, βαλίτσες κ.λπ., για την τυποποίηση και αναγνώριση προϊόντων, την κρυπτογράφηση στοιχείων (πληροφοριών, δεδομένων κ.λπ.) (β) αύξων **αριθμός** (συντομ. α.α.) αριθμός που φαν' ρών'ι σειρά σ' σύνολο ομοίων πραγμάτων (γ) ο **υπ' αριθμόν**... αυτός που φέρει τον αριθμό (που ακολουθεί): το ~ 10 *όχημα* (δ) (ειδικότ.) ο **υπ' αριθμόν ένα** (ι) ο πρώτος στη σειρά, σε μια ιεράρχηση, σε μια κλίμακα αξιολόγησης: ο ~ *κάνοντας για την υγεία* || είναι ο ~ *εχθρός του κράτους* (ii) ο πιθανότερος: *θεωρείται ο ~ υποψήφιος για την ανάληψη της προεδρίας* (ε) **αριθμός προτεραιότητας** ο αριθμός που δηλώνει τη σειρά που έχει κανείς μεταξύ άλλων, κυρ. όταν πρόκειται να εξεταστεί ή να ελεγχθεί (συνεκδ.) το χαρτί που φέρει τέτοιο αριθμό και που δίνεται σε πελάτες, λ.χ. *τραπέζιων*, ή σε ασθενείς που πρόκειται να εξεταστούν, για την καλύτερη εξυπηρέτηση τους σύμφωνα με τη σειρά προσέλευσης: *οι ασθενείς θα εξεταστούν σύμφωνα με τον αριθμό προτεραιότητας τους* (στ) **αριθμός κυκλοφορίας** ο αριθμός που αναγράφεται ανάγλυφα στην πινακίδα κυκλοφορίας οχήματος και δίνεται σε κάθε όχημα από το Υπουργείο Μεταφορών (ζ) **αριθμός πλαισίου** ο αριθμός που φέρει ξεχωριστά κάθε όχημα (αυτοκίνητο, μοτοσυκλέτα κ.λπ.) στο αμάξιωμα του και που αναγράφεται στην άδεια κυκλοφορίας του οχήματος, λειτουργεί δε και ως στοιχείο αναγνώρισης (και γνησιότητας) του οχήματος (η) **αριθμός κινητήρα** ο αριθμός που αναγράφεται στη μηχανή κάθε οχήματος (θ) (λόγ.) *ων ουκ έστιν αριθμός* (ων ουκ έστιν αριθμός, Π.Δ. Φαλμ. 103.25) για τα οποία δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε τον ακριβή αριθμό τους, δηλ. πάρα πολλά, αναριθμητά: *έκανε καταρήσεις και απάτες και άλλα ~!* 2. (συνεκδ.) στίδηποτε δηλώνεται με αριθμό (πρόσωπο, διεύθυνση, λογαριασμός, τηλεφωνικός κωδικός κ.λπ.): ο ~ 40.107 *κερδίει εκατό εκατομμύρια* (δηλ. ο κάτοχος του δελτίου με τον συγκεκριμένο αριθμό) || σε ποιον ~ *μένεις*; (ποιον αριθμό έχει το σπίτι σου); || *πέρασε το 13 προ ολίγου* (δηλ. το τρόλεϊ με αυτό τον αριθμό) || *παίρνω τον ~ του*, *αλλά μιλάει* (ενν. στο τηλέφωνο) || να *παράσει ο -10* (αυτός που έχει στη σειρά τον αριθμό 10) || *οι ληστές διένυαν, αλλά τους πήραμε τον ~* (της πινακίδας του αυτοκινήτου τους) 3. συγκεκριμένο τευχός | φύλλο εντύπου: *θα ήθελα τον ~ 5 του περιοδικού* (δηλ. το πέμπτο τευχός) 4. (συνήθ. στον πληθ.) ο στατιστικός | οικονομικός δείκτης: *ας δούμε τι λένε οι ~* || *οι ~ μιλούν από μόνοι τους για την οικονομία* || *ενημερούν οι ~, αλλά δυστυχούν οι άνθρωποι* 5. το σύνολο προσώπων ή πραγμάτων ο ~ τον νεκρών *ξεπέρασε κάθε προηγούμενο* || *μεγάλος* | *εντυπωσιακός* ~ *ανθρώπων επισκέφθηκε την έκθεση* ΣΥΝ. πλήθος 6. *αδευκρινιστή ποσότητα*: *υπάρχει ένας ~ θεμάτων που εκκρεμούν ΦΡ. σε αριθμό σε ποσότητα, σε πλήθος: συγκέντρωση σπαθών, τεράτια ~ 7. ΓΛΩΣΣ. γραμματική υποκατηγορία των ονομάτων και των ρημάτων που δηλώνει το πλήθος (ένα ή περισσότερα από ένα ή, σπανιότερα, και δύο, τρία κ.λπ.: *ενικός* - *πληθυντικός* - *δυ-ικός* - *τρικός* κ.λπ.) προσώπων, πραγμάτων, αφηρημένων εννοιών ή ενεργειών, καταστάσεων που δηλώνονται αντιστοίχως από τους ονομαστικούς ή ρηματικούς τύπους, π.χ. *παιδί* - *δέντρο* - *εγώ* (ενικός ονομάτων), *παιδιά* - *δέντρα* - *εμείς* (πληθυντικός): *βλέπω* - *κοιμάται* (ενικός ρημάτων), *βλέπουμε* - *κοιμούνται* (πληθυντικός) · 8. **Αριθμοί** (οι) βιβλίο της Π.Δ., το τέταρτο της *Πεντατεύου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*. [ETYM. αρχ. < θ. *ἀρι-* + *παράγ.* επίθημα -θμός (ρι-θμός, βα-θμός). Το θ. *ἀρι-* απαντά πιθανότατα στη λ. *νῆριτος* < νε- στερητ. < *ἀρι-*τος «αναριθμητός». Αν το *ἀ-* στο θ. *ἀρι-* θεωρηθεί προβηματικό (κάτι αναμενόμενο προ του -ι-), τότε θα μπορούσε να συσχετιστεί με *αρχ.* γερμ. *ri-* «αριθμός, σειρά», μέσ. *αγγλ.* *ri-me*, κ.ά. Η σημασιολογική σύνδεση με το ρ. *ἀραρίσκω* «συνδέω, συνάπτω κ.ά.» φαίνεται πιθανή, αφού η λ. *αριθμός* ήδη από την Αρχ. προσελογία αρκέτες σημ., όπως «πλήθος, ρυθμός, λογαριασμός», ενώ επίσης *αρχ.* είναι και η χρήση της λ. για απόδοση των αριθμητικών σημείων. Το βιβλίο *Αριθμοί* της Π.Δ. ονομάστηκε έτσι από τους Εβδωμήκοντα εξαιτίας του περιεχομένου του, ενώ η εβρ. ονομασία είναι Bemidh-bar «στην έρημο» και έχει ληφθεί από τα πρώτα λόγια του βιβλίου. Ορισμένες φρ. και φραστικές λέξεις*

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

αραβικοί αριθμοί	λατινικοί αριθμοί	ελληνικοί αριθμοί	απόλυτα αριθμητικά	τακτικά αριθμητικά
1	I	ἅ	ένα- ένας, μία μια, ένα	πρώτος
2	II	β'	δύο/δυο	δευτερός
3	III	γ' δ'	τρία· τρεις, τρία	τρίτος
4	IV	ε'	τέσσερα· τέσσερεις, -εις, -α	τέταρτος
5	V	στ' ζ'	πέντε	πέμπτος
6	VI	ζ'	έξι	έκτος
7	VII	η' θ'	επτά/εφτά	έβδομος
8	VIII	ι' ιά	οκτώ/οχτώ	όγδοος
9	IX	ιβ'	εννέα/εννιά	ένατος
10	X	ιβ'	δέκα	δέκατος
11	XI	ιγ'	έντεκα/ένδεκα	ενδέκατος
12	XII	ιδ'	δώδεκα	δωδέκατος
13	XIII	ιστ' ις'	δεκατρία· δεκατρείς, -εις, -ια	δέκατος τρίτος
14	XIV	ιζ' ιη'	δεκατέσσερα· δεκατέσσερεις, -εις, -α	δέκατος τέταρτος
15	XV	ιθ' κ'	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	XVI	κα'	δεκαέξι δεκάξι	δέκατος έκτος
17	XVII	κβ'	δεκαεπτά δεκαεφτά	δέκατος έβδομος
18	XVIII	(...) λ'	δεκαοκτώ δεκαοχτώ	δέκατος όγδοος
19	XIX	μ'	δεκαεννέα δεκαεννιά	δέκατος ένατος
20	XX	ν'	είκοσι	εικοστός
21	XXI	ξ'	είκοσι ένα· είκοσι ένας, είκοσι μία, είκοσι ένα	εικοστός πρώτος
22	XXII	ο'	είκοσι δύο	εικοστός δεύτερος
(...)	(...)	ο'	(...)	(...)
30	(...)	π' V	τριάντα	τριακοστός
40	XX	ρ' ρα'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	X	(...)	πενήντα	πεντηκοστός
60	XL	(...)	εξήντα	εξηκοστός
70	L	σ'	εβδομήντα	εβδομηκοστός
80	LX	(...)	ογδόντα	ογδοηκοστός
90	LXX	τ'	ενενήντα	ενενηκοστός
100	LXXX	(...)	εκατό	εκατοστός
101	XCC	υ'	εκατόν ένα· εκατόν ένας, εκατόν μία	εκατοστός πρώτος
(...)	CI	(...)	εκατόν ένα (...) διακόσια·	(...)
(...)	(...)	φ' χ'	διακόσιοι, -εις, -ια	(...)
300	CE	ψ'	(κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	διακοσιοστός
400	ecc	ω'	τριακόσια· τρι(ι)ακόσιοι, -εις, -ια	τριακοσιοστός
400	(...)	(...)	(κ. λαϊκ. τρα-κόσοι, -κόσες, -κόσα)	(...)
500	CD	>'	τετρακόσια· τετρακόσιοι, -εις, -ια	τετρακοσιοστός
500	(...)	(...)	(κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	(...)
600	D	α, αά	πεντακόσια· πεντακόσιοι, -εις, -ια	πεντακοσιοστός
600	(...)	(...)	(κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	(...)
700	DC	β(...)	εξακόσια· εξακόσιοι, -εις, -ια	εξακοσιοστός
700	(...)	(...)	(κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	(...)
800	DCC	ι	επτακόσια· επτακόσιοι επτακόσιοι, -εις, -ια (κ. λαϊκ. επτα-κόσοι, -κόσες, -κόσα)	επτακοσιοστός επτακοσιοστός
800	(...)	(...)	οκτακόσια οχτακόσια· οκτακόσιοι οχτακόσιοι, -εις, -ια (κ. λαϊκ. οχτα-κόσοι, -κόσες, -κόσα)	(...)
900	DCCC	ρ	εννιακόσια· εννιακόσιοι, -εις, -ια	οκτακοσιοστός οχτακοσιοστός
900	(...)	(...)	(κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	(...)
1.000	CM	(...)	χιλία· χίλιοι, -εις, -ια	εννιακοσιοστός
(...)	(...)	(...)	χιλία ένα· χίλιοι ένας, χίλιες μία, χίλια ένα	(...)
(...)	M	(...)	(...)	χιλιοστός
(...)	MI	(...)	δύο χιλιάδες (...)	χιλιοστός πρώτος
(...)	(...)	(...)	δέκα χιλιάδες	(...)
100.000	M	(...)	(...)	δισχιλιοστός
(...)	M	(...)	(...)	(...)
(...)	(...)	(...)	εκατό χιλιάδες	δεκάκις χιλιοστός
1.000.000	X	(...)	(...)	(κ. δεκακισχιλιοστός)
1.000.000.000	(...)	(...)	(...)	(...)
1.000.000.000.000 (10 ¹²)	(...)	(...)	ένα εκατομμύριο ένα	(...)
1.000.000.000.000.000 (10 ¹⁵)	(...)	(...)	δισεκατομμύριο ένα	χιλιοστός
	(...)	(...)	τρισεκατομμύριο	(κ. εκατοντακισχιλιοστός)
	(...)	(...)	ένα τετράκις εκατομμύριο (κ. τετρακισεκατομμύριο) (βλ. ΠΙΝ. 5, -άκις)	(...)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

0,10,01	μηδέν κόμμα ένα ένα δέκατο μηδέν κόμμα μηδέν ένα ένα εκατοστό ένα δεύτερο εν δεύτερον τρία πέμπτα τρία και ένα δεύτερο/τριάμισι	VÍ6	τέταρτη ρίζα του δεκαέξι
3	τρία στο εις το τετράγωνο	+6	συν έξι
3 ₃	τρία στον εις τον κύβο	-6	μείον πλην έξι
3 ₁	τρία στην εις την τετάρτη (τετραγωνική) ρίζα του δεκαέξι	3+2=5	τρία συν δύο ίσον πέντε ή (καθημ.) τρία και δύο πέντε
VÍ6	κυβική ρίζα του δεκαέξι	5-3 =2	πέντε πλην/μείον τρία (ίσον μας κάνει) δύο ή (προφορ.) πέντε έξω τρία δύο
VÍ6		2x3 =6	δύο επί τρία ίσον έξι ή (καθημ.) δύο φορές το τρία ίσον έξι ή δύο (οι) τρεις έξι
		6:2 =3	έξι διά δύο (ίσον) τρία

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Οι αριθμοί ως ουσιαστικά δηλώνουν:
(α) με άρθρο το, π.χ. το είκοσι (i) οτιδήποτε φέρει τον αριθμό 20, π.χ. λαχνό (Το 20 κερδίζει ένα ταξίδι στην Αίγυπτο), δομάτιο (το κλει-

δί του 20) (ii) πρόσωπο που φέρει τον αριθμό 20 (Η επικρατέστερη υποψήφια είναι το 20) (iii) τον βαθμό 20, το «άριστα» στη Μέση Εκπαίδευση· μαθητής | εργασία | γραπτό του 20 (iv) θερμοκρασία

είκοσι βαθμών: Το θερμόμετρο ανέβηκε στους ~ (v) το μέγεθος 20 σε ενδύματα ή υποδήματα (Μεγάλωσε και το 20 δεν του κάνει πια) (vi) το έτος '20 (Έτσι ήταν η μόδα του '20 - η δεκαετία του '20) (vii) το σπίτι που φέρει σε δρόμο τον αριθμό 20: Είμαστε γείτονες, εγώ μένω στο ~ και αυτός στο είκοσι δύο (viii) γραμμική αστικού μέσου συγκοινωνίας, που φέρει τον αριθμό 20: Πάιρνο το -για να πάω στο γραφείο- (για αριθμούς μέχρι το δέκα) (ix) το τρα-

πουλόχαρτο που φέρει τον αντίστοιχο αριθμό (το δέκα κόπια) (β) με άρθρο τα, π.χ. τα είκοσι (i) ηλικία 20 ετών (Έχω κλείσει τα 20) (ii) ταχύτητα 20 χλμ. την ώρα (Όταν πιάσω τα 20, βάζω δεύτερη ταχύτητα) (γ) με άρθρο οι: μέλη συνόλου που ανέρχονται στον αντίστοιχο αριθμό (οι τριακόσιοι της Βουλής, η ομάδα των τεσσάρων, η δίκη των ξέι).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ορισμένες βασικές χρήσεις (α) Η ΩΡΑ
 (οι ώρες δηλώνονται με τους αριθμούς από το 0 έως το 24 και τα λεπτά με τους αριθμούς από το 0 έως το 60)
 (i) Η ώρα είναι: 12.00 δώδεκα (μεσημέρι)
 12.15 δώδεκα και τέταρτο
 ή (επίσ.) δώδεκα και δεκαπέντε
 12.30 δώδεκα και μισή
 ή δωδεκάμισι ή (επίσ.) δώδεκα και τριάντα (μονολεκτικά: μιάμιση, δυόμισι...
 ως δωδεκάμισι, αλλά δεκατρείς και τριάντα, δεκα πέντε και τριάντα κ.λπ., όχι *δεκατρείσημισι, *δεκαπεντέμισι)
 12.45 μία παρά τέταρτο
 ή (επίσ.) δώδεκα και σαράντα πέντε
 13.00 μία
 ή (επίσ.) δεκατρείς
 00.00 δώδεκα (μεσάνυχτα)
 (σπάν.) 24.00 εικοσιτέσσερις
 00.01 δώδεκα και ένα (ή ένα λεπτό μετά τα μεσάνυχτα)
 (ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;» | «τι ώρα;»
 12.00 στις δώδεκα
 01.00 στη μία ή (εσφαλμ.) στις μία

(β) Η ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ
 (Για τους μήνες χρησιμοποιούνται τα τακτικά αριθμητικά από το 1

ώς το 12 και για τις ημέρες του μήνα τα απόλυτα ή τα τακτικά αριθμητικά από το 1 έως το 31)
 (i) 2/3 σήμερα έχουμε δύο Μαρτίου | δύο τρίτου
 1/3 σήμερα έχουμε πρώτη Μαρτίου | πρώτη τρίτου
 (ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;»
 10/3 στις δέκα Μαρτίου | τρίτου ή (επίσ.) τη δεκάτη Μαρτίου (10η Μαρτίου)
 1/3 την πρώτη Μαρτίου | τρίτου (1η Μαρτίου)
 με μία λέξη: την Πρωταπριλιά (1η Απριλίου), την Πρωτομαγιά (1η Μαΐου)
 (γ) Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ
 (i) 1998 χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
 '98 ενενήντα οκτώ (τα θέματα των εξετάσεων του '98)
 2002 δύο χιλιάδες δύο (ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;»
 1998 το χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
 ή στα χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
 2/3/1998 στις δύο Μαρτίου | στις δύο τρίτου (τού) χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
 2/3/98 στις δύο Μαρτίου | τρίτου του ενενήντα οκτώ

(δ) Η ΔΙΑΔΟΧΗ ΗΓΕΜΟΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΙΔΙΟ ΟΝΟΜΑ Χρησιμοποιούνται τα τακτικά αριθμητικά, για να δηλώσουν τη σειρά με την οποία ανέρχεται στην εξουσία ένας ηγεμόνας (αυτοκράτορας, βασιλιάς κ.λπ.) σε σχέση με άλλους που φέρουν το ίδιο όνομα με αυτόν. Στον γραπτό λόγο αυτό αποδίδεται με ελληνικά κεφαλαία γράμματα (Α = πρώτος, Β' = ο δεύτερος...), π.χ. Φίλιππος Β' (Φίλιππος ο δεύτερος), Κωνσταντίνος Ζ' (Κωνσταντίνος ο έβδομος) ο Πορρογγέννητος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

(α) Τα αριθμητικά ως ά συνθετικά
 V₂ (λόγ.) ημι- ή (καθημ.) μισό- | μισα-
 1 μονο-
 2 δι- (αλλά εικοσιδύνακτος)
 3 τρι-
 4 τετρα- ή (καθημ.) τεσσαρα-
 5 πεντ(-α)- ή (προ δασειάς) πενθ-
 6 εξα-
 7 επτά- /εφτα-
 8 οκτα- | οχτα- ή (λόγ.) οκτα-
 9 εννιά- ή (λόγ.) εννεα-
 10 δεκα-
 11 ένδεκα- | εντεκα-
 12 δωδεκα-
 13 δεκατρια-
 14 δεκατετρα- ή (καθημ.) δεκατεσσ-
 15 δεκαπεντα-
 20 εικοσα-
 21 εικοσιεννα-
 22 εικοσιδυα-
 30 τριάντα- ή (λόγ.) τριακοντα-
 40 σαράντα- ή (λόγ.) τεσσαρακοντα-
 100 εκατοντα- ή εκατό- κ. (ε)κατοστ-
 200 διακοσιο-, διακόσια-, διακοσ-
 1000 χίλιο)-
 (β) Βασικά παραγωγικά επιθήματα που συνδυάζονται με τα παραπάνω ά συνθετικά:
 -άδσ πεντ-άδα (= σύνολο αποτελούμενο από πέντε μέλη)
 -αδικός δεκ-αδικό σύστημα (= σύστημα που έχει ως βάση τον αριθμό 10), τρι-αδική θεώρηση (= θεώρηση με τριπλή υπόσταση)
 -άκις πεντ-άκις (= πέντε φορές)
 -άρα εικοσ-άρα (= 1. γυναίκα είκοσι ετών 2. αυτή που καθορίζεται από την αριθμητική τιμή «είκοσι»), χιλ-άρα μηχανή (= μηχανή χιλίων κυβικών), φάσμα τεσσ-άρα (= δεχθήκαμε τέσσερα γκολ)
 -άρης πεντη-άρης (= άνδρας πενήντα ετών), κατοστ-άρης (= δρομέας εκατό μέτρων)
 -άρι πεντ-άρι (= 1. ο αριθμός «πέντε», π.χ. ως βαθμός: πήρα ~ στα μαθηματικά 2. αυτό που φέρει τον αριθμό «πέντε», π.χ. τραπουλόχαρτο: Έχω ένα- και δύο άσσους 3. αυτό που προσδιορίζεται από την αριθμητική τιμή «πέντε» σε ορισμένη κλίμακα, π.χ. τυπο-

γραφικά στοιχεία πέντε ιντσών 4. σπίτι με πέντε δωμάτια 5. ποσότητα που ανέρχεται στον αριθμό «πέντε»: ένα ~ κιλά 6. πρόσωπο που φέρει τον αριθμό «πέντε», π.χ. παίκτης αθλητικής ομάδας, που παίζει στη θέση η οποία δηλώνεται με τον αριθμό 5).
 -αριά καμιά εικοσ-αριά (= περίπου είκοσι) πενήντ-αρίζω (= γίνομαι πενήντα ετών)
 -αρίω εικοσ-άρικο (= κέρμα είκοσι δραχμών), χιλ-άρικο (= γαρτονόμισμα χιλίων δραχμών)
 -βαθμός δωδεκά-βαθμη κλίμακα (κλίμακα που αποτελείται από 12 βαθμούς)
 -βάλβιδος δεκαεξ-α-βάλβιδος (= αυτός που έχει δεκαεξι βάλβιδες)
 -ωνος οκτά-γωνος (= αυτός που έχει οκτώ γωνίες)
 -δυμος δι-δυμοι (για δύο αδελφια γεννημένα μαζί από την ίδια μητέρα)
 -δραχμο -εδρικός -εδρος εικοσά-δραχμο (= νόμισμα είκοσι δραχμών) οκτα-εδρικός (= αυτός που έχει οκτώ έδρες) οκτά-εδρος (= αυτός που αποτελείται από οκτώ έδρες)
 -ετηρίδα εκατοντα-ετηρίδα (= επέτειος ή περίοδος εκατό ετών)
 -ετής δεκα-ετής (= 1. αυτός που διαρκεί δέκα έτη 2. αυτός που έχει ηλικία δέκα ετών)
 -ετία -ήμερος δεκα-ετία (= περίοδος δέκα ετών) δεκά-ήμερος = αυτός που διαρκεί δέκα ημέρες)
 -ηχος οκτά-ηχος | οκτώ-ηχος (= αυτός που αποτελείται από 8 ήχους ή ψάλλεται κατά 8 ήχους)
 -θεσιος δι-θέσιος (= αυτός που έχει δύο θέσεις)
 -θυρος πεντά-θυρος (= αυτός που έχει πέντε θύρες)
 -ίππος μόν-ίππος (= αυτός που έχει έναν ίππο)
 -κέφαλος δι-κέφαλος (= αυτός που έχει δύο κεφάλια)
 -κιλος πεντά-κιλος (= αυτός που ζυγίζει ή περιέχει πέντε κιλά)
 -κλινος τρί-κλινο δωμάτιο (= δωμάτιο που περιλαμβάνει τρία κρεβάτια)
 -κόρφος τρί-κόρφος (= αυτός που έχει τρεις κορυφές)
 -κωπος οκτά-κωπος (= αυτός που έχει οκτώ κουπιά)
 -λεπτός πεντά-λεπτός (= αυτός που διαρκεί πέντε λεπτά)
 -λιτρος δι-λιτρος (= αυτός που περιέχει ή ζυγίζει δύο λίτρα)
 -μελής τετρα-μελής (= αυτός που αποτελείται από τέσσερα μέλη)
 -μέρα εννιά-μέρα (= η συμπλήρωση εννέα ημερών από τον θάνατο κάποιου)

- **μερής** δι-μερής (= αυτός που αποτελείται από δύο μέρη)
- **μέτρος** δι-μέτρος (= αυτός που έχει μήκος | ύψος /πλάτος δύο μέτρων)
- **μηνιαίος** τρι-μηνιαίος (= αυτός που διαρκεί τρεις μήνες ή εκδίδεται κάθε τρεις μήνες)
- **μηνιαίο** εβδομ-μηνιαίο (= 1. βρέφος που γεννήθηκε στον εβδομο μήνα 2. βρέφος επτά μηνών)
- **μηνός** τρι-μηνός (= αυτός που διαρκεί τρεις μήνες)
- **πάτος** δι-πάτος (= σπίτι με δύο ορόφους, πατώματα)
- **πλασιάζω** τετρα-πλασιάζω (= αυξάνω κατά τέσσερις φορές)
- **πλάσιο** τετρα-πλάσιο (= αριθμός ή ποσότητα τέσσερις φορές μεγαλύτερη: Το 12 είναι το ~ του 3)
- **πλάσιος** τετρα-πλάσιος (= αυτός που είναι τέσσερις φορές μεγαλύτερος ή περισσότερος)
- **πλευρός** τετρά-πλευρός (= αυτός που αποτελείται από τέσσερις πλευρές)
- **πλός** δι-πλός (= αυτός που υπάρχει ακριβώς ο ίδιος δύο φορές: Αυτά τα γραμματόσημα τα έχω διπλά)
- **ποδός** τετρά-ποδός (= αυτός που έχει τέσσερα πόδια)
- **πορτός** τρι-πορτός (= αυτός που έχει τρεις πορτες)
- **πρόσωπος** δι-πρόσωπος (= αυτός που έχει δύο πρόσωπα, υποκριτής)
- **πυλός** δι-πυλός (= αυτός που έχει δύο πύλες)
- **σημος** δι-σημος (= αυτός που έχει δύο σημασίες)
- **στηλος** οκτά-στηλος τίτλος (= τίτλος εφημερίδας που κατά-

-στι/ος

-στύλος
-σύλλαβος

-σφαιρος

-τόμος

-τροχός

-φωνος

-φωνικός

-χορδός

-χρονα

-χρόνος

-ώνυμος

-ωρο

-ωρος

-ώροφος

- λαμβάνει οκτώ στήλες)
- δι-στιχος (= αυτός που αποτελείται από δύο στίχους)
- τρι-στύλος (= αυτός που έχει τρεις στύλους)
- δεκαπεντα-σύλλαβος (= αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές)
- εξά-σφαιρο πιστόλι (= πιστόλι που μπορεί να πάρει έξι σφαίρες)
- ενδεκά-τομος (= αυτός που αποτελείται από ένδεκα τόμους)
- τετρά-τροχος (= αυτός που φέρει τέσσερις τροχούς)
- δι-φωνος (= αυτός που άδεται από δύο φωνές)
- δωδεκα-φωνικός (= αυτός που αποτελείται από δώδεκα φωνές)
- εξά-χορδο όργανο (= όργανο που φέρει έξι χορδές)
- τα εννιά-χρονα (= περίοδος εννέα ετών) εκατό-χρονος (= 1. αυτός που διαρκεί 100 έτη 2. αυτός που έχει ηλικία 100 ετών)
- μον-ώνυμο, δι-ώνυμο (σε ορισμένες αλγεβρικές παραστάσεις μεταβλητής χ)
- ημί-ωρο | μισά-ωρο (= διάστημα μισής ώρας), εξά-ωρο
- τρι-ωρος (= αυτός που έχει διάρκεια τριών ωρών)
- τετρα-ώροφος (= αυτός που έχει τέσσερις ορόφους)

είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. ο υπ' αριθμόν ένα (< αγγλ. the number one, αριθμός προτεραιότητας (πβ. αγγλ. priority number), αριθμός μητρώου (< γαλλ. numéro matricule), στοργηλός | ακέραιος αριθμός (< γαλλ. nombre rond | entier).

αριθμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αριθμέω... | αριθμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (κυριολ.) καταμετρώ: ο έμπορος αριθμούσε κέρδη και ζημιές 2. (κατ' επέκτ.) βάζω αριθμό (κάτι), κατατάσσω σε αριθμητική σειρά: ~ τα αντικείμενα στο ράφι | τα δελτία παραγγελίας 3. περιλαμβάνω, έχω σύνολο μονάδων: το σωματείο αριθμεί 150 τακτικά μέλη ΣΥΝ. συγκατάλεγο.

-αρίκο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. νόμισμα συγκεκριμένης αξίας: εικοσ-άρικο (νόμισμα είκοσι δραχμών), χιλι-άρικο (χαρτονόμισμα χιλίων δραχμών) · 2. παιδί συγκεκριμένης ηλικίας: δεν μπορεί ένα δεκαπεντάρικο να μας κάνει ό,τι θέλει!

[ETYM. Παραγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα επίθηματά -άρι (< -άριο, βλ.λ.) και -ικο].

-αρίο → αρείο
-αρίο παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό λόγων ουσιαστικών ουδέτερου γένους: σωλην-άριο, πλοι-άριο, παιδ-άριο, αλφαβητ-άριο, πλανητ-άριο, γλωσσ-άριο.
[ETYM. Το παραγ. επίθημα -άριον είναι ήδη αρχ. και αρχικός εμφανιζόταν σε ουσ. με θέμα -αρ-, έχοντας υποκοριστική λειτουργία. Οι τεχνικοί όροι που λήγουν σε -άριον, έχουν την προέλευση τους σε μεση. επίθημα, που ανάγεται σε λατ. -arium και απαντούσε αρχικώς σε λατινογενείς λ., π.χ. cell-arium, den-arium].

αριόλο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. σύντομο μελωδικό πέρασμα στη φωνητική ή την οργανική μουσική. [ETYM. < ιταλ. arioso < aria, βλ. κ. *αρία*].
Άριος (ο) {Αρι-ου | -ων, -ους} 1. ο αρχαίος Ινδός ή Πέρσης (οι οποίοι θεωρούνταν ενιαία φυλή) 2. ο Ινδοευρωπαίος (βλ.λ.). [ETYM. < αρχ. **Άριοι*, αρχαία ονομασία των Περσών, < σανσκρ. arya «ευγενής»].

άριος, -α (λόγ. -ία), -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τους Άριους (βλ.λ.) 2. **αρία φυλή** ο φυλετικός κλάδος που, σύμφωνα με καταχρηστική πολιτική εκμετάλλευση του όρου *άριος*, περιελάμβανε το σύνολο των γερμανικής καταγωγής λαών, οι οποίοι θεωρήθηκαν από τους ναζί-στές Γερμανούς ως «γνήσιοι εκπρόσωποι» των Ινδοευρωπαίων, και μάλιστα ως «ανώτερη φυλή» από όλους τους άλλους λαούς, ιδ. τους Σημίτες και τους μη λευκούς (αφρικανικούς) λαούς.

-άριος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. επαγγελματική ή άλλη ιδιότητα: βιβλιοθηκ-άριος, αποθηκ-άριος, πεζικ-άριος 2. (προφ.) ειδός σπουδών ή ειδικευσης κάποιου: νομικ-άριος, πληροφορικ-άριος.

[ETYM. Παραγ. επίθημα της Μγν. και Ν. Ελληνικής, που έχει την αφετηρία του σε λ. λατινογενούς προελ. με επίθημα -arius (λ.χ. μγν. *καγκελλάριος* < λατ. cancellane, *λεγιονάριος* < λατ. legionarius), αργότερα δε επεκτάθηκε και σε άλλες λ. (λ.χ. μεσν. *άρχ-άριος*)].

άριστα επίρρ. → άριστος
άριστα (το) ο ανώτερος βαθμός επίδοσης: *πέρασε με - || πήρε ~ στις εξετάσεις* (αρίστευσε).

Αρισταγόρας (ο) 1. όνομα τυράννων της αρχαιότητας 2. αρχαίος Μιλήσιος πολιτικός (6ος-5ος αι. π.Χ.). [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «ο άριστος αγορητής», < *άριστος* + *-αγοράς* < *αγορά* (βλ.λ.)].

Αριστάρχος (ο) {-ου κ. -άρχου} 1. ο Σάμιος μαθηματικός και αστρονόμος της αρχαιότητας (αρχές του 3ου αι. π.Χ.), πρωτοπόρος στην αστρονομία: υποστήριξε πρώτος ότι η Γη κινείται γύρω από τον Ήλιο 2. ο Σαμόθραξ- γραμματικός της αρχαιότητας (217-145 π.Χ.) 3. ανδρικό όνομα.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «άριστος άρχοντας», < *άριστος* + *-άρχος* < *άρχω* «εξουσιάζω»].

Αριστέα (η) γυναικείο όνομα.

αριστεία (η) [αρχ.] (αριστείων) η διάκριση ήρωα στη μάχη: *Διομήδους ~* (ραμφαδία Ε *Ιλιάδας*).

Αριστείδης (ο) 1. αρχαίος Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός (540-468 π.Χ.), ο επονομαζόμενος «δικαίος» 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *Αριστεύς* (< *άριστος*) + *παρὰ*, επίθημα -ίδης (πβ. κ. αρχ. *Παρμεν-ίδης*, *Χαρμ-ίδης*)].

αριστείο (το) [αρχ.] 1. (γενικά) τιμητική διάκριση (έπαθλο, βραβείο, υλικό ή ηθικό) που απονέμεται σε άτομα με εξαιρετική πνευματική ή ευρύτερη κοινωνική προσφορά: ~ αγωνιστών | ανδρείας | *Γραμμάτιον και Τεχνών* 2. (ειδικότ.) ειδικό βραβείο που απονέμεται σε αριστεύσαντες μαθητές (*αριστείο προόδου*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*.

οριστείς (οι) {αριστείων} (λόγ.) οι άριστοι, οι καλύτεροι από τους ομοίους τους ως προς την υψηλή ποιότητα και την αξία: *οι ~ της πολιτικής | του πνεύματος* ΣΥΝ. κορυφαίοι, διαπρεπείς. [ETYM. < αρχ. *άριστείς*, πλθ. του *άριστεύς* < *αριστεύω*].

Αριστερά (η) ΠΟΛΙΤ. 1. η παράταξη ή ο πολιτικός χώρος που εκφράζει την ανάγκη για μεταβολή της κοινωνίας, την άρνηση της φυσικής ανισότητας των ανθρώπων, την εμμονή στην προτεραιότητα της δικαιοσύνης έναντι της καθιερωμένης τάξεως στον χώρο αυτόν ανήκον συνήθ. τα σοσιαλιστικά και κομμουνιστικά κόμματα: νίκη της ~ στις εκλογές || η ~ έχασε πολλούς δήμους, τους οποίους είχε υπό τον έλεγχό της || *συνασπισμός κομμάτων της ~* || η *σύγκρουση Αριστεράς - Δεξιάς οδήγησε σε εμφύλιο πόλεμο* ΑΝΤ. Δεξιά (βλ.λ.) 2. (α) **άκρα Αριστερά** σύνολο των αριστερών πολιτικών οργανώσεων, που χαρακτηρίζονται για τον έντονο ριζοσπαστισμό τους, την αμφισβήτηση της κοινοβουλευτικής πρακτικής, την επαναστατικότητα και τον εξτρεμισμό στον τρόπο δράσης (β) **εξοικονομικητική Αριστερά** το σύνολο των αριστερών πολιτικών οργανώσεων που δεν εκπροσωπούνται στο Κοινοβούλιο και ειδικότ. αυτόν που αμφισβητούν τον ρόλο του Κοινοβουλίου και τις καθιερωμένες πολιτικές μορφές δράσης (βλ. κ. λ. *αριστερισμός*) 3. (ειδικότ.) η ριζοσπαστική πτέρυγα μιας παράταξης, ενός κόμματος, αυτή που αμφισβητεί την κρατούσα ιδεολογία, δομή και πρακτική και επιζητεί την ανατροπή και αντικατάστασή τους. [ETYM. Βλ. λ. *αριστερός*].

αριστερίζω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. αριστερίζω, -ούσα, -ον | αριστερίσαι} παρουσιάζω ιδεολογική ροπή, τάση προς τον αριστερό (σοσιαλιστικό και κομμουνιστικό) χώρο: ο *συγγραφέας στο τελευταίο του βιβλίο εμφανώς αριστερίζει* || *αριστερίζουσα πολιτική*.

αριστερισμός (ο) η πολιτική θεωρία και πρακτική που αναπτύχθηκε στον κομμουνιστικό πολιτικό χώρο και είχε ως χαρακτηριστικά του τον αντικοινοβουλευτισμό και την εξοικονομικητική δράση, την άρνηση του συνδικαλισμού και τη θέση ότι το προλεταριάτο είναι μόνο του στον αγώνα του, αφού οι άλλες τάξεις συμμαχούν εναντίον του.

αριστεριστής (ο), **αριστερίστρια** (η) {αριστεριστριών} οπαδός τού αριστερισμού.

αριστεριστικός, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον αριστερισμό και τον αριστεριστή- (συχνά μειωτ.) για πρόσωπο ή μέθοδο που εκφράζει αριστερά αίτηματα με τρόπο μη ρεαλιστικό, συνθηματολογικό ή επιδεικτικά μαχητικό: ~ *νοοτροπία* | *πρακτική* | *οργάνωση*. — αριστερίστικα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιστικός.

αριστεροδέξιος (ο), **αριστεροδέξια** (η) πρόσωπο που χρησιμοποιεί εξίσου το αριστερό και το δεξί χέρι στις ασχολίες του.

αριστερόθεν επίρρ. (λόγ.) από τα αριστερά: (στην πολιτική) *από τον αριστερό χώρο: οι θέσεις αυτές διατυπώθηκαν αριστερόθεν, ενώ η δεξιά πολιτική είναι εντελώς αντίθετη*. [ETYM. μεσν. < *αριστερά* + *παρά*, επίθημα -θεν]βλ.λ.).

αριστερός, -η (λόγ. -ά), -ό 1. αυτός που βρίσκεται ή αναφέρεται στη διεύθυνση ή την πλευρά, η οποία ορίζεται από τη θέση της καρδιάς στο ανθρώπινο σώμα ή από το σημείο όπου ξεκινούμε να γράφουμε στα Ελληνικά: ~ *μάτι* | *χέρι* | *πόδι* || - *πεζοδρόμιο* | *γονία* | *παράθυρο* | *περιθώριο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *ζερβός* ΑΝΤ. *δεξιός* 2. (ως ουσ.) αυτός που γράφει με το αριστερό χέρι ΣΥΝ. *αριστερόχειρ(ας)*, (λαϊκ.) *ζερβός* 3.

(α) (ειδικότερ. στην πυγμαχία) **αριστερό** (το) η αριστερή γροθιά: του *κατώτερου* ένα *φοβερό γπύημα με το - και τον έριξε νοκ-άουτ* (β) (λόγ.) **αριστερά** (η) το αριστερό χέρι: κυρ. στη Φρ. *δεν γνωρίζει η αριστερά του τι ποιεεί η δεξιά* του (μη γνώτ<>) ή *αριστερά σου τι ποιεεί η δεξιά σου*, Κ.Δ. Ματθ. 6, 3) δεν ξέρει τι του γίνεται, δεν ελέγχει τις συνήθειες του 4. ΠΟΛΙΤ. (α) αυτός που υποστηρίζει ή αναφέρεται σε σοσιαλιστικές ή κομμουνιστικές ιδέες: ~ ιδεολογία | *πρακτική | απόψεις | κίνημα | θεωρία | πολιτική | διανοήση* || *προέρχεται από ~ οικογένεια* || *έχει ~ καταβολές* || *ανέπτυξε σπουδαία δράση στον - χώρο* || (κ. ως ουσ.) τότε συνέλαβαν τους ~ και τους έστειλαν εξορία ΣΥΝ. μαρξιστικός ΑΝΤ. δεξιός: Φρ. **βγαίνω (σε κάποιον) από (τα) αριστερά** διαφωνώ με κάποιον ή ασκώ κριτική υποστηρίζοντας θέσεις που προέρχονται ή μοιάζουν ~ α προέρχομαι από την Αριστερά (χωρίς κατ' ανάγκην να ανήκω ο ίδιος στην Αριστερά) (β) **Αριστερά** (η) βλ.λ. ΑΝΤ. Δεξιά. — αριστερά επίρρ. [μτγν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άριστος* + *-τερος* (επίθημα που δηλώνει σύγκριση ή διαφοροποίηση). Στην Αρχαία, για τη δήλωση της αριστερής πλευράς υπήρχαν οι λ. *αριστερός, εώνυμος, σκαίος* αριστερός, άχρηστος, δυσοίονος, *λαιός* «αριστερός, ασθενικός». Επειδή οι όροι αυτοί συνδέθηκαν σημασιολογικά με την ωιονοσκοπία, όπου η δεξιά πλευρά δήλωνε ευνοια, ενώ η αριστερή τη συμφορά, για τη δήλωση της τελευταίας χρησιμοποιήθηκαν όροι σχηματισμένοι κατ' ευφημισμών *εώνυμος* < *ευ* + *όνυμα*, *αριστερός* < *άριστος*), με την αντίληψη ότι έτσι αποτρέπεται το κακό. Τέτοιοι σχηματισμοί υπάρχουν και σε άλλες γλώσσες, πβ. σανσκριτ. *sanīyān* «χρησιμότερος, αριστερός», λατ. *sinister*, ιταλ. *sinistro*, αρχ. γερμ. *winister* «πιο επιθυμητός, αριστερός», σουηδ. *vänster*, δαν. *venstre*. Στην Κ.Δ. η αριστερή πλευρά δηλώνει τη δυσμενεία του θεού, όπως λ.χ. στην προφητεία των προφ.των και των εριφίων (Ματθ. 25,31-46), όπου χρησιμοποιείται η λ. *εώνυμος*. Στο πολιτικό λεξιλόγιο ο όρος Αριστερά χρησιμοποιείται από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης (1789), όταν τα ριζοσπαστικά κόμματα κατέλαβαν τα αριστερά έδρανα του Κοινοβουλίου εν σχέσει με τον πρόεδρο του σώματος. Η φρ. *δεν γνωρίζει η αριστερά του τι ποιεεί η δεξιά* του αποτελεί καταχρηστική σημασία μιας οδηγίας του Χριστού κατά την Επί του Όρους ομιλία [...] *μη γνώτω η αριστερά σου τί ποιεεί η δεξιά σου*, Κ.Δ. Ματθ. 6, 3), με την οποία συμβούλευε να μην επιδεικνύει κανείς τις πράξεις ελεημοσύνης του].

αριστερόστροφος, -η, -ο [1861] **Ι.** αυτός που στρέφεται προς τα αριστερά, που στρίβει προς την αριστερή πλευρά: ~ *κοιλίας* · 2. (μτφ.) αυτός που σκέφτεται σύμφωνα με τη μαρξιστική λογική, που συμφωνεί με την αριστερή ιδεολογία. **αριστερόχειρας** (ο/η) {αριστεροχειρών} πρόσωπο που γράφει με το αριστερό χέρι ΣΥΝ. *ξερβός* ΑΝΤ. *δεξιόχειρας*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **αρι-στερόχειρ** (ο/η) [μτγν.] {αριστερόχειρος}. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *αριστερόχειρ* < *αριστερός* + *χειρ* «χέρου». **αριστεροχειρία** (η) [1874] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η τάση να χρησιμοποιεί κανείς το αριστερό χέρι στις διάφορες ασχολίες του (λ.χ. στο γράψιμο, το φαγητό κ.α.). **αριστεύω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {αριστεύω (λόγ. μτχ. αριστεύσας, -ασα, -αν)} 1. ξεχωρίζω, διακρίνωμαι ανάμεσα σε πολλούς για τις σημαντικές μου επιδόσεις, επιτυγχάνω ξεχωριστές, υψηλές διακρίσεις: *αρι-στεύσε σε ό,τι κι αν ασχολήθηκε* ΣΥΝ. *πρωτεύω*, διαπύρω 2. παίρνω βαθμό άριστα (βλ.λ.): *αριστεύσε κατά τις πυγμαχικές εξετάσεις* ΣΥΝ. *πρωτεύω*. — **αριστεύση** (η) [1860].

αριστινίδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) σύμφωνα με την αξία του άριστου για όσους επιλέγονται λόγω της αξίας τους σε συγκεκριμένο αξίωμα ή θέση με ελεύθερη επιλογή της εκάστοτε (θηρσκευτικής ή κρατικής) εξουσίας, που αναδεικνύονται μεταξύ άριστων κατ' επιλογήν και όχι με αρχαιότητες: ~ *σύνεδρο* | *βουλευτής* | *μητροπολίτης* | *Σύνδοδος* (η *Ιερά Σύνοδος* που συγκροτείται από μητροπολίτες, σύμφωνα με την επιλογή του Οικουμενικού Πατριάρχη ή της κρατικής εξουσίας). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άριστος* + *-ίνδη* (επιρρηματική παρέκταση)].

Αριστιπύτης (ο) {-ου κ. -ίππου} ο *Κυρηναίος* φιλόσοφος της αρχαιότητας (4ος αι. π.Χ.), ιδρυτής της Κυρηναϊκής Σχολής· δίδασκε την ισοροπία μεταξύ της ερικής ηθικής και του αναπόφευκτου πόνου. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *άριστος* + *ίππος*]. **αριστοβάθμιος**, -α, -ο [1884] (λόγ.) αριστούχος: *-γυμικός*. **Αριστόβουλος** (ο) {-ου κ. -ούλου} 1. άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ιδρυτής της Εκκλησίας της Μ. Βρετανίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο χαρακτηριστικώμενος από άριστη σκέψη, απόφαση», < *άριστος* + *βουλή*]. **Αριστογείτων** (ο) {Αριστογείτων-ος, -α} αρχαίος Αθηναίος, ο οποίος μαζί με τον φίλο του Αρμόδιο σκότωσε το 514 π.Χ. τον Πεισιστρατίδη τύραννο Ίππαρχο· γι' αυτό ονομάστηκαν «τυραννοκτόνοι». Επίσης **Αριστογείτονας**. [ΕΤΥΜ < *ρχ. κύρ. όν. < *άριστος* + *γείτων*, -όνος]. **Αριστόδημος** (ο) {-ου κ. -ήμου} 1. ΜΥΘΟΛ. εγγονός του Ηρακλή, γενάρχη των βασιλικών οίκων της Σπάρτης· γυιοι του ο Ευρυσθένης και ο Προκλής 2. Αλεξανδρινός γραμματικός και ιστοριογράφος (1ος αι. π.Χ.) 3. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *άριστος* + *δήμος*].

αριστοκράτης (ο) {αριστοκρατών}, **αριστοκρατίσας** (η) {αριστοκρατισμών} 1. πρόσωπο που έχει τίτλους ευγενείας, που κατάγεται από ευγενείς ΣΥΝ. ευγενής, πατριός, δανθής, ευπατριδής· Φρ. *εξεσημύος* **αριστοκράτης** ευγενής που δεν έχει οικονομική άνεση 2. (συχνά ειρων.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται όπως οι αριστοκράτες, με τρόπο λεπτεπίλετο, κοιμνό, διακριτικό και υπερβολικό, ο σνομπ: *από πότε έγινες - και δεν μας καταδέχεσαι*; ΣΥΝ. δανθής · 3. πρόσωπο που ανήκει στους εκλεκτούς, στους άριστους ενός χώρου: *εξέχουσα προσωπικότητα*, άνθρωπος με υψηλή ποιότητα: ~ *τού πνεύματος*

(υψηλής παιδείας) ΣΥΝ. ελίτ 4. (καταχρ.) πλούσιος άνθρωπος, και μάλλον αυτός που ζει σε περιοχή όπου συγχάζουν ή κατοικούν πλούσιοι ή/και ευγενείς: όλοι οι ~ *συνάζουν στο Κολωνακί*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*, *δημοκρατής*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αριστοκρατούμαι* (υποχωρητ.) < *άριστος* + *κρατούμαι* «εξουσιάζομαι»].

αριστοκρατία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) 1. το σύνολο των ευγενών, όσοι έχουν τίτλους ευγενείας (βλ. λ. *ευγένεια*) 2. αυτοί που ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, άνθρωποι του πλούτου και των αξιωμάτων, που διακρίνονται για την ιδιαίτερος προσεγμένη εμφάνιση και τους λεπτούς, καθωσπρέπει τρόπους συμπεριφοράς: *από το ντύσιμο και τους τρόπους τους φαίνονταν άνθρωποι της ~ ΣΥΝ. ελίτ, υψηλή κοινωνία, τζέτ σετ*, βίτ ΑΝΤ. *λαουζίκος*, *προλεταριάτο* 3. (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που ξεχωρίζουν, που διακρίνονται σε έναν τομέα, που αποτελούν την αφοκρέμα της κοινωνικής ζωής: η ~ *τού πνεύματος* | *τού πλούτου* | *της τέχνης* · 4. (κατά την αρχαιότητα) το πολίτευμα στο οποίο κυβερνούν οι άριστοι, δηλ. αυτοί που κατάγονται από ευγενείς προγόνους ή διακρίνονται για την αξία τους (κατ' αντιδιαστολή προς τη δημοκρατία και την τυραννία), και το οποίο ο Αριστοτέλης αντιδιατέλλει στην *ολιγαρχία*, όπου κυβερνούν λίγοι, αλλά με κριτήριο τον πλούτο που διαθέτουν. **αριστοκρατικός**, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την αριστοκρατία και τους αριστοκράτες: ~ *τάξη* | *πολίτευμα* | *συνήθειες* | *κόδικας τιμής* | *τρόπος ζωής* | *οικόσημα* | *τίτλος ευγενείας* | *έπαυλη* 2. αυτός που οι τρόποι του (λεπτότητα, ευγένεια) και η εμφάνισή του (κοιμνότητα, χάρη, γούστο κ.λπ.) μοιάζουν με των αριστοκρατών: ~ *παρόσημο* | *τρόποι* ΣΥΝ. *αρχοντικός*. — **αριστοκρατικά** επίρρ. * ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημοκρατίας*.

αριστοκρατικοτητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} 1. η ευγένεια της καταγωγής 2. ο τρόπος συμπεριφοράς του αριστοκράτη (ευγένεια, καλοί τρόποι, αρχοντικό ύφος κ.ά.) 3. το σύνολο των ιδιοτήτων που δείχνουν ότι κάποιος έχει συνειδητή ανώτερης καταγωγής, ότι είναι κληρονόμος ανώτερου πολιτισμού κ.λπ.: *αν και αιχμάλωτοι, η όλη τους στάση απέπνεε μια ~ ΣΥΝ. αρχοντιά*.

αριστοκρατισμός (ο) [1835] 1. η θεωρία για το πολίτευμα της αριστοκρατίας · 2. η μίμηση της συμπεριφοράς των αριστοκρατών. **Αριστομένιος** (ο) {-η κ. -ένους} 1. αρχηγός των Μεσοσημίων κατά τον Β' Μεσοσημικό Πόλεμο (685-668 π.Χ.), όπου και διακρίθηκε για τον ηρωισμό του 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άριστος* + *-μενης* < *μένος* «έντονη επιθυμία, πάθος»].

άριστον (το) {αριστ-ου {-ον} (λόγ.)} το μεσημεριανό γεύμα (πβ. λ. *προ-άριστον*). [ΕΤΥΜ < αρχ. *άριστον*, ομηρική σημ. «πρόγευμα, πρωινό» - κλασική σημ. «γεύμα, μεσημεριανό», < **αιέρι-δ-τον* < **αιερ-ι* (> **αρι* | *ή-ρι* «νωρίς του πρωί») + (-ε)δ- (ρ. *έδομαι*, βλ. λ. *έδεσμα*) + κατάλ. {-ον}].

Αριστόξενος (ο) {-ου κ. -ένου} 1. νεοπυθαγόρειος φιλόσοφος (4ος αι. π.Χ.), από τον Τάραντα, μαθητής του Αριστοτέλη, ένας από τους σημαντικότερους θεωρητικούς της μουσικής 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο άριστος στη φιλοξενία», < *άριστος* + *ξένος*].

αριστοποίηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η βελτιστοποίηση (βλ.λ.).

Αριστος (ο) 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα 3. συνήθ. ως χαιδέυτ. ονομάτων σύνθετων με το Αριστ- | Αριστο-, π.χ. *Αριστ-είδης*, *Αριστο-τέλης* κ.ά.

[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *άριστος*], **άριστος**, -η (λόγ. *αρίστη*), -ο 1. (για πρόσ.) ο καλύτερος από όλους, αυτός που βρίσκεται στο ανώτατο επίπεδο από πλευράς αξίας, ποιότητας, επίδοσης κ.λπ.: ~ *μαθητής* | *δάσκαλος* | *πολιτικός*· Φρ. **Οι άριστοι των άριστων** οι καλύτεροι ανάμεσα στους άριστους, οι κορυφαίοι των κορυφαίων 2. (για πράγματα, συνθήκες κ.ά.) αυτός που έχει την καλύτερη ποιότητα, το υψηλότερο επίπεδο, τις καλύτερες προδιαγραφές: ~ *συνθήκες* | *όροι εργασίας* | *περιβάλλον* | *κατάρτιση* ΣΥΝ. *κορυφαίος*. — **άριστα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., υπερβ. βαθμός του αρχ. συγκρ. *άριον* «καλύτερος, ισχυρότερος, γενναιότερος». Πιβ. *άριστος* < *αρι-* προθεμ. (δηλώνει επαύξηση) + *-ιστός* (επίθημα υπερθετικού), ενώ η σημασιολογική, τουλάχιστον, σύνδεση με το ρ. *άραρισκα* «συνδέω, συνάπτω» δεν πρέπει να αποκλειστεί. Η ομηρική σημ. δηλώνει το' ευγε'ή ως προς την καταγωγή, πολύ νωρίς όμως η λ. σήμανε τον «καλύτερο» σε όλους τους τομείς].

Αριστοτέλης (ο) {-η κ. -ους} 1. ένας από τους μεγαλύτερους φιλόσοφους όλων των εποχών, από τα Στάγαιρα της Χαλκιδικής (384-322 π.Χ.), μαθητής του Πλάτωνα, συγγραφέας πλήθους έργων, διετέλεσε και δάσκαλος του Μεγάλου Αλεξάνδρου· συχνά αναφέρεται ως *Σταγίρητης* 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει άριστους σκοπούς ή που φέρει τον σκοπό του εις πέρας άριστα», < *άριστος* + *τέλος* «σκοπός»].

αριστοτελιζώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ακολουθώ ή μιμούμαι τη φιλοσοφική διδασκαλία του Αριστοτέλη.

αριστοτελικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον φιλόσοφο Αριστοτέλη: ~ *λογική* | *κατηγορίες* | *φιλοσοφία* | *συγγράμματα* 2. **αριστοτελικός** (ο) (α) πρόσωπο που το χαρακτηρίζει η αναλυτική σκέψη (β) παπάδος της αριστοτελικής φιλοσοφίας. Επίσης (λόγ.) **αριστοτελείος**, -α, -ο [μτγν.].

αριστοτελισμός (ο) [1812] 1. η αριστοτελική παράδοση, κυρ. σε σχέση με τη Σχολή του *Περίπατου*, την οποία ίδρυσε ο Αριστοτέλης: ο ~ *διατηρήθηκε μέχρι τον 4ο αι. π.Χ.* 2. η παραδοχή και αξιοποίηση θε-

ορίων που προέρχονται από τον Αριστοτέλη και τη Σχολή του σε διάφορες εποχές και από διάφορους φιλοσόφους: ο ~ στην *αραβική φιλοσοφία* 3. η παραδοχή ορισμένων θέσεων (για τον άνθρωπο, τον κόσμο κ.λπ.), που μπορούν να θεωρηθούν αριστοτελικές ή βασίζονται σε αυτόν: τα έργα του διακρίνει ένας επιλεκτικός ~.

αριστοτέχνημα (το) [1782] {αριστοτέχνημα-ατος | -ατα, -άτων} το έργο που είναι φτιαγμένο μ^ε άριστο τρόπο, που φαν^ερώνει άριστη τεχνική ΣΥΝ. αριστοτέχνημα.

αριστοτέχνης (ο) {αριστοτέχνης} αριστοτέχνησσο (η) {αριστοτέχνησσο} πρόσωπο που είναι άριστο ως προς την τεχνική, πάρα πολύ ικανό, επιδέξιο σε ό,τι κάνει: *ανήκει στους ~ συνθέτες* || (γενικότερ.) *είναι - στους πολιτικούς ελιγμούς* ΣΥΝ. επιδέξιος, μάεστρος, (εκφραστ.-οικ.) μαννούλα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άριστος + τέχνη, προσωνυμία που αρχικά αποδιδόταν στον Δία].

αριστοτεχνικός, -ή, -ό [1886] αυτός που αποδίδεται ή εκτελείται με δεξιότητα: ήταν - η *απόδοση της προσωπικότητας του ήρωα* || ~ *ενέργεια* | *μαθαλία* | *δομή ενός έργου* ΣΥΝ. αριστοτεχνικός. — **αριστοτεχνικ-ά** | -ώς [1887] επίρρ., αριστοτεχνικότητα (η) [1889].

αριστοτέχνημα (το) {αριστοτέχνημα-ατος | -ατα, -άτων} 1. τέλειο έργο, αζεπεράστο έργο τέχνης: ο *τελευταίος πίνακας του ήταν το ~ του* || η *Εκτη Συμφωνία υπήρξε το - του Τσαϊκόφσκι* ΣΥΝ. αριστοτέχνημα ΑΝΤ. τερατοτέχνημα 2. οτιδήποτε φθάνει τα όρια της τελειότητας: *το γλυκό που δοκιμάσαμε ήταν ~!* ΣΥΝ. εξάισιο 3. (ως επιφών.) *υπέροχα, περίφημα: ~! θα μαζευτούν όλοι οι παλιοί φίλοι!* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αριστοτεχνικός < άριστος + -ουργός < έργο].

αριστοτεχνικισμός, -ή, -ό [1886] αυτός που χαρακτηρίζεται από τον ύψιστο βαθμό αρτιότητας (συνήθ. καλλιτεχνικής) και προκλήσει άριστη εντύπωση και θαυμασμό: - *ταινία* | *πίνακας* | *ποιητική σύνθεση* || *το κοινό ενθουσιάστηκε από το ~ παίξιμο του πιανίστα* || ~ *έργα τέχνης* || *είναι - η απόδοση των λεπτομερειών του τελευταίου του μυθιστορήματος* ΣΥΝ. εξάισιος. — αριστοτεχνικιστικά επίρρ., αριστοτεχνικιστικότητα (η).

αριστούχος, -ος (λαϊκ. -α), -ο [1892] αυτός που βαθμολογήθηκε με άριστα (βλ.λ.): ~ *μαθητής* | *φοιτητής* | *πρωτεύουχος* | *διδάκτωρ* ΣΥΝ. αριστοβάθμιος.

Αριστοφάνης (ο) {-η κ. -ους} 1. κορυφαίος αρχαίος Αθηναίος κωμωδιογράφος (445-385 π.Χ.) 2. ο *Βυζάντιος* Αλεξανδρινός γραμματικός (250-180 π.Χ.), διευθυντής της Βιβλιοθήκης της Αλεξανδρείας 3. ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. αρκική σημ. «ο έχων άριστη όψη, εμφάνιση», < άριστος + -φάνης < θ. φαν-, πβ. αόρ. β' έ-φάν-ην, ρ. φαίνομαι].

αριστοφάνικος, -ή, -ό [1813] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Αριστοφάνη: ~ *κωμωδίες* | *σκάνια* 2. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά του ύφους των κωμωδιών του Αριστοφάνη: συχνά χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει την αθυρόστομη σάτιρα. Επίσης (λόγ.) αριστοφάνειος, -α, -ο [μτγν.].

αρίφνητος, -ή, -ο (λαϊκότερ.) αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί: ~ *πλούτη* ΣΥΝ. αμέτρητος, αναρίθμητος.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αριφνητός (με τροπή του -θμ- σε -φν-), όπου το ά- και ο αναβασμός του τόνου θεωρήθηκαν στερεωτικά].

Αρίων (ο) {Αρί-ωνος κ. -ονος, -ωνα κ. -ονα} 1. αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής, άκμασε στην Κόρινθο την εποχή του Περίανδρου: πρώτος συνέθεσε διθύραμβο και παρουσίασε χορό 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Αρίωνας κ. Αρίωνας.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κίρ. όν. < *Αρί-ιον < άρια «φελλόδρυς» (δωρ. τ. που μαρτυρείται ως μτγν.)].

Αρκαδί (το) {Αρκαδίου} μονή στην Κρήτη κοντά στο Ρέθυμνο γνωστή από το ολοκαύτωμα των Ελλήνων υπερασπιστών της (1866), προκειμένου να μην παραδοθεί στους Τούρκους.

[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, που πθθ. οφείλεται σε κάποιον μοναχό *Αρκαδίο* (13ος αι.)].

Αρκαδία (η) 1. περιοχή και νομός της Κ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Τρίπολη 2. η παραπάνω περιοχή στην αρχαιότητα ως καλλιτεχνικό σύμβολο της βουκολικής απλότητας, της ευτυχίας, της αμερμηνίας και του έρωτα κοντά στη φύση (γενικότερ.) ειδυλλιακός τόπος και ατμόσφαιρα: *για να δείξουν την ανυπέρβλητη ευτυχία, πολλοί καλλιτέχνες χρησιμοποίησαν την έκφραση «έζησα κι εγώ στην Αρκαδία»* (βλ. κ. λ. αρκαδιασμός). — Αρκάς (ο) (βλ.λ.), αρκαδικός, -ή, -ό [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < Αρκάς, -άδος, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *άρκτος*].

αρκαδισμός (ο) καλλιτεχνικό κίνημα που είχε ως σημείο αναφοράς την Αρκαδία (βλ.λ., σημ. 2) και το οποίο στη λογοτεχνία επεδίεξε τη φυσική απλότητα του ύφους, έχοντας ως βάση την ελληνική και ρωμαϊκή βουκολική ποίηση, λειτουργησε δε ως αντίδρομη στο περίπλοκο, παραφορτωμένο και επιτηδευμένο ύφος του μπαρόκ (βλ.λ.).

αρκανιάσσης (ο) → καρνιάσης

Αρκάς (ο) [αρχ.] {Αρκάδ-ος, -α} πρόσωπο που κατάγεται από την Αρκαδία.

αρκεβούζιο (το) {αρκεβουζι-ου | -ων} (παλαιότερ.) το πρώτο φορητό πυροβόλο όπλο (εφευρέθηκε τον 15ο αι.), που εκτελούσε βολή στηριγμένο στον ώμο του πυροβολητή. Επίσης κ. αρκιμπούζι κ. αρκομπούζι

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. archibugio | archibuso (πβ. μεσν. *άρκομπούζι*) < παλ. γαλλ. hacquebuche < ολλ. kaakbus < μέσ. γερμ. hakebüsch «όπλο με γάντζο»].

άρκεσα ρ. → αρκώ

αρκετά επίρρ. [μεσν.] 1. σε επάρκεια, σε ικανοποιητικό βαθμό: *δούλεμα ~, ήρθε ο καιρός να αποσυρθώ* || *είναι ~ εργατικός και έξυπνος*

• 2. (ως επιφών. δυσαρέσκειας) φτάνει, ως εδώ, ως εδώ και μη παρέκει: ~! Δεν θέλω ν' ακούσω τίποτε περισσότερο!

αρκετά - **πολύ**. Το αρκετά στη διαβάθμιση των ποσοτικών χαρακτήρισμών βρίσκεται πιο πάνω από το λίγο | κάπως και πιο κάτω από το πολύ: *Είναι λίγο* | *κάπως εργατικός* - *Είναι αρκετά* | *αρκούντως εργατικός* - *Είναι πολύ εργατικός* - *Ήλθε λίγο νωρίς* - *Ήλθε αρκετά νωρίς* - *Ήλθε πολύ νωρίς*. Το αρκετά σημαίνει «σε ικανοποιητικό βαθμό, επαρκώς, όσο χρειάζεται», ωστόσο υπολείπεται από το πολύ. Έτσι, δεν είναι και τόσο κολακευτικό ή ευγενικό να πούμε «Περάσαμε **αρκετά** ωραία απόψε στο σπίτι σας!» Θα πούμε -αν το εννοούμε- «Περάσαμε **πολύ** ωραία». Ούτε είναι κολακευτικό και καλό να πούμε για κάποιον «Είναι **αρκετά** έξυπνος» ή «**αρκετά** προσεκτικός», που θα σήμαινε «όσο απαιτείται, όσο χρειάζεται, στα συνήθη μέτρα», δηλ. τίποτε το εξαιρετικό! Το ίδιο και σε φράσεις όπως «*Είσαι αρκετά έξυπνος ώστε να καταλάβεις...*», που υπονοεί ότι «όση (όχι και πολλή!) εξυπνάδα χρειάζεται για να καταλάβεις, τη διαθέτεις...». → υπερβολικά

αρκετός, -ή, -ό 1. αυτός που υπάρχει σε επάρκεια, που ικανοποιεί μια ανάγκη: *διαθέτει ~ χρήματα* ΣΥΝ. επαρκής ΑΝΤ. ανεπαρκής, ελλιπής 2. περισσότερος από το κανονικό, αλλά όχι σε υπερβολικό βαθμό: *διαθέτει - χαρίσματα* || *έχω ~ προβλήματα*, *δεν θέλω άλλα!* — (υποκ.) αρκετούτσικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμετός. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αρκώ].

άρκο επίρρ. ΜΟΥΣ. τρόπος παιξίματος των εγχόρδων οργάνων με το δοξάρι και όχι με τα δάχτυλα: τα *βιολοντέλα παίρνουν* ~ ΑΝΤ. πιτσικάτο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. arco «δοξάρι» < λατ. arcus «τόξο»].

Αρκοί (οι) νησί των Δωδεκανήσων Β. των Δειψίων.

αρκοσόλιο (το) {αρκοσολι-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αψιδωτός χριστιανικός τάφος που λαξεύεται στα τοιχώματα των κατακομβών σε μορφή λάρνακας.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *άρκοσόλιον* < λατ. arcus «τόξο» + solium «θρόνος - σαρκοφάγος»].

αρκούδα (η) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) 1. μεγαλόσωμο παμφάγο θηλαστικό, δασύτριχο, με μεγάλο κεφάλι και μικρά άκρα, μεγάλα νύχια και πολύ μικρή ουρά, που μπορεί να στέκεται και να κινείται ακόμη και όρθιο: λευκή | *γκρίζα* ~ || *τριγλώτσ σαν* - ΣΥΝ. (λόγ.) άρκτος ΦΡ. (α) *πολική αρκούδα* βλ. λ. πολκτός (β) (καθημ.) *το ξύλο της αρκούδας* άγριος ξυλοδαρμός: *συναντήθηκαν οι παλιοί των δύο ομάδων κι έπεσε ~ (γ)* (καθημ.) *το γέλο της αρκούδας* πολύ γέλιο: *αν πάσει η φάρσα, θα πέσει ~ 2.* (συνεκδ.) η γούνα της αρκούδας 3. (μτφ.) η Ρωσία: «η ~ ξαναπαίρνει στο πολιτικό παιχνίδι στα Βαλκάνια» (εφημ.) || «η ~ βρυσγάται ακόμη» (εφημ.). — αρκούδησις, -ια, -ιο.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *άρκούδιον*, υποκ. τού μτγν. *άρκος* < αρχ. *άρκτος* (η), με απολοποίηση του συμπλεγματος -κτ- και πθθ. παρετυμολογική επίδραση τού ρ. *αρκώ*].

αρκούδακι (το) {χωρ. γεν.} 1. η μικρή αρκούδα 2. παιδικό λούτρινο παιχνίδι, ομοίωμα μικρής αρκούδας: *αγόρασε για την κόρη της ένα ~*.

αρκούδι (το) [μεσν.] {αρκούδι-ου | -ιών} (υποκ.) το αρκούδακι ΦΡ. (παροιμ.) *νηστικό αρκούδι δεν χορεύει* όποιος πενιά δεν μπορεί να δουλέψει.

αρκούδιάρης (ο) {αρκούδιάρηδες}, **αρκούδιάρη** (η) πλανόδιος (συνά τσιγγάνος) που εκγυμνάζει αρκούδες, ώστε να μιμνηθούν χορευτικές κινήσεις και τις παρουσιάζει σε δημόσιο θέαμα χτυπώντας ο ίδιος ένα ντέφι ή τύμπανο. Επίσης αρκούδιάρισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} — αρκούδιάρικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < *αρκούδα* + παραγ. επίθημα -ίρης].

αρκούδιζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αρκούδιζα} (για μωρό) περπατώ με τα τέσσερα, όπως τα αρκούδακια πριν μωρεσουν να σταθούν όρθια στα πίσω τους πόδια: *έβλεπαν το μωρό να αρκούδιζει* ΣΥΝ. μπουσουλάω. — αρκούδισμα (το).

αρκούδοβάτος (ο) αναρριγόμενο φυτό με λογχοειδή φύλλα και μικρούς κόκκινους καρπούς. Επίσης αρκούδοβάτο (το).

αρκούδογυφτος (ο) (λαϊκ.) 1. γύφτος αρκούδιάρης (βλ.λ.) 2. (μει-ωτ.) άνθρωπος άξεστος με βρόμικη εμφάνιση.

αρκούδος (ο) 1. αρσενική αρκούδα 2. μεγάλο μεγέθους λούτρινο παιδικό παιχνίδι, ομοίωμα αρκούδας.

αρκούδοπύρναρο (το) αειθαλές μικρό δέντρο του δάσους, με οδοντωτά και αγκαθωτά φύλλα και μικρούς στρογγυλούς καρπούς κόκκινου χρώματος.

αρκούδοτόμαρο (το) το τομάρι της αρκούδας.

αρκούντως επίρρ. (λόγ.) αρκετά, ικανοποιητικά, όσο πρέπει: *είναι - επιμελής* ΣΥΝ. επαρκώς, ικανοποιητικά, ικανώς. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άρκεόντως* < *αρκώ*].

Αρκική (η) η περιοχή γύρω από τον Βόρειο Πόλο, που καλύπτεται από πάγο και θεωρείται το τελευταίο όριο της βλάστησης (βλ. κ. λ. αρκτικός).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ξέν. όρ., πβ. *αγγλ. Arctic* < αρχ. *αρκτικός* < *άρκτος* «αρκούδα», από τον βόρειο αστερισμό της Μεγάλης Αρκτου].

αρκτικόλεξο (το) {-ου κ. -έξου | -ων κ. -έξων} η συντομογραφία που σχηματίζεται από τα αρχικά γράμματα λέξεων: λ.χ. *Δ.Ε.Η.* (Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού), *Ο.Τ.Ε.* (Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος) κ.ά. ΣΥΝ. ακρωνύμιο. [ΕΤΥΜ. < *αρκτικός* + *λέξη*].

αρκτικόλεξο | ακρωνύμιο - βραχυγραφία | **συντομογραφία**. Οι ανάγκες εξοικονόμησης χώρου και χρόνου στον (έντυπο ή ηλεκτρο-

νικό ιδίως) κρατικό λόγο οδήγησαν στην όλο και αυξανόμενη χρήση συντομογραφημένων λέξεων και επωνυμιών. Το φαινόμενο αυτό βρίσκεται διεθνώς σε εξέταση τα τελευταία χρόνια, με την επέκταση της γραφειοκρατίας, του πολιτικού και, ιδίως στην Ελλάδα, του κομματικοσυνοδικαλιστικού λόγου, της γλώσσας των μέσων ενημέρωσης και των νέων σχηματισμών οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας, και κυρίως (για εμάς) της γλωσσικής επικοινωνίας των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το νέο -και γλωσσικά κακό- γουστο- στην Ελλάδα (και αλλού) είναι η χρήση των συντομογραφιών ή αρκτικόλεξων ως... λέξεων, προφέροντας τις συγκεκριμένα με τα γράμματα που γράφονται! «*To don σου (Δ.Σ. = Διοικητικό Συμβούλιο) της γε σε ε (Γ.Σ.Ε.Ε. = Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος) και η σίγμα έμilon (Σ.Ε. = Συντονιστική Επιτροπή) των εργαζομένων στη δε η (Δ.Ε.Η. = Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού) αποφάσισαν...*». Το γλωσσικό χαρακτηριστικό τέτοιων χρήσεων είναι «η γραπτότητα που προφώνηται!» (η προφορά των συντομογραφιών ή ακρωνυμιών με τα γράμματα που τις δηλώνουν στον γραπτό λόγο και όχι με την πραγματική λεξική ονομασία τους! Το ίδιο και όταν ακούμε ο *κάπα βήτα* Δημαράς (= Κ.Θ. Δημαράς), ο *ιώτα μι* Παναγιωτόπουλος (= Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος)! Η γραπτή συντομευμένη ή βραχυγραφημένη δήλωση των λέξεων και κυρίως ονομάτων μιας γλώσσας γίνεται διττά: (α) Με τη συγκεκριμένη γραφή της λέξης, π.χ. *αγγλ.*(ικός), *αρχ.*(αίος), *συ-νάων*(ήμο), *νομ.*(ικός), *ομπρ.*(ικός), *βλ.*(έπε), κλπ. (= και λοιπά), *δhl.*(αδή), *κvr.*(ίως), *πβ.* (= παράβαλε). Αυτός ο τρόπος ονομάζεται συντομογραφία ή **βραχυγραφία**, (β) Με τη χρήση των αρκτικών γραμμάτων ή των «*άρκρων*», των ακρινών στοιχείων της λέξης ή της φράσης (κυριωνικών, επωνυμίας κ.ά.): π.χ. = *π*(αράδειγμα) *χ*(ήριν), κ.τ.δ. = *κ*(α) *τ*(α) *ό*(μοια), *κ*(ύριο), *λ*(έξη), *Δ*.Σ. = *Δ*(ιοικητικό) *Σ*(υμβούλιο) ή *Δ*(ιπλωματικό) *Σ*(ώμα), *Ο*.Η.Ε. = *θ*(ργανισμός) *Η*(νωμένων) *Ε*(θνών), *Ο*.Τ.Ε. = *θ*(ργανισμός) *Τ*(ηλεπικοινωνιών) *Ε*(λλάδος), *Μ*.Μ.Ε. = *Μ*(έσα) *Μ*(αζί) *Ε*(νημέρωσης). Αυτά χαρακτηρίζονται ως αρκτικόλεξα ή (σύμφωνα με μια διάκριση προκειμένου για σχηματισμούς από τα άκρα λέξεων, λ.χ. ΠΡΟ.ΠΟ.) **ακρωνύμια** (παρά το γεγονός ότι μια τέτοια διάκριση δεν αντιμετωπίζει σχηματισμούς, όπως Γ.Ε.ΕΘ.Α., ΠΑ.ΣΟ.Κ. κ.ά.). Είναι προφανές ότι τα *αρκτικόλεξα* | *ακρωνύμια* αποτελούν συντομογραφίες, που δηλώνονται μόνο με τα αρχικά (αρκτικά ή άκρα) γράμματα. Τα όρια δηλαδή ανάμεσα στη συντομογραφία και στο ακρωνύμιο δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα. Τέλος, είναι δυνατόν ένα ακρωνύμιο να εξελιχθεί σταδιακά σε λέξη, όταν ξεχαστεί (ή δεν είναι γνωστή) η ακρωνυμική της προέλευση π.χ. *ραντάρ* < *αγγλ.* radar < Ra(dio) D(etection) a(n)d R(anging), λέιζερ < *αγγλ.* laser < L(ight) A(mplification) (by) S(timulated) E(mission) (of) R(adiation).

αρκτικός¹, -ή, -ό **1**. αυτός με τον οποίο αρχίζει κάτι, αυτός που βρίσκεται στην αρχή: ~ φωνήν | *φθόγγος* ΣΥΝ. αρχικός 2. ΓΛΩΣΣ. **αρκτικοί χρόνοι** (του ρήματος) παλαιότερος μορφολογικός χαρακτηρισμός του ενεστώτα, μέλλοντα και παρακειμένου, από τους οποίους θεωρήθηκε ότι προέρχονται οι παράγωγοι ιστορικοί (παράτατικός, αόριστος, υπερεντέλικος). ΣΧΟΛΙΟ λ. προκαταρκτικός. [ETYM < αρχ. *άρχωμαι* «αρχίζω»].

αρκτικός², -ή, -ό ΓΕΩΓΡ. αυτός που σχετίζεται με την Άρκτο (σημ. 2), τον Βορρά: ~ *κλίμα* | *λαοί* (Εσκιμώοι, Λάπωνες) | *άλεπού* | *νησιά* ΦΡ. (α) **αρκτική ζώνη** το τμήμα της γήινης ή της ουράνιας σφαίρας γύρω από τον Βόρειο Πόλο ANT. ανταρκτική ζώνη (β) **αρκτικός κύκλος** ο γεωγραφικός κύκλος που διαχωρίζει την αρκτική ζώνη από την εύκρατη ΣΥΝ. πολικός κύκλος ANT. ανταρκτικός, νότιος, μεσημβρινός. — αρκτικά επίρρ. [ETYM αρλ. < άρκτος].

Αρκτικός **Ωκεανός** (ο) ο μικρότερος από τους πέντε ωκεανούς της Γης, που βρέχει τις ακτές της Σιβηρίας, της Β. Αλάσκας, του Β. Καναδά και της Γροιλανδίας, καλύπτεται από πάγους και μέσα σε αυτόν βρίσκεται ο Βόρειος Πόλος της Γης: *αλλιώς Βόρειος Παγωμένος Ωκεανός*. [ETYM Αντιδάν., < *αγγλ.* Arctic < αρχ. αρκτικός (βλ. λ.)].

άρκτος (η) **1**. (αρχαιοπρ.) η αρκούδα · **2**. **Αρκτός** (η) ο Βορράς και συνεκδ. ο Βόρειος Πόλος **3**. ΑΣΤΡΟΝ. (α) **Μεγάλη Αρκτος** αειφανής αστερισμός του Β. Ημισφαιρίου· είναι εύκολα αναγνωρίσιμη από τα επτά φωτεινά αστέρια που την απαρτίζουν (τα τέσσερα πρώτα σχηματίζουν το σώμα της άρκτου και τα τρία τελευταία την ουρά της) (β) **Μικρή Αρκτος** σημαντικός αστερισμός του Β. Ημισφαιρίου· ο τελευταίος αστέρας (Πολικός Αστέρας) της ουράς της χρησιμοποιείται για τον εντοπισμό του βορρά, επειδή ο Βόρειος Πόλος του ουρανού βρίσκεται σήμερα πολύ κοντά του.

[ETYM αρχ. < I.E. *tkso «καταστροφικός (εν. κυνελών με μέλι)», πβ. sanskr. raksas- «καταστροφή, πληγή», λατ. ursus «αρκούδα» (> *γαλλ.* ours, *ιταλ.* orso, *ισπ.* oso κ.ά.). Χαρακτηριστική είναι η σημ. *άλλων* IE λ. για το ζώο, π.χ. αρχ. *σλαβ.* medvědi «μελιφάγος», από όπου ρωσ. medved «αρκούδος», *σερβοκρ.* medvjed κ.ά., ενώ αρχ. *γερμ.* bezo «καφέ χρώμα», από όπου *αγγλ.* bear, *γερμ.* Bär, *σουηδ.* björn κ.ά., όλα με τη σημ. «αρκούδας». Στην επιστημονική ορολογία η λ. χρησιμοποιήθηκε ήδη από την Αρχ. στην ονομασία των αστερισμών **Μεγάλη Αρκτος** (Ursa Major) και **Μικρή Αρκτος** (Ursa Minor), παρότι το σχήμα τους δεν μοιάζει πολύ με αρκούδα].

Αρκτούρος (ο) ένα από τα λαμπρότερα αστέρια, χρώματος πορτοκαλί, που βρίσκεται στην προέκταση της ουράς της Μεγάλης Αρκτου (βλ. κ. λ. άρκτος).

[ETYM < αρχ. *Αρκτούρος* < άρκτος + -ορός < *δρος | *ούρος* «επιτηρητής, επόπτης», πβ. *δρομαι* | *όρουω* «επιστατώ, επιτηρώ», *παράλλ.*

τύπος του ρ. *ορώ* «βλέπω». Στη διεθνή επιστημ. ορολογία ο αστέρας αποκαλείται Arcturus. Η σύνδεση του β' συνθ. με τη λ. *ουρά*, ώστε η λ. να σημαίνει τον αστέρα που βρίσκεται στην ουρά της Μεγάλης Αρκτου, οφείλεται σε παρετυμολογία]. **αρκώ** ρ. αμετβ. {αρκεί... | άρκεσ-α (λόγ. ήρκεσα), -τηκα} **1**. είμαι σε επάρκεια, είμαι αρκετός για την ικανοποίηση μιας ανάγκης: *τα χρήματα αυτά μου αρκούν για να ζήσω* || *άρκεσε μια κουβέντα του, για να με εξυπηρετήσουν* ΣΥΝ. φθάνω **2**. (τριτοπρόσ. **αρκεί**) (α) είναι αρκετό, φθάνει, δεν χρειάζεται άλλο: ~, *ευχαριστώ* (β) συχνά αποτρεπτικά (προς κάποιον), για να μη συνεχίσει αυτό που κάνει ή λέει (φανερώνει ενόχληση, αγανάκτηση): ~! *Ούτε λέξη παραπάνω!* ΣΥΝ. αρκετά **3**. (μεσοπαθ. **αρκοῦμαι**) είμαι ικανοποιημένος με κάτι: ~ στα λίγα, *δεν χρειάζομαι πολλά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -εσα, *τελώ*. [ETYM < αρχ. *αρκώ* (-έω), αρχική σημ. «αποκρούω, προφυλάσσω», < I.E. *ark- «διασφαλίζω, προφυλάσσω», λατ. arx «ακρόπολη, φρούριο», exercitus «στράτευμα», *γαλλ.* arche «καβώτος», *αγγλ.* exercise «ασκήω» κ.ά. Από τις σημ. «προφυλάσσω», «αποκρούω» (Ομηρος), η λ. *αρκώ* δήλωσε στους τραγικούς ποιητές και τη σημ. «επαρκώ, φθάνω» και έκοιτε παρουσιάζει μεγάλη επίδοση στη δημιουργία συνθέτων (*επαρκώ, δι-αρκώ* κ.ά.)].

αρκώ - άρκεσα | ήρκεσα: -εσα, *όχι* -ησα. Το αρκώ σχηματίζει το αοριστικό θέμα σε -εσ- | -εστ- (αρκέσω | άρκεσα | ήρκεσα - αρκεστώ | αρκέστηκα κ.ά.) και *όχι* σε -ησ | -ηθ-, όπως τα περισσότερα ρήματα σε -ώ (πβ. *αγαπώ* - *αγάπησα* - *αγαπήθηκα*). Ομοια σχηματίζονται μερικά ρ. σε -ώ που το θέμα τους λήγει σε υγρό σύμφωνο (λ | ρ) ή έρρινο (μ | ν): *τελώ* - *τέλεσα* - *τέλεστηκα, κολώ* - *κόλεσα* - *καλόστηκα, φορώ* - *φόρεσα* - *φορέθηκα, μπορώ* - *μπόρεσα, χωρώ* - *χώρεσα* (αλλά *αποχώρησα*!), -*αιρώ* (δι-1 *εξ*-1 *αφ*-1 *αρω*...), -*αίρεσα*, -*αιρέθηκα, πονώ* - *πόνεσα* κ.ά.

αρκέσιος (ο) **1**. ο βασικός τύπος του κατεργάρη της παλιάς ιταλικής κωμωδίας **2**. (στις Αποκριές) αυτός που έχει μεταμφιεστεί με πολύχρωμη αμφίεση, όπως τους αρκεκίους **3**. (μτφ.) αυτός που έχει αλλοπρόσβαλο χαρακτήρα.

[ETYM < *ιταλ.* arlecchino < *παλ. γαλλ.* hellequin «στοργείο, κακοποιό πνεύμα» < μέσ. *αγγλ.* *Herle King, ονομασία γερμανικής θεότητας. Η σημ. «γελοιοποιός» οφείλεται στον γελοιοποιοίταλικο θίασού του 16ου αι., ο οποίος παρουσίαζε στο Παρίσι τον ρόλο του με τη μορφή του κακού πνεύματος hellequin διακομωδώντας το].

αρλούμπα (η) {χωρ. *γεν. πληθ.*} ανόητη κουβέντα, λόγος ρηχός, κενός νοήματος (συνήθ. στον πληθ.): *είπε μια -!* || *μη λες αρλούμπες* ΣΥΝ. σαλαμάρα, βλακεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αερολογίες, ανόητος*. [ETYM. Αβέβ. *ετόμω, πθ* < *αμπουρα (με αναγραμματισμό) < *ιταλ.* burla «αστείο» ή από *ιταλ. φρ.* alla burla «στα αστεία»].

αρλούμπας (ο) (οικ.) πρόσωπο που λέει αρλούμπες ΣΥΝ. *σαλαμάρας*.

αρμ επιφών.· στο τέλος στρατιωτικών παραγγεμάτων για την εκτέλεση ειδικών ασκήσεων με όπλο: *επ' όμω, ~!* (φέρει το όπλο στον ώμο) || *παρουσιάστε, ~!* (προτάζει το όπλο με επίσημο τρόπο) || *παρά πόδα, ~!* (τοποθετήστε το όπλο δίπλα στο πόδι). [ETYM < *γαλλ.* arme «όπλο» (στη φρ. présentez armes! «παρουσιάστε όπλα») < λατ. arma «όπλα»].

άρμα (το) {άρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. (στην αρχαιότητα) ακάλυπτο όχημα δίτροχο ή τετράτροχο, που το έσερναν *άλογα: δρεπανόροσ* ~ ΦΡ. (μτφ.) (α) **προσδόναι στο άρμα** (*κάποιον*) εξαρτώμαι από (κάποιον): *η κυβέρνηση είχε προσδέσει στο άρμα της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων* (β) **άρμα Θεάπιδος** θίασος που περιουδείε (από την εσφαλμένη πληροφορία ότι ο τραγωδός Θεσπις παρουσίαζε τα έργα του πάνω σε άρμα) **2**. το τεθωρακισμένο στρατιωτικό όχημα που κινείται με ερπύστριες και το οποίο διαθέτει πυροβόλο όπλο πάνω με περιστρεφόμενο πυργίσκο: *παρελάινον τα ~ μάχης* ΣΥΝ. *τανκ* · **3**. μετφόρο όχημα κατάλληλα στολισμένο για εορταστικές παρελάσεις: *στο καρναβάλι της Πάτρας παρέλασαν πρωτότυπα άρμα*. — **αρμικός**, -ή, -ό [1845]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ETYM < αρχ. *άρμα* < I.E. *ar- «συνδέω, συναρμώζω», πβ. λατ. arma (πληθ.) «όπλα», articulus «άρθρωση», *γαλλ.* armée «στρατιά», *αγγλ.* arm «όπλο, μπράτσο», *γερμ.* Arm «μπράτσο» κ.ά. Ομοίρρ. *άρ-μωζω, αρμονία, αρχ. άρ-αρ-ίσκω* «συνάπτα» κ.ά. Η δασύτητα της λ. *άρμα* πθ. οφείλεται σε επίθημα -smn, *ar-smn > sar-mn (μετάθεση δασύτητας) > *hamn > *άρμα*].

άρμα - άρματα - αρματολός. Και οι τρεις λέξεις ανάγονται στην ίδια I.E. ρίζα *ar-, που σημαίνει «συνδέω, συναρμώζω», ρίζα που σώζεται στα *αρμός, αρμόζω, αρμονία* κ.ά. Στην ίδια ρίζα ανάγεται το αρχ. *άρμα* (με υστερογενή δασύτητα), συνήθ. σε πληθ. (Ομηρος) με τις σημ. «πολεμικό όχημα» (πβ. σημερινά «άρματα μάχης») και «αγωνιστικό όχημα». Αρχική σημ. πθ. «(όχημα) συναρμωσμένο με άλογα» πβ. κ. άμαξα «μεταφορικό όχημα» (< άμα + άξων), «(όχημα) σε έναν άξωνα, τροχί συναρμωσμένοι σε έναν άξωνα». Σε αντίθεση προς το αρχ. *άρμα* (με δασεία), το νεότε. (σε πληθ.) **άρματα** (με ψιλή) είναι δάνειο (μεσν.), αναγόμενο στο λατ. arma «όπλα» (επίσης από τη ρίζα ar-). Αυτός που μαζεύει (και ασχολείται με) άρματα, ο **αρματολόγος*, έδωσε το επίσης νεότε. αρματολός, ενώ ο Γ. Χατζιδάκις πίστευε πως και από τη σημασία του το *αρματολός* («αρματολοί και κλέφτες») συνδέονταν με το *αμαρτολός* (αμαρτία) σε συμφυρμό με τα *άρματα: άρματα + αμαρτολός > αρματολός* (ή *αρματολός*, όπως γράφτηκε γι* αυτό τον λόγο παλαιότερα). Ωστόσο, η α' ετυμολογία (και η γραφή *αρματολός*) έχει επικρατήσει.

Αρμαγεδ(δ)ών (ο) {-ος, -α} **1.** ο τόπος στον οποίο, όπως αναφέρεται στην *Αποκάλυψη* του Ιωάννη, θα συντριφθούν οι εχθρικές προς τον Θεό δυνάμεις στη συντέλεια του κόσμου **2.** (μτφ.) καταστροφική μάχη, φονική σύγκρουση, σφαγή, αιματοχυσία.

[ETYM. < μτγν. *Αρμαγεδ(δ)ών* < εβρ. Har-Magedōn «βουό της Μεγιδ-δών». Η λ. απαντά μία και μοναδική φορά στην Κ.Δ., δηλώνοντας τη μάχη μεταξύ του Θεού και των «βασίλειών της Γης» κατά τη συντέλεια του κόσμου (*Αποκάλ.* 16,14 και 16). Η σήμ. «ολοκληρωτικός πόλεμος, καταστροφή», με την οποία επίσης χρησιμοποιείται σήμερα η λ., οφείλεται στις φονικές μάχες που είχαν λάβει χώρα στην περιοχή της αρχ. Μεγιδδών, μερικές από τις οποίες καταγράφονται στην Π.Δ.]. **αρμάδα** (η) ο μεγάλος πολεμικός στόλος: *απέπλευσε η τουρκική - από τον Βόσπορο.*

[ETYM. < βεν. armada «στόλος» ή < ισπ. armada < μτγν. λατ. armata, θηλ. του armatus «οπλισμένος» < armare < arma (πλ.θ.) «όπλα»]. **αρμαθιά** (η) (λαϊκ.) το σύνολο όμοιων πραγμάτων που έχουν περαστεί από σπάγκο ή σύρμα: *κρατούσε μια - κλειδιά || μας πρόσφερε μια - σόκα.* Επίσης αρμάθα.

[ETYM. < μεσν. *αρμάθι* (τό) < μτγν. *άρμάθιον*, υποκ. του αρχ. *άρμαθός* (βλ.λ.).] **αρμαθιάζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {αρμάθιασ-α, -θηκα, -μένος} κάνω αρμαθιά με όμοια πράγματα. — αρμάθιασμα (το). **αρμακάς** (ο) (διαλεκτ.) σωρός^α από πέτρες. [ETYM. < μτγν. *αρμακάς* < ακος (η) (με αφομοίωση και αλλαγή γένους) < αρχ. *άρμα* (βλ.λ.).] **αρμάρι** (το) → ερμάριο

άρματα (τα) {αρμάτων} το σύνολο του οπλισμού, τα όπλα: «για να ζωτούμε τ' - και τα χρυσά τσαπράζια» (Κ. Κρυσιόλλη) || *στ'άρματα, στ'άρματα!* (στα όπλα!) Φρ. *ρίχνω τ'άρματα* παραδίδομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρμα, ομόηχα.* [ETYM. μεσν. < λατ. arma «όπλα»]. **αρματογιάγος**, -ός, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που μεταφέρει άρματα (μάχη) **2. αρματογιάγος** (το) το πολεμικό πλοίο που έχει κατασκευαστεί ειδικά για τη μεταφορά και αποβίβαση αρμάτων μάχης και γενικότερ. στρατιωτικού υλικού και δυνάμεων. [ETYM. < *άρματα* + *-γιάγος* < *γιάγω*]. **αρματιλάτης** (ο) {αρματιλατών} πρόσωπο που οδηγεί άρμα (βλ.λ., σήμ. 1.) ΣΥΝ. ηνίοχος. — αρματιλασία (η) [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. *αρματιλάτης* < *άρμα*, -ατός, + *-λάτης* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ρ. *ελαίνω*, πβ. *στρατ-ηλάτης, ιζηλότης* κ.ά.]. **αρματοδρομία** (η) [μτγν.] {αρματοδρομιών} **1.** ο αγώνας δρόμου μεταξύ αρμάτων (δημοφιλής στην αρχαία Ελλάδα, τη Ρώμη και στο Βυζάντιο) **2.** η παρέλαση εορταστικών αρμάτων (βλ.λ., σήμ. 3): *λαμπρή είναι κάθε χρόνο η - στο καρναβάλι της Πάτρας.* — **αρματο-δρόμος** (ο) [μτγν.].

αρματολίκια (το) {αρματολικ-ιού {-ιών} ΙΣΤ. (στην Τουρκοκρατία) **1.** περιοχή υπό τον έλεγχο αρματολών: *οι Τούρκοι διύρασαν την Ελλάδα σε αρματολίκια || το - τον Αγράον 2.* (περιληπτ.) το σύνολο των αρματολών **3.** (συνεκδ.) το αξίωμα του αρματολού. [ETYM. < *αρματολός* + *-λίκια* (βλ.λ.).] **αρματολισμός** (ο) ΙΣΤ. (στην Τουρκοκρατία) το σύστημα προστασίας διαφόρων περιοχών από τους κλέφτες και γενικότερ. της τήρησης της τάξεως από ένοπλα σώματα αρματολών (βλ.λ.). **αρματολός** (ο) (παλαιότ. ορθ. *αρματολός*) ΙΣΤ. (στην Τουρκοκρατία) ένοπλος αξιωματικός, που δεν ανήκε στον τακτικό στρατό, αλλά σε ειδικό σώμα, το οποίο είχε υπό την εποπτεία του ορισμένη περιοχή (αρματολίκια), κυρ. για την προστασία της από τους ληστές, τους γνωστούς *κλέφτες* (πβ. λ. *κλέφτης*).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρμα, παρόνυμο.* [ETYM. < **αρματο-λόγος* «ο ασχολούμενος με τα άρματα», με σύγηση του ενδοφώνητικού -γ-, οπότε **αρματολόγος* > *αρματολός*]. **αρματώνω** ρ. μετβ. [μεσν.] {αρμάτω-σα, -θηκα, -μένος} (λογот.) **1.** εφοδιάζω με πολεμικό υλικό, εξοπλίζω: *αρματώθηκε σαν αστακός • 2.* (λαϊκ.) (α) (για πλοίο) εξασφαλίζω τον εξάρτισμο ιστιοφόρου πλοίου (αρματωσιά) για ταξίδι: *βάρκα θ' αρματώσω* ΑΝΤ. Ξαρματώνω (β) (για δίχτυ) προσαρμώζω στο δίχτυ τα σχοινιά, μαζί με τους φελλούς και τα βαριδία. — αρματώμα (το) [μεσν.]. **αρματωσιά** (η) [μεσν.] **1.** ο οπλισμός ενόπλου **2.** ο εξαρτισμός ιστιοφόρου πλοίου. **αρμέ** επίθ. {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. ενισχυμένος, οπλισμένος μόνο για το μετόν (σκυρόδεμα) (βλ. λ. *μετόν, σκυρόδεμα, οπλίζω*). [ETYM. < γαλλ. armé «οπλισμένος» < ρ. armer < arme «όπλο» (< λατ. arma)]. **αρμέγω** ρ. μετβ. {άρμε-ξα, -χτηκα, -μένος} **1.** πιέζω με τα χέρια ή με μηχανικό σύστημα (στη βιομηχανική παραγωγή) τους μαστούς θηλυκού θηλαστικού (λ.χ. αγελάδας) για την παραγωγή και συγκέντρωση γάλακτος **2.** (καθημ.-μτφ.) αποσπώ (συνήθ. κατ' εξακολούθηση) χρήματα από κάποιον, μειώνω το εισόδημα (κάποιου) αφαιρώντας του συνεχώς ποσά: *τον βρήκε κορόιδο και τον άρμεζε* ΣΥΝ. *ξεζουμίζω.* — **άρμεγμα** (το).

[ETYM. μεσν. < **άμέγω* < αρχ. *άμέγω* (με αντιμετάθεση) < ά- προ-θεμ. + I.E. *melg- «εκμιζώ, σκουπίζω», πβ. σανσκρ. mārs-mi «σκουπίζω», λατ. mulgere «αρμέγω», ρουμ. mulge, ιταλ. mungere, αγγλ. milk /<γάλα - αρμέγω», γερμ. melken «αρμέγω» κ.ά.]. **άρμενα** (τα) → άρμενο

Αρμενία (η) **1.** περιοχή της Εγγύς Ανατολής, που κατανέμεται γεωπολιτικά μεταξύ της Τουρκίας, του κράτους της Αρμενίας και του Ιράν **2.** (αρμ. Hayastani Hanrapetut' yan = Δημοκρατία της Αρμενίας) κράτος Ν. του Καυκάσου, πρώην Δημοκρατία της Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Εριβάν ή Ερεβαν, επίσημη γλώσσα την Αρμενική και νό-

μισμα το ντραμ. — **Αρμένιος** κ. (λαϊκ.) Αρμένης (ο), **Αρμενία** κ. **Αρμενίσσα** (η), **αρμενιάκος**, -ή, -ό (βλ.λ.), **Αρμενικά** κ. (λαϊκ.) Αρμενικά (τα).

[ETYM. μτγν. < αρμ. Aram, όνομα ενός από τους γενάρχες της φυλής, που έζησε στις αρχές της 2ης χιλιετίας π.Χ. Στον προκατόχο του Hayk | Haykân, ιδρυτή της φυλής, οφείλεται η αρμ. ονομασία Hayastan (< Haykazân)]. **αρμενιάκος**, -ή, -ό [μτγν.] κ. **αρμενιάκος** [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την Αρμενία ή τους Αρμένιους: Φρ. *αρμενική επίσκεψη* || *βίζιτα* επίσκεψη που διαρκεί πάρα πολύ (προκαλώντας συχνά ενόχληση). Επίσης (λαϊκ.) αρμένικος, -η, -ο.

αρμενιάκος ή αρμενιάκος; Κανονικά τα επίθ. από ονόματα με -ι-, όπως -ία (Αρμενία) ή -ιος (Αρμένιος), σχηματίζονται σε -ακός: αρμεν-ακός (πβ. ήλιος - ηλιακός, Πόντιος - ποντιακός [αλ λά Πόντος - ποντικός], Πελοποννήσιος - πελοποννησιακός, οικία - οικιακός, κοιλία - κοιλιακός, αιτία - αιτιακός κ.ο.κ.). Μαρτυρείται αρχ. τύπος επιθέτου σε -κος (αρμενιάκος), ανάλογος προς άλλα (κατονικά) επίθ. σε -ικός (ελληνικός, αττικός, ινδικός κ.ά.). ο τ. αρ-μέν-ικος είναι νεότερ. από το Αρμένης. → ακός

αρμενίζω ρ. αμετβ. {αρμενίσα} **1.** ταξιδεύω με ανοιχτά πανιά στο πέλαγος: *το καράβι αρμενίζε στ' ανοιχτά*-Φρ. (α) (παροιμ.-ειρων.) ή *στραβός ειν' ο γιάλος* ή *στραβός αρμενίζουμε* πως για κάτι που δεν πάει καλά προφανώς φταίμε οι ίδιοι (και όχι το ίδιο το πράγμα) (β) (μτφ.) *όπως τον βρίσκω τον καιρό, έτσι τον αρμενίζω* ανάλογα με τις περιστάσεις προσαρμώζω τη συμπεριφορά, τη στάση μου (γ) *εδώ καράβια χάνονται, βαρκοκύες αρμενίζουν* βλ. λ. χάνω **2.** (μτφ.) γυρίζω, περιφέρονται χωρίς σκοπό: *που αρμενίζεις μέρα-νύχτα*; ΣΥΝ. *τριγυρνάω* Φρ. *που αρμενίζει | τρέχει ο νους σου*; *που τρέχει το μυαλό σου*, τι σκέφτεσαι και έχεις απορροφηθεί; — αρμενίσμα (το). [ETYM. μτγν. < αρχ. *αρμενον*].

αρμενιάκος, -ή, -ό → αρμενιάκος
αρμενιστής (ο) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. ο ναυτικός που ασχολείται με τα άρμενα και γενικότερ. με την αγκυροβόληση και όσα αφορούν στον πλοο.

άρμενο (το) (λαϊκ.) το πανί ιστιοφόρου πλοίου- (συνήθ. στον πλθ.) τα πανιά και γενικότερ. ό,τι χρειάζεται ένα ιστιοφόρο πλοίο (ιστοί, σχοινιά, κερπίες, εξαρτήματα αγκύρων κ.ά.) ΣΥΝ. *ξάρτια.* [ETYM. < αρχ. *άρμενα* (πλθ.) από τη μτχ. παρικ. *αρμενος* «συνδεδεμένος, προσαρμοσμένος» του ρ. *άραρίσκο* «κατασκευάζω, συνδέω». Ομόρρ. *άρροβ(ν), άρμα, αρμάς* κ.ά.].

αρμεξιά (η) κάθε κίνηση σύσφιξης των μαστών κατά το άρμεγμα για τη λήψη γάλακτος και συνεκδ. η ποσότητα γάλακτος που παίρνουμε κάθε φορά που άρμεγουμε: *με δέκα - είχε γεμίσει το καρδάρι γάλα.*

άρμη (η) → άλμη
αρμίδι κ. **αρμίδι** (το) {αρμίδ-ιού {-ιών} (λαϊκ.) σύνεργο που χρησιμοποιείται από ψαράδες και ναυτικούς- αποτελείται από λεπτό και πυκνοπλεγμένο σχοινί, στην άκρη του οποίου σχηματίζεται κόμπος από όπου κρεμούνται αγκίστρια ή βαριδιά- χρησιμοποιείται επίσης για να σύρονται πίσω του οι χονδρότεροι κόβιοι των πλοίων για την πρόσδεση τους κ.ά. ΣΥΝ. (υ)βιλιά. [ETYM. < αρμίδι, υποκ. του αρχ. *αρμιά* < *αρμος*].

αρμίδι γη (η) **1.** το σημείο στο οποίο συνταιριάζονται δύο αντικείμενα: *χάλασε η - της πόρτας με το κούφωμα* ΣΥΝ. αρμός **2.** (συνεκδ.) η σύνδεση, η συναρμολόγηση δύο ή περισσότερων στοιχείων: *περιτεχνή - προτάσεων* ΣΥΝ. συναρμολογία, άρθρωση. [ETYM. < μτγν. *άρμογη* < αρχ. *αρμιάς*].

Αρμόδιος (ο) { -ου κ. -ιου} **1.** αρχαίος Αθηναίος, ο οποίος μαζί με τον φίλο του Αριστογείτονα σκότωσε το 514 π.Χ. τον Πεισιστρατιδή τύραννο Ίππαρχο' γι' αυτό ονομάστηκαν «τυραννοκτόνοι» **2.** μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. < αρχ. *Άρμόδιος* < επίθ. *αρμόδιος* (βλ.λ.).]

αρμόδιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει δικαιοδοσία σε ένα θέμα, σε συγκεκριμένο τομέα: *υπάλληλος | επιτροπή | αρχή || καθ' ύλην η - δικαστήριο* ΣΥΝ. ειδικός **2. αρμόδιοι** (οι) {αρμοδι-ων, -ους} οι πολιτειακοί λειτουργοί που έχουν την ευθύνη λήψης αποφάσεων για τα ποικίλα κοινωνικά θέματα: *οι - κλείνουν τ' αφτιά τους στις εκκλήσεις για λήψη μέτρων.* — **αρμοδίως** επίρρ. [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. *αρμόδιος* < *αρμόζω* (< **αρμόδ-ιω*)].

αρμοδιότητα (η) [μεσν.] {αρμοδιότητων} **1.** η νόμιμη εξουσία που έχει κάποιος να εκτελεί ορισμένα καθήκοντα και να προβαίνει σε συγκεκριμένες πράξεις: *έχω | παραχωρώ την - || ξένη ~ || (ένα θέμα) υπάγεται | εμπίπτει | ανήκει στην - (κάποιου) || δεν είναι της - μου || εκτός της - μου* ΣΥΝ. δικαιοδοσία ΑΝΤ. αναρμοδιότητα **2.** (συνεκδ.) (α) το (συνήθ. προκαθορισμένο) σύνολο θεμάτων που τα οποία κάποιος είναι αρμόδιος λόγω της θέσεως ή της ειδικότητας του: *σφαίρα | κύκλος | έκταση | περιοχή | πεδίο της - κάποιου* (β) (στον πλθ.) τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που έχει κανείς λόγω της θέσης του σε ιεραρχική κλίμακα: *συχρό είναι το φαινόμενο να παρατηρείται σύγχυση αρμοδιοτήτων ανάμεσα σε συναρμόδια υπουργεία || σύγχυση αρμοδιοτήτων* || *έχουν περιοριστεί οι ~ του προέδρου της Δημοκρατίας || ενήργησε μέσα στο πλαίσιο των ~ του* ΣΥΝ. καθήκοντα **3.** ΝΟΜ. (α) το ποσοστό δικαιοδοσίας που έχει κάθε δικαστήριο για την εκδίκαση διαφορών και υποθέσεων, το όριο μέσα στο οποίο κάθε δικαστήριο μπορεί να ασκήσει τις λειτουργίες του ως προς τη φύση της εκδικαζόμενης υπόθεσης (*καθ' ύλην ~*), ως προς τη σχέση εδαφικής περιοχής για την εκδίκαση υποθέσεως (*κατά τόπον ~*) και ως προς τον χρόνο (*κατά χρόνον ~*) ή ως προς τις ειδικές εξουσίες του (*κατά λειτουργίαν ~*): *το δικαστήριο δεν έχει - να εκδικάσει την υπόθεση* (β) (για διοικητικό όργανο) η προβλεπόμενη στον νόμο ικανότη-

τα του οργάνου αυτού να εκδίδει διοικητικές πράξεις ή να τελεί άλλες νομικές ή ακόμη και υλικές πράξεις (γ) **δέσμια αρμοδιότητα** η αρμοδιότητα που έχει κάποιο διοικητικό όργανο όταν, εφόσον διαπιστώσει ότι συντρέχουν οι προβλεπόμενες από τους κανόνες δικαίου πραγματικές ή νομικές προϋποθέσεις για την εφαρμογή τους, είναι υποχρεωμένο να προχωρήσει στην έκδοσή της διοικητικής πράξης η οποία επιπεριέχει ατομική ρύθμιση με προκαθορισμένο από τους κανόνες αυτούς περιεχόμενο ΑΝΤ. διακριτική ευχέρεια.

αρμόζω ρ. μετβ. {ήρμος-α, αρμός-ηκα, -μένος} 1. συνταιριάζω, συναρμολογώ (δύο ή περισσότερα πράγματα) ΣΥΝ. μοντάρω · 2. ταιριάζω (σε κάποιον), είμαι κατάλληλος γι' αυτόν: δεν σου **αρμόζουν** *τέτοιο φίλο* 3. (το τριτοπρόσ. **αρμόζει, αρμόζουν**) είναι σύμφωνο με το σωστό και το πρέπει: δεν σου **αρμόζει** *τέτοια συμπεριφορά* || *αντίς οι εκφράσεις δεν αρμόζουν σε κυρία* 4. (η μητ. **αρμόζων, -ούσα, -ον**) αυτός που είναι σύμφωνος με το σωστό και το πρέπει: *δεν είναι αυτός ο αρμόζων τρόπος να διεκδικήσεις τα δικαιώματά σου*. — αρμωση (η) [μτγν.] (σημ. 1). ^

[ETYM < αρχ. **αρμόζω** | **ἀρμόττω**. ο μορφολογικός σχηματισμός των παράλληλων αυτών τύπων δείχνει ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά θέματα. Επομένως, το **ἀρμόττω** < ***ἀρμό-τάς** (πβ. μυκ. a-mo-ta) < **αρμός**, ενώ το **αρμόζω** < ***αρμόδ-ζω** | **ἀρμόδ-ζω** < **αρμός**. Ομόρρ. **αρμωστής, άρμα, αρμονία**. Βλ. κ. **αρμός**].

αρμοκαλύπτω (το) {αρμοκαλύπτρ-ου | -ων} πηγάκι από διάφορα υλικά, που χρησιμοποιείται στις κατασκευαστικές εργασίες για την κάλυψη των αρμών για διακοσμητικούς λόγους. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. butt-strap].

αρμολογηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η συναρμολόγηση, η κατάλληλη τοποθέτηση και σύνδεση των εξαρτημάτων από τα οποία αποτελείται ένα σύστημα, μηχανήμα, όπλο κ.λπ., ώστε να σχηματίσουν την ολοκληρωμένη μορφή του: *οι στρατιώτες ασκούνταν στη λύση και την ~ των όπλων τους* · 2. η έγχυση πρόσθετου (αραιού) κονιάματος στους αρμούς μεταξύ των πλακών. Επίσης **αρμολόγημα** (το) [1889] (κυρ. σημ. 2).

αρμολογία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους επιμέρους στοιχεία, ώστε να αποτελέσουν ένα όλον: η ~ των *μαδερικών κατά την κατασκευή ενός σκάφους*.

αρμολογώ ρ. μετβ. {αρμολογείς... | αρμολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. συνδέω επιμέρους στοιχεία έτσι, ώστε να αποτελέσουν ένα όλον ΣΥΝ. συναρμολογώ, μοντάρω · 2. γεμίζω με κονιάμα τους αρμούς τοιχοποιίας ή πλακών. [ETYM. < μτγν. **αρμολογώ** (-έω) < **αρμός** + **-λογώ** < **λόγος**].

Αρμονία (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη του Άρη και της Αφροδίτης, σύζυγος του Κρόνου. [ETYM αρχ. κύρ. όν. < **αρμονία** (βλ. λ.).]

αρμονία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η σύμμετρη διάταξη των μερών προς το σύνολο: η ~ των *άκρων προς το σώμα* | *των νοηματικών εννοιών κειμένου* || η ~ του *σώματος προκαλεί τον θαυμασμό* ΣΥΝ. ευρυθμία, αναλογικότητα, συμμετρία ΑΝΤ. ασυμμετρία, δυσαναλογία 2. η ομαλή σχέση, η σχέση ισορροπίας, όπου κανείς δεν υπάρχει ή αναπτύσσεται εις βάρος άλλου: ~ στις *σχέσεις ενός ζεύγους* | *στη σχέση ανθρώπου και φύσης* || *οι σχέσεις των δύο πολιτικών βρίσκονται σε πλήρη ~* ΑΝΤ. *δυσαρμονία* 3. ΜΟΥΣ. (α) η συνήχηση των μουσικών φθόγων, το συνηχητικό φαινόμενο (θεωρείται ότι μαζί με τον ρυθμό και τη μελωδία αποτελούν τα τρία βασικά στοιχεία της μουσικής) (β) ο κλάδος των μουσικών σπουδών που μελετά τις συγχορδίες και τον τρόπο της γραφής τους και των συνδυασμών τους στο πλαίσιο της μουσικής σύνθεσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμμετρία*.

[ETYM < αρχ. **αρμονία** < **αρμών** < ***ar-smn**- (με πρόληψη της δασύτητας) < I.E. ***ar-** «συνάπτω, συναρμώζω». Ομόρρ. αρχ. **αρ-αρ-ιακός** «συνδέω, συνάπτω», **άρμα, αρμόζω** κ.ά. Η λ. **αρμονία** χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως τεχνικός όρος, δηλώνοντας το μέσο συνδέσεως και, κατά συνέπεια, το ίδιο το αποτέλεσμα της συναρμογής. Η σημασιολογική του επέκταση αργότερα περιέλαβε επίσης τη συμμετρική διάταξη πραγμάτων, ήνων και φαινομένων, τη γενικότερη εύτακτη αναλογία. Η λ. *πέρασε* σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. *harmony*, γαλλ. *harmonie*, γερμ. *Harmonie* κ.ά.].

αρμονικά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό μουσικό όργανο με μ'ταλλικά γλωσσίδα, τα οποία παλλόμενα παράγουν μουσική, όπως η φυσαρμόνικα (βλ. λ.), το ακόρντον (βλ. λ.).

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. *armonica* < λατ. *harmonicus* < αρχ. **αρμονικός**].

αρμονικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από αρμονία: ~ σώμα || ο *καλλιτέχνης είχε δημιουργήσει ~ σύνολα από διάφορα υλικά* || η ~ *μυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού* ΣΥΝ. σύμμετρος, κανονικός ΑΝΤ. ασύμμετρος, δυσαρμονικός, δυσανάλογος 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από πνεύμα σύμπνοιας, συνεργασίας, αγάπης κ.λπ.: ~ *συμβίωση ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας* | *της οικογένειας* || η ~ *συνύπαρξη κομμάτων* | *συζύγων* | *αντίθετων απόψεων* | *ιδεολογιών* ΣΥΝ. εύρυθμος, εύαρμωστος, κανονικός, απρόσκοπτος, ειρηνικός ΑΝΤ. διαταραγμένος, δυσαρμονικός 3. ΜΟΥΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με την αρμονία (βλ. λ., σημ. 3): ~ *ήχος* | *ρυθμός* ΣΥΝ. μελωδικός (β) **αρμονικοί φθόγγοι** ο πρώτος, ο τρίτος, ο πέμπτος και ο όγδοος φθόγγοι μιας κλίμακας (γ) αρμονική (η) η συχνότητα που αποτελεί ακέραιο πολλαπλάσιο της ίδιας (θεμελιώδους) συχνότητας και η οποία παράγεται όταν ένα σώμα (λ.χ. μια χορδή) δονείται (εκτελεί ταλάντωση). — αρμονικά επίρρ., αρμονικότητα (η) [1838].

αρμόνιο (το) {αρμονι-ου | -ων} 1. (παλαιότ.) μουσικό όργανο με πλήκτρα, που μοιάζει με το πιάνο (βλ. λ.) και παράγει ήχο με ειδικό σύστημα, που διοχετεύει σε αυτό αέρα 2. το ηλεκτρονικό αντίστοιχο όργανο με ενσωματωμένο μεγάφωνο αποτέλεσε πρόδρομο του συνθετι-

στή (συνθεσάιζερ, βλ. λ.). [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. *armonio* < *armonia* < λατ. *harmonia* < αρχ. **αρμονία**].

αρμός (ο) 1. (α) η γραμμή που σχηματίζεται στα σημεία επαφής δομικών υλικών (πλακών, πλακιδίων, τοίβλων κ.ά.) σε μια κατασκευή (β) (ειδικότ.) το κενό μεταξύ των στοιχείων που συναρμώζονται, το οποίο γεμίζει με στεγανοποιητικό ή συνδετικό υλικό (κονιάμα) ΣΥΝ. αρμογή, ραφή 2. (συνεκδ.) η σύνδεση μεταξύ δύο ή περισσότερων στοιχείων 3. (ειδικότ.) το σημείο συνάρθρωσης των οστών ΣΥΝ. άρθρωση, κλειδώση.

[ETYM < αρχ. **αρμός** < ***ar-smn** (με πρόληψη της δασύτητας) < I.E. ***ar-** «συνάπτω, συναρμώζω», πβ. *σανσκρ. itmās «μπράτσο»*, λατ. *armus «ώμος»*, γαλλ. *armer «οπλίζω»*, αγγλ. *arm «μπράτσο»*, γερμ. *Arm*. Ομόρρ. **άρμα, αρμόζω, αρμονία, αρχ. αραρίσκω** «συνδέω, συνάπτω» κ.ά.].

άρμωση (η) → αρμόζω

αρμοστία (η) → αρμοστία

αρμοστής (ο) ανώτατος αξιωματούχος (κρατικός υπάλληλος, διπλωμάτης) που αποστέλλεται από τη χώρα του ως ανώτατος διοικητής εξαρτημένης ή υποτελούς περιοχής: ο *Αρχηγός ~ των Ιονίων Νήσων* Φβ. *ύπατος αρμοστής* (i) (παλαιότ.) ο αρμοστής που έχει την εντολή να κυβερνήσει ξένη (υποτελή, εξαρτημένη) χώρα έχοντας όλες τις εξουσίες: *οι ~ της Μ. Βρετανίας στις αποικίες της* (ii) ο διπλωματικός εκπρόσωπος της Μ. Βρετανίας σε χώρες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας (iii) αξιωματούχος του Ο.Η.Ε. [ETYM. < αρχ. **αρμοστής** < **ἀρμόστω** (βλ. λ. **αρμόζω**)].

αρμοστία κ. (εσφαλμ.) **αρμοστία** (η) {αρμοστιών} 1. το καθεστώς διοίκησης εξαρτημένης περιοχής από αρμοστή (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) το αξίωμα του αρμοστή 3. (συνεκδ.) το κτήριο όπου εδρεύει ο αρμοστής. [ETYM. < **αρμοστής**- πβ. και **παιδαρστής** - **παιδαρσσία**, **ιεροτελεστής** - **ιεροτελεστία**].

αρμοστόκος (ο) στόκος που τοποθετείται στους αρμούς.

αρμοστός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αρμώσει, ταίριαζει: ο ταίριαστός ΣΥΝ. κατάλληλος, αρμόζων ΑΝΤ. *ανάρμωστος, αταίριαστος*.

αρμπαρρίζα κ. **αρμπαρρίζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) καλλωπιστικό και αρωματικό φυτό που χρησιμοποιείται στον αρωματισμό γλυκών του κουταλιού και φαγητών και το αφένημα του διευκολύνει την πέψη.

[ETYM. < ιταλ. *erba rosa*, κατά λέξη «φυτό ρόδινου χρώματος», με παρετυμολογική επίδραση της λ. *ρίζα*].

αρμπιτράζ (το) {άκλ.} η αγορά αγαθών (καθώς και ξένου συναλλάγματος, τίτλου, χρυσού) σε χαμηλές τιμές και η ταυτόχρονη μεταποίηση του σε άλλη αγορά, όπου τα αγαθά αυτά έχουν υψηλότερες τιμές, ώστε να επωφεληθεί ο έμπορος από τη διαφορά. [ETYM. < γαλλ. *arbitrage* < παλ. γαλλ. *arbitrer* «δικάζω, κρίνω» < λατ. *arbitr* «διαιτητής, κριτής»].

άρμπουρο (το) → άλμπουρο

άρμπουρα (η) → αλμπουρα

αρμυρήθρα (η) {αρμυρήθρων} κάθε φυτό που φυτρώνει κοντά στη θάλασσα.

[ETYM. < **αρμύρα** + παραγ. επίθημα **-ήθρα**, πβ. *δαχτυλ-ήθρα, μπουρμπούλ-ήθρα, κηρ-ήθρα* κ.ά.].

αρμυρίζω ρ. → αλμυρίζω

αρμυρίκι (το) → αλμυρίκι

αρμυρός, -ή, -ό → αλμυρός

αρνάδα (η) η αρνάδα (βλ. λ.). [ETYM. Κατά το *αμνάδα* με παρετυμολ. πύδραση της λ. *αρνί*].

αρνίκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το μικρό αρνί: ~ *γάλακτος* || «~ *άσπρο και παχό, της μαννας του καμύρι*» (παλαιότ. παιδικό ποίημα) 2. (μετ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο πράο, αθώο και άκακο- Φβ. (α) **κάνω** (**κάποιον**) **αρνικά** ημερεύω, τήσασεω (κάποιον), ώστε να γίνει υπάκουος και ήσυχος (β) **η στρίγγλα που έγινε αρνικά** (από την κομηδία του Σαίξπηρ, *The Taming of the Shrew* «Το ημερώμα της στρίγγλας») για γυναίκα που με κατάλληλη αντιμετώπιση απέβαλε την επιθετική της συμπεριφορά και έγινε υπάκουη (γ) **αρνικά του Θεού** ως χαρακτηρισμός για πολύ ήσυχο και αγαθό άνθρωπο.

Αρναούτης (ο) (Αρναούτηδες), **Αρναούτσια** (η) {Αρναουτιστών} πρόσωπο αρβανιτικής καταγωγής. — αρναούτικος, -ή, -ο. [ETYM. < τουρκ. *Arnavut* < μεσν. *Αρβανίτης* (βλ. λ.).]

άρνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η απόρριψη, η μη αποδοχή (θέσεως, δόγματος, πολιτικής, εντολής, υποχρέωσης κ.λπ.): ~ *ψηφόν* | *υπακοής* | *εργασίας* | *εκτελέσεως* διαταγής ΣΥΝ. απόκρουση 2. στάση ή συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από συστηματική αδιαφορία ή αντίδραση σε εξωτερικές απαιτήσεις: *πάντοτε προβάλλει ~ σε ό, τι του λεί* 3. ΓΛΩΣΣ. ο τρόπος με τον οποίο δηλώνουμε σε μια γλώσσα ότι κάτι δεν είναι αληθές ή δεν ισχύει- σε προτάσεις όπως π.χ. «*Η αδελφή μου δεν χορεύει*», ο ομιλητής δεσμεύεται ότι αληθεύει η αρνητική δήλωση | πληροφορία του ότι η αδελφή του δεν χορεύει ΑΝΤ. *κατάφαση* 4. ΦΙΛΟΣ. (α) το να αντιπαράσσεται σε κάτι που υπάρχει ένα άλλο που το αποκλείει ή το αναρεί: το «*μηδέν είναι η ~ του «είναι»*» (β) το να μη δέχεται κανείς την ύπαρξη ή τον τρόπο υπάρξεως (προσώπου ή πράγματος): η ~ *του Θεού* 5. ΣΤΡΑΤ. η ανυπακοή σε ανώτερο: ~ *εκτελέσεως διαταγής αξιωματικού* 6. η αποφυγή εκτελέσεως διατεταγμένης υπηρεσίας ή οφειλόμενης υποχρέωσης (που τιμωρείται ποινικά). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω*. [ETYM. < αρχ. **άρνησις** < **αρνούμαι**].

ΣΧΟΛΙΟ Από τις πιο συχνές ανάγκες στη γλωσσική μας επικοινωνία είναι να εκφραστούμε αρνητικά σε μια γνώμη ή κρίση μας για κάτι, σε μια διαπίστωση ή πληροφορία, επίσης σε κάτι που δεν θέ-

λουμε ή απαγορεύουμε να γίνει ή και σε ερώτηση μας. Η διαφω-
νία, η απόρριψη, η απαγόρευση, γενικά ό,τι δεν είναι θετικά (κα-
ταφατικά) επισημειωμένο, ανήκει στη σφαίρα της άρνησης- διατυπώνον-
ται αποφατικά ή αρνητικά. Η ελληνική γλώσσα (αρχαία, μεσαιω-
νική και νέα), αντίθετα προς πολλές άλλες, δήλωσε την άρνηση με
μια πρωτότυπη και εύστοχη διαφοροποίηση: άρνηση δεν (αρχ.
ελλην. ου | ουκ) - άρνηση μη (και αρχ. μη). Το δεν χρησιμοποιεί-
ται στη διατύπωση αρνητικών κρίσεων (διαπιστώσεων, γνωμών,
πληροφοριών κ.τ.ό.): δεν ήλθε - δεν γνωρίζουν - δεν κατασκευά-
ζεται κ.λπ. Το μη στη διατύπωση αρνητικών επιθυμιών (απαγορεύ-
σεων, προσταγών, αμφιβολιών κ.τ.ό.): μην έλθεις - να μην απαντή-
σω: -ας μη νομίζουμε - μη γνωρίζοντας - να μην το σκέφτεται. Γε-
νικά έχουμε: δεν + οριστική ρημάτων - μη + υποτακτική | προ-
στακτική (συνήθως να | ας) | μετοχή: δεν γράφω | δεν έγραφα | δεν
θα γράφω... - μη γράφεις | να μη γράφει | ας μη γράψει | μη γρά-
φοντας. Όταν η άρνηση απλώνεται σε δύο (αποφατικές ή αρνητι-
κές) προτάσεις, τότε χρησιμοποιούνται για μεγαλύτερη έμφαση τα
ούτε και μήτε: δεν ήλθε ούτε τηλεφώνησε - μη μιλάς μήτε να κου-
ράζεσαι - ούτε ήλθε ούτε (και) τηλεφώνησε - μήτε να μιλάς μήτε
(και) να κουράζεσαι.

Στους μεσαιωνικούς χρόνους, όπως το ουδέν (ουδέτερο του ουδείς)
εξελεγχθηκε σε δεν, έτσι και τη θέση του ουδείς, ουδεμία, ουδέν πη-
ρε βαθμίδων ή αρνητική φράση καν εις, καν μία, καν εν, που εξε-
λεγχθηκε τελικά στις λέξεις (αντωνυμίες) κανείς, καμμία |
καμμία, κανέν(α) (από όπου μετά και κανέννας κοντά στο κανείς).
Η αρχική σημ. των φράσεων αυτών (καν εις - ούτε ένας) ρύθμισε
και τη σύνταξη τους: κανείς | κανέννας δεν ήλθε - κανείς | κανέννας
μη φύγει, ήτοι κανείς + δεν | μη. Το ίδιο ισχύει και με την εκφορά
του τίποτε, καθώς και των αντιστοίχων επιρρημάτων: τίποτε + δεν
| μη, καθόλου + δεν | μη, πουθενά + δεν | μη, ποτέ + δεν | μη.
Προσοχή! Οσάκις χρησιμοποιείται (για έμφαση ή σε επισμότερο
ύφος) το ουδείς, εξακολουθεί να συντάσσεται χωρίς άρνηση:
ουδείς υπέγραψε τη συμφωνία (όχι *ουδείς δεν υπέγραψε...Α) ή κα-
νείς δεν υπέγραψε. Ομοίως: ουδέποτε θέλησε να εκμεταλλευθεί (όχι
*ουδέποτε δεν προσπάθησε...Α) ή ποτέ δεν θέλησε... Όταν πρόκειται
να δοθεί αρνητική απάντηση σε ολοκληρωτή πρότα-
ση, χρησιμοποιείται ελλειπτικά το επίρρ. όχι: -Θα έλθεις; -Όχι
(ενν. δεν θα έλθω). Το όχι (από το αρχ. ουχί < ουχ | ουκ) χρησι-
μοποιείται και με ονόματα: ήταν δάσος, όχι τιμορία. Η άρνηση,
προκειμένου για ονόματα, δηλώνεται και με σύνθετα και
παράγωγα: έμπειρος - ά-πειρος - απείρια, ευγενής - α-γενής -
αγένεια, ισχυρός - αν-ισχυρός, ικανός - αν-ίκανός - ανικανότητα.
Τα αρνητικές σημασιές ονόματα είναι γνωστά ως στερητικά. Τέ-
λος, άρνηση δηλώνεται και λεξιλογικά με ρήματα και παράγωγα
τους: αρνούμαι, διαφωνώ, απορρίπτο, αποκλείεται κ.τ.ό.

→ α | αν- στερητικό

αρνησιδικία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η παράλειψη του δικαστη-
ριου να εκδώσει διαδικαστική πράξη την οποία έχει υπηρεσιακό κά-
θηκον να εκδώσει, και ίδιος δικαστική απόφαση αναφορικά προς αί-
τημα δικαστικής προστασίας που εκκρεμεί.

αρνησίθεος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν πιστεύει σε Θεό ή αρνείται
την ύπαρξη του Θεού ΣΥΝ. άθεος, ασεβής, αντίθεος. — αρνησίθεα
(η) [μτγν.].

αρνησίθρησκος, -η, -ο [1856] αυτός που απαρνείται τη θρησκεία του
ή δ'ν ανέχεται καμία θρησκεία. — αρνησίθρησκία (η) [1812].

αρνησικυρία (η) [1859] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. 1. το δικαίωμα του αρχη-
γού κράτους να μην κυρώνει έναν νόμο· το βέτο: απόλυτη | αναβλη-
τική ~ 2. (Διεθνές Δίκαιο) το δικαίωμα να αρνείται κράτος-μέλος διε-
θνούς οργανισμού (π.χ. του Ο.Η.Ε.) την επικύρωση συλλογικής από-
φασης, με αποτέλεσμα να αποτρέπει την εφαρμογή της ΣΥΝ. βέτο.
[ΕΤΥΜ. < άρνηση + -κυρία < κύρος, απόδ. του διεθνούς όρου veto (βλ.
λ. βέτο)].

αρνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το αρνή ή (για κρέας) που
είναι από αρνή: ~ παιδάκια. ΣΧΟΛΙΟ λ. χοιρινός.

αρνησίπατρις (ο/η) [1864] {αρνησίπατριδ-ος | -ιδες, -ιδών} πρόσωπο
που απαρνείται την πατρίδα του ΣΥΝ. προδότης, εξωμότης. — αρνη-
σίπατρία (η) [1832].

αρνησίχριστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αρνείται τον Χριστό.

αρνητής (ο) [μτγν.], αρνήτρια (η) [1832] (αρνητριών) πρόσωπο που
αρνείται κάτι: ~ της πατρίδας | της θρησκείας | της ιδεολογίας του |
της αλήθειας ΣΥΝ. εξωμότης, προδότης.

αρνητικός, -η, -ό 1. αυτός που περιέχει άρνηση: ~ απάντηση | από-
φαση | στάση ΣΥΝ. απορριπτικός ΑΝΤ. θετικός 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που πε-
ριέχει ή δηλώνει άρνηση: ~ πρόταση | μόριο | εκφορά ΣΥΝ. αποφατι-
κός ΑΝΤ. καταφατικός (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. άρνηση) 3. αυτός που αναφέρε-
ται στην άσχημη, την κακή πλευρά των πραγμάτων: δεν ωφείλει ή -
αντιμετώπιση της ζωής, πρέπει να βλέπεις την ευχάριστη πλευρά || -
αυτοαντίσθημα | διάθεση | αντίληψη ΣΥΝ. απαισιόδοξος, ήττοπα-
θής ΑΝΤ. θετικός, ενθαρρυστικός, αισιόδοξος: ΦΡ. αρνητική διαφήμιση
αυτή που προσπαθεί να επηρεάσει το κοινό υπέρ κάποιου προϊόντος,
προβάλλοντας τα μειονεκτήματα άλλων ανταγωνιστικών προϊόντων
(και όχι τα θετικά στοιχεία του ίδιου) 4. αυτός που δεν οδηγεί σε αί-
σιο τέλος, αλλά σε αδιέξοδο, δυσμενής: ~ εξέλιξη στις διαπραγμα-
τεύσεις || ~ προοπτικές ΑΝΤ. ευμενής 5. (ειδικότ.) αυτός που δεν φα-
νερώνει πρόοδο, αύξηση, αλλά μείωση, πτωτική τάση: είναι - οι δεί-
κτες της οικονομίας ΑΝΤ. θετικός 6. ΜΑΘ. αρνητικός αριθμός ο αριθ-

μός που έχει πρόσσημο «πλην» (-), και είναι μικρότερος του μηδενός
ΑΝΤ. θετικός (πρόσημο «συν» [+]) 7. ΦΥΣ. (α) αρνητικό φορτίο ηλε-
κτρικό φορτίο ομοίο με του ηλεκτρονίου, που αναπτύσσεται στα σώ-
ματα με τριβή ΑΝΤ. θετικό φορτίο (β) αρνητικός πόλος (λ.χ. μπατα-
ρία) ο πόλος της ηλεκτρικής πηγής που έχει το μικρότερο δυναμικό
8. ΙΑΤΡ. (ως χαρακτηρισμός αποτελέσματος ιατρικής εξέτασης) αυτός
που δείχνει ότι δεν βρέθηκε στον οργανισμό η ουσία, το στοιχείο, για
την ύπαρξη του οποίου έγιναν σχετικές εξετάσεις: το δείγμα βήγες
αρνητικό (δηλ. δεν βρέθηκε στο αίμα ασθενούς ιός ή μια γυναίκα δεν
έχει συλλάβει ή δεν ανιχνεύθηκαν αναβολικές ουσίες στον οργανισμό
αθλητή κ.λπ.) || (στο αίμα) ρέζους ~ (με απουσία του παράγοντα
ρέζους) 9. αρνητικό (το) (α) ΦΩΤΟΓΡ. η εικόνα που αποτυπώνεται κατά
τη φωτογράφιση στο φιλμ και εμφανίζει τα φαινόμενα σκουτενιά
και τα σκουτενιά φωτεινά (β) (στην αργκό των οδηγών ραδιοτα-ξί) η
ματαιώση (ερώτηση τηλεφωνικού κέντρου προς ταξί: ο 13 πήρε τη
διαδρομή; Απάντηση ταξίτζη: κέντρο, αρνητικό). — αρνητικά επίρρ.,
αρνητικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. άρνηση. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ.
αρνήτης. Οι επιστημονικοί όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. αρνητικός
αριθμός | πόλος (< αγγλ. negative number | pole)]. αρνητισμός (ο) 1.
(γενικά) η τάση να τηρεί κανείς αρνητική στάση, η συστηματική
άρνηση 2. ΨΥΧΟΛ. (α) η εναντίωση σε κάθε μορφή αυθεντίας | ζουσιτίας
(β) ειδικότ.) η αντίσταση ασθ'νους στις ιατρικές υποδείξεις και
συμβουλές ή η διάπραξη του αντιθέτου από αυτές • 3. ΦΙΛΟΣ. η θ'ωρία
κατά την οποία δεν υπάρχει αντικειμενική γνώση του κόσμου ούτε
και της ίδιας της ύπαρξης. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ.
negativism]. αρνή (το) {αρν-ιού | -ιών} 1. το νεαρό πρόβατο 2.
(συνεκδ.) το κρέας του αρνιού: στα ύψη η τιμή του ~ του Πάσχα || ~
ψητό | της σουβλίας | στον φούρνο με πατάτες | της κατασρόλας | καλαμά
• 3. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αθώος, αγαθός και άκακος: ήταν καλό
ανθρωπάκι, άκακος ~. — (υποκ.) αρνάκι (το) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ.
χοιρινός. [ΕΤΥΜ. < μεσν. άρνιν < αρχ. άρνιον, υποκ. του άρνη, άρνός
«πρόβατο» < Ψαρήν, που συνδ. με αρμ. garh «αρνή», pers. barra (<
*vartnak[.], ανόμοιλο (το) το μαλλί πρόβατου μέχρι οκτώ μηνών, αρ-
νουβό (η) {άκλ.} ελλην. νεοτερική τέχνη-καλλιτεχνικό ρεύμα που
εμφανίστηκε στο τέλος του 19ου αι. στην Ευρώπη και επηρέασε κα-
θοριστικά την καλλιτεχνική ζωή (ζωγραφική, αρχιτεκτονική, γλυπτι-
κή, διακόσμηση), ακόμη και τις γραφικές τέχνες: χαρακτηρίζεται από
τη χρήση φυτικών μοτίβων, τις συνθέσεις σε επίπεδο χώρο χωρίς βά-
θος, την υπερβολική χρήση διακοσμητικών στοιχείων κ.ά. [ΕΤΥΜ. <
γαλλ. art nouveau «νέα τέχνη»]. αρνούμαι ρ. μετβ. αποθ. {αρνεύσαι... |
αρνήθηκα} 1. δεν αποδέχομαι, λέω «όχι» σε κάτι: ~ μια πρόκληση |
ένα δώρο | βοήθεια | να κάνω κάτι ΣΥΝ. απορρίπτω ΑΝΤ.
συγκρατώμεται, αποδέχομαι, συμφωνώ 2. εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι),
παύω να έχω σχέση μαζί τους: ~ γονείς | φίλους | την οικογένεια μου 3.
παύω να πιστεύω σε (κάτι), αποκηρύσσω: ~ την πατρίδα | τη θρησκεία
| τις ιδέες μου ΣΥΝ. απαρνούμαι 4. δεν δέχομαι (ότι κάτι υπάρχει,
ισχύει ή είναι αληθές): αρνήθηκε ότι είχαν συναντηθεί ΣΥΝ.
διανεύδο. Επίσης (καθημ.) αρνιέμαι [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ.
αποθετικός, άρνηση.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. αρνούμαι (-έο), αβεβ. ετύμου, πθ. σχετίζεται με αρμ.
urapan «αρνούμαι»]. Αρόνια (τα) {Αροανίων} όρος της Β.

Πελοποννήσου στον νομό Αχαΐας· αλλιώτος Χελμός (ο).

[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, προελλην. αρχής, αγν. ετύμου. Βλ. κ. Χελμός].
αρόδο επίρρ. (λαϊκ.) 1. (για πλοία) μακριά από την ακτή, στα ανοιχτά:
το καΐκι στάθηκε ~ 2. (γενικότ.) σε μακρινή απόσταση: τράβα ~!

(φύγε! απομακρύνσου!). [ΕΤΥΜ. < βεν. a goda «στα ανοιχτά (τής θάλασσας)»].

άρον ρ. → αίρω

-αρος 1. παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό αρ-
σενικών ουσιαστικών που δηλώνουν ιδιότητα ή ιδιαίτερο χαρακτη-
ριστικό: κλέφτης > κλέφτ-αρος, ψεύτης > ψεύτ-αρος, παιδί > παιδ-
αρος 2. παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό μεγεθυντικών κυ-
ρίων ονομάτων: Γιώργος > Γιώργ-αρος, Γιάννης > Γιάνν-αρος, Αντό-
νης > Αντόν-αρος.

[ΕΤΥΜ. Το μεγεθ. επίθημα -αρος (ήδη μεσν.) προήλθε από μεγεθυντικά
σε -ος ουδέτερον υποκοριστικών σε -άρι, π.χ. σαλιγκάρι (-όω) < σαλιγκα-
ρος, σκαθάρι - σκάθαρρος. άροση (η) { -ης κ. -όσεως^ } {χωρ. πληθ.}
(λόγ.) το όργωμα (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. άροσις < αρό (-όω), για το θ. του οποίου βλ. λ. άροτρο].
αρόσιμος, -η, -ο (λόγ.) (η έδαφος) αυτός που είναι κατάλληλος για
όργωμα, για καλλιέργεια.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. άροσ- (πβ. αόρ. ήροσ-α, του ρ. άρώω, -ά «οργώνω», βλ.
κ. άροτρο, άρουρα) + παραγ. επίθημα -μοσι]. αροτρίω ρ. μετβ.
{αροτρι-οίς κ. -άς... | αροτρι-όσα, -ούμαι, -ούται, -ώθηκα, -ωμένος}
(αρχαίωτρο) σκάβω τη γη με το άροτρο ΣΥΝ. οργώνω, ζευγαρίζω.
Επίσης (σπάν.) αροτριώνω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. αροτρίω (-όω) < αρχ.
αροτρον]. άροτρο (το) {αροτρ-ου | -ων} παραδοσιακό γ'ωργικό
ργαλ'ιο, ξύλινο (παλαιότ.) ή μ'ταλλικό, που απολήγει σε κυρτή αιχμή
(υνί)· σύρεται από ζώα (βόδια ή άλογα) ή με μηχανικό μέσο
(τρακτέρ) και χρησιμοποιείται από τον γεωργό για να οργώνει τη γη
ΣΥΝ. αλέτρι [ΕΤΥΜ. < αρχ. αροτρον < *aro-tro- (με παραγ. επίθημα -τρο-)
< I.E. *aro-«καλλιέργειά (τη γη)», πβ. λατ. ara-trum, ιταλ. aratro, ισπ.
arado κ.ά. Ομόρρ. άρο-σις (-η), άρουρα (< βλ.λ.) κ.ά.], -αρούδι
παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ου-

δέτερων ουσιαστικών: *ζεπετ-αρούδι, μαθητ-αρούδι*.

[ETYM. Υποκ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα υποκ.

επιθήματα *-άρι* και *-ουδί* (πβ. *βυζαστ-άρι > βυζαστ-αρ-ουδί*).

άρουρα (η) {αρούρης} (αρχαιοπρ.) το καλλιεργημένο ή καλλιεργήσιμο χωράφι κυρ. στη Φρ. *άχθος* αρούρης (*άχθος αρούρης*, Ομήρ. *ἴλ.* Σ 104) άλλος της γης, για άνθρωπο που δεν είναι χρήσιμος, που παρασιτεί εις βάρος άλλου (βλ. κ. λ. *άχθος*).

[ETYM. «ΡΧ- < *arof-t-ja < I.E. *arō- «καλλιεργώ (τη γη)», πβ. κελτ. arbor «δημητριακά», γοθθ. arjan «οργώνω» κ.ά. Ομόρρ. *άρο-σις (-η), άρο-τρο(ν)* κ.ά.].

αρουραίος (ο) **1.** ο μεγαλύτερος σε μέγεθος ποντικός των αγρών, που ζει στα χωράφια και στις αποθήκες ή στα υπόγεια των αγροτικών περιοχών και προκαλεί ζημιές στις καλλιέργειες (βλ. κ. λ. *ποντικός*) **2.** (μτφ.) (α) ο πονηρός, πανούργος άνθρωπος (β) (ειδικότ.) ο διαρρήκτης σπιτιών: *έκαναν θραύση οι ~ στα σπίτια της περιοχής κατά τις διακοπές*. ΣΧΟΛΙΟ λ. μυσ.

[ETYM. < αρχ. *επιθ. αρουραίος* < *άρουρα* «καλλιεργήσιμη γη» (βλ. λ.). Η λ. *αρουραίος* προσδιόριζε αρχικά ως *επιθ.* τον ποντικό που ζει στους αγρούς (φρ. *αρουραίος* μυσ) εν αντιθέσει με εκείνον που σιγνάζει ή προέρχεται από παραθαλάσσια μέρη (φρ. ποντικός μυσ). Βλ. κ. λ. ποντικός].

άρπα (η) {αρπών} μουσικό όργανο με ποικίλο αριθμό χορδών, οι οποίες είναι τοποθετημένες καθέτως σε τριγωνικό ηχείο^ο ή χος παράγεται με κρούση των χορδών από τις άκρες των δακτύλων και των δύο χεριών. — αρπιστής (ο), **αρπιστήρα** (η), αρπιστικός, -ή, -ό. [ETYM Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. arpa < γερμ. Harfe < αρχ. γερμ. harpha < αρχ. *κόρφος* «στεγνό ξυλόδεξ τμήμα φυτού, άχυρο, χορδή»].

άρπαζος (ο/η) {αρπάγος} (λόγ.) πρόσωπο που έχει αρπακτικές τάσεις, που αρπάζει πράγματα τα οποία δε' του ανήκουν ο κλέφτης: *Γίναμε Λούγκλα! Γεμίσαμε άρπαγες και δολοφόνους!* [ETYM; < αρχ. *άρπαζ*, *-άγος* < *αρπάζος*].

αρπαγή (η) [αρχ.] **1.** η απόσπαση με παράνομο, δόλιο τρόπο και συχνά με τη χρήση βίας ή απάτης πράγματος, περιουσιακού στοιχείου κ.λπ. από τον κάτοχο του ή προσώπου από την οικογένειά ή το στενό περιβάλλον του: η ~ του *κοιτάδιου* | της *Περσεφόνης* | της *Ευρώπης* | τον *Σαβίνον* || η ~ *αηλικίου* ΣΥΝ. κλοπή, απαγωγή **2.** ΝΟΜ. αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με απάτη ή βία ή με την απειλή βίας συλλαμβάνει, απάγει ή παράνομα κατακρατεί κάποιον, έτσι ώστε να αποστέρει τον συλλαμβανόμενο από τη' προστασία της Πολιτείας και ίδιως όποιος περιάγει κάποιον σε ομηρία ή σε άλλη παρόμοια κατάσταση στέρησης της ελευθερίας (πβ. λ. *απαγωγή*). — *άρπαγμα* (το) [μτγν.].

αρπάγη (η) {αρπαγών} **1.** ο γάντζος και (κατ' επέκτ.) κάθε εργαλείο με γάντζο **2.** (μτφ.) καθέτι που αρπάζει με βίαιο τρόπο: η ~ της *εφορίας* | του *νόμου*. [ETYM. < μτγν. *αρπάγη* < αρχ. *αρπάζω*].

αρπάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άρπα-ξα, -χτικα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιάνω (κάτι) σφιχτά ή βία με τον χέρι, γραπιώνω: τον *άρπαξε απ' τα μαλλιά* || τον *άρπαξε το μπράτσο και τον χτύπησε* || ~ από τον *λαμό* | *γιακά* ΦΡ. τα *αρπάζω* δωροδοκούμε: ο υπεύθυνος για τον έλεγχο τα 'χει αρπάζει και τους έδωσε άδεια λειτουργίας ΣΥΝ. τα παίρνω, λαδώνομαι **2.** αποσπώ, παίρνω (κάτι) από τον κάτοχο του με τη βία: της *άρπαζαν την τσάντα μέσ' από τα χέρια* **3.** (κατ' επέκτ.) κλέβω (για αντικείμενα), απάγω (πρόσωπα): κάποιος μου *άρπαξε το πορτοφόλι χωρίς να πάρω είδηση* || *μας άρπαζαν ό, τι είχαμε και δεν είχαμε* || *οι πειρατές άρπαζαν γυναίκες και παιδιά* ΦΡ. **αρπάζω (το) φιλί** φιλό στα κλεφτά, γρήγορα και ξαφνικά, πριν μπορέσει να αντιδράσει ο άλλος: στα *σκοτεινά και ζαφνικά, της άρπαξε ένα φιλί* **4.** αποσπώ (κάτι) από τον κάτοχο του με νόμιμη ή νομιμοποίητη κάλυψη, αδιαφορώντας για τις ανάγκες του: *βρήκε παραθυράκι στον νόμο και μας άρπαξε όλη την περιουσία* **5.** (γενικότ.) αποσπώ (κάτι) από το σημείο στηρίξεώς του, από τη βάση του, από το σημείο όπου είναι τοποθετημένο: τον *άρπαζαν τα κόμματα από την κοινοαστή* || ο *δυνατός αέρας άρπαξε τα αεροπλάνα* **6.** (μτφ.) συλλαμβάνω με τον του αμέσως, αντιλαμβάνομαι εύκολα: ό,τι τον *πεις, το αρπάζει αμέσως* **7.** ακούω και απομνημονεύω (κάτι): τα *μικρά παιδιά αρπάζουν πολύ εύκολα τις καινούργιες λέξεις* **8.** (για μεταδοτική αρρώστια) προσβάλλομαι, παθαίνω: ~ *γρίπη* ΦΡ. **την αρπάζω** κρουολογώ: *βγήκε ελαφρά ντυμένος έξω και την άρπαξε* ♦ (αμετβ.)

9. (συνήθ. στον αόρ.) καίγομαι ελαφρά, συνήθ. στην επιφάνεια, από την υψηλή θερμοκρασία ή τον ήλιο: *πρόσπεχε το φαγητό στον φούρνο, μην αρπάζει* || *έχει ευαίσθητο δέρμα και αρπάζει πολύ γρήγορα στον ήλιο* || Το *κρέας άρπαζε!* *Βγάλ' το πριν γίνει κάρβουνο!* (μεσοπαθ. αρπάζομαι) **10.** οργίζομαι εύκολα, είμαι ευέξαπτος: *πρόσπεξε τι θα τον πεις, γιατί αρπάζεται με το παραμικρό* **11.** (κατ' επέκτ.) έρχομαι στα χέρια, συμπλέκομαι, αρχίζω να μαλώνω: *κουβέντα στην κουβέντα, στο τέλος αρπάχηκαν* **12.** (+από) (α) πιάνομαι από κάπου, στηρίζομαι, συγκρατούμαι: *γλιστήρησε στη σκάλα, αλλά αρπάχτηκε από τα κάγκελα* (β) βρίσκω λογικό έρεισμα, στήριγμα για τις θέσεις μου, τα επιχειρήματα μου: *αρπάχτηκε από την ευνοϊκή δήλωση του υπουργού* (γ) εμμένω ή περιορίζομαι σε κάτι που με συμφέρει, που με εξυπηρετεί, αγνοώντας όλα τα άλλα στοιχεία: *αρπάχτηκε από μια κουβέντα της στιγμής και δεν μου μίλαει ΣΥΝ. βρίσκω αφορμή* ΦΡ. (α) *τις αρπάζω* τρώω ξύλο, με δέρνουν (β) *άρπα τηγ!* (i) λέγεται τη στιγμή που κάποιος ρίχνει γροθιά, δίνει χτύπημα σε άλλον: ~, *για να μάθει!* (ii) (χαϊρεκάκα) προς κάποιον που έπαθε κάτι, το οποίο, κατά τη γνώμη του λέγοντος, του άξιζε: τα *θαλες και τα παθες* ~ *τόρα, να μάθει!* (γ) *αρπάζω φωτιά* αναφέρομαι: *το σπίτι* | τα *ρούχα* του *άρπαζαν φωτιά* ΣΥΝ. παίρνω | πιάνω φωτιά. — **άρπαγμα** (το) [μτγν.] κ. αρπασμός (ο) [μτγν.].

[ETYM < αρχ. *αρπάζω*, αβεβ. ετόμου, πθ. < άρπη «δρέπανο» < I.E. *ser-p- «δρέπανο», πβ. λατ. sarrio «καλιζέω», σανσκρ. sr-ni «δρέπανο», γαλλ. sarcloir με την ίδια σημ., ίσως συγγενές προς αρχ. γερμ.

sarf «κοφτερός» (αγγλ. sharp, γερμ. scharf) κ.ά. Ομόρρ. *αρπαγή, αρπάγη, άρπαξ (-γος)* κ.ά.ί. άρπα-κόλλα (η) {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** η πρόχειρη, βιαστική και επιπόλαιη εργασία **2.** (ως επίρρ.) με μεγάλη προχειρότητα: *έκανε τη δουλειά ~ ΦΡ. στο άρπα-κόλλα* πρόχειρα, ανοργάνωτα: *τα κάνει όλα ~ δεν μπορείς να τον εμπιστευθείς*. — αρπακόλλας κ. αρπακόλλατζής (ο). [ETYM Από την προστακτική των ρ. *αρπάζω* και *κολλάω*, που ο συνδυασμός τους προσέλαβε επιρρηματική σημ.]. **αρπακτικός**, -ή, -ό [μτγν.] κ. **αρπακτικός** **1.** αυτός που έχει την τάση να αρπάζει, να ιδιοποιείται ξένα πράγματα: *οι ~ διαβάσεις της Τουρκίας στα Βαλκάνια* **2.** **αρπακτικό** (το) σαρκοφάγο πτηνό με γρήγορο πταγμια, γαμινό ράμφος και νύχια, οξεία όραση, που συχνά αρπάζει από το έδαφος το θήραμα του και το μεταφέρει στη φωλιά του: *αρπακτικά είναι ο αστός, ο γύπας, το γεράκι* κ.ά. — αρπακτικότητα (η) [1881].

αρπαξιά (η) η απότομη και συχνά βίαιη κίνηση, με την οποία αρπάζει κανείς κάτι. [ETYM < *αρπάζω* (αόρ. *άρπαξ-α*) + παραγ. επίθημα -ιά].

αρπαχτά επίρρ.-βιαστικά-συνήθ. στη Φρ. ΟΤ' **αρπαχτά** βιαστικά, πρόχειρα, στα γρήγορα: *έραγα* | *τσίμησα κάτι* ~.

αρπαχτή (η) (λαϊκ.) ό,τι αποκτήθηκε με ξαφνικό και πονηρό (συχνά παράνομο) τρόπο: *κάνανε μια γερή ~ και την κοπάνησαν ΣΥΝ. μπάρα-Φρ. της άρπαχτής* για εύκολο, γρήγορο και συχνά παράνομο κέρδος, που αποκτά κάποιος εκμεταλλευόμενος μια κατάσταση: *με το κονδύλια για τα δημόσια έργα έγινε ~* || (ως χαρακτηρισμός) *δεν είναι να τον εμπιστευθείς, αυτός είναι ~*.

άρπισμα (το) {αρπίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. η εκτέλεση των φθόγγων μιας συρροής όχι ταυτόχρονα αλλά διαδοχικά, κατά κανόνα σε ανούσια ή κατιούσια διάταξη, όπως παίζεται η άρπα. [ETYM. Μετφρ. δάνειο από ιταλ. arpeggio < αρα «άρπα» (βλ. λ. *άρπα*)].

αρπιστής (ο) → *άρπα*

Αρπυίες (οι) {Αρπυιών} ΜΥΘΟΛ. κόρες του Θαύμαντος και της Ωκε-ανίδας Ηλέκτρας, φτερωτά κακοποιά πνεύματα. [ETYM. < αρχ. *Αρπυία* | *Αρέπυια*, αβεβ. ετόμου, ίσως ανάγεται στο ρ. *έρπειομαι* «βόσκω - τραγανίζω» με παρεπιμολ. προς το ρ. *αρπάζω*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για δάνειο].

αρραβόνιας κ. (λαϊκ.) **αρρεβόνιας** [μεσν.] (ο) **1.** η τελετή κατά την οποία επισημοποιείται η σχέση ενός άνδρα και μιας γυναίκας με την αμοιβαία υπόσχεση γάμου και την ανταλλαγή δαχτυλιδιών (βέρες)-τελείται είτε κατά τη διάρκεια του μυστηρίου του γάμου είτε σε χρονικό διάστημα πριν από αυτό ΣΥΝ. μνηστεία **2.** (συνεκδ.) το δαχτυλίδι, η βέρα που φορούν οι αρραβωνιασμένοι: *δίνω | βάζω ~ (μνηστεύ-ομαι)* **3.** σύμβαση η οποία καταρτίζεται στο πλαίσιο άλλης σύμβασης και κατά την οποία ο ένας από τους συμβαλλομένους δίνει στον άλλο ένα περιουσιακό αντικείμενο (χρήματα συνήθως) έτσι ώστε, αν δεν εκπληρωθεί η κύρια σύμβαση από τον δότη, ο λήπτης να το κρατήσει, ενώ, αν δεν εκπληρωθεί η κύρια σύμβαση από τον λήπτη, εκείνος να έχει την υποχρέωση να επιστρέψει διπλάσια ΣΥΝ. (καθημ.) κη-πάρο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.

[ETYM. < αρχ. *αρραβών*, -ώνος (αρχική η σημ. 3) < εβρ. erābōn «εγγύηση, ενέχυρο». Η λ. εισήλθε στην Ελληνική από τις εμπορικές συναλλαγές των Ελλήνων με τους Φοίνικες].

αρραβονιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αρραβώνιασ-α,-τηκα, -μένος} **1.** τελώ τον αρραβώνα (κάποιου), μνηστεύω: ~ τον *γιο* | την *κόρη* **2.** (μεσοπαθ. **αρραβονιάζομαι**) δίνω υπόσχεση γάμου κατά την επίσημη τελετή του αρραβώνα. Επίσης (λαϊκ.) **αρρεβονιάζω** — **αρραβόνιασμα** [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αρρεβόνιασμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.

αρραβονιάρης κ. (λαϊκ.) **αρρεβονιάρης** (ο) {αρραβονιάρηδες}, **αρραβονιάρα** κ. (λαϊκ.) **αρρεβονιάρα** (η) (λαϊκ.) ο αρραβονια-στικός | η αρραβονιαστική.

αρραβονιαστικός (ο), **αρραβονιαστική** (η) [μεσν.] πρόσωπο που έχει δώσει υπόσχεση γάμου, ο μνηστήρας.

αρραγής, -ής, -ές {αρραγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν ραγίζει, που δεν θρυμματίζεται ΣΥΝ. αρράγιστος, αθρυμματίστος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, από αδιάσπαστη ενότητα: ~ *πολιτικό μέτωπο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM αρχ. < ά-σπρητ. + θ. *ραγ-* (πβ. *ερ-ράγ-ην*, παθ. αόρ. β' του ρ. *ρήγνυμι*). Ομόρρ. *ρωγ-μή, ρήζη*].

άρρην → *άρρη*

αρρεναγωγείο (το) [1889] (παλαιότ.) εκπαιδευτήριο στο οποίο φοιτούν μόνο αγόρια ΑΝΤ. παρθεναγωγείο.

αρρενογονία (η) {αρρενογονών} η γέννηση αρσενικών τέκνων ΣΥΝ. αρρενοτοκία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-. [ETYM. αρχ. < *άρρενογόνος* < *άρρη*, *άρρηνος* + *γόνος*].

αρρενομορφισμός (ο) ΒΙΟΛ. η ανώμαλη κατάσταση θηλυκού ατόμου, το οποίο εμφανίζει αρσενικούς δευτερογενείς φυλετικούς χαρακτήρες (λχ. δασυτριχία, αλλοίωση της φωνής, ατροφία των μαστών κ.ά.) ΣΥΝ. ανδρομορφισμός.

αρρενοπρετής, -ής, -ές {αρρενοπρετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αρρενοπρε-πέστ-ερος, -ατός **1.** αυτός που ταιριάζει σε άνδρα: ~ *τρόποι* | *φέρσιμο* ΣΥΝ. ανδροπρετής ΑΝΤ. θηλυπρετής **2.** αυτός που έχει έντονα αρρενωπά χαρακτηριστικά: ~ *πρόσωπο*. — αρρενοπρεπώς επίρρ., αρρενο-πρέτεια (η).

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-, -ης, -ης, -ές. [ETYM. μτγν. < *άρρη*, *άρρηνος* + *πρέτω*].

αρρενοτοκία (η) {αρρενοτοκίων} η αρρενογονία (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. **αρρ-**,

[ETYM. μτγν. < αρχ. *άρρενωτός* < *άρρη*, *άρρενος* + *τόκος* «κῆμα». αρρενωπός, -ή, -ό αυτός που έχει έντονα ανδρικά χαρακτηριστικά: - *παράστημα* | *ήθος* | *πρόσωπο*. — αρρενωπότητα (η) [μεσν.]. *

ΣΧΟΛΙΟ λ. -pp-

[ETYM. αρχ. < *άρρη*, *άρρενος* + -ωπός (βλ. λ.). **αρρενωπότητα**, -η, -ο [1895] 1. αυτός που δεν ρευστοποιήθηκε ή δεν μπορεί να ρευστοποιηθεί (βλ. λ. *ρευστοποίηση*) 2. (μτφ.) αυτός που δεν μετατράπηκε ή δεν μπορεί να μετατραπεί σε χρήμα: *ένα μέρος της περιουσίας του μένει ~* ANT. ρευστοποιήσιμος, *άρρηκτα επίρρ.* (λόγ.) χωρίς ρωγμή ή ράγισμα, *αδιάσπαστα*: (συνήθ. μτφ.) *απολύτως, χωρίς να μπορεί κάτι να νοηθεί χωριστά από κάτι άλλο: η οικονομική ανάκαμψη είναι ~ συνδεδεμένη με τη μείωση των ελλειμμάτων*. Επίσης *αρήκτως* [αρχ.].

[ETYM. < αρχ. *άρρηκτος* < *άρρηκτος* (βλ. λ.). Η μτφ. φρ. *αρήκτως συνδεδεμένος* είναι απόδ. του γαλλ. *indissolublement lié*].

άρρηκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν σπάει ή δεν έχει σπάσει: ~ σχέση | σύνδεση ΣΥΝ. *αργαής, αδιάσπαστος* ANT. *εύθραστος*. [ETYM. αρχ. < *α-* στερητ. + *ρηκτός* < *ρήνναι* (βλ. κ. ρήξη)].

άρρη, -ην, -εν {*άρρ-ενος, -ενα* | -ενες (ουδ. -ενα), -ένον} 1. (για αγώρι ή άνδρα) αυτός που είναι γένους αρσενικού: *το θέμα αφορά κυρίως στον άρρενα πληθυσμό* ANT. *θήλυ* 2. **άρρη** (ο), **άρρην** (το) το αγώρι ή ο άνδρας: ΦΡ. (α) (*σχολείο*) **άρρην** τον σχολείο της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που έχει μαθητές μόνο αγώρια ANT. *θήλεον, μικτό* (β) **μητέρα** **άρρην** ο επίσημος κατάλογος όπου εγγράφονται με αύξοντα αριθμό όλα τα αγώρια που γεννιούνται σε μια πόλη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -pp-

[ETYM. αρχ. < *άρρη*, -ενός < I.E. **ers-* «αρσενικό φύλο», πβ. *σασκρ.* *rsa-bhā* «ταύρος», αρχ. *περσ.* *arsan* «άνδρας»].

άρρητος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που δεν μπορεί να ειπωθεί: ~ *συναισθησια* ΣΥΝ. *ανέκφραστος, ανειπίστος, άφρατος*: ΦΡ. **άρρητα** **αθέμιτα** ασυναρτησίες, βλακείες: *φανόταν σοβαρός, αλλά όταν άρχισε να μιλάει, άρχισε να λέει ~ συχνά λέγεται και άρρητ' αθέμιτα, κουκκιά μαγειρεμένα* 2. αυτός που δεν μπορεί ή δεν πρέπει να αποκαλυφθεί: ~ *μυστήριο* | *θαύμα* ΣΥΝ. *απόρητος, μυστικός*: ΦΡ. **άρρητα** **ρήματα** (ότι *ήσπρη εις τον παράδεισον και ήκουσεν άρρητα ρήματα, Κ. Δ. Β' Κορ. 12, 4*, οπτασία του Παύλου) λόγια που δεν λέγονται, *απόρητα*: ο *μυστικιστής φιλόσοφος τους μίλησε για όλα, για τον Θεό, για τη φύση, για τον άνθρωπο τους φανέρωσε - που έκαναν όλους να απορούν και να θαυμάζουν* · 3. **ΜΑΘ.** **άρρητος αριθμός** ο αριθμός που δεν ανήκει στους ρητούς (βλ. λ.), δηλ. αυτός που δεν γράφεται ως κλάσμα με ακέραιους όρους, π.χ. ο αριθμός $\sqrt{2}$ ΣΥΝ. *ασύμμετρος* (κυρίως επί μεγεθών). ΣΧΟΛΙΟ λ. -pp- [ETYM. αρχ. < *α-* στερητ. + *ρητός*].

Αρριανός (ο) 1. αρχαίος Έλληνας ιστορικός και γεωγράφος (95-175 μ.Χ.): κυριότερα έργα του *Περίπλους Ευξείνου Πόντου, Κληρητικός, Αλεξάνδρου ανάβασις* 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. μτγν. κύρ. όν., αβεβ. ετιμίου, ίσως < λατ. **Arrianus* < *Arrius* (ρωμαϊκό όν.) + *παρραγ.* επίθημα -anus].

άρριζος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ρίζες: ~ *φυτό*.

άρρυθμία (η) [αρχ.] {*άρρυθμίων*} 1. η έλλειψη κανονικού ρυθμού: η *ζωή του χαρακτηρίζεται από ~* ΣΥΝ. *αταξία, ασυμμετρία*, ANT. *ευρυθμία, συμμετρία* 2. ΜΟΥΣ. η έλλειψη μουσικού ρυθμού ΣΥΝ. *παραφωνία, κακοφωνία* · 3. ΙΑΤΡ. η διαταραχή του κανονικού ρυθμού λειτουργίας της καρδιάς.

άρρυθμιος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει ρυθμιστεί, *τακτοποιηθεί, διευθετηθεί: ~ υπόθεση* | *ορεινή* ΣΥΝ. *εκκρεμής* · 2. (ειδικότ. για ραδιόφωνα, τηλεοράσεις, βίντεο) αυτός που δεν έχει τοποθετηθεί στην κατάλληλη συχνότητα, που δεν έχει συντονιστεί, ώστε να λειτουργεί σωστά. — *άρρυθμιστα* επίρρ.

άρρυθμος, -η, -ο [αρχ.] 1. (συνήθ. για στίχους) αυτός που δεν έχει ρυθμό, μέτρο 2. αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από αρμονία, κανονικότητα: ~ *παίμοι της καρδιάς*. — *άρρυθμια* επίρρ.

αρρυτίδωτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει ρυτίδες στο δέρμα ΣΥΝ. *αζάρωτος, αγέραστος* ANT. *ρυτίδιασμένος, ζαρωμένος, σουρωμένος* 2. (μτφ.) αυτός του οποίου η επιφάνεια είναι απολύτως ήρεμη, που δεν είναι καθόλου ταραγμένη: τα *νερά της λίμνης* ANT. *ρυτίδιασμένος, ταραγμένος*.

αρρωσταιών ρ. αμετβ. κ. μετβ. {*αρρώστη-σα, -μένος*} ♦ (αμετβ.) 1. *προσβάλλομαι από νόσο, παύω να είμαι υγιής: ~ βαριά* ΣΥΝ. *νοσώ, ασθενώ*: ΦΡ. *δεν θ' αρρωστήσουμε κιόλας!* | *όχι και ν' αρρωστήσουμε* (για κάτι | κάποιον) για να δείξουμε ότι δεν πρέπει να αφήσουμε να μας παρασέρνει η απογοήτευση ή η λύπη για κάτι/κάποιον ούτε πρέπει να υπερβάλλουμε σε προσπάθεια θέτοντας σε κίνδυνο την υγεία μας: *είπαμε να δουλένουμε σκληρά αυτή την περίοδο, αλλά, όχι και ν' αρρωστήσουμε!* | *ό, τι έγινε έγινε, δεν θ' αρρωστήσουμε κιόλας!* 2. (ειδικότ. για φυτά) γίνομαι καχεκτικός, *μαραζώνω: αρρώστησαν οι ελιές του* 3. *αισθάνομαι άσχημα ψυχολογικά, υποφέρω: ~ με το φέρισμα του* | *όταν βλέπω τέτοιες εκπομπές, ~!* ΣΥΝ. *στενοχωριέμαι* ♦ (μετβ.) 4. *κάνω (κάποιον) να νοσεί, να πάσχει, να υποφέρει* (σοματικά ή ψυχικά): *η συμπεριφορά του με αρρωσταίνει* | *μας αρρώστησε αυτή η κατάσταση* 5. (η μτχ. **αρρωστημένος**, -η, -ο) βλ. λ. [ETYM. Μεταπλασμένος τ. του αρχ. *αρρωστώ* (< *αρρωστος*) κατά τα ρ. σε -αίνω].

αρρωστημένος, -η, -ο 1. καχεκτικός, ασθενικός: ~ *δέντρα* | *πρόσωπο* 2. αυτός που δεν έχει ηθικές αρχές, φαύλος, διεστραμμένος, ανήθικος: ~ *φαντασία* | *μυαλό* | *κατάσταση* ΣΥΝ. *διαφθορικός* ANT. *φυσσιολογικός, ηθικός, υγιής*.

αρρώστια (η) (παλαιότ. ορθ. *αρρώσεια*) {*χωρ. γεν. πληθ.*} 1. η ασθένεια (βλ. λ.): *παιδική* | *σωματική* | *ψυχική* | *σοβαρή* | *ύπουλη* | *μετα-*

δοτική ~ ΦΡ. (α) (καθμ.) **κακιά αρρώστια** η φυμάτωση ή ο καρκίνος (β) (παλαιότ.) **γαλλική αρρώστια** η σφύλη, *μαλαφράντζα* (βλ. λ.) · 2. (μτφ.-εμφατ.) το έντονο πάθος, η μεγάλη αδυναμία (σε κάτι): *είσαι η ~ μου, το πάθος μου!* | *~ του έγινε αυτή η συνήθεια!* ΣΥΝ. *βίτσιο*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ia.

[ETYM. < *άρρωστος* {*άρρωστος* - *αρρωσταίνω* - *αρρώστια*) και *όχι* < αρχ. *αρρώστια*, που θα έδινε τ. **αρρωσιά*. Βλ. κ. *ρώμη*. Η φρ. *γαλλική αρρώστια* ανάγεται στο γαλλ. *maladie française*].

ΣΧΟΛΙΟ Για τη δήλωση των διαφόρων παθολογικών καταστάσεων του ανθρώπινου οργανισμού χρησιμοποιούνται διάφορες λέξεις. Παρόλο που τα όρια δεν είναι πάντα τόσο σαφή και απόλυτα, συχνά δε υπάρχει εννοιολογική επικάλυψη, ορισμένες λέξεις δηλώνουν συνγρότερα ορισμένου τύπου βλάβες. Η λέξη *ανωμαλία* δηλώνει συνήθως διάφορες συγγενείς διαμαρτίες περί τη διάπλαση (*συγγενείς ανωμαλίες*). Άλλωστε, η λέξη *ανωμαλία* δηλώνει την έλλειψη ομαλότητας ή ομοιομορφίας, την απόκλιση δηλαδή από το σύνθετο. Έτσι, ως συγγενείς ανωμαλίες χαρακτηρίζονται διάφορες συγγενείς καρδιοπάθειες (μεσοκοιλιακή επικονομία, τετραλογία του Fallot κ.λπ.), ο *λαγώχειλος*, το *λυκόστομα* κ.ά. Η λέξη *διαταραχή* σημαίνει συνήθως τη λειτουργική παρέκκλιση χωρίς υποχρεωτικά εμφανή ανατομική βλάβη, λ.χ. *διαταραχή του μεταβολισμού ή της καρδιακής λειτουργίας* κ.λπ. Οι λέξεις *αρρώστια* και *ασθένεια* δηλώνουν αρχικά μακροχρόνια και διαρκή αδιαιθέσια και ατονία, όπως συμπεραίνεται και ετυμολογικά (*αρρώστια, α-* στερητ. + *ρώννυμαι* [πβ. τη λέξη *ρώμη*: *ασθένεια, α-* στερητ. + *σθένος*]). Η λέξη *νόσος* χρησιμοποιείται αδιακρίτως και με τη λέξη νόσημα, μπορεί δε να δηλώνει τόσο την οξεία όσο και τη χρόνια παθολογική κατάσταση, ενώ χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά για τη δήλωση των λοιμωδών και επιδημικών καταστάσεων. Η λέξη *πάθηση* προϋποθέτει οργανικό υπόστρωμα, συχνά δε ως δεύτερο συνθετικό (-πάθεια) δηλώνει αιτιολογική ασάφεια (ηττοπάθεια, νεφροπάθεια, χολοκυστοπάθεια, σπονδυλοαρθροπάθεια κ.λπ.). Η λέξη *σκλήρυνση* αναφέρεται σε συγκεκριμένου τύπου παθολογοανατομικές βλάβες. Η λέξη *σύνδρομο* δηλώνει παθολογική κατάσταση με σαφή και καθορισμένη κλινική εικόνα, που όμως μπορεί να προκαλείται από πλήθος διαφορετικών αιτιών (λ.χ. αμυλοτικό σύνδρομο, σύνδρομο άνω κοίλης φλέβας κ.λπ.).

αρρωσιάρης, -α, -ικο {*αρρωσιάρηδες*} (κ. ως ουσ.) 1. αυτός που αρρωσταίνει εύκολα ΣΥΝ. *φιλάσθενος, ευπαθής* 2. (μειωτ.) αυτός που δίνει την εντύπωση ανθρώπου που πάσχει από αρρώστια: *καχεκτικός, αδύνατος* ANT. *γερός, δυνατός, εύρωστος*. Επίσης *αρρωσιάρικος*, -η, -ο. [ETYM. < *αρρωστος* + *παρραγ.* επίθημα -ιαρής].

άρρωστος, -η, -ο 1. (για πρόσ., όργανα του ανθρώπινου σώματος, ζώα, φυτά) αυτός που έχει προσβληθεί από αρρώστια: *είμαι βαριά ~* | *σοματικά* | *ψυχικά* | *διανοητικά* ~ | *ο Πέτρος έκανε τον ~, για να μην πάει στο σχολείο* | *~ πνεύμονες* | *καρδιά* | *δέντρο* | *άλογο* ΣΥΝ. *ασθενής* ANT. *υγιής* 2. αυτός που είναι αντίθετος με ό,τι κοινωνικός και ηθικός θεωρείται υγιές, θεμιτό κ.λπ.: ~ *μυαλό* | *ψυχή* | *φαντασία* ΣΥΝ. *νοσηρός, αρρωστημένος* ANT. *υγιής* · 3. (καθμ.-εμφατ.) αυτός που έχει έντονο πάθος (με κάτι), *μεγάλη αδυναμία σε κάτι: ~ με το μάσκετ* | *τη μουσική* ΣΥΝ. *παθιασμένος, (εκφραστ.) τρελός και παλαβός* 4. **άρρωστος** (ο) {-ου κ. -ώστου | -ων κ. -ώστων, -ους κ. -ώστους}, **άρρωστη** (η) {-ων κ. -ώστων} πρόσωπο που έχει προσβληθεί από ασθένεια: *επισκέπτομαι* | *γιατρεύω* | *χειρουργώ* *έναν ~* | *ψυχολογία* | *θεραπευτική αγωγή* *αρρώστου* | (παροιμ.) *παρηγορία στον ~, μέχρι να βγει η ψυχή του*. — (υποκ.) *αρρωστούλης, -α, -ικο* κ. *αρρωστούτικος, -ια, -ο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -pp-

[ETYM. αρχ. < *α-* στερητ. + *ρών-νυ-μαι* «υγιαίνω» (πβ. *απρφ. αορ. ρώσαι*). Βλ. κ. *ρώμη*].

αρσκαειάδα (η) 1. η μαθήτρια του Αρσάκειου (βλ. λ.), εκπαιδευμένη με ιδιαίτερη προσοχή σε θέματα ήθους, αγωγής και τρόπων συμπεριφοράς 2. (μτφ.-εiron.) αυτή που φέρεται δήθεν σαν *αρσκαειάδα* (σημ. 1), που χαρακτηρίζεται από σεμνοτυφία: *μας παρίστανε την ~*. Επίσης (λόγ.) *αρσκαειάς* [1887] {*αρσκαειάδος*}.

Αρσάκειο (το) {*Αρσάκειου*} σειρά γνωστών υπό την επωνυμία αυτή εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (σχολείων όλων των βαθμίδων, Παιδαγωγικών Ακαδημιών για δασκάλους και επαγγελματιών Σχολών), που ιδρύθηκαν ανά την Ελλάδα από τη Φιλεκαπαιδευτική Εταιρεία για τη μόρφωση των Ελλήνων στο πρώτο Εκπαιδευτήριο ιδρύθηκε το 1836 στην Αθήνα από τους ιδρυτές της Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρείας (Ι. Κοκκίνη, Γ. Γεννάδιο και Μ. Άποστολίδη) με δωρεά του εθνικού ευεργετή Αποστόλου Αρσάκη (1792-1874) τα εκπαιδευτήρια της Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρείας ονομάστηκαν Αρσάκειο (από το 1852), ενώ με δωρεά των Μιχαήλ και Ελένης Τσιτσάνα ιδρύθηκαν (από το 1867) και Τσιτσάνα Αρσάκειο Σχολεία.

αρσάνος (ο) → *ταρσανός*
αρσενικό (το) 1. ΧΗΜ. επαμφοτερίζον στοιχείο (σύμβολο As) με σταχτή χρώμα και μεταλλική λάμψη· οι ενώσεις του είναι ιδιαίτερος τοξικός 2. (καθμ.) το δηλητήριο (βλ. κ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ETYM. < αρχ. *άρσενικόν*, σημιτ. δάνειο, πβ. *συρ.* *zam-ika* < *περσ.* **zarīqā* «αυτός που έχει το χρώμα του χρυσού», με παρετυμολ. σύνδεση προς το επίθ. *αρσενικός*].

αρσενικοβότανο (το) κ. (λαϊκότ.) **σερνικοβότανο** βότανο που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, συμβάλλει στην αρρενωπότητα.

αρσενικοθήλυκος, -η, -ο κ. (λαϊκότ.) **σερνικοθήλυκος** αυτός που έχει αρσενικά και θηλυκά χαρακτηριστικά ΣΥΝ. *εμφροδιτός*.

αρσενικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό κ. (λαϊκότ.) **σερνικός** 1. αυτός που έχει

τα γενετικά χαρακτηριστικά του ανδρικού φύλου, κατ' αντιδιαστολή προς το γυναικείο, αυτός που γονιμοποιεί το θηλυκό κατά την αναπαραγωγή του είδους: ~ *παίδι | γουρούνι | σκυλί | πέστορα | γάτα (γάτος) || ο ~ πληθυσμός* (οι άνδρες) 2. (α) αυτός που ταιριάζει σε άνδρα, ανδρικός: - συνήθειες (β) Γ.Λ.ΣΣ. **αρσενικό γένος** βλ. λ. γένος 3. (μτφ.) ΤΕΧΝΟΛ. κάθε εξάρτημα που προσκαρμύζεται με ένα τμήμα του που εξέχει σε άλλο, το οποίο έχει υποδοχή για αυτό (εσοχή): *για να ενώσεις δύο κομμάτια καλωδίου, χρειάζεσαι ένα ~ φος για το ένα κομμάτι και ένα θηλυκό για το άλλο* 4. (λαϊκ.-εμφατ.) **αρσενικός** (ο) | **αρσενικό** (το) (i) ο άνδρας ή το ζώο αρσενικού γένους: *όλοι οι ~ της περιοχής έπρεχαν ξοπίσω της || το αιώνιο παιχνίδι του ~ με το θηλυκό* (ii) άνδρας με έντο'α τα χαρακτηριστικά του φύλου του, με αρρε-νοπότητα: *ήταν αρσενικό με τα όλα του* 5. ΧΗΜ. **αρσενικό** (το) βλ.λ. [ETYM. μτγν. < αρχ. άρσην | αρρη].

Αρσένιος (ο) {Αρσένιου} 1. όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθ.μ.) **Αρσένης**. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. αρρην/ άρσην (βλ. λ. άρρεν)].

αρσενοκοίτης (ο) {αρσενοκοιτών} (λόγ.) πρόσωπο που έχει σεξουαλικές σχέσεις με άνδρες ΣΥΝ. κίναδος, ομοφυλόφιλος. [ETYM. μτγν. < άρσην, -ενός & κοίτη «κλίνη»].

άρση (η) {-ης κ. -εως, -εις, -εων} (λόγ.) 1. η ανύψωση: ~ χειρών ΣΥΝ. (καθ.μ.) σήκωμα 2. (α) ΓΥΜΝΑΣΤ. κάθε κίνηση χειρών ή ποδιών τελείως γενομένης στον ίδιο επίπεδο από την αρχή μέχρι το τέλος της κίνησης (β) ΑΘΛ. **άρση βαρών** αγώνισμα της κατηγορίας των βαρέων αθλημάτων, στο οποίο ο αθλητής (αριθμαρίστας) πρέπει να σηκώσει πάνω από το κεφάλι του με συγκεκριμένες κινήσεις (αρασέ, ζετέ, βλ.λ.) δύο μεταλλικά βάρη, που συνδέονται μεταξύ τους με επίμηκες σίδερο (μάπα), και να κρατήσει για λίγο πάνω από το κεφάλι του με τα πόδια σε διάσταση · 3. (μτφ.) η ανάκληση, η ακρόωση: ~ της *λογικισίας | των περιοριστικών μέτρων | της μονιμότητας | του εμπάργκο* · 4. ΜΟΥΣ. το μη τονιζόμενο μέρος του μουσικού ποδός (μέτρου), το ασθενές μέρος (ή ασθενής χρόνος) του μέτρου ΑΝΤ. θέση 5. ΜΕΤΡ. η άνοιξη συλλαβή ΑΝΤ. θέση · 6. ΦΙΛΟΣ. η διαλεκτική αναίρεση μιας θέσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ETYM. < αρχ. αρσις < αίρω «σηκώνω»].

αρσιβαρίστας (ο) {αρσιβαριστών}, **αρσιβαρίστρια** (η) (αρσιβαρι-στριών) ΑΘΛ. ο αθλητής | η αθλήτρια της άρσης βαρών (βλ. λ. άρση).

Αρσινόη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. παλαιά θεότητα της Πελοποννήσου, κόρη του Λευκίπου, μητέρα του Ασκληπιού από τον Απόλλωνα 2. όνομα γυναικών της οικογένειας των Πτολεμαίων 3. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., θηλ. του *Αρσίνιος* < άρσι- (< ρ. αίρω, πβ. άρ-σις) & -νοος < νοος>].

ars longa, vita brevis λατ. (προφέρεται *αρς λόνγκα, βίτα μπρέβις*) λατινική απόδοση του αφορισμού του Ιπποκράτη (Α, 1) *ο βίος βραχύς, η δε τέχνη μακρή* (η ζωή είναι σύντομη, το [ιατρικό] επάγγελμα όμως έχει μακρά διάρκεια) σήμερα λέγεται για τη διαχρονική αξία της τέχνης ή για να δηλωθεί ότι η διάρκεια της ζωής είναι μικρή για να ανταποκριθεί κανείς στις απαιτήσεις της τέχνης· επίσης ότι το έργο τέχνης ζει και όταν ο δημιουργός του δεν υπάρχει πια.

Άρτα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ης} πόλη της Ηπείρου, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός Άρτας κ. Άρτης) ΦΡ. *το γεωύρι* της Άρτας (i) το ιστορικό γεωύρι της ομώνυμης πόλης (1602-1606), το οποίο κατά τη λαϊκή παράδοση «ολιμερίς το χτίχανε, το βράδυ γκεριμζόταν» (ii) (μτφ.) για έργο που δεν ολοκληρώνεται ποτέ. — **Αρτινός** (ο), **Αρτινή** (η), **αρτινός**, -ή, -ό.

[ETYM. Η σημερινή πόλη είναι χτισμένη πάνω στα ερείπια της αρχαίας *Άρβρακίας* και ως τον 11ο αι. έφερε αποκλειστικά την ονομασία *Άκαρανιά* (βλ.λ.). Την εποχή εκείνη άρχισε να χρησιμοποιείται και η ονομασία *Άρτα* (επικράτησε κατά τον 17ο αι.), αλλά η ετυμολογία δεν είναι σαφής, ο Γ. Χατζιδάκις συνέδεσε το τοπωνύμιο με τον ποταμό *Άραχθος | Άραθος | Άραβθος* (τα δύο τελευταία διαλεκτικές ποικιλίες) > *Άραβθα > *Άρθα > Άρτα*. ο Γ. Τσουτίνους πρότεινε την αναγωγή στο λατ. επίθ. artus -a -um «στενός», άποψη που προσκρούει στη σχετική χρονολόγηση των τύπων. Πιθανότερη όλων φαίνεται η εκδοχή του Γ. Δελόπουλου, ο οποίος έθεσε ως αφετηρία το σλαβικής προελ. τοπωνύμιο Balta «έλος - λίμνη» > *Βάλτα > *Βάρτα > Άρτα*, το οποίο απαντά σε οκτώ τέτοια τοπωνύμια, που ξεκίνησαν από ονόματα ανοικτών όρμων ή λιμνών].

αρταίνω ρ. μετβ. {άρτυ-σα, -θηκα, -μένος} 1. νοστιμίζω (φαγητό) με καρκεύματα · 2. δίνω σε κάποιον που νηστεύει να φάει φαγητό που δεν είναι νηστήσιμο: *σε άρτυσα τώρα, αλλά η αμαρτία δική μου*- (συ-νήθ. μεσοπαθ. **αρταίνωμα**) 3. (σε περίοδο νηστείας) τρώω φαγητό το οποίο απαγορεύεται 4. (μτφ.-σκαπτ.) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή: *είναι γενικά καλός σύζυγος, αλλά πού και πού αρταίνεται*. Επίσης (σπάν.) αρτυνώ.

[ETYM. Μεταπλ. τ. (κατά το σχήμα *βαθύνω - βαθαίνω, σκληρύνω - σκληραίνω* κ.ά.) του αρχ. άρτυω «ετοιμάζω - καρκεύω» < άρτυς «συναξη, συγκέντρωση» < Ι.Ε. *ar-tu-, πβ. αρμ. ard «τάξη, σειρά», σαν-σρκ. rtu- «τάξη», λατ. artus «δεσμός, άρθρωση», ars, «τέχνη» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *άρ-αρ-ίσκω* «κατασκευάζω, συνδέω», *άρθρο(ν), αρμε-νο(ν)* κ.ά.].

Αρτέμιος (ο) {Αρτεμίου} 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθ.μ.) **Αρτεμης**.

[ETYM. μτγν. κύρ. όν., που προέρχεται από το αρχ. θεωνύμιο *Άρτεμις* και αποσπάρθηκε από σύνθετα όπως *Άρτεμι-δορος*].

Άρτεμις (η) {Αρτέμιδος, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. μία από τις δώδεκα θεότητες του Ολύμπου, κόρη του Δία και της Λητούς, θεά του κυνηγιού 2. γυναικείο όνομα. Επίσης **Άρτεμη**. [ETYM. < αρχ. *Άρτεμις*, αγν. ετύμου, ήδη μυκ., πθ. προέλλην.].

Αρτεμισία (η) 1. βασίλισσα της Αλικαρνασσοῦ· έλαβε μέρος με τον Ξέρξη στη ναυμαχία της Σαλαμίνας 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., θηλ. του *Άρτεμισίος* < *Άρτεμις*].

αρτεμισία (η) {αρτεμισιών} αρωματικό αισθηλές φυτό με καφεκόκ-κίνα λουλούδια και σκουροπράσινα φύλλα, που χρησιμοποιούνται ως καρκεύματα του κράτους.

[ETYM. < ιταλ. artemisia < λατ. artemisia < μτγν. *αρτεμισία*, λ. του Διοσκούριδη (1ος αι. μ.Χ.), με την οποία διλώνεται το φυτό ως αμειρωμένη στην Αρτέμιδα].

Αρτεμισίο (το) {Αρτεμισίου} ακρωτήριο στο ΒΑ. άκρο της Εύβοιας, γνωστό από τη ναυμαχία μεταξύ Ελλήνων και Περσών (480 π.Χ.). [ETYM. < *ΦΧ·

Άρτεμισίον, που οφείλεται στον τοπικό ναό της Αρτέμιδος].

αρτέμιον (ο) {αρτέμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (επίσ.) ΝΑΥΤ. το μικρό τριγωνικό πανί του μικρού καταριού της πλήρης ΣΥΝ. φλόκος. [ETYM. μτγν., αβεβ.

ετύμου, πθ. < άρτώ (-άω) «κρεμώ», πβ. κ. *ζάρτι(α)*].

αρτεργάτης (ο) {αρτεργατών}, **αρτεργάτρια** (η) {αρτεργατριών} πρόσωπο που

εργάζεται σε αρτοποιείο ως ζυμωτής ή φουρνιστής. — **αρτεργατικός**, -ή, -ό.

αρτεσιανό φρεσφ (το) [1861] {αρτεσιανού φρέατος} πηγάδι που εκποικιώνει με υπόγειο υδροφόρο στρώμα και από το οποίο το νερό αναβλύζει χωρίς άντληση, λόγω φυσικής πίεσεως σύμφωνα με την αρχή των συγκοινωνούντων δοχείων.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. artésien < Artois, περιοχή στην οποία για πρώτη φορά ανοίχτηκαν πηγές με φυσική ανάβλυση νερού τον 12ο αι.].

αρτζιμπούρτζι και **λουλάς** ακατανόητα πράγματα· άνο-κάτοη για πλήρη

ακαταστασία και διάλυση: *το κείμενο αυτό είναι ~ || η κατάσταση σ' αυτή την*

επιχείρηση δεν θυμίζει εργασιακό χώρο· είναι ~ ΣΥΝ. φυδρήν-μύδην, μαλλιά-

κουβάρια, αλαλούμ. [ETYM. < μεσν. άρτζιβούριον, εξελληνισμένος τύπος

του αρμ. arats-havóth «μηνύτης, αγγελιαφόρος», ονομασία της αστητής

νηστείας που τηρούν οι Αρμένιοι κατά την πρώτη εβδομάδα του Τριωδίου,

ενώ οι Ορθόδοξοι καταλούν τη νηστεία της Τετάρτης και της Παρασκευής.

Οι Βυζαντινοί συγγραφείς αντιμετώπισαν με φανατική εχθρότητα αυτή τη

συνήθεια (κατά το τοπικό του Αγίου Σάββα αποκαλείται «*πονηρόν έθος*

Άρμενίων») και, επειδή δεν γνώριζαν πώς καθιερώθηκε, θεωρούσαν ότι ήταν

αποτέλεσμα συγχύσεως, επινόησαν δε τόσες παράλογες αιτίες για να την

ερμηνεύσουν, με αποτέλεσμα να μη μπορεί κανείς να βρει άκρη!].

αρτηρία (η) {αρτηριών} 1. ΑΝΑΤ. το αγγείο που μεταφέρει από την καρδιά το

αίμα στους ιστούς και στα όργανα του σώματος: *τραχεία | κεντρική*

πνευμονική | μηριαία | στεφανιαία ~ · 2. (μτφ.) ο δρόμος που αποτελεί

κεντρική λεωφόρο: κυκλοφοριακή ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, πληροφορική*.

[ETYM. αρχ. < *άερτηρία < άρτώ «κρεμώ, εξάρτω» (< *άερτώ) < *αει-ρω*

«σηκώνω, συνάπτω» (< *άερ-τjαι), παράλλ. τύπος του ρ. *αίρω*. Ομόρρ.

αορτή].

αρτηριακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τις αρτηρίες: -αίμα | πίεση |

σφυγμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

αρτηρίδιο (το) (αρτηριδί-ου | -ων) ΑΝΑΤ. καθένas από τους μικρούς κλάδους

στους οποίους διακλαδίζεται μια αρτηρία και οι οποίοι ρυθμίζουν την

αμάτωση των περιφερειακών οργάνων και την πίεση του αίματος. [ETYM.

Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arteriole].

αρτηριοπάθεια (η) (αρτηριοπαθειών) ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση αρτηρίας (σημ. 1).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. arteriopathy].

αρτηριοσκλήρωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεις, -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. η

απόφραξη των καρδιακών αρτηριών, κυρ. από λίπη ή εναποθέσεις αλβεστίου,

με συνέπεια να εμποδίζεται η απρόσκοπτη αμάτωση του οργανισμού (πβ. λ.

αθηρωμάτωση) · 2. (μτφ.) η αντίδραση σε κάθε προοδευτική κίνηση: *η ~ του*

σκοταδιστικού καθεστώτος εμπόδιζε κάθε νεωτερικιστική κίνηση ΣΥΝ.

σκοταδισμός, αντίδραση. Επίσης αρτηριοσκήληρωση [1896]. [ETYM. Ελ-

ληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. arteriosclerosis].

αρτηριοσκήληρωση ή **αρτηριοσκήληρση**: ο Ιπποκράτης χρησιμοποιεί το ρ.

σκήληρνω (*σκήληρνωμα, σκήληρνωμός, σκήληρνωτικός*) και όχι το *σκήληρώ* (-

ώνω). Ωστόσο, το ουσ. που χρησιμοποιήθηκε είναι σκήληρωμα και,

αργότερα (στους παπύρους), σκήληρωσις - και όχι σκήληρυνσις! Σύμφωνα

με αυτά, φαίνεται προτιμότερο ο τ. αρτηριοσκήληρωση, μιας και σχηματίζεται

με το επίθημα -ωσις (-ωση) που δηλώνει πάθηση (πβ. *κίρρωση* [του

ήπατος], *νεύρωση, αφυδάτωση, κάκωση* κ.λπ.). Στην Ελληνική με τον όρο

σκήληρση δηλώθηκε σειρά ασθενειών: *φλεβοσκήληρωση, καρδιοσκήληρωση,*

αγγείο: σκήληρωση, αδενοσκήληρωση, ωτασκήληρωση, μυοσκήληρωση.

→ -ωση

αρτηριοσκληρωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αρτηριοσκήληρωση

2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερσυντηρητική προσκόλληση σε

πεπαισιωμένα σχήματα (αξίες, συνήθειες, αντιλήψεις κ.λπ.) ζωής: ~ *πολιτικός/*

ρωσσία ΣΥΝ. αναχρονιστικός.

αρτηριοστένωση (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ελάττωση της

διαμέτρου μιας αρτηρίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

άρτι επίρρ. (λόγ.-συνήθ. με λόγ. παθ. μετχ.) μόλις, πρόσφατα, προ ολίγου: ~

αφχθείς | εκδοθέν | απολυθείς.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «επακρίβως, πρόσφατα (δηλ. ακριβώς προ

ολίγου)» < θ. *άρ-τι-, συνδ. με ρ. *άρ-αρ-ίσκω* «συνδέω, συνάπτω» και

το τελικό -ι ερμηνεύεται είτε ως τοπική πτώση είτε ως αιτιατική ουδέτερου. Η χρήση του επίρρ. στις Ι.Ε. γλώσσες, σημασιολογικά διαφοροποιημένου, πιστοποιείται επαρκώς, πβ. αρμ. ard «μόλις τώρα», λιθ. arti «πλήσιον», σανσκρ. r̥ās «σωστός», λατ. ars, artis «δεξιοτεχνία, τέχνη» κ.ά.].

άρτι- α συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: 1. ότι κάτι έχει συμβεί πρόσφατα, πριν από λίγο: *αρτι-γενής, αρτι-σύστατος*. 2. ότι κάτι είναι άρτιο, ακέραιο: *αρτι-επής, αρτι-μελής*. [ETYM. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *αρχ. αρτι-μελής*), που προέρχεται από το επίρρ. *άρτι* «πρόσφατα, μόλις προ ολίγου» (βλ. λ.). Πβ. κ. *άρτιος*].

αρτινενής, -ής, -ές {αρτινεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μόλις γεννήθηκε, μόλις απέκτησε υπόσταση: ~ *οργάνωση ΣΥΝ.* νεοσύστατος. Επίσης αρτιγεννήτος, -η, -ο [μτγν.]. [ETYM. μτγν. < αρτι- + -γενής < γενός].

αρτιό (το) → **άρτος**

αρτιεπής, -ής, -ές {αρτιεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που εκφέρει άρτιο λόγο ΣΥΝ. ακριβολόγος. — αρτιεπία (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM. αρχ. < αρτι- + -επής < *επος*].

αρτιθανής, -ής, -ές {αρτιθαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που πέθανε πρόσφατα. [ETYM. αρχ. < *άρτι-* + *θανής*, από το θ. -θαν- του ρ. θνήσκω (πβ. αόρ. β' *ε-θαν-ον*)].

αρτιμελής, -ής, -ές {αρτιμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διατηρεί τα μέλη του σώματος του ακέραια και υγιή, που δεν παρουσιάζει σωματική αναπηρία: *έφερε στον κόσμο ένα χαριτωμένο μωρό, αρτιμελές και υγιές ΣΥΝ.* σόος ΑΝΤ. ανάπηρος, άτομο με ειδικές ανάγκες (μειωτ.) σκάττης. — αρτιμελώς επίρρ., αρτιμέλεια (η) [1886]. [ETYM. αρχ. < αρτι- + -μελής < *μέλος*].

Αρτινός, -ή, -ο → **Άρτα**

άρτιος, -α, -ο 1. αυτός που δεν παρουσιάζει ελλείψεις, ολοκληρωμένος: *σκοπός του σεμιναρίου είναι να προσφέρει ~ επαγγελματική κατάρτιση* || *όλες οι προοπτικές μας συντελούν στη δημιουργία ενός ~ συνόλου ΣΥΝ.* ακέραιος, πλήρης ΑΝΤ. ελλιπής, λειψός, ελαττωματικός • 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τελειότητα, που δεν έχει ελάττωμα: *απέσπασε τα θερμά συγγορητήρια όλων για την ~ οργάνωση της εκδήλωσης ΣΥΝ.* τέλειος, υποδειγματικός, άμωγος ΑΝΤ. ατελής 3. ΜΑΘ. **άρτιος αριθμός** ο ακέραιος αριθμός που είναι πολλαπλάσιο του δύο (2), λ.χ. 4, 6, 8 ΣΥΝ. ζυγός ΑΝΤ. περιττός, μονός 4. **σπιρίτι (ν)** (το) (α) το συνολικό κόστος, η χρηματική αξία πράγματος: *θα πληρώσω ό,τι οφείλω εις το ~ (β)* η αξία στην οποία εκδόθηκαν γραμμάτια, η ονομαστική τους αξία. — *άρτια* | *αρτίως* [αρχ.] επίρρ., αρτιότητα (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «κατάλληλος, ακριβής», < επίρρ. *άρτι* «ακριβώς - πρόσφατα» (βλ. λ.)].

αρτίστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η γυναίκα που ασχολείται με την τέχνη, ιδίως με το ελαφρό μουσικό θέατρο ΣΥΝ. θεατρίνα 2. (κακόσ.) η γυναίκα που διασκεδάει πελάτες νυχτερινών κέντρων, ιδίως καμπαρέ ΣΥΝ. καμπαρετζού 3. (σπανιότ. ευφημ.) η πόρνη. [ETYM. Βλ. λ. *αρτίστας*].

αρτίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} άνδρας που ασχολείται επαγγελματικά με την τέχνη, ιδίως με το ελαφρό μουσικό θέατρο ΣΥΝ. θεατρίνος. [ETYM. < ιταλ. artista «καλλιτέχνης» < arte «τέχνη» < λατ. ars, artis].

αρτίστικος, -η, -ο καλλιτεχνικός. **αρτίστυατος**, -η, -ο αυτός που μόλις συστάθηκε, που ιδρύθηκε πρόσφατα: ~ *σοματείο ΣΥΝ.* νεοσύστατος, νεότευκτος. [ETYM. μτγν. < *άρτι-* (< *άρτι*) + *-σύστατος* < *συνίσταμαι*].

αρτιφισιελ (το) {άκλ.} είδος επιχρισματος τοίχων εξωτερικών κυρ. χώρων, που δημιουργεί ανώμαλη επιφάνεια. [ETYM. < γαλλ. artificiel «τεχνητός» < λατ. artificialis].

αρτιώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {αρτίω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) δίνω σε κάτι τέλεια μορφή, το καθιστώ άρτιο: *αποφάσισε να παρακολουθήσει τα σεμινάρια αυτά, για να αρτίώσει την επαγγελματική του κατάρτιση ΣΥΝ.* τελειοποιώ, ολοκληρώνω.

αρτίωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η τελειοποίηση, το να γίνεται ή να είναι κάτι άρτιο: η *ποίησή του έχει μια τεχνική ~ που εξαντλεί τις δυνατότητες των παραδοσιακών μέτρων*.

αρτοβιομηχανία (η) {αρτοβιομηχανιών} η βιομηχανία παρασκευής ψωμιού και αρτοσκευασμάτων, καθώς και ειδών ζαχαροπλαστικής με βάση το αλεύρι. — **αρτοβιομηχανός** (ο) [1888]. **αρτοζαχαροπλαστείο** (το) κατάσταση στο οποίο πωλούνται ή/και παρασκευάζονται είδη αρτοποιίας και ζαχαροπλαστικής.

αρτοκλασία (η) {αρτοκλασιών} ΕΚΚΛΗΣ. ειδική τελετή στις μεγάλες γιορτές, κατά την οποία ο ιερέας ειλογοεί τους προσφερόμενους πέντε άρτους, που θα μοιραστούν στο εκκλησίασμα. [ETYM. μεσν. < άρτος + *κλάσιον* < *κλάσιον* < κλώ «κόβω, σπάζω». Βλ. κ. *κλάσμα*].

αρτοκλιβανός (ο) (-ου κ. -άνου | -ων κ. -άνων, -ους κ. -άνους) ειδικός κλιβανός που χρησιμοποιείται στην αρτοποιία: *κτιστός ~, αρτοποιείο* (το) [μτγν.]. 1. το κατάστημα στο οποίο παρασκευάζεται και πωλείται ψωμί ΣΥΝ. φούρνος 2. (συνεκδ.) το εργαστήριο στο οποίο παρασκευάζεται ψωμί. **αρτοποιία** (η) {χωρ. πληθ. στη σημ. 1} 1. η παρασκευή ψωμιού και αρτοσκευασμάτων, καθώς και προϊόντων ζαχαροπλαστικής με βάση το αλεύρι των δημητριακών 2. το αρτοποιείο. — **αρτοποιός** (ο/η) [αρχ.], **αρτοποιητικός**, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < *αρτοποιός* < *άρτος* + *-ποιός* < *ποιώ*]. **αρτοπωλείο** (το) [αρχ.] το κατάστημα όπου πωλείται ψωμί ΣΥΝ. φούρνος, πρατήριο άρτου | **ψωμιού**. — **αρτοπώλης** (ο) [μτγν.], **αρτο-**

πώλισσα (η). **άρτος** (ο) (λόγ.) 1. το ψωμί: *ένζυμος | άζυμος | λευκός | κριθινός | πι-τυρούχος ~ ΦΡ.* (α) (*ο άρτος*) **ο επιούσιος** τα απαραίτητα αγαθά, κυρ. η βασική τροφή (από την Κυριακή προσευχή: *τον άρτον ημών τον επιούσιον δός ημών σήμεραν*, Κ.Δ. Ματθ. 6, 11) (β) (ειρων.) **άρτος και θεάματα** τα μεγαλειώδη θεάματα, ενδοχόμενος σε συνδυασμό με επιλόλαιες απολαύσεις, που αποσκοπούν στον εντυπωσιασμό του λαού: *συνγά οι δικτάτορες παρέχουν στον λαό ~, για να κερδίσουν την εύνοια του (γ)* ουκ *εστ' άρτο μόνο ζήσεται άνθρωπος* (ουκ *εστ' άρτο μόνο ζήσεται άνθρωπος*, Κ.Δ. Ματθ. 4, 4) για την επισήμανση του γεγονότος ότι ο άνθρωπος έχει και πνευματικές ανάγκες παράλληλα με τις υλικές 2. ΕΚΚΛΗΣ. το ψωμί που χρησιμοποιείται κατά την εκκλησιαστική λειτουργία (βλ. κ. λ. *αρτοκλασία*). — (υποκ.) **αρτίδιο** (το) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρτ.* [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < *άρ-τός, ρηματικό επίθ. < *άρ-τού ρ. *άρ-αρ-ίσκω* «παρασκευάζω, συνδέω», οπότε η λ. *άρτος* ως υποδήλων της διαδικασίας (ζύμωμα, φούρνισμα) παρασκευής του ψωμιού. Κατ' άλλη άποψη, επειδή η λ. *άρτος* περιγράφει τη βασικότερη ανθρώπινη τροφή, είναι πθ. να συνδέεται με το βασκ. arto «ψωμί αραβοσίτου» (> ισπ. artal «πίτα») και, ως εκ τούτου, να ανήκει στο προ-ΙΕ. γλωσσικό υπόστρωμα αρχαιολόγων λέξεων. Στην Π.Δ. οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τη λ. *άρτος* ως απόδ. του εβρ. lēchem, δηλώνοντας όχι μόνο το ψωμί, αλλά και την τροφή γενικά. Η σημ. αυτή (που δείχνει τη σπουδαιότητα του *άρτου*) διατηρείται και στην Κ.Δ. (πβ. Ματθ. 6, 11: *τον άρτον ημών τον επιούσιον δός ημών σήμεραν*), όπου χρησιμοποιείται επίσης (ειδικά ο άζυμος άρτος) ως σύμβολο του Χριστού και του σώματος του (πβ. Ιωάνν. 6, 48: *εγώ ειμι ο άρτος της ζωής*, Λουκ. 22, 19: *και λαβών άρτον... έδωκεν αυτούς λέγων τούτο έστιν το σώμα μου...*). Η φρ. *άρτον και θεάματα* αποδίδει το λατ. panem et circenses, υποδηλώνοντας την τακτική του ρωμαϊκού κράτους να προσφέρει (ιδ. στους άπορους πολίτες) τροφή και διασκέδασεις, προκειμένου να μην επαναστατούν].

αρτοσκευάσμα (το) {αρτοσκευασμά-ατος | -ατα, -άτων} προϊόν αρτοποιίας που παρασκευάζεται με βάση το ζυμάδι του ψωμιού, λ.χ. το παξιμάδι, τα βουτήματα, τα κουλούρια κ.λπ.

αρτοσφραγίδα (η) ΕΚΚΛΗΣ. ξύλινη σφραγίδα με ανάγλυφη παράσταση σταυρού και την επιγραφή ΙΣΧΣ ΝΙΚΑ (δηλ. Ιησούς Χριστός Νικά), με την οποία σφραγίζεται το πρόσφορο (βλ. λ.).

αρτοφόριο (το) {αρτοφορί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το λειτουργικό σκεύος στο οποίο φυλάσσεται ο αγιασμένος άρτος της Θείας Ευχαριστίας για τη μετάληψη.

[ETYM. < μτγν. *αρτοφόριον*, αρχική σημ. «καλάθι ψωμιού», < άρτος + *-φόριον* < *φέρω*].

αρτύθηκα ρ. → **αρταίνω**

άρτυμα (το) (αρτύμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. οτιδήποτε προστίθεται στο μαγειρευμένο φαγητό, για να το νοστιμίσει, για να κάνει τη γεύση του πιο πικάντικη, π.χ. αλάτι, πιπέρι, μπαχαρικά κ.λπ. ΣΥΝ. καρύκευμα 2. (μτφ.) το εκφραστικό μέσο που προστίθεται στον λόγο (κυρίως στην αφήγηση), για να καταστήσει το περιεχόμενο του σαφέστερο ή και να εντυπωσιάσει τον ακροατή | **αναγνώστη** • 3. το φαγητό που δεν καταναλώνεται τις ημέρες της νηστείας, το μη νηστήσιμο, π.χ. το κρέας, το αβγό κ.λπ. [ETYM. αρχ. < άρτυω < *καρυκεύω*. Βλ. κ. *αρταίνω*].

αρτύνω ρ. → **αρταίνω**

αρτύσιμος, -η, -ο (για τροφή) αυτός που περιέχει κάτι από τις καθημερινές τροφών από τις οποίες απέχει κανείς εκούσια κατά τη νηστεία ΑΝΤ. νηστήσιμος. [ETYM. < μτγν. *άρτυσιμος* < αρχ. *άρτυω*, βλ. κ. *αρταίνω*].

αρθύβαλλος (ο) {αρθύβαλλ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. μικρό αγγείο με σφαιρικό σώμα και στενό λαιμό, όπου έβραζαν το λάδι με το οποίο αλείφονταν οι αθλητές.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Κατά τον Ησύχιο, < *άρνω* «αντλώ» (πβ. *άρνομα*) + *βάλλω*, μοιλονότι το β' συνθ. ίσως συνδ. με τη λ. *βαλλάντιον*. Κατ' άλλους, η λ. αποτελεί δάνειο θρακο-φρυγικής προελ.].

αρούμαι ρ. μετβ. αποθ. {αρούσθηκα} (αρχαιοπρ.) αντλώ (συνήθ. ειδήσεις, στοιχεία) από πηγή: *αρούεται τις πληροφορίες του από αξιόπιστες πηγές*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM. αρχ. < **Εαρ-ύ-*, αβεβ. ετύμου, πθ. σχετίζεται με το ρ. *ευρίσκω* (< **Fe-Fr-*), βλ. λ. *βρίσκω*].

αργάγγελος (ο) {αργαγγέλ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. Ο αργηγός των αγγέλων, ο άγγελος με υψηλή θέση στην ουράνια ιεραρχία: ο ~ *Μιχαήλ και ο ~ Γαβριήλ*. — **αρχαγγελικός**, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < *άργω* + *άγγελος*].

αρχαϊκός ρ. αμετβ. [μτγν.] {αρχαϊσα} 1. μιμούμαι αρχαϊκά πρότυπα 2. (συνήθ. ειδικότ.) χρησιμοποιώ απηραχαιωμένη γλώσσα, τύπος που ανήκουν σε αρχαιότερα γλωσσικά στάδια 3. **αρχαϊζουσα** (η) λόγια μορφή γλώσσας, που χρησιμοποιεί συστηματικώς στοιχεία από την Αρχαία. ΣΧΟΛΙΟ *λόγιος*.

αρχαϊκός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που μιμείται πρότυπα της αρχαιότητας 2. αυτός που ανήκει σε πρώιμο στάδιο εξέλιξης 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. χαρακτηριστικός του σταδίου εξέλιξης της ελληνικής τέχνης στον 7ο και 6ο αι. π.Χ. (πριν από την κλασική εποχή) στην αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και την αγγειογραφία: ~ *περίοδος* | *ρυθμός*-Φρ. **αρχαϊκό μεδίαμα** το χαμόγελο που εμφανίζεται στα πρόσωπα των αρχαϊκών κούρων και κορών και δίνει την αίσθηση εσωτερικής γαλήνης και αταραξίας. — αρχαϊκ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., **αρχαϊκότητα** (η) [1861].

αρχαϊκός < **αρχαίος**, αθηναϊκός < Αθήναι | **Αθηναίος** κοκ. Από αρχ. ονόματα σε -αίος ή -αίη σχηματίστηκαν επίθετα σε -αϊκός (αντί -αι-ικός «κατά προφύλαξιν», για να αποφευχθεί δηλ. η άλλο-

πάλληλη παρουσία δύο | στην αρχαία προφορά που θα ήταν αιϊκός). Παραδείγματα: *αρχαίος* > αρχαϊκός, *Αθήναι* | *Αθηναίος* > αθηναϊκός, *Ρωμαίος* > ρωμαϊκός, *ελαία* > ελαϊκός, (νεοτ.) *πετρέλαιο* > πετρελαϊκός, *τροχάιος* > τροχαϊκός, **ακαδημαίος* > ακαδημαϊκός, *Εβραίος* > εβραϊκός, *Πάτριαι* > πατριάϊκός, *Θήβια* > θηβιαϊκός κ.ά. → *Ακαδημία*

αρχαιο- κ, **αρχαιο-** ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την αρχαιότητα (κυρ. την ελληνική και ρωμαϊκή): *αρχαιο-λογία*, *αρχαιο-γνώστης*, *αρχαιο-μάθεια*, *αρχαιο-πρεπής*, *αρχαιο-κάπηλος*. [ETYM Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *άρχαιο-πρεπής*), που προέρχεται από το επίθ. *αρχαίος*].

αρχαιογνώστια (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η συστηματική γνώση του κόσμου της αρχαιότητας με τη βοήθεια των επιστημών που τον μελετούν (κλασική φιλολογία, αρχαιολογία, ιστορία κ.λπ.). — **αρχαιογνώστης** (ο), **αρχαιογνώστρια** (η), **αρχαιογνώστικός**, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του γερμ. *Altertumskunde*].

αρχαιοδιφής (ο) [1857] {αρχαιοδιφών} ο ερευνητής της αρχαιότητας, αυτός που μελετά συστηματικά τον αρχαίο κόσμο, κυρ. ερευνητής απευθείας τις πηγές. [ETYM < *αρχαίος* + *-διφής* < αρχ. *διφώ* «ερευνά», απόδ. του γερμ. *Altertumsforscher*].

αρχαιοελληνικός, -ή, -ό [1894] αυτός που αναφέρεται στους αρχαίους Έλληνες ή στην αρχαία Ελλάδα: ~ πολιτισμός | *πνεύμα* | *γλώσσα* | *μουσική* | *ιδεώδη*.

αρχαιοκαπηλία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} το παράνομο εμπόριο αρχαίων αντικειμένων: *προβλέπεται αύξηση του αριθμού των φυλάκων για την πάταξη τής ~*. — **αρχαιοκαπηλικός**, -ή, -ό [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ειδωλολατρία.

αρχαιοκάπλος (ο/η) [1831] {αρχαιοκαπήλ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εμπορεύεται παράνομα αρχαία αντικείμενα.

αρχαιοκλίτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. αυτός που κλίνεται σύμφωνα με αρχαία πρότυπα κλίσης, π.χ. τα ~ θηλυκά σε -ώ, -ούς: ηχ-ώ, -ούς.

αρχαιολατρία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ο υπέρμετρος θαυμασμός προς τον πολιτισμό της κλασικής αρχαιότητας, η μίμηση προτύπων εκείνης της εποχής. — **αρχαιολάτρης** (ο), **αρχαιολάτρισσα** (η), **αρχαιολατρικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ *ειδωλολατρία*.

αρχαιολογία (η) [αρχ.] η επιστήμη που ερευνά τα ευρήματα της κατασκευαστικής δραστηριότητας του ανθρώπου του παρελθόντος (μνημεία, έργα τέχνης, αντικείμενα καθημερινής ζωής κ.ά.), τα μελετά και εξάγει συμπεράσματα για τον πολιτισμό του.

αρχαιολογικός, -ή, -ό [μετρ.] αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη της αρχαιολογίας, γενικότ. με τη μελέτη της αρχαιότητας: ~ *ανασκαφές* | *ευρήματα* | *ενδιαφέρον* | *μουσείο* | *θησαυρός* | *έρευνα* -ΦΡ. (α) **αρχαιολογική αξία** η αξία αντικειμένου, η οποία προέρχεται από την αρχαιότητα και τη σπανιότητα ή τη μοναδικότητα του (β) **αρχαιολογικός χώρος** ο συνθή. υπαίθριος χώρος που περιλαμβάνει μνημεία της αρχαιότητας (γ) **Αρχαιολογική Υπηρεσία** η κρατική υπηρεσία που μεριμνά για την ανασκαφή και την προστασία των αρχαιοτήτων. — **αρχαιολογικ-ά** -ώς [1833] επίρρ.

αρχαιολόγος (ο/η) [μεσν.] 1. επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην αρχαιολογία 2. (γενικότ.) ερευνητής καταλοίπων από πολιτισμούς του παρελθόντος, κυρ. αυτός που κάνει ανασκαφές (όπως π.χ. ο Ε. Σλήμαν, ο οποίος έκανε αρχαιολογικές ανασκαφές και έφερε στο φως σημαντικά μνημεία, χωρίς να έχει σπουδάσει αρχαιολογία). ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία*.

αρχαιομάθης, -ής, -ές [1868] {αρχαιομάθ-ους | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, κυρ. τη γλώσσα και τα κείμενα: ο *Αδ. Κοραΐς υπήρξε πρότυπο αρχαιομάθους φιλόλογου ΣΥΝ. αρχαιονόστης*. — **αρχαιομάθεια** (η) [1826].

αρχαιομανής, -ής, -ές (αρχαιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που τρέφει υπερβολικό θαυμασμό και πάθος για την αρχαιότητα (ιδ. την κλασική) ΣΥΝ. *αρχαιολάτρης*. — **αρχαιομανία** (η) [1889].

αρχαιομετρία (η) ΑΡΧΑΙΟΛ. η εύρεση νέων και η προαγωγή παλαιότερων μεθόδων που χρησιμοποιεί η αρχαιολογία, προκειμένου να προαγάγει την έρευνα της και να τεκμηριώσει ακριβέστερα τα συμπεράσματα της (τρόποι έρευνας, μέσα χρονολόγησης κ.λπ.). — **αρχαιομέτρης** (ο/η). [ETYM Ελληνιστικής ξέν. όρ., < αρχαλ. *archaeometry*].

αρχαιοπινής, -ής, -ές {αρχαιοπιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **αρχαιοπινέστερος**, -ατός (λόγ.) αυτός που διατηρεί πολλά αρχαϊκά στοιχεία: *πολλά συμπεράσματα για την προφορά τής Αρχαίας Ελληνικής προκύπτουν από τη μελέτη ~ διαλέκτων, όπως τής Ποντιακής, τής Κυπριακής, τής Τσακωνικής κ.ά.*

[ETYM. μετρν., αρχική σημ. «αυτός που φέρει αρχαία σκουριά», < *αρχαίος* + *-πινής* < *πίνος* «καθαρισία»].

αρχαιοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} (κακός.) η υπερβολική προσκόλληση στην αρχαιότητα, στον πολιτισμό των αρχαίων (συννά με παράλληλη υποτίμηση του παρόντος) (πβ. λ. *προγονοπληξία*). — **αρχαιοπληκτικός** (ο), **αρχαιοπληκτική** (η). [ETYM. < *αρχαίο-* + *-πληξία* < *πλήττω*].

αρχαιοπρεπής, -ής, -ές {αρχαιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **αρχαιοπρεπέστερος**, -ατός { *ένδυση* | *ύφος* ΣΥΝ. *αρχαϊκός* ΑΝΤ. *νεωτερικτός*, *μωτέρονος*. Επίσης *αρχαιοπρεπός*, -η, -ο. — **αρχαιοπρεπώς** επίρρ. [μετρν.], **αρχαιοπρέπεια** (η) [1861]. [ETYM αρ.χ. < *αρχαίος* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

αρχαιοπωλής (ο) [1887] {αρχαιοπωλών}, **αρχαιοπόλισσα** (η) {αρχαιοπολισών} πρόσωπο που εμπορεύεται παλιά ή και αρχαία αντι-

κείμενα ΣΥΝ. *αντικέρ*. — **αρχαιοπωλείο** (το).

αρχαίος, -α, -ο 1. αυτός που υπήρξε ή δημιουργήθηκε στο μακρινό παρελθόν (κυρ. μέχρι την εποχή από την οποία θεωρείται ότι ξεκινά ο Μεσαίωνα): ~ *μύθος* | *τέχνη* | *ναός* | *τραγωδία* | *λογοτεχνία* || ~ Έλληνες | *Αιγύπτιοι* ΑΝΤ. νεότερος, σύγχρονος, πρόσφατος 2. αυτός που σχετίζεται με το μακρινό παρελθόν: ~ *ιστορία* 3. (ειδικότ.) (α) αυτός που σχετίζεται με τους Έλληνες τής προχριστιανικής κυρ. αρχαιότητας: *οι - ημών πρόγονοι* || *νοσταλγοί τής - δόξας* (β) (για την ελληνική γλώσσα) αυτός που συνδέεται ή αναφέρεται στην περίοδο τής ελληνικής γλώσσας από την πρώτη εμφάνιση των Ελλήνων μέχρι τον χρόνον τής Αλεξανδρινής Κοινής (περ. 2.000 π.Χ.-300 π.Χ.): ~ *γλώσσα* 4. αυτός του οποίου η ύπαρξη χρονολογείται από το μακρινό παρελθόν: *οι κύκλιοι χοροί αποτελούν ~ παράδοση* ΦΡ. (λόγ.) **από αρχαιοτάτων χρόνων** από πάρα πολύ παλιά ΣΥΝ. από καταβολής κόσμου, ανέκαθεν 5. **αρχαίο** (οι) (α) οι άνθρωποι που έζησαν κατά την αρχαιότητα, ειδικότ. οι αρχαίοι Έλληνες: η *ζωή* τής ~ || *θαυμάζει τους ~* (β) οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς και τα σημαντικότερα πρόσωπα τής αρχαίας ελληνικής ιστορίας: *μελετά τους ~* || η *πολιτική σκέψη των ~* 6. **αρχαία** (τα) (α) τα μνημεία τής αρχαιότητας, καταχρ. και πιο πρόσφατων περιόδων, όπως του Μεσαίωνα ΣΥΝ. *αρχαιότητες* (β) το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών (γλώσσας και γραμματικής) • 7. (συγκρ. **αρχαιότερος**, -η, -ο) αυτός που εργάζεται σε συγκεκριμένο χώρο περισσότερα χρόνια από τους συναδέλφους του και, ως εκ τούτου, προηγείται ιεραρχικά: *κατά τις έκτακτες κρίσεις προήχθησαν οι δύο αρχαιότεροι ταξίτηροι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχαϊκός*. [ETYM- < αρχ. *αρχαίος* < *αρχή* | *άρχο* + *-ιος*].

αρχαιοσυλλέκτης (ο) {αρχαιοσυλλεκτών}, **αρχαιοσυλλέκτρια** (η) {αρχαιοσυλλεκτριών} συλλέκτης αρχαίων αντικειμένων και έργων τέχνης. **αρχαιότητα** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} αρχαιότητες στη σημ. 4} 1. η ιστορική περίοδος του παρελθόντος, που θνήει μέχρι τον Μεσαίωνα 2. (ειδικότ. για την Ελλάδα) η ιστορική περίοδος που ξεκινά από την εμφάνιση των πρώτων δειγμάτων ελληνικού πολιτισμού και θνήει μέχρι τη βυζαντινά χρόνια: *πρώιμη* | *κλασική* | *ελληνιστική* ~ 3. η ιδιότητα του αρχαίου ή ο βαθμός στον οποίο είναι (κάτι) αρχαίο: *δεν υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των επιστημόνων ως προς την ~ του αγάλματος* 4. (συνήθ. στο' πληθ.) τα μ'ημεία τής αρχαιότητας, τα αντικείμενα με αρχαιολογική αξία (γενικότ.) κάθε αντικείμενο που προέρχεται από περίοδο του παρελθόντος: *βυζαντινές* | *εναλίες* ~ ΦΡ. **Εφορία Αρχαιοτήτων** η δημόσια υπηρεσία που είναι εφοροτισμένη με την καταγραφή και επίβλεψη των αρχαιοτήτων, οι οποίες ανήκουν στον τομέα αρμοδιότητας τής • 5. (κυρ. για τις δημόσιες υπηρεσίες και τη στρατιωτική ιεραρχία) η προτεραιότητα κάποιου έναντι των συναδέλφων του για άσκηση έργου ή προαγωγή με βάση τα χρόνια υπηρεσίας: *θα προτιμηθεί ο πρώτος κατά σειράν αρχαιότητας*.

αρχαιότροπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι φτιαγμένος σύμφωνα με τον τρόπο των αρχαίων: ~ *σχέδιο* | *περιδέραιο*. — **αρχαιότροπα** επίρρ.

αρχαιόφυλος, -η, -ο [1878] αυτός που αγαπά τις αρχαιότητες, καθετί αρχαίο ΣΥΝ. *αρχαιολάτρης*, *αρχαιομανής*.

αρχαιοφύλακος (ο/η) [1863] {(θηλ. *αρχαιοφύλακος*) | *αρχαιοφύλακων*} φύλακας αρχαιολογικών χώρων και μουσείων.

αρχαιοφύλιος (οι) {αρχαιοφυσίων} η εκλογική διαδικασία για την ανάδειξη αρχών (μελών προεδρείου, διοικητικού συμβουλίου κ.λπ.) ΣΥΝ. *εκλογές*, *ψηφοφορία*. [ETYM. αρ.χ. < *άρχ-* (< *αρχή*) + *-φύλιος* < *αίρεσις* «εκλογή»].

αρχαϊσμός (ο) [μετρν.] 1. η τάση να χρησιμοποιεί κάποιος στον λόγο τον (γραπτό, προφορικό) αρχαία στοιχεία ή νεότερα κατά μίμηση των αρχαίων: *ο ~ χαρακτηρίζει τα κείμενα του* 2. (συνεκκ.) οποιοδήποτε στοιχείο είναι ενδεικτικό τής παραπάνω τάσης: *το κείμενο είναι γεμάτο αρχαϊσμούς* || το «ούτως ειπείν» αποτελεί *αρχαϊσμό* τής Ν. Ελληνικής. — **αρχαϊστικός** (ο) [1829], **αρχαϊστρία** (η).

αρχαϊστικός, -ή, -ό [1893] αυτός που μιμείται ή μοιάζει με τα αρχαία πρότυπα, τον πολιτισμό ή τη γλώσσα: ~ *ύφος* | *τεχνοτροπία* | *έκφραση* -ΦΡ. **αρχαϊστική τέχνη** η τέχνη η οποία χρησιμοποιεί συνειδητά σχήματα τής τέχνης των αρχαϊκών χρόνων εκφράζοντας ρομαντισμό ή παράδοση-εκοηλώθηκε ήδη τον 5ο αι. π.Χ. και αναπτύχθηκε κατά τους ύστερους αρχαϊκούς χρόνους.

αρχάνθρωπος (ο) {αρχανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνθρωπος που έζησε στην παλαιολιθική εποχή και έχουν βρεθεί οστά του. [ETYM. μετρν. (αρχικός για τον Αδάμ) < *άρχ-* (< *αρχή*) + *άνθρωπος*].

αρχαρίος, -α, -ο αυτός που μόλις αρχίζει να μαθαίνει ή να εξασκεί κάτι και, κατά συνέπεια, του λείπει η σχετική πείρα και η τριβή: ~ *οδηγός* || (ως ουσ.) *τμήματα αρχαρίων* (π.χ. σε φροντιστήριο ξένων γλωσσών) || ΣΥΝ. *πρωιάρης* ΑΝΤ. *προχωρημένος*, *έμπειρος*. [ETYM μετρν. < *αρχή* + *παράρχ.* επίθημα *-αρίος* (βλ.λ.). Η λ. προσδιόριζε αρχικός τον μαθητή των αρχικών τάξεων. Η σημ. «πρωτόπειρος» ήδη μετρν.].

αρχέγονος, -η, -ο 1. αυτός που υπάρχει από το πρώτο στάδιο τής εμφάνισης ενός όντος, που συνδέεται με την ίδια τη φύση του όντος: *το ~ ένστικτο τής αυτοσυντήρησης* | *τής μητρότητας* | *τής διαίωνης του είδους* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει εξελιχθεί, που χαρακτηρίζεται από πρωτογονισμό: *- λαός* ΣΥΝ. *πρωτόγονος*, *καθυστερημένος* ΑΝΤ. *εξελιγμένος*. — **αρχέγονα** επίρρ. [ETYM μετρν. < *άρχε-* (< *αρχή*) + *γόνος*].

αρχείο (το) 1. η ιδιωτική ή δημόσια συλλογή εγγράφων ή άλλων αντικειμένων (φωτογραφιών, αποκομμάτων, εφημερίδων κ.λπ.), που κρίνεται σκόπιμο να φυλαχθούν για λόγους πρακτικούς, ιστορικούς ή συναισθηματικούς: *πλούσιο* | *ιστορικό* | *λαογραφικό* ~ || το ~ τής *εφημερίδας* 2. (κατ' επέκτ.) ο χώρος όπου συγκεντρώνονται και φυ-

λάσσονται οι παραπάνω συλλογές, είτε πρόκειται για απλό συρτάρι είτε για αίθουσα ή και ολόκληρο ίδρυμα: Φρ. στέλνω | **Βάζω (μια υπόθεση) στο αρχείο** για υπόθεση για την οποία δεν γίνεται πλέον έρευνα, δεν υπάρχει ενεργό ενδιαφέρον: η *εξεταστική επιτροπή έστειλε την υπόθεση στο αρχείο* 3. ΠΛΗΡΟΦ. (α) συλλογή ομοειδών πληροφοριών ή στοιχείων με ιδιαίτερο όνομα, η οποία περιέχει σε ηλεκτρονική μορφή, π.χ. πρόγραμμα, έγγραφο, εικόνα, λογιστικό φύλλο, ηχητικό κομμάτι, κινούμενη εικόνα (βίντεο) κ.λπ., και αποθηκεύεται συνήθως στην περιφερειακή μνήμη ενός Η/Υ (β) **αρχείο δεδομένων** ηλεκτρονικό αρχείο στο οποίο αποθηκεύονται αποκλειστικώς δεδομένα (και όχι προγράμματα) (γ) **αρχείο εντολών** ηλεκτρονικό αρχείο στο οποίο αποθηκεύονται αποκλειστικά εντολές και προγράμματα. — αρχειακός, -ή, -ό [1887].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αρχεῖον*, αρχική σημ. «κατοικία των αρχόντων», < *αρχή* «εξουσία». Η σημ. «επίσημο κρατικό έγγραφο» είναι μτγν. και οφείλεται στο γεγονός ότι τέτοιου είδους έγγραφα φυλάσσονται στα σπίτια των αρχόντων. Η σημ. «αρχείο Η/Υ» αποδίδει το αγγλ. file, ενώ η σημ. «αρχείο δεδομένων» αποδίδει το αγγλ. data file].

αρχαιοθετώ ρ. μετβ. (αρχαιοθετείς... | αρχαιοθετή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) ταξινομώ υλικό (γραπτό, ηχητικό, οπτικό) με τέτοιον τρόπο, ώστε να αποτελέσει αρχείο, εντάσσω σε αρχείο: ~ *φακέλους!* *έγγραφα* | *διακέτες* | *δελτία* | *καρτέλες*. — αρχαιοθέτηση (η), αρχαιοθέτης (ο), αρχαιοθέτρια (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. archiver].

αρχαιοθήκη (η) [1833] {αρχαιοθηκών} ειδική θήκη, συνήθ. ενσωματωμένη σε συρτάρι, όπου φυλάσσονται έγγραφα ή άλλα αντικείμενα αρχείου (βλ. λ.).

αρχαιομαρξισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. παλαιότ. οργάνωση που ιδρύθηκε μέσα στους κόλπους του Κ.Κ.Ε., η οποία αμφισβήτησε την επίσημη γραμμή του κόμματος, θεωρώντας ότι η αφομοίωση της μαρξιστικής θεωρίας πρέπει να προηγείται της επαναστατικής πολιτικής. — αρχαιομαρξιστής (ο), αρχαιομαρξιστικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Η λ. ανάγεται στο περιοδικό *Αρχεῖον* του *Μαρξισμού*, το οποίο πρωτοεκδόθηκε τον Μάιο του 1923 για την ιδεολογική επιμόρφωση των κομμουνιστών. Αργότερα ιδρύθηκε η «*Οργάνωσις των Αρχαιομαρξιστών*», η οποία -ακολουθώντας γενικά τις αρχές του Λ. Τρότσκι- ανήκε στη μειοψηφία του κόμματος και αντετίθετο στις κατευθύνσεις της ηγεσίας].

αρχαιονομία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο την αποκατάσταση και συστηματοποίηση του αρχαιακού υλικού, καθώς και την οργάνωσή της έρευνας του.

αρχαιοφυλάκας (ο/η) [μτγν.] {αρχαιοφυλάκων} υπάλληλος επιφορισμένος με την επιμέλεια αρχείου.

αρχαιοφυλακείο (το) [1854] το κτήριο που στεγάζει δημόσιο αρχείο εγγράφων (λ.χ. δικαστικών αποφάσεων, συμβολαιογραφικών πράξεων κ.λπ.). Επίσης αρχαιοφυλάκιο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυλάκιο*.

Αρχέλαος (ο) {-ου κ. -άου} 1. αρχαίος Λακεδαιμόνιος βασιλιάς (9ος αι. π.Χ.) 2. όνομα βασιλέων της αρχαίας Μακεδονίας 3. όνομα μαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 4. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κίρ. όν., αρχική σημ. «η εξουσία του λαού», < *άρχε*-(< *αρχή*) + *λάος*].

αρχέτυπος, -η, -ο 1. αυτός που διαμορφώθηκε ήδη από την αρχή και μπορεί να αποτελέσει πρότυπο 2. (α) ΨΥΧΟΛ. **αρχέτυπο** (το) {αρχετύπ-ου | -ων} παγκόσμια συλλογική συμπαράσταση, ασυνείδητη εικόνα ή ιδέα κοινή σε όλους τους ανθρώπους (π.χ. η γέννηση, ο θάνατος, ο ήρωας, ο θεός κ.ά.) (βλ. κ. λ. *ασυνείδητο*) (β) ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιολογία) το κείμενο που θεωρείται ότι βρίσκεται πιο κοντά στο αρχικό κείμενο ενός συγγράφου και από το οποίο προέρχεται όλη η σημερινή χειρόγραφη παράδοση ενός έργου · 3. (έντυπο) που τυπώθηκε στα πρώτα στάδια εμφάνισης της τυπογραφίας (1450-1501 περίπου). Επίσης αρχετυπικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *άρχε*- (< *αρχή*) + *τύπος*. Στην ψυχολογία η λ. αποτελεί ελληνικό ξέν. όρο, < αγγλ. archetype (όρος του C. Jung)].

Αρχή (η) 1- τον πρώην όμοιο, τοπικό ή χρονικό, από το οποίο ξεκινά πράξη, ενέργεια, κατάσταση, γεγονός κ.λπ.: η ~ του *βιβλίου* | του *δρόμου* | *μιας εκπομπής* | του *μηνά* (κ. *αρχιμηνιά*) | του *έτους* (κ. *αρχιχρονιά*) | του *αιώνα* || *έργο με ~*, *μέση και τέλος* ΣΥΝ. αρετηρία ΑΝΤ. τέλος, τέρμα: ΦΡ. (α) στην *αρχή* την πρώτη φορά ή τις πρώτες στιγμές: ~ *δεν τον πίστευα, αργότερα όμως είδα ότι είχε δίκιο* || ~ *ήταν μουνδιασμένος, στη συνέχεια όμως ανέκτησε την αυτοπεποίθησή του* ΑΝΤ. στο τέλος (β) *κατ' αρχάς* πρώτα-πρώτα, αρχικά: ~ *πρέπει να σας συστήθω* || - *υπόγραφε το εζής πρόβλημα* (γ) *κατ' αρχήν* | *καταρχήν* (ι) στα βασικά σημεία, στη γενική φιλοσοφία (που διέπει ένα κείμενο): η ~ *ψήφιση του νομοσχεδίου* || *συμφωνώ ~*, *έχω όμως επιφυλάξεις για ορισμένα σημεία* (ii) (καταρχ.) πρώτα-πρώτα, αρχικά (δ) *ευθύς εξαρχής* από την πρώτη κιόλας στιγμή: ~ *του ξεκαθάρισα τη θέση μου* (ε) *φίλοι κι απ' την αρχή!* για να δηλώσουμε την απογοήτευσή μας για την αποτυχία μιας ενέργειας, η οποία μας αναγκάζει να ξεκινήσουμε εκ νέου: *Αδίκος κόπος τόση ώρα!* Άντε, ~! (στ) *από την αρχή* από το πρώτο σημείο ή από την πρώτη στιγμή: ~ *κατάλαβα τι είδους άνθρωπος ήταν* || ~ *είχαμε προβλήματα μεταξύ μας* 2. (στον πληθ.) οι πρώτες ημέρες (εβδομάδας ή μήνα), οι πρώτοι μήνες (έτους), τα πρώτα χρόνια (περιόδου) κ.λπ.: τα *μαθημάτα αρχίζουν* (σις) ~ *Οκτωβρί-ου* || τα *γεγονότα των ~ του 1998* || οι ~ *του 20ού αι.* ΑΝΤ. τέλη (τα) 3. (συνεκδ.) η έναρξη, η πράξη του ξεκινήματος (έργου, διαδικασίας κ.λπ.): *έγινε ήδη η ~ της προσέγγισης Καθολικών - Ορθοδόξων* || *είμαστε ακόμη στην ~* (στο πρώτο στάδιο, στα πρώτα βήματα) · ΦΡ. (α) κάνω *την αρχή* ξεκινώ: *κάνε την αρχή και θα σε ακολουθήσω* || *εσύ έκανες την αρχή* (ενν. του κακού) · μη *με κατηγορείς λοιπόν που αντέδρασα* (β) κάθε *αρχή και δύσκολη* το ξεκίνημα κάθε καινούργιας

προσπάθειας ενέχει δυσκολίες (γ) (παροιμ.) *η αρχή είναι το ήμισυ του παντός* (Πλάτ. *Νόμοι* VI 753e, η *αρχή* το ήμισυ του παντός) για τη μεγάλη σημασία που έχει το ξεκίνημα, το πρώτο βήμα: *Αν κάνεις το πρώτο βήμα, θα τα καταφέρεις!* ~! (δ) *αρχής προεμένης* λαμβάνοντας ως σημείο εκκινήσεως, ξεκινώντας από: *το πρόγραμμα θα διαρκέσει πέντε μήνες, ~ (από) τον Αύγουστο* · 4. η πρώτη αιτία: η ~ *του τέλους της παντοκρατορίας του* || *αυτός υπήρξε η ~ του κακού* ΣΥΝ. πηγή, ρίζα 5. οτιδήποτε θεωρείται η βάση, ο απαραίτητος όρος για κάτι: ~ *του ουσιαστικού διαλόγου αποτελεί η ειλικρίνεια* || «~ *σοφίας φόβος Κυρίου*» (Π.Δ. *Παροιμ.* 1, 7) || «*αρχή επιστήμης ονομάτων επίσκεψις*» (Αντισθένης) ΣΥΝ. προϋπόθεση, θεμέλιο. · 6. ο θεμελιώδης κανόνας, που δεν υποκειται σε αμφισβήτηση: η ~ *του Αρχιμήδη* || η ~ *της απροσδιοριστίας του Β. Χάιζενμπεργκ* (βλ. κ. λ. *αξίωμα, νόμος, δόγμα*) 7. *αρχές* (οι) οι βασικές γνώσεις, οι θεμελιώδεις κανόνες που διέπουν τμήμα του επιστητού: *οι ~ της φυσικής* | *της νομικής* | *της φιλοσοφικής κριτικής* 8. (συννά στον πληθ.) ο κανόνας που διέπει τη στάση (ζωής) (κάποιου): ο *Σωκράτης προτίμησε να πεθάνει, για να μην προσέξει τις ~ του* || *είχε ως αρχή του να μην κατηγορεί κάποιον που δεν γνώριζε προσωπικά* || *για μένα η εξόφληση των χρεών μου είναι ζήτημα* | *θέμα αρχής* ΣΥΝ. αξίες, πιστεύω (το) 9. (ειδικότ., μόνο στον πληθ.) οι αξίες, οι κανόνες συμπεριφοράς που υπαγορεύονται από την ηθική: *στα νιάτα μας είχαμε αρχές και σεβόμαστε τους μεγαλύτερους* || *μεγάλωσα με αρχές* || *πολιτικός με αρχές* · 10. η εξουσία: *ανέλαβε την ~* ΦΡ. (αρχαιοπρ.) *αρχή άνδρα δείκνυσαι* (*αρχή άνδρα δείκνυσαι*, πβ. Αριστοτ. *Ηθικά Νικομάχεια* 1130a: *αρχή άνδρα δείξει* η ρήση αποδίδεται στον Βιάντα τον Πηριναέα) η αξία ενός ανθρώπου (πολιτικού συνήθ.) και ο χαρακτήρας του θα φανούν όταν αναλάβει διοικητικά καθήκοντα, όταν ασκήσει εξουσία 11. (συνεκδ.) το κρατικό όργανο που ασκεί εξουσία (γενικότ.) κάθε φορέας εξουσίας: *ανακριτική* | *στρατιωτική* | *προξενική* | *δικαστική* | *αστυνομική* | *τοπική* ~ || η *αρμόδια* | η *ανώτατη* ~ || *αντίσταση κατά της ~* (βλ. λ. *αντίσταση*) || *άσκηση* | *σφετερισμός* | *περιβρίση αρχής* 12. *αρχές* (οι) οι άνθρωποι που ασκούν την εξουσία, οι εκπρόσωποι καθενός από τους παραπάνω φορείς: *οι ελληνικές ~ ερευνούν την υπόθεση* || *ο κακοποιός βρίσκεται στα χέρια των δικωκτικών* ~ 13. τα βασικά σημεία: ΦΡ. *επί της αρχής* κατ' αρχήν, ολόκληρο, ως σύνολο (όχι ένα-ένα τα επιμέρους σημεία): *«όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης καταψήφισαν ~ το νομοσχέδιο»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έναρξη - εξουσία», < *άρχω* (βλ. λ.). Η φρ. ή αρχή (εστ) το ήμισυ του παντός προέρχεται από τους *Νόμους* του Πλάτωνα, ενώ η φρ. *αρχή άνδρα δείξει*, η οποία αποδίδεται στον Βιάντα τον Πηριναέα, αναγράφεται στα *Ηθικά Νικομάχεια* (1130a) του Αριστοτέλη].

κατ' αρχάς - κατ' αρχήν - αρχικά κ.ά. Η φρ. κατ' αρχήν αντιστοιχεί στο λατ. in principio (αγγλ. in principle) και σημαίνει «ως θέμα αρχής, για λόγους αρχής» (*Κατ' αρχήν διαφωνώ με το σκεπτικό της απόφασης*) και «στα βασικά σημεία» (*Το νομοσχέδιο ψηφίστηκε κατ' αρχήν*). Επομένως, το κατ' αρχήν δεν σημαίνει «κατ' αρχάς» στην αρχή, εν πρώτοις», όπως καταχρηστικά χρησιμοποιείται πολλές φορές. Με τη σημ. «πρώτα-πρώτα, εν πρώτοις, αρχιόντως» χρησιμοποιείται η φρ. κατ' αρχάς ή στην αρχή (*Κατ' αρχάς νόμιζε πως ήταν σωστό, μετά τη συζήτηση όμως άλλαξε γνώμη*). Το επίρρ. αρχικά | αρχικώς σημαίνει (α) «στην αρχή, κατ' αρχάς» (*Αρχικά πίστευα πως είχε δίκιο*) και (β) «στο αρχικό στάδιο, στο ξεκίνημα, παλιά» (*Η λέξη σημαίνει αρχικά κάτι πολύ διαφορετικό*). Η φρ. εξαρχής (αρχαιοπρεπώς *αρχήθεν*) συνδέει το σημείο έναρξεως με τον χρόνο κατά τον οποίο λέγεται κάτι (*Εξαρχής υποστήριζε ότι ακολουθούσαμε εσφαλμένη τακτική - τώρα δικαιωνόμαστε*). Το απαρχής σημαίνει (α) «εξαρχής», αλλά συχνότερα απαντά στη φρ. (β) *απαρχής μέχρι τέλους*) *Υποστήριζε αυτή την άποψη απαρχής μέχρι τέλους*, δηλ. συνεχώς, σταθερά). Από συμφυρμό τον φρ. «απαρχή» και «εξαρχής» προέκυψε το αποεαρχής, με επιτακτική σημ. Επιτακτική σημ. έχει επίσης η φρ. *εξπαρχής*, δηλώνοντας την έναρξη από τότε που υπάρχει κάτι.

αρχηγείο (το) [1833] 1. το οίκημα που αποτελεί την έδρα του αρχηγού και στεγάζει τον ίδιο και τις υπηρεσίες του: *εντοπίστηκε το ~ των τρομοκρατών* 2. (ειδικότ.) τα γραφεία διοικήσεως και το επιτελείο σωματίων με στρατιωτική δομή και οργάνωση: ~ *του Μηχανικού* | του *Πυροβολικού* | των *Τεθωρακισμένων* | της *Χαροφυλακής* | της *Αστυνομίας* | της *Πυροσβεστικής*.

Αρχηγέτης (ο) {αρχηγετών}, **αρχηγέτις** (η) [μτγν.] {αρχηγέτιδος} πρόσωπο που κατέχει την ανώτατη θέση εξουσίας στην καθοδήγηση, πρώτος τη τάξει μεταξύ των ηγετών. — αρχηγεσία (η) [1892], αρχηγετικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αρχή* + *ηγέτης*].

αρχηγείο ρ. μετβ. [1894] (λόγ.) είμαι αρχηγός. **αρχηγία** (η) [μεσν.] {αρχηγίων} 1. το αξίωμα και η εξουσία του αρχηγού: *αναλαμβάνω* | *εγκαταλείπω* ~ ΣΥΝ. ηγεσία 2. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είναι κάποιος αρχηγός: *κατά την ~ του διαπράχθηκαν σοβαρά λάθη*.

αρχή ή (η) [1898] το σκάφος στο οποίο επιβαίνει ο αρχηγός του στόλου (πβ. λ. *ναυαρχίδα*).

αρχηγικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον αρχηγό: ~ δήλωσε | *εξουσία* | *στύλ* || ~ *κόμματα* (βλ. λ. *κόμμα*) 2. **αρχηγικός (ο), αρχηγική** (η) σπαδός του αρχηγού (συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τους αντιπολιτευόμενους τον αρχηγό εντός της ίδιας πολιτικής παρατάξεως): *οι ~ αντέδρασαν στην κριτική που ασκήθηκε στον πρόεδρο του κόμματος*.

αρχηγιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το να είναι κανείς αρχηγός, η αρχηγία: *κάνει αμάν για ~.*
αρχηγισμός (ο) (κακός.) εξουσιαστική συμπεριφορά, ηγεμονική διάθεση ΣΥΝ. ηγεμονισμός, πατεναλισμός.
αρχηγός (ο/η) 1. (πρόσ. ή ζώο) που ηγείται, που καθοδηγεί: *υπακοή στις εντολές του ~ || ο ~ της οικογένειας || ο ~ των ληστών | του κοπαδιού || ο — του κράτους* (ο ανώτατος άρχοντας, πρόεδρος ή βασιλιάς) 2. πρόσωπο που οργανώνει μια ομάδα, που πρωτοστατεί στις δραστηριότητες της: ο ~ της παρέας 3. (γενικότ.) πρόσωπο που έχει εκλεγεί ή επιλεγεί για να εκπροσωπεί και να καθοδηγεί σύνολο ανθρώπων: ο ~ της ομάδας *υπάσκει*. Επίσης (λαϊκ.) *~ρχηγίνα* (η) [1897], — (υποκ.) *αρχηγίσκος* (ο) [1888], ΣΧΟΛΙΟ *σύνθετος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άρχ. (< άρχω) + -ηγος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < άγω (κοιτώντας ως ηγέτης)].
 αρχήθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από την αρχή ΣΥΝ. εξ αρχής, απαρχής, αρχιπαρχής. ΣΧΟΛΙΟ *αρχή*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *όρχηθεν* < *αρχή* + *παρὰ*, επίθημα -θεν].
 ■ **άρχης** {λόγ.} κλητ. -άρχα| λεξικό επίθημα που δηλώνει: 1. το πρόσωπο που αποτέλεσε το πρώτο και αρχαιότερο μέλος (γενιάς, πάτριας κ.λπ.): *γεν-άρχης, πατρι-άρχης* 2. το πρόσωπο που ασκεί καθοδήγηση, εξουσία ή διοίκηση σε έναν χώρο: *γυμνασι-άρχης, θιασ-άρχης, νομ-άρχης, ταγματ-άρχης* 3. τον ιδιοκτήτη: *εργοστασιάρχης, καταστηματάρχης, αθουσι-άρχης*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το *αρχω*].

-άρχης και -άρχος. Ένα πλήθος συνθέτων σε -άρχος και -άρχης σχηματίζονται στην Ελληνική από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα. Η διάκριση στην Αρχαία, από όπου ξεκίνησαν τα συστήματα, δεν είναι τόσο σημασιολογική, όσο ζήτημα κατανομής σε διαλέκτους: στην αττική διάλεκτο χρησιμοποιούσαν την -άρχος, στην ιωνική διάλεκτο και την Κοινή το -άρχης, που έδωσε και πολλά νεότερα σύνθετα. Το -άρχος χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη στρατιωτική και διοικητική ορολογία, δηλώνοντας τον αρχηγό, τον επί κεφαλής και, κατ' επέκταση, τον επιβλέποντα, τον επόπτη: *ναυ-άρχος, φρουρ-άρχος, ταξι-άρχος, πλοι-άρχος, σμίν-άρχος, δήμ-άρχος, ληξί-άρχος, φιλ-άρχος, ες-άρχος* κ.ά. Το -άρχης (που επικράτησε τελικά εις βάρος του -άρχος, μιας και τα μεταρρηματικά ονόματα σε -ος τονίζονται κανονικά στη λήγουσα -στρατ-ηγός, *ψυχο-πομπός* κ.τ.ό.), πράγμα που δεν συνέβαινε με τα -άρχος) σχημάτιζε πολλά σύνθετα με την ίδια σημασία («αρχηγός - επόπτης»): *πατρι-άρχης, εθν-άρχης, ποιμεν-άρχης, αντ-άρχης, επιτελ-άρχης, εργοστασιάρχης, γυμνασι-άρχης, λυκει-άρχης, προσωπ-άρχης, θιασ-άρχης, κομματ-άρχης, τελετ-άρχης, κοινοτ-άρχης* κ.ά. Πολλά είναι και τα κύρια ονόματα που σχηματίστηκαν κυρίως σε -άρχος: *Αρίσταρχος, Κλέαρχος, Πλούταρχος, Τιμαρχος* κ.ά.

α ρ χι- κ. **αρχί-** κ. **αρχ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: 1. υπεροχή, αρχηγία, πρωτεία: *αρχι-στράτηγος, αρχι-ιατρός* 2. ότι κάτι βρίσκεται στην αρχή: *αρχι-γράμμα* 3. επίταση μιας ιδιότητας: *αρχι-κλέφτης, αρχι-βλάκας, αρχι-βασανιστής*. [ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το *αρχω*. Απαντά με τις μορφές *αρχ-* (προ φωνηέντος), *αρχε-* (προ συμφώνου), *αρχι-* (προ συμφώνου), από τα οποία το τελευταίο σημειώσε ιδιαίτερη επίδοση. Μέσω της Λατινικής το *αρχι-Ι* *αρχι-* εισήχθη και σε ξένες γλώσσες, πβ. *αγγλ.* architect, *γαλλ.* architecte, *γερμ.* Architekt κ.ά.].

■ **αρχία** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. τρόπο άσκησης εξουσίας, σύστημα διακυβέρνησης: *ολιγ-αρχία, φεουδ-αρχία, μον-αρχία, μητρι-αρχία* 2. (α) διοίκηση τμημάτων κράτους ή το κτήριο όπου στεγάζονται τα πρόσωπα που ασκούν τη διοίκηση: *νομ-αρχία, δημ-αρχία* (β) διοίκηση στρατιωτικού σώματος ή το ίδιο το στρατιωτικό σώμα: *ταξι-αρχία, πλοι-αρχία, μερ-αρχία* 3. (για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλ. ουσ. που δηλώνουν) φιλοσοφικό σύστημα με επίκεντρο ένα καθοριστικό στοιχείο: *αισθησι-αρχία, νοησι-αρχία, βουλησι-αρχία*. [ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. *αρχ. μον-αρχία*), που προέρχεται από το ρ. *αρχω* και χρησιμοποιείται επίσης σε αποδόσεις ξέν. φιλοσ. όρων (λ.χ. *βουλησι-αρχία*, *γαλλ.* voluntarisme)].

αρχίατρος (ο/η) [μτγν.] {αρχιάτρ-ου | -ων, -ους} 1. ιατρός, υπεύθυνος σε νοσοκομειακή κλινική ή ασφαλιστικό φορέα (για την έγκριση φαρμάκων, θεραπειών κ.λπ.) 2. ΣΤΡΑΤ. ο στρατιωτικός ιατρός που αντιστοιχεί στον βαθμό του αντισυνταγματάρχη στον Στρατό Ξηράς.
ΨήγυΡομμα (το) {αρχιγύραμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΥΠΟΓΡ. το πρώτο γράμμα έναρξης παραγράφου ή κεφαλαίου, μερικές φορές ειδικά σχεδιασμένο, μεγαλύτερον διαστάσεων από τα στοιχεία του υπόλοιπου κειμένου ΣΥΝ. αρχικό γράμμα.

αρχιγραμματίας (ο/η) [μτγν.] {-α κ. -έως | -είς, -έων} 1. προϊστάμενος των γραμματέων: ο ~ της *Ιεράς Συνόδου* 2. (επί Όθωνος) ο πρωθυπουργός ~ της *Επικράτειας*.

αρχιάτσος (ο) [μεσν.] (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. αυτός που έχει μεγάλους όρχης 2. αυτός που είναι ιδιαίτερα ικανός σε έναν τομέα: *γιατρός/ δικηγόρος ~* (πβ. λ. *βαρβάτσος*).

αρχιδεσμοφυλάκας (ο/η) [μτγν.] {αρχιδεσμοφυλάκων} ο επί κεφαλής των δεσμοφυλάκων.

αρχίδι (το) {αρχιδ-ιού | -ιών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. καθένας από τους όρχης (βλ. λ. όρχης) ΣΥΝ. (λαϊκ.) *παπάρι*, αμελέτητα (για σφάγια): ΦΡ. (α) (λαϊκ.) *με* αρχίδι για κάποιον που έχει τη χαρακτηριστική του ιδιότητα στον ανώτατο βαθμό ή σε πολύ υψηλό επίπεδο: *δικηγόρος ~* (β) (υβριστ.) *γράφω (κάτι) | κά-*

ποιον) στα αρχίδια μου δείχνω μεγάλη αδιαφορία, έντονη περιφρόνηση (για κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. γράφω στα παλιά μου τα παπούτσια (γ) (!) (υβριστ.) στ' *αρχίδια μου!* δεν με ενδιαφέρει ΣΥΝ. σκοπίστηκα, σκατίλα μου, (λαϊκ.) *ζέστηκα* (δ) (λαϊκ.) *έχω (τ') αρχίδια* έχω το σθένος, την τόλμη και τη δύναμη (για κάτι) (ε) (υβριστ.) *πρήξω τ' αρχίδια (κάποιου)* εκνευρίζω πάρα πολύ, ενοχλώ υπερβολικά (κάποιον) (στ) (μτφ.) ζύνω τ' *αρχίδια μου* δεν ασχολούμαι με κάτι παραγωγικά ή δημιουργικά, περνάω την ώρα μου χωρίς να κάνω τίποτα: *λένε ότι χρειάζονται περισσότερους υπαλλήλους στην υπηρεσία και αυτοί που υπάρχουν κάθονται όλη μέρα και ζύνουν τ' αρχίδια τους* 2. (υβριστ.) για άνθρωπο που συμπεριφέρεται με άσχημο τρόπο ΣΥΝ. τσόγλανος, κολόπαϊδο. — (υποκ.) *αρχιδάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. ζίδι. [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *αρχίδιον*, υποκ. του *αρχ. όρχης* (βλ.λ.). Το αρχικό ά- οφείλεται στη συνεκφορά του πληθ. τά *αρχίδια* > τά *ρχίδια* > τ' *αρχίδια* > *αρχίδι*].
αρχιδιάτσος (ο) [μτγν.] {αρχιδιάτσων-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. Ο πρώτος στην ιεραρχία μεταξύ των διακόνων μιας επισκοπής, ο οποίος επικουρεί τον επιχώριο επίσκοπο. Επίσης **αρχιδιάκος** — αρχιδιάκοινα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός, αρχιδιάκστης* (ο) [μτγν.] ανώτατος δικαστικός λειτουργός στη Μεγάλη Βρετανία και στις Η.Π.Α. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ο επί κεφαλής των δικαστών», < *αρχι-* + *δικαστής*. Ως αξίωμα του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α., η λ. αποδίδει το *αγγλ.* Chief Justice]. **αρχιδούκας** (ο) [1896] {αρχιδουκών} ο ευγενής με θέση υψηλότερη από εκείνη του δούκα: τίτλος ευγενείας που δινόταν κυρ. στα μέλη του αυστριακού αυτοκρατορικού οίκου και ειδικότ. στους εξ αρρενο-γονιάς συγγενείς του αυτοκράτορα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του *γαλλ.* archiduc < archi- (< *ελλην.* *αρχε-*) + duc «δούκας».] αρχιεπισκοπή (η) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. 1. το οίκημα όπου στεγάζεται η κατοικία, τα γραφεία και οι υπηρεσίες του αρχιεπισκόπου 2. η γεωγραφική περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία του αρχιεπισκόπου, αρχιεπισκοπός (ο) [μτγν.] {αρχιεπισκόπου-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. Ο πρώτος στην ιεραρχία μεταξύ των επισκόπων μιας αυτοκέφαλης Εκκλησίας ή και μιας εκκλησιαστικής περιφέρειας ή ακόμη και τίτλος απλού επισκόπου (Ρωσία, Ρουμανία): ~ *Βορείου και Νοτίου Αμερικής | Αυστραλίας | Αλβανίας* || ο ~ *Αθηνών και πάσης Ελλάδος*. — αρχιεπισκοπικός, -ή, -ό [1869]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.
αρχιεπιστολέας (ο) [1886] {αρχιεπιστολ-είς | -έων} ΣΤΡΑΤ. τιμητικός τίτλος του Υπαρχηγού Στόλου (προϊστάμενος του Επιτελείου στο Πολεμικό Ναυτικό).

[ΕΤΥΜ < *αρχι-* + *αρχ.* επιστολεύς (στην αρχ. σημ. «αντιναύαρχος»), όπως απαντά στον Ξενοφώντα και αποδίδεται στους Λακεδαιμονίους].
αρχιερατία (η) [μτγν.] το να είναι κανείς αρχιερέας και (συνεκδ.) η περίοδος άσκησης των αρχιερατικών καθηκόντων. Επίσης **αρχιερο-**σύνη [μτγν.], **αρχιερατεύω** ρ. αμετβ. [μτγν.] {αρχιεράτευσα} ΕΚΚΛΗΣ. είμαι αρχιερέας (βλ.λ.), ασκώ αρχιερατικά καθήκοντα.
αρχιερατικός, -ή, -ό [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με τον αρχιερέα (βλ.λ.): ~ *θρόνος/ άμψια/ εγκύκλιος/ επιστολή* 2. αυτός που τελείται με την παρουσία αρχιερέα: ~ *λειτουργία | μνημόσυνο* 3. **Αρχιερατικό(ν)** (το) λειτουργικό βιβλίο, επιτομή του Ευχολογίου, που περιλαμβάνει τις ακολουθίες, οι οποίες τελούνται από αρχιερέα.
αρχιεργάτης (ο) [1887] {αρχιεργατών}, αρχιεργάτρια (η) {αρχιεργατριών} πρόσωπο που επιβλέπει την εργασία των άλλων εργατών σε επιχείρηση, εργοστάσιο κ.λπ.: ο προϊστάμενος ΣΥΝ. αρχιμάστορας, πρωτομάστορας, εργοδηγός. **αρχιερέας** (ο) [μεσν.] {αρχιερείς} ΕΚΚΛΗΣ. 1. ο κληρικός με ανώτατο βαθμό στην κλίμακα της εκκλησιαστικής ιεραρχίας (επίσκοπος, μητροπολίτης, αρχιεπίσκοπος, πατριάρχης) 2. **Μέγας Αρχιερέας** (α) ο Χριστός (β) (συνεκδ.) η εικονογραφική παράσταση του Χριστού με μίτρα και άμψια αρχιερέα 3. (σε άλλες θρησκείες, σύγχρονες και αρχαίες) ο ανώτατος ιερέας: ~ *το ισραηλιτικό ιερατείο*. Επίσης (λόγ.) **αρχιερέας** {αρχ.} {αρχιερέως}. — αρχιεροσύνη (η) [μτγν.], **αρχίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άρχισα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω την αρχή (πράξης ή έργου): *αυτός άρχισε τον καθιά || αρχίζει τη δουλειά του | να δουλεύει στις 7.00 το πρωί* ΣΥΝ. *βάζω μπρος, ξεκινώ, πιάνω* (να), *ανοίγω*, (αρχαιοπρ.) *άρχομαι* ΑΝΤ. τελειώνω, σταματώ, τερματίζω, φέρω εις πέρας ♦ (αμετβ.) 2. κάνω την αρχή (σε πράξη, δραστηριότητα μου): *είναι καιρός ν' αρχίσουμε || αρχίζουμε νωρίς το πρωί* 3. βρίσκομαι στην πρώτη στιγμή ή στο πρώτο στάδιο της εμφάνισης, της εξέλιξης, της δραστηριότητας, της λειτουργίας μου: *κανείς δεν ξέριε πότε άρχισε η σύγκρουση ανάμεσα στις δύο οικογένειες || η παρασταση | η ταινία | η εκπομπή | το ματς αρχίζει στις 20.30* 4. (απρόσ. **αρχίζει**) για τη δήλωση έναρξης: *άρχισε να βρέχει*. Επίσης (λαϊκ.) αρχινώ [μεσν.] {-άς...} κ. **αρχινίζω** [μεσν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργασιατικός*, -ίζω. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχή + -ίζω, ο τ. *αρχινώ* (μεσν.) < *αρχή* + -ινώ, κατ' αναλογία προς τα ρ. *κινώ, ξεκινώ*. Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, από συμφωνία των *αρχίζω* και *χερνώ* (< *ερχεράω*)]. **αρχιθαλαμηπόλος** (ο/η) [1862] ο πρώτος μεταξύ των θαλαμηπόλων.

ο επί κεφαλής των καμαρότων πλοίου. **αρχιθερμαστής** (ο) ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός μηχανής του Εμπορικού Ναυτικού ΣΥΝ. (λαϊκ.) ντοκουμάνης. αρχικά επίρρ.: στην αρχή, στο πρώτο στάδιο: ~ *δεν ήθελε ούτε να το ακούσει, τελικά όμως το δέχτηκε*. Επίσης **αρχικός** [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή*. **αρχικατάσκοπος** (ο/η) [1895] {αρχικατασκόπ-ου | -ων, -ους} 1. ο πρώτος μεταξύ των κατασκόπων 2. πολύ σπουδαίος, πολύ ικανός κα-

τάσκοπος. αρχικελευστής (ο/η) [1833] ανώτ^ρος υπαξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού ή του Λιμ^νικού Σώματος (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.). αρχικλέφτης (ο) [1888] {αρχικλεφτών}· αρχικλεφτρα (η) {αρχικλεφτρών} (εκφραστ.) μεγάλης απατεώνας, γενικότ. πολύ ανέντιμος άνθρωπος. — (μεγεθ.) αρχικλεφτάρης κ. αρχικλέφταρος (ο).

αρχικλητήρας (ο) [1895] ο προϊστάμενος των κλητήρων μιας υπηρεσίας.

αρχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (γενικά) αυτός που βρίσκεται χρονικός ή τοπικός στην αρχή, αυτός που εμφανίστηκε πρώτος: *επανερχομαι στις ~ μου προτάσεις* || *τοποθετώ τα εργαλεία στις ~ τους θέσεις* || - *σχέδιο* | *σκοπός* | *αιτία* | *σημασία λέξεως* || η ~ *διατύπωση του κειμένου ήταν διαφορετική* || η ~ *συμφωνία προέβλεπε μείωση των δαπανών* || οι ~ *προβλέψεις διαμεύστηκαν* ΣΥΝ. πρώτος ΑΝΤ. τελικός **2.** αυτός που σχετίζεται με την έναρξη (αγώνα, διαδικασίας): η ~ ενδεκάδα της ομάδας **3.** **αρχικά** (τα) τα πρώτα γράμματα ονοματεπώνυμου, φράσης κ.λπ., τα οποία πολλές φορές χρησιμοποιούνται αντί υπογραφής ή ως συνομογραφία: στα *επιστολόχαρτα υπήρχαν τυπωμένα τα ~ του: Ι. Δ.* (= λ.χ. Ιωάννης Δημητρίου).

αρχικτηνίατρος (ο/η) {αρχικτηνιάτρ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικός κτηνίατρος του γιγονομικού σώματος του Στρατού Ξηράς με βαθμό αντισυνταγματάρχη.

αρχιλήτης (ο) [μτγν.] **1.** ο επί κεφαλής ληστών, ο αρχηγός ληστρικής συμμορίας ΣΥΝ. λήσταρχος **2.** (εκφραστ.) ο πολύ ανέντιμος άνθρωπος.

αρχιλογιστής (ο) [1844], **αρχιλογίστρια** (η) {αρχιλογιστριών} προϊστάμενος του λογιστηρίου, λογιστής που επιβλέπει και κατευθύνει το έργο των άλλων λογιστών.

αρχιλογίας (ο/η) {(θελ. αρχιλογίου) | αρχιλογίων} υπαξιωματικός του Στρατού Ξηράς (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

Αρχιλόγος (ο) {ου κ. -όγου} αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (7ος αι. π.Χ.), γνωστός για το σκωπτικό και δηκτικό ύφος του. — **αρχιλόγιος, -α, -ο** [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αρχηγός του λόγου», < *ἀρχι-* (βλ. λ.) + *λόγος* «στρατιωτικό σώμα»].

αρχμ. (ο) αρχιμανδρίτης.

αρχιμάγειρας (ο) {αρχιμαγειρών} **1.** ο επί κεφαλής των μαγειρών ΣΥΝ. σερφ **2.** (μτφ.) ο κύριος οργανωτής μιας ενέργειας εναντίον κάποιου (συνομοσίας, επίθεσης, πλεκτάνης κ.λπ.). Επίσης αρχιμάγειρας [μτγν.] (σημ. 1).

αρχιμανδρίτης (ο) {αρχιμανδριτών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** ο ηγούμενος μονής (= μάνδρας) ή ο επόπτης ομάδας μοναστηριών μιας περιφέρειας **2.** άγαμος ή χήρος πρεσβύτερος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀρχι-* (< *ἀρχω*) + *μάνδρα* «μονή», ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως τίτλος του επόπτη μοναστηριών. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αρχιμαστόνος (ο) **1.** κορυφαίο στέλεχος μασονικής στοάς **2.** (κακόσ.) αυτός που θεωρείται ότι αναμειγνύεται σε κρυφές άνομες δραστηριότητες και σκοτεινές υποθέσεις: ο μηχανορράφος.

αρχιμάστορας (ο) {αρχιμαστόρων} ο επί κεφαλής των μαστόρων ΣΥΝ. πρωτομάστορας.

αρχιμαφιόζος (ο) **1.** ο επί κεφαλής μαφιόζικης οργάνωσης ΣΥΝ. νονός **2.** (γενικότ.) άτομο με έντονη εγκληματική όραση **3.** (μτφ.) άνθρωπος που μονίμως ραδιουργεί.

Αρχιμήδης (ο) {-η κ. -ήδους} **1.** (α) αρχαίος Έλληνας μαθηματικός, αστρονόμος και αφευρέτης (3ος αι. π.Χ.) (β) ΦΥΣ. *αρχή του Αρχιμήδη* νόμος της υδροστατικής, σύμφωνα με τον οποίο κάθε σώμα που βυθίζεται πλήρως ή μερικώς σε ρευστό (π.χ. νερό) δέχεται, όταν βρίσκεται σε ισορροπία, μια κατακόρυφη δύναμη, την άνωση, που κατευθύνεται προς τα πάνω και έχει μέγεθος ίσο με το βάρος του ρευστού που εκτοπίζει το σώμα ΣΥΝ. αρχιμήδειος αρχή **2.** ανδρικό όνομα.

— **αρχιμήδειος, -ος, -ο.**

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «άρχοντας, κυρίαρχος της σκέψης», < *ἀρχι-* (βλ. λ.) + *-μήδης* < *μήδος* (το) «σκέψη, τέχνασμα» (πβ. κ. *Διο-μήδης*)].

αρχιμηνιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η πρώτη ημέρα του μήνα- κυρ. στη Φρ. **αρχιμηνιά** κ. **αρχιχρονιά**, που αποτελεί τον πρώτο στίχο από τα κάλαντα της Προτοχρονιάς ΣΥΝ. πρωτομηνιά.

αρχιμηχανικός (ο/η) [1851] **1.** ο επί κεφαλής των μηχανικών σε συνεργείο, πλοίο, εργοστάσιο κ.λπ.: ο προϊστάμενος των τονικών υπηρεσιών **2.** ΝΑΥΤ. ο υπεύθυνος των μηχανικών πλοίων, της συντήρησης κ.λπ. των πλοίων μιας ναυτιλιακής εταιρείας.

αρχιμουσικός (ο/η) [1833] **1.** ο διευθυντής ορχήστρας, ο μάεστρος: τη *Φιλαρμονική Ορχήστρα της Βιέννης διηόθηνε τότε ο ~ Χέρμπερτ φον Κάραγιαν* **2.** ΣΤΡΑΤ.-ΝΑΥΤ. **αρχιμουσικός ΑΙ Β'** | *Γ τάξεως αξιωματικός της Μουσικής του Στρατού Ξηράς και του Ναυτικού, που βαθμολογικός αντιστοιχεί κατά σειρά σε λοχαγό, υπολοχαγό και ανθυπολοχαγό.*

αρχίνημα (το) {αρχινήματος} (λαϊκ.) το ξεκίνημα, η αρχή (βλ. λ.). Επίσης **αρχίνισμα** [μεσν.].

αρχινίζω ρ. → αρχίζω

αρχινό ρ. → αρχίζω

αρχιπελαγικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με αρχιπέλαγος **2.** ΝΟΜ. **αρχιπελαγικό κράτος** κράτος αποτελούμενο καθ' ολοκληρίαν από ένα ή περισσότερα αρχιπελάγη και ενδεχομένως από άλλες νήσους.

αρχιπέλαγος (το) [1728] {αρχιπελάγ-ους | -η, -ων} **1.** η εκτεταμένη θαλάσσια περιοχή που περιλαμβάνει ομάδα ή ομάδες νησιών **2.** ΝΟΜ. σύμπλεγμα νήσων, περιλαμβανομένων και τμημάτων νήσων, τα οποία είναι τόσο συνδεδεμένα μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν αυ-

τοτελή γεωγραφική, οικονομική ή πολιτική ενότητα ή που θεωρούνται ιστορικά ότι σχηματίζουν μια τέτοια ενότητα **3.** (ειδικότ.) τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου Πελάγους: *Διοίκηση Αρχιπελάγους*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < ιταλ. arcipelago].

αρχιπλοίαρχος (ο/η) [1896] {αρχιπλοίαρχ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. **1.** ανώτατος αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού και του Λιμενικού Σώματος **2.** πεπειραμένος πλοίαρχος του Εμπορικού Ναυτικού, που εργάζεται στα γραφεία ναυτιλιακής επιχείρησης ΣΥΝ. αρχικαπετάνιος (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

αρχιπύραρχος (ο/η) {-ου κ. -άρχου} | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} ανώτατος αξιωματικός της Πυροσβεστικής (βλ. κ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

αρχιπυροσβέστης (ο/η) {αρχιπυροσβεστών} υπαξιωματικός της Πυροσβεστικής (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

αρχιραβίνος (ο) [1880] ο επί κεφαλής των ραβίνων σε μια περιοχή. **αρχισμηνίας** (ο/η) {αρχισμηνιών} υπαξιωματικός της Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

αρχιστρατηγία (η) {αρχιστρατηγίων} η εξουσία του αρχιστρατήγου και ο χρόνος κατά τον οποίο ασκείται.

αρχιστράτηγος (ο) [μτγν.] {αρχιστρατήγ-ου | -ων, -ους} ο γενικός αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας ή και συμμαχικών στρατευμάτων σε καιρό πολέμου.

αρχισυντάκτης (ο) [1849] {αρχισυντακτών}, **αρχισυντάκτρια** (η) [1895] {αρχισυντακτριών} πρόσωπο που είναι επί κεφαλής των συντακτών περιοδικού, εφημερίδας, συλλογικής έκδοσης κ.λπ., που είναι επιφορτισμένο με το καθήκον του συντονισμού, της οργάνωσης, της ταξινόμησης και του ελέγχου της προς δημοσίευση ύλης. Επίσης (λόγ.) αρχισυντάκτης (η) [1889] {αρχισυντακτικός}. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. rédacteur en chef].

αρχισυναξία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η θέση του αρχισυντάκτη, οι αρμοδιότητες και το έργο του **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο βρίσκεται ο αρχισυντάκτης, το γραφείο του.

αρχιτεκτόνας (ο/η) {αρχιτεκτόνων} **1.** επιστήμονας ειδικευμένος στη σχεδίαση οικοδομημάτων με έμφαση στη λειτουργική και αισθητική πλευρά του οικοδομήματος **2.** (μτφ.) εμπνευστής και σχεδιαστής σημαντικού (κοινωνικού, πολιτικού, οικονομικού) έργου: ο ~ της *εθνικής συμφιλίωσης* || ο *Αντενάουερ υπήρξε από τους ~ της ευρωπαϊκής εννοποίησης* ΣΥΝ. πρωτεργάτης, πρωτομάστορας. Επίσης (λόγ.) αρχιτέκτων (ο/η) [αρχ.] {αρχιτέκτωνος} κ. (λαϊκ.) αρχιτεκτόνισσα (η) [1895] {αρχιτεκτονισσών}. — **αρχιτεκτόνημα** (το) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αρχιτέκτων, -όνος* < *ἀρχι-* (βλ. λ.) + *τέκτων* (βλ. λ.)].

αρχιτεκτονική (η) [αρχ.] **1.** η επιστήμη και η τέχνη σχεδιασμού κτηρίων με βάση τις ανθρώπινες ανάγκες και την αισθητική πλευρά του χώρου **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επιλογών στον σχεδιασμό, στην αισθητική και τη λειτουργική της οικοδόμησης κτηρίων ή χώρων, που διαμορφώνουν ιδιαίτερο καλλιτεχνικό ύφος (στυλ): *παράδοσιακή* | *εθνική* | *ρομαντική* ~ || *εξετάζοντας την - του ναού, συμπεριλαμβανομένου ότι χτίστηκε τον 11ο αι.* || ~ *κήπων* | *τοπίων* **3.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο είναι δομημένο κάτι: η ~ *του ποιήματος* || η ~ *της νέας Ευρώπης* || η ~ *του ηλεκτρονικού υπολογιστή* ΣΥΝ. δομή, διάρθρωση.

αρχιτεκτονικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον αρχιτέκτονα ή/και την αρχιτεκτονική: ~ σχέδια | *διάκοσμος*. — **αρχιτεκτο-ικ-ά** | -ώς επίρρ.

αρχιτεμπέλης (ο) {αρχιτεμπέληδες}, **αρχιτεμπέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) υπερβολικά τεμπέλης ΣΥΝ. ακαμάτης, ανεπρόκοπος, τεμπελαγιάς ΑΝΤ. δουλευτάρης. — (μεγεθ.) **αρχιτεμπέλαρος** (ο).

αρχίτερα → αρχύτερα

αρχιτεχνίτης (ο) [1840] {αρχιτεχνιτών} ο επί κεφαλής ομάδας τεχνιτών, αυτός που επιβλέπει τις εργασίες τους ΣΥΝ. πρωτομάστορας.

αρχιτρομοκράτης (ο) {αρχιτρομοκρατών,αρχιτρομοκρατίσσα (η) {αρχιτρομοκρατίσσών}} **1.** επί κεφαλής τρομοκρατικής ομάδας **2.** (εκφραστ.) τρομοκράτης με εκτεταμένη δράση, ο πολύ επικίνδυνος τρομοκράτης. **αρχιφύλακας** (ο/η) {αρχιφύλακών} **1.** προϊστάμενος των φρουρών σε δημόσιες ή ιδιωτικές εγκαταστάσεις, κρατητήρια κ.λπ. **2.** υπαξιωματικός της αστυνομίας πόλεων, της αγροφυλακής και των φυλακών (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). **3.** ΣΤΡΑΤ. μόνιμος ή έφεδρος Υπαξιωματικός ή και Αξιωματικός που φέρει την ευθύνη της υπηρεσίας «Φρουράς» σε στρατιωτικό κατάστημα ή εγκατάσταση. Επίσης (λόγ.) αρχιφύλαξ [μτγν.] {αρχιφύλακος}. **ορχιχρονιά** (η) {χωρ. πληθ.} η πρώτη ημέρα του χρόνου- κυρ. στη Φρ. **αρχιμηνιά** κ. **αρχιχρονιά**... ο πρώτος στίχος από τα κάλαντα της Προτοχρονιάς.

αρχιψευτής (ο) [1889] {αρχιψευτών}, **αρχιψευτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που λέει πάρα πολλά ψέμματα. — (μεγεθ.) **αρχιψευτάρος** (ο), **αρχιψευταρού** (η). **αρχιψευταρός** (ο) {αρχιψευτρών} πρόσωπο που επιθυμεί πάρα πολύ τα αξιώματα, που επιδιώκει με κάθε τρόπο την εξουσία ΣΥΝ. αργομανής, σπουδαρχίδης. — **αρχολιπαρία** (η) [1890], αρχολιπαρικός, -ή, -ό [1886].

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀρχο-* (< *αρχή*) + *-λιπαρός* < *λιπαρός* «επιθυμώ, επιζητώ» (βλ. λ. *εκλιπαρώ*)]. **ἀρχομαι** → ἀρχω

αρχομανής, -ής, -ές [1870] {αρχομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που επιθυμεί σε παθολογικό βαθμό να ασκεί εξουσία ΣΥΝ. φιλαρχος. — **αρχομανία** (η) [1865]. [ΕΤΥΜ. < *ἀρχο-* (< *αρχή*) + *-μανής* < *μάνομαι*]. **αρχοντάνθρωπος** (ο) {αρχοντάνθρωπων} | -ων, -ους} άνθρωπος με επιβλητικό παρουσιαστικό, ευγενικό χαρακτήρα και συμπεριφορά που εμπνέει σεβασμό. **αρχοντάρης** (ο) [μεσν.] {αρχοντάρηδες} ο μοναχός που έχει καθή-

κον την υποδοχή και περιποίηση των επισκεπτών της μονής. **αρχονταρικό** (το) {χωρ. γεν.} δωμάτιο σε μοναστήρι, που προορίζεται για την υποδοχή και την περιποίηση επισκεπτών. [ETYM. < μεσν. *αρχονταρικό* < *αρχοντάρης* < *αρχοντας*. Στη Μεσν. Ελληνική απαντά και η ομόρρ. λ. *αρχονταρείον*, η οποία αρχικά προσδιόριζε την αίθουσα των βυζαντινών ανακτόρων, όπου ο αυτοκράτορας υποδεχόταν τους άρχοντες. Αργότερα ονομάστηκε έτσι το καλύτερο διαμέρισμα μοναστηριών, που χρησίμευε ως ξενώνας]. **αρχοντας** (ο) {αρχόντων}, **αρχόντισσα** (η) {αρχοντισσών} 1. πρόσωπο που έχει στα χέρια του την εξουσία (κυρ. για παλαιότε. εποχές, οπότε η εξουσία πηγαίει από την αριστοκρατική καταγωγή ή το βασιλικό αξίωμα): ο - *του τόπον* ΦΡ. **Ο άρχοντας του σκότους** ο Σατανάς ΣΥΝ. εξουσιαστικής κυβέρνησης, πλούσιος 2. *αρχοντες* (οι) πρόσωπα που ασκούν πολιτική εξουσία και ιδ. όσοι συμμετέχουν στην κυβέρνηση: *οι ~ και οι αρχόμενοι* || *το ήθος πρέπει να διακρίνει τους ~* 3. ΠΟΛΙΤ. **ανώτατος άρχοντας** (του κράτους) πρόσωπο που κατέχει το υψηλότερο πολιτικό αξίωμα (προκειμένου για την Ελλάδα, ο πρόεδρος της Δημοκρατίας και παλαιότε. ο βασιλιάς) 4. πρόσωπο αριστοκρατικής καταγωγής που έχει μεγάλη περιουσία και πολλούς ανθρώπους στη δούλεψη του: ο - *του πύργου* || *μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας πλούσιος ~ ΣΥΝ.* κύριος, αφέντης 5. (μτφ.) πρόσωπο που κερδίζει τον σεβασμό των άλλων με την εξαιρετική αξιοπρεπή συμπεριφορά του 6. (λαϊκ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που ζει μέσα στις ανέσεις, που μπορεί να έχει ό,τι επιθυμήσει: *εδώ μέσα είσαι ~!* Επίσης (λόγ.) **αρχων** [αρχ.] {αρχον-ος, -α} (σημ. 1-3). — **αρχοντική** (το). [ETYM. μεσν. < αρχ. *αρχων*, ουσιαστικό. μτχ. ενεστ. του ρ. *αρχω*]. **αρχοντεύω** ρ. αμετβ. [μτγν.] γίνωμι ή κάνω τον άρχοντα. **αρχοντιά** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του να είναι κανείς άρχοντας 2. οι τρόποι, η συμπεριφορά ή/και η εμφάνιση που ταιριάζει σε άρχοντα ή σεμνή μεγαλοπρέπεια: *είχε μίαν ~ στους τρόπους του, που κερδίζει τον σεβασμό* || «...το πιο ταπεινό εκκλησάκι, το τέμπλο, το κιούβι, το χράμι, όλα τους αποπνέανε μίαν ~ κατά τι ανώτερη των Λουδοβίκων» (Οδ. Ελύτης) || (παροιμ.) «*η καθαριότητα | η πάστρα είναι μισή ~*» ANT. κακομοιριά, μίζερια, βλαχιά, χοντροκοπία. **αρχοντικός**, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον άρχοντα, που διαθέτει τις ιδιότητες που χαρακτηρίζουν άρχοντα (επιβλητικότητα, μεγαλίο κ.λπ.): ~ *παράσταση* | *κοιμοστασία* | *εμφάνιση* | *τρόποι* | *κατοικία* | *αέρας* ΣΥΝ. αριστοκρατικός ANT. ταπεινός, τιποτένιος 2. **αρχοντικό** (το) (α) η κατοικία του άρχοντα (β) (γενικότ.) το σπίτι πλούσιου, που ξεχωρίζει για τη μεγαλοπρέπεια ή και την ομορφιά του ΣΥΝ. αρχοντόσπιτο, πλουσιοσπίτο ANT. φτωχόσπιτο, καλύβι, παράγκα (γ) φιλοφρονητικά για κάθε σπίτι: «*Χριστό τη θεία γέννηση για πο σ' ~ σας*» (κάλαντα Χριστουγέννων). — **αρχοντικά** επίρρ. **αρχόντισσα** (η) → **αρχοντας άρχο** ντο- κ. **αρχοντο-** κ. **αρχοντ-** α συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. **αρχοντική** καταγωγή ή σχέση με αρχοντική οικογένεια: *αρχοντο-θυγάτρα*, *αρχοντό-παιδο*, *αρχοντο-πα-ντρούδο* 2. μεγαλοπρεπή, επιβλητικά χαρακτηριστικά ή ιδιότητες: *αρχοντο-γυναίκα*, *αρχοντ-άνθρωπος*, *αρχοντό-σπιτο*. [ETYM A συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *αρχοντό-που-λο(ν)*), που προέρχεται από το αρχ. *αρχων* (μεσν. *αρχοντας*), α ρχο ντο γενιά (η) η αρχοντική γενιά, η αριστοκρατική καταγωγή, αρχοντογεννημένος, -ή, -ο αυτός που έχει γεννηθεί από άρχοντες, **αρχοντογυναίκα** (η) {αρχοντογυναϊκών} η γυναίκα που με την εμφάνιση και τη συμπεριφορά της υποβάλλει τον σεβασμό ή γυναίκα με επιβλητικό παράστημα και ευγενείς τρόπους ANT. γυναικούλα, (λαϊκ.) κατίνα. **αρχοντολόι** (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) αυτοί που ανήκουν στην ανώτερη κοινωνικός και οικονομικός τάξη, το σύνολο των αρχόντων (βλ. λ., σημ. 1.4) ΣΥΝ. αριστοκρατία, πλούσιος ANT. λαός, όχλος, πλέμπα, πλεμπάγια. [ETYM μεσν. < *αρχοντας* + *-λό(ν)* (βλ. λ.). **αρχοντόπαιδο** (το) {χωρ. γεν. πληθ.} παιδί ή γόνος αρχοντικής οικογένειας. **αρχοντοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το παιδί του άρχοντα, αυτό που κατέγεται από αρχοντική γενιά- (κατ' επέκτ.) ο γόνος πλούσιος και ισχυρής οικογένειας. [ETYM μεσν. < *αρχοντας* + *-πουλο(ν)* (υποκ. επίθημα) < *-πουλος* < λατ. *pullus* «πώλος, νεσσός»]. α ρχοντο ρεμπέτικο (το) 1. είδος τραγουδιού που άνησε στην Ελλάδα στις δεκαετίες του '50 και του '60 και συνδυάζει ευρωπαϊκού ρυθμού με το ύφος των ρεμπέτικων τραγουδιών 2. (συνεκδ.) κάθε τραγουδι που ανήκει στο παραπάνω είδος. **αρχοντόσπιτο** (το) 1. το σπίτι που ανήκει σε άρχοντες, το αρχοντικό ANT. φτωχόσπιτο, καλύβι 2. (συνεκδ.) η οικογένεια με ευγενική καταγωγή, η γενιά αρχόντων. **αρχοντοχωριάτης** (ο) {δύσchr. *αρχοντοχωριάτων*}, **αρχοντοχωριάτισσα** {δύσchr. *αρχοντοχωριατισσών*} (η) πρόσωπο που πρόσφατα απέκτησε χρήματα και ισχύ και προσποιείται τον αριστοκράτη, χωρίς να μπορεί να κρίψει την ταπεινή καταγωγή και τους άξεστους τρόπους του. Επίσης **αρχοντοχωριάτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. — **αρχοντοχωριατισμός** (ο), **αρχοντοχωριάτικος**, -ή, -ο. [ETYM Η χρήση της λ. με τη σημ. του νεόπλουτου χωριάτη, ο οποίος προσπαθεί ανεπιτυχώς να κρίψει την προέλευση του, οφείλεται στην κωμωδία του Μολιέρου *Le Bourgeois gentilhomme* (1670), η οποία αποδόθηκε ως *Αρχοντοχωριάτης*]. -**άρχος** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών

που σημαίνουν: 1. πρόσωπο με πολιτική ή στρατιωτική εξουσία: *ναύ-αρχος*, *ταξί-αρχος*, *αμύνη-αρχος*, *δήμη-αρχος*, *έπι-αρχος* 2. τον υπεύθυνο σε υπηρέσια: *ληξί-αρχος* (βλ. κ. λ. -*άρχης*). [ETYM Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χιλί-αρχος*), που προέρχεται από το ρ. *αρχω*]. **αρχύτερα** επίρρ. πιο πριν, πιο μπροστά, πρωτότερα: κυρ. στη Φρ. *μια ώρα αρχύτερα* όσο γίνεται νωρίτερα, το ταχύτερο δυνατόν: *ας ξε-μεπερδώνουμε ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ύτερος*. [ETYM μεσν. < *αρχή* + *-ύτερος*, κατά τον συγκριτικό βαθμό επιθέτων σε -*ύς* (π.χ. *βαθός* - *βαθύτερος*, *παχύς* - *παχύτερος* κ.ά.). *αρχω* ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) 1. (+γεν.) ασκό την εξουσία, κυβερνώ: *επί χρόνια τώρα άρχει του κόμματος χωρίς να δίνει λόγο σε κανέναν* 2. (μεσοπαθ. *αρχομαι*) αρχίζω, κάνω την αρχή κυρ. σε αρχαιοπρ. φράσεις, π.χ. *άρχεται η συνεδρίαση* (στο δικαστήριο), *ήρ-εζατο χείρων αδικών* (βλ. λ. *αδίκος*) 3. **αρχόμενος** (οι) {αρχομείων, -ους} ο λαός (σε αντιδιαστολή προς τους άρχοντες, τους βουλευτές και την κυβέρνηση). [ETYM αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνθ. με το ομηρ. ουσ. *όρχα-μός* «αγέτης, προπορευόμενος», αν λάβουμε υπ' όψιν το ουσ. *όρχα* «αρχή» (πβ. μυκ. ο-κα). Αρχαιότερη είναι η σημ. «αρχίζω, ξεκινώ», ενώ παράγωγη είναι η σημ. «ασκό εξουσία», η οποία προφανώς προέκυψε από την ενδιάμεση έννοια «αναλαμβάνω την πρωτοβουλία» είτε κάνοντας την πρώτη κίνηση (στον χορό, σε θρησκευτική τελετουργία) είτε προπορευόμενος των άλλων (στη μάχη). **αρχων**, -ούσα, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που άρχει, που έχει την εξουσία: μόνο στο θηλ. στη Φρ. *αρχουσα τάξη* η κοινωνική τάξη που έχει την πολιτική και οικονομική ισχύ, ώστε να επιβάλει τη θέληση της. [ETYM Μτχ. ενεστ. του αρχ. *αρχω*]. **άρω** (να/θα) → **αίρω** -α **ρω** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων από ξένες λέξεις ή που αποδίδουν ξένες λέξεις με ανάλογη κατάληξη: *κακομω-άρω*, *πακετ-άρω*, *ρομαντζ-άρω*, *κριτικ-άρω*, *κορνιζ-άρω*, *σιγουρ-άρω*, *κοστ-άρω*, *κομπλ-άρω*, *τρην-άρω* || *λανσ-άρω*, *μαρσ-άρω*, *φρεν-άρω*, (βλ. κ. λ. -*έρνω*). [ETYM Παράγ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικός σε ρήματα ιταλ. προελ. (λ.χ. *αριβάρο* < ιταλ. *arriv-are*, μεσν. *κουράρο* < ιταλ. *curare*), αργότερα σε ρήματα γαλλικής προελ. (λ.χ. *μακχι-άρω* < γαλλ. *maquiller*), επεκτείνοντας βαθμιασκά και σε άλλες λ. ως αυτόνομο επίθημα (λ.χ. *σουτ-άρω* < αγγλ. *shoot*, *φλερτ-άρω* < αγγλ. *flirt* κ.ά.). **αρωγή** (η) (λόγ.) 1. (α) η βοήθεια: *παρέχω* | *προσφέρω* *πολύτιμη ~* || η ~ *του κράτους προς τους σεισμοπαθείς* ΣΥΝ. συνδρομή, επικουρία (β) ΝΑΥΤ. **επιθαλάσσια αρωγή** η βοήθεια που παρέχεται σε πλοίο που κινδυνεύει 2. (ειδικότ.) το χρηματικό ποσό που δίδεται είτε συστηματικά (λ.χ. στους συνταξιούχους δημοσίους υπαλλήλους) είτε εφάπαξ από επίσημο φορέα προς ενίσχυση κατηγορίας πολιτών: *Ταμείον Αρωγής* ΣΥΝ. βοήθημα, επιδότηση. — **αρωγός**, -ός, -ό [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < *αρήω* «βροθώ, συντρέχω», αβεβ. ετύμου, ίσως συνθ. με αρχ. *σαξ*, *ρόκjian* «φροντίζω», γερμ. *nuchlos*, αγγλ. *reckless* «απερίσκεπτος, παράτολμος»]. **άρωμα** (το) {αρώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η ευχάριστη μυρωδιά: το *μεθυστικό ~ της απριλιτιάκης νύχτας* || το *πλούσιο ~ ενός κρασιού* || έντονο | *λεπτό* | *φίνο* | *βαρύ* | *ερεθιστικό* | *ευχάριστο* ~ ΣΥΝ. μοσχοβολία, ευωδία ANT. δυσοσμία, βρόμα, αποφορά 2. το παρασκεύασμα με ευχάριστη μυρωδιά, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό: *γυναίκειο* | *φθινό* | *λεπτό* | *διακριτικό* | *βαρύ* | *ζεθουμασμένο* ~ ΣΥΝ. μυρωδικό. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «αρωματικό φυτό», αγν. ετύμου]. **αρωματίζω** ρ. μετβ. [μτγν.] {αρωματίζω-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} *κάνω* (κάτι) να μοσχοβολά προσθέτοντας σε αυτό άρωμα ή αρωματική ουσία: *το καινούργιο αποσμητικό χούρον αρωματίζει το δωμάτιο με άρωμα τριαντάφυλλου* || *ήρθε αρωματισμένη* ΣΥΝ. παφρωμαρίζω. **αρωματικός**, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που αναδίδει άρωμα: ~ *ουσία* | *σασόνι* | *μαντιλάκα* ΣΥΝ. είσμος, μυρωδάτος, ευωδιαστός ANT. δύσσομος, βρομερός 2. **αρωματικά** (τα) ουσίες από τις οποίες παράγεται άρωμα. Επίσης αρωματώδες, -ης, -ες [μτγν.]. **αρωματοποιείο** (το) [1875] εργαστήριο παρασκευής αρωμάτων. **αρωματοποιία** (η) [1875] {χωρ. πληθ.} 1. η επεξεργασία αρωματικών ουσιών για την παρασκευή αρωμάτων και αρωματισμένων καλλυντικών προϊόντων 2. το αρωματοποιείο. — **αρωματοποιός** (ο/η) [1807]. **αρωματοπόλη** (ο) [μτγν.] {αρωματοπολών}, **αρωματοπόλισσα** (η) {αρωματοπολισσών} *πωλητής αρωμάτων* ΣΥΝ. μυρωπόλης. — **αρωματοπωλείο** (το) [1849]. **Αρωμόνιος** (ο) ο Βλάχος (βλ. λ.). — **αρωμόνικος**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βλάχος*. [ETYM < αρωμ. *Atmân* < α- προθεμ. + λατ. *Romani* «Ρωμαίοι» (εξού και η ορθογραφία της λ. με -*ω*-): πβ. κ. *Ρομικός*, που αναφερόταν αρχικά στον ελληνόφωνο Ρωμαιο πολίτη]. **ας** τροπικός δείκτης (παραδοσιακά χαρακτηριζόμενος ως μόριο), ο οποίος δηλώνει: 1. προτροπή: *οποιος έχει αντίρρηση, ~ μιλήσει ελεύθερα!* || *~ καθίσουμε λίγο, να ξεκουραστούμε!* 2. (+παρ. η υπερσυντ.) πράξη που έπρεπε να είχε γίνει στο παρελθόν συνήθ. με διάθεση μομφής: *~ φροντίζες νωρίτερα, να μη σου πτότανε τώρα όλα τα προβλήματα μαζί!* || *~ πρόσσεχες! Εγώ δεν φταίω σε τίποτε!* 3. ευχή: *~ είναι καλά ο άνθρωπος!* || *~ τον έχει ο Θεός καλά!* || *αχ, ~ έρθει όσο είναι καιρός!* 4. προτερόχρονο: *-βγουν τ'αποτελέσματα και βλέπομαι!* 5. απειλή: *~ έρθει εδώ και τα λέμε!* 6. συγκατάβαση: *~ έρθει και ο*

Πέτρος (δεν έχω αντίρρηση) || -Τι *κάνεις*; — *τα λέμε καλά!* (όχι και τόσο καλά) || *Πείτε τη γνώμη σας ελεύθερα*: ~ *κάνετε και λάθος!* *Δεν πειράζει!* 7. αδιαφορία: ~ *θυμώσει όσο θέλει!* *Εγώ θα τον τα πω έξω απ' τα δόντια!* || *φεύγω και -κάνει ό,τι θέλει!* 8. εναντίωση ή παραχώρηση: ~ *είναι ισχυρός!* *Και οι πιο ισχυροί έχουν το αδύνατο τους σημείο* || *θα έρθω και ~ είμαι αδιάθετος* || *τραβήστε με και -κλαίω!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *προστακτικός*.

[ETYM μεσν. (κατά συγκοπή [ά]φ[ε]ς) < αρχ. *άφες*, προστ. αορ. β' του ρ. άφηνμι «αφήνω». Η προτρεπτική σημ. μαρτυρείται ήδη στην Κ.Δ., όπου το άφες συχνά συνοδεύεται από υποτακτική (πβ. Λουκ. 6, 42: *αδελφέ, άφες έκβάλω το κάρφος το εν τω όφθαλμω σου*). Παράλληλη σημασιολογική εξέλιξη εμφανίζεται και σε άλλες γλώσσες: πβ. αγγλ. let «αφήνω» > let him come «ας έλθει» (δείκτης σχηματισμού ά και γ' προς. προστ.).]

-άς παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν επίγγελα: *γαλατ-άς, αλευρ-άς, λαδ-άς, σιδερ-άς, κρασ-άς*. [ETYM Παραγ. επίθημα της Μτρν. και Ν. Ελληνικής (πβ. *μτρν. όστρακ-ός, κηλ-άς*), που προήλθε από συναίρεση της καταλ. -*εας*].

-ας κ. -άς, (θηλ. -ού) παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ότι κάποιος έχει μια ιδιότητα ή ένα χαρακτηριστικό σε μεγάλο βαθμό: *μυταρ-άς - μυταρ-ού, ποδαράς - ποδαρ-ού, χειλ-άς - χειλ-ου, δοντ-άς - δοντ-ού, γλωσσ-άς - γλωσσ-ού, λογ-άς - λογ-ού, λεοτ-άς - λεοτ-ού*. [ETYM Μεγεθ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την προσθήκη της καταλήξεως -ς των αρσενικών σε θηλ. μεγθ. με -α (λ.χ. *βαρέλ-α > βαρέλ-ας, χοντρέλ-α > χοντρέλ-ας*)].

Α.Σ. (ο) Αθλητικός Σύλλογος. ασάλευτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν σαλ'δει, που δεν έχει ή δεν μπορεί να κουνηθεί: μένω ~ || τα ~ νερά της *λίμνης* || «*H ~ ζοή*» (ποίη. έργο του Κ. Παλαμά) ΣΥΝ. ακίνητος, ακούνητος, αμετακίνητος. 2. (μτρ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και διάρκεια: ~ *πίστη* | *εμπιστοσύνη* ΣΥΝ. απαρασάλευτος, ακλόνητος, σταθερός, αταλάντευτος.

ασανσέρ (το) {άκλ.} 1. ο ανελκυστήρας (βλ.λ.) 2. (μτρ.) αυτός που παρουσιάζει διαδοχικά ανοδικές και πτωτικές τάσεις: ~ *το Χρηματιστήριο λόγω των φημών για παραίτηση του προϋπολογίου*. [ETYM < γαλλ. ascenseur < λατ. ascendere «ανεβαίνω»].

ασαράντιστος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει συμπληρώσει ακόμη σαράντα ημέρες (για βρέφος από τη γέννηση του, για νεκρό από τον θάνατο του, για λεχόνα από την ημέρα του τοκετού).

άσαρκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει επαρκή ή καθόλου σάρκα, υπερβολικά λεπτός: ~ *σώμα* ΣΥΝ. λιπόσαρκος ΑΝΤ. εύσαρκος.

ασάφεια (η) [αρχ.] {ασαφείς} 1. η έλλειψη σαφήνειας: η ~ *των αποφάσεων που έδειχνε μια πρόθεση υπεκφυγής* ΣΥΝ. αοριστία ΑΝΤ. σαφήνεια 2. (συνεκδ.) το σημείο (σε λόγο ή κείμενο) που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας: *μια έκθεση γεμάτη ασάφειες*.

ασαφής, -ης, -ές [αρχ.] {ασαφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ασάφειος, -ος, -ατός; 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας: ΣΥΝ. συγκεχυμένος, αόριστος, δυσνόητος, αβέβαιος, αδιευκρίνιστος, αζεκαθάριστος, σκοτεινός, (αργκό) φλου ΑΝΤ. σαφής, καθαρός, ξεκάθαρος, συγκεκριμένος, προφανής 2. αυτός του οποίου η μορφή δεν διακρίνεται καθαρά και με ευκολία: τα ~ *περιγράμματα των βουνών* ΣΥΝ. δυσδιάκριτος, ακαθόριστος ΑΝΤ. ευκρινής, σαφής, έντονος, καθαρός, ~ *ασαφώς* επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ασβεστάδιο (το) 1. η ειδική εγκατάσταση στην οποία παρασκευάζεται ασβέστης ΣΥΝ. ασβεστοκάμινος, ασβεστοποιείο 2. κατάσταση στο οποίο πωλείται ασβέστης.

ασβεστάς (ο) {ασβεστάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ως επίγγελα την επίχριση τοίχων ή οικοδομικών επιφανειών με ασβέστη ΣΥΝ. ασπριτζής, σοβατζής.

άσβεστης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. λευκή σκόνη, προϊόν της πυράκτωσης του ασβεστόλιθου, που χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό (στην κατασκευή σκυροδέματος, στην επίχριση τοίχων κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) ο πολτός που προκύπτει από την ανάμειξη ασβέστη με νερό 3. (συνεκδ.) ο αποξηραμένος ασβέστης που καλύπτει ως επίχρισμα την επιφάνεια τοίχου: «*μια κάμαρα στενή, μικρή, σαν όλες βρομερή | οι ασβέστες απ' τους τοίχους της επέφτανε κομμάτια*» (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. σοβάς. Επίσης (λόγ.) **άσβεστος** (η) [αρχ.] [ETYM μεσν. < άσβεστιν < άσβεστιον, υποκ. του αρχ. επιθ. *άσβεστος* (βλ.λ.) «αυτός που δεν μπορεί να σβηστεί». Η σημερινή σημ. της λ. οφείλεται στη φρ. *άσβεστος τίτανος* «το οξείδιο του ασβεστίου που δεν σβήστηκε (με νερό), ο γύψος»].

ασβέστιο (το) {ασβεστίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ca), που απαντά στον ασβεστίτη (βλ.λ.), βασικό για τη λειτουργία του οργανισμού και δομικό υλικό του σκελετού (βλ. λ. περιόδicos, ΠΙΝ.).

[ETYM < μτρν. *άσβεστιον* «ασβεστόλιθος» < αρχ. *άσβεστος*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το νεολατ. calcium].

ασβεστιτής (ο) [1897] {χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ. κρυσταλλικό ορυκτό από ανθρακικό ασβέστιο, βασικό συστατικό του ασβεστόλιθου (βλ.λ.), του μαρμάρου και της κιμωλίας. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. calcite].

ασβεστόγαλα (το) [1897] {χωρ. πληθ.} 1. (λαϊκ.) υδροξείδιο του ασβεστίου 2. αραιό διάλυμα ασβέστη (βλ.λ., σημ. ι) σε νερό, που χρησι-

μοποιείται για την επίχριση τοίχων και ως απολυμαντικό ΣΥΝ. ασβεστόνερο. **ασβεστοκάμινος** (η) [μεσν.] {ασβεστοκαμίν-ου | -ων, -ους} ειδική κάμινος για την παρασκευή ασβέστη (βλ.λ.) με την πυράκτωση ασβεστόλιθου. Επίσης (λαϊκ.) **ασβεστοκάμινο (το)**. **ασβεστοκονίαμα** (το) [1859] {ασβεστοκονιάμ-ατος | -άτα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. μείγμα από ασβέστη (βλ.λ.), άμμο και νερό, που χρησιμοποιείται στην οικοδομική ως συνδετικό υλικό και για σοβάτισμα (βλ.λ.). [ETYM. Απόδ. του γερμ. Mörtel]. **ασβεστόλακκος** (ο) 1. λάκκος γεμάτος από ασβέστη που έχει μορφή πολτού 2. ο λάκκος μέσα στον οποίο αναμενγνύεται ο ασβέστης με το νερό. **ασβεστόλιθος** (ο) [1874] {-ου κ. -ίθου | -ων κ. -ίθων, -ους κ. -ίθους} ΟΡΥΚΤ. ιζηματογενές πέτρωμα που περιέχει κατά 50% ανθρακικό ασβέστιο, με χρώμα που ποικίλλει ανάλογα με τις προσμείξεις του' χρησιμοποιείται κυρ. στη βιομηχανία για την παρασκευή τσιμέντου ΣΥΝ. ασβεστόπετρα. — **ασβεστολιθικός**, -ή, -ό [1881]. [ETYM Απόδ. του νεολατ. calcaneum]. **ασβεστόνερο** (το) διάλυμα ασβέστη σε νερό, που χρησιμοποιείται ως στυπτικό φάρμακο, αλλά και για το άσπρισμα τοίχων καθώς και για προπαρασκευή γυαλκών του κουταλιού ΣΥΝ. ασβεστόγαλα. **ασβεστόπετρα** (η) {δύσγρ. ασβεστοπετρών} (λαϊκ.) ο ασβεστόλιθος (βλ.λ.). **ασβεστοποιός** (ο) [1897] (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται με την παρασκευή ασβέστη (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) ασβεστάς. — **ασβεστοποιείο** (το) [1897], **ασβεστοποιία** (η) [1897]. **ασβεστοπώληση** (ο) {ασβεστοπωλών} πρόσωπο που πωλεί ασβέστη. — **ασβεστοπωλείο** (το). **άσβεστος** (η) [αρχ.] {άσβεστος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο ασβέστης (βλ.λ.): *σβησμένη | υδραυλική ~*.

άσβηστος, -η, -ο → άσβηστος **ασβεστογός**, -ος, -ο [1884] (λόγ.) 1. αυτός που περιέχει ασβέστιο 2. ΓΕΩΛ. *ασβεστογός* πηλός ανοιχτοκίτρινο ιζηματογενές πέτρωμα, που έχει τη μορφή χαλαρά συγκολλημένων κόκκων και απαντά στα εδάφη της εύκρατης ζώνης και στις παρυφές των ερήμων. [ETYM < *ασβέστιο* + -ογός (< έχω)]. **ασβεστόφιλος**, -η, -ο (φυτό) που αναπτύσσεται σε ασβεστόγυα εδάφη. **ασβεστόφοβος**, -η, -ο (φυτό) που δεν μπορεί να αναπτυχθεί σε

ασβεστόγυα εδάφη. **ασβεστόωδης**, -ης, -ες [μτρν.] {ασβεστόωδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. όμοιος με τον ασβέστη ως προς το χρώμα ή τη σύσταση 2. ασβεστογός (βλ.λ.). **ασβεστόωδης** ρ. μετβ. [μεσν.] {ασβεστόω-σα, -θηκα, -μένος} επιγρία επιφάνεια (τοίχου, διαπέδου, οροφής κ.λπ.) με πολύ ασβέστη ΣΥΝ. ασπριζώ, σοβαντζίω. —

άσβεστωμα (το). άσβηστος, -η, -ο κ. **άσβεστος** [αρχ.] (σημ. 2) 1. αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να σβηστεί: ~ *φωτιά | λυχνία | πίνακας* ΣΥΝ. αναμμένος ΑΝΤ. σβησμένος, σβηστός 2. (μτρ.-λογοτ.) αυτός που δεν μειώνεται, δεν εξασθενεί σε ένταση, δεν σβήνει με την πάροδο του χρόνου: ~ *μίσος* | *πόθος* || *κράτησαν μέσα τους ~ την ελπίδα για λευτεριά* ΣΥΝ. ασίγαστος. 3. αυτός που δεν τον έχουν σβήσει: *οι μαθητές άφησαν τον πίνακα ~*. — *άσβηστα* επίρρ.

[ETYM μεσν. < ά- στερητ. + σβήνω, ο τ. *άσβεστος* < ά- στερητ. + σβέννυμι «σβήνω». Βλ. κ. *ασβέστης*]. **άσβόλη** (η) {χωρ. πληθ.} η μαύρη σκόνη από καπνό φωτιάς, που επι-κάθεται στην καπνοδόχο, στους τοίχους, στα μαγειρικά σκεύη κ.λπ. ΣΥΝ. καπνιά, αθάλη, μοντζούρα, φούμο. Επίσης (λαϊκότ.) **άσβολή** κ. **άσβολία** ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντης*.

[ETYM < αρχ. *άσβόλη* | *άσβολος*, αβ'β. ετύμου, πθ. < I.E. *as- «καία, ξηραίνω» (με ριζικά προσφύματα *az-d- ή *az-g-), πβ. σανσκρ. āśah «στάχτη», λατ. ardere «καίω», γαλλ. aride «ξερός», αγγλ. ash «στάχτη» κ.ά.]. **άσβός** (ο) μικρόσωμο νυκτόβιο παμφόρο θηλαστικό των αγρών με δυνατά σαγόνια, πλούσιο τρίχωμα και γαμψά νύχια στα μπροστινά του πόδια: ζει μέσα σε υπόγειες φωλιές και ορισμένα είδη του εκκρίνουν ιδιαίτερα οξεία και δυσάρεστη οσμή. — (υποκ.-λαϊκ.) **άσβούδι** (το). [ETYM. < μεσν. *ασβός*, αγν. ετύμου. Πθ. φαίνεται η σύνδεση με το αρχ. *άσβολος* «καπνιά, στήλη», η οποία δεν σχετίζεται μόνο με το χρώμα του ζώου, αλλά και με τη δυσάρεστη οσμή που αναδίδει. Κατ' άλλους πρόκειται για σλαβ. δάνειο, πβ. ρωσ. jasnó]. Α.Σ.Δ.Ε.Ν. (η) Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Εσωτερικού - Νήσων. Α.Σ.Δ.Υ. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Δημοσίων Υπηρεσιών. **άσε** ρ. → αφήνω

Α.Σ.Ε.Α.Δ. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Εκδίκασης Αθλητικών Διαφορών. **άσβεβια** (η) [αρχ.] {ασβεβίων} 1. η έλλειψη σεβασμού: *διασράττω ~| ανήκουστη | πρωτοφανής* ~ ΣΥΝ. αναίδεια ΑΝΤ. ευσέβεια, σεβασμός 2. (ειδικότ.) η έλλειψη σεβασμού προς τα θεία ΣΥΝ. βλασφημία ΑΝΤ. ευσέβεια, ευλάβεια 3. (συνεκδ.) λόγος, πράξη ή συμπεριφορά που φανερώνει έλλειψη σεβασμού ή ευλάβειας: η *συμπεριφορά του βουλευτή αποτελεί ~ προς το Κοινοβούλιο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαίδεια*. **ασεβής**, -ης, -ές (ασεβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) -ασεβέστερος, -ατός; 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη του πρέποντος σεβασμού, από προσβλητική συμπεριφορά (σε αξιοσεβαστα πρόσωπα, καθιερωμένες αξίες, θεσμούς κ.λπ.): της *μίλησε με ασεβή και ανθάδη τρόπο* ΣΥΝ. αναίδης, θρασύς 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν δείχνει τον προσήκοντα σεβασμό προς τα θεία ΣΥΝ. βλάσφημος, ανευλαβής, ανίερος ΑΝΤ. ευ-

imaginaire, 1673), η δ^ε φρ. *ασθενές φύλο* αποδίδει το γαλλ. *le sexe faible*].

ασθενικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δεν είναι αρκετά υγιής και γερός, που είναι ευάλωτος σε κακουχίες, σε ασθένειες: *παρά την - του φθση, έζησε μέχρι τα 85 του* || ~ *οργανισμός* | *σώμα* ΣΥΝ. αρρωστιακής, φιάσθενος, καχεκτικός, ατροφικός ΑΝΤ. υγιής, γερός, εύρωστος (πβ. λ. *εξασθενά*) : **2.** (γενικότε.) αυτός που δεν διαθέτει δύναμη, ένταση: ~ *όραση* | *ακοή* | *φωνή* ΣΥΝ. αδύναμος, αδύνατος ΑΝΤ. δυνατός, γερός — **ασθενικ-ά** -ώς [αρχ.] επίρρ. **ασθενικότητα** (η) [1878].

ασθενοφόρο (το) [1833] όχημα με ειδικό εξοπλισμό και εκπαιδευμένο προσωπικό, που μεταφέρει ασθενείς ή τραυματίες σε νοσηλευτικό κατάστημα ΣΥΝ. νοσοκομειακό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. ambulance].

ασθενό ρ. αμετβ. [αρχ.] {ασθενείας... | ασθένεια} (λόγ.) **1.** αρρωσταίνω: *χθες τη νύχτα ο παππούς ασθένησε αφηνδιαστικά* || ~ *βάρυνε* | *σοβαρά* **2.** υποφέρει από νόσο, είμαι άρρωστος, έχω κακή υγεία: *ο παππούς ασθένη χρόνια τώρα* ΣΥΝ. νοσώ, υποφέρω ΑΝΤ. υγιαίνω, χαιρώ άκρα υγείας.

άσθμα (το) {άσθματος | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια νόσος του αναπνευστικού συστήματος με συμπτώματα τους σποραδικούς παροξυσμούς δύσπνοιας, συνοδευόμενος από συριγμό και βήχα: *βρογχικό* | *καρδιακό* | *αλλεργικό* ~.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άσθμα* | *άσθμα* < *άν-σθμα < ΙΕ. *ana- «φυσά, πνέω», πβ. σανσκρ. *ānīlah* «πνοή», λατ. *animus* «πνεύμα, ψυχή», γαλλ. *animal* «ζώο» κ.ά. Ομόρρ. άνεμος, ανεμώνη. Η λ. απαντά και σε ξέν. γλώσσες π.χ. αγγλ. *asthma*, γαλλ. *asthme* κ.ά.].

ασθμαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** αναπνέω δύσκολα και ακανόνιστα, έχω δύσπνοια ΣΥΝ. ασφυκτιά, πνίγομαι, λαχανιάζω, αγκομαχώ **2.** (μτρ.) καταβάλλω πολύ μεγάλη προσπάθεια (όστε να μου κόβεται η ανάσα), να να προλάβω: κυρ. η μτρ. *ασθμαίνων, -ούσα, -ον. κατέφρασε ασθμαίνων* || (εμφατ.) *εμφανίστηκε ασθμαίνων* και *πνευστιών*.

ασθματικός, -ή, -ό [μτρν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το άσθμα: ~ *κρίση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από άσθμα **3.** αυτός που προκαλεί λαχάνιασμα, πολύ γρήγορος: ~ *ρυθμοί*.

Ασία (η) η μεγαλύτερη σε έκταση και πληθυσμό ήπειρος της Γης, στο Β. Ημισφαίριο, που ξεκινά από τα Α. παράλια της Μεσογείου και φθάνει μέχρι τον Ειρηνικό Ωκεανό. — **Ασιάτης** (ο) [αρχ.], **Ασιάτισσα** (η), **ασιάτικος**, -ή, -ό [μτρν.] κ. **ασιάτικός**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ. αβεβ. ετύμου, πθ. < αουστρ. *asu* «ανατολή» ή σανσκρ. *usa* (ίδια σημ.). Στην Αρχ. η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Έλληνες για να δηλώσει όλες τις ανατολικές χώρες].

ασιανισμός (ο) [1830] **1.** η μίμηση της ζωής και της συμπεριφοράς των Ασιατών κυρ. ως προς την τρυφή, γεμάτη χλιδή διαβίωση **2.** η μοιρολατρική αντιμετώπιση της ζωής **3.** ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό ύφος της ελληνιστικής εποχής, που χαρακτηρίζεται από περίτεχνα και πομπώδη έκφραση με παρηχρήσεις, ισόκωλα, ομοιοτέλευτα κ.λπ. — **ασιανίζω** ρ. [μεσν.].

ασιανολογία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τις εκφράσεις του πολιτισμού των λαών της Ασίας. — **ασιανολόγος** (ο/η) [1863], **ασιανολογικός**, -ή, -ό [1890]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. *asianologie*].

ασιανός, -ή, -ό [αρχ.] (σπάν.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ασία ΣΥΝ. **ασιάτικος** **2.** αυτός που παρουσιάζει γνωρίσματα του ασιανισμού (βλ. λ.): ~ *ρήτορας* | *ζήλος* **3.** **Ασιανός** (ο), **Ασιανή** (η) κάτοικος της Ασίας ΣΥΝ. **Ασιάτης** | **Ασιάτισσα**.

ασιγαστός, -η, -ο αυτός που δεν σβήνει, που δεν είναι δυνατόν να καταπραυνθεί, να κατασιγαστεί: *στα γράμματα του εκφράζει τον ~ πόθο του να υπηρετήσει τη λογοτεχνία* || - *πάθος* | *φιλοδοξία* ΣΥΝ. άβυσσος, ακατένυστος, ακατασίγαστος ΑΝΤ. κατασιγασμένος, κατευνασμένος. Επίσης **ασιγήτος**, -η, -ο [αρχ.]. — **ασιγάτος** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < α- στερητ. + θ. *σιγασ-* (αρχ. *σιγάω*) + επίθημα -τος των ρηματικών επιθέτων].

άσιγμος, -η, -ο [μτρν.] **1.** αυτός που δεν περιλαμβάνει το γράμμα σίγμα (σ) ΑΝΤ. ένστιμος **2.** ΓΛΩΣΣ. **άσιγμος** **αόριστος** ο αόριστος που σχηματίζεται χωρίς σίγμα, χωρίς το μόρφημα -σ- (λ.χ. *έμειν-α, έστειλ-α, είπ-α* κ.λπ., αλλά *έλυσ-α, έδωσ-α, έγραψ-α* κ.λπ.) ΑΝΤ. ένστιμος αόριστος (βλ. λ. *ένστιμος*).

ασίκης (ο) (ασίκηδες) **1.** αυτός που έχει ωραία κορμοστασιά, λεβέντης ΣΥΝ. *παλληκάρι* **2.** (γενικότε.-ουκ.) ως φιλική προσφώνηση (σε κάποιον): *γεια σου, ασίκη μου!* — **ασίκικος**, -η, -ο, **ασίκικα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *ασίκ* «εραστής - ερωτευμένος» < αραβ. *ʿasīq*].

ασίστ (η) {άκλ.} ΑΘΛ. βοηθητική μπαλιά που διευκολύνει παίκτη να επιτύχει καλάθι, πόντο, γκολ κ.λπ. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. *assist* «βοηθώ» < γαλλ. *assister*, αρχική σημ. «στέκομαι δίπλα σε κάποιον» < λατ. *assistere* < ad- + *sistere* «με σιστώ < παρευρίσκομαι»)].

ασίτευτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει σιτέψει ΑΝΤ. **σιτεμένος** **2.** (συχνότε. για κρεατικά) αυτός που δεν έχει μείνει αρκετά χωρίς να μαγειρευτεί, προκειμένου να μαλακώσει και να γίνει τρυφερότερος: ~ *κυνήγι* | *κρέας* ΑΝΤ. *σιτεμένος*.

ασίστα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη τροφής, το να τρέφεται κανείς ανεπαρκώς ή καθόλου: *οι υπανάπτυκτες χώρες της Αφρικής χιλιάδες παιδιά πεθαίνουν από ~* ΣΥΝ. αθρενία, ατροφία, λιμοκτονία, πείνα ΑΝΤ. σίτηση, θρέψη **2.** ΙΑΤΡ. η αποχή από τη λήψη τροφής ως θεραπευτικό μέσο για την παχυσαρκία ή άλλες ασθένειες. — **άσιτος**, -η, -ο [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *άσιτος* < α- στερητ. + *σίτος*].

ασκαρδαμκτική επίρρ. (αργαίωπρ.) χωρίς να ανοιγοκλείνουν τα μάτια, με ατενές βλέμμα: *κοιτώ ~* ΣΥΝ. *ατενώς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άσκαρδάμκτος* < α- στερητ. + *σκαρδαμώσω* «ανοιγοκλείνω τα μάτια», αργ. ετύμου].

ασκαρίδα (η) ΙΑΤΡ. παράσιτο του πεπτικού σωλήνα του ανθρώπου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άσκαρίς*, -ίδος < *άσκαρίζω* «αναπαύω, πάλλομαι» < α- προθεμ. + *σκαρίζω* < θ. *σκαρ-* του ρ. *σκαίρω* «χορεύω, χοροπηδώ» (βλ. λ. *σκαρίζω, σκαρτώ*)].

άσκαρ(ιδ)ίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. παρασίτωση από ασκαρίδες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *ascariasis*].

άσκαυλος (ο) {άσκαυλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ. (λόγ.) η γκάντα. Επίσης (λαϊκ.) ασκαύλι (το). [ΕΤΥΜ. < *άσκος* + *αυλός*, απόδ. του γερμ. *Sackpfeife*].

άσκεπής, -ής, -ές {άσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν διαθέτει σκεπή ή σκέπασμα, που μένει ακάλυπτος ΣΥΝ. *ξεσκεπαστός*, *αστέργαστος* ΑΝΤ. *σκεπασμένος*, *σκεπαστός*, *καλυμμένος* **2.** (ειδικότε. για πρόσ.) αυτός που έχει ακάλυπτο το κεφάλι του, που δεν φορά καπέλο ή μαντήλι: *απαγόρευσε στους στρατιώτες να κυκλοφορούν άσκεπεις* (χωρίς καπέλο). Επίσης **άσκεπος**, -η, -ο [μτρν.]. — *άσκεπώς* επίρρ. [1888]. [ΕΤΥΜ. μτρν. < α- στερητ. + *άσκεπης* < *σκέπας*].

άσκερι (το) {άσκερ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότε.) πολυπληθές στρατιωτικό σώμα που ανήκει είτε σε τακτικό είτε σε άτακτο στρατό: *ο πασάς είχε στις διαταγές του ένα μεγάλο ~* **2.** μεγάλο ανοργανωτο πλήθος ανθρώπων ΣΥΝ. *συρφετός*, *ορδή*, *όχλος* ΦΡ. *ρεμπέτι άσκερι* αληταρία, συρφετός από ρεμπεσκέδες **3.** (μτρ.) οικογένεια ή παρέα: *ήρθε ο Γιόργος με το ~* του || *Αμάν!* | *Πάκωσε το ~*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άσκερι(ν)* < τουρκ. *asker* «στρατιώτης» < αραβ. *askar*].

άσκεφτος, -η, -ο (λαϊκ.) απερισκεπτός (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άσκεπτος* < α- στερητ. + *σκέπτομαι*].

άσκημάδα (η) → *άσχημα*

άσκημαίνω ρ. → *άσχημαίνω*

άσκημα (η) → *άσχημα*

άσκημιζω ρ. → *άσχημιζώ*

άσκημόθορος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει άσχημη θορία, εμφάνιση, παρουσιαστικό.

άσκημομούρης, -α, -ικο **τ*** *άσχημομούρης*

άσκημος, -η, -ο → *άσχημος*

άσκημολής, -α, -ικο → *άσχημος*

άσκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να ασκεί (βλ. λ.) κανείς κάτι: ~ *επαγγέλματος* | *βίας* || η ~ *των καθηκόντων μου* **2.** η εκγύμναση του σώματος ή του πνεύματος με τη συχνή επανάληψη πράξεων, που στοχεύουν στη βελτίωση και ενίσχυση της λειτουργίας τους: *για να κερδίσεις στους αγώνες, χρειάζεται ~, μόχθος και προσπάθεια* | *γυμναστικές* | *πνευματικές* - ΣΥΝ. *εξάσκηση*, *εκγύμναση*, *προπόνηση* **3.** η πρακτική εφαρμογή, ο έλεγχος όσων έχουν διδαχθεί θεωρητικώς με την υποβολή των διδασκομένων σε συγκεκριμένες δοκιμασίες: *μαθηματικές* | *γραμματικές* | *συνδυαστικές* ~||~ *φυσικές* | *γλωσσικές* ΣΥΝ. πρόβλημα, τεστ **4.** η συνεχής εφαρμογή γνώσεων ή/και δεξιοτήτων, με στόχο την εμπέδωσή τους: *πίνω ΣΥΝ. εξάσκηση* **5.** η εκούσια αποχή από κάθε είδους απολαύσεις, συνήθ. με στόχο την ψυχική κάθαρση, τον εξαντισμό: *αποφάσισε να περάσει τη ζωή του με - και προσευχή*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *άσκησις* < *άσκη*].

άσκησιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ασκηθεί, να εκπαιδευθεί (συνήθ. ως ουσ.) το μέτριας διανοητικής καθυστέρησης πρόσωπο, που δεν έχει την ικανότητα να αποκτήσει τις στοιχειώδεις σχολικές γνώσεις και η νοητική του ηλικία, ως ενηλίκου, αντιστοιχεί σε αυτή των παιδιών 4-7 χρόνων έχει την ικανότητα να επιτύχει κάποιο βαθμό αυτοεξυπηρέτησης και να λειτουργήσει επαγγελματικά σε επιβεβλημένο περιβάλλον (πβ. λ. *εκπαιδευσιμος*). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *trainable*].

άσκητεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ασκήτεια} ζω ως ασκητής (βλ. λ.). — **άσκητεια** (η) [1889], **άσκητεΐς** (ο).

άσκητριω (το) [μεσν.] {άσκητρι-ου | -ων} ο τόπος όπου ασκητεύει κανείς (συνήθ. κελλί μοναχού). Επίσης (λαϊκ.) *άσκηταρειό*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

άσκητής (ο), **άσκήτρια** (η) {άσκητριών} **1.** πρόσωπο που απέχει εκουσίως από σαρκικές απολαύσεις, ζει απέρριπτα, συνήθ. σε μονή ή ερημική τοποθεσία, με στόχο την κάθαρση της ψυχής από τα πάθη και την ένωση με το θείο: *οι ~ της ερημού των πρώτων χριστιανικών αιώνων* **2.** (ειδικότε.) ο μοναχός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο ασκών τέχνη ή επάγγελμα», < *ασκώ*. Η σημ. «ερημίτης, μοναχός» είναι μεσν.].

άσκητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που ταιριάζει σε ασκητή: ~ *βίος* | *φυσιογνωμία* **2.** **άσκητική** (η) (α) ο τρόπος ζωής που βασίζεται στη λιτότητα, την αποφυγή των απολαύσεων και της πολυτέλειας ΣΥΝ. *άσκητισμός* (β) (μτρ.) τρόπος άσκησης για την επίτευξη ορισμένου υψηλού στόχου: *«καλλιέργησε στο παιδί τον ην ~ της αυθυπέρβασης, της προσφορής»* (εφημ.). — **άσκητικα** επίρρ.

άσκητισμός (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** ΘΕΟΛ. η επιδίωξη της ψυχικής τελειώσεως και της ένωσης με το θείο μέσω της συνεχούς άσκησης (της φυγής από τον κόσμο, της προσευχής και της αυστηρής εφαρμογής των θρησκευτικών κανόνων, κυρ. της στέρησης των σαρκικών απολαύσεων) ΣΥΝ. *μοναχισμός* **2.** (μτρ.) το να ζει κανείς λιτά.

άσκι (το) {άσκ-ιού | -ιών} δερματίνος σάκος κατάλληλος για τη φύλαξη υγρών: *ένα ~ με κρασί* ΣΥΝ. *τουλούμι* ΦΡ. (μτρ.) *φουσκωμένο άσκι* (i) κοντός και γοντρός άνθρωπος (ii) *αλαζόνας*. Επίσης **άσκος** (ο) (βλ. λ.). [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *άσκι(ν)* < αρχ. *άσκιον*, υποκ. του αρχ. *άσκος*].

-ασκία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών

που δηλώνουν: 1. χειρισμό όπλου και (συντά) το αντίστοιχο άθλημα: *ζιφασκία, σπαθ-ασκία, οπλ-ασκία* 2. εξάσκηση (σε κάτι): *σφιμ-ασκία, (μτφ.) φων-ασκία*.

[ETYM. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. φωνασκία), που προέρχεται από το ρ. *ασκώ*].

ασκίαστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν καλύπτεται από σκία ANT. σκιερός 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει αμυαρωθεί από βάσανα ή στενοχώριες: ~ *ευτυχία/ζωή ΣΥΝ. καλότυχος, ευτυχής, ανθόσπαρτος* 3. (για ζωγραφικούς πίνακες) αυτός που δεν έχει τις απαιτούμενες φωτοσκιάσεις. — ασκίαστα επίρρ.

άσκατος, -η, -ο αυτός που δεν σκιάζεται, που δεν τρομάζει με τίποτα ΣΥΝ. ατρόμητος ANT. δειλός, φοβησιάρης. Επίσης άσκιαστος, -η, -ο.

ασκαλωτός, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει σκαλωθεί, που δεν έχει υποδουλωθεί: ~ *πατριδα* | *ψυχή ΣΥΝ. αδόουλος, ελεutheros* ANT. σκαλωμένος, υποδουλωμένος.

ασκληπείο (το) [μτγν.] 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. το ιερό του Ασκληπιού, κέντρο θρησκευτικό και συγχρόνως θεραπευτικό 2. **Ασκληπείο** (το) ονομασία σύγχρονου θεραπευτηρίου: το ~ τής *Βούλιας*.

Ασκληπιός (ο) ΜΥΘΟΛ. αρχαίος θεός, στον οποίο αποδίδονταν μεγάλες θεραπευτικές ικανότητες και του οποίου η λατρεία γνώρισε σημαντική διάδοση κατά τους χρόνους τής κλασικής αρχαιότητας. [ETYM. < αρχ. Ασκληπιός | *Αισχλαβός* | *Ασχλαπιός*, αγν. ετύμου, πθ. προελληνική λ. ή δάνειο. Ωστόσο, η σύνδεση του ονόματος με τις λ. *σκάλοι, ασπάλαξ* «τυφλοπόντικας», κατά την οποία ο Ασκληπιός θεωρείται γθόνια θεότητα (εξού και η σχέση του με γθόνια όντα, όπως το φίδι), δεν στερείται βάσεως].

ασκληραγωγής, -ης, -ές αυτός που δεν έχει σκληραγωγηθεί: ~ *νέος* | *σώμα ΣΥΝ. απαίδευτος* (μτφ.) άηπτος ANT. σκληραγωγήμενος, (μτφ.) ψημένος.

ασκοειδής, -ής, -ές [1873] {ασκοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με ασκό: ~ *κίσπη*.

άσκοπος, -η, -ο 1. (α) αυτός που γίνεται χωρίς συγκεκριμένο σκοπό: ο *υπάλληλος έκρινε - την προσκόμηση δικαιολογητικών* (β) αυτός που γίνεται χωρίς να επιτευχθεί ο σκοπός του: *μάλιστα: μη χάνετε τον καιρό σας σε ~ συζητήσεις ΣΥΝ. άρηστος, ανώφελος, περιττός* ANT. σκόπιμος 2. αυτός που γίνεται χωρίς σκέψη και προσοχή: (παροιμ.) ~ *ο νους, διπλός ο κόπος ΣΥΝ. απερίσκεπτος, αστόχαστος*. — άσκοπα | ασκόπως [μτγν.] επίρρ.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «απερίσκεπτος, ανόητος, άστοχος - μη επιτυγχάνων τον στόχο του», < ά- στερητ. + *σκοπός*].

ασκός (ο) το ασκί (βλ.λ.): Φρ. *ανοίγω τους ασκούς* (ορθότ. τον *ασκό* τού *Αιόλου*) προκαλώ αναστάτωση και σύγχυση, διαταράσσω, προξενώ «θύελλα» για πράξη που επιφέρει δυσάρεστες συνέπειες: η *επέμβαση τού στρατού άνοιξε - και προκάλεσε γενική σύρραξη*. [ETYM. αρχ., αββ. ετύμου, πθ. συνδ. με *σασκρ. átkā*- «ένδυμασία, περιβολή». Η αρχική σημ. τής λ. ήταν «δέρμα γδαρμένος ζώου» και από αυτήν προέκυψε η σημ. «τουλούμι». Η φρ. «ανοίγω τον ασκό του Αιόλου» οφείλεται στην αφήγηση τής *Οδύσσειας* (κ 19-55), κατά την οποία οι σύντροφοί του Οδυσσέα άνοιξαν από περιέργεια τον ασκό όπου ο Αιόλος είχε συγκεντρώσει όλους τους ανέμους, με αποτέλεσμα να προκληθεί μεγάλη θαλασσοταραχή: *βουλή δε κακή νίκησεν εταίρων άσκον μέν λίσαν άνεμοί δ' εκ πάντες δρούσαν τους δ' αίν' άρπάξασα φέρον πόντον δε θύελλα κλιώντας, γαίης άπα πατριδος* (κ 46-49)].

ασκότιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν σκοτίζεται ΣΥΝ. ξένοιαστος ANT. σκοτισμένος. — ασκότιστος επίρρ.

ασκουπιστός, -η, -ο 1. αυτός που δεν σκουπίστηκε ή καθαρίστηκε: ~ *δομάτιο* | *αυλή* | *δρόμος ΣΥΝ. ασάφωτος* ANT. σκουπισμένος, σαρωμένος 2. αυτός που βράχθηκε ή λερώθηκε και δεν σκουπίστηκε με πετσέτα: ~ *χέρια* | *πίατα* | *ποτήρια* | *μαγαροπίρρονα*. — ασκούπιστα επίρρ.

A.Σ.Κ.Τ. (η) Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών.

ασκό ρ. μετβ. {ασκέει... | άσκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. υποβάλλω (κάποιον/κάτι) σε άσκηση, ώστε να αποκτήσει ικανότητα (σε κάτι): *γυμνάζω, εκπαιδεύω: οι ερωτήσεις αποσκοπούν στην άσκηση τής κρίσης των μαθητών* || οι *αθλητές άσκησαν το συστηματικά το σώμα τους ΣΥΝ. προπονώ, εξασκώ* 2. έχω ως επάγγελμα, ασχολούμαι συστηματικά με (κάτι): ~ *την ιατρική/τη δικηγορία* || οι *δικαστές άσκησαν το λειτουργήμα τους υπεύθυνα και αμερόληπτα ΣΥΝ. επαγγέλλομαι* 3. κάνω χρήση (δικαιώματος, δύναμης ή εξουσίας): οι *Έλληνες πολίτες καλούνται να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα* || η *διώξη θα ασκηθεί υπεράγγελα από τον εισαγγελέα* || ~ *βέτο* | *αντιπολιτευση* | *καθήκοντα* | *διώξη* | *έφεση* | *βία* 4. (σε φράσεις) κάνω αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό: ~ *επίδραση* (επιδιόρθω) | *επιρροή* (επιπρεάζω) | *γοητεία* (γοητεύω) | *έλεγχ* (έλεγχω) | *πίεση* (πιέζω) | *τρομοκρατία* (τρομοκρατώ) | *κριτική* (κρίνω) ■ (μεσοπθ. *ασκούμαι*) 5. καταβάλ-λω προσπάθειες να βελτιώσω (σωματικές ή πνευματικές ικανότητες): - στο *κολύμπι* | *στις ξένες γλώσσες ΣΥΝ. προπονούμαι, γυμνάζομαι, εκπαιδεύομαι, εξασκούμαι* 6. εκπαιδεύομαι (ως μαθητευόμενος) σε επάγγελμα, προετοιμάζομαι για να εισέλθω σε επαγγελματικό χώρο: κυρ. η *μητ. ασκούμενος, -η, -ο: ασκούμενος δικηγόρος*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολεξικοποιημένα ρήματα, μετοχή*. [ETYM. < αρχ. *ασκώ* (-έω), αγν. ετύμου. Φαίνεται πως το ρ. *ασκώ*

προσδιόριζε αρχικά την επεξεργασία κάποιου (άγνωστου) πράγματος με ιδιαίτερη τεχνική (εξού και η σύνδεση του με τη λ. *ασκός* στη σημ. «κατεργαστο δέρμα»). Από την παραπάνω σημ. η λ. μεταπήδησε (ήδη στην Αρχ.) στη σημ. τής άσκησης τού σώματος, καθώς και τής θρησκευτικής και ηθικής εκδήλωσης, αναφερόμενη ακόμη και σε ιδιότητες (λ.χ. δικαιοσύνη, αρετή, κακία)].

A.Σ.Μ. (ο) Αριθμός Στρατολογικού Μητρώου (στη στρατιωτική αργκό λέγεται *ασμί*).

άσμα (το) {άσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (λόγ.) το τραγούδι (βλ.λ.), συνδυασμός στίχου και μουσικής που τραγουδιέται: *ευχάριστο* | *λωπηγερό* | *επαναστατικό* | *εκκλησιαστικό* ~ ΣΥΝ. *ωδή* 2. (συντά ειρων.) για τραγούδια που περινοούνται για σοβαρά, ενώ έχουν ελαφρό περιεχόμενο: *σπαραξικάρδια* ~ 3. τμήμα ποιητικού κειμένου, λυρικού ή επικού, ή και ολόκληρη ποιητική σύνθεση: «~ *ηρωικό και πένθημο για τον γαμένο ανθρωπολογαγός τής Αλβανίας*» (Θ. Ελύτης) 4. ΕΚΚΛΗΣ. (α) ύμνος ή ψαλμός (β) *Άσμα Ασμάτων* ένα από τα πιο ποιητικά βιβλία τής Π.Δ. • ΦΡ. *κάνκειο άσμα* το τελευταίο έργο κίαιπου πριν από τον θάνατο του: θεωρείται προμήνυμα τού θανάτου του, όπως το τελευταίο τραγούδι των κύκνων: *αυτή η αγόρευση του υπήρξε το ~ του ως πολιτικού ανδρός*. — (υποκ.) *ασματάκι* κ. (λόγ.) *ασμάτιο* (το), *ασματικός*, -ή, -ό [μεσν.]. [ETYM. < αρχ. *ζίσμα* < *μδ-μα < μδω (βλ.λ.). Με τη φρ. *Άσμα Άσμάτων* ονόμασαν οι Εβδομήκοντα το γνωστό ποιητικό βιβλίο τής Π.Δ., αποδίδοντας τον εβρ. τίτλο Sir haS-airim «το εξοχότερο άσμα», ο οποίος έχει ληφθεί από τις δύο πρώτες λέξεις τού πρωτότυπου. Η φρ. *κάνκειο άσμα* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. le chant du chynne) και οφείλεται σε δημοσιολή μύθο, κατά τον οποίο ο κύκνος τραγουδά ακριβώς πριν από τον θάνατο του].

ασματογράφος (ο) [μεσν.] συνθέτης εκκλησιαστικών ύμνων ΣΥΝ. υμνογράφος, ψαλμογράφος.

ασήμερος επίρρ. (λόγ.) ευχαρίστος, με μεγάλη χαρά: η *Ευρωπαϊκή Ένωση υποδέχθηκε - την είσοδο τής Φινλανδίας στους κόλπους της*. [ETYM. Επίρρ. τού αρχ. επιθ. *άσμενος* «ευχαρίστημένος», αββ. ετύμου. Συνδέεται πθ. με τη λ. *ήδομαι* (< *Ράδ-ομαι) «αισθάνομαι ευχαρίστηση»: *άσμενος* < *Εάδ-σμενος (η έλλειψη τού F και τής δι-σύτητας μας αναγκάζει να θεωρήσουμε τη λ. είτε επικό είτε ιωνικό τύπο, που έχει υποστεί ψύλωση). Βλ. κ. ρήση, *ήδομαι*].

A.Σ.Θ.1. (οι) Αγροτικές Συνδικαλιστικές Οργανώσεις 2. (ο) Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός.

ασόδο (το) (στα παιχνίδια που παίζονται με δύο ζάρια) άσος και δύο: *χρειάζεσταν εξάρες αλλά έφερε ~*.

A.Σ.Ο.Ε.Ε. (η) Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών παιδιών. ονομασία τού Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

A.Σ.Ο.Π. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Οικονομικής Πολιτικής.

ασοτή επίρρ. (για ενδύματα) με ταριαστώ και αρμονικό τρόπο: *φορούσε άσπρο μεταξινό φόρεμα και ~ ζακέτα*.

[ETYM. < γαλλ. assorti, μτχ. τ. τού ρ. assortir «ταϊριάζω» < ad + sort «είδος, τρόπος»].

άσος (ο) {λαϊκ. ασάιοι} 1. το σύμβολο τής μονάδας, τού αριθμού «ένα» (1), όπως εικονίζεται πάνω στα τραπεζολόχαρτα, τα ζάρια ή το ντόμιο 2. (συνεκδ.) το χαρτί τής τράπουλας όπου είναι σημειωμένος ο άσος ή το ζάρι που έχει στην επάνω επιφάνεια του μία μαύρη κουκκίδα: *βγήκε - σπαθί* | *μαστούνι* || *έριξε τα ζάρια κι έφερε δύο κι άσο* - ΦΡ. (α) (μτφ.) *άσος στο μανίκι* | *κρυφός άσος* το ισχυρό πλεονέκτημα (συνήθ. σε διαπραγματεύσεις), το οποίο δεν αποκαλύπτει κάποιος εξ αρχής, αλλά περιμένει την κατάλληλη στιγμή, για να το χρησιμοποιήσει: η *αδιάλλακτη στάση του φανερόνει πως έχει κάποιον άσο στο μανίκι* (β) (μτφ.) μένω στον *άσο* χάνω όλα τα χρήματα μου ή εγκαταλείπωμαι από όλους 3. ο βαθμός «ένα», η μονάδα: *πήρε ~ στο διάγνωση* 4. *άσοι* (οι) συνδυασμός άσων (τραπουλόχαρτων) ή ζαριά όπου και τα δύο ζάρια δείχνουν άσο: *φέρνω άσους* 5. (συνεκδ.) το χαρτοπαίγνιο ή άλλο τυχερό παιχνίδι: *έπαιζε όλη την περιουσία του στον ~* 6. (ως χαρακτηρισμός) πρώτος σε ικανότητα, επιδεξιότητα ή επίδοση: - *στο ποδόσφαιρο* | *στα μαθηματικά* | *αποδείχθηκε ~ στην προπαγάνδα* 7. Αδλ. (α) ο αθλητής που ξεχωρίζει: ο *διεθνής ~ τής Μίλαν* (β) (στο βόλεϊ) πόντος από σερβίς (βλ.λ.). [ETYM. μεσν. < ιταλ. asso < λατ. as, assis, ρωμαϊκό νόμισμα)].

ασουλούπωτος, -η, -ο 1. (για πρός.) αυτός που δεν έχει σουλουπω-θεί, που είναι ατημέλητος ΣΥΝ. απεριποίητος, κακοντυμένος ANT. σου-λουπωμένος, κομψός, περιποιημένος 2. (για πράγμ.) αυτός που δεν είναι φτιαγμένος με γούστο ή φροντίδα: *φορούσε ένα ~ μαύρο φόρεμα ΣΥΝ. κακοφτιαγμένος*. — ασουλούπωτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.

α σουρωτός, -η, -ο 1. (συνήθ. για υγρά) αυτός που δεν έχει σουρωθεί, αστεράγγιστος: ~ *γαμομήλι* ANT. σουρωμένος 2. (για υφάσματα) αυτός που δεν σχηματίζει πτυχές ή σουρές: *ίσιος, αζάρωτος*. [ETYM. < α- στερητ. + *σουρώνω* (βλ.λ.)].

ασοφροτός, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεθύσει ΣΥΝ. ξεμέθυστος ANT. σουρωμένος, μεθυσμένος [ETYM. < α- στερητ. + *σουρώνω* (βλ.λ.)].

άσοφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που στερείται σοφίας: (γενικόν.) *ανόητος, επιπόλιος, απερίσκεπτος: θα ήταν άσοφο να παρέμβουμε* || ~ *πράξη* | *ενέργεια ΣΥΝ. άστοχος, άκριτος* ANT. σοφός, εύστοχος. — άσοφα επίρρ.

α- | αν- στερητικό

α-σκόνηστος, -η, -ο
α-σκόρπιστος, -η, -ο
α-σκούληκιστος, -η, -ο
α-σκούριαστος, -η, -ο

α-σκούφωτος, -η, -ο
ά-σκυφτος, -η, -ο
α-σκούλευτος, -η, -ο
α-σμίλευτος, -η, -ο

ά-σμηχτος, -η, -ο
α-σοβά(ν)ηπτος, -η, -ο
α-σοβάρως, -η, -ο
α-σοδιάστος, -η, -ο

α-σσοκάριος, -η, -ο
α-σολίαστος, -η, -ο
α-σορόπιαστος, -η, -ο

α-σούβλιατος, -η, -ο
α-σούφρωτος, -η, -ο
α-σπαράχτος, -η, -ο
α-στοάριος, -η, -ο

Α.Σ.Π. (η) Ανοτέρα Σχολή Πολέμου.

ασπάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ασπάζ-θηκα (λογιότ. -θηκα)} (λόγ.) 1. φιλά, δίνω (σε κάποιον) ασπασμό: *μήκη στην εκκλησία και ασπάζτηκε ευλαβικά τις εικόνες* || *τον ασπάζτηκε σταυρωτά* || *ασπάζομαι τη δεξιά σας* (το δεξί χέρι) 2. χαιρετώ θερμά, εγκυλιάζω: *ο οικοδεσπότης ασπάζτηκε με εγκάρδιότητα όλους τους καλεσμένους*- Φρ. σε | *σας ασπάζομαι* ως εγκάρδιος χαιρετισμός σε κλείσιμο επιστολής: «*Σας ασπάζομαι*, Φαίδων» (Γρ. Ξενοπούλος) · 3. (μτφ.) (για θρησκείες, ιδεολογίες, γνώμες, θέσεις κ.λπ.) γίνομαι οπαδός, αποδέχομαι: *ασπάζτηκε τον χριστιανισμό* || *δεν μπορώ να ασπαστώ μια τέτοια θεωρία* || *αυτός ο ευρωβουλευτής ασπάζεται τις ελληνικές θέσεις για το Κυπριακό* ΣΥΝ. ενστερνίζομαι, εγκολπούμαι, υιοθετώ ΑΝΤ. απορρίπτω. * ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- προθεμ. + σπώ, όπου το ρ. σπώ σχηματίζεται με το ενεστωτικό επίθημα -ζομαι και έχει τη σημ. «έλκω, προσελκύνω». Η σημ. 3 ήδη αρχ.].

ασπάρω ρ. μετβ. (αρχαϊοπρ.) σπαρταρώ, σπαράζω, σφαδάζω: *συ-νήθ. στη μτχ. ενεστ. ασπάρων, -ούσα, -ον. καρδιά ασπάρουσα* || *σπλάγγνα ασπάρωντα*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. σπαίρω | ασπαίρω (βλ. λ. σπαρταρώ)].

ασπάλθοσ (ο) (ασπαλάθ-ου | -ον, -ους) αγκυρωτός θάμνος που χρησιμοποιείται σε φράξεις ΣΥΝ. ασπραγαθιά. Επίσης (λαϊκ.) σπάλαθο (το) κ. σπαλαθιά (η). [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πθ. προελλην. δάνειο].

ασπάλτακος (ο) (ασπαλάκων) 1. ο τυφλοπόντικας (βλ.λ.) 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει οξυδέρκεια, που βρίσκεται σε πνευματικό σκοτάδι: *οι - της διπλωματίας αδυνατούν να εκτιμήσουν ορθά τις διεθνείς εξελίξεις*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἀσπάλταξ | σπάλαξ, αββ. ετύμου. Τόσο το πρόσφωμα -ακ- όσο και οι καταλήξεις είναι συνηθισμένες στα αρχ. ονόματα μικρών ζώων. Εμφανίζεται και παράλλ. τύπος σκάλοψ «τυφλοπόντικας», που ίσως συνδέεται με το ρ. σκάλλω «σκάβω»].

ασπάρυγος (ο) → σπαρύγγι

ασπαργάνωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει σπαργα΄ωθεί, που δεν έχει τυλιχτεί ακόμη σε σπάργανα: ~ *μωρό* ΣΥΝ. ωφάσκιωτος.

άσπαρτος, -η, -ο 1. (για αγρούς) αυτός που δεν σπάρθηκε: ~ *χωράφι* ΑΝΤ. σπαρμένος 2. (για σπόρους) αυτός τον οποίο δεν έχουν σπείρει ακόμη 3. **άσπαρτο** (το) το φυτό που αναπαράγεται χωρίς σπορά, το αυτοφύες φυτό: *γύρω από το δέντρο είχαν φυτρώσει άσπαρτα*. — άσπαρτα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + σπαρτός (< σπείρω)].

Ασπασία (η) 1. αρχαία Αθηναία εταίρα, σύζυγος του Περικλή, εξέχουσα μορφή της αθηναϊκής πολιτικής και πνευματικής ζωής του 5ου αι. π.Χ. 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. Ἀσπασία, θηλ. του επίθ. ἀσπασίος «χαρούμενος, ευτυχής» < ασπάζομαι].

ασπασμός (ο) (λόγ.) 1. το φίλημα 2. (κατ' επέκτ.) εγκάρδιος χαιρετισμός που συνοδεύεται με φίλημα ή και εναγκαλισμό: *αντάλλαξαν αδελφικούς* ~ Φρ. (α) **τελευταίος ασπασμός** ο ύστατος χαιρετισμός προς τον νεκρό μετά το πέρας της νεκρώσιμης ακολουθίας (β) **δέυτε τελευταίον ασπασμόν** (δέυτε τελευταίον άσπασμόν, δόμεν αδελφικό τοπάριο της νεκρώσιμης ακολουθίας (ii) για περιπτώσεις στις οποίες πλησιάζει το τέλος, η συμφορά, η καταστροφή ή (ειρων.) όταν συνειδητοποιεί κανείς τη ρνητική εξέλιξη μιας υπόθεσης: *με τους άσποτους πολιτικούς χειρισμούς, ως μη μιλάμε για ανάκαμψη της οικονομίας* ~ 3. (κατ' επέκτ.) (σε επιστολές, στον πληθ.) οι φιλοφρονήσεις, τα χαιρετίσματα: «*με φιλικότατους ~, Δημήτρη*». [ΕΤΥΜ. αρχ. < ασπάζομαι].

ασπαστος, -ή, -ό (λόγ.) αποδεκτός, παραδεκτός: *μια τέτοια άποψη θα μπορούσε να γίνει* ~ ΣΥΝ. ευπρόσδεκτος ΑΝΤ. απορριπτός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ασπάζομαι].

ασπερματισμός (ο) ΙΑΤΡ. η απουσία εκσπερμάτισης από έλλειψη σπέρματος ή απόφραξη των σπερματικών οδών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aspermatism].

ασπερμία (η) ΒΟΤ. η απουσία σπόρων στους καρπούς των φυτών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aspermia].

άσπερμος, -η, -ο [αρχ.] 1. (για φυτά) αυτός που δεν παράγει σπέρμα ή παράγει (εδώδιμος) καρπούς χωρίς σπόρους ΣΥΝ. άσπορος 2. (σπάν. για πρόσ.) (α) για άνδρα που δεν έχει σπέρμα, στείρος ΑΝΤ. γόνιμος, καρπερός (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν αφήνει απογόνους, άτεκνος ΣΥΝ. άκληρος, (λόγ.) άπασις.

ασπίδα (η) 1. αμυντικό όπλο με σχήμα και κατασκευή που ποικίλλει ανάλογα με την εποχή και του οποίου σκοπός είναι να καλύπτει και να προφυλάσσει το σώμα από τα εχθρικά βλήματα ή χτυπήματα του σπαθιού: *χάλκινη | δερμάτινη | ποδήρης* ~ || *οι - των ανδρών των Μ.Α.Τ.* 2. (μτφ.) κάθε προστατευτικό και αμυντικό μέσο: *η ελευθερία του Έθνους θεωρείται η ~ του λαού ενάντια στην αυταρξεία* || «*αντί η οδοντόκρεμα αποτελεί την προστατευτική ~ των δοντιών σας*» (διαφήμιση) || ~ *προστασίας* · 3. ΖΩΟΛ. δηλητηριώδες φίδι, η αγυπιακή νάγια ή η οχιά. Επίσης (λόγ.) ασπίς {ασπίδος}. [ΕΤΥΜ < αρχ. ασπίς, -ίδος, αββ. ετύμου, ίσως < *άν-σπίς (το β' συνθ. σπής «ευρύς, μακρύς», σπίζω «εκτείνω») με τη σημ. του υλικού που

απλώνεται κατά μήκος του σώματος του πολεμιστή. Ωστόσο, οι ίδιες οι λ. σπής, σπίζω είναι αγν. ετύμου και αββ. σημ. Στην Αρχ. ανάλογα με το είδος της ασπίδας χρησιμοποιήθηκαν οι λ. *πύργος, σάκος, πέλη* (μτγν.), *θυρέας* κ.ά.].

ασπιδοφόρος (ο) [μτγν.] 1. (για πολεμιστές) αυτός που φέρει ασπίδα 2. (στον Μεσαίωνα) βοηθός του πολεμιστή (ιππότη), που μετέφερε την ασπίδα του.

άσπιλος, -η (λόγ. -ος), -ο 1. (κυριολ.) αυτός που δεν έχει σπilo ή κηλίδα, ακηλιδωτός ΑΝΤ. σπιλωμένος 2. (α) (κυρ. μτφ.) αυτός που δεν έχει τίποτα το επιλήψιο ή το μεμπτό, αγνός, αμόλυντος: «*άσπιλε, αμόλυντε...*» (ύμνος προς τη Θεοτόκο) ΣΥΝ. άμωμος, άμειπτος, αμίαντος (β) ΘΕΟΛ. **άσπιλη σύλληψη** (της Θεοτόκου) βλ. λ. σύλληψη. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + σπιλος «κηλίδα, στίγμα»].

άσπιριν (η) {δύσπρ. ασπιρινών} 1. αναλγητικό και αντιπυρετικό φάρμακο σε μορφή μικρού δισκίου για την ανακούφιση πονοκεφάλων και μυϊκών ή αρθρικών πόνων το ακετυλοσαλικυλικό οξύ 2. (μτφ.) κάθε ελαφρός μορφής θεραπεία ή μέτρο για την αντιμετώπιση προβλημάτων: *τέτοιες απαγορεύσεις στην κυκλοφορία είναι ~ για το κυκλοφοριακό- χρειάζονται ριζικά μέτρα*. [ΕΤΥΜ Μεταφορά του γερμ. Aspirin < νεοлат. acetylium] «ακετύλιο» + sπρι(αα), παλαιότ. ονομασία του σαλικυλικού οξέος, < sπri(aea (< αρχ. σπειρά)].

άσπλαγχνος, -η, -ο αυτός που δεν δείχνει έλεος και συμπόνια: *σκληρόκαρδος: η ~ μητέρα εγκατέλειψε το νεογέννητο παιδί της* ΣΥΝ. άκαρδος, απάνθρωπος, άπτονος, αναισθητός ΑΝΤ. εύσπλαγχνος, (ευ)-σπλαγχνικός, φιλόanthρωπος, συμπονετικός. — άσπλαγχνα επίρρ., ασπλαγχία (η) [μεσν.] κ. ασπλαγχιά (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. άσπλαγγνος < ά- στερητ. + σπλάγγω].

άσπονδος, -η, -ο αυτός που δεν δέχεται κανέναν συμβίβασμό: ~ *εχθρός* | *μίσος* ΣΥΝ. αδιύλλακτος, σκληρός- ΦΡ. **άσπονδος φίλος** ο προσποιούμενος ότι είναι φίλος κάποιου, ενώ τον εχθρεύεται: *στη Μικρασιατική Καταστροφή συνέβαλαν και οι ξένες δυνάμεις, άσπονδοι φίλοι της Ελλάδας*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + σπονδή «συνθήκη (φιλίας), που επικυρωνόταν με έκχυση κρασιού προς τιμήν των θεών». Ηθθ μεσν. είναι η σύναψη των λ. άσπονδος και φίλος (λ.χ. ό δε Καντακουζηνός συνθή-σας ποιήσας μετά του κράλη και φίλιαν άσπονδον, Δούκας 55, 17), δηλώνοντας την υποκριτική φιλία, η οποία δεν επικυρωνόταν με επίσημη συνθήκη].

ασπώνδυλος, -η, -ο [1863] 1. (α) (για ζώα) αυτός που δεν έχει σπονδύλους ΑΝΤ. σπονδυλωτός (β) ΖΩΟΛ. **ασπώνδυλα** (τα) τα ζώα που δεν έχουν σπονδυλική στήλη (π.χ. έντομα, μιλάκια κ.ά.) 2. (μτφ.-σπάν.) (α) (για πρόσ.) αυτός που δεν μπορεί να ορθώσει το ανάστημά του, να αντιμετωπίσει με θάρρος δύσκολες καταστάσεις: *με τέτοιους γοφωδεις και ~ διευθυντές πώς να επέλθουν ριζικές αλλαγές στην εταιρεία*; (β) (για πράγμα) αυτός που είναι σαν ζώο χωρίς σπονδύλους, ασταθής, χωρίς συνοχή: *γράφουμε και μιλάμε μαν - γλώσσα*.

άσπορος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός στον οποίο δεν έχουν ρίξει σπόρο, που δεν σπάρθηκε: ~ *χωράφι* ΣΥΝ. άσπαρτος ΑΝΤ. σπαρμένος, σπαρτός · 2. αυτός που δεν έχει σπόρους: ~ *καρπός*.

ασπούδατος, -η, -ο [αρχ.] κ. **ασπούδαχτος** [μεσν.] αυτός που δεν έχει σποудаίος ΣΥΝ. απαίδευτος ΑΝΤ. σπουδασμένος.

ασπράδα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του άσπρου: η ~ *του χιονιού* ΣΥΝ. ασπρίλα, λευκότητα ΑΝΤ. μαυρίλα.

ασπράδι (το) [μεσν.] {ασπραδ-ιού | -ιών} 1. το λευκό στίγμα ή κηλίδα · 2. το λευκόμα του αβγού: *χτυπά το ~ μαρέγκα* · 3. ο λευκός χιτώνας του βολβού του ματιού: *το ~ του ματιού του*. — (υποκ.) **ασπρα-δάκι** (το).

ασπριδερός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. ασπριδερός) αυτός του οποίου το χρώμα τείνει προς το λευκό, σγεδόν άσπρος ΣΥΝ. υπόλευκος ΑΝΤ. μαυριδερός. Επίσης (διαλεκτ.) **σπρουδερός**

[ΕΤΥΜ. < άσπρος + -ειδ- (< αρχ. είδος «μορφή») + παραγ. επίθημα -ερός. Η γρ. ασπριδερός (με -ι-) δεν δικαιολογείται ετυμολογικά].

άσπρη (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) η ηρωίνη ή η κοκαΐνη (βλ.λ.): *παίρνει* ~ (πβ. λ. *μαύρο*).

ασπρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {άσπρις-α, -ηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) άσπρο, δίνω (σε κάτι) άσπρο χρώμα (συνήθ. με χρωστική ύλη): *πρέπει να το ασπρίσεις λίγο, είναι ακόμη πολύ σκούρο* 2. (ειδικότ.) βιάω με ασβέστη, ασβεστόνιο: ~ *τα πεζούλια και τους τοίχους* 3. κάνω (κάτι) να φαίνεται άσπρο: *το χιόνι άσπρισε τις κορυφές των βουνών* ♦ (αμετβ.) 4. γίνομαι λευκός, αποκτώ λευκό χρώμα: *πέρασε πολλές στενοχώριες και τα μαλλιά της άσπρισαν πρόωρα* || «*μη με κοιτάς που γέρασα κι άσπρισαν τα μαλλιά μου*» (δημοτ. τραγ.) 5. (α) αποκτώ άσπρες τρίχες στο κεφάλι: *άργησε ν' άσπρισει* || «*Τόσα χρόνια πέρασα κι άσπρισα και γέρασα*» (ζ. Παπαντωνίου) (β) (συ κεκδ.) γερνάω: *άσπρισε και μωλό δεν έβριλε* 6. ξεθωριάζω, γίνομαι άσπρος: *άησσα το ποικάμισο στη χλωρίνη και άσπρισε* 7. διακρίνω μια χάρη στη λευκότητα μου, φαινόμαι άσπρος: *κάτι άσπριζε στο βάθος του σκοτεινού διαδρόμου* 8. χάνω το χρώμα μου, χλομιάζω (συ νήθ. από φόβο ή θυμό): *άσπρισε σαν πανί από τον φόβο του* || *άργισα να τρέμει και τα χείλη της άσπρισαν*. — άσπρισμα (το).

ασπρίλα (η) (καθημ.) 1. η λευκότητα: η ~ *του χιονιού* ΣΥΝ. ασπράδα 2. η αλλοίωση χρωματισμού, η οποία τείνει προς το λευκό· το ξά-σπρισμα: *έτριπα πολύ το ποικάμισο σε αυτό το σημείο και δημιουρ-*

α- αν- στερητικό	α-σπίλωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο
ά-σπαρτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο
ά-σπαστος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο
α-σπατάλητος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο
α-σπατουλάριστος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο	α-σπίριωτος, -η, -ο

γήθηκε *μια* - ΣΥΝ. ξεθώριασμα, ασπράδι. **ασπριτζής** (ο) {ασπριτζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που ασβεστώνει τοίχους ΣΥΝ. υδροχλωματιστής, ασβεστάς. Επίσης ασπριστής. **άσπρο**¹ (το) **1.** το λευκό χρώμα, το χρώμα του γάλακτος, του χιονιού κ.λπ.: *το - και το γαλάζιο είναι τα εθνικά χρώματα της Ελλάδας* **2.** (λαϊκότ.) το ασπράδι του αβγού. **άσπρο**² (το) **1.** ρωμαϊκό, βυζαντινό και παλαιότ. τουρκικό αργυρό νόμισμα **2.** (στον πληθ.) τα λεφτά, το χρήμα, η περιουσία σε μετρητά: «*τ' άσπρα πρόσδοσαν το Χριστό, τ' άσπρα πουλούν κι εσένα*». ΣΧΟΛΙΟ λ. *αργυρός*. [ETYM. < μεσν. *ασπρον* < λατ. *asprum* < *asperum*, ουδ. του *asper* «τραχύς - αργυρός». Βλ. κ. *άσπρος*]. **άσπρο**- κ. **ασπρό**- [μεσν.] ά συνθετικό που δηλώνει λευκότητα, άσπρο χρώμα: *ασπρο-δόντης, ασπρο-γένης, ασπρο-λάιμης, ασπρο-ντυμένο², ασπρο-φορώ, Ασπρό-πυργός*. **ασπρογενής** (ο) [μεσν.] {ασπρογένηδες} πρόσωπο που έχει άσπρα γένια: *τα παιδιάκα περιμένουν με λαχτάρα τον ~ Αϊ-Βασίλη κάθε πρωτοχρονιά*. **Ασπροθαλασσίτης** (ο) [μεσν.] {Ασπροθαλασσιτών}, **Ασπροθαλασσίτισσα** (η) {Ασπροθαλασσιτισσών} (παλαιότ.) ο Αιγαιοπελαγίτης (κατ' αντιδιαστολή προς τον κάτοικο του Ευξείνου Πόντου, της «Μαύρης Θάλασσας», του Μαυροθαλασσίτη) (βλ. κ. *Ασπρη Θάλασσα*, λ. *άσπρος*). — **ασπροθαλασπίκος**, -η, -ο [μεσν.]. **ασπρομάλλης** (ο) {ασπρομάλληδες}, **ασπρομάλλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει άσπρα μαλλιά **2.** (συνεκδ.) ο ηλικιωμένος, ο γέρος ΣΥΝ. γέροντας, παππούς ΑΝΤ. νεαρός, αμούστακος. Επίσης ασπρομαλλούσα (η). — **ασπρομάλλικο** (το). **ασπρόμαυρος**, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τον χρωματικό συνδυασμό του άσπρου με το μαύρο: ~ *πουκάμισο 2.* (α) (ειδικότ. για φίλμ) αυτός που καταγράφει τον φυσικό κόσμο μόνο σε τόνους του άσπρου και του μαύρου: ~ *ταινία* ΑΝΤ. έγχρωμος (β) *ασπρόμαυρη τηλεόραση* η τηλεόραση που αναπαράγει μόνο ασπρόμαυρο σήμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόόοντος*. **ασπροντυμένος**, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος με άσπρα ρούχα. **ασπροπόσωπο**, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει άσπρο πρόσωπο **2.** (μτφ.) αυτός που δεν ντροπιάστηκε (για κάτι), που δικαιώθηκε στις ΦΡ. (α) *βγάζω (κάποιον) ασπροπόσωπο* συμβάλλω ώστε να μη ντροπιάσει (κάποιος), ενεργώ έτσι ώστε να μην εκτεθεί, να κερδίσει τον έπαινο ή την έγκριση των άλλων: *όταν περιμένετε επισκέπτες και δεν έχετε προλάβει να μαγειρέψετε, τα έτοιμα φαγητά της εταιρείας μας θα σας βγάλουν ασπροπόσωπος* (β) *βγαίνω ασπροπόσωπος* αντιμετωπίζω με επιτυχία δύσκολες περιστάσεις και δικαιώνομαι: *είναι αξιόπιστο και ικανό πρόσωπο: οσάκις τον ανέθεσα κάτι, βγήκα ασπροπόσωπος*. **ασπρόροχο** (το) **1.** το λευκό εσώροχο **2.** λευκά ρούχα για οικιακή χρήση (σεντόνια, πετσέτες κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώροχο, -ρη*. **άσπρος**, -η, -ο **1.** αυτός που έχει λευκό χρώμα: *τα ~ σπίνια των Κυκλάδων* || *το ~ χρώμα του χιονιού* || *μια νέα οδοντόκρεμα για ~ δόντια* (βλ. κ. λ. *λευκός*): ΦΡ. (α) (μτφ.) *άσπρη μέρα* χαρούμενη και ευτυχημένη στιγμή: *από τότε που χάσαμε τον πατέρα μας, δεν είδαμε* (β) *άσπρα μαλλιά* η μεγάλη, η γεροντική ηλικία: *Πώς του μιάς έτσι; Δεν σβέσαι τα ~ τον;* (γ) *Ασπρη Θάλασσα* (παλαιότ.) το Αιγαίο Πέλαγος σε αντιδιαστολή προς τη Μαύρη Θάλασσα (Ευξείνου Πόντο) **2.** **άσπρο** (το) βλ. λ. **3.** (συνεκδ.) χλομός στο πρόσωπο λόγω έντονου δυσάρεστου συναισθήματος (φόβου, τρόμου κ.λπ.): *μόλις άκουσε το δυσάρεστο νέο, έγινε ~ σαν το πανί* · **4.** (παλαιότ.) **άσπρο** (το) βλ. λ. *άσπρο*² · **5.** (αρχκότ.) *άσπρη* (η) βλ. λ. — (υποκ.) *ασπρούλης, -α, -ι* κ. *ασπρούλικος, -η, -ο* κ. *ασπρούτσικος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιόδεινο, χρώμα*. [ETYM. μτγν. < λατ. *asper* «τραχύς», λ. που αρχικά χαρακτηρίζει αργυρά χαραγμένα νομίσματα (πβ. λατ. *nummi asperi* «αργυρά νομίσματα»). Από το χρώμα του νομίσματος προέκυψε η σημ. «λευκός» ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους]. **ασπρουλιάρης** (ο) {ασπρουλιάρηδες}, **ασπρουλιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) πρόσωπο με αντιαισθητικά λευκά χρώμα δέρματος: *είχε ένα ~ ξεπλυμένο χρώμα στο δέρμα του, σαν να μην τον είχε δει ποτέ ο ήλιος*. — **ασπρουλιάρικος**, -η, -ο. **ασπρουλός**, -ή, -ό αυτός που έχει σχεδόν άσπρο χρώμα. [ETYM. < μεσν. **άσπρουλός* (όπως εικάζεται από το μ.σν. *πιθ. άσπρουλάτος*) < *άσπρος* < υποκ. επίθημα *-ουλός* (πβ. *μακρ-ουλός*)]. **ασπρόχωμα** (το) {ασπρόχωμ-ατος} | -ατα, -άτων} λευκό αργιούχο χρώμα ΣΥΝ. λευκάργυλος ΑΝΤ. μαυρόχωμα. **ασπρόψαρο** (το) μεγαλόσωμο ψάρι των μεγάλων ποταμών και λιμνών με ασημόχρωμα λέπια και εδώδιμο κρέας. **άσσος** (ο) → **άσος** **Ασσυρία** (η) περιοχή της Β. Μεσοποταμίας, όπου αναπτύχθηκε ήδη από τη 2η χιλιετία π.Χ. αξιόλογος πολιτισμός και αυτοκρατορία, που άκμασε κυρ. από τον 9ο ως τον 7ο αι. π.Χ. — **Ασσύριος** (ο) [αρχ.], **Ασσύρια** (η), **ασσυριακός**, -ή, -ό [μεσν.]. [ETYM. αρχ. < ασσυρ. *Assur* «υδατόδης τόπος», όνομα της πρωτεύουσας, η οποία ήταν χτισμένη στη δεξιά όχθη του Τίγρη ποταμού]. **ασσυριολογία** (η) [1819] η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Ασσυρίων. — **ασσυριολόγος** (ο/η) [1881]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *assyriologie*]. **αστάθης** (η) [μτγν.] η έλλειψη σταθερότητας ή ισορροπίας: η ~ της απόδοσης ενός αθλητή || η ~ του βήματος || *πολιτική ~ λόγω αδυναμίας σχηματισμού βιώσιμης κυβέρνησης* || η *κατασκευή αυτή δεν στηρίζεται καλά και εμφανίζει ~*. **ασταθής**, -ης, -ές {ασταθ-ούς} | -εις (ουδ. -ή) | -ασταθέστ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σταθερότητας και ισορρο-

πίας, άστατος: *χώρα με ~ οικονομία* || ~ *βήμα* | *βάδισμα* ΣΥΝ. ευμετάβλητος, τολαντευόμενος, ρευστός ΑΝΤ. σταθερός, αμετάβλητος **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που μεταβάλλει εύκολα τις αρχές ή τις ιδέες του: ~ *χαρακτήρας* ΣΥΝ. επιπόλαιος. — **ασταθώς** επίρρ. — ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. μτγν. < α- στερητ. + θ. σταθ- του παθ. αορ. *έ-στάθ-ην*, ρ. *έστη-μι*]. **αστάθμητος**, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν ζυγίστηκε, *αζύγιστος 2.* (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να υπολογιστεί ή να προβλεφθεί: ~ *παράγοντες* | *συμπεριφορά* ΑΝΤ. σταθμητός, σταθμίσσιμος. [ETYM. αρχ. < α- στερητ. + σταθμώ < *στάθμη*]. **αστάθμιστος**, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να ζυγιστεί · **2.** αυτός που δεν ευθυγραμμίστηκε με τη στάθμη (βλ. λ. **3.** (μτφ.) αυτός του οποίου τα δεδομένα ή οι συ έπιτες δεν υπολογίστηκαν σωστά: ~ *έκθεση* ΑΝΤ. σταθμισμένος, μελετημένος **4.** ΨΥΧΟΛ. αυτός που δεν έχει υποβληθεί σε επιστημονική στάθμιση, ώστε να αποκτήσει αξιοπιστία στην εφαρμογή του: ~ *τεστ* ΑΝΤ. σταθμισμένος. **αστακό ουρά** (η) το κρέας του αστακού, εκτός από τα πόδια και το κεφάλι, που τρώγεται συνήθ. αποξηραμένο. **αστακός** (ο) μεγαλόσωμο καστανοχρωμο εδώδιμο μαλακόστρακο με δυνατές ψαλίδες, που ζει στη θάλασσα και αλιεύεται για το κρέας του, το οποίο θεωρείται εκλεκτή τροφή και πωλείται ακριβά· ΦΡ. (α) *αρματομένος* | *οπλισμένος σαν αστακός* ισχυρά οπλισμένος, πάνοπλος (β) *κόκκινος σαν αστακός* για άνθρωπο που κοκκινίζει από ντροπή ή θυμό σαν τον αστακό ή έχει υπερβολικά κόκκινο δέρμα. — (υποκ.) **αστακουδάκι** (το). [ETYM. μεσν. < αρχ. *αστακός* < *αστά* (τά) + *αρχ. παραγ.* επίθημα -κός· η λ. συμπίπτει με το σανσκρ. συνθ. *an-ásta-ka* «χωρίς κόκκαλα» και οδηγεί σε: *αστακός* < I.E. **osth-^hqo-s*. Η μεταβολή *αστακός* > *αστακός* οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση του *θ-* σε *α-*]. **αστακόχρωμος**, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα του αστακού· *κόκκινος*. **ασταμάτητος**, -η, -ο **1.** αυτός που διαρκεί συνεχώς, χωρίς διακοπή, *αδιάκοπος*: ~ *βουητό* | *κουβεντολόι 2.* αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να συγκρατήσει, ορμητικός: *όλοι ξέσπασαν σε ~ γέλια* || ~ *πλημύρα*. — **ασταμάτητα** επίρρ. **αστάρι** (το) {ασταρ-ιού} | -ιών} **1.** το ύφασμα που ράβεται στο εσωτερικό μέρος του ενδύματος, η φόδρα: *ό,τι το ρούχο και το ~ (για την επίδραση κάποιου επί ενός άλλου)* ΣΥΝ. εσώντιμα · **2.** (α) η πρώτη επιστροφή χρωματισμού σε αχρωμάτιστη επιφάνεια (β) το υλικό που χρησιμοποιείται στην πρώτη επιστροφή και που επιτρέπει στο επίχρωμα να δέσει με την επιφάνεια ΣΥΝ. αστάρωμα, πρώτο χέρι. — **αστάρωμα** (το), **αστάρωτος**, -η, -ο, **ασταρώνω** ρ. [ETYM. < τουρκ. *astar* < περσ. *astar* (ίδια σημ.)]. **αστασία** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη σταθερότητας, η αστάθεια ΑΝΤ. σταθερότητα, ευστάθεια **2. ΙΑΤΡ. η αδυναμία κάποιου να σταθεί όρθιος, που συνοδεύεται συνήθως από αβασία (βλ. λ.). [ETYM. μτγν. < α- στερητ. + -*στασια* < *στάσις*. Η λ. πέρασε ως επι-στημ. όρος και σε ξέν. γλώσσες, πβ. *αγγλ. astasia* κ.λπ.]. **άστατο** (το) [άστατος] ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο At) που ανήκει στα αλογόνα χωρίς σταθερά ισότοπα (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *astatum*]. **άστατος**, -η, -ο αυτός που μεταβάλλεται εύκολα, ασταθής: ~ *καιρός* | *άνθρωπος* | *χαρακτήρας* | *τύχη* ΣΥΝ. ευμετάβλητος, ακατάστατος, αλποπόρταλος ΑΝΤ. σταθερός. — **άστατα** επίρρ. [ETYM. αρχ. < α- στερητ. + *στατός*, ρηματικό επίθ. του *ίστημι*]. **ασταυρία** (η) {χωρ. πληθ.} (σε εκλογές) η μη τοποθέτηση σταυρού προτιμήσεως σε ψηφοδέλτιο. **α σταυρωτός**, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει σταυρωθεί, που δεν έχει καρφωθεί πάνω σε σταυρό ΑΝΤ. σταυρωμένος · **2.** αυτός που δεν ευλογήθηκε με το σημείο του σταυρού. **αστέγαστος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν καλύπτεται από στέγη, *ασκέπαστος*: ~ *σπίτι* | *κήριο* ΑΝΤ. στεγασμένος. **άστεγος**, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει κατοικία: *εξαιτίας των τελευταίων σεισμών, εκατοντάδες άνθρωποι έμειναν ~* || (ως ουσ.) η *περιθάλπη των αστέγων* ΣΥΝ. (λόγ.) ανόστιος **2.** (μτφ.) ανέτακος: *πολιτικά* | *ιδεολογικά* | *κομματικά* ~. **αστεία** επίρρ. **1.** με αστείο τρόπο: *χορεύω* | *περπατώ* - **2.** με διάθεση αστειεύομαι, όη με σοβαρή διάθεση: ~ *το είπα* *δεν το εννοούσα* ΣΥΝ. σ' αστεία, για πλάκα ΑΝΤ. (στα) *σοβαρά* · ΦΡ. **αστεία-αστεία** χωρίς να το περιμένει κανείς: *για κάτι που, ενώ στην αρχή το ειρωνεύεται ή το κοροϊδεύει κανείς, επειδή το θεωρεί απίθανο να συμβεί, στη συνέχεια πραγματοποιείται: κανείς δεν τον έπειρνε στα σοβαρά στην αρχή, όταν έλεγε ότι θα διαπρέψει, αλλά ~ να τος τώρα μεγάλος και τρυνός* || *Νόμιζα ότι το 'λεγε αστεία ότι θα πουλήσει το σπίτι*. —, *να που το 'κανε τελικά!* ΣΥΝ. πλάκα-πλάκα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος*. **αστειεύομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {αστειεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** (+με κάποιον/κάτι | -|για κάτι) κάνω αστεία, χαριτολογώ: *γεμάτος κέφι αστειεύομαι με όλους και για όλα* || *αστειεύομαι με τους χωρικούς για το πώς προφέρουν στο χωριό μερικές λέξεις* ΣΥΝ. χωρατεύω, καλαμπουρίζω, παίζω, χαριεντίζομαι, αστειζομαι, κάνω πλάκα ΑΝΤ. σοβαρολόγος **2.** (μτφ. + άρνηση *δεν*) για κάποιον/κάτι που πρέπει να αντιμετωπίζεται με μεγάλη προσοχή και όχι με επιπόλαιο τρόπο: *ο καθηγητής δεν αστειεύεται-μηδενίζει όποιον δεν διαβάζει* || *ντίσου καλά, γιατί ο καιρός δεν αστειεύεται 3.* (μτφ.) αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) περισσότερο αστεία από όσο θα έπρεπε: *μην αστειεύεσαι μαζί του* || *με τον πόνο του 4.* (συνήθ. στο β' πρόσ. ρητορικών ερωτήσεων, για να εκφραστεί έντονη άρνηση ή κατάραση): *Αστειεύεσαι; Και βέβαια θα έρθω μαζί σου!* || *Αστειεύεσαι; Εγώ να που τέτοιο πράγμα*. ΣΥΝ. αστεία λες; ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος, αποθετικός*.**

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. αστειός].
αστειζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) κάνω αστεία, αστειεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστειός, αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ. *αστειός*, ο τ. *αστειζομαι* αντί **αστειζομαι* κατά «προφύλαξη», για να αποφευχθούν τα αλληλάλληλα -ι-, πβ. και **άρχαικός* > *αρχαϊκός*].

αστείο (το) λόγος ή πράξη που προκαλεί το γέλιο, χωρατό: *καταπληκτικό ~ γελοιώσαμε ασταμάτητα* || *μην το παίρνεις σοβαρά: το είπα για ~ ΣΥΝ. αστεισμός, ευφρολόγημα, (καθημ.) καλαμπούρι, πλάκα*" ΦΡ. (α) *μεταξύ σοβαρού και αστείου* για κάτι σοβαρό που λέγεται με ήπιο τρόπο: ~ *το έκανε παρατήρηση για τη συμπεριφορά του* (β) *ούτε γι' αστείο* για πράγματα που δεν επιθυμεί κανείς να ακούσει, να δει ή να πάθει ούτε εικονικά ούτε χάριν αστεισμού: ~ *δεν θέλω ν' ακούσω κάτι τέτοιο* (γ) *το ρίχνω στο αστείο* αρχίζω να μη μιλώ σοβαρά, κυρ. όταν διαπιστώνω ότι έχω άδικο σε κάτι που υποστήριζα, θέλοντας έτσι να δείξω ότι δίδεν δεν σοβαρολογούσα από την αρχή: *μόλις κατάλαβε ότι είχε άδικο, το 'ρίξε στο αστείο* (δ) *όχι αστεία!* (στο τέλος συνήθ. του λόγου) για να δείξουμε πόσο σημαντικό, σπουδαίο, μεγάλο ή έντονο είναι κάτι ή ότι υπάρχει ή γίνεται με αυθεντικό τρόπο (σε σύγκριση με άλλα που απομυθώνονται κάτι αυθεντικό ή υστερόντα σε ποιότητα, αξία κ.λπ.): *εκει γινόταν πραγματική μάχη, ~!* || *αυτό είναι γλέντι, ~!* ΣΥΝ. *όχι παίξε-γέλασε* (ε) *στ' αστεία* για κάτι που γίνεται χωρίς σοβαρή διάθεση, χωρίς να το εννοεί κανείς: *το είπα ~, μην παρεξηγήσαι!* ΣΥΝ. για πλάκα (στ) *άσε τ' αστεία!* ως έκκληση σε κάποιον να σοβαρευτεί: ~ *επιτέλους!* *Η κατάσταση απαιτεί σοβαρότητα!* || *δεν αφήνουμε τ' αστεία, να δούμε πώς θα προλάβουμε τις προθεσμίες της παράδοσης τού έργου:* (ζ) *δεν σγκόνω!* | *δεν παίρνω από αστεία* δεν μπορεί να αστειευθεί κανείς μαζί μου, παίρνω τα πάντα στα σοβαρά: *πρόσπεξε πώς μου μιλάς, γιατί εγώ - (η) υπό τύπον αστείου* ως αστείο: του το 'πε ~, *αλλά εκείνος το πήρε στα σοβαρά.* — (υποκ.) *αστεϊάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστειός*.

αστειολογώ ρ. αμετβ. {αστειολογία... | αστειολόγησα} λέω αστεία, αστειεύομαι ΣΥΝ. ευφρολόγη. — *αστειολογία* (η) [αρχ.].

αστειός, -α, -ο 1. αυτός που προκαλεί γέλιο, διασκεδαστικός: όταν είχε κέφι, ήταν πολύ -!| *μας διηγήθηκε - ιστορίες ΣΥΝ. ευτράπελος, κωμικός* ΑΝΤ. *σοβαρός, βαρύς* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται σοβαρότητα, γελοίος: *κατάνησε ~ με τα κωμώματα του ΣΥΝ. για γέλια, καταγέλαστος, περιγέλαστος, κωμωκτικός* ΑΝΤ. *σοβαρός, αξιοπρεπής* 3. (κατ' επέκτ.) ανάσιος λόγου, ασήμαντος: η *επιχειρηματολογία του είναι ~μην τη λαμβάνεις υπ' όψιν* ΣΥΝ. *αμελητέος* ΑΝΤ. *υπολογίσimos*. — *αστείο* επίρρ. (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άστε-ϊός*, αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με το άστυ», < άστυ, άστε-ως, Η λ. ήδη από την Αρχ. χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει τον κάτοικο του άστωος και γενικότερα τον πολιτισμένο και καλλιεργημένο άνθρωπο, τον ευφρολόγο, ο οποίος διανθίζει την ομιλία του με ευτράπελα, αστεία].

αστειός - χωρατατζής - ανροίκος - δημόδης - χωριάτης | χωρικός, ο τόπος όπου και κανείς (πόλεις - αστικά κέντρα, επαρχία - χωριά) προσδίδει, κατά την αντίληψη των ανθρώπων, και ανάλογες ιδιότητες σε πρόσωπα και σε μορφές συμπεριφοράς. Έτσι, αυτός που ζει ή προέρχεται από το άστυ, ο αστειός, προσέλαβε τη σημ. «καλλιεργημένος» και «πνευματώδης, που μιλάει χαριτωμένα, με αστεία». Το ίδιο και ο χωρατατζής, ο αστειός, που λέει *χωρατά*, είναι αυτός που προέρχεται επίσης από τη χώρα, το μεγάλο μέρος, την πόλη. Αντίθετα, ο προερχόμενος από το χωριό μπορεί να έχει και κακή σημασία στη λ. χωριάτης «άξεστος, στερούμενος τρόπων, καλής συμπεριφοράς» ή ουδέτερη περιγραφική στη λ. χωρικός «αυτός που ζει στο χωριό, στην επαρχία, αγρότης». Αυτός που ζει στους *αγρούς*, ο αγροίκος, δηλώνει συνεκδοχικά και τον «άξεστο, ακαλλιεργητο, χωρίς τους αστικούς τρόπους της καλής λεγόμενης συμπεριφοράς». Το ίδιο και η λ. δημόδης, ο ζων και ανήκων στον δήμο, στον λαό, σήμανε τον «λαϊκό, ακαλλιεργητο, απλόϊκό» (πβ. δημόδης και *δημοτική* γλώσσα), αλλά βεβαίως ο δήμος ήταν αυτός που έδωσε και τη *δημοκρατία!*

αστειότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ. (σημ. 1), αστειοτήτων (σημ. 2)} 1. η έλλειψη σοβαρότητας σε κάποιον/κάτι, το να προκαλεί κάποιος/κάτι το γέλιο 2. (κυρ. στον πληθ.) λόγια ή πράξεις χωρίς σοβαρότητα, ανάξια λόγου: *Αυτά που λέει είναι αστειότητες!* *Κανένας σοβαρός άνθρωπος δεν τα λαμβάνει υπ' όψιν του!* ΣΥΝ. *γελοιοτήτες*.

αστειρευτός, -η, -ο κ. **αστερευτός** αυτός που δεν στερεύει, ανεξάντλητος: *είναι μια ~ πηγή γνώσης | εμπνεύσεως.* — *αστειρευτή* επίρρ.

αστεισμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) το αστείο, το χωρατό (βλ. λ. *αστειζομαι*). **αστειστός**, -η, -ο (σχολ. ορθ. *άστυστος*) αυτός που δεν έχει στειρωτεί (βλ. λ. *στείβω*): ~ *πορτοκάλια* || ~ *ρούχα* ΑΝΤ. *στεμμένος* [ΕΤΥΜ < μτγν. *άστειστος* < ά- στερητ. + *στειβω*].

αστέρας (ο) 1. ΑΣΤΡΟΝ. (α) κάθε αυτόφωτο ουράνιο σώμα που ακτινοβολεί χάρη στις εσωτερικές θερμοπυρηνικές πηγές ενέργειας τις οποίες έχει (βλ. λ. *πλανήτης*): ο *γαλαξίας μας αποτελείται από αναρίθμητους ~ ΣΥΝ. αστέρι, άστρο* (β) **αστέρας** γίνονται (*κόκκινος*) πολύ λαμπρός αστέρας ερυθρής απόχρωσης, μεγάλης ακτινάς, με χαμηλή επιφανειακή θερμοκρασία, που βρίσκεται στα τελευταία στάδια της εξέλιξης του (γ) **αστέρας νάνος** (*λευκός*) αστέρας που έχει πολύ μικρότερο ακτινοβολία επιφάνεια από τον αστέρα γίγαντα, καθώς και

πολύ μικρή λαμπρότητα (δ) καινοφανής | **υπερκαινοφανής αστέρας** (*νόβα* | *σουπερνόβα*) βλ. λ. *καινοφανής* κ. *υπερκαινοφανής* (ε) **αιεθαφής αστέρας** αστέρας του οποίου η φαινόμενη τροχιά γύρω από τον άξονα περιστροφής της ουράνιας σφαίρας είναι ορατή από τον επίγειο παρατηρητή συγκεκριμένου τόπου (στ) **αμφιφανής αστέρας** αστέρας του οποίου μέρος της φαινόμενης τροχιάς είναι ορατό από τον 'πίγειο παρατηρητή συγκεκριμένου τόπου (ζ) **αφανής αστέρας** αστέρας του οποίου κανένα μέρος της φαινόμενης τροχιάς δεν είναι ορατό από τον επίγειο παρατηρητή συγκεκριμένου τόπου: *αλλιώς **άδρατος αστέρας** (η) **απλανής αστέρας** (*απλανής αστήρ*, Αριστ. *Μετεωρολογικά* 343b, 9) αστέρας που φαίνεται σαν να διατηρεί σταθερή θέση στο Σύμπαν ΑΝΤ. *πλανήτης* (θ) διάττων αστήρ | **διάττωντας αστέρας** (ι) το μετέωρο που διαγράφει τροχιά στον ουρανό τη νύχτα, διονοντας την εντύπωση αστεριού που πέφτει ΣΥΝ. (λαϊκ.) *περταστέρι* (ii) (μτφ.) πρόσωπο με φήμη η οποία αποδείχθηκε πρόσκαιρη, που εμφανίστηκε και εξαφανίστηκε γρήγορα από το προσκήνιο: *υπήρξε ένας ~ τού κινηματογράφου* (i) **πολικός αστέρας** ο λαμπρότερος ορατός από το Β. Ημισφαίριο αστέρας, που φαίνεται να βρισκόται σε εδών ακριβώς πάνω από τον Βόρειο Πόλο, ο αστέρας α της Μικρής Αρκτου 2. (α) διακριτικό του βαθμού πολυτελείας ξενοδοχείου: *ξενοδοχείο **τεσσάρων*** - (β) διακριτικό ποιότητας ονομαστικών ποτών: *κοινά: **πέντε αστέρων*** · 3. (μτφ.) πρόσωπο με ξεχωριστά ικανότητες και επιτυχημένο στον τομέα στον οποίο δραστηριοποιείται: ~ *τού κινηματογράφου* | *τού θεάτρου* | *τού ποδοσφαίρου* ΣΥΝ. *φίρμα, αστέρι, σπαρ, βεντέτα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστρο*.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αστήρ*, -έρος < ά- προθεμ + Ι.Ε. *ster- «διασκορπισμένος», πβ. *σασκρ. star-, λατ. stella* (< *ster-la), *γαλλ. étoile*, *ιταλ. stella*, *ισπ. estrella*, *αγγλ. star*, *γερμ. Stern* κ.ά. Ομόρρ. *α-στρ-ο(ν)*, *αστραπή* (< ά-στερ-οπή), *ά-στερ-ίας* κ.ά. Οι αστρονομικοί όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *αστέρας γίγαντας* | *νάνος* (< *αγγλ. (red) giant* | (*white*) *dwarf*), *καινοφανής* | *υπερκαινοφανής αστέρας* (< *αγγλ. nova* | *supernova*) κ.ά. **αστεράτος**, -η, -ο [μ.σν.] (λαϊκ.) 1. (κυρ. στο θηλ. κ. ουδ.) αυτός που ξεχωρίζει από τους άλλους, που προκαλεί τον θαυμασμό: ~ *γυναίκα* | *αυτοκίνητο* 2. (στο αρσ.) για αξιοματικό του στρατού (ο οποίος έχει αστέρια, δηλωτικά του βαθμού του, στις επωμίδες): *αστερευτός*, -η, -ο -> *αστερευτός*

αστέρι (το) {αστερι-ού | -ιών} 1. ο αστέρας (βλ. λ.) - ΦΡ. (α) *αστέρι της Ανής* ο αυγερινός (β) *αστέρι του Βορρά* ο πολικός αστέρας (γ) *έχω αστέρι* | *άστρο* όλα μου έρχονται ευνοϊκά 2. (χαϊδευτ.) *αστέρι μου!* προσφώνηση τρυφερότητας 3. *αστέρια* (τα) το διάστημα, ο έναςτρος θόλος: *ταξίδι στ' ~* 4. σχέδιο ή σύμβολο που έχει το σχήμα αστεριού: *το φόρεμά της ήταν γεμάτο ασμένια* - || *τα ~ της σημαίας του Η.Π.Α.* || *το ~ τού σερίφη* - ΦΡ. **αστέρι της Βεργίνας** βλ. λ. *Βεργίνα* 5. διακριτικό του βαθμού των αξιοματικών, προσαρμοσμένο στις επωμίδες τους: ο *υπολοχαγός φέρει δύο ~ στην επιώμια* || ο *στρατηγός έχει τέσσερα χρυσά* - 6. (μτφ. για πρόσ.) (α) πρόσωπο που ξεχωρίζει για τις ικανότητες και τις επιδόσεις του: *είναι το ~ της τάξης* (β) πρόσωπο που ξεχωρίζει στον χώρο του θεάματος, στον καλλιτεχνικό χώρο γενικότερ. (βλ. λ. *αστέρας*, σημ. 2): *ένα νέο χορευτικό ~ γεννιέται* ΣΥΝ. πρωταγωνιστής, ταλέντο, διασημότητα, φίρμα, *σπαρ* 7. **Αστέρας** (ο) μέλος κλάδου του οδηγισμού, ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας 4 έως 6 ετών (βλ. λ. *οδηγισμός*) 8. ονομασία διαφόρων πολυτόμων λίθων: ~ της *Ινδίας* (μεγάλο ζαφείρι) || ~ της *N. Αφρικής* (μεγάλο διαμάντι) || ~ του *Νότου* (άσπρο διαμάντι με ρόδινη λάμψη). — (υποκ.) *αστεράκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο*. [ΕΤΥΜ. μ.σν. < μτγν. *άστεριον*, υποκ. τού αρχ. *αστήρ*]. **Αστερία** (η) *γυναικείο όνομα.*

αστερίας (ο) {αστεριών} *εχινόδερμο που το σχήμα του σώματος του θυμίζει αστέρι με πέντε ακτίνες ΣΥΝ. σταυρός της θάλασσας*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *αστήρ*, -έρος + *παρὰ*, επίθημα -ία]. **αστερίνος**, -η, -ο [1849] 1. αυτός που σχετίζεται με τα αστέρια, σχηματίζεται ή προέρχεται από αυτά: *γύρω μας έλαμπε ένα ~ φως* || ~ *σύμπλεγμα* ΣΥΝ. *αστρικός* 2. αυτός που έχει τη λάμψη και το φως των αστεριών: ~ *βλέμμα*. **Αστερίος** (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *αστήρ*, -έρος]. **αστερίσκος** (ο) 1. μικρός αστέρας, αστεράκι 2. ΤΥΠΟΓΡ. αστεροειδές σημάδι, κυρ. για παραπομπή σε υποσημείωση ή σχόλιο · 3. ΕΚΚΛΗΣ. μεταλλικό αντικείμενο σε σχήμα αστέρα που καλύπτει τον ιερό δίσκο και συμβολίζει την έναστρο νύχτα της γέννησης του Χριστού · 4. ΒΟΤ. ποώδες φυτό με κίτρινα άνθη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *αστήρ*, -έρος + υποκ. επίθημα -ίσκος. Η χρήση του ως συμβόλου είναι ήδη μτγν.].

Σημειολογία τού αστερίσκου (*). Η μορφική λιτότητα τού σχήματος τού αστερίσκου και η απήχησή τού άστρου ως συμβολικού στοιχείου συνέβαλαν ώστε το σημείο τού μικρού αστεριού, ο αστερίσκος, να χρησιμοποιηθεί συμβολικά για ποικίλες αναφορές στη γλώσσα και στα κείμενα. Έτσι, πολύ πρόωγα οι αρχαίοι γραμματικοί χρησιμοποιούσαν τον αστερίσκο για να δηλώσουν τα γνήσια κείμενα, σε αντίθεση προς τον οβελό, που δήλωνε τα νόθα κείμενα, τα εξοβελιστέα, τα αποκλειόμενα από τον πίνακα των γνήσιων κειμένων. Όπου χρειαζόταν να σημειωθεί ότι μέσα σε ένα κείμενο λείπουν (λόγω φθοράς στην παράδοση τού κειμένου) μία ή περισ-

α- αν- <i>σθηρικό</i>	α-στένωτος, -η, -ο	α-στενοχώρητος, -η, -ο	α-στερέωτος, -η, -ο	α-στερίωτος, -η, -ο
α-στελέχωτος, -η, -ο	α-στενευτός, -η, -ο	α-στενογράφος, -η, -ο	α-στερήτος, -η, -ο	

σότερες λέξεις ή ένα ή περισσότερα γράμματα, πάλι ο αστερίσκος χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει την έλλειψη. Κατ' επέκταση, όταν χρειάστηκε να δηλωθούν στην επιστήμη της ιστορικής γλωσσολογίας τύποι λέξεων που δεν μαρτυρούνται σε κείμενα (αμάρ τυροί), είτε γιατί ανήκουν στην υποθετική ινδοευρωπαϊκή μητέρα γλώσσα είτε γιατί προέρχονται από αιώτερες περιόδους της ιστορίας μιας γλώσσας, τύποι στους οποίους οι γλωσσολόγοι ανάγονται υποθετικά μέσω της επανασύνθεσης (re-constitution), τότε πάλι ο αστερίσκος δηλώνει συμβατικά τέτοιους αμάρτυρους επανασυνθεμένου τύπου: π.χ. I.E. *k^we, από όπου ελλην. τε, λατ. que, σανσκρ. ca- αρχ. έχω < *Λέχ-ω < *σχ-ω. Τελευταία, χρησιμοποείται ο αστερίσκος στη γλωσσολογία για να δηλώσει και τις αντιγραμμιακές λεγόμενες προτάσεις: π.χ. *Γιάννης ο άσκηση έλυσε την. → αμάρτυρος

αστερισμός (ο) [μτγν.] **1.** ΑΣΤΡΟΝ. φαινομενικά αμετάβλητος σχηματισμός και ομάδα αστέρων που παρατηρούνται στον ουρανό: ~ της *Μεγάλης Άρκτου* **2.** (μτφ.) το πεδίο δράσης ή το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσονται διάφορα γεγονότα: η *χώρα ζει στον* - της *ευρωπαϊκής εννοποίησης* · **3.** ζώδιο της αστρολογίας: ο ~ της *Παρθένου*. **αστεροειδής**, -ής, -ές {αστεροειδής -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με αστέρα **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αστεροειδής (ο) μικρών διαστάσεων σώμα του πλανητικού μας συστήματος, του οποίου η τροχιά εκτείνεται μεταξύ της τροχιάς του Άρη και του Δία. — αστεροειδώς επίρρ. [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < αστήρ, -έρος + -ειδής < είδος «μορφή», ο επιστημ. όρ. είναι ανδρών. από αγγλ. asteroid].

αστεροειδής, -έσσα, -εν {αστερό-εντος (θηλ. -έσης), -εντα | -εντες (θηλ. -έσες, ουδ. -εντα), -έντων (θηλ. -έσων)} (αρχαιοπρ.) **1.** γεμάτος αστέρια: ~ *ουρανού* ΣΥΝ. ένστρος **2.** *αστερόεσσα* (ή) (αγγλ. The stars and stripes) η σημαία των Η.Π.Α., που έχει πάνω της σχεδιασμένα πενήντα ένα αστέρια (όσες είναι οι πολιτείες της χώρας). [ETYM. αρχ. < *αστερό-εντες (με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος και αντέκταση) < αστήρ, -έρος].

αστεροσκοπείο (το) [1848] ΑΣΤΡΟΝ. ίδρυμα στο οποίο παρατηρούνται και μελετώνται με ειδικά όργανα τα ουράνια σώματα, καθώς και διάφορα μετεωρολογικά, μαγνητικά κ.ά. φαινόμενα: *σεισμική δόνηση κατέγραψε ο σειсмоγράφος του Εθνικού ~ Αθηνών*. — **αστεροσκοπός (ο)** [μτγν.]. [ETYM. < μτγν. αστεροσκοπός < αστήρ, -έρος + -σκόπος < σκοπος].

αστεφάνωτος, -ης, -ο **1.** αυτός που δεν έχει στεφανωθεί, που δεν έχει φορέσει το στεφάνι του γάμου: η *μεγάλη του κόρη έμεινε* ~ ΣΥΝ. ανύπαντρος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει νόμιμη συζυγική σχέση, που συζεί παράνομα: ζουν *μαζί τόσα χρόνια αστεφάνωτοι*. — **αστεφάνωτα** επίρρ.

[ETYM. αρχ. αρχική σημ. «χωρίς στέμμα», < ά- στερητ. + στεφανώ < στεφάνη. Ηθλ μτγν. η σημ. «αυτή που δεν φόρεσε νυφικό στέμμα, ανύπαντρη»].

αστήρ (ο) [αρχ.] {αστέρ-ος, -α | -ες} (αρχαιοπρ.) ο αστέρας (βλ. λ.).

αστήριχος, -ης, -ο [μτγν.] κ. αστήριχος **1.** αυτός που δεν στηρίζεται, που δεν έχει στηρίγμα: *άφησαν ~ τη σκεπή της καλύβας και είναι έτοιμη να πέσει* **2.** (κατ' επέκτ.) χωρίς υποστήριξη, χωρίς βοήθεια: *έμεινε ~ από παντού, μόνος απέναντι στις κατηγορίες των αντιπάλων του* ΣΥΝ. ανυποστήριχος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει λογική, δεν στηρίζεται στην αλήθεια, αβίσιμος: *πρόκειται για απαράδεκτη και ~ κατηγορία* || ~ *ισχυρισμός* | *συκοφαντία* | *επιχείρημα* | *δικαιολογία* ΣΥΝ. αβέβαιος, ανατιολόγητος, αθεμελιώτος, αναπόδεικτος. — αστήριχα κ. αστήριχα επίρρ.

αστιάτρος (ο) → αστυίατρος

αστιγματισμός (ο) [1896] **1.** ΙΑΤΡ. ανωμαλία της όρασης, κατά την οποία αλλοιώνεται η κυρτότητα του κερατοειδούς χιτώνα του ματιού (ή σπάν. του κρυσταλλοειδούς φακού) και δεν επιτρέπει στις παράλληλες ακτίνες του φωτός να ενοηθούν σε κοινή εστία, με αποτέλεσμα την ασάφεια τμήματος του ειδώλου που σχηματίζεται στον αμφιβληστροειδή **2.** ΦΥΣ. οπτική βλάβη φακού ή κατόπτρου, κατά την οποία το ειδώλο του σημείου είναι ευθύγραμμο τμήμα. — αστιγματικός, -ής, -ό [1889].

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < α- στερητ. + στίγμα, < γαλλ. astigmatisme].

αστικοβιομηχανικός, -ής, -ό (περιοχή) που είναι αστική (δηλ. συγκεντρώνει αστικό πληθυσμό) και στην οποία είναι εγκατεστημένες (πολλές) βιομηχανίες: η μόλυνση του περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα έντονη στις - περιοχές.

αστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διαδικασία συγκεντρώνσης του πληθυσμού σε πόλεις: επίσης η επέκταση και αναδιάρθρωση των αστικών κέντρων λόγω της εγκατάστασης αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις, καθώς και η μετατροπή μικρών πόλεων σε αστικά κέντρα με παράλληλη εγκατάλειψη και ερήμωση της υπαίθρου (πβ. λ. αστυφιλία, εξαστισμός | αστισμός) **2.** η βαθμιαία μεταβολή της ταξικής συνείδησης της εργατικής τάξης, μείωση της αγωνιστικότητας της και μετατροπής των μελών της σε αστούς. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbanisation].

αστικοποιή ρ. μετβ. {αστικοποιεί...} αστικοποιή-σα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} **1.** εντάσσομαι σε αστικό κέντρο, αποκτώ αστικά χαρακτηριστικά: *οι επαρχιακοί πληθυσμοί, που αστικοποιούνται, συχνά εμφανίζουν σημεία αλλοτρίωσης* || *περιοχές που αστικοποιήθηκαν*

α- | αν- **στερητικό**

ά-στηθος, -ης, -ο

α-στηλίτευτος, -ης, -ο

α-στιγμάπτος, -ης, -ο

α-στιλβωτός, -ης, -ο

α-στοιβαχτός, -ης, -ο

α-στοιχειοθέτης, -ης, -ο

α-στοιχιστός, -ης, -ο

α-στοκάριστος, -ης, -ο

α-στόλιστος, -ης, -ο

α-στράβωτος, -ης, -ο

βία· (κυρ. το μεσοπθ. *αστικοποιούμαι*) **2.** αποκτώ τα χαρακτηριστικά του μέλους της αστικής τάξης, εντάσσομαι σε αυτή: *πολλοί άνθρωποι των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων βαθμιαία αστικοποιήθηκαν*.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbaniser], **αστικός**, -ής, -ό **1.**

αυτός που σχετίζεται με το άστυ, την πόλη και τους κατοίκους της, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με την επαρχία και τις αγροτικές περιοχές: ~ *πληθυσμός* | *περιοχή* | *μουσική*· ΦΡ. *αστικό κέντρο* η σχετικά μεγάλη πόλη (ειδικότ.) η πόλη που συγκεντρώνει την οικονομική ζωή της ευρύτερης περιοχής στην οποία ανήκει: τα *μεγάλα* ~ || ο *υπερπληθυσμός στα* ~ **2.** αυτός που αναφέρεται στο εσωτερικό μιας πόλης, που γίνεται ή κινείται εντός των ορίων της: ~ *τηλεφώνημα* | *διαδρομή* | *γραμμή τρένου* | *λεωφορείο* ANT. υπεραστικός **3.** ΠΟΛΙΤ. (α) αστική τάξη (ι) η κοινωνική κατηγορία που συγκροτείται, κατά κύριο λόγο, από άτομα των οποίων οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αντιλήψεις καθορίζονται πρωταρχικά από κριτήρια που συνδέονται με την περιουσιακή τους κατάσταση και την τοποθέτηση τους υπέρ του σεβασμού των θεσμών, ενώ επαγγελματικά αναδεικνύονται κυρίως στους τομείς του εμπορίου, της βιοτεχνίας και των ελευθέρων επαγγελμάτων (στην Αγγλική χρησιμοποιείται ευρέως ο όρος «μεσαία» [middle] τάξη) (ii) (κατά τον μαρξισμό) η κοινωνική τάξη που κατέχει τα μέσα παραγωγής και εκμεταλλεύεται τη μισθοειή εργασία: στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος βρίσκεται σε σύγκρουση με την εργατική τάξη ΣΥΝ. μπουρζουαζία (βλ. λ.) (β) αστική *επανάσταση* κάθε επανάσταση της αστικής τάξης κατά των παρηνκατισμένων φεουδαρχικών κοινωνιών (λ.χ. η Γαλλική Επανάσταση· η Επανάσταση του Φεβρουαρίου του 1917 στη Ρωσία, πριν από τα Οκτωβριανά) **4.** αυτός που χαρακτηρίζει τους αστούς ή παράγεται από αυτούς: ~ *συνήθειες* | *τρόποι* || η *υποκριτική* ~ *ηθική* || το ~ *μωτιστόρημα του Μεσοπολέμου* **5.** ΝΟΜ. (α) *Αστικό Δίκαιο* το σύνολο των παρηνκατισμένων ιδιοκτητικών δικαιών που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις ιδιωτών υποδιαιρείται σε επιμέρους κλάδους (Γενικές Αρχές, Εμπράγματο, Ενοχικό, Οικογενειακό, Κληρονομικό) (β) αστική *ευθύνη* (ι) η υποχρέωση του ιδιώτη να αποκαταστήσει ζημία που προκάλεσε άλλο πρόσωπο με παράνομη (αντίθετη στον νόμο) ή αντισυμβατική (αντίθετη στη σύμβαση) πράξη ή παράλειψη (ii) υπεργυότητα της περιουσίας (γ) *Αστικός Κώδικας* (συντομ. Α.Κ.) (i) βασικό νομοθέτημα του Αστικού Δικαίου, νομικό κείμενο που περιλαμβάνει τις διατάξεις του Αστικού Δικαίου: τα *άρθρα* του ~ (ii) (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει το παραπάνω κείμενο: *ανόγω των* ~. — αστικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ. [ETYM. αρχ. < αστός, Μετάφρ. δάνειο αποτελούν οι φρ. αστική τάξη (< γαλλ. bourgeoisie, classe bourgeoise), αστική επανάσταση (< γαλλ. révolution civile), *Αστικό Δίκαιο* (< γαλλ. droit civil), *Αστικός Κώδικας* (< γαλλ. code civil) κ.ά.].

αστικότητα (η) [1801] ΑΡΧΙΤ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός δομημένου, αστικού περιβάλλοντος, στο οποίο δημιουργείται η αίσθηση της πόλης και οι προϋποθέσεις για την ομαλή, ευχάριστη και δημιουργική συμβίωση των ατόμων μέσα σε αυτήν.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. civisme].

άστικός, -ής, -ο **1.** αυτός που δεν έχει στίγματα, που δεν έχει διακοσμηθεί με στίγματα · **2.** (για γραφή) αυτός που δεν έχει σημεία στίξεως: ~ *κείμενο*. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + στίκτος < στίξω].

αστιζία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η απουσία στίξεως στον γραπτό λόγο.

αστισμός (ο) η διαίτηση στα αστικά κέντρα, καθώς και το σύνολο των συνεπειών που αυτή συνεπάγεται επίσης, ο αστικός τρόπος ζωής (πβ. λ. *αστικοποίηση*, *αστυφιλία*, *αστός*) ΣΥΝ. εξαστισμός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbanisme].

αστοιχειώτος, -ης, -ο (μειωτ.) αυτός που αγνοεί τις βασικές αρχές, τα βασικά στοιχεία, τα στοιχειώδη (συνήθεστ. κατ' επέκτ.) αγράμματος και απαίδευτος άνθρωπος: είναι ~ *οτε το όνομα του δεν μπορεί να γράψει* ΣΥΝ. αμόρφωτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοιχός*. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + στοιχειώ < στοιχειών].

άστοργος, -ης, -ο [αρχ.] αυτός που δεν συμπεριφέρεται με στοργή και αγάπη στους άλλους: η ~ *μητέρα εγκατέλειψε το παιδί της* ΣΥΝ. άσπλαχνος, άκαρδος, σκληρός ANT. στοργικός, φιλόστοργος. — *άστοργα* επίρρ., *άστοργία* (η) [μτγν.].

αστός (ο), **αστή (η)** **1.** (γενικά) ο κάτοικος της πόλης ANT. επαρχιώτης, αγρότης, χωριάτης **2.** αυτός που ανήκει οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά στην αστική τάξη (βλ. αστική τάξη, λ. *αστικός*): *μορφωμένος* | *καλλιεργημένος* ~ || η *ζωή* | *οι συνήθειες* | *οι τρόποι των* ~ || η *συγκέντρωση οικονομικής δύναμης στα χέρια των* ~ *όδηγσε τον 18ο αι. σε πολιτικές και οικονομικές μεταβολές* ΣΥΝ. μπουρζουάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ.

[ETYM. αρχ. < *Ραστ-ός (πβ. μυκ. wa-to) < άστυ < *Εάστυ. Στην κοινωνιολ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. bourgeois].

αστοχασιά (η) η απερισκεψία, η έλλειψη σύνεσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος, *πρωτία*.

αστόχαστος, -ης, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή γίνεται χωρίς σκέψη, σύνεση: ~ *άνθρωπος* | *ενέργεια* ΣΥΝ. άκριτος, απίσχεκτος, ασυλλόγηστος ANT. στοχαστικός, συνετός, λογικός. — αστόχαστα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

αστόχημα (το) [μτγν.] {αστοχή-ματος | -ατα, -άτων} **1.** το να μην επιτύχει κανείς τον στόχο· η *αστοχία* **2.** η εσφαλμένη ενέργεια, πράξη ή λόγος που κακώς έγινε ή επώθησε: *τέτοια αστοχήματα υπονομείουν*

την επιτυχία της προσπάθειας. ΣΧΟΛΙΟ λ. λάθος.
 αστοχία (η) [μτγν.] (αστοχίον (σημ. 2)) 1. η αποτυχία στο να βρει κα-νείς τον στόχο: η ~ των στρατιωτών στη βολή || η ~ ενός παίκτη στα σουτ που επιχειρεί 2. το σφάλμα: υπάρχουν διαφορές ~ στο κείμενο του ΣΥΝ. αστόχημα.
 άστοχος, -η, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που δεν πετυχαίνει τον στόχο του, που σκοπεύει χωρίς επιτυχία: η βολή του ήταν ~ ΣΥΝ. αποτυχημένος, λανθασμένος ΑΝΤ. ευστόχος 2. (μτφ.) αυτός που δεν επιτυγχάνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται ή λέγεται ή που δεν επαληθεύεται από τα πράγματα: ~ διατύπωση | επιχείρημα | πρόβλεψη · 3. απερίσκεπτος ή ακατάλληλος για την κατάσταση: η παρέμβαση σας σ' αυτό το σημείο ήταν ~|| η δήλωση σας είναι ~ ΣΥΝ. ασυλλόγιστος, ατυχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. λάθος.
 αστοχίω ρ. αμετβ. [μτγν.] {αστοχίω· | αστόχησα} 1. δεν πετυχαίνω τον στόχο μου: θα είχε σκοτωθεί, αν το εχθρικό όπλο δεν αστοχούσε || αστόχησε στην τελευταία προσπάθεια για καλάθι || η μπάλα | η σφαίρα αστόχησε ΑΝΤ. ευστοχίω 2. (μτφ.) αποτυγχάνω (στους υπολογισμούς ή στις κρίσεις μου), σφάλω, πέφτω έξω: ~ στον σχεδιασμό της πολιτικής | στην επιλογή επαγγέλματος | στον επιμερισμό ευθύνων ΣΥΝ. πλανώμαι ΑΝΤ. επιτυγχάνω.

αστραγάλος (ο) {αστραγάλ-ου | -ον, -ους} 1. ΑΝΑΤ. το κεντρικότερο οστό του ταρσού μεταξύ των σφυρών και της φτέρνας: το οστό που εξέχει στην κάτω δεξιά μαριά του ποδιού ανάμεσα στην κνήμη και στο πέλμα: παραπάτησε και στραμπούλιξε τον ~ του 2. **αστράγαλοι** (οι) (παλαιότ.) παιχνίδι που παίζεται με τους αστραγάλους (τα κότσια) των ζώων ΦΡ. (λόγ.) **άχρησ αστραγάλων!** (άχρησ αστραγάλων, δηλ. μέχρι τους αστραγάλους) ως εκεί, μη περαιτέρω· λέγεται προς κάποιον προκειμένου να αντιληφθεί ότι υπάρχουν όρια, ότι μπορεί να κρίνει κάτι/κάποιον ως εκεί που του επιτρέπει η ειδικότητά του, μέχρις ενός σημείου.
 [ΕΤΥΜ. αρχ. < *όστρα-γά-λος < θ. *όστρα- (< *ostr-, πβ. όστρα-κον < όστον) + πυρέκταση -γ- + παραγ. επίθημα -αλός. Η μεταβολή *<στράγαλος > αστράγαλος οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση ó-> á (πβ. *όστακος > αστάκος). Τη φρ. άχρησ αστραγάλων είπε ο περίφημος ζωγράφος Απελλής (4ος αι. π.Χ.) προς υποδιανομέτη ο οποίος, εκτός από την κριτική του για τον τρόπο με τον οποίο είχαν ζωγραφιστεί τα σανδάλια στο έργο του Απελλή, επιχειρήσει να προχωρήσει σε εικαστική ανάλυση του όλου έργου. Το περιστατικό αφηγήθηκε αργότερα ο Πλίνιος (*Naturalis Historia* 35), αποδιόδοντας στον Απελή τη φρ. ne supra crepidam «όχι πέρα από το παπούτσι»].

αστραγγιστός, -η, -ο κ. **αστραγγιστός** 1. αυτός που δεν έχει στραγγιστεί, που δεν του έχουν αφαιρεθεί γυρά & παραγ. επίθημα -αλός. Η μεταβολή *<στράγαλος > αστράγαλος οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση ó-> á (πβ. *όστακος > αστάκος). Τη φρ. άχρησ αστραγάλων είπε ο περίφημος ζωγράφος Απελλής (4ος αι. π.Χ.) προς υποδιανομέτη ο οποίος, εκτός από την κριτική του για τον τρόπο με τον οποίο είχαν ζωγραφιστεί τα σανδάλια στο έργο του Απελλή, επιχειρήσει να προχωρήσει σε εικαστική ανάλυση του όλου έργου. Το περιστατικό αφηγήθηκε αργότερα ο Πλίνιος (*Naturalis Historia* 35), αποδιόδοντας στον Απελή τη φρ. ne supra crepidam «όχι πέρα από το παπούτσι»].

αστραγγιστός, -η, -ο κ. **αστραγγιστός** 1. αυτός που δεν έχει στραγγιστεί, που δεν του έχουν αφαιρεθεί γυρά & παραγ. επίθημα -αλός. Η μεταβολή *<στράγαλος > αστράγαλος οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση ó-> á (πβ. *όστακος > αστάκος). Τη φρ. άχρησ αστραγάλων είπε ο περίφημος ζωγράφος Απελλής (4ος αι. π.Χ.) προς υποδιανομέτη ο οποίος, εκτός από την κριτική του για τον τρόπο με τον οποίο είχαν ζωγραφιστεί τα σανδάλια στο έργο του Απελλή, επιχειρήσει να προχωρήσει σε εικαστική ανάλυση του όλου έργου. Το περιστατικό αφηγήθηκε αργότερα ο Πλίνιος (*Naturalis Historia* 35), αποδιόδοντας στον Απελή τη φρ. ne supra crepidam «όχι πέρα από το παπούτσι»].

αστραλά (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό αστέρι 2. (συνεκδ.) ζυμαρικό σε σχήμα αστεριού.

αστραύλον (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. διαφανής αδιάστατη επιφάνεια επάνω στην οποία γίνεται το μοντάζ (βλ.λ.) των κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ. που προορίζονται για εκτύπωση σε όφσετ ή βαθυτυπία· αλλιώς χρομοφάν.

αστραπή (η) 1. η αναλαμπή, η λάμψη που δημιουργείται στον ουρανό (συνήθ. σε περιπτώσεις καταιγίδας), η οποία οφείλεται στη μεγάλη θέρμανση του ατμοσφαιρικού αέρα στο σημείο όπου παράγεται κεραυνός (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) ο κεραυνός: μια ~ ακλόνησε τον γκρίζο ουρανό· ΦΡ. (παροιμ.) **καθαρός ουρανός αστραπάει δεν φοβάται** ο τίμιος και ειλικρινής άνθρωπος δεν φοβάται τον έλεγχο και την κριτική των άλλων: τον κατηγορήσαν για ασεβασίες στην επιχείρησή, αλλά αυτός τους αντιμετώπισε ατάραχος ~ 3. (κατ' επέκτ.) κάθε ζων-ρη λάμψη, σπιθόβολημα: μας κοίταζε με βλέμμα που πετούσε αστραπές · 4. (μτφ. με επιρρ. χρήση) με πολύ μεγάλη ταχύτητα: έφυγε ~ ΣΥΝ. βολίδα 5. σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη ταχύτητα, π.χ. με ταχύτητα αστραπής, σαν αστραπή: τα νέα διαδόθηκαν ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αστραπή (< *astr-) (< άστεροπή < αστήρ, -έρος + οπή < όπ-, από όπου και ό'φν «μάτι, βλέμμα»), οπότε η λ. άστεροπή πβ. σημαίνει «το βλέμμα του αστεριού, η λάμψη του αστεριού». Η άποψη αυτή ενισχύεται σημασιολογικά από το αρμ. p'ayl-akn «αστραπή» < rāyl «λάμψη» + akn «μάτι»). Η μεταβολή -ο- > -α- στους τύπους *άστεροπή > αστραπή οφείλεται μάλλον στην επίδραση του ρ. αστράπτω (βλ.λ.).]_ αστραπήδον επίρρ. (λόγ-σπών.) με ταχύτητα αστραπής, αστραπιαία: έφυγε ~. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αστραπή + παραγ. επίθημα -ήδον (βλ.λ.).] **αστραπιαίος**, -α, -ο [μτγν.] γρήγορος σαν αστραπή: όλες οι ενέργειες έγιναν με ~ ταχύτητα ΣΥΝ. ταχύς, αστραποβολή ρ. αμετβ. {αστραποβολείς... | αστραποβόλησα} 1. ρίχνω αστραπές, αστράφτω: ο ουρανός αστραποβολούσε, κι έριχνε ασταμάτητη βροχή · 2. (μτφ.) λαμποκόπω, ακτινοβολώ, εκπέμπω λάμψη: το πρόσωπο του αστραποβόλησε από χαρά. — **αστραποβό-**λημα (το) [1890], αστραποβόλος, -ος, -ο [μεσν.] [ΕΤΥΜ. < μεσν. άστραπηβολώ (-έω) < άστραπηβόλος < αστραπή + -βόλος < βάλω]. αστραπόβροντο (το) [μεσν.] αστραπές και βροντές, δηλ. κακοκαρία, θύελλα, αστραποκαμένος, -η, -ο αυτός που κάρη από κεραυνό ΣΥΝ. κε-

ραυνόπληκτος. — **αστραποκαίω** ρ. αστραποφεγγά (η) η λάμψη που προέρχεται από μία ή περισσότερες αστραπές. — αστραπόφεγγο (το). **αστράπτω** ρ. → αστράφτω
αστράτευτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει υπηρετήσει ακόμη τη στρατιωτική του θητεία ή δεν πρόκειται να την υπηρετήσει λόγω απαλλαγής από αυτήν ΑΝΤ. στρατευμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει στρατευτεί σε συγκεκριμένη ιδεολογία ή καλλιτεχνικό ρεύμα: ~ λογοτεχνία | ποίηση | τέχνη. — **αστράτευτα** επίρρ.

αστρατολόγητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει στρατολογηθεί, που δεν κλήθηκε στον στρατό ΑΝΤ. στρατολογημένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει επιστρατευθεί, κινητοποιηθεί για έναν σκοπό. — αστρατο-λόγητα επίρρ.
αστραφτερός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που αστράφτει, που λαμποκόπω, το φεγγάρι πρόβαλε μεγάλο και ~ σαν ασμένιος δίσκος || ~ βλέμμα || το απορρυπαντικό κάνει τα ρούχα ~ || ~ χαμόγελο ΣΥΝ. λαμπερός, ακτινοβόλος, φωτεινός.

αστράφτω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {άστρανα} ♦ (αμετβ.) 1. ρίχνω αστραπές, αστραποβόλω: ο ουρανός άστραψε κι αμέσως μετά ακούστηκε μια δυνατή βροντή· ΦΡ. **αστράφτω και βροντάω** βλ. λ. βροντώ 2. (συνεκδ.) (α) είμαι πεντακάθαρος, λάμπω από καθαριότητα: μιά μέρα το καθαρίζα, αλλά τώρα το δομάτω αστράφτει (β) λάμπω, ακτινοβόλω: στη θύμηση του τα μάτια της άστραψαν από χαρά || άστραψε σαν ήλιος στον ουρανό ΣΥΝ. λαμποκόπω, γυαλίω, λαμπυρίζω ♦ 3. (μετβ.) σε φράσεις που δηλώνουν δυνατό και απότομο χτύπημα στο πρόσωπο με το χέρι (με την παλάμη ή την εξωτερική πλευρά του), π.χ. την **αστράφτω (κάποιου) | αστράφτω (κάποιου) ένα χαστούκι | ένα σκαμπί | έναν φούσκο | αστράφτω (κάποιου) μια χαστουκιά** (κάποιον): πρόσχε πως μιλάς, γιατί θα σου την αστράνω! || του άστραψε μια, που τη θυμάται ακόμη! || (ως απειλή) θα σου αστράνω μια, να δεις αν θα ξαναπεις τέτοιες κουβέντες! [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πβ. < *άστρόπτο (όπου η μεταβολή *ά-στροπτο > αστράτω κατ' αναλογία προς τα ρ. σε -άπτω) < *άστρο-πή < άστεροπή (βλ. λ. αστραπή)].

αστραγάν κ. **αστρακάν** (το) {άκλ.} μαύρη ή γκριζα γούνα με γουρού τρίχωμα, φτιαγμένη από το δέρμα νεογέννητων προβάτων της φυλής καρακούλη, χρησιμοποιείται κυρ. για παλάτι και καπέλα. [ΕΤΥΜ. < Astrakhan, πόλη της Ρωσίας στις όχθες του Βόλγα, όπου παραγόταν αυτό το δέρμα. Το όν. της πόλης ανάγεται σε τουρκ. hacı tarhan < hacı «χατζής (προσκυνητής στη Μέκκα)» -I- tarhan «αφορολόγητος», επειδή η πόλη ιδρύθηκε από έναν προσκυνητή, πράγμα που την εξείρεσε από φορολογία].

αστρί (το) {χωρ. γεν.} (λογος.) το αστέρι: «κοιμήσου αγνή, κοιμήσου ~, κοιμήσου νιο φεγγάρι» (δημοτ. τραγ.). Επίσης αστρί [ΕΤΥΜ. < μτγν. άστριον, υποκ. του αρχ. αστήρ, ο τ. άστρι είτε προέρχεται από αμάρτυρο *άστριον (πβ. παιδών > παιδί) είτε οφείλεται στο μέτρο του γνωστού δημοτικού τραγουδιού (ταίμβος άτονη - το-νούμενη συλλαβή: κοιμήσου αστρί)].

αστρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα άστρα, αποτελείται ή προέρχεται από αυτά: ~ αντανάγεια | **ακτινοβολία** | **φως** | **σμήνος** (σύνολο αστέρων με όμοια χαρακτηριστικά) | **ημέρα** (το χρονικό διάστημα μεταξύ δύο διαδοχικών επιστροφών του Ήλιου στον Ισημερινό) | **έτος** (ο χρόνος μεταξύ δύο άνω μεσουρανήσεων του Ήλιου στο ίδιο σημείο του ουρανού σε σχέση με έναν αστέρα) | **χρόνος** (χρόνος που βασίζεται στην αστρική ημέρα) | **άνεμος** (η ροή υλικών από έναν αστέρα προς τον περιβάλλοντα χώρο) | σκόνη, άστρινος, -η, -ο (λογος.) αυτός που προέρχεται ή σχηματίζεται από τα αστέρια: ~ **φως** | **σχέδιο**. **άστριοι** (οι) {αστρί-ων, -ους} ΟΡΥΚΤ. ομάδα αργιλοπυριτικών ορυκτών με μεγάλη διάδοση στη φύση.

[ΕΤΥΜ. μτγν. (απαντά στον Διοσκουρίδη) < αρχ. άστρο ν (στη σημ. «πολύτιμο, λαμπρό»)]. **αστρίτης** (ο) {αστρίτων} (λαϊκ.) η οχιά (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ < άστρο, πβ. κ. **αστερίας**. άστρο (το) 1. το αστέρι, ο αστέρας (βλ.λ.): «Ένα παιδί μετράει τ' άστρα» (τίτλος μυθιστορήματος του Μ. Λουντέμη)- ΦΡ. (α) **άστρο τής ημέρας** ο Ήλιος (β) **άστρο τής νύχτας** η Σελήνη (γ) **άστρο τής αγνής** ο Αυγερινός (δ) **άστρο τής τραμουντάνας** ο Πολικός Αστέρας (ε) **κουβεντιάω** | **μιλώ με τ' άστρα** βρίσκομαι εκτός πραγματικότητας- αε-ροβατό, ονειροπολώ (στ) **κατεβάζω τ' άστρα** | **υπόσχομαι τον ουρανό με τ' άστρα** δίνω μεγάλες υποσχέσεις, που είναι αδύνατον να πραγματοποιηθούν (ζ) **βλέπω άστρα** | **αστράκια** ζαλιζομαι (από δυνατό χτύπημα που δέχθηκα) 2. (μτφ.) καθέτι που λάμπει σαν αστέρι (βλ. λ. **αστέρας** κ. **αστέρι**) 3. **άστρα** (τα) (α) ο έναστρος θόλος και γενικότ. το διάστημα: **ταξίδι στ' ~**· ΦΡ. **πόλεμος των άστρων** (αγγλ. Star Wars) αμυντικό πρόγραμμα των Η.Π.Α., που εισήχθησε ο πρόεδρος Ρήγκαν το 1983, το οποίο αποσκοπούσε στην ανάπτυξη σύγχρονης στρατιωτικής τεχνολογίας στο διάστημα αρχικά για την προστασία των Η.Π.Α. από εχθρικούς πυραύλους (κυρ. με πυρηνικές κεφαλές) (β) τα ζώδια, οι αστερισμοί του ζωδιακού κύκλου (βλ. κ. λ. ζώδιο): κάθε πρωί διαβάζει το ωροσκόπιο, για να μάθει τι λένε τα ~ || τα ~ **σας** συμβουλευθούν ΦΡ. **δεν ταϊριάζουν τα άστρα τους** (για ανδρόγυνα) δεν ταϊριάζουν οι χαρακτήρες τους, δεν συμβιβάζονται αρμονικά · ΦΡ. **ανατέλλει | μεσουρανεύει | δύνει το άστρο (κάποιου)** (i) βρίσκεται στην αρχή | στο τέλος μιας μεγάλης σταδιοδρομίας: στο Βατερλό έδυνσε το άστρο του Βοναπάρτη || στη Σαλαμίνα ανέτειλε το άστρο του Θεμι-

- α- | αν- **στερητικό**
- α-στραγγάλιστος, -η, -ο
- α-στραμπούλιχτος, -η, -ο
- α-στραπατσώλης, -η, -ο
- α-στραποπέδευτος, -η, -ο
- α-στρατώνιστος, -η, -ο
- α-στρέβλωτος, -η, -ο
- α-στριφογύριος, -η, -ο
- ά-στριφτος, -η, -ο
- α-στρίφωτος, -η, -ο

σότερες λέξεις ή ένα ή περισσότερα γράμματα, πάλι ο αστερίσκος χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τη/ έλλειψη. Κατ' επέκταση, οτα' χρειάστηκε να δηλωθούν στην επιστήμη τις ιστορικές γλωσσολογίας τύποι λέξεων που δεν μαρτυρούνται σε κείμενα (αμάρ τυρο), είτε γιατί ανήκουν στην υποθετική ινδοευρωπαϊκή μητέρα γλώσσα είτε γιατί προέρχονται από αιώτερες περιόδους της ιστορίας μιας γλώσσας, τύποι στους οποίους οι γλωσσολόγοι ανάγο νται υποθετικά μέσω της επανασύνθεσης (re-construction), τότε πάλι ο αστερίσκος δηλώνει συμβατικά τέτοιους αμάρτυρους επανασυντεθειμένους τύπους. π.χ. I.E. *k^we, από όπου ελλην. τε, λατ. que, sanscr. ca- αρχ. έχω < *Λεχ-ω < *σέχ-ω. Τελευταία, χρισμο ποείται ο αστερίσκος στη γλωσσολογία για να δηλώσει και τις αντιγραμματικές λεγόμενες προτάσεις- π.χ. *Γιάννης ο άσκηση έλυσε την. → αμάρτυρος

αστερισμός (ο) [μτγν.] 1. ΑΣΤΡΟΝ. φαινomenικά αμετάβλητος σχηματισμός και ομάδα αστερών που παρατηρούνται στον ουρανό: ~ της *Μεγάλης Άρκτου* 2. (μτφ.) το πεδίο δράσης ή το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσονται διάφορα γεγονότα: η *χώρα ζει στον ~ της ευρωπαϊκής εννοποίησης* · 3. ζώδιο της αστρολογίας: ο - της *Παρθένου*.

αστεροειδής, -ής, -ές {αστεροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ής)} (λόγ.) 1. αυτός που μοιάζει με αστερά 2. ΑΣΤΡΟΝ. αστεροειδής (ο) μικρών διαστάσεων σώμα του πλανητικού μας συστήματος, του οποίου η τροχιά εκτείνεται μεταξύ της τροχιάς του Άρη και του Δία. — αστεροειδώς επίρρ. [μτγν.]

[ETYM. αρχ. < αστήρ, -έρος < -ειδής < εϊδός «μορφή», ο επιστημ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. asteroid].

αστερόεις, -εσσα, -εν {αστερό-εντος (θηλ. -έσσης), -εντα | -εντες (θηλ. -έσσης, ουδ. -εντα), -έντων (θηλ. -έσσών)} (αρχαιοπρ.) 1. γεμάτος αστερία: ~ *ουρανός* ΣΥΝ. *έναστρος* 2. αστερόεσσα (η) (αγγλ. The stars and stripes) η σημαία των Η.Π.Α., που έχει πάνω της σχεδιασμένα πενήντα ένα αστερία (όσες είναι οι πολιτείες της χώρας). [ETYM. αρχ. < *αστερό-εντος (με απολοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος και αντέκταση) < αστήρ, -έρος].

αστεροσκοπείο (το) [1848] ΑΣΤΡΟΝ. ίδρυμα στο οποίο παρατηρούνται και μελετώνται με ειδικά όργανα τα ουράνια σώματα, καθώς και διάφορα μετεωρολογικά, μαγνητικά κ.ά. φαινόμενα: *σεισμική δόνηση κατέγραψε ο σειμογράφος του Εθνικού - Αθηνών*. — αστερο-σκόπος (ο) [μτγν.]. [ETYM. < μτγν. *άστεροσκόπος* < αστήρ, -έρος < -σκόπος < σκοπός].

αστεράνοτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει στεφανωθεί, που δεν έχει φορέσει το στεφάνι του γάμου: η *μεγάλη του κόρη έμεινε - ΣΥΝ. ανύπαντρος* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει νόμιμη συζυγική σχέση, που συζεί παράνομα: ζουν *μαζί τόσα χρόνια αστεράνοτοι*. — *αστε-ράνοτα* επίρρ. [ETYM. αρχ.> αρχική σημ. «χωρίς στέμμα», < ά- στερητ. + στεφανώ < στεφάνη. Ήδη μτγν. η σημ. «αυτή που δεν φόρεσε νυφικό στέμμα, ανύπαντρη»].

αστήρ (ο) [αρχ.] {αστέρ-ος, -α | -ες} (αρχαιοπρ.) ο αστέρας (βλ. λ.).

αστήρικτος, -η, -ο [μτγν.] κ. αστήριχτος 1. αυτός που δεν στηρίζεται, που δεν έχει στύριγμα: *άφησαν - τη σκεπή της καλύβας και είναι έτοιμη να πέσει 2*. χωρίς υποστήριξη, χωρίς βοήθεια: *έμεινε - από παντού, μόνος απέναντι στις κατηγορίες των αντιπάλων του ΣΥΝ. ανυποστήρικτος* 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει λογική, δεν στηρίζεται στην αλήθεια, αβέβαιος: *πρόκειται για απαρύδκτη και - κατηγορία || ~ ισχυρισμός | συκοφαντία | επιχείρημα | δικαιολογία* ΣΥΝ. αβέβαιος, ανατιολόγητος, αθεμελιώτος, αναπόδεικτος. — αστήρικτα κ. αστήριχτα επίρρ.

αστίατρος (ο) → αστυίατρος

αστιγματισμός (ο) [1896] 1. ΙΑΤΡ. ανωμαλία της όρασης, κατά την οποία αλλοιώνεται η κυρτότητα του κερατοειδούς χιτώνα του ματιού (ή σπάν. του κρυσταλλοειδούς φακού) και δεν επιτρέπει στις παράλληλες ακτίνες του φωτός να ενοθούν σε κοινή εστία, με αποτέλεσμα την ασάφεια τιμήματος του ειδώλου που σχηματίζεται στον αμφιβληστροειδή 2. ΦΥΣ. οπτική βλάβη φακού ή κατόπτρου, κατά την οποία το ειδώλο του σημείου είναι ευθύγραμμο τμήμα. — αστιγμα-τικός, -ή, -ό [1889].

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < α- στερητ. + στίγμα, < γαλλ. astigmatisme]. αστικιοβιομηχανικός, -ή, -ό (περιοχή) που είναι αστική (δηλ. συγκεντρώνει αστικό πληθυσμό) και στην οποία είναι εγκατεστημένες (πολλές) βιομηχανίες: η μόλυνση του περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα έντονη στις ~ περιοχές.

αστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η διαδικασία συγκέντρωσης του πληθυσμού σε πόλεις- επίσης η επέκταση και αναδιάρθρωση των αστικών κέντρων λόγω της εγκατάστασης αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις, καθώς και η μετατροπή μικρών πόλεων σε αστικά κέντρα με παράλληλη εγκατάλειψη και ερήμωση της υπαίθρου (πβ. λ. *αστυφιλία, εξαστισμός | αστισμός*) 2. η βαθμιαία μεταβολή της ταξικής συνείδησης της εργατικής τάξης, μείωση της αγωνιστικότητας της και μετατροπής των μελών της σε αστούς. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbanisation].

αστικοποιώ ρ. πρβ. {αστικοποιεί... | αστικοποιή-σα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} 1. εντάσσομαι σε αστικό κέντρο, αποκτώ αστικά χαρακτηριστικά: *οι επαρχιακοί πληθυσμοί, που αστικοποιούνται, συχνά εμφανίζουν σημεία αλλοτρίωσης || περιοχές που αστικοποιήθηκαν*

α- | αν- στερητικό
ά-στηθος, -η, -ο
α-στηλίτευτος, -η, -ο

α-στιγματίοτος, -η, -ο
α-στιλβώτος, -η, -ο

α-στοίβαχτος, -η, -ο
α-στοιχειοθέτητος, -η, -ο

α-στοιχίστος, -η, -ο
α-στοκάριος, -η, -ο

α-στόλιος, -η, -ο
α-στράβωτος, -η, -ο

βία - (κυρ. το μεσοπθ. **αστικοποιούμαι**) 2. αποκτώ τα χαρακτηριστικά του μέλους της αστικής τάξης, εντάσσομαι σε αυτή: *πολλοί άνθρωποι των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων βαθμιαία αστικοποιήθηκαν*.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbaniser]. αστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το άστυ, την πόλη και τους

κατοίκους της, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με την επαρχία και τις αγροτικές περιοχές: ~ *πληθυσμός | περιοχή | μονακή* - ΦΡ. αστικό *κέντρο* η σχετικά μεγάλη πόλη (ειδικότερ.) η πόλη που συγκεντρώνει την οικονομική ζωή της ευρύτερης περιοχής στην οποία ανήκει: *τα μεγάλα - || ο υπερπληθυσμός στα ~* 2. αυτός που αναφέρεται στο εσωτερικό μιας πόλης, που γίνεται ή κινείται εντός των ορίων της: ~ *τηλεφώνημα | διαδρομή | γραμμή τρένου | λεωφορείο* ΑΝΤ. υπεραστικός 3. ΠΟΛΙΤ. (α) **αστική τάξη** (i) η κοινωνική κατηγορία που συγκροτείται, κατά κύριο λόγο, από άτομα των οποίων οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αντιλήψεις καθορίζονται πρωταρχικά από κριτήρια που συνδέονται με την περιουσιακή τους κατάσταση και την τοποθέτηση τους υπέρ του σεβασμού των θεσμών, ενώ επαγγελματικά αναδεικνύονται κυρίως στους τομείς του εμπορίου, της βιοτεχνίας και των ελευθέρων επαγγελματιών (στην Αγγλική χρησιμοποιείται ευρέως ο όρος «μεσαία» [middle] τάξη) (ii) (κατά τον μαρξισμό) η κοινωνική τάξη που κατέχει τα μέσα παραγωγής και εκμεταλλεύεται τη μισθωτή εργασία: στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος βρίσκεται σε σύγκρουση με την εργατική τάξη ΣΥΝ. *μπορζουαζία* (βλ. λ.) (β) **αστική επανάσταση** κάθε επανάσταση της αστικής τάξης κατά των παριστοιχισμένων φεουδαρχικών κοινωνιών (λ.χ. η Γαλλική Επανάσταση η Επανάσταση του Φεβρουαρίου του 1917 στη Ρωσία, πριν από τα Οκτωβριανά) 4. αυτός που χαρακτηρίζει τον αστούς ή παράγει από αυτούς: ~ *συνήθειες | τρόποι || η υποκριτική - ηθική || το - μισθότορμα του Μεσοπολέμου* 5. ΝΟΜ. (α) **Αστικό Δίκαιο** το σύνολο των διατάξεων ιδιωτικού δικαίου που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις ιδιωτών υποδιαιρείται σε επιμέρους κλάδους (Γενικές Αρχές, Εμπράγματο, Ενοχικό, Οικογενειακό, Κληρονομικό) (β) **αστική ευθύνη** (i) η υποχρέωση του ιδιώτη να αποκαταστήσει ζημία που προκάλεσε άλλο πρόσωπο με παράνομη (αντίθετη στον νόμο) ή αντισυμβατική (αντίθετη στη σύμβαση) πράξη ή παράλειψη (ii) υπεργιότητα της περιουσίας (γ) **Αστικός Κώδικας** (συντομ. Α.Κ.) (i) βασικό νομοθέτημα του Αστικού Δικαίου, νομικό κείμενο που περιλαμβάνει τις διατάξεις του Αστικού Δικαίου: *τα άρθρα του ~* (ii) (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει το παραπάνω κείμενο: *ανόγω τον ~*, — αστικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ. [ETYM. αρχ. < αστός. Μετάφρ. δάνειο αποτέλεσε οι φρ. *αστική τάξη* (< γαλλ. bourgeoisie, classe bourgeoise), *αστική επανάσταση* (< γαλλ. révolution civile), *Αστικό Δίκαιο* (< γαλλ. droit civil), *Αστικός Κώδικας* (< γαλλ. code civil) κ.ά.].

αστικότητα (η) [1801] ΑΡΧΤ. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός δομημένου, αστικού περιβάλλοντος, στο οποίο δημιουργείται η αίσθηση της πόλης και οι προϋποθέσεις για την ομαλή, ευχάριστη και δημιουργική συμβίωση των ατόμων μέσα σε αυτήν. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. civisme].

αστικός, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει στίγματα, που δεν έχει διακοσμηθεί με στίγματα 2. (για γραφή) αυτός που δεν έχει σημεία στίξεως: ~ *κείμενο*.

[ETYM. °ΦΧ < ά- στερητ. + στικός < στίχο].

αστιξία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} η απουσία στίξεως στον γραπτό λόγο.

αστισμός (ο) η διαμονή στα αστικά κέντρα, καθώς και το σύνολο των συνεπειών που αυτή συνεπάγεται: επίσης, ο αστικός τρόπος ζωής (πβ. λ. *αστικοποίηση, αστυφιλία, αστός*) ΣΥΝ. εξαστισμός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urbanisme].

αστοιχειώτος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που αγνοεί τις βασικές αρχές, τα βασικά στοιχεία, τα στοιχειώδη (συνηθέστ. κατ' επέκτ.) αγράμματος και απαίδευτος άνθρωπος: *είναι ~ όποτε το όνομα του δεν μπορεί να γράψει* ΣΥΝ. αμόρφωτος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + στοιχειώ < στοιχείον].

αστοργός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν συμπεριφέρεται με στοργή και αγάπη στους άλλους: η ~ *μητέρα εγκατέλειπε το παιδί της* ΣΥΝ. άσπλαχνος, άκαρδος, σκληρός ΑΝΤ. στοργικός, φιλόστοργος. — **αστοργα** επίρρ., **αστοργία** (η) [μτγν].

αστός (ο), αστή (η) 1. (γενικά) ο κάτοικος της πόλης ΑΝΤ. επαρχιώτης, αγρότης, χωριάτης 2. αυτός που ανήκει οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά στην αστική τάξη (βλ. *αστική τάξη*, λ. *αστικός*): *μορφωμένος | καλλιεργημένος - || η ζωή | οι συνήθειες | οι τρόποι των ~ || η συγκέντρωση οικονομικής δύναμης στα χέρια των ~ οδήγησε τον 18ο αι. σε πολιτικές και οικονομικές μεταβολές* ΣΥΝ. *μπορζουάζ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ.

[ETYM. αρχ. < *ΕαστΕ-ός (πβ. μιν. wa-to) < άστυ < *Ράστν. Στην κοι-ωνιολ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. bourgeoisie].

αστοχασία (η) η απεισκευασία, η έλλειψη σύνεσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, προτιά*.

αστόχαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή γίνεται χωρίς σκέψη, σύνεση: ~ *άνθρωπος | ενέργεια* ΣΥΝ. άκριτος, απερισκεπτος, ασυλλόγιστος ΑΝΤ. στοχαστικός, συντετός, λογικός. — **αστόχαστα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

αστοχία (το) [μτγν.] {αστοχίη-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να μην επιτύχει κανείς τον στόχο η αστοχία 2. η εσφαλμένη ενέργεια, πράξη ή λόγος που κακώς έγινε ή επιδόθηκε: *τέτοια αστοχίαματα υνομοεύουν*

την επιτυχία της προσπάθειας. ΣΧΟΛΙΟ λ. λάθος.
 αστοχία (η) [μτγν.] {αστοχίων (σημ. 2)} 1. η αποτυχία στο να βρει κανείς τον στόχο: η ~ των στρατιωτών στη βολή || η ~ των παίκτων στα σουτ που επιχειρεί 2. το σφάλμα: υπάρχουν διάφορες ~ στο κείμενο του ΣΥΝ. αστόχια.

αστοχος, -η, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που δεν πετυχαίνει τον στόχο του, που σκοπεύει χωρίς επιτυχία: η βολή του ήταν ~ ΣΥΝ. αποτυχημένος, λανθασμένος ΑΝΤ. ευστοχος 2. (μτφ.) αυτός που δεν επιτυγχάνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται ή λέγεται ή που δεν επαληθεύεται από τα πράγματα: ~ διατύπωση | επιχείρημα | πρόβλεψη 3. απερίσκεπτος ή ακατάλληλος για την περίπτωση: η παρέμβαση σας σ' αυτό το σημείο ήταν ~|| η δήλωση σας είναι ~ ΣΥΝ. ασυλλόγιστος, ατυχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. λάθος.

αστοχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αστοχείς... | αστόχησα} 1. δεν πετυχαίνω τον στόχο μου: θα είχε σκοτωθεί, αν το εχθρικό όπλο δεν αστοχούσε || αστόχησε στην τελευταία προσπάθεια για καλάθι || η μπάλα | η σφαίρα αστόχησε ΑΝΤ. ευστοχώ 2. (μτφ.) αποτυχίω (στους υπολογισμούς ή στις κρίσεις μου), σφάλω, πέφτω έξω: ~ στον σχεδιασμό της πολιτικής | στην επιλογή επαγγέλματος | στον επιμερισμό ευθυνών ΣΥΝ. πλανώμαι ΑΝΤ. επιτυγχάνω.

αστράγαλος (ο) {αστραγάλ-ου | -ων, -ους} 1. ΑΝΑΤ. το κεντρικότερο οστό του τάρσου μεταξύ των σφυρών και της φτέρνας· το οστό που εξέχει στην κάτω δεξιά μεριά του ποδιού ανάμεσα στην κνήμη και στο πέλμα: παραπάτησε και στραμπούλιξε τον ~ του 2. αστράγαλοι (οι) (παιλαιότ.) παιχνίδι που λίζεται με τους αστραγάλους (τα κότσια) των ζώων ΦΡ. (λόγ.) άγρις αστραγάλων! (άγρις αστραγάλων, δηλ. μέχρι τους αστραγάλους) ως εκεί, μη περαιτέρω· λέγεται προς κάποιον προκειμένου να αντιληφθεί ότι υπάρχουν όρια, ότι μπορεί να κρίνει κάτι/κάποιον ως εκεί που του επιτρέπει η ειδικότητα του, μέχρις ε'ός σημείου.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όστρα-γ-αλ-ος < θ. *όστρα- (< *ostr-, πβ. όστρα-κον < όστουν) + παρέκταση -γ- + παραγ. επίθημα -αλός. Η μεταβολή *όστραγος > αστράγαλος οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση δ- > ά (πβ. *όστακος > αστακός). Τη φρ. άγρις αστραγάλων είπε ο περιφημος ζωγράφος Απελλής (4ος αι. π.Χ.) προς υποδηματοποιό ο οποίος, εκτός από την κριτική του για τον τρόπο με τον οποίο είχαν ζωγραφιστεί τα σανδάλια στο έργο του Απελλή, επιχειρήσε να προχωρήσει σε εικαστική ανάλυση του όλου έργου. Το περιστατικό αφηγήθηκε αργότερα ο Πλίνιος (Naturalis Historia 35), αποδίδοντας στον Απελλή τη φρ. ne supra cerpidam «όχι πέρα από το παπούτσι»].

αστράγγιστος, -η, -ο κ. αστράγγιστος 1. αυτός που δεν έχει στραγγίσει, που δεν τον έχουν αφαιρεθεί υγρά (με διήθηση ή φίλτρωση): ~ γιαούρι ΑΝΤ. στραγγισμένος 2. αυτός που είναι βρεγμένος, που δεν του έχει αφαιρεθεί νερό με συμπίεση (στείλιμο), σουρωμα κ.ά.: μην απλώσεις τα ρούχα ~ ΣΥΝ. ασούρωτος ΑΝΤ. στραγγισμένος, σουρωμένος.

αστράκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό αστέρι 2. (συνεκδ.) ζυμωτικό σε σχήμα αστεριού.

αστραύλον (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. διαφανής αδιάσταλη επιφάνεια επάνω στην οποία γίνεται το μοντάζ (βλ. λ.) των κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ. που προορίζονται για εκτύπωση σε όφσετ ή βαθυτυπία- αλλιάζ χρωμοφάν.

αστραπή (η) 1. η αναλαμπή, η λάμψη που δημιουργείται στον ουρανό (συνήθ. σε περίπτωση καταιγίδας), η οποία οφείλεται στη μεγάλη θέρμανση του ατμοσφαιρικού αέρα στο σημείο όπου παράγεται κεραυνός (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) ο κεραυνός: μια - αυλάκωσε τον ημίκοιλο ουρανό· ΦΡ. (παροιμ.) καθαρός ουρανόσ αστραπές δεν φοβάται ο τίμιος και ειλικρινής άνθρωπος δεν φοβάται τον έλεγχο και την κριτική των άλλων: τον κατηγορήσαν για ατασθαλίες στην επιχείρηση, αλλ' αυτός τους αντιμετώπισε ατάραχος ~ 3. (κατ' επέκτ.) κάθε ζωηρή λάμψη, σπιθοβολή: μας κοίταζε με βλέμμα που πετούσε αστραπές 4. (μτφ. με επιρρ. χρήση) με πολύ μεγάλη ταχύτητα: έφυγε ~ ΣΥΝ. βολίδα 5. σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη ταχύτητα, π.χ. με ταχύτητα αστραπής, σαν αστραπή: τα νέα διαδόθηκαν ~, [ΕΤΥΜ αρχ. < *αστραπή (< *astr-) (< άστεροπή < αστήρ, -έρος + οπή < όπ-, από όπου και όψ(αμάτι, βλέμμα)), οπότε η λ. άστεροπή πηθ. σημαίνει «το βλέμμα του αστεριού, η λάμψη του αστεριού». Η άποψη αυτή ενισχύεται σημασιολογικά από το αρμ. p'ayl-akn «αστραπή» < p'ayl «λάμψη» + akn «μάτια»). Η μεταβολή -ο- > -α- στους τύπους *άστροπή > αστραπή οφείλεται μάλλον στην επίδραση του ρ. αστράπτω (βλ. λ.). αστραπήδον επίρρ. (λόγ.-σπάν.) με ταχύτητα αστραπής, αστραπιαία: έφυγε ~.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αστραπή + παραγ. επίθημα -ηδόν (βλ. λ.)].
 αστραπιαίος, -α, -ο [μτγν.] γρήγορος σαν αστραπή: όλες οι ενέργειες έγιναν με ~ ταχύτητα ΣΥΝ. ταχύς. αστραποβολή ρ. αμετβ. {αστραποβολείς... | αστραποβόλησα} 1. ρίχνω αστραπές, αστράφτω: ο ουρανόσ αστραποβόλουσε, κι έριχνε ασταμάτητη βροχή 2. (μτφ.) λαμποκοπή, ακτινοβολώ, εκπέμπω λάμψη: το πρόσωπο του αστραποβόλησε από χαρά. — αστραποβό-λημα (το) [1890], αστραποβόλος, -ος, -ο [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < μεσν. άσραπηβόλο (-έω) < άσραπηβόλος < ασραπή + -βόλος < βάλλω]. αστραποβόλοτο (το) [μεσν.] αστραπές και βροντές, δηλ. κακοκαρία, θύελλα. αστραποκαίμενος, -η, -ο αυτός που κήχη από κεραυνό ΣΥΝ. κε-

ραυνόπληκτος. — αστραποκαίω ρ. αστραποφενγιά (η) η λάμψη που προέρχεται από μία ή περισσότερες αστραπές. — αστραπόφενγο (το). αστράπτω ρ. → αστράφτω

αστράφτης, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει υπηρετήσει ακόμη τη στρατιωτική του θητεία ή δεν πρόκειται να την υπηρετήσει λόγω απαλλαγής από αυτήν ΑΝΤ. στρατευμένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει στρατευτεί σε συγκεκριμένη ιδεολογία ή καλλιτεχνικό ρεύμα: ~ λογοτεχνία | ποίηση | τέχνη. — αστράτευτα επίρρ.

αστρατολόγητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει στρατολογηθεί, που δεν κλήθηκε στον στρατό ΑΝΤ. στρατολογημένος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει επιστρατευθεί, κινητοποιηθεί για έναν σκοπό. — αστρατολόγητα επίρρ.

αστραφτερός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που αστράφτει, που λαμποκοπά: το φεγγάρι πρόβαλε μεγάλο και ~ σαν ασπέρηνος δίσκος || ~ βλέμμα || το ασηροπανικό κάνει τα ρούχα ~ || ~ χαμόγελο ΣΥΝ. λαμπερός, ακτινοβόλος, φωτεινός.

αστράφτω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {άστρανα} ♦ (αμετβ.) 1. ρίχνω αστραπές, αστραποβολώ: ο ουρανόσ αστραψε κι αμέσως μετά ακούστηκε μια δυνατή βροντή· ΦΡ. αστράφτω και βροντάω βλ. λ. βροντώ 2. (συνεκδ.) (α) είμαι πετακάρβαρος, λάμπω από καθαριότητα: μισή μέρα το καθαρίσα, αλλά τώρα το δωμάτιο αστράφτει (β) λάμπω, ακτινοβολώ: στην θύμηση του τα μάτια της άστραναν από χαρά || άστραψε σαν ήλιος στον ουρανό ΣΥΝ. λαμποκοπά, γυαλίζω, λαμπυρίζω ♦ 3. (μετβ.) σε φράσεις που δηλώνουν δυνατό και απότομο χτύπημα στο πρόσωπο με το χέρι (με την παλάμη ή την εξωτερική πλευρά του), π.χ. την αστράφτω (κάποιον) | αστράφτω (κάποιον) ένα χαστούκι | ένα σκαμπιά | έναν φούσκο | αστράφτω (κάποιον) μια χαστουκίζω (κάποιον): πρόσχε πώς μιλάς, γιατί θα σου την αστράνω! || του άστραψε μια, που τη θυμάται ακόμη! || (ως απειλή) θα σου αστράνω μια, να δεις αν θα ξαναπείς τέτοιες κουβέντες! [ΕΤΥΜ αρΧ-> αβεβ. ετύμου, πηθ. < *άστρόπτο (όπου η μεταβολή *ά-σρόπτο > αστράπτο κατ' αναλογίαν προς τα ρ. σε -άπτο) < *άστρο-πή < άστεροπή (βλ. λ. αστραπή)].

αστραχάν κ. αστρακάν (το) {άκλ.} μαύρη ή γκριζία γούνα με σγουρό τρίχωμα, φτιαγμένη από το δέρμα νεογεννητων προβάτων της φυλής καρακούλ χρησιμοποιείται κυρ. για παλάτα και καπέλα. [ΕΤΥΜ < Astrakhan, πόλη της Ρωσίας στις όχθες του Βόλγα, όπου παραγόταν αυτό το δέρμα. Το όν. της πόλης ανάγεται σε τουρκ. haci tarhan < haci «χατζής (προσκυνητής στη Μέκκα)» + tarhan «αφορολόγητος», επειδή η πόλη ιδρύθηκε από έναν προσκυνητή, πράγμα που την εξείρεσε από φορολογία].

αστρι (το) {χωρ. γεν.} (λογοτ.) το αστέρι: «κοιμήσου αγνή, κοιμήσου ~, κοιμήσου νιο φεγγάρι» (δημοτ. τραγ.). Επίσης άστρο. [ΕΤΥΜ < μτγν. άστρον, υποκ. του αρχ. αστήρ, ο τ. άστρο είτε προέρχεται από άμαρτυρο *αστρίον (πβ. παιδίον > παιδί) είτε οφείλεται στο μέτρο του γνωστού δημοτικού τραγουδιού (ιαμβός: άτονη - το-νούμενη συλλαβή: κοιμή | σου αστρί)].

αστρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα άστρα, αποτελείται η προέρχεται από αυτά: ~ αντανάγια | ακτινοβολία | φως | σμήνος (σύνολο αστερών με όμοια χαρακτηριστικά) | ημέρα (το χρονικό διάστημα μεταξύ δύο διαδοχικών επιστροφών του Ήλιου στον Ισημερινό) | έτος (ο χρόνος μεταξύ δύο άνω μεσουρανήσεων του Ήλιου στο ίδιο σημείο του ουρανού σε σχέση με έναν αστέρα) | χρόνος (χρόνος που βασίζεται στην αστρική ημέρα) | άνεμος (η ροή υλικών από έναν αστέρα προς τον περιβάλλοντα χώρο) | σκόνη.

άστρινος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που προέρχεται ή σχηματίζεται από τα αστέρια: ~ φως | σχέδιο.

άστριοι (οι) {αστρί-ων, -ους} ΟΡΥΚΤ. ομάδα αργιλοπυριτικών ορυκτών με μεγάλη διάδοση στη φύση.

[ΕΤΥΜ. μτγν. (απαντά στον Διοσκουρίδη) < αρχ. άστρον (στη σημ. «αυλότιμο, λαμπρό»)].

αστρίτης (ο) {αστρίτων} (λαϊκ.) η οχιά (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < άστρο, πβ. κ. αστέριας], άστρο (το) 1. το αστέρι, ο αστέρας (βλ. λ.): «Ενα παιδί μετράει τ' άστρα» (τίτλος μυθιστορήματος του Μ. Λουντέμη)· ΦΡ. (α) άστρο της ημέρας ο Ήλιος (β) άστρο της νύχτας η Σελήνη (γ) άστρο της αυγής ο Αυγερινός (δ) άστρο της τραμοντάνας ο Πολικός Αστέρας (ε) κουβεντιάω | μιλώ με τ' άστρα βρίσκομαι εκτός πραγματικότητας- σε-ροβωτά, ονειροπολώ (στ) κατεβάω τ' άστρα | υπόσχομαι τον ουρανό με τ' άστρα δίνω μεγάλες υποσχέσεις, που είναι αδύνατον να πραγματοποιηθούν (ζ) βλέπω άστρα | αστράκια ζαλιζόμαι (από δυνατό χτύπημα που δέχθηκα) 2. (μτφ.) καθετί που λάμπει σαν αστέρι (βλ. λ. αστέρας κ. αστέρι) 3. άστρα (τα) (α) ο έναστρος θόλος και γενικότε. το διάστημα: ταξίδι στ' ~ ΦΡ. πόλεμος των άστρον (αγγλ. Star Wars) αμυντικό πρόγραμμα των Η.Π.Α., που εισηγήθηκε ο πρόεδρος Ρήγκαν το 1983, το οποίο υποσκοπούσε στην ανάπτυξη σύγχρονης στρατιωτικής τεχνολογίας στο διάστημα αρχικά για την προστασία των Η.Π.Α. από εχθρικούς πυραύλους (κυρ. με πυρηνικές κεφαλές) (β) τα ζώδια, οι αστερισμοί του ζωδιακού κύκλου (βλ. κ. λ. ζώδιο): κάθε πρωί διαβάσει το ωροσκόπιο, για να μάθει τι λένε τα ~ || τα ~ σας συμβουλεύουν ΦΡ. δεν ταυρίζω τα άστρα τους (για ανδρόγυνα) δεν ταυρίζουν οι χαρακτηριστες τους, δεν συμβιώνουν αρμονικά· ΦΡ. ανατέλλει | μεσουρανάει | δει το άστρο (κάποιον) (ι) βρίσκεται στην αρχή | στο τέλος μιας μεγάλης σταδιοδρομίας: στο Βατερλό έδωσε το άστρο του Βοναπάρτη || στη Σαλαμίνα ανέτειλε το άστρο του Θεμι-

α-1 αν-στερητικό α-σραγγάλιατος, -η, -ο α-σραμπούλιχτος, -η, -ο	α-σραπατοαριστος, -η, -ο α-σραποπέδευτος, -η, -ο	α-σραπυνιστος, -η, -ι α-σραβέλωτος, -η, -ο	α-σραφουριστος, -η, -ο ά-σραφιος, -η, -ο	α-σραφιωτος, -η, -ο
---	--	--	--	---------------------

στοκλή (ὄ) ειδικότ. για τη ΦΡ. **δύει το άστρο (κάποιου)** παύει η καλή του τύχη, η εύνοια τής μοίρας. — (υποκ.) αστράκι (το). [ETYM. < αρχ.-αστρον < ά- προθεμ. + ΙΕ. *str-, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *ster-, το οποίο απαντά στη λ. *αστήρ*, ά-στέ-ρ-ος. Βλ. κ. *αστέρας*: *Ο πόλεμος των άστρον* αποδίδει το αγγλ. *star wars*, ενώ μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ανερχόμενο αστέρι* (< γαλλ. *une étoile montante*), *δύει το άστρο του* (< γαλλ. *son étoile pâlit*).

άστρο - αστέρι - **αστέρας** - αστήρ - σταρ. Η σημασία των ουρανίων σωμάτων και οι ποικίλη αντιλήψεις που έχουν δημιουργηθεί σε σχέση με αυτά, εννόησαν τη χρήση περισσότερων τύπων τής αρχικής λ. *αστήρ*, η οποία παρέμεινε κυρίως ως όρος τής αστρονομίας. Από το θέμα *αστερ-* τής λ. *αστήρ (αστέρ-ος)* πλάστηκαν ο *αστέρας*, που αντικατέστησε ευρύτερα το *αστήρ*, και το (αρχικά υποκοριστικό) *αστέρι* (< αστέρ-ιον). Ήδη αρχαία (ως πληθ. τού *αστήρ*) είναι το άστρο, που έδωσε τον πολύ εύχρηστο τ. άστρο (και τα σύνθετα του: *αστρολόγος*, *αστρονόμος*, *αστρολάβος* κ.ά.). Τόσο στην Αρχαία Ελλάδα όσο και σε νεότερους χρόνους και στις μέρες μας καταξοχήν, τα άστρο και η μελέτη τους έπαιξαν και παίζουν σημαντικό ρόλο στις αντιλήψεις αρκετών ανθρώπων. Έτσι, ήδη στην Αρχαία δημιουργήθηκαν η επιστημονική μελέτη των άστρον, η αστρονομία, και ο *αστρονόμος*, αλλά και η εμπειρική (συνά μάγική, μυστικιστική και παραπλανητική) ερμηνεία των άστρον, η αστρολογία, και ο *αστρολόγος* (αρχικά μάγιστρο ο *αστρολόγος* σημαίνει ό,τι και ο *αστρονόμος*, που πρωτοαπαντά στον Πλάτωνα). Η σύγχρονη λ. *σταρ* ευδοκίμησε σε αναφορά με τους λαμπρούς αστέρες τού θεάματος (κινηματογράφου - τηλεόρασης) αποτελώντας δάνειο τής σύγχρονης Ελληνικής (< αγγλ. *star*).

αστροβιολογία (η) ΒΙΟΛ. κλάδος τής διαστημικής βιολογίας, που ασχολείται με την αναίτηση ζωής έξω από το ηλιακό σύστημα ΣΥΝ. εξωβιολογία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *astrobiology*].

αστροβολίδα (η) ο διάττων αστέρας (βλ. λ. *αστέρας*).
αστροβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {αστροβολ-εις κ. -άς... | αστροβόλησα} (λογοτ.) 1. ακτινοβολώ, λάμπω: *αστροβόλησε η ματιά του μόλις την είδε* 2. (τριτοπρόσ. *αστροβόλει*) υπάρχει αστροφεγγιά λόγω τής ατμοσφαιρικής διαύγειας. — αστροβόλημα (το), αστροβολία (η). [ETYM. < άστρο + -βολώ < βάλλω].

αστρογράφος (ο) ΑΣΤΡΟΝ. συσκευή φωτογράφισης των αστρικών πεδίων για τη μελέτη των αστέρων (ιδ. των συντεταγμένων τους): *αλλιώς αστρογραφικό τηλεσκόπιο*. — **αστρογραφία** (η) [1889].
αστροειδής, -ής, -ές [μτγν] {αστροειδ-ούς | -εις (συνδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα άστρου.

αστρολάβος (ο) ΑΣΤΡΟΝ. (παλαιότ.) όργανο που χρησιμοποιήθηκε στη ναυσιπλοία για τον προσδιορισμό τού ύψους των αστέρων πάνω από τον ορίζοντα και που το αποτελούσαν ένας δίσκος με υποδιαίρεση σε μοίρες και ένα στερεωμένο περιστρεφόμενο γωνιόμετρο για τη σκόπευση τού αστέρα ή τού Ηλίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστρο. [ETYM. μτγν. < άστρον + -λαβος < θ. *λαβ-*, πβ. αόρ. β' *ε-λαβ-ον*, ρ. *λαμβάνω*].

αστρολογία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η εμπειρική μελέτη των κινήσεων των πλανητών, των αστέρων, τής σελήνης, με σκοπό την αποκάλυψη στοιχείων για τη ζωή και τον χαρακτήρα των ανθρώπων και την πρόβλεψη τού μέλλοντος. — **αστρολόγος** (ο/η) [αρχ.], **αστρολόγικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστρο, *φρασεολογία*.

αστρομαντεία (η) [μτγν.] η πρόγνωση τού μέλλοντος που βασίζεται στην παρατήρηση και τη μελέτη των άστρον. Επίσης **αστρομαντική** [μτγν.]. — αστρομάντης (ο) [μτγν.], αστρομάντισσα (η).

αστρομαντεία ή αστρομαντία: Η παραδεδομένη από την Αρχαία (Διόδωρος ο Σικελιώτης) γραφή τής λ. με *-ει-* (αστρομαντεία) σημαίνει ότι η λ. είναι προϊόν απειθείας συνθέσεως άστρο + μαντεία και όχι μετονοματικό παράγωγο τού συνθέτου **αστρομάντης** (Πολυδεύκης), οπότε θα έπρεπε να γράφεται με *-ι-* (αστρομαντία) (πβ. *πορεία*, αλλά *οδοπόρος* - *οδοπορία*, *ανδρεία*, αλλά *άνανδρος* - *ανανδρία*).

αστρομετρία (η) [1897] ΑΣΤΡΟΝ. ο κλάδος που ασχολείται με μετρήσεις σχετικά με τις θέσεις και τις κινήσεις των ουρανίων σωμάτων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *astrometry*].

αστροναύτης (ο) {αστροναυτών}, **αστροναύτισσα** (η) {αστροναυτισσών} πρόσωπο που έχει εκπαιδευτεί, για να συμμετέχει σε αποστολές στο διάστημα ως οδηγός ή μέλος πληρώματος διαστημολόγιο ΣΥΝ. κοσμοναύτης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *astronaut*].

αστροναυτική (η) η επιστήμη που μελετά την οργάνωση και πραγματοποίηση διαστημικών ταξιδιών. — αστροναυτικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελλτνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *astronautics*].

αστρονομία (η) [αρχ.] η επιστήμη που μελετά όλα τα ουράνια σώματα με τους διάφορους κλάδους τής (αστροφυσικής, κοσμολογία κ.ά.) ερευνά τη θέση, τις διαστάσεις και τις κινήσεις τους, καθώς και τη φυσική και χημική τους σύσταση, τη δημιουργία τους και την εξέλιξη τους. — **αστρονόμος** (ο/η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστρο.

αστρονομικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την αστρονομία: ~ *χάρτης* | *όργανα* | *μονάδα* · 2. (μτφ.) υπερβολικός, αυτός που ξεπερνά τα συνήθισμένα όρια: ~ *ποσό* | *αμοιβή* | *κέρδη* ΣΥΝ. υπέρογκος, ασύλληπτος. — **αστρονομικ-ά/-ώς** [μτγν.] επίρρ.

Αστροπαλιά (η) → Αστυπάλαια
αστροπελέκι (το) {αστροπελεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο κεραυνός. [ETYM. μεσν. < *αστραποπελέκι* (με αιτιολογία) < *αστραπή* + *πελέκι* (< *πέλεκυς* «τσεκούρι»)].

αστροφεγγιά (η) 1. η έντονη λάμψη των άστρον στον νυχτερινό ουρανό 2. (συνεκδ.) νύχτα ξαστερή χωρίς φεγγάρι ΣΥΝ. ξαστεριά. — **αστροφεγγός**, -ή, -ο, **αστροφεγγώ** ρ.

αστροφυσική (η) [1893] ΑΣΤΡΟΝ. κλάδος τής αστρονομίας που εξετάζει τη χημική σύνθεση και τη φυσική κατάσταση των ουρανίων σωμάτων. — αστροφυσικός (ο/η), αστροφυσικός, -ή, -ό [1890]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *astrophysique*].

άστροτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει στραθεί (βλ. λ. *στρώω*): ~ *τραπέζι* | *κρεβάτι* | *χαλί* 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει στρώσει, δεν έχει έρθει σε κατάσταση καλής λειτουργίας, που δεν έχει συμμορφωθεί: ~ *αυτοκίνητο* | *μηχανή* | *άνθρωπος*.

άστυ (το) {άστ-εως | -η (κ. -εα), -εων} η κυρίως πόλη σε αντίθεση με τα προάστια και την υπαίθρο- ΦΡ. (λόγ.) (α) *κλεινόν άστυ* (= η *εακουστή πόλη*) η Αθήνα: *οι Αθηναίοι εγκαταλείπουν το - για το τριήμερο* (β) *ισοτεφές άστυ* (*ισοτεφανοί...* Αθηναί, Πίνδαρος, σπ. 64) αυτό το οποίο στέφεται από ία, μενεξέδες, που παίρνει μενεξέδι χρώμα την ώρα τής δύσης, η Αθήνα.

[ETYM. αρχ. < Εάστυ (μικ. *wa-tu*) < ΙΕ. **wes-* «διαμένω, κατοικώ», πβ. σανσκρ. *vastu* «τόπος κατοικίας», αρχ. γερμ. *wesan* «μένω, είμαι», αγγλ. (I) *was* «ήμουν», γερμ. (ich) *war* «ήμουν» κ.ά. Το ελλν. Εάσ- (αντί *Εεσ- < **wes-*), είναι μάλλον προϊόν αναλογικόν επιδράσεων. Η λ. άστυ αντεπίθετο ως προς τη χρήση στις λ. *αγρός*, *πόλις*, *ακρόπολις*, ειδικότ. δε δήλωνε την πόλη των Αθηνών].

άστυ - πόλη - **αστός**. Το άστυ είναι πανάρχαια ελληνική λ., που απαντά ήδη στις μυκηναϊκές επιγραφές: *wa-tu* = Εάστυ, *wa-to* = *Εαστός*. Το άστυ ως «αστικό κέντρο, αστική περιοχή, ανεπτυγμένη περιοχή κατοικούμενη από αστούς» αντεπίθετο, στην αρχαιότητα, προς το **αγρός** | **αγροί** «αγροτική περιοχή, επαρχία», προς το **ακρόπολις** (ή **άκρα πόλις**) «το υψηλότερο τμήμα τής πόλης, οχυρό, φρούριο» και προς το **πόλις** «η πόλη ως πολιτική έννοια». Από το άστυ πλάστηκε το **αστ-ός** (< **Εαστε-*ός) και από αυτό το **αστ-ικός** (από όπου το σύγχρονο υπερ-αστικός). Ως άστυ («τό άστυ») («τό κλεινόν άστυ»), ως το καταξοχήν άστυ θεωρήθηκε η πόλη των Αθηνών σε αντίθεση προς τις «*προ-άστεις περιοχές*», τα προάστια (ορθή γραφή **προ-άστιο**, όχι *προ-άστειο*), δηλ. τον Πειραιά κ.ά. Τελικά, η λ. άστυ αντικαταστάθηκε από τη λ. *πόλη*, αφήνοντας πίσω της λίγα ευρέως γνωστά σύνθετα, όπως το **αστυνόμος** | **αστυνομία**, και δίνοντας λαβή στη δημιουργία αρκετών άλλων τον 19ο και 20ό αι.: **αστυφύλαξ** (1892), αστυφιλία, **αστυάτρος** | **αστιάτρος** (περ. 1890), **αστυμηχανικός** (1894) κ.ά. Ότι το *αστυνόμους* και το *αστυνομοναυτικός*, που πλάστηκαν (1894) για να αποδώσουν αντίστοιχως το αγγλ. *policeman* και *policewoman*, δεν επιβίωσαν, έχει σχέση και με τη μορφή των συνθέτων και με τις συνθήκες τής πραγματικότητας.

Αστυνάξ (ο) {Αστυνάκτ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γιος τού Έκτορα και τής Ανδρομάχης μετά την άλωση τής Τροίας οι Αχαιοί τον σκότωσαν ρίχνοντας τον από τα τείχη τής πόλης. Επίσης Αστυνάκτας. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «ο βασιλιάς τού άστεως», < άστυ + άναξ (βλ. λ.)].

αστυάτρος [1833] κ. **αστιάτρος** (ο/η) {αστυάτρου | -ων, -ους} κρατικός γιατρός που επέτιψε την τήρηση των όρων υγιεινής στους δημόσιους χώρους, όπως σε καταστήματα, εστιατόρια κ.λπ. — αστυϊατρικός, -ή, -ό [1894] κ. ασιατρικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ.

αστυκτηνιατρός (ο/η) [1833] {αστυκτηνιατρου | -ων, -ους} κτηνίατρος που ελέγχει την καταλληλότητα των τροφίμων ζωικής προελεύσεως. — **αστυκτηνιατρικός**, -ή, -ό [1898].

αστυμηχανικός (ο/η) [1894] μηχανικός που επιβλέπει την τήρηση τής πολεοδομικής και οικοδομικής νομοθεσίας.

αστυνομεύω ρ. μετβ. [1890] {αστυνομευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. επιτηρώ, εποπτεύω την τήρηση τής τάξης (με αστυνομικές δυνάμεις ή μέτρα): (κυρ. το μεσοπθ. *αστυνομεύομαι*) επιτηρούμαι ή προστατεύομαι από αστυνομικούς, ελέγχονται οι κινήσεις μου: *όλη η περιοχή αστυνομεύεται λόγω αυξημένης εγκληματικότητας* · 2. (μτφ.) ελέγγω, παρακολουθώ, προσπαθώ να ελέγξω το πνεύμα ή τις πράξεις (κάποιου): *σε μια δημοκρατία δεν επιτρέπεται να αστυνομεύεται η προσωπική ζωή των πολιτών* ΣΥΝ. παρακολουθώ. — **αστυνόμηση** (^) [1888].

αστυνομία (η) {χωρ. πληθ.} 1. (συνήθ. με κεφ.) η κρατική υπηρεσία που μεριμνά για την προστασία και την ασφάλεια των πολιτών, την εξασφάλιση τής δημόσιας τάξης και γενικότ. την εφαρμογή των νόμων που θεσπίζει η πολιτεία, την καταπολέμηση τού εγκλήματος και ενίοτε την αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών: *μυστική* | *στρατιωτική* | *τουριστική* ~| ~ *πόλεων* 2. (περληπτ.) (α) το σύνολο όσων υπηρετούν στην παραπάνω υπηρεσία, τα όργανα τής τάξεως: η ~ *ερευνά τις συνθήκες τού μυστηριώδους θανάτου* || κινητοποιήθηκε

α- αν- στερητικό	α-στροβιλιστός, -η, -ο	α-στυλώς, -η, -ο	α-συγκέραστος, -η, -ο	α-σύγχιστος, -η, -ο	α-σύγχυεντος, -η, -ο
α-στρογγύλευτος, -η, -ο	α-στρογγύλιος, -η, -ο	α-συγκέντρωτος, -η, -ο	α-συγκλόνιστος, -η, -ο	α-σύγχρωπος, -η, -ο	α-συζέκτος, -η, -ο
α-στρώμαχος, -η, -ο		α-συγκεφαλαίωτος, -η, -ο	α-συγκόλλητος, -η, -ο	α-σύχυτος, -η, -ο	α-συζήτητος, -η, -ο

όλη η ~ (β) αστυνομική δύναμη: *φοιτητές συγκρούστηκαν με την - 3.* (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται αστυνομική δύναμη, το αστυνομικό τμήμα: *κρατείται στην ~ || το σπίτι του βρίσκεται δίπλα στην -ΣΥΝ.* τμήμα, Ασφάλεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αστυνόμος]. αστυνομικός (ο/η), (λαϊκ.) αστυνομικά (η) [χωρ. γεν. πληθ.] πρόσωπο που υπηρετεί στην Αστυνομία ΣΥΝ. αστυφύλακας (ο/η). αστυνομικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την Αστυνομία και τη δράση της: ~ τμήμα | *μέτρο | μυθιστόρημα | ταινία | διάταξη-φρ.* (α) **αστυνομική ταυτότητα** ατομικό δελτίο με αυξόντα αριθμό, που εκδίδουν οι αστυνομικές αρχές και που περιλαμβάνει όλα τα ατομικά στοιχεία, καθώς και το δακτυλικό αποτύπωμα καθ' πολίτη (β) **αστυνομικό κράτος** το κράτος στο οποίο η κυβέρνηση χρησιμοποιεί την Αστυνομία ως μηχανισμό ελέγχου των πολιτών και καταπίεσης των πολιτικών της αντιπάλων, συνήθ. με τρόπο βίαιο και αντισυνταγματικό, παραβιάζοντας τις ατομικές ελευθερίες· αλλιώς *αστυνομοκρατία* (γ) **αστυνομική δύναμη** ομάδα αστυνομικών που επιστρατεύεται συνήθ. για την αντιμετώπιση έκτακτων και σοβαρών περιστατικών, τα οποία συνδέονται με τη διατήρηση της δημόσιας ασφάλειας: *ισχυρή ~ εμπόδιζε τους διαδηλωτές να προχωρήσουν (δ) (αστυνομικό) όργανο* ο/η αστυνόμος, αστυφύλακας 2. αυτός τού οποίου το θέμα | η υπόθεση σχετίζεται με ένα έγκλημα και την εξιχνίαση του: ~ *μυθιστόρημα | ταινία.* αστυνομοκρατία (η) το αστυνομικό κράτος (βλ. λ. αστυνομικός). αστυνομοκρατούμαι ρ. αμετβ. {αστυνομοκρατείσαι...} αστυνομο-κρατήθηκε | ελέγχεται αυστηρά από την Αστυνομία: η *περιοχή γύρω από το Πολυτεχνείο αστυνομοκρατείται.* αστυνόμος (ο/η) 1. αξιωματικός της Αστυνομίας (βλ. κ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.) 2. (γενικότ.) κάθε αστυνομικός.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < άστ + νόμος. Στην αρχ. Αθήνα ο αστυνόμος ήταν δικηπτικός αξιωματούχος, ο οποίος μεριμνούσε για την ασφάλεια δρόμων, δημοσίων χώρων και κτηρίων. Η αντίστοιχη υπηρεσία στην αρχ. Ρώμη ονομαζόταν *Politia* (< αρχ. *πολιτεία*), από όπου αγγλ. κ. γαλλ. Police, γερμ. Polizei, ιταλ. Polizia κ.τ.ό.). Αστυπάλαια (η) 1. νησί των Δωδεκανήσιων ΝΔ. της Κω 2. η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. Επίσης (διαλεκτ.) Αστυπάλαια κ. Αστρο-παλιά.

[ΕΤΥΜ. αρχ. Η άποψη 'Αστυπάλαια < άστ + παλαιός, επειδή οι Δωριείς που εγκαταστάθηκαν εκεί βρήκαν έναν παλαιότερο οικισμό, δεν φαίνεται πιθανή. Περισσότερο αξιόπιστη φαίνεται η άποψη ότι πρόκειται για μετασχρηματισμό ξένης ονομασίας (με παρετυμολογική σύνδεση προς τις λ. άστ + παλαιός), η οποία σήμαινε «χαμηλός τόπος», αφού το νησί αποτελείται από δύο τμήματα που συνδέονται μεταξύ τους με χαμηλό ισθμό. Νεότερ. ονομασία: Αστυπάλαια και (παρετυμολογικά προς το *άστρο*) *Αστροπαλιά. αστυσία* (η) [μτγν.] {αστυσιών} ΙΑΡ. η αδυναμία (κάποιου) να έχει

στυση, αστυφιλία (η) [χωρ. πληθ.] η τάση των αγροτικών πληθυσμών για μετακίνηση και εγκατάσταση στα (μεγάλα) αστικά και βιομηχανικά κέντρα: *το μεγάλο κύμα | το πρόβλημα της ~ (πβ. λ. αστικοποίηση, αστισμός, αστός).* ΣΧΟΛΙΟ λ. άστ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. urbanisme]. άστυφος, -η, -ο → άστυφος

αστυφύλακας (ο/η) [1892] {αστυφυλάκων} (παιλαιότ.) το κατώτερο αστυνομικό όργανο της Αστυνομίας Πόλεων (βλ. κ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη. **ασυγγνωστός**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να συγχωρηθεί, ασυγχώρητος: ~ *αμέλεια | σφάλμα | προχειρότητα | πλάνη* ΣΥΝ. αδικαιολόγητος, ανεπιτήρητος ΑΝΤ. συγγνωστός. — ασυγγνώτως επίρρ. [μεσν.]

[ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + συγγνωστός «επιτηρητός, συγχωρητός» < συγγινώσκω]. ασυγκάλυπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συγκαλυφθεί, φανερός: ~ *ψέμα* ΑΝΤ. συγ(κε)καλυμμένος. — ασυγκάλυπτα | ασυγκαλιπτός επίρρ. [μεσν.]. ασυγκίνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν σκινείται, ο αδιάφορος, ο απαθής: η *μεγάλη αμοιβή που του έταξαν δεν τον άφηνσε ~ || μένει ~ μπροστά στον ανθρώπινο πόνο* ΣΥΝ. αμέτοχος, αναισθητός, σκληρό-καρδός ΑΝΤ. ευσυκίνητος, ευαίσθητος. — ασυγκίνητα επίρρ., *ασυ-γκινησία* (η) [1898]. ασυγκράτητος, -η, -ο [1889] αυτός που δεν συγκρατείται ή δεν μπορεί να συγκρατηθεί: ~ *γέλιο | κλάμα | αγανάκτηση | μίσος | μένος* ΣΥΝ. ακατάσχετος, αχαλίνωτος, παράφορος, χειμαρρώδης ΑΝΤ. συγκρατημένος. — ασυγκράτητα επίρρ. **ασυγκρίτος**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν επιδέχεται σύγκριση, अपαράμιλλος: ~ *πολιτικός ηγέτης | μορφή | χάρη | μεγαλείο* ΣΥΝ. απα-ράβλητος, ασυναγώνιστος, άφθαστος, μοναδικός. — **ασύγκριτα** | ασυγκρίτως [μτγν.] επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτατικός, ασυγκρότητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει συγκρότηση, ανοργάνωτος: ~ *επιστήμονας | υπηρεσία* ΑΝΤ. συγκροτημένος 2. αυτός που δεν έχει ακόμη συγκροτηθεί: η *επιτροπή είναι ακόμη ~*. — ασυγκρότητα επίρρ. **ασυγύριστος**, -η, -ο (καθημ.) αυτός που δεν έχει τακτοποιηθεί, ακατάστατος ΣΥΝ. ατακτοποιητός, απεριποίητος, ασυμμάζευτος, ατημέλητος. — ασυγυρισιά (η). **ασυγχρόνιστος**, -η, -ο αυτός που δεν είναι συγχρονισμένος, που

δεν μπορεί να συγχρονιστεί με κάτι άλλο: ~ *βήματα | κινήσεις* ΑΝΤ. συγχρονισμένος, σύγχρονος. — ασυγχρόνισα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. asynchrone]. **ασύγχρονος**, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. ασύγχρονος *κινητήρας* ηλεκτρικός κινητήρας εναλλασσόμενου ρεύματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. asynchrone].

ασυχώρητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν είναι δυνατόν να συγχωρηθεί, που δεν μπορεί κανείς να του αναγνωρίσει ελαφρυντικά και δικαιολογίες: θα *είσαι ~, αν ξανακάνεις το ίδιο λάθος || ~ σφάλμα | αμάρτημα* ΣΥΝ. αδικαιολόγητος, ασύγγνωστος, ανεπιτήρητος ΑΝΤ. συγγνωστός · 2. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν έχει συγχωρηθεί, δεν έχει λάβει συγχώρηση από ιερέα: ο *ετοιμοθάνατος ζήτησε να εξομολογηθεί, γιατί δεν ήθελε να πεθάνει ~* ΑΝΤ. συγχωρεμένος. — ασυχώρητα επίρρ.

ασυδοσία (η) [1805] {χωρ. πληθ.} η ελευθερία δράσεως και κινήσεων χωρίς κανένα μέτρο, χωρίς περιορισμούς και έλεγχο, η αυθαίρετη και ανεξέλεγκτη δράση: ~ *επικρατεί στα σχολεία· ο καθένας κάνει ό,τι θέλει, ΣΥΝ. αυθαίρεσία, αναρχία.* [ΕΤΥΜ. < ασύδοτος (βλ. λ.)].

ασύδοτος, -η, -ο [1805] (κακός.) αυτός που δεν ελέγχεται, δεν περιορίζεται από κανέναν: ~ *δράση εγκληματιών || δεν επιτρέπεται οι κρατικοί υπάλληλοι να αφήνονται ασύδοτοι να κάνουν ό,τι θέλουν* ΣΥΝ. ανεξέλεγκτος. — ασύδοτα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < *α-σύν-δοτος «αυτός που δεν συνεισφέρει, δεν φορολογείται» < ά- στερητ. -I- μτγν. συν-δίδωμι].

Α.Σ.Υ.Ε. (η) Ανωτάτη Στρατιωτική Υγειονομική Επιτροπή. **ασυζητήσι** επίρρ. [1889] (λόγ.) χωρίς να προηγηθεί συζήτηση (κατ' επέκτ.) αναντίρρητα: η *πρόταση απορρίφθηκε ~ || έσπευσαν να συμμορφωθούν ~ προς τις συστάσεις του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -I.

ασύλλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει συλληθεί: ~ *τάφος* ΑΝΤ. συλλημένος.

ασυλία (η) 1. το δικαίωμα να έχει κανείς άσυλο (βλ. λ.) 2. ΝΟΜ. (α) **βουλευτική ασυλία** το προνόμιο των βουλευτών να μη διώκονται για ποινικά αδικήματα όσο διαρκεί η βουλευτική περίοδος χωρίς την άδεια της Βουλής: θα *ζητήσουν άρση της ~* του (β) **διπλωματική ασυλία** το προνόμιο των διπλωματών να μην υπάγονται πλήρως στο νομικό καθεστώς τού κράτους όπου είναι διαπιστευμένοι, για να ασκούν ανεμπόδιστα τα διπλωματικά τους καθήκοντα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άσυλον (βλ. λ.)]. Οι όροι βουλευτική | διπλωματική ασυλία είναι μετάφρ. δάνεια από γαλλ. immunité parlementaire | diplomatique].

ασύλληπτος, -η, -ο 1. (για καταδικωμένο) αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συλληφθεί: ο *δολοφόνος παραμένει ~* ΣΥΝ. άπιαστος · 2. (μτφ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί να συλλάβει κανείς με τον νου του, που δεν μπορεί να τον καταλάβει ή να τον διανοηθεί κανείς: ~ *απάτη | έννοια | εμπειρία* ΣΥΝ. αδιανόητος, ασφάνταστος 3. (μτφ.) εκπληκτικός σε ταχύτητα, επιδεξιότητα και έμπνευση, τέτοιος που κανείς δεν μπορεί να τον παρακολουθήσει, να τον αντιληφθεί εγκαίρως: με *μία ~* ενέργεια ο *παίκτης ξέφυγε από τους αντιπάλους του.* — ασύλληπτα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ά- στερητ. + συλλαμβάνω].

ασυλλογιστός, -η, -ο [αρχ.] 1. (παθ.) αυτός που γίνεται χωρίς λογική και σύνεση, απερισκεπτός: ~ *φέρισμο | ενέργεια* ΣΥΝ. αστόχαστος, επιπόλαιος, άκριτος ΑΝΤ. συνेतός 2. (ενεργ.) αυτός που ενεργεί επιπόλαιο, αντίθετα προς τη λογική: ~ *άνθρωπος | Κάνει πράξεις για τις οποίες ύστερα μετανιώνει* ΣΥΝ. επιπόλαιος ΑΝΤ. μυαλωμένος. — ασυλλογιστα επίρρ., ασυλλογισιά (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

άσυλο (το) {ασολ-ου | -ων} 1. ιερός και απαραβίαστος τόπος: *οι αστυνομικές δυνάμεις παραβίασαν το άσυλο και συνέλαβαν τους αναρχικούς που είχαν μαζευτεί στο Πολυτεχνείο* 2. ΝΟΜ. (α) **άσυλο κατοικίας** | **οικογενειακό άσυλο** το απαραβίαστο της κατοικίας, η απαγόρευση εισόδου (και παραμονής) στην κατοικία χωρίς ή παρά τη θέληση τού νοικοκυ, εκτός από εξαιρέσεις που ορίζει ο νόμος, με παρουσία δικαστικής αρχής: ιστορικά αναφέρεται κυρ. σε εκπροσώπους της δημόσιας εξουσίας, αλλά αφορά και σε κάθε ιδιώτη (β) πανεπιστημιακό **άσυλο** η απαγόρευση εισόδου και επέμβασης αστυνομικών ή διοικητικών οργάνων στους πανεπιστημιακούς χώρους χωρίς την έγκριση των πανεπιστημιακών αρχών 3. ο χώρος όπου παρέχεται προστασία και ασφάλεια σε καταδικωμένα πρόσωπα: *προσφέρω | χορηγώ | βρίσκω | ζητώ ~* ΣΥΝ. καταφύγιο, κατάλυμα 4. **πολιτικό άσυλο** το δικαίωμα αλλοδαπού να γίνει δεκτός υπό ειδικούς όρους στη χώρα όπου ζητεί καταφύγιο, επειδή διώκεται ή αδυνατεί να ζήσει στη δική του χώρα λόγω πολιτικών συνθηκών · 5. φιλανθρωπικό ή νοσηλευτικό ίδρυμα που παρέχει στέγη, διατροφή, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και προστασία σε άτομα που έχουν ανάγκη, όπως φτωχούς, άρρώστους, αναπήρους κ.ά.: ~ *ανιάτων* ΣΥΝ. ευαγές | κοινωφελές ίδρυμα.

[ΕΤΥΜ < αρχ. άσυλον, ουδ. τού επιθ. άσυλος «ασφαλής, απαραβίαστος» < ά- στερητ. + συλῶ «λεηλατώ». Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. asylum, γερμ. Asylum κ.ά.]. **ασύμβατος**, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν μπορεί να υπάρξει παράλληλα με κάποιον άλλο, που δεν μπορεί να συνυπάρξει 2. (ειδικότ. στην πληροφορική και στα ηλεκτρονικά) (σύστημα) που δεν μπορεί να λειτουργήσει σε διαφορετικό περιβάλλον από αυτό που το δημιούργησε ΑΝΤ. συμβατός 3. ΙΑΡ. (στοιχείο ή φάρμακο) που σε δεδομένο οργανισμό δεν μπορεί να λειτουργήσει σωστά και προκαλεί αν-

α- | αν- στερητικό
α-ακοφάνητος, -η, -ο
α-ουλλάβιστος, -η, -ο

α-αυμβόλιστος, -η, -ο
α-αυμβούλευτος, -η, -ο

α-αυμβέτοχος, -η, -ο
α-αυμβόρφωτος, -η, -ο

α-αυμπαθής, -ής, -ές
α-αυμπάθητος, -η, -ο

α-αυμπίλητος, -η, -ο

πιθύμητες αντιδράσεις: ~ *μετάγνιση αίματος* · 4. ΜΑΘ. **ασύμβατες ευθείες** οι ευθείες που δεν είναι παράλληλες ούτε τέμνονται, δηλ. δεν ανήκουν στο ίδιο επίπεδο. — ασυμβάτως ^{επίρρ.} [μτγν.], **ασυμβατότητα** (η).

ασυμβίβαστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που εμμένει στις θέσεις του, που δεν συμβιβάζεται: *έμεινε ~ από την αρχή ως το τέλος* ΣΥΝ. αδιάλλακτος, ανένδοτος, ανυποχώρητος, άκαμπτος 2. αυτός που δεν ταιριάζει, δεν μπορεί να συνυπάρξει με (κάτι άλλο): *ιδιότητα ~ προς το αξίωμα του Φρ. προσπαθώ να συμβιβάσω τα ασυμβίβαστα* προσπαθώ να βρω συμβιβαστική λύση σε πράγματα που δεν γίνεται να συμβιβαστούν, να συνυπάρξουν 3. **ασυμβίβαστο** (το) η απαγόρευση να ασκεί το ίδιο πρόσωπο ταυτόχρονα δύο ή περισσότερα λειτουργήματα ^α να κατέχει δύο θέσεις. — **ασυμβίβαστα** ^{επίρρ.}

ασύμβλητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει συμβληθεί, δεν έχει συνάψει με κάποιον συμβαση ή συμβόλαιο ΑΝΤ. συμβεβλημένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + συμβάλλω].

ασυμμάζευτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν συμμαζεύτηκε ή δεν μπορεί να συμμαζευτεί-ασυγύριστος, ατακτοποιητός: ~ *δομάτιο* ΣΥΝ. ατακτοποιητός, ακατάστατος 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που ζει ζωή χωρίς ηθικούς φραγμούς: ~ *γυναίκα* | *παιδί* ΑΝΤ. συμμαζεμένος, συμμορφωμένος. — **ασυμμάζευτα** ^{επίρρ.}

ασύμμετρος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει συμμετρία, δυσανάλογος (προς κάτι ή προς τα μέρη του): ~ *σωματική διάπλαση* | *μέγεθος* | *αριθμός* (αυτός που έχει άπειρα δεκαδικά ψηφία) ΑΝΤ. σύμμετρος, συμμετρικός 2. ΓΥΜΝΑΣΤ. **ασύμμετροι ζυγοί** βλ. λ. ζυγός. — **ασύμμετρα** ^{επίρρ.}, **ασύμμετρία** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμμετρία*.

ασυμπίεστος, -η, -ο [1861] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συμπιεστεί: ~ *ροή* ΑΝΤ. συμπιεσμένος. — **ασυμπίεστα** ^{επίρρ.}

ασυμπλήρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να συμπληρωθεί: ~ *έντυλο* | *κενό* | *θέση* | *αίτηση* | *έργο* ΣΥΝ. ατελής, ημιτελής, ελλιπής, ανολοκλήρωτος ΑΝΤ. συμπληρωμένος, πλήρης, τελειωμένος. — **ασυμπλήρωτα** ^{επίρρ.}

ασυμπόνετος, -η, -ο 1. (ενεργ.) αυτός που δεν δείχνει συμπόνια 2. (παθητ.) αυτός τον οποίο δεν συμπονούν.

ασυμπτωματικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (νόσος) που δεν εμφανίζει κλινικά συμπτώματα. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξεν. όρ. < γαλλ. asymptomatique].

ασυμπτωτός, -η, -ο ΜΑΘ. **ασύμπτωτη ευθεία** ευθεία του επιπέδου μιας καμπύλης, που πλησιάζει συνεχώς ένα τμήμα της χωρίς ποτέ να το τέμνει. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + συμπίπτω].

ασυμφιλώτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν συμφιλώθηκε με κάποιον: *μάλασαν, αλλά αποκλείεται να μείνουν ~ ΣΥΝ.* αφιλώτος ΑΝΤ. συμφιλώμενος 2. (για ιδέες, θεωρίες, συστήματα, καταστάσεις) αυτός που είναι ριζικά διαφορετικός και ασυμβίβαστος με κάποιον άλλο: *κομμουνισμός και καπιταλισμός είναι δύο συστήματα ~ μεταξύ τους*.

ασύμφορος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν συμφέρει: η *άμεση προσφυγή στις εκλογές είναι ~ για το έθνος* || η *πρόταση απορρίφθηκε ως ~* || ~ *τιμή* | *λύση* | *όρος* | *μέτρο* ΣΥΝ. ανώφελος, επιζήμιος ΑΝΤ. συμφέρον, επωφελής. — **ασύμφορα** ^{επίρρ.}

ασυμφωνία (η) [αρχ.] {δυσχρ. ασυμφωνιών} 1. η έλλειψη συμφωνίας, η διαφωνία: ~ *χαρακτήρων* ΣΥΝ. διαφορά, αντίθεση, διχογνωμία · 2. ΜΟΥΣ. η έλλειψη μουσικής αρμονίας, η παραφωνία.

ασυναγωνίστος, -η, -ο [1885] αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον συναγωνιστεί, να συγκριθεί μαζί του: ~ *ποιότητα* || ~ *τιμές* (εξαιρετικά χαμηλές) ΣΥΝ. απαράβλητος, απαράμιλλος, εκτός συναγωνισμού ΑΝΤ. συναγωνιστής. — **ασυναγωνίστα** ^{επίρρ.}

ασυναίρετος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που δεν έχει υποστεί συναίρεση (βλ. λ.): ~ *ρήματα* | *καταλήξεις* || *«ποιέω» είναι στα Αρχαία Ελληνικά ο ~ τύπος του συνηρημένου «ποιώ»*. — **ασυναίρετα** | **ασυναίρετος** [μεσ.] ^{επίρρ.} ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

ασυναίσθητα ^{επίρρ.}: χωρίς επίγνωση, χωρίς συναίσθηση- για πράξεις που δεν γίνονται απολύτως συνειδητά: *παράμερισα ~ και απέναντί το αυτοκίνητο*. — **ασυναίσθητος**, -η, -ο [μτγν.].

ασυναρτησία (η) [μτγν.] {ασυναρτησιών} 1. η έλλειψη λογικού ειρμού, ακολουθίας 2. (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικού ειρμού, που είναι ακατανόητος: όλη τη *νύχτα παραμιλούσε και έλεγε ασυναρτησίες*.

ασυνάρτητος, -η, -ο αυτός που δεν διέπεται από λογική συνοχή και ακολουθία, που του λείπει ο λογικός ειρμός: ~ *σκέψεις* | *λόγια* | *κείμενο* ΣΥΝ. ασύνδετος, ανακόλουθος, (οικ.) ξεκάρφωτος. — **ασυνάρτητα** | **ασυναρτητως** ^{επίρρ.} ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, ανόητος*. [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + συναρτώ].

ασυνδέτος, -η, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που δεν έχει συνδεθεί: *το κύκλωμα δεν λειτουργεί, γιατί τα καλώδια είναι ~* 2. (συνεκδ.) αυτός που δεν έχει επαφή, επικοινωνία: ~ *στρατιωτικές δυνάμεις* ΣΥΝ. αποκομμένος 3. αυτός που δεν έχει λογικό ειρμό, εσωτερική συνοχή: ~ *λόγια* | *σκέψεις* ΣΥΝ. ασυνάρτητος 4. ΓΛΩΣΣ. (*σχήμα*) **ασυνδέτο** η παράθεση ομοειδών συντακτικών όρων, που δεν συνδέονται μεταξύ τους με συνδετικά στοιχεία, π.χ. *«γοργά ντυθεί, γοργά αλλάξει, γοργά να πάει το γιάμα»* (δημοτ. τραγ.) || *«Ανέγνων, εγνων, κατέγνων»* (βλ. λ.). — **ασυνδέτα** | **ασυνδέτως** [μτγν.] ^{επίρρ.}

ασυνείδητο (το) {ασυνείδητου | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. 1. το μέρος τής

ψυχής στο οποίο βρίσκονται απωθημένες μνήμες, επιθυμίες και λειτουργίες που δεν ελέγχονται από τη συνείδηση 2. **σολλογικό ασυνείδητο** σύνολο κοινών κληρονομίων στοιχείων (αργετύπων) που εμφανίζονται σε διάφορες ανθρώπινες εκδηλώσεις (π.χ. στην τέχνη). [ΕΤΥΜ. Η σμ. 1 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γερμ. Unbewusste (όρος του S. Freud), ενώ η σμ. 2 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γερμ. kollektives Unbewusste (όρος του C. Jung)]. ασυνείδητος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ηθικών φραγμών: *ο ~ οδηγός άφησε αβοήθητο το θύμα του και εξαφανίστηκε* || ~ *εγκληματίας* | *πατέρας* || ~ *πράξη* | *στάση* | *καηλεία* ΣΥΝ. ανεύθυνος ΑΝΤ. ενσυνείδητος · 2. αυτός που δεν πηγάζει από τη συνείδηση, που γίνεται χωρίς επίγνωση ΑΝΤ. συνειδητός, ενσυνείδητος 3. ΨΥΧΟΛ. **ασυνείδητο** (το) βλ. λ. Επίσης **ασυνείδως**, -η, -ο (σμ. 2). — **ασυνείδητος** [μτγν.] ^{επίρρ.}, **ασυνείδησία** (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευθύνη, συνείδηση*.

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σμ. «αυτός που δεν έχει επίγνωση ενός πράγματος», < ά- στερητ. + συνειδητός, ο τ. *ασύνειδως* προέρχεται από *α-στερητ.* και *αρχ. σίνουδα* «συναισθάνομαι, έχω επίγνωση»].

ασυνείδητος - υποσυνείδητος - ενσυνείδητος | συνειδητός - συνειδητοποιημένος. Οι πράξεις, τα λόγια, γενικότε. οι αντιδράσεις και η συμπεριφορά μας κυμαίνονται από πλευράς *συνειδητότητας*, συνειδητής γνώσεως. Μια ενέργεια ή αντίδραση μας μπορεί να είναι **ασυνείδητη** (ή **ασυνείδη**), να τελείται δηλ. χωρίς να έχουμε συνείδηση, χωρίς επίγνωση ή αίσθηση του τι κάνουμε· μπορεί να είναι **υποσυνείδητη** (*υποσυνείδητο*), αν έχουμε ασαφή, συγκεχυμένη ή περιορισμένη συνείδηση του τι κάνουμε· ενσυνείδητη ή **συνειδητή** είναι, αντίθετος, η ενέργεια που γίνεται με πλήρη συνείδηση, επίγνωση και αίσθηση του τι κάνουμε. Ας σημειωθεί ότι κατά τους ειδικούς η ουσιαστική διαφορά έγκειται όχι τόσο στη γνώση όσο στην *πρόθεση* που έχουμε για κάτι, πόσο δηλ. οι προθέσεις είναι σαφείς και ξεκάθαρες (**συνειδητός | ενσυνείδητος**), ασαφείς ή αδιαμόρφωτες (**υποσυνείδητος**) ή ανύπαρκτες (**ασυνείδητος**). Τελευταία, με τη σμ. του *συνειδητός* χρησιμοποιείται και το **συνειδητοποιημένος** (*πολίτης, καταστάσεις* κ.ά.), ενώ για το *ασυνείδητος* χρησιμοποιείται το **ασυναίσθητος** και, λιγότερο, το **ασυνείδητοποιητός**.

ασυνεννοησία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση σύγχυσης, κατά την οποία ο ένας δεν επικοινωνεί σωστά με τον άλλον, δεν είναι δυνατή η συνεννόηση, παρότι η γλώσσα είναι κοινή: *άλλα τους λες, άλλα κάνουν πλήρησ ~!*

ασυνεννόητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν μπορεί να συνεννοηθεί: ~ *ομάδα* 2. αυτός με τον οποίο δεν μπορεί να συνεννοηθεί κανείς. — **ασυνεννόητα** ^{επίρρ.}

ασυνέπεια (η) [1888] {ασυνεπειών} 1. το να είναι κανείς ασυνεπής: *δεν έχει δώσει μέχρι τώρα δείγματα ασυνέπειας- είναι πολύ ενσυνείδητος και εντάζει στα καθήκοντα του ΣΥΝ.* συνέπεια 2. (συνεκδ.) κάθε πράξη ή παράλειψη χαρακτηριστική τής παραπάνω ιδιότητας: *αν συγκρίνει κανείς τις προγραμματικές δηλώσεις με το κυβερνητικό έργο, θα εντοπίσει πολλές ~*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. incoherence].

ασυνεπής, -ής, -ές [1846] {ασυνεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **ασυνεπέ-στρος**, -ατός} 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνέπειας, του οποίου τα λόγια και οι πράξεις βρίσκονται σε αντίφαση: ~ *πολιτική πορεία* | *θεωρία* ΣΥΝ. ανακόλουθος, αντιφατικός, αυτοαναρρούμενος ΑΝΤ. συνεπής 2. αυτός που δεν ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις του: ~ *στην τήρηση υποσχέσεων* | *στις οικονομικές του υποχρεώσεις* | *στα ραντεβού του ΑΝΤ.* συνεπής, (οικ.) εντάζει. — **ασυνεπώς** ^{επίρρ.} ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. incoherent].

ασύνετος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύννεσης: ~ *τόλημ* | *δοπάνη* || ~ *οδηγός* ΣΥΝ. απερισκεπτός, επιπόλαιος, άμυαλος, αστόργαστος ΑΝΤ. συνετός, μυαλωμένος, σώφρων. — **ασύνετα** ^{επίρρ.} ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

ασυνεχής, -ής, -ές [μτγν.] {ασυνεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνέχειας, που παρουσιάζει κενά: ~ *προσπάθεια* | *πορεία* ΣΥΝ. διακοπτόμενος, ανακόλουθος ΑΝΤ. συνεχής, αδιάκοπος. — **ασυνεχώς** ^{επίρρ.}, **ασυνέχεια** (η) [1808]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, έχω.

ασυνήθης, -ης, ασυνήθεις [αρχ.] {ασυνήθ-ους | -είς (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που διαφέρει από το συνηθισμένο, το αναμενόμενο, το κοινό: η ~ *δραστηριότητα έξω από το κτήριο κίνησε τις υπονείες τής αστυνομίας* || ~ *περίπτωση* | *καιρικές συνθήκες* | *θέαμα* | *φαινόμενο* ΣΥΝ. ασυνήθιστος, πρωτοφανής, πρωτόγνωρος ΑΝΤ. συνηθής, κοινός, τετριμμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ασυνήθιστος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που διαφέρει από το συνηθισμένο, το κοινό: ~ *ομορφιά* | *φωνή* | *στέδιο* | *όνομα* | *επιστόδιο* | *τύπωμα* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. (λόγ.) ασυνήθης ΑΝΤ. συνηθισμένος, κοινός, τετριμμένος · 2. μη εξοικειωμένος: ήταν ~ *στο μεγάλο κοινό και είχε τρακ* || ~ *στις κακοζίες* ΣΥΝ. ανεξοικειωτός, άμαθος, άπειρος ΑΝΤ. συνηθισμένος, έμπειρος.

ασύντακτος, -η, -ο κ. (καθμ.) **ασύνταχτος** 1. αυτός που βρίσκε-

α- αν- στερητικό				
α-σμπόρευτος, -η, -ο	α-συνάθροιστος, -η, -ο	α-συνόδετος, -η, -ο	α-συνταύτιστος, -η, -ο	α-σύντριπτος, -η, -ο
α-σμπυκτός, -η, -ο	α-σύναχτος, -η, -ο	α-σύνορος, -η, -ο	α-συντέλεστος, -η, -ο	α-συντρόφευτος, -η, -ο
α-σμπυκνωτός, -η, -ο	α-συνθηκολόγητος, -η, -ο	α-σύνοπιστος, -η, -ο	α-συντήρητος, -η, -ο	
α-σμφώνητος, -η, -ο	α-συνίζητος, -η, -ο	α-συνταίριαστος, -η, -ο	α-σύντημος, -η, -ο	
α-σμφώνως, -η, -ο	α-συνέφαστος, -η, -ο	α-συντάρακτος, -η, -ο	α-συντόμευτος, -η, -ο	

ται σε κατάσταση αταξίας: ~ πλήθος ΣΥΝ. ανοργάνωτος, ασυγκρότητος, άτακτος ΑΝΤ. συγκροτημένος 2. αυτός που ακόμη δεν έχει λάβει γραπτή μορφή: ~ έγγραφο ΣΥΝ. άγραφτος ΑΝΤ. συνταξαγμένος, γραμμένος 3. ΓΛΩΣΣ. αυτός που δεν έχει σωστή σύνταξη, που δεν είαι συντακτικά αποδεκτός: ~ κείμενο | φράση | λόγος ΣΥΝ. αντιγραμματικός. — συντακτικά | συντάκτως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά-στερητ. + συντάσσω].

ασυναξία (η) [μτγν.] (ασυναξιών) 1. το να είναι κάτι ασύντακτο ΣΥΝ. σολοικισμός 2. κάθε παραβίαση των κανόνων του συντακτικού: το γραπτό τον ήταν γεμάτο από ~

ασυντόνιστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι εναρμονισμένος, που δεν ακολουθεί τον ίδιο ρυθμό ή τόνο με κάποιον άλλον: ~ δράση | ενέργεια || ~ συσκευή | μουσικό όργανο ΑΝΤ. συντονισμένος. — ασυντόνιστα | ασυντονιστως επίρρ.

ασυρματιστής (ο), ασυρματίστρια (η) (ασυρματιστριών) χειριστής του ασύρματου τηλεγράφου: ο ~ εξέπεμψε σήμα κινδύνου || ~ εμπορικού πλοίου.

ασύρματος (ο) {ασυρμάτ-ου | -ων, -ους} η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση σημάτων μέσω των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων της ατμόσφαιρας, δηλ. χωρίς τη χρήση καλωδίων. [ΕΤΥΜ < ά-στερητ. + σύρμα, απόδ. του αγγλ. wireless, πβ. κ. γερμ. Drahtlose].

ασύρματος, -η, -ο 1. αυτός που δεν συνδέεται με ηλεκτροφόρα σύρματα: (ιδ. στις τηλεπικοινωνίες, για τη μετάδοση σημάτων) αυτός που συντελείται με τη βοήθεια των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων της ατμόσφαιρας και όχι με τη χρήση καλωδίων που μεταφέρουν τα ηλεκτρικά φορτία: ~ επικοινωνία | τηλεγραφία | τηλεφωνία ΑΝΤ. ενσύρματος 2. ασύρματος (ο) βλ. λ.

ασυρματοφόρος, -ος, -ο 1. αυτός που φέρει ασύρματο 2. (ειδικότ.) ασυρματοφόρο (το) το στρατιωτικό όχημα που φέρει ασύρματο.

ασύστατος, -η, -ο αυτός που στερείται υποστάσεως και σοβαρότητας: ο υπουργός κατήγγειλε την εφημερίδα για τα ~ δημοσιεύματα της || ~ φόβος | ισχυρισμός | διάδοση ΣΥΝ. ανυπόστατος, αβάσιμος, αστηρικτος ΑΝΤ. βάσιμος, υπαρκτός, αδιαμφισβήτητος. — ασύστατα | ασυστάτως [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά-στερητ. + συνίσταμαι].

ασύστολος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ντροπής, που δεν περιορίζεται από ηθικούς φραγμούς: χρησιμοποιεί ~ νεύδη εναντίον των αντιπάλων του || ~ δημιουργία | συκοφαντία | εκμετάλλευση ΣΥΝ. αδιάντροπος. — ασύστολα | ασυστόλως [1815] επίρρ. [ΕΤΥΜ < α-στερητ. + συστόλη, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. impudent].

ασυχώρητος, -η, -ο → ασυγχώρητος άσφαριος, -η, -ο [1887] 1. αυτός που δεν έχει σφαίρες: εικονική εκτέλεση με ~ πυρά 2. (μτρ.) ανεπιτυχής, (επιθεση) που δεν πλήττει τελικά τον βαλλόμενο: τα πυρά εναντίον του υπουργού αποδείχθηκαν ~.

ασφάκα (η) (φλοιός η θαμνώδης) είδος θαμνώδους φυτού. [ΕΤΥΜ < α-προθεμ. + μτγν. σφάκος (ό), βλ. λ. σφακελισμός].

ασφάλεια (η) [αρχ.] {-ας κ. (λόγ.) -είας} 1. η κατάσταση στην οποία δεν υπάρχουν κίνδυνοι, όπου αισθάνεται κανείς ότι δεν απειλείται: η ~ της χώρας στηρίζεται σε ένα ισχυρό οπλοστάσιο || παρέχω | εγγυώμαι την ~ κάποιου || φυλακές υψίστης ασφαλείας ΣΥΝ. σιγουριά ΑΝΤ. αβεβαιότητα, ανασφάλεια 2. η αποτροπή κινδύνου ή απειλής, η εξασφάλιση σιγουρίας και βεβαιότητας: του απαγορεύτηκε η είσοδος στη χώρα για λόγους ασφαλείας || πρόσωπο επικίνδυνο για τη δημόσια ~ 3. (η γεν. ασφαλείας ως χαρακτηρισμός) αυτός που εξασφαλίζει σιγουριά, προφυλάσσει από κίνδυνο: απόσταση ~ (μεταξύ των οχημάτων) || ζώνη ~ (στο αυτοκίνητο) || διακόπτης ~ || δικλίδα ~ (βλ. λ. δικλίδα) || καθορίστηκε τιμή ασφαλείας για τα εσπεριδοειδή (που να εξασφαλίζει τους παραγωγούς ή τους καταναλωτές) 4. Συμβούλιο Ασφαλείας όργανο του Ο.Η.Ε. που αποτελείται από ορισμένο αριθμό μονίμων και μη κρατών-μελών και έχει ως αρμοδιότητα τη διατύπωση συστάσεων ή και την επιβολή δυναμικών μέτρων με σκοπό τη διατήρηση της ειρήνης και της διεθνούς έννομης τάξης 5. Σώματα Ασφαλείας (i) τα κρατικά όργανα που είναι επιφορτισμένα με την τήρηση της δημόσιας τάξης (η Αστυνομία, η Πυροσβεστική, το Λιμενικό) (ii) (συνεκδ.) όσοι υπηρετούν στις παραπάνω υπηρεσίες 6. Ασφάλεια (η) (α) η υπηρεσία της Αστυνομίας, η οποία είναι υπεύθυνη για τη διατήρηση της ησυχίας και της δημόσιας τάξης: θα καλέσω την ~ (β) (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία: η ~ βρίσκεται επί της Λεωφόρου Αλεξάνδρας || τον πάνε στην ~ 7. ΗΛΕΚΤΡ. η διάταξη που προκαλεί διακοπή του ηλεκτρικού κυκλώματος, όταν το διαπεράσει ηλεκτρικό ρεύμα υψηλότερης τάσεως από αυτήν που πρέπει, αποτρέποντας πιθανά ατυχήματα: τα φώτα έσβησαν, γιατί έπεσε η ~ || κάρηκε η ~ || αλλάζω την ~ ΣΥΝ. ρελέ(ς) 8. μηχανισμός στην πόρτα του αυτοκινήτου, που εμποδίζει το άνοιγμα από έξω: ηλεκτρονική ~ 9. ο μηχανισμός που ενισχύει την πόρτα αποτρέποντας την παραβίαση της (λ.χ. σύρτης, αλυσίδα, υπάρα κ.ά.): κλειδώνω και βάζω την ~ 10. ο μηχανισμός σε όπλο, που εμποδίζει την εκपुरοκρότηση του · 11. (α) η συμφωνία μεταξύ ασφαλιστικής εταιρείας (ή ασφαλιστή) και πελάτη, με την οποία ο πρώτος εγγυάται στον δεύτερο αποζημίωση σε περίπτωση βλάβης ή ζημίας που καλύπτεται από το συμβόλαιο: ~ πυρός | ατυχημάτων | αυτοκινήτου | κλοπής | ζωής (για την οικονομική ενίσχυση προσώπου που ορίζει ο συμβαλλόμενος σε περίπτωση θανάτου του) (β) (συνεκδ.) η ίδια η ασφαλιστική εταιρεία: ποια ~ έχεις; (γ) το ποσό απο-

ζημίωσης που προβλέπεται από την ασφάλεια: η ~ ανέρχεται σε 2.000.000 δρχ. 12. η ασφάλιση, κυρ. ως ιατροφαρμακευτική περιθαλψη: -Τι ~ έχεις; -Ι.Κ.Α.

[ΕΤΥΜ αρχ. < ασφαλής (βλ. λ.). Πολλές σύγχρονες σημ. και φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. ασφαλεία ζωής | πυρός | κλοπής (πβ. αγγλ. life | fire | theft insurance), Συμβούλιο Ασφαλείας (< αγγλ. Security Council), Σώματα Ασφαλείας (< αγγλ. Public Security Forces), δημόσια ασφάλεια (πβ. αγγλ. public security), οδική ασφάλεια (πβ. γαλλ. sécurité routière), ηλεκτρική ασφάλεια (πβ. αγγλ. electric fuse), κλειδαριά ασφαλείας (< αγγλ. safety lock) κ.ά.].

ασφαλειομεσίτης (ο) (ασφαλειομεσιτών), ασφαλειομεστρια (η) {ασφαλειομεστιριών} πρόσωπο που μεσολαβεί μεταξύ του ασφαλιστή ή πρακτόρων του και των ασφαλισμένων.

ασφαλής, -ής, -ές {ασφαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή) -ατος} 1. (παθ.) αυτός που δεν βρίσκεται σε κίνδυνο: μόνον όταν μπήκα στο σπίτι, ένιωσα ~ από την καταιγίδα ΑΝΤ. ανασφαλής, επισφαλής, ευάλωτος: φρ. εκ του ασφαλούς χωρίς κίνδυνο, από θέση που δεν ενέχει κινδύνους: έχει εξασφαλίσει τη θέση του, γ' αυτό μπορεί και μιλά ~ 2. (ενεργ.) αυτός που δεν ενέχει κινδύνους, δεν εκθέτει κάποιον σε κίνδυνο: ~ τοποθέτηση χρημάτων | επιχείρηση | επένδυση | μετακίνηση | λιμάνι | σημείο ΣΥΝ. ακίνδυνος, βέβαιος, σίγουρος ΑΝΤ. επικίνδυνος 3. (ειδικότ.) αξιόπιστος, έγκυρος, ακριβής: δεν μπορώ να σας αποκαλύψω τις πηγές μου, ωστόσο σας διαβεβαιώ ότι είναι ασφαλείς || ~ πληροφορίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. ειλικρινής, -ής, -ης, -ές. [ΕΤΥΜ αρχ.> αρχική σημ. «αυτός που δεν σφάλει», < α-στερητ. + -σφαλής < θ. σφαλ-, από όπου και παθ. αόρ. β' ε-σφάλ-ην, ρ. σφάλω. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ασφαλής - επισφαλής, ασφαλίω - διασφαλίζω - εξασφαλίζω, σφαλίζω - σφαλ(ν)ώ. Όλη η σειρά των λέξεων ανάγεται ετυμολογικά στο αρχ. σφάλω | σφάλωμαι (από το θέμα σφαλ- που έχουμε στο ε-σφάλ-ην, σφάλ-μα κ.τ.ό.): α-σφαλής (< α-στερητικό + σφάλω) είναι «αυτός που δεν σφάλει, που είναι βέβαιος, σταθερός», ενώ επι-σφαλής (επί + σφάλω) είναι «ο επιρρηπής σε σφάλματα, ο αβέβαιος, ο ανασφαλής». Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες. Από το ασφαλής πλάστηκε το ρ. ασφαλί-ζω και, με επιτακτική μορφή («ασφαλίζω πλήρως»), τα σύνθετα ρήματα δι-ασφαλίζω (στην Αρχαία ήταν δι-ασφαλίζομαι) και εξ-ασφαλίζω (επίσης αρχ. εξ-ασφαλίζομαι). Από το ασφαλί-ζω (τη θύρα), με σύγηση του αρχικού άτονου α-, προήλθε το σφαλίζω «κλείνω καλά την πόρτα, την ασφαλίζω», το οποίο σχημάτισε και ενεστώτα σε -ώ, δηλ. σφαλώ (επειδή ο άδριστος σε -ισα συνέπιπτε φωνητικά με τον άδριστο σε -ησα: σφάλισα — κίνησα, σχηματίστηκε και σφαλώ όπως κινώ) ' επίσης, κατά το θρήνησα - θρήνώ, κίνησα - κινώ σχηματίστηκε και τύπος ενεστώτα σε -νώ: σφαλνώ παράλληλα προς το σφαλώ.

αασφαΚίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ασφάλισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (σπάν.) εξασφαλίζω (βλ. λ.) 2. (ειδικότ.) βάζω την ασφάλεια (σε όπλο, πόρτα, οποιονδήποτε μηχανισμό) (βλ. λ., σημ. 5, 6, 7) ΣΥΝ. κλειδώνω ΑΝΤ. απασφαλίζω 3. συνάπτω είτε ως συμβαλλόμενος είτε ως ασφαλιστής συμβόλαιο, το οποίο αποζημιώνει τον συμβαλλόμενο ή τον δικαιούχο στην περίπτωση του προβλεπόμενου ατυχήματος: ασφάλισε το αυτοκίνητο του για δύο εκατομμύρια δραχμές σε περίπτωση κλοπής 4. (μειοπαθ. ασφαλίζομαι) (α) συνάπτω ως εργαζόμενος υποχρεωτική σύμβαση (βλ. λ. δημόσιο φορέα ή προαιρετικά με ιδιωτικό, ο οποίος προσφέρει ιατροφαρμακευτική κάλυψη, αποζημίωση σε περίπτωση ατυχήματος και συνταξιοδότηση: ~ στο Ι.Κ.Α. || οι ασφαλισμένοι του | στο Τ.Ε.Β.Ε. (β) κάνω ασφάλεια ζωής. ΣΧΟΛΙΟ λ. ασφαλής.

ασφάλιστη (η) [μεσν.] (-ης κ. -ίσεως | -ίσει, -ίσεων) 1. η σύμβαση συμβολαίου, το οποίο αποζημιώνει τον συμβαλλόμενο τον δικαιούχο στην περίπτωση του προβλεπόμενου δυσάρεστου περιστατικού: ~ πυρός | ζωής | ατυχημάτων | κατά της κλοπής | αστικής ευθινης || ιδιωτική ~ 2. η μέριμνα της πολιτείας, η οποία καλύπτει υπό όρους τους πολίτες σε θέματα υγείας, ατυχημάτων και συνταξιοδότησης: κοινωνική | καθολική | αγροτική ~ || ο θεσμός της υποχρεωτικής ασφαλίσεως των εργαζομένων || χρηματοδότηση ασφαλίσεων || Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (συντομ. Ι.Κ.Α.).

ασφαλιστήριο (το) [1894] {ασφαλιστηρί-ου | -ων} το συμβόλαιο ασφαλίσεως: ανανέωση ασφαλιστηρίου.

ασφαλιστήριος, -α, -ο 1. αυτός με τον οποίο γίνεται η ασφάλιση (βλ. λ.): ~ προμήθεια 2. ασφαλιστήριο (το) βλ. λ.

ασφαλιστής (ο) [1817], ασφαλίστρια (η) (ασφαλιστριών) επαγγελματίας που συνάπτει ασφαλιστικά συμβόλαια (ασφάλειες) για λογαριασμό του ίδιου ή της εταιρείας του. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. assureur].

ασφαλιστικός, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που έχει ως προορισμό να ασφαλίσει, να προφυλάσσει από κινδύνους: ~ μηχανισμός | δικλίδα (βλ. λ. δικλίδα) 2. αυτός που σχετίζεται με την ασφάλιση: ~ κίνδυνος | Δίκαιο | σύστημα- φρ. (α) ασφαλιστική εταιρεία η επιχείρηση που αναλαμβάνει την ασφάλιση περιουσιακών στοιχείων ή της ζωής του ασφαλιζόμενου (β) ασφαλιστικός οργανισμός ο κρατικός οργανισμός που μεριμνά για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τη συνταξιοδότηση των εργαζομένων που έχουν ασφαλιστεί σε αυτόν · 3. ΝΟΜ. ασφαλιστικά μέτρα μέτρα προσωρινής δικαστικής προστασίας τα οποία συνίστανται είτε στην εξασφάλιση της μελλοντικής ανα-

α- αν- στερητικό α- συρρίκνωτος, -η, -ο α- συσσώστατος, -η, -ο α-συσκόπιτος, -η, -ο	α-αυσιπέρωτος, -η, -ο α-αυσιώρευτος, -η, -ο α-αυσιχέπιτος, -η, -ο	α-αυσιναστος, -η, -ο α-αυσιχατος, -η, -ο ά-σφιχτος, -η, -ο	α-σφυγγαριστος, -η, -ο α-σφυούγιιστος, -η, -ο α-σφυρηλάπιτος, -η, -ο	α-σφυροκοπιτος, -η, -ο α-σχεδιαστος, -η, -ο
--	---	--	--	--

νέα | ειδήσεις | προαισθήματα | προηγούμενο | διάθεση | υγεία | τέλος | θέση | στιγμή || το άσχημο είναι πως τον είδαν να αντιγράφει ANT. καλός. — (υποκ.) ασχημούλης, -α, -ικο, **ασχημούτσικος**, -η/-ια, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. όμορφος.

[ETYM. μτρν. < αρχ. άσχημον (από το ουδ. το άσχημον) < ά- στερητ. + -σχημων < σχήμα. Από τη σημ. τής ελλεινέως σχήματος, η λ. χαρακτηρίσε και εκείνον που δεν έχει ωραία μορφή (πβ. επίσης ά-μορφος, δύσ-μορφος) και εμφάνιση. Τόσο στην Ελλην. όσο και σ' ξέν. γλώσσες οι λ. που εκφράζουν την έννοια άσχημος έχουν σχηματιστεί μ' στ' ρητικά προθήματα προ των λ. που δηλώνουν μορφή, εμφάνιση πβ. αρχ. δύσ-ειδής (< δύσ- + είδος), λατ. deformis (< de- + forma «μορφή»), ιταλ. deforme, λιθ. negraius (< ne- + graius «ωραίος»), γερμ. unschön κ.ά.].

ασχολία (η) | ασχολιών | το να ασχολείται κανείς με κάτι (συν'κδ.) το αντικ'ίμνο μ' το οποίο ασχολ'ίται καν'ίς: επαγγελματική | κύρια | μόνημ | γεωργική ~ || ευχάριστη | προσφιλή | εποικοδομητική | καθημερινή ~ || βρισκό ~ ΣΥΝ. νασχόληση. ΣΧΟΛΙΟ λ. απασχολώ.

[ETYM. αρχ. < ασχολος < ά- στερητ. + σχολή «αργία, απραξία»].

ασχολιάστος, -η, -ο [1761] 1. αυτός για τον οποίο δεν έχει γίνει σχόλιο, σχολιάστος: αφήσε την πληροφορία ~ ANT. σχολιασμένος. 2. φιλόλ. αυτός που δεν έχει ερμηνευθεί φιλολογικώς με επεξηγηματικά σχόλια: ~ κείμενα | συγγραφείς ANT. σχολιασμένος.

ασχολούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ασχολείται... | ασχολήθηκα} (+με) αφιερώνω ενεργά το ενδιαφέρον μου (σε κάτι), περνώ την ώρα μου (με κάτι): η διάσκεψη ασχολήθηκε με το Κυπριακό || ασχολείται με το εμπόριο || ~ σφαιρά | συστηματικά | επαγγελματικά | επίμονα με κάτι ΣΥΝ. ενασχολούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. απασχολώ, αποθετικός. [ETYM. < αρχ. ασχολούμαι (-έο-) < ασχολος < ά- στερητ. + σχολή «αργία, απραξία». Η χρήση του ρ. απαντά από τον Αριστοτέλη και έπειτα, αφού οι κλασικοί συγγραφείς προτιμούσαν τις εκφράσεις άσχο-λός εΐμι (+ διά, περί, προς κ.ά.), διατρίβω (+ περί τι), επιτρίδευω | -ομαι κ.ά.].

άσωματος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει κορμό ΦΡ. **άσώματος κεφαλή** (ζωντανό ανθρώπινο κεφάλι χωρίς σώμα (ειρων. για θαυματοποιούς των τσίρκων που -με διάφορα τρικ- παρουσιάζουν τέτοια υπερφυσικά φαινόμενα) 2. αυτός που δεν έχει υλική υπόσταση: οι άγιοι ~ || ~ παρουσία ΣΥΝ. άυλος, πνευματικός.

Άσωπός (ο) 1. ποταμός της Α. Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τον Ελικώνα, διαρρέει τον νομό Βοιωτίας και εκβάλλει στον Ευβοϊκό Κόλπο 2. μικρός ποταμός της Β. Πελοποννήσου, που εκβάλλει στον Κορινθιακό Κόλπο.

[ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, αβεβ. ετύμου, προελλην. αρχής, που εμφανίζει το επίθημα -ωπός (πβ. κ. Ταυρ-ωπός, Ωρ-ωπός). Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. ανάγεται σε πελασγ. τ. ασις «άλις, λάσπη»].

άσωστος', -η, -ο αυτός που δεν τελειώνει ~ συζήτηση | φλωαρία ΣΥΝ. ατελειώτος. [ETYM. < α- στερητ. + θ. σωσ- (ρ. σώνω) + παραρ. επίθημα -τος].

άσωστος', -η, -ο [μτρν.] αυτός που δεν μπορεί να σωθεί, να γλυτώσει. άσωτος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έκλυση ηθών και έλλειψη μέτρου στον τρόπο ζωής: ~ νέος | βίος ΣΥΝ. αχαλίνωτος, έκλυτος, ακόλαστος, ANT. μετρημένος, σεμνός, εγκρατής· ΦΡ. (α) **άσωτος υιός** (ειρων.) ο νέος που διαγιγέ έκλυτο βίο σπαταλώντας την περιουσία του και αγνοώντας την οικογένεια του και τους κανόνες της κοινωνίας (β) **η επιστροφή του άσώτου** για πρόσωπο που επανήλθε στον πρότερο έντιμο βίο ή που αποφάσισε να ζήσει έντιμα. — άσωτα επίρρ., άσωτία (η) [αρχ.], άσωτεΐω ρ. [μτρν.]. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν είναι δυνατόν να σωθεί» (πβ. ο υιός της απωλείας), < ά- στερητ. + -σωτος (ρηματικό επίθ.) < σώζω. Η σημ. «έκλυτος, διεσθαρμένος» είναι μτρν. Οι φρ. άσωτος υιός και επιστροφή του άσώτου οφείλονται στην ομώνυμη παραβολή του Ιησού Χριστού (Κ.Δ. Λουκ. 15, 11-32), όπου όμως δεν χρησιμοποιείται το επίθ. άσωτος, αλλά το επίρρ. άσωτως: και εκεί διεσκόρπισεν την οβσίαν αυτού ζών άσώτως (15,13)].

Α/Τ ΣΤΡΑΤ. αντιτορπιλικός: ~ σκάφος.

άτα (η) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) η βόλτα: πάμε ~;

[ETYM. Λ. τής παιδικής γλώσσας, ίσως κατά το στρατό].

Α.Τ.Α. (η) Αυτόματη Τιμαριθμηκή Αναπροσαρμογή.

αταβάνωτος, -η, -ο (για το εσωτερικό κτίσματος) αυτός που δεν έχει ταβάνι, οροφή.

αταβισμός (ο) 1. ΒΙΟΛ. η εμφάνιση σε απόγονο ιδιοτήτων που δεν εμφανίστηκαν για δύο ή τρεις γενεές και προέρχονται από απότερους προγόνους 2. η μίμηση αρνητικών συμπεριφορών των προγόνων. — αταβιστικός, -η, -ό, αταβιστικά επίρρ.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. atavisme < λατ. atavus «προπάππος, πρόγονος»].

αταΐριαστος, -η, -ο [μεσν.] κ. αταΐριαχτος 1. αυτός που δεν μπορεί να συνδυαστεί, να ταιριάζει: ~ χρώματα ΣΥΝ. παράταιρος ANT. ταιριαστός 2. αυτός που δεν είναι ταιριασμένος, δεν συμφωνεί, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αρμονίας: ~ γάμος | ζευγάρι 3. αυτός που δεν αρμόζει στην κατάσταση: ~ λόγια | φέροισμο | διαγωγή ΣΥΝ. ανάρμοστος, ακατάλληλος ANT. κατάλληλος. — αταΐριαστα επίρρ.

αταΐστος, -η, -ο αυτός στον οποίο δεν έδωσαν τροφή, δεν τον έχουν τάσει: ~ ζωντανά | μωρά ΣΥΝ. νηστικός ANT. ταισμένος, φαγωμένος, ατάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1.ΜΟΥΣ. υπόδειξη που σημαίνει ότι το επό-

μενο κομμάτι αρχίζει χωρίς να μεσολαβεί κενό και, επομένως, ο μουσικός πρέπει να βρίσκεται σε κατάσταση ετοιμότητας · 2. (στο θέατρο) μεμονωμένη φράση ηθοποιού σε στιχομυθία: ο ρόλος του είναι εντελώς άσμηματος λέει μόνο μία - || γνώση - 3. (κατ' επέκτ.) η μεμονωμένη φράση ή η φράση που έρχεται ως άμεση (ετοιμολογική και συνήθ. ειρωνική) απάντηση στα λεγόμενα άλλου: πετυχημένη ~ ΦΡ. **ατάκα κι επί τόπου** αμέσως και επιτακτικά: «το τα 'πα του ανθρώπου | ~» (λαϊκ. τραγ.).

[ETYM. < ιταλ. attaccca, προστ. του ρ. attaccare «συνάπτο, κολλώ» (πβ. γαλλ. attacher < δημώδ. λατ. »staccare < φρανκ. stakkōn)].

άτακτος, -η, -ο κ. (καθμ.) άταχτος 1. αυτός που του λείπει η τάξη, η οργάνωση: **τρέπομαι σε ~ φυγή** || - **στράτευμα** ΣΥΝ. ανοργάνωτος ANT. τακτικός · 2. (συνήθ. για παιδιά) αυτός που δεν υπακούει, δεν πειθαρχεί: ~ μαθητής | **γατάκι** | **σκυλάκι** ΣΥΝ. απειθαρχητος, ανυπάκουος ANT. υπάκουος, ήσυχος, πειθαρχημένος 3. αυτός που συλημυορδίζει. — (υποκ.) ατακούλης, -α, -ικο. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + τάσσω] -ττω «σχηματίζω, τακτοποιώ»].

ατακτώ κ. ατακτώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ατακτείς... | ατάκτησα} 1. είμαι απειθαρχος: τον τιμώρησα γιατί **ατάκτησε** ΣΥΝ. κάνω αταξίες, απειθαρχώ ANT. είμαι ήσυχος, υπακούω, πειθαρχώ 2. (μτρ.) παραβαίνω κοινωνικές συμβάσεις: όταν **λείπει η γυναικα** σου, **ατακτεί λιγάκι**. ατάκτως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) χωρίς τάξη, οργάνωση, πειθαρχία: **υποχώρησαν** ~ ΦΡ. **λίθοι, πλίνθοι και κέραμα άτακτως ερριμμένα** βλ. λ. λίθος. Επίσης (καθμ.) άτακτα κ. άταχτα.

αταλάντετος, -η, -ο [μτρν.] (κυρ. μτρ.) αυτός που δεν μετακινείται από τη θέση του: ~ στάση | **πολιτική** ΣΥΝ. αμετακίνητος, ακλόνητος ANT. ταλαντευόμενος, ασταθής. — αταλάντευτα | αταλάντευτος επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αδιαπραγματέυτος.

Αταλάντη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Σχονιέως ή του Ιασίου και τής Κλυμένης, διακρινόταν για την ταχύτητα της και την αγάπη της για το κνήγη· έλαβε μέρος στο κνήγη του Καλυδωνίου κάπρου και στην Αργοναυτική Εκστρατεία 2. δήμος του νομού Φθιώτιδας. [ETYM. αρχ. κυρ. όν., θηλ. του επιθ. ατάλαντος «ασβαρής, παρόμοιος» < ά- αθροιστ. + τάλαντον «μονάδα συναλλαγής, βάρους»].

ατάλαντος, -η, -ο αυτός που δεν είναι προικισμένος με ταλέντο, ίδιος καλλιτεχνικό: ~ μουσικός | ποιητής | ζωγράφος ΣΥΝ. απροϊκί-στος ANT. ταλαντούχος, προικισμένος.

[ETYM. < α- στερητ. + τάλαντο, άσχετο προς το αρχ. ατάλαντος «ασβαρής, όμοιος» (< ά- αθροιστ. + τάλαντο ντο ν «μονάδα συναλλαγής»)].

αταξία (η) {αταξιών} 1. η έλλειψη τάξης: πάνω στο γραφείο του επικρατούσε **μεγάλη** ~ || στο πλήθος **βασίλευε** ~ ΣΥΝ. ακαταστασία, ανακατωσούρα, αναταραχή, αναστάτωση ANT. τάξη 2. (συνεκδ.) η πράξη που παραβιάζει την τάξη: **πρόσεχε τον μικρό, γιατί είναι πολύ ζωηρός** - κάνει όλο αταξίες ΣΥΝ. παρεκτροπή, παράπτωμα 3. το συλημυορδισμα, ερωτική παρεκτροπή · 4. ΙΑΤΡ. (**κνητήρια**) **αταξία** η αδυναμία να ελέγχει κανείς τις εκούσιες μυϊκές κινήσεις του, που οφείλεται σε νευρολογικές διαταραχές. [ETYM. αρχ. < άτακτος, ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από νεολογ. ataxia].

αταξικός, -ή, -ό αυτός που δεν διακρίνεται σε κοινωνικές τάξεις: ~ κοινωνία (η κοινωνία χωρίς τάξεις που προβλέπεται από την κομουνιστική θεωρία ότι θα επικρατήσει στην ανθρωπότητα στο τελικό στάδιο τής ιστορικής της εξέλιξης) ANT. ταξικός. — αταξικά επίρρ. * ΣΧΟΛΙΟ λ.-Κός

[ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ataxique].

αταξικός, **αβάσιμος**, **αδόκιμος**, αφύσικος, ακαταλαβίστικος. Τα επίθετα σε -ικός και -ιμος δεν σχηματίζουν κανονικούς αρνητικό τ. με το στερητικό α-: γενικός - μη γενικός, όχι *αγενικός, **βασικός** - μη βασικός, όχι *αβασικός κ.τ.ό., **υπολογισμός** - μη υπολογισμός, όχι *ανυπολογισμός αλλά **αν-υπολόγιστος**, **εορτάσιμος** - μη εορτάσιμος, όχι *ανεορτάσιμος αλλά **αν-εορτάστος** κ.τ.ό. Άλλως έχει το θέμα με τα ατονικούς, αφασικούς, αναμικούς κ.τ.ό., που περνούν μέσα από τα ατονία - ατονικός, **αφασία** - **αφασικός**, **αναμία** - **αναμικός**, αποτελώντας είδος παραγώνων και όχι αρνητικό τύπο επιθέτων σε -ικός. Σύμφωνα με αυτά, το αταξικός ως αρνητικό του ταξικός δεν είναι ορθά σχηματισμένο, αλλά έχει επιβληθεί από τη χρήση. Ομοίως, το αρνητικό του φυσικός δεν μπορεί να είναι ♦αφύσικος, ωστόσο στην απλούστερη γλώσσα σχηματίστηκε -και επικράτησε- τύπος αφύσικος. Το ίδιο ισχύει και για το ακαταλαβίστικος (βλ.λ.). Ως προς το **αβάσιμος** ως αντίθετο του **βάσιμος** και το **αδόκιμος** ως αντίθετο του **δόκιμος**, από παλιά παρατηρήθηκε ότι δεν έχουν σχηματιστεί ορθώς (το επισήμανε ο λεξικογράφος Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος), ωστόσο και αυτά καθιερώθηκαν από τη χρήση, πράγμα που δεν συνέβη με τα αρχαία **ανόστιμος** και **αχρήσιμος**. Άλλες καταχρηστικές χρήσεις στερητικών σε -ιμος είναι **αγνώσιμος** (μη γόνιμος, άγονος) παρά το γόνιμος, αγνώριμος (μη γνώριμος, άγνωστος) παρά το γνώριμος κ.ά.

αταραξία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απουσία ψυχικής ταραχής, συγκινήσεων, έντονων συναισθημάτων: **εσωτερική** | **ολύμπια** - ΣΥΝ. **απάθεια**, ασυγκίνησια, ηρεμία, ψυχραιμία.

ατάραχος, -η, -ο αυτός που δεν φανερώνει συγκίνηση, που δεν έχει αναστατωθεί: **παρά τα βαριά λόγια του συνομιλητή του, καθόταν και τον άκουγε** ~ || **φαινομενικά** - ΣΥΝ. **απαθής**, ασυγκίνητος, ήρεμος ANT.

α- | αν- στερητικό α-
α-σφρόνιστος, -η, -ο ο-
α-τακτοποιήτος, -η, -ο
α-ταλαίπωρητος, -η, -ο
α-ταξιδευτος, -η, -ο

α-ταξινόμητος, -η, -ο
α-ταπεινώτος, -η, -ο
α-ταρχίευτος, -η, -ο
α-τεκμηρίωτος, -η, -ο

α-τελειοποίητος, -η, -ο
α-τέλεστος, -η, -ο α-
τελινότιος, -η, -ο α-
τεμάχιος, -η, -ο

α-τέντωτος, -η, -ο α-
τερμάπιστος, -η, -ο
α-τηγάνιστος, -η, -ο
α-τήρητος, -η, -ο

α-τιθάσσετος, -η, -ο

ταραγμένος. — ατάραχα επίρρ. [ΕΤΥΜ.

αρχ. < ά- στερητ. + ταραχή].

ατασθαλία (η) {ατασθαλιών} **1.** η έλλειψη τάξης **2.** η παραβίαση τής ηθικής τάξης, του καθήκοντος: *οικονομικές* — ΣΥΝ. παρεκτροπή. — **ατάσθαλος**, -η, -ο [αρχ.], **ατάσθαλα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ αρχ. < ατάσθαλος, αβεβ. ετύμου, ίσως < φρ. άτας θάλλον «αυτός που προκαλεί άφρονες συμφορές», όπου το άτας αποτελεί αιτ. πληθ. τού ουσ. άτη «συμφορά»].

αταύτιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να ταυτιστεί με κάποιον ή κάτι, αυτός που δεν ξέρουμε ποιος ή τι 'ναι: στο *ανάγλυφο εικονίζεται ο Προσειδώνας να έχει στο χέρι ένα ~ Αντικείμενο*, το οποίο προσφέρει στη γυναίκα ΣΥΝ. άγνωστος.

άταφος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ταφεί: ~ νεκρός ΣΥΝ. άθαφτος ΑΝΤ. θαμμένος, ενταφιασμένος.

[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + θ. ταφ-, από όπου και παθ. αόρ. ε-τάφ-ην, ρ. θάτω].

άταχτος, -η, -ο → **άτακτος**

αταχτώ ρ. → ατακτώ

Α.Τ.Ε. (η) Αγροτική Τράπεζα τής Ελλάδος.

άτεγκτος, -η, -ο αυτός που δεν εμφανίζει ελαστικότητα, διαλλακτικότητα: - *στάση | εφαρμογή νόμων | κριτής* ΣΥΝ. άκαμπος, αλόγιστος, αδιάλλακτος, σκληρός ΑΝΤ. διαλλακτικός, ελαστικός, χαλαρός. — **άτεγκτα** | **ατέγκτως** [μτγν.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + τέγγω «δακρύζω, υγραίνω, μαλακώνω» < Ι.Ε. *teṅg- «βρέχω», πβ. λατ. tingo «βρέχω», γαλλ. teindre «βάφω», ισπ. tenir, ιταλ. tingere, γερμ. Tinte «μελάνη» κ.ά.].

ατείχιστος, -η, -ο αυτός που δεν προστατεύεται από τείχος: ~ πόλη ΣΥΝ. ανώριστος ΑΝΤ. τειχιμένος, οχυρός.

ατέκμαρτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί βάσει λογικών συλλογισμών ΣΥΝ. άγνωστος, άδηλος ΑΝΤ. τεκμαρτός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + τεκμαίρομαι «ταξινομώ, υπολογίζω»].

άτεκνος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει παιδιά: ~ *ζηνάρι*. — **ατεκνία** (η) [αρχ.].

ατέλεια (η) [αρχ.] {ατελειών} **1.** η έλλειψη τελειότητας: η ~ είναι μέσα στην *ανθρώπινη φύση* ΣΥΝ. έλλειψη ΑΝΤ. τελειότητα, αρτιότητα, πληρότητα **2.** (συνεκδ.) το ελάττωμα: *σωματική | πνευματική* ~ || ~ τής φύσης || ~ ενός καλλιτεχνικού έργου · **3.** η απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής τελών, δασμών, φόρων: *χαρηγώ | αίρω την ~* || ~ *χάρτου* (οικονομική διευκόλυνση που δικαιούνται οι εφημερίδες στην τιμή τού χαρτιού).

ατέλειωτος, -η, -ο [αρχ.] κ. **ατέλειωτος** [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει τέλος, *πέρας: η πρώτη μέρα στη δουλειά τής φάνικε* ~ ΣΥΝ. απεριόριστος, άπειρος ΑΝΤ. περιορισμένος, πεπερασμένος **2.** αυτός που φαίνεται να μην έχει τέλος, που έχει πολύ μεγάλη διάρκεια: ~ *ώρες | ταξίδια | γλέντι | περιπέτειες | εριάλτης* || ~ *σκιάες | ανθρωποθάλασσα* **3.** (αργκό για πρόσ.) ανεξάντλητος (στον έρωτα, σε ενεργητικότητα, σε χιούμορ κ.ά.) **4.** αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί, που έχει μείνει στη μέση: *άφησε τις σπουδές τής ~* || ~ *οικοδομή* ΣΥΝ. ημιτέλης, μισοτελειωμένος ΑΝΤ. ολοκληρωμένος. — **ατέλειωτα** | **ατέλειωτα** επίρρ.

ατελέσφορος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να φέρει αποτέλεσμα: *ανεπίτευξη η προσπάθεια, αλλά ~* || ~ *μέτρα | φάρμακο* ΣΥΝ.

ανασυτελεσματικός, μάταιος, άσκοπος ΑΝΤ. αποτελεσματικός, λυσιτελής. Επίσης **ατελέσφορος**, -η, -ο. — **ατελέσφορα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ά- στερητ. + τελεσφόρος, βλ. λ. τελεσφορώ].

ατελεύτητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει τέλος, *πέρας: ~ διαζήτισμοι | συζητήσεις | δηγήσεις | αγωνία | σειρά* ΣΥΝ. ατελείωτος ΑΝΤ. πεπερασμένος. Επίσης **ατέλευτος** [αρχ.]. — **ατελεύτητα** επίρρ. [ΕΤΥΜ; αρχ. < ά- στερητ. + τελευτώ < τελευτή].

ατελής, -ής, -ές {ατελ-ούς} -εις (ουδ. -ή) - ατελέστ-ερος, -ατός} **1.** αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί: ~ *μόρφωση* **2.** αυτός που παρουσιάζει ελαττώματα, που δεν είναι τέλειος: ~ *οργάνωση τής δημόσιας ζωής* || ~ *ερμηνεία* · **3.** ΜΑΘ. ατελής **διαίρεση** η διαίρεση μεταξύ δύο αριθμών που αφήνει υπόλοιπο, λ.χ. 7:2 · **4.** αυτός που δεν επιβαρύνεται με τέλη, δασμούς, φόρους: ~ *εγγραφή | εισαγωγή*. — **ατελώς** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανολοκληρωτος», < ά- στερητ. + -τελής < τέλος. Η σημ. «αφορολόγητος» είναι ήδη αρχ.].

ατελιέ (το) {άκλ.} το καλλιτεχνικό εργαστήριο: ~ *ζωγράφου | γλύπτη | γραφίστα | φωτογράφου | υψηλής ραπτικής | εκδοτικού οίκου*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. atelier < αρχ. γαλλ. astelle < δημόδ. λατ. astula «κομμάτι ξύλου» < assula, υτοκ. τού λατ. assis «σανίδα». Η λ. δήλωνε αρχικά το υλικό στο οποίο ζωγράφιζε ο καλλιτέχνης].

α τέμπο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), δηλώνει την επάνοδο στο αρχικό τέμπο, μετά από επιτάχυνση (ατσελεράντο, βλ. λ.), επιβράδυνση (ριτεντό ή ριταρντάντο, βλ. λ.), ή και αλλαγή τού τέμπο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. a tempo].

ατενής, -ής, -ές {ατεν-ούς} -εις (ουδ. -ή)} (βλέμμα) προσηλωμένο σε σταθερό σημείο ΣΥΝ. (καθμ.) καρφωμένος. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «τενωμένος», < ά- αθροιστ. + -τενής < τένω. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι το αρχικό ά- αποτελεί συνεσταύμ. βαθμ. (*η-) τής προθ. εν].

ατενίζω ρ. μετβ. {ατένισα} προσηλώνω το βλέμμα μου, την προσοχή μου σε (κάποιον/κάτι): ~ *τον ορανό* || (μτφ.) ~ *το μέλλον με αισιοδοξία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **βλέπω**. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ατενής]. **ατενώς** επίρρ. [αρχ.] **1.** με το βλέμμα προσηλωμένο ΣΥΝ. ασκαρδαμ-κτι **2.** (στρατιωτικό, γυμναστικό παράγγελμα) για επάνοδο σε στάση προσοχής με το βλέμμα προσηλωμένο ευθεία μπροστά. **ατέρμων**, -ων, -ον {ατέρμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός

που δεν έχει τέλος: ~ *διαπραγματεύσεις | συζητήσεις | διενέξεις* ΣΥΝ. ατελείωτος, απέραντος- ΦΡ. (α) **ατέρμων (κοχλίας)** κοχλίας που μεταδίδει συνεχή περιστροφική κίνηση σε ό,τι εφάπτεται σε αυτό, συ-νήθ. σε οδοντωτό τροχό (β) **ατέρμωνη κασέτα** που όταν τελειώσουν τα τραγούδια της, ξαναρχίζει από την αρχή. Επίσης **ατέρμωνας**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ < αρχ. ατέρμων < ά- στερητ. + τέρμα].

ατέρμων ή ατέρμωνας: ο τ. **ατέρμωνας** είναι παρεκκλίνουσα χρήση τού ατέρμων «χωρίς τέλος, χωρίς όρια, ατελείωτος». Πολύ συχνά χρησιμοποιείται ο λογότερος τ. ατέρμων για το αρσενικό και το θηλυκό: ο *ατέρμων πόλεμος, η ατέρμων ευτυχία*. Τα παλαιά τρι-τόκλιτα ονόματα σε -ων, -ων, -ον μεταπλάστηκαν σε -ας (πβ. ο *ευγνώμων* | *ευγνώμονας* - η *ευγνώμων*). Το *ατέρμων*, όπως και το *μα-κράϊων*, είχαν διαφορετική εξέλιξη και μεταπλάστηκαν σε τύπους σε -ος, -η, -ο (*ατέρμωνας, ατέρμωνη, ατέρμωνας, μακράϊωνος, μακράϊωνη, μακράϊωνος*) με χρήση κυρ. στο θηλυκό: *ατέρμωνη διαδικασία, μακράϊωνη παράδοση*. ο μεταπλάσιμος των παλαιών τριτο-κλίτων ονομάτων σε δευτερόκλιτα σε -ος («κόρακος *κοράκου μάτι*» αντί *κόραξ*) είναι σπάνιος και δεν επέδωσε στη γλώσσα. → -ων, -ων, -ον

άτεχνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι φτιαγμένος με τέχνη ή με τεχνική: - *κατασκευή | στιχούργημα | ποδοσφαιρικός αγώνας* ΣΥΝ. κοκφορτωμένος, άσχημος ΑΝΤ. περίτεχνος. — **άτεχνα** | **ατέχνως** [αρχ.] επίρρ., **ατεχνία** (η) [αρχ.].

ατζαμής (ο) {ατζαμηδες}, (σπάν.) **ατζαμού** (η) {ατζαμούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από αδεξιότητα: ~ *οδηγός* ΣΥΝ. αδέξιος, (λαϊκ.) ατσούμπλος ΑΝΤ. επιδέξιος. — **ατζαμουσόνη** (η), **ατζαμηδικός**, -η, -ια, -ο.

[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «χριστιανός επιστρατευμένος από τους Οθωμανούς- συνεπώς, ανεπαρκώς εκπαιδευμένος και ανεπιτήδειος στον πόλεμο», < τουρκ. aceml].

ατζέμ πλάφι (το) κρέας κοκκινιστό με πλάφι (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. aceml pilav «περισκό πλάφι»].

ατζέντα (η) {ατζ. γεν. πληθ.} **1.** βιβλιαράκι ή ηλεκτρονική συσκευή (ηλεκτρονική ~) που περιλαμβάνει ετήσιο ημερολόγιο, σημειωματάριο και κατάλογο διευθύνσεων και τηλεφώνων: *σημείωσε στην ~ της το τηλέφωνο τού νέου συνεργάτη, καθώς και την επόμενη συνάντηση* **2.** (α) (συνεκδ.) προκαθορισμένος κατάλογος θεμάτων προς συζήτηση: *το τέταρτο χρηματοδοτικό πρωτόκολλο περιλαμβάνεται στην ~ των θεμάτων τής συνόδου κορυφής* ΣΥΝ. ημερήσια διάταξη (β) (γενι-κότ.) το πρόγραμμα (εκδηλώσεων, εργασιών, αγώνων κ.λπ.) συγκεκριμένης ημέρας: η ~ τής *τρίτης αγωνιστικής τού πρωταθλήματος μάσκαε περιλαμβάνει τους εής αγώνες* **3.** (γενικότε.) κάθε κατάλογος πραγμάτων που πρέπει να γίνουν σε καθορισμένο χρόνο: «το πρόγραμμα αυτό παρέχει στους φοιτητές τη δυνατότητα να συνδύσουν την δική τους επιστημονική ~ με την ~ *συναδέλφων τους στις άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες*» (εφημ.) || η ~ τής *επόμενης αγωνιστικής τού πρωταθλήματος*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. agenda < λατ. agenda «πρακτικά, όσα πρέπει να γίνουν», πληθ. ουδ. τού γερουδιακού agendus, p. ago «πράττω»].

ατζέντης (ο) {ατζέντηδες}, ατζέντισσα (η) {ατζ. γεν. πληθ.} ελλ.ν. **πράκτορας**- πρόσωπο που μεσολαβεί για την επίτευξη εμπορικών κυρ. συμφωνιών (ειδικότε. στον καλλιτεχνικό και αθλητικό χώρο) πρόσωπο που έχει αναλάβει την προώθηση των συμφερόντων καλλιτεχνών και αθλητών ΣΥΝ. (καλλιτεχνικός) πράκτορας, μεσολαβητής, μνάτιερ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. agente < λατ. agens, -ntis «πράττων», μτχ. τού ago «άγω, οδηγώ, πράττω»].

ατζιτάτο (το) ΜΟΥΣ. ταραγμένο, ανήσυχος, τρικυμιώδες- ως ερμηνευτική ένδειξη για την εκτέλεση μουσικού κομματιού. [ΕΤΥΜ < ιταλ. agitato < p. agitare < λατ. agito «ταράζω, ανακινώ», άλλος τ. τού ago «άγω»].

Άτη (η) ΜΥΘΟΛ. θεότητα, προσωποποίηση τής πλάνης που βαδίζει πάνω στα κεφάλια των θνητών. [ΕΤΥΜ· αρχ. θεωνόμιο < άτη (βλ. λ.)].

άτη (η) {ατ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ. (στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία) η πνευματική τύφλωση που προκαλούν οι θεοί στον ήρωα τού έπους ή τής τραγωδίας, ώστε να οδηγηθεί μόνος στον καταστροφή: το επακόλουθο τής ύβρεως. [ΕΤΥΜ. αρχ. < άτη < *άΕάτη < p. άάω (< *άΕάω) «καταστρέφω, αμαρτάνω», αγν. ετύμου].

άτηκτος, -η, -ο αυτός που δεν λειώνει ή δεν έχει λειώσει: - *μέταλλο | υλικό* ΣΥΝ. άλειωτος ΑΝΤ. λειωμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ά- στερητ. + ήκω «λείω»].

ατημέλητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει περιποιημένη εμφάνιση: *δεν είναι σωστό να πας έτσι ~ στον γάμο* - θα νομίσουν ότι θέλεις να τους *συναπάρεις* || ~ *εμφάνιση | μαλλιά* ΣΥΝ. απεριποίητος, αφρόντιστος, ακατάστατος ΑΝΤ. περιποιημένος, καλοντυμένος. — **ατημέλητα** επίρρ., **ατημελήσια** [μεσν.] κ. **ατημελήσια** κ. **ατημέλεια** (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + τημέλιό «προσέχω, φροντίζω», αβεβ. ετύμου, πθ. < *τή-μελιός | -μέλι < θ. τη- (πβ. τη-ρω) + παραγ. επίθημα -μέλι (πβ. αρχ. *θυ-μέλι* «θυσιαστήριο», *πι-μέλι* «λίπος») < μέλω «φροντίζω»].

-άτης, -άτισσα- παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** καταγωγή ή εθνικότητα: *Κορε-άτης* - *Κορε-άτισσα*, *Σπαρτι-άτης* - *Σπαρτι-άτισσα*, **2.** ιδιότητα: *χωρι-άτης* - *χωρι-άτισσα*, *πελ-άτης* - *πελ-άτισσα*, *μοιοδε-άτης* - *μοιοδε-άτισσα*. [ΕΤΥΜ αρχ. παραγ. επίθημα (λ.χ. *Σπαρτι-άτης*, *Τεγε-άτης*), το οποίο αρχικώς δήλωνε καταγωγή. Ανάγεται σε Ι.Ε. *ta-, όπως και το

-της | -τής |
ατιδογράφος (ο) [μτγν.] ΦΙΛΟΛ. ο αρχαίος ιστοριογράφος που είχε ως αντικείμενο την ιστορία των Αθηνών. [ΕΤΥΜ₂ μτγν. < ατίθς (βλ. λ.) + γράφω].
Ατίθς (η) {Ατίθδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. κόρη του αυτόχθονος βασιλιά της Αττικής Κραναού, από την οποία πήρε το όνομα της η Αττική. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. κυρ. όν. < 'Αθήναι, με διπλασιασμό του δασέος συμφώνου (*άθθ-) και ανομοίωση (*άθθ-). Βλ. κ. Αττική].
άτι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-λογ.) αρσενικό άλογο που δεν έχει ευνοηγίαι και είναι κατάλληλο για πόλεμο ή ιππασία. *αγέρωχο* ~. [ΕΤΥΜ₂ μεσν. < τουρκ. at «άλογο»].
Α.Τ.Ι.Α. (το) → ούφο
ατίθασος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν είναι εύκολο να δαμιαστεί: ~ ζώο ΣΥΝ. ατίθασετος, αδάμαστος, ανήμερος **ΑΝΤ.** τιθασεμένος, δαμιαμένος, ήμερος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν υπακούει, δεν ακολουθεί την καθιερωμένη τάξη: ~ νιάτα | *συμπεριφορά* | *χαρακτήρας* | *πλάσμα* | *γλώσσα* ΣΥΝ. ανυπάκουος, άγριος, ανυπότακτος, απείθαργος **ΑΝΤ.** υπάκουος, υποταγμένος, πειθαρχικός ~ ατίθασα επίρρ. [ΕΤΥΜ₂ μτγν. < ά- στερητ. + τιθασός «ήμερος». Βλ. κ. *τιθασέω*].
ατιμάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ατιμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** προσβάλλω την υπόληψη (κάποιου), σπιλώνω τη φήμη του: *ατιμάστηκε μπροστά στα μάτια των άλλων* || ~ το σπίτι μου | *τη στολή μου* | *το όνομα της οικογένειας μου* ΣΥΝ. εξευτελίζω, ντροπιάζω, ταπεινώω **ΑΝΤ.** τιμάω **2.** (ειδικότ.) προσβάλλω την τιμή (γυναίκας), διακορεύω, βιάζω. Επίσης (λαϊκ.) ατιμώνω. — **ατιμάση** (η) [1840] κ. **ατιμωσμός** (ο) [μτγν.] κ. **ατιμωσμός** (το), ατιμωστικός, -ή, -ό [1840].
ατιμωτός, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει τιμηθεί **2.** αυτός του οποίου η αξία είναι αδύνατο να υπολογιστεί, ανεκτίμητος: ~ *πετράδι* | *λόγια*.
ατιμία (η) {ατιμιών} **1.** η κατάσταση του να μην έχει κάποιος υπόληψη, να είναι ατιμασμένος: *το σπίτι της* ~ ΣΥΝ. ανυποληψία, αίσιος, ντροπή, ανεπιτήμητα **ΑΝΤ.** τιμή, δόξα **2.** η ιδιότητα του να είναι κανείς άτιμος (βλ. λ.), ανήθικος- ή έλλειψη εντιμότητας ΣΥΝ. ανεπιτήμητα **ΑΝΤ.** εντιμότητα **3.** (συνεκδ.) η πράξη που στερείται τιμιότητας, ηθικής: *οι ~ που έχει κάνει* | *διαπράξει* ΣΥΝ. προστυχία, βρομιά, βρομοδουλειά.
[ΕΤΥΜ₂ αρχ. < άτιμος < ά- στερητ. + τιμή, Η λ. χαρακτηρίζει στον Όμηρο την κατάσταση εξευτελισμού στην οποία περιερχόταν ο πολεμιστής που έδειχνε δειλία ή δεν ανταπέδιδε την προσβολή. Στην αθηναϊκή κοινωνία η λ. προσδιόριζε τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων κάποιου. Στην Κ.Δ. η λ. δήλωσε κυρ. την έλλειψη ή τη στέρηση της θεϊκής εύνοιας (π.χ. Ρωμ. 1, 26: *δια τούτο παρέδωκεν αυτούς ό Θεός εις πάθη ατιμίας...*)].
άτιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εντιμότητας: ~ *πράξη* || (υβριστ.) άτιμε, θα μου το πληρώσεις! ΣΥΝ. αγρείος, αισχρός, επονειδιστός **ΑΝΤ.** έντιμος, τίμιος **2.** αυτός που έχει χάσει την υπόληψη, την τιμή του ΣΥΝ. ανυπόληπτος **ΑΝΤ.** ευπόληπτος **3.** (με θαυμασμό) πονηρός, έξυπνος, ικανός: *βρε τον ~, τι πήγε και σκέφτηκε!* **4.** (ειδικότ.-παλαιότ.) (γυναίκα) που ήρθε σε παράνομη ερωτική επαφή (προγαμία, απατόντας τον σύζυγο της κ.τ.ό.) **ΑΝΤ.** τιμία **5.** (για άνδρα) αυτός τον οποίο απατά ή σύζυγο του. — (υποκ.) **ατιμωλής**, -α, -ικο κ. ατιμωλικός, -η, -ο, άτια επίρρ.
ατιμωρητί επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) χωρίς τιμωρία: *δεν μπορείς να παραβιάσεις τους νόμους* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι.
ατιμωρήτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός στον οποίο δεν έχει επιβληθεί τιμωρία: *οι δράστες του εγκλήματος παραμένουν ατιμωρητοι*. — ατιμωρήτα επίρρ., ατιμωρησία (η) [μεσν.].
ατιμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσβολή της υπολήψεως: *προτίμησε τον θάνατο από την ~ και αυτοκτόνησε*. — ατιμωτικός, -ή, -ό, ατιμωτικ-ά | -ός [1891] επίρρ. [ΕΤΥΜ₂ < αρχ. ατιμωσις < άτιμώ (-άω) < άτιμος].
άτιπλος, -η, -ο [1889] αυτός που δεν έχει τίτλο: ~ *κεφάλαιο* | *ποίημα* ΣΥΝ. ατιτλοφόρητος.
ατλάζι (το) {ατλαζίου} χωρ. πληθ.} λείο, γυαλιστερό ύφασμα από μετάξι καθαρό ή συνυφασμένο με λινό, μαλλί ή βαμβάκι. — ατλαζένιος, -α, -ο, ατλαζένιος, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ₂ μεσν. < αραβ. atlas].
άτλαντας (ο) → Ατλας
Ατλαντίδα (η) μυθικό νησί στον Ατλαντικό Ωκεανό, που, σύμφωνα με διηγήσεις σε διάλογο του Πλάτωνα, καταποντιστηκε μαζί με τους κατοίκους του πριν από χιλιάδες χρόνια (κμύθος της Ατλαντίδας): *η χαμένη* ~.
[ΕΤΥΜ₂ < αρχ. Ατλαντίς, -ίδος (πρωτοαπαντά στη *Θεογονία* 938 του Ησιόδου) < Ατλας]. **Ατλαντική Συμμαχία** (η) → ΝΑΤΟ ατλαντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον Ατλαντικό Ωκεανό. **Ατλαντικός (Ωκεανός)** (ο) ο δεύτερος σε μέγεθος ωκεανός της Γης, ο οποίος χωρίζεται την Αμερική από την Ευρώπη και την Αφρική. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < 'Ατλαντίς, από φρ. όπος *Ατλαντικός πέλραος* (Πλάτων, *Τίμαιος* 24ε) και 'Ατλαντική θάλασσα (Αριστοτέλης, *Περί κόσμου* 392b 22), οι οποίες περιέγραφαν τη μυθική νήσο Ατλαντίδα (βλ. λ.), την οποία οι αρχαίοι τοποθετούσαν μεταξύ της ευρωπαϊκής και της αμερικανικής ηπείρου]. **Ατλας** (ο) {Ατλαν-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. γίγαντας, γιος του Ουρανού και της Γαίας, ο οποίος τιμωρήθηκε από τον Δία να κρατά στους ώμους του τη γήινη σφαίρα **2.** (μετωνυμ.) (α) πρόσωπο με μεγάλη μυϊκή δύναμη, που μπορεί να σηκώνει πολύ μεγάλα βάρη, π.χ. ένας αρσιβαριστής (β) η συλλογή που περιλαμβάνει επί μέρους χάρτες ευρύτερης

περιοχής: παγκόσμιος | *ευρωπαϊκός* ~ (γ) (κατ' επέκτ.) κάθε συλλογή πινάκων, σχεδίων, εικόνων με κοινό θέμα: *ανατομικός* | *διαλεκτικός* ~ **3.** οροσειρά της ΒΑ. Αφρικής που εκτείνεται στο Μαρόκο (Μέγας Ατλας) και στην Αλγερία (Ατλας της Σαχάρας). Επίσης Ατλαντας.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ₂ < αρχ. 'Ατλας, -αντος, όνομα μυθικού γίγαντα, < ά- αθροιστ. + θ. τλο- | τλη-, από όπου και απφρ. *τλή-ναι* «τολμώ» (βλ. κ. *τόλη, τάλαντο*). Το όν. του όρους από το όν. του μυθικού Ατλαντος, ο οποίος συνδέοταν με τη ΒΔ. Αφρική (ιδίως με την περιοχή του σημερινού Γιβραλτάρ). Η σημ. «συλλογή χαρτών» ανάγεται στο 1594, όποτε εκδόθηκε μια τέτοια συλλογή από τον Φλαμανδό G. Mercator, έχοντας στο εξώφυλλο απεικόνιση του μυθικού Ατλαντος].
Α.Τ.Μ. (η) Αυτόματη Ταμειολογιστική Μηχανή: μηχανή σε τράπεζα, από την οποία μπορεί ο πελάτης να κάνει ανάληψη ή κατάθεση χρημάτων με τη χρήση ειδικής κάρτας.
ατμάκατος, -η, -ο [1889] {ατμακάτ-ου | -ων, -ους} το σκάφος που κινείται με ενέργεια από ατμό. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. chaloupe à vapeur].
ατμάμαξα (η) [1840] {ατμαμαξών} η μηχανή που κινείται με ατμό και κινεί το τρένο (συνεκδ.) το ίδιο το τρένο.
ατμήλατος, -η, -ο [1876] (λόγ.) αυτός που κινείται με ενέργεια ατμού: ~ *πλοίο* | *ναυτιλία* ΣΥΝ. ατμοκίνητος.
[ΕΤΥΜ₂ < ατμός + -ήλατος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ελαίνω*].
άτμητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να τεμαχιστεί ή δεν έχει τεμαχιστεί ακόμη ΣΥΝ. αδιάαιρετος **2.** (ειδικότ.) αυτός που είναι τόσο μικρός, ώστε δεν μπορεί να διαιρεθεί, να τεμαχιστεί άλλο. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < ά- στερητ. + *τμητός < τέμνω*].
ατμό- κ. **ατμό-** κ. **ατμ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τον ατμό: *ατμο-μηχανή, ατμό-πλοιο, ατμο-μάξα, ατμό-λουτρο, ατμο-λέβητας*.
[ΕΤΥΜ₂ Α συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *άτμο-ειδής*), που προέρχεται από το αρχ. *ατμός* και απαντά επίσης σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. *ατμο-λέβητας < αγγλ. steam-boiler*]).
ατμοηλεκτρικός, -η, -ό αυτός που παράγει ηλεκτρική ενέργεια με τη δύναμη του ατμού: ~ *σταθμός*.
ατμόπιπτος (ο) [1884] {ατμοπίπ-ου | -ων, -ους} μονάδα μέτρησης της ισχύος των ατμομηχανών. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. cheval-vapeur].
ατμοκίνητος, -η, -ο [1825] αυτός που κινείται με ατμό: ~ *σιδηρόδρομος* | *πλοίο* ΣΥΝ. ατμήλατος.
ατμολέβητας (ο) [1858] {ατμολεβητών} ο λέβητας μέσα στον οποίο παράγεται ο ατμός που προορίζεται για κινητήρια ενέργεια, το καζάνι της μηχανής. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steam-boiler].
ατμόλουτρο (το) [1876] **1.** το λουτρό με υδρατμούς ή ατμούς από μεταλλικά ύδατα (βλ. λ. *σάουνα, χαμάμ*) **2.** (συνεκδ.) η εγκατάσταση στην οποία γίνεται ατμόλουτρο (σημ. 1). [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steam-bath].
ατμομηχανή (η) [1812] η μηχανή που κινείται με ατμό ΣΥΝ. ατμάμαξα, λοκομοτιβία. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steam-engine].
ατμοπλοία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η συγκοινωνία που γίνεται με πλοία τα οποία χρησιμοποιούν ατμό ως κινητήρια ενέργεια. — ατμοπλοϊκός, -ή, -ό [1833], ατμοπλοϊκ-ά | -ός [1896] επίρρ. [ΕΤΥΜ₂ < ατμός + *πλοία < πλέω*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steam navigation].
ατμόπλοιο (το) [1851] το πλοίο που κινείται με ατμό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steamship].
ατμοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ. η μετατροπή υγρού ή στερεού σε αέριο ΣΥΝ. εξάτμιση. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vaporisation].
ατμός (ο) **1.** εξεραωμένη μορφή υγρών, ιδ. νερού σε κατάσταση βρασμού- νερό υπό μορφή ορατού αερίου ή αναθυμιάσης: *πυκνός* | *αποπνευματικός* ~ ΣΥΝ. αέριο, αναθυμιάση- ΦΡ. (μτφ.-αργκό) *βγάξω* ατμούς ξεσπό, συμπεριφέρωμαι θυμωμένα και ασυγκράτητα **2.** υγροποιημένη μορφή αερίων ή αναθυμιάσεων σε σταγόνες ΣΥΝ. υδρατμός • ΦΡ. *υπ' ατμών* (υπ' ατμών) (i) σε ετοιμότητα: *αθρονοφόρα και πυροσβεστικά οχήματα βρίσκονται ~* (ii) (ειδικότ.) σε ετοιμότητα για αναχώρηση: *είμαι ~ για τις Βρυξέλλες*.
**[ΕΤΥΜ₂ αρχ. < αετός < *άεε-τός < ά- προθεμ. + ΙΕ. *we- | wen- «πνέω, φυσώ», πβ. σανσκρ. vāta «φυσάει», λατ. ven-tus «άνεμος», γαλλ. vent, ισπ. viento, αγγλ. wind, γερμ. Wind κ.ά. Ομόρρ. αρχ. άηρ (< *άPep-), αρχ. άημ (< *awe-) «φυσώ», *αϊ-ρα* (< *άF-ρα) κ.ά. Η φρ. υπ'ατμών είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. under steam].
ατμοσίδηρο (το) συσκευή για σιδηρόμα ρούχων που λειτουργεί με ατμό.
ατμοστρόβιλος (ο) {ατμοστρόβιλ-ου | -ων, -ους} ατμοκίνητος στρόβιλος. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. steam-turbine].
ατμόσφαιρα κ. (παλαιότ.) **ατμόσφαιρα** (η) [1728] {χωρ. πληθ.} ατμοσφαιρίων στη σημ. 3} **1.** η αεριώδης μάζα που περιβάλλει έναν πλανήτη ή δορυφόρο και της οποίας η ύπαρξη επιτρέπει την επιβίωση όλων των φυτικών και ζωικών οργανισμών στη Γη· οι κυριότ. περιοχές της είναι η τροπόσφαιρα, η στρατόσφαιρα, η μεσόσφαιρα, η θερμόσφαιρα και η εξώσφαιρα ΣΥΝ. αέρας **2.** κάθε αεριώδης περιβλήμα συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου: η ~ της *εξόχης* **3.** ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως της πίεσης ατμών ή αερίων (1.033 γραμμάρια βάρους η ποντ κατά τετραγωνικό εκατοστόμετρο): *πίεση 10 ατμοσφαι-***

ρών 4. το σύνολο των μετεωρολογικών συνθηκών που επικρατούν σε έναν τόπο: *διαγής* | *ζεστή* | *υγρή* | *καθαρή* - ΣΥΝ. κλίμα 5. ο αέρας σε συγκεκριμένο χώρο: η ~ στο δωμάτιο ήταν αποπνικτική από τα πολλά τσιγάρα 6. (μτφ.) το σύνολο των συναισθηματικών, ψυχολογικών επιδράσεων σε έναν χώρο ή περιβάλλον, η κυρίαρχη διάθεση: στο πάρτι δεν ήξερα κανέναν, ήταν όμως τόσο εύθυμη η ~, που πέ- ρασα θαυμάσια || εορταστική | ευχάριστη | θερμή | παγερή | υποβλη- τική | φιλική | ηλεκτρισμένη | τεταμένη | φορτισμένη ~ ΦΡ. **περιρρέ- ονσα ατμόσφαιρα** βλ.λ. — **ατμοσφαιρικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. atmosphaera].

ατμόσφαιρα ή ατμόσφαιρα: Παρά τον παροξύτονο τύπο **ατμό- σφαιρα**, που πήγε προσκαίρως να παγωθεί από επιφανείς λογίους (μητροπολίτης Αθηνών Μελέτιος 1728, Ευγένιος Βούλγαρις, Ανθίμος Γάζης, Κωνσταντίνος Βαρδαλάγος, Σκαρλάτος Βυζάντιος κ.ά.), ο προταροξύτονος τ. ατμόσφαιρα φαίνεται ορθότερος. Δικαιολογεί- ται από πολλά σύνθετα που κανονικώς αναβιβάζουν τον τόνο λό- γου συνθέσεις: *υδρόσφαιρα*, *ιοντόσφαιρα*, *φωτόσφαιρα*, *γεώσφαι- ρα*, *καλαθόσφαιρα*, *πέτσφαιρα*, *λιθόσφαιρα*, *χειρόσφαιρα*, *στρα- τόσφαιρα*, *χιονόσφαιρα* κ.ά.

-άτο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστι- κών που σημαίνουν: 1. αξίωμα ή τρόπο διακυβέρνησης επίσης, το κράτος ή τη διοικητική περιφέρεια όπου επικρατεί συγκεκριμένο κα- θεστώς: *δουκ-άτο*, *εμπρ-άτο*, *σουλταν-άτο*, *χαλιφ-άτο*, *πριγκιπ-άτο*, *προταροξύτονο*, *αδελφ-άτο* 2. παλαιό νόμισμα χωρών, το όνομα του οποίου προέρχεται από τον ηγεμόνα (που συχνά παριστάνεται ανά- γλυφα πάνω στο νόμισμα) ή από το είδος της ηγεμονίας που ασκού- σε: (Κωνσταντίνος) κωνσταντιν-άτο, (δούκας) *δουκ-άτο* 3. γλύκισμα ή ποτό: *καρυδ-άτο*, *αμυγδαλ-άτο*, *κιτρ-άτο* 4. (στον πληθ.) τοπωνύμιο: *Βλαχ-άτα*, *Διλην-άτα*.

[ΕΤΥΜ. Παρὰγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δουκ- άτον*, μεσν. *δεσποτ-άτον*), που προέρχεται από το παρὰγ. επίθημα -άτος (βλ.λ.).]

άτοκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αποφέρει ή δεν επιβαρύνεται με τόκο: - *δάνειο* | *δόσεις* ΑΝΤ. έντοκος, — άτοκα | *άτοκος* επίρρ.

ατόλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο δακτυλοειδής κοραλλιογενής σχηματι- σμός που περικλείει λιμνοθάλασσα, είναι σκεπασμένος με πλούσια βλάστηση και επικoinώνει με το ανοικτό πέλαγος μέσω καναλιών απαντά κυρ. στον Ειρηνικό και τον Ινδικό Ωκεανό. Επίσης ατόλ (το) {άκλ.}.

[UXM < γαλλ. atoll < atolu (γλώσσα Ντιβέχι, που ομιλείται στα νησιά Μαλδίβες) «νησί»].

άτολμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή δεν χαρακτηρίζεται από τόλμη, αποφασιστικότητα: η ~ και *χλιαρή διαμαρτυρία* δεν έφερε αποτέλεσμα || ~ *βήματα* ΣΥΝ. δειλός, διστακτικός, μάξιμένος, φοβι- σμένος ΑΝΤ. τολμηρός, θαρραλέος. — *άτολμα* | *άτόλμος* [μτγν.] επίρρ., *ατολμία* (η) [αρχ.].

ατομικεύω ρ. μετβ. [1888] {ατομικέυ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μέ- νος} περιορίζει (κάτι) σε συγκεκριμένο άτομο: *μην ατομικεύεις το πρόβλημα*: δεν αφορά μόνο σε αυτόν, είναι ευρύτερο ΣΥΝ. προσωπο- ποιώ. — **ατομικέυση** (η) [1859]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εξατομικεύω. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. individualiser].

ατομικεύω - εξατομικεύω. Το ατομικεύω σημαίνει ό,τι και το *προ- σωποποιώ*, δηλ. αφαιρετικά και από ένα ευρύτερο σύνολο (ομάδα) περιορίζει και επικεντρώνει την προσοχή ή τον λόγο σε ένα, συ- γκεκριμένο ή μεμονωμένο άτομο (Δεν χρειάζεται να ατομικέω- σου με το θέμα στον συγκεκριμένο υποψήφιο). Το εξατομικεύω σημαί- νει ότι όρω, ενεργώ, λαμβάνω υπ' όψιν, αναφέρομαι σε άτομα και όχι στο σύνολο (εξατομικευμένη διδασκαλία) όχι σε ένα ή συγκε- κρισμένο άτομο, αλλά «κατ' άτομον», στον καθένα χωριστά (Οι ευ- θύνες πρέπει να εξατομικευθούν ανάλογα με κάθε περίπτωση δεν μπορούν να θεωρηθούν όλοι συλλογικά υπεύθυνοι). Από πλευράς παραγωγής και τα δύο ανάγονται στο επίθ. **ατομικός**. Για τη γενι- κότερη σημ. τής εκ- | εξ- σε σύνθετα από -ικός πβ. **λαϊκός** - **εκλαϊ- κεύω** - **εκλαϊκωση**, **ειδικός** - **εξειδικεύω** - **εξειδικέυση**, **ιδανικός** - **εξειδανικεύω** - **εξειδανικέυση** κ.τ.ό.

ατομικισμός (ο) [1871] {χωρ. πληθ.} 1. η θεωρία και η στάση ζωής που προβάλλει την αξία του ατόμου έναντι του κοινωνικού συνόλου ΣΥΝ. ατομοκρατία, ιντιβιντουαλισμός 2. (ειδικότ.) κοινωνική θεωρία που υποστηρίζει την πολιτική και οικονομική ανεξαρτησία του ατό- μου και δίνει έμφαση στην ατομική πρωτοβουλία και δράση 3. η υπερβολική και αποκλειστική ενασχόληση με τον εαυτό μας: *εγωπα- θής* | *υπερβολικός* | *αχαλίνωτος* ~ ΣΥΝ. εγωισμός, ατομισμός, φιλοπα- ρτισμός ΑΝΤ. αλτρουισμός. — ατομικιστής (ο), ατομικίστρια (η), **ατομικιστικός**, -ή, -ό, ατομικιστικ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. άτομο. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. individualisme].

ατομικός, -ή, -ό [1856] 1. αυτός που σχετίζεται με τον άνθρωπο ως ιδιαίτερη οντότητα κατ' αντιδιαστολή προς την ομάδα: ~ *ασφάλιση* | *διαφορές* | *δικαιώματα* | *έκθεση ζωγραφικής* | *χαρακτηριστικά* | *ψυ- χολογία* | *συνείδηση* | *παιχνίδι* | *προσπάθεια* | *δημιουργία* | *συμφέρων* ΣΥΝ. προσωπικός ΑΝΤ. ομαδικός, συλλογικός 2. (ειδικότ.) αυτός που

ανήκει σε συγκεκριμένο άτομο: ~ *βιβλιάριο* | *διαβατήριο* | *εισόδημα* | *ιδιοκτησία* | *φάκελος* ΣΥΝ. ιδιωτικός ΑΝΤ. ομαδικός, συλλογικός 3. (για τον προσδιορισμό μεγέθους, ποσότητας) αυτός που αναλογεί σε ένα άτομο, μικρός: ~ *μερίδα* | *σσκευασία* · 4. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με το άτομο, την ελάχιστη ποσότητα ύλης που διατηρεί τις μικροσκοπικές ιδιότητες του χημικού της στοιχείου: ~ *φωσική* 5. (α) ατομική **θεωρία** η επιστημονική θεωρία για τη φύση τής ύλης, που επισημαίνει ότι αυτή αποτελείται από άτομα (β) **ατομικός αριθ- μός** ο αριθμός των πρωτονίων ενός ατόμου ή των ηλεκτρονίων του ουδετέρου ατόμου, που είναι χαρακτηριστικός για κάθε χημικό στοι- χείο (γ) **μονάδα ατομικής μάζας** μονάδα μετρήσεως μάζας ατόμων, η οποία ισούται με το 1/12 τής μάζας του ισότοπου του άνθρακα-12 (δ) **ατομικό βάρος** | **ατομική μάζα** η μέση μάζα των ισότοπων ενός χημι- κού στοιχείου μετρημένη σε μονάδες ατομικής μάζας (ε) **ατομική ενέργεια** η πυρηνική ενέργεια (βλ. λ. πυρηνικός) 6. αυτός που σχετί- ζεται με την ατομική ενέργεια: ~ *αντιδραστήρας* | *υποβρύχιο* | *σταθ- μός παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας*- ορθότ. πυρηνικός 7. (όπλο) η ισχύς του οποίου προέρχεται από τη σχέση ή τη σύντηξη του πυρή- να των ατόμων ορισμένων στοιχείων: ~ *βόμβα*. — ατομικ-ά | -ώς [1824] επίρρ. (σημ. 1-3). ΣΧΟΛΙΟ λ. εξατομικεύω. [ΕΤΥΜ. Η σημ. «αυτός που αναφέρεται στο άτομο» αποδίδει το γαλλ. personnel (βλ. κ. *προσωπικός*), ενώ η σημ. που σχετίζεται με την ατομική ενέργεια είναι ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. atomic].

ατομικότητα (η) [1818] {ατομικότητων} 1. η ιδιαιτερότητα ή η αυτο- τέλεια κάθε ανθρώπου ως πρόσωπο 2. ΦΙΛΟΣ, (α) η ιδιότητα ή το σύ- νολο των ιδιοτήτων μιας οντότητας, ενός ατόμου, που το αντιδια- στέλλουν προς τα άλλα άτομα του ίδιου είδους ή προς το σύνολο γενι- κά (β) η ιδιότητα μιας «ενικής» έννοιας που βρίσκεται στο τέλος μιας σειράς γενών και ειδών και δεν επιδέχεται διαίρεση 3. ΧΗΜ. Ο αριθμός των ατόμων που συνιστούν το μόριο χημικού στοιχείου. [ΕΤΥΜ Οι σημ. 1, 2 αποτελούν μετάφρ. δάνειο από γαλλ. individualité, ενώ η σημ. 3 είναι «λληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. atomicity].

ατομισμός (ο) [1818] ο ατομικισμός (βλ.λ.). — **ατομιστής** (ο) [1842], **ατομιστρια** (η), ατομιστικός, -ή, -ό [1867], **ατομιστικά** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. άτομο. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. individualisme],

άτομο (το) {ατόμ-ου | -ων} 1. υποθετική απειροελάχιστη ποσότητα ύλης, που δεν επιδέχεται περαιτέρω κατάτμηση ΣΥΝ. στοιχείο, μόριο 2. ΧΗΜ. το ελάχιστο σοματίδιο ύλης χημικού στοιχείου, που διατηρεί τις μικροσκοπικές ιδιότητες του στοιχείου, αποτελείται από διαρκώς κινούμενα πρωτόνια, νετρόνια και ηλεκτρόνια και απαντά ελεύθερο ή ενωμένο με άλλα άτομα: *διάσπαση του* - (πυρηνική σχάση, βλ. λ. *σχάση*) 3. ΒΙΟΛ. κάθε απλό ή μεμονωμένο οργανισμό που μπορεί να αποτελεί ύπαρξη, σε αντιδιαστολή προς την αποικία, τον πληθυ- σμό, το είδος 4. ο κάθε άνθρωπος χωριστά ΣΥΝ. πρόσωπο 5. ο άνθρω- πος ως πρόσωπο, ως οντότητα ξεχωριστή από τους υπόλοιπους αν- θρώπους: *εργάζομαι προσωπικώς για το άτομο του* || *άγνωστο* | *γελίοιο* | *καλλιεργημένο* | *κοινωνικό* | *γεαρό* | *ύποπτο* | *ώριμο* ~ ΣΥΝ. άνθρωπος, πρόσωπο ΑΝΤ. σύνολο, ομάδα 6. (αργκό νέον) άνθρωπος | *λέει, ρε, το ~*; *είναι καλά*; || *έχει μπλέξει με ένα - που είναι φευγάτο* || το ~ δεν είναι στα καλά του.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. άτομον, ουδ. του επίθ. ατομος «άτημος» < ά- στερητ. + -τόμος < τομή < τέμνω. Η σημ. «πρόσωπο» απαντά από το 1804 ως απόδ. των γαλλ. individu (κατά λέξη «α-διαίρετος»), personnel].

άτομο, ατομικισμός - ατομισμός, ατομικιστής - ατομιστής. Στην προσπάθεια να αποδοθούν στα Ελληνικά οι έννοιες individu | personne και individualisme, individualiste, πλάστηκαν από τους λογίους του 18ου και 19ου αι. αρκετές λέξεις: **άτομο**, ως αναβίωση ή ενεργοποίηση του αρχ. *άτομον*, ουδ. του επίθ. *ατομος* «ο μη τμητός, αυτός που δεν επιδέχεται περαιτέρω κατάτμηση» αυτού μετάφραση είναι το λατ. Individuum «το αδιάρητο, το άτημο», από το οποίο το γαλλ. individu, που αποδόθηκε με το αρχ. ελλην. *άτομο* (πατριαρχικά έγγραφα 1804), από όπου προέρχεται. Για την απόδοση του individualisme πλάστηκε από το *άτομο* ο **ατομισμός** (προτοσπαντά στον Κωνσταντίνο Κούμα, 1818) και αργότερα από το *ατομικός* ο όρος **ατομικισμός** (Ι.Ν. Βαλέτας, 1871). Πάλι από το *άτομο* πλάστηκε ο **ατομιστής** (Χριστόδουλος Ακαρνάνης, 1786) για το individualiste και σε νεότερους χρόνους το **ατομικιστής** από το *ατομικός*. Μεταξύ τους τα ζεύγη *ατομισμός* - *ατομικισμός* και *ατο- μιστής* - *ατομικιστής* δεν διαφέρουν σημασιολογικώς.

ατομικίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται, που λειτουργεί με ατομική ενέργεια: ~ *εργοστάσιο*.

ατομοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ο ατομικισμός (βλ.λ., σημ. 1, 2). — **ατομοκρατικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Απόδ. του γαλλ. individualisme]. **ατονία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη έντασης και ζωντάνιας, η εξασθένηση των δυνάμεων: *τον τελευταίο καιρό αισθάνομαι ~* | *μάλ- λον χρειάζομαι ξεκούραση* ΣΥΝ. αδυναμία ΑΝΤ. ενεξία, δύναμη 2. ΙΑΤΡ. η εξασθένηση του κανονικού τόνου (βαθμού ελαστικότητας) ιστού ή μυώδους οργάνου.

ατονικός, -ή, -ό [1847] 1. αυτός που σχετίζεται με την έλλειψη ή τη μείωση τής δύναμης: ~ *κατάσταση* · 2. αυτός που σχετίζεται με το

α- αν- στερητικό				
α-τόκιστος, -η, -ο	α-τουφέκιος, -η, -ο	α-τραυματίστος, -η, -ο	α-τρομοκράτης, -η, -ο	α-τρυνητός, -η, -ο
α-τοποθέτητος, -η, -ο	-τραγουδιστός, -η, -ο	α-τρικίμιστος, -η, -ο	α-τροποποίητος, -η, -ο	α-τρώπητος, -η, -ο
α-τόρνευτος, -η, -ο	α-τρακαρίστος, -η, -ο	ά-τριφτος, -η, -ο	α-τροφοδότητος, -η, -ο	α-τρώπιωτος, -η, -ο
α-τορπίλιστος, -η, ε	α-τρατάριστος, -η, -ο	ά-τριχος, -η, -ο	α-τρόχιστος, -η, -ο	α-τσάκιστος, -η, -ο

σύστημα γραφής κατά το οποίο οι λέξεις δεν τονίζονται: *οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν μεγαλόγραμματη ~ γραφή* ANT. πολυτονικό, μονοτονικό · **3.** ΜΟΥΣ. σtonική μουσική η μουσική που δεν στηρίζεται στους κλασικούς κανόνες τονικότητας: ειδικότερ. η μουσική που χρησιμοποιείται ελεύθερα και τους δώδεκα φθόγγους της χρωματικής κλίμακας. — ατονικότητα (η) (σημ. 3). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. atonal].

ατόνιστος, -η, -ο 1. αυτός που γράφεται χωρίς τόνο: ο *μαθητής άφησε ατόνιστες όλες τις λέξεις τού καμένου* ΣΥΝ. άτονος ANT. τονισμένος, τονίζόμενος · 2. (σπάν.) αυτός που δεν έχει μελοποιηθεί. — από-νίΟτα επίρρ.

άτονος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που του λείπει η ζωντάνια, η θέρμη: ~ *χρόνια* | *φωνή* | *βλέμμα* | *χαμόγελο* || ~ *ύφος* | *διαμαρτυρία* || ~ *αγορά* (που δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη κίνηση συναλλαγών) ΣΥΝ. αδύναμος, ασθενικός ANT. έντονος, ζωντανός · 2. αυτός που δεν παίρνει γραμματικό τόνο: ~ συλλαβή | λέξη ΣΥΝ. ατόνιστος ANT. τονισμένος. — άτονα | ατόνος [μτγν.] επίρρ.

ατόνος ρ. αμετβ. {ατονεί... | ατόνη-σα, -μένος} 1. χάνω ένταση, δύναμη: *σύντομα ατόνησε το ενδιαφέρον τού κοινού* | *ατονεί η συζήτηση* | *η επίδραση* | η μνήμη ΣΥΝ. εξασθενά, αδυνατίζω ANT. εντείνωμαι 2. (για νόμου) ισχύω μόνο τυπικά, μένω στην πράξη ανεφάρμοστος: ο νόμος για τις ελληνόγλωσσες επιγραφές στα καταστήματα έχει ουσιαστικά ατονήσει ANT. ισχύω. — ατόνηση (η) [1891]. [ETYM. < αρχ. ατονώ (-έω) < άτονος].

ατόπημα (το) {ατοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} η ακατάλληλη για τις περιστάσεις ενέργεια ή πράξη: *πέπεσε σε σοβαρά ατόπηματα κατά τον χειρισμό τής υποθήσεως* ΣΥΝ. σφάλμα, παρεκτροπή, απρέπεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. λάθος. [ETYM. μτγν. < αρχ. άτοπος].

άτοπος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι αντίθετος προς τη λογική: ~ *πράξη* | *συμπεριφορά* | *ένεργεια* ΣΥΝ. παράλογος, ασυνάρτητος ANT. λογικός 2. ΦΙΛΟΣ. *απαγωγή σε άτοπο* | (λόγ.) εις *άτοπον απαγωγή* (εις άτοπον απαγωγή, λατ. deductio ad absurdum) (α) λογική μέθοδος με την οποία αποδεικνύουμε ότι μια πρόταση είναι ψευδής, ξεκινώντας από τη συγκεκριμένη πρόταση και καταλήγοντας με λογικούς συλλογισμούς σε πρόταση που γνωρίζουμε ότι είναι ψευδής (β) λογική μέθοδος με την οποία βεβαιώνεται εμμέσως η αλήθεια μιας πρότασης με τον αποκλεισμό μιας απο τις συνέπειες που προκύπτουν από αντιφατική πρόταση 3. αυτός που δεν αρμόζει σε συγκεκριμένη περίπτωση: ~ *πράξη* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. ανάρμοστος, αταίριαστος. — άτοπα | άτόπος [αρχ.] επίρρ., ατοπία (η) [αρχ.].

ατός, -ή, -ό αντων. οριστ. (λογот.-λαϊκ. + προσ. αντων. μου, σου, του...) μόνος μου, εγώ ο ίδιος: ~ *μου κατάφερα να ξεπεράσω κάθε εμπόδιο*. [ETYM. μεσν., από τις πλάγιες πτώσεις τής αυτοπαθούς αντωνυμίας: αιτ. άτόν < μτγν. *εατόν* (με σίγηση τού ατόνου αρχικού φωνήεντος) < αρχ. *εαυτόν* (βλ. κ. εαυτός)].

-άτος, -άτη, -άτο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: 1. υλικό από το οποίο παρασκευάστηκε έδεσμα ή το οποίο αποτελεί συστατικό του: *κρασ-άτος, ζιθ-άτος, ριγαν-άτος* 2. ιδιότητα: *καλοσυν-άτος, μυροδ-άτος, μεσ-άτος, λουλουδ-άτος, σικ-άτος* 3. συντελεσμένο γεγονός, ολοκλήρωση: *γυμ-άτος, χορτ-άτος, φεγγ-άτος* 4. τρόπο: *τρέμ-άτος, ποδάρ-άτος* 5. κατάληξη οικογενειακών ονομάτων, συνήθ. από την Κεφαλονιά: *Μαρκαντων-άτος, Λασκαρ-άτος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. καταγωγή. [ETYM. Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικά σε λατινογενείς λ. (λ.χ. μτγν. *βαρβ-άτος* < λατ. barb-atus), σύντομα δε επεκτάθηκε και σε λ. με ελλην. θέμα (λ.χ. μεσν. *γυμ-άτος, καλοσυν-άτος* κ.ά.).

ατού (το) {άκλ.} ελλην. *πλεονέκτημα* 1. το χαρτί τής τράπουλας που κερδίζει όλα τα άλλα, το ισχυρότερο χαρτί: ~ *σ' αυτή την παρτίδα είναι τα σπαθιά* 2. (μτφ.) ό,τι μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς για να υπερισχύσει: ~ *τής ομάδας είναι η ισχυρή τής άμυνα* || το κύριο ~ *τού υποψηφίου είναι ό,τι είναι νέος και επαγγελματικά επιτυχημένος* ΣΥΝ. πλεονέκτημα, προσόν, φθαντάς ANT. μειονέκτημα, ντεζαβαντάς. [ETYM. < γαλλ. atout < à tout «σε όλα»].

ατόφους, -α, -ο (σχολ. ορθ. *ατόφιος*) 1. αυτός που αποτελεί ενιαίο σύνολο, με ομοιογένεια και συνοχή, από το οποίο δεν λείπει κάτι: *ένα καρβέλι ~ || παρέλαβε - το στρατεύμα με ακμαίο ηθικό, αλλά δεν μπόρεσε να το αξιοποιήσει στρατηγικά* ΣΥΝ. ακέραιος 2. αυτός που δεν έχει παραποιηθεί, νοθευτεί: - *χρυσάφι* ΣΥΝ. καθαρός, γνήσιος, ανόθευτος ANT. νοθευμένος. [ETYM. < μεσν. ατόφους < αρχ. *ατοφής*].

ατόφους ή ατόφιος: Η ετυμολ. προέλευση τής λ. (από το αρχ. αυτό-φύης μέσω του μεταπλασμένου κατά τα επίθ. σε -ος μεσν. ατόφους) δικαιολογεί τη γραφή ατόφους με -υ- και όχι ατόφιος με -ι- κατά τα επίθ. σε -ιος (ψόφ-ιος, κοφφ-ιος, ίσ-ιος κ.ά.).

άτρακτος (η) {ατράκτ-ου | -ων, -ους} 1. (λόγ.) το αδράχτι (βλ. λ.) 2. μεταλλικός μακρόστενος άξονας περιστροφής μηχανημάτων · 3. το κύριο μέρος αεροπλάνου · 4. ΓΕΩΜ. τμήμα επιφανείας σφαιρας που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο μέγιστων ημικυκλίων με κοινή διάμετρο 5. ΑΣΤΡΟΝ. ωριαία *άτρακτος* καθεμιά από τις 24 νοητές ατράκτους πλάτους 15° (= 1 h) (σημ. 4) στις οποίες χωρίζεται η γήινη επιφάνεια, τής οποίας όλα τα σημεία έχουν συμβατικά την ίδια ώρα β. ΒΙΟΛ. (α) παροδικός κυτταροπλασματικός σχηματισμός, που εμφανίζεται κατά τη διάιρηση του πυρήνα και διευκολύνει την ισομερή κατανομή των χρωμοσωμάτων στους θυγατρικούς πυρήνες (β) *νευρομυϊκή άτρακτος* αισθητήριο των σκελετικών μυνών, που οι υποδοχείς του ερεθίζονται από το παθητικό τέντωμα τού μυός. — (υποκ.) ατρακτίδιο

(το), σπρακτοειδής, -ής, -ές [μτγν].

[ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + τικ^ω (συνεσταλά. βαθμ.) < I.E. *ter-ek^ω «στρίβω», πβ. σανσκρ. tarkuh «αδράχτι», λατ. torquere «στρίβω», γαλλ. torqre, ισπ. torcer, αγγλ. dis-tort, γερμ. drehkeln «ατρονείω» κ.ά. Η λ. απαντά αρχικά στο αρσενικό γένος με τη σημ. «αδράχτι», ενώ αργότερα κατέληξε να προσδιορίζει τον κεντρικό ιστό τού πλοίου), ατράνταχτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να τρανταχτεί ΣΥΝ. αδώνητος, άσειστος 2. (μτφ.) αυτός που δεν είναι δυνατόν να αμοιωβηθηθεί, να ανατραπεί ακλόνητος: ~ *άλλοθι* | *επιχείρημα* | *ατού* | *πειστήριο* | *απόδειξη* | *πίστη* ANT. σαθρός, ασταθής. — ατράνταχτα επίρρ. *ατράσιόν* (η) (άκλ.) ελλην. *πόλος έλξεως* 1. οτιδήποτε ελκεί το ενδιαφέρον: *οι καινούργιες ~ τής μόδας-* (ειδικότερ.) ο καλλιτέχνης ή το νούμερο που σημειώνει τη μεγαλύτερη επιτυχία σε μουσική, θεατρική παράσταση ή τηλεοπτικό πρόγραμμα: *το νούμερο τού σχοινοβάτη ήταν η μεγάλη - τού τσίρκου* 2. (μτφ.) για κατάσταση που προκάλε έκπληξη, γέλιο, σύγχυση: η *σημερινή συνεδρία τής Σχολής* ήταν μια *πρώτη τάξεως* ~!

[ETYM. < γαλλ. attraction «έλξη» < λατ. attractio < ad + trahere «τραβώ, έλκω»]. *ατραπός* (η) (λόγ.) 1. δύσβατο μονοπάτι, πέρασμα 2. (μτφ.) ο δρόμος, η πορεία που ακολουθεί κανείς στον ιδιαιτικό ή δημόσιο βίο: *κατηγόρησε τους πολιτικούς του αντιπάλους πως οδούσαν σε επικίνδυνες και σκοτεινές* ~ || συνέστησε *προσοχή στις ολισθηρές ~ τής παραγμένης σκέψης* ΣΥΝ. πορεία, κατεύθυνση.

[ETYM. αρχ. < ά- αθροιστ. + I.E. *trep- «ατραπάω με μικρά βήματα, τρέμω», πβ. σανσκρ. trīrah «ανήσυχος», λατ. terpidus «παλλόμενος, έντρομος», ισπ. trépido «φοβισμένος» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *τραπώ* «πατώ»]. *Ατρείδες* (οι) {Ατρείδών} ΜΥΘΟΛ. γυιοι τού Ατρέα, ο Αγαμέμνωνας και ο Μενέλαος.

[ETYM. < αρχ. *Ατρείδα* (ενικός: *Ατρείδης*) < *Ατρείς* (με επίθημα -ίδης)]. *Ατρείς* (ο) {Ατρέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Πέλοπα και τής Ιπποδαμείας, αδελφός τού Θυέστη, βασιλιάς των Μυκηνηών παιδιά του ο Αγαμέμνωνας και ο Μενέλαος. Επίσης Ατρείς. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *A-tre-eEs < α- στερητ. + θ. tre- τού ρ. *τρέω* «φοβούμαι, τρέμω, τρέπομαι σε φυγή» (ομόρρ. των *τρέμο, τρόμος*), οπότε το όν. θα είχε τη σημ. «ατρόμητος, άφοβος»]. *ατρησία* (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η (συνήθ. εκ γενετής) απουσία ή απόφραξη φυσιολογικής διόδου ή κοιλότητας τού σώματος: ~ *πρωκτού* | *οισοφάγου* | *χοληφόρου οδών* | *πνευμόνων* | *αορτικού τόξου* | *καρδιακής βαλβίδας* | *νεφρών*. [ΠΧΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < άτρητος (βλ. λ. *διάτρητος*), < γαλλ. atrésie]. *άτρητος*, -η, -ο αυτός που δεν έχει τρύπα, δεν έχει τρυπηθεί.

[ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + τρητός «τρυπημένος», για το οποίο βλ. λ. *δια-τρητός*]. *ατρόμητος*, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αισθάνεται τρόμο, που έχει γενναίο φρόνημα: ~ *μαχητής* ΣΥΝ. άφοβος, άτρομος. — *ατρόμητα* | *ατρόμητος* [μτγν.] επίρρ. *άτρομος*, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αισθάνεται τρόμο, *ατρόμητος*, *ατροπινή* (η) [1867] {ατροπινών} ΦΑΡΜ. κρυσταλλική ουσία που χρησιμοποιείται στην ιατρική για τη διαστολή τής κόρης τού ματιού, καθώς και ως σπασμολυτικό.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. atropine < νεολατ. atropa (όνομα φυτού) < αρχ. *Άτροπος*, μια από τις τρεις Μοίρες τής μυθολογίας (εκείνη που έκοβε το νήμα τής ζωής)]. *ατροφία* (η) {ατροφιών} 1. ΙΑΤΡ. η φυσιολογική ή παθολογική συρρίκνωση κυττάρου, οργάνου, ιστού ή μέλους τού σώματος: η *έλλειψη άσκησης και ακινησία προκάλεσαν ~ τον μυνόν* || *φυσιολογική* | *εκτεταμένη* | *γενικευμένη* | *γεροντική* ~|| ~ *των μυνών* | *τού ήπατος* | *των οστών* | *τού νευρικού ιστού* | *τού λιπώδους ιστού* | *τού δέρματος* | *τού οπτικού νεύρου* | *των αδένων* ANT. υπερτροφία 2. (μτφ.) η έλλειψη ή υποτυπώδης ανάπτυξη και λειτουργία: «η ~ τού κοινωνικού κράτους *αντιταίγει στην υπερτροφία τού ποινικού κράτους*» (εφημ.) ANT. υπερτροφία.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «έλλειψη τροφής», < ά- στερητ. + *τροφή*. ο ιατρικός όρ. ήδη αρχ.]. *ατροφικός*, -ής, -ό [1897] 1. αυτός που σχετίζεται με την ατροφία: ~ *συμπτώματα* | *μέλος* | *μυς* ANT. υπερτροφικός 2. (μτφ.) αυτός που δίνει την εντύπωση ανθρώπου που δεν τρέφεται καλά: *καχεκτικός, κοκ-καλιάρης* ΣΥΝ. υποσιτισμένος

ANT. εύρωστος 3. (μτφ.) αυτός που έχει υποτυπώδη ανάπτυξη, που δεν λειτουργεί πλήρως, αλλά με έλλειψεις και προβλήματα: ο ~ *ιδιωτικός τομέας* ΣΥΝ. υποτυπώδης, ανίσχυρος, ανεπαρκής ANT. υπερτροφικός. — *ατροφικ-ά* | -ός επίρρ. *ατροφώ* ρ. αμετβ. [αρχ.] {ατροφεί... | *ατροφήσα*} παθαίνω ατροφία, δεν αναπτύσσομαι ή συρρικνώνομαι: *οι μύες που δεν ασκούνται ατροφούν*. *άτρωτος*, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να πληγωθεί ή να τραυματιστεί: ο *πολεμιστής βγήκε ~ από τα βέλη τού εχθρού* ΣΥΝ. απλήγωτος, αλάβωτος, σώος 2. (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να πληγεί, να θηγει, να διατηρείται αμετάβλητος και ακέραιος (υλικά και ηθικά): *παρ' όλες τις ανηχηστρομένες επιθέσεις των αντιπάλων του, έλαμψε τελικά η αληθεία και παρέμεινε ~ ΣΥΝ. απόρβλητος* ANT. τρωτός, ευπρόσβλητος. — *άτρωτα* επίρρ. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + *τρωτός* < τι-τρώ-σκα «τραυματίζω, πληγώνω», βλ. κ. *τρωτός*]. *άτσα* επιφών. (λαϊκ.) για την έκφραση ευχάριστης έκπληξης ή επίδοκμασίας για κάτι: ~! *Ωραίο παιτό! Πόσο το πήρες*;

[ETYM Ηχομιμητ. λ.]. ατσάλκωτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει τσαλακωθεί: ~ ρούχο | χαρτί ΣΥΝ. αζάρωτος, ατσάκιστος, κολαριστός, (λαϊκ.) στην τρίχα | πένα | στο καννίνο 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει υποστεί καμία φθορά, ταλαιπωρία ή μείωση: τα καταφέρνει πάντα και βγαίνει ~ από τα χειρότερα μεπερόδεμα και παρεξήγησεις ΣΥΝ. αστραπατσάριστος 3. (μτφ.) σοβαρός και ευθυτενής: οι παλαιοί καθηγητές έμπαιναν στην τάξη στήθοι και ~ ΣΥΝ. κορδωμένος. — ατσάλκωτα επίρρ.

ατσάλινος, -ια, -ιο 1. αυτός που είναι φτιαγμένος από ατσάλι: για ασφάλεια έβαλαν βαριές - πόρτες ΣΥΝ. χαλύβδινος 2. (μτφ.) αυτός που είναι σκληρός και ανθεκτικός σαν το ατσάλι: ~ μπράτσα | νεύρα | θέληση | πυγμή | δύναμη. Επίσης ατσάλινος, -η, -ο.

ατσάλι (το) {ατσάλιου} 1. κάθε μορφή καθαρού σιδήρου, που περιέχει ποσότητα άνθρακα (μερικές φορές και άλλα μέταλλα) και χρησιμοποιείται, επειδή είναι σκληρότερο και ανθεκτικότερο, σε κατασκευές οικοδομών, μαχαριών, λεπίδων, μηχανών: ανοξείδωτο ~ || «Πώς δένονταν τ~» (τίτλος μυθιστορήματος του ΝΑ. Οστρόφσκι)-ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) θα φάει η μύγα σίδηρο και το κουνάβι ατσάλι θα γίνει σφοδρή σύγκρουση, δεν θα μείνει τίποτε όρθιο 2. (συνεκδ.-λογ.) οτιδήποτε κατασκευάζεται από το συγκεκριμένο υλικό και ειδικό, ο πολεμικός εξοπλισμός 3. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ σκληρός, όπως το ατσάλι, ή που δεν λυγίζει μπροστά στον πόνο ή στη δυσκολία: έχει γροθιά ~ || θέληση από ~ ΣΥΝ. πέτρα, σίδηρο.

[ETYM μεσν. < βεν. azzai < μτγν. λατ. aciaium (ενν. ferrum) «αιμηρός σιδήρος» < λατ. acies «αιμημή»].

ατσάλια (η) [μεσν.] 1. η ακαταστασία, η τσαπατσουλιά 2. (συνεκδ.) αδέξια και άγαρη πράξη.

ατσάλινα (η) {δισχν. ατσάλινων} 1. είδος πεπλατυσμένου, λεπτού σύρματος που χρησιμοποιούν οι ηλεκτρολόγοι για να περάσουν καλώδια μέσα σε σωλήνες · 2. λεπτή, εύκαμπτη σπάτουλα που χρησιμοποιούν κυρ. οι ελαιοχρωματιστές. [ETYM < ατσάλι + παραγ. επίθημα -ίνα].

ατσάλινος, -η, -ο → ατσάλινός

άτσουλος, -η, -ο 1. αυτός που στερείται επιδεξιότητας ή γάρης: ~ και απρόσπεκτη κίνηση ΣΥΝ. αδέξιος, άγαρμος 2. (ειδικότ.) αυτός που στερείται τάξεως και οργανώσεως: γράφει με - τρόπο και δεν βγάζεις άκρη ΣΥΝ. ακατάστατος, τσαπατσούλης, πρόχειρος, ανοργανώτος ΑΝΤ. μεθοδικός, συστηματικός, νοικοκυρεμένος, τακτοποιημένος. — άτσουλα επίρρ.

[ETYM. μεσν., αβελ. ετύμου, πθ. < αρχ. άτάσθαλος (με ανομοιοτική αποβολή του -τ- και τροπή -σθ- > -στ-, οπότε *άτασλος > άτασλος)].

ατσάλουσνη (η) η ιδιότητα του άτσουλου: η ~ του δεν περιγράφεται! ΣΥΝ. τσαπατσουλιά.

ατσάλωνο ρ. μετβ. {ατσάλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. επενδύω το σύνολο ή τμήμα (επιφανείας) με ατσάλι: ο σιδηρογρόνος είχε ατσάλώσει όλα του τα εργαλεία ΣΥΝ. χαλύβ(δ)ινόνο 2. (μτφ.-λογ.) ενισχύω, προσδίδω (σε κάτι) εξαιρετική αντοχή και δύναμη: οι αναποδιές της ζωής ατσάλωσαν τα νύερα και τη θέληση του ΣΥΝ. ενδυναμώνω, ενισχύω, θωρακίζω, τονώνω, σκληραίνω. — ατσάλωση (η), ατσάλωμα (το).

ατσελεράντο κ. **αζελεράντο** (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. οδηγία βαθμιαίας επιτάχυνσης της ρυθμικής αγωγής, αύξησης της ταχύτητας κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού ΑΝΤ. ριταρντάντο, ραλεντάντο. [ETYM < ιταλ. accelerando < accelerare «επιταχύνω» < λατ. accelerare < ad + celer, -eris «ταχύς»].

ατσιγάρια (η) (λαϊκ.) το να μην έχει κάποιος τσιγάρο να καπνίσει ή το να μην έχει καννίσι για καιρό· συνήθ. στη φρ. έχω ατσιγαρίες **ατσιγάρω**, -η, -ο (αργκό) (συνήθ. ως ουσ.) αυτός που δεν έχει τσιγάρο να καπνίσει.

Ατσιγγάνος, Ατσιγγανός (ο) → Τσιγγάνος

ατσίδα (η) 1. (διαλεκτ.) το κουνάβι, η νυφίτσα (βλ. λ.) · 2. (μτφ.) (α) αυτός που είναι πολύ έξυπνος, που έχει οξεία αντίληψη: είναι -, τίποτα δεν τον ξεφεύγει ΣΥΝ. σπύρτο, ξ(ο)υράφι, αλεπού, πανούργος, τετραπάρτος (β) αυτός που είναι εξαιρετικά επιδέξιος, καταφερτής, καπάτσος: για τέτοια δουλειά χρειάζονται οι ~ της επιχείρησης να τα βγάλουν πέρα! ΣΥΝ. σάνι, τσακάλι, μάρκα. Επίσης ατσίδας (ο) (σημ. 2). — ατσιδασμένη (η) (σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. έζυπνος. [ETYM. μεσν. < αρχ. ικτίδα, αιτ. ενικού του ουσ. ικτίς (βλ. λ.) «νυφίτσα, κουνάβι»].

ατσούμπαλος, -η, -ο (για πρός.) (κ. ως ουσ.) αδέξιος ή ατημέλητος, απεριποίητος. — ατσούμπαλα επίρρ. [ETYM Αβελ. ετύμου, πθ. < α- προθεμ. + αρχ. σιπαλός «άσχημος, κακοφτιαγμένος» (με τσιτακισμό, πβ. τσίμπα < σιπλή)].

Ατάλεια (η) (τουρκ. Antalya) ιστορική πόλη της ΝΔ. Μ. Ασίας.

[ETYM μτγν. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον βασιλιά της Περγάμου "Ατάλλο Β" (2ος αι. π.Χ.), ο οποίος ίδρυσε την πόλη].

Άταλος (ο) {-ου κ. -άλου} 1. όνομα βασιλέων της Περγάμου · ο Ατταλος Β' ο Φιλάδελφος (220-138 π.Χ.) ίδρυσε Στοά στην Αγορά της αρχαίας Αθήνας, η οποία φέρει το όνομα του (Στοά του Ατάλλου) 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

[ETYM. μτγν. κύρ. όν., πθ. < αρχ. Άτας | "Ατς | "Αττης (φρυγικός θεός) + παραγ. επίθημα -άλος].

αττικαρχής (ο) [1895] {αττικαρχών} ο διοικητής των αστυνομικών διευθύνσεων Αττικής.

Αττική (η) χερσονήσος και νομός της ΝΑ. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα την Αθήνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. Έλληνας. [ETYM < αρχ. Άττική (ενν. χώρα), ουσιαστικοπ. θηλ. του επθ. αττικός

< άθτικός < *άθτικός (με εκφραστικό διπλασιασμό του δασέος -θ-) < Αθήναι].

αττικισμός (ο) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. 1. η μίμηση της γλώσσας και του ύφους των αττικών συγγραφέων της κλασικής αρχαιότητας από μεταγενέστερους συγγραφείς (του 1ου αι. π.Χ. κ.εξ., από Βυζαντινούς αλλά και Νεοέλληνες του 18ου-19ου αι. - νεοαττικισμός), οι οποίοι τους θεωρούσαν ως πρότυπα 2. (συνεκδ.) οποιοδήποτε στοιχείο (λεξιλογικό, γραμματικό, συντακτικό) μέσα στη λόγια γλωσσική παράδοση θυμίζει τη γλώσσα ή το ύφος των αττικών συγγραφέων της κλασικής αρχαιότητας: ο λόγος του ήταν γεμάτος αττικισμού. ΣΧΟΛΙΟ λ. Έλληνας.

αττικιστής (ο) [αρχ.] συγγραφέας ο οποίος μιμείται τη γλώσσα και το ύφος των αττικών συγγραφέων της κλασικής αρχαιότητας: οι - ρήτορες και λεξικογράφοι του 2ου αι. μ.Χ. — αττικιστικός, -ή, -ό, αττικίω ρ. [αρχ.].

Αττικοβουίτια (η) [1833] ευρύτερη περιοχή της Α. Στερεάς Ελλάδας που περιλαμβάνει τους νομούς Αττικής και Βοιωτίας.

αττικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την Αττική και ειδικότ. με την Αθήνα: ο γαλανός ~ ουρανός || - γη | φως 2. (συνεκδ.) (α) αυτός που σχετίζεται με την αρχαία Αθήνα, ιδίως της κλασικής περιόδου, και με τον πολιτισμό που αναπτύχθηκε σε αυτήν: ~ αργείο | επιγραφή | διάλεκτος (β) ΓΛΩΣΣ. **αττική σύνταξη** (στην Αρχαία Ελλάδα) συντακτικό φαινόμενο της αττικής διαλέκτου, κατά το οποίο ρήμα ενικού αριθμού γ' προσώπου δέχεται υποκειμένο ουδετέρου γένους πληθυντικού αριθμού (παραβιάζοντας έτσι τον κανόνα της συμφωνίας ρήματος και υποκειμένου του ρήματος, λ.χ. τά παιδιά παίξει) (γ) (λόγ.) **αττικόν άίμα** το ανάλαρρο, κοινό και πνευματώδες ύφος: τα κείμενα του Ροδών ήταν πάντοτε διανθισμένα με το περίφημο ~. — αττικ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ.

Αττίλα (ο) 1. βασιλιάς των Ούννων (407-453 μ.Χ.), γνωστός ως «Μά-στυλα του Θεού» λόγω της σκληρότητας του, αλλά και των στρατιωτικών επιτυχιών του 2. ΠΟΛΙΤ. συνθηματική ονομασία της στρατιωτικής επιχείρησης, κατά την οποία τουρκικά στρατεύματα εισέβαλαν στην Κύπρο το καλοκαίρι του 1974 (σε δύο φάσεις: 20-22/7, γνωστή ως «Αττίλα Ι», και 14-16/8, γνωστή ως «Αττίλα ΙΙ») · ΦΡ. **γραμμή Αττίλα** η διαχωριστική γραμμή που επιβλήθηκε από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής στην Κύπρο το καλοκαίρι του 1974 χωρίζοντας τα κατεχόμενα εδάφη από την ελεύθερη Κύπρο: το τμήμα της, που χωρίζει στα δύο την πρωτεύουσα Λευκωσία, ονομάζεται «πράσινη γραμμή» και αποτελεί (μετά την πτώση του διαχωριστικού «τείχους» ή «τείχους του αίματος» του Βερολίνου, που χωρίζε μέχρι το 1989 την Ανατολική από τη Δυτική Γερμανία) το μοναδικό διαχωριστικό «τείχος» στον κόσμο! [ETYM, < γοθθ. Attila «πατερούλης», υποκ. του αττα «πατέρας»].

άτυπος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που γίνεται χωρίς τους καθιερωμένους τύπους: οι ηγέτες είχαν μια - συνάντηση στο πλαίσιο της διεθνούς συνδιάσκεψης || ~ συνομιλία | επαφή ΣΥΝ. ανεπίσημος ΑΝΤ. επίσημος 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν εμπίπτει στους νομικούς τύπους, στα νόμια: η ~ σύμβαση δεν σου παρέχει καμία κάλυψη || - δικαιοπραξία | διαθήκη | συμφωνία ΑΝΤ. τυπικός, νόμιμος 3. ΙΑΤΡ. αυτός που δεν εμφανίζει τα τυπικά, συνήθη γνωρίσματα σε φυσιολογικό ή παθολογικό επίπεδο: οι γιατροί διέγνωσαν ~ πνευμονία || ~ κύτταρο | όγκος ΑΝΤ. χαρακτηριστικός, κανονικός, τυπικός. — άτυπα | άτυπος επίρρ. **ατύπως**, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει εκτυπωθεί, αποτυπωθεί με γράμματα στο χαρτί ΑΝΤ. τυπωμένος, εκτυπωμένος · 2. αυτός που δεν έχει εκδοθεί: το έργο του έμεινε - ως τον θάνατο του ΣΥΝ. αδημοσίευτος, ανέκδοτος. **ατύχημα** (το) [αρχ.] {ατυχήμα-ατος} {-ατα, -άτων} 1. τυχαίο συμβάν που προκαλεί τραυματισμό, θάνατο ή ζημία: σήμερα είχα ένα μικρό ~ έπεσε καντό λάδι στο χέρι μου και το ζεμάτισε || ερευνάται αν ο θάνατος οφείλεται σε ~ ή ήταν προμελετημένο εγκλημα ΣΥΝ. πάθημα · ΦΡ. **εργατικό ατύχημα** βλ. λ. **εργατικός** 2. (ειδικότ.) βλάβη, ανατροπή ή σύγκρουση μεταφορικού μέσου (κυρ. αυτοκινήτου), και οι αρνητικές της συνέπειες (τραυματισμοί, ζημιές κ.λπ.): τα περισσότερα ~ οφείλονται στην υπερβολική ταχύτητα ΣΥΝ. τροχαίο.

ατύχημα - **δυστύχημα**. Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες και συνδέονται με τη λ. **τύχη**. Το ατύχημα και στην Αρχαία και στη Ν. Ελληνική έχει την ευρύτερη σημασία «κακοτυχία, ζημιά, βλάβη ποικίλης αιτιολογίας», ενώ το **δυστύχημα** στη μεν Αρχαία σημαίνει κυρίως την «ήττα στον πόλεμο», στη δε Ν. Ελληνική τείνει πάλι να περιοριστεί σε βλάβες (σωματικές, υλικές, θανάτου κ.λπ.) που προέρχονται από τροχαία, κυρίως, και άλλα ατυχήματα με μηχανικά μέσα. Έτσι μιλούμε για ατυχήματα, αστοχήματα δηλ. και κακοτυχίες, στις ενέργειες και τις συνθήκες της ζωής μας, στην εργασία μας (εργατικά ατυχήματα), την κίνηση μας (τροχαία ατυχήματα) κ.λπ. Ως προς τα **δυστυχήματα**, τα **τροχαία δυστυχήματα** και τα αυτοκινητικά δυστυχήματα, αποτελούν κύρια χρήση της λέξης, διακρίνονται δε συνήθως από τα αντίστοιχα **τροχαία ατυχήματα** και τα αυτοκινητικά ατυχήματα, καθώς τα πρώτα μπορεί να είναι θανατηφόρα, ενώ τα δεύτερα είναι συνήθ. λιγότερο σοβαρά (ζημιά ή τραυματισμοί), π.χ. «Το τελευταίο Σαββατοκύριακο σημειώθηκαν 15 αυτοκινητικά δυστυχήματα στις εθνικές οδούς», αλλά «Χτες είχα ένα ατύχημα με τ' αμάξι κι έγδαρα λίγο το φτερό».

ατυχής, -ής, -ές [αρχ.] {ατυχ-ούς | -εις (ουδ. -ή)· ατυχέστ-ερος, -ατός}

α- αν- στερητικό	α- τοσκρίσιτος , -η, -ο	α- τοσκινιστός , -η, -ο	α- τουσούβλιαστος , -η, -ο	α- τύλιχτος , -η, -ο α- τυποποίητος , -η, -ο	α- τυραννητός , -η, -ο
α- τοιγάριστος , -η, -ο	α- τσιμπίπτος , -η, -ο	α- τουσούγκριστος , -η, -ο			α- τοράννιστος , -η, -ο

1. (λόγ.) αυτός που δεν έχει την εύνοια της τύχης, που παθαίνει (κάτι) χωρίς να φταίει: ο - *περαστικός δέχτηκε τη σφαίρα στο στήθος* || η ~ *υπάλληλος απολύθηκε, πληρώνοντας συναδέλφων της* ΣΥΝ. άτυχος, δυστυχής, αναίσιοπαθών ΑΝΤ. ευτυχής, καλότυχος · 2. δυσάρεστος, αυτός που προκαλεί αρνητικές καταστάσεις, δυσάρεστα συναισθήματα: ~ *σύμπτωση* | *περίσταση* | *ημέρα* ΑΝΤ. ευτυχής, ευχάριστος · 3. αυτός που δεν έχει αίσιο τέλος, που οδηγεί σε ατυχία: *έχει συνάγει δύο ~ γάμους* || η ~ *έκβαση της μάχης* || ~ *εγχείρηση* | *έρωτας* | *πολεμική επιχείρηση* | *επεισόδιο* | *περιστατικό* | *απόπειρα* | *εξέλιξη* ΣΥΝ. αποτυχημένος, ανεπιτυχής ΑΝΤ. επιτυχής 4. ακατάλληλος για την περίπτωση, αυτός που δεν ανταποκρίνεται στον σκοπό για τον οποίο επελέγη: ~ *προτοβουλία της αντιπολίτευσης οδήγησε σε φιάσκο* || - *έμπνευση* | *ενέργεια* | *χαρακτηρισμός* | *έκφραση* | *σχέδιο* | *παρομοίωση* | *σγόλιο* | *διατίπωση* | *παράδειγμα* ΣΥΝ. απρόσφορος, άστοχος. — ατυχός επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, τύχη, *άβφαδος*: ατυχία (η) [αρχ.] {ατυχίον} 1. το να μην έχει κάποιος ευνοϊκή τύχη: *με δέρνει | κινηγίαι η ~* || τον *τελευταίο καιρό έχω μεγάλη ~* | *όλα στραβά μου πάνε* || τι ~! (ως σχόλιο του προφορ. λόγου σε περιπτώσεις που συμβαίνει κάτι δυσάρεστο και απρόβλεπτο) ΣΥΝ. κακοτυχία ΑΝΤ. τύχη 2. (συνεκδ.) το ατυχές γεγονός: *φέτος τον βρήκαν πολλές ~*: *αρρώστιες, προβλήματα με την οικογένεια* || είχε την ~ να *κάβεται δίπλα σε κάποιον που δεν πλενόταν ποτέ του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη, ατυχός, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει την εύνοια της τύχης: ΦΡ. *στάθικα άτυχοι*; *απέτυχα*, δεν *ευτύχησα*: ~ στον *γάμο μου* | *στη ζωή* | *στις εξετάσεις* 2. ευφημιστικός χαρακτηρισμός που εκφράζει τη συμπάθεια του λέγοντος και που χρησιμοποιείται συνήθως στον Τύπο για αναφορά σε θύματα σοβαρών ατυχημάτων: η *σφαίρα βρήκε τον ~ αστυνόμο στο στήθος* || ο *επίδοξος ληστής εγκατέλειψε αιμόφυρτη την ~ γυναίκα και εξαφανίστηκε προς άγνωστη κατεύθυνση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη, ατυχό ρ. αμετβ. [αρχ.] {ατυχείς... | ατύχησα (λόγ. μητ. ατυχήσας, -σας, -αυ)} έχω ατυχία σε (κάτι), δεν τα καταφέρνω: *ατύχησες - δεν πειράζει, την άλλη φορά θα τα πας καλύτερα* || *ατύχησε στον γάμο της* ΣΥΝ. αποτυγχάνω ΑΝΤ. ευτυχώ, πετυχαίνω. Α.Υ. Αυτού | Αυτής Υψηλότης (-ητα). Α/Υ ΣΤΡΑΤ. ανθυποβρυγιάκος: - *βλήματα*. *αυγατιώνω* ρ. → *αβγατίζω* *αυγατιζώ* ρ. → *αβγατίζω* *Αυγείας* (ο) {-α κ. -ειου} ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς της Ηλίδας, του οποίου τους στάβλους καθάρισε μέσα σε μία ημέρα ο Ηρακλής, πραγματοποιώντας έναν από τους δώδεκα άθλους του: ΦΡ. (μτρ.) η *κόπρος του Αυγείου* βλ. λ. κόπρος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Αυγείας* | *Αύγας* «φωτεινός, λαμπρός» < αγωγή]. *Αυγερινός* (ο) (λαϊκ.) ο πλανήτης Αφροδίτη, όπως φαίνεται την αυγή, ως το τελευταίο άστρο της νύχτας: «*βάζει τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι στήθε* | και τον καθάρει» ~ *χρυσό δαχτυλίδι*» (δημοτ. τραγ.) (πβ. λ. *Αποσπερίτης*). [ΕΤΥΜ. μεσν. < επιθ. *αυγερινός* < αρχ. *αυγή*, κατά τα *εσπερινός, σημερινός, νυχτερινός* κ.ά.] *Αυγή* (η) 1. ΜΥΘΟΛ. η Ηώς, αδελφή του Ηλίου και προσωποποίηση της αυγής 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ αρχ. *αυγώνυμο* < *αυγή* (βλ.λ.)]. *αυγή* (η) 1. το χρονικό διάστημα κατά το οποίο διαδέχεται η ημέρα τη νύχτα ΣΥΝ. ξημέρωμα, χάραμα, χαραγή, (λόγ.) ηώς ΦΡ. (παροιμ.-σκωπτ.) η *νύχτα βγάζει επίσκοπο κι η αυγή μητροπολίτη* για το παρασκήνιο και τον χρόνο διεργασιών που προηγούνται κρίσιμων αποφάσεων και αναδείξεως προσώπων σε αξιώματα 2. (συνεκδ.) η λάμψη του ηλίου που διαχέεται στον ορίζοντα πριν από την ανατολή του: η ~ *ξεπρόβαλε σιγά-σιγά πίσω απ' τα νωτισμένα βουνά* ΣΥΝ. *λυκαυγές* ΑΝΤ. *σούρουπο*, *δελινό 3*. (μτρ.) το φαινόμενο μιας αρχής: η ~ της νίκης ΣΥΝ. αρχή, ξεκίνησημα. — (υποκ.) *αυγούλα* (η), *αυγινός*, -η, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το φως του ηλίου», αββ. *ετύμου*, ίσως συνδ. με αββ. *αγο* «ημέρω»]. *αυγό* (το) ^- > *αβγό* *αυγοειδής*, -ής, -ές → *αβγοειδής* *αυγοθήκη* (η) → *αβγοθήκη* *αυγοκόβω* ρ. → *αβγοκόβω* *αυγοτάραχο* (το) → *αβγοτάραχο* *αυγοτέμπερα* (η) → *αβγοτέμπερα* *αυ γούλας* (η) → *αβγούλας* *αυγούλου* (η) → *αβγούλας* *αυγού* (η) - *αυγού* -η, -ό 1. αυτός που συμβαίνει τον Αύγουστο 2. *Αυγουστιανιά* (τα) (ενν. *γεγονότα*) τα γεγονότα της 4ης Αυγούστου, της κήρυξης της δικτατορίας του 1. Μεταξά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απριλιανός*. *αυγουστιάτικος*, -η, -ο [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τον Αύγουστο, που συμβαίνει κατά τον Αύγουστο: η *Κοίμηση της Θεοτόκου είναι ~ γιορτή* || ~ *φεγγάρι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απριλιανός*. *Αυγουστίνος* (ο) 1. άγιος της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) *Αυγουστής*. [ΕΤΥΜ. < λατ. Augustinus, υποκ. του Augustus. Βλ. λ. *Αύγουστος*]. *Αύγουστος* (ο) {Αυγούστου} ο όγδοος μήνας του έτους και ο τρίτος του καλοκαιριού (μαζί με τον Ιούνιο και τον Ιούλιο), ο οποίος έχει 31 ημέρες ΦΡ. (παροιμ.) (α) *ΛΟΝΟΥΣΤΕ, καλέ μου μήνα, να 'σουν δύο φορές τον χρόνο | μακάρι σαν τον Αύγουστο να 'ταν οι μήνες όλοι* για την αφθονία καρπών, την ομορφιά της φύσης, καθώς και την ανεμελιά των τελευταίων θερινών διακοπών, που κάνουν αγαπητό τον μήνα αυτόν (β) *από Μάρτη καλοκαιρι κι από Αύγουστο χειμόνα* (ι) για τις καλοκαιριές του Μαρτίου και τα προηγήματα του χειμόνα, που γίνονται αισθητά ήδη κατά τον Αύγουστο (ii) (μτρ.) για έργο του

οποίου η ολοκλήρωση συνεχώς μετατίθεται χρονικά (γ) *(να 'σαι καλά) τον Αύγουστο που 'ναι παχιές οι μύγες* για την αφθονία της φύσης τον μήνα της ωρίμασης και συγκομιδής των καρπών (δ) *κάθε πρόμα στον καιρό του κι ο κολοιάς τον Αύγουστο* βλ. λ. *κολοιάς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*. [ΕΤΥΜ. μτρν. < λατ. Augustus «σεβαστός», αρχική σημ. «ευνοημένος από τους οίονους», < *augur* «οίονοσκοπός». ο τίτλος Augustus δόθηκε το 27 π.Χ. στον Ρωμαίο αυτοκράτορα Οκταβιανό, όταν έγινε μονοκράτορας. Επειδή κατά τη διάρκεια αυτού του μηνός ο Οκταβιανός αναγορεύθηκε ύπατος και σημείωσε εξαιρετικές στρατιωτικές επιτυχίες, ονομάστηκε προς τιμήν του *Αύγουστος* (Augustus) ο έκτος μήνας του χρόνου, που προηγουμένως ονομαζόταν απλώς *Sextilis* «έκτος». Η λ. πέρασε από τη Λατ. σε ξένες γλώσσες, π.χ. *αγγλ.* August, *γαλλ.* août, *ισπ.* agosto, *γερμ.* August κ.ά.]. *αυγώμενος*, -η, -ο → *αβγώμενος* *αυθάδεια* (η) [αρχ.] {αυθαδειών} η αγενής και θρασεία συμπεριφορά: η ~ *του δεν περιγράφεται* ΣΥΝ. *αναίδεια*. *αυθάδης*, -ής, *αυθαδής* {αυθαδ-ους | -εις (ουδ. -η)}: *αυθαδέστ-ερος*, -ατός} αυτός που χαρακτηρίζεται από προκλητική αγένεια και θράσος: ο ~ *τρόπος του έφερε τους παριστάμενους σε δύσκολη θέση* ΣΥΝ. *αδιάντροπος*, *αναίδης*, *αναίσχυντος*, *θρασύς*, *ανάγωγος*, (λόγ.) *ιταμός* ΑΝΤ. *σεμνός*, *ευγενικός*, *καλότροπος*. Επίσης (σπανιότ.) *αυθάδικος*, -η/-ια, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αυτο-Ράδης < αυτός + *-εαδ-* < *άδος* (< *Εάδος*) «ευχαρίστηση, τέρψη», ομόρρ. των *αρχ. ήδομαι, ήδονη* (βλ.λ.). Η αρχική σημ. του επιθ. ήταν «αυτός που δεν κάνει παρά ό,τι τον ευχαριστεί» και, κατ' επέκταση, «ο υπερποπτικός». *αυθαδέω* (ο ρ. αμετβ. [μτρν.] {αυθαδίασα} συμπεριφερόμαι με αυθαδέη τρόπο. *αυθαίρεσία* (η) [1856] {αυθαίρεσιών} 1. η αυθαίρετη συμπεριφορά: η ~ *ενός υπουργού* || *καταδικάζει την ~ της εξουσίας* 2. (συνεκδ.) η αυθαίρετη ενέργεια: *καταγγέλλθηκαν οι ~ των δικαστικών αρχών*. *αυθαίρετος*, -η, -ο 1. αυτός που δεν πραγματοποιείται στο πλαίσιο που προβλέπουν οι νόμοι, αλλά σύμφωνα με προσωπικές επιθυμίες και προτιμήσεις: (γενικότ.) αυτός που δεν υπακούει στις αρχές που ισχύουν σε δεδομένο τόπο και χρόνο, αλλά ενεργεί κατά το δοκούν: ~ *ενέργεια* | *δήλωση* | *συμπεριφορά* || ~ *δόμηση* | *κτίσμα* ΣΥΝ. *επιθελικός*, *καταχρηστικός*, *παράνομος* 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν στηρίζεται σε λογικά ή πραγματικά δεδομένα: *χωρίς αποδείξεις κάθε συμπεράσμα είναι ~* || *πρόκειται για ~ κρίση, χωρίς λογικά ερείσματα* ΣΥΝ. *αναπόδεικτος*, *αθεμελιώτος* ΑΝΤ. *αποδεδειγμένος*, *ελεγμένος* 3. *αυθαίρετο* (το) {αυθαίρετ-ου | -ων} (ενν. *κτίσμα*) ακίνητο που χτιστηκε χωρίς να πληρούνται οι νόμιμοι όροι δόμησης (εκτός σχεδίου πόλεως ή χωρίς άδεια οικοδόμησης): οι *ιδιοκτήτες των ~ ζητούν την έναρξη τους στο σχέδιο πόλεως*. — *αυθαίρετα* {αυθαίρετος [μτρν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβατικός*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο αυτοελεγόμενος - με ελεύθερη επιλογή», < *αυθ-* (< *αυτός*) + *αρετός* < *αίρουμε* «εκλέγω». Στην Κ.Δ. *ανατά* η σημ. «αυτοπροαίρετος» (2 *Κορινθ* 8,3)]. *αυθαίρετω* ρ. αμετβ. [1893] {αυθαίρετες... | αυθαίρετσια} ενεργώ αυθαίρετα: *αυθαίρετα συνεχώς κάνει ό,τι του 'θλει, χωρίς να ρωτήσει κανέναν*. *αυθεντίας* (ο) {αυθεντιών} πρόσωπο που έχει απόλυτη εξουσία σε κάτι ή κάποιον, ο αφέντης: «*Ο - του Μορέως*» (μυθιστόρημα του Α.Ρ. Ραγκαβή) ΣΥΝ. *κυρίαρχος*, *άρχοντας*, *κύριος*, *αφεντικό*. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που επιτελεί κάτι με τις δικές του μόνο δυνάμεις», < *αυτόεντης* < *αυτός* + **εντης* «αυτός που επιτελεί, που φέρει εις πέρας» < *Ι.Ε. ρίζα *sen-*, της οποίας συνεσταλμ. βαθμιά απαντά στο ρ. *άν-νω* (< **sn-nu-*) «πραγματοποιώ, φέρω εις πέρας» (πβ. *άνυσμα*). Βλ. κ. *δι-άνω*]. *αυθεντία* (η) {αυθεντιών} 1. η αδιαμφισβήτητη ισχύς γνώμης, το απόλυτο κύρος 2. (συνεκδ.) το πρόσωπο του οποίου οι απόψεις δεν μπορούν να αμφισβητηθούν από κανέναν, που όσα λέει έχουν ισχύ αξιώματος: η ~ του *Αριστοτέλη κυριάρχησε κατά τον Μεσαίωνα* (όσα είχε γράψει θεωρούνταν αδιαμφισβήτητα) 3. (εκφραστ.) πρόσωπο που γράφει εις βάθος ένα θέμα: ~ *στη ρωσική ιστορία* | *στη μοριακή βιολογία* ΣΥΝ. *εξπέρ*, *ειδικός*. [ΕΤΥΜ μτρν., αρχική σημ. «απόλυτη κυριαρχία», < αρχ. *αυθεντης*]. *αυθεντικός*, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, που δεν είναι ψεύτικος: ο *ήρωας του διηγήματος είναι ~ χαρακτήρας*, *υπαρκτό πρόσωπο* || η *τανία περιέχει ~ σκηνές από επίκαιρα της εποχής* ΣΥΝ. *αληθινός*, *γνήσιος*, *πραγματικός* 2. αρχικός, πρωτότυπος, αυτός που δεν αποτελεί απομιμηση ή αντίγραφο, που δεν έχει δεχθεί επέμβαση ή επεξεργασία: *πρόκειται για τα - έγγραφα, όχι για αντίγραφα* || ~ *δημιουργία του Ντιόρ, όχι μαϊμού* (βλ.λ., σημ. 3) ΣΥΝ. *πρωτότυπος* 3. αυτός που φανερώνει γνησιότητα, ειλικρίνεια, έλλειψη προσποίησεως ή υποκρισίας: *είναι ~ άνθρωπος - ό,τι θα σου πει το εννοεί, δεν υποκρίνεται* ΣΥΝ. *πληγίος*, *αληθινός*, *από-φωτος*, *γνήσιος*. — *αυθεντικ-ά* | -ώς [μτρν.] επίρρ. *αυθεντικότητα* (η) [1867] {χωρ. πληθ.) η γνησιότητα και εγκυρότητα: η ~ *ενός πίνακα του Ρέμπραντ* || η ~ *ενός χειρογράφου*. *αυθημερόν* επίρρ. (λόγ.) εντός των χρονικών πλαισίων μίας και της αυτής ημέρας: ο *προϋθνημερόν της Ιταλίας έφθασε σήμερα στη χώρα μας και αναχωρεί ~ για την Τουρκία*. [ΕΤΥΜ αρχ. < επιθ. *αυθημερος* «αυτός που συμβαίνει την ίδια ημέρα» < *αυθ-* (< *αυτός*) + *ημέρα*. Το επίθημα -όν (που προέρχεται από το ουδ. του επιθ.) χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς κατ' αναλογία προς σχήματα σε -(δ)όν (πβ. *βαθμ-δόν*, *σχε-δόν*, *αναφαν-δόν* κ.ά.). *αυθормητισμός* (ο) 1. η τάση να εκδηλώνει κανείς πηγαία ό,τι αισθάνεται, ό,τι σκέφτεται και να ενεργεί αναλόγως: σε *μία έξαρση*

κάθονταν δίπλα-δίπλα πάνω στον ~ τής εκκλησίας, για να βλέπουν καλύτερα || *ψηλάτι* || *πέτρινος* - ΣΥΝ. αυλότοιχος, μάντρα, φράγξη, μαγνητόκο 2. (συνεκδ.) ο χώρος (κυρ. περιφραγμένος) που περιβάλλει ένα κτήριο, η περιφραγμένη αυλή: ο κόσμος που δεν χωρούσε στο εκκλησιαστικό στεκόταν στον ~ || *περάσαμε τον ~ προχωρώντας προς το κτήριο* ΣΥΝ. περιβόλος, αυλή, προαύλιο, γύρος.

αυλόδουλος, -η, -ο [1843] (μειωτ.) αυτός που υποτάσσεται δουλικά στη θέληση και την εξουσία του βασιλιά: το πλήθος αποδοκίμαζε τους ~ συνωμότες || *κυβέρνηση*.

αυλό θύρα (η) η αυλόπορτα (βλ. λ.).

αυλοκόλακας (ο/η) [1865] {αυλοκόλακων} (μειωτ.) 1. κόλακας του βασιλιά 2. (κατ' επέκτ.) κόλακας ισχυρού προσώπου, προσώπου που βρίσκεται στην εξουσία: οι ~ του πρωθυπουργού ΣΥΝ. γλείφιτης, τσαννακογλίφτης, σφουγγοκολάκας. — αυλοκόλακεια (η) [1851].

αυλόπορτα (η) ή *ίχωρ*. γεν. *πληθ.* | η πόρτα της αυλής, πόρτα που οδηγεί μέσα ή έξω από την αυλή.

αυλός (ο) 1. ΜΟΥΣ. αρχαίο, πνευστό μουσικό όργανο διαφόρων ειδών (μόναυλος, πλαγιάυλος, άσκαυλος κ.ά.), που μοιάζει με το κλαρινέτο ή το όμποε, και το οποίο είχε σημαντική θέση στη διονυσιακή λατρεία και γινικότ. στην κοινωνική και καλλιτεχνική ζωή της ελληνικής αρχαιότητας· περιελάμβανε διπλό καλάμι τοποθετημένο μέσα σε κυλιανόρκο ή ελαφρώς κοινικό σωλήνα με μικρές οπές σε διάφορα σημεία για την έξοδο του αέρα 2. η φλογέρα, το σουραύλι 3. ο σωλήνας του φουσερού που χρησιμοποιεί ο σιδηρουργός 4. ΑΝΑΤ. το σωληνώδες μέρος ενός κοίλου οργάνου, λ.χ. ο αυλός του εντέρου. [ETYM. αρχ. < I.E. *awl- «κοιλότητα, σωλήνας», πβ. λιθ. *aulas* «περικνήμη», νορβ. *aul* «μίσχος φυτού», λατ. *alvus* «κοιλιά», ιταλ. *alvo* κ.ά. ο ανατ. όρ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. *tube*].

αυλός - έναυλος - συναυλία - διάυλος - πύραυλος. Η αρχαία λ. αυλός, σημαίνοντας γενικά τον σωλήνα, δήλωσε όχι μόνο το μουσικό όργανο, αλλά και τεχνικές έννοιες. Κοντά στον αυλό χρησιμοποιούνται και συναφή μουσικά όργανα, τα *πλαγιάυλος* και *άσκαυλος* (*ασκός* + *αυλός*), *οξύαυλος* και *βαρύαυλος*. *Εναυλος* (στα αφτιά μας) είναι (ήδη από την Αρχαία) «αυτός που αντιχτεί, που είναι γνωστός σαν το άκουσμα του αυλού»· *συν-αυλία* είναι, στην αρχή, η συμφωνία λύρας και αυλού ή η συμφωνία αυλού, γενεϊκώς δε (ήδη στον Πλάτωνα) η συμφωνική οργανική μουσική. Με την τεχνική σημ. τής λέξης πλάστηκαν το αρχ. *διαυλος* «πέραςμα, διάδος» και το νεοτ. *πύραυλος*. Η *κοιλιά* που μοιάζει με αυλό λέγεται αυλών (*αυλώνας*), από όπου το συχνό τοπωνύμιο *Αυλών* | *Αυλώνα*.

αυλός, -η, -ο 1. αυτός που δεν αποτελείται από ύλη: *κατά τον χριστιανισμό, ο Θεός έχει ~ υπόσταση* || τα πνεύματα είναι - ΣΥΝ. ασώματος ΑΝΤ. υλικός 2. (μτφ.) αυτός που είναι απαλλαγμένος από το βάρος και τη φθορά τής ύλης: *οι μορφές στις βυζαντινές εικόνες είναι ~, γεμάτες πνευματικότητα* ΣΥΝ. εσαυλωμένος, πνευματικός 3. ΟΙΚΟΝ. (οικονομικό στοιχείο) που δεν έχει φυσική υπόσταση, π.χ. ο αέρας εργασίας, οι ευρεσιτεχνίες, τα εμπορικά σήματα κ.λπ.: ~ *τίτλοι*. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + ύλη].

αυλότοιχος (ο) ο τοίχος που περιβάλλει την αυλή.

Αυλώνας (ο) πόλη και λιμάνι τής Ν. Αλβανίας (Β. Ηπειρού). [ETYM. < αρχ. *Αυλών*, -ώνος (< *αυλών* «πέραςμα μεταξύ λόφων ή ακτών - διαυλος»), που κατελήφθη στις 28/11/1912 από τον Αλβανό μπέη Ισμαήλ Κεμάλ Βλωρά (όπου οφείλεται η αλβ. ονομασία Vlorë), ο οποίος κηρύξε εκεί την ανεξαρτησία τής Αλβανίας].

αυνανίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αυνανίς-θηκα (λόγ. -θηκα)} 1. προκαλώ διέγερση των γεννητικών οργάνων έως τον οργασμό χωρίς συνείδηση (συνουσία) με ερωτικό σύντροφο, αλλά με τεχνητό τρόπο (συνθη). με *μάλαξη* των γεννητικών οργάνων με το χέρι ΣΥΝ. αυτοικανοποιούμαι, αυτοερεθίζομαι. (!) *μαλακίζομαι* 2. (μτφ.-ειρων.) *πράττω* ή *λέω* ανοησίες (ευφημ. τρόπο για να αποφευχθεί η λέξη *μαλακίζομαι*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

αυνανισμός (ο) [1777] το να αυνανίζεται κανείς ΣΥΝ. αυτοϊκανοποίηση, αυτοερωτισμός, αυτοερεθισμός, αυτοδιέγερση. (!) *μαλακία*. — *αυνανιστικός*, -ή, -ό, αυνανιστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. [ETYM. < μτγν. *Αυνάω* < εβρ. *Onān* «δυνατός, δραστήριος», ο *Αυνάω* ήταν δευτερότοκος γιος του Ιούδα και, όταν πέθανε ο αδελφός του, ανέλαβε την υποχρέωση να εξασφαλίσει διάδοχο στο όνομα του αδελφού του, σύμφωνα με το έθιμο του ανδραδελφικού γάμου. Όμως, κατά τη διάρκεια τής συνουσίας εκείνος «όταν εισήρχετο προς την γυναίκα του αδελφού αυτού, εξέχεεν επί τήν γήνη, του μη δούνα σπέρμα τω αδελφω αυτού» (Π.Δ. Γένεσις, 38, 9). Αρα ο όρος αυνανισμός θα δήλωνε, με βάση το βιβλικό χωρίο, την κατά τη συνουσία εκτός του γυναικείου κόλπου εκσπερμάτιση και όχι τον αυτοερεθισμό τήν αυτοϊκανοποίηση, που δηλώνει η λ. σήμερα].

αυζάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αυζή-σα, -θηκα, -μένος (κ. λογιότ. ηυζήμένος)} ♦ 1. (μετβ.) *κάνω* (κάτι) μεγαλύτερο ή περισσότερο: ~ *την ταχύτητα* || η *κυβέρνηση αυζήσε τους φόρους* ΣΥΝ. μεγαλώνω, πληθαίνω, *μ-ανεβαίω* ΑΝΤ. μειώνω, ελαττώνω, *κατεβάζω*, *μικραίνω* ♦ 2. (αμετβ.) γί-», νομια μεγαλύτερος ή περισσότερος: με την *άνοδο του βιοτικού επιπέδου αυζάνει ο μέσος όρος ζωής* || *τους θερινούς μήνες αυζάνει η ~ κατανάλωση φρούτων και αναμνηστικών* || *καθώς κυλούν οι ώρες, η η αγωνία αυζάνει κατακόρυφα* ΣΥΝ. μεγαλώνω, ανεβαίνω, υψώνομαι, η πολλαπλασιάζομαι ΑΝΤ. μειώνομαι, ελαττώνομαι 3. (μεσοπαθ. η αυζάνομαι) γίνομαι μεγαλύτερος ή περισσότερος ΦΡ. *αυζάνεσθε και πλη- θύνεσθε* (αυζάνεσθε και πληθύνεσθε, Π.Δ. Γένεσις 1, 28) προτροπή τού Θεού στο ανθρώπινο γένος να κάνει απογόνους. η ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος, εργαστικός, μετοχή*.

[ETYM. αρχ., ιων.-αττ. τύπος τού αρχαιότ. *αὔζω* < *aug-s-ō < I.E. *aug-, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *aweg- «αυζάνω», πβ. σανσκρ. *vak-s-āyati* «αναπτύσσομαι», λατ. *aug-eo*, γαλλ. *augmenter* «αυξάνω», ισπ. *aumentar*, αγγλ. *author* «συγγραφέας» (< γαλλ. *auteur* < λατ. *auctor* «αυτός που αρχίζει, που αναπτύσσει κάτι»), γερμ. *wachsen* «αυξάνω» κ.ά.].

Αυζέντιος (ο) {Αυζέντιος} 1. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM. μτγν. κύρ. όν. < λατ. *Auxentius* «αύζων» < θ. *aux-* (τού ρ. *augeo* «αυξάνω», πβ. *auxilium* «βοήθεια», αρχική σημ. «στρατιωτικές ενισχύσεις») + παραγ. επίθημα *-entius*, λ.χ. *Innoc-entius*, *Gaud-entius*, *Laur-entius*].

αύξηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μεταβολή τής τιμής ενός μεγέθους προς το περισσότερο ή μεγαλύτερο, η ποσοτική άνοδος: ~ τής δημοτικότητας ενός πολιτικού || ~ *του πληθυσμού τής γης* || ~ *των κρουσμάτων καρδιοπάθειας* || ~ *του διοζιότιου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα* || ~ τής εγκληματικότητας || ~ *των τιμών στα τρόφιμα* || ~ *των πωλήσεων μιας επιχείρησης* || ~ *κεφαλαίων* || ~ τής ταχύτητας *οχήματος* ΣΥΝ. *μεγάλωμα*, *άνοδος*, *πλήθυνση* ΑΝΤ. *μείωση*, *ελάττωση* 2. (ειδικότ.) (α) η παροχή μεγαλύτερου μισθού, η μισθολογική άνοδος: η εταιρεία *έδωσε ~ 10% στους εργαζομένους* || *δεν αναμένεται αυξήσεις μέσα στον επόμενο χρόνο* (β) (στον πληθ.: *καταχρ. αντί του ορθού ανατιμήσεις*) σε φρ. *όπως κύμα αυζήσεων στα είδη διατροφής* (αντί ανατιμήσεων) 3. ΒΙΟΛ. η ιδιότητα των ζωντανών οργανισμών να μεγαλώνουν σε όγκο και βάρος με τον πολλαπλασιασμό των κυττάρων τους 4. ΓΛΩΣΣ. (στη Ν. Ελληνική) η επέκταση τού θέματος των ρημάτων στον ενεργητικό αόριστο και τον παρατατικό κατά μία συλλαβή (*συλλαβική ~*, λ.χ. *παίζω, έ-παίζα, έ-παίξω*), για να μπορεί ο τόνος, προκειμένου για δισυλλαβα ρήματα (*γράφω, τρέχω, παίζω* κ.τ.ό.), να είναι στην τρίτη από τού τέλους συλλαβή (προπαροπαθητικό: βλ. κ.λ. ε-), επίσης, σπάνια, η μεταβολή τού αρκτικού φωνήεντος τού θέματος σε άλλο φωνήεν (*χρονική ~*, λ.χ. *παρ-άγ-ω* → *παρ-ήγαγα, ελίψω* → *ήλπισα*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, εν-*. [ETYM. < αρχ. *αύζης* < *αύζω*].

αύξηση ρημάτων. Στην Αρχαία, τη Βυζαντινή και τη Λόγια Ελληνική τα ρήματα στους παρελθοντικούς χρόνους (παρατατικό, αόριστο - παλαιότερα και υπερσυντέλεκο), εφόσον άρχιαν από σύμφωνο, έπαιρναν ένα ε- (συλλαβική αύξηση) και, αν άρχιζαν από φωνήεν, έτρεπαν τα *α/ε-* σε *η-* και το *ο-* σε *ω-* (χρονική αύξηση): *λύω - έ-λυον - έ-λυσα (έ-λελύκειν) - λύομαι - έ-λυόμην - έ-λυόσασθην - έ-λύθη (έ-λελύθη)*: *ακούω - ήκουον - ήκουσα - ήκουσάμην - ήκουσάμην* | *ήκουσθην ελίψω - ήλιψον - ήλπισα - ήλιψετο - ήλπισατο - ήλπισθη - ορίζω - ορίζον - ώρισα - ώριζομαι - ώριζάσθην - ώριζέσθην*. Η χρονική αύξηση εμφανιζόταν και στη μεσοπαθητική μτχ. τού παρακειμένου: *αγαλώ - ήραπημένος, ελέγχο - (έ-λ-) ήλεγμένος, ορίζω - (ορι)σμένος*. Στη Νέα Ελληνική η χρήση τής ρηματικής αύξησης είναι διαφοροετική: (Α) Δεν χρησιμοποιείται η χρονική αύξηση: *αρχίζω - αρχίζα - αρχίζα* (όχι **ήρχιζα, *ήρχισα*): *ερμηνεύω - ερμηνεύα - ερμηνεύσα* (όχι **ήρμη-νευα, *ήρμηνευσα*) | *ορίζω - όρίζα - όρισα - ορίζομαι - ορισθηκα* (όχι **ώρίζα, *ώρισα, *ώρίζομαι, *ωρισθηκα*): ούτε οι μτχ. είναι *πια *ήρμηνευμένος ή *ωρισμένος, αλλά ερμηνευμένος και ορισμένος* (β) Συλλαβική αύξηση (έ-) παίρνουν στους παρελθοντικούς χρόνους τής ενεργητικής φωνής μόνο τα δισυλλαβα ρήματα, για να μπορεί ο τόνος να είναι στην τρίτη από τού τέλους συλλαβή (προπαροπαθητικού): *γράφω, έ-γραφα, έ-γραφα* (αλλά *πληθ. γράφα-σα-με, γράφα-τε* χωρίς ε-, γιατί υπάρχουν ήδη *λόγω* *καταλήξε-ομαι*, *τρέξι* *συλλαβές* και ο τόνος μπορεί να είναι στην προπαροπαθητικού χωρίς την παρουσία συλλαβικής αύξησης): έτσι, στην πράξη, το ε- τής συλλαβικής αύξησης υπάρχει μόνο εφόσον τονίζεται: *έ-γραφα, έ-γραφες, έ-γραφε (γράφαμε, γράφατε), έ-γραφαν (γράψαμε) έ-γραψα, έ-γραψες, έ-γραψε (γράψαμε, γράψατε), έ-γραφαν (γράψαμε)* | *γραφώμουν-α, γραφόσουν-α, γραφάσαν-ε, γραφόμαστε, γραφόσαστε, γράφονταν - γράφθηκα, γράφτηκες, γράφτηκε, γράφτηκα, γράφτηκατε, γράφτηκαν*). Συλλαβική αύξηση παίρνουν (εσοτερικά) και τα δισυλλαβα ρήματα, που είναι σύνθετα με προθέσεις, πάλι εφόσον η αύξηση ε- τονίζεται: *περι-γράφω - περι-έγραφα - περι-έγραφα, συγ-γράφω - συν-έγραφα - συν-έγραφα, δια-γράφω - δι-έγραφα - δι-έγραφα, εγ-γράφω - εν-έγραφα - ενέγραφα, παρα-πέμνω - παρ-έπεμπα - παρ-έπεμπα, απο-στέλλω - απ-έστελλα - απ-έστελλα, συν-θέτω - συν-έθετα - συν-έθετα*. Ελάχιστα ρήματα (τα οποία σημειώνονται σε κάθε λήμμα) διατηρούν παραδοσιακά (τα λιγότερους τύπους με *χρονική* αύξηση σε απλή ή σύνθετα ρήματα: *ελέγχο - ήλεγξα* (αλλά και *έλεγξα*), *απευθύνω - απηύθυνα* (αλλά και *απεύθυνα*), *εξάγω - εξήγα - εξήγαγα*).

αυζητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που αναφέρεται στην αύξηση, στη μεγέθυνση ή διόγκωση: - *ορμόνες* (αυτές που συμβάλλουν στην ανάπτυξη μελών τού σώματος ή στην αύξηση τού ύψους) || ~ *τάσεις τού τιμωρίθμου* 2. ΒΙΟΛ. *αυζητική ορμόνη* η σωματότροπος (βλ. λ.) ορμόνη. — *αυζητικ-ά* | -*ως* [μτγν.] επίρρ.

αυζομείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εναλλαγή αυζήσεως και μειώσεως, η περιοδική ή μη διακυμάνση μεγέθων: ~ *των συναισθηματικών εντάσεων* || η *απελευθέρωση τής αγοράς οδήγησε σε μια περίοδο αυζομείωσης των τιμών* ΣΥΝ. (δια)κύμανση, ανεβοκατέβασμα, προσθαφαίρεση ΑΝΤ. σταθερότητα, μονιμότητα, παγίωση. — *αυζομειώνω* ρ. [μτγν.], *αυζομειωτικός, -ή, -ό* [μτγν.], *αυζομειωτικ-ά* | -*ως* επίρρ.

αύξων, -ούσα, -ον {αύξ-οντος, -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) αυτός που αυξάνει, που έχει τάσεις ανόδου: η επενδυτική δραστηριότητα βγαίνει με αύξοντα ρυθμό || *αύξουσα ένταση* | *σελίηη* | *κλίμακα* | *γεωμετρική ή αριθμητική πρόοδος* | *ανησυχία* | *πεποιθση* | *σειρά* ΣΥΝ. αυξανόμενος, ανοδικός, εντεινόμενος, ενι-σχυόμενος, προϊόν ANT. φθίνων, μειούμενος, καθοδικός- ΦΡ. *αύξων αριθμός* αριθμός ενδεικτικός σειράς κατατάξεως ή αριθμησης: *οι αυτήσεις θα εξεταστούν κατά τον - πρωτοκόλλου* (συντομ. *α.α.*, βλ. λ.). [ETYM, Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *αὔξω* (βλ. λ. *αυξάνω*)].

αὔπνια (η) [αρχ.] {αὔπνιον} 1. το να μην μπορεί κάποιος να κοιμηθεί: *περιπτώσεις χρόνιας - απαιτούν θεραπεία με ηρεμιστικά ή υπνωτικά χάπια* || (κ. στον πληθ.) *αὔπνιες έχουμε σήμερα*; ANT. υπνηλία 2. (γε-νικότ.) η έλλειψη ύπνου: *καταβλημένος από την - ΣΥΝ. ξαγρύπνημα, αγρύπνια, ξενύχτι. άπνους, -η, -ο* [αρχ.] αυτός που δεν κοιμήθηκε: *είμαι ~ δεν κοιμήθηκα καθόλου όλη νύχτα*.

Αύρα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κρήνη της Περιβόιας και τού Τιτάνα Αέλαντα- απέκτησε από τον Διόνυσο δίδυμα, τα οποία μέσα στην τρέλα της κοιμάτιζε- ο Δίας τη μεταμόρφωσε σε πηγή 2. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ETYM, αρχ. κτρ. όν. < *αύρα* (βλ. λ.)].

αύρα (η) {αυρών} 1. το ελαφρό αεράκι: η *πρωινή ~ μου χαϊδεύει το πρόσωπο* || ~ *στεριανή* | *των κοιλάδων* | *των ορέων* | *θαλάσσια* | *γλυκιά* 2. (μτφ.) η (ευχάριστη) αίσθηση την οποία αποπνέει κάποιος/κά-τι, η εντύπωση που δίνει, ο «αέρας» που έχει: *μια ζωογόνος ~ νιότης και αισιοδοξίας ξεπήδη από κάθε σελίδα του βιβλίου* ΣΥΝ. αίσθηση, νότα, ατμόσφαιρα · 3. (μτφ.) η ακτινοβολία που πιστεύεται πως εκπέμπεται από το σώμα σχηματίζοντας φωτεινό περιβάλλον, αίσθητή μόνο σε συγκεκριμένα πρόσωπα με μεταφυσικές ή πνευματιστικές δυνάμεις · 4. *αύρες* (οι) θορακισμένα αστυνομικά οχήματα για την ταχεία μεταφορά αστυνομικής δύναμης: *έστειλαν τς- να διαλύσουν τη συγκέντρωση* · 5. ΙΑΡΤ. τα συμπτώματα που προηγούνται της εκδήλωσης μιας κρίσης ημικρανίας ή μιας επιληπτικής κρίσης. [EIXM αρχ. < **Αφρ-α*, μηδενίμο. βαθμ. τού θ. **άφρ-ε*, πβ. λατ. aer «αέρας», γαλλ. air (> αγγλ. air), ισπ. aire, ιταλ. aria κ.ά. Ομόρρ. αρχ. (Α)είρω «σηκώνω» (< **άφρ-ιω*), *αίρ* (< **άφρ-ε*). Η λ. αρχικά χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει το πριονό αεράκι που ανεβαίνει από το νερό, από το ποτάμι ή τη θάλασσα. Για τη σημασιολ. μεταβολή «ανύψωση» → «αέρας», βλ. λ. *αέρας*. Η σημ. 5 είναι αντιδάν., < αγγλ. aura].

αυριανός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το αύριο, την επόμενη μέρα: ~ *συγκέντρωση* | *καιρός* | *έκδοση* (πβ. λ. *χθεσινός, σημερινός*) 2. (συνεκδ.) αυτός που σχετίζεται με το μέλλον: *θέλωμε ο ~ κόσμος να είναι καλύτερος*. [ETYM, < *αύριο* + *παρ-αγ.* επίθημα -ανός, πβ. μτγν. *αυρινός*].

αύριο επίρρ. 1. την ημέρα μετά τη σημερινή, το προσεχές εικοσιτετράωρο: *τελειώσαμε για σήμερα: θα συνεχίσουμε ~ || σήμερα είναι Τρίτη- ~ είναι Τετάρτη || μέχρι ~, για σας!* || η συνάντηση αναβλήθηκε για ~ || *από - πίνουμε δουλειά || Αφήστε τη δουλειά! ~ πάιι (~ συνεχίζουμε)* (πβ. λ. *σήμερα, γήμες, μεθαύριο*)-ΦΡ. (α) (παροιμ.) *μην αναβάλλεις | αφήνεις για αύριο ό,τι μπορείς να κάνεις σήμερα* βλ. λ. *αναβάλλω* (β) *σήμερα-αύριο* | *αύριο-μεθαύριο* (ι) στο αμέσως προσεχές μέλλον (χωρίς να καθορίζεται αυστηρά πότε), όπου να να: *περιμένω απάντηση για τη δουλειά ~ || πρέπει να είσαι προετοιμασμένος- δεν ξέρεις τι μπορεί να συμβεί - (ii) ακαθόριστος μελλοντικός χρονικός προσδιορισμός που υποδηλώνει αναβλητική διάθεση: *μην αγχώνεσαι, θα πάω κάποια στιγμή ~ || θα το στείλω ~ δεν με κινργάει κανένας (γ) από αύριο σε αύριο* από αναβολή σε αναβολή, από παράταση σε παράταση: Πότε θα κλείσωμε επίτελους τη δουλειά; Όλο ~ με πας! (δ) *και αύριο μέρα είναι* για κάτι που μπορεί να γίνει και σε άλλη χρονική στιγμή, να αναβληθεί: *Άσε το διάβασμα και κοιμήσου!* ~! (ε) και (γ) *αύριο έχει ο Θεός* ως καθησυχαστική προτροπή σε κάποιον να μη στενοχωριέται, επειδή δεν πρόκειται κάτι να χαθεί, να ματαιωθεί: *Μην ανησυχείς!* ~ (στ) *σήμερα είμαι, αύριο δεν είμαι* για το εφημέριο των ανθρώπων πραγμάτων: *γλεντάω τη ζωή μου τώρα, γιατί ~* (ζ) *αύριο κλαίνε!* για τα δυσάρεστα επακόλουθα μιας πράξης, τα οποία δεν λαμβάνει κάποιος υπ' όψιν του στο παρόν επίσης, για επικείμενη τιμωρία: *Ασ' τον να χαιρέται και να πανηγυρίζει. ~!* (η) (λόγ.) *εξ αύριον τα σπουδαία* (*εξ αύριον τά σπουδαία*, Πλουτ. *Πελοπίδας* 1θ) φράση που λέγεται (σοβαρά ή ειρωνικά), όταν προτεινουμε την αναβολή της διεκπεραίωσης ενός θέματος για την επόμενη μέρα λόγω της σοβαρότητας του: *δεν είναι τώρα ώρα να μιλάμε για την αγορά τού σπιτιού- ~* 2. (συνεκδ.) στο μέλλον: *τώρα είσαι μικρός και δεν έχεις έγνοιες-, που θα έχεις δουλειά και οικογένεια, τότε θα δεις τι είναι η ζωή || ποιος ξέρει πώς θα είναι ο κόσμος ~; 3. αύριο* (το) το μέλλον: *αγωνίζεσαι για ένα καλύτερο ~ || ποιος ξέρει τι μας επιφυλάσσει το ~; || ένα λαμπρό ~*.*

[ETYM, < αρ'χ. αύριον, παρεκτεταμένος τύπος σε -ον (κατά το *σήμερον*) τού **αυρι* (τοπική πτώση) < **aus-ri* < I.E. **aus-* «αυγή», πβ. σαν-σκρ. us-āh, λατ. aurora (< **aus-osa*), αγγλ. east «ανατολή», γερμ. Ost κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *αυ-ώς* «αυγή». Η φρ. «*εξ αύριον τά σπουδαία*» ελέγχθη από τον Θηβαίο πολέμαρχο Αρχία, ο οποίος, ενώ βρισκόταν σε ένα συμπόσιο, έλαβε επιστολή από τον προεδοιοποιούσε ότι κινδύνευε, ο Αρχίας είπε ότι θα ασχολείτο την επόμενη μέρα («αύριον») με την επιστολή, αλλά (σύμφωνα με τον Πλούταρχο, *Πελοπίδας* 10) την ίδια μέρα δολοφονήθηκε]. *αυστηρός*, -ή (λόγ. -ά), -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ελαστικότητας, επεικείας: *ο δάσκαλος της τάξης ήταν πολύ ~ τιμω-ροσύνη πάντα τους μαθητές που ατακτούσαν στο μάθημα* || η επιτροπή άσκησε πολύ ~ κριτική || ~ *τιμωρία* | *απόφαση* (δικαστή) | *κοινό* | *κρι-*

της | *στάση* | *βαθμολογία* ΣΥΝ. ανεπικείης, άτεγκτος ANT. επεικείης, ελαστικός, μαλακός 2. αυτός που είναι πολύ σοβαρός, που εμπάνει φόβος: ~ *ματιά* | *φωνή* 3. σκληρός, σε έντονο ύφος: ~ *απάντηση* | *σύσταση* | *γλώσσα* ANT. ήπιος 4. ΑΡΧΑΙΟΛ. *αυστηρός ρυθμός* τεχνοτροπία στην αρχαία ελληνική γλυπτική, που κυριαρχεί στην περίοδο η οποία μεσολαβεί μεταξύ της αρχαϊκής και της κλασικής (περίπου 480-450 π.Χ.) και χαρακτηρίζεται από τις σοβαρές εκφράσεις των προσώπων των αγαλμάτων 5. αυτός που τηρείται ή πρέπει να τηρείται απαρέγκλιτα, να έχει καθολική εφαρμογή χωρίς εξαιρέσεις: *ως διπλωματικός οφείλει να τηρεί ~ ουδετερότητα απέναντι στα κόμματα* || η στρατιωτική δικτατορία *επέβαλε ~ λογοκρισία στα μέσα ενημέρωσης* || ~ *πρωτόκολλο* | *πειθαρχία* | *εφαρμογή* | *τήρηση* | *δίαιτα* | *λιτότητα* | *μυστικότητα* | *απομόνωση* | *μεθοδολογία* ΣΥΝ. πλήρης, απόλυτος 6. αυτός που τηρεί τις παραδόσεις, πιστός στις παραδοσιακές αξίες: *άνθρωπος αυστηρών αρχών* || ~ *ανατροφή* | *ήθη* ΣΥΝ. σοβαρός, ηθικός, συντηρητικός 7. αυτός που είναι απαιτητικός, λεπτολόγος, σχολαστικός: *μια αυστηρότερη φιλολογική ανάλυση θα οδηγούσε σε άλλα συμπεράσματα* || ~ *θεώρηση* | *προσέγγιση* 8. αυτός που διαθέτει ακρίβεια και σαφήνεια: η ~ *οριοθέτηση στόχων είναι αδύνατη για ένα τόσο παρονομαζόμενο άτομο* || ~ *διατύπωση* | *προσδιορισμός* ΣΥΝ. ακριβής ANT. γλαφυρός 9. αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα ύφους (απλές γραμμές ή χαρακτηριστικά): η ~ *μεγαλοπρέπεια της αίθουσας με τους γυμνούς, μαρμάρινους τοίχους* ΣΥΝ. λιτός, ανεπιτήδευτος, απέρτιτος. — *αυστηρά* επίρρ. κ. *αυστηρώς* [μτγν.] (βλ. λ.) επίρρ., *αυστηρότητα* (η) [αρχ.]. [ETYM, αρχ. < θ. **αυστ-* (< ρηματικό επίθ. **αυστός* «ξηρός» < *αἰω*) | *αἰω* < *αἰός* (τό) «ξηρότητα» < I.E. **saus-os* «ξηρός», πβ. λιθ. sausas, αγγλ. sere κ.ά. ομόρρ. *αἰχμ-ηρός* < *παρ-αγ.* επίθημα -ηρός (πβ. *αυχηρός, μογθ-ηρός, τολμ-ηρός* κ.ά.). Η λ. *αυστηρός* είχε αρχικώς την κυρ-πολ. σημ. «ξηρός, στυφός» (κατ' αντιστάσθη προς το γλυκός), ενώ η σημ. «σοβαρός, τραχύς» είναι μτγν. (πβ. Κ.Δ. Λοκ. 19, 21: *ερωβού-μην γάρ σε, ότι άνθρωπος αυστηρός ει*). Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη («ξηρός» → «τραχύς, οξύς») εμφανίζει και το αρχ. επίθ. *δριμύς* (βλ. λ.). #

αυστηρός επίρρ. [μτγν.] # με τρόπο αυστηρό και απόλυτο, χωρίς επεικεία ή ελαστικότητα (λ.χ. στην εφαρμογή μιας απόφασης, στην κριτική κ.λπ.): *κνηματογραφικό έργο - ακατάλληλο για ανηλίκους* || *παγορεύεται ~ το κάπνισμα* ANT. επεικείως, μετροπιαθός.

Αυστραλασία (η) ΓΕΩΓΡ. περιοχή τού Ειρηνικού Ωκεανού, που περιλαμβάνει την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία και τη Ν. Γουινέα. [ETYM, Μεταφορά τού αγγλ. Australasia].

Αυστραλία (η) [1854] (αγγλ. Australia) 1. (καταγρ.) η Ωκεανία (βλ. λ.) 2. πολύ μεγάλο νησί στο Α. Ημισφαίριο, Ν. τού Ισημερινού, το οποίο θεωρείται ξεχωριστή ήπειρος, η μικρότερη σε έκταση από τις πέντε 3. (αγγλ. Commonwealth of Australia = Κοινοπολιτεία της Αυστραλίας) κράτος που περιλαμβάνει το παραπάνω νησί και την Τασμανία με προτεύουσα την Καμπερά, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Αυστραλίας. — **Αυστραλός** [1894] κ. **Αυστραλέζος** (ο), **Αυστραλή** κ. **Αυστραλέζα** (η), **αυστραλιανός**, -ή, -ό κ. **αυστραλέζικος**, -η, -ο.

[ETYM, < αγγλ. Australia < λατ. australis «νότιος». Η ήπειρος ήταν γνωστή ήδη από τον 2ο αι. μ.Χ. ως terra australis incognita «άγνωστη νότια χώρα», ενώ οι Ολλανδοί εξερευνητές τού Που αι. την ονόμασαν «Νέα Ολλανδία». Η σημερινή ονομασία καθιερώθηκε τον 19ο αι. από τον Αγγλο θαλασσοπόρο Matthew Flinders].

αυστραλοπιθήκος (ο) (αυστραλοπιθήκ-ου | -ων, -ους) ανθρωποειδής, συγγενές προς τον γορίλλα και τον χιμπατζή, το οποίο θεωρείται ότι έζησε τουλάχιστον στη Ν. και Α. Αφρική πριν από 1-4 εκατομμύρια χρόνια και παρουσιάζε ομοιότητες προς τον άνθρωπο. Γ **ETYM**. Μεταφορά τού νεολατ. australopithecus, νόθο συνθ., < australis «νότιος» + pithecus «πίθηκος»].

Αυστρία (η) [1728] (γερμ. Republik Österreich = Δημοκρατία της Αυστρίας) κράτος της Κ. Ευρώπης με προτεύουσα τη Βιέννη, επίσημη γλώσσα τη Γερμανική και νόμισμα το αυστριακό σελίνι (2002: ευρώ). — **Αυστριακός** (ο) [1728], **Αυστριακή** (η), **αυστριακός**, -ή, -ό. [ETYM, < νεολατ. Austria < λατ. auster «νότος» (αρχική σημ. «ανατολή, ανατολικός άνεμος», πβ. κ. *Αυστραλία*). Όταν ο Γερμανός αυτοκράτορας Καρλομάγνος νίκησε τους Σλάβους και τους Αβάρους το 796 μ.Χ., ίδρυσε την επαρχία της Α. Μαρκεωνίας, που το 996 ονομάστηκε Österriche «ανατολικό βασίλειο». Το 1281 ο Γερμανός βασιλιάς Ροδόλφος Δ' (των Αψβούργων) ονόμασε τον γιο του Αλβέρτο ηγεμόνα της Αυστρίας. Έκτοτε η Αυστρία θεωρήθηκε γερμανική επικράτεια (dominium Austriae), μέχρις ότου οι Αψβούργοι έχασαν τον γερμανικό θρόνο (1322). Η ονομασία *Αυστρία* επικράτησε το 1915-18 ως Deutschösterreich «Γερμανική Αυστρία» και, μετά τη συνθήκη τού 1919, ως Republik Österreich «Δημοκρατία της Αυστρίας»].

Αυστροουγγαρία (η) [1867] το διάδοχο σχήμα της παλαιάς αυστριακής αυτοκρατορίας (1867-1918).

αυτανόφλεξη (η) [1887] {-ης κ. -έξεως, -έξεας, -έξεων} ΧΗΜ. η καύση που αρχίζει ξαφνικά και χωρίς εξωτερική επίδραση: *ο υγρός ναός μπορεί να υποστεί ~, αν ζεσταθεί πολύ εσωτερικά*. — **αυτανα-φλέγομαι** ρ. [1891]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-ignition].

αυτανόστρος, -η, -ο (για καταπονητισθέντα σκάφη) με το σύνολο του πληρώματος ή των επιβατών: *το πλοίο βοήθησε ~*. [ETYM, μτγν. < *αὐτο-* + *-ανόστρος* < *άνηρ, ανόστρος*].

αυταξία (η) 1. το να έχει κάποιος/κάτι αξία, που προέρχεται από εγγενείς ιδιότητες του: η *έννοια της αγάπης αποτελεί για τον Κριστιανό ~* 2. η αξία την οποία αποδίδει κανείς στον εαυτό του ΣΥΝ. αυτοε-κτίμηση.

αυταπάρηση (η) [1844] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η άρνηση και η υπέρβαση του προσωπικού συμφέροντος, της προσωπικής ευχαρίστησης ή άνεσης χάριν υψηλού σκοπού: *ρίχτηκαν στον αγώνα με ~ ΣΥΝ.* αυτοθυσία. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. abnegation].

αυταπάτη (η) [1885] {αυταπατών} 1. η δημιουργία από τον ίδιο μας τον εαυτό εσφαλμένων ή φανταστικών κρίσεων σύμφωνα με τις επιθυμίες μας, το να ξεγελούμε τον ίδιο μας τον εαυτό 2. κάθε διαμορφωμένη πίστη κάποιου, η οποία δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: (συνήθ. στον πληθ.) *Μην έχεις αυταπάτες! Δεν ζεις, αν δεν δουλέψεις! || πρέφεται | ζει με αυταπάτες ΣΥΝ.* ψευδαίσθηση. — αυταπατώμαι¹ ρ. [1886] {-άσαι...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbsttäuschung].

αυταπόδεικτος, -η, -ο [μτγν.] κ. **αυταπόδειχτος** αυτός που από μόνος του φέρει ή εμπιρεύει την απόδειξη του, που δεν χρειάζεται επιπλέον αποδείξεις: ουδείς αμφοίβητη την αλήθεια των λόγων του || ~ συλλογισμός ΣΥΝ. αυτονόητος, αυτόδηλος. — **αυταπόδεικτα** /αυτοπόδεικτος επίρρ.

αυτάρεσκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αντλεί ευχαρίστηση από τον εαυτό του, που ικανοποιείται αυτοθαυμαζόμενος: ο - τόνος της φωνής του φανέρωνε άνθρωπο που λατρεύει ν'ακούει τη φωνή του ΣΥΝ. νωρικοσιευόμενος ANT. σεινός, μετρίοφρων, ταπεινός. — **αυτάρεσκα** επίρρ., **αυτάρεσκα** (η) [μτγν.].

αυτάρκης, -ης, **αυτάρκες** {αυτάρκ-ους | -εις (ουδ. -η)} 1. αυτός που μπορεί να καλύπτει επαρκώς τις ανάγκες του μόνος του, με δικές του δυνάμεις, και ειδικότε. αυτός που δεν εξαρτάται οικονομικά από άλλους: *παίρνει έναν πολύ καλό μισθό που τον επιτρέπει να είναι οικονομικά ~ ΣΥΝ.* αυτοσυντηρητός, ανεξάρτητος, αυτόνομος 2. αυτός που αρκείται σε όσα έχει 3. ΟΙΚΟΝ. (για κρατική ή οικονομική οργάνωση) αυτός που μπορεί να καλύπτει τις ανάγκες του με δικούς του πόρους η δική του παραγωγή: *δεν είναι ακόμα ~, εφόσον εξαρτάται από την οικονομική ενίσχυση των δικών του, για να πληρώσει το νόκι || η Ελλάδα δεν είναι ~ αναφορικά με την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών εισάγει ρεύμα από γειτονικές χώρες.* — **αυτάρκεια** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αὐτ(ο)- + -αρκης < ἀρκά].

αυταρχία (η) η εξουσία που ασκείται χωρίς έλεγχο, η απολυταρχία, ο δεσποτισμός.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αὐταρχος (πθ. αρχ. **αὐταρχός**) < αὐτ(ο)- + -άρχος < ἀρχω]. **αυταρχικός**, -ή, -ό [1850] 1. αυτός που προσπαθεί να επιβάλει τη θέλησή του με τρόπο απόλυτο, χωρίς να δέχεται αντιρρήσεις, αυτός που απαιτεί απόλυτη συμμόρφωση των άλλων στις επιθυμίες του: ~ γονείς | ηγέτης | δάσκαλος | διοίκηση 2. (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα, ασκληρότητα και εγωκεντρικότητα, που δεν λαμβάνει υπ' όψιν τους άλλους: ~ συμπεριφορά | **χαρακτήρας** ΣΥΝ. σκληρός, αυστηρός 3. (ειδικότε., για καθεστώς) που επιβάλλει τις επιλογές του αδιαφορώντας για τις αντίθετες απόψεις, με τρόπο απόλυτο και αντιδημοκρατικό ΣΥΝ. απολυταρχικός, αυθάρτετος, δικτατορικός, δεσποτικός. — **αυταρχικά** /-ός [1850] επίρρ., **αυταρχικότητα** (η) [1892] κ. **αυταρχισμός** (ο). [ΕΤΥΜ. < μτγν. **αυταρχία** < αρχ. **αὐταρχος** < αὐτ(ο)- + -άρχος < ἀρχω].

αυτασφάλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η ασφάλιση εργαζομένου σε ιδιωτική ασφαλιστική εταιρεία, βασισμένη σε σύμβαση χωρίς συμμετοχή του εργοδότη στην καταβολή των ασφαλιστρών (γενικότε.) κάθε ασφάλιση σε ασφαλιστική εταιρεία ή οργανισμό με συμμετοχή μόνο του ασφαλιζομένου. Επίσης **αυτασφάλεια** (η) [1893]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-insurance].

αυτεμβόλιο (το) {αυτεμβολι-ού | -ων} ΙΑΤΡ. εμβόλιο που το αντιγονικό υλικό του προέρχεται από τον ίδιο τον άρρωστο, στον οποίο χορηγείται κατόπιν ειδικής επεξεργασίας με ενέσιμη μορφή. — **αυτεμβολισμός** (ο). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. **autovaccine**, νόθο συνθ., < auto- (< αυτός) + vaccine «εμβόλιο»].

αυτενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} το να ενεργεί κανείς χωρίς εξωτερική καθοδήγηση ή εξαναγκασμό, με δική του πρωτοβουλία ΣΥΝ. αυτο-βουλία. — **αυτενεργός**, -ός, -ό [1812]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. **αυτενέργεια** < αυτό- + ενέργεια].

αυτενεργώ ρ. αμετβ. {αυτενεργεί... | αυτενέργισα (κ. λογιότ. αυτε-νήρησα)} ενεργώ χωρίς εξωτερική καθοδήγηση ή εξαναγκασμό, με δική μου πρωτοβουλία: *το σχολείο πρέπει να ενθαρρύνει τους μαθητές να αυτενεργούν και όχι να αποστηθίζουν και να τα περιμένουν όλα από τον δάσκαλο.*

αυτεξούσιος, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν υπάγεται στην εξουσία άλλου, που είναι κύριος του εαυτού του: *μια ~ αρχή δικαιούται να λαμβάνει αποφάσεις χωρίς την επέμβαση άλλων οργάνων ΣΥΝ.* ανεξάρτητος, αυτόνομος ANT. υπεξούσιος 2. **αυτεξούσιον** (το) το δικαίωμα να διατηρεί κανείς την ελευθερία σκέψης και δράσης, το δικαίωμα να επιλέγει. — **αυτεξούσια** | **αυτεξουσιώσις** [μτγν.] επίρρ., **αυτε-ξουσιότητα** (η) [μτγν.].

αυτεπάγγελτος, -η (λόγ. -ος), -ο ΝΟΜ. αυτός που ενεργεί με πρωτοβουλία δικαστικής αρχής χωρίς την υποβολή αιτήματος: ~ δίωξη. — **αυτεπάγγελα** | **αυτεπαγγέλτως** [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αυτοδικαίως**.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αὐτ(ο)- + επαγγέλλω «διακηρύσσω, καταγγέλλω»]. **αυτεπαγωγή** (η) ΗΛΕΚΤΡ. η ανάπτυξη εξ επαγωγής ηλεκτρεγερτικής δυνάμεως σε αγωγό, λόγω μεταβολής της έντασης του ηλεκτρικού ρεύματος που τον διαρρέει. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-induction]. **αυτεπίγνωση** (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η επίγνωση των

χαρακτηριστικών ιδιοτήτων της προσωπικότητας μας, η εις βάθος γνώση του εαυτού μας, η αυτογνωσία ΣΥΝ. αυτοσυνειδηση, γνώθη σαυτόν.

αυτεπιστασία (η) [μεσν.] {αυτεπιστασιών} η ανάληψη της επιστασίας, της παρακολούθησης τεχνικού έργου (λ.χ. ανέγερσης οικοδομής) αυτοπροσώπως από τον ενδιαφερόμενο- κυρ. στη Φρ. *δι' αυτεπιστασίας* με επίβλεψη από τον ίδιο τον ενδιαφερόμενο: *το έργο θα εκτελεστεί ~. — αυτεπιστάτω [μεσν.] {-εις...}.*

αυτεπίστροφος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] 1. αυτός ο οποίος επιστρέφει μόνος του στο σημείο εκκινήσεως: ~ **έμβολο** 2. **αυτεπίστροφο** (το) το μπουμερανγκ (βλ. λ.). — **αυτεπίστροφα** επίρρ.

αυτήκοος, -η (λόγ. -ος), -ο αυτός που έχει προσωπική εμπειρία εξ ακοής, που άκουσε ο ίδιος (κάτι): *υπήρξα ~ μάρτυρας των επειλών που ο κατηγορούμενος εκτόξευσε εναντίον του θύματος.* — **αυτηκούα** (η).

* ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αὐτ(ο)- + -ήκοος < ακούω. Η σημ. τής λ. είναι «ακούω ο ίδιος, μόνος μου (όχι από άλλους)», συνδέεται δηλ. με το **αὐτός**- το **α'** συνθ. ενίοτε συσχετίζεται παρετυμολογικά με τη λ. **αφτιά** (μέσω τής εσφαλμ. γραφής **αφτιά**, που παροδηγεί)].

αυτί (το) → **αφτί**

αυτιάζομαι ρ. → **αφτιάζομαι**

αυτισμός (ο) ΙΑΤΡ. η ψυχική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από εκούσια διακοπή της ζωτικής επαφής με την πραγματικότητα και από περιορισμό, απομόνωση του ατόμου στον εσωτερικό του κόσμο. — **αυτιστικός**, -ή, -ό, **αυτιστικ-ά** | -ός επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αυτ(ο)- + -ισμός, < αγγλ. autism].

αυτο-κ αυτό- κ. **αυτ-** | **αυθ-** **α'** συνθετικό που δηλώνει γενικώς αυτό που χαρακτηρίζεται σημασιολογικά ως **αυτοπάθεια** (βλ. λ.): ειδικότε. σημαίνει: 1. τον εαυτό μου: *αυτοδιαφημίζομαι* (= διαφημίζω τον εαυτό μου) 2. από μόνος μου, χωρίς εξωτερική επέμβαση: *αυτοσφής* (= που φτιάει από μόνος του), *αυτοκίνητο* (= που κινείται από μόνο του) 3. ότι κάτι προέρχεται από ή ανήκει στο ίδιο το υποκείμενο της δράσης: *αυτόβουλος* (= που έχει δική του βούληση), *αυτοδύναμος* (= που έχει δική του δύναμη, που αντλεί δύναμη από τον εαυτό του).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. **αὐτός**, **α'** συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο απαντά με τις εξής μορφές: (α) **αυτο-**, όταν το β' συνθ. αρχίζει από σύμφωνο (π.χ. **αὐτο-κτονία**, **αὐτο-σχέδιος** κ.ά.), (β) **αυτ-**, όταν το β' συνθ. αρχίζει από ψιλόφωνο φωνήεν (π.χ. **αὐτ-εξούσιος**, **αὐτ-επι-στροφος** κ.ά.), (γ) **αυθ-**, όταν το β' συνθ. αρχίζει από δασυνόμενο φωνήεν (π.χ. **αὐθ-όρμητος** - **ορμώ**, **αὐθ-ύπαρκτος** - **πάργω**). Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις (ήδη από την Αρχ.) παρατηρείται διατήρηση του -ο- (**αυτο-**) ακόμη και προ φωνήεντος, όταν υπάρχει χαλαρή σύνθεση (π.χ. **αυτο-εξούριος**, **αυτο-έλεγχος**)].

αυτοάμυνα (η) {χωρ. πληθ.} το να προστατεύει κανείς τον εαυτό του από επικίνδυνα με δικές του ενέργειες ή μέσα: *ασκήσεις αυτοάμυνας || υποστηρίζε πως, όταν πυροβόλησε, βρισκόταν σε ~.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self defence].

αυτοαναίρουμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1895] {αυτοαναίρεσαι... | αυτοαναίρεθηκα} οδηγούμαι σε ανείρεση (βλ. λ.) όσων ο ίδιος έχω δηλώσει ή πράξει, διαμεσώ του ίδιο τον εαυτό μου: με όσα λέει **αυτοαναίρεται** ΣΥΝ. αυτοδιαψεύδομαι, αντιφάσκο. — **αυτοαναίρεση** (η) [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

αυτοανακηρύσσομαι¹ ρ. αμετβ. αποθ. [1896] {αυτοανακηρύ-χθηκα (καθημ. -χθηκα), -γμένος} 1. προβαίνω μόνος μου στην ανακήρυξη μου, απονέμω ο ίδιος στον εαυτό μου (αξίωμα ή τίτλο): *αυτοανακηρύχθηκε βασιλιάς και ξεκίνησε ένοπλο αγώνα κατά της νόμιμης εξουσίας* 2. (εiron.) αποδέχο στον εαυτό μου (αξία ή ιδιότητα) κατά τρόπο αυθαίρετο: *αυτοανακηρύχθηκε προστάτης των αδυνάτων, για να πάρει την ψήφο των λαϊκών στερωμάτων ΣΥΝ.* αυτοαποκαλούμαι.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

αυτοαναφορά (η) 1. η αναφορά στον εαυτό μας 2. ΨΥΧΟΛ. η τάση τού ατόμου να συσχετίζει συνεχώς το υπό συζήτηση θέμα με τον εαυτό του. — **αυτοαναφορικός**, -ή, -ό, **αυτοαναφορικότητα** (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self reference].

αυτοάνοσος, -η, -ο ΙΑΤΡ. (για νόσημα ή παθολογική κατάσταση) αυτός που προκαλείται, όταν ο οργανισμός αναπτύσσει αντισώματα που αντιδρούν με τα ίδια τα συστατικά του (λ.χ. αντισώματα κατά των λεϊών μυϊκών ινών, αντιθρομβωτικά αντισώματα κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. autoimmune (νόθο συνθ.)].

αυτοαντίληψη (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αντίληψη που έχει κάποιος για τον εαυτό του. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-concept].

αυτοαπασχολήση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επαγγελματική εργασία κάποιου σε δική του επιχείρηση, σε δραστηριότητα που ανήκει στον ίδιο τον εργαζόμενο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-employment].

αυτοαπασχολούμενος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εργοδότη, που εξασφαλίζει ο ίδιος εισόδημα για τον εαυτό του (π.χ. ελεύθερος επαγγελματίας, γεωργός κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-employed].

αυτοβιογραφία (η) [1859] {αυτοβιογραφιών} 1. το αφηγηματικό έργο (λογοτεχνικό ή μη χαρακτηρη), στο οποίο ο συγγραφέας εκθέτει τα περιστατικά τής ζωής του, γράφει ο ίδιος τη βιογραφία του 2. (συνεκδ.) το λογοτεχνικό είδος στο οποίο εντάσσονται έργα όπως τα παραπάνω. — **αυτοβιογραφικός**, -ή, -ό [1877], **αυτοβιογραφοίμαι** ρ. [1844] {-είσαι...}, **αυτοβιογραφικά** | -ός επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. autobiographie].

αυτόβουλος, -η, -ο 1. αυτός που ενεργεί με ελεύθερη βούληση, χωρίς δεσμεύσεις και εξαρτήσεις: ως ~ *πολίτης έχει την ευθύνη των επι-*

λογών του ΣΥΝ. αυτενεργός 2. αυτός που έχει και εκφράζει ελευθερία βούλησης: η δημοκρατία έχει ανάγκη από την ~ δράση των πολιτών ΣΥΝ. οικειοθελής. — αυτοβούλιος επίρρ. [1877]. αυτοβουλία (η). [ETYM, αρ. χ. < αυτό- + βούλος < βουλομαι «θέλω»].

αυτογαμία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. 1. η αυτογονιμοποίηση (βλ. λ.) στα φυτά 2. η διαδικασία αναπαραγωγής σ' ορισμένα πρωτόζωα, κατά την οποία ο κυτταρικός πυρήνας διαίρειται σ' δύο γ' ετικός όμοιους πυρήνες, που στη συνέχεια συγχωνεύονται σε έναν οργανισμό. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. autogamy].

αυτογκόλ (το) {άκλ.} ελλην. *αυτοτέμα*- ΑΘΛ. το γκολ (βλ. λ.) που σημειώνει ποδοσφαιριστής στο τέρμα της δικής του ομάδας. [ETYM, < αυτό- + γκολ (νόθο συνθ.), μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbsttor].

αυτογνωσία (η) {μτγν.} {χωρ. πληθ.} η εις βάθος γνώση τού εαυτού μας, η επίγνωση των προτερημάτων και των αδυναμιών μας: πνευματική | πολιτική | σωματική | ηθική ~ ΣΥΝ. αυτεπίγνωση, αυτοσυνειδησία, γνώθι σαυτόν.

αυτογονιμοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (στα ερμαφρόδιτα) η γονιμοποίηση θηλυκού από αρσενικό γαμέτη τού ίδιου ατόμου ή κλώνου. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γάλλ. autofécondation].

αυτογραφία (η) {αυτογραφιών} μέθοδος μεταφοράς για λιθογραφική εκτύπωση, κατά την οποία μεταφέρονται επάνω στη λιθογραφική πλάκα, χωρίς τη χρήση φίλμ, κείμενα, σχέδια κ.λπ., προοριζόμενα για εκτύπωση, τα οποία έχουν χαραχτεί επάνω σε ειδικό χαρτί με ειδική μελάνη. — αυτογραφικός, -ή, -ό [1888]. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γάλλ. autographie].

αυτογράφος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] 1. αυτός που είναι γραμμένος από το χέρι τού ίδιου του συγγραφέα (συνήθ. σημαντικές προσωπικότητας): στη *δημοπρασία πωλήθηκαν σπανιότατες ~ σημειώσεις τού μεγάλου ποιητή* ΣΥΝ. ιδιοχειρός, ιδιόγραφος 2. *αυτογράφο* (το) ιδιόχειρη υπογραφή, συνήθ. με σύντομη αφιέρωση, από δημοφιλή προσωπικότητα, που δίνεται σε θαυμαστή ΣΥΝ. αφιέρωση. — αυτογράφος επίρρ.

αυτοδήλος, -η (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) αυτός που είναι από μόνος του φανερός: *είναι ~ η ύπαρξη ενοχής, περιτεύουν οι αποδείξεις και οι ερμηνείες* ΣΥΝ. πρόδηλος, ολοφάνερος. — αυτοδήλως επίρρ. [1888]. [ETYM, αρχ. < αυτό- + δήλος «προφανής»].

αυτοδημιουργία, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] αυτός που δημιούργησε περισσότερα ή απέκτησε κύρος και φήμη στηριζόμενος αποκλειστικά στις δικές του δυνάμεις και προσπάθειες.

αυτοδιάθεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} 1. η διάθεση των σωματικών και πνευματικών δυνάμεων (κάποιου) κατά την ελεύθερη βούληση του 2. ΠΟΛΙΤ. (α) το δικαίωμα ενός λαού να επιλέξει ελεύθερα το πολίτευμα του, να αυτοπροσδιοριστεί πολιτικά, καθώς και η αυτόνομη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη του (β) *ΑΡΧΠ* της *αυτοδιάθεσης* δόγμα πολιτικό που βασίζεται στις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης και αναγνωρίζεται, κυρ. από το 1919, ως κριτήριο καθοριστικό στη συγκρότηση των κρατών. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-determination].

αυτοδιαφημίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1894] {αυτοδιαφημίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω διαφήμιση τού εαυτού μου, παρουσιάζω με έμφαση τα θετικά σημεία μου, προβάλλω μια εξωραϊσμένη εικόνα μου: *αυτοδιαφημίζεται ως μαχητικός αρθρογράφος* ΣΥΝ. αυτοπροβάλλομαι. — αυτοδιαφήμιση (η) [1898]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

αυτοδιαχείριση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} το σύστημα συλλογικής διαχείρισης, το οποίο συνίσταται στην άσκηση της διαχειριστικής εξουσίας από τους ίδιους τους παραγωγούς των αγαθών. — αυτοδιαχειριστικός, -ή, -ό, αυτοδιαχειρίζομαι ρ. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-management].

αυτοδιδάκτος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] κ. αυτοδιδάχτος αυτός που δ'ν διδάχθηκε από σχολείο ή δασκάλου, που διαμόρφωσε και ακολούθησε δική του διδακτική μέθοδο, που έμαθε κάτι από μόνος του: *δεν πήγε ποτέ του στο ωδείο, είναι ~ μουσικός* ΣΥΝ. εμπειρικός, ερασιτέχνης. — αυτοδίδακτα | αυτοδιδάκτος [μτγν.] επίρρ.

αυτοδιδασκαλία (η) [1812] {χωρ. πληθ.} το να μαθαίνει κανείς μόνος του, χωρίς δάσκαλο: *μέθοδος αυτοδιδασκαλίας*. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbstunterricht].

αυτοδικαίως, -η, -ο ΝΟΜ. (για δικαίωμα ή έννομη συνέπεια) αυτός που επέρχεται αυτόματα εκ τού νόμου.

αυτοδικαίως επίρρ. [1835] (λόγ.) (για κάτι που απορρέει) απευθείας από τον νόμο, από το ίδιο το δικαίο ΣΥΝ. δικαιοματικά. [ETYM, Απόδ. τού λατ. ipso jure].

αυτοδικαίως - αυτεπαγγέλτως. Το αυτοδικαίως δηλώνει κάτι που επέρχεται αυτόματα εκ τού νόμου: η *πράξη τού υπουργού είναι αυτοδικαίως άκυρη, γιατί αντιβαίνει στον νόμο και στο σύνταγμα*. Το *αυτεπαγγέλτως* διαφέρει, κατά πολύ, δηλώνοντας ενέργεια νομίμου οργάνου ή αρχής (εισαγγελέας, αστυνομίας κ.λπ.), η οποία τελείται χωρίς να απαιτείται να ζητηθεί προηγουμένως από κάποιον: ο *εισαγγελέας άσκησε αυτεπαγγέλτως δίωξη κατά τού δημοσιογράφου, επειδή διέσπριε ψευδείς ειδήσεις*.

αυτοδικία (η) [1833] {αυτοδικιών} ΝΟΜ. 1. η ικανοποίηση τής αξιό-

σης από τον ίδιο τον δικαιούχο αυτοδύναμα και χωρίς τη βοήθεια της αρχής 2. αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος ασκεί αυθαίρετα αξιώση σχετική με δικαιοίωμα που είτε το έχει πραγματικά είτε από πεποίθηση το οικειοποιείται. — **αυτοδικό** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. εκδίκαση. [ETYM, < μτγν. *αυτοδικός* (-έω) < αρχ. *αυτόδικος* < *αυτο-* + *-δικός* < *δί-* κη].

αυτοδιοίκηση (η) [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διοίκηση που ασκείται με πλήρη ανεξαρτησία των οργάνων της, που υπάγεται μόνο σε εποπτεία των κρατικών οργάνων: η ~ των *Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων κατοχυρώνεται συνταγματικά* || ~ *οργανισμού* | *υπηρεσίας* || *νομαρχιακή* ~ ΦΡ. τοπική **αυτοδιοίκηση** (ι) η διοίκηση μιας περιοχής (περιφέρειας, δήμου ή κοινότητας) μ' όργανα εκλεγμένα από τους κατοίκους τής περιοχής αυτής: *διεξάγονται δημοτικές εκλογές για την ανάδειξη εκπροσώπων της* ~ στο *σύνολο των δήμων και κτιονοτήτων τής επικράτειας* || *πρώτος* | *δευτερος βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης* (ii) (συνεκδ.) οι ελεγμένοι άρχοντες ή οι εκπρόσωποι των δημοτικών ή κοινοτικών αρχών (νομαρχες, δήμαρχοι, αντιδήμαρχοι, κοινοτάρχες, δημοτικοί/κοινοτικοί σύμβουλοι). — αυτοδιοικητικός, -ή, -ό [1886], αυτοδιοικητικά επίρρ. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γάλλ. auto-administration].

αυτοδιοικητός, -η, -ο [1888] αυτός που διοικείται ο ίδιος, διοικητικά ανεξάρτητος.

αυτοδιορίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1892] {αυτοδιορίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} διορίζω ο ίδιος τον εαυτό μου σε θέση, αξίωμα κ.λπ. (συνήθ. μτρ.) αναλαμβάνω μ' δική μου πρωτοβουλία και χωρίς να μου ζητηθεί να κάνω κάτι: *από τότε αυτοδιορίστηκες υπερασπιστής μου*; * ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

αυτοδυναμία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η στήριξη (κάποιου) στις προσωπικές (του) δυνάμεις (χωρίς εξωτερική ενίσχυση) 2. ΠΟΛΙΤ. η απόκτηση απόλυτης κοινοβουλευτικής πλειονότητας από ένα κόμμα, ώστε να μπορεί να σχηματίσει κυβέρνηση από μόνο του, χωρίς συνεργασία με άλλο κόμμα.

αυτοδύναμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που βασίζεται αποκλειστικά στις δικές του δυνάμεις, που δεν χρειάζεται εξωτερική ενίσχυση ή στήριξη: η *εταιρεία έχει πετύχει - ανάπτυξη χωρίς δανειοδότηση* ΣΥΝ. ανεξάρτητος, αδεσμευτός 2. ΠΟΛΙΤ. **αυτοδύναμη κυβέρνηση** μονοκομματική κυβέρνηση, που διαθέτει απόλυτη κοινοβουλευτική πλειονότητα: στην *Ελλάδα, για να σχηματίσει ένα κόμμα ~, χρειάζεται τούλάχιστον 15* βουλευτές. — αυτοδύναμα | αυτοδύναμος [1862] επίρρ.

αυτοδύτης (ο) {αυτοδυτών}, **αυτοδύτρια** (η) {αυτοδυτριών} πρόσωπο που κάνει την κατάδυση μόνο του με μέσα που φέρει επάνω του (σκάφανδρο, φιάλες οξυγόνου κ.λπ.).

αυτοειδώλο (το) {αυτοειδώλ-ου | -ων} η εικόνα που έχει κανείς για τον εαυτό του. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-image].

αι το **εκτίμηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η εκτίμηση που τρέφει κανείς για τον εαυτό του 2. η αξιολόγηση που κάνει κανείς στον εαυτό του: *θετική* | *αρνητική* ~.

[ETYM, Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-appreciation ή self-esteem (σημ. 1), πβ. αγγλ. self-evaluation (σημ. 2)].

αυτοελέγχος (ο) {αυτοελέγχου | χωρ. πληθ.} 1. το να ελέγχει κανείς μόνος του τις αντιδράσεις και αποφάσεις του ΣΥΝ. αυτοκριτική 2. το να συγκρατεί κανείς τις παρορμήσεις του, να ελέγχει τη συμπεριφορά τού ΣΥΝ. αυτοσυγκράτηση. — **αυτοελέγχομαι** ρ. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-control].

αυτοεξέταση (η) [1895] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} το να εξετάζει κανείς τον εαυτό του (λ.χ. ψηλαφώντας σημεία τού σώματος του για τον εντοπισμό όγκου).

αυτοεξορία (η) {αυτοεξοριών} η εκούσια απομάκρυνση από την πατρίδα για προσωπικούς ή κοινωνικοπολιτικούς λόγους: την *περίοδο τής δικτατορίας πολλοί επέλεξαν την ~ σε κάποια δημοκρατική χώρα*. — αυτοεξοριστός, -η, -ο [1890], αυτοεξορίζομαι ρ. [1891].

αυτοεξυπρέτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η δυνατότητα κάποιου να ικανοποιεί αυτόνομα και επαρκώς τις καθημερινές, άμεσες βιολογικές και βιοτικές ανάγκες του, να φροντίζει τον εαυτό του: η ~ είναι κάτι σημαντικό για έναν ηλικιωμένο, γιατί τον επιτρέπει να είναι *ανεξάρτητος* ~ 2. σύστημα διάθεσης και πώλησης προϊόντων, στο οποίο την επιλογή, τη μεταφορά και το σερβίρισμα αναλαμβάνει ο πελάτης και όχι υπάλληλος τού καταστήματος· *σελφσέρβις* (βλ. λ.) ΑΝΤ. κατά παραγγελία. — αυτοεξυπηρετούμαι ρ. {-είσαι...}. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. self-service].

αυτοερωτισμός (ο) η πρόκληση και ικανοποίηση τής σεξουαλικής επιθυμίας χωρίς τη συμμετοχή ερωτικού συντρόφου ΣΥΝ. αυτοϊκανοποίησης, αυνανισμός. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. autoeroticism].

αυτόθι επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. στο ίδιο τοπικό σημείο, στον ίδιο χώρο 2. (ειδικότ. για παραπομπές) στο προαναφερθέν σημείο (έργο, σελίδα, χωρίο, παράγραφος)· συντομ. αυτ. κ. λατ. *ibid* (em): η *λέξη απαντά στον Θουκυδίδη* (αυτ.) (δηλ. στο ίδιο ακριβώς χωρίο τού Θουκυδίδη που είχε αναφερθεί και παραπάνω) || «*Όσον ορθώς και αν -είσαι..., ποτέ δεν θέλεις γράφειν εις γλώσσαν, εις την οποίαν δεν συλλογίζσαι*» (Κοραής αυτ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. παραπομπή.

αυτ(ο)- α' συνθετικός	αυτο-διαλόμοι ρ.	αυτο-δοξάζομαι ρ.	αυτο-εξόντωση (η)	αυτο-κατηγορούμαι ρ
αυτ-επικονίαση (η)	αυτο-διάλυση (η)	αυτο-εξευτελιζομαι ρ.	αυτο-κατάλομοι ρ	
αυτο-δεσμεύομαι ρ.	αυτο-διεγείρομαι ρ.	αυτο-εξευτελισμός (ο)	αυτο-κατάλυση (η)	
αυτο-δέσμευση (η)	αυτο-διέγερση (η)	αυτο-εξοντώνομοι ρ.	αυτο-κατηγορία (η)	
αυτο-δηλητηρίαση (η)			αυτο-κατηγορία (η)	

[ETYM_ αρχ. < αυτο- + παραγ. επίθημα -θη, πβ. *άλλο-θη, πανταγό-θη* κ.ά.], αυτοθυσία (η) [1816] {αυτοθυσιών} η ανιδιοτελής εκούσια προσφορά της ζωής ή ιδιωτικών αγαθών χάριν αγαπητού προσώπου ή υψηλού σκοπού ΣΥΝ. εθελουθσία. — αυτοθυσιαστικός, -ή, -ό [1887], αυ-τοθυσιάζομαι ο. [1889], αυτοθυσιαστικά επίρρ. αυτοκατανοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να αισθάνεται κανείς ικανοποίηση για τον εαυτό του ΣΥΝ. ανταρέσκεια, αυτο-θαυμασμός 2. (ειδικότ.) ο αυνανισμός (βλ.λ.). — αυτοϊκανοποιούμαι ρ. {-είσαι...}. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-satisfaction], αυτοκάθαρση (η) [μγν.] {-ης κ. -άρσεως | χωρ. πληθ.} η ικανότητα κάθε φυσικού υδάτινου όγκου να απαλλάσσεται από ξένες ή βλαβερές ουσίες χωρίς εξωτερική επέμβαση, με αυτόματες λειτουργίες: *η διόχτευση αστικών και βιομηχανικών λυμάτων στις ακτές δυσχεραίνει την ~ των θαλασσών*. αυτοκαλλιέργεια (η) [1889] {αυτοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια κτήματος ή έκτασης από τον ιδιοκτήτη της. αυτοκαταδικάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1893] {αυτοκαταδικάζω} η καταδικάζω 1. επιβύλλω καταδική στον εαυτό μου, κρίνω ένοχο τον/εαυτό μου: *αυτοκαταδικάστηκε σε εξόριση και μοναξιά υπό το βάρος των τύψεων* 2. (μτφ.) οδηγούμαι λόγω των πράξεων ή παραλείψεων μου σε ψυχολογικό, συναισθηματικό ή κοινωνικό αδιέξοδο: *με τις εσφαλμένες απόψεις τον αυτοκαταδικάστηκε στην περιθωριοποίηση*. — αυτοκαταδικάω (η) [1892]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, αυτοκατανάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η κατανάλωση προϊόντος από τον ίδιο τον παραγωγό. αυτοκαταργούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αυτοκαταργείται... | αυτοκα-ταργή-θηκα, -μένος} καταργούμαι από μόνος μου είτε σύμφωνα με όρο καταστατικού είτε λόγω των πράξεων μου ΣΥΝ. αυτοδιάλυομαι. — αυτοκατάργηση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, αυτοκαταστροφή (η) [1878] το να καταστρέφει κανείς τον εαυτό του: *ένας άνθρωπος έχει τάσεις αυτοκαταστροφής, όταν βλέπει σκόπια τον εαυτό του*. — αυτοκαταστροφικός, -ή, -ό, αυτοκατα-στρέφομαι ρ., αυτοκαταστροφικά επίρρ. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-destruction], αυτοκατευθύνωμενος, -η, -ο (για όχημα, μηχανισμό, πύραυλο) που κινείται χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση με σύστημα αυτοκατευθύνσης: *~ τερπίλη | πύραυλος*. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. autoguidé (νόθο συνθ.)], αυτοκατευθύνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η μέθοδος που επιτρέπει την καθοδήγηση κινούμενου οχήματος ή πυραύλου χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, χάρη σε διατάξεις εγκατεστημένες στο εσωτερικό τους (πβ. λ. *ηλεκτατευθύνση*). [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. autoguidage (νόθο συνθ.)], αυτόκαυστο (το) το αυτόκλειστο (βλ.λ.). αυτοκέφαλος, -η, -ο [μγν.] 1. (Εκκλησία) στην οποία έχει αναγνωριστική διοικητική ανεξάρτησία (δηλ. το δικαίωμα εκλογής και χειροτονίας της δικής της διοικητικής κεφαλής, αρχιεπισκόπου ή πατριάρχη): *η Γ' Οικουμενική Σύνοδος όρισε ως ~ την Εκκλησία της Κύπρου* 2. **αυτοκέφαλο** (το) {αυτοκέφαλο | χωρ. πληθ.} η διοικητική ανεξαρτησία, η αυτοδιοίκηση χωρίς παραχώρηση ή δανεισμό αρμοδιοτήτων: *η ανακήρυξη του ~ της Εκκλησίας της Ελλάδος το 1833*. αυτοκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} κίνηση που συντελείται κατά αυτόματο τρόπο ή εκούσια. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. autokinesis]. αυτοκινήταδο (η) (καθημ.) η βόλτα με αυτοκίνητο. αυτοκινήτακι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό αυτοκίνητο, συνήθ. οικογενειακό 2. αντίγραφο αυτοκινήτου σε διαστάσεις πολύ μικρότερες από τις κανονικές (συνήθ. σε μέγεθος τσέπης), που προορίζεται για παιδικό παιχνίδι ή για συλλέκτες. αυτοκινήταμαξα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αυτόνομο ή συζευγμένο προς άλλα ανάλογα οχήματα σιδηροδρομικό όχημα μεταφορές επιβατών ή εμπορευμάτων, που κινείται με ηλεκτρική ενέργεια ή κινητήρα ντιζελ (συνήθ. χρήση για μικρές ή μεσαίες αποστάσεις). [ETYM_ Απόδ. του γαλλ. automotrice (νόθο συνθ.)] < auto- (< ελλν. *αυτός*) + motrice, θηλ. του moteur «κινήτηρας»], αυτοκινήτικός, -ή, -ό → αυτοκίνητο αυτοκινήτιστής (ο), αυτοκινήτιστρια (η) {αυτοκινήτιστριών} 1. πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την οδήγηση αυτοκινήτου (οδηγός λεωφορείου, πούλμαν, ταξί, φορτηγού, νταλίκας) 2. (καταρχ.) οδηγός αυτοκινήτου. — αυτο^νηπιστικός, -ή, -ό. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. automobiliste (νόθο συνθ.)].

αυτοκινήτιστικό ή αυτοκινήτικό **δυστύχημα**: Το σωστό είναι αυτοκινήτικό δυστύχημα, εφόσον πρόκειται για δυστύχημα προκαλούμενο από αυτοκίνητο ή αναφερόμενο σε αυτοκίνητο και όχι κατ'ανάγκην στον οδηγό του αυτοκινήτου. Εξάλλου, το **αυτοκινήτιστής** σημαίνει κυρ. τον επαγγελματία οδηγό αυτοκινήτου και όχι κάθε οδηγό.

αυτοκίνητο (το) {αυτοκινήτου-ου | -ων} τετράτροχο (ή σπανιότ. τρίτροχο) όχημα, που χρησιμοποιείται για οδικές μεταφορές επιβατών ή εμπορευμάτων, κινούμενο με δικό του κινητήρα και με δυνατότητα αλλαγής κατευθύνσεως: *~ ιδιοτικής χρήσεως* (συντομ. Ι.Χ.) | *δημοσίας Χρήσεως* (συντομ. Δ.Χ.) || *αγωνιστικό* ~ (για αγώνες ταχύτητας) || *σπορ* | *δίπορτο* | *τετράπορτο* | *διθέσιο* | *τεθωρακισμένο* | *φορτηγό* ~ *επιβατικό* (ορθότ. *επιβατηγό*) ~ (με περιορισμένες θέσεις επιβατών) || *μοντέλο* | *μάρκα* αυτοκινήτου || *συνεργείο αυτοκινήτων* || ~ *αντίκα οδηγώ* ~ || *τρακάρω* του ~ *κάποιου*. — (υποκ.) αυτοκινήτακι (το)

(βλ.λ.), (μεγεθ.) αυτοκινήταρα (η), αυτοκινήτικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. αυτοκινήτιστής.

[ETYM_ < αρχ. *αυτοκίνητος* < *αυτο-* + *κίνητος* < *κινούμαι* (-έο-). Η σημερινή σημ. προέρχεται από τη φρ. *αυτοκίνητον* (όχημα) ως απόδ. του γαλλ. automobile (νόθο συνθ.)], αυτοκίνητοβιομηχανία (η) {αυτοκίνητοβιομηχανιών} 1. η βιομηχανία κατασκευής αυτοκινήτων 2. (περιληπτ.) το σύνολο των βιομηχανιών κατασκευής αυτοκινήτων (χώρας, περιοχής, ηπείρου κ.λπ.): *η ιταλική | ευρωπαϊκή | παγκόσμια ~ αυτοκίνητοδρομιά* (η) {αυτοκίνητοδρομιών} *αγώνας ταχύτητας αυτοκινήτων*. αυτοκίνητοδρόμιο (το) {αυτοκίνητοδρομίου-ου | -ων} ο στίβος ειδικής κατασκευής που προορίζεται για τη δοκιμή της απόδοσης και τον έλεγχο αυτοκινήτων, τα οποία βρίσκονται στο πειραματικό στάδιο (πριν κυκλοφορήσουν στην αγορά), ή για τη διεξαγωγή αγώνων ταχύτητας.

[ETYM_ Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. autodrome < auto(mobile) + -drome (< δρόμος)]. αυτοκίνητοδρόμος (ο) {αυτοκίνητοδρόμου-ου | -ους, -ους} μεγάλου μήκους και πλάτους δρόμος προορισμένος αποκλειστικά για την κυκλοφορία αυτοκινήτων, με πολλές λωρίδες κυκλοφορίας και με περιορισμένες διασταυρώσεις, ώστε να είναι δυνατή η γρήγορη μετάβαση από ένα σημείο σε άλλο (συνήθ. από μια πόλη σε άλλη). [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Autobahn, ital. autostrada]. αυτοκίνητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που κινείται μόνος του, χωρίς επε-νέργεια εξωτερικών δυνάμεων: *~ λέμβος* ΑΝΤ. ετεροκίνητος, αυτοκινούμενος, -η, -ο [1895] 1. αυτοκίνητος (βλ.λ.) 2. ΣΤΡΑΤ. αυτός που φέρεται πάνω σε αυτοκίνητο όχημα ή ρυμουλκείται από όχημα: *~ πυροβόλο* (συντομ. Α/Κ).

[ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. automobile (νόθο συνθ.)], αυτόκλειστο (το) [1856] {αυτοκλείστου-ου | -ων} 1. ΤΕΧΝΟΛ. δοχείο συνήθ. από χάλυβα, του οποίου το πάμα κλείνει από μόνο του ερμητικά, μπορεί να διατηρεί υψηλές θερμοκρασίες και πιέσεις, χρησιμοποιείται δε για χημικές αντιδράσεις, αποστειρώσεις ιατρικών οργάνων κ.λπ. ΣΥΝ. αυτόκαυστο 2. η γύτρα ταχύτητας. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. autoclave (νόθο συνθ.)], αυτόκλιτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που παρίσταται ή επεμβαίνει από μόνος του, χωρίς να του ζητηθεί: *~ μάρτυρας* | *συνήγορος* ΣΥΝ. ακάλυτος, απρόσκλητος ΑΝΤ. καλεσμένος, ΝΟΜ. κλητευμένος. — αυτόκλιτα | αυτοκλήτως [μγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ετερόκλιτος. [ETYM_ αρχ. < *αυτο-* + *κλήτος* < *καλέω*]. αυτοκόλλητος, -η, -ο 1. αυτός που μπορεί να επικολληθεί πάνω σε μια επιφάνεια από μια πλευρά του, η οποία έχει επαλειφθεί με πο-σότητα κολλητικής ουσίας: *~ ταινία* 2. **αυτοκόλλητο** (το) χαρτί (συνήθ. σε μορφή φύλλου) ή οποιοδήποτε άλλο υλικό που φέρει επάλειψη κολλητικής ουσίας στη μία πλευρά του, ώστε να επικολληθεί σε επιφάνειες: *είχε γεμίσει το πίσω μέρος του αυτοκινήτου με αυτοκόλλητα από τις πόλεις που είχε επισκεφθεί* 3. (εμφρ. στην αρχή του νέου) αυτός που είναι πολύ στενός φίλος κάποιου, με τον οποίο κάνει παρέα συνεχώς: *από τότε που γνωρίστηκα, έχουμε γίνει αυτοκόλλητοι*.

[ETYM_ Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-sticking], αυτοκράτορας (ο) {αυτοκρατόρων}, **αυτοκράτειρα** [μγν.] {αυτοκρατειρών} (η) 1. ΠΟΛΙτ. (ως τίτλος απόλυτου μονάρχη) ο ηγεμόνας αυτοκρατορίας: *Βυζαντινός/ Ρωμαίος/ Γερμανός* ~ 2. (μτφ.) πρόσωπο που κυριαρχεί στον χώρο του, που διαθέτει πολύ μεγάλη και αδιαμφισβήτη ισχύ: *ο ~ των ηπλεκτικοινωνιών* | *τού Τύπου* ΣΥΝ. κυρίαρχος. Επίσης (λόγ.) αυτοκράτωρ (ο) {αυτοκράτωρ-ος, -α}, (λαϊκ.) **αυτο-κρατόρισα** (η) [μσν.] {αυτοκρατορισσών}.

[ETYM < αρχ. *αυτοκράτωρ*, -ορός, αρχική σημ. «απόλυτος κυρίαρχος του εαυτού του, εντελώς ανεξάρτητος», < *αυτο-* + *-κράτωρ*, μεταπλασμ. τύπος (κατά τα ουσ. σε -ορ, π.χ. *επίτατορ, επιβητωρ* κ.ά.) του β' συνθ. *-κρατής* (*αυτοκρατής) < *κρατώ* «έξουσιάζω». Αξίζει να σημειωθεί ότι η λ. συνδέθηκε με τις αντίστοιχες λατ. λέξεις dictator (< dicto «παραγορεύω, διατάσσω», βλ. κ. *δικτάτορας*) και imperator (< impero «διατάσσω, επιβάλλω»), πράγμα που καταδεικνύει ότι οι λατ. λ. έδιναν έμφαση στη σχέση του προσώπου (Βασιλιά, κυβερνήτη) με τους υποτελείς του και στη δύναμη επιβολής του σε αυτούς, ενώ η λ. *αυτοκράτωρ* έδινε έμφαση στο αυτεξούσιο αυτού του προσώπου και στη δυνατότητα του να διαθέτει τον εαυτό του όπως επιθυμεί]. αυτοκρατορία (η) [μγν.] {αυτοκρατοριών} 1. ΠΟΛΙΤ. θεσμικό απολυταρχικής διακυβέρνησης, που ορίζει τον αυτοκράτορα ως κορυφή της διοικητικής πυραμίδας 2. το συνήθ. πολυεθνικό και εκτεταμένο εδαφικό κράτος με συγκεντρωτική και απολυταρχική διοίκηση: η Βυζαντινή *Αυτοκρατορία* || η Ρωσία *ανακηρύχθηκε ~ από τον τσάρο Πέτρο* || ο *Μωάμεο ο Πορθητής* ήταν ο ιδρυτής της *Οθωμανικής* ~ 3. (μτφ.) οικονομικός οργανισμός, επιχείρηση κ.λπ. με μεγάλο εύρος συναλλαγών, κύκλο εργασιών, υψηλότατα κέρδη και διεθνή επιρροή και ισχύ: *μέσα σε μια δεκαετία δημιούργησε μια - στον χώρο της δορυφορικής τηλεόρασης* ΣΥΝ. οικονομικός κολοσσός, μεγαθήριο 4. (μτφ.) η κατάσταση στην οποία κυριαρχεί απόλυτα (κάτι): *η ~ των χρωμάτων* | *των αισθήσεων* ΣΥΝ. ρασιέλιο, αυτοκρατορικός, -ή, -ό [μγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον αυτοκράτορα: *~ τιμές* | *θρόνος* | *ανλή* | *απόφαση* | *βούλλα* | *επίτροπος* 2. αυτός που σχετίζεται με την επιδίωξη κράτους να εκταθεί κατά τα πρότυπα αυτοκρατορίας ΣΥΝ. ιμπεριαλιστικός, ελεκτατικός ~ 3. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αυτοκρατορικός **ρυθμός** χαρακτηριστικός ρυθμός νεοκλασικής τέχνης, εμπνευσμένος από το μεγαλείο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ο οποίος διαμορφώθηκε στα τέλη του 18ου αι. (κυρ. στη Γαλ-

λία): η *Αψίδα του Θριάμβου του Ετουάλ* είναι δείγμα αυτοκρατορικού ρυθμού. — αυτοκρατορικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

αυτοκριτική (η) 1. η κριτική που ασκεί κανείς στον εαυτό του: διεισδυτική | *ασηρή* ~ ΣΥΝ. αυτοέλεγχος 2. η παραδοχή (συνήθ. δημόσια) από πολιτικά πρόσωπα των λαθών που διέπραξαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους ή των ευθυνών που αναλογούν σε αυτά και στο κόμμα τους για ορισμένη πολιτική κατάσταση: μετά την εκλογική ήττα ο πρόεδρος ζήτησε από τα στελέχη του κόμματος να κάνουν την ~ τους. — αυτοκριτικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. autocritique].

αυτοκτονία (η) [μεσν.] {αυτοκτονιών} 1. το να προκαλέσει κανείς συνειδητά τον ίδιο τον θάνατο, το να δώσει κανείς τέλος στη ζωή του: *προτίμησε την ~ από τον εξευτελισμό* || ~ με *περίστροφο* || το *χαράκι* είναι μορφή τελετουργικής ~ || *κάνω απόπειρα αυτοκτονίας* || *έχω τάσεις αυτοκτονίας* ΣΥΝ. αυτοχειρία· ΦΡ. *επιχείρηση* | *αποστολή αυτοκτονίας* βλ. λ. *αποστολή* 2. η πράξη που οδηγεί στην καταστροφή αυτού που την τελεί, γενικότερ. το να προκαλεί κανείς την καταστροφή του: το να *επιτεθείς σε εχθρό ισχυρότερο από κάθε άποψη είναι καθαρή ~* || η *ομολογία του υπουργού ότι είχε σχέσεις στο παρελθόν με ναζιστικούς κύκλους ισοδυναμούσε με πολιτική ~* ΣΥΝ. αυτοκαταστροφή.

αυτοκτονό ρ. αμετβ. {αυτοκτονείς... | αυτοκτόνησα} 1. προκαλώ συνειδητά τον θάνατό μου, τερματίζω ο ίδιος τη ζωή μου: *έχει ανέβει στην τάρταρα και απειλεί να αυτοκτονήσει* || ~ με *περίστροφο* | με *δηλητήριο* ΣΥΝ. αυτοχειριάζομαι 2. (μτφ.) ακολουθώ καταστροφική πορεία, προκαλώ την αυτοκαταστροφή μου (σε ορισμένο τομέα δραστηριότητας): αυτοκτόνησε *πολιτικά υποστηρίζοντας εγκληματίες πολέμου* ΣΥΝ. αυτοκαταστροφή 3. (καταχρ. ως μετβ.: - κάποιον) οδηγώ κάποιον στην αυτοκτονία ή σχεδιάζω τη δολοφονία κάποιου, έτσι ώστε να μοιάζει με αυτοκτονία: *«Το καθεστώς τον έναν τον κρεμάει, τον άλλον τον φυλακίζει, τον άλλον τον αυτοκτονεί»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. αυτοκτονόν (-εω) < αυτοκτόνος < αυτο- + -κτόνος < κτείνω «σκοτώνω», βλ. κ. -κτονία].

αυτοκυβέρνηση (η) [1843] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αυτόνομη, ανεξάρτητη διοίκηση, διοικητικό έργο απαλλαγμένο επεμβάσεων και εξωτερικών ελέγχων: η ~ *αποτελεί την εγγύηση για την ανεξαρτησία μιας χώρας* ΣΥΝ. αυτοδιοίκηση, αυτονομία, αυτοδιαχείριση. — **αυτοκυβέρνητος**, -η, -ο [1852], αυτοκυβερνώμαι ρ. [1852] {-άται...}. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-government].

αυτοκυριαρχία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία στον εαυτό μας, το να έχουμε τον έλεγχο των πράξεων και αντιδράσεων μας: *εκνευρίστηκε και έχασε την ~ του* ΣΥΝ. αυτοπειθαρχία, αυτοσυγκράτηση, αυτοέλεγχος [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbst-verwaltung]. **αυτολεξεί** επίρρ. (λόγ.) χρησιμοποιώντας την ίδια ακριβώς διατύπωση, τα ίδια λόγια: *έμαθε το κείμενο - ΣΥΝ. κατά λέξη, επί λέξει, λέξη προς λέξη, (καθμ.) παπαγαλία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -i. [ΕΤΥΜ μτγν. < αυτο- + -λεξεί < λέξις, σχηματισμένο με την επιρρ. κατάλλ. -ει, πβ. *οινοεί, παμψηφεί, αὐθωρεί* κ.ά. Την ίδια σημ. έχει και το αντίστοιχο λατ. verbatim].

αυτολογοκρίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αυτολογοκρί-θηκα, -μένος} θέτω ο ίδιος δεσμεύσεις και περιορισμούς στην ελεύθερη έκφραση μου, λογοκρίνω τον εαυτό μου. — αυτολογοκρισία (η), ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

αυτολοιμώξη (η) {-ης κ. -ώξεως | χωρ. πληθ.} η αυτομόλυνση (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ-Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. autoinfection (νόθο συνθ)].

αυτόματα επίρρ. —> αυτόματος
αυτοματικός, -η, -ό [1894] 1. αυτός που συμβαίνει ή συντελείται με αυτόματο τρόπο: ~ *ρύθμιση των φωτεινών σηματοδοτών* 2. **αυτοματική** (η) ο αυτοματισμός (βλ. λ.). — αυτοματικότητα (η). [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. automatique. Βλ. λ. αυτόματος].

αυτοματισμός (ο) 1. η εκτέλεση των λειτουργιών (μηχανής ή συστημάτων μηχανών) με τρόπο αυτόματο, χωρίς την επέμβαση του ανθρώπου, μέσω της αλληλεξάρτησης των στοιχείων και των εντολών η διαδικασία παραγωγής έργου από τις ίδιες τις μηχανές χωρίς ανθρώπινη μεσολάβηση παρά μόνο για την αρχική εντολή: ~ *γραφείου* ΣΥΝ. αυτοματική, αυτοματοποίηση 2. η αυτόματη εκτέλεση κινήσεων ή λειτουργιών από τον άνθρωπο, χωρίς ο ίδιος να τις έχει συνειδητοποιήσει, η μηχανική κίνηση· 3. ΙΑΓΡ. η λειτουργική αυτοτέλεια ενός οργάνου, η δυνατότητα του να διαθέτει όλα τα απαραίτητα στοιχεία για τη λειτουργία του: ~ *της καρδιάς* | *τού εντέρου* | *των αναπνευστικών ή αγγειοκινητικών κέντρων τού εγκεφάλου*. [ΕΤΥΜ Το αρχ. αυτοματισμός δήλωνε κάτι που συμβαίνει συμπτωματικά, από μόνο του· οι σύγχρονες σημ. ανάγονται στα ξένα αντιδάνεια, πβ. γαλλ. automatisme].

αυτόματο (το) — αυτόματος

αυτοματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το αποτέλεσμα του αυτοματισμού (σημ. 1), η αντικατάσταση του ανθρώπινου παράγοντα στη λειτουργία ενός συστήματος με σκοπό τη βελτίωση της λειτουργίας και μεγιστοποίηση της παραγωγικότητας του: η *εταιρεία προσέλαβε ειδικούς αυτόματων ελέγχου και πληροφορικής, στατιστικούλογούς και αριθμητικούς αναλυτές για την ~ τού συστήματος*. — αυτοματοποιημένος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. automatisatio].

αυτοματοποίηση ή αυτοματισμός: Στις περιπτώσεις που κοντά στους τύπους σε -ποίηση διαθέτουμε σχηματισμούς σε -ισμός, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούμε αυτούς αντί της υπερβολικής χρήσης σε -ποίηση που παρατηρείται: **αυτοματισμός** δηλ. αντί **αυτοματοποίηση** ομοίως **εξομαλισμός** αντί **ομαλοποίηση, εξαμερι-**

1 **κανισμός** αντί **αμερικανοποίηση** κ.τ.ό.

αυτόματος, -η, -ο 1. (α) αυτός που λειτουργεί χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, που διαθέτει ειδικές ρυθμίσεις, οι οποίες του επιτρέπουν να τίθεται σε λειτουργία ή να εκτελεί ορισμένες λειτουργίες μόνος του: ~ *αλλαγή ταχυτήτων* | *μετάδοση τής κίνησης* | *πλυντήριο* | *ανάφλεξη* | *πόσιμα* (β) **αυτόματος πιλότος (πλοηγός)** ηλεκτρονικό σύστημα που ελέγχει και διεκπεραιώνει την πτήση σύμφωνα με προκαθορισμένη πορεία, χωρίς τη μεσολάβηση φυσικού προσώπου (πιλότου) και το οποίο τίθεται σε λειτουργία όταν ο φυσικός πιλότος (πλοηγός) θέλει να συνεχίσει την πτήση με το αυτόματο σύστημα (γ) **αυτόματος τηλεφωνητής** βλ. λ. τηλεφωνητής (δ) **αυτόματη μετάφραση** μετάφραση που γίνεται διά μέσου ηλεκτρονικών μηχανημάτων 2. **αυτόματο** (το) φορητό πυροβόλο όπλο, που έχει τη δυνατότητα να επανοπλίζεται μόνο του και να πυροβολεί επαναληπτικά, κατάλληλο για μάχη εκ τού συστήδην: του *έριξε* | τον *πυροβόλησε με το ~* 3. αυτός που συμβαίνει ή λειτουργεί ανεξάρτητα από νοητική διαδικασία (κυρ. λόγω μυϊκών συσπάσεων): η ~ *καλοσοφία τού αιματος* || η ~ *λειτουργία τής καρδιάς* || ~ *αναπνοή* 4. αυτός που γίνεται από μόνος του, που προκύπτει χωρίς ουσιαστική εξωτερική επέμβαση: ~ *ανάφλεξη των πυρομαχικών* 5. (για οχήματα) (α) (μηχανή) χωρίς ταχύτητες: τα ~ *μηχανάκια κινούνται μόνο με το γκάζι* (β) **αυτόματο αυτοκίνητο** αυτοκίνητο που κινείται μόνο με κλάκι και φρένο, χωρίς συμπίεση για την αλλαγή ταχυτήτων 6. αυτός που εκδηλώνεται χωρίς προηγούμενο λογικό έλεγχο, που δεν επιρραϊζεται από τη βούληση: Το *πάτημα φρένου στο κόκκινο φανάρι είναι για μια ~ κίνηση-άνομα* *συνήθειας* 7. (συνεκδ.) αυτός που προκύπτει ξαφνικά, αμέσως, χωρίς προετοιμασία ή προσυνεννόηση 8. ΦΙΛΟΛ. **αυτόματη γραφή** το να γράφει κανείς αυτόματα, χωρίς έλεγχο τής λογικής στο περιεχόμενο των γραφομένων, ασυνειδητά, αυθόρμητα· υιοθετήθηκε ως λογοτεχνική πρακτική από τους υπεραελιστές στο ξεκίνημα τους με σκοπό την προσέγγιση της αυθεντικής πλεωρίας της προσωπικότητας, τη γνήσια έκφραση 9. (παλαιότερ.) **αυτόματο διαζύγιο** διαζύγιο που προβλέπεται από τον νόμο ύστερα από την οριστική και μακροχρόνια εκούσια απομάκρυνση ενός από τους συζύγους. [ΕΤΥΜ αρχ. < αυτο- + -ματος < *mn-ιος, συνεσταλμένη βαθμ. τού ΙΕ *men- (η οποία μαρτυρείται σε λ. που δηλώνουν πνευματική ή ψυχική δραστηριότητα), πβ. σανσκρ. mān-yati «σκέφτεται», λ. aut. mens «νους», γαλλ. -ment (επιρρ. τροπικό επίθημα), αγγλ. mind «μυαλό», γερμ. meinen «εννοώ, νομίζω» κ.ά. Ομόρρ. *μέν-ος, μνή-μη, μαν-ία, μαν-τεία* κ.ά. Οι συνδέσεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η λ. αυτόματος θα σήμαινε αρχικά «αυτός που ενεργεί αυτοβούλως, αψήματος». Η λ. (και τα παράγωγά της) διαδόθηκε ευρέως σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. automatic, γαλλ. automatique, γερμ. automatisch κ.ά. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν πολλοί όροι, λ.χ. *αυτόματος πιλότος* (< αγγλ. automatic pilot), *αυτόματο όπλο* (< γαλλ. arme automatique), *αυτόματη μετάδοση* (< αγγλ. automatic transmission), *αυτόματη μετάφραση* (< γαλλ. traduction automatique) κ.ά.].

αυτομάτως επίρρ. [αρχ.] 1. χωρίς εξωτερική παρέμβαση: *οι λειτουργίες τού μηχανήματος γίνονται ~, με βάση τον προγραμματισμό του* 2. χωρίς να έχει προηγηθεί σκέψη, λογική επεξεργασία: *όταν είδα το παιδί να πετάγεται μπροστά μου, πάτησα - το φρένο* 3. αμέσως, την ίδια στιγμή: *γνωρίστηκαν στο πάρτι τού Νίκου και - δημιουργήθηκε μεταξύ τους μια έντονη έλξη*. Επίσης αυτόματα.

αυτομέλο (το) {αυτομέλ-ου | -ον} ΕΚΚΛΗΣ.-ΜΟΥΣ. το τροπάριο που ψάλλεται με ξεχωριστό μουσικό τρόπο και χρησιμοποιείται ως πρότυπη μελωδία για άλλα τροπάρια, τα καλούμενα «προσώμια» ΑΝΤ. ιδιόμελο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ < (έσυν. αυτομέλο ν < αυτο- + μέλος)].

αυτομετάγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η μετάγγιση σε ασθενή ποσότητας δικού του αίματος (αυτόλογου αίματος), το οποίο είχε αποθηκευθεί πριν από την εγχείρηση. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. autotransfusion].

αυτομολία (η) {αυτομολιών} 1. η εκούσια αλλαγή στρατοπέδου, η προσχώρηση σε εχθρική παράταξη 2. (μτφ.) η εγκατάλειψη προηγούμενης ιδεολογικής τοποθέτησης και η υιοθέτηση αντίθετης ιδεολογίας ή προσχώρηση σε αντίπαλη παράταξη. Επίσης αυτομόληση [μτγν.]. — αυτομόλος, -η, -ο [αρχ.], αυτομόλιος ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ αρχ. < *αυτομόλος* < αυτο- + *μόλος* < θ. *μολ-*, από όπου ο δώρ. β' *ε-μολ-ον* (πβ. *μολών λαβε*), ρ. βλώσκειο «έρχομαι» (< *μώ-σκει < *ml-), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σερβοκρ. iz-moliti «εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι» ή ακόμη και με το ρ. μέλλω (< *μείλ-ίω)].

αυτομόλυνση (η) [1886] {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΓΡ. μικροβιακή μόλυνση οργανισμού, οφειλόμενη σε μειωμένη ανοσολογική αντίσταση ΣΥΝ. αυτολοιμώξη. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-contamination].

αυτονόητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι από μόνος του νοητός, που γίνεται αντιληπτός χωρίς πρόσθετες εξηγήσεις, που ενονοείται: *είναι αυτονόητο ότι...* (δεν χρειάζεται να το πω, το καταλαβαίνει κανείς και μόνος του) || να *θεωρείτε ~ τη δική μου συμμετοχή* ΣΥΝ. προφανής, πρόδηλος. — αυτονοήτα | αυτονοήτως επίρρ.

αυτονομία (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η απόκτηση ή διακήρυξη αυτονομίας 2. η αποκοπή κάποιου με τη θέληση του από έναν χώρο στον οποίο ανήκε ή η διαφοροποίηση κάποιου από την κυρίαρχη θέση.

αυτονομία (η) [αρχ.] {αυτονομιών} 1. το καθεστώς ελεύθερης αυτοδιοίκησης, σύμφωνα με το οποίο ο καθορισμός και η διασφάλιση των θεσμών και τής λειτουργίας τους γίνεται από τα ίδια τα μέλη τής κοινότητας | κράτους κ.λπ. και όχι από εξωτερικούς παράγοντες ΣΥΝ. αυτοδιοίκηση, αυτοδιάθεση ΑΝΤ. υποτέλεια, εξάρτηση, ετερονομία 2.

(ειδικότ.) καθεστώς που αναγνωρίζει σε περιοχές κυρίαρχου κράτους το δικαίωμα αυτοδιοικήσεως και θεσπίσεως κανόνων δικαίου, αλλά εντός του πλαισίου της κεντρικής ή ομοσπονδιακής εξουσίας: στην *Οθωμανική Αυτοκρατορία* ή *Αίγυπτος*, η *Σερβία*, η *Κρήτη* και η *Σάμος είχαν* ~ || *παρωχώρο* ~ || *γάνω την ~ μου* · 3. ΦΙΛΟΣ, ο αυτοπροσδιορισμός της βούλησης, η δυνατότητα ελεύθερης απόφασης και δράσης ΣΥΝ. αυτεξούσιο 4. η δυνατότητα να λειτουργεί κάτι ανεξάρτητα από κάτι άλλο: *διαμέρισμα με ~ θέρμανσης* || η *μπαταρία αυτή έχει ~ ξεί ωρών συνεγούς εγγραφής* || *το διαμέρισμα έχει* - (δική του είσοδο, χωρίς κοινόχρηστους χώρους). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυτόνομος*, αυτονομιστής (ο) [1881], αυτονομίστρια (η) {αυτονομιστήριον} πρόσωπο που υποστηρίζει ή μάχεται για την αναγνώριση της αυτονομίας μιας περιοχής: ~ αντάρτες *χτύπησαν κυβερνητικά στρατεύματα*. — **αυτονομιστικός**, -ή, -ό [1897], αυτονομιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. autonomiste].

αυτόνομος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που διοικείται με καθεστώς αυτονομίας: *το Κοσσυφοπέδιο ήταν ~ περιοχή της Σερβίας* ΣΥΝ. αυτοδιοίκητος, αυτοκυβερνητός ΑΝΤ. υποτελής, υπόδουλος 2. ΘΡΗΣΚ. *αυτόνομη Εκκλησία* τοπική Εκκλησία στην οποία έχει αναγνωριστεί πλήρης εσωτερική διοικητική ανεξαρτησία σε θέματα εκλογής και χειροτονίας αρχιερέων, όχι όμως και στην εκλογή αρχιεπισκόπου, η οποία γίνεται ή επικυρώνεται από τον οικείο πατριάρχη: η *αυτόνομη Ορθόδοξη Εκκλησία της Φινλανδίας* 3. *αυτόνομον* (το) {αυτονόμιον-ου | -ων} το διοικητικό καθεστώς αυτόνομης Εκκλησίας 4. (μτφ.) (α) (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να αποφασίζει ο ίδιος για τον εαυτό του (ενώ αποτελεί μέλος συνόλου) (β) αυτός που υπάρχει, γίνεται ή λειτουργεί χωρίς να εξαρτάται από άλλον: ο *σύλλογος μας έχει ~ εκπόρσηση στην ομοσπονδία* || *«μια εταιρεία με ~ παρουσία στον τομέα της κινητής τηλεφωνίας»* (εφημ.) || *το διαμέρισμα έχει ~ θέρμανση* || *διαμέρισμα* (με δική του είσοδο, χωρίς κοινόχρηστους χώρους) || ~ *σκέψη* | *κίνηση*. — αυτόνομα | αυτόνόμως [μεσν.] επίρρ.

αυτόνομος - αυτοτελής, αυτονομία - **αυτοτέλεια**. Λέμε *αυτόνομο κράτος*, αλλά *αυτοτελής ιστορία*. **Αυτόνομος** είναι «αυτός που διέπεται από δικούς του νόμους, που δεν εξαρτάται ούτε ορίζεται από άλλους». *Αυτόνομο* μπορεί να είναι ένα όργανο (σώμα, οργανισμός κ.τ.ό.) που «αποφασίζει μόνο του και με βάση τις δικές του αρχές (ή νόμους) για τον εαυτό του». *Αυτόνομο* μπορεί να είναι και ένα άτομο (ιδιώτης, πολίτης κ.τ.ό.) που «μπορεί να αποφασίζει για τον εαυτό του χωρίς να εξαρτάται ή να υπακούει σε άλλους». Τη μεχρή ακραίων μορφών διεκδίκηση αυτονομίας επιδιώκουν πολιτικά και κοινωνικά άτομα που χαρακτηρίζονται *αναρχοαυτόνομα*. Μορφή ανεξαρτησίας, υπό την έννοια ότι περικλείει μέσα του την αρχή και το τέλος του, διεκδικεί και ο **αυτοτελής**. Έτσι μιλούμε, λ.χ., για *αυτοτελή κείμενα* {αυτοτελής διήγηση, αυτοτελής ιστορία, αυτοτελής επεισόδιο, αυτοτελές έργο κ.τ.ό.}. *Αυτοτελής* εδώ σημαίνει «πλήρης». Ωστόσο, *αυτοτελής* (από τη λ. τέλος «σήμε, εξουσία») ήδη στην Αρχαία σημαίνει και «αυτεξούσιος», «αυτός που ενεργεί αυτοβούλως χωρίς εντολές άλλων». Έτσι μιλούμε για την **αυτοτέλεια** του πανεπιστημίου, που αποφασίζει με μόνο του και αυτοδιοικείται, αλλά δεν διαθέτει και **αυτονομία**, αφού διέπεται από τους νόμους του κράτους και εποπτεύεται από την πολιτεία.

αυτονόμος ρ. μετβ. [αρχ.] {αυτονομείς... | αυτονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω κάποιον/κάτι αυτόνομο, του παρέχω αυτονομία ή διαφοροποιώ κάτι από άλλα παρόμοια (συνήθ. μεσοπαθ. **αυτονομούμαι**) 2. έχω ή αποκτώ διοικητική αυτονομία ΣΥΝ. αυτοδιοικώμαι, αυτοκυβερνώμαι 3. (συνεκδ.) εκφράζω τη διαφοροποίηση μου (ως προς συλλογικό όργανο ή συλλογική απόφαση): *από τότε που αποχώρησε από το κόμμα, αυτονομήθηκε πολιτικά* ΣΥΝ. διαφοροποιούμαι, αποστασιοποιούμαι.

αυτονοκτώ επίρρ. (αρχαιοπρ.) την ίδια νύχτα: *επέστρεψε ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ.-ι. [ΕΤΥΜ μετρν., παράλλ. τ. του αρχ. *αύτονοχ(ε)ί* «την ίδια νύχτα», < *αύτο-* + *-νοχ(ε)ί* < νύξ, νυκτός].

αυτοπαθεια (η) [μετρν.] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα λέξεων (αυτωνυμιών ή ρημάτων) να δηλώνουν ότι η ενέργεια επιστρέφει στον δράστη ή, αλλιώς, ότι υπάρχει σχέση ταυτότητας αναφοράς μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου του ρήματος: *κοιτάζω τον εαυτό μου στον καθρέφτη* - *κοιτάζομαι στον καθρέφτη* (βλ. κ. λ. *αυτοπαθής*).

αυτοπαθής, -ής, -ές {αυτοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΛΩΣΣ. (για ρήματα και αντωνυμίες) αυτός που δηλώνει επιστροφή της ενέργειας στον δράστη: ~ *αυτωνυμία είναι «ο εαυτός μου»* || ~ *ρήματα, είναι ρήματα μέσης διαθέσεως, είτε απλά* (π.χ. *ξυρίζομαι, πλένομαι* κ.λπ.) *είτε σύνθετα με α' συνθετικό το «αυτό»* (π.χ. *αυτοσαρκάζομαι, αυτοκαταστρέφομαι* κ.λπ.) (βλ. κ. λ. *αυτοπαθεία*). — **αυτοπαθώς** επίρρ. [μετρν.] [ΕΤΥΜ μετρν., αρχική σημ. «ο ομιλών εξ ίδιας πείρας, αντιλήψεως», < *αύτο-* + *-παθής* < *πάσχω*]. Οι Αλεξανδρινοί γραμματικοί χρησιμοποιούσαν τον όρο *αυτοπαθής* (για αντωνυμίες και ρήματα) κατ' αντίθεση προς τις *άλλοπαθείς* (αντωνυμίες και τα *μεταβατικά* (ρήματα), ο αντίστοιχος ξέν. όρ. είναι (αγγλ.) reflexive «αντανεκλαστικός»).

αυτοπαθή ρήματα. Όταν κάνω μια ενέργεια, η οποία έχει ως αντικείμενο τον ίδιο τον εαυτό μου, τότε χρησιμοποιώ στην Ελληνική τα λεγόμενα (μέσα) **αυτοπαθή** ρήματα: **ξυρίζομαι** (= ενώ ξυρίζω

τον εαυτό μου), *βάφεται* (= αυτή βάφει τον εαυτό της), ντυνόμαστε (= εμείς ντυνόμαστε τους εαυτούς μας) κ.ο.κ. Τα ρήματα αυτά δηλώνουν **αυτοπαθεία** (πβ. και *αλληλοπαθή ρήματα*: *αγαπιόμαστε* [= αγαπούμε ο ένας τον άλλον], *συναντιούνται* [= συναντούν ο ένας τον άλλον | η μία την άλλη] κ.ο.κ., ρήματα δηλ. που δηλώνουν αλληλοπαθεία, ενέργεια που χαρακτηρίζεται από αμοιβαιότητα). Η αυτοπαθεία δηλώνεται με δύο ακόμη τρόπους: (α) με ενεργ. ρήμα και **αυτοπαθείς αντωνυμίες** (τον εαυτό μου | σου | του | της | μας | σας | τους - τους εαυτούς μας | σας | τους): *Με αυτά που κάνει τιμωρεί τον εαυτό του. Πρέπει πρώτα να κρίνουμε τους εαυτούς μας και μετά τους άλλους* (β) με ρήματα σύνθετα με το **αυτό-**: Όλα αυτά τα *κατάφερε με το να αυτοδιαφημίζεται* - *Με αυτά που κάνει αυτοτιμωρείται*. Οι τρόποι αυτοί χρησιμοποιούνται για έμφαση ή αντιδιαστολή.

αυτοπαθεία (η) {χωρ. πληθ.} η αυτομόρφωση (βλ. λ.). **αυτοπατριστηρία** (η) [1884] {χωρ. πληθ.} το να παρατηρεί κανείς προσεκτικά τον εαυτό του ΣΥΝ. ενδοσκοπήση. Επίσης αυτοπατριστηρία.

αυτοπειθαρχία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} το να ελέγχει κανείς τις πράξεις του, να υπακούει στις αρχές που ο ίδιος έχει θέσει στον εαυτό του, να μπορεί να υλοποιεί ό,τι διακηρύσσει: *έχει μεγάλη ~ συγκεκρινώνεται απόλυτα στη δουλειά του, χωρίς να αποσπάται σε περιττές και χρονοβόρες συζητήσεις* ΣΥΝ. εγκράτεια, αυτοέλεγχος. — **αυτοπειθαρχώ** ρ. [1891] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-discipline].

αυτοπειποίθηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να εμπιστευτείται κανείς τον εαυτό του: *αποκότ ~* || *μιλά | κινούμαι | ενεργώ | αποφασίζω με* - 2. (συνεκδ.) η άνεση, η σιγουριά που εμπνέουν οι κινήσεις αυτού που έχει αυτοπειποίθηση: *πήγκε στην αίθουσα συνεδριάσεων με μια ~!* ΣΥΝ. (μτφ.) *αέρα*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-confidence].

αυτοπραγμάτωση (η) [1874] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΨΥΧΟΛ. η κατάσταση κατά την οποία το άτομο έχει αναπτύξει πλήρως ολόκληρο το δυναμικό του. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-actualisation].

αυτοπροαίρετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προκύπτει χωρίς εξαναγκασμό, με ελεύθερη επιλογή του: ~ *βοήθεια* ΣΥΝ. εκουσίως, οικειοθελής ΑΝΤ. ακούσιος, αναγκαστικός, υποχρεωτικός. — **αυτοπροαίρετα** | **αυτοπροαίρετως** [μετρν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μετρν. < *αύτο-* + *-προαίρετος* < *προαίρουμαι* «διαλέγω, αποφασίζω»].

αυτοπροσδιορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. το να προσδιορίζει κανείς τον εαυτό του με συγκεκριμένο τρόπο 2. ΠΟΛΙΤ. η αυτοδιάθεση (βλ. λ.). — **αυτοπροσδιορίζομαι** ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-determination].

αυτοπροστασία (η) [1844] {χωρ. πληθ.} η προστασία που παρέχει κάποιος στον ίδιο τον εαυτό του, τα μέτρα που λαμβάνει για την άμυνα και προφύλαξη του ΣΥΝ. αυτοάμυνα, θωράκιση. — **αυτοπροστατεύομαι** ρ.

αυτοπροσωπογραφία (η) {αυτοπροσωπογραφιών} 1. η απεικόνιση από ζωγράφο του εαυτού του 2. (συνεκδ.) έργο ζωγραφικής, στο οποίο ο ζωγράφος απεικονίζει τον εαυτό του. — **αυτοπροσωπογραφώμαι** ρ. {-εΐμαι...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. self-portrait].

αυτοπρόσωπος, -η, -ο [μετρν.] αυτός που εμφανίζεται ο ίδιος (προσωπικά) χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπου.

αυτοπροσώπως επίρρ. [μετρν.] ο ίδιος (προσωπικά), χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπου: *πρέπει να παρουσιαστεί κανείς ~, για να παραλάβει το συστημένο γράμμα*.

αυτόπηγς (ο/η) {αυτόπηγς} πρόσωπο που έχει δεν κάποιο συμβάν με τα ίδια του τα μάτια: *ήταν ~ μάρτυρας της ληστείας* **βρισκόταν στην τράπεζα, όταν έγινε**.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *αύτο-* + *-όπηγς* < θ. -οπ- (πβ. παρακ. *όπ-ωπ-α*), ρ. *ορό* «βλέπω», πβ. *έπ-όπηγς, ύπερ-όπηγς* κ.ά. Ομόρρ. όμης (< **οπ-σις*), *οφθαλμός* (< **οπθαλμός*), (*ομμάτιον*) (< **οπ-μα*) κ.ά.].

αυτός, -ή, -ό αντων. {αυτ-ού κ. -ουνού (θηλ. -ηνής) | -ών κ. -ώνος, -ους κ. -ουνούς | αδύνατοι τύποι των πλάγιων πτώσεων: του (θηλ. της), τον (θηλ. τη|ν|, των, τους (θηλ. τις | τις)} 1. (προς. αντων. ως ισχυρός τύπος γ' προς.) (α) για την αναφορά σε πρόσωπο ή πράγμα, για το οποίο γίνεται λόγος: *-Θα έρθει ο Γάκης σήμερα. -Όχι, αυτός δεν έρχεται ποτέ την Τρίτη* - ΦΡ. **επ' αυτού** (επ' αυτού) για αυτό (που συζητούμε, στο οποίο αναφερόμαστε): *ώρα, τι έχεις να πεις ~;* (β) (και οι αδύνατοι τ.) *του ζήτησα να έρθει* || *-Έφερές τα λεφτά; -θα τα φέρο αμέσως* || *την ξέρεις τη γυναίκα μου;* (γ) (ο αδύνατος τ. του ουδ. το, για αναφορά σε γεγονός ή σε κάτι που μόλις έχει αναφερθεί) *-Το ήξερες ότι πέθανε ο Γιάννης; -Δεν το ήξερα* (δ) για ιδιαίτερη έμφαση ή αντιδιαστολή προσώπου ή πράγματος προς κάποιον/κάτι άλλο: *σ' αυτόν είπε τα αντίθετα απ' ό,τι σε σένα* (ε) αντί για όνομα που δεν έρχεται εύκολα στο μυαλό του ομιλητή (συνήθ. έναρθρο): *είχε έρθει και η αυτή ... πώς τη λένε, μορέ... η Ελένη!* (στ) (στην κλητ. **αυτέ**) (ι) ε, εσύ! (ως προσφώνηση β' προς.) (ii) όταν δεν γνωρίζουμε ή δεν μας έρχεται στο μυαλό το όνομα του ανθρώπου που καλούμε: *Ε, αυτέ!* *Σε σένα μιλάω!* ΣΥΝ. *απαυτός* 2. (οι αδύνατοι τ. του | της και του στον πληθ. για τη δήλωση κτήσης, ως κτητικές αντων. γ' προς.): *ο πατέρας του/της* || *οι φίλοι μου με τις γυναίκες τους* 3. **τος, τη, το** βλ. λ. *τος*.

αυτ(ο)- α' συνθετικό αυτο-ρρυθμίζομαι ρ. αυτο-ρρυθμίζω (η)	αυτο-υψλώνομαι ρ. αυτο-υψλώσω (η)	αυτο-ύπνωση (η) αυτο-ύπνομεύομαι ρ.	αυτο-ύπνόμευση (η) αυτο-φωτογραφίζομαι ρ.	αυτο-χαρακτηρίζομαι ρ. αυτο-χαρακτηρισμός (ο)
--	--------------------------------------	--	--	--

4. (δεικτική αντων.) για αναφορά («δείξη») σε πρόσωπα ή πράγματα κοντινά προς τον ομιλητή και τον ακροατή (α) (i) για τη δήλωση προσώπου ή πράγματος ορατού στους ομιλητές ή για το οποίο μόλις έχει γίνει λόγος (αναφορά: *αυτός είναι ο αδελφός μου* || *δεν ακούω τίποτα*: θα κάνεις αυτό που σου λέω εγώ· ΦΡ. *αυτός έφα* *αυτός* το είπες για τα λόγια σπουδαίου προσώπου, αυθεντίας σε κάτι· επίσης ειρων. (ii) με έκφραση για αντιδιαστολή της μοναδικότητας κάποιου (προσώπου ή πράγματος) από όλα τα ομοειδή του, ως έπαινος: *Μπράβο!* *Αυτός είναι καφές!* || *Μπράβο!* *Αυτός* είσαι! || *αυτό θα πει τύχη!* || αυτό μας έλειπε! || είναι αυτό που ζητούσα· ΦΡ. *αυτός κι αν είναι!* για την εμφατική συμφωνία με κάτι που λέχθηκε· την ισχυρή επιβεβαίωση: *-Είναι περιέργος ο Νίκος. Αλλά κι ο αδελφός του, νομίζω.* —· (iii) για πριονομητική αναφορά σε κάποιον/κάτι που ο ομιλητής απόφευγα σκόπιμα να αναφέρει ονομαστικά: *μέσα είναι αυτή;* (β) (ως ^ππθ. με υποχρεωτική χρήση άρθρου πριν από το ουσιαστ.): *δώσε μου ~ το βιβλίο · 5. γι' αυτό* (ως συμπερασματικός συνδ.) βλ.λ.· **6. κι αυτό γιατί** | **διότι** για την εισαγωγή αιτιολόγησης με έκφραση σε στοιχείο που προηγήθηκε στον λόγο: *«Δεν θα χρησιμοποιήσω τους παίκτες που έχουν κίτρινες κάρτες στον επόμενο αγώνα. ~ τους χρειάζομαι στον τελικό»* (εφημ.)· 7. (λόγ. ως ενάρθρο επίθ.) ο ίδιος ακριβώς: *είμαστε όλοι της αυτής γνώμης* | *ηλικίας*· **8. για** εφημεριστική αναφορά στα «παγορευμένα μέλη» του ανθρώπινου σώματος· ΦΡ. (ευφημ.) (α) **τα αυτά μου** (για τα ανδρικά γεννητικά όργανα) (β) **η αυτή μου** (για το πέος) (γ) **το αυτό μου** (για το αιδίο) · ΦΡ. (α) **αυτό κι αυτό** (ο αδύνατος τύπος) **το και** το σε διηγήσεις για τη μη επανάληψη όσων έχουν ήδη εκτεθεί: του λέω: «αυτό κι αυτό *τρέχει* *κάνε* *ότι μπορείς*» || μόλις με βλέπει, *αρχίζει* *και μου διηγείται* *το και* *το τι συνέβη* (β) *αυτό* για να δηλωθεί ότι δεν υπάρχει τίποτα άλλο να ειπωθεί ή να γίνει: *~ για σήμερα' την άλλη βδομάδα πάλι* || (κ. ως έκφραση αμηχανίας, όταν δεν βρισκόμαστε θέμα για να συνεχίσουμε μια συζήτηση) *Αυτό, που λές...* (γ) *άλλος (κι) αυτός!* βλ. λ. *άλλος* (δ) **μ' αυτά και μ' αυτά** ενεργώντας έτσι, μιλώντας έτσι, με αυτό τον τρόπο: *~, το μόνο που καταφέρνει είναι να χαλάει τη συνολική εικόνα της προσπάθειας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εαυτός, όμοιος, προσωπικός.* [ETYM] αρχ., αββ. επίμου, πθ. < *αυ-τός* < *αυ* «πάλι, ξανά» + *τόν*, από όπου δημιουργήθηκε ονομαστική *αυ-τός*. Την ετυμολογία αυτή ενισχύει η χρήση της λ. ως επαναληπτικής αντωνυμίας, που φαίνεται να είναι και η παλαιότερη. Πβ. επίσης λατ. *aut-em* «πάλι, όμως», γοτθ. *auk* «επειδή, αλλά», γερμ. *auch* «επίσης» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *αυ-θι* «ομοίως», *αυ-τε* «ξανά» κ.ά.].

αυτός καθαυτόν ή **αυτός καθαυτού...**: Η συνεκφορά του αυτός με την εμπρόθετη αυτοπαθή αντωνυμία *καθ' εαυτόν* | καθαυτόν γεννά δυσχέρειες και χρησιμοποιείται συχνά λανθασμένα. Είναι λάθος να πούμε «*αυτός καθ' αυτού ο άνθρωπος δεν ανέχεται...*» ή «*αυτή καθ' αυτού η μοίρα...*» ή «*αυτο καθ' αυτού το ποδόσφαιρο...*» κ.τ.ό. Το σωστό είναι αυτή καθαυτόν (καθ' εαυτόν): *αυτός καθαυτόν ο άνθρωπος...* - αυτή *καθαυτή* (ν) (καθ' εαυτήν): *αυτή καθαυτή η μοίρα...* - **αυτό** καθαυτό (καθ' εαυτό): *αυτό καθαυτό το ποδόσφαιρο...*, γιατί με την πρόθεση κατά χρησιμοποιείται αιτιατική (όταν δηλώνει συμφωνία).

αυτοσεβασμός (ο) [1887] {χωρ. πληθ.} ο σεβασμός προς τον εαυτό μας· εκδηλώσεις που αποτελούν η αξιοπρεπής συμπεριφορά, η συνέπεια σε αρχές και αξίες κ.ά. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *self-respect*].

αυτοσκοπός (ο) [1869] {χωρ. πληθ.} ενέργεια ή διαδικασία που θεωρείται ότι είναι το τελικό επιδιωκόμενο αποτέλεσμα (κυρ. αρχη). για να δηλωθεί ότι κάτι δεν πρέπει να θεωρείται ως τέτοιο): *η απόκτηση χρημάτων δεν αποτελεί ~, αλλά μέσο για να ζήσει κανείς.* [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Selbstzweck*].

αυτοστιγμεί επίφρ. [1883] (λόγ.) την ίδια στιγμή, χωρίς τη μεσολάβηση χρονικού διαστήματος ΣΥΝ. αμέσως. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.

αυτοσυγκέντρωση (η) {-ης κ. -ώσεως} {χωρ. πληθ.} η διαδικασία ενδοσκοπήσεως και συγκεντρώσεως των νοητικών δυνάμεων του ατόμου, η προσπάθεια για την αποφυγή κάθε περιστασιασμού, η διανοητική προσήλωση και συγκέντρωση σε ένα αντικείμενο. — αυτοσυγκεντρώνομαι ρ.

αυτοσυγκράτηση (η) {-ης κ. -ήσεως} {χωρ. πληθ.} το να συγκρατεί κανείς τον εαυτό του, κυριαρχώντας στα πάθη του και διατηρώντας τον αυτοέλεγχό του: *συνιστώ ~ ΣΥΝ. αυτοκυριαχία, ψυχραιμία.* — αυτοσυγκρατούμαι ρ. {-εΐσαι...}.

αυτοσύμβαση (η) [1893] {-ης κ. -άσεως} {-άσεις, -άσεων} ΝΟΜ. σύμβαση που γίνεται από ένα μόνο άτομο, το οποίο ενεργεί για λογαριασμό του αλλά και ως εκπρόσωπος του αντισημιλλομένου.

αυτοσυναίσθημα (το) {αυτοσυναίσθηματος} {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. Ο βαθμός εκτίμησης που έχει κάθε άτομο για τον εαυτό του και τα ανάλογα συναίσθημα που προκύπτουν από αυτήν: *υψηλό | χαμηλό* | *θετικό* | *αρνητικό* ~ ΣΥΝ. αυτοεκτίμηση.

αυτοσυνείδηση (η) [1893] {-ης κ. -ήσεως} {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η επίγνωση που έχει κάθε άτομο για τον εαυτό του ως φορέα νόησης και αυτοσυνειδητών, η συνείδηση του εγώ, καθ' αντιδιαστολή προς τους άλλους (τα άλλα όντα και τον φυσικό κόσμο), η συνείδηση της διαφοράς κάθε ατόμου από τα άλλα όντα (πβ. *αυτογνωσία*, η γνώση των χαρακτηριστικών του ίδιου μας του εαυτού) ΣΥΝ. απεπλήρωση. Επίσης **αυτοσυνείδησία** [1834]. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Selbstbewußtsein*].

αυτοσυντήρηση (η) [1878] {-ης κ. -ήσεως} {χωρ. πληθ.} το να συντηρεί κανείς τον εαυτό του με τα δικά του μέσα, να είναι αντάρκης, ώστε να μην εξαρτάται από άλλους· ΦΡ. ΒΙΟΛ. ένστικτο αυτοσυντη-

ρήσεως ή έμφυτη φυσική ορμή που ωθεί κάθε ζωντανό οργανισμό στην εξασφάλιση με τις δικές του δυνάμεις των απαραίτητων για την επιβίωσή του. — αυτοσυντήρητος, -η, -ο [1858]. **αυτοσυντηρούμαι** [1882] {-εΐσαι...}.

[ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Selbsterhaltung*]. **αυτοσχεδιάζω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {αυτοσχεδιάσ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ενεργώ αυθόρμητα, σύμφωνα με την ανάγκη ή την έμπνευση της στιγμής, χωρίς να ακολουθώ την τυπική ή συνήθη διαδικασία: *οι μουσικοί του συγκροτήματος αυτοσχεδιάζουν επί σκηνής* || ο ηθοποιός *αυτοσχεδίαζε επιτυχώς*· 2. (κακός.) ενεργώ με τρόπο πρόχειρο και χωρίς προσχεδιασμό: *δεν δουλεύει προγραμματισμένα, διαρκώς αυτοσχεδιάζει.* — αυτοσχεδιάσμος (ο) [μετρν.], αυτοσχεδιαστικός, -ή, -ό [αρχ.], **αυτοσχεδ' ασηκά** επίφρ.

αυτοσχεδός, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που ακολουθεί την έμπνευση ή την απόφαση της στιγμής, χωρίς συγκεκριμένο προγραμματισμό ή προμελέτη: *~ ποιήμα* | *σύνθεση* (γ.αλλ. *improptu*) | *τραγούδι* || «Αυτοσχεδίοι *Στοχασμοί περί της Ελληνικής Παιδείας και Γλώσσας*» (οι διαφοριστικές ιδέες του Αδ. Κοραή, που περιλαμβάνονται στα Προλεγόμενα των έργων του) ΣΥΝ. απρογραμματιστός, απροσχεδιαστος 2. (ειδικότ.) αυτός που γίνεται με τα προς στιγμήν διαθέσιμα υλικά, που έχει σχεδιαστεί και εκτελεστεί από το ίδιο το άτομο με τρόπο πρόχειρο και βιαστικό: *~ εκρηκτικός μηχανισμός* | *παιχνίδια.* — αυτοσχεδία | αυτοσχεδίο [μετρν.] επίφρ.

αυτοτελής, -ής, -ές {αυτοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει το ανεξούσιο των ενεργειών του, που λειτουργεί χωρίς κανενός είδους εξάρτηση: *η ίδρυση ενός ~ οργανισμού ελεγχου της δημοσιογραφικής δεοντολογίας μπορεί να συντελέσει στη μείωση των παρεκτρολών που παρατηρούνται στα ηλεκτρονικά ιδίως Μ.Μ.Ε. ΣΥΝ. ανεξάρτητος, αυτεξούσιος 2. (ειδικότ.) αυτός που υπάρχει ανεξάρτητος από άλλους, που περιέχει από μόνος του ό,τι είναι απαραίτητο: *~ διαμέρισμα*· 3. αυτός που από μόνος του διαθέτει πληρότητα, που απαιτεί μια πλήρη οντότητα: *~ νόημα*, | *έργο ΣΥΝ. τέλειος, πλήρης*· 4. (ειδικότ.) αυτός που δεν συνεχίζεται, του οποίου το περιεχόμενο ολοκληρώνεται σε μία και μόνη φορά: *η νέα τηλεοπτική σειρά αποτελείται από δέκα ~ επεισόδια.* — αυτοτελής επίφρ. [αρχ.], **αυτοτέλεια** (η) [μετρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυτόνομος*. [ETYM] αρχ. < *αυτο-* + *-τελής* < *τέλος*].*

αυτότροφος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. κάθε οργανισμός που τρέφεται από ανόργανες μόνο ουσίες: *τα φυτά είναι ~.* [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *autotrophe*].

αυτού επίφρ. (λαϊκ.) σε αυτό το σημείο: *στάσου ~.* [ETYM] < αρχ. *αυτού*, κατά τα επιφρ. σε -ού (πού, *ούδαμοι, πανταχού κ.λπ.*), πβ. *άλλου*, *άλλου*].

αυτούθε επίφρ. {άκλ.} (λαϊκ.) από εκεί, εκεί. [ETYM] < μεσν. αυτοθεν «εκεί ακριβώς» < αρχ. *αυτόθεν* (κατά το επίφρ. αυτού) «από αυτό ακριβώς το σημείο» < *αυτο-* + *-θεν* (βλ.λ.)].

αυτούνος, -η, -ο αντων. δεικτική (λαϊκ.) αυτός. [ETYM] < μεσν. *αυτούνος*, από τη γεν. *αυτούνοϋ*, που πλάστηκε κατά το σχήμα *εκείνος, εκείνος - εκείνοϋ*].

αυτουργός, -ός, -ό 1. αυτός που ο ίδιος τέλεσε αξιόποινη πράξη, ο ίδιος ο δράστης: *ο ~ του εγκλήματος 2. ηθικός αυτουργός* αυτός που με πρόθεση προκάλεσε σε άλλον (αυτουργό) την απόφαση να τελέσει την άδικη πράξη την οποία διέπραξε (πβ. *λ. συνεργός, συναυτουργός*). — αυτουργία (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*. [ETYM] αρχ. < *αυτο-* + *-εργός* < *εργον*].

αυτούσιος, -α, -ο αυτός που διατηρείται ακέραιος, ανέπαφος, χωρίς οποιαδήποτε ποιοτική ή ποσοτική μεταβολή ή εξωτερική επίδραση: *έδωσε στη δημοσιότητα ~ τα κείμενα της συσκέψεως των πολιτικών ηγετών ΣΥΝ. ατόφρος.* — αυτούσια επίφρ. [ETYM] < *αυτ(ο)-* + *οσία* < *οσία*, θηλ. τ. μετοχής του αρχ. ρ. *εΐμι*, πβ. *επι-ούσιος, άν-ούσιος, όμο-ούσιος* κ.ά.].

αυτοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η διατήρηση στη ζωή ενός ζωικού οργανισμού με την κατανάλωση ουσιών που περιέχονται στους ιστούς του. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *autophagic*].

αυτοφώνος, -ής, -ές {αυτοφω-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φωτράνει από μόνος του, χωρίς καλλιέργεια: *~ βλάστηση* | *φυτό*. — **αυτοφώνος** επίφρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*. [ETYM] αρχ. < *αυτο-* + *-φωής* < *φωμαι*].

αυτόφωτος, -η, -ο αυτοφώνος (βλ.λ.). [ETYM] αρχ. < *αυτο-* + *-φωτος* < *φωμαι*].

αυτόφωρος, -η, -ο ΝΟΜ. 1. (έγκλημα) τού οποίου ο δράστης συλλαμβάνεται την ώρα που το πράττει (επ' αυτοφώρ) ή αμέσως μετά την τέλεσή του: *δεν θεωρείται ποτέ αυτόφωρο το έγκλημα εάν παρέλθει ολόκληρη η 'πόμνη ημέρα από τη τέλ'ση της πράξης*· ΦΡ. *επ' αυτοφώρ* (επ' αυτοφώρ *λαμβάνει*, Λυσίας 13, 85) τη στιγμή που τελείται ή τη στιγμή που μόλις έχει ολοκληρωθεί η αξιοποίηση πράξης: *έπιασε τους δύο κλέφτες* - ΣΥΝ. (λαϊκ.) στα πράσα 2. (προφωρ.) **αυτόφωρο** (το) {αυτοφώρου} (α) δικαστήριο που έχει την εξουσία να δικάσει τα σχετικά αδικήματα: *τον έστειλαν στο ~* || *περνάει από -* (β) (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια τού οποίου, αν συλληφθεί ο δράστης, παραπέμπεται στο παραπάνω δικαστήριο: *κρύφθηκε στο σπίτι ενός συγγενή, μέχρις ότου παρέλθει το ~.* [ETYM] αρχ. < *αυτο-* + *-φωρος* < *φώρ* (γεν. φωρός) «κλέφτης» < **bhōf-*, εκτεταμένη-ετεροιομένη βαθμ. τού Ι.Ε. **bher-* > *φέρω*, οπότε η λ. *φώρ* θα σήμαινε αρχικώς «αυτός που φέρει (μαζί του) το κλεμμένο αντικείμενο». Ομόρρ. *κατόφωρος, φωρομαί*].

αυτόφωτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που εκπέμπει δικό του φως: *~ αστέρες* ΑΝΤ. ετερόφωτος 2. (μτφ.) αυτός που στηρίζεται στις δικές του ιδέες και γνώσεις, που δεν έχει βασιστεί σε άλλους, που ό,τι ει-

και του οφείλει στον εαυτό του: ~ πολιτικός *γέτης*.
αυτοχείρας (ο/η) {αυτοχείρων} πρόσωπο που έχει αυτοκτονήσει: δεν έχουν γίνει ακόμα γνωστά τα στοιχεία του τραγικού ~ || «ιδανικοί ~» (ποίημα του Κ. Καρυωτάκη). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αυτόχειρ*, -ρος < *αυτό* + *χείρ* «χέρυ»].

αυτοχειρί επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) με το ίδιο του το χέρι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί. αυτοχειρία (η) [αρχ.] {αυτοχειριών} η αυτοκτονία. Επίσης **αυτοχειρισμός** (ο) [1886]. — **αυτοχειρίζομαι** ρ. [1845].

αυτοχθονισμός (ο) [1843] ΞΤ. πολιτική τάση που εκδηλώθηκε κατά τα πρώτα χρόνια του νεοελληνικού κράτους και υποστήριζε ότι οι αυτόχθονες πρέπει να έχουν περισσότερα πολιτικά δικαιώματα από τους ομογενείς, κυρ. τους Φαναριώτες. — **αυτοχθονιστής** (ο) [1852]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < *αγγλ.* *autochthonism*].

αυτόχθων (ο/η) (αυτόχθ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων) πρόσωπο που κατοικεί εξαρχης στη γη των προγόνων του, που δεν έχει έλθει στη γη όπου κατοικεί από άλλον τόπο* ντόπιος, όχι ἐπηλύς ΣΥΝ. επιγούριος, ιθαγενής, γηγενής ΑΝΤ. ετερόχθων. — **αυτοχθονία** (η) [1815]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιθαγενής*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αυτόχθων* < *αυτό* + *χθων*, *χθονός* «γη». Ομόρρ. *υποχθόνιος*, *καταχθόνιος*].

αυτόχρημα επίρρ. (λόγ.) πραγματικά· (κυριολ.) είναι το ίδιο πράγμα με, εξισούται με (από όπου η σημασία «αληθινά, ὄντως»): η κατάσταση υδρεύσεως στο λεκανοπέδιο λόγω της συνεχιζόμενης ανομβρίας γίνεται ~ *τραχική*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αυτό* + *χρήμα* «πράγμα - συμβάν», βλ. κ. *παραχρήμα*].

αυτοχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η χρηματοδότηση επιχείρησης από δικούς της πόρους, από τα καθαρά κέρδη της, που διατίθενται για περαιτέρω αξιοποίηση τους: το *έργο* θα *κατασκευαστεί* με ~ || η ~ των *Α.Ε.Ι.* — **αυτοχρηματοδοτούμαι** ρ. {-εί-ται...}, **αυτοχρηματοδοτικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *autofinancement* (νόθο συντ.)].

αυτοψία (η) {αυτοψιών} 1. το να αποκτά κανείς προσωπική αντίληψη κάποιου συμβάντος, αντικρίχοντάς με τα ίδια του τα μάτια τα στοιχεία που έχουν άμεση σχέση με αυτό 2. ΝΟΜ. το αποδεικτικό μέσο κατά το οποίο γίνεται από δικαστή ή αρμόδιο υπάλληλο υπό τους όρους του νόμου άμεση αυτοπρόσωπη εξέταση σημαντικών για τη δική καταστάσεων, π.χ. του χώρου, των πραγμάτων ή και του ανθρώπου που σχετίζεται με την υπόθεση, προκειμένου να αποκτήσεται άμεση αντίληψη της κατάστασης για τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης: το δικαστήριό *διέταξε ~ για την εξακρίβωση των συνθηκών υπό τις οποίες τελέσθηκε το έγκλημα* || (καταχρ.) *συνεργείο της Πολεοδομίας διενήργησε - στα σπάρτα των σεισμοπλήκτων, εξετάζοντας την κατ'αλληλότητα τους*. [ΕΤΥΜ. μτρν. < *αρχ.* *αυτόψης*].

αυτώνω ρ. μετβ. {αυτώσω} (προσφρ.-οικ.) 1. κάνω (με γενικότερη σημασία, σε περιπτώσεις που ο ομιλητής δεν μπορεί να θυμηθεί το κατάλληλο ρήμα ή δεν έχει συγκεκριμένη πράξη στο μυαλό του): *πάει έρχεται, μαστορεύει, αυτώνει, δεν σταματάει λεπτό* 2. (ευφημ. στην καθημ. άτυπη ομιλία για αντικατάσταση ρήματος -όπως το ρ. *γαμώ* που έχει γυδαίο περιεχόμενο): *μη μας αυτώνεις τώρα και συ μ'αυτές τις αηδίες* || *φαίνεται ότι αθώα όπως ήταν, την παρέσυρε, την αυτώσε και την εγκατέλειψε* (βλ. κ. λ. *απαυτώνω*). ΣΧΟΛΙΟ απαυτώνω, [ΕΤΥΜ. < *αυτός*, κατά τα ρ. σε -ωνο)].

αυγένας (ο) 1. (επιστημ.) το πίσω μέρος του λαμού: *κάταγμα στον ΣΥΝ. τράχηλο*, (καθημ.) σβέρος· 2. (μτφ.) στενή διάβαση ανάμεσα σε δύο κορυφογραμμές ΣΥΝ. διάσελο. — **αυγενικός**, -ή, -ό [1836]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *αύχιν* (αιολ. *άμφιν* | *αύφιν*), αββ. *ετύμου*, *πιθ.* < **αύχ-ε* (με πρόληψη του F, οπότε **Αύχ-ε* > *αύχ-ε*) < ρ. *αύχ-ω* «άνιγος, σφίγγω τον λαμό», πβ. *σανσκρ.* *amhu-* «στενός»].

αυγιμρός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που έχει μαραθεί, ξεραθεί εντελώς από παρατεινόμενη ανομβρία ή γενικότ. έλλειψη νερού: ~ *έδαφος* ΣΥΝ. *ξηρός*, *ανύδρος*· 2. (μτφ. για ύψος) *ξηρός*, *σχολαστικός*, *χωρίς καλαισθησία*: το ~ *ύψος του λόγου του κουράσε το ακροατήριο* ΣΥΝ. *στενός*, *τραχύς*. — **αυγιμρότητα** (η) [μτρν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αυγίος* «ξηρασία, ανομβρία» < **sauks-mos* < *αἰώ* | *αἰώ* < *αἰώς* (τό) «ξηρότητα» < I.E. **saus-os* «ξηρός», πβ. *σανσκρ.* *suska-*, *αγγλ.* *sear* κ.ά. Ομόρρ. *αύστ-ηρός* (βλ. λ.)].

αφ' πρόθ. → *από*

σφάγια κ. (λαϊκ.) **αφαγιά** (η) [μεσν.] η ολική στέρηση της τροφής λόγω ανεπάρκειας τροφίμων ή η εκούσια περιορισμένη λήψη τροφής για λόγους διατητικούς: *έμεινε πετσί και κόκκαλο από την ~*. — **άφανος**, -η, -ο [μτρν.].

αφάγωγος, -η, -ο [μεσν.] (παθ.) 1. αυτός που δεν έχει φαγωθεί: *έφυγαν οι καλεσμένοι και έμειναν τα πιο πολλά φαγητά*· 2. (μτφ. για υλικά αγαθά) αυτός που δεν έχει ακόμα καταναλωθεί, *ξοδευτεί μέχρι τέλους: τίποτε από την παρουσία των γονιών του δεν άφησε ~*· 3. (ενεργ.) αυτός που δεν έχει φάει, που έχει μείνει νηστικός: *δεν του άρεσε το φαγητό και έφυγε πάλι*· ΣΥΝ. *νηστικός*, *άφαγος* ΑΝΤ. *φαγωμένος*, *χορτάτος*. **Αφαία** (η) ΜΥΘΟΛ. θεότητα της Αίγινας που σχετίζεται με τη θεά Αρτεμη.

[ΕΤΥΜ. αρχ. θεωνύμιο, που απαντά και ως "Αφα, αγν. *ετύμου*]. **αφαιμάση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ΙΑΤΡ. η διαδικασία με την οποία αφαιρείται ορισμένη ποσότητα αίματος από οργανισμό για θεραπευτικούς ή διαγνωστικούς λόγους 2. (μτφ. για χρήματα και υλικά αγαθά) η σημαντική μείωση των περιουσιακών στοιχείων κάποιου μέσω της απόσπασης μέρους αυτών με έμμεσο τρόπο, λ.χ. με έμμεσους φόρους: *νέα ~ θα υποστεί το εισόδημα των εργαζόμενων μετά την εξαγγελία των νέων οικονομικών μέτρων* 3. (μτφ.) η αφαίρεση από ένα σύνολο (έθνος, λαό, κοινότητα κ.λπ.) των πιο ζωτικών

και παραγωγικών του δυνάμεων: *πολιτιστική ~ του έθνους με τη μαζική μετανάστευση ανθρώπων του πνεύματος* ΣΥΝ. *απομάσηση*. — **αφαιμακτικός**, -ή, -ό [1867], **αφαιμάσσω** ρ. [μτρν.]. [ΕΤΥΜ. < μτρν. *αφαιμάσις* < *αφαιμάσσω* < *αφ-* (< *άπο-*) + *αίμασσω* < **αιμάτ-*, *ω* < *αρχ. αίμα*].

αφαιμαζομετάγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΙΑΤΡ. η μερική ή ολική αντικατάσταση του αίματος ασθενούς από ισοδύναμη ποσότητα αντίστοιχου φυσιολογικού αίματος (με ταυτόχρονη αφαιμάση της προσβεβλημένης από συγκεκριμένη ασθένεια ποσότητας και μετάγγιση της υγιούς) (βλ. κ. *αλλαγή αίματος*, λ. *αίμα*). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *exsanguino-transfusion*].

αφαίρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (+από) 1. το να αποσπά κανείς (κάτι) από σύνολο ή σώμα: η ~ ενός *φύλλου από το τετραδίο* | *της πινακίδας κυκλοφορίας από το αυτοκίνητο* | *τού καλούργματος από ένα έπιπλο* | *επίμαχοι άνθρωποι από το κείμενο νόμου* | *οργάνου ή όγκου με εγχείρηση* ΣΥΝ. (καθημ.) *βγάλσιμο*, *απόσπηση* 2. η εξέλιξη, η εξαφάνιση (ενοχλητικών) στοιχείων από μια επιφάνεια: η ~ των *στημάτων* 3. η στέρηση (δικαιώματος) από τον νόμιμο κάτοχο του, λόγω μη νόμιμης ενέργειας του: - *άδειας κυκλοφορίας από οδηγό* | *πινακίδων* | *ιθαγενείας* | *άδειας ασκήσεως επαγγέλματος* 4. η απόσπαση και ιδιοποίηση (ξένης περιουσίας): η ~ *κοσμημάτων από το θησαυροφυλάκιο* | *χρημάτων από το ταμείο* ΣΥΝ. *αφραγή*, *κλοπή*, *υπεξαίρεση* 5. ΜΑΘ. η μαθηματική πράξη με την οποία βρίσκει κανείς τη διαφορά ανάμεσα σε δύο αριθμούς ή ποσά ή πίνακες ή διανύσματα κ.λπ. και η οποία δηλώνεται με το σύμβολο «πλην» ή «μείνον» (-), π.χ. 10-7 = 3 6. ΓΛΩΣΣ. η αποβολή του αρχικού φωνήεντος μιας λέξης, όταν η προηγούμενη τελειώνει σε φωνήεν (να *έρθει* -> να *ρθεί*)· είδος εκκρούσεως (βλ. λ.) *κατ' αντιδιαστολή* προς την έκθλιψη (το *όνομα* -> τ' *όνομα*) 7. ΦΙΛΟΣ. η νοητική διαδικασία κατά την οποία απομονώνονται τα κοινά στοιχεία συνόλου ομοειδών πραγμάτων, πράγμα που επιτρέπει τον καθορισμό της γενικής έννοιας στην οποία υπάγονται αυτά 8. (ειδικότ. στις εικαστικές τέχνες) η απομάκρυνση του καλλιτέχνη από τη ρεαλιστική απεικόνιση της πραγματικότητας και η απόδοση του αισθητικού αντικειμένου με τρόπο αφηρημένο, που βασίζεται στην προβολή αυθύπαρκτων μορφών, χρωμάτων κ.λπ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*, *απόστροφος*, *έκκρουση*.

αφαιρέσιμος, -η, -ο [1886] αυτός που είναι δυνατόν να αφαιρεθεί. **αφαιρέτης** (ο) {αφαιρέτων} ΜΑΘ. ο αφαιρετός. [ΕΤΥΜ. μτρν. < *αρχ.* *αφαιρώ*, πβ. κ. *διαφ-έτης*].

αφαιρετός, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που πρέπει να αφαιρεθεί: ~ *ποσότητα*· 2. ΜΑΘ. **αφαιρετός** (ο) ο δεύτερος όρος σε μια πράξη αφαιρέσεως α-β, δηλ. ο β (ο α λέγεται *μειωτός*): *στη διαφορά 12-4 μειωτός είναι το 12 και ~ το 4*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

αφαιρετικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την αφαίρεση (σημ. 8), την απομάκρυνση από το συγκεκριμένο και την απόδοση μιας σχηματοποιημένης απεικόνισής: η ~ *λειψωγία της σύγχρονης τέχνης*· 2. ΓΛΩΣΣ. **αφαιρετική** (η) (λατ. *ablativus*) πτώση που απαντά σε διάφορες γλώσσες για τη δήλωση του σημείου έναρξης μιας ενέργειας, της προέλευσης και, ειδικότ., για τη δήλωση του τρόπου, του οργάνου ή του δράστη μιας ενέργειας (π.χ. *παιδιόθεν* = *από παιδί*: πβ. γαλλ. *la barque s'éloigne du pivate* «η βάρκα απομακρύνεται από την ακτή») [= *ελλην.* γ'ν. *αφαίρ.*: *απομακρύνεται της ακτής*]. — **αφαιρητικά** *πίρρ.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

αφαιρετός, -ή, -ό [αρχ.] (για πράγματα) αυτός που μπορ^{ει} να αποσπαστεί από εκεί όπου αρχικά ανήκε: ~ *βάση* ΣΥΝ. *μετακινούμενος*. **αφαιρώ** ρ. μετβ. {αφαιρέω...} | *αφαιρέσω* (λόγ. *αφήρσω*), -ούμαι, -έθη-κα, (λόγ. *μτχ.* *αφαιρηθείς*, -είσα, -έν), *αφαιρημένος* (σπάν. *αφαιρημένος*) 1. παίρνω (ένα κομμάτι) από ένα σύνολο, αποσπώ (κάτι) από το σύνολο όπου ανήκει: *αν αφαιρέσεις ένα λιθάρι, καταρρέει όλο το οικοδόμημα* ΣΥΝ. *βγάζω*, *αποσπώ*, *αποσπύρω*, *τραβώ* 2. (για αφηρ. έννοιες) στερό (κάποιον) από κάτι, *δεν τον επιτρέπω να έχει κάτι που κατείχε*: ~ *την ελπίδα* | *την εμπιστοσύνη* | *το δικαίωμα* | *τη δυνατότητα* | *τον λόγο* | *την ιθαγένεια* ΣΥΝ. *στερό*, *παίρνω* πίσω 3. (ειδικότ.) αποσπώ (κάτι) από (άνθρωπο ή ζώο, με ή χωρίς χειρουργική επέμβαση για θεραπευτικούς λόγους): ~ *όγκο* | *νεφρό* ΣΥΝ. *βγάζω*, *φρ.* *αφαιρώ* *τη ζωή* (*από κάποιον*) *σκοτώνω* (κάποιον) 4. κάνω (κάτι) λιγότερο ή μικρότερο ποιοτικά ή ποσοτικά: *αφαιρέσαν 5% από τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων* || (κ. μτρ. ως προς την αξία ή τη σημασία προσώπου ή πράγματος) *η παραμυθία ζωής του δεν αφαιρεί τίποτε από την αξία του συγγραφικού του έργου* ΣΥΝ. *μειώνω*, *ελαττώνω* 5. εκτελώ την πράξη της αφαιρέσεως, βρίσκω τη διαφορά ανάμεσα σε δύο αριθμούς ή ποσά ή σύνολα: *αν αφαιρέσουμε το ύψος του πρώτου ορόφου από το ύψος της οικοδομής, θα βρούμε το ύψος του ισόγειου* 6. αποσπώ με πλάγιους και επιλήθιμους τρόπους χωρίς να γίνω αντιληπτός: *αφαιρέσαν το περιεχόμενο του χρηματοκιβωτίου και εξαφανίστηκαν* ΣΥΝ. *κλέβω*, *υπεξαίρω* 7. (μεσοπαθ. **αφαιρούμαι**) βυθίζομαι στις σκέψεις μου, χάνω την αίσθηση του χόρου και του χρόνου, *δεν προσέχω τι γίνεται γύρω μου: όταν διαβάζει κάτι που την ενδιαφέρει, αφαιρείται τελείως* ΣΥΝ. *ξερχνέμια*, *είμαι αφηρημένος* 8. (η μτχ. **αφαιρημένος**, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*, *εκπίπτω*. [ΕΤΥΜ. < *αρχ.* *αφαιρώ* < *αφ-* (< *άπο-*) + *αίρω* (-έω) «κυριεύω, κατακτώ»].

αφαλάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδικασία αφαιρέσεως του αλατιού κυρ. από το θαλασσινό νερό, ώστε να καταστεί πόσιμο. — **αφαλατωτής** (ο), **αφαλατώνω** ρ. [ΕΤΥΜ. < *αφ-* (< *άπο-*) + *αλάτωση* < *αρχ.* *άλας* (γεν. *άλατος*), *μετάφρ.* δάνειο από γαλλ. *dessalement*].

αφάλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αφαίρεση του αλατιού από παραθαλάσσιο έδαφος, για να γίνει καλλιεργήσιμο. Επίσης **αφα-λισμός** (ο).

[ETYM < αφ- (< απο-) + θ. αλι- (< αρχ. ἄλις, ὁ «αλάτι»), ἀπόδ. τοῦ γαλλ. dessalement]. αφαλοκόβω ρ. μετβ. {αφαλόκο-ψα, -πηκα, -μμένος} (λαϊκ.) 1. κόβω

το> ομφάλιο λώρο σε ἔμβryo · 2. προξενό έντονο πόνο στην κοιλιά (κάποιου) από δυνατό κτύπημα ή από υπερβολικό φορτίο. — αφαλο-κόμμο (το). **αφαλός** (ο) 1. κοιλότητα πάνω στην επιφάνεια τής κοιλιάς, όπου ο ομφάλιος λώρος συνδέεται με το ἔμβryo κατά τη διάρκεια τής κύησης, ο ομφαλός-ΦΡ. (μτφ.) (μou) **λύθηκε ο αφαλός (από κάτι)** για κάτι που γίνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό: ~ από τα γέλια (γέλιασα πάρα πολύ) | από τον φόβο (φοβήθηκα πάρα πολύ) | από την κόυραση (κούραστηκα πάρα πολύ) · 2. το κεντρικό σημείο ή ο άξονας, στο οποίο καταλήγουν και συνδέονται τα διάφορα τμήματα ενός τροχού ή εργαλείου, που λειτουργεί ως τροχός: ο ~ τής ρόδας | τού ψαλιδιού | τού έλικα. Επίσης (λαϊκότ.) αράλι (το) [μεσν].

[ETYM. μεσν. < αρχ. ομφαλός (βλ.λ.), όπου η μεταβολή ὄ- > α- οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση].

αφάνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. αγκαθωτός θάμνος που χρησιμοποιείται για προσνάμμα · 2. (μτφ. για τα μαλλιά) μαλλιά πολύ σγουρά, φουντωτά και απεριποίητα, που δίνουν την εικόνα θάμνου: έκανε ~ το μαλλί. [ETYM < α- προθεμ. + φάνα < φανός].

αφανίαστος, -η, -ο [1892] αυτός που δεν φανατίστηκε: - *σπαδός κόμμαστος* | *ποδοσφαιρικής ομάδας* ANΤ. φανατισμένος, φανατικός. — **αφάντισμα** επίρρ. αφάνεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη φήμης, ευρύτερης δημοσιότητας: έμεινε για πολλά χρόνια στην ~ || ήθελε να παίζει σε μια σπουδαία ταινία, ώστε να βγει από την ~ ΣΥΝ. ασημότητα 2. ΝΟΜ. η κατάσταση κάποιου, για τον οποίο πιθανολογείται ότι έχει πεθάνει, είτε διότι εξαφανίστηκε ευρισκόμενος σε κίνδυνο ζωής είτε διότι απουσιάζει για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς ο ίδιος να δώσει σημεία ζωής ή κατάσταση αυτή κηρύσσεται από το δικαστήριο ύστερα από αίτηση προσώπου, τού οποίου δικαιώματα (κληρονομικά κ.ά.) εξαρτώνται από τον θάνατο τού παραπάνω ατόμου: (για δικαστήριο) *κηρύσσω κάποιον σε ~*.

αφανέρωτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να φανερωθεί, που μένει κρυφός: - *μυστικό* ΣΥΝ. ανείπωτος. — **αφανέρω-τα** επίρρ.

αφανής, -ής, -ές {αφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που υπάρχει ή ενεργεί χωρίς να φαίνεται: ~ *ήρωας* | *εργάτης των γραμμάτων* | *δυνάμεις* 2. ΑΣΤΡΟΝ. **αφανής αστέρας** βλ. λ. *αστέρας* 3. αυτός που δεν είναι ιδιαίτερα ένδοξος ή ημισημειωμένος ή που έχει λησμονηθεί, που δεν απέκτησε ιδιαίτερη αξία και φήμη: - *ποιητής* | *πολιτικός* | *καταγωγή* ΣΥΝ. άσημος 4. ΝΟΜ. **αφανής εταιρεία** προσωπική εταιρεία χωρίς νομική προσωπικότητα επί τής οποίας ο εταιρικός δεσμός λειτουργεί αποκλειστικά στις προς τα έξω σχέσεις των εταίρων, ενώ προς τα έξω (προς τους τρίτους) δρα στο δικό του όνομα μόνον ο εμφανής εταίρος και όχι και οι υπόλοιποι (αφανείς) εταίροι. — αφανός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

[ETYM αρχ. < ά- στερητ. + -φανής < θ. φαν-, πβ. παθ. αόρ. β' εφάν-ην, ρ. φαίνομαι].

αφανίζω ρ. μετβ. {αφανίσα-α, -τηκα, -μένος} 1. καταστρέφω ολοκληρωτικά: *οι φρενές αφάνισαν τα δάση* || *ο πόλεμος αφάνισε χωριά ολόκληρα* ΣΥΝ. ρημίζω, καταστρέφω, ερημιάω 2. (μτφ.) εξοντώνω (οικονομικά, κοινωνικά ή πολιτικά): θέλει να *αφανίσει τους πολιτικούς του αντιπάλους από προσώπου* ης ΣΥΝ. εξαλείφω, εξοντώνω, (λαϊκ.) κάνω σκόνη 3. (μεσοπαθ. αφανίζομαι) (α) καταστρέφωμαι ολοσχερώς: στον πόλεμο *πόλεις ολόκληρες αφανίστηκαν* (β) παύω να υφίσταμαι και να φαίνομαι: *το κόμμα τους υπέστη τόσο μεγάλη ήττα στις εκλογές, που αφανίστηκε ως πολιτική δύναμη* ΣΥΝ. χάνομαι, εξαλείφωμαι, σβήνω. — αφανισμός (ο) [μτγν.], αφανιστής (ο) [μτγν.], αφανιστικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM αρχ. < αφανής].

αφάνταστα επίρρ. σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό, πάρα πολύ: *στις εκπτώσεις βρίσκει κανείς ρούχα σε ~ χαμηλές τιμές* || ήταν ~ *καλός μαζί μου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτακτικός.

αφάνταστος, -η, -ο [μτγν.] (για θετικές ή αρνητικές καταστάσεις) αυτός που δεν μπορεί να τον φανταστεί κανείς, πάρα πολύ μεγάλος: *αγόρασα μια τηλεόραση με ~ ευκολίες πληρωμής* || *στο πάρτι είχε ~ κέφι* || *έζησε μέσα σε ~ δυστυχία* || *πάλεψε με ~ εμπόδια* 'α κατάφερε όμως ΣΥΝ. απερίγραπτος, άπιστεντος.

άφαντος, -η, -ο 1. αυτός που έχει εξαφανιστεί και δεν δίνει σημεία ζωής: *οι δύο κουκουλοφόροι, που λήστεψαν την τράπεζα, έγιναν ~* · 2. ΝΟΜ. αυτός που έχει κηρυχθεί σε αφάνεια (βλ.λ.). [ETYM αρχ. < ά- στερητ. + -φαντος < θ. φαν-, πβ. παθ. αόρ. β' ε-φάν-ην, ρ. φαίνομαι].

αφάρμακος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν περιέχει φάρμακα: ~ *ιατρική* (πχ. βελονισμός κ.ά.).

αφαρπαζώ ρ. μετβ. {αφάρπασα, αφάρπα-χθην/-γην, -ης, -η..., (καθημ. αφάρπαχθηκα), -σμένος} (λόγ.) 1. αποσπώ κάτι από κάποιον βίαια και απότομα 2. (ειδικότ.) αρπάζω βίαια από κάποιον κάτι: *οι εισβολείς αφάρπασαν από τους αμυαλότους σιδηροτόπους πολίτημο είχαν πάνω τους* (πβ. λ. υφαρπαζώ). — α-φάρπαγι (η) [ETYM. αρχ. < αφ- (< άπο-) + αρπάζω].

αφασία (η) {αφασίων} 1. ΙΑΤΡ. προσωρινή ή μόνιμη απώλεια τής ικανότητας για ομιλία, ακολουθούμενη και από απώλεια τής ικανότητας για κατανοήση τού προφορικού ή τού γραπτού λόγου, η οποία οφείλεται σε διαταραχή ή βλάβη των αντιστοιχών εγκεφαλικών κέντρων 2. (αργκό για πρόσ.) αυτός που δεν κινείται εντός των ορίων τής κοινής λογικής, που ενεργεί απρόβλεπτα και ασυνάρτητα: *αυτό*

το άτομο είναι σκέτη ~. — αφασικός, -ή, -ό.

[ETYM αρχ. < άφασος, ο νευρολογικός όρ. είναι αντιδάν., < νεολατ. aphasia].

άφατος, -η, -ο (εμφατ.) αυτός που δεν μπορεί να ειπωθεί, να εκφραστεί με λόγια: ~ *πόνος* | *θλίψη* | *δυστυχία* | *οδύνη* | *χαρά* ΣΥΝ. ανείπωτος, απερίγραπτος. — άφατα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτακτικός*. [ETYM αρχ. < ά- στερητ. + -φατος < φασ-, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. φη-μί«λέγω» (βλ. λ. φήμη)].

αφατρίαστος, -η, -ο [1876] (κυρ. σε πολιτικά κόμματα) αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε φατρία (βλ.λ.).

Αφγανιστάν (το) {άκλ.} (πάστο Dowlet-e Eslāmi-ye Afghānestān = Ισλαμικό Κράτος τού Αφγανιστάν) κράτος τής Κ. Ασίας με πρωτεύουσα την Καμπούλ, επίσημη γλώσσα την Πάστο και νόμισμα το αφ-γάνι. — **Αφγανός** (ο), Αφγανή (η), αφγανικός, -ή, -ό. [ETYM < πάστο Afghanistan «χώρα των Αφγανών» < Afghān < σανσκρι. āsva-gan «χώρα των ιππέων». Η ονομασία Αφγανιστάν δεν χρησιμοποιήθηκε παρά προς το τέλος τού 18ου αι.: υποστηρίζεται ότι η περιοχη ονομαζόταν προηγουμένως Aryana «χώρα των Αρίων» και ότι μετακινήθηκαν σε αυτήν ινδικά φύλα κατά τη 2η χιλιετία π.Χ.].

αφέργιαστος, -η, -ο (λόγοτ.) αυτός που δεν έχει φεγγάρι: ~ *βράδυ* ΣΥΝ. ασέληνος, **αφέργιστος**, -η, -ο αυτός που δεν είναι διαφανής και δεν φεγγίζει.

άφεργος, -η, -ο αυτός που δεν έχει φεγγάρι, που δεν φωτίζεται: ~ *νύχτα* ΣΥΝ. σκοτεινός. Επίσης α<φεργής, -ής, -ές [αρχ.], — α<φεργα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άβαρος*.

αφερόντας (ο) (λόγ.) 1. ο προκτός · 2. το αποχωρητήριο. [ETYM < μτγν. *αφεδρόν*, -ώνος «αποχωρητήριο» < αφ- (< άπο-) + έδρα].

αφεθήκα ρ. → αφήνω

αφεθό (να/θα) ρ. → αφήνω

αφειδής, -ής, -ές {αφειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για άψυχα) αυτός που παρέχεται σε αφθονία (χωρίς περιορισμούς ή μέτρο): *πολιτική αφει-δών υποσχέσεων και παροχών* ΣΥΝ. άφθονος. [ETYM; αρχ. < ά- στερητ. + -φειδής < φειδομαι]. αφειδούλευτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που παρέχεται απλόχερα, χωρίς φειδώ: ~ *αγάπη*. — αφειδούλευτα επίρρ. [ETYM; < OC- στερητ. + φειδούλευμαι < φειδούλος].

αφειδός επίρρ. [αρχ.] 1. σε αφθονία, σε πολύ μεγάλο αριθμό, χωρίς φειδώ: *προσφέρει ~ χρήματα* ΣΥΝ. απλόχερα 2. (κακόσ.) ασυλλόγιστα, χωρίς συναισθηση τής αξίας τους: *ζοδεύει ~ το βίος τον δικόν του* ΣΥΝ. σπάταλα. **αφέλεια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} αφελειών (σημ. 3)} 1. (κακόσ.) η έλλειψη κριτικής ικανότητας, η ευπιστία: εκμεταλλεύονται την ~ των *χωρικών*, *παντάζονται τους ψευτογιατρούς* ANΤ. πονηρία, πανουργία 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εξυπνάδας, κυρ. επειδή δεν λαμβάνει υπ' όψιν τι κρύβεται πίσω από την πρώτη εντύπωση: - *ερώτηση* | *ισχυρισμός* | *σκεπτική σκέψη* | *ανάλυση* ΣΥΝ. ανόητος, χαζός 3. απλοϊκός στους τρόπους και στη συμπεριφορά. — αφέλιος επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *ανόητος*. [ETYM αρχ. αβεβ. ετύμου. Αν η αρχική σημ. τής λ. είναι «αμαλός, χωρίς πέτρες» (πβ. Αριστοφ. *Ιππής* 527: *διά τών αφελών πεδίων*), τότε πθ. αφέλιος < ά- στερητ. + -φελής < *φελός, που συνδ. με το ουσ. φελ-λεύς «πετρώδης» < φελός (< *φελ-νός) (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αφελής, -ής, -ές {αφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αφελέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που δεν κάνει πονηρές σκέψεις ή δεν υπονιμάζεται εύκολα, που πιστεύει αμέσως ό, τι λέγεται, χωρίς να υπονιμάζεται ότι μπορεί να κρύβεται κάτι κακό: πολλοί ~ *παρασύρονται από επαγγελματίες απατεώνες* || *αυτά είναι για τους ~* ■ δεν παντάζονται να τα πιστεύει ΣΥΝ. αγαθός, αθώος, εύπιστος 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εξυπνάδας, κυρ. επειδή δεν λαμβάνει υπ' όψιν τι κρύβεται πίσω από την πρώτη εντύπωση: - *ερώτηση* | *ισχυρισμός* | *σκεπτική σκέψη* | *ανάλυση* ΣΥΝ. ανόητος, χαζός 3. απλοϊκός στους τρόπους και στη συμπεριφορά. — αφέλιος επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *ανόητος*. [ETYM αρχ. αβεβ. ετύμου. Αν η αρχική σημ. τής λ. είναι «αμαλός, χωρίς πέτρες» (πβ. Αριστοφ. *Ιππής* 527: *διά τών αφελών πεδίων*), τότε πθ. αφέλιος < ά- στερητ. + -φελής < *φελός, που συνδ. με το ουσ. φελ-λεύς «πετρώδης» < φελός (< *φελ-νός) (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αφελήνιαστος (ο) η διαδικασία εξαφάνισης των ελληνικών χαρακτηριστικών, των στοιχείων (γλωσσικών, λογογραφικών, θρησκευτικών κ.λπ.) που συγκροτούν την ελληνική εθνική ταυτότητα: ο ~ *τού Πόντου* | *της Κωνσταντινούπολης* ANΤ. εξέλληνισμός. — αφελήνι(ω) ρ.

αφενός επίρρ. (λόγ.) από τη μια (πλευρά) (έχει απόδοση το *αφετέρου*): *θα τον ψηφίσω, ~ γιατί είναι μαχητικός, αφετέρου γιατί είναι ευφυής*. [ETYM < αφ' ενός, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. d'une part].

αφενάνθρωπος (ο) {αφενανθρώπων} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που έχει το παρουσιαστικό και τους τρόπους ανθρώπου ευγενούς καταγωγής ΣΥΝ. αφενάνθρωπος 2. (μτφ.) πρόσωπο που δεν τσιγγουνεύεται να προσφέρει στους άλλους ΣΥΝ. γενναιάδορος.

αφεντεώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {αφέντευσα} εξουσιάζω, κυριαρχώ πάνω σε (κάποιον/κάτι), είμαι αφέντης ΣΥΝ. διαφεντεώ.

αφέντης (ο) {-εσ κ. -άδες}, **αφέντρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που έχει εξουσία επιβολής τής βούλησης του σε άλλους, ο κυρίαρχος, ο εξουσιαστής: *δεν έχουμε ανάγκη από αφέντες* || *οι ~ των λαών* ΣΥΝ. δυνάστης, ηγεμόνας 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει εξουσία σε περιορισμένη τοπικά έκταση με τη δύναμη τού πλούτου ή τής αριστοκρατικής τού καταγωγής: ο ~ *τού κάμπου* ΣΥΝ. αυθέντης, άρχοντας, δεσπότης 3. πρόσωπο που έχει την απόλυτη κυριότητα και ευθύνη (για κάποιον/κάτι), το αφεντικό, ο ιδιοκτήτης: είμαι ~ *τού εαυτού μου* || *ποιος είναι ο ~ τού σκύλου*; || ο ~ *τού παιτιού* ΣΥΝ. κύριος 4. (παλαιότ.) ως προσφώνηση, κυρ. σε κάποιον που αναγνώριζε-

ται ως ανώτερος: *συμπάθα με, αφέντη μου* || *πολυχρονημέ μου αφέντη* 5. ο κύριος του σπιτιού, η κεφαλή της οικογένειας, ο σύζυγος, ο πατέρας, ο άντρας μου *κι ~ μου*- ΦΡ. (α) *πατέρας - αφέντης* (ο) βλ. λ. *πατέρας* (β) (παροιμ.) *η πολλή δουλειά τρώει τον αφέντη* η πολλή δουλειά καταστρέφει τον άνθρωπο, γιατί του στερεί όλες τις χαρές της ζωής. Επίσης (λαϊκ.) *αφέντης (ο), αφέντισσα (η)* {αφεντισών}. [ETYM₁ μεσν. < *αφέντης < αρχ. *αφέντης* (βλ.λ.). Από τη λ. *αφέντης* προήλθε επίσης το τουρκ. *efendi*, αφεντιά (η) [μεσν.] (συνήθ.) || *σου | τον κ.λ.π.* εγώ, εσύ, αυτός ο ίδιος κ.λ.π.: ως προσφώνηση: (α) (παλαιότε.) για την εκφραση σεβασμού και υποταγής σε ανώτερο: ό,τι *επιθυμεί η αφεντιά σας* (β) (ει-ρων.) σε κάποιον προς τον οποίο έχουμε αρνητική ή κριτική στάση: να μας *συγχωρεί η αφεντιά σου, που δεν σου κάνωμε τη χάρη* || *μεγάλη ιδέα έχει για την αφεντιά της*, αφεντικό (το), αφεντικίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο στο οποίο ανήκει (κάποιος/κάτι) και έχει την ευθύνη του, ιδιοκτήτης: το ~ του σκύλου || το ~ του σπιτιού || *του μαγαζιού* ΣΥΝ. κύριος, κάτοχος 2. πρόσωπο που προτίθεται ή επιθυμεί τους εργαζομένους σε συγκεκριμένο τομέα και συνδέεται μαζί τους με την εργασιακή σχέση προϊσταμένου - υφισταμένου: το ~ της *επιχείρησης* || το ~ της *έκτασης* *εργατή* || *κάνει ό,τι του πουν τα μεγάλα* ~ (αυτοί που βρίσκονται στη κορυφή της διοικητικής ιεραρχίας επιχειρήσεων, οργανισμών κ.τ.ό.) ΣΥΝ. εργοδότης (γ) πρόσωπα που έχουν υπό την εξουσία ή την επιρροή τους τους άλλους: *αυτοί είναι σήμερα τα ~ του κόσμου*. Επίσης (λαϊκότε.) αφεντικός (ο) [μεσν.] [ETYM₁ < μεσν. αφεντικός < μετρν. *αφεντικός*, βλ. κ. λ. *αφέντης*]. αφεντομυτούσανάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.-ειρων.) (+ μου, σου, του κ.λ.π.) εγώ (εσύ, αυτός κ.λ.π.), ο εαυτός: «*βγάξει την ~ του στο γυαλί* (= στην τηλεόραση)» (εφημ.). αφεντοπουλο (το) [μεσν.], αφεντοπουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το παιδί του αφέντη, νεαρός αφέντης ΣΥΝ. αρχοντόπουλο. *αφερέγγυος*, -α, -ο [1871] αυτός που δεν εμπνέει εμπιστοσύνη, τον οποίο δεν μπορεί να εμπιστευθεί κανείς: ~ *πολιτικός* | *μέσα ενημέρωσης* | *πρόσωπο* ΣΥΝ. αναξιοπίσττος ΑΝΤ. φερέγγυος, αξιοπίσττος. — *αφερέγγυα* επίρρ., αφερέγγυη (η) [1838]. *αφερίμ* κ. *αφερίμ* επιφών. (λαϊκ.) εύγε, μπράβο, καλώς (συντά ει-ρων.) για τη δήλωση αποδοκμίας προς τα λεγόμενα (κάποιου): ~! *Φραϊά τα κατάφερες πάλι!* [ETYM₁ < τουρκ. *aferim*], *αφερματίζω* ρ. μετβ. [1858] {αφερματίσι-α, -της, -μένος} αφαιρώ από ένα πλοίο το έρμα (βλ.λ.). [ETYM₁ < αφ- (< απο-) + -ερματίζω (< αρχ. *έρμα*, -ατός), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *délester*]. *άφηση* (η) {-ης κ. -έσεως -έσεις, -έσεων} (λόγ.) 1. η απαλλαγή από κάτι: ~ *χρέους* 2. ΕΚΚΛΗΣ. η συγχώρηση: ~ *αμαρτιών* ΦΡ. δίνω *άφηση* (*αμαρτιών*) κυρίως στα πλαίσια της εξομολόγησης (ι) (για ιερέα) συγχωρώ αμαρτήματα: αν δεν *εξομολογηθεί πρώτα*, δεν του *δίνεται άφηση* (*αμαρτιών*) (ii) (κατ' επέκτ.) αθώων, απαλλάσσω από ευθύνη, ενοχή: δεν *πρόκειται να δοθεί άφηση αμαρτιών* σε όσους *εμπλέκονται στο σκάνδαλο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση*. [ETYM₁ < αρχ. *άφηση*, αρχική σημ. «απελευθέρωση, απαλλαγή», < άφιμη «αφήνω». Στην Κ.Δ. η λ. απαντά πολύ συχνά στη φρ. *άφηση αμαρτιών* (π.χ. Μάρκ. 1, 4: *κηρύσσαν βάπτισμα μετανόιας εις άφε-σιν αμαρτιών*), *αφέσιμος*, -η, -ο αυτός που μπορεί ή του αξίζει να συγχωρηθεί: ~ *παράπτωμα*. [ETYM₁ αρχ. < άφηση + παραγ. επίθημα -ιμος, πβ. κ. *φεσί-μιος*]. *αφετέρου* επίρρ. (λόγ.) από την άλλη (πλευρά) (ως απόδοση του *αφενός*): *αφενός μεν τον συμπαθό ιδιαίτερα, ~ δε είναι καθόλα άξιος* || *είσαι απαράδεκτος, αφενός γιατί άργησες, ~ γιατί θεώρησες έξυπνο να βιάσεις και τις φωνές* (πβ. λ. *αφενός*). [ETYM₁ < *αφ'έτερου*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *d'autre part*]. *αφετηρία* (η) {αφετηριών} 1. (σε αγώνα δρόμου, ταχύτητας, ιπποδρομίες κ.λ.π.) η διακριτή γραμμή μέσα στον αγωνιστικό χώρο, πίσω ακριβώς από την οποία παίρνουν θέση οι διαγωνιζόμενοι (δρομείς, άλογα, αυτοκίνητα κ.λ.π.) και από όπου δίνεται το παράγγεμα για την εκκίνηση 2. (για μεταφορικά μέσα) το σημείο από όπου ξεκινά σε τακτά χρονικά διαστήματα το κάθε δρομολόγιο: η ~ των *λεωφορέων* ΑΝΤ. τέρμα 3. (ειδικότε. σε παιχνίδια) το διακριτό σημείο από όπου αρχίζει να παίζει παίκτης, να τοποθετεί τα πιόνια του κ.λ.π. • 4. (μτφ.) η αρχή (μιας ενέργειας ή κατάστασης), το πρώτο έναυσμα: *το γεγονός αυτό θα αποτελέσει ~ νέων εξελίξεων για την πολιτική ζωή της χώρας μας* || *το συνέδριο θα αποτελέσει ~ για την αναγέννηση του κόμματός* || *αντιμετωπίζουμε τη νέα εποχή ως ~ κοσμογονικών αλλαγών* ΣΥΝ. *απαρχή*. [ETYM₁ < μετρν. φρ. *αφετηρία* (γραμματή), θηλ. του επιθ. *αφετήριος* < *αφετήρ*, -ήρος < αρχ. *άφιμη* «αφήνω»]. *αφετηριός*, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) κατάλληλος για ριζίμο ή εκσφενδονισμό ^ ~ *όργανο* (εκσφενδονιστική μηχανή) | *έρμα*, *αφέτης* (ο) {αφετών} πρόσωπο που δίνει το σύνθημα εκκίνησης σε αγώνες (δρομίων, αλόγων, αυτοκινήτων κ.λ.π.) και παρακολουθεί την ομαλή διεξαγωγή τους. [ETYM₁ (χτρν. < αρχ. *άφιμη* «αφήνω»). *αφετικός*², -ή, -ό (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την άφηση, η τη συγ-

χώρηση.

[ETYM₁ μετρν. < αρχ. *άφησης*].

*αφετικός*², -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εκκίνηση (βλ. κ. λ. *αφέτης*).

[ETYM₁ μετρν. < αφέτης].

αφετούδο επίρρ. ΜΟΥΣ. με *αφροσίωση* ως εκφραστική ένδειξη κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού.

[ETYM < ιταλ. *affettuoso* < *affetto* «αφροσίωση» < λατ. *affectum*, ουδ. του επιθ. *affectus* «διάθεση - εύνοια» < ρ. *affido* (< *ad* + *facio*)].

άφεικτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να τον αποφύγει κανείς: τα ~ *κτυπήματα της μοίρας* ΣΥΝ. *αναπόφεικτος*, *αναπόδραστος*, *αναπότρεπτος*. — *αφεικτός* επίρρ. [ETYM μετρν. < ά- στερητ. + *φεικτός* < *φείγω*].

αφέ] **Άμμα** (το) {αφηνίμ-ατος | -ατα, -άτων} ζεστό ρόφημα από διάφορα φυτικά μέρη (άνθη, φύλλα, ρίζα, σπέρματα κ.λ.π.), τα οποία αφού τελεχοστούν θερμαίνονται μέχρι βρασμού για λίγη ώρα και στη συνέχεια διηθούνται ενώ το παρασκεύασμα είναι ακόμη θερμό: ~ *από χαμομήλι* | *φασκόμηλο*.

[ETYM₁ μετρν. < αρχ. *άφένγω* «διυλίζω με βρασμό» < άφ- (< απο-) + *εγω* «ψήνω, καίω, βράζω», βλ. κ. ψήνω].

αφένγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία παρασκευής αφηνίματος (βλ.λ.).

[ETYM₁ < μετρν. *άφένγησης* < αρχ. *άφένγω* «διυλίζω με βρασμό» (βλ. κ. αφένγηση)].

αφή (η) 1. μία από τις πέντε αισθήσεις, κατά την οποία οτιδήποτε (πρόσωπο, ζώο ή πράγμα) γίνεται αντιληπτό μέσω της φυσικής επαφής, του αγγιγματος, και η οποία έχει ως αισθητήριο όργανο το δέρμα: *μαλακός στην ~* || *ευχάριστο στην ~* ΣΥΝ. *αγγίγμα*, *πίεση*, *ψαπίση* • 2. (λόγ.) το άναμμα: κυρ. στις ΦΡ. (α) *αφή* της *ολυμπιακής φλόγας* η τελετουργική διαδικασία κατά την οποία ανάβεται η ιερή φλόγα των Ολυμπιακών Αγώνων: η *τελετή αφής της ολυμπιακής φλόγας στην αρχαία Ολυμπία* (β) (αρχαιοπρ.) *περί λύχνων αφάς* βλ. λ. *λύχνος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ETYM₁ < αρχ. *αφή* < άπτω «αγγίζω - ανάβω» (βλ.λ.)].

αφήγημα (το) [αρχ.] {αφήγημ-ατος | -ατα, -άτων} η έκθεση ή εξιστόρηση πραγματικών ή φανταστικών γεγονότων σε γραπτό συνήθ. λόγο: *ιστορικό* | *πολεμικό* ~ ΣΥΝ. *ιστορία*, *αφήγηση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηρώμια*.

αφήγηματικός, -ή, -ό [μετρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την αφήγηση (κυρ. σημ. 2): ~ *τεχνικές* | *δομή* | *χρόνος* | *επίπεδο* | *τρόπος* | *αρετές* | *είδη* ΣΥΝ. *διηγηματικός* 2. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά (στη μορφή και στο περιεχόμενο) αφήγηματος: - *λόγος* | *κείμενο* | *όφος*. — *αφήγηματικ-ά* | -ός [μετρν.] επίρρ., *αφήγηματικότητα* (η) [1895]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηρώμια*.

αφήγηματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ. η θεωρία της αφήγησης (σημ. 2). — *αφήγηματολογικός*, -ή, -ό. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *narratology*].

αφήγησις (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (προφορική ή γραπτή) έκθεση σειράς γεγονότων πραγματικών ή φανταστικών με ορισμένο τρόπο (λογοτεχνικό, ιστορικό, παραμυθικό κ.ά.): *έναρξη* | *διακοπή* | *τέλος της ~* || η ~ *ηρωικών πράξεων* || η ~ *του γέρον* *διανθίσταν από παροιμίες* 2. ΦΙΛΟΛ. η γραπτή παρουσίαση σειράς γεγονότων, η αλληλουχία γεγονότων σε κείμενο (η οποία παρουσιάζεται με συγκεκριμένη τεχνική): η *δομή της ~* || *τεχνικές της ~* || ο *χρόνος* | τα *πρόσωπα* | η *οπτική γωνία* | η *ροή της ~* || *εγκιβωτισμένη ~* (βλ. λ. *εγκιβωτισμός*) || *έμμετρη* | *πέχη* ~. — *αφήγησιτικός*, -ή, -ό [μετρν.].

αφήγησις (ο) [μετρν.], *αφήγητρια* (η) [1888] {αφήγητριών} το πρόσωπο που εξιστορεί γεγονότα (κυρ. σε λογοτεχνικό ή άλλο έργο, ντοκιμαντέρ κ.λ.π.): σε *πολλά θεατρικά έργα ένας ~ εξιστορεί στους θεατές γεγονότα που δεν παριστάνονται στη σκηνή* || ο ~ *μάλει σε πρώτο πρόσωπο, με αποτέλεσμα το μυθιστόρημα να αποκτά αυτοβιογραφικό χαρακτήρα* || *γοητευτικός* | *ενδιαφέρον* | *ταλαντούχος* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηρώμια*.

αφήγουμαι ρ. μετβ. αποθ. {αφήγεται... | αφήγη-θηκα, -μένος} διηγοώμαι (κυρ. γεγονότα που αποτελούν την υπόθεση έργου, το θέμα ντοκιμαντέρ κ.λ.π.): *στον πρόλογο της κωμωδίας ένας ηθοποιός αφηγείται στους θεατές όσα έχουν προηγηθεί* || ~ *παραστατικά* | με *ζωντάνια* ΣΥΝ. *εξιστορώ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*, *ηρώμια*. [ΠΧΜ < αρχ. *αφήγουμαι*, αρχική σημ. «οδηγώ, είμαι αρχηγός», < άφ- (< απο-) + *ηρούμαι* (-έω). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αφήλιο (το) [1825] {αφήλιου | χωρ. πληθ.} ΑΣΤΡΟΝ. το σημείο της ελλειπτικής τροχιάς ενός πλανήτη (ή κομήτη), το οποίο βρίσκεται στη μεγαλύτερη απόσταση από τον Ήλιο, ο οποίος αποτελεί τη μία εστία της έλλειψης ΑΝΤ. *περίηλιο*.

[ETYM₁ < αφ- (< απο-) + -ήλιο < *ήλιος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *aphélie*].

αφήνιζω ρ. αμετβ. {αφήνια-α (κ. αφή-νια-σα), -μένος} 1. (για άλογα) με *πλάνη* *μανία* και δεν υπακούω στις εντολές του αναβάτη: το *άλογο αφήνιασε* και *έριξε κάτω τον αναβάτη* του ΣΥΝ. *αποχαλινώνομαι* 2. (μτφ. για πρόσ.) *εξαγριώνομαι*, *γίνομαι έξω φρενών*: ο *πατέρας αφήνιασε, όταν είδε ότι ο γιος* του *αγόρασε μηχανή χωρίς να τον ρωτήσει* ΣΥΝ. *λυσσό*, *γίνομαι εκτός εαυτού*, *βουρλιζομαι*, *βγαίνω από τα ρούχα μου*. — *αφήνιαση* (η) [μετρν.] κ. *αφήνιασμός* (ο) [μετρν.]. [ETYM₁ μετρν. < άφ- (< απο-) + -ηνιάζω < *ηνία*. Η λ. αρχικώς αναφερόταν σε άλογα που δεν συγκρατούνται από τα ηνία, που δεν υποτάσσονται στον αναβάτη].

αφήνω ρ. μετβ. {άφρησα (προστ. άφρησε κ. άσε, άστε), αφέθηκα (να/θα αφεθώ), αφηνόμην} 1. παύω να έχω επαφή με (κάποιον/κάτι), να κρατώ (κάτι): - τη *χειρολαβή* | *το χέρι του μοιρού* || *άφησε το χέρι μου, με πανός!* 2. (ειδικότε.) *ακουμπώ* (κάτι) πάνω σε επιφάνεια: ~ *το κουτί στο τραπέζι* ΣΥΝ. *τοποθετώ* • 3. (ειδικότε. για ανθρώπους) *κατεβάζω*

(κάποιον) από όχημα σε συγκεκριμένο σημείο: -ΠοΟ θέλεις να σε αφήσουμε; -Ασε με στη γωνία ΣΥΝ. αποβιβάζω · 4. βγάω από τη φυλακή (κάποιον): *άφησαν όλους τους πολιτικούς κρατούμενους* || *αφέθηκε ελεύθερος με εγγύηση ΣΥΝ. αποφυλακίζω, απελευθερώνω, απολύω* · 5. αλλάζω πορεία, στρέφομαι προς άλλη κατεύθυνση ή εγκαταλείπω κάτι ημιτελές (ενώ έχει ήδη ξεκινήσει): *άφησε την Ιατρική, για να γίνει ηθοποιός*· ΦΡ. *αφήνω τον γάμο και πάω για πουρνάρια* εγκαταλείπω κάτι σημαντικό για κάτι χωρίς ιδιαίτερη σημασία ΣΥΝ. διακόπτω, σταματώ 6. απομακρύνω από (κάποιον/κάτι), προσπαθώ να αποφυγώ, να μην ασχολούμαι με (κάποιον/κάτι): *αν την αφήσει, θα αυτοκτονήσει* || *τον παρακαλούσαν να αφήσει τα χαρτιά* (τη χαρτοπαζιά) ΣΥΝ. παρατάω, απαρνούμαι, εγκαταλείπω 7. διακόπτω την επικοινωνία, την επαφή (προφορική | γραπτή | άμεση | έμμεση) με κάποιον: *συγγνώμη, πρέπει να σ' αφήσω, γιατί με περιμένουν ΣΥΝ. κλείνω* (το τηλέφωνο), *φεύγω* 8. σταματώ, παύω να ασχολούμαι με κάτι: *άφησε τις σπουδές του και το 'ρίξε στις διασκέδασεις* || *μην αφήνεις τη δουλειά σου- δεν θα βρεις καλύτερη* || *ας αφήσουμε αυτό το θέμα*-ΦΡ. (α) *άσε | κόψε την πλάκα!* τ'ατάτα να κάνεις αστεία (β) *άσ' τ' ατάτα* σταμάτα τις πονηριές, τις εξυπνάδες, μην προσπαθείς να με ξεγελάσεις: -, *δεν περνάει σε μένα!* 9. βγαίνω έξω ή φεύγω μακριά από συγκεκριμένο σημείο: *αφήσαμε τον σταθμό γύρω στις έξι ΣΥΝ. φεύγω, αναχωρώ* 10. (ειδικότ.) (α) *εγκαταλείπω* (κάποιον/κάτι) χωρίς προστάσιο λόγω θανάτου ή αποχωρισμού: *πέθανε και άφησε γυναικά και τρία παιδιά*- ΦΡ. (α) *αφήνω (κάποιον) στον δρόμο* | (εμφατ.) *στους πέντε δρόμους* εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι) εντελώς απροστάτευτο (β) *αφήνω την τελευταία μου νιοή* πεθαίνω (β) *εγκαταλείπω* (κάποιον) σε ορισμένη κατάσταση: ο ασυνείδητος *οδηγός άφησε τον πεζό που χτύπησε αβοήθητο κι έφυγε* || ~ *κάποιον στην τύχη* του ΣΥΝ. παρατώ ΦΡ. *αφήνω (κάποιον) στο σκοτάδι* δεν ενημερώνω κάποιον για κάτι, τον κρατώ σε άγνοια για μια υπόθεση: *τον κατηγορούν ότι επεδίωξε να αφήσει την κοινή γνώμη στο σκοτάδι για την υπόθεση της αεροπειρατίας* 11. κάνω (κάποιον) να δοκιμάσει ορισμένο συναισθημα, ή να βρεθεί σε συγκεκριμένη ψυχική κατάσταση: ~ *κάποιον αδιάφορο* | *ασυγκίνητο* | *άνανδο* | *έκπληκτο*- ΦΡ. *αφήνω* (καλές | κακές) *εντυπώσεις* | *την εντύπωση ότι...* δημιουργώ στους άλλους καλές | κακές εντυπώσεις, προκαλώ την εντύπωση ότι..., επιτρέπω στους άλλους να νομίζουν ότι...: *πορότι δεν το επιδιώκει, οσάτσό αφήνει την εντύπωση ότι αδιαφορεί για το τι γίνεται γύρω του* || η διοργάνωση *άφησε σε όλους καλές εντυπώσεις* · 12. επιτρέπω: *δεν μ' αφήνει να έρθω μαζί* 13. παρέχω τη δυνατότητα (να υπάρξει ή να γίνει κάτι): *τον αφήσαμε να δουλέψει* || *δεν τον άφησε κανένα περιθώριο αντίδρασης* || *στις δηλώσεις του άφηνε ανοιχτό το ενδεχόμενο στρατιωτικής επέμβασης*- ΦΡ. (α) *αφήνω (κάποιον) ήσυχο* | *στην ησυχία του* παύω να ενοχλώ ή να απασχολώ κάποιον: *θα τον αφήσεις επιτέλους ήσυχο να μελετήσει;* || *άσε με στην ησυχία μου, δεν θέλω να με ενοχλείς!* (β) *αφήνω τα πράγματα να πάνουν τον δρόμο* τους δεν παρεμβαίνω στην εξέλιξη μιας υπόθεσης (γ) *αφήνω (κάτι) στην τύχη* αφορεύω να παρέμβω ώστε να επηρεάσω μια εξέλιξη: *δεν θ' ασχοληθώ καθόλου μ' αυτή την υπόθεση, θα την αφήσω στην τύχη κι ό, τι γίνει!* || *δεν αφήνει τίποτα στην τύχη- σχεδιάζει να πάντα μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια* (δ) *αφήνω κάποιον | κάτι στην τύχη* του αφήνω κάποιον/κάτι αβοήθητο, χωρίς φροντίδα: *οι στρατιώτες που ήταν σώοι απομακρύνθηκαν γρήγορα από την περιοχή αφήνοντας τους τραυματίες στην τύχη τους* || η Πολιτεία *εδώ και χρόνια έχει αφήσει αυτά τα μνημεία στην τύχη τους* · 14. αναθέτω (σε κάποιον) την ευθύνη και την επιμέλεια κάποιου ή συγκεκριμένης υπόθεσης: το δικαστήριο *άφησε τα παιδιά στη μητέρα τους* || *άφησαμε στους δικηγόρους να τακτοποιήσουν τις λεπτομέρειες* · 15. παραχωρώ (σε κάποιον κάτι) είτε ως κληρονομιά είτε με άλλη χαρακτηριστική πράξη: *του άφησε μεγάλη περιουσία* || *μου άφησε την επικαρπία από το σπίτι ΣΥΝ. κληρονομώ, χαρίζω, δίνω* 16. (ειδικότ.) *πολύ* (εμπόρευμα) σε τιμή καλύτερη από την αρχική ζητούμενη: *του το άφησε μισοτιμή* ΣΥΝ. δίνω, *πολύ* · 17. αποφέρει (ως κέρδος): *μια τέτοια επιχείρηση αφήνει καθαρά ένα με δύο εκατομμύρια τον μήνα* · 18. ορίζω (κάποιον) ως αντικαταστάτη ή αναπληρωτή στη θέση μου: *για το διάστημα της απουσίας του άφησε τον γιο του στο πόδι του* | *στη θέση του ΣΥΝ. εξουσιοδοτώ* (μεσοπαθ. *αφήνομαι*) 19. σταματώ να ασκώ υπερβολική πίεση στον εαυτό μου, χαλαρώνω: *αφήσου λίγο-μην βιάζεσαι συνεχώς σε τέτοια ένταση!* 20. (+σε) *εμπιστεύομαι τον εαυτό μου* (σε κάποιον): *γιατρέ, αφήνομαι στα χέρια σας* 21. (ο τ. *άσε* της προστακτικής) (i) ως επιτακτικό των ήδη προαναφερθέντων στοιχείων: *κουτσομπόλης αυτός, ~ η αδελφή του, όταν ανοίγει το στόμα της...* (ii) ως εισαγωγική σε ενδιαφέρον θέμα: ~, *το τι άκουσα γ' αυτόν και την οικογένεια του δεν περιγράφεται!* · ΦΡ. (α) *δεν αφήνω (κάποιον) από τα μάτια μου* παρακολουθώ στενά (κάποιον) συνεχώς, τον έχω συνεχώς υπό τον έλεγχο μου (β) *δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαρί* δεν επιτρέπω σε (κάποιον) να ησυχάζει, κυνηγώ αμειλίχτα προξενώντας προβλήματα (γ) *αφήνω εποχή | όνομα* (με θετική συ-νήθ. σημ.) γίνονται ευρύτερα γνωστός για τις πράξεις μου, αποκτώ φήμη (δ) *αφήνω τη σφραγίδα | τη στάμπα μου (κάποιον)* ασκώ καθοριστική επίδραση σε κάποιον/κάτι: *ένας σκηνοθέτης που άφησε τη σφραγίδα του στο θέατρο της χώρας μας* || *άφησε τη σφραγίδα του στα πολιτικά πράγματα της εποχής του* (ε) *αφήνω (κάτι) στην άκρη* βλ. λ. *άκρη* (στ) *αφήνω γένια* | *μουστάκι* | *μαλλιά* σκόπιμα δεν ξυρίζομαι και δεν κουρεύομαι, για να μεγαλώσουν ελεύθερα τα γένια, το μουστάκι ή τα μαλλιά μου (ζ) *αφήνω γεια* (i) *αποχαιρετώ* (ii) *πεθαίνω: μας άφησε γεια* (η) *αφήνω χρόνους!* πεθαίνω (θ) *άσ' τα!* | *άσ' τα να πάνε!* | *άσ' τα, μην τα ρωτάς!* ως έκφραση έκπληξης ή δυσάρεσκιας για την απουγνή συγκεκριμένου θέματος (συνήθ. στον προ-φορ. λόγο ως στοιχείο ύψους) (i) *άσ' τα, πού να σ' τα λέω!* ως εισα-

γωγής σε κάτι ενδιαφέρον που πρόκειται να διηγηθούμε: ~! *Αφήτεμην την τράπεζα στη γειτονιά μου και είχαμε ανθρωποκτονηγή όλη την περιοχή!* (ια) *σά' τον* | *δεν πά' να κουρευτεί* (μειοτ.) για κάποιον που δεν αξίζει να ασχολείται κανείς μαζί του (ιβ) *αφήνω που...* για συμπλήρωση ή επανόρθωση των λεγομένων (κάποιου): *δεν μας κάλεσε- άσε που και να μας κάλούσε, δεν θα πηγαίναμε* || *αργεί συστηματικά στη δουλειά και είναι αμελής- αφήνω που αδιαφορεί για τους πελάτες!* (ιγ) (εμφρμ.) την *αφήνω* πέρδωμαι ΣΥΝ. την *αμιολάω*, (!) *κλάνω* (ιδ) *αφήνω (κάποιον) στον τόπο* προκαλώ (συνήθ. με χτύπημα) τον ακαριαίο θάνατο κάποιου: *του 'δωσε μια γροθιά στο κεφάλι και τον άφησε στον τόπο!* || *τον χτύπησε ένα αυτοκίνητο και τον άφησε στον τόπο!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *άφηνμι* < *άφ-* (< *άπο-*) + *ίνμι* «ρίχνω, βάλλω» < **ji-jemi* (με ενεστώτ. αναδιπλασιασμό) < Ι.Ε. **je-* «ρίχνω», πβ. λατ. *jacio*, γαλλ. *jeter*, ιταλ. *gettare*, ισπ. *echar*, αγγλ. *re-ject* «απορρίπτω» κ.ά. Ορισμένες φράσεις είναι μεταφρ. *δάνειο*, λ.χ. *αφήνω την εντύπωση* (< γαλλ. *laisser l'impression*), *άφησε με ήσυχο* (< γαλλ. *laisse-moi tranquille*), *αφήνω να πάνουν τον δρόμο τους* (< αγγλ. *let things take their course*), *δεν αφήνω τίποτα στην τύχη* (< αγγλ. *leave nothing to chance*), *αφήνω κάποιον στο σκοτάδι* (< αγγλ. *leave someone in the dark*) κ.ά.]

αφήνω ή αφήνω: *άφες* - *ας* - *άσε*. Το θέμα του αρχ. ρ. *άφ-ίνμι* (< *άφ-ί-η-μι*) είναι το *-η-*, το δε *-ι-* είναι διπλασιασμός του ενεστώτα (και παρατακτικού). Εφόσον στηρηχθούμε στο κυριότερο στοιχείο κάθε ρήματος, στο θέμα του (ακριβέστερα, στη ρίζα του), μπορούμε να προτιμήσουμε τη γραφή *αφήνω* Έτσι υιοθετούμε, στην πραγματικότητα, την άποψη ότι ο ενεστώτας *αφήνω* σχηματίστηκε (υποχωρητικά) από τον μέλλοντα *αφήσω* κατά το σχήμα *φθάσω - φθάνω, δέσω - δένω* (αντί *δέω*), *πληρώσω - πληρώνω* (αντί *πληρώ*), *κλείνω - κλείνω* (αντί *κλείω*) κ.ο.κ. Η γραφή *αφήνω* (με *-ι-*) προϋποθέτει διαφορετική προέλευση του ενεστώτα: *άφ-ίμω* > *άφ-ίω* (μεταπλασιασμός του ενεστώτα κατά τα βαρύτονα ρ. σε *-ω*) > *αφί-νω* (κατά τα ρ. σε *-νω*). Διάφοροι τύποι (άφίεις αντί άφίης, *μην. άφίω*) δικαιολογούν αυτή την άποψη. Ωστόσο, είναι ορθογραφικά απλούστερο και μορφολογικά συστηματικότερο να γράφουμε τον *αφήνω* με *-η-*, στηρίζόμενοι στο θέμα τής λ. και στην ομοιόμορφη γραφή του σε όλους τους χρόνους: *αφήνω - αφήσω - άφηςω*. Από την προστακτική αορίστου *άφες* (πληθ. *άφετε*) σχηματίστηκε με συγκατά το *ας* (*ά[φε]ς > άς*), από το οποίο σχηματίστηκε αργότερα το *άσε* κατά τις προστακτικές σε *-σε* (*λύσε, γράψε, δώσε*). Η μετάβαση από *ρήμα* σε *μόριο* (δείκτη) παρακλειστικό (*αφήνω > ας*) παρατηρείται και σε άλλες γλώσσες (π.χ. αγγλ. *let* «αφήνω» > *let* «ας»). Η αρμηνεία του *ας* από το αρχ. ρ. *εώ* (*-άω*) «αφήνω, επιτρέπω» (προστ. *έασε > ας*), χωρίς να είναι αδύνατη, είναι γλωσσικά λιγότερο πιθανή.

αφηρημάδα (η) [1887] {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση του αφηρημένου (βλ. λ. σημ. 1), το να μην είναι συγκεντρωμένος κάποιος (σε αυτό που κάνει): *λάθη από - 2*. (συνεκδ.) *κάθε αφηρησική και επιπλέοντα ενέργεια: όλο αφηρημάδες είναι τελευταία ΣΥΝ. απροσεξία*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *abstraction*].

αφηρημένος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει εστιασμένη την προσοχή του εκεί όπου πρέπει, που σκέφτεται άλλα πράγματα από αυτά που συζητούνται, που δεν παρακολουθεί τι συμβαίνει. *συγγνώμη, ήμουν ~ δεν πρόσεξα τι είπες* || *τον τελευταίο καιρό είναι ~ και κάνει πολλά λάθη* ANT. συγκεντρωμένος, προσηλωμένος · 2. (α) αυτός που δεν είναι αισθητός, δεν γίνεται αντιληπτός με τις αισθήσεις, που αποτελεί προϊόν της διάνοιας: ~ *έννοιες* | *ιδέες* | *σκέψη* ANT. συγκεκριμένος (β) ΓΛΩΣΣ. *αφηρημένο ουσιαστικό* το ουσιαστικό που δηλώνει έννοια όχι άμεσα αντιληπτή από τις αισθήσεις (π.χ. *καλοσύνη, σοφία, αριθμός, λειτουργία* κ.λπ.) ANT. συγκεκριμένο ουσιαστικό (γ) ΜΑΘ. *αφηρημένο αριθμό* αριθμίου των οποίων δεν δηλώνεται είδος μονάδων, δηλ. δεν αντιστοιχούν σε δεδομένη ποσότητα ή μέγεθος (π.χ. 3, 6, 20 σε αντιστοιχία προς το 3 *μπάλες, 6 βιβλία, 20 εκατοστά*) · 3. αυτός που χρησιμοποιεί κυρ. σχήματα και γραμμές και δεν αναπαριστά την πραγματικότητα πιστά: ~ *τέχνη* | *ζωγραφική*. — αφηρημένα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αφηρημένος*, αρχική σημ. «αυτός που έχει αφαιρεθεί, αυτός που έχει στερηθεί κάτι», < *αφαίρωμαι*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. *abstract* (βλ. κ. *αφηρημάδα*). Η φρ. *αφηρημένη τέχνη* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *art abstrait*].

αφρορισμός (ο) η αναγνώριση, η ανακήρυξη θνητού ως ήρωα. [ΕΤΥΜ. < *μην. άφρωρίζω* «αναγνωρίζω ως ήρωα» < *άφ-* (< *άπο-*) + *ήρωας*, -*ωσος*].

αφρορισμένος, -η, -ο ο θνητός που έχει ανακηρυχθεί ήρωας, στον οποίο συνήθως αποδίδεται και λατρεία. *άφθα* (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης αλλοίωση που εντοπίζεται συνήθ. στη γλώσσα και γενικότ. στον βλεννογόνο του στόματος- εκδηλώνεται με τη μορφή στρωγυλωτών εξελκώσεων μεγέθους φακίς και χρώματος λευκόφαιου, εμφανίζει δε και άλλες μορφές σε άλλα μέρη του σώματος. Επίσης *άφτρα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*. [ΕΤΥΜ αρχ., αν. ετύμου, ίσως συνδέεται με το ρ. *άπτω*].

αφθαρσία (η) [μην.] {χωρ. πληθ.} το να μην υπόκειται (κάποιος/κάτι) στη φθορά, αλλά να διατηρεί ακέραιες τις αρχικές του ιδιότητες, μακριά από κάθε επίδραση του χρόνου ή μεταβολής των συνθηκών ΣΥΝ. αιωνιότητα, αθανασία· ΦΡ. *μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας* στο μεταίχμιο, περίπου στη μέση (για να τονιστεί η κριστικότητα ή ρευστότητα μιας κατάστασης): *όπως δείχνουν και οι βαθμοί του στο σχολείο, βρίσκεται - και ίσως χρειαστεί να επαναλάβει την τάξη*.

άφθαρτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν φθείρεται (υλικά ή ηθικά), αυτός που δεν υπόκειται στη φθορά: το πνεύμα | η ύλη είναι - || ~ *ομορφιά* | *δόξα* || ~ *μνημεία του λόγου* | *της τέχνης* ΣΥΝ. άφθορος, άβιος, παντοτινός ANT. φθαρός 2. αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά, που διατηρεί την ακεραιότητά του: «ο λαός αναζητεί νέους και άφθαρτους από την άσκησή της εξουσίας πολιτικούς» (εφημ.) ΣΥΝ. αλώβητος, ακέραιος, αδιάφθορος. [ETYΜ. αρχ. < ά- στερητ. + φθαρός].

άφθαστος, -η, -ο [μτγν.] κ. άφταστος 1. αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον προσεγγίσει, να τον φθάσει (λόγω αποστάσεως, ύψους ή αδυναμίας): ~ *στόχοι* | *όρια οικονομικής συγκλίσης* ΣΥΝ. απρόσιτος, απλησίαστος 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να τον συναγωνιστεί κανείς και να τον ξεπεράσει: ήταν ~ στην *ερμηνεία του* || στα *γέμματα είναι* ~ || ~ στο *κόλυμα* | στα *μαθηματικά* ΣΥΝ. ξεπεράστος, απaráμιλλος, ασύγκριτος, ασυναγώνιστος.

αφθονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. (α) η πολύ μεγάλη ποσότητα (σε βαθμό που να καλύπτει εύκολα ή να υπερκαλύπτει τις όποιες ανάγκες): ~ *αγαθών* | *προιόντων* | *πόρων* | *χρημάτων* | *τροφίμων* ΣΥΝ. υπερπάρκεια, πληθώρα (β) ΚΟΙΝΩΝΙΑ. κοινωνία της *αφθονίας* (*The Affluent Society*; βιβλίο του Καναδού οικονομολόγου J.K. Galbraith, 1958) κοινωνία στην οποία κυριαρχεί η τάση για υπερπάρκεια αγαθών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία πλαστών καταναλωτικών αναγκών και προτύπων η σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία: *οι σύγχρονες κοινωνίες της αφθονίας* ΣΥΝ. κοινωνία της ευημερίας, καταναλωτική κοινωνία 2. ΧΗΜ. *φυσική αφθονία* η ποσοστιαία περιεκτικότητα του στερεού φλοιού της γης σε κάποιο στοιχείο.

άφθονος, -η, -ο αυτός που παρέχεται σε υπερεπαρκή ποσότητα, που δεν εξαντλείται ή δεν στερείται εύκολα: ~ *τροφή* | *δάκρυα* | *γέλιο* ΣΥΝ. πληθωρικός, πλουσιπάρχοτος. — αφθονα | αφθόνος [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιδαμνιεύω.

[ETYΜ. αρχ. < ά- στερητ. + φθόνος, Η λ. αρχικά σήμαινε «αυτός που δεν φθονεί» | φθονείται, που δεν αρνείται και επομένως «αυτός που δεν διατάζει να δώσει, ο απλόχερος», άρα και «πολύς, επαρκής»].

αφθονή ρ. αμετβ. {αφθονείς, -οί μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} υπάρχει σε αφθονία: *αφθονούν τα τρόφιμα* | *οι υποσχέσεις* || *αφθονούν οι απαιτήσεις που τάζουν λαούς με πετραχήλια* ANT. ελλείπω.

άφθορος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει φθαρεί 2. που είναι ηθικά αγνός, άθώος (πθ. τον ύμνο προς τη Θεοτόκο, που αρχίζει με το «*Αθροε, αμόλυτε...*»). — αφθόρια (η) [μτγν.].

αφθώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αφθώδ-ους} -εις (συνδ. -ή), -ών] ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλείται από αφθα: ~ *πυρετός* | *στοματίτιδα*.

αφίδρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (σπάν.) η έκκριση ιδρώτα από τους ιδρωτοποιούς αδένες, το ιδρώμα (βλ. κ. λ. εφίδρωση) — αφιδρωτικός, -ή, -ό ΣΧΟΛΙΟ λ. -ώση.

αφιέρωμα (το) [μτγν.] {αφιερών-ατος | -ατα, -άτων} 1. αυτό που προσφέρεται ως τόμο, προς ένδειξη ευχαριστίας στον θεό ή σε άγιο: η εικόνα του *αγίου ήταν γεμάτη αφιερώματα* ΣΥΝ. ανάθημα, τόμα 2. (για βιβλία, εκπομπές, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις) τιμητική έκδοση ή εκδηλώση για πρόσωπο, γεγονός ή σύνολο γεγονότων με τη συγκεντρωση στοιχείων γύρω από αυτά και την παρουσίαση ή δημοσίευση τους: ~ στα *εκατό χρόνια του κινηματογράφου με προβολές ταινιών* || στην *εφημερίδα θα βρείτε και ένα ένθετο ~ στη ζωή και στο έργο του μεγάλου ποιητή* || *πλούσιο* | *εκτενές* | *μεγάλο* | *εικονογραφημένο ~* || *κάνω* | *προβάλλω* | *παρουσιάζω ~ προς τιμήν* | *στη μνήμη μεγάλου καλλιτέχνη* | *ενεργείη* | *πολιτικού*. — αφιερωματικός, -ή, -ό [1874], αφιερωματικά επίρρ.

αφιερώνω ρ. μετβ. {αφιερών-σα, -θηκα, -μένος} 1. δίνω (κάτι) ως προσφορά στον θεό ή σε άγιο | αγία σε ένδειξη λατρείας και ευγνωμοσύνης: *αφιερώνω μια χρυσή εικόνα στην εκκλησία του χωριού* || στα *αρχαία χρόνια οι αγρότες αφιέρωναν μέρος της σοδειάς τους στους θεούς* 2. (α) κάνω με επίσημο τρόπο τιμητική προσφορά (βιβλίου, μουσικού έργου, των οποίων είμαι συνήθ. ο δημιουργός) σε κάποιον σε ένδειξη αγάπης και σεβασμού (συνήθ. με την τυπική αναγραφή ή αναφορά του ονόματός του): *του αφιέρωσε ιδιογράφως το νέο βιβλίο του* (β) (λαϊκότ.) προσφέρω σε ένδειξη σεβασμού, αγάπης, φιλίας κ.λπ.: - το *επόμενο τραγούδι στους φίλους μου* ΣΥΝ. χαρίζω 3. αναλώνω για ορισμένο σκοπό: *δύο εφημερίδες αφιερώνουν όλημε το κύριο άρθρο τους στην πορεία της οικονομίας* || *αφιερώνει πολύ χρόνο στο πήγαινε-έλα* ΣΥΝ. έσοδευό, διαθέτω 4. προσφέρω, θυσιάζω: *αφιέρωσε τη ζωή της στον αγώνα κατά των ναρκωτικών* (μειοπαθ. *αφιερώνομαι*) 5. επιδιόμαι ολοκληρωτικά, προσφέρω όλες μου τις δυνάμεις (στην πραγματοποίηση ενός στόχου, σε κάτι αξιόλογο, στην ικανοποίηση αναγκών κ.λπ.): *είναι αφιερωμένος στην οικογένειά του* | *στον κοινό αγώνα* | *αφιερώθηκε στην επιστήμη του* ΣΥΝ. αφοσιώνομαι 6. έχω ως κύριο ή αποκλειστικό μου θέμα (κάποιον/κάτι): *κυκλοφορεί ο νέος δίσκος του αφιερωμένος στην Κύπρο* || *το δεύτερο τεύχος είναι αφιερωμένο στη διονυσιακή λατρεία*. — αφιερωτικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. πληρώ.

[ETYΜ. < μτγν. *αφιέρω* (-όω) < άφ- (< άπο-) + *ιέρω* < *ερός*]. αφιέρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η προσφορά αφιερωματος 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε λέγεται ή γράφεται (σε κάτι το οποίο προσφέρεται) σε ένδειξη σεβασμού, αγάπης, φιλίας κ.λπ. (προς κάποιον): *στο βιβλίο υπάρχει ιδιόγειρη ~ του συγγραφέα* || *έδωσε στον βαμιαστή του μία φωτογραφία του με -* || στα *δώρα που κάνουν συνηθίζει να γράφει την ~ «στον αγαπητό μου φίλο με βαθιά εκτίμη-*

ση» 3. (ειδικότ.) το τραγούδι που παραγγέλλει ακροατής από ραδιοφωνική εκπομπή, αφιερώνοντας το σε συγκεκριμένο πρόσωπο.

αφιερωτής (ο) [μτγν.], **αφιερώτρια** (η) {αφιερωτριών} πρόσωπο που αφιερώνει ή αφιέρωσε (κάτι).

αφιερώνω ρ. αμετβ. αποθ. {αφικνεύσαι... | αφίχθην, -ης, -η... (μτγ. αφίχθεις, -είσα, -έν)} (αρχαιοπρ.) φθάνω: η *διπλωματική αποστολή αναμένεται να αφιχθεί εντός ολίγου*- ΦΡ. **άρτι αφιχθείς** αυτός που έφθασε πριν από λίγο, που μόλις αφίχθη: ~ *εκ Θηβών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYΜ. < αρχ. *άφικνούμαι* (-εο) < άφ- (< άπο-) + *ίκνούμαι* «φθάνω» < *ίκ-νέ-ομαι*, παράλλ. τύπος του *ίκω* < I.E. *seik-. Ομορρ. *ίκ-ανός*, *ικ-έτης*, *προ-ίζ* (-ίκα) κ.ά. Βλ. κ. *αφίξη*].

αφιλόκαλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αγαπά το φραίο, μη καλαισθητός ΣΥΝ. ακαλαισθητός, κακόγουστος ANT. φιλόκαλος, καλαισθητός. — αφιλοκαλία (η) [μτγν.].

αφιλοκερδής, -ής, -ές [1856] {αφιλοκερδ-ούς | -είς (συνδ. -ή)} αυτός που δεν αποβλέπει στην εξασφάλιση κέρδους, που δεν είναι ιδιοτελής: ~ *οργανισμός* ΣΥΝ. αιδιότελής, μη κερδοσκοπικός. — *αφιλοκερδεια* (η) [1829]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

αφιλοκερδώς επίρρ. [1856] χωρίς προσωπικό κέρδος: *προσφέρει τις υπηρεσίες του στο ίδρυμα* ~ ANT. ιδιοτελής.

αφιλόμουσος, -η, -ο [1887] αυτός που δεν αγαπά τη μουσική ή γενικότερ. την τέχνη ΣΥΝ. άμουσος ANT. φιλόμουσος.

αφιλόξενος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν συμπαθεί τους ξένους, που δεν είναι φιλόξενος: ~ *λαός* ANT. φιλόξενος 2. (ειδικότ. για τόπους) αυτός που δεν παρέχει ευνοϊκές συνθήκες, στον οποίο δεν μπορεί να ζήσει κανείς ή να βρει καταφύγιο: ~ *ακτή* | *γη* | *βουνά*. — *αφιλόξενα* επίρρ., *αφιλόξενια* (η) [μτγν.].

αφιλόπατρις, -ις, -ι [1891] (αφιλόπατρ-ιδος, -ι | -ιδες (συνδ. -ίδα), -ιδων) (λόγ.) αυτός που δεν αγαπά την πατρίδα του, που δεν έχει πατριωτικά αισθήματα ANT. φιλόπατρις. — *αφιλοπατρία* (η).

αφιλόπονος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν αγαπά την εργασία ΣΥΝ. τεμπέλης, φυγόπονος ANT. φιλόπονος. — *αφιλοπομία* (η).

άφιλος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που στερείται φίλων, που δεν έχει φίλους 2. αυτός που δεν έχει φιλικά αισθήματα, άστοργος, εχθρικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

αφιλοσόφητος, -η, -ο [μτγν.] 1. (σπάν.) αυτός που δεν έχει φιλοσοφική μόρφωση 2. αυτός που δεν διεισδύει στη βαθύτερη ουσία των πραγμάτων, αλλά μένει στην επιφάνεια τους: ~ *σκέψη* ANT. φιλοσοφημένος. — **αφιλοσόφητα** επίρρ.

αφιλόστοργος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν δείχνει στοργή: ~ *πατέρας* | *μάννα* ΣΥΝ. άσπλαγχνος, άστοργος ANT. φιλόστοργος. — *αφιλόστοργα* επίρρ., *αφιλοστοργία* (η) [μτγν.].

αφιλότεχνος, -η, -ο [1896] αυτός που δεν είναι φιλότεχνος, που δεν ενδιαφέρεται για την τέχνη: η ~ *στάση του νέου υπουργού δεν τον τιμά καθόλου* ANT. φιλότεχνος.

αφιλότιμος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει φιλότιμο, που δεν αισθάνεται ντροπή για ό,τι θίγει την υπόληξη και την τιμή του ΣΥΝ. αδιάντροπος, αναισχυντος ANT. φιλότιμος 2. (μτφ.-οικ.) αυτός που μπορεί να καίσεται και να τα βγάει πέρα σε διάφορες καταστάσεις: *πάτι να καίφαρε ο ~!* ΣΥΝ. (οικ.) *μπαγάσας*, *κερατούκλης* 3. (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που έκανε κάτι το οποίο προκαλεί έκπληξη ή θυμασμό: *βρε κέφι που το έχει ο ~!* || *έχει μια φωνή ο ~!* — *αφιλότιμα* επίρρ., *αφιλοτιμία* (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης*. [ETYΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο στερούμενος φιλοδοξιών, ο αδιάφορος, < ά- στερητ. + *φιλότιμος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. προέρχεται από *α-στερητ.* + *φιλότιμο*].

αφιλοχρήματος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αγαπά και δεν επίζητεί το χρήμα: ~ *βοήθεια* ΣΥΝ. ανιδιοτελής, *αφιλοκερδής* ANT. φιλοχρήματος. — **αφιλοχρηματία** (η) [μτγν.].

άφιλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει φίλο: ~ *τσιγάρο* ANT. με φίλο.

αφιμωτός, -η, -ο [μεσν.] 1. (για ζώα) αυτός που δεν φοράει φιμωτήριο 2. (μτφ. για πρός.) αυτός που δεν φιμώθηκε, που δεν του απαγορεύθηκε η ελεύθερη έκφραση και δράση.

αφίον ρ. → αφήνω

άφιξη (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. ο ερχομός και η χρονική στιγμή κατά την οποία (κάποιος/κάτι) φθάνει (κάπου): η ~ των *επιβατιών* | *της αποστολής* | *των τουριστών* || *ώρα* | *χρόνος* *αφίσεως* ΣΥΝ. έλευση, φτάσιμο ANT. αναχώρηση 2. (ειδικότ.) η χρονικά καθορισμένη ολοκλήρωση δρομολογίου οποιουδήποτε μέσου μαζικής μεταφοράς: το *τρένο έχει άφιξη στις 10.00* 3. **αφίξεις** (οι) (α) ηλεκτρονικός ή έντυπος πίνακας υπηρεσίας ή οργανισμού μεταφορών και συγκοινωνιών για την ενημέρωση του επιβατικού κοινού: *κοίτα στις ~ να δεις αν προσγειώθηκε το αεροπλάνο* || στις - *αναγράφεται μικρή καθυστέρηση του αεροπλάνου* (β) (συνεκδ.) ο χώρος (συνήθ. στεγασμένη αίθουσα) όπου προσέρχονται οι επιβάτες μετά την αποβίβαση τους από μέσα μεταφοράς: *είχαν ραντεβού στο αεροδρόμιο έξω από τις ~*. [ETYΜ. < αρχ. *άφίξις* < *άφικνούμαι* (-έο-) (βλ.λ.).]

αφιόνι (το) {αφιόν-ιού | -ιών} 1. (λαϊκ.) παπαρούνα από την οποία παράγεται το όπιο (συνεκδ.) το ίδιο το όπιο (βλ.λ.) 2. (μτφ.) καθετί το οποίο μπορεί να προκαλέσει πνευματικό λήθαργο, να στερηθεί από κάποιον το δικαίωμα να σκέπτεται και να αποφασίζει ελεύθερα: *χαρτακρίσσε την τηλεόραση ως ένα σύγχρονο κοινωνικό ~ που ναρκώνει συνειδήσεις*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ETYΜ. Αντιδάν, < μεσν. *άφιόνιον*κ τουρκ. *afyon* < αραβ. *afyun* < μτγν.

α- αν- στερητικό	α-φιλιμύριος, -η, -ο	α-φιλοφρόνητος, -η, -ο	ά-φκειστος, -η, -ο α-	α-φοδράριστος, -η, -ο
α-φίλευτος, -η, -ο	α-φιλοδώρητος, -η, -ο	α-φιλτράριος, -η, -ο	φλετρίστιος, -η, -ο	
α-φίλητος, -η, -ο	α-φιλοξένιος, -η, -ο	α-φινίριστος, -η, -ο	α-φόβιστος, -η, -ο	
α-φιλίωτος, -η, -ο				

όριζον].
 αφιονίζω ρ. μετβ. {αφιόνισ-α, -ηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) χορηγώ (σε κάποιον) αφιόνι, προκλώνοντας τη νάρκωση του ΣΥΝ. ναρκώω 2. (μτφ.) προξενώ φανατισμό σε (κάποιον), εμποδίζω (κάποιον) να σκεφτεί, να εκδηλώσει την κριτική του ικανότητα: *αφιόνιζε το πλήθος με δημαγωγίες*. — αφιονισμα (το), αφιονισμένα επίρρ.
 αφιπτεύω ρ. αμετβ. {αφιπτέυσα} (λόγ.) κατεβαίνω από το άλογο, ξεκαβαλικεύω ΣΥΝ. ξεπεζεύω. — αφιπτέυση (η) [μεσν.]. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «φεύγω έφιππος», < άφ- (< άπο-) + ιπτέω. Η σημερινή σημ. μαρτυρείται από το 1889].
 αφίσα (η) {αφισών} 1. χαρτί μεγάλων διαστάσεων, το οποίο φέρει γραπτό μήνυμα ή και εικόνα, επικολλάται σε τοίχους ή τοποθετείται σε ειδικά διαφημιστικά ταμπλό, ώστε να το δουν πολλοί άνθρωποι: *προεκλογική | πολιτική | διαφημιστική* ~ 2. φωτογραφικό αντίτυπο σε χαρτί μεγάλων διαστάσεων, το οποίο φέρει εικόνα προσώπου, τοπίου, ζωγραφικού πίνακα κ.λπ. και χρησιμοποιείται για διακόσμηση: *αγοράζει αφίσες με έργα αγαπημένων των ζωγράφων* ΣΥΝ. πόστερ. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. affiche < λατ. affixus «κολλημένος, συνδεδεμένος» (ρ. affigere)].
 αφισοκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κόλληση αφισών σε τοίχους, στύλους και γενικά σε εμφανή σημεία· ειδικότερ. η προεκλογική τοιχοκόλληση αφισών, που αναφέρονται σε υποψηφίους ή κόμματα, από συνεργεία οπαδών ενός κόμματος ή υποψηφίου: *όλη νύχτα είχαμε πάει για ~*. — αφισοκόλλητής (ο), αφισοκόλλητρια (η), αφισοκόλλω ρ. |-ός...|. αφισορύπανση (η) {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} η ρύπανση δημόσιων χώρων με την κόλληση αφισών.
 αφίσταμαι ρ. μετβ. αποθ. {αφίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, παρτα. αφίστ-άμην, αφίστ-ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | απέστην, -ης, -η... (να/θα αποστώ)} (λόγ.) (+γεν. | +από) βρίσκομαι σε μεγάλη απόσταση, απομακρύνομαι: *οι δύο αυτές απόψεις αφίστανται πολύ η μία της άλλης* || *δεν θα αποστούμε των ευθυνών μας απέναντι στον λαό και τον τόπο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM αρχ. < άφ- (< άπο-) + ισταμαι. Παράγ. *από-σταση, απο-στά-ησι*
 άφκ(ε)άστος, -η, -ο → άφτειχάτος
 α-ρλεγιές, -ής, -ές [μτγν.] {αφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν παίρνει φωτιά, άφλεκτος; ~ Ολη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές.
 άφλεκτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μπορεί να πάρει φωτιά, αφλε-γής; ~ ύλες ΣΥΝ. άκαυστος. — άφλεκτα επίρρ.
 αφλογιστία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} 1. (για όπλο) η μη ανάφλεξη τού καυονιού ή της γόμωσης όπλου έτοιμου να πυροβολήσει παρά την πυροδότηση τού αντίστοιχου μηχανισμού: *το τουφέκι έπαθε ~* 2. (μτφ.) η έλλειψη αποτελεσματικότητας ή ικανότητας επιτυχίας τού στόχου: *η ~ της ομάδας συνεχίστηκε και αυτή την εβδομάδα, αφού οι επιθετικοί της δεν πέτυχαν κανένα τέρμα*.
 αφλόγητος, -η, -ο [αρχ.] (για το δέρμα) αυτός που δεν παρουσιάζει φλεγμονές ή άλλους ερεθισμούς εξαιτίας τραυματισμού ή αλλεργικών παθήσεων.
 αφλογιστώ ρ. αμετβ. [1897] {αφλογιστείς...· εύχρ. μόνο στον ενεστ.} (για όπλα) δεν εκपुरοσκοπώ, παθαίνω αφλογιστία (βλ. λ.).
 άφνιΟ (το) {αφνίον} XHM. μέταλλο γκριζόλευκου χρώματος (σύμβολο Hf), το οποίο χρησιμοποιείται ως υλικό κατασκευής των ράβδων έλεγχου στους πυρηνικούς αντιδραστήρες (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, PIN.). [ETYM Μεταφορά του νεολατ. hafnium < Hafnia, ονομασία της Κοπεγχάγης, όπου ανακαλύφθηκε το στοιχείο].
 άφοβος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν φοβάται, που δεν διστάζει να ριψοκινδυνεύει: ~ *παλληκάρη* ΣΥΝ. αδειλάστος, ατρόμητος, ανδρείος. — άφοβα επίρρ. [μεσν.], αφοβία [αρχ.] κ. (σπάν.) αφοβία (η).
 αφοδεύση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να αφοδεύει κανείς, να κάνει την ανάγκη του ΣΥΝ. (!) χέσιμο. — αφοδευτι-κός, -ή, -ό*μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κένωση.
 αφοδευτήριο (το) [μτγν.] {αφοδευτηρί-ου | -ων} το μέρος όπου αφοδεύει κανείς ΣΥΝ. απόπατος, καμπίνας, τουαλέτα ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα*.
 αφοδεύω ρ. αμετβ. {αφοδεύσα} (λόγ.) αποβάλλω περιτόματα από το έντερο, ενεργούμαι ΣΥΝ. αποπατώ, (·) χέζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κένωση, οδός*. [ETYM: αρχ. < άφ- (< άπο-) + οδεύω < οδός].
 Αφοί (οι) συντομ. (συνήθ. για ονόματα επιχειρήσεων) αδελφοί {α[δελ]φοί}: ~ *Λαμπρόπουλοι*.
 αφομοιώνω ρ. μετβ. {αφομοίω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κατανοώ (ή αποδέχομαι) πλήρως, κάνω κτήμα μου: ~ *ιδέες* | *γνώσεις* | *τα μηνύματα της εποχής* ΣΥΝ. απορροφώ 2. (ειδικότερ. για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να συμμορφωθεί προς τα έθιμα και τη στάση ζωής μιας κυρίαρχης πολιτιστικά ή εθνικά ομάδας, στην οποία εντάσσεται και το ξένο μέλος: *η ανώτερη πολιτιστικά κοινωνία τού Βυζαντίου κατάφερε σταδιακά να αφομοίωσε τα σλαβικά φύλα τού ελλαδικού χώρου* ΣΥΝ. συγχωνεύω 3. (ειδικότερ. για τις τροφές) μετατρέπω την εισερχόμενη στον πεπτικό σωλήνα τροφή σε ουσίες που μπορούν να ενσωματωθούν και να απορροφηθούν από τον οργανισμό, καλύπτοντας λειτουργικές ανάγκες τού ΣΥΝ. χωνεύω. [ETYM < αρχ. *αφομοιόω* (-όω) < άφ- (< άπο-) + όμοιός < όμοιος].
 αφομοίωση (η) {-ής κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η πράξη ή διαδικασία της ενσωμάτωσής και της ένταξης στοιχείων στα προϋπάρχοντα σχήματα ενός συνόλου, έτσι ώστε να χάσουν την αυτοτέλεια τους και να γίνουν ένα με τα υπόλοιπα ΣΥΝ. απορρόφηση 2. (ειδικότερ.) η διαδικασία συγχώνεσης ατόμων ή ομάδων με διαφορετικά εθνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά στην κυρίαρχη εθνικά και πολιτιστικά ομάδα όπου εντάσσονται: *η - των Ελλήνων της Αμερικής* || η ~

των εθνικών μειονοτήτων αποτελεί στόχο κάθε εθνικού κράτους ΣΥΝ. συγχώνεση 3. ΒΙΟΛ. (α) (για τον ανθρώπινο οργανισμό) η μετατροπή των εισερχόμενων τροφών σε συστατικά απορροφήσιμα και αξιοποιήσιμα από τον οργανισμό ΣΥΝ. πέψη, (καθην.) χώνεμα (β) (για τα φυτά) βασική λειτουργία τού φυτικού οργανισμού για τη σύνθεση πολύπλοκων φυτικών συστατικών από άλλα απλούστερα με τη βοήθεια τού ηλιακού φωτός και της χλωροφύλλης ΣΥΝ. φωτοσύνθεση · 4. ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο ένας φθόγγος εξομοιώνεται πλήρως ή μερικώς με άλλον που προηγείται ή ακολουθεί, με αποτέλεσμα την ολική ή μερική ταύτιση τους: *π.χ. σύν-λογος > σύλλογος, συν-χωρώ > συγ-χωρώ, ομφαλός > αφαλός* (πβ. λ. *ανομοίωση*). [ETYM < μτγν. *άφομοίωσις*, αρχική σημ. «προσμοίωση, σύγκριση», < αρχ. *άφομοιόω*. ο γλωσσ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. assimilation].

ΣΧΟΛΙΟ Η αφομοίωση είναι ένα πολύ συχνό γλωσσικό φαινόμενο τής Ελληνικής και των άλλων γλωσσών, κατά το οποίο δύο διαφορετικοί φθόγγοι (φωνήεντα ή και σύμφωνα) εξομοιώνονται μεταξύ τους: *ομφαλός > αφαλός, σειςουράδα > σουσουράδα* (αντίθετο φαινόμενο, επίσης συχνό, είναι η ανομοίωση, η διαφοροποίηση δηλ. δύο όμοιων φθόγγων: **πεπνίγνα > πηνίγνα, *τετράπεζα > τράπεζα, κτίζω > χτίζω*). Η αφομοίωση εμφανίζεται μεγάλη έκταση και ποικίλες μορφές, αφού αβρότητα διευκολύνει την προφορά των λέξεων. Παραδείγματα: *μέγας - *μέγαθος > μέγεθος, όστρακο - *οστράγαλος > αστράγαλος, Βύβλος (τοπωνύμιο) - βυβλίον > βιβλίον, θέλω να > θε να > θα να > θα, εύμορφος > όμορφος, γράφω -> γραφ-μα > γράμμα, θάρσος > θάρρος, Πελοπος νήσος > Πελοπόννησος, *εν-παίζω > εμ-παίζω, *εν-γράφω > εγ-γράφω*.
 → *ανομοίωση*

αφομοιόωσιμος, -η, -ο [1884] αυτός που μπορεί να υποστεί αφομοίωση: ~ *τροφή | ύλη* | *γνώση*.
 αφομοιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να προκαλέσει αφομοίωση: *ικανότητα*. — αφομοιωτικ-ά | -ός επίρρ.
 αφόντας σύνδ. {λογοτ.-λαϊκ.} αφότου (βλ. λ.). [ETYM, μεσν. < άφ' οντας] (< αρχ. όταν, με μετάθεση τού -ν-) κατά το άφ' ότου].
 αφοπλίζω ρ. μετβ. {αφοπλίω-α, -ηκα, -μένος} 1. αφαιρώ από (κάποιον) τα όπλα: *με την έγκαιρη επέμβαση του κατόρθωσε να αφοπλίσει τον κακοποιό ΑΝΤ*. οπλίζω 2. (μτφ.) εξουδετερώνω την ισχύ των επιχειρημάτων (κάποιου), αφαιρώ από (κάποιον) τη δυνατότητα να υπερασπιστεί και να υποστηρίξει τις ενέργειες του: *κατά τη συζήτηση τον αφοπλίσε με τα επιχειρήματα του* 3. (μτφ.) εκτονώνω τα εχθρικά αισθήματα (κάποιου) κερδίζοντας την αποδοχή και τη συμπάθεια του, γοητεύω (κάποιον), στερώ (από κάποιον) τη δυνατότητα δράσης: *τον αφοπλίσε με την ειλικρίνεια του*. — αφοπλίση (η). [ETYM αρχ. < άφ- (< άπο-) + οπλίζω].
 αφοπλισμός (ο) [μτγν.] 1. η αφαίρεση των όπλων κάποιου: ο ~ τού *κακοποιού από τον αστυνομικό* ΣΥΝ. αφοπλίση 2. (για κράτη) ο προοδευτικός περιορισμός των στρατιωτικών εξοπλισμών μιας χώρας με τη μείωση των ενσπλων της δυνάμεων και κυρ. την καταστροφή ορισμένων οπλικών συστημάτων: *αγωνίζοταν για την ειρήνη και τον ~ || μερικώς | διεθνώς* ~ 3. (ειδικότερ.) τα επιβαλλόμενα μέτρα από τους νικητές στους ηττημένους στο τέλος ένοπλης σύρραξης για την πλήρη παράδοση και καταστροφή τού στρατιωτικού τους υλικού: ο ~ της *Γερμανίας μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*.
 αφοπλιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που έχει την ικανότητα να αφοπλίζει (βλ. λ., σημ. 2, 3): ~ *χαμόγελο* | *απάντηση* | *ειλικρίνεια* | *επιχείρημα*. — αφοπλιστικ-ά | -ός επίρρ.
 αφορεσμός (ο) → αφορισμός
 αφορτός, -η, -ο [μεσν.] (συνήθ. για είδη ένδυσης) αυτός που δεν έχει ακόμα φορεθεί: ~ *παλτό* | *σακάκι* ΣΥΝ. ολοκαίνουργιος, τού κουπιού, αμεταχειριστός.
 αφορτός, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον υποφέρει κανείς, που ξεπερνά κατά πολύ τα όρια του ανεκτού: ~ *ζέστη* | *πόνος* | *πίεση* | *μοναξιά* || *μου έκανε τη ζωή* ~ ΣΥΝ. ανυπόφορος, αβάσταχτος. — αφορτία επίρρ. [ETYM; αρχ. < ά- στερητ. + φορητός < φορώ «υποφέρω, ανέχομαι»].
 αφορία (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ευφορίας και γονιμότητας: *η- τής γης* ΣΥΝ. ακαρπία, στερότητα ΑΝΤ. ευφορία, ευκαρπία, γονιμότητα. — άφορος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.]. [ETYM, αρχ. < άφορος < ά- στερητ. + φόρος < φέρω].
 αφορίζω ρ. μετβ. {αφορίω-α, -ηκα, -μένος (κ. λαϊκ. αφορεσμένος)} ΕΚΚΛΗΣ. 1. εκδώω (κάποιον) από τους κόλπους τής Εκκλησίας, αποκλείω από τα μυστήρια με εκκλησιαστική καταδικαστική απόφαση για ορισμένο ή για άοριστο χρόνο: *η Εκκλησία είχε αφορίσει τον Λα-σκάρωτο | τον Ροδίη* ΣΥΝ. αναθεματίζω 2. (μτχ. αφορισμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ. αφορεσμένος) (α) αυτός που έχει αφοριστεί από την Εκκλησία (β) (υβριστ.) καταραμένος. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «καθορίζω, προσδιορίζω», < άφ- (< άπο-) + ορίζω. Η λ. προσέλαβε αργότερα τη σημ. «εξεχωρίζω» και ειδικότερ. «εξεχωρίζω δυσμενώς, προκειμένου να επιβάλω δυσμενή μεταχείριση» (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 13,49: *εξελεῦσονται οί άγγελοί και άφοριοῦσαν τους πονηρούς ε κ μέσων των δικαίων*), ώστε να καταλήξει στη σημ. «αποκόπτο, αποβάλλω από την Εκκλησία»].
 αφορισμός [αρχ.] κ. (λαϊκ.) αφορεσμός (σημ. 1) [μεσν.] (ο) 1. ΕΚΚΛΗΣ. η βαρύτερη εκκλησιαστική ποινή που επιβάλλει την πρόσκαιρη ή μόνιμη αποβολή ενός ατόμου από τους κόλπους τής Εκκλησίας: *άρεται ο* ~ (βλ. κ. λ. *ανάθεμα*) · 2. λιτό, λακωνικό ρητό ή (γε-νικότ.) πολύ περιεκτική και επιγραμματική φράση, που περιλαμβάνει

Αφρική που μοιάζει με κέρατο· βρίσκεται Ν. του Κόλπου του Αντεν και βρέχεται Α. και Ν. από τον Ινδικό Ωκεανό. — Αφρικανός κ. (προφορ.) Αφρικανός (ο), Αφρικανική κ. (προφορ.) Αφρικάνα (η), αφρικανικός, -ή, -ό κ. αφρικανικός, -η, -ο.

[ETYM] μτγν., αββ. ετύμου, πθ. < λατ. Africa < aprica «ηλιόλουστη» < αρεπίο «ανοίγω (προς τον ήλιο)» (πβ. κ. λ. Απρίλιος). Οι Ρωμαίοι χρησιμοποίησαν αρχικά τη λ. ως ονομασία της Β. Αφρικής και ειδικότερ. της Λιβύης. Στο λατ. Africa ανάγεται και το αραβ. Ifrikiya].

άφρισμα (το) → αφρίζω

αφρίστος, -ή, -ό αυτός που έχει ή που δημιουργεί αφρούς.

αφρό¹ κ. αφρό- [μεσν.] ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει τον αφρό, την επιφάνεια, το πάνω μέρος ή τη φ. το εκλεκτότερο μέρος από κάτι: αφρό-γάλα, αφρό-κρέμα, αφρό-ψαρό.

αφρό² λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει αφρικανική προέλευση ή σχέση με την Αφρική: αφρο-ασιατικός, αφρο-κεντριασμός, αφρο-αμερικανός.

[ETYM] < αγγλ. Afro- (< Africa), όπως απαντά στα συνθ., λ.χ. Afrocentrism, Afro-american].

Αφροαμερικανός (ο), Αφροαμερικανίδα (η) Αμερικανός μαύρου χρώματος, που έχει αφρικανική καταγωγή ΣΥΝ. νέγρος, μαύρος, έγχρωμος. Επίσης Αφρικανοαμερικανός (ο), Αφροαμερικανή κ. Αφροαμερικάνα (η).

[ETYM < αγγλ. Afroamerican | Aframerican. Η λ. πλάστηκε στις Η.Π.Α. τα τελευταία χρόνια, για να αποφευχθεί η χρήση των λ. μαύρος, νέγρος, έγχρωμος (αγγλ. black, niger, coloured), που προσέκρουαν στο κίνημα της πολιτικής «ορθότητας» (political correctness)].

αφρόγαλα (το) [μτγν.] ή παχύρρευστη κρούστα που σχηματίζεται στην επιφάνεια γάλακτος, όταν αυτό δεν είναι ομογενοποιημένο ΣΥΝ. κρέμα, καϊμάκι. Επίσης αφρόγαλο.

αφρογέννητος, -η, -ο [1897] (προσωπώνυμο της θεάς Αφροδίτης) αυτός που γεννήθηκε από τους αφρούς των κυμάτων.

αφροδίσια (τα) → αφροδίσιος

αφροδισιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αφροδισίασα} (λόγ.) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή, συνουσιάζομαι.

αφροδισιακός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (για φάρμακα ή τροφές) αυτός που προκαλεί αύξηση της ερωτικής επιθυμίας και υποβοηθεί την εκτέλεση της σεξουαλικής πράξης: το πιπέρι, η κανέλα, τα μύδια, το αλκοόλ σε μικρές ποσότητες θεωρούνται αφροδισιακά 2. (γενικότερ.) αυτός που σχετίζεται με τις σαρκικές απολαύσεις ή τα αφροδίσια νοσήματα: ~ επαφή | πράξη | ακολασίες | παθήσεις.

αφροδισιασμός (ο) [αρχ.] 1. η σεξουαλική επαφή, η συνουσία 2. η λατρεία των σαρκικών απολαύσεων, η φιληδονία.

αφροδισιαστής (ο) [μτγν.] πρόσωπο που παρουσιάζει έντονη ροπή προς τις σαρκικές απολαύσεις ΣΥΝ. φιλήδονος, λάγνος. — αφροδισιαστικός, -ή, -ό [αρχ.]

αφροδισιολογία (η) [1840] ο κλάδος της Ιατρικής που έχει ως αντικείμενο τη θεραπεία των αφροδισίων νοσημάτων (σύφιλη, βλεννόρροια κ.λπ.). — αφροδισιολόγος (ο/η), αφροδισιολογικός, -ή, -ό. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. venereology (νόθο συνθ.) < venéreal (< λατ. Venus «Αφροδίτη») + -logy < ελλην. -λογία].

αφροδίσιος, -α, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που σχετίζεται με τη θεά Αφροδίτη 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τη σεξουαλική επιθυμία ή επαφή: ~ ηδόνες | ορμές | έλξη ΦΡ. αφροδίσιο (νόσημα) λοιμώδης ασθένεια που μεταδίδεται με τη σεξουαλική επαφή (π.χ. σύφιλη, βλεννόρροια, Α.Ι.Δ.Σ. κ.λπ.) 3. αφροδίσια (τα) τα αφροδίσια νοσήματα.

Αφροδίτη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μία από τις δώδεκα θεότητες του Ολύμπου, θεά του έρωτα και της ομορφιάς 2. (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για πολύ όμορφη γυναίκα 3. ΑΝΑΤ. όρος της Αφροδίτης το εφηβαίο (βλ.λ.) 4. ΑΣΤΡΟΝ. ο δεύτερος σε απόσταση από τον Ήλιο πλανήτης του ηλιακού μας συστήματος, το λαμπρότερο φυσικό σώμα στον έναστρο ουρανό μετά τη Σελήνη ΣΥΝ. (την αυγή) Αυγερινός, (το βράδυ) Αποσπερίτης 5. γυναικείο όνομα.

[ETYM αρχ., αγγ. ετύμου, λ. προελλην. (μη ΙΕ.). Η συσχέτιση με τον αφρό και το ρ. δύομαι (π.χ. Πλάτ. Κρατύλος 406 d: δια τηντο ύαφρου γένεσιν) είναι προϊόν παρετυμολογίας. Οι ερευνητές θεωρούν βέβαιη την προέλευση της θεάς από την Εγγύς Ανατολή. Τα επίθ. Κύπρις και Κυθήρα της θεάς Αφροδίτης υποδηλώνουν ξενική προέλευση και διάδοση της λατρείας της στον ελληνικό χώρο μέσω της Κύπρου και των Κυθήρων].

αφροδίχτο (το) δίχτυ επιφανείας που χρησιμοποιείται για την αλίευση αφρόψαρον.

αφροκεντρισμός (ο) κίνημα που επικεντρώνει το ενδιαφέρον των ερευνών και της δράσης του στην επανασύνδεση των αφρικανικής καταγωγής κατοίκων της αμερικανικής ηπείρου με την Αφρική και τους πολιτισμούς της: αντιτίθεται στον λεγόμενο ευρωκεντρισμό, τη θεώρηση της ιστορίας και του κόσμου υπό το πρίσμα της «λευκής», ευρωπαϊκής κουλτούρας και επιστήμης. — αφροκεντριστής (ο). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. afrocentrism].

αφροκοπό ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} (λογοτ.-κвр.) για τη θάλασσα) αφρόω υπερβολικά. [ETYM] < μεσν. αφροκοπό < αφρός + -κοπό (βλ.λ.).

αφρόκρεμα (η) {χωρ. πην. πληθ.} 1. αφρώδης κρέμα γλυκυσμάτων από ζάχαρη και αβγά 2. (μτφ.) το εκλεκτότερο κομμάτι ενός συνόλου: στη Ρόδο θα συγκεντρωθεί η ~ του διεθνούς τζέτ-σέτ | στην Ιατρική εισάγεται η - των μαθητών ΣΥΝ. αφρός ΑΝΤ. (λαϊκ.) σαβούρα 3. (συνεκδ.) η ανώτερη οικονομικοκοινωνικά τάξη μιας κοινωνίας, η αρι-

στοκρατία: στον χορό έδωσε το «παρόν» η ~ της Αθήνας.

αφρόλέξ (το) {άκλ.} αφρώδες πορώδες υλικό, που παρασκευάζεται από φυσικό ή συνθετικό ελαστικό και αποκτά σπογγώδη μορφή με την προσθήκη ουσιών, το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή στρωμάτων, μαξιλαριών, ως μονωτικό υλικό κ.ά. [ETYM] Εμπორική επωνυμία (< αφρός + ελαστικός, κατά συμφωνμό) κατά τα πολλά σε -ές, πβ. σπορτέξ].

αφρόλουτρο (το) 1. καλλυντικό παρασκεύασμα σε υγρό ή σκόνη, το οποίο αφρίζει, αρωματίζει, μαλακώνει το νερό του μπάνιου και χρησιμοποιείται για τη σαματική υγιεινή 2. (συνεκδ.) το μπάνιο που γίνεται με την προσθήκη του παραπάνω παρασκευάσματος στο νερό της μπανιέρας: κάνω ~. [ETYM] Αποδ. του αγγλ. bubble bath].

άφρονος (ο/η) → άφρων

αφροντισία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη φροντίδας, περιποίησης αφροντιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει παραμεληθεί, που δεν έχει γίνει αντικείμενο φροντίδας: αφήνει το σπίτι της αφρόντιστο || η - εμφάνιση της έκανε εντύπωση σε όλους ΣΥΝ. παραμελημένος, ατιμέλητος, απεριποίητος. — αφρόντιστα επίρρ.

αφροντούς κ. αφροντούξ (το) {άκλ.} ντους με αφρόλουτρο.

αφροζυλιά (η) θάμνος ή μικρό φυλλοβόλο δέντρο, που σε νεαρή ηλικία έχει κλαδιά με πολύ μαλακό και ελαφρό ξύλο.

αφροζύλο (το) το ξύλο της αφροζυλιάς.

αφρός (ο) 1. οι λευκές φυσαλλίδες που εμφανίζονται στην επιφάνεια υγρού που βράζει ή αναταράσσεται ή ουσία που βρίσκεται σε ζύμωση: όταν το κρασί βράζει, βράζει ~ || ο - των κυμάτων || αν ανακινηθείς το αναγκαστικό, θα κάνει ~ || ρίχνοντας τη μπίρα από ψηλά στο ποτήρι, σχηματίζει πλούσιο ~ 2. (συνεκδ.) η επιφάνεια ενός υγρού και ειδικότερ. η επιφάνεια της θάλασσας: τα ψάρια βρήκαν στον - ΑΝΤ. βυθός, πάτος 3. φυσαλλίδες από σάλιο, που σχηματίζονται στο στόμα, όπως σε περιπτώσεις επιληπτικών κρίσεων ή λύσσας: κυλίστηκε στο χώμα βράζοντας αφρούς από το στόμα ΦΡ. (μτφ.) βιάζω αφρός από το κακό μου είμαι υπερβολικά θυμωμένος, σε σημείο που δεν μπορώ να ελέγξω τον εαυτό μου 4. ΧΗΜ. (α) σύστημα δύο σωμάτων, ενός υγρού και ενός αερίου, στο οποίο πολύ μικρά τεμάχια του αερίου βρίσκονται διάσπαρτα στη μάζα του υγρού: συνήθ. παρασκευάζεται με ισχυρή ανάδευση ή βρασμό υγρών που περιέχουν κατάλληλες ουσίες (τα αφριστικά) χρησιμοποιείται ως καλλυντικό για την περιποίηση ή τον καθαρισμό του δέρματος, του προσώπου, του σώματος, των μαλλιών κ.λπ.: ~ για φυσικό γερό κράτημα των μαλλιών || ο - ζυρίσματος μαλακώνει τα γένια και διευκολύνει το ξύρισμα (β) ως υλικό πυρόσβεσης, ουσία που εκτοξεύεται στις φλόγες καίμενης επιφάνειας, σχηματίζοντας ένα λεπτό προστατευτικό στρώμα, απομονώνοντας την εστία της φωτιάς από το ατμοσφαιρικό οξυγόνο · 5. (μτφ.) το εκλεκτότερο μέρος ενός συνόλου: διάλεξε, όπως πάντα, τον - κι άφησε σε μας τα μαγαζάκια.

[ETYM, αρχ. αββ. ετύμου, πθ. < ά- πρόθεμ. + ΙΕ. *mbh-το, πβ. σανσκρ. abhā- «σύννεφος», λατ. imber «βροχή» κ.ά. Ομόρρο. όμβρος (βλ.λ.). ο σημασιολογικός συσχετισμός των λ. αυτών με το αφρός στηρίζεται στο γεγονός ότι όλες αναφέρονται σε υγρά, είναι δε χαρακτηριστικό ότι η λ. αφρός προσδιόριζε αρχικά τις φυσαλλίδες που σχηματίζονται σε κάθε είδους υγρό (θάλασσες, ποταμούς, κρασί κ.ά.).

αφροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη φρόνησης ΑΝΤ. σύνεση, φρόνηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

αφρούρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν επιτρέπει από προστατευτική φρουρά, που δεν φρουρείται: μετά την τελευταία δολοφονική επίθεση, κανένας πιθανός στόχος δεν μένει πλέον ~ || ~ κατοικία | σύνορα ΣΥΝ. έκθετος, απροστάτευτος, ανεπιτήρητος, ανυπεράσπιστος. — αφρούρητα επίρρ.

αφρόψαρο (το) ψάρι που ζει σε μικρό βάθος κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, το ψάρι του αφρού (λ.χ. κέφαλος).

άφροκτος, -η, -ο (για πόρους, κόκκους) ακαβούρνιστος, άμητος: ~ καφές [ETYM, μτγν. < ά- στερητ. + φρόγω (βλ.λ.).]

αφρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αφρώδ-ους | -εις (συνδ. -η), -όν} 1. αυτός που είναι γεμάτος αφρός 2. (για ποτά) αυτός που παράγει αφρό ΦΡ.

αφρώδης οίνος (η) σαμπάνια 3. αυτός που η σύστασή του θυμίζει αφρό: ~ υλικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

άφρων, -ων, -ον {αφρ-ονος, -ονα | -ονες (συνδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που δεν ενεργεί με φρόνηση, που δεν είναι συνετός: ~ ενέργειες | πολιτικός | δικτάτορας | πολιτική || η παραβολή του άφρονος πλουσίου ΣΥΝ. ασυνετός. Επίσης άφρονος (ο/η). — αφρόνως επίρρ. [αρχ.]

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον, ανόητος, λογικός.

[ETYM αρχ. < ά- στερητ. + φρων, μεταπτωτ. βαθμ. του φρήν, φρενός (βλ.λ.).] άφραστος, -η, -ο → άφραστος

άφτειαχτος, -η, -ο κ. άφτειαστος [μεσν.] κ. (λαϊκότερ.) άφκεια-στος (σχολ. ορθ. άφτειαχτος) 1. αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί, που δεν έχει δημιουργηθεί ακόμη, ώστε να αποτελέσει ολοκληρωμένο σύνολο: πριν από τρία χρόνια το σπίτι τους ήταν ακόμη - ΣΥΝ. ακατασκευαστος · 2. αυτός που δεν έχει επισκευαστεί: ~ αυτοκίνητο | πλημπήριο ΑΝΤ. επισκευασμένος 3. αυτός που δεν έχει φροντίσει την εξωτερική του εμφάνιση: παρουσιάστηκε στη δεξίωση άφτειαχτ ΣΥΝ. ατιμέλητος, απεριποίητος ΑΝΤ. περιποιημένος 4. (για χώρους) αυτός που δεν έχει συγυριστεί: ~ σπίτι | σαλόνι ΣΥΝ. ασυγυριστος ΑΝΤ. συγυρισμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. φτειαχνα.

α- | αν- στερητικό

α-φρονημίπιτος, -η, -ο

α-φρυγάνιστος, -η, -ο

α-φτειασιδίωτος, -η, -ο

α-φυγάδευτος, -η, -ο

α-φυλάκιος, -η, -ο

άφτερος, -η, -ο → άφτερος
 άφτερ-σείβ (το) {άκλ.} ανδρικό καλλυντικό προσώπου που χρησιμοποιείται μετά το ξύρισμα. [ETYM. < αγγλ. after-shave].
αφτί (το) (σχολ. ορθ. αυτί) {αφτ-ιού | -ιών} 1. το αισθητήριο όργανο της ακοής: *καθαρίζω τα - μου || πρήσσε τ' αφτί της για να φορέει σκουλαρίκια* - Φρ. (μυφ.) (α) *παίρνω τα αφτιά (σε κάποιον | κάποιον)* ενοχλώ (κάποιον) έντονα και συνεχώς: *από το πρωί κάνουν τόση φασαρία και οι δυο τους, που μου 'γουν πάρει τα αφτιά (β) (κάτι) παίρνει | πιάνει το αφτί μου* (κάτι) υποπίπτει στην αντίληψη μου: *κάτι πήρε τ' αφτί μου τώρα τελευταία γι' αυτή την υπόθεση, αλλά δεν είμαι σίγουρος (γ) είμαι όλος | γεμάτος αφτιά* ακούω με μεγάλη προσοχή: *πες μου τι έγινε, ~ (δ) στήνω | βάζω αφτί* κρυφακούω: *έστησε αφτί πίσω από την πόρτα και τ' άκουσε όλα (ε) και οι τοίχοι έχουν αφτιά* ως προειδοποίηση για να προσέχει κανείς όταν μιλάει για κάτι που δεν πρέπει να ακούσουν οι άλλοι: *μη μιλάς δυνατά, γιατί ~ (στ) δεν ιδρώνει τ' αφτί μου* βλ. λ. *ιδρώνω (ζ) από το ένα αφτί μπαινει και από το άλλο βγαίνει* για άνθρωπο που δεν δίνει κομιά προσοχή σε ό,τι του λέγε ΣΥΝ. *μπανιάκης-βγανιάκης (η) από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί* βλ. λ. *στόμα (θ) βάζω ψύλλους στα αφτιά (κάποιον)* δημιουργώ (σε κάποιον) υποψίες (ότι κάτι συμβαίνει) (ι) *κπαινούω ψύλλοι στ' αφτιά (κάποιον)* (κάποιος) αρχίζει να υπονιάζεται: *της μπήκαν ψύλλοι στ' αφτιά ότι ο άντρας της την απατά (ια) ρίχνω | κατεβάζω | πέτρω τα αφτιά (μου)* ταπεινώνομαι (ιβ) (αργκό) *ρίχνω (σε κάποιον) στ' αφτιά (ι)* κάνω αυστηρή κριτική, επι-πλήττω (κάποιον), τον βάζω στη θέση του (ii) *ξεπερνάω κάποιον/κάτι*, είμαι καλύτερος: *το αυτοκίνητο σου του ρίχνει στ' αφτιά του δικού του (ιγ) χρεωμένος ως τα αφτιά* για κάποιον που έχει πάρα πολλά χρέη (ιδ) *τραβάω (κάποιον) το αφτί* επιπλήττω (κάποιον), του κάνω παρατήρηση, τιμωρώ, (από την ίδια την πράξη με την οποία επέπλητταν παλιότερα τα παιδιά και τους μαθητές): *δεν βρέθηκε κανένας αρμόδιος να τραβήξει τ' αφτί σ' αυτούς τους αγενείς υπαλλήλους; || με ευκολογία δεν λύνονται τα προβλήματα: πρέπει να τραβήξει και κανά αφτί ο κ. υπουργός (ιε) δεν πιστεύω στα αφτιά μου* για κάτι ξαφνικό και αναπάντεχο: *Ο γιος μου να μπλέξει σε καβγά! ~! (ιστ) γελούν και τα αφτιά (κάποιον)* για κάποιον πολύ χαρούμενο, που δεν μπορεί να κρύψει τη χαρά του: *γελούν και τ' αφτιά του, που κέρδισε η ομάδα του (ιζ) κοκκινίζω ως τα αφτιά* ντρέπομαι πολύ (ιη) *τρώω τ' αφτιά (κάποιον)* ασκώ (σε κάποιον) πίεση (προκειμένου να γίνει κάτι): *μου έφαγε τ' αφτιά να του πάρω αυτοκίνητο (ιθ) τεντώνω τ' αφτιά μου* κάνω έντονη προσπάθεια να ακούσω με προσοχή: *τε-ντώνε τ' αφτιά σας ν' ακούσετε καταπληκτικά νέα! (κ) (υπερήφανος στ' αφτιά* βλ. λ. *υπερήφανος (κα) ανοίγω τ' αφτιά μου* βλ. λ. *ανοίγω (κβ) έχω τ' αφτιά μου | τα μάτια μου ανοιχτά* βλ. λ. *ανοιχτός (κγ) ζαλίζω τ' αφτιά (κάποιον)* ενοχλώ κάποιον μιλώντας του συνέχεια ή θορυβώντας (κδ) *ακούω (κάτι) με τ' αφτιά μου | με τα ίδια μου τ' αφτιά* εμφάζω, για την απόλυτη διαβεβαίωση κάποιου ότι υπήρξεμ αυτήκοι μάρτυρες αυτού που λέμε: *όπως σου το λέω είναι το άκουσα με τα ίδια μου τ' αφτιά! (κε) χαιδεύω τ' αφτιά* κολακεύω, λέω σε κάποιον αυτό που θέλει να ακούσει ή του λέω μόνο ευχάριστα πράγματα, ώστε να έχω την έννοια του: *είναι ένας πολιτικός που ποτέ δεν χαιδεύε τ' αφτιά του λαού! πάντοτε έλεγε τα πράγματα με τ' όνομα τους (κστ) άλλα λέει η Θεία μου, άλλα ακούν τ' αφτιά μου* για να δηλωθεί ότι δεν υπάρχει συνεννόηση μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων, άλλα λέει ο ένας και άλλα καταλαβαίνει ο άλλος 2. (συνεκδ.) η ακοή: *έχει ένα ~, δεν του ξεφεύγει το παραμυθρό!* 3. (ειδικότ.) η ικανότητα αντιλήψεως του διαφόρων μουσικών ήχων, η μουσική αντίληψη: *έχει καλό ~ || βγάζει τα κομμάτια στο πάνο με το ~ 4. (α) το γλωσσικό αισθητήριο: σαστό είναι συντακτικά, αλλά δεν μου ακούγεται καλά στο ~ (β) το σύνολο των ακουστικών παραστάσεων, οι προσλαμβάνουσες που έχει κανείς: το ~ μας είναι ασυνήθιστο στο άκουσμα τείον ειδήσεων 5. κάθε πράξη το οποίο προσμοιάζει ως προς τη θέση ή τη μορφή σε αφτί, όπως το χερουλί δαχτυλίδι ή λαβή σκακιδίου: το ~ της κομπας | τού αγγείου · 6. αφτίου (τα) τα άκρα του εξωφύλλου βιβλίου ή σκληρού φακέλου, που γυρίζουν προς τα μέσα. — (υποκ.) αφτάκι (το), (μεγεθ.) αφτάρα (η).*

[ETYM. < μεσν. άφτίον, από τη συνεκφορά τά ότία (μγν.) > *ταυτία > *ταφτία > τ' αφτιά > αφτί. Η γρ. με -υ- (αυτί) δεν έχει ετυμολογική βάση. Πβ. επίσης *αβγό*. Για το αρχ. ούς βλ.λ. Πλήθος φράσεων αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *βάζω ψύλλους στα αφτιά* (< γαλλ. mettre la puce à l'oreille), *κατεβάζω τα αφτιά* (< γαλλ. avoir l'oreille basse), οι τοίχοι έχουν αφτιά (< γαλλ. les murs ont des oreilles), είμαι όλος αφτιά (< αγγλ. to be all ears), ρίχνω στα αφτιά (< γαλλ. froter les oreilles(, δεν πιστεύω στα αφτιά μου (< γαλλ. ne pas en croire mes oreilles(, από το ένα αφτί μπαινει και από το άλλο βγαίνει (< γαλλ. cela lui entre par une oreille et lui sorte par l'autre), *χρωμένος ως τα αφτιά* (< αγγλ. up to the ears in dept)].

αφτί ή αυτί. Όπως από παλιά απέδειξε ο μέγας γλωσσολόγος Γ. Χατζιδάκις, το αρχ. ούς δεν θα μπορούσε ποτέ να δώσει τύπο *αυτί*. Το νεοελλ. αφτί προήλθε, όπως διδάξε ο ίδιος, ως εξής: από το υποκ. ότιον (ούς, γεν. ότός, υποκ. ότ-ιον) και ειδικότ. από τον πληθυντικό του τα ότια προήλθε στη συμπροφορά τ. *ταυτία, ο οποίος φωνητικός εξελίχθηκε σε *ταφτία (το ου [u] προφέρθηκε φ [f] περνώντας πθ. από ενδιάμεσο φθόγγο β [v] στον οποίο μπορούσε ευκολότερα, να εξελιχθεί το ου [u] στη γρήγορη προφορά: tautia > tavtia > tafia). Από τον τύπο *ταφτία πέρασαμε στο τ' αφτιά (πβ. *φωτία > φωτιά*), από όπου μετά ο ενικός τ' αφτί, ο αρχ. τύπος ούς (προφορά αρχαία ήδη [us]) δεν μπορεί να δικαιολογηθεί στον τύπο αυτί = afiti! Παρόμοια εξέλιξη παρατηρήθηκε και στη δημιουργία

της λ. *αβγό* (με -β-) -και όχι *αυγό-* από το αρχ. *τα ώά* (ώόν). → *αβγό*

αφτιάζομαι ρ. μετβ. {αφτιάστηκα} (λαϊκ.-λογος.) 1. στήνω αφτί να ακούσω, ακούω με προσοχή: *αφτιάζεται ό, τι λέμε και πάει και τα λέει άλλο 2. (για άλογα) ορθώνω τα αφτιά: «Τ' άλογο αφτιάζεται, δεν ανασαίνει, τα πόδια εσύλωσε...» (Α. Βαλαωρίτης) · 3. τρομάζω από την υπόνοια ότι πλησιάζει κίνδυνος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. άφτιαχτος, -η, -ο - άφτειαχτος
άφτρα (η) + άφθα
άφτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το φυτόλι: η - του κεριού ΣΥΝ. θρυαλίδα 2. πολεμική εκρηκτική ύλη: *πυροδότησε την ~ της δυναμίτιδας και κατέστρεψε τα πάντα ΣΥΝ. πυροδοτική θρυαλίδα, εμπύρευμα.* [ETYM. < μγν. άφτρα < αρχ. άπτω «ανάβω»].
αφύγρυνση (η) {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} η αφαίρεση της υγρασίας από έναν χώρο. — **αφυγραντικός**, -ή, -ό. [ETYM. < αφ- (< απο-) + ύγρυνση < υγραίνω, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. dehumidification].
α<ρυγρανήρας (ο) συσκευή που αφαιρεί την υγρασία από έναν χώρο.
[ETYM. < αφ- (< απο-) + υγρανήρας (< υγραίνω), μετάφρ. δάνειο από αγγλ. dehumidifier].
αφουδάτω ρ. μετβ. {αφουδάτω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αφαιρώ το νερό (από οργανισμό ή τρόφιμο) 2. (μτφ.) αφαιρώ από κάτι το στοιχείο που του δίνει ζωντάνια: η *ποίηση του, έχοντας χάσει τους χυμούς της, τη φρεσκάδα που της έδιναν οι διαλεκτικοί εκφραστικοί τρόποι, αφουδάτωθηκε και κατέληξε κοινοτοπή.* [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. déshydrater (νόθο συνθ.)].
αφουδάτωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. (γενικά) η αφαίρεση με διάφορους τρόπους ποσότητας νερού από ένα σώμα (ειδικότ.) η μέθοδος αφαίρεσης της υγρασίας από συσκευασμένα τρόφιμα, ώστε να διατηρούνται επί μακρόν 2. ΙΑΤΡ. η απόλεια μεγάλης ποσότητας νερού από το σώμα, η οποία συνοδεύεται από διαταραχές του οργανισμού: *σε περίοδο καύσωνα η κατανάλωση υγρών επιβάλλεται, ώστε να αποφευχθεί η ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM. < αφ- (< απο-) + -ωδάτωση < αρχ. ύδωρ, ύδατος, απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. déshydratation (νόθο συνθ.)].
αφύης, -ής, -ές {αφου-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που στερείται ευφυΐας, μη ευφυής ΣΥΝ. *μωρός, ανόητος, ηλίθιος* ΑΝΤ. *ευφυής* — **αφύως** επίρρ. [αρχ.], **αφύια** (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < ά- στερητ. + -φυής < φυή «ανάπτυξη, διανοητική κατάσταση»]. Βλ. κ. *ευφυής*].
αφύλακτος, -η, -ο [αρχ.] κ. *αφύλαχτος* 1. αυτός που δεν φυλάσσεται, που δεν φρουρείται: ~ *σκοπία | διάβαση | πύλη | παίκτης* (δεν τον φυλάει, που δεν τον μαρκάει αντίπαλος) ΑΝΤ. *φυλασμένος, επιτηρούμενος* 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν αποτελεί αντικείμενο προστασίας ή μέριμνας από άλλα πρόσωπα: *άφησαν το παιδί ~ και το χτύπησε αυτοκίνητο ΣΥΝ. απροστάτευτος, απροφύλακτος* ΑΝΤ. *επιτηρούμενος*. — **αφυλαξία** (η) [αρχ.].
άφυλλος, -η, -ο [αρχ.] (δέντρο ή φυτό) που δεν έχει φύλλα ΑΝΤ. *φυλλοφόρος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
άφυλος, -η, -ο [μεσν.] (έμβιο ή μη) που δεν έχει φύλο, δεν μπορεί δηλ. να θεωρηθεί ότι ανήκει σε ένα από τα δύο φύλα (ανδρικό - γυναικείο) ή στην κατηγορία των ερμαφρόδιτων.
αφυπηρετώ ρ. μετβ. [1833] {αφυπηρετείς..., μτχ. *αφυπηρετών, -ούσα, -όν* | *αφυπηρετήσα*} (λόγ.) 1. απολύομαι από τις τάξεις του στρατού μετά την ολοκλήρωση της στρατιωτικής μου θητείας 2. αποσύρομαι μετά τη συμπλήρωση των προβλεπόμενων ετών εργασίας από θέση στο δημόσιο συνταξιοδοτούμαι: *αφυπηρετήσε περίνι μετά από 35 συναπτά έτη υπηρεσίας στο Υπουργείο Εξωτερικών || ο αφυπηρετών υπουργός* (που αποσύρεται από την ενεργό δράση).
αφυπνισμός ρ. μετβ. {αφυπνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) 1. (κυριολ.) ζυπνώ (κάποιον που κοιμάται) ΑΝΤ. *αποκοιμίζω* - (μτφ.) 2. ζυπνώ (κάποιον), τον βγάζω από τον λήθαργο της πλήνης, της άγνοιας, της αμορφασίας, των προλήψεων και δεισιδαιμονιών, τον κάνω να σκέφτεται, να κρίνει και να κατανοεί τον εαυτό του και το περιβάλλον του: *προσπάθησαν να αφυπνίσουν τις κοιμισμένες συνειδήσεις ΣΥΝ. ανοίγω τα μάτια (σε κάποιον), διαφωτίζω* ΑΝΤ. *απογαυώνω, κοιμίζω* 3. ενεργοποιώ (κάτι που είχε καταστεί ανενεργό), φέρω πάλι στην επιφάνεια, το ξαναζωντανεύω: *συχνά η τηλεόραση αφυπνίζει τα βίαια ένστικτα των τηλεθεατών ΣΥΝ. ζυπνώ 4. απομακρύνω (κάποιον) από ουτοπίες και μάλιστα ελπίδες, προσγειώνοντας τον στην πραγματικότητα: οι δυσκολίες της ζωής τον αφυπνίσαν και τον έκανα μαχητικό και ρεαλιστή 5. κάνω (κάποιον) να ανακτήσει τη ζωτικότητα του, τη δύναμη του: με *φωνές και χειρονομίες προσπαθώ να τους αφυπνίσω* || (κ. μεσοπαθ. **αφυπνίζομαι**) όταν αφυπνίστηκαν οι παίκτες, ήταν ήδη αργά για τη νίκη. [ETYM. αρχ. < άφ- (< απο-) + -πνιζώ < < πνιζώ], *αφύπνιση* (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) 1. (α) το ζύπνισμα, το να σηκώνει κανείς κάποιον από τον ύπνο (β) **υψηρσία αφυπνίσσεως και υπομνήσεως τού Ο.Τ.Ε.** υπηρεσία που αναλαμβάνει κατόπιν συνεννόησης να ζυπνίσει με τηλεφωνική ειδοποίηση κάποιον την ώρα που ελαθήμε: (μτφ.) 2. το πνευματικό ζύπνισμα, το να βγαίνει κανείς από την κατάσταση της αμείβειας και της πνευματικής εξάρτησης (πβ. λ. *αφυπνίζω*, σμμ. 2, 3): η ~ του έθνους ήταν προϋπόθεση της *εξέγερσης* του ΣΥΝ. *ζύπνισμα*, (δια)φωτισμός ΑΝΤ. *νάρκωση, αποκοιμισμα, απογαύωση* 3. (γενικότ.) η ανάκτηση της ζωτικότητας, της δύναμης και της ευεξίας, το να επανέρχεται κανείς στην καλή του κατάσταση: η ~ των *παικτών μιας ομάδας* || η ~ των *κουρασμένων από τη ρουτίνα πολιτών και η επαναδραστηριοποίηση***

τους 4. το να αποκτά κάτι την ένταση που είχε κάποτε, η αναζωπύρωση: η ~ των ενστίκτων | των κοιμισμένων παθών ανάμεσα στους δύο λασούς. — αφυπνιστικός, -ή, -ό, αφυπνιστικά επίρρ. **αφύσικος**, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν είναι φυσικός, που δεν ταυριάζει στη συνηθισμένη φυσική διαδικασία: - ανάπτυξη | *καιρικά φαινόμενα* | ζέση ANT. φυσικός, φυσιολογικός, κανονικός 2. (ειδικότ.) αυτό που υπερβαίνει τα φυσιολογικά όρια: ~ *δύναμη* | *διαστάσεις*! μέγεθος ANT. φυσιολογικός 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη φυσικότητας, που δεν θυμίζει την πραγματικότητα: ~ συμπεριφορά | *χαμόγελο* | πόζα | *παίζιμο ενός ηθοποιού* SYN. προσποιητός ANT. φυσικός. — αφύσικα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός, αφωνία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΡΡ. η πλήρης αφωνολήκτος, -η, -ο [1889] ΓΛΩΣΣ. παλαιότερος γραμματικός όρος για ονόματα ή ρήματα, των οποίων το θέμα λήγει σε άφωνο φθόγγο (βλ. λ. άφωνος): π.χ. *φύλακ-ας, τόπ-ος, λόφ-ος, ναύτ-ης, λάθ-ος- γράφω, πλέκ-ω, πείθ-ω, ράβ-ω*.

άφωνος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που στερείται της ικανότητας ομιλίας (πβ. λ. *αφονία*): *ένα παιδί που γεννήθηκε ~ SYN. άλάλος* 2. αυτό που σιωπά από κατάληξη: έμειναν ~ *από το απρόσμενο αποτέλεσμα της ψηφοφορίας* || τους *άφησε άφωνος* με το θράσος του || ~ σαν *νύρι* | *ως γχθός* SYN. ανάλους · 3. ΓΛΩΣΣ. (α) *άφωνο σύμφωνο* (παλαιότ.) γραμματικός όρος που δηλώνει τα ουρανικά (κ, ζ, χ, γκ), τα χαλικά (π, β, φ, μπ) και τα οδοντικά (τ, θ, θ, ντ) σύμφωνα της Ελληνικής (β) άφωνο γράμμα το γράμμα που δεν προφέρεται σε ορισμένες λέξεις: (i) το υ στο ευ, όταν ακολουθεί β ή φ (λ.χ. *εύφορος*) (ii) το ένα από τα δύο όμοια σύμφωνα (λ.χ. *άλλος*) (iii) το π στο συμφωνικό σύμπλεγμα μπτ (λ.χ. *Πέμπτη*). — άφωνα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντης*.

αφώτιστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν φωτίζεται: ~ *δωμάτιο* SYN. αφοταγώντος, σκοτεινός ANT. φωτισμένος · 2. (μτφ.-σπάν.) αυτός που δεν έλαβε τα φώτα της γνώσης, που δεν έχει γνώση ενός θέματος SYN. αδιαφώτιστος ANT. διαφωτισμένος · 3. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν έχει ακόμη βαπτισθεί SYN. αβάπτιστος.

άφωτος, -η, -ο [1893] αυτός που δεν έχει φως, αφώτιστος (βλ.λ.). **αχ!** *επιφών.*: δηλώνει παράπονο, πόνο, δυστυχία ή ευχαρίστηση, ανακούφιση, ευχή ή επιθυμία και γενικότ. έντονο συναίσθημα: ~ *δυστυχία μας!* || ~! *Τι ανακούφιση!* || ~, *τι ωραία όρσοιά!* || ~, *τι καλά που θα 'τανε!* || ~ *χτύπησα το πόδι μου!* || ~ και να τον είχα τώρα μπροστά μου- θα τον έπνιγα. || ~! *Το ξέχασα!* || ~! *Εσύ ήσουν; Με τρώμαζες!* || ~! *Συγγνώμη!* ΦΡ. *αχ και βαχ* βαθώς αναστεναγμός που δηλώνει ψυχικό βάρος: *μετά τη συμφορά που τον βρήκε ήταν όλο ~!* || *αρχίζω* τα ~. [ETYM. Ηχομημητική λ. (πβ. αρχ. α) από τον ήχο του αναστεναγμού].

Αχαΐα (η) περιοχή και νομός της ΒΔ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Πάτρα. — Αχαιός (ο) [αρχ.], Αχαιή (η), αχαιός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < *Αχαιός, κυρ. πληθ. *Αχαιοί < *Αχαιοί. Πρόκειται για αρχαιότητα ονομασία, η οποία ήταν γνωστή και στους Χετταίους ως Ahhijana «Αχαΐα». Σχετικά με τον τόπο που προσδιόριζε αρχικός η λ. στη μυκηναϊκή εποχή, έχουν διατυπωθεί διάφορες υποθέσεις, οι επικρατέστερες των οποίων υποδεικνύουν την Κνωσό (L. Palmer) και τη Ρόδο (D. Page). Από την κλασική εποχή ο όρος 'Αχαΐα περιόριστηκε στη ΒΔ. Πελοπόννησο. Το όνομα 'Αχαιοί < *Αχαιοί είναι αγν. ετύ-μου, ο δε συσχετισμός με το σανσκρ. sakha και αρχ. περσ. sakā «φίλος, σύντροφος» προσκομίζει στο ότι η ελλην. λ. δεν εμφανίζει δασύ φθόγγο. Έχει προταθεί ωστόσο η σύνδεση με αρχικό θ. *αγα, παράλληλο της ρίζας που εμφανίζεται στο λατ. aqua, το οποίο αρχικά σήμαινε τα έμψυχα και θεοποιημένα ύδατα ως αντικείμενο λατρείας].

αχάιδευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν χαιδέψει, που δεν τον έχουν δείξει τρυφερότητα ANT. χαιδέμενος.

αχαιικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους Αχαιούς και την Αχαΐα: ~ *Συμπολιτεία* || ~ *ομάδα* | *πρωτεύουσα*.

Αχαιός (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. ο γενάρχης των Αχαιών 2. **Αχαιοί** (οι) το πρώτο ελληνικό φύλο που είχε ως κοιτίδα την αρχαία Φθιώτιδα και αναφέρεται στα ομηρικά έπη ως ταυτόσημο του όρου «Έλληνες» · 3. αυτός που κατάγεται από την Αχαΐα (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. Έλληνας. [ETYM αρχ. βλ. λ. Αχαΐα].

αχάϊρευτος, -η, -ο (κακός.-εκφραστ.) αυτός που δεν έχει χαιρί, προκοπή: *παντρεύτηκε έναν ~, που την οδήγησε στην εξαθλίωση* SYN. ανεπρόκοπος ANT. προκομμένος, εργατικός. [ETYM < α- στερητ. + χαιρί].

αχάλαστος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν τον έχουν χαλάσει, φθείρει ή καταστρέφει: ~ κτήριο | *συσκευή* SYN. ανέπαφος, σώος, άθικτος 2. αυτός που δεν τον έχουν ξοδέψει: ~ *χρήματα* | *περιουσία* | *βίος* SYN. αζόδευτος, ακατανάλωτος, ασπατάλης · 3. (νόμισμα) που δεν τον έχουν χαλάσει, δεν τον έχουν κάνει ψιλά, που δεν έχει ανταλλάξει με άλλα μικρότερης αξίας: *του έμεινε το χιλιάριο ~* · 4. (συνήθ. για τρόφιμα) αυτός που δεν χάλασε, που έμεινε αναλλοίωτος.

αχαλιναγώνητος, -η, -ο [μτγν.] (κυριολ.) αυτός που δεν χαλιναγωγείται, που δεν ελέγχεται με χαλινάρια- (κυρ. μτφ.) αυτός που έχει αφεθεί εντελώς ελεύθερος, που δεν έχει ηθικούς φραγμούς ή αναστολές, που συμπεριφέρεται με αυθάδεια και θράσος SYN. ανεξέλεγκτος, ανάγωγος, ατίθασος. — *αχαλιναγώνητα* επίρρ.

αχαλίνωτος, -η, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που δεν συγκρατείται από χαλινάρια: ~ *ώλογο* 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει φραγμούς, όρια: ~ *φαντασία* | *φιλοδοξία* 3. (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ηθικούς φραγμούς: *η σημερινή νεολαία είναι - SYN. ανήθικος, ανάρμοστος* ANT.

ηθικός, σεμνός. **αχαμνιάνο** ρ. αμετβ. {αχάμνυν-α, -θηκα} (λαϊκ.) γίνομαι αχαμνός (βλ.λ.), αδύνατος: *αχάμνυνε απ' την αναπαγιά και την αρρώστια*.

αχαμνός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. (σπάν.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος SYN. *άπαχος*, λιπόσαρκος 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει ασθενική κρίση: (ειδικότ. για φυτά) αυτός που είναι καχεκτικός · 3. (μτφ.) αυτός που είναι ταπεινή καταγωγή: ~ *οικογένεια* 4. (συνεκδ.) μικρός, λίγος, μικρή σημασίας: ~ *περιουσία* / *δουλειά* / *δυνάμεις* · 5. **αχαμνά** (τα) τα γεννητικά όργανα του άνδρα: «*κι ο γέρος έλιαζε ακαμάτης τ'~ του*» (N. Καββαδίας). [ETYM₁ μεσν. < δ- προθεμ. + μτγν. χαμνός < *χαμνός < αρχ. χαμνός «καχεκτικός, ελαττωματικός» (βλ.λ.). Για την τροπή -αυν- < -αμν-, πβ. και *ελαίνω > λάμνω*].

αχανής, -ής, -ές {αχαν-ούς | -εις (ουδ -ή)} 1. αυτός που εκτείνεται σε απέρανη έκταση: *ατένιζε το ~ πέλαγος* 2. **αχανές** (το) το άπειρο Σύμπαν, το διάστημα. [ETYM αρχ. < ά- στερητ. + -χανής < αρχικός «γάσκιω» (βλ.λ.)].

αχάραγα επίρρ. (λαϊκ.) πριν χαράξει.

αχαρκαρίστος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν έχει χαρακτηριστεί, που δεν τον έχουν αποδώσει συγκεκριμένο χαρακτηρισμό: ~ *φανόμενο* | *σύνδρομο* || *ως προς τα πολιτικά τους φρονήματα η αστυνομία τους είχε αχαρκαρίστους* · 2. απρεπής και αξιοκατάκριτος: ~ *συμπεριφορά* | *φέριμο* SYN. χυδαίος, απαίσιος, επαίσχυντος. — *αχαρκαρίστητα* επίρρ.

αχάρακτος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθημ.) **αχάραχτος** κ. (λαϊκ.) **αχά-ραγος** αυτός που δεν τον έχουν χαράξει: ~ *ξύλο*.

αχαράκατος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει χαραχτεί με γραμμές: *τετράδιο ~ ANT. γραμωτός, ριγωτός*.

αχάριος, -ιος, -ι [αρχ.] {αχάρ-ιτος, -ι | -ιτες (ουδ -ιτα), -ίτων} (λόγ.) 1. αυτός που δεν έχει καλαισθησία και χάρη SYN. *άχαρος*, άκομος 2. (σπάν.) αυτός που δεν προκαλεί ευχαρίστηση: *μον ανετέθη το άχαρο έργο να διενεργήσω τη διοικητική ανάκριση* SYN. δυσάρεστος. — *αχαρίτως* επίρρ. [μτγν.].

αχαριστία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το να μην αναγνωρίζει ή να μην εκτιμά κανείς την ευεργεσία, το καλό που του έγινε: *η ~ δείχνει κακή ποιότητα ανθρώπου* || *η - του έχει στρέψει τους πάντες εναντίον του* SYN. αγνωμοσύνη ANT. ευγνωμοσύνη 2. η πράξη που δείχνει αγνωμοσύνη: *η μα ~ μετά την άλλη*.

αχάριστος, -η, -ο αυτός που δεν αναγνωρίζει και δεν εκτιμά την ευεργεσία που του έγινε SYN. αγνώμος. — *αχάριστα* επίρρ. [ETYM αρχ. < ά- στερητ. + *χαρίζομαι*].

άχαρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει χάρη, κομψότητα: ~ *πλάσμα* | *ντύσιμο* · 2. αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια ή ανία: ~ *απασχόληση* | *ζωή* | *καθημερινότητα* || *τον ~ αυτό ρόλο ανέλαβε ο πατέρας του*. — *άχαρα* επίρρ. *άβραος*. [ETYM μεσν. < αρχ. *άχαρις*].

αχαροσθήμαντος, -η, -ο [1895] (έγγραφο) στο οποίο δεν έχει επικολληθεί χαρτόσημο.

αχάτης (ο) {αχατών} ημιπολύτιμος πολύχρμος λίθος, ποικιλία του χαλαζία. [ETYM υ, τγν., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

αχαζουγα! επιφών.- εκφράζει μειοτική, επιτιμητική, ειρωνική και περιπαικτική, γενικότ. αρνητική στάση του ομιλητή έναντι αυτού προς τον οποίο απευθύνει τον λόγο: ~! *Πώς είναι έτσι ντυμένος!* || ~! *Τώρα πετύχαμε!* || ~! *Φεύγεις για διακοπές παραμονές εξετάσεων!* [ETYM Ηχομημητική λ. από τον ήχο του γέλιου].

A.X.E. (η) Ανώνυμη Χρηματιστηριακή Εταιρεία.

αχειλί (το) → *χειλί*

αχειμιαστος, -η, -ο κ. **αχειμιαστος** 1. (κυριολ.) αυτός που δεν ταραίζεται από τρικυμία 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν έχει δοκιμαστεί από δυστυχίες: *πέρασε ~ ζωή, χωρίς βάσανα και δυστυχίες* SYN. ήρεμος, γαλήνιος ANT. ταρραμένος.

[ETYM Το αρχ. *αχειμιαστος* < ά- στερητ. + *χειμáινω* «ταράζω, προκαλώ τρικυμία» (βλ. κ. χειμώνας), ενώ το μτγν. *αχειμιαστος* < ά- στερητ. + *χειμάζω, -ομαι* «ταράζω, φέρνω θύελλα» (βλ.λ.)].

αχειροποίητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί από ανθρώπινα χέρια (ειδικότ.) (α) (για θρησκευτική εικόνα) που εμφανίστηκε στην Εκκλησία με θαυματουργό τρόπο (β) (στην αγιογραφία) (εικόνα της Θεοτόκου) που εμφανίζεται να κάνει δέηση (*δεομέ-νη*) ή να κρατά τον Χριστό στο δεξί χέρι (*δεξιόκρατος*). — *αχει-ροποίητα* επίρρ.

Αχελώος (ο) ποταμός της Ηπείρου, που πηγάζει από τη Ν. Πίνδο και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος. [ETYM < αρχ. *Άχελώος*, αγν. ετύμου, λ. προελλην. (μη I.E.)].

AXE Π Α (η) (αγγλ. American-Hellenic Educational Progressive Association) Αμερικανο-Ελληνική Μορφωτική Προοδευτική Ένωση.

αχερο (το) → *άχυρο*

αχερόντεϊ (ος, -α, -ο) [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον ποταμό Αχέροντα και κατ' επέκταση με τον Αδη, αφού διά μέσου του μυθικού αυτού ποταμού διακομίζονταν οι νεκροί στον Αδη: ~ *διάπλους* || ~ *πλοίο* | *ταξίδι* (το τελευταίο, του θανάτου). **Αχερουσία** (η) όνομα που δόθηκε σε διάφορες ελώδεις περιοχές ή λίμνες με γνωστότερη αυτή της Ηπείρου), οι οποίες θεωρούνταν στην αρχαιότητα ότι οδηγούσαν στον Αδη (βλ. κ. λ. *Άχέρων*). [ETYM αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. *Αχερούσιος* < **Αχερόντ-ιος*

α- | αν- στερητικό

α-φύτευτος, -η, -ο

α-φωνογράφος, -η, -ο

α-φωταγώνητος, -η, -ο

α-φωτογράφος, -η, -ο

α-φωτοτύπητος, -η, -ο

α-χαϊρέσιμος, -η, -ο

α-χαράτσωτος, -η, -ο

α-χαρτίλικτος, -η, -ο

α-χαρτογράφος, -η, -ο

α-χαστούκιστος, -η, -ο

α-χειραγώνητος, -η, -ο

α-χειροφάτης, -η, -ο

α-χειροκρότητος, -η, -ο

α-χειροτόνητος, -η, -ο

α-χειρορνήτος, -η, -ο

< Αχέρων, -οντος (βλ.λ.).
 Αχέρων (ο) {Αχέρων-ος, -α} ονομασία διαφόρων ποταμών (συνήθ.) ο ποταμός της Ηπείρου, από τον οποίο, κατά τη μυθολογία, μεταφέρονταν οι ψυχές στον Άδη. Επίσης (καθ.μ.) Αχέρωντας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Αχέρων, αβεβ. ετύμου, πθ. < *αχερος «λίμνη, έλος», όπως συνδ. με συνώνυμες βαλτικές λ., λ.χ. αρχ. σλαβ. jezero «λίμνη», αρχ. πρωσ. assaran].

αχερώννας (ο) → αχρώννας
αχιβάδα (η) 1. εδωδιμο συνήθ. οστρακοειδές μαλάκιο, τα δύο όστρακα του οποίου σχηματίζουν ελλειψοειδή κοιλότητα (μέσα στην οποία ζει το μαλάκιο αυτό) 2. (γενικότερ.) το κοχύλι.
 [ΕΤΥΜ. < α- προθεμ. + χηβάδα < μεσν. χημάδα < αρχ. χήμη | χάσμη < χαινω «χάσκα», που ερμηνεύεται από το ανοιχτό όστρακο τής αχι-βάδας].

αχθικά ρ. → άνω
αχθος (το) {αχθ-ους | -η, -ών} (λόγ.) 1. το βαρύ φορτίο 2. (μτφ.) το ψυχικό φορτίο που προκαλεί δυσάρεστες συναισθηματικές καταστάσεις (ανησυχία, δυσφορία, λύπη κ.λπ.): επί πολλά χρόνια έφερε βαρέως το ~ του κακού του παρελθόντος- ΦΡ. **αχθος αρούρης** βλ. λ. άουρα.
 [ΕΤΥΜ. αρχ. αβεβ. ετύμου. Αν το -θος αποτελεί παραγ. επίθημα (πθ. πλῆ-θος κ.ά.) και αν αρχικός η λ. δήλωνε «βάρος, φορτίο», τότε πιθανώς: άγ-ω «φέρω, μεταφέρω (φορτίο)» > *ag-thos > αχθος. Η σύνδεση με το ρ. όχθω «μεταχωράω, λυπόω» δεν ικανοποιεί φωνητικώς, επειδή το όχθω σχετίζεται μάλλον με το έχθω | έχθαιμι. Η φράση **αχθος αρούρης** είναι ομηρική (Ιλ. Σ 104) και με αυτήν χαρακτηρίσε τον εαυτό του ο Αχιλλέας μετά τον θάνατο του Πατρόκλου, θέλοντας να δείξει ότι η ζωή του ήταν πλέον μάταιη, ότι αποτελούσε απλώς «βάρους τής γης»].

αχθοφόρος (ο) πρόσωπο που μεταφέρει αποσκευές ή φορτία: ~ του λιμανιού || ~ ξενοδοχείου ΣΥΝ. (λαϊκ.) ο χαμάλης. — **αχθοφορικός, -ή, -ό** [μεσν.] [ΕΤΥΜ. αρχ. < αχθος + -φόρος < φέρω].

αχιβάδα (η) → αχιβάδα
Αχιλλέας (ο) 1. βασιλιάς των Μυρμιδόνων, γιος του Πηλέα και τής Θέτιδος, ο γενναίωτος ήρωας των Ελλήνων κατά τον Τρωικό Πόλεμο και κεντρικό πρόσωπο τής *Ιλιάδας* 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (λόγ.) Αχιλλέας (Αχιλλέ-ος, -α).
 [ΕΛΥΜ < αρλ. Αχιλλ(λ)εύς, αβεβ. ετύμου, πθ. < άχος (τό) «θλίψη, πόνος» (< άχεω | άχέω «πρηνώ, λυπούμαι») με τη μεσολάβηση υποκ. τ. σε -λος | άχος > *άχ-ίλος > Αχιλλ(λ)εύς] ή μέσω ενός τ. με β' συνθ. λαΕός|πθ. Αησι-λαος, Αρχέ-λαος κ.τ.δ.) ήτοι: άχος > *Αχι-λαΡος > (υποκ. σε -εύς) Αχι-λλ(λ)εύς, όπως πθ. αρχική σημ. του Αχιλλεύς «αυτός που προσενεί θλίψη/πόνο στον ανθρώπου». Έχει ακόμη προταθεί η σύνδεση με υποτιθέμενο τ. *άχα «ύδατο» (βλ. λ. Αχάια), εφόσον ο Αχιλλέας ήταν γιος τής Θέτιδος, κόρης του Νηρέα].

αχιλλεύς, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον μυθικό ήρωα Αχιλλέα: ΦΡ. **αχιλλεύς πτέρνα** ο τροπ. αδύνατο σημείο (κάπριο), σημείο στο οποίο είναι κανείς ευπρόσβλητος, ενάλωτος: ~ τής εταιρείας είναι το σωστό *σέρβις πριν και μετά την πώληση των προϊόντων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ΙΟΨ.
 [ΕΤΥΜ. αρχ. < Αχιλλ(λ)εύς. Σύμφωνα με τη μυθολογία, η Θέτις, μητέρα του Αχιλλέα, όταν γεννήθηκε ο γιος τής, προκειμένου να τον προστατεύσει από κάθε πλήγμα, τον βύθισε στα νερά τής Στύγας ολόκληρο εκτός από τη φτέρνα, από όπου τον κρατούσε. Αυτή η «αχιλλεύς πτέρνα» αποδείχθηκε το αδύνατο του σημείο, όταν δέχτηκε εκεί το θανατηφόρο τραύμα προς το τέλος του Τρωικού πολέμου].

αχινός (ο) θαλάσσιος οργανισμός, του οποίου το σώμα είναι σφαιρικό και περιβάλλεται από πλήθος μαύρων ακαθιών. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. έχινος (βλ.λ.).]
αχινίστος, -η, -ο [μτρν.] 1. αυτός στον οποίο δεν έχει πέσει χιόνι: ~ *βουνοκαρφές* 2. (λογοτ.-μτφ.) αυτός που δεν έχει ασπρίσει, δεν έχει άσπρες τρίχες: ~ *μαλλιά | κεράλι*. **αχλάδα (η)** {χωρ. γεν. πλθθ.} το μεγάλο αχλάδι: κυρ. στη ΦΡ. *πίσω έχει η αχλάδα την ουρά* για την αποτροπή συναγωγής εύκολων ή πρόωρων συμπερασμάτων ως προειδοποίηση ότι στο τέλος θα φανούν τα άσημα αποτελέσματα: *άσ' τον τώρα να χάρεται*-. [ΕΤΥΜ < μτρν. άχλάς, -άδος < αρχ. άχράς «αγριαχλαδιά», βλ. κ. αχλάδι]. # αχλάδι (το) {αχλαδ-ιού | -ιών} ο καρπός τής αχλαδιάς: μικρός, με πρασινωπή φλούδα και μαλακή γλυκιά σάρκα, με χαρακτηριστικό σχήμα (φορδιά βάση και στενό λαϊμό στο ύψος του κοτσανιού). [ΕΤΥΜ < μεσν. αχλάδιον < *άχράδιον, υποκ. του αρχ. άχράς, -άδος «αγριαχλαδιά», πθ. δάνειο ανατολ. προελεύσεως]. **αχλάδια (η)** οπωροφόρο δέντρο που καλλιεργείται σε χώρες με εύκρατο κλίμα, καρπός τής οποίας είναι το αχλάδι (βλ.λ.): ΦΡ. (αργκό) *την κούνια στην αχλαδιά* βλ. λ. *κουνιά*.

αχλαδόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει το χαρακτηριστικό σχήμα του αχλαδιού: - *λίρα*. **αχλός (η)** {αχλ-ύος, -ύ} | χωρ. πλθθ.} (λόγ.) 1. η ελαφρά ομίχλη: *μια λεπτή ~ σκέπαζε την περιοχή* || (μτφ.) το θέμα έχει περιβληθεί σε μια ~ *μωστηρίου* ΣΥΝ. *καταχνιά*, πούσι 2. (μτφ.) η κατήφεια του προσώπου: *σκιάζει ~ την όψη* του ΣΥΝ. σκυθρωπότητα, συνοφύωση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. άχλός, αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με αρχ. πρωσ. αγιο «βροχή». Στον Όμηρο η λ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει την καταχνιά,

τη θλούρα που εμποδίζει την όραση, ειδικότερ. την ομίχλη που σκεπάζει τα μάτια ενός ετοιμοθάνατου πολεμιστή. Εξειδικευμένη σημ. προσέλαβε η λ. στον Ιπποκράτη («ασθένεια των ματιών»), τον Κρίτια («θολούρα λόγω μέθης»), τον Αρχίλοχο («ερωτική συγκίνηση που προκαλεί σύγχυση») και τον Οπτιανό («το μελάνι τής σουπιάς»)].

αχλωρός, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν είναι χλωρός ΣΥΝ. *ξερός* ΑΝΤ. *χλωρός* 2. (για φυτά) αυτός που δεν έχει αρκετή χλωροφύλλη · 3. αυτός που δεν είναι νωπός: ~ *τυρί* ΑΝΤ. *χλωρός*.

άχνα (η) {χωρ. πλθθ.} 1. ο ατμός που αναδίδει το νερό, όταν βράζει: *γέμισε ~ η κουζίνα* ΣΥΝ. υδρατμός 2. (ειδικότερ.) ο αέρας που εξέρχεται κατά την εκπονή σε περιβάλλον με χαμηλή θερμοκρασία (δίνοντας την εντύπωση ατμού, ειδικότερ. τις ψυχρές χειμερινές ημέρες) ΣΥΝ. *αναπνοή, γνότο* ΦΡ. *μη βγάξεις άχνα | μην ακούσω άχνα* μη μιλήσεις, μη σου ξεφυέει ούτε φθόγγος ΣΥΝ. *μη βγάξεις κιχ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχίζω (υποχωρητ.)].

αχνάδα (η) {χωρ. πλθθ.} (λαϊκ.) η θαμπότητα, το να φαίνεται κάτι θολά, αμυδρά.

αχνά ρί (το) → χνάρι
άχνη (η) {χωρ. πλθθ.} 1. ο ατμός, η άχνα 2. (γενικότερ.) κάθε λεπτή από τη φύση της ουσία ή λεπτοκομμένη μορφή ύλης, ελαφριά και σε μορφή σκόνης που αιωρείται ή μεταφέρεται από τον αέρα: ~ *μαριμάου* (λεπτή σκόνη που αιωρείται από την λειοτριβήση των άχρηστων κομματιών των μαρμαρίων του λατομείου): ΦΡ. (α) *ζάχαρη άχνη* κοπανισμένη ζάχαρη (σκόνη), που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική (β) *άχνη αλεύρου* πολύ ψυλοκομμένο αλεύρι.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «η φλούδα του σιταριού, η αχμηρή του απόληξη», < *ak-sna < I.E. *ak- «οξύς, αχμηρός», πθ. λατ. ac-us «η φλούδα του σιταριού», γερμ. Ahre «στάχυ» κ.ά. Ομόρρ. *άχ-υρο(ή), ακμή, άκ-τή*, κ.ά. Στην Αρχαία η λ. προσέλαβε κατά καιρούς εξειδικευμένες σημ., όπως «λεπτότατο ύφασμα, γουίδι», ενώ στην ποιητική γλώσσα χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «αφρός». Βλ. κ. λ. *άχουρ*].

αχνίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αχνι-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) βγάζω ατμούς: *το φαγητό αχνίζει* ♦ 2. (μετβ.) ψήνω (κάτι) στον ατμό ή το κάνω να βγάξει ατμούς. — **αχνισμα (το)**.
αχνιστός, -ή, -ό αυτός που είναι πολύ ζεστός και βγάξει ατμούς: ~ *σούπα*.

αχνό- κ. αχνό-α' συνθετικό λέξεων (ονομάτων και ρημάτων) που δηλώνουν έννοιες κυρ. χρωμάτων ή φωτισμού, στις οποίες προσδίδεται η σημασία τής αχρότητας, του μετριασμού ή τής λεπτότητας ή τής θαμπάδας: *αχνο-τρέμο, αχνο-λάμπω, αχνο-φέγγω*.
αχνογελώ ρ. αμετβ. {αχνογέλασα} (λαϊκ.-λογοτ.) χαμογελά ελαφρά.
αχνοκέρι (το) {αχνοκερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κέρι που φέγγει αμυδρά, κεράκι: *ένα ~ μόλις που φωτίζει το δωμάτιο*.

αχνός (ο) 1. ο ατμός που σχηματίζεται κατά το βράσιμο νερού 2. η άχνα (σημ. 2).
 [ΕΤΥΜ. μεσν. < *άφνός (με τροπή -φ- < -χ-, πθ. *ρίχνω < ρίφνω*) < *άθνός < ασχ. αμήσ].

αχνός, -ή, -ό 1. αυτός που διακρίνεται αμυδρά, που δεν φαίνονται με ακρίβεια λεπτομέρειες του σχήματος του: *μόλις διακρίνονται στο βάθος τα ~ φωτά* ΣΥΝ. *αμυδρός* 2. αυτός του οποίου το πρόσωπο είναι χλωμό ΣΥΝ. *ωχρός* · 3. (λογοτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απα-λότητα και τρυφερότητα: ~ *χέρια*.
αχνοτρέμο ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} 1. δονούμαι ελαφρά: ~ *από το κρότο* ΣΥΝ. *σιγοτρέμο, τρεμουλιάζω* 2. (για πράγματα) τρέμο ελαφρώς: *οι φλόγες των κεριών αχνοτρέμουν στο κηροπήγιο* ΣΥΝ. *τρεμουλιάζω*.

αχνοφέγω ρ. αμετβ. {αχνοφέξα} φέγγω αμυδρά, μόλις που φέγγω: *τα φωτισμένα σπιτάκια αχνοφέγγαν στο βάθος του ορίζοντα* ΣΥΝ. *θα-μποφέγγω, (λόγ.) υποφώσκω*. — **αχνοφενιά (η)**.
αχνοφωτός, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που δεν είναι έντονα φωτισμένος.

αχολογώ ρ. αμετβ. {αχολογ-είς κ. -άς... | αχολόγησα} (λογοτ.) 1. βγάζω αχό, ήχο που έχει διάρκεια: *το κύμα αχολογούσε* 2. κάνω αντίληψη, αντιλαλώ ΣΥΝ. *αντηχώ*. — **αχολό(γ)ημα κ. αχολοί (το)**. [ΕΤΥΜ. < αχός (< ήχος) + -λογία].
άχορδος, -η, -ο [αρχ.] (μουσικό όργανο) που δεν έχει χορδές ΑΝΤ. *έχορδος*.

αχορταγός, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν χορταίνει από το φαγητό ΣΥΝ. *αδηφάγος, λαίμαργος* ΑΝΤ. *ολιγαρκής* 2. (μτφ.) αυτός που δεν αρκείται στα απαραίτητα αγαθά, αλλά επιδιώκει να αποκτή ολόένα και περισσότερα: ~ *για υλικές απολαύσεις* ΣΥΝ. *άπληστος, ακόρεστος, ανικανοποίητος*. Επίσης *ανεχόρτατος* — *αχορταγα επίρρ., αχορτα-σιά κ. αχορταγιά (η)*.
αχός (ο) (λαϊκ.-λογοτ.) 1. ο ήχος: «~ *βαρύς ακούεται, πολλά ντουφέκια ΣΥΝ.* (δημοτ. τραγ.) 2. (γενικότερ.) ο θόρυβος ΣΥΝ. *βοή, αντάρα*. [ΕΤΥΜ < μεσν. άχίο (υποχωρητ.) < αρχ. ηχώ].

άχου επιφών (καθ.μ.) χρησιμοποιείται για να δηλώσει: 1. ικανοποίηση από ευχάριστο άκουσμα, ευγενική χειρονομία κ.λπ.: ~, *τι ωραίο δάρο!* || ~, *δεν ξέρω πώς να σας ευχαριστήσω!* 2. την ευχάριστη εντύπωση που προκαλεί κάτι: ~, *τι όμορφο μωρό!* 3. τρυφερότητα, στοργή (+ αδύνατο τ. προσ. αντων): ~ *το μωρούλι μου, κοίτα το πώς κοιμάται!* 4. απογοήτευση (συνήθ. για κάτι που έξχασε κάποιος να κάνει): ~, *το ξέγασα εντελώς ότι είχαμε ραντεβού!* *Με συγχωρείς!* 5. στενοχώρια, ψυχικό βάρος: ~ *τι έπαθα η καρμηνή!* [ΕΤΥΜ. Ηχομημτ. λ.].

α- αν- στερητικό				
α-χλεύαστος, -η, -ο	α-χορευτός, -η, -ο α-χορήγητος, -η, -ο α-χορογράφος, -η, -ο	α-χόρταστος, -η, -ο α-χρησιμοποίητος, -η, -ο α-χρησιμοδότητος, -η, -ο	α-χρησμολόγητος, -η, -ο α-χρονογράφος, -η, -ο α-χρονομέτρητος, -η, -ο	α-χρενίστος, -η, -ο

αχούρι (το) {αχουρ-ιού | -ιών} **1.** ο τόπος στον οποίο διαμένουν ζώα ΣΥΝ. στάβλος **2.** (μτφ.) ο χώρος που είναι ακατάστατος, που δεν αρμόζει σε άνθρωπο αλλά σε ζώα ΣΥΝ. στάβλος. [ETYM < μεσν. *αχούριον* < τουρκ. *ahir* < περσ. *āxīr* «στάβλος αλόγων, ιπποφορβείο»]. **άχραντος**, -η (λογιότ. -ος), -ο (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί ηθική μόλυνση ΣΥΝ. αδιάφορος, αμίαντος, άσπιλος, αμαγάριστος, αμόλυντος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. *άχραντα μυστήρια* η Θεία Κοινωνία: την περισημένη *Κοινωνία κοινωνήσε των άχράντων μυστηρίων*. [ETYM αρχ. < ά-στερητ. + *χραίνω* «αγγίζω - μολύνω», ίσως συνδ. με το ρ. *χραίνω* «έρχεται σε επαφή, αγγίζω» μέσω του αορ. *ι-χραF-ον* < I.E. *g_hreu-«αγγίζω», πβ. λατ. in-g_hiuo «επιτίθειμαι». Οι φράσεις *άχραντος Θεοτόκος* και *άχραντα μυστήρια* είναι μεσν.]. **αχρειάστος**, -η, -ο [μεσν.] **1.** κυρ. για τη δήλωση απευχής | αποτροπής στη ΦΡ. *αχρειάστος* να *ναι*: *γνωρίσαμε έναν γιατρό καρδιολόγο - αχρειάστος να ναι - που θεωρείται από τους καλύτερους στην Ελλάδα* || *μ' αυτό το όπλο - αχρειάστο να ναι - μπορείς να σκοτώσεις και ελέφαντα!* **2.** αυτός που δεν είναι απαραίτητος και αναγκαίος: *πολλά από αυτά που αγοράσες, μας είναι ~ ΣΥΝ. πριτίττος*. **αχρειολόγος** ρ. αμ' τβ. [1837] {αχρ'ιολογ'ις... | αχρειολόγησα} χρησιμοποιώ χυδαία γλώσσα: *μια παρέα νέων αχρειολόγους και ασημονούσε ΣΥΝ. βωμολογώ, χυδαίολογώ, βρίζω*. — **αχρειολογία** (η) [1761], **αχρειολόγος** (ο/η) [1889]. **αχρείος**, -α, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη κακία: *ήταν - άνθρωπος, γεμάτος μίσος και φθόνο ΣΥΝ. ελεεινός, φαύλος, άθλιος* ANT. καλός, ευγενής, αγαθός **2.** αυτός που δεν ενεργεί σύμφωνα με την ηθική ΣΥΝ. ανήθικος, κακοήθης, αισχρός (συνήθ. ως ουσ.): *δεν φτάνει που μου φάγε τα λεφτά, ήθελε να βγει κι από πάνω ο ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. διαφθείρω. [ETYM < αρχ. *αχρείος*, αρχική σημ. «άχρηστος», < ά-στερητ. + *χρείαι*]. **αχρείοστος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χρησιμοποιεί χυδαίο λεξιλόγιο ΣΥΝ. αισχρόλογος, αθυρόστος, βωμολογός, βρωμιόστος, **αχρειότητα** (η) [μτγν.] {αχρειότητων} λόγος η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από μεγάλη κακία ή ανηθικότητα: *ζεστόμισε αχρειότητες* || *δεν περίμενε κανείς εκ μέρους του τέτοια συμπεριφορά, τόση ~ ΣΥΝ. ελεεινότητα, αισχρότητα* ANT. ηθικότητα. **άχρεος**, -η, -ο αυτός που δεν έχει χρέος, που δεν οφείλει χρήματα. **αχρέωτος**, -η, -ο **1.** αυτός που δεν επιβαρύνεται με χρέη **2.** αυτός που δεν έχει επιβαρυνθεί με υποθήκη: *~ κτήμα ΣΥΝ. ανυποθήκευτος* ANT. ενυποθήκωτος **3.** αυτός που δεν έχει εγγραφεί σε χρεωστικό έγγραφο: *~ ποσό | τόκος*. — *αχρέωτα επίρρ.* **αχρημάτιστος**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν χρηματίστηκε ή δεν χρηματίζεται (βλ. λ.): *~ υπόλληλος ΣΥΝ. αδοροδοκτής*, **αχρησία** (η) {αχρ. πληθ.} η μη χρησιμοποίηση: «ο κώδικας δεοντολογίας θεσπίστηκε προσφάτως, αλλά παραμένει, εν πολλοίς, σε ~» (εφημ.) ΣΥΝ. αχρηστία. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο. [ETYM_2 μετγν. < ά-στερητ. + *χρήσις*]. **αχρηστέω** ρ. μετβ. [μεσν.] {αχρήστευα κ. αχρήστευ-σα, -θηκα (καθ.ημ.) -τηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) άχρηστο, μη χρησιμοποιήσιμο: *~ μια συσκευή | ένα έπιπλο | οπλικά συστήματα* **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάποιον) ανίκανο ως προς βασική του λειτουργία, προκαλώντας του αθεράπευτη (κυρ. σωματική ή ψυχική) βλάβη: *τον χτύπησαν τόσο βάναυσα, που τον αχρήστευσαν για την υπόλοιπη ζωή του: δεν μπορεί πια ούτε να περπατήσει ούτε να αυτοεξυπηρετηθεί* **3.** (μτφ.) καταδικάζω (κάποιον) σε απραξία, δεν τον χρησιμοποιώ, τον φθείρω κρατώντας τον σε αδράνεια: *αχρήστευσε ένα μεγάλο ταλέντο, γιατί δεν του έδωσε ούτε μία ευκαιρία*. — *αχρήστευση* (η). **αχρηστία** (η) [αρχ.] {αχρ. πληθ.} **1.** η μη χρησιμότητα, το να είναι κάτι άχρηστο **2.** η μη χρησιμοποίηση (κάποιου), *αχρηστία*: είμαι | *βρισκόμαι | περιέρχομαι σε ~* || *προμηθευθήκαμε ακριβούς υπολογιστές, αλλά τους καταδικάσαμε σε ~, αφήνοντας τους στις αποθήκες* || μετά από χρόνια εντατικής χρήσεως, *τόρα έχει περιπέσει σε ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο.

αχρηστία ή **αχρηστία**: Το σωστό είναι **αχρηστία** από το **άχρηστος** (πβ. *άσωτος* - *άσωτία*, *πρόεδρος* - *προεδρία*, *άμνηστος* - *άμνηστία* κ.τ.ό.). Το **αχρηστεύω** είναι νεότερο (όπως αντιστοίχως και τα *άσωτεύω*, *προεδρεύω*, *άμνηστεύω* κ.λπ.) και δεν επηρεάζει την ορθογραφία της λ., ώστε να γραφεί **αχρηστία**.

→ **άμνηστία**, **άνανδρία**

άχρηστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι χρήσιμος: *αποθήκευσε πολλά - αντικείμενα* **2.** (σπάν.) αυτός που δεν χρησιμοποιείται **3.** (μειοτ.) αυτός που δεν είναι ικανός να εκτελέσει σωστά ένα έργο: *~ άνθρωπος, μια δουλειά δεν μπορεί να κάνει σωστά ΣΥΝ. ανίκανος*. [ETYM_2 αρχ., αρχική σημ. «ασημαντός, άωφελος», < ά-στερητ. + *χρηστός* (βλ. λ.) < *χρόμαι*. Η λ. κατά τον Μεσαίωνα προσέλαβε ηθική σημ. (ο μη χρηστός), όπως και το *αχρείος*. Όταν η λ. *αχρείος* περιερίστηκε στη σημ. «ευτελής, φαύλος», η λ. *άχρηστος* την αντικατέστησε στις κυριολεκτικές της χρήσεις]. **άχρι** πρόθ. (αρχαιοπρ.) μέχρι: κυρ. στη ΦΡ. *άχρι τούδε μέχρι τώρα, μέχρι στιγμής*: *Δεν εσάλη απάντηση στο έγγραφο μας ~*. *Ελπίζουμε, πάντως, να λάβουμε απάντηση εντός των ημερών*. [ETYM < αρχ. *άχρις*] < **h₁-gh₁*, μηδενισμ. βαθμ. του *μέχρι* (βλ. λ.). Το *άχρι* λειτούργησε αρχικά ως επίρρημα και κατόπιν ως πρόθεση συντασσόμενη με γενική (*άχρις ου, άχρι τούδε*)- υστερογενής είναι η χρήση του ως συνδέσμου (εν αντιθέσει με το *έως*). **Αχρίδα** (η) λίμνη στα σύνορα της Αλβανίας και του κράτους των Σκοπίων αλλιώς *Οχρίδα*.

[ETYM < μεσν. *Αχρίς*, -*ίδος* (9ος αι.), αγν. ετόμου. Στην πρόιμη μεσν. περίοδο ονομαζόταν Λυχνίς]. **αχρόνιαστος**, -η, -ο **1.** αυτός που δεν συμπλήρωσε χρόνο από τότε που γεννήθηκε: *το βρέφος ήταν ~* **2.** αυτός του οποίου ο θάνατος δεν έκλεισε χρόνο από τότε που επήλθε: *ο παππούς είναι ακόμη ~*. Επίσης **αχρόνιαστος** [μεσν.]. **αχρονολόγητος**, -η, -ο [1836] **1.** αυτός που δεν έχει χρονολογία: *~ βρέγμα | έγγραφο | έκδοση* ANT. χρονολογημένος **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να οριοθετηθεί χρονικά: *~ ανακαλύψεις | ευρήματα* (αμφορείς, κοσμήματα, τοιχογραφίες, εικόνες κ.λπ.) ANT. χρονολογημένος, **άχρονος**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν υπόκειται σε χρονικούς περιορισμούς, αλλά εκτείνεται στην αιωνιότητα: *ο - Θεός*. Επίσης **αχρονικός**, -η, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονικός*. **άχρους**, -ους, -ουν {αχρ-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (λόγ.) αυτός που δεν έχει χρώμα ΣΥΝ. άχρωμος ANT. έγχρωμος. [ETYM αρχ. < ά-στερητ. + *χρους* < **χρ₂Ρος* < *χρως* (βλ. λ.) «δέρμα -χρώμα»]. **αχρωμάτιστος**, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει χρωματιστεί ANT. χρωματισμένος, χρωματισμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αποκαλύπτει ή δεν διαδηλώνει τις ιδεολογικές και πολιτικές του θέσεις: *πολιτικά ~ ΣΥΝ. ακοιμήτικος, ουδέτερος*. **αχρωματοψία** (η) [1883] {αχρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδυναμία διάκρισης ενός ή περισσότερων από τα τρία βασικά χρώματα (πράσινο, κόκκινο, μπλε) ΣΥΝ. δαλτονισμός. Επίσης **αχρωματοψία**. [ETYM < *αχρωμάτος* + *-οψία* < όνη, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *achromatopsie*]. **αχρωμία** (η) {αχρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη χρωστικής στο δέρμα, είτε εκ γενετής (αλφισμός) είτε επίκτητη (λευκοδερμία). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *achromie*]. **άχρωμος**, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει χρώμα: *το νερό είναι ~, άσμο και άγευστο ΣΥΝ. (λόγ.) άχρους* ANT. έγχρωμος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει δικό του χρώμα, που δεν διακρίνεται ανάμεσα στους άλλους, που δεν έχει τίποτε το ξεχωριστό, το ενδιαφέρον: *είχε μια ~ παρουσία στην εκδήλωση ΣΥΝ. κοινός, ουδέτερος* ANT. ξεχωριστός. **αχταρμός** (ο) {αχρ. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) η μεταφορά εμπορευμάτων η επιβατών από πλοίο σε πλοίο ή από πλοίο προς την προκυμαία με βάρκες ΣΥΝ. διαμετακόμιση, μεταβίβαση, μεταφόρτωσις **2.** (μτφ.) το ανακόταμο διαφορετικών μεταξύ τους αντικειμένων η προσώπων: *ο κόσμος στο μαγαζί ήταν ένας - από όλες τις φυλές της Γης* || *ένας μουσικός ~ από ηχούς και ρυθμούς κάθε προέλευσης ΣΥΝ. συνονθύλευμα, ανακατωσούρα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκαβιστικός*. [ETYM < τουρκ. *aktarma* «αλλαγή κατευθύνσεως, μεταβίβαση»]. **άχι** (το) {αχρ. γεν. κ. πληθ.} ο διακαιή πόδος, η έντονη επιθυμία: *είχε μεγάλο ~ να γίνει δάσκαλος ΣΥΝ. καημός, μεράκι* ΦΡ. (α) **βγάξω το άχι μου** εκτονώνομαι, ικανοποιώ μια έντονη και βαθιά επιθυμία μου: *πήγε στα μουζούκια και έβγαλε το άχι του* (β) **έχω (κάποιον) άχι έχω** μεγάλη επιθυμία να εκδικηθώ (κάποιον): *τον είχε ~ από τότε που την είχε προσβάλει δημόσια*. [ETYM_2 < τουρκ. *ahit* «αποχρέωση, υπόσχεση», πβ. φρ. *écho áchi* (τουρκ. *ahdim var*)]. **αχτίδα** (η) → ακτίνια αχτιώδης, -η, -ο → ακτινωτός **αχτινία** (η) → ακτίνια αχτινός, -η, -ο → ακτινιστής **αχτύπητος**, -η, -ο κ. (λόγ.) ακτύπητος [μεσν.] **1.** αυτός που δεν χτυπήθηκε ή δεν είναι δυνατόν να δεχτεί χτύπημα και γενικότερ. αυτός που δεν είναι δυνατόν να τραυματιστεί ANT. χτυπημένος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που κανείς δεν μπορεί να τον συναγωνιστεί, ο μοναδικός και ανσυναγώνιστος ΣΥΝ. άπιαστος, ακαταμάχητος, αζέπεραστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος*. **άχυμος**, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) **1.** αυτός που δεν έχει χυμό. ζυμιά: *~ φρούτα* ANT. ζυμώρος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει γεύση ΣΥΝ. άγευστος, άνοστος ANT. εύχυμος. **αχυρανθρώπος** (ο) [1895] {αχυρανθρώπου | -ων, -ους} **1.** άνθρωπο ομοίωμα που έχει κατασκευαστεί από άχυρα ΣΥΝ. σκιάχτρο **2.** (συνήθ. μτφ.) πρόσποιο που προβάλλεται ως πρωταγωνιστής ενεργειών, πρωτοβουλιών, επιχειρήσεων στον πολιτικό και οικονομικό κυρ. χώρο, αλλά στην πραγματικότητα ενεργεί εξ' ονόματος άλλων, διότι πίσω του κρύβονται οι πραγματικοί πρωταγωνιστές των γεγονότων: *ο δικτάτορας ήταν ~ που εξυπηρετούσε συμφέροντα μεγάλων εταιρειών ΣΥΝ. μαριονέτα, πión*. [ETYM Απόδ. του γαλλ. *homme de paille*]. **αχυραποθήκη** (η) [1894] {αχυραποθηκών} αποθήκη για άχυρα. **αχυρένιος**, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από άχυρο: *~ καλύβα | στρώμα* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει ξανθό χρώμα, όπως το άχυρο: *~ μαλλιά* **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ασηματικότητα και χαμηλή διανοητική στάθμη: *μυαλό ~ ΣΥΝ. ασημαντός, άχυρο κ. (λαϊκότ.) άγερο* (το) το υπόλειμμα των σιτηρών κατά το αλώνισμα με τον αποχωρισμό του καρπού ΣΥΝ. σανός ΦΡ. (*γυρεύω | ψάχνω*) **ψύλλους** | **βελόνες στ' άχυρα** για πολύ δυσεύρετα πράγματα, για να δείξουμε πόσο μάταιη είναι η αναζήτηση τους: *αναζητεί μιαν απόφαση δικαστηρίου για το θέμα, χωρίς να ξέρει ποιος, που και πότε την εξέδωσε: πραγματικά γυρεύει ψύλλους στ' άχυρα*. [ETYM < αρχ. *αχυρον* < **ák-ur-ον* (όπου η τροπή -κ- > -χ- κατ' ανα-λογία προς το συνώνυμο *άχ-νη* «η φλούδα του σιταριού») < I.E. **ak-ak₂ος*, *αχμηρός*», πβ. λατ. *ac-us* «η φλούδα του σιταριού», γερμ. *Áhre* «στάχυς», αγγλ. *ear* «στάχυς» κ.ά. Ομόρρ. *άχ-νη*, *άκ-μη*, *άκ-τή* κ.ά. Στην Αρχ. η λ. προσέλαβε διάφορες σημ. «φλοιός σιτηρών - σανός - πίτουρο» κ.ά.].

αχυρόδεμα (το) {αχυροδέμ-ατος | -ατα, -άτων} το δέμα από άχυρα.
αχυροκαλύβα (η) [1839] {αχυροκαλυβών} καλύβα από άχυρο.

αχυροσκεπή (η) σκεπή από άχυρα.

αχυροστρώμα (το) {αχυροστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} το στρώμα από άχυρα. Επίσης (λόγ.) αχυροστρωμένη (η) [1867].

αχυρόνας (ο) [μτγν.] ο χόρος στον οποίο αποθηκεύονται άχυρα. Επίσης (λαϊκ.) αχερόνας (ο) κ. αχυρόνα (η).

αχώ ρ. αμετβ. {αχείς... μόνο στον ενεστ.} (λογοτ.-λαϊκ.) δημιουργώ ηχώ, αντίλαλο: στον κάμπο αχοόσαν τα κανόνια ΣΥΝ. αντίλαλώ, αντηχώ. [ETYM. < μεσν. αχώ < αρχ. ηχώ (-έω)].

αχώνευτος -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν χωνεύεται κατά την πέψη: τροφές ~ ΣΥΝ. δύσπεπτος ΑΝΤ. εύπεπτος 2. (μτφ.) αυτός που δεν κατανοήθηκε ή δεν μπορεί να κατανοηθεί (να αφομοιωθεί διανοητικά): ~ νοήματα | μαθήματα ΣΥΝ. αναφομοίωτος ΑΝΤ. χωνεμένος · 3. αυτός που δεν έχει συμπληθητικό χαρακτήρα, αντιπαθητικός ΣΥΝ. αποθηητικός, αποκορητικός.

αχώριτος -η, -ο αυτός που δεν χωράει ή δεν μπορεί να χωρέσει κά-
που. Επίσης αχώρετος. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + χωρώ].

αχώριστος -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει χωριστεί, δεν χωρίζεται, δεν αποσπάται από ένα σύνολο ΣΥΝ. αδιαίρετος, αδιάσπαστος, αδιάρρηκτος 2. ΓΛΩΣΣ. **αχώριστα μόρια** λέξεις με επιρρηματική σημασία, που απαντούν μόνο στη σύνθεση ως προθηματικά στοιχεία, λ.χ. έξ-, αμφι- κ.τ.ό. 3. (συνήθ. στον πληθ.) για δύο ή περισσότερα πρόσωπα που έχουν στενή φιλική σχέση και εμφανίζονται συχνά μαζί: ~ φίλοι | συμμαθητές | συνάδελφοι | σύντροφοι.

αχωστός -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει ζωθεί στο έδαφος ή δεν έχει καλυφθεί από χώμα: πάσσαλοι ~ ΑΝΤ. χωμένος, χωστός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει μείνει άταφος ΣΥΝ. άθαφτος. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + χωστός (< χώννυμι), βλ. κ. χώνω].

άψα (η) {χωρ. πληθ.} 1. το άναμμα και η προερχόμενη από αυτό θερμότητα · 2. η ανάδα (βλ. λ.). Επίσης άψη (η) [αρχ.] [ETYM. < αρχ. άψις < άπτω «ανάβω» (πβ. κ. άν-άπτω)].

αψάδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η έξαναη, η οξύτητα, η κατάσταση του ευέξαπτου: φοβόταν την ~ του ΣΥΝ. άψα, αψιθυμία, αραθυμία · 2. η καυστική, τσουχτερή γεύση: η ~ της τσικουδιάς | του ξιδιού | του κρεμμυδιού ΣΥΝ. άψα, καυστικότητα. [ETYM. < αψύς (βλ. λ.).]

άψαλτος -η, -ο [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. 1. αυτός που δεν τον έχουν ψάξει: ~ ύμνος | τροπάριο | ακολουθία ΣΥΝ. ανύμνητος · 2. (για νεκρούς) αυτός για τον οποίο δεν εψάλη η νεκρώσιμη ακολουθία: θάφτηκε ~ ΣΥΝ. αδιάβαστος.

άψαχτος -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που δεν τον έχουν ψάξει · 2. αυτός που δεν έχει ανταγωνισία, άτομο χωρίς ανησυχίες και σχέδια για το μέλλον ΑΝΤ. ψαγμένος.

αψεγάδιαστος -η, -ο αυτός που δεν έχει κανένα ελάττωμα (ψεγάδι): ήταν ένα κείμενο ~ || η όλη του συμπεριφορά και δράση ήταν- ΣΥΝ. άψυγος, τέλειος, ανεπίληπτος.

αψεντί (το) {αψεντί-ιού | -ιών} οινοπνευματώδες ποτό, το οποίο παρασκευάζεται με απόσταξη από τα φύλλα της αψίνθου (βλ. λ.) και άλλων αρωματικών συστατικών ΣΥΝ. αψίνθιο.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. absinthe < λατ. absinthium < αρχ. αψίνθιον, υποκ. του ουσ. αψίνθος (βλ. λ.).]

άψε-σβήσε επίρρ. ταχύτατα, αμέσως, πάρα πολύ γρήγορα, στη ΦΡ. **στο άψε-σβήσε:** έλδσε τις ασκήσεις ~ ΣΥΝ. πει και φει, όσπου να πεις κύμινο.

[ETYM. < μεσν. άψε, προστ. του αφτω (< αρχ. άπτω «αγγίζω - ανάβω», βλ. λ.) + σβήσε].

αψευδής -ής, -ές [αρχ.] {αψευδ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | αψευδέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που δεν εμπεριέχει ψεύδος, που δεν μπορεί να διαψευσθεί: τα έργα του είναι οι ~ μάρτυρες του ταλέντου του ΣΥΝ. αληθινός, πραγματικός, αναμφισβήτητος. — αψευδώς επίρρ. [αρχ.]

άψη (η) → άψα
αψηλός -ή, -ό (λαϊκότ.) ψηλός: ~ άντρας. — αψηλά επίρρ. [ETYM. < α- προθεμ. + ψηλός].

αψηλού επίρρ. (λαϊκ.-λογότ.) ψηλά: στη ΦΡ. **τ' αψηλού;** «να μουν πουλί να πέταγα, να πήγαινα ~». [ETYM. < (α)ψηλός + επιρρ. κατάλ. -ου, πβ. κ. λαϊκ. απάν-ού].

άψητος -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει ψηθεί καλά: ~ κρέας ΣΥΝ. ωμός ΑΝΤ. ψημένος 2. αυτός που δεν έχει υποστεί ζύμωση: ~ άπιρα 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει σκληραγωγηθεί και αποκτήσει πείρα από τη ζωή: ήταν ακόμη ~ στη δουλειά ΣΥΝ. άπειρος, αμάθητος ΑΝΤ. ψημένος. — άψητα επίρρ.

αψηφιστά επίρρ. [μεσν.] χωρίς να δοθεί η πρόποσα σημασία, με επιπολαιότητα: κυρ. στη ΦΡ. **το παίρνω αψηφιστά** δεν δίνω την απαραίτητη προσοχή.

αψηφιστός -η, -ο 1. (κυρ. για πράξεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από απερισκεπία και επιπολαιότητα: ~ ενέργεια | κίνηση ΣΥΝ. ασυλλόγιστος, απερισκεπτος, αστόγαστος 2. (σπάν.) αυτός που δεν λογαριάζει, δεν ψηφά τον κίνδυνο ΣΥΝ. άφοβος, θαρραλέος · 3. αυτός που δεν έχει ψηφιστεί: το νομοσχέδιο είναι ακόμη ~. — αψηφισιά (η).

[ETYM. Η λ. στη σημ. 3 είναι αρχ. < α- στερητ. + ψηφίζω. Η λ. στις σημ. 1-2 προέρχεται από < α- στερητ. + ψηφώ ή απευθείας από το ρ. αψηφώ, αντί *αψηφιστός, κατά τα πολλά επίθ. σε -ιστός από ρ. σε -ίζω (αμύριστος - μυρίζω) και κατά το κανονικό αψηφιστός της σημ. 3].

αψηφώ ρ. μετβ. {αψηφός... | αψηφισα} 1. δεν λογαριάζω, δεν υπολογίζω κάτι, το αντιμετωπίζω άφοβα, θαρραλέα: ~ τα σχόλια του κόσμου | τον κίνδυνο | τις δυσκολίες | τις απαγορεύσεις ΣΥΝ. παραβλέπω, αδιαφορώ 2. δείχνω περιφρόνηση: αψηφισσε τους ανθρώπους που ήλθαν να τον υποδεχτούν ΣΥΝ. υποτιμώ.

[ETYM. < μεσν. αψηφώ < μτγν. άψηφος «ανάξιος λόγου, περιφρονημένος», αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει ψήφο», < ά- στερητ. + ψήφος].

αψίδα (η) 1. (αρχ.) μνημείο της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής προς τιμήν προσώπου ή σε ανάμνηση σημαντικού γεγονότος (λ.χ. στρατιωτικής νίκης), σχήματος τοξοειδούς πύλης (με ένα, δύο ή τρία ανοίγματα), το οποίο έφερε πάνω του αγάλματα και διακοσμητικά ανάγλυφα και λειτουργούσε αρχικά ως διόδος των νικητών: ~ θριάμβου || ο στρατός πέρασε κάτω από τις ~ του θριάμβου 2. κάθε τοξοειδής κατασκευή από πέτρες ή τούβλα ΣΥΝ. καμάρα, τόξο, ψαλίδωμα · 3. (στον ορθόδοξο ναό) η κόγχη του Αγίου Βήματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτο. [ETYM. < αρχ. άψις, -ίδος < θ. άψ- (πβ. αόρ. ήπα) ρ. άπτο. Στην Αρχαία η λ. προσέλαβε εξειδικευμένες σημ., όπως «όιχτη» (Ομηρος), «αρχός» (Ηρόδοτος, Ευριπίδης), «κύκλος ηλίου, ιριδής» (Ευριπίδης). Η σημερινή σημ. οφείλεται πθ. στο λατ. absis/apsis (< ελλην. άψις) που χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει την καμάρα, το τοξοειδές κατασκεύασμα].

αψιδώμα (το) {αψιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κλίση κτίσματος σε σχήμα καμπύλης, αψίδας: το - της πόρτας ΣΥΝ. καμπύλωμα, καμάρα 2. η αψίδα (βλ. λ.).

αψιδωτός -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα αψίδας ή που αποτελείται από αψίδες.

αψιθά (η) → άψιθος
αψιθυμία -η, -ο αυτός που θυμώνει και εξάπτεται εύκολα ΣΥΝ. ευέξαπτος, θυμώδης. — αψιθυμία (η) [1888], ΣΧΟΛΙΟ λ. κουτσός.

[ETYM. < αψι- + θυμός, κατά το αρχ. άψιθορος].

αψιθορός -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που χορταίνει γρήγορα, που φθάνει σύντομα στον κορεσμό · 2. αυτός που συχνά ή γρήγορα μεταβάλλει διάθεση. — αψιθορά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. κουτσός. [ETYM. < αρχ. άψιθορός < αψι- (< άπτω) + κόρος < κορέννυμι «χορταίνω» (βλ. λ. κορεσμός)].

αψιλία (η) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) η έλλειψη χρημάτων, το να είναι κανείς αδέκαρος: έχει αψιλίες ΣΥΝ. αδεκαρία, απενταρία. Επίσης αψιλιά. — άψιλος, -η, -ο.

αψιμαχία (η) {αψιμαχίων} 1. ΣΤΡΑΤ. η ανταλλαγή πυρών χωρίς ουσιαστική εμπλοκή των δυνάμεων: μετά τις σύντομες ~ ακολούθησε σφοδρή σύγκρουση 2. (μτφ.) φιλονικία λεκτική, διαπληκτικός: αψιμαχίες και ανταλλαγή ύβρων μεταξύ βουλευτών ΣΥΝ. λογομαχία, διαεξισμός. — αψιμαχώ ρ. [μτγν.] {είς...}. [ETYM. < αρχ. αψιμαχία < αψι- (< άπτω) + μαχία < μάχη].

αψιμυθιστός -η, -ο [1875] (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν έχει περιττά στοιχεία: γυναίκα ~ || λόγος ~ ΣΥΝ. αστόλιστος ΑΝΤ. ψιμυθισμένος.

[ETYM. < α- στερητ. + ψιμυθιά «στολιζώ» (βλ. λ.).]

αψίνθιο (το) {αψίνθι-ου | -ων} το άψεντί (βλ. λ.).

άψιθος (η) {αψίνθ-ου | -ων, -ους} ποώδες αρωματικό φυτό που χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, τη λαϊκή θεραπευτική (εκτροκτικό, εμμηνογώγο κ.ά.) και την ποτοποιία (βλ. λ. άψεντί). Επίσης (λαϊκ.) αψιθά.

[ETYM. μτγν., αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) λ., όπως συμβαίνει με όσες λ. χαρακτηρίζονται από το επίθημα -νθ-, π.χ. Ζάκυνθος, λαβύρινθος, ασάμινθος κ.ά.].

αψιχολός -η, -ο αψιθυμός (βλ. λ.). [ETYM. < αψι- (< αψύς) + χολός < χολή].

άψυγος -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει κανένα λάθος ή ελάττωμα: ~ γραπτό | εμφάνιση | ομιλία | τεχνική ΣΥΝ. τέλειος, αψεγάδιαστος 2. αυτός που δεν μπορεί να τον ψέξει κανείς, να του αποδοσει ήθηκη κατηγορία: η συμπεριφορά του υπήρξε ~ ΣΥΝ. άμεμπτος, ανεπίληπτος, αψεγάδιαστος. — άψυγα επίρρ. [ETYM. μτγν. < ά- στερητ. + ψύγος < ψέγω].

αψού (το) {άκλ.} ο ήχος του φταρνίσματος. [ETYM. Ηχομημητ. λ.].

άψυκτος -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να παγώσει ΣΥΝ. απαύγωτος.

αψύς -ιά, -ύ { -ύ κ. -ιού | -είς κ. -ιοί, -ιών, -είς κ. -ιούς} 1. αυτός που είναι οξύς, τσουχτερός, πικάντικος στη γεύση: ~ ξίδι | τσίπουρο 2. αυτός που οργίζεται πολύ εύκολα ΣΥΝ. οξύθυμος, ευέξαπτος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς, κουτσός. [ETYM. < μεσν. αψύς, που πλάστηκε με απόσπαση και λεξικοποίηση του ά συνθ. λ. όπως άψι-κορος, άψι-μαχία κ.ά. (όπου < αψι- < άπτω) κατά τα επίθ. σε -ύς, όπως δριμύς, ευθύς κ.ά.].

αψύς: επίθετα σε -ύς. Το αψύς ανήκει σε έναν μικρό αριθμό επιθέτων σε -ύς, που η κλίση τους στο αρσενικό είναι ακόμω ρευστή: ο αψύς, τον αψύ | αψιού, τον αψύ - οι αψείς | αψιού, των αψιών, τους αψείς | αψιούς. Όμοια σχηματίζονται τα επίθετα: βαθύς, ελαφρύς, μακρύς, τραχύς, πλατύς, φαρδύς. Τα επίθετα παχύς, βαρύς κ.ά. εμφανίζουν σε ορισμένες λογιότερες χρήσεις και τύπους γενικής σε -έος | -έων. Βαρέων όπιων, παχέος εντέρου, ακολουθώντας την κλίση λογιότερων επιθέτων σε -ύς του τύπου ταχύς.

→ -ύς

αψυχολόγητος, -η, -ο [1893] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από από-

α- | αν- στερητικό
α-ψαλιδιστός -η, -ο
ά-ψυστός, -η, -ο

α-ψαχούλευτος, -η, -ο
α-ψείριστος, -η, -ο

α-ψείριστος, -η, -ο
α-ψέκαστος, -η, -ο

α-ψηλάφης, -η, -ο
α-ψηλάφιστος, -η, -ο

α-ψυχαγώνης, -η, -ο
α-ψώνιστος, -η, -ο

λεία τής ψυχαϊμίας: ~ κίνηση | ενέργεια 2. αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον ψυχολογήσει εύκολα, που έχει απρόβλεπτες αντιδράσεις. — ανψυχολογητα επίρρ.
 άψυχος, -η, -ο [αρχ.] 1. (α) αυτός που δεν έχει ψυχή: τα πράγματα θεωρούνται - ΑΝΤ. έμψυχος (β) αυτός που δεν έχει μέσα του ζωή, νεκρός: τα σώματα τους κείτονταν άψυχα στο έδαφος || ~ κουφάρι 2. αυτός που δεν έχει ζωηρότητα, δύναμη: ~ παρέλαση/ κίνηση || ~ σουτ || το παίξιμο τού ηθοποιού ήταν ~, άνευρο ΣΥΝ. άτονος, χαλαρός 3. (μψφ.) αυτός που δεν έχει πυγμή και γενναιότητα ΣΥΝ. δειλός, άτολμος ΑΝΤ. ψυχωμένος. — άψυχα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. νεκρός.
 Αώος (ο) ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Ηπείρου, που πηγάζει από τη Β. Πίνδο και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος. [ΕΤΥΜ < αρχ. Α(δος, αβεβ. ετύμου. ο ομώνυμος κυπριακός ποταμός, καθώς και το κυπριακό όρος Άωον, δείχνουν ότι η λ. πιθ. αποτελεί εξελληνισμένη μορφή τής φοιν. λ. *Áw* (πβ. εβρ. *ādōn* «κύριος»), η οποία χρησιμοποιήθηκε ως επίκληση τού *Αδώνιδος* (βλ.λ.) και ως τίτλος Κυπρίων βασιλέων].
 άωρος, -η (λόγ. -ος), -ον 1. αυτός που γίνεται πριν από τον καθορισμένο χρόνο: ~ σπορά ΣΥΝ. πρώιμος ΑΝΤ. έγκαϊρος 2. (για καρπούς) αυτός που δεν έχει ωριμάσει ακόμα ΣΥΝ. άγουρος, αμέστωτος ΑΝΤ. ώριμος. — άωρα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αγώρι.

[ΕΤΥΜ αρχ. < ά- στερητ. + -ωρος < ώρα. Βλ. κ. άγουρος].

άωρος: ομόρριζα. Το άωρος εμφανίζει ενδιαφέρουσα σημασιολογική εξέλιξη, που έδωσε ήδη στους ονίμους μεσαιωνικούς χρόνους τη λ. αγώρι. Το αρχ. ά-ωρος (< α- στερητ. + ώρα) με τη σημ. τού «αν-ώριμος», αυτού που δεν είναι στην ώρα του, που δεν είναι ώριμος (< ώρα + -ιμος), εξελίχθηκε στο μτγν. άγωρος (ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου -γ- ανάμεσα στα φωνηέντα), που έδωσε το υποκοριστικό αγώρι-ιον > αγώρι (όπως πρέπει να γράφεται ετυμολογικά η λ.). Αγώρι, δηλ. το ανώριμο σε ηλικία άτομο, ο νεαρός που δεν έχει ακόμη ωριμάσει. Το άγωρος έδωσε φωνητικά (ω > ου [u]) τον τύπο άγουρος, που σήμαινε «νέος» και που αναφερόμενο στους καρπούς των δέντρων, είχε την αρχική σημ. «άωρος, αγνώτος». Τέλος, αυτός που είναι στην ώρα του, ο ωρα-ίος, είναι αυτός που θεωρήθηκε από τους Έλληνες ως εϋ-μορφος (> όμορφος).

άωτον (το) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} στη Φρ. άκρον άωτον (το) βλ. λ. άκρον άωτον. άωτος, -ος, -ον 1. αυτός που δεν έχει αφτιά 2. (αγγείο) που δεν έχει λαβές.
 [ΕΤΥΜ μτγν. < ά- στερητ. + -ωτος < ους, ώτός].

B

Β, β: **βήτα**, το δεύτερο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Οι γνώσεις μας για το φωνολογικό σύστημα της Αρχαίας δείχνουν ότι αρχικά (αρχαία) προφορά του γράμματος βήτα ήταν το σημερινό μπ. Ήτοι, η φωνολογική αξία του **β** δεν ήταν ενός **διαρκούς** ηχηρού τριβόμενου χειλικού συμφώνου, όπως το προφέρουμε σήμερα (**βήμα** = /vima/), αλλά ενός **κλειστού** ηχηρού χειλικού συμφώνου (αρχ. **βήμα** = /béema/). Ωστόσο, η σημερινή προφορά δεν είναι καθόλου νέα, αφού ήδη από τον 4ο-3ο αι. π.Χ. άρχισε να αλλάζει η προφορά του αρχαίου **β** και να γίνεται αυτή που έχουμε μέχρι σήμερα. Δύο παρατηρήσεις: α) Στα αρχαία συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β -που προηγήθηκε του φθογολογικού αλφαβήτου της Ελληνικής- και κυπριακό συλλαβάριο) δεν γίνεται διάκριση στη γραφή μεταξύ π - β - φ (το ίδιο συλλαβογράμμα δηλώνει και τα τρία είδη συμφώνων -ψιλδ-, μέσο και δασύ- σε συνδυασμό πάντα και με ένα φωνήεν, π.χ. *πε-βε-φε* ή *πο-βο-φο*) β) Λέξεις που προφέρονται στη Ν. Ελληνική με -μπ- είτε είναι ξένης προελεύσεως (*μπίρα, μπετόν, μπλούζα, κάμπος, καμπίνα* κ.ά.) είτε προέρχονται από αρχ. -μβ- (*εμ-βαίνω > μπαίνω, γαμβρός > γαμπρός*) ή από αρχ. -μπ- (*εμ-πορος, συμ-περαίνω*). Η ονομασία του γράμματος (**βήτα**) ανάγεται, κατά τους μελετητές της ελληνικής γραφής, σε εξελληνισμένη μορφή του βορειοσημιτικού βέτ, που σήμαινε «το σπίτι» και που χρησιμοποιήθηκε ακροφωνικά (με βάση την προφορά του αρχικού γράμματος β-), για να δηλώσει το αρχ. ελληνικό β (= μπ). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Β, β βήτα' το δεύτερο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. βήτα, αριθμός).

Β συμπληρωματική σειρά διεθνούς μεγέθους χαρτιού, που περιλαμβάνει μεγέθη από το ΒΟ έως το ΒΙΟ (βλ. λ. *χαρτί, ΠΙΝ.*).

Β, βορράς, βόρειος, -α, -ο, βόρεια.

ΒΑ, βορειοανατολικός, -ή, -ό, βορειοανατολικά.

βαβα κ. **βάβα** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) η γιαγιά.

βαβά (το) {άκλ.} (στη νηπιακή γλώσσα) η πληγή, το τραύμα.

Βαβαρία (η) [1728] (γερμ. Bayern) (πάλαιότ. ορθ. *Βαβαρία*) ομόσπονδο κράτος της Γερμανίας, στο ΝΑ. τμήμα της, με πρωτεύουσα το Μόναχο, ανεξάρτητο βασίλειο μέχρι το 1871. — **Βαβαρός** (ο) [1728], **Βαβαρή** (η), **βαβαρικός**, -ή, -ό [1728].

[ETYM. < λατ. Bavaria < Baiuvarii, ονομασία κελτ. φυλών, που κατοίκησαν στην περιοχή μεταξύ του 500 και του 800 μ.Χ. Η ονομασία αυτή ίσως έχει δεχθεί την επίδρ. του αρχ. γερμ. warjan «πολεμώ, υπερασπίζω» (πβ. αγγλ. warrior «πολεμιστής»)].

Βαβαροκρατία (η) [1852] (πάλαιότ. ορθ. *Βαβαροκρατία*) {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. η περίοδος βασιλείας του Όθωνα μέχρι την παραχώρηση του Συντάγματος (1833-43), κατά την οποία οι Βαβαροί είχαν εκτεταμένες εξουσίες στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

Βαβέλ (η) {άκλ.} στη **ΦΡ. πύργος** της **Βαβέλ** κατάσταση ασυνεννοησίας, δυσκολίας στην επικοινωνία, κυρ. λόγω της ύπαρξης διαφορετικών γλωσσών.

[ETYM. < εβρ. Bavel | Babel. Σύμφωνα με την παραδεδομένη άποψη, η λ. αποτελεί παράγωγο του εβρ. p. babai «συγγέω» και σημαίνει «σύγχυση». Η ετυμ. αυτή αιτιολογεί την αφήγηση περί του πύργου της Βαβέλ, κατά την οποία ο θεός προκάλεσε ασυνεννοησία, σύγχυση στη γλώσσα των ανθρώπων που αποπειράθηκαν με έπαρση να υψώσουν έναν πύργο που θα έφτανε ως τους ουρανούς (Π.Δ. Γένεσις 11, 9: *διά τούτο εκλήθη το όνομα αυτής Σύγχυσις, ότι εκεί συνέχεν Κύριος τὰ χείλη πάσης τῆς γῆς*). Από τη διαφοροποίηση της γλώσσας των ανθρώπων ματαιώθηκε η ανέγερση του ομώνυμου πύργου. Κατ' άλλους η λ. προέρχεται από το ακκαδ. Bab-ilu «κύλη του θεού», ονομασία ναού του θεού Μαρντούκ].

βαβίζω ρ. αμετβ. {βάβισα} (σπάν. για σκύλο και λύκο) γαβγίζω. — **βάβισμα** (το). [ETYM. μεσν. < ηχομιμητική λ. *βαβ* (γάβισμα σκύλου)].

βαβουίνος (ο) → μπαμπούνιος

βαβούλι (το) {βαβουλ-ιού | -ιών} το άνοιχο του βαμβακιού και γενικότερ. το περιβλήμα του καρπού. [ETYM. < μεσν. **βαβούλιον* (με ανομοίωση) < λατ. valvulus].

βαβούρα (η) {χωρ. πληθ.} ο συνεχής και υπόκοφος θόρυβος, η φασαρία: *γίνεται πολλή ~, όταν οι συνάδελφοι μιλούν μεταξύ τους στο γραφείο* ΣΥΝ. βουιτό, βόμβος. [ETYM. μεσν., ηχομιμητική λ.].

Βαβυλώνα (η) αρχαιότετη πόλη της Μεσοποταμίας, πρωτεύουσα της Βαβυλωνίας, χτισμένη στις όχθες του Ευφράτη, γνωστή για τους κρεαστούς της κήπους, ένα από τα επτά θαύματα της αρχαιότητας. Επίσης (αρχαιοπρ.) Βαβυλών [αρχ.] {Βαβυλών-ος, -α}. — **Βαβυλώνα** (ο) [αρχ.], Βαβυλώνα (η), βαβυλωνιακός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. *Βαβυλών*, -ώνος < ακκαδ. Bab-ilu «κύλη του θεού», ονομασία ναού του θεού Μαρντούκ, βλ. κ. *Βαβέλ*].

Βαβυλωνία (η) [αρχ.] 1. ΙΣΤ. αρχαία χώρα της Μεσοποταμίας, που είχε πρωτεύουσα τη Βαβυλώνα 2. (μετανομ.) η απόλυτη σύγχυση και ασυνεννοησία: *η συζήτηση μεταπάτηκε σε ~* ΣΥΝ. οχλαγωγή, πύργος της Βαβέλ.

[ETYM. Στη σημ. της απόλυτης σύγχυσης, εκτός από την αφήγηση για τον «πύργο της Βαβέλ», συνέβαλε και η ομώνυμη κωμωδία του Δ. Βυζαντίου (1836), η οποία προέβαλλε και σατίριζε την ασυνεννοησία μεταξύ τα> ομιλητών διαφόρων διαλέκτων της Ελληνικής. Το έργο

έφερε τον χαρακτηριστικό τίτλο: «*Βαβυλωνία ή η κατά τόπους διαφορά της ελληνικής γλώσσας*»].

βάβο κ. **μπάμπο** (η) {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) η γιαγιά: (κατ' επέκτ.) η γριά. [ETYM. < σλαβ. babo, κλιτ. του baba «γριά». Βλ. κ. *μπάμπο*].

βαγαπόντης (ο) -+ μπαγα(μ)πόντης

Βαγγέλης (ο) → Ευάγγελος

βαγγέλιο (το) → ευαγγέλιο

Βαγγελίστρο (η) (ως προσφώνηση) η Παναγία, η οποία κατά τον Ευαγγελισμό δέχτηκε το μήνυμα της γέννησης του Σωτήρα: *σώσε μας, ~ μου!* Επίσης (λόγ.) **Ευαγγελίστρια**.

[ETYM. < μτγν. *ευαγγελίστρια*, αρχική σημ. «η κήρυκας των καλών νέων», < *ευαγγελίζομαι*. Η σημερινή σημ. νεότερ.].

Βαγδάτη (η) η πρωτεύουσα του Ιράκ, στις όχθες του Ευφράτη.

[ETYM. < αραβ. Baghdad, πθ. αρχ. περσ. τοπωνύμιο που σημαίνει «δώρο Θεού»].

Βαγένι (το) {βαγεν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το βαρέλι.

[ETYM. < μεσν. *βαγένιον* < σλαβ. vagan].

Βάγια (η) → Βάϊα

Βάγια (η) {χωρ. πληθ.} 1. η γυναίκα που φροντίζει και μεγαλώνει τα παιδιά, η νταντά, η παραμάνα ΣΥΝ. γκουβερνάντα 2. (γενικότ.-λαϊκ.) η υπηρέτρια: *μια ~ έφερε κρασί στους ξένους*.

[ETYM. μεσν. < μτγν. *βαία* < **βαϊούλα* (όπου το -ούλα θεωρήθηκε υποκ. επίθημα), θηλ. του επιθ. *βαϊούλος* «παιδαγωγός, υπηρέτης» < λατ. bajulus «φαστάζος, αχθοφόρος»].

βάγιο (το) {βάγια, βάϊων} κλαδί από φοινίκα, δάφνη, μυρτιά κ.λπ., που δίνεται στους εκκλησιαζομένους κατά την Κυριακή των Βαΐων: *εβαίαν τα - στο εικονοστάσι*- ΦΡ. (α) **Κυριακή των Βαΐων** η Κυριακή πριν από το Πάσχα, σε ανάμνηση της θριαμβευτικής εισόδου του Χριστού στα Ιεροσόλυμα, κατά την οποία τον υποδέχθηκε ο λαός με κλαδιά φοινίκων ΣΥΝ. Βαϊοφόρος (β) **μετά βάϊων και κιάδων** βλ. λ. *κιάδος*. Επίσης **βάϊ** [μεσν.] κ. **βάιο** [ETYM. < μεσν. *βαγί* < μτγν. *βαΐον* | *βάϊον*, υποκ. του βάϊς (ή) < αγω-πτ. b'j] (πβ. κοπτ. bai)].

Βαγιοβδομάδα (η) (λαϊκ.) η εβδομάδα πριν από την Κυριακή των Βαΐων.

βαγκόν-λι (το) {άκλ.} ελλην. *κλινάμαξα*-βαγόνι τρένου με κλίνες.

[ETYM. < γαλλ. wagon-lit < wagon «βαγόν» (< αγγλ. wagon) + lit «κρεβάτι» (< λατ. lectus)].

βαγκόν-ρεστοράν (το) {άκλ.} εστιατόριο που λειτουργεί μέσα σε κατάλληλα διαμορφωμένο βαγόνι τρένου. [ETYM. < γαλλ. wagon-restaurant].

βαγονέτο (το) το μικρό ανοικτό ή επίπεδο βαγόνι, συνήθ. για μεταφορά υλικών σε μικρές αποστάσεις (από τις τεχνικές υπηρεσίες των σιδηροδρόμων), ορुकτιών στα λατομεία, ορυχεία ή εμπορευμάτων ΣΥΝ. βαγονάκι.

[ETYM. < ιταλ. vagonetto < γαλλ. wagonnet, υποκ. του wagon < αγγλ. wagon (βλ. λ. βαγόνι)].

βαγόνι (το) {βαγον-ιού | -ιών} σιδηροδρομικό όχημα και γενικότ. κάθε όχημα που κινείται σε ράγες: *μια αμαξοστοιχία αποτελείται από τη μηχανή και τα ~*. — (υποκ.) βαγονάκι (το).

[ETYM. Μεταφορά του ιταλ. vagono < αγγλ. wagon < μέσ. ολλ. wagen «άμαξα, άρμα» < αρχ. γερμ. wegan «κινώ», πβ. λατ. veho «μεταφέρο, ιπτεύω»].

vade mecum λατ. (προφέρεται *βάντε μέκουμ*) ελλην. *πήγαινε μαζί μου*- (συνήθ.) για εγχειρίδια (βιβλία, λεξικά) των οποίων η χρήση είναι συχνή και απαραίτητη: *ο Πανσάνιες είναι το - των αρχαιολόγων* || *το λεξικό αυτό φιλοδοξεί να αποτελέσει το ~ κάθε ανθρώπου με γλωσσικά ενδιαφέροντα*. [ETYM. < λατ. vade mecum «πήγαινε μαζί μου» < vade, προστ. του

vadere «πηγαίνω, βαδίζω» + mecum < cum me «μαζί μου» (με αναστροφή προθέσεως)].

Βάδη (η) κρατίδιο της ΝΔ. Γερμανίας. [ETYM Μεταφορά του γερμ. Baden «λουτρά», λόγω του μεγάλου αριθμού φυσικών πηγών της περιοχής].

Βάδη επιρρ. 1. με κανονικό βήμα: *προχωρούσε* - ΣΥΝ. περπατήτά, αργά 2. ΣΤΡΑΤ. (ως παράγγελμα) για βήμα πορείας: ~, *εμπρός, μαρς!* ANT. τροχάδην 3. ΑΘΛ. *βάδην* (το) αγώνας δρόμου κατά τον οποίο ένα πόδι του αθλητή πρέπει να βρίσκεται πάντα σε επαφή με το έδαφος καθώς κινείται με γρήγορο ρυθμό κινώντας ανάλογα τα χέρια: *ολυμπιονίκης στα 50.000 μέτρα* ~. [ETYM; αρχ., από αιτ. amātrōno ουσ. *βάδ-η < βαίνω (βλ. λ.)].

βαδίζω ρ. αμετβ. {βαδίσσα} 1. προχωρώ με κανονικό βήμα: ~ αργά | *σταθερά* ΣΥΝ. περπατώ, βηματίζω 2. (μτφ.) κατευθύνωμαι, οδεύω: η οικονομία *βαδίζει προς την καταστροφή* || ~ στα ίχνη κάποιου. — **βαδίσμα** (το) [αρχ.] κ. **βαδίστη** (η) [αρχ.] κ. **βαδισμός** (ο) [αρχ.] [ETYM. αρχ. < βάδην].

βαδιστής (ο) [αρχ.], **βαδίστρια** (η) {βαδιστριών} ο αθλητής ή η αθλήτρια του βάδην.

Βαζέλας (ο) (στην ποδοσφαιρική αργκό) ο οπαδός του Παναθηναϊκού Αθλητικού Ομίλου (Π.Α.Ο.). Επίσης Βάζελος [ETYM. Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ. ανάγεται στη δεκαετία του 1960. Όταν οπαδοί του ολυμπιακού άειψαν με βαζελίνη τον πάγκο του Παναθηναϊκού πριν από τον μεταξύ τους αγώνα. Βαθμηδόν οι τελευταίοι υιοθέτησαν την ονομασία. Βλ. κ. γαύρος].

Βαζελίνη (η) [1893] {ωφρ. πλ.ηθ.} παράγωγο του πετρελαίου, με υπόλευκο χρώμα και μαλακτικές ιδιότητες, που κυκλοφορεί στο εμπόριο υπό μορφήν αλοιφής ή ελαίου.

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. vaseline, νόθο συνθ., < vas- (< γερμ. Wasser «νερό») + -el- (< αρχ. ελαίον) + παραγ. επίθημα -ine].

βαζιλοζούκος (ο) → βασιβουζούκος

βάζο (το) 1. δοχείο, συνήθ. γυάλινο ή πορσελάνινο, με στόμιο στο άνω άκρο του, κυρ. για την τοποθέτηση λουλουδιών ή για διακόσμηση: *έχει συλλογή κινζίκων* - ΣΥΝ. ανθοδοχείο 2. δοχείο, συνήθ. γυάλινο, που σφραγίζει με πώμα, για τη διατήρηση τροφίμων (π.χ. ελιών, τουρσιών, γλυκών κουταλιού κ.ά.). — (υποκ.) **βαζάκι** (το). [ETYM μεσν. < ιταλ. vaso < λατ. vas «αγγείο»].

βάζω ρ. μετβ. {έβαλα (να/θα βάλω), βάλ-θηκα, -μένος} 1. τοποθετώ (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο): ~ *το μπουκάλι στο ψυγείο* | *τα ρούχα στη βαλίτσα* | *τις ελιές στο λαδόξυδο* | *τα χέρια στις τσέπες* ANT. βγάζω-ΦΡ. (α) **βάζω ψυχή** (σε κάτι) ασχολούμαι με όρεξη, μεράκι, δημιουργική διάθεση (με κάτι): *έχει βάλει ψυχή σ' αυτούς τους πίνακες* (β) (οικ.) **βάζω (κάποιον) στο βρακί μου** βλ. λ. βρακί (γ) **βάζω/με (κάποιον) στη μέση** κυκλώνω/με (κάποιον): *τον έβαλαν στη μέση και τον ξολοφάρταναν* 2. (γενικότερ.) τοποθετώ: ~ *τα πιάτα* | *τα μαχαροπείρινα στο τραπέζι* || ~ *τα ρούχα στις κρεμάστρες*- ΦΡ. (α) (μτφ.) **βάζω τη σφραγίδα μου** επιδώ καθοριστικά σε κάτι: ο υπουργός *έβαλε τη σφραγίδα του στη διαμόρφωση του τελικού κειμένου της συμφωνίας* (β) **βάζω κάτω (κάποιον)** βλ. λ. κάτω (γ) (μτφ.) *τα βάζω κάτω* κάνω υπολογισμούς: *αν τα βάλεις κάτω, η αγορά αυτή σε συμφέρει* (δ) *δεν το βάζω κάτω* δεν εγκαταλείπω μια προσπάθεια, δεν περνοίμαι: *παρά τις δυσκολίες, δεν το έβαλε κάτω* (ε) (μτφ.) **βάζω (κάποιον/κάτι) στη θέση του** απαντώ σε (κάποιον) όπως πρέπει, ώστε να καταλάβει ή να του δείξω το σφάλμα του: *του μίλησε σωστά και τον έβαλε στη θέση του* ΣΥΝ. τακτοποιώ (κάποιον) (στ) (μτφ.) **βάζω τα γυαλιά (σε κάποιον)** αποδεκνύμαι ανώτερος (κάποιου), τον ξεπερνώ: *αν και μικρότερος, τον 'βαλε τα γυαλιά στον διαγωνισμό* (ζ) **βάζω τα δυο πόδια (κάποιον) σ' ένα παπούτσι** υποχρεώνω (κάποιον) να συμμορφωθεί μ' μια κατάσταση, τον τιθασώνω, τον κάνω ό,τι θέλω: *στην αρχή ήταν αντίπατος, μέσα σε δυο μήνες όμως τον έβαλε τα δυο πόδια σ' ένα παπούτσι* (η) **βάζω τη Θηλιά στον λαμό (κάποιον)** (ι) (κυριολ.) περνάω στον λαμό (κάποιου) το σκονιά της κρ'μάλας, οδηγώ (κάποιον) στην αγχώνη (ii) (μτφ.) **πιέζω (κάποιον) ασφρικτικά**, τον φέρνω σ' αδιέξοδο, σε απογνώση: *θα σε ξεγρεώσω αργότερα- μη μου βάζεις τώρα τη θηλιά στον λαμό!* (θ) (μτφ.) **βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά** | *στο στόμα του λύκου* διακινδυνεύω, θέτω σ' κίνδυνο τη ζωή μου: *έβαλαν το κεφάλι τους στο στόμα του λύκου* διεισδύοντας στο μεγαλύτερο στρατόπεδο του εχθρού || *δεν βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά για ασήμαντο λόγο* (ι) **βάζω το χέρι μου στη φωτιά** | *στο Ευαγγέλιο* ορκίζομαι ότι λέω αλήθεια, πιστοποιώ με όρκο κάτι: *δεν βάζω το χέρι στο Ευαγγέλιο, αλλά είμαι σίγουρος πως τον είδα* (ια) (μτφ.) **βάζω φέσι** (i) (σε κάποιον) δεν τον πληρώνω όσα του χρωστά: *έφηνε από την εταιρεία βάζοντας τους φέσι αρκετών εκατομμυρίων* (ii) χρεώνωμαι, μπαίνω μέσα (ιβ) (μτφ.) **βάζω καπέλο (σε κάτι)** αυξάνω την τιμή προϊόντος: *οι έμποροι βάζουν καπέλο στο αρνί ενόψει του Πάσχα* (iv) (μτφ.) **βάζω την ουρά στα σκέλια** βλ. λ. σκέλια (ιδ) (μτφ.) **βάζω το νερό σ' αυλάκι** δρομολογώ υπόθεση (βλ. κ. λ. αυλάκι) (ιε) (μτφ.) **βάζω φτερά στα πόδια (κάποιον)** εμπνύχωνω (κάποιον), αναπερνάω το ηθικό του (ιστ) (εκφραστ.) **βάζω τα πόδια στον ώμο** | *στην πλάτη του βάζω στα πόδια, φεύγω τρέχοντας (ιζ) (μτφ.) **βάζω τα πράγματα στη θέση τους** διευθετώ μια κατάσταση, τη φέρνω στη θέση που πρέπει: *ας βάλουμε τα πράγματα στη θέση τους- ποιος ενθύνεται για το λάθος;* (ιη) (αρνητ.) **βάζω το δάχτυλο στην πληγή** αναικνών δυσάρεστο θέμα: *μη βάζεις το δάχτυλο στην πληγή- πρόκειται για δυσάρεστη υπόθεση* (ιθ) (μτφ.) **βάζω το μαχαίρι στον λαμό (κάποιον)** πιέζω ασφρικτικά, εξαναγκάζω (κάποιον) να ενεργήσει (βλ. κ. βάζω τη θηλιά στον λαμό) (κ) **βάζω το μαχαίρι στο κοκκόλο** οδηγώ την έρευνα μιας υπόθεσης σε βάθος, στον εντοπισμό και την τιμωρία των υπευθύνων (για κάτι), όποιοι κι αν είναι αυτοί: *στην υπόθεση του τραπέζιου σκανδάλου ο υπουργός είναι αποφασισμένος να βάλει το μαχαίρι στο κοκκόλο* (κα) (μτφ.) **βάζω το χέρι στην καρδιά** προτίθεμαι να μιλήσω ειλικρινώς: *βάλε το χέρι στην καρδιά και απάντησε μου* (κβ) (μτφ.) **βάζω το χέρι στην τσέπη** δίνω χρήματα, γίνωμαι γενναιοδωρός: *αν θέλουμε να χτίσουμε μια ισχυρή επιχείρηση, πρέπει να βάλουμε όλοι βαθιά το χέρι στην τσέπη* (κγ) **βάζω κατά μέρος** | *στην άκρη* αφήνω προσωρινά στην άκρη: ~ *τις προσωπικές διαφορές* ΣΥΝ. αφήνω κατά μέρος | *στην άκρη, παραβλέπω, αντιπαρέρχεται* 3. (για φαγητά και ποτά) *ρίχνω ή γενικότερ. προσθέτω: ~ λάδι στη σαλάτα* | *κρασί στα ποτήρια* | *νερό στο φαγητό* || *βάλε μου να πω* || ~ *τυρί στα μακαρόνια* | *ρίγανη στις ντομάτες* | *παγάκια στο ούισκι*- ΦΡ. (μτφ.) **βάζω νερό στο κρασί μου** παύω να είμαι αδιάλλακτος, υποχωρώ: *μην είσαι απόλυτος- βάλε λίγο νερό στο κρασί σου!* 4. φορώ: ~ *τη μπλούζα* | *το σακάκι* | *το κοστούμι* || ~ *τα καλά μου* (τα γιορτινά, επίσημα ρούχα) 5. (α) ωθώ (κάποιον) να κάνει (κάτι): *εσύ τον βάζεις να μας ενοχλεί;* || *ποιος σε έβαλε να το κάνεις;* ΣΥΝ. παρακίνω (β) *ανάθεω* (σε κάποιον) να κάνει (κάτι): *έβαλε ανθρώπους του να παρακολουθούν τις κινήσεις της* || *έβαλε ιδιωτικό αστυνομικό να ψάξει για τον χαμένο γιο του*- ΦΡ. (α) **βάζω λυτούς και δεμένους** χρησιμοποιώ όλα τα μέσα: *έβαλε λυτούς και δεμένους, για να βγάλει το παιδί του απ' τη φυλακή* (β) *θα βάλω τη σκοπάτα μου να κλαίει* αδιαφορώ πλήρως για κάτι: *Θα τα βάλει μαζί μου; Κι εγώ ~!* (γ) **βάζω μέσον** | (αργκό) **βύσμα** χρησιμοποιώ τις γνωριμίες που έχω για να επιτύχω κάτι, παρακαλώ τις προβλεπόμενες νόμιμες διαδικασίες: *έβαλε μέσον και του διόρισαν την κόρη στο Δημόσιο* 6. ορίζω, καθορίζω: ~ *κανόνες* | *τους όρους του παιχνιδιού* | *προθεσμία εξέφλησης* || *το νομοσχέδιο βάζει φραγμό στην αυδοσία των καταπατητών* 7. επενδύω: ~ *όλα μου τα λεφτά σε μία επιχείρηση* || ~ *κεφάλαια για την υλοποίηση του σχεδίου* 8. διορίζω: *τον έβαλε στο δημόσιο με μέσον* || *ο υπουργός τον έβαλε σε αυτή τη θέση* 9. εισάγω (κάποιον) ως μέλος σε ομάδα ανθρώπων με κοινή δράση: *τους έχουν βάλει κι αυτούς στο κύκλωμα* || ~ *κάποιον σε μια οργάνωση* || *τον έβαλαν στο κόλπο* 10. ΑΘΛ. επιτυγχάνω: ~ *γκολ* | *καλάθι* | *συναγωνίζονται ποιος θα έβαζε τους περισσότερους πόντους* 11. επιβάλλω: ~ *φορούς* | *πρόστιμο* || ~ *τιμωρία σε μαθητή* 12. συμπεριλαμβάνω: *θα βάλει και εξοικονομολογικούς στην κυβέρνηση* || *στο ψηφοδέλτιο έβαλαν πρόσφατα όλων των κοινωνικών τάσεων* 13. (για παραγγελίες, συγχντ. στην προστ.) φέρνω: *βάλε δύο μερίδες μουσακά, μία γιγαντίνα...* || *να βάλω και μια (ενν. μερίδα) πατάτες*; 14. (+για) θέτω υποηγητικότητα: ~ *για βουλευτής* | *για δήμαρχος* || *έβαλε για πρόεδρος του συλλόγου* 15. (για συγκεκριμένη δουλειά) αρχίζω να κάνω: ~ *σίδερο* | *πλυντήριο!* | *μουγάδα* || *έχω βάλει φαγητό και δεν μπορώ να φύγω* 16. (για ηλεκτρική συσκευή) ανάβω, θέτω σε λειτουργία: *βάλε την τηλεόραση* || *το στερεοφωνικό*, *να ν' ακουώ μουσική* || *το κασετόφωνο στο τέρμα* (τον ήχο στον μεγαλύτερο βαθμό) | *την καφετιέρα στην πρίζα*- ΦΡ. (μτφ.) **βάζω το μυαλό (μου) να δουλέψει** βλ. λ. μυαλό 17. (για εκδηλώσεις συναισθημάτων, αντιδράσεις κ.λπ.) αρχίζω να κάνω (κάτι) (συνήθ. με ένταση): ~ *τα γέλια* (αρχίζω να γελώ) | *τα κλάματα* | *τις φωνές σε κάποιον* 18. (για βαθμούς) βαθμολογώ: ~ *μηδέν/άριστα* | *τον έβαλαν όλοι οι κριτές δεκά!* 19. εντάσσω (κάποιον) σε σύνολο ή τον κλείνω σε ίδρυμα: *οι δικοί της την έβαλαν σε οικοτροφείο* || *τον έβαλε ο πατέρας του σε ιδιωτικό σχολείο*- ΦΡ. **βάζω (κάποιον) μέσα** | (λαϊκ.) **στο φρέσκο** | (λαϊκ.) στη στενή κλείνω (κάποιον) στη φυλακή ANT. βγάζω 20. ΑΘΛ. (για παίκτη, αθλητή) χρησιμοποιώ (παίκτη) σε αγώνα: *ο προπονητής του δεν τον βάζει στους τελευταίους αγώνες* || *τον έβαλε ως αλλαγή στο ημίχρονο* 21. συνεισφέρω, συμμετέχω: *βάλουμε όλοι από λίγα χρήματα και του αγοράσαμε ένα όαρο* || *όσα βάζεις, τόσα παίρνεις*- ΦΡ. **βάζω ένα χέρι** | *ένα χεράκι* δίνω κάποια βοήθεια: *βάλε ένα χεράκι να στρώσουμε τα γυαλιά* 22. (για οικιακές εγκαταστάσεις) εγκαθιστώ: ~ *ρεύμα* | *ηλεκτρικό* | *τηλέφωνο* | *τα ηλεκτρικά* | *τα υδραυλικά* 23. (για τις ταχύτερες αυτοκινήτου) επιλέγω: ~ *πρώτη* | *δευτέρα* || ~ *ταχύτερα* 24. (για την ώρα) ρυθμίζω: ~ *το ρολόι μια ώρα μπροστά* || *τι ώρα έβαλες το ρολόι;* 25. (για θέματα εξετάσεων) συντάσσω και δίνω προς εξέταση: *φέτος έβαλαν δύσκολα θέματα* || *ποιος βάζει τα θέματα στις εξετάσεις;* ΦΡ. **βάζω θέμα** (αντί θέτω θέμα | *ζητήμα*) προτείνω για συζήτηση: *σχετικά με το θέμα που έβαλε ο συνάδελφος, έχω να πω τα εξής* 26. (με-σοπαθ. **βάλθηκε** | **έχω βάλθει** +να) αποφάσισα | έχω αποφασίσει να επιτύχω (κάτι) και καταβάλλω κάθε προσπάθεια (γ' αυτό): *βάλθηκε να αποδείξει ότι έχουμε άδικο* || *έχει βάλθει να τον κάνει αριστο μαθητή* || *βάλθηκες να με τρελάνεις με τα καμώματα σου;* 27. για να δηλωθεί ότι κάνουμε κάποιον να σκεφτεί, να υπομιαστεί ή, γενικά, να αντιληφθεί (κάτι), όπως στις ΦΡ. (α) **βάζω ψύλλους σ' αφτιά** (κάποιου) δημιουργώ υποψίες, καλλιεργώ την αμφιβολία (για κάτι): *οι σχολιάστες αρνούνται και τα σχολία εις βάρος του, τον έβαλαν ψύλλους σ' αφτιά* (β) **βάζω ιδέες (σε κάποιον)** βλ. λ. ιδέα (γ) **βάζω (κάποιον) σε έγνοια** προκαλώ ανησυχία, σκοτούρες: *η είδηση για απεργία του προσωπικού των αεροδρομίων την έβαλε σε έγνοια για το ταξίδι που σχεδίαζε* (δ) **βάζω (κάποιον) στο νόημα** βοηθώ (κάποιον) να κατανοήσει κάτι: για να σε βάλω στο νόημα, *θα σου πω τα εξής...* (ε) **βάζω (κάποιον) σε σκέψεις** (και) (κάποιον) να προβληματιστεί (για κάτι) 28. σε φράσεις που δηλώνουν ότι κάποιος σκεφτεται ή φαντάζεται (κάτι), π.χ. (α) **βάζω κακό στον νομ** (i) σκέφτομαι την πιθανότητα να έχει συμβεί κάτι κακό (δυσάρεστο): *μη βάζεις κακό με τον νομ-μπορεί να βρήκαν πολλή κίνηση και γ' αυτό άρρησαν τόσο* (ii) αποκτώ υποψίες (για κάτι/κάποιον) (β) **βάζω με τον νομ** βλ. λ. νους (γ) **το βάζει ο νους (κάποιον)** μπορεί να το διανοηθεί, να το φανταστεί (κάνεις): *δεν ~ του ανθρώπου τι βιάσανα περάσαμε!* || ~ *συν τι μπορεί να μου έπια για σένα;* (δ) (αρνητ.) *δεν το βάζει ο νους μου για απίθανη ή απίστευτα πράγματα:* ~ *τι πήγε και έκανε το παλιόπαιδο!* 29. ενεργώ ώστε να προκύψει κάτι- ΦΡ. **βάζω φωτιά** ανάβω*

λει το μαχαίρι στο κοκκόλο (κα) (μτφ.) **βάζω το χέρι στην καρδιά** προτίθεμαι να μιλήσω ειλικρινώς: *βάλε το χέρι στην καρδιά και απάντησε μου* (κβ) (μτφ.) **βάζω το χέρι στην τσέπη** δίνω χρήματα, γίνωμαι γενναιοδωρός: *αν θέλουμε να χτίσουμε μια ισχυρή επιχείρηση, πρέπει να βάλουμε όλοι βαθιά το χέρι στην τσέπη* (κγ) **βάζω κατά μέρος** | *στην άκρη* αφήνω προσωρινά στην άκρη: ~ *τις προσωπικές διαφορές* ΣΥΝ. αφήνω κατά μέρος | *στην άκρη, παραβλέπω, αντιπαρέρχεται* 3. (για φαγητά και ποτά) *ρίχνω ή γενικότερ. προσθέτω: ~ λάδι στη σαλάτα* | *κρασί στα ποτήρια* | *νερό στο φαγητό* || *βάλε μου να πω* || ~ *τυρί στα μακαρόνια* | *ρίγανη στις ντομάτες* | *παγάκια στο ούισκι*- ΦΡ. (μτφ.) **βάζω νερό στο κρασί μου** παύω να είμαι αδιάλλακτος, υποχωρώ: *μην είσαι απόλυτος- βάλε λίγο νερό στο κρασί σου!* 4. φορώ: ~ *τη μπλούζα* | *το σακάκι* | *το κοστούμι* || ~ *τα καλά μου* (τα γιορτινά, επίσημα ρούχα) 5. (α) ωθώ (κάποιον) να κάνει (κάτι): *εσύ τον βάζεις να μας ενοχλεί;* || *ποιος σε έβαλε να το κάνεις;* ΣΥΝ. παρακίνω (β) *ανάθεω* (σε κάποιον) να κάνει (κάτι): *έβαλε ανθρώπους του να παρακολουθούν τις κινήσεις της* || *έβαλε ιδιωτικό αστυνομικό να ψάξει για τον χαμένο γιο του*- ΦΡ. (α) **βάζω λυτούς και δεμένους** χρησιμοποιώ όλα τα μέσα: *έβαλε λυτούς και δεμένους, για να βγάλει το παιδί του απ' τη φυλακή* (β) *θα βάλω τη σκοπάτα μου να κλαίει* αδιαφορώ πλήρως για κάτι: *Θα τα βάλει μαζί μου; Κι εγώ ~!* (γ) **βάζω μέσον** | (αργκό) **βύσμα** χρησιμοποιώ τις γνωριμίες που έχω για να επιτύχω κάτι, παρακαλώ τις προβλεπόμενες νόμιμες διαδικασίες: *έβαλε μέσον και του διόρισαν την κόρη στο Δημόσιο* 6. ορίζω, καθορίζω: ~ *κανόνες* | *τους όρους του παιχνιδιού* | *προθεσμία εξέφλησης* || *το νομοσχέδιο βάζει φραγμό στην αυδοσία των καταπατητών* 7. επενδύω: ~ *όλα μου τα λεφτά σε μία επιχείρηση* || ~ *κεφάλαια για την υλοποίηση του σχεδίου* 8. διορίζω: *τον έβαλε στο δημόσιο με μέσον* || *ο υπουργός τον έβαλε σε αυτή τη θέση* 9. εισάγω (κάποιον) ως μέλος σε ομάδα ανθρώπων με κοινή δράση: *τους έχουν βάλει κι αυτούς στο κύκλωμα* || ~ *κάποιον σε μια οργάνωση* || *τον έβαλαν στο κόλπο* 10. ΑΘΛ. επιτυγχάνω: ~ *γκολ* | *καλάθι* | *συναγωνίζονται ποιος θα έβαζε τους περισσότερους πόντους* 11. επιβάλλω: ~ *φορούς* | *πρόστιμο* || ~ *τιμωρία σε μαθητή* 12. συμπεριλαμβάνω: *θα βάλει και εξοικονομολογικούς στην κυβέρνηση* || *στο ψηφοδέλτιο έβαλαν πρόσφατα όλων των κοινωνικών τάσεων* 13. (για παραγγελίες, συγχντ. στην προστ.) φέρνω: *βάλε δύο μερίδες μουσακά, μία γιγαντίνα...* || *να βάλω και μια (ενν. μερίδα) πατάτες*; 14. (+για) θέτω υποηγητικότητα: ~ *για βουλευτής* | *για δήμαρχος* || *έβαλε για πρόεδρος του συλλόγου* 15. (για συγκεκριμένη δουλειά) αρχίζω να κάνω: ~ *σίδερο* | *πλυντήριο!* | *μουγάδα* || *έχω βάλει φαγητό και δεν μπορώ να φύγω* 16. (για ηλεκτρική συσκευή) ανάβω, θέτω σε λειτουργία: *βάλε την τηλεόραση* || *το στερεοφωνικό*, *να ν' ακουώ μουσική* || *το κασετόφωνο στο τέρμα* (τον ήχο στον μεγαλύτερο βαθμό) | *την καφετιέρα στην πρίζα*- ΦΡ. (μτφ.) **βάζω το μυαλό (μου) να δουλέψει** βλ. λ. μυαλό 17. (για εκδηλώσεις συναισθημάτων, αντιδράσεις κ.λπ.) αρχίζω να κάνω (κάτι) (συνήθ. με ένταση): ~ *τα γέλια* (αρχίζω να γελώ) | *τα κλάματα* | *τις φωνές σε κάποιον* 18. (για βαθμούς) βαθμολογώ: ~ *μηδέν/άριστα* | *τον έβαλαν όλοι οι κριτές δεκά!* 19. εντάσσω (κάποιον) σε σύνολο ή τον κλείνω σε ίδρυμα: *οι δικοί της την έβαλαν σε οικοτροφείο* || *τον έβαλε ο πατέρας του σε ιδιωτικό σχολείο*- ΦΡ. **βάζω (κάποιον) μέσα** | (λαϊκ.) **στο φρέσκο** | (λαϊκ.) στη στενή κλείνω (κάποιον) στη φυλακή ANT. βγάζω 20. ΑΘΛ. (για παίκτη, αθλητή) χρησιμοποιώ (παίκτη) σε αγώνα: *ο προπονητής του δεν τον βάζει στους τελευταίους αγώνες* || *τον έβαλε ως αλλαγή στο ημίχρονο* 21. συνεισφέρω, συμμετέχω: *βάλουμε όλοι από λίγα χρήματα και του αγοράσαμε ένα όαρο* || *όσα βάζεις, τόσα παίρνεις*- ΦΡ. **βάζω ένα χέρι** | *ένα χεράκι* δίνω κάποια βοήθεια: *βάλε ένα χεράκι να στρώσουμε τα γυαλιά* 22. (για οικιακές εγκαταστάσεις) εγκαθιστώ: ~ *ρεύμα* | *ηλεκτρικό* | *τηλέφωνο* | *τα ηλεκτρικά* | *τα υδραυλικά* 23. (για τις ταχύτερες αυτοκινήτου) επιλέγω: ~ *πρώτη* | *δευτέρα* || ~ *ταχύτερα* 24. (για την ώρα) ρυθμίζω: ~ *το ρολόι μια ώρα μπροστά* || *τι ώρα έβαλες το ρολόι;* 25. (για θέματα εξετάσεων) συντάσσω και δίνω προς εξέταση: *φέτος έβαλαν δύσκολα θέματα* || *ποιος βάζει τα θέματα στις εξετάσεις;* ΦΡ. **βάζω θέμα** (αντί θέτω θέμα | *ζητήμα*) προτείνω για συζήτηση: *σχετικά με το θέμα που έβαλε ο συνάδελφος, έχω να πω τα εξής* 26. (με-σοπαθ. **βάλθηκε** | **έχω βάλθει** +να) αποφάσισα | έχω αποφασίσει να επιτύχω (κάτι) και καταβάλλω κάθε προσπάθεια (γ' αυτό): *βάλθηκε να αποδείξει ότι έχουμε άδικο* || *έχει βάλθει να τον κάνει αριστο μαθητή* || *βάλθηκες να με τρελάνεις με τα καμώματα σου;* 27. για να δηλωθεί ότι κάνουμε κάποιον να σκεφτεί, να υπομιαστεί ή, γενικά, να αντιληφθεί (κάτι), όπως στις ΦΡ. (α) **βάζω ψύλλους σ' αφτιά** (κάποιου) δημιουργώ υποψίες, καλλιεργώ την αμφιβολία (για κάτι): *οι σχολιάστες αρνούνται και τα σχολία εις βάρος του, τον έβαλαν ψύλλους σ' αφτιά* (β) **βάζω ιδέες (σε κάποιον)** βλ. λ. ιδέα (γ) **βάζω (κάποιον) σε έγνοια** προκαλώ ανησυχία, σκοτούρες: *η είδηση για απεργία του προσωπικού των αεροδρομίων την έβαλε σε έγνοια για το ταξίδι που σχεδίαζε* (δ) **βάζω (κάποιον) στο νόημα** βοηθώ (κάποιον) να κατανοήσει κάτι: για να σε βάλω στο νόημα, *θα σου πω τα εξής...* (ε) **βάζω (κάποιον) σε σκέψεις** (και) (κάποιον) να προβληματιστεί (για κάτι) 28. σε φράσεις που δηλώνουν ότι κάποιος σκεφτεται ή φαντάζεται (κάτι), π.χ. (α) **βάζω κακό στον νομ** (i) σκέφτομαι την πιθανότητα να έχει συμβεί κάτι κακό (δυσάρεστο): *μη βάζεις κακό με τον νομ-μπορεί να βρήκαν πολλή κίνηση και γ' αυτό άρρησαν τόσο* (ii) αποκτώ υποψίες (για κάτι/κάποιον) (β) **βάζω με τον νομ** βλ. λ. νους (γ) **το βάζει ο νους (κάποιον)** μπορεί να το διανοηθεί, να το φανταστεί (κάνεις): *δεν ~ του ανθρώπου τι βιάσανα περάσαμε!* || ~ *συν τι μπορεί να μου έπια για σένα;* (δ) (αρνητ.) *δεν το βάζει ο νους μου για απίθανη ή απίστευτα πράγματα:* ~ *τι πήγε και έκανε το παλιόπαιδο!* 29. ενεργώ ώστε να προκύψει κάτι- ΦΡ. **βάζω φωτιά** ανάβω

φωτιά: *έβαλαν φωτιά σε ξερά χόρτα* || *ποιοι βάζουν τις φωτιές στα δάση*; 30. αντιμετωπίζω (κάποιον), του συμπεριφέρομαι με ορισμένο τρόπο-ΦΡ. (α) *βάζω (κάποιον) πόστα* μαλώνω (κάποιον), κάνω παρατηρήσεις (σε κάποιον); ο διευθυντής του τον *έβαλε πόστα για τις συχνές απουσίες* του ΣΥΝ. επιπλήττω (β) *βάζω (κάποιον/κάτι) στην ίδια μοίρα (με κάποιον | κάτι)* αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίζω κάποιον άλλον | κάτι, σαν να πρόκειται για τις ίδιες περιπτώσεις: *είναι αποράδεκτο να βάζεις εμένα στην ίδια μοίρα με εκείνον!* 31. για την έναρξη πράξης, διαδικασίας κλπ.: ΦΡ. (α) *βάζω μπρος* βλ. λ. *εμπρός* (β) *βάζω (κάποιον) μπρος* βλ. λ. *εμπρός* (γ) *βάζω πλώρη* (ι) κατευθύνωμαι (κάπου): *έβαλε πλώρη για τη Χίο* (ii) (μτφ.) αρχίζω να ενεργώ για συγκεκριμένο σκοπό, αρχίζω να φερμώζω (κάτι): *έβαλε πλώρη για το χρυσό μέταλλο* (δ) *βάζω σε ενέργεια* αρχίζω να υλοποιώ: *έβαλαν σε ενέργεια το σχέδιο τους* 32. φέρνω (κάποιον/κάτι) σε^ε ορισμένη κατάσταση, όπως στις ΦΡ. (α) *βάζω (κάποιον | κάτι) σε κίνδυνο* κάνω κάποιον/κάτι να κινδυνεύει: *έβαλε σε κίνδυνο ακόμη και τη ζωή του για χάρη της* (β) *βάζω σε μπελιάδες (κάποιον)* προκαλώ (σε κάποιον) προβλήματα: *μας έβαλε σε μπελιάδες με τους επιπόλαιους χειρισμούς της* · ΦΡ. (α) *βάζω απτί* ακούω κρυφά ΣΥΝ. στήνω απτί (β) *βάζω γνώση | μυαλό* βλ. λ. *μυαλό* (γ) *βάζω | κάνω (κάποιον) στην άκρη* βλ. λ. *άκρη* (δ) *βάζω λόγια (σε κάποιον)* βλ. λ. *λόγια* (ε) *βάζω λόγια στο στόμα (κάποιον)* ισχυρίζομαι ότι κάποιος είπε κάτι που δεν είχε πραγματικότητα: *μη βάζεις στο στόμα μου λόγια που δεν είπα!* (στ) *βάζω σε πειρασμό* σκανδαλίζω: *κορίτσια που βάζουν σε πειρασμό* (ζ) *βάζω στον πειρασμό* δημιουργώ (σε κάποιον) την επιθυμία να κάνει κάτι, παρακινώ: *τον έβαλαν στον πειρασμό να αρπάξουν τα λεφτά* (η) *βάζω τάξη* || *σε τάξη* τακτοποιώ, διευθετώ: κάποιος *πρέπει να βάλει τάξη εδώ μέσα* (θ) *βάζω σημάδι (κάποιον | κάτι)* σκοπεύω: *έβαλαν σημάδι μια πινακίδα* (ι) *βάζω (κάποιον) μπαίνω στα αίματα* βλ. λ. *αίμα* (ια) *βάζω στα πόδια* τρέχω γρήγορα και εξοφανίζομαι, υποχωρώ ταχέως μπροστά σε κίνδυνο- δειλιάζω, λιποθυνώ: *μόλις είδαν τα Μ.Α.Τ., το 'βαλαν στα πόδια* (ιβ) *βάζω στεφάνι* παντρεύομαι, συνάπτω γάμο: *βάλενε στεφάνι στον Αι-Γιώργη* (ιγ) *βάζω | πάω στοίχημα* βλ. λ. *στοίχημα* (ιδ) *βάζω στον κλήρο* (ι) διανέμω με κλήρο (ii) κληρώνω: *έβαλαν τα πράγματα του στον κλήρο* (ιε) *βάζω στο χέρι (κάτι | κάποιον)* (i) κάνω (κάτι) δικό μου, οικειοποιούμαι: *έβαλε στο χέρι την περιουσία της γυναίκας του* (ii) εκμεταλλεύομαι, εξαπατώ, κοροιδεύω (κάποιον): *με κολακίες και υποσχέσεις τον έβαλαν τελικά στο χέρι* (ιστ) *βάζω χέρι (σε κάποιον)* βλ. λ. *χέρι* (ιζ) *βάζω τα δονατά μου* επιστρατεύω όλες μου τις δυνάμεις: ~ να τελειώσω χωρίς (ιη) *βάζω τις φωνές* (ii) φωνάζω δυνατά (συνήθ. από οργή, αγανάκτηση, απελτισία κλπ.): *μόλις είδε το σπίτι άνω-κάτω, έβαλε τις φωνές* (iii) (σε κάποιον) τον φωνάζω επιπλήττοντάς τον (για κάποιο σφάλμα του) (ιθ) *βάζω τέλος στη ζωή μου* αυτοκτονώ (κ) *βάζω φρένο* ανακόπτω, διακόπτω: *η εκλογική ήττα έβαλε φρένο στις φιλοδοξίες του* (κα) *βάζω σε σειρά* ταξινομώ, προγραμματίζω (κβ) *βάζω στο μάτι (κάποιον | κάτι)* (i) επιθυμώ να αποκτήσω (κάτι που δεν μου ανήκει): *έβαλαν στο μάτι την περιουσία της* (ii) θέτω ως στόχο: *τον έβαλαν στο μάτι και γυρεύουν ευκαιρία να τον δυσφημίσουν* ΣΥΝ. εφοβάζω, επιβουλεύομαι (κγ) *βάζω (κάποιον) στο παιχνίδι* τον εμπλέκω σε δραστηριότητα: *έβαλαν στο παιχνίδι της διαδοχής κι άλλους βουλευτές του κόμματός* (κδ) (καθημ.) *και βάλε* (μετά από δήλωση ποσότητας) και ακόμη περισσότερο: *Σου είπα ότι είναι 25 ετών κι εσύ την πιστεύεις: Αυτή είναι 30 ~ (κε) το βάζω για (κάποιον) πηγαίνω, κατευθύνωμαι (κάπου): για πού το βάζεις νυχτάκια, (κστ) *τα βάζω με κάποιον | μαζί (με κάποιον)* (i) στρέφομαι εναντίον κάποιου, τον θεωρώ υπεύθυνο για κάτι: *ο προπονητής τα έβαλε με τους παίκτες του για την ήττα* || *μην τα βάζεις μαζί μου, δεν σφαιρώ εγώ!* (ii) αντιμετωπίζω κάποιον: *δεν μπορώ να τα βάλω μαζί του, είναι πιο δυνατό από μένα* (κζ) *βάζω τραπέζι* βλ. λ. *τραπέζι*. Επίσης (Χαϊκ.) βάνω [μεσν.]. — **βάλισμο** (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βιβάζω* «κυνώμιον, ανεβάζω» (με ανομοιοτική αποβολή της συλλαβής βι-) < *βι-βιάδ-ιω (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *βαδ-, από όπου και επίρρ. *βιάδ-ην, ρ. βάινω* (βλ.λ.). Το μεσν. βάνω < *βάλινω* < αρχ. *βάλλω*, κατά το σχήμα σφάλω - σφάλω. Η φρ. *βάζω* τα *πράγματα στη θέση τους* είναι μτφωρ. δάνειο από το γαλλ. (re)mettre les choses à leur place. Επίσης γαλλισμούς συνιστούν φρ. όπως *βάζω στην άκρη* (< mettre de l'argent de côté), *βάλθηκα να...* (< se mettre à...), *βάζω τάξη* (< mettre de l'ordre), *βάζω τραπέζι* (< mettre la table), *τον έβαλα στη θέση του* (< je l'ai mis à sa place) κ.ά.]. βαθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βαθύνω} ♦ {μετβ.} 1. κάνω (κάτι) βαθύ ή βαθύτερο 2. (μτφ.) πηγαίνω εις βάθος, διεξοδύω, εμβαθύνω: *ο συγγραφέας μάς βοηθεί να βαθύνουμε τη σκέψη μας* ♦ {αμετβ.} 3. γίνωμαι βαθύς, αποκτώ βάθος: *όσο προχωρείς, η θάλασσα βαθύνει* 4. (μτφ.) οξύνωμαι, εντείνωμαι, μεγαλώνω: *βαθαίνει η κρίση στις σχέσεις των βουλευτών του κόμματός* || *βαθαίνει το ρήγμα στις σχέσεις των μελών της οργάνωσης* || με τον καιρό το χάσμα των γενεών *βαθαίνει όλο και πιο πολύ* · 5. (για γράμματα) παίρνω πιο σκούρα απόχρωση. Επίσης **βαθύνω** [αρχ.]. — **βάθεμα** (το) (εκτός της σημ. 4). ΣΧΟΛΙΟ λ. - αίνω.*

[ΕΤΥΜ. μεσν., μεταπλ. τύπος του αρχ. *βαθύνω* < *βαθύς*, κατά το σχήμα *βαρύνω - βαρύνω, πληθύνω - πληθαίνω*]. **βαθμύδον** επίρρ. (λογ.) σταδιακά, λίγο-λίγο: *η αθρία ~ μεταπάτηκε σε κακοκαρία* || *οδηγήθηκαν - σε σύγκρουση* ΣΥΝ. βαθμιαία, κλιμακωτά, προοδευτικά ANT. αμέσως, άρδην.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *βαθύς* + παραγ. επίθημα -ήδον (πβ. *άγγελήδον, σορηδόν*)]. **βαθμικός**, -α, -ο [1897] αυτός που συντελείται σταδιακά: *η Ε.Μ.Υ. προβλέπει ~ πτώση | μεταβολή της θερμοκρασίας* || ~ *βελτίωση της υγείας του ασθενούς* ΣΥΝ. κλιμακωτός, προοδευτικός, σταδιακός ANT. αμέσως, άρδην.

άμεσος. — **βαθμιαί-α** | -ως [1896] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. graduel (< λατ. gradus «βαθύς»)]. **βαθμίδα** (η) 1. (λογ.) το σκαλί, το σκαλοπάτι 2. (μτφ.) η θέση σε σύστημα αξιών, σε ιεραρχία: *ανήλθε σταδιακά, περνώντας μία-μία όλες τις ~* || *ανώτατη στρατιωτική* ~ ΣΥΝ. κλιμάκιο 3. ΓΛΩΣΣ. καθεμία από τις μορφές που παίρνει η ρίζα κατά τις μεταπτώσεις (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *βαθύς, -ίδος* «σκαλοπάτι» < *βαθύς*].

βαθμιωτός, -ή, -ό αυτός που έχει βαθμίδες ή διαρθρώνεται σε βαθμίδες. — **βαθμιωτά** επίρρ.

βαθμοθήρας (ο) {βαθμοθηρών} (κακός.) ο μαθητής που επιδιώκει μεγάλους βαθμούς, μαθητής προσηλωμένος στη συγκέντρωση υψηλής βαθμολογίας, ασχέτος προς το ουσιαστικό περιεχόμενο της μάθησης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πραιοθήρας*. [ΕΤΥΜ < *βαθύς* + -θήρας < *θήρα* «κυνήγι», πβ. κ. *πραιο-θήρας*].

βαθμοθηρία (η) {χωρ. πληθ.} η επιδίωξη υψηλής βαθμολογίας στα μαθήματα, να τα κυνηγά κανείς τους καλούς βαθμούς (συνήθ. χωρίς να ενδιαφέρεται για την ουσία των μαθημάτων). — **βαθμοθηρικός**, -ή, -ό. **βαθμοθηρικά** επίρρ.

βαθμολόγηση (η) → **βαθμολογώ**

βαθμολογητής (ο), **βαθμολογήτρια** (η) {βαθμολογητριών} πρόσωπο που βαθμολογεί, που κρίνει την αξία (προσώπου/πράγματος) και δίνει τον αντίστοιχο βαθμό: ~ των *γραπτών των υποψηφίων στις γενικές εξετάσεις*.

βαθμολογία (η) [1790] {βαθμολογιών} 1. ο βαθμός ή το σύνολο των βαθμών που παίρνει υποψήφιος σε διαγωνισμό: *δεν συγκέντρωσε στις Γενικές Εξετάσεις την απαιτούμενη ~ και δεν πέρασε* || *υψηλή | χαμηλή | επαρκής* ~ 2. (μτφ.) ο υποθετικός βαθμός με τον οποίο αξιολογείται μια κατάσταση, τα αποτελέσματα μιας προσπάθειας, η επίδοση σε οποιοδήποτε επίπεδο δραστηριότητας: *η κυβέρνηση παίρνει πολύ καλή βαθμολογία* 3. το έντυπο στο οποίο αναγράφεται σε βαθμολογία η επίδοση ή η αξιολόγηση (μαθητών, διαγωνιζομένων κ.λπ.) 4. ΑΘΛ. ο πίνακας στον οποίο φαίνεται η κατάταξη των ομάδων ενός πρωταθλήματος, ανάλογα με το σύνολο των βαθμών που συγκέντρωσαν: *η ~ των ομάδων της Α' Εθνικής*.

βαθμολογικός, -ή, -ό [1841] αυτός που σχετίζεται με ή αναφέρεται στη βαθμολογία: ~ *θέση | διαφορά | κατάταξη | πίνακας | ανακατάταξη | κατάσταση*. — **βαθμολογικ-ά** | -ός [1848] επίρρ.

βαθμολόγιο (το) [1895] {βαθμολογί-ου | -ων} 1. το ειδικό βιβλίο στο οποίο σημειώνονται οι βαθμοί των μαθητών 2. η κατανομή των βαθμών στον χώρο των υπαλλήλων: τροποποιήσεις στο ~ των *δημοσίων υπαλλήλων*.

βαθμολογώ ρ. μετβ. [1833] {βαθμολογείς... | βαθμολογ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. αξιολογώ με βαθμό (κάποιον/κάτι), εντάσσω σε σχετική κλίμακα σύμφωνα με τους βαθμούς που απονέμο: ~ *επικώς | ανστηρά | ακριβοδίκαια | με άριστα* || ~ *μαθητές* || *υποψηφίους* || *γραπτά εξετάσεων* || *την επίδοση* || *τους εργαζομένους* 2. σημειώνω με ειδικό τρόπο βαθμούς πάνω σε αντικείμενο (όστε να χρησιμοποιείται για μετρήσεις) ΣΥΝ. *βαθμονομώ*. — **βαθμολόγηση** (η) [1880]. **βαθμονομώ** ρ. μετβ. {βαθμονομείς... | βαθμονομ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαφω σε βαθμούς την κλίμακα (οργάνω μετρήσεις): *βαθμονομημένη κλίμακα πάνω σε κανόνα*. — **βαθμονομής** (η). [ΕΤΥΜ. < *βαθύς* + -νομός < *νέμω*].

βαθμός (ο) 1. (α) μονάδα μέτρησης (π.χ. της θερμοκρασίας) που σημειώνεται σε κλιμακωτά οργάνω μετρήσης (π.χ. στο θερμομέτρο): *η θερμοκρασία έφτασε τους σαράντα ~ υπό σκιάν* || *σεισμός πέντε βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ* || *πλένω τα χρωματιστά στους τριάντα ~* || *θερμαίνουμε τον φούρνο στους διακόσιους ~* || *βάζω το ψυγείο στους τέσσερις* - για τη συντήρηση τροφίμων (β) **αλκοολικός βαθμός** ο αριθμός που δηλώνει το ποσοστό αλκοόλης που περιέχεται στα αλκοολούχα ποτά: *ο ~ αυτής της μπύρας είναι 5% 2.* (για έγκλημα) καθενα από τα επίπεδα στα οποία διακρίνεται ανάλογα με τη σοβαρότητα του: *έγκλημα πρώτου ~* (ελαφρό κίνημο μόνο στο δέρμα) || *δευτέρου ~* (κίνημο της επιφάνειας του δέρματος, με φουσκάλες, συγκέντρωση αίματος και υγρού) || *τρίτου ~* (με καταστροφή της επιφάνειας του δέρματος, ίσως και των υποδόριων ιστών, αφυδάτωση ή και καταπληξία) 3. (για τη δικαιοδοσία δικαστηρίου) το επίπεδο της εξουσίας που έχει το δικαστήριο να δικάσει μια υπόθεση, ανάλογα με τη θέση που έχει το εν λόγω δικαστήριο στην ιεραρχική διαβάθμιση: *δικαστήρια πρώτου ~* || *δικάστηκε ξανά, σε δεύτερο ~, ύστερα από έφεση του εισαγγελέα* (βλ. κ. λ. *δικαιοδοσία*) 4. κάθε γέννηση σε γενεαλογική σειρά: *πατέρας και γιος είναι συγγενείς πρώτου ~* ΦΡ. **βαθμός συγγενείας** βλ. λ. *συγγένεια* 5. η σειρά που κατέχει κανείς σε ιεραρχία: *έχει υψηλό ~ στον στρατό* || *εκκλησιαστικός ~* || *αξιωματούχος υψηλού βαθμού* (υψηλόβαθμος) 6. (συνεκδ.) το αξίωμα που λαμβάνει υπάλληλος, στρατιωτικός κ.λπ. κατά τις κρίσεις για προαγωγή: *πήρε ~* (προήγη) ΣΥΝ. *γαλόνι* 7. το σημείο στο οποίο θβάνει μια κατάσταση ή ιδιότητα: *η εγκληματικότητα έχει αυξηθεί σε μεγάλο ~* ΣΥΝ. *επίπεδο* ΦΡ. (α) *ώς έναν βαθμό* (λ.χ. γράμμα), με το οποίο δηλώνεται η επίδοση σε κλιμακωτά αξιολόγησης: *ο ~ του στις εξετάσεις ήταν 15 9. βαθμοί* (οι) το σύνολο των βαθμών (σημ. 8) τους οποίους συγκέντρωσε μαθητής ή υποψήφιος σε εξετάσεις και συνεκδ. το έντυπο που περιέχει τους βαθμούς αυτούς: *πήγαν στο σχολείο, να πάρουν τους ~* || *υψηλοί | χαμηλοί* || *εντυπωσιακοί | άριστοι* ~ 10. ο αριθμός που αντιστοιχεί στην επίδοση ή το αποτέλεσμα που φέρνει διαγωνιζόμενος, αθλητής ή ομάδα σε αγώνα: *το μουσικό συ-*

ΠΙΝΑΚΑΣ: ΟΙ ΒΑΘΜΟΙ ΣΤΙΣ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑ ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ					
	Γ.Ε.Σ. Στρατηγός*	Γ.Ε.Ν. Ναύαρχος*	Γ.Ε.Α. Πτέρωρχος*	* τον βαθμό φέρει ο εκάστοτε αρχηγός Γ.Ε.Θ.Α., εφόσον προέρχεται από τον Στρατό Ξηράς, την Πολεμική Αεροπορία ή το Πολεμικό Ναυτικό αντιστοίχως- ωστόσο, στην καθημερινή πρακτική, «στρατηγός» «ναύαρχος» ή «πτέρωρχος» προσφωνούνται και οι ανώτατοι αξιωματικοί του Στρατού Ξηράς, τής Πολεμικής Αεροπορίας και του Πολεμικού Ναυτικού αντιστοίχως. ** στα Θεωρακισμένα οι βαθμοί αυτοί είναι: ανθυπίαρχος (ανθυπολοχαγός), υπίαρχος (υπολοχαγός), ήλαρχος (λοχαγός), επίλαρχος (ταγματάρχης). *** δεν αποτελεί βαθμό, αλλά διάκριση.	
Ανώτατοι αξ/κοί	Αντιστράτηγος Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιναύαρχος Υποναύαρχος Αρχιπλοίαρχος	Αντιπτέρωρχος Υποπτέρωρχος Ταξίαρχος		
Ανώτεροι αξ/κοί	Συνταγματάρχης Αντισυνταγματάρχης Ταγματάρχης**	Πλοίαρχος Αντιπλοίαρχος Πλωτάρχης	Σμήναρχος Αντισμήναρχος Επισμηναγός		
Κατώτεροι αξ/κοί	Λοχαγός** Υπολοχαγός** Ανθυπολοχαγός**	Υποπλοίαρχος Ανθυποπλοίαρχος Σημαιοφόρος	Σμηναγός Υποσμηναγός Ανθυποσμηναγός		
	Ανθυπασπιστής	Ανθυπασπιστής	Ανθυπασπιστής		
Υπαξι/κοί	Αρχιλοχίας Επιλοχίας Λοχίας Δεκανέας	Αρχικελευστής Επικελευστής Κελευστής Δίοπος	Αρχισμηνίας Επισμηνίας Σμηνίας Υποσμηνίας		
	(Υποδεκανέας)*** Στρατιώτης	Ναύτης	Σμηνίτης		
ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ					
	ΛΙΜΕΝΙΚΟ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ (ΕΛ.ΑΣ.)	πρώην ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗ	ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΗ	ΑΓΡΟΦΥΛΑΚΗ
Ανώτατοι αξ/κοί	Αντιναύαρχος (Αρχηγός Λ.Σ.) Υποναύαρχος Αρχιπλοίαρχος	Αντιστράτηγος (Αρχηγός) Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιστράτηγος Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιστράτηγος (Αρχηγός) Υποστράτηγος (Υπαρχηγός) Αρχιπύραρχος	Γενικός διευθυντής Αγροφυλάκης* Επιθεωρητής Αγροφυλάκων* Διοικητής Αγροφυλάκης* Αγρονόμος* Αρχιφυλάκας Αγροφυλάκης* Αγροφύλακας**
Ανώτεροι αξ/κοί	Πλοίαρχος Αντιπλοίαρχος	Αστυνομικός Διευθυντής Αστυνομικός Υποδιευθυντής Αστυνόμος Α	Συνταγματάρχης Αντισυνταγματάρχης	Πύραρχος Αντιπύραρχος	
Κατώτεροι αξ/κοί	Υποπλοίαρχος Ανθυποπλοίαρχος Σημαιοφόρος	Αστυνόμος Β' Υπαστυνόμος Α Υπαστυνόμος Β'	Μοίραρχος Υπομοίραρχος Ανθυπομοίραρχος	Πυραγός Υποπυραγός Ανθυποπυραγός	
	Ανθυπασπιστής	Ανθυπαστυνόμος	Ανθυπασπιστής	Πυρονόμος	
Υπαξι/κοί	Αρχικελευστής Επικελευστής Κελευστής	Αρχιφύλακας	Ενωμοτάρχης Υπενωμοτάρχης	Αρχιπυροσβέστης	
	Λιμενοφύλακας	Αστυφύλακας	Χωροφύλακας	Πυροσβέστης	* χωρίς στολή ** ένστολος

γκρότημα που μας εκπροσώπησε στον διεθνή διαγωνισμό, συγκέντρωσε πολλούς ~ || για κάθε νίκη στο πρωτάθλημα μια ομάδα παίρνει **τρεις** ~ ΣΥΝ. πόντος **11**. ΓΛΩΣΣ. καθεμιά από τις τρεις μορφές επιθέτων και επιρρημάτων, που δηλώνουν ποσοτική κλιμάκωση τής σημασίας τους (ιδιότητας κ.λπ.), λ.χ. **ωραίος** (θετικός βαθμός), **ωραιότερος** (συγκριτικός βαθμός), **ωραιότατος** (υπερθετικός βαθμός) - **ωραία** (θετικός βαθμός), **ωραιότερα** (συγκριτικός βαθμός), **ωραιότατα** (υπερθετικός βαθμός) **12**. ΜΑΘ. (α) **μονάδα** μέτρησης τόνων ή γωνιών (σύμβολο grad ή g), λ.χ. 1008 (β) **βαθμός πολυωνύμου** ο μεγαλύτερος εκθέτης τής μεταβλητής σε ένα πολυώνυμο [ΕΤΥΜ μγν., αρχική σημ. «σκαλοπάτι», < ρ. βαίνω (βλ.λ.) Η σημερινή σημ. «αξιολογικό στοιχείο», ήδη μγν., απαντά για πρώτη φορά στην Κ.Δ. στη μοναδική φορά που χρησιμοποιείται αυτή η λ. (Α' Τιμόθ. 3,13: *οι γαρ καλώς διακονήσαντες βαθμόν έναντις καλόν περιποιούνται...*). Η φρ. *ώς έναν βαθμό* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. jusqu' à un certain degré), όπως και η φρ. σε *τέτοιον βαθμό* (< γαλλ. à un tel degré)].

-**βαθμός**, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένους βαθμούς: *δωδεκάβαθμη κλίμακα*. [ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *δεκά-βαθμός* [κρηπίςβ, που προέρχεται από το αρχ. *βαθμός*].

βαθμολογία, -ος, -ο [1883] (λόγ.) αυτός που φέρει βαθμό σε ιεραρχική κλίμακα.

βαθμοφόρος, -ος, -ο [1868] αυτός που φέρει βαθμό, συνήθ. στέλεχος

των Ενόπλων Δυνάμεων με διακριτικά βαθμού (λοχαγού, συνταγματάρχη κ.λπ.).

βαθόμετρο (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση του βάθους (κυρ. θαλασσών). — βαθμομετρικός, -η, -ο.

βάθος (το) {βάθ-ους | -η, -ών} **1**. η απόσταση ανάμεσα στην επιφάνεια και στον πυθμένα: το ~ ενός ορύγματος | του πηγαδιού | τής θάλασσας **2**. (συνεκδ.) ο αριθμός που δηλώνει την απόσταση του πυθμένα από την επιφάνεια: σε αυτό το σημείο η θάλασσα έχει ~ εκατό μέτρα **3**. (συνεκδ.) η απόσταση κατά την οποία απομακρύνεται κανείς από την επιφάνεια, κινούμενος προς τον πυθμένα: ο δύτες έφτασε σε *μεγάλο*- **4**. (στον πληθ.) ο ίδιος ο πυθμένας, ο βυθός: τα ~ του πέλγους || *αρχαία ναύαγια βρίσκονται στα ~ των θαλασσών* ΦΡ. (α) *ή του ύψους ή του βάθους* βλ. λ. *ύψος* (β) *χάιρε βάθος αμέτρητον!* (χάιρε βάθος αμέτρητον!, από τον Ακάθιστο Ύμνο- φράση που απευθύνεται προς την Παναγία) (μτφ.) για καταστάσεις χαώδεις, ανεξέλεγκτες **5**. (για τρισδιάστατα αντικείμενα, που έχουν κενό το εσωτερικό τους, ώστε να δέχονται πράγματα, ή για εσοχές στον χώρο) η διάσταση του μήκους (κατ' αντιδιαστολή προς το ύψος και το πλάτος τους): το ~ του *συρταριού* | τής *ντουλάπας* **6**. (α) το τελευταίο σημείο απέναντι μας, το απέναντι άκρο: τον *είδε στο ~ του δρόμου* || τα *παιδιά παίζουν στο ~ τής πλατείας*- ΦΡ. (μτφ.) φως στο **βάθος** | στην *άκρη του τούνελ* βλ. λ. *τούνελ* (β) το εσωτερικό ή το πίσω μέρος ενός χώρου, κατ' αντιδιαστολή προς συγκεκριμένο σημείο που νοείται ως μπροστινό (λ.χ. η είσοδος): *προχωρήστε στο ~ του λεωφορείου* || *στέκονταν*

στο ~ τής *αίθουσας* || «στο ~ κήπος» (επιγραφή εστιατορίων) 7. ΣΤΡΑΤ. η απόσταση από την κεφαλή (αρχή) μέχρι την ουρά (τέλος) μιας φάλαγγας: το ~ τής *παρατάξης* || ~ *μετώπου αμυντικών δυνάμεων* || ~ *αμυντικής τοποθεσίας* 8. (μτφ.) το πιο ουσιαστικό μέρος μιας υπόθεσης, ενός θέματος κ.λπ., η ουσία του: *ας εξετάσουμε το ~ του προβλήματος*, *ας μη μείνουμε στην επιφάνεια* || *άνθρωπος με ~* (με ουσιαστικό περιεχόμενο, με προβληματισμό που δεν μένει στην επιφάνεια): ΦΡ. (α) *εις | σε βάθος* (εις βάθος, Αριστοτ. *Μετεωρολογικά* 386α) εισχωρώντας στα πιο ουσιαστικά σημεία, στον πυρήνα: *κάνω έρευνα ~* || *το θέμα θα μελετηθεί ~* (β) κατά βάθος στην ουσία, στην πραγματικότητα (αντίθετα από ό,τι φαίνεται): *~ είναι ενυπόθετος άνθρωπος, άλλο αν δείχνει ανιαρός και κυνικός μερικές φορές* 9. (για συναισθημάτων, ψυχικές ή νοητικές λειτουργίες) το κέντρο από όπου εκπηγάζουν, ο πυρήνας τους: *σου εύχομαι κάθε καλό απ' τα ~ τής καρδιάς μου* || *ποιος ξέρει τι συμβαίνει στο ~ του μυαλού ενός τρελού-ΦΡ.* (λόγ.) εκ βάθους καρδιάς (Λατ. *ab imo pectore*) από το βάθος της καρδιάς μου, δηλ. από τον πυρήνα των συναισθημάτων μου: (μτφ.) απολύτως ειλικρινά, γνήσια: *εύχομαι -10.* (μτφ.) το πολύ απομακρυσμένο σημείο: (για χρόνο) η *ιστορία της γενιάς του χάνεται στα ~ των αιώνων* || (για χώρο) το *πλοίο χάθηκε στο ~* ΦΡ. σε βάθος χρόνου με προοπτική, υπολογίζοντας το μέλλον: «αυτή η πολιτική αποσκοπεί στην εξασφάλιση ~ περισσότερων θέσεων εργασίας» (εφημ.) 11. η προοπτική (στην Τέχνη), το φόντο (βλ.λ.)- ΦΡ. βάθος πεδίου η μέγιστη απόσταση μεταξύ ενός αντικειμένου και του φακού (μικροσκοπίου, κάμερας, φωτογραφικής μηχανής κ.λπ.), μέσα στα όρια της οποίας εξασφαλίζεται η ευκρίνεια του ειδώλου 12. ΦΙΛΟΣΦ., το σύνολο των βασικών χαρακτηριστικών μιας έννοιας (πβ. κ. λ. *πλάτος*): ΦΡ. σε βάθος και σε πλάτος πλήρως, από όλες τις πλευρές: *αναλύω έναν όρο ~*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, παράλλ. τ. του αρχ. *βένθος*, πθ. από το επίθ. *βαθύς*, πβ. *παχύς - παχός, ευρύς - εύρος, βαρύς - βάρος* κ.ο.κ. Το ουσ. *βάθος* δεν απαντά παρά μόνο μετά τον Όμηρο, οπότε χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον Τάρταρο (Αισχύλος) ή τον αθέρα (Ευριπίδης)].

βαθοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΕΩΛ. η ανίχνευση και εξέταση των διαφορών γεωλογικών στρωμάτων μιας περιοχής με ειδικό όργανο (βλ. λ. *γεωραντάρ*).

βαθουλός, -ή, -ό [μεσν.] κάποιος βαθύς, σχετικά βαθύς: *έτρωγαν όλοι σε -πίατα*. Επίσης βαθουλωτός.

βαθουλώμα (το) {βαθουλώμα-τος | -ατα, -άτων} το κοίλωμα ή το μικρό βάθος: *στην επιφάνεια του δρόμου υπήρχε ένα - || το τραπέζι έκανε ένα ~ στο κέντρο*.

βαθουλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βαθουλώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) κοίλο, βαθουλό ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι βαθουλός: *βαθουλώσαν τα μάτια του απ' τα γηρατειά*.

βάθρακος (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο βάτραχος. Επίσης βάθρακος.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *βάθρακος* < αρχ. *βάτραχος*, με μετάθεση τής δολιπότητας].

βάθρο (το) 1. (α) η βάση στην οποία στηρίζεται υλική κατασκευή (συνήθ. μεγάλου μεγέθους): *κατέστρεψαν το ~ του αγάλματος* ΣΥΝ. θεμέλιο, υποστήριγμα (β) ΑΘΛ. Βάση με σκαλοπάτια όπου στέκονται οι τρεις πρώτοι αθλητές σε κάθε αγώνισμα, για να παραλάβουν τα μετάλλια τους (χρυσό, αργυρό και χάλκινο αντίστοιχα): *η Γερμανίδα πήρε το πρώτο μετάλλιο, αλλά και στα άλλα δύο σκαλοπάτια του βάθρου ανέβηκαν δύο συμπατριώτισσες της* 2. (μτφ.) θεμέλιο, στήριγμα, βάση: *η Βουλή είναι το ~ τής δημοκρατίας*- ΦΡ. (λόγ.) *εκ βάθρου* (εκ βάθρων, Ευριπ. *Ηλέκτρα* 608) από τα θεμέλια, συθέμελα: *τα σπίτια σείσθηκαν ~* || (μτφ.) ~ *πολιτική αλλαγή | αναδιάρθρωση | ανασυγκρότηση* ΣΥΝ. *άρθρο*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βάθρον* < ρ. *βαίνω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -θρον (πβ. κ. *μέλα-θρον*). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει τη βάση, πάνω στην οποία πατάει κανείς ή στηρίζεται κάτι. Ομόρρ. *βά-σις, βήμα, βω-μός* κ.ά.].

βαθύ- κ. **βαθύ-** α συνθετικό που προσδίδει σε κάποιον/κάτι την ιδιότητα: 1. του βάθους: *βαθύ-ρριζός, βαθύ-λακκός* 2. του ουσιαστικού, κατ' αντιδιαστολή προς τον επιφανειακό: *βαθύ-στόχαστος, βαθύ-γνώμος* 3. τής μεγάλης ποσότητας ή έκτασης: *βαθύ-πλουτος, βαθύ-σκιωτος* 4. τής σκοτεινότερης (σκούρας) απόχρωσης: *βαθύ-γάλαζος, βαθύ-κόκκινος, βαθύ-πράσινος*.

[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *βαθύς*].

βαθυγάλαζος, -η, -ο κ. **βαθύ γαλιανός** [1890] 1. αυτός που έχει έντονο γαλάζιο χρώμα: ~ *μάτια* 2. **βαθυγάλαζο** (το) το ίδιο το έντονο γαλάζιο χρώμα.

βαθύγνωμος, -η, -ο αυτός που στοχάζεται σε βάθος ΣΥΝ. βαθυστόχαστος, βαθύνομος.

βαθυκόκκινος, -η, -ο [1840] 1. αυτός που έχει έντονο κόκκινο χρώμα 2. **βαθυκόκκινο** (το) το ίδιο το έντονο κόκκινο χρώμα.

βαθυκύανος, -η, -ο [1847] 1. αυτός που έχει έντονο κυανό χρώμα 2. **βαθυκύανο** (το) το ίδιο το έντονο κυανό χρώμα.

βαθυμετρία (η) {βαθυμετρίων} η μέτρηση του βάθους θαλασσών.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *bathymétrie*].

βαθύμετρο (το) {βαθυμέτρ-ου | -ών} 1. η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση του βάθους του πυθμένα, για τον εντοπισμό υαριών, για τη μέτρηση του πάχους του πάγου σε αρκτικές περιοχές, για οκεανογραφικούς χάρτες κ.ά. 2. ΤΕΧΝΟΛ. όργανο ακριβείας για τη μέτρηση του βάθους διαφόρων μηχανικών κοιλοτήτων (εγκοπών, αυλακών, οπών κ.ά.) 3. το οπτικό όργανο με το οποίο προσδιορίζεται το βάθος του ορίζοντα. — **βαθυμετρικός**, -η, -ό [1890].

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *bathymétre*].

βαθύνοος, -ους, -ουν [αρχ.] {βαθύν-οος | -οες (ουδ. -οα), -όων} (λόγ.) αυτός που σκέπτεται εις βάθος, με τρόπο διεισδυτικό και στοχαστικό ΣΥΝ. βαθυστόχαστος, εμβριθής. — **βαθύνοια** (η) [1831].

βαθύνη (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} το βάθεμα (βλ. λ. *βαθύνω*).

βαθύνω ρ. → **βαθαίνω**

βαθύπεδο (το) [1850] {βαθυπέδ-ου | -ών} 1. *πεδιάδα* που βρίσκεται πιο κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας (πβ. *αλιπέδο, υψίπεδο*) 2. *πεδιάδα* που βρίσκεται ανάμεσα σε βουνά.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. *βαθύπεδος* < *βαθύ-* + *-πεδος*, για το οποίο βλ. λ. *γη-πέδο, πεδίο*].

βαθύπλουτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι πάρα πολύ πλούσιος ΣΥΝ. *πάμπλουτος, ζάμπλουτος*.

βαθύρριζος, -η, -ο [αρχ.] (για φυτό) αυτός που έχει βαθιές ρίζες.

βαθύς, -ιά (λόγ. -εία), -ύ {βαθ-ιού κ. λόγ. -έος | -ιοι κ. λόγ. -είς (ουδ. -ιά κ. λόγ. -έα), -ιών κ. λόγ. -έων (θηλ. κ. λόγ. -είων)} 1. αυτός που έχει σχετικά μεγάλο βάθος: ~ *πηγάδι | γαντάκι | πλιγγή* ΑΝΤ. ρηγός: ΦΡ. στα *βαθιά* (ι) μακριά από την ακτή, εκεί όπου η θάλασσα έχει βάθος: *είναι μικρός ακόμη και δεν τον αφήνω να κολυμπάει ~* (ii) στα δύσκολα: «*πήγε σε μεγάλη ομάδα από μια ερασιτεχνική η έπεσε αμέσως στα βαθιά*» (εφημ.) 2. αυτός που προχωρεί σε βάθος: ~ *ρίζα*- ΦΡ.

βαθιά εισαυγή εισαυγή μεγάλης διάρκειας και μεγάλης ποσότητας αέρα 3. (για έπιπλο) αυτός στον οποίο μπορεί κανείς να καθίσει αναπαυτικά (που κατασκευάζεται συνήθ. από μαλακό παχύ υλικό, που δίνει την αίσθηση σε αυτόν που καθάται ότι βυθίζεται σε αυτό): ~ *πολυθρόνα* 4. (α) αυτός που προχωρεί πέρα από την επιφάνεια, στο βάθος (των πραγμάτων) με λεπτομερή και τεκμηριωμένο τρόπο: ~ *ανάλυση* ΣΥΝ. ουσιαστικός, λεπτομερής ΑΝΤ. επιφανειακός, πρόχειρος, επιδερμικός (β) αυτός που προχωρεί στην ουσία, που αναζητεί απάντηση σε δύσκολα ερωτήματα: ~ *σκέψη | ταμνία* κ. ~ *περιεχόμενο* || *έχει ~ μόρφωση* ΑΝΤ. επιφανειακός, επιδερμικός, ρηγός 6. για τη δήλωση του μεγάλου βαθμού στον οποίο γίνεται αισθητή η κατάσταση ή βιώνεται ένα συναίσθημα: ~ *έρωτας | αγή | πόνος | μελαγχολία*- ΦΡ. **βαθύς ύπνος** ο ύπνος από τον οποίο ξυπνά κανείς δύσκολα 7. αυτός που ακούγεται σαν να προέρχεται από μεγάλο βάθος: ~ *φωνή | αναεπιναγμός* 8. για την περιγραφή κίνησης του σώματος- ΦΡ. (α) *βαθιά υπόκλιση* η υπόκλιση με μεγάλη κλίση του κεφαλιού προς τα κάτω (β) ΓΥΜΝΑΣΤ. **βαθύ κάθισμα** όταν κάποιος ισορροπεί στις κνήμες του, έχοντας λυγίσει τα γόνατα και σκύβοντας ελαφρά την πλάτη. — *βαθιά | βαθώς* [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς. [ΕΤΥΜ αρχ.] αβεβ. ετύμου, πθ. από αρχικό τ. **βαφός* (ΙΕ. *g^hmbh-u-) με ανομοίωση του -φ- σε -θ-. Ομόρρ. *βάπτω* (βλ.λ.), αρχ. *βένθος* «βάθος» (< *jg^hemh-), *βόθρος, βυθός* κ.ά.].

βαθυσκάφος (το) {βαθυσκάφ-ους | -ών} το επανδρωμένο υποβρυχίο σκάφος, που καταδύεται σε μεγάλο βάθος για την εξερεύνηση των οκεάνιων βυθών (βλ. λ. *βαθυσφαιρα*). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *bathyscaphe*].

βαθύσκιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πυκνή, παχιά σκιά. Επίσης **βαθύσκιωτος**, -η, -ο.

βαθυστόχαστος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που σκέπτεται σε βάθος, όχι επιφανειακά: ~ *μελετητής* ΣΥΝ. βαθύνομος, εμβριθής 2. αυτός που προήλθε από διεισδυτικό στοχασμό: ~ *δοκίμια | κρίσεις | απόψεις* | *λόγια* ΣΥΝ. εμβριθής.

βαθυσφαιρα (η) {βαθυσφαιρών} το σφαιρικό υποθαλάσσιο σκάφος που χρησιμοποιείται για υποβρυχίες παρατηρήσεις (βλ. λ. *βαθυσκάφος*). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *bathysphere*].

βαθύτητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το βάθος, η απόσταση μεταξύ τής επιφάνειας και του πυθμένα. **βαθυτυπία** (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος εκτύπωσης κατά την οποία κείμενα, σχέδια, φωτογραφίες κ.λπ. που προορίζονται για εκτύπωση, είναι εσόγλυφα (βλ.λ.) πάνω σε χάλκινη εκτυπωτική πλάκα με εσοχές (κυψέλες), που το βάθος τους σκοπimus ποικίλλει για να δέχεται την ανάλογη ποσότητα μελάνης προς απόδοση των διαφόρων τόνων κατά την εκτύπωση. **βαθύφωνος**, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει βαθιά φωνή: ΜΟΥΣ. 2. **βαθύφωνος** (ο) {-ου κ. -ώνου | -ων κ. -όωνος, -ους κ. -όωνος} τραγουδιστής με βαθιά φωνή στη χαμηλότερη βαθμίδα τής φωνητικής κλίμακας: *μαγάιο ~ τής όπερας υπήρξαν οι Μπ. Χριστόφ, Ν. Ρόσι-Λεμέ-νι, Ν. Ζαχαρίου κ.ά.* ΣΥΝ. *μπάσος* 3. (για όργανα) αυτός που παράγει βαθείς, μπάσους ήχους: *οι μακριές χορδές της βάρμου | βαρβίτου την καθιστούσαν σχετικά βαθύφωνο όργανο* 4. **βαθύφωνο** (το) έξιλινο πνευστό μουσικό όργανο. **βαθύχορδο** (το) το κοντραμπάσο (βλ.λ.). **βαθύχρωμος**, -η, -ο [1897] αυτός που έχει σκούρο χρωματισμό ή σκοτεινή απόχρωση ΣΥΝ. σκούρος ΑΝΤ. ανοιχτόχρωμος.

βαί (το) > *βάγιο*

βαί επιφών. (συντάξιμα επαναλαμβανόμενο *βαί-βαί*) (λαϊκ.) 1. για έκφραση απελπισίας, λύπης, πόνου ΣΥΝ. *αλίμονο* 2. για έκφραση θαυμασμού.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. *vay*]. **Βαΐα** (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βαΐα**

[ΕΤΥΜ. Θηλ. του Βάιος, βλ.λ.]. **Βαϊκάλη** (η) λίμνη τής ΒΑ. Ρωσίας στη Σιβηρία, η βαθύτερη στον κόσμο.

[ΕΤΥΜ. < ρωσ. *Bajkal* < τουρκ. *bol* «άφρονος» + *göl* «λίμνη», που αναφερόταν στην πλούσια ιχθυοπαραγωγή τής]. **Βαϊμάρη** (η) πόλη τής Κ. Γερμανίας, γνωστή από το Σύνταγμα τής Γερμανικής Δημοκρατίας, που δημοσιεύθηκε εκεί το 1919.

[ETYM_ Μεταφορά του γερμ. Weimar < αρχ. γερμ. win «λιβάδι» + mai «λίμνη - πηγή»].

βαίνο ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) 1. προχωρώ, εξελίσσομαι (προς κάποια κατεύθυνση): *πώς βαίνουν τα πράγματα στη χώρα σας; || η κατάσταση του βαίνει προς βελτίωση* ΣΥΝ. πάω. ΦΡ. (α) *βαίνω επί τα ίχνη* ακολουθώ ή παρακολουθώ κάποιον από δίπλα, βήμα προς βήμα: η αστυνομία - του δολοφόνου (β) *βαίνο καλώς* (για ενέργειες, επιδιώξεις κ.λπ.) εξελίσσομαι ικανοποιητικά, ευοδώνομαι: *διαβεβαίωσε τους γονείς του ότι όλα βαίνουν καλώς με τις σπουδές του* ΣΥΝ. πάω καλά (γ) *βαίνο κατά κρημνών* εξελίσσομαι πολύ άσχημα: ο γάμος της βαίνει κατά κρημνών ΣΥΝ. πάω κατά (δια)βόλου (δ) *βαίνο κατ' ευχήν | συν Θεό* (για ενέργειες, επιδιώξεις κ.λπ.) εξελίσσομαι κατά τρόπο ευνοϊκό και επιθυμητό: *Δεν υπάρχει λόγος ν' ανησυχείτε! Όλα βαίνουν κατ' ευχήν* 2. (+ μτχ. ενεστ.) εξελίσσομαι βαθμιαία αλλά σταθερά: η ανεργία βαίνει μειούμενη. [ETYM_ αρχ. < *bān-ιω | bām-ιω < I.E. g'm-, συνεσταλμ. βαθμ. της ρίζας g' «επισημαίνω, έρχομαι», πβ. σανσκρ. gām-ati «έρχεται», λατ. venio «έρχομαι», γαλλ. venir, ισπ. venir, ιταλ. venire, αγγλ. come, γερμ. kommen κ.ά. Η ρίζα bām- συνδέεται με τη μακρόφωνη ρίζα bā- | βη-, από όπου παράγονται οι λοιπές ομόρριζες λέξεις: βη-μα | βά-μα, βά-σις (-η), βά-τος, βά-δην, βιβάζω (< *βι-βάδ-;ω), βη-τήρ(ας), βά-θρο(ν), βη-θμός κ.ά.].

βαίο (το) → βάγιο

Βάιος (ο) {-ου κ. -ίου} ανδρικό όνομα. [ETYM_ < μτγν. βαϊόν | βάϊον (βλ. λ. βάρμο) στην εκκλησ. χρήση].

Βαιο φόρος (η) 1. η Κυριακή των Βαίων (βλ. λ. βάγιο) 2. το εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη θριαμβευτική είσοδο του Χριστού στα Ιεροσόλυμα.

βακαλάος (ο) → μπακαλιάρος

βακελίτης (ο) {βακελιτών} ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. συνθετικό σκληρό πλαστικό από ρητίνη, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή ηλεκτρικών μονωτήρων, αλλά και χυτών ή πρεσαριστών αντικειμένων (δίσκων, εξαρτημάτων μηχανών, ποτηριών κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος -α, -ο. [ETYM_ Μεταφορά του γαλλ. bakelite, από το όνομα του Βέλγου χημικού Leo H. Backeland, ο οποίος ανακάλυψε το συγκεκριμένο είδος ρητινών].

βακέτα (η) {βακετών} 1. το κατεργασμένο δέρμα μοσχαριού 2. (συνεκδ.) τα υποδήματα που είναι κατασκευασμένα από κατεργασμένο δέρμα μοσχαριού. [ETYM_ < ιταλ. vacchetta «δαμάλι», υποκ. του vacca «αγελάδα»].

βακίλος (ο) {βακίλου | -ων, -ους} βακτηρίδιο σε σχήμα ράβδου, που μπορεί να προκαλέσει μόλυνση: ~ του *άνθρακα | του Κοχ* (το μικρόβιο της φυματίωσης). — (υποκ.) βακίλιο (το). [ETYM_ < μεσν. λατ. bacillus < λατ. bacillum «ραβδί», υποκ. του baculum «ράβδος». Για τη σημασιολογική μεταβολή «ράβδος - βα-κτήριον», βλ. λ. βακτηρίο]. βακούφι (το) {βακουφίου | -ιών} (επί Τουρκοκρατίας) αφιέρωμα, συνήθ. κτήμα που είχε παραχωρηθεί από ιδιώτη σε ναό, μοναστήρι ή κοινοφελές ίδρυμα, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για κοινωνικές σκοπούς, για να εξασφαλιστούν μέσω αυτού πρόσδοδοι για δημόσια έργα ή για να αποφευχθεί η δήμευση ή κατάσχεση του. Επίσης (λόγ.) βακούφιο. — βακουφικός, -ή, -ό. [ETYM_ < τουρκ. vakif «αφιέρωμα»].

βακτηρία (η) {βακτηριών} (λόγ.) το μπιστούνι, η μαγκούρα. [ETYM_ αρχ. < *bakter < βάκτρον (βλ. λ.), κατά το σχήμα *ἀροτήρ -ἀροτρον*].

βακτηριαμία (η) {βακτηριαμιών} ΙΑΤΡ. η παρουσία και η κυκλοφορία βακτηριδίων στο αίμα, που προκαλεί διάφορες παθολογικές εκδηλώσεις. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bacteraemia]. βακτηρίαση κ. βακτηρίωση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ασθένεια των φυτών, που προκαλείται από την επίδραση βακτηριδίων. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bacteriosis].

βακτηρίδιο (το) [1879] {βακτηριδίου | -ων} ΒΙΟΛ. μονοκύτταρος μικροοργανισμός ραβδοειδούς, σπειροειδούς, νηματοειδούς ή σφαιρικής μορφής, που απαντά σε όλα σχεδόν τα περιβάλλοντα, συμπεριλαμβανομένων των οργανισμών φυτών και ζώων, και ασκεί μεγάλης σημασίας επιδράσεις σε αυτά (ανακύκλωση οργανικών υλών, ασθένειες κ.λπ.). [ETYM_ Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. αγγλ. bacteroid) < μτγν. βακτηρίδιον «μικρό ραβδί», υποκ. του αρχ. βακτηρίον].

βακτηρίο (το) [1897] {βακτηριίου | -ων} ΒΙΟΛ. το βακτηρίδιο (βλ. λ.). — βακτηριακός, -ή, -ό.

[ETYM_ Αντιδάν., < γαλλ. bactère < αρχ. βακτηρίον, υποκ. του ουσ. βακτηρία «ράβδος». Η ονομασία δόθηκε στους μικροοργανισμούς, επειδή πολλοί από αυτούς (ιδίως οι *βακίλιοι*) φαίνονται στο ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σαν μικρά μπιστούνια].

βακτηριοθεραπεία (η) {βακτηριοθεραπειών} ΙΑΤΡ. προληπτική ή θεραπευτική μέθοδος, συνήθ. λοιμωδών ασθενειών, η οποία βασίζεται στη χρήση βακτηριδίων. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bactériothérapie].

βακτηριοκτόνος, -ος, -ο [1885] αυτός που καταστρέφει τα βακτήρια: ~ *φάρμακα*.

[ETYM_ Απόδ. του γαλλ. bactéricide (νόθο συνθ.) < bacteri- (< βακτηρίον) + -cide (< λατ. caedo «σκοτώνω»)].

βακτηριολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ο ειδικός επιστημονικός κλάδος της μικροβιολογίας, που μελετά τα βακτηρίδια. — **βακτηριολόγος** (ο/η) [1885], βακτηριολογίας, -ή, -ό [1897]. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bactériologie]. Βακτηριή (η) [μτγν.] ΙΣΤ. αρχαία περιοχή της Κ. Ασίας μεταξύ του

σημερινού Β. Αφγανιστάν και του Τουρκεστάν, την οποία κατέκτησε ο Μ. Αλέξανδρος.

βακτηριανή (η) ΖΩΟΛ. η ασιατική καμήλα, βασικό χαρακτηριστικό της οποίας είναι ότι φέρει δύο ύβους (καμπούρες) σε αντίθεση προς τη δρομάδα (βλ. λ.).

[ETYM_ Μεταφορά του αγγλ. Bactrian < μτγν. Βακτηριανή, αρχ. περιοχή της ΝΔ. Ασίας, της οποίας οι κάτοικοι ονομάζονταν *Βάκτρι(οί)* (αρχ.), ίσως περσ. αρχή].

βάκτρο (το) 1. (λόγ.) η βακτηρία, το μπιστούνι, η ράβδος 2. ΤΕΧΝΟΛ. κυλινδρικός άξονας, εξάρτημα μηχανών, που προορίζεται να κινεί παλινδρομικώς το έμβολο αντλίας ή διάταξης. [ETYM_ < αρχ. βάκτρον < *bákō (πβ. αόρ. ε-βακ-ον) «καταπανούμαι, καταβάλλομαι» (κατά το σχήμα *σκήπτω - σκήπτρον*), το οποίο προέρχεται από I.E. *bak- «ραβδί, μπιστούνι», πβ. λατ. baculum «ράβδος», αγγλ. peg «ράβδος», ιρλ. bac κ.ά.].

βακχεία (η) [αρχ.] {βακχειών} 1. (στην αρχαιότητα) η διονυσιακή μανία 2. *βακχείες* (οι) (α) οι οργιαστικές τελετές προς τιμήν του Βάχου, του θεού Διονύσιου (β) (μτφ.-λόγ.) οι οργιαστικές εκδηλώσεις ΣΥΝ. ακολασία, κραπάλη.

βακχείος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Βάχο, τον θεό Διόνυσο: ~ *χορός | τελετή* ΣΥΝ. διονυσιακός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με οργιαστικές λατρείες: ~ *τελετές* 3. ΜΕΤΡ. Ο μετρικός ποός που αποτελείται από δύο μακρές συλλαβές και μία βραχεία (- -).

βακχεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {βακχεύω} 1. συμμετέχω στις οργιαστικές τελετές του Βάχου 2. καταλαμβάνομαι από οργιαστική μανία ΣΥΝ. διονυσιάζω, κορβαντιώ. — βακχευτής (ο) [μτγν.], **βακχεύτρια** (η). βακχικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Βάχο, τον θεό Διόνυσο: ~ *όργια | εορτή* 2. (κατ' επέκτ.) ο σχετικός με οργιαστικές, παράφορες εκδηλώσεις. — βακχικό-α | -ώς [μτγν.] επίρρ.

Βάκχος (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. Ο θεός Διόνυσος (βλ. λ.) 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM_ αρχ., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο ανατολικής προελεύσεως].

Βακυλίδης (ο) αρχαίος Έλληνας χορικός ποιητής (5ος αι. π.Χ.) - συνέθεσε παιάνες, διθυράμβους, επινίκια.

[ETYM_ αρχ. κύρ. όν. < Βάκχος (βλ. λ.) + επίθημα -υλ- (πβ. Αίσχυ-ύλος, Κρατ-ύλος) + παραγ. επίθημα -ιδης].

βαλανίδι κ. **βαλανίδι** (το) {βαλανιδίου | -ιών} ο καρπός της βαλανιδιάς, που αποτελείται εσωτερικά από το κάρνο και εξωτερικά από ημισφαιρικό κύπελλο με μεγάλα γλωσσοειδή λέπια, το οποίο χρησιμεύει ως τροφή των χοίρων.

[ETYM_ Υποκ. του αρχ. βάλανος (βλ. λ.). Η τροπή του -α- σε -ε- (*βαλανίδι > βαλανίδι*) οφείλεται σε ανομοίωση, που ενισχύεται και από το ενδοφωνηεντικό υγρά -λ-].

βαλανιδιά κ. βαλανιδιά (η) ψηλό δέντρο της Α. Μεσογείου με σκληρά, μυτερά στις άκρες φύλλα, που απαντά σε ευήλιες περιοχές και καρπός της οποίας είναι το βαλανίδι.

βαλανιτιδα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή της βαλάνου του πέους. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. balanitis].

βαλανοποστικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στη βάλανη και την πόσθη ή σχετίζεται με αυτές: ~ *αίλκα*. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. balanoposthic].

βάλανος (ο) {βάλανου | -ων, -ους} ΑΝΑΤ. η κεφαλή, το πρόσθιο διογκωμένο τμήμα του ανδρικού γεννητικού οργάνου, που έχει κωνοειδές σχήμα και καλύπτεται από την ακροποσθία. [ETYM_ αρχ., αρχική σημ. «ο καρπός της βαλανιδιάς», < I.E. *g'e1-«βαλανίδι», λατ. glans, γαλλ. gland, ιταλ. ghianda, όλα με τη σημ. «βαλανίδι, βαλανιδιά». Η σημ. «κεφαλή του πέους» είναι ήδη αρχ. και μαρτυρείται στον Αριστοτέλη].

βαλάντης (ο) → Χρυσοβαλάντης

βαλάντιο (το) → βαλλάντιο

βαλάντιον ρ. → βαλλάντιον

βαλβίδα (η) 1. το μηχανικό εξάρτημα που ρυθμίζει τη ροή ρευστών (συνήθ. μεταξύ δύο χώρων): ~ *αντλίας | ασφαλείας* 2. ΑΝΑΤ. Ο ανατομικός σχηματισμός, κυρ. της καρδιάς και των αιμοφόρων αγγείων, που ρυθμίζει την κυκλοφορία των υγρών του οργανισμού: οι *βαλβίδες της καρδιάς* (διγλώχια, τριγλώχια, μηνιοειδής, μετροειδής) 3. ΑΘΛ. η περιορισμένη κυκλική έκταση, μέσα από την οποία μπορεί ο αθλητής να εκτελέσει ρίγη στα αντίστοιχα αγωνίσματα (σφαιροβόλια, δισκοβόλια, σφυροβόλια).

[ETYM < αρχ. βαλβίς, -ίδος, τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο. Η λ. περιέγραφε αρχικώς το σχοινί ή νήμα που όριζε την αφετηρία και το τέρμα σε αγώνα δρόμου, από όπου προέκυψε και η σημ. «σημείο εκκίνησης, αφετηρία». Η σημ. του (μηχανικού) εξαρτήματος και του ανατομικού σχηματισμού της καρδιάς αποτελεί απόδ. του γαλλ. valve (εξαιτίας της φωνητικής προσέγγισης) < λατ. valva (κυρ. πληθ. valvae «διπλά θυρόφυλλα») < p. volvere «κυλάω»].

βαλβιδικός, -ή, -ό [1879] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τις βαλβίδες της καρδιάς: ~ *ανεπάρκεια | στένωση*.

[ETYM Οι φρ. *βαλβιδική ανεπάρκεια | στένωση* είναι μετάφρ. δάνεια από αγγλ. valvular insufficiency | stenosis].

βαλβιδοπλαστική (η) η χειρουργική επέμβαση για την αποκατάσταση της ομαλής λειτουργίας της καρδιακής βαλβίδας. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. valvuloplasty < valvulo- (< αγγλ. valve) + -plasty (< ελλ.ν. πλαστική)].

βαλβολίνη (η) {βαλβολινών} λιπαντικό έλαιο, πτητικό κλάσμα του πετρελαίου, που χρησιμοποιείται στα οχήματα, κυρ. για τη λίπανση των διαφορικών και των κιβωτίων ταχυτήτων. [ETYM_ Μεταφορά του αγγλ. valvolin < valve «βαλβίδα»].

Βαλεαρίδες (οι) συστάδα νησιών της Δ. Μεσογείου (Γιμπζα, Μαγιόρκα, Μινόρκα, Φορμεντέρα), που ανήκουν στην Ισπανία. [ETYM. < ισπ. (Islas) Baliares < μγν. λατ. Baliares < αβεβ. ετιμω, ίσως συνδ. με προ-Ι.Ε. *bal- «λευκός - λαμπρός»].
Βαλένθια (η) πόλη της Α. Ισπανίας στις ακτές της Μεσογείου. [ETYM. < ισπ. Valencia, ρωμαϊκή πόλη του 2ου αι. π.Χ., γνωστή ως Valentia Edetanorum «οχυρό των Ηδητανών» (λαού της ΒΔ. Ισπανίας)].

Βαλεντίνη (η) γυναικείο όνομα. Επίσης Βαλεντίνο.
Βαλεντίνο (ο) 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM. < λατ. Valentinus «εύρωστος, υγιής» < μγν. valens του ρ. valeo «υγιάνω, είμαι ισχυρός, ικανός». Η γιορτή του «Αγίου Βαλεντίνου» (14 Φεβρουαρίου), που θεωρείται γιορτή των ερωτευμένων, δεν έχει σχέση με τη ζωή των δύο μαρτύρων που έφεραν το όνομα Βαλεντίνος (η μνήμη τους εορτάζεται στις 14 Φεβρουαρίου), αλλά συνδέεται με τα ρωμαϊκά Lupercalia, γιορτή της γονιμότητας (15 Φεβρουαρίου). Σε παρετυμολογία οφείλεται η συσχέτιση με το όνομα του αστέρα του αμερικανικού κινηματογράφου, ιταλικής καταγωγής, Ροντόλφο Βαλεντίνο, ο οποίος έγινε το ίνδαλμα των γυναικών στη δεκαετία του 1920, ενσαρκώνοντας ρόλους μεγάλου εραστή σε αισθηματικά δράματα].

Βαλέρια (η) γυναικείο όνομα.

Βαλεριάνα (η) {γιορ. πληθ.} 1. ΒΟΤ. δικυτλήδονο φυτό, του οποίου είδη χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική αλλά και ως καλλωπιστικά 2. ΦΑΡΜ. ηρεμιστικό φάρμακο, που παράγεται από την αποξηραμένη ρίζα του παραπάνω φυτού.

[ETYM. < νεολατ. valeriana, θηλ. του λατ. valerianus < Valeria, περιοχή της Γαλιίας όπου φύτρωνε το φυτό].

Βαλέριος (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM. μγν. < λατ. Valerius < valeo «υγιάνω, είμαι ισχυρός, ικανός»].

Βαλές (ο) {βαλέδες} 1. φιγούρα της τράπουλας που στην ακολουθία των τραπουλόχαρτων ακολουθεί το δέκα και προηγείται της ντάμας ΣΥΝ. φάντης · 2. (παλαιότ.) υπηρέτης.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. valét «ναυρός υπηρέτης» < δημόδ. λατ. vassellitus < vassallus < κελτ. vassus].

Βαλέττα (η) η πρωτεύουσα της Μάλτας. [ETYM. < αγγλ. Valetta, ονομασία που οφείλεται στον Jean Parisot de la Valette, αρχηγό του τάγματος των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννου (Ιερουσαλήμ), ο οποίος υπεράσπισε τη Μάλτα κατά την πολιορκία της από τους μουσουλμάνους το 1565].

Βάλια Κάλντα (η) κλειστή κοιλάδα στη Β. Πίνδο στον νομό Γρεβενών, που ανακηρύχθηκε το 1966 σε εθνικό δρυμό. [ETYM. < παλ. ιταλ. vallea calda «θερμή κοιλάδα»].

βαλίτσα (η) {βαλίτσών} ταξιδιωτικός σάκος παραλληλεπίπεδου σχήματος, με σκληρά συνήθ. τοιχώματα και λαβή, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ατομικών ειδών σε ταξίδια: *ετοιμάζω τις ~ μου*· ΦΡ. *πάει μακριά η βαλίτσα* για διαδίκασια που φαίνεται να χρονίζει, να τραβάει σε μέγρος: *Γι θα γίνει επίτελος, θα ~, Τρεις ώρες περιμένα!* — (υποκ.) βαλιτσάκι (το) κ. βαλιτσούλα (η). [ETYM. < ιταλ. valigia, πηθ. < λατ. bilix «δέμα»].

Βαλκάνια (τα) {Βαλκανίων} 1. χερσόνησος της ΝΑ. Ευρώπης που ορίζεται Δ. από την Αδριατική Θάλασσα και το Ιόνιο Πέλαγος, Α. από τη Μαύρη Θάλασσα και το Αιγαίο Πέλαγος και Β. από τον Δούναβη και τον παραπόταμο του Σάβο ΣΥΝ. Βαλκανική Χερσόνησος, Χερσόνησος του Αίμου 2. (περιθηπ.) οι χώρες Αλβανία, Βουλγαρία, πρώην Γιουγκοσλαβία, Ελλάδα, Ρουμανία και Ευρωπαϊκή Τουρκία: *τα τραμαμένα -* || *πολλοί διπλωμάτες λένε ότι τα - είναι η πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης*· ΦΡ. (σκοπ.) *εδώ είναι Βαλκάνια, δεν είναι παίξε-νέλασε* (Ν. Εγγονόπουλος) για δυσάρεστες καταστάσεις, χαρακτηριστικές των βαλκανικών χωρών (π.χ. δυσλειτούργια του κρατικού μηχανισμού, έλλειψη οργάνωσης, αστάθεια, απειθαρχία κ.ά.), σε αντίδιαστολή προς τις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες. — Βαλκάνιος (ο), Βαλκάνια (η), Βαλκανικός, -ή, -ό (βλ. λ.).

[ETYM. < τουρκ. balkan «όρος» (κυρ. «δασώδης οροσειρά»), ονομασία που δόθηκε από τους Τούρκους στο όρος Αίμος, κεντρική οροσειρά της χερσονήσου].

Βαλκάνια, Βαλκανική - Ιλλυρική - Ελληνική Χερσόνησος, Προτού η Χερσόνησος του Αίμου ονομασθεί Βαλκανική (από την τουρκική ονομασία του Αίμου ως «νηλού όρου») Koca Balkan), είχαν χρησιμοποιηθεί για τη δήλωση της δύο άλλα ονόματα, που τελικά δεν επικράτησαν: η ονομασία Ιλλυρική (ή Ελληνοϊλλυρική) Χερσόνησος (πλάσμα ιστορικών της Δύσης) και η ονομασία Ελληνική Χερσόνησος (από τον Στ. Σταθόπουλο, *Γεωγραφία*, 1850). Είναι χαρακτηριστικά -για το περιεχόμενο και το ύφος τους- όσα αναφέρει ο Στ. Κουμανούδης για το Βαλκανικό: «Όπως από δεκαετηρίδων τινών πολλοί των παρ' ημίν έφημεριδογραφούντων και γεωγρα(ροπολιτειογραφούντων κατά μίμησιν των Φράγκων καλοῦσιν αποτόυ τουρκικού ονόματος του ορούς Αίμου (Κοτζιά Μπαλκάν) την προς νότον των ποταμών Σάου και Δουνάβειος μεγάλην χερσόνησον μέχρι Τανάρου άκρου, ενί περιληπτικά) ονόματι Βαλκανικήν. έτι και Βαλκανικά κράτη και λαούς, τους Βουλγάρους δηλ., Σέρβους, Βοσνίους, Μαυροβουνιώτας, Αρβανίτας, Μικροβλάχους και "Ελληνας. 'Αλλ' ούχ ούτως ο Στ. Σταθόπουλος, δστις ουδέ την ονομασίαν Ιλλυρικήν ή Ελληνοϊλλυρικήν χερσονήσου, υπό Φράγκων και αυτήν πλασθεΐσαν και εισχωρήσασαν και εις τα παρ' ημίν βιβλία [...] παρεδέθη, ως άτοπον αφηθώς, άτε εκλιπόντος ήδη πρόπαλαιτοῦ Ιλλυρικού έθνους, άλλα Ελληνικής, άποτοῦκατά πολιτισμόν, ειμή κατά άνθρωπολήθειαν επικρατέστερου

έν ταΐς χώραις ταύταις έθνους, την χερσόνησον άπεκάλεσαν [...]. Ούτω και ο Άν. Πολυζωΐδης τφ 1859 και ο Γ. Βακαλόπουλος τφ 1867 Ελληνική ν αυτήν ονόμασαν, ιδίως δ' Ελληνικήν τα νοτιώτατα αυτής. Παρατηρηθήτω δε και τούτο, ότι και τα ὕψη των ορέων τής ιδίως Βαλκανικής έν Βουλγαρία σειράς, είνε κατά τε τον Kierpet και τον André, πολύ μικρότερα του έν τή βορείω 'Αλβανία Σκάρδου και των Ελληνικών Ολύμπου, Παρνασσού κ.τ.λ.».

Βαλκανιάδα (η) ΑΘΛ. η ετήσια αθλητική διοργάνωση αγωνισμάτων στίβου, στην οποία συμμετέχουν οι χώρες των Βαλκανίων. Επίσης Βαλκανικοί (Αγώνες) (οι).

Βαλκανική (Χερσόνησος) (η) η χερσόνησος των Βαλκανίων, τα Βαλκάνια (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. Βαλκάνια.

βαλκανικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τα Βαλκάνια: ~ πόλεμοι | *χώρες | λαοί | διάσκαχη* 2. **Βαλκανική** (Χερσόνησος) η χερσόνησος των Βαλκανίων (βλ. λ. Βαλκάνια) 3. ΑΘΛ. **Βαλκανικοί** (Αγώνες) η Βαλκανιάδα (βλ. λ.).

βαλκανιολογία κ. (εσφαλμ.) βαλκανολογία (η) η συστηματική επιστημονική μελέτη της ιστορίας και του πολιτισμού των λαών των Βαλκανίων. — βαλκανιολόγος κ. (εσφαλμ.) βαλκανολόγος (ο/η).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Balkanologie (νόθο συνθ.)].
βαλκανιονίκης (ο/η) {βαλκανιονικόν} ο αθλητής που νίκησε σε Βαλκανιάδα.

βαλκανιοποίηση (η) (εσφαλμ. *βαλκανοποίηση*) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διάκριση μεγάλων πολυεθνικών επικρατειών σε μεγάλο αριθμό εθνών-κρατών, κυρ. με κριτήριο την ιστορικότητα του εδάφους. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. balkanisation].

Βαλκυρίες (οι) {Βαλκυριών} γυναικείες πολεμικές θεότητες της σκανδιναβικής μυθολογίας, οι οποίες επέλεξαν κατά τη διάρκεια της μάχης τους πολεμιστές που θα σκοτωθούν.

[ETYM. Μεταφορά του γερμ. Walkyria «αυτός που επιλέγει για σφαγή» < val- (πβ. αρχ. σκανδ. valr «η σφαγή της μάχης») + -kyrja (πβ. αρχ. σκανδ. kögi «διαλέγω»)].

βαλλάντιο (το) (σχολ. ορθ. βαλάντιο) {βαλλάντιου | -ων} 1. (παλαιότ.) το σακούλι που γεμίζουμε με χρήματα ΣΥΝ. πογκύ, πορτοφόλι 2. (μτφ.) οι οικονομικές δυνατότητες: *αυτές οι πολυτέλειες δεν είναι για το δικό μας ~*. [ETYM. < αρχ. βαλλάντιον, αγν. ετιμω].

βαλλαντώνω ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *βαλλαντώνω*) {βαλλαντώ-σα, -θη-κα, -μένος} (λαϊκ.) 1. κουράζομαι, καταπονούμαι υπερβολικά: *βαλλαντώσε απ' τη δουλειά* ΣΥΝ. ταλαιπωρούμαι 2. υποφέρο συναισθηματικά: *βαλλαντώσε από έρωτα* 3. καταλαμβάνομαι από συναισθηματικές, στενωχώριες: «...μη *βαλλαντώνεις*, και την καρδιά σου *μη τη χαλάς*» (τραγ.) ΣΥΝ. *πλαντάζω*, σκάω· ΦΡ. *βαλλαντώνω στο κλάμα* σκάω από το πολύ κλάμα, *πλαντάζω στο κλάμα*. — βαλλαντώμα (το) (σχολ. ορθ. *βαλλαντώμα*).

[ETYM. μεσν. < αρχ. βαλλάντιον «πορτοφόλι, χρηματικό ποσό». Η σηματολογική μεταβολή οφείλεται πιθ. στη στενωχώρια που προκάλυψε οι οικονομικές δυσγένειες, δηλ. η έλλειψη *βαλλαντίου*].

βαλλισμός (ο) ΙΑΤΡ. η ασθένεια κατά την εκδήλωσή της οποίας ο ασθενής κάνει ακούσιες σπασμοδικές κινήσεις. [ETYM. μγν. < βαλλίζω «χοροπηδώ», παρεκτεταμένος τ. του αρχ. βάλλω, ο ιατρ. όρ. είναι αντιδαν., < αγγλ. ballism].

βαλλιστικός, -ή, -ό [1857] 1. αυτός που σχετίζεται με τον βαλλισμό 2. ΣΠΡΑΤ. **βαλλιστική** (η) η επιστήμη που μελετά την κίνηση των βλημάτων ΣΥΝ. βλητική 3. αυτός που σχετίζεται με τη βαλλιστική· ΦΡ. (α) **βαλλιστικό όπλο** το όπλο που ακολουθεί βαλλιστική τροχιά (βλ. πα ρακάτω), όταν περατωθεί η πρόσθηση (β) βαλλιστική **προχιά** η τροχιά στην οποία ακολουθεί ένα σώμα μετά το πέρας της **προχιατικής** δύναμης, οπότε το σώμα κινείται μόνο με την επίδραση της βαρύτητας και της αεροδυναμικής αντίστασης.

[ETYM. Αντιδαν., < γαλλ. balistique < μγν. βαλλίζω, παρεκτεταμένος τ. του αρχ. βάλλω]. βαλλίστρα (η) {βαλλιστρών} (στην αρχαιότητα και μέχρι τον 15ο αι.)

πολεμικό όπλο που εκσφενδόνιζε βλήματα (βέλη, πέτρες, ακόντια). [ETYM. μγν. < βαλλίζω, παρεκτετ. τ. του αρχ. βάλλω]. Βαλλόνος (ο) ο γαλλόφωνος κάτοικος του Βελγίου. — Βαλλόνιος (η).

* ΣΧΟΛΙΟ λ. Βλάχος.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Wallon < αρχ. γερμ. walhon < κελτ. Volcae, που οι Γερμανοί ονόμασαν Valah, προσδιορίζοντας τους λατινόφωνους υπηκόους του ρωμαϊκού κράτους]. βάλλω ρ. αμετβ. {έβαλα (να/θα βάλλω), βλήθηκα (λόγ. εβλήθη, -ης, -η..., μτφ. βληθείς, -είσα, -έν), βεβλημένος} (λόγ.) 1. ρίχνω, κατευθύνω πυρά: *αγορά πυροβόλων που βάλλουν βλήματα νέου τύπου* || οι *εχθροί βάλλουν από παντού* ΣΥΝ. πυροβόλο 2. (μτφ.) εκτοξεύω κατηγορίες: *βάλλουν κατά του προέδρου* || ο *βουλευτής έβαλε κατά του νέου προγράμματος εκπαίδευσης*· ΦΡ. ο **αναμάρτητος πρότος τον λίθον βαλέτω** βλ. λ. αναμάρτητος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -βόλος, εφρεσιβάλλω, μετοχή. [ETYM. αρχ. < *βάλ-/ω, συνεσταύμ. βαθμίδα της Ι.Ε. ρίζας *g'el- «ρίχνω, πετάω», βλ. λ. βέλος. Ομόρρ. βέλ-ος, βολ-ή, βόλ-ος, (και από δισύλλαβη ρίζα *βελη-) βλή-μα, βλη-τός, βέλε-μον «βέλος» κ.ά. Η λ. απαντά στον Όμηρο με τη σημ. «πλήττω εξ αποστάσεως» (κατ' αντιδιαστολή προς το τύπω «χτυπά από κοντά, εκ του συστάδην»), ενώ ήδη ομηρική είναι η σημ. «τοποθετώ»].

βάλλω το ρήμα με όλες τις προθέσεις! Όπως ο ομηρικός στίχος «*προς δ' εμέ τον δύστηνον έτι φρονέοντ' έλεησον*» περικλείει, κατά τον αρχαίο γραμματικό, όλα τα μέρη του λόγου, έτσι θα μπορούσαμε να πούμε για το βάλλω ότι συντίθεται -και διατηρείται

στη χρήση μέχρι σήμερα- και με τις 18 (κύριες) προθέσεις (ή προρρηματικά) της Αρχαίας, τις 6 μονοσύλλαβες και τις 12 δισύλλαβες: εισ-βάλλω, εκ-βάλλω, εκ-βάλλω, προ-βάλλω, προσ-βάλλω, συμβάλλω, ανα-βάλλω, δια-βάλλω, κατα-βάλλω, μετα-βάλλω, παραβάλλω, αντι-βάλλω, αμφι-βάλλω, επι-βάλλω, περι-βάλλω, απο-βάλλω, υπο-βάλλω, υπερ-βάλλω. Συχνά και με δύο προθέσεις: προ-υπο-βάλλω, προσ-επι-βάλλω, αντι-κατα-βάλλω κ.ά. Επίσης (παρά τον κανόνα) και με ονόματα: εφesi-βάλλω, πανικο-βάλλω. ο αόριστος γράφεται με ένα -λ-: υπ-έβαλα - να/θα υπο-βάλω (μία φορά, χωρίς διάρκεια ή επανάληψη), ενώ υπέ-βαλλα (ο παρατατικός) και να/θα υπο-βάλλω (πολλές φορές, επανειλημμένως, με διάρκεια). Για να αποφεύγεται η σύγχυση ανάμεσα σε παρατατικό και αόριστο και ανάμεσα σε τύπους με το να/θα, ως "νεστότας και παρατατικός του απλού ρήματος χρησιμοποιείται το βάζω (< βιβάζω): βάζω, έβαζα, να/θα βάζω - έβαλα, να/θα βάλω. ο αρχαίος ενεστώτας και ο παρατ. (βάλλω | έβαλλα) χρησιμοποιούνται με τη σημ. «ρίχνω, επιτίθεμαι, πλήττω» (βάλλω εναντίον κάποιου).

βάλθηκα ρ. -+ βάζω

βαλμένος, -η, -ο → βάζω

Βαλπούργια Νύχτα (η) **1.** η νύχτα της 30ής Απριλίου προς την 1η Μαΐου (γιορτή της Αγίας Βαλπούργης), κατά την οποία, σύμφωνα με γερμανικούς θρύλους, γίνονταν οργιαστικές τελετές μαγισσών **2.** (μυθ.) οργιαστικές τελετές νύχτα οργίων.

[ETYM. < γερμ. Walpurgisnacht < Walpurgis, όνομα Αγγλίδας μοναχής (710-779 μ.Χ.) που ανακηρύχθηκε αγία. Κατά την παραμονή του εορτασμού της μνήμης της (1η Μαΐου), σύμφωνα με τις γερμ. παραδόσεις, οι δαίμονες και οι μάγισσες συγκεντρώνονται σε βουνό, όπου πραγματοποιούν οργιαστικές τελετές].

βαλς (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** χορός σε μέτρο 3/4, που αναπτύχθηκε στη Γερμανία και την Αυστρία, στο τέλος του 18ου αι., ως εξέλιξη του γερμ. Ländler· ειδική περίπτωση, και πιο γνωστή παγκοσμίως, είναι το βιεννέζικο βαλς: τα ~ του Γιάχαν Στράους **2.** (συνεκδ.) μουσική που χορεύεται σαν βαλς ή σε ρυθμό βαλς, τα ~ του Σοπέν. — (υποκ.) βαλ-σάκι (το). [ETYM. < γαλλ. valse < γερμ. Walzer < ρ. walzen «στροβιλίζομαι»].

βάλσαμο κ. (λαϊκ.) **μπαλσαμο** (το) **1.** η αρωματική ρητίνη του βαλ-σαμόδεντρου, η οποία έχει φαρμακευτικές ιδιότητες **2.** (μυθ.) οτιδήποτε έχει ανακουφιστική ή ευχάριστη επίδραση: κρασί— || τα παρηγορητικά του λόγια ήταν - για μένα. [ETYM. < αρχ. βάλαμον, σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. balsām, αραβ. balsām].

βαλσαμόδεντρο (το) ΒΟΤ. δέντρο μεγάλου ύψους, που απαντά σε τροπικές περιοχές, το ξύλο του, ιδιαίτερα ελαφρύ και ανθεκτικό, περιέχει διάφορες βαλσαμόειδες ρητίνες και χρησιμοποιείται ως μονωτικό υλικό σε διάφορες κατασκευές.

βαλσαμόχορτο (το) ΒΟΤ. κοινή ονομασία διαφόρων αρωματικών φυτών: το ~ κατευνάζει το νευρικό σύστημα.

βαλσαμώνω κ. (λαϊκ.) **μπαλσαμώνω** ρ. μετβ. {βαλσάμω-σα, -θηκα, -μένος} ταριχεύω (βλ.λ.). — βαλσάμωμα κ. **μπαλσάμωμα** (το) κ. βαλ-σάμωση (η), βαλσαμωτής (ο) [1892].

[ETYM. μεσν. < αρχ. βάλαμον. Η χρήση του βάλαμου ως ιατρικού και αντισηπτικού συνέβαλε ώστε η λ. βαλσαμώνω να αποκτήσει τη σημ. «ταριχεύω»].

βάλσιμο (το) → βάζω

Βαλτέτσι (το) {Βαλτετσίου} χωριό της Αρκαδίας ΝΔ. της Τρίπολης, γνωστό από τη νικηφόρα μάχη των Ελλήνων κατά των Τούρκων (1821), η οποία προηγήθηκε της αλώσεως της Τρίπολης. [ETYM < σλαβ. *Boltice «βαλτότοπος»].

Βαλτική (η) η περιοχή γύρω από τη Βαλτική Θάλασσα. [ETYM Βλ. λ. Βαλτική Θάλασσα].

Βαλτική (Θάλασσα) (η) κλειστή θάλασσα του Ατλαντικού Ωκεανού, που βρέχει τις ακτές της Σουηδίας, της Φινλανδίας, της Εσθονίας, της Λεττονίας, της Λιθουανίας, της Πολωνίας, της Γερμανίας και της Δανίας. [ETYM Μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. Baltique (mer) < λατ. mare balticum < Baiti (αγν. ετύμιο, παρ' ότι ορισμένοι το συνδέουν με λιθ. λ. που σημαίνει «λευκός» ή με σλαβ. λ. που σημαίνει «έλος»), ονομασία φυλών που κατοίκησαν στην Α. Ευρώπη κατά τη 2η χιλιετία π.Χ. και μιλούσαν τις βαλτικές γλώσσες. Ωστόσο, η ίδια η θάλασσα έχει προσλάβει διάφορα ονόματα από τους λαούς των χωρών που βρέχονται από αυτήν, π.χ. γερμ. Ostsee, σουηδ. Östersjön «Ανατολική Θάλασσα», πολ. Morze Baltyckie, ρωσ. Baltijskoye More «Βαλτική Θάλασσα» κ.ά.].

βαλτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Βαλτική Θάλασσα: οι ~ χώρες (η Εσθονία, η Λεττονία και η Λιθουανία). [ETYM. Βλ. λ. Βαλτική Θάλασσα].

Βαλτιμόρη (η) πόλη στο ΒΑ. τμήμα των Η.Π.Α. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Baltimore. Η πόλη οφείλει την ονομασία της στο^ο Βρετανό λόρδο Cecilus Calvert, βαρόνο του Baltimore (1605-1675), ο οποίος έλαβε στην κατοχή του την πολιτεία Μέρυλαντ στις Βρετανικές αποικίες στην Αμερική, ο τίτλος Baltimore ανάγεται στο ιρλ. Baile na Tighe Mor «πατριότα του μεγάλου οικου», όπως ονομαζόνταν τα κτήματα του λόρδου στη Ν. Ιρλανδία].

βαλτόνερα (τα) τα νερά των βάλτων που λιμνάζουν. Επίσης **βαλτόνερα** **βάλτος** (ο) τόπος με λιμνάζοντα νερά ΣΥΝ. έλος, βούρκος, τέλμα, τέναργος. — βαλτώδης, -ης, -ες [μεσν.]. [ETYM. μεσν. < σλαβ. blato].

βαλτός, -ή, -ό αυτός που παρακινείται και κατευθύνεται από άλλον με ιδιαιτελή κίνητρα· ΦΡ. (οικ.) **βαλτός είσαι;** επίτηδες το κάνεις; (για περιπτώσεις που κάποιος λέει ή κάνει πράγματα που μας εκνευρί-

ζουν, μας ενοχλούν ή είναι αντίθετα προς τα συμφέροντα μας, συνήθ. χωρίς να έχει πρόθεση γι' αυτό).

[ETYM < βάλλω + επίθημα -τός (ρηματ. επιθέτων)].

βαλτότοπος (ο) περιοχή με βάλτους. Επίσης **βαλτότοπ¹** (το).

βαλτώνω ρ. αμετβ. {βάλτω-σα, -θηκα, -μένος} περιέρχομαι σε στασιμότητα, δεν προχωρώ παραπέρα: η υπόθεση έχει βαλτώσει εδώ και χρόνια, καθώς κανείς δεν δείχνει ενδιαφέρον ΣΥΝ. απολεπματόνομοι. — βάλτωμα (το).

βάλω (να/θα) ρ. → βάζω, βάλλω
βαμβακέλαιο (το) [1897] {βαμβακελαίου | χωρ. πληθ.} η ανοικτοκίτρινη ελαιώδης ουσία που εξάγεται από σπέρματα βαμβακιού· χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική και την παρασκευή καλλυντικών.

βαμβακέμπορος (ο) [1886] {βαμβακεμπόρου | -ον,-ους} ο έμπορος βαμβακιού. ^

βαμβακερός -ή, -ό [μεσν.] κ. **μπαμπακερός** [μεσν.] αυτός που έχει ως πρώτη ύλη κατασκευής το βαμβάκι: ~ φανέλα | εσόρουχο | πουκάμισο | παντελόνι || (κ. ως ουσ.) πλένει χωριστά τα ~ από τα μάλλινα. Επίσης βαμβακένιος, -ια, -ιο.

βαμβάκι κ. **μπαμπακί** (το) {βαμβακ-ιού | -ιών} **1.** η λευκή, μαλακή, ινώδης απορροφητική ουσία, που χρησιμοποιείται συνήθ. για την επάλειψη του δέρματος με υγρά, κυρ. για την επάλειψη πληγής με οινόπνευμα, ιώδιο κ.λπ.· ΦΡ. σφάζω με το **βαμβάκι** | **μπαμπακί** βλ. λ. σφάζω **2.** η κλωστική ινώδης ύλη που προέρχεται από το χνούδι του φυτού βαμβάκια και χρησιμοποιείται στην κατασκευή υφασμάτων **3.** το φυτό βαμβάκια (βλ.λ.). — (υποκ.) βαμβακιά κ. **μπαμπακιά** (το). [ETYM < μεσν. βαμβάκιον | παμπακίον, υποκ. του βάμβαξ | βάμβαξ < περσ. pambak | pamba].

βαμβάκια κ. **μπαμπακιά** (η) το φυτό που απαντά σε μορφή χόας, θάμνου ή δέντρου και καλλιεργείται για τις ίνες του, που σχηματίζουν χνούδι γύρω από τον καρπό του.

βαμβακίαση (η) [1894] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ασθένεια διαφόρων φυτών και δέντρων, η οποία προέρχεται από τη δράση εντόμων που εκκρίνουν κηρώδεις ουσίες που μοιάζουν με βαμβάκι και έχουν τη μορφή σκόνης ή νημάτων (για αμπέλι) ο περονόσπορος.

βαμβακοκαλλιέργεια (η) {βαμβακοκαλλιεργειών} **1.** η καλλιέργεια βαμβακιού **2.** το χωράφι όπου καλλιεργείται βαμβάκι.

βαμβακομάλλινο, -η, -ο [1833] (ρούχο, ύφασμα κ.λπ.) που έχει σύνθεση από μαλλί και βαμβάκι.

βαμβακομηχανή (η) μηχανή που διαχωρίζει το βαμβάκι από τον σπόρο.

βαμβακοπαραγωγή (η) [1894] η παραγωγή βαμβακιού. — **βαμβακοπαραγωγός** (ο) [1889].

βαμβακόπιτα κ. **μπαμπακόπιτα** (η) {δύοσρ. βαμβακοπιτών} ο συμπεσιμένος σπόρος βαμβακιού, από τον οποίο έχει αφαιρεθεί το βαμβακέλαιο και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφία.

βαμβακόσπορος κ. **μπαμπακόσπορος** (ο) ο σπόρος του βαμβακιού.

βαμβακοσυλλέκτης (ο) {βαμβακοσυλλεκτών}, **βαμβακοσυλλέκτρια** (η) {βαμβακοσυλλεκτριών} **1.** πρόσωπο που μαζεύει βαμβάκι σε βαμβακοφυτεία **2.** το ειδικό μηχάνημα για τη συλλογή του βαμβακιού στα χωράφια· αλλιώς **βαμβακοσυλλεκτική μηχανή**. — **βαμβακοσυλλ-εκτικός, -ή, -ό.**

βαμβακούλα (η) ονομασία διαφόρων παραλλαγών του φυτού πε-λαργόνη.

βαμβακουργία (η) [1850] {χωρ. πληθ.} η τεχνική επεξεργασίας των νημάτων βαμβακιού, κυρ. για την παραγωγή υφασμάτων.

βαμβακοφυτεία (η) [1871] {βαμβακοφυτειών} η έκταση όπου καλλιεργείται βαμβάκι.

βάμβαξ (ο) [μεσν.] {βάμβακος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το βαμβάκι (βλ.λ.): εξαγωγές βάμβακος.

βάμμα (το) {βάμμα-ατος | -ατα, -άτων} το υγρό μείγμα που προκύπτει από την εμβάπτιση φυτικών ή ζωικών ουσιών σε διάλυμα αλκοόλης σε νερό: ~ του στρύχνου | του οπίου. [ETYM αρχ. < βάπτω «βυθίζω»].

βαμπ (η) {άκλ.} η γοητευτική γυναίκα που εκμεταλλεύεται ή και καταστρέφει τους άνδρες που την ερωτεύονται.

[ETYM < αγγλ. vampr, συγκεκριμένος τύπος του vampire, βλ. λ. **βαμπίρ**].

βαμπίρ (το) {άκλ.} ο βρικόλακας (βλ.λ.). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. vampire < γερμ. Vampir < σερβοκρ. vampir «νυχτερίδα»].

βαμπίρος (ο) νυχτερίδα της τροπικής Αμερικής που ρουφά το αίμα άλλων ζώων και είναι φορέας μολυσματικών ασθενειών. [ETYM. Βλ. λ. **βαμπίρ**].

Β.Α.Ν. (το) μέθοδος για την πρόγνωση των σεισμών και η αντίστοιχη συσκευή (από τα αρχικά των ονομάτων Βαρώτσος, Αλεξόπουλος, Νομικός, οι οποίοι την εφηύραν).

βάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βάλβιδα που ρυθμίζει τη ροή νερού σε σωλήνες. [ETYM < γαλλ. vanne < δημιόδ. λατ. venna < λατ. vena «φλέβα»].

βανάδιο (το) {βαναδίου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο V) που ανήκει στα μέταλλα και έχει αργυρό χρώμα (βλ. λ. **περιοδικός**, ΠΙΝ). [ETYM. < νεολατ. vanadium < Vanadis, σκανδιναβική θεότητα του έρωτα και της ομορφιάς, ονομασία που αποδόθηκε στο μέταλλο λόγω της χρωματικής ποικιλίας των χημικών του ενώσεων].

βάνουσος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λεπτότητας, από τραχύτητα, βίαιους τρόπους: ~ άνθρωπος | συμπεριφορά ΣΥΝ. τραχύς, άεστος, σκατός. — **βάνουσι** | **βανούσιος** [μγν.] επίρρ., **βανουσιότητα** (η) [1889]. [ETYM. αρχ. < *βανούσιος (με ανομοίωση) < βανός «κλίβανος, φούρ-

νος», αγν. ετόμου, πθ. δάνειο. Η αρχική σημ. τής λ. *βάνασος* ήταν «τεχνίτης, χειρόναξ», ενώ ήδη αρχ. είναι η μειωτική σημ. «αγροίκος, τραχύς», η οποία οφείλεται στην αρνητική στάση που τηρούσαν οι αρχ. Αθηναίοι απέναντι στα χειρωνακτικά επαγγέλματα, αφού τα θεωρούσαν αταίριαστα για ελεύθερους ανθρώπους. Παρόμοια σημα-σιολ. εξέλιξη εμφανίζεται και στις λ. *πονηρός, μοχθρός, πανούργος, άθλιος* κ.ά.].

βανασούρημα (το) (βανασουρήμα-ατος | -ατα, -άτων) έργο ιδιαίτερα κακής καλλιτεχνικής ποιότητας.

βανδαλισμός (ο) [1861] 1. η σκόπιμη πρόκληση φθοράς ή καταστροφή καλλιτεχνικών δημιουργημάτων: *πολλά έργα τέχνης καταστράφηκαν κατά καιρούς από βανδαλισμούς φανατικών* 2. (γενικότε.) η σκόπιμη φθορά ή προσβολή τής αισθητικής κτισμάτων, μνημείων κ.λπ. με αναγραφη συνθημάτων σε τοίχους, καταστροφή ταφικών μνημείων κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. vandalisme (βλ. κ. *βάνδαλος*)].

βανδαλος (ο) {βανδάλ-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που φθείρει ή καταστρέφει σκόπιμα έργα του πολιτισμού (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που προκαλεί καταστροφές, χωρίς να ενδιαφέρεται για την αξία όσων καταστρέφει: η *καταστροφή αυτού του μνημείου αποτελεί έργο βανδάλων* 2. (γενικότε.) ο άεστος, ο βάρβαρος, ο απολίτιστος. — βανδαλι-κός, -ή, -ό [1835]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Vandale < λατ. Vandalus < γερμ. *Wandal (< αρχ. γερμ. wandjan «περιπλανώμιος»), ονομασία γερμανικών λαών (Βάνδαλοι), οι οποίοι εισέβαλαν στη Ρώμη και τη Γαλατία (4ος-5ος αι. μ.Χ.) δημεύοντας την περιοχή τής Εκκλησίας και των συγκλητικών και προκαλώντας καταστροφές σε μνημεία τέχνης].

βανίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΒΟΤ. αναρριχτικό φυτό των τροπικών χωρών, που καλλιεργείται για τους καρπούς του, οι οποίοι, αφού υποβληθούν σε ζύμωση, αποκτούν χαρακτηριστικό άρωμα και χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική, την αρωματοποιία και τη ζαχαροπλαστική 2. το γλυκό του κουταλιού που παρασκευάζεται με ζάχαρη και άρωμα του παραπάνω φυτού ΣΥΝ. υποβρύχιο 3. η αρωματική σκόνη βανίλιας που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική (συνεκδ.) η αντίστοιχη γεύση: *παγωτό βανίλια-σοκολάτα*. Επίσης (παλαιότε.) βανίλλα. [ETYM. < ιταλ. vaniglia < ισπ. vainilla «το ομόνυμο φυτό και ο καρπός του», υποκ. του vaina «περιβλήμα, περικάλυμμα» < λατ. vagina «κάλυκας»].

Βανουάτου (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Vanuatu, γαλλ. République de Vanuatu = Δημοκρατία του Βανουάτου) νησιωτικό κράτος του Ν. Ειρηνικού Ωκεανού, κοντά στα νησιά Φίτζι, με πρωτεύουσα τη Βίλα, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Γαλλική και νομίσματα το βατού (παλαιότε.) Νέες Εβρίδες.

[ETYM. < αγγλ. Vanuatu, λ. τής γλώσσας Μπισλάμα, που σημαίνει «η χώρα μας». Η χώρα ονομαζόταν *Νέες Εβρίδες* (αγγλ. New Hebrides) μέχρι το 1980].

βάνο ρ. → βάζω

Β.Α.Ο. (ο) Βυζαντινός Αθλητικός Όμιλος.

βαποράκι (το) {χωρ. γεν.} (αργκό) το πρόσωπο που προμηθεύει ναρκωτικά στους χρήστες.

βαπόρι κ. παπόρι (το) {βαπορ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το ατμόπλοιο. ΦΡ. (α) *γίνομαι βαπόρι γάνω* την αυτοκυριαρχία μου, εξοργίζομαι (β) *κάνω (κάποιον) βαπόρι* εξοργίζω (κάποιον). Επίσης παπόρο. — (υποκ.) βαποράκι (βλ.λ.) κ. παποράκι κ. (λαϊκότε.) **βαπορέτο** (το), βαπορήσιος, -ια, -ιο. [ETYM. < ιταλ. varopere «ατμός - ατμόπλοιο» < λατ. varor «ατμός»].

βαπόρνια (η) (λαϊκ.) το φορτίο, το βάρος που μπορεί να μεταφέρει ένα ατμόπλοιο.

βαποριζάτερ (το) {άκλ.} συσκευή μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιείται για τον ψεκασμό φαρμακευτικών ουσιών ή προϊόντων κομμωτικής και αισθητικής.

[ETYM. < γαλλ. vaporisateur < vaporiser «εξατμίζω» < λατ. varor «ατμός»]. **βαπτίζω** κ. **βαπτίζω** [μεσν.] ρ. μετβ. {βάπτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καθιστώ (κάποιον) μέλος μιας θρησκείας με το μυστήριο τής βάπτισης: *οι χριστιανοί βαπτίζουν τα παιδιά τους σε πολύ μικρή ηλικία*. ΦΡ. *τρελός παπάς σε βάπτισε* προς κάποιον με παράξενη ή παράλογη συμπεριφορά ή που υποστηρίζει παράλογα πράγματα 2. δίνω όνομα σε (κάποιον) κατά το μυστήριο του Βαπτίσματος: *το μορτό το βάπτισαν Ελένη* 3. (κατ' επέκτ.) δίνω όνομα, τίτλο ή παρατσούκλι (σε κάποιον/κάτι): *βάπτισε το καϊκι του «Παναγιώτα Θάλασση»* || *βάπτισε το καινούργιο του κρασί «Οία» από το όνομα τής ιδιαίτερης πατρίδας του* 4. δίνω σε (κάτι) διαφορετικό όνομα (για λόγους σκοπιμότητας, ώστε να εξυπηρετούνται τα σχέδια μου): *στην προπαγάνδα ο ιδεολογικός αντίπαλος βαπτίζεται συχνά «εχθρός του έθνους»* || την ηθική ασυδοσία τη *βάπτισαν* πρόδοο και χειραφέτηση ΣΥΝ. ονομάζω, αποκαλώ, προσαγορεύω 5. (λόγ.) βυθίζω (κάτι) σε νερό, γενικότε. σε υγρό ΣΥΝ. εμβαπτίζω 6. (μεσοπαθ. **βαπτίζομαι** | **βαπτίζομαι**) γίνομαι μέλος μιας θρησκείας με το μυστήριο τής βάπτισης: *βαπτίστηκε χριστιανός* || *βαπτίστηκε στη Μητρόπολη Ξάνθης*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «βυθίζω, βουτάω», μεταρρηματικός σχηματισμός από το ρ. *βάπτω* (βλ. λ. *βάφω*). Η σύσταση του χριστιανικού βαπτίσματος (όπου η λ. *βαπτίζω* έλαβε τη σημ. «βυθίζω κάποιον στο νερό και τον καθιστώ μέλος τής χριστιανικής εκκλησίας») ανάγεται στον ίδιο τον Χριστό και στην εντολή που έδωσε στους μαθητές του, πθ. Κ.Δ. Μαθθ. 28, 19: *πορευθέντες ον μαθητεύσατε πάντα τα έθνη, βαπτίζοντες αυτούς...*].

βάπτισμα [μετβ.] κ. **βάπτισμα** (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. ένα από τα επτά μυστήρια τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, κατά το οποίο ο ιερέας βυθίζει τρεις φορές στο αγιασμένο νερό κολυμβήθρας το βρέφος

ή γενικό. αυτόν που δέχεται στους κόλπους τής, δίνοντας του το κύριο όνομα του (βαπτιστικό) 2. (συνεκδ.) η θρησκευτική τελετή κατά την οποία γίνεται το παραπάνω μυστήριο: *ήρθε πολύς κόσμος στη ~ || αρχίζει | τελειώνει η ~* 3. (με κεφ.) το εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη Βάπτισμα του Ιησού Χριστού από τον Ιωάννη τον Βαπτιστή. Επίσης (λαϊκ.) **βαφτίσια** (τα) (σημ. 2).

βάπτισμα [μετβ.] κ. **βάφτισμα** (το) {βαπτισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η βάπτισμα (βλ.λ.) ΦΡ. **βάπτισμα του πυρός** (η) η πρώτη συμμετοχή σε μάχη: *πήρε το ~ στην απόβιαση στη Σικελία* (ii) (γενικότε.) η πρώτη σημαντική εμπειρία 2. η βύθιση αντικειμένου σε νερό, γενικότε. σε υγρό ΣΥΝ. εμβάπτισμα.

βαπτιστή ριο (το) [μετβ.] {βαπτιστήρι-ου | -ων} 1. οικοδόμημα ή μέρος ναού που χρησιμοποιήθηκε για την τέλεση τής βάπτισης 2. (λόγ.) η κολυμβήθρα. **βαπτιστής** [μετβ.] κ. (λαϊκ.) **βαπτιστής** (ο) 1. (κυριολ.) το πρόσωπο που βαπτίζει, που αναλαμβάνει τη βάπτισμα 2. ΕΚΚΛΗΣ. προσωνύμιο του Αγ. Ιωάννη του Προδρόμου: *«Αγιε μου Γιάννη και Βαπτιστή, έλα να βαφτίσεις Θεού παιδί»* (από τα κείμενα των Θεοφανίων) 3. **Βαπτιστής** (ο) ο πιστός χριστιανικός προτεσταντικό δόγματος (Βαπτιστές), που θεωρεί αναγκαίο να είναι ώριμος αυτός που βαπτίζεται, ώστε να έχει συνείδηση τής σημασίας τής βάπτισης.

βαπτιστικός, -ή, -ό [μεσν.] κ. **βαφτιστικός**, -ή/-ιά, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη βάπτισμα: *~ σταυρός | ρούχα* 2. **βαφτιστικός** (ο), **βα-φτιστικά** (η) ο βαφτιστικός ή βαφτισμιά (βλ.λ.) ΣΥΝ. αναδέστος 2. (μτφ. ο τ. *βαφτιστικός για ρούχο*) αυτός που είναι πολύ μικρός σε μέγεθος: *αυτό το παντελόνι σου είναι βαφτιστικό* (πολύ κοντό).

βάραθρο (το) {βαράθρ-ου | -ων} το βαθύ και απόκρημνο χάσμα τής γης ΣΥΝ. χαράδρα, γκρεμός.

[ETYM. < αρχ. *βάραθρον* | *βέρεθρον* < **βάρεθρον* (με αφομοίωση) με-ταπτωτ. βαθμ. διούλλαβου I.E. *g^here- (και μονοσύλλαβου *g^her-) «καταβροχθίζω» με επίθημα -θρον)πθ. *ελη-θρον*, *βιά-θρον*], πθ. *σαν-σκρ. gir-āmi*, *λατ. voro*, *γαλλ. gorge* (< λατ. gurgus) «λάρνηγας, λαιμός», *ισπ. gorja*, *γερμ. Gurgel* κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βι-βρώ-σκω* «τρώγω, καταβροχθίζω», *βρο-σις*, *βρο-ά*, πθ. κ. *βρόγος* (βλ.λ.). Σύμφωνα με την ετυμ. η λ. *βάραθρον* θα είχε αρχολογή τη σημ. αυτού «που καταβροχθίζει ό,τι πέφτει μέσα»].

βαραθρόνιο ρ. μετβ. [μετβ.] {βαράθρ-οσα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) 1. σπρώγνιο (κάποιον) ώστε να πέσει σε βάραθρο ΣΥΝ. γκρεμίζω 2. (μτφ.) καταστρέφω ΣΥΝ. (καθημ.) χαντακώνω. — βαράθρωση (η) [1890].

βαράω κ. **αμετβ. κ. μετβ.** {βάρυνα} ♦ **αμετβ.** 1. αποκτώ περισσότερο βάρος, γίνομαι πιο βαρύς: *από το πολύ φαγητό έχω βαρύνει τον τελευταίο καιρό* 2. γίνομαι λιγότερο ευκίνητος: *με το πάρασμα τον χρόνον άρχισε να βαραίνει* 3. (μτφ.) έχω ξεχωριστή σημασία και σπουδαιότητα: *τα λόγια του βαραίνουν πολύ για τις αποφάσεις που θα πάρω* ΣΥΝ. έχω βαρύτητα, (μτφ.) μετρώ ♦ (μετβ.) 4. επιβαρύνω, βάζω πρόσθετο βάρος: *νέες αυξήσεις στις τιμές ήρθαν να βαρύνουν τον ελληνικό λαό* 5. προκαλώ ψυχική πίεση, άγχος, τύψεις κ.ά., προκαλώ ψυχικό βάρος: *πες μου τι σε βαραίνει, να ξαλαφρώσεις* || *πολλές αμαρτίες βαραίνουν την ψυχή του* || *τη βαραίνει η συνείδηση της για όσα έχει κάνει* 6. προκαλώ δυσάρεστο κλίμα, βαριά ατμόσφαιρα: *η απερσισκωία με την οποία χειριστήκαν το θέμα είχε βαρύνει πολύ την ατμόσφαιρα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνο.

[ETYM. μεσν., μεταπλ. τύπος του αρχ. *βαρίνω* < *βαρίς*, κατά το σχήμα *βαθίνω - βαθαίνω, πληθίνω - πληθαίνω* κ.ά. Η ορθογραφία σε -αίνο κατά τα ρ. σε -αίνο, π.χ. *κραθαίνω, ολισθαίνω, υγιαίνω* κ.ά.].

βαρά κι¹ (το) {χωρ. γεν.} ΑΘΛ. όργανο με το οποίο εκτελούνται ασκήσεις για την εκγύμναση του σώματος και το οποίο αποτελείται από δύο μικρού βάρους όγκους, που (συνήθ.) συνδέονται μεταξύ τους με μεταλλική ή πλαστική μπάρα, η οποία λειτουργεί ως λαβή- (συνήθ. στον πληθ.) ζεύγος τέτοιων οργάνων ίσου βάρους, με τα οποία γυμνάζεται κανείς σηκώνοντας από ένα στο κάθε χέρι. ΦΡ. *κάνω βα-ράκια* γυμνάζομαι με τα παραπάνω όργανα.

βαρά κι² {χωρ. γεν.} πολύ λεπτό φύλλο χρυσού, που χρησιμοποιείται για επιχρυσώσεις (βιβλίων, επίπλων κ.λπ.). [ETYM. < αραβ. varak].

βαράω κ. (σπανιότε.) **βαρώ** ρ. μετβ. κ. **αμετβ.** {βαράς... | *βάρε*-σα, -μένος} (καθημ.) ♦ (μετβ.) 1. χτυπό δυνατά: *~ τον τοίχο | την πόρτα*. ΦΡ. *βαράω μύγες* (i) δεν ασφάλισα με κάτι σοβαρό, είμαι αργόσχολος, τεμπελιάζω: *όλη μέρα βαράω μύγες αντί να κάσει να διαβάσει* (ii) δεν έχω πελατεία: *όλο άδειο το βλέπω το μαγαζί του, βαράει μύγες* 2. κάνω (κάτι) να πέσει με δύναμη (σε κάποιο σημείο): *~ τη γροθιά στο τραπέζι* 3. (για μέλος του σώματος) χτυπώ (όσο) να πονέσει ή να αποκτήσει σημάδι: *πού το βάρεσες το γόνατο σου και μελάνιασε*; || *βάρεσε τον ώμο του στη γωνία του τοίχου*. ΦΡ. **βαράω | χτυπό το κεφάλι μου** (στον τοίχο) βλ. λ. *κεφάλι* 4. χτυπώ (κάποιον), τον δέρνω: *τον βαρούσαν όλοι μαζί με γροθιές και κλοτσιές* || *τον βάρεσε στο κεφάλι μ' ένα μπουκάλι* || (και ως απειλή) *κάτσε καλά, γιατί θα σε βαρέσω* || *τη βαράει αλύπητα* ΣΥΝ. *ξυλοκοπώ* 5. κάνω, πραγματοποιώ: *~ σουτ* || *βάρεσε τη μάλα με δύναμη* || *~ κεφάλιά* 6. (α) κάνω (κάτι) να ηχησει: *~ την καμπίνα* | το κουδούνι (β) (ειδικότε. για μουσικά όργανα, συνήθ. κρουστά) παίζω: *~ το ντέφι* | *τα τύμπανα* || (κ. **αμετβ.**) *βαράτε βιολιτζήδες!* (= παίζετε βιολιά) 7. πυροβολώ και τραυματίζω ή σκοτώνω (κάποιον): *τον βάρεσαν με πιστόλι* 8. (στο κινήρι) σκοτώνω: *βάρεσε δυο λαγούς και μια μπεκάτσα* 9. (για ποτό) επιβρό έντονα στον εγκέφαλο, στις αισθήσεις, προκαλώ ποнокέφαλο, ζαλάδα: *με βάρεσε το κρασί που ήπιαμε* - *δεν πρέπει να ήταν καλό* || *το ούζο με βαράει στο κεφάλι!* || (κ. **αμετβ.**) *δεν πίνω ρακί* - *βαράει στο κεφάλι* ♦ (αμετβ.) 10. χτυπώ (σε σημείο του σώματος μου), τραυματίζομαι: *κάπου βάρεσα και πονάω* 11. ρίχνω πυροβολισμό: *στα πανηγύρια βαράνε στον αέρα με διάφορα όπλα και γίνεται χαλασμός κόσμου* || ~

στον γάμο τού Καραγκιόζη (δεν ρίγνω σε συγκεκριμένο στόχο ή ρίχνω άστοχες βολές) : 12. (η μτχ. **βαρεμένος**, -η, -ο) βλ.λ. : ΦΡ. (α) (αρχκό) **μου τη βαράει** (i) παθαίνω κάτι ανεξήγητο, μου συμβαίνει κάτι που με οδηγεί στη συνέχεια σε παράξενη, ανεξήγητη ή παράλογη συμπεριφορά: *ώρες-ώρες τού τη βαράει κι αρχίζει να βρίζει δυνατά μες στον κόσμο!* || *τον την έχει βαρέσει τώρα τελευταία και δεν μιλάει σε κανέναν* ΣΥΝ. μου τη δίνει (ii) (στον αόρ. *μου τη βάρεσε*) νευρίασα, θύμωσα: *όταν έμαθε πως τον απέρριξαν, τον τη βάρεσε και άρχισε να βρίζει θεούς και δαίμονες! || είναι να μην τον τη βαρέσει, γιατί τότε δεν λογαριάζει κανέναν!* ΣΥΝ. μου την έδωσε (β) (καθημ.-εκφραστ.) **βαρώ διάλυση** (i) (για επιχείρηση) χρεωκοπό: *το μαγαζί του βάρεσε διάλυση* (ii) αποσυντονίζομαι πλήρως: *με τις απργίες και τις καταλήψεις τα σχολεία έχουν βαρέσει διάλυση!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, -εσα.*

[ETYM. < μτγν. **βαρώ** (-έω) «πιέζω με το βάρος μου» (πβ. αρχ. μτχ. **βαρηός**) < αρχ. **βαρός**. Η σημ. «χτυπό» οφείλεται στο θηλ. **βαρεία** (τού επιθ. **βαρύν**), το οποίο κατέληξε να προσδιορίζει τη **βαριά** (βλ.λ.), είδος σφουριού που χρησιμοποιείται για θρυμματισμό ανθεκτικού υλικών. Αυτή η σημ. επεκτάθηκε από τους μεσν. χρόνους και στο ρ. **βαρώ**]. **Βαρβάρα** (η) **1.** αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, προστάτιδα του Πυρροβικού **2.** γυναικείο όνομα. [ETYM. μεσν. < αρχ. **Βάρβαρος**], **Βαρβαρέζος** κ. **Μπαρμπαρέζος** (ο) ο κάτοικος της Μπαρμπαραίας (βλ.λ.).

[ETYM. < ιταλ. **Barbarese**, βλ. κ. **Μπαρμπαραία**]. **βαρβαρίζω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {βαρβαρίζω} **1.** μιλώ παραβιάζοντας τους γραμματικούς κανόνες ή/και την αισθητική της γλώσσας (πβ. λ. *σο-λοικίζω*) **2.** φέρομαι σαν **βάρβαρος**. — **βαρβαρισμός** (ο) [αρχ.] **βαρβαριστί** επιρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** σε ζέην γλώσσα: *του απάντησε ~ 2.* με τρόπο που παραβιάζει τους γραμματικούς κανόνες ή την αισθητική της γλώσσας. **βάρβαρος**, -η, -ο (κακόσ.) **1.** αυτός που δεν έχει εκπολιτιστεί: ~ *λαός* | φυλή || (κ. ως ουσ.) *έφερε τον πολιτισμό στους βαρβάρους* ΣΥΝ. απολιτιστός, άξεστος ΑΝΤ. πολιτισμένος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς, ευγένειας, λεπτότητας: *πολλοί θεωρούν την πυρμαχία ~ σπορ || το ~ θέαμα της ταυρομαχίας || ~ έθιμο | συνήθεια | συμπεριφορά* ΣΥΝ. σκαίος, βάνωσος **3.** (στην αρχαιότητα) ο μη ελληνοφώνος, ο ξένος (και αργότερα ο μη Ρωμαίος) (πβ. *πας μη Έλλην βαρβαρος*). — **βαρβαρικός**, -ή, -ό [αρχ.].

[ETYM. αρχ., ονοματοποιημένη λ., < *βαρ-βαρ*, ήχος με τον οποίο απέδωσαν οι αρχ. Έλληνες το ακατανόητο γι' αυτούς άκουσμα από τις γλώσσες άλλων λαών. Παρόμοιες ονοματοποιημένες λ. συναντούμε και σε άλλες αρχ. γλώσσες, πβ. *σουμερ. bar-bar- «ξένος», ακκαδ. barbatu «εχθρός»*. Η λ. **βάρβαρος** είχε αρχικώς τη σημ. εκείνου που μιλάει μίαν ακατανόητη γλώσσα: ο Όμηρος, άλλωστε, πρώτος μνημονεύει τους «*βαρβαροφώνους*» Κάρες (ιλ. Β 867). ο Θουκυδίδης σημειώνει εύστοχα (1, 3, 3) ότι ο Όμηρος δεν χρησιμοποίησε τη λ. με πολιτική σημ., αφού άλλωστε ούτε το όνομα *Έλληνες* δήλωσε τότε το σύνολο των ελληνοφώνων, ώστε να παγιωθεί η αντίθεση Έλληνες - **βάρβαροι**. Σύν το χρόνο, η λ. απέκτησε πολιτική σημ., δηλώνοντας τους μη Έλληνες γενικά (Ηρόδοτος, Πλάτων) με μειωτική χροιά]. **βαρβαρότητα** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ. **βαρβαροτήτων** στη σημ. **3** | **1.** η ιδιότητα του **βαρβάρου** **2.** η έλλειψη πολιτισμού, η κατώτατη στην οποία δεν παρατηρείται πολιτισμική εξέλιξη, αλλά επικρατούν η απαιδευσία, οι προλήψεις και οι δεισιδαιμονίες, η βία κ.λπ.: ο *Μεσαίωνας χαρακτηρίστηκε ως εποχή βαρβαρότητας* **3.** (συνεκδ.) η πράξη που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα, βία: *οι - που διαπράξε ο στρατός κατοχής εις **βάρους** τού ντόπιου πληθυσμού. Βαρβατέω* ρ. αμετβ. {βαρβάτε-ψα, -μένος} (για ζώα) καταλαμβάνομαι από γενετήσια ορμή. Επίσης **βαρβατιάζω. βαρβατίλα** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η δυσάρεστη μυρωδιά αρσενικού ζώου (κυρ. τράγου) την περίοδο της αναπαραγωγής **2.** (για άνδρες) η κακοσμία από την έλλειψη καθαριότητας, κυρ. των γεννητικών οργάνων **3.** η επίδειξη ανδρισμού, αρρενωπότητας. Επίσης **βαρ-βατιά. βαρβάτος**, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (αρσενικό ζώο) που έχει αναπαραγωγική ικανότητα (που δεν είναι ενουχισμένο): ~ *άλογο* | *ταύρος* **2.** (για άνδρα) αυτός που έχει έντονες γενετήσιες ορμές (κατ' επέκτ.) ιδιαίτερα αρρενωπός (μτφ.-οικ.) **3.** αυτός που παρουσιάζει ιδιαίτερη ικανότητα στον τομέα του: ~ *δικηρόρας* | *επιστήμονας* ΣΥΝ. ικανός, επιτήδειος, άξιος **4.** αυτός που εντυπωσιάζει με το μέγεθος, τη δύναμη του: ~ *βιομηχανία | περιουσία*. — **βαρβάτα** επιρρ.

[ETYM. < μτγν. **βαρβάτος** «αυτός που δεν έχει ενουχιστεί» < λατ. *barbatus* «γενειοφόρος» < *barba* «γένι»]. **βαρβίτος** (ο/ή) {βαρβίτου | -ων, -ους} αρχαίο έγχορδο μουσικό όργανο, συγγενές προς την αρχαία ελληνική λύρα. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως δάναιο φρυγικής προελ.]. **βαρβιτουρικά** (τα) ομάδα χημικών ενώσεων με φαρμακευτική δράση, οι οποίες παράγονται από την οργανική ένωση «βαρβιτουρικό οξύ» και χρησιμοποιούνται ως κατευναστικά, αντιεπιληπτικά και αναισθητικά υπνωτικά: η συστηματική του χρήση μπορεί να εξεληχθεί σε τοξικομανία.

[ETYM. Μεταφορά τού αγγλ. *barbituric (acid)* < γερμ. *Barbitursäure* «βαρβιτουρικό οξύ» < νεολατ. (*Usnea*) *barbata* «χρυσόδατα (βρύση), μούσκληια» + *-ur-* (< νεολατ. *urea* < ελλην. *ουρία*) + *-säure* «οξύ»].

βαργετινισμός (η) {χωρ. πληθ.} η πλήξη, η ανία και η νοσηρότητα που οφείλονται στην απώλεια τού ενδιαφέροντος. **βαργετισμένος**, -η, -ο γεμάτος πλήξη, ανία: ~ *έκφραση*. — **βαρνε-**στημένα επιρρ.

βα.ργεστώ κ. (εσφαλμ.) **βαριεστώ** ρ. αμετβ. {βαργεστείς... | βαργεστώ-στος, -μένος} **1.** χάνω την υπομονή μου, τη διάθεση, το ενδιαφέρον μου **2.** (η μτχ. **βαρνεστημένος**, -η, -ο) βλ.λ. Επίσης **βαρνεστώ** [ETYM. < *βαργιστώ* | -ίζω < τουρκ. *vazgeçtim*, αόρ. τού ρ. *vazgeçmek* «παραιτούμαι, εγκαταλείπω», ο τύπος *βαργεστώ* οφείλεται σε επιδρ. τού *βαριέμαι*, εζού και η γραφή της λ. και ως *βαριεστώ*].

βαρνωμό ρ. → βαρνωγγώμο
βάρδα επιρρ. (λαϊκ.) πρόσζεε, φυλάξου: *βάρδα από όσους σου κάνουν τον φίλο!* [ETYM. < βεν. *varda*, προστ. τού ρ. *vardar* (βλ. κ. **βάρδια**)].

Βαρδάρης (ο) **1.** ο ποταμός Αζιός (βλ.λ.) στο γιουγκοσλαβικό τμήμα του **2.** (συνεκδ.) ο σφοδρός και ψυχρός βόρειος άνεμος που πνέει στη Μακεδονία κατά μήκος της κοιλάδας του ποταμού Αζιού. [ETYM. < σλαβ. *Vardar* «Αζιός»].

Βαρδής (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM. Πιθ. μεσν. κύρ. όν. < βεν. *Baldin* (πβ. *argl. Baldwin*) < αρχ. γερμ. *Baldawin* < *bald* «θαρραλέος» + *wine* «φίλος»].

βάρδια (η) (χωρ. γεν. πληθ.) **1.** καθεμιά από τις ομάδες εργατών ή υπαλλήλων που εναλλάσσεται με άλλες για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: *ζητήθηκαν ευθύνες από τη νυχτερινή - για το ατύχημα* || *η προινή ~ έθεσε σε λειτουργία τις γεννήτριες* **2.** (συνεκδ.) η χρονική διάρκεια κατά την οποία η παραπάνω ομάδα ή ένα πρόσωπο είναι επιφορτισμένα με συγκεκριμένο καθήκον: *έχω τρεις ώρες - || σε λίγο τελειώνει η βάρδια μου* **3.** η φρούρηση χώρου: ΦΡ. (α) *κάνω* | *είμαι βάρδια* (i) είμαι σκοπός, φυλάσσω (ii) βρίσκομαι σε υπηρεσία **4.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. (α) το σύνολο των ωρών κατά τις οποίες εκτελούνται υπηρεσίες σε πλοίο ΣΥΝ. φυλακή (β) (συνεκδ.) η διάρρηση των εργαζομένων σε πλοίο ανάλογα με τις ώρες υπηρεσίας: *έφυγε η μία ~ κι ήρθε η άλλη* || *η πρώτη | τελευταία ~* || *στη γέφυρα έκαναν ~ ένας αξιωματικός και δύο ναύτες* (γ) (λαϊκ.) **σκοντά** **βάρδια** η αλλαγή βάρδιας (υπηρεσίας ή σκοπιάς) πάνω σε πλοίο. [ETYM. μεσν. < βεν. *vardia* < αρχ. γερμ. *warda* (πβ. γερμ. *Warte* «σκοπιά»)].

Βαρδιάνος (ο) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο σκοπός, ο φρουρός.

[ETYM. < βεν. *vardiano* < *vardia* «βάρδια» (βλ.λ.)]. **βάρδος** (ο) **1.** ο συνθέτης και τραγουδιστής ύμνων (συνήθ. για τα κατορθώματα των ηρώων της φυλής) στους αρχαίους Κέλτες **2.** (κατ' επέκτ.-λόγοι.) (α) σπουδαίος ποιητής που μνεί με τους στίχους του κάτι: *Κ. Παλαιάς, ο ~ τού νέου ελληνισμού* (β) σπουδαίος τραγουδιστής ή συνθέτης: ~ *της λαϊκής μας παράδοσης*. [ETYM. < μτγν. **βάρδο** (οί) «κέλτες ποιητές και τραγουδιστές» < κελτ. *bardd* «ποιητής»].

βάρδουλο (το) λωρίδα από δέρμα που τοποθετείται γύρω από το πέλμα του υποδήματος και που πάνω της ράβεται η καρφώνας ή σόλα. [ETYM. < βεν. **vardolo* < *vardar* «προσέχω, επιτηρώ - συγκρατώ» (πβ. ιταλ. *guardare*) < φρανκον. **wardon*].

Βαρδουσία (τα) {Βαρδουσιών} όρος της Στερεάς Ελλάδας, που εκτείνεται στους νομούς Φωκίδας και Φθιώτιδας. [ETYM. < αλβ. (maie) *Bardushë* «λαϊκιά όρη»].

βαρεία (η) → **βαριά**
βαρεία (η) {βαρειών} ΓΛΩΣΣ. **1.** (στην Αρχ. Ελληνική) προσωδιακός τόνος κατά την προφορά τού οποίου ο τόνος της φωνής δεν ανεβαίνει σε ύψος (όπως στην οξεία), αλλά είτε καταβαίνει (αν η προηγούμενη συλλαβή οξύνεται) είτε παραμένει ουδέτερος **2.** (στο πολυτονικό σύστημα) το τονικό σημείο C) που σημειωνόταν στη λήγουσα αντί της οξείας, όταν δεν ακολουθούσε σημείο στίξεως ή εγκλιτική λέξη (π.χ. *συμφωνία με την γενικήν σκέψιν*) ΑΝΤ. οξεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τόνος, τονισμός, -ύς*.

[ETYM. < αρχ. **βαρεία**, θηλ. τού επιθ. **βαρύς**. Η λ. χρησιμοποιήθηκε (κατ' αντιδιαστολή προς την *οξεία*) από τον Πλάτωνα ως μέρος της φρ. **βαρεία τάσις** | **χορδή** (επειδή χαρακτηριζόταν ως χαμηλότερης κλίμακας μουσική αρμονία). Οι Αλεξανδρινοί γραμματικοί την τοποθετούσαν αρχικά σε κάθε άτονη συλλαβή (δηλ. χωρίς οξεία, π.χ. *σοφότερος*). Τελικά δήλωνε στη γραφή μόνο την τονιζόμενη λήγουσα μιας λ. μέσα στη φρ., λ.χ. *τήν οδό Έρμιον την ήζεραν ολοι*].

βαρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βαρέλι μεγάλης χωρητικότητας **2.** η υδρία **3.** (μτφ.-σκοπτ.) η γυναικία που είναι υπερβολικά παχιά. Επίσης **βαρέλω** (σημ. **3**). [ETYM. μεσν. < ιταλ. *barella*, υποκ. τού *bara* «βαρέλι, κάσα»].

βαρελάδικο (το) (λαϊκ.) ο χώρος όπου κατασκευάζονται βαρέλια ΣΥΝ. βαρελοποιείο. [ETYM. < **βαρέλι** + *παρ.αγ.* επίθημα -άδικο].

βαρελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό βαρέλι **2. βαρελάκια** (τα) παιχνίδι στο οποίο οι συμμετέχοντες αφήνουν τα σώματά τους να κυλήσουν στο έδαφος με το πλάι, προστατεύοντας με τα χέρια το κεφάλι· επίσης, παρόμοια στρατιωτική άσκηση: *κάνουν ~* (κατρακυλούν).

βαρελάς (ο) {βαρελάδες} πρόσωπο που κατασκευάζει βαρέλια ΣΥΝ. βαρελοποιός.

βαρέλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκοπτ.) ο άνδρας που είναι υπερβολικά παχύς.

βαρελίσκος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. **βαρελίσιος**) (για τρόφιμα ή υγρά) αυτός που προέρχεται από βαρέλι, που φυλάσσόταν σε βαρέλι: ~ *κρασί* | *φέτα* *μπιρα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

βαρέλι (το) {βαρελίου | -ιών} **1.** μεγάλο κυλινδρικό δοχείο, συνήθ. από ξυλινές κυρτές σανίδες που συγκρατούνται με μεταλλικές στεφάνες, πλατύτερο στη μέση και στενότερο στα άκρα, για την αποθήκευση υγρών (π.χ. κρασιού, λαδιού, πετρελαίου) ή στερεών (π.χ. τυριού) προϊόντων ΣΥΝ. **βυτίο** **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα υγρού που χωρά σε ένα βαρέλι **3.** (σκοπτ.-μτφ.) πρόσωπο πολύ παχύ: *έγινε ~ απ' το πολύ φαγητό*.

[ETYM. μεσν. < βαρέλα (βλ.λ.), το οποίο θεωρήθηκε μεγεθυντικό].
βαρελιάζω ρ. μετβ. {βαρελιά-σ-, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ σε βαρέλι: ~ το κρασί | το τσίρι.
βαρελοποιείο (το) [1892] (λόγ.) το βαρελάδικο (βλ.λ.).
βαρελοποιός (ο) (λόγ.) ο κατασκευαστής βαρελιών ΣΥΝ. βαρελάς. — βαρελοποιία (η).
βαρελοσανίδα (η) η κυρτή σανίδα που χρησιμοποιείται στην κατασκευή βαρελιών. Επίσης (λαϊκότ.) βαρελοσανίδα (το).
βαρελότο (το) η μικρή ποσότητα εκρηκτικής ύλης που τυλίγεται σε χαρτί και εκρήγνυται προκαλώντας ισχυρό κρότο· συνηθίζεται η χρήση του σε μεγάλες γιορτές, πανηγύρια κ.λπ. [ETYM. < ιταλ. barilotto «βαρελάκι», υποκ. του barile «βαρέλι», λόγω του κυλινδρικού σχήματός που έχουν ορισμένα πυροτεχνήματα ή λόγω της επιδρ. του συνωνύμου *μουρολότο*].
βαρελόφρων (ο) {βαρελόφρ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (στωπ.) πρόσωπο του που αρέσει πολύ το ποτό (γενικότ.) ο μετρητής «το τούνελ της Μάγης έχει μετατραπεί σε παράδεισο των εν γένει βαρελόφρων, αφού εκεί οι τιμές των αερολογητών ποτών έχουν πέσει στο 25%» (εφημ.) ΣΥΝ. πότης, κρασοπατέρας. [ETYM. < βαρέλι + φρων < φρην, φρενός].
βαρέλω (η) → βαρέλα
βαρέμα (το) {βαρέμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) 1. η κρούση, το χτύπημα · 2. (αργκό) η βαρεμάρα. [ETYM. υ.εσν. < μγν. *βάρημα* < αρχ. *βαρώ* (-έω) (βλ.λ.)].
βαρεμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. η έλλειψη διάθεσης για εργασία, για δραστηριότητα: ήταν στις ~ του και δεν ήθελε να μελετήσει ούτε *σελίδα!* ΣΥΝ. τεμπελιά, νωθρότητα 2. η πλήξη, η βαργεστημάρα. [ETYM. < *βάρεμα*, κατά τα *χαζο-μάρα, κοντα-μάρα, σαχλαμάρα* κ.ά.].
βαρεμένος, -η, -ο 1. (λαϊκ.) αυτός που έχει δεχθεί χτύπημα ΣΥΝ. τραυματισμένος 2. (αργκό-μτφ.) αυτός που δεν έχει ψυχική ή διανοητική ισορροπία, που έχει πρόβλημα κοινωνικής συμπεριφοράς ή δείχνει παράλογη εμμονή σε κάτι ΣΥΝ. βλαμμένος, κολλημένος.
βάρεσα ρ. - βάρω
βα ρετός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί πλήξη: ~ *άνθρωπος* | *ομιλία* | *ταβία* ΣΥΝ. ανιαρός, πληκτικός ΑΝΤ. ενδιαφέρων. — *βαρετά* επίρρ. [ETYM. μεσν. < *βαραίνω*].
βαρέως επίρρ. (λόγ.) βαριά· ΦΡ. *φέρω (κάτι) βαρέως* αισθάνομαι έντονη δυσαρέσκεια, ε'όχληση ή μείωση της αξιοπρέπειας μου (από κάτι), δεν μπορώ να το ξεπεράσω εύκολα (ψυχολογικά): *έφερε βαρέως την αποτυχία του στις εξετάσεις*. [ETYM. αρχ. < *βαρός*. Ήδη στον Ηρόδοτο μαρτυρείται η φρ. *φέρει βαρέως* (5, 19) με τη σημ. «υποφέρο, υφίσταμαι κάτι χωρίς υπομονή», ενώ στον Διόδωρο Σικελιώτη η φρ. *βαρέως φέρειν* (26, 3) σημαίνει «ανέχομαι κάτι αξιοπρεπώς»].
βαρηκότα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μειωμένη ακουστική ικανότητα· ακουστικά *βαρηκότα* (βλ. λ. ακουστικό)· πβ. λ. *κόφωση*.
βαρηκός, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει επαρκή ακουστική ικανότητα ΣΥΝ. κουφός, (στωπ.) περήφανος στα αφτιά. [ETYM. < αρχ. *βαρηήκος* < *βαρύς* + *-ήκος* (με έκταση του αρχικού φωνηέντου εν συνθέσει) < *ακούω*].
βαρθολομιαίος (ο) 1. ένας από τους δώδεκα Αποστόλους και τους πρώτους μαθητές του Χριστού· ΦΡ. *νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου* (γαλλ. la nuit du saint Barthélémy) (i) ΙΣΤ. η μεγάλη σφαγή των Προτεσταντών Ουγενότων στο Παρίσι από τους Ρωμαιοκαθολικούς στις 24/8/1572 κατόπιν διαταγής του βασιλιά Καρόλου Θ' (ii) (μτφ.) για καταστάσεις μαζικών και βίαιων εκκαθαρίσεων 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. < μγν. *Βαρθολομαίος* < αραμ. Bar-tolmai «γιους του Τομάι». Η σύγκριση των χωρίων της Κ.Δ. (Λουκ. 6, 14: *Φίλιππον και Βαρθολομαίον, Ιωάνν. 1, 46: ευρισκί Φίλιππος τον Ναθαναήλ*), όπου τα ονόματα *Βαρθολομαίος* και *Ναθαναήλ* συσχετίζονται στην ίδια αφήγηση με τον Φίλιππο, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για τον ίδιο Απόστολο, ο οποίος έφερε το όνομα *Ναθαναήλ Βαρθολομαίος* (< *Nathanäel Bar-tolmai*). Βλ. κ. *Ναθαναήλ*].
βαριά (η) το βαρύ και μεγάλο σιδερένιο σφυρί. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ός. [ETYM. μεσν. < *βαρέα* (με συνίζηση) < *βαρέα*, θηλ. του αρχ. επιθ. *βαρός* (βλ.λ.)].
βαριά επίρρ. [μεσν.] 1. με δύναμη, ισχυρά: ~ *χτυπούν τα σήμαντρα* 2. επικίνδυνα, πολύ άσχημα: ~ *άρρωστος* | *τραυματισμένος* 3. με ψυχική οδύνη, με πάθος: *αναστενάω* ~ 4. με δυσκολία: *αναπνέω* | *ανασαίνω* ~ 5. με δυσαρέσκεια: *μην το παίρνεις τόσο ~ αυτό που έπαθες!* 6. (για ύπνο) χωρίς να μπορεί κανείς να ζυπνήσει εύκολα ή να αντιληφθεί (κάτι): *κοιμάται πολύ* '- *δεν ζυπνεί εύκολα!* ΣΥΝ. βαθιά 7. (για ακοή) ανεπαρκώς, όχι καθαρά, όχι ευκρινώς: *ακούει ~ 8. αργά και με όλο το βάρος (κάποιου):* πατάει ~ || *έσπερε τα βήματα του - στον χορό* 9. βυρσοσμένα, με κόπο: *περπατούσε ~ μετά τη δουλειά*.
βαριακούφω ρ. αμετβ. {βαριακού-ς, -ει, -με, -τε -νε} μόνο εν ενεστ. κ. παρατ. | έχω πρόβλημα ακοής, δεν ακούω καλά.
βαριανασαίνω ρ. αμετβ. {βαριανάσανα} (εκφραστ.) ανασαίνω βαθιά, *λαχανιάζω*.
βαριαναστενάω ρ. αμετβ. [μεσν.] {βαριαναστένεζα} (εκφραστ.) βιάζω βαθύ αναστεναγμό, αναστενάω με πόνο.
βαριαρροφισταίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {βαριαρροφή-ση, -μένος} αρροφισταίνω βαριά, σοβαρά. **βαριδί** (το) {βαριδ-ιού | -ιών} 1. (γενικά) μικρό κομμάτι από βαρύ μέταλλο, που χρησιμοποιείται για να προσθέτει βάρος-ς (ειδικότ.) το αντίβαρο της ζυγαριάς ή της πλάστιγγας ΣΥΝ. αντζιγίο 2. μικρό βάρος που κρέμεται από το νήμα της στάθμης (του αλαδιού) των οικοδόμων (συνεκδ.) το ίδιο το αλάδι (βλ.λ.) 3. καθένα από τα δύο μεταλλικά βάρη του ορολογιακού εκκρεμούς 4. το βάρος που τεντώνει

το σημείον του αργαλειού 5. το βάρος που δένεται μαζί με τα αγκίστρια σε πετονιά, ώστε να βυθίζεται στη θάλασσα. [ETYM. Υποκορ. του επιθ. *βαρύς*, άσχετο προς το μγν. *βαρδίων* (εσφαλμ. γρ. αντί *βαρύλιον*), επίσης υποκ. του *βαρός*].
βαριά ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βαρέθηκα} ♦ (μετβ.) 1. αισθάνομαι πλήξη, ανία (για κάποιον/κάτι): ~ να τον *ακούω: είναι τόσο ανιαρός ομιλητής!* || ~ τις *δεξιώσεις* 2. δεν μπορώ να υποφέρω, να ανεχθώ άλλο (κάποιον/κάτι), αισθάνομαι ότι με έχει κουράσει, ότι έχω κορεστεί (από αυτόν/αυτό): τα 'γω *βαρεθεί όλα, θέλω ν' αλλάξω ζωή* || (παροιμ.) *το πολύ το «Κύριε ελέησον» το βαριέται κι ο Θεός* | *ο παπάς* || *έχω βαρεθεί ν' ακούω από τους πολιτικούς κάθε τέσσερα χρόνια τις ίδιες υποσχέσεις* || (εκφραστ.) *τον έχει βαρεθεί η ψυχή μου* (δεν τον αντέχω άλλο) ♦ 3. (αμετβ.) αισθάνομαι πλήξη, ανία: *ψάρενα όλο το πρωί, αλλά στο τέλος βαρέθηκα και τα παράτησα*· ΦΡ. (α) *βαριά* μου ζω δεν έχω κανένα ενδιαφέρον, αισθάνομαι αφόρητη πλήξη (β) *δεν βαριέται!* για να δηλωθεί ότι δεν πρέπει ή δεν αξίζει να στενοχωριέται ή να ανησυχεί κάποιος για συγκεκριμένο πρόβλημα: *«Κι αν σε απολύσουν: —! Κάτι άλλο θα βρεθεί να κάνω*. [ETYM. < μεσν. *βαριοῦμαι*, μεταπλ. τύπος του αρχ. *βαροῦμαι* (-έο-) «δυσανασχέτω», κατά το σχήμα *αρνούμαι - αρνιούμαι - αρνιέμαι* κ.ά.].
βαριεσιζώ, βαριεστώ ρ. → βαργεστώ
βαριέται (το) {άκλ.} το νηγαγωγικό πρόγραμμα που περιλαμβάνει ποικιλία θεαμάτων και ακροαμάτων (κομικά σκετσ, ελαφρά μουσική, τραγούδια, ακροβατικά, ταχυδακτυλουργικά κ.ά.). [ETYM. < γαλλ. *variété* «ποικιλία» < λατ. *variety*].
βάριο (το) [1840] {βαρίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο αργυρόλευκου χρώματος (σύμβολο Βα), που βρίσκεται ελαφρώς στην εξόρυξη πετρελαίου, τη μεταλλουργία, την πυροτεχνουργία κ.α. (βλ. λ. *περιοδικός, ΠΗΝ*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *barium* < ελλην. *βάρος* + νεολατ. -ium, ονομασία που δόθηκε στο στοιχείο από τον Βρετανό χημικό Sir Humphry Davy, ο οποίος το ανακάλυψε].
βαριοκοιμάμαι ρ. αμετβ. {βαριοκοιμάσαι...} βαριοκοιμή-θηκα, -ισμέ-νος} κοιμάμαι βαριά, δεν ζυπνάω εύκολα. Επίσης **βαριοκοιμάμαι**
βαριοκοιμωτός, -η, -ο (εκφραστ.) δυστυχισμένος, κακότυχος.
βαριοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μικρή βαριά (βλ.λ.). [ETYM. < *βαρία* + υποκ. επίθημα -*πούλα*].
βαριούχος, -ος, -ο ΧΗΜ.-ΙΑΤΡ. αυτός που περιέχει βάριο. [ETYM. < *βάριο* + -*ούχος* < *έχω*].
βάρκα (η) {βαρκών} μικρό ανοιχτό θαλάσσιο σκάφος που κινείται με κουπία, ιστία ή μηχανή ΣΥΝ. (λόγ.) λέμβος, άκατος. — (υποκ.) **βαρκοῦλα** (η) κ. **βαρκάκι** (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βραγιόνας*. [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < λατ. *barca* < **bārica* < *baris* < αρχ. βάρης «πλοίαριο», δάνειο αιγυπτιακής προελ., πβ. κοπτ. *bari*].
βαρκάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βόλα με βάρκα: *πηγαίνει ~*. [ETYM. < βεν. *barcada* < *barca* «βάρκα»].
βαρκάρης (ο) {βαρκάρηδες}, **βαρκάρισσα** (η) {δύσχερ. βαρκαρισ-σών} 1. κάτοχος βάρκας ΣΥΝ. (λόγ.) λεμβούχος 2. κυβερνήτης βάρκας. [ETYM. μεσν. < *βάρκα* + παραγ. επίθημα -*άρης*].
βαρκαρόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ρομαντικό τραγούδι βαρκάρη (κυρ. Βενετσιάνου γονδολιέρη), που συνοδεύει τη βόλα με βάρκα 2. ΜΟΥΣ. μουσική σύνθεση, οργανική ή φωνητική, συνήθως σε μέτρο 2/4 ή 4/4, που θυμίζει τα τραγούδια των γονδολιέρηδων της Βενετίας. [ETYM. < βεν. *barcarola* < *barcarolo* «βαρκάρης, γονδολιέρης» < *barca* «βάρκα»].
βαρκελώνη (η) πόλη και σημαντικό λιμάνι της ΝΑ. Ισπανίας στη Μεσόγειο Θάλασσα, πρωτεύουσα της Καταλονίας. [ETYM. < ισπ. *Barcelona* (οπτικό δάνειο) < μαυριτ. *Barjalunah*, που ανήγεται στον Καρχηδόνιο στρατηγό Hamilcar Barca, ο οποίος θεωρείται ότι την ίδρυσε τον 3ο αι. π.Χ. Το προσωνόμο *Barca* είναι σημητική προελ., πβ. εβρ. *baraq* «αστροπέλεκτι»].
βαρκία (η) ΝΑ. προάστιο της Αθήνας, γνωστό από τη συμφωνία που υπεγράφη μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και του Ε.Α.Μ. - Κ.Κ.Ε. με τη λήξη των Δεκεμβριανών για θέματα συνταγματικών ελευθεριών, δημιουργία εθνικού στρατού, δημονομήσιμα, εκλογές και αμνηστία για πολιτικά αδικήματα (*Συμφωνία της Βαρκίας*). [ETYM. Αντιδάν., < αλβ. *Varkëza* < *varkëa* < ελλην. *βάρκα*].
Βαρλάμ (ο) {άκλ.} 1. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ο *Καλαβρός* θεολόγος και φιλόσοφος (1290-1350), καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης, γνωστός για τις θέσεις του κατά του ηρησασμού 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. μεσν. κύρ. όν., πθ. < συρ. *Barula*, κατ' επίδρ. του μγν. ον. *Βαλαάμ* (< εβρ. *Bileam*)].
Βάρνα (η) πόλη και λιμάνι της ΒΑ. Βουλγαρίας στον Εύξεινο Πόντο. [ETYM. < βουλγ. *Varna* < αρχ. *σλαβ. vnan(a)* «μαύρος», λόγω της θέσεως της πόλης στη Μαύρη Θάλασσα. Κατ' άλλη άποψη, < *Ι.Ε. *ver-a-«νερό»*. Η πόλη είχε αρχικώς ιδρυθεί τον 6ο αι. π.Χ. με το αρχ. όνομα *«Όρησσός»*.
Βαρνάβας (ο) 1. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ο *Απόστολος* -, ο *ιδρυτής της Εκκλησίας της Κύπρου* 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. μγν. < αραμ. *Bar-nebhū'a* «γιους παρηγοριάς»].
βαρομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της Φυσικής που ασχολείται με φαινόμενα ατμοσφαιρικής πίεσης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *barometry*].
βαρομετρικός, -ή, -ό [1812] ΜΕΤΕΩΡ. 1. αυτός που σχετίζεται με τα φαινόμενα ατμοσφαιρικής πίεσης 2. (α) **βαρομετρικό χαμηλό** κάθε περιοχή χαμηλών πιέσεων όπου η πίεση ελαττώνεται από την περιφέρεια προς το κέντρο (πβ. κ. λ. ύφεση)· προκαλεί επιδείνωση του καιρού (β) **βαρομετρικό υψηλό** ο αντικυκλώνας (βλ.λ.) (γ) **βαρομε-**

τρική πίεση η ατμοσφαιρική πίεση. [ETYΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. barométrique].

βαρόμετρο (το) [1799] {βαρομέτρ-ου | -ών} **1.** το όργανο μετρήσεως της ατμοσφαιρικής πίεσης: *υδροαεριογόμο | μεταλλικό ~ 2.* (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να εκληφθεί ως δείκτης γενικότερων εξελίξεων: *πολλοί έλεγαν παλιά ότι το Παρίσι με τις επαναστάσεις και τις εξεγέρσεις του είναι το - των διεθνών πολιτικών ανακατατάξεων.* [ETYΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. baromètre].

βαρονία (η) {βαρονιών} **1.** ο τίτλος του βαρόνου **2.** τα εδάφη που ανήκουν στον βαρόνο.

βαρόνος (ο) [1782] (παιλιότ. ορθ. βαρόνος), **βαρόνη** (η) **1.** τίτλος ευγενής της Δ. Ευρώπης **2.** (μτφ.-κακός.) πρόσωπο που διαθέτει σημαντική δύναμη, επιρροή σε ειδικό πεδίο δράσεως ή επιχειρήσεων: *οι - της πολιτικής | του Τύπου | της κοκαΐνης* (οι Κολομβιανοί μεγαλέμποροι αυτού του ναρκωτικού). Επίσης **βαρονέσσα** (η). [ETYΜ Μεταφορά από τη Γη και να ασκεί ορισμένη πίεση σε ό,τι βρεθεί από κάτω του: *έπεσε πάνω του με όλο του το ~ και τον έριξε κάτω* || *το ~ της πέτρας* || (μτφ.) *υπό το - των νέων εξελίξεων* (υπό την πίεση των νέων εξελίξεων, όπως επιβάλλουν οι νέες εξελίξεις) || *δεν αισθανόσουν ποτέ το βάρος της παρουσίας του* ΑΝΤ. ελαφρότητα (β) **κέντρο βαρός** βλ. λ. κέντρο (γ) **ειδικό βάρος** το ηγλικό του βάρος ενός σώματος προς τον όγκο του **3.** ΧΗΜ. (α) **ατομικό βάρος** βλ. λ. **ατομικός (β) μοριακό βάρος** βλ. λ. **μοριακός 4.** (συνεκδ.) ο βαθμός στον οποίο είναι κάποιος/κάτι βαρύ(ς): *ως μονάδα βάρος χρησιμοποιείται το χιλιόγραμμα (κιά) 5.* (ειδικότ.) η μάζα σώματος εκφρασμένη σε κιά και γραμμάρια: *το ~ μου είναι εξήντα κιά || πόσο ~ έχεις; || παίρνω ~ (παχύνω) || χάνω ~ (αδυνατίζω) || απώλεια βάρος λόγω ασθενείας* || *επιστολή βαρος 20 γραμμαρίων* || *ειδικό | μικτό | καθαρό ~ ΦΡ. (α) ιδανικό βάρος το ποσό πρέπει να ζυγίζει κανείς με βάση τον συνδυασμό σωματικών στοιχείων (ύψους, τύπου σκελετού) και του φύλου: υπολόγισαν το ~ του με βάση το ύψος του και το βάρος του σκελετού του (β) ρίχνω όλο μου το βάρος (σε κάτι) αφιερώνω με όλες μου τις δυνάμεις (σε κάτι), προσανατολίζω όλες μου τις ενέργειες (σε κάτι): *έχει ρίξει όλο του το βάρος στην προώθηση του καινούργιου του βιβλίου 6.* (συνεκδ.) κάθε βαρύ σώμα: *είναι έγκυος και δεν πρέπει να σηκώνει βάρη 7.* ΑΘΛ. **βάρη** (τα) μεταλλικές ράβδοι που έχουν στα δύο άκρα προσαρμοσμένες σφαίρες ή δίσκους από χυτοσίδηρο και χρησιμοποιούνται ως μέσο εκγύμνασης ή στο αντίστοιχο αγώνισμα (*άρση βαρών*) (βλ. κ. λ. **βαράκι**) (μτφ.) **8.** (α) η υποχρέωση που επιτωμίζεται κανείς: *αναλαμβάνω τα οικογενειακά ~ (β) η υπαιτιότητα-κυρ. στη ΦΡ. ρίχνω το βάρος (σε κάποιον) κατηγορώ (κάποιον) ως υπαίτιο: ο *πλοίαρχος έριξε το βάρος για την πρόσάραξη στον αξιωματικό γέφυρας 9.* ΝΟΜ. (α) συμπεριφορά ή οποια επιβάλλεται από τον νόμο, χωρίς όμως να είναι δυνατός ο δικαστικός εξαναγκασμός του βαρυνόμενου σε τήρηση της ο οποίος υφίσταται απλώς άλλες δυσμενείς συνέπειες οι οποίες συνιστούν έναν έμμεσο καταναγκασμό, π.χ. οποίος έχει κάνει ασφάλεια ζωής έχει το βάρος να ενημερώσει τον ασφαλιστή για ασθένειες που έχει περάσει, αλλιώς χάνει το δικαίωμα αποζημιώσεως (β) **βάρος αποδείξεως** (ι) (υποκειμενικό) στο πλαίσιο του συζητητικού συστήματος, το υποκειμενικό βάρος αποδείξεως φέρει εκείνος ο διάδικος στον οποίο ανήκει η πρωτοβουλία προσκομίζης των μέσων αποδείξεων στο δικαστήριο (ιι) (αντικειμενικό) το αντικειμενικό βάρος αποδείξεως το φέρει ο διάδικος ο οποίος βαρύνεται με τις αρνητικές συνέπειες της μη αποδείξεως των αποδεικτέων πραγματικών περιστατικών, δηλ. εκείνος ο οποίος φέρει τον κίνδυνον **10.** το δυσάρεστο αίσθημα που έχει κανείς σε μέρος του σώματος του, σαν να δέχεται πίεση από βαρύ σώμα: *έχω ένα ~ στο στομάχι* (βαρυστομαχία) | *στο κεφάλι 11.* η ψυχική επιβάρυνση, το δυσάρεστο αίσθημα στην ψυχή ή τη συνείδηση (κάποιου): *όταν εξόφλησα και τα τελευταία μου χρέη, έφυγε ένα ~ από πάνω μου- ΦΡ. (κάτι) το 'χω βάρος* (στην ψυχή μου, τη συνείδηση μου) αισθάνομαι ενοχή για κάτι: ~ στη συνείδηση μου *δεν τον βοήθησα όταν είχε ανάγκη 12.* η ιδιαίτερη σημασία, η σπουδαιότητα: *ερόσων είναι υπουργός, ο λόγος του έχει ~ || το ~ των λεγομένων | τον αποδείξεων | τον ενεργειών του || πάντα είχε συνείδηση του βάρος της προσωπικότητας του 13.* πρόσωπο, πράγμα ή υποχρέωση που προκαλεί πρόβλημα (σε κάποιον)- ΦΡ. (α) **γίνομαι βάρος (σε κάποιον)** προκαλώ ενόχληση (σε κάποιον)- ΦΡ. τον επιβαρύνω με την παρουσία μου: *Έλα να μείνεις μαζί μας το Σάββατοκύριακο! -Δεν θέλω να σας γίνο βάρος (σε) | *εις βάρος (κάποιου)* προς ζημία μου ή εναντίον μου: *γελών ~ || το δικαστήριο εξέδωσε απόφαση εις βάρος του || ο αγώνας έληξε με σκορ 3-1 εις βάρος της Αγγλίας.* — (υποκ.) **βαράκι** (το) (σημ. 7) (βλ.λ.).***

[ETYΜ αρχ. συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. θ. *g^wer-u- «βαρύς», πβ. σανσκρ. guruh, λατ. grav-is, γαλλ. grave (> αγγλ. grave), αγγλ. grief «θλίψη» κ.ά. Ομόρρ. *βαρ-ός*. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *καθαρό | μικτό | ειδικό βάρος* (πβ. γαλλ. le poids net | brut | spécifique), *έχω ένα βάρος στη συνείδηση μου* (< γαλλ. avoir un poids sur la conscience), *έχω ένα βάρος στο στομάχι* (< γαλλ. avoir un poids sur l'estomac) κ.ά.].

βαρούλο (το) το μηχανήμα που με ειδικές τροχαλίες καθιστά δυνατή την έλξη ή την ανύψωση βαρών ΣΥΝ. βίντσι. [ETYΜ < μτγν. βαρούλοκο (τό) < βαρούλοκος (ή) (ενν. μηχανή) < βάρος + -ούλοκος < έλκα, μηχανή που εφευρέθηκε από τον Αρχιμήδη, στου οποίου τα συγγράμματα μνημονεύεται για πρώτη φορά].

Βαρσοβία (η) η πρωτεύουσα της Πολωνίας. [ETYΜ; < πολ. Warszawa, αγν. ετιμο. Κατά τον 9ο αι. μ.Χ. ο δούκας Κορνάδος (της Μαζοβίας) ίδρυσε ένα φρούριο κοντά σε ένα μικρό χωριό, που ονομαζόταν Βαρσόβα (Warszowa). Το 1610 ο αυτοκράτορας Σιγισμούνδος

Αύγουστος όρισε τη Βαρσοβία πρωτεύουσα του Πολωνο-Λιθουανικού βασιλείου αντί της Κρακοβίας]. **βαρύ-** | **βαρύ** κ. **βαρ-** | **βάρ-** κ. **βάριο-** | **βαριό-** κ. **βαρι-** ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** ότι κάποιος/κά-τι έχει μεγάλο βάρος: *βαρυ-κόκκαλος 2.* ότι κάτι γίνεται ή υπάρχει σε μεγάλο βαθμό, ότι είναι ιδιαίτερα έντονο: *βαρι-αναστενάζω, βαρυ-πενθής, βαρυ-σημαντος, βαριο-κοιμάμαι, βαρυ-χειμωνιά 3.* (στην ιατρική) ότι κάτι δεν λειτουργεί κανονικά: *βαρ-ηκοΐα 4.* άσχημη, βαριά διάθεση, δυσάρεστα συναισθήματα: *βαρ-θυμος, βαρυ-καρδίω.* [ETYΜ, Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *βαρ-τονος, βαρύτιμος*), που προέρχεται από το επιθ. *βαρύς*, απαντά δε και σε ελληνο-γενείς ξέν. όρους (λ.χ. bagy-sphere)].

βαρούλος (ο) [1856] {βαρουάλο-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣΥ. (λόγ.) το φαγάτο (βλ.λ.). [ETYΜ Απόδ. του γαλλ. fagot (βλ. λ. φαγάτο), **βαρυγγωμό** ρ. αμετβ. {βαρυγγωμάς... | βαρυγγωμ-ησα, -ισμένος} εκφράζω την αμελπισία μου, παραπονούμαι για την τύχη μου: *αντι να βαρυγγωμάς και να τα βάζεις με την τύχη σου, είναι καλύτερο να κάνεις κάτι για να την αλλάξεις* ΣΥΝ. δυσανασχετώ, δυσφορώ, κλαίγομαι. Επίσης (λαϊκότ.) **βοργωμό**. — **βαρυνγώμια** (η) {μεσν.} κ. **βακ** ρυγγώμια (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια.

[ETYΜ < μεσν. *βαρυγγωμό* < *βαρυνγωμό* (-έω) (με αναδρομική αφομοίωση -γν- > -γγ-) < *βαρύνωμος* < *βαρύς* + *-γνομος* < *γνόμη*. Η γρ. *βαρυγγωμό* δεν έχει ετυμολογική στήριξη, αφού πρόκειται για αφομοίωση του -ν- και όχι για ηχηροποίηση του -γ-]. **βαρύθυλος**, -ης, -ο **1.** αυτός που προκαλεί έντονο (βαρύ) ήχο (γδούπο) κατά την πτώση του ΣΥΝ. βροντερός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί μεγάλη εντύπωση (άλλα συνήθ. είναι κενός περιχομένου): *~ λόγια | ονόματα | διακρίσεις* ΣΥΝ. ηχηρός, πομπώδης. — **βαρύθουνα** επιρρ.

[ETYΜ < αρχ. *βαρύθυλος* < *βαρύς* + *θύτος* «βαρύς, υπόκοφος ήχο<» (βλ. κ. *γδούπος*). **βαρυθυμος**, -ης, -ο [αρχ.] αυτός που διακατέχεται από δυσάρεστα συναισθήματα, όπως λύπη, μελαγχολία κ.λπ. ΣΥΝ. μελαγχολικός, περιλυτός, σκυθρωπός. — **βαρυθυμία** (η) [αρχ.], **βαρύθυμα** επιρρ., **βαρυθυμό** ρ. [μτγν.] {-εις...}. **βαρκαρδίω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {βαρκαρδία-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) άσχημα (δυσάρεστα) συναισθήματα: *μη με βαρκαρδίσεις με δυσάρεστες ειδήσεις* ΣΥΝ. στενοχωρώ, λυτώ ♦ **2.** (αμετβ.) βρίσκομαι σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση: *- στην ξενιτιά, όταν θυμάμαι τους γονείς μου ΣΥΝ. στενοχωρία, αθυμιά. **βαρύνανκος** (ο) (συνήθ. ειρων.) αυτός που έχει ύψος σκληρού μάγκα, που κάνει τον ζορικό. **βαρύνια** ρ. → βαρύνω, βαρύνω **βαρύνωια** (η) [1898] {χωρ. πληθ.} η αμβλύνοια (βλ.λ.).*

βαρύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. βαρύνω, -ούσα, -ον, βαρ-ύνα, -ύνηκα, βεβαρυνμένος} **1.** (μετβ.) επιβαρύνω κάποιον με κάτι: η ευθύνη της αεράμυνας *βαρύνει αποκλειστικά την αεροπορία-* (ηθικά ή νομικά): *τον βαρύνουν κατηγορίες για καταχρήσεις || οι ευθύνες για την καθυστέρηση της αναδόσεως είναι εμφανές ότι βαρύνουν κυρίως το Υπουργείο Γεωργίας-* (μεσοπαθ. **βαρύνωμαι** (+με) **2.** έχω εις βάρος μου (κάτι): *το πολιτικό του παρελθόν βαρύνεται με πλήθος σκανδάλων 3.* έχω την υποχρέωση να κάνω (κάτι): *-με την απόδειξη της κατηγορίας 4.* έχω την επιβάρυνση: *~ με τα έξοδα μεταφοράς του φορτίου 5.* (η μτχ. **βαρύνω, -ούσα, -ον**) αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία, σπουδαιότητα: *~ γνώμη | σημασία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -άνω, μετοχή. βαρυνεθό ρ. αμετβ. [μεσν.] {βαρυνεθείς..., μτχ. βαρυνεθών, -ούσα, -ούν μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} πενήθο βάρια, είναι βυθισμένος στο πένθος: η *βαρυνεθούσα χίρα.* — **βαρυνεθής**, -ής, -ές [μτγν.]. **βαρυντός**, -ής, -ο [1868] (λόγοτ.) **1.** αυτός που κοιμάται βαριά **2.** αυτός που σηκώνεται κακόκεφος από τον ύπνο. — **βαρυντα** επιρρ. [ETYΜ < *βαρ(ν)-* + *ύπνος*, πβ. μτγν. *βαρύνπος*]. **βαρυνονίτης** (ο) [1890] {βαρυνονιτών}, **βαρυνονιτίσσα** (η) {βαρυνονιτίσσαν} πρόσωπο που έχει καταδικαστεί σε μεγάλη ποινή κάθειρξης, δηλ. πολυετή φυλάκιση ή ισόβια: η *πέτρυνγα των ~ βαρύς*, -ιά (λόγ., -εία), -ύ {βαρ-ιού κ. λόγ., -έος | βαρ-ιού κ. λόγ., -είς (οσδ. -ιά κ. λόγ., -έα), -ιών κ. λόγ., -έων, θηλ., -είων} **1.** αυτός που έχει μεγάλο βάρος και μεταφέρεται ή σηκώνεται δύσκολα: *είναι πολύ βαρύ, για να το σηκώσω μόνος μου || αυτό το δέμα είναι δύο κιά πιο βαρύ || ~ φορτίο* ΑΝΤ. ελαφρός- (μτφ.) **2.** έντονος λόγω της δύναμης του, δυνατός: *~ χτύπημα || (απειλητικά) πρόσεξε, γιατί έχω ~ χέρι!* (δηλ. μη με αναγκάσεις να σε δείρω) **3.** αυτός που υποφέρει δύσκολα: *~ ποιηή | εργασία- ΦΡ. (μτφ.) είναι βαριά η καλογοερική για απαιτητική δουλειά, για οτιδήποτε απαιτεί ιδιαίτερο μόχθο και θυσίες 4. έντονος (και συνήθ. δυσάρεστος): *~ μυρωδιά 5.* αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλες διαστάσεις, επιβλητικότητα ή και υπερβολή: *~ διακόσμηση | αρχιτεκτονική 6.* αυτός που βιώνεται σε βάθος, πολύ έντονος: *~ μελαγχολία* ΣΥΝ. βαθύς **7.** (αργητό) που δεν χωνεύεται εύκολα ή που έχει πολλά μπαχαρικά: *το φαί του έπεσε βαρύ στο στομάχι || του αρέσει η ~ κουζίνα 8.* (μέρος του σώματος) στο οποίο αισθάνεται κανείς βάρος, πίεση: *νιώθω το στομάχι μου - || αισθάνομαι - το κεφάλι μου || από την κούραση τα πόδια μου είναι - 9.* (ρόφημα) που έχει σε μεγάλη αναλογία το βασικό του συστατικό, που είναι πυκνό στη σύστασή του: (λαϊκ.) *έναν καφέ πολλά βαρύ!* || ~ τσία **10.** (τσιγάρο) με μεγάλη περιεκτικότητα σε πίσσα και νικοτίνη ΣΥΝ. σέρτικος **11.***

σομε την εξωτερική πολιτική σε νέες ~ || έχει στηρίζει τη ζωή του σε υγιείς - Φρ. (α) στη βάση (+γεν.) | (+ότι) έχοντας ως προϋπόθεση, θεωρώντας ως προϋπόθεση: ο κρατικός μηχανισμός θα πρέπει να λειτουργεί ~ της εξυπηρέτησης του πολίτη (β) με βάση (+αι.) | βάσει (+γεν.) (λόγ.) | επί τη βάση (-γεν) σύμφωρα με, κατά το πρότυπο: με βάση αυτό το σκεπτικό, οι μέχρι τώρα ενέργειες μας ήταν εσφαλμένες || «σας προσκαλώ επί τη βάσει των κοινών αισθημάτων μας απέναντι στον κοινό μας εχθρό να χαράζουμε κοινή στρατηγική...» (εφημ.) || η εισαγωγή στο δημόσιο θα γίνει βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων (γ) κατά βάση | βάσαν βασιικά, κατά κύριο λόγο, κυρίως: ~ δεν έχει άδικο-ωστόσο, πρέπει να λάβει υπ' όψιν του και κάποια επιπλέον δεδομένα (δ) δίνο βάση σε (κάτι) δίνο σημασία σε (κάτι), προσέχω: δώσε βάση σε ό,τι σου πω! (ε) στη βάση του στο κύριο μέρος του: το επιχείρημα σου είναι σωστό -1 χρειάζεται όμως καλύτερη τεκμηρίωση 3. βάσεις (ου) (α) οι αρχές στις οποίες στηρίζεται η ύπαρξη ενός οργανωμένου συνόλου: σείονται εκ θεμελίων οι ~ της κοινωνίας || οι ~ της οικογένειας (β) (ειδικότ.) το σύνολο των γνώσεων, εμπειριών, δεξιοτήτων (κάποιου), που αποτελούν προϋποθέσεις για την πρόοδο του: για να γίνεις καλός επιστήμονας, δεν αρκεί ν' αποστηθίσεις κάποια βιβλία- πρέπει να έχεις ~! || έχει | πήρε γεράς ~ από το σχολείο ΣΥΝ. υποδομή 4. κάθε στοιχείο ή κατάσταση όπου μπορεί κανείς να στηριχθεί για να προχωρήσει, να εξελιχθεί: είχε κάποια ~ οικονομική και πρόσεσε να καλύψει τα πρώτα έξοδα 5. η άποψη, η πλευρά από την οποία εξετάζεται κάτι: θέτω το ζήτημα σε οικονομική -1| ως το εξετάσουμε πάνω σε άλλη ~ || τοποθετώ το πρόβλημα σε ιστορική και πολιτική ~ 6. η παραδοχή, το σταθερό και ακλόνητο στοιχείο από όπου ξεκινά κανείς (σκέψη, συλλογισμό): ξεκίνο από αυτή τη ~, για να αλλάσω το θέμα || έχοντας αυτά ως ~, μπορούμε να επεκταθούμε σε άλλες ενδιαφερόμενες πτυχές ΣΥΝ. αφετηρία, δεδομένο 7. το σταθερό σημείο αναφοράς, η έδρα (κάποιου): μετά από χρόνια περιπλάνησης στο εξωτερικό, γυρίζω στη ~ μου (στην πατρίδα μου, στην πόλη μου κ.λπ.) || μετά τη λήξη της απόσπασής του, ο υπάλληλος ξαναγύρισε στη ~ του || πού είναι η ~ της εταιρείας; 8. (ειδικότ.) το σημείο από το οποίο ξεκινά κανείς και που αποτελεί τον μόνιμο τόπο διαμονής ή το κέντρο της δραστηριότητας του: τώρα που τελείωσαν οι διακοπές, ξαναγυρίζουμε στη ~ μας (στο σπίτι) 9. το χρονικό διάστημα στο οποίο συμβαίνει κάτι ή ως προς το οποίο υπολογίζεται κάτι: το κατάστημα λειτουργεί σε εικοσιτετράωρο ~ | επί εικοσιτετράωρου βάσεως || πληρώνεται σε μηνιαία -1| αντιδρά σε κάθε καινοτομία σε μόνιμη ~ | επί μόνιμου βάσεως · 10. ΓΛΩΣΣ. το κύριο τμήμα μιας λέξης, αυτό που (στις κλιτές γλώσσες) εμφανίζεται πριν από τις καταλήξεις, δηλ. η ρίζα ή το θέμα, π.χ. άνθρωπ(-ος), δόξ(-αμε) · 11. ΙΑΤΡ. το τεχνητό στήριγμα που χρησιμοποιείται για τη στήριξη ξένου δοντιού · 12. (γενικότ.) το κύριο στοιχείο: ο γυμνός ντομάτας χρησιμοποιείται ως ~ για τη δημιουργία κάθε λογής σάλτσας 13. (στην τέχνη) το υπόστρωμα πάνω στο οποίο συνθέτει κανείς (κάτι): ο ρυθμός αποτελεί τη ~ στην οποία αναπτύσσονται οι μελωδικές φράσεις || πάνω σε μια ~ ώγρας σχεδίασε το τοπίο 14. το κατώτατο τμήμα (κτίσματος, γλυπτού κ.λπ.), πάνω στο οποίο στηρίζεται: η ~ της πυραμίδας | της κολόνας ΑΝΤ. κορυφή 15. ΓΕΩΜ. η επιφάνεια που υπάρχει στο κάτω μέρος σχήματος, κατ' αντιδιαστολή προς την κορυφή του: η ~ του τριγώνου 16. οι πρόποδες: η ~ ενός ορεινού όγκου 17. (μτφ.) το σύνολο των μελών (συνήθ. κόμματος) ή των ψηφοφόρων του, κατ' αντιδιαστολή προς την ηγεσία του: οι τελευταίες επιλογές της ηγεσίας δυσμενίστησαν τη ~ του κόμματος · 18. (στον μαρξισμό) το σύνολο των τρόπων παραγωγής, οι οικονομικές δομές, κατ' αντιδιαστολή προς το εποικοδόμημα (δηλ. τους θεσμούς, το δίκαιο, την τέχνη κ.λπ.) που εξαρτάται από αυτές · 19. η κατώτατη δυνατή βαθμολογία που εξασφαλίζει επιτυχία: άριστα είναι το 20 και ~ το 10 || παίρνω πάνω τη ~ στα μαθηματικά 20. (ειδικότ.) (α) η κατώτερη βαθμολογία (σύνολο μορίων) που απαιτείται να έχει επιτυχία τελειοφοίτος ή απόφοιτος Λυκείου, για να εισαχθεί σε Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι. · 1 βαθμολογία του τελευταίου από όσους εισάγονται κατά σχολή: η ~ της Ιατρικής είναι πολύ υψηλή- επίσης στον πληθ.: οι ~ της Αρχιτεκτονικής (β) (στον πληθ.) το σύνολο των παραπάνω βαθμολογιών, που καθορίζουν την εισαγωγή υποψηφίου σε Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι. : τη Δεύτερα ανακοινώνονται οι ~ για την τριτοβάθμια εκπαίδευση || οι ~ θα αναρτηθούν στα σχολεία (οι πίνακες με τις βάσεις) || στα ύψη εκτινάχθηκαν οι φετινές ~ στη φιλολογία · 21. στρατιωτική περιοχή με τις αναγκαίες εγκαταστάσεις για την παραμονή στρατιωτικών δυνάμεων χρησιμοποιείται ως έδρα ή και ορμητήριο στρατιωτικών επιχειρήσεων: ναυτική | αεροπορική | πυραυλική ~||~ επιχειρήσεων | ανεφοδιασμού 22. (ειδικότ. στον πληθ.) το σύνολο των στρατιωτικών εγκαταστάσεων μεγάλης δύναμης σε άλλη χώρα για την εξασφάλιση των πολιτικών και στρατιωτικών της συμφερόντων: οι αμερικανικές ~ στην Ελλάδα || «έξω οι ~» (πολιτικό σύνθημα της Αριστεράς) · 23. ΧΗΜ. κάθε χημική ένωση που κατά τις αντιδράσεις της παρουσιάζει την τάση να διαθέτει ένα τουλάχιστον ζεύγος ηλεκτρονίων προς σχηματισμό χημικού δεσμού: τέτοιες είναι ενώσεις που, όταν διαλυθούν ή λειώσουν, έχουν την τάση να παρέχουν ανιόντα υδροξυλίου ή να προσλαμβάνουν κατιόντα υδρογόνου: ασθενής | ισχυρή ~. [ΕΤΥΜ. < αρχ. βάσις < *βά-τις, συννεσταλμ. βαθμ. του θ. βά- | βη- (< ΙΕ. *g̑-ā). Ομόρρ. βή-μα, αρχ. ώρ. ε̑-βη-ν, βω-μός. Το ρ. βαίνω (βλ. λ.) < σύγγενη ρίζα. Ορισμένες σύγχρονες επιστημ. σημ. αποδίδουν το αγγλ. base. Η φρ. επί τη βάσει (+γεν.) αποδίδει το γαλλ. sur la base de...].

βάσει - με βάση - επί τη βάσει - βασιζόμενος. Η λ. βάσει είναι παγιωμένος τ. δοτικής, που χρησιμοποιείται ιδίως σε επιστημονότερο χαρακτήρα κείμενα (νομικά, διοικητικά κ.ά.). Σε απλούστερες διατυπώσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί η φρ. με βάση. Με βάση τα

λόγια και τις πράξεις του, συμπεραίνουμε ότι ψεύδεται, αλλά Βάσει τον διατάζουν τον νόμο περί ιδιωτικής εκπαίδευσης, οφείλουν να συμμορφωθούν με την εγκύκλιο του Υπουργείου. Όπως το βάσει, χρησιμοποιείται λιγότερο και η φρ. επί τη βάσει: Το πορίσμα συντάχθηκε επί τη βάσει των μαρτυριών αυτόπτην μαρτυρών. Συχνά, όταν χρειάζεται να υπάρχει εναλλαγή στη φράση κ.λπ., μπορεί να χρησιμοποιηθεί και η μετοχή βασιζόμενος, -η, -ο (του ρ. βασιζ(ομαι): Βασιζόμενοι στις υποσχέσεις και τις διαβεβαιώσεις του, συνανέσαμε στην υπογραφή της συμφωνίας.

-βάσια λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. το βάδισμα πάνω (σε κάτι): πυρο-βάσια, σχοινο-βάσια, ορει-βάσια, (μτφ.) αερο-βάσια 2. το βάδισμα σε ορισμένο χρονικό διάστημα ή με συγκεκριμένο τρόπο: υπνο-βάσια 3. σεξουαλική πράξη: κτηνο-βάσια.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. ορει-βα-σία), που προέρχεται από το αρχ. βαίνω (βλ. λ. βάση)].

Βασιβουζούκος κ. Βασιβουζούκος (ο) 1. ΙΕΓ. άτακτος Τούρκος στρατιώτης, που τρομοκρατούσε με τα εγκλήματα και τις αγριότητες του τους χριστιανικούς πληθυσμούς 2. (κατ' επέκτ.) ο άνθρωπος που χαρακτηρίζεται από αυθαρεσία και σκληρότητα. — βασιβουζουκισμός κ. βασιβουζουκισμός (ο).

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. basibozuk «ανεξάρτητος, άτακτος» (< bas «κεράλι» + bozuk «φθαρμένος, διεφθαρμένος»), ονομασία που δόθηκε τον 19ο αι. σε Τούρκους στρατιώτες, οι οποίοι στρατολογούνταν και διέπρτανται ομότητες και λεηλασίες].

Βασιζ(ο) ρ. μετβ. [1833] | βάσις-α, -τγκα (λόγ. -θηκα, -μένος) 1. στηρίζω (άποψη, προσδοκία, φόβο κ.λπ.): πού βασιζεις την τόση αισιοδοξία σου; || όσα λέω βασιζονται σε γεγονότα και όχι σε υποθέσεις ΣΥΝ. εδράζω, θεμελιώνω (μεσοπάθ. βασιζ(ομαι) (+σε) 2. έχω κάτι ως βάση: το έργο είναι βασιζόμενο σε μια πολύ γνωστή νουβέλα 3. στηρίζομαι: ~ στην οικονομική βοήθεια που μου παρέχεις || βασιζέσαι πάντα στις δυνάμεις του 4. δείχνω εμπιστοσύνη: βασιζομαι στην ευσυνείδησή σας || βασιζομαι σε μένα και θα δεις ότι θα τα καταφέρω 5. (η μτχ. βασιζόμενος, -η, -ο) (α) έχοντας ως βάση κάτι, ως δεδομένο: ~ στα προγνωστικά των δημοσκοπήσεων, ακολούθησε εσφαλμένη στρατηγική (β) δείχνοντας εμπιστοσύνη: βασιζόμενοι στα λόγια του, του δώσαμε το ποσό που μας ζήτησε.

Βασιικά επίρρ. 1. κατά κύριο λόγο, κατ' αρχήν: -Συμφωνείτε μαζί μου; ~, ναν έχω όμως και μερικές επιφυλάξεις ΣΥΝ. κυρίως, σε γενικές γραμμές, χονδρικά, αδρομερώς, κατά βάθος 2. (καταχρ.) στην αρχή του λόγου, για να δείξει ότι κάποιος θα διατυπώσει άποψη, γνώμη: ~, νομίζω ότι... || ~, πιστεύω πως... Επίσης (λόγ.) βασικώς

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. Βασιικά χρησιμοποιήθηκε καταχρηστικά -και επικρίθηκαν γι' αυτό οι χρήστες της- στην αρχή προτάσεων με τις οποίες η σημασία της λ. δεν είχε καμία νοηματική σχέση (Βασιικά, νομίζω πως δεν βρέχει συχνά στην Ελλάδα! - Βασιικά, δεν μπορώ να απαντήσω σε τέτοιες ερωτήσεις! κ.τ.δ.). Το Βασιικά, όπως και η συνώνυμη φρ. κατά βάση, δηλώνει την κατ' αρχήν στάση του ομιλητή στα λεγόμενα, τις γενικές και κύριες γραμμές της στάσης του, χωρίς να προχωρεί ο ομιλητής σε εξειδικευμένη ή σε λεπτομέρειες. Γενικά, είναι μια δέσμευση του ομιλητή έναντι των λεγομένων, η οποία μπορεί και να σχολιαστεί περαιτέρω και να αναπτυχθεί στην πορεία του λόγου.

Βασιικός, -ή, -ό [1876] 1. αυτός που συνιστά προϋπόθεση, θεμέλιο, αφετηρία: ο εισηγητής τόνισε τις ~ αρχές για τη σωστή λειτουργία της δημόσιας διοίκησης ΣΥΝ. θεμελιώδης, πρωταρχικός· ΦΡ. Βασιική εκπαίδευση (i) η υποχρεωτική εκπαίδευση (το Δημοτικό και το Γυμνάσιο), που παρέχει στους μαθητές τις κύριες γνώσεις για τη μετέπειτα εκπαιδευτική και επαγγελματική τους σταδιοδρομία (ii) ΣΥΝΤΑΞ. η εκπαίδευση που παρέχεται στα Κέντρα Εκπαιδευτικής Νεοσύλλεκτων και προηγείται αυτής που παρέχεται για τη στρατιωτική ειδικότητα: αφού πέρασε από τη ~ στην Τρίπολη, τον μετέθεσαν στον Έβρο 2. αυτός που έχει μεγάλη σημασία: τα ~ σημεία εγγραφών || -στέλεχος εταιρείας || κάλυψε το θέμα στις ~ του γραμμές ΣΥΝ. κύριος, ουσιαστικός 3. (σε ομαδικά αθλήματα) αυτός που ανήκει στην κύρια ομάδα, κατ' αντιδιαστολή προς την αναπληρωματική: την περασμένη χρονιά αγωνίστηκε ~ στα περισσότερα ματς της ομάδας του || στην προπόνηση οι ~ παίκτες αντιμετώπισαν τους αναπληρωματικούς · 4. ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με βάση: ~ διάλυμα | αντίδραση. — Βασιικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. δρασιτικός.

Βασιικός (ο) → βασιικός

Βασιεία (η) 1. πόλη της ΒΔ. Ελβετίας κοντά στα σύνορα με τη Γαλλία και τη Γερμανία 2. γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. < γερμ. Basel < μτγν. λατ. Basilea < αρχ. Βασιεία. Η πόλη ονομαζόταν έτσι το 374 μ.Χ., όταν αγοράστηκε από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Βαλεντινιανό. Όμοια προέλευση έχει και η γαλλ. ονομασία Bale].

Βασιεία (η) | βασιλείων | 1. το αξίωμα και η εξουσία του βασιλιά 2. το πολίτευμα στο οποίο ανώτατος άρχοντας είναι ο βασιλιάς ΣΥΝ. μοναρχία 3. η χρονική περίοδος κατά την οποία ασκεί συγκεκριμένους βασιλικής την εξουσία: επί βασιλείας του Μεγάλου Κωνσταντίνου υπογράφηκε το διάταγμα των Μεδιολάνων || κατά τη - του παρατηρήθηκε δυσλειτουργία των θεσμών 4. (μτφ.) η απόλυτη κυριαρχία: η ~ του τρόμου 5. το χρονικό διάστημα της ακμής κάποιου: η εμφάνιση του δίσκου μοναχικής σήμανε το τέλος της ~ των πλανόδιων οργανοπακτών 6. ΘΕΟΛ. βασιλεία των ουρανών η αποκατάσταση της κοινωνίας του ανθρώπου με τον Θεό που άρχισε με την ενανθρώπιση-

ση του Χριστού και θα τελειωθεί στη μέλλουσα κρίση.
 [ETYM αρχ. < Βασιλεύς. Από την Κ.Δ. προέρχονται οι φρ. *ελθέτω η βασιλεία σου* (Ματθ. 6,10), *βασιλεία του Θεού* (π.χ. Ματθ. 6, 33: *ζητείται πρώτον την βασιλείαν του Θεού*), *βασιλεία των ουρανών* (π.χ. Ματθ. 4,17: *μετανοείτε- ήγγικεν γαρ η βασιλεία των ουρανών*)].
Βασιλείο (το) {Βασιλείου} 1. το κράτος στο οποίο επικρατεί ως πολίτευμα η Βασιλεία: *Ηνωμένο* - (η Μεγάλη Βρετανία) || (παλαιότ.) *Βασιλείον της Ελλάδος*- ΦΡ. (α) (ειρων.-σκωπτ.) *σσί πάει το Βασιλείο* για περιπτώσεις στις οποίες: (i) οι απόγονοι ακολουθούν το επάγγελμα ή τις τάσεις και τις συνήθειες των προγόνων τους (ii) τα μέλη μιας οικογένειας επαναλαμβάνουν τα λάθη ή έχουν τα ελαττώματα των προγόνων τους (β) *κάτι σάπιο υπάρχει στο Βασιλείο της Δανιμαρκίας* (= της Δανίας) (αγγλ. something is rotten in the state of Denmark, από τον *Άμλετ* του Ουίλ. Σαίξπηρ) για να δηλωθεί η υποψία ότι μια κατάσταση κρύβει κάτι νοσηρό 2. τα εδάφη που υπάρχουν στην εξουσία συγκεκριμένου βασιλιά 3. (μτφ.) ο χώρος όπου κυριαρχεί κανείς: *το δωμάτιο μου είναι το ~ μου* 4. ο χώρος όπου κυριαρχεί συγκεκριμένο στοιχείο, ο κύριος συγκεκριμένος όντων: *το ζωικό | γένος* ~. [ETYM < αρχ. Βασιλείον, ουδ. του επιθ. Βασιλείος < Βασιλεύς, το οποίο ουσιαστικοποιήθηκε από φρ. όπως *Βασιλείον διάδημα* | *γένος* | *μέλαθρον* κ.ά., καθώς και από τη συγχύση στον πληθυντικό τῶ Βασιλεία].
Βασιλείος (ο) {Βασιλείου} 1. όνομα αγίου, πατριάρχων και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ ο *Μέγας* (ένας από τους τρεις Ιεράρχες και Πατέρας της Εκκλησίας 2. όνομα Βυζαντινών αυτοκρατόρων: ~ *ΒΟ Βουλγαροκτόνος* 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμ.) Βασιλής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ETYM μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επιθ. Βασιλείος < Βασιλεύς].
Βασιλεύουσα (η) η Κωνσταντινούπολη ως πρωτεύουσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.
 [ETYM θηλ. μτγ. ενεστ. του ρ. *Βασιλεύω* από τη μεσν. συνκφορά Βασιλεύουσα πόλις].
Βασιλεύς (ο) -> Βασιλιάς
Βασιλεύω ρ. αμετβ. {Βασιλε-ψα, -μένος} 1. (α) (+σε) κυβερνώ μια χώρα ως Βασιλιάς: *εκείνη την εποχή Βασιλεύαν στο Βυζάντιο οι Κομνηνοί* ΦΡ. (α) *ζει και Βασιλεύει* είναι ζωντανός και υγιέστατος, ευτυχής (από τη λαϊκή παράδοση, σύμφωνα με την οποία η Γοργόνα (βλ. λ.), αδελφή του Μεγαλέξανδρου, σταματούσε τα πλοία και ροτούσε αν «ζει ο Βασιλιάς Αλέξανδρος» αν οι ναυτικοί απαντούσαν «ζει και Βασιλεύει (και τον κόσμο κυριεύει)», το πλοίο σωζόταν, αλλιώς η Γοργόνα το βύθιζε) (β) *Δαίρει και Βασιλεύει* βλ. λ. *Διαιρώ* (γ) (η λόγ. μεσοπαθ. μτγ. *Βασιλευμένος*, -η, -ο) μόνο στη ΦΡ. *Βασιλευμένοι δημοκρατία* κοινοβουλευτική δημοκρατία όπου το Σύνταγμα προβλέπει κληρονομικό βασιλιά στη θέση του ανώτατου άρχοντα 2. (μτφ.) επικρατώ, κυριαρχώ σε συγκεκριμένη περιοχή, χώρο: *στη μικρή κοινωνία του χωριού Βασιλεύει το κουτσουπιλιό*- ΦΡ. (παροιμ.) *στοις τυφλώδες | στραβούς Βασιλεύει ο μονόφθαλμος* βλ. λ. *μονόφθαλμος* 3. (για τον ήλιο) δύο: «ο ήλιος Βασιλεύει κι η ημέρα σώνεται» (δημοτ. τραγ.) || *Βασιλεύει ο ήλιος και απλόθηκε παντού η νύχτα* ΑΝΤ. ανατέλλω 4. (για τα μάτια) κλείνω από νύστα ή κούραση: «Βασιλεύει η μάτια μου, θέλουν να κοιμηθούν» (δημοτ. τραγ.) || «Βασιλεύει τα ματάκια του, σαν λυγροβάκια μες στη νύχτα» (τραγ.) 5. (μτφ.) πεθαίνω: «Βασιλεύει αγρό μου, Βασιλεύει όλη η πλάση» (επιτύμβια επιγραφή). — **Βασιλέμα** (το) [μεσν.] (σημ. 3, 4). [ETYM αρχ. < Βασιλεύς. Για τη σημ. «δύο (ο ήλιος)» (ήδη μεσν.), την οποία απέκτησε η λέξη, έχουν προταθεί οι ακόλουθες ερμηνείες: (α) Οφείλεται στο ότι ο ήλιος στο ηλιοβασίλεμα έχει την πιο όμορφη όψη σε σχέση με κάθε άλλο σημείο της διαδρομής του, οπότε μπορεί να παρουσιαστεί το «Βασιλεύει» στην παλαιότ. σημ. «ζω ως Βασιλιάς, επικρατώ, κυριαρχώ» (β) Προήλθε από την παλαιότ. σημ. του Βασιλεύω «αυξάνω, προοδεύω», γιατί «ο ήλιος δύνοντας παίρνει δύναμη, για να ανατείλει και πάλιν»].
Βασιλιάς (ο) {Βασιλιάδες} 1. ο ανώτατος άρχοντας σε καθεστώς, στο οποίο παίρνει την εξουσία με κληρονομική διαδοχή και την ασκεί είτε με απόλυτο τρόπο είτε σύμφωνα με το σύνταγμα: *τυραννικός | εκπιωτός | λαοφιλής ~ | διόχνο* | *επαναφέρει τον ~* || ο ~ *στα σύγχρονα δημοκρατικά πολιτεύματα έχει συμβολικό ρόλο* || *η κορόνα | το στέμμα* | *το σκήπτρο του* ~ ΣΥΝ. *μονάρχης*, (λόγ.) *άνας*- ΦΡ. (α) *σαν Βασιλιάς* πλουσιοπάροχα, άνετα: *ζει ~, χωρίς προβλήματα και σκοτούρες* (πβ. λ. *αγάς, πασάς, μπέρς*) (β) *ο Βασιλεύς απέθανε, ζήτη ο Βασιλεύς!* (Λατ. Augustus mortus est, habemus novum Augustum | γαλλ. le roi est mort, vive le roi) ή ζωή συνεχίζεται παρά τις όποιες απόπειρες ή αναποδιές (γ) *μαρμαρομένος Βασιλιάς* ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος βλ. κ. λ. *μαρμαρώνω* (δ) *Βασιλιάς του Κόσμου* ο Θεός ως δημιουργός και ανώτατη δύναμη 2. (μτφ.) (α) ο κυρίαρχος σε ένα σύνολο: *το ποδόσφαιρο αποκλείεται ~ τον σπορ* || *το λιοντάρι είναι ο ~ των ζώων* (β) ο πιο χαρακτηριστικός σε τομέα ή είδος, ο πιο εντυπωσιακός ή ο καλύτερος: *αυτός ο ηθοποιός θεωρείται ~ του γέλιου* || *το τριαντάφυλλο είναι ο ~ των λουλουδιών* 3. (ειδικότ.) το πρόσωπο που κυριαρχεί ή ελέγχει έναν χώρο δραστηριότητας, αυτός που παράγει και πουλίζει τα περισσότερα προϊόντα σε έναν οικονομικό τομέα: ο ~ *των διαμαντιών* | *της μπύρας* | *του καφέ* 4. το σημαντικότερο πλόνι στο σκάκι, το οποίο κινείται προς κάθε κατεύθυνση της σκακιέρας, αλλά κατά ένα μόνο τετράγωνο (βλ. κ. λ. *ματ*). Επίσης Βασιλεύας [μεσν.] κ. (λόγ.) Βασιλεύς {Βασιλεύος}.
 [ETYM μεσν. < Βασιλεύς < αρχ. Βασιλεύς < *Βασιλ-η-ς, αγν. ε-ουμ, πθ. δάνειο. Η λ. μαρτυρείται ήδη στη μυκηναϊκή ως qa-si-te-u «κατώτερος υπάλληλος», αλλά στους ιστορικούς χρόνους είναι νεότερη των συνωνύμων *άνας, θύραννος* και *κοίρανος*. Ωστόσο, τόσο το αρ-

χικό επίθημα -eF- (*Βασιλ-ηP-5 > ιων. *Βασιλής* κ.ά.) όσο και ο σχηματισμός του θηλ. Βασιλ-ίσσα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για δάνειο ανατολικής προελ., όπως άλλωστε και ο ίδιος ο θεσμός της βασιλείας (ας σημειωθεί ότι το επίθημα -ίσσα στο Βασιλίσσα είναι κατ' αναλογία προς εθωνόυμα ανατολικής προελ., όπως *Φοίν-ίσσα, Κίλ-ίσσα*, πράγμα που οδήγησε τους αττικιστές να καταδικάσουν τον τύπο *Βασιλίσσα*, προκρίνοντας τους τ. *Βασιλεία* και *Βασιλής, Βασιλήης*). Στον Όμηρο η λ. περιγράφει όλους τους Αχαιοούς αρχηγούς και δεν χρησιμοποιείται για θεότητες, ενώ στην κλασική γλώσσα χαρακτηρίζει γενικά θεούς, τυράννους και κληρονομικούς άρχοντες (αντικαθιστώντας έτσι τις λ. *άνας* και *κοίρανος*). Κατά τη Μτγν. Ελλην. η λ. *Βασιλεύς* έχει ολοκληρωτικά επικρατήσει των συνωνύμων της και αυτήν χρησιμοποίησαν οι Εβδμοϊκοντα (μεταφράζοντας την εβρ. λ. melekh) καθώς και οι συγγραφείς της Κ.Δ., αποδίδοντας την τόσο στον Θεό όσο και σε ανθρώπινους άρχοντες. Βλ. λ. *άνας, τύραννος*].
Βασιλίσσα (η) η Βασιλίσσα: αυτή που επικρατεί ανάμεσα στις όμοιες της: η Κωνσταντινούπολη ήταν *γνωστή και ως «~ των πόλεων»*. [ETYM < αρχ. Βασιλής, -ίδος, βλ. λ. Βασιλιάς].
Βασιλική (η) γυναικείο όνομα. [ETYM < αρχ. επιθ. Βασιλικός < Βασιλεύς].
Βασιλική (η) ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. 1. (στη ρωμαϊκή εποχή) μεγαλοπρεπής ορθογώνια αίθουσα που χωρίζεται σε κλίτη (βλ. λ. *κλίτος*) με σειρές κίωνων ή πεσσών χρησιμεύει για τις συγκεντρώσεις πλήθους 2. χριστιανικός ναός ορθογώνιου σχήματος που χωρίζεται με κίονες ή πεσσούς σε κλίτη: *τρικλίτη ~* || η ~ *του Αγ. Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη*. [ETYM < μτγν. φρ. *Βασιλική* (στοά), θηλ. του αρχ. επιθ. *Βασιλικός*, ο όρος οφείλεται στην αρχ. Βασιλείον στοά, όπου ο άρχων Βασιλεύς της αθηναϊκής δημοκρατίας διηύθυνε τις δίκες. Τα κτήρια αυτής της μορφής (υπόστυλες στοές) ονόμαζαν οι Ρωμαίοι «basilica», από όπου προήλθε τόσο η ονομασία όσο και το αρχικό σχέδιο των ναών αυτού του ρυθμού, που άρχισαν να εμφανίζονται από το 312 μ.Χ.].
Βασιλικί (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το αξίωμα και η εξουσία του Βασιλιά ΣΥΝ. Βασιλεία.
Βασιλικό (το) μείγμα υδροχλωρικού και νιτρικού οξέος, που έχει την ιδιότητα να διαλύει τον χρυσό και τον λευκόχρυσο. [ETYM < Βασιλικός + νερό].
Βασιλικός (ο) {Βασιλική κ. Βασιλικά (τα)} 1. αρωματικό ποώδες φυτό με πλούσια κόμη σε πολλά κλαδάκια και μικρά ωοειδή πράσινα φύλλα, που καλλιεργείται σε γλάστρες και τα αποξηραμένα φύλλα του χρησιμοποιούνται στη μαγειρική και για αφρόνημα: *πλατύφυλλος | φουντωτός | μυρωδάτος | σγουρός* ~ ΦΡ. *μαζί με τον | κοντά στον Βασιλικό ποτίζεται κι η γλάστρα* βλ. λ. *γλάστρα* 2. (λαϊκ.) κάθε όμορφο και εξαιρετικό πρόσωπο (κυρ. γυναικά): «*σγουρέ ~ μου και ματζουράνα μου*» (δημοτ. τραγ.). [ETYM < μτγν. φρ. Βασιλικόν (φυτόν), ουδ. του αρχ. επιθ. Βασιλικός].
Βασιλικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Βασιλιά: ~ *ανάκτορα* | *εξουσία* | *οικογένεια* || *οι ~* *των γεινιάς Βεργίνας* 2. αυτός που προέρχεται από τον Βασιλιά: ~ *διάταγμα* | *εντολή* | *πραξικόπημα* - ΦΡ. (α) (παροιμ.) *Βασιλική διαταγή (ή ο δρόμος είναι ανοιχτός) και τα σκυλιά δεμένα* για παραγγελία ή διαταγή που δεν επιδέχεται αναβολή ή αντίρρηση (β) *Βασιλική οδός* | *Βασιλικός δρόμος* (μη είναι Βασιλική άτραπιν επί γεωμετρίαν, Ευκλείδης) ο πιο ένδοξος, εντυπωσιακός ή ο καλύτερος τρόπος για να φτάσει κανείς σε κάτι 3. (ως ουσ.) πρόσωπο που υποστηρίζει το πολίτευμα της Βασιλείας ή της Βασιλευόμενης δημοκρατίας ΣΥΝ. Βασιλόφρον, μοναρχικός- ΦΡ. *Βασιλικότερος του Βασιλέως* για κάποιον που δείχνει περισσότερη ανστηρότητα, σχολαστικότητα, ενδοφέρον, ζήλο ή προθυμία από όσο απαιτούν τα πράγματα ή το πρόσωπο υπέρ του οποίου δραστηριοποιείται 4. αυτός που ταιριάζει σε Βασιλιά, αυτός που χαρακτηρίζεται από πολυτέλεια, από λαμπρότητα: *η υποδοχή που του επεφύλαξαν ήταν ~* || ~ *γέμια* ΣΥΝ. *μεγαλειώδης* 5. αυτός που ξεχωρίζει από τα όμοια του για τις ιδιότητές του: ~ *αετός* | *τίγρη*- ΦΡ. (α) *Βασιλικός ποιός* η πλούσια σε πρωτεΐνες και βιταμίνες θρεπτική ουσία, με την οποία τρέφονται οι νύμφες των μελισσών (β) *Βασιλικός κάβουρας* κάβουρας με τριγωνικό κέλυφος και οξύ ρύγχος, που ζει στον Ειρηνικό Ωκεανό και αλιεύεται συστηματικά ως εδωδιμο είδος (γ) *Βασιλικό σύκο* ποικιλία σύκου με σκουρόχρομη φλούδα, το οποίο διακρίνεται για την ιδιαίτερα γλυκιά και ευχάριστη γεύση του 6. ΧΗΜ. *Βασιλικό όξινο* ισχυρά οξειδωτικό μείγμα υδροχλωρικού με νιτρικό οξύ, το οποίο διαλύει τα ευγενή μέταλλα, όπως ο χρυσός και ο λευκόχρυσος ΣΥΝ. (καθμ.) Βασιλικόκρονο. — Βασιλικ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ. [ETYM αρχ. < Βασιλεύς (βλ. λ.). Η φρ. Βασιλικότερος του Βασιλέως αποδίδει τη γαλλ. plus royaliste que le roi].
Βασιλικός (ο) 1. (μειωτ.) ο μικρός και ασήμαντος Βασιλιάς 2. μυθικό φίδι που έφερε στο κεφάλι λοφίο και παριστάνεται στο στέμμα των Φαραώ 3. σάβρα που ζει στην Κ. Αμερική και έχει ξεχωρίσει για το λοφίο της, που θυμίζει στέμμα 4. οδικό πουλί με σχημα μικρό και στρογγυλό- φέρει κίτρινο ή πορτοκαλί λοφίο, που θυμίζει στέμμα 5. ΑΣΤΡΟΝ. ο λαμπρότερος αστέρας του αστερισμού του Λέοντος. [ETYM αρχ. υποκ. του ουσ. Βασιλεύς].
Βασιλισσά (η) {Βασιλισσών} 1. (α) η σύζυγος Βασιλιά (β) η γυναίκα που ασκεί Βασιλική εξουσία: η ~ *Ελισάβετ Β' της Αγγλίας*- ΦΡ. *έχω (κάποια) σαν Βασιλίσσα* περιποιούμαι, φροντίζω (κάποια) πάρα πολύ, της ικανοποιο όλες τις επιθυμίες: *τη γυναίκα του την έχει σαν Βασιλίσσα* 2. (α) γυναίκα που κυριαρχεί ή ξεχωρίζει σε έναν χώρο, τομέα, δραστηριότητα ή που έχει μια ιδιότητα σε εξαιρετικό βαθμό: η ~ *της βραδιάς* | *της ομορφιάς* (β) (γενικότ. για καθετί θηλ. γένους) που κυριαρχεί σε έναν χώρο: η *ομάδα κατέκτησε το ευρωπαϊκό κύπελλο* κι έγινε ~ *της Ευρώπης* 3. το μόνο γόνιμο θηλυκό αποικίας εντόμων

(π.χ. μυρμηγκιών, μελισσών) · 4. το ισχυρότερο κομμάτι στο σκάκι, το οποίο μπορεί να κινείται προς οποιαδήποτε κατεύθυνση της σκακιάρας (μπροστά, πίσω, πλαγίως και διαγωνίως) χωρίς περιορισμό στον αριθμό των τετραγώνων. [ETYM₁ αρχ. θηλ. του ουσ. *βασιλεύς* (βλ. λ.)].

βασιλοθυγατέρα (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η κόρη του βασιλιά.

βασιλοκόρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η βασιλοθυγατέρα.

βασιλοκτόνος (ο/η) πρόσωπο που έχει σκοτώσει βασιλιά. [ETYM₁ < *βασιλο-* (< *βασιλεύς*) + *-κτόνος* < *κτείνω* «σκοτώνω», βλ. κ. *-κτονία*].

βασιλομήτωρ (η) [1868] {βασιλομήτωρ-ος, -ορα | -ορες, -όρων} (λόγ.) η μητέρα του βασιλιά.

βασιλοπίτα (η) {δύσchr. βασιλοπιτών} η πίτα που παρασκευάζεται για την ημέρα της γιορτής του Αγίου Βασιλείου (1η Ιανουαρίου), ειδικά για την εορτή της Πρωτοχρονιάς, μέσα στην οποία τοποθετείται τυχερό νόμισμα (φλουρί): η *κοπή* | το *φλουρί της* ~. [ETX_M Το έθιμο της *βασιλοπίτας* προέρχεται από τα ρωμαϊκά Satumalia (Κρόνια), αγροτική γιορτή, κατά τη διάρκεια της οποίας προσφέρονταν στους θεούς οι *απαρχές* των γεννημάτων και ταυτόχρονα αναδεικνυόταν με κλήρωση ο «βασιλιάς των Σατουρνάλιων», που χαρακτηριζόταν ως το τυχερό πρόσωπο της ημέρας και του αποδίδονταν τιμές. Παρόμοια έθιμα συναντούμε στις αρχ. ελλήν. εορτές των Φαλισίων και Θαρρηγίων (αγροτικές γιορτές). Η λαϊκή παράδοση συνέδεσε αργότερα το έθιμο με τον Μ. Βασιλείο].

βασιλοπούλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η κόρη του βασιλιά ΣΥΝ. πριγκίπισσα, πριγκιπέσσα, (λογот.) ηριγοπούλα.

βασιλόπουλο (το) ο γιος του βασιλιά ΣΥΝ. πριγκίπας, (λογот.) ρη-γούλο ΦΡ. **το βασιλόπουλο του παραμυθιού** βλ. λ. *παραμύθι*. [ETYM₁ μεσν. < *βασιλο-* (< *βασιλεύς*) + *-πουλο(ν)* (υποκ. επίθημα) < *-πουλος* < λατ. *pullus* «πάλος, νεοσσός»].

βασιλόφρων, -ων, -ον [1869] {βασιλόφρ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) αυτός που υποστηρίζει το πολιτεύμα της βασιλείας ΣΥΝ. βασιλικός, φιλοβασιλικός, φιλομοναρχικός. Επίσης βασιλόφρονος (ο/η).

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. [ETYM₁ < *βασιλο-* (< *βασιλεύς*) + *-φρον-* < *φρήν*, *φρενός* (βλ. λ.)].

βασιλοχοντικός, -ής, -ό (μειωτ.) αυτός που υποστηρίζει τη βασιλεία και τη χούντα (του 1967-74) ΣΥΝ. ακροδεξιός.

βάσιμος, -η, -ο αυτός που έχει λογικό έρεισμα, που μπορεί να δικαιολογηθεί: ~ *άβθος* | *κατηγορίες* | *υπονίες* | *ανησυχίες* | *υπόνους* | *αποδείξεις* ΣΥΝ. δικαιολογημένος ΑΝΤ. ασήρικτος. — **βασιμότητα** (η) [1815], **βάσιμα** | **βασιμώς** [1889] επίρρ. [ETYM₁ μτγν., αρχική σημ. «βατός, διαβατός», < αρχ. *βάσις*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.]

βασκαίνω κ. **αβασκαίνω** ρ. μετβ. {βασκα-να, -νθηκα, -μένος} (λαϊκ.) προξενώ με την επίρεια του βλέμματός ή της σκέψης μου (λόγω ζήλιας, φθόνου κ.λπ.) βλάβη σε άλλον (βλ. κ. *κακό μάτι*, λ. *μάτι*) ΣΥΝ. **ματιάω**-ΦΡ. **(του σου) να μην αβασκαθείς** βλ. λ. *αβασκαίνω*. — **βασκανικός**, -ής, -ό [μτγν.]. [ETYM₁ αρχ. < *βασκανός*].

βασκαμία (το) {βασκαμ-ατός | -ατα, -άτων} η βασκανία (βλ. λ.).

βασκανία [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **αβασκανία** (η) {χωρ. πληθ.} το μάτιασμα (κάποιου), η πρόκληση (σε κάποιον) βλάβης ή ενοχλητικών συμπεριματών (λ.χ. πονοκεφάλου), που προκαλείται, όπως πιστεύεται, όταν κάποιος κοιτάξει άλλον με ζήλια ή φθόνο ή σκεφτεί κακό γι' αυτόν: *του διάβασε την ευχή κατά της* ~.

βασκανός, -ής, -ο (λόγ.) αυτός που προκαλεί βλάβη με την επίδραση του βλέμματός του (κακό μάτι) ή της σκέψης του ή απλώς αυτός που προσενεί κακό: ~ *μοίρα*. [ETYM₁ αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν η λ. δήλωνε αρχικά το περιεχόμενο μαγικών επικλήσεων, τότε ίσως συνδ. με θρακοϊλλυρική λ. (αβ. λατ. Φρ. «αρθρώνω, μιλώ», μτγ. *faturo*), αντίστοιχη των ρ. φημί, *φάσκα* «άλεγω», πράγμα που ενισχύεται από τον παράλληλο τ. *φασκανία* (του *βασκαίνω*). Το λατ. *fascinum* «βασκανία - πέος» είναι δάνειο από την Ελλην.].

βασκανήρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το φυλακτό που θεωρείται ότι αποτρέπει τη βασκανία (κυρ. γαλάζια χάντρα): *παλιά στα γαροιά κρεμούσαν μια ~ στα ζώα για να μη ματιαστούν* 2. φυτό για το οποίο πιστεύεται ότι θεραπεύει τη βασκανία.

Βάσκος (ο) 1. το μέλος φυλετικής ομάδας που κατοικεί στη Β. Ισπανία και τη Ν. Γαλλία κατά μήκος του Βισκαϊκού Κόλπου και ομιλεί γλώσσα με άγνωστη προέλευση (μη ινδοευρωπαϊκή) 2. **Χώρα των Βάσκων** η περιοχή που περιλαμβάνει τμήμα της Β. Ισπανίας και της Ν. Γαλλίας και στην οποία μιλιέται η γλώσσα των Βάσκων. — **βασκικός**, -ής, -ό κ. **βάσκικος**, -ής, -ο, **Βασκική** (η) κ. **Βασκικά** κ. **Βάσκα** (τα). [ETYM₁ Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. γαλλ. *Basque* | ισπ. *Vasca* < λατ. *Vasconia* (> γαλλ. *Gascogne* «Γασκονία»), αγν. ετύμου, μη Ι.Ε. εθνονύμο. Το ίδιο ισχύει και για τη βασκική ονομασία *Eskualduna* «Βάσκου». Έχει ωστόσο διατυπωθεί η υπόθεση ότι το πρόσφωμα *-sk-*, που απαντά και στο εθνονύμο *Ετρούσκοι*, χαρακτηρίζει γενικά λαούς προϊνδοευρωπαϊκής καταγωγής].

βασμούλος (ο) → **γασμούλος**

Βασόρα (η) πόλη του ΝΑ. Ιράκ στις όχθες του Τίγρη. [ETYM₁ < αρχ. *Basra* < επίθ. *al-basrah* «μαλακός», λόγω του είδους του χόματος και του εδάφους της περιοχής].

βασταγερός, -ής, -ό (λαϊκ.) αυτός που δεν σπάει εύκολα, που χαρακτηρίζεται από στερεότητα και ανθεκτικότητα ΣΥΝ. ανθεκτικός, στερεός ΑΝΤ. εύθραστος. [ETYM₁ < *βασταγή* + *παράγ.* επίθημα *-ερός*, με επίρρ. του επίθ. *γερός*].

βάσταγα (το) → **αβασταγό**

βαστάζος (ο) ο εργάτης (συχνά ιθαγενής αχθοφόρος σε εξερευνητι-

κές αποστολές) που μεταφέρει αποσκευές, φορτίο ΣΥΝ. χαμιάλης, αχθοφόρος.

[ETYM₁ < αρχ. μτγ. ενεστ. *βαστάζων* (ρ. *βαστάζω*), κατά το σχήμα *γέρος* < *γέρον*, *δράκος* < *δράκων* κ.ά.].

βαστάζω ρ. μετβ. {βαστ-αα κ. -ηα} 1. φέρο (αντικείμενο) ως φορτίο ΣΥΝ. κουβαλώ 2. (μτφ.) αντέχω, υπομένω: *δεν μπόρεσε να βαστάξει τον χαμό του γιου της και μαράζωσε απ' την πίκρα της*. [ETYM₁ αρχ., αβεβ. ετύμου. Η συσχέτιση του με τα μτγν. λατ. *bastum* «μπαστούν» και *basterna* «φορείο» φαίνεται πθ., η δε έλλειψη ικανοποιητικών συνδέσεων με άλλες γλώσσες ίσως σημαίνει πως η λ. αποτελεί δάνειο μεσογειακής αρχής. Στον Όμηρο η λ. *βαστάζω* σημαίνει «σταθμίζω, ζυγίζω στα χέρια μου» (πβ. *Οδ.* λ. 594: *λάαν βαστάζοντα πελόριον*), από όπου προέκυψε η σημ. «σηκώνω, εγείρω» και, εν συνεχεία, «κρατώ, υποφέρω». Τη σημ. «ααίρνω στην πλάτη μου, σηκώνω, κρατώ» έχει το ρ. στην Κ.Δ. (π.χ. *Γαύ.* 6, 2: *αλλήλων τά βάρη βαστάζετε...*)].

βασταξα ρ. → **βαστάζω**, **βαστώ**

βαστήρα ρ. → **βαστάζω**, **βαστώ**

Βαστήλη (η) φρούριο του Παρισιού που εγρησομοποιείτο ως φυλακή και γκεμιστήκε κατά τη Γαλλική Επανάσταση (1769). [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. *Bastille* (οπτικό δάνειο) < προβηγκ. *bastide* < παλ. γαλλ. *bastir* «κτιζώ». Το τοπωνύμιο θα είχε αρχικώς απλώς τη σημ. «κτήριο»].

βαστώ (κ. -ώ) ρ. μετβ. και αμετβ. {βαστάς... | βαστ-αα κ. -ηα, -ιέ-μα, -ήχηκα, -ηγμένος} ♦ (μετβ.) 1. κρατώ, σηκώνω βάρος: *βαστούσε δύο βελίτσες στα χέρια* || (μτφ.) ~ *την κοιλιά μου από τα γέλια* (ξεκαρδίζομαι, γελώ πάρα πολύ, ασταμάτητα) || (παροιμ.) «δεν μπορεί να βαστήξει δύο καρπούζια κάτω απ' την ίδια μασχάλη» (δεν μπορεί να κάνει κάποιος πολλές δουλειές το ίδιο καλά ταυτόχρονα) 2. εμποδίζω (κάποιον/κάτι) να εκδηλωθεί, να φανεί ή να κάνει (κάτι): ~ *την περιέργεια* | τον *θιμό* | τα *γέλια μου* || *δεν μπόρεσα να βαστήξω τα χέρια μου* || *βαστάτε με, γιατί θα τον σκοτώσω!* || *τον βαστήξα με τα πόδια ζόρια, για να μην τους ορμήσει!* ΣΥΝ. συγκρατώ, περιορίζω-ΦΡ. **βαστώ | κρατώ την αναπνοή μου** βλ. λ. *αναπνοή* 3. παρέχω στήριγμα σε (κάποιον/κάτι): *δύο νεαροί βαστούσαν την ηλικιωμένη κυρία, για να περάσει ασπανάτι* || *δεν με βαστούν τα πόδια μου από την κούραση* ΣΥΝ. υποβαστάζω 4. έχω (κάτι) επάνω μου, το φέρο μαζί μου: *δεν ~ χρήματα σήμερα, να σας πληρώσω αύριο*; 5. έχω την ευθύνη της φροντίδας: *τόσο νέα γυναικα και βαστάει και σπιτι και μαγαζί*; || ~ (φολογικά) *βιβλία* | *λογαριασμούς* | το *ταμείο* ΣΥΝ. κρατώ 6. τηρώ, φυλάγω (κάτι): ~ *όρκο* || *μυστικό* ΦΡ. **το βαστώ (κάποιον)** θυμάμαι συνεχώς την προσβολή που μου έκανε (κάποιος), έχω στο μυαλό μου την εκδίκηση: *του το βαστάει από παλιά, τότε που είχαν τσακωθεί για κτηματικές διαφορές* 7. αντέχω, υπομένω (κάποιον/κάτι): *δεν το ~ τέτοιο ρεζιλίκι*-ΦΡ. **(το) βαστάει η καρδιά μου** (κάτι) έχω την ψυχική δύναμη να αντέξω (κάτι): **(το) βαστάει η καρδιά σου να βλέπεις μικρά παιδιά να πεθαίνουν απ' την πείνα**; 8. τολμώ, στη ΦΡ. μου **βαστάει (να κάνω κάτι)**: *βγες έξω, αν σου βαστάει, και θα δεις τι θα πάθεις ♦ (αμετβ.) 9. (α) αντέχω, υπομένω: *πως βαστάς ακόμη και δεν αντιδράς*; || *δεν ~, θα του το παω κι ο, τι γίνει!* (β) έχω αντοχή (ως στήριγμα): *έβαλε πολλά πράγματα πάνω του, θα βαστήξει*; 10. (ειδικότερ.) συγκρατούμαι: *για βάστα λίγο, μην είσαι τόσο επιθετικός!* (περίμενε, συγκρατούμαι) 11. διαρκώ: *τα παλιά χρόνια το γλέντι του γάμου βαστούσε μερόνυχτα ολόκληρα* || *θα βαστάξει πολύ ακόμη αυτή η κατάσταση*; ΣΥΝ. κρατώ 12. (ειδικότερ.) διατηρούμαι σε καλή κατάσταση: *τα καλά υλικά βαστούν πολλά χρόνια* 13. κατάνομαι: ~ *από καλή οικογένεια* || *βαστάει από γενιά μακεδονομαχών* (μεσοσπ. Βασιλεία) 14. συγκρατούμαι: *το πως βαστήγαμε εκείνη την ώρα και δεν τον έβρισα είναι άξιο απορίας!* ΣΥΝ. κρατιέμαι 15. διατηρούμαι σε ορισμένη (σωματική) κατάσταση ΣΥΝ. κρατιέμαι-ΦΡ. **καλά βασστιέται** (i) (κυρ. για ηλικιωμένο πρόσωπο) διατηρείται, βρίσκεται σε καλή (κυρ. σωματική) κατάσταση: *για την ηλικία του καλά βασστιέται* || *πως τα καταφέρουν μερικοί και βαστιούνται τόσο καλά σε τέτοια ηλικία*; (ii) έχει χρήματα, είναι σε καλή οικονομική κατάσταση. [ETYM₁ < μεσν. *βαστώ* < αρχ. *βαστάζω*, μεταπλασμένος τ. κατά το σχήμα *κοιτώ* - *κοιτάζω*, *αρκώ* - *αρπάζω*].*

βατ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. η μονάδα μέτρησης της ισχύος (σύμβολο W). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο.

[ETYM₁ < αγγλ. *watt* (οπτικό δάνειο), από το όνομα του Βρετανού μηχανικού και εφευρέτη James Watt (1736-1819), που εφεύρε την ατμομηχανή και άλλες πρωτοποριακές για την εποχή μηχανές].

βάτα (η) {δύσchr. βατών} 1. το βαμβυκακέρο υλικό που μπαίνει στους ώμους των ρούχων κάτω από το ύφασμα, για να τονίζει τους ώμους και να κρατάει το σχήμα του ρούχου: *πουκάμισο | σακάκι με βάτες* 2. το ρολό επεξεργασμένου βαμβυκαίου ή μαλλιού. [ETYM₁ < ιταλ. *ovatta* < γαλλ. *ouate* < μεσν. λατ. *wadda*, αγν. ετύμου].

Βατερλώ (το) {άκλ.} 1. κομπούλη του Βελγίου, γνωστή από την μάχη, στην οποία ηττήθηκε ο Ναπολέων (το 1815) από τις ενωμένες δυνάμεις των Αγγλων, Πρώσων και Ολλανδών υπό την αρχηγία του λόρδου Ουέλλινγκτον 2. (μτφ.) κάθε συντριπτική ήττα: *οι εκλογές υπήρξαν ~ για το κόμμα* || *το ~ μιας ομάδας στο Κύπελλο Ευρώπης*. [ETYM₁ < φλαμανδ. *Waterloo* (γαλλ. προφορά) < *water* «νερό» + *loo* «αρόρ' δάσος»].

βατετώ ρ. μετβ. {βάτεω-σα, -ηκα, -μένος} (για αρσενικό ζώο) συνευρίσκωαι σεξουαλικά με θηλυκό ζώο ΣΥΝ. (!) πηδώ, μαρκαλίζω. — **βάτεμα** (το). [ETYM₁ μτγν. < *βατώ* (-έω) < αρχ. *βαίνω*. Το ρ. *βατώ* αποσπάστηκε μάλλον από αρχ. σύνθετες λ., στις οποίες ήταν β' συνθ., π.χ. *αίθερο-βατώ*, *άκρο-βατώ*, *αερο-βατώ*].

βατήρας (ο) το βάθρο πάνω στο οποίο πατά κανείς πριν εκτελέσει

άλμα (συνήθ. σε αθλήματα γυμναστικής, αλλά και σε πινές για βουτιές ή εκκινήσεις). [ETYM₁ < αρχ. *βατήρ*, -ήρος < *βαίνω* (βλ.λ.)]. -βάτης, βάτισσα | -βάτιδα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν το πρόσωπο που: **1.** βαδίζει, περπατάει πάνω σε κάτι: *σχοινο-βάτης*, *ορει-βάτης*, *ακρο-βάτης* · **2.** βαδίζει σε ορισμένη χρονική διάρκεια ή με συγκεκριμένο τρόπο: *υπνο-βάτης*. [ETYM₂ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *επι-βά-της*, *ανα-βάτης*), που προέρχεται από το ρ. *βαίνω* (θ. βα- | βη- + επίθημα -της). Βλ. κ. *βατήρας*].

Βατικανό (το) (ιταλ. Stato della Città del Vaticano = Κράτος της Πόλης του Βατικανού) κρατίδιο στο κέντρο της Ρώμης, έδρα του Πάπα και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας με νόμισμα τη λιρέτα Βατικανού ΣΥΝ. Αγία Έδρα (ιταλ. Santa Sede).

[ETYM₂ < ιταλ. Vaticano < λατ. Vaticanus (Collis), όνομα λόφου της Ρώμης (ίσως συνδέεται με το ρ. vaticino «ρησιμοποιώ, μαντεύω» < vates «προφήτης»). Η σημερινή επίσ. ονομασία δόθηκε το 1929, οπότε και αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητο κράτος].

Βατίστα (η) {δύσchr. βατιστών} λεπτό λινό ύφασμα με πυκνή ύφανση. Επίσης **μπατίστα** [ETYM₂ < ιταλ. batista < γαλλ. batiste, ίσως από το όνομα του εργοστασιάρχη Baptiste de Cambrais (13ος αι.), που ανέπτυξε και οργάνωσε τη βιομηχανία λινιών].

βάτο (το) η βάτος (βλ.λ.): *έπεσε μες στα ~ || κόβω τα ~ για ν' ανοίξω τον δρόμο.* **βατόμετρο** (το) {βατομέτρο-ου | -ών} όργανο για τη μέτρηση της ισχύος του ρεύματος σε βat. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. wattmeter (νόθο συνθ.)].

Βατόμυρο (το) ο μύρος ή κόκκινος φαγόσμιος καρπός της βάτου· χρησιμοποιείται και στη ζαχαροπλαστική. — **βατομυριά** (η).

βάτος, -ή, -ό **1.** (για τόπους) αυτός που μπορεί να τον βαδίσει, να τον διαβεί κάποιος, χωρίς να συναντήσει εμπόδια ANΓ. αδιάβατος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται μέσα στα όρια των δυνατοτήτων (κάποιου): *τα θέματα των εξετάσεων ήταν ~ για τους μαθητές || το αρχαίο κείμενο ήταν ~ δεν είχε πολλές δυσκολίες* ΣΥΝ. προσπελάσιμος, προσιτός. — **βατότητα** (η). [ETYM. αρχ. < ρ. *βαίνω* (βλ.λ.)].

βάτος (ο/η) **1.** αγκαθωτός θάμνος, συνηθισμένος σε δάση, πολλά είδη του οποίου παράγουν εδωδιμους καρπούς (βατόμυρα) **2.** ΘΡΗΣΚ. *και-ομένη βάτος* ο θάμνος που, κατά τη Βίβλο, είδε ο Μωυσής να φλέγεται, χωρίς να καίγεται. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, πθ. μεσογειακό δάνειο. Ήδη μτγν. η συνύπαρξη αρσενικού και θηλυκού γένους. Η φρ. *καιόμενη βάτος* οφείλεται στην αφήγηση της Π.Δ., σύμφωνα με την οποία ο Μωυσής είδε στο όρος Χωρήβ μια βάτο που καγόταν, χωρίς να καταστρέφεται (*Εξόδος* 3, 2: *και ορά ότι ό βάτος καίεται πυρί, ό δέ βάτος ου κατε-καίετο*), πράγμα που οφειλόταν στην παρουσία του Θεού].

βατραχάνθρωπος (ο/η) {βατραχανθρόπ-ου | -ον, -ους} **1.** δότης του Πολεμικού Ναυτικού, ειδικά εκπαιδευμένος σε αποστολές υποβρύχιου επιχειρήσεων: *οι ~ των υποβρύχιων καταστροφών 2.* (γενικότερ.) κάθε δότης: *σκολή βατραχανθρόπων*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. frogman].

βατράχι (το) {βατραχ-ιού | -ιών} **1.** ο βάτραχος (βλ.λ.) **2.** (αργκό) ο βατραχάνθρωπος (βλ.λ.). [ETYM₂ < αργ. *βατράχιον*, υποκ. του *βάτραχος*].

βατραχοπέδιλο (το) υπόδηση κολυμβησης από ελαστικό υλικό και σε σχήμα πτερυγίου (πλατύ στην άκρη), το οποίο επιτρέπει στον κολυμβητή να κινείται γρηγορότερα μέσα στο νερό. [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. flipper].

βατραχοπόδαρο (το) καθένα από τα πίσω πόδια του βατράχου, που σε πολλές χώρες (π.χ. Γαλλία) τρώγονται ως έδεσμα.

βάτραχος (ο) {βατράχ-ου | -ον, -ους} **1.** αμφίβιο χωρίς ουρά με χαρακτηριστικά του τη διχοτομημένη γλώσσα, τα ισχυρά πίσω πόδια που φέρουν μεμβράνη μεταξύ των δακτύλων και με τη βοήθεια των οποίων πραγματοποιεί άλματα, καθώς και την ιδιαίτερη κραυγή (κόασμα) ΣΥΝ. (λαϊκ.) βάθρακας, μπάκακας· ΦΡ. *πίνει σαν βάτραχος* πίνει πολύ νερό · **2.** το αυτοκίνητο με υδροπνευματικές αναρτήσεις (κυρ. Citroen, παλαιό μοντέλο). — (υποκ.) *βατραχάκι* (το), *βατραχο-ειδής*, -ής, -ές [1861]. [ETYM₂ αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. botrax «σαύρα»].

βατισμάνης (ο) {βατισμάνηδες} NAYT. (λαϊκ.) φύλακας του πλοίου στο λιμάνι. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. watch-man (με ατελή προφορά)].

βατίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {παλαιότερ.} **1.** ο δαμαλισμός, ο εμβολιασμός κατά της ευλογιάς **2.** (συνεκδ.) η ουλή που μένει στο σημείο όπου έγινε εμβόλιο δαμαλισμού. [ETYM₂ < ιταλ. vaccina < λατ. vaccinus < vacca «αγελάδα»].

βατινιά (η) (λαϊκ.) **1.** η βάτος **2.** έκταση γεμάτη από βάτους.

βατινιάζω ρ. μετβ. {βατινιάσα-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) εμβολιάζω με δαμαλίδα (βλ.λ., σμμ. 3) ΣΥΝ. δαμαλιζώ. Επίσης βατινιάρω κ. βα-τινιάρω βάτισνο (το) (λαϊκ.) ο καρπός που παράγει η βάτος ΣΥΝ. βατόμυρο. [ETYM₂ < μεσν. *βάτινον* < μτγν. *βάτινον* < αρχ. *βάτος*].

βατταρίζω ρ. αμετβ. {βατταρίσα} (αρχαιοπρ.) **1.** μιλώ έχοντας κακή άρθρωση ΣΥΝ. τραυλιζώ, τσευδιζώ **2.** (μτφ.) μιλώ σαν μωρό, μωρολο-γώ ΣΥΝ. βαττολογώ. — **βατταρισμός** (ο) [μτγν.] κ. βατταρίσμο (το). [ETYM₂ αρχ. ηχομιμητική λ., όπως φαίνεται και από το διπλό -ττ-, το οποίο μαρτυρείται επίσης στη λ. *βαττολογώ* (βλ.λ.). Παρόμοιοι σχηματισμοί απαντούν και σε άλλες Ι.Ε. γλώσσες, π.χ. λατ. butubatta «ανοησίες, μπουρδές», balbus «τραυλόζ» κ.ά.].

βαττολογώ ρ. αμετβ. {βαττολογείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) μιλώ ακατάχετα, αναμασώ τα ίδια και τα ίδια, χωρίς να αναφέρω κάτι ουσιαστικό και χρήσιμο ΣΥΝ. φλυαρώ, μωρολογώ. — **βαττολονία** (η) [μτγν.] **βαττολόγος** (ο/η).

ιΕΤΥΜ < μτγν. *βαττολογώ* (-έω), ηχομιμητική λ. (με β' συνθ. -λογώ < -λόγος), όπως φαίνεται και από το διπλό -ττ-, το οποίο μαρτυρείται και στο συνώνυμο *βατταρίζω* (βλ.λ.). Το γεγονός ότι η λ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Κ.Δ. κατά την Επί του Όρους Ομιλία (Ματθ. 6, 7: *προσευχόμενοι δέ μη βαττολογήσητε ώσπερ οι εθνικοί*, με τη σημ. «επαναλαμβάνω τα ίδια και τα ίδια, κενολογώ»), έχει οδηγήσει στην άποψη ότι το ρ. *βαττολογώ* είναι πθ. νόθο συνθ.: < αραμ. battal «κενός, μάταιος» + -λογώ].

-βατώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν: **1.** το βάδισμα πάνω σε κάτι: *ακρο-βατώ*, *σχοινο-βατώ 2.* το βάδισμα σε ορισμένο χρονικό διάστημα ή με συγκεκριμένο τρόπο: *υπνο-βατώ*. [ETYM₂ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *αερο-βατώ*, μτγν. *ακρο-βατώ*), που προέρχεται από το ρ. *βαίνω* μέσω των συνθέτων σε -βάτης (βλ.λ.)].

Βαυαρία (η) → Βαβαρία

Βαυαρικός, -ή, -ό → Βαβαρία

Βαυαροκρατία (η) → Βαβαροκρατία

βαυκαλιζώ ρ. μετβ. {βαυκάλισα-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξαπατώ ή καθησυχάζω (κάποιον) με ψεύτικες υποσχέσεις ή καλλιεργώντας μάταιες προσδοκίες: *βαυκαλιζει τον λαό με υποσχέσεις και μεγαλοστομίες || (μεσοπαθ.) βαυκαλιζόταν με την ιδέα ότι θα του παρέιχαν υποστήριξη, όταν θα τη χρειαζόταν.* — **βαυκάλισμα** (το) [μτγν.]. [ETYM₂ μτγν., παρ.άλλ. τ. του συνωνύμου *βαυκαλώ* (-άω), αβεβ. ετύμου, προφανώς συνδ. με το αρχ. βαυβό «κοιμίζω, νανουρίζω», < βαυβ *βαῶ* [αρχ. προφορά bau bau], μιμηση του γαβγίσματος του σκύλου (λ. της παιδικής γλώσσας), πβ. λατ. baubor «γαβγίζω». Η ενδιαφέρουσα άποψη ότι *βαυκαλώ* < *βαῶ* + *κλιώ* «μαγεύω, τέρπω», προσφρονεί στο βραχύ -α- του ρ. *βαυκαλώ*].

βαφέας (ο) {βαφ-είς, -έων} **1.** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα τη βαφή: *~ υφασμάτων* | *αυτοκινήτων 2.* (λόγ.) **ο** μηχανήτων (βλ.λ.). [ETYM₂ μεσν. < αρχ. *βαφεύς* < *βαφή*].

βαφείο (το) [μτγν.] ο χώρος εργασίας του βαφέα.

βαφή (η) **1.** ο χρωματισμός αντικειμένου: *η βαφή της πόρτας | του αυτοκινήτου 2.* η χρωστική ύλη: *βαφή μαλλιών | αβγών* ΣΥΝ. μπογιά · **3.** (στη μεταλλουργία) η θέρμανση ενός μεταλλικού αντικειμένου σε ορισμένη θερμοκρασία και στη συνέχεια η απότομη ψύξη του με βύθιση σε νερό ή λάδι, ώστε να βελτιωθούν οι ιδιότητες του (λ.χ. να αυξηθεί η σκληρότητα του χάλυβα). [ETYM₂ αρχ. < *βάπτο*].

βαφιάδες (ο) {βαφιάδες} (λαϊκ.) **1.** ο βαφέας (βλ.λ.) **2.** (ειρων.) ο ζωγράφος.

βαφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη βαφή **2.** που είναι κατάλληλος για βαφή **3.** **βαφική** (η) η τέχνη και το επάγγελμα του βαφέα.

βαφίζω ρ. → βαπτίζω

βάφτιση (η) → βάπτισμα

βαφτίσας (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) η τελετή της βάπτισης: *στα ~ του μωρού είχαν έρθει όλοι οι συγγενείς*. [ETYM₂ < μτγν. *βάπτισις*, με αλλαγή γένους].

βαφτισμός (ο), **βαφτισμιά** (η) πρόσωπο το οποίο έχει βαφτίσει κάποιος ΣΥΝ. βαφτιστήρι · ΦΡ. *από βαφτισμιο μου* από τη βάφτιση μου, από μωρό: αυτό το χω ~. [ETYM₂ < **βαπτισμαῖος* < **βαπτίσιμος* (< μτγν. *βάπτισις*) + -αῖος, πβ. *αναδέξιμος, γεννησιμός* κ.ά.].

βάφτισμα (το) → βάπτισμα

βαφτιστήρα (η) [μεσν.] η βαφτισμιά (βλ.λ.).

βαφτιστήρι (το) {βαφτιστηρι-ού | -ιών} ο βαφτισμιάς (βλ.λ.). — (υποκ.) **βαφτιστηράκι** (το).

βαφτιστής (ο) → βαπτιστής

βαφτιστικός, -ή/-ιά, -ό → βαπτιστικός

βάφω ρ. μετβ. {έβανα, βάφθηκα, βαμμένος} **1.** χρωματίζω με χρωστική ύλη (μπογιά, βερνίκι, βαφή κ.λπ.): *έβαμε πράσινα τα κάγκελα του πισιού || ~ τα νύχια | τα μαλλιά | πασχαλινά αβγά || ο δρόμος βάφθηκε με αίμα*· ΦΡ. (α) *τα βάφω μαύρα* βλ. λ. *μαύρος* (β) (!) (παροιμ.) *με πορδές δεν βάφουν αβγά* με ελάχιστες προϋποθέσεις, με περιορισμένα μέσα ή χωρίς την απαραίτητη εργασία δεν μπορεί να γίνει σωστά μια δουλειά, να εκτελεστεί ένα έργο: *αν δεν δουλύνεις σκληρά, μην περιμένεις τίποτα*· ~! (γ) (καθημ.-οικ.) *την έβαγα | την έχω βαμμένη* είμαι σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, δεν τη γλυτώνω με τίποτα· *αν σε πιάσουν, την έβαφες!* · **2.** (στη μεταλλουργία) θερμαίνω μεταλλικό αντικείμενο σε ορισμένη θερμοκρασία και στη συνέχεια το ψύχω βυθίζοντας το σε υγρό, ώστε να σκληρύνει: *τη λάμα του σπαθιού 3.* (μεσοπαθ. *βάφομαι*) αλείφω το πρόσωπο με καλλυντικές βαφές, κάνω μακιγιάζ: *οι ηρώσοποι βάφονται πριν βγουν στη σκηνή || βάφθηκε, στολίστηκε και πήγε στο πάρτι*· ΦΡ. *βάφομαι με αίμα* (κυρ. στον αόρ.) καταστρέλλομαι βιασώς, με αποτέλεσμα την αιματοχυσία: *η εξέγερση των κρατούμενων | η διαδήλωση βάφθηκε με αίμα 4.* (η μτχ. *βαμμένος*, -η, -ο) ο φανατικός οπαδός κόμματος ή αθλητικού σωματείου: *~ δεξιός | πασοκτής | κομμουνιστής | ολυμπιακός | ακετής* ΣΥΝ. μέχρι το κόκκαλο. — **βάψιμο** (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-. [ETYM₂ μεσν., μεταπλ. τ. από τον αόρ. *εβαφα* του ρ. *βάπτο*, κατά το σχήμα *άλειψα - αλείφω, έγραψα - γράφω* κ.τ.ό. Το αρχ. *βάπτο* < **βάφω* < Ι.Ε. **g^hmbh* «βάθος, βυθός», πβ. αρχ. σουηδ. kvaf «βυθός». Ομόρρ. *βαθ-ύς*, αρχ. *βένθος* «βάθος», *βόθ-ρος*, *βυθ-ός*, *βαπτι-ζώ* κ.ά. Το ρ. *βάπτο* αρχικώς είχε τη σημ. «βυθίζω» (κυρ. σε υγρό ή αίμα), π.χ. Αισχύλος (*Προμηθ. Δεσμ.* 863) «εν σφαγαίσι βάνασα ζίφος». Η σημ.

«χρωματίζω» είναι ήδη αρχ. και αναφέρεται κυρ. σε υφάσματα, υλικά οικοσκευής και μαλλιά].
 βαζ επιφών. (συνήθ. *αχ, ~!*) για την έκφραση πόνου, απελπισίας: *άρχισε πάλι τα «αχ» και «~!»* [ETYM. < τουρκ. vah!].
Βγάω κ. (λαϊκ.) βγάνω ρ. μετβ. {έβγαλα, βγάλ-θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ ή μεταφέρω (κάτι) έξω από το εσωτ. ρ. σημείο όπου βρίσκεται: *~ από την τσέπη του πορτοφόλι* || *~ τα σκουπίδια στον δρόμο* || *~ το γάλα από το ψυγείο* || *~ τα ρούχα απ' τη ντουλάπα ΣΥΝ.* (λόγ.) εξάγω ΑΝΤ. βάζω, εισάγω- ΦΡ. **βγάζω από την τσέπη μου** δίνω από τα χρήματα μου, πληρώνω ο ίδιος: *αυτών δεν τον νοιάζει αν ξοδεύει πολλά λεφτά- άλλωστε, μήπως τα βγάξει απ' την τσέπη του;* **2.** μεταφέρω από εσωτερικό σε εξωτερικό χώρο, οδηγώ (κάποιον) σε εξωτερικό χώρο: *τον έβγαλε στον κήπο, να πάρει λίγο αέρα* || *~ τα πρόβατα στη βοσκή*-ΦΡ. (α) **βγάζω το φίδι από την τρύπα** βλ. λ. φίδι (β) **βγάζω λαγό** (ι) μου τυχαίνει κάτι που με συμφέρει: *«οι προσφορές για τα καζίνα έβγαλαν λαγό»* (ερμ.) (ii) ανακαλύπτω κάτι σημαντικό για μια υπόθεση: *η αστυνομική έρευνα στα δύο καταστήματα έβγαλε λαγό* **3.** στέλνω (κάτι) σε άλλη χώρα, κάνω εξαγωγή: *- λαθραίο συνάλλαγμα* || *έβγαλε τα λεφτά του στην Ελβετία* **4.** (ειδικότ.) αφαιρώ από το σώμα μου (ρούχα ή εξαρτήματα που φορώ): *~ τη μπλούζα* | *το ρολόι μου-ΦΡ.* (α) **βγάζω (σε κάποιον) το καπέλο** βλ. λ. καπέλο (β) **βγάζω (κάποιον) από τα ρούχα** τον κάνω (κάποιον) να αγανακτήσει: *τον έβγαλε απ' τα ρούχα του τον άνθρωπο μ' αυτά που τον έλεγε* || **5.** αποσπώ, αποχωρίζω: *μου έβγαλαν το γαλασμένο δόντι* (μου έκαναν εξαγωγή) **6.** απομακρύνω (κάποιον/κάτι) από κατάσταση στην οποία βρίσκεται: *~ κάποιον από αδιέξοδο* | *από την αφάνεια*- ΦΡ. **βγάζω (κάποιον) από τα σκοτάδια** διαφωτίζω (κάποιον): *οι διδάσκαλοι του Γένους έβγαλαν τον αμαθή λαό από τα σκοτάδια* **7.** εξαφανίζω, εξαλείφω: *~ τον λέκε από το ποκάμισο*- ΦΡ. **βγάζω (κάποιον) από τη μέση** εξουδετερώνω (κάποιον) **8.** αφαιρώ από σύνολο, βάζω χωριστά: *αν από τα πέντε μήλα βγάλλουμε τα δύο, θα μας μείνουν τρία* ΣΥΝ. αφαιρώ **9.** απομακρύνω, διασχίζω, κάνω (κάποιον/κάτι) να βγει, να φύγει από εκεί όπου βρίσκεται: *η δασκάλα τον έβγαλε από την τάξη, επειδή έκανε φασαρία*-ΦΡ. **βγάζω (κάτι | κάποιον) απ' το μυαλό μου** (ι) επινοώ με τη φαντασία μου (κυρ. κάτι που παρουσιάζω σαν πραγματικό): *απ' το μυαλό του την έβγαλε αυτή την ιστορία* (ii) παύω να σκέφτομαι (κάτι/κάποιον): *αυτό βγάλ' το απ' το μυαλό σου!* (ούτε να το σκέφτεσαι!) **10.** απομακρύνω, παίρνω (κάτι) από εκεί όπου βρίσκεται: *βγάλε τα πράγματα σου απ' το κρεβάτι να ξαπλώσω*- ΦΡ. **βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά** βλ. λ. κάστανο **11.** πηγαίνω (κάποιον) βόλτα, συνοδεύω (κάποιον) σε έξοδο για ψυχαγωγία: *η γυναίκα του παραπονιέται ότι δεν τη βγάξει συχνά έξω* **12.** παθαίνω ατύχημα (σε μέλος του σώματος μου): *Μην παίζετε με τα ζύδια! Θα βγάλετε κανένα μάτι* (θα πληγωθείτε ή θα πληγώσετε κάποιον στο μάτι) || *~ Το χέρι μου* (παθαίνω εξάρθρωση στο χέρι μου)- ΦΡ. (α) (κάτι) **βγάξει μάτι** βλ. λ. μάτι (β) *το γινάτι βγάξει μάτι* βλ. λ. γινάτι (γ) (κάποιος) **βγάξει μάτια** βλ. λ. μάτι (δ) **βγάζω τα μάτια μου** βλ. λ. μάτι (ε) **βγάζω τα μάτια μου (με κάποιον)** βλ. λ. μάτι **13.** (εκφραστ.) καταπονώ (μέλος του σώματος μου) καταβάλλοντας υπερβολικό κόπο, σε ΦΡ. όπως: *τόσα χρόνια έβγαζα τα μάτια μου διαβάζοντας* || *κάθε μέρα πρέπει να βγάζω τα σωθικά μου στην τάξη, μέχρι να με καταλάβουν* (κουράζομαι υπερβολικά, ταλαιπωρούμαι) **14.** οδηγώ, καταλήγω (κάποιον): *αυτό το μονοπάτι βγάξει ίσια στο ποτάμι* || *όπου μας βγάλε ο δρόμος* (δεν έχουμε συγκεκριμένο προορισμό) || (μτφ.) *αναρωτιέμαι πού θα μας βγάλε αυτή την ιστορία* | *δεν βγάλε άκρη μ' αυτό το θέμα* (βλ. λ. άκρη) **15.** εκφράζω, αφηγώ να εκδηλωθεί (κάτι που έχω μέσα μου): *- τ'αποθνήμω να μου | το όχτι μου* **16.** (ειδικότ.) αφηγώ (κάτι) να ακουστεί, παράγω (ήχο): *~ κραυγή* | *στριγγιά* || (για απόλυτη σιωπή) *δεν ~ μιλάει* | *κιχ* | *άχνα* | *τσιμουδιά* | *κουβέντα*- ΦΡ. (οικ.) **βγάζω τον σκαρό** βλ. λ. σκαρό **17.** εκφώνω δημόσια: *~ λόγο* **18.** προκαλώ (συνασθηματική έκφραση), έχω ως αποτέλεσμα (κάτι): *αυτή η κομωδιά θα βγάλε πολύ γέλιο* || *~ κλάμα* | *δάκρυ* **19.** εμφανίζεται (κάτι) βγαίνοντας από μέσα μου: *το μορλό θα βγάλε σε λίγο τα πρώτα του δοντάκια* || *η πληγή κακοφύρισε και άργισε να βγάξει πύον* || *οι αμυγδαλές βγάζουν τα άνθη τους τον Ιανουάριο* | *«τώρα π' ανθίζουν τα κλαριά και βγάξει η γης χορτάρι»*- ΦΡ. **βγάζω σπυριά** (i) μου παρουσιάζεται ακμή (ii) (μτφ.) αποστρέφομαι (κάποιον/κάτι): *~ με τέτοιους ανθρώπους* || *~ όταν ακούω αυτή τη μουσική* **20.** παράγω: *τα δέντρα βγάζουν καρπούς* || *το εργοστάσιο βγάξει έτοιμα ενδύματα* **21.** σκέφτομαι (κάτι καινούργιο), επινοώ: *~ ανέκδοτα* | *εύθιμες ιστορίες* || *έβγαλε μια νέα πατέντα* || (με θαυμασμό) *για δεξ, τι βγάζουν!* (τι σκέφτονται) **22.** (ειδικότ.) για μηχανισμό) παράγω μηχανικά: *το κλιματιστικό βγάξει ζεστό και κρύο αέρα* **23.** παράγω (κάτι) από (κάτι άλλο) με ειδική διαδικασία: *~ μετάλλευμα από το υπέδαφος* || *~ λάδι απ' τις ελιές* | *κρασί απ' τα σταφύλια*- ΦΡ. **βγάζω απ' τη μύγα ζήγρι** για άνθρωπο που προσπαθεί να αποκομίσει κέρδος απ' το παραμικρό **24.** αναδεικνύω: *η Ιταλία έβγαλε πολλούς μεγάλους μουσικούς* || *το σχολείο μας έβγαλε πολλούς επιστήμονες* **25.** κυκλοφορώ στο εμπόριο: *ο Σαββατοπώλος έβγαλε τον πρώτο του δίσκο το 1966* || *~ εφημερίδα*- ΦΡ. (α) **βγάζω (κάτι) στο σφυρί** βλ. λ. σφυρί (β) **βγάζω (κάτι) στην αγορά** κυκλοφορώ (κάτι) στο εμπόριο: *οι αντικινητοβιομηχανίες βγάζουν νέα μοντέλα στην αγορά* **26.** δημοσιοποιώ, κοινοποιώ: *το υπουργείο έβγαλε τα αποτελέσματα των εξετάσεων* ΦΡ. (α) (οικ.) **βγάζω βρόμα** κυκλοφορώ, διαδίδω (κακή, ύποπτη) φήμη: *έβγαλε βρόμα για σένα ότι θα πουλήσεις την επιχείρησή σου, επειδή δεν πάει καλά* (β) **βγάζω στον αέρα** βλ. λ. αέρας (γ) **βγάζω (τα άπλητα κάποιου) στη φάρα** βλ. λ. φάρα (δ) **βγάζω (κάτι) προς τα έξω** εξωτερικεύω, λέω δημόσια: *δεν δίστασε να βγάλε προς τα έξω όσα πιστεύει για τους συναδέλφους του* || *έβγαλε προς τα έξω τα εσωτερικά προβλήματα του κόμματος*

του **27.** εκλέγω: *εδώ και τρεις τετραετίες η πόλη βγάζει τον ίδιο δήμαρχο* || *τον έβγαλαν βουλευτή* **28.** δίνω σε (κάποιον) όνομα: *τον έβγαλαν Ηλία* **29.** αποδίδω σε (κάποιον) ιδιότητα, παρουσιάζω (κάποιον) (ως κάτι): *πήγαν να τον βγάδουν τρελό, επειδή έλεγε την αλήθεια*-ΦΡ. (α) (ευχετ.) ο **Θεός να με βγάλε ψευτή** μακάρι να διανευστώ, να μη γίνουν ποτέ όσα λέω: *για δυσάρεστες προβλέψεις: ~, αλλά αυτά που κάνετε δεν θα σας βγουν σε καλό!* (β) **βγάζω όνομα** αποκτώ φήμη (για κάτι): *έχει βγάλε όνομα για τις ατιμίες του* (γ) **βγάζω (σε κάποιον) το όνομα** διαδίδω συγκεκριμένη κακή φήμη (για κάποιον): *καλύτερα να μη σε βλέπουν μαζί του, γιατί θα σου βγάδουν το όνομα ότι είσαι κι εσύ ένας απ' αυτούς* (δ) **βγάζω (κάποιον) ψευτή** εμφανίζω (κάποιον) ως ψευτή, τον παρουσιάζω έτσι ώστε να φαίνεται ότι λέει ψέματα: *Αρνεύσαι ότι έγιναν έτσι τα πράγματα; Αηλαδή, πας να με βγάλεις ψευτή;* **30.** καταλήγω μετά από σκέψη (σε κάτι): *~ απόφαση* (αποφασίζω) | *συμπέρασμα* (συμπεραίνω) **31.** υπολογίζω (κάτι) σε συγκεκριμένο αριθμό: *οι καλεσμένοι είναι πέντε-εσύ πώς τους βγάλεις εσύ;* **32.** διακρίνω, μπορώ να διαβάσω: *δεν ~ τα γράμματα σου-είναι πολύ δυσανάγνωστα* **33.** αποκτώ ως κέρδος: *~ 180.000 δραχμές τον μήνα* (αυτός είναι ο μισθός μου) || *~ το ψωμί μου* (βλ. λ. ψωμί) || *~ τον επιούσιο με τον ιδρύτα του προσώπου μου* || *εγώ τι θα βγάσω απ' αυτή τη δουλειά;* **34.** προσφέρω (φαγητό ή ποτό σε φιλοξενούμενο ή επισκέπτη): *μου έβγαλαν γλυκό του κουταλιού* **35.** τελειώνω (κάτι που κάνω): *μεσα σε έναν μήνα έβγαλε δουλειά τριών μηνών* **36.** διανύω μέχρι τέλους: *με αυτά τα λεφτά μπορούμε να βγάδουμε ίσα-ίσα αυτό τον μήνα* **37.** τελειώνω τις σπουδές μου (σε συγκεκριμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα): *~ το δημοτικό* | *το λύκειο* | *το πανεπιστήμιο* **38.** παθαίνω (αρρώστια): *~ την ιλαρά* | *τη χροιά* (βλ.λ.): ΦΡ. **βγάζω τη μπέμπη** βλ. λ. μπέμπη | **39.** περιφέρω: *στην εκκλησία βγάζουν δίσκο, για να συγκεντρώσουν χρήματα για την αγιογράφηση του ναού* || *σε λίγη ώρα θα βγάδουν την εικόνα για τη λιτανεία* **40.** εμφανίζω ροή υγρού: *η μύτη του βγάλε αίμα* ΣΥΝ. τρέχω **41.** προβάλλω, παρουσιάζω (σε ραδιόφωνο ή τηλεόραση) *τον έβγαλε στην εκπομπή* || *θα σας βγάδουν στην τηλεόραση* | *στο γυαλί* (θα σας προηγήσω ως ηθοποιός, παρουσιαστής κ.λπ.) **42.** εμφανίζω (κάτι κρυμμένο) - *άσο απ' το μανίκι μου* **43.** κάνω εμετό: *μέθυσε κι έβγαλε όλα όσα είχε φάει*-ΦΡ. (εμφωτ.) **βγάζω τ' άντερα μου** | *τα σκατά μου* **ξερνώ** **44.** αντλώ: *~ νερό απ' το πηγάδι* || *~ πετρέλαιο*-ΦΡ. **βνώζω τα λόγια (κάποιον) με το ταγιάλι** || *με την ταμπάρα* για κάποιον που δεν είναι ομιλητικός και για να πει κάτι πρέπει να του υποβληθούν πολλές ερωτήσεις **45.** αποβιβάζω: *το καΐκι τους έβγαλε στο λιμάνι* **46.** αναδίδω: *ο βασιλικός ~ ωραία μυρωδιά* **47.** εκπέμπω ή διαγνώ: *η σόμα βγάξει καπνό* **48.** απολύω (κάποιον) ή του αλλάζω καθηκόντα: *τον έβγαλαν από διευθυντή* **49.** παίρνω (έγγραφο, χρήματα κ.λπ.) από δημόσια υπηρεσία: *~ σύνταξη* | *δικαιολογικό* | *ποστοποιητικό* **50.** καταφέρνω (να ανταποκριθώ σε κάτι δύσκολο): *~ τον ανήφορο* **51.** σε φράσεις που δηλώνουν ταλαιπωρία, εξουθένωση, όπως: **βγάζω το λάδι κάποιον** (π.χ. στη δουλειά), **τον βγάζει την Παναγία** | **τον Χριστό** | **την πίστη, μου 'βγάλε την ψυχή (ανάποδα)** **52.** τελειώνω (κάτι που έχω αναλάβει), παράγω: *~ αρκετή δουλειά στο οκτάωρο* μου **53.** τραβώ ή σύρω (κάτι) από μέσα προς τα έξω: *- τη βάρκα στη στεριά* || *~ τον κόδο απ' το πηγάδι* **54.** ΑΘΛ. (α) αντι του «κάνω» ή του «επιτυγχάνω»: *~ σέντρα* | *ματαλιά* || *~ γκολ* (β) φέρνω κάποιον παίκτη σε ορισμένη θέση: *οι αμυντικοί τραβήχτηκαν και έβγαλαν τον επιθετικό οσάιντ* || *με έξοχη ιπαλία έβγαλε τον σωμαίικη του τετ-α-τέ με τον τερματοφύλακα* - ΦΡ. (α) **βγάζω την ουρά μου απέξω** αποφεύγω να αναμιχλώ ή να εμπλακώ (σε κάτι), αποφεύγω την ευθύνη: *μόλις κατάλαβε ότι θα είχε πολλή δουλειά, έβγαλε την ουρά του απέξω* (β) **βγάζω (κάτι) (κάποιον) ξινό** | **απ' τη μύτη** για κάτι του οποίου η πραγματοποίηση έχει τόση ταλαιπωρία, ώστε, αντί να ευχαριστείται κανείς, στο τέλος δυσαρτεστείται: *αν δεν φτειάζει σύντομα ο καιρός, θα μας το βγάλε ξινό το ταξίδι* (γ) **βγάζω φωτογραφία** (i) φωτογραφίζω (κάποιον): *να σε βγάλω μια φωτογραφία;* (ii) ασχολούμαι με τη φωτογραφία: *να βγάσει να βγάξω φωτογραφίες* (δ) **βγάζω (κάποιον) στο κλαρί** | **στο πεζοδρόμιο** εκπορνεύω: *φέρνουν κοπέλες από το εξωτερικό και τις βγάδουν στο κλαρί* (ε) (λαϊκ.) **τη βγάζω** καλύπτω τις ανάγκες μου, περνάω τη ζωή μου: *εσύ ποτέ τις βγάλεις;* || *~ με ελάχιστα χρήματα* || *δεν έχω λεφτά για νόνα*- *θα τη βγάλω* || *με τα περσινά μου ρούχα* (στ) **τη βγάξει δεν τη βγάξει** είναι αμφίβολο αν θα επιζήσει (ζ) **τη βγάζω καθαρή** γλυτώνω, χωρίς να υφιστάμαι δυσάρεστες συνέπειες από μια δύσκολη, επικίνδυνη κατάσταση: *τον συνέλαβαν μαζί με τους άλλους, αλλά, τελικά, την έβγαλε καθαρή* (η) **τα βγάζω πέρα** τα καταφέρνω, ξεπερνάω τα προβλήματα: *αν δω ότι δεν τα βγάξει πέρα, θα του αναθέσω κάτι ευκολότερο* || *δεν ~ με τόσο χαμηλή σύνταξη* (δεν μου φτάνει η σύνταξη για να ζήσω) || *είναι πανέξπνος και στη σύζυγηση δεν τα βγάξει εύκολα πέρα μαζί του* (θ) **τα βγάζουμε** (σε παιδικά ομαδικά παιχνίδια) κανονίζω με συγκεκριμένο τρόπο τη σειρά στο παιχνίδι ή ποιος θα αναλάβει συγκεκριμένο ρόλο ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε- [ETYM. μεσν. < εβγάω < *εβγάζω (με συγκοπή της συλλαβής βι- κατ' αλλοίωση) < *εβγιάζω < αρχ. έκβιάζω < εκ + βιάζω. Το βγάνω (μεσν.) < εβγάνω < εβγάζω < αρχ. έκβιάζω, με την επίδραση του αντιθ. βάνω. Ορισμένες φρ. είναι ήδη μεσν. (λ.χ. *βγάζω όνομα, βγάζω από τον νομ μου*), όπως ισχύει και με αρκετές σημ., λ.χ. «απομακρύνω, ανασύρω», «ξερνίζω», «αναδίδω», «εκτελώ έργο, εργασία», «εξάγω», ενώ υπάρχουν και μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *βγάζω από τη μέση* (< αγγλ. put somebody out of the way)]. **βγαίνω** ρ. αμετβ. {βγήκα (να/θα βγω, προστ. βγες κ. (λαϊκ.) έβγα, βγείτε κ. (λαϊκ.) βγάτε, βγαλίωμες} **1.** κινούμαι προς τα έξω (από κάποιον), πηγαίνω έξω, έρχομαι έξω: *~ (έξω) να πάρω λίγο αέρα* || *~ από το σπίτι* || *ο λαός βγήκε στους δρόμους* || *το αυτοκίνητο βγαίνει απ' το γκα-*

ράζ || (μτφ.) *έκλεισε ο λαϊμός μου και δεν βγαίνει φωνή* ΣΥΝ. (λόγ.) εξέρχεται ΑΝΤ. μπάνιο ΦΡ. (α) **βγαίνω από τα όρια** ξεπερνάω το επιτρεπτό ή ανεκτό σημείο (β) **βγαίνω στο βουνό** βλ. λ. βουνό (γ) **βγαίνω στο πεζοδρόμιο** βλ. λ. πεζοδρόμιο (δ) **βγαίνω στο κλαρί** βλ. λ. κλαρί 2. μετακινούμαι ή αποσπώμαι (από τη θέση μου), με βγαίνουν: *το καρφί έχει φθαί βαθιά στον τοίχο και δεν βγαίνει εύκολα* || *βγαίνει το χέρι μου* (εξάρθρωνεται) 3. (εκφραστ.) (για μέλος του σώματος) καταποντούμαι: *μην βγίκαν τα μάτια μέχρι να διαβάσω αυτά τα ορνιθοσκαλισμάτα* 4. (+από) παύω να συμμετέχω (σε κάτι): *η Ελλάδα είχε βγει προσωρινά από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ* || ~ *απ' το παιχνίδι* 5. (+από) (α) παύω να είμαι (σε συγκεκριμένη κατάσταση): ~ *από την αδράνεια* | *το τέλμα* | *την αφάνεια* (β) βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση στο τέλος περιστατικού, σημαντικού γεγονότος κ.λπ.: *ο πρωθυπουργός βγήκε ενισχυμένος από το συνέδριο του κόμματος του* || *βγήκε ανέπαφος από το αυτοκινητικό ατύχημα* 6. με απομακρύνουν ή με διώχνουν (από εκεί όπου βρίσκομαι): *αν ζανουλιήσεις, θα βγεις έξω!* (από την τάξη) || *ο διατητής του έδειξε κόκκινη κάρτα και ο παίκτης βγήκε απ' τον αγώνα* 7. εξαφανίζομαι, εξαλείφομαι: *αυτοί οι λεκέδες βγαίνουν δύσκολα* ΦΡ. **βγαίνω από τη μέση** εξουδετερώνομαι 8. πηγαίνω (σε πιο ανοιχτό χώρο): *το καράβι βγαίνει απ' το λιμάνι* | *στο ανοιχτό πέλαγο* 9. (α) πηγαίνω σε διάσκεψη, πηγαίνω (κάπου) να ψυχαγωγηθώ: ~ *τα βράδια* || *της ζήτησε να βγουν μαζί* (β) (με | μαζί με κάποιον) πηγαίνω παρέα με κάποιον κάπου ή έχω ερωτικό δεσμό με κάποιον: *χθες βγήκε με τον διευθυντή του* || *έβγαине μαζί τον επί μήνες* 10. φθάνω (κάπου) ακολουθώντας συγκεκριμένο δρόμο: *απ' αυτό το μονοπάτι θα βγείτε στη θάλασσα* 11. καταλήγω: *αυτός ο δρόμος βγαίνει στο σχολείο* || (μτφ.) *πού θα βγει αυτή η ιστορία*; 12. εκδηλώνομαι, εκφράζομαι: *σε αυτά τα τραγούδια βγαίνει ο πόνος της ζενιτιάς* 13. προέρχομαι: *τα λόγια αυτά βγαίνουν από τα βάθη της καρδιάς μου* || *από πού βγαίνει αυτή η λέξη*; || *το «Κούλα» βγαίνει από το «Αγγελικούλα»* 14. γίνομαι αισθητός: *όταν το μυαλό χαλαρεί, βγαίνει ένας εκνευριστικός θόρυβος* 15. αναδίδομαι: *από πού βγαίνει αυτή η μυρωδιά*; 16. φυτρώνω: *την ανοιχτή βγαίνουν πολλά λουλούδια* || (κατ' επέκτ.) *βγαίνουν τρίχες στο στήθος μου* || *βγήκε ένα σπυρί στο μάγουλο σου* 17. εμφανίζομαι: *βγες στο παράθυρο, να σε δω!* || ~ *στο σανίδι* (στο θέατρο) | *στο γυαλί* (στην τηλεόραση) | *στο πανί* | *στη σκηνή* (στον κινηματογράφο) || *στον αέρα* (σε ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή) ΦΡ. **βγαίνω | έρχομαι στο φως** βλ. λ. φως 18. εμφανίζομαι ξαφνικά: *εγώ οδηγούσα κανονικά, όταν μου βγήκε από τα δεξιά ένα μηχανάκι* 19. αναδεικνύομαι (καταγόμενος από κάπου): *από τη Χίο βγήκαν πολλοί εφοπιστές* 20. παραινύω: *οι καλύτερες φωτογραφικές μηχανές βγαίνουν στην Ιαπωνία* 21. επινοούμαι: *πώς βγήκε αυτή η ιστορία*; 22. κυκλοφορώ (στο εμπόριο): *βγήκε καινούργια εφημερίδα* | *νέα μόδα* ΦΡ. **βγαίνω στο σφυρί** βλ. λ. σφυρί 23. (α) γνωστοποιούμαι: *βγήκαν τα αποτελέσματα των εξετάσεων* || *κάθε βδομάδα βγαίνει κι ένα καινούργιο σκάνδαλο* (β) διαδίδομαι: *βγήκαν κακές φήμες γι' αυτόν* ΦΡ. (α) **βγαίνει βρόμα** κυκλοφορεί (κακή, ύποπτη) φήμη: *βγήκε βρόμα ότι τα θέματα του διαγωνισμού ήταν από πριν γνωστά σε πολλούς* (β) **βγαίνω στη φόρα** βλ. λ. φόρα 24. (α) εκλέγομαι: ~ *βουλευτής* (β) κερδίζω στις εκλογές: *στις εκλογές του 1993 βγήκε το ΠΑ.ΣΟ.Κ.* (γ) **βγαίνω προς τα έξω** (ι) δημοσιοποιούμαι: *η είδηση βγήκε προς τα έξω παραφουσκωμένη* (ii) εκδηλώνομαι, γίνομαι αντιληπτός από τους άλλους με ορισμένο τρόπο: *η εικόνα που βγήκε προς τα έξω σχετικά με το θέμα ήταν παραπλανητική* 25. (συνήθ. στον αόρ. **βγήκα**) (σε ορισμένα χαρτοπαίγνια) κερδίζω, καταφέρνω να σχηματίσω τον απαιτούμενο συνδυασμό φύλλων: *«βγήκα!» φώναξε χαρούμενος ο παίκτης* 26. αποδεικνύομαι: *τα λόγια του βγήκαν αληθινά* || *νομίσαμε ότι ήταν 200, αλλά στο μέτρημα μας βγήκαν 220* 27. επαληθεύομαι: *είδες που βγήκα αληθινός σε όλα σου έλεγα*; || *το όνειρο μου βγήκε πραγματικό!* 28. προκύπτω: *τι κέρδος θα βγει απ' αυτή τη δουλειά*; || *από τη συζήτηση βγήκαν ενδιαφέροντα συμπεράσματα* || *από τα λεγόμενα του βγαίνει μια είδηση* ΦΡ. **δεν βγαίνει τίποτα** δεν υπάρχει αποτέλεσμα: *ό, τι και να κάνουμε τώρα πια, -29. αποβαίνει*: *αυτή η ιστορία μου βγήκε σε καλό* | *κακό* 30. παρατίθεται, προσφέρομαι: *σε λίγο θα βγει και το τούρτα* 31. (α) (για κάτι που ολοκληρώνει κανείς, που φθάνει στο τέλος του) τελειώνω: *δεν βγαίνει πτυριακή εργασία με τόσο λίγο διάβαση* || *δεν βγαίνει τόσο εύκολα η παραγγελία* | *η διδακτέα ύλη* | *αυτή η δουλειά* (β) (για σπουδαστές | φοιτητές) τελειώνω μια σχολή, αποφοιτώ: *ο γιος μου βγαίνει δικηγόρος* 32. (για χρονικό διάστημα) διανύω, φθάνω στο τέλος: *μέχρι να βγει αυτός ο χρόνος ΦΡ. μήνας μαιώνει, μήνας βγαίνει* βλ. λ. μήνας 33. (για εκπαιδευτικό ίδρυμα) σε φράσεις που δηλώνουν το βαθμό δυσκολίας με τον οποίο τελειώνει κανείς τις σπουδές του σε αυτό: *η Ιατρική βγαίνει δύσκολα* 34. καταφέρνω να αντιμετωπίσω τις οικονομικές δυσκολίες, μου φθάνουν τα λεφτά: *δεν βγαίνει σήμερα ένας οικογενειάρχης με 200.000 δρχ. τον μήνα* 35. απαλλάσσομαι: ~ *από την υποχρέωση* 36. παρεμβάλλομαι: *βγήκε στη μέση κι άλλος διεκδικητής της ηγεσίας* 37. προκύπτω σε κληρονομή: *βγήκε ο αριθμός του λαχείου που διόλεξα* 38. αποπιάω, ενεργούμαι, χέζω: *το παιδί χτες βγήκε τρία χέρια* (τρεις φορές, βλ. λ. χέρι σημ. 8) · ΦΡ. (α) **μην βγαίνει το όνομα** αποκτώ συγκεκριμένη κακή φήμη: *του βγήκε το όνομα ότι κλέβει* (β) (παροιμ.) **κάλιο να σου βγει το μάτι παρά το όνομα** για το πόσο κακό είναι να κυκλοφορήσει κακή φήμη για κάποιον (γ) **βγαίνω στη συνταξί** αποσύρομαι από την εργασία μου και γίνομαι συνταξιοδότης (δ) (αργκό) **τι βγαίνω (σε κάποιον)** (i) συμπεριφέρομαι επιθετικά και με θρασύτητα (σε κάποιον) ή του κάνω τον έξυτο: *πήγε να μου τη βγει χτες αλλά τον έβαλα στη θέση του!* (ii) φέρομαι με συγκεκριμένο τρόπο (σε κάποιον): *γιατί μου τη βγαίνεις έτσι*; (ε) **τι βγαίνω από (τα) αριστερά (σε κάποιον)** βλ. λ. αριστερός (στ) (αργκό) *δεν*

μου (τη) **βγαίνει κανείς** κανείς δεν μπορεί να τα βάλει μαζί μου: *στο τάβλι ~!* (ζ) **βγαίνω (έξω) απ' τα ρούχα μου** αγανακτώ: *όταν ακούω τέτοιες απόψεις από νέα παιδιά, ~!* (η) **μην βγαίνει η ψυχή | το λάδι** | **η Παναγία** | **η πίστη** εξαντλούμαι, καταταλαιπωρούμαι: *κάθε φορά που έχω μάθημα σ' αυτό το τμήμα, ~!* (θ) **(κάτι) μου βγαίνει ξινό** | **από τη μύτη** (κάτι) με ταλαιπωρεί πάρα πολύ αντί να με ευχαριστήσει, όπως θα περίμενε κανείς: *μην βγήκε ξινή η εκδρομή, μ'όλες αυτές τις αναποδιές που μου έτυχαν στον δρόμο* (ι) **φτοκ** και **βγαίνω** φράση που λέει το παιδί το οποίο «τα φυλάει» στο παιχνίδι «κρυφτό» όταν τελειώσει ο χρόνος κατά τον οποίο δεν κοιτάζει πού κρύβονται τα άλλα παιδιά και τα ειδοποιεί ότι ξεκινά τον ψάξιμο, για να τα βρει (ια) **(κάτι) μου βγαίνει** (i) αισθάνομαι ότι μπορώ να κάνω κάτι, ότι έχω τη διάθεση: *μη μου βγιάς να του κάνω πλάκα* - *δεν μου βγαίνει!* (ii) αισθάνομαι κάτι ως αποτέλεσμα συγκεκριμένου ερεθίσματος: *όποτε τη συναντάω, μου βγαίνει να τη βρώσω!* ΣΧΟΛΙΟ λ. γόδνω. [ΕΤΥΜ. μεσν. < εβγαίνω < *εβγαίνω < εκ + βαίνω. Ορισμένες φρ. είναι ήδη μεσν., λ.χ. *βγαίνω στο φως*, *βγαίνω από τη μέση*, *βγαίνω τα μάτια μου*, ενώ το ίδιο συμβάλλει και με τις σημ. «φύγω», «ανατέλλω, αναβλύζω», «αναδίδομαι», «προέρχομαι», «φυτρώνω», «προκύπτω», «πραγματοποιούμαι» κ.ά.]

βγαλμένος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει βγει από κάπου: *μια φωνή ~ απ' την ψυχή μας* ΦΡ. **απ' τα κόκκαλα βγαλμένος** (από τον στίχο «απ' τα κόκκαλα βγαλμένη των Ελλήνων τα ιερά...») του εθνικού ύμνου) ως χαρακτηρισμός για κάποιον πολύ αδύνατο · 2. εξαρθρωμένος: ~ *χειρί* | *ώμος*. βγαλμένο (το) [μεσν.] {βγαλσίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να βγάλε κανείς (κάτι) από εκεί όπου βρίσκεται: *το ~ του δοντιού* · 2. η εξάρθρωση: *το ~ του ώμου* 3. (λαϊκ.-σπάν.) η απόδευση: *πρώτη φορά βλέπω τέτοια ~*.

βγήκα ρ. → βγαίνω
ΒΑ. βορειοδυτικός, -ή, -ό, βορειοδυτικά.
βδέλλα κ. (λαϊκότ.) **αβδέλλα** (η) {βδελλών} 1. υδρόβιο σκουλήκι που έχει απομυζώντας τα αίμα άλλων ζώων παλαιότατη χρησιμοποιείται για θεραπευτικούς σκοπούς σε αφαιμάξεις: (μτφ.) 2. πρόσωπο που προσκολλάται ενοχλητικά σε άλλους: *μου έγινε ~ ΣΥΝ. κολλητσίδα, τσιμπούρι* 3. πρόσωπο που ζει παρασιτικά, εις βάρος άλλων. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βδέλλ-ια < I.E. *bdel-, της οποίας η συνεσταλμ. βαθμ. απαντά στο ρ. *βδάλλω* < *bdl- «αρμέγω, απομυζώ», που συνδ. με γερμ. *tullen* «πίνω, μεθώ», *tulken* «ροφώω, απομυζώ»].

βδελύγμο (το) {βδελύγμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε προκαλεί αηδία, αποτροπιασμό. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *βδελύττομα* (βλ. λ.) Η λ. χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στην ΠΔ. (μετάφραση του Εβρομύκοντα) αποδίδοντας το εβρ. *Siqqut* «αηδιαστικό πράγμα» και αναφέρεται κυρ. σε είδωλα και σε οτιδήποτε αηδιαστικό ενώπιον του Θεού (π.χ. *Δευτερονόμιον* 29, 16: *κα ε'ιδετε τα βδελύγματα αυτών και τα είδωλα αυτών...*)].

βδελύγι'α (η) {χωρ. πληθ.} το αίσθημα της ηθικής αποστροφής, της αηδίας ΣΥΝ. σιχασιά ΦΡ. **μετά βδελύγμιας** με αποτροπιασμό: *παλιότερα οι κομμουνιστές υποχρεώνονταν από τις αρχές να αποκηρύσσον εγγράφως τον κομμουνισμό «μετά βδελύγμιας»*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < βδελύττομα (βλ. λ.)].

βδελύγμος (ο) → βδελύττομα
βδελύγος, -ή (λογιότ. -ά), -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί αηδία και αποστροφή: ~ *έγκλημα* ΣΥΝ. αποτρόπαιος, απαίσιος, αποκρουστικός, απεχθής, σιχαμερός. — βδελυρότητα (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βδε-λυ-λός (με ανομοίωση -λός > -ρός) < βδ-έω «πέρ-δομαι» < *bzd- < *bzd-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *pezd- «πέρδομαι», πβ. λατ. *pedo*, γαλλ. *péter*, ιταλ. *peto* κ.ά.]

βδελύττομα ρ. μετβ. αποθ. {εύχρ. στον ενεστ.} (λόγ.) αισθάνομαι αποστροφή και αηδία (προς κάτι): *σιχανόμω ~ τη συκοφαντία ΣΥΝ. απεχθάνομαι, αποστρέφομαι* — **βδελύγμος** (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθηκάκι** [ΕΤΥΜ. αρχ. < βδελύττομα < βδελυρός (βλ. λ.)].

βδομάδα (η) → εβδομάδα
βδομαδιατικός, -η, -ο (καθημ.) 1. αυτός που αναφέρεται ή αναλογεί σε μία εβδομάδα, εβδομαδιαίος 2. **βδομαδιακό** (το) η χρηματική αμοιβή για την εργασία μιας εβδομάδας: *παίρνω το ~* || ζω με το ~. β (ε) (το) {άκλ.} 1. οτιδήποτε έχει το σχήμα του ταλαντικού V: *το κέντημα στην άκρη σχηματίζει ~* 2. το άνοιγμα για τον λαϊμό σε μπλούζες, φορέματα, που έχει κοίτη σε σχήμα V: *το φόρεμα έχει ένα βαθύ ~* || *μπλουζάκι με ~* 3. (συνεκδ.) μπλουζάκι ή φόρεμα που έχει άνοιγμα στον λαϊμό με σχήμα V: *φέτος είναι στη μόδα τα ~* 4. το σχήμα της νίκης που σχηματίζεται με τη γροθιά κλειστή και όρθια και ανοιχτούς τον δαίκτη τη V (= Victory, γερμανία του Βρετανού πρωθυπουργού Ου. Τσώρτσιλ κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο).

Βεατρίκη (η) 1. όνομα ηγεμονίδων της Ευρώπης 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *Beatrice* < μτγν. λατ. *beatrice* < λατ. *epith. beatus* «ευτυχισμένος, μακάριος»].

βέβαια επίρρ. [μεσν.] 1. (απολύτως, ως προτασιακό επίρρ., ως απάντηση σε ερώτηση) χωρίς αμφιβολία, οπωσδήποτε: *-Θα σας δώσω στη δεξίωση; — | -Πιστεύετε ότι θα έχουμε τελειώσει μέχρι τον Αύγουστο; — | ΣΥΝ. αναμφίβολα, ασφαλώς, σίγουρα* 2. (ειδικότ. στην αρχή περιόδου) για να δηλωθεί ότι ακολουθεί πρόταση που περιέχει επιφύλαξη ή συμπληρωματική σκέψη του ομιλητή: ~, *η επιλογή αυτή εγκυμονεί κινδύνους* || ~, *μια τέτοια αντιμετώπιση του θέματος μπορεί να μας απαλλάξει από ορισμένα προβλήματα* || ~, *θα μπορούσε να πει κανείς ότι υπερβάλλω...* 3. (κυρ. για κάτι αντίθετο ή αρνητικό προς τη δική μας άποψη | θέση) όπως είναι φυσικό, αναμενόμενο: *θα υπάρξουν, ~, αντιδράσεις- εμείς όμως, θα συνεχίσουμε* || *όλες οι αντίθετες απόψεις πρέπει, ~, να ληφθούν υπ' όψιν* 4. (+και) (εμφατ.) για

βεβαίωση του περιεχομένου της πρότασης που ακολουθεί: και ~ θα έρθω || - και θα σε βοηθήσω ΣΥΝ. ασφαλώς. Επίσης (λόγ.) **βεβαιοί** [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ειλικρινά, ευχάριστος, προηγούμενος.

Βέβαιος, -η (λόγ. -αία), -ο **1.** αυτός για τον οποίο δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ή αμφισβήτηση: η *νίκηση του νομοσχεδίου θεωρείται ~ || τον έσωσε από ~ θάνατο* ΣΥΝ. σίγουρος, αναμφίβολος, αναμφισβήτητος, αναντίρρητος ΑΝΤ. αβέβαιος, αμφίβολος: ΦΡ. **το βέβαιο(ν) είναι...** αυτό που μπορεί να πει κανείς με σιγουριά, αυτό που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση: ~ *ότι έχει τη διάθεση να μας βοηθήσει* **2.** (για πρόσ.) αυτός που γνωρίζει κάτι καλά, που είναι πεπεισμένος για κάτι: *είσαι απολύτως ~ για την ειλικρίνεια του; || είμαι ~ ότι θα πετύχεις* - ΦΡ. **είμαι βέβαιος για τον εαυτό μου** έχω εμπιστοσύνη στις ικανότητές, στις δυνάμεις μου, έχω αυτοπεποίθηση, σιγουριά για τον εαυτό μου. [ΕΤΥΜ αρχ. < *βεβα-ος-ιος, με αναδιπλασιασμένο θ. *βεβα-, το οποίο απαντά και στον μυθ. τ. του παρακ. *βεβα-ώς* (ρ. *βαίνω*). Σύμφωνα με την ετυμ., το επίθ. **βέβαιος** θα σήμαινε αρχικά «αυτός που προχωρά σταθερά, που βαδίζει με σιγουριά», από όπου προήλθε και η σημ. «αναμφισβήτητος, σίγουρος»].

Βεβαιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απουσία αμφιβολίας (για κάτι), η σιγουριά (ότι κάτι ισχύει, θα συμβεί οπωσδήποτε κ.λπ.): *εκφράζω τη ~ ότι όλα θα εξελιχθούν όπως τα προβλέψαμε || έχω τη ~ ότι θα νικήσουμε στις εκλογές || με απόλυτη ~ για την ορθότητα των θέσεων του...* || *υπήρχε σε όλους η ~ για την πρόκριση* ΑΝΤ. αβεβαιότητα, αμφιβολία, επιφύλαξη.

Βεβαίωση ρ. μετβ. [αρχ.] {βεβαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) βέβαιο-πιστοποιώ (προφορικός ή εγγράφως): *βεβαίωσε ενόρκως τις κατηγορίες || φρόντισε να βεβαιώσεις την πληροφορία (να την εξακριβώσεις)* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, επικυρώνω **2.** (κατ' επέκτ.) πείθω (κάποιον για κάτι): *τον βεβαίωσε πως όλα θα πάνε καλά* ΣΥΝ. διαβεβ-βαιώ, εγγυώμαι, δίνω τον λόγο μου **3.** (μεσοπαθ. **βεβαιώνομαι**) (+για) γίνωμαι βέβαιος, πείθομαι για κάτι: ~ *για την επάρκεια των στοιχείων* ΣΥΝ. σιγουρεύομαι. Επίσης (λόγ.) **Βεβαίω** {-οίς, -οί...}.

Βεβαίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η δήλωση με την οποία παρουσιάζει κανείς (κάτι) ως βέβαιο: *έλαβε τη ~ ότι το αίτημα του θα ικανοποιηθεί || υπήρξε - για την τήρηση της αναπτυξιακής πολιτικής* ΣΥΝ. πιστοποίηση **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο βεβαιώνει κανείς (κάτι): *χορηγώ ~ || υπογράφω τη ~ || υποβάλλω - ιατρού για την κατάσταση της υγείας μου || αίτηση για χορήγηση βεβαιώσεως || για τη θεώρηση των δελτίων απαιτείται - εγγραφής στο Τ.Ε.Β.Ε. || υφαρπαγή ψευδούς βεβαιώσεως* (βλ. λ. *ψευδής*) ΣΥΝ. πιστοποιητικό **3.** (σπανιότ.) η επιβεβαίωση, η δήλωση ότι (κάτι) ισχύει πράγματι: *δεν υπήρξε ~ της πληροφορίας* ΣΥΝ. εξακριβωση.

Βεβαιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που βεβαιώνει, επικυρώνει: ~ *έγγραφο | απόδειξη | στοιχείο* ΣΥΝ. επικυρωτικός **2.** ΓΛΩΣΣ. **βεβαιωτικό επίρρημα** άκλιτη λέξη που επιβεβαιώνει αυτό που δηλώνει το ρήμα ή η πρόταση, λ.χ. *βέβαιος, σοστά, πράγματι*.

Βεβαρημένος, -η, -ο **1.** αυτός που βαρύνεται από νομικό ή ηθικό παράπτωμα: ~ *συνείδηση | παρελθόν | ιστορικό* - ΦΡ. **βεβαρημένο ποινικό μητρώο** το ποινικό μητρώο στο οποίο έχουν καταγραφεί πολλές καταδικές **2.** αυτός που έχει υποστεί πολλά, που την κατάσταση του βαρύνουν πολλά προβλήματα: *αυτή η αρρώστια επιδείνωσε την ήδη ~ υγεία του* **3.** φορτωμένος (με ευθύνες, με πειστικά πράγματα): *έχει ~ πρόγραμμα*. [ΕΤΥΜ αρχ., μτχ. παθ. παρακ. του ρ. *βαρύνω* (-έω) «πιέζω με το βάρος μου» με παράλληλη σημασιολ. επίδραση του *βαρώνω*].

Βεβαρημένος ή **βεβαρυνμένος**: Επειδή η λ. είναι μετοχή του αρχ. συννηρημένου ρ. **βαρῶ** (βαρείς, -εί...), γράφεται κανονικά με -η- (πβ. *ωφελῶ* - *ωφελιμένος*, *κτυπῶ* - *κτυπημένος*, *νικῶ* - *νικημένος* κ.λπ.). Το βαρῶ σήμαινε «καταπιέζω με το βάρος μου, επιβαρύνω», οπότε και **βεβαρημένος** θα πει «φορτωμένος, πιεζόμενος από υποχρεώσεις». Η συσχέτιση με το ρ. **βαρῶ** και η σημασιακή επίδραση του ρ. επιβαρύνω συντελεί ώστε να γράφεται ενίοτε και ως *βεβαρυνμένος*.

βέβηλος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν δείχνει τον απαιτούμενο σεβασμό και καταπατεί κάτι όσιο και ιερό: *μπαρός, ανόσιος: ~ χέρια έκλεψαν μια πολύτιμη εικόνα της Παναγίας* ΣΥΝ. ανίερος, βδελυρός, ασεβής, ιεροσυλός ΑΝΤ. όσιος, ιερός **2.** (μτφ. ως ουσ.) αυτός που με τη δραστηριότητα του σε τέχνη, επιστήμη, εργασία κ.λπ. προσβάλλει τον ίδιο τον χώρο στον οποίο δραστηριοποιείται: *ποιος επέτρεψε σε αυτούς τους ~ να δώσουν συνανλία στον ναό της μουσικής;* ΦΡ. (αρ-χωπιερ.) **εκάς οι βέβηλοι!** (*εκάς οι βέβηλοι!*) μακριά οι βέβηλοι! (για περιπτώσεις στις οποίες διαμαρτύρεται ή αγανακτεί κανείς για την παρουσία ή την ελευθερία δράσεως που δίνεται σε ανθρώπους οι οποίοι προσβάλλουν, κατά τη γνώμη του, με τις πράξεις και τα έργα τους κάτι που θεωρείται ιερό, λ.χ. τέχνη, επιστήμη, θρησκεία κ.ά.): «-> ήταν ο τίτλος του άρθρου που αναφερόταν στην προσεχή εκδήλωση μοντέρνας τέχνης σε βυζαντινό ναό της συμπερωτεύουσας. — **βέβηλα** επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «μη ιερός τόπος, όπου μπορεί κανείς να πατήσει» (επειδή έτσι ερμηνευόταν η στάση των ασεβών ανθρώπων), αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμ.: (α) < βεβη- | βεβῆλος < *βεβα-λός, όπου το αναδιπλασιασμένο θ. βεβη- απαντά και στον παρακ. *βέβη-κα*, ρ. *βαίνω* (βλ. κ. *βέβαιος*) (β) < βέ-βηλος < *βέ βηλοῦ «έξω από το κατώφλι», όπου *βέ «χωρίς» (πβ. λιθ. be «χωρίς») και *βηλός* «κατώφλι» (< *βαίνω*), πβ. λατ. profanus «ασεβής» < pro fanum «προ του ναού»].

βεβηλόνη ρ. μετβ. [μτγν.] {βεβήλω-σα, -θηκα, -μένος} προσβάλλω την ιερότητα προσώπου, τόπου, αντικειμένου, γεγονότος κ.λπ.: ~ *ναό*

Ι όσυλο | τάφο || τη μνήμη κάποιου ΣΥΝ. μιάινο, μολύνω, σπλύνω, ατιμάζω, ιεροσυλώ, (λαϊκ.) μαγαρίζω ΑΝΤ. καθαγιάζω, εξαγιάζω. βεβήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσβολή της ιερότητας (προσώπου, τόπου, αντικειμένου, γεγονότος κ.λπ.): ~ *ναό | τάφο από σατανιστές || η κριτική αυτή αποτελεί πράξη βεβήλωσης στη μνήμη του μεγάλου ηγέτη* ΣΥΝ. ιεροσυλία ΑΝΤ. καθα-γιασμός, εξαγιασμός. **Βεβησμένος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται βιαστικά, χωρίς προηγούμενη σκέψη και σχεδιασμό: *Μην κάνεις ~ ενέργειες! Σκέψου πρώτα και μετά αποφάσισε || στην πολιτική δεν πρέπει να κάνεις ~ κινήσεις || οι ~ αποφάσεις οδηγούν σε αποτυχία* ΣΥΝ. βιαστικός, πρόχειρος, σπασμωδικός ΑΝΤ. μελετημένος, σχεδιασμένος, προγραμματισμένος. — **Βεβησμένα** επίρρ. [ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *βιάζω* (< *βία*)]. **Βεγγάζη** (η) πόλη της ΒΑ. Λιβύης στη Μεσόγειο Θάλασσα. [ΕΤΥΜ < αραβ. *Benghazi* «γνυίο του κατακτητή». Η πόλη συμπίπτει με την αρχ. περιοχή των *Εσπερίων* (όπου, κατά τη μυθολογία, φυλάσσονταν τα χρυσά μήλα), ενώ αργότερα έλαβε το όνομα *Βερενίκη* από τη σύζυγο του Πτολεμαίου Γ], **Βεγγόλη** (η) περιοχή της ΒΑ. Ινδίας στις εκβολές του Γάγγη. [ΕΤΥΜ Μεταφορά του αρχ. *Bengal* < χίντι *Bangāl* (βλ. το ομόρρ. *Μπα-γκλάντες*)]. **Βεγγαλικό** (το) πυροτέχνημα που, όταν αναφλέγεται, παράγει πολύχρωμες, λαμπρές φλόγες: *συνήθίζεται να ρίχνουν βεγγαλικά μόλις ακουστεί το «Χριστός Ανέστη»*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ΕΤΥΜ < *Βεγγάλη*, περιοχή των ΒΑ. Ινδιών, πβ. αγγλ. *bengal light*, γαλλ. *feux de bengale*, γερμ. *bengalisches Licht* κ.ά.]. **Βεγκέρο** (η) {δύοχρ. βεγκερόνι} ελλην. *εσπερίδα*-η βροδινή συγκέντρωση σε σπίτι ή στο ύπαιθρο για συναναστροφή και διασκέδαση ΣΥΝ. σουαρέ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. *veggheria* < μτγν. λατ. *vigulare* < *vigil* | *vigil* «άγρυπνος, φυλάκεια»]. **Βεγόνια** (η) → *μιπγκόνια*

Βεγορίτις (η) {Βεγορίτιδ-ος, -ας} λίμνη της Δ. Μακεδονίας μεταξύ της Φλώρινας και της Έδεσσας. Επίσης **Βεγορίτιδα**. [ΕΤΥΜ < αρχ. *Βεγορίτις* (*λίμνη*), αγν. ετύμου, που παραδίδεται και με τη λατ. ονομασία *Begoritis lacus*].

Βέδες (οι) [1864] [Βεδών] ΘΡΗΣΚ. θρησκευτικά κείμενα που συνετέθησαν στην Ινδία στη σανσκριτική γλώσσα κατά τη δεύτερη χιλιετία π.Χ. και περιλαμβάνουν τέσσερις συλλογές λειτουργικών περιχομένων και τρία υπομνήματα των συλλογών. — **Βεδικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα*. [ΕΤΥΜ Μεταφορά του σανσκριτ. *veda* «σοφία» < I.E. *weid- «βλέπω - γνωρίζω», πβ. λατ. *videre* «βλέπω» (> γαλλ. *voir*, ισπ. *ver*), αγγλ. *wise* «σοφός», γερμ. *wissen* «γνωρίζω». Ομόρρ. *είδος, είδον | ἴδω, οἶδα*. **Βεδισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η θρησκεία των Ινδιών μέχρι την επικράτηση του βραχμανισμού, κύριο χαρακτηριστικό της οποίας είναι η πίστη ότι η λύτρωση επιτυγχάνεται διά των έργων (δηλ. της θυσίας, της άσκησης, της επίτευξης ηθικών καθηκόντων κ.λπ.) και όχι λ.χ. μέσω της γνώσης (όπως στον βραχμανισμό). [ΕΤΥΜ.

Μεταφορά του αγγλ. *vedism*. Βλ. κ. *Βέδες*]. Βεδουίνος (ο), Βεδουίνα (η) (δύοχρ. Βεδουίνων) κάθε μέλος των νομαδικών πληθυσμών που περιπλανώνται στις έρημους της Μέσης Ανατολής και της Β. Αφρικής.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά του γαλλ. *bedouin* < αραβ. *badawi* «περιπλανώμενος, νομάς» (< *badw* «έρημος»)]. **Β.Ε.Ε.** (το) Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος.

Βεζεβούλι -> *Βεεζεβούλι*

Βεζιρής (ο) {Βεζιρήςδες}, **Βεζιρίσσα** (η) {δύοχρ. Βεζιρισσών} **1.** ανώτατος διοικητικός και πολιτικός άρχοντας των μουσουλμανικών κρατών της Ανατολής, με ποικίλες αρμοδιότητες ανά εποχή: ΦΡ. (μτφ.) *θα σε κάνω βεζιρή* θα σε ανταμείψω πλουσιοπάροχα **2.** **Μέγας Βεζιρής** βεζιρής με αυξημένες αρμοδιότητες σε διοικητικό, στρατιωτικό και νομοθετικό επίπεδο-προϋπολογός. — **Βεζιρόπουλο** (το), Βεζιροπούλα (η).

[ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ. *vezir* < αραβ. *vasir* «αρχοφόρος» - ο επιφορτισμένος με κρατικές υποθέσεις], πβ. κ. *υπουργός*]. **Βεζοΐβιος** (ο) ηραίοιο της Ιταλίας Ν. της Νάπολης. [ΕΤΥΜ < λατ. *Vesuvius*, αβεβ. ετύμου, πθ. ανάγεται σε προ-Ι.Ε. ρίζα *ves «βουνό»]. **Βελάδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επίσημο ανδρικό μούρο ένδυμα, παρόμοιο με το φράκω.

[ΕΤΥΜ < βεν. *velada* < λατ. *velata*, ρ. *velo* «καλύπτω, ενδύω», πβ. κ. *βέλο*]^ **Βελάζο** ρ. {βέλασα} (για πρόβατο, κατσικί) βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή του προβάτου (το «μπε-μπε»). — **Βέλασμα** (το). [ΕΤΥΜ μεσν., ηχομιμητική λ.]. **Βελανίτι** (το) → *βαλανίτι* **Βελανιτιά** (η) → *βαλανιτιά*

Βελατούρα (η) {χωρ. πληθ.} μορφή ασταριού (βλ. λ.) για λαδομπογιές [ΕΤΥΜ < ιταλ. *velatura*, αρχική σημ. «επίστρωμα (χρώματος, υφάσματος)», < λατ. *velatus*, μτχ. τ. του ρ. *velare* «καλύπτω»]. **Βέλιγο** (το) (Βελιγίου) (ολ. *Koninkrijk België*, γαλλ. *Royaume de Belgique* = Βασίλειο του Βελγίου) κράτος της Δ. Ευρώπης με πρωτεύουσα τις Βρυξέλλες, επίσημες γλώσσες τη Φλαμανδική (Ολλανδική), τη Βαλλωνική (Γαλλική) και τη Γερμανική και νόμισμα το Βελγικό φράγκο (2002: ευρώ). — **Βέλγος** (ο), **Βέλγα** κ. Βελγίδα (η) [1896], Βελγικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) Βελγικός, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. *Belgique* | ολλ. *België* < λατ. *Belgium*, αβεβ. ετύμου. Η πρώτη μνεία περί Βελγίου γίνεται το 57 μ.Χ., όπου το όνομα *Belgae*

(ίσως < κελτ. volca «ενεργός, ευμετάβλητος») προσδιόριζε μια φυλή κελτικής καταγωγής, η οποία κατοικούσε μεταξύ των ποταμών Σηκουάνα και Ρήνου. Κατά τον 3ο αι. η σημερινή έκταση της χώρας αποκαλείται Gallia Belgica. Η επίσ. ονομασία «Βασίλιο του Βελγίου» υιοθετήθηκε το 1831, οπότε το Βέλγιο αποσχίσθηκε από το Βασίλειο των Κάτω Χωρών και έγινε ανεξάρτητο κράτος].

βελόντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} βαρύ μάλλινο κλινωσκέπασμα με ή χωρίς φλόκια.
[ETYM. μεσ< < τουρκ. velence, ίσως < ιταλ. valencienne(s), από την ομώνυμη πόλη της Φλάνδρας, που ήταν φημισμένη για τα κεντήματα της].

Βελζεβουλ κ. **Βεελζεβουλ** (ο) {ακλ.} 1. ο άρχοντας των διαμόνων, ο Σατανάς 2. (μτφ.) (α) ο πανούργος και δόλιος χαρακτήρας ΣΥΝ. διάβολος, σατανάς (β) (σπάν.) ζωορ και άτακτο παιδί. Επίσης Βε)ε)λζε-βούλης. ΣΧΟΛΙΟ λ. **διάβολος**.

[ETYM. μτγν. < εβρ. Baal-zebul «άρχοντας των μυγών». Με το όνομα αυτό είναι γνωστή στην Π.Δ. μια φιλοσοφική θεότητα, της οποίας η λατρεία καταδικαζόταν. Είναι πιθανό ότι η ονομασία αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι ο **Βεελζεβουλ** συνήθιζε να χρησιμοποιεί δίνοντας οιονούς ή οράματα μέσα των μυγών. Ίσως όμως η εβρ. ονομασία Baal-zebul είναι υποτιμητική παραλλαγή της ονομασίας Baal-zebul «άρχοντας των αρχόντων», κάτι που συνήθιζαν οι Εβραίοι, όταν ήθελαν να δείξουν την περιφρόνηση τους προς τους ψευτικούς θεούς. Στην Κ.Δ. ο **Βεελζεβουλ** ταυτίζεται με τον Σατανά ως άρχοντα των διαμόνων, π.χ. Λουκ. 11, 15: *τινές δέ εξ αυτών είπον εν Βεελζεβουλ το άρχοντα των δαμμονίων εκβάλλει τα δαμμονία*].

βεληκέκος (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ήρωας του θεάτρου σκιών (Καραγκιόζη). Τουρκαλβανός στην υπηρεσία του πασά (ή του μπέη ή του σουλτάνου) 2. (μτφ.) πρόσωπο που προμοκράει με τη συμπεριφορά του ή προσπαθεί να επιβληθεί με βίαιο τρόπο (πβ. λ. *δερβενάγας, γκιουλέκας*).
[ETYM. < τουρκ. Veli-Gek < veli «προστάτης, κηδεμόνας - συγγενής» + Gek «Γκέκας, μέλος αλβανικής φυλής» (< αλβ. gegë)].

βεληνκές (το) [1870] {βεληνεκ-ούς | -ή, -ών} 1. η απόσταση από το σημείο βολής ως το σημείο πτώσεως του βλήματος πυροβόλου όπλου: *μέσο | μικρό | μεγάλο* ~ || το *μέγιστο* ~ ενός *πυροβόλου* 2. (μτφ.) η απήχηση, η επιρροή στο κοινωνικό σύνολο: *ηγέτης μεγάλου πολιτικού* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλια*.

[ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *βεληνκέης < βέλος + -ηνκέης (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. ενεκ-, πβ. αόρ. β' *ήνεγκ-ον* (ρ. *φέρω*), αρχ. δι-ηνεκ-ής (βλ.λ.)].

Βελιγραδί (το) {Βελιγραδίου} η πρωτεύουσα της Σερβίας. [ETYM. < σερβοκρ. Beograd «λευκή πόλη» < beo «λευκός» (συνδ. ετυμολογικά με το *Αλβιόν*) + grad «πόλη». Η πόλη χτίστηκε τον 11ο αι. πάνω σε ένα αρχ. κελτικό φρούριο του 4ου αι π.Χ., που ήταν γνωστό με τη λατ. ονομασία Singidunum «φρούριο του υδάτων». Το 1402 το Βελιγραδί έγινε πρωτεύουσα της Σερβίας].

Βελλεροφοντης (ο) ΜΥΘΟΛ. γιος του Γλαύκου (ή του Ποσειδώνα) και της Ευρυμέδης (ή Ευρυνομής): υπεύθυντας τον Πήγασο σκότωσε τη Χίμαιρα και κατατρόπωσε τις Αμαζόνες.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου, που από τους αρχαίους ερμηνευόταν παρετυμολογικά ως «φόνεας του Βελλέρου (τυράννου της Κορίνθου)». Το β' συνθ. -φόν-της ανάγεται πιθανό στο θ. της λ. φόνος (βλ.λ.), πβ. κ. αρχ. *άνδροφόντης*].

βέλο (το) 1. λεπτό δικτυωτό ύφασμα που καλύπτει τα γυναικεία καπέλα ή και μερόκι από το πρόσωπο: η *κάρια φοροσσε καπέλο με βέλο* και γάντια 2. (ειδικότ.) το πέπλο της νύφης.

[ETYM. < ιταλ. velo < lat. velum «κάλυμμα, παραπέτασμα», πβ. κ. βε-λάδα].
βελοειδής, -ής, -ές [1852] {βελοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα του βέλους.

βελοθηκη (η) [μτγν.] {βελοθηκών} η θήκη για βέλη ΣΥΝ. φαρέτρα.

βελόνα (η) {βελονών} 1. λεπτή μεταλλική ράβδος (διαφόρων μεγεθών) που το ένα άκρο της είναι αιχμηρό, ενώ το άλλο είναι πλατύτερο και συχνά φέρει οπή, ώστε να περνά κλωστή: χρησιμοποιείται για ράψιμο, κέντημα ή πλέξιμο (βλ. κ. λ. *σακοράφα*): *μεγάλη | μικρή | χοντρή* - || *περνάω την κλωστή στη* ~ || *τροπιά μπαλόνι με* ~ ΦΡ. (α) (μτφ.) *κάθουμαι (πάνω) σε βελόνες* έχω έντονη ανησυχία και αγωνία (για κάτι) ΣΥΝ. κάθουμαι στα καρφιά | σε αναμμένα κάρβουνα (β) (*γυρτεία | ψάχνω*) *ψάλλους | βελόνες στ' άχουρα* βλ. λ. *άχουρο* 2. (συνεκδ.) το επάγγελμα της μοδίστρας: *την έριξαν από μικρή στη* ~ 3. ενέσιμα ναρκωτικά (κυρ. ηρωίνη): *δυστυχώς έπεσε κι αυτός στη* ~ 4. (γε-νικότ.) κάθε όργανο ή αντικείμενο που έχει αιχμηρή άκρη ή σχήμα βελόνας, λ.χ. τα φύλλα του πεύκου (οι πευκοβελόνες), ο δείκτης του ρολογιού και της πυζίδας κ.ά. 5. (ειδικότ.) η απόληξη του βραχίονα στα στερεοφωνικά συγκροτήματα, η ακίδα του πικάπ, η οποία έρχεται σε επαφή με τον δίσκο καθώς αυτός περιστρέφεται και συμβάλλει στην αναπαραγωγή του ήχου 6. ΙΑΤΡ. (α) λεπτός αιχμηρός σολήνας σε διάφορα σχήματα, στερεωμένος σε σύριγγα, για ενέσεις, αφαμίξεις ή παρακεντήσεις (β) αιχμηρή μεταλλική ράβδος που χρησιμοποιείται στη χειρουργική για τη ραφή ιστών του ανθρώπινου σώματος. Επίσης (λόγ.) βελόνη [αρχ.]. — (υποκ.) **βελονίτσα** κ. **βελο-νούλα** (η) κ. βελονάκι (βλ.λ.) κ. **βελόνι** (βλ.λ.) (το). [ETYM. < αρχ. βελόνη < I.E. *g^w-el- «ρίχνω, πετάω» (πβ. *βέλ-ος, βάλ-λω*) + παραγ. επίθημα -όνη, το οποίο απαντά σε εργαλεία και σκευή, π.χ. *άκ-όνη, σφενδ-όνη* κ.ά. Η λ. *βελόνη* είναι σχετικά νεότερη (απαντά στον Αριστοφάνη και τον Αισχίνη) εν συγκρίσει με την αρχαιότερη λ. *βέλος* (ομηρική), πράγμα που δικαιολογεί τη σημασιολογική μεταβολή από τη σημ. «βέλος, εκφενοδιζόμενο αντικείμενο» στη σημ. «αιχμηρό αντικείμενο, όργανο ραφής»].

βελονάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. βελόνα μεγαλύτερη σε ύψος και χοντρότερη σε πάχος σε σχέση με αυτήν του ραψίματος, που καταλήγει σε αγκιστροτό άκρο και χρησιμοποιείται στο πλέξιμο: *έπλεκε μια κουβέρτα με* ~ 2. (συνεκδ.) το πλέξιμο με τη βελόνα αυτή: *μαθαίνει* ~.

βελόνι (το) [μεσν.] {βελον-ιού | -ιών} 1. μικρή βελόνα: ΦΡ. (α) (για πρόσ.) *περασμένος απ' το βελονιού την τρύπα* βασανισμένος και πολύπαθος άνθρωπος (β) *θα χάσει | σιγά μη χάσει η Βενετία βελόνι* (από πληρέστερη φρ. *θα χάσει η Πόλη πέρπερο* κ. η *Βενετία βελόνι*) για ασημαντη, ανάξια λόγω απόλεια: *Γιατί διαμαρτύρεται; Δεν θα βγει μια μέρα βόλτα και* ~! 2. εργαλείο για την κατεργασία της πέτρας 3. (μτφ.) το ενέσιμο ναρκωτικό.

βελονιά (η) 1. το τρύπημα με βελόνα 2. (συνεκδ.) η απόσταση ανάμεσα σε δύο διαδοχικά τρυπήματα της βελόνας: *πυκνές | αραιές* - 3. ραφή ή κέντημα με βελόνα (βλ. κ. λ. *σταυροβελονιά*) 4. (μτφ. συνήθ.) τα οποία αντιστοιχούν στις θέσεις των πασχόντων εσωτερικών οργάνων ενδεικνύονται κυρ. στις οξείες και χρόνιες παθήσεις των οστών, των αρθρώσεων και των περιφερικών νεύρων. — **βελονιστής** (ο), βελονίστρια (η). [ETYM. Απιδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. acupuncture].

βελονοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {βελονοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με της βελόνας: ~ *φύλλο* ΣΥΝ. βελονοτός. **βελονοθεραπεία** (η) {βελονοθεραπειών} ο βελονισμός (βλ.λ.). — βελονοθεραπευτής (ο), βελονοθεραπεύτρια (η), βελονοθεραπευτι-κός, -ή, -ό. βελονοθηκόν (η) [μτγν.] {βελονοθηκών} θήκη για βελόνες.

βελονοτός, -ής, -ό [1858] αυτός που μοιάζει με βελόνα ΣΥΝ. βελονοειδής. βέλος (το) {βέλ-ους | -η, -ών} 1. μικρό και λεπτό (παλαιότ. ζύλινο) ακόντιο που εκφενοδιζείται από το τόξο και φέρει μπροστά μετάλλ-λινη ή οστέινη αιχμή και πίσω φτερά, τα οποία προσδίδουν σταθερότητα στην κατεύθυνση της τροχιάς του: *πετώ | ρίχνω | εζακοντίω* ~ || *τέντωσε το τόξο του και σημάδεψε* το ~ το ~ *το θήραμα* ΣΥΝ. *σαΐτα*: ΦΡ. (α) *εί οκείνον τα βέλη* (λατ. telis postroium, Βιργιλ. *Αινείας* II 410-2) για περιπτώσεις στις οποίες η κριτική ή οι κατηγορίες προέρχονται από πρόσωπα του συγγενικού ή φιλικού περιβάλλοντος (β) *πάρθιον βέλος* βλ. λ. *πάρθιος* 2. (συνεκδ.) καθέτι που έχει το σχήμα βέλους: (ειδικότ.) η καμπύλη ή ευθεία γραμμή με αιχμή στην άκρη, που δείχνει την κατεύθυνση της πορείας: *για να πάτε στην πόλη, ακολουθήστε τα βέλη* || *στις πινακίδες υπάρχουν* ~ *που θα σας βοηθήσουν να στρίψετε εκεί όπου πρέπει* ΣΥΝ. (καταχρ.) τόξο 3. (μτφ.) για πράξη ή συναίσθημα που επιδρά έντονα σε αυτόν προς τον οποίο κατευθύνεται, που πληγώνει συναισθηματικά, ψυχικά: *τα βέλη τού έρωτα | της ζήλιας | της συκοφαντίας* || τα ~ της *κριτικής στάρφηκαν εναντίον* του 4. το σύμβολο → που δηλώνει κατεύθυνση προς, ότι κάτι οδηγεί σε κάτι άλλο ή ότι το τμήμα λόγω που ακολουθεί παράγεται ή προκύπτει από αυτό που προηγείται. — (υποκ.) βελάκι (το). [ETYM. αρχ. < I.E. *g^w-el- «ρίχνω, πετάω», πβ. συνσκρ. galati «στάζει», αρχ. γερμ. quellan «αναβλύζω, ξεπηδώ» (> γερμ. Quelle «πηγή») κ.ά. Ομόορ. βάλ-λω, βάλ-ος, από δυσίλλ. ρίζα *βελη-: *βλή-μα, βλη-τός* και αρχ. *βέλε-μονι*].

βελονοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {βελονοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με της βελόνας: ~ *φύλλο* ΣΥΝ. βελονοτός. **βελονοθεραπεία** (η) {βελονοθεραπειών} ο βελονισμός (βλ.λ.). — βελονοθεραπευτής (ο), βελονοθεραπεύτρια (η), βελονοθεραπευτι-κός, -ή, -ό. βελονοθηκόν (η) [μτγν.] {βελονοθηκών} θήκη για βελόνες.

βελονοτός, -ής, -ό [1858] αυτός που μοιάζει με βελόνα ΣΥΝ. βελονοειδής. βέλος (το) {βέλ-ους | -η, -ών} 1. μικρό και λεπτό (παλαιότ. ζύλινο) ακόντιο που εκφενοδιζείται από το τόξο και φέρει μπροστά μετάλλ-λινη ή οστέινη αιχμή και πίσω φτερά, τα οποία προσδίδουν σταθερότητα στην κατεύθυνση της τροχιάς του: *πετώ | ρίχνω | εζακοντίω* ~ || *τέντωσε το τόξο του και σημάδεψε* το ~ το ~ *το θήραμα* ΣΥΝ. *σαΐτα*: ΦΡ. (α) *εί οκείνον τα βέλη* (λατ. telis postroium, Βιργιλ. *Αινείας* II 410-2) για περιπτώσεις στις οποίες η κριτική ή οι κατηγορίες προέρχονται από πρόσωπα του συγγενικού ή φιλικού περιβάλλοντος (β) *πάρθιον βέλος* βλ. λ. *πάρθιος* 2. (συνεκδ.) καθέτι που έχει το σχήμα βέλους: (ειδικότ.) η καμπύλη ή ευθεία γραμμή με αιχμή στην άκρη, που δείχνει την κατεύθυνση της πορείας: *για να πάτε στην πόλη, ακολουθήστε τα βέλη* || *στις πινακίδες υπάρχουν* ~ *που θα σας βοηθήσουν να στρίψετε εκεί όπου πρέπει* ΣΥΝ. (καταχρ.) τόξο 3. (μτφ.) για πράξη ή συναίσθημα που επιδρά έντονα σε αυτόν προς τον οποίο κατευθύνεται, που πληγώνει συναισθηματικά, ψυχικά: *τα βέλη τού έρωτα | της ζήλιας | της συκοφαντίας* || τα ~ της *κριτικής στάρφηκαν εναντίον* του 4. το σύμβολο → που δηλώνει κατεύθυνση προς, ότι κάτι οδηγεί σε κάτι άλλο ή ότι το τμήμα λόγω που ακολουθεί παράγεται ή προκύπτει από αυτό που προηγείται. — (υποκ.) βελάκι (το). [ETYM. αρχ. < I.E. *g^w-el- «ρίχνω, πετάω», πβ. συνσκρ. galati «στάζει», αρχ. γερμ. quellan «αναβλύζω, ξεπηδώ» (> γερμ. Quelle «πηγή») κ.ά. Ομόορ. βάλ-λω, βάλ-ος, από δυσίλλ. ρίζα *βελη-: *βλή-μα, βλη-τός* και αρχ. *βέλε-μονι*].

βέλος (το) {βέλ-ους | -η, -ών} 1. μικρό και λεπτό (παλαιότ. ζύλινο) ακόντιο που εκφενοδιζείται από το τόξο και φέρει μπροστά μετάλλ-λινη ή οστέινη αιχμή και πίσω φτερά, τα οποία προσδίδουν σταθερότητα στην κατεύθυνση της τροχιάς του: *πετώ | ρίχνω | εζακοντίω* ~ || *τέντωσε το τόξο του και σημάδεψε* το ~ το ~ *το θήραμα* ΣΥΝ. *σαΐτα*: ΦΡ. (α) *εί οκείνον τα βέλη* (λατ. telis postroium, Βιργιλ. *Αινείας* II 410-2) για περιπτώσεις στις οποίες η κριτική ή οι κατηγορίες προέρχονται από πρόσωπα του συγγενικού ή φιλικού περιβάλλοντος (β) *πάρθιον βέλος* βλ. λ. *πάρθιος* 2. (συνεκδ.) καθέτι που έχει το σχήμα βέλους: (ειδικότ.) η καμπύλη ή ευθεία γραμμή με αιχμή στην άκρη, που δείχνει την κατεύθυνση της πορείας: *για να πάτε στην πόλη, ακολουθήστε τα βέλη* || *στις πινακίδες υπάρχουν* ~ *που θα σας βοηθήσουν να στρίψετε εκεί όπου πρέπει* ΣΥΝ. (καταχρ.) τόξο 3. (μτφ.) για πράξη ή συναίσθημα που επιδρά έντονα σε αυτόν προς τον οποίο κατευθύνεται, που πληγώνει συναισθηματικά, ψυχικά: *τα βέλη τού έρωτα | της ζήλιας | της συκοφαντίας* || τα ~ της *κριτικής στάρφηκαν εναντίον* του 4. το σύμβολο → που δηλώνει κατεύθυνση προς, ότι κάτι οδηγεί σε κάτι άλλο ή ότι το τμήμα λόγω που ακολουθεί παράγεται ή προκύπτει από αυτό που προηγείται. — (υποκ.) βελάκι (το). [ETYM. αρχ. < I.E. *g^w-el- «ρίχνω, πετάω», πβ. συνσκρ. galati «στάζει», αρχ. γερμ. quellan «αναβλύζω, ξεπηδώ» (> γερμ. Quelle «πηγή») κ.ά. Ομόορ. βάλ-λω, βάλ-ος, από δυσίλλ. ρίζα *βελη-: *βλή-μα, βλη-τός* και αρχ. *βέλε-μονι*].

βέλος - τόξο. Συχνή είναι η σύγχυση ανάμεσα στις δύο αυτές λέξεις. Λέμε π.χ. εσφαλμένως «*Το τόξο δείχνει προς εκείνη την κατεύθυνση*» αντί να πούμε «*Το βέλος δείχνει...*». **Τόξο** είναι το όπλο που εκτοξεύει βέλη. Άρα τόξο είναι αυτό που ρίπτεται και βέλος αυτό που ρίπτεται, εκτοξεύεται από το τόξο.

βελουδίνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από βελούδο: ~ *ύφασμα* | *πολυθρόνα* | *μαξιλάρι* 2. (μτφ.) μαλακός και απαλός στην αφή σαν βελούδο: ~ *δέρμα* | *χειλία* | *χάδι* 3. ΠΟΛΙΤ. **Βελουδινή Επανάσταση** (αγγλ. velvet revolution) (α) η αναίμακτη κίνηση που εκδηλώθηκε το 1989 στην πρώην Τσεχοσλοβακία και οδήγησε στην πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος (β) (γενικότ.) για κάθε επανάσταση που επιτυγχάνει τους σκοπούς της αναίμακτα. Επίσης **βελουδένιος**, -ια, -ιο.

βελουδό (το) πολυτελές ύφασμα, στιλπνό και χνουδωτό στη μία του πλευρά: *έπιπλο επενδυμένο με* ~ || *ήταν ντυμένη στο* ~ (σε ρούχα από βελούδο). [ETYM. < μεσν. βελούδο < βεν. veludo < μτγν. λατ. villutus < λατ. villus «τριχώμα, μαλλί»].

βελουτέ επιθ. {ακλ.} 1. μαλακός, απαλός στην αφή σαν το χνουδι, σαν το βελούδο: *χαρτί* - 2. (συνεκδ.) ευχάριστο στην αφή ή προκειμένου για εδέσματα στη γεύση: *γιαούρτι* ~ 3. (στη μαγειρική) πλούσια λευκή σάλτσα που παρσκευάζεται από βούτυρο και αλεύρι (συχνά με την προσθήκη αβγού). [ETYM. < γαλλ. velouté < p. velouter < velours «βελούδο» < παλ. προ-βηγκ. velos < λατ. villus «τριχώμα, μαλλί»].

βελούχι (το) {βελουχι-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) πηγή με άφθονο νερό ή εγκατάσταση κοντά σε πηγή ή ποτάμι. [ETYM. < μεσν. *βελούχι (πβ. τόπων. *Βελούχι*), αγν. ετύμου].

βελτιοδοξία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η φιλοσοφική θεωρία σύμφωνα με την οποία ο κόσμος, όσο κακός και αν είναι, μπορεί να βελτιωθεί ΣΥΝ. μελιорισμός.

[ETYM₂ < βελτιο- (< βελτίων «καλύτερος») + -δοξία < δόξα «γνώμη, άποψη», απόδ. του αγγλ. meliorism < λατ. melior «καλύτερος»].

βελτιστοποιήσι (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επίτευξη του καλύτερου δυνατού, του άριστου αποτελέσματος: η ~ της απόδοσης | της παραγωγής ΣΥΝ. τελειοποίηση. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. optimisation].

βελτιστοποιώ ρ. μετβ. {βελτιστοποιείς... | βελτιστοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι) βέλτιστο, άριστο, φέρνω (κάτι) στο καλύτερο δυνατό επίπεδο: ~ την παραγωγική διαδικασία | τις συνθήκες εργασίας ΣΥΝ. τελειοποιώ.

[ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. optimise (< λατ. optimus «βέλτιστος, άριστος»)].

βέλτιστος, -η, -ο (λόγ.) ο καλύτερος δυνατός: ~ απόδοση | αποτέλεσμα ΣΥΝ. άριστος, τέλειος ΑΝΤ. χωριστός, κάκιστος ΦΡ. (α) (παροιμ.) **το μη χείρον βέλτιστον** (αρχ. παροιμία δυοίν κακοίν προκειμένον, το μη χείρον βέλτιστον) για περιπτώσεις συγκαταβάσεως σε μια όχι και τόσο ευνοϊκή κατάσταση, με το επιχείρημα ότι θα μπορούσαν να συμβούν και χειρότερα ή όταν κανείς, έχοντας να επιλέξει ανάμεσα σ' δύο πράγματα, καταστάσεις κ.λπ., διαλέγει τελικά το λιγότερο κακό (επίχημο, βλαπτικό): προκειμένου να μείνω χωρίς δουλειά, προτιμώ να δουλέψω, έστω και με λίγα χρήματα -! (β) **εύχομαι τα βέλτιστα** εύχομαι ό,τι καλύτερο. — βέλτιστα επιπρ. [ETYM₂ αρχ., υπερθ. βαθμός του συγκρ. βελτίων | βέλτερος, αβεβ. ετυ-μου, πθθ. < *βελ-τός «επιθυμητός», πβ. σανσκρ. baia- «δύναμη», λατ. de-bil-is «ανίσχυρος» κ.ά. Οι λ. βελτίον | βέλτερος και βέλτατος χρησιμοποιήθηκαν αντίστοιχα στην Αρχαία ως συγκρ. και υπερθ. βαθμός του επιθ. αγαθός με ηθική σημασία].

βελτιώνω ρ. μετβ. {βελτιώ-σα, -θηκα, -μένος} φέρο (κάτι) σε καλύτερη κατάσταση, καθιστώ (κάτι) καλύτερο από ό,τι είναι: ~ την απόδοση | την κατάσταση | τη θέση | την υγεία | τις σχέσεις μου με κάποιον || ο καιρός αναμένεται προοδευτικά να βελτιωθεί || - τα Αγγλικά | τα Ελληνικά μου || νέα έκδοση βελτιωμένη ΣΥΝ. καλύτερο, αναβαθμίζω ΑΝΤ. χειροτερέω, επιδεινώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. νευροτικός. [ETYM₂ < μτγν. βελτιώ (-όω) < αρχ. βελτίων «καλύτερος». Βλ. κ. βελτίωσις].

βελτιώσις (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η εξέλιξη προς το καλύτερο, η μεταβολή προς καλύτερη κατάσταση: ~ συνθηκών ζωής | του καιρού | της απόδοσης μαθητή | της υγείας ασθενούς | των σχέσεων || βλέπω | σημειώνω | παρουσιάζω ~ ΣΥΝ. καλύτερευση ΑΝΤ. επιδεινώσις ΦΡ. **βελτιώσις βαθμολογίας** η δυνατότητα που έχει μαθητής, σπουδαστής, φοιτητής ο οποίος δίνει εξετάσεις, να επανεξεταστεί σε μάθημα και να βελτιώσει την απόδοσή του: δίνω για ~ ΣΥΝ. αναβαθμολόγησι 2. (συνήθ. στον πληθ.) η αλλαγή, η τροποποίηση που αποσκοπεί στο να γίνει κάτι καλύτερο: επιφέρω τις απαραίτητες - σε κείμενο | χώρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. νευροτικός.

βελτιώσιμος, -η, -ο [1861] αυτός που μπορεί να βελτιωθεί.

βελτιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που συντελεί στη βελτίωση: ~ μέτρο | παρέμβαση 2. **βελτιωτικό** (το) καθέμι από τις χημικές ουσίες που προστίθενται σε τρόφιμα, ποτά, καύσιμα κ.ά. για τη βελτίωση των ιδιοτήτων τους (π.χ. της γεύσης), για τη συντήρησή τους κ.λπ. (πβ. κ. λ. πρόσθετα, πρόσθετος). ΣΧΟΛΙΟ λ. νευροτικός.

βενεδικτιν (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κτηρινόχρωμο γαλλικό ηδύποτο (λικέρ), που παρασκευάζεται από διάφορα αρωματικά φυτά. [ETYM₂ < γαλλ. benedictine, ηδύποτο που παρασκευάζονταν από Βενεδικτινούς μοναχούς < λατ. Benedictinus < benedictum «ευλογία» < bene «ευ, καλώς» + dictum «λόγος»].

Βενεδικτίνος (ο), Βενεδικτινή (η) μοναχός του τάγματος του Αγίου Βενεδικτού.

[ETYM₂ < γαλλ. Bénédicte < εκκλ. λατ. benedictinus (βλ. κ. βενεδικτινή)].

Βενεζουέλα (η) (ισπ. Republica de Venezuela = Δημοκρατία της Βενεζουέλας) κράτος της Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Καρακάς, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το μπολιβάρ. — Βενεζουελανός (ο), Βενεζουελανή (η), Βενεζουελανός, -ή, -ό. [ETYM₂ < ισπ. Venezuela «μικρή Βενετία» (οπτικό δάνειο) < Venezia «Βενετία», από τους πρώτους Ισπανούς εξερευνητές, που συνέδεσαν τις ινδιάνικες καλύβες, χτισμένες σε πασσάλους πάνω στο νερό, με τη Βενετία].

Βενετία (η) (ιταλ. Venezia) 1, πόλη και λιμάνι της ΒΑ. Ιταλίας, κτισμένη στην ομώνυμη λιμνοθάλασσα, με μεγάλη καλλιτεχνική παράδοση, παγκοσμίως γνωστή για τα κανάλια της ΦΡ. **θα χάσει η Βενετία βελόνι** βλ. λ. βελόνι 2. γυναικείο όνομα. Επίσης (λαϊκ.-λογ. ε) **Βενετό** (σημ. 1) κ. (καθημ.) Βενετό (σημ. 2). — Βενετός [μεσν.] κ. Βενετός [μεσν.] (ο) [μεσν.], Βενετή κ. Βενετός(ι)άνα (η), Βενετικός, -ή, -ό [μεσν.] κ. Βενετικός, -η, -ο κ. Βενετός(ι)άνικος (σημ. 1). [ETYM₂ μεσν. < λατ. Venetia < Veneti (αγν. ετύμου, ίσως σημαίνει «λευκοί»), ονομασία λαών ύλνρικής καταγωγής, τμήμα των οποίων μετακινήθηκε στη ΒΑ. Ιταλία κατά τον 9ο αι. π.Χ.].

βενετικό (το) νόμισμα από τη Βενετία: **φλουρί** ~.

Βένετοι (οι) ΙΕΓ. η μία από τις δύο ισχυρές αντίπαλες ομάδες (φάρτες) που μετείχαν στις αρματοδρομίες του υποδρόμου στο Βυζάντιο (η άλλη ήταν οι Πράσινοι), με έντονη ανάμιξη και επιρροή στις πολιτικές εξελίξεις (πβ. λ. Πράσινοι).

[ETYM₂ μτγν. < λατ. venetus < Venetia «Βενετία». Με τη λ. αυτή κατονομάζονταν μερίδα του ρωμαϊκού και του βυζαντινού υποδρόμου, της οποίας οι αμασηλάτες φορούσαν γαλάζιες νδυμασιές και κράνη, που προέρχονταν από τη Β^υντία].

βενζίνη (η) → β^υνζίνη

βενζινάδικο (το) κατάστημα όπου προμηθεύονται οι οδηγοί οχημάτων καύσιμη ύλη (β^υνζίνη, π^ετρέλαιο κ.λπ.) ΣΥΝ. πρατήριο β^υνζίνης.

[ETYM₂ < βενζίνη + παραγ. επίθημα -άδικο].

βενζινάκατος (η) {βενζινάκατ-ου | -ων, -ους} μικρό βενζινοκίνητο σκάφος ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπενζίνα, (ναυτ.) λάντζα.

βενζιναντλία (η) {βενζιναντλιών} συσκευή ή εγκατάσταση άντλησης στα πρατήρια καυσίμων για την αποθήκευση και αυτόματη παροχή βενζίνης στα οχήματα.

βενζιναρότρο (το) άροτρο που λειτουργεί με βενζινομηχανή.

βενζίνη (η) [1861] {χωρ. πληθ.} πηκτικό και εύφλεκτο υγρό, προϊόν τής επεξεργασίας του αργού πετρελαίου, με χαρακτηριστική και έντονη οσμή, που χρησιμοποιείται κυρ. ως καύσιμο σε μηχανές εσωτερικής καύσεως (ιδ. στα αυτοκίνητα, όπου, ανάλογα με την ποιότητα της, διακρίνεται σε *απλή* και *σούπερ*): *αμόλυβδη* - (χωρίς ενώσεις του μολύβδου για αυτοκίνητα αντιρρυπαντικής τεχνολογίας) || *αυξάνεται η τιμή της* ~ || *γεμίζω το ρεζερβουάρ του αυτοκινήτου με ~* || *περιβρέξαν με ~ το δάπεδο του κτηρίου και του έβαλαν φωτιά* || *πρατήριο βενζίνης* (το βενζινάδικο). Επίσης (λαϊκ.) βενζίνα κ. μπενζίνα. [ETYM₂ < γερμ. Benzin (πλάστηκε το 1833 από τον Γερμανό χημικό E. Mitscherlich) < benz-, το οποίο απαντά και στο ουσ. *βενζόη* (βλ.λ.)].

βενζινοκίνητηρας (ο) η βενζινομηχανή (βλ.λ.).

βενζινοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με βενζίνη.

βενζινοκόλλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κόλλα που παρασκευάζεται μ^ε βάση τη βενζίνη.

βενζινομηχανή (η) μηχανή εσωτερικής καύσεως που λειτουργεί με βενζίνη ΣΥΝ. βενζινοκίνητηρας.

βενζινοπλόιο (το) {-ου κ. -πλοίων | -ων κ. -πλοίων} πλοίο που κινείται με βενζινομηχανή ή ιστιοφόρο που έχει βοηθητική βενζινομηχανή.

βενζινοπώλης (ο) {βενζινοπωλών}, βενζινοπώλισσα (η) {βενζινοπωλίσσας} ιδιοκτήτης πρατηρίου βενζίνης: ο *πρόεδρος της Ομοσπονδίας Βενζινοπωλών*.

βενζόλη (η) [1876] {χωρ. πληθ.} παχύρρευστη ουσία που εκκρίνουν ορισμένα δέντρα της Α. Ινδίας και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη φαρμακ^ευτική.

[ETYM₂ < ν^ολατ. benzoe < *lobenjui (όπου το Ιο- θεωρήθηκε εσφαλμ. ως άρθρο) < αραβ. lubān dǧāwi «λίβανι της λάβας»].

βενζολίο (η) {βενζολίου} εύφλεκτο, άρρωμο και δηλητηριώδες υγρό, προϊόν τής απόσταξης λιθανθράκων, που χρησιμοποιείται στη χημική και τη φαρμακευτική βιομηχανία, τη βυρσοδεμνία, τη βιομηχανία χρωμάτων και παρασκευής πλαστικών υλών κ.λπ. Επίσης βενζόλη (η) κ. βενζέλιο (το) [1887].

[ETYM₂ < γαλλ. benzol < benz-, το οποίο απαντά και στο ουσ. *βενζόη* (βλ.λ.)].

βένθος (το) {βένθος | -η, -ών} (λόγ.) ο βυθός των θαλασσών, των ποταμών και των λιμνών και (συνεκδ.) το σύνολο των ζωικών και φυτικών οργανισμών που ζουν στους βυθούς των θαλασσών, των ποταμών και των λιμνών. — βενθικός, -ή, -ό.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «βάθος» < ΙΕ. *g^wemh², πβ. αρχ. νορβ. kvefja «βυθός», αρχ. σουηδ. kvaif «βυθός». Ομόρρ. *βάπνο* (< *g^wirǵh²), *βαθός*, *βόθ-ρος*, *βάρ-ος*, *βυθ-ός*, *βαπ-ίζω* κ.ά. Η λ. πέρασε ως επισημ. όρ. και σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. benthos κ. benthon κ.ά.].

βενεαμίν (ο) {ακλ.} το μικρότερο και χαϊδεμένο παιδί τής οικογένειας ΣΥΝ. υστερότοκος, στερνοπαίδι.

[ETYM₂ μτγν. < εβρ. Binjamin «γιους του δεξιού χεριού» (δηλ. γιος που βρίσκεται σε ευνοϊκή θέση, που χαιρεί ενοσίχως). Στην Π.Δ. ο Βενεαμίν ήταν το τελευταίο και το πιο αγαπημένο από τα δώδεκα αγόρια του Ιακώβ].

veni, vidi, vici lat. (προφέρεται βένι, βίντι, βίκι) ελλην. *ήλθον, είδον, ενίκησα* περιπτώσεις ταχύτητας και επιδέξιης επίλυσης ενός σύνθετου προβλήματος.

[ETYM₂ Η παροιμιώδης αυτή φρ. ελέχθη από τον Ιούλιο Καίσαρα το 47 π.Χ., μετά την αστραπιαία νίκη του στη Μ. Ασία επί του βασιλιά του Πόντου Φαρνάκη, τον οποίο συνέτριψε ολοσχερώς μέσα σε πέντε ημέρες. Γραμματικός η φρ. αποτελείται από τρία ρήματα σε παρελθοντικό χρόνο: venio «έρχομαι», video «βλέπω», vinco «νικώ»].

βενεζελικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Ελευθέριο Βενεζέλο (1864-1936): ~ *κόμμα* | *κυβέρνηση* | *νόμος* | *παράταξη* 2. αυτός που υποστήριζε το κόμμα, τις ιδέες και τους πολιτικούς στόχους του Ελ. Βενεζέλου: ~ *εφημερίδα* | *δημοσιογράφος* | *αξιωματικός* | *ιστορικός* 3.

βενεζελικός (ο), **βενεζελική** (η) οπαδός του κόμματος του Ελ. Βενεζέλου: *πιστός* | *φανατικός* ~ ΑΝΤ. αντιβενεζελικός.

βεντάλια κ. βεντάλη (η) {δύσρ. βεντάλιον} μικρό αντικείμενο, πτυσσόμενο ή μη, κατασκευασμένο από φτερά, χαρτί ή λεπτό ύφασμα, σχήματος συνήθ. ημικυκλικού, που προκαλεί ελαφρό ρεύμα αερός καθώς το κινούμε^ε ρυθμικά με το χέρι: *τον έκανε αέρα με -!* | *χρωματιστή* | *γυναικεία* - ΣΥΝ. (λόγ.) ριπίδιο(ν).

[ETYM₂ < ιταλ. ventaglio < λατ. ventilio «ανεμίζω, λικνίζω» < ventus «άνεμος»].

βεντέτα (η) {βεντετών} ελλην. *εκδίκηση* 1. έθιμο κατά το οποίο, σε περίπτωση προσβολής τής τιμής ή φόνου, αυτός που υπέστη την προσβολή ή κάποιος συγγενής του θύματος ανταποδίδει την προσβολή με παρόμοια ή βαρύτερη πράξη κατά του δράστη ή συγγενικού του προσώπου: *μανιάτικη* | *κρητική* ~ || *υπάρχει από παλιά ~ ανάμεσα στις δύο οικογένειες* ΣΥΝ. αντεκδίκηση 2. (κατ' επέκτ.) κάθε περίπτωση έθρου ανάμεσα σε δύο άτομα ή πλευρές: *υπάρχει ~ μεταξύ τους από τον καιρό που διοικούσαν δύο ανταγωνιστικές εταιρείες*. [ETYM₂ μεσν. < ιταλ. vendetta < λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι» < vindex «τιμωρός, εκδικητής»].

βεντέτα (η) {βεντετών} 1. πρόσωπο διάσημο για τις επιδόσεις του

στην τέχνη, στο επάγγελμα του, στον αθλητισμό ή σε άλλο πεδίο δράσης: *μα* ~ τού *διεθνούς θεάτρου* || η *ομάδα παρατάχθηκε με όλες τις* ~ της ΣΥΝ. φέρμα, αστέρι, στάρ 2. πρόσωπο που υπερεκτιμά τις ικανότητές του και έχει υπερποπτικές τάσεις: *πήρε ύψος βεντετάς* || (αργκό) *του παίζει* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σημασιμύνας*.

[ETYM < ιταλ. vedetta, παράλλ. τ. του ουσ. veletta «απερυσωμένος τόπος, στρατιωτική σκοπιά, παρατηρητήριο» < ισπ. vela < velar «παρωπάρω, φουρώ» < λατ. vigilo < vigil «άγρυπνος»].

βεντέτα: προφορά. Και ετυμολογικά και σημασιολογικά έχουμε δύο ειδών βεντέτες: βεντέτα (προφ. με -v-: *βενάετα*) «αντεκδίκηση, αντίποινα» και βεντέτα (προφ. χωρίς -v-: *βενέτα*) «διασημότητα». Και αυτό γιατί το *α'* προέρχεται από ιταλ. *vendetta* (< λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι»), ενώ το *β'* από ιταλ. *vedetta* (< veletta «απερυσωμένος τόπος», από όπου η σημ. «εμφανής, περίοπτος»). Αρα οι δύο λέξεις διαφέρουν στην προφορά τους (*βενάετα* - *βενέ-τα*), κάτι που δεν είναι εμφανές λόγω του *ν* που χρησιμοποιείται, κατ' ανάγκην, στα Ελληνικά και για τα δύο (*βεντέτα* = *βεντέτα*).

→ εκδίκηση

βεντετίζω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} συμπεριφέρομαι σαν βεντέτα, υπερποπτικά και αντάρσκα.

βεντετισμός (ο) υπερποπτική και αντάρσκη νοοτροπία και συμπεριφορά: ο ~ *γνωστών ηθοποιών* | *τραγουδιστών*. Επίσης (λαϊκ.) **βεντε-τιλίκι** (το).

βεντιλατέρ (το) {άκλ.} ανεμιστήρας που ενεργοποιείται με θερμοστάτη, για να διατηρεί σε αυτοκίνητο σταθερή τη θερμοκρασία του νερού του ψυγείου. [ETYM < γαλλ. ventilateur < αγγλ. ventilator < λατ. ventilator, -oris < ventilare «σειά, λικνίζω» < ventus «άνεμος»].

βεντούζα (η) {δύσchr. βεντουζών} **1.** ΙΑΤΡ. μικρό, συνήθ. γυάλινο δοχείο με μεγάλο στόμιο (συνήθ. ποτήρι), που εφαρμόζεται στο δέρμα, αφού πρώτα θερμανθώ ο «σωτήρικός του αέρας, μ' σκοπό να συγκεντρωθί αιμα στο σημείο επιφάνειας και το οποίο χρησιμοποιείται στη λαϊκή ιατρική ως θ'ραπ'ευτικό μέσο για τα κρυολογήματα: *κούφια* | *κορητή* ~ 2. μαλακή, επίπεδη επιφάνεια από λάστικο, καουτσούκ ή παρόμοιο υλικό, που έχει την ιδιότητα να επικολλάται σε άλλη επιφάνεια απορροφώντας το ενδιάμεσο στρώμα αέρος και που χρησιμοποιείται ως απόληξη σε πολλές καθημερινές εφαρμογές, λ.χ. σε κρεμάστρες, αντικείμενα τοίχου κ.λπ. 3. βεντούζες (οι) οι μυστήρες του χταποδιού (και γενικότερ. των μαλακίων), με τους οποίους απορροφάται η τροφή του και με τους οποίους μπορεί να κολλά στα τοιχώματα βράχου κ.α. 4. (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος φορτικός και ενοχλητικός: *μου 'χει γίνει ~ όπου πάω μπροστά μου τον βρίζω* στη φρ. *κολλάω (σε κάποιον) σαν βεντούζα* γινόμα (σε κάποιον) ενοχλητικός, κολλητσίδα ΣΥΝ. βδέλλα. [ETYM < γαλλ. ventouse < λατ. ventosa (cucurbita) «κολοκυθιά γεμάτη αέρα» (< ventus «άνεμος»)].

Β.Ε.Π. (το) Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Πειραιώς.

βερα (η) γυναικείο όνομα. [ETYM < ιταλ. Vera, από το επίθ. vero < λατ. verus «αληθινός, σωστός»].

βέρα (η) {σπάν. βερόν} **1.** το (συνήθ. χρυσό) δαχτυλίδι αρραβώνα ή γάμου: *βάζω* | *φορώ* ~ φρ. *αλλάζω βέρες* | *δαχτυλίδια* βλ. λ. *αλλάζω* 2. (συνεκδ.) η μνηστεια ή ο γάμος: τιμό | *σέβωμαι* | *ατιμάζω τη ~ μου*. [ETYM < μισν. < βεν. vera < μτρν. λατ. virga «δαχτυλίδι, βραχιόλι»].

βεραμάν *πίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει ανοιχτό πράσινο χρώμα: ~ *μπλούζα* | *κουβέρτα* | *τοίχος* 2. **βεραμάν** (το) το ίδιο το ανοιχτό πράσινο χρώμα. [ETYM < γαλλ. vert-amande «πράσινος σαν χλωρό αμύγδαλο» < vert «πράσινος» + amande «αμύγδαλο»].

βεράντα (η) {β'ραντών} ευρύχωρος εξώστης σπιτιού, στεγασμένος ή όχι, το μπαλκόνι: *μεγάλη* | *ευρύχωρη* ~. [ETYM < αγγλ. veranda(η) < γίντι baranda | barāmdā < περσ. bar āmadah «βγαίνει έξω, προεξέχει». Κατ' άλλη άποψη η λ. της Χίντι προέρχεται από πορτ. varanda < λατ. vara «στόλος, υποστύλωμα»].

βεράτιο(ν) (το) → μπεράτι

βερβένα (η) ποώδες αυτοφύο φυτό με φαρμακευτικές ιδιότητες. [ETYM < ιταλ. vervena < λατ. verberna (συνήθ. πλ.ηθ. verbernae), λ. που χρησιμοποιήθηκε κατ' επέκτ. για τον χαρακτηρισμό κάθε ιερού φυτού ή δέντρου από τους αρχαίους, λ.χ. της μυρσίνης, της ελιάς ή της δάφνης].

βερβερίτσα (η) {δύσchr. βερβεριτσών} (διαλεκτ.) ο σκίουρος (βλ.λ.). Επίσης **βερβέρα**. [ETYM < σλαβ. ververitsa].

βέργα (η) {βεργών} **1.** μακρό, λεπτό και ευλύγιστο κλαδί από το οποίο έχουν αφαιρεθεί τα φύλλα ΣΥΝ. βίτσα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε μακριά και λεπτή ράβδος από μέταλλο ή άλλη ύλη: ~ *χρυσού* | *πλατινιάς* || *σιδερένια* ~ ΣΥΝ. ράβδος **3.** (ειδικότ.) το ραβδί (βλ.λ.) ΣΥΝ. μπαστούνι **4.** (παλαιότ.) χάρυκακς ή επίμηκες ξύλινο ραβδί για σχολική χρήση (δείκτης) ή για ραβδισμό των άτακτων ή αδιάβαστων μαθητών: *τον έτασσε με τη ~ στην παλάμη*. — (υποκ.) **βεργούλα** κ. **βεργίτσα** (η). **βεργί** (το) [μισν.], **βεργίζω** ρ. (σημ. 4) [μισν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο, *ζεβέργα*. [ETYM < ιταλ. verga < λατ. virga «ράβδος, κλωνάρι»].

βεργιά (η) το χτύπημα με βέργα (βλ.λ., σημ. 4).

Βεργίνα (η) **1.** κομμόπολη της Κ. Μακεδονίας στον νομό Ημαθίας, όπου μετά από αλληπάλληλες ανασκαφές ανακαλύφθηκαν ερείπια μακεδόνικου ανακτόρου και βασιλικοί τάφοι μοναδικής αρχαιολογικής αξίας: ο *τάφος του Φιλίππου στη ~ 2. το αστέρι* | ο *ήμιος της*

Βεργίνας έμβλημα της αρχαίας μακεδόνικης δυναστείας που παριστάνει έναν ήλιο με δεκαέξι ακτίνες: από τη δεκαετία του '90 επιχειρήσαν να το σφετεριστούν οι Σκοπιανοί ως έμβλημα του κράτους τους.

[ETYM Η ονομασία της κομμόπολης δόθηκε το 1922, όταν πρόσφυγες από τον Πόντο εγκαταστάθηκαν εκεί όπου προηγουμένως υπήρχαν δύο μικροί οικισμοί (Κούτλες και *Μπάρμπες*). Το όνομα *Βεργίνα* (πίθ. < λατ. virginea < virgo «παρθένος») οφείλεται σε λαϊκό μύθο, κατά τον οποίο μια βασίλισσα με αυτό το όνομα ζούσε στο παλάτι που υπήρχε στη θέση των αρχ. ερειπίων].

βεργολυγερή (η) [μισν] (εκφραστ.) ψηλή, λεπτή και ευκίνητη γυναικία.

βερέμης (ο) {βερέμηδες}, **βερέμισσα** (η) {δύσchr. βερεμισσών} (λαϊκ.) ασθενικός και καχεκτικός άνθρωπος. — **βερέμικος**, (η) -ο. [ETYM < τουρκ. verem «φθιση»].

Βερενίκη (η) **1.** ΑΣΤΡΟΝ. *κόμη της Βερενίκης* αμφοφανής αστερισμός του Β. Ημισφαιρίου, που αποτελείται από 43 αμυδρούς αστέρες της ίδιας λαμπρότητας, σε σχήμα τριγωνικό 2. γυναικείο όνομα. [ETYM αρχ. μακεδόνικο κύρ. όν. (κ. *Φερενίκη*) < *Βέρε-* (< φέρω, με τη μακεδόνικη τροπή του Ι.Ε. *bh- σε β- αντί του αναμενόμενου φ-) + νίκη].

βερεσε επιρρ. (λαϊκ.) χωρίς άμεση πληρωμή, με πίστωση: *αγόρασε λάδι ~ || έρωγε και γλεντούσε ~ ΣΥΝ. (λόγ.) επί πιστώσει* ANT. τοις μετρητοίς- Φρ. (μτφ.) (α) *ακούω βερεσε (κάτι)* δεν λαμβάνω σοβαρά υπ' όνιν μου (κάτι), δεν υπολογίζω (κάτι): «αυτά που λες εγώ τ'~» (λαϊκ. τραγ.) (β) *τζάμπα και βερεσε* χωρίς σοβαρό λόγο, αναίτια: *μαλώνετε ~ ΣΥΝ. αδικώς, ματαιώς*. [ETYM < τουρκ. veresivey].

βερεσεδικός, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που πωλείται με πίστωση.

βερεσές (ο) {βερεσέδες κ. βερεσέδια (τα)} (λαϊκ.) **1.** η πώληση ή η αγορά με πίστωση: «*φιλοι αν με αγαπάτε βερεσε μ' μου ζητάτε*» (επιγραφή στις παλιές ταβέρνες) **2. βερεσέδια** (τα) τα χρήματα που οφείλονται (σε κάποιον) από πώληση με πίστωση: «*έχω πάντα τη συνήθεια να πληρώνω, - δεν αφήνω πουθενά*» (λαϊκ. τραγ.) Επίσης **βερεσε** (το) {άκλ.}. [ETYM Βλ. λ. *βερεσε*].

Βεργίγιος Πορθμός (ο) στενή λωρίδα θάλασσας μεταξύ της ΒΑ. Ρωσίας και της Δ. Αλάσκας, το κοντινότερο σημείο μεταξύ της Ασίας και της Αμερικής. [ETYM Από το όν. του Δανού εξερευνητή V. Bering (1681-1741), ο οποίος διέπλεψε τη λωρίδα αυτή και ανακάλυψε μικρά νησιά της].

βερικοκιά (η) οπωροφόρο φυλλοβόλο δέντρο, με πλατιά φύλλα σε σχήμα καρδιάς, λευκά ή ροδινα άνθη, καρπός του οποίου είναι το βερικοκό (βλ.λ.).

βερικόκο (το) (παλαιότ. ορθ. *βερικόκο*) πορτοκαλοκίτρινος μικρός και στρογγυλός καρπός με σαρκώδη, γλυμάδη και εύγευστη σάρκα, γλυκοδατή φλούδα με ανιακωτή χάρυξη και ξυλόδη πυρήνα (κουκούτσι) ΣΥΝ. καίσι- Φρ. *τι εστί βερικόκο* για την επισήμανση της ιδιαίτερης δυσκολίας εγχειρήματος ή και ως απειλή: *για προσπάθησε και θα σου δείξω εγώ ~ || ως τομήσει να μας επτεθεί και θα δει ~!* [ETYM < μτρν. *βερικόκο(κ)ον*, μεταπλ. τ. του ουσ. *πρακόκιον* < λατ. praecox (persicus) «πρώμο ροδάκινο», επειδή το βερικόκο ωριμάζει γρηγορότερα από το ροδάκινο. Η γρ. με δύο -κκ- (*βερικόκο*) οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με τη λ. *κόκκος*. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι λ. των ευρωπ. γλωσσών για το βερικόκο (πβ. *αγγλ. apricot, γαλλ. abricot, γερμ. Aprikose* κ.ά.) προέρχονται από την Ελλην. μέσω της Αραβικής, π.χ. *γαλλ. abricot* < πορτ. albricoque < αραβ. al-barāqūq < *πρακόκιον*].

βερισμός (ο) **1.** ΜΟΥΣ. αισθητικό ρεύμα του τέλους του 19ου αι. και των αρχών του 20ού, που εισήγαγε στην ιταλική όπερα στοιχεία ρεαλισμού: κύριοι εκπρόσωποι είναι οι Πουστίνι, Μασκάνι και Λεονκα-βάλλο 2. ΛΟΓΟΤ. μορφή του λογοτεχνικού ρεαλισμού που επικρατούσε στην Ιταλία στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αι. [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. verismo (< νεο «αληθής»)].

βεριτάμπλ, επίθ. {άκλ.} γνήσιος, αληθινός. [ETYM < γαλλ. véritable < *verité* «αλήθεια» < λατ. Veritas].

βεργιμιόν (το) {άκλ.} έντονο κόκκινο χρώμα με πορτοκαλί αποχρώσεις: (κ. ως επίθ.): *ένα ~ κραγιόν*.

[ETYM < γαλλ. vermillon < vermeil < λατ. vermiculus «σκουλήκι» (από τη σημ. «έντονο κόκκινο χρώμα που παράγεται από έλμινθες, σκουλήκια»)].

Βέρμιο (το) {Βερμίου} όρος της Δ. Μακεδονίας στον νομό Ημαθίας. [ETYM < αρχ. *Βέρμιον* | *Βέρμιον*, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο θρακικής προελ., αφού η περιοχή αποτελούσε αρχικώς την κοιτίδα των Θρακών Φρυγών].

βερμούδα (η) {χωρ. γεν. πλ.ηθ.} κοντό παντελόνι που το μήκος του φτάνει λίγο πάνω από το γόνατο: *ανδρική* | *γυναικεία* | *καλοκαιρινή* | *φαρδιά* ~. — (υποκ.) **βερμούδιτσα** (η).

[ETYM < αγγλ. φρ. bermuda (short) «κοντό παντελόνι (σορτ) από τις Βερμούδες»].

Βερμούδες (οι) {Βερμούδων αντί του ορθότ. Βερμούδων} **1.** νησιά του ΒΔ. Ατλαντικού Ωκεανού κοντά στις Α. ακτές των Η.Π.Α., που αποτελούν αποικία της Μ. Βρετανίας **2. το τρίγωνο των Βερμούδων** περιοχή του Β. Ατλαντικού Ωκεανού, όπου δεκάδες πλοία και αεροπλάνα έχουν εξαφανιστεί κατά μυστηριώδη και ανεξήγητο τρόπο. [ETYM < αγγλ. Bermuda. Η ονομασία οφείλεται στον Ισπανό εξερευνητή Juan Bermudez, ο οποίος θεωρείται ότι ανακάλυψε τα νησιά το 1503].

βερούτι (το) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό που παρασκευάζεται από λευκό κρασί, βότανα και άλλες αρωματικές ουσίες.

[ETYM < γαλλ. vermouth < γερμ. Wermut «αγριανιθιά» < αρχ. γερμ. wer(i)muota, αγγ. ετύμου], **verba volant scripta manent** **λατ.** (προφέρεται **βέρματ** **βόλαν-τ** **ακρίπατ** **μάνεν-τ**) ελλην. *τα λόγια πετούν, τα γραπτά μένουν* για την αξία, τη βαρύτητα του γραπτού λόγου. **βερμπαλισμός** (ο) 1. η χρησιμοποίηση στον λόγο ηχηρών λέξεων και εντυπωσιακών εκφραστικών σχημάτων, χωρίς την απαιτούμενη σαφήνεια και ουσία ΣΥΝ. ρητορισμός, μεγαλοστομία 2. (κατ' επέκτ.) η άσκοπη φλυαρία. — **βερμπαλιστής** (ο), **βερμπαλιστρια** (η), **βερμπαλιστικός**, -ή, -ό, **βερμπαλιστικά** επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. verbalism < verbal «λεκτικός, προφορικός» < λατ. verbum «λόγος, λέξη»]. **Βερνάρδος** (ο) 1. άγιος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. όνομα ηγεμόνων της Ευρώπης. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Bernard ανάγεται σε αρχ. γερμ. ber «αρκούδα» και hard «σκληρός». Βέρν (η) η πρωτεύουσα της Ελβετίας. [ETYM < γερμ. Bern, πθ. < αρχ. γερμ. berno «αρκούδα» (πθ. γερμ. Bär). Θεωρείται ότι η ονομασία αυτή δόθηκε στην περιοχή τον 1ο αι. μ.Χ., όπως μαρτυρείται σε κελτ. επιγραφή, όπου η θεά Artio απεικονίζεται μεταμορφωμένη σε αρκούδα. Εξάλλου, το έμβλημα (θυρεός) τόσο της πόλεως όσο και του ομώνυμου καντονιού απεικονίζει μέχρι και σήμερα μιαν αρκούδα. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε I.E. *ber «ελώδης τόπος» και συνδ. με την ιταλ. πόλη Verona. Η πόλη ιδρύθηκε το 1191 από τον δούκα Berthold von Zähring στη θέση ενός αρχ. ιππύριου]. **βερνίκι** (το) {βερνικ-τού | -ιών} ρευστό ή στερεό, λιπαρό παρασκεύασμα με το οποίο αλείφονται ξύλινες, μεταλλικές ή δερμάτινες επιφάνειες για προστασία, στίλβωση ή χρωματισμό: *περνάω το έπιπλο με ~ || ~ για τα νύχια* ΣΥΝ. λούστρο. [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < μγν. βερνίκιον «είδος φυτού - νίτρο αρίστης ποιότητας» < αρχ. Βερνίκη (βλ.λ.), όνομα της συζύγου του βασιλιά της Αιγύπτου Πτολεμαίου Γ'. Βερνικόνος ρ. μετβ. {βερνικό-σα, -θηκα, -μένος} αλείφει (επιφάνεια) μέχρι και σήμερα, στίλβώνει ΣΥΝ. λουστράριο, γυαλίζω ΦΡ. (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) *κέρατο βερνικωμένο* δυστροπος και σκληρός άνθρωπος. — **βερνίκωμα** (το), **βερνικωτής** (ο), **βερνικωτός**, -ή, -ό. **Βέρνον** (το) όρος της ΒΔ. Μακεδονίας στον νομό Καστοριάς· αλλιώς *Βίτσι*. [ETYM. μγν. τ. του αρχ. Βέρμων | Βέρμεον (βλ.λ.) με διαφορετικό πα-ραγ. επίθημα (-ων)]. **Βέροια** (η) πόλη της Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα του νομού Ημαθίας. — **Βεροιώτης** (ο), **Βεροιώτισσα** (η), **βεροιώτικος**, -η, -ο. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < Βέρ(ρ)οια < *Φέρροια < Φέρων, όνομα Μακεδόνα στρατηγού, ο οποίος φέρεται ως ιδρυτής της (πθ. Στεφάνου Βυζαντίου: *Βέρροια πόλις Μακεδονίας, ην Φέρων κτίσαι* φα-σίν, *αυτοῦς δὲ τὸ φ εἰς β μεταποιείν, ὡς Βαλιάρων και Βίλλων*). Επειδή η ερμηνεία αυτή δεν εξηγεί την κατάλ. -οια, η λ. *Βέροια* έχει συσχετιστεί και με το ρ. *ρέω* ή με το παράγωγο ουσ. *ροία* (πθ. κ. *Νάουσα*). Βερολίνο (το) η πρωτεύουσα της ενομένης (και πάλι από το 1990) Γερμανίας· μέχρι το 1989 ήταν χωρισμένο με τείχος σε δύο ανεξάρτητους τομείς, το Α. και το Δ. Βερολίνο. — **Βερολινέζος** (ο), **Βερολινέζα** (η), **βερολινέζικος**, -η, -ο. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Berlin, αγν. ετύμου]. **Βερνίκι** (η) 1. όνομα αγίου γυναικών της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. Επίσης **Βερνίκια** [ETYM. < Βερνίκη (βλ.λ.), κατ' επίρρ. του μεσν. λατ. Veronica (ομοίως προελ.), το οποίο παρετυμολογήθηκε προς τη φρ. vera icon «αληθινή εικόνα (του Χριστού)»]. Σύμφωνα με δημοφιλή μύθο, δόθηκε από τη Βερνίκη στον Χριστό ένα μαντίλι, για να σκουπίσει τον ιδρώτα και το αίμα του, ύφασμα πάνω στο οποίο αποτυπώθηκε η εικόνα του προσώπου του]. **βέρος**, -α, -ο (καθμν.-εκφραστ.) αληθινός, γνήσιος: ~ *δεξιός* | *Αθηναίος* (δηλ. αυτόχθων, ντόπιος) ΣΥΝ. αμιγής, πραγματικός, καθαρόαιμος ΑΝΤ. πλαστός, νόθος. [ETYM < ιταλ. vero «αληθινός, γνήσιος» < λατ. verus]. **Βερσαλλίες** (οι) {Βερσαλλιών} ΝΔ. προάστιο του Παρισιού, γνωστό για τα πολυτελή ανάκτορα που έκτισε εκεί ο Λουδοβίκος ΙΔ'. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Versailles (οπτικό δάνειο), αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ. *vers-alia < versus «πλάγιω»]. **βερσιόν** (η) {άκλ.} παραλλαγή, εκδοχή: ~ *λογοτεχνήματος* || η *αμερικανική ~ μιας ιταλικής ταινίας*. [ETYM < γαλλ. version, αρχική σημ. «αλλαγή», < λατ. *versio (πθ. a-versio «αποστροφή») < vertere «στρέφω, μεταβάλλω»]. **βέρσο** (το) {άκλ.} ΦΙΛΟΛ. η πίσω όψη τυπωμένου ή χειρόγραφου φύλλου ΑΝΤ. ρέκτο. [ETYM. < νεολατ. (folio) verso «με τη σελίδα γυρισμένη (στην πίσω όψη)» < λατ. versus «αντίθετος, ανάποδος», μετχ. τ. του ρ. vertere «γυρίζω, στρέφω»]. **βερόκοκο** (το) → **βερίκοκο** **βεσέ** κ. **βε-σε** (το) {άκλ.} (καθμν.) η τουαλέτα, το αποχωρητήριο (συ-νήθ. μικρών διαστάσεων). ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα*. [ETYM. Έκγαλλισμένη προφορά των αγγλ. αρχικών W.C. = Water Closet «τουαλέτα» (κατά λέξη «θάλαμος νερού»)]. **βέσπα** (η) {δύοσχρ. βεσπών} μοτοσυκλέτα μικρού κυβισμού, ευέλικτη και κατάλληλη για μικρές αστικές διαδρομές: *οδηγώ ~*. [ETYM. < ιταλ. vespa «σφήκα», μάρκα μοτοσυκλέτας ιταλ. κατασκευής】. **βεστιάριο** (το) {βεστιαρ-ίου | -ών} 1. ο χώρος θεάτρου ή άλλης αί-

θουσας, όπου φυλάσσονται πανωφόρια, καπέλα κ.λπ. των θεατών ή των καλεσμένων 2. το σύνολο των ενδυμάτων που διαθέτει ηθοποιός ή θέατρο (για τους ηθοποιούς του) ΣΥΝ. ιματιοθήκη, γκαρνταρόμπα. [ETYM < μεσν. *βεστάριον* < λατ. vestiarium < vestis «ένδυμα»]. **Βεστρολία** (η) περιοχή της ΚΔ. Γερμανίας. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Westfalen (νεολατ. Westphalia) < West «δυτικός» + -falen < αρχ. γερμ. falaha «κάτοικος πεδιάδας»]. **βετέξ** (το) {άκλ.} απορροφητικό πανί για το καθάρισμα συνήθ. βρεγμένων επιφανειών. [ETYM. Εμπορική ονομασία Wettex]. **Βετεράνος** (ο) 1. παλιός, πεπειραμένος πολεμιστής, παλαιάμαχος: *οι ~ τού πολέμου στο Βιετνάμ* ΣΥΝ. παλιά καραβάνα 2. ο εξασκημένος και έμπειρος άνθρωπος, πρόσωπο με μακρά θητεία σε έναν χώρο, που συνήθ. έχει αποσπρηθεί λόγω ηλικίας: ~ *της πολιτικής* | *δημοσιογράφος* | *παίκτης* | *ηθοποιός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος*. [ETYM. < μγν. βετεράνος < λατ. veteranus < veteres (πληθ.) «πρόγονοι, παλαιοί» < vetus «παλαιός, αρχαίος»]. **βέτο** (το) {άκλ.} η αρνησικυρία (βλ.λ.): *το δικαίωμα του ~ || πάλαιο ~ σε απόφαση* | *στη διάσκεψη*. [ETYM < λατ. veto «απαγορεύω»]. **βετούλι** (το) {βετουλ-τού | -ιών} (λαϊκ.) το χρονοκρίνο κατσίκι (πθ. λ. *ζυγούρι*). [ETYM. < αρωμ. vinili < λατ. vitulus «μιοσχάρι»]. **Βηθλεέμ** (η) {άκλ.} 1. πόλη της Κ. Παλαιστίνης, Ν. της Ιερουσαλήμ, όπου γεννήθηκε ο Χριστός ΦΡ. *άπτο της Βηθλεέμ* το *αστέρι που οδήγησε τους μάγουσ στον τόπο γεννήσεως του Χριστού* (Κ.Δ. Μαθθ. 2, 1-10) 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. μγν., αρχική σημ. «οίκος άρτου», < εβρ. beth «οίκος» (που ήταν, λόγω του σχήματος του γράμματος, και η αρχική ονομασία του γράμματος βήτα < beth) + lehem «άρτος». Κατ' άλλη άποψη, λιγότερο πθ., η εβρ. ονομασία σημαίνει «οίκος της» (ασυρματικής θεότητας) Λαχμού (Lahmu)]. **βήμα** (το) {βήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η μετατόπιση του ενός ποδιού σε σχέση με το άλλο που μένει σταθερό, μέχρι να πατήσει αυτό που κινήθηκε στο έδαφος: *έκανε ένα ~ προς* και *ένα ~ στο πλάι* ΦΡ. (α) *ακολουθώ (κάποιον) βήμα προς βήμα* | *κατά βήμα* μιμωμια πιστά (κάποιον) παρακολουθώ από κοντά όλες τις κινήσεις (κάποιου) (β) *δεν κάνω (ούτε) βήμα* (ι) *δεν μετακινούμαι καθόλου, παραμένω στη θέση μου: δεν πρόκειται να κάνω βήμα, αν δεν μου δώσεις εξηγήσεις* (ii) (μτφ.) *δεν παίρνω πρωτοβουλίες: δεν κάνει βήμα χωρίς την έγκριση του πατέρα της* (βλ. κ. σημ. 8) (γ) *τα βήματα μου με οδηγούν (κάπου)* κατευθύνωμαι (κάπου), συχνά χωρίς να το έχω προγραμματίσει, ενστικτωδώς (δ) *παίρνω βήμα* αρχίζω να περπατώ συντονίζοντας το βήμα μου με ομάδα που παρελαίνει ή ασκείται στον βηματισμό 2. η παραπάνω κίνηση ως προς την ταχύτητα με την οποία γίνεται η εναλλαγή θέσης των ποδιών: *πηγαίνω με ~ ταχύ* || *πλησίασε με αργά* ~ || *επιταχύνω* το ~ *μου* (περπατώ γρηγορότερα) ΦΡ. *βήμα-βήμα* (ι) *αγά-αγά, πολύ αργά, προσεκτικά: περπατώσε ~* (ii) (κ. *βήμα προς βήμα*) με προσεκτική και προεδνικτική αλλαγή των δεδομένων, χωρίς ριζοσπαστικές αποφάσεις και μέτρα: ~ *επίλυση της κρίσης στις σχέσεις των δύο χωρών* 3. (συνεκδ.) η απόσταση που καλύπτει η παραπάνω κίνηση των ποδιών, ιδίως στο περπατάω: *κάνει μεγάλα | μικρά ~ || ανοίγω* το ~ *μου* (κάνω μεγαλύτερα βήματα) ΣΥΝ. δρασκελιά · 4. η απόσταση του ανοίγματος των ποδιών στο περπατάω, που λαμβάνεται και ως μονάδα μήκους: *θα το βρεις δέκα βήματα πιο κάτω* ΦΡ. (α) *δύο βήματα* πολύ κοντά: *δεν είναι μακριά, ~ από εδώ* (β) *ένα βήμα (από κάπου)* πάρα πολύ κοντά, σε απόσταση αναπνοής: *~ από την κορφή* | *την επιτυχία* | *την καταστροφή* 5. η ιδιαίτερη κίνηση των ποδιών (μπροστά, πίσω, στο πλάι) στον χορό: *τον έμαθα τα - το βάλς* | *του αγρού* | *του τσάμικο* 6. ο τρόπος βαδίσματος: *τον γνωρίζω από το ~* || *ρυθμικά* | *βαρύ* ~ ΣΥΝ. περπατησιά, βάδισμα, βηματισμός 7. (συνεκδ.) ο ήχος από την κίνηση των ποδιών κατά το περπατάω: *ακούω βήματα: ποιος να 'ναι τέτοια ώρα*; 8. η ενέργεια, η προσπάθεια ή η πρωτοβουλία για κάτι: *~ προσέγγισης* | *προόδου* ΦΡ. (α) *τα πρώτα βήματα* η πρώτη προσπάθεια ή εμπειρία: η *υπόθεση αυτή είναι ~ στη σταδιοδρομία του ως δικηγόρου* (β) *κάνω το πρώτο βήμα* κάνω την πρώτη κίνηση (για συμφιλίωση ή για να αποκτήσω σχέσεις με κάποιον) (γ) *κάνω τα σωστά βήματα* ενεργώ με τον σωστό τρόπο: «για να βρείτε ποιεσ σπουδές ταιριάζουν στο παιδί σας, *κάντε τα σωστά ~*» (εφημ.) 9. (μτφ.) το στάδιο σε μια διαδικασία, στην πορεία προς έναν στόχο: η τεχνολογία *έχει κάνει μεγάλα βήματα στον 20ό αιώνα* || η *διακοπή των εχθροπραξιών αποτελεί ~ προς την ειρήνευση* | *βρισκόμαστε ένα - πριν από την κατάκτηση του κυπέλλου* 10. η πιο υψηλή θέση ενός χώρου, από όπου μιλούν οι ομιλητές, οι βουλευτές κ.λπ.: *κοινοβουλευτικό* | *δικαστικό* - ΣΥΝ. βάθρο, έδρα ΦΡ. (λόγ.) *από βήματος* | *από του βήματος* από το σημείο στο οποίο στέκεται ο ομιλητής, ο αγορητής: ο *υπουργός από του βήματος της Βουλής ανέφερε ένα νέο στοιχείο για την υπόθεση* 11. (γενικόν.) ο χώρος (σε αίθουσα, έντυπο, μέσο μαζικής επικοινωνίας) που προσφέρεται για έκφραση απόψεων: η *εκπομπή αυτή αποτελεί ελεύθερο ~ για τους ακροατές* · 12. η απόσταση μεταξύ δύο συνεχόμενων στροφών σπείρας, π.χ. βίδας ΣΥΝ. πάσο · 13. ΕΚΚΛΗΣ. το εσάτατο και άδυτο μέρος χριστιανικού ναού, ο *χώρος του αχόρητου* (δηλ. του Ιησού Χριστού), όπου βρίσκεται η Αγία Τράπεζα: *το άγιο* | *ιερό ~*. — (υποκ.) βηματάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκλήματo*. [ETYM. < αρχ. βήμα | βημα < ρίζα βα- < I.E. *g*^wā-, παράλλ. τ. του *g*^wem- «πηγαίνω, έρχομαι», από όπου κ. *βαίνω* (< *βάμ-/ω), πθ. σαν-σφρ. a-ga-ma «πίγαν», λατ. venio «έρχομαι», γαλλ. venir, γερμ. kommen, αγγλ. come κ.ά. Ομόρρ. *βά-σις* (-η), *βα-τός*, *βάδ-ην*, *βα-τήρ(ας)*, *βά-θρο(ν)*, *βα-μός* κ.ά. Το βήμα σημαίνει αρχικά «τόπος από όπου εκφω-

νεί κανείς ομιλίες», αφού η λ. αναφερόταν κυρίως στο βήμα της Πνύκας. Πολλές φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια: βήμα προς βήμα (< γαλλ. pas à pas), τα πρώτα βήματα (< γαλλ. les premiers pas), κάνω το πρώτο βήμα (< γαλλ. faire le premier pas), κάνω εσφαλμένο βήμα (< γαλλ. faire un faux pas), είναι μόνο δύο βήματα (< γαλλ. c'est seulement à deux pas), κάνω βήμα σημειωτών (< γαλλ. marquer le pas) κ.ά.].

Βηματίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {βηματίτσα} κινούμαι κάνοντας βήματα, βαδίζω: - *νευρικά! σκεπτικός/ ανήσυχος* ΣΥΝ. περπατώ, προχωρώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εγκληματώ.

Βηματισμός (ο) [μεσν.] 1. το βάδισμα, το περπάτημα 2. ο τρόπος βαδίσματος: την *αναγνώρισε από τον - της* || στρατιωτικός ~ (ειδικός τρόπος βαδίσματος των στρατιωτών) 3. (συνεκδ.) ο ήχος των βημάτων: *ακούγονταν βηματισμόν στον επάνω όροφο*.

βηματοδότης (ο) {βηματοδοτών} 1. ΦΥΣΙΟΛ. μηχανισμός της καρδιάς του ανθρώπου, αλλά και κάθε έμβιου οργανισμού, που προκαλεί τους καρδιακούς παλμούς 2. ΙΑΤΡ.-ΤΕΧΝΟΛ. η ηλεκτρονική συσκευή που εμφυτεύεται στον θώρακα των καρδιοπαθών και διεγείρει το μυοκάρδιο με τη ρυθμική παραγωγή ηλεκτρικών διεγέρσεων. [ΕΤΥΜ Απόδ. του αγγλ. pacemaker].

βημόθυρο (το) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. 1. η μεσαία από τις τρεις πόλες του Ιεροού, η Ωραία Πύλη του χριστιανικού ναού 2. **βημόθυρα** (τά) τα δύο φύλλα της Ωραίας Πύλης.

βηξ (ο) {βηχός | χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο βήχας (βλ. λ.): στη φρ. (σκαοπτ.-ειρων.) *απορία ψάλτου, βηξ* ο ψάλτης που δεν μπορεί να ψάλει, προσποιείται ότι βήχει για πρόσωπο που επινοεί διάφορα τεχνάσματα όταν βρίσκεται σε αμηχανία ή αδυναμία να κάνει κάτι, που χρονοτριβεί όταν δεν μπορεί να απαντήσει. [ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ. βήχας].

βηξίμο (το) {βηξίμο-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να βήχει κανείς - ΦΡ. (λαϊκ.) *άλλο το βηξίμο και ο τρόπος με τον οποίο βήχει κανείς* - ΦΡ. (λαϊκ.) *άλλο το βηξίμο κι άλλο το κλάσιμο* για προφανή διαφορά της ποιότητας: *δεν είναι όλα τα πράγματα ίδια* -!

βηρύλλιο (το) {βηρύλλιον} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο Be) που περιλαμβάνεται στις αλκαλικές γαιές, με εφαρμογές στη μεταλλουργία και την πυρηνική τεχνολογία (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ < μτγν. *βηρύλλιον* < πρακрит. *verulīya* < *veluṭīya* < Vēlur, πόλη της Ν. Ινδίας, πατρίδα των πολύτιμων λίθων].

βηρύλλος (η) {βηρύλλος} πυρτιτικό ορυκτό από το οποίο εξάγεται το βηρύλλιο και που μερικές ποικιλίες του αποτελούν πολύτιμους λίθους (η ακουαμαρίνα, το σμαράγδι κ.ά.). [ΕΤΥΜ. μτγν. < *βηρύλλιον* (υποχωρητ.)].

Βηρυτός (η) η προτεύουσα του Λιβάνου. Επίσης (λαϊκ.-παλαιότ.) Μπερυτί (το).

[ΕΤΥΜ < λατ. *Berytus* < αραβ. *Bayrut* < εβρ. *Beeroth* «πηγές» (πληθ. του beer «πηγή»), λόγω του ότι η πόλη χρησιμοποιούσε για ύδρευση τον πλούσιο υπόγειο υδροφόρο ορίζοντα της].

Βησσαρίων (ο) {Βησσαρίων-ος, -α} 1. αρχιεπίσκοπος Νικαίας και καρδινάλιος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (1403-1472): μαθητής του Πλήθωνα, από τους σημαντικότερους πλατωνικούς φιλοσοφούς της υστεροβυζαντινής περιόδου, ο οποίος, αν και υπέρμαχος των ορθόδοξων θέσεων, τάχθηκε για λόγους πολιτικούς υπέρ της ενόσωσης των Εκκλησιών 2. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Βησσαρίωνας. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Βησσαρίων* | *Πασσαρίων*, όν. αγιοπλ. προελλ.].

βήτα το {άκλ.} Β, β το δεύτερο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου - ΦΡ. (α) **βήτα κατηγορίας** | **διαλογής** κατώτερης ποιότητας: *ταϊνία θέση | μοναδική | πολιτική* ~ (β) **ο άβα και ο βήτα** ο ένας και ο άλλος, ο καθένας: *να μην ακούς τι λέει ~ να παίρνεις τις αποφάσεις μόνος σου* ΣΥΝ. ο τάδε και ο δείνα (βλ. κ. λ. *αριθμός*). [ΕΤΥΜ; < αρχ. *βήτα* < εβρ. *bēth* «σπίτι»].

βητάκι (το) (εκφραστ.-υποκ.) ο μαθητής της Β' τάξης (όλων των βαθμίδων του σχολείου).

βητάς (ο) {βητάδες} (αργκό) σπουδαστής στρατιωτικής σχολής που βρίσκεται στο δεύτερο έτος.

βήχας (ο) {χωρ. πληθ.} η απότομη και σπασμωδική εκπνοή αέρα από τους πνεύμονες, που συνοδεύεται από χαρακτηριστικό τραχύ ήχο: *δυνατός | συνεχής | ξερός* (ξηρόβήχας) | *μαλακός | ώριμος* ~ || (παροιμ.) *«ο βήχας και ο έρωτας δεν κρύβονται»* - ΦΡ. *κόβω τον βήχα (κάποιου)* θέτω τέλος στις απαιτήσεις (κάποιου) ή επαναφέρω (κάποιον) στην τάξη: *κοίταξε να του κόψεις τον βήχα, γιατί, αν πάρει κι άλλο θάρρος, δεν θα υπολογίζει κανέναν!* Επίσης (λόγ.) βηξ (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. βήξ, -χός, πον. ετόμου, ίσως ονοματοποιημένη λ.].

βήχου ρ. αμετβ. {βήχαι} 1. έχω βήχα λόγω οργανικών αιτιών: ~ *δυνατά* || *είναι κρωσιμένος και βήχει συνέχεια* 2. προκαλώ βήχα: ~ *ελαφρά, για να καθαρίσω τη φωνή μου* || ~ *για να δηλώσω την παρουσία μου*. [ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *βήχαι* του αρχ. ρ. *βήσσω* | -ττω (< *βήγ-ω < βήξ, βήχ-ός), κατά το σχήμα *έπρεξα - τρέχω, έβρεξα - βρέχω* κ.τ.δ.].

βία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η άσκηση σωματικής ή άλλης δύναμης ή η χρησιμοποίηση απειλών με σκοπό την επιβολή της θέλησής (κάποιου): *ασκό ~ || προσφεύγω στη - || ένοπλη | ωμή | κτηνώδης | σωματική | φυσική | παράνομη* ~ || *πράξη | χρήση βίας* || *εκλογές βίας και νοθείας* || *κράτος | καθέστωση που στηρίζεται στη* ~ ΣΥΝ. εξαναγκασμός, καταναγκασμός - ΦΡ. (α) **ψυχολογική βία** βλ. λ. **ψυχολογικός** (β) **ανωτέρα βία** βλ. λ. **ανώτερος** (γ) **διά της βίας** | **με τη βία** με την άσκηση πιέσεων, *α'αγκαστικά: κατέλαβε την εξουσία ~ || κατόρθωσε να αποσπάσει ~ από τον κατηγορούμενο την ομολογία των πράξεων του* || *τον ανάγκασαν ~ να υπογράψει* | *να συναντήσει* (δ) **(μόλις και) μετά βίας** (οριακά και) με δυσκολία, (ισα-ισα και) κατόπιν πολλής προσπάθειας ή πιέσεων: *- πέρασε την τάξη* || ~ *καλύπτει τις βασικές του ανάγκες* 2. η πίεση, η ανάγκη (να γίνει κάτι): *ας μην πιεζόμαστε αδι-*

κα- δεν υπάρχει ~ 3. η δύναμη: *έπεσε με ~ επάνω του* ΣΥΝ. σφοδρότητα, ορμή - 4. (σπάν.) η βιασύνη: *για ποιον λόγο τόση* ~; ΣΥΝ. σπουδή, βιάση. Επίσης βία [μεσν.] (σημ. 4). [ΕΤΥΜ αρχ. < ΙΕ. *ǵʷiyā- (δισύλλ. ρίζα), πβ. σανσκρ. *j(i)ya-* «κυριαρχία». Ομοίωρ. *βινώ (-έω)* «συνουσιάζομαι». Η φρ. *ανωτέρα βία* αποδίδει τη γαλλ. *force majeure*].

βιάζω (βι-άζω) ρ. μετβ. {βιάσο-, -τηκα, -μένος} 1. εξαναγκάζω (κάποιον) με τη χρήση βίας ή με απειλή άμεσου κινδύνου σε συνουσία, κακοποιώ σεξουαλικά: *οδηγήσε σε ερημικό μέρος την κοπέλα και τη βιάσε* 2. (μτφ.) προσβάλλω βάνανσα: *τέτοιον είδους εκφράσεις βιάζουν το γλωσσικό μας αίσθημα* 3. ασκό βία σε (κάποιον), ώστε να πράξει (κάτι) που δεν επιθυμεί: *μην το βιάζεις το παιδί, θα φάει μόνο του* ΣΥΝ. πιέζω.

[ΕΤΥΜ; αρλ., αρχική σημ. «ενεργώ βία, χρησιμοποιώ βία», < βία. Η σημ. «εξαναγκάζω σε συνουσία» είναι μεσν.].

βιάζω (βιά-ζω) ρ. μετβ. {βιάστηκα, βεβιασμένος} 1. (γενικά) επισπεύδω (κάτι) ασκώντας πίεση: *δεν είναι σοφό να βιάζουμε τις εξελίξεις-όλα θα γίνουν στην ώρα τους* - ΦΡ. **βιάζω τον εαυτό μου** | **τη μνήμη μου** καταβάλλω τη μέγιστη προσπάθεια για να επιτύχω ή να θυμηθώ (κάτι) (μεσπαθ. **βιάζομαι**) ♦ 2. (αμετβ.) επείγομαι, δεν έχω χρόνο στη διάθεση μου: ~ *πολύ και πρέπει να βιαστούμε* || *πρέπει να βιαστούμε, γιατί έχουμε αρκετό δρόμο ακόμη* - ΦΡ. (παροιμ.) **όποιος βιάζεται, σκοινιάφτει** οι βιαστικές και πρόχειρες δουλειές συνήθ καταλήγουν σε αποτυχία ♦ (μετβ.) 3. (+να) (α) προτρέχω, σπεύδω: *μη βιαστείτε να βγάλετε συμπεράσματα* (β) ανυπομονώ; ~ *να βρεθώ κοντά σας* 4. (καταχρ.) (α) επισπεύδω (κάτι): *μην το βιαστείς το άρθρο-πρέπει να κάνεις καλή δουλειά* (β) έχω άμεση ανάγκη (από κάτι): *δώσε αμέσως την παραγγελία, γιατί τον βιάζομαι τον υπολογιστή* 5. (η λόγ. μτχ. **βεβιασμένος**, -η, -ο) βλ. λ.

[ΕΤΥΜ. Το ρ. *βιάζομαι* (παρεκτεταμ. τ. του αρχ. *βιάωμαι* < *βιά-ομαι* < βία) είχε αρχικός τη σημ. «χρησιμοποιώ βία», από όπου μετέπειτα στη σημ. «επείγομαι» (μεσν.) από την ταχύτητα και τη σπουδή με την οποία ενεργεί όποιος καταβάλλει έντονη προσπάθεια].

βιά-ζομαι και **βι-ά-ζομαι**. Όπως διαφέρουν στην προφορά και τη σημασία τους λ.χ. τα *ά-δει-α* (η) και *ά-δεια* (κουτιά) (βλ. λ. *άδεια*) ή τα *έ-νοι-α* (η) και *έ-νοια* (σού), έτσι και το **βιά-ζομαι** «είμαι βιαστικός» διαφέρει από το **βι-ά-ζομαι** «αφίσταμαι βιασμού». Και στην περίπτωση αυτή η συμπεροφορά σε μία συλλαβή (η συνίζηση, βλ. λ.) του *βιά-ζομαι* το διαφοροποιεί από το ασυνίζητο *βι-ά-ζομαι*, που προφέρεται ως δύο συλλαβές. Συνίζηση έχουμε και στον γυνό στο στίχο του Εθνικού Ύμνου του Δ. Σολωμού προκειμένου για τη λ. *βι-α*, που για μετρικούς λόγους προφέρεται εκεί ως μονοσύλλα βη (σημαίνοντας όμως «βιασύνη»): *Σε γνωρίζω από την όμη που με βια μετράει τη γη* (βία όχι βι-α). → *μετοχή, συνίζηση*

βιασπραγία (η) [1833] {βιασπραγιών} 1. η άσκηση και η επιβολή βίας, η βιαή πράξη ΣΥΝ. βιαστιά 2. ΝΟΜ. κάθε επίθεση εναντίον προσώπου ή πράγματος με χρησιμοποίηση φυσικής δύναμης. — **βιασπραγία** ρ. [1888] {-είς...}. [ΕΤΥΜ < βιασός + -πραγία < θ. *πραγ-* (πβ. *ά-πραγ-ος*), ρ. *πράττω*].

βιασός, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από τη χρήση βίας ή ιδιότητες της (επιθετικότητα, απειλητικότητα, δύναμη κ.λπ.): ~ *χαρακτήρας* | *εκδήλωση* | *επεισόδιο* | *επίθεση* | *σύγκρουση* | *αντίδραση* | *θάνατος* ΣΥΝ. βάνανσος, άγριος, απότομος ΑΝΤ. ήπιος 2. ΝΟΜ. **βιαή προσαγωγή** βλ. λ. **προσαγωγή** 3. (για καιρικά φαινόμενα) ορμητικός, σφοδρός: - *άνεμος* | *χιονοθύελλα*. — **βιαία** | **βιαίως** [μτγν.] επίφρ., **βιαιότητα** (η) [αρχ.].

βιας (ο) {Βιαντ-ος, -α} ο *Πριηνέζ*- ένας από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας (6ος αι. π.Χ.), γνωστός για τα αποφθέγματα και τα γνωμικά του.

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., πθ. < βία, κατά το κλιτικό παράδειγμα των *Αίας, Κάλχας, Ατλας (-ας, -αντος)*].

βιάση (η) {χωρ. πληθ.} η βιασύνη ΣΥΝ. σπουδή, βία.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < βιάζω, πβ. κ. *βράζω - βράση*].

βιασμός (ο) [μτγν.] 1. ΝΟΜ. αξιόπονη πράξη την οποία διαπράττει όποιος μ' σωματική βία ή με απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου εξαναγκάζει άλλον σε συνουσία ή σε ασελή πράξη: *κατηγορείται για απόπειρα βιασμού* || ~ *ανηλικού* 2. ο εξαναγκασμός (κάποιου) να κάνει ή να υποστεί (κάτι) παρά τη θέλησή του με την άσκηση ή απειλή βίας εις βάρος του: *ψυχολογικός* ~ || ~ *της προσωπικότητας κάποιου* 3. (αποτ.) η βάνανση μεταχείριση ή κακοποίηση: ο ~ *της φθysis είχε ως αποτέλεσμα τη διατάραξη της οκολογικής ισορροπίας* 4. (μτφ.) η κατάφορη παραβίαση των αρχών στις οποίες βασίζεται (κάτι): ~ *της δημοκρατίας* | *της ελευθερίας* || *συντά η γλώσσα μας υφίσταται - στις διάφορες τηλεοπτικές εκπομπές*.

βιαστικός (ο) [μτγν.] πρόσωπο που διαπράττει βιασμό.

βιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (ενεργ.) αυτός που βιάζεται, που δεν θέλει να χάσει χρόνο: *είμαι | φεύγω* | *περπατώ* - 2. (παθ.) (για λόγους, σκέψεις, πράξεις, κινήσεις κ.λπ.) αυτός που γίνεται με βιασύνη: *γρήγορος: έριξε μια ~ ματιά* || ~ *επίσκεψη* | *γράμμα* | *δουλειά* | *βάδισμα* | *ανάσα* || *πάμε για έναν βιαστικό καφέ* ΣΥΝ. βεβιασμένος, επείγων 3. (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται επιμέλειας και φροντίδας: *πρόχειρος: μην παίρνετε ~ αποφάσεις* || - *συμπέρασμα* ΣΥΝ. επιπόλαιος. — **βιαστικά** επίφρ. [μεσν.].

βιασύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία κάποιος επείγεται, κινείται γρήγορα, με βιάση: *πάνω στη ~ του έξαγσε να κλειδώσει την πόρτα* ΣΥΝ. βιάση, ανυπομονησία - ΦΡ. με **πάνη βιασύνη** αρχίζω να επείγομαι, αισθάνομαι ότι δεν έχω χρόνο, ότι πρέπει να βιαστώ.

βίβα επιφών. → εβίβα

βιβάρι κ. **διβάρι** (το) {βιβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο περιφραγμένος θαλάσσιος χώρος, στον οποίο εκτρέφονται ψάρια: το ιχθυοτροφείο. [ETYM₂ < μεσν. *βιβάριον* < λατ. *vinarium* «ζωοτροφείο, ιχθυοτροφείο» < *vinus* «ζωντανός, έμβιος»].

Βίβερε περικολοζαμέντε (το) {άκλ.} - ελλην. ζην *επικινδύνως*- το να ζει κανείς ριγνοκίνδυνα.

[ETYM₂ < ιταλ. *vivere pericolosamente*. Η χρήση της φρ. οφείλεται και στο ακουστικό αίσθημα της παρήχησης που δημιουργούν οι υγροί φθόγγοι].

βιβλιακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα βιβλία: ~ *παραγωγή* | *κυκλοφορία*.

βιβλιάριο (το) {βιβλιαρ-ίου | -ών} πιστοποιητικό σε σχήμα βιβλίου με τα ατομικά στοιχεία του κατόχου (ονοματεπώνυμο, φωτογραφία κ.λπ.), με το οποίο μπορεί κανείς να ασκήσει δικαίωμα ή να εξυπηρετηθεί: *ατομικό* (όπου καταχωρίζονται τα στοιχεία και οι μεταβολές κατά τη στρατιωτική θητεία κάποιου) | *εκλογικό* (με το οποίο ψηφίζει κανείς) | *ασφαλιστικό* (για τις υποθέσεις που αφορούν στον ασφαλιστικό φορέα) ~ || ~ *υγείας* (για τις επισκέψεις σε γιατρό) | ταμειευτήριο | *καταθέσεων* | *ενσήμων*. [ETYM₂ < μτγν. βιβλιάριον, υποκ. του αρχ. βιβλίον].

βιβλικός (ο) {βιβλικότων}, **βιβλικότρια** (η) {βιβλικό-τριών} εκδότης βιβλίων, πρόσωπο που αναλαμβάνει την έκδοση και την κυκλοφορία βιβλίων. — βιβλικόδοτικός, -ή, -ό [1895].

βιβλιεμπόριο (το) {βιβλιεμπορ-ίου | -ών} το εμπόριο βιβλίων. Επίσης βιβλιεμπόρια (η) [1833]. — βιβλιεμπόρος (ο/η) [1844], βιβλιεμπορ-ικός, -ή, -ό [1868].

βιβλικός, -ή, -ό [1834] αυτός που σχετίζεται με τη Βίβλο, δηλ. την Αγία Γραφή: ~ *όνομα* | *ρητό* | *ύψος* | *χρόνοι* | *προφητεία* | *διδασκαλία*. ΦΡ. (α) *βιβλική μορφή* σεβάσιμο πρόσωπο, που θυμίζει μορφές της Βίβλου (β) *βιβλική καταστροφή* πολύ μεγάλη καταστροφή. [ETYM₂ Αντιδάν., < αγγλ. *biblical* < μεσν. λατ. *biblicus* < λατ. *biblia* < αρχ. *Βίβλος* (βλ. λ.)].

βιβλίο (το) 1. το σύνολο χειρόγραφων ή τυπωμένων φύλλων χαρτίου ίδιων διαστάσεων, που είναι συρραμμένα στη μία πλευρά και καλύπτονται από εξώφύλλα, το οποίο συνήθ. εκδίδεται σε πολλά αντίτυπα: *δερμάτινο* | *χαρτόδετο* | *πανόδετο* | *σκληρόδετο* ~ || *εγκυκλο-παιδικό* | *λογοτεχνικό* | *παιδικό* | *κλασικό* ~|| ~ *σάπης* (μικρού μεγέθους, συνήθ. χαρτόδετο, και τις περισσότερες φορές με θεματολογία που προσφέρεται για μαζική κατανάλωση) | *διαβάζω* | *ξεφυλλίζω* | *ανοίγω* | *εκδίδω* | *τυπώνω* ~ || εκτύπωση | *διακίνηση* | *διαφήμιση βιβλίου* || *έφαγε τη ζωή του στα* ~ (δαπάνησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στη μελέτη) || *θα τον δεις πάντα με ένα - στα χέρια* (για μελετηρό και φιλομαθή άνθρωπο) || *χωμένος στα* - (για άνθρωπο που αφιερώνει πάρα πολύ χρόνο στο διάβασμα) ΣΥΝ. τόμος. ΦΡ. (α) *ιερά βιβλία* τα θρησκευτικά και λειτουργικά βιβλία μιας θρησκείας και (ειδικότ.) τα βιβλία της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης (β) *πρώω* | *καταβροχθίζω* | *ρονφάω ένα βιβλίο* διαβάζω ένα βιβλίο με γρήγορο ρυθμό από τη μεγάλη μου επιθυμία να το τελειώσω (γ) *δεν ανοίγω βιβλίο* | *δεν πάνω βιβλίο στα χέρια μου* δεν διαβάζω καθόλου, δεν μελετώ (δ) *ξέρω* | *διαβάζω (κάποιον)* *σαν ανοιχτό βιβλίο* γνωρίζω πολύ καλά τον χαρακτήρα (κάποιου) (ε) *βιβλίο* | *έργο αναφοράς* βλ. λ. *αναφορά* (στ) *απόκριφα βιβλία* βλ. λ. *απόκριφος* 2. (συνεκδ.) κάθε γραπτή εργασία που έχει εκδοθεί υπό μορφήν βιβλίου (σημ. 1): *έχει γράψει δύο* ~ 3. (ειδικότ.) σύνολο φύλλων χαρτίου καλυμμένων με εξώφύλλα και συρραμμένων στη μία πλευρά, που προορίζονται για καταγραφή λογαριασμών, πρακτικών συνεδρίων κ.λπ.: *λογιστικό* ~||-| *πρακτικό* | *συλλογητήριο* | *ευχών* || ~ *επισκεπτόν* (στο οποίο οι επισκέπτες μουσείου, έκθεσης, εκδήλωσης κ.λπ. σημειώνουν τις εντυπώσεις τους) ΣΥΝ. κατάστιχο 4. μέρος, τμήμα εκτεταμένου συγγράμματος: το *έργο του Ηροδότου αποτελείται από εννέα* ~ 5. (μτφ.) καθετί που διδάσκει και διαφορίζει τον άνθρωπο: το ~ της *φύσης* (δηλ. η φύση) || το ~ της *ζωής* (δηλ. η ζωή). — (υποκ.) βιβλιάρια (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, παρατομή*. [ETYM₂ < αρχ. *βιβλίον* < *βυβλίον* (με προληπτική αφομοίωση του -υ- σε -ι-) < *βύβλος*, από το όνομα της φοινικικής πόλεως *Βύβλος*, από όπου εισαγόταν ο κατεργασμένος πάπυρος. Το ίδιο το *βύβλος* είναι σημιτ. προελ. (πβ. εβρ. *Gēbal* «περιοχή, σύνορο»), το δε αρχικό *β-* (αντί του αναμενόμενου *β-*) ίσως οφείλεται σε αφομοίωση].

βιβλιολογία (η) [1843] {βιβλιολογιστών}, βιβλιολογίστρια (η) {βιβλιολογιστριών} πρόσωπο που γνωρίζει την ιστορία, το περιεχόμενο, την αξία κ.λπ. των βιβλίων. — βιβλιολογιστικός, -ή, -ό, βιβλιο-Υγνώσια (η). βιβλιογραφία (η) {βιβλιογραφιών} ο κατάλογος βιβλίων και γενικότ. δημοσιευμάτων που αναφέρονται σε ορισμένο αντικείμενο μελέτης και όπου αναγράφονται το όνομα του συγγραφέα, ο τίτλος του δημοσιεύματος, ο τόπος και η χρονολογία έκδοσής του κ.λπ.: *υπάρχει πλοσία - για το θέμα αυτό* || *εκτενής* | *ζένη* | *διεθνής* | *επιλεγμένη* ~ || *συμβουλευόμενα τη σχετική* ~ || *στο τέλος του συγγράμματος παρατίθενται αναλυτικά η* ~.

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *bibliographie*. Το μτγν. *βιβλιογραφία* είχε τη σημ. «συγγραφή βιβλίων». **βιβλιογραφίας**, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τη βιβλιογραφία: ~ *εκμύριση* | *παραπομπή* | *αναφορά* | *υποσημείωση*. — **βι-**βλιογραφ-ά /-ός [1854] επίρρ. βιβλιογράφος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη σύνταξη βιβλιογραφιών. — βιβλιογράφος ρ. {-είς...}. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *bibliographe*]. βιβλιοδεσία (η) [1866] {βιβλιοδεσιών} η συρραφή των φύλλων χειρογράφου ή εντύπου και η ένωση τους με προστατευτικό κάλυμμα

(εξώφυλλο), ώστε να πάρουν τη μορφή βιβλίου ή άλλου εντύπου (λ.χ. περιοδικού): *καλλιτεχνική* | *μηχανική* ~ || *εξόδα βιβλιοδεσίας* ΣΥΝ. δέσιμο, στάχωση. Επίσης βιβλιοδέτης [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων}. — βιβλιοδετό ρ. [1856] {-είς...}. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Buchbinderei*].

βιβλιοδετείο (το) [1852] το εργαστήριο όπου γίνεται η βιβλιοδεσία. — βιβλιοδέτης (ο/η) [μεσν.], βιβλιοδετικός, -ή, -ό [1886]. [ETYM₂ < μεσν. *βιβλιοδέτης* < *βιβλίον* + *-δέτης* < *δένω*].

βιβλιοθηκάριος (ο/η) [μεσν.] (-ου κ. -αριου | -ων κ. -αρίων) υπάλληλος της βιβλιοθήκης, υπεύθυνος για την ταξινόμηση, τη συντήρηση, τη φύλαξη των βιβλίων και την παροχή πληροφοριών σχετικά με αυτά στους αναγνώστες ΣΥΝ. βιβλιοφύλακας.

βιβλιοθήκη (η) [μτγν.] {βιβλιοθηκών} 1. επίπλο ειδικά κατασκευασμένο για την τοποθέτηση και τη φύλαξη βιβλίων: *βάζω το βιβλίο στη* ~ || *μεγάλη* | *μικρή* ~ ΦΡ. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) *ζωντανή* | *κινητή βιβλιοθήκη* πολυκαμιάς άνθρωπος, που αποτελεί ανεξάντλητη πηγή γνώσεων ΣΥΝ. κινητή εγκυκλοπαίδεια 2. (συνεκδ.) η συλλογή βιβλίων που διαθέτει (ιδιώτης, ίδρυμα κ.λπ.): *πλοσία* | *αξιόλογη* | *προσωπική* | *πανεπιστημιακή* | *σχολική* ~ || *δημόσια* | *κοινοτική* | *δανειστική* | *Εθνική* | *δημοτική* ~ 3. το κτήριο όπου στεγάζονται και φυλάσσονται συλλογές βιβλίων: *θα σε περιμένο έξω από την Εθνική* ~ 4. σειρά βιβλίων που αναφέρονται σε ορισμένο κλάδο της «πιστής ή της τέχνης» «κρίνονται από τον ίδιο «κώδικη: *λαογραφική* ~||-| *Φωτίων* || η ~ του *Φιλολόγου*. — (υποκ.) βιβλιοθηκούλα (η) (σημ. 1).

βιβλιοθηκονομία (η) [1889] {χωρ. πλθ.} η επιστήμη που ασχολείται με την οργάνωση, τη λειτουργία και τη διοίκηση των βιβλιοθηκών: *σχολή βιβλιοθηκονομίας*. — βιβλιοθηκονόμος (ο/η), βιβλιοθηκονομικός, -ή, -ό. [ETYM₂ < *βιβλιοθήκη* + *-νομία* < *νέμο*, ἄλληγογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *bibliothecologie*].

βιβλιοκαπλία (η) [1871] {χωρ. πλθ.} η παράνομη ανάπτυξη και πώληση βιβλίων. — βιβλιοκάπηλος (ο/η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλοκατρία*. βιβλιοκλόπος (ο/η) [1893] πρόσωπο που οικειοποιείται, αντιγράφει ή εκδίδει χωρίς νόμιμη άδεια βιβλία άλλων ή αποσπάσματα τους. — βιβλιοκλοπή κ. βιβλιοκλοπία (η) [1870].

βιβλιοκρισία (η) [1861] {βιβλιοκρισιών} η κριτική βιβλίου ή άλλου δημοσιευμένου κειμένου από ειδικό, η οποία δημοσιεύεται σε εφημερίδα, περιοδικό ή ατομεικό: *εκτενής* | *καταπονητική* | *αντικειμενική* - ΣΥΝ. βιβλιοκριτική.

βιβλιοκριτικός, -ή, -ό [1856] 1. αυτός που σχετίζεται με τη βιβλιοκρισία: ~ *δοκίμο* | *σημείωμα* 2. **βιβλιοκριτικός** (ο/η) πρόσωπο που ασκεί κριτική βιβλίων σε εφημερίδες 3. **βιβλιοκριτική** (η) η βιβλιοκρισία (βλ. λ.). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *bibliocritique*].

βιβλιολάτρης (ο) {βιβλιολατρών}, βιβλιολάτρισσα (η) {βιβλιολα-τρισσών} πρόσωπο που αγαπά υπερβολικά τα βιβλία ΣΥΝ. βιβλιόφιλος. — βιβλιολατρία (η) [1889].

βιβλιολογία (η) [1857] {χωρ. πλθ.} το σύνολο των γνώσεων σχετικά με τον τρόπο δημιουργίας ενός βιβλίου και προώθησης του στο εμπόριο.

βιβλιολογία, -ής, -ές [1831] (βιβλιολογ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) 1. μανιώδης συλλέκτης βιβλίων (κυρ. σπάνιων και πολύτιμων) 2. φανατικός αναγνώστης βιβλίων ο βιβλιοφάγος. — **βιβλιολογία** (η) [1854].

βιβλιοπαράγωγη (η) [1893] {χωρ. πλθ.} το σύνολο της παραγωγής των βιβλίων που εκδίδονται μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

βιβλιοπαρουσίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεως} η παρουσίαση νέου βιβλίου στο κοινό.

βιβλιοπωλείο (το) [μτγν.] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται βιβλία: *κεντρικό* | *συναϊστικό* | *νομικό* ~. — βιβλιοπώλης (ο) [αρχ.], βι-βλιοπώλισσα (η) [1826], βιβλιοπωλικός, -ή, -ό [1782].

βιβλιόσημο (το) {βιβλιόσημων | -ων} 1.το έντυπο σήμα ιδιοκτησίας ενός βιβλίου, που τυπώνεται από τον εκδοτικό οίκο στο εσωφύλλο του ~ 2. ειδικό ένσημο (φοροσήμο) που επικολλάται στο εσωτερικό των σχολικών βιβλίων.

βιβλιόστατης (ο) {βιβλιόστατων} στήριγμα για τα βιβλία, ώστε να στεκόνται όρθια στα ράφια. [ETYM₂ < *βιβλίον* + *-στάτης* < *ί-στα-μαι*].

βιβλιοσυλλέκτης (ο) [1898] {βιβλιοσυλλεκτών}, **βιβλιοσυλλέ-κτρια** (η) {βιβλιοσυλλεκτριών} συλλέκτης βιβλίων. — βιβλιοσυλλε-κτικός, -ή, -ό.

βιβλιοτεχνία (η) {χωρ. πλθ.} το σύνολο των διαφόρων τεχνικών διαδικασιών της ηλεκτρονικής και της παραδοσιακής τυπογραφίας (στοιχειοθεσία, εκτύπωση, βιβλιοδεσία κ.λπ. που συντελούν στη στερεή κατασκευή και καλαίσθητη εμφάνιση των βιβλίων).

βιβλιοφάγος (ο/η) [1871] 1. έντομο που τρέφεται με χαρτί, δέρμα ή ξύλο και καταστρέφει τα βιβλία ΣΥΝ. βιβλιόφειρα 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που διαβάζει πολλά βιβλία.

βιβλιόφιλος, -ή, -ο [1831] αυτός που αγαπά τα βιβλία, που τα συλλέγει και τα μελετά ΣΥΝ. βιβλιόλατρης. — βιβλιόφιλος (η) [1888], βιβλιόφιλικός, -ή, -ό.

βιβλιοφύλακας (ο) [μεσν.] {βιβλιοφύλακων} ο υπάλληλος δημόσιας βιβλιοθήκης ΣΥΝ. βιβλιοθηκάριος.

βιβλιογραφοπώλειο (το) [1887] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται βιβλία, περιοδικά κ.λπ. έντυπα, χαρτικά και ειδη γραφικής ύλης. — βιβλιογραφοπώλης (ο) [1894], βιβλιογραφοπώλισσα (η), βιβλιογραφοπώλικός, -ή, -ό.

βιβλιόφειρα (η) {δύσφρ. βιβλιοφειρών} ο βιβλιοφάγος (βλ. λ., σημ. 1). βιβλιστής (ο) ο μελετητής και ερμηνευτής της Βίβλου.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biblicist]. **Βίβλος** (η) **1.** ΘΡΗΣΚ. η Αγία Γραφή, δηλ. η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη ΣΥΝ. Ιερά Γράμματα, Ιερά Κείμενα, Ιερές Γραφές, ο Λόγος του Θεού · **2.** (α) η συλλογή επίσημων εγγράφων που αναφέρονται σε εσωτερικά ή διεθνή ζητήματα, η οποία εκδίδεται από τις κυβερνήσεις κρατών ή διεθνείς οργανισμούς και χαρακτηρίζεται από το χρώμα του εξωφύλλου που υιοθετείται από κάθε χώρα (β) **Λευκή Βίβλος** (ι) επίσημη δέσμη προτάσεων και μέτρων για συγκεκριμένη πολιτική που θα ακολουθήσει (η Ε.Ε. ή ένα κράτος): ~ για την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς της Ε.Ε. (ii) (γενικότ.) κάθε επίσημος κανονισμός που προβλέπει τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί ένας στόχος σε διάφορα επίπεδα: ~ στον στρατό || ~ για την οικονομία | την παιδεία (γ) **Μαύρη Βίβλος** βιβλίο στο οποίο καταγράφονται όλα τα κατακρίτα έργα καθεστώτος, προσώπων κ.ά. (λ.χ. οι διώξεις, οι δολοφονίες, οι παραβιάσεις δικαιωμάτων κ.τ.ό.): η ~ του φασισμού (δ) **Χρυσή Βίβλος** επίσημο βιβλίο στο οποίο αναγράφονται παλαιότερα με χρυσά γράμματα τα ονόματα των ευγενών και ισχυρών ανθρώπων μιας επικράτειας (ε) **Πράσινη Βίβλος** σύνολο διάφορων ιδεών οι οποίες χρησιμοποιούν ως βάση σύζήτησης προκειμένου να ληφθεί κάποια απόφαση **3.** **βίβλος γενέσεως** (Κ.Δ. Μαθθ. 1,1) βιβλίο που περιέχει γενεαλογία για λεπτομερή εξιστόρηση γεγονότων ή ατέλειωτη πολυλογία.

[ETYM. μγν. < αρχ. βύβλος < Βύβλος, όνομα φοινικικής πόλεως, από όπου εισήχθη ο καταγεγραμμένος πάπυρος (βλ. λ. βιβλίον). Μετάφρ. δά-νενα αποτελούν οι φρ. *Λευκή Βίβλος* (< αγγλ. White Paper) και *Χρυσή Βίβλος* (< ιταλ. libro d'oro)].

Βίβλος - Αγία Γραφή. Και οι δύο όροι αναφέρονται στο σύνολο των βιβλίων της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης και χρησιμοποιούνται ευρύτερα και εναλλακτικά από όλες τις χριστιανικές Εκκλησίες και ομολογίες. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι ο μөн όρος **Αγία Γραφή** είναι αυτός που επικράτησε κυρίως στην παράδοση της Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας, ενώ ο Όρος **Βίβλος** χρησιμοποιήθηκε περισσότερο και καθιερώθηκε στη θεολογική γλώσσα των ρωμαιοκαθολικών και των προτεσταντών.

Βίγλα (η) {βιγλών} ψηλό σημείο από όπου μπορεί κανείς να ελέγξει μια περιοχή-σκοπία, παρατηρητήριο: «Ήρθα στη ~ που αρνούνται σαν τον καλό τοσμπάνο» (Αγγ. Σικελιανός) ΣΥΝ. καραούλι. [ETYM. μεσν. < λατ. vigilia «φυλακή, σκοπιά»].

Βιγλάτορας (ο) {βιγλατόρων} (λογοτ.) πρόσωπο που βιγλιζει: «κι έχομε στο κατάρτι μας ~ | παντοτινό τον ήλιο τον ηλιότορα» (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ. φρουρός, παρατηρητής. [ETYM. μεσν. < λατ. vigilator < vigilia «φυλακή, σκοπιά»].

βιγλιώ ρ. μετβ. [μεσν.] {βιγλίσα} (λογοτ.) **1.** εποπτεύω (ως σκοπός) με το βλέμμα τη γύρω περιοχή: «επήγε το βλαχόπουλο στη βίγλα να βιγλίσει» (ακριτικό τραγ.) ΣΥΝ. φρουρώ, επιθεωρώ **2.** (συνεκδ.) ενεδρεύω, παραμονεύω ΣΥΝ. καιροφυλακτώ **3.** κοιτάζω από μακριά, διακρίνω ΣΥΝ. ξεχωρίζω.

βιγνόνια (η) → μίγκονια

βίδα (η) {βιδών} **1.** επιμήκης μεταλλικό καρφί, στού οποίου το στέλεχος έχουν χαραχθεί βόλτες (σπείρωμα), ώστε να έχει ελικοειδείς αυλακώσεις στην επιφάνεια του και να μπορεί να εισέρχεται με περιστροφική κίνηση σε οπές ΦΡ. (α) **κάνω βίδες** (ι) (για μηχανική κατασκευή, κυρ. αυτοκίνητα και μηχανές) διαλύω (κάτι), καταστρέφω: *τράκαρε το αυτοκίνητο και το έκανε βίδες* ΣΥΝ. κάνω κομμάτια, σμπαραλιάσω (ii) (για πρόσ.) κατατροπώνω (κάποιον): *τα επιχειρήματα του και τα στοιχεία του ήταν ακαταμάχητα: έκανε τον αντίπαλο του βίδες!* (β) (μτφ.) **γίναμε βίδες** μαλώσαμε πολύ άσχημα **2.** (συνεκδ.) κάθε μεταλλικό αντικείμενο που έχει αντίστοιχη λειτουργία **3.** (μτφ.) το λογικό, το μυαλό- κυρ. στη ΦΡ. *μην 'στρίμμε | 'ρύγε | λάσκαρε η βίδα* τρελάθηκα, έχασα τα λογικά μου **4.** (μτφ.) η τρέλα: *έχει κάποιος ~ στον εγκέφαλο 5.* (στον πληθ.) ζυμαρικό του οποίου κάθε κομμάτι θυμίζει στο σχήμα τη βίδα. — (υποκ.) βιδίτσα κ. **βιδούλα** (η) κ. βιδάκι (το). [ETYM. < βεν. vida < λατ. vitis «αμπέλι, κλήμα», με τη σημ. «έλικα κλήματος»].

βιδάνιο (το) {βιδαν-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) **1.** ό,τι απομένει από τα ποτά στα ποτήρια (το οποίο συχνά αναμειγνύαν και πουλούσαν ξανά) ΣΥΝ. απόποια · **2.** το ποσοστό των κερδών από χαρτοπαίγνιο που δίνεται στη χαρτοπαικτική λέσχη.

[ETYM. < ιταλ. guadagno «κέρδος» < ρ. guadagnare «κερδίζω» (πβ. γαλλ. gagner) < μεσν. λατ. guadaniare < φρανκον *waidanjan «βόσκο, τρέφω»].

βιδέλο (το) (διαλεκτ.) το μωσχάρι. [ETYM. μεσν. < ιταλ. vitello < λατ. vitellus, υποκ. του ουσ. vitulus «μωσχάρι»].

βιδολόγος (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. κοπτικό εργαλείο με πολλές κόψεις, με το οποίο δημιουργούμε (κόβουμε) εξωτερικά σπείρωματα **2.** (γενικά) εργαλείο κατάλληλο για το σφίξιμο ή το χαλάρωμα των βιδών το κατασβίδι ΣΥΝ. βιδωτήρι, (λόγ.) κοχλιοστρόφιο.

βιδρα (η) {βιδρών} η ενυδρίδα (βλ.λ.).

[ETYM. < σλαβ. vidrā].

βιδώνω ρ. μετβ. {βιδώ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στερεώνω (κάτι) με βίδα περιστρέφοντας την ΑΝΤ. ξεβιδώνω ΦΡ. (α) (αργκό) *μου τη βιδώνει* (i) μου δημιουργείται έμμονη ιδέα, μου μπαίνει (κάτι) στο μυαλό: *στα καλά καθούμενα του τη βιδωσε να γυρίσει πίσω* (ii) χάνω τα λογικά μου, παρουσιάζω ανεξήγητη, παράξενη συμπεριφορά: *ώρες-ώρες του τη βιδώνει κι αρχίζει να φωνάζει* (iii) μου προκαλεί αντίδραση, με εκνευρίζει: *δεν τον μπορώ αυτό τον τύπο*, - ΣΥΝ. μου τη δίνει (β) (αρ-

γκό) *είμαι βιδωμένος* (i) είμαι ακίνητος: *είναι βιδωμένος στην καρέκλα και δουλεύει ασταμάτητα* (ii) είμαι προσκολλημένος (σε κάτι): ~ με την αστρολογία ΣΥΝ. είμαι κολλημένος | πορωμένος με **2.** τοποθετώ (κάτι που έχει σπείρωμα) σε (κάτι άλλο) περιστρέφοντας το ΣΥΝ. (λόγ.) κοχλιώνω. — **βιδώμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-.

βιδωτήρι (το) {δύσχυρ. βιδωτηρι-ιού | -ιών} (καθην.) το κατασβίδι. **βιδωτός, -ή, -ό 1.** αυτός που έχει στερεωθεί ή μπορεί να στερεωθεί με βίδες **2.** (α) αυτός που έχει εξωτερικό σπείρωμα και με περιστροφή μπορεί να τοποθετείται σε υποδοχή με εσωτερικό σπείρωμα: ~ *λάμπα* ΣΥΝ. κοχλιωτός (β) ΙΑΓΡ. **βιδωτά δόντια** τεχνητά δόντια, βιδωμένα στα φαντρία της γνάθου **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εύκολα διαλύεται σε μέρη, τα οποία συναρμολογούνται με βίδες: *μεταφέραμε εύκολα τη βιβλιοθήκη, γιατί ήταν ~*.

Βιέννη (η) η πρωτεύουσα της Αυστρίας. — **Βιενέζος** (ο), **Βιενέζα** (η), βιενέζικος, -η, -ο.

[ETYM. Μεταφορά του γερμ. Wien < αρχ. γερμ. Venia < κελτ. Vedunia «χεϊμάρρος», ίσως λόγω του ότι την πόλη διατρέφον τα ορμητικά νερά του Δούναβη. Στη θέση της σημερινής πόλης υπήρχε η κελτική πόλη Vindobona (πιθ. σημ. «λευκό φρούριο»), την οποία κατέκτησαν οι Ρωμαίοι τον 1ο αι. π.Χ. Η ονομ. Venia μαρτυρείται από το 881 μ.Χ.].

Βιετνάμ (το) {άκλ.} (βιετν. Nuộc Cộng Hòa Xã Hội Chủ Nghĩa Việt-Nam = Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Βιετνάμ) κράτος της ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα το Ανόι, επίσημη γλώσσα τη Βιετναμική και νόμιμα το νέο τονγκ. — **Βιετναμέζος** (ο), **Βιετναμέζο** (η), βιετναμικός, -ή, -ό κ. (καθην.) βιετναμέζικος, -η, -ο, **Βιετναμικά** κ. (καθην.) **Βιετναμέζικα** (τα).

[ETYM. < βιετν. Viet-Nam | Nam-Viet < κινεζ. Nam-Yue «ξένοι λαοί του Νότου». Θεωρείται ότι κατά τον 3ο αι. π.Χ. μετανάστευσε στη κινεζική φυλή Βιέτ (κινεζ. Yue) ήλθαν σε επαφή και επιμείζια με τους ιθαγενείς λαούς της περιοχής, που ήταν κυρ. βιηονησιακής ή μελανησιακής καταγωγής. Το 207 π.Χ. ιδρύθηκε το βασίλειο Nam-Viet, όπου ενσωματώθηκαν μικρότερα βασίλεια με κατοίκους μικτής καταγωγής, ενώ το 939 μ.Χ. το Nam-Viet απαλλάχθηκε εντελώς από την κινεζική κυριαρχία. Η επίσημη ονομασία «Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Βιετνάμ» δόθηκε το 1976 με την ενοποίηση του Βόρειου και του Νότιου τμήματος της χώρας].

βίζα (η) {δύσχυρ. βιζών} **1.** η θεώρηση και η επικύρωση διαβατηρίου, πιστοποιητικών ή ναυτιλιακών εγγράφων αλλοδαπών από τις αρμόδιες αρχές ενός κράτους **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο που εκδίδεται από επίσημη αρχή ξένης χώρας (πρεσβεία, προξενείο) και που θεωρείται απαραίτητο για να επιτραπεί η είσοδος (αλλοδαπού) στη χώρα: *έκδοση | χορήγηση βίζας*.

[ETYM. < γαλλ. visa < λατ. visa «θεωρημένω» (ενν. sunt), πληθ. ουδ. τής μγν. visus, p. video «βλέπω, θεωρώ»].

βίζαβι επίθρ. αντίκρ. απέναντι, πρόσωπο με πρόσωπο ΦΡ. *βίζαβι ΚΙ απεναντίας* (λαϊκ.-εμφατ.) ο ένας απέναντι στον άλλον ΣΥΝ. φάτσα (με φάτσα). [ETYM. < γαλλ. vis-à-vis].

βίτζα (η) {δύσχυρ. βιτζών} (λαϊκ.) **1.** η φιλική ή επαγγελματική επίσκεψη ΦΡ. *αρμένικη βίτζα* επίσκεψη μεγάλης διάρκειας, που κατα-τά κουραστική για τον οικοδεσπότη **2.** (συνεκδ.-κακός.) η αμοιβή για κάθε επαγγελματική επίσκεψη, κυρ. για την επίσκεψη πόρνης στον σπίτι του πελάτη: *ζει από τις ~*. — (λαϊκ.) **βιτζιτατζού** κ. **βιτζιτού** (η) (σημ. 2), βιτζιτάρω ρ.

[ETYM. < ιταλ. visita < λατ. visito «επισκέπτομαι» < viso «παρατηρώ, επισκέπτομαι», παράλλ. τ. του ρ. video «βλέπω»].

βιζόν (το) {άκλ.} **1.** μικρό σαρκοφάγο θηλαστικό με πυκνό καστανό τρίχωμα, από το οποίο προέρχεται η ομόνομη πολύτιμη γούνα **2.** (συνεκδ.) η γούνα που φτειάζεται από το τρίχωμα του παραπάνω ζώου: *αγόρασε ένα ακριβό ~ || φοράω ~*.

[ETYM. < γαλλ. vison «νυφίτσα» < μγν. λατ. visio «πολύ άσχημη μυρωδιά, βρομιά», από τη δυσάρεστη οσμή που αναδίδει το ζώο. Η γαλλ. λ. παρετυμολογήθηκε προς το γερμ. Wiesel «νυφίτσα»].

Βιθνία (η) περιοχή της ΒΔ. Μικράς Ασίας με έντονο ελληνικό στοιχείο από την αρχαιότητα μέχρι το 1922.

[ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, που έχει την αφετηρία του στο θρακικό φύλο των *Βιθινών*, αγν. ετύμου].

βικάριος (ο) {βικαρί-ου | -ων, -ους} ο αναπληρωτής ή τοποτηρητής επισκόπου στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

[ETYM. μγν. < λατ. vicarius «αναπληρωτής, τοποτηρητής» < vicis (τ. γενικής) «εναλλαγή, διαδοχή» (απαντά συνήθ. ο πληθ. vices)].

Βίκινγκ (ο) {πληθ. Βίκινγκς} **1.** Σκανδιναβός πειρατής ή επιδρομέας, κυρ. κατά την περίοδο 800-1050 μ.Χ. **2.** (λογοτ.) ο Σκανδιναβός: *οι ξανθοί - του Βορρά κατέκλυσαν τις παραλίες του Νότου*. [ETYM. < αγγλ. Viking (οπτικό δάνειο) < αρχ. σκανδ. vikingr «πειρατής» (πβ. αρχ. γερμ. wicinic «ναυτικός»). Ως προς την περαιτέρω ερμηνεία, δύο απόψεις έχουν προταθεί: (α) Αναγωγή στο αρχ. σκανδ. vik «ακτι, ορμισκος», με αναφορά στα νορβηγικά φύδρ, από όπου έρχονταν οι εισβολείς (β) Σύνδεση με το αρχ. αγγλ. wiu «κατασκευαστική, κατοικία», με αναφορά στο είδος των εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούσε ο λαός αυτός].

βικος (ο) αυτοφύες ζηνοδατό φυτό με έρποντα ή αναρριχώμενο βλαστό, που καλλιεργείται για την παραγωγή γλυρού χόρτου και σανού (για ζωοτροφή). [ETYM. < μγν. βικία (ή) | βικιον (τό) < λατ. vicia «κουκιά, κύμαος»].

Βίκτορ (ο) {Βίκτ-ορος κ. -ωρος, -ορα κ. -ωρα} **1.** όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθην.) **Βικτορας** κ. **Βίκτορας** [ETYM. < λατ. victor «νικητής» < vinco «νικάω»].

Βικτωρία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης Βικτώρια

[ETYM. < αγγλ. Victoria < λατ. victoria «νίκη»]. **βικτωριανός**, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο βασιλείας της βασίλισσας Βικτωρίας στην Αγγλία 2. (μυθ.) πουριτανός, σεμνότυφος, αυτός που χαρακτηρίζεται από αυστηρή εξωτερική ηθική: ~ *εποχή* | *ήθη* | *αντιλήψεις*.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Victorian < Victoria, βασίλισσα της Αγγλίας (1837-1901)]. **βικτωρίας** Λίμνη (η) λίμνη της Α. Αφρικής μεταξύ της Κένιας, του Μπουρούντι και της Ουγκάντας.

[ETYM < αγγλ. (Lake) Victoria, ονομασία που δόθηκε προς τιμήν της βασίλισσας Βικτωρίας της Αγγλίας (1837-1901)]. **βίλα** (η) {βιλών} (συνήθ. εξοχική) πολυτελής κατοικία, έπαυλη. [ETYM. < ιταλ. villa < λατ. villa «εξοχική κατοικία» < *vicula, υποκ. του vicus «χωριό, συνοικία» (πβ. αρχ. *οίκος*)]. **βιλαετι** (το) {βιλαετι-ιού | -ιών} ΕΓ. μεγάλη διοικητική περιφέρεια στα χρόνια της Τουρκοκρατίας: το ~ *του Αιδινίου*. [ETYM. < τουρκ. vilayet < arab. wilāya]. **βιλιά** (το) μακρύ λεπτό σχοινί (διαμέτρου συνήθ. 8-10 χιλιοστών), το οποίο ρίχνεται με ένα βαρίδι στην άκρη από το πλοίο στην προκυμιά, για να ρυθολκηθεί ο κόβος που δένεται στην άκρη του και να δεθεί της δέστρα της προκυμιάς. Επίσης βιλιά. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. heaving-line (με ατελή προφορά) < p. heave «υψώνα, ρυμουλκώ» + line «γραμμή - σχοινί»]. **βιλανέλα** (η) ΜΟΥΣ. είδος φωνητικής μουσικής- τον 16ο αι. ήταν δημοφιλείς τραγουδι χορευτικού χαρακτήρα το οποίο στη συνέχεια εξελίχθηκε σε είδος πολυφωνικού τραγουδιού.

[ETYM. < ιταλ. villanella < villano «χωρικός» (αφού η villanella ήταν τραγουδι των χωρικών του 16ου αι.) < υστερολατ. villanus < λατ. villa (στην ποιετ. σημ. «χωριό»). Βιλνίους (η) η πρωτεύουσα της Λιθουανίας. [ETYM. < λιθ. Vilnius < Piltija (< vilnis «κύμα»), όνομα ποταμού στις Οχθες του οποίου χτίστηκε η πόλη]. **βιμπράτο** (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ελλην. *παλλόμενο* 1. η ελαφρά διακύμανση του τονικού ύψους ενός μουσικού φθόγγου, η οποία δεν μεταβάλλει την ταυτότητα του φθόγγου (εάν μεταβάλλεται η ταυτότητα του φθόγγου, έχουμε τριλό ή τρέμολο, βλ.λ.) 2. η τεχνική της παραγωγής «παλλομένου» ήχου, η οποία διαφέρει ανάλογα με το μουσικό όργανο (είναι διαφορετική στα έγχορδα, στα πνευστά ή στο τραγούδι, ενώ δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί στο πιάνο) 3. ένδειξη της μουσικής παρτιτούρας, κατά την οποία ζητείται να παιχτούν ένας ή περισσότεροι φθόγγοι με παλλόμενη τεχνική (κυρ. για λόγους εκφραστικούς, παραγωγής εμπλουτισμένου ή χαρακτηριστικού ήχου κλπ.). [ETYM. < ιταλ. vibrato, μχ. του p. vibrare «πάλω, δονώ» < λατ. vibrō]. **βιμπράφωνο** (το) {βιμπραφών-ου | -ων} ΜΟΥΣ. κρουστό μουσικό όργανο αποτελούμενο από ελάσματα αλουμινίου, που πάλλονται καθώς ο εκτελεστής τα χτυπά με ειδικές μαγκέτες. Επίσης βιμπραφών {άκλ.}. — **βιμπραφωνίστας** (ο).

[ETYM. < γαλλ. vibraphone (νόθο συνθ.) < vibrer «πάλω, δονώ» + -phone < ελλην. φωνή]. **βινενκρέτ** (η) {άκλ.} ελαφριά σάλτα από λάδι, λεμόνι ή ζίδι, με ή χωρίς την προσθήκη αρωματικών χόρτων.

[ETYM. < γαλλ. vinaigrette < vinaigre «ξίδι» < vin «κρασί» + aigre «ξινό»]. **βινιέτα** (η) {βινιέτων} 1. ΤΥΠΟΓΡ. μικρή ξυλογραφία που απεικονίζει κληματοφύλλα και κοσμοίσε συνήθ. κεφαλίδες σελίδων βιβλίων σήμερα ο όρος δηλώνει κάθε διακοσμητικό βιβλίο ή εντύπο 2. διακοσμητικό ζωγραφικό ή γραμμικό σχέδιο, που τίθεται στην αρχή ή στο τέλος των κεφαλαίων ενός βιβλίου 3. (ειδικότ. στα κόμικς) καθένα από τα τετράγωνα πλαίσια (κάδρα, καρτέ) στα οποία σχεδιάζονται οι σκηνές της ιστορίας που αφηγείται με σκίτσα ο σχεδιαστής. [ETYM. < γαλλ. vignette < vigne «κλήμα», επειδή από τον 16ο αι. διακοσμητικά σχέδια με σχήμα κλήματος στόλιζαν την αρχή των κεφαλαίων ενός βιβλίου]. **βίντεο** (το) {άκλ.} ελλην. *μαγνητοσκόπιο* 1. η ηλεκτρονική συσκευή που έχει τη δυνατότητα να καταγράφει σε ειδικές κασέτες και να αναπαράγει σε οθόνη οπτικό και ηχητικό σήμα που προέρχεται από κεραιά τηλεόρασης, βιντεοκάμερα ή άλλη παρόμοια συσκευή 2. (συνεκδ.) η βιντεοκασέτα και το περιεχόμενό της: *βλέπω* | *παρακολουθώ* ~ || *μια νέα ταινία βγήκε σε* ~.

[ETYM. < αγγλ. video («βλέπω»), από την πλήρη ονομασία videotape recorder «οπτικό μαγνητοσκόπιο». Είναι αξιοσημείωτο ότι η γαλλ. ονομασία της συσκευής είναι η ελληνογενής λ. magnétoscope «μαγνητοσκόπιο»]. **βιντεοκείμε** (το) {άκλ.} το βιντεοπαιχνίδι (βλ.λ.).

[ETYM. < αγγλ. video game]. **βιντεοουολ** (το) {άκλ.} σύστημα που περιλαμβάνει πολλές μικρές οθόνες, που σχηματίζουν μια πολύ μεγάλη μεγέθους ενιαία οθόνη στην οποία προβάλλονται εικόνες από βίντεο ή τηλεόραση. [ETYM. < αγγλ. video wall]. **βιντεογραφώ** ρ. μετβ. {βιντεογραφείς... | βιντεογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} *εγγράφω* (κάτι) σε βίντεο, μαγνητοσκόπιο. — **βιντεογραφία** (η). **βιντεοδίσκος** (ο) οπτικός δίσκος που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση εικόνων βίντεο.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. videodisk. Βλ. κ. D.V.D.]. **βιντεοθήκη** (η) {βιντεοθηκών} 1. κατοσκευή με ράφια για την τοποθέτηση και φύλαξη βιντεοκασετών 2. (συνεκδ.) το βιντεοκλάμπ (βλ.λ.). **βιντεοκάμερα** (η) {βιντεοκαμερών} φορητή συσκευή, η οποία έχει τη δυνατότητα να εγγράφει σε βιντεοκασέτα εικόνα και ήχο με σκοπό την τηλεοπτική τους αναπαραγωγή.

[ETYM. < αγγλ. video camera].

βιντεοκασέτα (η) (βιντεοκασετών) κασέτα στην ταινία της οποίας εγγράφονται εικόνα και ήχος. [ETYM. < αγγλ. video cassette].

βιντεοκλάμπ (το) {άκλ.} κατάσταση στο οποίο διατίθενται προς ενοίκιαση ή πώληση βιντεοκασέτες ΣΥΝ. βιντεολέσχη, βιντεοθήκη. [ETYM. < αγγλ. video club].

βιντεοκλαμπάς (ο) {βιντεοκλαμπάδες} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης βιντεοκλάμπ. **βιντεοκλίπ** (το) {άκλ.} μικρής διάρκειας ταινία που περιέχει συνήθ. μια οπτικοποιημένη παρουσίαση μουσικού θέματος ή τραγουδιού και προβάλλεται κυρ. για διαφημιστικούς λόγους σε τηλεοπτικά μουσικά, ψυχαγωγικά προγράμματα, σε μεγάλες οθόνες στα καταστήματα πώλησης δίσκων μουσικής κ.α. ΣΥΝ. κλίπ. [ETYM. < αγγλ. video clip < video + clip «κομμάτι, απόσπασμα - συνδέτηρας»].

βιντεολέσχη (η) (βιντεολεσχών) το βιντεοκλάμπ (βλ.λ.). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. video club].

βιντεομανής (ο/η) βιντεομαν-ούς | -είς} πρόσωπο που παρακολουθεί συνεχώς ταινίες στο βίντεο. — **βιντεομανία** (η).

βιντεοοθόνη (η) {βιντεοοθονών} οθόνη στην οποία αναπαράγεται εικόνα από βίντεο.

βιντεοπαιχνίδι (το) {βιντεοπαιχνιδιού | -ιών} παιχνίδι εγγεγραμμένο ψηφιακά σε βιντεοκασέτα, το οποίο αναπαράγεται σε οθόνη μέσω ειδικής συσκευής (τύπου βίντεο) και παίζεται από έναν ή περισσότερους παίκτες ΣΥΝ.

βιντεογκέμι. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. video game].

βιντεοπειρατεία (η) {βιντεοπειρατειών} η παράνομη αναπαραγωγή και εμπορία βιντεοκασετών. — **βιντεοπειρατής** (ο).

βιντεοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απαθανάτιση γεγονότων με βιντεοκάμερα, η μαγνητοσκόπηση: ~ *γύμων* | *βαφτίσεων*. — **βιντεοσκόπ** ρ. {-είς...}. [ETYM. Νόθο συνθ. < βίντεο + σκοπώ, πβ. μαγνητο-σκόπηση].

βιντεοταινία (η) {βιντεοταινιών} 1. η ταινία της βιντεοκασέτας, στην οποία έχουν εγγραφεί εικόνα και ήχος 2. (συνεκδ.) το περιεχόμενο της παρπάνο ταινίας (συνήθ. γυρισμένης με κινηματογραφική μηχανή ή βιντεοκάμερα) 3. (συνεκδ.) έργο γυρισμένο με βιντεοκάμερα και προορισμένο για προβολή σε συσκευή βίντεο, κατ' αντιδιαστολή προς τις κινηματογραφικές ταινίες (γυρισμένες σε κινηματογραφικό φιλμ και προορισμένες για τις αίθουσες κινηματογράφου): η *τηλεόραση μετέδωσε μια ~ του 1985*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. videotape].

βιντεοτέξτ κ. **βιντεοτέξ** (το) {άκλ.} καθένα από τα ποικίλα ηλεκτρονικά συστήματα για τη διανομή δεδομένων μέσω τηλεφωνικών γραμμών ή τηλεοπτικών εκπομπών και την αναπαραγωγή τους σε βιντεοοθόνες, που επιτρέπουν συχνά στον χρήστη να παρέμβει. [ETYM. < αγγλ. Videotext < video + text «κείμενο»].

βιντεοτηλέφωνο (το) {βιντεοτηλεφών-ου | -ων} το εικονοτηλέφωνο (βλ.λ.). — **βιντεοτηλεφώνημα** (το). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. videophone (νόθο συνθ.)].

βίντσι (το) {βιντσιού | -ιών} (λαϊκ.) το βαρούλκο (βλ.λ.). [EJYM < αγγλ. winch < αρχ. αγγλ. wince < I.E. *weng- «κάμπω, λυγίζω», πβ. γερμ. winken «νεύω»].

βινυλιο (το) {βινυλίου} 1. ΧΗΜ. μονοθελής οργανική ρίζα που χρησιμοποιείται στην παραγωγή εύκαμπτων πλαστικών 2. (συνεκδ.) ο δίσκος πικάπ, ο οποίος κατασκευάζεται από υλικό που περιέχει βινυλιο (βινυλίτη).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. vinyle < vin- («λατ. vinum «κρασί») + -yle (ελλην. ύλη), επειδή από το χημικό αυτό στοιχείο προέρχεται η βι-νυλική αλκοόλη].

βιθ-κ. βιθ-α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση: 1. με τη ζωή: *βιο-γραφία* 2. με τα έμβια όντα και τη μελέτη τους: *βιο-λογία, βιο-κοινωνιολογία, βιθ-τοπος* 3. με παραγωγικούς τομείς χρήσιμους για τον άνθρωπο: *βιο-μηχανία, βιο-τεχνία*.

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *βίος* και απαντά κυρ. σε ελληνογενείς ξέν. όρ., πβ. αγγλ. bio-logy, bio-sphere, γαλλ. bio-masse, bio-métrie κ.ά.].

βιοαέριο (το) {βιοαερίου | χωρ. πληθ.} αέριο μείγμα πλούσιο σε μεθάνιο που παράγεται από αναερόβια διάσπαση οργανικών αποβλήτων και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πηγή ενέργειας. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. biogas (νόθο συνθ.)].

βιοανάδραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η τεχνική με την οποία εκπαιδευτικά κανείς να συνειδητοποιεί και να ελέγχει με τη δύναμη του νου του ασυνείδητες ή μη αντιληπτές ακούσιες (ψυσιολογικές) σωματικές λειτουργίες (λ.χ. τους παλμούς της καρδιάς, την αρτηριακή πίεση κ.ά.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. biofeedback (νόθο συνθ.)].

βιοαστροναυτική (η) κλάδος της αστροναυτικής που μελετά τις βιολογικές συνθήκες στο διάστημα και τη δυνατότητα διαβίωσης του ανθρώπου σε αυτές. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioastronautics].

βιογένεση (η) [1893] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η παραγωγή ζωντανών οργανισμών από άλλους ζωντανούς οργανισμούς κατ' αντιδιαστολή προς την αυτόματη γένεση, την αβιογένεση ΣΥΝ. βιογο-γία. — **βιογενετικός**, -ή, -ό [1890], βιογενετικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. biogenesis].

βιογενετική (η) [1890] ΒΙΟΛ. το σύνολο των θεωριών που ερευνούν τις πηγές της ζωής και την εξέλιξη των οργανισμών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biogénétique].

βιογεωγραφία (η) (χωρ. πληθ.) ΒΙΟΛ. κλάδος που ασχολείται με τη

μελέτη και τη γεωγραφική κατανομή ζώων και φυτών. — βιονεω-
Γραφικός, -ή, -ό, **βιογεωγραφικά επίρρ.**
 [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biogeography].
βιογονία (η) η βιογένεση (βλ. λ.). [ETYM₁ Ελληνογενής
 ξέν. όρ., < αγγλ. biogony].
βιογραφία (η) [μεσν.] {βιογραφιών} η γραπτή εξιστόρηση τής ζωής και του
 έργου ενός (συνήθ. σημαντικού) προσώπου: *αφηγηματική | μυθιστορηματική*
 ~.
βιογραφικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με τη βιογραφία: *-λεξικό |*
εγκυκλοπαίδεια | στοιχεία: ΦΡ. **βιογραφικό (σημείωμα)** το κείμενο στο οποίο
 αναγράφονται όλα τα ατομικά στοιχεία κάποιου, οι σπουδές και τα πτυχία του,
 οι σημαντικότερες δραστηριότητες του, η επαγγελματική του προϋπηρεσία-
 ζητείται συνήθ. για την επιλογή προσωπικού για την κάλυψη εργασιακής
 θέσεως κ.ά.: *σύντομο | πλήρες | πλούσιο* ~ || συντάσσω ~ ΣΥΝ. (λατ.)
 curriculum vitae. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biographique].
βιογράφος (ο/η) [1856] συγγραφέας βιογραφίας. — **βιογράφηση** (η), βιογράφο
 ρ. [1829] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., <
 γαλλ. biographe].
βιοδιασπώ ρ. μετβ. {βιοδιασπ... | βιοδιασπ-ασα, -όμαι, -άται..., -άστηκα, -
 ασμένως} διασπώ με βιολογικές διαδικασίες (συνήθ. η μετβ. μεσοπαθ. Ενέσφ.
βιοδιασπόμενος, -η, -ο): *-φυτοσάρμακα | απορρυπαντικά*. [ETYM₁ Μετάφρ.
 δάνειο από αγγλ. biodegrade (νόθο συνθ.)].
βιοδυναμική (η) η βιοενεργητική (βλ. λ.). [ETYM₁.
 Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biodynamics].
βιοενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} **ΒΙΟΛ.** η ενέργεια που προέρχεται από τον
 χημικό μετασχηματισμό τής βιομάζας (βλ. λ.). · 2. ΨΥΧΟΛ. θεραπεία η οποία
 αποβλέπει στην αποκατάσταση τής ψυχοσωματικής ισορροπίας του ατόμου,
 βοηθώντας το να απελευθερώσει τη ζωτική του ενέργεια. [ETYM₁
 Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioenergy].
βιοενεργητική (η) ΦΥΣΙΟΛ. ο κλάδος που μελετά τις μεταβολές τής ενέργειας
 στους ζωντανούς οργανισμούς ΣΥΝ. βιοδυναμική. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν.
 όρ., < γαλλ. bioénergétique].
βιοηθική (η) {χωρ. πληθ.} η μελέτη των ηθικών προβλημάτων που γεννά η
 σύγχρονη τεχνολογία, η ιατρική και η γενετική και κυρ. η ανθρώπινη
 παρέμβαση στη βιολογική διαδικασία (λ.χ. η κλωνοποίηση, η ευθανασία, ο
 έλεγχος των γεννησών κ.ά.). [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ.
 bioethics].
βιοηλεκτρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **ΒΙΟΛ.** η παραγωγή ή η δράση ηλεκτρικού
 ρεύματος ή ηλεκτρικής τάσης από τους οργανισμούς. [ETYM₁ Ελληνογενής
 ξέν. όρ., < αγγλ. bioelectricity].
βιοθεραπεία (η) {βιοθεραπειών} ΙΑΤΡ. 1. θεραπευτική μέθοδος κατά την οποία
 χρησιμοποιούνται καλλιεργείες ζωντανών μικροοργανισμών 2. η αντιβίωση.
 — βιοθεραπευτικός, -ή, -ό, βιοθεραπευτικά επίρρ. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν.
 όρ., < γαλλ. biothérapie].
βιοθεωρία (η) {βιοθεωριών} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία περί του βίου, για τη ζωή: *έχει*
αναπτύξει μια ιδιότυπη ~ | η ~ του στηρίζεται στην πείρα (πθ. λ. *κοσμοθεωρία*).
 — βιοθεωρητικός, -ή, -ό.
βιοιατρική (η) ΙΑΤΡ. επιστημονικός κλάδος που ασχολείται κυρ. με την
 ικανότητα του ανθρώπου να επιβιώνει και να λειτουργεί σε περιβάλλοντα που
 προκαλούν υπέρμετρη εκδήλωση άγχους, καθώς επίσης και με το πώς τέτοια
 περιβάλλοντα μπορούν να μεταβληθούν, ώστε να ελαχιστοποιούν το άγχος
 αυτό. — βιοιατρικός, -ή, -ό, βιοιατρικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο
 από αγγλ. biomedicine (νόθο συνθ.)].
βιο lo καταλύτης (ο) {βιοκαταλυτών} **ΒΙΟΛ.** ουσία που καταλύει βιολογικές
 αντιδράσεις· το ένζυμο. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biocatalyst].
βιοκλίμα (το) {βιοκλιματος | χωρ. πληθ.} η σχέση μεταξύ κλίματος και έμβιων
 όντων. — βιοκλιματικός, -ή, -ό, βιοκλιματικά επίρρ. [ETYM₁ Ελληνογενής
 ξέν. όρ., < γαλλ. bioclimat].
βιοκλιματισμός (ο) ο κλιματισμός που επιτυγχάνεται με την κατανάλωση των
 διαθέσιμων ενεργειακών πηγών (λ.χ. τής ηλιακής ακτινοβολίας, τής ενέργειας
 από τους ζωντανούς οργανισμούς κλπ.) και τη φυσική κυκλοφορία του αέρα.
 [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bioclimatisme].
βιοκλιματολογία (η) ο κλάδος τής κλιματολογίας και τής οικολογίας που
 ασχολείται με την επίδραση του περιβάλλοντος στην ανάπτυξη των ζωντανών
 οργανισμών και στην κατανομή τους στη Γη. — βιοκλιματολογικός, -ή, -ό,
 βιοκλιματολόγος [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ.
 bioclimatologie].
βιοκοινωνία (η) {βιοκοινωνιών} **ΒΙΟΛ.** το σύνολο των φυτικών και ζωικών
 οργανισμών που ζουν σε έναν βιότοπο. Επίσης βιοκοινότητα. [ETYM₁.
 Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biocénose < παλ. biocœnose < bio- (< βίος) +
 cœnose (< κοινός)].
βιοκοινωνιολογία (η) **ΒΙΟΛ.** η μελέτη μιας ομάδας ή κοινωνίας οργανισμών και
 των σχέσεων που αναπτύσσονται τόσο μεταξύ των οργανισμών αυτών όσο
 και προς το κοινό τους περιβάλλον. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ.
 biosociology (νόθο συνθ.)].
βιόλα¹ (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθένα από διάφορα καλλωπιστικά φυτά, όπως η
 βιολέτα. [ETYM₁ < λατ. viola «μενέξες»].
βιόλα² (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. έγχορδο όργανο τής οικογένειας των
 βιολιών, που είναι μεγαλύτερο από το βιολί κατά το ένα έβδομο του μεγέθους
 του και κουρδίζεται μία πέμπτη χαμηλότερα ΣΥΝ. άλτο. [ETYM₁ μεσν. <
 ιταλ. viola < αρχ. προβήγκ. viola | viola < μεσν. λατ. vidula, αγν. etimou].

Βιολέτα (η) γυναικείο όνομα.

βιολέτα (η) {βιολετών} καλλωπιστικό φυτό, με μικρά λουλούδια χα-
 ρακτηριστικού μοβ χρώματος (που απαντά όμως και σε ποικίλους άλλους
 χρωματισμούς, όπως λευκό, ρόδινο κ.ά.). — βιολετής, -ιά, -ί. [ETYM₁ < ιταλ.
 violetta, υποκ. του viola < λατ. viola «μενέξες»].

βιολί (το) {βιολι-ιού | -ιών} 1. ΜΟΥΣ. μικρό τετραχορδο μουσικό όργανο, που
 κουρδίζεται σε διαστήματα πέμπτης και παίζεται στερεωμένο μεταξύ του
 ώμου και τής κάτω γνάθου του μουσικού και με τη βοήθεια δοξαριού 2.
 (συνεκδ.) ο βιολιστής: *πόσο πληρώνονται τα - τής ορχήστρας*: ΦΡ. (α) **πρώτο**
βιολί (ι) ο πρώτος βιολιστής, ο «εξάρχων» τής ορχήστρας, που έχει τον πρώτο
 ρόλο στα ορχηστρικά έργα (ii) (μτφ.) ο πρωταγωνιστής σε μια κατάσταση,
 αυτός που πρωτοστατεί, που παίζει τον πρώτο ρόλο (β) **βιολιά** (τα) (i) οι
 βιολιστές συμφωνικής ορχήστρας, που κάθονται στα αριστερά του
 αρχιμουσικού: *πρώτα | δεύτερα* ~ (ii) μικρή ορχήστρα από διάφορα μουσικά
 όργανα, ανάμεσα στα οποία και βιολιά: *πήγαν σε ένα ακριβό εστιατόριο με ~ 3*.
 (μτφ.) μονότονη και ενοχλητική συμπεριφορά ή συνήθεια: *πόσο θα κρατήσει*
αυτό το ~; κυρ. στις ΦΡ. (α) **το βιολί βιολιάκι!** | **αυτός το βιολί του!** | **το ίδιο**
βιολί! για κάτι (συμπεριφορά, συνήθεια, ισχυρισμό κ.ά.) που επαναλαμβάνεται
 (προκαλώντας δυσφορία, ενόχληση): *τον έχω μαλώσει τόσες φορές, αλλ' αυτός*
το βιολί βιολιάκι! || *εδώ έχουν έρθει τα πάνω κάτω και αυτός το βιολί του!* || *Ξανά*
το ίδιο βιολί! Πόσο θα σε ανέχομαι ακόμη; ΣΥΝ. τον χάρη του (β) **αλλάζω**
βιολί βλ. λ. *αλλάζω*. — (υποκ.) βιολιάκι κ. (σπανιότ.) βιολίνο (το). [ETYM₁.
 μεσν., υποκ. του ουσ. βιόλα² (βλ. λ.)].

βιολιστής (ο), **βιολίστρια** (η) {βιολιστριών} μουσικός που παίζει βιολί (πθ. λ.
 βιολιτζής). [ETYM₁ < βιολί + παραγ. επίθημα -ιστής].

βιολιτζής (ο) {βιολιτζήδες} (λαϊκ.) ο βιολιστής: *συνήθ. αυτοδίδακτος βιολιστής*
 που παίζει σε κοινωνικές εκδηλώσεις, λ.χ. πανηγύρια, γάμους κ.λπ.· ΦΡ.

βαρέτα βιολιτζήδες! παίζετε βιολιτζήδες, ας αρχίσει η διασκέδαση! [ETYM₁ <
 βιολί + παραγ. επίθημα -(ι)τζής].

βιολογία (η) [1836] η επιστήμη που ερευνά τα κοινά φαινόμενα τής οργανικής
 ζωής: *μοριακή | ιατρική* ~. — **βιολόγος** (ο/η). [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., <
 γαλλ. biologie].

ΣΧΟΛΙΟ Αξιοπεριεργή λέξη. Αρχαία και νεότερη, χωρίς σημασιακή σχέση
 μεταξύ τους. Το αρχ. βιολογία, παράγωγο του βιολόγος, σήμαινε την
 ενσώζωση με τα ήθη των ανθρώπων και μάλιστα για διακομώδηση, κάτι
 σαν «κομική ηθογραφία». Το νεότερο βιολογία πρωτοπλαστήθηκε, με βάση τα
 Ελληνικά, από τον Γάλλο Lamarck το 1802 (στο έργο του *Hydrologie*) ως
 biologie, ενώ το ίδιο έτος εκδίδεται το έργο Biologie του Γερμανού G.
 Reinhold. Με τη νεότερη αυτή σημασία η λ. χρησιμοποιήθηκε από τον
 Α.Α. Μανροκορότα το 1836 και αργότερα από τον Σπ. Ζαμπέλιου (1859)
 κ.ά. Έτσι, ενώ το αρχ. βιολογία συνδεόταν με το ηθο-ποιία, το νεότερο
 βιολογία συνδέθηκε εξ αρχής με τα φαινόμενα στον βίο (το φαινόμενο τής
 ζωής) και στα έμβια όντα.

βιολογικός, -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με τη βιολογία: ~ έρευνα |
ανάγκη | φαινόμενο | εργαστήριο | φάρμακο | προϊόν ΦΡ. (α) **βιολογικό όπλο**
 όπλο που με τη χρήση ζωντανών οργανισμών (εντόμων, μικροβίων) προκαλεί
 ασθένειες ή και θάνατο σε ανθρώπους, ζώα, φυτά (β) **βιολογικός πόλεμος** ο
 πόλεμος που διεξάγεται με βιολογικά όπλα (γ) **βιολογικός καθαρισμός** η
 χημική επεξεργασία υγρών αποβλήτων, ώστε να μη ρυπαίνονται οι αποδέκτες
 των λυμάτων (θάλασσες, ποταμοί κ.λπ.) (δ) **βιολογικό ρολόι** βλ. λ. *ρολόι* (ε)
βιολογικός κύκλος βλ. λ. *κύκλος* (στ) **βιολογικός έλεγχος** ο έλεγχος του
 πληθυσμού ενός επιβλαβούς ζωικού ή φυτικού είδους με βιολογικούς ή
 άλλους τρόπους (λ.χ. τη χρήση ζωντανών οργανισμών εχθρικών προς αυτό)
 (ζ) **βιολογική ασπίδα** περίβλημα από σκυρόδεμα γύρω από πυρηνικό
 αντιδραστήρα για την προστασία από διαρροή ραδιενέργειας (η) **βιολογικό**
φίλτρο φίλτρο που συγκρατεί τους μικροοργανισμούς σε πορώδες υλικό και
 χρησιμοποιείται στον βιολογικό καθαρισμό (θ) **βιολογική καλλιέργεια** βλ. λ.
καλλιέργεια. — **βιολογικ-ά** | -ώς επίρρ. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ.
 biologique].

βιολονίστας (ο) {βιολονιστών}, βιολονίστρια (η) {βιολονιστριών} βιολιστής
 (βλ. λ.). [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. violoniste < violon «βιολί»].

βιολοντσελίστας (ο) {βιολοντσελιστών}, βιολοντσελίστρια (η)
 {βιολοντσελιστριών} μουσικός που παίζει βιολοντσέλο. [ETYM₁ Μεταφορά
 του ιταλ. violoncellista].

βιολοντσέλο (το) ΜΟΥΣ. όργανο με βαθύ ήχο, τής οικογένειας των βιολιών, το
 δεύτερο σε μέγεθος μετά το κοντραμπάσο: έχει τέσσερις χορδές, στήριζεται
 στο δάπεδο και παίζεται κρατημένο ανάμεσα στα γόνατα ΣΥΝ. τσέλο.
 [ETYM₁ < ιταλ. violoncello < violon- (μεγέθ. του viola) + υποκ. επίθημα -
 cello].

βιόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ο θάνατος ενός οργανισμού και η
 αποσύνθεσή των ιστών του. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biolysis].
βιομαγνητισμός (ο) η μελέτη τής επίδρασης του μαγνητισμού στους ζωντανούς
 οργανισμούς. — **βιομαγνητικός**, -ή, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ.
 biomagnétisme].

βιομάζα (η) {βιομαζών} **ΒΙΟΛ.** 1. το βάρος ή η μάζα των ζωντανών οργανισμών
 ενός φυτικού ή ζωικού είδους ανά μονάδα επιφανείας εδάφους ή όγκου νερού
 2. (περιληπτ.) σύνολο υποπροϊόντων τής φυσικής, ζωικής, δασικής και
 αλιευτικής παραγωγής, καθώς και τής βιομηχανικής τους επεξεργασίας
 (αστικά λύματα, σκουπίδια, απόβλη-

τα), τα οποία αποτ'λούν σημαντική πηγή ενέργειας. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biomass].

βιομετεωρολογία (η) ΜΕΤΕΩΡ. κλάδος που μελετά τις επιδράσεις των ατμοσφαιρικών συνθηκών στους ζωντανούς οργανισμούς. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biometeorology].

βιομετρία (η) ΒΙΟΛ. 1. ο υπολογισμός της πιθανής διάρκειας της ανθρώπινης ζωής 2. ο κλάδος που μελετά και αναλύει τα μετρικά χαρακτηριστικά των ζώων και του ανθρώπου: συγγενεί με τη βιοστατιστική (βλ.λ.). 3. **δασική βιομετρία** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο την ανάπτυξη και εφαρμογή μεθόδων στατιστικής ανάλυσης στη δασοπονία και στον σχεδιασμό πειραμάτων, την ανάπτυξη και εφαρμογή μεθόδων μέτρησης ή εκτίμησης βασικών παραμέτρων ή μεταβλητών των δασικών δένδρων και δασικών συστάδων ή δασών. Επίσης βιομετρική. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biométrie].

βιομηχανία (η) {βιομηχανιών} 1. ο τομέας της παραγωγής που μετασχηματίζει πρώτες ύλες και ημικατεργασμένα προϊόντα σε καταναλωτικά αγαθά 2. η χρήση μηχανών κυρ. και λιγότερο με τη ανθρώπινη εργασία: *πρόσδος | εξέλιξη | ανάπτυξη | μαρσαμός της* ~ ΦΡ. (α) **ελαφρά βιομηχανία** η βιομηχανία που παράγει προϊόντα τελικής καταναλώσεως, λ.χ. ποτά, υφάσματα, ειδή διατροφής (β) **βαριά βιομηχανία** η βιομηχανία που παράγει προϊόντα, τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για νέα επεξεργασία ή ως υλικά για την εκτέλεση άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων (βλ. κ. *κεφαλαίουρικά αγαθά*, λ. *κεφαλαίουτικός*) 2. καθενάς από τους επιμέρους κλάδους του παραπάνω τομέα παραγωγής, ανάλογα με το προϊόν που παράγει: ~ *τροφίμων γάλακτος | αυτοκινητόν | οπλικών συστημάτων | επίπλων | υποδημάτων || γεωργική | φαρμακευτική ~ 3.* (συνεκδ.) το συγκρότημα ή το κτήριο στο οποίο παράγονται προϊόντα με τον παραπάνω τρόπο: *υπαρχουν δύο βιομηχανίες δίπλα σε οικισμούς* ΣΥΝ. εργοστάσιο 4. (μτφ.) (α) κάθε μηχανισμός που παράγει προϊόντα για μαζική κατανομή: *το Χόλλυγουντ υπήρξε μια - ονειρών || η σύγχρονη τηλεόραση είναι μια - παραγωγής ιδεών και ειδώλων για καταναλωση* (β) (κακός.) κάθε οργανωμένη δραστηριότητα που παράγει κάτι παράνομο σε μεγάλες ποσότητες: *είχαν στήσει - παραγωγής πλαστών διαβατηρίων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιομηχανός*. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. industrie < λατ. industria «φύσση, ενεργητικότητα». Σχηματίστηκε με βάση το αρχ. επίθ. *βιομηχανός* «αυτός που δείχνει ευφυΐα στην αντιμετώπιση των βιοτικών μερίμων»].

-βιομηχανία β' συνθετικό για την παραγωγή λέξεων που δηλώνουν βιομηχανία ορισμένου προϊόντος: *αλλαντο-βιομηχανία, γαλακτοβιομηχανία, καπνο-βιομηχανία, αυτοκινητο-βιομηχανία.*

βιομηχανικός, -ή, -ό [1840] 1. αυτός που σχετίζεται με τη βιομηχανία ή παράγεται από αυτήν: ~ *προϊόντα | παραγωγή | μονάδες | επιχειρήσεις | εργάτες | κεφάλαιο | επενδύσεις | κολοσσός | υποδομή | περιοχή | κλάδος | τομέας | απόβλητα | έκθεση | οργανισμός | χώρα || Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης || Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς* ΦΡ. (α) [ΣΤ. **Βιομηχανική Επανάσταση** η οικονομική και κοινωνική μεταβολή που ξεκίνησε τον 18ο αι. στη Μ. Βρετανία και απλώθηκε ως τις αρχές του 19ου αι. στις άλλες χώρες και η οποία είχε ως κύρια χαρακτηριστικά τον καταμερισμό της εργασίας, την αυξημένη ειδίκευση, τη μαζική παραγωγή και την κατανομή νέων μορφών ενέργειας (άνθρακα, πετρελαίου, ηλεκτρισμού) (β) **βιομηχανική κοινωνία** η κοινωνία που διαμορφώθηκε από τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές που επέφερε η βιομηχανική επανάσταση και παραγωγή (γ) **βιομηχανική ζώνη** η περιοχή που ορίζεται από το κράτος για την αποκλειστική εγκατάσταση βιομηχανιών, υπό τον όρο ότι θα ικανοποιούνται ορισμένοι όροι δόμησης και λειτουργίας (δ) **βιομηχανική κατασκοπία** η προσπάθεια μιας βιομηχανικής επιχείρησης να αποσπάσει με διάφορους τρόπους πληροφορίες για τα προϊόντα (σχέδια, προδιαγραφές, νέες ιδέες, επαγγελματικά μυστικά κ.λπ.) μιας ανταγωνίστριας επιχείρησης 2. (α) αυτός που παράγεται στη βιομηχανία, κατ' αντιδιαστολή προς τον χειροποίητο ή τον φυσικό: ~ *έπιπλο | υφαντό* (β) **βιομηχανικά φυτά** διαφορετικά είδη φυτών (σιτάρι, ελιά, βαμβάκι, λινάρι), τα οποία μετά από επεξεργασία διαφόρων μερών τους (ρίζων, φύλλων, ανθέων) μετατρέπονται σε προϊόντα απαραίτητα για τη διατροφή ή την ένδυση του ανθρώπου. — βιομηχανικ-ά-ώς [1862] 'τίπρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιομηχανός*. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. industriel].

βιομηχανισμός (ο) [1811] 1. η βιομηχανοποίηση (βλ.λ.) 2. η συστηματική 'πιδίωξη αναπτύξεως της βιομηχανίας μιας χώρας: ο εκβιομηχανισμός. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. industrialisme].

βιομηχανοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μετατροπή βιοτεχνίας ή άλλης χειρωνακτικής εργασίας σε βιομηχανία: ~ *της παραγωγής ψωμιού | της υποδηματοποιίας* ΣΥΝ. εκβιομηχάνιση 2. η μετατροπή μιας χώρας από γεωργική σε βιομηχανική 3. η εκμετάλλευση πρώτης ύλης με βιομηχανικά μέσα: η ~ *της παραγωγής αποφέρεϊ τεράστια κέρδη* 4. (μτφ.) η τυποποίηση και μαζική προσφορά (κοινωνικών ή πνευματικών) αγαθών: η *εισβολή της τεχνολογίας στη ζωή μας έχει οδηγήσει στη - της διασκέδασης.* — βιομηχανοποιήσ. {-εισ...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιομηχανός*. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. industrialisation].

βιομηχανοποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να τύχει βιομηχανοποίησης (σημ. 3): ~ *λάδι*.

βιομηχανός (ο/η) {βιομηχάν-ου | -ων, -ους} 1. ιδιοκτήτης βιομηχανίας, ενός ή περισσότερων εργοστασίων μαζικής παραγωγής αγαθών ΣΥΝ. εργοστασιάρχης 2. (μτφ.) πολύ πλούσιος άνθρωπος: *δεν είμαι κανένας - για να ζοδεύω τόσα λεφτά σε αγορές και διασκέδασεις.* [ETYM, < βιομηχανία (υποχωρητ.)].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. βιομηχανός είναι αρχαία και σημαίνει «αυτός που μη χανεύεται τρόπους να ζήσει», άρα τον έξυπνο που τα βγάζει πέρα στη ζωή. Η λέξη ξαναχρησιμοποιήθηκε με διαφορετική σημασία -μτ' της σημασίας που την ξέρουμε σήμερα- τον 19ο αι. Τότε πλάστηκαν και τα βιομηχανία, βιομηχανικός κ.ά. Το 1890 πλάστηκε και ρήμα βιομηχανώ, που θα μπορούσε να χρησιμοποιείται και σήμερα αντί του βιομηχανοποιώ (και βιομηχάνηση, βιομηχάνημένος αντί βιομηχανοποίηση, βιομηχανοποιημένος), όπως και λ. βιομηχάνημα (από τον Κωνσταντίνο Παπαρηγόπουλο), που θα μπορούσε να αποδώσει μονολεκτικά την 'π'ίφραση βιομηχανικό προϊόν (produit d'industrie). → βιοτέχνης

βιονικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. 1. αυτός του οποίου ορισμένες λειτουργίες επιτελούνται από τεχνητά ηλεκτρονικά μέλη: ~ *γυναικα* 2. **βιονική** (η) η εφαρμογή δεδομένων της βιολογίας στον σχεδιασμό και στην κατασκευή ηλεκτρονικών συστημάτων. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bionics < bio(logy) + (electro)nics, λ. που πλάστηκε από τον Αμερικανό αξιωματικό Jack Steele το 1958].

βιονομία (η) ΒΙΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την κατανομή των οργανισμών στο περιβάλλον και τα χαρακτηριστικά αυτής της κατανομής. — βιονομικός, -ή, -ό, βιονομικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bionomics].

βιοοικολογία (η) η οικολογία (βλ.λ.). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioecology].

βιοπαλαιστής (ο) [1888], βιοπαλαιστρία (η) {βιοπαλαιστριών} πρόσωπο που αγωνίζεται σκληρά για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για τη ζωή: *είναι ένας φταχτός ~ εργάζεται από το πρωί ως το βράδυ* ΣΥΝ. μεροκαματιάρης. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. struggleforlife].

ΣΧΟΛΙΟ Γύρω στο 1890, για να αποδοθεί στα Ελληνικά το αγγλικό «σύνθετο εκ συναρπαγής» (από φράση) struggleforlife (< struggle for life), πλάστηκε το βιοπαλαιστής και λίγο αργότερα το βιοπαλαιά και το βιοπάλη Το βιομαχητής, που πλάστηκε αντί του βιοπαλαιστής, αν και καλύτερα σχηματισμένο, δεν επικράτησε. Είναι αβίατος άξιον πάντως πώς δεν 'νργοποιήθηκε η αρχ. λ. βιοπόνος, που ετυμολογικά θα απέδιδε καλύτερα τον αγώνα για την εξασφάλιση πόρων ζωής. Η 'εασφάλιση των προς το ζην αποδόθηκε με το βιοπορισμός (1868), το δε 1896 εμφανίζεται και η λ. βίοποριστής Και τα δύο ανάγονται στην εξεύρεση «πόρων του βίου».

βιοπάλη (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ο αγώνας που κάνει ο άνθρωπος για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την επιβίωση του: *ρίχτηκε από μικρός στη ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοπαλαιστής*.

βιοποικιλότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ιδιότητα μιας βιοκοινωνίας (βλ.λ.) να έχει πολλά είδη ζώων, φυτών, των οποίων η αφθονία δεν παρουσιάζει μεγάλες διαφορές. Επίσης βιοποικιλία [ETYM, Απόδ. του αγγλ. biodiversity (νόθο συνθ.)].

βιοπορισμός (ο) [1868] η εξασφάλιση με προσωπική εργασία των απαραίτητων για τη ζωή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοπαλαιστής*. [ETYM, < βιο- + πορισμός < πορίζω «παρέχω»].

βιοποριστικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται για βιοπορισμό: ~ *επάγγελμα | λόγοι | δραστηριότητα.* — βιοποριστική επίρρ.

βιοπτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με βιοψία: ~ *υλικό*. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biopsy].

βιορρυθμός κ. **βιορρυθμός** (ο) {βιορρυθμ-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) (α) το φαινόμενο κατά το οποίο λειτουργίες που σχετίζονται με τη φυσιολογία και τη συμπεριφορά των ζωντανών οργανισμών παρουσιάζουν περιοδικούς κύκλους κατά την εμφάνισή τους, ανάλογα με τις εξωτερικές μεταβολές ή τους εσωτερικούς μηχανισμούς ελέγχου του οργανισμού (β) οι αριθμοί της περιοδικής μεταβολής στη συμπεριφορά, τη συναισθηματική και φυσική κατάσταση των ανθρώπων, σύμφωνα με διαδεδομένη (επιστημονικός μη αξιόπιστη) θεωρία. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biorhythm].

βιορρυθμός ή **βιορρυθμός**; Τα αρχαία και λόγια προέλευσης σύνθετα με βραχύ φωνήεν στην κατάληξη κανονικά αναβίβαζαν τον τόνο: *βαθμός - ισόβαθος, ομοίόβαθος- αριθμός - τιμήριθμος, υπεράριθμος, ενάριθμος, πολυάριθμος, ολιγάριθμος- λαιμός - πο- νόλαιμος- δήμος - πινδήμος, απόδημος* κ.τ.δ. Άρα και ρυθμός - βιορρυθμός, όπως ιδιορρυθμός, ομορρυθμός, ετερορρυθμός, ταχιορρυθμός, εύρρυθμος, έκρυθμος, βραδυρρυθμός κ.ά. Το σύνθετο βιορρυθμός θα αποτελούσε ένα είδος «χάλαρου συνθέτου», πβ. θεός - χαμοθέος, αλλά ισόθεος, ημίθεος, φιλόθεος- φιλόθεος - πευκοφίλος, αλλά λεπτόφίλος, ζηρόφίλος, δασύφίλος κ.λπ.

βίος (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η περιουσία, τα υπάρχοντα κάποιου: *έγασε όλο το ~ του* 2. (συνεκδ.) ο πλούτος, η αφθονία αγαθών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*. [ETYM, μεσν. < αρχ. βίος (ο) «ζωή»].

βίος (ο) 1. η ανθρώπινη ζωή ΦΡ. (α) **διά βίου** (διά βίου, Αριστοτ. Πολιτικά 1272a) για ολοκληρή τη ζωή: *ενώθηκαν ~ με τα δεμά του γάμου || η ~ παιδεία* (β) κάνω *τον βίο αβίωτο* βλ. λ. *αβίωτος* 2. (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο ζει και συμπεριφέρεται ένας άνθρωπος ή ομάδα ανθρώπων σε ορισμένο τομέα της ζωής: *ιδιωτικός/ πολιτικός/ δημοσίου | κοινωνικός ~ || έγγαμος | ηθικός | θεωρητικός | πρακτικός | πολιτάραχος | έκλυτος ~ || βίον ανθόσπαρτον* (ως ευχή σε νεονύμ-

φους) || του *επεβλήθη η κατώτερη ποιή λόγου προτέρου εντίμου βίου-ΦΡ. βίος και πολιτεία* (i) τίτλος μυθιστορηματικών βιογραφιών, π.χ. «~ του *Αλέξη Ζορμπά*» του Ν. Καζαντζάκη (ii) (ειδικότ.) για πολυάπλη ή περιπετειώδη ζωή: δεν τον φαίνεται, αλλά είναι - 3. (συνεκδ.) η διάρκεια ζωής ή ύπαρξης: ο ~ της κυβερνήσεως υπήρξε βραχύς 4. η βιογραφία (βλ. λ.). ΦΡ. (α) *βίος αγίων* τα συναξάρια (βλ. λ. *συναξάρι*) (β) *βίοι παράλληλοι* (i) τίτλος βιβλίου του Πλουτάρχου, στο οποίο αφηγείται συγκριτικά σε ζεύγη τη ζωή επιφανών ανδρών (ενός Έλληνα και ενός Ρωμαίου) (ii) για πρόσωπα που ζουν παρόμοιες καταστάσεις ή που έχουν ανάλογη εξέλιξη. [ETYM. αρχ. < *βί-ος < IE. *gʷi-y-a- «ζωτικότητα, ενέργεια» (δισύλλ. ρίζα), πβ. σανσκρ. jivah «ζωντανός», λατ. viv-us, γαλλ. viv, αγγλ. quick «γρήγορος» (αρχική σημ. «ζωντανός»), γερμ. er-quicken «ζωογονώ», σερβοκρ. živ «ζωντανός» κ.ά. Ομόρρ. βίω, ζώ (< *gʷyó-), ζωή, υγιής (βλ. λ.) κ.ά.].

βίος - ζωή. Σήμερα η λ. **βίος** θεωρείται λόγια και χρησιμοποιείται σε παγιωμένες λόγιες εκφράσεις (ζει έκλυτον βίο - εύχομαι βίον ανθόσπαρτον κ.ά.) και σε σταθερές χρήσεις (πολιτικός | δημόσιος | ιδιωτικός | έργαμος | έντιμος | σμαλός | ηθικός | πολυτάραχος βίος). Η κυρία χρησιμοποίηση της λ. σε όλες τις χρήσεις είναι η λ. ζωή. Η αρχική και αρχαία διάκριση, κατά την οποία το μεν βίος δήλωνε κυρίως τον τρόπο ζωής και τη «διάρκεια της ζωής», ενώ το ζώη «το βίος, την περιουσία» και την ίδια τη ζωή, «τη βιολογική πλευρά της ζωής», ξεπεράστηκε με το πέρασμα του χρόνου από τη λ. ζωή, που δήλωσε όλες τις σημασίες. Στη γλώσσα του Ευαγγελίου και στη χριστιανική αντίληψη γενικότερα επικρατεί η λ. ζωή. Αυτή είναι η λ. που χρησιμοποιείται για να δηλώσει την «αιώνιον ζωή» και η ίδια λ. χρησιμοποιείται συχνά στα λόγια του Χριστού «έκ του θανάτου εις την ζωήν» (Ιωάνν. 5, 24), «εγώ ειμι ό άρτος της ζωής» (Κ.Δ. Ιωάνν. 6, 48), «εγώ ειμι ή άνάστασις και ή ζωή» (Ιωάνν. 11,25), «εγώ ειμι [...] ή αλήθεια και ή ζωή» (Ιωάνν. 14, 60) κ.α.

-βίος, -βια, -βιο β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: 1. (κ. στον πληθ.) φυσικό περιβάλλον ή χρονικό διάστημα στο οποίο ζει (ένα ζώο): υδρο-βίος, λιμνο-βίος, νυκτο-βίος 2. διάρκεια ζωής: αιωνό-βιος, βραχύ-βιος, μακρο-βίος 3. τρόπο διαβίωσης: λαθρο-βίος 4. (για πρόσ.) ιδιαίτερη ενασχόληση (με κάτι), συνήθεια να συνηάζει (κάποιος) σε ένα μέρος: μηχανό-βιος, μαπαρο-βίος, καφενο-βίος. [ETYM. Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. βραχύ-βιος, μγν. αϊωνό-βιος), που προέρχεται από το ουσ. βίος].

βιοσοφία (η) [1881] ΦΙΛΟΣ., το σύνολο των θεωριών που αναφέρονται στο φαινόμενο και στον τρόπο της ζωής. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Lebensweisheit].

βιοστατιστική (η) ΒΙΟΛ. η εφαρμογή της στατιστικής σε βιολογικά και ιατρικά δεδομένα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. biostatistics (νόθο συνθ.)].

βιοσύνθεση (η) {-ης κ. -έσεις [-έσεις, -έσεων] ΒΙΟΛ. Ο τρόπος σχηματισμού των οργανικών ενώσεων (λ.χ. της πρωτεΐνης) με την επίδραση ενζύμων στους ζωντανούς οργανισμούς. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biosynthesis].

βιοσφαίρα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. 1. το εξωτερικό λεπτό στρώμα της επιφάνειας της Γης (έδαφος, θάλασσες, τμήμα της ατμόσφαιρας) στο οποίο αναπτύσσονται ζωντανό οργανισμοί από τα ανόργανα στοιχεία με την επίδραση της ενέργειας 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ζωντανών οργανισμών που βρίσκονται στην επιφάνεια της Γης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biosphère].

βιοτέχνης (ο/η) [1884] {βιοτεχνών} ιδιοκτήτης βιοτεχνίας, πρόσωπο που ασχολείται με τη βιοτεχνία.

βιοτέχνης - βιοτεχνία - βιοτεχνικός. Νεότερες λέξεις. Η λ. βιοτεχνία πρωτοφανίζεται στον Κωνσταντίνο Ασώπιο (το 1856), ενώ το βιοτέχνης στον Γεώργιο Βιζυηνό και το βιοτεχνικός στον Αναστάσιο Χρηστομάνο (1884). Το δίδυμο βιοτεχνία - βιομηχανία πλάστηκε να αποδώσει τη δύαδα industry - manufacture με καθαρώς ελληνικές λέξεις, που καθιερώθηκαν στη χρήση.

βιοτεχνία (η) [1856] {βιοτεχνιών} 1. ΟΙΚΟΝ. ο κλάδος της παραγωγής που ασχολείται με τη μετατροπή (μεταποίηση) πρώτων υλών σε προϊόντα: απασχολεί μικρό αριθμό εργατών και χρησιμοποιεί σε περιορισμένη έκταση απλά μηχανικά μέσα, τα δε προϊόντα που παράγει συνήθ. δεν είναι τυποποιημένα 2. κάθε επιχείρηση που παράγει με τον παραπάνω τρόπο συγκεκριμένα προϊόντα: - ετοιμουν ενδυμάτων 3. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται μια βιοτεχνία: πυρκαγιά εκδηλώθηκε σε ~. ΣΧΟΛΙΟ 1. βιοτέχνης. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. manufacture].

βιοτεχνικός, -ή, -ό [1884] ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τη βιοτεχνία: ~ παραγωγή | προϊόντα || Βιοτεχνικό Επιμελητήριο.

βιοτεχνολογία (η) {βιοτεχνολογιών} ΒΙΟΛ. η χρησιμοποίηση ζωντανών οργανισμών ή άλλων βιολογικών συστημάτων για την παραγωγή φαρμάκων ή άλλων προϊόντων: ~ τροφίμων. — βιοτεχνολόγος (ο/η), βιοτεχνολογικός, -ή, -ό, βιοτεχνολογικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biotechnology].

βιοτή (η) {χωρ. πληθ.} η ζωή, ο βίος και οι ανάγκες του βίου: οι έργοις της ~. [ETYM. αρχ., παράλλ. τ. του βίοςτος < βίος].

βιοτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη ζωή και ειδικότ. με τις υλικές ανάγκες της ζωής: ~ μέριμνες | ασχολίες | συνθήκες-ΦΡ. ΟΙΚΟΝ. βιοτικό επίπεδο το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που

μπορεί να αγοράσει κανείς με το μέσο εισόδημα του· (γενικότ.) το σύνολο των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών διαβίωσης ενός ατόμου ή συνόλου ατόμων: υψηλό | χαμηλό ~ 2. βιοτικά (τα) (α) τα υλικά αγαθά που είναι απαραίτητα για τη ζωή (β) οι υλικές μέριμνες κατ' αντίδιαστολή προς την πνευματική ζωή: η συζήτηση ξεκίνησε με τα ~ και πέραν στα πνευματικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνυμο. [ETYM. αρχ. < βίοςτος (με παργγ. επίθημα -τος, πβ. κ. θάνα-τος) < βίος. Η φρ. βιοτικό επίπεδο αποδίδει το αγγλ. standard of living].

βιοτικός ή βιωτικός; Έχει διδαχθεί από παλιά ότι, αφού η λ. σημαίνει «αυτόν που αναφέρεται στον βίο», παράγεται από το αρχ. βίοςτος «ζωή» ή το αρχ. βιοτή «ζωή» (βιοτ-ικός) και όχι από το βίω Ι βιώνω, που δίνει ρηματικό επίθ. σε -τος (βιωτός, από όπου και αβιώτος: πβ. τον βίον αβιώτων). Αν σχηματιζόταν από το ρήμα βίω Ι βιώνω επίθ. βιωτικός, θα σήμαινε «αυτόν που βιώνει» (πβ. δηλώνω - δηλωτικός, τονώνω - τονωτικός, μειώνω - μειωτικός, ανανεώνω - ανανεωτικός κ.τ.ό.). → παρόνυμο

βιότοπος (ο) {βιοτόπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. το φυσικό περιβάλλον που διαθέτει όλες τις απαραίτητες συνθήκες για την εκπλήρωση μέρους ή ολόκληρου του κύκλου της ζωής των φυτικών ή ζωικών οργανισμών ΣΥΝ. οικότοπος (πβ. λ. υδροβιότοπος). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biotope].

βιότυπος (ο) {βιοτύπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. ομάδα ατόμων που αποτελούν υποσύνολο ενός είδους, έχουν ίδια ή παραπλήσια γενετική σύσταση και διαφέρουν από τις άλλες ομάδες του ίδιου είδους ως προς ορισμένα χαρακτηριστικά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biotype].

βιο υλικό (το) υλικό που χρησιμοποιείται για την κατασκευή τεχνητών μελών του σώματος και για τεχνητές εμφυτεύσεις. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. biomaterial (νόθο συνθ.)].

βιοφιλμογραφία (η) {βιοφιλμογραφιών} βιογραφικό σημείωμα προσώπων από τον χώρο του κινηματογράφου (λ.χ. ηθοποιών, σκηνοθετών κ.ά.), στο οποίο αναφέρεται η ζωή και το έργο τους.

βιοφυσική (η) ΒΙΟΛ. κλάδος που ασχολείται με την επίλυση βιολογικών προβλημάτων χρησιμοποιώντας τις αρχές της φυσικής. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biophysics].

βιοφωσφορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η εκπομπή φωτός (χωρίς θερμότητα) από ζωντανούς οργανισμούς (λ.χ. από τυγολαμπίδες, ψάρια των βαθιών νερών κ.ά.) ΣΥΝ. βιοφωτισμός, βιοφωταγεία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bioluminescence (νόθο συνθ.)].

βιοφωταγεία (η) {χωρ. πληθ.} ο βιοφωσφορισμός.

βιοφωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο βιοφωσφορισμός.

βιοφωτογραφία (η) {βιοφωτογραφιών} ΒΙΟΛ. η φωτογράφιση ζωντανών οργανισμών, όταν βρίσκονται σε φυσική κίνηση.

βιοχημεία (η) η επιστήμη που μελετά τις χημικές διαδικασίες του κύκλου της ζωής στα φυτά και τα ζώα. — βιοχημικός, -ή, -ό [1891]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biochimie].

βιοψία (η) (βιοψιών) ΙΑΤΡ. η μέθοδος διαγνώσεως ανωμαλιών του οργανισμού, κατά την οποία εξετάζονται σε μικροσκόπιο κύτταρα ή ιστοί που έχουν αφαιρεθεί από ζωντανό οργανισμό, για να διαπιστωθεί το είδος εξαλλαγής που έχουν υποστεί: ~ σε τμήμα όγκου, για να διαπιστωθεί αν είναι κακοήθης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < βι- (ο) + -ψία < -ψη, < αγγλ. biopsy].

βίπ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο πλούσιο και διάσημο: αίθουσα ~ σε αεροδρόμιο. [ETYM. < αγγλ. αρκτικόλεξο V.I.P. (Very Important Person «πολύ σπουδαίο πρόσωπο»)].

ΒΙ.ΠΕΡ. κ. βίπερ (το) {άκλ.} 1. βιβλίο περιπτερό, δηλ. βιβλίο που πωλείται σε περίπτερα 2. (γενικότ.) κάθε βιβλίο τσέπης, κυρ. αστυνομικού ή ασηματικού περιεχομένου. — (υποκ.) βιπεράκι (το).

βίρα επιφών. ΝΑΥΤ. τράβα!, σήκωσε!: ~ τις άγκυρες!

[ETYM. < ιταλ. vira, προστ. του ρ. virare «στρέφω»].

βιράφω ρ. μετβ. {βίραρα} ΝΑΥΤ. 1. περιστρέφω, χρησιμοποιώ βαρούλο, για να σηκωθεί άγκυρα ή βάρκα 2. (γενικότ.) τραβώ, σηκώνω. — βιράρισμα (το).

[ETYM. Αντιδάν. < ιταλ. virare «στρέφω», με τη σημ. «στρέφω τον τροχό (εργάτη), για να σηκωθεί η άγκυρα», < μγν. λατ. gyrate (< αρχ. γύρος) με την επίδρ. του λατ. vīrgare «πάλλω»].

Βιργίλιος κ. Βεργίλιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. Πόπλιος Βεργίλιος Μάρων ένας από τους σημαντικότερους Ρωμαίους ποιητές (70-19 π.Χ.): έργα του Βουκολικά, Γεωργικά, Αινείας 2. όνομα αγίου της Ρωμαιο-καθολικής Εκκλησίας.

[ETYM. < λατ. Vergilius, αγν. ετόμου. ο τ. Virgilius κατά παρετυμολ. προς τις λ. virgo «παρθένος» ή virga «ράβδος»].

Βιργινία (η) γυναικείο όνομα. [ΠΥΜ Μεταφορά του αγγλ. Virginia < λατ. Virginia < virgo «παρθένος»].

Βιρμανία (η) → Μιανμάρ

βιρτουόζος (ο), βιρτουόζα (η) 1. πρόσωπο που κατέχει άριστα την τέχνη συγκεκριμένου μουσικού οργανού ή του τραγουδιού: ~ του βιολιού | του τραγουδιού ΣΥΝ. αριστοτέχνης, δεξιότεχνης, μετρ 2. (γενικότ.) πρόσωπο που διαθέτει ξεχωριστές δεξιότητες σε ορισμένο τομέα ΣΥΝ. δεξιότεχνης. — βιρτουόζικος, -ή, -ο, βιρτουόζικα επίρρ. [ETYM. < ιταλ. virtuoso < virtu «αρετή, άρεσκια» < λατ. virtus].

Βισκαϊκός Κόλπος (ο) κόλπος του Α. Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ της Γαλλίας και της Ισπανίας. [ETYM. < ισπ. Golfo de Vizcaya, επωργία των Βάσκων στη Β. Ισπανία, < βασκ. Bizkaï «ορεινή χώρα»].

βισκόζ (το) {άκλ.} ύφασμα που περιέχει βισκόζη (βλ. λ.).

[ETYM. < γαλλ. viscoso < μγν. λατ. viscosus < λατ. viscum «ιξός»].
βισκόζη (η) υλικό που προέρχεται από την καταργασία της κυτταρίνης (βλ. λ.) και το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή ινών, υφασμάτων, σωλήνων κ.ά. (βλ. λ. βισκόζ).

βισμούθιο (το) {βισμούθιο} ΧΗΜ. εύθραστο, αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Bi), με ρόδινες αποχρώσεις, που χρησιμοποιείται για τη σύνθεση ενώσεων ποικίλων χρήσεων (στη φαρμακευτική, την υαλογυρία κ.λπ.) (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΙΝ).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. bismuth < αρχ. γερμ. bismut, αβεβ. ετύ-μου, πμθ. < *wismut < wisa «λιβάδι» (πβ. γερμ. Wiese) + -mut «δικαίωμα εκμεταλλεύσεως» < mupen «απαυτό, διεκδικώ»].

Βιστονίς (η) {Βιστονιδ-ος, -α} λιμ'η της Θράκης μεταξύ της Ξάνθης και της Κομοτηνής.

[ETYM. Από το όν. του αρχ. θρακ. φύλλου *Βιστονες* | *Βιστονες*, αγν. ετύ-μου].
Βιστούλας (ο) ποταμός της Πολωνίας που πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη και εκβάλλει στη Βαλτική Θάλασσα.

[ETYM. < λατ. Vistula (πολ. Wista), αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται σε I.E. *weik- «ρέω»].

βίσονας (ο) {βισόνων} μεγαλύτερο βοοειδές με τραχύ τρίχωμα, κυρτούς ώμους, κοντά κέρατα στραμμένα προς τα πάνω και πιγούνι με γένη, το οποίο είναι περιζήτητο για το δέρμα του: *το κυνήγι του ~ στις αμερικανικές πεδιάδες*. Επίσης **βόνασος**. [ETYM. < μγν. βίσων, -ωνος < λατ. bison < αρχ. γερμ. wisant].

βιταλισμός (ο) ελλ.ζν. *ζωτικοκρατία*-βιολ. θεωρία που αποδίδει τα φαινόμενα της ζωής στην ύπαρξη μιας ζωτικής αρχής, η οποία διαφοροποιείται από τις φυσικές και χημικές δυνάμεις που παρεμβαίνουν στις διαδικασίες της ζωής. — **βιταλιστικός**, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. vitalisme < vital «ζωτικός»].

βιταμίνη (η) {βιταμινών} 1. καθεμιά από διάφορες οργανικές ενώσεις, που σε μικρές ποσότητες συμβάλλουν στη ρύθμιση του ζωικού μεταβολισμού, οι οποίες παρέχονται στον οργανισμό είτε φυσιολογικά με το φαγητό και τον οποίον η έλλειψη (αβιταμίνωση) προκαλεί ποικίλες δυσλειτουργίες, είτε με φάρμακα: η - *C βρίσκεται στα εσπεριδοειδή και η έλλειψη της προκαλεί σκορβούτο* 2. (συνήθ. στον πληθ.) (α) τροφές με υψηλή περιεκτικότητα σε βιταμίνες, οι υγιεινές τροφές: *τον τελευταίο μήνα κάνω διαίτα πλούσια σε ~ όλο φρούτα και λαχανικά* (β) ειδικές κάψουλες ή δισκία που περιέχουν βιταμίνες και χορηγούνται κατόπιν ιατρικής εντολής για την αντιμετώπιση οργανικών προβλημάτων: *παίρνω ~*.

[ETYM. Μεταφορά του γερμ. Vitamine (νόθο συνθ.) < λατ. vita «ζωή» + amine «αμίνη» (βλ. κ. αμινόξυ). Ο όρ. πλάστηκε το 1912 από τον Πολωνό βιοχημικό C. Funk, λόγω της παλαιότερης πεποίθησης ότι οι ουσίες αυτές περιείχαν αμινοξέα].

βιταμινοθεραπεία (η) {βιταμινοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία με τη λήψη βιταμινών.

βιταμινοχός -ος, -ο αυτός που περιέχει βιταμίνες: ~ *τροφές*. [ETYM. < βιταμίνη + -ούχος < έχω].

βιτρίνα (η) {δύσchr. βιτρινών} 1. η προθήκη, χώρος καταστήματος με τζάμι ή κρύσταλλο, όπου εκτίθεται δειγματοληπτικά το εμπόρευμα 2. (ειδικότ.) οικιακό έπιπλο με κρύσταλλο στη μπροστινή πλευρά, όπου τοποθετούνται ποτήρια, ασημικά ή αξιόλογα διακοσμητικά αντικείμενα 3. (γενικότ.) κάθε προθήκη που έχει προστατευτικό τζάμι: *- μουσείον ΣΥΝ. σκευοθήκη 4. (μτφ.) καθέτι που εντυπωσιάζει, που προβάλλεται προς τα έξω ως το καλύτερο στοιχείο ενός χώρου, αυτό που αντιπροσωπεύει, που αντανακλά το περιγόμενο (όπως η προθήκη καταστήματος προβάλλει ότι καλύτερο διαθέτει): η εθνική ομάδα είναι η ~ του ποδοσφαίρου μας- ΦΡ. έργο βιτρίνας το δημόσιο έργο που γίνεται για εντυπωσιασμό και ψηφοθηρία, χωρίς να υπάρχει άμεση ανάγκη (π.χ. συντριβάνια, αισθητικές παρεμβάσεις κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή προς τα έργα υποδομής). [ETYM. < γαλλ. vitrine < vitre «τζάμι» < λατ. vitrum «γυαλί»].*

βιτριόλι (το) {βιτριολ-ιού} {χωρ. πληθ.} {καθημ.} το θεικό οξύ: τον τύφλωσε ρήχνοντας του ~.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. vitriol < μεσν. λατ. vitriolum < μγν. λατ. vitreolum, ουδ. του επιθ. vitreolus «υαλώδης» < λατ. vitrum «γυαλί». Η ονομασία οφείλεται στην υαλώδη όψη, την οποία παρουσιάζουν συχνά τα θεικά άλατα].

βιτρό (το) {άκλ.} το υαλογράφημα (βλ. λ.). [ETYM. < γαλλ. vitraux, πληθ. του vitrail < λατ. vitrum «γυαλί»].

βίτσα (η) {δύσchr. βιτσών} 1. λεπτή και ευλύγιστη βέργα από κλαδί δέντρου ή θάμνου, συνήθ. λεία και καθαρισμένη: η ~ του *δασκάλου* 2. (κατ' επέκτ.) μαστίγιο που είναι φτιαγμένο από κοντό ξύλινο ραβδί και σχοινί ΣΥΝ. καμτσίκι.

[ETYM. μεσν. < σλαβ. vitsa < λατ. vitea, θηλ. του επιθ. viteus < vitis «αμπέλι»].

Βίτσι (το) {άκλ.} το όρος Βέρνον (βλ. λ.).

[ETYM. < βουλγ. Bic < bice «μωσχάρυ»].

βιτσιά (η) {μεσν.} χτύπημα με βίτσα: «δίνει το *μαύρου του ~*, στη *χώρα κατεβαίνει*» (ακριτικό τραγ.).

βιτσιζω ρ. μετβ. {βιτσιόζα} χτυπώ (κάποιον) με βίτσα. — **βιτσιάσμα** (το).

βίτσιο (το) 1. το ηθικό ελάττωμα και ειδικότ. η σεξουαλική απόκλιση από ό,τι θεωρείται φυσιολογικό- διαστροφή 2. (οικ.) η ιδιαίτερη αδυναμία (σε κάτι), μανία (για κάτι): *έχει ~ μ' αυτή τη μουσική*. [ETYM. < μεσν. βίτσιον < ιταλ. vizio < λατ. Vitium «αμάρτημα»].

βιτσιόζος (ο), **βιτσιόζα** (η) (οικ.) πρόσωπο που έχει βίτσιο (κυρ. σεξουαλική διαστροφή). — **βιτσιόζικος**, -η, -ο, **βιτσιόζικα** επίρρ. [ETYM. < ιταλ. vizioso < vizio (βλ. λ. βίτσιο)].

βίωμα (το) {βιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΨΥΧΟΛ. η προσωπική εμπειρία από κάτι (κατάσταση, σχέση κ.λπ.), καθώς και η γνώση που αυτή πα-

ρέχει και η οποία επιδρά έντονα στη ζωή του ανθρώπου, στη διαμόρφωση της νοοτροπίας του και της συμπεριφοράς του: *στο έργο του αποτυπώνει τα προσωπικά ~ του από τον πόλεμο* || *θετικό* || *αρνητικό* || έντονο || *θρησκευτικό ~*. [ETYM. < βιώνω < βίος, απόδ. του γερμ. Erlebnis].

βίωμα - **βιοματικός**. Και οι δύο λέξεις είναι νεότερες, παραγόμενες από το βιώνω. Βίωμα είναι το αποτέλεσμα της βίωσης, κάτι που έχει ζήσει κανείς έντονα, άρα η *εμπειρία* (πβ. γερμ. Erlebnis < erleben). Το **βιοματικός** (από το βίωμα) δηλώνει «τον αναφερόμενο σε (προσωπικά) βιώματα, σε εμπειρίες» και, κατ' επέκταση, τον «ποικειμενικό, τον συναισθηματικό». Με τη διευρυμένη του σημάσια χρησιμοποιείται για να αποδώσει το αγγλ. emotive (ένιotes και το emotional), ιδίως όταν αναφέρεται στη γλώσσα- π.χ. *βίωματική σημάσια* (emotive meaning), *βιοματική χρήση*, *βιοματική λειτουργία* κ.ο.κ. → βιώνω

βιοματικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στο βίωμα ή περιέχει βιώματα 2. αυτός που περιέχει προσωπικά, υποκειμενικά στοιχεία, που αντανακλούν προσωπικές εμπειρίες: *- χρήση της γλώσσας* || το ~ *φορτίο μας λέξης* ANT. αντικειμενικός, λογικός. — βιοματικ-ά | -ώς επίρρ., βιοματικότητα (η).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *βίωμα, παρώνυμο*. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. emotive].

βιώνω ρ. μετβ. {βίω-σα, -θηκα, -μένος} ζω με έντονα και ενσυνείδητο τρόπο (καταστάσεις ή γεγονότα): *δεν αρκεί να γνωρίζεις την πίστη σου, πρέπει και να τη βιώνεις* || *αυτές τις καταστάσεις δεν τις βγάλαμε απ' το μυαλό μας- τις βιώνουμε*.

[ETYM. < αρχ. βιώ (-όω) < I.E. *g^wiy-ō- (δυσύλλ. ρίζα), πβ. αόρ. β' *έ-βιον*. Ομόρρ. *βίος* (βλ. λ.), ζώ, *υγιής* κ.ά. Ενώ το ρ. ζώ δήλωνε απλώς την κατάσταση της ύπαρξης (εν αντιθέσει με τον θάνατο), το ρ. βιώ δήλωσε εξωρχής τον τρόπο ζωής, το περιεχόμενο του βίου].

βιώνω - ζω. Αντίθετα προς το ρ. ζω, που δηλώνει (με ή χωρίς αντικείμενο, δηλ. τόσο ως αμετάβητο όσο και ως μεταβητικό) την ενέργεια του ζην, της ζωής, το ρ. βιώνω (που αντικατέστησε το αρχ. βιώ) δεν σημαίνει «πέρνω τη ζωή μου» ή «βρίσκομαι στη ζωή», αλλά είναι πάντοτε μεταβητικό και σημαίνει «ζω κάτι ως έντονη και συνειδητή εμπειρία» δηλώνει μια επιτακτική σημ. του ζω: *Εβίωσε την αγάπη και το μίσος όσο κανείς άλλος*. Το ρ. βιώνω χρησιμοποιείται πολύ στη λογοτεχνία, τη δημοσιογραφία, σε πολιτικά και κοινωνιολογικά κείμενα κ.α. Το ίδιο και τα παράγωγα βίωση, βίωμα και βιοματικός, πολύ περισσότερο που το ζω εκτός από το ζωή δεν σχημάτισε ισχυρά παράγωγα λόγω του σημασιολογικού εύρους της λ. ζωή (το ζήσιμο και η ζήση είναι περιορισμένης χρήσεως, το δε ζωτικός έχει κυρ. μεταφορική σημάσια). Πολύ ισχυρά στη χρήση είναι και τα σύνθετα του βιώνω: το αναβιώνω και το επιβιώνω. Και τα δύο είναι ήδη αρχαιά. Το *αναβιώνω* (και στην Αρχαία) χρησιμοποιείται ως αμετάβητο (χωρίς συμπλήρωμα) και ως μεταβητικό (με συμπλήρωμα): *Πολλά έθιμα αναβίωσαν σε νεότερους χρόνους - Θα προσπαθήσουν να αναβιώσουν την αήλιη που είχε η παρθενία στο παρελθόν*. Το επιβιώνω «διατηρούμαι στη ζωή, συνεχίζω να ζώ» χρησιμοποιείται ως αμετάβητο ρ.: *Χωρίς την υποστήριξή σας δεν θα μπορούσε να επιβιώσει μέσα σε τόσες δυσκολίες που αντιμετωπίζει*. Παράλληλα προς το επιβιώνω υπάρχει το επιζώω με την ίδια σημάσια, ενώ δεν υπάρχει αναζώω παράλληλα προς το αναβιώνω.

βίωση (η) {μγν.} {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο τρόπος με τον οποίο βιώνει κανείς (κάτι): η ~ της *δουταχίας* και της *εξάθλισης* στη διάρκεια του πολέμου τον *έκανε ν' αλλάζει ζωή* || η ~ της *αλήθειας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. βιώνω.

βιώσιμος, -η, -ο αυτός που έχει τη δυνατότητα ή μεγάλες πιθανότητες να επιζήσει, να επιβιώσει (συνήθ. μτφ.) αυτός που μπορεί να συνεχίσει να υπάρχει σε καλή κατάσταση: *θα ενισχυθούν οι βιώσιμες επιχειρήσεις* || ~ *κυβέρνηση* || *πρέπει να βρεθεί μια - και δίκαιη λύση για το Κυπριακό* ANT. (κυρ. για επιχειρήσεις) προβληματικός. [ETYM. αρχ. < βιώ «ζω»].

βιοσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. βιολ. η εκτίμηση των δυνατοτήτων ή πιθανοτήτων (υψηλών ή χαμηλών) επιβίωσης ζωντανών οργανισμών (π.χ. είδους ζώων, κατηγορίας πληθυσμού, παιδιών, πασχόντων από ασθένεια κ.λπ.) ANT. θνησιμότητα 2. (μτφ.) η δυνατότητα ή οι μεγάλες πιθανότητες επιβίωσης: η ~ της *επιχείρησης* | του *κυβερνητικού σχήματος* | ενός *οργανισμού*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. viability].

βιοτικός, -ή, -ό → βιοτικός

βλαβερός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί βλάβη (στην υγεία, τη φύση, την κοινωνία κ.λπ.), ο επιζήμιος: ~ *συμπεριφορά* | *φάρμακο* | *έντομο* | *ηθική* | *ιδέα* ΣΥΝ. επιβλαβής, βλαπτικός. — **βλαβερά** | -ώς [αρχ.] επίρρ., βλαβερότητα (η) [1889].

βλάβη (η) {βλαβών} 1. (γενικά) η ζημιά, η φθορά- (ειδικότ.) κάθε φθορά που προκαλεί διακοπή της λειτουργίας και συνεπάγεται επισκευή ή αντικατάσταση (μηχανήματος, εργαλείου κ.λπ.): το *ηλεκτρικό δίκτυο υπέστη ~ λόγω της κακοκαιρίας* || το αυτοκίνητο *έπαθε ~ στη μέση του δρόμου* 2. ΙΑΤΡ κάθε κάκωση ή αλλοίωση, μεταβολή προς το χειρότερο: η *καρδιά του υπέστη ανεπαρκή ~ κατά τη διάρκεια της εγχείρησης* 3. η πρόκληση ζημίας (υλικής ή ηθικής), που προκύπτει είτε από μη εκπληρωσима συμβατικής υποχρέωσης είτε από συμπεριφορά που αντικαίεται σε νομικό κανόνα: *περιοριστική ~* || *σωματική ~ εξ αμελείας* ή *εκ προθέσεως*- ΦΡ. (α) *ηθική βλάβη* βλ. λ. ηθικός (β) *σωματική βλάβη*: η σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του πα-

θόντος που προκαλείται από βίαιη εξωτερική ενέργεια: *κατηγορείται για την πρόκληση σωματικής βλάβης σε ανήλικο (γ) (λόγ.)* ανήκεστος **βλάβη** η αθεράτευτη ζημία, φθορά: *αποφυλακίστηκε λόγω ανήκεστου βλάβης της υγείας του.*

[ETYM₂ αρχ. < *βλαπ- (με αφομοίωση του -π- προς το προηγούμενο β-), θ. που απαντά στο ρ. *βλάτ-τω* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει σωματικά ελαττώματα (π.χ. εν *δμιασιν βλάβας έχω*, Αισχύλ. *Αγαμέμνων* 889)].

Βλαδίμηρος (ο) 1. όνομα ηγεμόνων του Κιέβου 2. άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα.

[ETYM₂ < ρωσθ. Vladimir < παλαιότ. Vladimer | Volodimer < γερμ. Waldemar «φημισμένος εξουσιαστής» < αρχ. γερμ. waltan «εξουσιάζω» + mari «περίφημος, φημισμένος»].

βλαιοποδία (η) [μτγν.] ΙΑΤΡ. δυσμορφία των ποδιών (κυρ. στην παιδική ηλικία), κατά την οποία τα γόνατα προσεγγίζουν το ένα το άλλο, ενώ οι αστράγαλοι αποκλίνουν μεταξύ τους.

βλαιοπόπος, -ους, -ουν {βλαιοσπ-όδος, -οδα | -οδες (ουδ. -οδα), -όδων} ΙΑΤΡ. αυτός που παρουσιάζει βλαιοποδία (βλ.λ.). [ETYM₂ μτγν. < βλαίος «κρυτός, στραβός» (βλ.λ.) + πους, ποδός].

βλαίος, -ή, -ό 1. ΙΑΤΡ. (μέλος του σώματος) που παρουσιάζει κύρτωση με γωνία ανοιχτή προς τα έξω: ~ γόνατο || ~ μεγάλος δάκτυλος του ποδιού 2. αυτός του οποίου τα γόνατα συγκλίνουν, ενώ οι αστράγαλοι του είναι σε απόσταση μεταξύ τους ΣΥΝ. βλαιοπόπος, (λαϊκ.) στραβοπόδη, στραβοκάννης. — βλαιοσότητα [αρχ.] κ. βλαιοσση (η) [μτγν.].

[ETYM₂ αρχ., αγν. ετύμου. Το επίθημα -σός παρουσιάζεται και σε άλλα επίθ. που δηλώνουν ελαττώματα, π.χ. *λοζός, γαμμός* κ.ά. Το λατ. επίθ. blaesus «τραυλός» προέρχεται από την Ελλην., όπως μαρτυρεί το φωνηεντικό σύμπλεγμα -ae-].

βλάκας (ο) {δυσχρ. βλακών} 1. ΙΑΤΡ. πρόσωπο που πάσχει από βλακεία (σημ. 1) 2. (μειωτ.) πρόσωπο που ενεργεί και συμπεριφέρεται με ανόητο τρόπο, ο ηλίθιος: *είναι ~, δεν καταλαβαίνει τίποτα!* ΣΥΝ. κούτος, ανόητος, χαζός, κρετινός, (σκωπτ.) κουτορνιθί ΑΝΤ. ζήπιος, έξυπνος, ατσίδας· ΦΡ. (α) (ειρων.) *έξυπνος βλάκας* ο βλάκας που έχει εκλάμψεις έξυπνάδας (β) *βλάκας με περικεφαλαία* | *με πατέντα* | *με λοφίο* πολύ ανόητος, χαρακτηριστικά ηλίθιος (γ) (ειρων.) *ένας βλάκας και μισός* χαζός σε βαθμό που ξεπερνά το συνηθισμένο- σε περιπτώσεις στις οποίες θέλει να εκφράσει κανείς την έντονη απογοήτευση του για τις ενέργειες είτε του ίδιου είτε τρίτου: *Δεν περίμενα ποτέ να την πάθω μ' αυτό τον τρόπο!* Είμαι ~! 3. (σκωπτ.-εκφραστ. ο τ. *βλαξ*) σε χαρακτηρισμούς, αναφωνήσεις κ.λπ.: *τι έκανα ο ~!* || *έτσι είπαμε να το φτιάξεις, βρε ~; | ασφαλώς, πρόκειται περί βλακός!* Επίσης (λόγ.) βλαξ {βλακός}. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. [ETYM₂ < αρχ. βλάξ, -κός < *μβλάξ < *mlák- < *ml-ák- < I.E. *mel- «μαλακός», πβ. σανσκρ. mrdh, λατ. mollis, γαλλ. mou/mol, αγγλ. mild κ.ά. Ομόφρ. *μαλ-ακ-ός, μαλ-θ-ακ-ός* κ.ά. Η λ. βλάξ χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ. «μαλακός», από όπου προήλθε η σημ. «ανόητος, χαζός»].

βλακεία (η) {βλακειών (σημ. 3)} 1. (α) ΙΑΤΡ. διανοητική καθυστέρηση μέσου βαθμού (μεταξύ τής μορίας -ελαφρά μορφή- και τής ιδιοτελείας -βαριά μορφή) ΣΥΝ. ηλιθιότητα, χαζομάρα, κουταμάρα, μορία ΑΝΤ. έξυπνάδα (β) (καθμ.) η αδυναμία να αντιλαμβάνεται κανείς σωστά τα πράγματα (γενικότερ.) η δυσκολία αντίληψης η ~ *του δεν περιγράφεται!* || *τόση - δεν έχω ξαναδεί!* || *μην τον κατακρινεις- αυτός απαλλάσσεται λόγω βλακείας!* 2. (συνεκδ.) κάθε επιπόλαιος λόγος ή πράξη και γενικότερ. ενέργεια την οποία δεν δικαιολογείται να κάνει ένας λογικός άνθρωπος: *μην κάνεις καμιά ~ και της πεις όσα συζητήσαμε!* || *έκανα τη - να μην αγοράσω εκείνο το οικόπεδο τότε που ήταν φτηνό* ΣΥΝ. χαζομάρα, κουταμάρα ΑΝΤ. έξυπνάδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. [ETYM₂ αρχ. < βλακένιος < βλάξ].

βλακέντιος (ο) (λόγ.-σκωπτ.) ο βλάκας ΣΥΝ. κουτεντές. [ETYM₂ < βλάκας + -έντιος, ίσως παροδία των λατ. επιθημάτων -entius ή -entior (συγκρ. βαθμ.)].

βλακένω ρ. αμετβ. [αρχ.] {βλάκεω} γίνομαι βλάκας.

βλακίστατος, -η, -ο [μτγν.] υπερβολικά βλάκας.

βλακόμετρο (το) [1889] (σκωπτ.) ο πολύ ανόητος άνθρωπος, αυτός που μπορεί να χρησιμεύσει ως μέτρο βλακείας.

βλακόμωτρο (το) (υβριστ.) ο βλάκας ΣΥΝ. χαζός, ηλίθιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

βλακοφερνώ ρ. αμετβ. {μόνο σ^ε νεστ. κ. παρατ.} δίνω την εντύπωση ότι είμαι βλάκας.

βλακώδης, -ης, -ες [αρχ.] {βλακώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν βλακώδε-στ-ερος, -ατός} αυτός που αρμόζει σε βλάκα, που είναι χαρακτηριστικός του βλάκα: ~ *αστείο* | *ύφος* | *συμπέρασμα* | *γέλιο* | *έκφραση* | *στάση* | *αντίληψη* | *ενέργεια* | *απαγόρευση* ΣΥΝ. ανόητος, χαζός, κούτος, ηλίθιος ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής. — βλακωδώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

βλάμη (ο) {βλάμηδες}, **βλάμισσα** (η) {βλαμισσών} (λαϊκ.) (παλαιότ.) 1. ο αδελφοποιτός (βλ.λ.) 2. πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από γενναιοτητα, που δ'ίγνει λεβεντιά ΣΥΝ. γενναίος, λεβέντης, ασίκης. — βλάμικος, -η, -ο. [ETYM₂ < αλβ. vlam «αδελφοποιτός»].

βλαμμένος, -η, -ο [μεσν.] (υβριστ.) αυτός που έχει διανοητική βλάβη- ανόητος, χαζός: ~ *είσαι!* | *Τόση ώρα σου μιλάω και δεν καταλαβαίνεις τίποτα!* || *τι λέει αυτό το ~;* ΣΥΝ. ανισρόπος, ηλίθιος, (σκωπτ.) πειραγμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. τρελός.

βλαπτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί ή επιφέρει βλάβη, ζημία: ~ *παράγοντας* | *επίδραση* || *αυτός είναι ~ για τα συμφέροντα μας* || *τα καυσαέρια είναι ~ για το αναπνευστικό σύστημα* ΣΥΝ. βλαβε-

ρός, επιβλαβής, επιζήμιος ΑΝΤ. αβλαβής, ακίνδυνος, ωφέλιμος. — βλαπτικότητα (η) [1891], βλαπτικ-ά /-ώς [μτγν.] επίρρ. βλάπτω κ. (λαϊκ.) βλάφτω [μεσν.] ρ. μετβ. κ. αμετβ. {εβλαφα, βλάφθηκα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω κακό σε (κάποιον/κάτι), προσέξω σε (κάποιον/κάτι) ζημιά, βλάβη (υλική, ηθική κ.λπ.): ~ *τα εθνικά συμφέροντα* | *τον οργανισμό* | *τη χώρα* | *τις καλλιέργειες* | *την υπόληψη* | *την ανάπτυξη* | *το γόητρο κάποιου* | *την εξέλιξη* | *την κοινωνία* || *το κπνίσμα βλάπτει σοβαρά την υγεία* ΣΥΝ. ζημιώνω, πειράζω ΑΝΤ. ωφέλω, ευώνω

* 2. (αμετβ.) κάνω κακό: *το πολύ φαγητό βλάπτει* || *λίγο περισσότερη ευγένεια δεν βλάπτει* 3. (απρόσ. βλάπτει) κάνει κακό: (αυρήν.) *δεν ~ να ζητάς συγγνώμη καμιά φορά!* ΣΥΝ. πειράζει, ενοχλεί. — βλάψιμο (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. βρίζω.

[ETYM₂ αρχ. < *βλάπ-ιω, που συνδ. με σανσκρ. markā- «βλάβη, καταστροφή», λατ. mulsare «βλάπτω - μαστιγώνω». Το ρ. χρησιμοποιείται στον Όμηρο με τη σημ. «παρεμποδίζω την πορεία, κόβω τον δρόμο κάποιου», όπου απαντά επίσης η σημ. «καθιστώ τα πόδια του αλόγου ανάικα για πορεία». Η σημερινή σημ. είναι μεθομηρική].

βλάσιος (ο) {Βλασίου} 1. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμ.) Βλάσης. [ETYM₂ μτγν. κύρ. όν., αγν. ετύμου].

βλαστάινω ρ. αμετβ. {βλάστησα} 1. (για φυτά) αναπτύσσο βλαστός, βράζω (νεαρά) βλαστάρια ΣΥΝ. αναβλαστάνω, εκβλαστάνω, θάλλω 2. (κατ' επέκτ.) ριζώνω στο χώμα και αποκτώ βλαστός, άνηκα και καρπούς: σ' αυτό τον αγριότοπο τίποτα δεν βλαστάνει ΣΥΝ. φυτόνω, ξεφυτρώνω, αναφύομαι, ευδοκίω 3. (μτφ.) κάνω την εμφάνιση μου, έρχομαι στο προσκήνιο ή φθάνω σε σημείο ακμής: *τα λόγια του έκαναν να βλαστήσει ο σπόρος τής ελευθερίας* ΣΥΝ. γεννιέμαι, εμφανίζομαι, αναδύομαι, ευδοκίω, ακμάζω. Επίσης βλαστάνω κ. βλαστίζω. — βλάστημα (το) (σημ. 1,2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλαστητικός* [ETYM₂ < αρχ. βλαστάινω, αβββ. ετύμου. Αν ο αορ. β' βλαστ-είν προέρχεται από τ. *βλαθ-τείν, τότε η λ. θα μπορούσε να συνδεθεί με το επίθ. *βλωθ-ρός* «ψηλός» (για δέντρα) < *μλωθ-ρός < *mlōdh- μετά-πτωτ. βαθμ. δισύλλαβου I.E. θ. *melōdh- «ώψωμα, κεφάλι», πβ. σανσκρ. mlādh-ān-«κορυφή - κεφάλι»].

βλαστάρι (το) {βλασταρ-ιού | -ιών} 1. ο βλαστός που μόλις έχει αναπτυχθεί, ο μικρός βλαστός 2. ο βλαστός ποώδους φυτού ΣΥΝ. εκβλά-στημα, φυτόνι, φυτόρ 3. (μτφ.-θωπευτ.) το παιδί: (σε προσφώνηση) ~ *μου!* — (υποκ.) βλασταράκι (το). [ETYM₂ μεσν. < μτγν. βλαστάριον, υποκ. του αρχ. βλαστός]. βλάστη (η) {χωρ. πληθ.} ο βλαστός: κυρ. το τμήμα του φυτικού εμβρύου που μετατρέπεται σε σπέρμα μετά τη γονιμοποίηση. [ETYM₂ αρχ. < βλαστάνω (υποχωρητ.)].

βλάστημα (το) {βλαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η ευδοκίμηση και η ανάπτυξη των φυτών ΣΥΝ. βλάστηση, φύτρωμα 2. (συνεκδ.) ο βλαστός (βλ.λ.) 3. ΒΙΟΛ. το αρχικό στάδιο του αναγεννήματος (βλ.λ.) ενός οργάνου. [ETYM₂ αρχ. < βλαστάνω].

βλαστήμια (η) (λαϊκ.) ο έντονα υβριστικός λόγος (πβ. λ. βλασφημία).

* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια. [ETYM₂ μεσν. < αρχ. βλασφημία (με ανομοίωση του συμπλέγματος -σφ- και αναβιβασμός του τόνου κατά το σχήμα *αγρυνό* - *αγρύνια*, *στενοχωρό* - *στενοχωρία* κ.ά.) < βλασφημώ].

βλάστημος, -η, -ο → βλασφημος

βλαστήμω (κ. -άω) ρ. μετβ. {βλαστημάς... | βλαστήμησα} (εκφραστ.) βρίζω (βλ. κ. λ. βλασφημώ)· ΦΡ. (α) *βλαστημώ την ώρα και τη στιγμή* (λ.χ. που γεννήθηκε, που ήρθε κ.λπ.): *καταριέμαι την ώρα που έκανα κάτι: για περιπτώσεις που μετανιώνουμε έντονα για κάτι (β) (καθμ.) βλαστημία τα!* για να εκφραστεί έντονη στενοχωρία και απογοήτευση: *«κι αρχίζουν τα παραπάτηματα και τότε πια βλαστημία τα»* (καντάδα) ΣΥΝ. άστα να πάνε, (!-λαϊκ.) χέστα κι άστα (πβ. λ. βλασφημώ).

* ΣΧΟΛΙΟ λ. βρίζω.

[ETYM₂ < μεσν. βλαστημώ < αρχ. βλασφημώ (βλ.λ.), με τροπή του -σφ-σ^ε-στ- είτε με φωνολογική ανομοίωση είτε με παρετυμολ. συσχέτιση προς τα *τιμή* | *τιμώ*].

βλάστηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να βλαστάνει ένα φυτό και συνεκδ. ο χρόνος κατά τον οποίο συντελείται αυτή η διαδικασία: *τον καιρό τής ~* ΣΥΝ. εκβλάστηση 2. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των φυτών σε ένα οικοσύστημα: *τροπική* | *πλούσια* | *αραιή* ~ ΣΥΝ. χλωρίδα. — βλαστητικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM₂ < αρχ. βλάστησις < βλαστάνω (βλ. λ. βλασταίνω)].

βλαστήδιο (το) {βλαστιάδι-ου | -ων} το φυτικό ή ζωικό έμβρυο που σχηματίζεται λίγες μέρες μετά τη γονιμοποίηση.

βλαστηκότητα (η) [1899] {χωρ. πληθ.} η φυσική ικανότητα του σπόρου ή τού φυτού για βλάστηση (βλ.λ.).

βλαστοειδής, -ής, -ές {βλαστοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει μ' βλαστό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

βλαστολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {βλαστολογείς... | βλαστολόγ-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} αποκόπω νεαρούς βλαστός (από τα φυτά) ΣΥΝ. κορφολόγω. — βλαστολόγημα (το) [1809].

βλαστομύκητας (ο) {βλαστομυκήτων} ΒΙΟΛ. μονοκύτταρος μικροοργανισμός, συνήθως παθογόνος για τον άνθρωπο και τα ζώα, που πολλαπλασιάζεται με εκβλάστηση. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. blastomycete].

βλαστομυκτηρίαση (η) {-ής κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. λοιμώδης ασθένεια που προσβάλλει το δέρμα και τα σπλάγχνα των ανθρώπων και προκαλείται από βλαστομυκήτες. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. blastomycosis].

βλαστός (ο) 1. ΒΟΤ. τμήμα του φυτού πάνω στο οποίο αναπτύσσονται οι οφθαλμοί, τα φύλλα και τα λουλούδια (βλ. κ. λ. βλαστάρι): ο ~ *του δέντρου ονομάζεται κορμός* || *αναρριχώμενος* | *ξυλώδης* ~ 2. (ειδικότερ.)

ποιον/κάτι) μέσω της όρασης: ~ το βουνό στο βάθος || από αυτή τη θέση δεν - τίποτα || τα είδα όλα με τα ίδια μου τα μάτια || τι είδες και τρώμαξες; ΦΡ. (α) **βλέπω** το φως (του ήλιου) γεννιέμαι: είδε για πρώτη φορά το φως της ημέρας σε μια μικρή πόλη της Μεσογείου (β) **βλέπω** το φως της δημοσιότητας έχομαι στη δημοσιότητα, αποκλιπτομαι μέσω του τύπου: συνταρακτικά στοιχεία για τη δράση παρακρατικών οργανώσεων είδαν το φως της δημοσιότητας ΣΥΝ. δημοσιεύομαι, κυκλοφορούμαι (γ) **όπως σε βλέπω και με βλέπεις** για να δηλώσουμε τη βεβαιότητα μας για κάτι που λέγεται: τα πράγματα έγιναν έτσι ακριβώς; ~! ΣΥΝ. αλήθεια, ειλικρινά, πράγματι (δ) **δεν βλέπω την ώρα να...** (μεσν. φρ.) διακατέχομαι από μεγάλη ανυπομονησία για (κάτι): ~ γυρίσω σπίτι ΣΥΝ. ανυπομονώ, λαχταρώ (ε) να το δω και να μην το πιστέψω! βλ. λ. πιστεύω (στ) **δεν βλέπω (ούτε) τη μύτη μου** για περίπτωση στις οποίες δ'ν μπορ'ί να διακρίνει κανείς τίποτα (λ.χ. όταν έχει ομίγλη, σκοτάδι κ.λπ.) (ζ) **ποιος είδε τον Θεό και δεν τον φοβήθηκε!** για έκρηξη παράφορου θυμού, έντονης οργής και μανίας: μόλις έμαθε τι έγραψαν οι εφημερίδες για την ιδιωτική του ζωή, ~! (η) **είδα πολλά | έχω δει πολλά** έχω περάσει πολλά στη ζωή και έχω μεγάλη πείρα: ~ στη ζωή μου, η' αυτό ν' ακούς τι σου λέω! ΑΝΤ. δεν έχω δει τίποτε (θ) **βλέπω τον Χάρη με τα μάτια μου** κινδυνεύω σοβαρά να χάσω τη ζωή μου (ι) **βλέπω κατάματα (κάποιον | κάτι)** αντικρίζω με θάρρος, χωρίς φόβο: **ας δούμε κατάματα την πραγματικότητα** και ας μην εθελονφεύμε! (ια) (παροιμ.) **ακόμη δεν τον είδαμε (και) Γιάννη τότε βγάλαμε | τον βαφτίσαμε** για όσους καταστρώνουν μεγαλεπήβολα σχέδια, χωρίς να στηρίζονται σε θετικές και βάσιμες προϋποθέσεις ή για όσους προτρέχουν των εξελίξεων, συζητώντας αναφέροντας σε κάτι θεωρώντας το ως δεδομένο, ενώ ακόμη δεν έχει πραγματοποιηθεί (ιβ) (λόγ.) **βλέπω διά της τεθλασμένης** διαθετός διορατικότητα και μπορώ να διαβλέψω μελλοντικές εξελίξεις (ιγ) **τι έχουν να δουν τα μάτια μας!** πόσα πολλά φοβερά ή περιεργά πράγματα πρόκειται ακόμη να παρακολουθήσουμε ή να ζήσουμε! (ιδ) **βλέπω άσπρη μέρα | Θεού πρόσωπο** βελτιώνεται η κατάσταση μου, βρισκόμαι επιτέλους ηχηρία, ευημερία και ευτυχία: **μακάρι να κερδίσουμε το λαχείο, να δούμε κι εμείς μιαν άσπρη μέρα** ΣΥΝ. ευημερώ, 'ντυχώ (ιε) **βλέπω φως** διακρίνω την πιθανότητα θετικής εξέλιξης: ~ στο βάθος του τούνελ || δεν ~ σ' αυτή την υπόθεση (ιστ) **βλέπω καλό** ευ'γ'τούμαι ή β'λιτώνεται η κατάσταση μου: **δεν είδα καλό σου τόσα χρόνια** ΣΥΝ. ωφελούμαι (ιζ) (ειρων.) **κάνε παιδιά, να δεις καλό!** τα παιδιά πολλές φορές αποδεικνύονται αγάριστα και δεν αναγνωρίζουν στους γονείς τους τις θυσίες που κάνουν για αυτά (ιη) **δεν με βλέπω καλά** δεν αισθάνομαι ασφαλής, διαισθάνομαι ότι κάτι κακό θα μου συμβεί: ~μ'αυτούς τους ανθρώπους που έμπλεξα! || (και ως απειλή ή προειδοποίηση) **αν συνεχίσεις να συμπεριφέρεσαι έτσι, δεν σε βλέπω καλά!** (θθ) **τα βλέπω** (σε χαρτοπαζία από παίκτη προς άλλον παίκτη) δείξε μου τα χαρτιά σου (κ) το 'χω δει | **ξαναδεί αυτό το έργο** (οικ.) για να δηλώσουμε ότι μια κατάσταση ή γεγονός (συνήθ. αρνητ.) μας είναι γνόφιο, γιατί το έχουμε βιώσει ήδη: **εγώ δεν τον πιστεύω πια ~ και ξέρω καλά ότι όλοι τους είναι μόνο λόγια!** (κα) (αργκό) **τα είδα όλα!** ως σχόλιο για κάτι εντυπωσιακό, μοναδικό, που προκαλεί τη μέγιστη εντύπωση (κβ) να σε δω (ι) (με έμφαση στο «να», προτρεπτικά) στάσου να σε παρατηρήσω, συνήθ. να σε θαυμάσω: ~! Γ1 **οραία που είσαι με αυτό το φόρμα!** (ii) (+ πρόταση, ως έκφραση αμφιβολίας) να διαπιστώσω (κάτι που σχετίζεται με εσένα): ~ τι θα κάνεις, τώρα που αρχίζουν τα δύσκολα! || (κ. απολύτως) **-Θα πετύχω οποσδήποτε στον διαγωνισμό!** —! (κγ) (...) **και τι να δω;** (παρενθετικά σε αφήγηση) για να εξάψουμε το ενδιαφέρον του ακροατή για αυτό που θα ακολουθήσει: **Ανοίγω την πόρτα, ~; Όλο το σπίτι ήταν άνω-κάτω!** (κδ) **μην είδατε τον Παναγή!** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αθετεί υπόσχεση του, δεν ανταποκρίνεται σε προγενέστερη δέσμευση και εξαφανίζεται 2. κατευθύνω τη ματιά μου προς (κάτι/κάποιον), παρακολουθώ με το βλέμμα (αντικείμενα, θέαματα, περιστατικά κ.λπ.): **έβλεπα τα δάχτυλα του να τρέμουν πάνω στο γραφείο** || ~ την παρέλαση από το μπαλκόνι του σπιτιού μου ΣΥΝ. παρακολουθώ, παρατηρώ, κοιτάζω, ατενίζω, αγναντεύω, θεωρώ 3. (κατ' επέκτ.) σχηματίζω φανταστικές εικόνες και παραστάσεις: ~ όνειρο | **οραμα | οπτασία** ΣΥΝ. ονειρεύομαι, οραματίζομαι ΦΡ. **βλέπω (κάποιον | κάτι) στον ύπνο μου** (μεσν. φρ.) (i) (κυριολ.) ονειρεύομαι (κάποιον/κάτι) (ii) (μτφ.) σε 'ρωτήσεις προς κάποιον που επιθυμώ (κάτι) πάρα πολύ: **-Θες παγωτό προνιάτικα; Καλά, στον ύπνο σου το έβλεπες;** 4. (μτφ.) (για άποψη, εκτίμηση) θεωρώ, διαμορφώνω συγκεκριμένη στάση (θετική, αρνητική): **-δύσκολη την ικανοποίηση του ατμίματος** ΣΥΝ. κρίνω ΦΡ. (α) **βλέπω με καλό μάτι (κάτι)** αντιμετωπίζω (κάτι) με ευνοϊκή διάθεση: ~ τη συνεργασία μας με τη γαλλική εταιρεία ΣΥΝ. ευνοώ, συμπάθω, καλοβλέπω ΑΝΤ. βλέπω με κακό μάτι (β) **βλέπω (κάτι | κάποιον) με άλλο μάτι** υιοθετώ διαφορετική συμπεριφορά, αλλάζω αντιμετώπιση: **πρώτα τον περιφρονούσε, αλλά μετά την επιτυχία του άρχισε να τον βλέπει με άλλο μάτι** (γ) **τα βλέπω ρόδινα | μαύρα** αντιμετωπίζω τον κόσμο και το μέλλον με αισιοδοξία | απαισιοδοξία: **είναι στην αρχή ακόμα και τα βλέπει όλα ρόδινα** || είναι αισιοδόξος και τα βλέπει όλα μαύρα ΣΥΝ. αισιοδόξω | απαισιοδόξω (δ) **τα βλέπω σκούρα** για δύσκολη κατάσταση, για τις δυσκολίες που αντιλαμβάνεται κανείς ότι θα συναντήσει: ~ τα πράγματα-**φοβόμαι** ότι δεν θα τα καταφέρουμε (ε) **βλέπω (κάποιον | κάτι) απ' υψηλού** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) ως κατώτερο μου, του συμπεριφέρομαι με υπεροχία και περιφρόνηση: **από τότε που πήρε προαγωγή, μας βλέπει απ' υψηλού** ΣΥΝ. σνομπάρω (στ) (λαϊκ.) **πώς την έχεις δει (τη δουλειά) | πώς το βλέπεις το πράγμα;** τι νομίζεις ότι είσαι (ή κάνεις), πού το πας: **Δηλαδή, πώς την έχεις δει τη δουλειά; Εσύ θα αναλαμβάνεις ό,τι σε βολέει και όλα τα δύσκολα θα πέφτουν σε μας;** (ζ) (λαϊκ.) **την έχω δει** (π.χ. σπουδαίος) νομίζω, θεω-

ρώ τον εαυτό μου (π.χ. σπουδαίο): **την έχει δει βεντέτα και δεν μας δίνει σημασία!** (η) (αργκό) **την έχω δει κάποιος** νομίζω ότι είμαι κάτι σπουδαίο: **την έχει δει κάποιος και μας σνομπάρει** 5. (μτφ.) διαπιστώω, αντιλαμβάνομαι: **μετά τις τελευταίες εξελίξεις είδα το λάθος μου ΣΥΝ. διαπιστώνω, αναγνωρίζω** ΦΡ. (α) **να δεις που...** (i) για να εκφράσουμε με βεβαιότητα τον φόβο ότι θα γίνει κάτι που δεν θέλουμε: ~ **ότι τώρα που δεν τον θέλουμε, θα εμφανιστεί μπροστά μας!** (ii) για να ενθαρρύνουμε κάποιον που ανησυχεί για κάτι: ~ **όλα θα πάνε καλά** || ~ **δεν θα μας αφήσει έτσι στο τέλος, κάτι θα κάνει!** (β) **εγώ να δεις!** για προς επίρρωση αυτών που λέγονται από τον συνομιλητή (συνήθ. για δυσάρεστη κατάσταση): **-Φοβόμαι πολύ!** —! || **-Τρέμω απ' το κρύο, ~!** 6. καταλαβαίνω (γιατί έγινε ή υπάρχει κάτι): **δεν έβλεπα τον λόγο ύπαρξης τριών διαφορετικών ιδρυμάτων για τον ίδιο σκοπό ΣΥΝ. κατανοώ** ΦΡ. **άκου να δεις** (i) άκου να καταλάβεις, πρόσεξε να μάθεις ή να αντιληφθείς τι γίνεται: ~ τι μου συνέβη σήμερα (ii) (απολύτως, συνήθ. ως σχόλιο για κάτι που είτε κάποιος, πληροφορηθήκαμε κ.λπ.) για φαντάσου! τι λες! **Όποτε τέτοια πράγματα συμβαίνουν εκεί μέσα!** ~! ΣΥΝ. για δεξ! 7. υποβάλλω σε εξέταση και έρευνα (κάτι): **όλα αυτά θα τα δούμε καλύτερα στην επόμενη συνεδρίαση** || **ας δούμε όμως και την άλλη πλευρά του ζητήματος** ΣΥΝ. εξετάζω, ερευνώ, αναζητώ 8. (για ιατρούς) υποβάλλω σε ιατρική εξέταση (κάποιον) ή κάνω ιατρική επίσκεψη: **πρέπει να τον δει κατεπειγόντως γιατρός** || **ο γιατρός βλέπει καθημερινά γύρω στους δεκατέσσερις ασθενείς** ΣΥΝ. εξετάζω: ΦΡ. (ειρων.) **πρέπει να σε δει γιατρός!** δεν είσαι λογικός, δεν λειτουργείς σωστά: **δεν είναι λογικά πράγματα αυτά που λες** ~! 9. προβλέπω, προλέγω: **-Εξόριστε Ποιητή, στον αιώνα σου λέγε τι βλέπεις!** (Οδ. Ελύτης) || **τον - μια μέρα να γίνεται μεγάλος και τρανός** 10. εκτιμώ (μια κατάσταση): **Πώς τα βλέπεις τα πράγματα; Θα έχουμε εκλογές;** ΦΡ. **για να δούμε...** για να δηλώσουμε συγκρατημένη επιφύλαξη ή απαισιοδοξία: **-Πιστεύω πως θα κρατήσει τον λόγο του.** —! 11. σκέπτομαι (για κάτι), προκειμένου να πάρω απόφαση: **να δούμε τι θα κάνουμε με τη συμφορά που μας βρήκε** (κ. αμετβ.) **πήρανε τώρα να κοιμηθείς και αύριο βλέπουμε** || **φτειάσε πρώτα αυτό και μετά βλέπουμε** ΣΥΝ. αποφασίζω ΦΡ. (α) **βλέποντας και κάνοντας** για ενέργειες που γίνονται ανάλογα με τις περιστάσεις, που προσαρμόζονται στις εκάστοτε συνθήκες: **ας μη βιαστούμε να πούμε από τώρα πως θα δράσουμε-θα προχωρήσουμε** ~ (β) **θα δούμε** ως απάντηση, για να δηλώσει επιφύλαξη για το μέλλον που κλίνει προς την άρνηση: **-Θα πάμε μαζί τους, τελικά;** —, **δεν ξέρω** 12. προσέχω, για να προφυλαχθώ ή να αποφύγω (κάποιον/κάτι): **βλέπε που πατά!** ΣΥΝ. προλύνω μου 13. (α) παρακολουθώ (κάτι) με προσοχή και συνέπεια (για να προλάβω πιθανές αρνητικές εξελίξεις): **βλέπε το φαγητό, όσπου να γυρίσω** (β) (κατ' επέκτ.) προσηλώνω τη σκέψη μου (κάπου), με απασχολεί (κάτι): **μόνο το προσωπικό του συμφέρον βλέπει και τίποτε άλλο** ΣΥΝ. σκέπτομαι, υπολογίζω 14. (α) έχω επαφή ή επικοινωνία με πρόσωπο, συναντώ (κάποιον): **χαίρομαι ιδιαίτερος που σας βλέπω** || **χρόνια και ζαμάνια έχω να τον δω** || **τον βλέπω κάθε πρωί στο λεωφορείο-** (ειδικότ. για επίσημη επαφή): **είδα τον πρόεδρο χθες και συζήτησα μαζί του το θέμα σας** || **θέλει να σε δει ο διευθυντής** ΦΡ. **δεν θέλω να δω (κάποιον) στα μάτια μου** για να εκφραστεί έντονη αντιπάθεια, αποστροφή ή οργή για απ'ιθύμητο πρόσωπο: **Είνα αγάριτος, δεν θέλω να τον δω στα μάτια μου!** (β) επισκέπτομαι (κάποιον): **πήγα να τους δω, προτού φύγω για διακοπές** 15. σε φράσεις που δηλώνουν έκπληξη, απορία, θαυμασμό, π.χ. (α) **για δεξ...** (εμ-φατ.) (i) για μεγάλο θαυμασμό: **για δεξ τον πόσο μεγάλωσε!** || **«για δέστε τον αμάρανο σε τι βουνό φουρνέει!»** (δημοτ. τραγ.) (ii) (απολύτως ως σχόλιο) για φαντάσου! **-Ήρθε και μου μίλησε ο ίδιος!** —! (β)... **να δουν τα μάτια σου!** για να δείξουμε πλήθος από κάτι: **λεφτά ~, με τον σαρλό!** || **κόσμο ~ στη συγκέντρωση** 16. σε φράσεις που δηλώνουν απειλή προς κάποιον ότι θα υποστεί συνέπειες: **τώρα θα δεις τι θα πάθεις!** || (κ. απολύτως) **κάνε πως μου αντιμιάς και θα δεις!** ΦΡ. (α) **ισχύ θα το δούμε!** ως απειλή με χροιά αμφισβήτησης αυτού που ισχυρίζεται κάποιος: **-Εγώ θα κάνω ό,τι νομίζω!** —! (β) **με βλέπεις καλά;** ως απειλή για να δείξουμε σε κάποιον ότι δεν αστευόμαστε, ότι δεν πρέπει να ανηφά τις αντιδράσεις μας: **Για πρόσεξε ~; Θα την πληρώσεις άσχημα, αν συνεχίσεις!** (γ) **Καλά, θα δεις!** ή **Θα δεις κι εγώ!** ως απειλή, παράπονο ή και χάρην αστεύομαι: **Δεν θα μου πεις; Καλά, θα δεις κι εγώ άλλη φορά αν θα σου ξαναπαύ τίποτα!** ♦ (αμετβ.) 17. (α) αντιλαμβάνομαι μέσω της όρασης (β) (ειδικότ.) έχω την ικανότητα της όρασης: **μετά την επέμβαση μπορεί πλέον και βλέπει** ΑΝΤ. είμαι τυφλός ΦΡ. (α) **όποιος έχει μάτια βλέπει** για κάτι που είναι ολοφάνερο και μπορεί να διαπιστωθεί από τον οποιοδήποτε (λέγεται συχνά και για όσους προσποιούνται ότι δεν καταλαβαίνουν, για όσους εθελονφεύουν): **δεν χρειάζεται να σου εξηγήσω τίποτα-**! || ~ **γιατί σ' αγάπησα** ΣΥΝ. ο νοός νοετώ (β) **κάνω πως δεν βλέπω** προσποιούμαι τον ανήξερο ή συμπεριφέρομαι σκοπιμώς με ανοχή: **ένας μαθητής προσπαθούσε να αντιγράψει, αλλά ο επιτηρητής έκανε πως δεν έβλεπε** ΣΥΝ. **κάνω τα στραβά μάτια** (γ) **βλέπω μακριά** έχω διορατικότητα, είμαι οξυδερκής (δ) (μτφ.) **δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου** βλ. λ. μύτη (ε) (μτφ.) **βλέπω μπροστά** έχω στραμμένη την προσοχή μου στο μέλλον, δεν είμαι προσκολλημένος στο παρελθόν: **στο κόμμα μας βλέπουμε πάντα μπροστά!** 18. (για άγνοχα) είμαι στραμμένος (προς κάποια κατεύθυνση, προς συγκεκριμένο σημείο): **το παράθυρο έβλεπε στην αλλη** ΣΥΝ. έχω θέα 19. (προφορ. **βλέπεις, βλέπετε** - συχνά παρενθετικά στον λόγο) για τη δήλωση της στάσης του ομιλούντος (ειρωνείας, απολογίας κ.λπ.), την παρουσίαση της αιτίας μιας κατάστασης κ.ά.: **έχει ανάγκη, βλέπεις, το αφεντικό μου από χρήματα!** || **θέλω να σας εξυπηρετήσω, αλλά είναι αδύνατον, βλέπετε, να διακόσω τώρα τη σύσκεψη** || **δεν περνάει καλά- βλέπεις, δεν γνωρίζει κανέναν σ' αυτή την πόλη...** 20. σε επικοινωνιακά στοιχεία

(εισαγωγικά ή παρενθετικά), στον λόγο, π.χ. κοίτα να δεις: ~, *εγώ αυτά δεν τα πιστεύω, δέστε | δείτε | δείτε κάτι: Δείτε κάτι αυτό που με ρωτάτε απαιτεί εκτενή ανάλυση... δέστε... Άλλο πράγμα η δημοκρατία κι άλλο η συνδυασία* (μεσοπθ. **βλέπομαι**) 21. συναντιέμαι (με κάποιον): *βλέπαμε αρκετά συχνά || δεν βλέπαμε καθόλου τελευταία ||* (παροιμ.) «μάτια που δεν βλέπουντα, γρήγορα λημονιούνται» (για πρόσωπα που δεν έρχονται σε οπτική επαφή, που δεν συναντιούνται) 22. είμαι σε ανεκτό επίπεδο, αποδεκτός (ούτε καλός ούτε για απόρριψη): *-Είναι καλή η ταινία: -Βλέπεται || είναι πολύ άσχημος είτε πρόσωπο, δεν βλέπεται!* · ΦΡ. (α) (εκοφραστ.) **είδα κι απόείδα** για κάτι που επιτυγχάνει κανείς μετά από μεγάλη αναμονή και προσπάθεια: *~ μέχρι να τον ξεμπλέξω από τις κακές παρέες* (β) (εμφατ.) **είδα κι έπαθα** κουράστηκε πάρα πολύ ή πέρασα από ταλαιπωρίες μέχρις ότου επιτύχω κάτι: *είδε κι έπαθε να τους ξεφορτωθεί ΣΥΝ. βασανίστηκε, ταλαιπωρήθηκε. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίγαμμα. [ETYM. αρχ. < *γλέπο < *g^hler-, αγν. ετύμου. Εν αντιθέσει με το συνώνυμο ορώ (-άω), που σήμαινε κυρ. «κοιτάζω, αντιλαμβάνομαι», το ρ. βλέπω είχε αρχικά τη σημ. «έχω την ικανότητα της όρασης» (π.χ. μη βλέπων *ο μάντις ή, Σοφοκλ. Οιδ. Τύραννος* 747, ενώ αργότερα προσλαμβάνει και τη σημ. «κοιτάζω», αντικαθιστώντας έτσι το ορώ. Ενώ στην Αρχ. χρησιμοποιείται είτε ως αμετβ. είτε ακολουθούμενο από πρόθ., στην Κ.Δ. απαντά η σημερινή χρήση με άμεσο αντικείμενο (π.χ. *Εβρ. 2, 9: βλέπομεν Ιησοῦν... δόξη και τιμή στεφανωμένον*). Αξιοσημειώτο είναι ότι η σημασιολ. διάκριση βλέπω - κοιτάζω απαντά σε διάφορες ευρωπ. γλώσσες, π.χ. αγγλ. see-look, γαλλ. voir-regarder, γερμ. sehen-schauen κ.ά. Η φρ. τα βλέπω όλα μαύρα είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. je ne vois pas en noir. Ομοίως και οι φρ. δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου (γαλλ. je ne vois pas plus loin que le bout de mon nez), δεν βλέπω γιατί (γαλλ. je ne vois pas pourquoi)].*

βλέπο: συνώνυμο. Το βλέπω είναι το λέξημα που εκφράζει γενικά ότι έχει κανείς την ικανότητα της όρασης, ότι χωρίς συγκεκριμένο σκοπό ή πρόθεση ή ιδιαίτερη προσπάθεια χρησιμοποιεί την αίσθηση της όρασης. Μια σειρά από άλλα ρήματα προϋποθέτουν την πρόθεση, τον σκοπό να γίνει αυτό που δηλώνει η λέξη, με εξαίρεση το *χαζεύω* που δηλώνει σαφώς την απουσία συγκεκριμένου σκοπού. Περισσότερο συνδεδεμένα με την έννοια του τρόπου με τον οποίο βλέπει κανείς είναι τα *κοιτάζω, θεωρώ, ατενίζω, παρατηρώ, προσέχω, παρακολουθώ, χαζεύω* και *διακρίνω*. Τα *αντικρίζω, αγναντεύω, επισκοπώ* συνδέονται περισσότερο με τον έννοια του τόπου. Συγκεκριμένα, το *κοιτάζω* και το (λογοτεχνικότερο) *θεωρώ* σημαίνουν «τρέφω το βλέμμα μου για να δω». Το *ατενίζω* σημαίνει «καρφώνω και κρατώ το βλέμμα μου στραμμένο κάπου». Όταν αυτό γίνεται με κάποια προσπάθεια, δηλώνεται με το *διακρίνω*, ενώ όταν γίνεται με συγκέντρωση, προσοχή και σταδιακό τρόπο δηλώνεται από τα ρήμ. *προσέχω, παρατηρώ* και *παρακολουθώ*. Αν βλέπω απέναντι ή μπροστά μου, αν προσδιορίζεται δηλ. ο συγκεκριμένος τόπος (ή κατευθυνση), χρησιμοποιείται το *αντικρίζω* - αν βλέπω μακριά, σε απόσταση, τότε, το *αγναντεύω* - και αν βλέπω από πάνω κι εποπτεύω, τότε το *επισκοπώ*.

βλεφαρίδα (η) 1. (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από τις μικρές, λεπτές τρίχες στις άκρες των βλεφάρων των ανθρώπων και ορισμένων ζώων, χρησιμεύει για την προστασία των ματιών: *μεντικές ~ || «δυο πράσινα μάτια με μπλε βλεφαρίδες»* (τραγ.) ΣΥΝ. ματόκλαδο, ματοτσινόρο 2. (περιληπτ.-οικ.) το σύνολο από τις λεπτές τρίχες στις άκρες των βλεφάρων του κάθε ματιού: «αυτά τα μάτια κάπου τα 'χω ξαναδεί, αυτή την ίδια βελουδένια βλεφαρίδα» (τραγ.) 3. ΒΙΟΛ. κυτταρικό οργανίδιο με μορφή τριγώνιου (βλ.λ.), που καλύπτει σε μεγάλο αριθμό το σώμα πρωτόζωων (βλ. λ. *βλεφαρίδοφορα*) και την επιφάνεια ορισμένων κυττάρων μεταζώων ΣΥΝ. κροσσός.

[ETYM. < αρχ. *βλεφαρίς, -ιδος* < *βλέφαρον*. ο βιολ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. cilium].

βλεφαρίδοφορα (τα) ΒΙΟΛ. κατηγορία πρωτόζωων τα οποία σε όλες σχεδόν τις φάσεις του κύκλου ζωής τους φέρουν πολυάριθμες βλεφαρίδες, με τον συγχρονισμένο παλμό των οποίων κινούνται. [ETYM. Απόδ. του νεολατ. ciliata].

βλεφαρίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {βλεφαρίσις} (συνήθ. για γυναίκα) ανοιγοκλείνω διαρκώς τα βλέφαρα κοιτώντας (κάποιον), κυρ. για να του εκφράσω το (ερωτικό) ενδιαφέρον μου. — βλεφαρίσιμα (το).

βλεφαρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. χρόνια φλεγμονή του χείλους των βλεφάρων: *ελκώδης ~*. [ETYM. < μτγν. *βλεφαρίτις* < *βλέφαρον*. ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν., < γαλλ. blepharite].

βλέφαρο (το) {βλεφάρ-ου | -ων} 1. (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από τις κινητές δερμάτινες πτυχές που καλύπτουν και προστατεύουν τους βολβούς των οφθαλμών: τα ~ *τρεμοπαίζουν | βαραίνουν | ανοίγουν | πέφτουν | κλείνουν | πεταρίζουν || μισοκλείνω | σφαλώ | ανοιγοκλείνω | χαμηλώνω | παίζω | κλείνω τα ~ | κλειστά | βαριά* (όταν κάποιος νυστάζει) | *κουρασμένα ~ || βάφω τα ~ με σκιές ΣΥΝ. ματούφυλλο* · ΦΡ. (αργκό) *ρίχνω ένα βλέφαρο* κοιτάζω βιαστικά, ρίχνω μια ματιά 2. (καταγρ.) η βλεφαρίδα. — βλεφαρικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. *βλέφαρον*, αβεβ. ετύμου, πθ. < *βλέφαρ < *βλέφα-φρ (με εκφραστική δάσυνση -π- > -φ-) < *βλέπω*, πράγμα που θα δικαιολογούσε τη συχνή αρχ. σημ. «μάτι» της λ. *βλέφαρον*].

βλεφορπλαστική (η) [1895] ΙΑΤΡ. πλαστική εγχείρηση στα βλέφαρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. blépharoplastie].

βλεφορόπτωση (η) [1876] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η χαλάρωση και πτώση του άνω βλεφάρου.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. blépharoptose]. **βλεφορόσπασμος** (ο) [1873] ΙΑΤΡ. η ακούσια σύσπαση των βλεφάρων, που έχει ως αποτέλεσμα να ανοιγοκλείνουν είναι αντανακλαστικός ή οφείλεται σε παθολογία του νευρικού συστήματος, σε υστερία κλπ. και παρατηρείται κυρ. σε νευρικούς ανθρώπους ή γέροντες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. blépharospasmus]. **βλέψεις** (οι) {βλέψεων} οι επιδιώξεις (κάποιου), ο στόχος που προσπαθεί να επιτύχει: *η χώρα αυτή τρέφει | έχει επεκτατικές - εναντίον γειτονικών χωρών || ηγεμονικές | αργηκές | πολιτικές | εδαφικές ~*. [ETYM. < μτγν. βλέψης «βλέμμα, κοιτάγμα» < αρχ. *βλέπω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο, λ.χ. *εδαφικές βλέψεις* (< γαλλ. visées territoriales)]. βλήθηκα ρ. → **βάλλω**

βλήμα (το) {βλήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (α) (γενικά) κάθε αντικείμενο που ρίχνεται εναντίον στόχου: τα *πρώτα ~ ήταν λίθοι ή βέλη που ρίχνονταν με το χέρι, με τόξο ή με σφεντόνα* (β) (ειδικότ.) κάθε αντικείμενο (σφαίρα, βολίδα, βόμβα, πυράυλος κ.λπ.) που εκτοξεύεται από βλητικό μηχανισμό όπλου και κατευθύνεται εναντίον στόχου, με σκοπό την πρόκληση βλάβης ή καταστροφής: *- ποροβόλου | όλμου | αυτόματου || βαλλιστικό | κατευθυνόμενο | κανονόνο | αντιραμιακό | άσφαρο | διατρητικό | εμπρηστικό ~ || έκρηξη | χρομήση | βροχή | εξασπίωση βλημάτων || κίνηση | πορεία | τοποθέτηση | σχημα | διάμετρος βλημάτων || ~ αέρος - εδάσεως ΣΥΝ. βόλι, βολίδα 2. (υβριστ.) ανόητος άνθρωπος, βλάκας. — **βληματικός**, -ή, -ό (σημ. 1). [ETYM. < αρχ. *βλήμα* < *g^hlê-, μηδενισμένη (ως προς το α' μέρος) βαθμ. διούλλαβης ρίζας *g^helê-, η οποία απαντά κυρ. με την μονοσύλλαβη μορφή Ι.Ε. *g^hel- «ρίχνω, πετάω», πβ. φανερ. gálati «στάζει», αρχ. γερμ. quellan «αναβλύζω, ξετηδό» (> γερμ. Quelle «πηγή») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βέλε-μινον* «βέλος», *βάλ-λω, βολ-ή, βέλ-ος, βόλ-ος, βλη-τός* κ.ά.].*

βλητικός, -ή, -ό 1. αυτό που σχετίζεται με βολή: *~ σωλήνας | πίνακας | άσκηση | τροχιά 2. βλητική* (η) η επιστήμη που ερευνά τους νόμους κίνησης των βλημάτων, ιδ. αυτών που εκτοξεύονται από πυροβόλα όπλα ΣΥΝ. βαλλιστική. — **βλητικότητα** (η) [1895]. [ETYM. μτγν. < θ. βλη-, πβ. *βλη-μα* (βλ.λ.). ο επιστήμ. όρ. *βλητική* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. balistique (< ελλην. βάλω)].

βλητός, -ή, -ό 1. αυτό που μπορεί να εξακοντιστεί, να ριφθεί 2. αυτό που μπορεί να χτυπηθεί, να βληθεί: *~ στόχος*. [ETYM. αρχ. < θ. βλη- (πβ. *βλη-μα*), ρηματικό επίθ. του *βάλλω*].

βλίτο (το) (εσφαλμ. *βλήτο*) 1. χορταρικό που τρώγεται ως σαλατικό ή αποτελεί, σε άγρια κατάσταση, ζιζάνιο 2. (μτφ.-υβριστ.) ανόητος άνθρωπος, κούτσος · ΦΡ. *τρώγω βλίτα* είμαι ανόητος ΣΥΝ. τρώω άχυρο | κουτόχορτο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

[ETYM. < αρχ. *βλίτον*, αβεβ. ετύμου, πθ. < *μλ-ίτον, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *mel-9 «αλέθω», πβ. λατ. molo, γαλλ. moudre (< παλ. γαλλ. moudre < λατ. molere), αγγλ. meal «αλεύρι», γερμ. Mehl κ.ά. Ομόρρ. *μύλ-η, α-μύλ-ο(ν)* κ.ά. Η σημ. «ανόητος, εφήθη» είναι μτγν. (Ησύχιος)].

βλοημένος, -η, -ο → **ευλογημένος**

βλογιά (η) → **ευλογία**

βλοηοκόμενος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει σημαδευτεί στο πρόσωπο από τις χαρακτηριστικές ουλές της ευλογιάς (βλ.λ.). Επίσης βλογιάρης, -α, -ικο.

βλόγω ρ. → **ευλόγω**

βλοσυρός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει εχθρικό βλέμμα, που η ματιά του εμπνέει φόβο: με *κοιτούσε ~* || ~ *ύφος ΣΥΝ. αγριωπός 2. (γενικότ.) αυτός που δεν έχει φιλική διάθεση ή έκφραση ΑΝΤ. γλυκός, μελίζιος, προσηνής. — **βλοσυρά** | -ός [μτγν.] επίρρ., βλοσυρότητα (η) [μεσν.]. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. αποσπάστηκε από το συνθ. *βλοσυρό-πις* «με μάτι γύπας», οπότε το α' συνθ. *βλοσυρ-* οδηγεί σε Ι.Ε. *g^hlutr-, πβ. λατ. vultus «γύπας»].*

βλωμός (ο) (λόγ.) η στερεά τροφή, αφού μαστηθεί και αναμιχθεί με σάλιο μέσα στο στόμα.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως σχηματισμένο σύμφωνα με το συνώνυμο *γομός*, οπότε συνδ. με λατ. gula «κοισοφάγος»].

βώας (ο) [1825] {δύσχυρ. βώων} μεγαλόσωμο φίδι που έχει ως βασικό του χαρακτηριστικό το ότι δεν είναι ιοβόλο, αλλά σφίγγει το θύμα του μέχρι θανάτου: ζει στην Κ. και Ν. Αμερική, τη ΝΑ. Ασία και τη Θω. Ωκεανία: *- ο σσφρηκτήρας || «δεν είναι κροταλίας, είναι το φιδάκι ο Διαμαντής»* (φράση που συνήθιζαν οι κράχτες σε περιοδευόμενα τσίρκα, για να προσελκύσουν κόσμο). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. boa < λατ. boa «κρόδροβο ερπετό», αγν. ετύμου].

βογγητό κ. (εσφαλμ.) βογκητό (το) 1. ο βαρύς στεναγμός που εκφράζει πόνο ΣΥΝ. γογγυσμός, μούγγρισμα 2. (μτφ.) κάθε υπόκωφη βοή ή πνιχτός ήχος: το ~ της *θάλασσας*. Επίσης **βόγγος** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βογγώ*.

βογγίζω ρ. → **βογγώ**

βόγγος (ο) → **βογγητό**

βογγώ (κ. -άω) κ. (εσφαλμ.) βογκά ρ. αμετβ. {βογγάς... | βόγγ-ησα κ. -ηξα} 1. βγάζω βογγητό λόγο σωματικού ή ψυχικού πόνου ΣΥΝ. (ανα)στενάζω, γογγύζω, μούγγρίζω 2. (μτφ.-σπάν.) αντηχώ υπόκωφα: *δυο μέρες λυσσομανούσε ο αέρας κι η θάλασσα βογγούσε*. Επίσης **βογγίζω**. [ETYM. < μεσν. *γογγώ* (με ανομοίωση) < μτγν. *γογγύζω* (βλ.λ.)].

βογγώ ή **βογκάω**, **βογγητό** ή **βογκητό**: Από την ετυμολογία της λ. (< *γογγώ*) είναι φανερό ότι η ορθή γραφή είναι με *γγ-* (**βογγώ**). Με *-γκ-* γράφονται είτε οι παραδεδομένες με *-γκ-* λέξεις (*αγκυρα, αγκαλιά, εγκαταλείπω, έγκυρος, όγκος* κ.λπ.) είτε δάνειες (ξενικής

προελεύσεως) λέξεις με (n)g ή ne (αγκαζέ < engagé, μπαγκάζια < bagages, Φράγκος < Franc κ.ά.). Βεβαίως, στην αρχή της λ. κάθε γκ γράφεται με -γκ-, αφού στην Ελληνική δεν μπορούν οι λέξεις να αρχίζουν με -γη- (γκρεμός < κρημνός, γκαρίζω, < σγκαρίζω < σγκόμαι, γκόλ(ρ)φι < εγκόλιο, γκαμύλα < καμύλα κ.τ.ό.). Το αοριστικό θέμα σχηματίζεται σε -ξ (βογγήξω - βόγγηξα) (πβ. φυσώ - φύσηξα, βουτώ - βουτήξα, ρουφώ - ρουφήξα, ζουλώ - ζουλήξα κ.τ.ό.).

βογιάρος (ο) ΙΣΤ. το μέλος της ρωσικής φεουδαρχικής αριστοκρατίας μέχρι την εποχή του τσάρου Πέτρου Α (αρχές 18ου αι.). — **βογιάρικος**, -η, -ο.

[ETYM. μεσν. < ρωσ. boyare, πληθ. του boyarin «άρχοντας, ευγενής» < αρχ. σλαβ. bolyarinu, αγν. ετύμου].

βογκητό (το) → βογγητό

βογκώ ρ. -/* βογγώ

βογιόμλος (ο) {-ου κ. -ίλου | -ων κ. -ίλων, -ους κ. -ίλους} ΙΣΤ. Ο ποδόδοξ χριστιανικής διωργικής αίρεσης που διαδόθηκε από την περιοχή της Βουλγαρίας στον σλαβικό κόσμο της Βαλκανικής Χερσονήσου κατά τον 10ο και 11ο αι.: απέρριπτε την εκκλησιαστική πρακτική και τα μυστήρια και κήρυσσε την ανυπακοή σε κάθε ιερωτική εξουσία. [ETYM. μεσν. < βουλγ. bog «θεός» + mlil «αγαπητός, φίλος»].

βοδάμαξα (η) → βοδάμαξα

Βοδενά (τα) η Έδεσσα (βλ.λ.): *κεράσια Βοδενών*. [ETYM. μεσν. < Βόδας (< σλαβ. voda «νερό»), παλαιότ. ονομασία του ποταμού Έδεσσαιου, ο οποίος διαρρέει την πόλη. Βλ. κ. Έδεσσα].

βόδι κ. (λαϊκ.) **βόδι** (το) {βόδ-ιου | -ιών} (κοινό δν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) 1. μεγαλύτερο μηρυκατικό κατοικίδιο ζώο που εκτρέφεται για το κρέας ή/και το γάλα του, ενώ σε πολλές περιοχές του κόσμου χρησιμοποιείται και σε γεωργικές εργασίες- το αρσενικό ονομάζεται *ταύρος* (βλ.λ.), το θηλυκό *αγελάδα* (βλ.λ.) και το νεαρό *μωσχάρι* (βλ.λ.) ΦΡ. (α) *τρώω σαν (το) βόδι* τρώω πάρα πολύ (β) *κοιμάμαι σαν (το) βόδι* κοιμάμαι πάρα πολύ (γ) (μτφ.) *φάγαμε το βόδι, στην ούρα Θα σταματήσουμε; | θα κολλήσουμε | θα κουραστούμε; | δεν θα κουραστούμε στην ούρα* βλ. λ. ούρα 2. το αρσενικό βοοειδές που ενυοχίστηκε σε νεαρή ηλικία, για να γίνει καταλληλότερο για πάχυνση και εργασία: (μτφ.-μειωτ.) 3. αυτός που δεν έχει σβελτάδα και άνεση στις κινήσεις εξαιτίας των μεγάλων διαστάσεων του ΣΥΝ. βαρύς, δυσκίνητος, νωθρός 4. ο άεστος άνθρωπος, αυτός που δεν συμπεριφέρεται με ευγένεια και διακριτικότητα 5. ο πνευματικά νωθρός, ο ανόητος ΣΥΝ. βραδύνοος, βλάκας.

[ETYM. < μεσν. βόδιν | βόδιον < αρχ. βοΐδιον, υποκ. του αρχ. βοός, βοός < *βώ-υς < I.E. *gʷo-u- «βόδι», σανσκρ. gāuh, λατ. bos (γεν. bov-is), γαλλ. bœuf, αρχ. γερμ. kuh «αγελάδα», αγγλ. cow, γερμ. Kuh, σερβοκρ. govoda «αγελάη» κ.ά. Ομόρρ. *βού-βόλος, βου-κόλος, εκατόμ-βη* (βλ.λ.), *βού-τυρο(γ)* κ.ά.]

βοδινός, -ή, -ό κ. **βοϊδίνος** 1. αυτός που σχετίζεται με το βόδι: ~ *γλάσσα* ΣΥΝ. βόειος 2. **βοδινό** (το) το κρέας του βοδιού. Επίσης (λαϊκ.) **βοϊδήσιος**, -ια, -ιο.

βοεβόδας (ο) ΙΣΤ. 1. ο στρατιωτικός διοικητής ή πολιτικός αξιωματούχος σλαβικών λαών 2. (α) (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) ο ηγεμόνας της Μολδαβίας, της Βλαχίας ή, αργότερα, κάθε ευρωπαϊκής επαρχίας (β) (γενικότ.) ανώτερος διοικητικός υπάλληλος. [ETYM. μεσν. < σλαβ. vojewode «αρχηγός στρατού» (< woj «στρατός» + woditi «οδηγώ»), τίτλος που κατά τους μεσούς βυζαντινούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει με αξιωματικό ή τον διοικητή σλαβικού στρατού].

βόειος, -εια, -ο(ν) {βοεί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) βοδινός: *παραγωγή - κρέατος*. [ETYM. αρχ. < βοΐς «βόδι»].

βοερός, -ή, -ό κ. **βουερός** αυτός που παράγει ή εκπέμπει δυνατή βοή, γεμάτος θόρυβο: ~ *ποτάμι* ΣΥΝ. θορυβώδης. — **βοερά** κ. **βουερά** επίρρ.

[ETYM. < βοή + παραγ. επίθημα -έρος, πβ. θλιβ-ερός, ζοφ-ερός, τρομ-ερός κ.ά.]

βοή κ. **βουή** (η) {χωρ. πληθ.} 1. ο συνεχής, υπόκοφος και συγκεχυμένος ήχος με μεγάλη ένταση: η ~ *τού ανέμου | των κυμάτων* || *υπόκοψη* ~ ΣΥΝ. βουητό 2. δυνατός, ισχυρός και ακαθόριστος θόρυβος, ιδ. αυτός που προέρχεται από πλήθος ανθρώπων: η ~ *τού πλήθους* -βρ. (για μαζικές αποφάσεις, εκλογές κ.λπ.) *διά βοής* με κριτήριο την προφορική δήλωση των μετεχόντων σε σώμα που αποφασίζει χωρίς τη χρήση ψηφοδελτίων ή άλλων παρόμοιων μέσων: η *εκλογή προέδρου στο συνέδριο του κόμματος έγινε ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «πολεμική κραυγή», < βώ (υποχωρητ.)].

βοήθεια (η) {βοηθειών} 1. η ενέργεια που έχει σκοπό να υποστηρίξει, να ενισχύσει, να προστατεύσει ή να ανακουφίσει (κάποιον/κάτι): *προσφέρο | δίνο* τη ~ *μου* || *καλώ σε ~* || *σπεύδο προς - κάποιον* || *με τη ~ τού θεού* || *παρέχο υλική | ηθική | οικονομική | στρατιωτική | έμπρακτη | συστηματική | άμεση | αμυντική | αποτελεσματική | πολύτιμη ~* || *μήπως θέλετε ~*; *ρώτησε η πολίτρια τον πελάτη* ΣΥΝ. επικουρία, (λόγ.) αρωγή ΑΝΤ. παρακώλυση, παρεμπόδιση ΦΡ. (α) *βοήθεια μου, σου...* (ι) ευχετ. έκφραση που λέγεται σε κάποιον που μόλις παρακολούθησε ιερή ακολουθία, αγιασμό κ.λπ. ή μετά την απλή αναφορά ενός αγίου για επικλήση της βοήθειας του: *αίριο είναι τού Αγίου Δημητρίου, βοήθεια μας!* (ii) (λαϊκ.) όταν σε κάποιον συμβαίνει κάτι ανεπιθύμητο: *Έρθε ο θεός σου από το χωριό. Βοήθεια σου!* (β) *χείρα βοήθειας* βλ. λ. χείρ 2. (συνεκδ.) ό,τι προσφέρεται προς ενίσχυση ή επικουρία, το ηθικό ή/και υλικό μέσο αρωγής ή συνδρομής: *άρχισε η διανομή της ανθρωπιστικής ~ σε τρόφιμα στους πρόσφυγες* ΣΥΝ. βοήθημα, επικουρία, αρωγή, έρανος ΦΡ. (α) (ως επιφών.) (*μια*)

βοήθεια! ικετευτική φρ. ζητιάνων, για να τους δοθεί ελεημοσύνη (β) **πρώτες βοήθειες** η άμεση και στοιχειώδης ιατρική περίθαλψη που παρέχεται σε τραυματίες και γενικότ. σε επείγοντα περιστατικά πριν από την εισαγωγή σε νοσηλευτικό ίδρυμα για συστηματική θεραπεία: *δεν βρήκαν κανέναν να του δώσει τις ~ (γ) σταθμός πρώτων βοηθειών* ειδική ιατρική μονάδα, όπου παρέχονται πρώτες βοήθειες και άμεση περίθαλψη σε τραυματίες και επείγοντα περιστατικά: *κάλεσαν τον σταθμό πρώτων βοθειών, αλλά δεν απαντούσε κανείς* 3. (κλιτ. ως επιφών. **βοήθεια!**) εκφώνεται από άνθρωπο που διατρέχει κίνδυνο: *έκκληση για προστασία, ενίσχυση κ.λπ.: ~, κλέφτες!* [ETYM. αρχ. < *βοήθεια < βοηθό-ος (με μεταπλασμό κατά τα ουσ. σε -εια). Βλ. λ. βοηθός. Κατ' άλλη άποψη, βοήθεια < *βοηθεF-ja < βοηθώ (-έω). Η φρ. *πρώτες βοήθειες* αποδίδει το αγγλ. first-aid].

βοήθημα (το) [αρχ.] {βοηθίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε συμβάλλει στην αντιμετώπιση κάποιας ανάγκης, παρέχει ενίσχυση, υποστήριξη, διευκόλυνση κ.λπ.: *χηματικό | έκτακτο | τακτικό | οικονομικό | γενναίο ~* || *οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αποτελούν σημαντικό ~ για όλες τις επιστήμες* ΣΥΝ. βοήθεια · 2. (α) κάθε έντυπη έκδοση που αποσκοπεί στη διευκόλυνση μαθητή, σπουδαστή ή μελετητή κατά τη μελέτη (β) (ειδικότ. για σχολικά μαθήματα) βιβλίο με απαντήσεις και λύσεις των ασκήσεων σχολικών βιβλίων ΣΥΝ. λύσари.

βοηθητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προσφέρει βοήθεια, επικουρία: ~ *στοιχείο* | *μέσο* | *πράγματος* ΣΥΝ. επικουρικός, ενισχυτικός ΑΝΤ. παρεμπόδιτικός, καλυσιερός 2. (α) αυτός που έχει δευτερεύοντα ρόλο, που καθήκον του είναι να υποβοηθεί αυτός που εμφανίζει δευτερεύουσα σημασία: ~ *προσωπικό* | *υπηρεσία* | *σκάφος* | *ρόδες ποδηλάτου* ΣΥΝ. δευτερεύον, επικουρικός, εφεδρικός ΑΝΤ. βασικός, κύριος ΦΡ. **βοηθητικοί χώροι** χώροι σπιτιού οι οποίοι εξυπηρετούν δευτερεύουσες ανάγκες, λ.χ. αποθήκευσης και φύλαξης αντικειμένων (β) ΑΘΛ. **βοηθητικό** (το) δευτερεύων αγωνιστικός χώρος που χρησιμοποιείται από τις ομάδες για προπονήσεις αντί του γηπέδου στο οποίο δίνονται οι επίσημοι αγώνες 3. ΣΤΡΑΤ. **βοηθητικός** (ο) στρατιώτης που λόγω παθήσεως δεν κρίνεται κατάλληλος να υπηρετήσει ως μάχιμος, αλλά αναλαμβάνει μόνο δευτερεύουσες υπηρεσίες ΣΥΝ. (αργκό) γιωτάς 4. ΓΛΩΣΣ. **βοηθητικό ρήμα** βλ. λ. ρήμα. — βοηθητικ-ά | -ώς επίρρ.

βοήθος (ο/η) 1. το πρόσωπο που προσφέρει βοήθεια: σε ό,τι *προσπάθησα είχα πολύτιμο ~* τη *γυναίκα μου* ΣΥΝ. συμπαραστάτης ΦΡ. (ευχ.) (*και*) **ο Θεός βοηθός** (μεσν. φρ.) είθε ο Θεός να παράγει βοήθεια (λέγεται συνήθ. όταν πρόκειται να επιχειρηθεί κάτι δύσκολο ή παράτολμο): *ας ξεκινήσουμε κι ~!* · 2. πρόσωπο που εργάζεται υπό την εποπτεία ή/και τη διεύθυνση προϊστάμενου: *προσλαμβάνω | παίρνω ~* || *~ λογιστή | δικηγόρου* || *οικιακή ~* 3. αυτός που εργάζεται κοντά σε τεχνίτη (μάστορα), για να μάθει να κάνει ΣΥΝ. μαθητεύομενος, παραγυιός, κάλφας, τσιράκι · 4. (παλαιότ.) ειδικός επιστήμονας που εργαζόταν σε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, πανεπιστημιακή κλινική ή ερευνητικό κέντρο κοντά σε καθηγητή και υπό την εποπτεία του · 5. (στο αρσ.) (στα κομωτήρια) τροχόλατο έπιπλο στο οποίο τοποθετούνται διάφορα υλικά και μικροαντικείμενα που χρησιμοποιούν οι κομμωτές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος, πανεπιστημιακός*. [ETYM. αρχ. < βοηθός < *βοη-θός < βοή + -θός < θέω «τρέχω», συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. (επι) *βοήν θέω* «σπεύδο θέν κραυγή (για βοήθεια)»].

βοηθώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βοηθ-άς κ. -είς... | βοηθ-ήσα, -ιέμαι κ. -ομαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. δίνο βοήθεια σε (κάποιον/κάτι): ~ *τη μητέρα μου να κουβαλήσει τα ψώνια* || ~ *κάποιον να σταθεί στα πόδια του* | *να συνέλθει* || *ο θεός να μας βοηθήσει* || *μπορώ να σας βοηθήσω*; ΣΥΝ. ενισχύω, συντρέχω ΑΝΤ. εμποδίζω, (παρα)κόλλω 2. (ειδικότ.) επιφυλάσσω ειδική μεταχείριση σε (κάποιον), ευνοώ: *τον βοηθήσαν οι καθηγητές, αλλιώς δεν θα περνούσε την τάξη* 3. καθιστώ (κάτι) ευκολότερο: *η μείωση τού πληθωρισμού βοήθει την οικονομική ανάπτυξη* || ~ *την κατάσταση* ♦ 4. (αμετβ.) κάνω ευκολότερη την κατάσταση: *δεν βοηθάς καθόλου μ' αυτά που κάνεις* || *προσφέρω/μαι να βοηθήσω*.

[ETYM. < αρχ. βοηθώ < βοηθέω < βοηθεώ (με υφάιρεση) < βοηθός, βλ. λ. βοηθός].

Βοημία (η) ιστορική επαρχία της Τσεχίας με πρωτεύουσα την Πράγα-νοστή για τα περιφημα προϊόντα της υαλοουργίας (κρύσταλλα Βομηιάς). — **Βοημός** (ο), **Βομηή** κ. **Βομηίδα** (η), **βοημικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, τσιγγάνος*.

[ETYM. Μεταφορά τού νεολατ. Bohemia < λατ. Boii (< κελτ. bhoi «μάχη»), ονομασία κελτ. λαού που κατοικούσε στην περιοχή κατά τα μέσα της 1ης χιλιετίας π.Χ. και απωθήθηκε αρχικά από τους Γερμανούς (ιος αι. μ.Χ.) και εν συνεχεία από τους Σλάβους (5ος αι.). Το β' τμήμα της ονομασίας ανάγεται σε rīca *haimoz «σπίτι» (πβ. γοτθ. heim-s), οπότε το τοπωνύμιο θα σήμαινε «κατοικία των Βοημών (Boii)». Για την τσεχ. ονομασία Cechy βλ. λ. Τσεχία. Βλ. κ. *μπούμι*].

βοηρατής (ο) {βοηρατίζεις} (λαϊκ.) ο καθαριστής βόθρων συνήθ. ο ιδιοκτήτης βυτίου εκκενώσεως βόθρων ή ο εργαζόμενος στην εκκένωση βόθρων ΣΥΝ. βοθροκαθαριστής. [ETYM. < βόθρος + παραγ. επίθημα -ατής].

βοθροκαθαριστής (ο) [1885] ο καθαριστής βόθρων ΣΥΝ. (λαϊκ.) βοθροατής.

βοθρολύματα (τα) {βοθρολυμάτων} τα λύματα βόθρου. **βόθρος** (ο) (καθμ.) 1. βαθύς, υπόγειος λάκκος, στον οποίο διοχετεύονται και συγκεντρώνονται οι ακαθαρσίες κάθε σπιτιού, στις περιοχές όπου δεν υπάρχει οργανωμένο δίκτυο αποχέτευσης ΣΥΝ. οχετός 2. (μτφ.) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που λείει συνεχώς βομολογίες, χυδαίες λέξεις: *το στόμα του είναι ~* 3. ΑΝΑΤ. κόιλος σχηματισμός, συνήθως σε οστό, στον οποίο βρίσκεται κάποιος ανατομικός σχηματισμός ή αδένας, λ.χ. *ο βόθρος τού τουρκικού επιπίτιου* στο κρανίο,

μέσα στον οποίο βρίσκεται η υπόφυση.
[ETYM₁ αρχ. < *βόφ-ρος (με ανομοίωση του δεύτερου χειλικού -φ-) < *g^wobh₁-ετερωμο. βαθμ. του I.E. *g^wemh₁-|*g^wmbh₁-«βαθύς, βυθός», πβ. λατ. fodiō «σκάβω», fossa «όρυγμα, βόθρο»², γαλλ. fosse κ.ά. Ομόρρ. αρχ. βάπτω, βυθός, βαθύς κ.ά. Η λ. σήμαινε αρχικά το όρυγμα ή τον λάκκο που προοριζόταν για θυσίες ζώων, πλύσιμο ρούχων κ.τ.δ. Η σημειοή σημ. είναι μτγν.]

Βοϊβοδίνα κ. Βοϊβοντίνα (η) αυτόνομη περιοχή τής ΒΑ. Γιουγκοσλαβίας με συγγραφική μειονότητα.

[ETYM₁ < σερβοκρ. Vojvodina, αρχική σημ. «χώρα του βοεβόδα (βλ.λ.)»].

βοϊδάμαξα (η) {δυσκρ. βοϊδάμαξών} άμαξα που τη σέρνουν βόδια.

βοϊδήσιος, -ια, -ιο → βοδινός

βοϊδί (το) → βόδι

βοϊδινός, -ή, -ό → βοδινός

βοϊδοκεφαλή (η) (λαϊκ.-μειωτ.) 1. κεφάλι βοδιού 2. κεφάλι άσχημου ανθρώπου, πρόσωπο με χοντροκομμένα χαρακτηριστικά.

βοϊδολάτης (ο) {βοϊδολατών} (λαϊκ.) πρόσωπο που βόσκει βόδια ΣΥΝ. γελადάρης, (λόγ.) βουκόλος.

[ETYM₁ < βοϊδο- (< βοί(ο)δι) + -λάτης < ελαίνω «οδηγώ, άγω» (πβ. αρχ. βοη-λάτης)].

βοϊδομάτης, -α/-ισσα, -ικο 1. αυτός που έχει μάτια μεγάλα και στρογγυλά σαν του βοδιού 2. βοϊδομάτης (ο) ποικιλία σταφυλιού με χοντρές ρώγες.

βοϊδομύγα (η) {δυσκρ. βοϊδομύγών} (λαϊκ.) έντομο πάρα πολύ ενοχλητικό για τα ζώα (βλ. λ. οίστρος, σημ. 2).

βοϊδονευρο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) το καμουτσίκι.

Βοιωτία (η) περιοχή και όμιός τής Α. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα τη Λιβαδειά. — Βοιωτός (ο) [αρχ.]. Βοιωτή (η), βοιωτικός, -ή, -ό [μτγν].

[ETYM₁ μτγν. < αρχ. Βοιωτός | Βοιωτός < Βόιον | Βοϊον (ορός), βουό τής Πίνδου (μεταξύ Ηπείρου και Μακεδονίας), από όπου κατέβηκαν οι Βοιωτοί προς τις νότιες πεδιάδες].

βολά (η) (λαϊκ.) η φορά: πρόθη ~ έρχεται σπίτι μας. [ETYM₁ όμημο μεσν. < αρχ. βολή, υπό την επιδρ. του ουσ. πορά].

βολάν (το) {ακλ.} 1. το στρογγυλό και περιστρεφόμενο τμήμα του ηθάλιου διευθύνσεως αυτοκινήτου· το τιμόνι: κάθωμαι στο ~ 2. (συνεκδ.) η οδηγηση: είναι άσος του ~ 3. (για ενδύματα) ταινία από ύφασμα ή δαντέλα που τοποθετείται για διακοσμητικούς λόγους, κυρ. στο κατώτατο τμήμα γυναικείου ενδύματος (πβ. λ. φραμπαλάς, φεστόνι, γιρλάντα). [ETYM₁ < γαλλ. volant < ρ. voler «πετάω - οδηγώ» < λατ. volare].

Βόλβη (η) λίμνη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Θεσσαλονίκης. [ETYM₁ αρχ. τοπωνύμιο < βολβός (βλ.λ.)].

βολβοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {βολβοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή), -ών} βολ-βόσχημος (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βολβορίζο (το) [1873] ΒΟΤ. κάθε φυτό του οποίου η ρίζα αποτελεί βολβό (βλ.λ.).

βολβός (ο) 1. ΒΟΤ. στρογγυλεμένος και υπόγειος βλαστός, ο οποίος αποτελείται από ένα κεντρικό στέλεχος που περιβάλλεται από σαρκώδη, αλληλεπικαλυπτόμενα λεπτά φύλλα και ρίζες (όπως ένα κρεμμυδι): μέσα σε αυτόν αποταμιεύονται θρεπτικές ουσίες τις οποίες καταναλώνει κατά την ανάπτυξη του ο βλαστός 2. (α) φυτό του οποίου οι στρογγυλάνοι υπόγειοι βλαστοί διατηρούνται σ³ ζίδι, για να καταναλωθούν ως έδεσμα (β) (στον πλθ.) οι καθαρισμένοι, βρασμένοι και διατηρημένοι σε ζίδι υπόγειοι βλαστοί του παραπάνω φυτού ως έδεσμα 3. ΑΝΑΤ. (α) το στρογγυλόσχημο τμήμα του ματιού που περιέχει τα αισθητήρια όργανα τής όρασης (β) μοίρα του δωδεκαδάκτυλου, όπου μπορ³ να αναπτυχθεί έλκος. — βολβικός, -ή, -ό [1867]. [ETYM₁ αρχ., αναδιπλασιασμένος τ., που συνδ. με άλλες ονοματοποιήμενες I.E. λ., οι οποίες δηλώνουν στρογγυλά αντικείμενα, πβ. λατ. bulla «φυσάλιδα», γαλλ. bulle, λιθ. burbulas, βάλβέ «πατάτα» κ.ά. Βλ. κ. (ζ)βόλος].

βολβόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα βολβού.

βολβώδης, -ής, -ες [μτγν.] {βολβώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} βολβόσχημος (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Βόλγας (ο) ποταμός τής Δ. Ρωσίας που εκβάλλει στην Κασπία Θάλασσα, ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Ευρώπης. [ETYM₁ < ρωσ. Volga < παλ. ρωσ. vologa «γγρασία» (> ρωσ. vlaga). Ήδη στην αρχαιότητα ο ποταμός ήταν γνωστός με το όνομα 'Ρα (Διοσκουριδής), το οποίο ανάγεται στους Φινο-Ούγγρους κατοίκους τής περιοχής (μτγν. 'Ρα < αρχ. φινλ. Raw «ρεύμα νερών»)].

βολέ (το) {ακλ.} (στο ποδόσφαιρο) το χτύπημα τής μπάλας όταν βρίσκεται στον αέρα (δεν ακουμπάει στο έδαφος) με το πάνω μέρος του ποδιού: σουτ ~. [ETYM₁ < γαλλ. volée < ρ. voler «πετάω, ρίχνω»].

βολεί ρ. απρόσ. (διαλεκτ.) 1. είναι δυνατόν 2. είναι εύκολο, βολετό. [ETYM₁ < μεσν. βολεί < μτγν. εύβολεί < εύβολος «καλότυχος, τυχερός» (ιδ. στη ρίψη του ζαριού) < εν + -βόλος < βολή].

βόλει κ. βολεί-μπολ (το) (παλαιότ. ορθ. βόλλει) {ακλ.} ελλην. πετό-σφαιρα κ. πετοσφαίριση· αθλητικό παιχνίδι μεταξύ δύο ομάδων από έξι παίκτες, οι οποίοι προσπαθούν να περάσουν τη μπάλα στην αντίπαλη περιοχή πάνω από ένα ψηλό δίχτυ, που βρίσκεται στη μέση του γηπέδου, χρησιμοποιώντας τα δάχτυλα, τους καρπούς ή τους βραχίονες. — βολείμπολίστας (ο), βολείμπολίστρια (η). [ETYM₁ < αγγλ. volleyball < volley «πήση, ρίψη» (< γαλλ. voler < λατ. volare) + ball «μπάλα»].

βόλεμα (το) {βολέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η τακτοποίηση αντικειμένων στον χώρο ΣΥΝ. διευθέτηση 2. (συνήθ. μτφ.) η ευνοϊκή μεταχείριση και ικανοποίηση αιτημάτων ή αναγκών κάποιου με πλάγιους τρό-

πους, κυρ. η επαγγελματική αποκατάσταση του: όλοι κοιτούν το -τους στην εποχή μας!

Βολεμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει τακτοποιηθεί, που κάθεται άνετα στη θέση του: τον βρήκε βολεμένο στον καναπέ' (μτφ.) 2. αυτός που έχει εξυπηρετηθεί με πλάγια μέσα 3. αυτός που έχει επανωταν-θεί σε μια κατάσταση, που ζει άνετα και με ασφάλεια: εσύ είσαι ~ και μιλάς εκ του ασφαλούς.

Βολετός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) 1. αυτός που μπορεί να γίνει, να επιτευχθεί: να ήταν ~ να πήγαινα να τον βρω! ΣΥΝ. μορφετός, δυνατός, εφικτός ΑΝΤ. αδύνατος, ακατόρθωτος, ανέφικτος 2. αυτός που ευνοεί, που βολεύει όταν γίνεται: σου είναι ~ να συναντηθούμε σήμερα; ΣΥΝ. βολικός ΑΝΤ. άβολος.

Βολεύω ρ. μετβ. {βόλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} 1. τακτοποιώ (αντικείμενα), κάνω (κάτι) να χωρέσει σε ορισμένο χώρο: βόλεψα τα παιχνιδιάκια στο πατάρι ΣΥΝ. διευθετώ 2. βοηθώ (κάποιον) να είναι άνετα, παρέχω σε (κάποιον) άνεση: τακτοποίησ' τώρα πρόχειρα εδώ και θα έρθω μετά να σε βολέψω· ΦΡ. (α) (κάτι) με βολεύει θεωρώ (κάτι) ευνοϊκό για μένα, κρίνω ότι με εξυπηρετεί: η ημερομηνία που ορίσατε δεν με βολεύει καθόλου! ΣΥΝ. με εξυπηρετεί (β) τα βολεύω (ι) αντεπεξερχομαι σε ανάγκες και δυσκολίες, κατορθώνω να επιβιώσω: δουλεύουν όλοι στην οικογένεια και τα βολεύουν ΣΥΝ. τα καταφέρνω, τα φέρνω βόλτα, τα βγάζω πέρα (ii) έρχομαι σε συμφωνία, σε συμβιβασμό: ο δικηγόρος αγωνίζεται να τα βολέψει με τους πιστωτές του πελάτη του ΣΥΝ. συμβιβάζομαι, τα βρίσκω (γ) (μτφ.) τη βολεύω (καλά) τακτοποιούμαι, εξυπηρετούμαι με τρόπο που με συμφέρει, συνήθ. διορίζομαι σε θέση με πλάγια μέσα: είχε έναν γνωστό στο Υπουργείο και τη βόλεψε || αυτός καλά τη βόλεψε' εμείς να δούμε... 3. (τριτο-πρόσ. βολέπει, βολεύουν) εξυπηρετεί, δεν προκαλεί πρόβλημα: βολέπει αυτή η ημερομηνία 4. (μτφ.) εξασφαλίζω σε (κάποιον) (συνήθ. με πλάγιους τρόπους) θέση εργασίας, πρόνομο, αξίωμα κ.λπ.: τον βόλεψε ο θεός του στην τράπεζα ΣΥΝ. τοποθετώ, διορίζω 5. (μτφ.) βάζω (κάποιον) στη θέση του, του συμπεριφέρομαι όπως του αξίζει, τον κανονίζω· συνήθ. απειλητικά: θα τον βολέψω καλά αυτόν που τούμπα να σε πειράξει! · 6. (!) γαμώ ΣΥΝ. πηδώ' (μεσοπαθ. βολεθόμαι) 7. (α) τακτοποιούμαι σε κατοικία, κάθισμα κ.λπ.: αισθάνομαι οικεία και άνετα (β) εξυπηρετούμαι προσωρινά (με κάτι): βολεύω για σήμερα με αυτά τα ρούχα και αύριο θα σου φέρω καινούργια 8. (κατ' επέκτ.) βρίσκομαι σε ευνοϊκή θέση, έχω εξασφαλίσει καλή οικονομική, κοινωνική κ.λπ. θέση: έχει βολετεί καλά μετά την κληρονομιά τής θείας του ΣΥΝ. τακτοποιούμαι 9. (η μτφ. βολεμένος, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός.

[ETYM₁ < *εμβολεύω < μτγν. εύβολος «καλότυχος, τυχερός» (ιδ. στη ρίψη του ζαριού) < εν + -βόλος < βολή].

Βολεψάκιος (ο) {Βολεψάκηδες} (οικ.) 1. πρόσωπο που επιδιώκει τη βόλεψη του, την άνεση και την καλοπέραση του 2. πρόσωπο που προσπαθεί να εξυπηρετηθεί με πλάγιους τρόπους. [ETYM < βόλεψη + παραγ. επίθημα -άκιος, πβ. κ. γυαλ-άκιος, ματάκιος].

βόλεψη (η) {χωρ. πλθ.} η βολή, το βόλεμα.

βολή* (η) 1. (α) η ρίψη αντικειμένου από μεγάλη απόσταση: ~ λίθου | σφαίρας | ακοντίου | δίσκου ΣΥΝ. ρίψη, εκσφενδόνιση, εξακοντισμός, ριζιά (β) ΑΘΛ. (στο μάσκετ) η ρίψη τής μπάλας προς το καλάθι από συγκεκριμένο σημείο: εκτέλεση βολών 2. (ειδικότ. για πυροβόλο όπλο) η εκτόξευση βλήματος και ο παραγόμενος ήχος: μέχρι την πόλη ακούστηκαν οι - από την άσκηση του πυροβολικού || εύστοχη | δοκιμαστική | επιτυχημένη | προειδοποιητική ~ ΣΥΝ. πυροβολισμός, ριζιά· ΦΡ. (α) βολή κατά βολή | κατά ριπάς τρόπος βολής των πυροβόλων όπλων, είτε με ένα βλήμα (σφαίρα) σε κάθε πάτημα τής σκανδάλης είτε με πολλά μαζί (ριπέζ) (β) χαρακτηριστική βολή βλ. λ. χαρακτηριστικός (γ) απόσταση βολής βλ. λ. απόσταση 3. (μτφ.) λόγος που έχει στόχο να προσβάλει, να θίξει κάποιον: στη χθεσινή του συνέντευξη εξαπέλυσε βολές κατά των συντηρηθριων του || η δήλωση του υπήρξε ευθεία ~ κατά του αντιπροέδρου ΣΥΝ. επίθεση, κατηγορία. [ETYM αρχ. < *g^wol-, ετερωμο. βαθμ. του I.E. *g^wel- «ρίχνω, πετώ». Βλ. λ. βάλλα. Οι Γάλλοι εκπαιδευτές που οργάνωσαν τον ελληνικό στρατό στις αρχές του 20ού αι., εισήγαγαν αρκετούς νέους όρους, οι οποίοι αποδόθηκαν στην Ελληνική: εκτός βολής (< γαλλ. hors de portée), πεδίο βολής (γαλλ. champ de tir), γραμμή βολής (< γαλλ. ligne de tir), χαρακτηριστική βολή (< γαλλ. coup de gráce) κ.ά.]. βολή' (η) (λαϊκ.) η άνεση, η απουσία κόπου και δυσκολίας: θέλει τη ~ της και στην πόλη και στην εζοχή || βρήκε τη ~ του εδώ κι έμεινε ΣΥΝ. ευκολία. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός. [ETYM₁ μεσν. < βολεύω (υποχωρητ.)]. βόλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το βλήμα πυροβόλου όπλου: τον βρήκαν τα ~ των εχθρών κατάστηθα || «δεν μας τρομάζει των Γερμανών τα βόλια» (τραγ. τής Αντίστασης) ΣΥΝ. βολίδα, σφαίρα, μπάλα, οβίδα· ΦΡ. καλό βόλι! ευχετ. σε κάποιον που πάει στη μάχη, να είναι εύστοχος οι βολές του.

[ETYM₁ < μεσν. βόλιον < μτγν. βόλιον, υποκ. του αρχ. βόλος (βλ.λ.), πβ. κ. βάλλα]. -βόλια λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. εκπομπή, διάχυση: ακτινο-βόλια, φεγγο-βόλια 2. ρίψη: δισκο-βόλια, τοζο-βόλια.

[ETYM₁ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. ακτινοβόλια, αρχ. πετρο-βόλια), που προέρχεται από τα συνθ. σε -βόλος (βλ.λ.)]. Βολιβία (η) (ισπ. Republica de Bolivia = Δημοκρατία τής Βολιβίας) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Σούκρε και διοικητικό κέντρο τη Λα Πας, επίσημες γλώσσες την Ισπανική, την Κέτσουα και την Αϊμάρα και νόμισμα το μπολιβιάνο. — Βολιβιανός (ο), Βολιβία-

νή (η), **βολιβιανός**, -ή, -ό.
[ETYM₁ < ισπ. Bolívia, ονομασία που δόθηκε στη χώρα στις 6 Αυγούστου 1825 προς τιμήν του Νοτιοαμερικανού ελευθερωτή Simon Bolívar (1783-1830), που έγινε και ο πρώτος πρόεδρος της. Μέχρι τότε ονομαζόταν *Ανω Περού*, αφού οι δύο χώρες (Βολιβία και Περού) ήταν ενωμένες στην τότε ισπανική αυτοκρατορία].

βολίδα (η) **1.** οτιδήποτε εκτοξεύεται από απόσταση εναντίον στόχου, λ.χ. βέλος, ακόντιο κ.λπ. **2.** (ειδικότ.) η σφαίρα πυροβόλου όπλου · **3.** ΝΑΥΤ. ειδικό όργανο με μορφή βαριδιού, που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση του βυθού των θαλασσών (ως 50 μέτρα) και για τη μελέτη της διαμόρφωσης του-διακρίνουμε την *κοινή βολίδα*, που αποτελείται από βαθμολογημένο σχοινί και βαρίδι για μέτρηση μικρών βαθμών και τη *μηχανική βολίδα* που είναι συσκευή μέτρησης μεγαλύτερων βαθμών · **4.** (μτφ.) **(α)** (στο ποδόσφαιρο) πολύ δυνατό σουτ: «με - από 30 μέτρα σημείωσε το 2-1» (εφημ.) **(β)** (ως επίρρ.) με πολύ μεγάλη ταχύτητα: μόλις του *είπα τα νέα, έφυγε - να προλάβει* · **5.** ΑΣΤΡΟΝ. μικρό, φωτεινό ουράνιο σώμα που βρίσκεται σε τροχιά διαρκείας και εκπέμπει έντονη λάμψη: ειδός διάπνικτος αστέρας. [ETYM₁ < μτγν. Βολίς, -ιδός < αρχ. βολή < βάλλω].

βολιδосκοπώ ρ. μετβ. [1889] {βολιδосκοπείς... | βολιδосκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (κυριολ.) μετρώ το βάθος της θάλασσας με τη βοήθεια βολίδας (βλ.λ., σημ. 3) ή εξετάζω τη διαμόρφωση του βυθού ΣΥΝ. **βυθοσκοπώ, βυθοσκοπώ, βολίζω 2.** (συνήθ. μτφ.) προσπαθώ με έμμεσο τρόπο να ανακαλύψω τις σκέψεις, τις διαθέσεις (κάποιου). — βολιδосκόπηση (η).

[ETYM₁ < βολίδα + σκοπώ (-έω) «σκοπεύω». Η σημ. «ανιχνεύω τις προθέσεις κάποιου» αποδίδει το αγγλ. sound out].

βολίζω ρ. μετβ. {βόλιος-α, -ηγκα, -μένος} εξετάζω το βάθος (θάλασσας) ή/και τη σύσταση του βυθού της με τη βοήθεια βολίδας (βλ.λ., σημ. 3) ΣΥΝ.

βολιδосκοπώ, βυθοσκοπώ, βολίζω 2. (συνήθ. μτφ.) προσπαθώ με έμμεσο τρόπο να ανακαλύψω τις σκέψεις, τις διαθέσεις (κάποιου). — βολιδосκόπηση (η).

[ETYM₁ < βολίδα + σκοπώ (-έω) «σκοπεύω». Η σημ. «ανιχνεύω τις προθέσεις κάποιου» αποδίδει το αγγλ. sound out].

βολικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προσφέρει άνεση: ~ *πολυθρόνα | κάθισμα* ΣΥΝ. άνετος, αναπαυτικός, ευχρηστός, πρακτικός ΑΝΤ. άβολος **2.** αυτός που βολέει, που δεν προκαλεί πρόβλημα: ~ *σημείο | ώρα | σύστημα* ΣΥΝ. ευνοϊκός **3.** αυτός που υποχωρεί εύκολα στις επιθυμίες των άλλων και γίνεται συχνά αντικείμενο εκμετάλλευσης: *τον βρήκαν ~ και του φόρτωσαν τις αγγαρείες* ΣΥΝ. καλόβολος ΑΝΤ. δύσκολος. — βολικά επίρρ. [ETYM₁ < βολή < βολέω].

βολιστής (ο) [1887]. [ETYM₁ μτγν. < αρχ. βολή < βάλλω].

βολικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προσφέρει άνεση: ~ *πολυθρόνα | κάθισμα* ΣΥΝ. άνετος, αναπαυτικός, ευχρηστός, πρακτικός ΑΝΤ. άβολος **2.** αυτός που βολέει, που δεν προκαλεί πρόβλημα: ~ *σημείο | ώρα | σύστημα* ΣΥΝ. ευνοϊκός **3.** αυτός που υποχωρεί εύκολα στις επιθυμίες των άλλων και γίνεται συχνά αντικείμενο εκμετάλλευσης: *τον βρήκαν ~ και του φόρτωσαν τις αγγαρείες* ΣΥΝ. καλόβολος ΑΝΤ. δύσκολος. — βολικά επίρρ. [ETYM₁ < βολή < βολέω].

βολιστή (η) → βολίζω
βόλιος-α, -ηγκα, -μένος (το) → βολίζω
βολιστής (ο) → βολίζω
βόλιος (το) → βολέει

βολοβάν (το) (παλαιότ. ορθ. βολ ω βαν) (άκλ.) μικρό, στρογγυλό παρυσκένωμα από ζύμη σφολιάτας που το εσωτερικό του γεμίζεται με κομματάκια τυριών, κρέατος, ψαριού ή θαλασινών και με διάφορες σάλτσες. [ETYM₁ < γαλλ. vol-au-vent (κατά λέξη «πέταγμα στον αέρα»), εξαιτίας της ελαφριάς ζύμης του].

βολοδέρνω ρ. → βολοδέρνω
βολοκόπημα (το) → βολοκοπώ
βολοκόπος (ο) → βολοκοπώ
βολοκοπώ ρ. → βολοκοπώ
βολουταρισμός (ο) ελλην. *βουληταρχία*- ΦΙΛΟΣ, αντίληψη σύμφωνα με την οποία αναγνωρίζεται στη βούληση πρωταρχική θέση σε σχέση με τις άλλες ανθρώπινες λειτουργίες ή ιδιότητες, λ.χ. τη σκέψη (βλ. κ. λ. *βουληταρχία*). — **βολουταριστής** (ο), βολουταριστρια (η), βολουταριστικός, -ή, -ό. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. volontarisme < volonteé «θέληση» < λατ. voluntas].

βόλος (ο) πόλη και λιμάνι της Θεσσαλίας, πρωτεύουσα του νομού Μαγνησίας. — Βολιώτης (ο), Βολιώτισσα (η), **βολιώτικος**, -ή, -ο. [ETYM₁ Αβεβ. ετύμου, πθ. < μεσν. *Γόλος* < τουρκ. Yolkaç < αρχ. *Υολικός*. Η μεταβολή *Γόλος* > *Βόλος* οφείλεται στην προσπάθεια λογίων του 19ου αιώνα να συνδέσουν την πόλη με τα αρχ. ουσ. *βόλος* | *βολή* «όχιτυν ψαρέματος» ή *βώλος* «βώλος χύματος» (από όπου και η εσφαλμ. γρ. *Βώλος*)].

βόλος (ο) → βόλος
-βόλος λεξικό επίθημα ονομάτων της Αρχ. και Ν. Ελληνικής που δηλώνουν αυτόν που ρίχνει, πετά κάτι: *δισκο-βόλος, κερανο-βόλος*. [ETYM₁ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *δισκο-βόλος, κερανο-βόλος, τοξο-βόλος* κ.ά.), που προέρχεται από μεταπτωτ. βαθμ. του ρ. βάλλω (βλ. λ. *βολή*)].

-βόλος. Ένα πλήθος ονοματικών συνθέτων της Ελληνικής από το βάλλω δηλώνουν «αυτόν ο οποίος βάλλει», είτε πρόκειται για πρόσωπα είτε για πράγματα. Τα ονόματα αυτά ως μεταρρηματικά (ρηματικά σύνθετα) με *ενεργητική σημασία* τονίζονται κανονικά στην παραλήγουσα. Τέτοια σύνθετα είναι: *δισκο-βόλος, σφαιρο-βόλος, φυλλο-βόλος, ακτινο-βόλος, κερανο-βόλος, σπινθηρο-βόλος, μωρο-βόλος, φωτο-βόλος, ταχυ-βόλος, ευθυ-βόλος, ιο-βόλος, ανθο-βόλος, φεγγο-βόλος* κ.ά. Συχνά τέτοια ονόματα χρησιμοποιούνται σε ουδέτερο γένος (κατά παράλειψη της λ. *όπλο*) και δηλώνουν διαφόρων ειδών όπλα: *πυρο-βόλο, πολυ-βόλο, ταχυ-βόλο, φιλογο-βόλο, τηλε-βόλο, μωδραλιο-βόλο, σπλοπολυ-βόλο* κ.ά.

βολπλανέ (το) {άκλ.} τρόπος πτήσης με πλάγια-καθοδική φορά.
[ETYM₁ < γαλλ. vol plané]. **βολπ** (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. (συντομ. V) η διεθνής μονάδα μετρήσεως της

ηλεκτρικής τάσης, η οποία ισούται με τη διαφορά ηλεκτρικού δυναμικού μεταξύ δύο σημείων αγωγού που μεταφέρει συνεχές ηλεκτρικό ρεύμα έντασης ενός αμπερό (βλ.λ.), όταν η ισχύς που καταναλίσκεται σε αυτά τα σημεία είναι ίση με ένα βολτ (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*. [ETYM₁ < γαλλ. volt, από το όνομα του Ιταλού φυσικού A. Volta, ο οποίος εφευρέ την ηλεκτρική στήλη].

βόλτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πλήρης περιφορά γύρω από άξονα (υπαρκτό ή νοητό): *πόσες - το λεπτό παίρνει ο έλικας του βαποριού; || έφερε δύο - το σκοινί γύρω από το κατάρτι* ΣΥΝ. περιστροφή, γύρος, γυροβολία: ΦΡ. (λαϊκ.) *φέρνω | ρίχνω τις βόλτες μου* κάνω χορευτικές περιστροφές του σώματος μου σε λαϊκούς χορούς **2.** (συνεκδ.) καθεμιά από τις σπείρες μιας βίδας: *έχουν χυλάσει οι ~ και δεν βιδώνεται* **3.** το να περιφέρεται κανείς σε συγκεκριμένο τόπο: στις Φρ. *φέρνω | κόβω βόλτες: έξω απ' την πόρτα μου εδώ και μία ώρα κόβει βόλτες ένας άγνωστος* **4.** η μικρή διαδρομή με τα πόδια ή με όχημα για νυχαγγογία, η μικρή διάρκεια έξοδος από το σπίτι: *πώς - στην ακροθαλασσιά | στα μαγαζιά || κάνω ~ με τα πόδια | με τ' αμάξι* ΣΥΝ. (με τα πόδια) περιπάτος, (λαϊκ.) σουλάτσο, τσάρκα · ΦΡ. **(α)** *παίρνω την κάτω βόλτα* αρχίζω να πηγαίνω προς το χειρότερο ΣΥΝ. χειροτερεύω, επιδεινώνομαι, παρακμάζω **(β)** *παίρνω την πάνω βόλτα* πηγαίνω προς το καλύτερο, εμφανίζω ανοδική πορεία ΣΥΝ. καλυτερεύω, βελτιώνομαι **(γ)** *φέρνω (κάποιον) βόλτα* κάνω (κάποιον) να ενεργεί όπως θέλω, τον φέρνω στα νερά μου, τον τουμπάρω: *δεν είναι εύκολο να φέρεις βόλτα τέτοιον άνθρωπο* **(δ)** *τα φέρνω βόλτα* κατορθώνω να εξοικονομήσω τα προς το ζην (γενικότ.) καταφέρνω να υπερβώ τις δυσκολίες και τα εμπόδια ΣΥΝ. τα καταφέρνω, τα βγάω πέρα. — (υποκ.) **βολτίτσα** κ. **βολτούλα** (η).

[ETYM₁ μεν. < ιταλ. volta «στροφή, γύρος» < λατ. volutus, p. volvere «στρέφω, κυλάω»].

βολτάζ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. η ηλεκτρική τάση μετρημένη σε βολτ: υψηλό ~. [ETYM₁ < γαλλ. voltage < volt (βλ. κ. βολτ)].

βολταϊκός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που έχει σχέση με την ηλεκτρική ενέργεια **2.** ΦΥΣ. **(α)** *βολταϊκή στήλη | βολταϊκό στοιχείο* συσκευή για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας **(β)** *βολταϊκό τόξο* φωτεινό ηλεκτρικό τόξο που σχηματίζεται ανάμεσα σε δύο αιχμηρές ράβδους άνθρακα (ηλεκτρόδια), οι οποίες βρίσκονται σε ικανή διαφορά δυναμικού· χρησιμοποιείται ως φωτεινή πηγή στους προβολείς, ως πηγή θερμότητας στους κλιβάνους και στη συγκόλληση μετάλλων. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. voltaic < volt. Η φρ. βολταϊκή στήλη είναι μετάφρ. δάνειο, πθ. αγγλ. voltaic pile].

βολταμέτρο (το) [1870] {βολταμέτρ-ου | -ών} ΦΥΣ. ηλεκτρολογική συσκευή για τη μέτρηση ποσότητας ηλεκτρισμού. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. voltamètre (νόθο συνθ.)].

βολτάρο ρ. αμετβ. {βόλταρ-α κ. -ισα} κάνω βόλτα (βλ.λ., σημ. 3), περιπάτο ΣΥΝ. βγαίνω βόλτα | τσάρκα, (λαϊκ.) σουλατσάρω. Επίσης (λαϊκ.) βολτέρνω. [ETYM₁ < ιταλ. voltare < volta].

βολτόμετρο (το) {βολτομέτρ-ου | -ών} ΦΥΣ. όργανο μετρήσεως ηλεκτρικής τάσης [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. voltmeter (νόθο συνθ.)].

βολφράμιο (το) [1891] {βολφραμίου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο W) που ανήκει στα μέταλλα και χρησιμοποιείται στην κατασκευή του νήματος ηλεκτρικών λαμπτήρων καθώς και στην παρασκευή ανθεκτικών χρωμάτων και σκληρών εργαλείων κοπής (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΗΝ.). [ETYM₁ Μεταφορά του γερμ. Wolfram, αβεβ. ετύμου, πθ. < Wolf «λύκος» + -ram < μέσ. ανώ γερμ. gam «καπνιά, ακαθαρσία». Η λ. σχηματίστηκε κατά το πρότυπο κυρίων ονομάτων με α' συνθ. Wolf με μειωτική σημ., αφού το μέταλλο αυτό θεωρείται καλύτερης ποιότητας].

-βολώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** ότι (κάποιος/κάτι) χαρακτηρίζεται από μια κατάσταση επαναλαμβανόμενη ή ιδιότητα μόνιμη: *γεννο-βολώ, φεγγο-βολώ, μωσκο-βολώ* **2.** ότι (κάποιος) ρίχνει απλώς ή κατ' επανάληψη (κάτι): *λιθο-βολώ, πε-τρο-βολώ*.

[ETYM₁ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πθ. αρχ. *αγκυροβολώ*, μτγν. *άκτινο-βολώ*), που προέρχεται από τα σύνθετα σε -βόλος (βλ.λ.)].

βολ ω βαν (το) → βολοβάν

βόμβα κ. (λαϊκ.) **μπόμπα** (η) {βομβών} **1.** θήκη γεμάτη με εκρηκτική γόμωση που εκρήγνυται με μηχανισμό εκपुरοσκορότησης ή με πρόσκρουση: *αερολογιακή* (η οποία εκρήγνυται σε καθορισμένο χρονικό σημείο) | *δακρυγόνας | εμπρηστική | ατομική | αυτοσχέδια | βραδυφλεγής ~ || υδρογόνο | βυθού | ντρονίου* **2.** *βόμβα μολότοφ* αυτοσχέδια βόμβα η οποία κατασκευάζεται από μια φιάλη στην οποία τοποθετείται εύφλεκτο υλικό και στυπιά στο στόμιο **3.** (ειδικότ.) ελλειψοειδές κυλινδρικό βλήμα με πτερύγια που περιέχει εκρηκτική γόμωση και έχει μεγάλη εμβέλεια καταστροφής: *τα αεροπλάνα έριξαν βόμβες κατά τού εχθρικού στόχου* **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για οτιδήποτε απροσδόκητο και αναπάντεχο που προκαλεί πολύ μεγάλη έκπληξη: *είδηση-βόμβα για τον απροσδόκητο θάνατο τού ηγέτη* ΦΡ. **(α)** *βόμβα μερατόνων* για κάτι που προκαλεί πολύ μεγάλη έκπληξη και αναστάτωση **(β)** *σκάω | πέφτω σαν βόμβα* (συνήθ. για νέο, είδηση) προκαλώ μεγάλη έκπληξη, αίσθηση: *η είδηση της δολοφονίας του έπασε σαν βόμβα στη μικρή κοινωνία τού χωριού* **5.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει αναταραχή, πόλεμο ή ανατροπή μιας κατάστασης: ~ *στα θεμέλια της παιδείας* χαρακτηρίστηκαν από την αντιπολίτευση οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις. — (υποκ.) **βομβίτσα** (η) κ. **βομβίδιο** (το).

[ETYM₁ Αντιδάν., < ιταλ. bomba < λατ. bombus < αρχ. βόμβος. Η λ. επικράτησε με τη μορφή *βόμβα* (αντί *μπόμπα*) λόγω του συσχετισμού της με το αρχ. *βόμβος* από την προσπάθεια των λογίων να «διορθώσουν» τη φωνητική απόδ. του ιταλ. bomba].

βόμβα ή **μπόμπα**: Στην προσπάθεια των λογίων να εξελληνίσουν, κατά το δυνατόν, τις ξένες (δάνειες) λέξεις και φθγγικά, συχνά παρατηρείται η απόδοση των ξένων φθόγγων όχι με τους αντίστοιχους ελληνικούς (το b ως μπ, το d ως γ κ.τ.δ.), αλλά με λογιότερους φθόγγους: β αντί μπ, δ αντί ντ κ.λπ. Έτσι πλάστηκαν το **βόμβα** αντί του *μπόμπα* (< ιταλ. bomba), *βομβαρδίζω* αντί *μπο-μπαρνίζω* (< ιταλ. bombardare) το *μοδέρνος* (που δεν επικράτησε) αντί του *μοντέρνος* (< ιταλ. moderno), *κορδόνι* αντί *κορντόνι* (< ιταλ. cordone) κ.ο.κ. Το φαινόμενο είναι γνωστό ως *υπερδιόρθω-ση* ή *υπερασιατισμός*, ως υπερβολική χρήση μιας αστικής προφοράς, που δεν ανταποκρίνεται όμως στην πραγματικότητα· πβ. τις πολλές ξενικές λέξεις με μπ, ντ, γκ-, *μαλλέτο* (ιταλ. balletto), *μαραγκός* (ιταλ. marangone), *καμπίνα* (< γαλλ. cabine), ντεκολτέ (γαλλ. décolleté) κ.λπ.

Βομβάνη (η) πόλη της Δ. Ινδίας στην Αραβική Θάλασσα.

[ETYM₁ < αρχλ. Bombay < χίντι Mumbai, συντεμ. τ. του ον. Mumbadevi «η θεά Μούμπα», τοπική ινδουιστική θεότητα]. **βομβαρδίζω** ρ. μετβ. [1897] {βομβάρδισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος}

1. ΣΤΡΑΤ. βάλλω εναντίον (στόχου) με βόμβες και κατ' επέκτ. κατα στρέφω με ρίψη βομβών (από πυροβόλο όπλο ή αεροπλάνο): *συμμαχικά αεροπλάνα βομβάρδισαν στόχους του εχθρού* 2. (μτφ.) απευθύνω ακατάπαστα (ειδήσεις, ερωτήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) προς κάποιον, *βάλλω συνεχώς οι δημοσιογράφοι άρχισαν να βομβαρδίζουν τον υπουργό με ερωτήσεις* || *τα μέσα ενημέρωσης βομβαρδίζουν τους τηλεθεατές με διαφημίσεις* 3. ΦΥΣ. κατευθύνω ταχέως κινούμενα σώματιδα υψηλής ενέργειας προς κάποιο στόχο: ~ *πυρήνες ουρανίου με νετρόνια*. — **βομβαρδιστής** (ο) [1897]. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. bombardier < μγν. λατ. bombardā «καταπέλτης» < λατ. bombus < αρχ. βόμβος].

Βομβαρδισμός (ο) [1897] **1.** ΣΤΡΑΤ. η βολή εναντίον (στόχου) με βόμβες και κατ' επέκτ. η καταστροφή με ρίψη βομβών: *αεροπορικός ~* || *ο ~ μιας πόλης* **2.** οι ακατάπαστες (ειδήσεις, ερωτήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) που απευθύνει κάποιος σε κάποιον **3.** ΦΥΣ. η ταχεία προώθηση κινούμενων σωματιδίων υψηλής ενέργειας προς κάποιο στόχο.

βομβαρδιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη ρίψη βομβών

2. βομβαρδιστικό (το) πολεμικό αεροσκάφος με κατάλληλο εξοπλισμό για ρίψη συμβατικών ή ατομικών βομβών.

βομβήτης (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρομαγνητική συσκευή, τμήμα του τηλεγραφικού εξοπλισμού, που εκπέμπει χαρακτηριστικό βόμβο, ο οποίος ερμηνεύεται ως μήνυμα: *στα νοσοκομεία κάθε γιατρός έχει τον ~ του*. [ETYM₁ μγν. < αρχ. βομβή (έω) < βόμβος].

βομβίδα (η) [1847] μικρή βόμβα.

βομβιδόφορος, -α, -ο [1847] ΣΤΡΑΤ. (για όπλα) αυτός που φέρει και εκτοξεύει βομβίδες (βλ. λ.): ~ *πυρομαχικά*.

βομβιστής (ο) [1839], **βομβιστρια** (η) {βομβιστριών} πρόσωπο που τοποθετεί βόμβες.

βομβιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τοποθέτηση βόμβας (κάπου): - *επίθεση κατά των εγκαταστάσεων της εταιρείας* || ~ *ενέργεια μιας τρομοκρατικής οργάνωσης*.

βόμβος (ο) {χωρ. πληθ.} συνεχής ήχος σε χαμηλή κλίμακα που είναι βαρύτες και υποκωφός, όπως αυτός που παράγεται από ορισμένα έντομα όταν πετούν: *από ψηλά ακουγόταν ο ~ των αεροπλάνων* ΣΥΝ. βοή, βουητό, βούισμα. — **βόμβο** ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ETYM₁ αρχ., ηχομητική λ., η οποία ανήκει σε μια μεγάλη ομάδα εκφραστικών όρων που σημαίνουν «κάνω θόρυβο, ηχώ, στροβιλίζω», πβ. ολλ. bommen «θορυβώ», αρχ. σλαβ. bubenŭ «τύμπανο», πολ. beben, σανσκρ. bimba «δίσκος, σφαίρα» κ.ά.].

βομβύκιο (το) {βομβυκί-ου | -ων} το περιβλήμα της προνύμφης σε ορισμένα είδη εντόμων το κουκούλι του μεταξοσκόληκα. [ETYM₁ < αρχ. βομβύκιον, υποκ. του βομβύξ (βλ. λ.)].

βομβυκοτροφείο (το) οι εγκαταστάσεις στις οποίες εκτρέφονται μεταξοσκόληκες.

βομβυκοτροφία (η) [1801] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μεταξοσκόληκων.

βόμβυξ (ο) {βόμβυ-υκος, -υκα | -υκες, -ύκων} (λόγ.) ο μεταξοσκόληκας (βλ. λ.). Επίσης **βόμβυκας** [ETYM₁ αρχ., δάνειο ανατολικής προελ., πβ. περσ. rambak «βαμβάκι»].

βοναπαρτισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. 1. πολιτικό σύστημα που εφαρμόστηκε από τη δυναστεία την οποία ίδρυσε στη Γαλλία ο Ναπολέων Βοναπάρτης και σύμφωνα με το οποίο η διακυβέρνηση έχει απολυταρχικό χαρακτήρα, ο μονάρχης οστόσο ασκεί την εξουσία με την εξουσιοδότηση του έθνους· 2. η αλαζονική στάση αυτού που ασκεί την εξουσία. — **βοναπαριστής** (ο). [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. bonapartisme].

βόνσας (ο) ο ευρωπαϊκός βίσωνας (βλ. λ.). [ETYM₁ < αρχ. βόνας]σος, δάνειο αγν. προελ.].

Βόνιτσα (η) πόλη του νομού Αιτωλοακαρνανίας στον Αμβρακικό Κόλπο. — **Βονιτωάτικος** (ο), **Βονιτωάτισσα** (η), **Βονιτωάτικος, -ή, -ο**. [ETYM₁ < μεσν. βόνιτζα < σλαβ. voda «νερό»].

Βόννη (η) πόλη της Δ. (ενωμένης) Γερμανίας στις όχθες του Ρήνου, πρωτεύουσα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας μέχρι την επανένωση (1991).

[ETYM₁ Μεταφορά του γερμ. Bonn, πθ. < κελτ. bona «θεμέλιο, οχυρό - πόλη», από όπου ίσως και η ιταλ. πόλη Bologna, καθώς και η γαλλ. Boulogne].

βορνβίλ (το) {άκλ.} 1. είδος λαϊκού τραγουδιού με σατιρικό περιεχόμενο 2. (στο τέλος του Που α.) θεατρικό είδος, συνδυασμός τραγουδιών και μπαλέτου 3. (κατά τον 19ο αι.) ελαφρά κωμωδία με κύρια στοιχεία την ίντριγκα και τα απροσδόκητα επεισόδια. [ETYM < γαλλ. vaudeville < παλ. γαλλ. vaudevine «ευκαριακό τραγούδι, εποχή», από συμφυρμό των p. vauder «γυρίζω» και vinger «στρίβω»].

βοξίτης (ο) (παλαιότ. ορθ. *βοξίτης*) {βοξιτών} ΟΡΥΚΤ. το πηλόδες πέτρωμα που αποτελείται από οξείδια και υδροξείδια αλουμινίου με διάφορες προσμίξεις, το κύριο μέταλλευμα για την παραγωγή αλουμινίου. — **βοξίτικός, -ή, -ό**.

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. bauxite < Baux, από την ονομασία της περιοχής Baux-de-Provence, όπου βρέθηκαν κοιτάσματα του ορυκτού].

βοσειδή (τα) ΖΩΟΛ. 1. οικογένεια μεγαλόσωμων μηρκαστικών θηλαστικών που περιλαμβάνει τα κατοικίδια βόδια (ταύρους, αγελάδες, μοσχάρια), πρόβατα και κατσίκια και τους άγριους συγγενείς τους (αντιλόπες, γαζέλες κ.λπ.) 2. (συνήθ. ειδικότ.) η υποοικογένεια που περιλαμβάνει τους ταύρους, τις αγελάδες, τα μοσχάρια, τα βουβάλια και τους άγριους συγγενείς τους. [ETYM₁ Ουσιαστικοπ. ουδ. πληθ. του μγν. επιθ. *βοσειδής, -ής, -ές*].

βοστροφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή βοσειδών. [ETYM₁ < βοο- (< αρχ. βοῦς) + -τροφία < τροφή].

βορά (η) (χωρ. πληθ.) 1. η τροφή, κυρ. των σαρκοφάγων ζώων: *έμεινε άταφος, - στα όρνια* ΣΥΝ. λεία 2. (μτφ.) ό,τι πέφτει θύμα κάποιου ή γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης: *πολλές παραμυθίες περιοχές αφήθηκαν - στις ορέξεις βάρβαρων επιδρομών* || *αφείλες πολίτες έγιναν - αδιάτακτων κερδοσκόπων*.

[ETYM₁ αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *g^wer- «καταβροχθίζω, καταπίνω», πβ. σανσκρ. girami, λατ. voro, γαλλ. vorace «αδιδάφτος» (< λατ. vorax), γερμ. Köder «δόλωμα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βι-βρώ-σκι* «καταβροχθίζω, τρώω», *βρώ-σις* (-ή), *βάρα-θρο(ν)* (βλ. λ.), πθ. κ. *βρόγχοις*].

βόρακος (ο) ΧΗΜ. (ένυδρο βόρικο άλας του νατρίου) άχρωμο κρυσταλλικό στερεό σώμα που χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία (αφαίρεση σκουριάς, διακοσμησι κ.λπ.).

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. borax < μεσν. λατ. borax < αραβ. buraq «νιτρικό κάλιο» < περσ. burah].

Βόρας (ο) όρος της ΒΔ. Μακεδονίας στα σύνορα με τη Γιουγκοσλαβία (βλ. κ. λ. *Καϊμακτσάλν*). [ETYM₁ Αγν. ετύμου].

βορβόλακας (ο) -† βρικόλακας

βορβόρος (ο) {βορβόρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. ακάθαρτη και δύσοσμη λάσπη που σχηματίζεται κυρ. στον πυθμένα λιμανιών, ποταμών, λιμνών, ελών, δεξαμενών κ.λπ. ΣΥΝ. βούρκος, ακαθαρσία 2. (μτφ.) το έσχατο όριο της ηθικής κατάπτωσης και της διαφθοράς: *η δύσοσμία από τον - των παράνομων δραστηριοτήτων* || *κυλιέμαι στον - της ανομίας* | *της αμαρτίας* ΣΥΝ. σαπίλα. — **βορβωρόδης, -ής, -ές** [αρχ.]. [ETYM₁ αρχ., ονοματοποιημένη λ., όπως φαίνεται από τον αναδίπλα-σιασμό (*βόρ-βορ-ος*). Πιθ. < Ι.Ε. *g^wor-, αν συνδ. με αρμ. korκ «βρομιά, ρύπος»].

βόρεια επίρρ. (συντομ. Β.) στον βορρά ή προς τον βορρά: *η Λάρισα κι ο Βόλος είναι στη Θεσσαλία, η Έδεσσα είναι πιο ~, στη Μακεδονία* || *πληγαίνω -* || *άνεμοι που φυσούν από τα ~* || *βρίσκεται στα - της Αθήνας*. Επίσης (λόγ.) βορειώς (+γεν.).

Βόρεια (λόγ. -ος) **Θάλασσα** (η) τμήμα του Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ της Μ. Βρετανίας, της ΒΔ. Ευρώπης και της Σκανδιναβικής Χερσονήσου.

[ETYM₁ Απόδ. του αρχλ. North Sea (πβ. ολλ. Noordzee), την οποία οι Ρωμαίοι αποκαλούσαν Oceanus Germanicus].

Βόρεια Σινική **Θάλασσα** (η) τμήμα της Σινικής Θάλασσας μεταξύ της Κίνας και της Κορέας **αλλιώς** *Κίτρινη Θάλασσα*.

βορεινός, -ή, -ό [μγν.] (συχλ. ορθ. *βορινός*) (συνήθ. για κατοικίες ή χώρους κατοικιών) αυτός που βλέπει προς βορρά: ~ *διαμέρισμα* | *μαυλκόνι* | *παράθυρο*.

βορεινός ή **βορινός**: ο ισχυρότερος τύπος του επιθέτου στην Αρχαία (μεταγενέστερων χρόνων) είναι *βορεινός* έναντι του συνήθους επιθ. *βόρειος* (< *βόρε-ιος*). Τόσο το επιθ. *βόρειος* όσο και το ουσιαστικό *βορέας* (με -ε-) φαίνεται ότι επέδρασαν στον σχηματισμό (και στη γραφή) του επιθ. *βορεινός* με -ει-. Από το *βορεινός* προήλθε ήδη στην Αρχαία (μεταγενέστερους χρόνους) ο σχηματισμός *βορινός* από τη σύγχυση (στην προφορά) -ει- και -ι- και κατά το πρότυπο των πολλών επιθ. σε -ινός (*χειμερινός, εαρινός, περσινός, προινός, σμερινός, χθερινός* κ.λπ.). Αντιθέτως, τα επιθ. σε -εινός προέρχονται από σιγμόληκτα ουσιαστικά σε -ος: *άγιος -αγιεινός, σκότος - σκοτεινός, έλεος - ελειεινός, όρος - ορεινός, κλέος - κλειεινός* κ.τ.δ.

βορειοανατολικός, -ή, -ό (συντομ. ΒΑ.) [1809] 1. αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο του ορίζοντα ανάμεσα στον βορρά και την ανατολή: ~ *πλευρά* | *πρόσωση* | *τοίχος* | *δομάτιο* 2. (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεθθυσση ανάμεσα στον βορρά και την ανατολή, που πνέει από το ανάλογο μέρος του ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) *μέσης*, (λαϊκ.) *γραίος*. — βορειοανατολικά/-ώς [1850] επίρρ.

βορειοατλαντικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Βόρειο Ατλαντικό 2. **Βορειοατλαντική Συμμαχία** το ΝΑΤΟ (βλ. λ.).

βορειοδυτικός, -ή, -ό (συντομ. ΒΔ.) [1812] 1. αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο του ορίζοντα ανάμεσα στον βορρά και τη δύση: ~ *ακτή* | *παράθυρο* | *πρόσωση* 2. (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεθθυσση ανάμεσα στον βορρά και τη δύση, που πνέει

από το ανάλογο μέρος του ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) σκίφρον, (λαϊκ.) μπίστρος. — βορειοδυτικ-ά [-ώς [1831] επίρρ.

βορειοελλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Β. Ελλάδα: ~ *συνήθεια* | *έθιμο* | *φαγητό*. Επίσης βορειοελλαδικτικός, -ή, -ο. — βορειοελλαδικά κ. βορειοελλαδικτικά επίρρ.

βορειοελλαδίτης (ο) (Βορειοελλαδίδων), **βορειοελλαδίτισσα** (η) (Βορειοελλαδίτισσών) πρόσωπο που κατάγεται από τη Βόρειο Ελλάδα.

βορειοηπειρώτης (ο) {βορειοηπειρωτών}, **βορειοηπειρωτίσσα** (η) {βορειοηπειρωτίσων} πρόσωπο που κατάγεται από τη Βόρειο Ήπειρο. — βορειοηπειρωτικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) βορειοηπειρωτικός, -ή, -ο.

βόρειος, -α (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] {-ου κ. (λόγ.) βορεί-ου | -ον κ. (λόγ.) -εϊον, -ους κ. (λόγ.) -εϊους} 1. αυτός που βρίσκεται στον βορρά ή είναι στραμμένος προς βορρά: ~ *πλευρά* | *πρόσωση* | *ακτή* | *παράλια* | *τοίχος* || ~ *Θεσσαλία* | *ημισφαίριο* | *σέλιος* | *Ήπειρος* ANT. νότιος, μεσημβρινός 2. αυτός που προέρχεται από τον βορρά: *αέριο θα πνεύσουν* ~ *ισχυροί άνεμοι* και η *θερμοκρασία θα σημειώσει πτώση* 3. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες της Β. Ευρώπης (λ.χ. Γερμανία, σκανδιναβικές χώρες): ~ *ιδιοσυγκρασία* (χαρακτηριστικά: σοβαρότητα, αυτοπειθαρχία έως και ψυχρότητα) | *ψυχροσύνθεση* 4. **Βόρειος** (ο), **Βόρεια** (η) (α) αυτός που κατοικεί στις βόρειες χώρες της Ευρώπης η κατάγεται από αυτές: *οι ~ είναι πιο συγκρατημένοι στις εκδηλώσεις τους από τους μεσόγειους* (β) αυτός που κατοικεί στις βόρειες επαρχίες μιας χώρας: *ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ Βορείων και Νοτίων στις Η.Π.Α.* Επίσης **βορινός**, -ή, -ό [μτγν.] (σημ. 1, 2) (βλ. λ.).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *βορινός*.

Βόρειος Ήπειρος (η) (Βορείου Ήπειρου) το βόρειο τμήμα της Ηλείου, το οποίο σήμερα περιλαμβάνεται στο κράτος της Αλβανίας και στο οποίο ζει ελληνική μειονότητα.

Βόρειος Παγωμένος Ωκεανός (ο) ο Αρκτικός Ωκεανός (βλ. λ.).

Βόρειος Πόλος (ο) 1. το βορειότερο σημείο της Γης, το προς Β. σημείο στο οποίο καταλήγει ο νοητός άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η Γη ANT. Νότιος Πόλος 2. (συνεκδ.) η Αρκτική (βλ. λ.): η *κατάκτηση του ~*.

βοριανάκι (το) {χωρ. γεν.} άνεμος μικρής εντάσεως που πνέει από τον βορρά, συνθ. ψυχρός: *φύσηξε ~ και δρόσισε*.

βοριάς (ο) [μεσν.] 1. ο δυνατός και ψυχρός άνεμος που πνέει από βόρεια διεύθυνση: *ο ~ φυσά* | *σφυρίζει* | *μαίνεται* | *θερίζει* | *ουρλιάζει* | *λίσσομανά* || *άριο* | *τρελός* ~ (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) τραμουντάνα ANT. νοτιάς 2. (κατ' επέκτ.) ο σχετικός ψυχρός καιρός που επικρατεί όταν πνέει βόρειος άνεμος: *σήμερα έχει ψύχρα είναι* ~ 3. (συνεκδ.) ο βορράς: *πράβηξε κατά τον ~* ANT. νότος. — (υποκ.) βοριανάκι (το) (σημ. 1).

βοριάς - **βορράς**, Σήμερα το μεν βοριάς χρησιμοποιείται στον καθημερινό λόγο για να δηλώσει τον άνεμο, το δε βορράς το αντίστοιχο σημείο του ορίζοντα, μοιούνται τόσο το *βορράς* στην επίσημη ναυτική ορολογία όσο και το *αρχ. βορέας* (από όπου το *βορράς* και το *βοριάς*) δηλώνουν και τον άνεμο και το σημείο του ορίζοντα, ο νεοελλ. τύπος *βοριάς* είναι ήδη μεσαιωνικός και είναι προϊόν συνιχτισμού (συμπεροφοράς σε μία συλλαβή) του *βορέας* (πβ. *μηλέα* > *μηλιά*, *νέος* > *νιος* κ.τ.ό.). Το *αρχ. βορράς* οφείλει τα δύο ρ είτε σε συμφωνική προφορά του ε ως | η γ και αφομοίωση του γ με το ρ σε δύο *ρρ φορέας* > *βοργας* > *βορράς*- πβ. *αρχ. περιέχουσα* > *περρέχουσα*) είτε σε εκφραστικό διπλασιασμό του ρ (πβ. *πάππος*, *όκκος* «μάτι», *τιτυβίζω* κ.ά.).

βορινός, -ή, -ό [1887] ΧΗΜ. (οξείδιο ή άλας) που περιέχει βόριο (βλ. λ.): ~ *ορυκτό* | *άλας* ΦΡ. **βορικό οξύ** ανόργανη, λευκή, κρυσταλλική ουσία που χρησιμοποιείται υπό μορφήν διαλύματος ως αντισπαστικό και ως συντηρητικό προϊόντων που αλλοιώνονται εύκολα: περιλαμβάνεται ακόμη στη σύνθεση των σμάλτων και ορισμένων ανθεκτικών γυαλιών (λ.χ. στα πυρέξ).

βορινός, -ή, -ό → βορεινός

βόριο (το) [1876] (βορίου) ΧΗΜ. αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Β) που απαντά ως μύαρο, κρυσταλλικό και πολύ σκληρό στερεό, το οποίο χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία για την προστασία από την οξείδωση, καθώς και στην πυρηνική τεχνολογία και την τεχνολογία των υψηλών θερμοκρασιών ΦΡ. **ομάδα του βορίου** η τρίτη ομάδα του περιοδικού συστήματος, που περιλαμβάνει τα στοιχεία βόριο, αργίλιο, γάλλιο, ινδίο και θάλλιο (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. bore < bor[ax] «βόραξ» (< αραβ. būraq «ορυκτό άλας»), ονομασία που οφείλεται στην προέλευση του βορίου από τον *βόρακα*].

βορράς (ο) (συντομ. Β.) {χωρ. πληθ.} 1. ένα από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, αυτό που στρέφεται προς τον Βόρειο Πόλο- είναι το σημείο που δείχνει η βελόνα κάθε πυξίδας και το οποίο βρίσκεται στην αντίθετη ακριβώς κατεύθυνση από τον νότο: *το παράθυρο βλέπει στον ~* || *οι άνεμοι από τον ~ είναι ψυχροί*- ΦΡ. (α) **βορράς πυξίδας** είναι η κατεύθυνση που δείχνει η βελόνη της μαγνητικής πυξίδας που είναι εγκατεστημένη σε πλοίο και που επηρεάζεται από τα μαγνητικά πεδία της Γης και του πλοίου (β) **αληθής βορράς** είναι ο βόρειος γεωγραφικός πόλος της Γης (γ) **μαγνητικός βορράς** είναι η κατεύθυνση που δείχνει ελεύθερη μαγνητική βελόνη τοποθετημένη στην ξηρά ή σε ξυλόπινο πλοίο και που επηρεάζεται μόνο από το μαγνητικό πεδίο της Γης 2. το βόρειο τμήμα νομού, επαρχίας, χώρας κ.λπ.: (γενικότ.) εκτεταμένη γεωγραφική περιοχή, όχι επακριβώς καθορισμένη, με κύρια χαρακτηριστικά το ψύχος και τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες: *κατάγεται από τη Μακεδονία, τον ελληνικό ~* || *οι χώρες του ~*

3. (ειδικότ.) **Βορράς** (ο) οι ανεπτυγμένες και ισχυρές χώρες (ιδ. στην Ευρώπη) που βρίσκονται στον βορρά (σημ. 2), κατ' αντιδιαστολή προς τον νότο, τις φτωχές και αναπτυσσόμενες χώρες: *το χάσμα Βορρά-Νότου* || *πλούσιος Βορράς* - *φτωχός Νότος* 4. (επίσ.) η τραμουντάνα (βλ. λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βοριάς*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βορράς* < *βορέας* (κατά το σχήμα *στερεός* - *στερρός*), αβεβ. ετύμου. Το διπλό -ρρ- στο *βορράς* είτε από συμφωνική προφορά του -ε- (ως γ) και αφομοίωση (*βορέας* > **βοργας* > *βορράς*) είτε από απλό εκφραστικό διπλασιασμό του -ρ-. Αν η αρχική σημ. της λ. ήταν «βόρειος άνεμος, άνεμος του βουνού», τότε ίσως συνδ. με σανσκρ. gīri «βουνό», αρχ. σλαβ. gora, λιθ. gire «δάσος» κ.ά.].

βοσκή (η) [αρχ.] 1. τόπος με φυσική, χαμηλή βλάστηση, χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση (λ.χ. σπορά, καλλιέργεια κ.λπ.), στον οποίο βόσκουν τα κατοικίδια, αλλά και μη εξημερωμένα φυτοφάγα ζώα: *το κοπάδι βρήκε* - ΣΥΝ. βοσκότοπος, λιβάδι, (λόγ.) λεϊμών 2. (συνεκδ.) γόρτο κατάλληλο για ζωοτροφή: *την άνοιξη έχει καλή ~ για τα ζώα* 3. το να οδηγείται (ζώο) να βοσκήσει σε βοσκοτόπι: *πηγαίνει το κοπάδι για ~*.

βόσκημα (το) [αρχ.] {βοσκήμ-ατος | -ατος, -άτων} 1. η βόσκηση, το να βοσκει ένα ζώο: *τα γίδια παράτησαν το ~* 2. (συνεκδ.) ο βοσκότοπος.

βόσκηση (η) → βόσκω

βόσκησιμος, -ή, -ό [1833] κατάλληλος για τη βοσκή ζώων: ~ εκτάσεις.

βοσκόπουλο (το), **βοσκοπούλα** (η) (χωρ. γεν. πληθ.) 1. νεαρός βοσκός ΣΥΝ. τσοπανόπουλο, (μυστικός) 2. παιδί βοσκού. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *βοσκόσ* + *πούλο*(ν) (υποκ. επίθημα) < *πούλος* < λατ. pullus «νεοσσός» < αρχ. πόλος «πουλάρι»].

βοσκός (ο) πρόσωπο που βοσκει κοπάδι, που το οδηγεί σε βοσκή (βλ. λ.) ΣΥΝ. τσοπάνος, ποιμένας, (μυστικός). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμιστος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. ουσ. που αποσπάστηκε ως αυτοτελής λ. από συνθ. όπως *άνθο-βοσκός*, *λεωτο-βοσκός*, *μηλο-βοσκός*, *πολυ-βοσκός* (κ.ά.), τα οποία παρουσιάζουν στο β' τμήμα ένα παράγωγο του *αρχ. βόσκει* (βλ. λ.). Εκτός της λ. *βοσκός*, η οποία δήλωνε κυρ. τον βοσκό αιγοπροβάτων, στην Αρχ. χρησιμοποιούνταν επίσης οι λ. *ποιμήν* (για πρόβατα και βόδια, αργότερα κ. γενικά), *αίπόλος* και *αίγοβοσκός* (για γίδια), *βουκόλος* (για βόδια) και *οιπόλος* (για πρόβατα). Η συγχνη σήμερα λ. τσομπάνης (< τουρκ. çoban) έχει γενική χρήση].

βοσκοτόπι (το) {δύσχηρ. βοσκοτοπι-ού [-ιών] (λαϊκ.) τόπος που παρέχει βλάστηση κατάλληλη για βοσκή φυτοφάγων ζώων ΣΥΝ. βοσκή, λιβάδι. Επίσης **βοσκότοπος** (ο).

βόσχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βόσκη-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) οδηγώ κοπάδι σε βοσκοτόπι και το επιτηρώ ενώ βόσκει: ~ *τα πρόβατα* | *τα γίδια* ♦ 2. (αμετβ.) (για χορτοφάγο ζώο) περιφέρωμαι σε βοσκοτόπι και τρώω χορτάρι: *τα πρόβατα βόσκουν αμέρινα* - ΦΡ. (μτφ.-σικπ.) *πού βόσκεις; (πού βόσκουσι; Π.Δ. Γένεσις 37,16, ερώτηση του Ιωσήφ σχετικά με το πού μπορούσε να βρει τους ποιμένες αδέλφους του και τα κοπάδια τους) (i) πού περιφέρεις, πού συγχάζεις; πού έβωσκες τόσον καιρό και δεν ήρθες να μας δεις; (ii) σε κάποιον που είναι αφηρημένος, που δεν προσέχει: τόση ώρα σου μιλάω ~*. Επίσης *βοσκός* (κ. -άω) [μεσν.] {-εις... κ. -άς...}. — **βόσκηση** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *g^wo-. Αν η λ. σχετίζεται με λιθ. ganja «αγέλη», τότε προέρχεται από συνθετάμ. βαθμ. του ΙΕ. *g^wo-us «βους, βόδι», βλ. κ. λ. βόδι].

Βοσνία-Ερζεγοβίνη κ. **Βοσνία** (η) [1897] (σερβοκρ. Republika Bosna i Hercegovina = Δημοκρατία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης) κράτος στο Β. τμήμα της Βαλκανικής Χερσονήσου, πρώην Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, με πρωτεύουσα το Σαράγεβο, επίσημη γλώσσα τη Σερβοκροατική και νόμισμα το δηνάριο Βοσνίας. — **Βόσνιος** (ο), **Βόσνια** (η), **βοσνιακός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Η ονομασία *Βοσνία* είναι μεταφορά του σερβοκρ. Bosna (ύληρ. αρχής ή < ΙΕ. *bhog- «ρεύμα») από τον ομώνυμο ποταμό (λέγετα και Savo) που διαρρέει το βόρειο μέρος της. Η ονομασία *Ερζεγοβίνη* αποτελεί μεταφορά του σερβοκρ. Hercegovina < αρχ. γερμ. herzog (πβ. γερμ. Herzog) «δούκας», τίτλος του τοπικού ηγεμόνα Stjepan Vukčić (15ος αι.).]

Βόσπορος (ο) {Βοσπόρου} πορθμός που συνδέει τον Εύξεινο Πόντο με την Προποντιδα και χωρίζει την Ευρώπη από την Ασία. — **Βοσπορίτης** (ο), **Βοσπορίτισσα** (η), βοσπόριτες, -α, -ο [αρχ.] [ΕΤΥΜ. αρχ. < **Βοδσ-πορος*, θρακικό τοπωνύμιο, του οποίου το β' συνθ. πόρος προέρχεται από το αρχ. πόρος «διάβαση, πέρασμα». Το α' συνθ. **Βοδσ-* (θρακικό, αγν. ετύμου) συνδέθηκε παρετυμολογικά με το ουσ. *βοός* (γεν. βοός), προκειμένου να αιτιολογηθεί ο μύθος της Ιούψ, που μεταμορφώθηκε σε βόδι και πέρασε τον πορθμό. Η τουρκ. ονομ. Karadeniz Bogazici σημαίνει «στενό της Μαύρης Θάλασσας»].

βοστρύχιω (το) [μεσν.] κ. **βοστρύχιωση** (η). **βόστρυχος** (ο) {βοστρυχ-ων, -ους} (λόγ.) η πουύκλα. — **βο-στρυχοτός**, -ή, -ό, **βοστρυχοειδής**, -ής, -ές [μτγν.], **βοστρυχώδης**, -ης, -ές [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *βόστρυχος* (ίδια σημ.) < βότρυς «αμπέλι, σταφύλι», το οποίο όμως μπορεί απλώς να οφείλεται σε σύγχυση μεταξύ των δύο θεμάτων. Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με αρχ. σουηδ. kwaster «κλαδί», μέσ. άνω γερμ. quast «φύλλωμα»].

Βοστώνη (η) πόλη και λιμάνι στο ΒΑ. τμήμα του Η.Π.Α. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. Boston, που οφείλει το όνομα του στο ομώνυμο λιμάνι της περιοχής Λίνκολνσερ στη Μ. Βρετανία, από όπου προέρχονταν οι αρχικοί Πουρτανικοί άποικοι της Βοστώνης]. **βοτάνη** (η) (χωρ. πληθ.) 1. χορτάρι κατάλληλο κυρίως για ζωοτροφή 2. φαρμακευτικό βότανο.

[ETYM. αρχ., βλ. λ. βότανο].

βοτάνι (το) {βοταν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το βότανο (βλ. λ.) **2.** (ειδικότ.) φυτό στο οποίο η λαϊκή αντίληψη αποδίδει μαγικές ιδιότητες: το ~ της αγάπης || *μαγικό* ~. [ETYM. < μτγν. βοτάνων, υποκ. του αρχ. βοτάνη. Βλ. λ. βότανο].

βοτανικό ρ. μετβ. [μτγν.] {βοτανίσα} ξεριζώνω άγρια χόρτα και ζιζάνια από (καλλιεργημένο χωράφι): ~ το *αμπέλι* | το *χωράφι* ΣΥΝ. ξεχορταριάω, ξεβοτανίζω. — βοτανίσιμα (το).

βοτανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) (επιστημ.) αυτός που σχετίζεται με τα φυτά: ~ παρασκευάσματα (β) βοτανικός κήπος κήπος που περιλαμβάνει επιστημονικές επιλεγμένα είδη φυτών και χρησιμοποιείται για συλλεκτικούς και διδακτικούς σκοπούς ή ως χώρος ανανυγής **2.** ΒΙΟΛ. **βοτανική** (η) κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτη τα φυτά και ειδικότ. τη μορφή, τη λειτουργία, τη γεωγραφική εξάπλωση και τις ιδιότητες τους.

βοτανίσιμα (το) → βοτανίζω

βότανο (το) {βοτάν-ου | -ων} ποώδες φυτό, κυρ. αυτό που έχει φαρμακευτικές ιδιότητες (βλ. κ. βοτάνι).

[ETYM. < μεσν. βότανον < αρχ. βοτάνη < βοτόν «βόσκιμα» < θ. βο-, από όπου και το ρ. βό-σκω (βλ. λ.)].

βοτανοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ή θεραπεία διαφόρων παθήσεων με τη βοήθεια βοτάνων.

βοτανολόγιο (το) [1856] {βοτανολογί-ου | -ών} το βιβλίο που περιλαμβάνει κατάλογο φυτών, τα οποία αναφέρονται με αλφαβητική σειρά και με αντίστοιχο σχέδιο ή εικόνα ΣΥΝ. φυτολόγιο. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. herbiere].

βοτανολόγος (ο/η) [μεσν.] **1.** επιστήμονας που συλλέγει φαρμακευτικά βότανα, ερασιτέχνης ή επαγγελματίας, για ιδιοτική χρήση ή για εμπορική εκμετάλλευση **2.** επιστήμονας που ασχολείται με τη βοτανική ΣΥΝ. βοτανικός. — **βοτανολογία** (η), **βοτανολογικός**, -ή, -ό [1847]. **βοτανολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

βότκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} άγρωμο ποτό με υψηλή περιεκτικότητα σε οινόπνευμα, που παράγεται κυρ. από σπόρους δημητριακών (σίκαλη, σιτάρι κ.λπ.) θεωρείται το εθνικό ποτό των Ρώσων: ~ *πορτοκαλί* (με χυμό πορτοκαλιού). [ETYM. < ρουσ. vodka, υποκ. της λ. voda «νερό»].

βότρυς (ο) {βότρ-υος | -υες, -ύων} (αρχαιοπρ.-επιστημ.) η διάταξη που σχηματίζουν οι καρποί του αμπελιού, οι οποίοι συγκεντρώνονται γύρω από κύριο άξονα ΣΥΝ. τσαμπί. — **βοτρυώδης**, -ής, -ες [αρχ.] κ. βοτρυοειδής, -ής, -ές [μτγν.]. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, πθ. προελλην. δάνειο].

βότσαλο (το) μικρή, στρογγυλεμένη από την τριβή του νερού πέτρα, που βρίσκεται κανείς σε διάφορα χρώματα στις παραλίες και στις όχθες των λιμνών και των ποταμών. — (υποκ.) βοτσαλάκι (το).

[ETYM. < ιταλ. bozzolo «σβώλος, κουκούλι» < μτγν. λατ. *boitia | *boccia «κάλικας, μπουμπούκι»].

βοτσαλωτός, -ή, -ό αυτός που έχει πολλά βότσαλα.

βου (το) {άκλ.} θόγγος της βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο μι της ευρωπαϊκής. [ETYM. Βλ. λ. πα].

βουάλι (το) {άκλ.} λεπτό, ημιδιαφανές ύφασμα. [ETYM. < γαλλ. voile «όφασμα, πέπλο» < παλ. γαλλ. veil < λατ. velum].

βουαλάζ επίθ. {άκλ.} αυτός που είναι κατασκευασμένος από βουάλι (βλ. λ.): ~ *κουρτίνα*.

[ETYM. < γαλλ. voilage < voile «πέπλο, ύφασμα» < παλ. γαλλ. veil < λατ. velum].

βουβή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λαϊκ.-οικ.) η βουβαμάρα **2.** (ως προσταγή *βουβή!*) σταμάτα να μιλάς, σιωπή! όταν μιλάει ο αδελφός σου, ~ *εσύ!* ΣΥΝ. πάψε!, μιλά!, τσιμουδιά!, μούγγα!, σκάσε!, σκασιμός! [ETYM. < βουβαίνω (υποχωρητ.), πβ. κ. μούγγα].

βουβαίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {βουβα-να, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να μιλήσει, να αρθρώσει κουβέντα: η *θλιβερή είδηση τους βουβαίνει όλους* **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. *βουβαίνωμαι*) μένω βουβός, σιωπηλός, σταματώ να μιλάω και σιωπώ: *στο άκουσμα της συμφοράς βουβάθηκα μονομιάς* **3.** (η προστ. *βουβάσω* ως επιφών.) σταμάτα να μιλάς ή μη λες τίποτε. — **βουβαμιός** (ο).

βουβάλι (το) → βουβάλος

βουβάλος (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) **1.** κάθε μεγαλόσωμο βοοειδές με τρίχωμα κοντό και αραιό και μεγάλα κέρατα, κυρ. αυτό που ζει στην Αφρική και την Ασία **2.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος παχύς, άχαρος και δυσκίνητος ΣΥΝ. χοντρός, χοντροπαλάς, άκομμος. Επίσης **βουβάλι** (το) [μεσν.]. — **βουβάλα** (η) [μεσν.]. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με τη λ. βοῦς και με το συνώνυμο λατ. bubulus].

βουβαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} το να μη μιλά κανείς: *μετά τον καβγά, έπεσε - στο σπίτι* ΣΥΝ. μουγαμάρα, σιωπή, σιγή. [ETYM. < βουβός + παραγ. επίθημα -μάρα (βλ. λ.)].

βουβός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **βουβός** [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μιλά, που μένει σιωπηλός: *έμεινε ~ μπροστά στο μέγεθος της συμφοράς* ΣΥΝ. αμίλητος, άφωνος ΦΡ. (στο θέατρο) **βουβό πρόσωπο** κάθε πρόσωπο τού θεατρικού έργου που δεν μιλά κατά τη διάρκεια της παράστασης, αλλά έχει μόνο διακοσμητικό ή υποβοηθητικό ρόλο (λ.χ. το Κράτος και η Βία στον *Προμηθέα Δεσμώτη*) **2.** **βουβός κινηματογράφος** το σύνολο των ταινιών των πρώτων δεκαετιών τού κινηματογράφου, όταν δεν ήταν δυνατή η αναπαραγωγή τού ήχου μαζί με την εικόνα: *ταίνες τού ~ με τον Σαρλώ* **3.** (μτφ.) αυτός που συγκρατείται, που δεν εκφράζεται έντονα, που δεν αποβύσεται: ~ *κλίμα* | *θλίψη* | *πόνος* | *παράπονο* | *αγανάκτηση* | *διαμαρτυρία*. [ETYM. μεσν. < μτγν. βουβός, αγν. ετύμου, πθ. ονοματοποιημένος σχηματισμός σε -βός].

βουβόνας (ο) ΑΝΑΤ. τμήμα τού σώματος ανάμεσα στους άνω μηρούς και τα γεννητικά όργανα, η κοιλότητα που σχηματίζεται μεταξύ τού ανώτερου τμήματος των ποδιών και της κοιλιάς ΣΥΝ. (λαϊκ.) ελιά.

[ETYM. < αρχ. βουβών, -όνος, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. γαμπί (ίδια σημ.) ή με το αρχ. βουνός (ό) «λόφος», οπότε η αρχική σημ. θα ήταν «οίδημα στη βουβωνική χώρα»].

βουβωνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τους βουβόνες: - *πόρος* | *αίλακα* | *δακτύλιος* | *χώρα* || - *πόνος* | *κήλη* | *κοκκίασμα* **2.** ΙΑΤΡ. **βουβωνική πανώλης** η πανώλης κατά την οποία εμφανίζεται επώδυνο οίδημα των λεμφαδένων στις μισχάλες, στον βουβόνα και τον λαϊμό.

βουβωνοκλή (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συχνότερη μορφή κήλης, η οποία σχηματίζεται στη βουβωνική χώρα και ειδικότ. στην έξοδο των κοιλιακών σπλάχνων, στον βουβωνικό πόρο: *θεραπεύεται κυρ. με χειρουργική επέμβαση*. — **βουβωνοκλικός**, -ή, -ό.

Βουδαπέστη (η) η πρωτεύουσα τής Ουγγαρίας. [ETYM. < ουγγρ. Budapest. Η πόλη δημιουργήθηκε από την ένωση (το 1872) των πόλεων Buda και Pest, οι οποίες βρίσκονται στις όχθες του Δουναβη. Το τόπων. Buda πθ. ανάγεται σε λ. με τη σημ. «νερό», ενώ το Pest προέρχεται από σλαβ. pest «φούρνος, καμίνι, κλιβανός»].

Βούδας (ο) [1830] ο Ινδός ευγενής Σιντάρτα Γκαουτάμα (563-483 π.Χ.), που σε ηλικία 29 ετών εγκατέλειψε την πολυτελή ζωή του και έγινε περιπλανώμενος ασκητής, για να ιδρύσει ένα από τα σημαντικότερα φιλοσοφικά και θρησκευτικά συστήματα τού κόσμου (τον βουδισμό). — **βουδικός**, -ή, -ό.

[ETYM. Μεταφορά τού σανσκρ. buddha «φοτισμένος». Πρόκειται για τίτλο και όχι για κριολό όνομα, όπως άλλωστε και η λ. θεός].

βουδισμός (ο) [1847] φιλοσοφικό σύστημα και θρησκεία με μεγάλη διάδοση στην Α. και Κ. Ασία, βασισμένο στη διδασκαλία τού Βούδα, σύμφωνα με την οποία η θλίψη, ο πόνος, η δυστυχία που επικρατούν στη ζωή οφείλονται στον εγωισμό, από τον οποίο πρέπει κανείς να απαλλαγεί, για να φθάσει στη λύτρωση, τη νιρβάνα (βλ. λ.). — **βουδιστής** (ο) [1864], **βουδίστρια** (η), **βουδιστικός**, -ή, -ό [1878]. [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. buddhisme].

βουερός, -ή, -ό αυτός που παράγει ή χαρακτηρίζεται από μεγάλη βοή: ~ *μελίσι* | *πόλη*. [ETYM. < βουή + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. τρομ-ερός, γο-ερός].

βουζούνας (ο) (λαϊκ.) στυρί με πύον ΣΥΝ. καλόγερος, (λόγ.) δοθηήνας, μαυρή. Επίσης **βουζούνα** (η) κ. βουζούνι (το). [ETYM. < μεσν. βουζούνα | βουζούνι < βουζούνι < βουζί + παραγ. επίθημα -ούνι].

βουή (η) → βοή

βουήτο (το) **1.** υπόκοφος, βαρύς και συγκεχυμένος ήχος (βλ. και λ. βοή): *το ~ της θάλασσας* **2.** (γενικότ.) δυνατός και διαπεραστός θόρυβος: *από μακριά ακουγόταν το χαρωπό ~ των πραγματευτάδων* ΣΥΝ. σαματάς, φασαρία, αντάρα ΑΝΤ. ησυχία.

βουζούνα ρ. μετβ. {βουί-ξα κ. σπάν. -σα} **1.** παράγω βοή: *το μελίσι | η μηχανή | το ποτάμι | η θάλασσα | το δάσος | ο αέρας βουίζει* ΣΥΝ. βουβό, ηχώ **2.** αντιγώ, αντιλαλό: *όλη η περιοχή βουίζει από τα τραγούδια* **3.** (μτφ.) ασχολούμαι και συζητώ έντονα για (κάτι), δημιουργώ θόρυβο (γύρω από μια υπόθεση): *το χωριό βουίζει απ' τις πομπές της* | *βουίζει η γειτονιά* | *ο τόπος κι εσύ δεν έμαθε τίποτα*; · **4.** (για το κεφάλι και τα αφτιά) αθάνατοι αναλογητικό βόμβο: *βουίζουν τα αφτιά μου*. **1** το κεφάλι μου **5.** (τριτοπρόσ. *βουίζει*) το ακουστικό της τηλεφωνικής συσκευής μεταδίδει ειδικό σήμα, το οποίο πληροφορεί ότι η γραμμή που καλέσαμε είναι κατειλημμένη ΣΥΝ. μιλάει. — **βουίζω** (το).

[ETYM. < βουή | βοή ή < αρχ. βοῦ (βλ. λ.), κατά τα ρ. -ίζω, από τον αόρ. -ησα, που συνειπτε φωνητικά με εκείνον τον ρ. σε -ίζω].

βουκαμβίλια κ. μπουκαμβίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} διακοσμητικό φυτό με τη μορφή θάμνου ή μικρού δέντρου, τού οποίου τα βράκτια (βλ. λ.) έχουν ωφή χαρτιού και έντονα χρώματα (φουξία, ροζ, κίτρινα, πορτοκαλί).

[ETYM. < νεολατ. bougainvillea < γαλλ. bougainville, όν. Γάλλου θαλασσοπόρου].

βουκέντρο (το) {βουκεντράν} (παλαιότ.) μακρύ, ξύλινο ραβδί με σιδερένια αχμή του ένα άκρο, που το χρησιμοποιούσαν για να κεντρίζονται τα βόδια, ώστε να προχωρούν γρηγορότερα κατά το όργωμα. Επίσης βουκέντρα (η).

[ETYM. < μτγν. βουκέντρον < βοῦς + κέντρον «κεντρί, σπιρούνι, οξύ άκρο»].

Βουκεράλας (ο) τού άλογο τού Μ. Αλεξάνδρου, το οποίο δάμασε μικρός και χρησιμοποιήσε σε όλες τις μάχες του. [ETYM. μτγν. < επίθ. *βουκεράλος* < βοῦς + -κεφαλος < κεφαλή].

βουκίνο (το) τού κέρατο που χρησιμοποιείται ως σάλπιγγα ΦΡ. (μτφ.) (α) *κάνω (κάτι) κάποιον βουκίνο* διαδίδω σε πολλούς, κοινολόγώ κάτι: *εγώ όλα αυτά του τα είπα εμπιστευτικά, πού να φανταστώ ότι θα τα κάνει βουκίνο!* || *τον έκανε βουκίνο* (διέδωσε κάποιο μυστικό σχετικά με κάποιον) ΣΥΝ. διαλαλώ, κοινοποιά (β) *γίνομαι βουκίνο* διαδίδεται σε πολλούς μυστικό ή σφάλμα μου.

[ETYM. < μεσν. βουκίνον < λατ. bucina < bu- (ηχομημητικό πρόθεμα) + -cina < ρ. capo «τραγουδός»].

βουκολικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον βουκόλο: ~ *ζωή* | *τραγούδι* | *έθιμο* ΣΥΝ. ποιμενικός **2.** ΦΙΛΟΛ. **βουκολική ποίηση** είδος ποίησης, που αντλεί τα θέματα της από τη ζωή των ποιμένων.

βουκόλος (ο) (λόγ.) πρόσωπο που οδηγεί ζώα, και ιδ. βόδια, στη βοσκή ΣΥΝ. γελαδάρης, αγελαδοβοσκός.

[ETYM. αρχ. < βοῦς + -κόλος «αυτός που φροντίζει (τα βόδια)» (< *g^hou-k^holos). Το β' συνθ. από ΙΕ. *k^hel- «περιφέρωμαι - ασχολούμαι, φροντίζω», (πβ. αρχ. *πέλωι-ομαι*), πβ. ουαλ. bugail, βλ. κ. βοσκός

(για το ά συνθ.), τέλος (για το β' συνθ.]). βουκολώ ρ. μετβ. {βουκολείς... | βουκολή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} (λόγ.) βόσκω βόδια.

[ETYM. < αρχ. βουκόλω (-έω) < βουκόλος (βλ.λ.)]. Βουκουρέστι (το) {Βουκουρεστίου} η πρωτεύουσα της Ρουμανίας. [ETYM. < ρουμ. București, αβεβ. ετύμου, πθ. < Bucur, όνομα τοπικού βόσκου που θεωρείται ο ιδρυτής της πόλης (14ος αι.)]. **Βούλα** (η) → βούλλα

Βουλγαρία (η) (βουλγ. Republika Bǎlgarija = Βουλγαρική Δημοκρατία) κράτος της ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Σόφια, επίσημη γλώσσα τη Βουλγαρική και νόμισμα το λεβ. — **Βούλαρος** (ο), **Βουλάρια** (η), βουλγαρικός, -ή, -ό [1860] κ. (καθμ.) βουλγάρικος, -η, -ο, **Βουλγαρικά** κ. (καθμ.) Βουλγάρικα (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.

[ETYM. μεσν. < *Βούλαρος*, αβεβ. ετύμου. Κατά την επικρατέστερη άποψη, το όνομα *Βούλαρος* (σε πληθ. και ως *Βουργάριοι*) προέρχεται από το λατ. burgarii «φρουροί, φύλακες πύργων» < burgus «μικρό φρούριο, πύργος», ίσως εξαιτίας του ότι οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής χρησιμοποιήθηκαν ως φύλακες των συνόρων μετά την επιδρομή των Ούννων. Η μεταβολή του ονόματος σε *Βούλαρος* (αντί *Βούργαροι*), αν δεν οφείλεται σε ανομοίωση, ίσως ανάγεται στην αρχ. γερμ. λ. bulha «ανάμειξη», την οποία χρησιμοποιούσαν οι Γότθοι για τους Βουλγάρους, επειδή προέρχονταν από επιμειξία των ντόπιων λαών με τους εισβολείς Ούννων]. βουλγαροφωνός, -η, -ο → -φωνός Βουλγάρικα (η) η λατινική μετάφραση της Αγίας Γραφής, που έγινε κυρ. από τον Αγ. Ιερώνυμο στα τέλη του 4ου αι. και υιοθετήθηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

[ETYM. < λατ. Vulgata (Latina) «κοινή (Λατινική)», επειδή μεταφράστηκε στη μεταγενέστερη Λατινική του 4ου αι. μ.Χ.]. βουλεβαρτο (το) 1. πλατιά και δενδροφυτευμένη λεωφόρος αστικά κέντρα, κατάλληλη για περιπάτους · 2. (α) είδος ελαφρού θεάτρου με ψυχαγωγικό χαρακτήρα, το οποίο απευθύνεται στο ευρύ κοινό (β) (συνεκδ.) κάθε κωμωδία του παραπάνω είδους ΣΥΝ. μπουλβάρ. — **βουλεβαρδιέρος**, -η, -ο (σημ. 2).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. boulevard, αρχική σημ. «επαύλη οχυρού», αργότερα «φωδός δρόμος κατά μήκος του οποίου υπάρχουν δέντρα», < μέσ. ολλ. bolwerk «φράχτης, τείχος» < bole «ξύλινη σανίδα» + were «έργο». Το θεατρικό είδος οφείλει την ονομασία του στις κεντρικές λεωφόρους του Παρισιού, όπου από τα μέσα του 19ου αι. ανέβαιναν παραστάσεις που αναφέρονταν σε δραματικές και κομικές καταστάσεις της μεγαλοαστικής τάξεως. Από τις παραστάσεις των εμπορικών θεάτρων των κεντρικών λεωφόρων του Παρισιού δημιουργήθηκε το ιδιαίτερο θεατρικό είδος, που αρχικά σήμαινε «θεατρικά έργα των λεωφόρων». **βουλεύμα** (το) {βουλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η υποβολή έγκρισης ή απόφασης κατόπιν σκέψεως και συστηματικής έρευνας: Το συμβούλιο θα ανακοινώσει αύριο το ~ του ΣΥΝ. γνωμοδότηση, ψήφισμα, κρίση 2. ΝΟΜ. απόφαση εκδιδόμενη από το δικαστικό συμβούλιο στο πλαίσιο της λειτουργικής του αρμοδιότητας κατά το στάδιο της ποινικής διαδικασίας: *παραπειματικό* ~ (με το οποίο ο κατηγορούμενος εις βάρος του οποίου, κατά τη κρίση του δικαστικού συμβουλίου, προέκυψαν επαρκείς ενδείξεις ενοχής, παραπέμπεται στο ακροατήριο να δικαστεί) || *απαλλακτικό* ~, (με το οποίο το δικαστικό συμβούλιο είτε αποφασίζει ότι δεν πρέπει να απαγγελθεί κατηγορία, γιατί δεν προέκυψαν καθόλου ή υπάρχουν μόνον ανεπαρκείς ενδείξεις ενοχής, είτε παύει οριστικά την ποινική δίωξη, γιατί πέθανε ο κατηγορούμενος ή το έγκλημα έχει παραγραφεί, είτε κηρύσσει την ποινική δίωξη απαράδεκτη, γιατί δεν υπάρχει έγκληση όπου αυτή απαιτείται, είτε, τέλος, παύει προσωρινά την ποινική δίωξη). ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.

[ETYM. αρχ. < βουλεύω < βουλή]. **βουλευόμε** ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) 1. κάνω σκέψεις, σχέδια: «Ο στρατός δεν βουλεύεται (μόνο πολεμά)» (Στρ. Τσίρκας) ΣΥΝ. σκέπτομαι 2. συσκέπτομαι, διασκεπτόμαι (ιδ. για σώματα βουλευτών, δικαστών κ.ά.), προκειμένου να καταλήξω σε αποφάσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. αρχ. < βουλή]. βουλευτήριο (το) [αρχ.] {βουλευτηρί-ου | -ων} (κυρ. στην αρχαιότητα) το μέγαρο όπου συνέρχονταν και συνεδριάζουν οι βουλευτές ΣΥΝ. βουλή, κοινοβούλιο.

ΣΧΟΛΙΟ λ. βουλή, βουλευτής (ο/η) {θηλ. βουλευτού} ο εκλεγμένος αντιπρόσωπος του έθνους (του λαού) στο Κοινοβούλιο, το μέλος της Βουλής: *θέτω υποψηφιότητα για ~ || εκλέγομαι ~ || υποψήφιος ~ || ~ επικρατείας* (δεν εκλέγεται σε συγκεκριμένη περιφέρεια, αλλά βάσει του συνολικού ποσοστού του κόμματός του σε όλη την επικράτεια, ανάλογα με τη σειρά που έχει στο ομόνομο ψηφοδέλτιο) ΣΥΝ. μέλος του Κοινοβουλίου, κοινοβουλευτικός. Επίσης (λαϊκ.) **βουλευτίνα** (η) [1853] {χωρ. γεν. πληθ.} — **βουλευτικός**, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < βουλεύω | -ομαι < βουλή]. βουλευτλίκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το αξίωμα του βουλευτή: το ~ τον *χάλασε* *έγινε αλαζόνας, υπερόπτης* 2. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα, κατά το οποίο κατέχει κανείς το αξίωμα του βουλευτή ΣΥΝ. βουλευτική θητεία.

[ETYM. < βουλευτής + λίκι (βλ.λ.)]. βουλευτοκρατία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία οι βουλευτές εμπεβαίνουν με άθεμιτο τρόπο στη δημόσια ζωή και διοίκηση. βουλή (η) 1. (με κεφ.) (α) το σώμα των αρετών αντιπροσώπων του λαού που έχει ως κύρια αρμοδιότητα την άσκηση της νομοθετικής

εξουσίας, αποτελεί ένα από τα κύρια όργανα του κράτους στο δημοκρατικό πολίτευμα και βασίζεται στην αρχή του αντιπροσωπευτικού συστήματος: η ~ των *Ελλήνων* || οι συνεδριάσεις της ~ || η ~ *συνέρχεται | εγκρίνει | απορρίπτει | διακόπτει | αρχίζει | επαναλαμβάνει τις εργασίες της | ψηφίζει | διαλύεται | αποφασίζει || διάλυση | ολομέλεια της ~ || πρόεδρος της ~* ΣΥΝ. Κοινοβούλιο, εθνική | λαϊκή αντιπροσωπία, νομοθετικό σώμα (β) Βουλή των Κοινοτήτων (αγγλ. House of Commons) η Βουλή των αρετών αντιπροσώπων του λαού του Ηνωμένου Βασιλείου, η οποία αποτελεί ένα από τα δύο νομοθετικά σώματα στο βρετανικό κοινοβουλευτικό σύστημα (το άλλο είναι η Βουλή των Λόρδων), ουσιαστικά όμως ταυτίζεται με ό,τι είναι γνωστό ως κοινοβούλιο (βλ.λ.) και έχει αρμοδιότητες ελεγκτικές των δημόσιων οικονομικών και των ενεργειών της κυβέρνησης (γ) **Βούλη των Λόρδων** | **Άνω Βούλη** (αγγλ. House of Lords | Upper Chamber) αριστοκρατικό σώμα από Βρετανούς ευπατρίδες, κληρικούς και ανώτατους δικαστικούς που μαζί με τη Βουλή των Κοινοτήτων συγκροτεί το Βρετανικό Κοινοβούλιο· σήμερα διαθέτει πολύ περιορισμένες αρμοδιότητες, λ.χ. τη λεπτομερή επεξεργασία και θεώρηση νομοσχεδίων που έχουν διαμορφωθεί αδρός από τη Βουλή των Κοινοτήτων, την πρώτη ακρόαση νομοσχεδίων που δεν θεωρούνται επίμαχα κ.λπ. (δ) **Βούλη των Αντιπροσώπων** (House of Representatives) το ένα από τα δύο σώματα από τα οποία αποτελείται το Κογκρέσο των Η.Π.Α.· τα μέλη της εκλέγονται ανάλογα με τον πληθυσμό κάθε πολιτείας· (ε) **Βούλη των Εργήτων** εκπαιδευτικός θεσμός κατά τον οποίο κάθε χρόνο επιλέγονται (κατόπιν αξιολογήσεως) μαθητές της Β' Λυκείου ως εκπρόσωποι των μαθητών από όλη την Ελλάδα και άλλων περιοχών όπου υπάρχουν ελληνικά σχολεία, προκειμένου να συζητήσουν τα προβλήματα που απασχολούν τη νέα γενιά και να προτείνουν λύσεις για αυτά σε καθορισμένες συνεδριάσεις κατά τα πρότυπα της Βουλής (στ) **Κάτω Βούλη** η βουλή που συνήθως παίρνει τις κύριες αποφάσεις και εκλέγεται απευθείας, στις δημοκρατίες που υπάρχουν Άνω και Κάτω Βουλή, όπου η Άνω είναι συνήθως η Γερουσία 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο συνεδριάζουν οι βουλ'υτές (βλ.λ.): *μπροστά στη ~ γίνονται συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας* ΣΥΝ. κοινοβούλιο · 3. οριστική και τελεσίδικη κρίση· ό,τι προβάλλεται ως εξαγόμενο της βούλησης και της επιθυμίας: *σταθερή | θεία | ανεξίτηλη* ~ ΣΥΝ. απόφαση, θέληση, επιθυμία, σκέψη· Φρ. *άλλα μεν βαυλά'η ανθρώπων άλλα δε Θεός κελείει* άλλα θέλουν οι άνθρωποι και άλλα προστάζει ο Θεός· για περιπτώσεις στις οποίες η εξ'ελίξη των πραγμάτων είναι αντίθετη προς την επιθυμία μας.

[ETYM. αρχ. < *βουλ-σα | *βουλ-να, ετεροιωμ. βαθμ. του ΙΕ. *g^weI- «ρίχνω, πετώ», από όπου και το ρ. βάλω (βλ.λ.)]. Η σημασιολ. μεταβολή εξηγείται από φρ. όπως *βάλλομαι έν θυμω* | *μετά φρεσι «βιάζο στο μυαλό μου, σκέφτομαι»* (βλ. κ. βούλομαι)].

Βουλή - Κοινοβούλιο - Βουλευτήριο - Παρλαμέντο. Η Ελλάδα, κατεχορήν κοιτίδα των δημοκρατικών θεσμών, χρησιμοποίησε γορις, ήδη στην αρχαιότητα, τους όρους *Βουλή, Βουλευτήριο* και *Κοινοβούλιο*, για να δηλώσει τον χώρο συνάντησης και σύσκεψης για τα κοινά. Κοινή ρίζα και των τριών όρων είναι η *βουλή*, που δηλώνει τη «σκέψη», τη διαδικασία του «συσκέπτεσθαι» και «διαλέγεσθαι», έναντι λ.χ. του αγγλ. Parliament (Που αι) που σημαίνει «χώρος συζητήσεων, συνομιλιών» (ανάγεται στο αρχ. γαλλ. parlement από το ρ. parler «μιλώ, συζητώ» < όγμιο λατ. parabolare). Στη νεότερη Ελλάδα αναβίωσαν το *Βουλή* και το *Βουλευτήριο* και αργότερα το *Κοινοβούλιο*, αφού πήγε στις πρώτες δεκαετίες του 19ου αι. να χρησιμοποιηθεί το *Κοινοβουλευτήριο*. ο όρος *κοινοβουλευτισμός* χρησιμοποιήθηκε από το 1887 για να αποδοθεί το ξέν. parlamentarisme.

βούληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1.(λόγ.) η επιθυμία: τον *κράτησε στη ζωή η ισχυρή του ~ να συνεχίσει το έργο του* || *πολιτική | θεία | ανθρώπινη | λαϊκή | ελευθερη | ασπής* ~ ΣΥΝ. θέληση, προαίρεση· Φρ. (α) κατά *βούλησιν* σύμφωνα με αυτό που επιθυμεί κανείς: *ενεργώ - || πυρ -* (β) (αρχαιοπρ.) *ίδια* | *οικεία βούλησει* με τη θέληση μου, χωρίς εξαναγκασμό: *προσήλθε ~ στο δικαστήριο* (γ) *ελευθερία βούλησεως* βλ. λ. *ελευθερία* (δ) ΝΟΜ. δήλωση βούλησεως βλ. λ. δήλωση 2. ΨΥΧΟΛ. η ψυχική ενέργεια · λειτουργία που εκδηλώνεται ως συνειδητή προσπάθεια για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού. — βουλητικός, -ή, -ό [μετρν].

[ETYM. < αρχ. βούλησις < βούλομαι (βλ.λ.). Η φρ. *κατά βούλησιν* αποδίδει το γαλλ. à volontè].

βουλησιарχία (η) ΦΙΛΟΣ. 1. μεταφυσική θέση που θεωρεί τη βούληση υπέρτατη αρχή του σύμπαντος και ουσία κάθε όντος (βλ. κ. λ. βολονταρισμός) 2. θεωρία της φιλοσοφίας κατά την οποία η σκέψη εξαρτάται όχι μόνο από τη νόηση, αλλά και από τη βούληση. Επίσης **βουλησιοκρατία**. — βουλησιарχικός, -ή, -ό κ. **βουλησιοκρατικός** [ETYM. Απδ. του γαλλ. voluntarisme. Βλ. κ. βολονταρισμός].

βουλησιοκρατία (η) → βουλησιарχία βουλησιοκρατικός, -ή, -ό → βουλησιарχία βουλητικός, -ή, -ό [μετρν.] αυτός που σχετίζεται με τη βούληση: ~ *ενεστώτας* (βλ. λ. ενεστώτας).

βουλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βούλια-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κατι) να πάει στον πυθμένα, βυθίζω: *τεράστια κύματα βούλιαζαν τη βάρκα* ΣΥΝ. βυθίζω, (κατα)ποντίζω 2. (ειδικότ.) προκαλώ καθίζηση (σε κτίσμα, περιοχή κ.λπ.): *το χιόνι βούλιαζε τη σκεπή* ΣΥΝ. κατακρημνίζω, καταρρίπτω 3. (μτφ.) καταστρέφω (κυρ. οικονομικά): *οι αλόγιστες σπατάλες βούλιαζαν το ταμείο* ♦ (αμετβ.) 4. υποχωρώ προς τον πυθμένα, βυθίζομαι στο νερό: *ελληνικό φορτηγό πλοίο βούλιαζε στα ανοιχτά της Κορσικής* ΣΥΝ. βυθίζομαι, καταποντίζομαι 5.

υφίσταται καθίζηση: *μετά τις τελευταίες πλημύρες βούλιαζαν δρόμοι και γέφυρες* ΣΥΝ. υποχωρώ, κατακαθίζω 6. σχηματικό βαθθούλωμα, υποχώρω προς τα μέσα (κυρ. μετά από πίεση): *η πόρτα του αυτοκινήτου βούλιαξε μετά τη σύγκρουση* 7. (μτφ.) αφήνομαι να παρασυρτώ από (δυσάρεστες καταστάσεις) ή αισθάνομαι να κυριεύομαι από (δυσάρεστο συναίσθημα): *μετά την τελευταία αποτυχία βούλιαξε στην ηττοπάθεια* ΣΥΝ. βυθίζομαι 8. (μτφ.) καταστρέφομαι (κυρ. στον οικονομικό τομέα), αποτυγχάνω: *η επιχείρηση βούλιαξε στα χρέη* || «βούλιαξε το σχέδιο για τη σωτηρία της Βενετίας» (εφημ.) ΣΥΝ. πτωχέω, πέφτω έξω, φαλιρίζω. — **βούλιαγμα** (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < βουλιζώ < μτγν. βουλιζώ «ρίγω» τη βουλίδα, για να εξετάσω το βάθος της θάλασσας» < αρχ. βολή].

βουλιμία (η) {χωρ. πληθ.} 1. αίσθημα εντονότατης πείνας που απαιτεί άμεση ικανοποίηση: *όρμησε στο τραπέζι και άρχισε να καταβροχθίζει το φαγητό* με ~ ΣΥΝ. αδηφαγία, λαίμαργια ΑΝΤ. κορεσμός, κόρος, χορτασμός 2. ΙΑΤΡ. ακατάσχετη πείνα που οφείλεται σε ψυχοπαθολογικά αίτια: *η ~ είναι συνηθισμένη στις νοικοκυρές που μένουν κλεισμένες στο σπίτι* ΑΝΤ. νευρική (ψυχογενής) ανορεξία 3. (μτφ.) η ακόρεστη επιθυμία για απόκτηση: *η εισπρακτική ~ του Υπουργείου Οικονομικών* ΣΥΝ. απληστία, αδηφαγία. [ΕΤΥΜ. μτγν. < βούλιμος < βου- (< αρχ. βουός) + λιμός «πείνα», οπότε η λ. θα σήμαινε αρχικά αυτόν που πεινάει σαν βόδι: πβ. νεοελλ. *πεινάω σαν λόκος*, γαλλ. *j'ai une faim de loup* κ.τ.ό.]

βουλιμικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη βουλιμία: ~ τάσεις || (κ. ως ουσ.) *οι ~ καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες τροφίμων* ΑΝΤ. ανορεκτικός. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του ελληνογενούς αγγλ. bulimic].

βουλκανιζατέρ (το) {άκλ.} συσκευή (ή και ολόκληρο συνεργείο) για τη συγκόλληση, επισκευή και αντικατάσταση φθαμένων ελαστικών αυτοκινήτων. [ΕΤΥΜ. < Ύαλλ. vulcanisateur < vulcaniser < αγγλ. p. vulcanise < λατ. Vulcanus «Ηφαίστος, ο θεός της φωτιάς»].

βουλκανισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ. 1. χημική επεξεργασία του καουτσούκ με θείο, που αποσκοπεί στη βελτίωση των φυσικών και μηχανικών ιδιοτήτων του (λ.χ. της ελαστικότητας, της στεγανότητας του κ.λπ.) ΣΥΝ. θείωση 2. (ειδικότ.) η αναγωγή ελαστικών. — **βουλκανίζω** ρ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. vulcanisation. Βλ. κ. βουλκανιζατέρ].

βούλλα (η) (σχολ. ορθ. βούλα) {χωρ. πληθ.} 1. η σφραγίδα 2. (συνεκδ.) το αποτυπώμα της σφραγίδας: *η προέλευση των εμπορευμάτων αναγνωρίζεται, αν διαβάσει κανείς τη - τους* ΣΥΝ. αποτύπωμα, σήμα: ΦΡ. (μτφ.) **με τη βούλλα** (ως χαρακτηρισμός) για προϊόν εγγυημένης ποιότητας: *καρπούζι με δοκιμή και με τη ~* 3. (κατ' επέκτ.) επίσημο έγγραφο (λ.χ. άδεια, εξουσιοδότηση κ.λπ.) που φέρει σφραγίδα | σφραγίδες, για να πιστοποιεί τη γνησιότητα του: *παπική ~* 4. η στρογγυλόσχημη κηλίδα, το στρογγυλόσχημο σημάδι με χρώμα που διαφέρει από την υπόλοιπη επιφάνεια: *τα σκουλιά της Δαλματίας είναι άσπρα με μαύρες* - ΣΥΝ. στίγμα, σημάδι 5. λακκάκι στο σαγόνι ή στα μάγουλα 6. ΑθΛ. **άσπρη βούλλα** το σημείο του ποδοσφαιρικού γηπέδου, ασβεστομένο ή βραμμένο με άσπρη μπουιά, όπου τοποθετείται η μπάλα, για να χτυπηθεί πέναλτι. [UXM < μτγν. βούλλα < λατ. bulla «κόσμημα θύρας ή ζώνης»].

βούλλα ή **βούλα**: Με τη γενικότερη αρχή της απλογράφησης των ξένων (δάνειων) λέξεων - γράφονται με ένα αντί για δύο όμοια σύμφωνα κ.λπ. - η λ. γράφεται ως **βούλα**. Ωστόσο, για δάνειες λέξεις που είναι ήδη αρχαίες, όπως η λ. *βούλλα* που προέρχεται από το λατ. bulla, ή όπως το *κολλήλας* από το λατ. collega, η αρχαιότητα της χρήσης τους θα δικαιολογούσε περισσότερο τη γραφή με διπλό σύμφωνο, ήτοι βούλλα. Ανάλογα θα πρέπει να γράφουν και τα βουλλώνω, βούλλωμα, βουλλοκέρη.

βουλλοκέρη (το) [μεσν.] (σχολ. ορθ. βουλοκέρη) {δύοσφρ. βουλλοκεριού | -ών} είδος κεριού, ρητινώδης ύλη ισπανικής προελεύσεως, που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για το σφράγισμα εγγράφων, επιστολών κ.λπ. ΣΥΝ. (λόγ.) σφραγιδοκέρη, ΣΧΟΛΙΟ λ. βούλλα.

βούλλωμα (το) [μεσν.] (σχολ. ορθ. βούλωμα) {βουλλωμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να βουλλώνει κανείς κάτι ΣΥΝ. σφράγισμα, σφράγιση, πωματισμός, κλεισμο ΑΝΤ. αποσφράγιση, απόφραξη, άνοιγμα 2. το αντικείμενο με το οποίο κλείνονται ερμητικά οπές ή δοχεία: *το ~ του μπουκαλιού | του βαρελιού* ΣΥΝ. πώμα, τάπα, σκέπασμα, μπουλί. ΣΧΟΛΙΟ λ. βούλλα.

βουλλώνω (σχολ. ορθ. βουλένω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βούλλω-σα, -θη-κα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κλείνω (κάτι) ερμητικά, εφαρμόζοντας πώμα ή καπάκι: *~ δοχείο | μπουκάλι | βαρέλι* ΣΥΝ. φράσσω, ταπάνω, πωματίζω, στουμπάνω, κατακλώνω, σφραγίζω ΑΝΤ. ανοίγω, αποφράσσω, αποσφραγίζω- ΦΡ. (μτφ.) (α) **το βουλλώνω** σιωπώ, δεν βγάζω κουβέντα, αποστομίζομαι: *όταν με είδε και σηκώθηκα, το βουλλώνω!* || *Βούλωσε το επιπέδους! Μας ζάλισε!* (β) **βουλλώνω τ' αφτιά** (μον) αρνώνω να ακούσω (γ) **βουλλώνω τρύπες** καλύπτο έξοδα, καταποιού εκκρεμείς λογαριασμούς: *περιμένουμε το δόρο των Χριστουγέννων, για να βουλλώσουμε μερικές τρύπες* (δ) **διαβάζω βουλλωμένο γράμμα** έχω την ικανότητα να διαβλέπω σκέψεις, προθέσεις, προβληματισμούς, μελλοντικές ενέργειες κ.λπ. ♦ 2. (αμετβ.) παθαίνω απόφραξη, κλείνω: *βούλωσε ο νιπτήρας | ο νεροχύτης | η τρύπα* || *βουλλωμένη μύτη* (από κρυολόγημα) || *βούλωσαν τ' αφτιά μου* ΣΥΝ. φράσσομαι ΑΝΤ. ξεβουλλώνω, αποφράσσομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. βούλλα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. βούλλα].

βουλλωτήρι (το) [μεσν.] (σχολ. ορθ. βουλωτήρι) {βουλλωτήρι-ου | -ών} μηχανήματα για την τοποθέτηση πωμάτων στο στόμιο φιάλης. **βούλωμα** ρ. μετβ. αποθ. (βουλήθηκα) (αρχαιοπρ.-διαλεκτ.) θέλω. *

ΣΧΟΛΙΟ λ. θέλω, αποθετικός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *βόλ-σ-ομαι, ετεροϊωμ. βαθμ. του ΙΕ. *g^wel- «ρίγνα, πετάω», από όπου και το ρ. βάλλω (βλ.λ.). Ομόορρ. βουλή, βουλευτής, βούλευμα κ.ά. Εκφράσεις όπως *βάλλεσθαι εν θυμω* | *μετά φρεσίν* κ.τ.ό. δείχνουν ότι η σημασιολ. μεταβολή «ρίγνα → θέλω» στηρίχθηκε κυρ. σε φράσεις που σημαίνουν «βάζω στο μυαλό (μου), ριχνώμαι σε κάτι»].

βούλωμα (το) → βούλωμα βουλώνω ρ. → βουλλώνω βουλωτήρι (το) → βουλλωτήρι βουλώω {χωρ. γεν.} 1. το μικρό σε ύψος και όγκο βουνό ΣΥΝ. λόφος 2. (μτφ.) αυτός του οποίου ο όγκος ή το σχήμα μοιάζει με μικρό βουνό: *τα παιδιά έφτιαξαν βουναλάκια στην άμμο*. Επίσης βουνάκι [μεσν.] κ. βουνί [μεσν.].

βούνετρο (το) μαστίγιο για την κατασκευή του οποίου χρησιμοποιείται το δέρμα ή το ανχεικό νεύρο του βοδιού ΣΥΝ. βουρδουλα. [ΕΤΥΜ. < μεσν. βούνετρον < βουός(βόδι) + νεύρον(μαστίγιον)]. **βουνήσιος**, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. βουνήσιος) 1. αυτός που σχετίζεται με το βουνό: *~ αέρας* | *αεράκι* | *πνοή* | *όγκος* ΣΥΝ. ορεινός 2. (για πρόσ.) αυτός που κατοικεί στο βουνό ή σε τοποθεσία κοντά σε βουνό ΣΥΝ. ορεισίβιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

βουνήσιος - ορεινός. Το βουνήσιος σημαίνει περισσότερο αυτόν που κατάγεται ή ζει σε βουνά (και αντιστοιχεί προς το λόγιο ορειβίσιος), μεταφορικά τον άξεστο και λιγότερο, χρησιμοποιείται για αναφορές στο βουνό γενικότερα (βουνήσιος αέρας). Το ορεινός χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά με γεωγραφική σημασία (ορεινή περιοχή, ορεινό έδαφος, ορεινή έκταση κ.τ.ό.). Ως προς την ορθογραφία του βουνήσιος η κανονική γραφή των επιθ. σε -ήσιος είναι με -η- (πβ. *ημερήσιος, καμητήσιος, ετήσιος, παραταναήσιος* κ.λπ.) και όχι με -ι-. → -ήσιος

βουνό (το) 1. φυσικό ύψωμα της επιφάνειας της Γης, το οποίο θβάνει σε μεγάλο ύψος (πβ. κ. λ. *όρος*): «Ο Ολυμπος κ. ο Κίσαβος, τα δυο ~ μαλόνουν» (δημοτ. τραγ.) || *κακοτραχάλο | ψηλό | απότομο | χιονισμένο | φαλακρό | απάτητο* - ΣΥΝ. όρος: ΦΡ. (α) **παίρνω τα βουνά** φεύγω, πηγαίνω μακριά, κυρ. επειδή αισθάνομαι απόγνωση και απελπισία (β) **βγαίνω στο βουνό** γίνομαι αντάρτης (γ) *η τρέλα δεν πάει στα βουνά* η τρέλα είναι χαρακτηριστικό των ανθρώπων (λέγεται ως σκωπτ. σχόλιο για πράξεις παράλογες) (δ) **βουνό με βουνό δεν σμίγει** δύο άνθρωποι δεν αποκλείεται ποτέ να συναντηθούν, μόνο τα βουνά δεν συναντώνται (λέγεται σε περίπτωση συνάντησης μετά από πολύ καιρό) (ε) **μαθημένα | συνηθισμένα τα βουνά από** | **στα χιόνια** για ανθρώπους συνηθισμένους στις ταλαιπωρίες και ως εκ τούτου ανθεκτικούς στις κακουχίες και τις συμφορές (στ) **αυτό το βουνό κατέβηκε** για αγροίκο και άξεστο άνθρωπο (ζ) **για ήξεις** σαν τα ψηλά βουνά ευχεται. για μακροζωία (η) **στα όρη, στ' άγρια βουνά** (ρήση του ξεματιάσματος) πολύ μακριά από τους ανθρώπους (θ) (παροιμ.) **αν | όταν | άμα δεν πάει ο Μωάμεσ στο βουνό, πάει το βουνό στον Μωάμεσ** για περιπτώσεις στις οποίες αναγκάζεται να πάρει κανείς την πρωτοβουλία να συναντήσει κάποιον, επειδή αλλιώς δεν θα γίνει η συνάντηση 2. (συνεκδ.) η τοποθεσία που βρίσκεται σε μεγάλο υψόμετρο, ορεινή περιοχή: *γεννήθηκε και μεγάλωσε στο -* || (παροιμ.) «*οι κάμποι τρέφουν άλογα και τα ~ λεβέντες*» 3. (μτφ.) για κάτι που εμφανίζεται μεγάλο σε όγκο: *αντίκρισαν ένα ~ σκουπιά* || *~ ο δικαστής* ΣΥΝ. πληθώρα, αφθονία, πλήθος, σωρός: ΦΡ. **τύχη βουνό** πολύ μεγάλη τύχη: *μετά από τέτοιο τρακάρισμα είναι θαύμα πως γλίτωσε είχε ~!* 4. (μτφ.) οτιδήποτε θεωρείται πολύ δύσκολο ή ανυπερβλήτο: *αυτή η δουλειά μου φανόταν ~ και δεν αποφάσιζα ποτέ να αρχίσω* || *θέλαμε να θέσουμε σε λειτουργία το εργοστάσιο, αλλά η αντίσταση των κατοίκων ορθώθηκε ~ μπροστά μας* ΣΥΝ. σκόπελος, φραγμός, δυσχέρεια. [ΕΤΥΜ. < μεσν. βουνόν < αρχ. βουνός (ό), αγν. ετύμου, λ. τής δωρικής διαλέκτου, που συνδ. με το ουσ. βουβόν].

βουνό - όρος - λόφος - γήλοφος - ύψωμα. Η λ. όρος (το), που δήλωνε στην Αρχαία γενικά το βουνό, χρησιμοποιείται σήμερα περισσότερο ως γεωγραφικός τεχνικός όρος, ιδίως με ονομασίες βουνών (το όρος Ολυμπος, Αραράτ, τα Ιμαλάια όρη). Τη γενική σημασία «φυσικό ύψωμα της επιφάνειας της Γης» τη δήλωνε σήμερα η λ. **βουνό**. Πρόκειται για αρχαία λ. (ο βουνός), που αρχικά δήλωνε «το χαμηλό όρος, τον λόφο», και που άλλαξε γένος με πρότυπο το ουδέτερο γένος της λ. *όρος* (το βουνό όπως το όρος). Κάθε υπερυψωμένη επιφάνεια της γης χαρακτηρίζεται γενικότερα με τη λ. **ύψωμα**. Μικρότερο ύψους βουνά χαρακτηρίζονται ως λόφοι ή, με έναν πιο τεχνικό όρο, ως γήλοφοι. Η λ. *γήλοφος* και *γεώλοφος* είναι ήδη αρχαία και δήλωνε τον λόφο, μια που η λ. *λόφος*, επίσης αρχαία, δήλωνε κυρίως τον αυχένα και (για ζώα) τον τράχηλο και τη χαιτή (πβ. τη λ. *λοφίο*) και, δευτερευόντως μόνο, τον λόφο.

βουνοκορφή (η) η κορυφή του βουνού: *απάτηη* | *χιονισμένη* | *μιτερή* - ΣΥΝ. κορφοβουνί, ακρόφεια.

βουνοπλαγιά (η) η πλαγιά βουνού (συνήθ. ομαλή και σχεδόν επίπεδη, όχι απότομη): *χιονισμένη* | *καταπράσινη* - ΣΥΝ. (λόγ.) κλιτύς, βουνοσειρά (η) [1890] σειρά από βουνά, από χαμηλά κυρ. όρη ΣΥΝ. οροσειρά, λοφοσειρά.

βουνούτο (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. παραδοσιακή μαγικοθηρησκευτική λατρεία της Αίτης, η οποία αναπτύχθηκε από τους μαύρους της Αφρικής που μεταφέρθηκαν στην Αίτη ως σκλάβοι- έχει ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της την έκσταση στην οποία φθάνουν οι πιστοί σε ει-

δικές τελετές και την «κυρίευση» τους από τους θεούς που επικαλούνται: *κάνω σε κάποιον* ~ (κάνω μάγια βουντού εναντίον κάποιου). [ETYM. Ξέν. ὄρ., πβ. αγγλ. voodoo < γαλλ. voudou (Λουιζιάνα, Η.Π.Α.) < γλώσσα Έβε (Αφρική) νο'δου «δαίμονας, φετίχ»]. **Βουρ** επιφών.· δηλώνει παραίνεση και προτροπή για δράση, για κίνηση: ~ σου λέω και μη φοβάσαι! ΣΥΝ. *πέμε, πέμε, φύγαμε- ΦΡ. (οικ.-μτφ.) βουρ στον πατσά!* ὄρμησε να πιάσεις την ευκαιρία! [ETYM. Ηχομημητική λ.].

Βουρβόλακας κ. **βουρβούλακας** (ο) → βρικόλακας Βουργουνδία (η) περιοχή τής Α. Γαλλίας με μεγάλη παράδοση στην παραγωγή κρασιού. [ETYM. < μτγν. λατ. Burgundia (γαλλ. Bourgogne) < Burgundi, γερμ. φύλο που εγκαταστάθηκε στην περιοχή κατά τον 4ο και 5ο αι. μ.Χ. (< γοτθ. baurgjan «κάτοικος οχυρού»)].

Βουρδουλάς (ο) {χωρ. πληθ.} 1. το μαστίγιο (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) η βία ως μέθοδος επιβολής: *σου χρειάζεται ~, για να βάλεις μυαλό || χωρίς ~ δεν υπάρχει πειθαρχία*. — **βουρδουλιά** (η), **βουρδουλιάζω** ρ. [ETYM. μεσν., αβεβ. ετύμου, πθ. < βουρδολος < *βουρδορος < αρχ. βουδορος «εργαλείο εκδόρας του βοδιού» < βοῦς «βόδι» + -δορος < δέρω «δέρνω, χτυπώ». Κατ' ἄλλη εκδοχή, περισσότερο πθ. φαίνεται η αναγωγή στο τουρκ. vurdum (αόρ. του vurma «χτυπώ») + επίθημα -ουλάς (πβ. δράκ-ουλάς, ζήτ-ουλάς)].

Βουρκάρι (το) {βουρκαρ-ιού | -ιών} λασπώδης περιοχή, βούρκος (βλ.λ.). [ETYM. Υποκ. βούρκορς].

Βουρκόλακας (ο) → βρικόλακας
Βουρκονέρι (το) {δύσχρ. βουρκονερίου | -ιών} 1. νερό από βάλο και γενικότ. βρόμικο, λασπομένο νερό 2. **βουρκονέρια** (τα) βαλτώδης τόπος, περιοχή με έλη ΣΥΝ. *τέλμα, βάλτος, βόρβορος, βούρκος*. Επίσης βουρκονέρο.

Βούρκος (ο) 1. στάσιμα, ακάθαρτα και δύσοσμα νερά, λάσπες 2. (συνεκδ.) η έκταση στην οποία συγκεντρώνονται ακάθαρτα νερά και λάσπες ΣΥΝ. *βάλτος, τέλμα, έλος, (λόγ.) τέναςος, βόρβορος* 3. (μτφ.) η θηκική κατάπτωση, η διαφθορά στο έσχατο σημείο: *κατρακλιώ | παρασύρομαι στον ~ της αμαρτίας | της διαφθοράς | της ατιμίας | τον σκανόλων ΣΥΝ. βόρβορος, σαπίλα*. [ETYM. < μεσν. βούρκος, αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με αρχ. *βρῦξ βουχός (πβ. ὑπο-βρύχιος) «βυθός» μέσω αιτ. βρύχα < βρούκα | βούρκο].
βουρκότοπος (ο) τόπος γεμάτος βούρκο, βαλτώδης έκταση ΣΥΝ. *βαλτότοπος*. Επίσης **βουρκοτόπι** (το).

βουρκώνω ρ. αμετβ. (βουρκό-σα, -μένος) 1. (σπάν.) γίνομαι θολός ή μεταβάλλομαι σε βούρκο, γίνομαι λασπώδης ΣΥΝ. *θολώνω, τελματώνω, τελματώνω* 2. (συνήθ. μτφ.) γίνομαι θολός από τα δάκρυα: *τα μάτια του βούρκοσαν απ' τη συγκίνηση* 3. (για πρόσ.) αισθανομαι έντονη συγκίνηση, σε βαθμό που μόλις κατορθώνω να συγκρατησω τα δάκρυα μου ΣΥΝ. *δακρύζω, συγκινοῦμαι*. — **βούρκομα** (το). [ETYM. μεσν. < βούρκος].

βουρλίζω ρ. μετβ. {βουρλις-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. τρελαίνω, φέρω (κάποιον) σε κατάσταση τρέλας ή απελπισίας 2. εξοργίζω, κάνω (κάποιον) έξω φρενών: *με βουρλίσαν με τα πειράγματα τους*. [ETYM. μεσν. < βούρλιον, ὁπότε η αρχική σημ. του ρ. θα ήταν «κάνω κάποιον να τρέμει, να δέρνεται σαν βούρλο», επομένως «τον ερεθίζω, τον τρελαίνω»].

βούρλο (το) 1. ποώδες, υδροχαρές φυτό που αναπτύσσεται στις όχθες λιμνών, ποταμών κ.λπ. ή σε βάλτους και από τα φύλλα του οποίου κατασκευάζονται καλάθια, ψάθες, σχοινιά κ.λπ. 2. (συνεκδ.) κάθε κλαδί του παραπάνω φυτού, που χρησίμευε παλαιότερα και για τη μεταφορά μικρής ποσότητας ψαριών, κηπουρικών προϊόντων κ.λπ. 3. (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος ανόητος, χαζός: *τίποτε δεν καταλαβαίνει το ~!* ΣΥΝ. *ζώον, βλάκας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ETYM. < μεσν. βούρλιον < μτγν. βροῦλιον | βροῦλιος, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

βούρτσα (η) {δύσχρ. βουρτσών} 1. εργαλείο που αποτελείται από ισομήκεις τρίχες, φυτικές ίνες ή συρμάτινα ελάσματα, προσαρμοσμένα σε κατάλληλη βάση, και χρησιμοποιείται στον καθαρισμό ή τη στύβωση αντικειμένων, επιφανειών κ.λπ.: *τρίβω τα παπούτσια | το παντελόνι με τη ~ || ~ για τα μαλλιά* 2. εργαλείο με μακριές, μαλακές τρίχες, στερεωμένες σε κατάλληλη βάση, και με χειρολαβή, που χρησιμοποιείται για το βάνιμο τοίχων ή άλλων επιφανειών. — (υποκ.) βουρτσάκι (το).

[ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < αρχ. βύρσα «κατεργασμένο δέρμα ζώου» (πβ. μεσν. βυρτσιζώ) ή δάνειο (πβ. αρχ. γερμ. burstja «βούρτσα»). Κατ' άλλους, από το τουρκ. fiçra ή από το αλβ. vurcë].

βουρτσά (η) {χωρίς γεν. πληθ.} 1. κάθε κίνηση που γίνεται με τη βούρτσα για καθάρισμα ή βάνιμο 2. το σημάδι από βούρτσα που απομένει σε επιφάνεια, συνήθ. τοίχων μετά το βάνιμο, ιδ. όταν ξεχωρίζει από την υπόλοιπη (βαμμένη) επιφάνεια.

βουρτσιζώ ρ. μετβ. [μεσν.] {βουρτσισ-α, -τηκα, -μένος} τρίβω ή περνώ (μια επιφάνεια, μαλλιά, ρούχο κ.λπ.) με βούρτσα: ~ τα ρούχα || μετὰ από κάθε γέφυρα ~ τα δόντια. — **βούρτσισμα** (το).

βους (ο) → βόδι
Βουσιάνος (ο) πυγμαίος νέγρος τής Κ. και Ν. Αφρικής που ανήκει σε νομαδικό λαό τής ερήμου Καλαχάρι. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. bushman «άνθρωπος των θάμνων»].

Βουστάσιο (το) {βουστάσι-ου | -ων} (λόγ.) στάβλος βοοειδών. [ETYM. < μτγν. βουστάσιον < βοῦς «βόδι» + -στάσιον < θ. στα-, από όπου και ρ. *ι-στη-μι* «στήνω»].

βουστροφιδόν επιρρ. (για τρόπο γραφής σε αρχαίες ελληνικές επιγραφές) κατά τον τρόπο με τον οποίο κινούνται τα βόδια στο ὄργωμα, δηλαδή από τα αριστερά προς τα δεξιά στην πρώτη σειρά του

κειμένου, από τα δεξιά προς τα αριστερά στη δεύτερη, πάλι από τα αριστερά προς τα δεξιά στην τρίτη κ.ο.κ.

[ETYM. μτγν. < βουστροφος (< βοῦς + -στροφός < στρέφω) + -ηδόν (πβ. *ἀγέλ-ηδόν, σωρ-ηδόν, βαθμ-ηδόνκ.ά.*)]. **βούτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) η κλεψιά, η αρπαγή.

[ETYM. < βουτώ (υποχωρητ.), πβ. κ. *μάσα -μασώ*]. **βουτάνιο** (το) {βουτανίου} ΧΗΜ. αέριος υδρογονάνθρακας με τέσσερα άτομα άνθρακα, που χρησιμοποιείται ως οικιακό καύσιμο. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Butan < λατ. butyrum (< αρχ. βούτυρον) + παραγ. επίθημα -an].

βουτήγνα (το) → βουτώ
βουτηγμένος, -η, -ο 1. αυτός που τον έχουν βουτήξει μέσα σε ρευστό: ~ σε λάδι | *σιρόπι | σάλτσα | νερό* 2. γεμάτος από, βυθισμένος σε: ~ στη λάσπη | *στο αίμα* || (μτφ.) ~ στα χρέη | *στην απάτη* βουτήματα (τα) {βουτημάτων} αρτοσκευάσματα και γλυκύσματα (λ.χ. παξιμάδια, κουλλούρια κ.λπ.) που συνοδεύουν ροφήματα στα οποία τα βυθίζουμε (μουσκεύουμε). — (υποκ.) **βουτηγάκια** (τα). βουτηχτής (ο) [μεσν.] {βουτηχτ-άδες κ. -ήδες} 1. πρόσωπο που βουτά στη θάλασσα με ειδικό εξοπλισμό, κυρ. για λόγους επαγγελματικούς 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη σπογγαλγεία: *Καλύμνιος* ~ ΣΥΝ. *δύτης*.

βουτηχτός, -ή, -ό (ιδ. για τα βουτήματα) αυτός που έχει βυθιστεί σε νερό ή άλλο υγρό ΣΥΝ. βουτηγμένος, βρεγμένος. — βουτηχτά επιρρ. βουτιά (η) 1. η κατάδυση: *κάνω ~ || ~ με το κεφάλι* 2. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κολυμπά κανείς κάτω από την επιφάνεια του νερού: *με μια ~ βρέθηκε στον βράχο απέναντι!* ΣΥΝ. *μακροβουτιά* 3. το άλμα που κάνει κανείς πέφτοντας κάτω: *με μια θεαματική ~ ο τερματοφύλακας απέκρουσε τη μπάλα* 4. (μτφ.) η κατακόρυφη πτώση, η απότομη μείωση: ~ *τον μετοχών του χρηματιστηρίου*. [ETYM. < βουτώ (υποχωρητ.)].

βουτσι (το) {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) το βαρέλι. [ETYM. < μεσν. βουσιον < μτγν. βουσιον (βλ. λ. βυτιο)].

βουτυράς (ο) {βουτυράδες} πρόσωπο που κατασκευάζει ή πωλεί βούτυρο ΣΥΝ. βουτυροποιός, βουτυρέμπορος, βουτυροπώλης. — **βουτυράδικο** (το).

βουτυράτος, -η, -ο 1. κατασκευασμένος με βούτυρο, αυτός που περιέχει βούτυρο: ~ *παξιμάδι | μακαλαβάς* 2. αυτός που θυμίζει βούτυρο στην υφή, τη γεύση, την οσμή κ.λπ.: (ειδικότ.) *μαλακός σαν βούτυρο: ~ αχλάδια | μπιζέλια*. Επίσης **βουτυρένιος**, -ια, -ιο κ. **βουτυρώ-δης**, -ης, -ες [1766].

βουτυρέμπορος (ο) ο έμπορος βουτύρου.
βουτυρέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σκεύος στο οποίο τοποθετούμε το βούτυρο. [ETYM. < βούτυρο + παραγ. επίθημα -έρα, πβ. κ. *σφριτάρ-έρα*].

βούτυρο (το) {βουτύρ-ου | -ων} 1. η στερεή, λιπώδης και μαλακή τροφική ουσία, υπόλευκου ή υποκίτρινου χρώματος, που παρσκευάζεται με ανατάραξη (απόδραση) γάλακτος ή αφορογάλακτος (κρέμα) ή μείγματος τους και προορίζεται για μαγειρική και επιτραπέζια χρήση: ~ *νοπλό | φρέσκο* (που μόλις παρασκευάστηκε) | *αλατισμένο* (στο οποίο έχει προστεθεί αλάτι ως συντηρητικό) | *λειωμένο* 2. λιπαρή ουσία που εξάγεται από ορισμένα φυτά και προορίζεται για μαγειρική και επιτραπέζια χρήση: *φυτικό ~ || ~ από κακάο*. — (υποκ.) **βουτυράκι** (το), βουτυρικός, -ή, -ό [1888].

[ETYM. < αρχ. βούτυρον | βούτυρος < βοῦς «βόδι» + τυρός «τυρί». Μέσω του λατ. butyrum (< ελλην. βούτυρον) η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. butter, γαλλ. beurre, γερμ. Butter, ιταλ. burro κ.ά.].
βουτυρόγαλα (το) [1897] {βουτυρογάλακτος} χωρ. πληθ.} το ρεπλικό υγρό που απομένει μετά την αποβουτύρωση του γάλακτος, δηλ. μετά την απομάκρυνση των λιπαρών στερεών συστατικών του.

βουτυροκομία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η παρασκευή βουτύρου και το αντίστοιχο επάγγελμα ΣΥΝ. βουτυροποιία. — **βουτυροκομείο** (το) [1889] {βουτυροκόμιος (ο/η) [1897], βουτυροκομικός, -ή, -ό. [ETYM. < βούτυρο + -κομία < αρχ. κομῶ «φροντίζω» (βλ. λ. κομῶ)].

βουτυρομπεδές (ο) {βουτυρομπεδέδες} το βουτυρόπαιδο (βλ.λ.).
βουτυρόπαιδο (το) (μειωτ.) παιδί από εύπορη οικογένεια, παραχαϊδεμένο, ασκληραγωγητό, που μεγαλώνει χωρίς στερήσεις ΣΥΝ. *μαμμόθρεφτο, βουτυρομπεδές, σοκολατόπαιδο*.

βουτυροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως} {χωρ. πληθ.} η διαδικασία σχηματισμού βουτύρου από συγκεντρωμένο γάλα (βλ. κ. λ. *απόδραση*).
βουτυροποιία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η βουτυροκομία. — **βουτυροποιός** (ο/η) [1856]. **βουτυροποιείο** (το) [1856].

βουτυροπωλείο (το) [1852] το κατάστημα στο οποίο πωλείται βούτυρο ΣΥΝ. βουτυράδικο. — **βουτυροπώλης** (ο) [1835].

βουτυρόδης, -ης, -ες [1766] {βουτυρόδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που θυμίζει βούτυρο στην υφή, τη γεύση ή την εμφάνιση ΣΥΝ. βουτυράτος, βουτυρένιος 2. αυτός που περιέχει πολύ βούτυρο: ~ *φαγητό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βουτυρόνω ρ. μετβ. {βουτύρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. επαλείφω με βούτυρο: ~ *τη φρυγανιά | το ψωμί | το ταγιά* 2. προσθέτω βούτυρο σε (φαγητό ή γλυκόσυμα που φτειάζω): ~ *τα μακαρόνια*.

βουτώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βουτῶς... | βουτή-ξα, -χτηκα, -γμένω} ♦ {μετβ.} 1. βυθίζω (κάτι) μέσα σε υγρό: ~ *το ψωμί στο λάδι | στη σάλτσα | το κεφάλι στο δροσερό νερό* || ~ *την πένα στον μελάνι ΣΥΝ. βυθίζω, μουσκεύω* · 2. πλάνω με ξαφνική κίνηση, αρπάζω (κάποιον) από μέλος του σώματος ή από την ενδυμασία του: *τη βουτήξε απ' τα μαλλιά κι άρπασαν τον καρβά* 3. (οικ.) συλλαμβάνω: *τον βουτήξαν μαζί με τα κλοπιμαία ΣΥΝ. πλάνω, (οικ.) τσιμπώ* · 4. (οικ.) κλέβω: *βουτήξε το παραδάκι κι έγινε καπνός* 5. (κατ' επέκτ.) παίρνω (κάτι που μου προσφέρεται) με πολύ μεγάλη προθυμία: *μόλις τον είπα ότι του χαρίζω τον αναπτήρα μου, τον βουτήξε αμέσως ΣΥΝ. αρπάζω*

♦ (αμετβ.) 6. κάνω βουτιά: ~ στη θάλασσα | στη λάσπη ΣΥΝ. κολυμπώ, πέφτω 7. κάνω κατάδυση: ~ και ανασύρω κάτι από τον βυθό 8. (μτφ.) πέφτω από ύψος σε βάθος: - στο κενό ΣΥΝ. πηδώ • 9. (μτφ.) χάνομαι, εξαφανίζομαι (μέσα σε κάτι): ο ήλιος βούτηξε στο πέλαγος ΣΥΝ. δύνω, βασιλεύω. — **βούτιγμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. κλέβω. [ΕΤΥΜ₂ < μεσν. βουτό < αρχ. βυθό (-άω) < βυθός].

βούρ ρ. αμετβ. {βούας... | βόησα} 1. βγάζω δυνατή φωνή, κραυγή: το πλήθος βοά ΣΥΝ. κραυγάζω, φωνάζω, ξεφρονίζω ΦΡ. εν τη παλάμη και ούτω **βοήσομεν** βλ. λ. παλάμη 2. (μτφ.) καταγγέλλω με έντονο τρόπο: ακόμη και οι πέτρες βοούν για τα σκάνδαλα που διεπράχθησαν || βοά το πανελλήνιο για τις χαριστικές προσλήψεις ΦΡ. **φωνή βούοντος εν τη ερήμω** (φωνή βούοντος εν τη ερήμω, Κ.Δ. Ματθ. 3, 3) για κάποιον που δεν τον λαμβάνουν οι άλλοι υπ' όψιν, που η γνώμη του ή οι επισημάνσεις του δεν εισακούονται. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός. [ΕΤΥΜ₂ < αρχ. βού (-άω), αβεβ. ετύμου, πθ. παράλλ. τ. του συνωνύμου γού < *γοΰω < ΙΕ. *g^uου- «κραυγάζω, θορυβώ», πθ. σανσκρ. jó-gu-ve «φωνάζω δυνατά», περσ. buh «κουκουβίγιο», βουλγ. buh «πτούφος» κ.ά. Ομόρρ. γό-ης, βο-ή, βοη-θός (βλ. λ.) κ.ά. Η φρ. «φωνή βούοντος εν τη ερήμω» προέρχεται από την Κ.Δ. (πθ. Ματθ. 3, 3) και αναφέρεται στον Ιωάννη τον Βαπτιστή, που κήρυττε στην ερήμο της Ιουδαίας].

βραβείο (το) 1. η τιμητική διάκριση ή το δώρο που προσφέρεται σε όσους αριστεύουν σε διαγωνισμό ή διακρίνονται για τις ικανότητες, το ήθος, το έργο τους κ.λπ.: ~ Νόμπελ | Όσκαρ (κινηματογράφου) | Πούλιτζερ (κυρ. για δημοσιογράφους και λογοτέχνες) || **απονέμοι** ~ || **τιμώμαι με** ~ || **παίρνω το πρώτο** ~ σε διαγωνισμό || **ειδικό** | **κρατικό** | **διεθνές** || ~ **αρετής** | **ανδρείας** | **καλύτερου μυθιστορήματος** ΣΥΝ. έπαυλο, αριστείο ΦΡ. (ειρων.) **παίρνω το βραβείο της ανοχής παλάμης** για κάποιον που, ενώ κοπίασε για κάτι, δεν ανταμειφθηκε και περιτρονήθηκε 2. (συνεκδ.) το αντικείμενο που χορηγείται ως σύμβολο τιμητικής διακρίσεως (λ.χ. μετάλλιο, δίπλωμα, κύπελλο, αγαλλιατίδιο κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. άθλος. [ΕΤΥΜ₂ < μτγν. βραβείον < αρχ. βραβείω].

βραβεύση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η επίδοση βραβείου σ' όσους αριστεύουν ή διακρίνονται σ' οτιδήποτε τρεις **συγγραφείς κρήθηκαν άξιοι για ~ και μοιράστηκαν τα αντίστοιχα βραβεία** ΣΥΝ. **πιπράβυση** 2. (ειδικότ.) η τελετή κατά την οποία απονέμονται βραβεία: στη ~ θα παραστούν πολλοί επίσημοι.

βραβεύω ρ. μετβ. {βράβευ-σα, βραβευ-θηκα ρ. -τηκα, -μένος} 1. απονέμο βραβείο σε (κάποιον που) αρίστευσε ή διακρίθηκε: η Ακαδημία Αθηνών θα βραβεύσει την πλουσιότερη λαογραφική συλλογή 2. (κατ' επέκτ.) αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) την κατάλληλη επιβράβευση ή/και ανταμοιβή: το νέο νομοσχέδιο θα βραβεύει τη σύνεση και την παραγωγικότητα ΣΥΝ. επιβραβεύω, ανταμειβώ. — **βραβεύσιμος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < βραβεύω «κριτής αγώνων, δικαστής», αβεβ. ετύμου, πθ. προελλην. δάνειο. Η γεωγραφική και χρονολογική παρουσία της λ. καθιστά μη αληθοφανή την άποψη ότι προέρχεται από αρχ. περσ. *bravana- «αυτός που λέει το σωστό, το δίκαιο», πθ. σανσκρ. braviti «μιλώ»].

βραγιά (η) τμήμα κήπου φυτεμένου με άνθη ή λαχανικά, που περιβλάεται από ποτιστικό αλάκι ΣΥΝ. πρασία. [ΕΤΥΜ₂ < μεσν. λατ. bra(g)ida < bradia < γερμ. breit «φαρδύς»].

βραγία (τα) {βραγίων} ΖΩΟΛ. τα αναπνευστικά όργανα των ψαριών και γενικότ. όλων ζωντανών οργανισμών ανασπνούν οξυγόνο διαλυμένο στο νερό (δηλ. των υδρόβιων και αμφιβίων ζώων), τα οποία αποτελούνται τις περισσότερες φορές από σχισμές προσαρμοσμένες στις δύο πλευρές του κεφαλιού ΣΥΝ. σπάρταρα. — **βραγιάκος**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνυμο.

[ΕΤΥΜ₂ αρχ. < βράγιον, υποκ. του ουσ. βράγχος «βραγνάδα», αγν. ετύμου, πθ. συνδ. με αρχ. ιφλ. brong(a)ide «βραγνάδα». Η σημασιολ. μεταβολή οφείλεται στον συσχετισμό με το ουσ. βρόγχος «τραχεία»].

βραδέος επίρρ. [αρχ.] (βραδύτ-ερα, -ατα) (αρχαιοπρ.) με βραδύτητα, με αργό ρυθμό, χωρίς σπουδή και επίστευση: **κινούμαι** ~ ΣΥΝ. αργά, σιγά, χωρίς βία ΑΝΤ. γρήγορα, γοργά, βιαστικά, εσπευσμένως ΦΡ. **σπεύδε βραδέως** (σπεύδε βραδέως, φράση των Πυθαγορείων) ως συμβουλή σε κάποιον να προχωρεί σε ό, τι έχει σκοπό να κάνει αλλά χωρίς βιασύνη και με σύνεση.

βραδί (co) → βράδυ

βραδιά (η) 1. το βράδυ (βλ. λ.): **φεγγαρόλουστη** | **ήσυχη** | **γλυκιά** | **μαγευτική** | **βροχερή** | **χειμωνιάτικη** - ΣΥΝ. εσπέρα 2. (συνεκδ.) η δραστηριότητα στην οποία είναι αφιερωμένο το βράδυ, αυτό που συμβαίνει σε συγκεκριμένο βράδυ: ~ όπερας | **κινηματογράφου** || **έπισημη** | **καλλιτεχνική** | **αζέχαστη** - || **μεζικάνικη** ~ **απόψε στη Θεσσαλονίκη** (με μουσική, χορούς και φαγητά από το Μεξικό) ΦΡ. (α) **λογοτεχνική βραδιά** βραδινή εκδήλωση κατά την οποία απαγγέλλονται ποιήματα, διαβάζονται πεζογραφήματα και συνήθ. ακολουθεί σχετική συζήτηση (β) **μουσική βραδιά** βραδινή εκδήλωση στην οποία εκτελούνται μουσικές συνθέσεις 3. (κατ' επέκτ.) ολοκληρω το χρονικό διάστημα από τη δύση του ηλίου ως την επομένη ανατολή: έχω τρεις ~ να κλείσω μάτ! ΣΥΝ. νύχτα. [ΕΤΥΜ₂ μεσν. < *βραδέα < αρχ. βραδεία, θηλ. του επίθ. βραδύς].

βραδιά ή βραδυά; βραδινός ή βραδυνός; Το θηλ. **βραδιά** προερχόμενο, όπως όλα τα συναφή θηλυκά (πθ. **βαθιά**, **βαριά**, **παχιά** κ.λπ.), από το θηλ. **βραδέα** στο οποίο μεταβλήθηκε τον Μεσαίωνα το θηλ. **βραδεία**, γράφεται κανονικά με -ι και όχι με -υ-: **βραδεία** > **βραδέα** > **βραδία** (όπως **μηλέα** > **μηλιά**). Η συμμορφωσή του -έα σε -ιά λέγεται **συνίχιση**. Προκειμένου περί του **βραδινός**, πάλι η σωστή γραφή είναι με -ι (-ινός), διότι το επίθ. σχηματίζεται με ολοκληρωτή την κατάληξη -ινός που προστίθεται στο θέμα της λ. **βράδ-ν**: **βραδ-**

Ι νός (και όχι **βραδύ**: **βραδυ-νός**). → **συνίχιση**, **βαθύς** (βαθιά) Ι

βραδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {βράδιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) (σπάν.) οδηγώ την ημέρα προς το τέλος της, κάνω να πέσει το βράδυ: **κι όταν βραδιάσε ο θεός τη μέρα, πήγαμε να κοιμηθούμε** ΣΥΝ. νυχτώνω ΑΝΤ. **ξημερώνω**, φωτίζω ♦ (αμετβ.) 2. (απρόσ. **βραδιάζει**) έρχεται η νύχτα, πέφτει το βράδυ: μόλις **βραδιάζει**, οι κάτοικοι κλείνουν στα σπίτια τους ΣΥΝ. νυχτώνει, σκοτεινιάζει, σουρολιπώνει ΑΝΤ. **ξημερώνει**, χαράζει, φωτίζει 3. με βρίσκει το βράδυ, με πιάνει το σκοτάδι (στη δουλειά, στον δρόμο κ.λπ.): **«πού 'σουν Διαμάντω κι άργησες και νύχτωσες και βράδιασες;»** (δημοτ. τραγ.) ΦΡ. (ειρων.) **θα βραδιάσουμε** για περιπτώσεις που κάποιος αργεί πάρα πολύ: ~ **μέχρι να έρθει** ΣΥΝ. νυχτώνομαι, καθυστερώ, αργώ. — **βραδιάσιμα** (το). **βραδιάτικα** επίρρ. (καθημ.) κατά το βράδυ, όταν νυχτώνει: **βρήκε την ώρα να πάει βόλτα** ~! Επίσης βραδιάτικο.

βραδινός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το βράδυ, που ανήκει στο βράδυ ή γίνεται, παρουσιάζεται κ.λπ. κατά τη διάρκεια του: ~ **φαγητό** | **περίπατος** | **διασκέδαση** | **δροσιά** | **παράσταση** | **όφρημα** | **ένδυμα** | **τουαλέτα** | **εμφάνιση** | **προβολή** ΣΥΝ. νυχτερινός, εσπερινός, νυχτιάτικος ΑΝΤ. πρωινός 2. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το προηγούμενο βράδυ, το απόγευμα της προηγούμενης ημέρας: **τα ~ νέα τα έχουν και οι πρωινές εφημερίδες** ΣΥΝ. χθεσινόβραδινός 3. **βραδινή** (η) η τελευταία κινηματογραφική προβολή ή θεατρική παράσταση: **πάμε σινεμά βραδινή**: 5. **βραδινό** (το) το δείπνο. Επίσης **βραδιάτικος**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. βραδιά.

βράδυ (το) {βραδ-ιού | -ιών} 1. το χρονικό διάστημα από τη δύση του ηλίου ως την έλευση της νύχτας και κατ' επέκτ. ός την ώρα του ύπνου: **βροχερό** | **ψυχρό** | **μονότονο** | **υπέροχο** | **φεγγαρόλουστο** | **εορταστικό** | **μοιραίο** | **θερμό** | **ατέλειωτο** | **γαλήνιο** | **ευχάριστο** ~ || **προς το** | **κατά το** ~ || **ωρίς το** | **αργά το** ~ || **πέφτει** | **έρχεται** | **ζυγώνει το** ~ || **με βρίσκει το** ~ ΣΥΝ. βραδιά ΑΝΤ. προί ΦΡ. (α) **καλό βράδυ!** αποχαιρετισμός μετά το απόγευμα (β) **από το πρωϊός το βράδυ** | **πρωϊ-βράδυ** καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας ΣΥΝ. συνέχεια, διαρκώς, κάθε στιγμή (γ) **να μη με βρει το βράδυ!** για την επιβεβαίωση των όσων λέει κανείς παίρνοντας όρκο στη ζωή του: ~ **αν σου λέω ψέματα!** (δ) **που να μη σε βρει το βράδυ!** ως κατάρα προς κάποιον να πεθάνει πριν το βράδυ (ε) **με παίρνει το βράδυ** καθυστερώ, αργώ (κατά να τελειώσω κάτι: **θα μας πάρει το βράδυ έτσι που πάμε!** 2. (κατ' επέκτ.) το χρονικό διάστημα από τη δύση του ηλίου ως την επόμενη ανατολή: (λογοτ.) **αξήμερα** ~ 3. (ως επίρρ.) κατά το σούρουπο, τη νύχτα: **μην ξεκινήσεις ~**, γιατί ο δρόμος είναι επικίνδυνος ΦΡ. (α) **βράδυ-βράδυ** μόλις πέσει το σούρουπο, πριν προχωρήσει η νύχτα (β) (πορμ.) **φάε λάδι κι έια βράδυ** βλ. λ. λάδι. — (υποκ.) βραδάκι (το). [ΕΤΥΜ₂ μεσν. < αρχ. βραδύ, ουδ. του επίθ. βραδύς, αρου του βράδυ, ως το τελευταίο τμήμα της ημέρας, είναι εκείνο που φαίνεται να καθυστερεί, εκείνο από το οποίο υπάρχει ακόμη αρκετή χρονική απόσταση (πθ. κ. άπ-όψε). Η φρ. με -ι (κατά τα ουδ. λάδι, φίδι, ξίδι, γάδι κ.ά.) δεν έχει ετυμολογική στήριξη].

βράδυ- κ. **βραδύ**-ά συνθετικό που δηλώνει: 1. τη βραδύτητα: **βραδυ-κίνητος**, **βραδυ-πλούς**, **βραδυ-φλεγής**, **βραδυ-καυστός** 2. τη δυσχέρεια: **βραδυ-γλωσσοσ**, **βραδυ-νους**. [ΕΤΥΜ₂ Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. βραδύς, ενώ έχει περάσει και στην ξένη επιστημονική ορολογία σε ελληνογενείς λ., π.χ. αγγλ. bradycardia, γαλλ. bradyglossie, γερμ. Bradygnose κ.ά.].

βραδυγλωσσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσχέρεια στην ομιλία που οφείλεται σε ψυχοπαθολογικά αίτια και εμφανίζεται κατά την πρώτη παιδική ηλικία ή αργότερα ΣΥΝ. τραυλισμα, βατταρισμός. — **βραδυγλωσσοσ**, -η, -ο [μτγν.]. [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bradyglossie].

βραδυκατής, -ής, -ές {βραδυκα-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) βραδύκαυστος (βλ. λ.) ΣΥΝ. βραδυφλεγής. [ΕΤΥΜ < βραδύς + -καής < καίω (πθ. αρχ. παθ. αόρ. β' έ-κάνω)].

βραδυκαρδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μείωση των παλμών της καρδιάς, η επιβράδυνση του καρδιακού ρυθμού κάτω από τις εξήγτα συστολές (παλμούς) το λεπτό ΣΥΝ. βραδυπαλμία ΑΝΤ. ταχυκαρδία, ταχυπαλμία. [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. bradycardia].

βραδυκαυστός, -η, -ο [1897] αυτός που καίγεται αργά: ~ **φίτιλο** | **πορίτιδα** ΣΥΝ. βραδυφλεγής, βραδυκατής.

βραδυκίνητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που κινείται αργά ΣΥΝ. αργοκίνητος ΑΝΤ. γοργοκίνητος, γρήγορος, σβέλτος 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από νοθρότητα και οκνηρία στις ενέργειες και στη συμπεριφορά του ΣΥΝ. νοθρός, νοηλεκικός.

βραδύνοια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1.η ελαφρά διανοητική καθυστέρηση, βραδύτητα στη σκέψη και την αντίληψη ΣΥΝ. αμβλύνοια, ανοησία ΑΝΤ. οξύνοια, αγήγνοια 2. ΙΑΤΡ. μείωση της αντιληπτικής ή/και μαθησιακής ικανότητας, που οφείλεται σε ποικίλα παθολογικά αίτια — **βραδύνοια**, -ους, -ουν [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

βραδύνο ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {βράδυνα} ♦ 1. (αμετβ.) κινούμαι με βραδύτητα, συντελούμαι με αργό ρυθμό, μένω πίσω: **είχε βραδύνει πολύ και ήταν καιρός να ξεκινήσει** ΣΥΝ. αργοπορώ, αργώ, καθυστερώ ΑΝΤ. προφθάνω, προλαμβάνω ♦ 2. (μετβ.) μειώνω την ταχύτητα σε (κάτι): - το **βήμα** ΣΥΝ. επιβραδύνω, καθυστερώ ΑΝΤ. επιταχύνω, επισπεύδω. — **βραδύνω** (η).

βραδυπαλμία (η) {βραδυπαλμών} η βραδυκαρδία (βλ. λ.). **βραδυπορία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. ο αργός ρυθμός πορείας 2. η καθυστέρηση στην άφιξη ΣΥΝ. αργοπορία. — **βραδυπόρος** ρ. [μτγν.] {-είσ...}. [ΕΤΥΜ₂ < αρχ. βραδυπόρος < βραδύ- + πόρος «πέρασμα»].

βραδύς, -εία, -ύ {βραδ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -είων)} (λόγ.) 1.

αυτός που πραγματοποιείται με μικρή ταχύτητα, μικρότερη από την επιθυμητή ή κανονική: *οι χώρες του Τρίτου Κόσμου έχουν βραδείς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης* || ~ *εξέλιξη* ΣΥΝ. αργός, σιγανός ANΤ. ταχύς, γρήγορος, επιταχυνόμενος **2.** (ειδικότ.) αυτός που σκέφτεται αργά, που δεν είναι ύστερος: *είναι λίγο -, χρειάζεται να τον λέω τα πάντα δύο φορές!* ΣΥΝ. βραδύνους, αργόστροφος ANΤ. εύστροφος.

— **βραδέος** επιρρ. [αρχ.] (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής. [ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *g^hrd-us, πβ. λιθ. gurdūs «κουρασμένος», ίσως και λατ. gurdus «ανήσυχος, βραδύνουσα». Βλ. κ. βράδυ].

βραδυσφυγμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κατάσταση που αποτελεί έκφραση βραδυκαρδίας (βλ. λ.), κατά την οποία ο ρυθμός σφύξεων των περιφερειακών αρτηριών είναι βραδύτερος από το αναμενόμενο. Επίσης **βραδυσφυγία**. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. bradysphygmia].

βραδύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ο αργός ρυθμός, η μικρή ταχύτητα (που δεν είναι η επιθυμητή ή κανονική): *τα δημόσια έργα προχωρούν με -* ANΤ. ταχύτητα, γρηγοράδα, σβελτάδα **2.** (συνεκδ.) η καθυστέρηση: *η - στην εκτέλεση των αποφάσεων μιά έχει φέρει πίσω* ΣΥΝ. αργοπορία **3.** η έλλειψη ευστροφίας, γρήγορης σκέψης ή αντίληψης: *εμφανίζει - στη σκέψη, κυρίως σε σύνθετους συλλογισμούς* **4.** η νοηρότητα στις κινήσεις, η νοηλική κίνηση ANΤ. (λαϊκ.) σβελτάδα.

βραδυφλεγής, -ής, -ές {βραδυφλεγής -ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει αργό ρυθμό αναφλέξης: ~ *βόμβα* | *οβίδα* **2.** (μτφ.) αυτός που αντιδρά αργά, που αργά να εκδηλωθεί: ~ *αντίδραση της κυβέρνησης στην τουρκική πρόκληση* ANΤ. άμεσος. Επίσης **βραδυφλεκτός**, -η, -ο. — **βραδυφλεγές** επιρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. - *βράδυ* + *-φλεγής* < *αέλιος*].

βραδυψυχισμός (ο) ΙΑΤΡ. σύμπτωμα ψυχικών νόσων που χαρακτηρίζεται από βραδύτητα στην έκφραση συναισθημάτων και λόγου· μπορεί να εμφανισθεί και μετά τη λήψη κατασταλτικών φαρμάκων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχλ. bradypsychia].

Βραζιλία (η) (πορτ. Republica Federativa do Brasil = Ομοσπονδη Δημοκρατία της Βραζιλίας) κράτος της Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Μπραζιλία, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το ριάλ. — **Βραζιλιάνος** (ο), **Βραζιλιανή** (η), **βραζιλιάνικος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του πορτ. Brasil < brasa «είδος δέντρου της περιοχής, του οποίου η κόκκινη χρωστική χρησιμοποιείτο ως κρέμα προσώπου στις γυναίκες» < μέσ. γερμ. bras «μέταλλο, κασσίτερος». Στην περιοχή έφτασε (μεταξύ άλλων εξερευνητών) ο Πορτογάλος Pedro Alvares Cabral το 1499, ο οποίος την ονόμασε Ilha da vera cruz «νησί του τιμίου σταυρού». Η ονομασία *Βραζιλία* δόθηκε το 1549, όταν οι περιοχές του γεωγραφικού της χώρου ανακηρύχθηκαν επίσημα πορτογαλικές αποικίες].

βράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έβρασα, βρασμένος} ♦ {μετβ.} **1.** (κυρ. για υγρό) θερμαίνω στο σημείο βρασμού· μετατρέπω ή μετατρέπωμαι από υγρό σε αέριο με απορρόφηση θερμότητας: ~ *το νερό, για να ριζώ τα μακαρόνια* **2.** μαγειρεύω κάτι θερμαίνοντας το μέσα σε νερό που φθάνει στο σημείο βρασμού, ώσπου να γίνει κατάλληλο για βράση: ~ *αβγά* | *τα ζορτά* | *τα μακαρόνια* | *το κρέας* | *το γάλα* **3.** (α) σε ΦΡ. όπως να σε *βράσω!*, *να τη βράσω τέτοια που είναι!* κ.λπ., για την έκφραση έντονης απόρνησης προς πρόσωπο ή πράγμα που αποδεικνύεται άχρηστο, ανεπιθύμητο ή ανάξιο λόγου: *Να σε βράσω, έτσι που τα καταφέρεις!* || *αν είναι να είμαι πλούσιος και να μην έχω χρόνο να βλέπω την οικογένεια μου, να τα βράσω τα πλούτη!* (β) *βράσε ρύζι* | *ορζά!* | *η βράσ' τα κι άσ' τα* για να δείξουμε ότι δεν προκειται να γίνει τίποτα καλό: *αν γάσουμε κι αυτές τις εκλογές, τότε -!* ΣΥΝ. *άσ' τα να πάνε!* ♦ {αμετβ.} **4.** (για υγρό) φθάνω στο σημείο βρασμού: *το νερό βράζει στους 100°C* ΣΥΝ. (λόγ.) ζέω **5.** (για φαγητά, μαγειρικά υλικά) μαγειρεύομαι με βρασμό: *βάζω* | *αφήνω τα μακαρόνια να βράσουν* || *το κρέας δεν έχει βράσει ακόμα καλά* (πβ. λ. *σινωβράζω*)· ΦΡ. (α) *βράζω στο ζουμί* μω βλ. λ. *ζουμί* (β) *όλοι στο ίδιο καζάνι βράζουμε* βλ. λ. *καζάνι* **6.** (για ποτά) φθίεται ζύμωση: *βράζει ο μούστos στο βαρέλι* ΣΥΝ. ζυμώνομαι **7.** (σπάν. για μέταλλα) λειώνω, μέλνεται η συνοχή μου λόγω της υπερθέρμανσης, γίνομαι ρευστός, μορφοποιήσιμος, κατάλληλος για επεξεργασία: *βράζει ο σίδηρος* ΣΥΝ. τήκομαι, πυρακτώνομαι **8.** (συνεκδ.-εκφραστ.) έχω μεγάλη θερμοκρασία, καίω (από τον καύσωνα, τον ήλιο κ.λπ.): *το κέντρο της Αθήνας βράζει από τη ζέση* || *βράζει το σμπαν* | *το σπίτι* ΣΥΝ. ζεματάω **9.** (μτφ.-εκφραστ.) βρίσκομαι σε έντονη αναταραχή, είμαι σε έκρυθμη κατάσταση: *όλη η επικράτεια βράζει και απειλούνται εξεγέρσεις* || ~ *απ' το κακό μου* (είμαι εξάλλος)· ΦΡ. *βράζει το αίμα μου* βλ. λ. *αίμα* **10.** παράγω ήχο, όπως όταν κολλάει το νερό: *«έβραζε το κύμα του γαριπτή»* (Ν. Καββαδίας). ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα. [ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. του αρχ. βράσσω | -πτω, αρχική σημ. «κουνώ βίαια, αναταράζω», αβεβ. ετιμωμ, πθ. συνδ. με λιθ. mürdyti «κουνώ μέσα στο νερό», λετ. mürdēt «βράζω»].

Βράτλα (η) πόλη και περιοχή της Α. Ρουμανίας στον Δούναβη. [ΕΤΥΜ. < ρουμ. Braila].

βράκα (η) {δυσχρ. βρακών} **1.** ευρύχωρο ρούχο, όπως το παντελόνι, που καλύπτει το σώμα από τη μέση ως τα γόνατα, χαρακτηριστικό κυρ. λαϊκών, τοπικών ενδυμασιών: *γέρος νησιώτης με τη - και το ζωνάρι* || η κρητική ~ ΣΥΝ. σαλβάρι **2.** (οικ.-σκοπτ.) το μεγάλο βρακί, φαρδύ εσώρουχο ή παντελόνι. ΣΧΟΛΙΟ λ. εσώρουχο. [ΕΤΥΜ. μτγν. < πληθ. βράκα «περισκελίδες» < λατ. braccae, δάνειο κελτ. προελ.].

βρακάς (ο) {βρακάδες}, **βρακού** (η) {βρακούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που φοράει βράκα ΣΥΝ. βρακοφόρος.

βρακί (το) {βρακ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κοντό και εφαρμοστό γυναικείο ή ανδρικό εσώρουχο ΣΥΝ. σάβρακο, σλιπ, κίλτα· ΦΡ. (α) *κατεβάζω τα βρακιά* δείχνω ανανδρία, ανεπιτηρητή υποχωρητικότητα, αφήνοντας

άλλον να με κάνει ό,τι θέλει: *εντάξει, να συμβιβαστούμε, αλλά όχι και να κατεβάσουμε τα βρακιά* ΣΥΝ. υποχωρώ, (!) στήνω κόλο (β) *δεν έχει (δουτέρο) βρακί να φορέσει* για ανθρωπίνους εξαιρετικά φτωχούς, για περιπτώσεις εξευτελιστικής ένδειας (γ) *την πήρε με το βρακί της* για γυναίκα που την παντρεύτηκε κάποιος, χωρίς αυτή να έχει περιουσία ως προίκα (δ) *βάζω (κάποιον) στο βρακί μου* για γυναίκα που έχει απόλυτη επιρροή και εξουσία στον σύζυγό της, που έχει τον πλήρη έλεγχο του: *από τότε που τη γνώρισε, τον έχει βάλει στο βρακί της και τον κάνει ό,τι θέλει* ΣΥΝ. τον σέρνω από τη μύτη (ε) (παροιμ.) *τα μεταξωτά βρακιά θέλουν κι επιδέξιους κώλους* για κάποιον που, ενώ θέλει πολυτελή ή δύσκολα πράγματα, δεν έχει τη διάθεση ή τη δυνατότητα να υποστεί το ανάλογο κόστος (στ) (!) *κώλος και βρακί* βλ. λ. *κώλος* (ζ) *πούλησε και το βρακί του* βρέθηκε σε μεγάλη ανάγκη, πούλησε τα πάντα, για να καλύψει τα έξοδα **2.** το παντελόνι, κυρ. ως ανδρικό ρούχο. — (υποκ.) βρακάκι (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εσώρουχο.

[ΕΤΥΜ < μεσν. βρακίον, αρχική σημ. «εσωτερικό παντελόνι», υποκ. του μτγν. βράκα (βλ. λ.)]. **βρακοζόνα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η ζώνη που συγκρατεί ή δένει στη θέση της τη βράκα. Επίσης **βρακοζώνη**, βρακοφόρος, -α, -ο αυτός που φορά βράκα: *οι ~ νησιώτες* || ~ *Κρητικός* ΣΥΝ. βρακάς. Επίσης **βρακοφορέμιος**, -η, -ο. βρακίω (το) {βρακί-ου | -ων} ΒΟΤ. καθένα από τα μικρά φύλλα που βρίσκονται στη βάση άνθους ή ανθοταξίας για την προστασία του νεαρού άνθους και τα οποία συχνά λειτουργούν και ως πέταλα: *στις μπουκαμβίλιες τα - έχουν έντονα χρώματα, ενώ τα πραγματικά τους άνθη δύσκολα διακρίνονται*.

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. bractea < λατ. bractea (lamina) «λεπτό φύλλο μετάλλου»]. **βρακονομία** ρ. αμετβ. {βρακό-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** φοράει βρακί ή παντελόνι ANΤ. ξεβρακονομία **2.** (μτφ.-σπάν.) ξεφεύγω από την απόλυτη (ρτώγια, αποκτώ τα στοιχειώδη) βρακονομ. ρ. μετβ. {βρακόσος} βάζω βρακιά σε κάποιον: *βράκωσε το παιδί να φύγω* με βράση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εος | -εις, -εων} **1.** η κατάσταση κατά την οποία το νερό (ή άλλο υγρό) βράζει: *πάνω στη - ρίχνεις τα μακαρόνια στο νερό* ΣΥΝ. βρασμός· ΦΡ. (α) *παιρνε βράση* (για θερμαινόμενο νερό ή άλλο υγρό) φθάνει στο σημείο βρασμού, αρχίζει να κολλάει: *το ανακατεύετε χωρίς να το αφήνετε να πάρει βράση* (β) (παροιμ.) *στη βράση κολλάει το σίδερο* για περιπτώσεις στις οποίες απαιτείται άμεση απόφαση, αντίδραση (ενώ τα πράγματα βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη): *έπρεπε να ζητήσεις αύξηση την ώρα που σε ρώτησε αν είσαι ευχαριστήσιμος -!* **2.** (συνεκδ.) ο χρόνος που εμπειρικά υπολογίζεται ότι χρειάζεται, λ.χ. κατά το μαγειρέμα, για να βράσει το νερό: *να πάρει δυο-τρεις ~ και μετά το κατεβάζεις από τη φωτιά* **3.** (για αλκοολούχα ποτά) η κατάσταση ζύμωσης: *η ~ του μούστου* **4.** (μτφ.) η ηλικία ή η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σφρηγιλότητα, δύναμη, υγεία: *εγώ ήμουν παιδί, στη ~ μου απάνω* ΣΥΝ. **βρασιά** (η) η ποσότητα υλικών (κυρ. τροφίμων) που χωρά να βράσει σε κατσαρόλα ή άλλο μαγειρικό σκεύος: *έκανε μια ~ ζορτά για έξι άτομα* || *μια ~ φακές* ΣΥΝ. μαγειριά. **βραστάς** (ο) **1.** αρχαίος Σπαρτιάτης στρατηγός (5ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., πθ. < Βρασαί (< ρ. βράσσω), παραθαλάσσια πόλη των Ελευθερολακώνων, κοντά στα όρια της Κυνουρίας + αρχ. επίθημα -ιδας (ίνω, -ιδης), που δηλ. καταγωγή από τόπο]. **βρασικά** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φυτό που ανήκει στο ίδιο γένος με τα λάχανα, τις λαχανίδες, τα γουλιά, τα κουνουπίδια, τα μπρόκολα και τα σινάπια (βλ. κ. λ. *κράμβη*). [ΕΤΥΜ. < λατ. brassica «κράμβη»]. **βράσιμο** (το) {βρασίμ-ατος | -ατα, -άτων} το να βράζει κάτι, να θερμαίνεται μέχρι βρασμού: *το ~ των ζορτών* | *των ζυμαρικών*. **βρασμός** (ο) [μτγν.] **1.** (α) η κατάσταση υγρού που κολλάει, βγάζει φυσαλλίδες και εξερευνιέται σε όλη τη μάζα του συγχρόνως· πραγματοποιείται όταν η τάση ατμών του υγρού γίνει ίση με την εξωτερική πίεση ΣΥΝ. βράση, βράσιμο, κοχλιασμός (β) ΦΥΣ. **σημείο βρασμού** η θερμοκρασία του υγρού κατά τη διάρκεια του βρασμού: *είναι διαφορετική για κάθε υγρό και η τιμή της εξαρτάται από την εξωτερική πίεση: το - του νερού είναι 100°C, όταν η εξωτερική πίεση είναι μία ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. σημείο ζέσεως **2.** (για αλκοολούχα ποτά) το στάδιο της ζύμωσης: *έβαλαν τον μούστο σε βαρέλια για ~ στις πλέον κατάλληλες συνθήκες* ΣΥΝ. ζύμωση **3.** (μτφ.) (α) η βαθιά εσωτερική αναταραχή, κατάσταση έντονου, καταλυτικών εσωτερικών διεργασιών ΣΥΝ. αναβρασμός, αναταραχή (β) ΝΟΜ. **ενβρασμό ψυχικής ορμής** (εν βρασμω ψυχικής ορμής) σε κατάσταση η οποία παρεμποδίζει τη σκέψη και η οποία οφείλεται σε ψυχική υπερδιέγερση προκαλούμενη από την αιφνίδια υπερένταση συναισθηματος ή πάθους: *διέπραξε τον φόνο ευρισκόμενος -* καθημ. λέγεται εν **βρασμό ψυχής**, **βραστάρι** (το) {βρασταρ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) το ζεστό ρόφημα: *να σου βράξω ένα - για το κρύο*· **βραστερός**, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που βράζει εύκολα και γρήγορα: ~ *φασόλια* ΣΥΝ. ευκολόβραστος. **βραστήρας** (ο) **1.** οποιοδήποτε σκεύος με ανηχημένη αντοχή τοιχωμάτων (κυρ. σε μορφή λέβητα ή εξατμιστήρα) χρησιμοποιείται για τον βρασμό υγρών **2.** (ειδικότ.) συσκευή που αποτελείται από αντίσταση, η οποία συνδέεται με καλώδιο και τοποθετείται μέσα σε (συ-νήθ. μικρό) δοχείο με νερό, θερμαίνοντας το νερό με την παροχή ρεύματος και προκαλώντας τον βρασμό του. [ΕΤΥΜ < μτγν. βραστήρ, -ήρος < αρχ. βράσσω. Η σημ. **2** αποτελεί απόδ. του ρωσ. garjelSik].

βραστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει υποστεί βρασμό, που έχει μαγειρευτεί σε βρασιμένο νερό: ~ πατάτες | κάστανα | χόρτα | κρέας ΣΥΝ. βρασμένος ΑΝΤ. άβραστός **2.** αυτός που έχει θερμοκρασία βρασμού: έπεσε στο καζάνι με το ~ νερό || το γάλα του το ήθελε - ΣΥΝ. ζεματιστός: Φρ. (α) γλυκός βραστός καφέ με δοσολογία μιάμιση κουταλιά καφέ και τρεις ζάχαρη (β) βραστός, κλισιότα και στη μέση κρέας (για τον καφέ) όπως να 'ναι. ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα.

βρατσέρα (η) → μπρατσέρα

βράχια ρ. → βρέχω

βράχια (τα) {χωρ. γεν.} έκταση βράχων στην ξηρά, την ακτή ή μέσα στη θάλασσα: τα κύματα χτυπούσαν στα ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. βράχος. [ETYM₂ < μεσν. βράχος (τό), από όπου πληθ. τὰ βράχη (πβ. ορός - όρη) και βράχεια > βράχια. Βλ. κ. βράχος].

βραχιόλι (το) {βραχιολ-ιού | -ιών} **1.** δακτυλιοειδές κόσμημα που περνιέται γύρω από τον καρπό ή τον βραχίονα: στα χέρια της κουνούνζιζον τα ~ || ασημένιο | φτηνό | χειροποίητο ~ **2.** (κατ' επέκτ.) οποιοσδήποτε πλατύς δακτύλιος, κυρ. από μέταλλο ή άλλο ανθεκτικό υλικό, που συνδέει δύο τμήματα σε μηχανές, συσκευές, μηχανισμούς, όπλα κ.λπ. **3.** (ευφημ.) **βραχιόλια** (τα) οι χειροπέδες: του πέρασαν τα ~. — (υποκ.) **βραχιολάκι** (το). [ETYM₁ Αντιδάν., < μεσν. βραχιόλιν < λατ. brachiolium, υποκ. τής λ. brachium < αρχ. βραχίον, βλ. και λ. μπράτσο, μπρασελέ].

βραχίονας (ο) {βραχιόνων} **1.** ΑΝΑΤ. το άνω τμήμα του χεριού (άνω άκρου) που περιλαμβάνεται μεταξύ ώμου και αγκώνα: ιπποτικά προσέφερε τον ~ του στην κυρία που συνόδευε ΣΥΝ. μπράτσο **2.** (κατ' επέκτ.) ολόκληρο το χέρι από την ωμοπλάτη ως τον καρπό ΣΥΝ. χέρι **3.** ΖΩΟΛ. το μπροστινό άκρο κάθε σπονδυλωτού ζώου, κυρ. το τμήμα από τον ώμο ως τον αγκώνα των τετραπόδων **4.** ΤΕΧΝΟΛ. τμήμα ή εξάρτημα μηχανισμού με σχήμα που θυμίζει ανατομικό βραχίονα: ο ~ του φανογράφου | του πικάπ | του εκκακέα | του γερανού | του οδοντιατρικού εργαλείου **5.** οτιδήποτε έχει σχήμα ευθύγραμμο ή καμπύλο και τέμνει έναν βασικό άξονα: οι δύο ~ της άγκυρας || οι ~ του λιμανιού προστατεύουν από τη θαλασσοταραχή ΣΥΝ. ακτίνα **6.** (ειδικότ.) ένα από τα διακλαδιζόμενα ρεύματα ποταμού, ειδικότ. στις εκβολές του, στον σχηματισμό δέλτα: οι ~ του Νείλου. [ETYM₂ < αρχ. βραχίον, -όνος. Αν η αρχική σημ. τής λ. ήταν «ωμοπλάτη», τότε πβ. ισχύει η άποψη ενός γραμματικού του 2ου αι. μ.Χ., ο οποίος υποστήριζε πως η λ. αποτελεί συγκριτικό βαθμό του επιθ. βραχός, επειδή η ωμοπλάτη είναι μικρότερη από τον πήχυ («οτι εστί του πήχεως βραχύτερος»). Βλ. κ. μπράτσο].

βραχίονας - μπράτσο. Το τμήμα ανάμεσα στον ώμο και στον αγκώνα, που μαζί με τον πήχυ (το τμήμα ανάμεσα στον αγκώνα και τον καρπό) και τον καρπό αποτελούν το χέρι ή άνω άκρο, ονομάζεται βραχίονας (βραχίον). Δεν είναι βέβαιο, όπως πιστεύει ένας αρχαίος γραμματικός, αν η λ. σήμαινε αρχικά «βραχύτερος, μικρότερος», αποτελώντας συγκριτικό βαθμό του βραχός σε -ιον (πβ. καλλίων, μείζων < *μεγ- /ων κ.ά.) και δηλώνοντας πθ. ότι το τμήμα αυτό του χεριού είναι βραχύτερο (μικρότερο) από το υπόλοιπο τμήμα του χεριού (πήχυ και καρπό). Βέβαιο είναι, αντίθετως, ότι από το αρχ. ελλ. βραχίον πλάστηκε το λατ. brachium, από όπου σχηματίστηκε το βενετσιάνικο braccio, που πήραμε στα Ελληνικά ως μπράτσο! Άρα το μπράτσο δεν είναι παρά αντιδάνειο της Ελληνικής (δάνεια λ. που, με τη σειρά της, είναι δάνειο από την Ελληνική, όπου ξαναγύρισε με άλλη μορφή πβ. βάρκα < λατ. barca < ελλ. βάρκι).

βραχίονας - μπράτσο. Το τμήμα ανάμεσα στον ώμο και στον αγκώνα, που μαζί με τον πήχυ (το τμήμα ανάμεσα στον αγκώνα και τον καρπό) και τον καρπό αποτελούν το χέρι ή άνω άκρο, ονομάζεται βραχίονας (βραχίον). Δεν είναι βέβαιο, όπως πιστεύει ένας αρχαίος γραμματικός, αν η λ. σήμαινε αρχικά «βραχύτερος, μικρότερος», αποτελώντας συγκριτικό βαθμό του βραχός σε -ιον (πβ. καλλίων, μείζων < *μεγ- /ων κ.ά.) και δηλώνοντας πθ. ότι το τμήμα αυτό του χεριού είναι βραχύτερο (μικρότερο) από το υπόλοιπο τμήμα του χεριού (πήχυ και καρπό). Βέβαιο είναι, αντίθετως, ότι από το αρχ. ελλ. βραχίον πλάστηκε το λατ. brachium, από όπου σχηματίστηκε το βενετσιάνικο braccio, που πήραμε στα Ελληνικά ως μπράτσο! Άρα το μπράτσο δεν είναι παρά αντιδάνειο της Ελληνικής (δάνεια λ. που, με τη σειρά της, είναι δάνειο από την Ελληνική, όπου ξαναγύρισε με άλλη μορφή πβ. βάρκα < λατ. barca < ελλ. βάρκι).

βραχιόνιος, -α, -ο [1836] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον βραχίονα: ~ οστό | μυς.

βράχια (ο) {άκλ.} ένας από τους σημαντικότερους ινδουιστικούς θεούς, μέλος τής τριάδας (μαζί με τον Κρίσνα και τον Σίβα) που αποτελεί την ύψιστη θεότητα. [ETYM₁ < σανσκρ. Brahma (προφ. Μπράμα), βλ. κ. βράχμαν].

βράχμαν (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. (στην ινδουιστική φιλοσοφία) το υπέρτατο ον, η αιώνια, ενσυνείδητη, άφωρτη και πανταχού παρούσα πνευματική πηγή του σύμπαντος. [ETYM₁ < σανσκρ. brahman «προσευχή»].

βραχμανισμός (ο) [1847] ΘΡΗΣΚ. αρχαία ινδική θρησκεία, που διαδέχεται τον βεδισμό και αποδίδει μεγάλη σημασία σε ατομικές θεότητες και στη θρησκευτική λατρεία ΣΥΝ. ινδουισμός. — βραχμαν-ικός -ή, -ό [1867]. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. brahmanisme < σανσκρ. brahman «προσευχή»].

βραχμάνος (ο) {βραχμάν-ες κ. -οι} μέλος τής ανώτερης τάξης (κάστας) των ινδουιστών, από την οποία προέρχονται και τα μέλη του ιερατείου.

βραχνάδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χαρακτηριστική αλλοίωση τής χροιάς τής φωνής, μείωση τής οξύτητας και τής διαύγειας της, λόγω πάθησης των φωνητικών χορδών ή ψόξης: το κρώμα έφινγε, αλλά τον άφησε μια ~ για λίγες μέρες. Επίσης βράχνα.

βραχνός (ο) {βραχνάδες} **1.** ο νυχτερινός εφιάλτης που, κατά τη λαϊκή παράδοση, προκαλείται από δαμονικό, το οποίο κατά τη διάρκεια του ύπνου κάβεται πάνω στο στήθος του κοιμισμένου **2.** (μτφ.) οτιδήποτε (κυρ. πρόσωπο ή κατάσταση) προκαλεί άγχος, έντονη ψυχολογική πίεση και στενοχώρια: κυρ. στη Φρ. (κάτι | κάποιος) μου έγινε βραχνός: τα γραμμάτια που πρέπει να εσφολώ κάθε μήνα, μου έχουν γίνει μεγάλος ~ ΣΥΝ. υπελάς. [ETYM₁ < *βραχνός (με αντιμεταθεση) < μεσν. βαρυχγύλια < *βαρυρνός < *βαρυ-υπνάς (< βαρός + ύπνος), με την επιδρ. του βραχνός].

βραχνιάζω ρ. αμετβ. {βραχνιάζω-α, -μένος} αποκτώ βραχνάδα (κυρ.

λόγω κρυάματος ή καταπόνησης τής φωνής): βραχνιάσε απ' τις φωνές χθες στο γήπεδο. — βραχνιάσω (το).

[ETYM₁ μεσν. < μτγν. βραχιάζω «πνίγω» < αρχ. βραχιάζω (-άω) < βρόγχος, βλ. κ. βραχνός].

βραχυκοκοράς (ο) {βραχυκοκορών} **1.** ο κόκορας (που η φωνή του είναι χαρακτηριστικά βραχνή) **2.** (μτφ.-σκωπτ. για πρόσ.) άνθρωπος με έντονα βραχνή φωνή.

βραχνός, -ή, -ό **1.** (φωνή) που έχει βραχνάδα, που είναι τραχιά είτε εκ φύσεως είτε από κρυολόγημα ή καταπόνηση των φωνητικών χορδών **2.** (κατ' επέκτ.) (ήχος) που θυμίζει βραχνή φωνή: ο ~ ήχος του έξ-κούρδιστου βιολιού **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει βραχνάδα στη φωνή του: ήταν - απ' το χθεσινό ξενύχτι | από το κάπνισμα ΣΥΝ. βρα-χνιασμένος. — βραχνά επίρρ. [ETYM₁ μεσν. < μτγν. βραχός < αρχ. βράχος, αγν. ετόμου. Η λ. συσχετίστηκε σημασιολογικά και με το ους. βρόγχος «τραχεία, θηλιά»].

βραχογραφία (η) {βραχογραφιών} εικόνα ζωγραφισμένη ή χαραγμένη σε βράχο (συνήθ. στα εσωτερικά τοιχώματα σπηλαίων): οι περίφημοι ~ τον σπηλαίων Αλαμίρα στη Β. Ισπανία.

βραχονήσι (ο) {βράχοι κ. βράχια (τα)} **1.** μεγάλο πέτρινο όγκος: κατά την ενεργοποίηση του ηφαιστείου τεράστιοι ~ εκσφενδονίζονταν στον αέρα || πηδούτσας από ~ σε ~ **2.** (ειδικότ.) πέτρινος όγκος που σχηματίζει λόφο ή απότομο ύψωμα πάνω στην επιφάνεια τής γης: ο ιερός ~ τής Ακροπόλεως **3.** ο πέτρινος όγκος σε ακτή ή και μέσα στη θάλασσα: πάνω απ' τη θάλασσα υπήρχονταν ~ θεόρατοι || «βράχο-βρά-χο τον καμήλο μου, τον μετράω και πονώ...» (τραγ.) **4.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη σταθερότητα και ψυχική δύναμη, που δεν υποχωρεί από τις θέσεις ή τα πιστεύα του: στάθηκε ~ ακλόνητος στην άρνηση του || ~ ηθικής. — (υποκ.) βραχάκι (το) (σημ. 1-3). ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόννο.

[ETYM₁ μεσν. < μτγν. βράχος (τό) (που έγινε αρσ. γένους και έλαβε έτσι μεγθ. σημ.), από τον πληθ. βραχέα (ενν. ύδατα) του αρχ. επιθ. βραχός. Η λ. σήμαινε αρχικά τα ρηχά νερά, αργότερα όμως δήλωσε και τις απόκρημνες πετρώδεις ακτές, ο πληθ. βράχια < αρχ. βραχέα (με αναβιβασμό τόνου και συνίζηση)].

βράχος - βράχοι | βράχια, ο πληθυντικός τής λ. **βράχος** (ο) σχηματίζεται με δύο τρόπους ή κατά δύο γένη και ανήκει στα λεγόμενα «διπλόκλιτα» ή «διπλοσημιάστια» ή «κετερόκλιτα»: ενικός ο **βράχος** (αρσενικό) - πληθυντικός οι **βράχοι** και τα βράχια (ενικός «το βράχι» δεν υπάρχει!). Όμοια σχηματίζονται και ουσιαστικά όπως: ο λόγος - οι λόγοι | τα λόγια, ο χρόνος - οι χρόνοι | τα χρόνια, ο ουρανός - οι ουρανοί | τα ουράνια, ο φάκελος - οι φακέλοι | τα φακέλα, ο/η βάτος - οι βάτοι | τα βάτα, ο αδελφός - οι αδελφοί | τα αδελφια, ο ξάδελφος - οι ξάδελφοι | τα ξαδέλφια κ.ά. Των ουσιαστικών αυτών δεν απαντά κανονικός ενικός σε ουδέτερο γένος («το λόγι», «το χρόνι», «το ουράνι» κ.τ.δ.!). Υποχωρητικά μπορεί σπανιότερα στον προφορικό λόγο ή στη λογοτεχνία να σχηματιστεί και τύπος ενικού: το φακέλο, το αδελφι, το ξαδέλφι. Σε μερικά από αυτά θα μπορούσε να διακρίνει κανείς και σημασιολογική διαφορά μεταξύ αρσενικού και ουδέτερου πληθυντικού: οι χρόνοι (του ρήματος) - τα χρόνια (τής ζωής)· οι λόγοι (που εξεφώνησε ή οι αιτίες) - τα λόγια (οι λέξεις), οι φακέλοι (των υπόπτον) - τα φακέλα (των επιστολών). Ωστόσο, η διαφορά αυτή δεν είναι τόσο απόλυτη (μπορεί να λεχθεί: Χρησιμοποίησε πολλούς φακέλους για τις επιστολές) και μπορεί να αρθεί σπανιότερα σε λογιότερες φράσεις (Οι λόγοι του γέννησαν ειπίδες στους πολίτες - Στους μακρούς χρόνους τής δοκιμασίας του Γένους).

βραχύτοπος (ο) (βραχυτόπων) ο βραχύδης, άγονος και ξερός τόπος ΣΥΝ. αγριότοπος, ξερότοπος. Επίσης (λαϊκ.) **βραχυτοπιά** (η) κ. **βραχο-τόπι** (το).

βραχύ- κ. **βραχύ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι: **1.** είναι μικρό, έχει μικρές διαστάσεις: βραχύ-σωμος **2.** έχει μικρή διάρκεια: βραχύ-βιος, βραχύ-χρονη (συλλαβή), βραχύ-λογος. [ETYM₁ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. βραχός (π.χ. βραχύ-βιος, βραχυ-λογία) και απαντά επίσης σε ελληνογενή ξέν. σύνθετα (π.χ. γαλλ. brachy-graphie].

βραχύβιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σύντομο διάστημα ζωής: ~ οργανισμός ΣΥΝ. ολιγόζωος, ολιγόβιος ΑΝΤ. μακρόβιος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει σύντομη διάρκεια: η ~ δημοκρατία τής Βαϊμάρης κατέρρευσε με την άνοδο του Χίτλερ || η συμφωνία αποδέχθηκε τελικά -ΣΥΝ. ολιγόχρονος, σύντομος. — **βραχυβιότητα** (η) [αρχ.].

βραχυγραφία (η) [1833] {βραχυγραφιών} συντομευμένη γραφή λέξης με παράλειψη των περισσώτερων γραμμάτων της για λόγους εξοικονόμησης χρόνου και χώρου: το «μτφ.» αποτελεί ~ του «μεταφορικά» || πίνακας βραχυγραφιών ΣΥΝ. συντομογραφία, σύντμηση. — **βραχυγράφος** (ο/η), **βραχυγράφος**, -ή, -ό [1857], βραχυγραφικός | -ός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αρκτικόλεξο. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. brachygraphie].

βραχυδακτύλια (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. κληρονομική πάθηση κατά την οποία ένα ή περισσότερα δάχτυλα (των χεριών ή των ποδιών) εμφανίζονται πιο κοντά από το φυσιολογικό. — **βραχυδακτύλιος**, -η, -ο [μτγν.]. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. brachydaactylia].

βραχύκαννος, -η, -ο [1893] (όπλο) που έχει κάννη μικρού μήκους: ~ τουφέκι | **καρμπάνα** ΣΥΝ. κοντόκαννος ΑΝΤ. μακρόκαννος. **βραχυκατάληκτος**, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΦΙΛΟΛ. (στην Αρχ. Ελληνική) (λέ-

ξη) που έχει βραχεία λήγουσα: η λέξη «τέλος» είναι ~ ANT. μακροκατάληκτος 2. ΜΕΤΡ. (μέτρο) στο οποίο λείπει ο τελευταίος πους του στίχου. — βραχυκατάληκτα επίρρ. **βραχυκατάληξία** (η) [μτγν.].

βραχυκεφαλία (η) [1874] {χωρ. πληθ.} ANAT. ανθρωπομετρικός χαρακτήρας ατόμων, των οποίων το κρανίο έχει πλάτος που αντιστοιχεί στα 4/5 του μήκους του (πβ. λ. *δολιχοκεφαλία*). — βραχυκεφάλος, -η, -ο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. brachycéphalie].

βραχυκύκλωμα (το) {βραχυκυκλώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η σύνδεση με αγωγή αμελητέας αντίστασης σημείων ηλεκτρικού κυκλώματος που έχουν διαφορετική τάση, η οποία μπορεί (υπό ορισμένες προϋποθέσεις) να προκαλέσει καταστροφή του κυκλώματος λόγω υπερβολικής αύξησης της έντασης του ρεύματος 2. (συνεκδ.) η καταστροφή του κυκλώματος από την παραπάνω αιτία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. short-circuit].

βραχυκυκλώω ρ. μετβ. {βραχυκυκλώω-α, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ βραχυκύκλωμα (σε ηλεκτρικό κύκλωμα) 2. (μτφ.) εμποδίζω την απρόσκοπτη λειτουργία (συστήματος, θεσμού κ.λπ.): οι συνθήκες αλλαγές διοικήσεως και προγραμμάτων εργασίας έχουν βραχυκυκλώσει τη λειτουργία της εταιρείας 3. (αργκό για πρόσ.) προκαλώ σύγχυση ή αμηχανία, υπερδεύω (κάποιον), τον κάνω να μην ξέρει πώς να αντιδράσει: του έκανε ξαφνικά μια δύσκολη ερώτηση και τον βραχυκύκλωσε ΣΥΝ. (λαϊκ.) κομπλάρω.

βραχυκύκλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποκατάσταση της σύνδεσης βραχυκυκλώματος σε ένα ηλεκτρικό κύκλωμα.

βραχυλογία (η) [αρχ.] {βραχυλογιόν} 1. ΓΛΩΣΣ. το σχήμα λόγου που συνίσταται στην παράλειψη των ευκόλως εννοουμένων όρων μιας πρότασης χάριν συντομίας: στη φράση «αυτός δεν ακούει τον θόρυβο, εγώ όμως να» υπάρχει —, γιατί παραλείπεται το «ακούει τον θόρυβο» ΣΥΝ. έλλειψη 2. (γενικότε.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από οικονομία και συντομία διατύπωσης ΣΥΝ. ολιγολογία, λακωνικότητα, επιγραμματικότητα ANT. πλαταιασμός, πολυλογία, μακρηγορία. — **βραχυλόγος**, -η, -ο [αρχ.] κ. βραχυλογικός, -ή, -ό, **βραχυλογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}, **βραχυλογικ-ά** {-ώς επίρρ.}

βράζνυση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} (λόγ.) 1. ο περιορισμός των διαστάσεων μεγέθους ΣΥΝ. μείωση, ελάττωση, σμίκρυνση ANT. επιμήκυνση, διεύρυνση 2. ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο μια μακρά συλλαβή μετατρέπεται σε βραχεία: μετρική ~ || **βράζνυση φωνήεντος προ άλλων φωνήεντος** (π.χ. *βασιλήων > βασιλέων) 3. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **προοπτική βράζνυσης** η απεικόνιση πρωτότυπου σε μικρότερες διαστάσεις. — βραζνυτικός, -ή, -ό [μτγν.], **βραζνύω** ρ. [αρχ.]. [ETYM. < μεσν. βράζνυσις < αρχ. βραζύνω < βραζός, ο γλωσσ. όρ. αποδίδει το γερμ. Kürzung].

βραζυπρόθεσμος, -η, -ο [1874] αυτός του οποίου η λειτουργία, η ισχύς, η αποτελεσματικότητά γίνονται αισθητές σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα: ~ δάνειο | **μέτρα** | **οφέλη** | **χρέος** ANT. μακροπρόθεσμος. — βραζυπρόθεσμα | **βραζυπρόθεσμος** [1833] επίρρ. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. short term].

βραχύς, -εία, -ύ [βραχ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών) -βραχύντ-ερος -ατός] (λόγ.) 1. αυτός που έχει μικρές διαστάσεις και ειδικότερ. μικρό μήκος ή ύψος: ~ σκέλος || **στενή και -πάρδος** ΣΥΝ. κοντός ANT. μακρύς, επιμήκης 2. χρονικά σύντομος: η ισχύς του εμβολίου της γρίπης είναι βραχείας διάρκειας || «η τέχνη μακρά, ο βίος βραχύς» (λατ. ars longa, vita brevis) ΣΥΝ. ολιγόχρονος ANT. μακρόχρονος-ΦΡ. (αργαί-οπρ.) **διά βραχέων** με συντομία, με λίγα λόγια, χωρίς περιττές διατυπώσεις: δεν προτίθεμαι να μακρηγορήσω' θα εκθώσω ~ τις απόψεις μου ΣΥΝ. σύντομα, με λίγα λόγια, γκρόσο μόντο, λακωνικά 3. **βραχύ** (το) η συντομία της έκφρασης: επανέθηκε το - και λακωνικό της εισήγησος ΣΥΝ. βραχύτητα, συντομία, λακωνικότητα 4. ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει σύντομη διάρκεια στην προφορά του: τα ~ φωνήεντα της Αρχαίας Ελληνικής είναι το «ο» και το «ε» || ~ **συλλαβή** ΣΥΝ. βραχύχρονος ANT. μακρός 5. ΦΥΣ. **βραχεία (κύματα)** τα ραδιοκύματα με μήκος κύματος 10-100 μέτρα, που χρησιμοποιούνται σε ραδιοφωνικές κυρ. μεταδόσεις για υπεραστικές λήψεις ή εκπομπές. — **βραχέως** επίρρ. [αρχ.], **βραχύτητα** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς, **βραχιάνας**. [ETYM. αρχ. < I.E. *mrghu- «βραχύς», πβ. σανσκρ. mrihu «ξαφνικά», ίσως και λατ. brevis (< *mrghu-i), γαλλ. bref, ισπ. breve].

βραχύσωμος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει σώμα μικρού ύψους ΣΥΝ. βραχύκορμος, κοντός ANT. μεγαλόσωμος, υψηλόσωμος.

βραχυχρόνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που διαρκεί για σύντομο χρονικό διάστημα, που στερείται χρονικής εκτάσεως: η εξαγγελία μας δεν αποτελεί ~ προσεκλογικό πυροτέχνημα, αλλά ηθική δέσμευση || ~ **αποτέλεσμα** | **διάρκεια** | **μειρεία** ANT. μακροχρόνιος. Επίσης **βραχύχρονος**, -η, -ο (βλ. κ. λ. βραχύς, σημ. 2).

βραχώδη Όρη (τα) {βραχωδών Ορέων} οροσειρά του Α. τμήματος της Β. Αμερικής. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Rocky Mountains].

βραχώδης, -ης, -ες [μτγν.] {βραχωδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (για τόπο, περιοχή) αυτός που είναι γεμάτος βράχια: ~ **έδαφος** | **ακτή**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βράχωμα (το) {βραχώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το σκαρφάλωμα κυρίως των γιδιών σε βραχώδη, εξαιρετικά δύσβατα μέρη (από όπου δεν μπορούν να κατέβουν) 2. περιοχή με πολλά βράχια.

βρε μόριο 1. (κλητικό) (α) για έκφραση οικειότητας, συναισθηματικής προσέγγισης: ~ παιδάκι μου, γιατί δεν με ακούς λιγάκι; || ~ ψυχή μου, γιατί βσανίζεσαι; (β) στην αρχή υποτιμητικών εκφράσεων: ~ κάθαρμα, σ' εμένα θα μιλήσεις έτσι! || ~ **παλιάνθρωπε!** 2. για να δηλωθεί έκπληξη, αρνητική ή θετική, αφινδιασμός από τις εξελίξεις: - τι ήταν αυτό που πάθαμε στα καλά καθούμενα! || ~ τον Σταύρο! Πώς και μας θυμήθηκες; || ~ τον αθεόφοβο τι έκανε! || ~ σο, κοίτα τι ωραία

που ζωγραφίζει! ΦΡ. (α) (με κατάλληλο επιτονισμό) **βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου...** για την έκφραση της προσπάθειας κάποιου να πείσει άλλον: τον παρακάλεσα, τον ικέτευα, -, αυτός τίποτα! (β) **βρε αγιά, βρε ζαμάν** βλ. λ. *αγιά* (βλ. κ. λ. ρε, μορέ). [ETYM. μεσν. < μρε (από όπου και μπρε με τηχηροποίηση) < μορέ (από όπου και ωρέ με αποβολή του αρχικού συμφώνου), κλητ. του αρχ. επιθ. μορός, από φρ. όπως μορέ άνθρωπε, όπου το επιθ. έλαβε επι-φωνηματική χρήση πβ. κ. καλέ].

βρε - **μορέ** - **ωρέ** - ρε. Ήδη στους μεταγενέστερους χρόνους, αρχίζοντας από τους κλασικούς, χρησιμοποιείται η κλητική πτώση του επιθ. **μορός**, ο τύπος **μορέ** και **μόρε** (με αναβιβασμό του τόνου), για να προσφωνήσει κανείς κάποιον επιτιμητικά ή μειωτικά: «φαιή γαρ αν, ω μόρε, ουκ ιατρεία εις τον νοσούντα;» (Πλάτ. Νόμοι 9, 857d): «ποθύ μου και ει αρξεν πάλιν έρω σοι, μορέ, ποίαν αρχήν μέζονα ης άρχει;» (Αρριανού *Επικτ. Διατρ.* Γ κβ' 85) και στο Ευαγγέλιο: «Εγώ δέ λέγω υμίν ότι πός ο όργιζόμενος τω άδελφω αυτού ένοχος έσται τη κρίσειν δε δ' αν ειπη τω άδελφω αυτού "Ρακά", ένοχος έσται τω συνεδρία: ος δ' αν ειπη "μορέ", ένοχος έσται εις την γένναν τού πυρός» (Μαθ. 5, 22). Το **μορέ** αρχικά θα σήμαινε «ανόητε, χαλέ». Με την πάροδο του χρόνου εξελίχθηκε σε απλό επιφώνημα (πβ. καλέ: τι λες, καλέφικε: άκου, φίλε). Από το **μορέ** προήλθαν τα **ωρέ** (με σίγηση του μ-) και **ρε** (σί-γηση του ω-): **μορέ > ωρέ > ρε**. Παράλληλα, με συγκοπή του -ω- στο **μορέ** προήλθε το ***μρέ**, από όπου (με ανάντηξη του χελικού β) το ***μβρέ**, που εξελίχθηκε σε **βρε** (απλοποίηση του αρκτικού συμφωνικού συμπλέγματος με σίγηση του μ-) και διαλεκτικό **μπρε** (πβ. *εμβαίνω > μβαινώ*). Η επίδοση του ρε στη σύγχρονη προφορική ομιλία ιδίως των νέων τείνει να καθιερωθεί σε απλό εισαγωγικό επιφώνημα «οικείων» προσφωνήσεων. Τελευταία, το ρε τείνει να συνοδεύεται και από την κλητική του ουσιαστικού μάλυκα, που Βαθμηδόν χάνει την αρχική σημασία του και εξελίσσεται σε «προσφώνηση οικειότητας» στην ομιλία αρκετών νέων (*Πες μου, ρε μάλυκα, θα 'ρθεις μαζί ή όχι*). Τέτοιες προσφωνήσεις θεωρούνται ακόμη χυδαίες και αποφεύγονται στον κοινό λόγο.

βρένμα (το) {βρέμ-ατος | -ατα, -άτων} ANAT. το μέρος του κρανίου που αποτελεί το σημείο συνάντησης των μετωπιαίων και των βρεγ-ματικών οστών του (βλ. κ. βρεγματικός).

[ETYM. < αρχ. βρέμα | βρέμα | βρεχμός, αβεβ. ετύμου, πθ. < I.E. *bhregh- «κρανίο», Brägen, αρχ. αγγλ. brægen (> αγγλ. brain). Η σύνδεση με το ρ. **βρέχω** (ήδη από τον Ιπποκράτη και τον Αριστοτέλη) λόγω του ότι αυτό το τμήμα του κρανίου αργεί να σκληρυνθεί, οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία].

βρεγματικός, -ή, -ό [1843] ANAT. αυτός που σχετίζεται με την περιοχή του βρέματος: ~ **όργανο** | **οφθαλμός**-ΦΡ. **βρεγματικό οστό** καθένα από τα οστά που σχηματίζουν το πλάγιο και επάνω τμήμα του σκελετού της κεφαλής από κάθε πλευρά.

βρεγμένος, -η, -ο → **βρέχω**

βρέθηκα ρ. → **βρίσκω**

βρεκεκέξ ως μίσηση του κόσματος του βατράχου· λέγεται επίσης και **βρεκεκέξ κοάζ κοάζ**. [ETYM. αρχ., ηχοποιημένη λ.].

βρέμη (η) πόλη της ΒΔ. Γερμανίας στη Βόρεια Θάλασσα. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Bremen < αρχ. γερμ. Brem «ελεύθετος τόπος»].

βρέξιμο (το) [μεσν.] {βρεξιμ-ατος | -ατα, -άτων} το να βραχει (κάτι) ή να βρέξει (κανείς) (κάτι): το ~ του υράσματος, για να σιδερωθεί ΣΥΝ. μουσκεμα.

βρεσιδι (το) {βρεσιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το τυχαίο εύρημα. [ETYM. < *εύρεσιδιον, υποκ. του αρχ. εύρεσις].

Βρέστη (η) πόλη της ΒΔ. Γαλλίας στον Ατλαντικό Ωκεανό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Brest < κελτ. bre «λόφος», καθώς η πόλη κείται μεταξύ δύο λόφων].

Βρετάνη (η) περιοχή της ΒΔ. Γαλλίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. **Βρετανία**. [ETYM. < γαλλ. Bretagne, βλ. κ. Βρετανία].

Βρετανία (η) 1. η γεωγραφική περιοχή που καλύπτεται σήμερα από τη Μεγάλη Βρετανία 2. (καταχρ.) το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ. λ.). — **Βρετανός** (ο), Βρετανί (η), βρετανικός, -ή, -ό (βλ. λ.). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Britain, που ανάγεται στο κελτ. φύλο των Βρετανών (αγγλ. Britons). Οι Ρωμαίοι αποκαλούσαν Britannia το σύνολο των Βρετανικών Νήσων. Όταν, όμως, μέρος των Βρετανών αναγκάστηκε να διασχίσει τη Μάγχη, για να αποφύγει τις επιδρομές των Αγγλοσαξόνων (5ος αι. μ.Χ.), και ίδρυσε στη ΒΔ. Γαλλία (τότε Γαλιτία) την περιοχή που είναι σήμερα γνωστή ως Βρετάνη (γαλλ. Bretagne), ήταν αναγκαίο να δοθεί η ονομασία *Μεγάλη Βρετανία στα Βρετανικά Νησιά*, προκειμένου να διαφοροποιείται από τη γαλιτική Βρετάνη. Σε ό,τι αφορά στην καθ' εαυτήν ετυμ. του ονόματος Britannia, υποστηρίζεται ότι συνδ. με το αρχ. εθνονόμιο *Πρεττανόι* (μαρτυρείται σε ελλην. κείμενα του 4ου αι. π.Χ.), το οποίο είναι αγν. ετύμου. Βλ. κ. *Ηνωμένο Βασίλειο*].

Βρετανία - **Βρετανός** - **Βρετανικός**: με -ττ- ή με -νν-; Στην Αρχ. Ελληνική (στον Αριστοτέλη κ.α.) απαντά μόνον η λ. Βρετανικός | Βρετανικός με ένα ή και με δύο τ. Επειδή σε περιπτώσεις διπλής γραπτής παράδοσης προτιμάται η απλοώστερη γραφή, το *Βρετανία* - *Βρετανός* - *Βρετανικός* μπορούν να γράφονται με ένα τ. Με -νν- (Βρετανία κ.λπ.) γράφτηκε η λ. από τη λατινική της ονομασία (Britannia), πράγμα που δεν υποχρεώνει να γραφεί και στα Ελληνικά με δύο -ν-, αφού η ελληνική ονομασία -που είναι και

πλαισιωμένη - δεν εμφανίζεται με δύο -v-. Η ονομασία της Βρετανίας προήλθε ως εξής: ελλην. *Βρετ(τ)ανοί* πθ. από αρχ. *Πρετ(τ)ανοί* -ίσις συγγενές προς το *βρέτας*- που σήμαινε πθ. «τους ζωγραφισμένους, τους φέροντες τατουάζ», (από τη συνήθεια των αρχαίων Βρετανών να στολίζουν το σώμα τους με χρώματα) > λατ. Brit(t)anni > λατ. Brit(t)annia > αρχ. γαλλ. *Bretagne* > μέσ. αγγλ. *Bretayne* > νεότ. αγγλ. Britain (13ος αι.). Παράλληλα προς τη Βρετανία υπήρχε και η Βρετάνη (*Bretagne*) στη ΒΔ. Γαλλία, απέναντι από την Αγγλία. Η Βρετάνη ιδρύθηκε τον 5ο αι. από Βρετανούς της Ν. Βρετανίας, που κατά τις επιδρομές των γερμανικών φύλων (Αγγλων, Σαξόνων κ.ά.) κατέφυγαν προς νότον, περνώντας τη Μάγχι, και ίδρυσαν τη Βρετάνη (αγγλ. *Brittany*). Σε αντίθεση προς τη μικρή αυτή Βρετανία (*Little Britain*), τη γαλλική Βρετάνη, η αγγλική Βρετανία ονομάστηκε *Μεγάλη Βρετανία* («*More Britaine*» τον 13ο αι. και «*Bretayne the grete*» > *Great Britain* τον 14ο αιώνα). Οι κάτοικοι της γαλλικής Βρετάνης ονομάζονται Βρετανοί.

Βρετανικές Ονδούρες (οι) → Μπελιόσε

βρετανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μεγάλη Βρετανία (βλ.λ.): ~ *κοινή γνώμη* | *κυβέρνηση* | *στάμια* | *Κοινοπολιτεία* | *αποικίες* || το - *λιοντάρι* (η ~ Αυτοκρατορία) - Φρ. *βρετανικά Αγγλικά* τα Αγγλικά που ομιλούνται στη Βρετανία (αλλά, σε γενικές γραμμές, και στην Αυστραλία και τη Ν. Ζηλανδία, καθώς και σε πρώην αποικίες), κατ' αντιδιαστολή κυρ. προς τα αμερικανικά Αγγλικά **2.** αυτός που είναι αντιπροσωπευτικός της υψοσύνθεσης των κατοίκων της Βρετανίας: ~ *φλέγμα* | *χιούμορ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βρετανία*.

βρετικά (τα) {βρετικών} (λαϊκ.) τα χρήματα ή γενικότ. οτιδήποτε προσφέρεται ως ανταμοιβή σε αυτόν που βρήκε και παρέδωσε χαμένο αντικείμενο στον νόμιμο κάτοχο του ΣΥΝ. (λαόγ.) εύρετρα. Επίσης βρετικά [ETYM₂ < βρετός < αρχ. *εύρετός* < *ευρίσκειν* + παραγ. επίθημα -ίκα].

βρετονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Βρετάνη (βλ.λ.).

βρεφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα βρέφη, που προορίζεται για τα βρέφη: ~ *ηλικία* | *ανάπτυξη* | *αθωότητα* | *ασθένειες* | *τροφές* | *ροζαχία* | *σταθμός* **2.** (μτφ.) αυτός που αναφέρεται στην αρχή, το ξεκίνημα έργου ή προσπάθειας: η *εκπομπή αυτή είχε μεγάλη απήχηση ήδη από τα - της βήματα* ΣΥΝ. πρώιμος, αρχικός. — βρεφικά επίρρ.

βρεφοδόχος (η) [1866] (παλαιός) η ειδική θήκη που τοποθετούσαν έξω από βρεφοκομεία για την υποδοχή έκθετων βρεφών. [ETYM₂ < βρέφος + -δόχος < *δέχομαι*].

βρεφοζυγός (ο) η ειδική ζυγαριά για τη ζύγιση βρεφών.

βρεφοκομείο (το) [1862] το κοινοφελές ίδρυμα, κυρ. δημόσιου χαρακτήρα, για την περίθαλψη βρεφών που στερούνται μητρικής φροντίδας (εκθέτων) (πβ. λ. *ορφανοτροφείο*).

βρεφοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η περίθαλψη και ανατροφή βρέφους και οι γνώσεις που απαιτούνται σχετικά. Επίσης **βρεφοκομική** — **βρεφοκομικός** (ο/η) [1888], **βρεφοκομώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}. [ETYM₂ < μεσν. *βρεφοκομώ* < *βρέφος* + *κομώ* (-έω) «φροντίζω» (βλ. κ. -*κομιά*)].

βρεφοκομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη βρεφοκομία: -*αντίληψη* | *περίθαλψη* | *έλεγχος*.

βρεφοκρατία (η) [μεσν.] ασιογραφικό προσωνύμιο της Θεοτόκου- στην εικόνα αναπαριστάται η Παναγία με τον Χριστό βρέφος στην αγκαλιά της.

βρεφοκτονία (η) {βρεφοκτονιών} ο φόνος βρέφους. — **βρεφοκτόνος** (ο/η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*κτονία*.

[ETYM₂ < μτγν. *βρεφοκτόνος* < *βρέφος* + -κτόνος < αρχ. *κτείνω* «σκοτώνω»]. βρεφονηπιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ιατρική και παιδαγωγική φροντίδα βρεφών και νηπίων: ~ *σταθμός*.

βρεφονηπιοκόμος (ο/η) αυτός που έχει ειδικευθεί στην περιποίηση, απασχόληση και φύλαξη βρεφών και νηπίων. — βρεφονηπιοκομία (η), βρεφονηπιοκομικός, -ή, -ό.

[ETYM₂ < βρέφος + *νηπιο* + -κόμος < αρχ. *κομώ* (-έω) «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. -*κομιά*)].

βρέφος (το) {βρέφους | -η, -ών} **1.** το παιδί κατά τους πρώτους μήνες μετά τη γέννησή του, στο πρώτο στάδιο της ανάπτυξης του: *θηλάζω* το - ΣΥΝ. *μωρό*, *μπέμπης* | *μπέμπα*: Φρ. (α) *θείο(ν) βρέφος* (i) ο νεογέννητος Χριστός (ii) κάθε εικονογραφική παράσταση του νεογέννητου Χριστού (β) *εμπόριο βρεφών* η κακοηθική πράξη της διάθεσης βρεφών προς υιοθεσία κατά παράνομο τρόπο και επί πληρωμή **2.** (μειωτ.) ο πολύ νεαρός στην ηλικία και άπειρος: *δεν μπορώ να συνεννοηθώ με βρέφη!* [ETYM₂ αρχ. < I.E. *g^hr-ebh- | *g^her-bh- «βρέφος», πβ. συνσκρ. *garbha*-«μήτρα»].

βρέφος: συνώνυμα. Τα στάδια της ηλικίας του ανθρώπου είναι πολύ χρήσιμα στην επικοινωνία και απαιτούν ακρίβεια στη χρήση τους. Ωστόσο, συχνά παρατηρείται σύγχυση στη χρήση των λέξεων, ανάμεσα λ.χ. στις λ. *εμβryo* και *νεογνό* ή *βρέφος* και *νήπιο* κ.ο.κ. Από τη σύλληψη μέχρι τη γέννηση ενός παιδιού (προγεννητική περίοδος) μιλάμε για το **εμβryo** (ξεκινάει με το γονιμοποιημένο ωάριο και φθάνει στην αλλαγή από το εμβρυακό περίβλημα κατά τον τοκετό). Τις τέσσερις πρώτες εβδομάδες από τη γέννησή του, δηλ. μέχρι να συμπληρώσει το παιδί έναν (1) μήνα ζωής χαρακτηρίζεται ως **νεογνό** ή νεογέννητο. Από ενός μηνός (για την ακρίβεια από την 17η ημέρα από τη γέννησή του) μέχρι και ηλικίας 12 μηνών ονομάζεται **βρέφος** ή **μωρό** (στην καθημερινή γλώσσα). Κατά την περίοδο από ενός έτους μέχρι 6 ετών χαρακτή-

ρίζεται ως **νήπιο** («πρώτη παιδική» ηλικία = νηπιακή). Από 6 ετών μέχρι 12 (για τα κορίτσια) και 14 (για τα αγόρια) χαρακτηρίζεται ως **παιδί** («δεύτερη παιδική» ηλικία = σχολική). Από την ηλικία των 12 και 14 ετών αντιστοίχως για τα κορίτσια και τα αγόρια αρχίζει η **εφηβεία** ή **ήβη**, η οποία φθάνει τα 18 (στα κορίτσια) και τα 20 (για τα αγόρια). Κατά την περίοδο αυτή μιλάμε για **εφηβους**. Μέχρι και την εφηβεία τους οι νέοι θεωρούνται (νομικός) ανήλι-κοι. Η ενηλικίωση (στην ελληνική νομοθεσία) αρχίζει μετά τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας ενός ατόμου, οπότε και χαρακτηρίζεται **ενήλικος**. Η προέλευση των λέξεων για την παιδική ηλικία είναι ενδιαφέρουσα. Το **εμβryo**, αρχαία λ. που πέρασε ως όρος σε πολλές γλώσσες, είναι, όπως παρατηρεί ήδη ο Ευστάθιος (12ος αι.), «τό εντός της *γαστρός βρώου*» (αυτό που φυέται μέσα στην κοιλιά [της μητέρας]), συνδεόμενο με το **ρήμα βρώω** «φύομαι, φυτρώνω» (πβ. τα βρώα). Οι λέξεις **μωρό** και **νήπιο** ξεκινούν (στην Αρχαία) από τη σημασία του «ανήπου», αυτού που δεν έχει ανεπτυγμένη νοητική ικανότητα, βιολογική ιδιότητα που προσιδιάζει κυρίως στα μωρά (βρέφη) αλλά και στα νήπια. Το **νήπιο** (από αρχ. *νήπιος*) παράγεται πθ. από το νη- (στερητικό) + *επος* «λόγος» ή από το νη- + ήνω «φρονιάζω» και σήμαινε ίσως αρχικά «αυτό που δεν μιλάει» (πβ. λατ. *infans* «νήπιο» < *in*-στερητικό + *fans*, *μετοχή* του *p. fati* «μιλώ»). Η λ. **παιδί** (< αρχ. *παιδ-ιον* < *παις*, *παιδός*) ανάγεται σε αρχική I.E. ρίζα που σήμαινε «μικρός, λίγος» (πβ. αρχ. ελλην. *παῖρος* «μικρός, λίγος», λατ. *parvus* «μικρός», λατ. *parvus* «λίγος», *pauper* «ποτοχός» και *puer*, -ε(ι) «παιδί»); **naF-tè-s* > *παῖς*. Το **έφηβος** (< *επί* + ήβη «νεότης»), μέσω του ήβη, ίσως συνδέεται ετυμολογικά με τη σημ. «δύναμη» (πβ. λιθ. *jėga* «δύναμη»).

βρεχόμενα (τα) ΝΑΥΤ. τα ύφαστα του πλοίου: «*σάπια* ~, τιμνέτο και *σκουριά*» (Ν. Καββαδίου) ΣΥΝ. *ράφα*, *ρούλα*.

βρεχάδια (τα) {χωρ. γεν.} τα βρεχτοκουκκία.

βρεχτοκουκκία (τα) {χωρ. γεν.} τα ξερά κουκκία που τρώγονται αφοδ μπουλιάσουν στο νερό, για να είναι μαλακά.

βρεχτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** καταβρεχτήρι, ραντιστήρι. **2.** (ειδι-κότ.-λαϊκ.) ΕΚΚΛΗΣ. η αγιαστούρα. [ETYM₂ < βρεχτός + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κ. *αγιαστ-ούρα*].

βρέχω ρ. αμετβ κ. μετβ. {βρέξεα, βράχκα βρε(γ)μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ρίχνω βροχή: *βρέχει ο θεός* || *έβρεχε ασταμάτητα ο ουρανός* ♦ (μετβ.) **2.** ρίχνω σε μορφή βροχής: Φρ. (α) (παροιμ.) *αν βρέξει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα, χαρά σ' εκείνον τον ζενγά που 'χει πολλά σπαρμένα* για τη χρησιμότητα των βροχών κατά εποχή και την αναγκαιότητα τους για τις καλλιέργειες (β) *βρέχει* (ενν. ο Θεός) *επι δίκαιους και αδίκους* βλ. λ. *αόικος* **3.** (τριτοπρός. *βρέχει*) *ότι βρέξει ως κατεβάσει* για την έκφραση αδιαφορίας ως προς το τι πρόκειται να συμβεί: *δεν μ' ενδιαφέρει πώς θ' αντιδράσει θα θέσω το ζήτημα κι -!* ΣΥΝ. *ότι ήθελε προκύψει* **4.** εκθέτω ή βυθίζω σε υγρό, κάτω κάτι να υγρανθεί ή να μουσκεύει: ~ *το παζμάδι στο νερό* || ~ *τα χείλη με τη γλώσσα μου* || ~ *τα μαλλιά μου* ΣΥΝ. μουσκεύω Φρ. (α) *είμαι βρεγμένος ως το κόκαλο* βλ. λ. *κόκαλο* (β) (παροιμ.) ο **βρεγμένος** τη βροχή *δεν τη φοβάται* για περιπτώσεις στις οποίες κάτι δυσάρεστο δεν προκαλεί περαιτέρω φόβο, διότι το ζούμε ήδη, είμαστε συνηθισμένοι σε αυτό: *εκεί που χροστάω σ' άλλους δέκα, θα χροστάω τώρα και σ' αυτόν* ~ ΣΥΝ. συνηθισμένα τα βουνά απ' τα χιόνια (γ) *βρεγμένη σανίδα* βλ. λ. *σανίδα* (δ) *έχω (κάποιον) μη βρέξει και μη στάξει* για περιπτώσεις στις οποίες κανείς είναι το αντικείμενο υπερβολικής φροντίδας και προστάσις: *είναι κακομαθημένος, γιατί από μικρό οι γονείς του τον είχαν* - (ε) σαν (τη) *βρεγμένη γάτα* για κάποιον που εμφανίζεται χωρίς άνεση στη συμπεριφορά του, συνεσταλμένος, συνήθ. λόγω ασημάτων ενοχής: *μετά από μία βδομάδα γύρισε - ζητώντας συγγνώμη (στ) (παροιμ.) αν δεν βρέξεις κόλο, ψάρι δεν τρως* αν δεν κοιπάσεις, δεν επιτυγχάνεις τον σκοπό σου (ζ) *μαζεύω τα βρεγμένα μου υποχωρώ* μετά από ήττα, ηθική μείωση: *μάζευε τα βρεμένα του κι έφυγε* (η) *τις βρέχω σε κάποιον* δένρω κάποιον: *κάτσε φρόνιμα, γιατί θα σου τις βρέξω* **5.** ρίχνω νερό (ή γενικότ. υγρό) σε (κάτι): ~ *τον δρόμο* | *το πεζοδρόμιο* | *την αυλή* | *τη χλόη* ΣΥΝ. *καταβρέχω*, *ποτίζω* **6.** (για υγρά) *κινούμαι, ρέω πάνω σε επιφάνεια, καθιστάντας την υγρή: ο ιδρώτας έβρεχε το μέτωπο* | *το σώμα του* **7.** (ευφημ.) *κατουρώ: το μωρό έβρεξε το σεντόνι στον ύπνο του **8.** (για θάλασσα) *περιβρέχο: το Ιόνιο Πέλαγος βρέχει τις ακτές της Ηπείρου **9.** (απρός. *βρέχει*) *πέφτει βροχή: ~ καταρακτωδώς* | *ραγδαία* | *δυνατά* | *συνεχώς* || (παροιμ.) *στον καταραμένο τόπο Μήν μήνα* → Φρ. (α) *βρέχει καρεκλοπόδαρα* | *με το τουλούμι* | *με το κανάτι* πέφτει καταρακτώδης βροχή (β) *πέρα βρέχει* για κάποιον που δείχνει αδιαφορία, που αδρανεύει: *εγώ του λέω ότι τα παιδιά του κινδυνεύουν κι αυτός -λες και πρόκειται γι ' άλλουνο παιδιά!* (γ) *βρέχει-χιονίσει* υπό οποιεσδήποτε συνθήκες: *αύριο θα 'ρθω -!* ΣΥΝ. *ότι κι αν γίνει, οπωσδήποτε* (δ) (σκωπτ.) *ράβδος εν γονία άρα βρέχει* βλ. λ. *άρα*: (μεσοπαθ. *βρέχομαι*) **10.** εκτιθέμαι πλήρως ή μερικώς στη βροχή: *βρήκαμε θέσεις στη στεγασμένη εξέδρα και έτσι δεν θα βρεχόμαστε* - Φρ. *ούτε βρέχεται ούτε λιάζεται* για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αδιαφορεί πλήρως για κάτι, επειδή ο ίδιος είναι εξασφαλισμένος: *Γι τον νοιάζει αυτόν; -!1.* *περιβάλλομαι από νερά* (θάλασσα ή λίμνη): η *Τουρκία στον βορρά βρέχεται από τη Μαύρη θάλασσα* **12.** (ευφημ.) *κατουρέμαι: πάλι βράχκε το μωρό!* · Φρ. *το βρέχο* συμπληρώνω ευχάριστη κατάσταση εορταστικά με οινόποσια, με κατανώωση ομπνευματώδους: *όταν αγοράσεις το αυτοκίνητο, θα το βρέξουμε φυσικά!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*. [ETYM₂ αρχ. < I.E. **mregh-* «βρέχω», πβ. ροσ. *morositi*, σερβοκρ. *mokar* «βρεγμένος» κ.ά. **Hdh* αρχ. η σημ. της υπερκρατανώσεως ονομαστικώς**

ματωδών ποτών, πβ. μέθη βρεχθείς (Ευριπ. *Ήλέκτρα* 326)].

βρήκα ρ. → βρίσκω

βρίζα (η) {βριζών} η σικάλη (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. μτρν., αγν. ετύμου, λ. μακεδονικής ή θρακικής προελ.].

βρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έβρισ-α, βρίς-τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) επιτίθειμαι σε (κάποιον) με προσβλητικά και χυδαία λόγια: ~ θεούς και δαίμονες || ~ χυδαία | άσχημα | για τα καλά ΣΥΝ. εξυβρίζω ♦ 2. (αμετβ.) χρησιμοποιώ υβριστικούς χαρακτηρισμούς, χυδαία λόγια: *υπάρχουν εφημερίδες που ασκούν σοβαρή κριτική και εφημερίδες που απλά βρίζουν ΣΥΝ. αισχρολογία. Επίσης (λόγ.) υβρίζω [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. υβρίζω < υβρις (βλ. λ.)].*

βρίζω - βλαστημώ. Και οι δύο λέξεις δηλώνουν προσβλητική συμπεριφορά, όντας και οι δύο αρχαίες (υβρίζω - βλασφημώ). Αρχική σημασία του (υ)βρίζω (από το υβρις) είναι η «προσβολή», που ξεκινάει από την αίσθηση της υπεροχής ή της εξουσίας έναντι του άλλου. Έτσι, άλλοι συνδέουν ετυμολογικά τη λ. με το ιπέρη κι άλλοι με το ύ (= επί) και το βρι- «μεγάλος, ισχυρός» (βριαρός). Το βλασφημώ, εξάλλου, αναγόμενο ετυμολογικά στα βλάπτω | βλάβη και το φημί | φήμη, που θα δικαιολογούσε ως αρχική τη σημασία «μυλό άσχημα για κάποιον, κακολογώ, βλάπτω την καλή φήμη, την υπόληψη, το όνομα του», νορίς χρησιμοποιήθηκε για προσβολή σχετιζόμενη με τα θεία κατά τις ιερές τελετές. Έτσι, το μεν βλασφημώ έφτασε να σημαίνει σήμερα «προσβάλλω, μειώνω κάποιον θιγόντας τα θεία, δηλ. ό,τι ιερότερο για τον άνθρωπο (άρα και για τον υβριζόμενο)», ενώ το βρίζω «προσβάλλω, μειώνω κάποιον θιγόντας ιδιότητες του ίδιου του υβριζόμενου, ή πρόσωπα του στενού του περιβάλλοντος ή αξίες τις οποίες σέβεται».

βρίθω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.} (+γεν. | +από) είμαι γεμάτος από κάτι: η *Ιστορία βριθεί παραδειγμάτων μεγάλων ανδρών με άδοξο τέλος* || το *μουσείο βριθεί από πίνακες μεγάλων ζωγράφων* || το *κειμενο βριθεί λαθών ΣΥΝ. (λόγ.) γέμω. [ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ. «είμαι βαρύς, φορτωμένος», < ΙΕ. *g^w-ri-dh-, πβ. γερμ. Krieg «πόλεμος» (< αρχ. γερμ. krieg «επιμονή»), που θα δικαιολογούσε τη συσχέτιση του με τη λ. βαρύς (βλ. λ.) και με το σανσκρι. grī-smā- «στην καρδιά του καλοκαιριού». Ομόρρ. αρχ. βρι-αρός «στιβαρός, ισχυρός»].*

βρίθω + γεν.: Το ρ. βρίθω «είμαι γεμάτος» συντάσσεται κυρίως με γενική: *Το κείμενο βριθεί λαθών - Η αίθουσα έβριθε κόσμου κ.τ.ό.* Πρόκειται για αρχαία λ., ήδη ομηρική: *τράπεζαι σίτου και κρειών (κρέατων), ηδ' σίνων βεβριθάσι* (ομηρ. Οδ. ο 334). Στη λόγια γλώσσα πλάστηκαν περί τα τέλη του 19ου αι. αρκετά επίθετα σε -βριθής που δηλώνουν «πληθυσμό», «τον γεμάτο από»: *κοσμοβριθής, χαριτο-βριθής, ανθο-βριθής, μικροβιο-βριθής, εντομοβριθής, αστεροβριθής* κ.ά. Αρκετά εύρηστο είναι σήμερα το επίθ. **εμβριθής** και το παράγωγο ουσ. **εμβριθεία**, που σημαίνουν αντιστόιχος «σοβαρός, βαρύνων, περιπούδαστος» και «σοβαρότητα, βαρύτητα»: *Πρόκειται για εμβριθή μελέτη - Με εξέπληξε η επιστημονική του εμβριθεία-* ενίοτε χρησιμοποιείται και ειρωνικά: *Είναι εμβριθής βλας!*

βρικόλακας κ. (εσφαλμ.) **βρυκόλακας** (ο) [1873] {βρικόλάκων} 1. ο νεκρός που, κατά τις λαϊκές δοξασίες, βγαίνει τη νύχτα από τον τάφο του και τρέφεται με αίμα ζωντανών ΣΥΝ. βαμπίρ, δράκοιλας 2. (μτρ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε αντιπροσωπεύει δυσάρεστες καταστάσεις του παρελθόντος ή αποτελεί απομεινάρη από ένα δυσάρεστο παρελθόν: *οι ~ της χούντας 3.* (σπάν. -γενικότ.) το απομεινάρη από ένα δυσάρεστο παρελθόν: *«Οι ~»* (δράμα του Ε. Ίβεν). Επίσης **βουρβόλακας** κ. **βουρβούλακας** κ. **βουρβόλακας** β. [μεσν.]. [ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πβ. < βουρκόλακας < σλαβ. vukolak (ή boulyk, vīkolak) < velkū «λύκος», πράγμα που εξηγείται από τον εντοπισμό πολλών τέτοιων ιστοριών (π.χ. Καρπάθια, Τρανσυλβανία). Κατ'άλλη άποψη, < βούρκος + λάκκος, επειδή φωσφορισμοί παρουσιάζονται και πάνω από τους βούρκους (αλλά τότε η σύνθεση θα παρουσιάζοταν ταντολογική). Δεν ευσταθεί η αναγωγή σε *βρικόλος< αρχ. βρικόλος «τραγικό προσώπειο»].

βρικόλακιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {βρικόλακίασ-α, -μένος} 1. γίνομαι βρικόλακας, καταδικάζομαι στη μετά θάνατον ζωή του βρικόλακα 2. (μτρ.) (για δυσάρεστες καταστάσεις) επανέρχομαι στη ζωή: *με την παρουσία του νεοαναζιστή ηγέτη βρικόλακίασαν οι σκοτεινές ημέρες του πολέμου και της Κατοχής ΣΥΝ. ξαναζωντανεύω, νεκρανασταίνωμαι. — βρικόλακισμα (το).*

βρισιά (η) 1. η λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται μ' στόχο την ηθική μ'ίωση αυτού προς τον οποίο απ'υθύνεται: *ξεστόμισε χυδαίες ~ | περιέλουσε τους αντιπάλους του με ακατονόμαστες ~ ΣΥΝ. (λόγ.) υβρίς 2. (κατ' επέκτ.) απρεπής λέξη ή φράση: δεν είναι σωστό μικρό παιδί να μαθαίνει τέτοιες ~ | οι πρώτες λέξεις που ρωτά, σε μια ζένη γλώσσα είναι οι ~ ΣΥΝ. κακιά λέξη, παλιουκουνέντα, βρομόλογο, (λόγ.) αισχρολογία, βωμολογία. [ΕΤΥΜ. μεσν. < βρισία < αρχ. υβρίζω < υβρις].*

βρισίδι (το) {χωρ. γεν.} η διαδοχή ή ανταλλαγή ύβρεων: *έπεσε γερό ~ στον καθγά τους | ρίχνω | τραβώ | τρώω ~ ΣΥΝ. (λόγ.) υβρεολόγιο.*

βρισίμο (το) {βρισίμ-ατος, -άτων, -άτων} η εξύβριση, το να βρισι κανείς (κάποιον/κάτι): *μετά από τέτοιο ~ που έφαγε, πώς να τολμώμε να ξαναπατήσει στο γραφείο! | τρώω | ρίχνω ~ ΣΥΝ. χυδαϊολόγημα, βρισία. — (υποκ.) βρισίματάκι (το).*

βρισίμοι ρ. αμετβ. {βρέθηκα (λόγ. ευρέθη, -ης, -η..., μτρ. ευρεθείς, -είσα, -ένν)} 1. (α) ανακαλύπτομαι: *βρέθηκε το φάρμακο για μια σο-*

*βαρή ασθένεια || βρέθηκε εμβόλιο κατά του έιτζ(β) εντοπίζομαι (από αυτούς που με αναζητούν): βρέθηκε ο ληστής της τράπεζας || ακόμη να βρεθεί ο τυχερός του ΛΟΤΤΟ || βρέθηκε ο νέος που είχε εξαφανιστεί (γ) (για κάτι που είναι αναγκαίο) αποκτώμαι: πού να βρεθούν τόσα λεφτά; (δ) (για κάτι που επιδιώκεται) επιτυγχάνομαι: βρέθηκε η λύση του προβλήματος 2. (α) είμαι σε συγκεκριμένο τόπο, εντοπίζομαι σε ένα σημείο: η Τουρκία βρίσκεται ανατολικά της Ελλάδας || ο πύργος του Αιφελ βρίσκεται στο Παρίσι || αυτή την εποχή ο διευθυντής βρίσκεται στο Μιλάνο για δουλειές- ΦΡ. **αλλού πατό κι αλλού βρίσκομαι** βλ. λ. αλλού (β) είμαι σε συγκεκριμένο σημείο στην πορεία μιας εργασίας, έργου κ.λπ.: πού βρίσκόμαστε στην κατασκευή της γέφυρας; || το σπίτι βρίσκεται στα μπέτα || βρίσκόμαστε στη μέση της δουλειάς || ~ στο τελικό στάδιο | σε εξέλιξη | στην αρχή 3. (τριτοπρόσ. **βρίσκεται, βρίσκονται**) (α) (συνήθ. αρνητ.) για κάποιον /κάτι συνήθ. πολύ καλό, που συναντά κανείς σπάνια: δεν βρίσκονται για τέτοιο άνθρωποι σαν τον πατέρα σου || δεν βρίσκεται κάθε μέρα τέτοια ευκαιρία || βρίσκονται, νομίζεις, πολλοί που να νοιαστούν έτσι για σένα, όπως αυτός; (β) (ως υπαρκτικό) (i) υπάρχω (σε κάποιον), με έχει (κάποιος): *μήπως σου βρίσκεται ένα κατοστάρικο; (ii) υπάρχουν: βρέθηκε κανείς που να ενδιαφέρθηκε για την προσφορά μας; 5. είμαι σε ορισμένη κατάσταση (συναίσθηματική, οικονομική, σωματική κ.λπ.): ~ σε δύσκολη θέση | στο ζενίο | σε νόμιμη άμυνα | σε κρίση | σε εκκρεμότητα | σε αμηχανία | σε καλή φόρμα | στο χείλος της καταστροφής ΣΥΝ. διατελώ, είμαι- ΦΡ. (α) **βρίσκομαι στην ανάγκη (κάποιου)** έχω την ανάγκη της βοήθειας (κάποιου), εξαρτώμαι από τη βοήθεια (κάποιου): *είναι τέτοιος εκμεταλλευτής, που ποτέ να μη βρεθείς στην ανάγκη του!* (β) **σε δουλειά να βρίσκόμαστε** να έχουμε κάτι για να ασχολούμαστε, για εργασία ή γενικότ. ασχολία που δεν είναι επιβλεβλημένη ή αναγκαία 6. (+σε) συμπαράστέκομαι σε κάποιον, του προσφέρω υποστήριξη: *μόνο αυτός του βρέθηκε στην ανάγκη • ΦΡ. (α) **βρίσκομαι (με κάποιον)** (μεσν. φρ.) συναντώ (κάποιον): θα βρεθούμε κατά το απογευματάκι || βρεθήκαμε με την παρέα και το γλεητοπάσο! (β) **βρίσκομαι με (κάτι)** αποκτώ ξαφνικά: μετά τον θάνατο του πατέρα της βρέθηκε με μια τεράστια περιουσία. ΣΧΟΛΙΟ λ. βρίσκο. [ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. βρίσκω].***

βρισκόμενος, -η, -ο (καθημ.) 1. αυτός που χρησιμεύει ως πρόχειρο απόθεμα, που συμβαίνει σε δεδομένη στιγμή να βρίσκεται στην κατοχή κάποιου: *πάρε δέκα χιλιάρικα να τα έχεις βρισκόμενα, κι αν δεν τα χρειαστείς, τα επιστρέφεις αύριο 2. βρισκόμενα* (τα) τα χρήματα που έχει κανείς μαζί του ή στη διάθεση του σε συγκεκριμένη στιγμή, ό,τι διαθέτει κανείς ως περιουσία: *ο καθένας δίνει στον έρανο από τα ~ του ΣΥΝ. υπάρχοντα. [ΕΤΥΜ. < βρίσκω + -όμενος (ενεστ. μεσοπαθ. φωνής), πβ. κ. γαρ-όμενος, τρεχ-όμενος κ.ά.].*

βρίσκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βρήκα (να/θα βρω), βρέθηκα (να/θα βρεθώ)} ♦ (μετβ.) 1. ανακαλύπτω (κάτι που έχω χάσει): *ευτυχώς, βρήκα τα κλειδιά μου εγκαίρως, πριν φονάξω τον κλειδαρά!* || *δεν μπορώ να βρω πούθενά την ταυτότητα μου και δεν ξέρω πού την άφησα ΣΥΝ. ανευρίσκω ΑΝΤ. χάνω- ΦΡ. (α) **τα βρίσκω (όλα) στο πιάτο** τα έχω (όλα) έτοιμα από άλλους, χωρίς ο ίδιος να καταβάλλω προσπάθεια: *πώς να εκτιμήσει τον κόπο των γονιών του, αφού τα βρίσκει όλα στο πιάτο; (β) **πού το βρήκες γραμμένο;*** για να εκφραστεί ότι κάτι δεν ισχύει, ότι κακός γίνεται: *μα ~ ότι μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις! (γ) **βρίσκω το κουμπί (κάποιου)*** βλ. λ. κουμπί (δ) *πού τον χάνεις, πού τον βρίσκεις...* για κάποιον που συχνάζει διαρκώς, συνέχεια (κάπου): ~ στα *μπλιάρια!* (ε) *στον ουρανό σε γύρευα και στη γη σε βρήκα* βλ. λ. γη (στ) (καθημ.) **βρίσκω και τα κάνω** φέρομαι με τρόπο δυσάρεστο, εκμεταλλευόμενος την ατομία ή την ανεκτικότητα των άλλων: *βρίσκει και τα κάνει το διαβολάκι- γι' αυτό σας έχει βάλει τα δύο πόδια σ' ένα παπούτσι! (ζ) (κάτι | κάποιος) βρίσκει θέση (κάπου)* (κάτι/κάποιος) γίνεται αποδεκτός: *στη χώρα μας το καινούριο δεν βρίσκει εύκολα θέση* (εφημ.) 2. εντοπίζω (κάτι κάπου): *μα πόλη στον χάρτη | ένα λίμνα στο λεξικό 3. συναντώ τυχαία ή προσυναυσημένα: βρήκε τον άνθρωπο που χρειαζόταν γι' αυτή τη θέση || εκεί που κάναμε βόλτα, βρήκαμε ένα συμπαθητικό ταβερνάκι- ΦΡ. (ευχετ.) **καλώς σε | σας βρήκα!*** (μεσν. φρ.) ως χαριεπισμός αυτού/αυτών που συναντά κανείς φτάνοντας σε έναν τόπο, κυρ. μετά το ταξίδι- συνήθ. ως απάντηση, απόκριση στο «καλώς όρισεσ | ορίσατε» 4. (α) μου συμβαίνει κάτι (σε περιφράσεις αντί του κανονικού ρήματος, βλ. κ. λ. *απολεζικό-ποιός*): ~ *τραγικό θάνατο* (β) σε περιφράσεις που δηλώνουν το αποτέλεσμα ενεργειών μας, τη στάση των άλλων απέναντι μας κ.λπ.: ~ *ανταπόκριση | μεγάλη απήχηση | στοργή | έντονη αντίδραση | καταθύιο* κί αποκούμι 5. επιτυγχάνω (κάτι που επιδιώκω): *βρήκαμε τρόπους εξοικονόμησης ενέργειας || το τέλειο δεν το βρίσκεις πούθενά || ~ την εξήγηση μιας συμπεριφοράς || ~ δουλειά- ΦΡ. (α) (μτρ.) **βρίσκω τον δρόμο μου** διαμορφώνω την πορεία μου, παίρνω τις αποφάσεις μου για τη ζωή επιλέγοντας συνειδητά και αυτόνομα: *μην τον πιέζεις, θα βρει τον δρόμο του- κανείς δεν χάνεται (β) **δεν βρίσκω λόγια*** βλ. λ. *λόγια (γ) **τα βρίσκω με (κάποιον)*** έρχομαι σε συμφωνία, συνεννοούμαι, λύνω τις διαφορές μου (με κάποιον): *συζήτησαν και τα βρήκαν, οπότε λύθηκε η παρεξήγηση (δ) **βρίσκω άκρη*** επιλύω πρόβλημα ή περιπλεγμένη κατάσταση: *άντε να δούμε ποιος θα βρει την άκρη τώρα!* || *δεν μπορώ να βρω άκρη έτσι όπως μου τα λες, ξαναπάς τα αργά και καθαρά, να καταλάβω ΣΥΝ. καταλαβαίνω 6. επινοώ, εφευρίσκω, ανακαλύπτω: βρήκα ένα σχέδιο για να γλωτώσωμαι || (κατα-φρ.) ο **Φλέιγγκ βρήκε** την πενικιλίνη- ΦΡ. (α) **βρίσκω πάτμα** βρίσκω αφορμή, πρόφαση για να κάνω κάτι (β) **βρίσκω (την) αφορμή** χρησιμοποιώ ως πρόσχημα: *με το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου η Τουρκία βρήκε αφορμή να εισβάλει στην Κύπρο 7. θεωρώ, αξιολογώ,****

κρίνω: δεν το ~ σωστό | *δικαιο* | *λογικό* | *φρόνιμο* | *πιθανό* || *της ταιριάζει πολύ το κρίνιο, δεν βρίσκεις*; || *όλα αυτά τα ~ υπερβολικά* || *εγώ τον ~ μια χαρά άνθρωπο*- ΦΡ. (οικ.) (α) *τα βρίσκο σκούρα* | *μπαστούνια* αντιμετωπιώς μεγάλες δυσκολίες: *τα βρήκε μπαστούνια με την τελευταία άσκηση* || *τόρα με τα νέα μέτρα πολλοί θα τα βρουν σκούρα με τη φορολογία* (β) *βρίσκει (κάποιον) ο Χάρος* πεθαίνει (κάποιος): *τον βρήκε ο Χάρος στον ανθό της νιότης του* 8. (α) (μτφ.) (για δυσάρεστες καταστάσεις) πλήττω (κάποιον): *με βρήκε συμφορά* || *τον βρήκε μεγάλο κακό τον άμοιρο!* (β) (συνήθ. σε περιφράσεις) υφίσταμαι (για αρνητική κατάσταση), έρχομαι αντιμετώπος με (κάτι/κάποιον) ΦΡ. (α) *βρίσκω τον μελέα μου* | *τον διάβολο μου* μπλέκομαι σε δυσάρεστη και επιζήμια για μένα κατάσταση: *πήγες να βοηθήσεις, αλλά βρήκες τον μελέα σου* (β) *βρίσκω τον μάστορα* | *τον δάσκαλο μου* συναντώ αυτόν που μπορεί να με νικήσει, να με φέρει σε δύσκολη θέση: *είναι κακομαθημένος και απειθαρχητος, αλλά κάποτε θα βρει τον μάστορα του* (γ) (λαϊκ.) *απ' τον Θεό να το βρεις* (ενν. το καλό ή το κακό) ή ανταπόδοση της πράξης σου (τής ευεργεσίας ή της βλάβης που μου προξένησες) να έρθει από τον Θεό: *~ το καλό που μου έκανες, παιδί μου!* || *~ παλιάνθρωπε!* 9. χτυπό (κάτι): *τον βρήκε στο μπράσο μια αδέσποτη σφαίρα* 10. (ειδικότ.) ευστοχώ, χτυπό έχοντας εστίαση σε συγκεκριμένο σημείο: *~ τον στόχο μου* | *το κέντρο* 11. ανακαλύπτω (τη λύση, την ερμηνεία): *μπορείς να βρεις αυτό το αίνιγμα*; || (επιφών.) *το βρήκα!* (πβ. αρχ. *εύρηκα*) 12. αναγνωρίζω (σε κάποιον ιδιότητα, αρετή, ελλκτωμα, ασθένεια κ.λπ.): *τι τον βρήκε και τον παντρεύτηκε*; || *ο γιατρός του βρήκε ακροαστικά ♦* (αμετβ.) 13. (καθμ.) για κάτι που βρίσκεται σε κίνηση) συναντώ εμπόδιο καθώς κινούμαι: *το γρανάζι, καθώς γυρίζει, βρίσκει στον άξονα* 14. (για κινούμενα οχήματα) χτυπό, τρακάρο, συγκρούομαι (με κάτι) ελαφρά: *το αυτοκίνητο βρήκε λίγο στο φτερό* (χτύπησε, τρώ-καρ*) || *Πρόσεξε! Η ρόδα βρίσκει στο πεδρόδρομο* (ακουμπάει, χτυπάει) - ΦΡ. (αργκό) *τη βρίσκω* μου αρέσει πολύ: *- να κοιτώ το ηλιοβασιλέμα* ΣΥΝ. γουστάρω. [ETYM. μεσν. < αρχ. *εὐρ-ισκ-ω*, παρεκτεταμένος τ. θέματος *εὐρ-*, που απαντά στον αδρ. β' *εὐρ-εῖν* < I.E. **swer-* | **wer-* «βρίσκω», πβ. αρμ. *ge-rem* «συλλαμβάνω, καταλαμβάνω»].

ευρίσκο - **βρίσκο** - **βρίσκομαι**. Το ευρίσκο, ήδη ομηρικό, ανήκει στην κατηγορία των ρημάτων που μεταπλάστηκαν στον ενεστώτα με αίτηση του άτονου προτακτικού φωνήεντος: *ευρίσκο* > *υρίσκο* > **βρίσκο** (πβ. *ερωτώ* > *ρωτώ*, *εξοδεύω* > *ξοδεύω*, *ερμιάζω* > *ρημιάζω*, *εξοφλώ* > *ξοφλώ* κ.ά.). Ομοίως και *εύρω* (έντο) > *υρω* (ντο) > **βρω**, *εύρηκα* (έντρικα) > *υρηκα* (ντρικα) > **βρήκα**. Παράγωγα: *εύρεση*, *εύρημα* (ευρηματικός, ευρηματικότητα), *ευρετήριο*, *εύρετρα*- (κι από το *βρίσκο*) *βρετικά*, *βρετικά*. Σύνθετα του *ευρίσκο*: *αν-ευρί-σκο* (ανεύρεση, ανευρετικός), *εφ-ευρίσκο* (εφεύρεση, εφευρέτης, εφευρετικός), *εξ-ευρίσκο* (εξεύρεση), *παρ-ευρίσκομαι*, *συν-ευρί-σκομαι* «συνουσιάζομαι» (συνεύρεση). Εύρηκα. Αυτός ο (αρχαίος) παρακείμενος του *ευρίσκο* έγινε διεθνώς γνωστός όρος (πβ. αγγλ. *eureka*, γαλλ. *eureka* κ.ά.) από την περίφημη φράση «*εύρηκα-εύρηκα*» που κράυγασε ο Αρχιμήδης (περ. 287-212 π.Χ.) βγαίνοντας από το... μπάνιο του, όταν τυχαία εκεί μέσα, παρατηρώντας την άνοση του σώματος του από το νερό, συνέλαβε την υδροστατική αρχή (τα σώματα που βυθίζονται στο νερό δέχονται ώθηση προς τα πάνω [άνωση]) ίση με το βάρος του νερού που εκτοπίζουν) και μαζί τη λύση του προβλήματος που του είχε θέσει ο βασιλιάς των Συρακουσών: πώς μπορεί να ελέγξει αν το στέμνιο που του είχαν κατασκευάσει ήταν από καθαρό χρυσάφι ή αν ήταν νοθευμένο με άργυρο. Η φράση/λέξη χρησιμοποιείται σήμερα για να δηλώσουμε τη χαρά μας για κάτι που μας απασχολεί πολύ και το οποίο βρίσκουμε ξαφνικά τη λύση. Το μεσοπαθητικό *βρίσκομαι* λειτουργεί και ως συνδετικό-υπαρκτι-κό ρήμα: *Ο άρρωστος βρίσκεται* (= είναι) *στο νοσοκομείο* - *Βρέθηκε* (= υπήρξε) *κάποιος βουλευτής, που υποστήριξε το αίτημα μας* - *Μήπως σου βρίσκονται* (= υπάρχουν, έχεις) *καθόλου γιλά;*

βρογχεκτασία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια ασθένεια των βρογχιών πόρων, που χαρακτηρίζεται από διεύρυνση τους και πα-ροξυσμικό βήχα, πυώδη απόχρεψη κ.λπ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. broncheclastie].
βρόνχιο (το) [αρχ.] {βρογχι-ου | -ων} το βρογχιόλιο (βλ.λ.).
βρογχικός, -ή, -ό [1836] I. αυτός που σχετίζεται με τους βρόγχους: *~ αναπνοή* | *διόδος* 2. **βρογχικά** κ. (καθμ.) **βροχικά** (τα) πάθηση των βρόγχων: *έχω ~*.
βρογχιόλιο (το) {βρογχιολί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. καθέναν από τους μικρούς βρογχικούς κλάδους στη συνέχεια των τμηματικών βρόγχων, που χρησιμεύουν για τη μεταφορά του αέρα στις κυψελίδες των πνευμόνων ΣΥΝ. βρόγχο.
[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. bronchiole, υποκ. του bronche < λατ. bronchia < αρχ. *βρόγχια* < *βρόχος*].
βρογχίτιδα (η) [1841] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή του βλεννογόνου των βρόγχων, η οποία προκαλείται από οίδημα ή εισπονή ερεθιστικών ουσιών: *οξεία* | *χρόνια* -. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. bronchitis].
βρογχοδιασταλτικός, -ή, -ό (για φάρμακα) αυτός που συντελεί στη διαστολή των βρόγχων, ώστε να διευκολύνεται η αναπνοή. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bronchodilator (νόθο συνθ.)].
βρογχοκλή (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική αύξηση των διαστάσεων του θυρεοειδούς αδένου στην εμπρόσθια και στις πλάγιες πλευρές του λαιμού.
βρογχοπνευμονία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πνευμονία που

εστιάζεται στις βρογχικές διόδους.
[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bronchopneumonie].
βρόγχο (ο) ΙΑΤΡ. καθέμια από τις δύο διακλαδωμένες της τραχείας, οι οποίες εκτείνονται μέσα στους πνεύμονες: *άνω λοβιαίος* | *κάτω λοβιαίος* -. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.
[ETYM. αρχ., αβεβ. ετόμου, πιθ. < **βρόχω* «καταπίνω» (με εκφραστ. *έρ-ρινο* - *γγ-*) < **g^hrogh-*, εταροισμ. βαθμ. του I.E. **g^her-* «καταπίνω», πβ. μέσ. γερμ. *krage* «λαιμός» (> γερμ. *Krage* «γιακάς»), αγγλ. *crawe* «στομάχι (πουλιού)». Ομόρρ. *κατα-βροχθ-ίζω*, *ίσως* και *βι-βρό-σκο* (βλ. λ. *βρώση*)].
βρογχοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση με βρογχοσκόπιο. Επίσης **βρογχοσκόπια**. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bronchoscopy].
βρογχοσκόπιο (το) (βρογχοσκόπι-ου | -ων) αυτοφωτιζόμενο, εύκαμπτο κυλινδρικό όργανο, που εισάγεται μέσα στην τραχεία και στους βρόγχους για εξέταση τους και λήψη πτυέλων ή βιοψίας για διαγνωστικούς λόγους. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bronchoscope].
βρογχοτομία (η) [1853] {βρογχοτομίαν} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση για τη διάνοιξη βρόγχου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bronchotomie].
βρόμα (η) (συχνή ορθ. *βρόμα*) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθμ.) 1. η δυσάρεστη οσμή (από τρόφιμα, ακαθαρσίες, γενικότ. από ακάθαρτο χώρο ή πρόσωπο): *μας έχει πνίξει η ~ από τα σκονόδια* [π] η ~ *απ' την απλυ-σία* ΣΥΝ. δυσωμία, δυσωδία ΑΝΤ. ευωδία ΦΡ. (α) (επιτατ.) **βρόμα** και **δυσωδία** (από σύγχυση φρ. της νεκρώσιμης ακολουθίας «*σκολήκων βρόμα* και *δυσωδία*», όπου *βρόμα* «φάγωμα, βρώση») (i) για πολύ μεγάλη δυσωμία, για ανυπόφορη κακοσμία ΣΥΝ. μπόχα (ii) (μτφ.) για μεγάλη ηθική κατάσταση, για μεγάλη διαφθορά: *- από τις αποκλίσεις για τα σκονόδια* ΣΥΝ. σήψη (β) (μτφ.) **βράζω βρόμα** βλ. λ. *βράζω* (γ) **βγαίνει βρόμα** βλ. λ. *βγαίνω* (συνεκδ.) 2. κάθε ακαθαρσία ή βρομιά: *ένα ποικίμοσ μαύρο απ' τη ~* || *εί μες στη ~* ΣΥΝ. ρύπος, λέρα 3. (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα με αισχρό, πρόστυχο χαρακτήρα και ανέντιμη συμπεριφορά ΣΥΝ. παλιονουαίκα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*. [ETYM. μεσν. < αρχ. βρομά (υποχωρητ.). Η εσφαλμ. γρ. με -ω- (*βρώμα*) οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το ουσ. *βρόμα* (τό) < *βιβρώσκα* «τρώγω». Σημειωτέον ότι γραμματικό όπως ο Φρύνγος καταδικάζαν ήδη από την Αρχ. τη γρ. με -ω-. Όλες οι σημ. τής λ. είναι ήδη μεσν. βλ. κ. *βρομά*].
βρόμα ή βρόμα, βρομά ή βρομά; Το ουσ. **βρόμα** είναι παράγωγο του ρ. βρομάω, το οποίο παράγεται από το βρόμος - (ο) και αυτό από το αρχ. ρ. *βρέωω*. Και τα τρία (*βρέωω* - βρόμος - βρομάω) δήλωναν κρότο, θόρυβο και είναι ομόρριζα του βροντή - βροντώ. Όπως φαί νεται από την ετυμολογική προέλευση των λέξεων, η σωστή τους γραφή είναι με -ο- (*βρόμα*, βρομάω). Το -ω- εμφανίστηκε πρώτα στο ουσ. βρόμα από παρετυμολογική σύγχυση τής λ. βρόμα με το ουσ. *βρόμα* «φάγωμα, βρώση» (< *βιβρώσκα*) εξαιτίας τής εκκλησιαστικής φράσης «*σκολήκων βρόμα* και *δυσωδία*» (νεκρώσιμη ακολούθια). Από το *βρόμα* (η) γράφτηκε και *βρομάω*. Αρα, η ορθή γραφή είναι (η) βρόμα και ρ. βρομάω, που καμιά σχέση δεν έχουν με τη λ. (το) βρόμα (< *βιβρώσκα*). → *παρόνυμο*
βρομάνθρωπος (ο) {βρομανθρόπ-ου | -ων, -ους} (υβριστ.) άνθρωπος με αισχρή, πρόστυχη συμπεριφορά ΣΥΝ. παλιάνθρωπος.
βρομρός, -ή, -ό [μεσν.] βρόμικος (βλ.λ.). — βρομεριότητα (η) [1889].
βρόμη κ. (εσφαλμ.) **βρόμη** (η) {χωρ. πληθ.} ποδός δημητριακό των εύκρατων περιοχών, που χρησιμοποιείται κυρ. για τη διατροφή των ζώων (ειδικότ. αλόγων, πούλερικών και νεαρών ζώων). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *βρόμος* < *βρέωω* «κρότος με πάταγο - θορυβώ ή αναέμου και θύελλες», πβ. επειδή το συγκεκριμένο φυτό τρέμει με την παρμακρή ριπή του ανέμου].
βρομιά (η) (συχνή ορθ. *βρομιά*) (καθμ.) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. οτιδήποτε επιβαρύνει την καθαριότητα και την υγιεινή: *τόση ~ που είχε μαζέψει αυτό το σπίτι, δύο μέρες καθαρίζαμε* ΣΥΝ. βρόμα ΑΝΤ. πάστρα, καθαριότητα 2. (μτφ.) κάθε ανήθικη, πρόστυχη ενέργεια, η οποία καταδικάζεται ως ασυμβίβαστη με την ηθική αντίληψη: *έπρεπε να ντρέπονται για τις ~ τους* ΣΥΝ. ανομία 3. (μτφ.) γενικευμένη κατάσταση διαφθοράς και ανηθικότητας: *η σκοτεινή αυτή υπόθεση κρύβει πολλή ~* ΣΥΝ. σήψη, δυσωδία, διαφθορά.
βρομιάρης, -α, -ικο [μεσν.] (συχνή ορθ. *βρομιάρης*) {βρομιάρηδες} (εκφραστ.) 1. αυτός που είναι βρόμικος, που δεν πλένεται, δεν καθαρίζεται: *~ ρούχα* 2. (μτφ.) αυτός που έχει πρόστυχη και χυδαία συμπεριφορά 3. **βρομιάρης** (ο), **βρομιάρη** (η) (υβριστ.) το αποκρουστικά βρόμικο ή (μτφ.) πρόστυχο πρόσωπο ΣΥΝ. (μτφ.) *αχρείος*, παλιάνθρωπος. Επίσης βρομιάρικος, -ή/-ια, -ο [μεσν.]. — βρομιάρικα επίρρ.
βρομίζω ο ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] (συχνή ορθ. *βρομίζω*) {βρόμιος-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) γίνομαι βρόμικος: *τόσο γρήγορα που βρομίζει αυτό το ρούχο, δεν προλαβαίνω να πλένω* ♦ (μετβ.) 2. κάνω (κάποιον/κάτι) βρόμικο: *έχασε κρασί και βρόμισε το τραπεζομάνηλο* ΣΥΝ. λερώνω ΑΝΤ. ξεβρομίζω, καθαρίζω 3. (μτφ.) στιγματίζω ηθικά: *δεν ήθελε με ανομιές να βρομίζει το όνομα τής οικογένειας* του ΣΥΝ. σπυλώνω, μαγαρίζω, στιγματίζω. — **βρόμια** (το), **βρομισιά** (η).
βρόμικος, -η (λαϊκ. -ια), -ο (συχνή ορθ. *βρόμικος*) 1. αυτός που στερείται καθαριότητας ή υγιεινής: *είσαι ~ πάλι στις λάσπες έπαυξες*; || *~ ρούχα* | *δρόμοι* | *σπίτι* | *ύγνια* | *τετράδιο* ΣΥΝ. ακάθαρτος, λερωμένος ΑΝΤ. καθαρός 2. αυτός που αναδίδει δυσάρεστη μυρωδιά, κυρ. λόγω ελλπτους καθαριότητας ή υγιεινής: *η ατμόσφαιρα ήταν τόσο ~ στο κλειστό δωμάτιο, που βγήκε αμέσως έξω* ΣΥΝ. δυσώδης ΑΝΤ. ευ-

ωδιαστός 3. (μτφ.) αυτός που είναι ηθικά επιλήψιμος: ~ *χρήμα* | *δουλειές* | *άνθρωπος* | *λεξιλόγιο* | *πόλεμος* || *μια* ~ *ιστορία πορνείας και ναρκοτικών ΣΥΝ.* ανήθικος, αισχρός, αγρείος, ανέντιμος, φαύλος ANΤ. καθαρός, τίμιος. — βρόμικα επίρρ.

βρόμιο (το) [1876] {βρομίου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο Br) που ανήκει στα αλογόνα, βρίσκεται κυρ. σε αποθέματα ορυκτού αλατιού ή στο θαλασσίνο νερό και έχει χαρακτηριστικά δυσάρεστη οσμή (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **βρομιούχος**, -ος, -ο [1876]. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. brome < μτγν. βρόμος | βρόμος «δυσάρεστη οσμή», εξαιτίας της δυσωδίας που χαρακτηρίζει το αέριο].

βρομο- κ. βρομό- κ. βρομ- [μεσν.] α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει την ιδιότητα: 1. του βρόμικου, του ρυπαρού: *βρομό-νερό*, *βρομό-σπιτο* 2. του χυδαίου, του ανήθικου, του ανέντιμου: *βρομ-άνθρωπος*, *βρομο-θήλυκο* 3. αυτού που προκαλεί απρέσκεια, αποστροφή, εκνευρισμό γενικά, με υβριστ. διάθεση: *βρομο-στυλό*, *βρομό-σκυλο*, *βρομό-παιδο!* ΣΥΝ. παλιό-, (!) κόλο-, σκατό-.

βρομογλώσσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-οικ.) 1. ο τρόπος έκφρασης που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευγένειας, ευπρεπείας και κομψότητας: *έχει αυτός μια ~, που αν σε πιάσει στο στόμα του, δεν ξέρεις πού να κρυφτεί!* ΣΥΝ. βρομοστομα 2. (συνεκδ.) ο άνθρωπος που εκφράζεται με ανάλογο τρόπο: *μερικές ~ λένε πάλι ένα σωρό πράγματα γι' αυτήν!* ΣΥΝ. βρομοστόμος. — **βρομόνλωστος**, -η, -ο.

βρομογυναίκα (η) {βρομογυναϊκών} υβριστικά για γυναίκα ΣΥΝ. παλιογυναίκα. Επίσης βρομογύναικο (το).

βρομοδουλειά (η) (εκφραστ.-οικ.) 1. εργασία που γίνεται υπό επιχρησία (κυρ. μισθολογικούς) όρους: *γιατί κάνειει αυτή τη ~ και ταλαιπωρείται άσκοπα;* ΣΥΝ. παλιοδουλειά 2. πράξη ή υπόθεση που χαρακτηρίζεται από ανεντιμότητα και ανηθικότητα: *είναι καλό και τίμιο παιδί- δεν ανακατεύεται σε βρομοδουλειές* || *σκαρώνω ~* ΣΥΝ. πονηριά, απαιτεσιά, ατιμία, βρομία.

βρομοθήλυκο (το) υβριστικά για ν^σαρή γυναίκα ΣΥΝ. βρομογύναικο, παλιοθήλυκο.

βρομόκαυρος (ο) (εκφραστ.-οικ.) ο πολύ άσχημος και άστατος κайρός: *Αμάν πια αυτός ο ~! Μια βρέχει, μια φυσάει* ΣΥΝ παλιόκαυρος.

βρομοκοπιά (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βρομοκοπιάς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ. {εκφραστ.-οικ.} ♦ 1. (μετβ.) αναδίδο (αποθητική οσμή): *βρομοκοπούσε ολόκληρος ταγέρο και ούσκι* ♦ 2. (αμετβ.) μυρίζω άσχημα, έχω δυσάρεστη μυρωδιά: *βρομοκοπιά ολόκληρος!* || *Θα βάλεις καθαρό ποκάμισο και θα βρομοκοπιάς; Κάνε ένα μπάνιο πρώτα!* [ΕΤΥΜ. < βρόμα + -κοπιά (βλ. λ.)].

βρομοκουβέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-καθημ.) η χυδαία, απρετής λέξη ή φράση: *μην ξαναπεις τέτοιες ~!* ΣΥΝ. βρομόλογο.

βρομι άλογο (το) (συνήθ. σε πληθ.) λέξη ή φράση υβριστική και χυδαία ΣΥΝ. βρισιά, παλιόλογο, βρομολογία.

βρομόνερο (το) (εκφραστ.-οικ.) το μολυσμένο ή ακάθατο νερό: *τι πίνεις αυτό το ~, ξέρεις από πού είναι;* Επίσης **βρομονέρι**.

βρομοξύλο (το) (εκφραστ.-οικ.) το δυνατό ζυλοκόπημα: *θα του ριζώ ένα ~, να μάθει να βγάδι γλώσσα το παλιόπαιδο!*

βρομόπαιδο (το) (εκφραστ.-οικ.) 1. το βρόμικο, ακάθατο παιδί 2. το ζυπορή και άτακτο παιδί (γενικότ.) το κακό παιδί ΣΥΝ. παλιόπαιδο.

βρομοποδαρής (ο) {βρομοποδαράδες}. **βρομοποδαροί** (η) {βρομοποδαροδές} (μειωτ.-ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που τα πόδια του μυρίζουν άσχημα.

βρομόσκυλο (το) [μεσν.] (εκφραστ.-οικ.) 1. το ακάθατο σκυλί: *αυτό το ~ τού γείτονα ολη νύχτα γαβγίζει!* ΣΥΝ. παλιόσκυλο (υβριστ.) 2. το κακό και δύστροπο σκυλί 3. (μτφ.) άνθρωπος χωρίς ευγένεια υνυχής ή τρόπους ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, παλιόσκυλο.

βρομοστομα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (εκφραστ.-οικ.) 1. ο αγενής και άκομμος, ο προσβλητικός τρόπος έκφρασης ΣΥΝ. βρομόγλώσσα 2. (συνεκδ.) το πρόσωπο που εκφράζεται με προσβλητικό και άσχημο τρόπο: *είναι ένα ~, ο Θεός να σε κρατά μακριά του!* ΣΥΝ. βρομόγλώσσος, βρομολόγος, αθυρόστομος. — **βρομοστόμος**, -η, -ο [μεσν.].

βρομούσα (η) [μεσν.] {δύσχυρ. βρομούσων} 1. δύσοσμο φυτό 2. έντομο που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να εκκρίνει δύσοσμο υγρό, όταν ενοχληθεί.

βρομόχερο (το) (συνήθ. στον πληθ.) το βρόμικο χέρι- (μειωτ.) σε φρ. όπως *μάζεψε | πάρε τα βρομόχερά σου!* για να δηλωθεί έντονη ενοχληση από τα χέρια (κάποιου).

βρομύλος (ο) (σκωπτ.) ο ακάθατος, ο πολύ βρόμικος, [ΕΤΥΜ. < βρόμα + παραγ. επίθημα -ύλος, κατά τα επίθ. *στρογγύλος, σγκύλος* κ.ά.].

βρομιά (κ. -άω) (συνήθ. ορθ. *βρομιά*) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {βρομιάς...} {βρομιάς} ♦ (αμετβ.) 1. αναδίδο αποθητική, δυσάρεστη οσμή: *τα ρούχα του βρομάνε* ΣΥΝ. μυρίζω, (λόγ.) όζω ANΤ. μοσχοβολώ, ευωδιάζω ΦΡ. (α) *το ένα μου βρομιά και τ' άλλο μου μυρίζει* | *ξινίζει κ. όλα μου βρομάνε* είμαι παράξενος και ιδιότροπος άνθρωπος, βρίσκομαι ελαττώματα στα πάντα (β) (ειρων.) όσπου να *κοινηθεί το ένα πόδι, βρομάνει το άλλο* για ανθρώπους εξαιρετικά αργούς στις κινήσεις τους ή στη λήψη αποφάσεων: *αν περιμένεις από αυτόν να σου κάνει τη δουλειά, σάθηςες ~!* (γ) *το χέρι βρομάνει απ' το κεφάλι* για να δείξουμε ότι η δυσλειτουργία ή η διαφθορά σε έναν τομέα | *χωρό ξεκινά από την κορυφή της ιεραρχίας, από τους διοικούντες* (δ) (εκφραστ.) **βρομύμσε η υπόθεση** για περιπτώσεις στις οποίες μια υπόθεση καθυστερεί υπερβολικά, αποτελιματώνεται: *από αναβολή σε αναβολή ~!* (ε) **πέρσι νόφησε, φέτος βρομύμσε** πράγματα για τα οποία διαμαρτυρόμαστε, δυσανασχετούμε ή καταλαβαίνουμε πολύ καθυστερημένα 2. (για ύποπτη υπόθεση, συναλλαγ ή κ.λπ.) περιέχω ύποπτα, παρμόνοια στοιχεία: *η ιστορία αυτή βρομάνει* ♦ 3. (μ^ετβ.) αναδίδο (συγκεκριμένη δυσάρεστη οσμή): *καπνίζει μαγιωδώς και τα ρούχα του βρομάνε τσιγαρίλα* || ~ *απλυσιά* | *ποδαρίλα* || τα χγότα τους βρομοούν ούσκι. *

ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρόμα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. βρομό (-έω), αρχική σημ. «θουρβά, κροτώ», < βρόμος «δυνατός θουρβός, βροντή» < βρέω «κροτώ με πάταγο, βουίζω», αβεβ. ετύμου, πθ. < ΓΕ. *mrem- «κάνω υπόκοφο θουρβό», πθ. σανσκρ. mamraha «μουρμουρίζω», λατ. fremo «θουρβώ», γαλλ. frémir, γερμ. brummen «μουρμουρίζω», πολ. brzmiec «ηχώ, θουρβώ» κ.ά. Ομόρρ. *βροντή, μουρμουρίζω* (< αρχ. μορμύρώ). Η σημασιολογική μεταβολή «θουρβώ» → «μυρίζω άσχημα» οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένοι χαρακτηριστικοί κρότοι ακολουθούνται από δύσοσμια. Βλ. λ. *βρόμα*].

βροντερός, -ή, -ό αυτός που δίνει την ηχητική εντύπωση βροντής (συνήθ. μτφ.) ηχηρός, που γίνεται έντονα αισθητός: ~ *φωνή* | *γέλιο* || *ο λαός έδωσε ένα ~ «παρών» στη διαδήλωση* ΣΥΝ. τρανταχτός, βροντώδης. — βροντερά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < βροντή + παραγ. επίθημα -ερός, πθ. κ. τρομ-ερός].

βροντή (η) 1.0 έντονος θόρυθος που συνοδεύει τον κεραυνό: *ακούστηκε μια -!* *αστραπές και βροντές* ΣΥΝ. μπουμπουνητό 2. (συνεκδ.) κάθε ισχυρός ήχος, κρότος μεγάλης έντασης: *η ~ τού κανονιού* ΣΥΝ. κρότος, βρόντος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρόμα*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βρομ-τή, ετεροωμ. βαθμ. τού βρέω «κροτώ με πάταγο, βουίζω». Βλ. κ. *βρομιά*].

βροντήμα (το) [αρχ.] {βροντήμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. ο ήχος της βροντής ΣΥΝ. μπουμπουνημα 2. (γενικότ.) οποιοσδήποτε έντονος, εκκοφαντικός θόρυθος που συνοδεύεται συνήθ. από τράνταγμα: *έδωσε τέτοιο ~ στην πόρτα, που παραλίγο να σπάσει*.

βροντοκοπιά (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [1816] {βροντοκοπιάς...} | βροτοκοπιάς} ♦ 1. (αμετβ.) προκαλώ δυνατό θουρβό, κάνω κρότο ♦ 2. (μετβ.) χτυπώ (κάτι) δυνατά, ώστε να ακουστεί δυνατός κρότος. — βροντοκόπημα (το) [1812]. [ΕΤΥΜ. < βροντώ + -κοπιά (< κόπτω), πθ. κ. μεθο-κοπιά, σφουρο-κοπιά].

βρόντος (ο) ο κρότος της βροντής και γενικότ. κάθε δυνατός ήχος, του οποίου η ένταση μπορεί να προκαλέσει ελαφρά δόνηση: *η πόρτα έκλεισε με ~!* | *ο άγιος - τον κατατρόμαξε* ΣΥΝ. πάταγος, θουρβός; ΦΡ. **στον βρόντο** (i) στην τύχη, χωρίς συγκεκριμένο στόχο: *βροντολάω | ρίχνω ~* (ii) χωρίς αποτέλεσμα, ματαιώς: *μιλούσε ~, κανείς δεν του έδινε σημασία* || *πετάει λεφτά ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*. [ΕΤΥΜ. < βροντώ (υποχωρητ.). Η φρ. *στον βρόντο* προήλθε από τη συνήθεια πολεμιστών να πυροβολούν προς την κατεύθυνση από όπου ακουγόταν ο πυροβολισμός, χωρίς να έχουν εντοπίσει τον στόχο].

βροντόσαυρος (ο) [1891] {βροντοσαύρ-ου | -ων, -ους} φυτοφάγος δεινόσαυρος που έζησε κατά την ιουρασική περίοδο από τα μεγαλύτερα γερσαία ζώα που έζησαν, με βάρος 30 περίπου τόνων και μήκος γύρω στα 21 μέτρα, μακρύ λαμύο και ουρά, ογκώδη πόδια και συγκριτικά πολύ μικρό κεφάλι. [ΕΤΥΜ. Ελληνογόνής ξέν. όρ., < νεολατ. brontosaurus].

βροντοφώνια ρ. αμετβ. κ. μετβ. {βροντοφώνιας} ♦ 1. (αμετβ.) βγά-ω δυνατή, βροντερή φωνή ♦ 2. (μετβ.) (συνεκδ.) διακηρύσσω με έντονο και κατηγορηματικό τρόπο, φωνάζω (κάτι) δυνατά: ~ *το όνομα μου* || *σίσσασμο το πλήθος βροντοφώνιαζε την πίστη του στον ηγέτη του* ΣΥΝ. διαλαλώ, διακηρύσσω. Επίσης βροντοφώνω [μεσν.] {-εις...}.

βροντοφωτός, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει βροντερή φωνή ΣΥΝ. τρανταχτός, ηχηρός. — βροντοφώνος | -ώνος [1825] επίρρ.

βροντοχτυπώ (κ. -άω) ρ. {βροντοχτυπιάζω...} | βροντοχτύπησα} (εκφραστ.) χτυπώ προκαλώντας δυνατό κρότο ή ενοχλητικά δυνατό θόρυβο: ~ *τα ζάρια* | *την πόρτα* ΣΥΝ. βροντοκοπώ.

βροντώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {βροντάς...} | βρόντη-σα κ. -ξαι} ♦ (αμετβ.) 1. παράγω βροντή: «βροντά ο αστραφει ο ουρανός και σείεται ο απάνω κόσμος» (δημοτ. τραγ.) 2. (απρόσ. **βροντά**) ρίχνει βροντές: *όλη νύχτα βροντούσε και χαλούσε ο κόσμος* || *έξω αστράφτει και ~* ΣΥΝ. μπουμπουνίζω ΦΡ. **αστράφτω και βροντάω** (μεσν. φρ.) για πρόσωπο που εκφράζεται με έντονο και επιθετικό τρόπο: *άστραψε και βρόντηξε στην αγόρευση του ο εισαγγελέας* 3. παράγω εξαιρετικά ισχυρό θόρυβο: *όλη νύχτα βροντούσαν τα πυροβόλα* || *τα βροχάλια της βροντούν* ΦΡ. (παροιμ.) **οτού κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα** για πρόσωπο που δεν δείχνει κανένα ενδιαφέρον για όσα του λέμε, που αδιαφορεί πλήρως για συμβουλές ή παρακλήσεις 4. (για κλειστούς ή ανοικτούς χώρους) αντηχώ: *τα βονιά βροντούσαν από τον κανονιοβολισμό* ♦ (μετβ.) 5. χτυπώ (κάτι) με δύναμη, παρώνοντας δυνατό ήχο, προκαλώντας θόρυβο: *βρόντηξε πίσω του την πόρτα* | *έφυγε* ΣΥΝ. βαρώ 6. ρίχνω (κάτι/κάποιον) με δύναμη κάτω: *με μια λαβή τον σήκωσε πάνω από τον όμο του και τον βρόντηξε στο πάτωμα* || (μτφ.) *τους βρόντηξε στο γραφείο την παραίτηση της φρ. τα βροντώ (κάτω | χάμω)* (i) εγκαταλείπω μια προσπάθεια, προτού την ολοκληρώσω, τα παραιτώ: *μόλις κουράστηκε, τα βρόντηξε* | *έφυγε* (ii) (για εργαζόμενο) παραιτούμαι, διακόπτω από μόνο μου επαγγελματική συνεργασία: *αν δεν αλλάζον οι όροι εργασίας, θα τα βρόντηζω όλα κάτω και θα φύγω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρόμα, υποχωρητικός*. [ΕΤΥΜ < αρχ. βροντώ (-άω) κ. βροντή (βλ. λ.)].

βροντώδης, -ης, -ες [μτγν.] {βροντώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (κυρ. για ήχους) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση και δύναμη: ~ *χειροκροτήματα* | *γέλια* / *φωνές* ΣΥΝ. βροντερός. — **βροντώδης** επίρρ. [1883]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βρούβα (η) {δύσχυρ. βρούβων} 1. ποώδες φυτό, που να πολλές καλλιέργειες θεωρείται ζιζάνιο, αλλά αξιοποιείται στην παρασκευή καταπλασμάτων, εμπλάστρων, καθώς και φαρμάκων 2. (συνεκδ.) ο εδώδιμος βλαστός του φυτού: τρώω *βρούβες* ΦΡ. (σκωπτ.) **πάω | με στέλνουν** για *βρούβες* για άσκοπες και ανώφελες πράξεις, χωρίς πρακτικό σκοπό ή αποτέλεσμα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < *βούλβα (με μετάθεση φθόγγου και τροπή λ > ρ) < λατ. bulbos < αρχ. βολβός].

βρουκέλλα (η) {βρουκελλών} ΙΑΤΡ. βακτήριο που προκαλεί τη βρουκέλλωση (τον μελιταίο πυρετό).

[ETYM < νεολατ. brucella, από το όνομα του Βρετανού φυσικού Sir David Bruce (1855-1931), ο οποίος ανακάλυψε το βακτήριο αυτό].

βρουκέλλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση που οφείλεται σε είδη του βακτηρίου βρουκέλλα (βλ. λ.) ΣΥΝ. μελιταίος πυρετός. [ETYM. Μεταφορά του νεολατ. brucellosis].

Βρούτος (ο) *Μάρκος Ιούλιος Βρούτος*- Ρωμαίος επιφανής, που συμμετείχε στη δολοφονία του Ιουλίου Καίσαρα· Φρ. και συ (τέκνον) **Βρούτε**; για περιπτώσεις στις οποίες δέχεται κανείς πλήγμα μεταξύ άλλων και από πρόσωπο που θεωρούσε φίλο. [ETYM. < λατ. Brutus < brutus «βαρύς, δυσκίνητος». Η φρ. και συ *Βρούτε*; (λατ. Et tu, Brute?) ελέγθη από τον Ιούλιο Καίσαρα κατά τη στιγμή της δολοφονίας του, όταν αντελήφθη ότι μεταξύ των δολοφονών ήταν και ο Βρούτος, ο οποίος ήταν στερός φίλος του, τιμημένος από τον Καίσαρα].

βροχερός, -ή, -ό [μεσν.] (για κλιματολογικές συνθήκες, εποχές) αυτός που σταθερά χαρακτηρίζεται από συχνές βροχοπτώσεις: τα *τροπικά κλίματα ευνοούν την οργιώδη βλάστηση* || ο ~ *καιρός του Λονδίνου* ΣΥΝ. υγρός.

βροχή (η) **1.** νερό που παράγεται από υδροποιημένους ατμούς στην ατμόσφαιρα και πέφτει στη γη σε σταγόνες ή πτώση νερού από τα σύννεφα στη γη με μορφή σταγόνων: *αίριο θα σημειωθούν βροχές στα βόρεια του νομού* || η ~ *χτυπούσε το τζάμι* || τοπική | παροδική | ραγδαία | καταρρακτώδης | φθινοπωρινή | ψιλή | ζωνική | δυνατή | σιγανή ~ || *άρχισε | έπιασε | πέφτει | ρίχνει* ~ || ~ με το τουλούμι Φρ. (α) (καθμ.) *με πιάνει η βροχή* αρχίζει να βρέχει, ενώ βρίσκονται στον δρόμο: *η βροχή μάς έπιασε στο ύψος της Κηφισιάς* (β) ο *βρεγμένος τη βροχή δεν τη φοβάται* βλ. λ. βρέχω (γ) *σαν τη βροχή στ' αλώνι* βλ. λ. αλώνι (δ) *τεχνητή βροχή* (ι) η τεχνητή πρόκληση βροχής ύστερα από ραντίο κατάλληλων βροχοφόρων νεφών με μόρια ιωδιούχου αργύρου από αεροπλάνο ή ειδικές συσκευές εδάφους (ii) σύστημα αρδεύσεως που χρησιμοποιείται για πότισμα (ε) *όζων βροχή* βλ. λ. όζωνος 2. (στον πληθ.) η εποχιακή βροχόπτωση, η βροχή εποχή: *ώρα με τις ~ θ' ανοίξουν και τα σχολεία* || η *περίοδος των βροχών στις τροπικές περιοχές* 3. (μτφ.-σπάν.) οποιαδήποτε εκροή υγρού (κυρ. ωματικού) σε μεγάλες ποσότητες: *έτρεχαν τα δάκρυα* ~ ΣΥΝ. ποτάμι 4. (μτφ.) πλήθος πραγμάτων που ρίχνονται ή γίνονται διαδοχικά ~ *πληροφοριών* | *εικόνων* | *τηλεγραφήματων* | *μηνύσεων* || οι *σφαίρες έπεφταν* ~ || τα *κέρματα έπεφταν* - στο παρκέ του γηπέδου || *ύστερα από την επιτυχία της ταινίας δέχεται ~ προτάσεων για συνεργασία* || ~ από *σχόλια* | *ερωτήσεις* | *καταγγελίες* | *παράπονα* | *φιλοφρονησεις* | *αντιρρήσεις* || ~ *μετεωροτών* ΣΥΝ. πλήθος, καταγισμός. — (υποκ.) **βροχούλα** (η) [μεσν.] (σημ. 1). [ETYM αρχ. < βρέχω].

βροχή και άλλα κατακρημνίσματα. Ό,τι πέφτει από τα σύννεφα του ουρανού σε υγρή ή και στερεή μορφή αποτελεί τα λεγόμενα υδατόδη ατμοσφαιρικά κατακρημνίσματα (αγγλ. precipitation). Την πιο λεπτή μορφή κατακρημνίσματος αποτελεί το **ψιχάλισμα** (ή **ψιλόβροχο**). Η λ. είναι νεότερη (ψιγάλα < ψιγάλο «ψιχούλο» + ψεκάδα «σταγόνα βροχής»: πβ. ψιχία «ψιχούλα», ψιγά, ψιχούλο | ψιχάλο-όλα από το αρχ. ψίξ, ψιχός, «ψιχούλο»). Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν το ψακάδες | ψεκάδες «ψιγάλες» και το ρ. ψακάξει «ψιχάλιζεν» (ο Αριστοτέλης στα *Μετεωρολογικά* του [3.4.5] λέει: «όταν μὲν κατά μικρά μόρια φέρηται, ψακάδες, όταν δὲ κατά μείζω μόρια, βετός καλείται»). Άλλο κατακρημνίσμα, το κυριότερο, είναι η **βροχή**, από το ρ. βρέχω. Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες: το *βροχή* απαντά στον Δημοκρίτο, το *βρέχει* στον Ξενοφώντα. Ωστόσο, οι δύο λ. χρησιμοποιούνται συστηματικά από τους μεταγενεστέρους χρόνους (Π. Διαθήκη, Κ. Διαθήκη κ.λπ.). Αρχαιότερη -ήδη ομηρική- και συνήθης στην Αρχαία είναι η λ. **υετός** (από το ρ. υει «βρέχεν»), η οποία χρησιμοποιείται περιορισμένα στη μετεωρολογική ορολογία ως συνώνυμο του *βροχή*, ενώ για πολλή βροχή -και σε μεταφορική χρήση- χρησιμοποιείται η αρχαία λ. κατακλυσμός, που σήμαινε την πλημύρα (πβ. τη φράση «*βροχή πλημύρα*»). Προκειμένου για καταρρακτώδη, ραγδαία βροχή, οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν τη λ. **όμβρος** (ο), που πέρασε εν μέρει στη λόγια γλώσσα και στην αντίστοιχη επιστημονική ορολογία. Από τη λ. χρησιμοποιείται το παράγ. επίθετο **όμβριος** «βρόχινος» (όμβρια *ύδατα* «τα νερά της βροχής») και το ουσ. **ανομβρία** «έλλειψη βροχής, αναβροχιά». Ας σημειωθεί ακόμη ότι το **ομπρέλα** (και λόγιο *ομβρέλα*) δεν έχει σχέση με το *όμβρος*, αλλά προέρχεται από το ιταλ. ombrella (< λατ. umbra < umbra «σκιά»). Η καταρρακτώδης βροχή λέγεται κυρίως νεροποντή (< νερό + *ποντίζω* «καταποντίζω, βυθίζω») και κατεβασία (< *κατεβάζω*), εφόσον δε συνοδεύεται από αστραπές, βροντές και ισχυρό άνεμο, χαρακτηρίζεται ως καταγιάδα και μπόρα. Το καταγιάδα είναι αρχαίο από το ρ. *καταγιάω* «κατεβαίνω ορμητικός» (πβ. *καταγιστικός*) < *αγιάς* «οργή, θυελλα». Το μπόρα είναι αντιδάνειο: < βεν. bora < λατ. boreas < ελλην. *βορέας* (βοριάς). Όταν τα κατακρημνίσματα παίρνουν στερεή μορφή, εμφανίζονται ως χαλάζι, χιόνι ή ανάμικτη μορφή βροχής και χιονιού, χιονόνερα ή χιονόβροχο Στη γλώσσα των μετεωρολογικών δελτίων χρησιμοποιείται συχνά και η λ. **βροχόπτωση** («θα σημειωθούν βροχοπτώσεις» αντί «βροχές»), ενώ η κύρια σημ. της λ. είναι το ποσό της βροχής που καταμετρείται ότι έπεσε σε μια περιοχή.

βροχηδόν επίρρ. [1845] (αρχαιοπρ.) σε μεγάλη ποσότητα και πυκνότητα: *οι κατάρσεις γνωστών και αγνώστων έρχονται ~* || οι *ερωτή-*

σεις άρχισαν να πέφτουν ~ ΣΥΝ. συνεχώς, σφρηδόν. [ETYM. < βροχή + επιρρ. επίθημα -ηδόν, πβ. κ. *βαθμ-ηδόν*].

βροχή (το) (συνήθ. στον πληθ.-λαϊκ.) **1.** μικρή θηλιά (κυρ. από τρίχες αλογοουράς) που χρησιμοποιείται για τη σύλληψη πουλιών ή μικρών ζώων από τον λαϊμό: *πιάνω λαγό στα ~* (μτφ.) 2. στιδήποτε λειτουργεί ως θέλετρο για την παγίδευση κάποιου: *πίαστηκε στα ~ του έρωτα!* ΣΥΝ. δόλος, πλεκτάνη 3. κάθε είδους παγίδα: *πίαστηκε στα ~ του νόμου* ΣΥΝ. δόκαμα. [ETYM. < μεσν. *βρόχιν*, υποκ. του αρχ. *βρόχος*].

βροχικά (τα) → βροχοκός

βροχίνας, -η, -ο **1.** αυτός που προέρχεται από τη βροχή: *νερό 2.* ΟΙΚΟΛ. **βρόχινο δάσος** πυκνό, τροπικό δάσος με ψηλά, πλατύφυλλα, αιθαλή δέντρα σε περιοχές με υψηλή ετήσια βροχόπτωση: η *καταστροφή των ~ του Αμαζονίου αποτελεί οικολογική απειλή για ολόκληρο τον πλανήτη*. [ETYM Η φρ. *βρόχινο δάσος* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. rain forest].

βροχογράφος (ο) ΜΕΤΕΩΡ. όργανο μέτρησης του ύψους και της διάρκειας της βροχόπτωσης, με επιπλέον καταγραφή των ωρών ενάρξεως και λήξεως, καθώς και των εντάσεων της ΣΥΝ. βροχοόμετρο. — βροχογραφικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. pluviograph (νόθο συνθ.)].

βροχομέτρο (το) {βροχομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. όργανο για τον ογκομετρικό υπολογισμό του ύψους βροχοπτώσεως ΣΥΝ. βροχογράφος. — βροχομετρικός, -ή, -ό [1894]. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. pluviometre (νόθο συνθ.)].

βροχόνερο (το) το νερό της βροχής.

βροχοποιός (ο) **1.** πρόσωπο στο οποίο αποδίδονται μαγικές ικανότητες, το οποίο προσπαθεί με διάφορες τελετουργίες και ξόρκια (μαγικά λόγια και χορούς) να προκαλέσει βροχή 2. οποιοσδήποτε επιφέρει ή προσπαθεί να προκαλέσει βροχόπτωση με τεχνητές μεθόδους. — βροχοποιητικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. rain maker].

βροχόπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πτώση βροχής: η ~ ήταν ευεργετική για τη *γεωργία* || *συνεχίζει ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

[ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. rainfall].

βρόχος (ο) **1.** θηλιά με μετακινούμενο κόμπο, που σφίγγει όσο τραβιέται το σχοινί: ο ~ της *κρεμάλας* 2. θηλιά που χρησιμοποιείται για τη σύλληψη μικρών θηραμάτων ΣΥΝ. βρόχι, παγίδα 3. (μτφ.) στιδήποτε προξενεί ασφυκτική πίεση, δεσμεύοντας τις ενέργειες ή την εκφοράση κάποιου: ο ~ του νόμου || μη μου *βάξεις ~ στον λαϊμό*, *ασε με ν' αποφασίσω με ψυχραιμία* 4. οποιοδήποτε κενό ανάμεσα στα καλώδια, τα σχοινιά κ.λπ. ενός δικτύου · 5. ΤΕΧΝΟΛ. σύνολο κλάδων δικτύου, που η διαδογή τους αποτελεί κλειστή διαδρομή: ~ *ανατροφοδότησης* 6. ΙΑΤΡ. ανθεκτική κατασκευή (συνήθ. ταινία ή πλέγμα) που χρησιμοποιείται για περιτύλιξη και ακινητοποίηση σπασμένου ή εξαρθρωμένου μέλους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. αρχ. < *μρό-χος (< Ι.Ε. *mer-egh- «όδω, πλέκω»), που πθ. συνδ. με σερβοκρ. mreza «δίχτυ», λιθ. marāka «δίχτάκι»].

βρόχος - **βρόγγος**. Οι δύο λέξεις, διαφορετικές στην ετυμολογική προέλευση και τη σημασία τους, συχνά συγχέονται σημασιολογικά. Σημειώνεται ότι το μεν **βρόγγος** (με -γγ-), ομόρροδο του *καταβροχθίζω*, δηλώνει τη διακλάδωση της τραχείας σε κάθε έναν από τους δύο πνεύμονες (εξού και συνήθως μιλούμε, κατά πληθυντικό, για τους *βρόγγους των πνευμόνων*), ενώ το **βρόχος** (< *μρό-χος) δηλώνει τη θηλιά που σφίγγει τον λαϊμό του ανθρώπου και τον οδηγεί στον θάνατο (ό,τι συμβαίνει με τον απαγχονισμό).

βροχοσταλίδα (η) (λογот.) σταγόνα βροχής.

[ETYM < βροχή + *σταλίδα* < *στάλα*].

βρούα (τα) τα φυτά που αποτελούν τα βρούφουτα (βλ. λ.) ΣΥΝ. μούσκληα. [ETYM. < αρχ. *βρούον* < *βρούω* (υποχωρητ.) «ανθίζω, αφθονώ», αβεβ. επύμου, πθ. συνδ. με λατ. frutex «θάμνος, κλαδί», αρχ. γερμ. krūt «χώρτο, λάχανο» (> γερμ. Kraut). Ομόρρ. *βρού-σις (-η)*. Η λ. απαντά ως β' συνθ. και στο *εμ-βρούον* (βλ. λ.)].

βρυνγμός (ο) το τρίψιμο των δοντιών. [ETYM. αρχ. < *βρούω* | *βρούχω*

«μασώ με θόρυβο, καταπαράω» (βλ. λ. *βροχώμαι*)].

βρουκόλακας (ο) → βρικόλακας

Βρυξέλλες (οι) {Βρυξελών} **1.** η πρωτεύουσα του Βελγίου και έδρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης· Φρ. *λαχανάκια Βρυξελών* βλ. λ. λαχανάκι **2.** (συνεκδ.) τα κέντρα εξουσίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση: *οι αποφάσεις των Βρυξελών*.

[ETYM < γαλλ. Bruxelles (οπτικό δάνειο) < αρχ. γερμ. Broca-sella (μαρτυρείται και ως Bruoc-sella) «οικισμός στους βάλτους» < broca «βάλτος, έλος» + sali/sella (< λατ. cella «δομάτιο, κτήριο», πβ. κελία), επειδή ο οικισμός ιδρύθηκε τον 6ο αι. σε νησίδα του ποταμού Σένα (Senne)].

βρούφουτα (τα) [1889] BOT. μικρά πράσινα φυτά χωρίς ρίζες, βλαστούς και φύλλα, που φυτρώνουν σε υγρές και σκιερές θέσεις· βρίσκονται στο έδαφος, στις πέτρες, στους βράγχους, στα δέντρα ή μέσα σε ρυδία (βλ. κ. λ. **βρούα**). [ETYM Απὸ του νεολατ. muscinea].

βρύση (η) {βρυσών} **1.** μεταλλικό κατασκευάσμα, συνήθ. κυλινδρικού σχήματος, που προσαρτάται ως εξάρτημα στην απόληξη υδροδοτικού σωλήνα εγκατάστασης παροχής νερού, με το οποίο είναι δυνατή η διακοπή ή αυξομειώση της ροής του παρεχόμενου νερού: *ανοίγω | κλείνω τη ~* || τον *Αύγουστο δεν μπορείς να πεις νερό της ~, μόνο του*

μυγείου! ΣΥΝ. στρόφιγγα 2. φυσική πηγή με πόσιμο νερό: *ξεδίωσσε από μια ~ στο δάσος* ΣΥΝ. πηγή 3. (μτφ. ως επίρρ.) με άφθονη ροή: *έτρεξαν ~ τα δάκρυα της* ΣΥΝ. ποτάμι. — (υποκ.) βρυσάκι (το) κ. **βρυσούλα** (η) [μεσν.] (σημ. 1-2). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίω. [ETYM. < μτφν. *βρύσις*, αρχική σημ. «πηγή, ανάβλυση νερού», < αρχ. βρύω «ανθίζω, αφθονώ - αναβλύζω» (βλ. λ. *βρύο*)].

βρυσομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλη φυσική πηγή ΣΥΝ. κεφαλάρι, νερομάννα.

βρυχηθμός (ο) [αρχ.] (λόγ.) ο ήχος που παράγει ζώο που βρυχάται το μουγκρητό: ο ~ των λιονταριών.

βρυχώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {βρυχάται... | βρυχήθηκα} 1. (για λιοντάρια κ. ά. άγρια ζώα) παράγω δυνατό, βαθύ και παρατεταμένο ήχο ΣΥΝ. μουγκρίζω 2. (μτφ.) κάνω αισθητή την παρουσία μου, κυρ. μιλώντας με επιθετικό, έντονο τρόπο: *το ποντίκι που βρυχάται* (βλ. λ. *ποντίκι*) || *βρυχάται μανόμενος στις συνεδριάσεις* 3. παράγω δυνατό και βαθύ θόρυβο: *το κύμα βρυχόταν πάνω στα βράχια* || *το τρακτέρ βρυχήθηκε στην ανηφόρα*. Επίσης (καθμ.) βρυχέμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. < αρχ. *βρυχώμαι* (-άο-) < θ. βρυχ- (πβ. παρακ. βέ-βρυχ-α), παράλλ. τ. του ρ. *βρύκω* «μισώ με θόρυβο, κατασπαράζω» < I.E. *g^wtúg(h)σ, πβ. αρχ. σλαβ. *gryzati* «μισώ»].

βρυώδης, -ης, -ες [αρχ.] {βρυώδους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που είναι γεμάτος βρύα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

βρω (να/θα) ρ. -> βρίσκω

βρώμα (η) -> βρόμα

βρώμα (το) {βρώμ-ατος | -ατα, -άτων} (σπάν.) οτιδήποτε καταναλώνεται ως τροφή και προέρχεται κυρ. από κυνήγι. [ETYM. < αρχ. *βρώμα* < θ. *βρω-*, πβ. *βι-βρώ-σκα* «τρώγω». Βλ. λ. βρώση].

βρωματολογία (η) [1837] {χωρ. πληθ.} η συστηματική και με επιστημονικές βάσεις μελέτη της παρασκευής και της σύστασης των τροφίμων. [ETYM. < βρώμα (το) «φαγώσιμο, βρώση» + -λογία < λέγω].

βρωματοχημεία (η) ΧΗΜ. Ο κλάδος της χημείας που έχει ως αντικείμενο έρευνας τη σύσταση, παρασκευή και συντήρηση τροφίμων με τον πλέον υγιεινό τρόπο: η χημεία τροφίμων. [ETYM < βρώμα (το) «φαγώσιμο, βρώση» + χημεία].

βρωμερός, -ή, -ό -> βρωμερός

βρώμη (η) -> βρόμη

βρωμιά (η) -> βρομιά

βρωμίζω ρ. -> βρωμίζω

βρώμικος, -η, -ο -> βρώμικος

βρώμιο (το) -> βρόμιο

βρωμό ρ. -> βρομώ

βρώση (η) { -ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατανάλωση (κάποιου πράγματος) ως τροφή, το να τρώει κανείς: κυρ. στη Φρ. *προς βρώσιν*, *τα είδη ήταν τελείως ακατάλληλα προς βρώσιν* || (ως εκκλησ. ευχ.) «*ευλόγησον την βρώσιν και την πόσιν*» («*ευλόγησον την βρώσιν και την πόσιν*») ΣΥΝ. φάσιμα.

[ETYM. < αρχ. *βρώσις* < θ. βρω- < *g^wt- < I.E. *g^wet- «καταπίνω, καταβροχθίζω», πβ. σανσκρ. *gigami*, λατ. *vorare*, γαλλ. *vorace* «αδηφάγος» (< λατ. *vorax*), γαλλ. *gorge* «λαμύδι» (< λατ. *gurgis* «δίνη, στρόβιλος»), γερμ. *Köder* «δόλωμα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βι-βρώ-σκα* «τρώγω, καταβροχθίζω», *βωρ-ά, βωραθρόν(ν)* (βλ.λ.), *βρώμα* (τόθ, βρώ-σμός, -βόρος κ.ά.).

βρώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να καταναλωθεί ως τροφή ΣΥΝ. φαγώσιμος. [ETYM. αρχ. < βρώσις].

βώας (ο) {βυών} (λόγ.) ο μπουφός (βλ.λ.). [ETYM. αρχ., ονοματοποιημένη λ., που απαντά και σε άλλες I.E. γλ., πβ. αρμ. *bu*, περσ. *bum*, λατ. *bubulo*].

βύβλος (η) 1. (στην παλαιоγραφία) ελληνική ονομασία του παπύρου, γνωστή ήδη στον Αισχύλο (*Κεῖτιδες* 947) 2. (με κεφ.) πλούσια πόλη της Φοινίκης, η οποία πρέπει να ήταν το κυριότερο κέντρο εμπορίας παπύρου.

βυζάγμα (το) {βυζάγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ο θηλασμός 2. το ρούφλημα με το στόμα: το ~ του *δαχτύλου*.

βυζαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {βυζά-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (αμετβ.) 1. ρουφώ γάλα από τη θηλή του μητρικού μαστού: *το μωρό σταμάτησε να κλαίει και βυζαίνε λαιμαργα* || *βυζαίνει ακόμα, αφού δεν έχει δοντάκια για να μασάει* ΣΥΝ. γαλουχούμαι, θηλάζω 2. (κατ' επέκτ.) βρίσκομαι στην ηλικία κατά την οποία τρέφομαι αποκλειστικά με μητρικό γάλα, είμαι σε ηλικία θηλασμού: *πώς να θυμάται τι είχε γίνει πριν από είκοσι χρόνια, τότε ακόμα βυζαίνε!* ♦ (μετβ.) 3. πίνω θηλάζοντας: *δεν πρόλαβε να βυζάξει το γάλα της μάννας του* ΣΥΝ. θηλάζω 4. (για μητέρες ή παραμάννες) προσφέρω το στήθος μου για θηλασμό, παρέχω γάλα (σε νεογνό για να θηλάσει): *βυζάξε το μωρό της έναν χρόνο* ΣΥΝ. γαλουχώ, θηλάζω 5. μιμώμαι τις κινήσεις του θηλασμού, ρουφώντας ή βάζοντας (κάτι) στο στόμα: *δέκα χρονών και βυζαίνει ακόμα το δαχτύλο!* ΣΥΝ. πιπιλίζω. [ETYM. < μεσν. *βυζάνω* < μτφν. μύζω (με ανομοίωση β- < μ-) < αρχ. μύζω < μν, ονοματοποιημένη λ. από την ήχο και το σχήμα των χειλιών του βρέφους κατά τον θηλασμό].

βυζανιάρικο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) 1. το νεογνό ή το βρέφος που βυζαίνει ακόμα, που τρέφεται ακόμα με μητρικό γάλα ΣΥΝ. βυζασταρουδί 2. (μτφ.-μειοτ.) το πολύ νεαρό ή ανώριμο και άπειρο άτομο: *μην κάνεις σαν ~ φέρασαν όπως αρμόζει στην ηλικία σου*.

βυζαντινισμός (ο) [1872] 1. το σύνολο αντιλήψεων και πολιτισμικών αξιών που ιστορικά αποδίδονται στην περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: «ο νους μου πηγαίνει σε τιμές μεγάλες της φυλής μας, στον ένδοξό μας ~» (Κ. Κεβάφης) 2. (συνεκδ.-κακός.) η έλλειψη πρα-

κτικού πνεύματος και η ανάληψη σε περίπλοκες και άσκοπες, σχολαστικές συζητήσεις και διαδικασίες: ο στείρος σχολαστικισμός. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Byzantinismus].

βυζαντινολογία (η) [1895] {βυζαντινολογίων} 1. η επιστημονική μελέτη όλων των εκφάνσεων της βυζαντινής ζωής, της τέχνης και γενικότερ. του βυζαντινού πολιτισμού 2. (κακός.) ο βυζαντινισμός (βλ.λ., σημ. 2). — βυζαντινολόγος (ο/η) [1886], βυζαντινολογικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. byzantinologie].

βυζαντινολογία ρ. αμετβ. {βυζαντινολογεί... | βυζαντινολόγησα} (κακός.) συζητώ χωρίς πρακτικό πνεύμα, επιμένοντας στους τύπους και τις λεπτομέρειες (βλ. λ. βυζαντινισμός). — βυζαντινολόγημα (το).

βυζαντινοπρεπής, -ής, -ές {βυζαντινοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} βυζαντινοπρεπέστ-ερος, -ατός} αυτός που ταιριάζει στα βυζαντινά πρότυπα, που εκφράζει τη βυζαντινή νοοτροπία: ~ *τελετή* | *ύφος*. — **βυζαντινοπρεπός** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

βυζαντινός, -ή, -ό [1807] 1. αυτός που σχετίζεται με το Βυζάντιο και τον πολιτισμό του: ~ *ναός* | *μουσική* | *εικόνα* | *αρχαιολογία* | *φιλολογία* 2. **Βυζαντινή Αυτοκρατορία** το ανατολικό τμήμα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από την ίδρυση της Νέας Ρώμης (Κωνσταντινούπολης) το 324 μ.Χ. ως την άλωση της το 1453 από τους Οθωμανούς 3. Βυζαντινός (ο), **Βυζαντινή** (η) κάθε υπήκοος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: *η καθημερινή ζωή των ~*.

Βυζάντιο (το) {Βυζαντίου} 1. αρχαία πόλη της ΝΑ. Θράκης στον Βόσπορο, αποίκια των Μεγαρέων από το 657 π.Χ., στη θέση της οποίας ιδρύθηκε το 324 μ.Χ. η νέα πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας με το όνομα Κωνσταντινούπολη 2. (συνεκδ.) η Βυζαντινή Αυτοκρατορία (βλ. λ. *βυζαντινός*, σημ. 2): *η ιστορία του ~*. [ETYM < αρχ. *βυζάντιον*, ονομασία μικρής πόλης στις όχθες του Βοσπόρου, όπου το 324 μ.Χ. ο Μ. Κωνίνος ίδρυσε τη Νέα Ρώμη (λατ. Nova Roma), τη μετέπειτα *Κωνίπολη*, ως πρωτεύουσα του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους, του οποίου οι υπήκοοι αυτοποκαλούνταν μέχρι τέλος *Ρωμαίοι*, ο όρος πρωτοχρησιμοποιήθηκε με τη σημερινή σημ. από τον Γερμανό J. Wolf το 1562 (απ' τον μέχρι τότε όρον *Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία* κ. *Ρωμανία*)].

βυζαρού (η) {βυζαρούδες} (λαϊκ.) γυναίκα που έχει μεγάλους μαστούς ΣΥΝ. βυζού.

βυζασταρουδί (το) το βυζανιάρικο (βλ.λ.). [ETYM. Υποκ. του μεσν. βυζαστάρης < βυζαστής < βυζάνω].

βυζάστρα [μεσν.] κ. **βυζαχτρα** (η) {δύσchr. βυζαστρών} η παραμάννα ΣΥΝ. τροφος.

βυζί (το) {βυζ-ιού | -ιών} 1. ο ανθρώπινος μαστός και γενικότερ. ο μαστός των θηλυκών θηλαστικών (πβ. λ. *στήθος*) 2. (ειδικότερ.) ο γυναικείος μαστός: Φρ. *απ' ~ το βυζί της μάννας* (κάποιου) (εκφραστ.) από βρέφος, από πολύ μικρή ηλικία: *έμαθε να υπολογίζει τα λευτά ~ του! πώς να μην είναι ταιγούνης!* ΣΥΝ. από τα γενεοφάκια του, με το γάλα της μάννας του. — (υποκ.) βυζάκι (το), (μεγεθ.) βυζάρα (η). [ETYM < μεσν. βυζιον < βυζάνω (υποχωρητ.)].

βυζού (η) [μεσν.] (βυζούδες) η βυζαρού (βλ.λ.).

βυθίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {βυθί-σα, -τηκα, -μένος} 1. προκαλώ κατάδυση, κάνω (κάτι/κάποιον) να βουλιάξει στον βυθό (ειδικότερ. για πλοία) προκαλώ την καταστροφή, τον καταποντισμό: *τα γερμανικά υποβρύχια βυθίσαν πολλά συμμαχικά πλοία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* || *το πλοίο βυθίστηκε αβαντόρ* ΣΥΝ. βουλιάζω, καταποντίζω 2. (για μικρά αντικείμενα, σώματα) πιέζω (κάτι), ώστε να καλυφθεί μερικώς ή πλήρως από υγρό, κυρ. νερό: ~ *τα χέρια στο νερό* ΣΥΝ. βουτώ 3. (γενικότερ.) πιέζω (κάτι), ώστε να εισχωρήσει στη μάζα άλλου σώματος, χώ-νο βαθιά στο εσωτερικό: *το λιοντάρι βυθίσσε τα νύχια του στον λαμό του ζώου* || (κ. μεσοπαθ. **βυθίζομαι**) *κουρασμένος βυθίστηκε στη μεγάλη πολυθρόνα!* ΣΥΝ. μπηγώ, καρφώνω, βάζω (μτφ.) 4. παραδίδω ολοκληρωτικά σε συγκεκριμένη ψυχική, πνευματική ή συναισθηματική κατάσταση, απορροφώ πλήρως: *τα τελευταία γεγονότα τον βύθισαν σε μαυρές σκευεις* || *βυθίστηκε σε μελαγχολία* | *βαθύ πένθος* | *ονειροπόληση* | *απελισία* 5. κυριεύω, καλύπτω ολοκληρωτικά: *η απεργία της Δ.Ε.Η. βύθισε τη γύρα στο σκοτάδι*.

βυθισότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. βαθμίδα του κόματος κατά την οποία παρατηρείται έκπτωση των ανώτερων κινητικών και νοητικών λειτουργιών: «*είχε τραυματιστεί από πτώση και βρισκόταν σε ~*» (εφημ.) 2. η εξασθενημένη ένταση των καρδιακών τόνων, όπως σε περικαρδίτιδα και πνευμονικό εμφύσημα. [ETYM. < βύθος (το)].

βύθιση (η) [1833] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η σταδιακή πτώση, διεύδυση σε κατώτερα επίπεδα, η κατάδυση: η ~ του *σώματος στη θάλασσα* ΣΥΝ. καταβύθιση, βύθισμα, (λόγ.) εμφάπτιση 2. (μτφ.) η κατάσταση βαθύτατου ύπνου, λήθαργου: *ύστερα από το ατύχημα έπεφτε συχνά σε ~* ΣΥΝ. νάρκη, λήθαργος 3. (για σκάφη) ο καταποντισμός που οφείλεται σε ατύχημα ή σε εχθρική επίθεση: η ~ *οφειλεται σε ρήγμα που προκλήθηκε από τη σφοδρή θαλασσοταραχή* || ~ *δύο εχθρικών υποβρυχίων* ΣΥΝ. βουβλιαγμα, ναυάγιο, (λόγ.) καταποντισμός, (λαϊκ.) φουντάρισμα.

βύθισμα (το) [1887] {βυθίσι-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να πιέζεται (κάτι μέσα σε κάτι άλλο), ώστε να καλυφθεί: το ~ *του πινέλου στη μπογιά* ΣΥΝ. βύθιση, καταβύθιση 2. η βύθιση (πλοίου, υποβρυχίου κ.λπ.), ο καταποντισμός 3. ΝΑΥΓ. το αριθμητικά μετρημένο τμήμα σκάφους, που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας: - *φόρτωση* || *πλοίο με ~ 10 ποδιών* 4. ΓΕΩΛ. η περιοχή του γήινου φλοιού που βρισκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από τις γύρω περιοχές: *όταν τα ~ δεν έχουν τη δυνατότητα αποστράγγισης, γερμίζουν νερό και μετατρέπονται σε λίμνες*. [ETYM ο ναυτ. όρ. αποδίδει το αγγλ. draught, ενώ ο γεωολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. depression].

βυθοκόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η χρήση βυθοκόρου για την απομάκρυνση άμμου, βούρκου ή μολυσματικών προσμειξέων από τον βυθό ποταμών, ακτών κ.ά. — βυθοκοριστής (ο), βυθοκορόρ ρ. {-είς...}.

βυθοκόρος (η) [1897] το πλωτό μηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται σε υποβρύχιες εκσκαφές για την εκσκαφή του βυθού και τη διατήρηση του βάθους καναλιών, ποταμών και λιμανιών, την αποκομιδή υλικών, την κατασκευή έργων και την περισυλλογή αντικειμένων αξίας.

[ETYM < βυθός + -κόρος < αρχ. κορώ (-έω) «καθαρίζω» (πβ. νεο-κό-ρος), απόδ. του γαλλ. bateau drague. Βλ. κ. λ. κόρος].

βυθόμετρησι (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ο υπολογισμός με κατάλληλες μετρήσεις του βάθους φυσικού υδάτινου όγκου (θάλασσας, ποταμού, λίμνης) ΣΥΝ. βαθόμετρησι, βυθοσκόπησι 2. (μτφ.) η εκτίμησι και διάγνωσι (συνήθ. κατόπιν αναλυτικών διεργασιών) μιας κατάστασης: δεν χρειάζονται, είτε, φροϊδικές μελέτες και ψυχολογικές ~ ΣΥΝ. ανάλυσι, αναζήτησι, διερεύνησι. — βυθόμετρο ρ. {-είς...}.

βυθόμετρο (το) {βυθόμετρ-ου | -ον} όργανο που μετρά το βάθος φυσικών υδάτινων όγκων. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. bathometre].

βυθός (ο) 1.0 πυθμένας, το χαμηλότερο επίπεδο εδάφους κάτω από υδάτινη μάζα (θάλασσα, λίμνη, ποταμό): βατραχάνθρωποι ερευνοούν τον - τής λίμνης || το υποβρύχιο προσέκρουσε στον ~ από εσφαλμένους χειρισμούς || αμμόδης ~ ΣΥΝ. πυθμένας, πάτος 2. (συνεκδ.) το σύνολο των βαθύτερων στρωμάτων νερού που προσεγγίζουν τον πυθμένα, καθώς και η υποβρύχια πανίδα και χλωρίδα που ζει σε αυτά, τα βάθη της θάλασσας: ο - έχει ασύλληπτες ομορφιές, παράξενα φυτά και ζώα || νάρι του ~ 3. (μτφ.) το χαμηλότερο σημείο, αυτό που τίθεται ως κατώτατο όριο (υπαρκτό ή επιτηρετό): φθάσαμε στον - τής ηθικής κατάπτωσης ΣΥΝ. πυθμένας, πάτος, έσχατο σημείο, τέμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνιομο.

[ETYM αρχ. < *g^hudh- (< I.E. *g^hadh- > βάθος), που συνδ. με τα ομόρρ. βαθός, βάπατο, βόθρος, ά-βυσσος κ.ά.]

βυθός - πυθμένας - πάτος. Η λ. βυθός χρησιμοποιείται αποκλειστικά για την κατώτατη επιφάνεια χώρων σκεπασμένων με νερό (ο βυθός της θάλασσας, της λίμνης, του πελάγους κ.τ.ό.). Αντιθέτως, τόσο ο πυθμένας (που συνδέεται ίσως ετυμολογικά με το βυθός) όσο και η λ. πάτος χρησιμοποιούνται για οποιαδήποτε κατώτατη επιφάνεια (δοχείων κ.λπ.) και για υδάτινους χώρους. Από το βυθός σχηματίστηκε στην Αρχαία και τύπος βυσσός (< *βυθ-γός ή *βυθ-σός), από όπου το ά-βυσσος (αρχική σημασία: αυτός που δεν έχει βυθό, που δεν έχει προσπελάσιμη κατώτατη επιφάνεια, άρα ο εξαιρετικού βάθους) και το Ανά-βυσσος (ά-βυθος, ά-πάτος).

~» παρόνιομο

βάθος (το) {βύθους | βύθη κ. βύθια, βυθών} (σπάν.) 1. ο βυθός, κυρ. τής θάλασσας: στο ~ του πελάγους ΣΥΝ. βυθός 2. το βαθύτερο σημείο τής Γης, τα έγκατα τής Γης: τα ~ του βουνού 3. (μτφ.) ο εξαιρετικά βαθός ύπνος, ο λήθαργος: αμέσως ύστερα έπεσε σε ~ ΣΥΝ. νάρκη, κόμα, βύθισι. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνιομο. [ETYM. μεσν. < αρχ. βυθός, με αλλαγή γένους].

βυθοσκόπησι (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συστηματική και με επιστημονικά μέσα παρατήρησι του βυθού (θαλασσών, ποταμών, λιμνών), η εξέτασι με βυθοσκόπιο. — βυθοσκοπικός, -ή, -ό, βυθοσκοπόρ ρ. {-είς...}.

[ETYM < βυθοσκοπό < βυθός + σκοπό «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»]. βυθοσκόπιο (το) {βυθοσκοπί-ου | -ον} όργανο παρατήρησεως του βυθού (συνήθ. ρηχών ή αβυθών θαλασσών)- αποτελείται από κύλινδρο με γυαλί προσαρμοσμένο στη μία του βάση. [ETYM < βυθός + -σκοπό < σκοπό «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

βύνη (η) {χωρ. πληθ.} προϊόν που προκύπτει με κατεργασία των σπερμάτων των δημητριακών, κυρ. του κριθαριού (με φρύξη), και χρησιμοποιείται ως βάση ζυμώσεων, κατά κύριο λόγο στη βιομηχανία μπίρας και προφιμιών: εκχύλισμα | ζηραντήριο βύνης. [ETYM < μτγν. βύνη | βύνης] (γεν. -εως), αγν. ετύμου].

βύρσα (η) {βυρών} το μεγάλης αντοχής κατεργασμένο δέρμα, που χρησιμοποιείται κυρ. ως κάλυμμα εξαρτημάτων, μηχανών ή σκευών που φθείρονται λόγω τριβής. — βύρσινος, -η, -ο [μτγν.]. [ETYM αρλ. αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. butra «σκυνομάλλο ρούχο» κ.ά., οπότε θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι προέρχεται από I.E. *bh^hs- < *bh^hers- «δασύ τρίχωμα»].

βυροδεμείο (το) [μτγν.] η βιομηχανική ή βιοτεχνική μονάδα κατεργασίας δερμάτων με στόχο τη διατήρησι της ευκαμψίας τους και την αύξησι τής αντοχής τους ΣΥΝ. (λαϊκ.) ταμπάκινο.

βυροδέμψις (ο) {βυροδεμψών} ο τεχνίτης ή ο ιδιοκτήτης βυροδεμείου ΣΥΝ. (λαϊκ.) ταμπάκης.

[ETYM αρχ. < βυρσο- (< βύρσα, βλ.λ.) + -δέμψις < δέψο «τρίβω, κατεργάζομαι», αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. διφθέρα «κατεργασμένο δέρμα»].

βυροδεψία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η τεχνική επεξεργασίας ακατέργαστου δέρματος κυρ. θηλαστικών, για την παραγωγή κατεργασμένου ευκαμπτου δέρματος με μεγάλη αντοχή 2. ο τομέας τής βιομηχανίας που ασχολείται με την παραγωγή κατεργασμένου δέρματος. Επίσης βυροδεψική [μτγν.].

βύρσομα (το) {βυρώμ-ατος | -ατα, -άτων} η επένδυσι επιφανείας με δέρμα ΣΥΝ. πέτσωμα.

[ETYM < βύρσα (βλ.λ.)].

Βυρτεμβέργη (η) περιοχή τής ΝΑ. Γερμανίας. [ETYM. Μεταφορά του γερμ.

Württemberg, από ομόνυμη δυναστεία κομητών που ιδρύθηκε κατά τον 12ο αι.].

Βύρων (ο) {Βύρων-ος, -α} 1. ο Αγγλος ρομαντικός ποιητής Τζωρτζ Γκόρντον Λόρδος Μπάυρον 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Βύρωνας.

[ETYM. Εξελληνισμένη μεταφορά του αγγλ. Byron, από το επώνυμο του Αγγλου ποιητή και φιλέλληνα George Gordon Byron (1788-1824), γνωστού ως Λόρδου Βύρωνα. Το αγγλ. όν. Byron < αρχ. αγγλ. byrum «στάβλος»].

βυρωνισμός (ο) [1861] το καλλιτεχνικό και ιδεολογικό ρεύμα που προέκυψε ως αποτέλεσμα τής επιρροής του έργου και του παραδειγματικού ζωής του Λόρδου Βύρωνα σε επίπεδο θεματολογίας και εκφραστικών τρόπων: από το ιδεολογικό ρεύμα του - επιρραστήκαν ο Γκαίτε, ο Ουγκώ, ο Μπωντιλαίρ, ο Πούσκιν κ.ά. ΑΝΤ. αντιβυρωνισμός. — βυρωνιστής (ο) [1887], βυρωνίστρια (η), βυρώνειος, -α, -ο [1887] κ. βυρωνικός, -ή, -ό [1861], βυρωνικά επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. byronism].

βύσμα (το) {βύσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΗΛΕΚΤΡ. εξάρτημα σε άκρο ηλεκτρικού αγωγού, που επιτρέπει την εισαγωγή του σε κατάλληλη υποδοχή (πρίζα, κυψέλη), ώστε να συνδέεται με τους αγωγούς που καταλήγουν σε αυτή την υποδοχή ΣΥΝ. φικ 2. κομμάτι ξύλου ή άλλου υλικού, που χρησιμοποιείται για να βυλλώνει τρύπες ή ανοίγματα ΣΥΝ. κόμα, βουλόωμα, έμφραγμα 3. ΙΑΤΡ. σσσορευμένη κυψέλιδα που φράζει τον έξω ακουστικό πόρο του αψιού και εμποδίζει τη διόδο ήχου προς τον τυμπανικό υμένα · 4. (αρχκό) το μέσο πρόσωπο ή σύνολο προσώπων, που μπορεί να παρεμβαίνει επηρεάζοντας εξέλεις και αποφάσεις υπέρ των συμφερόντων συγκεκριμένου προσώπου: είχε μεγάλο ~ και τον διόρισαν σε καλή θέση στο Δημόσιο || ποιον έχει ~ και παίρνει μετάθεση όπου θέλει; — (αρχκό) βυσματούχος κ. βυσματίας (ο) (σμη. 4).

[ETYM αρλ. < βύω «κλείνω, αποφράσσω» < *βύσ-ω (με σίγησι του ενδοφθνενητικού -σ-) < I.E. *(h)u- | *(h)u- «φωσά, φουσκώνω», πβ. αλβ. m-bush «γεμίζω», μέσ. ιρλ. búas «θήκη, κοιλιά» (< I.E. *bousto-), αρχ. γερμ. rbus «συνάχι», αρχ. αγγλ. rusa (> αγγλ. rose) κ.ά.]

βυσματιώω ρ. μετβ. {βυσματίω-σα, -θηκα, -μένος} 1. συνδέω με βύσμα · 2. (αρχκό) (α) στερώ κάτι από κάποιο άλλο χρησιμοποιώντας πλάγια μέσα υπέρ μου: τον βυσμάτωσαν και τελικά πήγε άλλος στη θέση του (β) έχω γνωριμίς τις οποίες χρησιμοποιώ για να ευνοούμαι: είναι πολύ βυσματωμένος και παίρνει συνεχώς άδειες.

βυσσινιά (η) [1889] αναψυκτικό ποτό από σιρόπι βύσσινου, που πίνεται διαλυμένο σε κρύο νερό.

βυσσινιά, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα του βύσσινου: ~ φόρεμα | κραγιόν 2, βυσσινί (το) το ίδιο το χρώμα του βύσσινου ΣΥΝ. κερασί. ΣΧΟΛΙΟ λ. χρώμα.

βυσσινιά (η) φυλλοβόλο δέντρο, συγγενές προς την κερασιά, αλλά μικρότερο σε μέγεθος, το οποίο καλλιεργείται στις εύκρατες ζώνες για τον καρπό του. ΣΧΟΛΙΟ λ. χρώμα.

βύσσινο (το) ο καρπός τής βυσσινιάς ο οποίος έχει σχήμα όμοιο με του κερασιού, σάρκα μαλακή και χυμώδη, σκούρο κόκκινο χρώμα και ξινή γεύσι, δεν τρώγεται όμως, αλλά χρησιμοποιείται λόγω του χυμού του στην ποτοποιία, κυρ. για την παρασκευή βυσσινιάδας, και στη ζαχαροπλαστική: γλυκό -| σιρόπι ~ ΣΥΝ. έινκεράσο- ΦΡ. (λαϊκ.) να μένει | να λείπει το βύσσινο για την απόρριψη χειρονομίας ή προσφοράς, η οποία κρίνεται ασύμφορη, ύποπτη ή επικίνδυνη: και μετά από τέτοιο τσακωμό μάς καλεί στο εξοχικό του! ~! [ETYM < μτγν. βύσσινον, ούδ. του αρχ. επιθ. βύσσινος < βύσσοσ «είδος λινού υφάσματος», σμητ. προελ. πθ. εβρ. bus, foin. β].

βυσσινωκτης (ο) μεγάλη έκτασι με βυσσινιάς. βυσοδομώ ρ. αμετβ. {βυσοδομείω...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) (κακόσ.) ασχολούμαι με παρασκηνακά σχέδια και μεθοδεύσεις υπονόμευσις ή συκοφαντήσεως κάποιου: οι κύκλοι τής ανομιμαλίας βυσοδομούν κατά των ελευθεριών του λαού ΣΥΝ. μηχανορρα-φώ, σκευωρό, ραδιουργώ, δολοπλοκώ. [ETYM. < μεσν. βυσοδομώ < βυσο- (< αρχ. βυσοός < *βυθ-σός < βυθός) + -δομώ (-έω) < δέμω «χτίζω, οικοδομώ». Η λ. απαντά στην Αρχ. ως βυσοδομείω με τη σμη. «μηχανεύομαι εναντίον κάποιου, καταστρώνω κρυφά σχέδια»].

βυτίο (το) μεγάλης αντοχής και χωρητικότητας μεταλλικό δοχείο ή ανάλογη κατασκευή συνήθ. κυλινδρικού σχήματος, κατάλληλο για την ασφαλή συγκέντρωσι και φύλαξη ή μεταφορά υγρών (κυρ. κασιμιών) ή αερίων ΣΥΝ. βαρέλι.

[ETYM. Αντιδάν., < *βυτίον < λατ. buttis «βαρέλι» < μτγν. βοϋτις «δοχείο, κάδος», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

βυτιοφόρο (το) [1893] όχημα εφοδιασμένο με βυτίο για τη μεταφορά υγρών (κυρ. νερού ή κασιμιών) ή λυμάτων σε μεγάλες ποσότητες: η μεταφορά βενζίνης γίνεται με βυτιοφόρα.

βαβός, -ή, -ό (λόγ.) βουβός (βλ. λ.) [ETYM μτγν., αγν. ετύμου, πιθ. ονοματοπ. σχηματισμός σε -βός].

βαλοδέρνω ρ. αμετβ. {σολ. ορθ. βαλοδέρνω} {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} υφίσταμαι βάσανα και ταλαιπωρίες, περιφερόμενος εδώ και εκεί: δέκα χρόνια βαλοδέρνω στην ζενιτιά ΣΥΝ. τυραννεία, δεινοπαθώ, παραδέρνω. [ETYM < βώλος «σβώλος, χώμα» + δέρνω].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. παράγεται από το βώλος (ο) «μικρό κομμάτι χώματος από οργωμένο χωράφι» και το ρ. δέρνω. Είναι νεότερη λ. με εμφανή τη σημασιολογική εξέλιξη από την έννοια του «εργάζομαι στη γη, σπάζω τους χωμάτινους βώλους οργωμένου χωραφιού» σε αυ-

τήν του «κουράζομαι πολύ, ταλαιπωρούμαι, υποφέρω». → βώλος

βωλοκοπώ ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *βωλοκοπώ*) {βωλοκοπ-άς κ. -είς... | βωλοκοπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} σπάζω τους βώλους χρώματος που έχουν δημιουργηθεί από το όργωμα, διαλύω τους βώλους, κάνοντας το έδαφος λείο: *βωλοκοπά το χωράφι, για να είναι ευκολότερο το πιάσιμο των σπόρων*. — **βωλοκόπος** (ο) [μτγν.], βωλοκόπημα (το). [ETYM. < αρχ. *βωλοκοπώ (-έω)* < *βώλος* + *-κοπώ* < *κόπτω*].

βώλος (ο) (σχολ. ορθ. *βώλος*) 1. η ομογενής μάζα σφαιρικού σχήματος, σφαιρικός όγκος οποιουδήποτε υλικού: *διακόσμηση με γυάλινους ~* || ~ *ασβέστη* | *ζύμης* ΣΥΝ. σφαιρίδιο, σφαίρα, μπαλάκι, σβώλος, μπίλια 2. ο μικρός χρωμάτινος όγκος που σχηματίζεται, κυρ. κατά το όργωμα και το σκάλισμα, από το χώμα που αποσπάται σε κομμάτια από το έδαφος ΣΥΝ. σβώλος 3. (ειδικότ.) μικρό (γυάλινο ή πορσελάνινο) σφαιρίδιο διαφόρων χρωμάτων, που χρησιμοποιείται σε παιδικά παιχνίδια: *αντάλλαξαν βώλους για τα παιχνίδια τους!* 4. **βώλοι** (οι) παιδικό παιχνίδι στο οποίο οι παίκτες συναγωνίζονται για το ποιος θα χτυπήσει με το δικό του περισσότερα από τα γυάλινα σφαιρίδια που υπάρχουν μέσα σε καθορισμένη περιοχή: *παίζουν βώλους στην αυλή* ΣΥΝ. μπίλιες · 5. ΟΡΥΚΤΟΛ. άργιλος που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να σχηματίζει κόκκινο ή καφέ υαλί όταν λειώνει. — (υποκ.) βωλάκος (ο) κ. βωλάκι (το) (σημ. 1-3). [ETYM. < αρχ. *βώλος, αγν.* ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *βολβός* και με αρμ. *bolk* «ραπανάκι»].

βώλος - σβώλος - βώλος. Το βώλος (ο) από αρχ. βώλος (ο/η) ίσως συνδέεται ετυμολογικά με το βόλος, αν ανάγεται και αυτό, όπως το βόλος, στο ρ. *βάλλω*. Βόλος σημαίνει «ρίψη, ριζίμο, ριζιά, ριπτόμενο» από το ρ. *βάλλω* «ρίχνω». Αν το βώλος είχε ως αρχική σημ. «το σπάσιμο τής γης σε κομμάτια με χτυπήματα», τότε συνδέεται

και αυτό με το ρ. *βάλλω*, ο τύπος **σβώλος** είναι νεότερος, αποσπασμένος από φράσεις όπως «τους βώλους», όπου το -ς θεωρήθηκε ότι ανήκει στο όνομα που ακολουθεί.

βωμολογία (η) {βωμολογιών} η χυδαία και υβριστική λέξη ή φράση: *ορισμένοι κομμικοί καταφεύγουν στις ~, για να εκβιάσουν το γέλιο του κοινού* ΣΥΝ. αισχρολογία, χυδαιολογία, βρομολόγο, βρισία. — **βωμολόγος** (ο/η) [αρχ.], **βωμολογικός**, -ή, -ό [μτγν.], **βωμολογώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

[ETYM. αρχ. < *βωμολόγος* «αυτός που παραμονεύει κοντά στους βωμούς, για να κλέψει αφιερωμένο σε αυτούς κρέας» < *βωμός* + *λόγος* «ενέδρα». Επειδή ήταν απρεπές ακόμη και να μιλά κανείς για την ασεβή πράξη του *βωμολόγου*, η λ. συνδέθηκε με την αισχρολογία και με τα υβριστικά λόγια].

βωμός (ο) 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) τόπος, λάκκος ή υπέργεια κατασκευή ενός ή περισσότερων επιπέδων με τετράγωνο, ορθογώνιο ή κυκλικό εμβαδόν για την τέλεση θυσιών: ο ~ της θεάς *Ήρας* (β) μικρό ή μεγαλύτερο αναθηματικό ομοίωμα των ανωτέρω 2. ΕΚΚΛ. η Αγία Τράπεζα του χριστιανικού ναού ΣΥΝ. θυσιαστήριο 3. (μτφ.) οτιδήποτε (θεσμός ή σκοπός κυρ.) απαιτεί ή εξαναγκάζει σε θυσίες στο όνομα του ή για χάρη του: *δεν μπορεί να θυσιάζεται η παιδεία στον ~ των πολιτικών σκοπιμοτήτων* || *θυσίασε τη ζωή του στον ~ της ελευθερίας*- ΦΡ. (αρχαιοπρ.) **υπέρ βωμών και εστιών** για το ύψιστο ιδανικό, για ό,τι πιο ιερό έχει κάποιος, κυρ. για την προάσπιση τής εθνικής ανεξαρτησίας και ελευθερίας: *αμύνομαι ~* ΣΥΝ. για τα ιερά και όσια. [ETYM. αρχ. < *g^o-mo-, εκτεταμένη-ετεροιομένη βαθμ. τής ρίζας βα-/βη- (αρχ. ε-βη-ν, βη-μα). Ομόρρ. βάνω (βλ.λ.), βά-σις, *βά-θρον*), *βατός*, *βά-δην*, *βα-τηρ(ας)* κ.ά. Η λ. δήλωνε εξαρχής την υπερυψωμένη βάση του θυσιαστηρίου, αργότερα δε ολόκληρο το θυσιαστήριο]. βωξίτης (ο) → βοξίτης

Γ

Γ, γ: γάμμα, το τρίτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Όπως γνωρίζουμε από το φωνολογικό σύστημα της Αρχαίας, το αρχ. γράμμα γ προφερόταν ως -γκ- (π.χ. γένος - /génos/), δηλ. ως κλειστό ουρανισκόφωνο σύμφωνο και όχι ως διαρκές ουρανισκόφωνο σύμφωνο που προφέρεται σήμερα (γένος = /γένοβ/). Στους χρόνους της Αλεξανδρινής Κοινής και πιθανότατα στους τελευταίους προχριστιανικούς αιώνες το γ έπαισε να δηλώνει τον φθόγγο -γκ- και δήλωσε από τότε μέχρι και σήμερα τον φθόγγο -γ-. Προ της ελληνικής αλφαβητικής γραφής, στα συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το γ (προφορά /g/) δηλώνονταν το ίδιο όπως και τα άλλα ουρανισκόφωνα σύμφωνα (κ και χ)· ήτοι, το ίδιο συλλαβογράμμα δήλωνε και τους τρεις φθόγγους κ-γ-χ. Από πλευράς γραφικής παράστασης, ας σημειωθεί ότι με καμπύλωση των δύο κεραιών που απέρριζαν το (κεφαλαίο) Γ, ήτοι με τη μορφή του C, σχηματίστηκε το τρίτο γράμμα του λατινικού αλφαβήτου (C), το οποίο -όπως είναι γνωστό- είναι το δυτικό ελληνικό αλφάβητο (το αλφάβητο της Χαλκίδας). Μάλιστα, επειδή το λατ. γράμμα C χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει στην προφορά τον φθόγγο [k], για το γκ [g] επινοήθηκε νέο γράμμα, το G, που απαρτίστηκε από το C και μία διαφοροποιητική γραμμή στο κάτω άκρο (G). Ως προς την ονομασία του γράμματος **γάμμα**, οι ιστορικοί της ελληνικής γραφής υποστηρίζουν ότι προήλθε από το βορει-οσημιτικό γράμμα gimel που σήμαινε την καμήλα (εβρ. gāmāl, αραμαϊκό gamia) - ο Ησύχιος αναφέρει *γαμάλ-* ή *κάμηλος παρά Χαλ-δαίοις*-, η δε ελλν. λ. κάμηλος είναι δάνειο σημιτικό. Από την προφορά του αρχικού γράμματος του σημιτ. gimel, από το g-, προήλθε «ακροφωνικά» η προφορά γκ [g] του αρχαίου ελληνικού γ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Γ, γ γάμμα κ. γάμα: το τρίτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *γάμμα, αριθμός*).

γα (το) {ακλ.} φθόγγος της βιζα' τνήης μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο φα της ευρωπαϊκής. [ETYM. Βλ. λ. *πα*].

γθβ ως μίμηση της φωνής του σκύλου (πβ. λ. *γάβγισμα*).

[ETYM. Ηχομιμητική λ.].

Γαβάθα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** το πρόχειρο παραδοσιακό σκεύος μεγάλων' διαστάσεων και χωρητικότητας, κυρ. για προφορά φαγητού **2.** (συνεκδ.) η μεγάλη ποσότητα φαγητού που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο του παραπάνω σκεύους: *είναι ικανός να φάει μόνος τον μια ~ ρύζι*. — *γαβαθοτός*, -ή, -ό. [ETYM. μεσν. < λατ. gabatha < μτρν. *γαβαθόν* (τό) < σημιτ. *kabbāt].

γαβγίζω ρ. αμετβ. [μ'σν.] {γάβγισα} **1.** (για σκύλους) παράγω σύντομου, συνήθ. επαναλαμβανόμενου και δυνατού, ήχους: *το σκυλί, μόλις βλέπει κάποιον να πλησιάζει, αρχίζει να γαβγίζει* ΣΥΝ. αλχητώ-ΦΡ. (παροιμ.) (μτρφ.) *σκύλος που γαβγίζει δεν δαγκώνει* ο άνθρωπος που εξωτερικεύει την οργή του ή φωνάζει και απειλεί, είναι λιγότερο επικίνδυνος από εκείνον που δεν εκδηλώνει τέτοια αντίδραση **2.** (μτρφ.) μιλώ με ενοχλητικά δυνατή φωνή και επιθετικό τόνο: *αντί να γαβγίζεις, κάτσε να μιλήσουμε σαν άνθρωποι!*

γαβγισμα (το) {γαβγισμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ήχος που παράγει ο σκύλος όταν γαβγίζει: το δυνατό ~ *το σκυλιού ζεσήκωσε τη γειτονιά* ΣΥΝ. (λόγ.) υλακή, (λαϊκ.) αλχητημα.

γαβιάλης (ο) {γαβιάληδες} κροκόδιλος που απαντά στην Ινδία και τη ΝΑ. Ασία- έχει ιδιαίτερα μακρύ σώμα και χαρακτηριστικό ραβδόσχημο ρύγχος. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. gaviial < χίντι ghavniyāl].

γαβριάς (ο) {γαβριάδες} {παλαιότ.} έξυπνος και ζωηρός αλιητάκος. [ETYM. < κύρ. όν. *Γαβριάς*, μεταφορά του γαλλ. ονόματος Gantoché, παιδικό ήρωα του μυθιστορήματος *Οι Άθλιοι* (Les Misérables) του V. Hugo] ^

Γαβριέλα (η) γυναικείο όνομα.

Γαβριήλ (ο) {ακλ.} **1.** ένας από τους Αραγγέλους, αυτός που μετέφερε στην Παρθένο Μαρία το μήνυμα της γέννησης του Χριστού (βλ. κ. λ. *ευαγγελισμός*) **2.** όνομα αγίου, πατριαρχών και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) Γαβρήλης κ. **Γαβρήλος** (σημ. 3).

[ETYM. μτρν. < εβρ. Gabriél «ο Θεός είναι η ισχύς μου» < géner «ικανός (για στρατ. υπηρεσία)» + -el «Θεός»].

Γάβρος (ο) → γαύρος

Γόγγης (ο) ποταμός της Ινδίας και του Μπανγκλαντές, που πηγάζει από τα Ιμαλάια και εκβάλλει στον Ινδικό Ωκεανό- θεωρείται ιερός από τους Ινδουιστές. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Ganges < σανσκρι. ganga «ποταμός»].

γαγγίλιο (το) {γαγγίλι-ου | -ον} ΑΝΑΤ. καθένα από τα στρογγυλά ή επιμηκη ογκώδη που παρατηρούνται σε ορισμένα λευμοαγγεία και νεύρα: *λεμφικά | νευρικά ~ || τα ~ του εγκεφάλου*. — *γαγγλιακός*, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ETYM. < μτρν. *γαγγλίον*, αβεβ. ετύμου, ίσως αναδιπλασιασμένος τ. θεμάτων που απαντούν στις λ. *άγγις, γέγγις* (και τα δύο σημαίνουν «σκελεδιά σκρόδου»). **Η** λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. ganglion].

γαγγραινα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η νέκρωση ή ο θάνατος μαλακού ιστού λόγω παρεμπόδισης της κυκλοφορίας του αίματος, η οποία ακολουθείται συνήθ. από αποσύνθεση και σήψη **2.** (μτρφ.-εκφραστ.) κατάσταση επεκτεινόμενης φθοράς και αποσύνθεσης (κυρ. σε κοινοτικό και ηθικό επίπεδο): η ~ των *ναρκωτικών απειλεί τη νεολαία μας*

|| η ~ της *γραφειοκρατίας* ΣΥΝ. συμφορά, μάλιστα, καρκίνωμα. — *γαγγραινικός*, -ή, -ό [μτρν.], *γαγγραινώδης*, -ης, -ες [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *γρασσίδι*.

[ETYM. αρχ. < *γαγγραινω < *γαγγράω, αναδιπλασιασμένος τ. του ρ. *γράφω* «ροκανίζω, κατατρέγω» < *γράφω < *grs-, συνεσταλμ. βαθμ. του ΙΕ. *gres- «τρέγω, κομματιάζω», πβ. σανσκρι. grāste «τρέγω, καταβροχθίζω», λατ. grāmen «χλόη» (> αγγλ. grass, γερμ. Gras) κ.ά. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. gangrène].

γαγγραινώζω ρ. αμετβ. (συνήθ. για μέλος του σώματος) προσβάλλομαι από γάγγραινα (βλ. λ.).

γαδολίνιο (το) {γαδολίνιου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο Gd) που ανήκει στα μέταλλα και το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή πυρηνικών υλικών, στη βιομηχανία ηλεκτρονικών, σε κράματα κ.α. (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο.

[ETYM. Από το όνομα του Φινλανδού χημικού J. Gadolin (1760-1852), προς τιμήν του οποίου ονομάστηκε έτσι το μέταλλο από τους Γάλλους J. Marignac και P. de Boisbaudran, οι οποίοι το ανακάλυψαν].

γάδος (ο) ο μικρός βακαλάος με μήκος έως και 40 εκατοστά, που αλιεύεται συνήθ. σε αβαθή νερά κοντά στις ακτές ΣΥΝ. γαϊδουρπάρο.

[ETYM. μτρν., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο μεσογειακής προελ. Συμπτοματική θεωρείται η μορφολ. ομοιότητα με τις λ. *γάδαρος, γαϊδαρος* (βλ. λ.).]

γαελικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Κέλτες των Βρετανικών Νήσων.

[ETYM. < αγγλ. Gaelic < Gael, ονομασία των Κελτών στις Βρετανικές Νήσους, < ιρλ. Gaedheil, πθ. αρχική σημ. «λευκός»].

Γάζα (η) πόλη του ΝΑ. Ισραήλ στη Μεσόγιο Θάλασσα· *Ληωριδά της Γάζας* π' ριοχη γύρω από την πόλη της Γάζας από αυγυπιακή κυριαρχία μέχρι το 1967, οπότε την κατέλαβαν οι Ισραηλinoί. [ETYM. < εβρ. 'Azza | αραβ. Gazzah < αραβ. 'az «σχύς, δύναμη», αρχικός ονομασία ενός οχυρού της περιοχής].

γάζα (η) {γαζών} **1.** αποστερωμένο αραχνούφωτο βαμβακερό ύφασμα για φαρμακευτική χρήση (κυρ. κατασκευή επιδέσμων και επίδεση τραυμάτων) σε μορφή ταινίας: *καθάρισε το τραύμα του παιδιού σου το έδεσε με - 2.* (γενικότ.) οποιοδήποτε λεπτό και διαφανές ύφασμα αραχίς ύφανσης (κυρ. από μετάξι, λινό, βαμβάκι): (μτρφ.) «ο της *αυγής κροκάτι ~, γαρούφαλλα του δαίλιου»* (Κ. Βάρναλης) ΣΥΝ. τουλί, τουλίπани.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. gaze < Gaza, η πόλη Γάζα (εβρ. Azza), όπου καλλιεργείται βαμβάκι και λινάρι].

Γαζέλα (η) {γαζελών} αντιλόπη της Αφρικής και της Ασίας, γνωστή για την ταχύτητα και τη χάρη της. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. gazelle < αραβ. ghazāl].

γαζί (το) {γαζι-ιού | -ιών} πυκνή και λεπτή ραφή, κυρ. εξωτερική, που γίνεται με ραπτομηχανή: *το πέρασε διπλό ~, για να μη σκιστεί απ' το βάρος*- ΦΡ. *δουλεύω (κάποιον) γιλό γαζί* θεωρώ και μεταχειρίζομαι (κάποιον) συστηματικά ως αντικείμενο κοροϊδίας, χωρίς αυτός να το αντιλαμβάνεται: *τον δουλεύουν όλοι γιλό γαζί κι αυτός δεν παίρνει χαμπάρι!* — (υποκ.) *γαζάκι* (το). [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < γάζα (βλ. λ.) ή < αραβ. kazz «μετάξι»].

γαζία (η) {γαζιών} **1.** μικρό θημνώδες αγκαθητό καλλωπιστικό φυτό, που καλλιεργείται σε τροπικές και υποτροπικές περιοχές και είναι γνωστό κυρ. για τα κτρινωπά αρωματικά άνθη του, που χρησιμοποιούνται κατεχοχρήν στην αρωματοποίηση ή ως καλλωπιστικά **2.** (συνεκδ.) το χαρακτηριστικό άνηθος του παραπάνω φυτού: *οι γαζίες μοσχοβολούσαν στον κήπο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*. [ETYM. Αντιδάν., < βεν. gazia < ιταλ. acasia < μτρν. *ακακία*].

γαζώνω ρ. μετβ. {γάζω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ράβω με ραπτομηχανή: ~

το φάρμα ΣΥΝ. ράβδ 2. (μψ.) διαπερνώ με ριπή σφαιρών (με πολυβόλο, αυτόματο κ.τ.δ.): οι τρομοκράτες γάζωσαν το αυτοκίνητο στο οποίο επέβη ο δικαστής. — γάζωμα (το) [μεσν.], γάζωτός, -ή, -ό [μεσν.], γάζωτά επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < γαζί].

γαζωτής (ο), **γαζωτριά** (η) {γαζωτριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα του το γάζωμα.

γαία (η) {γαίων} 1. (λόγ.-συνήθ. στον πληθ.) έκταση γης που προορίζεται για καλλιέργεια ή για οικοδόμηση: αποφασίστηκε η απαλλοτρίωση γαιών για την ανέγερση του νοσοκομείου || περασιζόταν τη δήμευση των μεγάλων κτημάτων και τη διανομή των - στους χωρικούς 2. (αρχαιοπρ.) το χώμα: κυρ. στη Φρ. **γαία πυρί μυχθήτω** (μουθάντος γαία μυχθήτω πυρί, Τρωαί. Αδέσπ. 513) ας γίνει ό,τι θέλει να δηλώσουμε την πλήρη αδιαφορία μας για το τι πρόκειται να συμβεί: όσο δικαίω εγώ, δεν θέλω αλλαγές· μόλις φύγω, ~! || ας πάρω τη σύνταξη μου και μετά ~! 3. ΧΗΜ. **αλκαλικές γαίες** βλ. λ. αλκαλοειδές.

ΣΧΟΛΙΟ λ. γη. [ΕΤΥΜ. < αρχ. γαία, ποιητ. τ. του γη (βλ. λ.).]

γαϊανθράκας (ο) [1846] {γαϊανθράκων} ΟΡΥΚΤ. ορυκτός ανθράκας, όπως ο ανθράκας, ο λιγνίτης, η τύρφη κ.λπ.: **άνθρακας** ~ || ~ σε σκόνη || **κοιτάσματα γαϊανθράκων**. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. charbon de terre].

γαϊανθρακοφόρος, -ος, -ο [1892] αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαϊανθράκων: ~ περιοχή έκτασης.

γαϊανθρακορυχία (το) [1855] ορυχείο εξόρυξης γαϊανθράκων.

γαϊάδρα (η) → γαϊδούρα

γαϊάδρος (ο) {γαϊάδρου} | -ων, -ουσε) 1. θηλαστικό κατοικίδιο ζώο συγγενές προς το άλογο, αλλά πιο μικρόσωμο, με χαρακτηριστικά μακριά αφτιά χρησιμοποιείται στη μεταφορά φορτίων και ανθρώπων και σε γεωργικές εργασίες: Φρ. (α) (οικ.) σκάω **γαϊάδρο εξαντίω** και τα πιο μεγάλα περιθώρια υπομονής: αυτή σκάει γαϊάδρο- κατέβασε ολόκληρο μαγαζί για ένα μέτρο ύψασμα και τελικά δεν το πήρε! (β) (παροιμ.) **είπε ο γαϊάδρο τον πετεινό κεφάλι** για κάποιον που κατηγορεί άλλους για ελαττώματα που ο ίδιος έχει σε μεγαλύτερο βαθμό (γ) (μειωτ. ή οικ.) **κατά φωνή κι ο γαϊάδρος!** για κάποιον που εμφανίζεται τη στιγμή που γίνεται λόγος γι' αυτόν: πάνω που μιλούσαμε γι' αυτόν, να σου εμφανίζεται ~! ΣΥΝ. πάνω στην ώρα (δ) **δένω τον γαϊάδρο μου** εξεσφαλίζω τη θέση μου: **μονιμοποιήθηκε στη δουλειά του κι έδεσε τον γαϊάδρο του** (ε) **όποιος δεν μπορεί να δειρεί τον γαϊάδρο, δέρνει το σαμάρι** (μεσν. παροιμία: ελάττισεν ό γαϊάδρος και δέρουσι το σάγμα) για κάποιον που επειδή δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τους ισχυρότερους ή ανωτέρους του και πραγματικά υπεύθυνους για κάτι, τα βάζει με τους ιεραρχικά κατώτερους ή με άλλους, που ευθύνονται λιγότερο ή δεν έχουν τη δύναμη να αντιδράσουν (στ) (μειωτ.) **δεν μπορεί να μοιράσει δύο γαϊάδρον άχυρα** για κάποιον που είναι ανίκανος και για τις πλέον απλές και αυτονομίες εργασίες (ζ) (παροιμ.) **ήταν στραβό το κλίμα, το 'φάγε κι ο γαϊάδρος** για κάτι που έρχεται ως τελεωτικό χτύπημα, καταστροφικό τέλος μιας ήδη προβληματικής κατάστασης: δεν φτάνει που χρωστάσους σε όλους, τράκαρε και το αυτοκίνητο- ~! ΣΥΝ. ήρθε κι έδεσε (η) **φάγαμε τον γαϊάδρο, στην ουρά θα σταματήσουμε | σταθούμε;** βλ. λ. ουρά (θ) (ειρων.) **δύο γαϊάδροι μαλώνανε σε ξένον αχρρόνα** για πρόσωπα που φιλονικούν για πράγματα που δεν τους ανηκούν (ι) (παροιμ.) **κάποιον (τον) χάριαν γαϊάδρο και τον κοιτάζε στα δόντια** για κάποιον που δεν καταλαβαίνει την αξία μιας προσφοράς και μειμνιωρεί για τις λεπτομέρειες: **τον αγόρασαν αυτοκίνητο κι αυτός παραπονιόταν για τη μάρκα** ~! (ια) (παροιμ.) **αν δεν κλοτσήσει ο γαϊάδρος, δεν τον ξεφορτώνουν** ο αδικοκίμενος ή καταπιεσμένος πρέπει να αντιδρά, προκειμένου να βελτιωθεί η κατάσταση του: **μα κάθεται με δεμένα χέρια και περιμένει να τον λυπηθούν** ~! (ιβ) **γαϊάδρος αμοιλήτος, κήρης και νοικοκύρης** για αναιδές πρόσωπο που κάνει κατάχρηση της παρεχόμενης ελευθερίας, που υπερβαίνει τα όρια ανοχής των υπολοίπων (ιγ) (παροιμ.) **ο γαϊάδρος εν' γαϊάδρος και ας φορεί και σέλα** ούτε η στολή ούτε το αξίωμα εξευγενίζουν αυτόν που είναι από τη φύση του χυδαίος, ο άξεστος άνθρωπος δεν γίνεται ευγενής, αν τον ντύσει καλά ΣΥΝ. τον αράπη κι αν τον πλένει το σαπουνί σου χαλάς (ιδ) **γαϊάδρον λύρα παίζανε κι αυτός τ' αφτιά του τάραζε** για την αδυναμία άμουσου και ακαλλιέργητου ανθρώπου να συναισθανθεί και να εκτιμήσει υψηλές αισθητικές αξίες: **τον πήραν αστειοίοντο άνθρωπο να τον πάνε στην Όπερα** ~! (ιε) (ειρων.) **(σιγά) μη στάξει η ουρά του γαϊάδρον** βλ. λ. στάζω (ιστ) **-Πετάει ο γαϊάδρος; -Πετάει!** (ι) για περιπτώσεις στις οποίες αναγκάζεται κανείς να δέχεται ή να υποχωρεί σε παράλογες απόψεις ή καταστάσεις: ό,τι σου λέει, «ναι» θα τον λες εσύ- «~»! (ii) για πρόσωπα ανόητα ή εύπιστα που δέχονται ως αληθινά τα πιο απίθανα πράγματα: **Ό,τι της πεις το χάσει!** «~»! (ιζ) **γαϊάδρος ξεσαμάρωτος | ξέστρωτος | ξεκαπίστρωτος** βλ. λ. γαϊόσφι (η) **μαντζουράνα στο κατόφλι, γαϊάδρος στα κεραμιά** για πράγματα παράδοξα (τα οποία συνήθ. προσποιούμαστε ότι τα πιστεύουμε για να μη φέρουμε αντίρρηση σε αυτόν που τα λέει) 2. (μψ.-υβριστ.) άνθρωπος που χαρακτηρίζεται αρνητικά από ιδιότητες που κατά σύμβαση αποδίδονται στη συμπεριφορά του παραπάνω ζώου, όπως η έλλειψη ευαισθησίας, ευγένειας ή φιλότιμου: **δεν ντρέπεται ο ~ να μην πει ένα «ευχαριστώ»!** ΣΥΝ. αναισθητός, ανάγωγος. Φρ. **γαϊάδρος με περικεφαλαία** (ως χαρακτηρισμός) πάρα πολύ ανάγωγος, αναιδής και αναισθητός. — (υποκ.) **γαϊάδρακος** (ο). [ΕΤΥΜ. μεσν. < γαϊάδριον < αραβ. gadar | gaidar «σκληρότητα, καταπίεση». Είναι πιθανό ότι η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για να χαρακτηρίσει τον τρόπο συμπεριφοράς έναντι του ζώου και στη συνέχεια το ίδιο το ζώο. Συμπωματική είναι η μορφολ. ομοιότητα με το ουσ. γάδος «μπακαλάρος» (που ονομάζεται λαϊκ. και γαϊδουράγο),

αφού είναι γνωστή η συνήθεια τής ονομασίας θαλάσσιων ζώων σύμφωνα με τα ζώα της ξηράς].

γαϊάδρος - όνος. Το συμπαθές τετράποδο, ξενικής προέλευσης, δηλώθηκε στην Ελληνική, Αρχαία και Νέα, με δάνειες λέξεις: τις λ. όνος και γαϊάδρος. Και το μεν όνος, ήδη αρχαίο, ανάγεται σε μια ανατολική σουμεριακή λ. anāU, από όπου το ελλην. όνος (< *osonos), το λατ. asinus και το αρμενικό iSoy (5s). Ας σημειωθεί ότι η λ. όνος μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά (τύπος: o-no). Η νεότερη δε ονομασία γαϊάδρος (από μεσν. γαϊάδριον) ανάγεται στο αραβικό ga(i)dar, που σημαίνει «σκληρότητα, καταπίεση», αυτήν που ασκούσαν οι άνθρωποι συχνά σε αυτό το ζώο, τόσο που να γραφεί «γαϊάδρος» και να παρετυμολογηθεί η ονομασία του από το «άει δέρεσθαι» (που πάντα τον δέρνουν)! Μια σειρά μειωτικών και υποτιμητικών σημασιών και σημασιακών αποχρώσεων ποικίλης υφής (δήλωση άξεστου, αγενούς, αναιδούς, ασήμαντου, ανίκανου, ανάξιου, μάταιου κ.λπ.) συνδέθηκε με εκφράσεις που λέγονταν γι' αυτό το ζώο, τόσο στην αρχαία όσο και στη νεότερη γλώσσα μας: αρχ. «περί όνου σκιάς», «όνον κείρει» (ματαιοπονείς), «όνον πόκους ζητεί» (ασήμαντη επίδιωξη), «όνος ύεται» («γαϊάδρος βρέχεται», δεν συμβαίνει τίποτε), «άνω τις έλεγε μώνον άχυρα» (ανίκανος), «γαϊάδρος αμοιλήτος, κήρης και νοικοκύρης», «ο γαϊάδρος εν' γαϊάδρος και ας φορεί και σέλα», «γαϊάδρος ακάλεστος», «ξέστρωτος | ξεσαμάρωτος γαϊάδρος», «γαϊάδρον λύρα παίζανε κι αυτός τ' αφτιά του τάραζε», «σιγά μη στάξει η ουρά του γαϊάδρον», «σκάει γαϊάδρος», «είπε ο γαϊάδρος τον πετεινό κεφάλι», «όταν δεν μπορεί να δειρεί τον γαϊάδρο, δέρνει το σαμάρι».

γαϊδούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το θηλαστικό γαϊδούρι 2. (υβριστ.) γυναικα αγενής και ανάγωγη · 3. μακριά γαϊδούρα ομαδικό παιχνίδι, στο οποίο μερικοί παίκτες σχηματίζουν μια σειρά σκυμμένους ο ένας πίσω από τον άλλον και οι υπόλοιποι παίρνοντας φόρα πηδούν με ορμή πάνω στις πλάτες των σκυμμένων παικτών καβαλώντας τους. Επίσης γαϊάδρα [μεσν.].

γαϊδουράκωθο (το) αγκαθωτό φυτό ξηρών κλιμάτων, συνήθ. με έντονα μοβ* άνθη.

γαϊδουρεύω ρ. αμετβ. {γαϊδουρέω} γίνωμαι αναισθητός, αγενής, επιδεικνύοντας θράσος και γαϊδουριά: **πολύ γαϊδουρέω ο μικρός, έτσι που τον καλόμαθες!** ΣΥΝ αποθρασύνωμαι.

γαϊδούρι (το) {γαϊδουριού} | -ιών} (κοινό όν. για το αρσ. και το θηλ. ζώο) 1. ο γαϊάδρος (βλ. λ.) 2. (υβριστ.) ανάγωγος και άξεστος άνθρωπος: **Το ~! Κοίτα πώς μιλάει σε γέρον άνθρωπο!** || (κ. επιτατ.) ~ **ξέστρωτο | ξεσαμάρωτο | ξεκαπίστρωτο** (μεσν. φρ.). — (υποκ.) **γαϊδουράκι** (το) [μεσν.] κ. **γαϊδουράκος** (ο), γαϊδουρήσιος, -ια, -ιο. [ΕΤΥΜ. < μεσν. γαϊδούριον < γαϊάδριον, βλ. λ. γαϊάδρος].

γαϊδουριά (η) {χωρ. πληθ.} οποιαδήποτε πράξη ή συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από αναισθησία και έλλειψη ντροπής, ευγένειας ή φιλότιμου: ήταν μεγάλη ~ εκ μέρους του να πάρει τα δόρα και να μην πει ένα «ευχαριστώ» ΣΥΝ. αγένεια, απρέπεια, χοντροκοπιά.

γαϊδουρινός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον γαϊάδρο: ~ **μάτια | ουρά | αφτιά** (μεγάλα) ΣΥΝ. γαϊδουρήσιος. Φρ. **γαϊδουρινή υπομονή** πολύ μεγάλη υπομονή 2. (μειωτ.) απρεπής, χωρίς ευγένεια, χωρίς ευαισθησίες: ~ **συμπεριφορά**. — **γαϊδουρινά** επίρρ.

γαϊδουρο- κ. **γαϊδουρό-** κ. **γαϊδουρ-** [μεσν.] (λαϊκ.) λεξικό πρό-θημα που δηλώνει ότι κάτι: 1. σχετίζεται με τον γαϊάδρο: **γαϊδουρομούλαρο, γαϊδουρο-βοσκός, γαϊδουρο-γάλα** 2. (υβριστ.) έχει τα αρνητικά χαρακτηριστικά που συμβατικά αποδίδονται στον γαϊάδρο (κυρ. αναισθησία, αγένεια, θράσος, αμορφωσιά): **γαϊδουρ-άνθρωπος**, (εκφραστ.) **γαϊδουρο-γαϊάδρος**.

γαϊδουροβήχας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ξερός, βασανιστικός βήχας.

γαϊδουρογαϊάδρος (ο) (επιτατ.) υπερβολικά αγενής και ανάγωγος άνθρωπος.

γαϊδουρογυρεύω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ψάχνω για τον γαϊάδρο μου· μόνο στη Φρ. **κάλλιο γαϊδουροδένε παρά γαϊδουρογύρευε** βλ. λ. γαϊδουροδένο.

γαϊδουροδένο ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δένω τον γαϊάδρο μου: στη Φρ. (παροιμ.) **κάλλιο γαϊδουροδένε, παρά γαϊδουρογύρευε** καλύτερα να παίρνει κανείς μέτρα και προφυλάξεις εκ των προτέρων, παρά να προσπαθεί εκ των υστέρων να αντιμετωπίσει το πρόβλημα που δημιουργήθηκε: **όσο κι αν σου φαίνεται τίμιος και σωστός, να υπογράψετε συμβόλαιο- ~!** ΣΥΝ. όποιος φυλάει τα ρούχα του έχει τα μιά.

γαϊδουροκαβαλαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η βόλτα πάνω σε γαϊάδρο 2. παιδικό παιχνίδι στο οποίο ο ένας παίρνει τον άλλον στην πλάτη καβάλα και συναγωνίζονται στο τρέξιμο άλλους που κάνουν το ίδιο 3. (ως επίρρ.) καβάλα σε γαϊάδρο: **απ' το λιμάνι ανέβηκαν στην κόλη** ~! Επίσης **ναϊδουροκαβάλα**

γαϊδουροκαλόκαιρο (το) η περίοδος των ημερών με καλοκαιρία το φθινόπωρο, κυρ. τον Οκτώβριο.

γαϊδουροκεφαλή (η) κεφαλή γαϊάδρου.

γαϊδουροκέφαλος, -η, -ο (οικ.) 1. αυτός που δεν αντιλαμβάνεται εύκολα (κάτι) 2. ισχυρογνώμονας, ξεροκέφαλος.

γαϊδουρολάτης (ο) {γαϊδουρολάτων} (λαϊκ.) ονηλάτης (βλ. λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) ονηγός. [ΕΤΥΜ. μεσν. < γαϊδούρι + -λάτης < ελαίνω, πβ. κ. βοϊδο-λάτης].

γαϊδουρομούλαρο (το) υβριστ. για πολύ αγενή άνθρωπο.

γαϊδουρόγαμο (το) 1. το δέρμα του γαϊδάρου, που διακρίνεται για τη μεγάλη σκληρότητα και αντοχή του 2. (μτφ.-υβριστ.) ο αναισθητός και αφιλότιμος άνθρωπος, ο σκληρόπτετος.

γαϊδουρότριχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. τρίχα γαϊδάρου 2. η πολύ χοντρή και σκληρή τρίχα μαλλιών.

γαϊδουροφωνάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) φωνή άγρια, δυνατή ή χωρίς μουσική καλλιέργεια: *μας ξεκούφανε με τις - του.*

γαϊδουρόψαρο (το) ο γάδος (βλ.λ.).

γαίμα (το) → αίμα [ETYM₁ < μ'σν. γαίμα < αρχ. αίμα (το -γ- αναπτύχθηκε από συνεκφορά μ' το άρθρο: *τά αίματα > τα γαίματα > το γαίμα*)].

γαιο- κ. γαιο- κ. γαι- λ'ξικό πρόβλημα για τον σχηματισμό λέξεων που έχουν σχέση: 1. με καλλιέργεια γης ή με έκταση γης: *γαιο-κτη-μονας, γαιο-κτησία* 2. με κάτι που προέρχεται από τη γη: *γαι-άνθρα-κας* 3. με κάτι που είναι φτιαγμένο από χώμα: *γαιό-τοίχος*. [ETYM₁ Λεξικό πρόβλημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γαιο-νό-μος*), που προέρχεται από το ουσ. γη | γαία (βλ.λ.)].

γαιοκτημόνας (ο/η) [1862] {γαιοκτημόνων} πρόσωπο που διαθέτει τη νόμιμη ιδιοκτησία (συνήθ. μεγάλης) έκτασης γης ΣΥΝ. τσιφλικάς, κτηματίας.

[ETYM₁ < γαιο- (< αρχ. γαία) + -κτημων < κτήμα, μετάφρ. δάνειο από γερμ. Landbesitzer].

γαιοκτησία (η) {γαιοκτησιών} η νόμιμη αναγνωρισμένη κατοχή (συνήθ. μεγάλη) εκτάσεων γης, η ιδιοκτησία του γαιοκτημόνα: στην Αυστραλία συναντά *καιεις ακόμα μεγάλες - || ατομική | κρατική | συλλογική -*. — **γαιοκτητικός**, -ή, -ό. [ETYM₁ < γαιο- (< αρχ. γαία) + -κτησία < κτήση].

γαιοραμα (το) {γαιοράμ-ατος | -ατα, -άτων} η παράσταση της επιφανείας της Γης σε χάρτη μεγάλης κλίμακας.

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. georama, κατά το panorama (ελ-λιν. *πανόραμα*)].

γα (ο) σάκος (ο) [1847] {γαιοσάκ-ου | -ων, -ους} σάκος γεμισμένος χώμα και ειδικό άμμο, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή πρόχειρων οχυρωμάτων (κυρ. σε πολεμικές επιχειρήσεις).

γαϊότοιγος (ο) {γαϊότοιγ-ου | -ων, -ους} τοίχος κατασκευασμένος από συμπιεσμένη σε καλούπια αργιλώδη λάσπη (χρησιμοποιούμενος κυρ. σε προσωρινές οχυρωματικές εγκαταστάσεις).

γαϊτανάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) το γαϊτάνι (βλ.λ.) 2. αποκριάτικος χορός κατά τον οποίο οι μεταμφιεσμένοι χορεύουν γύρω από κοντάρι, κρατώντας κορδέλες δεμένες στην κορυφή του, ώστε αυτές με την περιστροφή των χορευτών να τυλίγονται στο κοντάρι: *σήνω - 3*. (μτφ.) οποιαδήποτε μεπεδωμένη ή άναρχη κατάσταση συνεχούς εναλλαγής προσώπων και ρόλων σχετικά με δεδομένο θέμα ή πρόσωπο: *αυτό το - δηλώσεων, διευκρινίσεων, απαντήσεων και επανατοποθετήσεων στο επίμαχο ζήτημα πρέπει να πάψει!* [ETYM₁ Υποκ. του μεσν. γαϊτάνιν (βλ.λ.)].

γαϊτάνι (το) {γαϊταν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κορδόνι από λεπτό ύφασμα (μετάξι, βαμβάκι, μάλλι), που χρησιμοποιείται ως διακοσμητικό φορέματος. Φρ. (α) *παίρνω | δένω (κάτι) σκονί-γαϊτάνι* βλ. λ. *σκονί (β)* *φρόδι γαϊτάνι* φρούδι καλωστηματισμένο και τοξωτό ΣΥΝ. γραμμένο φρούδι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.

[ETYM₁ < μεσν. γαϊτάνιν < λατ. gaitanus, εθνικό όνομα από την πόλη Gaeta, κελτ. προελ.].

γαϊτανοφρόνης, -α, -ικο [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} αυτός που έχει καμπυλωτά φρούδια, που τα φρούδια του σχηματίζουν αρμονική καμπύλη πάνω από την κόχη των ματιών: ~ *κόρη | γυναικα*. Επίσης γα'ί-τανοφρούδατος, -η, -ο.

γαϊώδης, -ης, -ες [αρχ.] {γαϊώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που έχει τη σύσταση ή το χρώμα του εδάφους: *τα - χρώματα συνηθίζονται στη βυζαντινή αγιογραφία* ΣΥΝ. γήινος, χωματίνας 2. αυτός που περιέχει πολύ χώμα, που αποτελείται από χώμα: ~ *όγκοι* ΣΥΝ. χωμα-τόδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, -η.

γάλα (το) (γάλ-α)κτος | γάλ-ατα, χωρ. γεν.} 1. υπόλευκο ως υποκίτρινο θρεπτικό υγρό με ελαφρά γλυκιά γεύση, που εκκρίνεται από τους μαστούς των θηλακών θηλαστικών μετά από εγκυμοσύνη για τη θρέψη των μικρών τους: *το μητρικό - || πρόβειο | αγελαδινό | κατοικήσιο -* Φρ. (α) (καθμ.) για γυναίκα ή θηλακό ζώο που θηλάζει | *μου κόβεται το γάλα* χάνω την ικανότητα να παράγω γάλα, να τρέφω παιδί με θηλασμό (συνήθ. λόγω σοκ) (β) *βγάζω | κατεβάζω γάλα* (για γυναίκες ή θηλακά θηλαστικά μετά από εγκυμοσύνη) αποκόω την ικανότητα να θηλάσω, να γαλουχήσω παιδί: *ο γιατρός της έγραψε ειδική δυναμωτική διαίτα, γιατί δεν μπορούσε να κατεβάσει αρκετό γάλα* (γ) (μτφ.-λαϊκ.) με το *γάλα της μάννας* τον από πολύ μικρή ηλικία (ως καθοριστικό στοιχείο της αγωγής του): *- είχε θηλάσει το μίσο και την εκδίκηση για τους δολοφόνους του πατέρα του* ΣΥΝ. με τα πρώτα του βήματα, από την κούνια του, από τα γεννοφάσκια του (δ) (εκφραστ.) *φτύνω της μάννας μου το γάλα* υφίσταμαι τρομερές ταλαιπωρίες, κακουχίες ή τιμωρίες: *θα τον κάνω να μετανιώσει για ό,τι μου 'κανε- θα φτύσει της μάννας τον το γάλα!* (ε) (εκφραστ.) *άσπρος σαν το γάλα* για άνθρωπο με υπερβολικά λευκή επιδερμίδα ANT. ηλιοκαμένος (στ) *σαν τη μύγα μες στο γάλα* βλ. λ. *μύγα* 2. το παραπάνω υγρό που υφίσταται επεξεργασία στις γαλακτοβιομηχανίες για κατανάλωση ή για παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων ή παραγωγή γάλακτος || ~ *παστεριωμένο | εβαπορέ | γαγαρούχο | συμπυκνωμένο | αποβουτυρωμένο | νοπλό | ομογενοποιημένο | σοκολατούχο | τού κουτιού | άπαχο | χωρίς λιπαρά*- Φρ. (α) *γάλα (σε) σκόνη* ειδικά επεξεργασμένο γάλα, από το οποίο έχει αφαιρεθεί το 'ερό, σε ξηρή και κονιοροποιημένη μορφή, από την οποία επανέρχεται στην υγρή του κατάσταση με προσθήκη νερού σε συγκεκριμένη αναλογία (β)

γάλα μακράς διαρκείας ειδικά επεξεργασμένο γάλα, που μπορεί να συντηρηθεί εκτός ψυγείου για μεγάλο χρονικό διάστημα (γ) *σοκολάτα γάλακτος* σοκολάτα με σημαντική περιεκτικότητα σε γάλα, κατ' αντιδιαστολή κυρ. προς τη σοκολάτα υγείας ή την πικρή σοκολάτα (δ) *(άλα πάνε) μεί-γάλα* για να δηλωθεί αρμονική συνύπαρξη, συνεργασία κ.λπ. (ε) *και του πουλιού το γάλα* οι μεγαλύτερες πολυτέλειες, τα σπανιότερα και πολυτιμότερα αγαθά- (γενικότ.) για ζωή γεμάτη χλιδή και πολυτέλεια: *της έταξε ότι κοντά του θα έχει - (στ) (ει-ρων.) πίες το γάλα σου* σε κάποιον που είναι υπερβολικά άπειρος, για να παρεμβαίνει στις υποθέσεις εμπειρών: ~ *πρώτα και μετά έλα να μας μιλήσεις για πολιτική* 3. (η γεν. *γάλακτος* ως χαρακτηρισμός) για κρέας που προέρχεται από ζώο πολύ νεαρής ηλικίας, από ζώο που θηλάζε, οπότε είναι πολύ τρυφερό: *αρνάκι | μοσχάρáκι | κατσικάκι - 4*. χυμός φυτού με γαλακτώδη υφή και χρώμα: *- καρύδας | σικιάς*. — (υποκ.) γαλατάκι (το).

[ETYM₁ αρχ. λ. (με συνεχή παρουσία από τον Όμηρο μέχρι σήμερα) < *γαλακ-1 *γαλακ- (πβ. γεν. γαλακ-ος) < I.E. *glakt- (με ανάπτυξη ενδοσυμφωνικού -α- στο *γάλακτ-), πβ. λατ. lac (γεν. lactis), γαλλ. lait, ισπ. leche, ιταλ. latte κ.ά. Η λ. απαντά ως α' συνθ. με τις μορφές *γα-λα(κ)το-*, (π.χ. *γαλακτο-κομία*), *γαλ(ο)-* (π.χ. *γαλο-τύρι*) και ως β' συνθ. με τις μορφές *-γάλα* (π.χ. *αφρό-γάλα*), *-γάλα(κ)τος* (π.χ. *ομο-γάλα-κτος*). Ορισμένες φρ. αποτέλεσαν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *γάλα αποβουτυρωμένο | συμπυκνωμένο | εβαπορέ* (< γαλλ. lait écrémé/ condensé | évaaporé), *γάλα μακράς διαρκείας* < αγγλ. long-life milk)].

(λαϊκ.) η αδελφή από την ίδια μάννα, αλλά που μοιράστηκε με άλλον το γάλα της ίδιας μητέρας ΣΥΝ. ομογάλακτη.

γαλαδελφος κ. **γαλαδερφός** (ο), **γαλαδελ<ρή** κ. **γαλαδερ<ρή** (η) πρόσωπο που θηλάσε από την ίδια τροφή, συνήθ. για το παιδί της τροφού ως προς ξένο παιδί που θηλάσε από αυτή ΣΥΝ. ομογάλακτος.

γαλαζίος, -α, -ο 1. αυτός που έχει το χρώμα του ανέφελου ουρανού ή της ήρεμης θάλασσας: ~ *ύφασμα | μάτια | θάλασσα* || *γνύνεται στα γαλάζια* (= φορά ρούχα γαλάζιου χρώματος) ΣΥΝ. γαλανός, μαβής, θαλασμός, γλαυκός 2. **γαλάζιο** (το) το χρώμα του ανέφελου ουρανού και της ήρεμης θάλασσας, το ανοιχτό μπλε: *βαθύ | απέραντο -* [ETYM₁ μεσν. < *γαλαζίος < γαλαζίων, μτχ. του ρ. γαλαζίω < *κα-λαζίω < μτγν. κάλαϊς < πολυτιμότερος λίθος με γαλαζοπράσινο χρώμα. Βλ. λ. *κάλαϊς*. Κατ' άλλη άποψη, από συμφορμό των *γαλανός + κα-λαίσιος < καλαίσιος* (< μτγν. *κάλαϊς*)].

γαλαζοαίματος, -η, -ο [1895] αυτός που σχετίζεται με την αριστοκρατία, που έχει αριστοκρατική καταγωγή: *έχει - καταγωγή* || (κ. ως ουσ.) στη *δεξίωση παρευρισκόντων πολλοί* - ΣΥΝ. αριστοκράτης, ευγενής, ευπατρίδης ANT. λαϊκός.

[ETYM₁ < φρ. γαλάζιο αίμα, μετάφρ. δάνειο από ισπ. sangre azul (αγγλ. blue blood). Η έκφραση αυτή οφείλεται στον Ισπανό ευγενή της μεσν. εποχής, επειδή κάτω από τη λευκή επιδερμίδα τους διακρίνονταν οι φλέβες με γαλάζιο χρώμα, κάτι που δεν συνέβαινε με τους Αραβες εισβολείς λόγω του μελαμψού τους δέρματος].

γαλαζοπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κοινή ονομασία του ένυδρου θεικού γαλακού 2. διάλυμα θεικού γαλακού και σιδήρου (γεν. θεικού) που το οποίο ραντίζεται οι αμφελόνες για την καταπολέμηση του περονόσπορου.

1. αυτός που έχει χρώμα ανάμεσα στο γαλάζιο και το πράσινο: ~ *μάτια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονιδόντος*.

γαλαζιώπης, -ή, -ό αυτός που πλησιάζει προς το γαλάζιο χρώμα, ο ελαφρός γαλαζίος. [ETYM₁ < γαλαζίος + παραγ. επίθημα -ωπός (βλ.λ.)].

γαλαθνήδος, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που ακόμα θηλάζει- κατ' επέκτ. νεαρός, τρυφερός: ~ *βρέφος | αρνί* ΣΥΝ. (καθμ.) βυζανιάρικος. [ETYM₁ αρχ. < γάλα + -θνήδος < απφρ. *θήσθαι* «θηλάζω», βλ. λ. *θηλή*].

γαλακτωγός, -ός, -ό [1847] αυτός που προκαλεί έκκριση γάλακτος ή συμβάλλει στην αύξηση της παραγωγής γάλακτος: ~ *φάρμακα* ΣΥΝ. γαλακτοποιός, γαλακτοφόρος. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. galactagogue].

γαλακτερός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει παρασκευαστεί με γάλα: ~ *γλυκό* 2. **γαλακτερά** (τα) (α) τα προϊόντα του γάλακτος (β) φαγητά ή γλυκά που γίνονται με γάλα 3. αυτός που είναι γεμάτος γάλα ή γαλακτώδη χυμό: ~ *καρπός* 4. αυτός που έχει άσπρο χρώμα σαν το γάλα ΣΥΝ. γαλακτώδης. Επίσης γαλατερός.

γαλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το γάλα: ~ *ζύμωση* 2. χημ. **γαλακτικό οξύ** οργανική ένωση που βρίσκεται σε ορισμένους φυτικούς χυμούς, στο αίμα και στους μύς ορισμένων ζώων και του ανθρώπου (κυρ. μετά από μυϊκό κόπιατο), στο έδαφος, καθώς και στο τυρί, το γιοούρτι, το ζινόγαλα.

γαλακτο- | **γαλατο-** κ. **γαλακτό-** | **γαλατά-** κ. **γαλακτ-** λεξικό πρόβλημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με το γάλα ή τα προϊόντα του ή το έχει ως κύριο συστατικό: *γαλακτοβιομηχανία, γαλακτοκομία, γαλακτο-μπουρέκο, γαλατό-πιτα*. [ETYM₁ Λεξικό πρόβλημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γαλακτο-πότης*, μτγν. *γαλακτο-πόλης*), που προέρχεται από το ουσ. *γάλα, -ακτος*].

γαλακτοβιομηχανία (η) [1896] {γαλακτοβιομηχανιών} 1. η βιομηχανία επεξεργασίας γάλακτος και παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο γίνεται η βιομηχανική επεξεργασία του γάλακτος.

γαλακτογόνος, -ος, -ο [1873] (επιστημ.) 1. (αδένας) που εκκρίνει γάλα 2. αυτός που προκαλεί την έκκριση γάλακτος: ~ *φάρμακο*.

γαλακτογαγαροπλαστικό (το) κατάστημα στο οποίο πωλείται γάλα και σερβίρονται γλυκά.

γαλακτοκομία (η) [1881] {χωρ. πληθ.} η διαδικασία συντήρησης και επεξεργασίας του γάλακτος και των προϊόντων του: *διαδικασίες γαλακτοκομίας* || *προϊόντα γαλακτοκομίας* (βούτυρο, τυρί, γιοούρτι

κ.ά. — γαλακτοκόμος (ο/ή) [μτγν.], γαλακτοκομείο (το) [1831], γαλακτοκομικός, -ή, -ό [1898].
 [ETYM. < μτγν. γαλακτοκόμος < γαλακτο- (< γάλα) + -κόμος < αρχ. κομῶ (-έω) «φροντίζω, περιποιούμαι»].
 γαλακτομπούρεκο (το) γλυκό που φτιάχνεται με γάλα, φύλλο κρούστας και σιρόπι. Επίσης γαλακτομπούρεκο κ. (προφορ.-σπάν.) γαλακτομπούρικο.
 [ETYM. Νόθο συνθ., < γαλακτο- (< γάλα) + μπουρέκι (βλ. λ.)].
 γαλακτοπαραγωγή (η) [1887] {χωρ. πληθ.} 1. η παραγωγή γάλακτος ΣΥΝ. γαλακτοποίηση 2. η ποσότητα του παραγόμενου γάλακτος: χαμηλή ~. — γαλακτοπαραγωγός (ο/η) [1888], γαλακτοπαραγωγικός, -ή, -ό [1891].
 γαλακτόπιτα (η) → γαλατόπιτα
 γαλακτοποίηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η γαλακτοπαραγωγή (βλ. λ.) 2. η μετατροπή σε γαλακτώδη ουσία. — γαλακτοποιός (ο/η), γαλακτοποιός, -ός, -ό [μτγν.] κ. γαλακτοποιητικός, -ή, -ό [μεσν.], γαλακτοποιώ ρ. [μεσν.] «-είς...».
 γαλακτοπώλης (το) [1856] κατάστημα στο οποίο πωλούνται γαλακτοκομικά προϊόντα.
 γαλακτοπώλης (ο) [μτγν.] {γαλακτοπώλόν, γαλακτοπώλισσα (η) {γαλακτοπώλισσών} πρόσωπο που πουλάει γάλα (είτε σε δικό του χώρο είτε από σπίτι σε σπίτι) ΣΥΝ. γαλατάς.
 γαλακτόρροια (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η αυτόματη έκκριση γάλακτος από τους μαστούς, που δεν συνδέεται με τις φυσιολογικές συνθήκες γαλουχίας (μερικές φορές έπειτα από έκτρωση ή αποβολή και μετά από λήψη ορισμένων φαρμάκων).
 [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλακτο- (< γάλα) + -ρροια < ρέω, < αγγλ. galactorrhoea].
 γαλακτοσακχαρο (το) [1885] {γαλακτοσακχαρόν | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. το σάκχαρο που περιέχεται στο γάλα ανθρώπων και ζώων.
 γαλακτοτροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η διαίτα με γάλα και με παράγωγα του. γαλακτούχος, -ος (καθήμεν. -α), -ο αυτός που περιέχει γάλα: ~ παρασκευάσματα | τροφές | ουσίες [ETYM. < μτγν. γαλακτοῦχος < γάλα, -ακτος + -ούχος < έχω].
 γαλακτοφόρος, -ος, -ο [μτγν.] 1. αυτός που μεταφέρει γάλα: ~ πόροι 2. αυτός που παράγει γάλα ΣΥΝ. γαλακταγωγός, γαλακτοποιός * 3. αυτός που αυξάνει τη ~ έκκριση γάλακτος.
 Γαλακτώδης, -ης, -ες [αρχ.] {γαλακτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ώ} 1. αυτός που μοιάζει με γάλα, κρ. ως προς το λευκό χρώμα: ~ απόχρωση | χροιά | χυμός ΣΥΝ. γαλακτερός 2. αυτός που είναι γεμάτος γάλα: ~ προϊόντα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
 γαλακτώμα (το) [1889] {γαλακτώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΧΗΜ. ομοιογενές μείγμα, συνήθ. νερού με μια ουσία που διαλύεται στα λίπη, όπου το ένα συστατικό έχει διασπαρεί στο άλλο υπό μορφή μικρών σταγονιδίων: φυσικό | τεχνητό - 2. καλλυντικό που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό προσώπου (την απομάκρυνση βαριών ή άλλων ξένων ουσιών από το πρόσωπο) και την ενυδάτωση του δέρματος. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. emulsion].
 γαλανόλευκος, -η, -ο [1868] 1. αυτός που έχει γαλανό και λευκό χρώμα 2. γαλανόλευκη (η) η ελληνική σημαία. ΣΧΟΛΙΟ λ. πονόδοτος.
 γαλανομάτης, -α/-ισσα, -ικο {γαλανομάτηδες} αυτός που έχει γαλανά μάτια ΣΥΝ. γαλανός.
 γαλανός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει το χρώμα του ανέφελου ουρανού ή της ήρεμης θάλασσας: ~μάτια/ νερά ΣΥΝ. γαλαζίος 2. γαλανό (το) το χρώμα του ανέφελου ουρανού, το ανοιχτό μπλε 3. (σπάν.-λαϊκ., λο.-γοτ.) αυτός που έχει γαλανά μάτια: «Τι να σε κάνω γαλανή; Να γίνεις μαυρομάτα» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. γαλανομάτης. [ETYM. μεσν. < καλανός < μτγν. καλάνος < κάλαϊς «είδος πολύτιμου λίθου με γαλαζοπράσινο χρώμα». Δεν είναι πειστική η άποψη περί παρετυμολ. σχηματισμού από τη λ. γάλα].
 γαλαντόμος, -α, -ο αυτός που φέρεται με ευγένεια, αβρότητα, γενναιοδωρία. — γαλαντομία (η).
 [ETYM. < βεν. galantomo «γενναιοδωρός», πβ. γαλλ. galant homme, ιταλ. galantuomo < galante «ειλικρινής, έντιμος» + uomo «άνθρωπος»].
 γαλαξίας (ο) {γαλαξιών} 1. ΑΣΤΡΟΝ. (α) θεραπεία συγκέντρωσης αστέρων, αερίων, σκόνης και ακτινοβολίας, όπου η βαρυτική έλξη αλληλεπιδρά μεταξύ των υλικών σωματιών: ~ της Ανδρομέδας || σπειροειδής - (β) (με κερ.) ο γαλαξίας στον οποίο ανήκει ο Ήλιος και το πλανητικό μας σύστημα * 2. το σύνολο διάσημων προσώπων, μεγάλων εταιρειών, οργανισμών κ.λπ.: ένας - κληματογραφικών αστέρων στο φεστιβάλ των Καννών || «συνγένεση ενός ~ 67 οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης» (εφημ.). — γαλαξιακός, -ή, -ό (σημ. 1). [ETYM. < μτγν. φρ. γαλαξίας (κύκλος) < *γαλακτο-ίας < αρχ. γάλα, γάλακτος. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. galaxy, γαλλ. galaxie κ.ά. Κατά τη μυθολογία, η ονομασία οφείλεται στο γεγονός ότι ο Ηρακλής θηλάζε από το στήθος της θεάς Ήρας, η οποία τον απώθησε, με αποτέλεσμα το χυμένο γάλα να διαγράψει τροχιά στον ουρανό (εξού και οι ξέν. φρ., λ.χ. αγγλ. milky way, γαλλ. voie lactée, ιταλ. via latte κ.ά.).
 Γαλαξιδι (το) {-ίου κ. (λόγ.) -ίου} κομπούλη του νομού Φοκίδας στον κόλπο της Γέας. — Γαλαξιδιώτης (ο), Γαλαξιδιώτισσα (η), γαλαξιδιώ-τικός, -ή, -ο. [ETYM. Αγν. ετύμιον].
 γαλαρα (η) (λαϊκ.) προβατίνη ή κατσίκια που κατεβάζει άφθονο γάλα και αρμέγεται. [ETYM. < γάλα + παραγ. επίθημα -άρα (βλ. λ.)].
 γαλαρί (το) (σπάν. γαλαρ-ιού | -ιών) (λαϊκ.) 1. μικρό αρνί που ακόμη

θηλάζει 2. γαλαρα (βλ. λ.).

[ETYM. < γάλα + παραγ. επίθημα -άρι (βλ. λ.)].

γαλαρία (η) {γαλαρίων} 1. οι τελευταίες και φθινοτερες σειρές του εξώστη ενός θεάτρου και κατ' επέκτ. οι τελευταίες σειρές οποιουδήποτε χώρου: παρακολούθησαν το έργο από τη ~ 2. (συνεκδ.) όσοι κάθονται στις τελευταίες θέσεις (θεάτρου, κινηματογράφου, αίθουσας, λεωφορείου κ.λπ.: συνήθ. πρόκειται για τους νεότερους ή/και ζωρότερος από ένα σύνολο): όλοι οι σκηνοθέτες φοβούνται τις αποδοκimasίες της - στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης || η - στο πούλιαν έκανε φασαρία * 3. η στοά ορυχείου: αρκετοί ανθρακωρύχοι παρδιδέθηκαν στις - 4. (σπάν.) μεγάλη στοά οικημάτων. [ETYM. < βεν. galaria < μεσν. λατ. galeria (βλ. λ. γκαλερί)].
 Γαλατάς (ο) εμπορική περιοχή της Κωνσταντινούπολης με έντονη ελληνική παρουσία μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.
 γαλατάς (ο) {γαλατάδες} ο πωλητής γάλακτος ή αυτός που κάνει διανομή γάλακτος κατ' οίκον: ο ~ της γειτονιάς || λέγεται ότι δημοκρατία υπάρχει όταν ξέρεις πως, αν σου χτυπήσει κάποιος την πόρτα χαράματα, θα είναι ο - (και όχι η αστυνομία για να σε συλλάβει ως αντίπαλο του καθεστώτος) ΣΥΝ. γαλακτοπώλης. — γαλατάδο (το).
 Γαλατία (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Νηρέα και της Δωριδίας: εμφανίζεται στους σκελετικούς μύθους ως η αγαπημένη του Κύκλωπα Πολύφημου 2. γυναικείο όνομα.
 [ETYM. αρχ., αγν. ετύμο, όν. που παρετυμολογήθηκε προς το ουσ. γάλα («άευκη σαν το γάλα»)].
 γαλατένιος, -α, -ο 1. (για τροφές) αυτός που είναι φτιαγμένος από ή έχει ως βασικό συστατικό του το γάλα 2. αυτός που έχει το χρώμα του γάλακτος, ο πολύ άσπρος.
 γαλατερός, -ή, -ό → γαλακτερός

Γαλατία (ο) {Γαλατών}, Γαλατίσση (η) {Γαλατισσών} ΙΣΤ. ο Κέλτης της Γαλατίας: ο Ιούλιος Καίσαρ υπέταξε τους ~. [ETYM. < αρχ. Γαλατία < λατ. Galli, λ. κελτ. που σημαίνει «άντατοι, ισχυροί» (πβ. ιρλ. gal «ανδρεία»). Κελτούς (λατ. Celtae) αποκαλούνταν οι αρχαίοι τα κελτικά φύλα που κατοικούσαν στον Βορρά (ιδ. στη Βρετανία) και Γαλατες εκείνα τα φύλα που κατοικούσαν στη Γαλλία και στην Κ. Ευρώπη, περιοχές οι οποίες έλαβαν την περιληπτική ονομασία Γαλατία. Βλ. λ. Κέλτες].
 Γαλατία (η) [μεσν.] ΙΣΤ. 1. (κατά την αρχαιότητα) περιοχή της Δ. Ευρώπης που εκτεινόταν μεταξύ των Πυρηναίων, των Αλπεων και του Ρήνου, περιελάμβανε τη σημερινή Γαλλία, το Βέλγιο, τη Β. Ιταλία (κοιλιάδα του Πάδου) και το Ν. τμήμα της σημερινής Ολλανδίας: οι Ρωμαίοι τη διέκριναν στο τμήμα Ν. των Αλπεων (εντεύθεν των Αλπεων ~) και στο τμήμα Β. των Αλπεων (εκείθεν των Αλπεων ~) 2. επαρχία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας που περιελάμβανε τα εδάφη της σημερινής Γαλλίας, του Βελγίου, της Ελβετίας, της Β. Ιταλίας, της Ν. Ολλανδίας και του τμήματος της Γερμανίας Δ. του Ρήνου 3. περιοχή της Κ. Μικράς Ασίας στην οποία από τον 3ο αι. π.Χ. ήταν εγκατεστημένοι Γαλατες.
 γαλατιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σκεύος που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά, το ζέσταμα ή το σερβίρισμα του γάλακτος.
 γαλατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους Γαλατές ή τη Γαλατία: - χωριό | επιδρομή | συνθήκες | πόλεμοι- φρ. γαλατική ευγένεια ο λεπτοί τρόποι, που αρμόζουν στην κομψότητα των Γάλλων.

Γαλατία (η) {χωρ. πληθ.} η μυρωδιά του γάλακτος.
 γαλατόπιτα κ. γαλακτόπιτα (η) {δύσχρο. γαλατοπιτόν} πίτα που παρασκευάζεται με κύριο συστατικό το γάλα.
 Γαλατάς (ο) {Γαλατίσιου} 1. δήμος της ευρύτερης Περιφέρειας Αθηνών 2. πόλη της Ρουμανίας στις όχθες του Δούναβη. [ETYM. ο δήμος ονομάστηκε έτσι από την ομώνυμη πόλη της Ρουμανίας (ρουμ. Galati), επειδή εκεί υπήρχε σημαντικός πυρήνας Ελλήνων μεταναστών, οι οποίοι προετοίμασαν την Ελληνική Επανάσταση. Το ρουμ. Galaji, εσωτερικό λιμάνι της χώρας, αποτελεί συντομωμένη μορφή της σλαβ. λ. Galafiseela «τόπος όπου φοροεγκοφορούν τα πλοία» ή, κατ' άλλη άποψη, < λατ. Galatia, αν επιβεβαιωθεί η εκδοχή ότι σε εκείνο τον χώρο είχαν εγκατασταθεί Ρωμαίοι άποικοι. Κατ' άλλη άποψη, το τοπωνύμιο ανάγεται σε οικιστή γαλακτιήμονα ονόματι Γαλάκημε τσιτακισμό της παλαιάς αθηναϊκής διαλέκτου)].
 γαλατσίδα (η) ποδός φυτό του οποίου ο γαλακτώδης χυμός είναι δηλητηριώδης ΣΥΝ. φλόμος.
 [ETYM. μεσν. < μτγν. γαλακτίς, -ίδος (με τσιτακισμό, πβ. κ. ατσίδα < αρχ. ικτίςς -ίδος) < αρχ. γάλα, -ακτος].
 γαλβάνιζε επιθ. {ακλ.} αυτός που έχει γαλβανιστεί: -ρολόι. [ETYM. < γαλλ. galvanisé].

γαλβανίζω ρ. μετβ. [1847] {γαλβάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καλύπτω μεταλλικό σώμα με στρώμα άλλου μετάλλου, συνήθ. ψευδαργύρου, υπό την επίδραση ηλεκτρικού ρεύματος, με σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση: γαλβανισμένος σίδηρος (με επικάλυψη ψευδαργύρου για προστασία από τη σκουριά) 2. (μτφ.) (α) μεταδίδω ενθουσιασμό, ενδιαφέρον: ~ τα πλήθη ΣΥΝ. ηλεκτρίζω, ενθουσιάζω ΑΝΤ. ηρεμάω, καταπραίνω (β) (σπάν.) εξάπτω, οξύνω: ~ το ενδιαφέρον | την περιέργεια κάποιου.
 [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. galvaniser, από το όνομα του Ιταλού γιατρού και φυσικού Luigi Galvani, που πρώτος περιέγραψε το φαινόμενο το 1792].
 γαλβανισμός (ο) [1812] η επιμετάλλωση, η επικάλυψη ενός μεταλλικού σώματος με στρώμα άλλου μετάλλου, συνήθ. ψευδαργύρου, υπό την επίδραση ηλεκτρικού ρεύματος, με σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση. Επίσης γαλβάνιση (η) [1889] κ. γαλβάνισμα (το). — γαλβανικός, -ή, -ό [1889]. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. galvanisme. Βλ. κ. γαλβανίζω].

γαλβανομετρο (το) [1861] {γαλβανομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο που ανιχνεύει τα ασθενή ηλεκτρικά ρεύματα. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. galvanomètre (νόθο συνθ.)].

γαλβανοπλαστική (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η τεχνική της επικάλυψης ενός μεταλλικού σώματος με στρώμα άλλου μετάλλου υπό την επίδραση ηλεκτρισμού.

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. galvanoplastie (νόθο συνθ.)].

γαλέος (ο) γένος σκυλόψαρων με επίμηκες σώμα, δύο ραχιαία περυνγία και μυτερό ρύγχος, που ζει στις τροπικές και εύκρατες θάλασσες και αλιεύεται για το κρέας του: ~ *σκορδαλιά* (φαγητό από θηγατισμένο κρέας γαλέου, σερβιρισμένο με σκορδαλιά). [ETYM₂ < αρχ. γαλέος < γαλήη | γαλή (βλ. λ.). Η χρήση του ονόματος της γαλήης για τον γαλέο οφείλεται πιθαν. στη μορφή του και στον τρόπο διατροφής του].

γαλέρα (η) {δύοσφρ. γαλέρων} ΙΣΤ. μεγάλο πολεμικό ή εμπορικό σκάφος με κουπιά και ιστία, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. στη Μεσόγειο (πβ. λ. *κάτεργιο*).

[ETYM₂ < ιταλ. galera | ισπ. galera < μεσν. lat. galea < μεσν. γαλαία, πθ. άλλωρ. αρχής, από θέμα με σημ. «γελοία»].

γαλέτα (η) {δύοσφρ. γαλετών} 1. κομμάτι ή φέτα ψωμιού που έχει ξαναψηθεί και δίνεται ως ξηρά τροφή σε στρατιώτες και ναυτικούς: *αλλιώς διπυρίτης άρτος ΣΥΝ.* παξιμάδι 2. η τριμημένη φρυγανιά που χρησιμοποιείται στη μαγειρική: *αναμειγνύουμε τα ψαχνά του κρέατος, το μείγμα μανιτριών, γαλέτα και αλατοπιπέρονου.* [ETYM₂ < βεν. galeta < γαλλ. galette < galet «μικρή στρογγυλεμένη πέτρα» < παλ. γαλλ. gal (κελτ. αρχής)].

γαλήη (η) (αρχαιοπρ.) η γάτα. [ETYM₂ < αρχ. γαλήη | γαλή, πθ. αρχική σημ. «το δέρμα της γάτας», αβββ. ετόμου, πθ. < *γαλῆς, που συνδ. με λατ. glis «είδος ποικίλου», σανσκρ. giri «ποικίλος». Είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. γαλή δεν δήλωνε εξαρχής τη γάτα (αφού η γάτα δεν ήταν στην αρχή κατοικίδιο ζώο), αλλά αιλουροειδή όπως η αγριόγατα και η νυφίτσα, τα οποία χρησιμοποιούνταν για τη σύλληψη των ποικίλων ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {γαλήνε-ψα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάποιον) να ησυχάσει, να πάψει να είναι ταραγμένος: με *λόγια γλυκά τον γαλήνευ* ΣΥΝ. ηρεμώ, ησυχάζω, καταπραίνω ΑΝΤ. αναστατώνω ♦ 2. (αμετβ.) παύω να είμαι ταραγμένος: η *θάλασσα γαλήνευε* || *γαλήνευε το πρόσωπο του στο άκουσμα των καθησυχαστικών της λόγων* ΣΥΝ. ηρεμώ, καλμάρω ΑΝΤ. αναστατόνομα, εκνευρίζομαι. — γαλήνευμα (το).

Γαλήνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. Νηρηίδα, κόρη του Νηρέα και της Δωριδίας 2. (κ. *Γαλήνη*) μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ETYM₂ αρχ. κύρ. όν. < γαλήνη (βλ. λ.)].

γαλήνη (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση της ακύμαντης θάλασσας: *όταν έχει -, ακόμα και οι μικρές βάρκες ανοίγονται στο πέλαγος* ΣΥΝ. ηρεμία, νηνεμία, κάλμα, μπουνάτσα ΑΝΤ. τρικυμία, φορτσούνα 2. (μτφ.) ψυχική και πνευματική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ταραχής και παθών: *προτίμησε επάγγελμα ήρεμο, προκειμένου να εξασφαλίσει την ψυχική του ~ || διατάραξη της ψυχικής ~ ΣΥΝ.* πραότητα, ηρεμία, αταραξία ΑΝΤ. ταραχή, αναστάτωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπνοια.

[ETYM₂ αρχ. < *γαλάσνα < *glas-na, συνεσταλμ. βαθμ. του θ. που απαντά στις λ. γελώ, γελαστός]. γαλήνιος, -α, -ο [μτρν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από γαλήνη, από ηρεμία: ~ *θάλασσα | έκφραση*. — γαλήνια επίφρ.

Γαλινός (ο) ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες γεωτρούς (129-200) με πλούσιο συγγραφικό έργο.

[ETYM₂ μτρν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. γαλινός (που αναφερόταν κυρίως στη γαλήνη της θάλασσας, στη νηνεμία) < γαλήνη (βλ. λ.)].

γαλινός, -ή, -ό {υπερθ. γαλινότ-ατος, -άτη} 1. (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν ταραίζεται 2. (στον υπερθ.) (α) ως τίτλος ευγενών στο Βυζάντιο (β) ΙΣΤ. *Γαλινότατη* (η) (ιταλ. La Serenissima) το ενετικό κράτος, η Βενετία: η ~ *Δημοκρατία της Βενετίας* ΣΥΝ. Δημοκρατία του Αγ. Μάρκου. [ETYM₂ αρχ. < γαλήνη (βλ. λ.), ο βυζαντινός τίτλος αποτελεί μετάφρ. δάνειο από ιταλ. serenissimo].

γαλιάντρα (η) {δύοσφρ. γαλιαντρών} (λαϊκ.) 1. ο κορδαλλός (βλ. λ.) • 2. (μτρ.) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που μιλά ακατάπυστα ΣΥΝ. φλύαρος ΑΝΤ. σιωπηλός, λιγομίλητος.

[ETYM₂ Αντιδάν., < ιταλ. calandra < μτρν. *κάλανδρος*, λ. προελλην. ο τ. γαλιάντρα οφείλεται πιθαν. σε παρετυμολ. επίδραση των λ. γάλος, γα-λί, που αναφέρονται σε ζώα τα οποία είναι επίσης συνδεδεμένα με άναρθρες φωνές].

Γαλικία (η) αυτόνομη περιοχή της ΒΔ. Ισπανίας στα σύνορα με την Πορτογαλία. — γαλικιανός, -ή, -ό.

[ETYM₂ < ισπ. Galicia (οπτικό δάνειο) < λατ. Gallaecia «χώρα των Γαλατών»^Δ, λ. Γαλάτης].

Γαλιλαίο (η) περιοχή της Β. Παλαιστίνης (το σημερινό Β. Ισραήλ), που συνδέεται ιδιαίτερα με τη ζωή, τη διδασκαλία και τη δράση του Ιησού Χριστού. — Γαλιλαίος (ο) [μτρν.], Γαλιλαίο (η). [ETYM₂ μτρν. < εβρ. Galil «κύκλος, περιοχή»].

γάλιο (το) ονομασία ποωδών φυτών με μακριά φύλλα και μικρά άνθη, με πιο γνωστό την κολλητσίδα.

[ETYM₂ < μτρν. γάλιον, αβββ. ετόμου, ο Διοσκουρίδης το συνδέει με το αρχ. γάλα, ενώ ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος με το αρχ. γαλήη].

γαλιφής, -α (λαϊκ. -ω), -ικο αυτός που κολακεύει τους άλλους, για να επιτύχει τους στόχους του: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. κόλακας ΑΝΤ. ευθής. — γαλιφία (η) [μεσν.], γαλιφικός, -ή, -ο [μεσν.], γαλιφικά επίφρ. [ETYM₂ < μεσν. γαλιφός < ιταλ. gaglioffo «αχρείος, ανίκανος» < μεσν. λατ. galfufus, αγν. ετόμου].

Γαλλία (η) (γαλλ. République Française = Γαλλική Δημοκρατία) κρά-

τος της Δ. Ευρώπης με πρωτεύουσα το Παρίσι, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το γαλλικό φράγκο (2002: ευρώ). — **Γάλλος** (ο), Γαλλίδα (η), γαλλικός, -ή, -ό (βλ. λ.), Γαλλικά (τα). [ETYM₂ < λατ. Gallia «Γαλατία» (βλ. λ. *Γαλάτες*). Η γαλλ. ονομασία France ανάγεται στο λατ. Francia (γερμ. προελ.), που συνδ. με αρχ. αγγλ. franca, αρχ. σκανδ. frakka, τα οποία σημαίνουν «λόγη, ακόντιο». Άλλοι μελετητές, ωστόσο, θεωρούν ότι η ονομασία ανάγεται στο αρχ. γερμ. wrang < wringen «σφίγγω, στρίβω, τραβώ (βίαια)», με αναφορά στους Φράγκους που ξεριζώθηκαν από τις εκτίες τους].

Γαλλίζω ρ. αμετβ. [1805] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιμούμαι τη γαλλική γλώσσα ή χρησιμοποιώ γαλλισμούς, όταν μιλώ στο μητρικό μου γλώσσα.

Γαλλικός (ο) ποταμός της Κ. Μακεδονίας που εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο.

[ETYM₂ μ'σν. τοπωνύμιο, που αντικατέστησε την αρχ. ονομασία *Εγελήδωρος* (< έχω + -δωρος < δώρον)].

γαλλικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τη Γαλλία ή τους Γάλλους: ~ *τυρί | κρασί | σημαία | φινέτσα | αποικία | πολιτισμός* ΦΡ. (α) (λαϊκ.) φεύνω | **το σκάδι** | **(το) στρίβω** | **την κάνω αλά γαλλικά** φεύγω κρυφά, χωρίς να με αντιληφθούν: *μας την έσκασε* ~ (β) **γαλλικό κλειδί** εργαλείο που μιούει με μ'γάλη τανάλια και χρησιμοποιείται για να σφίγγει ή να χαλαρώνει κανείς βίδες (γ) **γαλλικό φιλί** ερωτικό φιλί κατά το οποίο οι γλώσσες έρχονται σε επαφή (δ) **γαλλική αρρώστια** η σύφιλη, η μαλαφράντζα (βλ. λ.) (ε) **Γαλλική Επανάσταση** επανάσταση που ξεκίνησε το 1789 στη Γαλλία με την κατάληψη των φυλακών της Βαστίλλης και κατέληξε στην ανακήρυξη της Γαλλικής Δημοκρατίας. — γαλλικά επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελληνικός.

γάλλιο (το) [1885] {γαλλίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ga) αργυρόλευκου χρώματος και στιλπνό, το οποίο τήκεται στους 30°C και χρησιμοποιείται στην κατασκευή ημιαγωγών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, *ΗΙΝ*).

[ETYM₂ Μεταφορά του νεολατ. gallium < λατ. gallus «πετεινός», που αποδίδει το επώνυμο του Γάλλου χημικού Paul Lecq (< γαλλ. le coq «ο πετεινός»), ο οποίος αποκάλυψε το στοιχείο το 1875. Κατ' άλλη άποψη, απευθείας από την πατρίδα (Γαλλία) του P. Lecq].

γαλλισμός (ο) [1805] 1. ΓΛΩΣΣ. (α) ιδιωτισμός (βλ. λ.) της γαλλικής γλώσσας (β) η χρησιμοποίηση σε άλλη γλώσσα φράσεων ή συντάξεων της γαλλικής γλώσσας 2. η μίμηση του γαλλικού τρόπου ζωής.

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. gallicisme].

ΣΧΟΛΙΟ Οι γαλλισμοί (φράσεις ή συντάξεις) εισήλθαν στην ελληνική γλώσσα, κυρίως μέσω μεταφράσεων γαλλικών λογοτεχνικών και επιστημονικών έργων, τον 19ο και το α' ήμισυ του 20ού αι. με την άθηση των γαλλικών γραμμάτων και την επίδραση που άσκησαν στην Ελλάδα. Μεγάλος αριθμός δάνειων λέξεων από τη Γαλλική, αλλά και πλήθος όρων που πλάστηκαν για να αποδώσουν στα Ελληνικά γαλλικούς όρους, ανήκουν σε αυτή την περίοδο.

Στην ίδια περίοδο, λόγω των μεταφράσεων αλλά και του ότι οι περισσότεροι μορφωμένοι Έλληνες γνώριζαν τη Γαλλική, ανάγονται και πολλοί γαλλισμοί φράσεων ή συντάξεων. Τέτοια παραδείγματα είναι: *στο πλαίσιο των...* = dans le cadre des..., *σε τελευταία ανάληψη* = en dernière analyse, *στο μέτρο του δυνατού* = dans la mesure du possible, *αξίζει τον κόπο* = ça vaut la peine, *είμαι της γνώμης* = je suis d'avis, *επιφορεύομαι της ευκαιρίας* = profiter de l'occasion, *έχω λόγον υπάρξεως* = avoir raison d'être, *δίνω σημαία ζωής* = donner signe de vie, *αναποκρίνεται στην πραγματικότητα* = cela correspond à la réalité, *θέλω να πω* = je veux dire, *κάνω έρωτα* = faire l'amour, *έλαμψε δια της απουσίας του* = il brilla par son absence, *παίζω με τις λέξεις* = jouer avec les mots, *τηρώ σιγή* = garder le silence, *απ' άκρου εις άκρον* = d'un bout à l'autre, *από καιρού εις καιρόν* = de temps en temps, *κατά πάσαν πιθανότητα* = selon toute probabilité, *εκ πρώτης όψεως* = de première vue, *εκ διαμέτρου αντίθετο* = diamétralement opposé, *με μία λέξη* = en un mot, *άνευ προηγούμενου* = sans précédent, *φθάνω σε συμφωνία* = arriver à un accord, *βράζω τα κάστανα από τη φωτιά* = titter les marrons du feu, *το καλό εννοούμενο συμφέρον* = l'intérêt bien compris.

γαλλιστί επίφρ. [μεσν.] (αρχαιοπρ.) στη γαλλική γλώσσα: *μας χαίρειτισε ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. -τι.

γαλλομαθής, -ής, -ές [1890] {γαλλομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει τη γαλλική γλώσσα και τον γαλλικό πολιτισμό. — **γαλλομαθής** (η) [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ.

γαλλοφρόνη ρ. αμετβ. {σε ενεστ. κ. παρατ.} μιμούμαι τον γαλλικό τρόπο συμπεριφοράς.

γάλλο φίλος, -η, -ο [1866] αυτός που συμπαθεί τους Γάλλους, τη γλώσσα τους και τον πολιτισμό τους ή ακολουθεί πολιτική που ευνοεί τα συμφέροντά τους: *το ~ κόμμα του Κωλέτη*.

γαλλόφωνος, -η, -ο → -φωνός

γαλονάς (ο) {γαλονάδες} (μειωτ.) πρόσωπο που φέρει γαλόνια, δηλαδή διακριτικά του βαθμού του σε στρατιωτικό σώμα ή σε σώμα ασφαλείας (ειδικότ.) ο αξιωματικός: *οι ~ αδιαφορούν για τα προβλήματα των φαντάρων* ΣΥΝ. αξιωματικός, βαθμοφόρος.

γαλόνι (το) {γαλον-ιού | -ιών} (καθμ.) το διακριτικό του βαθμού αξιωματικού σε στρατιωτικό σώμα ή σε σώμα ασφαλείας ΣΥΝ. σπρίτι, (αργκό) σαρδέλα ΦΡ. (α) **ζηλώνω σε (κάποιον) τα γαλόνια** καθαυρώ στρατιωτικό από το αξίωμα του (β) με **πλάκα τα γαλόνια** με διακριτικά ανώτατου αξιωματικού: *ονειρευόταν να γίνει στρατηγός*, ~ [ETYM₂ Μεταφορά του ιταλ. galloni, πληθ. του gallone, πθ. < λατ. galea «περικεφαλαία»].

γαλόνι² (το) {γαλον-ιού | -ιών} αγγλική και αμερικανική μονάδα χωρητικότητας· ισοδυναμεί με 4,546 λίτρα και 3,75 λίτρα αντίστοιχως. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. gallon < μέσ. αγγλ. galon < μτρν. λατ. galeta «μονάδα μετρούσεως υγρών»].

γαλοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό του γάλου· συνήθ. στη μαγειρική: *γεμιστή | χριστουγεννιάτικη | καπνιστή* ~. [ETYM₁ < γάλος + υποκ. επίθημα -πούλα].

γάλος (ο) κατοικίδιο πτηνό με πλούσιο μαύρο φτέρωμα, γυμνό λαίμο και κόκκινες σαρκώδεις προεξοχές στο κεφάλι και κάτω από το ράμφος· εκτρέφεται για το κρέας και τα φτερά του ΣΥΝ. διάνος. — (υποκ.) γαλοπούλα κ. γαλί (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόλογα*. [ETYM₁ < βεν. gaio (πβ. ιταλ. gallo) < λατ. gallus «στετεινός», αβεβ. ετύ-μου, πθ. συνδ. με την ονομασία Gallia (οπότε «πτηνό της Γαλατίας»)].

γαλοτσα (η) {δύσγρ. γαλοτσών} αδιάβροχη μπότα που φθάνει τουλάχιστον ως το μέσον της κνήμης και 'είναι φτιαγμένη από δέρμα ή καουτσούκ.

[ETYM₁ Αντιδάν., < βεν. galozza < μεσν. λατ. *caloria < λατ. calopus < αρχ. *καλόπου* «καλαπόδι»].

γαλουχό ρ. μετβ. {γαλουχ'ίς... | γαλουχ'ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (για μητέρα) δόνα γάλα ως τροφή σ' (παιδί) ΣΥΝ. θηλάζω 2. (μτφ.) ανατρέφω (κάποιον) με ορισμένες (ηθικές και πνευματικές) αρχές: *τα παιδιά γαλουχήθηκαν με φιλελεύθερες ιδέες* ΣΥΝ. ανατρέφω. — *γαλουχία* [μ'σν.] κ. *γαλουχία* (η) [μτρν.] κ. *γαλουχίωμα* (το). [ETYM₁ < μτρν. *γαλουχό (-έω)* < γάλα + -ουχό < έχω].

γάμα (α) → γάμμα

γαμάτος, -ης, -ο (-!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) αυτός που έχει σπουδαία προσόντα· εκπληκτικός: *έχει ένα ~ αυτοκίνητο* || *έφτασε ένα ~ σπιτι*. — *γομάτα* επίρρ. [ETYM₁ < γαμά + παραγ. επίθημα -άτος, πβ. κ. γεμ-άτος].

Γαμβίας (ο) ποταμός της Δ. Αφρικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό. Επίσης Γκάμπια.

γαμβρός (ο) → γαμπρός

γαμέτης (ο) {γαμετών} ΒΙΟΛ. το εξειδικευμένο κύτταρο για τη φυλετική αναπαραγωγή των μονοκύτταρων και πολυκύτταρων οργανισμών.

[ETYM₁ Αντιδάν., < νεολατ. gameta < αρχ. *γαμέτης* «σύζυγος» < *γαμώ* «νυμφεύομαι»].

γαμηλιός, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον γάμο: ~ τελετή | *δώρο* | *δεξίωση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*.

[ETYM₁ αρχ., αβεβ. σχηματισμού επίθετο, που προέρχεται από το ρ. *γαμώ* «νυμφεύομαι»].

γαμηλιότητα (η) {χωρ. πληθ.} η αναλογία γάμων ανά χίλιους κατοίκους ορισμένης περιοχής σε έναν χρόνο: δείκτης *γαμηλιότητας*. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. nuptialité].

γαμήσι (το) {γαμήσι-ιού | -ιών} (-!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. η σεξουαλική πράξη ΣΥΝ. (!) πθήμα 2. (μτφ.) πολύ δύσκολο έργο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*.

[ETYM₁ μεσν. < *γαμήσει*, από το απφρ. μέλλ. *γαμήσειν* του αρχ. ρ. *γαμώ (-έω)* (πβ. *κοιμήσι*, *γιορτάσι*)].

γαμηστερός, -ής, -ό αυτός που θεωρείται εξαιρετικός στο είδος του: ~ *μηγάνημα* ΣΥΝ. *γαμάτος*. — *γαμηστερά* επίρρ. [ETYM₁ < *γαμώ* (θ. *γαμήσι*-) + -τερός].

γαμιάς (ο) {γαμιάδες} (!) 1. άνδρας με πολλές ερωτικές περιπέτειες 2. ο άνδρας που θεωρείται επιδέξιος στη σεξουαλική πράξη και γενικότερ. ο επιβήτορας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*. [ETYM₁ < μεσν. *γαμίας* < αρχ. *γαμώ (-έω)*].

γαμικός, -ής, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον γάμο: ~ *συμπόσιο* | *συμβόλαιο*.

γαμιόλης (ο) {γαμιόληδες}, **γαμιόλα** (η) (χωρ. γεν. πληθ.) (!) υβριστ. για ανήθικο άνδρα ή γυναίκα. [ETYM₁ < *γαμώ*, κατά το επίσης υβριστ. *καριόλης* (βλ. λ.)].

γάμμα κ. **γάμα** (το) {άκλ.} Γ, γ 1. το τρίτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου 2. (συνεκδ.) (α) οτιδήποτε έχει το σχήμα του κεφαλαίου γάμμα (Γ): «τα τέσσερα *δομάτια υποδοχής σημάτιζαν ένα ~*» (εφημ.) (β) (ειδικότερ. στο ποδόσφαιρο) καθένα από τα δύο τμήματα της εστίας (τέρματός), που ορίζονται από τη συμβολή της οριζόντιας δοκού με καθένα από τις δύο κάθετες: *έστειλε τη μπάλα στο ~* ΣΥΝ. *παραθυράκι* (βλ. κ. λ. *αριθμός*). [ETYM₁ < αρχ. γάμμα < αρχ. gamia < εβρ. gimel «καμήλα»].

γάμος (ο) 1. η νόμιμη ένωση και συμβίωση δύο ετερόφυλων (σε κάποιες χώρες και ομόφυλων) προσώπων: ο *θεσμός του ~ αποτελεί το θεμέλιο της κοινωνίας* || *αγωνίζονται να σώσουν τον ~ τους* || *βρίσκεται σε ηλικία γάμου* || *ζητώ (κάποια) σε ~* || *κάνω πρόταση γάμου* || *τα βάρη | τα δεσμά | τα θεμέλια | η διάλυση | η λύση | η σύναξη του ~* || *άκυρος | ελαττωματικός | ακυρώσιμος | ανυπόστατος | μοργανωτικός* (μεταξύ ηγεμόνα ή μέλους ηγεμονικής οικογένειας με γυναίκα χωρίς τίτλο ευγενείας) | *μικτός | ιδανικός | ευτυχημένος | αταίριστος* - || *πρώτη νύχτα του ~* || ~ από *συμφέρον* ΣΥΝ. παντρεία: ΦΡ. (α) λευκός *γάμος* συμβατική νομική ένωση ζευγαριού, χωρίς να έχουν συζυγικές σχέσεις μεταξύ τους, προκειμένου να φαίνονται παντρεμένοι: *ορισμένες αλλοδαπές, για να μπορέσουν να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα, συνάπτουν ~ με Έλληνες πολίτες* (β) πολιτικός *γάμος* η νόμιμη ένωση δύο ετερόφυλων προσώπων με ληξιαρχική πράξη στο δημαρχείο ενώπιον εκπροσώπου της δημοτικής αρχής (γ) *θηρησκευτικός γάμος* η νόμιμη ένωση δύο ετερόφυλων προσώπων με ιερολογία, σύμφωνα με τους κανόνες του θρησκευματος ή του δόγματος στο οποίο πιστεύουν οι μελλοντικοί 2. (α) ΘΕΟΛ. ένα από τα επτά μυστήρια της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με το οποίο εξυψώνεται και εξαιγιάζεται η συζυγική ένωση άνδρα και γυναίκας, η οποία πλέον απο-

σκοπεί στην πνευματική και ηθική τελείωση των συζύγων και στην τεκνογονία (β) (συνεκδ.) η τελετή κατά την οποία νομικά ή θρησκευτικά δύο ετερόφυλα πρόσωπα ενώνονται ως σύζυγοι, καθώς και η γιορτή που ακολουθεί: *συνάπτω | τελώ | ευλόγω | αναβάλλω τον ~* || *χριστιανικός | πλούσιος | λαμπρός | βλάχικος | παραδοσιακός | σμηνός | μυστικός | βασιλικός ~* || *η άδεια | η τελετή | τα στεφάνια | οι βέρες του ~* ΣΥΝ. *στέγη*, *στεφάνωση*, *στεφάνωμα*, *στεφανώματα*, *χαρές*. ΦΡ. (α) *ανοικτός γάμος* τελετή γάμου με πλήθος καλεσμένων (β) *κλειστός γάμος* τελετή γάμου με περιορισμένο αριθμό προσκεκλημένων (γ) (παροιμ.) *ούτε γάμος δίχως κλάματα ούτε κηδεία δίχως γέλια* για την έντονη συγκινησιακή φόρτιση αυτών των τελετών που οδηγεί σε αντίθετες σε καθεμιά συναισθηματικές αντιδράσεις (δ) *θ' αφήσουμε τον γάμο, να πάμε για πουνάρια*; (για ζητήματα αξιολόγητης προτεραιότητων) *θα αφήσουμε κάτι σημαντικό χάριν ενός ασήμαντου*; (ε) (παροιμ.) *όλα του γάμου δύσκολα κι η νύφη γαστρομένη* για περιπτώσεις στις οποίες παρουσιάζονται συσσωρευμένα προβλήματα ή που εμφανίζεται ένα πρόβλημα το οποίο κάνει ακόμη πιο δύσκολη κατάσταση (στ) (παροιμ.) *πάρ' του στον γάμο σου, να σου πει «και του χρόνου»* βλ. λ. *παίρνω* (ζ) *του Κουτρούλη ο γάμος* βλ. λ. *κουτρούλης* (η) (λόγ.) *έρχομαι εις γάμον κοινωνίαν* παντρεύομαι: *ήλθαν εις γάμον κοινωνίαν προ μηνός* (θ) (παροιμ.) *όπου γάμος και χαρά η Βασίλεια πρώτη* για πρόσωπο που παρίσταται κατά σύστημα σε οποιαδήποτε δραστηριότητα ή εκδήλωση η οποία του δίνει τη δυνατότητα να προβληθεί 3. (συνεκδ.) η έγγραφη συμβίωση, ο χρόνος που ζουν μαζί οι σύζυγοι ως παντρεμένοι: ο ~ τους *κρατάει ακόμη* || *ευτύχησαν στον ~ τους* (όλα πήγαν καλά στον έγγαμο βίο τους) || *ατύχησε στον γάμο της* (δεν πήγε καλά ο γάμος, π.χ. χώρισε): ΦΡ. (α) *αργυροί γάμοι* η επέτειος των 25 χρόνων έγγαμης συμβίωσης (β) *χρυσόι γάμοι* η επέτειος των 50 χρόνων έγγαμης συμβίωσης (γ) *αδαμάντινοι γάμοι* η επέτειος των 60 χρόνων έγγαμης συμβίωσης 4. (μτφ.) η συγγώνευση εταιρειών: «το *περιοδικό είχε σχολιάσει με χιούμορ την αναγγελία αυτού του - των δύο τραπεζών*» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*.

[ETYM₁ αρχ. < *γαμώ* «νυμφεύομαι» (υποχρηστ.). Η φρ. *του Κουτρούλη ο γάμος* ανάγεται στο ομώνυμο θεατρικό έργο του Αλεξάνδρου Ρίζου-Ραγκαβή (1809-92). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *πολιτικός | θρησκευτικός | λευκός γάμος* (< αγγλ. civil | religious | white wedding), *αργυροί | χρυσοί | αδαμάντινοι γάμοι* (< γάλλ. des noces d'argent | d'or | de diamant)].

γάμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το πίσω σαρκώδες μέρος της κνήμης (ιδ. για γυναίκες): λεπτή | *παχουλή* | *τορνευτή* | *χυτή* ~. — (υποκ.) *γαμπίτα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *καμπή*.

[ETYM₁ Αντιδάν., < ιταλ. gamba < μτρν. λατ. gamba < αρχ. *κάμπη*, αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με το ρ. *κάμπω* και με συνσφρ. *καρπαά γάμπια*], λατ. campus «κάμπος» (αρχικός «καμπή, χαμηλός τόπος»)].

Γάμπαρη (η) μεγάλη γαρίδα γκριζού χρώματος με μάκρες ραβδώσεις. [ETYM₁ Αντιδάν., < ιταλ. gambero (μέσω του πληθ. gambeni) < μτρν. λατ. gambarus < λατ. cammarus < αρχ. *κάμματος*, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

γάμπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) το τετράγωνο πανί πάνω από τη μαστίρα του μεγάλου καταρτίου του ιστιοφόρου. [ETYM₁ < ιταλ. gabbia < μεσν. λατ. gabia < λατ. caeva «κοιλότητα (κοίλο μέρος θαλάσσιου, κλουβί ζώων ή πτηνών)»].

γαμπριάτικος, -ής, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον γαμπρό: ~ *φορεσιά* | *κοστούμι* 2. *γαμπριάτικα* (τα) τα επίσημα ρούχα του γαμπρού. [ETYM₁ < *γαμπρός* + παραγ. επίθημα -ιάτικός, πβ. κ. *νυφ-ιάτικός*].

γαμπρίζω ρ. αμετβ. {γαμπρίσα} παρουσιάζομαι ως υποψήφιος γαμπρός ή ως επιδοός εραστής.

γαμπρός κ. (λόγ.) **γαμβρός** (ο) 1. ο άνδρας που νυμφεύεται ή μόλις έχει νυμφευθεί ή πρόκειται να νυμφευθεί: ο ~ *έφτασε στην εκκλησία πριν από τη νύφη* ΣΥΝ. νεόνυμφος, μελλοννυμφος, μηνηστρας: ΦΡ. *σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός, τύφλα να 'χει ο πεθερός* βλ. λ. *νύφη* 2. ο άνδρας που συγκεντρώνει όλα τα προσόντα που απαιτούνται για τον γάμο ή/και τον επιδώκει: *υπήρξε περιζήτητος ~ 3.* ο άνδρας που έχει νυμφευθεί την κόρη ή την αδελφή κάποιου: ο ~ *μου μου έκανε ένα ωραίο δώρο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συγγένεια*, *γαμώ*, *μπολιάζω*. [ETYM₁ μεσν. < αρχ. *γαμβρός* < **γαμ-β-ρός* < ρίζα *γαμ-* (πθ. < *γαμώ* «νυμφεύομαι») + επίθημα -ρός (πβ. *ισχυ-ρός*, *αίχμη-ρός*, *πον-ηρός*), με ευφώνικο ένθημα -β- (< *-mr-)].

γαμπρός, -ής, -ό αυτός που είναι κυρτός και μυτερός στην άκρη του: ~ *νύχια* | *μύτη* | *ράμφος*. — **γαμπρότητα** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*, *κουτσός*.

[ETYM₁ αρχ. < **γαμψός* (με απόσπαση από σύνθετες λ. όπως *γαμψόνυξ* < **ναμψόνυξ*, με ανομοίωση των ερρίνων) < *γάμπτω* «κάμπω, λυγίζω», αγν. ετύμου, με κατάλ. κατά το συνώνυμο κάμπω].

γαμψόνυγος, -ής, -ο αυτός που έχει κυρτά, καμπυλωτά νύχια: ~ *αρπακτικό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουτσός*. [ETYM₁ < αρχ. *γαμψόνυγος* | *γαμψόνυξ* < *γαμψός* + ονύξ «νύχι» (με έκταση του αρχικού φωνηέντος εν συνθέσει)].

γαμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {γαμ-άς κ. -είς... | γάμ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (!) 1. (για άνδρα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή με (άλλο άτομο), επιτελώ τη γενετήσια πράξη ως ενεργητικό μέλος ΣΥΝ. (!) *πιδάω*: ΦΡ. (α) (αργκό) (*και*) *γαμώ* για την έκφραση θαυμασμού, για να δηλωθεί ότι κάτι είναι πολύ ωραίο, αξεπέραστο: *το μαγαζί του είναι ~!* || (+αιτ.) *είναι - τους άντρες* (είναι πολύ ωραίος άνδρας) (β) (λαϊκ.) *γάμα τα* | *γάμισε τα* για την έκφραση έντονης δυσανεκτικίας, απελπισίας (γ) *γάμαει και δέρνει* για κάποιον/κάτι ασυναγώνιστο, πανίσχυρο, ακατανίκητο 2. (μτφ.) υπερνικό, κατανικό με ταπεινωτικό τρόπο 3. (μυσοπαθ. *γαμίζω*) (λαϊκ.) καταπονούμαι: ~ *στη δουλειά* ΦΡ. (α) (υβριστ.) *δεν γαμίζεται!* (για έκφραση αγανάκτησης, αδιαφο-

ρίας κ.λπ.) δεν με ενδιαφέρει, δεν ασχολούμαι μαζί του (β) (υβριστ.) **ά(ν) | άντε (και) γαμήσου!** για την έκφραση αγανάκτησης, δυσάρεσκειας προς αυτόν στον οποίο λέγεται 4. (η μητ. **γαμημένος**, -η, -ο) υβριστ. για αυτόν στον οποίο αποδίδεται καταραμένος, αναθεματισμένος: το ~ το *μοτέρ πάλι γάλασε!* [ETYM₂ < αρχ. **γαμώ** (-έω) «νυμφεύομαι», αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. **γαμπρός** (βλ. λ.) και το σανσκρι. jāmbā-tar «γαμπρός». Η σημ. «συνουσιάζομαι» είναι ήδη αρχ. (λ.χ. Ευριπ. *Τρωάδες* 44: *γαμειν βιαιώς σκότιον λέχος*). Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν υπάρχει κοινή Ι.Ε. λ. για τον γάμο και για τα πρόσωπα που σχετίζονται με αυτόν].

γαμώ - **γαμπρός** - **γαμήλιος** κ.ά. Το ρήμα **γαμώ** από τη σημ. του «παντρεύω» και «παντρεύομαι» (*γαμοῦμαι*) που είχε στην Αρχαία (λεγόταν αρχικά για άνδρες, ύστερα και για γυναίκες) πέρασε στη σημ. του «συνουσιάζομαι, συνενδρίσκομαι», σημασία που αρχίζει να εμφανίζεται από τους μεταγενέστερους χρόνους. Η αρχική σημ. έχει διατηρηθεί στις επίσης αρχαίες και σήμερα χρησιμοποιούμενες λέξεις **γαμπρός** (**γαμ-ρός* > *γαμ-ρός* > *γαμπρός*), **γάμος** (< *γαμώ*), **γαμήλιος**, **γαμικός** κ.ά. Με τη νεότερη σημ. σχηματίστηκαν τα ουσιαστικά **γαμήσι** (ήδη μεσαιωνικό, από το απαρέμφατο *γαμῆσειν*) και **γαμιάς** (μεσαιωνικό *γαμέας* < αρχ. *γαμώ*). Στα χρόνια μας μια άλλη λέξη, η λ. πηδω ξεκίνησε ευφημιστικά (για να αποφευχθεί η κακόσημη λ. *γαμώ*) να υποκαθιστά σταδιακά τη λ. *γαμώ* με μεταφορική επέκταση της σημασίας της («κάνω άλμα, περνώ πάνω από» < «συνουσιάζομαι»). Ανάλογη σημασιολογική μεταβολή έχουμε στο ρ. **καβαλώ**.

γαμώ το/τη επιφών. (οικ.) **1.** για την έκφραση δυσάρεσκειας, αγανάκτησης ή παράπονου: Γι να *κάνω*, (ρε) ~; *Δεν καταλαβαίνει ό,τι και να του πω!* || *Πάλι ξέγασα να αβήσω το φως!* || *για την Ελλάδα, ρε ~!* (ενν. έγινε ή αξίζει να γίνει κάτι) **2.** **γαμώτο** (το) {άκ.λ.} το φιλότιμο, η αξιοπρέπεια, ο καλός εννοούμενος) εγωισμός: *Δεν πρέπει ν' αφήσεις την πρόκληση αναπάντητη. Κάν' το για το ~ της υπόθεσης!*

γάνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η πρασινωπή σκουριά που εμφανίζεται σε σκευή ή αντικείμενα που δεν έχουν γαλβανιστεί **2.** η μοντζούρα που δημιουργείται στα σκευή με τα οποία μαγειρεύουμε πάνω σε φωτιά • **3.** λευκό επίχρισμα που εμφανίζεται πάνω στη γλώσσα από δίαιτα ή αρρώστια. Επίσης γανάδα. [ETYM. < *γανώνω* (υποχωρητ.)].

Γάνδη (η) πόλη του ΝΔ. Βελγίου. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Gand (ολλ. Gent) < μεσν. λατ. Ganda < κελτ. condate «συμβολή (ποταμών)», επειδή η πόλη βρίσκεται στη συμβολή των ποταμών Λυς και Σκάδλη].

γανιά ο ρ. αμετβ. {γάνια-α, -μένος} **1.** εμφανίζω γάνα (βλ. λ.) • **2.** διψώ υπερβολικά: ~ για νερό • **3.** (μτφ.) υφίσταμαι ταλαιπωρίες • **4.** μαυρίζω: *γανιάσε το ποικάμιο*.

γάνος (το) η γάνα (βλ. λ., σημ. 1, 3). [ETYM. αρχ. < *γανώ* (-άω), βλ. λ. *γανώνω*].

γάντζος (ο) σιδερένιο καμπυλωτό σίδερο που χρησιμεύει για το κρέ-μασμα ή το πάσιμο πραγμάτων: *πέρασε τους γάντζους στα σκονιά του κιβωτίου και με τη βοήθεια του μοχλού το σήκωσε ψηλά* || *ο πειρατής αντί για χέρι είχε έναν ~ ΣΥΝ. τσιγκέλι*. — (υποκ.) γαντζάκι (το), γαντζωτός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ETYM. Αντιδάν., < βεν. ganzo < αρχ. *γαμμός*].

γαντζώνω ρ. μετβ. {γαντζώ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πιάνω με γαντζό ΣΥΝ. αγκιστρώνω **2.** κρεμάω από γαντζό **3.** (μτφ.) πιάνω σφιχτά, αρπάζω με το χέρι (κάποιον/κάτι) και δεν το(ν) αφήνω να φύγει: *τον γαντζώσε με τα χέρια του- (μεσοπαθ. **γαντζώνομαι**)* **4.** κρατάω με δύναμη, αρπάζωμαι από κάποιον: *γαντζώθηκε σε μια σανίδα και προσπάθησε να βγει στη στεριά* • **5.** (μτφ.) δημιουργώ σχέση εξάρτησης, προσκολλώμαι σε (κάποιον): *μετά το ατύχημα έχει γαντζωθεί πάνω του- περιμένει τα πάντα απ' αυτόν* ΣΥΝ. αγκιστρώνωμαι ANT. απαγκιστρώνωμαι. — γαντζώμα (το).

γαντζωτός, -ή, -ό αυτός που έχει το σχήμα γαντζού, που έχει γαμψή άκρη. **γάντι** (το) {γαντ-ιού | -ιών} κάλυμμα του κάτω μέρους του χεριού (καρπού, παλάμης και δαχτύλων): *δερμάτινα | υφασμάτινα | μεταξωτά* ~ || *τα ~ για τις εργασίες του κήπου | τής κουζίνας* || *τα ~ του μοσχ* | *του μπείζμπολ* (ΣΥΝ. (λδγ.) χειρόκτιο ΦΡ. (α) **με το γάντι** διακριτικά, ευγενικά: *του φέρεται ~ (β) **ρίχνω | πετάω το γάντι** (σε κάποιον) προκαλώ, απαιτώ απάντηση, εξήγηση ή ξεκαθάρισμα λογαριασμών: *η αντιπολίτευση πέταξε το γάντι στην κυβέρνηση για το θέμα της ειρηνευτικής πρωτοβουλίας (γ) **μου έρχεται | πάει γάντι** μου ταυριάζει πάρα πολύ: *η καινούργια μπλούζα ~!* || *τον πάει γάντι αυτό το παρα-τσούκλι*. — (υποκ.) γαντάκι (το).**

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. gant < φρανκον. want, το οποίο πθ. χρησιμολογήθηκε ως νομ. όρ., επειδή οι Φράγκοι προσέφεραν το γάντι ως σύμβολο της χώρας τους, όταν παραδίδονταν. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ρίχνω το γάντι* (< γαλλ. jeter le gant), *ροίχνω το γάντι* (το καπέλο) (< γαλλ. le chapeau lui va comme un gant)].

γαντοφορεμένος, -η, -ο αυτός που φορά γάντια. **Γανυμήδης** (ο) ΜΥΘΟΛ. γιος του Τρώα και της Καλλιρρόης, θεωρείτο ο θραυότερος των θνητών γ' αυτό τον απήγαγε ο Δίας, ώστε να γίνει οινοχόος του στον Όλυμπο.

[ETYM₁ αρχ. κύρ. όν. < *γανυ-* (τού ρ. *γάνυμαι* «αστράφτω, λάμπω - χαίρομαι», για το οποίο βλ. λ. *γανώνω*) + *-μήδης* < *μήδος* «σκέψη, σχέδιο αποφάσεως» (βλ. κ. *Διο-μήδης*, *Μήδεια*). Αρχική σημ. τού όν. πθ. «αυτός που προκαλεί ευχάριστες σκέψεις»].

γανώματος (ο) {γανωματάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που γανώνει τα σκευή. Επίσης **γανωμ-τής** κ. γανωτής κ. γανωτζής. — **γανωματάδι-**

κο (το).

γανώνω ρ. μετβ. {γάνω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) επικαλύπτω (χάλκινο σκεύος) **με** κασσίτερο, **με** σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση: ~ τις *κατσαρόλες* ΣΥΝ. επικασσιτερώνω ΦΡ. **γανώνω το κεφάλι (κάποιου)** ζαλιζώ (κάποιον), του κάνω το κεφάλι καζάνι. — γάνωμα (το). [ETYM₁ μεσν. < αρχ. *γανώ* (-άω), παράλλ. τ. τού ρ. *γάνυμαι* «αστράφτω, λάμπω» < *γάνυ-μαι, πθ. < *γάνυ-νυ-μαι, που ίσως συνδ. με τις λ. *γηθώ* (< *γάνε-εθ-εω) «χαίρομαι», *γάρως* (βλ. λ. *γαυριώ*)].

γάρ συνδ. (αρχαιοπρ.) (δεν τίθεται ποτέ στην αρχή τού λόγου) διότι: *ήταν αναμενόμενο να αναλάβει αυτός την υπόθεση- δικός του άνθρωπος* ~ || *αμοιάζουν να τα βρίσκουν μεταξύ τους οι αντίπαλες γενιές στο κυβερνών κόμμα- εκλογές ~!* (εφημ.) || «το ~ πολύ τού έρωτος, γεννά παραφροσύνη» (συνήν παραφράζεται, π.χ. «τα ~ πολύ τής θλίψεως γεννά παραφροσύνη, που λέει κι ο λαός») [εφημ.]. [ETYM αρχ. < γέ (βεβαιωτικό μόριο) + άρα (συμπερασματικό μόριο), συνδ. που εκφράζει επεξηγήση ή αιτιολόγηση και τίθεται αμέσως μετά το στοιχείο που αιτιολογείται].

γαργαλή (το) το να γαργάλει κανείς (κάποιον), να του προκαλεί ακούσιο γέλιο. Επίσης **γαργάλεμα** κ. **γαργάλημα** κ. **γαργάλημα** [μεσν.].

γαργαλιστικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που προκαλεί αβέλητο γέλιο με γαργάλημα **2.** αυτός που διεγείρει τις αισθήσεις: ~ *μυρωδιά* **3.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί το ενδιαφέρον, που αναφέρεται σε ζητήματα ιδιωτικής ζωής γνωστών προσώπων, παρασημίων κ.λπ.: ~ *λεπτομέρειες από την ερωτική ζωή τής ηθοποιού* || *περιγραφή με ~ αναφορές στα ήθη τής εποχής*. — γαργαλιστικά επίρρ.

γαργαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {γαργαλάς... | γαργαλή-ησα, -ίεμαι, -ήθηκα, -μένος} **1.** προκαλώ σε (κάποιον) αντανάκλαστικό γέλιο, αγγίζοντας με τα δάχτυλα ή με κάποιο αντικείμενο ευαίσθητα σημεία τού σώματος (μασχάλες, πατούσες, πλευρά): *τον γαργάλησε μέχρι δακρύων*

2. (μτφ.) προκαλώ διέγερση των αισθήσεων: *η μυρωδιά τού φαγητού μου γαργαλούσε το στομάχι* || *θέαματα που γαργαλούν τις αισθήσεις* (τολμηρά, πονηρά) ΣΥΝ. ερεθίζω- ΦΡ. με **γαργαλάει ο λαμός μου** με ενοχλεί ο λαμός μου, αιθάνομαι ελαφρό ερεθισμό στον λαμό μου

3. (μεσοπαθ. **γαργαλιέμαι**) γελώ εύκολα όταν με αγγίζει κανείς σε ευαίσθητα σημεία τού σώματος (πθ. σημ. 1): *μη μ'ακουμπάς εκεί, ~!* || ~ *εύκολα*. Επίσης (σπάν.) **γαργαλειω** κ. **γαργαλιζώ** [αρχ.].

[ETYM. < μεσν. *γαργαλώ* < αρχ. *γαργαλιζώ*, ονοματοποιημένη λ. με εκφραστικό αναδιπλασιασμό (**γαλ-γαλ-*) και ανομοίωση τού -λ-].

γαργαντούας (ο) (μετωνομ.) πρόσωπο που τρώει πάρα πολύ, φαγάς. [ETYM Μεταφορά τού γαλλ. Gargantua, όνομα ήρωα δύο σατιρικών μυθιστορημάτων τού Γάλλου συγγραφέα Francois Rabelais (1483-1553)].

γαργάρα (η) {δύσφρ. γάργαρον} η πλύση τού λάρυγγα με διάλυμα το οποίο δεν καταπίνει κανείς, αλλά έχοντας το κεφάλι γεμμένο πίσω το κρατά μέχρι το ύψος τής σταφυλής και το ανακινεί δημιουργώντας φυσαλλίδες και, στη συνέχεια, το φτύνει: *κάνει ~ για τον πονόλαιμο* || (συνεκδ.) ο *γιατρός μου έγραψε γαργάρες* (δηλ. να πάρω φαρμακευτικό διάλυμα, για να κάνω γαργάρες): ΦΡ. (λαϊκ.-οικ.) **κάνω (κάτι) γαργάρα** αφήνω κάτι αρνητικό (που εισπύθηκε ή συνέβη και που συνήθως με αφορά) ασχολίαστο, συμπεριφερόμαι σαν να μην το άκουσα ή σαν να μη συνέβη. [ETYM₁ < *γαργαρίζω* (υποχωρητ.), βλ. λ.].

γαργαρίζω ρ. αμετβ. (γαργάρισμα) **1.** κάνω γαργάρα (βλ. λ.) • **2.** κυλώ με θόρυβο. — **γαργαρίσμο** (το) κ. **γαργαρίσμος** (ο) [μεσν.] (σημ. 1). [ETYM₁ μετρν., ηχομιμητική λ. με αναδιπλασιασμό *γαρ-γαρ-*].

γάργαρας, -η, -ο (νερό) που κυλά παράγοντας χαρακτηριστικό ήχο: (συνεκδ.) αυτός που είναι καθαρός, διανυγής: ~ *νερά* || (μτφ.) ~ γέλιο ΣΥΝ. κελαρυστός, τρεχούμενος. [ETYM₁ μεσν. < μετρν. *γαργαρίζω* (βλ. λ.)].

γαρδέλι (το) {γαρδελ-ιού | -ιών} η καρδερίνα (βλ. λ.). [ETYM Μεταφορά τού ιταλ. gardello < μετρν. λατ. cardellus < λατ. carduelis < Carduus, αγν. ετύμου].

γαρδένια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** φυτό από τις τροπικές περιοχές με στιλπνά πράσινα φύλλα και λευκά άνθη εξαιρετικού αρώματος: καλλιεργείται ως καλλωπιστικό **2.** το άνθος του παραπάνω φυτού: *στα νυχτερίνα κέντρα ο κόσμος συνηθίζει να ραίνει τους τραγουδιστές με γαρδένιας* || *κοπέλες που πολούν γαρδένιας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλουδι, κύριος, -α, -ο*. [ETYM₁ < νεολατ. gardenia, από το όν. τού Βρετανού βοτανολόγου Alexander Garden (1728-91)].

γαρδούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ορεκτικό από δεμένα σε μικρές πλεξιδεις εντόσθια αμμοερίθων.

[ETYM₁ < μεσν. *γαρδούμιον* < λατ. caldum < caldus | calidus «θερμόζ»].

γαριά ο ρ. αμετβ. {γάρια-α, -μένος} χάνω τη λαμπερή και καθαρή μου όψη, δεν είμαι απόλυτα καθαρός: *γαριασμένος γιάκας* | *ρούχα*. — **γάριασμα** (το) [μεσν.]. [ETYM < μεσν. *γαρίζω* < αρχ. *γάρως* «άλμη, σάλτσα ψαριών» (βλ. λ.)].

γαριά (η) **1.** μαλακόστρακο με διαφανές ή ροδαλό χρώμα, δέκα πόδια και εύγευστη σάρκα: *γαριάδες σανανάκι* | *βραστές* **2.** (μτφ.) για μάτι επιμονα ανοιχτό, που κοιτάζει με προσοχή και επιμονή (ή και αδιακρισία): ~ *το μάτι του!* — (υποκ.) **γαριδόυλα** (η) (σημ. 1). [ETYM < αρχ. *καρίς, -ίδος*, αβεβ. ετύμου, πθ. υποκ. τού ουσ. *κάραβος* «μαλάκο οστρακόδερμο». Από τις υπόλοιπες απόψεις, αξιοσημείωτη είναι η σύνδεση με αρμ. *karic* «σκορπίος», που θεωρείται δάνειο από ασιατική γλώσσα. Βλ. κ. *καρβαβιά*].

γαριδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή γαρίδα (βλ. λ.) (κ. περιληπτικά): *ένα κιλό νιλό ~* • **2.** (συνεκδ.) καθένα από τα μικρά κομμάτια (σε σχήμα συνήθ. μικρής γαριάς) έτοιμης και πρόχειρης βιομηχανοποι-

ημένης τροφής από τυρί, ντομάτα, τεχνητές και χρωστικές ουσίες, η οποία κυκλοφορεί στην αγορά σε πλαστικά σακουλάκια και καταναλώνεται κυρ. από παιδιά ή προσφέρεται συνοδευτικά με ποτό. [ETYM. Υποκ. του ουσ. *γαρίδα*. Η ονομασία της παιδικής λειχουδιάς οφείλεται στο γεγονός ότι το σχήμα και η γεύση που είχαν αρχικά τα γαριδάκια έμοιαζε με τη γαρίδα]. γαριδοσαλάτα (η) {δύοστρ. γαριδοσαλατών} σαλάτα με γαριδες.

γαριφάλο (το) → γαρυφάλλο
γαριμήτης (ο) {χωρ. πληθ.} ο νοτιοδυτικός άνεμος (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.). ΣΥΝ. (επίσ.) λίβας. [ETYM. μεσν. < βεν. garbin < αραβ. garbi «δυτικός»].

γαριμίλι (το) {γαριμίλι-ιού | χωρ. πληθ.} χαλίκι ορισμένου μεγέθους, που χρησιμοποιείται στις οικοδομικές εργασίες. [ETYM. Αβββ. ετόμου, πιθ. < ιταλ. garbuglio «ανακάτομα, σύγχυση» < παλαιότ. garbugliare, από συμφύρμω των bugliare «κοιλάζω» και gargaliare «θορυβώ»].

γαριμιλοσκυροδέμα (το) {γαριμιλοσκυροδέμ-ατος | -ατα, -άτων} σκυροδέμα από άμμο και γαριμίλι.

γαρινίφο ρ. μετβ. {γαρινίφο-α, -ηκα, -μένος} προσθέτω (κάτι) για γαριντούρα (γενικότ.) ομορφάνια την παρουσίαση, την εικόνα, διακοσμών: ~ *το φαγητό με ψυλοκομμένο μαϊντανό* || ~ *την τούρτα με σαντιγί* || ~ *τον λόγο μου με γλαφυρές περιγραφές* ΣΥΝ. στολιζώ, διανθίζω. — γαρινίφισμα (το). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. garnir «εφοδιάζω - προειδοποιώ», γερμ. προσελ. πβ. αρχ. γερμ. warnOn «προσέχω», αγγλ. warn «προειδοποιώ»].

γαριντούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ό,τι προστίθεται για να κάνει κάτι ομορφότερο, για διακόσμηση (κυρ. φαγητού αλλά και κειμένων, λόγου): *ψάρι με ~ από σέλινο, πατάτες και ψυλοκομμένα καρώτα* ΣΥΝ. γαρινίφισμα, διακοσμός. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. garniture < παλ. γαλλ. garnesture «εφόδια». Βλ. κ. γαρινίφο].

γάρος (ο) 1. αλατισμένο νερό μέσα στο οποίο διατηρούνται ελιές, ψάρια, λαχανικά κ.λπ. ΣΥΝ. άμη, σαλαμούρα · 2. σάλτσα αποτελούμενη από μικρά ψάρια ή εντόσθια ψαριών, λαμόνι και λάδι · 3. ο ρύπος, το λέκασμα. [ETYM. αρχ., σγν. ετόμου, πιθ. δάνειο].

γαρυφάλλο (το) → γαρυφάλλο
γαρυφαλλέαιο (το) {γαρυφαλλεαίου | χωρ. πληθ.} αιθέριο έλαιο το οποίο παράγεται από το γαρυφάλλο και χρησιμεύει ως παυσίπονο ΣΥΝ. γαρυφαλλόλαδο.

Γαρυφαλλιά (η) γυναικείο όνομα.
γαρυφαλλιά κ. (λαϊκ.) γαρυφαλλιά (η) (σχολ. ορθ. *γαριφαλιά*) καλλωπιστικό πολυετές ποώδες φυτό, με βλαστό ευλόδη στη βάση και αρωματικά άνθη με σωληνωτό κάλυκα, για τα οποία και καλλιεργείται. — (υποκ.) Γαρυφαλλίτσα (η).

γαρυφάλλο κ. (λαϊκ.) γαρυφάλλο (το) (σχολ. ορθ. *γαριφάλο*) {-ου κ. -άλλον | -ων κ. -άλλον} 1. το άνοθος της γαρυφαλλιάς που εμφανίζεται σε διάφορα χρώματα (κυρ. κόκκινο και άσπρο), έχει λεπτό άρωμα και πολύ πυκνά πέταλα · 2. μπαχαρικό που μοιάζει με μικρό κερφί και έχει έντονα αρωματική γεύση ο αποξηραμένος καρπός του τροπικού δέντρου «καρυόφυλλος ο αρωματικός» ΣΥΝ. μισοκάρφι. — (υποκ.) γαρυφαλλιά (το). [ETYM. Αντιδάν., < μεσν. γαρυφαλλον < βεν. garofolo < μτν. λατ. *garofulum < καρυόφυλλον (βλ. λ.)].

γαρυφάλλο ή γαριφάλο; Επειδή η λ. είναι αντιδάνειο (την πήραμε από τους ξένους (Βενετούς), που με τη σειρά τους την πήραν από τα Ελληνικά), είναι σωστό να γράφεται όπως η αρχική ελληνική λ., ήτοι με -υ- και -λλ-: αρχ. *καρυό-φυλλον* > λατ. *garofulum > βεν. garofolo (πβ. γαλλ. girofle) > γαρυφάλλο. Η γραφή με -ι- προϋποθέτει ότι το βεν. -ο- ετράπη (στα Ελληνικά) σε -ι- και το αλγογρα-φούμε με -ι-. Όπως κατ' αλλογραφία δικαιολογείται και η γραφή με ένα -λ-. Προτιμότερη, ωστόσο, είναι η γραφή που θυμίζει το «ετυμολογικό ινδάλμα» της αρχικής μορφής της λέξης (άλλωστε και η επιστημονική ονομασία του άνθους είναι «διάνθος καρυόφυλλος», λατ. dianthus caryophyllus).

γαρυφαλλόλαδο (το) το γαρυφαλλέαιο.
Γασκωνία κ. Γασκωνία (η) περιοχή της ΝΔ. Γαλλίας. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Gascogne < λατ. Vasconia («περιοχή των Βάσκων», βλ. λ. *Βάσκοι*) / ^ **γασμούλος κ. βασμούλος (ο)** ΙΣΤ. (στην Πελοπόννησο κατά τη Φραγκοκρατία) αυτός του οποίου ο ένας γονέας ήταν φραγκικής καταγωγής και ο άλλος ελληνικής. [ETYM < μεσν. γασμούλος (νόθο συνθ.) < διαλεκτ. γαλλ. gas (= garçon «αγόρι») + λατ. mulus «μούλος, νόθος - ημίονος, μουλάρι»].

γαστέρα (η) η κοιλιακή χώρα ΣΥΝ. κοιλιά, υπογάστριο. [ETYM. < αρχ. γαστήρ, -έρος < *γρσ-τήρ < ρ. γράω «ροκανίζω, κατατρέγω» < *γρσ-ω < *grs-, συνεσταλμ. βιβμ. του Ι.Ε. *gres- «τρέγω, κοιματιάζω», πβ. σανσκρ. grāsate «τρέγω, καταβροχθίζω», λατ. grāmen «χλόη» κ.ά. Ομόρρ. *γάγγραινα, γλάστρα, γράνη* (> *γούρνα*) κ.ά.].

γαστέρα: ομόρριζα. Η αρχαία λ. για το «κοιλιά» είναι γαστήρ (η) (της γαστέρος | γαστέρις, τη γαστέρι | γαστέρι, την γαστέρα, από όπου νεοτ. ονομαστική η γαστέρα) η ίδια λ. σήμαινε το «κοιλίωμα», τη «γλάστρα», τη «μήτρα» και την «κυφορία», καθώς και, μεταφορικά, τη «λαϊμαργία». Δεν δήλωνε το «στομάχι» ούτε τα «κοιλώματα του σώματος», την κοιλιά (< *κοίλος*), που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι για να δηλώσουν τα σπλάχνα, τα εντόσθια, τα

σωθικά. Από τις σημασίες και τους τύπους του *γαστήρ* σχηματίστηκαν ήδη στην Αρχαία πλήθος συνθέτων γαστρ(ο)- | γαστρι-, που εμπλουτίστηκαν με νεότερα σύνθετα και πέρασαν και σε άλλες γλώσσες (πβ. γαλλ. gastri(ο), αγγλ. gastro- κ.ά.): *γαστρονομία* (στην Αρχαία λεγόταν κυρίως *γαστρολογία*), *γαστριμαργία*, *γαστροραγία*, *γαστραλγία*, *γαστρεκτομή*, *γαστρεντερίτιδα*, *γαστρο-πάθεια*, *γαστροσκόπηση*, *υπογάστριο*, *επιγάστριο* κ.λπ. Από το γάστρα προήλθε το γλάστρα: *γάστρα* > *γράστα > *γράστρα > *γλάστρα*. Στους χρόνους της Κοινής η λ. κοιλία αντικατέστησε βαθμηδόν το *γαστέρα*, που παρέμεινε κυρίως στη γλώσσα της υμνογρα-φίας («*και την σην γαστέρα πλατυτέραν ουρανών...*», «*δεν εν γαστρι ετεκε υιόν*», αλλά και «*ευλογημένος ό καρπός της κοιλίας σου*»).

γαστερόποδο (το) [1859] {γαστεροπόδων} (κυρ. στον πληθ.) ΖΩΟΛ. κάθε μαλάκιο που ανήκει στην κατηγορία η οποία περιλαμβάνει είδη όπως το σαλιγκάρι, την πεταλίδα, τον γομνοσάλιαγκα· κυριότερο χαρακτηριστικό τους είναι η σαρκοδής απόληξη (το πόδι) κάτω από την κοιλία τους (γαστέρα), με το οποίο έρπουν. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. gastropoda]. **Γαστούνη (η)** κομμόπολη της Δ. Πελοποννήσου στον νομό Ηλείας. [ETYM. < Gaston, όνομα Φράγκου άρχοντα, ο οποίος κατοίκησε στην περιοχή κατά τον 10ο αι.].

γαστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πήλινο ή μεταλλικό μαγειρικό σκεύος με καπάκι, το οποίο τοποθετείται στη φωτιά, για να ψηθεί το φαγητό: *αρνάκι με πατάτες στη ~* 2. (α) δοχείο ή αγγείο του οποίου το κοίλο μέρος εξέχει (β) (συνεκτ.) μεγάλο αγγείο, το οποίο γεμίζουν με χρώμα και στο οποίο φυτεύουν λουλουδία η γλάστρα · 3. ΝΑΥΤ. το μέρος του πλοίου που βρίσκεται κάτω από την ισάλο γραμμή ΣΥΝ. ύφαλα, βρεχάμενα. ΣΧΟΛΙΟ λ. γαστέρα. [ETYM. αρχ. < γαστήρ (γεν. -έρος κ. γαστέρος, πβ. δοτ. πληθ. γαστρά-σι), βλ. κ. γαστέρα].

γαστραλγία (η) [1814] {γαστραλγίων} ΙΑΤΡ. ο πόνος στο κεντρικό ανώτερο τμήμα της κοιλιάς ΣΥΝ. επιγαστραλγία, (καθμ.) κοιλιο-νος, μονόκοιλος, στομαχόπονος. ΣΧΟΛΙΟ λ. γαστέρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastralgie].

γαστρεκτομή (η) η μερική ή ολική αφαίρεση του στομάχου. ΣΧΟΛΙΟ λ. γαστέρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastrectomie]. **γαστρεντερικός, -ή, -ό** [1876] αυτός που σχετίζεται με την κοιλιά και τα έντερα.

γαστρεντερίτιδα (η) [1841] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή του στομάχου και του λεπτού εντέρου, που μπορεί να προκληθεί από τροφική δηλητηρίαση, βακτήρια, καταχρήσεις οινοπνευματωδών ποτών κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ. γαστέρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastroentérite].

γαστροεντερολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος που εξετάζει τις παθήσεις του στομάχου και των εντέρων. — **γαστροεντερολόγος (ο/η)**. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastroenterologie].

γαστρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κοιλιά: ~ *περετός* | *ίλιγγος* -ΦΡ. **γαστρικό υγρό** μέγμα πεπτικών εκκρίσεων του στομάχου, που συμβάλλει στην πέψη και την καταστροφή μολυσματικών οργανισμών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastrique].

γαστριμαργία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η λαϊμαργία ή η υπερβολική αγάπη για το εκλεκτό φαγητό. — γαστριμαργικός, -ή, -ό [μεσν.], γαστριμαργικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. γαστέρα.

γαστριμαργός, -ή, -ο αυτός που του αρέσει πολύ το φαγητό ΣΥΝ. λαϊμαργός, φαγάς, κοιλιόδουλος, λειχουδής. [ETYM. αρχ. < γαστρι- (< γαστήρ «κοιλιά») -Ι- -μαργός < μάργος «αδη-φάγος», βλ. κ. *λαϊμαργός*].

Υαστρίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ορμόνη που διεγείρει την έκκριση του γαστρικού υγρού διευκολύνοντας την πέψη· παράγεται στον πυθμένα του στομάχου και εκκρίνεται από τον βλεννογόνο του στομάχου και του δωδεκαδάκτυλου στο ύψος του πυλωρού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gastrin].

γαστρίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρόνια, χημική συ-νήθ., φλεγμονή του ενδοθηλίου του στομάχου, που οφείλεται σε υπε-ρέκκριση γαστρικού υγρού ή σε λήψη φαρμάκων: *φαρμακευτική* -. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gastritis].

γαστρο- κ. γαστρ- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την κοιλιακή χώρα: *γαστρ-εντερίτιδα*, *γαστρο-ραγία*. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *γαστρο-νο-μία*), που προέρχεται από το ουσ. *γαστήρ* (βλ. λ. *γαστέρα*) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. gastro-irrhagie)].

γαστροκνημία (η) [αρχ.] ΑΝΑΤ. η μυϊκή περιοχή στο οπίσθιο μέρος της κνήμης. **γαστροκνημικός (ο)** [1883] ΑΝΑΤ. μυσ της γαστροκνημίας.

γαστρονομία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη της υψηλής μαγειρικής: το σύνολο των κανόνων για την επιλογή των κατάλληλων υλικών και την παρασκευή των εδεσμάτων με στόχο τη γευστική (και οπτική) απόλαυση: (γενικότ.) κάθε δραστηριότητα σχετικά με τη μαγειρική και την απόλαυση του φαγητού. — **γαστρονόμος (ο/η)** [1899], **γαστρονομικός, -ή, -ό** [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. γαστέρα. [ETYM. μτν. < γαστρο- (< αρχ. γαστήρ «κοιλιά») + -νομία < νέμω].

γαστροραγία (η) [1889] {γαστροραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμοραγία του στομάχου κατόπιν ρήξεως αγγείου από έλκος ή από λήψη φαρμάκων. ΣΧΟΛΙΟ λ. γαστέρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαστρο- (< αρχ. γαστήρ «κοιλιά») +

-ρραγία < θ. ραγ- (πβ. αρχ. *ερ-ράγ-ην*, ρ. *ρήγ-νυ-μί*), < γαλλ. gastro-
phagie]. γαστροσκοπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η
εξέταση του εσωτερικού του στομάχου με ειδικό όργανο που
εισάγεται από το στόμα. Επίσης γαστροσκοπία [1865]
{γαστροσκοπιών}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastroscopie].
γαστροσκόπιο (το) {γαστροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο για την εξέ-
ταση του εσωτερικού του στομάχου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., <
γαλλ. gastroscope].

γάτα (η) {γατών} (κοινό όν. κ. για το αρσ. κ. για το θηλ. ζώο) **1.** κατοικί-
διο αιλουροειδές με ευλύγιστο και ελαστικό σώμα, στρογγυλό κε-
φάλι, μακριά ουρά και γαμψά νύχια, χρήσιμα για την αναρρίχηση
και τη σύλληψη του θηράματος: *πόννηρη | περσική | παιγνιδιάρη* ~ || ~
του *δρόμου* | του *σαλονιού* | *Αγκύρας* | του *Σιάμ* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.)
γαλι, (θωπευτ.) ψιφίνα· ΦΡ. (α) *σαν βρεγμένη γάτα* με τρόπο που δεί-
χνει ότι κάποιος έχει ευνοϊκή γνώμη ή τον ευθυμούν του: *ώρα που αποκαλύφθηκε η απάτη του, τα μάζεψε κι έφυγε* - (β) *ούτε*
γάτα ούτε ζημιά όλα τακτοποιήθηκαν και δεν συντρέχει λόγος
ανησυχίας: *αντικατέστησε το βάσο που έσπασε με ένα όμοιο κι έτσι* ~!
ΣΥΝ. δεν τρέχει τίποτε (γ) (παροιμ.) *όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα*
ποντίκια όταν απουσιάζει ο υπεύθυνος, αυτός που ελέγχει κάποιους,
αυτοί παραμελούν τα καθήκοντα τους ή συμπεριφέρονται
ανεξέλεγκτα: *μόλις έφυγαν οι γονείς τους, έκαναν το σπίτι άνω-κάτω*
~! (δ) *παίζω (με κάποιον) όπως η γάτα με το ποντίκι* βλ. λ. *παίζω* (ε)
σκίζω τη γάτα (για άνδρα) καταφέρνω να επιβληθώ στη γυναίκα μου:
αν δεν *σκίσεις απ' την αρχή τη γάτα, το 'γάσες το παιγνίδι!* (στ) *σαν*
τον σκύλο με τη γάτα βλ. λ. *σκύλος* (ζ) *γάτα με τις εννιά ουρές* βλ.
λ. *ουρά* (η) *όσο πατάει η γάτα πάρα πολύ λίγο, ελάχιστα* · **2.** (μτφ.-
οικ.) ο άνθρωπος που μπορεί να ξεφύγει από δυσάρεστες καταστά-
σεις, χωρίς να υποστεί βλάβη ή μπορεί να ξεγελά τους άλλους προς
όφελος του: είναι ~ το αφρεντικό· *τα κανόνισε στο άψε-σβήσι και δεν*
θα πληρώσει πρόστιμο ΣΥΝ. μαφία· ΦΡ. *γάτα με πέταλα* (ως χα-
ρακτηρισμός) πολύ ικανός, έξυπνος και επιτηδευός. — (υποκ.) γατάκι
(το) κ. γατίτσα κ. (γαϊδεύτ.) γατούλα (η) (βλ.λ.), (μεγεθ.) γατάρο (η).
ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κάττα* < μτγν. λατ. catta, από όπου και γαλλ. chat,
καθώς επίσης και αρχ. γερμ. kazza (> γερμ. Katze, αγγλ. cat) Η λατ. λ.
είναι κελτ. αρχής, πβ. ιρλ. cat, ουαλ. cath (< *kattos). Ορισμένες πα-
ροιμίες ή φρ. με θέμα τη γάτα είναι γνωστές και σε άλλες γλώσσες,
λ.χ. *σαν τον σκύλο με τη γάτα* (πβ. γαλλ. comme chien et chat), *όταν*
λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια (γαλλ. quand le chat n'est pas là,
les souris dansent, γερμ. wenn die Katze nicht zu Hause ist, tanzen die
Mäuse), *παίζω μαζί του όπως η γάτα με το ποντίκι* (γαλλ. jouer au chat
et à la souris, γερμ. ich spiele mit ihm wie die Katze mit der Maus)].

γάτος (ο) → γάτος
γατίσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *γατίσιος*) αυτός που σχετίζεται με γάτα,
που ανήκει σε γάτα: ~ *μάτια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

γατί (το) [μεσν.] {γατί-ου | -ιών} **1.** η γάτα **2.** η μικρή γάτα, το γατάκι.
γατίλα (η) {χωρ. πληθ.} (κακός.) η μυρωδιά της γάτας, ιδ. των εκκρί-
σεων της.

γατόπαρδος (ο) αιλουροειδές της Αφρικής και της Αμερικής με μα-
λακή ανοιχτόχρωμη γούνα με σκούρες ραβδώσεις, μικρό κεφάλι και
ψηλά πόδια, που αναπτύσσει μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ. *τσιτάγ*, [ΕΤΥΜ.
< ιταλ. gattopardo (νόθο συνθ.) < gatto «γάτα» + pardo «απόρραλη»].

γάτος (ο) **1.** η αρσενική γάτα: «ο παπουτσιμένος ~» (γνωστό παρα-
μύθι) · **2.** σκυλόγαρο με σώμα στο χρώμα της άμμου ή στικτό, το
πο οποίο κινείται στον πημένο (συνήθ. σε ανώμαλους βυθούς) και αλι-
εύεται για το νόστιμο κρέας του. — (μεγεθ.) γάταρος (ο), (υποκ. γαϊ-
δεύτ.) γατούλης (ο) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κάττος* (βλ. λ.
γάτα)].

γατούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (υποκ.) η μικρή γάτα **2.** (μτφ.) η χα-
διάρη γυναίκα.

γατούγαρο (το) **1.** είδος μικρού ψαριού **2.** (ως χαρακτηρισμός) μικρό
και φτηνό ψάρι που είναι κατάλληλο μόνο για γάτες.

Γαυγάμηλα (τα) (Γαυγάμηλων) αρχαία πόλη της Ασυρίας στις
όχθες του Τίγρη, όπου ο Μ. Αλέξανδρος νίκησε τον στρατό του Δα-
ρείου (331 π.Χ.).

[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, αγν. ετύμιο. ο γεωγράφος Στράβων παραδί-
δει την άποψη ότι το τοπωνύμιο σήμαινε «καμήλων οίκος», επειδή
εκεί διέμενε ο φροντιστής της βασιλικής καμήλας του Δαρείου Υστά-
σπου].

γαυγίζω ρ. → γαυγίζω
Γαύδος (η) νησί στο Λυβικό Πέλαγος Ν. των Σφακιών της Κρήτης- το
νοτιότερο άκρο της Ελλάδας.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Γαύδος*, αγν. ετύμιο. Στις *Πράξεις* 27, 17 αναφέρεται
ως *Κλαύδη* (ή), το νησί από όπου πέρασε ο Απόστολος Παύλος μετα-
φερόμενος στη Ρώμη. Παραφθορά του *Γαύδος* ή *Κλαύδος* είναι το
Καύδος, που χρησιμοποιήθηκε επίσης].

γαυριάζω ρ. αμετβ. {γαυριάσ-α, -μένος} **1.** (α) εξαγριώνομαι (β) υπε-
ρηφανεύομαι με επιδεικτικό τρόπο **2.** έχω σφοδρή επιθυμία για ερω-
τική συνέντευξη ΣΥΝ. (για ζώα) βαρβατεύω. — γαυρίασμα (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *γαυριώ* (-άω) < *γαύρος* «υπερήφανος, ασυγκρά-
τητος» < **γάρP-ρος* < ΙΕ. **gau-* «γαύρομαι». πβ. λατ. gaudeo, gaudia
«χαρά» (> γαλλ. joie, ιταλ. gioia, αγγλ. joy). Ομόρρ. αρχ. *γηθέω, γάνυ-
μαι* «αστράφτω, λάμπω» (βλ. λ. γανώνω)].

γαυριώ ρ. αμετβ. {γαυριάς... | γαυριάσ-α} (λόγ.) υπερηφανεύομαι, κα-
μαρώνω, κορδώνομαι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *γαυριώ* (-άω) < *γαύρος*
«υπερήφανος, ασυγκράτητος»]

(βλ. λ. γαυριάζω)].
γαύρος (ο) **1.** μικρό ψάρι της ανοιχτής θάλασσας, που κινείται σε
κοπάδια, έχει πρασινογάλαο χρώμα στην πλάτη και ασημί στην κοι-
λιά και αλιεύεται με δίχτυα · **2.** (στην ποδοσφαιρική αργκό) ο πα-
δός του Ολυμπιακού (Ο.Σ.Φ.Π.). — (υποκ.) γαυράκι (το). [ΕΤΥΜ <
**γλαύρος* (με ανομοιογενή σήληση του -λ-) < **γρᾶβλος* <
**εγρᾶβλος* < μτγν. *εγ-γρᾶβλις* (με την ίδια σημ.), αγν. ετύμιο. Ως
προς τη χρήση της λ. στην ποδοσφαιρική αργκό, σύμφωνα με μια
εκδοχή, η ονομασία αυτή ανάγεται στη δεκαετία του 1960, όταν
οπαδοί του Παναθηναϊκού υποδέχθηκαν τους οπαδούς του Ολυ-
μπιακού με ψαροκαπέλες από γαυρούς πριν από τον μεταξύ τους
αγώνα. Βαθμηδόν οι οπαδοί του ολυμπιακού υιοθέτησαν την προ-
σφώνηση. Βλ. κ. βαζέλας].

"γγ" συμφωνικό συμπλέγμα της Αρχαίας και Νέας Ελληνικής.

-γγ-: προφορά. Πώς προφέρονται λέξεις όπως *εγγενής, έγγαμος,*
εγγράφω, έγγραφο, εγγεγραμμένος, εγγράμματος, εγγραφή
(σύνθετα με την πρόθεση εν) ή *συγγνώμη, συγγράμω, συγγραφέας,*
σύγγραμμα, συγγνωστός (σύνθετα με την πρόθεση συν); Προ-
φέρονται με έρρινο + γ (-^πγ-, ήτοι ε' γραφο. συ' γραφέας) ή με -γγ-
όπως στο *εργονός* ή το *συρνήτης*; Η αναμενόμενη προφορά, αν
ληφθούν υπ' όψιν λέξεις με -γγ- (*άγγελος, αργείο, αργίω, Αγγλία,*
αγγούρι) που δεν είναι σύνθετα με τις προθέσεις εν ή συν, θα ήταν
-^πg-, δηλ. έ'gpa-ρο και ου'gpa(ρέα), όπως *εργονός* (ε'ονός) και
συρνήτης (συ'νήτης). Αυτό που συνέβη όμως στην πράξη, είναι ότι
λέξεις όπως αυτές που αναφέραμε στην αρχή (*εργένος...,*
συγγνώμη, συγγραφέας...), προφέρονται έτσι όπως γράφονται, ή
καλύτερα, έτσι όπως ετυμολογούνται: εν'γάμος, εν'γαφ-νής...
συν+γνώμη, συν + γραφέας... Επομένως, χωρίς να είναι
«λανθασμένη» η προφορά με -^πg- (*έ'gpaφο, συ'gpaφέας*) στις λέ-
ξεις αυτές είναι αντίθετη προς την προφορά που έχει επικρατήσει
στην ευρύτερη χρήση (στην «ετυμολογική»), ως την πούμε έτσι,
προφορά). Αρα, για να μην προσκρούουμε στο ευρύτερο γλωσσικό
αίσθημα (να μην ακούεται «περίεργη» η προφορά μας), είναι προ-
τιμότερο να προφέρουμε αντέ τις λέξεις, έτσι όπως τις έχει κα-
θερίσει η χρήση. Δυστυχώς, κανόνας δεν υπάρχει για τις λέξεις
αυτές. Πρέπει να θυμόμαστε απλώς ποιος είναι, και σε αυτό, βέ-
βαια, συμβάλλει το γλωσσικό αίσθημα που έχει επικρατήσει στην
προφορά αυτών των λέξεων. Οι λέξεις που προφέρονται με -^πγ- εί-
ναι: (α) εν: *έγγαμος, εγγαστριμύθος, εγγενής* και *εγγράφω* με τα
παράγωγα του (*εγγεγραμμένος, έγγραμμα, εγγράματος, εγγραφές,*
εγγραφή, έγγραφο, εγγραφός, εγγράψιμος) (β) συν: *συγγνώμη,*
συγνωστός και *συγγραφέω* με τα παράγωγα του (*σύγγραμμα, συγ-
γραφέας, συγγραφή, συγγραφικός*). Όλες οι άλλες προφέρονται με
-γγ-: *έγγις* (*εγγειοβελτιστικός*), *εγγίζω, εγγύς* (*εγγύτατος, εγγύ-
τατος*), *Εγγλέζος, εργονός-ή, εργόνι, εργνώμα* (*εργνήση, εργνητής,*
εργνητικός) - *συρνήτης* (*συρνήθεια, συρνηνικός, συρνηνεύω*).

Γ.Γ. (ο/η) Γενικός Γραμματέας.
Γ.Γ.Α. (η) Γενική Γραμματεία Αθλητισμού.
Γ.Γ.Α.Ε. (η) Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού.
Γ.Γ.Ε.Τ. (η) Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας.
Γ.Γ.Ν.Γ. (η) Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.
Γ.Γ.Τ.Π. (η) Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών.
γδάρτης (ο) {γδάρτων} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που γδέρνει ζώα ΣΥΝ.
(λόγ.) εκδοράς **2.** πρόσωπο που εκμεταλλεύεται τις οικονομικές ανά-
γκες των συνανθρώπων του, που τους χρωμαί με περισσότερα χρή-
ματα από όσα πρέπει ή τους αποσπά χρηματικά ποσά **3.** πρόσωπο
που ταλαιπωρεί, που βασανίζει με τη δριμύτητα του: (παροιμ.) «Μάρ-
της ~ και κακός παλουκοκαύτης». [ΕΤΥΜ. < γδέρνω (πβ. αόρ. *έ-γδαρ-
α*) + παρὰγ. επίθημα -της].
Γ.Δ.Ε. (η) Γενική Διεύθυνση Εξοπλισμών.
γδέρνω ρ. μετβ. {έγδαρα, γδάρ-θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το δέρμα από
(κάποιον/κάτι): ~ το *κατσίκι* | το *σφαγμένο πρόβατο* || οι *Τούρκοι*
έγδαραν τον Δασκαλογιάννη ζωντανό || (ως απειλή) θα σε *γδάρω,*
αν το τολμήσεις! · **2.** προκαλώ εκδορές, γρατουνίσματα στην επιφάνεια
του δέρματος: *γδάρθηκε πέφτοντας στ'αγκάθια* · **3.** προκαλώ πληγή:
γδάρθηκε ο λαμός μου από τον βήχα · **4.** (μτφ.) χρεώνω (κάποιον) με
υπερβολικά μεγάλο ποσό: τον *έγδαραν οι μαυραγορίτες* ΣΥΝ. καταλή-
σταθ. — **γδάρσιμο** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. γδύνω, εργονός. [ΕΤΥΜ. μεσν.
< *έγδέρνω* < *έκδέρνω* < αρχ. *έκδέρω*. Βλ. *εκδορά*].
γδικιέμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. (λαϊκ.) εκδικούμαι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γδικούμαι* < αρχ. *εκδικούμαι*].
γδικιόμος (ο) [μεσν.] (λαϊκ.) η εκδίκηση (βλ.λ.).
γδούπος (ο) ο απότομος, υπόκοφος θύρρυβος, π.χ. από σώμα ανθρώ-
που που πέφτει κάτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θουρυβός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γδούπος*, παρὰλλ. τ. του ουσ. *δούπος*, πιβ. ηχομημητική
λ. (πβ. *κτύπος*), που ίσως συνδ. με το συνώνυμο σερβόκρ. *dupiti* κ.ά.].
γδυμένος, -ή, -ό → γυμνός
γδύνω ρ. μετβ. {έγδυσα, γδύ-θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τα ρούχα, ώστε
να αφήσω (κάποιον) γυμνό: *έγδυσε το παιδί* ΣΥΝ. γυμνάω, ξεντύνω
ΦΡ. (μτφ.) γδύνω με τα *μάτια* κοιτάζω επίμονα και εξεταστικά **2.**
(μτφ.) κάνω (κάποιον) να πληρώσει πολύ μεγάλα ποσά, να ξεδοθεί ή
να μου δώσει πολλά χρήματα: η *εφορία τον έγδυσε* **3.** παίρνω από
(κάποιον) όλα όσα έχει: *μηλιάρ κλέφτες, όταν έλειπαν, και τους*
έγδυσαν ΣΥΝ. κατακλέβω (μεσοπαθ. **γδύνουμαι**) **4.** αφαιρώ τα ρούχα
μου, ώστε να μείνω γυμνός: *γδύθηκε και μητέκ στο ντους* **5.** αφαιρώ
τα εξωτερικά μου ρούχα, μένω με τα εσώφωνα: *πάω να γδύθω και*
να πέσω για ύπνο || *γδύσου και βάλε τη φόρμα γυμναστικής*. — **γδύ-
σιμο** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργονός, κλέβω*.

[ETYM₁ μεσν. < γδύνω < αρχ. ἐκδύνω, ιων. τ. του ἐκδύω (βλλ.)].

εκ-: γδύνω - γδέρνω - γλείφω - γλιστρώ - γλυτώνω - βγαίνω κ.ά. Αυτά και άλλα ρήματα συνδέονται μεταξύ τους κατά το ότι είναι σύνθετα με την πρόθεση (προρηματικό) εκ, που δεν φαίνεται από τις μεταβολές που έγιναν στις λέξεις: εκ-δύω > εκ-δύνω > *κδύνω > γδύνω/ εκ-δέρω > εκ-δέρνω > *κδέρνω > γδέρνω/ εκ-λείφω > *κλείφω > *γλείφω > γλείφω (αναλογικά προς ρήματα, όπως το αλείφω) *εκ-γλύτωνω > *κλγτώνω > γλυτώνω/ εκ-βγαίνω > *γβγαίνω > βγαίνω κ.τ.ό.

γδυτός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν φορά ρούχα ΣΥΝ. γυμνός ΑΝΤ. ντυμένος 2. (καταγρ.) αυτός που φοράει λίγα ρούχα: πού πας ~ στο κρύο; Γ.Ε.Α. (το) Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας.

γεγός κ. γεγιές (ο) {γεγέδες} (παλαιότε.) πρόσωπο με μακριά μαλλιά, χίτικο τρόπο ντυσίματος και ανάγνη συμπεριφορά. [ETYM₁ Ονομαστικοποιημένη λ. με εκφραστ. διπλασιασμό (γε-γε-) πθ. απόδ. του αμερ. gee-gee].

γέγρονε ρ. → γίνομαι

γεγονός (το) {γεγονότος-ος} {-α, -ων} 1. κάτι που έχει συμβεί: τα αιματοηρά - οδήγησαν σε πολιτικές αλλαγές || απροσδόκητο || ασημαντό δυσάρεστο | ευχάριστο | κοσμοϊστορικό | λυπηρό | πρωτοφανές ~ || υπό την πίεση των ~ || κατά τη φυσική πορεία των ~ ΣΥΝ. συμβάν, περιστατικό 2. (ειδικότε.) αυτό που έχει συμβεί και δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί ή να αλλάξει: τετελεσμένο ~ || η αναχώρηση του ήταν πλέον ~ || η ήττα είναι ~ || είναι ~ ότι δεν υπάρχει περίπτωση μεταστροφής του || λαμβανομένου υπ' όψιν του ~ ότι τα αποθέματα νερού μειώνονται, πρέπει να μειωθεί αισθητά η κατανάλωση ΦΡ. (α) από το γεγονός ότι | (λόγ.) εκ του γεγονότος ότι από το αναμφισβήτητο δεδομένο ότι...: ~ δεν φέρει τραύματα εικάζεται... (β) είναι γεγονός είναι αλήθεια, είναι αναμφισβήτητο: ~ ότι του φέρθηκε σκληρά ~ || (κ. απολύτως) ο θρίαμβος του κόμματός μας ~! (γ) παρά τα γεγονότα ότι μολούσι: ~ είχε ειδοποιηθεί εγκαίρως, δεν προσήλθε τελικά. [ETYM₁ αρχ., ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ. παρακ. του ρ. γίνομαι. Η ουσιαστικοποιημένη χρήση της λ. είναι ήδη αρχ. Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. είναι γεγονός ότι... (le fait est que...), εκ του γεγονότος ότι... (du fait que...), υπό την πίεση των γεγονότων (sous la pression des événements), λαμβανομένου υπ' όψιν του γεγονότος ότι... (compte tenu du fait que...), τετελεσμένο γεγονός (fait accompli) κ.ά.].

γεγονός - συμβάν - περιστατικό - επεισόδιο. Το γεγονός υπογραμμίζει τον πραγματικό και αναπότρεπτο χαρακτήρα μιας πράξης: το ότι αποτελεί πραγματική κατάσταση, η οποία δεν μπορεί να διαψευσθεί ή να αλλάξει (κα γενομένα ουκ απογίνονται). Αντιθέτως, το συμβάν τονίζει περισσότερο τον τυχαίο και συγκυρικό χαρακτήρα μιας πράξης: το ίδιο και το περιστατικό, που δηλώνει το αποτέλεσμα ορισμένων συνθηκών ή περιστάσεων, το προσωρινό, το μη κανονικό ή αναμενόμενο. Από τα τρία, μόνο το γεγονός σηματοδοτεί φράσεις του τύπου «είναι γεγονός», που ταυτίζονται με το «είναι αλήθεια, είναι αληθές, είναι πραγματικότητα», ο συγκυρικός χαρακτήρας των άλλων δύο (συμβάν, περιστατικό) τα εξισώνει σημασιολογικά με το επεισόδιο, που ξεκινά ως «παρένθεση» ή «παρεμβολή», ως κομμάτι λόγου παρεντιθέμενο στα κανονικά, για να φθάσει (ήδη στον Πολύβιο, 2ος αι. π.Χ.) να χρησιμοποιείται μεταφορικά («επεισόδια τύχης»), δηλώνοντας τυχαία συμβάντα. Η λ. γεγός (μετοχή ενεργ. παρακειμένου του ρ. γίνομαι, γεγονός = αυτό που έχει γίνει, που έχει συντελεστεί και αποτελεί πραγματικότητα) μέσω του λατ. *factum* (από το ρ. *facio* «κάνω») οδήγησε στις αντίστοιχες λ. των σύγχρονων γλωσσών (αγγλ. *fact*, γαλλ. *fait* κ.ά.). Μέσα από ξενισμούς, ιδίως γαλλισμούς, επικράτησαν στη Ν. Ελληνική φράσεις όπως είναι! γεγονός ότι (= le fait est que...), εκ του γεγονότος ότι (= du fait que...), λαμβανομένου υπ' όψιν του γεγονότος ότι (= compte tenu du fait que...) κ.λπ. Ωστόσο, όπως έχει από παλιά διδαχθεί, αντί να λέμε «το γεγονός ότι... αποδεικνύει», μπορούμε να χρησιμοποιούμε απλώς την έναρθηρη (συμπληρωματική) πρόταση «το ότι... αποδεικνύει».

γεγονοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με γεγονός, που δηλώνει γεγονός: ο ~ χαρακτήρας της πράξης.

γεγονυία τη φωνή (γεγονυία τη φωνή) (αρχαιοπρ.) με πολύ δυνατή φωνή: απάντησε - ΣΥΝ. μεγαλόφωνα ΑΝΤ. χαμηλόφωνα. [ETYM₁ αρχ. μτχ. (δοτ. ενεργ. του τ. γεγονυία) του ρ. γέγονα «φωνάζω δυνατά» (παρακ. με σημ. ενεστώτα) < θ. γων-, εκτεταμένη - ετεροιομήνη βαθμ. του θ. *gen-, για το οποίο βλ. λ. γνώ-μη, γνό-σις].

Γ.Ε.ΕΘ.Α. (το) Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας. γεγεννα (η) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η περιοχή όπου ειδωλολάτρες Ισραηλίτες θυσίαζαν τα παιδιά τους στον Μολώχ: ΦΡ. γεγεννα (πυρός) η κόλαση, ο τόπος όπου πιστεύεται ότι τιμωρούνται οι αμαρτωλοί. [ETYM₁ μτγν. < εβρ. *geh hinnom* «κοιλιά Χινόμ». Η κοιλιά Χινόμ ήταν ο σκουπιδοτόπος της Ιερουσαλήμ, όπου έκαγε μονίμως μια μεγάλη φωτιά για την καύση των απορριμμάτων των από πτωμάτων εγκληματιών. Η φρ. γεγεννα (του πυρός) απαντά στην Κ.Δ., π.χ. Μάρκ. 9:43: ...ἀπελθὲν εἰς τὴν γεγεννα, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰσθητόν].

Γεθσημανή κ. (λαϊκ.) Γεθσημανή (η) (ἀκλ.) 1. Κ.Δ. κήπος στους πρόποδες του Όρους των Ελαιών κοντά στην Ιερουσαλήμ, όπου συνελήφθη ο Ιησούς 2. γυναικείο όνομα. [ETYM₁ < μτγν. Γεθσημανή < αραμ. *gath Semanêh* «ελαστριβείο»].

γεια (η/το) (λαϊκ.) (κυρ. ως επιφών.) 1. (α) ως φιλικός χαιρετισμός: (συνήθ. + σου | σας) ~ σου, τι κάνεις; || ~ σας, ήρθα να σας δω || πέρασα

να σου πω ένα ~ (πθ. λ. *καλημέρα, καλησπέρα*) (β) ως φιλικός αποχαιρετισμός: -Λοιπόν, φεύγω. — (κυρ. εμφατ. στις φρ. *γεια χαρά | γεια και χαρά | γεια σου και χαρά σου κ. άντε γεια*) (πθ. λ. αντίο) ΦΡ. *αφήνω γεια* αποχαιρετώ: «~ στις όμορφες και γεια στις μαυρομάτες» (δημοτ. τραγ.) 2. ως χαιρετισμός που συνοδεύει το τσουγκρίσμα των ποτηριών, όταν κάποιος πίνουν μαζί: ~ μας! *Να πάνε κάτω τα φαρμάκια!* || ~ σου! *Ασπρο πάτο!* ΣΥΝ. (ε)βίβα, στην υγεία μας 3. ως ευχή προς κάποιον που φταρνίστηκε: ~ σου! ΣΥΝ. γείτσε ΦΡ. (α) *γεια στα χέρια σου!* για να εκφράσουμε την ικανοποίησή μας για καλομαγειρεμένο φαγητό ή γενικότ. για καλοφτιαγμένη δουλειά: ~, γαργιά! *Το φαγητό ήταν θαύμα!* (β) *γεια στο στόμα σου!* μπράβο, καλά τα λες (πθ. ν' αγιάσει το στόμα σου!) (γ) με *γεια (σου)!* με υγεία! ευχετ. για καινούργιο πράγμα που απέκτησε κάποιος: ~ τα καινούργια παπούτσια! || με *γεια σου και χαρά σου!* (να το χαιρέσει αυτό που έχεις) (δ) «έχετε *γεια βροσούλες*» (εκφραστ.) για να δηλώσει η οριστική αποτυχία επίτευξης προσδοκώμενου στόχου, η οριστική εγκατάλειψη σχεδίου κ.λπ.: «αν δεν νικήσετε στον επόμενο αγώνα, πάλι θα πείτε ~» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ζενιτιά.

[ETYM₁ μεσν. < υγεία < αρχ. υγεία. Η χρήση της λ. ως χαιρετισμού είναι μεσν.]. γειρός, -ή, -ό κ. γερτός [μεσν.] κ. (εσφαλμ.) γυρτός 1. αυτός που παρουσιάζει κλίση προς τα πάνω: ~ επιφάνεια ΣΥΝ. επικλινή, κεκλιμένος 2. (για πρόσ.) αυτός που γέρνει προς τα κάτω: ~ όμοι ΣΥΝ. καμπυρής, σκυφτός, κυρτωμένος 3. (ειδικότε. για πόρτες ή παράθυρα) μισόκλειστος: *άφησε τα παράθυρα ~, να μπαίνει λίγος αέρας.* — γειράτ | γερτά επίρρ. [ETYM₁ < θ. γειρ-, από τον αόρ. *έγειρα* του ρ. γέρνω].

γειρός ή γυρτός: Το γειρός ως ρημ. επίθετο του γέρνω από το θέμα του αορ. *έγειρα* γράφεται με ει: *έγειρα - γειρός* (το ίδιο το ρ. γέρνω είναι μεταπλασμένος τ. του *έγειρω*). Η γραφή *γυρτός* είναι λανθασμένη (από παρετυμολογική σύνδεση με το γυρός). Το γειρός από προφορά του *ή* ως *εί* κοντά σε υγρά (ρ/λ), πθ. *σίδηρο > σίδερο*, ξηρός > ξερός, θηλιά > θηλιά κ.τ.ό.

γείρω (να/θα) ρ. → γέρνω

γείσω (το) 1. το μέρος της στέγης που εξέχει από τους τοίχους: στο ~ *έκαναν φωλιά τα χελιδόνια* || *πλατύ | προστατικό | στενό | φαρδύ* ~ 2. το μέρος του πηλίκιου που εξέχει πάνω από το πρόσωπο: το ~ *σκίαζε το πρόσωπο του αξιωματικού.* Επίσης *γείσωμα* [μτγν.]. [ETYM₁ < αρχ. γείσ(σ)ον, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

γεινιάζω ρ. αμετβ. {γεινιάσα} (λόγ.) βρίσκομαι κοντά σε (κάποιον/κάτι): *περιοχές που γεινιάζουν* || *γεινιάζουσες χώρες* ΣΥΝ. γειτόνευο, συνορεύω. — γεινιάση (η) [αρχ. λ.]. [ETYM₁ μτγν., παρεκτεταμένος τ. του αρχ. γεινιάω (-άω) < γείτων].

γειτόνας (ο) {γειτόνων}, γειτόνισσα (η) [μεσν.] {γειτονισσών} πρόσωπο που βρίσκεται ή κατοικεί δίπλα σε άλλον: ο ~ *έσπευσε σε βοήθεια του* || *ήσυχος | καλός* ~. — (υποκ.) γειτονάκι (το). [ETYM₁ < αρχ. γείτων -όνος, αγν. ετύμου].

γειτονεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. είμαι γείτονας (με κάποιον) 2. βρίσκομαι κοντά, συνορεύω: η *Ελλάδα γειτονεύει με την Τουρκία.* — γειτόνεμα (το) [μτγν.].

γειτονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατάσταση κατά την οποία είναι κανείς γείτονας με κάποιον συνήθ. για χώρες: *οικοδόμηση σχέσεων καλής* ~ ΣΥΝ. γεινιάση.

γειτονιά (η) 1. σύνολο από γειτονικά μεταξύ τους σπίτια, τμήμα συνοικίας: *μικροί, κατοικοδόμησε στην ίδια* ~ || «*Στις γειτονίες του κόμμω*» (Τ. Λειβαδίτης) ΣΥΝ. (λαϊκ.) *μαγαλάς* 2. (η γεν. της *γειτονιάς* ως χαρακτηρισμός) συνοικιακός, περιφερειακός (συνγν. μειωτ.): *δεν εμπιστεύεται τα φροντιστήρια ~, προτιμά τα κεντρικά* (στο κέντρο της πόλης) || *μπορεί να βρεις καλύτερες τιμές στα μαγαζιά* ~ 3. (συνεκδ.) το σύνολο των γειτόνων: *τους πήρε χαμπάρι η ~, αλλά κάποιον όλοι τα στραβά μάτια* || *δεν τους νοιάζει τι θα πει η ~* ΣΥΝ. γείτονας 4. το σύνολο των ομορών ή κοντινών χωρών: ο *πόλεμος στη ~ μας ανησυχεί την κυβέρνηση.* — (υποκ.) γειτονίτσα (η). [ETYM₁ μεσν. < αρχ. γειτονία < γείτων, -όνος].

γειτονικός, -ή, -ό αυτός που γειτονεύει με κάποιον: το ~ σπίτι | *δάσος* | *περιοχή* | *χώρα* (με την οποία συνήθ. έχουμε κοντά σύνορα). γειτονόπουλο (το), γειτονόπουλα (η) {χωρ. πληθ.} νεαρός γείτονας: *μικροί ήταν γειτονόπουλα και παίζανε μαζί.* [ETYM₁ < γείτονας + *πούλο* (υποκ. επίθημα) < *πούλος* < λατ. *pullus* «πόλος, νεοσσός»].

γείτσε επιφών. (εκφραστ.) ως ευχή σε κάποιον που φταρνίστηκε ΣΥΝ. γεια σου! [ETYM₁ Πληθ. του *γείτσα* < **υγείτσα*, υποκ. του *υγεία* | *υγεία* (με αποβολή του άτονου αρκτικού φωνήεντος).

γείτων (ο/η) [αρχ.] {γείτ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) ο γείτονας, ο γειτονικός: ειδικότε. στο θηλ. *η γείτων* η γειτονική χώρα: *οι πολιτικές εξελίξεις στη γείτονα.*

γειώνω ρ. {γείω-σα, -θηκα, -μένος} ΗΛΕΚΤΡ. κάνω γείωση σε (κάτι) (βλ. λ.). [ETYM₁ < γη (βλ. λ., ΣΧΟΛΙΟ), απόδ. του αγγλ. *earth*].

γείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΗΛΕΚΤΡ. η σύνδεση ηλεκτρικής συσκευής ή κυκλώματος με τη γη, έτσι ώστε το δυναμικό να παραμείνει πάντοτε σταθερό. [ETYM₁ Απόδ. του αγγλ. *earthing*].

γελάδα (η) → αγελάδα

γελადάρης κ. αγελαδάρης (ο) (γελαδάρης), γελαδάρισσα (η) {δύσφρ. γελαδάρισσών} πρόσωπο που έχει στην ιδιοκτησία του ή εκτρέφει βοοειδή ΣΥΝ. βουκόλος.

[ETYM₁ < (α)γελάδα + παραγ. επίθημα -άρης].

γελαδάρης - cowboy! Νεότερη λ. που χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει τη γνωστή αμερικανική λ. cowboy (< αγγλ. cow «αγελάδα» + boy «αγόρι»). Η αντίστοιχη αρχαία ελληνική λ. είναι η λ. βουκόλος «αυτός που φροντίζει τα βόδια (< βοῦς + κῆλος = πόλος», σε αντίθεση προς το αίπολος (< αἶψ «αἶγα, κατσίκια» + πόλος) ή αἰγροβοσκός «αυτός που φροντίζει τις αίγες, τα γίδια».

γελαδῆσιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με τις αγελάδες ΣΥΝ. αγελαδινός.

γελάδι (το) [μεσν.] {γελαδ-ιού | -ιών} 1. αγελάδα μικρής ηλικίας 2. το βόδι: πήγε να βοσκήσει τα ~.

γελαδινός, -ή, -ό → αγελαδινός

γελασίνος (ο) (συνήθ. στον πληθ.) 1. τα δόντια που φαίνονται όταν γελάμε, οι κωπήρες · 2. καθένα από τα λακκάκια που σχηματίζονται στα μάγουλα μερικόν ανθρώπων, όταν γελούν. [ETYM₁ < μετρ. φρ. γελασίνου (οδόντες) < θ. γελασ- του αρχ. γελώ].

γέλασμα (το) [αρχ.] {γέλασμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.-λογοτ.) 1. το γέλιο · 2. η εξαπάτηση (κάποιου): τον έριξαν με τερτίπια και γέλα-σματα ΣΥΝ. ξεγέλασμα, κοροϊδία 3. (συνεκδ.) το άτομο που κοροϊδεύουν οι άλλοι, που είναι αντικείμενο χλευασμού: το ~ του χοιριού ΣΥΝ. κοροϊδο, περιγέλως.

γελασμένος, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που πλανάται, που έχει λανθασμένη αντίληψη (για κάτι)· ΦΡ. είσαι γελασμένος υπατάσαι, κάνεις λάθος: ~ αν νομίζεις ότι θα σ' αφήσω να κάνεις ό,τι θέλεις!

γελαστής (ο) [αρχ.] 1. ο άνθρωπος που έχει σαρκαστική διάθεση ΣΥΝ. εἰρων · 2. ο άνθρωπος που εξαπατά ΣΥΝ. απατεώνας.

γελαστήκος, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που συνηθίζει να γελά- γελαστός 2. αυτός που προκαλεί γέλιο ΣΥΝ. αστεῖος.

γελαστός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει χαρωπή όψη: τον υποδέχθηκαν τα ~ προσωπάκια των παιδιών ΣΥΝ. χαρωπός ΑΝΤ. σκυθρωπός 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστη διάθεση. — γελαστά επίρρ.

γελέκο (το) → γιλέκο

γέλιο (το) η ταυτόχρονη σύσπαση των μυών (των χειλικών και των παριακίων) σε έκφραση ευχαρίστησης, ευθυμίας, ειρωνείας, χλευασμού, καθώς και οι ηχηρές εκπνοές που τις συνοδεύουν: ειρωνικό | εκνευριστικό | καθρόνιο | επιτηδευμένο | νευρικό | θριαμβευτικό ~ || (στον πληθ.) δυνατά | τρανταχτά ~ ΦΡ. (α) σκάω στα γέλια (i) ξεσπώ σε ασυγκράτητο γέλιο, αρχίζω ξαφνικά να γελάω: δεν κρατήθηκε και έσκασε στα γέλια (ii) γελώ τόσο πολύ, που δεν μπορώ να πάρω ανάσα (β) πεθαίνω | λύνομαι στα γέλια | κατουριέμαι | πιάνω την κοιλιά μου από τα γέλια γελώ πάρα πολύ, ασυγκράτητα (γ) είναι για γέλια για πράγματα γελοία ή ανάξια λόγου (δ) για γέλια και για κλάματα για κατάσταση γελοία και τραγική ταυτόχρονα ή για περιπτώσεις στις οποίες δεν ξέρει κανείς αν πρέπει να κλάψει ή να γελάσει (ε) τής Παρασκευής τα γέλια, του Σαββάτου κλάματα για πρόωρη εκδήλωση χαράς (στ) κάνω πολλά γέλια γελώ πάρα πολύ: έλα στο θέατρο- θα κάνουμε πολλά γέλια (ζ) με πιάνουν | βάζω (τα) γέλια αρχίζω να γελάω (με κάτι): μόλις είδα πώς ήταν ντυμένος, μ' έπιασε κάτι γέλια! || μ' έπιασε νευρικό γέλιο απ'την αμηχανία μου (η) το γέλιο τής αρκούδας βλ. λ. αρκούδα (θ) ρίγνω κάτι γέλια! (εμφατ.) γελώ πολύ: έριξα κάτι γέλια μόλις τον είδα μ'αυτό το απίστευτο καπέλο στο κεφάλι. — (υποκ.) γελάει (το). [ETYM₁ μεσν. < αρχ. γελώ (υποχωρητ.)].

γελοιογραφία (η) [1856] {γελοιογραφιών} 1. σχέδιο που συνοδεύεται μερικές φορές από λόγια ή σχόλια, με στόχο τον χιουμοριστικό σχολιασμό κατάστασης ή προσώπου: στις εφημερίδες βρίσκει κανείς γελοιογραφίες σχετικές με την πολιτική επικαιρότητα ΣΥΝ. σκίτσο 2. (ειδικότ.) το χιουμοριστικό σχέδιο γνωστού προσώπου, στο οποίο τονίζονται υπερβολικά ορισμένα χαρακτηριστικά του ΣΥΝ. καρικατούρα 3. η τέχνη τής δημιουργίας των παραπάνω σχεδίων: στη σχολή του διδάσκει ~. — γελοιογράφημα (το) [1856], γελοιογραφικός, -ή, -ό [1856], γελοιογράφος ρ. [1856] {-εις...}, γελοιογράφηση (η) [1868], [ETYM₁ Απδ. του γαλλ. caricature]. γελοιογράφος (ο/η) [1854] σχεδιαστής γελοιογραφιών. ΣΧΟΛΙΟ λ. πολυγράφος.

γελοιοποιή ρ. μετβ. {γελοιοποιείς... | γελοιοποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) με ευτελή τρόπο, χωρίς τη σοβαρότητα που αρμόζει: αυτή η συμπεριφορά του υπονοού γελοιοποιεί τους θεσμούς || τον κατηγορήσαν ότι στην παράσταση του γελοιοποιεί τα εθνικά σύμβολα ΣΥΝ. (εξ)ευτελιζώ, διακωμωδώ 2. προκαλώ κακή εντύπωση για κάποιον/κάτι, ρεζιλεύω: γελοιοποίησε την οικογένεια τής με τα κωμώματα τής ΣΥΝ. διασφύρο 3. κάνω κάποιον να φανεί ανεπάρκεις, κατώτερος του αναμενόμενου: ο νεαρός χάκερ γελοιοποίησε τα συστήματα ασφαλείας των κρατικών υπηρεσιών || ο πάικης αυτός γελοιοποίησε την άμυνα τής αντιπαλής ομάδας. — γελοιοποίηση (η) [1878]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κοροϊδία.

γελοῖος, -α, -ο 1. (κακός.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σοβαρότητας: ~ κωμώματα | θέαμα || μη γίνεσαι ~! ΣΥΝ. κομικός, σοιδρός, (λαϊκ.) σούργελο 2. γελοῖος(η) (το) η έλλειψη σοβαρότητας και σπουδαιότητας: δεν μπορούσε να αντιληφθεί το ~ τής υποθέσεως || συναίσθηση του ~|| το ~ του πράγματος (η γελοία όψη μιας κατάστασης) · 3. αυτός που είναι άξιος περιφρόνησης: ~ υποκείμενο | υπόθεση | συμπεριφορά | ποσόν (ασήμαντο). — γελοῖο επίρρ., γελοῖότητα (η) [μετρν.]. [ETYM₁ < αρχ. γελοῖος | γελοῖος < γέλως, πβ. αἰδώς- αἰδοῖος].

γελοῖωδης, -ης, -ες [μετρν.] {γελοῖωδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών γελοῖω-δέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) ο γελοῖος (βλ.λ.): (συνήθ. στον συγκριτικό βαθμό) δεν έχω ακούσει γελοῖωδέστερη δικαιολογία! — γελοῖωδός

επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

γελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γελάς... | γέλ-ασα, -ιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} ♦ (αμετβ.) 1. εκφράζω έντονη ευχαρίστηση, ευθυμία, χαρά ή ειρωνεία με γέλιο, ξεσπώ σε γέλιο: ο ηθοποιός έκανε τον κόσμο να γελάει || μόλις τους είδε, άρχισε να γελάει || ~ δυνατά || μη γελάς, δεν αστετεύονται || ευτυχώς που μας λες κάνα ανέκδοτο και γελάμε· ΦΡ. (α) γελώ με την καρδιά μου | με την ψυχή μου | μέχρι δακρύνω γελώ πάρα πολύ: ήταν πολύ αστεία επιθεώρηση και γελάσαμε με την ψυχή μας! (β) γελούν και τα μουστάκια μου | και τα αφτιά μου είναι φανερό ότι είμαι πολύ χαρούμενος (γ) γελώω κάτω από τα μουστάκια μου βλ. λ. μουστάκι (δ) θα γελάσει και το παραλόδι κατσίκι βλ. λ. κατσίκι (ε) παίξε-γέλασε βλ. λ. παίζω (στ) (παροιμ.) γελάει καλύτερα όποιος γελάει τελευταίος η τελική έκβαση των πραγμάτων θα δείξει ποιος πρέπει να χαιρέτα (ζ) γελώ σε βάρος (κάποιου) περιγελώ (κάποιον) ή αντιμετωπίζω (κάποιον) ως καταγέλαστο πρόσωπο (η) είναι να γελάει κανείς! για γελοῖες καταστάσεις: ~ μ' αυτά που γίνονται στην πολιτική σκηνή αυτής τής χώρας (θ) γελάει (κι) ο κάθε πικραμένος ως σχόλιο για κάτι προφανώς γελοίο, το οποίο παρουσιάζεται ως σοβαρό, πράγμα που θα έκανε να γελάσει ακόμη και κάποιος που αισθάνεται πίκρα: «βγήκε ο υποργός, ο οποίος έφασε φασετρίστει κάθε προσπάθεια μας, και είπε ότι εμείς οικειοποιηθήκαμε το έργο, προ-βάλλοντας τον κοινό νου- και, φυσικά, γέλασε ο κάθε πικραμένος» (εφημ.) (i) γελάει το γελάκι (κάποιου) (κάποιος) χαιρέτα, αισθάνεται ικανοποίηση, ότι τα πράγματα πηγαίνουν καλά: του βρήκε και δουλίτσα και γέλασε κι αντουνού το χελάνι (ια) γελά ο μορδός και τι μη γελούν (η γελά ό μορδός και αν τουνού γέλιον η) ο ανόητος γελά κι όταν κάτι δεν είναι σωστέο 2. (με κάποιον/κάτι κάποιος/κάτι μου προκαλεί γέλιο: ~ πολύ με τα αστεία του θέλου σου- έχει πολύ χιούμορι || (κακός.) έχουμμε καταντήσει να γελάνε όλοι μαζί μας (έχομμε γίνει καταγέλαστοι) ♦ (μετβ.) 3. (σε κάποιον) χαμογελώ: το μορδό μου γέλασε, όταν του έδειξα το παιχνιδάκι· ΦΡ. η τύχη μου γελάει ευνοούμαι από την τύχη, αποδεικνύομαι τυχερός: του γέλασε κι αντουνού η τύχη κι έβγαλε μερικά λερωτούκια 4. παραπλανώ, εξαπατώ: εσύ είσαι ή με γελούν τα μάτια μου: || γελάστηκα από το αθώο ύφος τής και την εμπιστευθήκα ΣΥΝ. ξεγελώ, κοροϊδεύω· ΦΡ. (α) σε γελά-σανε κανείς λάθος, έχεις άδικο: ~, αν νομίζεις ότι θα ανεχτώ αυτή τη συμπεριφορά! (β) θα σε γελάσω και σε ξέν. γλώσσες, λ.χ. γελώ κάτω από τα μουστάκια μου (πβ. γαλλ. rire dans ma barbe), γελώ μέχρι δακρύνω (πβ. γαλλ. rire aux larmes), γελά καλύτερα όποιος γελά τελευταίος (πβ. γαλλ. rire bien cjui rira le dernier, αγγλ. he laughs best who laughs last) κ.ά.

γελώς (ο) {γέλ-ωτος, -ωτα | -ωτες, -ώτων} (λόγ.) το γέλιο: προπετής ~. [ETYM < αρδ. γέλως, -ωτος < γελώ].

γελοιοποιός (ο) [αρχ.] ο επαγγελματίας που στοχεύει στη διασκέδαση του κοινού με τις κομικές κινήσεις και εκφράσεις του: ο ~ του βασιλιά ΣΥΝ. παλιάτσος. — γελοιοποιία (η) [αρχ.].

γεμάτος, -ή, -ο κ. (λαϊκ.) γυμνότος [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει χώρο κενό ή διαθέσιμο: ~ δρόμοι | αίθουσα | λεωφορείο | δοχείο || ~ δίχτυα (από ψάρια) | ασπρακτικά ~ δομάτιο || δεν πρέπει να μιλάς με το στόμα ~ ΣΥΝ. πλήρης ΑΝΤ. άδειος, κενός · 2. (ευφημ.) παχουλός, ευτραφής: δεν είναι χοντρός, απλώς λίγο ~! ΣΥΝ. εἰσφομος. — (χαϊ-δεντ.) γεματούλης, -α, -ύ-ικο κ. γεματούτσικος, -η/-α, -ο (σημ. 2). [ETYM < μεσν. γεμάτος < αρχ. γέμο, που συνδ. με τον ομηρικό αόρ. γέ-ντο «έλαβε» < *γέμο-στο < I.E. *gēp- «λαμβάνω - γεμίζω», πβ. αρχ. σλαβ. zeti «κρατό σφιατά» κ.ά. Ομόρρ. γέμο-ωσις (-η)].

γεμίζω κ. (λαϊκ.) γυμίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γέμισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) πλήρες, να είναι γεμάτο από (κάτι): ~ το ποτήρι νερό || (μτφ.) ~ το κεφάλι του ιδέες || τον γέμισε φιλοφρονήσεις | δώρα | ψευτιές ΣΥΝ. (λόγ.) πληρώ ΑΝΤ. αδειάζω· ΦΡ. (α) γεμίζω την κοιλιά μου (i) τρώω, χορταίνω (ii) ικανοποιώ τις υλικές μου ανάγκες: τις περισσότερες φορές οι άνθρωποι δεν ενδιαφέρονται παρά πώς να γεμίσουν την κοιλιά τους (β) δεν μου γεμίζει το μάτι δεν μου εμπνέει εμπιστοσύνη: ο νέος συνάδελφος ~ · 2. ικανοποιώ, δίνω σε (κάποιον) το αίσθημα τής πληρότητας: αυτή η δουλειά δεν με γεμίζει · 3. βάζω σε (ποροβόλο όπλο) βλήματα: ~ το τουφέκι · 4. (αμετβ.) γίνομαι γεμάτος (από κάτι): βάλε νερό στη στάμνα, μέχρι να γεμίσει || το ξενοδοχείο έχει γεμίσει (είναι πλήρες) || ~ ασπρακτικά από κόση || (μτφ.) ~ πίκρα | χαρά | αγολιάση | αυτοπεποίθηση | αγανάκτηση || ο αέρας γέμισε ιαχές || ο κόσμος έχει γεμίσει απατεώνας. ΣΧΟΛΙΟ λ. εργαστικός. [ETYM₁ αρχ. < γέμο, βλ. λ. γεμάτος].

γέμιση (η) [1851] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. το υλικό με το οποίο γεμίζει κανείς (κάτι, κυρ. φαγητό): η ~ τής γαλοπούλας | για τις ντομάτες (βλ. κ. λ. γεμιστός) ΣΥΝ. γέμισμα 2. η διαδικασία κατά την οποία γεμίζει κανείς (κάτι): η ~ του όπλου 3. (για όπλο) η τοποθέτηση βλημάτων ΑΝΤ. απογέμιση 4. γέμιση του φεγγαριού η δεύτερη φάση τής περιόδου τής Σελήνης, κατά την οποία η ορατή από τη Γη επιφάνεια τής Σελήνης αυξάνεται ΣΥΝ. φέξη ΑΝΤ. γάση.

γέμισμα (το) [μεσν.] {γέμισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η διαδικασία τού να γεμίζει κανείς (κάτι): το ~ τής βαλίτσας 2. το υλικό που τοποθε-

τούμε μέσα σε (κάτι): *το ~ τής πίτας* ΣΥΝ. γέμιση.

γεμιστήρας (ο) [1840] **1.** ειδική μεταλλική θήκη που περιέχει σφαίρες και η οποία τοποθετείται σε ειδική υποδοχή των φορητών πυροβόλων όπλων **2.** το όργανο που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση των βλημάτων μέσα στα πυροβόλα όπλα: *κυλινδρικός | περιστρεφόμενος ~ ΣΥΝ.* γεμιστήρας. Επίσης **γεμιστήρα** (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. chargeoir].

γεμιστής (ο) [1858] ο στρατιώτης που είναι επιφορτισμένος με την τοποθέτηση των βλημάτων μέσα στα πυροβόλα όπλα.

γεμιότης, -ή, -ό [μτρν.] **1.** (φαγητό) που παρασκευάζεται με γέμιση: *ντομάτες | μελιτζάνες | κολοκίθια | κοτόπουλο ~ 2. γεμιστά* (τα) ψητά στον φούρνο ζαρζαβατικά (κυρ. ντομάτες, κολοκίθια, μελιτζάνες και πιπεριές), που έχουν γεμιστά με: ρύζι και μυρωδικά.

γεμιτζής (ο) {γεμιτζήδες} (λαϊκ.) **1.** παλιός και έμπειρος ναυτικός ΣΥΝ. θαλασσολόγος **2.** (ειρων.) πρόσωπο που δεν έχει σχέση με τη θάλασσα και προσποιείται τον πολύξερο. [ETYM. < τουρκ. gemici «ναυτικός» < gemi «πλοίο»].

γεμολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πιστοποίηση της γνησιότητας πολύτιμων λίθων: ~ *πιστοποιητικό*.

γεμολόγος (ο/η) ειδικός που ασχολείται με την προέλευση, τις ιδιότητες, τη γνησιότητα των πολύτιμων λίθων. — **γεμολογία** (η). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. gemmologist (< gem «πολύτιμος λίθος» < παλαιότερ. γαλλ. gemme < λατ. gemma), νόθο συνθ.].

γεμοφεγγαρία (η) (λαϊκ.) η φάση του κύκλου της Σελήνης που είναι κοντά στην πανσέληνο ΑΝΤ. *γασοφεγγαρία, λειμοφεγγαρία*. Επίσης **γεμοφέγγαρο** (το). [ETYM. < γέμο (βλ. λ.) + φεγγάρι].

γέμο ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (+γεν. | +από) είμαι γεμάτος από κάτι: *η έκθεση που έγραψες γέμει λαθών ΣΥΝ.* βρήθω. [ETYM. αρχ., βλ. λ. γεμάτος].

Γ.Ε.Ν. (το) Γενικό Επιτελείο Ναυτικού.

γεν (το) (συνήθ. ορθ. *γιεν*) {άκλ.} η νομισματική μονάδα της Ιαπωνίας. [ETYM. < αγγλ. yen < ιαπων. 'εν < κινεζ. yuen «στρογγυλός»].

Γενάρης (ο) (λαϊκ.) ο Ιανουάριος. — *γενναριτικός*, -ή, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. μήνας. [ETYM. < Ιανουάριος, με παρετυμολ. επίδραση της λ. γέννα].

γενάρης (ο) {γενναριχόν} ο πρόγονος από τον οποίο ξεκινά ένα γένος ανθρώπων: *Των, ο ~ των Ιόνων || Αβραάμ, ο ~ των Εβραίων* ΣΥΝ. προ-πάτωρ. [ETYM. μτρν. < γένος + -άρης < άρχω].

γενάτος, -ή, -ο [μεσν.] αυτός που έχει γενεαίδα ΣΥΝ. μουςάτος, γενειοφόρος ΑΝΤ. αγένειος.

Γ.Ε.Ν.Ε. (το) Γραφείο Ευρέσεως Ναυτικής Εργασίας.

γενεά (η) (λόγ.) η γενιά (βλ. λ.) ΦΡ. (α) *περνάω (κάποιον) γενεές δεκατέσσερις* λέω πολλά πράγματα εις βάρος κάποιου με επιθετικό τρόπο (β) *χάσιμα γενεών* βλ. λ. χάσιμα ΣΧΟΛΙΟ λ. γεννιά, έθνος. [ETYM. αρχ. < *gena- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που μαρτυρείται στα ομόφρ. γέν-ος, γί-γνο-μαι, γέν-να, γόν-ος κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς το σύνολο των μελών ενός γένους, που αναφερόταν κυρίως στους προγόνους και λιγότερο στους απογόνους. Έτσι, στη λ. γενεά συναντούμε και τις σημ. «έθνος, φυλή - είδος», ενώ ήδη μτρν. είναι η χρονική χρήση της, ώστε να προσδιορίζει το σύνολο των ανθρώπων που ζουν σε ορισμένη χρονική περίοδο. Η φρ. γενεές δεκατέσσερις ανάγεται στην Κ.Δ., όπου στο πρώτο κεφάλαιο του Ευαγγελίου του Ματθαίου καταγράφεται η «Βίβλος γενέσεως Ιησού Χριστού» χωρισμένη σε τρία τμήματα, εκ των οποίων το καθένα αποτελείται από δεκατέσσε-ρεις γενεές].

γενεαλογία (η) [αρχ.] {γενεαλογιών} **1.** η καταγραφή της χρονικής διαδοχής των γενεών **2.** ο κατάλογος όπου καταγράφεται η διαδοχή των γενεών. — **γενεαλόγος** (ο/η) [μτρν.], **γενεαλόγῳ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. φρασεολογία.

γενεαλογικός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που σχετίζεται με τη γενεαλογία ΦΡ. **γενεαλογικό δέντρο** | **γενεαλογικός πίνακας** το διάγραμμα που απεικονίζει τη γενεαλογία μιας οικογένειας.

γενέθλιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γέννηση: ~ *ημέρα | δώρα | πόλη | γη 2. γενέθλια* (τα) {γενεθλίων} η επέτειος της γέννησης και ο εορτασμός της: *στα ~ του μαζεύτηκαν όλα τα παιδιά της γειτονιάς || έχω ~ || τα ~ μου είναι τον Μάιο || δώρο | κάρτα γενεθλίων*. [ETYM. αρχ. < γενέθλη «οικογένεια - γέννηση» < γενε- (< *gen- < (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, βλ. κ. γίνομαι, γένος) + -θλη (παρ. επιθμια)]. #

γενεαίδα (η) το μακρύ γένι: *λευκή ~*. [ETYM. < αρχ. γενειάς, -άδος < γένειον].

γενειάζω ρ. αμετβ. [μτρν.] **1.** βγάζω γένια **2.** (συνεκδ.) γίνομαι άντρας, ενηλικιάνομαι.

γενειοφόρος, -ος, -ο [1874] αυτός που έχει γένια ή γενεαίδα ΣΥΝ. γενάτος ΑΝΤ. αγένειος.

γένεση (η) {-ης κ. -έσεων} {-έσεις, -έσεων} **1.** η δημιουργία: η ~ *του Σύμπαντος* | *ενός έργου τέχνης* || «*H ~ τής τραγωδίας*» (γερμ. Die Geburt der Tragödie, έργο του Φρ. Νίτσε) ΣΥΝ. σχηματισμός, γενεσιουργία: ΦΡ. *εν τη γενέσει* (έν τη γενέσει) την ώρα που γεννιέται (κάτι), κατά τη δημιουργία του: *το κακό πρέπει να χρωπείται ~!* **2.** ΒΙΟΛ. η δημιουργία οργανισμού από οργανική ή ανόργανη ύλη **3. Γένεσις** (η) το πρώτο βιβλίο της Π.Δ., που αναφέρεται στη δημιουργία του ανθρώπου και του κόσμου από τον θεό. Επίσης (αρχαιοπρ.) γένεσις ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. < αρχ. γένεσις < γενε- < *gen- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen, βλ. κ. γέν-ος, γί-γνο-μαι. Η λ. Γένεσις χρησιμοποιήθηκε από τους Εβραϊοί-κοντα ως ονομασία του πρώτου βιβλίου της Α.Γ., ενώ η εβρ. ονομασία είναι Bere'Sith «στην αρχή», από τις αρχικές λ. του κειμένου: *έν αρχή*

έποίησεν ὁ Θεός τον οὐρανον και την γήν].

γενέσθαι (αρχαιοπρ.) να γίνει: στις ΦΡ. (α) *τι μέλλει γενέσθαι* (Κ.Δ. Αποκάλ. 1,19: *γράφων οὐνα είδες και α είσιν και α μέλλει γενέσθαι μετά ταῦτα*) τι πρόκειται να γίνει: *ουδείς γνωρίζει ~ σε αυτή την υπόθεση* (β) *δεν είναι δυνατόν άλλως γενέσθαι* δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά: *πρέπει να δεχθούμε τους όρους που έθεσαν ~ (γ) το δέον γενέσθαι* αυτό που πρέπει να γίνει. [ETYM. Απρφ. αορ. β' του ρ. γίνομαι (βλ. λ.)].

γενεσιουργός, -ός, -ό αυτός που προκαλεί ή παράγει, που γεννά (κάτι): ~ *αιτία*. — **γενεσιουργία** (η) [μτρν.], **γενεσιουργικός**, -ή, -ό [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ουργός*. [ETYM. μτρν. < γένεσις + -ουργός < έργον].

γενετήρια (η) {γενετηράν} η πόλη όπου κάποιος έχει γεννηθεί: *το Μεσολόγγι ήταν η - του Κ. Παλαμά || επέστρεψε στη ~ του πλούσιος και διάσημος ΣΥΝ.* ιδιαίτερη πατρίδα.

[ETYM. αρχ. < *γενε-τερ- /α < *γενε- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που απαντά και στις λ. γέν-ος, γί-γνο-μαι (βλ. λ.)].

γενετή (η) η γέννηση: ΦΡ. *εκ γενετής* (έκ γενετής, Ομήρ. ΐλ. Ω 535) από τη στιγμή της γέννησης: *έχει αυτό το σημάδι ~ || είναι ~ τωφλό*. [ETYM. αρχ. < γενε- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που μαρτυρείται και στις λ. γέν-ος, γί-γνο-μαι (βλ. λ.)].

γενετήσιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία αναπαραγωγής: ~ *ορμές | ένστικτα | επιθυμία | πράξη | προσβολή της - αξιοπρέπειας κάποιου με ασελγείς πράξεις* ΣΥΝ. σ'εξουαλικός, αφοροδισίος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ήσιος*. [ETYM. μτρν. < αρχ. γενετής «πατέρας», βλ. κ. γενετή].

γενετική (η) ΒΙΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος της βιολογίας που έχει ως αντικείμενο μελέτης τους μηχανισμούς και τις δομές των κληρονομικών χαρακτηριστικών και της διαφοροποίησης των οργανισμών. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. genetics].

γενετικός, -ή, -ό **1.** ΒΙΟΛ. (α) αυτός που σχετίζεται με τη γένεση (βλ. λ., σημ. 2): ~ *υλικό | κύτταρο | τροποποίηση | αλλοιώσεις | ανάλυση | χαρακτηριστικά | μετάλλαξη | εξέταση* (β) **γενετική** (η) βλ. λ. (γ) **γενετικός κώδικας** η ακολουθία από βάσεις στην αλυσίδα του D.N.A. και του R.N.A., η οποία καθορίζει το είδος και τη σειρά των αμινοξέων κατά την πρωτεϊνσύνθεση, λειτουργώντας έτσι ως γενετική πληροφορία, ως βιοχημική βάση της κληρονομικότητας (δ) **γενετική μηχανική** ο επιστημονικός κλάδος ο οποίος περιλαμβάνει τις τεχνικές που σχετίζονται με τις μεταβολές στα χαρακτηριστικά ενός οργανισμού με μεταφορά γονιδίων άλλου οργανισμού **2.** ΓΛΩΣΣ. **γενετική - μετασημασιωτική γραμματική** γλωσσολογική θεωρία κατά την οποία οι προτάσεις που εμφανίζονται στον λόγο (επιφανειακή δομή) είναι, με μια πολύ γενική και αφηρημένη έννοια, προϊόντα μετασημασιωτών (> «μετασημασιωτική γραμματική») από άλλες βασικές προτάσεις (βαθεία δομή) με βάση γλωσσικούς μηχανισμούς και κανόνες που χαρακτηρίζονται για τον δημιουργικό και παραγωγικό (> «γενετική γραμματική») χαρακτήρα τους, που είναι έμφυτοι στην ανθρώπινη συνείδηση. — *γενετIK-a* | -ός επίρρ. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. génétique, άσχετο προς το μεσν. γενετικός «ο αναφερόμενος στη γενική πτώση», ο όρ. γενετικός κώδικας είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. genetic code, όπως και οι όρ. γενετική - μετασημασιωτική γραμματική (< αγγλ. generative - transformational grammar), γενετική μηχανική (< αγγλ. genetic engineering)].

γενετική - μετασημασιωτική γραμματική. Έτσι αποδόθηκε στα Ελληνικά η «generative - transformational grammar» του Αμερικανού γλωσσολόγου Noam Chomsky (γενν. 1928), που πρωτοεμφανίστηκε το 1957 με το βιβλίο του *Συντακτικές Δομές* (Syntactic Structures). Η βάση της θεωρίας του Chomsky (Τσόμσκι), που έκτοτε έχει κατά πολύ αλλάξει, είναι ότι η γλώσσα είναι ένας μηχανισμός έμφυτος στον άνθρωπο, ο οποίος ενεργοποιείται, συστηματοποιείται και βελτιώνεται με την πρακτική πείρα και αποσκοπεί στην παραγωγή και πρόσληψη των προτάσεων που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του. Πρόκειται για μια δημιουργική γλωσσική ικανότητα που διακρίνει βιολογικά τον άνθρωπο από τα ζώα, με την οποία γεννά, παράγει, δημιουργεί (generative) ό,τι χρειάζεται στην επικοινωνία του. Η βασική δομή της πρότασης δεν είναι αυτή που τελικά εμφανίζεται στην ομιλία («επιφανειακή δομή»), αλλά αυτή από την οποία ξεκινάει μια πρόταση («βαθεία δομή» ή «ποκείμενη δομή»), για να φτάσει να πάρει τη μορφή με την οποία εμφανίζεται τελικά: *π.χ.* η φράση «*η αντιμετώπιση του προβλήματος*» ξεκινά από μια αρχική δομή «*ο Χ αντιμετώπιζει | αντιμετώπισε το πρόβλημα*», η οποία και **μετασημασιωτείται** (μετασημασιωτική γραμματική) στην τελική επιφανειακή δομή. Με τον καιρό, η θεωρία του Chomsky έγινε όλο και πιο αφηρημένη, όλο και πιο επιφανειακή, περισσότερο σημασιολογική από ό,τι ήταν στην αρχή, με έντονα φορμαλιστικό (τυποκρατικό) χαρακτήρα, αλλά και με μεγάλες δυνατότητες να φωτίσει και να ερμηνεύσει βασικά φαινόμενα της (συντακτικής ιδίως) δομής και λειτουργίας της γλώσσας.

γενετιστής (ο), **γενετιστρια** (η) {γενετιστριών} ΒΙΟΛ. επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο τη γενετική (βλ. λ.). [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geneticist].

Γενεύη (η) πόλη της Δ. Ελβετίας στα σύνορα με τη Γαλλία. [ETYM. < γαλλ. Genève < λατ. Geneva | Genava, αβεβ. ετύμου, πθ. < κελτ. gen «εκβολή», επειδή βρίσκεται στο σημείο όπου ξεκινά ο Ροδανός (Rhône). Ορισμένοι θεωρούν, ωστόσο, ότι το όνομα συνδ. με I.E. *gen- «καμπή» (> λατ. genu «γόνατο») εξαιτίας του σχήματος της φε-

ρώνυμης λίμνης]. γεννηθῆτω ρ. να γίνει- μόνο στις ΦΦ. (α) **γεννηθῆτω το θέλημα σου**

(από την Κυριακή προσευχή, βλ.λ.) να γίνει το θέλημα σου, ας πραγματοποιηθεί από που θέλεις: συχνά σκωπτ. ή ειρων. προς κάποιον που εκφοβίζει με επιθυμία ή απαίτηση (β) **γεννηθῆτω φως!** (Π.Δ. Γέ-νεσις 1, 3: *γεννηθῆτω φως και ἐγένετο φως*) συχνά σκωπτ. σε περιπτώσεις συσκότισης λόγω διακοπής του ηλεκτρικού ρεύματος ή όταν ανάβει κάποιος ένα φως σε σκοτεινό χώρο: επίσης, ως προτροπή για διαλεύκανση μιας υπόθεσης. [ΕΤΥΜ. αρχ., προστ. πθθ. αορίστου του ρ. γίνωμαι]. γενής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: 1. προέλευση, σύσταση, τρόπο δημιουργίας: *ηφαιστειο-γε-νής, κοραλλιο-γενής, σεισμο-γενής* 2. χρονική σειρά εμφάνισης, δημιουργίας: *πρωτο-γενής, δευτερο-γενής, υστερο-γενής*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πρωτο-γενής, συγ-γενής*), που προέρχεται από το θ. γεν- του ρ. γίνωμαι (αόρ. *ἐ-γεν-όμην*), απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. endogène)].

-γενής: -γόνος. Τα παράγωγα των δύο αυτών λεξικών επιθημάτων της Ελληνικής είναι πολλά. Από μερικούς ομιλητές συγγέεται η χρήση τους, ενώ η σημασία τους είναι διαφορετική (ετυμολογικός είναι ομόρριζα, συνδεδεμένα με το γί(γ)νομαι και με άλλα παράγωγα, όπως γέν-ος, γεν-ικός, γένε-σις, γενε-ά, γόν-ος, γον-ές κ.ά.): το -**γενής** δηλώνει «αυτόν/αυτό που γίνεται/έγινε, που προκαλείται από κάτι», π.χ. *ηφαιστειογενής σεισμός* είναι ο σεισμός που προκαλείται από έκρηξη ηφαιστείου, *λατινογενείς γλώσσες* είναι οι γλώσσες (Ιταλική, Γαλλική, Ισπανική κ.ά.) που προήλθαν από τη Λατινική, *πορτογενής* (για πετρώματα) αυτός που γίνεται από τη φωτιά, *φαρμακογενής* (για ασθένεια) αυτός που προέρχεται από φάρμακα πβ. κ. *εκρηξιγενής, σεισμογενής, ψυχογενής, εξωγενής, θεογενής, υστερογενής, ιζηματογενής* κ.λ.π. Το -**γόνος** δηλώνει «αυτόν/αυτό που προκαλεί κάτι, που κάνει κάτι»: *καρκινογόνος ουσία* είναι αυτή που προκαλεί καρκίνο, *δακρυγόνο* και *ασφου-ξισόγος (βόμβες | αέρια)* είναι αυτά που προκαλούν αντίστοιχως δάκρυα και ασφουξία· πβ. κ. *παθογόνος, ζημιογόνος, παραισθησιογόνος, σιελόγόνος, βλεννογόνος* κ.λπ. Με άλλα λόγια, το -γόνος έχει ενεργητική σημασία (κάνω), ενώ το -γενής παθητική (γίνομαι).

γένη (το) {γεν-ιού | -ιόν} 1. το σύνολο των τριχών του προσώπου (κυρ. στα μάγουλα και στο πηγούνι των ανδρών), οι οποίες έχουν αφεθεί να μακρύνουν: *άσπρο - || (κ. στον πληθ.) τον έπιασε από τα γένια || αφήνω γένια* ΣΥΝ. μούσι 2. (στον πληθ.) οι τρίχες που φυτρώνουν στο πρόσωπο: *θέλεις ξύρισμα-έξεις -||- τριών ημερών || βγάλω -||* του πάνε τα ~ || *αραιά | σκληρά | ξανθά -||* ΦΦ. (παροιμ.) (α) *όποιος έχει τα γένια, έχει και τα χτένια* αυτός που έχει ευθύνες και προνομία είναι εκείνος που πρέπει να αντιμετωπίζει τα ενδεχόμενα προβλήματα (β) *μόνο του σπανού τα γένια δεν γίνονται* βλ. λ. σπανός (γ) (παροιμ.) *καθώς πρώτα τα γένια του βλογάει ο καθένας κοιτάζει (φροντίζει) πρώτα τον εαυτό του. -|* νενάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. γένιν < αρχ. γένειον < *γενέP-ιον < γένος, -νος < αργόν] < I.E. *genu- «πιγούν», πβ. σανσκρ. januh, λατ. gena «μάγουλο», αγγλ. chin «πιγούνι», γερμ. Kinn κ.ά. Ομόρρ. γνά-θος (βλ.λ.). Η ετυμ. υπογορεύει ως ορθότ. τη γρ. με -ει (γένει). Ωστόσο, η ένταξη της λ. στον ευρύτερο μορφολογικό παράδειγμα των ουδ. ους. σε -ι- (λ.χ. χέρι) οδήγησε στην ορθογράφηση του με -ι-πβ. κ. φιλι (αντί φιλει < φιλε Γν)].

γενία κ. γενιά (η) 1. οι άνθρωποι που έχουν κοινή οικογενειακή καταγωγή: *αριστοκρατική | αργοντική | βασιλική | εκλεκτή | ένοδοξη | καταραμένη | ζοπιμένη | υπερίφανε | ταπεινή ~* ΣΥΝ. έσπ. φρ. *δευτέρα | τρίτη γενιά* (i) τα εγγόνια | τα δισέγγονα: *η δεύτερη γενιά των Ελλήνων της Αμερικής* (ii) (στην τεχνολογία) *μηχανήματα (Η/Υ, αυτοκίνητα κ.ά.) νεότερης ή παλαιότερης τεχνολογίας: κυκλοφόρησαν οι ΗΙ Υ τρίτης γενιάς* 2. οι άνθρωποι που έχουν γεννηθεί την ίδια χρονική περίοδο και σε γενικές γραμμές έχουν ζήσει τα ίδια ιστορικά γεγονότα: *η ~ του '501 του Πολυτεχνείου || η επαναστατικότητα της ~ του '601 | διαφορετική | ελπιδοφόρα | νέα | χαμένη ~ || (λογοτεχνική) ~ του '30* (Σεφέρης, Θεοτοκάς, Καραντώνης κ.ά.) || *οι παραδόσεις του λαού περνούν από ~ σε -| από τη μια ~ στην ~ 3. χρονική περίοδος τριάντα περίπου χρόνων, όσο χρειάζεται δηλ. για να διαδεχθούν τα παιδιά τους γονείς τους στην ενεργό δράση: *πέρασαν τρεις ~ και η ιστορία δεν ξεχάστηκε.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. γενεά (βλ.λ.)].*

γενικά επίρρ. 1. χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν λεπτομέρειες ή εξαιρέσεις, σύμφωνα με τα πιο βασικά σημεία: *~ κοιμάμαι χωρίς χθες έτυχε να κοιμηθώ μετά τα μεσάνυχτα || ~ δεν διαφωνώ- έχω μόνο ορισμένες επιφυλάξεις || βλέπω ένα θέμα ~ (όχι στις λεπτομέρειες του) ΣΥΝ. σε γενικές γραμμές 2. σε σχέση με το σύνολο, με όλους: *~ αποδεκτό (αποδεκτό από όλους) || -Σου αρέσουν τα τριαντάφυλλα: -| τα λουλούδια μου αρέσουν πολύ 3. όχι συγκεκριμένα, χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν μεμονωμένες περιπτώσεις: *~ μιλώ- δεν έχω κανένα συγκεκριμένο πρόσωπο στον μου || ~ κι αόριστα.* Επίσης γενικός [μτν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγούμενος*.**

γενίκεση (η) [1849] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. το να γενικεύει κανείς, να θεωρεί (κάτι που παρατηρείται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις) ως γενικό, καθολικό γνώρισμα (όλων των αντίστοιχων περιπτώσεων): *μη κάνεις γενικεύσεις- δεν εξελίσσονται τα πάντα με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις περιπτώσεις || το να λες ότι όλοι οι άντρες είναι ίδιοι κρίνοντας από μια-δύο περιπτώσεις αποτελεί αφελή ~ 2. η επέκταση: *η ~ του πολέμου | της συζήτησης 3. λειτουργία της νόησης**

η οποία μαζί με την αφάιρηση οδηγεί στην εύρεση κοινών γνωρισμάτων σε έναν γνωστικό τομέα σχηματίζοντας έτσι έννοιες, θεωρίες, νόμους, αρχές κ.λπ. — γενικευτικός, -ής, -ό [1862], γενικευτικ-ά /-ως επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. généralisation].

γενικεύω ρ. μετβ. [1837] {γενίκευ-σα, -τηκα | -θηκα, -μένος} 1. θεωρώ (κάτι) που παρατηρείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση ως καθολικό χαρακτηριστικό όλων των αντίστοιχων καταστάσεων: *μη γενικεύεις- ό,τι ισχύει για σένα δεν ισχύει για όλους!* ΑΝΤ. ειδικεύω, εξειδικεύω 2. επεκτείνω: *η συζήτηση | ο πόλεμος γενικεύτηκε ΣΥΝ. διευρύνω ΑΝΤ. περιορίζω 3. (μτχ. γενικευμένος, -η, -ο) αυτός που έχει γενικευτεί, που έχει επεκταθεί παντού: *~ συγκρούση | πόλεμος σε ολόκληρη την περιοχή. -| γενικεύσιμος, -η, -ο [1889].* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. généraliser].*

γενικολογία (η) {γενικολογιών} λόγος που περιέχει γενικότητες, που δεν αναφέρεται σε κάτι με συγκεκριμένο τρόπο: *η απάντηση του ήταν γεμάτη γενικολογίες.*

γενικολόγος, -η, -ο αυτός που περιέχει γενικολογίες: *~ απάντηση* ΑΝΤ. συγκεκριμένος, σαφής. — γενικολογ(α) ρ. {-είς...}.

γενικός, -ής, -ό 1. αυτός που ισχύει για όλες τις σχετικές περιπτώσεις, αυτός που αναφέρεται σε όλους: *~ κανόνας | αίτημα | χαρακτηριστικά | αναστάσιμη | εικόνα | διάλυση | πτώση τιμών | αμνηστία | πρόσταση | εποτεία ΣΥΝ. καθολικός, κοινός, οικουμενικός* ΑΝΤ. ειδικός, μερικός 2. αυτός που σχετίζεται με το σύνολο ομάδας: *~ επιστροφή || ~ επιστροφή | απεργία 3. αυτός που δεν δίνεται με λεπτομέρειες, αυτός που αναφέρεται στα πιο βασικά: *σε ~ γραμμές πέρασαμε καλά || του έδωσε το ~ σχεδιάγραμμα για τις εργασίες 4. αυτός που στερείται σαφήνειας: έχω απλώς - εικόνα της κατάστασης ΣΥΝ. ασαφής, αόριστος* ΑΝΤ. λεπτομερής, συγκεκριμένος · 5. (για πρόσ.) (α) αυτός που είναι υπεύθυνος τα βασικά χαρακτηριστικά του γένους. Η σημερινή σμμ. είναι οργανωμένου χώρου: *~ διευθυντής | γραμματέας (β) Γενικός (ο) ο γενικός διευθυντής ή ο γενικός γραμματέας · 6. ΓΛΩΣΣ. γενική (η) η πτώση των ονομάτων, η οποία χρησιμοποιείται κατεξοχήν για να δηλώσει διάφορα είδη σχέσεων μεταξύ ονομάτων, όπως την κτήση (~ κτητική: η τσάντα της Ολγας), την προέλευση (~ της προέλευσης: τσάι Κεϊλάνης), την αναφορά (~ της αναφοράς (τα προβλήματα της κυκλοφορίας) κ.ά., καθώς και το έμμεσο αντικείμενο (δίνω το Γίανη το ποτήρι) και, απαί(ώ)τερα, το άμεσο αντικείμενο (της μοιάζει, μου χαμογέλασε). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός, χοντρικός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < γένος. Η λ. δήλωνε αρχικώς αυτόν που αναφέρεται στο γένος, που συγκεντρώνει τα βασικά χαρακτηριστικά του γένους. Η σημερινή σμμ. είναι μτν. Η γενική πτώση ονομάστηκε έτσι πθθ. επειδή δηλώνει μεταξύ άλλων το γένος. Κατ' άλλη άποψη, η ονομασία της οφείλεται στο ότι παρέχει το θέμα της λ., από όπου σχηματίζονται όλα τα παράγωγα. Με αυτή τη σμμ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. genitive, γερμ. Genitiv κ.ά., μέσο του λατ. genitivus, εσφάμ. απόδοση αντί του ορθού generalis].**

γενικότητα (η) {γενικότητων} 1. η αναφορά στο σύνολο, το να είναι κάτι γενικό: *η ~ του θέματος | του ζητήματος ΣΥΝ. καθολικότητα 2. (συνεκδ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας, συγκεκριμένης αναφοράς (σε κάτι): *μου απάντησε με γενικότητες και αοριστολογίες ΣΥΝ. ασάφεια* ΑΝΤ. σαφήνεια. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. généralité].*

γενίσιμος (ο) {γενισίμων} 1. ΕΤ. εξισλαμισμένος διά της βίας χριστιανός, που εκπαιδευόταν για να γίνει στρατιώτης του τουρκικού πεζικού κατά την Τουρκοκρατία 2. (μτφ.) άγριος δίκωτος ή φανατικός αντίπαλος αυτών από τους οποίους προέρχεται. — γενίσιμο-ρισμός (ο). [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. yeniceri «νέος στρατός»].

γέννα (η) {δύσχυρ. γεννών} 1. η διαδικασία με την οποία έρχεται στη ζωή, γεννιέται ένας νέος οργανισμός: *εκόλη | κανονική | πρόωγη | πρώτη | φυσιολογική ~* ΣΥΝ. γέννηση, τοκετός 2. (συνεκδ.) το παιδί, ο γόνος: *~ σου είναι, φρόντισε* το ΣΥΝ. γέννημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. γεννώ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθθ. υποχωρητικός σχηματισμός < *γεν-νά-ω (όπου το -να- αποτελεί πρόσφωνα, πβ. *δάμ-νη-μι* «δαμάζω»). Βλ. κ. γεννάω, γενναίος].

Γεννάδιος (ο) {-ου κ. -ιου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ο Σχολάριος (1405-1472) ο πρώτος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μετά την Αλωση, ενάντιος της ενώσεως Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας και συγγραφέας πολλών έργων ρητορικών, φιλοσοφικών, θεολογικών 3. όνομα αρχιεπισκόπων, μητροπολιτών, κληρικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. γεννάδας «ευγενής - γενναϊόδωρος» (δωρ. τ.) < γέννα (βλ.λ.)].

γενναϊοφρογία (η) [1866] {χωρ. πληθ.} 1. η προθυμία να προσφέρει κανείς απλόχερα, χωρίς υπολογισμούς ή φειδώ: *η ~ του μας συγκίνησε* ΑΝΤ. τσιγγουνιά 2. η διάθεση προσφοράς, βοήθειας προς τους άλλους: *η ~ των ασθματιών του | της ψυχής του.*

γενναϊόδωρος, -η, -ο [1885] αυτός που είναι πρόθυμος να προσφέρει ή που προσφέρει απλόχερα: *~ άνθρωπος | δωρεά | προσφορά ΣΥΝ. ανοιχτοχέρης, χουβαρντάς* ΑΝΤ. τσιγγούνης, μίσερος. — γενναϊό-δωρα επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. généreux].

γενναϊοκαρδός, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει θαρραλέα ψυχή, γενναίο φρόνημα: *- παλληκάρη | πολεμιστής | αγωνιστής ΣΥΝ. γενναίος, παλληκάρης* ΑΝΤ. δειλός, λιγόνθυος.

γενναίος, -α, -ο 1. αυτός που τον χαρακτηρίζει το θάρρος: *~ ψυχή | στρατιώτης | στάση | απόφαση | μέτρα ΣΥΝ. θαρραλέος, ανδρείος, εύ-ψυχος* ΑΝΤ. δειλός · 2. αυτός που παρέχεται σε μεγάλη ποσότητα: *~ αμοιβή | χρηματοδότηση | αύξηση ΣΥΝ. πλουσιοπάροχος* ΑΝΤ. πενι-

χρός. — γενναί-α | -ως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. γεννώ, ειλικρινά. [ETYM. < αρχ. γενναίος, αββ. ετόμου, πθ. < γεννα-Γος < γέννα. Η λ. προσδιορίζει αρχικός εκείνον που φέρει τα γνωρίσματα του γένους του: πβ. Αριστοτ. Ζώνων Ιστορία 488b 19: *ευγενές μεν έστι το ες αγαθού γένους, γενναιών δε το μη εξιστάμενον* (= που δεν απομακρύνεται, δεν αποκλίνει) εκ της αυτού φύσεως. Βλ. κ. γέννα, γεννώ].

γενναιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του γενναίου, η θαρραλέα στάση, το ψυχικό σθένος: η ~ των *πολεμιστών* ΣΥΝ. ανδρεία, παλληκαριά ΑΝΤ. δειλία.

γενναίοφρων, -ων, -ον {γενναιόφρων-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που διαθέτει ευγενές φρόνημα, που επιδεικνύει μεγαλοψυχία, ανωτερότητα: *αποδείχθηκε - απέναντι στους αντιπάλους του* ΣΥΝ. μεγαλόψυχος, γενναίοψυχος ΑΝΤ. μικρόψυχος, μικροπρεπής. — γενναίοφρονος επίρρ. [1858], γενναίοφροσύνη (η) [1858]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ETYM. μεσν. < γενναίος + φρων, μεταπτωτ. βαθμ. τής λ. φρήν, φρενός, πβ. *ά-φρων, ταπεινό-φρων, σό-φρων* κ.ά.].

γενναίοψυχος, -ης, -ο [μεσν.] αυτός που διακρίνεται από γενναιότητα, θάρρος ψυχής: ~ στάση ΣΥΝ. γενναίος, ανδρείος ΑΝΤ. μικρόψυχος, δειλός, φοβητσιάρης. — γενναίοψυχία (η) [1871].

γέννημα (το) [αρχ.] {γεννήμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. ό,τι έχει γεννηθεί ή δημιουργηθεί: ~ της *φαντασίας του* ΣΥΝ. προϊόν, πλάσμα, αποκύττωμα, δημιουργήμα 2. ο γόνος, το τέκνο φρ. *γέννημα (και) θρέμμα* βλ. λ. *θρέμμα* 3. (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) ό,τι παράγει η γη, κυρ. τα σιτηρά. ΣΧΟΛΙΟ λ. γεννώ.

γέννηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεις, -ήσεων} 1. ο ερχομός στη ζωή ενός νέου οργανισμού, η γέννα: *οι ~ ζεπέρασαν φέτος τους θαλάτους* || *έλεγχος των -για την καταπολέμηση του υπερπληθυσμού* (βλ. κ. λ. *μαύθουσιανισμός*) || *έτος | τόπος | ημερομηνία | χρονολογία γεννήσεως* (η) (ειδικότ. για τα θεία πρόσωπα) η ~ του *Κυρίου* | της *Θεοτόκου* || η *θεία* - 2. (με κερ.) (α) εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη Γέννηση του Ιησού Χριστού (β) (συνεκδ.) ναός αφιερωμένος στη Γέννηση του Κυρίου 3. (συνεκδ.-με κερ.) (η) τα Χριστούγεννα: *τροπάρια της Γεννήσεως* 4. (μτφ.) η εμφάνιση καινούργιου πράγματος: η ~ του *ναζισμού στην Ευρώπη* || η ~ μιας *νέας καλλιτεχνικής τάσης* || η ~ ενός *έθνους*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

γεννησιμίο (το) (λαϊκ.) η γέννηση: στη φρ. *από γεννησιμίου από τη στιγμή που γεννήθηκε, εκ γενετής: είναι τωλός ~ του*. [ETYM. < *γεννησιμ-αίος < αρχ. γέννισσις, πβ. κ. *αναδέξιμος*].

γεννητικός, -ής, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία αναπαραγωγής και γέννησης ενός είδους: ~ *αδένης | όργανα | μόρια | ορμόνες σύστημα*.

[ETYM. αρχ. < γεννώ, ο όρ. *γεννητικά όργανα* είναι ελληνογενής (< γαλλ. *organes génitaux*), ενώ ο όρ. *γεννητικές ορμόνες* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. *hormones sexuelles*), ο όρ. *γεννητικό σύστημα* είναι απόδ. του γαλλ. *appareil génital* (de l'homme)].

γεννητικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} 1. η δυνατότητα ενός είδους να αναπαράγεται 2. ο αριθμός γεννήσεων (σε περιοχή ή χώρα): *απογοητευτική | χαμηλή | υψηλή ~*. [ETYM. ο δημογραφικός όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *natalité*].

γεννητόρας (ο) {γεννητόρων} αυτός που γεννά, που δημιουργεί νέα όντα, ο γονέας. Επίσης (αρχαιοπρ.) Υέννητωρ [αρχ.] {γεννητόρος}.

[ETYM. < αρχ. γεννήτωρ, -ορός < γεννώ].

γεννητούρια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-εκφραστ.) η γέννηση: *είγαμε ~ χθες | η αδελφή μου έκανε γυιο!* ΣΥΝ. γέννα, τοκετός. [ETYM. μεσν. < *γεννητήρια < αρχ. γεννώ].

γεννήτρα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτή που γεννά, η μητέρα ~ *γη* (βλ. λ. *γεννήτορας*).

γεννήτρια (η) {γεννητριών} μηχανή που μετατρέπει τη μηχανική ενέργεια σε ηλεκτρική: ~ *παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος | χαρακτηρισμό* (που παράγει και τυπώνει γραμμάτα | χαρακτηρισμός σε φύλμ). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *généraltrice*].

γεννοβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {γεννοβολάς...} (γεννοβόλησα) (εκφραστ.) γεννώ συνέχεια παιδιά. — γεννοβόλημα (το). [ETYM. < γεννώ + -βολώ < βολή, πβ. ρ. *βάλλω*].

γεννοφάσκια (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} (παιλιότ.) τα πανιά με τα οποία τλιγούν τα μωρά μόλις γεννηθούν ΣΥΝ. σπάργανα, φασκιές φρ. *από τα γεννοφάσκια του* από πολύ μικρή ηλικία, από τότε που γεννήθηκε: τον *ξέρω ~*.

γεννώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {γεννάς...} {γένν-ησια, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. φέρω στον κόσμο (γένο οργανισμό): ~ *παιδιά* || η *κότα γεννάει αβγά* ΣΥΝ. τίκτω φρ. (α) *ο άνδρας γεννά και η γυναίκα τίκτει* ο άνδρας γονιμοποιεί και η γυναίκα φέρει στον κόσμο το παιδί (β) (εμφωτ.) όπως *τον | τη γέννησε η μάνα του | της* γυνίμος, χωρίς ρούχα: *στάθηκε μπροστά του γυμνή, όπως τη γέννησε η μάνα της (γ)* (μτφ.) *έχω γεννήσει (κάποιον)* καταλαμβάνω πάρα πολύ καλά (κάποιον): *ξέρω πού το πας - σ' έχω γεννήσει εγώ!* (δ) (μτφ.) *αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κότες* βλ. λ. *κότα* 2. (μτφ.) *κάνω (κάτι) να υπάρξει, δημιουργώ, προκαλώ: η φτώχεια γεννά γκρίνια* || *η στάση του μου γεννά υποψίες* 3. (ειδικότ.) συλλαβάνω νοητικά- παράγω με τη σκέψη (κάτι νέο): *το μωλό του γεννά έξυπνες ιδέες* ΣΥΝ. δημιουργώ, επινόω (μεσοπθ.) *γεννέμαι* 4. ερχομαι στον κόσμο, αποκτώ υπόσταση: ο *N. Καζαντζάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο στις 18 Φεβρουαρίου 18831* ~ με *καισαρική τομή* || *γεννήθηκε με ένα ανατομικό πρόβλημα* 5. (μτφ.) προκύπτω: *τα κράτη που γεννήθηκαν από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης* || *τα προβλήματα που γεννήθηκαν με την επανεμφωτισμό του έθνικισμού* ΣΥΝ. δημιουργούμαι 6. είμαι από τη φύση μου: *γεννιέσαι έξυπνος - δεν γίνεσαι*. 7. (μτφ.) *γεννιέμαι, -ης, -ο* (α) αυτός που έχει έμφυτη συγκεκριμένη ιδιότητα, ικανότητα: ~ *μουσικός* (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που φέρει σε μεγάλο βαθμό συγκεκριμένη ιδιότητα, ικα-

νότητα, πολύ επιδέξιος: ~ *απατεώνας* || ~ να *γοητεύει (γ)* αυτός που από τη φύση του (φαίνεται να) προορίζεται για κάτι: ~ να *χάνει* (αυτός που διαρκώς χάνει) || ~ *νικητής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημιουργώ*. [ETYM. < αρχ. γεννώ (-άω), αββ. ετόμου, πθ. < *γεν-να-ω (όπου το -νδ- αποτελεί πρόσφωμα, πβ. *δάμ-νη-μι «δαμάζω»*) < γέννα < I.E. *gen-, που απαντά και στη λ. *γεν-ος*. Βλ. κ. γέννα, γενναίος].

γεννώ - γίνομαι - τίκτω. Υπάρχει ετυμολογική σχέση ανάμεσα στη ρίζα του ουσιαστικού *γέν-ος* (*έ-γεν-όμην, γί-γν-ομαι > γί-ν-ομαι*) και στο ρήμα γεννώ, που με εξαίρεση το -νν- φαίνεται να έχουν μορφολογική και σημασιολογική σχέση; Βάση του όλου συστήματος πρέπει να είναι η ρίζα γεν-. Από το γενεά προήλθε πθ. η εξής εξέλιξη: *γενεα-ιος > γενναίος (ο διπλασιασμός του -νν- από συμφωνική προφορά του -ε-) > γέννα > γεννώ. Ίσως να σχηματίστηκε και *γεν-νά-ω, όπως δαμ-νά-ω | δάμνημι «δαμάζω»* η άκμηση να πρόκειται για εκφραστικό διπλασιασμό του -νν- (γεν- > γενν-). Οπωσδήποτε, ήδη στους μεταγενέστερους χρόνους επήλθε ορθογραφική σύγχυση ανάμεσα στους δύο σχηματισμούς: *γέννημα και γέννμα, εγενήθην και εγενήθην* κ.λπ. Κανονικά με -νν- γράφεται ό,τι προέρχεται από το γεννώ και με -ν- ό,τι προκύπτει από το *γί-γν-ομαι - γένος*.

γεννώ - τίκτω. Αρχικά (στην αρχαία και τη λόγια γλώσσα) γινόταν διάκριση στη χρήση των δύο ρημάτων. Το τίκτω χρησιμοποιούνταν για τις γυναίκες (*Η κ. Γεωργίου έτεκε χθες άρρεν*), ενώ το γεννώ για τους άνδρες (*ο πατέρας του ενένησε δύο παιδιά που δεν ζουν σήμερα*). Σήμερα η χρήση του *τίκτω* έχει σχεδόν εκλείψει, χρησιμοποιείται δε το γεννώ και για τις δύο περιπτώσεις.

Γένοβα κ. Γένουα [μεσν.] (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΔ. Ιταλίας. — Γενοβέζος κ. Γενοιάτης (ο), Γενοβέζα κ. Γενοιάσσα (η), γενοβέζικος, -ης, -ο κ. γενοιάτικος

[ETYM. < μεσν. *Γένουα* | *Γένουβα* < ιταλ. Genoa | Genova *παλαιότ.* Genua), αββ. ετόμου, ίσως ανάγεται σε I.E. *gen- «κάμπω, λυγίζω»]. γενοκτονία (η) {γενοκτονιών} η προσγενοκτισμένη, συστηματική και ολοκληρωτική εξόντωση φυλής ή έθνους: η ~ των *Αρμενίων από τους Τούρκους* || η ~ των *Εβραίων από τους Ναζί*. [ETYM. < γένος + κτονία < κτείνω «φονεύω»].

γένομαι ρ. → γίνομαι

ΓΕΝ.Ο.Π.-Α.Ε.Η. (η) Γενική Ομοσπονδία Προσωπικού - Δ.Ε.Η.

γένος (το) {γέν-ους | -ή, -ών} 1. η οικογενειακή καταγωγή: *βασιλικό | ένδοξο* ~ ΣΥΝ. σόι, γενιά, καταγωγή 2. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των ανθρώπων που έχουν κοινή καταγωγή: *ελληνικό ~* (έθνος) 3. (ειδικότ.) *Γένος* (το) η φυλή των Ελλήνων: η *μεγάλη του Γένους Σχολή* (βλ. λ. *σχολή*) || *οι αγώνες | οι θυσίες | οι διδάσκαλοι του ~* ΣΥΝ. ελληνισμός 4. κατηγορία ανθρώπων που μοιράζονται ένα κοινό χαρακτηριστικό: ~ των *εμπόρων* | των *πυλητών* ΣΥΝ. (κακός) σιανάρι 5. ΒΙΟΛ. κατηγορία για την ταξινόμηση των ζωντανών οργανισμών, υποδιάρθρωση της οικογένειας, η οποία περιλαμβάνει ένα ή περισσότερα όμοια ή συγγενικά είδη: το *ανθρώπινο ~* || το *γιασεμί (γιασίμινο) το φαρμακευτικό* είναι είδος *φυτού που ανήκει στο ~* Γιάσμινο (*Jasminum*)

6. ΓΛΩΣΣ. (α) *γραμματικό γένος* γραμματική υποκατηγορία του ονόματος (ουσιαστικών, επιθέτων, άρθρων, μετοχών, αντωνυμιών) βάσει της οποίας τα ονόματα διακρίνονται μορφολογικά σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα: η λέξη «*τοίχος*» είναι *αρσενικού γένους*, η λέξη «*αυλή*» *θηλυκού γένους* και η λέξη «*μολύβι*» *ουδέτερου γένους* (β) *φυσικό γένος* διάκριση φύλου που υπάρχει μόνο στα έμφυγα ονόματα, τα οποία διακρίνονται σε άρρενα (αρσενικά) και θήλεα (θηλυκά) 7. ΦΙΛΟΣ. (α) *έννοια γένους* κάθε ευρύτερη έννοια σε σχέση με τις στενότερες, τις οποίες περιέχει στο πλάτος της (β) *προσεχές γένος* βλ. λ. *προσεχής* · φρ. *εν γένει* γενικά, συνολικά: η ~ *απόδοσης του στα μαθήματα είναι ικανοποιητική*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*. [ETYM. αρχ. < I.E. *gen-, πβ. σανσκρ. *jānas*, λατ. *genus*, γαλλ. *genre*, ισπ. *genero*, hermano «αδελφός» (< λατ. *germanus*), γοτθ. *kuni*, *αγγλ.* *kind* «είδος», *κιν* «φυλή», *γερμ.* *Kind* «παιδί» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γί-γν-ομαι, γένε-σις (-ης), γενε-ά, γενε-θλιος, γεν-νώ, γεν-ναίος, γεν-ικός, γόν-ος, γον-εύς (-εας), γνή-σιος, νεο-γνό(ν)*].

γένος φυσικό - γένος γραμματικό. Κύριο χαρακτηριστικό των ονομάτων τής Ελληνικής (ουσιαστικών, επιθέτων, άρθρων και επιθέτων αντωνυμιών) είναι ότι προσδιορίζονται ως προς το γένος. Υπάρχουν δύο είδη γένους: το φυσικό γένος (sexus) και το γραμματικό γένος (genus). Διάκριση φυσικού γένους υπάρχει μόνο στα έμφυγα ονόματα, τα οποία και διακρίνονται σε άρρενα (αρσενικά) και θήλεα (θηλυκά): *πατέρας - μητέρα, άντρας - γυναίκα, γιος - κόρη, θείος - θεία, διευθυντής - διευθνήτρια, σκύλος - σκυλιά, λέωντας - λέαινα, βασιλιάς - βασίλισσα, φιλόλογος (ο) - φιλόλογος (η), επιστάτης - επιστάτισσα, δικηγόρος (ο) - δικηγόρινα/δικηγόρος (η)*. Προκειμένου για τα άφυγα ονόματα, ισχύει η διάκριση γραμματικού γένους, η διάκριση σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα. Λέμε ο *ουρανός, η θάλασσα, το δέντρο* · ο *πινάκας, η πόρτα, το παράθυρο* · ο *κήπος, η αυλή, το σπίτι* · ο *μήνας, η μέρα, το λεπτό* · ο *θόρυβος, η σιωπή, το άγχος* · ο *θώρακας, η καρδιά, το αίμα* · ο *χαρκτηρας, η αγάπη, το μίσος* · ο *καλός* · ο *καλός* κ.ο.κ. Η διάκριση σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα είναι εγγενής στα άφυγα ονόματα (ενυπάρχει σε αυτά, όντας συμβατικά προκαθορισμένη), δεν παίζει δε κανέναν άλλο ρόλο από το να διευκολύνει τη συμφωνία των συντακτικών όρων μέσα στην πρόταση: *συμφωνία προσδιορισμού και ονόματος* (ο *νέος διευθυντής* - η *νέα εφημερίδα* - το *νέο φάρμακο* · αυτός ο *πινάκας* - εκείνη η *μέρα* - το *δικό του σπίτι* · *χρήσιμες πληροφορίες* -

γρήγορα αυτοκίνητα - αωστηρούς νόμους - εκείνες τις δύσκολες εποχές - αυτούς τους υπέροχους ανθρώπους κ.λπ.).

γενότυπος (ο) → γονότυπος

Γένοια (η) → Γένοβα

Γενιανή (η) ποώδες φυτό με άνθη κίτρινα, γαλάζια ή πορφυρά, που φυτρώνει σε ορεινές περιοχές και έχει φαρμακευτικές ιδιότητες. [ETYM. αρχ. (ήδη στον Ηρόδοτο). Οι αρχαίοι πίστευαν ότι το φυτό οφείλει την ονομασία του στον βασιλιά της Ίλλυρίας Γένθιο, αφού ευδοκίμωσε κυρ. στις Άλπεις. Η άποψη αυτή δεν στερείται βάσεως].

γενώ (να/θα) ρ. → γίνομαι

γένωμα (το) {γένωματος | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το γονιδίωμα (βλ.λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Genom < gen- (< αρχ. γένος) + -om (< επίθημα -ωμα)].

γεράζω ρ. → γερνώ

Γεραίο ρ. μετβ. (λόγ.-οπάν.) αποδίδω τιμές σε (κάποιον): *κάθε γενεά γεραίρει τους αγωνιστές που έχυσαν το αίμα τους για την ελευθερία της χώρας* ΣΥΝ. δολφάκι, τιμό. ΣΧΟΛΙΟ λ. άλλος. [ETYM. αρχ. < *γεράρ-ιο, βλ. κ. γεραρός].

γερακάρης (ο) {γερακάρηδες} ο εκγυμναστής γερακιών για το κυνήγι. [ETYM. μεσν. < μτγν. *ιερακάρης* < αρχ. *ιέραξ* «γερακί»].

γεράκας (ο) → γεράκι

γεράκι (το) {γερακί-ιού | -ιών} (κοινό όν. κ. για το αρσ. κ. το θηλ. πτηνό) **1.** αρπακτικό πουλί με κοντό γαμινό ράμφος, μακριές μυτερές φτερούγες και μακριά γαμιά νύχια: *κυνήγι με - 2.* (μτφ.) ο κρατικός αξιωματούχος που είναι υπέρ της φιλοπόλεμης πολιτικής. Επίσης γεράκας (ο), γερακίνα (η) [μεσν.]. — γερακίσκος, -ια, -ιο. [ETYM. < μεσν. *γεράκων* < μτγν. **εράκιον*, υποκ. του αρχ. *ιέραξ* | *ιρήξ* < **FirOIK*-ς, που ίσως συνδ. με το ρ. (Ε)ίεμαι «εξορμώ, ρίχνωμαι», ο τ. *ιέραξ* (με δασεία και -έ-) πθ. οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση του *ιερός*. Η χρησιμοποίηση από παλιά των γερακιών στο κυνήγι και η απεικόνισή τους στα διακριτικά των στρατιωτικών στολών οδήγησε στη σημ. του «φιλοπόλεμου αξιωματούχου»].

γεράλιος, -α, -ο → γηράλιος

γεράματα (τα) {χωρ. γεν.} (καθημ.) η γεροντική ηλικία: *βαθιά | έρημα | μαύρα* — φρ. (α) (με) *παίρνουν τα γεράματα* φθάνω στη γεροντική ηλικία ή γίνομαι ανήμπορος (β) *καλά γεράματα!* ευχετ. για ήσυχια γηραιά και με τα λιγότερα, κατά το δυνατόν, προβλήματα (γ) *τόρα στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα* για κάποιον που σε μεγάλη ηλικία χρειάζεται να αλλάξει συνήθειες και τρόπο ζωής ή αποφασίζει να μορφοθεύει. [ETYM. < μτγν. *γηράματα*, πληθ. του *γήραμα* < αρχ. *γηρώ* (-άω) «γερνών» < *γηρας*].

Γεράνεια (τα) [αρχ.] {Γερανείων} όρος της ΝΑ. Στερεάς Ελλάδας μεταξύ των νομών Αττικής και Κορινθίας.

γεράνι (το) {γερανί-ιου | -ιών} ποώδες φυτό με ποικιλόμορφα φύλλα και διάφορες χρωματικές αποχρώσεις του άνθους του (ροζ, κόκκινα, λευκά), ο καρπός του οποίου μοιάζει με το ράμφος του πτηνού γερανός και καλλιεργείται σε κήπους και γλάστρες ως κολλοπιστικό ΣΥΝ. πελαργόνι. [ETYM. < μτγν. *γεράνιον* < αρχ. *γερανός*, επειδή ο καρπός του φυτού μοιάζει με το ράμφος του γερανού].

γερανογέφυρα (η) {δωσρ. γερανογεφυρών} ανυψωτική και μεταφορική συσκευή που μπορεί να μετακινεί βαριά αντικείμενα οριζόντιας και καθέτως στη ακριβή υποθετικού παραλληλεπίπεδο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Kranbrücke].

γερανός (ο) **1.** μεγάλο υδρόβιο αποδημητικό πουλί με μακριά πόδια, μακρύ ράμφος και λαϊμό · **2.** μηχανήμα που χρησιμοποιείται για την ανύψωση και μετακίνηση βαρέων αντικειμένων, ενώ αυτά αιωρούνται από ειδικό άγκιστρο (βίντα) ΣΥΝ. βαρούλκο- (συνεκδ.) **3.** το όχημα που περιλαμβάνει και μεταφέρει το παραπάνω μηχανήμα: *ο - τής Τροχιάς σήκωσε τα αυτοκίνητα που είχαν σταθμεήσει παράνομα* **4.** μηχανήμα που χρησιμοποιείται από τις πυροσβεστικές αντλίες για την εκτόξευση από ψηλά ποσοτήτων νερού πάνω στη φωτιά. — (υποκ.) *γερανάκι* (το). [ETYM. < αρχ. *γερανός* < Ι.Ε. **ger-* «κραυγάζω», πβ. σανσκρι. *jarātē* «θουρβεί», λατ. *grus* «γερανός», γάλλ. *grue*, αγγλ. *crane*, σκωτ. «κουρούνα, κράκος», γερμ. *Kran* «γερανός», *krāhen* «κραυγάζω» κ.ά. Η ονομασία προσδιορίζει και το ανυψωτικό μηχανήμα λόγω της ομοιότητας του βραχίονα του με το ράμφος του πτηνού].

γερανοφόρος, -ος, -ο **1.** αυτός που μεταφέρει γερανό (σημ. 2) **2. γερανοφόρο** (το) το όχημα που μεταφέρει γερανό.

Γεραρός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που αξίζει τον σεβασμό: *οι καθηγητές της γεραρός των Φιλοσόφων Σχολής* ΣΥΝ. αξιοσεβαστός. ΣΧΟΛΙΟ λ. άλλος. [ETYM. αρχ. < **γέραρ*, παράλλ. τ. του ουσ. *γέρας* (βλ.λ.)].

γέρας (το) {γέρα-ος κ. -ως | χωρ. γεν. κ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το βραβείο, το έπαθλο: *πολύτιμο - για την προσφορά του στο έθνος* ΣΥΝ. αριστείο. ΣΧΟΛΙΟ λ. άλλος.

[ETYM. αρχ. < Ι.Ε. **ger-* «γηράσκα, ωριμάζω», πβ. σανσκρι. *jiriyati* «γερνάει, εξασθενεί», αρχ. σλαβ. *zireti* «ωριμάζω», γερμ. *kerl* «ανθρώπακος», αγγλ. *churl* «γεωργός, αγρόικος». Ομόρρ. *γέρ-ων* (-ος), *γερ-αρός*, *γίρ-ας*, *γραιά* κ.ά. Εκτός από τη σημ. της μεγάλης ηλικίας, η λ. *γέρας* περιέγραψε επίσης και την τιμητική θέση που επιφωσάσταν στους ηλικιωμένους. Η σημ. «αριστείο, έπαθλο» είναι ήδη ομηρική].

Γεράσιμος (ο) {-ου κ. -ιμου} **1.** όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας: Αγίος - ο νέος *ασκητής ο εν Κεφαλληνία* **2.** ανδρικό όνομα. [ETYM < μεσν. *Γεράσιμος* «τιμημένος, βραβευμένος» < αρχ. *γέρας* «αριστείο, έπαθλο»].

Γερασμούλα (η) γυναικείο όνομα.

γερατιά (τα) → γηραιά

γέρικος, -η, -ο (όχι για πρόσ.) **1.** αυτός που έχει γεράσει, που είναι μεγάλης ηλικίας: ~ *ζώο* | *πλάτανος* ΣΥΝ. γηράλιος **2.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά της προχωρημένης ηλικίας, αυτός πάνω στον οποίο φαίνονται τα σημάδια του χρόνου: ~ *δέρμα* | *πρόσωπο*.

γέρμα (το) {γέρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λογοτ.) η δύση του ήλιου, το ηλιοβασίλεμα ΑΝΤ. χάραμα. [ETYM. < γέρνω].

γερμανάρας (ο) {γερμανάρες} (μειωτ.) ο Γερμανός.

Γερμανία (η) (γερμ. Bundesrepublik Deutschland = Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας) ομοσπονδιακό κράτος της Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα το Βερολίνο, επίσημη γλώσσα τη Γερμανική και νόμισμα το γερμανικό μάρκο (2002: ευρώ). — Γερμανός (ο) [μτγν.], Γερμανίδα (η), γερμανικός, -ή, -ό (βλ.λ.), Γερμανικά (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*:

[ETYM. μτγν. < λατ. *Germania* < *Germani* «Γερμανοί», κελτ. προελ. (συνδ. με σανσκρι. *gharmā-* «θερμός») και ίσως οφείλεται στην πρόελευση των Κελτών (που πρώτοι κατέκτησαν τα σημερινά γερμ. εδάφη) από περιοχές με θερμά κλίματα. Έχει επίσης προταθεί η αναγωγή σε κελτ. λ. με τη σημ. «γειτονικοί λαοί» (πβ. αρχ. ιρλ. *gair* «γειτόνας» + *maon* «λαός») ή ακόμη και στις αρχ. γερμ. λ. *geri* «ακόντιο», *man* «άνθρωπος». Η γερμ. ονομασία *Deutschland* «χώρα των Γερμανών» προέρχεται από το εθνοονόμιο *Deutsche(r)* «Γερμανός» < επίθ. *deutsch* (πβ. ελλην. *Τεύτων*) < μέσ. γερμ. *deutsch* < αρχ. γερμ. *diot* «λαός» και χρησιμοποιείται ήδη από τον 12ο αι.]

γερμανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Γερμανία ή τους Γερμανούς: ~ *γλώσσα* | *πόλη* | *αυτοκίνητο* | *ενοποίηση* || ~ *κατοχή* (η περίοδος 1941-44, κατά την οποία η Ελλάδα ήταν υπό την κατοχή των Γερμανών) **2.** αυτός που χαρακτηρίζει τους Γερμανούς: ~ *παθάρια* | *ακρίβεια* | *οργάνωση*-φρ. (αργκό) ΣΥΡΑΤ. *γερμανικό νόμωρο* η βάρδια σκοπού ή θαλαμοφύλακα στις δυσκολότερες ώρες (2-4 π.μ.) · **3.** ΓΛΩΣΣ. *γερμανικές γλώσσες* κλάδος των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την Αγγλική, τη Γερμανική, την Ολλανδική/Φλαμανδική, τη Φριζική, τις σκανδιναβικές γλώσσες (Δανική, Νορβηγική, Σουηδική, Ισλανδική) και τη Φινική, καθώς και νεκρές γλώσσες (π.χ. Γοτθική, Παλαιά Σαξονική κ.ά.) **4.** ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα και την πρόωμη μεσαιωνική περίοδο) αυτός που σχετίζεται με τους λαούς που μιλούσαν κάποια από τις γερμανικές γλώσσες: ~ φύλα (π.χ. Βησιγόθοι, Οστρογόθοι, Βάνδαλοι κ.ά.).

γερμάνιο (το) [1887] {γερμανίου} ΧΗΜ. στοιχείο (σύμβολο Ge) αργυροχρικό χρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται σε ηλεκτρονικές κατασκευές λόγω των ιδιοτήτων του ως ημιαγωγού (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΠΝ).

[ETYM. Μεταφορά του νεολατ. *Germanium*, από το όνομα της πατρίδας (*Γερμανία*) του χημικού C. Winkler, ο οποίος πρώτος απομόνωσε και μελέτησε το στοιχείο αυτό].

γερμανοσλαβικός (ο) {γερμανοσλαβικός} (κακός.) ο ταγματσοφίλιος (βλ.λ.).

γερμανόφιλος, -η, -ο [1859] **1.** αυτός που θαυμάζει τη Γερμανία και τον πολιτισμό της **2.** (για πολιτικούς σε θέσεις εξουσίας) αυτός που εφαρμόζει πολιτική που εξυπηρετεί τα συμφέροντα της Γερμανίας. — γερμανοφιλία (η) [1892].

γερμανόφωνος, -η, -ο → -φωνος

γερμάς (ο) → γιαρμάς

γερνό (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γερνάς... | γέρας-α, -μένος} ♦ (α-μετβ.) **1.** γίνομαι γέρος: *γέραςα πριν (απ') την ώρα του ΣΥΝ.* με παίρνουν τα χρόνια **2.** (συνεκδ. για κράτη) παρουσιάζω πρόβλημα δημογραφικό, ανξάνεται ο αριθμός των ηλικιωμένων ατόμων με αντίστοιχη μείωση των γεννήσεων: *η Ελλάδα γερνάει τα τελευταία 50 χρόνια* · **3.** γίνομαι παλιός και ξεπερασμένος, δεν συμβαδίζω με τις απαιτήσεις της εποχής μου- κυρ. στη μτχ. *γερασμένος*, -η, -ο: *γερασμένες ιδέες* || *γερασμένη πολιτική* ΣΥΝ. παλιόνο · **4.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να μοιάζει και να αισθάνεται γέρος: «*με γέραςαν τα βάσανα, της φολακιά (ή) πόνοι*» (δημοτ. τραγ.). Επίσης (λαϊκ.) *γεράζω*. — γέρασμα (το).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *γειρτός, παρόνομο*. [ETYM. μεσν., από τον αόρ. (*έγερσασα* < αρχ. *εγήρσασα* (ρ. *γηράσκα*, βλ.λ.) κατά το σχήμα *ζέχασα - ζεχνό, πέρασα - περνό*].

γέρνο ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γείρω (να/θα γείρω), γερμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** παρουσιάζω κλίση προς τα κάτω ή προς τα πάνω: *τα κλαδιά γέρνουν από το βάρος του χιονιού* || *έγειρε στο πλάι αναίσθητος* ΣΥΝ. κάμψομαι, λυγίζω, σκύβομαι, κλίνω- φρ. η *πλάστιγγα* | η *ζυγαριά γέρνει υπέρ | προς το μέρος (κάποιου)* η κατάσταση διαμορφώνεται ευνοϊκά για (κάποιον/κάτι) **2.** πέφτω για ύπνο, ξαπλώνω: *έγειρε και αποκοιμήθηκε* ΣΥΝ. πλαγιάζω, κατακλίνωμαι, κοιμάμαι · **3.** (ειδικότ. για τον ήλιο) πλησιάζω στη δύση μου, εξαφανίζομαι πίσω από τα βουνά: *περίμενε να γείρει πρώτα ο ήλιος* ΣΥΝ. δύω, βασιλεύω · **4.** ακουμπώ (κάπου): ~ *πάνω στο τραπέζι* || *έγειρε στον όμο του* ♦ (μετβ.) **5.** κάνω (κάτι) να πάρει κλίση προς τα κάτω ή προς τα πάνω, αφήνω (κάτι) να πέσει προς τα κάτω: *γείρε το βαρέλι, για να αδειάσει* ΣΥΝ. κατεβάζω **6.** μισοκλίνω (κάτι που ήταν προηγούμενος ανοικτό): *γείρε λίγο το παράθυρο, γιατί κάνει κρύο* || η *πόρτα ήταν γερμένη*-φρ. *γέρνω το κεφάλι (μου)* (i) κατακλίνωμαι, πέφτω για ύπνο: *έγειρε το κεφάλι στο πλάι* κ. αποκοιμήθηκε (ii) χαμηλώνω τα μάτια (από ντροπή): *μόλις συνειδητοποίησε το σφάλμα του, έγειρε το κεφάλι ντροπιασμένος* (iii) (μτφ.) υποκλίνομαι, υποτάσσομαι: *δεν έγειραν το κεφάλι στον κατακτητή*. — γέρσιμο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*. [ETYM. μεσν. < *εγέρνω*, από τον αόρ. *έγειρα* του αρχ. *εγείρω* κατά το σχήμα *έσπειρα - σπέρνω, έδειρα - δέρνω*. Η σημασιολ. μεταβολή «ανυψώνω» → «απαρσιάζω κλίση, πλαγιάζω» (ήδη μεσν.) ερμηνεύ-

εται από καταστάσεις στις οποίες οι δύο σημ. συνυπάρχουν, όπως συμβαίνει π.χ. με τις πλάστιγγες μιας ζυγαριάς.

γερο- κ. **γερό-** [μεσν.] **1.** λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων: *γερο-Νι-κόλα, τού γερο-Παντελή* **2.** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος έχει χαρακτηριστικά γέρου, ηλικιωμένου άνδρα: *γερο-παράξενος, γερο-γκρινιάρης, γερο-ταϊφούτης, γερο-φαρούτης, γερο-καμπούρης, γερο-σαλιάρης, γεροδεμένος, -η, -ο **1.** (κυρ.) αυτός που έχει αθλητική σωματική κατασκευή, εύρωστος, δυνατός: ~ σώμα ΣΥΝ. λεβεντόκορμος, ρομαλέος **2.** (σπανιότ. για πράγμ.) αυτός που έχει δεθεί ή συναρμολογηθεί με στερεό τρόπο, που είναι δύσκολο να διαλυθεί ΣΥΝ. στερεός, γερός.*

γεροδιάλος (ο) μόνο στη ΦΡ. | στον **γεροδιάλο!** υβριστ. προς κάποιον άντε στον διάβολο!

γεροκομείο (το) → γηροκομείο

γεροκομώ ρ. → γηροκομώ

γεροκουσάλο (το) (εκφραστ.) άνθρωπος που έχει καταβληθεί από τα γηρατειά και τα έχει χαμένα, ώστε να μη θυμάται και να μην επικονοιεί ομαλά με το περιβάλλον του ΣΥΝ. ρομολιμένο, χούφταλο. [ETYM. < γέρος + κούσάλο < μεσν. κοουσίλιον «παλιόροζο»].

γερόλυκος (ο) **1.** ο γέρικος λύκος **2.** (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που έχει γεράσει μέσα σε κινδύνους και έχει αποκτήσει πολλές εμπειρίες ΣΥΝ. πολυάπειρος.

γερομπιμπιλικής (ο) {γερομπιμπιλικής} (μειωτ.-εκφραστ.) γέρος ανόητος και ξεχωριστός ΣΥΝ. χούφταλο.

[ETYM. < γέρος + μπάμπιλο «κουρέλι», πιθ. < μπάμπιλο < αρχ. πιμπάλιος]. **γερομπιμπιλικής** (ο) {γερομπιμπιλικής} (μειωτ.-εκφραστ.) δύστροπος, κακού χαρακτήρα γέρος ΣΥΝ. γεροπαράξενος. [ETYM. < γέρος + μπιμπιλικής, ίσως < τουρκ. begibilik «κουσουλιό»].

γεροντάματα (τα) τα γέρματα: *τόρα στα ~ ζαναμωράθηκε*. [ETYM. Από συμφωνία των λ. γέροντας και γέρματα].

γέροντας (ο) {γερώντων}, **γερνόντισσα** (η) {γερνόντισσών} **1.** (εκφραστ.) άτομο προχωρημένης ηλικίας (που εμπνέει ιδιαίτερο σεβασμό και αγάπη), ο ηλικιωμένος: *σεβάσιμος* ~ ΣΥΝ. γέρος, ηλικιωμένος, παππούς **2.** (ειδικότ.) (α) προσφώνηση για σεβάσιμους κληρικούς ή μοναχούς, που φαίνονται ή είναι προχωρημένης ηλικίας (β) ο ηγούμενος μονής ή σκήτης (γ) ο ηγούμενος που μετέχει στη γερνόντια (βλ.λ.) (δ) (σε κελλί, βλ.λ., σημ. 1β) ο πρεσβύτερος μοναχός (ε) ο πνευματικός πατέρας και καθοδηγητής μοναχού ή κληρικού (στ) ο πρώτος τη τάξει αρχιερέας του Οικουμενικού Πατριαρχείου μετά τον Πατριάρχη **3.** (παλαιότ.) **γέροντες** | **γερνόντι** (οι) πρόσωπα που κατέχουν ανώτατο αξίωμα σε χωριό και χείρον των γενικής εκτίμησής, οι προύχοντες του τόπου: *μαζεύτηκαν οι ~ ν' αποφασίσουν* ΣΥΝ. προεστώι, δημογέροντες, πρόκριτοι. — (υποκ.) **γεροντάκος** (ο) κ. **γεροντάκι** (το) [μεσν.] (σημ. 1).

[ETYM. < αρχ. γέρον, -οντος < I.E. *ger-ont- «γέρος, ώριμος», πβ. σαν-σκρ. jārant- «γέρος», αρμ. cet, αρχ. σλαβ. zǐriti «ωριμάζω» κ.ά. Ομόρρ. γέρ-ας, γερο-αρός, γηρ-αλός, γρνας (γεν. *γρναE-ός), γήρ-ας, γρνια, Γερ-άσιμος κ.ά.].

γεροντι (το) {χωρ. γεν.} ο γέροντας: (συνήθ. στον πληθ.) *τα γερνόντια κάθονταν στο καφενείο και συζητούσαν*. [ETYM. < αρχ. γερνόντιον, υποκ. του γέροντι].

γεροντία (η) {γερνόντιον} το σύνολο των γερνόντων, των προϊσταμένων μονής ή σκήτης, οι οποίοι συγκροτούν το βασικό όργανο της εσωτερικής διοίκησης και αποφασίζουν για όλα τα θέματα: *αλλάξω γερνόντια σίναξιν*. [ETYM. αρχ., δωρ. όρ. αντί του συνήθους *γερονσία*, < γέρον, -οντος].

γεροντίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ο γεροντομορφισμός (βλ.λ.) ΣΥΝ. προγηρία.

[ETYM. Απόδ. του ελληνιστικού αγγλ. geromorphism. Βλ. κ. ορθότ. *γεροντομορφισμός*]. **Γεροντικό** (το) βιβλίο το οποίο περιέχει διηγήσεις και αποφθέγματα των γερνόντων, των ασκητών της ερήμου, τα οποία αναφέρονται σε σημαντικές πτυχές της ασκητικής πνευματικότητας.

γεροντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζει τους γέροντες και την κατάσταση στην οποία βρίσκονται λόγω της ηλικίας τους: ~ *ιδιοτροπία* | *άνοια* **2.**

Γεροντικό (το) βλ.λ. — **γεροντικά** επίρρ. [ETYM. αρχ. < γέρον, ο όρ. γεροντική *άνοια* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. senile dementia], **γεροντίο** (το) [αρχ.] {γεροντί-ου | -ων} (μειωτ.) ο γέρος. **γεροντισμός** (ο) [1891] **1.** η αύξηση των ατόμων προχωρημένης ηλικίας αναλογικά προς τους νέους: η αύξηση της *μετανάστευσης μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικό και οικονομικό* ~ **2.** (ειδικότ.) τα συναισθήματα μαρμασμού και εγκατάλειψης που αισθάνονται τα άτομα γεροντικής ηλικίας **3.** (μειωτ.) η ιδιότητα του γέρου, το να βρίσκεται κανείς σε προχωρημένη ηλικία **4.** η γεροντίαση (βλ.λ.). **γεροντίστικος**, -η, -ο [μεσν.] (μειωτ.) αυτός που ταριάζει σε γέρο:

~ *ντύσιμο*. — **γεροντίστικα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίστικός. **γεροντο-** κ. **γέροντο-** κ. **γεροντ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** σχέση με πρόσωπα γεροντικής ηλικίας ή με την ίδια τη γεροντική ηλικία: *γεροντο-κρατία, γεροντο-λό-για, γεροντο-φιλία, γεροντο-φοβία* **2.**

χαρακτηριστικό της γεροντικής ηλικίας: *γεροντ-ίαση, γεροντο-μορφισμός, γεροντο-παχα*. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γεροντο-μανία*), που προέρχεται από το ουσ. *γέρον, -οντος*, απαντά δε και σε ελληνιστική σύνθετα (λ.χ. αγγλ. geronto-logy)]. **γεροντοκόρη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) **1.** ανύπανθη γυναίκα προχωρημένης ηλικίας ΣΥΝ. άγαμη **2.** (μτφ.) ιδιότροπη γυναίκα με παραξενιές στη συμπεριφορά της. — (ειρων.) **γεροντοκόρος** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*.

γεροντοκοριάζω ρ. αμετβ. {γεροντοκορίασα} **1.** (για γυναίκες) μένω ανύπανθη **2.** (μτφ.) αποκτώ δύστροπη συμπεριφορά (όπως οι γεροντοκόρες).

Γεροντοκορισμός (ο) [1885] **1.** η ιδιότροπη συμπεριφορά που ταριάζει σε γεροντοκόρη **2.** (συνεκδ.) κάθε ιδιότροπη συνήθεια ή πράξη που προκαλεί ενόχληση στους άλλους: ιδιοτροπία, παραξενιά: *σταμάτα πια τους ~ και φέσου σαν φυσιολογικός άνθρωπος* ΣΥΝ. παραξενιά. Επίσης **γεροντοκοριλίκι** (το).

Γεροντοκρατία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση ατόμων προχωρημένης ηλικίας στην πολιτική και κοινωνική ζωή μιας χώρας.

γεροντολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη βιολογική και ψυχολογική συμπεριφορά και τα προβλήματα των ηλικιωμένων. — **γεροντολόγος** (ο/η), **γεροντολόγικος**, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνιστική ξέν. όρ., < αγγλ. gerontology].

γεροντομάγκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ηλικιωμένος μάγκας ή γέρος με μάγκικη συμπεριφορά.

γεροντομορφισμός (ο) ΙΑΤΡ. η πρόωρη εμφάνιση γεροντικών χαρακτηριστικών (άσπρισμα μαλλιών, ρυτίδιασμα του δέρματος), που εμφανίζεται σε νεαρά άτομα, οφειλόμενη σε ενδοκρινικές ή άλλες παθολογικές αιτίες ΣΥΝ. γεροντίαση, προγηρία. [ETYM. Ελληνιστική ξέν. όρ., < αγγλ. geromorphism].

γεροντοπαλιήκαρο (το) άγαμος άνδρας προχωρημένης ηλικίας ΣΥΝ. εργήνης, μπακιάρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*.

γεροντόπαχα (τα) η πλαδαρότητα του δέρματος και το πάχος που αποκτά κανείς στη γεροντική ηλικία.

γεροντόπιασμα (το) {γεροντοπιάσιμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το παιδί του οποίου οι γονείς είναι σε προχωρημένη για τεκνοποίηση ηλικία **2.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος δύσθυμος και καχεκτικός. [ETYM. < γέροντας + πιασμα < πίνω].

γεροντοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μοιάζω με γέρο ή έχω γεροντιστικές συνήθειες και τρόπους.

γεροντοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η ερωτική επιθυμία νεαρών ατόμων για άτομα μεγάλης ηλικίας. [ETYM. Ελληνιστική ξέν. όρ., < αγγλ. gerontophilia].

γεροντοφοβία (η) [1890] ο φόβος για τον ερχομό του γήρατος.

γεροξεκούτης, -α, -ικο (μειωτ.) ο γέρος που λόγω ηλικίας τα έχει χαμένα, δεν θυμάται και κάνει ανοησίες ΣΥΝ. ξεκούτης.

γεροζούρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.-εκφραστ.) ο γέρος ΣΥΝ. πα-λιόγερος, γερομπιμπιλικής, ρομολιμένο, χούφταλο. [ETYM. < γέρος + ζούρας «ξαναμωραμένος» (βλ.λ.)].

γεροπαλαιμένος (ο) (υβριστ.) ο μεγάλης ηλικίας έκφυλος άνδρας.

γεροπαράξενος, -η, -ο **1.** γέρος με ιδιότροπη συμπεριφορά, που γκρινιάζει με το παραμικρό ΣΥΝ. γερογκρινιάρης, γερομπιμπιλικής **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει ιδιοτροπίες, δύστροπη συμπεριφορά.

γέρος, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που είναι απολύτως υγιής και αρτιμελής: *δεν μας νοιάζει αν γεννηθεί αγόρι ή κορίτσι, αρκεί να είναι ~ παιδί!* || (σε χωρ'ίτιμο) Γι κάνει, καλά είσαι; ~, *δυνατός*; ΣΥΝ. υγιής ANT. άρρωστος **2.** (ειδικότ.) αυτός που διαθέτει σωματική και ψυχική δύναμη και ακμή, εύρωστος, μετά την προηγούμενη *ταλαιπωρία του νιώθει και πάλι - και έτοιμος να προσφέρει* || ~ *άντρας* ΣΥΝ. ρομαλέος, δυνατός **3.** αυτός που αντέχει σε οποιαδήποτε πίεση ή δυσμενή επίδραση: *τανία για - νεύρα* || ~ *κράση* | *στομάχι ΣΥΝ. ανθεκτικός* **4.** (για μη έμφυχα) αυτός που παρέχει ασφάλεια, αντέχει και δεν φθείρεται εύκολα: ~ *σπίτι* | *θεμέλια* | *παπούτσι* ΣΥΝ. στερεός, ανθεκτικός **5.** (αρνητ.) αυτός που δεν έχει καταστραφεί ή δεν έχει φθαρεί: *δεν έχει αφήσει ποτήρι* ~ *με την απροσεξία της* (τα έχει σπάσει όλα) **6.** (για καρπούς) αυτός που δεν έχει σπύσει ή χαλάσει, που δεν είναι κούφιος εσωτερικά: ~ *μυλάδα* **7.** (εκφραστ.) ο εξαιρετικά ικανός: ~ *επιστήμονας* || (συνεκδ.) ~ *μαυλό* **8.** (για χρηματικά ποσά) αυτός που είναι μεγάλης αξίας, καθόλου ευκαταφρόνητος: ~ *μεροκάματο* | *κο-μύδεμα* | *λεφτά* - ΦΡ. **γερή μπάζα** μεγάλο χρηματικό ποσό (συνά αποκτημένο με πλάγιο και αθέμιτο τρόπο) **9.** έντονος, σφοδρός: ~ *βροχή* | *τρικυμία* | *καβγάς* **10.** σπουδαίος, σημαντικός: ~ *γλέντι* | *φαί* | *ευκαρία* | *απάτη* - ΦΡ. (μτφ.) (α) **γερό ποτήρι** | **πυρόνι** | **κουτάλι** για κάποιον που πίνει | τρώει πολύ (β) *έχω γερές πλάτες* | *γερό δόντι* | *μέσον έχω* ισχυρές γνωριμιές, με υποστηρίζουν άνθρωποι με ισχύ (γ) *ένα γερό χέρι* ξύλο δυνατό και συνεχές ξυλοκόπημα (ως τιμωρία) (δ) **γερό σκαρί** (ι) (για πλοίο) ανθεκτικό στη θαλασσοταραχή και στις κακουχίες (ii) (μτφ.) άνθρωπος με ισχυρή κράση. — **γερά** επίρρ., **γε-ροσύνη** (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνιο, τονισμός*.

[ETYM. μτρν. < ύμερός < αρχ. ύμηρός < υνής].

γέρος (ο) **1.** άνδρας προχωρημένης ηλικίας: *ανήμπορος* | *ανισόρροπος* | *καλοστεκοίμενος* ~ || (κ. ως επίθ.) θ' *αφήσεις τον πατέρα σου μόνο του*; || Γι να σου κάνει ~ *άνθρωπος*; *Μπορεί να τα καταφέρει μόνο του*; ΣΥΝ. ηλικιωμένος, γέροντας, παππούς ANT. νέος (πβ. λ. *μεγάλος*) - ΦΡ. (παροιμ.) (α) *τόρα στα γέρματα, μάθε γέρο γράμματα* βλ. λ. *γέρματα* (β) (παροιμ.) *άκου γέρου συμβουλή και παιδεμένο γνώμη* για να τονιστεί πόσο χρήσιμες είναι οι συμβουλές των ηλικιωμένων **2.** (οικ.) (α) ο πατέρας: *ο ~ μου μού άφησε κληρονομία αυτό το σπίτι* (β) *γέροι* (οι) οι γονείς (κυρ. στην αρχή των νέων): *οι ~ της* δεν την άφησαν να έρθει **3.** θαμνιόδες φυτό με μικρά λευκά άνθη και φαρμακευτικές ιδιότητες. — (υποκ.) **γεράκος** (ο) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνιο, τονισμός*.

[ETYM. μεσν. < αρχ. γέρον, μεταπλασμένος τ. από τριτόκλιτο σε δευτερόκλιτο όνομα, πβ. κ. *δράκων-δράκος, χάρων-χάρος*. Βλ. κ. *γέρωντας*].

γερονδιακό (το) λατινικό ρηματικό επίθετο, με κατάληξεις -ndus, -nda, -ndum, αντίστοιχο προς τα ρηματικά επίθετα σε -τέος, -τέα, -τέο

(μτφ.) πρόσωπο που αναλαμβάνει να συμβιβάσει δύο αντιμαχόμενες πλευρές δημιουργώντας σημεία επαφής ανάμεσα τους ΣΥΝ. ειρηνιστοίς. — γεφυροποιία (η) [1833]. γεφυροσκευή (η) [1847] ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των υλικών που είναι απαραίτητα για την κατασκευή γεφυρών. γεφυρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {γεφυρώσα, -θηκα, -μένος} 1. ενώνω με γέφυρα 2. (συνήθ. μτφ.) φέρνω σε επαφή (αντιτιθέμενες ή εχθρικές πλευρές, ανθρώπους, ιδέες κ.λπ.), μειώνοντας τις αποστάσεις, αίροντας ή περιορίζοντας τις αντιθέσεις ή τις διαφορές, δημιουργώ τις προϋποθέσεις προσέγγισης και επικοινωνίας ή συμφιλίωσης: η νέα κυβέρνηση προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα πλουσίων και φτωχών || μια άποψη που γεφυρώνει τις αντιθέσεις ανάμεσα στις δύο κοσμοθεωρίες. — γεφύρωμα (το) [μτγν.] κ. γεφύρωση (η) [μτγν.]. γεφυρω-τικός, -ή, -ό.

γέω- κ. γεώ- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τη Γη ή τη γη (ως έδαφος κ.λπ.): γεω-κεντρικός, γεω-φυσικός, γεώ-μηλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη.

[ETYM. αρχ. < γηο- < γη. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και της Ν. Ελληνικής, που προήλθε πθ. από τη σύνθεση της λ. γη με β' συνθ. που άρχιζαν από φωνήεν (π.χ. γεωργός, γεωρύχος) και εν συνεχεία επεκτάθηκε και σε εκείνα που αρχίζουν από σύμφωνο (π.χ. γεω-μετρία, γεωγραφία). Βλ. κ. γη-].

γεωγονία (η) [1844] {γεωγονιών} θεωρία ή υπόθεση σχετικά με τη γένεση και τη διαμόρφωση της Γης. — γεωγονικός, -ή, -ό [1840]. [ETYM. < γεω- + -γονία < γόνος].

γεωγραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο την κατά τόπου διαφοροποίηση της επιφάνειας της Γης, όπως αυτή εμφανίζεται στον χαρακτήρα και στις σχέσεις αλληλεπίδρασης που αναπτύσσονται ανάμεσα σε στοιχεία όπως το κλίμα, το υψόμετρο, η βλάστηση, ο πληθυσμός και η χρησιμοποίηση του Γαύρου 2. (ϊδικότ.) τα τοπογραφικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής 3. το σχολικό μάθημα που έχει ως αντικείμενο την περιγραφή της γήινης επιφάνειας, τα φαινόμενα που συμβαίνουν πάνω της, καθώς και τα διάφορα κράτη του κόσμου και την πατριδογνωσία: πολιτική | οικονομική ~.

γεωγραφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γεωγραφία: ~ όρια | ζώνη | υπηρέσια | πλαισιο-φρ. (α) γεωγραφική θέση η θέση συγκεκριμένου τόπου σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή, στην οποία ανήκει (β) γεωγραφικό μήκος η γωνία που σχηματίζεται από τον μεσημβρινό συγκεκριμένου τόπου σε σχέση με τον μεσημβρινό του Γκρήνουιτς, μετρούμενη σε μοίρες αριστερά ή δεξιά από τον πρώτο μεσημβρινό (γ) γεωγραφικό πλάτος η γωνιακή απόσταση συγκεκριμένου σημείου της επιφάνειας της Γης, που μετρείται βόρεια ή νότια από τον Ισημερινό και εκφράζεται σε μοίρες (δ) γεωγραφικές συντεταγμένες το γεωγραφικό μήκος και πλάτος ενός τόπου, το συγκεκριμένο στίγμα του. [ETYM. μτγν. < γεωγράφος (βλ.λ.). ο όρ. γεωγραφικό μήκος είναι απόδ. του αγγλ. longitude, ενώ ο όρ. γεωγραφικό πλάτος αποδίδει το αγγλ. latitude, ο όρ. γεωγραφικές συντεταγμένες αποτελεί απόδ. του αγγλ. geographic coordinates].

γεωγράφος (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωγραφική έρευνα, περιγραφή και μελέτη. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη, πολυγράφος. [ETYM. μτγν. < γεω- (βλ.λ.) + -γράφος < γράφω].

γεωγράφος ρ. μετβ. [αρχ.] {γεωγραφείας... | γεωγράφησα} 1. ΓΕΩΓΡ. περιγράφω επιστημονικά ολόκληρη ή μέρος της επιφάνειας της Γης 2. περιγράφω τη θέση, που πρέπει να τοποθετηθεί κάτι: πρέπει να γεωγραφήσουμε την περιοχή και να καταγράψουμε ό,τι περιλαμβάνεται σ' αυτή || (μτφ.) ~ ένα θέμα | αντικείμενο (επιστημονικής εξέτασης). — γεωγράφ<ρηση (η).

γεωδαισία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος των εφαρμοσμένων μαθηματικών, που ασχολείται με τη μέτρηση του εμβαδού και του σχήματος μεγάλων εκτάσεων μιας χώρας, τον ακριβή προσδιορισμό των γεωγραφικών συντεταγμένων και την καμπυλότητα, το σχήμα και τις διαστάσεις της γήινης σφαίρας. — γεωδαίτης (ο/η) [αρχ.], γεωδαίτικός, -ή, -ό, γεωδαίτικός επίρρ. [ETYM. αρχ. < γεωδαίτης < γεω- (< γη) + -δαίτης < δαίωμα «διαμοιράζω, χωρίζω». Βλ. λ. συν-δαιτυμόν].

γεώδης, -ης, -ες → γαιώδης

γεωδυναμική (η) κλάδος της γεωλογίας που έχει ως αντικείμενο τις μεταβολές στη διαμόρφωση του γήινου φλοιού, τις δυνάμεις που τις προκαλούν και τις επιπτώσεις τους. — γεωδυναμικός, -ή, -ό [1844]. γεωδυναμικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geodynamics].

γεωειδές (το) {γεωειδ-ούς | -ή, -ών} το σχήμα προς το οποίο πλησιάζει περισσότερο η Γη, που δεν είναι απόλυτα σφαιρικό, αλλά μάλλον ελλειψοειδές.

[ETYM. < γεω- (< γη) + -ειδές < εϊδος, ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. gèoide].

γεωθερμία (η) {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των θερμικών φαινομένων, που έχουν ως έδρα τους το εσωτερικό της Γης 2. η γεωθερμική (βλ.λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géothermie].

γεωθερμική (η) ο κλάδος της γεωφυσικής, που έχει ως αντικείμενο έρευνας τις συνθήκες θερμότητας που επικρατούν στη Γη (κατανομή των θερμοκρασιών, μεταβολές θερμότητας κ.λπ.). — γεωθερμικός, -ή, -ό, γεωθερμικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géothermique].

Γεωκαρπία (η) {χωρ. πληθ.} βΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο οι καρποί ορισμένων φυτών ωριμάζουν κάτω από την επιφάνεια της γης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geocarp].

γεωκεντρικός, -ή, -ό [1886] 1. αυτός που έχει ή απεικονίζει τη Γη ως

το κέντρο του σύμπαντος: ~ θεωρία | σύστημα 2. αυτός που μετρείται ή λαμβάνεται με βάση το κέντρο της Γης: η ~ θέση της σελήνης. — γεωκεντρικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géocentrique].

γεωλογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} 1. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο έρευνας τη φυσική ιστορία της Γης, τη σύσταση των πετρωμάτων από τα οποία αποτελείται, τις φυσικές, χημικές και βιολογικές μεταβολές που έχει υποστεί ή εξακολουθεί να υφίσταται η γήινη σφαίρα-ΦΡ. γεχνική γεωλογία η γεωτεχνική (βλ.λ.) 2. τα γεωλογικά χαρακτηριστικά ή οι διαδοχές που λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένη έκταση ή περιοχή: η - των Ανδεών. — γεωλόγος (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. γη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géologie].

γεωλογικός, -ή, -ό [1871] αυτός που σχετίζεται με τη γεωλογία (βλ.λ.): ~ καταγραφή | επιστήμη | φαινόμενα | αιώνας (βλ.λ., σημ. 2) | περίοδος. — γεωλογικός επίρρ. [1878]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géologique].

γεωμαγνητισμός (ο) κλάδος της γεωφυσικής, που μελετά το γήινο μαγνητικό πεδίο και τα σχετιζόμενα με αυτό φαινόμενα. — γεωμα- γνητικός, -ή, -ό, γεωμαγνητικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géomagnétisme].

Γεωμέτρης (ο/η) [αρχ.] {γεωμετρών} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωμετρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη.

γεωμετρία (η) {χωρ. πληθ.} 1. κλάδος των μαθηματικών, που ασχολείται με τις ιδιότητες, τη μέτρηση και τις σχέσεις των διαφόρων μορφών (σχημάτων ή σωμάτων) με τον χώρο, μέσα στον οποίο εντάσσονται 2. κάθε θεωρητικό σύστημα σχέσεων των διαφόρων μορφών (σχημάτων ή σωμάτων) με τον χώρο, το οποίο λειτουργεί σε συμφωνία με συγκεκριμένο σύνολο υποθέσεων για την υπόσταση του χώρου και των στοιχείων που βρίσκονται μέσα σε αυτόν: ευκλείδειος ~ || αναλυτική ~.

[ETYM. αρχ. < γεωμέτρης < γεω- (βλ.λ.) + -μέτρης < μετρέω. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. geometry, γαλλ. géométrie, γερμ. Geometrie κ.ά.].

γεωμετρικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη γεωμετρία: - παράσταση | σχήμα | όργανο 2. ΜΑΘ. (α) γεωμετρική πρόδος βλ. λ. πρόδος (β) γεωμετρική κατασκευή η κατασκευή (χάραξη) ενός γεωμετρικού σχήματος με τον κανόνα και τον διαβήτη 3. ΙΕΤ. Γεωμετρικοί Χρόνοι | Γεωμετρική Εποχή περίοδος της ελληνικής αρχαιότητας μεταξύ 1100 και 700 π.Χ. 4. ΑΡΧΑΙΟΛ. γεωμετρική τέχνη η τέχνη που κυριάρχησε στην Ελλάδα κατά τους γεωμετρικούς χρόνους με κύριο χαρακτηριστικό της τη διακόσμηση των αγγείων με γεωμετρικά και γραμμικά σχήματα. — γεωμετρικά επίρρ.

γεωμήλο (το) [1828] {γεωμήλο-ου | -ων} (επιστήμ.) η πατάτα. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. pomme de terre, προκειμένου να αποφευχθεί η χρήση της ξέν. λ. πατάτα (βλ.λ.).]

γεώμορο (το) {γεωμόρ-ου | -ων} (λόγ.) το τμήμα της συγκομιδής που δίνει ο καλλιέργητης ως μίσθωμα στον ιδιοκτήτη του κτήματος. [ETYM. < μερο. γεώμορον < αρχ. γεωμόςος «αυτό που κατέχει μερίδιο γης» < γεω- (< γη) + -μόςος < μέτρομαι «μοιράζω, παίρνω το μερίδιο μου»].

γεωμορφολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο κλάδος που εξετάζει τον σχηματισμό και τη δομή των χαρακτηριστικών της επιφάνειας της Γης ή της επιφάνειας άλλου πλανήτη. — γεωμορφολόγος (ο/η), γε-ομορφολογικός, -ή, -ό, γεωμορφολογικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geomorphology].

γεωοικονομία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την επίδραση που ασκεί η γεωγραφία στη διαμόρφωση της τοπικής ή της παγκόσμιας οικονομικής κατάστασης. — γεωοικονομικός, -ή, -ό.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geoeconomy].

γεωπαισία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ.-ΑΣΤΡΟΝ. η διαδικασία κατά την οποία διαμορφώνονται οι φυσικές συνθήκες ενός πλανήτη, ώστε μελλοντικά να είναι κατοικήσιμος από ανθρώπους. [ETYM. < γεω- (βλ.λ.) + -παισία < πλάσσω].

γεωπολιτική (η) η μελέτη της επίδρασης της γεωγραφίας, της οικονομίας και των δημογραφικών δεδομένων στην πολιτική και κυρίως στις διεθνείς σχέσεις. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geopolitics].

γεωπολιτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη γεωπολιτική: ~ χώρος | σημασία | πλάνο | δεδομένα 2. γεωπολιτική (η) βλ.λ. — γεωπολιτικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geopolitical].

γεωπονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που περιλαμβάνει τις απαραίτητες πρακτικές και θεωρητικές γνώσεις για την αποτελεσματικότερη καλλιέργεια και αξιοποίηση της γης. — γεωπονικός, -ή, -ό [μτγν.].

γεωπόνος (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωπονία, που ασχολείται με τον προγραμματισμό της ανάπτυξης και βελτίωσης της γεωργικής παραγωγής. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη.

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «εργάτης της γης», < γεω- (< γη) + πόνος «μόχθος, κόπος»].

Γεωραντάρ (το) {άκλ.} ειδικό όργανο χρησιμοποιούμενο για βαθο-σκοπήσεις, το οποίο ανιχνεύει την εικόνα των διαφόρων γεωλογικών στρώσεων συγκεκριμένης περιοχής και την ανακτά με ηλεκτρομαγνητικά κύματα πάνω σε ειδικά προσαρμοσμένη στο σύστημα οθόνη.

γεωργήσιμος, -η, -ο [αρχ.] καλλιέργησιμος (βλ.λ.).

Γεωργία (η) (γεωργ. Sak art'velos Respublika = Δημοκρατία της Γεωργίας) κράτος της Κ. Ασίας μεταξύ του Καυκάσου και του Ευξείνου Πόντου, πρώην Δημοκρατία της Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα την Τιφλίδα,

επίσημη γλώσσα τη Γεωργιανή και προσωρινό νόμισμα το λάρι. — Γεωργιανός (ο), Γεωργιανή (η), γεωργιανός, -ή, -ό, Γεωργιανά (τα). [ETYM₂ < αγγλ. Georgia < ρωσ. Грузия < περσ. gurjān < vine-an, ονομασία των Γεωργιανών στη γλώσσα των Πάρθων, αγν. ετύμου. Στους αρχαίους Έλληνες η περιοχή ήταν γνωστή ως *Κολχίς*].

Γεωργία κ. (καθημ.) **Γιωργία** (η) γυναικείο όνομα.

γεωργία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η συστηματική καλλιέργεια και αξιοποίηση της γης για την παραγωγή προϊόντων που καλύπτουν συγκεκριμένες βιοτικές ανάγκες του πληθυσμού: στα πεδινά οι κάτοικοι ασχολούνται με τη ~ 2. (ειδικότ.) το σύνολο των μεθόδων και των ειδικών εργασιών που αναφέρονται στην καλλιέργεια της γης και τη συγκέντρωση της σοδειάς 3. (συνεκδ.) τα προϊόντα που παράγονται με την καλλιέργεια της γης.

γεωργικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη γεωργία ή με τον γεωργό: ~ επιστήμη | εργασίες | απόβλητα | συνεταιρισμοί | μηχανήματα | χόρα.

Γεώργιος (ο) {Γεωργίου;} 1. όνομα αγίου, πατριάρχων, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας: Αγίος - ο Τροπαιοφόρος 2. όνομα ημερών: ο Βασίλειος - ο Α (1863-1913) 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Γιώργος**, ΣΧΟΛΙΟ λ. -IOC.

[ETYM₂ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. γεωργός. Το όνομα γνώρισε διάδοση μετά τον 4ο αι. μ.Χ. λόγω των ομώνυμων αγίων, που η δράση τους τοποθετείται σε άκρη την εποχή].

γεωργοκτηνοτροφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία: ~ προϊόντα.

γεωργός (ο) πρόσωπο που ασχολείται με την καλλιέργεια της γης και τη συγκομιδή της παραγωγής. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη, -ουργός. [ETYM₂ αρχ. < γηοργός (με αντιμεταχώρηση) < *γαΨοργός < γάΨη + -Γοργός < έργον (< *Έργον)].

γεωσεισμική (η) [1894] ΓΕΩΛ. η έρευνα των στρωμάτων της Γης με τη μελέτη των σεισμικών κυμάτων που προκαλούνται από τεχνητή έκρηξη σε βάθος. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géoséismique].

γεωσκόπια (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η εξέταση της σύστασης της Γης και των φυσικών φαινομένων που σχετίζονται άμεσα με αυτήν και συντελούνται στο εσωτερικό της (μαγνητισμός, πίεση κλπ.). [ETYM₂ < γεω- (< γη) + -σκοπία < σκοπός, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geoscopy].

γεωσκόληκας (ο) [1873] {γεωσκόληκων} σκουλήκι με μακρό, κυλινδρικό σώμα, γλοιώδη επιφάνεια δέρματος ανοιχτού ή κοκκινωπού χρώματος, το οποίο σκάβοντας συμβάλλει στον αερισμό και στην ανανέωση του εδάφους ΣΥΝ. σκουληκαντέρα. Επίσης (λόγ.) γεωσκό: ληξ {γεωσκόληκος}. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. earthworm].

γεωστατική (η) ΓΕΩΛ. κλάδος που εξετάζει τη στατική (βλ.λ.) της γήινης σφαίρας. — γεωστατικός, -ή, -ό, γεωστατικ-ά | -ώς επίφρ. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géostatique].

γεωστρατηγικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη γεωστρατηγική: ~ σκεδισμός | σημασία | θέση | εκτιμήσεις 2. **γεωστρατηγική** (η) η μελέτη της γεωπολιτικής για στρατηγικούς λόγους. — γεω- στρατηγικά επίφρ. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geostrategic].

γεωσύνκλινο (το) {γεωσυνκλίν-ου | -ων} ΓΕΩΛ. βαθιά επιμήκης ενεργός ζώνη, η οποία βυθίζεται συνεχώς και στην οποία λαμβάνει χώρα ιζηματογένεση και εκδηλώνεται μαγματική δραστηριότητα. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géosynclinal].

γεωσφαιρα (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η γήινη σφαίρα και η τεχνητή σφαίρα που περιστρέφει τη Γη. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geosphere].

γεωτεκτονική (η) [1889] ΓΕΩΛ. ο κλάδος που μελετά τις τεκτονικές σχέσεις των ηπείρων ή των ωκεανών μεταξύ τους ή των ηπείρων και των ωκεανών. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geotectonics].

γεωτεχνική (η) ΓΕΩΛ. κλάδος που εξετάζει τις ιδιότητες του εδάφους σε σχέση με τα σχέδια κατασκευής οικοδομημάτων πάνω σε αυτό ΣΥΝ. τεχνική γεωλογία. — γεωτεχνικός, -ή, -ό, γεωτεχνικ-ά | -ώς επίφρ. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géotechnique].

γεώτρηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεων} 1. η διάνοιξη βαθιάς οπής στο έδαφος για τη θεμελίωση μεγάλων τεχνικών έργων ή για την εξόρυξη και αξιοποίηση κοιτασμάτων του υπεδάφους 2. (ειδικότ.) σύνολο εργασιών για τη διάνοιξη φρέατος μέχρι το βάθος που είναι απαραίτητο για την ανακάλυψη και εκμετάλλευση νερού, που χρησιμοποιείται ως πόσιμο ή για άρδευση. [ETYM₂ < γεω- (< γη) + τρήση < αρχ. τρήσις (βλ. λ. διά-τρήση)].

γεωτροπισμός (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} η επίδραση που ασκεί η δύναμη της βαρύτητας στον καθορισμό της διεύθυνσης που παίρνει ένας φυτικός οργανισμός ως προς την επιφάνεια της γης κατά την ανάπτυξη του. — γεωτροπικός, -ή, -ό, γεωτροπικά επίφρ. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géotropisme].

γεωτρίπανο (το) [1891] {-ου κ. -άνου | -ων κ. -άνων} εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη διάτρηση του εδάφους κατά τις γεωτρήσεις.

γεωφυσική (η) [1895] ΓΕΩΛ. κλάδος που εξετάζει τις φυσικές ιδιότητες της Γης και της ατμόσφαιρας της και περιλαμβάνει την ωκεανο-λογία, τη σεισμολογία, την ηφαιστειολογία και τον γεωμαγνητισμό. — γεωφυσικός (ο/η), γεωφυσικός, -ή, -ό, γεωφυσικ-ά | -ώς επίφρ. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geophysics].

γεώφωτα (τα) {γεωφύτων} ΒΟΤ. φυτά με υπόγεια όργανα (βολβούς, κονδύλους, ριζώματα και οφθαλμούς) για την αντιμετώπιση δυσμενών συνθηκών.

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géophyte].

γεωχημεία (η) 1. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο έρευνας τις χημικές μεταβολές και τη σύσταση της γήινης σφαίρας ή άλλων ουρανίων σωμάτων 2. (ειδικότ.) τα γεωλογικά και χημικά χαρακτηριστικά μιας έκτασης: η ~ της επιφάνειας της Σελήνης. — γεωχημικός (ο/η), γεωχημικός, -ή, -ό, γεωχημικ-ά | -ώς επίφρ. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. géochimie].

γεωχρονολόγηση (η) {-ής κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΕΩΛ. η έρευνα της ηλικίας (σχετικής ή απόλυτης) ενός γεωλογικού σχηματισμού. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geochronology].

γη (η) 1. (με κεφ.) ο τρίτος σε σειρά απόσταση από τον Ήλιο πλανήτης του ηλιακού συστήματος, που έχει σχήμα ελλειψοειδές και πάνω στον οποίο κατοικούν οι άνθρωποι: η περιστροφή της - γύρω από τον Ήλιο || οι πόλοι της ~ 2. (συνεκδ.) το σύνολο των κατοίκων του παραπάνω πλανήτη, οι άνθρωποι: ολόκληρη η ~ πανηγύρισε τη λήξη του πολέμου ΣΥΝ. ανθρωπότητα 3. (ειδικότ.) ολόκληρος ο υπαρκτός κόσμος, η οικουμένη: το όνομα του έθρασε στα πέρατα της ~ || (γάρηκε) από προσώπου γης (από την ανθρώπινη κοινωνία, τον υπαρκτό κόσμο) 4. η επιφάνεια της Γης (σημ. 1), συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ουρανό ή τον κάτω κόσμο: σ' αυτή τη ~ όλα ξεληνώνονται || ο Χριστός ήλθε στη ~, για να διδάξει την αγάπη || δεν πατάει στη ~ (αε-ροβατεί, πετάει στα σύννεφα, δεν έχει συνείδηση της πραγματικότητας) ΦΡ. (α) στον ουρανό σε | τον | το κ.λπ. γύρενα και στη γη σε | τον | το κ.λπ. βρήκα για κάτι που έρχεται χωρίς να το περιμένουμε, αν και αρχικά ήταν πολύ δύσκολη η πραγματοποίησή του (β) κινό γη και ουρανό κάνω τα αδύνατα δυνατά, χρησιμοποιώ κάθε μέσο θεμιτό ή μη για να φθάσω στον σκοπό μου 5. η επιφάνεια, ο εξωτερικός φλοιός της Γης (σημ. 1): ο μεταωρίτης προέκρουσε στη ~, πέφτοντας σε έρημη περιοχή των δυτικών ακτών των Η.Π.Α. 6. (ειδικότ.) το έδαφος: η ~ υποχώρησε κάτω από τα πόδια της || «αούτ' η γης που την πατούμε, όλοι μέσα थे να μπουίμε» (δημοτ. τραγ.) || του έδωσε ένα χτύπημα και τον ζάπλωσε στη ~ ΦΡ. (α) να ανοίξει η γη να (με) καταπίει για περιπτώσεις μεγάλης ντροπής -όταν ντρέπεται κανείς να αντικρίσει τους άλλους ή μεγάλης λύπης -όταν δεν θεωρεί ότι αξίζει να ζει (β) άνοιξε η γη και τον κατάπιε για κάποιον που δεν άφησε πίσω τον ίχνυ, εξαφανίστηκε με τρόπο μυστηριώδη και ανεξήγητο ΣΥΝ. έδαφος, χόμα 7. (συνεκδ.) το χόμα: άρομα από βρεγμένη -μετά τη βροχή || δυνασμένη ~ από την αναβροχιά · 8. η ξηρά, η στεριά σε αντίθεση με τη θάλασσα, το ηπειρωτικό κομμάτι του πλανήτη: έπειτα από δέκα μέρες στη θάλασσα, επιτέλους αντικρίσαμε ~ 9. (γενικότ.) μια οριοθετημένη περιοχή ή χώρα: αφιλόξενη | άνοστη | ελληνική ~ ΦΡ. Γη της Παγγαλιός (εις την γην της επαγγελίας, Κ.Δ. Εβρ. 11, 9) (για τους Έλληνες παραδίδομα άνευ όρων, δεν προβάλλω την παραμικρή αντίσταση (β) της Μαδιάμ (λανθασμένη παρετυμολογική εκφορά: της Μαριάμ) άνω-κά-τω, χωρίς τίποτα να μείνει όρθιο -για πολύ μεγάλη αναστάτωση ή καταστροφή (γ) καμένη γη βλ. λ. καίω. Επίσης (λαϊκ.) γης [ETYM₂ < αρχ. γή | γαΨα, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. αία «γη», της οποίας η προέλευση και η αρχική σημ. δεν έχει προσδιοριστεί. Η φρ. γην και ύδωρ δίδονται αναφέρεται αρχικός στην αξίωση των Περσών κηρύκων για άνευ όρων παράδοση των Αθηναίων πρώτα και κατόπιν των Λακεδαιμονίων (αφού η γη και το ύδωρ αποτελούσαν τα βασικά σύμβολα εξουσίας μιας επικράτειας). Η γη της επαγγελίας αποκλήθηκε έτσι, επειδή κατά τη διαθήκη που συνήφθη στο όρος Σίναι ο Θεός υποσχέθηκε (επαγγελία: αρχικός «πρόσχεση») ότι οι Ισραηλίτες θα κληρονομούσαν τη γη Χαναάν. Βιβλική αφετηρία (αν και δεν αναφέρεται στην Π.Δ.) έχει και η φρ. της Μαδιάμ, η οποία περιγράφει την ολοσχερή εξολόθρευση των Μαδιαντών από τους Ισραηλίτες υπό τον Μωυσή (Αριθμοί 31, 7-12). Η φρ. κινό γη και ουρανό αποδίδει το γαλλ. remuer ciel et terre].

γη - ααία, γη- | γεω- | γαιο- | -γειος | -γαιος. Στον Όμηρο η κύρια λ. που χρησιμοποιείται για το «γη, πατρίδα» είναι η λ. αία (φυσικό-ος αία «φωγόνος γη»). Χρησιμοποιείται, πολύ λιγότερο, και η λ. γαία, πιθανότατα προϊόν συμφυρμού: γή + αία > γαία (με επίδραση του μαία, που σήμαινε «μητέρα» (πβ. Γά ματηρ > Δαμάτηρ > Δήμητρα). Το γή χρησιμοποιήθηκε ως α' συνθ. (γη-πέδο, γη-γενής, γή-λοφος κ.λπ.). Από περιπτώσεις που μετά το γη- ακολούθησε β' συνθ. από φωνήεν ο- (π.χ. *γη-ορύχος, *γη-Ποργός) κατά τον νόμο «της εκτάσεως εν συνθέσει» το ο- του β' συνθ. εκτάθηκε σε ω-(-ορύχος, -οργός) το δε η- βραχύνθηκε προ μακρού φωνήεντος (*γη-ορύχος > γε-ορύχος, *γη-οργός > γε-οργός) Έτσι προήλθε α' συνθ. γεω- (γεω-λόγος, γεω-γράφος, γεω-μέτρης, γεω-πόνος κ.λπ.). Από το ίδιο στοιχείο σχηματίστηκε και β' συνθ.: -γε-ιος > -γειος (υπό-γειος, έγ-γειος, επί-γειος κ.ά.). Από το γαία σχηματίστηκε (σπανιότερα) α' συνθ. γαιο- (γαιο-κτήμων, γαι-άνθραξ κ.ά.) και αρχ. σύνθετα με β' συνθ. -γαιος (αρχ. έν(ν)οσίγαιος). Η σύμπτωση στην προφορά των αι και ε και των ο και ω στους χρόνους της Κοινής προκάλεσε εναλλαγή στην ορθογραφική παράδοση των

γη - ααία, γη- | γεω- | γαιο- | -γειος | -γαιος. Στον Όμηρο η κύρια λ. που χρησιμοποιείται για το «γη, πατρίδα» είναι η λ. αία (φυσικό-ος αία «φωγόνος γη»). Χρησιμοποιείται, πολύ λιγότερο, και η λ. γαία, πιθανότατα προϊόν συμφυρμού: γή + αία > γαία (με επίδραση του μαία, που σήμαινε «μητέρα» (πβ. Γά ματηρ > Δαμάτηρ > Δήμητρα). Το γή χρησιμοποιήθηκε ως α' συνθ. (γη-πέδο, γη-γενής, γή-λοφος κ.λπ.). Από περιπτώσεις που μετά το γη- ακολούθησε β' συνθ. από φωνήεν ο- (π.χ. *γη-ορύχος, *γη-Ποργός) κατά τον νόμο «της εκτάσεως εν συνθέσει» το ο- του β' συνθ. εκτάθηκε σε ω-(-ορύχος, -οργός) το δε η- βραχύνθηκε προ μακρού φωνήεντος (*γη-ορύχος > γε-ορύχος, *γη-οργός > γε-οργός) Έτσι προήλθε α' συνθ. γεω- (γεω-λόγος, γεω-γράφος, γεω-μέτρης, γεω-πόνος κ.λπ.). Από το ίδιο στοιχείο σχηματίστηκε και β' συνθ.: -γε-ιος > -γειος (υπό-γειος, έγ-γειος, επί-γειος κ.ά.). Από το γαία σχηματίστηκε (σπανιότερα) α' συνθ. γαιο- (γαιο-κτήμων, γαι-άνθραξ κ.ά.) και αρχ. σύνθετα με β' συνθ. -γαιος (αρχ. έν(ν)οσίγαιος). Η σύμπτωση στην προφορά των αι και ε και των ο και ω στους χρόνους της Κοινής προκάλεσε εναλλαγή στην ορθογραφική παράδοση των

τύπων και αβεβαιότητα για τη γραφή τους: *άνόγαιον* και *άνόγε-ον* (και *ανώ-γαιο*) κ.τ.ό. Στην περίπτωση των *γαιο-* και *γαιο-* (*γαιο-κλήμων* ή *γαιο-κλήμων*, *γαϊώδης* - *γαϊώδης*) η γραφή *γαιο-* θεωρείται (λόγω της συχνότητας της) προτιμότερη.

γηγενής, -ής, -ές {γηγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που κατοικεί στον ίδιο τόπο στον οποίον έχει γεννηθεί: *οι ~ (κάτοικοι) της Αυστραλίας* ΣΥΝ. *αυτόχθων*, *ιθαγενής* **2.** (ειδικότ. για φυτά ή ζώα) (είδος) *ιθαγενές της χλωρίδας ή της πανίδας συγκεκριμένης περιοχής* **3.** ΓΕΩΛ. *γηγενής θερμότητα* τα μεγάλα ποσά θερμότητας του εσωτερικού της Γης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές, -γῆ, *ιθαγενής*, *ντόπιος*. [ETYM₁ αρχ. < γῆ + -γενής < γένος]. γήινος, -η, -ο [αρχ.]

1. αυτός που σχετίζεται με τον πλανήτη Γη: ~ *σφαίρα* | *ατμόσφαιρα* **2.** *γήινος* (ο), *γῆινη* (η) κάτοικος του πλανήτη Γη, κατ' αντιδιαστολή προς οποιαδήποτε μορφή ζωής υπάρχει έξω από αυτόν ΑΝΤ. *εξωγήινος* **3.** αυτός που αποτελείται από ύλη και φθείρεται εύκολα, που μένει προσκολλημένος στα εγκόσμια και δεν έχει πνευματικές προεκτάσεις: ~ *αγαθά* | *κόσμος* ΣΥΝ. *υλικός*, *χοϊκός*, *εγκόσμιος*, *κοσμικός*, *φθαρτός*.

γῆλοφος (ο) {γῆλοφ-ου | -ων, -ους} *χαμηλό χαμάτινο ὄψωμα*, *λοφίσκος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. γῆ. [ETYM₁ αρχ. < γῆ + λόφος].

γῆπεδο (το) {γῆπεδ-ου | -ων} **1.** ειδικά διαμορφωμένη έκταση, αποτελούμενη από κερκίδες για τους θεατές και ειδικές εγκαταστάσεις για τη διεξαγωγή αθλητικών συναντήσεων: ~ *ποδοσφαιρῶν* | *τένις* | *γκολφ* | *μπάσκετ* ΣΥΝ. *στάδιο* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών που παρακολουθούν τον διεξαγόμενο εντός του γῆπεδου αγώνα: ὅλο το ~ *πανηγυρίζει με ἐξῆλλο ἐνθουσιασμό τη νίκη της ομάδας* · **3.** (σπα-νιότ.) έκταση ανοικτή, που δεν έχει καλυφθεί από κτίσματα και παρέχεται ως ελεύθερη γῆ: ~ *για κτίσιμο* || ~ *προσγειώσεως* ΣΥΝ. *οικόπεδο*, *αλάνα*. — (υποκ.) *γῆπεδάκι* (το), (μεγεθ.) *γῆπεδάρα* (η), *γῆπε-δικός*, -ή, -ό [1840]. ΣΧΟΛΙΟ λ. γῆ. [ETYM₁ < αρχ. γῆπεδον < γῆ + πέδον «ἔδαφος», βλ. κ. *πέδιο*].

γῆπεδοῦχος, -ος, -ο ΑΘΛ. (ομάδα) που αγωνίζεται στην ἔδρα της, αυτός που αντιμετωπίζει τον αντίπαλο του στο δικό του γῆπεδο: *στον πρώτο γύρο ἐίμαστε γῆπεδοῦχοι και στον δεύτερο θα παίζουμε ἐκτός ἔδρας* ΑΝΤ. *φιλοξενούμενος*. [ETYM₁ < γῆπεδο + ὄχιος < ἔχω].

γῆραιός, -ά, -ό (λόγ.) **1.** ο ηλικιωμένος, αυτός που βρίσκεται σε προχωρημένη ηλικία: ~ *κύριος* | *πολιτικός* || «*Η επίσκεψη της ~ κυρίας*» (θεατρικό ἔργο του Ἑλβετού συγγραφέα F. Dürrenmatt) ΦΡ. (α) *γῆραιά Αλβιῶν* βλ. λ. *Αλβιῶν* (β) *γῆραιά ἡπειρός* η *Ευρώπη* · **2.** ΑΘΛ. *Γῆραιός* (ο) το αθλητικό σωματείο «Ηρακλής» τῆς Θεσσαλονίκης. [ΑΡΧ. < γῆρας].

γῆραιός, -α, -ο κ. **γεραιός** (συνήθ. μειωτ.) **1.** αυτός που έχει γεράσει και τα γῆραιά του ἔχουν αφήσει ἄσχημα σημάδια **2.** αυτός που εμφανίζει πρόωρα την ὄψη ηλικιωμένου. [ETYM₁ αρχ. < γῆρας + παρρη. ἐπιθήμα -αλέος (βλ. λ.)]. **γῆρανση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνσεως} χωρ. πληθ.} ο συνεχής αλλοιώσεις που υφίσταται ἕνας οργανισμός στην πορεία του προς τα γῆραιά: - τῆς *επιδερμίδας*. Επίσης *γῆρασμός* (ο).

γῆρας (το) {γῆρατος | χωρ. πληθ.} η προχωρημένη βιολογικά ηλικία ενός οργανισμού με τις συνακόλουθες αλλοιώσεις που επιφέρει σε αυτόν: *πρόωρο* - || *στο γῆρας οὐκ ἔρχεται μόνον* (βλ. λ. ου). [ETYM₁ < αρχ. γῆρας, παρῶλλ. τ. του οὐσ. γῆρας «αριστέος, ἔπαλλος» (βλ. λ.)]. Το -η- στη λ. γῆρας ἴσως οφείλεται στην επίδραση των αντω-νύμων ἤβη, ἠβῶ ή στον αρχ. ἀθέματο ὠρ. *ε-γῆρ-α*). **γῆραςκω** *αἰε διδασκόμενος* (*γῆραςκω δ' αἰε πολλά διδασκόμενος*, Πλουτ. *Σόλων* 31.7) γερνάω μαθαίνοντας, δεν σταματῶ να μαθαίνω μέχρι τα βαθιά μου γεράματα. [ETYM₁ αρχ. < γῆρας (βλ. λ.)].

γῆρασμος (ο) → γῆρανση

γῆραιά κ. **γεραιά** (τα) **1.** η γεροντική ηλικία, τα γεράματα: «*να 'ταν τα νιάτα δυο φορές, τα ~ καμία*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. γεράματα, γῆρας, στερνά ΑΝΤ. νιάτα **2.** (συνεκδ.) ο ηλικιωμένος ἄνθρωπος: *περήφανα* ~ ΑΝΤ. νιάτα.

[ETYM₁ μεσν. < αρχ. γῆρας, -ατός, κατά το *προστέια* ἡ από τον πληθ. *γῆραια*].

γῆριατρική (η) **1.** ΙΑΤΡ. κλάδος που ασχολείται με τις ασθένειες, τα προβλήματα, την ψυχολογική στήριξη και φροντίδα των ατόμων προχωρημένης ηλικίας **2.** η μελέτη των φυσικών διαδικασιών και των προβλημάτων που επιφέρει στους διαφόρους οργανισμούς το πέρασμα του χρόνου. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < αγγλ. geriatrics].

γῆροκομείο (το) [μτρν.] το ἴδρυμα στο οποίο διαμένουν και περιθάλπονται ηλικιωμένα άτομα ΣΥΝ. (ευφημ.) οἶκος ευγηρίας.

γῆροκομία (η) [μτρν.] ἡ φροντίδα που παρέχεται σε γέροντες. — γῆροκομικός, -ή, -ό [μτρν.].

γῆροκομῶ [μτρν.] κ. (λαϊκ.) **γερκοκομῶ** ρ. μετβ. (γῆροκομείς... | γῆ-ροκόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) προσφέρει φροντίδα και περιθαλψη (σε γέροντα, κυρ. στους ηλικιωμένους γονείς): *μόνη κι ἔρημη, χωρίς κανέναν στον κόσμο, ποιος θα βρεθεί να τη γῆροκομήσει;* ΣΧΟΛΙΟ λ. κόμη. [ETYM₁ < μτρν. γῆροκομῶ (-έω) < γῆρο- (< αρχ. γῆρας) + κομῶ «φροντίζω» (βλ. λ. -κομία)].

γῆς (η) → γῆ

γῆταιά (η) **1.** μαγική ενέργεια ἢ λόγος, που αποσκοπεῖ στην πρόκληση ἢ την αποτροπή του κακού ἢ στην ερωτική ἔλξη ΣΥΝ. ζῶρκι **2.** η γοητεία, ἡ ἔλξη (που ασκεί κάποιος/κάτι) ΣΥΝ. σαγήνη. Επίσης (λόγ.) *γῆταιά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξεννιτιά*.

[ETYM₁ μεσν. < γῆταιά (με καταβιβασμό τόνου και συνίηση) < γῆταιῶ (βλ. λ.)]. **γῆταια** (το) → γῆταιῶ γῆταιῆς (ο) [μεσν.], **γῆταιῆτρα** (η) (γῆταιῆτρῶν) **1.** πρόσωπο που

θεωρεῖται ὅτι κατέχει μαγικές, υπερφυσικές δυνάμεις για την αποτροπή ενός δεινοῦ ἢ για την επίτευξη ενός στόχου **2.** (μτρφ.) πρόσωπο που πλανεύει με τη γοητεία του, που σαγηνεύει τους ἄλλους. *γῆταιῶ* ρ. μετβ. {γῆται-ψα, -μένος} **1.** κάνω μάγια σε (κάποιον), ασκῶ μαγική ἐπίδραση με ζῶρκι **2.** (μτρφ.) ασκῶ ἐξαιρετική γοητεία σε (κάποιον), θέλγω: *τον γῆταιῶ με τη ματιά της*. — **γῆταια** (το). [ETYM₁ μεσν., πθ. < αρχ. γοῆταιῶ, από τον ἀόρ. *εἰοῆταιῶσα* > *εἰῆται-σα*, με ἔκκρουση τοῦ -ο- από το τονιζόμενο -η-]. **για**¹ κ. **γῆ** (πριν από α) πρῶθ. δηλώνει: **1.** (α) τον σκοπό για τον οποίο γίνεται κάτι (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. του ρήματος): *εργάζομαστε ~ τη γοητή* | *πάει στη βρύση ~ νερό* | *πάει ~ γιατρός* || *σπουδάζει ~ δάσκαλος* (β) το αντικείμενο επιθυμίας: *ἔχω δίψα ~ ζωή* || *ἔχω ὄρεξη ~ φασαρία* || *η μάνα τα κάνει ὅλα ~ το καλό των παιδιῶν της* || *υποχώρησε, σε παρακαλό, ~ το καλό σου!* ΦΡ. (α) **για τα μάτια** (του κόσμου) για να μη γίνουν σχόλια ἢ να σταματήσουν τα σχόλια του κοινωνικού περιγύρου: *ο γῆμος ἔγινε για τα μάτια του κόσμου, ἐπειδὴ ἡ κοπέλα εἶχε μείνει ἔγνητος* (β) **για καλό και για κακό** για κάθε ἐνδεχόμενο, για κάθε περίπτωση που μπορεί να προκύψει: *αφοῦ πάμε ἐκδρομή στο βουνό, ~ πάρε μαζί σου και ἕνα μπουκάλι νερό να ἔχουμε* **2.** αἰτία (+αιτ.): *κατηργεῖται για φόνου* ΦΡ. **για ψόλλων πῆδημα** για ασημαντο λόγο, για ασημαντή αφορμή: *τη βέβλε τις φωνές ~ 3.* τόπο: *κατεῦθονση* | *προοριστή* (+αιτ., +επίρρ. -I-γεν. (εννοείται ο χαρακτηριστικός τόπος: σπίτι, γραφεῖο, μαγαζί, κ.λπ. κῶπιον): *αἶριο εἶναι ~ το Λουξεμβούργου* || *φεύγω ~ μακριά* || *ζεκίνησα νορίς ~ τοῦ θείου μου* **4.** χρόνο: (α) διάρκεια (+αιτ., +επίρρ.): *ἔμεινε ~ δυο ὥρες* || *φεύγω ~ πάντα* (β) χρονικό προσδιορισμό (+αιτ., +επίρρ.): *αὐτά τα θέλω ~ αἶριο* || *παρῶργελία ~ την Πέμπτη* || *σοπαινω ~ την ὥρα, μα θα κάνω τις αποκαλύψεις μου ἀργότερα* **5.** χάρην κάποιου, βοήθεια, ευεργεσία, υπεράσπιση (+αιτ.): *το κάνω μόνο ~ σένα* | *ἀγνώσας ~ την παρῖδα* || *δεν το κάνω ~ την ψυχὴ τῆς μάνας μου, ἀλλὰ γιατί θα ἔχω συγκεκριμένα ὀφείλη* **6.** αναφορά (=σχετικῶ με) (+αιτ.): *μιλοῦσαν συνεχῶς ~ πολιτικά* **7.** τίμημα | ἀξία (+αιτ.): *τρία κιλῶ ~ ἕνα κατοστάρικο* || *το πούλω ~ 10.000 ὄρχ.* || *ἔδωσε το οικόπεδο ~ ἕνα κομμάτι γουαί* (πολύ φτηνά) **8.** αντίτιμο, ανταμοιβή | ανταπόδοση (+αιτ.): *τι να σου δώσω ~ την καλή εἰσὴν που μου 'φερες;* || *σου το χαρίζω ~ μια βόλτα με τη βάρκα* **9.** αντικατάσταση, ἀντιπροσῶπευση (=ἀντί) (+αιτ.): *ἦρθε ο γιος ~ τον πατέρα* || *να πάω ἐγὼ ~ σένα;* **10.** ἀπόλυτη ἄρνηση (ὅλα ἀνεξαιρέτως) ἢ ἀπόλυτη κατάφαση (σε μεγάλο βαθμὸ ἢ ἐντῶς) (μῆ ἐπανόληψη του οὐσ. ἢ ἐπιρρ.): *δεν ἀῆσαν σῆτι ~ σῆτι* *τι να μην το ἔκλεψαν* || *εἶμαι πέρα ~ πέρα ἰκανοποιημένος ἀπὸ τη δουλειά μου* ΦΡ. (α) *ντιπ για ντιπ* εντελῶς: *εἶναι ~ μουρλός* || *εἶσαι ~ ερωτευμένος!* (β) **για τα καλά** πάρα πολύ: *ἔβρεξε ~ 11.* ἐπικλήση, ευχή ἢ ἀπόγνωση (+αιτ.): *~ (το) ὄνομα του Θεοῦ!* **12.** καταλληλότητα | ικανότητα | ιδιότητα (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. του ρήματος): *δεν κάνει ~ δάσκαλος* || *ιατρική ~ ἡλικιωμένους* || *ροῦχα ~ τον χειμῶνα* || *η κατάσταση εἶναι πραγματικά ~ γέλια* || *η περίπτωση ἦταν ~ γέλια και ~ κλάματα* || *αὐτός εἶναι τρελός ~ δέσιμο!* || *πράγματα ~ πέταμα* ΦΡ. (*ἀνθρώπος*) **για τα πανηγύρια** φαιδρός, που δεν μπορεί κανείς να τον πάρει σοβαρά **13.** ομοιότητα (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. του ρήματος): *δεν μοιάζει ~ υποοργός* **14.** μη υπαρκτή ἢ ψευτική ιδιότητα | κατάσταση (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. του ρήματος): *περνῶ ~ ὠραῖος* || *την εἶχαν ~ πεθαμένη*. (βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ). [ETYM₁ μεσν. < αρχ. διά, με συμπτώροφα του -I- με το -α- (συνίηση) και ἡμφωνοποίηση του ἦ]: *διά > δῆνᾶ > για* (>α)].

για² σύνδ. (διαζευκτικός) (διαλεκτ.) **1.** με απλή ἢ διπλή ἐκφορά, εἶτε... εἶτε, ἢ: ~ *σήμερα ~ αἶριο θα φύγει* **2.** (εισάγει ἐρώτηση) ἢ μήπως: *ἔλα να πάμε, ~ δεν θες;* [ETYM₁ < τουρκ. ya].

για³ μόρ. **1.** (προτροπικῶς +να) ας: ~ *να δούμε τι θα κάνουμε!* **2.** (με προστακτικῶς) δηλώνει (α) προτροπή: ~ *ἔλα ἐδῶ!* (β) ἐπιφωνεῖα: ~ *φαντάσου!* (γ) προσταγή ἢ παρῶκληση: ~ *στάσου!* || ~ *σταμάτα λίγο!* (δ) ἀπειλή: ~ *ξαναπέσ το και τα λέμε!* [ETYM₁ μεσν. < ιά < ια < αρχ. εια (ἐπιφών.)].

για⁴ σύνδ. (διαλεκτ.) **1.** (εισάγει ἐρώτηση) για ποιον λόγο: ~ *δεν μας ἦρθε χτες;* ΣΥΝ. *γιατί* **2.** (εισάγει αιτιολογική πρόταση) *γιατί*, ἐπειδὴ: «*Στράτες μου, καθαρῖστε, μηλιές μου, φουντωθεῖτε, ~ θα περάσει ο γαμπρός!*» (δημοτ. τραγ.). [ETYM₁ < *γιατί*, αρχικός όταν αυτό συνοδεύεται από το αρνητ. *δεν: γιατί δέν... > για δέν...*].

για⁵ μόρ. (διαλεκτ.) ὡς βεβαιωτικό, για επιβεβαίωση των ἡδῆ προαναφερθέντων: *-Θα ἔρθεις ἡ ὄχι; -Θα ἔρθω ~!* || *δεν ἔγινε και τίποτα, δεν θα πεθάνουμε* · [ETYM₁ < τουρκ. επιφών. ya!].

γιαβός-γιαβός επίρρ. (λαϊκ.-σπάν.) *αργά-αργά*. [ETYM₁ < τουρκ. yavas «αργῶ»].

γιαβίσκος, -η, -ο (λαϊκ.-σπάν.) (συνήθ. για καπνῶ ἢ για καφέ) αυτός που εἶναι ἐλαφρῶς: ~ *καφές* ΑΝΤ. *σέρτικος*.

γιαβρί (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (εκφραστ.-λαϊκ.) κυρ. στην προσφώνηση **γιαβρί μου ἢ γιαβρούμι** *μωρό μου, αγάπη μου!* [ETYM₁ < τουρκ. yavru «νεογνὸ ζῶο»].

γιαβρούμι ἐπιφών. (λαϊκότ.) (ὡς προσφώνηση) *μωρό μου, παιδί μου*. [ETYM₁ < τουρκ. yavrum].

γιαγιά (η) {-ές κ. -άδες} **1.** η μητέρα του πατέρα ἢ τῆς μητέρας (ὡς προς τα παιδιὰ τους) **2.** (γενικότ. σε ἐνδειξὴ σεβασμοῦ) κάθε γυναίκα προχωρημένης ηλικίας, γριούλα. — (υποκ.) *γιαγιάκα* κ. *γιαγιούλα* (η).

[ETYM. Ηχομιμητική λ. τής παιδικής γλώσσας]. **γιαίνω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έγιανα (να/θα γιάνω)} {λαϊκ.} ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι καλά, θεραπεύομαι: *μέχρι να πεις κύμνο, θα γιάνει το χτύπημα* ΣΥΝ. γιατρεύομαι ♦ **2.** (μετβ.) θεραπεύω: (μτφ.) *ποιος θα τον γιάνει τον καημό και την πίκρα*, ΣΥΝ. γιατρεύω. [ETYM. μεσν. < αρχ. υγιαίνω]. **γιακάς** (ο) {γιακάδες} το κομμάτι υφάσματος που περιβάλλει τον λαιμό του ενδύματος (πουκαμισού, φορέματος, μπλούζας κ.λπ.) και είναι μόνιμα ραμμένο πάνω σε αυτό, ώστε να διπλώνει ή να ανοίγει: *ψηλός | μαλακός - || πιάνω κάποιον απ' τον ~ (σε καβγά)* ΣΥΝ. περιλάιμο, κολάρο ΦΡ. (μτφ.) *τινάζω τον γιακά (μου)* αποστρέφομαι, αποφεύγω κάποιον ως απατεώνα και, γενικότερ., ως επικίνδυνο άνθρωπο: *είναι να τον βλέπεις και να τινάζεις τον γιακά σου δεν ξέρεις ποτέ τι μπορείς να πάθεις απ' αυτόν*. Επίσης (υποκ.) γιακαδάκι (το). [ETYM. < τουρκ. yaka].

Γιακουμάς (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM. < Γιάκουμος < βεν. Giacomo < υστερολατ. Iacomus | Iacobus < μτγν. *Ίάκουβος* (βλ. λ.)]. **γιαλαντζί** επιθ. {άκλ.} {λαϊκ.} ψευτικός, όχι γνήσιος- ΦΡ. *νισλοντζί ντολιάς* («ψευδοντολιάς») νηστήσιμος ντολιάς αποτελούμενος μόνο από ρύζι και μυρωδικά, που έχουν τυλιχθεί σε αμπελόφυλλα. [ETYM. < τουρκ. yalanci «ψευδτικός»].

γιαλός (ο) το τμήμα της ξηράς που βρίσκεται κατά μήκος της θάλασσας και (συνεκδ.) τα ρηγά νερά (βλ. κ. λ. *αγιαλός*) ΣΥΝ. ακρογιαλιά, ακτή, ακροθαλασσιά, περιγιαλιά, ακρογιαλιά ΦΡ. (α) *γιαλό-γιαλό* (ως επίρρ.) κατά μήκος της γραμμής της ακτής: «*πηγαίναμε κι όλο για σένα λέγαμε*» (β) *κάνε το καλό και ρίξε' το στον γιαλό* *κάνε μια καλή πράξη χωρίς να περιμένεις ανταμοιβή (γ) ή στραβός είν' ο γιαλός ή στραβά αρμενίζουμε* βλ. λ. *αρμενίζω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακτή, θάλασσα, παράνομο, συγκοπή*. [ETYM. < αρχ. *αγιαλός* < *αγες* «μεγάλα κύματα» (πιθ. μεταφορικός από την ορμητικότητα των *αγών*, βλ. κ. λ. *Αγίαίο*) + *αλός*, γεν. του *άλς* «θάλασσα», από τη φρ. εν *αγί αλός* «στην ακροθαλασσιά». Το *γιαλός* < *αγιαλός* κατά τα πάνω < επάνω, *λεύτερος* < *ελεύθερος* κ.ά. Η φρ. *κάνε το καλό και ρίξε' το στον γιαλό* αποτελεί ελαφρώς παραλλαγμένη από τη τουρκ. παροιμία: *eyligi yap, denize at* «κάνε το καλό, ρίξε' το στη θάλασσα». Η τουρκ. παροιμία συνεχίζει: *balik bilmez ise, halik biliyor* «αν το ψάρι δεν το ξέρει, το ξέρει ο Δημοουρτζός»].

Γιαλτα (η) πόλη της Ν. Ουκρανίας στη Χερσόνησο της Κριμαίας, γνωστή από τη συμφωνία που υπογράφηκε εκεί το 1945 μεταξύ των νικητών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Αγγλων, Αμερικανών και Ρώσων), η οποία καθόριζε τα νέα σύνορα ορισμένων χωρών και τις ζώνες επιρροής των δυνάμεων αυτών. [ETYM. < αγγλ. Yalta. Yalta, πθ. < μεσν. (*αι*)γιαλός, καθώς πιστεύεται ότι ιδρύθηκε από Έλληνες εποίκους της Κριμαϊκής Χερσονήσου].

γιάμπουλη (η) το εκγύλισμα της γλυκόρριζας. [ETYM. < Yambol, εν. πόλεως της ΝΑ. Βουλγαρίας]. **για** να συνδ. {μεσν.} **1.** εισάγει τελικές προτάσεις: *με τον σκοπό να: ήρθα ~ σε όω* **2.** εισάγει αιτιολογικές προτάσεις: *για τον λόγο ότι, επειδή, αφού: ~ σ' ακούσω, κοίτα τι έπαθα!* **3.** εισάγει συμπερασματικές προτάσεις: *με αποτέλεσμα να, ώστε να: δεν είναι δα και μορφο παιδί ~ φοβάται!* || *είναι πολύ βαρύ, ~ το σηκώνω* **4.** εισάγει χρονικές προτάσεις που δηλώνουν το υστερόχρονο: *μέχρις ότου, μέχρι να: πέρασε πολύς καιρός ~ με προσέζει*.

Γιάνκης (ο) {Γιάνκηδες} (μειωτ.) **1.** ο Αμερικανός των βόρειων Πολιτειών της Αμερικής **2.** (γενικότερ.) κάθε πολίτης των Η.Π.Α. [ETYM. < αμερ. yankee < Jan Kees < αγγλ. John Cheese. Η ονομ. Jan Kees δόθηκε αρχικάς υποτιμητικά από Ολλανδούς κατοίκους της Αμερικής σε Αγγλούς αποίκους της Πολιτείας Κονέκτικατ].

Γιάννα (τα) → Ιωάννινα

Γιάννης (ο) {λαϊκ. γεν. Γιαννιού (πθ. τ'Αϊ-Γιαννιού)} Ιωάννης (βλ. λ.)-ΦΡ. (α) *σαρνανταπέντε Γιάννηδες ενός κοκόρου γνώση* βλ. λ. *κόκορος* (β) *-Τι κάνεις Γιάννη; | -Για σου Γιάννη! -Κοκκιά σπέρνο!* βλ. λ. *κοκκιά* (γ) *Γιάννης κερνάει, Γιάννης πίνει* βλ. λ. *κερνό* (δ) *Τι γες Γιάννη, α' χα πάντα* βλ. λ. *έχω* (ε) *όχι Πάννης, Παννάκης | δεν είναι Πάννης, είναι Γιαννάκης* το ίδιο πράγμα είναι, δεν υπάρχει διαφορά (στ) *να σε κάγω Γιάννη, να σ' αλείγω μέλι* βλ. λ. *μέλι* (ζ) *απ'τι χωρίς Γιάννη, προκοπή δεν κάνει* όταν θέλουμε να πούμε καλά λόγια για κάποιον που λέγεται Γιάννης.

Γιάννισα (τα) → Ιωάννινα

Γιαννισά (τα) πόλη της Κ. Μακεδονίας στον νομό Πέλλας. [ETYM. Ίσως < Γιαννισός, διαλεκτ. τ. του ονόματος Γιάννης, που πθ. χρησιμοποιείσε ως επώνυμο σημαίνοντος προσώπου της πόλεως επί Τουρκοκρατίας (πρόταση Γ. Χατζιδάκι). Οι Τούρκοι ονόμαζαν την πόλη Yenice, το οποίο (αν δεν προέρχεται από την Ελληνική) ίσως ανάγεται σε τουρκ. yeni «νέος» (δηλ. «νέα πόλη»)].

γιάντες (το) {άκλ.} **1.** παιχνίδι μνήμης, κατά το οποίο χάνει ο παίκτης που, όταν πάρει κάτι από τα χέρια του συμπαίκτη του, παραλείπει να αναφέρει τη συγκεκριμένη φράση του παιχνιδιού («το ξέρω» ή «το θυμάμαι»), οπότε ο νικητής *κάνει γιάντες* **2.** το διχαλωτό κοκκαλάκι από το στήθος του κοτόπουλου, που χρησιμοποιείται σε παιχνίδι, κατά το οποίο καθέναν από τους δύο παίκτες τραβά ένα σκέλος της διχαλάς και νικητής (κάνει γιάντες) είναι αυτός στο χέρι του οποίου θα μείνει το μεγαλύτερο κομμάτι. [ETYM. < τουρκ. yades < p. yadetmek «θυμούμαι»].

γιάνω (να/θα) ρ. → γαίνω

γιαουρτάς (ο) {γιαουρτάδες}, γιαουρτού (η) {γιαουρτούδων} πρόσωπο που φτειάχνει ή πουλάει γιαούρτι.

γιαούρτι (το) {γιαουρτ-ιού | -ιών} κρεμώδες παρασκεύασμα από γάλα που πήξει σε χαμηλή θερμοκρασία με τη δράση ειδικών βακτηριακών καλλιέργειών και εμπλουτίζεται πολλές φορές με ειδικές γλυκαντικές ή αρωματικές ουσίες (φρούτα ή ξηρούς καρπούς): ~ *σκαούλας | με ή χωρίς λιπαρά | βελούτε | πρόβιο σε τσανάκα* ΦΡ. (παροιμ.) *όποιος καί με τον στον χολό, φουάει και το γιαούρτι* αυτός στον οποίο συνέβη κάτι κακό, προσέχει και φυλάγεται στη συνέχεια ακόμη και από πράγματα τελείως ακίνδυνα, προφυλάγεται σε βαθμό συχνά υπερβολικό. Επίσης γιαούρτη (η). — (υποκ.) γιαουρτάκι (το). [ETYM. < τουρκ. yogurt].

γιαουρτλού (το) → γιογουρτλού

γιαουρτάνω ρ. μετβ. {γιαουρτ-ω-σα, -θηκα, -μένος} ρίχνω στο πρόσωπο (κάποιου) γιαούρτι, για να τον εξευτελίσω. — **γιαουρτώμα** (το).

γιάπης (ο) {γιάπηδες}, **γιαπισσα** (η) {γιαπισσών} νέος στην ηλικία αστός επαγγελματίας (τεχνοκράτης), που ασχολείται (συνήθ.) με τη διοίκηση επιχειρήσεων, και αποσκοπεί στην επαγγελματική καταξίωση και την οικονομική επιτυχία και χαρακτηρίζεται από την τάση να περιβάλλει τον εαυτό του με συμβόλια πλούτου και ιδιαίτερη σβήθητου κοινωνικού κύρους. — **γιάπικος**, -η, -ο. [ETYM. < αμερ. yuppy | yuppie, ακρώνυμο από τις αγγλ. λ. young (= νέος) urban (= αστικός) professional (= επαγγελματίας) + -ie. Η λ. πλάστηκε στις Η.Π.Α. το 1983 (κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. hippie «χίπι», στην οποία οφείλονται τα δύο -pp- του yuppie), αλλά γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση το 1984, όταν οι δημοσιογράφοι τη χρησιμοποίησαν για να χαρακτηρίσουν τους σπαθούς ενός υποψηφίου για τις προεδρικές εκλογές εκείνου του έτους].

γιαπί (το) {γιαπ-ιού | -ιών} **1.** η οικοδομή που δεν έχει ακόμα τελειώσει **2.** (ειδικότερ.) ο σκελετός οικοδομής που είναι υπό κατασκευή. [ETYM. < τουρκ. yapı].

γιαπιτζής (ο) {γιαπιτζήδες} χτίστης, οικοδόμος. [ETYM. < τουρκ. yapıcı].

γιαπράκι (το) ντολμαδάκι με κιμά, ρύζι και μυρωδικά τυλιγμένα σε αμπελόφυλλα. [ETYM. < τουρκ. yaprak «φύλλο»].

Γιαπωνέζος (ο) → Ιαπωνία

γιαραμπής (ο) ο Αλλάχ, ο Θεός. [ETYM. < αραβ. επιφών. ya rabbi «Θεέ μου» < εβρ. rabbi «ραββίνος, δάσκαλος»].

γιάρδα (η) {γιάρδων} μονάδα μέτρησης μήκους, χρησιμοποιούμενη κυρ. σε αγγλοσαξονικές χώρες, ίση προς 0,9144 μέτρα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. yard < αρχ. γερμ. gart(e)a «μπαστούν»].

γιαριάς κ. **γερμός** (ο) {γιαριάδες} ροδάκινο που, όταν είναι ώριμο, έχει κιτρινοκόκκινη φλούδα (η οποία βγαίνει εύκολα με το χέρι), γλυκιά, ιδιαίτερα μαλακή και ευχάριστη σάρκα και μεγάλο κουκούτσι που αφαιρείται εύκολα από αυτήν. [ETYM. < τουρκ. yarma < p. yarmak «σχίζω, κόβω στα δύο»].

γιασεμί (το) {γιασεμ-ιού | -ιών} **1.** ανερχόμενο φυτό με αρωματικά λευκά ή σπανιότερ. ροζ ή κίτρινα άνθη, ο οποίος καλλιεργείται ως καλλοπιστικός και για το ωραίο άρωμα των λουλουδιών του **2.** (συνεκδ.) ο άνηθος του παραπάνω θάμνου **3.** (συνεκδ.) το άρωμα του παραπάνω άνθους: *τσάι | κολόνια ~*. Επίσης **γιασεμί** (η) (σημ. **1.**). — (υποκ.) **γιασεμάκι** (το) (σημ. **2.**) [ETYM. μεσν. < τουρκ. yaşemin < περ. jāsamin].

γιασεμολαδο (το) (λόγ.) το ιασμέλαιο (βλ. λ.).

γιασιμάκι (το) {χωρ. γεν.} καλύτερα που σκεπάζει το κεφάλι και το μεγαλύτερο μέρος του προσώπου των μουσουλμανιδών, για να μην εκτεθείται αυτό σε δημόσια θέα (πθ. λ. *φερετζές, τσαντόρ*). [ETYM. < τουρκ. yasmak].

γιαταγάνι (το) {γιαταγαν-ιού | -ιών} σταθι των Τούρκων και των Αράβων, μακρύ, πλατύ και καμπύλο στο μέρος της αχμής. — (με-γεθ.) **γιαταγάνια** (η). [ETYM. < τουρκ. yatağan].

γιατακι (το) {χωρ. γεν.} {λαϊκ.-παλαιότ.} **1.** το στρώμα στο οποίο ξαπλώνει κανείς, το κρεβάτι ΣΥΝ. κλίνη **2.** (συνεκδ.) τόπος κατάλληλος για ύπνο ή ανάπαυση και κατ' επέκτ. τόπος διαμονής ΣΥΝ. κατάλυμα. [ETYM. < τουρκ. yatak].

γιατί συνδ. **1.** (εισάγει ευθεία ή πλάγια ερώτηση) (α) *για ποιον λόγο ή αιτία: ~ σου μίλησε απότομα; (β) με ποιον σκοπό: τον ρώτησες ~ ήρθε*; **2.** (εισάγει αιτιολογική πρόταση) *για τον λόγο ότι, επειδή, διότι: δεν διαβάζει πολύ, - δεν προλαβαίνει* **3. γιατί** (το) (α) η ερώτηση που αναφέρεται στην αιτία ενός πράγματος: *τα ατελείωτα ~ των παιδιών ΣΥΝ. ερώτημα, απορία (β) (συνεκδ.) η αιτία: θέλω να βρούμε το - αυτής της σύγκρουσης. □ ΣΧΟΛΙΟ λ. αιτιολογικός*. [ETYM. Το ερωτηματικό μόριο *γιατί* (μεσν.) προέρχεται από την αρχ. φρ. *δια τι*, ενώ ο αιτιολογικός συνδ. *γιατί* προέρχεται από τη φρ. *για ότι* (πθ. αρχ. *διότι < δια ότι*)].

γιατί - **διότι** - **επειδή**. Το **γιατί** χρησιμοποιείται σήμερα τόσο σε ερωτήσεις (*Γιατί έφυγε;*) όσο και σε αιτιολογικές προτάσεις (*Έφυγε, γιατί είχε δουλειά*). Και στις δύο περιπτώσεις δηλώνει αιτία: αιτία συνδυασμένη με ερώτηση («ερώτηση μερικής αγνοίας») ή αιτία συνδυασμένη με απάντηση ή με τη διατύπωση μιας γνώμης | κρίσης («αιτιολογική πρόταση»). Το ερωτηματικό *γιατί* προήλθε από το «*δια τι*», το αιτιολογικό *γιατί* προήλθε από το «*για ότι*» (όπως και το **διότι** < *δια ότι*). Τα συμφοζόμενα, κανονικά, συντελούν στο να αποφεύγεται ενδεχόμενη σύγχυση από τη διπλή σημασία και λειτουργία της λέξης. Ωστόσο, για λόγους υφολογικούς περισσότερο (ποικιλίας του λόγου και αποφυγής ενοχλητικών ή άσκοπων επαναλήψεων), μπορεί κανείς να χρησιμοποιεί το **διότι** στη θέση του (αιτιολογικού) **γιατί**, εφόσον η αιτιολόγηση ακολουθεί, ή το

επειδή, εφόσον η αιτία προηγείται: Δεν μπορεί να συμμετάσχει, διότι θα απουσιάζει - Επειδή θα απουσιάζει, δεν μπορεί να συμμετάσχει. Συχνά, η χρήση του ενός ή του άλλου αιτιολογικού είναι ζήτημα ρυθμού στον λόγο ή και προσωπικών επιλογών του ομιλητή. Γενικά, πάντως, όταν η αιτία αποτελεί το σκεπτικό στη διατύπωση ενός συλλογισμού δηλώνεται με το *επειδή* (ή και με τα αφού, μια και | που σε απλούστερο ύφος), ενώ όταν η αιτία αποτελώ το επακόλουθο ⁹⁹ός συλλογισμού, δηλώνεται με το *διότι*.

γιατρεία (η) (λαϊκ.) 1. η θεραπεία: η *αρρώστια αυτή δεν έχει ~* (είναι αθεράπευτη) ΣΥΝ. θεραπεία, ίαση 2. (μτφ.) παρηγοριά και ανακούφιση, για *χα* ξεπεραστεί μια δύσκολη κατάσταση: ο *χρόνος είναι η καλύτερη* - ΣΥΝ. φάρμακο, γιατρικό. [ETYM. μεσν < *ιατρεία* < αρχ. *ιατρεία* < *ιατρεύω*].

γιατρεύω ρ. μετβ. {γιατρεύω, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) 1. θεραπεύω: ~ *αρρώστους* 2. (μτφ.) ανακουφίζω: ο *χρόνος γιατρεύει τις πληγές* ΣΥΝ. παρηγοριά, διορθώνω 3. (μεσοπαθ. *γιατρεύομαι*) θεραπεύομαι, αναρρώνω ΣΥΝ. αναλαμβάνω, γαίωνω. — γιάτρεμα (το) [μεσν.]. [ETYM. μεσν. < αρχ. *ιατρεύω* < *ιατρός*].

γιατρικό (το) (λαϊκ.) το φάρμακο. [ETYM. μεσν. < αρχ. *ιατρικόν*, ουδ. του επιθ. *ιατρικός*].

γιατρίνα (η) (λαϊκ.) η γυναίκα γιατρός. Επίσης (λαϊκ.) γιατρίσσα κ. γιατρίαινα ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος*.

γιατρίνα - γιατρός - γιατρίσσα - γιατρίαινα. Κοντά στον όρο η *ιατρός* (κάρτες, τηλεφωνικός κατάλογος, συνταγολόγιο κ.λπ.), χρησιμοποιείται ως κύρια λ. το ουσιαστικό η *γιατρός* για όλες τις προφορικές και *γραπτές* (πλην των αναφερομένων) χρήσεις της γλώσσας. Η λ. *γιατρίνα*, που παλιότερα ήταν μόνο ανδρουνικό (η σύζυγος γιατρού), σήμερα χρησιμοποιείται σε απλούστερο προφορικό λόγο και στη θέση του «*γιατρός*». Αντιθέτως, τόσο το *γιατρίσσα* όσο και το *γιατρίαινα* αποτελούν τύπους της λογοτεχνίας και των διαλέκτων και καλύπτουν μια προφορική λαϊκότερης παράδοσης, που χρωματίζει ενίοτε τις λ. με τις σημασιολογικές αποχρώσεις της λαϊκής, εμπειρικής θεραπευτρίας, της κομπογιαντίσσης ή ακόμη και της μάγισσας!

γιατροπορεύω ρ. μετβ. {γιατροπόρ-εω, -εύτηκα, -εμένος} (διαλεκτ.) παρέχω σε (κάποιον) πρώτες βοήθειες με πρόχειρα μέσα, μέχρι να έρθει ο γιατρός.

γιατρός κ. (επίσ.) *ιατρός* (ο/η) 1. πρόσωπο που έχει κάνει τις απαραίτητες σπουδές και διαθέτει τη σχετική άδεια για την άσκηση της ιατρικής επιστήμης ΣΥΝ. θεραπευτής 2. (μτφ.) πρόσωπο που λειτουργεί ανακουφιστικά και καταπραυντικά στην ένταση των ψυχικών παθών: ο *χρόνος είναι ο καλύτερος* - — (υποκ.-μειωτ.) γιατρούδακι (το), γιατρούδακος κ. γιατρούλακος (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιατρίνα*, *γυιός*. [ETYM. μεσν. (με συνίηση, πβ. εορτή > *γορτή*, *καρδία* > *καρδιά*) < αρχ. *ιατρός* < θ. *ία-* (< ρ. *ιάωμαι* «προσφέρω ιατρική φροντίδα, θεραπεύω») + επίθημα -*ρός* (μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **-ter-*: *πα-τέρ-α*, *θυ-γα-τέρ-α*). Το ρ. *ιά-ομαι* είναι αβββ. ετύμου, πθ. συνδ. με το αρχ. *ιάω* «ευφραίνω, δροσίζω», οπότε *ιά-ομαι* < **isā-jo-mai*, πβ. αναρχ. *isanyāti* «προτρέπω, παρακινώ», λατ. *ira* «οργή» (< **eis-a*). Δεν αποκλείεται // σύνδ. με το επιθ. *ιερός* (βλ.λ.).

γιατροσόφι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} 1. πρακτικό εμπειρικό φάρμακο, παρασκευαζόμενο σύμφωνα με προφορικές συνταγές για τη θεραπεία ασθενειών: τα ~ της *γιαγιάς* ΣΥΝ. γιατρικό, φάρμακο 2. (συνεκτ.) εμπειρικός τρόπος θεραπείας: τα ~ δεν *θεραπεύουν τις αρρώστιες* ΣΥΝ. βάλασμο. Επίσης (λόγ.) ιατροσόφιο.

γι' αυτό επιρρ.: για τον λόγο, για την αιτία που μόλις αναφέρθηκε: *γες έβρεχε, ~ δεν βγήκα έξω* || ~ *σου λέω, πρέπει να πας οποδήποτε* || + και) δεν του *σχωράω την προσβολή που μου έκανε, ~ και δεν του μίλησα, όταν τον είδα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιολογικός*.

γιάφκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κρησφύγετο για τη συγκέντρωση υλικού και τον σχεδιασμό παράνομων πράξεων από τα μέλη αντικαθεστωτικών ή τρομοκρατικών οργανώσεων: στη ~ των *τρομοκρατών βρέθηκαν περισσότερα και προκρηπίδες*. [ETYM. < ρωσ. *янка*].

γιαχνί (το) {άκλ.} τρόπος μαγειρέματος για κρέας, ψάρι, λαχανικά ή όσπρια, με κρεμμύδια τσιγαρισμένα μέσα σε λάδι και σάλτσα ντομάτας: (κ. ως επιθ.) *φασόλια | πατάτες ~*. — γιαχνιότης, -ής, -ό. [ETYM. < τουρκ. *yahni* < περσ. *yahni* «μαγειρευμένος (ιδ. για κρέας)»].

γίββωνας (ο) {γίββωνων} είδος πιθήκου. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *gibbon* < γαλλ. *gibbon*, λ. τοπικής ινδικής γλ., την οποία έφερε στην Ευρώπη (μαζί με το φερόνυμο ζώο) ο Γάλλος J.F. Duplex].

Γιβραλτάρ (το) (αγγλ.) Colony of Gibraltar = Αποικία του Γιβραλτάρ {άκλ.} 1. ακρωτήριο στο Ν. άκρο της Ιβηρικής Χερσονήσου, που μαζί με την απέναντι βορειοαφρικανική ακτή ορίζει στενό πορθμό (*Πορθμός του Γιβραλτάρ*), ο οποίος συνδέει τον Ατλαντικό Ωκεανό με τη Μεσόγειο Θάλασσα και χωρίζει την Ευρώπη από την Αφρική: αλλιώς *Στενά του Γιβραλτάρ* (τα) κ. (αρχ.) *Ηράκλειες Στήλες* (οι) 2. αυτόνομη πόλη και λιμάνι στο παραπάνω ακρωτήριο, που αποτελεί βρετανική αποικία.

[ETYM. < αγγλ. Gibraltar < αραβ. Gibel al-Tarik «Όρος του Ταρίκ», από τον φύλαρχο Gabal ibn Tarik, που κατέλαβε το ακρωτήριο και την πόλη το 711 μ.Χ. Το Γιβραλτάρ αναγνωρίστηκε ως βρετανική αποικία το 1713].

γίγα- λεξικό πρόθημα το οποίο πολλαπλασιάζει μια ποσότητα επί ένα δεσκατομύριο: *γίγα-μπάιτ*, *γίγα-χέρτζ*. [ETYM. Ελληνογενές λεξικό πρόθημα, < αγγλ. *giga-* (< ελλιν. *γίγας*)].

γιάγκυκλος (ο) {-ου κ. -ύκλου | -ων κ. -ύκλων, -ους κ. -ύκλους} ΦΥΣ-ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μέτρησης συχνότητας που ισούται με ένα δεσκατομύριο *χέρτζ* (βλ.λ.): το *γίγαχέρτζ*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *gigacycle*].

γίγαμπάιτ (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. η γιγαηφιολέξη (βλ.λ.).

[ETYM. < αγγλ. *gigabyte* (νόθο συνθ.). Βλ. λ. *γίγα-*, *μπάιτ*].

γίγαντας (ο) {γίγαντων}, **γίγαντισσα** (η) {γίγαντισσών} 1. ον με ανθρώπινη μορφή, αλλά με υπεράνθρωπο μέγεθος και δύναμη 2. (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει για το μεγάλο του μέγεθος ή και τη μεγάλη του δύναμη: *αγώνας μεταξύ γίγαντων* || *οι γίγαντες της υψηλής τεχνολογίας* || *οικονομικός ~* || ο ~ της *αυτοκινητοβιομηχανίας* ΣΥΝ. κολοσός, μεγαθήριο ΑΝΤ. νάνος 3. (μτφ.) πρόσωπο που ξεχωρίζει για την υψίστης σημασίας προσφορά του και το αζεπέραστο έργο του: ο ~ της *έβδομης τέχνης* | του *πνεύματος* 4. ΑΣΤΡΟΝ. ονομασία πολύ λαμπρού αστέρα ερυθρής απόχρωσης (*κόκκινος γίγαντας*), βλ. λ. *αστέρας* ΑΝΤ. νάνος 5. (με κερ.) ΜΥΘΟΛ. καθένας από τους γιους της Γαίας και του Ουρανού, που είχαν τεράστιες διαστάσεις και εξοντώθηκαν από τους θεούς του Ολύμπου, όταν στράφηκαν εναντίον τους (κατά τη Γίγαντομαχία) · 6. *γίγαντες* (οι) μεγάλα ξερά φασόλια συνήθ. μαγειρεμένα στον φούρνο ως λαδερό φαγητό. Επίσης (λόγ.) *γίγας* {γίγαντος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γίγαντιαιός*.

[ETYM. < αρχ. *γίγας*, -αντος < **γι-γαντ-*, αναδιπλασιασμένος τ. προελλιν. θέματος, αγν. ετύμου. Η λ. *πέρας* σε *δάνειο* σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. *giant*, γαλλ. *géant*, γερμ. *Gigant* κ.ά.].

γίγαντιος, -α, -ο (σχολ. ορθ. *γίγαντιος*) [μτγν.] **γίγαντιαιός** (βλ.λ.): -*διαστάσεις* || (μτφ.) ~ *έργο* | *επιτεύγμα* || ~ *κινητοποίηση της αστυνομίας* | *προσπάθεια*. Επίσης *γίγαντινος*, -η, -ο κ. *γίγαντινός*, -ια, -ιο.

γίγαντιος ή **γίγαντιος**: Τα επίθετα σε -*ιος* από πρόσωπα γράφονται με -*ει-* (-ειος): *Όμηρος - Ομήρειος*, *Πυθαγόρας - Πυθαγόρειος*, *Επίκουρος - Επίκουριος* κ.λπ. Έτσι και από το *Γίγας* (όνομα αρχαίων μυθικών όντων) πλάστηκε στην Αρχαία το *Γίγαντιος* (Η γράφη με -*ι-* *γίγαντος* δεν είναι ορθή). **Ηδη** αρχαίο και με την ίδια σημασία είναι το *γίγαντιαιός*, ενώ τα *γίγανθιος* και *γίγαντινός* είναι νεότεροι σχηματισμοί.

γίγαντεμα (το) → γιγαντώνω

γίγαντεύω ρ. → γιγαντώνω

γίγαντιαιός, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που ταυριάζει ως προς το μέγεθος ή τα εξωτερικά χαρακτηριστικά σε γίγαντα/ γίγαντινα: - *αναστήμα* | *κτήριο* | *διαστάσεις* ΣΥΝ. πελώριος, θεορατος, πανύψηλος 2. πάρα πολύ μεγάλος, αυτός που ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα: ~ *πρόσδοξ* 3. (για έργα ή ενέργειες) αυτός που απαιτεί υπεράνθρωπη δύναμη για την πραγμάτωσή του: - *κινητοποίηση* | *επιχείρηση* 4. πολύ μεγάλης σημασίας, που βρίσκεται στην κορυφή μεταξύ των ομοίων του: ~ *μορφή του θεάτρου*. — γίγαντιαιά επιρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γίγαντινός*.

γίγαντισμός (ο) 1. ΙΑΤΡ. παθολογική υπερανάπτυξη του αναστήματος ή του μεγέθους ορισμένων τμημάτων του ανθρώπινου σώματος 2. (μτφ.) η υπερβολική ανάπτυξη ή επέκταση πέρα από τα φυσιολογικά όρια: ο - *των σύγχρονων αστικών κέντρων* || «*κολοσσιαίοι επιχειρηματικοί όμιλοι ενθαρρύνονται προς τον ~*» (εφημ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *gigantism*].

γίγαντοφία (η) {γίγαντοφισών} η πολύ μεγάλου μεγέθους διαφημιστική αφίσα (που τοποθετείται συνήθ. σε περίοπτα σημεία).

γίγαντομαχία (η) [αρχ.] {γίγαντομαχιών} 1. ΜΥΘΟΛ. Ο πόλεμος των Γίγαντων εναντίον των θεών του Ολύμπου 2. (συνθ. μτφ.) ο αγώνας μεταξύ δύο εξίσου ισχυρών αντιπάλων.

γίγαντοσθόνη (η) {γίγαντοσθονών} η πολύ μεγάλου μεγέθους οθόνη για την προβολή θεαμάτων σε ανοικτό χώρο: *τον μεγάλο τελικό παρακολούθησε πλήθος κόσμου σε ~ στην κεντρική πλατεία του Μιλάνου*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *giant screen*].

γίγαντόσμος, -ης, -ο [μεσν.] αυτός που μοιάζει με γίγαντα ως προς τις σοματικές του διαστάσεις, ο υπερβολικά μεγαλόσωμος ΑΝΤ. μικρόσωμος.

γίγαντώνω ρ. μετβ. [1887] {γίγαντώ-σα, -θηκα, -μένος} δίνω (σε κάτι) γιγαντιές διαστάσεις, μεγαλώνω πάρα πολύ: *γίγαντώθηκε ο πόθος τους για λευτεριά*. Επίσης γίγαντεύω [1896]. — γίγαντεμα (το) κ. **γμ γάντωση** (η).

γίγαχέρτζ (το) (συνθ. γράφεται και προφέρεται *γίγαχέρτζ*) {άκλ.} ΦΥΣ-ΠΛΗΡΟΦ. ο γιάγκυκλος (βλ.λ.). [ETYM. < αγγλ. *gigahertz* (νόθο συνθ.). Βλ. λ. *γίγα-*, *χέρτζ*].

γίγαηφιολέξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα χωρητικότητας των αποθηκευτικών μέσων που αντιστοιχεί σε ένα δεσκατομύριο χαρακτήρες. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *gigabyte*].

γίγνεσθαι (το) {άκλ.} 1. ΦΙΛΟΣ. η προοδευτική κίνηση στην οποία υποβάλλεται ο κόσμος και τα στοιχεία που τον απαρτίζουν περνώντας από τη στατική κατάσταση του «είναι» στη δυναμική εξέλικτική πορεία των μεταβολών και των νέων γενέσεων ΦΡ. εν τω *γίγνεσθαι* (εν τω *γίγνεσθαι*) σε διαδικασία εξέλιξης, μεταβολών και διαμόρφωσης νέων καταστάσεων 2. η εξελικτική διαδικασία σε κάποιον τομέα: το *ιστορικό* | *πολιτικό* | *λογισμικό* ~. [ETYM. αρχ., ουσιαστικοπ. απφρ. ενεστώτα του ρ. *γίγνομαι*].

γίδων (η) {γιδών} ευκίνητο μηρυκαστικό ζώο με χοντρά κέρατα, συγγενές με το πρόβατο, που ζει σε ορεινές περιοχές και εμφανίζεται εξημερωμένο σε πολλές κατοικίδιες ποικιλίες ως το θηλυκό του τράγου ΣΥΝ. κατσίκια. — (υποκ.) γιδούλα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός*.

[ETYM. μεσν., μεγθ. του ουσ. γίδι (βλ.λ.).]

γιδάρης (ο) {γιδάρης} πρόσωπο που βόσκει γίδια, ο γιδοβόσκος.

γιδήσιος, -ια, -ιο αυτός που προέρχεται από γίδα: ~ *προβιά*. Επίσης γίδινος, -η, -ο [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος, χοιρινός.

γίδι (το) {γιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το νεογνό τής γίδας, το κατσικάκι-ΦΡ. (μτφ.) *κουρεμένο γίδι* αυτός που έχει πολύ κοντά, στραβοκομμέ-να μαλλιά **2. γίδια** (τα) κοπάδι αποτελούμενο από γίδες και τράγους ανεξαρτήτως ηλικίας: *μήκαν τα ~ στο μαντρί* · **3.** (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που δεν έχει τρόπο, που είναι άξιοςτος και αγροίκος [ETYM. μεσν. < αρχ. *αγίδιον*, υποκ. του *αἴξ, αἴψ*. Βλ. κ. *αίγα*].

γιδόβυσκος (ο) [μεσν.] αυτός που βόσκει γίδια, ο γιδάρης ΣΥΝ. αι-γοβυσκος.

γιδόμαλλο (το) (λαϊκ.) μαλλί γίδας ΣΥΝ. (λόγ.) αγότρυχα.

γιδόπροβατα (τα) {γιδόπροβάτων} (περιλπτ.) σύνολο από γίδια και πρόβατα ΣΥΝ. αιγοπρόβατα.

γιδόστρατα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ορεινός δρόμος, στενός, ανηφορικός και απότομος, που μόνο κατσίκια μπορούν να διασχίσουν ΣΥΝ. κατσικόδρομος. Επίσης γιδόστρατο (το).

γιδότομο (το) το δέρμα γίδας ή τράγου ΣΥΝ. κατσικόδερμα, (λόγ.) αγόδεμα.

γιδότοπος (ο) {γιδότοπων} τόπος ορεινός και ανώμαλος, κατάλληλος για τη βοσκή γιδιών, ακατάλληλος να κατοικηθεί από ανθρώπους. Επίσης γιδοτόπι (το).

γιεγές (ο) → *γεγές*

Γιεν (το) → *γεν*

γιέσμαν (ο) → *γέσμαν*

γιλέκο κ. γελέκο (το) ανδρικό ή γυναικείο ένδυμα χωρίς μανίκια, με μήκος μέχρι το ύψος τής μέσης, που συνήθ. κουμπώνει μπροστά και φοριέται κάτω από σακάκι ή μόνο του πάνω από πουκάμισο. — (υποκ.) *γιλεκάκι κ. γελεκάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*. [ETYM. < τουρκ. *yelek*].

γινάτι κ. *ινάτι* (το) {γινατ-ιού | -ιών} **1.** το πείσμα, η ισχυρογνωμοσύνη: *έλα, άσε τώρα τα ~ ΣΥΝ. καπίρτιο 2.* (ειδικότ.) η εχθρική διάθεση απέναντι σε κάποιον, που προέρχεται από πείσμα: ΦΡ. (α) (πα-ροιμ.) *το γινάτι βγάζει μάτι* το πείσμα μπορεί να πλήξει τελικά το 'ίδιο το ' ισχυρογνώμονα, αυτό ' που δε' υποχωρεί (β) (*κάποιος*) *το κρατάει γινάτι* (κάποιος) τηρεί εχθρική στάση απέναντι σε άλλον από πείσμα για κάτι που τον έκανε. [ETYM. < τουρκ. *inat*].

γίνομαι ρ. συνδέτ. αποθ. {έγνα (να/θα γίνο) κ. (λαϊκ.) γίνηκα (να/θα γινό | γενό), γινομένος} **1.** αποτελώ το τελικό αποτέλεσμα μιας διαδικασίας παραγωγής, αποκτώ συγκεκριμένη ύπαρξη, υπόσταση, μορφή: η *Νιγηρία έγινε ανεξάρτητο κράτος στα 1960* || *διάφορες υποθέσεις έχουν διατυπωθεί για το πώς έγινε ο κόσμος* || *το φαγητό δεν έγινε ακόμα* || *πότε έγινε αυτό το σπίτι*; ΣΥΝ. δημιουργούμαι, (ειδικά για προϊόντα) παράγομαι, κατασκευάζομαι, φετιάζομαι · **2.** εμφανίζω συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή ιδιότητες, περιέρχομαι σε ορισμένη κατάσταση: ~ *κόκκινος από τον θυμό* | *πρώτης τάξεως επαγγελματίας* | *χρήσιμος* | *μεγάλος και τρανός ΣΥΝ. είμαι, καθίσταμαι, διαμορφώνομαι* · ΦΡ. (α) *γίνομαι άλλος άνθρωπος* αλλάζω ριζικά: *μετά τη θεραπεία που έκανε, έγινε άλλος άνθρωπος!* || *το πάθημα του τον ωφέλησε: έγινε άλλος άνθρωπος* (β) *γίνομαι βαπόρι* | *Τούρκος* | *θηρίο (ανήμερο)* | *μπαρουτί* | *μπουρλότο* | έξω φρενών εξοργίζομαι (γ) *γίνομαι πετσι* και *κόκκαλο* αδυνατιζώ πάρα πολύ (δ) *γίνομαι βάρος (σε κάποιον)* επιβαρύνω κάποιον (με την παρουσία μου, τις απαιτήσεις μου κ.λπ.): *να μη σας γίνομαι βάρος, θα μείνω σε ξενοδοχείο* (ε) *γίνομαι καπνός* | *άφαντος* | *λουής* το βάζω στα πόδια, εξαφανίζομαι, χάνομαι: *μόλις είδε τους αστυνομικούς να έρχονται, έγινε καπνός ΣΥΝ. μην τον είδατε 3.* μεταβάλλομαι σε (κάτι), παίρνω άλλη, καινούργια μορφή: *όταν βράζει το νερό, γίνεται ατμός* || *ο πύργος έγινε ξενοδοχείο* || (παροιμ.) *το αίμα νερό δεν γίνεται* (οι συγγενικοί δεσμοί διατηρούνται πάντα ισχυροί) ΣΥΝ. μετατρέπομαι, αλλάζω, εξελίσσομαι **4.** (κακόσ.) καταλήγω σε κατάσταση ή μορφή υποδεέστερη τής αρχικής: *πώς έγινε έτσι*; || ~ *από δημαρχος κλητήρας* ΣΥΝ. καταντώ · **5.** συμβαίνω, λαμβάνω χώρα: *Γι γίνεται εδώ πέρα*; *Γιατί τόση φασαρία*; || *έγινε τίποτε*; || *το κακό δεν θέλει πολύ να γίνει* || *πότε θα γίνουν οι γάμοι*; || *έγινε μεγάλη φασαρία* | *σεισμός* | *ένα σοβαρό ατύχημα* || *γίνεται τρελής* | *τής κακομοίρας* (για μεγάλη αναστάτωση, παράλογη κατάσταση) || *ό,τι γίνεται δεν ξεγίνεται* (δεν μπορεί να αλλάξει κάτι που έχει ήδη συμβεί) || *κάτι γίνεται μ' αυτούς τους δύο* || *τι γίνεται*; (σε χωρισμό αντί του τι *κάνεις*;) ΣΥΝ. πραγματοποιούμαι, συντ'λοούμαι, διεξάγομαι · ΦΡ. (α) *κουβέντα* | *λόγος* *να γίνεται* γίνονται άσκοπες συζητήσεις, χωρίς κανένα αποτέλεσμα (β) *δεν έγινε τίποτα* (ι) *δεν περάζει*: μη στενοχωριέσαι, ~! (ii) *δεν υπήρξε αποτέλεσμα: προσπαθήσαμε πολύ, αλλά τελικά ~ (γ) τι να γίνει*; για την έκφραση αμηχανίας ή αδιεξόδου: ~; *Έτσι είναι η ζωή!* (δ) *ό,τι έγινε έγινε* | *ο γέγονε γέγονε* (δ *γέγονε γέγονε*) για κάτι που έχει συντελεστεί και δεν μπορεί να αλλάξει πλέον ως σχόλιο για να μην ασχολείται πλέον κάποιος με ό, τι συνέβη, για να δοθεί τέρμα σε συζήτηση σχετικά με κάτι που συνέβη κ.λπ.: ~, *από 'δω και μπρος να δούμε τι θα κάνουμε* (ε) *τι θα γίνει*; για να δηλωθεί ανυπομονησία ή αγανάκτηση: ~, *θα φύγουμε καμιά φορά*; || ~, *θα κρατήσει για πολύ αυτή η ιστορία*; (στ) *και τι έγινε*; για να δηλώσουμε ότι κάτι δεν μας ενδιαφέρει ή δεν το θεωρούμε σημαντικό: *Εντάξει, δεν ήρθε ~; Θα πάμε οι δυο μας* (ζ) (*και*) *κάτι έγινε* για κάτι ασήμαντο: *Σιγά το έξοδο!* *Θα δίνεις δύο χιλιάρα τον μήνα και ~!* ΣΥΝ. σιγά το πράμα **6.** βρίσκομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση, σε φρ. όπως *τι μου γίνεσαι*; - *τι έγινες τόσα χρόνια*; ΣΥΝ. είμαι, κάνω · **7.** (για καρπούς) ωριμάζω: *πότε γίνονται οι φράουλες*; || *φρούτα γινομένα* ΣΥΝ. μεστόνω · **8.** (για αριθμητικά μεγέθη) φθάνω σε συγκεκριμένη αριθμητική μονάδα: *μαζί με τον αδελφό μου γινόμαστε πέντε* · **9.** (απρόσ. *γίνεται*) (+να) (α) αρμόζει, είναι άρετον, ταιριάζει να: ~ *κορίτσι πράγμα να είναι*

έξω από το σπίτι τέτοια ώρα; (β) είναι δυνατόν, είναι πραγματοποιήσιμο: ~ *να έρθετε λίγο νωρίτερα*; ΦΡ. *δεν ξέρω τι μου γίνεται* (α) βρίσκομαι σε πλήρη άγνοια (β) βρίσκομαι σε σύγχυση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, γεννώ, θυμώνω*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *γίνομαι*, αναδιπλασιασμένος τ. (*γί-γν-ομαι*) θέματος -γν-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *gen-, πβ. λατ. *gigno* «γεννώ», σανσκρ. *Janas* «γένος», γαλλ. *génération* «γενεά», ισπ. *gente* «άνθρωποι» (περιλπτ.), αγγλ. *kin* «γένος» κ.ά. Ομόρρ. *γέν-ος, γεν-ικός, γόνος, γον-εύς (-έας), γενε-ά* (< *gene-, διατύλλ. ρί(α), *γένε-σις (-η), γενέθλιος, γνή-σιος* (βλ.λ.), *γέν-να, γεν-νώ, γεννα-ίος* κ.ά. Η μεταβολή *γίνομαι* < *γίνομαι* οφείλεται σε ανομοιοτική αποβολή του -γ- και αντίκταση του -ι-. Οι φρ. *γίνομαι άφαντος* και *γίνεται λόγος* (για κάτι) είναι ήδη μεσν.].

γινόμενο (το) {γινόμεν-ου | -ων} ΜΑΘ. το αποτέλεσμα του πολλαπλασιασμού δύο ή περισσότερων αριθμών, πινάκων κ.λπ.: *στον πολλαπλασιασμό 3 x 5 το είναι 15* || - *πολύνω παραγόντων* || - *αριθμού επί διάνυσμα*.

[ETYM. < μτγν. *γινόμενον*, ουσιαστικ. ουδ. μτχ. ενεστ. του αρχ. *γίνομαι*]. **Γίνιτς** (η/τα) {άκλ.} η γερμανοεβραϊκή γλώσσα. [ETYM. < γίνιτς *yidish* (*daysch*) < γερμ. *Jüdisch Deutsch* «Γερμανο-εβραϊκά»].

γίνομα (το) {γινόματος | χωρ. πληθ.} το ωρίμασμα (καρπού). [ETYM. < *γίν(ο)μαι*] + παραγ. επίθημα -ομα (που ξεκίνησε από ρ. σε -ώνω < αρχ. -όω, πβ. κ. *σάρ-ωμα -σάρ-ώνω*].

γινόμενος, -η, -ο (για καρπό) αυτός που έχει ωριμάσει: ~ *γιαμιάς*. [ETYM. < *γίν(ο)μαι*] + επίθημα μτχ. -όμενος (που ξεκίνησε από ρ. σε -ώνω, βλ. κ. *γίνομα*)].

γιογιό (το) {άκλ.} το καθοίκι (βλ.λ.) [ETYM. Ηχομημητική λ. τής παιδικής γλώσσας].

γιογιό (το) παιχνίδι που αποτελείται από ένα ξύλινο ή πλαστικό μα-σούρι με ένα νήμα περασμένο γύρω από αυτό, ώστε κρατώντας το κανείς από την άκρη του και τινάζοντας το ρυθμικά, να το τυλίγει και να το ξετυλίγει ανεβοκατεβάζοντας το μασούρι. [ETYM. Αβεβ. ετύμου, ίσως από 'μορική ονομασία παιχνιδιού που έχει την αφετηρία του στις Φιλιππίνες].

γιόγκα (η) {άκλ.} **1.** ινδικό φιλοσοφικό σύστημα, που δίδασκα την ένωση του Εγώ μ' το Υπέρατο Ον με την κυριαρχία του ανθρώπου στις σωματικές και πνευματικές του λειτουργίες **2.** (ειδικότ.) σ'πρά ασκήσεων ανανσή, σωματικών στάσεων και (ατομικού ή ομαδικού) διαλογισμού για την απειλοβλή του ανθρώπου στο σώμα και το πνεύμα του. [ETYM. < αγγλ. *yoga* < σανσκρ. *yoga* «ζεύξη, ένωση», ρ. *yunakti* «ένώνει»].

γιογκι(ο)η {άκλ.} πρόσωπο που έχει ασπαστεί το φιλοσοφικό σύστημα τής γιόγκας και το εφαρμόζει στην πράξη. [ETYM. < αγγλ. *yogi*] **γιογουρτλθού** κ. **γιογουρτλού** (το) {άκλ.} φαγητό τουρκικής προέλευσης, που παρασκευάζεται από κρέας, το οποίο τοποθετείται πάνω σε ψημένες πικάντικες πίτες μέσα σε ποσότητα γιογουρτιού και γαρ-νίρεται με ψητές ντομάτες, κρεμμύδι και διάφορα μυρωδικά. [ETYM. < τουρκ. *yogurtlu*]. γιοκ επίρρ.: *όχι, τίποτα-συνήθ. εμφρ.* σε οικείο λόγο για τη δήλωση της έλλειψης, απουσίας ή αναπαρξίας κάποιου πράγματος ή προσώπου: *σήμερα δεν πρόλαβα να μαγειρέψω- συνεπώς, φαγητό ~!* || «στη φωτογράφησή της υπήρχε πολύ επαγγελματική φωτογραφία, καλή φωτισμένη, σωστά ρούχα, αλλά φυσικότητα... ~!» (εμφρ.). [ETYM. < τουρκ. *yok*]. **γιοκάς** (ο) → **γιοκάς**

γίωμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λογοτ.) **1.** το χρονικό διάστημα ανάμεσα στο προί και το μεσημέρι ή και το μεσημέρι: *γοργρά ντύσου, γοργρά άλλαξε, γοργρά να πας το ~* (δημοτ. τραγ.) **2.** (συνεκδ.) το γεύμα. [ETYM. μεσν. < αρχ. *γεύμα*]. **γιοματάρι** (το) {χωρ. γεν.} βαρελίσιο κρασί που ανοίχτηκε πρόσφατα.

[ETYM. < *γιομάτος* + επίθημα -αρι].

γιομάτος, -η, -ο → **γεμάτος** **γιομίζω** ρ. → **γεμίζω**

γιορνάνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) περιδέριο αποτελούμενο από αλυσίδα με χρυσά ή ασημένια νομίσματα.

[ETYM. < τουρκ. *gerdan* «λαιμός» (πβ. κ. *gerdanlik* «περιδέριο») < περσ. *gardan*] **γιορτάζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γιορτάσ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (συνήθ. για την ονομαστική εορτή κάποιου ή την επέτειο γεγονότος) έχω γιορτή: *μετά τη μεγάλη νίκη γιορτάζει όλη η χώρα* ♦ **2.** (μετβ.) τιμώ την επέτειο γεγονότος σε συγκεκριμένη ημερομηνία με πανηγυρικές και ειδικές κατά περίπτωση τελετές: *στις 25 Μαρτίου γιορτάζουμε την Επανάσταση του 1821 και τον Ευαγγελισμό τής Θεοτόκου* (βλ. κ. λ. *εορτάζω*). [ETYM. μεσν. < αρχ. *εορτάζω*]. **γιορτάσι** (το) {γιορτασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το γλέντι, το πανηγύρι σε ανάμνηση επέτειου χαρμόσунου γεγονότος. [ETYM. < αρχ. *εορτάσειν*, απφρ. μέλλ. του ρ. *εορτάζω*]. **γιορτασμός** (ο) → **εορτασμός** **γιορταστής** (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που συμμετέχει σε γιορτή, σε εορταστική εκδήλωση (βλ. κ. λ. *εορταστής*). γιορταστικός, -η, -ό αυτός που ταιριάζει και εκφράζει τον πανηγυρικό χαρακτήρα μιας γιορτής: ~ *εκδηλώσεις* | *ατμόσφαιρα* | *όψη* (βλ. κ. λ. *εορταστικός*). — **γιορταστικά** επίρρ. γιορτή (η) **1.** ημέρα καθορισμένη σύμφωνα με τον νόμο ή ανάλογα

προς τα κατά τόπους έθιμα, που είναι αφιερωμένη στον πανηγυρισμό επετείου: εθνική | *σχολική* | *τοπική* ~ 2. (ειδικότ.) ημέρα καθορισμένη σύμφωνα προς το θρησκευτικό εορτολόγιο, αφιερωμένη στη μνήμη αγίου ή αγίας ή στην ανάμνηση θρησκευτικού γεγονότος: η ~ του *Αγίου Νικολάου είναι στις 6 Δεκεμβρίου* 3. (συνεκδ.) η ονομαστική εορτή (κάποιου): η ~ της *Μαρίας, της φίλης μου, είναι τον Δεκαεπταύγουστο* 4. τελ. τή, πανηγυρική εκδήλωση που γίνεται σ' συγκεκριμένη χρονική στιγμή για τον εορτασμό γεγονότος, χωρίς να επαναλαμβάνεται σε περιοδικά διαστήματα: *έγινε μια μεγάλη - για τον αρραβώνα των παιδιών τους ΣΥΝ. τελετή, φέεστα* 5. (μτφ.) κατάσταση μεγάλης χαράς και εσωτερικής αγαλλίασης: ο *έρωτας είναι ~ τον ασθήςσων ΣΥΝ. πανηγύρι* · 6. η αργία: δεν δουλεύουμε *σήμερα, είναι ~ ΦΡ. Κυριακή κοντή γιορτή* (i) για να δηλωθεί ότι η Κυριακή είναι μια σύντομη αργία (ii) για γεγονος με βεββαίο αποτέλεσμα, του οποίου πλησιάζει σύντομα η επαλήθευση ή η διάφευση (επομένως δε' χρειάζεται 'α απλώνεται κανείς σε συζητήσεις γι' αυτό): την *Παρασκευή που μας έρχεται, βγαίνουν τα αποτελέσματα των γενικών εξετάσεων-*! 7. *γιορτές* (oi) (συνηθ.) η εορταστική περίοδος των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και του Πάσχα: *πού θα πάτε φέτος τις ~;* - || τις ~ οι *Αθηναίοι εγκαταλείπουν το κλιανόν αστυ* (βλ. κ. λ. *εορτή*). — (υποκ.) *γιορτούλα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυιος, συνίζηση*. [ETYM₂ μεσν. < αρχ. εορτή < *Ee-Εορτά (με ανομοίωση του δεύτερου -F- και μετατροπή του πρώτου F- σε δασεία), αββί, ετύου, ίωσι, ενύδ. με τη λ. *ερανος*].

γιορτινός, -ή, -ό 1. αυτό που ταυρίζεται στο κλίμα των γιορτών: ~ *ατμόσφαιρα* | *τραπέζι* 2. *γιορτινά* (τα) ρούχα επίσημα, που δεν φοριούνται κάθε μέρα ΣΥΝ. επίσημα, τα καλά. Επίσης γιορτινάτικος, -η, -ο.

γιοσ (ο) → γυιος
γιοστ (το) {άκλ.} ελλην. *θαλαμηγός*- ιδιωτικό πολυτελές σκάφος αναψυχής μεγάλων διαστάσεων. [ETYM₂ < αγγλ. yacht < παλαιότ. ολλ. jaght, που αποσπάστηκε από το ουσ. jaghtschiff «καταδιωκτικό πλοίο»].

γιοσβαρλακία κ. γιοσβαρελάκια (τα) {χωρ. γεν.} φαγητό από μείγμα κιμά με ρύζι και καρυκεύματα πλασμένο σε μικρές μπάλες και μαγειρεμένο στην κατσαρόλα: ~ *αβρολιέμοιο*. [ETYM₂ < τουρκ. yunvarlak «σφαιρικός»].
γιοσβέτα κ. γκιουβέτα (το) {γιοσβέτα-ιού | -ιών} 1. πλατύ και ρηχό πηλίνο σκεύος για φαγητά φούρνου 2. φαγητό που ψήνεται στον φούρνο και αποτελείται από κρέας κοκκισμένο με ζυμαρικά. — (υποκ.) γιοσβέτασκι (το). [ETYM₂ < τουρκ. giiveç].

Γιουγκοσλαβία (η) (σερβ. Federativna Republika Jugoslavija = Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας) 1. ομοσπονδιακό κράτος της ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο, αποτελούμενο από τη Σερβία και το Μαυροβούνιο, με πρωτεύουσα το Βελιγράδι, επίσημη γλώσσα τη Σερβική και νόμιμα το διηνάριο 2. (παλαιότ.) η Σοσιαλιστική Ομοσπονδη Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, που την αποτελούσαν έξι ομόσπονδες δημοκρατίες: Σερβία, Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Σλοβενία, «Μακεδονία» (τα Σκόπια), Μαυροβούνιο. — Γιουγκοσλάβος (ο), Γιουγκοσλάβη (η), γιογκοσλαβικός, -η, -ό κ. (κα-θημ.) γιογκοσλαβικός, -η, -ο.
[ETYM₂ < σερβοκρ. Jugoslavija «Νοτιοσλαβία» < jug «νότος» + slavija «Σλαβία»].

γιοκαλίλι κ. γιοκαλέλι (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. έγχορδο μουσικό όργανο στο σχήμα κιθάρας, με μακρύ μπράτσο και τέσσερις χορδές, ιδιαίτερα διαδεδομένο στα ηνσιά της Χαβάης. [ETYM₂ < αγγλ. ukulele < χαβανέζ. 'ukulele «αψύλλος» (< 'uku «αψύλλος» + lele «πηδός»), προσωνύμιο του Βρετανού αξιωματικού E. Purvis, ο οποίος διέδωσε το όργανο αυτό].
γιοκόσ¹ (ο) στοιβα από σεντόνια, κουβέρτες, στρώματα, παπλώματα κ.λπ. [ETYM₂ < τουρκ. yik «φορτίο, σωρός»].
γιοκόσ² (ο) χώρος σε κοίλωμα τοίχου, όπου τοποθετείται ο γιοκόσ¹. Επίσης γιούκι (το). [ETYM₂ < τουρκ. oyuk «κοίλος, εσοκαμμένος»].
Γιούλης (ο) → Ιούλιος
γιούλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-λογ.) ο μενεξές. [ETYM₂ < Ιούλι, με συνίζηση και ανάπτυξη ευφωνικού ff-], υποκ. του αρχ. *ιον* (βλ. λ.)].
Γιουνής (ο) → Ιούνιος
γιοόνσεξ επίθ. {άκλ.} (κυρ. για ρούχα) αυτός που είναι κοινός και για τα δύο φύλα: *απλούζα ~*. [ETYM₂ < αγγλ. unisex].
γιούπι! επιφών.· δηλώνει ενθουσιασμό και συχνά συνοδεύεται από έντονες κινήσεις των χεριών που δηλώνουν χαρά και ικανοποίηση. [ETYM₂ < γαλλ. youpi | yupi < youp, με ην επίδρ. του αγγλ. whoopee < whoop «αναφώνο από ενθουσιασμό» < μέσ. αγγλ. whoopen < μέσ. γαλλ. houper, ηχομημητικής προελ.].

Γιούρα (η) η Γυάρος (βλ. λ.).
γιούργια (η) {άκλ.} (λαϊκ.) η έφοδος, η επίθεση. [ETYM₂ Πιθ. συνδέεται με το τουρκ. yürüyüş «περπάτημα, πεζοπορία -έφοδος»].
Γιουροβίζιον (η) 1. (αγγλ. Eurovision | E.B.U. = European Broadcasting Union) το οργανωτικό και τεχνικό κέντρο της Ευρωπαϊκής Ραδιοτηλεοπτικής Ένωσης, μέλη της οποίας αποτελούν οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί της Ευρώπης και η οποία έχει ως σκοπό την ανταλλαγή ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων μεταξύ των μελών της 2. (συνεκδ.) ο διαγωνισμός τραγουδιού που διοργανώνεται από την παραπάνω Ένωση: η *ελληνική συμμετοχή στη ~*. [ETYM₂ < αγγλ. Eurovision < Euro- (< Europe «Ευρώπη») + vision «όψη,

θέαση»].
Γιουροπόλ (η) {άκλ.} (αγγλ. Europol) η Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία, η οποία αποτελεί έναν υπερεθνικό οργανισμό που έχει συσταθεί σε διακυβερνητικό πλαίσιο με στόχο την πρόληψη και την καταπολέμηση όλων των σοβαρών μορφών εγκληματικότητας. [ETYM₂ < αγγλ. Europol(ice) «Ευρω-αστυνομία»].
Γιουροστατ (η) {άκλ.} (αγγλ. Eurostat) η Στατιστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. [ETYM₂ < αγγλ. Eurostat(istics) «Ευρω-στατιστική»].
γιορούσι (το) {γιορούσι-ιού | -ιών} σφοδρή έφοδος, βίαιη εφόρμηση ΣΥΝ. επίθεση. [ETYM₂ < τουρκ. yürüyüş «περπάτημα, πεζοπορία - έφοδος»].
γιούσουρι (το) {άκλ.} μαύρο κοράλλι. [ETYM₂ < τουρκ. yusur].

γιοσουρούμ (το) {άκλ.} περιοχή στην οποία βρίσκονται συγκεντρωμένα πολλά παλαιοπωλεία: το ~ στο *Μοναστηράκι*. [ETYM₂ Από το επώνυμο του Εβραίου παλαιοπώλη *Ηλία Γιοσουρούμ*, ο οποίος ήλθε στην Αθήνα από τη Σμύρνη στα τέλη του 19ου αι. και μαζί με τους αδελφούς του ίδρυσε το πρώτο παλαιοπωλείο στο Μοναστηράκι].

γιούγα επιφών. 1. έκφραση αποδοκιμασίας και κοροϊδίας ΑΝΤ. ζήτη 2. *γιούγα* (τα) οι γιογαϊσμοί. [ETYM₂ < τουρκ. yuğa].
γιογαϊζώ ρ. μετβ. {γιογαϊσ-α, -ηκια, -μένος} αποδοκιμάζω (κάποιον) με φρονές και σφυρίγματα, τον κοροϊδεύω και δεν τον αφήνω να μιλήσει: *γιογαϊσθηκε από τους ίδιους τους σπαδούς του κόμματός του ΣΥΝ. σφυρίζω, αποδοκιμάζω*. Επίσης γιογαϊρώ. — γιογαϊσμός (ο) κ. γιογαϊσμός (ο).

γιοφύλλι (το) {χωρ. γεν.} η αγριοβιολέτα. [ETYM₂ < αρχ. *ιον* (με ανάπτυξη ευφωνικού γ-) + *φύλλο*].

γιοφύρι (το) → γεφύρι
γιλάντα (η) {γιλαντών} 1. στεφάνι ή ταινία από λουλούδια, φύλλα ή άλλο υλικό, που φοριέται ως στολίδι ή κρεμιάται από ορισμένο σημείο για τη διακόσμηση μιας επιφάνειας 2. σχηματική απεικόνιση σειράς από άνθη ή άλλα φυσικά στοιχεία γίνω σε κέντριμα ως διακοσμητική μπουρνούρα. [ETYM₂ μεσν. < ιταλ. girlanda < μεσν. γαλλ. garlande, αγν. ετύμου].
Γιόργος (ο) → Γεώργιος
γιοτ (το) → γιοτ

γιώτα κ. (λόγ.) *ιώτα* (το) {άκλ.} I, ν το ένατο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου- ΦΡ. *δεν αλλάζω ούτε ένα γιώτα* δεν κάνω την ελάχιστη αλλαγή σε κάτι που έχω ήδη πει ή γράψει (βλ. κ. λ. *αριθμός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυος*. [ETYM₂ < αρχ. *ιώτα* < σμιτ. yōd «χέρην»].

ΣΧΟΛΙΟ Τα γράμματα του αλφαβήτου είναι κανονικός ουδέτερος γένους, παίρνοντας το γένος της λ. *γράμμα*, με την οποία συνεκ-φέρονται: *το γράμμα άλφα > το άλφα, το γράμμα βήτα > το βήτα* κ.ο.κ. Στους βυζαντινούς χρόνους από το η *άφάβητος* ελέχθησαν τα γράμματα και σε θηλυκό γένος (η *άλφα, η βήτα* κ.λπ.). Έτσι ελέχθη και η γιώτα σε θηλυκό γένος. Συνεπεία αυτού ελέχθη (σε γένος θηλυκό) και η *υπογεγραμμένη* (*ιώτα*) αντί του παλαιότερου *τό υπογεγραμμένον* *ιώτα*. Πρόκειται για το | τον διηρθωγόν στο τέλος κυρ. των λέξεων -στη δοτική κυρ. των ονομάτων και την υποτακτική του ρήματος- που αρχικά «παρεγράφετο» (γραφόταν δίπλα) και αργότερα (τον 12ο αιώνα) υπεγράφετο: *τή ημέραι > τη ημέρα, ίνα γράφηι > ίνα γράφη*.

γιοτακισμός (ο) → ιωτακισμός
γιοτάς (ο) {γιοτάδες} (στη στρατιωτική αργκό) αυτός που έχει κριθεί ακατάλληλος να υπηρετήσει ως μάχιμος και κάνει συνήθως βοηθητικές εργασίες. [ETYM₂ < *γιώτα*, από το αρχικό γράμμα | της λ. *ικανός*, με την οποία σημειώνεται ο βαθμός ικανότητας κάθε στρατεύσιμου (I₁, I₂, = πλήρης ικανότητα: I₁, I₂ = βοηθητικές υπηρεσίες: I₃ = απαλλάγη) ανάλογα με την ύπαρξη προβλημάτων υγείας].

γιοταχής (ο) {γιοταχίδες} πρόσωπο που διαθέτει επιβατικό αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσεως (που δηλώνεται με τα αρχικά I.X.): ο *δακτύλιος αποτελεί το μόνιμο πρόβλημα των Αθηναίων ~*.
γιοταχι (το) {άκλ.} αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσεως (από τα αρχικά I.X.), κατ' αντιδιαστολή προς τα οχήματα δημοσίας χρήσεως (Δ.Χ.).

-γκ- συμφωνικό σύμπλεγμα της Αρχαίας και Νέας Ελληνικής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βογγώ*.

-γκ- ή -γγ-; ορθογραφία, (α) Οι ελληνικής προελεύσεως λέξεις που προφέρονται είτε με /ng/, γράφονται είτε με -γγ- είτε με -γκ- ανάλογα με την ετυμολογική τους προέλευση. Παραδείγματα -γγ-: *άγγελος* (παραργγέλλω, αναγγέλλω κ.λπ., ευαγγέλιο κ.ά.), *αγγύρι, γάγγια, γογγύζω, γάγγρανα, εγγίζω, εγγυόμαι, έγγυος, λάγγρας, μάγγανο, μηγγίρι, σπάγγος, σφίγγω, στραγγίζω, σφίγγω, σάλλιγγα, σπαγγίρι, φέγγω* (φεγγάρι), φθόγγω, γάλλαγα κ.ά. -γκ-: *αγκάθι, άγκυρα, αγκαλιά, αγκιναρά, αγκίλη, αγκίστρι, αγκόνας, έγκατα, όγκος* κ.ά. Επίσης με -γγ- ή -γκ- γράφονται πολλές σύνθετες λέξεις της Ελληνικής με τις προθέσεις εν και συν. Παραδείγματα -γγ-: *έγγαμος, έγγειος, εγγίζω, εγγώνι, εγγράφο* (έγγραφο, εγγραφή), *εγγράμματος, εγγυόμαι* (εγγύηση, εγγυητής) - *συγγενής, συγγένιμο, σύγγραμμα, συγγράφεις* κ.ά. -γκ-: *εγκάθετος, εγκαιστώ, εγκάινια, έγκαρος, εγκάλω, εγκάρδιος, εγκάρσιος, εγκαταλείπω, έγκαυμα, εγκείται, εγκέφαλος, εγκλημα* (εγκληματίας), *έγκληση, έγκληση, εγκόλλιο, εγκόσμιμα, εγκρατής, εγκρίνω, εγκύκλιος, εγκυκλιότα-*

δεία, *έγκυρος, έγκυρος, εγκόμιο - σύγκαφος, συγκαλά, ανγκαλώ, σύγκαμα, συγκαταβαίνω, συγκάτοικος, συγκεκριμένος, συγκεκριμένο, συγκινώ, σύγκληση, συγκλίνω, συγκλονίζω, συγκοινωνώ, συγκομιδή, συγκοπή, συγκρατώ, συγκρίνω, συγκροτώ, συγκρούω, σύγκρου, συγκυρία* κ.ά. (β) Οι ξένες προελεύσεως λέξεις με /η/ γράφονται με -γκ-: *αγκαζέ, αγκούσα, καταγκιόζης, μαγκούσης, τσιγκέλι, μαραγκός, πάγκος, πουτίγκα, τσιγκός, μάγκας, μαγκάλι, παράγκα, ρέγκα* κ.λπ. Εξαιρέση: *Αγγλία, Βεγγάλη - βεγγαλικά, Γάγγης, Ουγγαρία*. Οι λέξεις *βεγγέρα* και *μαγκιόρος*, επειδή δεν προέρχονται από ησ αλλά από gg (veggheria, maggiora), γράφονται συχνά με -γγ-. Ωστόσο, με τον γενικότερο κανόνα της απλούστευσης της γραφής των ξένων λέξεων, είναι προτιμότερο να γράφονται κι αυτές ως *βεγκέρα* και *μαγκιόρος*. Στην αρχή των λέξεων το /ε/ ξένης συνήθ. προέλευσης λέξεων γράφεται με γκ γκέτο, γκέτα, *γκαρνταρόμα, γκάμμα, γκαζόζα, γκρίνια, γκόμενα, γκάκι, γκίνια, γκαλερί, γκάφα, γκουβερνάντα, γκριμάτσα, γκιλοτίνα, γκοφρέτα, γκαρόνι, γκραουπ, γκι, γκαϊούρης, γκάντα, γκέμι, γκουβέτσι* κ.ά. Με γκ- (επειδή δεν μπορεί να αρχίζει λέξη της Ελληνικής με δύο όμοια σύμφωνα) γράφονται και οι ελληνικές λέξεις: *γκάστρι* (< *εγγάστριον*), *γκαστρώνο* (< *εγγαστρώνο*).

γκαβίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. και παρτα.} (λαϊκ.) αλληθωρίζω, δεν βλέπω καλά.

γκαβός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν βλέπει καλά, που αλληθωρίζει **2.** αυτός του οποίου η όραση είναι τόσο ασθενής, ώστε δεν μπορεί να ξεχωρίσει τίποτα μέσα στο οπτικό του πεδίο ΣΥΝ. στραβός, τυφλός, θεοκτενιστής **3.** (υβριστ.) **γκαβό** (τα) τα μάτια (λέγεται σε περίπτωση εκνευρισμού για κάποιον που δεν βλέπει αυτό που του υποδεικνύεται): *άνοιξε επιτέλους τα - σου!* ΣΥΝ. στραβά (τα). [ETYM₁ < αρωμ. γανύ < λατ. canus «κόυλος»].

γκαβούλιακας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) στραβός (μύωπας) σε μεγάλο βαθμό ή πολύ αλλήθωρος ΣΥΝ. στραβούλιακας. [ETYM₁ < γκαβός + ούλιακας, πβ. κ. *μπεκρ-ούλιακας*].

γκαβωμάρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) (υβριστ.) η στραβωιάρα. [ETYM₁ < γκαβός + παραγ. επίθημα -μάρα, κατά το σχημα *στραβός - στραβώνω - στραβωιάρα*].

γκογκ (το) {άκλ.} (στον κινηματογράφο) κωμικό εύρημα, σύντομο αστείο. [ETYM₁ < αγγλ. gag < μέσ. αγγλ. gagen «γρυλίζω», ηχομιμητ. λ.].

γκαγκό επίθ. {άκλ.} (αργκό) βλάκας, πρόσωπο που δεν καταλαβαίνει τι του λέει κανείς ή τι συμβαίνει γύρω του: να του τα λες πιο απλά, γιατί είναι ~ ο άνθρωπος. [ETYM₁ < γαλλ. gaga, ονοματοπ. λ.].

Γκαγκαούζος (ο) χριστιανός ορθόδοξος τουρκικής καταγωγής. [ETYM₁ < τουρκ. Gagavuz, αββ. ετύμιο, ίσως < gōk «ουρανός» + ok «βέλος». Οι Γκαγκαούζοι αριθμούν περί τα 170.000 άτομα στη Μολδαβία, την Ουκρανία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία].

γκάγκάρο (το) βαρύ ζύλο κρεμασμένο με σχοινί πίσω από την αυλόπορτα, ώστε να την κλείνει αυτόματα με το βάρος του. [ETYM₁ Αντιδάν., < ιταλ. ganghero «στροφήγγα» < μεσν. λατ. ganganus < caneanus < μεγν. *κάνγαλος* («γλώσσας» του Ησυχίου: *κάνγαλος - κρίκος ό επί τας θύρας, Σικελίαι*)].

γκάγκαρος (ο) {-οι κ. -αίοι} γνήσιος, αμιγής μόνο στη ΦΡ. *Αθηναίος γκάγκαρος* ο γνήσιος, ο αμιγής Αθηναίος.

[ETYM₁ Ονομασία των αριστοκρατών Αθηναίων επί Τουρκοκρατίας, επειδή έκλειναν τις πόρτες τους με το *γκάγκαρο* (βλ. λ.)].

γκάγκοτερ (ο) → γκάνγκοστερ

γκάγκοστερισμός (ο) → γκάνγκοστερισμός

γκοζά (η) (λαϊκ.) το γκαζάκι, η μπιλία: κυρ. στη ΦΡ. *παίζω γκαζές* παίζω με γκαζάκια, μικρές μπιλίες.

[ETYM₁ Απαντά κυρ. ως *γκαζάκι* < *γκεζάκι* (με αφομοίωση), υποκ. του γκέκι «περιπατός, κύκλος - βάλω» < τουρκ. gezici «περιπατητής»]. **γκαζάδικο** (το) (λαϊκ.) το πετρελαιοφόρο πλοίο: (γενικά) πλοίο που μεταφέρει καύσιμα ΣΥΝ. τάνκερ, δεξαμενόπλοιο. [ETYM₁ < γκάκι + παραγ. επίθημα -άδικο, πβ. *ρολογ-άδικο, ραφτ-άδικο* κ.τ.ό.].

γκαζάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρή συσκευή θερμάνσεως φαγητού ή παρασκευής αφηνιμάτων, που λειτουργεί με γκάκι · **2.** μικρή μπιλία, συνήθ. πολύχρωμη, με την οποία παίζουν τα παιδιά: *είχαν μαζευτεί οι πατιρικάδες και παίζανε γκαζάκια* ΣΥΝ. γκαζά (η).

γκάκι (το) {γκας-ιού | -ιόν} **1.** το φωταέριο (βλ. λ.) **2.** το εργοστάσιο παρασκευής φωταερίου: *μία ζωή ολόκληρη δούλεψε στο ~* · **3.** ο μηχανισμός που λειτουργεί με πίεση του ποδιού (στα αυτοκίνητα) και ρυθμίζει την παροχή καυσίμου και την ταχύτητα του οχήματος: *πάτησε το ~ και πήρε μπρος η μηχανή* **4.** (αργκό) **γκάκια** (τα) οι μεγάλες ταχύτητες: *με τα - στο φουλ | τέρμα τα ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. gaz. Η γαλλ. λ. πλάστηκε τον 12ο αι. από το αρχ. γάος, δηλώνοντας μάζα απροσδιόριστης ποσότητας και συνθέσεως].

γκάζια (η) (λαϊκ.) το πάτημα του μοχλού του γκαζιού στα οχήματα και γενικότε. η ανάπτυξη μεγάλης ταχύτητας: *άρχισε τις ~, για να κάνει φιγούρα*.

γκαζιέρα (η) {σπάν. γκαζιερών} συσκευή για θέρμανση ή μαγειρέμα, η οποία λειτουργεί με φωταέριο ή πετρέλαιο. [ETYM₁ < γαλλ. gazière < gaz «γκάκι»].

γκαζόζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αεριούχο αναφλεκτικό με ανθρακικό και εκχυλίσιμα λεμονιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ETYM₁ < ιταλ. gasosa, θηλ. του επιθ. gasoso «αεριούχος» < gas «αέριο» (βλ. λ. *γκάκι*)].

γκαζοζέν (το) {άκλ.} (κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) μικρό αυτοκί-

νητο, κινούμενο με συσκευή παραγωγής αερίων (κατ' επέκτ.) κάθε μικρό, παλιό και γενικά, δύσκινητο αυτοκίνητο. [ETYM₁ < γαλλ. gazozène (νόθο συνθ.) < gaz «αέριο» (βλ. λ. *γκάκι*) + -gène < -γενής].

γκαζόλαμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} λάμπα πετρελαίου.

γκάζον (το) {άκλ.} ελλην. γλόη· λεπτό στρώμα από γλόη για τη διακόσμηση κήπων ή την κάλυψη της επιφάνειας του αγωνιστικού χώρου γηπέδου (γλοοτάπητας). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γρασσιδι*. [ETYM₁ < γαλλ. gazon < φρανκον. woso < αρχ. γερμ. waso «γλόη»].

γκαζο(ν)τενεκές (ο) {γκαζο(ν)τενεκές} (λαϊκ.) ο τενεκές πετρελαίου. [ETYM₁ < γκάκι «πετρέλαιο» + (ν)τενεκές].

γκαζοφονιάς (ο) {γκαζοφονιάδες} (αργκό) οδηγός (αυτοκινήτου ή συνήθ. μηχανής) που αναπτύσσει μεγάλη ταχύτητα οδηγώντας συνήθ. επικίνδυνα.

γκαζόνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γκάζω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) πατάω γκάκι, αναπτύσσω μεγάλη ταχύτητα ♦ **2.** (μετβ.) (αργκό) (α) επιταχύνω όχημα (β) κάνω (κάποιον) να τρέχει (συνήθ. υφιστάμενο ή άνθρωπο του χειριού μου): *μας έχουν γκαζώσει για την επιθεώρηση και τρώουμε και δεν παύουμε*.

γκαϊμπελικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με παραπληροφόρηση, με συκοφαντίες και αθέμιτη προπαγάνδα: ~ *μέθοδοι*. [ETYM₁ Από το όνομα του J.P. Goebbels (1897-1945), υπουργού προπαγάνδας του Χίτλερ, υπευθύνου για πλήθος συκοφαντιών εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων και των Εβραίων. Ακόμη και όταν ο πόλεμος είχε φανερά γαθεί για το Γ' Ράιχ, ο Γκαϊμπελς επεκαλείτο ιστορικά παράλληλα και «νόμου», για να τεκμηριώσει το ακατάλυτο της Γερμανίας και να αναστρώσει το ηθικό του λαού].

γκαϊμπελικός (ο) άθλιος προπαγανδιστής, τιποτένιος και ανάξιος λόγου για τις πράξεις του: ~ *δημοσιογράφος*. [ETYM₁ < Γκαϊμπελς (βλ. λ. *γκαϊμπελικός*) + υποκ. επίθημα -ικός].

γκάιντα (η) {σπάν. γκαϊντών} λαϊκό πνευστό μουσικό όργανο, αποτελούμενο από έναν μελωδικό σωλήνα (αυλό) και από έναν ή περισσότερους συνοδευτικούς ανούλους, που προεξέχουν από δερμάτινο ασκό, μένος στον οποίο διοχετεύεται ο αέρας με το στόμα ή με ειδικό φουσερό ΣΥΝ. τσαμπούνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ < τουρκ. gaida].

γκάιντατζής (ο) {γκάιντατζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παίζει γκάιντα. [ETYM₁ < τουρκ. gaidacı].

γκαλά (το) {άκλ.} επίσημη βραδινή δεξίωση (συνήθ. σε αριστοκρατικούς κύκλους ή προς τιμήν υψηλών προσωπικοτήτων). [ETYM₁ < γαλλ. gala < ισπ. gala «γορπή» < παλ. γαλλ. gale «διασκεδάση» < φρανκον. *wala «καλά»].

γκαλερί (η) {άκλ.} ελλην. *εκθετήριο, αίθουσα τέχνης* μία ή περισσότερες αίθουσες ή ολόκληρο κτήριο που είναι αφιερωμένα στην έκθεση και συχνά στην πώληση έργων τέχνης: σε αυτή τη ~ *εκτίθενται έργα σύγχρονων Ελλήνων καλλιτεχνών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ < γαλλ. galerie < ιταλ. galleria < μεσν. λατ. galena «ο πρόναος μεσν. γαλλόν όπου παρέμεναν οι κατηγορούμενοι, οι μη βαπτισμένοι χριστιανοί (άρα εθνικοί)», πθ. < galilaea < λατ. Galilea «Γαλιλαία, περιοχή του Ισραήλ, όπου διέμεναν πολλοί εθνικοί, σε αντίθεση με την Ιουδαία». Η σημ. «αίθουσα εκθέσεως έργων τέχνης» απαντά μετά τον 18ο αι.].

γκαλερίστας (ο), **γκαλερίστα** (η) ελλην. *εκθέτης* (έργων τέχνης) **1.** ιδιοκτήτης εκθετηρίου έργων τέχνης (γκαλερί) **2.** συλλέκτης και έμπορος έργων τέχνης. [ETYM₁ < ιταλ. gallerista, βλ. κ. *γκαλερί*].

γκάλοπ (το) {άκλ.} ελλην. *δημοσκόπηση, σφυρομέτρηση* δειγματοληπτική απεικόνιση της κοινής γνώμης, της στάσης και της συμπεριφοράς της σε συγκεκριμένα θέματα, που πραγματοποιείται με διάφορες μεθόδους και συνήθετερα με συνεντεύξεις από τυχαίο ή σε προκαθορισμένη βάση επιλεγμένο δείγμα ανθρώπων. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. [ETYM₁ < αμερ. gallup, από τον Αμερικανό δημοσιογράφο G.H. Gallup (1901-1984), ιδρυτή και εισηγητή μεθόδου σφυρομετρήσεως της κοινής γνώμης, καθώς και σχετικών ιδρυμάτων].

γκαμήλα (η) → καμήλα

γκάμμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πλήρης σειρά στοιχείων (μουσικών φθόγγων σε κλίμακα, χρωματικών αντιθέσεων στη ζωγραφική, συναισθημάτων κ.λπ.): *πλούσια ~ χρωμάτων* || όλη η ~ των *συναισθημάτων από τη λύπη ως τη χαρά* **2.** (γενικότε.) η μεγάλη ποικιλία: *μεγάλη - τιμών | χρωμάτων | φασητών | ρόλων ρεπερτορίου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ Αντιδάν., < ιταλ. gamma < αρχ. γάμμα].

Γκάμπια (η) (αγγλ. Republic of the Gambia = Δημοκρατία της Γκάμπιας) κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μπανγιούλ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το νταλάσι. [ETYM₁ < αγγλ. Gambia, από τον ομώνυμο ποταμό που διασχίζει όλη τη χώρα. Με το όν. αυτό αποκαλούσαν οι Πορτογάλοι του 15ου αι. τον ποταμό Ba-Dimma, που σημαίνει (στην τοπική γλώσσα) «ποταμός»].

Γκαμπόν (η) {άκλ.} (γαλλ. République Gabonaise = Δημοκρατία της Γκαμπόν) κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λιμπρεβίλ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νομισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας (CFA). — **Γκαμπονέζος** (ο), **Γκαμπονέζα** (η), **γκαμπονέζικος**, -ή, -ο.

[ETYM₁ < γαλλ. Gabon, από τον ομώνυμο κόλπο, που βρίσκεται στο Δ. μέρος της χώρας, ο κόλπος εξερευνήθηκε το 1470 από Πορτογάλους θαλασσοπόρους, οι οποίοι του έδωσαν την ονομασία Gabão «κου-

- κούλα»].
Γκάννα (η) (αγγλ. Republic of Ghana = Δημοκρατία τής Γκάννας) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Ακρά, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το νέο σέντι. — **Γκανέζος** (ο), **Γκανέζα** (η), **γκα νέζικος**, -η, -ο.
 [ETYM₁ < αγγλ. Ghana < ghana «πολέμαρχος» (λ. τής γλώσσας Μάντε), τίτλος του βασιλιά τής μεγάλης μεσν. αυτοκρατορίας τής Γκάννας, η οποία τότε εξουσίαζε περιοχές τής ΒΔ. Αφρικής. Μέχρι το 1957 η χώρα ονομαζόταν **Χρυσή Ακτή** (< αγγλ. Gold Coast) εξαιτίας του χρυσού που ανακάλυψαν οι Πορτογάλοι τον 15ο αι.].
γκάνγκοτερ (ο) {άκλ.} ελλ. *κακοποιός- μέλος* συμμορίας κακοποιών, η οποία κινείται στον υπόκοσμο αναπτύσσοντας παράνομες δραστηριότητες (δολοφονίες, εκβιασμό, λαθρεμπόριο) και ασκώντας ένοπλη βία. — **γκανγκστερικός**, -ή, -ό, **γκανγκστερικά** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*.
 [ETYM₁ < αγγλ. gangster < gang «συμμορία» + επίθημα -ster, λ. που άρχισε να χρησιμοποιείται στις Η.Π.Α. κυρ. κατά την περίοδο τής ποσοπαγόρευσης (1920-1933)].
γκανγκστερισμός (ο) σύνολο από τακτικές, συνήθειες και τρόπους δράσεως που ταιριάζουν σε γκάνγκστερ, δηλ. βίαιες και παράνομες μέθοδοι: *πολιτικός* ~.
γκανιάν (το) {άκλ.} (στον ιππόδρομο) το φαβορί για τη νίκη. [ETYM₁ < γαλλ. gagnant, μτχ. τ. του p. gagner «κερδίζω» < αρχ. γαλλ. gagnier < φρανκον. *waidanjan «εργάζομαι, κερδίζω»].
γκανιοτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (στα τυχερά παιχνίδια) το ποσοστό από το κερδισμένο ποσό, που καταβάλλεται υπέρ τής χαρτοπαικτικής λέσχης.
 [ETYM₁ < γαλλ. cagnotte < προβηγ. cagnotto «καλαθάκι, μικρό δοχείο» (όπου τοποθετείται το συμφωνηθέν ποσοστό κέρδους) < cagna «θηλυκός σκύλος» (λ. που τον Μεσαίωνα περιέγραφε διάφορα δοχεία) < λατ. canina, υποκ. του canis «σκύλος»].
γκαντέμης (ο), **γκαντέμισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που δεν έχει την τύχη με: το μέρος του και προκαλεί κακοτυχία και στους άλλους: σε ~ *άνθρωπο και τα πιο απίθανα μπορούν να συμβούν* ΣΥΝ. κακότυχος, γρουσουζής ΑΝΤ. γουρλής. Επίσης (λαϊκ.) **γκοντέμιο** (η). — **γκαντέμικος**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.
 [ETYM₁ πθ. < τουρκ. kademesiz «άμοιρος, γρουσουζής». Σε παρετυμολογία οφείλεται η δημοφιλής σύνδεση με το αγγλ. goddamn «θεοκα-τάρατος»].
γκαντεμάι (η) {δύοσχ. γκαντεμιών} (καθημ.) η κακοτυχία, η γρουσουζιά ΑΝΤ. γούρι.
γκαντεμάζω ρ. μετβ. **γκαντέμισσα** (οικ.) γρουσουζεύω (βλ. λ.). — **γκαντέμισμα** (το).
γκαπ γκούπ (το) {άκλ.} ο ήχος του επαναλαμβανόμενου έντονου κτυπήματος πάνω σε μια επιφάνεια: *Σταμάτα τα ~ με το σφυρί! Θέλω να κοιμηθώ!* Επίσης γκάπα γκούπα. [ETYM₁ Ηχομimητ. λ.].
γκαράζ (το) {άκλ.} ελλ. *αμαξοστάσιο* 1. ειδικά διαμορφωμένος χώρος (ιδιόκτητος ή επαγγελματικός) στεγασμένος ή υπαίθριος για τη στάθμευση και φύλαξη των αυτοκινήτων · 2. εργαστήριο για την επισκευή ή συντήρηση των αυτοκινήτων. Επίσης (λαϊκ.) **γκαράζι**. [ETYM₁ < γαλλ. garage < garer «σταθμεύω, υποστεγάω» < φρανκον. warōn, πβ. αρχ. γερμ. waren «προστατεύω»].
γκαράζ - **γκαράζι**. Η λ. **γκαράζ** (< γαλλ. garage) είναι μία από τις ελάχιστες δάνειες (από τη Γαλλική) λέξεις σε -αζ (< γαλλ. -age) που εντάχθηκαν στο μορφολογικό σύστημα του ονόματος τής Ελληνικής και κλίνονται: το **γκαράζι**, του **γκαράζα**, τα **γκαράζα**- το **γρανάζι** (< γαλλ. engrenage), του **γρανάζιου**, τα **γρανάζια**- τα **μπα**)**γκάζια** (< γαλλ. bagages, των **μπα**)**γκάζιων**. Αντίθετα, τα περισσότερα δάνεια τής Ελληνικής σε -αζ δεν κλίνονται: **αβαντάζ** (γαλλ. avantage), **μποϊκοτάζ** (γαλλ. boycottage), **μακιγιάζ** (γαλλ. maquillage), **μασάζ** (γαλλ. massage), **πλάζ** (γαλλ. plage) κ.τ.ό. Βεβαίως, τις περισσότερες φορές παράλληλα προς τη δάνεια λέξη χρησιμοποιείται και η ελληνική: **αβαντάζ** - **πλεονέκτημα**, **πρωτέρημα**, **υπερχή**, **σαμποτάζ** - **δολιοφθορά** κ.λπ.
γκαραζιέρης (ο) {γκαραζιέρηδες} (καθημ.) ο υπάλληλος σε γκαράζ. [ETYM₁ < **γκαράζ** + παραγ. επίθημα -ιέρης, πβ. κ. πορτ-ιέρης].
γκαραζιόπορτα (η) {δύοσχ. γκαραζιοπορτών} η πόρτα του γκαράζ.
Γκαραντί (το) {άκλ.} 1. η εγγύηση 2. εγγυημένος, που έχει εγγύηση: *ψυγείο* ~. [ETYM₁ < γαλλ. garantie < παλ. γαλλ. garantir < μέσ. κάτο γερμ. warent < αρχ. γερμ. waren «προστατεύω»].
γκαρδιακός, -ή/-ιά, -ό (λαϊκ.) 1. αυτός με τον οποίο μας συνδέουν ιδιαίτεροι συναισθηματικοί δεσμοί: *φίλοι* ~ ΣΥΝ. επιστήθιος, κολλητός 2. (για ευχές, σχέσεις ή συναισθηματα) εγκάρδιος (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*. [ETYM₁ μεσν. < *εγκαρδιακός* < αρχ. εγκάρδιος < βλ. λ.).
γκαριζώ ρ. αμετβ. {γκάρι-ζα κ. -σα} 1. βγάζω τη χαρακτηριστική κραυγή του γαϊδάρου ΣΥΝ. ογκάνιζο- (μτφ-μειοτ.) 2. βγάζω αγριο-φονάρα, φονάζω με άσχημο τρόπο: *μίλα σαν άνθρωπος και πάμε να γκαρίζεις!* || *στα νύχρα του είναι σήμερα είναι απ' το προί εδώ και γκαρίζει* 3. τραγουδά με φοβερές παραφωνίες ή φονάζω πολύ δυνατά. — **γκάρισμα** (το). [ETYM₁ μεσν., αβεβ. ετόμου, πθ. < *όγκαριζώ* < αρχ. *όγκαμαι* ή < αρχ. *γαριώ* «φονάζω»].
γκάριλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πολύ άγρια και δυνατή φωνή (σαν γκάρισμα γαϊδάρου) ΣΥΝ. γαϊδουροφονάρα. [ETYM₁ < *γκαριζώ* + παραγ. επίθημα -ίλα].

- γκαρνταρόμπα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλ. *μαπιθοθήκη* 1. ο χώρος όπου φυλάσσονται τα ενδύματα (συνήθ. για τα επανωφόρια σε χώρους συγκεντρώσεως πολλών ατόμων έναντι μικρού αντιτίμου): *αφήστε τα παλτά στη ~ ΣΥΝ. βεστιάριο* 2. το σύνολο των ρούχων που έχει κανείς στη διάθεση του και τα οποία φορά: *έχει μεγάλη | πλούσια ~*. * ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
 [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. garde-robe < garder «κρατώ, φυλάγω» + robe «ρουχισμός»].
γκάρντεν πάρτι (το) {άκλ.} γιορτή, εκδήλωση κ.λπ. που γίνεται σε κήπο. [ETYM₁ < αγγλ. garden party].
γκαρσόν (το) {άκλ.} ο άνδρας σερβιτόρος · ΦΡ. α *λα νκαρσόν* (i) αντρικά, σε αντρικό στυλ: *έκοψε τα μαλλιά της ~* (ii) μόνο για άντρες, χωρίς συνοδία γυναικών: *βγήκαν ~*. Επίσης **γκαρσόνι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
 [ETYM₁ < γαλλ. garçon «σερβιτόρος - αγόρι», αιτ. του παλ. γαλλ. gars «αγόρι» (< φρανκον. *watakjo «μισθοφόρος στρατιώτης»)].
γκαρσόνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η σερβιτόρα.
γκαρσονιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} διαμέρισμα με ένα κύριο δωμάτιο: *συνήθ. εργνικό διαμέρισμα*. [ETYM₁ < παλαιαιωμένο γαλλ. garçonnière «κατοικία για εργνήη» < garçon «αγόρι»].
γκαστορμπαίτερ (ο) {άκλ.} ο ξένος εργάτης στη Γερμανία. [ETYM₁ < γερμ. Gastarbeiter].
γκαστρόνομ ρ. μετβ. {γκάστρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. καθιστώ (άτομο θηλυκού γένους) έγκυο: *τη γκάστρωσε και την παράτησε* 2. **γκαστρομένη** (η) γυναικα ή θηλυκό ζώο σε εγκυμοσύνη: (παροιμ.) *όλα τού γάμου δύσκολα κι η νύφη ~* (βλ. λ. *γάμος*) · 3. (μτφ.-οικ.) ενοχλώ πάρα πολύ (κάποιον) επιμένοντας υπερβολικά (σε κάτι): *μας γκάστρωσε με τις ερωτήσεις σου!* ΣΥΝ. *πρήζω* 4. (μτφ.-οικ.) αφήνω (κάποιον) σε μεγάλη ανυπομονησία, κάνω (κάποιον) να αδημονεί: *Θα μας πεις επιτέλους, τι έγινε; Μας γκάστρωσες!* — **γκάστρωμα** (το). * ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
 [ETYM₁ < μεσν. *εργαστρώνω* < μτν. *εργάστριος* < *έγ-* (< εν) + *γαστήρ* (βλ. λ.)].
γκάτζετ (το) {άκλ.} μικρή μηχανική ή ηλεκτρονική συσκευή για πρακτική χρήση του συνήθ. θεωρείται νεωτερισμός: *υψηλής τεχνολογίας ηλεκτρονικά ~*, π.χ. *φορητά DVD, υπολογιστές παλάμης κ.ά.* || ~ για το αυτοκίνητο.
 [ETYM₁ < αγγλ. gadget, ίσως < γαλλ. gâchette «σκανδάλη», υποκ. του gâche «γάντζος» (< φρανκον. *gaspra)].
Γ.Α.Τ.Τ. (η) (ΓΚΑΤΤ) πολυμερής συμφωνία, τής οποίας οι κανόνες διέπουν τη λειτουργία του εμπορίου σε διεθνές επίπεδο και συνοψίζονται κυρίως στην αποφυγή του οικονομικού προστατευτισμού και στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη μείωση των δασμών στη διεκνήνηση των εμπορευμάτων αντικαταστάθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (Π.Ο.Ε.). [ETYM₁ Ακρωνύμιο τής αγγλ. ονομασίας General Agreement on Tariffs and Trade «Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου»].
γκάφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η απερισκεπτη και επιπόλαιη κουβέντα ή ενέργεια, η οποία εκθέτει αυτόν που την κάνει: *διαπράττω | κάνω ~* || ~ *πρώτου μεγέθους* || *κάνω τη μια - πάνω στην άλλη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *λάθος*. [ETYM₁ < γαλλ. gaffe < προβηγ. gaf < γοθ. gafah «πιάνω, αρπάζω»].
γκαφατζής (ο) {γκαφατζήδες}, **γκαφατζού** (η) {γκαφατζούδες} πρόσωπο που έχει την τάση να διαπράττει διαρκώς γκάφες. Επίσης **γκαφαδόρος** (ο).
γκέι (ο) {άκλ.} 1. ο ομοφυλόφιλος 2. (ως επιθ.) ομοφυλοφιλικός: ~ *κουλούρα* | *μαπα*. [ETYM₁ < αγγλ. gay «εύθυμος, χαρούμενος» < παλ. γαλλ. gai < αρχ. γερμ. gāhi «αιφνίδιος, γρήγορος». Η σημ. «ομοφυλόφιλος» απαντά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και οφείλεται στη σημ. «αυτός που αχαλινότα *ιδιώκει ιδιοτελείς ηδόνες», την οποία είχε από τον 17ο αι. η λ. gay].
γκέισα (η) {δύοσχ. γκεϊσών} η νεαρή Γαπωνέζα που έχει εκπαιδευθεί στο να κρατά ευχάριστη συντροφία σε άνδρες, η *παλλακίδα*. [ETYM₁ < ιαπων. geisha «καλλιτέχνης» < γει «τέχνη» + Sa «πρόσωπο»].
Γκέκας (ο) {Γκέκηδες} 1. το μέλος αλβανικής φυλής, που κατοικεί στη Β. Αλβανία · 2. (μτφ.-υβριστ.) ο σωματώδης, άζετος άνθρωπος με βάνουσους τρόπους και μεγάλο πείσμα · 3. σκύλος κυνηγετικής ράτσας με μεγάλη ανοχή. [ETYM₁ Μεταφορά του αλβ. Gegë, γλωσσικός κυρ. χαρακτηρισμός των κατοίκων τής Β. Αλβανίας (Γκέκηδες) εν αντιθέσει προς τους νότιους Αλβανούς (Τόσκηδες)].
γκελ (το) {άκλ.} ελλ. *αναπήδηση* - το αναπήδημα (τής υπάλας ή άλλου αντικειμένου όταν χτυπάει στο έδαφος): *το τόπι έσκασε κάτω, έκανε ~ και χτύπησε στο ταβάνι*. — **γκελάρω** ρ. [ETYM₁ < τουρκ. gel].
γκέλα (η) {σπάν. γκελών} 1. (στο τάβλι) κακή ζαριά, κατά την οποία ο παίκτης φέρνει αριθμούς που αντιστοιχούν σε θέσεις κατειλημμένες από τα πουλιά του αντιπάλου 2. (συχνόν.) η κάθε είδους αποτυχία ή αναποδιά. [ETYM₁ < τουρκ. gelé].
γκέμι (το) {γκεμ-ιού | -ιών} 1. (συνήθ. στον πληθ.) το χαλινόρι για τη συγκράτηση και την καθοδήγηση του αλόγου 2. (μτφ.) η επιβολή, η κυριαρχία σε κάποιον, η συγκράτηση και χαλινάγηση των παθών ή η αποτροπή ενεργειών που ξεφεύγουν από το μέτρο: *κρατάει | βασταίει τα -* (κρατάει τον έλεγχο) || *έχασε τα ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ < τουρκ. gem].
γκεμπελικός, -ή, -ό → **γκαμπελικός**

γκεμπελίσκος (ο) → γκαίμπελίσκος

γκεσέμι (το) {γκεσεμ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) τράγος ή κριάρι που προπορεύεται και οδηγεί το κοπάδι. Επίσης γκεσέμης (ο). [ETYM₂ < τουρκ. kösem].

γκεστάπο (η) {άκλ.} η μυστική αστυνομία κατά την περίοδο της ναζιστικής Γερμανίας, παρόντως για την αγριότητα της και τα βασανιστήρια στα οποία υπέβαλλε τους κρατούμενους. — γκεσταπίτης (ο), γκεσταπίτσα (η), γκεσταπίΚος, -η, -ο.

[ETYM₂ < γερμ. Gestapo, αρκτικόλεξο από την ονομασία Ge(heime) Sta(ats) Po(lizei) «Μυστική Κρατική Αστυνομία»].

γκεστ-στάρ (ο) {άκλ.} διάσημο πρόσωπο, συνήθως ηθοποιός, που συμμετέχει εκτάκτως σε σόου, ταινία, παράσταση κ.λπ. πέραν των μόνιμων συντελεστών. [ETYM₂ < αγγλ. guest star].

γκέτα (η) {σπάν. γκετόν} ελλ.πν. περικημίδα- δερμάτινο ή υφασμάτινο περιβλήμα της κνήμης που φοριέται εσωτερικά ή εξωτερικά προσαρμοσμένο στο ένδυμα ή το παπούτσι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₂ < ιταλ. ghetta «περικνημίδα» < μτρν. λατ. gleta < λατ. gutta].

γκέτο (το) {άκλ.} 1. (πλαισιότ. σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις) περιτειχισμένη και απομονωμένη συνοικία, στην οποία κατοικούσαν αποκλειστικά Εβραίοι: *το ~ της Βαρσοβίας* 2. (ειδικότ.) τα ειδικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, στα οποία υποχρεώθηκαν από τους Ναζί να μείνουν απομονωμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο οι αιχμάλωτοι κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο · 3. (μτρφ.) τμήμα πόλεως, όπου μια κοινωνική μειονότητα για λόγους προκαταλήψεων ή αποκλεισμού της κατοικεί περιθωριοποιημένη, μακριά από τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες: *τα ~ των μαύρων στη Ν. Αφρική* || *το Μπρονξ είναι ένα ~ στην καρδιά της Ν. Υόρκης*. (Βλ. κ. λ. *σαρτζάντ*). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₂ Αβεβ. ετύμου, πθ. < διαλεκτ. ιταλ. ghetto «χυτήριο» < p. ghettare «φρύνω, πετάω» < μτρν. λατ. *jactare < jacio. Η σημερινή σημ. οφείλεται στο όνομα ενός μικρού νησιού κοντά στη Βενετία, όπου υπήρχε ένα χυτήριο και εκεί είχαν υποχρεωθεί να διαμένουν οι Εβραίοι το 1516. Το εν λόγω γκέτο αποτέλεσε πρότυπο για όλα τα επόμενα, που κατασκευάζονταν τον Μεσαίωνα κυρ. από την Εκκλησία για τον περιορισμό και τη φρούρηση των Εβραίων].

γκετοποίηση (η) { -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απομόνωση σε γεωγραφικό ή κοινωνικό πλαίσιο μιας εθνικής ή κοινωνικής ομάδας: *οι μετανάστες, μη γνωρίζοντας τη γλώσσα και διαφέροντας εμφανώς από τους ντόπιους, οδηγούνται στη ~ και την αποξένωση*. — **γκετο-ποιώ** ρ. { -εις, -εις}. [ETYM₂ Από το αγγλ. ghettoisation].

γκι (το) {άκλ.} παρασιτικό φυτό με λογοειδή φύλλα, πυκνά κλαδιά, που σχηματίζουν διάλες και μικρούς στρογγυλούς άσπρους καρπούς: στην Ελλάδα φυτρώνει πάνω στα έλατα και χρησιμοποιείται για τον στολισμό των σπιτιών την περίοδο των Χριστουγέννων (βλ. κ. λ. *ιζός*). * ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ETYM₂ < γαλλ. gui < λατ. viscum].

γκισούρης (ο) {γκισούρηδες}, **γκισούρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κατά τους μουσουλμάνους) ο αλλόθρησκος και ειδικότ. ο χριστιανός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *άθεος*. [ETYM₂ μτρν. < τουρκ. gâvur «άπιστος» < περσ. gâbr «τυρολάτρης»].

γκιστίνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικός μηχανισμός που χρησιμοποιήθηκε παλαιότερα για τον αποκεφαλισμό καταδικών αποτελείται από ισχυρή λεπίδα, η οποία αφήνεται να πέσει σε ειδικά διαμορφωμένη θέση, όπου προσαρμόζεται η κεφαλή του εκτελούμενου θύματος ΣΥΝ. λαμητόμος, καρμανιόλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *κίτριος*, -α, -ο. [ETYM < γαλλ. guillotine, από το όνομα του Γάλλου φυσικού J. Guillotin, ο οποίος επέβαλε τη χρήση της κατά τη δεκαετία 1785-95, ο J. Guillotin δεν εφεύρε τη λαμητόμο· υποστήριξε όμως τη χρήση της για λόγους ισότητας, επειδή ο αποκεφαλισμός ήταν αρχικά ο συνήθης τρόπος εκτελέσεως μόνο των ευγενών. Η λαμητόμος εφευρέθηκε νομίμως από τον Γάλλο χειρουργό A. Louis και είχε αρχικά ονομαστεί Louisette, ονομασία που δεν επικράτησε].

γκινέα (η) {σπάν. γκινεών} παλιό χρυσό αγγλικό νόμισμα. [ETYM < αγγλ. guinea < Guinea «Γουινέα», όπου πιστεύεται ότι οφείλεται το σχέδιο και ο τύπος του αγγλ. νομίσματος].

Γκίνες (το) {άκλ.} βιβλίο που βγαίνει κάθε χρόνο με τις καλύτερες επιδόσεις που έχουν σημειωθεί μέχρι εκείνη τη στιγμή σε διάφορα παράδοξα ή και παράτολμα εγχειρήματα, σε ποικίλους τομείς δραστηριότητας: *γράφομαι | μπαίνω | περνώ στο βιβλίο* -. [ETYM < αγγλ. Guinness, ονομασία βιβλίου που πρωτοδημοσιεύθηκε το 1955 ως λαϊκό ανάγνωσμα των μπυραριών, οφείλει δε το όνομα του στη φερόνυμη ιρλανδική μπίρα].

γκίνια (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κακή τύχη, η χασούρα (ειδικά στα τυχερά παιχνίδια) 2. (γενικότ.) η γρουσουζιά, η αναποδιά, όταν όλα έρχονται στραβά ΑΝΤ. ρέντα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₂ < γαλλ. guigne < φρανκον. wingjan «χάνω»].

γκινιάς (το) {γκινισ-ιού | -ιών} ξυλουργικό εργαλείο για τη δημιουργία αυλακιού στο ξύλο. [ETYM < τουρκ. genis «φαρδύς, αυλακωτός»].

γκινισιά (η) ανιάκι μικρού βόθρου που σχηματίζεται με ειδικό εργαλείο στην επιφάνεια του ξύλου.

Γκιόνα (η) → Γκιόνα

γκιόνης (ο) {γκιόνηδες} μικρή κουκουβάγια, αποδημητικό πτηνό με ανοιχτόχρωμο φτέρωμα με μικρές κηλίδες και γραμμώσεις και χαρκτηριστική μονότονη φωνή. [ETYM < αλβ. gjon].

γκιόσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (λαϊκ.) γίδα ή προβατίνα μεγάλης ηλικίας, που δεν γεννά πλέον · 2. (μτφ.-μειωτ.) γυναίκα γερασμένη, κακοφτιαγμένη και στριμμένη: *κοίτα τη ~, που πήγε να απλώσει τα*

ρούχα της πάνω από τα δικά μου!

[ETYM < αρωμ. ghes(u) | ghesà «μαύρη γίδα με καφετιές ραβδώσεις», θηλ. του ghios(u) | ghes(u), πθ. < λατ. aegyrius < αρχ. Αιγύπτιος].

γκιουβέτσι (το) → γιουβέτσι γκιουλέκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που παριστάνει τον νταή, τον σκληρό, τον πάληκαρά · Φρ. *μη μου κάνεις | παριστάνεις τον γκιουλέκα!* μη μου παριστάνεις τον γενναίο, τον πάληκαρά! [ETYM₂ Παρεφθαρμένος τ. του ονόματος του Γκιόνη Λέκκα, Αλβανού σπλαρχηγού, ο οποίος ηγήθηκε (1847) ισχυρού ανταρτικού σώματος εναντίον του Σουλτάνου].

γκιουπ (το) {άκλ.} 1. είδος δαντέλας (φτιαγμένης με βελόνα ή στη μηχανή) από μετάξι ή βαμβάκι με διάτρητα διακοσμητικά μοτίβα χωρίς φόντο· (συνεκδ.) 2. δικτυωτό ύφασμα που μμείται τη δαντέλα και χρησιμοποιείται κυρίως για κουρτίνες 3. σχέδιο (τυμπήτο) που θυμίζει την παραπάνω δαντέλα.

[ETYM < γαλλ. guipure < guiper < φρανκον. wipen «περιβάλλω με μετάξι»].

γκισέ (το) {άκλ.} παράθυρο ή άνοιγμα, που συνήθ. κλείνει με κιγκλιόμα ή άλλο διαχωριστικό, όπως σε μια θυρίδα, και σχηματίζει διόδο επικοινωνίας και συναλλαγής μεταξύ πελάτη και αρμόδιου υπαλλήλου συνήθ. σε ταμείο (τράπεζας, ταχυδρομείου, θεάτρου ή σταθμού): *για την αγορά γραμματοσήμων περμιένετε στο διπλανό ~ ΣΥΝ. θυρίδα, ταμείο*. Επίσης γκισές (ο). [ETYM₂ < γαλλ. guichet ή αρχ. σκανδ. vikr «κρήνη», με την επιδρ. του παλ. γαλλ. uisset «πορτούλα»].

Γκιόνα (η) (ορθότ. Γκιόνα) όρος της Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φωκίδας. [ETYM₂ Από το όν. του πουλιού γκιόνης (βλ.λ.)].

γκιόνης (ο) → γκιόνης

γκισέ (η) {άκλ.} γαρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το κεφάλι, το μυαλό: *κόβει η ~ του* (είναι έξυπνος) || *ό,τι κατεβάσει η ~ τον* (ό,τι του έρθει στο μυαλό) ΣΥΝ. κεφάλι, κούτρα.

[ETYM < σλαβ. glava (< I.E. *ghebh(e)- «κεφάλι»), που συνδ. με αρχ. γερμ. gebal «κράνιο», αρχ. σκανδ. gafl «μέτωπο», καθώς και με αρχ. κεφαλή (βλ.λ.)].

γκλαβανή κ. κλαβανή (η) (λαϊκ.-σπάν.) πόρτα στο πάτωμα ή στην οροφή και συνεκδ. ο χώρος στον οποίο οδηγεί. [ETYM < σλαβ. klabaniie «κρίστη»].

γκλάμουρ (το) {άκλ.} ελλ.πν. αίγλη, λάμψη-(αργκό) η γοητεία, η ακτινοβολία που εκπέμπει (κάποιος/κάτι): *η χεσινή δεξίωση είχε πολύ ~ παρέλασαν ένα σωρό μοντέλα και διασημότητες ΣΥΝ. ακτινοβολία, σαγήνη, (γαλλ.) prestiz. Επίσης γκλάμουρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίγλη. ΣΥΝ. Αντιδών., < αγγλ. glamour < σκωτ. glammar < αγγλ. grammar «γραμματική - αίγλη από την κατάκτηση της γνώσης, της σοφίας και μάλιστα της απόκρυφης» < ελλ.πν. γραμματική].*

γκλαμουριά (η) (αργκό) η αίγλη, η λάμψη και η γοητεία. [ETYM₂ < γκλάμουρ (βλ.λ.) + -ιά].

γκλαούρο ρ. → γλάσο

γκλαοέ επιθ. (άκλ.) (για γλυκό ή φρούτο) αυτός που έχει επάλειψη καραμελωμένης ζάχαρης ή σοκολάτας: *κερασάκι | μαρόν ~*. [ETYM < γαλλ. glacé < p. glacer «μετατρέπω σε πάγο» < λατ. glaciare < glacies, -ei «πάγος»].

γκλάσνοστ (η) (άκλ.) ελλ.πν. διαφάνεια- ΠΟΛΙΤ. η διαφάνεια στην οικονομική και πολιτική πραγματικότητα της πρόην Σοβιετικής Ένωσης την οποία είχε θέσει ως βασικό στόχο της ανανεωτικής πολιτικής του ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ (βλ. κ. λ. *περεστρόικα*). [ETYM < ρωσ. glasnost «δημοσιότητα, διαφάνεια»].

γκλάσο (το) → γλάσο

γκλαβάνο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. τεχνικός όρος που δηλώνει την ολισθήση του τονικού ύψους μιας μουσικής γραμμής κατά τρόπον ώστε να ακούγονται όλοι οι συνεχόμενοι φθόγγοι, σε ανιούσα ή σε κατιούσα κατεβήθυνση: η τεχνική και το άκουσμα του διαφέρουν ανάλογα με το μουσικό όργανο στο οποίο εκτελείται (έγχορδο, πνευστό, ηλεκτροφόρο, κρουστό).

[ETYM < ιταλ. glissando (οπτικό δάνειο), γερουνδ. του p. glissare «γλιστρώ» < γαλλ. glisser < φρανκον. glidan].

γκλίτσα (η) κ. (λαϊκότ.) **αγκλίτσα** {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το ραβδί του βοσκού.

[ETYM < αγκλίτσα < αγκλιτίσα, υποκ. του επιθ. αγκίλιος, λόγω του σχήματος που συνήθ. έχει η άκρη του ποιμενικού ραβδίου].

γκλομπ (το) → κλομπ

γκλόρια (το) {άκλ.} δοξολογία, το δεύτερο τυπικό μέρος της λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μμενετίκτους, άγκνους ντέι)-μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση της «μεγάλης δοξολογίας» «δόξα εν υψίστοις Θεώ» (gloria in excelsis Deo): *το ~ της λειτουργίας σε αι του Μπάχ*. [ETYM < λατ. gloria «δόξα»].

γκλόρι-γκλου (το) {άκλ.} ο ήχος της κατάποσης υγρού. [ETYM Ηχομμητ. λ.].

γκλόμπ (το) {άκλ.} ο ήχος της κατάποσης στερεάς τροφής ή μεγάλης μουσικής. [ETYM Ηχομμητ. λ.].

γκογκ (το) → γκογκ

γκόλ (το) {άκλ.} ελλ.πν. *τέρμα* 1. (σε ομαδικά αθλήματα με μπάλα, όπως ποδόσφαιρο, χαντμπολ κ.ά.) η επιτυχία της παραβίασης της αντίπαλης εστίας, το να μπει η μπάλα στο τέρμα της αντίπαλης ομάδας: (επίσ.) *σημειώνω* | (καθημ.) *βάζω* | (οικ.) *ρίχνω ~* || (επίσ.) *δέχομαι* | (καθημ.) *τρώω ~* || *το ~ δεν μετράει* (είναι άκυρο) ΣΥΝ. *τέρμα* · 2. (αργκό) σε κατάσταση αδυναμίας να ελέγξει κανείς τον εαυτό του, να αντιδράσει, κυρ. υπό την επήρεια αλκοόλ ή εκνευρισμού:

ήπιε χθες δέκα ποτήρια και έγινε ~. — (υποκ.) **γκολάκι** (το) (σημ. 1), (μεγελ.) γκολάρα (η) (σημ. 1). [ETYM₁ < αγγλ. goal < μέσ. αγγλ. gol «σύνορο, όριο» < αρχ. αγγλ. gaelan «εμποδίζω»].

γκολκίπερ (ο) {άκλ.} ο τερματοφύλακας (βλ. λ.). [ETYM₂ < αγγλ. goalkeeper < goal «τέρμα» + keeper «keeper «κρατά, φυλάσσω»].

γκολκός (το) {άκλ.} ελλην. τέρμα: (στον πληθ.) καθένα από τα δύο τέρματα ποδοσφαιρικού γηπέδου: η έξοδος του τερματοφύλακα από τα ~ απέτρεψε την παραβίαση της εστίας του ΣΥΝ. δοκάρια, εστία, καρέ (τα). [ETYM₂ < αγγλ. goalpost < goal «τέρμα» + post «στύλος, κολόνα»].

γκολτζής (ο) {γκολτζήδες} (καθημ.) ο ποδοσφαιριστής που σημειώνει πολλά γκολ.

γκόλφ (το) {άκλ.} άθλημα στο οποίο ο αθλητής κατευθύνει με μαστούι μικρή μπάλα σε διαδοχικές τρύπες (συνήθ. 9 ή 18), που βρίσκονται σε διαφορετικές αποστάσεις σε διαμορφωμένο ανισόπεδο φυσικό γήπεδο, με στόχο να μπει η μπάλα σε κάθε τρύπα με όσο το δυνατόν λιγότερα κτυπήματα. [ETYM₂ < αγγλ. golf, αβελ. ετύμου, πθ. < μέσ. ολλ. kolf «ρόπαλο» ή < σκωτσ. gowf «κτυπώ»].

γκόλφι κ. γκόρφι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το εγκόλπιο ΣΥΝ. φυλαχτό. [ETYM₂ μεσν. < εγκόλπιο «φυλαχτό», ουδ. του αρχ. επιθ. εγκόλπιος (βλ. λ.)].

γκόλφω (η) γυναικείο όνομα. [ETYM₂ < γκόλφι (βλ. λ.) + κατάλ. -ω, από την κλητ. κυρίων ονομάτων σε σλαβ. γλώσσες, που μεταφέρθηκε ως ονομαστική στην Ελληνική, λ.χ. Μάρ-ω, Λέν-ω, Φότ-ω κ.τ.ό.].

γκόμενα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) 1. η ερωτική σύντροφος: την έχει - εδώ και δύο χρόνια ΣΥΝ. ερωμένη, αγαπητική: ΦΡ. **πάνω** | **βρίσκο** **γκόμενα** δημιουργώ ερωτικό δεσμό με γυναίκα 2. (συνεκδ.) η ωραία και ελκυστική γυναίκα, που προκαλεί ερωτική επιθυμία ΣΥΝ. κούκλα, κόμματος, μανουλά, μανιμάρι 3. η νέα γυναίκα ως ερωτικό αντικείμενο: η *Ελένη είναι πολύ ωραία* ~. — (υποκ.) **γκομενίτσα** (η) κ. γκομενάκι (το), (μεγελ.) γκομενάρα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₂ < γκόμενος < ιταλ. gommeo < γαλλ. gommeux «μόρφος νέος, κοιμημένος», κυριολ. «αρωματισμένος», < gomme (βλ. λ. γόμμα). Ορισμένοι θεωρούν ότι αφετηρία της λ. υπήρξε μια λακ για τα μαλλιά, που εισήχθη το 1935 από την Αργεντινή με την ισπ. ονομασία gëmina (< gomma «γόμμα») και ήταν αρχικός διαδεδομένη στις ηθοποιούς. ^

γκομενάκι (ο) {γκομενάκιδες} (οικ.) ο άνδρας που επιζητά να έχει πολλές γυναίκες, πολλές γκόμενες.

γκομενάρης (ο) (γκομενάρηδες), **γκομενάρα** (η) (οικ.) πρόσωπο που έχει πολλές ερωτικές σχέσεις, που κυνηγά το αντίθετο φύλο ΣΥΝ. ερωτόλος, ~ γκομενάρικος, -η, -ο, γκομενάρικα επίρρ.

γκομενίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (οικ.) 1. δημιουργώ πολλές ερωτικές σχέσεις: στα νιάτα του γκομενίζε κι αυτός, πότε με τη μια, πότε με την άλλη! || *δεν είναι πιστός και γκομενίζει* ΣΥΝ. τσι-λημπουρδίζω, παίζω 2. προσαρμόζω τη συμπεριφορά και την εξωτερική μου εμφάνιση, επιδιώκοντας να προκαλώ έλξη και θαυμασμό: *δεν πρόλαβε να μπει στην ερβεία κι άρχισε να γκομενίζει- κάθε μέρα κι άλλο ντύσιμο!* Επίσης **γκομενιάρίζω**. — **γκομενίσμα** κ. γκομε-νίσιμα (το).

γκομενίσιμα (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) η επιδίωξη κατάκτησης γυναικών ΣΥΝ. γκομενίσμα.

γκομενοδουλειά (η) η ερωτική περιπέτεια κάποιου με γυναίκα, γυναικοδουλειά ΣΥΝ. τσιλημπουρδίσμα.

γκόμενος (ο) (λαϊκ.-οικ.) ο άνδρας με τον οποίο έχει μια γυναίκα ερωτική σχέση. — (υποκ.) **γκομενάκος** (ο). [ETYM₂ Βλ. λ. γκόμενα].

γκομπλέν (το) {άκλ.} 1. εθνική χειροτεχνία ταπιτουργίας στη Γαλλία που κατασκευάζει τάπητες μεγάλων διαστάσεων, πορτρέτα και ταπεταρίες για καθίσματα, χρησιμοποιώντας σχέδια και διακοσμητικά μοτίβα ζωγράφων 2. (συνεκδ.) είδος ταπιτουργίας που θυμίζει την παραπάνω τεχντροπία. [ETYM₂ < γαλλ. Gobelins, ονομασία οίκου ταπιτουργίας που ίδρυσαν τον 17ο αι. οι αδελφοί Γκομπλέν].

γκονγκ (το) {άκλ.} ασιατικής προέλευσης μεγάλος, κρεμαστός μπρούντζινος δίσκος με κυρτό χείλος, που όταν κρουθείται από ειδικό σφυρί με καλυμμένη από μάλλι ή δέρμα άκρη, παράγει χαρακτηριστικό, δυνατό, παλλόμενο και υπόκοφο ήχο: χρησιμοποιείται ως κρουστό όργανο συνοδίας στον χορό και στο τραγούδι, στο θέατρο προς δήλωση έναρξης της παράστασης και γενικότερ. ως μέσο ειδοποίησης: ο *χτύπος του* ~. [ETYM₂ < αγγλ. gong, λ. μαλακικής ή ινδοησιακής προελ., προφανώς ηχομημητική].

γκοργοντζόλα (η) ιταλικό τυρί που μοιάζει στην εμφάνισή και τη γεύση με το ροκφόρ. [ETYM₂ < ιταλ. gorgonzola, ονομασία λομβαρδικής πόλεως (η οποία έφερε το ρωμαϊκό όν. Concordia), όπου παρασκευάζεται η συγκεκριμένη ποικιλία τυριού].

γκορτσιά κ. γκορτσιά (η) (διαλεκτ.) η αγριαχλαδιά ΣΥΝ. αγριαπι-διά. [ETYM₂ < αλβ. goricë].

γκόρτσο (το) (διαλεκτ.) ο καρπός της αγριαχλαδιάς ΣΥΝ. αγριάπιο, αγριαχλάδι. Επίσης γκόρτσι.

γκόρφι (το) → γκόλφι

γκόσπελ (το) {άκλ.} είδος θρησκευτικών τραγουδιών, που τραγουδούν συνήθ. μαύροι Αμερικανοί τραγουδιστές.

[ETYM. < αγγλ. gospel, αρχική σημ. «ευαγγέλιο», < αρχ. αγγλ. gödspel < göd «καλός» + spell «άγγελμα, μήνυμα»].

γκούας (το) {άκλ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. 1. παρασκευασμα από χρωστικές ουσίες σε διάλυμα κόλλας και μελιού 2. (συνεκδ.) (α) η ζωγραφική στην οποία χρησιμοποιείται το παραπάνω παρασκευασμα (β) το ζωγραφικό έργο στο οποίο έχει χρησιμοποιηθεί το παραπάνω παρασκευασμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*. [ETYM₂ < γαλλ. gouache < ιταλ. guazzo < λατ. aquatio «ποτιστρώ»].

γκουβερνάντα κ. **κουβερνάντα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η γυναίκα που αναλαμβάνει επί πληρωμή τη φροντίδα και την ανατροφή παιδιού ΣΥΝ. ιταντά, τροφός, νόνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₂ < γαλλ. gouvernante, θηλ. του gouvernant, μτχ. τ. του ρ. gouverner < λατ. gubernare «κυβερνώ, διοικώ»].

γκουβέρνο κ. **κουβέρνο** (το) (παλαιότ.) 1. η κυβέρνηση 2. (μτφ.) διαχείριση: *ποιος έχει το ~ εδώ μέσα*; [ETYM₂ μεσν. < βεν. governo < governar < λατ. gubernare «κυβερνώ, διοικώ»].

γκουλάγκ (το) {άκλ.} (στην πρώην Σοβιετική Ένωση) το σύστημα των στρατοπέδων καταναγκαστικής εργασίας στα οποία έστελνε το σοβιετικό καθεστώς τους αντιφρονούντες: «*Το αρχιπέλαγος* ~» (τίτλος μυθιστορήματος του Άλεξ. Σολζενίτσιν).

[ETYM₂ < ρωσ. Gulag, ακρωνύμιο των λ. Glavnoe Upravlenie Ispravitel'no - trudorykh Lagerei «Γενική Διεύθυνση Αναμορφωτικών Στρατοπέδων Εργασίας»].

γκούλας (το) {άκλ.} φαγητό κατασρόλας ουγγρικής προέλευσης από χοιρινό ή μοσχαρήσιο κρέας, καρυκευμένο με κόκκινο πιπέρι (πάπρι-κα): *σερβίρουμε το ~ με κόκκινο κρασί*. [ETYM₂ < ουγγρ. gulyás, συντεταμημένος τ. του gulyáshus «η σούπα του βοσκού»].

γκούντα (το/η) {άκλ.} ημισκληρο αγελαδινό τυρί της Ολλανδίας με μαλακή υφή και κίτρινο χρώμα.

γκουπ (το) {άκλ.} ο ήχος του στιγμιαίου δυνατού χτυπήματος, συνήθ. με κάποιο όργανο, ή του ήχου από το πέσιμο αντικείμενου από κάποιο ύψος: το ~ *βιβλίου που έπεσαν απ' το ράφι*. [ETYM₂ Ηχομημητ. λ.].

γκουρμε (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που εκτιμά την καλή ποιότητα στο ποτό και στο φαγητό ΣΥΝ. κалоφαγάς. [ETYM₂ < γαλλ. gourmet < παλ. γαλλ. gromet «υπέρητης (εμπόρου κρασιών) και δοκιμαστής τους» < αρχ. αγγλ. grom (σύγχρ. groom), αρχική σημ. «απαικόμος (στο παλάτι)»].

γκουρού (ο) {άκλ.} 1. ο διδάσκαλος που δημιουργεί προσωπική θρησκεία ή παρέχει πνευματική καθοδήγηση, κυρ. στον Ινδουισμό 2. (μτφ.) κάθε πρόσωπο κύρους, που σε δεδομένο χώρο τέχνης ή πνεύματος ασκεί καθοριστική επίδραση συμβουλευόντας και καθοδηγώντας: η *καταδίκη της ατομικής βόμβας από έναν ~ τον φυσικών επιστημών, όπως ο Οπενγιάμερ, είχε ξεχωριστή βεβαιότητα* || ο *Νικόλας Νεγκρόπντης θεωρείται ο ~ τον δικτύων της πληροφορικής*. [ETYM < χίντι guru < σανσκρι. guru «βαρύς - σεβαστός»].

γκουκ-γκου (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει κάποιος όταν βήχει. Επίσης **γκουζου-γκούζου**. [ETYM₂ Ηχομημητ. λ.].

γκοφρέ επιθ. {άκλ.} αυτός που έχει ανάγλυφη επιφάνεια, η οποία σχηματίζει ομοιομόρφους ελαφρούς κυματισμούς: *~ χαρτί/τετράδιο/ύφασμα*. [ETYM₂ < γαλλ. gaufre < gaufre «είδος γλυκού, κέικ φόρμας» < φραν-κον. waffa, πβ. αγγλ. waffle].

γκοφρέτα (η) {γκοφρετών} λεπτό και τραγανό γλύκισμα, συνήθ. με γέμισμα σε μία ή περισσότερες στρώσεις και σε διάφορες γεύσεις (ως σοκολάτα): ~ με *σοκολάτα γάλακτος*. — (υποκ.) γκοφρετάκι (το) κ. γκοφρετούλα κ.

γκοφρετίτσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₂ < γαλλ. gaufrette, υποκ. του ουσ. gaufre, βλ. κ. γκοφρέ].

γκρα (το) → γκρας

Γκράβαρα (τα) → Κράβαρα

γκράβε επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), η εκφραστική-δηλώνει μουσικό κομμάτι ή τμήμα μουσικού κομματιού, που παίζεται αργά και σοβαρά. [ETYM₂ < ιταλ. grave < λατ. gravis «βαρύς, σοβαρός»].

γκραβούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. χαρακτηριστική απεικόνιση σε στερεά, σκληρή ύλη (συνήθ. μέταλλο ή ξύλο) για την παραγωγή άτυπων αντιγράφων της χαραγμένης εικόνας ΣΥΝ. χαρακτηριστικό 2. κάθε έντυπο αντίγραφο έργου του παραπάνω τύπου: το *βιβλίο περιλαμβάνει γκραβούρες του 17ου αι.* || *αθηντική* ~. [ETYM < γαλλ. gravure < graver «χαρασσω» < φρανκον. graban «σκάβω» < αρχ. γερμ. graban, πβ. αγγλ. grave «άλακκος, τάφος»].

γκραν επιθ. {άκλ.} (λαϊκ.) πολυτελής, αυτός που αρμόζει σε επίσημες περιστάσεις: *μια ~ τουαλέτα* || (ως επίρρ.) *θα ντυθούμε ~*. [ETYM < γαλλ. grand «μεγάλος, σπουδαίος» < λατ. grandis].

γκραν-γκινιόλ (το) {άκλ.} 1. (κυρ. για κινηματογραφικά και θεατρικά έργα) δραματικό είδος διακρινόμενο από έμφαση στα στοιχεία της φρίκης και του τρόμου, τόσο σε επίπεδο θεματολογίας όσο και σκηνοθεσίας: (μειωτ.) *ιστορίες | ταινία* ~ 2. (μτφ.) κάθε κατάσταση που προκαλεί συναισθήματα καταλυτικής αγωνίας και τρόμου σε όσους την υφίστανται ή μετέχουν σε αυτή: σε ~ *μεταπάτηκε ο αγώνας, όταν οι Γάλλοι πέτυχαν την ισοφάριση πέντε λεπτά πριν από τη λήξη, για να δεχθούν τελικά γκολ στο τελευταίο λεπτό* ΣΥΝ. θρίλερ. [ETYM₂ < γαλλ. grand guignol, όνομα θεάτρου στη Γαλλία (Παρίσι 1897), που παρουσίαζε σκηνές τρόμου. Ωστόσο, το Guignol, την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης, ήταν η ονομασία που έδωσε στις κούκλες του ο Γάλλος Mourguet, δημιουργώντας ένα θέατρο μαριονέτων (στη Λυών) με κοινωνικό και σατιρικό χαρακτήρα. Η ονομασία

Guignol οφείλεται στον τόπο καταγωγής (Chinolo) ενός Ιταλού, φίλου του Μουργuet, ο οποίος του χάρισε την πρώτη του κουκλά.

γκρανκάσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. κρουστό όργανο που μοιάζει με το τύμπανο, αλλά διαφέρει από αυτό γιατί είναι πιο ογκώδες και παράγει ήχο χωρίς ορισμένο τονικό ύψος· αποτελείται από κυλινδρικό κορμό και δύο μεμβράνινες κεφαλές (στα Ελληνικά έχει χρησιμοποιηθεί από τον Ν. Σκαλκώτα- ο όρος «μεγάλη κάσα»). [ETYM₂ < ιταλ. grancassa < gran(de) cassa «μεγάλο κιβώτιο»].

γκραν-πρι (το) {άκλ.} **1.** (γενικά) μεγάλος διαγωνισμός **2.** (ειδικότ.) το παγκόσμιο πρωτάθλημα αυτοκινητικών αγώνων ταχύτητας **3.** (συνεκδ.) κάθε επίσημος αυτοκινητικός αγώνας ταχύτητας, η επίδοσή στον οποίο επηρεάζει την τελική κατάταξη στο παγκόσμιο πρωτάθλημα οδηγών και κατασκευαστών (εργοστασίων): *αγώνες ~ || το ~ της Φόρμουλα 1.* [ETYM₂ < γαλλ. grand prix «μεγάλο βραβείο»].

γκρας (ο) {γκράδες} ΣΤΡΑΤ. οπισθογεμές ντουφέκι παλαιού τύπου χρησιμοποιήθηκε από τον ελληνικό στρατό, κυρ. στα τέλη του 19ου αι. και στις αρχές του 20ού. Επίσης γκρα (το) {άκλ.} [ETYM₂ < γαλλ. grasse «μεγάλο»].

γκρατινέ επίθ. {άκλ.} για φαγητό παρασκευασμένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργείται χρυσοκόκκινη κρούστα στην επιφάνεια του ύστερα από το ψήσιμο στον φούρνο και αφού το φαγητό έχει περιβυθεί με διάφορα υλικά, συνήθ. αβγά ή μπεσαμέλ: *αβγά ~ με κρεμμύδια || (ως επίρρ.) κάνω τα μακαρόνια ~.* [ETYM₂ < γαλλ. gratiné < gratin < gratter «ξύνω, αποξέω (ενν. την κρούστα που έχει τσιγαριστεί)» < φρανκον. krattōn].

γκρατιστός επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη, εκτέλεση της μουσικής «με γάρη». [ETYM₂ < ιταλ. grazioso < λατ. gratus «χαριτωμένος, ευγενικός»].

γκράφιτι (το) {άκλ.} ελλην. *τοιχογράφημα*- κάθε σχέδιο (ζωγραφικών παραστάσεων, αρχικών γραμμάτων ή συνθημάτων) που ζωγραφίζεται με ψεκάστρα (σπρέι), κυρ. πάνω σε χτισμένες επιφάνειες, τοίχους ή πεζοδρόμια και αποτελεί συνήθ. τρόπο προσωπικής έκφρασης ή διαμαρτυρίας: *τα ~ στο τείχος του Βερολίνου.* [ETYM₂ Αντιόαν, < ιταλ. graffiti, υποκ. του graffiti «επιγραφή, χάραγμα» < λατ. graphium < αρχ. γραφείον].

γκρείντερ (το) {άκλ.} είδος σκαπτικού μηχανήματος που χρησιμοποιείται για την ισοπέδωση επιφανειών. [ETYM₂ < αγγλ. grader < grade (στη σημ. «ισοπεδώνω») < ουσ. grade «βαθμίδα» (< λατ. gradus)].

γκρέιτ-φρουτ (το) {άκλ.} **1.** εδώδιμο εσπεριδοειδές, μεγαλύτερο από το πορτοκάλι, στρογγυλωπό και λείο, με κίτρινο φλοιό, μαλακή και χυμώδη ανοιχτοκίτρινη σάρκα, έντονο άρωμα και γεύση εκκρόζηνη **2.** (συνεκδ.) δέντρο των τροπικών ή ημιτροπικών περιοχών, που παράγει τον παραπάνω καρπό. [ETYM₂ < αγγλ. grape fruit < grape «σταφύλι» + fruit «φρούτο»].

γκρέκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} διακοσμητικό σχήμα μαϊνάνδρου ΣΥΝ. μαϊνάνδρος. [ETYM₂ < ιταλ. greca, θηλ. του επίθ. greco «ελληνικός»].

γκρεμίζω ρ. μετβ. {γκρέμισ-α, -ηκα, -μένος} **1.** προκαλώ την καταστροφή (τοίχου) ή γεν. οικοδομικής κατασκευής: *οι αρχαίες ελληνικές πόλεις γκρεμίζον μέρος των τειχών τους για να τιμηθούν τον δική τους νίκη των Ολυμπιακών Αγώνων || γκρέμισαν το σπίτι, για να χτίσουν πολυκατοικία ΣΥΝ. κατεδαφίζω **2.** ρίχνω (κάποιον) από μεγάλο ύψος, πετώ σε γκρεμό: *τον έσπρωξε από πίσω και τον γκρέμισε στο φαράγγι ΣΥΝ. (κατα)κρημνίζω **3.** (εκφραστ.) ρίχνω στο έδαφος τον δικτάτορα από την εξουσία **5.** (ειδικότ.) (για κάτι σημαντικό, υψηλό) παύω να εκτιμώ, να σέβομαι και να υπολογίζω: *το κοινό αναδεικνύει αλλά και γκρεμίζει τα είδωλα του-* (μεσοπαθ. **γκρεμίζομαι**) **6.** πέφτω στον γκρεμό: *δεν μπόρεσε να ελέγξει το αυτοκίνητο και γκρεμίστηκε στη χαράδρα **7.** πέφτω κάτω (από ύψος και με κίνδυνο τραυματισμού) ^ ο αναβάτης γκρεμίστηκε από το άλσος **8.** (μτφ.) καταρρέω, καταστρέφομαι: «η αυτοκρατορία που με τόσο κόπο έχτισε κινδυνεύει να γκρεμιστεί» (εοημ.)- ΦΡ. **γκρεμίζεται ο κόσμος | γκρεμίζονται τα πάντα γύρω μου** αισθάνομαι να καταρρέουν τα πάντα γύρω μου (ό,τι πιστεύω, ό,τι υπολόγιζα κ.λπ.) για πολύ μεγάλη απογοήτευση και διάψευση: *όταν έμαθε το παρελθόν του πατέρα της, ένιωσε να γκρεμίζεται ο κόσμος γύρω της **9.** (στην προστ. γκρεμίσω με επιθετική διάθεση) (μεσν.) απομακρύνσω, φύγε αμέσως κυρ. σε προστ.: *γκρεμίσω από 'δώ αμέσως- και να μη σε ξαναδώ στα μάτια μου!* ΣΥΝ. γκρεμοτσακίσω, τσακίσω, ξεκουμπίσω. [ETYM₂ μεσν. < γκρημνίζω < μτγν. κρημνίζω < αρχ. κρημνός, βλ. κ. γκρεμός].****

γκρεμίσμα (το) {γκρεμισμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να γκρεμίζει κανείς (κάτι) - *του εργοστασίου κράτησε μήνες **2. γκρεμίσματα** (τα) τα απομεινάρια, τα ερείπια που αφήνει μια κατεδαφισή, μια καταστροφή: περπατούσε μέσα στα ~ του πατρικού του με δάκρυα ΣΥΝ. ερείπια, χαλάσματα, συντρίμια, ρημάδια **3.** (μτφ.) πτώση, διάλυση: *το ~ του κομμουνισμού στην κρίση Ε.Σ.Σ.Δ. προκάλεσε ανακατατάξεις στον ευρωπαϊκό χάρτη **4.** (εκφραστ.) η πτώση από μεγάλο ύψος.**

γκρεμός κ. γκρεμνός κ. (λόγ.) κρημνός (ο) το επικίνδυνο απότομο και βαθύ χάσμα, το βράθυρο: *ο ~ έλασσε κάτω από τα πόδια τους || το αμάξι έπεσε στον - ΣΥΝ. βράθυρο, άβυσσος- ΦΡ. (α) στο **χέλος του γκρεμού** (ι) (κυριολ.) στην άκρη μιας απότομης βραχώδους επιφάνειας (ii) (μτφ.) στα πρόθυρα της καταστροφής, λίγο πριν από την ολοκληρωτική συντριβή: *όταν ανέλαβε την εξουσία η οικονομία βρισκόταν ~ (β) (μτφ.) **μπρος γκρεμός | βαθύ και πίσω ρέμα*** για οριακές καταστάσεις αδιεξόδου, όταν έχει κανείς να επιλέξει μεταξύ δύο εξί-*

σου δυσάρεστον εναλλακτικών λύσεων | δεδομένων κ.λπ.: *Και τώρα να κάνω; ~! Η πληρώνω και μένω αδέκαρος ή δεν πληρώνω και πάω φυλακή!* [ETYM₂ μεσν. < γκρεμνός (το γκ- αντί κ- από τη συνεκφορά της λ. με την αιτ. του άρθρου: *τον κρημνό*) < αρχ. κρημ-νός < θ. krēm-, εκτεταμένη βαθμ. πρώτης συλλαβής της δυσφώνησις ρίζας krema-, η οποία απαντά στο ρ. *κρέμασαν* βλ. κ. *κρεμώ*].

γκρεμός - γκαμήλα - **γκαρδιακός**. Οι σχηματισμοί γκρεμ(ν)ός αντί κρημνός, γκαμήλα αντί καμήλα, **γκαρδιακός** αντί **καρδιακός** κ.τ.ό. προέρχονται από την ηχηρή προφορά του κ ως γκ μετά από το -ν του άρθρου: *τον κρεμ(ν)ό > τον γκρεμ(ν)ό > ο γκρεμ(ν)ός* (το -ε- από τροπή του -η- σε -ε- λόγω του παρακειμένου -ρ- πβ. *σίδηρος > σίδερο, ξηρός > ξερός, θηρίο > θηριό* κ.τ.ό.) την *καμήλα > τη γκαμήλα > η γκαμήλα- τον καρδιακό > τον γκαρδιακό > ο γκαρδιακός*

γκρεμοτσακίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {γκρεμοτσακίσ-ηκα, -μένος} (εκφραστ.) **1.** πέφτω στο έδαφος και τραυματίζομαι: *γλίστρησε από τη σκάλα και γκρεμοτσακίστηκε!* || *θα γκρεμοτσακιστείς καμιά ώρα μ' αυτά τα πατίνια* · **2.** σπεύδω, κοπιάω, κυρ. για τη γρήγορη εξυπηρέτηση άλλου: *μόλις ζητήσει κάτι, γκρεμοτσακίζονται να του το φέρον ΣΥΝ. τσακίζομαι **3.** φεύγω αμέσως, εξαφανίζομαι: *γκρεμοτσακίστηκε στο δωμάτιο του, να κρυφτεί || ~ να φύγω.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.*

γκρενά επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει την κόκκινη απόχρωση του εσωτερικού του ροδιού: *~ πουλόβερ | ταγέρ **2. γκρενά** (το) η ίδια η κόκκινη απόχρωση του ροδιού. [ETYM₂ < γαλλ. grenat < λατ. granatum «ρόδι»].*

Γκρήνουιτς (το) {άκλ.} **1.** δήμος της περιφέρειας του Λονδίνου, στο ασπασκοπέδιο του οποίου καθορίστηκε το σύστημα μέτρησης του γεωγραφικού μήκους και της ώρας **2. (α) μεσημβρινός του Γκρήνουιτς** ο μεσημβρινός 0°, νοητή γραμμή που παρνά από το Γκρήνουιτς, συνδέοντας τον Βόρειο με τον Νότιο Πόλο, ανατολικά και δυτικά της οποίας μετρείται το γεωγραφικό μήκος (β) **ώρα Γκρήνουιτς** ο τοπικός μέσος ηλιακός χρόνος που ισχύει στον παραπάνω μεσημβρινό και χρησιμοποιείται ως σημείο αναφοράς για τον προσδιορισμό της ώρας στα διάφορα σημεία της Γης. [ETYM₂ < αγγλ. Greenwich «πράσινο λιμάνι» (< αρχ. αγγλ. grēne «πράσινος» + wīe «λιμάνι»), επειδή βρίσκεται σε μια καταπράσινη όχθη του ποταμού Τάμεση].

γκρι επίθ. {άκλ.} **1.** γκριζός (βλ. λ.) **2. γκρι** (το) το ίδιο το γκρι χρώμα. [ETYM₂ < γαλλ. gris < φρανκον. *gris, πβ. αρχ. γερμ. grāo, αγγλ. grey κ.ά.].

γκριζάρο ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γκριζάρις-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αποκτό γκριζό χρώμα, γίνομαι γκριζός: *οι κρόταφοι του άρξισαν να γκριζάρουν.* (συνεκδ.) αρχίζουν να ασπρίζουν τα μαλλιά μου: *ωρίς γκριζάρισε ο Κώστας* ♦ **3.** (μετβ.) (σπάν.) κάνω κάτι γκρι: *~ το φόντο του σκίτσου.*

γκριζομάλλης (ο) {γκριζομάλληδες}, **γκριζομάλλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που έχει γκριζά μαλλιά, μαλλιά που αρχίζουν να ασπρίζουν— **γκριζομάλλικος**, -η, -ο.

γκριζός, -α, -ο **1.** αυτός που έχει χρώμα μεταξύ λευκού και μαύρου, το χρώμα της στάχτης: *~ μαλλιά | σύννεφα | πινελιά | ομίχλη | κρόταφοι | μάτια | τρίχωμα ΣΥΝ. γκρι **2. γκριζό** (το) το παραπάνω χρώμα · **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ισοπεδωτική μονοτονία, που στερείται ζωντανίας ή ενδιαφέροντος: *η ~ καθημερινότητα ΣΥΝ. μουντός, πληκτικός, ουδέτερος, καταθλιπτικός* · **4.** αυτός που έχει ακαθόριστο χαρακτήρα (π.χ. ως προς το νομικό καθεστώς που τον διέπει)- ΦΡ. **γκριζές ζώνες** (ι) γεωγραφικές περιοχές που αλληλο-διεκδικούνται ή που είναι πληθυσμιακά μικτές (ii) (συνεκδ.) οποιαδήποτε καταστάσεις υφούνται σε έναν ενδιάμεσο χώρο, όπου είναι δυσχερές ο ακριβής προσδιορισμός της κατηγορίας στην οποία ανήκει κάποιο αντικείμενο: *υπάρχουν δημοκρατικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα, υπάρχουν όμως και ~* ΦΡ. **γκρίζα διαφήμιση** βλ. λ. *διαφήμιση*. — (υποκ.) **Υγκριζούλης**, -α, -ικο, (υποκ.) γκριζαίκα (το) (σημ. **2**), γκριζοπόος, -ή, -ό.*

[ETYM₂ < ιταλ. grigio, βλ. κ. γκρι. Η σημ. **4** αποτελεί απόδ. του αγγλ. grey (area)].

γκριλ (το) {άκλ.} αντίσταση που βρίσκεται στην οροφή του εσωτερικού θαλάμου ηλεκτρικής κουζίνας και χρησιμοποιείται για να παίρνουν χρώμα τα φαγητά καθώς ψήνονται: *μπιφτέκι ψημένο στο ~ || φούνος με διπλό ~.* [ETYM₂ < γαλλ. grill < grille «κτεγκλίδωμα, κάγκελο» < παλ. γαλλ. gradille < λατ. craticula, υποκ. του crates «πλέγμα»].

γκριμάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) στιγμιαία παραμόρφωση των χαρακτηριστικών του προσώπου (με σύσπαση των μυών του): *~ πόνου | δυσφορίας | ερωνική | πονηρή ~ ΣΥΝ. μορμασίος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₂ < νε⁴. grimazza < γαλλ. grimace < φρανκον. grimma «μίσκω»].

γκρίνια κ. **γκρίνια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η συνεχής έκφραση δυσάρεσκαιας με αρνητικά σχόλια, χαρακτηρισμούς, παραπάνω: *δεν του φτάνει η κούραση, έχει και τη ~ της γυναίκας του κάθε φορά που αρχει ΣΥΝ. μεμψιμοιρία, κλάμα, μουρμούρα **2.** (κυρ. για μωρά) ο διαπεραστικός ηχος σαν κλάμα, που εκφράζει ενόχληση, δυσάρεσκαια: *το μωρό τους ξυπνούσε με τη ~ του μες στα άγρια μεσάνυχτα **3.** η συνεχής διχόνοια, εριστική διάθεση: (παροιμ.) «η φτώχεια φέρνει γκρίνια».* — **γκρινιάζω** ρ. [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ. [ETYM₂ μεσν. < διαλεκτ. ιταλ. grigna < γαλλ. grigne < φρανκον. grīnā «τρίζω τα δόντια μου»].*

γκρινιάρης, -α, -ικο κ. **γκρινιάρης** {γκρινιάρης} (καθημ.) **1.** αυτός που αρχίζει εύκολα τη γκρινιάρη: συνήθως όσο *μεγαλώνουν οι άνθρωποι, γίνονται και πιο -, καθώς όλα τους ενοχλούν* ΣΥΝ. μουρμούρης, παραπονιάρης, δύστροπος, ανάποδος, δύσκολος, γρουσουζής · **2.** **γκρινιάρης** (ο) δημοφιλές, επιτραπέζιο παιδικό παιχνίδι. — γκρινιάρικα επίρρ. [ETYM. < γκρινία + παραγ. επίθημα -iάρης, πβ. κ. παραπονιάρης].

γκριφόν (το) {άκλ.} σκύλος ράτσας με τραχύ, συνήθ. γκριζό τριγώνια σκυλιά της ράτσας αυτής διακρίνονται σε κυνηγετικά, δρομείς και συνοδοίς. [ETYM. Αντιόαν, < γαλλ. griffon < παλ. γαλλ. grif < λατ. gryphus < αρχ. γρῖν, -πός «γρυπατός», παρὰλλ. τ. του *πιθ. γρῖπός].

γκρο (το) {άκλ.} ύψος από βαρύ μετάξι. [ETYM. < γαλλ. gros «παχύ, φαρδύς» < δημόδ. λατ. grossus].

γκροπλαν κ. γκρο-πλαν (το) {άκλ.} η σκηνοθετική τεχνική λήψης εικόνας από κοντινή απόσταση και εστίασης σε λεπτομέρεια ή τμήμα γενικότερου πλάνου: η *τανία ξεκινά με ~ στο πρόσωπο της πρωταγωνίστριας* ΣΥΝ. ζουμ. [ETYM. < γαλλ. gros plan].

γκρόσο μόνο επίρρ.: σε γενικές γραμμές, χωρίς αναφορά σε λεπτομέρειες: η *εργασία τον κρίνεται ~ ικανοποιητική* ΣΥΝ. χοντρικά. [ETYM. < ιταλ. grosso modo].

γκροτέσκος, -α, -ο **1.** αυτός που προκαλεί την αίσθηση του αλλόκοτου, του εξαιρετικά περιεργού **2.** **γκροτέσκο** (το) καλλιτεχνικό | αισθητικό είδος, που μέσα από τον συνδυασμό αταίριαστων στοιχείων προκαλεί την αίσθηση του αλλόκοτου, του γελοίου, συνήθ. με σκοπό τη διακομώδηση ή τη σάτιρα. Επίσης **γκροτέσκ** {άκλ.}. [ETYM. Αντιόαν, < γαλλ. grotesque < παλ. ιταλ. grottesca (pittura) «ζωγραφία των σπηλαίων», θηλ. του επίθ. grottesco «σπηλαιώδης» < grotta «σπηλιά» < λατ. cyptra < αρχ. κρῖπτη].

γκρομ (ο) {άκλ.} υπάλληλος ξενοδοχείου που μεταφέρει τις αποσκευές των πελατών και κάνει θελήματα. [ETYM. < αγγλ. groom < μέσ. αγγλ. grom «αγρόν»].

γκρουπ (το) {άκλ.} μικρή ομάδα ανθρώπων: *παραδίδει μαθήματα σε ~ τον πέντε ατόμων* || ~ *μαθητών/ τουριστών/ επιχειρηματιών/ επενδυτών*. — (υποκ.) γκρουπάκι (το).

[ETYM. < γαλλ. groupe < ιταλ. gruppo «κόμπος», < αρχ. γερμ. *kruipa, πβ. αρχ. γερμ. ktrōf «λαίμος πτηνού», αγγλ. crew].

γκρουπαρω ρ. μετβ. {γκρουπ-αρω κ. -άρισα} σχηματίζω γκρουπ: *γκρουπάρω τους μαθητές σε τρία μικρά γκρουπ*.

γκρουπούσκουλο (το) (από το πολιτικό λεξιλόγιο της Αριστεράς) μικρή ομάδα οργανωμένων στελεχών κόμματος, οργάνωσης, που λειτουργεί αυτόνομα (αποκλίνει συχνά από την επίσημη γραμμή) (γενικότ.-μειωτ.) ομαδούλα: *πολιτικά ~* || *το κόμμα διαλύθηκε σε γκρουπούσκουλα*. [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. gruppuscolo «ομαδούλα»].

γκυ (το) → γκι

γλαδιόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καλλωπιστικό φυτό με όρθια, στήθα φύλλα σε σχήμα σπαθίου, άνθη που αναπτύσσονται σε ταξιανθία και στάχυ με εξαιρετική ποικιλία χρωμάτων. Επίσης γλαδιόλος (ο). [ETYM. < νεολατ. gladiolus (με αλλαγή γένους κατά το *βιόλα*), υποκ. του λατ. gladius «ξίφος»].

γλαρόνι (το) {γλαρον-ιού | -ιών} υδρόβιο και παρυδάτιο πουλί, που μοιάζει με τον γλάρο, αλλά είναι μικρότερο, πιο λεπτό, με διαλωπή ουρά και νηκτική μεμβράνη στα πόδια κατά την περίοδο της αναπαραγωγής έχει μαύρο κάλυμμα στο κεφάλι. [ETYM. < γλάρος + παραγ. επίθημα -όνι, πβ. κ. ψαρ-όνι].

γλαροπούλι (το) {γλαροπούλι-ιού | -ιών} ο γλάρος.

γλάρος, -ή, -ό **1.** (για μάτια, βλέμμα) αυτός που ακτινοβολεί ζωντάνια ή εκπεμπει ηδονάθεια: «μόν' κλαίω τα μάτια τα ~, το λυγρό κορμάκι» (Β. Ρώτας) ΣΥΝ. φωτεινός, ακτινοβόλος, ζωηρός, ηδοναθής **2.** αυτός που αποπνέει γαλήνη και ηρεμία: ~ *φωνή | ματιά* ΣΥΝ. γαλήνιος, ήρεμος. — γλαρά επίρρ. [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πβ. < *βλαρός < *βλαρός < μγν. βλαδαρός «αδύναμος, νωθρός, μαλακός»].

γλάρος (ο) υδρόβιο ή παρυδάτιο πουλί μικρού ή μετρίου μεγέθους, με μακριές μυτερές φτερούγες που έχουν λευκό, γκριζό ή μαύρο φτέρωμα στο πάνω μέρος τους-ζει κυρ. σε βράχους και παραθαλάσσιες περιοχές ΣΥΝ. γλαροπούλι ΦΡ. (λαϊκ.) (α) σαν *γλάρος* με εξαιρετική λαμιαργία και ταχύτητα: *τρώει ~* (β) *μη φας, θα ζουμε γλάρο* οι προσπάθειες σου θα αποτύχουν, δεν θα έχεις αποτέλεσμα (επειδή ο γλάρος δεν τρώεται).

[ETYM. μεσν. < αρχ. λάρος < *la-ro- < I.E. *la-, ονοματοποιημένη ρίζα που αναπαριστάνει κραυγή, φωνή ή ομίλια, πβ. σανσκρι. rāyati «φω-νάζει», λατ. lallo «ανουρίζω, τραγουδιώντας», αγγλ. lull «ανουρίζω», γερμ. lullen κ.ά. Ομόρρ. λα-λώ, αρχ. λή-ρος «ανοήσιος»].

γλαρώνω ρ. αμετβ. {γλαρόω-σα, -μένος} **1.** πέρω σε κατάσταση υπνηλίας: *από τις δώδεκα είχε αρχίσει να γλαρώνει και ήταν έτοιμος για ύπνο 2.* (συνεκδ.) γίνεται το βλέμμα μου απλανές, κοιτάζω χωρίς νευρ.: *πολλές φορές με τα ηρεμιστικά που έπαιρνε γλαρώνει* || *την κοιτούσε γλαρόμένος* ήταν φανερό ότι την είχε ερωτευθεί ΣΥΝ. χαζεύω. [ETYM. < γλάρος].

γλασάρω ρ. → γλάσο
γλασέ επίθ. {άκλ.} **1.** (χαρτί) με λεία και γυαλιστερή επιφάνεια, συνήθ. σε διάφορα χρώματα, κυρ. για χρήση από παιδιά στο μάθημα της χειροτεχνίας **2.** (α) *ρούϊ γλασέ* ρούϊ κατάλληλο για χρήση κυρ. σε σούπες και γεμιστά ANT. σπυροτό (β) *φρονι-γλασέ* βλ.λ. [ETYM. < γαλλ. glacé < glace «πάγος» < λατ. glacies].

Γλασκώβη (η) η μεγαλύτερη πόλη και λιμάνι της Σκωτίας. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Glasgow < κελτ. Glas Ghu «πράσινο λα-

γκάδ»].

γλάσο κ. γκλάσο (το) **1.** παχύρρευστο σιρόπι από ζάχαρη και ασπράδι αβγών, με το οποίο καλύπτονται διάφορα γλυκά ή τούρτες, αποκτώντας γεύση και χρώμα: *άσπρο ~ πάνω από κέικ και μπισκότα* || ~ *σοκολάτα* | *καφέ* | *ρουαγιά* **2.** παχύρρευστο πηχτή σάλτσα, που παρασκευάζεται από τον ζωμό του κύριου φαγητού και προσθήκη αλευριού ή αρωματικών για περισσότερη γεύση ΣΥΝ. σάλτσα. — Γλασάρω κ. γκλασάρω ρ.

[ETYM. < γκλασάρω (υποχωρητ.) < γαλλ. glacer «παγώνω, μεταβάλλω σε πάγο» < glace «πάγος» < λατ. glacies].

γλάστρα (η) {γλαστρών} **1.** οποιοδήποτε δοχείο, κυρ. από πηλό, μέσα στο οποίο καλλιεργείται φυτό, συνήθ. καλλωπιστικό: *η ~ με το γεράνι* || (συνεκδ.) *ποτίζω τις ~* (δηλ. τα φυτά που είναι στις ~) ΦΡ. (παροιμ.) κοντά στον | *μαζί με τον βασιλικό ποτίζεις και τη γλάστρα* για περιπτώσεις στις οποίες επιφορεύεται κανείς από κάτι καλό που τυχαίνει σε κάποιον άλλο **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο (συνήθ. όμορφο κοπέλα) που σε δημόσια εμφάνιση (κυρ. τηλεοπτικές εκπομπές ή επίσημες εκδηλώσεις) περιορίζεται σε διακοσμητική και συνοδευτική παρουσία και επίδειξη των εμφανισιακών του προσόντων: *σε κάθε τηλεοπτικό βάζουν και δυο-τρεις ~, για ν' ανεβάσουν τη θεαματικότητα*. — (υποκ.) γλαστράκι (το) κ. **γλαστρούλα** (η) (σημ 1).

ΣΧΟΛΙΟ *λ. γαστέρα*. [ETYM. < *γράστρα (με ανομοίωση) < *γράστα < αρχ. γάστρα (βλ.λ.)].

γλαύκα (η) {γλαυκών} (λόγ.) η κουκουβάγια ΦΡ. (αρχαιοπρ.) *κοιμίζω γλαύκα ες | εις Αθήνας* (κοιμίζω γλαύκ' ες 'Αθήνας, Αριστοφ. *Ορνίθες* 301) παρουσιάζω ως καινούργιο ή πρωτοποριακό κάτι ήδη γνωστό. Επίσης (αρχαιοπρ.) γλαυός [αρχ.] {γλαυκός}.

[ETYM. < αρχ. γλαύς, γλαυκός, αβεβ. ετύμου, πβ. συνδ. με το επίθ. γλαυκός (βλ.λ.) εξαιτίας του σπινθηροβόλου βλέμματος του πτηνού. Η φρ. γλαύκ' εις 'Αθήνας, ήδη αρχ., οφείλεται στο γεγονός ότι τα νομισματά της αρχ. Αθήνας ονομάζονταν *γλαύκες* (επειδή έφεραν παράσταση γλαυκάς, συμβόλου της θεάς Αθηνάς) και, επομένως, το να τα φέρνει κανείς στην Αθήνα ήταν εντελώς άσκοπο και περιττό].

Γλαύκη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. (α) μία από τις Νηρηίδες (β) κόρη του βασιλιά της Κορίνθου Κρέοντα, δεύτερη σύζυγος του Ιάσονα **2.** γυναικείο όνομα.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. γλαυκή, θηλ. του γλαυκός με αναβιβασμό του τόνου, βλ. κ. Γλαύκος].

γλαυκός, -ή, -ό (λόγ.-λογοτ.) **1.** ο αστραφτερά γαλάζιος, αυτός που έχει λαμπρό γαλάζιο χρώμα ΣΥΝ. γαλανός, γαλαζοπός, κυανός, θαλασσίης **2.** **γλαυκό** (το) το ίδιο το αστραφτερό γαλάζιο χρώμα. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πβ. < *γλαP- < *glF-, που ίσως συνδ. με το επίθ. *ά-γλα*/'E-ός «λαμπρός» (< *a-glF-oc)].

Γλαυκός, η έννοια των χρωμάτων. Η σύλληψη και η δήλωση των χρωμάτων, όπως δεν θα το περίμενε κανείς, αφού η αντίληψη του χρώματος αποτελεί εμπειρικό γεγονός, διαφέρει όχι μόνον από γλώσσα σε γλώσσα, αλλά συχνά και μέσα στην ίδια γλώσσα, όταν τη δει κανείς διαχρονικά. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του γλαυκού. Στην Αρχαία σήμαινε αρχικά «αστραφτερός, σπινθηροβόλος» έτσι η Αθηνά ονομάζεται *γλαυκώπις* «με αστραφτερό βλέμμα, με μάτια που πετούν φωτιές». Αργότερα παίρνει τη σημ. χρωμάτων, δηλώνοντας διάφορες αποχρώσεις του κυανού (μπλε), ο Πλάτων (*Τίμαιος* 68c) περιγράφει το γλαυκό «κυανός λευκω κεραυνώμενος», κάτι σαν «ασπρογάλανος». Σε άλλες χρήσεις όμως δήλωσε το «γαλαζοπράσινο» χρώμα, το «πράσινο» ή και το «γκρίζο». Προκειμένου για τα μάτια, δήλωσε το «ανοιχτό γαλάζιο» χρώμα, όπως δε αναφέρεται ο Αριστοτέλης (*Περί γενέσεως ζώων* 5.1.2θ), η χρωματική κλιμάκωση του γαλανού από το πιο σκούρο στο πιο ανοιχτό ήταν: *μέλας - χαροπός - γλαυκός*. Ας σημειωθεί ότι και η (ήδη αρχαία) ονομασία της γνωστής οφθαλμικής πάθησης γλαύκωμα συνδέεται με το χρώμα που παίρνουν τα μάτια του πάσχοντος από αυτή την ασθένεια.

Γλαύκος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. (α) γιος του Ποσειδώνα και μιας ναϊάδας ή του Ανθηδόνα και της Αλκυόνης· γεννήθηκε θνητός αλλά κατά τύχη ανακάλυψε ένα φυτό που χάριζε την αθανασία· έγινε θαλάσσιος θεός (β) εγγονός του Βελλεροφόντη, εξάδελφος του Σαρπηδόνα, πολέμησε μαζί του στην Τροία **2.** ανδρικό όνομα.

[ETYM. < αρχ. Γλαύκος (ομηρικό όν.) < γλαυκός «λαμπρός, στυλινό» (βλ.λ.), πβ. Λάμπρος < λαμπρός, Φαίδρα < φαειρά].

γλαυκόμα (το) {γλαυκόμα-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. ασθένεια των ματιών, που χαρακτηρίζεται από αυξημένη ενδοφθάλμια πίεση και προκαλεί τη σταδιακή απώλεια της όρασης, αν δεν τύχει έγκαιρης θεραπείας.

[ETYM. αρχ. < γλαυκόμα (-6ο-) < γλαυκός. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. glaucoma, γαλλ. glaucome, κ.ά.].

γλαυξ (η) → γλαύκα

γλαφυρός, -ή, -ό **1.** (για ύφος, κείμενο, ομιλία) αυτός που χαρακτηρίζεται από παραστατική, κομμη και λογοτεχνική διατύπωση: ~ *γλώσσα* | *ύφος* | *περιγραφή* | *εξιστόρηση* | *έκφραση* | *ανάγνωσμα* ΣΥΝ. κομμηός, χαριτωμένος, ποιητικός, ANT. ακαλαίσθητος, άκομμος **2.** (για ομιλία, συγγραφέα) αυτός που εκφράζεται με άνεση και κομμηότητα: ~ *ρήτορας*. — γλαφυρά επίρρ., γλαφυρότητα (η) [μγν.]. [ETYM. αρχ. < *γλαφός < *γλαφω- (με ανομοίωση του πρώτου -σ-) < I.E. *glubh- | *glubh- «χαράσσω, ξύνω», πβ. λατ. glōbō «αποφλοιώνω», αρχ. γερμ. kloban «σχίζω», βουλγ. glob «κοιλότητα του ματιού», αγγλ. cleave «σχίζω», γερμ. Kluff «χαράδρα, βαθούλωμα» κ.ά. Ομόρρ. γλάφω, γλαυτός κ.ά. Η λ. γλαφυρός απαντά αρχικώς με τη σημ. «βαθουλωμένος», προσδιορίζοντας οικιακά σκεύη, αλλά και πλοία ή λι-

μάνια. Από τον Αριστοτέλη και μετά η λ. χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «γυαλισμένος, κομψός», αναφερόμενη σε αντικείμενα, αλλά και μτρ. σε προϊόντα του πνεύματος].

ΣΧΟΛΙΟ Μερικοί χρησιμοποιούν το γλαφυρός με τη σημ. του «αστείο, φαιδρός», ήτοι με αρνητική έννοια. Πρόκειται για εσφαλμένη χρήση. Το γλαφυρός αποτελεί θετικό, κολακευτικό σχόλιο για την ικανότητα κάποιου να διανθίζει τον λόγο του με ενδιαφέρουσες, ωραία δοσμένες πληροφορίες και, προπάντων, για την ικανότητα να εκφράζεται κανείς με καλλιότητα, ευφρόδεια και ευστοχία.

Γ.Λ.Δ. (η) Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία (παιλιότερη ονομασία της Ανατολικής Γερμανίας). [ETYM. Απόδ. τής γερμ. ονομασίας Deutsche Demokratische Republik].

γλειφιτζούρι (το) {δύσchr. γλειφιτζουρ-ιού | -ιών} γλύκισμα για παιδιά, που αποτελείται από σκληρό κομμάτι καραμέλας στερεωμένο σε ξυλάκι στη μια άκρη του, για να μπορούν τα παιδιά να το γλείφουν κρατώντας το στο χέρι. — (υποκ.) γλειφιτζουράκι (το). [ETYM. < γλείφω (μέσω τ. λειφίτης | -τίζης «αυτός που γλείφει») + παρραγ. επίθημα -ούρι, πβ. κ. μνη-ουρί].

γλειφτής (ο) {δύσchr. γλειφτών}, γλειφτρα (η) {γλειφτρών} (μειωτ.) πρόσωπο που συστηματικά κολακεύει δουλοπρεπώς άλλους, για να κερδίζει την εύνοια τους ΣΥΝ. κολακας, οσφυοκάμπτης. — (μειωθ.) γλειφτρώνι (το).

γλείφω ρ. μετβ. {έγλειψα, γλείφτηκα, γλειμμένος} 1. περνώ, σύρω τη γλώσσα μου πάνω σε (κάτι), συνήθ. για να το υγράνω ή να το γευθώ: το σκυλί *έγλειψε την πλιγή του* || ~ το παγωτό μου || η γάτα *έγλειψε στοργικά τα μικρά της* 2. υπολείμμα (κάτι) με τη γλώσσα, κυρ. υπολείμματα φαγητού: *έγλειψε τη σαντιγί από τα χείλη του* · 3. (μτρ. για κύματα, φλόγες) κινούμαι πλησιάζοντας και αγγίζοντας ελαφρά και για λίγο μια επιφάνεια: τα κύματα *έγλειψαν τα βράγια της ακτής* | οι φλόγες *άρχισαν να γλείφουν τις στέρες των σπιτιών* ΦΡ. (εκ-φραστ.) **να γλείφεις τα δάχτυλά σου!** για φαγητό εξαιρετικά νόστιμο: *είναι εξαιρετική μαγειρίσα- κάνει κάτι φαγητά ~!* ΣΥΝ. μπουκιά και συχόριο · 4. (μτρ.-μειωτ.) μιλάω και συμπεριφέρομαι σε (κάποιον) με κολακευτική δουλοπρέπεια, επιδιώκοντας την εύνοια του: *γλείφει συνέχεια το αφεντικό, μήπως και πάρει προαγωγή!* ΣΥΝ. κολακεύω-ΦΡ. (μειωτ.) **γλείφω εκεί όπου έφτυνα** υποστηρίζω, εγκωμιάζω αυτόν που άλλοτε απέρριπτα, πολεμούσα: *Μην κοιτάς που τους βρίζει! Αν κερδίσουν τις εκλογές, με το μέρος τους θα 'ναι το συνήθιστο να γλείφει εκεί όπου έφτυνε* (μειωθ.) **γλείφωμαι** 5. περνώ τη γλώσσα μου πάνω από τα χείλη μου ή (για ζώα) και πάνω από το σώμα μου: γλείφεται, γιατί *έχει μείνει σιρόπι στα χείλη του* || η γάτα ~, για να καθαριστεί 6. (μτρ.) (α) εκδηλώνω την αυτονομονησία και την όρεξη μου (για φαγητό ή φαγώσιμο): με το που *θ'ακούσει γιμουσασκά, αρχίζει και γλείφεται* ΣΥΝ. λιγούρευομαι (β) (γενικότ.) αδημονώ για μελλοντική επιθυμητή εξέλιξη ή κατάσταση: *Μη γλείφεις! Δεν πρόκειται να πάρτε πρωτάθλημα!* — **γλείψιμο** (το) [μειωθ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. γόνιμο, ομόηχο.

[ETYM. μεσν. < αρχ. εκλείγω (η μεταβολή -χ- > -φ- οφείλεται στην αναλογική επιδρ. του αλείφω) < εκ + λείγω «γλείφω». Το αρχ. λείγω < I.E. *leigh-, πβ. σανσκρ. lihati, λατ. linguo, ιταλ. leccare, γαλλ. lécher, αγγλ. lick, γερμ. lecken κ.ά., όλα με τη σημ. «γλείφω». Ομόρρ. λειχ-ήν (-ας), λειχ-ούδης κ.ά.].

γλείφω ή γλύφω; Η ετυμολογία της λ. γλείφω από το αρχ. εκλείγω (εκ + λείγω- πβ. και περι-λείγω, λειχούδης, λειχών) δείχνει ότι η ορθή γραφή είναι με -ει-. εκ-λείγω > *κλείγω > *γλείγω > γλείφω (το) -φ- από αναλογική επίδραση ρημάτων όπως το αλείφω). Είναι προφανές ότι το γλείφω δεν συνδέεται με το ομόηχο γλύφω «α ξεύω, χαράσσω» (πβ. γλύπτης), το οποίο ετυμολογείται από άλλη ρίζα (I.E. *glubh- > ελλ. γλυφ-). → γλύφω

γλεντζές (ο) {γλεντζέδες}, γλεντζού (η) {γλεντζούδες} ο ανοιχτόκαρδος και κεφάτος άνθρωπος, που διασκεδάζει συχνά με γλέντια: *γεννημένος | γνήσιος* ~ ΣΥΝ. γλεντοκόπος, χαροκόπος, ξεφαντωτής. — Υλεντζέδικος, -η, -ο, γλεντζέδικα επίρρ. [ETYM. < τουρκ. eglence].

γλέντι (το) {γλεντ-ιού | -ιών} 1. η αυθόρμητη και έντονη διασκέδαση, κυρ. σε γιορτές με συνδυασμό φαγοποτιού, τραγουδιού και χορού: ~ *τρικούβεργο στήσανε* | *έκαναν στον γάμο* || το - *άναψε* | *άρχισε* || *πάνω στο* - τους *έκανε παρατήρηση* η αστυνομία για τον *θόρυβο* ΣΥΝ. ξεφάντωμα, πανηγύρι 2. (κατ' επέκτ.) κάθε έντονη κατάσταση (πανηγυρισμοί, ευτράπελα, επεισόδια, καβγάς κ.ά.): *τώρα να δεις - που 'χει να γίνει, όταν το μάθει η γυναίκα του*. — (υποκ.) γλεντάκι (το), γλε-ντίΌς (ο). [ETYM. < τουρκ. eglenti «διασκέδαση»].

γλέντι - λεβέντης - μεράκι. Αξίζει, για την ιστορία των λέξεων, να παρατηρηθεί ότι μερικές λέξεις κατεξοχήν χαρακτηριστικές της ελληνικής ζωής είναι δάνεια, που πέρασαν τόσο βαθιά στη γλώσσα, ώστε να μη φανταζόμαστε την ξενική τους προέλευση. Έτσι το γλέντι παράγεται από το γλεντώ | γλεντίω, που προέρχεται από το τουρκ. eglenmek. Το μεράκι είναι το τουρκ. merak. Το ίδιο το λεβέντης περσε στην Ελληνική από το τουρκ. levend, το οποίο, με τη σειρά του, πλάστηκε από το ιταλ. leventi. Leventi ονόμαζαν τους «τυφεκιοφόρους ναύτες», ενώ παλιότερα λεβένται ονομαστήκαν από τους Έλληνες «οι πειρατές από την Ανατολή» (Levante = Ανατολή). Η ανδρεία, η αλληλεγγύη, η ελευθεροφροσύνη και τα θετικά

στοιχεία του χαρακτήρα αυτών των πολεμιστών οδήγησαν στην «ευσήμη» σημασία που απέκτησε η λ. στην Ελληνική.

γλεντοκοπό (κ. -άω) ρ. αμετβ. {γλεντοκοπάς... | γλεντοκόπησα} περνώ τον καιρό μου με διασκεδάσεις: *επί τρεις μέρες γλεντοκοπούσαν για τη νίκη!* || *όλη μέρα μου γλεντοκοπάς, δεν κάθεται να δεις πώς βγαίνει το νομιά!* ΣΥΝ. ξεφαντώνω, γλεντώ. — γλεντοκόπος (ο), γλε-ντοκόπημα κ. γλεντοκόπι (το). [ETYM. < γλεντώ + -κοπό (< κόπιο)].

γλεντώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γλεντάς... | γλέντησα} ♦ 1. (αμετβ.) διασκεδάζω σε γλέντι: *γλέντησαν ως τα ζημερώματα με τραγούδια και χορούς* ΣΥΝ. ξεφαντώνω, διασκεδάζω, ξεσκάω ♦ (μετβ.) 2. περνώ όσο γίνεται πιο ευχάριστα (μια κατάσταση): *για να γλεντήσεις τη ζωή σου, πρέπει να έχεις λεφτά* || - τα *νιάτα μου* 3. διασκεδάζω με αφορμή συγκεκριμένο γεγονός: - τη *νίκη μου* ΣΥΝ. γιορτάζω-ΦΡ. ΓΟ **γλεντώ** (α) διασκεδάζω, γλεντώ: *κάθε Σάββατο βγαίνουμε έξω και το γλεντάμε* (β) διασκεδάζω, απολαμβάνω (τη δεδομένη περίπτωση): *εγώ ~, όταν ο διευθυντής μου βάζει τις φωνές- χαιρώμαι να τον βλέπω νευριασμένο!* 4. ξεδοέω σε διασκεδάσεις: *όσα βγάζει τα γλεντά και γι' αύριο έχει ο Θεός!* (για πρόσ.) 5. πηγαίνω κάποιον σε γλέντι, σε έντονη ψυχαγωγία: *θα σε πάω στα μπουζούκια, να σε γλεντήσω* 6. αναπτύσσω ερωτικές σχέσεις με (κάποιον) χωρίς σοβαρό αίσθημα, αποκλειστικά για την πρόσκαιρη ευχαρίστηση: *θα τη γλεντήσει για λίγους μήνες κι ύστερα θα την παρατήσει*. ΣΧΟΛΙΟ λ. γλέντι. [ETYM. Μεταφορά του τουρκ. eglenmek (πβ. αόρ. eglendim)].

γλεντός (το) {γλεντ-ους | -ών} (λόγ.) ο χυμός που βγαίνει από το πάτημα των σταφυλιών, ο μούστος.

[ETYM. < αρχ. γλειόςκος < ο *gleuk-, του οποίου η μηδενισμ. βαθμ. *gluk- απαντά στο επίθ. γλυκ-ός (βλ.λ.)].

γλήγορος, -η, -ο → γρήγορος

γλίνα (η) {γλιών} 1. (σπάν.) ο λίπος κρέατος, κυρ. χοιρινού, το οποίο με τον βρασμό αποβάλλεται ως ζωική, λιπαρή και γλοιώδης ουσία: *το κρέας έβγαλε πολλή ~ στο βράσιμο* || η *καταρόλα είχε ~* 2. (κατ' επέκτ.) κάθε λεκές ή συσσωρευμένη βρομιά ΣΥΝ. λιγδα. [ETYM. < μτρν. γλίην < θ. *gli-nā, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *glei- < *gel-j- «κολλώ», πβ. λατ. glu «κόλλα», γαλλ. glu (> αγγλ. glue), ισπ. gluten, ρωσ. gлина «άργυλος», αρχ. γερμ. kleban «κολλώ», γερμ. kleben, αγγλ. clammy «κολλώδης, γλοιώδης» κ.ά. Ομόρρ. γλοι-ώδης, γλισσρος (βλ.λ.) κ.ά.].

γλιάνι (το) εδόδομο ψάρι του γλυκού νερού με μαύρο χρώμα και μικρά λέπια. [ETYM. < γλίνα | -η (βλ.λ.) στη σημ. των στάσιμων υδάτων, τής λάσπης των λιμνών. Ίσως συνδ. με αρωμ. klepi «κυπρίνος της λίμνης»].

γλιπτερός, -η, -ό αυτός που μπορεί να κάνει κάποιον να γλιπτερήσει, αν πατήσει πάνω του: *το πάτωμα είναι ~, γιατί χύθηκαν νερά* ΣΥΝ. ολισθηρός.

[ETYM. < *γλιστρ-ερός (με ανομοιοτυπική αποβολή του -ρ-) < γλιστρά < γλιστρώ].

γλιστρά (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) το γλιστρήμα, οποιαδήποτε πτώση λόγω ολισθηρότητας του εδάφους: *πάτησα στα χυμένα λάδια κι έφαγα μια ~!*

γλιστράει (η) χαμηλό, αναρριχητικό φυτό με κίτρινα άνθη, τα φύλλα του οποίου τρώγονται ως σαλατικό ΣΥΝ. αντράκλα-ΦΡ. (σκωπτ.) **έφαγα γλιστράδα** μιλά ακατάπανστα, φλυαρώ: *γλιστράδα έφαγες και δεν μπορείς να σταματήσεις;* ΣΥΝ. δεν βάζω γλώσσα μέσα μου. [ETYM. μεσν. < γλιστρώ].

γλιστρώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γλιστρώς... | γλιστρήσα} ♦ (αμετβ.) 1. χάνω την ισορροπία μου λόγω της ολισθηρότητας του εδάφους: *γλιστρήσε στο χιόνι κι έπεσε κάτω* ΣΥΝ. ολισθαίνω-ΦΡ. (ειρων.) φέζε μου και **γλιστρήσα** για βοήθεια που προσφέρεται με καθυστέρηση: *~! Το δάνειο το ήθελα πριν μου κάνουν την κατάσχεση* 2. κινούμαι διαρκώς (κυρ. πάνω σε λεία ή υγρή επιφάνεια), χωρίς να αποσπώνται τα πόδια μου από το έδαφος: ο *πατινέρ γλιστρώσε με χάρη πάνω στον πάγο* || η *βάρκα γλιστρήσε απαλά στη λίμνη* 3. (τριτοπρόσ. γλιστράει) (για επιφάνειες) έχει μεγάλη ολισθηρότητα: *το πάτωμα γλιστράει, γιατί το πέρασα με παρκετίνη* 4. (απρόσ. **γλιστράει**) για ολισθηρό έδαφος: *πρόσεγε, γιατί γλιστράει εδώ- έχουν ρυθεί λάδια*-ΦΡ. **το έδαφος γλιστράει κάτω από τα πόδια μου** για καταστάσεις ρυθδαίας ανατροπής δεδομένων, μεγάλης αβεβαιότητας και ανασφάλειας: *όταν έμαθε ότι έχασε τη δουλειά του ένωσε το έδαφος να γλιστράει κάτω απ' τα πόδια του* - (μτρ.) 5. (α) διέρχομαι μέσα από πλαίσιο ή πλέγμα, που θα μπορούσε να σταματήσει ή να περιορίσει την κίνησή μου: *το φως γλιστρήσε από τα παραθυρόφυλλα στη σκοτεινή κάμαρα* (β) ξεφεύγω από κάτι που με κρατάει ή με συγκρατεί: *το ποτήρι τής γλιστρήσε μέσα από τα χέρια* 6. κινούμαι ή μετατοπίζομαι (κυρ. μπαινών ή βγαίνω) χωρίς να γίνω αντιληπτός, με μυστικότητα: *γύρισε σιγά-σιγά το πόμολο τής πόρτας και γλιστρήσε έξω από το δωμάτιο* || το βλέμμα του *γλιστρήσε διακριτικά στον διπλανό του* 7. (για πρόσ.) ξεφεύγω επιτήδεια, με πονηριά: *ως δικηγόρος καταφέρνει πάντα να γλιστρά ξέροντας τα παραθυράκια του νόμου* || - σαν *χέλι* ΦΡ. **γλιστρώ μέσ' από τα χέρια (κάποιου)** ξεφεύγω από κάποιον, χάνομαι: *άφησε την ευτυχία να τον γλιστρήσει μέσ' από τα χέρια* || ενώ ήταν *σίγουροι* ότι δεν θα *κατάφερνε να δραπτεθείσει, αυτός τους γλιστρήσε μέσ' από τα χέρια* ♦ 8. (μετβ.) χώνω κρυφά, επιδέξια: *ο πορτοφολάς γλιστρήσε το χέρι του στην τσέπη του επιβάτη*. — γλιστρήμα (το), (υποκ.) γλιστρηματικό (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. γόνιμο. [ETYM. < μεσν. γλιστρώ < εγλιστρώ < εκλιστρώ < εκ + λιστρώ (-όω) < αρχ. λιστρον-έξεστρο, γυαλιστήρι», αβεβ. ετύμου, πθ. < *λίτ-τρον, που συνδ. με το επίθ. λιτός].

γλιστρώς, -α, -ο (λόγ.) 1. (για χρηματικά ποσά) αυτός που δεν επαρ-

κεί για την κάλυψη των δεδομένων αναγκών: ~ μέσα | *επίδομα* | *αποδοχές* ΣΥΝ. αναπαρκής, πενιχρός, ισχνός ΑΝΤ. πλουσιοπάροχος, αδρός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πολυτέλειας, φθονίας, από οικονομική στενότητα: ~ *γέυμα* ΣΥΝ. λιτός. — **γλίτσα** [αρχ.] επίρρ., Υλισχρότητα (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ] αρχ., αρχική σημ. «κολλώδης, γλοιώδης», < *γλίτσω < *γλίτ-σκα, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -χ-) του Ι.Ε. *glei- < *gel-j- «κολλώ», πβ. λατ. glus «κόλλα», αγγλ. clay «άργιλος», γερμ. kleben κ.ά. Ομόρρ. γλί-νη (-να), γλοι-ώδης κ.ά. Η λ. έλαβε αργότερα τη σημ. εκείνου που προσκολλάται επίμονα σε κάποιον ζητώντας χρήματα].

γλίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθμ.) 1. η λιπαρή και γλοιώδης λάσπη από σκόνη ή κηλίδα, που προσκολλάται ή σφηνώνεται ανάμεσα σε επιφάνειες: *το σύντομο ψιλόβροχο γέμισε ~ τους δρόμους, με αποτέλεσμα να είναι επικίνδυνα ολισθηροί* 2. (γενικότ.) η βρόμα, η ακαθαρσία: *τα ρούχα του είναι μές' στη ~* ΣΥΝ. βρομιά, λήθα. — **γλι-τερός**, -ή, -ό κ. **γλιτσιάρικος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ] Αβελ. ετίμου, πθ. < βουλγ. glinza ή < αρχ. γλίνη (βλ. λ.).]

γλιτσιά(ο) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γλιτσιάσα-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) βρομίζω (κάτι) με γλίτσα: *έτσι όπως γλιτσιάσε τα ρούχα του, να δούμε πώς θα καθαρίσουν!* ΣΥΝ. βρομίζω, λερώνω ♦ 2. (αμετβ.) καλύπτομαι με γλίτσα, γεμίζω γλίτσα: *με τη σκόνη από τα φουγάρα και την υγρασία του λιμανιού, έχουν γλιτσιάσει τα πεζοδρόμια!* ΣΥΝ. βρομίζω, λερώνομαι, ρυπαίνομαι. — γλιτσιάσμα (το).

γλιτσιά(ο) ρ. → γλιτσίω

γλιτσίω ρ. → γλιτσίω

γλοιώδης, -ης -ες {γλοιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών γλοιώδεστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που καλύπτεται από παχύρρευστη και κολλώδη ουσία και είναι αδιασπαστικός στην αφή: *ο γυμνασάλικας είναι ~ στην αφή* ΣΥΝ. κολλώδης 2. (μψ.) αυτός που διακρίνεται από δουλολπρέπεια και ανεντιμότητα, γενικότ. αδιασπαστικά απεχθής: *~ συμπεριφορά* || ~ *υποκείμενο!* ΣΥΝ. αναισθητικός, αδιασπαστικός, χαμερπής. — γλοι-ώδης επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, ες. [ΕΤΥΜ] αρχ. < γλοιός «κόλλα, λιπαρή ουσία» (βλ. λ.).]

γλοιώμα (το) {γλοιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος που εμφανίζεται σε νευρικό όργανο ξεκινώντας από τον συνεκτικό ιστό των νευρικών κυττάρων (νευρογλοία) και που ποικίλλει ως προς τον ρυθμό της ανάπτυξης του. [ΕΤΥΜ] Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. glioma].

γλόμπος (ο) 1. το γυάλινο περίβλημα φωτιστικής λάμπας: *χρωματιστοί ~ 2.* (μψ.-σκωπτ.) αυτός που στερείται μαλλιών, ο εντελώς κα-ραφλός ή ο υπερβολικά κουρεμένος. — (υποκ.) γλομπάκι (το) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ] < ιταλ. globo < λατ. globus «σφαίρα»].

γλουταμίνη (η) {γλουταμινών} ΧΗΜ. ένα από τα βασικά αμινοξέα, με κρυσταλλική μορφή και ευδιάλυτο στο νερό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. glutamin < glut-en (< λατ. glus «κόλλα») + amine (βλ. κ. αμινοξύ)].

γλουτός (ο) η καθεμία από τις σαρκοειδείς προεξοχές που σχηματίζουν το κάτω και πίσω μέρος του κορμού του σώματος: *αριστερός* | *δεξιός* ~ ΣΥΝ. (1-λαϊκ.) κολομέρι. — γλουτιαίος, -α, -ο. [ΕΤΥΜ αρχ., αβελ. ετίμου. Αν ο σωστός χωρισμός της λ. είναι *γλουτός* (με επίθημα -τος), τότε πθ. < *glou- | *glu-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *gla-u- «στρογγυλός», πβ. σανσκρι. glaus «σβώλος», λατ. globus «σφαίρα», γαλλ. globe, ισπ. globo, αγγλ. cloud «σύννεφος», γερμ. klumpen «σβώλος» κ.ά.].

γλύνκα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (για τροφές, συστατικά) η ιδιότητα του γλυκού: *βάλε και ντομάτα, για να πάρει το φαγητό λίγη ~* ΦΡ. (ειρων.) (α) **βλέπω** | **καταλαβαίνω** τη γλύνκα συνειδητοποιώ με προσωπική εμπειρία (μια άσχημη κατάσταση): *τόρα που θα μπει στην ανεργία, θα δει κι αυτός τη ~* ΣΥΝ. μπαίνω στον χορό (β) μένω με τη γλύνκα για αναπάντεχη ματαιώση προσδοκώμενων εξελίξεων: *πάνω που είχε πιστέψει πως θα πήγαινε εκδρομή, γάλασε ο καρός κι έμεινε με τη γλύνκα!* 2. (μψ.) η ιδιότητα του γαλήνιου και ευχάριστου, αυτού που προκαλεί αισθήματα τρυφερότητας, ηρεμίας, ευχαρίστησης: *η ~ του αναιζητικού καρού || παραδόθηκε στη ~ του ύπνου!* || *η μάνα του τον κοίταζε μ' απέραντη ~!* ΣΥΝ. γαλήνη, τρυφερότητα, ζεστασιά 3. (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) ο χαριτωμένος, αυτός που γεννά έντονα αισθήματα τρυφερότητας και συμπάθειας: *να δεις το μωρό της Σούλας, μια - είναι* || *Δες το σκυλάκι μου! Δεν είναι ~;* 4. (ειρων.) γλύνκες (οι) τα κολοπάσματα, η γεμάτη τρυφερότητα και ευγένεια συμπεριφορά: *στην αρχή ήταν όλα γλύνκες μαζί μου, τις αργιόδες τις άρχισε μετά || αρχίζω τις ~*. Επίσης (λαϊκ.) **γλυκάδα** [μεσν.] (σημ. 1).

γλυκάδι (το) [μεσν.] {δυσχερ. γλυκάδι-ου | -ιών} 1. **γλυκάδια** (τα) οι εσωτερικοί αδένες που έχουν τα αρνάρια και τα μοσχαράκια γάλακτος στον λιμό και τα οποία μαγειρεύονται θεωρούνται εξαιρετικός μεζές ή ορεκτικό: *έβρεχε πάντα με ούζο τα ~* || *τη γνάση μερικά ~ για μεζέ* 2. (ευφημ.) το ζίδι.

γλυκαμία κ. (ορθότ.) **γλυγαμία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το επίπεδο παρουσίας της γλυκόζης στο αίμα ενός οργανισμού, τα φυσιολογικά όρια του οποίου βρίσκονται περίπου στο ένα γραμμάριο ανά λίτρο. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. glycaemia].

γλυκαμία ή γλυγαμία, υπογλυκαμία ή υπογλυγαμία; Το ορθό είναι προφανώς το γλυ-αμία και υπογλυ-αμία λόγω της δάσυν-σης του β' συνθετικού (-αμία < αίμα), όπως και λευγ-αμία (λευκός + αίμα), αραιμάσσω | αραιμάξη (από + αιμάσσω). Οι ξένοι που έπλασαν τον όρο, δεν έλαβαν υπ' όψιν τη δάσυνση της λ. αίμα.

γλυκαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {γλύνκα-να, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.)

1. κάνω (κάτι/κάποιον) γλυκό: ~ τον *καφέ με ζάχαρη* || (μψ.) ~ τον τόνο της φωνής μου: (μψ.) 2. (για καταστάσεις άγχους ή ψυχικού πόνου) καθιστώ πιο υποφερτό, πιο απαλό: *ο χρόνος γλύνανε σιγά-σιγά τον πόνο* ΣΥΝ. καταπραίνω, ανακουφίζω ♦ 3. (αμετβ.) βελτιώνομαι, γίνομαι γλυκός, πιο ήπιος: *έκοψε ο βοριάς και ο καρός γλύνανε* 4. (με-σοπαθ. **γλυκαίνομαι**) συνηθίζω (σε κάτι ευχάριστο), καλομαθαίνω: *γλύνθηκε από το κέρδος και τώρα όλο στα λεφτά έχει τον νου του.* — **γλύνανση** (η) [μτγν.].

γλυκανάλατος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει αρκετά αλμυρή γεύση, που μοιάζει να είναι γλυκός, ενώ θα έπρεπε να είναι αλμυρός: *δεν έβαλε πολύ αλάτι στο φαί κι έγινε ~* (μψ.) 2. (μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδευμένο, κούφιο συναισθηματισμό: *~ τανία όλο πάθος και δάκρυ* ΣΥΝ. μελό 3. αυτός που είναι άχαρος στην προσπάθεια του να φανεί χαριτωμένος: *~ ηθοποιός* | *χαμόγελο*.

γλυκάνισο (το) {-ου κ. -ίσου | -ων κ. -ίσων} 1. ετήσιο ποώδες φυτό, οι αρωματικοί καρποί του οποίου χρησιμοποιούνται ως καρύκευμα (ιδίως στο ψωμί), στη φαρμακευτική (στην παρασκευή αντιβιοτικών) και τα σπέρματα του ως αρωματικό στο ούζο, στη ρακή κ.α. 2. (συνεκδ.) το συστατικό που προσδίδει σε φαγητά, ποτά ή ροφήματα άρωμα γλυκάνισου: *ορισμένοι συνηθίζουν να βάζουν στο ψωμί ~*. Επίσης **Υγλυκάνισος** (ο) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ] < μτγν. γλυκάνισον < γλυκός + άνισον. ο τ. ανισον προέρχεται (πθ. με ιωτακτισμό) από την αρχ. λ. άν(ν)ηθον | άνησον (βλ. κ. άνηθο). Πρόκειται πιθανώς για δάνειο].

γλυκαντικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που γλυκαίνει (κάτι) 2. **γλυκαντική** ύλη φυσική ή συνθετική ύλη που χρησιμοποιείται για να προσδίδει γλυκιά γεύση σε τροφές, υποκαθιστώντας τη ζάχαρη, όπως η σακχαρίνη, η ασαρτάμη, η φρουκτόζη, η γλυκόζη κ.ά.

γλύκας (ο) (για άντρες) πολύ συμπαθητικός στην εμφάνιση και στους τρόπους. [Γλυκερία (η) 1. όνομα μαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. γλυκερός].

γλυκατζί(ο) {γλυκατζήδες}, γλυκατζού(η) {γλυκατζούδες} πρόσωπο που του αρέσουν πολύ και καταναλώνει πολλά γλυκά.

Γλυκερία (η) 1. όνομα μαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. γλυκερός].

Γλυκερία (η) [1889] πόν του ευκρατον περιοχών με λείο βλαστό και φύλλα πλατιά ή στριφτά. [ΕΤΥΜ < αρχ. γλυκερός (βλ. λ.).]

γλυκερίνη (η) [1875] {χωρ. πληθ.} άχρωμο υγρό που χρησιμοποιείται ως γλυκαντική ουσία (υποκατάστατο της ζάχαρης για τους διαβητικούς) και συντηρητικό, καθώς και για την παρασκευή φαρμάκων, καλλυντικών, βερνικιών, ρητινών κ.ά.: *σαπούνι γλυκερίνης*. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. glycérine].

γλυκερός, -ή, -ό (κακός.) 1. υπερβολικά γλυκός 2. (μψ.) γεμάτος επιτηδευμένο και κούφιο συναισθηματισμό: *ένα ~ σενάριο όλο χωρισμούς και δάκρυα* || ~ *μουσική* ΣΥΝ. μελό, γλυκανάλατος. — **γλυκερά** επίρρ., γλυκερότητα (η).

[ΕΤΥΜ αρχ. < γλυκός + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. τρομ-ερός].

γλυκίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] (μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.) (για ποτά, τροφές) έχω γεύση που τείνει προς το γλυκό.

γλυκίσμα (το) → γλυκίσμα

γλυκό (το) οποιοδήποτε ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα έχει γλυκιά γεύση, μεγάλη δόσολογία γλυκαντικών ουσιών στη σύστασή του: *γλυκό είναι οι πιάστες, οι τούρτες, τα αμυγδαλάτα, τα λουκούμα, οι σοκολάτες κ.ά.* || ~ *ταηνού* ΣΥΝ. γλυκίσμα ΦΡ. (α) **τού γλυκού** (ως χαρακτηρισμός) για μέρος σερβίσιου (κουτάλι, μαχαίρι, πιρούνι, πιάτο) που χρησιμοποιείται στην προσφορά και κατανάλωση γλυκών και είναι μικρότερο μεγέθους από τα αντίστοιχα που χρησιμοποιούνται για φαγητό: *κουταλάκι πιατάκι ~ (β) (συνεκδ.) κουταλάκι | κουταλιά του γλυκού* η ποσότητα υλικού που αντιστοιχεί στη χωρητικότητα μικρού κουταλιού, με το οποίο τρώει κανείς γλυκό: *ένα ~ ζάχαρη και δύο καφέ* ΑΝΤ. κουτάλι της σούπας (γ) *έχω φάει κάτι με το κουτάλι* | *με το κουταλάκι του γλυκού* για δύσκολη κατάσταση την οποία βιώνει κανείς πολύ έντονα ή για κάτι το οποίο το έχει γνωρίσει πάρα πολύ καλά: *έχει φάει τη θάλασσα με το κουταλάκι του γλυκού* || *την έφαγα την ταιλαπωρία με το κουταλάκι του γλυκού* (δ) **γλυκό του κουταλιού** βλ. λ. κουτάλι. — (υποκ.) **γλυκάκι** [μεσν.] κ. γλυκουλάκι κ. γλυκούλι (το).

γλυκό- κ. γλυκό- κ. γλυκ- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: 1. έχει γλυκιά γεύση: *γλυκό-πατάτα, γλυκό-πιτος, γλυκ-ανάλατος* 2. (μψ.) είναι όμορφο, τρυφερό, ευχάριστο, απαλό ή γαλήνιο: *γλυκό-ηχος, γλυκό-λογό*. [ΕΤΥΜ Α συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. γλυκός (βλ. κ. γλυκός)].

γλυκοίματσος, -η, -ο (εκφραστ.) ο ιδιαίτερα ελκυστικός λόγω της ευγενικής και γλυκιάς συμπεριφοράς του.

γλυκογόνο (το) [1863] ΒΙΟΛ. πολυσακχαρίτης που συντίθεται από μονομερή γλυκόζης και αποτελεί κατηγορία υδατάνθρακα, που εναποθηκεύεται στο σώμα των ζώων, κυρ. στο ήπαρ, και μετατρέπεται ανά πάσα στιγμή σε γλυκόζη, όταν απαιτείται χρήση ενέργειας ΣΥΝ. ζωικό άμυλο. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. glycogène].

γλυκόζη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. το πλέον διαδεδομένο σάκχαρο που παράγεται με φωτοσύνθεση και αποτελεί την πρωταρχική πηγή ενέρ-

γλαυκός, -ή, -ο [μ'σν.] αυτός που έχει γέυση γλυκιά και ξινή μαζί: *οι ~ σάλλτες συνηθίζονται στην κινεζική μαγειρική.*
 γλυκοκατάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πολυετές ποώδ' φυτό που προέρχεται από τη Ν. Αμερική και καλλιεργείται για την edώδη, βολβοειδή και κονδυλόμορφη ρίζα του, η οποία έχει πλούσια αλευράδη συσταση 2. ο edώδιμος κονδύλος του παραπάνω φυτού. [ETYM.]
 Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sweet potato].
 γλυκόπικρος, -ή, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει γεύση γλυκιά και πικρή μαζί: ~ *σιρόπι* | *φάρμακο* 2. (μτφ.-εκφραστ.) αυτός που γεννά αντικρουόμενα, αντιφατικά συναισθήματα πόνου και χαράς, που εκφράζει ψυχική οδύνη και αγάλλιαση συγχρόνως: *διασκεδάζε πάντα το ~ βάρος της ζωής.* — γλυκόπικρα επίρρ.

γλυκόπικρος, -ή, -ο (για ποτό) που έχει γλυκιά γεύση ή που πίνεται ευχάριστα: ~ *κρασί.*
 γλυκορριζία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες φυτό του οποίου οι ρίζες έχουν γλυκιά γεύση και χρησιμοποιούνται στη φαρμακοποιία, ζαχαροπλαστική, αρτοποιία κ.α. [ETYM.] μεσν. < μτγν. *γλυκόρριζα* < γλυκός + ρίζα].
 γλυκός, -ιά, -ό {γλυκός-ερος, -ατός} 1. αυτός που έχει τη χαρακτηριστική γεύση της ζάχαρης, που προκαλεί τη μία από τις τέσσερις βασικές γεύσεις, η οποία δεν είναι αλμυρή, πικρή ή ξινή: ~ *σαν μέλι* || *μη βάζεις πολλή ζάχαρη στον καφέ- θα γίνει πολύ ~!* (βλ. κ. λ. *γλυκός*)· ΦΡ. (μτφ.) *γλυκό* ψωμί για κατάσταση ευτυχίας, ευδαιμονίας: «*να τον παντρευτείς, να νοικοκυρευτείς* | ~, *κορούλα μου, κοντά του να γευτείς*» (τραγ.) 2. αυτός του οποίου η γεύση δεν πλησιάζει την αλμυρή: *το βούτυρο να είναι γλυκό, όχι αλατισμένο* || ~ *ψωμί* | *αμύγδαλο* ΣΥΝ. ανάλατος· ΦΡ. (α) *γλυκά νερά* τα νερά πηγών, ποταμών, λιμνών, που δεν είναι γλυφά και (συνεκδ.) κάθε φυσική υδάτινη συγκέντρωση εκτός της θάλασσας (β) (μτφ.) *του γλυκού νερού* (ως χαρακτηρισμός) (ι) για υδρόβιο οργανισμό που ζει και αναπτύσσεται σε ποτάμια και λίμνες: *υάρι* | *φύκια* ~ (ii) (μειωτ.) για κάποιον/κάτι που δεν αξίζει την ιδιότητά που φέρει: *στρατηγός ~* δεν έχει βρεθεί ποτέ του σε μάχη || *κατεστάνιος ~!* ΣΥΝ. της πλάκας 3. (για ποτά και ειδικότ. για κρασιά) αυτός που δεν είναι ξηρός, που περιέχει αζώμους γλυκαντικές φυσικές ύλες: ~ *κόκκινο κρασί* || ~ *σαμπάνια*: (μτφ.) 4. αυτός που μεταδίδει την αίσθηση του ευχάριστου και απαλού, του τρυφερού και γαλήνιου: *τραγουδούσε ένα - χαρμόσυνο σκοπό* || η ~ *φθινοπωρινή δροσιά* || *ανατρίχιασε στο - άγγιγμα της θαλασσινης αύρας* || ~ *ησυχία* | *μελαγχολία* ΣΥΝ. ευχάριστος, τερπνός, ευφάντικος, μελίχιος· ΦΡ. *όνερα γλυκά!* ευχεται. πριν από τον ύπνο: *καληνύχτα κι ~!* 5. γεμάτος απολαύσεις: ~ *ζωή με διασκεδάσεις και ξενύχτια* 6. αυτός που χαρακτηρίζεται από χάρη, ευγένεια, τρυφερότητα, που γεννά συναισθήματα τρυφερότητας: ~ *παιδάκι* | *γατάκι* | *βλέμμα* | *φίλι* | *χαμόγελο* || «*Το ~ πουλί της νιότης*» (θεατρικό έργο του Τ. Ουίλλιαμς) ΦΡ. *κάνω τα γλυκά μάτια (σε κάποιον)* προσπαθώ να προσελκύσω ερωτικά (κάποιον) με τη συμπεριφορά μου ΣΥΝ. φλερτάρο, κορτάρο 7. πολύ αγαπητός, συνήθ. σε προσφωνήσεις: *γλυκέ μου!* || *γλυκιά μου!* || η - *παριόδα*. — γλυκά κ. γλυκούλικά κ. γλυκούτσικα επίρρ., (υποκ.) *γλυκούλης, -α, -ικο κ. γλυκούτσικος, -η,-ιά, -ο* [μεσν.]. [ETYM.] μτγν. < αρχ. *γλυκός* (βλ. λ.).

γλυκοχαράζω ρ. αμετβ. {γλυκοχαράζω} (εκφραστ.) 1. (απρόσ. *γλυκοχαράζει*) εξμερώνει, χαράζει (για να εκφραστεί το αίσθημα γαλήνης που νιώθει αυτός που το βλέπει) 2. φωτίζομαι απαλά από το χάρμα: «*γλυκοχαράζουν τα βουνά* | *μα εγώ τα βλέπω σκοτεινά*» (λαϊκ. τραγ.). — γλυκοχάραμα (το).
 γλυκό (το) (λαϊκ.-εμφημ.) παροξυσμική εκδήλωση ασθένειας, οφειλομένης κυρ. σε νευρική διαταραχή (π.χ. δυσκολία ούρησης, επιληψία, κοιλόπνοος): *τον έπιασε το - του πάλι κι έχασε τελείως τον έλεγχο- ούτε ήξερε τι έλεγε.*
 γλυκός, -εία, -ύ {γλυκός-εός | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών): γλυκός-ερος, -ατός} (λόγ.) γλυκός· ΦΡ. (α) *γλυκός βραστός* (καφές) με μεγάλη αναλογία ζάχαρης, γλυκός (β) ΕΚΚΛΗΣ. ω *γλυκό μου έαρ* (ω *γλυκό μου εαρ*) η αρχή της γ' στάσης τον Εγκομίον της Μεγάλης Παρασκευής (επιτάφιος θρήνος της Παναγίας). — γλυκότητα (η) [αρχ.] (βλ. λ. *γλυκός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.
 [ETYM.] αρχ. < *δλκ-ός, που συνδ. με το λατ. dulcis (> ισπ. dulce, γαλλ. doux). Κατ' άλλη άποψη, η λ. αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. θέματος *gluk-, που απαντά στη λ. *γλεῦκ-ος* (βλ. λ.).

γλυκύμα (το) {γλυκύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (σχολ. ορθ. γλυκίσμα) 1. κάθε παρασκευασμα με γλυκιά γεύση: το γλυκό: *σπιτικά - 2. (μτφ.)* (φαγητό) που είχε ιδιαίτερη επιτυχία στην παρασκευή του: *ένα ψωμί ~, όχι σαν αυτά τ' άνοστα του φούρνου!* [ETYM.] μτγν. < αρχ. *γλυκός*].

γλυκόπιτος, -ή, -ο (για ποτό) που έχει γλυκιά γεύση ή που πίνεται ευχάριστα: ~ *κρασί.*
 γλυκορριζία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες φυτό του οποίου οι ρίζες έχουν γλυκιά γεύση και χρησιμοποιούνται στη φαρμακοποιία, ζαχαροπλαστική, αρτοποιία κ.α. [ETYM.] μεσν. < μτγν. *γλυκόρριζα* < γλυκός + ρίζα].
 γλυκός, -ιά, -ό {γλυκός-ερος, -ατός} 1. αυτός που έχει τη χαρακτηριστική γεύση της ζάχαρης, που προκαλεί τη μία από τις τέσσερις βασικές γεύσεις, η οποία δεν είναι αλμυρή, πικρή ή ξινή: ~ *σαν μέλι* || *μη βάζεις πολλή ζάχαρη στον καφέ- θα γίνει πολύ ~!* (βλ. κ. λ. *γλυκός*)· ΦΡ. (μτφ.) *γλυκό* ψωμί για κατάσταση ευτυχίας, ευδαιμονίας: «*να τον παντρευτείς, να νοικοκυρευτείς* | ~, *κορούλα μου, κοντά του να γευτείς*» (τραγ.) 2. αυτός του οποίου η γεύση δεν πλησιάζει την αλμυρή: *το βούτυρο να είναι γλυκό, όχι αλατισμένο* || ~ *ψωμί* | *αμύγδαλο* ΣΥΝ. ανάλατος· ΦΡ. (α) *γλυκά νερά* τα νερά πηγών, ποταμών, λιμνών, που δεν είναι γλυφά και (συνεκδ.) κάθε φυσική υδάτινη συγκέντρωση εκτός της θάλασσας (β) (μτφ.) *του γλυκού νερού* (ως χαρακτηρισμός) (ι) για υδρόβιο οργανισμό που ζει και αναπτύσσεται σε ποτάμια και λίμνες: *υάρι* | *φύκια* ~ (ii) (μειωτ.) για κάποιον/κάτι που δεν αξίζει την ιδιότητά που φέρει: *στρατηγός ~* δεν έχει βρεθεί ποτέ του σε μάχη || *κατεστάνιος ~!* ΣΥΝ. της πλάκας 3. (για ποτά και ειδικότ. για κρασιά) αυτός που δεν είναι ξηρός, που περιέχει αζώμους γλυκαντικές φυσικές ύλες: ~ *κόκκινο κρασί* || ~ *σαμπάνια*: (μτφ.) 4. αυτός που μεταδίδει την αίσθηση του ευχάριστου και απαλού, του τρυφερού και γαλήνιου: *τραγουδούσε ένα - χαρμόσυνο σκοπό* || η ~ *φθινοπωρινή δροσιά* || *ανατρίχιασε στο - άγγιγμα της θαλασσινης αύρας* || ~ *ησυχία* | *μελαγχολία* ΣΥΝ. ευχάριστος, τερπνός, ευφάντικος, μελίχιος· ΦΡ. *όνερα γλυκά!* ευχεται. πριν από τον ύπνο: *καληνύχτα κι ~!* 5. γεμάτος απολαύσεις: ~ *ζωή με διασκεδάσεις και ξενύχτια* 6. αυτός που χαρακτηρίζεται από χάρη, ευγένεια, τρυφερότητα, που γεννά συναισθήματα τρυφερότητας: ~ *παιδάκι* | *γατάκι* | *βλέμμα* | *φίλι* | *χαμόγελο* || «*Το ~ πουλί της νιότης*» (θεατρικό έργο του Τ. Ουίλλιαμς) ΦΡ. *κάνω τα γλυκά μάτια (σε κάποιον)* προσπαθώ να προσελκύσω ερωτικά (κάποιον) με τη συμπεριφορά μου ΣΥΝ. φλερτάρο, κορτάρο 7. πολύ αγαπητός, συνήθ. σε προσφωνήσεις: *γλυκέ μου!* || *γλυκιά μου!* || η - *παριόδα*. — γλυκά κ. γλυκούλικά κ. γλυκούτσικα επίρρ., (υποκ.) *γλυκούλης, -α, -ικο κ. γλυκούτσικος, -η,-ιά, -ο* [μεσν.]. [ETYM.] μτγν. < αρχ. *γλυκός* (βλ. λ.).

γλυκοχαράζω ρ. αμετβ. {γλυκοχαράζω} (εκφραστ.) 1. (απρόσ. *γλυκοχαράζει*) εξμερώνει, χαράζει (για να εκφραστεί το αίσθημα γαλήνης που νιώθει αυτός που το βλέπει) 2. φωτίζομαι απαλά από το χάρμα: «*γλυκοχαράζουν τα βουνά* | *μα εγώ τα βλέπω σκοτεινά*» (λαϊκ. τραγ.). — γλυκοχάραμα (το).
 γλυκό (το) (λαϊκ.-εμφημ.) παροξυσμική εκδήλωση ασθένειας, οφειλομένης κυρ. σε νευρική διαταραχή (π.χ. δυσκολία ούρησης, επιληψία, κοιλόπνοος): *τον έπιασε το - του πάλι κι έχασε τελείως τον έλεγχο- ούτε ήξερε τι έλεγε.*
 γλυκός, -εία, -ύ {γλυκός-εός | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών): γλυκός-ερος, -ατός} (λόγ.) γλυκός· ΦΡ. (α) *γλυκός βραστός* (καφές) με μεγάλη αναλογία ζάχαρης, γλυκός (β) ΕΚΚΛΗΣ. ω *γλυκό μου έαρ* (ω *γλυκό μου εαρ*) η αρχή της γ' στάσης τον Εγκομίον της Μεγάλης Παρασκευής (επιτάφιος θρήνος της Παναγίας). — γλυκότητα (η) [αρχ.] (βλ. λ. *γλυκός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.
 [ETYM.] αρχ. < *δλκ-ός, που συνδ. με το λατ. dulcis (> ισπ. dulce, γαλλ. doux). Κατ' άλλη άποψη, η λ. αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. θέματος *gluk-, που απαντά στη λ. *γλεῦκ-ος* (βλ. λ.).

γλυκύμα (το) {γλυκύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (σχολ. ορθ. γλυκίσμα) 1. κάθε παρασκευασμα με γλυκιά γεύση: το γλυκό: *σπιτικά - 2. (μτφ.)* (φαγητό) που είχε ιδιαίτερη επιτυχία στην παρασκευή του: *ένα ψωμί ~, όχι σαν αυτά τ' άνοστα του φούρνου!* [ETYM.] μτγν. < αρχ. *γλυκός*].

γλυκό- α' *συνθετικό*
 γλυκόφιλος, -ή, -ο γλυκοκοίταγμα (το) γλυκοκόλατος, -ή, -ο
 γλυκοκοιτάζω ρ. γλυκοκόλατο ρ.
 γλυκοκοιτάζω ρ. γλυκοκόλατος (το)

γλύπτης (ο) {γλυπτών}, γλύπτρια (η) [1889] {γλυπτρίων} καλλιτέχνης που δημιουργεί έργα γλυπτικής: *μεγάλοι - της κλασικής αρχαιότητας υπήρξαν οι Φειδίας, Πολύκλειτος, Πραξίτελης, Σκόπας κ.α.* [ETYM.] αρχ. < γλύφω «λαξεύω, σκαλίζω» (βλ. λ.).
 γλυπτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την τέχνη του γλύπτη ή με τον ίδιο τον γλύπτη: ~ *διάκοσμος* 2. *γλυπτική* (η) η τέχνη της απόδοσης των εμπνεύσεων του δημιουργού σε σκληρό υλικό (συνήθ. μάρμαρο, πέτρα, ξύλο ή μέταλλο) με την παραγωγή τρισδιάστατου έργου (ανάγλυφου ή αγάλματος): η *ζωγραφική και η ~ είναι εικαστικές τέχνες* || *έκθεση γλυπτικής.*
 γλυπτοθήκη (η) [1891] {γλυπτοθηκών} στεγασμένος χώρος που προορίζεται για τη φύλαξη ή έκθεση έργων γλυπτικής. [ETYM.] Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Glyptothek].

γλυπτός, -ή, -ό 1. αυτός του οποίου η επιφάνεια έχει υποστεί επεξεργασία με μεθόδους της γλυπτικής τέχνης: ~ *διάκοσμος με παραστάσεις ζώων, φυτών και πουλιών* ΣΥΝ. ανάγλυφος, σκαλιστός 2. γλυπτό (το) το τρισδιάστατο καλλιτέχνημα του γλύπτη, κάθε έργο γλυπτικής τέχνης (ανάγλυφο, άγαλμα). — γλυπτ-ά | -ός επίρρ. [ETYM.] μτγν. < αρχ. *γλύφω* (βλ. λ.).
 γλυσίνα (η) {γλυσίνων} αναρριχώμενο φυτό με μοβ άνθη που σχηματίζουν τσαμπιά και έχουν ωραίο άρωμα. [ETYM.] Αντιδάν., < γαλλ. glycine < νεολατ. glycina < αρχ. *γλυκός*].
 γλυστρώ ρ. → γλιστρώ
 γλυτώνω κ. (εσφαλμ.) γλιτώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γλύτωση} ♦ (α-μετβ.) 1. (+από) ξεφεύγω (από κίνδυνο, δυσάρεστη κατάσταση), αποτρέπω ή αποφεύγω (κάτι δυσάρεστο ή επιβλαβές): *θα φύγουν τα παιδάκια για την εξοχή και θα γλυτώσω για λίγο από τη φασαρία τους* ΣΥΝ. απαλλάσσομαι 2. σώζομαι: *κανείς δεν γλυτώσε από την εκκρήξη* 3. (+με) ξεφεύγω, σώζομαι (με συγκεκριμένο τίμημα): *γλυτώσε από την εκκρήξη με μερικά εγκαύματα* || ~ *με δύο μήνες* (καταδικάζομαι σε δύο μήνες φυλάκισης)· ΦΡ. *γλυτώνω παρά τρία* | *στο παρά πέντε* | *στο τσακ* σώζομαι ή ξεφεύγω από κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο την τελευταία στιγμή ♦ (μετβ.) 4. βοηθώ αποφασιστικά κάποιον να αποφυγει, να απαλλαγεί (από κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο): *οι κατηγορίες που τον βαραίνουν είναι τέτοιες που δεν γλυτώνει με τίποτε!* ΣΥΝ. σώζω, λυτρώνω, απαλλάσσω 5. αποφεύγω (κάτι δυσάρεστο): *αν συνεχίσει έτσι, δεν θα το γλυτώσει το ζύλο!* || *όπου και να πας, δεν θα μου γλυτώσεις!* ΣΥΝ. αποφεύγω· ΦΡ. (α) *τη γλυτώνω* σώζομαι, απαλλάσσομαι από (κάτι δυσάρεστο, επικίνδυνο): η *σύγκρουση ήταν σφοδρή αλλά, εντυχώς, τη γλυτώσαμε και δεν πάθαμε τίποτα* || ο *διεθνήτης έβαλε άλλον να κάνει αυτή τη δουλειά: εγώ τη γλυτώσα!* (β) *θιγήν τη γλυτώσα* πέρασα ή απέφυγα μια δυσάρεστη κατάσταση χωρίς συνέπειες, χωρίς να πάθω κάτι κακό ή κάποια σημαντική ζημιά: ~! *Έχασα μόνο λίγα χρήματα, ενώ μπορεί να είχα χάσει τη ζωή μου!* 6. εξοικονομώ προς όφελος του, κερδίζω: *αν πας απ' αυτό το στενό, γλυτώνεις χρόνο και όδους!* — γλυτωμός (ο) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. γδώνω.

ΓΛΥΦΩ ΜΕΣΝ. < ΕΓΛΥΤΩΝΟ < ΕΚΛΥΤΩΝΟ < αρχ. *έκλυτος* «γαλαρός, ελεύθερος». Η γρ. με -τ- (*γλιτώνω*) είναι εσφαλμ. και δεν έχει καμιά ετυμολογική στήριξη]. Γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].

γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].
 γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].
 γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].

ΣΧΟΛΙΟ Το συνήθ. τοπωνύμιο Γλυφάδα χρησιμοποιήθηκε πιθανώς αρχικά για τοποθεσίες με γλυφό νερό. Το γλυφάδα προήλθε από το γλυφός, που ανάγεται σε αρχικό αμάρτυρο τύπο *βλυχός «γλυφός», συναγόμενο από το παράγωγο του βλυχόδης.

γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].
 γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].
 γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].

γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].
 γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].
 γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].

γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].
 γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας στις ΝΔ. υπόγειες του Υψιτού. [ETYM.] < γλυφός].

γλυκόφιλος, -ή, -ο	γλυκοκοίταγμα (το)	γλυκοκόλατος, -ή, -ο	γλυκοκοιτάζω ρ.	γλυκοκόλατο ρ.	γλυκοκοιτάζω ρ.
γλυκοκοιτάζω (το)	γλυκοκοιτάζω ρ.	γλυκοκόλατος (το)	γλυκοκόλατος ρ.	γλυκοκοιτάζω ρ.	γλυκοκόλατος (το)
γλυκοκοιτάζω ρ.	γλυκοκοιτάζω ρ.	γλυκοκόλατος (το)	γλυκοκόλατος ρ.	γλυκοκοιτάζω ρ.	γλυκοκόλατος (το)

ξύνω», πβ. λατ. glubō «αποφλοιώνω», γαλλ. glume «φλοιός», αγγλ. cleft «χαράδρα, σχισμή» κ.ά. Ομόρρ. γλυπτός, γλαφυρός (< *γλυφυ-) κ.ά.].

γλώσσα (η) {γλωσσών} **1.** το ευκίνητο, σαρκώδες και μυώδες όργανο του κάτω μέρους της στοματικής κοιλότητας, που χρησιμεύει ως αισθητήριο όργανο για τη γεύση, το μίσμημα και την κατάποση της τροφής, καθώς και την παραγωγή ανθρώπινης ομιλίας κατά την άρθρωση των φθόγγων: *δαγκώνω | πλαταγίζω τη ~ μου* ΦΡ. (α) *βγάζω τη γλώσσα μου (σε κάποιον | κάτι)* κάνω κοροϊδευτική γκριμάτσα δείχνοντας τη γλώσσα μου (σε κάποιον)- (συνεκδ.) αντιμετωπιζώ με κοροϊδευτικό και υποτιμητικό τρόπο, χωρίς σεβασμό (πρόσωπο ή κατάσταση): *η γενιά που τόλμησε να βγάλει τη γλώσσα σε πολλούς προκαταλήψεις του παρελθόντος* ΣΥΝ. κοροϊδεύω, π'ριγελώ (β) *μου βγαίνει η γλώσσα* λαχανιάζω: (μτφ.) κουράζομαι υπερβολικά: *μου βγήκε η γλώσσα από χθες να ετοιμάσω το σπίτι* || ~ στο τρέξιμο ΣΥΝ. ξεθεώνομαι (γ) *δεν βάζω γλώσσα στο στόμα μου | μέσα μου* μιλώ ασταμάτητα: *γλώσσα δεν έβαλε στο στόμα του απ'το προί: με ζάλισε!* (δ) *η γλώσσα μου πάει ροδάνι | γαλιδι* είμαι πολύ ή υπερβολικά ομιλητικός, με πιάνει φλυαρία: *η γλώσσα της πάει ροδάνι ξέρει τα νέα ολονών* ΣΥΝ. δεν βάζω γλώσσα μέσα μου (ε) *κόβει και ράβει η γλώσσα (κάποιου)* είμαι επιδέξιος στον χειρισμό της ομιλίας μου, καταφέρνω να οδηγώ τη συζήτηση εκεί όπου θέλω: ~ του και πάντα ξεγλιστράει απ'τα δύσκολα (στ) *βάζω χαλινάρι στη γλώσσα μου* περιορίζομαι σε αυτά που λέω, μιλώ λιγότερο ή προσεκτικότερα: *δεν βάζει κι αυτή χαλινάρι στη γλώσσα της κι όλο παρεξηγείται!* (ζ) *δεν πάει η γλώσσα μου να...* δυσκολεύομαι να πω (κάτι), διαστύξω να εκφράσω, να δηλώσω (κάτι): ~ πω κακό για τον Παναγιώτη, μου 'χει σταθεί τόσες φορές! (η) *έχω (κάτι) στην άκρη της γλώσσας μου* είμαι πολύ κοντά στο να πω ή να θυμηθώ ακριβώς (κάτι): ετοιμάζομαι να το πω: *Περιμένα λίγο! Θα το θυμηθώ στην άκρη της γλώσσας μου το 'χω!* (θ) (μτφ.) *η γλώσσα (κάποιου) στάζει μέλι | φαρμάκι* μιλώ γλυκότητα | κακεντρέχεια, εκφράζομαι με ήπια καλοσύνη | επιθετική εχθρότητα: *μέλι στάζει η γλώσσα της, όταν μιλά για τα παιδιά της* (ι) *λύνεται | δένεται η γλώσσα μου* γίνομαι ομιλητικός | μένω άφωνος (μετά από συγκεκριμένο ερέθισμα): *συνήθως δεν μιλάει καθόλου, αλλά όταν ακούσει για ποδόσφαιρο, του λύνεται η γλώσσα* || με τους γονείς παρόντες, του είχε δεθεί η γλώσσα (ια) (παροιμ.) *η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει* για τη μεγάλη δύναμη που έχουν τα λόγια, κυρ. ο κακόβουλος και κακεντρέχης σχολαστισμός (ιβ) *με τρώει η γλώσσα μου* αισθάνομαι την επιθυμία να πω (κάτι): ~ να το πω, αλλά δεν ξέρω πώς θα το πάρει (ιγ) *γλώσσα λανθάνουσα τ' αλήθη λέγει* βλ. λ. λανθάνων (ιδ) *κακές γλώσσες* όσοι διαδίδουν αρνητικά ή ψευτικά σχόλια εις βάρος άλλω': *οι - τους θέλουν στα μαχαίρια* || *οι - λένε πως έφυγε μόνος του, για να μην τον διώξουν πρώτοι* (ιε) (μτφ.) *δάγκωσε | φάε | καταπίε τη γλώσσα σου!* σταμάτα να μιλάς για όσους γίνονται δυσάρεστοι αναφέροντας ή προλεγοντας κακά: *-Κι αν πεθάνει, τι θα γίνουν τα παιδιά σου;* —, *χριστιανέ μου, που θα πεθάνω!* ΣΥΝ. κουνήσου από τη θέση σου (ιστ) *καταπίνω τη γλώσσα* μου βλ. λ. καταπίνω (ιζ) *μπερδεύω τη γλώσσα μου* χάνω τα λόγια μου, κάνω λάθη στην ομιλία μου, κυρ. μπερδεύοντας συλλαβές και φθόγγους (π.χ. *λερωμένη παγονάδα αντί παγωμένη λεμο-νάδα*) **2.** οτιδήποτε έχει σχήμα παρόμοιο με τη γλώσσα (σημ. 1), αποτελώντας ανεξάρτητο, επίμηκες τμήμα κυρ. σώματος ή όγκου: κάθε επιμηκής πρόεκταση, προεξοχή: *η ~ του παπουτσιού* || *πύργινες ~ φωτιές* || ~ *στεριές που προχωρεί στη θάλασσα* **3.** ΑΡΧΤ. αναλόγου σχήματος διακοσμητικό μοτίβο με διχαλωτή απόληξη **4.** οποιοδήποτε σύνολο ή σύστημα τυποποιημένων συμβόλων, σημείων, ήχων ή κινήσεων, που συνθέτει έναν κώδικα επικοινωνίας, που αποτελεί μέσο ανταλλαγής μηνυμάτων: *η ~ της παντομίμας | των λουλουδιών | των ματιών | του χορού | του σώματος* || *η ~ των κωφαλάων* || *η ~ της αλήθειας | της αλληλεγγύης | της μαζικής πάλης | του χρήματος* || *με τη ~ του σταθίου και της φωτιάς* (με ένσπλη βίβα) **5.** (ειδικότ.) ο κατά ομάδες, κυρ. έθνη, καθιερωμένος κώδικας επικοινωνίας, που συνίσταται στην απόδοση συγκεκριμένων σημάτων με λέξεις και εκφράσεις (τόσο ως εσωτερικό οργανωμένο γραμματικό, συντακτικό και λεξιλογικό σύστημα, ως «λόγος», όσο και ως πράξη, εφαρμογή, δηλ. ως «ομιλία»): ελληνική | ξένη ~ || φυσική | μητρική ~ || τεχνητή ~ (που επινοείται για συγκεκριμένους πρακτικούς σκοπούς, όπως στην διεθνή επικοινωνία ή στον προγραμματισμό υπολογιστών, γλώσσα που δεν έχει φυσικούς ομιλητές) || *μεταφέρω | αποδίδω σε μια ~* (μεταφράζω κείμενο) || *κακοποιώ τη ~* (εκφράζομαι με πολλά λάθη) || «*Χυδαία - δεν υπάρχει, υπάρχουν μόνο χυδαίοι άνθρωποι*» (Λορέν-ντος Μαβίλης) **6.** (ειδικότ.) κάθε επιμέρους διάλεκτος (επαγγελματική, κοινωνική, γεωγραφική) ή μορφή (π.χ. βάσει δεδομένης ιστορικής εξέλιξης) αυτού του κώδικα: *η ~ της νομικής | της ιατρικής | της δημοσιογραφίας | των ναυτικών | των νέων | του σερμου | της εποχής | των πατέρων μας* | *του κράτους* || ~ *επίσημη | συνθηματική | δημοτική | του λαού*-ΦΡ. (μτφ.) *μιλάμε άλλη γλώσσα* δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε, να βρούμε τρόπο επικοινωνίας, έχουμε διαφορετικό τρόπο αντίληψης, προσέγγισης των πραγμάτων: *είναι φανερό πως μεγαλώσαμε διαφορετικά και ~* **7.** ΠΛΗΡΟΦ. *γλώσσα προγραμματισμού* σύνολο κανόνων που καθορίζουν τον τρόπο δημιουργίας ακολουθιών συμβόλων, που ονομάζονται «εντολές», και μπορούν να εκτελεστούν στον Η/Υ **8.** (συνεκδ.) η γνώση ξένης γλώσσας: *οι ~ σήμερα είναι σημαντικό προσόν* || *ζητείται γραμματέας με τρεις τουλάχιστον ~* **9.** (κατ' επέκτ.) ο λόγος που διέπεται από θρασύτητα, έλλειψη λεπτότητας ή αγένειας: *έχει μια ~, που ο Θεός να σε φυλάει* || *με τέτοια ~ πώς να είναι συμπαθής*; ΣΥΝ. βρομώγλωσσα! ΦΡ. (α) *έχω μακριά | μεγάλη γλώσσα* είμαι αυθάδης: *αυτό το πιτσιρίκι έχει μεγάλη γλώσσα!* (β) *βγάζω γλώσσα* γίνομαι αυθάδης, μιλώ με αγένεια: *ν'άκουγες μια*

γλώσσα που έβγαλε! || *δεν ντράπηκε να βγάλει γλώσσα στον πατέρα του!* (γ) *μάζεψε | κράτησε τη γλώσσα σου!* πρόσεχε τι λες, μη γίνεσαι θρασύς: *σε παρακαλώ ~, μην τσακωθούμε* || *για μάζεψε τη γλώσσα σου!* **10.** ΦΙΛΟΛ. η σπάνια και δύσχηρη λέξη, που χρειάζεται εξήγηση, το γλωσσόμα (βλ.λ.) **11.** μικρού μεγέθους ψάρι με χαρακτηριστικό αγκιστροειδές ρύγχος, που αλιεύεται για το άπαχο, εύπεπτο και νόστιμο κρέας του. — (υποκ.) γλωσσάκι (το) κ. **γλωσσίτσα** (η) (σημ. 1,2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αργκό, γλωσσάριο, γλωσσικός, διάλεκτος, διγλωσσία, έθνος, Έλληνας, κατάκτηση, λεξικό, μακεδονικός, ομιλία*, [ETYM. < αρχ. γλώσσα < *γλώχ-|ε, όπως μαρτυρείται στο ουσ. γλώξ (πληθ. γλώχ-ες) «το γένι του σταχυού, το άγανον», το οποίο είναι αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. σλαβ. glogū «αγκάθι». Με βάση τη λ. γλώσσα έχουν δημιουργηθεί πολλοί ελληνογενείς ξέν. όρ., π.χ. αγγλ. gloss, γαλλ. glossaire, polyglotte κ.ά. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *δαγκώνω τη γλώσσα μου* (< γαλλ. se mordre la langue), *κρατώ τη γλώσσα μου* (< γαλλ. garder sa langue), *έχω κάτι στην άκρη της γλώσσας μου* (< γαλλ. avoir quelquechose sur le bout de la langue), *καταπίνω τη γλώσσα μου* (< γαλλ. avaler sa langue), *βγάζω (τη) γλώσσα* (< γαλλ. tirer la langue), *γλώσσες φωτιάς* (< γαλλ. des langues de feu), ξένη | μητρική | νεκρή | γραπτή γλώσσα (< γαλλ. langue étrangère | maternelle | morte) κ.ά.].

Γλώσσα - lingua - language - Sprache - Jazyk κ.λπ. Το γλώσσα της Ελληνικής συνδέεται ετυμολογικά με τις αρχαίες λέξεις γλω-γίν = το γένειο του στάχυος, που και τα δύο σήμαιναν κάτι μυτερό, αιχμηρό (γλώξ = το γένειο του στάχυος, η άκρη του σταχυού: γλωγίν = αιχμή, μητέρα απόληξη): γλώσσα | γλώττα < *γλώχ-β. Το σχήμα της γλώσσας (ως ανατομικού οργάνου του στόματος) φαίνεται ότι οδήγησε στη σύνδεση (μεταφορική ή εκφραστική) της γλώσσας με την έννοια της αιχμής, του άγανου (γένι του σταχυού), της αιχμής του βέλους κ.τ.ο. Από τη σημ. «γλώσσα του στόματος» αναπτύχθηκε η σημ. «λόγος, γλωσσική επικοινωνία» ήδη στον Όμηρο. Και οι δύο σημασίες της λ. γλώσσα χρησιμοποιούνται από τότε μέχρι σήμερα. Μια τρίτη σημ. της λ. γλώσσα, «σπάνια, διαλυτική λέξη», δεν σώζεται σήμερα. Από μια άλλη Ι.Ε. ρίζα (*dngwha) προήλθαν οι περισσότερες από τις λέξεις που δήλωναν τη γλώσσα ως όργανο του σώματος και, κατ' επέκταση, ως όργανο επικοινωνίας, όπως και στα Ελληνικά. Τέτοιες είναι η λατινική λ. lingua (αντί αρχικό τ. lingua, συνδεδεμένη με το Ungere «γλείφω»), από όπου τα ιταλ. lingua, γαλλ. langue και langage (από όπου και αγγλ. language), ισπ. lengua, ρουμ. limba, αγγλ. tongue, δαν. tunge, σουηδ. tunga, γερμ. Zunge, ολλ. tong και (με διάφορες μεταβολές της ρίζας) λιθ. lieiune, ρωσ. jazyk, πολ. jezyk κ.ά. Στην Ελληνική, Αρχαία και Νέα, για τη γραπτή και προφορική γλωσσική επικοινωνία χρησιμοποιήθηκε η λ. λόγος (προφορικός - γραπτός λόγος), που δείχνει πως εξάρχη οι Έλληνες συνέλαβαν τον στενό σύνδεσμο νόησης και γλώσσας (πβ. Πλάτ. Σοφιστής 263ε: «*Ουκοῖν δianoia* [σκέψη, νόηση] *μὲν καὶ λόγος* [γλώσσα] *ταῦτον πλὴν ὁ μὲν ἐνὸς τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γιγνώμενος [...]* το δε γ' *ἀπ' ἐκείνης ρεύμα δια τοῦ στόματος ἰὸν μετὰ φθόγγου κέκλιται λόγος*»). Οι Ρωμαῖοι χρησιμοποίησαν το oratio «γλώσσα, λόγος» (από το ορο «προσεύχομαι, παρακαλώ, επικοινωνώ με τον θεό»: ομόρριζο του ελλην. ἄρα «ευχή, προσευχή - κατάρα») και το sermo (λιθ. από το sero «συνδέω, ενώνω, συνθέτω» ή από ρίζα *swer-, από όπου και το αγγλ. swear «ορκίζομαι»). Από ρίζες που σήμαιναν «μιλώ» ή «λέγω» προήλθαν: αγγλ. speech, γερμ. Sprache, ολλ. spraak, δαν. sprog, σουηδ. språk και γαλλ. parole (parler «μιλώ»), γερμ. Rede (reden «μιλώ»), σ'βροκρ. gonor, ολλ. taal, λιθ. ualba, φρ. uriabhra κ.ά.

γλωσσάλγια (η) {δυσχρ. γλωσσάλγιον} (λόγ.) **1.** ΙΑΤΡ. ο πόνος στη γλώσσα (συνήθ. από ασαφή και όχι σοβαρά αίτια) **2.** (μτφ.-σπάν.) η ενοχλητική, κουραστική και υπερβολική σε διάρκεια ομιλία, η περιττή πολυλογία: *αποφεύγει τη ~ των ατέρμονων και αδιέξοδων συνεντεύξεων τους!* ΣΥΝ. φλυαρία. — γλωσσάλγιος, -ή, -ό, γλωσσάλγια ρ. [μτρν.] {-εις...}. [ETYM. αρχ. < γλώσσα + -άλγια < αλόγος «πόνος»]. **γλωσσαμντορας** (ο/η) {γλωσσαμντόρων} (ειρων.) αυτός που θεωρεί τον εαυτό του υπερασπιστή της γλώσσας του, ειδικότ. ο μαχητικός υπερασπιστής της καθαρεύουσας (πβ. λ. *δημοτικισμός*). Επίσης **γλωσσαμντόρω** {γλωσσαμντόρων}. — γλωσσαμντοραςίος (ο). [ETYM. < γλώσσα + αμντόρω «βοηθός, υπερασπιστής» (< αμίνω | -ομαι)].

ΣΧΟΛΙΟ Στον «γλωσσικό εμφύλιο» της χώρας μας, στην περίοδο δηλ. του γλωσσικού ζητήματος, λόγοι αλλά και απλοί άνθρωποι, χωρισμένοι σε γλωσσικά στρατόπεδα, εκτόξευαν ύβρεις και χαρακτηρισμούς οι μεν εναντίον των δε. Έτσι οι οποδοί της καθαρεύουσας ή και της αρχαϊζουσας αποκαλούν αρχικούς τους υποστηρικτές της δημοτικής ή της απλοτέρης γλώσσας *αγελαιούς* (από το αγέλι «κοπάδι»). Λέει ο πολύς Κωνσταντίνος Κόντος («Γλωσσικά παρατηρήσεις», περ. *Αθηνά* 2, 1890, σ. 114 κ.εξ.): «*Ἄν ὀ'Αγγελαῖοι δοξάζωσιν ὅτι μουσικότερον ἰὸν ἐμπελέστερον διαλέγονται ἀποσκευαζόμενοι τὴν ἀψῆσαι καὶ τὴν ἀναδιπλασιασμον ἐπὶ τῆς μετοχῆς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, οὐδὲν θαυμαστόν διότι ἀλλοτρίοι οὗτοι ἀνθρωπισκοὶ ὄντες διαφερόντως ἀρέσκονται πάσῃ ἀτοπία καὶ πάσῃ βδελυρία*» Τους ονομάζουν, επίσης, *χυδαίστες*, ως υποστηρικτές της χυδαίας (απλής δημοτικής) γλώσσας. Γράφει ο φανατικός και ακραϊός στις γλωσσικές απόψεις του Γ. Μιστριώτης: «*Ἄν ὀλιγορήσωμεν καὶ δια τὴν ὀλιγοριαν ἐπι-*

κρατήσωσιν οι **γυδαίται**. ή μεν γλώσσα διασπάται εις διαλέκτους, ή δέ φυλή εις κεχωρισμένας ομάδας και τμήματα προκαλούντα νέους κατακτητάς» (Ρητορικοί Λόγοι, τ. Ε', 1911, σ. 60 κ.εξ.). Τους αποκαλούν, τέλος, **μαλλιάρους** («από τα μακριά μαλλιά των πρώτων δημοτικιστών ποιητών» Ν. Ανδριώτης, *Ετυμολ. Λεξικό*, λ. **μαλλιάρους**), δηλ. ακραίως δημοτικιστές, προσδίδοντας τους, κατά τον Μ. Τριανταφυλλίδη, πλήθος κατηγοριών: «Οι **οπαδοί** της δημοτικής, οι **μαλλιάροι**, είναι ή μισοειναι άθεοι, ανήθικοι, προδότες, αναρχικοί, μασόνοι, όργανατοΰπανσλαβισμού, που διαστρέφουν επίτηδες και συστηματικά την κοινή γλώσσα του έθνους» (Νεοελλ. Γραμματική, Ιστορική Εισαγωγή, Θεσ/νίκη 1938, σ. 128-9). Τότε είναι που ο Κ. Παλαμάς βγαίνει δημόσια να υπερηφανευτεί πως είναι **μαλλιάρου**: «Ξέρω πως ο **Μαλλιαρικός** βασιλεύει. Ξέρω πως από τη στενοχώρια του φαντασμένου καθαρευουσιάνου κι από την αλαφροσύνη του ανίδεου [...] **μαλλιάροι** λέγονται όσοι, δέξια ή αδέξια, δυνατά ή αδύνατα, [...] δεν περιορίζονται να τη μιλάνε [...] μα και τη γράφουνε πιο σπουδασιμένα και πιο προσεχτικά τη ζωντανή μας τη γλώσσα, την κοινή, την εθνική [...] Κι απάνου απ' όλα ξέρω πως είμαι, στρογγυλά και χτυπητά, **μαλλιάρός** απολύτως, και πως, βλέποντας ποιοι σημαδεύονται με την ετικέτα τούτη, το θεωρώ έπαινο μου και το λογαριάζω δόξα μου **μαλλιάρός** να κράζομαι. Και ο **μαλλιαρικός**, το είπα και το ξανάλεω, είναι ή αρετή μου». Αντίθετα, οι δημοτικιστές αποκαλούν τους καθαρευουσιάνους γλωσσάμυνητες, απρόσκλητους υπερασπιστές της γλώσσας (**γλώσσα** + αρχ. άμυνητο «περσιπιστής, πρόμαχος»), αλλά και σκοταδιστές, αρχαιοπλήκτους, συντηρητικούς κ.ά.

γλωσσάριο (το) {γλωσσαρί-ου | -ων} 1. σύντομος κατάλογος όρων εξειδικευμένης θεματολογίας ή κλάδου με συνοδευτικούς προσδιορισμούς: ~ *τεχνικών όρων* 2. κάθε συνοπτικό λεξικό συνήθ. στο λεξιλόγιο συγκεκριμένου βιβλίου ή συγγραφέα: στο τέλος της συλλογής δημοτικών τραγουδιών υπάρχει - με τις διαλεκτικές λέξεις. Επίσης (καθημ.) γλωσσάρι.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **λεξικό**.

[ETYM. Αντιδάν., < λατ. glossarium < αρχ. γλώσσα «σπάνια λέξη» + παραγ. επίθημα -άριον (λατ. -arium)].

γλωσσάριο - λεξικό. Η λ. γλωσσάριο δεν είναι το μετρ. ελληνικό **γλωσσάριον**, υποκοριστικό του **γλώσσα** (**γλωσσάριον** = γλωσσίδι, μικρή γλώσσα). Ανάγεται στο λατινικό glossarium (από αρχ. γλώσσα «σπάνια ή διαλεκτική λέξη» + λατ. κατάλ. -arium | -arius «-ικός»), που σημαίνει «συλλογή γλωσσών (= λέξεων σπάνιων ή διαλεκτικών)», όπως ήταν λ.χ. για την Ελληνική το περίφημο λεξικό του Ησυχίου (5ος μ.Χ. αι.). Από το λατ. glossarium πλάστηκαν το αγγλ. glossary (15ος αι.), το γαλλ. glossaire (16ος αι.) κ.ά., από όπου και το ελλ. γλωσσάριο, για το οποίο χρησιμοποιήθηκε αρχαία λέξη με νέα σημασία. Αντίθετα προς το **γλωσσάριο**, που αναφέρεται σε ειδικό (διαλεκτικό ή σπάνιο) λεξιλόγιο, το λεξικό αναφέρεται σε ολόκληρο το λεξιλόγιο μιας γλώσσας και γενικότ. σε κάθε συστηματικό έργο που δίνει πληροφορίες για λέξεις. Τέλος, ας σημειωθεί πως ό,τι ονομάστηκε στη Λατινική glossarium, οι αρχαίοι Έλληνες το αποκαλούσαν λέξεις (σε πληθυντικό): π.χ. *Ροδιακοί λέξεις* («γλωσσάριο διαλεκτικών λέξεων → λεξικό από τη Ρόδο»).

γλωσσάς (ο) [μεσν.] {γλωσσάδες}, γλωσσού (η) [μεσν.] {γλωσσού-δες} (εκφραστ.-οικ.) 1. πρόσωπο που φλυαρεί ασταμάτητα, ο κουραστικά ομιλητικός ΣΥΝ. φλύαρος, πολυλογάς, φαυλατάς 2. πρόσωπο που μιλά με αυθάδεια ΣΥΝ. θρασύς 3. ο κουτσομπούλης.

γλωσσόμα (το) {γλωσσήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ή λέξη που έχει περιπέσει σε αγραφή ως παλαιά και δυσνόητη, που απαιτεί ερμηνεία 2. ΓΛΩΣΣ. ή ελάχιστη γλωσσική μονάδα που είναι φορέας σημασίας, π.χ. το θέμα της λέξης, ο επιτονισμός κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήμα. — Υλωσσηματικός, -ή, -ό [μετρν.].

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «πεπαλαιωμένη ή σπάνια λέξη» < γλώσσα. ο γλωσσ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. glosseme < αρχ. γλώσσημα, που εισήχθη ως γλωσσ. όρ. από τον Δανό γλωσσολόγο L. Hjelmslev (1899-1965)].

-γλωσσία | -γλωττία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σχετίζονται με τη γλώσσα ή τον τρόπο ομιλίας: *διγλωσσία, πολυ-γλωσσία, ομο-γλωσσία, βραδυ-γλωσσία, ευ-γλωττία*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μετρ. *κακο-γλωσσία, αρχ. παγ-γλωσσία*), που προέρχεται από συνθ. σε -γλωσσός (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους, απαντά δε και σε ελληνο-γενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. di-glossie)].

γλωσσίδα (η) → γλωττίδα

γλωσσίδι (το) {γλωσσίδ-ιού | -ιών} 1. κάθε όργανο ή αντικείμενο που έχει σχήμα γλώσσας: *το - της κλειδαριάς | της καμπάνας | του κεντήματος* 2. (ειδικότ.) τμήμα πολλών αερόφονων οργάνων, από το οποίο ρυθμίζεται και παράγεται ο ήχος: *ελεύθερο | μονό | διπλό* ~ 3. ΖΩΟΛ. καθένα από τα δύο συμμετρικά στοματικά τμήματα συγκεκρμένων εντόμων, που βρίσκονται μπροστά στα χείλη και ενωμένα σχηματίζουν τη γλώσσα τους.

[ETYM. < μετρ. *γλωσσίδιον* κ. *γλωττίδιον*, υποκ. του *γλωττίς*]. γλωσθικός, -ή, -ό [1859] 1. αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα (βλ.λ., σημ. 5): ~ *λάθη | πρόβλημα* (ή κακή χρήση της γλώσσας) | *μελέτες | στοιχείο | σύστημα | δομή | κατάρτιση | ιδίωμα | μαθήματα* (στο σχολείο, π.χ. τα Νέα Ελληνικά, τα Αρχαία Ελληνικά, ή Έκθεση κ.λπ.) 2. ΓΛΩΣΣ. (α) **γλωσσικό ζήτημα** το ζήτημα που απασχόλησε σε διάφορες ιστορικές περιόδους τους Έλληνες λογίους ως προς το πια μορφή

της Ελληνικής θα πρέπει να χρησιμοποιείται· ειδικότ. η διαμάχη μεταξύ των οπαδών της δημοτικής και των οπαδών της καθαρεύουσας (β) **γλωσσικός άτλας** ή συλλογή χαρτών στους οποίους καταγράφονται οι γλώσσες, οι μορφές γλώσσας ή γενικότ. κάθε είδους φαινόμενα σχετικά με τη γλώσσα, όπως εμφανίζονται και κατανέμονται ανά περιοχή, π.χ. ποιες διαλέκτοι ομιλούνται σε ποιες περιοχές (γ) **γλωσσική γεωγραφία** ή γλωσσογεωγραφία (βλ.λ.) (δ) **γλωσσική ικανότητα** ο λόγος, ο μηχανισμός παραγωγής και πρόσληψης μηνυμάτων που διαθέτει ο άνθρωπος (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία*) (ε) **γλωσσική εφαρμογή** ή ομιλία, η εφαρμογή της γλωσσικής ικανότητας (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία*) 3. **γλωσσική** (η) (παλαιότ.) η γλωσσολογία: ο γ' τόμος των *Ακαδημει-κών Αναγνωσμάτων του γλωσσολόγου Γεωργίου Χατζιδάκι επιγράφεται «Γενική -»* · 4. αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα ως ανατομικό όργανο: ~ *μύες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσολογία, τεχνητός*.

γλωσσικό ζήτημα. Κατά το πρότυπο του «ανατολικού ζητήματος» ονομάστηκε «γλωσσικό ζήτημα» τον 19ο αιώνα η διαμάχη για το πια πρέπει να είναι η επίσημη (στον προφορικό και ιδ. στον γραπτό λόγο) γλώσσα του έθνους, η απλούστερη προφορική γλώσσα (η δημοτική) ή η γραφομένη λογιότερη γλώσσα (η καθαρεύουσα). Το θέμα -ως διπλή γλωσσική επικοινωνία- είναι πολύ παλιό· αρχίζει στην πραγματικότητα τον 10 αιώνα π.Χ., όταν παράλληλα προς την απλούστερη Αλεξανδρινή Κοινή, που μιλούσαν και έγραφαν όλοι, ορισμένοι λόγιοι της εποχής (οι αποκληθέντες «αττικιστές») άρχισαν να μιμούνται στον γραπτό και στον προφορικό τους λόγο την Αττική των κλασικών χρόνων. Εκτοτε ξεκινά και παγιώνεται βαθμιαία μια διάσχιση της γλωσσικής επικοινωνίας των Ελλήνων σε προφορική απλούστερη γλώσσα (συνέχεια της Αλεξανδρινής Κοινής) και σε λογιότερη, γραπτή κυρ., απομίμηση της κλασικής Ελληνικής. Η διάσχιση αυτή επί αιώνες γίνεται σιωπηρά αποδεκτή ως διπλή παράδοση και χρήση και μόνον σποραδικά από τον 17ο αιώνα αρχίζει η αμφισβήτηση της μιας ή της άλλης μορφής και ανακύπτει το αίτημα για ενιαία μορφή επίσημης γλώσσας. Γλωσσική διαμάχη αρχίζει στην πράξη στα τέλη του 18ου αιώνα ανάμεσα στον Ευγένιο Βούλγαρι (1716-1806), υποστηρικτή της λόγιας παράδοσης, και μάλιστα της αρχαϊκούσας, και τον Ιώσηπο Μοισιόδοκα (1725-1800), υποστηρικτή της απλούστερης προφορικής παράδοσης. Η αντιπαράθεση εδραϊώνεται με τη διαμάχη Αδάμ. Κοραή (1748-1833), υποστηρικτή της κοινής προφορικής γλώσσας, με παράλληλο καθαρισμό (καθαρεύουσα) από το πλήθος των ξένων λέξεων (τουρκικών και βενετσιάνικων), αλλά και από τα «ρυθδία» στοιχεία (τα πολύ λαϊκά και διαλεκτικά), και Παναγ. Κοδρικά (1762-1867), που υποστήριζε τη λόγια φαναριώτικη γλώσσα της Κωνσταντινούπολης. Η διαμάχη φουντώνει με τους υποστηρικτές της δημοτικής Ρήγα, Χριστόπουλο, Βηλαρά, Σολομό και τους υπέρμαχους της καθαρεύουσας Σούτσους και λοιπούς Φαναριώτες, κορυφώνεται δε με τη διαμάχη δύο μεγάλων γλωσσολόγων, του Γιάννη Ψυχάρη (1854-1929), μαχητή υπέρ της δημοτικής, και του Γεωργίου Χατζιδάκι (1848-1941), ιδρυτή της γλωσσολογίας στην Ελλάδα και υπέρμαχο της λόγιας γλώσσας. Την περίοδο 1888-1917, την πρωική-μαχητική περίοδο του δημοτικισμού, το γλωσσικό ζήτημα εξελίσσεται σε «γλωσσικό εμφύλιο» με ακραίες μορφές τις *ταρχές* (κα μιαιοτυπίσις) με τα Ενωγγε(λ)ικά (1901) -τη μετάφραση του Ενωγγε(λ)ίου στη δημοτική- και τα Ορεσσειακά (1903), τη μετάφραση και παράσταση της *Ρόσσειας* από το Εθνικό Θέατρο στη δημοτική. Το 1917 διδάσκατα για πρώτη φορά στο σχολείο (στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού) η δημοτική γλώσσα και έκτοτε, ανάλογα με την εκάστοτε κυβέρνηση, διδάσκατα ή δεν διδάσκατα στην εκπαίδευση (στο Δημοτικό πάντοτε) η δημοτική γλώσσα. Βασικό ρόλο στην προώθηση της δημοτικής παίζει η τριάδα του εκπαιδευτικού δημοτικισμού: ο (μετριωπαθής έναντι του Ψυχάρη) γλωσσολόγος Μανώλης Τριανταφυλλίδης (1883-1959) και οι παιδαγωγοί Αλέξανδρος Δελμούζος (1880-1956) και Δημήτριος Γληνός (1882-1943). Έτσι, από το 1918 περνάμε στον *κρατικό δημοτικισμό*, που υποστηρίζεται από έργα υποδομής, όπως είναι η (Μεγάλη ή Κρατική) Γραμματική της δημοτικής του Μ. Τριανταφυλλίδη. Η διαμάχη συνεχίζεται μέχρι το 1976, οπότε επί κυβερνήσεως Κ. Καραμανλή και με υπουργό Παιδείας τον Γ. Ράλλη θεσπίζεται (Ν. 309/1976) ότι «*γλώσσα διδασκαλίας, αντικείμενον διδασκαλίας και γλώσσα των διδασκικών βιβλίων εις ολας τās βαθμίδας της Γεν. Έκπαιδύσεως είναι άπατοΰχολικό έτους 1976-77 ή Νεοελληνική*. Ως *Νεοελληνική γλώσσα νοείται ή διαμορφωθείσα εις πανελλήνιον εκφραστικον όργανον υπότοΰελληνικού λαού και των δοκίμων συγγραφέωντοΰέθνους Δημοτική, συντεταγμένη άνευ ιδιοματισμών και ακροτητών*». Το 1982, επί κυβερνήσεως Ανδρέα Παπανδρέου και με υπουργό Παιδείας τον Ελευθ. Βερυβάκη, καθιερώνεται (Π.Δ. 207/1982) η χρήση του μονοτονικού συστήματος γραφής (κατάργηση της διάκρισης των τόνων -οξείας και περισπωμένης- και των πνευμάτων -υψίλης και δασείας- και η χρησιμοποίηση ενός μόνο τονικού σημείου -της οξείας-, που δηλώνει τη θέση του τόνου σε υπερμονοσύλλαβες λέξεις).

γλωσσίτιδα (η) [1837] ΙΑΤΡ. φλεγμονή της γλώσσας. [ETYM.

Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. glossite].

γλωσσο- κ. γλωσσο- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που αναφέρονται: 1. στη γλώσσα ως όργανο της στοματικής κοιλότητας *γλωσσο-αλγία, γλωσσο-εκτομή* 2. στη γλώσσα ως κώδικα επικοινωνίας στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο: *γλωσσο-λογία, γλωσσο-μαθής γλωσσο-γεωγραφία*. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γλωττο-ειδής*]

μγν. *γλωσσό-κομον*), που προέρχεται από τη λ. *γλώσσα* | *γλώττα* (βλ. λ.).

γλωσσογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. Ο κλάδος που ερευνά την κατανομή των διαφόρων διαλέκτων και γλωσσών κατά περιοχές μιας χώρας, τη ταξινόμηση αυτής της κατανομής και τη συσχέτιση της με την ιστορική εξέλιξη της γλωσσικής κοινότητας της χώρας ΣΥΝ. γλωσσική γεωγραφία. — **γλωσσογεωγραφικός**, -ή, -ό, γλωσσο-γεωγραφικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Sprachgeographie (νόθο συνθ.)].

γλωσσογονία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η γένεση μιας γλώσσας. — **γλωσσογονικός**, -ή, -ό [1894]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Glottogonie].

γλωσσο γραφιά (η) [1782] {δύσchr. γλωσσογραφιών} 1. η σύνταξη γλωσσάριου, η συγκέντρωση και η ερμηνεία δύσχρηστων λέξεων («γλωσσών») 2. η μελέτη για γλωσσικά ζητήματα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. glossographie].

γλωσσο γράφος (ο/η) [μγν.] 1. ο συλλέκτης και ερμηνευτής δύσχρηστων λέξεων («γλωσσών») 2. ΦΙΛΟΛ. πρόσωπο που υπονηματίζει κείμενα διευκολύνοντας την κατανόησή τους· ειδικότ. ο σχολιαστής χωρίων του Ρωμαϊκού Δικαίου τον 12ο αι. ΣΥΝ. νομοδιδάσκαλος, υπο-μνηματιστής. — **γλωσσογραφικός**, -ή, -ό [1829].

γλωσσοδέτης (ο) {γλωσσοδετών} 1. σύνθετη λέξη ή ακολουθία λέξεων, που είναι δύσκολο να προφερθούν, ειδικότ. με ταχύτητα, λόγω παρηχρήσεων ή ελαφρών παραλλαγών συμφώνων και φωνηέντων λεκτικό παιχνίδι, κυρ. παιδικό, για εξάσκηση στη σωστή προφορά, π.χ. *άσπρη πέτρα ξέζασπρη* κ.ά. απ' τον ήλιο *ξεζασπρότερη* ή *για πάτια με για πάτια* κ.ά. 2. (μτφ.) κάθε δυσπρόφερτη λέξη ή φράση: ο *πρώην υπουργός Εξωτερικών* της Ε.Σ.Σ.Δ. *είχε ένα επώνυμο σκέτο* -: *Μπε-σμέρνιχ-Φρ. παθαίνω γλωσσοδέτη | με πιάνει γλωσσοδέτης* για καταστάσεις στις οποίες σιωπά κανείς λόγω αμηχανίας ή άγνοιας: *μην ανησυχείς και δεν την πιάνει γλωσσοδέτης: ποτέ της δεν τα χάνει!* [ETYM. < γλωσσο- + -δέτης < δένω].

γλωσσοδίφης (ο) {γλωσσοδιφών} πρόσωπο που μελετά επιστημονικά κάποια γλώσσα (πβ. *γλωσσολόγος*). [ETYM. < γλωσσο- + -δίφης < αρχ. διφώ (-άω) «ερευνώ» (βλ. κ. *αρχαιοδίφης*)].

γλωσσοκοπανα (η) (λαϊκ.-σκωπτ.) (για πρόσ. και ειδικότ. γυναίκες) αυτός που φλυαρεί κουραστικά και ασταμάτητα: *Τι ~ είναι αυτή! Μας πήρε τ' αφιά!* || δεν βάζει *γλώσσα μέσα*, η - ΣΥΝ. γλωσσού.

γλωσσοκοπανιά (κ. -άω) ρ. αμετβ. {γλωσσοκοπανιάς... | γλωσσοκο-πάνησα | γλωσσοκοπά (βλ. λ.)}. Επίσης γλωσσοκοπανίζω.

γλωσσοκοπά (κ. -άω) ρ. μετβ. {γλωσσοκοπάς... | γλωσσοκόπησα} 1. πολυλογώ, φλυαρώ 2. κακολογώ, βρίζω κάποιον ΣΥΝ. γλωσσοκοπανώ, γλωσσοκοπανίζω. [ETYM. < γλώσσα + -κοπά (< κόπτω), άσχετο από το μεσν. γλωσσοκοπά «κόβω τη γλώσσα»].

γλωσσολαλία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΘΕΟΛ. το φαινόμενο που συνέβη την ημέρα της Πεντηκοστής, όταν το κήρυγμα των Αποστόλων μετά την επιφοίτησή τους από το Αγ. Πνεύμα έγινε κατανοητό από τους συγκεντρωμένους αλλοεθνείς και αλλόγλωσσους ως ομιλία στη γλώσσα του καθενός 2. (κατ' επέκτ.) η παραγωγή συνθ. ακατάληπτου λόγου σε κατάσταση έκστασης. Επίσης γλωσσολαλία.

γλωσσολογία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική σπουδή και έρευνα της γλώσσας ως συστήματος («λόγος») και ως εφαρμογής του συστήματος («ομιλία») σε προφορικό και γραπτό επίπεδο, καθώς και στη συγχρονική και διαχρονική της διάταξη· Φρ. (α) *θεωρητική* | *γενική γλωσσολογία* ο κλάδος της γλωσσικής επιστήμης που μελετά τη δομή, τις λειτουργίες, τις μεθόδους και τα προβλήματα αναλύσεως της γλώσσας του ανθρώπου (β) *εφαρμοσμένη γλωσσολογία* ο κλάδος της γλωσσικής επιστήμης που μελετά τους τρόπους, τις μεθόδους εφαρμογής των διδαγμάτων της θεωρητικής γλωσσολογίας σε επιμέρους γλώσσες, στη διδασκαλία της γλώσσας (μητρικής και ξένης), καθώς και σε διάφορους άλλους τομείς, όπως στη λεξικογραφία, τη μετάφραση κ.α. (γ) *διακλαδική γλωσσολογία* η επιστημονική σπουδή της γλώσσας σε συνδυασμό με τα πορίσματα άλλων επιστημονικών κλάδων η οποία οδηγεί στη δημιουργία επιμέρους κλάδων της γλωσσικής επιστήμης, όπως την ψυχολογολογία, την κοινωνιολογολογία, την εθνολογολογία, τη φιλοσοφία της γλώσσας, την υπολογιστική γλωσσολογία κ.ά. (δ) *ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία* η διαχρονική σπουδή τ' επιμέρους εθνικών γλωσσών σε σχέση με την προέλευση (οικογένειες γλωσσών), τις ιεραρχίες τους σχέσεις και την ιστορία τους (βλ. λ. *ιστορικοσυγκριτικός*) (ε) *λειτούργηκη γλωσσολογία* βλ. λ. *λειτούργηκος*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. linguistique].

γλωσσολογία - γλωσσική - γλωσσολόγος. Η λ. **γλωσσολογία** ως δηλωτική της αντίστοιχης επιστήμης εμφανίζεται ήδη (1809) στον Γρηγόριο Ζαϊκόβλου, για να δηλώσει το ξένο (γαλλ. linguistique). Η λ. **γλωσσολογία** (ως λόγος περί της γλώσσας) είναι ήδη βυζαντινή. Απαντά, όπως βρήκε ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή λέξεων αθησαύριστων εν τοις ελληνικοῖς λεξικοῖς*, Αθήνα 1883), στον χριστιανό συγγραφέα και ρήτορα Προκόπιο τον Γαζαίο (περ. 465-529). Στην Αγγλική χρησιμοποιήθηκε παλαιότερα για το *γλωσσολογία* ο όρος **glossology** (18ος αι.) και **glottology** (19ος αι.), επικράτησε όμως ο όρος **linguistics** (19ος αι.) από το ουσ. linguist «γλωσσολόγος» (< λατ. lingua «γλώσσα»), που απαντά από τον 16ο αι. Αντιστοίχως στη Γαλλική το μεν linguiste «γλωσσολόγος» χρησιμοποιείται από το 1660, ενώ το linguistique «γλωσσολογία» είναι επίσης του 19ου αι. Προς απόδοση του ξένου όρου χρησιμοποιήθηκε στην Ελληνική το **γλωσσολογία**, ενώ ο Γ. Χατζιδάκις έπλασε

και τον όρο γλωσσική (ενν. *επιστήμη*, πβ. *φυσική, ιατρική, νομική* κ.τ.ό.)· γράφει «*Γενική Γλωσσική*» αντί «*Γενική Γλωσσολογία*». Στη Γερμανική, αντί του λατινογενούς όρου (linguisticus «γλωσσικός» < lingua «γλώσσα»), πλάστηκε το Sprachwissenschaft «επιστήμη της γλώσσας» (1721). Το **γλωσσολόγος** πρωτοαπαντά στον Σπυρ. Ζαμπέλιο το 1859.

γλωσσολογικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με τη γλωσσολογία: ~ *μελέτη* | *έρευνα* | *σχολή*. — **γλωσσολογικ-ά** | -ός [1892] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. τεχνητός, δομή. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. linguistique].

γλωσσολόγος (ο/η) [1859] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γλωσσολογία. — **γλωσσολόγος** ρ. [1891] {-εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσολογία*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. linguiste].

γλωσσομαθής, -ής, -ές [1843] {γλωσσομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)}: γλωσσομαθέστερος | -ατός | αυτός που γνωρίζει ξένες γλώσσες. — **γλωσσομάθεια** (η) [1857]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

γλωσσοπλαστής (ο) [1890] {γλωσσοπλαστής}, **γλωσσοπλάστρια** (η) {γλωσσοπλάστριών} πρόσωπο που δημιουργεί νέες λέξεις: (γειν-κόντ.) αυτός που επεμβαίνει στην εξέλιξη της γλώσσας - *είναι ο λαός!* — **γλωσσοπλαστία** [1861] κ. **γλωσσοπλασία** (η), **γλωσσοπλαστικός**, -ή, -ό [1861].

γλωσσοπλαστία ή **γλωσσοπλασία**: Και οι δύο λέξεις χρησιμοποιούνται-οστόσο, αν κρίνουμε από τους συναφείς σχηματισμούς, ορθότερο κρίνεται το γλωσσοπλαστία: *γλωσσοπλαστής*, *γλωσσοπλαστία*, όπως και αρχ. *εὐπλαστός* - *εὐπλαστία*, αρχ. *ἀπλαστός* - *ἀπλαστία*, *παιδραστής* - *παιδραστία*, *κηδεστής* - *κηδεστία*, *ἀπλαστής* - *ἀπλαστία* κ.τ.ό.

-γλωσσος | -γλωττος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: 1. πρόσωπο που ομιλεί συγκεκριμένη γλώσσα ή συγκεκριμένο αριθμό γλωσσών: *ελληνό-γλωσσος*, *δι-γλωσσος*, *τετρά-γλωσσος*, *ξενό-γλωσσος* 2. τον τρόπο ομιλίας ή το περιεχόμενο των λόγων (κάποιου): *γλυκό-γλωσσος*, *κακό-γλωσσος*, *εὐ-γλωττος*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολύγλωσσος*, *εὐ-γλωττος*), που προέρχεται από τη λ. *γλώσσα* | -ττα, απαντά δε και σε ελληνογενή συνθ. (λ.χ. γαλλ. hétéro-glotte)].

γλωσσοπράγω κ. **γλωσσοπράω** ρ. μετβ. {γλωσσοπράγα} (λαϊκ.) 1. προκαλώ κακό σε κάποιον μιλώντας γι' αυτόν, κάνοντας αρνητικά σχόλια: *δεν μιλά και πολύ για τις επιτυχίες του από φόβο μην αρχίσουν να τον γλωσσοπράω* ΣΥΝ. γρουσουζέω, βασκαίνω, ματιάζω 2. (γενικότ.) εκφράζω αρνητικά για κάποιον: *τον γλωσσοπράω απ' το πρωί ως το βράδυ με τη γκρίνια της* ΣΥΝ. κακολογώ.

γλωσσοϋφολογία (η) η υφολογία (βλ. λ.).

γλωσσοφάγι (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο αρνητικός ή ζηλόφρονος σχολιαστής (κάποιου) (που στη λαϊκή αντίληψη θεωρείται ότι φέρνει κακοτυχία σε αυτόν που σχολιάζεται).

γλωττίδα κ. **γλωττίδα** (η) 1. ΑΝΑΤ. το άνοιγμα στο άνω τμήμα του λάρυγγα, ανάμεσα στις φωνητικές χορδές 2. (γενικότ.) όλο το σύστημα παραγωγής φωνής του λάρυγγα, που περιλαμβάνει τις γνήσιες φωνητικές χορδές και τη σχισμή που τις χωρίζει 3. ΜΟΥΣ. (κον. «καλάμι») λεπτή μακρόστενη πλάκα από καλάμι, ξύλο, ή μέταλλο που εφαρμόζεται στο στόμα πνευστών οργάνων. [ETYM. < μγν. γλωττίς, -ίδος, υποκ. του αρχ. γλώσσα | γλώττα].

γλωττιόδικος, -ή, -ό 1. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη γλωττίδα 2. ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που παράγεται με το κλείσιμο της γλωττίδας: τα ~ *σύμφωνα της Αραβικής*. [ETYM. Μεταφορά του ελληνογενούς γαλλ. glottal].

Γ.Ν.Α. (το) Γενικό Νοσοκομείο Αεροπορίας.

γνάθος (η) ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο οστέινα τμήματα των σιαγώνων: *άνω* | *κάτω* ~ ΣΥΝ. σιαγόνα. — **γναθιαίος**, -α, -ο κ. γναθικός, -ή, -ό. [ETYM. αρχ. < *gn̥h₂-dh₂-, μεταπτρ. βαθμ. του Ι.Ε. *genu- (δισύλλ. ρίζα) «πιγούν», πβ. sanskr. janhū, γοθθ. kinnus, αγγλ. chin, γερμ. Kinn κ.ά. Ομόρρ. αρχ. γνείων > γνίω].

γναθοχειρουργός (ο/η) ΙΑΤΡ. χειρουργός ειδικευμένος στις επεμβάσεις της γνάθου. — **γναθοχειρουργικός**, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. maxillofacial surgeon].

γνάφαλλο κ. **γνέφαλλο** (το) {γναφάλλου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) τα υπολείμματα από τριχες ή μαλλιά ζώων, που είναι ακατάλληλα για κλώσιμο και χρησιμοποιούνται για γέμισμα παπλωμάτων, μαξιλαριών, στρωμάτων κ.λπ.

[ETYM. < μγν. γνάφαλλον < γνάφος | γνάπτο < αρχ. κνάπτο «τριβώ, ζύνω» < *kns-bh-, μεταπτρ. βαθμ. του Ι.Ε. *ken- «ζύνω, τριβώ», πβ. ουαλ. cnaif «πούπουλο», cneifio «κόβω σπύριζα», γερμ. kneifen «τσιμπώ» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. κνήψ (> σκνίπα), κνίσα κ.ά.].

γνέθω ρ. μετβ. {έγνεσα, γνέστηκα, γνε)σμένος} φτειάχνω κλωστή ή νήμα από τις ίνες οποιουδήποτε υλικού (κυρ. μαλλιού, βαμβακιού κ.ά.) τραβώντας, στρίβοντας και τυλίγοντας τες: *η γαριά έγνεθε το μαλλί της κόκα*-Φρ. (παροιμ.) *η καλή νοικοκυρά με το κουτάλι γνέθει* ο πραγματικά ικανός αντεπεξέρχεται σε κάθε δυσκολία, βρίσκει πάντα τρόπους να πετυχαίνει τον σκοπό του, ακόμα και με ελάχιστα μέσα. — **γνέσιμο** (το).

[ETYM. μεσν., από συμφορμό των αρχ. νέω «συσφραεύω, γεμίζω» και νήθω «γνέθω, κλώθω». Το αρχ. νήθω < νέω (πβ. παθ. αδρ. *νηθάνω*). Βλ. κ. νήμα].

γνέμα¹ (το) {γνέμα-ατος | -ατα, -άτων} το νήμα, η κλωστή που παράγει κανείς γνέθοντας: «*τόρα σου σπώω το γνέμα*» (Αγγ. Σικελιανός) ΣΥΝ. κλώσμα, νήμα.

γνέμα² (το) [μεσν.] {γνέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) του νεύμα (βλ. λ.) ΣΥΝ. γνέμμο, γνεμιά.

γνέφο ρ. μετβ. {γνεμια} κάνω νόημα με το κεφάλι, το χέρι ή τα μάτια ΣΥΝ. νεύο. — γνέμμο (το) κ. (λαϊκ.) γνεμιά (η) [ΕΤΥΜ. μεσν. < γνέμω < *γνεύω < αρχ. έκνεύω < *εκ + νεύω (βλ. λ.), ο ενεστ. γνέφο από τον αορ. έγνεψα κατά το σχήμα έκλεμια - κλέβω, έβανια - βάρω]. γνεφαλλο (το) → γνάφαλλο

γνήσιος, -α, -ο 1. αυτός που έχει πράγματι τη φύση, τον χαρακτήρα, την ποιότητα ή την προέλευση που του αποδίδεται: ~ χειρόγραφο | αντικα | σφραγίδα | υπογραφή | δέρμα | μετάξι | χρυσάφι | έρωτας | δημοκρατία ΣΥΝ. αυθεντικός, πρωτότυπος, πραγματικός ΑΝΤ. φατικός, συνθ'τικός, πλαστός, (λαϊκ.) μαιμού 2. (για πρόσ.) αυτός που ανταποκρίνεται πλήρως στην ιδιότητα με την οποία είναι γνωστός: με την αυτοθυσία του έδειξε ότι είναι ~ απόγονος του ηρωικού του πατέρα || στάθηκε στο ύψος ενός - πνευματικού ανθρώπου || ~ ποιητής | επαναστάτης | δημοκράτης | καλλιτέχνης | Έλληνας ΣΥΝ. αληθινός, ακραφής 3. απαλλαγμένος από υποκρισία, επιτήδευση ή προσποίηση: υπάρχον ακόμη μέρη, όπου οι άνθρωποι παραμένουν ~ | - χιούμορ ΣΥΝ. πηγαίος, αγνός, ανεπιτήδευτος. — γνήσια | γνήσιος [αρχ.] επίρρ., γνησιότητα (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γνήτ-ιος < *γνή-τός «γεννημένος» (πβ. δημόςος < δημόσος < *δημότ-ης) < δισύλλ. ρίζα *γενη- του Ι.Ε. *gen-, πβ. λατ. gens «έθνος, γένος», gigno «γεννώ», σανσκρ. jānāh «γένος», γαλλ. και ισπ. gentil «ευγενικός», αγγλ. kind κ.ά. Ομόρρ. αρχ. γί-γν-ομαι, γέν-ος, γόν-ος, γον-εύς (-έας), γενε-ά (< *gena-, δισύλλ. ρίζα), γενέ-θλιος, γενε-σις κ.ά.].

γνοιάζομαι ρ. → νοιάζομαι

γνώθι σαυτόν (γνώθι σαυτόν) γνώρισε τον εαυτό σου: ρητό για την ανάγκη της αυτογνωσίας.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. γνώθι σαυτόν, φρ. που αποδίδεται στον Χίλωνα τον Λακεδαιμόνιο (Διόδωρος Σικελιώτης Θ' 10)].

γνώμ(α)τεύω (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η γνώμη που δίνεται από ειδικό σχετικά με ζητήματα της ειδικότητας του: ~ από γιατρό | δικηγόρο | εμπειρογνώμονα. ΣΧΟΛΙΟ λ. γνώμη.

γνωματεύω ρ. μετβ. {γνωμάτευσα} εκφέρω άποψη επί θέματος ως ειδικός, αποφαινομαι ως εμπειρογνώμων: το συμβούλιο γνωμάτευσε ότι δεν υπήρχε κίνδυνος κατάρρευσης του κτηρίου ΣΥΝ. γνωμοδοτώ, αποφαινομαι.

[ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σημ. «διακρίνω, ξεχωρίζω», < γνώμα, -ατός «γνώμη, κρίση» (βλ. λ. γνώμη). Η σημερινή σημ. είναι μετν.].

γνώμη (η) {γνομώνη} 1. αυτό που πιστεύει, που νομίζει κανείς για συγκεκριμένο ζήτημα: έχω τη ~ ότι... || θέλω ν' ακούσω μερικές ~ πριν αποφασίσω || κατά τη ~ μου, δεν υπάρχει πρόβλημα || η ~ μου είναι ότι... || εκφράζω | υποστηρίζω | επιβάλλω τη ~ μου || θέλω και τη - σου γι' αυτό το θέμα || αν δεν έχεις επαρκείς πληροφορίες, δεν μπορείς να διαμορφώσεις σαφή ~ για το πρόβλημα || ζήτησε τη - ενός ειδικού ΣΥΝ. άποψη, κρίση, θέση, στάση, εκτίμηση: ΦΡ. (α) έχω το θάρρος της γνώμης μου εκφράζω χωρίς δισταγμούς ή φόβους την προσωπική μου άποψη (β) μια δεύτερη γνώμη γνώμη, άποψη που έρχεται να στηρίξει ή να αμφισβητήσει προηγούμενη: δεν θα αρκετούμε στη διάγνωση αυτού του γιατρού- θα πάμε και σε άλλον, για να έχουμε ~ (γ) κοινή γνώμη βλ. λ. κοινός (δ) είμαι της γνώμης ότι | να... έχω την άποψη, πιστεύω ότι... 2. ΝΟΜ. η γνωμοδότηση (βλ. λ. γνωμοδοτώ) 3. (αρχαιοπρ.-σπάν.) η αποφθεγματική ρήση: γνώμες αρχαίων φιλοσόφων ΣΥΝ. γνωμικό, απόφθεγμα, ρήση.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. γνω- (πβ. ρ. γι-γνώ-σκει), όπου η μακρότητα του φωνηέντος (*gnō-) για να αποφευχθεί η φωνητική σύμπτωση με το θ. *gno- του ρ. γί-γνο-μαι (προφύλαξη). Το θ. *gnō- | gno- ανάγεται πθ. σε Ι.Ε. δισύλλ. ρίζα *genē- «γνωρίζω, ξέρω», πβ. σανσκρ. jānati «γνωρίζω», λατ. noīto «γνώση», ισπ. conocer «γνωρίζω» (< λατ. cognoscere), γαλλ. ignorer «αγνοώ», αγγλ. know «γνωρίζω, ξέρω», γερμ. kennen «γνωρίζω» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. γι-γνώ-σκει, γνώσις (-η), α-γνο-ια, γνωρ-ίζω κ.ά. Στην Αρχ. η λ. γνώμη δήλωνε τη γνώση, την άποψη και την απόφαση που λαμβάνεται με βάση αυτή τη γνώση. Η φρ. εί-μαι της γνώμης αποδίδει το γαλλ. être d'avis, πβ. γερμ. ich bin der Meinung].

γνώμη: συνώνυμα. Το τι σκέπτεται, πώς εκτιμά, πώς βλέπει κανείς κάτι ή κάποιον είναι μια συνήθης εκδήλωση στην ανθρώπινη συμπεριφορά, που συνιστά το σημασιολογικό πεδίο της «γνώμης». Έτυμολογικά η λ. γνώμη συνδέεται με το γι-γνώ-σκει «γνωρίζω»: έτσι δηλώνει υποκειμενική εκτίμηση, στηριγμένη σε γνώση (πραγμάτων και προσώπων) και γι' αυτό βαρύνουσα. Εφόσον η γνώμη στηρίζεται σε αυστηρά λογική θεμελίωση (με σκεπτικό και συμπερασμα), συνιστά κρίση, αν δε, πέρα από τη λογική θεμελίωση, στηρίζεται και σε μια γενικότερη θεώρηση ή στάση, τότε αποτελεί θέση. Εφόσον δε η θέση, η γνώμη ή η κρίση αποτελεί αμετακίνητη πίστη του λέγοντος ως προς την ορθότητα ή την αξιοπιστία της, συνιστά πεποίθηση. Αν μια γνώμη διατυπώνεται από εντεταλμένο εμπειρογνώμονα (ειδική επιτροπή, οριζόμενα πρόσωπα που προβλέπονται θεσμικά κ.τ.ό.), τότε αποτελεί βαρύνουσα γνωμάτευση, που δεσμεύει, εν πολλοίς, όσους καλούνται να αποφασίσουν για κάτι. Αιγότερο δεσμευτική είναι η γνωμοδότηση, η οποία στηρίζεται στη γνώση που έχουν για δεδομένα θέματα έγκριτοι ειδικοί (καθηγητές κ.ά.), οι οποίοι βοηθούνται στη διαμόρφωση της δικής τους γνώμης, εκτιμώντας κατά την κρίση τους όσα διαλαμβάνονται στη γνωμοδότηση. Εφόσον μια γνώμη στηρίζεται σε εμπειρικά (όχι λογικώς επεξεργασμένα και θεμελιωμένα) δεδομένα, συνιστά απλή αντίληψη ή, εφόσον ο ομιλητής αποσκοπεί συ-

νειδητά να δηλώσει την οπτική γωνία από την οποία βλέπει ο ίδιος -κατ' ανάγκη υποκειμενικά- τα πράγματα, πρόκειται για απλή άποψη. Τελειυαία, μάλιστα, από επίδραση της αγγλικής φράσης «I have the feelings» πέρασε στην Ελληνική (από μεταφράσεις) η λ. αίσθηση, που τείνει να αποτελέσει ευρύτερα χρησιμοποιούμενη (στον προφορικό κυρ. λόγο) λέξη, η οποία υπερκαλύπτει σημασιολογικές αποχρώσεις, αυτές που δηλώνουν οι λέξεις γνώμη, αντίληψη και εντύπωση. Η λ. εντύπωση, η πιο ασθενής μορφή γνώμης, αφού στηρίζεται κανονικά σε εξωτερικά, εμπειρικά και συνήθ. επιφανειακά και λογικώς ανεπεξέργαστα δεδομένα, πήγε για ένα διάστημα να λειτουργήσει όπως σήμερα η αίσθηση, ως μια γενική έκφραση γνώμης, αλλά σήμερα έχει, κατά πολύ, επανέλθει στην πραγματική της σημασία.

γνωμικό (το) [μετν.] η σύντομη και περιεκτική διατύπωση, με αποφθεγματικό και διδακτικό χαρακτήρα, π.χ. «μέτρον άριστον» (Κλεόβουλος ο Ρόδιος I, 63, 2) || «όποιος πάει σιγά, φτάνει μακριά» ΣΥΝ. απόφθεγμα, ρήση. — γνωμικός, -ή, -ό [μετν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ρητό, εισαγωγικά.

γνωμοδότης (ο) [μετν.] {γνωμοδοτών}, γνωμοδότης (η) {γνωμοδοτρίων} πρόσωπο που έχει την αρμοδιότητα να γνωμοδοτεί.

γνωμοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} πράξη διοικητικού οργάνου στο πλαίσιο της άσκησης της γνωμοδοτικής ή συμβουλευτικής του αρμοδιότητας με την οποία διατυπώνει την άποψη του (γνώμη) για το αν η διοικητική πράξη, την οποία μπορεί ή οφείλει να εκδώσει το διοικητικό όργανο που ασκεί την αποφασιστική αρμοδιότητα, είναι σκόπιμη ή νόμιμη: διακρίνεται σε «απλή γνωμοδότηση», όταν δεν δεσμεύει το όργανο που έχει την αποφασιστική αρμοδιότητα, και σε «σύμφωνη γνωμοδότηση», όταν το δεσμεύει. (βλ. κ. λ. πρόταση). ΣΧΟΛΙΟ λ. γνώμη, δίνω.

γνωμοδοτικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τη γνωμοδότηση ή με τον γνωμοδότη: ~ αρμοδιότητα.

γνωμοδοτώ ρ. μετβ. {γνωμοδοτείς... | γνωμοδοτήσα} διατυπώνω έγκυρη και υπεύθυνη γνώμη για ζήτημα της αρμοδιότητας, της ειδικότητας μου: εκλήθησαν και άλλοι εμπειρογνώμονες να γνωμοδοτήσουν ΣΥΝ. αποφαινομαι. [ΕΤΥΜ. < μετν. γνωμοδοτώ (-έω) < γνώμη + -δοτώ < δότης].

γνώμονας (ο) {γνομώνων} 1. το γεωμετρικό όργανο που χρησιμοποιείται στη χάραξη ορθών γωνιών και κάθεται ευθείαν ΣΥΝ. γωνία 2. (μετφ.) το κριτήριο βάσει του οποίου λαμβάνονται αποφάσεις ή γίνονται ενέργειες: η κυβέρνηση ενεργεί με ~ την εξυπηρέτηση του κοινωνικού συνόλου ΣΥΝ. αρχή 3. ΜΟΥΣ. άλλη ονομασία των κλειδιών του πενταγράμμου. Επίσης (λόγ.) γνομών [αρχ.] {γνόμωνος}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. γνώμων, αρχική σημ. «εκείνος που γνωρίζει, που εξετάζει», < θ. γνώ- του ρ. γι-γνώ-σκει. βλ. κ. γνώση].

γνώρα (η) (διαλεκτ.-σπάν.) η γνωριμία. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. γνωρίζω (υποχωρητ.).]

γνωρίζω ρ. μετβ. {γνώρισ-α, -ηκα (λόγ.-θηκα)} 1. ξέρω: ~ τα πάντα για τον πόλεμο του '401 ~ τρεις ξένες γλώσσες || τόσα χρόνια διπλωμάτης, γνωρίζει πώς να αποφεύγει τις κακοτυχίες στις συζητήσεις ΑΝΤ. αγνώω 2. είμαι πληροφορημένος, ενημερος (για κάτι): δεν ~ το περιεχόμενο των δηλώσεων του υπουργού || -Η περίπτωση αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. -Το ~ ~ 3. έρχομαι σε επαφή, αποκτώ γνώση για (κάτι): στα ταξίδια του γνώρισε ξένους λαούς και πολιτισμούς ΣΥΝ. μαθαίνω 4. (για πρόσ.) κάνω γνωριμία, γίνομαι γνωστός (με κάποιον): τον γνώρισε σε ένα ταξίδι και τρεις μήνες μετά τον παντρεύτηκε 5. βιώνω, αποκτώ εμπειρία (πράγματος, κατάστασης): ~ προνομιακή μεταχείριση | ανάπτυξη | άνθηση | πικρά | χαρά | απογοήτευση || το έργο γνώρισε πρωτοφανή επιτυχία 6. καταλαβαίνω την ταυτότητα (κάποιου), αναγνωρίζω: τον γνώρισα εύκολα από το τρανταχτό γέλιο και το περίεργο περπάτημα || τον άνθρωπο τον γνώριζες στις δύσκολες στιγμές 7. έχω επίγνωση, συναισθάνομαι: ~ την κρισιμότητα της κατάστασης και είμαι πρόθυμος να βοηθήσω ~ 8. (κατα-γρ.) παρέχω μια πληροφορία, γνωστοποιώ: σας γνωρίζουμε ότι οι ποι-νές που ορίζει ο νόμος είναι ασπληρές ΣΥΝ. πληροφορώ 9. (για πρόσ.) κάνω (κάποιον) γνωστό σε (κάποιον άλλο), συστήνω: πότε θα μου γνωρίσεις τη μητέρα σου; 10. (μεσοπαθ. γνωρίζομαι) (α) γίνομαι αμοιβαία γνωστός (με κάποιον): γνωρίστηκαν σε ένα πάρτι (β) είμαι αμοιβαία γνωστός (με κάποιον): γνωρίζομαστε εδώ και δέκα χρόνια.

ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *γνώ-ρον < *gnō- | *gno-, πθ. < Ι.Ε. δισύλλ. ρίζα *gene- «γνωρίζω, ξέρω», πβ. σανσκρ. jānau «γνωρίζω», λατ. cognoscere «γνωρίζω», γαλλ. connaître, ισπ. conocer, αγγλ. know «ξέρω», cap «μυρόν», γερμ. können κ.ά. Ομόρρ. αρχ. γι-γνώ-σκει, γνώ-μη, γνώ-σις, γνώ-μων, α-γνο-ια κ.ά.].

γνωρίζω - ξέρω. Τρία βασικά ρήματα της Αρχαίας που σήμαιναν «γνωρίζω», το γινώσκει, το έπισταμαι και το οίδα, δεν χρησιμοποιούνται στη σύγχρονη Ελληνική, έχοντας αφήσει πίσω τους τρεις βασικές λέξεις της Ελληνικής, τη λ. γνώση το γινώσκει, τη λ. επιστήμη το έπισταμαι και τη λ. ιστορία το οίδα (από τη ρίζα ιδ-: *ιδ-τωρ > ιδ-τωρ «γνώσθη» > ιστορία). Ένα αρχαίο ρήμα, το γνωρίζω (που σήμαινε κυρ. «γνωρίζομαι με κάποιον, τον γνωρίζω, τον συστήνω σε άλλους»), και ένα νέο που δημιουργήθηκε, το ξέρω (< εζέωρον < εζεώρον < εζεωρίσκει) αποτελούν δύο συνώνυμα σήμερα ρήματα, που δηλώνουν όλες τις αποσπασμένες του «έχω γνώση (για κάποιον ή κάτι)». Η διαφορά ανάμεσα στα γινώσκει | έπισταμαι | οίδα και γνωρίζω, που υπήρχε στην Αρχαία («έχω γνώση» - «κάνω γνωριμία», αντίστοιχη με τη διαφορά μεταξύ «savoir» και «connaître» της Γ αλλικής), δεν υπάρχει σήμερα μεταξύ ξέρω

και γνωρίζω αντιστοίχως, ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων...*, λ. γνωρίζω) παρατηρεί: «*Το ρήμα τούτο [ενν. το γνωρίζω] όν κοινον τη τε παλαιή και τη σημερινή του γλώσσα κατά την κυρίαν του σημασίαν, τήν του Γαλλικού connaître, αντικαθιστά παρ' ημών, από δεκαετηρίδων τινών [ο Κουμανούδης γράφει το 1900!], ως δεν έπρεπε, τα παλαιά εϊδέναι (οίδα, είδος), έπίστασθαι, επειδή ταύτα μόν μας έφάνησαν, ως και είναι, στρηνά και αργαίκοτερα, οι δε πολλοί των γραφόντων δεν καταδέχοντο το κοινολόικον ξέρω, ξέρωφ η τό εξέρω, ήξέρω, ειξέρω, ίξέρω των γραμματισμένων, και λέγονν λοιπόν και γράφουν απήδστατοι-γνωρίζω γλώσσαν, γράμματα, κολύμβη κ.τ.λ.». Δύο σημασίες του γνωρίζω, οι σημ. «αναγνωρίζω» και «συνιστώ κάποιον σε άλλον», δηλώνονται αποκλειστικά και μόνον από το γνωρίζω («*Σε γνωρίζω από την κόψη του σπαθιού την τρομερή*» - *Με γνώρισε στον διευθυντή της εταιρείας*).*

γνωριμία [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **γνωριμία** (η) {γνωριμιών} 1. το να γνωρίζει κανείς ένα πρόσωπο άγνωστο ή ξένο (συνήθ. στο πλαίσιο κοινωνικής συνάντησης): δήλωσε *γοητευμένος από τη* ~ || *χάρηκα για τη* ~! (τυπικός αποχαρτισμός σε πρόσωπο, με το οποίο μόλις γνωριστήκαμε) ΣΥΝ. συνάντηση 2. (συνεκδ.) η σχέση που προκύπτει μεταξύ αυτών που έχουν γνωριστεί: η ~ μας δεν *κράτησε πολύ* ΣΥΝ. σχέση, διασύνδεση, φιλία 3. (μτφ.) η οικειότητα (με γνωστικό χώρο): η στενή ~ με τη *σύγχρονη μεθοδολογία* ΣΥΝ. εξοικείωση, τριβή 4. το γνωστό πρόσωπο, ο γνώριμος: *έχει πολλές* ~ *ανάμεσα στους διπλωμάτες* || *σημαντική* ~ ΣΥΝ. γνωστός.

γνωρίσιμος, -η, -ό αυτός που είναι οικείος, που δεν είναι άγνωστος (σε κάποιον): *σ' αυτή την τάξη βλέπω ~ πρόσωπα- πολλούς από σας τους είχα μαθητές και παλιότερα* || ~ φωνή, αλλά δεν *μπορώ να καταλάβω τίνος είναι*. — γνώριμα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < γνωρίζω > παραγ. επίθημα -ιμος, πβ. κ. πρόφ-ιμος].

γνωρίσιμα (το) [αρχ.] {γνωρίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} το χαρακτηριστικό και διαφοροποιητικό σημάδι, σημείο ή ιδιότητα: ο *ένανθρος λόγος είναι - του ανθρώπου* ΣΥΝ. χαρακτηριστικό, διακριτικό.

γνώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το να γνωρίζει κανείς (κάτι), να είναι ενήμερος (για κάτι): *ούτε - ούτε εθνήν είχε για τα δημοσιεύματα* || *έχω σαφή ~ του προβλήματος*- ΦΡ. (α) (επίσ.) **φέρω εις γνώσιν** (κάποιον) παρέχω πληροφορία, ενημέρωση: *φέρεται εις γνώσιν των ενδιαφερομένων ότι η είσοδος θα μείνει ελεύθερη* ΣΥΝ. πληροφορώ, ενημερώνω (β) **λαμβάνω γνώση** (+γεν.) ενημερώνομαι (για κάτι), μου γνωστοποιείται (κάτι): ο *υπουργός δεν έλαβε ακόμα γνώση των δημοσιευμάτων* ΣΥΝ. πληροφορούμαι (γ) **είμαι** | **τελώ εν γνώσει** (+γεν.) είμαι γνώστης, είμαι ενήμερος (σχετικά μ' κάτι): ο *πρωθυπουργός τελεί εν γνώσει των προθέσεων της τουρκικής κυβέρνησης* ΣΥΝ. γνωρίζω (δ) εν **γνώσει** (+γεν.) μ' συν'ίδηση, 'πίγνωση: *ενεργώ ~ τον συνεπειών του νόμου* || οι *μαζικές εκκαθαρίσεις Εβραίων γίνονταν - των πολιτικών ηγετών της Γερμανίας* ΣΥΝ. συνειδητά (ε) **περιέρχομαι εις γνώσιν** (κάποιον) υποπίπτω στην αντίληψη (κάποιου): *περήλθον εις γνώσιν της αστυνομίας ύποπτες κινήσεις* (στ) (λόγ.) **προς γνώση και συμμόρφωση** | **προς γνώσιν και συμμόρφωσιν** για οτιδήποτε έχει χαρακτηριστικά παραδείγματα προς αφοσίωση, για αποτροπή της συνέχισης ή της επανάληψης εσφαλμένων επιλογών: αυτά τα *ρεζιμίνα για να βλέπουν οι υπόλοιποι* ~ (ζ) (παροιμ.) **κοντά στον νου κι η γνώση** για πράγματα αυτονόητα: *Μα γίνεται να πας σε ξένο σπίτι χωρίς να είδωποιήσεις πριν; ~, καμμένε!* 2. το σύνολο των πληροφοριών που αποκτά κανείς και των παραστάσεων που σχηματίζει μέσω των αισθήσεων και της νοητικής επεξεργασίας των δεδομένων τους- ό, τι γνωρίζει κανείς για τον κόσμο και τα πράγματα: *με ταξίδια και διαβάματα απέκτησε βαθιά ~ της ανθρώπινης φύσης* || **βιωματική** ~ (αυτή που βασίζεται στις άμεσες εμπειρίες και τις αισθήσεις) || **νοητική** ~ (αυτή που θεμελιώνεται στην κρίση και προκύπτει από τις πολλές και αλληλέλληλες εμπειρίες: η λογική μορφή της γνώσης) || **επιστημονική** ~ (αυτή που παράγεται από την επιστημονική διαδικασία: παρατήρηση, έρευνα - πείραμα, επαλήθευση) || **ακριβής** | **βαθιά** | **ειδική** | **τεχνοκρατική** | **εμπειρική** | **πρακτική** | **αληθής** ~ || **θεωρία της** ~ || **το όρια της** ~ || **ο καρπός της** ~) η γνώση: ΦΡ. **δέντρο της γνώσεως** βλ. λ. δέντρο 3. **γνώσεις** (οι) ό, τι γνωρίζει κανείς, οι πληροφορίες που έχουν εγγραφεί στον νου του: *έχει πολλές* ~ || **εγκυκλοπαιδικές** ~ 4. ΦΙΛΟΣ, (α) σύνολο έγκυρων προτάσεων, με τις οποίες κατανοείται και ερμηνεύεται η πραγματικότητα (**εμπειρική** ~) (β) η σύλληψη της ουσίας και των αιτιών ενός συμβάντος (**ορθολογική** ~): **σκοπός του φιλοσόφου είναι να φθάσει στη** ~ 5. (σπάν.) οτιδήποτε γνωρίζει κανείς μέσα από την παιδεία ή/και τις εμπειρίες του β. (σπάν.) το να είναι κανείς συνετός, φρόνιμος: *γερνόντου* ~ ΦΡ. (α) **βάω γνώση** (ι) συνετιζόμαι: *γέρασες, αλλά γνώση δεν έβαλες!* (ii) (σε κάποιον) συνετιζώ: *βάλε τον γνώση, γιατί δεν συμπεριφέρεται σωστά* (β) (παροιμ.) **στερήν μου γνώση να σ' είχα πρώτα** για λανθασμένες επιλογές, που αναγνωρίζονται εκ των υστέρων: ~ αν δεν *είχα παρατήσει τότε τις σπουδές, τώρα θα ήμουν επιστήμονας* (γ) **έχουν** | **έχουσι γνώσιν οι φύλακες** (*έχουσιν γνώσιν οι φύλακες*) για περιπτώσεις στις οποίες οι αρμόδιοι, οι επιφορτισμένοι με ένα καθήκον έχουν λάβει τα μέτρα τους, είναι προετοιμασμένοι και ξέρουν πώς πρέπει να ενεργήσουν: *στις φήμες για ενδεχόμενο πραξικόπημα η υπεύθυνη ηγεσία απαντά: ~!* (δ) **σαράντα πέντε Γιάννηδες ενός κόκρου γνώση** βλ. λ. κόκρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω, γνωστός, ειδησεογραφία, εμπειρογνώμονας, ενόραση*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. γνός > *gnō-ti- < ο *gnō- | gno- (για τη διτυπία βλ. κ. γνώμη), από οϊσσύλ. Ι.Ε. ρίζα *gene- <γνωρίζω, ξέρω>, πβ. sanskr. jñati <γνωρίζω>, λατ. nobilis <γνωστός, ευγενής>, γαλλ. connaissance <γνώση>, ισπ. conocimiento, γερμ. Kunst <τέχνη>, kennen <γνωρίζω>

κ.ά. Ομόρρ. αρχ. γι-γνώ-σχω, γνῶ-μη, γνῶ-μων, γνωρ-ίζω, ά-γνω-ια κ.ά. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι εξής φρ. και συνταγματικές κατασκευές: *φέρω εις γνώσιν* (σας) (< γαλλ. porter a votre connaissance), *λαμβάνω γνώσιν* (< γαλλ. prendre connaissance), *εν γνώσει μου* (< γαλλ. á mon escient), (*περιήλθε εις γνώσιν μου* (< αγγλ. it came to my knowledge)).

γνωσιολογία (η) [1879] ΦΙΛΟΣ, ο κλάδος που μελετά θέματα σχετικά με τη γνώση και ειδικότερα τις δυνατότητες, την πηγή και το αντικείμενο της. — **γνωσιολόγος** (ο/η) [1889], γνωσιολογικός, -ή, -ό [1890], γνωσιολογικ-ά /-ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία, φρασεολογία*.

[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. epistemology, το οποίο μερικές φορές αποδίδεται εσφαλμένα ως *επιστημολογία*].

γνωστής (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **γνωστρία** (η) {γνωστριών} (+γεν.) πρόσωπο που κατέχω ένα ζήτημα, που έχει βαθιά γνώση ενός θέματος: *είναι μεγάλος ~ της γυναικείας ψυχολογίας* || *βαθύς ~ του Μπαχ* ΣΥΝ. ειδήμονας, (λόγ.) επαίτων ANΤ. ανίδεος.

[ΕΤΥΜ. μτρν. < γνώ-σ-της < αρχ. θ. γνω- του ρ. γι-γνώ-σχω, βλ. κ. γνώση, γνωστός].

γνωστικισμός (ο) [1872] ΘΡΗΣΚ. φιλοσοφικοθρησκευτική κίνηση των πρώτων χριστιανικών χρόνων, προίόν του θρησκευτικού συγκρητισμού, που δεν δεχόταν την πραγματική αλλά τη φαινομενική ενανθρώπιση του θεού στον Ιησού Χριστό και έδινε έμφαση στη γνώση ως εσωτερική εμπειρία εις βάρος της πίστης. — **γνωστικιστής** (ο), **γνωστικίστρια** (η), γνωστικιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gnosticisme].

γνωστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τη γνώση: ~ *διαδικασία* | *δύναμη* | *ενδιαφέρον* | *ικανότητα* || ~ *ρήματα* (τα ρήματα που έχουν την έννοια της γνώσης, π.χ. *ξέρω, γνωρίζω, μαθαίνω* κ.π.λ.) || *εμπλοτίζεις τις γνώσεις του σε νέα ~ αντικείμενα* (καθμη.) 2. (για πρός.) αυτός που διακρίνεται από λογική και σύνεση: *πάντα μετρημένος και ~, απέφευγε τις ακρότητες και τις υπερβολές* ΣΥΝ. συνετός, μυαλωμένος, φρόνιμος, εχέφρων, σώφρων ANΤ. απερισκεπτος, άτακτος, άμυαλος 3. (συνεκδ. για πρός.) αυτός που οι νοητικές του λειτουργίες δεν έχουν διαταραχθεί, που διατηρεί τη συνοχή της σκέψης του: *καρπός να ξεχωρίζουν οι τρελοί από τους* ~ ΣΥΝ. λογικός ANΤ. παλαβός, παράφρον, τρελός 4. γνωστικός (ο), γνωστική (η) οπαδός του γνωστικισμού (βλ.λ.). — **γνωστικ-ά** | -ώς [μτρν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιωματικός*.

γνωστικός (cognitive). Με την εξέλιξη που έχουν πάρει οι σπουδές που αφορούν στη γνώση (cognitive studies), στο πώς γνωρίζουμε τον κόσμο γύρω μας, πώς η εμπειρική πληροφορία από τις αισθήσεις μας μετατρέπεται νοητικά σε γνώση, πώς γνωρίζουμε τη γλώσσα, το σημασιολογικό σύστημα με το οποίο μιλάμε για τον κόσμο και μαθαίνουμε τον κόσμο κ.τ.δ., επέδωσε και η χρήση του επίθ. **γνωστικός**, για να δηλώνει ό, τι το αγγλ. cognitive. Χρησιμοποιείται στην ψυχολογία, τη γλωσσολογία, την πληροφορική και τη γνωστική επιστήμη (cognitive science). Ιδιαίτερα στη γλώσσα χρησιμοποιείται συχνά, για να γίνει αντιδιαστολή μεταξύ γνωστικής σημασίας (cognitive meaning) και βιωματικής σημασίας (emotive meaning), ήτοι μεταξύ της βασικής, κεντρικής, αντικειμενικής (ή «λογικής»), όπως επίσης χαρακτηρίζεται) σημασίας και της προσωπικής, υποκειμενικής, σχολιασμένης και εξατομικευμένης πλευράς της σημασίας, που προσλαμβάνει σε κάθε άτομο σύμφωνα με τα βιώματα, τις εμπειρίες, την ψυχοσύνθεση και τη στάση του στον κόσμο της πραγματικότητας. Η **γνωστική ψυχολογία** (cognitive psychology), εξάλλου, ασχολείται συστηματικά με τη θεωρία της γνώσης, όχι τόσο ως προς την υφή και την αντικειμενικότητα της γνώσης (που απασχολεί τη γνωσιολογία, κλάδο της φιλοσοφίας), όσο ως προς τη διαδικασία απόκτησης των γνώσεων μέσα από τη νόηση του ανθρώπου. Τέλος, το γνωστικό της ψυχής χρησιμοποιήθηκε ως συνώνυμο του «λογικού», για να αντιπαρατεθεί προς το **θυμικό** (τα συναισθήματα) του εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου, αντίθεση η οποία αντιστοιχεί προς την προαναφερθείσα διάκριση γνωστικής (ή λογικής) και βιωματικής (ή συναισθηματικής) υποκειμενικής σημασίας.

γνωστοποιώ ρ. μετβ. [1851] {γνωστοποιεί... | γνωστοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) γνωστό: *μας γνωστοποίησε τον αρραβώνα της* || *σας γνωστοποιούμε ότι η αίτηση σας θα συζητηθεί αύριο* ΣΥΝ. κοινοποιώ, ανακοινώνω, δημοσιεύω. — **γνωστοποίηση** (η) [1856]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιώ*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. faire connaître].

γνωστός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει ήδη κατακτηθεί ως γνώση, ως πληροφορία: *τα γεγονότα είναι ~ και δεν χρειάζεται να μας τα ξαναθυμίζετε*- ΦΡ. (λόγ.) ως γνωστό(ν) όπως είναι γνωστό, όπως όλοι ξέρουν. η *οικονομία αυτής της χώρας, ~, διέρχεται κρίση* 2. αυτός που τον γνωρίζουν πολλοί, που είναι εύκολα αναγνωρίσιμος και ανακλήσιμος στη μνήμη: *είναι γνωστοί αυτοί που προκαλούν τα επεισόδια* || *έγινε ~ με τη δεύτερη ταγία του* || η ~ *φωνή που συγκλόνισε τα πλήθη* || ο *Ηρόδοτος, - και ως «ο πατέρας της Ιστορίας»* ΣΥΝ. γνώριμος, διάσημος: ΦΡ. **γνωστός και μη εξαίρετός** (συνήθ. ειρων.) πασίγνωστος συνήθ. για γνωστά δημόσια πρόσωπα, τα οποία τα συναντά συχνά κανείς σε εκδηλώσεις: *στη δεξίωση ήταν και ο κ. Χ. ~!* 3. **γνωστός** (ο), **γνωστή** (η) (+μου, σου...) αυτός με τον οποίο έχει κανείς σχέση γνωριμίας: *συνάντησα έναν - μου* || *έχω πάρα πολλούς ~, αλλά κανένα φίλο* ΣΥΝ. γνωριμία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρημιστικός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < γνω-τός (το -σ- κατ' αναλογία προς το αρχ. γνωστήρ <γνωστής>) < *gnō- | *gno- (για τη διτυπία βλ. λ. γνώμη) μεταπτωτ.

βαθμ. του Ι.Ε. *genē- «γνωρίζω, ξέρω», πβ. σανσκρ. jñātā- «γνωστός», λατ. nōtus, γαλλ. connu «γνωστός» (< λατ. cognitus), ιταλ. cognito, αγγλ. acquaint «εξοικειώνω» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. γι-γνώ-σκα, γνώ-μη, γνώ-σις (-η), γνωρ-ίζω, ἄ-γνω-ια, ἀνα-γνώ-σ-της κ.ά. Από τυπικές φρ. των συμβολαίων προήλθε η φρ. γνωστός και μη εξαιρετέος, αφού ο συμβολαιογράφος δηλώνει ότι ενώπιον του προσήλθαν λ.χ. ο πολίτης και ο αγοραστής, οι οποίοι είναι γνωστοί και μη εξαιρετέοι εκ του νόμου, δηλ. δεν υπόκεινται σε δικαστική αντίληψη ούτε είναι ανίκανοι προς δικαιοπραξία.

γόβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κλασικό, κλειστό γυναικείο παπούτσι: ψηλοτάκουνη ~ || ~ στίλετο. — (υποκ.) γοβάκι (το) κ. **γοβίτσα** (η). [ETYM. μεσν. < βεν. gobā].

γογγύω ρ. αμετβ. [μετρ.] {γογγυέα|} βγάω βαθύ ήχο πόνου (σωματικού ή ψυχικού) ή δυσφορίας, βογγώ: ο τραυματίας γόγγυζε από τον ΤΙΤΩΝΟ| κάνει όλες τις βοριές εργασίες χωρίς να γογγυέει.

γογγυλί (το) {γογγυλί-ιού | -ιών} 1. η εδωδμή σαρκώδης ρίζα (λευκή ή κίτρινη) των φυτών 2. καθένα από τα φυτά που έχουν τέτοια ρίζα. Επίσης **γογγύλη** (η) [μετρ.].

[ETYM. < μεσν. γογγύλιν, υποκ. του μετρ. γογγύλη < αρχ. γογγύλος «στρογγύλος» < Ι.Ε. *gong- | *geng-, πβ. λατ. gingiva «ούλο», αρχ. νορβ. kokkr «όγκος», γερμ. Kanker κ.ά.].

γογγυσμός (ο) 1. ο βαθύς, άναρθρος ήχος που εκφράζει πόνο (σωματικό ή ψυχικό): ~ του αρρώστου | του τραυματία ΣΥΝ. μουγγρητό, βογγητό 2. (μτφ.) η έκφραση έντονης δυσφορίας και αντίθεσης, το βαθύ παράπονο για δυσβάσταχτη κατάσταση. ο ~ σιγά-σιγά νύχταν επανόσταση! Επίσης **γογγυτό** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, -ίζω. [ETYM. μετρ. < γογγύω, αφεβ. ετύμου, ηχομιμητική λ., που ίσως συνδ. με το ρ. γαργαίω «γελάω, ειπαίζω»].

Γ.Ο.Δ. (η) Γερμανική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία.

[ETYM. Απόδ. του γερμ. Bundesrepublik Deutschland].

γοερός, -ή (λόγ. -ά), -ό (για θρήνο) ηχηρός και έντονα θρηνητικός: το παιδί ξέσπασε σε ~ λυγμούς || ~ κλάμα | παρακλία | θρήνος ΣΥΝ. δυνατός, θρηνητικός. — **γοερ-ά** | -ός [μεσν.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < γός «θρήνος, σπαραγμός» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -ερός]

γοερός - κραυγαλέος. Η λ. γοερός χρησιμοποιείται μερικές φορές λανθασμένα αντί του κραυγαλέος, από το οποίο διαφέρει σημασιολογικά. Δεν είναι σωστό να πούμε γοερά αντίθεση ή με γοερό τρόπο αντί «κραυγαλέα ή έντονη αντίθεση» ή «με κραυγαλέο ή έντονο τρόπο» κ.τ.δ. **Γοερός** σημαίνει «έντονα θρηνητικός» και χρησιμοποιείται για κραυγές θρήνου, για μεγάλο θρήνο. Δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί με γενική σημ. «έντονος, δυνατός» ή και «κραυγαλέος». Η εντύπωση αυτή γεννήθηκε πιθανόν από παρερμηνεία (λαϊκή ερμηνεία) των λόγων του γνωστού τροπαρίου της Μ. Πέμπτης: «Σήμερον σε θεωρούσα, ή αμειπτος Παρθένος εν Σταυρώ, Λόγε, άναρτώμενον, όδωρομένη μητρω σπλάγχνα, έτέρωτω την καρδιάν πικρός- και στενάζουσα όδονηρός εκ βάθους ψυχής, παρείας συν θριζι καταζαίνουσα, κατετρύχετο- διο και το στήθος τύπτουσα, άνέκραζε γοερώς Οίμοι, θειον τέκνον! Οίμοι, το φως του κόσμου [...]».

γός (ο) {γό-ητες κ. -ηδες, -ήτων}, **γόησσα** (η) [1869] {γοησσών} 1. πρόσωπο που ασκεί γοητεία, που συναρπάζει τους άλλους: Μην τον βλέπεις τώρα που γέρασε! Στα νιάτα του ήταν μεγάλος ~ || ακαταμάχητος - 2. πρόσωπο που επιδρά υπνωτιστικά στη βούληση των άλλων: ~ φιδιών ΣΥΝ. γητευτής. Επίσης **γόητας** [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρασύρο.

[ETYM. αρχ. < γοά «βγάωω κραυγή πόνου, θρήνώ» < *γοF-άω < Ι.Ε. *g*ου- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ. αρχ. γερμ. gi-kewen «ονομάζω», αρχ. αγγλ. degan, ίσως και σανσκρ. jō-gu-ve «φωνάζω δυνατά» κ.ά. Στην Αρχ. η λ. γός σημαίνει κυρ. τον μάγο, ο οποίος προσπαθεί να σαγηνεύσει το θύμα του ή να επικαλεστεί ένα πνεύμα με κραυγές και θρήνους. Η λ. χρησιμοποιείται με ιδιαίτερος αρνητικό περιεχόμενο στην Κ.Δ. Β' Τιμόθ. 3, 13: *πονηροί δε άνθρωποι και γόητες προκόψουσιν επί το χειρόν...* Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

γοητεία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιαίτερη δύναμη που εκπέμπει η ομορφιά, η ακτινοβολία προσώπου ή πράγματος και η έλξη που προκαλεί: της προσέδιδαν μεγάλη ~ τα μαύρα εκφραστικά της μάτια || οι γκρίζοι κρόταφοι χαρίζουν ~ || υποκίπτω στη ~ κάποιου || η ~ της εξουσίας ΣΥΝ. σαγήνη 2. (συνεκδ.) κάθε χαρακτηριστικό γνώρισμα που χαρίζει αυτή τη δύναμη: το εκτωφλωτικό λευκό είναι η ~ των Κυκλάδων! ΣΥΝ. θέλητρο 3. (σπάν.) η πράξη που θεωρείται μαγική, που επιδρά στη βούληση των άλλων ΣΥΝ. γητεία, μάγεμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίγλη. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «μαγεία, σαγήνη», < γός (βλ.λ.).]

γοητευτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που με τα προσόντα του (ομορφιά, εξυπνάδα, στυλ) γοητεύει τους άλλους: είναι ένας ιδιαίτερα - άνθρωπος | μια νεαρή με ~ παρουσία || διαθέτει - φωνή || ~ βιβλίο | ομιλητής. — **γοητευτικ-ά** | -ός [μετρ.] επίρρ.

γοητεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {γοητέ-ευσα (λαϊκ. -εψα), -εύθηκα (καθημ. -εύθηκα), -εμμένος} 1. ασκώ γοητεία σε (κάποιον), υποτάσσω στη γοητεία μου: γοητεύει πάντα όσους τον γνώριζαν ΣΥΝ. θέλγω, σαγηνεύω 2. **γοητευμένος!** (γαλλ. enchanté) ως φιλοφρόνηση, όταν πρωτογνωρίζεις κάποιος μια γυναίκα και συνήθ. προχωρεί σε χειροφιλία.

γότητρο (το) [1888] {γότητρον | χωρ. πληθ.} η φήμη, η ακτινοβολία που εκπορεύεται από επιτυχία, επίτευγμα, αξίωμα ή άλλο τιμητικό γνώρισμα: το - του κλονίστηκε | επίτληη ανεπανόρθωτα από τις πρόσφατες κυβερνητικές ανακατατάξεις || αγώνας χωρίς βαθμολογικό ενδιαφέρον οι ομάδες παίζουν μόνο για το ~ ΣΥΝ. αίγλη, κύρος, πρεστίτζ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίγλη.

[ETYM. < γός + -τρο, κατά τα θέλητρο, φόβητρο].

Γ.Ο.Κ. (ο) Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός. Γολγοθάς (ο) 1. λόφος της Ιερουσαλήμ, που από τους Ευαγγελιστές μαρτυρείται ως τόπος σταυρώσεως των καταδικασμένων σε θάνατο, όπου σταυρώθηκε και ο Ιησούς Χριστός 2. (μτφ. ως προσήγορο) κάθε πορεία μεγάλου πόνου ή εξουτελισμού: όλη της η ζωή ήταν ένας ατέλειωτος ~.

[ETYM. < μετρ. Γολγοθάς < αραμ. Golgoltā < εβρ. Gulgoltā «κράνιο», πβ. Κ.Δ. Ματθ. 27, 33: ...ελθόντες εις τόπον λεγόμενον Γολγοθά, ό εστιν Κρανίου Τόπος (= εβρ. Gulgolét) λεγόμενος].

γολέτα (η) {γολετών} ΝΑΥΤ. ιστιοφόρο που διαθέτει προωαίο και κεντρικό ιστό και προωαία και πρυμναία πανιά ΣΥΝ. (επίσ.) ημιολία. [ETYM. < βεν. goleta < γαλλ. goëlette < κελτ. gwelan «γλάρος»].

Γολιάθ (ο) {άκλ.} 1. Π.Δ. ο Φιλισταίος γίγαντας, τον οποίο σκότωσε ο Δαβίδ με πέτρα που τον έριξε με σφεντόνα 2. (μετωνυμ.) (α) ο γιγαντοσώμος (βλ. Δαβίδ και Γολιάθ, λ. Δαβίδ) (β) άμυλον με κτηνώδη δύνμη.

[ETYM. μετρ. < εβρ. Goljath, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη Γαο (Gath), μία από τις πέντε φιλισταϊκές πόλεις, από την οποία καταγόταν ο Γολιάθ].

γόμα (η) → γόμμα

γόμα λάκα (η) → γομμαλάκα

γούρα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η γαϊδούρα 2. (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα παχιά ή άζεστη, αναίσθητη.

γούαρι (το) {γομαρ-ιού | -ιών} 1. (σπάν.) το φορτίο που φορτώνεται σε ζώο: τρία - ζύλα ΣΥΝ. φορτίο 2. (συνεκδ.) ο γαϊδάρος ή το μουλάρι (γενικότ.) το μεγαλόσωμο ζώο: (μτφ.-μειωτ.) 3. ο μεγαλόσωμος άνθρωπος 4. άνθρωπος χωρίς αγωγή και ευαισθησία: ΦΡ. **γούαρι ξεκατίστροτο** («μφατ.) για άεστο και χωρίς ναισθησία άνθρωπο ΣΥΝ. γαϊδούρι ξεσαμαρωτο. — (υποκ.) γομαράκι (το). [ETYM. < μετρ. γούαριον, υποκ. του αρχ. γόμος «φορτίο» < γέμο «γεμίζω»].

γόμμα (η) (σχολ. ορθ. γόμα) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κομμάτι από καουτσούκ επεξεργασμένο και τυποποιημένο, που διατίθεται στο εμπόριο σε μεγάλη ποικιλία για το σβήσιμο γραπτών από μελάνι ή μολύβι ΣΥΝ. γομολάστιχα, σβηστήρας, σβηστήρι 2. κόλλα ή κολλώδης επικάλυψη από κόμμι. — (υποκ.) **γομμίτσα** κ. **γομμούλα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. κόμη. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. gomma < λατ. gummi < αρχ. κόμμι (βλ.λ.).]

γομμαλάκα (η) 1. ρητίνη που βρίσκεται σε κλαδιά δέντρων τής ΝΑ. Ασίας και κυκλοφορεί στο εμπόριο σε φύλλα και χρησιμοποιείται για την κατασκευή βερνικιών 2. το βερνίκι που κατασκευάζεται διαλύοντας το παραπάνω υλικό σε οινόπνευμα ή παρόμοιο διαλυτικό. [ETYM- < ιταλ. gomma lacca].

γομολάστιχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επεξεργασμένο κομμάτι καουτσούκ, που χρησιμοποιείται για να σβηστεί κάτι που έχει γραφτεί με μελάνι ή μολύβι ΣΥΝ. γόμα, σβηστήρας. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. gomma elastica, βλ. λ. γόμμα, ελαστικός].

Γόμορα (τα) → Σόδομα και Γόμορα **γός** (ο) (διαλεκτ.) 1. οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως γέμισμα: ~ φαγητό | όπλου | κλινιστροματών | μαζιλαριών ΣΥΝ. γέμισμα 2. κάθε είδους φορτίο (για υποζύγια ή πλοία) ΣΥΝ. φορτίο, βάρος. [ETYM. αρχ. < γέμο «γεμίζω»].

γούμος (ο) καθένα από τα δόντια με στρογγυλεμένη ή επίπεδη επιφάνεια, που χρησιμεύουν στο μάσημα τής τροφής. [ETYM. < αρχ. γούμος (ενν. οδούς) < γόμω (βλ.λ.).]

γόμβος (ο) (αρχαιοπρ.) το καρφι. [ETYM αρχ. < *gombh-, ετεροιωμ. βόθμ. του Ι.Ε. *gombh- «δασκύνω», πβ. σανσκρ. jāmbhah «δόντι», αρχ. γερμ. kamb «χτένα» (που έχει όηλ. δόντια), αγγλ. comb, γερμ. Kammi κ.ά.].

γόμεωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) 1. η σύνδεση με γόμενος (βλ.λ.) 2. ΑΝΑΤ. είδος συνάρθρωσης. [ETYM. < αρχ. γόμεσις < αρχ. γομώ (-όω) < γόμω (βλ.λ.)]. **γόμενος** ρ. μετβ. {γόμε-σα, -θηκα, -μένος} 1. (για όπλα) βάζω μέσα σφαίρα, τοποθετώ την απαιτούμενη ποσότητα εκρηκτικής ύλης ΣΥΝ. γεμίζω 2. γεμίζω σκευός ή άνοιγμα (σε φαγητό), κυρ. στοιβάζοντας μείγμα διαφόρων υλικών.

[ETYM < μετρ. γομώ (-όω) «γεμίζω, φορτώνω» < αρχ. γόμος «φορτίο» < γέμο «γεμίζω». Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. charger].

γόμεση (η) [1871] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (για όπλα) το γέμισμα με εκρηκτική ύλη 2. η εκρηκτική ύλη που απαιτείται για το γέμισμα όπλου.

[ETYM < μετρ. γόμεσις < γομώ (-όω) (βλ. λ. γόμενος). Οι σημερινές σημ. αποδίδουν το γαλλ. charge].

γομοστήρας (ο) όργανο για τη γόμεση (όπλου). [ETYM- < γόμενος + παραγ. επίθημα -τήρας, απόδ. του γαλλ. chargeur].

γόνα (το) → γόνατο

γονάδα (η) ΒΙΟΛ.-ΦΥΣΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) αδένας που παράγει τα αναπαραγωγικά κύτταρα των ζώων (οι όρχεις είναι οι αρσενικές γονάδες και οι ωοθήκες οι θηλυκές).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gonade (< αρχ. γονή «το σύνολο των απογόνων»)].

γοναδοτροπίνη (η) ΦΥΣΙΟΛ. ορμόνη τής υπόφυσης που κινητοποιεί τους γεννητικούς αδένες για την έκκριση των ορμονών τους. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gonadotrop(h)in].

γονατία (η) χτύπημα με το γόνατο.

γονατίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μετρ.] {γονάτις-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. λυγίω το ένα ή και τα δύο πόδια, ώστε να ακουμπώ με το γόνατο στο έδαφος: γονάτισε μπροστά στο εικονοστάσι και άρχισε να προσεύχεται- (μτφ.) 2. υποκλίνομαι εκφράζοντας θαυμασμό ή σεβασμό: ~

μπροστά στη γυναικεία ομορφιά! || ~ ελαβικά μπροστά στον Θεό 3. λυγίζω, κλονίζομαι αδυνατώντας να αντεπεξέλθω, φθάνω στην ταπεινωση, την εξάντληση: οι πρόσφυγες είχαν γονατίσει από την πείνα και τις κακουχίες ΣΥΝ. καταβάλλομαι, πτώομαι ♦ (μετβ.) 4. κάνω (κάποιον) να προσπέσει στα γόνατα 5. (συνήθ. μτφ.) οδηγώ στην εξάντληση ή την ταπεινωση, στην εξαθλίωση: η οικονομική κρίση γονάτισε πολλές επιχειρήσεις || η αρρώστια δεν τον γονάτισε ακόμα, κρατάει γερά ΣΥΝ. καταβάλλω, νικώ. — γονάτισμα (το) [μτγν.]-γονατιστός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει γονατίσει: την ικέτευε ~. — γονατιστά επίρρ. [μεσν.].

γόνατο (το) {γονάτ-ου | -ων} 1. η άρθρωση του ανθρώπινου ποδιού μεταξύ μηρού και κνήμης, που επιτρέπεται στο πόδι να λυγίζει: ΦΡ. *πέφτω στα γόνατα* (εμφατ.) παίρνω θέση ικεσίας, ικετεύω: τον *θερμο-παρακάλεσα, έπεσα στα γόνατα, αλλά αυτός τίποτα: ανένδοτος!* 2. (γενικότερ.) η κεντρική περιοχή του ποδιού ανάμεσα στον μηρό και στη γάμπα: η φούστα σταματούσε περίπου στο ~ || *παίρνω το παιδί στα ~ μου* || *παίω το μορφο στα ~ μου* (πάνω στα γόνατα μου) ΦΡ. (μτφ.) (α) *λύνονται* | *κόβονται τα γόνατα (κάποιου)* (γυρνάει τινός λέων, Όμηρος) για περιπτώσεις μεγάλης και καταλυτικής συγκίνησης ή κλονισμού (συνήθ. από είδηση απρόσμενη ή δυσάρεστη): *μου κόπηκαν τα γόνατα απ' την τρομάρα* (β) *(γραμμένως) στο γόνατο* | *στο πόδι* για περιπτώσεις που κάτι γίνεται με μεγάλη προχειρότητα ή βιασύνη: αυτή η εργασία φαίνεται πως είναι *γραμμένη* ~ ΣΥΝ. στο πόδι (γ) *μεγαλώνω (κάποιον) στα γόνατα μου* αναλαμβάνω την επίβλεψη και τη φροντίδα (κάποιου) από πολύ μικρή ηλικία: *έχει μεγάλο δέσιμο με την αδελφή της, στα δικά της γόνατα μεγαλώσε!* 3. (συνεκδ.) (σε παντελόνια) το τμήμα του υφάσματος που καλύπτει την περιοχή του γονάτου: το τζιν *ξέβαψε στα ~*. Επίσης (λαϊκ.) γόνα. — (υποκ.) γο-νατάκι (το) (σημ. 1).

[ETYM₂ < μεσν. γόνανον, από τον πληθ. γόνατα από αρχ. γόνυ, -ατός, κατά το σχήμα *πρόβατα* - *πρόβατο*. Το αρχ. γόνυ, γόνάτος < *γόνF-ατος < θ. *γονF-, ετεροιομ. βαθμ. του I.E. *gen-u- «γόνατο», πβ. σαν-σκρ. jānu, λατ. genu, γαλλ. genu, γοτθ. kniū, αγγλ. knee, γερμ. Knie κ.ά. Η συνήθεια που είχαν οι αρχαίοι γεννητόρες να δείχνουν ότι αναγνωρίζουν την πατρότητα του νεογνού τοποθετώντας το στα γόνατα τους, οδήγησε στον σχηματισμό των λατ. genuinus «γνήσιος» (< genu «γόνατο»), εξού και ισπ. genuino. Ομόρρ. γον-ία (< *γον-P-ία), ο μ'σν. τ. γόνα, από τον πληθ. (τά) γόνατα, όπου η κατάλ. -τα θεωρήθηκε άρθρο (κατά το πρόγραμμα - *πράγμα* [ατ.]).

γόνδολα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μακρόστενη με ανασηκωμένη πλώρη, αβαθής και με επίπεδο πάτο βάρκα, που χρησιμοποιείται για σύντομες μετακινήσεις στα κανάλια της Βενετίας και ολλοιέται από έναν κοπηλάτη που κινεί το κουπί όρθιος πάνω στην πρύμνη. [ETYM₂ Αντιδάν., < ιταλ. gondola, πθ. < μεσν. κοντούρα «μικρό πλοίο που περιέπλεε τις ακτές», θηλ. του επιθ. *κόντουρος* < κοντός + -ουρος < ουρα]. γονδολιέρης (ο) {γονδολιέρηδες} ο κοπηλάτης γόνδολας.

[ETYM₂ < ιταλ. gondoliere].

γονιός (ο)η {γον-είς, -έων} 1. ο πατέρας ή η μητέρα παιδιού 2. γονείς (οι) ο πατέρας και η μητέρα ενός παιδιού: *ενημέρωση γονέων και κηδεμόνων στο σχολείο* - ΦΡ. (α) *αμαρτία γονέων παιδεύονται τέκνα* βλ. λ. *αμαρτία* (β) (εκφραστ.-λαϊκ.) *παίνα και τον γονέων* για περιπτώσεις πολύ μεγάλης φτώχειας και στέρησης: *εδώ δεν είχαν να φάνε!* Επίσης (λαϊκ.) γονιός [μεσν.].

[ETYM₂ < αρχ. γονεύς < θ. *gon-, ετεροιομ. βαθμ. του I.E. *gen-, όπως εμφανίζεται στις λ. γεν-νώ, γέν-ος (βλ.λ.). Το μεσν. γονιός < γονεύς (< οί γονέοι, μεταπλ. τ. από τη γεν. πληθ. γονεύς) < αρχ. γονεύς. Η φρ. και τον γονέων προέρχεται από την επιμνημόσυνη ακολουθία (μνη-σθητή Κύριε αδελφών, πάππων, προπάππων και των γονέων), όπου η τελευταία θέση εξασφάλιζε έμφαση].

γονεϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον γονέα (βλ. λ. *γονικός*). [ETYM₂ Εσφαλμ. τ. που προέρχεται από απόσπαση του γονε- (αντί του θ. γον-) από το ουσ. *γον-έας*, ο κανονικός σχηματισμός είναι γον-ικός (αρχ.), πβ. κ. *εισαγγελέας* - *εισαγγελ-ικός*]. γονεωνικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που ονομάζεται από το όνομα του γονέα του 2. ΓΛΩΣΣ. *γονεωνικά* (τα) κατηγορία μετονομαστικών ουσιαστικών σε -ιδεύς, -όπουλο κ.λπ. που δηλώνουν το νεογνό ζώου: *λέων* - *λεονιδεύς*, *λίκκος* - *λικόπουλο*, *κότα* - *κοτόπουλο*. [ETYM₂ < αρχ. γονεύς + -ωνικός (με έκταση του αρχικού φωνηέντος εν συνθέσει) < αρχ. όνομα, αιολ. τ. της λ. *όνομα*]. γονή (η) {χωρ. πληθ.} 1. καθέννας από τους απογόνους (κάποιου) ΣΥΝ. παιδί, γέννημα 2. (περιληπτ.) το σύνολο των απογόνων (κάποιου): *όλοι τους είναι άτιμη φάρα*, ~ *τού αρχικλέφτη* ΣΥΝ. γενιά, φύτρα - ΦΡ. (μτφ.) *γονή διαβόλου* (για πρόσωπα, γενιές) ο εξαιρετικά έξυπνος, πονηρός και πανούργος.

[ETYM₂ αρχ. < θ. γον-, ετεροιομ. βαθμ. της ρίζας γεν- (I.E. *gen-), που απαντά και στο ουσ. *γέν-ος* (βλ.λ.). -γονία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. γέννηση: *αρρενο-γονία*, *θηλυ-γονία* 2. δημιουργία: *κοσμο-γονία*, *ορεο-γονία* 3. βιολογική εξέλιξη: *φυλο-γονία*. [ETYM₂ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *θεο-γονία*, *θηλυ-γονία*), που προέρχεται από τα συνθ. σε -γόνος (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους, απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. spermato-gonie)]. γονίδιο (το) {γονιδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. η βασική φυσική μονάδα κληρονομικότητας, που περιέχεται στα χρωμοσώματα, αποτελείται από D.N.A. ή R.N.A. (βλ.λ.) και μεταδίδεται κληρονομικά στον απόγονο, καθορίζοντας τα εγγενή χαρακτηριστικά του ΣΥΝ. γόνος. — γονιδια-κός, -ή, -ό, γονιδιακό επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξίδι. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. genidium, αγγλ. gene].

γονιδίωμα (το) {γονιδίωμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των γονιδίων ενός οργανισμού ΣΥΝ. γένωμα.

[ETYM₂ Απόδ. του γερμ. Genom, που αποσπάστηκε από το συνθ. Genotypus (βλ. λ. *γενότυπος*, *γένωμα*)].

γονικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους γονείς: *πύρε* ~ *άδεια από την εργασία του* 2. αυτός που προέρχεται ή παρέχεται από τους γονείς: το ένα σπυτί το *έχτισε πρόσφατα* - *το άλλο είναι το ~ του* 3. ΝΟΜ. (α) *γονική παροχή* η μεταβίβαση ακίνητου περιουσιακού στοιχείου από γονέα στο παιδί του με συμβολαιογραφική πράξη (β) *γονική μέριμνα* βλ. λ. *μέριμνα* 4. *γονικά* (τα) (α) οι γονείς: *πριν παντρευτούν, έπρεπε να του γνωρίσει τα ~ της* (β) η κληρονομημένη από τους γονείς ακίνητη περιουσία: *κάθε λίγο πηγαίνει στο χωριό του να επιθεωρήσει τα ~ του*. [ETYM₂ αρ.⁶ < γονή (βλ.λ.)].

γονιμοποίηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεων} 1. ΒΙΟΛ. η ένωση δύο ειδικών αναπαραγωγικών κυττάρων (γαμετών) για τον σχηματισμό ενός ζυγωτού, του πρώτου κυττάρου ενός νέου οργανισμού· η βιολογική λειτουργία με την οποία παράγεται ένας νέος οργανισμός: *εξωσωματική* - (βλ. λ. *εξωσωματικός*) 2. (ειδικότερ.) (α) η βιολογική λειτουργία που οδηγεί στην παραγωγή σπέρματος (β) *τεχνητή γονιμοποίηση* (ι) η πρόκληση εγκυμοσύνης με τεχνητά μέσα, κυρ. για την επίτευξη εκλεκτικής ράτσας ζώων και τη διευκόλυνση της μαζικής αναπαραγωγής ειδών που αποδίδουν οικονομικό όφελος (ii) ΙΑΤΡ. (για ζευγάρια που αντιμετωπίζουν πρόβλημα τεκνοποίησης) μέθοδος γονιμοποίησης (σημ. 1) με τεχνητά μέσα που συνίσταται στην εισαγωγή σπέρματος (που προέρχεται από δότη) στον γυναικείο κόλπο ή στην κολύθηση της μήτρας (σπερματέγχυση) κατά τις ημέρες της οορρηξίας: *δεν μπορούσαν να κάνουν παιδί και κατέφυγαν στην ~*. — γονιμοποιητικός, -ή, -ό.

γονιμοποιός, -ός, -ό [1856] αυτός που καθιστά (κάποιον/κάτι) γόνιμο: ~ *δύναμη* | *γύρη*.

γονιμοποιή ρ. μετβ. [1845] {γονιμοποιείσ... | γονιμοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (για ζώα και φυτά) καθιστώ (κάτι) γόνιμο: *συντελώ έτσι, ώστε από κάτι να γεννηθεί* | *να παραχθεί κάτι άλλο* συνήθ. μέσο τής φυσικής διαδικασίας της αναπαραγωγής: (για γεννητικά κύτταρα αντίθετου φύλου) *το σπερματοζώαριο (του άνδρα) γονιμοποιεί το ωάριο (της γυναίκας)* || *η γύρη των λουλουδιών γονιμοποιεί τα φυτό* ΣΥΝ. (για φυτά) καρποφόρο ΑΝΤ. στειρόνιο 2. (μτφ.) επηρεάζω ή επενεργώ σε (κάτι) με τρόπο που να λειτουργεί δημιουργικά, να παράγει νέα και πρωτότυπα στοιχεία (στον χώρο της διανοήσης, τής τέχνης κ.λπ.): ο Γαλλικός Διαφωτισμός *γονιμοποίησε τη σκέψη πολλών Ελλήνων λογίων* || *η επαφή με διάφορα αισθητικά ρεύματα γονιμοποίησε την καλλιτεχνική φαντασία του ζωγράφου*. [ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. féconder].

γόνιμος, -η, -ο 1. αυτός που μπορεί και αποδίδει καρπούς: ~ *χωράφια* | *εκτάσεις* | *εδάφη* ΣΥΝ. εύφορος, καρποφόρος, παραγωγικός ΑΝΤ. άγονος, στειρός ΦΡ. (μτφ.) *γόνιμο έδαφος* οι ευνοϊκές συνθήκες: *στην Αθήνα του Περικλή οι φιλοσοφικοί έβρισκαν ~ για να αναπτύξουν τις θεωρίες τους* 2. (μτφ.) (α) αυτός που ευνοεί τη δημιουργία ή την απόδοση άφθονων αποτελεσμάτων, που προσφέρει πολλά: ~ *συνεργασία* | *προβληματισμός* | *κριτική* | *σταδιοδρομία* ΣΥΝ. δημιουργικός, αποτελεσματικός (β) αυτός που είναι κατάλληλος για αναπαραγωγή: *μια γυναίκα μπορεί να συλλάβει όταν βρίσκεται στις ~ μέρες της*. — γό-νυμα | γόνιμος [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός. [ETYM₂ αρχ. < γόνος].

γόνιμος: συνώνυμα. Οι λέξεις διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τα πεδία όπου εμφανίζουν παραγωγικότητα: υλικό, πνευματικό, κοινωνικό. Το γόνιμος έχει την ευρύτερη από όλα σημασία: γόνιμο έδαφος (ύλη) - γόνιμη φαντασία (πνεύμα) - γόνιμη συνεργασία (κοινωνία). Στον αντίποδα βρίσκεται το εύφορος, που χρησιμοποιείται μόνο υλικά (*εύφορη γη*). Ενδιάμεσως χρησιμοποιούνται τα: *καρποφόρος* - για ύλη (καρποφόρα δέντρα) και κοινωνικό πεδίο (*καρποφόρα συνεργασία* | *εργασία*) - *δημιουργικός* - στο πνευματικό και κοινωνικό πεδίο (*δημιουργική σκέψη* | *φαντασία* - *δημιουργικός διάλογος* | *αναζήτηση*) - *παραγωγικός* - στο υλικό και κοινωνικό πεδίο (*παραγωγικές περιοχές* - *παραγωγική εργασία* | *επιχείρηση* | *δυνάμεις*).

γονιμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του γόνιμου, η ικανότητα απόδοσης καρπών ή αναπαραγωγής: *αρχαία θεά της* -2. (μτφ.) η ικανότητα για δημιουργία, για απόδοση ευνοϊκών αποτελεσμάτων: ~ *φαντασίας*.

γονιός (ο) → γονέας

γονόκοκκος (ο) [1894] ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. βακτήριο που προκαλεί γονόρροια.

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γόνος + κόκκος, < νεολατ. gonococcus].

γονόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτική, πύθης φλεγμονή της ουρήθρας ή του κόλπου, που προκαλείται από βακτηρίδιο ΣΥΝ. βλε-νόρροια, γονοκοκκική ουρηθρίτιδα. [ETYM₂ μτγν. < γόνος + -ρροια < *ρέω*].

γόνος (ο) (λόγ.) 1. ο απόγονος (συνήθ. οικογένειας με κύρος): ~ *καλής οικογένειας* || ~ *ξεπεσμένης αριστοκρατικής οικογένειας* ΣΥΝ. παιδί, τέκνο, απόγονος 2. κάθε σπέρμα ικανό να δημιουργήσει ζωντανό οργανισμό ΣΥΝ. σπέρμα, σπόρος.

[ETYM₂ αρχ. < θ. *γον-, ετεροιομ. βαθμ. της ρίζας γεν- (I.E. *gen), που απαντά και στο ουσ. *γέν-ος* (βλ.λ.)].

-γόνος¹ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν την καταγωγή ενός προσώπου, τη θέση του στη διαδοχή των γενεών: από-γόνος, επί-γόνος, πρό-γόνος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γενής. [ETYM₂ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *επί-γόνος*).

ἀπό-γονος), που προέρχεται από το θ. γον- του ρ. γίγνομαι (παρακ. γέ-γον-α). Βλ. κ. γόνος/. -γόνος², -α (λόγ. -ος), -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών (σε ουδ.) που δηλώνουν ότι κάτι παράγει ή προκαλεί κάτι: *σιελογόνος αδένας* || *καρκινογόνα τρόφιμα* || (κ. ως ουσ.) η *χρήση διακρυγόνων από την αστυνομία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γενής. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. τέκνο-γόνος, μτγν. τερατο-γόνος), που προέρχεται από θ. του ρ. γίγνομαι (βλ. λ. -γόνος) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γάλλ. antigène «αντιγόνο» με εσφαλμ. χρήση του -gène < -γενής, γάλλ. οο-gone «οογόνο» κ.ά.). γονότυπος κ. γενότυπος (ο) {γονοτύ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. το σύνολο των γονιδίων που μεταβιβάζονται από τον γονέα και καθορίζουν τα χαρακτηριστικά του απογόνου. — γονοτυπικός, -ή, -ό, γονοτυπικά επίρρ.

[ETYM. Εσφαλμ. απόθ. του ελληνογενούς γερμ. Genotyp. Ορθότ. είναι η απόθ. *γενότυπος*]. γονυ (το) {γόνου σε ονομ. κ. αιτ.} (λόγ.) το γόνατο' κυρ. στη ΦΡ. *κλίνω το γονυ* (επί γόνυ κέκλιται, Αισχύλ. Πέρσαι 931) (α) γονατίζω (β) (μτφ.) εκφράζω τον βαθμό μου σεβασμό: ~ στους *ένδοξους νεκρούς*. [ETYM. αρχ., βλ. λ. γόνατο]. γονυκλινής, -ής, -ές {γονυκλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) γονυπητής (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες [ETYM. μτγν. < γόνυ «γόνατο» + κλίνης < κλίνω]. γονυκλισία (η) [μτγν.] {γονυκλισι-ών} (λόγ.) το να πέφτει κανείς στα γόνατα για ικεσία ή ως ένδειξη ταπεινότητας: τον *ικέτευε με γονυ-κλισίες και κλάματα* ΣΥΝ. γονάτισμα.

γονυπητής, -ής, -ές {γονυπητ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται πεσμένος στα γόνατα (για ικεσία ή λόγω ταπεινότητας): *προσευχήθηκε ~ μπροστά στην εικόνα* ΣΥΝ. γονυκλινής, γονατιστός 2. αυτός που εκδηλώνεται με γονυκλισία: ~ *προσευχή* | *ικεσία* ΣΥΝ. γονυκλινής. — γονυπητός 'πίρρ., γονυπητήρ. [μτγν.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. αρχ. < γόνυ «γόνατο» + -πητής < πίπτω (πβ. απρφ. αορ. β' πε-σείν)]. γόνος (ο) (στάν.) η θρηνητική και έντονη φωνή που βγάζει κανείς από έντονο ψυχικό πόνο, η σπαρακτική κραυγή ΣΥΝ. ομιωγή, οδυρμός. [ETYM. αρχ. < γοά «βιάζω κραυγή πόνου, θρήνω» < *γοP-άω < I.E. *g^hou- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ. αρχ. γερμ. gi-kewen «ονομάζω», ίσως σανσκρ. jō-gu-ve «φωνάζω δυνατά». Ομόρρ. γό-ης, γο-ερός, γο-ητεία, βο-ώ (βλ. λ.) κ.ά.]. γόπα (η) → γόπα **Γοργίας** (ο) ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες σοφιστές και ρητορές (5ος αι. π.Χ.): αμφισβητούσε τη γνωστική ικανότητα του νου και την ύπαρξη του αληθινού, τη θέση του οποίου έπαιρνε το εύλογο· έδινε σημασία στην εύστοχη εκμετάλλευση της κατάλληλης ευκαιρίας και στον λόγο του έδινε έμφροση στα σχήματα (*γοργίαει σχήματα*).

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < επιθ. γοργός (βλ. λ.), πβ. κ. *Αυσ-ίας, Κριτ-ίας, Άγαθ-ίας*]. **γοργό-** ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει ταχύτητα: *γοργο-τάξιδος, γοργο-κίνητος, γοργο-πτερούρος, γοργο-πόδαρος*. [ETYM. Α' συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. γοργός (βλ. λ.)]. γοργόν (το)MΘΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική σημειογραφία) σημείο που ανήκει στις «έγχρονες υποστάσεις», υποδεικνύει τη διαίρεση του μουσικού χρόνου σε δύο ίσα τμήματα (ως αποτέλεσμα, με όρους της ευρωπαϊκής μουσικής, εάν ο μουσικός «χρόνος» αντιστοιχεί στο «τέταρτο», με τη χρήση του «γοργού» εκτελούνται «όγδοα»). γοργόνα (η) {χωρ. γεν. πλθθ.} 1. μυθικό θαλασσίνο πλάσμα με μορφή γυναίκας από τη μέση και πάνω (κεφάλι, χέρια, κορμός) και ναριού από τη μέση και κάτω (ουρά): στη *λαϊκή παράδοση η - εμφανίζεται ως αδελφή του Μεγαλέξαντρου* (βλ. κ. λ. *βασιλεύω*) 2. (συνεκδ.) ακρόπρωρο (βλ. λ.) με την παραπάνω μορφή, που πίστευαν πως προστάτευε το πλοίο από το κακό μάτι.

[ETYM. < αρχ. *Γοργών*, από τον πλθθ. *Γοργόνες* (αι) του ονόματος *Γορ-γώ* (βλ. λ.), το οποίο δήλωνε ένα τέρας της ελλην. μυθολ.]. γοργοπόδαρος, -ης, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που μπορεί να τρέχει με μεγάλη ταχύτητα, που έχει γρήγορα πόδια ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) οκύπους, Γοργοπόταμος (ο) ποταμός της Α. Στερεάς Ελλάδας που πηγάζει από την Οίτη και πριν από τις εκβολές του συμβάλλει στον Σπερχειό· γνωστός για την ανατίναξη της γέφυρας του (1942) από τις δυνάμεις της Εθνικής Αντίστασης, η οποία συνέβαλε στην επιτυχή έκβαση του αγώνα κατά των Γερμανών. γοργός, -ή, -ό (λαϊκ.) γρήγορος, σβέλτος: *έφθγε με ~ βήματα* || ~ *ρυθμοί* ΦΡ. (παροιμ.) *το γοργόν και χάρην έχει* για τη χρησιμότητα της λήψης ή επικύρωσης αποφάσεων ή τέλεσης πράξεως σε σύντομο χρονικό διάστημα, χωρίς καθυστέρηση: *μια και τ'αποφασίσαμε, ας υπογράψουμε και τα συμβόλαια -!* ΣΥΝ. στη βράση κολλάει το σίδερο. — γοργά επίρρ.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «φοβερός, τρομακτικός», < *Γοργώ* (βλ. λ.), τέρας της μυθολ., σύμφωνα με την οποία όποιος την αντικρίζε κατά πρόσωπο γινόταν μάρμαρο. Έτσι η λ. *γοργός* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως χαρακτηρισμός του βλέμματος, της όψης κάποιου, π.χ. «*ομμασι γοργός*» (Ευριπ. *Φοίνισσα* 146), «*γοργότεροι ιδείν*» (Ξενοφ. *Κύρου Ανάβ.* 4.4.3.) κ.ά. Η σημερινή σημ. «ταχύς» είναι μτγν.]. Γοργώ (η) {-ως κ. -ούς} ΜΥΘΟΛ. η Μέδουσα· μία από τις Γοργόνες (οι άλλες Σθενό και Ευρύαλη): αντίθετα από τις αδελφές της ήταν θνητή, είχε τερατώδη εμφάνιση και μεταμόρφωνε σε πέτρα όποιον την κοιτάζε· τη σκότωσε ο Περσέας. Επίσης **Γοργόνα**.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν., ομόρρizzo του επιθ. *γοργός* (βλ. λ.), αγν. ετύμου. Ορισμένοι ισχυρίζονται τις δύο λ. σε I.E. τ. *gareg- «τρομακτικός, φρικαλέος» (πβ. αρχ. ιβρ. garf «άγριος»), αρχ. σλαβ. groza «φορική» ή τις συνδέουν με τη «γλάσσο» του Ησυχίου *γέργερος- βρόγγος*. Καμία από τις προτάσεις δεν ευσταθεί].

γορδίοσ δεσμός (ο) 1. ο άλυτος κόμπος που βρισκόταν στο Γόρδιο της Φρυγίας και που, κατά τους χρησμούς, όποιος τον έλυνε θα κατατούσε όλη την Ασία: ο Μ. Αλέξανδρος, αντί να τον λύσει, τον έκοψε με το σπαθί του 2. (μτφ.) κάθε πολύπλοκο και δύσπεπλο πρόβλημα, μπερδεμένη κατάσταση: ο ~ της *εθνικής οικονομίας απαιτεί δραστικές λύσεις*- ΦΡ. λίνω | **κόβω τον γόρδιο δεσμό** επιλύω τολμηρά και αποφασιστικά ένα περίπλοκο πρόβλημα: *χρειάζονται τολμηρές αποφάσεις για να λυθεί ο - των σημερινών αδιεξόδων*. [ETYM. < μτγν. *Γόρδιον*, πόλη της Φρυγίας, < *Γόρδιος*, βασιλιάς και ιδρυτής του ορτυκικού κράτους, αγν. ετύμου].

γορύλλας (ο) {γορύλλων} 1. ο μεγαλύτερος ανθρωποειδής πθήκος της Αφρικής· βαρύ και δυνατό ζώο με μαύρο τρίχωμα και δέρμα, πλα-τιούς ώμους, μακριά δυνατά χέρια και κοντά πόδια, άτριχο στήθος και πρόσωπο 2. (μτφ.) άνθρωπος με θηριάδη και πρωτόγονη εμφάνιση, που προκαλεί φόβο ή απαρέσκεια στους άλλους ΣΥΝ. αγριάνθρωπος, ουρακοτάγκος 3. (μτφ.-μειωτ.) ο σωματοφύλακας: *έχει προσλάβει και δύο -, για να κάθονται στην είσοδο*. — (υποκ.) γορύλλάκι (το) (σημ. 1).

[ETYM. < μτγν. *Γορύλλαι* (αι), ονομασία φυλής δήθεν τριχωτών γυναικών (προφανώς πθήκων) της Αφρικής, αγν. ετύμου].

Γ.Ο.Σ. (οι) Γενικοί Όροι Συναλλαγών όροι που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων (συνήθ. μεταξύ προμηθευτών και καταναλωτών).

γοτθικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους Γότθους: *-αλόφθιτο* | *γράμμα* | *επιδρομή* | *επίδραση* 2. (για εικαστικές τέχνες, κυρ. αρχιτεκτονική) αυτός που σχετίζεται με την τεχντροπία που άνησε και επικράτησε στη Δ. Ευρώπη μεταξύ 1150 και 1500 και χαρακτηρίζεται από περίπλοκη και πλούσια διακόσμηση, οξυκόρφη τόξα, θόλους με ραβδώσεις και προοδευτική εκκλιπνση και ελάφρυνση της κατασκευής 3. **γοτθικό μυθιστόρημα** το μυθιστόρημα που χαρακτηρίζεται από σκοτεινή, μαλαγχολική ή και απειλητική ατμόσφαιρα, γεμάτη μυστήριο και γεγονότα που προκαλούν φόβη.

Γότθος (ο) ΙΣΤ. μέλος γερμανικού λαού, κλάδοι του οποίου είναι οι Βησιγότθοι και οι Οστρογότθοι, γνωστοί για τις συγκρούσεις τους με τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και το Βυζάντιο (κατά τους πρώιμους χρόνους της σύστασής του).

[EY Μ μεσν. < μτγν. λατ. Gothi < γοθθ. gutōs, gutans, αγν. ετύμου. Ανεπιβεβαιώτες παραμένουν οι προσατάσεις συνδέσεως με αρχ. γερμ. got «θεός» ή με ρίζα *gaut- «ρέω»].

Γουαδελούπη (η) συστάδα νησιών των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα, που υπάγεται στη Γαλλία.

[ETYM. Μεταφορά του γάλλ. Guadeloupe, που οφείλεται στον Χρ. Κολόμβο, ο οποίος το 1493 έδωσε στα νησιά το όνομα του ισπανικού μυστηρίου Santa Maria de Guadalupe (ποταμός της Ισπανίας, < αραβ. wādī «ποταμός» + λατ. lupus «λύκος»)].

Γουατεμάλα (η) (ισπ. Republica de Guatemala = Δημοκρατία της Γουατεμάλας) κράτος της Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα την πόλη της Γουατεμάλας, επίσημο ΣΥΝ. Λακκουβία, λάκκος 2. (μτφ.-συνήθ. κακόσ.) κατοικημένη περιοχή που βρίσκεται χαμηλότερα από τις γύρω περιοχές: η *συνοικία τους ήταν μια -*. — (υποκ.) **γιοβίτσα** (η).

[ETYM. μεσν., αβεβ. ετύμου, πθ. < μτγν. κύθη «κεφάλι» (βλ. κ. κυβίστηση) ή < αββ. guve].

γιοβόνω ρ. αμετβ. {γιοβό-σα, -μένος} (λαϊκ.) 1. (για επιφάνειες) σχηματίζω λακκούβα: σ' αυτό το σημείο *γιοβώνει ο δρόμος* 2. (για νερά) λιμνάζω σε λακκούβα: *εδώ έχει βαθυλόωμα και τα νερά απ'τη βροχή γιοβώνουν* ΣΥΝ. λιμνάζω 3. (μτφ.) βγάζω από κάτι το περιεχόμενο, ώστε να σχηματιστεί κενό που θα το γεμίσω μετά: ~ τις *ντομάτες* | *τις μελιτζάνες για να μαγειρένω γεμιστά* || ~ τη ζύμη, *για να τη γεμίσω αμύγδαλα, μαρμελάδα κ.ά.* || ~ το χρώμα, *για να φωτένω λουλουδία*. Επίσης γιοβιάζω — **γιοβώμα** κ. **γιοβίσιμα** (το).

Γουδί (το) {Γουδιού} περιοχή της Αθήνας, γνωστή από το κίνημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου (αποτελούμενου από καλύτερους αξιωματικούς της Φρουράς των Αθηνών) για την ανανέωση της πολιτικής ζωής (1909) και από την εκτέλεση των έξι καταδικασθέντων ως ενόχων για τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922).

γουδί (το) {γουδ-ιού | -ιών} το κοίλο σκεύος από ανθεκτικό υλικό (συνήθ. ξύλο ή μέταλλο), που χρησιμεύει για το κοπάνισμα υλικών πριν από τη μαγειρική ή ζχαροπλαστική χρήση τους: *κοπάνισε στο - το σκόρδο για τη σκορδαλιά*- ΦΡ. (λαϊκ.-σκοπτ.) *το γουδί το γουδοχέρι (και τον κόπανο στο χέρι)* για περιπτώσεις άσκοπης, κουραστικής και πεισματικής επανάληψης λόγων ή πράξεων: *μια ώρα του εξήγησα ότι το είδα με τα ίδια μου τα μάτια και αυτός, -, να επιμένει ότι το παιδί του δεν έκανε τίποτα* ΣΥΝ. τον χάρη του, το βιολί του.

[ETYM. < μτγν. *γύδιον* (με σύγηση του αρχικού i- και ανάπτυξη εφυ-φοικού -ου-, πβ. και *γουλί* < *γύλιον < *άγλις*), υποκ. του γύδ-εως, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. γέ, ίκος «είδος εντόμου»].

γυδοκοπάνισμα (το) {γυδοκοπανίσι-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. το κοπάνισμα υλικών ή καρπών στον γουδί ΣΥΝ. κοπάνισμα 2. (μτφ.) κάθε άσκοπη και κουραστική επανάληψη, που θεωρείται ανούσια

και βαρετή: το ατελείωτο και *στείρο* ~ για τους *ένδοξους* «*αρχαίους ημών προγόνους*».
 γυδοχέρι (το) {δύσχηρ. γυδοχερ-ιού | -ιών} ο κόπανος του γουδιού, το αμβλύ στη μία άκρη όργανο, με το οποίο λειώνουμε ή κονιορτοποιούμε διάφορα υλικά στο γουδί· ΦΡ. **Το γουδί το γυδοχέρι (και τον κόπανο στο γέρι)** βλ. λ. *γουδί*. Επίσης **γυδοχέρι**.
 γουδέστερ (το) {άκλ.} ταινία ή μυθιστόρημα, η υπόθεση του οποίου εκτυλίσσεται στη Β. Αμερική του προηγούμενου αιώνα και περιλαμβάνει περιπέτειες όπου πρωταγωνιστούν καουμπόηδες, Ινδιάνοι, παράνομοι κ.λπ. ΣΥΝ. (λαϊκ.) καουμπόικο· ΦΡ. **γουδέστερ σπαγκέτι** βλ. λ. *σπαγκέτι*. [ETYM. < αγγλ. western «δυτικός»].
 Γουιάνα (η) (αγγλ. Co-operative Republic of Guyana = Συνεργατική Δημοκρατία της Γουιάνας) κράτος της Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Γ'ζώρτζαουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Γουιάνας.
 [ETYM. < αγγλ. Guyana, λ. ινδιάν., που σημαίνει «γη των νεράν». Κατ'άλλη άποψη, το τόπων, προέρχεται από τις ινδιάν. λ. (Γκουαρανί) *guai* «γεννημένος» + *ana* «οικογένεια, συγγενολό», που θα υποδήλωνε στενή συγγένεια μεταξύ των μελών του λαού].
 γουικέντ (το) {άκλ.} το Σαββατοκύριακο.
 [ETYM. < αγγλ. week-end «τέλος εβδομάδας»].
 Γουινέα (η) (γαλλ. République de Guinée = Δημοκρατία της Γουινέας) κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Κονακρύ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γουινέας.
 [ETYM. < γαλλ. Guinée < Ghana, ονομασία του αρχ. (8ος αι π.Χ.) αφρικανικού βασίλειου του ποταμού άνω Νίγηρα, < aginaw «αβήροι άνθρωποι» (γλώσσα Τουαρέγκ)].
 Γουινέα Ισημερινή (η) → Ισημερινή Γουινέα
 Γουινέα-Μπισαου (η) (πορτ. Republica da Guiné-Bissau = Δημοκρατία της Γουινέας-Μπισάου) κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μπισαου, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινοτήτας.
 [ETYM. < πορτ. Guiné-Bissau, βλ. λ. *Γουινέα*. Η πρωτεύουσα Bissau ανάγεται στην ονομασία των ιθαγενών Bijuga, αγν. ετύμου].
 γουίντ-σέρφινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *ιστιοσανίδα, κυματοδρομία*-ΑΘΛ. θαλάσσιο άθλημα στο οποίο ο αθλητής ισορροπεί πάνω σε ιστιοσανίδα (βλ. λ.) εφοδιασμένη με εξαιρετικά ευλύγιστο πανί, κατευθύνοντας το σκάφος με αξιοποίηση της δύναμης του αέρα και κατάλληλους χειρισμούς του πανιού.
 [ETYM. < αγγλ. wind surfing < wind «άνεμος» + surfing «κυματοδρομιά»].
 γουλί (το) {γουλίου | χωρ. γεν. πληθ.} 1. (λαϊκότ.) (α) ο βλαστός των χορταρικών και κυρ. το κοτσάνι των λαχανικών ΣΥΝ. *μίσχος* (β) σκελίδα σκόρδου (γ) αποβολιμένος καρπός (π.χ. αμυγδαλού) 2. (συνήθ. μτφ.) ξυρισμένο ή πολύ κοντά κουρεμένο κεφάλι, ώστε να φαίνεται το δέρμα: *τον κουρέψε με την ψιλή και τον 'κανε το κεφάλι ~* || (ως επίρρ.) *θα σε κουρέψω ~*.
 [ETYM. < μεσν. *γουλίν* < **άγλιον* (με σίγηση του αρχικού *ά-* και ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-*, πβ. και *γουδί* < *γυδιον* < *γυδίζ*), υποκ. του αρχ. *άγλις* «σκελίδα σκόρδου», που συνδ. με το συνώνυμο *γέλιγς* < **γέλιγλις* (με ανομοίωση)]. Βλ. κ. *γάρηλιο*.
 γουλιά (η) το να ρουφά ή να καταπίνει κανείς μικρή ποσότητα υγρού, η ρουφηξιά: *ένας ειδικός καταλαβαίνει το καλό κρασί με την πρώτη ~* || *κατάπιε τον καφέ με δυο ~* || *βιαστική ~* ΦΡ. **γουλιά-γουλιά** ρουφώντας λίγο-λίγο, μικρές ποσότητες: *πίνω το ούισκι μου ~ για να το απολαμβάνω καλύτερα*. [ETYM. μεσν. < γούλα < λατ. gula «οισοφάγος»].
 γουλιάνος (ο) μεγάλο σαρκοφάγο ψάρι των γλυκών νεράν, το μεγαλύτερο στην Ευρώπη, με χαρακτηριστικά μoustάκια και μεγάλο περύγιο κάτω από την κοιλιά ώς την ουρά ΣΥΝ. *σίλουρος*. [ETYM. < αρχ. *γυλιάνος* (με ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-* ίσως υπό την επίδραση του ουσ. *γουλιά*), αγν. ετύμου].
 γούμενα (η) NAYT. (λαϊκ.) γοντρό σκονί, καραβόσκονο, παλαμάρον ΦΡ. (παροιμ.) **τρώω καράβια με τις νούμενες τρώω πολύ**. [ETYM. < παλ. ιταλ. gumena (σύγγρ. gomēna), πθ. < αραβ. gummal (idia σημ.)].
 γούμενος (ο) → ηγούμενος
 γουμένισσα (η) → ηγουμένη
 γούνα (η) {γουνών} 1. το πλούσιο, μαλακό και παχύ τρίχωμα που καλύπτει το δέρμα ορισμένων θηλαστικών: *η γάτα έγλειψε τη - της!* || ~ *αρκούδας* | *αλεπούς* | *λύκου* | *ενυδρίδας* | *λαγού* ΣΥΝ. *τρίχωμα* 2. (συνεκδ.) το δέρμα συγκεκριμένων ζώων (π.χ. του βιζόν, του κάστορα κ.λπ.), που καλύπτεται από τέτοιο τρίχωμα και χρησιμοποιείται για ενδύματα ή αξεσουάρ: *το παλτό είχε - στο γιακά-* ΦΡ. (μτφ.) (α) **της γούνας** | **κάπας μου μανίκι** για κάτι εντελώς ξένο και αδιάφορο σε μένα, που δεν σχετίζεται άμεσα με μένα ούτε έχει επιπτώσεις πάνω μου: *κι αυτός έμενε αδιάφορος, σαν να ήταν όλα αυτά της γούνας του μανίκι* (β) **έχω ράμματα για τη γούνα (κάποιου)** διαθέτω στοιχεία εις βάρος κάποιου ή γνωρίζω πράγματα που μπορούν να τον εκθέσουν: *το αρχείο του το τρέμον όλον έχει, βλέπεις, ράμματα για τις γούνες ολονών* (γ) **κάιο τη γούνα (κάποιου)** εκθέτω (κάποιον) δημόσιας, μειώνει (κάποιον), κυρ. ιθικά: *τον 'κάμε τη γούνα αποκαλιπώντας την ανάμειξη του στο σκάνδαλο!* 3. (συνεκδ.) το παλτό που κατασκευάζεται από αυτό το επεξεργασμένο δέρμα (και το οποίο θεωρείται σύμβολο πλούτου και πολυτέλειας): *μέλη οικολογικών οργανώσεων πέταξαν αβγά στις ~ των κυριών, καθώς προσέγγιζαν στην επίσημη εκδήλωση!* ΣΥΝ. γουναρικό 4. (συνεκδ.) οποιοδήποτε υλικό ή ένδυμα μοιάζει στην κατασκευή του με φυσικό τρίχωμα: *συνθετική | οικολογική ~*. — (υποκ.) γουνάκι (το) κ. γουνίτσα (η).

[ETYM. μεσν. < λατ. gunna ή < σλαβ. guna, αμφότερα κελτ. προελ.].
 γουναράς (ο) [μεσν.] {γουναράδες}, γουναρου (η) {γουναρούδες} πρόσωπο που εμπορεύεται ή κατασκευάζει γούνες. — γουναράδικο (το).
 γουναρική (η) η τέχνη της κατεργασίας δερμάτων για την κατασκευή γουνών.
 γουναρικό (το) 1. ένδυμα ή συμπλήρωμα ενδυμασίας από γούνα: *έμπορος γουναρικών* 2. (περιληπτ.-εκφραστ.) σύνολο γουνών: *να δεις ~ και κακό στη δεξίωση!*
 γουνεμπόριο (το) {γουνεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο γούνας ή γούνινων ενδυμάτων. — γουνεμπορος (ο).
 γούνινος, -η, -ο (για ένδυμα) 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από γούνα: *- παλτό* | *καπέλο* 2. γούνινο (το) το γουναρικό (βλ. λ.).
 γουνοποιία (η) {γουνοποιών} 1. η τέχνη της κατεργασίας της γούνας για την κατασκευή ενδυμάτων 2. (κατ'επέκτ.) το εργαστήριο ή η βιομηχανία κατασκευής γούνινων ενδυμάτων. — γουνοποιός (ο/η).
 γουόκι-τόκι (το) {άκλ.} καθεμιά από ένα ζεύγος μικρών φορητών συσκευών που επιτρέπει στους κατόχους τους να συνομιλούν σε μικρή απόσταση καθώς περπατούν. [ETYM. < αγγλ. walkie-talkie].
 γουόκμαν (το) {άκλ.} μικρό φορητό στερεοφωνικό κασετόφωνο ή ραδιοκασετόφωνο, που χρησιμοποιείται με ακουστικά. [ETYM. < αγγλ. walkman (< walk «περπατώ» + man «άνθρωπος»), από τη μάρκα κατασκευής των πρώτων φορητών ραδιοκασετόφωνων].
 γουοτεργκέιτ (το) {άκλ.} (στον δημοσιογραφικό λόγο) κάθε σκάνδαλο κρατικής διαφθοράς, κατάχρησης εξουσίας, λ.χ. τηλεφωνικών υποκλοπών από την πλευρά του κράτους: «στη *Μαδρίτη η κρίση ξεσπά για ένα ~ αλλά ισπανικά*» (εφημ.).
 [ETYM. < αμερ. Watergate, ονομασία του κτηρίου που στέγαζε τα γραφεία του αμερ. Δημοκρατικού Κόμματος, στα οποία έγινε διάρρηξη το 1972 κατά την προεκλογική περίοδο από ανθρώπους του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος εν γένωσει του τότε προέδρου Ρ. Νίξον το -gate ως β' συνθ. χρησιμοποιείται έκτοτε για να δηλώσει πολιτικό σκάνδαλο, λ.χ. *Ιρανγκέιτ* (1986) κ.ά.].
 γουότερ-πόλο (το) {άκλ.} ΑΘΛ. η υδατοσφαίριση (βλ. λ.).
 [ETYM. < αγγλ. water polo].
 γούπατο (το) (λαϊκ.) βαθούλωμα της επιφάνειας, έκταση εδάφους που σχηματίζεται κοίλωμα ΣΥΝ. γούβα. [ETYM. Από συμφωρμό των λ. *γούβα* και *πάτος* με απλολογία].
 γουργυρίζω ρ. αμετβ. {γουργούρισα} 1. (για στομάχι, έντερα) παρωγό χαρακτηριστικό ήχο λόγω της μετακίνησης αερίων και υγρών, δηλωτικό συνήθ. πείνας ή χώνεψης: *γουργυρίζει η κοιλιά του* 2. (μτφ.-για υγρά) ρέω διακεκομμένα, ακανόνιστα και μ' ανάλογο θόρυβο: *το ροάκι γουργούριζε* 3. (κυρ. για ζώα) παράγο σιγανό, παρατταμένο και διακεκομμένο ήχο, εκφράζοντας συνήθ. ευχαρίστηση: *η γάτα γουργούριζε κάθε φορά που τη χάιδευαν* || *τα περισσότερα γουργούριζαν ερωτοτροπόντας*. — γουργυρισμά κ. γουργυρητό (το). [ETYM. Ηχομημητική λ. από τον ήχο *γουρ-γουρ*].
 γούρι (το) {γωρ. γεν.} (καθημ.) 1. η ευνοϊκή τύχη: *πόνταρε πάντα στο εφτά, γιατί πίστευε πως της έφερνε -* ΣΥΝ. *καλοτυχία* ΑΝΤ. *γρουσουζιά*, *γκαντεμά*, *κακοτυχία* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε πιστεύεται πως προμηθεί κάτι ευχάριστο, πως είναι ενδεικτικό καλής τύχης: *είναι, λένε, - όταν χύνεται ο καφές στο πατάκι* ΣΥΝ. *καλό σημάδι*, *καλό σημάδι* ΦΡ. (α) **μου πάει γούρι** μου φέρνει καλή τύχη από τη στιγμή που το αποκτώ ή (για γεγονότα) μου συμβαίνει: *ελπίζει η καινούργια δουλειά να του πάει γούρι και στα προσωπικά του* || *μακάρι να μας πάει γούρι αυτή η χρονιά* (β) **γύρισε το γούρι** σε π'ριπτώσεις που κανείς αρχίζει να φαίνεται τυχερός μετά από περιόδους ατυχίας: *μετά την τρίτη παρτίδα ~ του και άρχισε να κερδίζει* 3. το μικρό αντικείμενο που πιστεύεται ότι φέρνει καλή τύχη: *έχει πάντα μαζί του ένα λαγοπόδαρο* (για ~ || *το αρκουδάκι της είναι το - της*. — γούρικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη.
 [ETYM. < μεσν. *άγουρι(ν)* < δημόδ. λατ. agurium < λατ. augurium «(καλό) σιανός», με την επίδρ. και του τουρκ. ugru «τύχη», που ίσως έχει την ίδια προέλευση].
 γουρλήδικος, -η, -ο (για πράγματα) αυτός που θεωρείται πως φέρνει καλή τύχη: ~ *δαχτυλίδι* | *φόρεμα* | *μέρα* | *συνάντηση* ΣΥΝ. *τυχερός*, *ευοίανος*, *ευνοϊκός*, *γούρικος* ΑΝΤ. *γρουσουζικός*, *γκαντεμάκος*, *δυσφοίανος*. — γουρλήδικα επίρρ. [ETYM. < γουρλήδ(ες) + παραγ. επίθημα *-ικος*].
 γουρλής, -ού, -ίδικο {γουρλ-ήδες (θηλ. -ούδες)} (για πρόσ.) αυτός που φέρνει καλή τύχη, που είναι γούρικος: *είναι λέει πολύ ~, γι' αυτό κάθε Πρωτοχρονιά τον καλούν να τους κάνει ποδαρικό* ΣΥΝ. *καλότυχος*, *γούρικος* ΑΝΤ. *γρουσουζής*, *γκαντεμάς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη. [ETYM. < τουρκ. ugrulu, βλ. κ. γούρι].
 γουρλομάτης, -α, -ικο [μεσν.] {γουρλομάτηδες (θηλ. χωρ. γεν. πληθ.)} αυτός του οποίου τα μάτια γουρλώνουν και (συνεκδ.) αυτός που έχει έντονο βλέμμα.
 γουρλώνας ρ. μετβ. {γουρλώ-σα, -μένος} εντείνω το βλέμμα ανοίγοντας διάπλατα (τα μάτια) (από έκπληξη, φόβο): *ξαφνικά αντικρίσε το πιστόλι και γουρλώσε τα μάτια του από τρόμο*. — γουρλώμα (το). [ETYM. < **γρουλλώνω* < μεσν. *γρουλλώνω* < αρχ. *γρούλλος* < *γρούλος* «γουρβόν»]. γουρλοτόνος, -η, -ό (μάτι) που προεξέχει από την κόγχη του.
 γούρνα (η) {γυρονών} (λαϊκ.) 1. φυσικό ή συνήθ. κτιστό κοίλωμα για τη συγκέντρωση νερού, που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για το πλύσιμο των ρουχών και για άλλες οικιακές εργασίες ΣΥΝ. *δεξαμενή* 2. (ειδικότ.) ανάλογη κατασκευή σε ανοιχτό χώρο για συγκέντρωση πόσιμου νερού για ζώα. — (υποκ.) γουρνίτσα (η) κ. γουρνάκι (το). [ETYM. μεσν. < *γρώνη* «κοιλότητα, βαθούλωμα», παράλλ. τ. του αρσ.

γρόνος < *γρῶσ-νός < θ. γρῶσ-, εκτεταμένη-ετεροειωμένη βαθμ. τῆς ρίζας *γρῶσ- (< I.E. *gres-) «πρώγω, κομματιάζω». Βλ. κ. γαστέρα, γάγ-
γρῶνα.
γουρούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) **1.** το θηλυκό γουρούνι **2.** (μτφ.) η πολύ χοντρή ή εξαιρετικά αγενής και σκληρή γυναίκα, που στερείται ανθρώπινες ευαισθησίας: *σαν δεν ντρέπεται η -, να μη δώσει μια βοήθεια!* ΣΥΝ. σκρόφα · 3. (μτφ.-αργκό) μοτοσυκλέτα χαμηλού ύψους με τρεις μεγάλες χαρακτηριστικές ρόδες μεγάλου πάχους για μεγάλη σταθερότητα στη μετακίνηση. — (υποκ.) γουρουνίτσα (η) (σημ. 1-2). γουρουνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με γουρούνι: ~ *μύτη* | *μυρωδιά* || (μτφ.) ~ *συμπεριφορά* (χυδαία, αισχρή). ΣΧΟΛΙΟ λ. - ι^ςσιος, *χοιρινός*.
 γουρούνι (το) {γουρουν-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** (καθμ.) ο χοίρος· Φρ. (α) (*αγοράζω*) *γουρούνι στο σακί* (ι) για απρόσπεκτες αγορές, κατά τις οποίες αγοράζει κανείς κάτι, χωρίς να το έχει δει: *αγόρασε ~ έδωσε 5.000.000 για ένα οικόπεδο, χωρίς να ξέρει αν ήταν στο σχέδιο πόλεως* (ii) (γενικότερ.) για επιλόγια δέ-
 σμευση: *παντρεύεται έναν άνθρωπο που δεν τον ξέρει- παίρνει ~* (β) (μειωτ.) *όλα τα γουρούνια μία μύτη | την ίδια μούρη έχουν* όλοι όσοι ανήκουν σε συγκεκριμένο χώρο (επαγγελματικό, πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ.) έχουν κοινούς τρόπους συμπεριφοράς· συχνά λέγεται από γυναικές μειοτ. για τους άνδρες (γ) (εκφραστ.) *σαν να σφάζουνε γουρούνι* για ήχο ιδιαίτερα διαπεραστικό και δυσάρεστο: *Τραγοῦδι είναι αυτό; Αυτό είναι ~!* (δ) (παροιμ.) *σαπουνίζοντας γουρούνι χάνεις κόπο και σαπώνει* για τη ματαιότητα κάθε προσπάθειας να διαχθούν σε κάποιον συνήθειες ή ιδιότητες αντίθετες στη φύση του ΣΥΝ. τον αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπώνει σου χαλάς **2.** (μτφ.-υβριστ.) κακός άνθρωπος· κυρ. αυτός που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα, αποκτηνωμένη συμπεριφορά, απανθρωπιά ή και λαιμαργία, βρομιά, χυδασιότητα, αλλά και υπερβολικό πάθος: *όρθιο ~ ΣΥΝ.* κτήνος. — (υποκ.) γουρουνάκι (το) [μεσν.] (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός*. [ETYM.] < μεσν. *γουρουνιον* < μτγν. *γρῶνη, το οποίο απάντα στη «γλώσσα» *γρονάδες* του Ησυχίου και σημαίνει «θηλυκό γουρούνι» (στους αρχ. Λάκωνες). Το *γρῶ-νη αποτελεί δυσσεμνένευτο σχηματισμό (με εκφραστ. έκταση) του αρχ. άκλιτου μορίου γρῶ «τίποτα, μη-δέν», το οποίο χρησιμοποιήθηκε περιφρονητικά, επειδή το άκουσμα του [gru] έμοιαζε με την κραυγή των χοίρων).
 γουρούνια (η) (εκφραστ.) η πράξη που ταιριάζει σε άνθρωπο ανήθικο ή απολίτιστο.
 γουρουνόπουλο (το) [μεσν.] **1.** ο μικρός χοίρος ΣΥΝ. γουρουνάκι **2.** (συνεκδ.) κρέας γουρουνόπουλου ψημένο στη σούβλα.
 γουρουνότριχα (το) το δέρμα, το πετσι του γουρουνιού.
 γουρουνότριχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η τρίχα του γουρουνιού· Φρ. *παρά μία γουρουνότριχα!* παρά λίγο!
 γουρουνότσαροχο (το) τσαρούχι που κατασκευάζεται από δέρμα γουρουνιού.
 γουρσουζέου ρ. -+ γουρσουζέου
 γουρσουζής, -α, -ικο → γουρσουζής
 γουρσουζιά (η) -# γουρσουζιά
 Γουστάρβος (ο) (παλαιότ. ορθ. *Γουσταύος*) **1.** όνομα ηγεμόνων τῆς Ευρώπης **2.** ανδρικό όνομα. [ETYM.] Μεταφορά του γαλλ. Gustave < σουδη. Gustav | Gustaf, πθ. < αρχ. σουδη. Gaut (όνομα φυλής ή πάτριος) + staf «ράβδος»].
 γουστάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρ. γούσταρα κ. γουστάριζα, αόρ. γουστάρισα} (αργκό) ♦ (μετβ.) **1.** μου αρέσει πολύ, θέλω πολύ (κάποιον/κάτι): *άλλαξε κύκλος και δεν γουστάρει πια την παρέα μας* || *εδό βρισκεις ό,τι γουστάρει η ψυχή σου!* ΣΥΝ. τη βρισκω **2.** αρέσω, είμαι επιθυμικός: *δεν της γουστάρει πια η παρέα μας | να βγαίνει μαζί μας* || *κάνω ό,τι μου γουστάρει* ♦ **3.** (αμετβ.) αισθάνομαι ικανοποίηση: *αν δεν γουστάρεις, φύγε- δεν σε κρατά κανείς!* || *έτσι γουστάρω και δεν αλλάζω!* || (και ως επιδοκιμαστικό σχολίο) -*Τα 'μαθές; Αύριο δεν έχει δουλειά —!* ΣΥΝ. τη βρισκω. [ETYM.] < ιταλ. gustare < gusto].
 γουστέρα κ. γουστέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλη πράσινη σαύρα. — (υποκ.) **γουστέρτσα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*. [ETYM.] < σερβοκρ. gusterj.
γούστο (το) **1.** η αισθητική αντίληψη (κάποιου): *δεν μπορώ να σου πω εγώ τι θα διαλέξει- αυτό είναι θέμα προσωπικού ~* || *προσωπικό ~* Φρ. *είναι του γούστου μου* μου αρέσει, ταιριάζει στην αισθητική μου: *αυτή η μουσική δεν ~* **2.** γούστα (τα) οι προτιμήσεις, ό,τι αποτελεί κριτήριο προσωπικών επιλογών: *καθένας με τα ~ του* || *περίεργα ~* **3.** (ειδικότερ.) η εξαιρετικά ανεπτυγμένη και καλλιεργημένη αισθητική: *είναι άνθρωπος με ~ ποτέ δεν θα φορούσε κάτι αντι-αισθητικό* || *κόσμημα δουλεμένο με ~!* **4.** ό,τι προκαλεί διασκέδαση, εύθυμη διάθεση, θυμωδία: *Έχει ~ αυτός ο παπαγάλος!* *Ο,τι ακούει το επαναλαμβάνει- Φρ. έχει γούστο* (i) για ανεπιθύμητο ενδεχόμενο, που μόλις αυτή τη στιγμή μάς περνά από το μυαλό: *~ τόσο ώρα που τον κουτσουμπολεύουμε, αυτός να μας ακούει από το διπλανό γραφείο!* ΣΥΝ. έχει πλάκα (ii) για κάποιον/κάτι ευχάριστο, διασκεδαστικό: *ωραίος τύπος, ~* || *έχει πολύ γούστο όλη αυτή η κατάσταση* **5.** (συνεκδ.) η διασκέδαση, η εύθυμη διάθεση, η θυμωδία· Φρ. (α) *χαρην γούστου | για γούστο* για λόγους απλής ευχαρίστησης, διασκέδασης: *μα δεν το εννοούσα στα σοβαρά- έτσι, ~ το είπα!* ΣΥΝ. για πλάκα (β) *κάνω γούστο* ψυχαγωγώμαι, βρίσκω διασκεδαστικό: *δεν πειράζει κι αν δεν πετύχει το σχέδιο- εμείς το γούστο μας το κάναμε μια φορά!* || *~ το μορπ σου, που μαθαίνει να μιλάει!* (γ) (λαϊκ.) *μη μου χαλάς τα γούστα* μη μου χαλάς ως διάθεση ή το χατίρι: *έλα κι εσύ τώρα, κάνε αυτό που θέλει και μην του χαλάς τα γούστα*. [ETYM.] < μεσν. γούστο < βεν. gusto < λατ. gustus «γεύση»].
 γουστόζικος, -η, -ο αυτός που προκαλεί ευχαρίστηση, που διασκε-

δαίει τους άλλους: ~ *άνθρωπος* | *παράσταση* ΣΥΝ. διασκεδαστικός. Επίσης **γουστόζος**, -α, -ικο. — **γουστόζικα** επίρρ.
 [ETYM.] < ιταλ. gustoso + παραγ. επίθημα -ικός πβ. κ. *σκαμπρόζ-ικός*].
γουταπέρα (η) {γυταπερκών} υποκίτρινη ή ανοικτού καστανού χρώματος ουσία, που προέρχεται από αποξηρανση του γαλακτώδους χυμού ορισμένων τροπικών δέντρων, η οποία, όταν θερμαίνεται, γίνεται εύπλαστη και χρησιμοποιείται ως υλικό για τα μπαλάνια του γκολφ, τις σόλες των παπουτσιών, ως μονωτικό υλικό σε καλώδια, σολήνες κ.λπ., στην οδοντιατρική για τα σφραγίσματα δοντιών κ.α. [ETYM.] < αγγλ. gutta-percha (οπτικό δάνειο) < gēta + percha (λ. μαλακή) < ζεταν «χυμός δέντρου» + percha «είδος δέντρου της Μαλασίας»].
 γούτος (ο) (λαϊκ.) το αρσενικό περιστέρι. [ETYM Πιθ. ηχομημτ. λ., που μάλλον ταυτίζεται με το μεσν. γούτος «είδος ληκύθου» εξαιτίας της ομοιότητας του ήχου (κατά την εκροή νερού από τη ληκύθου) με την κραυγή του πτηνού].
 γουούκιαν (το) → γουούκιαν
γυοφάν (το) είδος πελαγητόν ψαριού με εύγευστο κρέας. [ETYM.] μεσν. < μτγν. *γυοφάριον*, υποκ. του αρχ. γύμοφος (βλ. λ.).
γυοφός (ο) {γυοφών} ANAT. το τμήμα του ανθρώπινου σώματος που βρίσκεται γύρω από τον μηρό: *τον πονάει ο - του* || *σ'αυτό τον γυοφό έχει ιδιαίτερη σημασία η κίνηση των ~* ΣΥΝ. ισχίο. — **γυοφικός**, -ή, -ό. [ETYM.] < αρχ. γύμοφος (βλ. λ.). Η μετακίνηση του τόνου πθ. κατά το μηρός].
 Γ.Π.Α. (το) Γ^οργικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
 γρ. γραμμάριο, γραμμάριον- αλλιώς *γραμμ*.
γραβάτα (η) {γραβατόν} διακοσμητικό στοιχείο τῆς ανδρικής κυρ. ενδυμασίας (κατά κανόνα της επίσημης): *μακρόστενη έγχρωμη λωρίδα από μετάξι, βαμβάκι, δέρμα κ.ά., η οποία τυλίγεται γύρω από τον λαιμό του ποικαμίσου και δένεται με συγκεκριμένο τρόπο (κόμπος), ώστε το μεγαλύτερο τμήμα να κρέμεται κατακόρυφα μέχρι το ύψος του παντελονιού ΣΥΝ. λαιμοδέτης. — (υποκ.) γραβατούλα κ. **γραβατίτσα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*. [ETYM.] < ιταλ. cravatta < γαλλ. cravate < Cravates «Κροάτες», επειδή οι Κροάτες συνήθιζαν να φορούν λωρίδες υφασμάτος ως λαιμοδέτες].
γραβατοφορέμενος, -η, -ο αυτός που φοράει γραβάτα η οποία συνήθως δίνει έναν τόνο επισιμότητας στο ντύσιμό.
γραβατόνομοι ρ. (εκφραστ.) οράω γραβάτα για να προσδώσω επισιμότητα ή ύφος στο ντύσιμό μου.
Γραβιά (η) χωριό στον νομό Φοκιάδος, όπου οι Έλληνες με αρχηγό τον Οδ. Ανδρούτσο νίκησαν τους Τούρκους το 1821. [ETYM.] Παρεμφερμένη ονομασία τῆς αρχ. κοιμόπολης *Καρφία* (< *κάρ-φος*), που βρισκόταν κοντά].
γραβιέρα (η) {δύογρ. γραβιερών} σκληρό κίτρινο τυρί που παρασκευάζεται στην Ελβετία και τη Γαλλία από αγελαδινό γάλα (ή και πρόβιο στην Ελλάδα), με μικρές οπές στην επιφάνεια του, έντονη γεύση και άρωμα, και διατίθεται σ^ς μεγάλα στρογγυλά κεφάλια: ~ *Κρήτης* | *Δωδώνης*. □ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί, κύριος*. [ETYM.] < ιταλ. gronviera < γαλλ. gruyère, από την ελβετική περιοχή Gruyère, όπου παράγεται αυτό το είδος τυριού].
γραδάρι ρ. μετβ. {γραδάριος} προσδιορίζει την πυκνότητα υγρού (κρασιού, οινόπνευματος κ.λπ.) ή το βάθος των υδάτων με γράδο (βλ. λ.): «*σ'έστειλ'ο πρώτος τα νερά να πας για να γραδάρεις*» (Ν. Καββαδίας). [ETYM.] < γράδο].
γράδο (το) **1.** (λαϊκ.) όργανο μέτρησης τῆς πυκνότητας υγρού ή του βάθους των υδάτων ΣΥΝ. αραβόμετρο, πυκνόμετρο **2.** γράδο (τα) ο βαθμός πυκνότητας υγρού: *τα ~ του κρασιού ήταν υψηλά*. [ETYM.] μεσν. < ιταλ. grado < λατ. gradus «βαθμός»].
γραία (η) → γριά
γρανολεβάντες (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ ανατολικού και βορειοανατολικού ανέμου (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) *μεσαπληγής*.
γραϊός (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο βορειοανατολικός άνεμος (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) μέσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*. [ETYM.] Αντιδάν., < μεσν. *γραϊός* < βεν. grego < ιταλ. greco (vento) «ελληνικός (άνεμος), που πνέει από την Ελλάδα». Βλ. λ. *Γραϊκός*].
γραγοτραμουντάνα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ βορείου και βορειοανατολικού ανέμου (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) *μεσοβορράς*.
γραιδί(ο)ν {γραιδί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** η μικρόσωμη ηλικιωμένη γυναίκα, γριούλα **2.** (ειρων.) η παράξενη και κακότερη γριά ΣΥΝ. *παλιό-γρια*. [ETYM.] < αρχ. γραιδίον, υποκ. του γραις, παράλλ. τ. του γραιία].
Γραϊκός (ο) ο Έλληνας: «*εγώ ~ γεννήθηκα, ~ θε να πεθάνω*» (δημοτ. τραγ. για τον Αθανάσιο Διάκο) ΣΥΝ. Ρωμικός. — **γραικικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, Έλληνας*. [ETYM.] αρχ. εθνωμόμο, αγν. ετύμομο. Σύμφωνα με την επικρατούσα εκδοχή, *Γραϊκός* ονομάζονταν αρχικά τους Έλληνες τῆς Δωδώνης οι Ιλλυριοί γείτονες τους, έως ότου επικράτησε η ονομασία Έλληνας, όπως αναφέρεται σε επιγραφή του 4ου αι. π.Χ.: «*Έλληνας ονομάσθησαν το πρότερον Γραϊκοί καλοῦμενοι*». Το ίδιο υποστηρίζει και ο Αριστοτέλης (*Μετεωρολογικά* 1,352a), αναφέροντας ότι κοντά στη Δωδώνη τῆς Ηπείρου «*οἰκουν οἱ Σελῶοι* (μερικοί θεωρούν την ονομασία ως αυτή από την οποία προήλθε ετυμολογικά το Έλληνας) *καὶ οἱ καλοῦμενοι τότε μεν Γραϊκοί, νυν δέ Έλληνες*». Μετά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, οπότε το όνομα Έλληνας θεωρήθηκε από τους χριστιανούς ως χαρακτηριστικό των εθνικών ειδωλολατρών, η ονομασία *Γραϊκοί* χρησιμοποιήθηκε παράλληλα με τα ον. *Ρωμαίοι* (> *Ρομιοί*) και *Έλλαδικοί* (οι χριστιανοί τῆς Ελλάδος) ως την ίδρυση του ελλη-*

νικού κράτους. Κατά τον Γ. Χατζιδάκι («Ελλάς και Έλληνες», *Γλωσσολ.* "Ερευνα, τ. Β', Αθήνα 1977) «*Graii* και *Graeci* - *Γραικοί* από μικρός πινός ομάδος Έλλήνων, Γραιών και Γραικών κατοικούντων, οίτων από της εν Βοιωτία Τανάγρας άπφκησαν πάσαι εις την Ιταλίαν και έγνωρίσθησαν πρώτοι εκ των Έλλήνων εις τους Ιταλούς». Από τη λ. *Γραικοί* προήλθε το λατ. Graecus, όπου στηρίζονται οι αντίστοιχοι λ. των ευρωπαϊκών γλωσσών για την Ελλάδα και τους Έλληνες, λ.χ. αγγλ. Greek - Greece, γαλλ. Grec - Grèce, γερμ. Grieche - Griechenland κ.ά.].

γραικυλισμός (ο) (μειωτ.) συμπεριφορά που ταιριάζει σε γραικύλο. **γραικύλος** (ο) (μειωτ.) ο Έλληνας που είναι ανάξιος της εθνικής του παρδόσης, ο ξεπεσμένος, παρηκμασμένος Έλληνας, συνήθ. δουλοπρεπής προς τους ξένους. [ETYM. < λατ. Graeculus, επίθ. με το οποίο οι Ρωμαίοι χαρακτήριζαν ειρωνικά τον ελληνίζοντα συμπατριώτη τους, ο οποίος προσπαθούσε αδέξια να μιμηθεί τους Έλληνες].

γραμμ. → γρ. **γράμμα** (το) {γράμμα-ατος | -άτων} 1. σύμβολο του γραπτού λόγου που αντιστοιχεί σε έναν ή περισσότερους φθόγγους: το ελληνικό *άλφα-βητο* περιλαμβάνει είκοσι τέσσερα - || το *ωμέγα* είναι το τελευταίο ~ του ελληνικού αλφαβήτου ΣΥΝ. ψηφίο· ΦΡ. (α) *κατά γράμμα* επακριβώς, χωρίς τροποποιήσεις ή αλλοιώσεις: *εφαρμόζει ~ τις εντολές που πήρε ΣΥΝ. πιστά* (β) (μτφ.) *γράμμα του νόμου* ό,τι ακριβώς ορίζεται τυπικά από τον νόμο, κυρ. η ερμηνεία μιας διάταξης με βάση το αυστηρό νόημα της κυριολεκτικής του διατύπωσης, κατ' αντιδιαστολή προς το πνεύμα του νόμου: *μένει πιστός στο ~* (γ) (μτφ.) *νεκρό γράμμα* για νομοθετικό ρύθμιση, θεσμό, επαγγελία κ.λπ. που, ενώ ισχύει, μένει ανεφάρμοστο στην πράξη: «*η εγκαθίδρυση συστημάτων παρακολούθησης των νέων αναγκών επαγγελματιών προσόντων που απαιτούν οι επιχειρήσεις, παραμένει ~*» (εφημ.) (δ) (μτφ.) *κενό γράμμα* ρύθμιση, νόμος κ.λπ. χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, που αναφέρεται σε καταστάσεις που πλέον δεν υπάρχουν: «*καθώς εξέλιπται οι συνθήκες που ώδηγούν στη δημιουργία του, ο νόμος αυτός έγινε πλέον γράμμα κενό*» (εφημ.) || «*χωρίς συγκεκριμένες πρωτοβουλίες και μέτρα, η συζήτηση για την εξωτερική πολιτική και τη διπλωματία θα παρέμενε ~*» (εφημ.) (ε) *κορόνα (ή) γράμματα* οι δύο όψεις ενός κέρματος (κορόνα η μία όψη, όπου υπάρχει κεφαλή ανάγλυφη, και γράμματα η άλλη): *τυχερό παιχνίδι στο οποίο κάζει παίκτης ποντάρει στη μία ή την άλλη όψη κέρματος, το οποίο ρίχνεται προς τα πάνω και αφήνεται να πέσει- κερδίζει όποιος έχει στοιχηματίσει στην πλευρά που φαίνεται, όταν το κέρμα πέσει στο έδαφος (στ) *παίζω (κάτι) κορόνα-γράμματα* αφήνω (κάτι) στην τύχη, θέτω (κάτι) σε κίνδυνο, ρισκινώνω: *επενδύοντας εδώ παίζουμε το μέλλον της εταιρείας ~ || παίζει το κεφάλι του ~* (ρισοκινώνω/ει τη ζωή του) 2. η επιστολή: *έλαβα - από το εξωτερικό | από έναν φίλο μου || στέλνω ~ σε κάποιον || το ~ έφτασε γρήγορα | καθυστέρησε || ερωτικό ~ | γράμματα* (τα) 3. το σύνολο της λογοτεχνικής και επιστημονικής παραγωγής: *του άρεσαν οι τέχνες και τα ~ ΣΥΝ. φιλολογία* 4. η μόρφωση: *μάθε, παιδί μου, ~ || δεν έμαθε - έμεινε αμόρφωτος || δεν παίρνει τα ~* (δεν καταλαβαίνει, υστερεί στο σχολείο)· ΦΡ. (α) (παροιμ.) *τόρα στα γράμματα, μάθε γέρο γράμματα* βλ. λ. *γράμματα* (β) *τα πρώτα γράμματα* οι πρώτες, στοιχειώδεις γνώσεις που αποκτά κάποιος στο σχολείο 5. ο γραφικός χαρακτήρας (κάποιου): *δεν μπορώ να βγάλω τα ~ του* (να καταλάβω τι γράφει) || *κάνει ωραία ~* 6. (σε φιμ που προβάλλεται) οι τίτλοι ή οι υπότιτλοι: *μόλις τελείωσαν τα ~, άρχισε η ταινία || τα ~ έμειναν πολύ λίγο στην οθόνη και δεν προλάβαινα να τα διαβάσω || στο τέλος της ταινίας πέφτουν τα ~*. — (υποκ.) **γραμμ**> τάκι (το), (μεγεθ.) Γραμματάρα (η) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. γίωτα, γραμματική.*

[ETYM. αρχ. < γράφο. Εκτός των άλλων σημ., ή λ. απέκτησε επίσης και τη σημ. των γραπτών (και θεωπισμένων) κανόνων, όπως φαίνεται από τις αρχ. φρ. κατά *γράμματα* άρχειν (δηλ. «εξουσιάζω κατά την κείμενη νομοθεσία»), ή κατά *γράμματα* και νόμους πολιτεία, οι κατά *γράμμα* νόμοι (αντί των κατά τά έθνη), που παραδίδονται από τον Πλάτωνα (*Πολιτεία* 293α) και τον Αριστοτέλη (*Πολιτικά* 1286α). Έτσι προέκυψαν οι σημερινές φρ. *κατά γράμμα* και *γράμμα του νόμου*, που δηλώνουν την αυστηρή προσκόλληση σε ό,τι είναι γραπτό].

γραμμάριο (το) {γραμμάριου | -ών} ΦΥΣ. το ένα χιλιοστό του χιλιόγραμμου (κύλου) (συντομ. γρ. κ. γραμμ.). [ETYM. < μτγν. γραμμάριον, υποκ. του αρχ. γράμμα. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. και γαλλ. gramme κ.ά.].

γραμματέας (ο/η) {(θηλ. γραμματέως) | -εις, -έων} 1. (α) υπάλληλος που ασχολείται με γραφειοκρατικής φύσεως θέματα, σχετικά με την εξασφάλιση της λειτουργίας οργανισμού ή συλλογικού οργάνου, λ.χ. συμβουλίου: - *κοινοτήτος | δήμου | ινστιτούτου* (β) /ενικός *γραμματέας* (συντομ. Γ.Γ.) υψηλόβαθμο διοικητικό και εποπτικό στέλεχος οργανισμού ή κόμματος: *εξελέγη ο νέος ~ του Ο.Η.Ε. || ακούστηκαν οι θέσεις του ~ του κομμουνιστικού κόμματος* (γ) *ιδιαιτέρα γραμματέας* (ή απλώς «διαίτερα») υπάλληλος που απασχολείται αποκλειστικά στην υπηρεσία υψηλόβαθμου συνήθ. στελέχους (προέδρου, υπουργού, διευθυντή κ.λπ.) 2. ΘΡΗΣΚ. **Γραμματείς** (οι) θρησκευτική τάξη των Εβραίων, τα μέλη της οποίας είχαν σκοπό την ερμηνεία και τη διδασκαλία του Μωσαϊκού Νόμου- κυρ. στη φρ. **Γραμματείς** και **Φαρισαίοι** βλ. λ. *Φαρισαίος*. Επίσης (λόγ.) **γραμματέας** {γραμματέως}. [ETYM. < αρχ. γραμματέως < γράμμα, ο όρ. *Γραμματείς* αναφέρεται στη θρησκευτική τάξη των Εβραίων λογίων Sophirim («Γραμματείς»), το ερμηνευτικό έργο των οποίων περιελήφθη στο Ταλμούδ]. **γραμματεία** (η) {γραμματειών} 1. ο χώρος όπου εργάζονται οι γραμματείς και εξυπηρετείται το κοινό: *πήγε στη ~ της σχολής, για να πάρει πληροφορίες για τις εγγραφές* · 2. (γενικά) το σύνολο των γρα-

πτών μνημείων ενός έθνους: (ειδικότ.) το σύνολο των γραπτών μνημείων που αποτελούν εκδηλώσεις ανώτερης πνευματικής δημιουργίας (έντεχνα πεζά και ποιητικά κείμενα, επιστημονικά κ.ά.): *αρχαιοελληνική | λατινική | νεοελληνική | ρωσική ~ ΣΥΝ. λογοτεχνία, φιλολογία, γράμματα* (πβ. λ. *γραμματολογία*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματική*. [ETYM. μτγν. < αρχ. γραμματέω < γράμμα].

γραμματειακός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τη γραμματεία (βλ.λ.): ~ θέση | *εργασία | υποστήριξη*. **Γραμματεϊόν** (το) ΑΡΧΑΙΟΛ. η πινακίδα (βλ.λ., σημ. 3).

γραμματίζομενος, -η, -ο (λαϊκ. -συνά κ. εφρον.) αυτός που έχει ανώτερη μόρφωση ΣΥΝ. μορφωμένος, εγγράμματος, σπουδασμένος. [ETYM. < μτγν. *γραμματίζω* «διδάσκο» κάποιον γράμματα» < αρχ. *γράμμα*, πβ. *μελλόμενος, χρειάζομενος* κ.ά.].

Γραμματική (η) γυναικείο όνομα.

γραμματική (η) 1. ΓΛΩΣΣ. (γενικά) η περιγραφή της δομής μιας γλώσσας (ή της γλώσσας γενικά), η ανάλυση στα συστατικά της στοιχεία και η περιγραφή των σχέσεων και των λειτουργιών τους: η ~ της *Ελληνικής*: (ειδικότ.) 2. (κατά την παραδοσιακή θεώρηση) η μελέτη μιας γλώσσας ως προς τους φθόγγους της, τις λέξεις (μέρη του λόγου, κλίσεις) και την ετυμολογία (κατ' αντιδιαστολή προς τη μελέτη της σύνταξης -συντακτικό- και του λεξιλογίου): η *παραδοσιακή-σχολική ~ περιλαμβάνει το φθολογολογικό, το τυπολογικό και το ετυμολογικό μέρος της γλώσσας* || η ~ *διδάσκει πώς κλίνεται μια λέξη και το συντακτικό πώς συντάσσεται* 3. το σύνολο των κανόνων που διέπουν τον ορθό σχηματισμό των λέξεων και των προτάσεων (μορφολογία-σύνταξη), γενικότ. την ορθή χρήση της γλώσσας: *τα Ελληνικά έχουν δύσκολη ~ || τα Γερμανικά έχουν πολλή ~* (πολλούς τύπους και κανόνες), ενώ τα *Ιταλικά λιγότερη || λέγεται ότι οι σημερινοί μαθητές δεν ξέρουν καλά ~ || η διδασκαλία της ~* 4. επιστημονικό όργο, στο οποίο περιγράφονται συστηματικά και τυποποιούνται τα δομικά χαρακτηριστικά μιας γλώσσας και οι κανόνες χρήσης της: *για τα Ελληνικά δεν υπάρχουν πολλές επιστημονικές ~ || η ~ του Μ. Τριανταφυλλίδη | του Α. Ιασπανάκη* 5. η επιστημονική μελέτη μιας γλώσσας (α) ως προς το θεωρητικό πρότυπο που ακολουθεί: *δομιστική | επικοινωνιακή | δομολειτουργική | γενετική-μετασηματιστική ~* (β) ως προς τους στόχους της περιγραφής αυτής: *ρυθμιστική ~* (που δίνει τους κανόνες για το τι πρέπει να λέμε, λ.χ. η σχολική γραμματική) || *περιγραφική ~* (που δεν ρυθμίζει ούτε ερμηνεύει) || *ερμηνευτική ~* (που ερμηνεύει τη δομή και τη λειτουργία της γλώσσας) || *ιστορική ~* (που μελετά τη μορφή μιας γλώσσας και τους νόμους που διέπουν τις μεταβολές της) 6. (συνεκδ.) το βιβλίο που προορίζεται για διδασκαλία των συστατικών στοιχείων της (μορφολογικής ιδίως) δομής μιας γλώσσας, κυρ. στο σχολείο: *τι λέει γι' αυτό το ρήμα η σχολική ~*. 7. το γλωσσικό σύστημα που αποτελεί το προσωπικό ύφος ενός λογοτέχνη: η *ποιητική ~ του Ελύτη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γενετικός*.

[ETYM. αρχ. < γράμμα. Η λ. χρησιμοποιείται ήδη στην Αρχ. ως συνονδευτικό των ουσ. *τέχνη* (Πλάτ. *Κρατύλος* 431ε) και *επιστήμη* (Αριστοτ. *Τοπικά* 142b), ενώ το πρώτο βιβλίο με τέτοιο περιεχόμενο ήταν η *Τέχνη Γραμματική* του Διονυσίου του Θρακός (100 π.Χ.), όπου στηρίχθηκαν όλες οι σχολικές γραμματικές].

ΣΧΟΛΙΟ Αξίζει να σημειωθεί ότι η έννοια και ο όρος γραμματική ξεκινά ως «μελέτη, σπουδή των γραμμάτων», δηλ. του γραπτού λόγου, των κειμένων και όχι της ομιλίας του ανθρώπου. Αυτό δηλώνει την έμφαση που δόθηκε αρχικά από την επιστήμη της γλώσσας (και φιλολογίας τότε) στα γραπτά κείμενα. Η **γραμματική** τέχνη, όπως ήταν αρχικά η πλήρης ονομασία, ήταν η συστηματική και λεπτομερής επιστημονική ανάλυση της γλώσσας των κειμένων και της γλώσσας γενικότερα στα συστατικά που την αποτελούν. Η γραμματική αυτή ανάλυση, που συνίστατο στην αναγνώριση της μορφολογικής δομής και της συντακτικής λειτουργίας κάθε λέξης (συστατικού) μέσα σε μια πρόταση, ήταν γνωστή (από τους Αλεξανδρινούς γραμματικούς που την άσκησαν συστηματικά) ως τεχνολογία. Αυτή είναι η πρώτη και κύρια, στους αρχαίους χρόνους, σημασία του όρου *τεχνολογία*. Επειδή δε η τεχνολογία δεν ήταν παρά η αναζήτηση και ένταξη των λέξεων σε «μέρη του λόγου», σε «partes orationis», όπως τα μετέφρασαν οι Λατίνοι γραμματικοί, στην ανάλυση του λόγου που γίνεται σήμερα με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, η σύγγρονη δηλ. γραμματική τεχνολογηση του κειμένου ονομάζεται επίσης parsing (< partes orationis). Η γραμματική λοιπόν συνδέεται με τη λ. *γράμμα* | *γράμματα* και αποτέλεσε τμήμα της φιλολογικής επιστήμης κατά την περίοδο των σχολιασμού και της ανάλυσης των κειμένων, κατά την περίοδο των Αλεξανδρινών γραμματικών και φιλολόγων. Ήδη στην Αρχαία, άρχισε η λ. *γράμματα* να σημαίνει τα βιβλία, τη γνώση, όπως εν μέρει, και η λ. *γραμματεία* (στους Εβροδομηκούς). Στη νεότερη Ελληνική τα *γράμματα* σήμαναν το αντίστοιχο των lettres (γαλλ.) και letters (αγγλ.), τη λογοτεχνία κυρίως αλλά και τη φιλολογία που τη μελετά. Το ίδιο και η λ. *γραμματεία*, που απέδωσε τόσο το γαλλ. erudition (παιδεία, λογιότητα), όσο, κυρίως, τη λογοτεχνία (γαλλ. litterature). Περιπετειώδης υπήρξε και η χρήση της νέας λ. *γραμματολογία*, που χρησιμοποιήθηκε με τρεις διαφορετικές σημασίες, αποδίδοντας αντίστοιχους ξένους όρους: (α) *γραμματεία* | *λογοτεχνία* (= γαλλ. litterature | γερμ. Literatur) (β) *ιστορία των γραμμάτων* | *λογοτεχνίας* (γαλλ. histoire de litterature | γερμ. Geschichte der Literatur) (γ) *ιστορία της φιλολογίας* (γαλλ. histoire litteraire | γερμ. Literaturgeschichte ή Literärgeschichte). Σήμερα η λ. χρησιμοποιείται κυρίως με τη σημ. «ιστορία της λογοτεχνίας».

γραμματικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η κωδικοποίηση πληροφοριών που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του με τη μορφή γραμματικών σημασιών (προσώπου, χρόνου, ποιου ενεργείας, γένους, διάθεσης κ.λπ.) κατ' αντιδιαστολή προς τη λεξικοποίηση (βλ. λ.), π.χ. *γράφω*, όπου το πρόσωπο δηλώνει γραμματικοποιημένα μ' την κατάληξη -ω βλ. *αγγλ.* I write, όπου το πρόσωπο δηλώνεται με την αντων. | «εγώ». — γραμματικοποιώ ρ. {-εις...}. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. grammaticalisation ή grammatization].

γραμματικός (ο) [αρχ.] 1. ο επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο έρευνας και μελέτης τα γραμματικά φαινόμενα: *οι αρχαίοι ~ μας δίνουν σημαντικές πληροφορίες για παλαιότερες μορφές της γλώσσας*. • 2. (παλαιότ.) αυτός που διεκπεραιώνει τη γραφική δουλειά δημόσιου ή ιδιωτικού οργανισμού: «Γραμματικέ με το χαρτί και με το καλάμари» (Κ. Παλαμάς) ΣΥΝ. γραμματέας.

γραμματικός, -ή, -ό [αρχ.] ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με τη γραμματική, που αποτελεί αντικείμενο μελέτης της ή χρησιμοποιείται από αυτήν: ~ *κατηγορίες* (λ.χ. τα μέρη του λόγου) || ~ *θεωρία* | *ανάλυση* 2. (για γλωσσικές δομές όπως προτάσεις, φράσεις κ.τ.ό.) αυτός που σχηματίζεται σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες μιας γλώσσας και είναι γραμματικώς αποδεκτός: η *πρόταση «ο μαθητής έλυσε την άσκηση του» είναι ~* ΑΝΤ. αντιγραμματικός- ΦΡ. (**γραμματικό**) *γένος* βλ. λ. *γένος*. — γραμματικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

γραμματικοσυντακτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γραμματική και το συντακτικό: ~ *φαινόμενο* | *έννοια*. — γραμματικοσυντακτικ-ά | -ώς επίρρ.

γραμματικότητα (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η συμφωνία με τους γραμματικούς κανόνες μιας γλώσσας: η ~ *μιας πρότασης* ΑΝΤ. αντιγραμματικότητα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. grammaticality].

γραμμάτιο (το) {γραμματίου | -ων} 1. αξιόγραφο το οποίο συντάσσεται κατά ορισμένο νόμιμο τύπο και χαρακτηρίζεται ρητά ως «γραμμάτιο εις διαταγή», με το οποίο ένα πρόσωπο (εκδότης) υποσχετεί σε ένα άλλο πρόσωπο (λήπτη) να πληρώσει ορισμένο χρηματικό ποσό σε ορισμένο τόπο και χρόνο: *πραξικό | πληρωτέο* | *ληξιπρόθεσμο* | *διαμαρτυρημένο* • 2. **έντοκο γραμμάτιο** (*Δημοσίου*) τίτλος που εκδίδει το Δημόσιο, με τον οποίο συνάπτει δάνειο βραχυπρόθεσμο, για να καλύψει επείγουσες ανάγκες του, ο οποίος αποδίδει τόκο και παρέχει διάφορα προνόμια στον αγοραστή του τίτλου (πβ. λ. *συναλλαγματική* κ. λ. *αξιόγραφο*).

[ETYM. < μτγν. *γραμμάτιον*, αρχική σημ. «επιστολή», υποκ. του αρχ. *γράμμα*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. *billet*].

γραμματισμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ξέρει γράμματα, που έχει σπουδάσει ΣΥΝ. μορφωμένος, εγγράμματος.

[ETYM. < μεσν. *γεγραμματοςμένος*, μτχ. παθ. παρακ. του μτγν. *γραμμάτιω* «διδάσκω κάποιον γράμματα»].

γραμματο- κ. **γράμματα-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: 1. με τα γράμματα του αλφαβήτου: *γραμματισμένη* 2. με τα γραπτά μνημεία: *γραμματο-λογία* 3. με τις ταχυδρομικές επιστολές: *γραμματό-σημο*, *γραμματο-κιβώτιο* 4. με τα γραμματόσημα: *γραμματο-σημαίνω*, *γραμματο-σημειοπορία*. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *γραμμα-το-φόρος*, *γραμματο-φύλαξ*), που προέρχεται από το ουσ. *γράμμα*, -ατός].

γραμματοδιδάσκαλος (ο) [μτγν.] {γραμματοδιδασκάλου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο δάσκαλος που δίδασκε στους μαθητές τις στοιχειώδεις γνώσεις ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής και κατείχε στην «παιδευτική ιεραρχία θέση κατώτερη από του δημοδιδασκάλου.

γραμματοθηρία (η) ενοικιαζόμενη θυρίδα σ' ταχυδρομικό κατάστημα. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *boite postale*].

γραμματοκιβώτιο (το) [1833] {γραμματοκιβωτίου | -ων} 1. το κουτί που είναι τοποθετημένο έξω από τα ταχυδρομεία ή σε κεντρικά σημεία μιας περιοχής, μέσα στο οποίο ρίχνονται επιστολές, προκειμένου να συλλέγουν από τις υπηρεσίες των ταχυδρομείων προς διανομή 2. το ιδιωτικό κουτί που βρίσκεται στην είσοδο σπιτιών ή εργασιακών χώρων, στο οποίο αναποθέτει ο ταχυδρόμος την αλληλογραφία: *βρήκα γράμμα στο ~ μου*.

γραμματοκομιστής (ο) [μτγν.], **γραμματοκομιστρια** (η) {γραμματοκομιστριών} (λόγ.) 1. ο υπάλληλος του ταχυδρομείου που διανέμει την αλληλογραφία στους παραλήπτες της ΣΥΝ. ταχυδρόμος, διανομέας 2. (γενικότ.) κάθε πρόσωπο που μεταφέρει γραπτό μήνυμα.

γραμματολογία (η) [1844] {γραμματολογιών} ΦΙΛΟΛ. 1. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά σε ιστορική βάση τα γραπτά μνημεία (δηλ. τη γραμμάτεια, βλ. λ., σημ. 2) ενός έθνους στο σύνολο τους (*εθνική* ~), τις διεθνείς γραμματειακές αλληλεπιδράσεις και σχέσεις (*συγκριτική* ~) ή γενικότερα γραμματειακά θέματα σε διεθνές επίπεδο (*γενική* ~) 2. (συνεκδ.) το εγχειρίδιο ιστορίας της γραμμάτειας: η ~ *του Κ.Θ. Δημαρά* | *του Α. Πολίτη*. — γραμματολόγος (ο/η) [1831], γραμματολογικός, -ή, -ό [1854]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματική*. [ETYM. Απόδ. του γερμ. *Literaturgeschichte*].

γραμματοσειρά (η) σειρά γραμμάτων (οικογένεια τυπογραφικών χαρακτήρων) με όλα τα γράμματα του αλφαβήτου, σε πενά και κεφαλαία, που χρησιμοποιούνται για την ηλεκτρονική στοιχειοθεσία των κειμένων βιβλίων κ.λπ. εντύπων τα γράμματα είναι ειδικά σχεδιασμένα και σε διάφορες ποικιλίες, ώστε κατά την εκτύπωση να αποδίδονται διάφοροι τόνοι έντασης και τύποι γραφής, π.χ. λευκά, μαύρα, όρθια, πλάγια κ.λπ., και να επιτυγχάνεται η αρμονική και καλαισθητή εμφάνιση των τυπωμένων κειμένων. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. font].

γραμματοσημαίνω ρ. μετβ. [1895] {γραμματόσημα-να, -νήκα, -σμένος} (λόγ.) κολλώ γραμματόσημο πάνω σε ταχυδρομικό φάκελο. — **Γραμματοσημαίνση** (η).

γραμματοσημειοπορία (η) {χωρ. πληθ.} το εμπόριο γραμματόσημων, καθώς και των ειδών που σχετίζονται με τη συλλογή γραμματοσήμων.

γραμματόσημο (το) [1860] {γραμματοσήμου | -ων} χάρτινο ένσημο μικρών διαστάσεων, το οποίο εκδίδεται από την Ταχυδρομική Υπηρεσία, στη μία επιφάνεια του οποίου υπάρχει εικονογραφική παράσταση και στην άλλη κολλητική ουσία, ώστε να επικολλάται σε ταχυδρομικούς φακέλους, σε δέματα και έντυπα ως απόδειξη προπληρωμής του ταχυδρομικού τέλους: *κυκλοφόρησε νέα σειρά ~* || *συλλέκτης γραμματοσήμων*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Briefmarke].

γραμματόσημο, χαρτόσημο, -σημο. Η αρχαία λ. **σήμα** ως σύνθετη δεν έδωσε μόνο γνωστά επίθετα του τύπου *ά-σημος*, *επί-σημος* κ.τ.ό., αλλά και μια σειρά σύνθετων ουσιαστικών (που ενίοτε ξεκίνησαν ως ουσιαστικοποιημένα ουδέτερα επίθετα: *εύ-σημος* - **εύ-σημο**). Παραδείγματα: *παράσημο*, *διάσημο* (συνήθ. *πληθ. διάσημα*), *οδόσημο*, *ένσημο*, *χαρτόσημο*, *οικόσημο*, *εθνόσημο*, *ορόσημο*, *ισαρόσημο*, τελευταία και *Σπατόσημο* (για το αεροδρόμιο των Σπάτων). Φαίνεται ότι κατά καιρούς επιβλήθηκαν πολλά είδη χαρτοσήμων, δηλ. έμμεσον φόρων για συγκεκριμένους σκοπούς, που αργότερα καταργήθηκαν. Τέτοια ήταν: *αστυνομικόσημο*, *χαροφυλακόσημο*, *κληρικόσημο*, *αυτοκινητόσημο*, *δικηγορόσημο* κ.ά.

γραμματοσημολογία (η) {χωρ. πληθ.} η εξειδικευμένη απασχόληση με τη μελέτη των γραμματοσήμων και κάθε σχετικού με αυτά στοιχείου (λ.χ. ταχυδρομικών σφραγίδων).

γραμματοσυλλέκτης (ο) {γραμματοσυλλεκτών}, **γραμματοσυλλέκτρια** (η) {γραμματοσυλλεκτριών} ταχυδρομικός υπάλληλος που συλλέγει τις επιστολές, οι οποίες έχουν ριχτεί μέσα στα γραμματοκιβώτια των ταχυδρομικών γραφείων. — **γραμματοσυλλεκτικός**, -ή, -ό.

γραμματοσυλλέκτης² (ο) [1893] {γραμματοσυλλεκτών}, **γραμματοσυλλέκτρια** (η) {γραμματοσυλλεκτριών} πρόσωπο που συλλέγει γραμματόσημα και τα συγκεντρώνει σε ιδιωτική συλλογή ΣΥΝ. φιλοτελιστής. — **γραμματοσυλλεκτικός**, -ή, -ό. [ETYM. < **γραμματοσημοσυλλέκτης* (με απλολογία)].

γραμμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει γραφτεί σημειωθεί γραπτώς: *συνθήματα ~ στους τοίχους*- ΦΡ. (α) **γραμμένος στο γόνατο** | **στο πόδι** βλ. λ. *γόνατο* (β) (!) *έχω (κάποιον) γραμμένο* αδιαφοροί (για κάποιον/κάτι), δεν τον δίνω σημασία: *τους έχω γραμμένους για ό, τι πουν εναντίον μου!* || *τον ~ κανονικά* || με έχει *γραμμένο στα παλιά του τα παπούτσια* 2. αυτός του οποίου το όνομα έχει καταχωριστεί σε κατάλογο: *διακόσιοι ~ στους εκλογικούς καταλόγους του χωριού* ΣΥΝ. εγγεγραμμένος • 3. (λαϊκ.) αυτός που είναι σαν να έχει ζωγραφιστεί, που έχει ορατά γραμμή: *τα μάτια τα ~* 4. (λαϊκ.) **γραμμένο** (το) | **γραμμένα** (τα) η μοίρα του καθενός, το πεπρωμένο: «*όλοι έχουνε γραμμένο, που το λένε πεπρωμένο*» (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. γραφτό.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *γεγραμμένος*, μτχ. παθ. παρακ. του ρ. *γράφω*].

γραμμή (η) 1. το συνεχές ίχνος που χαράσσεται με γραφική ύλη πάνω σε μια επιφάνεια και έχει διάφορα σχήματα: ~ *ευθεία* | *πελασμένη* | *καμπύλη*- ΦΡ. **τραβώ γραμμή** χαράσσω ευθεία: *τραβούσε γραμμές στην τύχη* || *τραβήξε δυο γραμμές και διέγραψε ό, τι δεν του άρεσε* 2. καθένα από τα ευθύγραμμα σημεία που χαράσσονται πάνω σε όργανο μέτρησης για τη δήλωση των βαθμών μιας κλίμακας: *οι ~ του θερμομέτρου* 3. καθενιά από τις χαράξεις στο δέρμα της παλάμης του χεριού (που θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν την πορεία της ζωής, της υγείας κ.λπ.): η ~ *της ζωής είναι μεγάλη*- *θα ζήσεις πολλά χρόνια* (πβ. λ. *χειρομαντεία*) 4. (α) η ευθυγραμμισμένη σειρά από πρόσωπα ή όμοια πράγματα ή στοιχεία: η ~ *των δέντρων* (δέντρο-στοιχία) || η ~ *των μαθητών* | *των στρατιωτών που παρελαύνουν* || *μη χαλάτε τις ~* - *σας*- ΦΡ. **μπαίνω στη γραμμή** (i) ευθυγραμμίζομαι με τους υπδολογούς, ώστε ο ένας να βρίσκεται πίσω από τον άλλον, στοιχίζομαι (ii) παρατάσσομαι, τοποθετούμαι σε σειρά δίπλα σε άλλους (iii) παρεμβάλλομαι σε τηλεφωνική συνδιάλεξη: *κλείσε και ξαναπάρε με, γιατί κάποιος μπήκε στη γραμμή* (β) (ειδικότ.) κάθε διάταξη προσώπων εντός οργανωμένου συνόλου έτσι, ώστε να σχηματίζουν ένα διακριτό τμήμα του συνόλου: η *αμυντική* | *μεσαία* ~ *μιας ομάδας* 5. η σειρά γραπτών κειμένων: η *σελίδα έχει τριάντα* - (αράδες) || *οι ~ του ποιήματος* (στίχοι): ΦΡ. **διαβάζω μέσα** | **κάτω από τις γραμμές** καταλαβαίνω τι υπονοείται σε γραπτό κείμενο, τι κρύβεται πίσω από απλές, ουδέτερες ή επιδέξιες διατυπώσεις 6. η στρατιωτική παράταξη, η διάταξη των στρατιωτικών δυνάμεων: *με μια γενική έφοδο διέσπασαν τις ~ του εχθρού*- ΦΡ. (α) η **πρώτη γραμμή** (i) το πεδίο των πολεμικών συγκρούσεων, όπου μάχεται η εμπροσθοφυλακή των εμπόλεμων: *τον έστειλαν στην ~, όπου μαίνονταν οι μάχες* (ii) (αγώνα ή κινήματος) στην πρωτοπορία, στην πρωτοκαθεδρία, στο μετεπίπεδο: *ένα ιστορικό στέλεχος του συνόλου: πάντα στην ~ των κοινωνικών αγώνων* (iii) (γενικότ.) στο επίκεντρο: *το θέμα αυτό βρίσκεται στην ~ της επικαιρότητας* | *της ειδησεογραφίας* | *τον ενδιαφέροντος* (β) **γραμμή μετώπου** το μέτωπο, η εδαφική έκταση που κατέχουν τα στραμμένα προς τον εχθρό πρώτα στρατεύματα, όταν είναι σε ακινησία (γ) **γραμμή πυρός** η πρώτη γραμμή της μάχης (βλ. ΦΡ. α) 7. (μτφ.) η επιβαλλόμενη κατεύθυνση, η καθοδηγηση για την ακολουθητέα πορεία: *ο πρωθυπουργός χάραξε τη ~ που θα ακολουθούσε* στην εξωτερική πολιτική- ΦΡ. **γραμμή πλεύσεως** (i) (κυριολ.) η πο-

ρεία που ακολουθεί ένα πλοίο (ii) (μτφ.) η ενδεδειγμένη πορεία: του *εξέθεσε τη ~ που θα ακολουθούσαν στις διαπραγματεύσεις* 8. (μτφ.) το σύνολο των κατεθυντήριων οδηγιών που δίνονται: *ήταν ~ του κόμματος να μην απαντούν τα μέλη του σε χυδαία δημοσιεύματα || είχε πάσει ~ στις κομματικές οργανώσεις της περιοχής να ψηφιστεί ο γνιος του προέδρου || έχει δοθεί ~ από τη διεύθυνση να εξυπηρετούνται ορισμένοι πελάτες κατά προτεραιότητα* 9. το καθορισμένο δρομολόγιο μεταφορικού μέσου: το *πλοίο κάνει τη - Πειραιά-Σάμο δύο φορές την εβδομάδα* 10. (γενικότερ.) η νοητή πορεία την οποία ακολουθούν τα μέσα μαζικής μεταφοράς κατά την εκτέλεση των δρομολογίων τους: *αεροπορικές ~ (βλ. κ. λ. αερογραμμή) || ακτοπλοϊκή ~ || πηρα το πλοίο της ~ || η ~ του ηλεκτρικού που συνδέει την Αθήνα με τον Πειραιά* 11. (συνήθ. στον πληθ.) το σύστημα πάνω στο οποίο κινείται το τρένο, οι ράγες: *έπασε στις ~ του τρένου, για να αυτοκτονήσει || γίνονται έργα στις «■ ΦΡ. σιδηροδρομική γραμμή το σύστημα από διπλές σιδηροτροχιές (ράγες), πάνω στις οποίες κινούνται τα τρένα: η κατασκευή | το μήκος της ~ || 2. (περιληπτ.) το σύνολο των καλωδιώσεων μέσου των οποίων μεταβιβάζεται ένα μήνυμα (τηλεφωνικό, τηλεοπτικό κ.λπ.): ΦΡ. (α) *τηλεφωνική γραμμή* το σύνολο των καλωδιακών συνδέσεων για τη μεταφορά του τηλεφωνικού σήματος, καθώς και οι γραμμές που συνδέουν τηλεφωνικά περιοχές και δηλώνονται με συγκεκριμένο αριθμό (β) *ανοικτή τηλεφωνική γραμμή* η διαρκούσα τηλεφωνική επικοινωνία: η ελεύθερη τηλεφωνική γραμμή, που επιτρέπει την κλήση και συνομιλία (γ) (μτφ.) *ανοικτή γραμμή (επικοινωνίας)* η ελεύθερη και συνεχής ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ δύο πλευρών 13. (ειδικότερ.) η τηλεφωνική σύνδεση: *προσπάθη να τον βρω στο τηλέφωνο, αλλά η γραμμή του είναι κατελημμένη-ΦΡ. (α) πάνω γραμμή* επιτυγχάνω τηλεφωνική σύνδεση (με κάποιον): *μία ώρα προσπαθούσα να πιάσω γραμμή, χωρίς αποτέλεσμα* (β) *άναγαν οι γραμμές | τα τηλέφωνα | τα σύρματα* βλ. λ. *ανάβω (γ) πέφτει | κόβεται η γραμμή* διακόπτεται η τηλεφωνική σύνδεση 14. η διάταξη στοιχείων με ορισμένο τρόπο, ώστε το ένα να οδηγήσει στο άλλο: ΦΡ. (α) *γραμμή παραγωγής* η διάταξη μηχανών και προσώπων σε παραγωγική μονάδα (λ.χ. εργοστάσιο), ώστε να εξασφαλίζεται αποδοτική παραγωγή προϊόντων (β) *γραμμή μεταφοράς* σύστημα από αγωγούς, καλώδια κ.λπ. για τη μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας ή σημάτων μεταξύ δύο ή περισσότερων σημείων (γ) *πρώτης γραμμής* μεγάλης ικανότητας ή σπουδαιότητας: *κομματικά στελέχη ~ 15. το σύνολο (πραγματικό ή ιδεατό) μεταξύ δύο εκτάσεων: η ~ του ορίζοντα | τον συνόρων ΦΡ. *πράσινη γραμμή | γραμμή Αττίλα* βλ. λ. *Αττίλα* 16. το πηγάρι που μερών ενός δλου: η ~ του ανθρώπινου σώματος || *έχει πολύ οραία ~ (σιουέτα) || (κ. στον πληθ.) ο ~ ενός τοπίου-ΦΡ. (α) σε γενικές γραμμές* στα γενικά σημεία, αδρομερώς: *~ μου είπε τι ήθελε, αλλά μερικά πράγματα θα μου τα εξηγήσει αργότερα* (β) *σε αδρές γραμμές* χοντρικά ΣΥΝ. *αδρομερώς, γκρόσο μόντο* ♦ (ως επίρρ.) 17. κατευθείαν, χωρίς λοξοδρομίες: *έφυγε ~ για το σπίτι* 18. στη σειρά, το ένα πίσω από το άλλο: *πήρε ~ τα μαγαζιά και δοκίμαζε παντελόνια. — (υποκ.) γραμμόλυα (η) (σημ. 1-3). ΣΧΟΛΙΟ λ. όμορφος.***

[ETYM. αρχ. < γράφω. Οι σημ. της τηλεφωνικής, συγκοινωνιακής, στρατιωτικής και σχεδιαστικής *γραμμής* αποδίδουν πλήθος χρήσεων του γαλλ. ligne (λ.χ. γαλλ. une ligne téléphonique, un avion de ligne, κ.ά.). Γαλλική προέλευση έχουν επιπλέον οι φρ. στην *πρώτη γραμμή* (< en première ligne), *διατηρώ τη γραμμή μου* (ενν. σιλουέτα) (< garder ma ligne), *είμαι εκτός της (κομματικής) γραμμής* (< être hors de ligne du parti), σε *γενικές γραμμές* (< dans les grandes lignes), *διαβάζω μεταξύ των γραμμών* (< lire entre les lignes) κ.ά.].

γραμματικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στις γραμμές ή απαρτίζεται από γραμμές: ΦΡ. *γραμματικό σχέδιο* το σχέδιο που γίνεται με κανόνα και διαβήτη και του οποίου φαίνεται μόνο η διαγράμμιση: *ο υποψήφιος εξετάζονται στο ~ 2. ΓΛΩΣΣ. (α) Γραμμική (γραφή) Α* γραφή που χρησιμοποιήθηκε στην Κρήτη από το 1700-1600 π.Χ., της οποίας τα σύμβολα είναι συνδυασμοί γραμμών και δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί ακόμη (β) *Γραμμική (γραφή) Β* συλλαβογραφική γραφή με την οποία αποδόθηκε η ελληνική γλώσσα (Μυκηναϊκή) από το 1400-1150 π.Χ.: *δείγματα της ~ βρέθηκαν σε πήλινες πινακίδες στις Μυκήνες, στην Κνωσό, την Πύλο κ.α. 3. (α) αυτός που βρίσκεται σε ευθεία γραμμή με άλλον συχνά για τη διάταξη σε γραμμή στοιχείων, συσκευών κ.λπ.: *εξαρτήματα | κινητήρες σε ~ διάταξη* (β) αυτός που κινείται ή εξελίσσεται ευθύγραμμα, χωρίς διακυμάνσεις και παρεμβολές: *μερικοί πιστεύουν ότι η ιστορία έχει ~ εξέλιξη- ΦΡ. (μτφ.) γραμμική αφήγηση* η αφήγηση γεγονότων και περιστατικών (πραγματικών ή επινοημένων) κατά τη χρονολογική σειρά που έγιναν (ή υποτίθεται ότι έγιναν), χωρίς χρονικές αναδρομές ή παρεμβολές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλόφιβητο. — γραμμικ-ά /ώς [μτγν.] επίρρ., γραμμικότητα (η) [1892]. [ETYM. μτγν. < αρχ. γραμμή. Οι όροι Γραμμική Α| Β είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Linear A | Β].**

γραμμαστής (ο) ο σχεδιαστής (βλ. λ.).

γραμμα- κ. **γράμμα-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την ύπαρξη, τη χάραξη γραμμών: *γραμμα-γράφημα, γραμμο-γράφος, γραμμο-σκίαση.*

[ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γραμμο-ποίηλος*), που προέρχεται από το ουσ. *γραμμή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. grammophone)].

γραμμα- ΧΗΜ.-ΦΥΣ. λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό όρων που δηλώνουν τα γραμμάτια ορισμένης ποσότητας μάζας: *γραμμαμόριο, γραμμο-άτομο.*

[ETYM. Λεξικό πρόθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ελληνογενές επίθημα -gramme (< γαλλ. gramme «γραμμάριο» < αρχ. γράμμα), όπως απαντά στους γαλλ. όρους molécule-gramme «γραμ-

μορίο» και atome-gramme «γραμμοάτομο»].

γραμμοάτομο (το) {γραμμοατόμ-ου | -ων} ΧΗΜ. μάζα ενός στοιχείου εκφρασμένη σε γραμμάτια, που είναι αριθμητικά ίση προς το ατομικό του βάρος.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gram atom (όπου gram < γαλλ. gramme < όντιμο λατ. grammus «μικρό βάρος» < αρχ. γράμμα)].

γραμμογράφημα (το) [1890] {γραμμογραφη-ματος | -ατα, -άτων} η σχεδίαση, ιχνογράφηση ή απεικόνιση με γραμμές.

γραμμογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η χάραξη ενός χαρτιού με γραμμές, με τη χρησιμοποίηση γεωμετρικών οργάνων 2. η σχεδίαση σχημάτων. Επίσης *γραμμογραφία* [1894]. — **Γραμμογραφικός**, -ή, -ό [1848], **γραμμογράφος** ρ. [1896] {-εις...}.

γραμμογράφος (ο) [1871] 1. αυτός που με ειδικά όργανα χαράζει γραμμές σε χαρτί 2. το ειδικό όργανο με το οποίο οι σχεδιαστές χαράζουν με μελάνη γραμμές πάνω σε χαρτί ΣΥΝ. *γραμμοσύρτης.* [ETYM. Απόδ. του γαλλ. tire-ligne].

γραμμοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {γραμμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή γραμμής ΣΥΝ. *γραμμοτός, ραβδωτός.*

γραμμομοριακός, -ή, -ό ΧΗΜ. αυτός που αγγίζεται με το γραμμομόριο: ~ *όγκος.* [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. gram-molecular (νόθο συνθ.)].

γραμμομόριο (το) {γραμμομορί-ου | -ων} ΧΗΜ. μάζα στοιχείου ή χημικής ένωσης εκφρασμένη σε γραμμάτια και ίση με το μοριακό τους βάρος.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. gram-molecule (ή συντομ. mole), νόθο συνθ., < gram (βλ. λ. *γραμμοάτομο*) + molecule «μόριο» (< γαλλ. molécule < νεολατ. molecula, υποκ. του λατ. moles «όγκος, βάρος»)].

Γράμιος (ο) (ορθοτ. *Γράμιος*) όρος της Δ. Μακεδονίας στον νομό Καστοριάς, στα σύνορα με την Αλβανία.

[ETYM. Μεταφορά του αλβ. gram-i («το φυτό άγρωστη»), που γράφτηκε και *Γράμιος* κατά παρετυμολ. προς τη λ. *γραμμή*].

γραμμοσκία (η) ΤΥΠΟΓΡ. σκία που σχηματίζεται από λεπτές γραμμές σε γραμμικά ή εγχάρακτα σχέδια. Επίσης *γραμμοσκίαση. — Γραμμοσκίαση* ρ.

γραμμοσυρτής (ο) [1870] {γραμμοσυρτών} ο γραμμογράφος (βλ. λ., σημ. 2).

γραμμοφώνο (το) {γραμμοφών-ου | -ων} παλιά μηχανική συσκευή εγγραφής και αναπαραγωγής ήχων, ο πρόγονος του σημερινού πικάπ: *είχε στο σπίτι πλάκες γραμμοφώνου* (δίσκους των 78 στροφών) ΣΥΝ. *φωνόγραφος. — γραμμοφωνάκι* (το).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αμερ. gramophone, που σχηματίστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αγγλ. phonogram «φωνόγραφος»)].

γραμμοφώνος ρ. μετβ. {γραμμοφώνεις... | γραμμοφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγγράφω (ήχο, τραγούδι) σε δίσκο γραμμοφώνου. — *Γραμμοφώνηση* (η).

γραμμοφωτός, -ή, -ό [1837] αυτός που απαρτίζεται από γραμμές ή ραβδώσεις: ο ~ *κωδικός που αποτυπώνεται στη συσκευασία των προϊόντων* || μύες ΣΥΝ. *ριγωτός, ραβδωτός.*

Γράμιος (ο) → **Γράμιος**

Γρανάδα κ. **Γρενάδα** (η) πόλη της Ν. Ισπανίας: σημαντικό μνημείο της η Αλάμπρα, συγκρότημα ανακτόρων εξαιρετικής αραβικής αρχιτεκτονικής.

[ETYM. < ισπ. Granada < λατ. granatum «ρόδι», ονομασία λόφου της πόλεως, όπου αρθώνει το φρούτο].

γρανάζι (το) {γρανάζ-ιού | -ιών} 1. καθεμία από τις προεξοχές και τις εγκοπές οδοντωτού τροχού μηχανικής κατασκευής: *έπασαν τα ~ της μηχανής* 2. (κακός-μτφ.) *γρανάζια* (τα) ο τρόπος λειτουργίας ενός μηχανισμού, ενός συστήματος (κοινωνικού, πολιτικού, οικονομικού ή γενικότερ. της ζωής), που θεωρείται ότι, λειτουργώντας απρόσποια και μηχανικά, φθείρει τον άνθρωπο, τον οδηγεί σε συμβιβασμούς ή στην άλλοτρωση: *πήκε κι αυτός στα ~ του συστήματος και ξέχασε ιδέες και ιδανικά* || στα ~ της *γραφειοκρατίας* | του νόμου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκραζάξ.*

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. engrenage < engrener < en + grain «κόκκος σίτου» (< λατ. granum)]. Γρανικός (ο) ποταμός της ΒΑ. Μικράς Ασίας, όπου το 334 π.Χ. έγινε η πρώτη νικηφόρα μάχη του Μεγάλου Αλεξάνδρου κατά των Περσών. [ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμω].

γρανίτα (η) {δύσγρ. γρανιτών} παγωτό που παρασκευάζεται από χυμούς φρούτων και προσφέρεται σε παχύρρευστη ή ελαφρώς συμπυκνωμένη μορφή: ~ *φράουλα* | από *λεμόνι.* [ETYM. < ιταλ. granita < grano «κόκκος, σπόρος» < λατ. granum]. γρανιτένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από γρανίτη: ~ *πάγκος* 2. (μτφ.) αυτός που έχει τη σκληρότητα ή την ανθεκτικότητα του γρανίτη: ~ *κατασκευή | ηθική | θέληση* ΣΥΝ. *γαλύβδινος, άκαμπτος.* Επίσης γρανιτικός, -ή, -ο. **γρανιτής** (ο) [1856] (γρανιτών) 1. το σκληρό, συμπαγές και εκρηξιγενές πέτρωμα, που έχει κόκκους χονδρούς ή λεπτούς από χαλαζία και χρησιμοποιείται ως δομικό υλικό και υλικό πλακόστρωσης 2. (συνεκδ.) κάθε κατασκευή από γρανίτη: ο *πάγκος της κουζίνας είναι ειδικός* ~ 3. (μτφ.) αυτός που είναι ασυμβίβαστος στις ιδέες, στη συμπεριφορά και τη δράση του, που δεν ενδίδει σε πιέσεις: ήταν ~ στις *αρχές* του ΣΥΝ. *άγλυστος, ολιγόστος. — γρανιτικός*, -ή, -ό [1873]. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Granit < ιταλ. granito, ρ. granire «κρυ-σταλλοποιώ, κοκκοποιώ» < grano «κόκκος» < λατ. granum]. γρανίτινος, -ή, -ο → γρανιτένιος Υφαντοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο σχηματισμός γρανίτη ή ανάλογου προς αυτόν πετρώματος. **γρανιτώδης**, -ής, -ές {γρανιτώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} 1. αυτός που έχει ομοιότητα στην όψη ή στα συστατικά με γρανίτη 2. αυτός που

Ασσυρίου, τους Χετταίους). Οι πρώτες προσπάθειες χρησιμοποιούν την εικόνα («γραφήζον», τρόπον τινά, τον ήλιο, τον άνθρωπο, το σπίτι, τα φυτά κ.ο.κ. δημιουργώντας τα λεγόμενα «εικονο-γράμματα» και «λογογράμματα»), για να δηλώσουν τη σημασία μιας λέξης, βαθμιδών όμως περνούν σε πιο αφηρημένες δηλώσεις (ιδεογράμματα, φωνογράμματα), για να καταλήξουν σε φωνολογικές δηλώσεις (συλλαβογράμματα, συμφωνογράμματα), που φθάνουν στο αποκορύφωμα τους με την ελληνική επινόηση της δήλωσης των φωνηέντων και τη δημιουργία, με αυτό τον τρόπο, από τους Έλληνες του πρώτου πραγματικού αλφαβήτου (βλ.λ.). Στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκαν πολλές γραφές: η ιερογλυφική (περ. 2000-1750 π.Χ.): η Γραμμική γραφή Α (περ. 1700-1400 π.Χ.): η Γραμμική γραφή Β (περ. 1400-1200 π.Χ.): η κυπρομινωική γραφή (περ. 1500-1100 π.Χ.): το κυπριακό συλλαβάριο (περ. 6ος-4ος αι. π.Χ.) και η ελληνική αλφαβητική γραφή (πθ. 10ος αι. π.Χ. μέχρι σήμερα). Από τις γραφές αυτές δεν έχουν αποκρυπτογραφηθεί και δεν έχουν αναγνωσθεί η ιερογλυφική, η Γραμμική γραφή Α και η κυπρομινωική γραφή. Αντίθετος, έχει αναγνωσθεί (από τους Μ. Ventris και J. Chadwick το 1953) η Γραμμική γραφή Β, η οποία αποτελεί συλλαβογραφικό σύστημα (κάθε γράμμα δηλώνει μία ή περισσότερες συλλαβές, γεγονός που προκαλεί δυσκολίες στην ανάγνωση). Ιερογλυφική, Γραμμική Α, Γραμμική Β και κυπρομινωική είναι γνωστές (από τον Α. Evans) ως μινωικές γραφές. Η χρήση της Γραμμικής γραφής Β αντικαταστάθηκε από την ελληνική αλφαβητική γραφή, την τελευταία που επινοήθηκε, διαδόθηκε (μέσω της Λατινικής, που έχει ελληνική προέλευση) και επικράτησε ευρύτερα.

→ *αλφάβητο*

γράφημα (το) {γραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** Μαθ. το σύνολο των διατεταγμένων ζευγών (χ, ψ) τα οποία συσχετίζονται σε μια απεικόνιση ή συνάρτηση ΓΛΩΣΣ. **2.** το γράμμα **3.** (ειδικότ.) μονάδα του συστήματος γραφής μιας γλώσσας, π.χ. *λ. φώνημα, λέξημα, μόρφωμα*, βλ. κ. λ. -*ημα*). — γραφηματικός, -ή, -ό.

[ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. grapheme < μγν. *γράφημα* «γράμμα» (< αρχ. *γράφω*)].
-γραφή λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** την επιστήμη η οποία ερευνά κάτι: *λαο-γραφή, γεω-γραφή, τοπο-γραφή, εθνο-γραφή* **2.** το γράμμα, την εγγραφή ή την εκτύπωση με ορισμένο τρόπο ή μέσο: *δακτυλο-γραφή, ξηρο-γραφή, χρομο-γραφή, ακτινο-γραφή* **3.** (ειδικότ.) την καλλιτεχνική αποτύπωση ή απεικόνιση με ορισμένο τρόπο ή με ορισμένο υλικό: *υδατο-γραφή, λιθο-γραφή, ιχνο-γραφή* **4.** τη ζωγραφική ή χαρακτηριστική τεχνική πάνω σε συγκεκριμένο μέσο ή υλικό: *τοιχο-γραφή, αγγειο-γραφή, χαλκο-γραφή* **5.** το ζωγραφικό ή χαρακτηριστικό έργο με συγκεκριμένο θέμα: *θαλασσο-γραφή, αερο-γραφή, πρωσοπο-γραφή, ρωπο-γραφή* **6.** τον τρόπο με τον οποίο γράφει κανείς: *κακο-γραφή, καλλι-γραφή* **7.** την παραγωγή γραπτών ή έντυπων κειμένων σχετικών με ορισμένο θέμα: *βιο-γραφή, δημοσιο-γρα-φία, πορνο-γραφή* **8.** την παραγωγή κειμένων ορισμένου τύπου: *αρ-θρο-γραφή, επιφυλλίδα-γραφή, ιστοριο-γραφή, χρονικο-γραφή, γε-λοιο-γραφή* **9.** τον έγγραφο που περιέχει στοιχεία σχετικά με κάτι: *δι-κο-γραφή* **10.** την καταγραφή: *φίλιο-γραφή, βιβλιο-γραφή* **11.** ΙΑΤΡ. την εξέταση ορισμένων σημείων ή οργάνων σώματος: *μαστο-γραφή*. [ETYM.; Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Νέας Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *γράφω* (π.χ. μγν. *βιβλιο-γραφή*) και απαντά επίσης σε ελ-ληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. photo-graphie, chromo-graphie)].

γραφιάς (ο) {γραφιάδης} (μειωτ.) ο γραφέας: *το σινάφι των ~*. [ETYM. μεσν. < *γραφέας* (με συνίληψη) < αρχ. *γραφεύς*].

γραφίδα (η) **1.** το όργανο με το οποίο γράφουμε πάνω στο χαρτί: ~ *από φτερό πηνού* || *μεταλλική* ~ ΣΥΝ. *πένα, στυλόγραφος* **2.** (συνεκδ.) ο τρόπος γραπτής έκφρασης: *δημοσιογραφική ~* || η ~ *του κωνητριάει τα κακώς κείμενα* **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. μικρό μεταλλικό όργανο με το οποίο χάραζαν σχέδια ή λέξεις σε επίπεδες και σκληρές επιφάνειες. [ETYM. < αρχ. *γραφίς, -ιδος* < *γράφω*].

γραφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γραφή: ~ *χαρακτήρας* (ο τρόπος με τον οποίο γράφει κανείς, το μέγεθος, το σχήμα και η κλίση των γραμμάτων) || ~ *ύλη* (χαρτί, μολύβια κ.λπ.) **2. γραφικές τέχνες** (α) (γενικά) η ζωγραφική, η χαρακτηριστική και οι εφαρμογές τους (σε συνδυασμό συχνά με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών) (β) (ειδικότ.) το σύνολο των μεθόδων και των τεχνικών που χρησιμοποιούνται για τη σχεδίαση, την καλλιτεχνική επιμέλεια, την εκτύπωση και την αναπαραγωγή κειμένων και εικόνων (τυπογραφία, φωτογραφία, εκτύπωση κ.λπ.) **3. γραφικά** (τα) σχέδια ή εφαρμογές της ζωγραφικής (με αδρές συνήθ. γραμμές και έντονα χρώματα), που χρησιμοποιούνται στη διαφήμιση, την τηλεόραση, στον κινηματογράφο και στους υπολογιστές **4. γραφική παράσταση** βλ. λ. *παράσταση* **5.** αυτός που έχει ιδιαίτερη, ιδιότυπη παρουσία, που είναι χαρακτηριστικός του είδους του: ~ *τοπίο* | *λύμια* | *χωριουδάκι* | *ζωκκλήσι* **6.** (για πρόσωπα) αυτός που έχει ιδιόρρυθμη συμπεριφορά, που αποκλίνει από τον συνήθη κοινωνικό τύπο, αξιοπεριεργός και (ειρων.) φαιδρός και διασκεδαστικός: *αποτελούσε μια ~ φιγούρα της πόλης* **7.** (σπάν.) αυτός που αναφέρεται στην Αγία Γραφή: ~ *χωρίο* | *εδάφιο* **8.** ΓΛΩΣΣ. **γραφικός ενεστώτας** βλ. λ. *ενεστώτας*. — γραφικότητα (η) (σημ. 5, 6). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γράφω*. [ETYM. αρχ. < *γραφή*. Στις σημ. 3,4 η λ. αποδίδει το γαλλ. *pittoresque*].

γραφίστας (ο) {σπάν. γραφιστών}, **γραφίστρια** (η) {γραφιστριών} πρόσωπο που ασχολείται με τις γραφικές τέχνες. — γραφιστικός, -ή, -ό, γραφιστικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *graphiste*].

γραφίτης (ο) [1889] {γραφιτών} **1.** ορυκτό σκούρο γκρι ή μαύρου χρώματος με μεταλλική λάμψη, που αποτελεί αλλοτροπική μορφή

του κρυσταλλικού άνθρακα και χρησιμοποιείται σε ηλεκτρικές διατάξεις και στην κατασκευή μολυβίων **2.** (συνεκδ.) το γκρι χρώμα του γραφίτη: *-Τι χρώμα καλόν θέλεις; -Γραφίτη*. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. *graphite* < ελλην. *γράφω*]. **γράφο**-ά σύνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με τη γραφή: *γράφο-λόγος, γραφο-μηχανή*.

[ETYM. Α' συνθ. της Μγν. και Ν. Ελληνικής (πθ. μγν. *γραφο-ειδής*, μεσν. *γραφο-φόρος*), που προέρχεται από το ουσ. *γραφή*, απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. *grapho-logie*)].

γραφολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η μέθοδος διακρίβωσης της γνησιότητας μιας υπογραφής- (ειδικότ.) η μελέτη της σχέσης ανάμεσα στον γραφικό χαρακτήρα και στην ψυχοδιανοητική συγκρότηση ενός ατόμου. — **γραφολογικός**, -ή, -ό [1886], γραφολογία-ά | -ός επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *graphologie*].

γραφολόγος (ο/η) [1886] επιστήμονας που έχει ειδικευτεί στη γραφολογία: *πήγαν σε ~, για να διαπιστώσουν το γνήσιο της υπογραφής* || (ειρων.) *τα γράμματα του χρειάζονται ~ για να τα καταλάβεις*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *graphologue*].

γραφομηχανή (η) [1889] η μηχανική συσκευή με ηλεκτρολόγιο, με την οποία τυπώνουμε στο χαρτί χαρακτηριστικές γραμμάτων, πιέζοντας με τα δάκτυλα τα κατάλληλα πλήκτρα: *παλιά* | *ηλεκτρονική* | *ογκώδης* ~ || *το ηλεκτρολόγιο* | *ο κύλινδρος της ~*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Schreibmaschine*].

-γράφος λεξικό επίθημα που δηλώνει ότι κάποιος γράφει ή κάτι έχει γραφτεί κάποιον ορισμένο τρόπο: *ανορθό-γράφος, ομό-γράφος*.

-γράφος λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** τον επιστήμονα ή/και τον επαγγελματία που έχει ορισμένο αντικείμενο μελέτης ή εργασίας: *λαο-γράφος, συμβολαιο-γράφος, εθνο-γράφος* **2.** τον καλλιτέχνη που χρησιμοποιεί ορισμένο υλικό ή τρόπο δημιουργίας στα έργα του: *λιθο-γράφος, υδατο-γράφος* **3.** τον καλλιτέχνη που δημιουργεί πάνω σε ορισμένο υλικό ή μέσο: *αγγειο-γράφος, χαλκο-γράφος* **4.** τον καλλιτέχνη του οποίου τα έργα έχουν ορισμένο θέμα: *θαλασσο-γράφος, προ-σωπο-γράφος, αγιο-γράφος* **5.** αυτόν που γράφει με ορισμένο τρόπο: *κακο-γράφος, καλλι-γράφος, ορθο-γράφος* **6.** όργανο γραφής: *κονδυλο-γράφος, στυλο-γράφος* **7.** το επιστημονικό όργανο που καταγράφει και απεικονίζει γραφικά στοιχεία γύρω από κάτι: *σεισμο-γράφος, καρδιο-γράφος, παλμο-γράφος* **8.** αυτόν που γράφει ή τυπώνει χρησιμοποιώντας ορισμένο μέσο ή τεχνική: *δακτυλο-γράφος, τυπο-γράφος, στενο-γράφος* **9.** αυτόν που γράφει κείμενα ορισμένου τύπου: *αρθρογράφος, επιφυλλίδα-γράφος, χρονικο-γράφος, εθυμο-γράφος* **10.** αυτόν που γράφει σχετικά με κάτι: *δημοσιο-γράφος, βιο-γράφος* **11.** τον λογοτέχνη που ασχολείται με ορισμένο είδος γραπτού λόγου: *πεζογράφος, ηθο-γράφος, διηγηματο-γράφος, μυθιστοριο-γράφος* **12.** τον υπάλληλο που καταγράφει κάτι: *πρακτικο-γράφος*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Μγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *γράφω* (λ.χ. μγν. *ιστοριο-γράφος, καλλι-γράφος*) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενή συνθ. (λ.χ. γαλλ. *photo-graphie, chromo-graphie*)].

γραφτός, -ή, -ό → γραττός
γράφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. γράφω, -ούσα | έγραφα, γράφ(τ)-ηκα, γραμμένω;} ♦ {μετβ.} **1.** σχηματίζω γράμματα πάνω σε επιφάνεια χρησιμοποιώντας γραφική ύλη (μολύβι, στυλό, πένα, κιμωλία κ.λπ.): ~ *ευανδρινώστα* | *καθαρά* | *καλλιγραφικά* | *αργά* | *γρήγορα* || ~ *σε χαρτί* | *πίνακα* | *διαφάνεια* | *πάπυρο* | *περγαμινή* **2.** χρησιμοποιώ σύμβολα γραφής (γράμματα, οικογένειες γραμμάτων-γραμματοσειρές) για τη σύνταξη κειμένου: ~ *ένα έγραφο στη γραφομηχανή* || ~ *μια εργασία στον υπολογιστή* **3.** κρατώ γράφητη σημείωση: *γράψε αυτό που θα σου υπαγορεύσω* **4.** παράγω ορισμένου είδους εφημερίδες ή άλλα έργα: *έχει γράψει πολλά έργα* | *μελέτες*: *δοκίμια*: *ΦΡ* (μτφ.) **γράφω ιστορία** σημειώνω μοναδική επιτυχία, ανεπαύλητη διάκριση, μοναδικό κατορθωμα κ.λπ.: *έγραψε ιστορία ως υπουργός Οικονομικών, παίρνοντας τα πιο θαρραλέα φορολογικά μέτρα της τελευταίας εικοσαετίας* **5.** (για εφημερίδα, έντυπο, βιβλίο) περιλαμβάνω (ειδήσεις, θέματα κ.λπ.): *δεν γράφουν τίποτα οι εφημερίδες για το θέμα που μας ενδιαφέρει* || *το περιοδικό γράφει κάτι αξιοπεριεργό* **6.** σχεδιάζω: ~ *κύκλο* | *τετράγωνο* **7.** (για μετρητές τηλεφώνου, κατανάλωσης ρεύματος, νερού, πρατηρίου βενζίνης κ.λπ.) δείχνω τις μονάδες κατανάλωσης ή την αξία της ποσότητας που έχει καταναλωθεί: *τι έχει γράψει ο μετρητής*; **8.** σημειώνω (κάποιον) για παράβαση: *η τροχαία τον έγραψε για υπερβολική ταχύτητα* **9.** χρεώνω, εγγράφω σε κατάλογο οφειλετών: *δεν θα πληρώσω σήμερα, γράφ' τα και θα σ' τα δώσω αύριο* **10.** εγγράφω ως μέλος: ~ *το παιδί μου στο σχολείο* | *στο φροντιστήριο* | *σε αθλητικό σύλλογο* **11.** καταγράφω: ~ *στην πρώτη στήλη τα έσοδα και στην επάνενη τα έξοδα*- *ΦΡ* **12.** **γράφω (κάποιον) στα μαύρα (τα) κατάστιχα** **στη μαύρη λίστα** θεωρώ (κάποιον) στο εξής εχθρό μου. (για εγκληματίες) αποασίζω τη δολοφονία κάποιου: *μετά την προσβολή που τους έκανε, τον έγραψαν στα μαύρα τα κατάστιχα* (β) **γράφ' το καλά στο μυαλό σου** (i) κράτησε το σταθερά στη μνήμη σου, εμπέδωσε το (ii) συνειδητοποίησε το, θεωρήσε το πλέον δεδομένο: *ό, τι να πεις, θα γίνει αυτό που σου λέω εγώ-!* **12.** δηλώνω με συγκεκριμένη ορθογραφία: *πώς γράφεις το όνομα σου*: || *πώς γράφεις το «Χριστός»*: ~ *η-ή με -ι-*; **13.** (για διαθήκη) συντάσσω, κληροδοτώ (κάτι σε κάποιον): *τα έγραψε όλα στα παιδιά του* || *έγραψε το σπίτι στο όνομα της* (την έκανε ιδιοκτήτρια) **14.** (καθιμ.-οικ.) σε φράσεις που δηλώνουν αδιαφορία, ότι δεν δίνουμε σημασία (σε κάποιον/κάτι), π.χ. (α) **γράφω (κάποιον)**: *εγώ του μιλώ κι αυτός με γράφει* (β) **έχω (κάποιον) γραμμένο** αδιαφορώ πλήρως για κάποιον (καθώς και για ό, τι προτίθεται να κάνει): *Τους έχω όλους τους γραμμένους! Ας κάνουν ό, τι θέλουν, δεν με νοιάζει!* (γ) (εμφασ.) **γράφω (κάποιον) στα παλιά μου τα παπούτσια** | *στα παλιά μου τα υποδήματα* | *κανονικά και με*

τον νόμο | εκεί όπου δεν πιάνει μελάνι | (!) στ' αρχίδια μου απαξίω να ασχοληθώ μαζί του 15. έχω επάνω μου γράμματα, επιγραφή: τι γράφει ο πίνακας; || δεν βλέπω τι γράφει η ταμπέλα 16. (κάτι κάποιου/σε κάποιον) συντάσσω και στέλνω επιστολή: *χτες έγραψα γράμμα στους δικούς μου* || *μου έγραψε* η φίλη μου από την Αμερική- ΦΡ. (α) αν με ξαναδεί, *γράψε μου* δεν πρόκειται να με ξαναδείς η φεύγω οριστικά: *Τόσα χρόνια πελάτισσα και να μη μου κάνει έκπληση!* Αν με ξαναδεί, *γράψε μου!* || η συμπεριφορά σου ήταν *αγαπητή*! ~! || (κ. ως προειδοποίηση) *Κακώς του έδωσες τα λεφτά χωρίς απόδειξη. Τώρα, αν τον ξαναδείς, γράψε μου!* (β) (στο τέλος του λόγου) (**και**) **να μας γράφεις** (i) μη μας ξεχάσεις: στο καλό και ~ (ii) (ειρων.) ως απογαρευτισμός προς κάποιον -κατά βάθος- ανεπιθύμητο: *φύγε και ~!* 17. (απόρρ. **γράφει**) υπάρχει γραπτό κείμενο (λ.χ. ως επιγραφή): τι **γράφει** στην πινακίδα; || *πού το γράφει αυτό;* (πού το βρήκες γραμμένο, πού αναφέρεται.); ΦΡ. **ό, τι γράφει δεν ξεγράφει** (i) κάτι που είναι μοιραίο να γίνει, δεν είναι δυνατόν να αποτραπεί (ii) ό,τι έγινε ήδη δεν μεταβάλλεται ♦ (αμετβ.) 18. εκφράζομαι γραπτώς, με τη γραφή: *μαθαίνει να γράφει και να διαβάζει* 19. ασχολούμαι με τη συγγραφή ή δημοσιεύω κείμενα σε έντυπο: *το 'χε κρατήσει κρυφό ότι έγραφε* || *έγραφε σε έγκριτη εφημερίδα των Αθηνών* 20. (για γραφικό υλικό) λειτουργώ για εντυπωσιακή ενέργεια κάποιου, ως έκφραση θαυμασμού για κάτι: *Φοβερή απάντηση!* ~! ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. αρχ., αρχική σμ. «χαράζω ελαφρά, ξύνω», < φ. grh-, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *gerbh- «χαράζω», πβ. γαλλ. gratin (βλ. λ. *κρατινέ*), αγγλ. carve «χαράζω, σκαλίζω», scratch, γερμ. kerben κ.ά. Ομόρρ. *γράμμα, γραφή, γραπτός* κ.ά. Οι σμ. «ορίζω κληρονόμο μέσω διαθήκης» και «ορίζω το πεπρωμένο» είναι μεσν.].

γράφω - γραφικός. Και οι δύο λέξεις έχουν σημασιολογικό ενδιαφέρον. Το γράφω (αρχαία, ομηρική λ.) ξεκινάει από τη σμ. «χαράζω, σκαλίζω». Από αυτήν εξελίσσεται προς δύο κατευθύνσεις: (α) στη σμ. «αγνογραφώ, σχεδιάζω» και, ευρύτερα, «ζωγραφίζω» (*ζωρα γράφειν, αρχ. σμ. «σχεδιάζω ζώω» > ζωγραφιστός | ζωγραφιστός*) (β) στη σμ. «σχεδιάζω σημεία, γράφω». Αντιστοίχως, το επιθ. γραφικός, αρχαίο και αυτό, έχει διπλή κατεύθυνση: (α) γραφική (ενν. τέχνη) στον Πλάτωνα, σημαίνει τη ζωγραφική· γραφικός είναι «ο ικανός στο σχέδιο και στη ζωγραφική», από όπου ήδη στην Αρχαία **γραφικός** «αυτός που παρουσιάζει ωραία εικόνα, ωραία όψη σαν ζωγραφιά, με ωραία εμφάνιση» (*γραφικό τοπίο*)· στα νεότερα χρόνια, το **γραφικός** (τύπος κ.ά.) σήμανε «τον αποκλίνοντα, τον ιδιόρρυθμο (από υπερβολές στην εμφάνιση ή τη συμπεριφορά του, που προκαλεί ειρωνικά σχόλια) (β) γραφικός «ο αναφερόμενος στη γραφή» (αρχαία και νέα σμ.).

-**γραφώ** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό παρασυνθέντων ρημάτων που σημαίνουν ό,τι και το ρ. *γράφω*: *λιβελο-γραφώ, ηχο-γραφώ, αερο-γραφώ, χαρτο-γραφώ*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *καλλι-γραφώ*, μτγν. *ortho-γραφώ*), που προέρχεται από το ρ. *γράφω*, απαντά δε και σε ελληνιστικούς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. choréographe)]. **γρανάζω** (το) [μεσν.] | γρανιά-ατος | -ατα, -άτων| 1. η χάραξη με γραφική ύλη γραμμάτων πάνω σε χαρτί ΣΥΝ. *γραφώ* 2. η συγγραφή κειμένων (βιβλίων, άρθρων κ.λπ.): *ασχολείται με το ~* 3. (μτφ.-οικ.) η περιφρονητική αδιαφορία: *με έχει στο ~, δεν μου δίνει σημασία!* || *έφαγε -κανονικό- ούτε που τον κοίταζε!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γερονίδιο*. **γρασώδης**, -ης, -ες | γρασώδ-ους | -εις (οσδ. -η), -ών} (αρχαιοπρ.-μτφ.) *παμπάλιος, ξεπερασμένος, ανώφελος: άφησε κατά μέρος τους ~ μύθους* (πβ. *τους δε βέβηλους και γρασώδεις μύθους παριτού*, Κ.Δ. Α Τιμόθ. 4, 7). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. μτγν. < αρχ. *γρασός*, βλ. κ. *γραιά*].

Γρεβνά (τα) πόλη της Δ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός Γρεβενών). [ETYM. < σλαβ. Greben «ράχη βουνού». Η πόλη κτίστηκε μετά τον 10ο αι. στη θέση της αρχ. *Ελιμαίας*, αλλά η σημερινή της ονομασία δεν μαρτυρείται πριν από την Τουρκοκρατία]. **γρεγολεβάντες** (ο) → γραιγολεβάντες **γρέγος** (ο) → γραιγός **γρεγοτραμουντάνα** (η) → γραιγοτραμουντάνα **γρέζι** (το) {γρεζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ανωμαλία στην επιφάνεια υλικού το οποίο έχει κοπεί. [ETYM. < ιταλ. επιθ. greggio «ακατέργαστος» (για υλικό όπως απαντά στη φυσική του κατάσταση) < δημιόδ. λατ. *gregius «αγελάιος» < λατ. grex, -eis «αγέλη»].

Γρενάδα (η) (αγγλ. State of Grenada = Κράτος της Γρενάδας) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Α. Καραϊβική Θάλασσα, κοντά στις ακτές της Βενεζουέλας, με πρωτεύουσα το Σαιντ Τζορτζς, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής. [ETYM. < αγγλ. Grenada < ισπ. Granada, ονομασία ισπανικού βασιλείου, < λατ. granatum «ρόδι». Το 1498, όταν ανακάλυφθηκε από τον Χρ. Κολόμβο, ονομάστηκε Concepción, από ομώνυμη ρωμαιοκαθολική

εορτή]. **γρεναδιέρος** (ο) 1. (παλαιότ. στη Γαλλία) στρατιώτης επίλεκτων συνταγματών του Πεζικού ειδικά εκπαιδευμένος στη ρίψη χειροβομβίδων 2. καθένας από τους φρουρούς των βασιλικών ανακτόρων στην Αγγλία, οι οποίοι φορούν χαρακτηριστική κόκκινη στολή και ψηλό μαύρο καπέλο. [ETYM. < γαλλ. grenadier < grenade «χειροβομβίδα» < λατ. granatum «ρόδι, είδος φρούτου»]. **γρήγορα** [μεσν.] κ. (λαϊκ.-λογότ.) **γλήγορα** επίρρ. 1. με μεγάλη ταχύτητα: *τρέχω | κινούμαι | γράφω | διαβάζω | ασκτολογράφω* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) *ταχέως* ANT. *αργά* 2. σε σύντομο χρονικό διάστημα: *τελειώνει μια δουλειά* ~ ΣΥΝ. σύντομα ANT. *αργά* ΦΡ. *αργά ή γρήγορα* βλ. λ. *αργά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*. **γρηγοράδα** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η μεγάλη ταχύτητα: *η ~ του δρομέα | του ολογου* ΣΥΝ. σβελτάδα ANT. βραδύτητα.

Γρηγορία (η) γυναικείο όνομα. **γρηγοριανός**, -ή, -ό [1863] 1. αυτός που σχετίζεται με πρόσωπο που ονομάζεται Γρηγόριος: κυρ. για το έργο παπών οι οποίοι έφεραν το παραινόμενο όνομα 2. ΜΟΥΣ. **γρηγοριανό μέλος** το μονοφωνικό λειτουργικό όσμο που χρησιμοποιείται στη λειτουργία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και στις άλλες ακολουθίες του τελετουργικού της (από το όνομα του Γρηγορίου Α του Μεγάλου, ο οποίος φρόντισε για την κωδικοποίηση του) 3. **γρηγοριανό ημερολόγιο** το ημερολόγιο που χρησιμοποιείται στον δυτικό χριστιανικό κόσμο σήμερα (το οποίο προήλθε από μεταρρύθμιση του παπα Γρηγορίου ΚΓ το 1582) και προς το οποίο συντονίστηκε στην Ελλάδα το 1923 το ιουλιανό ημερολόγιο με τη διόρθωση των 13 ημερών ΣΥΝ. νέο ημερολόγιο (πβ. κ. *ιουλιανό ημερολόγιο*, λ. *ιουλιανός*).

Γρηγόριος (ο) {Γρηγορίου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας (γνώστοτερο από τους οποίους είναι ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, ο Γρηγόριος ο Νύσσης και ο Γρηγόριος Παλαμάς), πατριάρχων, καθώς και παπών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμ.) **Γρηγόρης**. [ETYM. < μτγν. Γρηγόριος «ο γρήγορων, ο άγρυπνος» < μτγν. γρηγορώ (-έω) (βλ. λ.)].

γρήγορος, -η, -ο κ. (λαϊκ.-λογότ.) **γλήγορος** 1. (ενεργ.) (α) αυτός που κινείται με μεγάλη ταχύτητα: *~ άνθρωπος | αθλητής | αυτοκίνητο* || *μχανάκι* ΣΥΝ. *ταχύς* ANT. *αργόκίνητος*, *βραδύς* (β) αυτός που επεξεργάζεται δεδομένα και βγάζει αποτελέσματα με μεγάλη ταχύτητα και σε σύντομο χρονικό διάστημα: *~ υπολογιστής | επεξεργαστής* || *μυαλό* 2. (παθ.) αυτός που γίνεται, που εκτελείται σε σύντομο χρονικό διάστημα, που για να γίνει δεν απαιτείται πολύς χρόνος: *~ υπολογισμός | ταξίδι | ενέργειες | συλλογισμός*- ΦΡ. **γρήγορο φαγητό** έτοιμο ή πρόχειρο φαγητό που καταναλώνεται σε ανάλογα καταστήματα (φαστφουντ). — **γρήγορα** επίρρ. [μεσν.] (βλ. λ.), **γρηγοράδα** κ. (σπάν.) **γρηγοροσύνη** (η) [μεσν.] (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιγά*. [ETYM. μεσν. < μτγν. *εγρηγόρος* «άγρυπνος» < αρχ. *εγρήγορα*, παρακ. του ρ. *εγείρω*. Ο σχηματισμός του παρακ. *εγρηγόρα* < *ε-γρήγο-α οφείλεται στην επίδραση του αορ. β' *εγέρσθαι*, που περιέχει και το βασικό θέμα. Η λ. *γρήγορος* με τη σμ. «ταχύς» αντικατέστησε βαθμύδον (μαζί με το *ταχύς*) τις αρχ. λ. *οκύς, οξύς, θοός*, ενώ το αρχ. επιθ. *γοργός*, που επιβίωσε, δεν χρησιμοποιείται συχνά].

γρηγορώ ρ. αμετβ. {γρηγορείς...} μόνο σε ενεστ. και παρακ.} (λόγ.) 1. είμαι ζύπνιος, άγρυπνος: *φύλακες, γρηγορείτε- ο εχθρός πλησιάζει!* ΣΥΝ. *επαγρυπνώ* ANT. *υπνώτω* 2. (μτφ.) βρίσκομαι σε συνεχή πνευματική εγρήγορηση: *γρηγορείτε και προσεύχεσθε*. [ETYM. < μτγν. *γρηγορώ* (-έω) < αρχ. *εγρηγορώ* < *εγρήγορα*, παρακ. του ρ. *εγείρω*. Βλ. κ. *γρηγόρος*. Η φρ. «γρηγορείτε και προσεύχεσθε» (Κ.Δ. Ματθ. 26, 41, Μάρκ. 14, 38) ήταν η προτροπή του Χριστού προς τους μαθητές του το βράδυ της σύλληψής του].

γριά (η) 1. η γυναικία που έχει γεράσει: *στη λουτρόπολη έβλεπε όλο γριές και γέρονες* || (κ. ως επιθ.) η ~ *κατσικά* η κότα ΣΥΝ. *γεροντίσσα*-ΦΡ. (α) **μαλλί της γριάς** βλ. λ. *μαλλί* (β) **η γριά ή κότα έχει το ζουμί** βλ. λ. *κότα* 2. (λαϊκ.-οικ.) η μητέρα ή γενικότ. η ηλικιωμένη σύζυγος: *παίρνω τη ~ μου και πάμε περιπάτους*. Επίσης (λόγ.) *γριά* [αρχ.]. — (υποκ.) *γριούλα* (η). [ETYM. μεσν. < αρχ. *γραιά*, με συνίτηση (πβ. κ. *έλαια* > *ελιά*). Το αρχ. *γραιά* < *γραιΡα < *γραιΡ-β < *γραιός* < *γραιΡ-ς < *gr-ā-F, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -a-F) του I.E. *ger- «γέρος, ώριμος», πβ. σανσκρ. jarant- «γέρος», αρμ. cer, αρχ. σλαβ. zřiti «ωριμάζω», γερμ. Kerl «ανθρωπάκος» κ.ά. Ομόρρ. *γερ-ον* (-οντάς), *γερ-αρός*, *γερ-ας*, *Γερ-άσιμος* κ.ά.].

γριβάδι (το) {γριβαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) του ψάρι κυπρίνος (βλ. λ.). [ETYM. μεσν. < *γριβας*]. **γριβας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) το ψαρό όλογο. [ETYM. μεσν., αμετβ. ετύμου, πθ. < γαλλ. grive «κίτλη (με πιτσιλωτό χρώμα)» < παλ. γαλλ. griu «ελληνικός» (από υποθέσεις ότι η κίτλη διαχειμάζε στην Ελλάδα) ή < λατ. cirbnum «κόσκινο». Κατ' άλλη άποψη, < αρωμ. *grivax* «ψαρός», σλαβ. *αρχής*]. **γριγρί** κ. **γρι-γρι** (το) {άκλ.} πετρελαιοκίνητο μικρό αλιευτικό σκάφος, του οποίου η μηχανή κάνει χαρακτηριστικό κρότο, είναι εξοπλισμένο με πυροφάνι και συνοδεύεται από μικρότερο βοηθητικό σκάφος με κυκλικά δίχτυα (δευτεροκάκιο). [ETYM. < τουρκ. gırgir].

γρικό ρ. → γρικότ **Γροιλανδία** (η) → Γροιλανδία **γρίλια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθένα από τα μικρά επιμήκη ξύλινα τεμάχια που γεμίζουν τα διαστήματα ανάμεσα στα ξύλινα πλαίσια από τα παραθυρόφυλλα και τις μπαλκονόπορτες και τα οποία είναι τοποθετημένα σε οριζόντια διάταξη με κλίση προς τα κάτω, χωρίς

όμως να εφάπτονται μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν πολλές μικρές διόδους (κενά), που επιτρέπουν στον αέρα και σε ελάχιστο φως να περνούν στον εσωτερικό χώρο: *κοιτάζουν τον κόσμο που περνά πίσω από τις ~*.

[ETYM₂ < ιταλ. griglia < δημόδ. λατ. craticula, υποκ. του λατ. crates «πλέγμα»].

γρίνια (η) → γκρίνια

γρινιάζω ρ. → γκρίνια

γρινιάρης, -α, -ικο → γκρινιάρης

γρίπη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτική ασθένεια του αναπνευστικού συστήματος, η οποία εκδηλώνεται με πυρετό, καταρροή, αίσθημα αδυναμίας και μυϊκούς πόνους: *κυκλοφορεί ~|| ο ιός της ~|| αρπάξω ~*. — γριτικός, -ή, -ό.

[ETYM₁ < γάλλ. grippe < gripper «αρπάξω απότομα» < φρανκον. gripan].

γρίπηση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΝΑΥΤ. η έρευνα του βυθού με μηχανικά μέσα για τον εντοπισμό και την περισυλλογή αντικειμένων που εξέχουν από τον πυθμένα: ~ *ναρκών*. [ETYM₁ < μτγν. γριπίζω < γριπος (βλ. λ.)].

γρίπος (ο) **1.** αλιευτικό μέσο παρόμοιο με την τράτα, που ρίχνεται σε μεγάλη έκταση σε λίμνες και θάλασσες με ομαλό βυθό και σέρνεται αργά-αργά από τη στεριά 2. (συνεκδ.) η βάρκα μαζί με την αλιευτική συσκευή του γριπού **3.** το σχοινί ή το σύρμα που χρησιμοποιείται στη γρίπηση.

[ETYM₁ < μτγν. γριπος, αβεβ. ετιμού, πθ. συνδ. με μέσ. άνω γερμ. krebbe «καλάθι» και αρχ. σκανδ. kiarg «δέμα», ενώ το ενδοσυμφωνικό -i- (γρ-ι-πος) παραμένει ανεμφάνευτο. Βλ. κ. γριφός].

γριπόδης, -ης, -ες [1889] {γριπόδο-ος | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζει τα συμπτώματα της γρίπης: ~ *λοιμώξη*.

γριπωνομια ρ. αμετβ. γιω. {γριτω-θηκα, -μένος} προσβάλλομαι από γρίπη: *έχει γριπωθεί για τα καλά || είναι πολύ γριπωνός*. Επίσης Γριπιάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

γριφός (ο) **1.** το αντίγραφο, γενικότ. ασφαφής και δυσνόητη διατύπωση **2.** (μτφ.) αυτό που περιβάλλεται από μυστήριο, που είναι δύσκολο να εξηγηθεί ή να ερμηνευθεί λογικά ή με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία: *η υπόθεση δολοφονίας αποδείχθηκε πραγματικός - ΣΥΝ. μυστήριο*. — γριφοειδής, -ής, -ές [μτγν.] κ. γριφοδής, -ής, -ές [μτγν.], γριφοδός επιρρ.

[ETYM₁ < αρχ. γριφος, αρχική σημ. «δίχτυ», από όπου μεταφορικός «αίνιγμα, περίπλοκος λόγος». Η λ. είναι παράλλ. τ. του μτγν. γριπός (βλ. λ.), αλλά το δασύ σύμφωνο -φ- χρησιμοποιείται μόνον όταν η λ. έχει τη σημ. του αινιγματος (προφύλαξη)].

γροθιά (η) **1.** η παλάμη του χεριού, όταν είναι κλειστή με ενωμένα προς τα μέσα τα δάχτυλα **2.** (συνεκδ.) το χτύπημα που προέρχεται από κλειστή παλάμη στην παραπάνω μορφή: του 'δωσε μια ~ στο πρόσωπο ΣΥΝ. μπουνιά **3.** (μτφ.) κάθε πλήγμα εναντίον θεσμού, φερέα, πολιτικής κ.λπ.: ~ *στο κατεστημένο || η κατάθεση του μάρτυρα απετέλεσε ~ στο πρόσωπο του παρακράτους*. Επίσης γροθ(ν)θος (ο). [ETYM₁ μεσν. < γροθος < μτγν. γρόνθος. Το γρόνθος είναι αβεβ. ετιμού, πθ. από την ίδια ρίζα με αρχ. γερμ. grimman «σφίγγω» και αρχ. σκανδ. krumma «αγέρν», λατ. gremium «αγκαλιά». Η λ. αντικατέστησε βαθμιαία τον αρχ. συνώνυμο πύξ (πθ. πύξ-λαξ)].

γροθοκοπία (η) (εκφραστ.) το δυνατό χτύπημα με γροθιά. Επίσης γροθοκοπάνημα (το).

γροθοκοπώ ρ. → γρονθοκοπώ

γροθοπατινάδα (η) (λαϊκ.-εκφραστ.) σειρά από διαδοχικά χτυπήματα με γροθιές.

[ETYM₁ < γροθιά + πατινάδα, εκφραστ. σχηματισμός από το ρ. πατώ (πθ. κ. κλοτσο-πατινάδα)].

γροϊκό (κ. -άω) κ. γροϊκό ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γροϊκάς... | γροϊκ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημενος} (διαλεκτ.-λογот.) ♦ **1.** (αμετβ.) ακούω: *είναι γέρος και δεν γροϊκά καλά || και δε σάλευεις, δε γροϊκάς τα που πιράκ σου λέω* (Γ. Ρίτσος) ♦ **2.** (μετβ.) καταλαβαίνω: *δεν γροϊκά αυτά που του εξήγη* ΣΥΝ. παίρνω χαμπάρι, νογιάω.

[ETYM₁ < μεσν. γροϊκό < *γροϊκός < αρχ. γροϊκος (< αγρός + οίκος) «ανόητος, αγενής», ο καταβίβασμός του τόνου στο *γροϊκός οφείλεται στο γεγονός ότι το α- (του αρχ. γροϊκος) θεωρήθηκε στερητ., οπότε η λ. *γροϊκός θα προσδιόριζε αυτόν που κατανοεί, που ακούει. Βλ. κ. γροϊκός].

Γροιλανδία (η) το μεγαλύτερο νησί της Γης, που βρέχεται από τον Β. Ατλαντικό και τον Αρκτικό Ωκεανό, βρίσκεται Β. του αρκτικού κύκλου του Β. Ημισφαιρίου, ανήκει διοικητικά στη Δανία και έχει πρωτεύουσα το Γκότχουμπ. — Γροιλανδός (ο), Γροιλανδή (η), γροιλανδικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) γροιλανδέζικος, -η, -ο. [ETYM₁ Μεταφορά του δαν. Grønland «πράσινη γη»].

γρούπιος κ. γρούπιος (ο) (καθημ.) μικρό, συνήθ. στρογγυλού σχήματος εκβάστημα του οργανισμού κάτω από την επιφάνεια του δέρματος ΣΥΝ. εξόγκωμα, όγκος, σβώλος. — (υποκ.) γρούπιούλι κ. γρούπιούλακι κ. γρούπιούλακι κ. γρούπιάρικι (το).

[ETYM₁ < ιταλ. giorro, γερμ. αρχής, < *kjurra, από όπου και γερμ. Kropf «πρόλοφος» κ.ά.], γρονθοκοπώ (κ. -άω) ρ. μετβ.

{γρονθοκοπεί... κ. -άς... | γρονθοκόπησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} χτυπώ (κάποιον) με γροθιές: *τον γρονθοκόπησαν άγρια*. — γρονθοκόπημα (το). [ETYM₁ < μτγν. γρονθοκοπώ (-έω) < γρόνθος + -κοπώ < κόπτω], γροθ(ν)θος (ο) → γροθιά

γρούτι (το) {σπάν. γρος-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) τουρκικό νόμισμα που ισοδυναμούσε με τον 1/100 της χρυσής λίρας ή με σαράντα παρδάες **2.** (συνεκδ.) γρούσια (τα) τα χρήματα: **ΦΡ.** (παροίμ.) *έχεις γρούσια, έχεις γλώσσα* όποιος έχει χρήματα μπορεί να μιλάει ελεύθερα, ακό-

μη και να αυθαδιάζει και να αυθαιρετεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. γρούμα.

[ETYM₁ < μεσν. γρούσιον < βεν. grosso «πικνός» < μεσν. λατ. (denarius) grossus, είδος νομίσματος].

γρούζω ρ. αμετβ. (έγρου-ξα κ. -σα) (λαϊκ.) (για ζώα, όπως γοίρους, σκύλους, ή πτηνά, όπως περιστέρια κ.ά.) γρυλιζώ: *τα γουρούνια γρούζουν ανήσυχα*. — γρούζιμο (το).

[ETYM₁ < αρχ. γρούζω, ηχομιμητ. λ. από την κραυγή γρού].

γρούπιος (ο) → γρούπιος

γρουσουζέω κ. (σπάν.) γουρσουζέω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γρουσουζέωμαι} (καθημ.-εκφραστ.) ♦ **1.** (αμετβ.) μιλώ για την πιθανή αποτυχία ή δυστυχία (κάποιου) ή γενικώς για πιθανή αρνητική εξέλιξη (κάτι που θεωρείται στη λαϊκή αντίληψη ότι μπορεί να επιδράσει αρνητικά και να συμβεί τελικά το κακό): *Πάνε να γρουσουζέεις! Άσε να πάνε και μια φορά καλά τα πράγματα!* ♦ (μετβ.) **2.** προδικάζω την αποτυχία ή δυστυχία (κάποιου): ~ *έναν άνθρωπο, λέγοντας ότι θα του συμβεί κάτι κακό!* ΣΥΝ. γλωσσότρωα, κακομελετώ **3.** φέρνω κακή τύχη, θεωρούμαι άθελα μου πρόξενος κακοτυχίας: *ήρθε πάλι ο καταποδόδαρος να μου γρουσουζέει το σπίτι χρονιάρα μέρα!* ΣΥΝ. (οικ.) γκαντεμιάζω. — γρουσουζέμα (το).

γρουσουζής, -α, -ικο κ. (σπάν.) γουρσουζής {γρουσουζήδες} **1.** αυτός που φέρνει κακοτυχία, γρουσουζιά ΣΥΝ. (λαϊκ.) γκαντέμης **2.** (ως χαρακτηρισμός) μίσερος, κακομοίρης άνθρωπος. — γρουσουζικός, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη [ETYM₁ < γρουσουζής < τουρκ. ugrusuz «δυσόμοιος, δυσμενής»].

γρουσουζιά κ. γουρσουζιά (η) (λαϊκ.) **1.** η έλλειψη τύχης, η κακή τύχη: *τι ~ είναι αυτή- μια φορά βγήκα βόλτα και άρχισα να βρέχει!* ΣΥΝ. κακοτυχία ΑΝΤ. καλή τύχη **2.** οτιδήποτε θεωρείται (σύμφωνα με λαϊκές προλήψεις) κακό σημάδι ή πιστευόμενο ότι προκαλεί κακοτυχία: *θεωρείται ~ να δεις μαύρη γάτα* ΑΝΤ. γούρι **3.** η μίσηρη κατάσταση, η κακομοιρία: *τι ~ σ' αυτή την οικογένεια, όλοι κλαίγονται και παραπονούνται!*

γρυ (το) {άκλ.} η φωνή που βγάζουν τα γουρούνια- ΦΡ. (α) *δεν καταλαβαίνω | ξέρω | σκαμττάζω γρύ* δεν αντιλαμβάνομαι τίποτε, ούτε κατ' ελάχιστο: *από Γερμανικά ~!* (β) *δεν έβγαλε γρυ* δεν ξεστόμισε λέξη ΣΥΝ. δεν έβγαλε άγνα | κιχ | τσιμουδιά.

[ETYM₁ < αρχ. γρύ, ηχομιμητ. λ. από τη φωνή [gru] των χοίρων. Η προέλευση της λ. συνέβαλε στο να χρησιμοποιείται περιφρονητικά με τη σημ. «τίποτα, ούτε συλλαβή, ούτε λέξη». Η λ. γρύ αποτελεί τη βάση αρκετών λ., π.χ. γουρούνα, γρούλος, γρούζω (> γρούζω) κ.ά.].

γρυλιζώ ρ. αμετβ. (γρυλιζα) **1.** (για χοίρους) βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή του ζώου **2.** (λογот.-μτφ.) βγάζω φωνή σαν του χοίρου, μιλώ υποκόφια και απειλητικά. — γρυλισμός (ο) κ. γρυλισμα (το).

[ETYM₁ < αρχ. γρυλιζώ < *γρυλιζός < γρύ, με μεταγενέστερο εκφραστικό διπλασιασμό του -λ-].

γρούλος (ο) **1.** έντομο που έχει χρώμα καστανοκίτρινο ή μαύρο, μεγάλο κεφάλι, μακριές κεραίες, ψηλά πίσω πόδια και φεράει με κεράτινα καλύμματα (έλυτρα), τα οποία τρίβουν μεταξύ τους τα αρσενικά τη νύχτα, παράγοντας χαρακτηριστικό, παρατεταμένο ήχο ΣΥΝ. τριζόνι **2.** μικρός μηχανισμός που λειτουργεί ως μοχλός για την ανύψωση βερσιών αντικειμένων: *σήκωσε με τον ~ το αυτοκίνητο, για ν' αλλάξει λάστιχο* **3.** σύρτης για το σφάλισμα των παραθύρων. [ETYM₁ Το όνομα του εντόμου (μτγν. γρούλος) προήλθε ηχομιμητικά, όπως και το συνώνυμο τριζόνι (< τριζώ). Διαφορετική αντίληψη του ήχου συνέδεσε πθ. τη λ. πρόωια με τον γρυλισμό (-)γκρ- (-)γκρ- τον χοίρων, όπως ηχομιμητική υπήρξε πθ. η σύνδεση του μηχανιστικού | εργαλείου με τον ήχο του εντόμου, αν δεν πρόκειται για ξένο δάνειο].

γρούπας (ο) {γρυπών} τέρας μυθολογικό με κεφάλι, φτερά και νύχια αυτού και σώμα λιονταριού, το οποίο θεωρούσαν ως το ιερό ζώο του Απόλλωνα.

[ETYM₁ < αρχ. γρούπ, -πός, παράλλ. τ. του αρχ. γρούπος «κυρτός» (πθ. γλαυζ- γλανκός), αβεβ. ετιμού, πθ. < θ. *gru-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *grew- «κάμπω, κυρτώ», πθ. αγγλ. crook «αγκίστρω», γερμ. krank «άρρωστος» (αρχική σημ. «κυρτωμένος») κ.ά.].

γρυπός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει επιφάνεια κυρτή, γαμψή σαν γερακίσιτο ράμφος: ~ *μύτη*. [ETYM₁ αρχ., παράλλ. τ. του γρούπ. Βλ. λ. γρούπας].

Γ.Σ. 1. (ο) Γυμναστικός Σύλλογος **2.** (η) Γενική Συνέλευση **3.** (το) Γενικό Συμβούλιο.

Γ.Σ.Α.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Αυτοκινητιστών Ελλάδος.

Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών, Βιοτεχνών και Εμπόρων Ελλάδας.

Γ.Σ.Ε.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας.

Γ.Σ.Ν. (το) Γενικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο.

Γ.Τ.Ε. (η) Γενική Τράπεζα Ελλάδας.

γυάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γυάλινο δοχείο πλατύ και στρογγυλό: η ~ *με τα χρυσάνορα* **2.** (συνεκδ.-καθημ.) η θερμοκοιτίδα όπου τοποθετούν τα βρέφη **3.** (μτφ.) κάθε χώρος προστατευμένος από το περιβάλλον, στον οποίο ασθάνεται ασφαλής και απομονωμένα κανείς αποφεύγοντας την επαφή με τους άλλους: *τον έβαλαν στη ~ (τον απομόνωσαν από τον κόσμο) || άλλο είναι να ζεις τη ζωή με τους κινδύνους της και άλλο να την περνάς μέσα στη ~ || βγαίνω απ' τη ~ (αρχίζω να γυριζώ τη ζωή)* **4.** (ειδικότ.-καθημ.) μεγάλο γυάλινο ή από ανάλογο υλικό περιβλήμα, που χρησιμοποιείται σε βιολογικά ή άλλα πειράματα, για να εξασφαλίζονται συγκεκριμένες συνθήκες. [ETYM₁ < γυαλί, πθ. κ. κανάτι - κανάτα].

γυαλάδα (η) {χωρ. πληθ.} το να αστράφτει, να γυαλίζει κάτι: η ~ *της θάλασσας | του λευκού ρούχου* ΣΥΝ. λάμψη, στιλπνότητα ΑΝΤ. θαμπάδα, μουντάδα.

γυαλίαιας (ο) (γυαλίαιδες) (ειρων.-μειαι.) πρόσωπο που φορά γυαλιά ΣΥΝ. (λόγ.) διοπτροφόρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. διοπτροφόρος.

βορείως του ναού του Ολυμπίου Διός (σήμερα είναι γνωστός ως «στύλο» του Ολυμπίου Διός), που από τον παρακείμενο ναό του Λυκείου Απολλώνος ονομάστηκε Λύκειον σε αυτό σύγχυσε ο Σωκράτης, αλλά έγινε κυρίως γνωστό ως τόπος διδασκαλίας του Αριστοτέλη (γ) του γυμνασίου του Κυνόσαργου ή Κυνόσαργος, έξω από την πόλη, αφιερωμένο στον Ηρακλή. Τα δύο πρώτα γυμνάσια εξελίχθηκαν αντιστοίχως στην Πλατωνική Ακαδημία και στο Αριστοτελικό Λύκειο, από όπου προήλθαν τα νεότερα Ακαδημία και Λύκειο. Στη μακρά ιστορία της παιδείας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό οι όροι **Γυμνάσιο** (Gymnasium) και **Λύκειο** (Lyceum) δήλωσαν διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης, πριν καταλήξουν στη σημερινή χρήση τους, οπότε το Γυμνάσιο είναι οι τρεις πρώτες τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το Λύκειο οι τρεις τελευταίες της ίδιας βαθμίδας, ο όρος γυμνασιάρχης, ήδη αρχαίος (αλλά σε περιορισμένη χρήση έναντι του γυμνασιάρχου, που επικράτησε στην αττική διάλεκτο - βλ. λ. - άρχης), και ο νεότερος όρος **λυκεί-άρχης** (του 1890) χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τους διευθυντές των αντιστοιχών βαθμίδων.

γυμνασιόπαιδο (το) {γυμνασιόπαιδων} ο μαθητής του γυμνασίου: τα ~ *έκαναν κατάληψη στο σχολείο τους*. Επίσης (λόγ.) **γυμνασιόπαις** (ο/η) [1887] {γυμνασιόπαιδος}.

γυμνασμία (το) [μτγν.] {γυμνάσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η σωματική άσκηση: *το καθημερινό - κάνει καλό στην υγεία* 2. το πνευματικό ή καλλιτεχνικό έργο που συνιστά απόπειρα να μετρήσει κανείς τις ικανότητες του στην προσέγγιση ενός θέματος: *ρητορικά | ποιητικά ~ || «Σατιρικά Γυμνάσματα»* (ποιητική συλλογή του Κ. Παλαμά) 3. (ειδι-κός. στη ζωγραφική) δοκιμαστικό σχέδιο που προηγείται του τελικού πίνακα.

γυμναστήριο (το) [μτγν.] {γυμναστήρι-ου | -ων} 1. ο κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για άθληση: *προπονοίμαι σε - 2.* (συνεκδ.) το γήπεδο γυμναστικών συλλόγων στο οποίο διεξάγονται αθλητικοί αγώνες, συνήθ. μικρό και στεγασμένο. ΣΧΟΛΙΟ λ. γυμνάσιο.

γυμναστής (ο) [αρχ.] **γυμναστρία** (η) [1897] {γυμναστρίων} 1. επαγγελματίας ή ερασιτέχνης αθλητής του αθλήματος της γυμναστικής: *οι ~ της εθνικής ομάδας ενόργανης γυμναστικής* 2. (γενικότ.) υπεύθυνος για την προπόνηση των αθλητών ενός σωματείου 3. (ειδι-κός.) (α) πυγμάχος καθηγητής της σχολής Φυσικής Αγωγής (β) αυτός που διδάσκει σε σχολείο το μάθημα της γυμναστικής.

γυμναστική (η) [αρχ.] 1. (γενικά) η άσκηση του σώματος, που αποσκοπεί στη βελτίωση και την τελειοποίηση της φυσικής κατάστασης: *έχει ως βασικό χόμπι τη - || το πρωί οι στρατιώτες έκαναν ~* - Φρ. **επαναστατική γυμναστική** (ειρων.) ως χαρακτηρισμός της τάσης ορισμένων αριστερών κομμάτων να οργανώνουν πορείες, διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες, ακόμη και για μικρές σημασίες θέματα 2. (ειδικότ.) (α) ΑΘΛ. το άθλημα της γυμναστικής, που περιλαμβάνει διάφορα αγωνίσματα, όπως την ενόργανη, την ανόργανη, τη ρυθμική γυμναστική, το μονόζυγο, τους ασύμμετρους ζυγούς, τους κρίκους κ.ά. *προταθλητής της ~* (β) σχολικό μάθημα που αποσκοπεί στη σωματική άσκηση των μαθητών ΣΥΝ. φυσική αγωγή. — **γυμναστικός**, -ή, -ό [αρχ.]

γυμνία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} 1. (κακός.) η κατάσταση κατά την οποία το σώμα δεν καλύπτεται από ενδύματα, είναι τελείως γυμνό ΣΥΝ. γυμνότητα 2. (μτφ.) η απουσία βασικών στοιχείων (από τον χώρο, το πνεύμα, τον λόγο, την ψυχή κ.λπ.): *η αδιαφορία μπροστά στο δράμα του συνανθρώπου φανερώνει ψυχική ~ || λόγια χωρίς ουσία, που αποκαλύπτουν ~ πνευματική ~ ή ~ το κείμενο τοπίου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια, φτώχεια.

γυμνικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που αναφέρεται στη γυμνότητα, την κατάσταση του γυμνού: *~ εμφάνιση* 2. ΣΤ. **γυμνικοί αγώνες** οι αθλητικοί αγώνες που διεξάγονταν στην αρχαία Ελλάδα και στους οποίους οι αθλητές αγωνίζονταν γυμνοί.

γυμνισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. φυσιολατρικό κίνημα, σύμφωνα με το οποίο ο άνθρωπος που κυκλοφορεί γυμνός απαλλάσσεται από τα δεσμά του πολιτισμού τον οποίο εκφοβίζουν τα ρούχα και αποκτά πάλι τη χαμένη επαφή με τη φύση και τον εαυτό του: *κέντρα | κατασκήνωση γυμνισμύ* 2. (γενικότ.) το να κυκλοφορεί κανείς (κάπου) χωρίς ρούχα, ιδ. στις παραλίες: *κάνει ~*. — **γυμνιστής** (ο), **γυμνίστρια** (η), **γυμνιστικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. nudism]

γυμνός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.-σπάν.) **γδυμνός** 1. αυτός του οποίου το σώμα ή μέρος του σώματος του δεν καλύπτεται από ρούχα: *~ κορμί | ώμος | στήθος | μηρός || κυκλοφορούσε γυμνός, όπως τη γέννησε η μάνα της* ΣΥΝ. τσίτσιδος, γυδός, εν αδαμία περιβολή ΑΝΤ. ντυμένος - Φρ. (λόγ.) *διά γυμνού οφθαλμού* | (καθμ.) το να κυκλοφορεί κανείς (κάπου) χωρίς ρούχα, ιδ. στις παραλίες: *κάνει ~*. — **γυμνός μάτι** χωρίς τη βοήθεια οπτικών μέσων, λ.χ. τηλεσκοπίου, μικροσκοπίου κ.λπ. 2. αυτός που είναι ελαφρά ντυμένος, που δεν φορά πολλά ρούχα ή είναι τολμηρά ντυμένος, ώστε να εκτίθενται σε κοινή θέα σημεία του σώματος του ΣΥΝ. μισοντυμένος 3. αυτός που περιέχει ή προβάλλει το σώμα χωρίς ρούχα: *~ φωτογραφία | σκηνή | πόζα || επεισόδια στη ~ διαδίσωση* (στην οποία οι διαδολωτές ήσαν γυμνοί) 4. **γυμνό** (το) (α) το σώμα σε κατάσταση γυμνίας και ειδικότ. η έκθεση του σε κοινή θέα (από τον Τύπο, τα Μ.Μ.Ε. κ.λπ.): *το ~ άλλους τους συγκινεί και άλλους τους αφήνει αδιάφορους* || *το ~ προκαλεί | διεγείρει | σκανδαλίζει* (β) (στην τέχνη) καλλιτεχνικό έργο με θέμα το σώμα σε γυμνή κατάσταση: *εκτίθεται ένα - του Μοντιλιάνι* (πίνακας που απεικονίζει γυμνό σώμα) (γ) **γυμνά** (τα) (κακός.) οι γυμνός φωτογραφίες ή σκηνές έργων: *τα ~ κατακλύζουν τον Τύπο | την τηλεόραση | τον κινηματογράφο || δημοσιεύονται για πρώτη φορά τα ~ της Μ. Μονρόε* (δηλ. οι γυμνός φωτογραφίες) 5. αυτός που είναι εμφανής (όπως πραγματικά είναι), που δεν κρύβεται, δεν αποσιωπάται, που δεν πε-

ριέχει ψευδή στοιχεία: η ~ αλήθεια | *πραγματικότητα* 6. (μτφ.) αυτός που στερείται εξωτερικών αναγνωριστικών στοιχείων (συμβόλων εξουσίας, πλούτου κ.λπ.) του κοινωνικού του ρόλου: ο *βασιλιάς χωρίς το στέμμα, το σκήπτρο και την ακολουθία του ασθανάταν ~ || ασθανάταν γυμνή χωρίς το άρωμα της* 7. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια: *έκαμε μια ομιλία γυμνή επιχειρημάτων*. — (υποκ.) **γυμνούλης**, -α, -ι/-ικο, γυμνά επίφρ., γυμνότητα (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια, γυμνάσιο, φτώχεια.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *γυμνός (η μεταβολή του αρχικού *γ-> γ- ίσως οφείλεται σε ανομοίωση ενισχυθείσα από μια τάση τροποποίησης των λέξ-ξων-ταμπού) < Ι.Ε. *gno- «γυμνός», πβ. σανσκρ. nag-nāh, λατ. nudus, γαλλ. nu, ισπ. nudo, γερμ. nackt, αγγλ. naked κ.ά. Ομόφρ. *γυμνάζω, γυμνάσιο(ν)*, κ.ά. Η φρ. με *γυμνό μάτι* | *διά γυμνού οφθαλμού* αποδίδει το αγγλ. with the naked eye].

γυμνοσάλιαγκας (ο) 1. το σάλιαγκάρι του οποίου το σώμα δεν περιβάλλεται από όστρακο 2. (ειρων.-μτφ.) ο γλοιώδης άνθρωπος, ο κόλακας. Επίσης **γυμνοσάλιαγκος**.

γυμνοσπερμα (τα) [μτγν.] {γυμνοσπέρμων} ΒΟΤ. μία από τις δύο μεγάλες ομάδες των σπερ(ατ)οφύτων (των φυτών που παράγουν σπέρματα), που περιλαμβάνει σημαντικά από βιολογική άποψη φυτά, όπως τη λεύκη, τον κέδρο κ.ά., τα οποία αποτελούν κύριες πηγές ξυλείας και χρησιμοποιούνται για καλλωπιστικούς και φαρμακευτικούς σκοπούς.

γυμνοστήθος, -η, -ο αυτός που έχει ακάλυπτο το στήθος του: *έκανε μπάνιο και ηλιοθεραπεία γυμνόστηθη* ΣΥΝ. ξεστήθοτος.

γυμνότητα (η) -+ γυμνός

γυμνώνω ρ. μετβ. {γύμνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αφαιρώ τα ρούχα (κάποιου) ΣΥΝ. γύνω 2. (μτφ.) κλέβω τα πολύτιμα αντικείμενα που υπάρχουν κάπου: *οι αρχαιοκάπηλοι γυμνώσαν μια εκκλησία από τα πολύτιμα κειμήλια* 3. (μεσοπαθ. **γυμνώνομαι**) βγάζω όλα ή μερικά από τα ρούχα μου: *Τι γυμνώθηκες έτσι; Θα κρυώσεις*. — **γύμνωση** (η) [μτγν.] κ. **γύμνωμο** (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. γυμνώ (-όω) < γυμνός].

γυναίκα (η) {γυναϊκών} 1. πρόσωπο θηλυκού φύλου κατ' αντιδιαστολή προς τον άνδρα (βλ. ασθενές φύλο, λ. ασθενής κ. ωραιοί 2. ενήλικο πρόσωπο κατ' αντιδιαστολή προς το κορίτσι και την έφηβο: *η κόρη του μεγάλωσε πια, σωστή ~ έγινε || αθλητικές ομάδες | αγωνίσματα γυναικών* (πβ. λ. κορασίδα, νεανίδα) || *βρήκε τη ~ τον ονειρόν του* 3. (καθμ.) η σύζυγος: *η ~ του είναι πολύ νέα | ωραία || την έκανε ~ του* (την παντρεύτηκε) || *η πρώτη του ~* (από τον πρώτο του γάμο) ΣΥΝ. συμβία 4. το θηλυκό πρόσωπο που με τη συμπεριφορά και τις επιλογές του ανταποκρίνεται στον ρόλο ή στο στερεότυπο που η κάθε κοινωνία αναγνωρίζει ως κατεξοχίην γυναικείο: *πιστεύει ότι αν δεν κάνεις παιδί, δεν ολοκληρώνεται ως ~ || η σύγχρονη ~ είναι εργαζόμενη και οικονομικά ανεξάρτητη || εντυπωσιακή | εκρηκτική | κλασική | μοντέρνα ~* - Φρ. **κλείνω** ως **γυναίκα** (ι) γερνώ (ii) παύω να ψάχνω για άνδρα: *μετά από σένα, έκλεισα ως γυναίκα* 5. (καθμ.) η οικιακή βοηθός ή καθαρίστρια: *έχει μια ~ που τη βοηθά στις δουλειές του σπιτιού* 6. (μτφ.-ειρων. ως χαρακτηρισμός άνδρα) αυτός που λιποψυχεί ή έχει γυναικεία φερσίματα. — (υποκ.) γυναικαί (το) (βλ. λ.) κ. **γυναικούλα** (η) (βλ. λ.), (μεγέθ.) γυναικάρα (η) κ. **γυ-ναϊκαρος** (ο).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. γυναικα < αρχ. γυνή, -αικός < Ι.Ε. *gʷenā- «γυναίκα» (γυνή < *gʷn-), πβ. σανσκρ. jani-, αρχ. σλαβ. žena (> πολ. žena «σύζυγος»), ιρλ. bean, αρχ. γερμ. quena, σουηδ. kvinna κ.ά. Η λ. γυνή, καθώς και άλλες παρόλλ. λέξεις στις Ι.Ε. γλώσσες, χρησιμοποιήθηκαν τόσο με τη σημ. του ανθρώπου θηλυκού φύλου όσο και με τη σημ. της συζύγου, γυνώριαν δε ενδιαφέροντα σημασιολ. μεταβολή. Στην Ελλην. η λ. γυνή εκτόπισε συν το χρόνιο της συνώνυμες άλογοσ «παρικομική μνη, σύζυγος, ερωμένη» και *δάμαρ* «σύζυγος». Στην αρχ. Αγγλ. από τα δύο παρόλλ. ομόρριζα cwen, cwene, που χρησιμοποιούνταν με τη σημ. «γυναίκα», προέκυψε τα σύγχρονα αγγλ. queen «βασίλισσα» (< cwēn) και quean «πόρνη» (< cwene), ενώ στη Γερμ. το μειοτι-κός χρησιμοποιούμενο Weib αντικαταστάθηκε από το συνώνυμο Frau «γυναίκα, σύζυγος»].

γυναικαδέλφω (η) {γυναικαδελφών} η αδελφή της συζύγου, δηλ. η κουνιάδα.

γυναικαδέλφος (ο) [μεσν.] {γυναικαδέλφων} ο αδελφός της συζύγου, δηλ. ο κουνιάδος.

γυναϊκακι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) μικροκαμωμένη γυναίκα 2. (μει-οτ.) ασήμαντη, ανάξια λόγου γυναίκα ΣΥΝ. γυναικούλα 3. (οικ.) χαριτωμένη νεαρή γυναίκα: *ωραίο ~, συμφωνείς; 4. (χαϊδευτ.-οικ.) η νεαρή σύζυγος: κι από 'δώ το ~ μου, γυναικάρας* (ο) {γυναϊκάκηδες} ο γυναικάς (βλ. λ.). **Υγναϊκάρεσκος**, -η, -ο [1782] (λόγ.) αυτός που είναι θεακτικός και ευπρόσδεκτος στις γυναίκες. — **γυναϊκαρέσκεια** (η) [1782]. **γυναϊκάς** (ο) {γυναϊκάδες} ο μανιάδης γυναικοκατακτητής ΣΥΝ. δον-ζουάν, καζανόβας. **γυναϊκείος**, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τη γυναίκα: *~ φύση | σώμα | στήθος | φύλο | χαρακτηριστικά | σπουδές* (για την ιστορία και τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία) | *κίνημα | θέματα* 2. αυτός που προορίζεται για γυναίκα: *~ φόρεμα | καπέλο | παντελόνι | παπούτσια* 3. (α) αυτός που ταιριάζει σε γυναίκα, που παραδοσιακά θεωρείται χαρακτηριστικός της γυναίκας (λ.χ. η λεπτότητα, η ευαισθησία, η κομψότητα κ.λπ.): *~ χέρια | δάχτυλα* (μαλακά και λεπτά) || *~ ύψος | συμπεριφορά* (με λεπτότητα, ευγένεια, χάρη) || (μειωτ.) *~ δουλειές* (οι οικιακές εργασίες, το νοικοκυριό) || *~ συζητήσεις* (λ.χ. για τη μόδα, την κοσμική ζωή κ.τ.ό.) (β) θηλυπρεπής: *ένα αγόρι με - φωνή* (λεπτή, ψιλή) || *~ περπάτημα | κινήσεις* 4. αυτός που αποτελείται από γυναίκες ή απευθύνεται μόνο σε γυναίκες: *~ μοναστήρι | πληθυσμός*

/ *οργάνωση*. Επίσης (σπάν.) **γυναικίος**, -εια, -ειο. ΣΧΟΛΙΟ λ. άνδρας, ανδρικός, παρώνυμο. [ETYM. < αρχ. γυναικίος | γυναικίος < γυνή].

γυναικείο γλωσσικό κίνημα. Τα τελευταία 30 χρόνια ξεκίνησε στον αγγλοσαξονικό χώρο (ιδίως στις Η.Π.Α.) μια κίνηση να εξισωθεί και γλωσσικά η γυναίκα με τον άνδρα και να καταργηθούν ανδροκρατικές δηλώσεις στη γλώσσα (βλ. ΣΧΟΛΙΟ στο λ. άνδρας), που θεωρήθηκαν ότι μειώνουν τη γυναίκα, διακρίνοντας την εξάρτησή από τον άνδρα. Η τάση αυτή εντάχθηκε στο γυναικείο κίνημα για την απελευθέρωση της γυναίκας και κορυφώθηκε στην Αμερική τα τελευταία χρόνια μέσα στο ευρύτερο κίνημα της «πολιτικής ευπρέπειας/ορθότητας» (political correctness), που αποσκοπούσε στην κατάργηση -και στη γλώσσα- των τάσεων φύσεως διακρίσεων (φύλου, χρώματος, κοινωνικών ομάδων κ.λπ.). Η τάση στη γλώσσα και σε σχέση με την Αγγλική είναι να καταργηθεί η αποκλειστική δήλωση διαφόρων επαγγελματικών ονομάτων και της ίδιας της σημασίας «άνθρωπος» διά μόνης της λ. **man** (κάνδρας - άνθρωπος). Οι προτεινόμενες λύσεις κινούνται προς δύο κατευθύνσεις: είτε να αντικατασταθεί η λ. **man** με μία άλλη γενική λέξη, π.χ. το person (π.χ. chairperson = ο/η πρόεδρος αντί του chairman, salesperson = ο/η πωλητής αντί του salesman κ.ο.κ.) είτε να σχηματιστούν παράλληλοι τύποι με το woman (π.χ. business woman παράλληλα προς το businessman, policewoman παράλληλα προς το policeman «αστυνομικός»). Προτείνονται επίσης και άλλες λύσεις: η χρήση του human being «ανθρώπινη ύπαρξη» αντί του man, όταν ο ομιλητής δεν ενδιαφέρεται να δηλώσει τη διάκριση φύλου (man - woman) η χρήση ουδέτερων (ως προς τη δήλωση του φύλου) όρων: police officer (αντί policeman - policewoman), headteacher ή head «ο/η διευθυντής σχολείου» (αντί headmaster - headmistress), firefighter «ο/η πυροσβέστης» (αντί fireman και firewoman) κ.ο.κ. Στην Ελληνική δεν υπάρχει αντίστοιχη τάση παρά μόνο σε πολύ περιορισμένη κλίμακα. Ήδη, λ.χ., αντί του επανδρώνω (μια επιχείρηση) προτιμάται ορθώς το στελεχώνω, όπου με τη λ. *στέλεχος*, δεν γίνεται διάκριση ανδρός και γυναικός. Στην Ελληνική η διάκριση των γυναικείων επαγγελματικών ονομάτων σε σχέση με τα ανδρικά είναι «δημοκρατικότερη», αφού δεν χρησιμοποιείται ρητά στη δήλωσή τους η λ. *άνδρας* όπως στην Αγγλική (chairman, salesman κ.λπ.) και αφού η διάκριση επιτυγχάνεται «σώττω» με τη χρήση διαφορετικού *άρθρου* (ο | η πρόεδρος) ή διαφορετικής παραγωγικής καταλήξεως (ο πωλητής - η πωλήτρια, ο αθλητής - η αθλήτρια). Τελευταία μάλιστα καταλήξεις που αρχικά δήλωναν ανδρωνυμικά ονόματα (*γιατρίνα* = η σύζυγος του γιατρού, *δημαρχίνα* = η σύζυγος του δημάρχου) τείνουν να δηλώνουν καθαρά γυναικεία επαγγελματικά ονόματα (*γιατρίνα* = η γιατρός, *δημαρχίνα* = η δημαρχός), έστω και σε λιγότερο τυπική μορφή λόγου (η *γιατρός*, η *δημαρχός* θεωρούνται πιο «τυπικές» ανδρας →

γυναικίος, -εια, -ειο → γυναικίος
 γυναικίσκος, -ια, -ιο [μεσν.] γυναικίος (βλ.λ.).
γυναικίστικος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που θεωρείται ότι αρμόζει σε αναξιοπρεπή γυναίκα: ~ *καβγάς*.
γυναικο- κ. **γυναικά-** κ. γυναικ- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: 1. ότι κάτι σχετίζεται με γυναίκα: *γυναικο-κρατία*, *γυναικο-παρέα*, *γυναικο-κοσμός*, *γυναικο-άδερφος* 2. ότι κάτι σχετίζεται με το αναπαραγωγικό σύστημα της γυναίκας: *γυναικο-λόγος* 3. (α) (μειωτ.) ότι μία «νέργια» ή συμπεριφορά είναι θηλυπρεπής, ταιριάζει σε γυναίκα: *γυναικο-φέρνω*, *γυναικο-πρεπής*. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γυναικο-κρατία*, μτγν. *γυναικο-μανής*), που προέρχεται από το ουσ. γυνή, -αίος (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. gynéco-logie)].
 γυναικοδουλεία (η) 1. (μειωτ.) ασχολία που ταιριάζει σε γυναίκα και θεωρείται χαμηλού επιπέδου και ανάξια λόγου: *θεωρούσε το σκουπίσμα και το σφουγγάρισμα γυναικοδουλείες* 2. ερωτική περιπέτεια με γυναίκα: *υποψιάστηκε ότι κάποια ~ ήταν στη μέση ΣΥΝ.* τσιλιμπουρδίσμα, γκομενοδουλεία.
γυναικοθήρας (ο) [1868] {γυναικοθηρών} (λόγ.) πρόσωπο που προσπαθεί να κατατάξει γυναίκες ΣΥΝ. γυναικάς, κορτάκιος, καζανόβας, δονζουάν. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*. [ETYM. < γυναικία + θήρας < θήρα «κυνήγιο»].
 γυναικοκαβγάς (ο) ^ {γυναικοκαβγάδες} καβγάς μεταξύ γυναικών.
 γυναικοκατακτητής (ο) πρόσωπο που κατατάξει γυναίκες: στα νιάτα του *υπέρλασε μεγάλως* ~ ΣΥΝ. γόης, εραστής, δονζουάν, καζανόβας.
 γυναικοκοσμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. πλήθος γυναικών 2. το σύνολο των γυναικών, ο γυναικίος πληθυσμός της Γης.
 γυναικοκρατία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η κυριαρχία του γυναικείου φύλου σε συγκεκριμένο τομέα: στα *φιλολογικά τμήματα υπάρχει* ~ ΑΝΤ. ανδροκρατία 2. το έθιμο, κατά το οποίο τον κυρίαρχο ρόλο στην κοινωνική ζωή μιας περιοχής αναλαμβάνουν για σύντομο χρονικό διάστημα οι γυναίκες: *κατά το έθιμο της ~ σε περιοχή της Β. Ελλάδας μία φορά τον χρόνο οι γυναίκες αναλαμβάνουν την εξουσία και οι άνδρες κάνουν τις δουλειές των γυναικών*.
γυναικοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {γυναικοκρατείσαι...} γυναικοκρατήθηκα | κυριαρχούμαι από γυναίκες (συνήθ. για την αριθμητική υπεροχή των γυναικών σε έναν χώρο): η *Φιλοσοφική Σχολή γυναικοκρατείται* ΑΝΤ. ανδροκρατούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
 γυναικολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις νόσους και τις ανεπάρκειες του γυναικείου γεννητι-

κού συστήματος. — **γυναικολόγος** (ο/η) [1880], **γυναικολογικός**, -ή, -ό [1861], **γυναικολογικά** | -ός [1888] επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gynécologie].
 γυναικολόι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} πλήθος από γυναίκες ΣΥΝ. γυναικομάνι. [ETYM. < γυναικία + -λόι < -λογία < λέγω «συλλέγω, συγκεντρώνω»].
 γυναικομάνι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (καθημ.) πλήθος από γυναίκες ΣΥΝ. γυναικολόι. [ETYM. < γυναικία + -μάνι < λατ. manus «πλήθος»].
γυναικομανία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ερωτική μανία για γυναίκες. — γυναικομανής (ο).
 γυναικομαστία (η) ΙΑΤΡ. η αύξηση του μεγέθους των μαστών στον άνδρα, η οποία οφείλεται σε έλλειψη ορμονικής ισορροπίας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. gynecomastia].
 γυναικομόρφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει τη μορφή γυναίκας.
γυναικοποιεία (τα) [μεσν.] {γυναικοποιείων} οι γυναίκες και τα παιδιά (συνήθ. λέγεται σε πολεμικές περιόδους για τον βασικό κορμό του άμαχου πληθυσμού).
γυναικοπαρέα (η) {δύσχηρ. γυναικοπαρεών} παρέα που αποτελείται μόνο από γυναίκες ΑΝΤ. αντροπαρέα.
 γυναικοπρεπής, -ής, -ές [μτγν.] {γυναικοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} θηλυπρεπής (βλ.λ.): ~ *συμπεριφορά* | ύφος ΑΝΤ. ανδροπρεπής, αρρενοπρεπής. — **γυναικοπρεπώς** επίρρ., **γυναικοπρέπεια** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.
γυναικούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (χαϊδευτ.) η σύζυγος: *πήρα τη ~ μου και πήγαμε διακοπές* 2. (μειωτ.) γυναίκα χαμηλού επιπέδου, ανάξια λόγου 3. η απλοϊκή γυναίκα (συνήθ. χωρίς ιδιαίτερη μόρφωση ή πολλές γνώσεις) 4. (μειωτ. ως χαρακτηρισμός άνδρα) αυτός που δείχνει δειλία ή έχει γυναικεία φερσίματα: *Τέτοιες - θα πολεμήσουν; Αυτοί φοβούνται και τη σκιά τους!* ΣΥΝ. δειλός, ανάνδρος.
γυναικοπρεπής, -η, -ο (καθημ.-μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζει γυναίκα αναξιοπρεπή, που δεν σέβεται τη θέση της.
γυναικοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} (μειωτ. για άνδρα) παρουσιάζω συμπεριφορά που αρμόζει σε γυναίκα. — γυναικοφέρσιμο (το).
γυναικοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ο φόβος για το γυναικείο φύλο.
 γυναικωνίτης(ο) {γυναικωνιτών} το τμήμα του χριστιανικού ναού στο οποίο κήθονται οι γυναίκες. [ETYM. < μτγν. γυναικωνίτας (ή) < αρχ. γυναικών (ό) < γυνή].
 γυναικωτός (ο) [μεσν.] (μειωτ.) θηλυπρεπής, αυτός που έχει γυναικείους τρόπους ή υποθετεί γυναικεία φερσίματα και εμφανίζει ΣΥΝ. θηλυπρεπής, γυναικοπρεπής.
γυναιξί → γυνή
γύναιο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.-υβριστ.) η διεφθαρμένη ή χαμηλού επιπέδου γυναίκα ΣΥΝ. παλιονγυνάικα, βρομοθηλυκό. [ETYM. < αρχ. γύναιον, ουδ. του επιθ. γύναιος < γυνή + -ιος].
 γυνή (η) (γυναικ-ός, -α | -ες, -ών) (λόγ.) η γυναίκα κυρ. στις ΦΡ. (α) *πυρ, γυνή και θάλασσα* [πυρ γυνή και θάλασσα, δυνάτα τρία- Αίσωπος] για να δείχθει ότι η γυναίκα ανήκει στα τρία μεγαλύτερα κακά του κόσμου (β) *η δε γυνή ίνα φοβήται τον άνδρα* (ή δε γυνή ίνα φοβήται τον άνδρα, Κ.Δ. *Εφεσ.* 5, 33) η σύζυγος να δείχνει σεβασμό προς τον σύζυγο της (χαρακτηριστική φράση από το μυστήριο του γάμου) (γ) *συν γυναιξί και τέκνοις* (συν γυναιξί και τέκνοις, Κ.Δ. *Πράξ.* 21,5) λέγεται για τον άνδρα που παρευρίσκει κάπου με ολόκληρη την οικογένεια του: *αφιγήθη ~*. [ETYM. αρχ., βλ. λ. γυναικία].
γυπαέσις (ο) μεγάλο αρπακτικό πτηνό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gypaète].
γύπας (ο) {γυπών} αρπακτικό μεγαλόσωμο πτηνό, με μακρουλό σχετικώς κεφάλι, κυρτό και μακρύ λαϊμό (γυμνό από φτερά), ράμφος κοφτερό και γαμψό, δάγτυλα με μαλακά και γαμψά νύχια, μεγάλες και πλατιές φτερούγες: τρέφεται με πτώματα και αποσυνθεμένους τροφές ΣΥΝ. (λαϊκ.) όρνιο.
 [ETYM. < αρχ. γύψ, γυπός, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με θ. γυ-, από όπου και αρχ. γύη «καμπύλη», εξαιτίας του ράμφους του πτηνού].
γύρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η κυκλική συνήθη πορεία από ένα σημείο σε άλλο: *κάνε μια - και ζαναέλα* ΣΥΝ. βόλτα ΦΡ. *βγαίνω στη γύρα* περιφέρομαι (συνήθ. ζητιανεύοντας): *η φτώχεια τον ανάγκασε να βγει στη γύρα* 2. η περιστροφή ή η κυκλική κίνηση στον χορό: *έφερε | έκανε δυο ~ στην πίστα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*. [ETYM. μεσν. < γυρίζω (υποχωρητ.)].
 γυρεοθήκη (η) {γυρεοθηκών} ΒΟΤ. η θήκη της γύρης των σπερματοφύτων. [ETYM. < μτγν. γύρις, -εως + θήκη].
 γυρεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γύρ-εμα, -ετύκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) 1. αναζητώ (κάποιον): *τον γύρευα όλη την ημέρα* ΣΥΝ. ψάχνω ΦΡ. (α) *γυρεύω | ψάχνω* υψύλους | *βελόνες στ' άχυρα* βλ. λ. *άχυρο* (β) *γύρευε τι θέλει πάλι* για ενοχλητικό πρόσωπο που μας ζητάει συνεχώς κάτι (γ) *τι τα θες, τι τα γυρεύεις!* για περιπτώσεις στις οποίες δεν έχει νόημα να συζητεί ή να ασχολείται κανείς με ένα θέμα (δ) *στον ουρανό σε γύρευα και στη γη σε βρήκα* βλ. λ. γη (ε) *τι γυρεύει η αλεπού στο παζάρι;* βλ. λ. *αλεπού (στ) τι γυρεύει (κάποιος) (κάπου);* ερώτηση με το οποίο ο ομιλητής δηλώνει ότι κακός κάποιος βρίσκεται ή δραστηριοποιείται κάπου 2. επιδιώκω, αποβλέπω: *γυρεύε ν' αλλάξει τον κόσμο* || ~ το δικίο μου ΣΥΝ. σκοπεύω, επιδιώκω ΦΡ. πάω *γυρεύοντας* συμπεριφέρομαι κατά τρόπο που εκλαμβάνεται ως προκλητικός ώστε να φαίνεται πως επιδιώκω να πάθω αυτό που θα μου συμβεί: *πάει γυρεύοντας να φάει ζύλο* || *γι' αυτό που έπαθε πήγανε γυρεύοντας* (ενν. να το πάθει) ♦ 3. (αμετβ.) ψάχνω ή διερωτώμαι (για κάτι) ΦΡ. *τρέχα γύρευε (και Νικολό καρτερει)* για περιπτώσεις

στις οποίες θεωρούμε ότι είναι μάταιο πλέον να αναζητήσει κανείς κάτι, για οριστικά χαμένη υπόθεση ή για περιπτώσεις στις οποίες δεν βρίσκει κανείς άκρη: έτσι όπως έχουν γίνει τα πράγματα, ~ δεν βγάζεις άκρη! || (κ. μετβ. + να) το θέμα ήταν να μη γίνει το λάθος-τόρα, - να βρεις ποιος φταίει! — **ψάρεμα** (το) [μεσν.]. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «τριγυρνών ψάροντας», < γύρος/ος].

γύρη (η) {χωρ. πληθ.} οι κόκκοι των λουλουδιών για τη γονιμοποίηση: *αλλεργία από τη ~ των λουλουδιών*.

[ETYM. < μτγν. γύρις, -εως, αρχική σημ. «η άχνη από το αλεύρι», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουστ. γύρος «στρογγυλός», επειδή έπρεπε να γυρίζουν τον μύλο, για να αλεστεί το σιτάρι και να πάρουν το αλεύρι.].

γυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γύρις-α, -ηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κινώ (κάτι) κυκλικά, περιστροφικά: ~ το κλειδί στην πόρτα | τον διακόπτη | τη ρόδα **2.** στρέφω (κάτι) προς ορισμένη κατεύθυνση σε σχέση με σταθερό σημείο: γύρισε το όπλο προς το μέρος μου **3.** (για ρολοί) ρυθμίζω στρέφοντας τους δείκτες: ~ το ρολοί μπροστά | μια ώρα πίσω **4.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να αλλάξει γνώμη, μεταπειθώ: τον γύρισε τα μυαλά-ΦΡ. (α) **γυρίζω φύλλο** | **σελίδα** μ'ταβάλλω φρονήματα, αλλάζω γνώμη ή συμπύροφα: έλεγε πως θα με παντρευτεί, αλλά τώρα τον γύρισε το φύλλο || μη συνεχίσεις να μ' ενοχλείς, γιατί θα το γυρίσω το φύλλο! || σ'αυτές τις εκλογές θα γυρίσουμε σελίδα (β) **γυρίζω την πλάτη** βλ. λ. πλάτη (γ) **γυρίζω (κάτι) στο αστέιο** | **στο σοβαρό** αλλάζω την τροπή συζήτησης προς το αστέιο | προς το σοβαρό: μόλις κατάλαβε ότι με πείραζε αυτό που είπε, το γύρισε στο αστέιο (δ) **τα γυρίζω** αθετό τ'ις υποσχέσεις που έχω δώσει ή ερμηνεύω αντίθετα το περιεχόμενο των λόγων μου: μέχρι χθες άλλα μου έλεγες, σήμερα μου τα γυρίζεις (ε) **γυρίζω το κεφάλι (κάποιου)** αλλάζω τις ιδέες (κάποιου), τον μ'απαίτω: είναι πολύ ισχυρογνώμων δεν τον γυρίζεις το κεφάλι με τίποτα! **5.** (μτφ.) αλλάζω: ~ κανάλι στην τηλεόραση **6.** (οικ.) περιφέρω, ξεναγώ (κάποιον) σε διάφορα μέρη ή χώρους: τον γύρισε σε όλα τα αξιοθέατα του νησιού του || θα σε γυρίσω σε όλα τα μπαρ της παραλίας **7.** (ειδικότ. για τόπους) επισκέπτομαι ταξιδεύοντας: έχει γυρίσει όλο τον κόσμο || γύρισα χώρες και χώρες **8.** διασχίζω (τόπο) ως τουρίστας ή για επαγγελματικούς λόγους: έχει γυρίσει όλη την Ελλάδα με το αυτοκίνητό || γύρισα την πόλη με τα πόδια **9.** (α) αναποδογυρίζω (κάτι), φέρνω το πάνω κάτω ή αντιστρέφω, το μέσα έξω: ~ το παλιό ανάποδα || ~ το μέσα έξω στο παντελόνι (β) (μτφ.) ανατρέπω μια κατά στάση, το εις βάρος μου αποτέλεσμα: οι δύο αλλαγές του προπονητή τη γύρισαν το παιχνίδι και μας χάρισαν τη νίκη **10.** (για αρδευτικά νερά) εκτρέπω, παραγοτεύω **11.** επιστρέφω (κάτι που έχω δανειστεί ή έχω λάβει): μου γύρισε τα χρήματα που τον είχα δώσει || ~ τον αρραβώνα (επιστρέφω το δαχτυλίδι του αρραβώνα, διαλύω τον αρραβώνα) || ~ συναλλαγματική (οπισθογραφω συνυλλαγματική) **12.** (για σελίδες) αλλάζω, πηγαίνω στην επόμενη **13.** (στον κινηματογράφο, στην τηλεόραση, στο βίντεο) εγγράφω (τις σκηνές ενός έργου) σ' φιλμ: ~ ταινία | σκηνές ενός έργου ΣΥΝ. κινηματογραφώ ♦ (αμετβ.) **14.** κινούμαι κυκλικά, περιστροφικά: η Γη είναι σφαίρα και γυρίζει || (μτφ.) ήπια πολύ κρασί και τώρα το κεφάλι μου γυρίζει | γυρίζει ο κόσμος γύρω μου ΣΥΝ. περιστρέφομαι ΦΡ. **γυρίζω σαν (τη) σφούρα** για τους υπερβολικά δραστήριους, πολυάσχολους ή υπερκινητικούς ανθρώπους: ολιμέρα γυρίζει σαν τη σφούρα-δεν ξεκουράζεται στιγμή **15.** στρέφομαι προς ορισμένη κατεύθυνση: γύρισε αμέσως μόλις τον φώναξα || για γύρνα να σε δω! **16.** περιφέρωμαι, τριγυρνώ (κάπου): όλη τη νύχτα γύριζε στα μπαρ || πού γυρνάει και δεν μαζεύεται στο σπίτι; **17.** επιστρέφω στο σημείο ή την κατάσταση από όπου ξεκίνησα: ~ στο σπίτι | στην πατρίδα | στη δουλειά μου ΦΡ. (α) (μτφ.) **όταν εσύ πηγαίνεις, εγώ γυρίζω** έχω περισσότερες γνώσεις και εμπειρίες από εσένα ή έχω προηγηθεί στην εκτέλεση μιας εργασίας, μιας δραστηριότητας: (γενικά) για πράγματα που ξεροίμε καλύτερα από άλλον είτε λόγω μεγαλύτερης ηλικίας είτε λόγω μεγαλύτερης εμπειρίας: Εσύ θα μου πεις τι θα κάνουμε; ~! (β) **να πας και να μη γυρίσεις!** (ως κατάρα) για ανεπιθύμητο ή ενοχλητικό πρόσωπο **18.** (μτφ.) αλλάζω γνώμη ή γενικότ. ιδέες: είναι φανατικός, δεν γυρίζει με τίποτα || γύρισε ο κόσμος και έριξε αλλού την ψήφο του (δηλ. μεταστράφηκαν οι ψηφοφόροι) ΣΥΝ. μεταστρέφομαι **19.** (μτφ.) μεταβάλλωμαι: γύρισαν τα πράγματα (άλλαξε η πολιτική κατάσταση): ΦΡ. **γυρίζω ο τροχός** μεταβάλλεται η κοινωνική κατάσταση των ανθρώπων: ~ κι έρχονται τα πάνω κάτω. Επίσης γυρνώ (κ. -ώ) [μεσν.] {-α...}.

ΣΧΟΛΙΟ λ. εργασιτικός, υποχωρητικός.

[ETYM. μεσν. < μτγν. γύρος Στη σημ. «κινηματογραφώ» ή λ. αποδίδει το γαλλ. tourner. Το μεσν. γυρνώ από τον αόρ. (ε)γύρισα κατά το σχήμα *έκερασα - κερνώ, βέρασα - περνώ*].

γυρίνος (ο) το νεογνό βυτράχι που δεν έχει ακόμη πόδια. [ETYM. < αρχ. γυρίνος {γυρίνος < γύρος «στρογγυλός» (βλ. λ. γύρος/ος)}].

γύρισμα (το) {γυρίσθ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η περιστροφή αντικειμένου γύρω από τον άξονά του: ~ τροχού | μηχανής **2.** η στροφή προς ορισμένη κατεύθυνση: το ~ του όπλου προς τα δεξιά **3.** το σημείο στο οποίο στρίβει κανείς, η στροφή: το ~ του δρόμου **4.** η επιστροφή σε τόπο: το ~ στο χωριό **5.** η επιστροφή ποσού: το ~ των χρημάτων που χρωστούσε **6.** η μεταβίβαση προς τα πίσω: το ~ της μπάλας στον τερματοφύλακα **7.** το στρίψωμα των ρούχων: ~ παντελονιού **8.** (στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση) η διαδικασία εγγραφής των σκηνών ενός έργου σε φιλμ: *δοκιμαστικό* ~ || (στον πληθ.) *εσωτερικά* | *εξωτερικά* ~ (σε στούντιο | σε φυσικό περιβάλλον) **9.** οι αλλαγές στις κλιμακές στα τραγούδια: *δύσκολο τραγούδι, έχει πολλά* -**10.** (συνήθ. στον πληθ.) η μεταβολή από μία κατάσταση σε άλλη: του χρόνου τα ~ || *έχει ο καιρός γυρίσματα!* [ETYM. μεσν. < γυρίζω. Η σημ. **8** αποδίδει το γαλλ. tournage].

γυρισμός (ο) [μεσν.] **1.** η επιστροφή: στον ~ από το χωριό θα σταμα-

τήσουμε για λίγο στα διάδια || στον ~ έμαθε τα δυσάρεστα νέα **2.** η επάνοδος στην πατρίδα: ο ~ του ξενιτεμένου || *ταξίδι χωρίς* - ΣΥΝ. επιστροφή, (αρχαιοπρ.) νόστος.

γυριστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει καμπυλωτό σχήμα: ~ *πόμολο* | *σίδηρο* ΣΥΝ. κυρτωμένος **2.** αυτός που έχει ελικοειδή σχηματισμό: *ανέβηκαν στο επάνω πάτωμα από τις ~ σκάλες* ΣΥΝ. στριφτός **3.** ΑΘΛ. (για βολή) αυτή που γίνεται με περιστροφή του κορμού ή αλλαγή της θέσης του: ο *παίκτης πραγματοποίησε ~ σουτ* **4.** αυτός που μπορεί να γυρίζει και από την αντίθετη πλευρά: *σακάκι με ~ γιακά* • ΦΡ. (αργκό) *την κάνω γυριστή σε κάποιον* πληρώνω με το ίδιο νόμισμα, ανταποδίδω: με *εξάπατησε άγρια, αλλά εγώ θάω τον την κάνω γυριστή!*

γυριστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) γυναίκα που περνάει τον χρόνο της κάνοντας βόλτες ή επισκέψεις και συνήθ. παραμελεί τις υποχρεώσεις της. — (υποκ.) **γυριστρούλα** (η).

γυρνό ρ. → γυρίζω

γυροβολία (η) η περιστροφική κίνηση (κάποιου). [ETYM. < μεσν. γυροβολώ < γύρος + -βολώ < βάλλω].

γυροθε επίρρ. (διαλεκτ.) από γύρω, ολόγυρα, περίεξ. [ETYM. μεσν. < μτγν. γυρόθεν < γύρος + -θεν, επίθημα δηλωτικό προαελεύσεως].

γυρολόγος (ο) ο πλανόδιος μικροπωλητής ΣΥΝ.πραματευτής. [ETYM. < γύρος + -λόγος < λέγω «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

γύρος (ο) **1.** η περιφέρεια, η περίμετρος ενός πράγματος: ο ~ του λιμανιού | του χωραφιού **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε αντικείμενο κυκλοτερές, που περιβάλλει (κάτι): ~ *βαρελιού* (η στεφάνη που συγκρατεί τις βαρελοσανίδες) | φουστάνιου (το κέντημα που είναι ραμμένο σε όλη την έκταση της περιφέρειας φουστάνιου, το στρίψωμα γενικός) | *καπέλου* (η κυκλική προέσχη του καπέλου) **3.** η κυκλική περιστροφική κίνηση (γύρω από έναν άξονα): ~ του λεπτοδείκτη **4.** η περιόδεια, το ταξίδι ή η βόλτα στα βασικότερα σημεία ενός χώρου: *δεκαήμερος ~ της Ελλάδας* || ο ~ του κόσμου- ΦΡ. (μτφ.) **κάνω τον γύρο (π.χ. του κόσμου)** ακουγώμαι, γράφομαι ή εμφανίζομαι παντού: η *επίδηση του θανάτου της έκανε τον γύρο του κόσμου* || «ο γάμος τους έγινε πρωτοσέλιδο κι έκανε τον γύρο των λαϊκών εφημερίδων ανά τον κόσμο» (εφημ.) **5.** (ειδικότ.) το αθλητικό αγώνισμα που περιλαμβάνει την κάλυψη μιας απόστασης και την επιστροφή στην αφετηρία: *ποδηλατικός ~ της Ιταλίας* **6.** καθεμιά από τις φάσεις μιας διαδικασίας, διοργάνωσης ή το τμήμα αθλητικού αγώνα: ο *δευτερός ~ των εκλογών* || νέος ~ *συνομιλιών* | *διαπραγματεύσεων* | *διαβουλεύσεων* || *βγήκε νοκ-άουτ στον πρώτο ~* || το *πρωτάθλημα* θα διεξαχθεί σε δύο ~ **7.** χοιρινό κρέας που ψήνεται τοποθετημένο σε μεγάλες επάλληλες φέτες περιστρέφόμενες σε κατακόρυφο μεταλλικό άξονα, ο οποίος περιστρέφεται μπροστά από μια εστία, και το οποίο σερβίρεται κομμένο σε μικρά κομμάτια: ~ με *πίτα* | *σκέτος* || *μια μερίδα* ~. [ETYM. < μτγν. γύρος, παράλλ. τ. του αρχ. γυρός «στρογγυλός» < θ. γυ-, από όπου και αρχ. γύ-η «καμπύλη», που συνδ. με αρμ. κοίρ «καμπύλος, κεκαμμένος», γερμ. kauern «κάθωμαι οκλαδόν», ίσως και με λατ. vola «κλειδίωση» (< *g*elā). Ομόρρ. *εγ-γύη*, *πιθ.* και *γύ-ρις (-η)*, *γυλιός* κ.ά.].

γυροσκοπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το γυροσκόπιο (βλ. λ.): ~ *πυξίδα* (που λειτουργεί με γυροσκόπιο και δείχνει τον αληθή βορρά). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gyroscope].

γυροσκόπιο (το) [1853] {γυροσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που αποτελείται από έναν τροχό ο οποίος περιστρέφεται γρήγορα μέσα σε ένα πλαίσιο με τρόπο που να διατηρεί τον προσανατολισμό του ακόμη και όταν μεταβάλλεται η κλίση του πλαισίου του χρησιμοποιείται σε αεροπλάνα, πλοία κ.α. για να διατηρεί σταθερή τη διεύθυνση του.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gyroscope, συσκευή που εφευρέθηκε από τον Γάλλο φυσικό L. Foucault το 1852, προκειμένου να αποδείξει την ημερήσια περιστροφή της Γης].

γυροφέρνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γυρόφερα} ♦ **1.** (αμετβ.) περιπλανώμαι ασκόπως: *γυρόφερνε από 'δώ κι από 'κει* ♦ **2.** (μετβ.) προσεγγίζω (κάποιον) με ύπουλους και ιδιοτελείς σκοπούς: *γυρόφερνε τον θείο του για την κληρονομιά* **3.** (μτφ.) (κάτι με γυροφέρνει) αισθάνομαι ότι θα πάθω κάτι, αισθάνομαι κάποια συμπτώματα: με ~ *ρίγη*.

γυροφουστάνο (το) (λαϊκ.) γύρωφεια της γυναικείας φούστας, ο γύρος του φουστάνιου ΣΥΝ. ποδόγυρος.

γυρτός, -ή, -ό → χειρτός

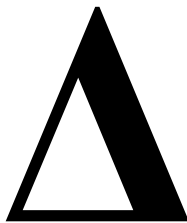
γύρω (ορθότ. γύρο) επίρρ. **1.** κατά κυκλική διάταξη, περιφερειακά: *κάθονταν όλοι - απ' το κασετόφωνο και άκουγαν μουσική* || *υπάρχουν ~ μας πολλοί εχθροί* (στο ευρύτερο περιβάλλον)- ΦΡ. (α) *τα γύρω* τα πρόσθια μιας πόλης ή τα περίχωρα μιας περιοχής (β) *έχω γύρω μου* περιβάλλομαι από, διαθέτω: ~ *ανθρώπους ικανούς και φιλότιμους* ΣΥΝ. περιστοιχίζομαι (γ) *γύρω-γύρω* απέξω-απέξω, όχι επί της ουσίας: του το 'φέρε ~, *για να μην τον πικράνει* (δ) *γύρω-γύρω όλοι* παιδικό παιχνίδι **2.** (+ατό) σχετικά με: ~ *από το θέμα που συζητούσαμε, τι αποράσεις πήρατε*; **3.** (για χρονικό σημείο ή ποσοτικό μέγεθος) περίπου, κατά προσέγγιση: *θα επιστρέψω ~ στις τρεις* το μεσημέρι || *θα ήθελα ~ στο ένα κιλό φέτα* ΣΥΝ. πάνω-κάτω. [ETYM. μεσν. (λ.χ. *ώ φίλτατε, κατέρχω γύρο-γύρο*, Παΐσιος, 7στ. Σινά 1710), από την αιτ. τον γύρο του μτγν. γυρός Η γρ. με -ω κατ' αναλόγην προς τα μέσο, λόγο κ.τ.ό.]. **γύρωφθε** επίρρ. → γύροθε Γ.Υ.Σ.(η) Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού.

Γυφτάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** ο μικρός Γύφος **2.** ως μειωτ. χαρακτηρισμός μελαγχρινού και βρόμιου παιδιού. Επίσης **Γ** **υφτάκος** (ο).

γυφταρείο (το) (λαϊκ.) **1.** χάρος όπου ζουν Γύφοι **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο

χώρος στον οποίο επικρατεί μεγάλη ακαταστασία και βρομιά. [ETYM₂ < γύφτος + παραγ. επίθημα -*αρείο*, πβ. κ. *αλιη-αρείο*, *παπαδ-αρείο*].
 γυφτιά (η) (λαϊκ.) 1. (περιλ.πτ. με κεφ.) το σύνολο των Γύφτων: μαζεύτηκε όλη η ~ (μειωτ.) 2. απρέπεια, συμπεριφορά που δε' ταιριάζει σε άτομα που ζουν σε εξελιγμένη κοινωνία' (ειδικότ.) η απουσία αξιοπρέπειας ή κοινωνικής διακριτικότητας ΣΥΝ. μικροπρέπεια 3. η έλλειψη τάξεως και καθαριότητας ΣΥΝ. ακαταστασία, ρυπαρότητα 4. (μτφ.) πράξη που φανερώνει υπερβολική τσιγγουνιά ΣΥΝ. φιλαργυρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*.
 γύφτικος, -η, -ο 1. (λαϊκ.-μειωτ.) αυτός που σχετίζεται με Γύφτο ή προέρχεται από αυτόν: ~ *τσαντίρ* ΦΡ. *καμαρώνω σαν (το) γύφτικο σκεπάρνι* κανχώμα, καμαρώνω με τρόπο επιδεικτικό και γελοίο 2. (μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ακαταστασία, βρομιά και έλλειψη καλών τρόπων συμπεριφοράς 3. *γύφτικα* (τα) η περιοχή που κατοικείται από Γύφτους ΦΡ. *κάτι τρèche στα γύφτικα* για κάτι ασήμαντο, ανάξιο λόγου: *Με απειλεί ότι δεν θα μου ζαναμιλήσει! Σιγά, ~!* ΣΥΝ. *σιγά τ' αβγά*. — γύφτικα επίρρ. [ETYM₂ μεσν. < *αγύφτικος* < αρχ. Αγύφτιος].
 γυφτόκαρφο (το) (λαϊκ.) χοντρό καρφι με κωνικό σώμα και τετράγωνο κεφάλι που χρησιμοποιείται στις ξύλινες στέγες.
 Γυφτόπουλο (το), Γυφτοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.-μειωτ.} το παιδί του Γύφτου και γενικότ. μικρός Γύφτος ΣΥΝ. Γυτάκι, Τσιγ-γανόπουλο. [ETYM₂ Νόθο συνθ. < γύφτος + -πουλο (βλ.λ.)].
 Γύφτος (ο), Γύφτισσα (η) {Γυφτισσών} {λαϊκ.-μειωτ.} ο Τσιγγάνος και γενικότ. κάθε μελαμψός νομάς, που ζει σε τσαντίρι, έξω από το πλαίσιο της κοινωνικής οργάνωσης ΦΡ. *είδε | βρήκε ο Γύφτος τη γενιά του (και αναγάλιασε η καρδιά του)* για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος χαιρέται πολύ, όταν συναντά κάποιον που του ταιριάζει ή του μοιάζει. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός, Τσιγγάνος, τσιγγώνης*. [ETYM₂ μεσν. < μτγν. *Αιγύπτιος* (πβ. *αγγλ. gipsy* < μέσ. *αγγλ. gyrcian* < *Egyptian* «Αιγύπτιος»). Η εξήγηση της ετυμ. αυτής είναι ότι οι ίδιοι οι Γύφτοι υποστήριζαν κατά τον Μεσαίωνα ότι προέρχονται από μια χώρα που ονομαζόταν «μικρή Αίγυπτος», της οποίας η ύπαρξη ουδέποτε επιβεβαιώθηκε. Η σύγχρονη έρευνα απέδειξε ότι προέρχονται από την Ινδία και μετακινήθηκαν στην Ευρώπη μέσω της Περσίας και της Αρμενίας].
 γύφτουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.-μειωτ.} πρόσωπο που διακρίνεται για την αναξιοπρέπεια και την κακομοιριά του: *Κοίτα τον ~!* *Οι άνθρωποι δεν έχουν να πάνε κι αυτός κάνει παζάρια μαζί τους για δυο δεκάρες παραπάνω!* [ETYM₂ < γύφτος + παραγ. επίθημα -ουλας, πβ. κ. *δράκ-ουλας*].
 γυφτοφάσουλα (τα) τα μαυρομάτικα φασόλια (βλ. λ. *μαυρομάτι-κος*).
 γυφτοχωριού (τ) {γυφτοχωριού | -ιών} 1. περιοχή που κατοικείται από Γύφτους 2. (μτφ.) παραμελημένη ή φτωχική περιοχή, συνοικία.
 γυφάδικο (το) (λαϊκ.) το γυψοποιείο.
 γυψαδόρος (ο) πρόσωπο που κατασκευάζει τα γύψινα, τις γύψινες διακοσμήσεις των σπιτιών. [ETYM₂ < γύψος + -δόρος (βλ.λ.)].
 γύψος (ο) {γύψωδες} {λαϊκ.} 1. πωλητής γύψινων αντικειμένων 2. ο γυψαδόρος (βλ.λ.).
 γύψινος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από γύψο: ~ *διακόσμηση* 2. *γύψινα* (τα) το σύνολο των γύψινων κατασκευών σε ένα σπίτι.
 γυψοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {γυψοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με γύψο.
 γυψοκάμινος (η) [1883] {γυψοκάμιν-ου | -ων, -ους} ο φούρνος μέσα στον οποίο κατασκευάζεται γύψος.
 γυψόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μείγμα από γύψο και κολλητική ύλη που χρησιμεύει στη συγκόλληση γυαλιού και μετάλλων.
 γυψοκονία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} ο γύψος σε κατάσταση σκόνης, που χρησιμοποιείται συνήθ. στο χτίσιμο μαζί με άλλα δομικά υλικά (τσιμέντο κ.ά.). Επίσης νυσοκονία (το). [ETYM₂ < γύψος + -κονία < κόνις «σκόνη»].
 γυψομάρμαρο (το) {γυψομαρμάρ-ου | -ων} 1. ο στόκος (βλ.λ.) 2. το μάρμαρο που κατασκευάζεται από στόκο.
 γυψοποιία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κατασκευή γύψου 2. το εργαστήριο κατασκευής γύψου και γύψινων ειδών. Επίσης γυψοποιείο (το) [1897] (σημ. 2). [ETYM₂ < γύψος + -ποιία < ποιώ].
 γύψος (ο) 1. ορυκτό ένυδρο θειικό ασβέστιο σε στερεή μορφή ή σκόνη, που χρησιμοποιείται στην αγωματοποιία, την αγγειοπλαστική, τη διακοσμητική, την ιατρική κ.α. 2. (συνεκδ.) ο ιατρικός νάρθηκας που έχει κατασκευαστεί από την παραπάνω ύλη: *έβαλαν το σπασμένο χέρι του στον ~* 3. (μτφ.) η κατάργηση της δημοκρατίας από ολοκληρωτικό καθεστώς: *για εφτά χρόνια βρισκόταν η Ελλάδα στον ~*. [ETYM₂ < αρχ. *γύψος (ή)* < αραμ. *gassa* (πβ. εβρ. *gir*)].
 γυψοσανίδα (η) βιομηχανικό προϊόν, επίπεδο ορθογώνιο δομικό στοιχείο που έχει ως βάση τον γύψο και επένδυση από ειδικό χαρτί για

μεγαλύτερη αντοχή και καλύτερη επιφάνεια- χρησιμοποιείται ευρέως για την κατασκευή ψευδοροφών, διαχωριστικών τοίχων, για κάλυψη κατασκευαστικών ατελειών και επενδύσεις τοίχων.
 γυψοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} παραδοσιακή εργασία με αντικείμενο την επεξεργασία του γύψου.
 γυψόνιο ρ. μετβ. [αρχ.] {γύψωσα} 1. καλύπτω (κάτι) με γύψο: ~ την *οροφή του σπιτιού με διακοσμητικά σχέδια* 2. τυλίγω με γύψινο επίδεσμο τραυματισμένο μέλος του σώματος. — γύψωση (η) [μτγν.] κ. Υψώμα (το). Γ.Χ.Κ. (το) Γενικό Χημείο του Κράτους.
 γωβίος (ο) → κοβίος
 γωνία κ. γωνιά (σημ. 6, 8, 9) (η) {γωνι-ών} 1. (α) το διάστημα που προκύπτει μεταξύ δύο τεμνομένων ευθειών και μετρείται σε μοίρες: η *ορθή ~ έχει 90 μοίρες* || *οξεία | αμβλεία* ~ (β) ΜΑΘ. *συμπλήρωμα γωνίας* βλ. λ. *συμπλήρωμα* 2. το σημείο στο οποίο συναντώνται δύο επιφάνειες και η εξοχή που σχηματίζεται: χτύπησε στη ~ *τού τραπέζιού* ΦΡ. (σκοπτ.) *ράβδος εν γωνία, άρα βράζει* βλ. λ. *ράβδος* 3. το σημείο στο οποίο τέμνονται δύο δρόμοι: τον *περίμενε στη ~* || *Πατησίον και Σολομού* ~ ΦΡ. (α) *βάζω (κάποιον | κάτι) στη γωνία* θέτω στο περιθώριο, κάνω στην άκρη, καθιστώ ανενεργό ή άγρηστο (κάτι/κάποιον): τον *έβαλαν στη γωνία και ανέλαβαν οι ίδιοι όλες τις εξουσίες* ΣΥΝ. *βάζω* στην άκρη | στη μπάτσα (β) (αργκό) *πήγαινε στη γωνία να δεις αν έρχονται* ως απάντηση σε κάποιον που παριστάνει τον έξυπνο ή μας λέει πράγματα που νομίζει ότι εμείς αγνοούμε 4. (συνεκδ. ως επίθ.) ο γωνιακός, αυτός που βρίσκεται στη συμβολή, στη γωνία δύο δρόμων: *αγόρασε μαγαζί ~, πολλά λεφτά δηλαδή* (εισαίδη) τα γωνιακά καταστήματα έχουν μεγάλη αξία 5. η θέση από την οποία βλέπει κανείς (κάτι) και (κυρ. μτφ.) η τοποθέτηση, το πέρασμα μέσα από το οποίο κρίνει κανείς (κάτι): *είναι δύσκολο να υπάρξει μια αντικειμενική άποψη γι' αυτό το θέμα εξαρτάται από τη ~ από την οποία το βλέπει κανείς* ΦΡ. *οπτική γωνία* η θέση από την οποία βλέπει κανείς τα πράγματα, ο προσωπικός τρόπος με τον οποίο συντηθεί να κρίνει και να εκτιμά κανείς τις καταστάσεις: από τη *δική μου ~ δεν βλέπω να υπάρχει πρόβλημα* ΣΥΝ. *πίρσιμα, θέση, άποψη* 6. (μόνον ο τ. *γωνιά*) το σπίτι, ο ιδιαίτερος προσωπικός χώρος: *θα βρούμε και μεις μια ~ να βολευτούμε* ΦΡ. (οικ.) *κάθουμαι στη γωνιά μου* δεν ανακατεύομαι, δεν ασχολούμαι, δεν αναμιγνύομαι σε υποθέσεις άλλων 7. η άκρη ψωμιού ή γλυκού: *του άρεσε να τρώει τη ~ του ψωμιού* || (σκοπτ.) η ουσία είναι μία και ο *μακακλαβάς ~* 8. το απομακρυσμένο τμήμα μιας περιοχής: *σε μια ~ της Ελλάδας* · 9. το τεχνικό εργαλείο που έχει σχήμα ορθής γωνίας. — (υποκ.) γωνίτσα (η). [ETYM₂ αρχ. < *γον-Ε-ία (με αντέκταση), ετεροψιμ. βαθμ. του I.E. *gen-u-«γόνατα», πβ. *σάνσρ. jānu, λατ. genu, γαλλ. genou, αγγλ. knee, γερμ. Knie* κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γόνυ (γόνατο)*. Η φρ. *οπτική γωνία* αποδίδει το γαλλ. *point de vue*].
 γωνιαζώ ρ. μετβ. [μτγν.] {γωνίασ-α, -τηςα, -μένος} 1. δίνω το σχήμα γωνίας σε (κάτι), δημιουργώ γωνία: *γωνίασε το χωράφι, για να το χωρίσει σε οικόπεδα* 2. (σπάν.) τοποθετώ (κάτι) σε γωνιακή θέση: *γωνίασε τα έπιπλα που έπιαναν χώρο, για να καθίσουν άνετα*. — γιψ-νιασμα (το).
 γωνιακός, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) γωνιακός (βλ.λ.).
 γωνιακός, -ής, -ο [μτγν.] αυτός που βρίσκεται σε γωνία: ~ *μαγαζί | σπίτι | διαμέρισμα*.
 γωνιασμά (το) → γωνιαζώ
 γωνιαστός, -ής, -ό αυτός που έχει γωνιαστεί (βλ. λ. *γωνιαζώ*).
 -γωνικός, -ής, -ό → -γωνος
 γωνιοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {γωνιοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα γωνίας.
 γωνιοκορυφός, -ής, -ο 1. αυτός που καταλήγει σε γωνιώδη κορυφή 2. αυτός που έχει σχήμα γωνίας ως κορυφή.
 γωνιολίθος (ο) [1889] {γωνιολιθ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το αγκωνάρι (βλ.λ.). [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ. cornerstone*].
 γωνιόμετρο (το) [1870] {γωνιόμετρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση γωνιών σε διάφορες επιστήμες (ανθρωπολογία, γεωδιαστικά κ.α.). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. *goniometre*].
 γωνιώδης, -ής, -ες [αρχ.] {γωνιώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} αυτός που έχει ή σχηματίζει γωνίες: ~ *αγκύλη | σχήμα προσώπου*.
 γωνιώτος, -ής, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει τοποθετηθεί σε γωνία 2. αυτός που έχει γωνιώδες σχήμα.
 -γωνος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό γωνιών: *πεντάγωνος πύργος* || *τετράγωνη πίσνα* || (το ουδ. ως ουσ.) *σχεδιάζω ένα τρίγωνο | ένα πολύγωνο*. Επίσης -γωνικός, -ής, -ό. [ETYM₂ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *τρι-γωνος, τε-τρά-γωνος*), που προέρχεται από το ουσ. *γωνία*].
 γόπα κ. (εσφαλμ.) γόπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ψάρι με επίμηκες σώμα, που συναντάται στις εύκρατες θάλασσες και αλιευείται πολύ (ιδι-αίτ. στη Μεσόγειο) για την εύγευστη σάρκα του · 2. το τμήμα τού τσιγάρου που μένει ακάπνιστο: *ο λοχίας έβαλε τους στρατιώτες να μαζέψουν τις ~ ΣΥΝ. ακοτσίγαρο*. [ETYM₂ < βόπα < μτγν. βόξ < αρχ. βόαξ, αγν. ετύμου].

Δ, δ: δέλτα, το τέταρτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Όσο γνωρίζουμε από τη φωνολογία της Αρχαίας Ελληνικής, το γράμμα δ αντιπροσώπευε ένα κλειστό οδοντικό σύμφωνο, το -ντ- (πβ. ξεν. d) και όχι το διαρκές οδοντικό σύμφωνο που προφέρουμε σήμερα. Η λ. **δώρον**, λ.χ., προφερόταν ως /ddōron/ και όχι ως /dōto/η), όπως συνέβαινε και με την προφορά των β (ως -μπ-) και γ (ως -γκ-). Ωστόσο, ήδη στους χρόνους πριν από τον Χριστό, το δ άρχισε να προφέρεται ως διαρκές σύμφωνο με τη σημερινή προφορά. Στο συλλαβογραφικό αλφάβητο της Γραμμικής γραφής Β (αντίθετα με ό,τι ίσχυε για τα γράμματα β και γ) ιδιαίτερο συλλαβογράμμα δήλωνε το δ και άλλο συλλαβογράμμα τα τ και ο από κοινού (στο κυπριακό συλλαβάριο και τα τρία οδοντικά τ - δ - ο δηλώνονταν με το ίδιο συλλαβογράμμα). Μορφικά, το τριγωνικό σχήματος Δ της ελληνικής γραφής στο λατινικό λεγόμενο αλφάβητο (που είναι, στην πραγματικότητα, το δυτικό ελληνικό αλφάβητο της Χαλκίδας) έλαβε τη μορφή του D, με κύρτωση των δύο πλευρών του τριγώνου. Τέλος, ως προς την ονομασία του γράμματος, οι μελετητές της ιστορίας της ελληνικής γραφής συμφωνούν ότι προήλθε από το βορειο-σημιτικό dālet (ή dāleth), που σήμαινε «θύρα». Από το d-, το πρώτο γράμμα του daleth, προήλθε ακροφωνικά ο συμφωνικός φθόγγος [d] (-ντ-). Ως προς την κατάληξη του δέλτα, το -α (όπως στην περίπτωση των *άλφ-α*, *βήτ-α* και *γάμμ-ά*) είναι κατάληξη που προστέθηκε στην Ελληνική, στην οποία οι λέξεις δεν μπορούσαν να λήγουν σε -φ, σε -ο κ.τ.ό.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο*, *γραφή*.

Δ, δ δέλτα- το τέταρτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *δέλτα*, *αριθμός*).

Δ, Δύση, δυτικός, δυτικός, -ή, -ό.

Δ.Α. (ο) Δήμος Αθηνών.

δα μόρ. **1.** επιτατ. σε κατάφαση ή άρνηση: *ναι ~!* || *όχι ~!* **2.** (ειδικότ.) *όχι δα* λέγεται με ειρωνική, θαυμαστική ή ερωτηματική διάθεση: - *Δεν υπάρχει άνθρωπος που να αμφισβητήσει το ταλέντο της!* — **1** **3.** ως επιτατικό υποκορισμού σε συνκφορά με την αυτών. *τόσος: ένας ανθρώπινος τόσος ~ και να σας κάνει ό,τι θέλει!* **4.** ως μετριαστικό έντονης προσταγής ή βεβαιότητας: *πήγαινε ~ εκεί που σου λέω* || *έλα ~, μην κάνεις έτσι!* **5.** ως προσδιοριστικό τόπου και χρόνου: *εδώ ~* || *τόρα ~*. [ETYM₁ μεσν. < αρχ. δῆ (βεβαιωτ. μόριο), κατά τα επιρρ. σε -α].

Δαβίδ (ο) (παλαιότ. ορθ. Δαβιδ) {άκλ.} **1.** ο δεύτερος (μετά τον Σαούλ) βασιλιάς του Ισραήλ, συγγενής των περισσότερων από τους Ψαλμούς της Π.Δ. - Φρ. **Δαβίδ και Γολιάθ** για ζεύγος συνήθ. αντιπάλων, εκ των οποίων ο ένας είναι μικρόσωμος (Δαβίδ) και ο άλλος γιγαντοσώμος (Γολιάθ) ή ο ένας έχει περιορισμένες δυνάμεις και ο άλλος είναι πανίσχυρος **2.** ανδρικό όνομα. [ETYM₁ μτγν. < εβρ. Dāwīd «αγαπητός»].

δάγκωμα (το) → δάγκωμα

δαγκαματιά (η) → δαγκαματιά

δαγκάνα (η) {δαγκάνων} **1.** η λαβίδα των καρκινοειδών (αστακών, καβουριών), με την οποία συλλαμβάνουν την τροφή τους **2.** (μτφ.) η τανάλια, η τσιμπίδα: *ένα μηχανήμα με πελώριες ~* || (μτφ.) *τον έπιασε η εφορία στις ~ της*. [ETYM₁ < δαγκάνα].

δαγκανιά (η) → δαγκανιά

δαγκανιάρης, -α, -ικο {δαγκανιάρηδες} αυτός που δαγκώνει συχνά: *~ γάτα* | *σκυλί*.

δαγκάνω ρ. + δαγκώνω

δάγκειος (ο) [1894] {δαγκεί-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. μεταδοτική ασθένεια, κύρια συμπτώματα της οποίας είναι ο υψηλός πυρετός και τα εξανθήματα.

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. dengue < σουαχίλι dinga, που παρασυγγετίστηκε προς το ισπ. dengue «διοτροπία, σχολαστικότητα»].

δάγκωμα κ. δά γκάμα (το) [μεσν.] {δαγκώμ-ατός | -ατα, -άτων} **1.** το να δαγκώνει κανείς (κάτι): *το ~ του μήλου* **2.** (συνεκδ.) η δαγκωματιά (βλ. λ.).

δαγκωματιά [μεσν.] κ. (σπανιότ.) **δαγκαματιά** (η) [μεσν.] το αποτύπωμα των δοντιών ή και το τραύμα που δημιουργούν αυτά, όταν δαγκώσει κανείς (κάτι/κάποιον): *είχε μια ~ στο πόδι από σκύλο* ΣΥΝ. δαγκωνιά.

δαγκωνιά κ. (σπανιότ.) **δαγκανιά** (η) η δαγκωματιά (βλ. λ.).

δαγκωνιάρης, -α, -ικο κ. **δαγκανιάρης** αυτός που συνηθίζει να επιτίθεται και να δαγκώνει.

δαγκώνω κ. (σπανιότ.) δαγκάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δάγκω-σα, -θη-κα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ανοίγω το στόμα και πιάνω δυνατά με τα δόντια κάτι, αποσπώντας συνήθ. ένα κομμάτι του: *~ το μήλο* | *το καρπούζι* | *το κρέας* **2.** πληγώνω, τραυματίζω αρπάζοντας με τα δόντια ή μηγνώντας τα στο δέρμα: *ένας σκύλος τον δάγκωσε το πόδι* || *τον δάγκωσε ένα φίδι και πέθανε*- Φρ. (α) (οικ.) **δαγκώνω τη λαμαρίνα** ερωτεύομαι: *απ'ό,τι βλέπω, έχεις δαγκώσει για τα καλά τη λαμαρίνα* (β) **δαγκώσει τη γλώσσα σου!** μη λες πράγματα που απευχόμεστε να συμβούν: *Λες να σκοτώθηκε;* — **3.** δημιουργώ σημάδι στο δέρμα από παθιασμένο ερωτικό φιλή: *ποιος σε δάγκωσε στον λαιμό;* || *γύρισε σπίτι φιλημένη-δαγκωμένη* ♦ **4.** (αμετβ.) είμαι επικίνδυνος: *πρόσχε τον, δαγκώνει* || (σε προειδοποιητικές πινακίδες σε σπίατα με σκύλο) «Προσοχή! Ο σκύλος δαγκώνει»- Φρ. (μ) **φοβάσαι, δεν δαγκώνω!** ως προτροπή σε κάποιον να ξεπεράσει τους δισταγμούς ή τις

επιφυλάξεις του απέναντι μας: *έλα κοντά μου, ~!* **5.** (μεσοπαθ. **δαγκώνομαι**) μαζεύομαι, αντιλαμβάνομαι σφάλμα, απρέπεια μου ή υπονοούμενο εναντίον μου: *μόλις αναφέρθηκε δήθεν τυχία στις παράνομες δραστηριότητες του, δαγκώθηκε και δεν μίλησε*. [ETYM₁ μεσν. < δακάνω (η ηχηροποίηση του -κ- υπό την επίδραση του μτγν. δαγκάνα) < αρχ. δάκος «(ώ) με επικίνδυνο δάγκωμαι» < αόρ. β' ε-δακ-ον του ρ. δάκω < *dnk-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. denk- «δακύνω», πβ. σανσκρι. dāsati «δαγκώνω», αγγλ. tough «σκληρός», γερμ. Zange «λαβίδα» κ.ά.].

δαγκωτός, -ή, -ό αυτός που έγινε με δάγκωμα: *δαγκωτό φιλή!* Φρ. **ρίχνω δαγκωτό** (ενν. το ψηφοδέλτιο) ψηφίζω φανατικά συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα ή υποψήφιο. — **δαγκωτό** επίρρ.

δάδα (η) {σπάν. δαδών} **1.** δαυλός από εύφλεκτο ξύλο που χρησιμοποιείται για φωτισμό ΣΥΝ. λαμπάδα, πυρσός **2.** (μτφ.) το μέσο εκπολιτισμού και διαφώτισης: *οι λόγοι μετέφεραν από τη Δύση τη ~ της ελευθερίας και του γαλλικού Διαφωτισμού στην υπόδουλη Ελλάδα*. [ETYM₁ < αρχ. δάς, δαδός < δαίω «καίω» < *δαι-ω < *δαι-Εω < *δαι-ja < Ι.Ε. *daw- «καίω», πβ. σανσκρι. dundhī «καίει», λατ. bellum «πόλεμος» (< duellum), ισπ. bélico «πολεμικός», γαλλ. rebeller (se) «επαναστάω, εξεγείρομαι» (> αγγλ. rebel) κ.ά. Ομόρρ. *δαυλός* (βλ. λ.).]

δαδί (το) {δαδ-ιού | -ιών} το εύφλεκτο κομμάτι από δέντρο που έχει ρητίνη, το οποίο χρησιμεύει κυρίως ως προσάνναμα: *άναυαν ~, για να βλεπουν μέσα στη νύχτα*. [ETYM₁ < αρχ. δαδίον, υπακ. του δής | δάς «δάδα»].

δαδούχος (ο) [αρχ.] πρόσωπο που κρατά (φέρει) δάδα ΣΥΝ. λαμπαδοφόρος.

δαίμων, -ων, -ον {δαίμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιο-πρό-σπών.) αυτός που έχει γνώσεις και πείρα, ο ειδήμων: *έμπειρος πολιτικός ~ και ευγενής* ΣΥΝ. επαίτων, έμπειρος ΑΝΤ. αδαής. — **δαίμοσύνη** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. [ETYM₁ αρχ. < θ. δαη- (αόρ. δαή-ναι), παρεκτεταμένος τ. του θ. δα-, το οποίο απαντά στο ρ. δι-δά-σκω (βλ. λ.).]

Δαϊδάλος (ο) {Δαϊδάλου} ΜΥΘΟΛ. Αθηναίος γλύπτης και αρχιτέκτονας, απόγονος του Ερεχθέα εξόριστος στην Κρήτη, φυλακισμένος του Μίνωα κατασκεύασε τον Λαβύρινθο και τελικά δραπέτευσε με κέρινα φτερά που κατασκεύασε ο ίδιος για τον εαυτό και και τον γιο του Ικάρου. [ETYM₁ αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *δαΐδαλος* (βλ. λ.).]

δαΐδαλος (ο) {δαϊδάλ-ου | -ων, -ους} **1.** περιπλοκή κατασκευή (διάδρομος, κτήριο κ.ά.) που μοιάζει με λαβύρινθο **2.** (μτφ.) η έλλειψη λύσης (διεξόδου) σε ένα πρόβλημα: *τελικά γάθηκε μέσα στους ~ των προβλημάτων, των μηχανορραφιών και της γραφειοκρατίας*. [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «περίτεχνα δουλεμένος, κατάστικτος», αβεβ. ετύμω, πθ. < *δάλ-δαλ-ος (με αναδιπλασιασμό και ανομοίωση του -λ-) < θ. *δάλ- < *dl-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *del- «σχίζω, κλαδεύω», πβ. σανσκρι. dalam «κομμάτι», λατ. dolare «πελεκίζω, κόβω», γαλλ. deuil «πένθος», ισπ. duelo, γαλλ. doloire «κλαδευτήρι» κ.ά.].

δαϊδαλώδης, -ης, -ες {δαϊδαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει περιπλοκή κατασκευή: *~ κτήριο* | *διάδρομοι* | *δρομάρια* **2.** πολύπλοκος, πολυσύνθετος: *~ ζητήματα* | *θεωρίες*. Επίσης *δαϊδαλωειδής*, -ής, -ές [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

δαίμονας (ο) {δαϊμόνων} **1.** (συνχά με κερφ.) το πνεύμα του κακού: *τον πλάνευσε ο ~ ΣΥΝ. διάβολος, σατανάς*- Φρ. (α) *έχει τον δαίμονα μέσα του* (i) (εύσ.) είναι δραστήριος, εφευρετικός, δημιουργικός (ii) (κακός.) φέρεται απρέπως, με ασέβεια, εμφανίζει ροπή προς το κακό (β) ο **δαίμονας** | **δαίμων του τυπογραφείου** | *της φωτοσύνθεσης* ο δαίμονας που υποτίθεται ότι ευθύνεται για τα τυπογραφικά λάθη, τα οποία συχνά δημιουργούν παρεξηγήσεις: ο ~ έκανε πάλι το θάμα του: *αντί του ορθού «νίκη βλέπει ο υπουργός» γράφτηκε «δική βλέπει ο υπουργός»!* (γ) ο **κακός δαίμονας (κάποιον)** για αντίπαλο τον οποίο δεν

μπορεί να νικήσει κάποιος **2. δαίμονες** (οι) τα κακά πνεύματα, σε αντίθεση με τους αγγέλους: ΦΡ. (α) *χαρός δαιμόνων* κατάσταση μεγάλου θορύβου, οχλοβοής και γενικού χάους ΣΥΝ. πανζουρλισμός (β) *απειλό θεούς και δαίμονες* βλ. λ. *απειλό* 3. (ειδικότ.) πρόσωπο που παρενοχλώ ηθικά, που ωθεί στην αμαρτία: ήταν ένας *εικοσάχρονος* -που *κόλαζε ακόμη και άγιο* 4. (μτφ.) πρόσωπο που προκάλει μ^ε τη συμπεριφορά του, που δημιουργεί προβλήματα ή προξενεί φόβο και ανησυχία: *κάθε βράδυ οι ~ με τις μηχανές χαλούν τον κόσμο* ΣΥΝ. ταραξίας ΑΝΤ. άγγελος, Επίσης (λόγ.) **δαίμων** {δαίμονος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος, έξυπνος*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δαίμων* < *δαί-σμαι* «μοιράζω, χωρίζω» < I.E. *dā(i)- «μοιράζω», πβ. σανσκρ. *dati* «μοιράζω, κόβει», γ^{ρμ}. *Zeit* «χρόνος», αγγλ. *time*, τίτε «παλίρροια» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *δατέομαι* «μοιράζομαι», συν-*δαίτωμαι* (-όνας), *παν-δασία, ευδαίμων, δήμος* (βλ.λ.) κ.ά. Η ^ετμ. φαν^ρώνει ότι η λ. *δαίμων* δήλωνε αρχικώς τη θεότητα που «μοιράζει, κατανέμει» τη μοίρα. Ως δαίμονες χαρακτηρίζονταν στην αρχαιότητα όλες οι θεότητες στις οποίες αποδιδόταν τιμή. Στην Κ.Δ. η λ. (ιδίως το υποκ. δαιμόνιον) περιορίστηκε στον χαρακτηρισμό των πονηρών πνευμάτων (εν αντιθέσει με τη λ. *άγγελος*), π.χ. Μάρκ. 1, 34: *και εθεράπευσεν πολλούς [...] και δαιμόνια πολλά εξέβαλεν και ουκ ήπιεν λαλείν τὰ δαιμόνια...*].

δαιμονιακός, -ή, -ό [μτγν.] δαιμονικός (βλ.λ.).

δαιμονίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {δαιμόνιο-α, -η, -η, -μένος} **1.** (α) κάνω κάποιον να χάσει τον αυτοέλεγχό του, να παραφεύεται: *η συμπεριφορά του με δαιμονίσει* (β) (πιτατ.) προκαλώ (κάποιον) μ^ε ^ρθυστικά σχόλια, βάζω σε πειρασμό **2.** (μεσοπαθ. *δαιμονίζομαι*) (α) καταλαμβάνομαι από το πνεύμα του κακού, υφίσταμαι δαιμονοληψία ή σεληνιά-ζωμα (βλ.λ.) (β) θυμώνω, παραφερόμαι, χάνω τον αυτοέλεγχό μου **3.** (η μτχ. *δαιμονισμένος, -η, -ο*) βλ.λ. — **δαιμόνισμα** (το).

δαιμονικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με δαίμονα ΣΥΝ. δαι-μονιακός. — δαιμονικά ^επίρρ.

δαιμόνιο (το) [αρχ.] {δαιμόνιο-ου | -ων} **1.** καθένα από τα άυλα πονηρά πνεύματα που θεωρούνται ότι εκπορεύονται το κακό και επηρεάζουν αρνητικά την ανθρώπινη συμπεριφορά: *ο Χριστός απήλλασσε ανθρώπους από τα - 2.* (μτφ.) το άτακτο και ανυπάκουο παιδί: *δεν κάθεται καλά, το -!* ΣΥΝ. διαολάκι, ζιζάνιο, ταραξίας - 3. (μτφ.) η ευφυία, η επιτηδεύσιμη που οδηγούν στην επιτυχία ή (ειρων.) σε επιτυχημένες παράνομες δραστηριότητες: *επιχειρηματικό | πολιτικό | αστυνομικό - |* (ειρων.) *το ελληνικό ~ έκανε πάλι το δαίμα του: συμπατριώτες μας είχαν βρει τον τρόπο να εξάγουν προϊόντα από άλλες χώρες και να εισπράτουν επιδοτήσεις εν ' αυτά σαν ελληνικά ΣΥΝ. μεγαλοφυία, δεινότητα - ΦΡ. *καινά δαιμόνια* βλ. λ. *καινός*.*

δαιμονιόπληκτος, -η, -ο κ. δαιμονόπληκτος αυτός που έχει πληγεί, καταληφθεί από δαίμονιο. — δαιμονιοπληξία [μτγν.] κ. δαιμο-νοπληξία (η). [ΕΤΥΜ μτγν. < δαιμόνιο + -πληκτος < πλίττω].

δαιμόνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σχέση με τον διάβολο: *~ συμπαγνία* ΣΥΝ. σατανικός, διαβολικός, δαιμονικός **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που δείχνει ξεχωριστή ικανότητα και εξυπνάδα σε ορισμένο τομέα: *ήταν ~ επιχειρηματίας | ντέκεϊτβ | δημοσιογράφος*. — δαι-μόνιος ^επίρρ. [αρχ.] ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.

δαιμόνισμα (το) → δαιμονίζω

δαιμονισμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που θεωρείται ότι κατέχεται από πονηρά πνεύματα (βλ. λ. *δαιμονισμός*): *ο εξορκισμός μιας ~ 2.* (μτφ.) πολύ έντονος και δυ'ατός: *~ θόρυβος*. — δαιμονισμένα ^επίρρ.

δαιμονισμός (ο) [μτγν.] η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς όταν δυνάμεις υπερφυσικές σχετιζόμενες με το πνεύμα του κακού (δαιμόνια, πονηρά πνεύματα) θεωρούνται ότι ελέγχουν και κατευθύνουν τη βούληση και τις πράξεις του.

δαιμονιστής (ο), **δαιμονίστρια** (η) {δαιμονιστριών} πρόσωπο που λατρεύει τον Σατανά και τους δαίμονες ΣΥΝ. σατανιστής. — δαιμο-νιστικός, -ή, -ό.

δαιμονιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {δαιμονιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} δαιμονιωδέστ-ερος, -ατός **1.** (κυριολ.) αυτός που μοιάζει με δαίμονα ή αρμόζει σε αυτόν: *~ συμπεριφορά* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εκρηκτικότητα, μεγάλη ένταση, παράφορα: *χορεύουν με - ρυθμό* ΣΥΝ. ασυγκράτητος, παράφορος. — δαιμονιωδής ^επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δαιμονοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η επικράτηση, η κυριαρχία του Σατανά ή πονηρών πνευμάτων.

δαιμονολάτρης (ο) {δαιμονολατρών}, **δαιμονολάτρισσα** (η) {δαιμονολατρισών} πρόσωπο που λατρεύει τον Διάβολο ή πονηρά πνεύματα ΣΥΝ. σατανιστής. — **δαιμονολατρία** (η) [1889], **δαιμονολα-τρικός**, -ή, -ό. **δαιμονολήπτος**, -η, -ο αυτός που έχει καταληφθεί από δαιμόνιο. — **δαιμονοληψία** (η).

[ΕΤΥΜ < δαίμονας + -λήπτος < λαμβάνω (πβ. μέλλ. *λήψομαι* < *λήψ-σμαι)].

δαιμονολογία (η) [1845] {δαιμονολογίων} **1.** η εξέταση των θρησκευτικών αντιλήψεων για τους δαίμονες **2.** (κυρ. στον πληθ.) η ενασχόληση και αναφορά στους δαίμονες, το να μιλάει κανείς για δαίμονες **3.** (μτφ.) λόγος που αποσκοπεί στη διαμόρφωση αρνητικής εικόνας για κάποιον: «οι - και τα ψέματα *συγκροτούν τη στρατηγική της μαύρης προπαγάνδας*» (εφημ.) || άσε τις ~ κι *ας δούμε τα πράγματα πιο λογικά*. — **δαιμονολόγος** (ο/η) [1897], **δαιμονολογικός**, -ή, -ό [1863], **δαιμονολογώ** ρ. {-είς...}.

δαιμονομανής, -ης, -ές [1897] {δαιμονομαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που είναι προσκολλημένος στη λατρεία του Διαβόλου **2.** αυτός που πιστεύει ότι η βούληση και οι πράξεις του ελέγχονται από δαίμονα **3.** (γενικότ.) αυτός που ασχολείται με τους δαίμονες, που

αφιερώνει πολύ χρόνο σε ό,τι έχει σχέση με αυτούς. — **δαιμονομα-νία** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ < δαίμονας + -μανής < μάνωμαι].

δαιμονομαντεία (η) [1889] {δαιμονομαντειών} η μαντεία που γίνεται με τη βοήθεια ή την επίκληση του Σατανά ή των δαιμόνων.

δαιμονοπάθεια (η) [1888] {δαιμονοπαθειών} διανοητική διαταραχή κατά την οποία ο πάσχων νομίζει ότι κατέχεται από δαίμονα ΣΥΝ. δαιμονομανία. **δαιμονοπαθής**, -ής, -ές {δαιμονοπαθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που υποφέρει από δαιμονοπάθεια (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ < δαίμονας + -παθής < θ. *παθ-* του ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. *παθ. αόρ. β' ε-παθ-ον*)].

δαιμονοπαρμένος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται υπό την επήρανη δαίμονα, δαιμονισμένος.

δαιμονόπιστος, -η, -ο αυτός που πιστεύει στους δαίμονες.

δαιμονόπληκτος, -η, -ο → δαιμονιόπληκτος

δαιμονοπληξία (η) → δαιμονιόπληκτος

δαιμονοποιώ ρ. μετβ. {δαιμονοποιεί... | δαιμονοποι-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (κυριολ.) γίνομαι δαίμονας, αποκτώ μορφή δαίμονα: *παραδοσιακές μεταμφιεσίες του αγροτικού καρναβαλιού θεωρείται ότι αναπαριστούν δαιμονοποιημένες ψυχές νεκρών* (εφημ.) **2.** (μτφ.) αποδίδω σε κάποιον πολύ αρνητικές ιδιότητες, τον εμφανίζω ως υπαίτιο μιας δυσάρεστης κατάστασης, ως την πηγή των κακών: *η προπαγάνδα τους προσπαθεί να δαιμονοποιήσει τον αντίπαλο τους στα μάτια της κοινής γνώμης* ΑΝΤ. αγιοποιώ. — **δαιμονοποίηση** (η).

δαίμων (ο) → δαίμονας

Δ.Α.Κ.Ε. (η) Δημοκρατική Αγωνιστική Κίνηση Εργαζομένων.

δακοκτονία (η) η εξόντωση του δάκου: *οι αγρότες έκαναν ~ με *αε-ροψεκασμό**.

δακοπιγίδα (η) (λαϊκ.) δοχείο με δηλητηριώδες μείγμα που τοποθετείται στα ελαϊόδεντρα για την εξόντωση του δάκου ή για να ελεγχθεί στατιστικά αν πρέπει να γίνει αεροψεκασμός για δακοκτονία.

δάκος (ο) {χωρ. πληθ.} διάττορο παρασιτικό έντομο που καταστρέφει κυρίως τον καρπό της ελιάς: *κοινός ~ ελιάς* (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) *δακός (τό) < αόρ. β' ε-δακ-ον, ρ. δάκ-νω «δαγκώνω», βλ. κ. δαγκώνω*].

δάκρυ (το) {δακρύ-ου | -ον} **1.** υγρό διαγής και υφάλλωρο, που εκκρίνεται από τους δακρυϊκούς αδένες (βλ.λ.) και εμφανίζεται στα μάτια υπό την επίδραση

εξωτερικών ερεθισμών ή ισχυρών συγκινησιακών καταστάσεων (πόνου, λύπης, χαράς κ.λπ.): *τα μάτια μου *πλημ-ρίζουν* | *γεμίζουν δάκρυα* | *αναλόμαι* | *ξεστόπω σε δάκρυα* || *χύνω δάκρυα* || (εκφρσιστ.) *καυτά ~* || *έτρεχε το δάκρυ της κορόμπλα* (έκλαγε πολύ) || *ένα ~ κύλησε στο μάγουλο της- ΦΡ. (α) (μειοτ.) *κροκοδία δάκρυα* βλ. λ. *κροκοδίους* (β) *μαύρο δάκρυ* βλ. λ. *μαύρος* (γ) (σκωπτ.) *έχω τα δάκρυα στην τσέπη* είμαι ευσυγκίνητος, κλαίω με το παραμύδι **2.** (μτφ.-λογοτ.) η σταγόνα, η στάλα: *τα ~ της *βροχής** **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. *δάκρυα* (τα) οι έξι μικροί κούλουροι κώνοι, που βρίσκονται κάτω από το δώρικο τρίγλωφο. Επίσης *δάκρυο* [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω. [ΕΤΥΜ < αρχ. *δάκρυ* | *δάκρυον* < I.E. *dakreu-, πβ. σανσκρ. *ācru*, λατ. *lacruma* (< *dacruma*), ιταλ. *lacrima*, γαλλ. *larme*, ισπ. *lágrima*, αγγλ. *tear*, γερμ. *Zähre* (ποιητ.) κ.ά.]**

δακρύβρεχτος, -η, -ο κ. **δακρύβρεκτος** [1839] βρεγμένος με δάκρυα: (κυρ. ειρων. για καλλιτεχνικό έργο) αυτός που έχει έντονο με-λοδραματισμό, που χρησιμοποιεί ευτελή μέσα, για να προκαλέσει συγκίνηση: *~ ταινία* | *σενάριο* | *μυθιστόρημα* ΣΥΝ. μελοδραματικός.

δακρυγόνος, -ος, -ο **1.** αυτός που εκκρίνει δάκρυα: *~ αδένες* **2.** αυτός που προκαλεί δάκρυα: *~ αέρια* / βλήμα-(ειδικότ.) *δακρυγόνα* (τα) (ενν. αέρια) χημικές ουσίες που προκαλούν ερεθισμό των ματιών και ακατάσχετη ροή δακρύων χρησιμοποιούνται ως μέσο καταστολής για τη διάλυση συγκεντρώσεων: *οι αστυνομικοί έριξαν ~, για να διαλύσουν τους διαδηλωτές*. [ΕΤΥΜ αρχ. < δάκρυ + γόνος. Τα *δακρυγόνα αέρια* αποτελούν μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *lacrymogène*].

δακρύζω ρ. μετβ. {δάκρυσ-α, -μένος} **1.** εμφανίζονται στα μάτια μου δάκρυα, χύνω δάκρυα: *~ από συγκίνηση* **2.** (για τα μάτια) γεμίζω δάκρυα: *δάκρυσαν τα μάτια μου από τον καπνό* | *από τα γέλια* **3.** (λο-γοτ.) βγάζω υγρό σταγόνα-σταγόνα σαν δάκρυ αποστάζω υγρό σε μορφή δακρύων: *δακρύζει το πεύκο* (τρέχει ρετσίνα από το πεύκο). — δάκρυσμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω. [ΕΤΥΜ μεσν., από τον αόρ. *ε-δάκρυσσ* του αρχ. *δακρύω* < δάκρυ].

δακρυϊκός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το δάκρυ **2. δακρυϊκός αδένας** ο αδένας στην άκρη του ματιού, ο οποίος εκκρίνει δάκρυα.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *lacrymal*]. **δακρύρροια** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εκροή δακρύων **2.** ΙΑΤΡ. η ακατάσχετη εκροή δακρύων από τα μάτια. Επίσης **δακρύρροια** [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δακρύρροος* < δάκρυ + -ρροος (με διπλασιασμό του αρχικού -ρ εν συνθέσει) < ρους]. **δακτυλήθρα** (η) → **δαχτυλήθρα** δακτυλίδι (το) → **δαχτυλίδι**

δακτυλικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **δαχτυλικός** **1.** αυτός που σχετίζεται με τα δάκτυλα: *~ αποσιπόματα* **2.** (στην ποίηση) αυτός που αποτελείται από μετρικούς δακτύλους: *~ εζάμετρος* | *στίχος* δακτυλιοειδής, -ής, -ές [1812] {δακτυλιοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το σχήμα δακτυλίου **2.** ΑΣΤΡΟΝ. δακτυλιοειδής *έκλειψη του Ήλιου* η έκλειψη κατά την οποία ο δίσκος της Σελήνης δεν σκεπάζει εντελώς τον δίσκο του Ήλιου, αλλά αφήνει γύρω του φωτεινό δαχτυλίδι **3.** ΑΝΑΤ. **δακτυλιοειδής χόνδρος** ο καλύτερος από τους χόνδρους που αποτελούν τον σκελετό του λάφυργα. — **δακτυ-λιοειδής** ^επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. annulaire].
 δακτυλιόλιθος (ο) [1833] (δακτυλιόλιθ-ου | -ων, -ους) κάθε πολύτιμος ή ημιπολύτιμος λίθος που τοποθετείται σε δαχτυλίδι ΣΥΝ. δαχτυλιόδοπτρα.
 δακτυλιόλιθος (ο) {δακτυλί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) 1. το δαχτυλίδι (βλ. λ.) 2. (συν^{κδ.}) καθέτι που έχει το σχήμα δακτυλιδίου ΣΥΝ. κρίκος 3. (ειδικότ.) (α) η περιμετρος που σχηματίζει κυκλική ή σχεδόν κυκλική περιφέρεια: ~ της πόλης (β) (*κυκλοφοριακός*) *δακτύλιος* (ειδικότ. στην οδική κυκλοφορία) η κεντρική περιοχή πόλεως, όπου επιτρέπεται η κίνηση ορισμένων οχημάτων εκ περιτροπής (συνήθ. βάσει του αριθμού κυκλοφορίας τους), με σκοπό τον περιορισμό της μόλυνσης της ατμόσφαιρας και τη διευκόλυνση της κυκλοφορίας: ο *μικρός και ο μεγάλος ~ της πρωτεύουσας* 4. ΑΣΤΡΟΝ. φωτεινή ζώνη (με διαφορετική σε κάθε περίπτωση σύσταση) που περιβάλλει ορισμένους πλανήτες: ο ~ του Κρόνου | του Δία | του Ουρανού 5. ΑΝΑΤ. (α) δίοδος σε διάφορες περιοχές του σώματος με κυκλικό ή ωοειδές σχήμα: *μηριαίος ~* || δακτύλιος της καρδιάς (β) (ειδικότ.) ο σφικτήρας του προκτού 6. ΒΟΤ. *δακτύλιος ετήσιος* καθέναν από τους ομόκεντρους κύκλους που φαίνονται, όταν ο κορμός, ο μίσχος ή η ρίζα ενός ξυλώδους φυτού κοπεί κάθετα, και που φανερώνουν την ηλικία του φυτού 7. ΒΙΟΛ. καθένα από τα τμήματα που έχουν σχήμα δακτυλίου και που αποτελούν το σώμα σκωλήκων και εντόμων. [ETYM₁ αρχ. < δακτύλιος. ΟΙ σημ. 3-5 αποδίδουν το γαλλ. anneaux].
 δακτυλισμός (ο) ΜΟΥΣ. η τοποθέτηση των δακτύλων πάνω σε μουσικό όργανο και η μετακίνησή τους κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. doigté].
 δακτυλίτιδα (η) πόδες φυτό με μεγάλα φύλλα και κίτρινα, κόκκινα ή λευκά άνθη που σχηματίζουν ταξιανθίες, γνωστό για τις θεραπευτικές του ιδιότητες.
 δακτυλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΖΩΟΛ. η τοποθέτηση δακτύλων από ελαφρό μέταλλο στο πόδι ή σε άλλο σημείο του σώματος αποδημητικού ζώου, με σκοπό την αναγνώριση και παρακολούθηση του από τους επιστήμονες.
 δάκτυλο (το) + δάχτυλο
 δακτυλοβάμων, -ων, -ον [1873] {δακτυλοβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) 1. αυτός που βαδίζει στα δάχτυλα 2. ΖΩΟΛ. (κάθε θηλαστικό) που βαδίζει στηρίζόμενο στα δάχτυλα (λ.χ. ο αϊλουρος, ο σκύλος). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ETYM₁ < δάκτυλο + -βάμων κ βαινω].
 δακτυλοβρεκτήρας κ. δαχτυλοβρεκτήρας (ο) μικρό σκεύος που περιέχει βρεγμένο σφουγγαράκι, στο οποίο βρέγονται τα δάχτυλα για τη διευκόλυνση της φυλλομείτησης, του μετρήσιμου χαρτονομισμάτων ή μουσικής στο πίσω μέρος γραμματισμού για επικόλληση κ.λπ. [ETYM₁ < δάκτυλο + βρεκτήρας < βρέχω + παραγ. επίθημα -τήρας].
 δακτυλογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η πληκτρολόγηση κειμένου σε γραφομηχανή ή Η/Υ.
 δακτυλογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η τεχνική της πληκτρολόγησης κειμένου σε γραφομηχανή ή Η/Υ. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylographie].
 δακτυλογράφος (ο/η) πρόσωπο του οποίου το επάγγελμα είναι η δακτυλογράφηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. πολυγράφος.
 [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylographe (παλαιότ.), σύγχρονο γαλλ. dactylo].
 δακτυλογραφία κ. δαχτυλογραφία ρ. μετβ. {δακτυλογραφεί... | δακτυλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} γράφω σε γραφομηχανή ή Η/Υ, πληκτρολογώ κείμενο. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylographier].
 δακτυλοδεικτούμενος, -η, -ο αυτός που επισύρει την προσοχή των άλλων, που έχει κακή φήμη: μετά τα τελευταία κουντομπολιά έγινε ~ στη γειτονιά του.
 δακτυλοδεικτό ρ. μετβ. [μετβ.] {δακτυλοδεικτείς... μόνο σε ενστ. κ. παρατ., μεσοπατ. μετβ. δακτυλοδεικτούμενος, -η, -ο} 1. δείχνω με το δάκτυλο 2. (μετβ.) στρέφω την προσοχή όλων σε (κάποιον/κάτι), εντοπίζω: «η εφημερίδα στον πρωτοσέλιδο τίτλο της δακτυλοδεικτεί τρεις "κηλίδες" στον πολιτικό χώρο της Γαλλίας» (εφημ.) 3. (η μετβ. *δακτυλοδεικτούμενος, -η, -ο*) βλ. λ.
 [ETYM₁ < μετβ. δακτυλοδεικτώ (-έω) < δάκτυλος + -δεικτώ < αρχ. δεικ-νυ-μι].
 δακτυλογία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η επικοινωνία με κοφούς μέσο κατάλληλων κινήσεων των δακτύλων, οι οποίες αντιστοιχούν σε σημεία ενός απλού κώδικα επικοινωνίας. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylogie].
 δάκτυλος (ο) {δακτύλ-ου | -ων, -ους} 1. (επιστημ.) το δάχτυλο (βλ. λ.) 2. η κρυφή επέμβαση και υποκίνηση: ο *Τύπος υποστηρίζει ότι πίσω από τους εμπρησμούς δασών στα ακριτικά νησιά κρύβεται ξένος ~* 3. (στην αρχαία μετρική) πους, που αποτελείται από μία μακρά και δύο βραχείες συλλαβές (-υυ).
 [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «αιγμή, άκρη», αβελ. ετύμου, ίσως συνδ. με γοθθ. tekan «αγγίζω», αρχ. σκανδ. tǫka «παίρνω», γερμ. Zahn «όδοντι», λατ. digitus «δάχτυλο» (> γαλλ. doigt) κ.ά.].
 -δάκτυλος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό δακτύλων: πεντα-δάκτυλος, εξα-δάκτυλος.
 [ETYM₁ Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. πεντα-δάκτυλος, εξα-δάκτυλος), που προέρχεται από το ουσ. δάκτυλος].
 δακτυλοσκοπία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} 1. η διακρίβωση της ταυτότητας κάποιου από τα δακτυλικά αποτυπώματα 2. ΙΑΤΡ. η εξέταση διά της εισαγωγής των δακτύλων στον κόλπο ή τον προκτό του/της ασθενούς για τη διάγνωση παθολογικής κατάστασης (π.χ.

προστάτη στους άνδρες). Επίσης δακτυλοσκόπηση. — *δακτυλοσκοπικός, -ή, -ό*, δακτυλοσκοπικά επίρρ. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactyloscopie]. Δαλιά Λάμα (ο) {άκλ.} ο θρησκευτικός και πολιτικός ηγέτης των βουδιστών του Θιβέτ.
 [ETYM₁ < μογγολ. dalai lama < dalai «οκεανός» + (b)lama «άγματος ιερέας»]. Δαλιδά (η) 1. Π.Δ. εταιρία που εξαγόρασαν οι Φιλισταίοι, για να συνδεθεί ερωτικά με τον Σαμψών και να του αποσπάσει το μυστικό της δύναμης του (που ήταν τα μακριά μαλλιά του, τα οποία και έκοψε), ώστε να τους τον παραδώσει 2. γυναικείο όνομα. [ETYM₁ μετβ. < εβρ. Delilah «ευχαρίστηση, χάρις»]. Δαλιματία (η) (σερβοκρ. Dalmacija) περιοχή της Κροατίας, που εκτείνεται σε μία στενή παραλιακή λωρίδα και μία σειρά ησιώ' κατά μήκος των ακτών της Αδριατικής Θάλασσας ΦΡ. *σκολί Δαλιματία* | *δαλιματικό σκολί ευνοέστατος* σκύλος ράτσας, μήκους περίπου μισού μέτρου, με κοντό λευκό τρίχωμα και πολλές μαύρες ή σκουροκόκτανες κηλίδες. — Δαλιματός (ο), Δαλιματή (η), δαλιματικός, -ή, -ό [μετβ.]. [ETYM₁ μετβ., αβελ. ετύμου, ίσως από την ονομασία Dalmata ενός υλλυρικού φύλου]. δαλιτισμός (ο) [1894] (συνήθ. ορθ. *δαλιτισμός*) 1. ΙΑΤΡ. μορφή αχρωματοψίας, κατά την οποία ο ασθενής αδυνατεί να διακρίνει το πράσινο από το κόκκινο χρώμα (πβ. λ. *αχρωματοψία*) 2. (μετβ.) η αδυναμία διάκρισης και αξιολόγησης διαφορετικών καταστάσεων: *πολιτικός ~*, δαλιτιστικός, -ή, -ό.
 [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. daltonism, από το όνομα του Αγγλου φυσικοχημικού John Dalton, ο οποίος έπασχε από την ασθένεια και το 1794 δημοσίευσε το πρώτο σχετικό σύγγραμμά.]. *δαμάζω* ρ. μετβ. {δαμασ-α, -τηκα, -μένος} 1. (για ζώα) υποτάσσω, τιθασεύω, αναγκάζω (ζώο) να εκτελεί παραγγέλματα μου: ~ *λιοντάρια* | *άγρια άλογα* | *άγρια θηρία* 2. (για πρός.) επιβάλλω πειθαρχία σε (κάποιον), περιορίζω την αντίθεση φύση (κάποιου): στη «*Στήριγμα που έγινε αντάκι*» του Σαίξπηρ ο *ήρωας κατορθώνει να δαμάσει τη δυναμική γυναίκα του* 3. θέτω υπό έλεγχο, καταστρέφω: ~ *συναίσθημα* | *πάθη* | *τη φωτιά* || ο *άνθρωπος με την τεχνολογία κατάφερε να δαμάσει τα στοιχεία της φύσης* ΣΥΝ. κατανικό, συγκρατώ. — *δαμάσμα* (το) [μεσν.] κ. *δαμασμός* (ο) [μετβ.].
 [ETYM₁ αρχ. < θ. δαμα- (δισύλλαβη ρίζα που απαντά στον αόρ. *έ-δαμα-σα* του ρ. *δάμνημι*), μεταπτωτ. βαθμ. του Ι.Ε. *demā- «δαμάζω, εξημερώνω», πβ. σανσκρ. damitā «δαμαστική», λατ. domare «τιθασεύω, δαμάζω», γαλλ. dompter, ισπ. domar, αγγλ. tame, γερμ. zähmen κ.ά. Ομόρρ. *ά-δάμας* «διαμάντι», *δάμα-λις*, *παν-δαμά-τωρ* κ.ά.]. *δαμάλα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} νεαρή και μεγαλόσωμη αγελάδα.
 [ETYM₁ αρχ. < δαμα- (δισύλλ. ρίζα) του ρ. *δαμάζω* (βλ. λ.)]. *δαμάλι* (το) [μετβ.] {δαμαλ-ιού | -ιών} 1. νεαρός τούρος ή μοσχάρι 2. (συνεκδ.) το κρέας του δαμαλιού. — (υποκ.) *δαμαλάκι* (το), *δαμα-λήσιος*, -ια, -ιο, *δαμαλίδα* (η) 1. η δαμάλα (βλ. λ.) 2. η ασθένεια των βοδιών *δαμαλίτιδα* (βλ. λ.) 3. ο ορός για τον εμβολιασμό κατά της ευλογιάς ΣΥΝ. βατσίνα.
 [ETYM₁ < αρχ. *δαμάλις*, -εως < θ. δαμα- (δισύλλ. ρίζα) του ρ. *δαμάζω*]. *δαμαλιδικός, -ή, -ό* 1. αυτός που σχετίζεται με τη δαμαλίδα (κυρ. σημ. 3) 2. *δαμαλιδική ροδόανθη* εξάνθημα που προκαλείται από το εμβόλιο της δαμαλίδας. *δαμαλισμός* (ο) [1826] ο εμβολιασμός κατά της ευλογιάς με ορό δα-μαλίτιδας. — *δαμαλιζώ* ρ. [1864].
 [ETYM₁ Μετάρρ. δάνειο από αγγλ. vaccination < νεολατ. vaccinus < λατ. vacca «αγελάδα»]. *δαμαλίτιδα* (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η λοιμώδης νόσος που προσβάλλει τις αγελάδες και τα άλογα και της οποίας ο ορός (από τις φυσαλλίδες της νόσου) χρησιμοποιήθηκε ως μέσο καταπολέμησης της ευλογιάς. *δαμασκηνής, -ιά, -ιά* 1. αυτός που έχει το σκούρο μοβ χρώμα του ώριμου δαμάσκηνου 2. *δαμασκηνιά* (το) το ίδιο το σκούρο χρώμα του ώριμου δαμάσκηνου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*. *δαμασκηνιά* (η) ΒΟΤ. το φυλλοβόλο, οπωροφόρο δέντρο με ζωηρή βλάστηση και υψος 6-10 μέτρων, που καλλιεργείται για τον εδώδιμο καρπό του, το δαμάσκηνο. *δαμάσκηνο* (το) ο εδώδιμος καρπός της δαμασκηνιάς (δρύτη με σφαιρικό, ωοειδές ή ελλειψοειδές σχήμα και χρώμα που ποικίλλει από το ανοιχτό κίτρινο ως το βαθύ μπλε), με μακρόστενο κουκούτσι, που τρώγεται συνήθ. αποξηραμένος και χρησιμοποιείται στην ποτοποιία και τη ζαχαροπλαστική.
 [ETYM₁ < μεσν. *δαμάσκηρον* < μετβ. *δαμασκηρόν* < *Δαμασκός* (βλ. λ.), από όπου το δέντρο εισήχθη στην Ελλάδα]. *δαμασκηνός, -ή, -ό* [μετβ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την πόλη Δαμασκό 2. αυτός που κατασκευάστηκε στη Δαμασκό ή σύμφωνα με την τεχνική που εφαρμόζαν οι τεχνίτες της Δαμασκού: ~ *σπαθί* | *χάλυβας*. ΦΡ. *δαμασκηνό ύφασμα* το δαμάσκο (βλ. λ.). *δαμασκηνοργία* (ο) ο τεχνίτης που κάνει δαμασκηνοίσεις. — *δα-μασκηνοργία* (η) [1881], *δαμασκηνοργείο* (το). [ETYM₁ < *δαμασκηνός* + *-ουργός* < *έργο*]. *δαμασκηνοση* (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τεχνική διαδικασία μεταλλικών αντικειμένων με ένθεση, με σφυρηλάτηση σφαιρών χρυσού, αργύρου ή χαλκού στις αυλακώσεις των σχεδίων που έχουν χαραχτεί πάνω στα αντικείμενα αυτά. Επίσης δαμάσκειση κ. δαμασκήνωμα (το). — *δαμασκήνωμα* ρ.
 [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. damascenosis < *Damascus* («Δαμασκός»)]. *δαμασκής, -ιά, -ιά* 1. ο δαμασκηνός (βλ. λ.) ΦΡ. *δαμασκή (σπαθί) σπαθί* κατασκευασμένο από δαμασκηνό χάλυβα και διακοσμημένο με δα-

μασκήνωση.
 δαμάσκο (το) πολυτέλές ύφασμα με χρυσόχρωμη ή αργυρόχρωμη διακόσμηση στην ύφανση ΣΥΝ. δαμασκηνό ύφασμα. [ETYM < μεσν. *δαμάσκον* < ιταλ. *damasco*, από το τόπων. Δαμασκός].
 Δαμασκός (η) η πρωτεύουσα της Συρίας, μία από τις αρχαιότερες πόλεις του κόσμου. — Δαμασκηνός (ο), Δαμασκηνή (η), δαμασκηνός, -ή, -ό. [ETYM. μτγν. < αραβ. *Dimasq*, αγν. ετύμου].
 δαμαστής (ο) [μτγν.], δαμαστρία (η) {δαμαστριών} πρόσωπο που δαμάζει (συνήθ. άγρια ζώα) (βλ. λ. *θηριοδαμαστής*).
 Δαμιανός (ο) 1. όνομα αγίου, πατριάρχη και επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας: οι *Άγιοι Ανάργυροι Κοσμάς και ~2.* ανδρικό όνομα. [ETYM μτγν. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με το αρχ. *Δάμιον*].
 δαμόκλειος σπάθι (η) {δαμοκλείου σπάθης | χωρ. πληθ.} ο κίνδυνος που διαρκώς επικρέμαται: *χιλιάδες λαθρομετανάστες βρίσκονται διαρκώς υπό τη δαμόκλειο σπάθι της απέλασης*. [ETYM; Η φρ. ανάγεται στον κόλακα Δαμοκλή (< αρχ. *Δαμοκλής* «ο ένδοξος του δήμου» < *δάμος* | *δήμος* + *-κλής* < *κλέος* «δόξος»), που ζούσε στο ανάκτορο του τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου. Επειδή ο Δαμοκλής μακάριζε διαρκώς τη βασιλική ζωή, ο τυράννος του παραχώρησε τον θρόνο του για μία ημέρα, όταν όμως ο Δαμοκλής κάθισε στο βασιλικό τραπέζι, ανακάλυψε έντρομος ότι πάνω από το κεφάλι του κρεμόταν μία σπάθι (η οποία συμβόλιζε τους κινδύνους της βασιλικής εξουσίας)].
 Δάμων (ο) {Δάμων-ος, -α} 1. μέλος των πυθαγορείων, γνωστός για τη φιλία του με τον Φιντία, τη θέση του οποίου θέλησε να πάρει όταν αυτός καταδικάστηκε σε θάνατο από τον τυράννο Διονύσιο 2. άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Επίσης Δάμιωνας.
 [EIXM < αρχ. *Δάμιον* | *Δήμιον* < *δήμος* (βλ. λ.), πβ. κ. *Φαίδ-ον, Πλάτων*].
 Δ.Α.Ν. (οι) Διάλογοι Ασφαλούς Ναυσιπλοίας.
 Δανάη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά του Αργού Ακρίσιου, που γέννησε τον Περσέα μετά την ένωση της με τον Δία, ο οποίος την πλίσιασε με τη μορφή χρυσής βροχής 2. γυναικείο όνομα. [ETYM αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < *Δαναή* < *Δαναός* (με αναβιβασμό του τόνου) πβ. *φαιδρός* > *φαιδρά* > *Φαίδρα*) < *Δαναοί*, εθnonώμου που χρησιμοποιείται ήδη στον Όμηρο, για να δηλώσει όλους τους Έλληνες]. -
 Δαναΐδες (οί) [αρχ.] ΜΥΘΟΛ. οι πηνίγνα κόρες του Δαναού, οι οποίες, επειδή σκότωσαν τους άνδρες τους την πρώτη νύχτα του γάμου τους, καταδικάστηκαν να γεμίζουν αιωνίως στον Αδη ένα πιθάρι χωρίς πυθμένα (βλ. λ. *πίθος*).
 Δαναοί (οι) ΜΥΘΟΛ. 1. αρχαία ελληνική φυλή που κατοίκησε στο Αργος και σε άλλες περιοχές της Πελοποννήσου 2. οι Έλληνες στον Τρωικό Πόλεμο φρ. *φόβη τον Δαναούς και δώρα φέροντας* (φοβούμαι τους Δαναούς και δώρα φέροντας < λατ. *timeo Danaos et dona ferentes*, Βιργίλιος *Αινειάδα* Π 49-φράση του Δαοκόοντα προς τους Τρώες, για να μη δεχτούν τον Δούρειο Ίππο που τους άφησαν οι Έλληνες) να φοβάσαι τους Δαναούς, ακόμη και όταν σου φέρνουν δώρα: για ανθρώπους απέναντι στους οποίους πρέπει να είναι κανείς πολύ επιφυλακτικός παρά τη φιλική διάθεση που δείχνουν. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Ελληνες*.
 [ETYM αρχ., αβεβ. ετύμου. Οι *Δαναοί* ήταν αρχικός υποτελής στον βασιλιά της Σκυθίας Tanaus, από όπου τον 15 αι. π.Χ. κινήθηκαν προς την Ελλάδα, και στον οποίο, κατά μία άποψη, οφείλουν την ονομασία τους].
 Δαναός (ο) ΜΥΘΟΛ. δίδυμος αδελφός του Αιγύπτου και βασιλιάς της Λιβύης, ο οποίος με προτροπή της Αθηνάς μετανάστευσε και βασίλευσε στο Αργός. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., που συνδ. με το εθnonώμο *Δαναοί* (βλ. λ.), ίσως σκυθ. προελ. Βλ. κ. *Δανάη*].
 δανδής (ο) {δανδήδες} άνδρας με επιτηδευμένη κομψότητα στην ενδυμασία και στον τρόπο συμπεριφοράς του ΣΥΝ. κομψελίκωμος. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. *dandy*, αβεβ. ετύμου, πθ. *χαϊδέυτ.* του όν. *Andrew*].
 δανέζικος, -ή, -ό → Δανία
 δανειακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με δάνεια: ~ *οικονομική πολιτική* (που στηρίζεται στα δάνεια) || ~ *σύμβαση* | *ανάγκες*.
 δανείζω ρ. μετβ. {δάνεισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. δίνω χρηματικό ποσό σε (κάποιον) με τη συμφωνία να μου το επιστρέψει, το ίδιο ή επαυξημένο με τόκο: *ήταν πρόθυμος να δανείξει χρήματα και οι φίλοι του τον εκμεταλλεόνταν* || ~ με τόκο 15% 2. (γενικότερ.) δίνω (κάτι δικό μου) υπό τον όρο να μου επιστραφεί: *του δάνεισα μερικά βιβλία για την εργασία του- (μεσοπαθ. *δανείζομαι*)* 3. (α) παίρνω χρηματικό δάνειο: ~ από την Τράπεζα 10.000.000 (β) παίρνω (κάτι) με την υποχρέωση να το επιστρέψω: ~ βιβλία από τη Βιβλιοθήκη 4. (μτφ. συνήθ. για καλλιτέχνες) αντλώ, λαμβάνω ως πηγή έμπνευσης: *στους πίνακες του δανείζεται θέματα από τη φύση*. — δάνεισμα (το) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < δάνειον].
 δανειακός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει δοθεί για ορισμένο χρονικό διάστημα με τη συμφωνία να επιστραφεί μετά το πέρας αυτού του διαστήματος: *δεν είναι δικό μου, είναι ~* || *πήρα δανεικό το κλα-δεντήρι του γείτονα* || ο *παίκτης δόθηκε ~ για έναν χρόνο σε ομάδα του εξωτερικού* 2. (καθημ.) *δανεικά* (τα) τα χρήματα που δανείζεται κανείς: *ζητώ ~* φρ. *δανεικά* κ *αγύριστα* βλ. λ. *αγύριστος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δάνειο, ομόλογα.
 δανείω (το) {δανεί-ου | -ων} 1. χρηματικό ποσό που δίνει ή παίρνει κανείς με τη συμφωνία να το επιστρέψει με ή χωρίς τόκο· (ειδικότερ.) ΝΟΜ. (α) σύμβαση με την οποία ο ένας από τους συμβαλλομένους (δανει-οδότης) μεταβιβάζει στον άλλον (δανειολήπτη) κατά κυριότητα χρή-

ματα ή άλλα αντικαταστάτα πράγματα και αυτός έχει υποχρέωση να αποδώσει άλλα πράγματα της ίδιας ποσότητας και ποιότητας: *συνάπτο* | *χορηγώ* | *εξοφλώ* | *παίρνω* - || *χαμηλότοκο* | *παραγωγικό* | *ομολογιακό* ~ || *στεγαστικό* | *επαγγελματικό* | *τραπεζικό* | *μακροπρόθεσμο* | *μεσοπρόθεσμο* | *βραχυπρόθεσμο* - (β) *εξωτερικό δάνειο* το ποσό που δανείζεται ένα κράτος από άλλο (γ) *εσωτερικό δημόσιο δάνειο* το δάνειο που συνάπτε το κράτος με φορείς της χώρας, για να καλύψει ελλείμματα του προϋπολογισμού του 2. ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό στοιχείο που εισάγεται και ενσωματώνεται στο σύστημα μιας γλώσσας προερχόμενο από άλλη γλώσσα, π.χ. οι λέξεις *καπέλο, ραντάρ, κομπούτερ*: ~ *αφομοιωμένο* (που έχει προσαρμοστεί στο κλιτικό σύστημα της γλώσσας) | *μεταφραστικό* (απόδοση ξένου όρου). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, -ίζω*.

[ETYM. < αρχ. *δάνειον* < *δάνος* «δάνειο», πθ. συνδ. με τη ρίζα *dā-, που απαντά στο ρ. *δί-δο-μι* «δίνω». Η φρ. *μεταφραστικό δάνειο* αποτελεί απόδ. του γαλλ. *calque* (phraséologique) < ιταλ. *calco* < ρ. *calcare* «πέζω με το πόδι - αντιγράφο, ξεπατικώνομ» < λατ. *calcare* < *calx*, -eis «πτέρνα»].

δάνειο - δανειός - δανειακός. Η αρχαία λ. δάνειο θεωρείται παράγωγο της αρχ. λ. *δάνος* (το) και ίσως είναι ουσιαστικοποιημένο ουδέτερο ενός αμάρτυρου επιθέτου: (* *δανειός*). Το επίθ. *δανειός* είναι νεότερ. λόγια λ., που πλαστική από το *δάνειο*, και χρησιμοποιήθηκε κυρίως με τη σημασία «πυροσβέσιμος από έξω, από το εξωτερικό, από τους ξένους» ως συνώνη του *ξένος/ ξενικός* (*δάνεια λέξη, δανειές συνήθειες* κ.λπ.). Ως επίθ. για τη λ. *δάνειο* (με οικονομική σημ.) είναι το *δανειακός* (*δανειακά κεφάλαια, δανειακά χρήματα*), που σημαίνει «πρόϊον δανείου, δανειζόμενος».

δανειοδότης (ο) {δανειοδοτών}, δανειοδότης (η) {δανειοδο-τήτριες} ΟΙΚΟΝ. αυτός που χορηγεί δάνειο. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Kreditgeber*]. δανειοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. η χορήγηση δανείου ΣΥΝ. πιστοδότηση. — δανειοδοτικός, -ή, -ό, δανειοδοτά ρ. {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM < *δανειοδοτώ* < *δάνειο* + *-δοτώ* < *δοτός*].
 δανειολήπτης (ο) [1863] {δανειοληπτών}, δανειολήπτρια (η) {δανειοληπτριών} πρόσωπο που λαμβάνει δάνειο.
 δανειοληπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη λήψη δανείου-φρ. *δανειοληπτική ικανότητα* η σχέση αξιοπιστίας μεταξύ δανειστή και οφειλέτη, που επιτρέπει τη σύναψη δανείου.
 δανειομεσίτης (ο) [1888] {δανειομεσιτών}, δανειομεσίτρια (η) {δανειομεσιτριών} μεσολαβητής κατά τη διαπραγμάτευση δανείων μεταξύ ιδιοτών ΣΥΝ. μεσίτης.

δάνειος, -α, -ο αυτός που έχει ξένη προέλευση, αλλά έχει καταστεί οικείος: ~ *πνεύμα* | *λέξη* | *γλωσσικό στοιχείο* ΣΥΝ. αλλότριος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάνειο*. [ETYM. Εσφαλμ. σχηματισμός απευθείας από το ουσ. *δάνειο*].
 δανεισμός (ο) [αρχ.] 1. η παραχώρηση σε κάποιον για να ένα χρονικό διάστημα (λ.χ. με ειδική σύμβαση) χρηματικού ποσού, κεφαλαίου ή γενικότερ. πράγματος με δέσμευση του οφειλέτη να το επιστρέψει στον δανειστή: *η χώρα θα αναγκαστεί να καταφύγει σε εξωτερικό ~* 2. (συνεκδ.) το αντικείμενο, κυρ. το χρηματικό ποσό που δίδεται ως δάνειο | που λαμβάνει κανείς ως δάνειο: *ο εξωτερικός ~ της χώρας ανέρχεται σε πολλά δις 3.* (σπάν.) το δάνεισμα, το να παίρνει ή να δίνει κανείς (κάτι) ως δανειακό: ο ~ ενός *ατοκινήτου* | ενός *βιβλίου* | ενός *δίσκου* 4. ΓΛΩΣΣ. η εισαγωγή και η υιοθέτηση ξένου γλωσσικού στοιχείου (συνήθ. λέξεως) σε μια γλώσσα.

δανειστής (ο) [μτγν.], δανειστρία (η) {δανειστριών} 1. (καθημ.) πρόσωπο που δανείζει χρήματα (εντόκος ή ατόκος) ΣΥΝ. τοκιστής, πιστωτής, οφειλέτης, χρεώστης 2. ΝΟΜ. το πρόσωπο το οποίο μπορεί να απαιτήσει από άλλον (οφειλέτη) ορισμένη παροχή (πράξη ή παράλειψη) (δεν πρέπει να συγχέεται ο δανειστής με τον δανειοδότη, το πρόσωπο δηλαδή που δίδει κάποιο δάνειο).
 δανειστήριο (το) [1856] {δανειστήρι-ου | -ων} ιδρώμα ή γραφείο στο οποίο χορηγούνται δάνεια.
 δανειστικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με δάνειο ή με δανειστή: ~ *συμβόλαιο* 2. αυτός που λειτουργεί μέσω δανεισμού: ~ βιβλιοθήκη.

Δανία (η) (δαν. *Kongeriget Danmark* = Βασίλειο της Δανίας) κράτος της Β. Ευρώπης με πρωτεύουσα την Κοπεγχάγη, επίσημη γλώσσα τη Δανική και νόμισμα την κορώνα Δανίας. — Δανός κ. (λαϊκ.) Δανέ-ζος (ο), Δανή κ. (καθημ.) Δανέζα (η), Δανικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) Δανέζικος, -η, -ο, Δανικά κ. (καθημ.) Δανέζικα (τα).
 [ETYM. < *Δανός*, μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. *Dane* < αρχ. γερμ. *Danen* «Δανοί», αγν. ετύμου. Η δαν. ονομασία *Danmark* - που είχε αποδοθεί παλαιότερ. και ως *Δαν(ν)μαρκία* - πθ. προέρχεται από αρχ. σκανδ. *Danmǫrk* «το δάσος των Δανών» ή «το σύνορο των Δανών» (δεν έχει εξακριβωθεί η αρχική σημ. του β' συνθ. -*mǫrk*, ίσως < αρχ. γερμ. *marka* «όριο, σύνορο», εξού και γερμ. *Mark*, ίδια σημ.). Το *α'* συνθ. έχει επίσης συνδεθεί με το γερμ. *tanar* «αμμουδιά»].

Δανιήλ (ο) {ακλ.} 1. προφήτης και συγγραφέας του ομώνυμου βιβλίου της Π.Δ. 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. < εβρ. *Daniyēl* «κρίτης μου (είναι) ο Θεός»].

Δανιμαρκία (η) (παλαιότερ. η Δανία (βλ. λ.) • φρ. *κάτι σάπιο υπάρχει στο βασίλειο της Δανιμαρκίας* (αγγλ. something is rotten in the state of Denmark, *Άμλετ* του Ουίλ. Σαίξπηρ) για να δηλωθεί η υιοσίη ή η διαπίστωση ότι μια κατάσταση κρύβει κάτι νοσηρό: «*μια πολιτική ελίτ [...]* *εδώ και δύο δεκαετίες κατεδάφισε αρχές και πρότυπα και στη θέση τους έβαλε διαδρομές χωρίς αρχές και ψεύτικα είδωλα*».

Ετσι που όλα πια δείχνουν σήμερα πως ~"~" (εφρημ.).
δαντέλα (η) {δαντελών} | πλέγμα από λεπτές κλωστές που σχηματίζουν σχέδια, κατασκευασμένο στο χέρι ή στη μηχανή για τη διακόσμηση υφασμάτων. Επίσης (λαϊκ.) νταντέλα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. dentelle «οδοντωτή» < dent «δόντι»].

δαντελένιος, -ια, -ιο 1. (ύφασμα) διακοσμημένο με δαντέλες ή αποτελούμενο από δαντέλες: ~ μαντήλι 2. (μυφ.) λεπτός και διαφανής σαν δαντέλα: ~ τέχνη | ιστός *αράχνης* ΣΥΝ. φινός.

δαντελωτός, -ή, -ό 1. στολισμένος με δαντέλα: ~ *κουρτίνα/ φόρεμα* | *σεντόνι* 2. αυτός που μοιάζει με δαντέλα, που έχει περιγράμμα όμοιο με την οδοντωτή πλευρά της δαντέλας: ~ *ακρογιάλια*.

δαντικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχτίζεται με τον ποιητή Δάντη: ~ *ποίηση* 2. (ειδικότ.) αυτός που θυμίζει την Κόλαση από το έργο του Δάντη *Θεία Κομωδία*- ζοφερός, φοβερός: ~ *δράμα* | *φρίκη*. Επίσης (λόγ.) *δάντειος*, -ος, -ο.

[ΕΤΥΜ. Από το όνομα του Ιταλού ποιητή Dante Alighieri (1265-1321), ο οποίος έγραψε τη *Θεία Κομωδία (La Comedia Divina)*].

δαπάνη (η) {δαπανών} 1. η ανάλωση χρημάτων ή είδους: *αμυντική* | *περιττή* | *υπέροχη* | *έκτακτη* ~ || *αναλαμβάνω* | *περικρίπτω* | *περιορίζω* τες — | ογ — του προϋπολογισμού- ΦΡ. (α) *δημοσία δαπάνη* βλ. λ. *δημόσιος* (β) *idia δαπάνη* | *ιδίαις δαπάναις* με προσωπικά έξοδα 2. το χρηματικό ποσό που ξοδεύεται: η *δαπάνη για την ανέγερση του νοσοκομείου θα καλυφθεί με δάνεια* ΣΥΝ. έξοδο 3. η διάθεση και η ανάληψη (προσπάθεια): ~ *χρόνος* | *κόπος* | *δυνάμεις* ΣΥΝ. έξοδα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *δαπ-* (< *δᾰπ-* «καταβροχθίζω, φθείρω») + επίθημα -απο- (θηλ.). Το *δάπτο* < Ι.Ε. **da-p-* «καταβροχθίζω, κατατρέγω», πβ. λατ. *daps* «ευαγία, συμπόσιον», *dammum* «δαπάνη», ισπ. *daHo* «χημιά», γαλλ. *dommage* «καπλίκια, κρίμα», αγγλ. *damage* «ζημία, καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. *δαμνίης* (βλ.λ.)].

δαπανήρος, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που απαιτεί μεγάλες δαπάνες, πολλά έξοδα: ~ *στέδιο* | *θεραπεία* | *έργο* ΣΥΝ. ακριβός, πολυέξοδος, πολυδάπανος ΑΝΤ. φθηνός, οικονομικός. — *δαπανηρά επίρρ.*, *δαπανηρότητα* (η) [1893].

δαπανό ρ. μετβ. [αρχ.] {δαπανάς...} | *δαπάν-ησα*, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} ξοδεύω (χρήματα ή άλλα αγαθά), καταναλώνω: *δαπανήθηκα τεράστια ποσά για την ανέγερση αυτού του κτηρίου* || *για την επίτευξη του σκοπού αυτού δαπάνησε πολύ χρόνο και κόπο* ΣΥΝ. (λόγ.) αναλίσκω, καταναλίσκω, (καθημ.) χαλάω, (οικ.) τρώω. — *δαπάνηση* (η) [μτγν.].

δαπανό: συνώνυμα. Για υλικά αγαθά (χρήματα, περιουσία κ.λπ.) και για χρόνο χρησιμοποιούνται δύο αντίθετες σημασιές ρήματα, το ένα με καλή σημασία (εύσημο), το δαπανό, και το άλλο με κακή σημασία (κακόσημο), το σπαταλώ (*Δαπάνησε την περιουσία του, για να σπουδάσει τα δύο παιδιά του - Σπατάλησε την περιουσία του σε άχρηστες αγορές, σε γλέντια και σε γυναικές*). Ουδέτερο (με καλή και κακή σημ. ανάλογα με το περιβάλλον) είναι το ξοδεύω. Με αρνητική σημασία χρησιμοποιούνται τις περισσότερες φορές το καταναλώνω και το λογιότερο αναλίσκω (στη μεσοπαθ. φωνή): *Αναλίσκεται στην επιδίωξη ανέφικτων σκοπών*, ενώ το χαλώ και το τρώω χρησιμοποιούνται σε προφορικό ύφος με αρνητικές επίσης σημασίες.

δάπεδο (το) {δαπέδ-ου | -ον} 1. η επίπεδη, εξομαλισμένη επιφάνεια (κλειστού) χώρου, η οποία καλύπτεται, επιστρώνεται με πλακάκια, μάρμαρο, ξύλο ή άλλο υλικό: *επιστρώσεις δαπέδων* || *πλακάκια δαπέδων* (και όχι τοίχων) | *ανισόπεδο* ~ (σε διαφορετικά επίπεδα) || *τάπητας δαπέδων* ΣΥΝ. πάτωμα 2. (συνεκδ.) το υλικό που αποτελεί την επιστροφή της παραπάνω επιφάνειας: *ξύλινο* | *ψηφιδωτό* ~ || *καθαρίζω/ γυαλίζω τα ~ του σπιτιού* 3. (γενικά) έκταση εδάφους ειδικά διαμορφωμένη, ώστε να είναι επίπεδη: το ~ του πεζοδρομίου | του εξόστου. — *δαπέδωση* (η), *δαπεδώνω* ρ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δαπεδον* < Ι.Ε. **dm-pedon*, αρχαιότητα συνθ. λ., όπου το *ά* συνθ. **dm-* αποτελεί συνσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. **dem-* «χτίζω, κατασκευάζω» του ρ. *δέμ-ω* (βλ. κ. *δόμος*), ενώ από το β' συνθ. **pedon* προέρχεται το ουσ. *πέδον* «έδαφος» (βλ. κ. *πέδιο*)].

δαπίτης (ο), *δαπιτίσσα* (η) {δυσχρ. *δαπντισών*} μέλος της Δ.Α.Π. - Ν.Δ.Φ.Κ. — *δαπιτικός*, -ή, -ο.

Δ.Α.Π. - Ν.Δ.Φ.Κ. (η) Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία - Νέα Δημοκρατική Φοιτητική Κίνηση.

δαρβίνειος, -ος, -ο [1865] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τη θεωρία του Κ. Δαρβίνου. Επίσης *δαρβινικός*, -ή, -ό [1874].

δαρβινισμός (ο) [1874] 1. η θεωρία του Κ. Δαρβίνου για την καταγωγή και εξέλιξη των ζωντανών οργανισμών ΣΥΝ. *δαρβίνειος* θεωρία 2. (κακόσ.) η αντίληψη κατά την οποία ο ισχυρότερος είναι προορισμένος να υπερισχύει εις βάρος του ασθενέστερου κατά τον νόμο της φυσικής επιλογής: ο *κοινωνικός* ~ (θεωρία που δημιουργήθηκε στα τέλη του 19ου αι. σύμφωνα με την οποία οι κοινωνίες, όπως και τα βιολογικά είδη, υπόκεινται στον νόμο της φυσικής επιλογής). — *δαρβινιστής* (ο) [1874], *δαρβινίστρια* (η).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. *darwinism*, από τον Αγγλο φυσιολόγο Charles R. Darwin (1809-1882), ο οποίος το 1859 στο βιβλίο του *On the Origin of Species (Επί της καταγωγής των ειδών)* διατύπωσε τη θεωρία της εξέλιξης].

Δαρδανέλια κ. *Δαρδανέλλια* (τα) {Δαρδανελίων} πορθμός της Μικράς Ασίας στο στενό του Ελλήσποντου (τα στενά των *Δαρδανελίων*). [ΕΤΥΜ. Από την ομηρική ονομ. *Δαρδανία* (η), με την οποία προσδιορίζονταν η Τροία, αφού ο μυθικός *Δάρδανος* ήταν ο ιδρυτής της. Η τουρκ. ονομ. *Çanakale* σημαίνει «κοχυρό, φρούριο των πηλίνων αγείων», που κατασκευάζονταν εκεί].

δάρθηκα ρ. → δέρνω

δαρμός (ο) 1. (λόγ.) το δάρσιμο: *άγριος* ~ (βλ. λ. *ζυλοδαρμός*) 2. η εκδήλωση πόνου και οδύνης με κλάματα και χειρνομίες απελπισίας: θρήνος ΣΥΝ. οδυρμός. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δέρω* «δέρνω»].

δάρσιμο (το) {δάρσιμ-ατος | -ατα, -άτων} (για πρόσ.) η πρόκληση σωματικού πόνου ή και κάκωσης από γχτύπημα με το χέρι ή με όργανο ΣΥΝ. ζυλοκόπημα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *δάρσις* < αρχ. *δέρω* «δέρνω»].

δασάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό δάσος ΣΥΝ. δασύλλιο.

δασαρχείο (το) [1833] 1. η τοπική κρατική αρχή που εποπτεύει τις δασικές εκτάσεις οι οποίες βρίσκονται υπό τη δικαιοδοσία της και μεριμνά για τη νόμιμη διαχείριση και εκμετάλλευσή τους 2. (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται η υπηρεσία αυτή.

δασάρχης (ο) [1836] {δασαρχών} ο προϊστάμενος δασαρχείου.

[ΕΤΥΜ. < *δάσος* + *-άρχης* < *αρχω*].

Δ.Α.Σ.Ε. (η) Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη.

δασεία (η) {δασειών} το σημείο Ο που κατά το πολυτονικό σύστημα σημειώνεται πάνω από το αρχικό φωνήεν της λέξης, εφόσον η προφορά του στην Αρχ. Ελληνική ήταν δασεία (βλ. λ. *δασύς*), συνοδευόταν δηλαδή από δασύ φθόγγο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δασίνω*, *πνεύμα*, *απόστροφος*, *τρέφω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δασεία*, θηλ. του επιθ. *δασύς* (βλ.λ.). Η σημ. του τονικού σημείου είναι μτγν.].

δασικός, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που σχετίζεται με το δάσος: ~ *έκταση* | *πυρασφάλεια* | *υπάλληλος* | *πλούτος* | *προστασία* | *προϊόν* | *υπηρεσία* | *τεχνολογία* 2. (ως ουσ.) ο υπάλληλος της δασικής υπηρεσίας.

δασκάλα (η) → δασκάλος

δασκαλόχος (ο) (μειωτ.) ο δασκάλος (ειδικότ.) ο δασκάλος χωρίς σημαντικές γνώσεις και ικανότητες. Επίσης *δασκαλικά* (το).

δασκαλένω ρ. μετβ. [μεσν.] {δασκάλ-ενα, -εμήκα, -εμένος} (κακόσ.) δίνω (σε κάποιον) οδηγίες σχετικά με το πώς να φερθεί: *την είχε δασκαλέψει ο θεός της πώς να μιλήσει στους συγγενείς* || οι απαντήσεις της *είδειναν πως ήρθε δασκαλεμένη* ΣΥΝ. καθοδηγώ, νουθετώ, (λαϊκ.) ορμηγνέω. — *δασκάλεμα* (το).

δασκαλική (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το επάγγελμα του δασκάλου: *περιφρονούσε το ~, αλλά τελικά έγινε και ο ίδιος δασκάλος* 2. νουθετική και αυταρχική συμπεριφορά: *σταμάτα πια το ~*. [ΕΤΥΜ. < *δασκάλος* + παραγ. επίθημα -ική].

δασκαλισμός (ο) [1892] η νουτροπία ή η συμπεριφορά που αρμόζει σε σχολαστικό δασκάλο ΣΥΝ. στενοκεφαλία, σχολαστικισμός.

δασκαλιστικός, -ή, -ο (μειωτ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικός του σχολαστικού δασκάλου και γενικότ. του ανθρώπου που αγαπά να παριστάνει την αυθεντία: ~ *ύφος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ιστικός*.

δασκαλίτσα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (χαϊδευτ.) η δασκάλα 2. (μειωτ.) η ασημαντή δασκάλα.

δασκαλοπαίδι (το) {χωρ. γεν.} το παιδί δασκάλου. Επίσης *δασκαλοπαίδο* κ. *δασκαλοπούλο*.

δασκάλος (ο) {-ου κ. -άλου | -ων κ. -άλους, -ους κ. -άλους}, *δασκάλια* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που διδάσκει επαγγελματικά, που έχει ως επάγγελμα τη δασκαλία: ~ *οδήγησε* | *χορού* ΣΥΝ. *φροντιστής*, *προγυμναστής* ΦΡ. (α) *απ' τ' αφτί και στον δασκάλο* για αυστηρή τιμωρία που επιβάλλεται αμέσως, χωρίς χρονοτριβή (β) *δασκάλε που δίδασκε (και νόμο δεν εκράτεις)* βλ. λ. *διδάσκει* (γ) *παροιμ.* *μ' όποιον δασκάλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις* η συμπεριφορά, οι πράξεις, οι ικανότητες, το πόνον ενός ανθρώπου επηρεάζονται καθοριστικά από αυτόν που τον διδάσκει, τον καθοδηγεί 2. (ειδικότ.) εκπαιδευτικός της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέλος του διδακτικού προσωπικού δημοτικού σχολείου: *ανακοινώθηκαν οι μεταθέσεις των δασκάλων* ΣΥΝ. *παιδαγωγός*, *εκπαιδευτικός* 3. (κατ' επέκτ.) για πρόσ. συνθήκες, γεγονότα, περιστάσεις κ.λπ.) αυτός που καθοδηγεί και διδάσκει: *ο Σωκράτης υπήρξε ~ του Αλκιβιάδη* || οι *δώδεκα Απόστολοι αναγνώριζαν τον Χριστό ως δασκάλο τους* | *μεγάλος ~ ο πόλεμος* 4. (εύσημο ή κακόσ.) έμπειρος και επιτήδειος (σε συγκεκριμένη πρακτική): *έχει αποδειχθεί ~ στις δικαιολογίες* || *είναι δασκάλα στην απάτη* ΣΥΝ. *δεξιότηχης*, *μίστορας*, *αυθεντία*, (οικ.) *μανούλα*: ΦΡ. *βρίσκει τον δασκάλο μου* βλ. λ. *βρίσκει*. Επίσης (σπάν.) *δασκαλίτσα* (η) [μεσν.] (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος* | *ζε-*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *διδάσκαλος* (με απλολογία, πβ. *τετραπέζα > τράπεζα*) < *διδάσκω* + παραγ. επίθημα -αλός (πβ. κ. *πάσο-αλός*)].

δασκαλοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.} (λαϊκ.-κακόσ.) θυμίζω στην εμφάνισή ή τη συμπεριφορά μου δασκάλο, κυρ. μιλώντας με τρόπο επιδεικτικό, διορθώνοντας τους άλλους ή κάνοντας υποδείξεις.

δασμολογήση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προσδιορισμός και η επιβολή δασμού για εμπορεύματα που εισάγονται ή εξάγονται από μια χώρα. Επίσης *δασμολογία* [μτγν.].

δασμολογητέος, -α, -ο (εμπόρευμα) που σύμφωνα με το δασμολόγιο υπόκειται σε πληρωμή δασμού.

δασμολόγιο (το) [1882] {δασμολογί-ου | -ων} 1. πίνακας ή κατάλογος όπου αναγράφονται κατά κατηγορίες ή αλφαβητικά τα διάφορα εμπορεύματα και ο εισαγωγικός ή εξαγωγικός δασμός που αντιστοιχεί στο καθένα 2. (α) το σύστημα δασμολογίας (β) (ειδικότ.) *προστατευτικό δασμολόγιο* το σύστημα που προστατεύει την εγχώρια βιομηχανία με την επιβολή υψηλών δασμών στα εισαγόμενα εμπορεύματα. — *δασμολογικός*, -ή, -ό.

δασμολογώ ρ. μετβ. {δασμολογέ-...} | *δασμολόγ-ησα*, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για εμπόρευμα) 1. επιβάλλω δασμό, προσδιορίζω τον δασμό που πρέπει να καταβληθεί (για εισαγωγή ή εξαγωγή) 2. (μεσο-

εδ-ρα | -όλιο (καθ-έδρα)
 είλωτας
 εμαρμένη
 εϊρκή (κάθ-εϊρξη)
 Εκάβη
 Έκάτη
 εκατό
 εκούσιος
 εκών
 ελλανοδίκης
 Έλλάς
 Έλένη
 Έλλη
 Έλληνας (άφ-ελληνίζω)
 ελληνικός (άνθ-ελληνικός)
 έλικα (ελίζ)
 Έλικών
 έλι-σοσμαι | -γμός
 έλκηθρο
 έλικος
 έλκω (καθ-ελκύω)

έλος
 έξης
 έξής (καθ' εζίν)
 έορτ-ή | -άζω (μεθ-εόρτια)
 έπομαι (μεθ-επόμενος)
 επά
 έρμα
 έρμαιο
 ερμαφρόδιτος
 ερμηνεύω (μεθ-ερμηνεύω)
 Έρμής
 ερμητικός
 έρπω (ϋφ-)
 εσμός
 εστέρα
 εστία (εφ-έστιος)
 εστιατόριο
 εταίρ-ος | -εία
 έτοιμ-ος | -άζω
 ευρίσκω (εφ-)

Η

"Ηβη (εφ-ηβος)
 ήγ-ομαι (άφ-) | -εμών, -ετης
 ηδονή
 Ηλιαία
 ηλικία
 ήλιος (υφ-) λος (καθ-ηλιώνω)
 ημέρα (καθ-ημερινός, εφ-
 ημερος, πενθ-ημερο, αὐθ-
 ημερόν) ημερ-ος | -εῦο ημι-
 ηνίο (άφ-ηνιαζώ)

ήπαρ
 Ηρα
 Ηρακλής
 Ηρόδοτος
 Ηρώ
 ήρωας (άνθ-ηρωικός)
 Ηρώδης
 Ησιόδοτος
 ήσυχ-ος | -άζω (καθ-ησυ-
 χάζω, εφ-ησυχάζω) ήττ-α |
 -όμαι "Ηφαιστ-ος |
 ηφαιστείο

Ο

οδηγώ (καθ-)
 οδός (εφ-, κάθ- μέθ-)
 οκλή
 'ιδρώ (καθ-ιδρώω)
 'Ιδρώ-νω | -τας (κάθ-ιδρωος)
 Τέραξ
 ιερός (καθ-ιερόνω, άφ-ιερόνω) ιπταμαι
 ικαν-ός | -ότητα
 ίκέτ-ης | -εῦω (καθ-)
 'Ιλαρ-ός | -ότητα
 μάντας
 όλμος
 ολόκληρος (καθ' ολοκληρίαν)
 ομάδα
 όμαλ-ός | -ύνω
 όμύγνυρις
 όμηρ-ος | -ία
 όμιλος
 ομιλώ (καθ-ομιλουμένη)
 όμοι-ος | -άζω
 όπλ-ο | -ίζω (εφ-οπλιτής)

Οπλή

μάτιο
 ίνα
 ίππος (εφ-ιππος)
 Γ'σταμαι (ύφ-, άνθ-(
 ίστ-ίο | -ός
 ιστορία
 όποιος
 δράμα
 δράση
 ορατός
 ορίζω (καθ-)
 δρι-ο (μεθ-όρισ) | -ακός
 δρκ-ος | -ίζω
 ορμόνη
 ορμώ (εφ-)
 όρος, ό (εφ' όρον ζώής)
 όσιος (άφ-οσιώνομαι)

ωρα
 ωραιος

όλες οι λέξεις που αρχίζουν από υ-; υπό, ύλη, ύπνος κ.λπ. **Ω**

δασύπους, -ους, -ουν {δασύπ-οδος, -οδα | -οδες, -όδων} (λόγ.-σκοπτ.) αυτός που έχει μαλλιαρά πόδια. [ETYM. αρχ. < δασύς + πους «πόδι»]. δασύς, -ιά (λόγ. -εία), -ύ {δασ-ιού κ. -εος | -ιοί κ. -εις (ουδ. -ιά κ. -έα), -ιών κ. -έων (θηλ. κ. -ειών)} 1. πυκνός: ~ τρίχωμα | φύλλωμα · 2. ΓΛΩΣΣ. (για φθόγγους) αυτός που προφέρεται με τη συνοδία εκτενέ-μενου αέρα (άχνας), ήχου ανάλογου περίπου προς το λατινικό h (όπως προφέρεται στο αγγλ. have): τα σύμφωνα φ (p^h), ο (i^h) και χ (k^h), το ρ και το υ στην αρχή λέξεως 3. Αρχαία Ελληνική, το ι πριν από φωνήεν στην Αγγλική είναι δασείς φθόγγοι 3. δασεία (η) βλ. λ. — δα-είως επίρρ. [αρχ.], δασύτητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς, δάσος. [ETYM. αρχ. < *dns-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *dens- «πυκνός», πβ. λατ. densus, γαλλ. dense (> αγγλ. dense), ιταλ. denso κ.ά. Ομόρρ. δάσος (βλ. λ.). Από τους γραμματικούς της ελληνιστικής περιόδου, αλλά και ήδη από τον Αριστοτέλη, χρησιμοποιήθηκε η συνεκφορά δασύ πνεύμα δηλώνοντας τον φθόγγο h-, που από τους μεταγενέστερους χρόνους δεν σημειώνεται στη γραφή]. δασύτριχος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει πυκνές τρίχες, ο μαλλιαρός: ~ στήθος ΣΥΝ. πυκνομαλλος, δασυμάλλος ΑΝΤ. άτριχος. [ETYM. < μτρν. δασύθριζ-, τριχος < δασύς + θρίζ, τριχός].

δασύφυλλος, -η, -ο αυτός που έχει πυκνό φύλλωμα, φουντωτός ΣΥΝ. πυκνόφυλλος. δασώδης, -ης, -ες [μτρν.] {δασώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (τόπος) που καλύπτεται από δάση ή από πυκνή βλάστηση: ~ περιοχή ΣΥΝ. δασό-φυτος, δασοσκεπής. Επίσης δασωτός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. δασώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {δάσω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) δενδροφυτεύω περιοχή, για να γίνει δάσος ΑΝΤ. αποφυλώνω ♦ (αμετβ.) 2. (για τόπους) γίνονται δασώδης, γεμίζω αγριόχορτα και θάμνους 3. (για δέ'τρα ή θάμνους) αποκτώ πυκνό φύλλωμα 4. (μτρ. δασωμένος, -η, -ο) (α) (για τόπο) δασώδης (β) (μτρ.) με πυκνό τρίχωμα, δασύτριχος: ~ στέρνο. — δάσωση (η) [1887] κ. δάσωμα (το) [1892].

δασωτός, -ή, -ό → δασώδης
 Δ.Α.Τ. (το) Δελτίο Αστυνομικής Ταυτότητας.
 δατισμός (ο) η χρήση σε παθητικό τύπο ρημάτων που απαντούν κανονικά μόνο σε ενεργητικό τύπο.
 [ETYM. μτρν. < αρχ. Δάτις, όν. του Μήδου αρχηγού στη μάχη του Μαραθώνα, ο οποίος μιλούσε ελληνικά με λάθη, όπως όταν χρησιμοποίησε τον μέσο τ. χαιρώμαι αντί του ορθού κλασικού χαιρώ].
 Δ.Α.Υ.Ε. (η) Διεύθυνση Αγορών Υπουργείου Εμπορίου.

Δαυιδ (ο) → Δαβίδ
 δαυλί (το) {δαυλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. μικρός δαυλός 2. το καυσόξυλο.
 δαυλιά (η) (λαϊκ.) 1. το χτύπημα με δαυλό 2. η ανακίνηση των δαυ-λιών, των ξύλων στο τζάκι, για να αναζωορωθεί η φωτιά.
 δαυλίζω ρ. μετβ. {δαύλι-α, -τηκα, -μένος} 1. βάζω ξύλα στη φωτιά 2. μετακινώ τα ξύλα, τα δαυλιά (κρατώντας τη φωτιά δυνατή, ώστε να μη σβήσει) (πβ. λ. υποδαυλίζω).

δαυλός (ο) 1. επίμηκες κομμάτι ξύλου, η μία άκρη του οποίου καίγεται και χρησιμοποιείται για να φέγγει ΣΥΝ. δάδα, πυρσός, λαμπάδα, δαυλί 2. (μτρ.) το ένασμα, ό τι υπάρχει ως το αίτιο που δημιουργεί ή συντηρεί μια (συνήθ. αρνητική) κατάσταση: ~ διχόνοιας | μίσους ΣΥΝ. θρωαλίδα.
 [ETYM. μεσν. < *daE-ελ-ός < αρχ. δαίω «καίω» (< *daE-7'ω). Ηδη στον Ηούχιο απαντά το ουδ. δαυλόν δασύ ήμύλεκτον ξύλον. Βλ. κ. δάδα].

δαύτος, -η, -ο (προηγείται πρόθεση) (συχνά μειωτ.) αυτός: τι καλό να περιμένεις από δαύτον;
 [ETYM. < μεσν. δαύτος < έδαύτος, από τη συνεκφορά των λ. έδε «να, ιδού» και αυτός].

δαφνέλιαιο (το) [μτρν.] {δαφνελαί-ου | -ων} λιπαρή ουσία που παίρνουμε από τους καρπούς της δάφνης με συμπίεση και βρασμό. Επίσης δαφνολάδο [μεσν.].

Δάφνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. νύμφη των δασών, κόρη της Γαίας, γοήτευε τον Απόλλωνα και για να σωθ'ί από την καταδίκη του, μεταμορφώθηκε στο φερόνυμο φωτό 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM. Το αρχ. δάφνη (βλ. λ.), που χρησιμοποιήθηκε ήδη στην αρχ. μυθολ. ως κύριο όνομα].

δάφνη (η) {δαφνών} 1. αειθαλές δέντρο, με κιτρινωπά ή πρασινωπά, σκληρά δερματώδη και αρωματικά φύλλα ωοειδούς σχήματος και σκουρόχρωμους καρπούς, τα κλαδιά του οποίου είναι σύμβολο της δόξας: στέφανος δάφνης 2. (συνεκδ.) το φύλλο του παραπάνω δέντρου, που χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, την αρωματοποιία και τη μαγειρική: βάζουμε λίγη ~ στις φακές 3. (μτρ.) η επιτυχία, ο θρίαμβος, η δόξα: ποιητικές | πολεμικές ~ ΣΥΝ. τρόπαιο, τιμή· ΦΡ. (α) όρπειο δάφνης (δάφνην μη όδρετε, αρχ. επιγραφή) διακρίνομαι, σημειώνω επιτυχίες, θριαμβεύω: έδρεψε δάφνης στην ποίηση (β) αναπαύομαι στις δάφνης μου επαναπαύομαι σε προηγούμενες επιτυχίες μου και δεν καταβάλλω περαιτέρω προσπάθεια. [ETYM. < αρχ. δάφνη | δαυγμός | δαύγνα, αγν. ετύμω, δάνεο (όπως και το αντίστοιχο λατ. laurus) προελλην. Η φρ. αναπαύομαι στις δάφνης μου αποδίδει το γαλλ. je me repose sur mes lauriers].

δαφνοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] 1. στεφανομένος θριαμβευτικά με φύλλα δάφνης ΣΥΝ. δαφνοστεφανομένος 2. (μτρ.) αυτός που φέρνει τιμή και δόξα: ~ πόλεμος. Επίσης δαφνοφόρος, -ος, -ο. — δαφνοφόρος ρ. [μτρν.] {-είς...}.

Δαφνί (το) {-ίου κ. (λαϊκ.) -ιού} 1. περιοχή του δήμου Χαϊδαρίου, όπου βρίσκεται βυζαντινή μονή του 11ου αι., καθώς και το Δρομο-κάτειο Ψυχιατρείο 2. (μετωνυμ.) το φρενοκομείο: είναι για το ~ (είναι τρελός).

[ETYM. Για την ονομασία της π'ριοχής έχουν προταθεί διάφορες εκδοχές, όπως: (α) θφ'ύλτα στις πολλές δάφνης που φύτευον εκεί (β) Προέρχεται από τη Μονή Δαφνίου, η οποία μεταφέρει την ονομασία ομώνυμου ναού της Κων/πόλεως (γ) Ανάγεται στην ποχή της Φραγκοκρατίας και αποδίδει το γαλλ. Dauphiné (Δελφινάτο), τύπο αυτοδιοικούμηνης 'παρχίας]. δάφνινος, -η, -ο [μτρν.] αυτός που 'ίναι φτιαγμένος από φύλλα δάφνης: ~ στεφάνι. δαφνοκερασιά (η) αειθαλής καλλωπιστικός θάμνος που έχει ύψος πέντ' μέτρα, σκούρα πράσινα, λογχο'ιδη, σκληρά φύλλα και λ'υκά, κόκκινα ή ροζ άνθη- η ροδοδάφνη (βλ. λ.). Επίσης (λόγ.) δαφνοκέρα-σος [1853] {δαφνοκερσις-ου | -ων, -ους}. δαφνοκούκκο (το) [μεσν.] ο καρπός της δάφνης. Επίσης (λόγ.) δαφ-

νόκουκος (ο) κ. (λαϊκ.) δαφνοκούκουτσο (το). δαφνόλαδο (το) [μεσν.] το δαφνέλιαιο. δαφνοστεφάνο (το) το δάφνιο στεφάνι. — δαφνοστεφανόνο ρ. [1896], δαφνοστεφής, -ής, -ές [1846] {δαφνοστεφ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) στεφανομένος με δάφνης. Επίσης δαφνοστεφάνωτος, -η, -ο [1896]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, δαφνοφόρος, -ος, -ον → δαφνοφόρος δαφνόφυλλο (το) [μεσν.] το φύλλο δάφνης.

δαφνώνας (ο) [μτγν.] τόπος κατάφυτος από δάφνες.

Δαχομήη (η) το Μπενίν (βλ.λ.).

δαχτυλάκι κ. δαχτυλάκι (το) {χωρ. γεν.} 1, το μικρό δάκτυλο: τα ~ του *μουρού* 2. το πιο μικρό από τα πέντε δάχτυλα του χεριού ή του ποδιού Φρ. *δεν φτάνω (κάποιον) | μοιάζω σε (κάποιον) ούτε στο μικρό του δαχτυλάκι* δεν μπορεί σε τίποτα να συγκριθώ με κάποιον, υστερώ σε όλα απέναντι του (ακόμα και στα σημεία εκείνα στα οποία δεν διακρίνεται, δεν ξεχωρίζει ιδιαίτερα).

δαχτυλήθρα κ. (λόγ.) δακτυλήθρα (η) {δακτυλήθρον} 1. μικρή κλειστή στη βάση της στεφάνης, μεταλλική ή κοκκάλινη, που εφαρμόζεται στην άκρη του δαχτύλου και το προστατεύει από τρυπήματα κατά το ράψιμο 2. (συνεκδ.) μικρή ποσότητα ρευστού που χωράει σε μία δαχτυλήθρα: *μια ~ μέλι*. [ETYM. < αρχ. δακτυλήθρα < δάκτυλος + παραγ. επίθημα -ήθρα (πβ. *κολυμβήθρα, ούρ-ήθρα, κηρ-ήθρα* κ.ά.)].

δαχτυλιά (η) το ίχνος ή το αποτύπωμα λερωμένου χεριού: *έπιασαν τον τοίχο με λερωμένα χέρια και τον γέμισαν δαχτυλιές*.

δαχτυλιόενος, -ια, -ιο (μτφ.) τόσο λεπτός που μπορεί να χωρέσει σε δαχτυλιόει-εξαιρετικά λεπτός: ~ μέση.

δαχτυλιόει κ. δακτυλιόει (το) {δαχτυλιόει-ιού | -ιών} 1. κόσμημα σε σχήμα κρίκου από μέταλλο ή από άλλη ύλη, που φοριέται σε δάκτυλο του χεριού 2. (ειδικότ.) το δαχτυλιόει του αρραβώνα: *αλλάζω | βάζω δαχτυλιόει* (αρραβονιάζομαι) ΣΥΝ. βέρα 3. οτιδήποτε έχει το σχήμα δακτυλιόειου ΦΡ. *μέση δαχτυλιόει* πολύ λεπτή μέση, δαχτυλιόεινα (βλ.λ.). — (υποκ.) δαχτυλιόει (το). [ETYM. < αρχ. δακτυλιόειον, υποκ. του δάκτυλος].

δαχτυλιόπετρα (η) {χωρ. γεν. πλθ.} ο δακτυλιόλιθος (βλ.λ.).

δαχτυλικός, -ή, -ό → δακτυλικός

δάχτυλο κ. (λόγ.) δάκτυλο (το) {δαχτύλου | -ων} 1. καθένα από τα πέντε αρθραστά οστένια τμήματα του σώματος, στα οποία καταλήγουν τα άνω και τα κάτω άκρα του ανθρώπου και πολλών ζώων ΦΡ. (α) *παίζω (κάτι) στα δάχτυλα* κατέχω (κάτι) πολύ καλά, ώστε να μπορώ να το χειρίζομαι με άνεση: ~ την ύλη των εξετάσεων (β) *μετριούνται στα δάχτυλα (του ενός χεριού)* είναι ελάχιστοι: ~ οι φορές που ήρθε να με επισκεφθεί (γ) *κρύβονται πίσω από το δάχτυλο μου* προσπαθώ να κρύψω κάτι προφανές, που οι περισσότεροι γνωρίζουν: *χρόνια τώρα η διοίκηση κρύβεται πίσω από το δάχτυλο της και αρνείται να αναγνωρίσει την ύπαρξη του προβλήματος* (δ) *κουνάω το μικρό μου δάχτυλο | δαχτυλάκι* καταβάλλω την ελάχιστη δυνατή προσπάθεια: *έχει τόσες γνωριμίες, που αρκεί να κουνήσει το μικρό του δάχτυλο, για να πετύχει αυτό που θέλει* (ε) *βάζω το δάχτυλο μου* ενεργώ παρεμβατικά σε μια κατάσταση, χωρίς να είμαι το αρμόδιο πρόσωπο (στ) (παροιμ.) *όλα τα δάχτυλα δεν είναι ίσα* δεν είναι όλοι οι άνθρωποι ίδιοι ή δεν έχουν όλοι την ίδια αξία (ζ) (παροιμ.) *όποιο δάχτυλο κι αν κόψεις, πονεί* οι γονεϊκές αγαπών εξίσου όλα τα παιδιά τους (η) να *γλείφεις τα δάχτυλα σου!* βλ. λ. *γλείφω* (θ) (κάτι) *γλιστράει μέσα από τα δάχτυλά μου | τα χέρια μου χάνω* (κάτι) την τελευταία στιγμή, ενώ το είχα σίγουρο: *η ευκαιρία γλίστρησε μέσα απ' τα δάχτυλα του* 2. (συνεκδ.) (α) ποσότητα με ύψος όσο το πάχος ενός δαχτύλου: *δεν ήπιε περισσότερο από ένα ~ κρασί* (β) ύψος όσο το πάχος ενός δακτύλου: *κονταίνω τη φούστα ένα ~*. [ETYM. < μεσν. δάκτυλον < αρχ. δάκτυλος (βλ.λ.)]. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. *δάναει, λχ. μετριούνται στα δάχτυλα* (< γαλλ. *on les compte sur les doigts*), (η *ευκαιρία*) *γλίστρησε μέσα από τα δάχτυλα του* (< γαλλ. *la occasion lui a glissé entre les doigts*), *δεν κουνάω ούτε το μικρό μου δαχτυλάκι* (< γαλλ. *ne pas remuer le petit doigt*).

δαχτυλοβρεχήρας (ο) → δακτυλοβρεχήρας

δαχτυλογραφία (η) → δακτυλογραφία

δαχτυλογράφος (ο/η) → δακτυλογράφος

δαχτυλογραφώ ρ. → δακτυλογραφώ

δαφυλής, -ης, -ές {δαφυλ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} δαφυλέστ-ερος, -ατός} άφθονος, πλούσιος/πρόχοος: *προσφέρω/παρέχω ~ βοήθεια* ΣΥΝ. *πολύς, πλούσιος* ΑΝΤ. *ισχνός, πενιχρός* — *δαφυλώς* επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιδαφυλιεύω. [ETYM. αρχ. < θ. *δαφν-*, από τον αδρ. *ε-δαφν-* α του ρ. *δάπνω* «καταβρογχίζω, καταπρώγω», που έχει παράγωγο και τη λ. *δαπάνη* (βλ.λ.)].

Δ.Γ.Ε. (η) Διεύθυνση Γεωργικών Ερευνών.

Δ.Α.Κ. (η) Διεύθυνση Δημοσίων Κτημάτων.

δε! σύνδ. χρησιμοποιείται 1. στη φρ. *μεν... δε (ο μεν... ο δε, αυτός μεν... εκείνος δε, άλλος μεν... άλλος δε, εδώ μεν... εκεί δε, άλλοτε μεν... άλλοτε δε κ.ά.)*, με αντιθετική ή εναντιωματική σημασία, όταν ο ομιλητής θέλει να προβάλει μια δυσχελή αντίθεση ή να αντιδιαστείλει έντονα μεταξύ τους δύο όρους: *δεν μπορούμε να στηριχτούμε σε κανέναν, γιατί ~ μεν ένας τα παρουσιάζει όλα ωραία και εύκολα, ο ~ άλλος φέρνει την καταστροφή και την απελπισία* 2. (συμπλεκτικά) για τη μετάβαση (μεταβατική χρήση του δε) σε μια νέα πληροφορία, την οποία συνδέει με τα προηγούμενα: *[...] θα προσέθετα δε και το εξής | αποφασίστηκε η λη΄ψη μέτρων για τον αυστηρότερο έλεγχο των καυσαερίων, από τού χρόνου ~ θα απαγορευθεί εντελώς η κυκλοφορία αυτοκινήτων σε ορισμένους κεντρικούς δρόμους* 3. (με άλλους συνδέσμους χρονικούς, αιτιολογικούς, υποθετικούς) ως εμφατικός δείκτης, που επιτείνει την επιρρηματική σημασία των αντίστοιχων συνδέσμων: *πάντα τον φοβόταν, επειδή - τώρα τελευταία ήταν ιδιαίτερα απειλητικός, θεώρησε καλό να πάρει τα μέτρα της | καλό είναι να μην πίνεις, εάν ~ πρόκειται να οδηγήσεις, ακόμα περισσότερο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεν*. [ETYM. αρχ. μόριο, που χρησιμοποιείται κυρ. ως ανταποδοτικό του μέν. Προέρχεται από βράχυνση του βεβαίωτο, μορίου δῆ (προφορά [de]), προφανώς επειδή συμπεροφρόταν σε ταχύ λόγο με άλλα στοιχεία και επειδή η ίδια η σημ. εξασθένησε].

δε° μόρ. → *δεν*

Δ.Ε.Α. (ο) Δόκιμος Έφεδρος Αξιωματικός.

Δ.Ε.Α.Σ. (η) Δημοτική Επιχείρηση Αστικών Συγκοινωνιών.

Δεββόρα (η) 1. προφήτισσα και Κριτής του Ισραήλ 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM. μτγν. < εβρ. Deborah «μέλισσα»].

δεδηλωμένος, -η, -ο αυτός που έχει καταστήσει γνωστό, που έχει δηλώσει τη στάση του: ~ *μαρξιστής | δεξιάς | ομοφυλόφιλος* · ΦΡ. ΝΟΜ.-ΠΟΛΙΤ. *αρχή της δεδηλωμένης* η αρχή σύμφωνα με την οποία μια κυβέρνηση πρέπει να έχει την εκπερασμένη («δεδηλωμένη») εμπιστοσύνη της Βουλής ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. Μτγ. παθ. παρακ. του ρ. δηλώ (-άω). Ως πολιτικός όρ. η λ. δεδηλωμένη εισήχθη το 1875 από τον Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος εισήγαγε στην Ελλάδα την αρχή της άσκησης εξουσίας από τον κοινοβουλευτική πλειοψηφία].

δεδικαιώται ρ. έχει δικαιωθεί- μόνο στη φρ. *Ο αποθανών | ο τεθνε-ός | ο νεκρός δεδικαιώται* βλ. λ. *αποθανών*.

[ETYM. Γ εν. πρόσ. παθ. παρακειμένου του αρχ. *δικαίω* (-άω) (< *δίκαιος*)].

δεδικασμένο (το) ΝΟΜ. 1. η δεσμευτική ενέργεια που απορρέει από τη δικαστική κρίση για την ισχύ ή τη μη ισχύ ενός δικαιώματος ή μιας έννομης σχέσης που αφορά καταρχήν στους διαδίκους και σημαίνει ότι η διαφορά που κρίθηκε δεν μπορεί να κριθεί πάλι σε νέα δίκη μεταξύ των ιδίων διαδίκων και, εννοείται, με το ίδιο αντικείμενο 2. *τυπικό δεδικασμένο* το απρόσβλητο δικαστικής απόφασης με τα τακτικά ένδικα μέσα (δηλ. ανακοπή ερημοδικίας και έφεση). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM. Μτγ. παθ. παρακ. του αρχ. *δικάζω*, ο νομικός όρ. αποδίδει το λατ. (res) *judicata*].

δεδομένο (το) (συνήθ. στον πλθ.) 1. (α) αυτό που έχει δοθεί (κατ' αντιδιαστολή προς κάτι που ζητείται): *διακρίνω δεδομένα και ζητούμενα σε ένα πρόβλημα* (β) το αδιαμφισβήτητο στοιχείο (γ) καθέτι το οποίο ισχύει μέχρι τώρα: *η ανάληψη της πρωτοπορίας έγινε ομάδα για τα ~ αυτής της χώρας* (δηλ. θα περίμενε κανείς το αντίθετο) || με τα μέχρι στιγμής ~ κάτι τέτοιο πρέπει να αποκλειστεί (δ) το στοιχείο που λειτουργεί ως βάση για περαιτέρω σκέψεις ή ενέργειες: *δεν είναι ~ ότι η κατάσταση είναι δύσκολη || επιστημονικά ~ || με τα σημερινά ~, το κεφάλαιο σας σε 15 χρόνια θα έχει διπλασιαστεί 2* (περιλ. πλτ.) πεπερασμένη ακολουθία χαρακτήρων, που παριστά κάποια πληροφορία και μπορεί να αξιοποιηθεί από Η/Υ: *συλλογή | επεξεργασία δεδομένων* ΦΡ. (α) *βάση δεδομένων* συλλογή πληροφοριών, κατάλληλα οργανωμένων, που χρησιμοποιούνται για την επίλυση προβλημάτων με τη βοήθεια Η/Υ συνήθ. αποθηκεύονται σε δισκέτα ή σκληρό δίσκο (β) *αρχείο δεδομένων* βλ. λ. *αρχείο* (γ) *τράπεζα δεδομένων* ο χώρος αποθήκευσης στοιχείων σχετικών με ορισμένο θέμα (συνήθ. ένας υπολογιστής): ~ *για την παραγωγή βιβλίων | για καταζήτουμενα πρόσωπα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεδομένος, μετοχή*. [ETYM. Η σημ. 1 αποδίδει το γαλλ. *donnée*, ενώ η σημ. 2 το αγγλ. *data* (λχ. *βάση δεδομένων < αγγλ. data base, τράπεζα δεδομένων < αγγλ. data bank*)].

δεδομένος, -η, -ο 1. αυτό που υπάρχει, που δεν μπορεί να αγνοηθεί, να αμφισβητηθεί: *τα σχέδια για το μέλλον θα πρέπει να βασίζονται στις ~ συνθήκες* 1 (λόγ.) *δεδομένης της οικονομικής αστάθειας, οι ξένοι επενδυτές δεν προτίθενται να επενδύσουν στην περιοχή || θεωρώ δεδομένη την υποστήριξη του || με δεδομένη την αρνητική στάση της διεύθυνσης στο θέμα, δεν έχει νόημα να συνεχιστεί η συζήτηση* ΣΥΝ. *αναμφισβήτητος, σίγουρος, βεβαίος* ΦΡ. (λόγ.) *δεδομένου ότι...* εξαιτίας του γεγονότος ότι, καθώς, επειδή: *δεν πρέπει να περιμένετε βοήθεια, ~ κι εμείς βρισκόμαστε σε δύσκολη θέση* ΣΥΝ. *δοθέντος ότι 2* βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. Μτγ. παθ. παρακ. του αρχ. *δίδωμι*. Η φρ. *δεδομένου ότι* αποδίδει το γαλλ. *étant donné que* (πβ. *αγγλ. given that*)].

δεδομένο | δεδομένα, όγί δεδομένο | δεδομένα. ΣΥΝά ακούγεται ο τ. δεδομένο | *δεδομένα* αντί του ορθού *δεδομένο* | *δεδομένα*, που είναι ο κανονικός τύπος του παρακειμένου της μεσοπαθητικής φωνής (συγκεκριμένος, πεπαιδευμένος, καταβεβλημένος κ.τ.δ.). Το λάθος προέρχεται από το στοιχείο -ο- (-ομενος), που δίνει την εντύπωση ότι η μετοχή είναι χρόνου ενεστώτα, όπως οι ενεστωτικές μετοχές σε -όμενος (*γραφόμενος, παιζόμενος, οριζόμενος, πιεζόμενος* κ.λπ.). Ωστόσο, ο διπλασιασμός (*δε-δομένος*) και το θέμα *δο-* (*δό-ση, δο-τός*) δείχνουν ότι δεν πρόκειται για ενεστώτα αλλά για παρακειμένο.

δεδουλευμένος, -η, -ο [1890] 1. ΟΙΚΟΝ. (α) αυτός που επιτελέστηκε με εργασία: ~ *έργο* (β) *δεδουλευμένο εισόδημα* το εισόδημα που προέρχεται από εργασία (μισθοί, αμοιβές, κέρδη, προμήθειες) κατ' αντιδιαστολή προς το μη δεδουλευμένο, που προέρχεται από εννοικά, μερίσματα, τόκους ή φυσικό πλούτο 2. *δεδουλευμένα* (τα) τα χρήματα που δικαιούται κανείς ως αμοιβή για την εργασία του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM. Μτγ. παθ. παρακ. του αρχ. *δουλεύω*, με τη σημ. «εργάζομαι», που σχηματίστηκε στη νεότερη Ελληνική ως Αποδ. του γαλλ. *travaillé*].

Δ.Ε.Ε. (η) 1. Διεύθυνση Στατιστικής Εμπορίου 2. Διοίκηση Εξωτερικού Εμπορίου 3. Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (βλ. λ. *δυτικοευρωπαϊκός*).

Δ.Ε.Ε.Ε. (η) Διεύθυνση Εκπαίδευσης Ελληνοπαίδων Εξωτερικού.

Δ.Ε.Η. (η) Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού.

δέηση (η) {-ής κ. -ήσεως | -ήσει, -ήσεων} 1. η παρακλητική προσευχή που απευθύνεται στον Θεό με συγκεκριμένο κάθε φορά αίτημα: *κατανυκτική | ευχαριστήρια* ~ || *τελώ | αναπέμω* ~ || *στην αρχή της*

τελετής *ενώλη επιμνημόσυνος* ~ ΣΥΝ. ικεσία, παράκληση, προσευχή 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. εικονογραφική παράσταση στην οποία εικονίζεται ο Χριστός έθνηρος, ενώ δεξιά και αριστερά στέκονται η Παναγία και ο Ιωάννης ο Πρόδρομος με τα χέρια υψωμένα σε στάση ικεσίας 3. επιγραφή πάνω σε αερογραφίες (τοιχογραφίες ή εικόνες σε εκκλησίες, μοναστήρια κ.λπ.) με το όνομα αυτού που προσέφερε τα χρήματα για να γίνει η αερογραφία: *δέηση οικογενείας... | τού... | τής... — δειτη-κός, -ή, -ό* [αρχ.], *δειτικά* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *δέησις* < *δέω* | -ομαι «έχω ανάγκη, χρειάζομαι» (βλ. λ. *δει*)].

Δ.Ε.Θ. (η) Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης.

δει! ρ. απρόσ. {εδέησε} στις Φρ. (α) *δει δη χρημάτων* (δει δη χρημάτων και άνευ τούτων ουδέν εστί γενέσθαι τών δεινών, Δημοσθ. Ολυθ. 20) λέγεται όταν ο ομιλητής θέλει να τονίσει την ανάγκη να εξευρεθούν χρήματα για κάτι: *όλοι συμφωνούν ότι το έργο αυτό θα αναβαθμίσει την πόλη, αλλά ~ (β) πολλού* (νε και) *δει* (πολλού γε και *δει*) δεν γίνεται..., με κανέναν τρόπο: *Να εκλεγεί βουλευτής και πάλι; ~!* (είναι σχεδόν αδύνατον).

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δεί*, απρόσ. χρήση του ρ. *δέω* | -ομαι «έχω ανάγκη, χρειάζομαι», που απαντά ήδη στον Όμηρο και ανάγεται σε θ. *δευ*ς) - (πβ. αρχ. *επαδενής*) με αρχική σημ. «απόλεια, κατωτερότητα», οπότε συνδ. με *σανσκρ. dosa* «απόλεια» και ίσως με το επίθ. *δευ-τερος* (βλ. λ.).]

δείγμα (το) {δείγματος | -ατα, -άτων} 1. μικρή ποσότητα ή μέρος (εμπορεύματος, φαρμακευτικού παρασκευάσματος), βάσει του οποίου μπορεί ο ενδιαφερόμενος να σχηματίσει εικόνα για το σύνολο: ~ *υψάματος* | *χρωμάτων* ΣΥΝ. *έκθεμα* Φρ. (α) *δείγμα γραφής* (i) απόσπασμα γραπτού κειμένου, με το οποίο αποδεικνύεται η γνησιότητα εγγράφου ή κρίνεται η ικανότητα κάποιου (ii) (κατ' επέκτ.) ενέργεια ή απόφαση ενδεικτική της γενικότερης συμπεριφοράς ατόμου ή ομάδας: η κυβέρνηση τον *τελευταίο καιρό δέωσε πολλά ~* ότι θα ενδώσει στα αιτήματα των εφοριακών (β) *δείγμα άνευ αξίας* για ταχυδρομικό φάκελο ή δέμα, που περιέχει δείγμα μόνο του εμπορεύματος, ώστε να μην τον επιβληθεί δασμός 2. ό,τι προβάλλεται ως παράδειγμα ή απόδειξη ιδιότητας, κατάστασης, συμπεριφοράς κ.λπ.: ~ *ευνομοσύνης* | *πρόδο* | *αισθητικής* | *κακής πολιτικής* || *αντιπροσωπευτικό* | *χαρακτηριστικό* ~ ΣΥΝ. *ένδειξη*, *σημάδι*: Φρ. *δείγματος χάριν* (λόγ.) *παραδείγματος χάριν* 3. (ειδικότ.) τμήμα πληθυσμού που επιλέγεται ως αντικείμενο παρατήρησης σε στατιστική έρευνα: η *δημοσκόπηση έγινε σε ~ δέκα χιλιάδων ψηφοφόρων* || «οι *ψυχολόγοι* της *διαφημιστικής εταιρείας* *πειραματίστηκαν σε ανθρώπινο ~*» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *δείγμα* < *δείκνυμι* «δείχνω»].

δειγματίζω ρ. μετβ. [μετρ.] {δειγματίσ-α, -τηκα, -μένος} παρουσιάζω αντιπροσωπευτικό κομμάτι ή ποσότητα εμπορεύματος σε πλάτη, για να αποφασίσει αν θα το αγοράσει: - *την καινούρια σειρά μικροσκευών*. — **δειγματισμός** (ο) [μετρ.].

δειγματικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται ως υπόδειγμα, που αξιοποιείται ως αντιπροσωπευτικό δείγμα.

δειγματοληπτής (ο) {δειγματοληπτών}, **δειγματολήπτρια** (η)

{δειγματοληπτριών} 1. πρόσωπο που κάνει δειγματοληψία 2. ΝΑΥΤ. μικρό μηχανήμα που χρησιμοποιείται για τη λήψη δειγμάτων βυθού ή νερού με σκοπό την ποιοτική εξέταση τους. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. *sampler*].

δειγματοληπτικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με δειγματοληψία (βλ. λ.): ~ *έλεγχος*. — **δειγματοληπτικ-ά** (-ώς) επίρρ.

δειγματοληψία (η) {δειγματοληψιών} 1. λήψη δείγματος από εμπόρευμα για δοκιμή ή έλεγχο ή για καθορισμό της τιμής, του φόρου του κ.λπ. 2. η επιλογή χαρακτηριστικών παραδειγμάτων, που καθιστά δυνατή τη συναγωγή συνολικών συμπερασμάτων 3. ΝΑΥΤ. η λήψη δείγματος θαλάσσιου βυθού ή νερού για την ποιοτική τους εξέταση. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. *sampling*].

δειγματολόγιο (το) {δειγματολογί-ου | -ον} συλλογή δειγμάτων από εμπόρευμα για επίδειξη σε υποψήφιους αγοραστές. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *échantillonage*].

δεικνύω ρ. → *δείχνω*

δείκτης κ. (καθημ.) δείκτης (ο) {δεικτών} 1. οτιδήποτε δείχνει κάτι: Φρ. *οδικός δείκτης* πινακίδα σε διασταύρωση, όπου δηλώνονται με βέλη οι κατευθύνσεις των δρόμων, καθώς και οι χιλιόμετρικές τους αποστάσεις 2. (ειδικότ.) το δεύτερο στη σειρά δάχτυλο του χεριού, αμέσως μετά τον αντίχειρα 3. η βελόνα που δηλώνει σε βαθμονομημένη κλίμακα συγκεκριμένο βαθμό ποσότητας, χρόνου, θερμοκρασίας κ.λπ.: ~ *ύγρασίας* | *πυξίδας* || οι *δείκτες* του *ρολογιού* (ωροδείκτης, λεπτοδείκτης κ.ά.) 4. η ενδεικτική τιμή που δηλώνει σημείο σε εξελικτική πορεία ή τον βαθμό στον οποίο εμφανίζεται ή λειτουργεί κάτι: ο ~ *βιομηχανικής παραγωγής* | *ζήτησης* | *αποδοτικότητας* | *τιμών καταναλωτή* | *ποιότητας* | *ανεργίας* | *εγκληματικότητας* || οι ~ *της οικονομίας* || ο *Γενικός Δείκτης Τιμών* του *Χρηματιστηρίου* *παρουσίασε άνοδο κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες*: Φρ. (α) *δείκτης ευφορίας* | *νοημοσύνης* ο αριθμός που εκφράζει την αναλογία ανάμεσα στην ευφορία κάποιου, όπως αυτή μπορεί να ελεγχθεί με βάση την επίδοσή του σε μια σειρά ειδικών τεστ (τεστ νοημοσύνης) και τη βιολογική του ηλικία - το I.Q.: *υψηλός/ χαμηλός* ~ (β) *δείκτης προστασίας* ο βαθμός προστασίας τον οποίο προσφέρει ένα αντηλιακό από την ηλιακή ακτινοβολία: *αντηλιακό με υψηλό δείκτη προστασίας για ενυδάστους επιδερμίδες* 5. ΧΗΜ. (α) η χημική ένωση (π.χ. βήμμα ηλιοτροπίου) που αλλάζει χρώμα ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν σε διάλυμα της προστίθεται κατά την ανάμειξη διαλυμάτων ουσιών που αντιδρούν, με σκοπό τον προσδιορισμό του τέλους της αντίδρασης (β) ο αριθμός που αναγράφεται κάτω και δεξιά του συμβόλου κάθε στοιχεί-

ου στον μοριακό τύπο μιας ένωσης και δείχνει τον αριθμό ατόμων του στοιχείου αυτού που περιέχονται στο μόριο της ένωσης 6. ΜΑΘ. (α) ο αριθμός ή το σύμβολο που βάζουμε δίπλα και κάτω δεξιά από ένα γράμμα, όταν θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε το ίδιο σύμβολο για περισσότερα αντικείμενα λ.χ. α, (δείκτης το 1), β, γ, (δείκτης το 2) (β) ο αριθμός που αναγράφεται πάνω στο ριζικό μιας ρίζας και δηλώνει την τάξη της ρίζας (τετραγωνική, κυβική κ.ά.) 7. ΓΛΩΣΣ. ονομασία διαφόρων γλωσσικών στοιχείων (να, ας, θα, ως, σαν κ.ά.) που δεν έχουν δική τους σημασία, αλλά χρησιμεύουν στο να «δείχνουν», να δηλώνουν μια γλωσσική λειτουργία: στην παραδοσιακή σχολική γραμματική συνήθως οι δείκτες χαρακτηρίζονται ως *μόρια* (βλ. λ.): το «ως» στην *πρόταση «μίλει ως ειδικός» είναι δείκτης της λειτουργίας του κατηγορούμενου* 8. ΠΑΗΡΟΦ. ο κέρσορας (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. μετρ. < αρχ. *δείκνυμι* «δείχνω». Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ανάλογες του αγγλ. *indicator*, ο επιστ. όρ. *δείκτης νοημοσύνης* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *intellectual quotient*. Ομοίως και ο όρ. *οδικός δείκτης* (< αγγλ. *traffic indicator*)].

δεικτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που χρησιμεύει για να δείχνει κάτι 2. ΓΛΩΣΣ. (α) **δεικτική αντωνμία** η αντωνμία που χρησιμοποιείται, για να δείξει πρόσωπο ή πράγμα, να το ξεχωρίσει από πλήθος ή σύνολο: *οι ~ στη Ν. Ελληνική είναι οι «αυτός», «(ε)τούτος», «εκείνος», «έτσιος», «τόσος»* (β) **δεικτικά** (τα) τα γλωσσικά στοιχεία που δηλώνουν δείξη (βλ. λ.): *π.χ. εγώ - εσύ, εδώ - εκεί, τώρα - τότε* κ.τ.ό.

δειλίω (το) → *δειλινό*

δειλία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η συμπεριφορά του δειλού (βλ. λ.), η έλλειψη θάρρους, τόλμης: *επέδειξε χαρακτηριστική ~ κατά την κρίση* ΣΥΝ. *ατολμία, φόβος*.

δειλιάζω ρ. μετβ. {δειλιάσα} καταλαμβάνομαι από αισθήματα φόβου και δισταγμού: *την τελευταία στιγμή δειλιάσε* ΣΥΝ. *λαπυνοχό, φοβούμαι, λαϊκ.* *κιοτεύω*. — **δειλιάσμα** (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μετρ. *δειλιώ* (-άω) (από τον αόρ. *έ-δειλιάσασ*) < αρχ. *δειλία* < *δειλός* (βλ. λ.).]

δειλινό (το) 1. το χρονικό διάστημα λίγο πριν ή λίγο μετά τη δύση του ηλίου ΣΥΝ. *σούρουπο, απόβραδο, γέμμα* 2. το θέμα της δύσης του ηλίου 3. το νυχτολοιδόλοδο (βλ. λ.). Επίσης (λογοτ.) *δειλί* (σημ. 1 κ. 2) [μεσν.]. — **δειλινός**, -ή, -ό [μετρ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γέμμα*. [ΕΤΥΜ. < μετρ. *δειλινό*, ουδ. τού επιθ. *δειλινός* < αρχ. *δειλη*, παράλλ. τ. τού *δειλέος* «δειλινο» < **δέελος* (μετρική έκταση), πθ. < **δευς-ελος* < I.E. **deus-* «βυθίζομαι, βουλιάζω», πβ. *σανσκρ. dosa* «βράδυ», *περσ. δδθ* «η περασμένη νύχτα» κ.ά.].

δειλός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει αυτοπεποίθηση και θάρρος, που στερείται τόλμης και γενναιότητας: ήταν ~ και *σιωπούσε* ΣΥΝ. *φοβησιάρης, λιπόψυχος, (λαϊκ.) κιοτής* ΑΝΤ. *θαρράλεος* 2. αυτός που συντελείται με δισταγμό, με φόβο: ~ *εμφάνιση* | *ματιά* | *στάση* | *σζήτηση* | *φιλί* || *έκανε τα πρώτα ~ βήματα της σταδιοδρομίας* του ΑΝΤ. *θαρράλεος, αποφασιστικός*. — **δειλά** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεινός, παρόνιο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δΕει-λός* < *δειδω* «φοβούμαι», πβ. αρχ. *παρακ. δέδοικα* (< **δέ-δΕει-²α*). Για την ετυμ. του *δειδω* βλ. λ. *δέος*].

δείνα αντων. {άκλ.} κ. (λαϊκ.) **δείνας** (για πρόσ. η πράγμα που δεν θέλουμε να κατονομάσουμε): *δεν μιλάω μόνο για τους γνωστούς αυτό θα μπορούσε αύριο να λεχθεί για τον κύριο ~ || μην ακούς τι λέει ο τάδε και ο δείνας!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *τάδε*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δείνα*, αββ. ετύμου. Μη πειστική παραμένει η ερμηνεία *δείνα* < **τάδε* ένα (από όπου **τάδε*να και αναλογικά *ο δείνα*), όπως και η υπόθεση ότι προήλθε από το αρνητ. *δεν* (γεν. *δενός*)].

δεινοπαθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {δεινοπαθείς..., μετχ. *δεινοπαθών, -ούσα, -ούν* | *δεινοπαθήσα*} 1. υποφέρω, βασανίζομαι: *δεινοπάθησε μέχρι να φτάσει στον προορισμό του* || *δεινοπάθησαν μέχρι να τον κάνουν ν' αλλάξει γνώμη* ΣΥΝ. *ταλαιπωρούμαι, κακοπερνώ, τυραννιέμαι, παιδεύομαι* ΑΝΤ. *καλοπερνώ, ευτυχώ, ευήμερό* 2. (η μετχ. *εινεστ. δεινοπαθών, -ούσα, -ούν*) (συνήθ. στον πληθ.) αυτός που ταλαιπωρείται, που δυστυχώς η *Ελλάδα* *απέστειλε τρόφιμα και σκηνές στους δεινοπαθόντες πρόσφυγες του Κοσσυφοπεδίου*. — **δεινοπάθημα** (το) [1890].

δεινός, -ή, -ό 1. ιδιαίτερα δυσάρεστος: ~ *θέση* | *δοκιμασία*/ ήττα ΣΥΝ. *φρικτός, φρικιαστικός, τρομακτικός*: Φρ. *δεινόν* | *σκληρόν προς κέντρα λακτίζει* βλ. λ. *λακτίω* 2. **δεινά** (τα) μεγάλα βάσανα, συμφορές: *επαπειλούμενα* | *επερχόμενα* ~ || *πολλά ~ μαστίζουν την ανθρωπότητα* ΣΥΝ. *ταλαιπωρίες, κακουχίες, δυστυχίες* 3. εξαιρετικά ικανός, επιτήδειος: ~ *κολυμβητής* | *σκόπερ* | *ζιφομάχος* | *ρήτορας* ΣΥΝ. *άξιος, επιδέξιος, δαμόνιος*. — **δεινά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δΕει-νός* < *δειδω* «φοβούμαι», πβ. *παρακ. δέδοικα* (< **δέ-δΕει-²α*). Η λ. αρχικώς δήλωνε τον «φοβερό, αυτόν που προκαλεί φόβο», από όπου εξελίχθηκε στις σημ. «ασχυρός» και «ικανός, επιδέξιος». Βλ. κ. *δέος, δειλός*].

δεινός - **δειλός** - **φοβερός** - **τρομερός**. Τα **δειλός** και **δεινός** είναι παραδείγματα πώς μία και η αυτή ρίζα, εν προκειμένω η ρ. **δει-** «φοβούμαι, φόβος», εξελίχθηκε προς δύο διαφορετικές σημασίες: αυτού που απειλείται φόβο (**δειλός**) και αυτού που προκαλεί φόβο (**δεινός**), δηλ. με παθητική και ενεργητική σημασία αντίστοιχα. Περαιτέρω, η λ. **δεινός** εξελίχθηκε στη σημ. «ικανότατος, ανυπέβλητος» (δενός *ρήτορας, δεινός κολυμβητής* κ.λπ.), πράγμα που συνέβη στη σύγχρονη Ελληνική και με άλλες λέξεις αντίστοιχης σημασίας, με το **φοβερός** (**φοβερός ομιλητής, φοβερός παίκτης**) και το **τρομερός** (**τρομερό έργο, τρομερή απόδοση**).

→ *απίθανος*

δεινόσαυρος (ο) [1867] {-ου κ. -αύρου | -ων κ. -αύρων, -ους κ. -αύρους} 1. γιγαντιαίο σαυροειδές ζώο που έζησε πριν από χιλιάδες χρό-

να 2. (μτφ.-ειρων. κυρ. για πολιτικούς) πρόσωπο που, παρότι η εποχή του έχει παραέλθει προ πολλού, εξακολουθεί, ωστόσο, να είναι στα πράγματα και να ρυθμίζει τις εξελίξεις: *είναι καιρός να αποσυρθούν οι γνωστοί - και να έρθουν στα πράγματα οι σαραντάρηδες.* [ΕΤΥΜ. Ελληνιστικής ξέν. όρ., < δεινός + αρχ. σαύρος «ασύρος», < νεο-λατ. dinosaurus].

δεινότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιαίτερη, ξεχωριστή ικανότητα: η *ρητορική ~ κάποιου* || *χειρίστηκε την κατάσταση με εξαιρετική ~ στους διπλωματικούς ελιγμούς ΣΥΝ.* επιτηδεότητα, ταλέντο.

δείξιμο (το) → δείχνω

δείξη (η) {-ης κ. -ως | χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.) το δείξιμο, το να δείχνει κανείς κάτι 2. ΓΛΩΣΣ. η γλωσσική λειτουργία καθώς και κάθε γλωσσική πληροφορία που «δείχνει», που αναφέρεται δηλ. σε πρόσωπα, χρόνο και τόπο και που συνάγεται από τους σταθερούς άξονες της γλώσσας (πρόσωπο = ο ομιλητής, χρόνος = ο χρόνος του ομιλητή, τόπος = ο τόπος του ομιλητή): π.χ. στην πρόταση «ο Γιάννης έφυγε» η δείξη του προσώπου είναι ότι δεν πρόκειται για τον ομιλητή τη ακροατή, αλλά για ένα τρίτο πρόσωπο: η δείξη του «έφυγε» είναι παρελθοντική σε σχέση με το παρόν του ομιλητή και η δείξη του τόπου είναι αποιακμηση από το εδώ, τον χώρο του ομιλητή. [ΕΤΥΜ. Αντιόαν., < αρχλ. deixis < αρχ. δείξις (στον Αριστοτέλη) < δει-κνυμι-τον όρο έπλασε ο Κ. Bühler στη δεκαετία του 1930].

δείξιος (ο) → κρίσιος

δειπνίζω ρ. → δειπνώ

δειπνό (το) το βραδινό φαγητό: *επίσημο | λιτό | φιλικό ~ | προσκαλώ σε ~ | παρέθεσε ~ προς τιμήν του ξένου πρεσβευτή.* ΦΡ. *θυέστια δείπνα* βλ. λ. *θυέστεις.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. δειπνον, αγν. ετύμου, πθ. δάπει μεσογ. προελ.].

δειπνός (ο) [μτγν.] (αρχαιοπρ.) το δείπνο· κυρ. στη ΦΡ. *Μυστικός Δείπνος* βλ. λ. *μυστικός.*

δειπνώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {δειπνείς... | δειπνησα} παίρνω το βραδινό μου φαγητό. Επίσης δειπνίζω [αρχ.].

δείρω (να/θα) ρ. → δέρνω

δεισιδαιμονία (η) [μτγν.] {δεισιδαιμονιών} **1.** η παράλογη πίστη σε υπερφυσικές και μυστηριώδεις δυνάμεις **2.** (συνεκδ.) κάθε αντίληψη ή πράξη χαρακτηριστική της παραπάνο πίστης (μάγια, ζόρκα, φόβος για πράγματα που υποτίθεται ότι φέρνουν κακοτυχία, φαντάσματα κ.τ.ό.) ΣΥΝ. πρόληψη. — δεισιδαιμονικός, -ή, -ό.

δεισιδαίμων, -ων, -ον {δεισιδαίμι-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που κατέγεται από δεισιδαιμονίες ΣΥΝ. προληπτικός. Επίσης (καθήμε.) **δεισιδαίμονας** (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δεισι- (< δειδω «φοβούμαι»), πθ. ομηρ. αόρ. εδδεισε] + δαίμων].

δειχτώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {εδείξα, δείχ-τηκα (λόγ. -θηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** εντοπίζω μια θέση, ένα σημείο, ή προσανατολίζω προς (μια κατεύθυνση): *δείξε μου πού ακριβώς πονάς* || *για δείξε μου πού είσαι εσύ στη φωτογραφία* || του *εδείξε το σπίτι | τον δρόμο*· ΦΡ. (α) *δείχνω την πόρτα (σε κάποιον)* ζητώ (από κάποιον) να φύγει, τον διώχνω (β) *έλα, παπού μου, να σου δείξω τα αμπελοχώρα σου* βλ. λ. *αμπελοχώρα* **2.** εμφανίζω (σε κάποιον κάτι): *για να μπει, δείχνεις την πρόκληση* || το *εισητήριο | την ταυτότητα σου* || του *εδείξε το σημιάδι που είχε στο μπράτσο*· ΦΡ. *δείχνω (σε κάποιον) τα δόντια (μου)* βλ. λ. *δόντι* **3.** παρουσιάζω, επιδεικνύω: ~ *σε κάποιον τη συλλογή μου* || *έγαν πίνακα μου* || στην *εκπομπή έδειξαν και ρούχα γνωστών σχεδιαστών* ΦΡ. *δείχνω τον καλύτερο εαυτό μου* αποδίδω στον μέγιστο βαθμό ΣΥΝ. *βάλω τα δυνάτια μου* **4.** καταδεικνύω, αποδεικνύω: ο *στάθιος του δείχνει άνθρωπο με ήθος* || η *επιχειρηματολογία του δείχνει ότι κατέχει το θέμα καλά* || *τόρα θα δείξεις αν μπορείς να τα καταφέρεις* | *αν τον αγαπάς πραγματικά ΣΥΝ.* πιστοποιώ **5.** κάνω (κάποιον/κάτι) να φαίνεται με συγκεκριμένο τρόπο: η *ηλιόραση τους δείχνει όλους πιο παχουλούς απ' όση είναι* || αυτό το *χτένισμα του δείχνει πιο νέο* **6.** εξηγώ (κάτι σε κάποιον) ώστε να είναι κατανοητό, να γίνει γνωστό: *ο τεχνικός της εταιρείας τους έδειξε πώς λειτουργεί το πλυντήριο* || *θα σου δείξω πώς να ξεχωρίζεις το καλό κρασί* || *αν του δείξεις πώς γίνεται, θα τα καταφέρει* || *δείξε μου πώς ανοίγει ΣΥΝ.* μαθαίνω, επεξηγώ· ΦΡ. *θα σου δείξω (εγώ)* (ως απειλή) *θα σε τιμωρήσω, θα σε κάνω να το μετανιώσεις, θα σε βάλω στη θέση σου: αν σε πιάσω στα χέρια μου, - ΣΥΝ.* *θα σε μάθω (εγώ)* **7.** εκφράζω, εκδηλώνω: *δεν ήξερε πώς να δείξει τη χαρά της που μας έβλεπε* || *πρέπει να δείξεις ψυχραιμία* || - *μεγάλο ενδιαφέρον για την πολιτική | το θέατρο* | *τις τέχνες*· ΦΡ. (α) *δείχνω πωγμή* ενεργώ με αποφασιστικότητα (β) *δείχνω χαρακτήρα* δεν υποκύπτο, μένω σταθερός, έχω μένος σε κάτι που ζητώ ή υποστηρίζω **8.** (για όργανα μετρήσεως χρόνου, βάρους, ταχύτητας, θερμότητας κ.λπ.) προσδιορίζω σε συγκεκριμένη τιμή, εμφανίζω μια ένδειξη ως αποτέλεσμα μετρήσεως (μεγέθους): *τι ώρα δείχνει το ρολόι σου;* || *αυτή η ζυγαριά με δείχνει πιο βαρύ κατά δύο κιλά!* || το *θερμόμετρο δείχνει 30°C* || όταν *προγραμματίζεις τα τραγούδια που θέλεις, μια φωτεινή ένδειξη δείχνει τη σειρά με την οποία θα ακουστούν* ♦ (αμετβ.) **9.** (ειδικότ.) τεινω τον δεικτη: *ξεχωρίζω από μακριά το πρόσωπο/πράγμα στο οποίο αναφέρομαι με χειρονομία, νεύμα κ.λπ.: δεν είναι ευγενικό να δείχνεις με το δάχτυλο* (πθ. λ. *δακτυλοδεικτομενος*) **10.** φαίνομαι (με συγκεκριμένο τρόπο): *τη νύχτα η πόλη δείχνει πιο μυστηριώδης, πιο γοητευτική* || με αυτό το *φόρεμα δείχνεις πολύ αδύνατη* | *πιο νέα* **11.** συμπεριφερόμαι με τρόπο που δημιουργεί συγκεκριμένη εντύπωση: *δείχνεις πολύ ανυπόμονο* | *νευρικός* | *ήρεμος* | *σίγουρος* | *αδιάφορος* || *δείχνει να το έχει πάρει αψηχίατα* | *να τον απασχολεί πολύ η γνώμη των άλλων* **12.** (τριτοπρόσ. *δείχνει*) (οικ.) φαίνεται: *η κατάσταση - να ξεκαθαρίζει σιγά-σιγά*· ΦΡ. (οικ.) *θα δείξει* (απρόσ.) *θα φανεί, θα αποδειχθεί, θα ξεκαθαρίσει* (οριστικά): ~ *ποιος θα κερδίσει-μέχρι στιγμής*

όλα είναι πιθανά || του το είπα τόσες φορές, του το εξήγησα, τώρα ~ *αν το κατάλαβε τελικώς* (ενν. κρινοντας τις ενέργειες του). — **δείξιμο** (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διώχνω.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < ε-δείξα (κατά το σχήμα *έριξα - ρίχνω, έγραφα - ψάχνω* κ.τ.ό.), αόρ. του αρχ. *δεικ-νυμι* < I.E. *deik- «δείχνω», πθ. σανσκρι. dicati «δείχνει», λατ. dico «λέγω», dictator «δικτάτορας», γαλλ. dire «λέγω» (< λατ. dicere), ισπ. decir, αρχ. γερμ. zihan «δείχνω, κατηγορώ», αρχλ. teach «ιδιάσκω» (αρχική σμμ. «δείχνω πώς»), γερμ. zeihen «δείχνω», zeihen «κατηγορώ» κ.ά. Ομοίωρ. *δείγμα, δείξις (-η), δικ-η* (βλ. λ.), *δείκ-της* κ.ά.].

δείχνω, αλλά... δεικνύω. Σε αντίθεση με το απλό ρήμα δεικνύω (από δεικνυμι), το οποίο μεταπλάστηκε σε δείχνω (από τον αόριστο *έδειξα*, κατά το σχήμα *έφερα - φέρνω, έκαμα - κάμνω*), ο τύπος *δεικνύω* διατηρήθηκε σε σύνθετα: *αποδεικνύω, αναδεικνύω, υποδεικνύω, επιδεικνύω* και (το λογιότ.) *καταδεικνύω.*

δείχτης (ο) → δεικτής

Δ.Ε.Κ. (το) Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

δέκα (το) {άκλ.} **1.** εννέα συν ένα, ο αριθμός των δακτύλων δύο χειρών ή δύο ποδιών, ο αριθμός 10 (βλ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ.*): ΦΡ. (α) *Δέκα Εντολές* βλ. λ. *εντολή* (β) *δέκα πληγές του Φαραώ | της Αιγύπτου* βλ. λ. *πληγή* **2.** (ως επίθ.) αυτού που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 10: ~ *μήνες* | *μέρες* | *λεπτά* **3.** ο ανώτατος βαθμός με τον οποίο βαθμολογούνται οι φοιτητές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι μαθητές της πρωτοβάθμιας: *πήρε 10 στο διαγώνισμα* | *στο μάθημα* || *έβγαλε - στο παιχνίδι*· ΦΡ. *δέκα με τόνο* (i) βαθμολογία «άριστα» με διάκριση, με έπαινο (ii) (μτφ.) ως επιβράβευση για κάτι που ξεπερνά το άριστο, που γίνεται καλύτερα κι από το προσδοκώμενο: ~ *δίνουν όλοι στη δημοτική αρχή για τις κυκλοφοριακές ρυθμίσεις*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *deka- «δέκα», πθ. σανσκρι. dāsa, λατ. decerni, γαλλ. dix, ισπ. diez, ιταλ. dieci, αρχλ. ten, γερμ. zehn κ.ά.].

Δ.Ε.Κ.Α. (η) Δημόσια Επιχείρηση Κινητών Αξιών.

δέκα- κ. *δεκά*- ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό δέκα (10): *δεκα-ήμερο, δεκα-ετής, δεκάτομος, δεκα-σύλλαβος* **2.** είναι δέκα φορές ή πιο μεγάλα ή πιο πολλά από το μέτρο σύγκρισης: *δεκα-πλάσιος*.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δεκά-μνος, δεκα-ετής*), που προέρχεται από το αριθμητ. *δέκα* (βλ. λ.).]

δεκάβαθος, -η, -ο → *δέκα*-, βαθμός

δεκάδα (η) το σύνολο δέκα ομοειδών μονάδων: *χώρισε τα μολύβια σε δεκάδες* || *παραταχθείτε σε δεκάδες*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δεκάς, -άδος* < *δέκα*].

δεκαδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που ανήκει στη δεκάδα ή αποτελείται από δεκάδες **2.** ΜΑΘ. (α) *δεκαδικός αριθμός* αριθμός που αποτελείται από ακέραιο και δεκαδικό μέρος, όπου το δεκαδικό μέρος παριστάνεται τα μέρη μιας μονάδας, αν διαιρεθεί σε υποπολλαπλασία του δέκα π.χ. *0,6τ | 4,7 (β) δεκαδικό σύστημα* σύστημα αριθμησης και γραφικής παράστασης αριθμών, που βασίζεται στη χρήση των δέκα συμβόλων 0,1,2, 3,4,5,6,7, 8,9 (γ) *δεκαδικό μετρικό σύστημα* σύστημα μέτρων και σταθμών, στο οποίο όλες οι μετρικές μονάδες (μήκους, επιφανείας, ύψους, βάρους κ.λπ.) έχουν δεκαδική σχέση με τις μονάδες ανώτερης ή κατώτερης τάξης, π.χ. ένα εκατοστό αποτελείται από 10 χιλστά, ένα μέτρο από 100 εκατοστά, ένα χιλιόμετρο από 1.000 μέτρα. — δεκαδικά επίρρ., δεκαδικότητα (η).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *δεκάς, -άδος*. Οι σημερινές σμμ. περιλαμβάνουν αποδόσεις του γαλλ. *décimal*].

δεκάδραγμα (το) [αρχ.] {δεκαδράγμου | -ων} μεταλλικό νόμισμα αξίας δέκα δραχμών ΣΥΝ. δεκάρικο.

δεκαεννέα [μτγν.] κ. (καθήμε.) δεκαεννέα (το) [μεσν.] {άκλ.} **1.** δεκαεκότ συν ένα, ο αριθμός 19 (βλ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ.*) **2.** (ως επίθ.) αυτού που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 19.

δεκαεννιάρες (ο) {δεκαεννιάρες}, **δεκαεννιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαεννέα ετών ΣΥΝ. δεκαεννιάχρονος (βλ. λ. *αριθμός, ms.*). [ΕΤΥΜ. < δεκαεννιά + παραγ. επίθημα -*άρης* (βλ. λ.).]

δεκαεξάβύβιδος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. **1.** αυτός που έχει δεκαεξί βαλβίδες **2.** (αυτοκίνητο) που έχει δεκαεξί βαλβίδες, τέσσερις σε καθένα από τους κυλίνδρους του κινητήρα (δύο εισαγωγής και δύο εξαγωγής καυσίμου) αυτό επιτρέπει τον καλύτερο καθαρισμό του κυλίνδρου από τα καυσαέρια και την εισορή καθαρού μείγματος βενζίνης και αέρα για την καλύτερη καύση και απόδοση του κινητήρα.

δεκαεξάκτινος, -η, -ο αυτός που έχει δεκαεξί ακτίνες.

δεκαεξάρης (ο) {δεκαεξάρης}, **δεκαεξάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαεξί ετών ΣΥΝ. δεκαεξάετης, δεκαεξάχρονος (βλ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ.*). [ΕΤΥΜ. < δεκαεξί + παραγ. επίθημα -*άρης* (βλ. λ.).]

δεκαεξασέλιδος, -η, -ο [1888] **1.** αυτός που αποτελείται από δεκαεξί σελίδες ~ φυλλάδιο | *προκήρυξη* **2. δεκαεξασέλιδο** (το) το τυπογραφικό φύλλο που διπλώνεται σε δεκαεξί σελίδες.

δεκαεξασύλλαβος, -η, -ο [1852] ΜΕΤΡ. αυτός που αποτελείται από δεκαεξί σύλλαβες: ~ *στιγός*.

δεκαεξί (το) {άκλ.} **1.** δεκαεπέντε συν ένα, ο αριθμός 16 (βλ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ.*) **2.** (ως επίθ.) αυτού που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 16: ~ *μαθητές*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *δεκαεξί* < *δέκα* + *εξί*].

δεκαεπτά κ. **δεκαεπτά** (το) [μτγν.] {άκλ.} **1.** δεκαεξί συν ένα, ο αριθμός 17 (βλ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ.*) **2.** (ως επίθ.) αυτού που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 17.

δεκαεπτασύλλαβος, -η, -ο κ. **δεκαεπτασύλλαβος** **1.** αυτός που

έχει δεκαεπτά συλλαβές **2**. ΜΕΤΡ. (ως ουσ.) ο στίχος που αποτελείται από δεκαεπτά συλλαβές.

δεκαετηρίδα (η) → δεκα-, -ετηρίδα

δεκαετής, -ής, -ές → δεκα-, -ετής

δεκαετία (η) → δ'κα-, -τία

δεκαεφάρης κ. **δεκαεφάρης** (ο) {δεκαεφάρηδες}, **δεκαεφάρια** κ. δεκα επτά **ρα** (η) {χωρ. γεν πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δε-κα'πτά 'τών ΣΥΝ. δεκαεπταετής, δεκαεπτάχρονος (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ).

[ΕΤΥΜ. < δεκαεφάρτα + παραγ. επίθημα -άρης (βλ.λ.).]

δεκάω ρ. μετβ. {δέκασα-, -τηκα (λόγ. -θηκα)} δίωο χρήματα ή δώρα, κυρ. σε δικαστή ή μάρτυρα, για να τους εξαγοράσω· δωροδοκώ (πβ. λ. *αδέκαστος*) ΣΥΝ. εξαγοράζω, διαφθορά. — **δεκασμός** (ο) [μτγν.]

[ΕΤΥΜ. αρχ., φετικός τ. του ρ. δέκομαι (διαλεκτ. παραλλαγή του *δέχομαι*) με τη σημ. «κάνω κάποιον να δεχθεί δώρο», συνεπώς «τον δωροδοκώ». Η σύνδεση της λ. με το αριθμητ. *δέκα* οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία. Βλ. κ. *αδέκαστος*].

δεκαήμερος, -η, -ο → δεκα-, -ήμερος

δεκαθέσιος, -α, -ο → δεκα-, -θέσιος

δεκάθλο (το) {δεκάθλου | χωρ. πληθ.} σύνθετο αθλητικό αγώνισμα στίβου, που περιλαμβάνει δέκα αθλήματα: δρόμο 100, 400, 1.500 μέτρων, 110 μέτρων μετ' εμπόδιων, ακόντιο, δίσκο, σφαίρα, σφύρα, άλμα εις ύψος, άλμα εις μήκος (πβ. λ. *πένταθλο*). — **δεκαθλητής** (ο). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής έν. ορ., < αρχλ. *deca*thlon. Εν αντιθέσει προς το αρχ. *πένταθλον*, το *δεκάθλο* είναι νεότερο αγώνισμα].

δεκάκιλος, -η, -ο → δεκα-, -κιλος

δεκάκις επίρρ. → δ'κα-, -άκις

δεκάκλιнос, -η, -ο → δεκα-, -κλιнос

δεκάλεπτο (το) [1833] {δ'καλέπτου | -ων} 1. χρονικό διάστημα δέκα λεπτών της ώρας: θ' *αρχίζουμε σε ένα ~*. 2. (παλαιότ.) νόμισμα αξίας δέκα λεπτών της δραχμής, δ'κάρα.

δεκάλεπτος, -η, -ο → δ'κα-, -άπτος

δεκάληρος, -η, -ο → δ'κα-, -ληρος

δεκάλογος (ο) [μτγν.] {δ'καλόγου | -ων, -ους} "Ι.ΘΡΗΣΚ. **Δεκάλογος** (ο) ο κατάλογος των Δέκα Εντολών, που αποκαλύφθηκαν από τον θεό στον Μωυσή (βλ. λ. εντολή, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. Δέκα Εντολές 2. (κατ' επέκτ.) κάθε κανόνας που περιλαμβάνει δέκα διατάξεις, οδηγίες, συμβουλές κ.λπ.: ο - της *ευτυχίας* | της *υγείας*.

δεκαμηλής, -ής, -ές → δεκα-, -μηλής

δεκαμερης, -ής, -ές → δεκα-, -μερης

δεκάμετρος, -η, -ο → δεκα-, -μετρος

δεκάμηνος, -η, -ο → δ'κα-, -μηνός

δεκανεάς (ο/η) [1833] {δεκαν-είς, -έων} κατώτερος βαθμοφόρος του Στρατού Ξηράς (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < *δεκανεύς* < μτγν. *δεκανός* (λ. της μακεδόνικης στρατιωτικής ορολογίας) < αρχ. *δέκα*. Βλ. κ. *δεκανίκια*].

δεκανίκια (το) {δεκανικίου | -ίων} 1. ψηλό ραβδί με οριζόντιο στήριγμα στο πάνω μέρος, όπου στηρίζουν τη μασχάλη τους οι ανάπηροι και γενικότερ. αυτοί που χρειάζονται υποστήριγμα κατά το βάδισμα ΣΥΝ. πατερίτσα 2. (μτφ.) αυτός που προσφέρει βοήθεια, υποστήριξη: ο *σοσιαλιστές κατηγορήσαν το κόμμα αυτό ως - της Δεξιάς* 3. ΕΚΚΛΗΣ. (λαϊκ.) η ποιμαντορική ράβδος του επισκόπου. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *δεκανίκιον* < μτγν. *δεκανός* «ο επί κεφαλής δέκα ανδρών» < αρχ. *δέκα*. Σύμφωνα με τα ετυμ. στοιχεία, ως *δεκανίκια* χαρακτηρίζονται αρχικώς η ράβδος των *δεκανών*, ενώ μεσν. είναι η σημ. «υποστήριγμα, μαστούνη αναπήρων»].

δεκαοκτώ (το) [μτγν.] {άκλ.} 1. δεκαεπτά συν ένα, ο αριθμός 18 (βλ. λ. *αριθμός*, ΤΥΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 18.

δεκαοχτάρης (ο) {δεκαοχτάρηδες}, **δεκαοχτάρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαοχτώ ετών ΣΥΝ. δεκαοχταετής, δεκαοχτάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *δεκαοχτώ* + παραγ. επίθημα -άρης].

δεκαοχτούρα (η) → δεκοχτούρα

δεκαπενθημερία (η) [1888] {δεκαπενθημερίων} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ημερών, το δεκαπενθήμερο (βλ.λ.).

δεκαπενθήμερο (το) [1816] {δεκαπενθήμερου | -ων} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ημερών: οι *υπάλληλοι έλαβαν τις αποδοχές του δεκαπενθήμερου* ΣΥΝ. δεκαπενθημερία.

δεκαπενθήμερος, -η, -ο [1853] 1. αυτός που έχει διάρκεια δεκαπέντε ημερών: ~ *διακοπές* 2. (για έντυπα, περιοδικά κ.λπ.) αυτός που εκδίδεται κάθε δεκαπέντε ημέρες 3. **δεκαπενθήμερο** (το) βλ.λ.

δεκαπενταετία (η) [1816] {δεκαπενταετιών} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ετών: *εκκλίσε ~ στη δουλειά και έφυγε με μειωμένη σύνταξη*. — δεκαπενταετής, -ής, -ές

δεκαπενταμελής, -ής, -ές [1843] {δεκαπενταμελούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε μέλη 2. **δεκαπενταμελής** (το) μαθητικό συμβούλιο γυμνασίου ή λυκείου, που αποτελείται από δεκαπέντε μέλη, τα οποία εκλέγονται κάθε χρόνο από το σύνολο των μαθητών. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές

δεκαπεντάρης (ο) {δεκαπεντάρηδες, δεκαπεντάρια} (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαπέντε ετών ΣΥΝ. δεκαπενταετής, δεκαπεντάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ρας.). [ΕΤΥΜ. < *δεκαπέντε* + παραγ. επίθημα -άρης].

δεκαπενταριά (η) {χωρ. πληθ.} στη Φρ. **καμιά δεκαπενταριά** περίπου δεκαπέντε: ήταν ~ *καλαμίτες* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *δεκαπέντε* + παραγ. επίθημα -αριά].

δεκαπεντασύλλαβος, -η, -ο [1835] 1. αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές 2. ΜΕΤΡ. **δεκαπεντασύλλαβος** (ο) ο στίχος που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές, ο εθνικός στίχος της νεοελλη-

νικής ποίησης ΣΥΝ. πολιτικός στίχος. **Δεκαπενταύγουστος** (ο) η εορτή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στις 15 Αυγούστου.

δεκαπέντε (το) [μτγν.] {άκλ.} 1. δεκατέσσερα συν ένα, ο αριθμός 15 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 15: ~ *άνθρωποι* | *πέτρες* | *μήλα*.

δεκαπλασιάζω ρ. → δεκα-, -πλασιάζω

δεκαπλασιασμός (ο) → δεκα-, -πλασιασμός

δεκαπλάσιος, -α, -ο → δεκα-, -πλάσιος

δεκαπλάσια | -ίως επίρρ. → δεκα-, -πλάσια | -ίως

δεκαπλός, -ή, -ό → δεκα-, -πλός

δεκάρα (η) {δύσφρ. δεκάρων} 1. (παλαιότ.) νόμισμα αξίας δέκα λεπτών της δραχμής 2. (ειρων.) ασημαντο χρηματικό ποσό: *διέρρηξε το ταμείο, αλλά δεν βρήκε ~* Φρ. (α) *δεν δίνω δεκάρα* αδιαφορώ εντελώς: ~ *αν θα έρθει μαζί μας ή όχι* ΣΥΝ. δεν μου κάγεται καρφή (β) *της δεκάρας* χωρίς αξία, ασημαντός: *ρούχο* | *έργο* ~ (γ) (ειρων.) **δεκάρα τσακιστή** καθόλου χρήματα: δεν έχω ~ (βλ. κ. λ. *πεντάρα*). — (υποκ.) δεκαρούλα κ. δεκαρίτσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχεια*.

δεκάρης (ο) → δεκα-, -άρης

δεκάρι (το) {δεκαριού | -ίων} 1. (λαϊκ.) το δεκάρικο ΣΥΝ. δεκάδραχμο 2. το χαρτί τράπουλας που αντιστοιχεί στον αριθμό 10: *έχω δύο ~ και έναν άσο* 3. ο βαθμός 10 στην αξιολόγηση της επίδοσης μαθητών, σπουδαστών, αθλητών κ.λπ., το άριστα (στη δεκάβαθμη κλίμακα).

δεκαριά (η) {χωρ. πληθ.} στη Φρ. **καμιά δεκαριά** περίπου δέκα: *θα λείψω για ~ μέρες* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *δέκα* + παραγ. επίθημα -αριά (βλ.λ.).]

δεκάρικο (το) (καθημ.) κέρμα αξίας δέκα δραχμών ΣΥΝ. δεκάδραχμο. — (υποκ.) δεκαρικάκι (το).

δεκάρικος, -η, -ο 1. (παλαιότ.) αυτός που είχε αξία μίας δεκάρας, δηλ. δέκα λεπτών της δραχμής: ~ *ποτό* | *καφές* 2. **δεκάρικο** (το) βλ.λ. 3. **αδέκάρικος** (ο) ανούσιος, ανόητος λόγος: *εκφώνησε έναν ~* || *έβγαλε έναν πανηγυρικό ~*.

[ΕΤΥΜ. Η σημ. **δεκάρικος** (λόγος) οφείλεται στον Αθηναίο Βδελόπουλο, ο οποίος στις αρχές του 20ού αι. κήρυττε το ευαγγέλιο στις πλατείες, ζητώντας ως αμοιβή ή ελεημοσύνη ένα νόμισμα των 10 λεπτών από τους ακροατές].

δεκαρολόγος [1895] 1. πρόσωπο που χρηματίζεται με αναξιοπρεπή τρόπο και για ευτελή ποσά ΣΥΝ. αναξιοπρεπής, μικροπρεπής 2. πρόσωπο που στις συναλλαγές του είναι εξαιρετικά φειδωλός, τσιγγούνης. — **δεκαρολογία** (η) [1889], δεκαρολογώ ρ. [1891] {-είς...}.

δεκασελίδος, -η, -ο → δεκα-, -σελίδος

δεκασμός (ο) → δεκάζω

δεκάστιχος, -η, -ο → δεκα-, -στίχος

δεκασύλλαβος, -η, -ο → δεκα-, -σύλλαβος

δέκατα (τα) [μτγν.] (δεκάτων) 1. (για θερμομετρική κλίμακα) οι γραμμές που φέρει η πλάκα του θερμομέτρου 2. (συνεκδ.) λίγος πυρετός, που ανεβάζει τον υδράργυρο του θερμομέτρου κατά μερικές γραμμές: *ευτυχώς δεν έχει πολύ πυρετό, αλλά έχει ανεβάσει ~* || *έχει ~ και δεν αισθάνεται καλά*.

δεκατεσσάρης (ο) {δεκατεσσαρήδες}, **δεκατεσσάρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκατεσσάρων ετών ΣΥΝ. δεκατετραετής, δεκατετράχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *δεκατέσσερα* + παραγ. επίθημα -άρης].

δεκατέσσερα (το) [μεσν.] {άκλ.} δεκατρία συν ένα, ο αριθμός 14 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

δεκατέσσερες, -εις, -α {δεκατεσσάρων} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 14: Φρ. (α) (μτφ.) *τα μάτια σου δεκατέσσερα!* να είσαι σε εγρήγορση, να είσαι πολύ προσεκτικός: ~ *μ'αυτούς, γιατί κλέβουν!* (β) *περνάω (κάποιον) γενεές δεκατέσσερες* βλ. λ. *γενεά*. Επίσης (λαϊκ.) δεκατέσσεροι, -ες, -α. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *δεκατέσσερες* < *δέκα* + *τέσσερες*].

δεκατετράστιχο (το) [1891] το ποίημα που αποτελείται από δεκατέσσερες στίχους, λ.χ. το σονέτο (που περιλαμβάνει δύο τετράστιχες και δύο τριστίχες στροφές).

δεκατημόριο (το) [αρχ.] {δεκατημορίου | -ων} καθένα από τα δέκα ίσα μέρη ενός συνόλου.

δεκατιανό (το) ελαφρύ γεύμα μεταξύ του πρωινού και του μεσημεριανού, κολατσιό.

δεκατίζω ρ. μετβ. {δεκάτις-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ σωρεία θανάτων, μεγάλες απώλειες και καταστροφές: οι *κάτοικοι της περιοχής δεκατίστηκαν από την επιδημία* || η *αστυνομία δεκάτισε τη συμμορία* (βλ. κ. λ. *αποδεκατίζω*). — **δεκατισμός** (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *δέκατον* (ουδ. του αρχ. επιθ. *δέκατος*). Το μεσν. ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «προσφέρω στον Θεό το δέκατο των υλικών αγαθών που παράγω», με αφετηρία ανάλογη διευθέτηση του Μωσαϊκού Νόμου].

δεκατόμετρο (το) [1869] το ένα δέκατο του μέτρου ΣΥΝ. πάλμη, υποδεκάμετρο.

δεκάτομος, -η, -ο → δεκα-, -τόμος

δέκατος, -η (λόγ. *δεκάτη*). -ο (επίσης γράφεται 10ος στην αραβική αρίθμηση, Γ ή ι' στην ελληνική και Χ στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δέκα (10): *βρισκόμαστε στο δέκατο μάθημα του βιβλίου* 2. **δέκατος** (ο) {δεκάτου} ο δέκατος μήνας του έτους, ο Οκτώβριος: θα συναντηθούμε από 1/10 (πρώτης δεκάτου) 3. **δεκάτη** (η) (α) η δέκατη ημέρα κάθε μήνα: *προ της 10ης Αυγούστου δεν θα φύγω για διακοπές* (β) το ένα δέκατο εισοδήματος, παραγωγής, προϊόντων ή άλλων αγαθών (γ) (παλαιότ.) (*φόρος της δεκάτης*) σύστημα φορολογίας που συνίστατο στην υποχρεωτική εισφορά του ενός δέκατου της παραγωγής ή του εισοδήματος 4. **δέκατο** (το) {δεκάτου | -ων} το ένα δέκατο καθένα από τα δέκα ίσα μέρη, στα

οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
 [ETYM, αρχ. < I.E. *dekmt-to-s < dekmt «δέκα», πβ. σανσκρ. *dasāt*, αρχ. σλαβ. *desčtu*, γοθθ. *taihunda* κ.ά.].
δέκατος έβδομος, -η (κ. λόγ. *εβδομή*), -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαεπτά (17) (βλ. λ. *αριθμός*, ΤΥΝ.).
δέκατος έκτος, -η, -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαέξι (16) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
δέκατος ένατος, -η (κ. λόγ. *ενάτη*), -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαεννέα (19) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
δέκατος όγδοος, -η (κ. λόγ. *ογδόη*), -ο, αυτός που αντιστοιχεί σ' σειρά στον αριθμό δεκαοκτώ (18) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
δέκατος πέμπτος, -η, -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαπέντε (15) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
δέκατος τέταρτος, -η (κ. λόγ. *τετάρτη*), -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκατέσσερα (14) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
δέκατος τρίτος, -η, -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκατρία (13) (βλ. λ. *αριθμός*, ΤΥΝ.).
δεκατρείς, -εις, -ια [αρχ.] {δεκατριών} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 13: ~ *άνδρες* | *παιδιά* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
δεκατρία (το) [μτγν.] {ακλ.} δώδεκα συν ένα, ο αριθμός 13 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
δεκατριάρης (ο) {δεκατριάρηδες}, **δεκατριάρα** (η) (σημ. 1) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο ηλικίας δεκατριών ετών (βλ. λ. *αριθμός*, ΤΥΝ.) ΣΥΝ. δεκατριάχρονος · 2. αυτός που έχει δεκατρείς επιτυχίες (δεκα-τριάρι) στον διαγωνισμό του ΠΡΟ-ΠΟ: *βρέθηκαν δύο ~, που κερδίζουν από 2.000.000 δρχ.* [ETYM, < δεκατρία + παραγ. επίθημα -*άρης*].
δεκατριάρι (το) {χωρ. γεν.} σύνολο από δεκατρείς σωστές προβλέψεις σε διαγωνισμό του ΠΡΟ-ΠΟ (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
δεκαχίλιο (το) χαρτονόμισμα αξίας δέκα χιλιάδων δραχμών.
δεκάχρονος, -η, -ο → δέκα-, -χρόνος
δεκάωρος, -η, -ο → δέκα-, -ώρος
δεκάωροφος, -η, -ο → δέκα-, -ώροφος
δεκεμβριανός, -η, -ό [1896] 1. αυτός που συμβαίνει ή συνέβη τον Δεκέμβριο: ~ *γιονί* | *κρύο* | *καιρός* 2. ΣΤ. Δεκεμβριανό (τα) η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ δυνάμεων του Ε.Α.Μ.-Ε.Λ.Α.Σ. και στρατιωτικών δυνάμεων της ελληνικής κυβέρνησης και των Αγγλων τον Δεκέμβριο του 1944 (πβ. *Απριλιανό*, λ. *απριλιανός*, κ. *Ιουλιανό*, λ. *Ιουλιανός*). Επίσης δεκεμβριάτικος, -η, -ο (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *απριλιανός*.
Δεκέμβριος (ο) {Δεκεμβρίου} ο δωδέκατος μήνας του έτους και ο πρώτος του χειμώνα (μαζί με τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης (καθημ.) Δεκέμβρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. μήνας, *Οκτώβριος*. [ETYM, μτγν., αρχική σημ. «δέκατος», < λατ. December < decem + επίθημα -ber «ο δέκατος μήνας» (του ρωμαϊκού ημερολογίου), ο οποίος διατήρησε την ονομασία του ακόμη και όταν πέρασε στη δωδέκατη θέση το 1564, οπότε ορίστηκε ο Ιανουάριος και όχι ο Μάρτιος ως πρώτος μήνας του έτους].
Δ.Ε.Κ.Ο. (οι) Δημόσιες Επιχειρήσεις Και Οργανισμοί δημοσία νομικά πρόσωπα τα οποία διέπονται καταρχήν από το ιδιωτικό δίκαιο, ιδρύονται με περιουσιακά στοιχεία του Δημοσίου για την επίδοξη σκοπών με ανάπτυξη επιχειρηματικής (δημόσιες επιχειρήσεις) ή παραγωγικής δραστηριότητας (ΟΤΕ, ΔΕΗ, ΕΛΤΑ, ΟΣΕ, ΕΥΔΑΠ, ΗΛΙΑΠ).
δεκοχτούρα κ. **δεκαχτούρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αγριοπερίστερο με χαρακτηριστική κραυγή, που ακούγεται σαν «δεκοχτώ». [ETYM, < δεκοχτώ (< δεκαοχτώ) + -ούρα, από παρετυμολ. σύνδεση με την κραυγή του πτηνού].
δέκτης (ο) {δεκτών} 1. (α) (γενικά) αυτός που δέχεται (κάτι): *έγινε ~ πολλών παραπόνων* || ο ~ *τού γλωσσικού μνημιάτος κατά την επικοινωνία δύο ομιλητών ΣΥΝ.* λήπτης, αποδέκτης, παραλήπτης ΣΥΝ. δότης, πομπός (β) (για πρόσ.) αυτός που έχει την ικανότητα και την ευαισθησία να αντιλαμβάνεται ιδέες, μηνύματα κ.λπ.: *οι μεγάλοι ποιητές είναι δέκτες των μνημάτων της εποχής τους* 2. ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή ή διάταξη κατάλληλη για να λαμβάνει σήματα μέσω ραδιοκυμάτων και να τα μετατρέπει στην αρχική ή την επιθυμητή μορφή πληροφορίας (ήχο, εικόνα κ.λπ.): ο *τηλεοπτικός* ~ ΑΝΤ. πομπός. [ETYM, αρχ. < δέχομαι. ο τεχνολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. receiver].
δεκτικός, -η, -ό {χωρ. πληθ.} (λόγ.) (+γεν.) αυτός που μπορεί να δεχθεί ή να γίνει δεκτός, που δεν αποκλείει (κάτι): ~ *νους* ! *ψυχή* (ευαίσθητη σε μηνύματα και ιδέες) || *γενικά*, είναι ~ *νέον απόψεων και τάσεων ΣΥΝ.* επιδεκτικός ΑΝΤ. ανεπίδεκτος. [ETYM, αρχ. < δέκτης].
δεκτικότητα (η) [1786] {χωρ. πληθ.} η τάση ή η ετοιμότητα αποδοχής (στοιχείων) χωρίς απόρριψη ή αποδοκιμασία: *απαιτείται ~ εκ μέρους των πολιτών, για να περάσουν τα νέα μέτρα*.
δεκτός, -η, -ό κ. (λαϊκότ.) **δεχτός** 1. αυτός που τον δέχεται κανείς, που δεν απορρίπτεται: η *πρόταση* | *άποψη* | *αίτηση* | *παραίτηση* | *προσφορά* έγινε ~ || η *διοίκηση* έκανε δεκτό το αίτημα των εργαζομένων ΣΥΝ. αποδεκτός, ευπρόσδεκτος ΑΝΤ. απaráδεκτος, απορριπτός 2. (ει-δικότ.) (για πρόσ.) αυτός τον οποίο δέχεται σε ακρόαση προϊστάμενη αρχή: η *αντιπροσωπία* | *επιτροπή* θα γίνει ~ από τον *πρωθυπουργό* 3. **δεκτή** (η) ως ένδειξη σε συναλλαγματικές, που τοποθετείται στο τέλος του κειμένου και πάνω από την υπογραφή του αποδέκτη 4. ως καταφατική απάντηση για κάτι που έγινε αποδεκτό: - *Προσέινω, λοιπόν, την αλλαγή στο σύστημα επιλογής προσωπικού. - Δεκτόν!* [ETYM, μτγν. < αρχ. δέχομαι].
δελέζω ρ. μετβ. {δελέεω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (μτφ.) παρασύρω με ελκυστικά μέσα: τα *χρήματα* τον *δελέασαν* και τελικά *υποχώρησε στις προτάσεις τους* || ~ *κάποιον με υποσχέσεις ΣΥΝ.* σαγηνεύω, πλανεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.

[ETYM, αρχ. < δέλεαρ].

δέλεαρ (το) {δελέατος· συνήθ. μόνο σε ονομ. κ. αιτ. εν.} θελκτικό μέσο με το οποίο παρασύρεται κανείς: η *προοπτική* *τού εύκολου κέρδους αποτέλεσε το ~ για την προσέλκυση πολλών μικροεπενδυτών στο χρηματιστήριο ΣΥΝ.* δέληγτρο, δόλωμα.

[ETYM, αρχ. (γεν. δελέα-τος) < *δέλεPar < θ. *δέλεE-, αφεβ. ετόμου, πθ. < I.E. *g^hel- «καταπίνω», πβ. λατ. *gula* «λάρυγγας», ισπ. *gula* «λαμαργία», γερμ. *Kehle* «λάρυγγας», ροσ. *glot* «γουλιάν» κ.ά. Η σύνδεση με το ουσ. *δόλος* οφείλεται σε παρετυμολογία].

δελεασμός (ο) [αρχ.] ο επηρεασμός (κάποιου) με ελκυστικά μέσα: ο ~ *των ψηφοφόρων με υποσχέσεις ΣΥΝ.* σαγήνευση.

δελεαστικός, -ή, -ό [μτγν.] ικανός ή κατάλληλος να παρασύρει και να εξαπατά: ~ *πρόταση* | *υπόσχεση* | *όρος* | *προσφορά* ΣΥΝ. ελκυστικός, θελκτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός, πλάνος ΑΝΤ. αποκρουστικός, απωθητικός. — δελεαστικ-ά [-ώς [μτγν.] επίρρ., δελεαστικότητα (η) [1894].

δέλης (ο) → ντελής
δέλτα (το) {ακλ.} Δ, δ 1. το τέταρτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου 2. (συνεκδ.) καθέτι που έχει το σχήμα κεφαλαίου δέλτα, δηλ. ισόπλευρου ή ισοσκελούς τριγώνου 3. έκταση γης στις εκβολές ποταμού, που σχηματίζει τριγώνο: το ~ *τού Νείλου* (βλ. κ. λ. *αριθμός*). [ETYM, αρχ. < εβρ. *dalet* | *délet* «θύρα»].

δελτάριον (το) {δελταρί-ου [-ων] μικρό λεπτό έντομο που αποστέλλεται συνήθ. χωρίς ταχδρομικό φάκελο: *ταχδρομικό* | *επιστολικό* ~. [ETYM, < μτγν. *δελτάριον*, υποκ. του αρχ. *δέλτος*, βλ. κ. *δελτίο*].

δελτίο (το) 1. (γενικά) έντομο που παρέχει οδηγίες ή πληροφορίες για ορισμένο σκοπό: *ενημερωτικό* ~ 2. (α) συνοπτική έκθεση που προορίζεται για ανακοίνωση: *μετεωρολογικό* ~ || ~ *καιρού* | *ειδήσεων* | *Τύπου* (β) (ειδικότ.) η τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή στην οποία μεταδίδονται ειδήσεις ή ειδικές πληροφορίες: το *κεντρικό* ~ *ειδήσεων* *τού σταθμού* || *σύντομο* ~ *ειδήσεων* || η *μετάδοση* *τού ~ καιρού* | *τού μετεωρολογικού* ~ ΦΡ. **δέλτια** *των οχτώ* | *των εννιά* οι κύριες βραδινές εκπομπές ειδήσεων στην τηλεόραση 3. τίτλος άρθρων εφημερίδας ή περιοδικού που πραγματεύεται ειδικό θέμα: *οικονομικό* | *εμπορικό* ~ 4. περιοδικό ή εφημερίδα που εκδίδεται από σωματείο ή σύλλογο και πραγματεύεται ειδικό θέμα: ~ *Εκπαιδευτικού Ομίλου* 5. (α) (γενικά) ορθογώνια διαγραμμισμένη κάρτα ή ειδικά κομμένο λευκό χαρτί, στο οποίο καταγράφονται πληροφορίες (β) (ειδικότ.) ειδικό έντομο το οποίο πιστοποιεί κάτι: η *έκδοση* *δελτίου εγγραφής* *τού αθλητή στην ομοσπονδία* || το ~ και το *συμβόλαιο* *τού παίκτη* είναι *έτοιμα* || ~ *αστυνομικής ταυτότητας*-ΦΡ. (α) **δελτίο τροφίμων** | **βενζίνης** ειδική κάρτα που επιτρέπει στον κάτοχο να αγοράσει αγαθά που δεν πωλούνται ελεύθερα στην αγορά ή βρίσκονται σε έλλειψη (β) (μτφ.) με το **δελτίο** με φειδώ, πολύ μετρημένα: *τους* *έδωκαν νομιά* ~ (γ) **δελτίο εισόδου** το εισιτήριο (δ) **δελτίο εξόδου** το εξιτήριο (ε) **δελτίο παροχής υπηρεσιών** (συντομ. Δ.Π.Υ.) μπλοκ με σφραγισμένα στέλεχη τα οποία συμπληρώνει και κόβει όποιος παρέχει υπηρεσίες (ελεύθερος επαγγελματίας) (συνεκδ.) το *στέλεχος* που κόβεται από το μπλοκ: *πληρώνεται με -| εκδίδει* | *κόβει* ~.

[ETYM, < αρχ. *δελτίον*, υποκ. του *δέλτος* «πίνακας για γράνιμο», αφεβ. ετόμου. Η σύνδεση με το ρ. *δαιδάλλω* «πεξεργάζομαι με τέχνη» (βλ. λ. *δαίδαλος*) σε συσχετισμό με το λατ. *dolo* «πτελεκό, κόβω» δεν ικανοποιεί σημασιολογικά, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι οι ομόρρ. γερμ. λ. σημαίνουν «σκηνή», πβ. αρχ. γερμ. *zei*, αρχ. αγγλ. *teld* κ.ά. Πιθανότερη φαίνεται η άποψη ότι η λ. (όπως και το γράμμα *δέλτα* *τού αλφαβήτου*) είναι σημιακό δάνειο από εβρ. *délet* «θύρα», αλλά και «πινάκιδω» (πβ. φοιν. *dit*). Ορισμένες σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. *bulletin*].

δελτιογράφηση (η) [1883] {-ης κ. -ήσεων, -ήσεων} η καταγραφή βιβλίων ή άλλου υλικού σε δελτία ΣΥΝ. αποδελτιώση.

δελτιογράφος (ο) [1878] 1. αυτός που καταγράφει υλικό σε δελτία 2. (ειδικότ.) υπάλληλος της Βουλής που συντάσσει το περιληπτικό δελτίο των πρακτικών της, το οποίο διανέμεται στον Τύπο.

δελτιοθήκη (η) {δελτιοθηκών} ειδική θήκη για τη φύλαξη δελτίων.

δελτοειδής (ο) {δελτοειδ-ούς [-εις] ΑΝΑΤ.} μυσ της περιοχής του ώμου που έχει σχήμα δέλτα. [ETYM, μτγν. (πρωτοαπαντά στον γιατρό Γαληνό) < δέλτα + -ειδής].

δέλτος (η) γραπτό μνημείο με ιστορική αξία: *οι χροσές* ~ *της ιστορίας* || *μυστικά* *ή ιερά* ~ (κώδικες που χρησιμοποιούσε η Εκκλησία) || *οι δώδεκα* ~ *της ρωμαϊκής νομοθεσίας* (η δωδεκάδελτος, βλ. λ.). [ETYM, αρχ., βλ. λ. *δελτίο*].
δελφινάριον (το) {δελφιναρ-ίου [-ων]} χώρος ειδικά διαμορφωμένος που περιλαμβάνει δεξαμενή για επιδείξεις εκπαιδευμένων δελφινών. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. *Delphinarium*, άσχετο από το μτγν. *δελφινάριον* «μικρό δελφίνι»].

δελφινός (ο) [μεσν.] μεγαλόσωμο αρσενικό δελφίνι.
δελφίνι (το) {δελφιν-ιού [-ιών]} 1. μεγαλόσωμο και ογκώδες θαλάσσιο κήτη, που θεωρείται από τα εξυπνότερα θηλαστικά (λόγω της ανάπτυξης του εγκεφάλου του) και χαρακτηρίζεται από φιλικότητα προς τον άνθρωπο· έχει σώμα σχήματος που του επιτρέπει να κολυμπά εύφρετικά γρήγορα, ισχυρά περύρα στον θώρακα, στενό μέτωπο και μεσαίο ρύγχος 2. (συνεκδ.) διακοσμητικό μοτίβο (ζωγραφικό, γλυπτό, εγχάρακτο κ.λπ.) που παριστάνει το δελφίνι ή κεφαλή δελφινίου 3. (μτφ.) αυτός που κολυμπά γρήγορα και με χάρη · ΦΡ. **ιπτάμενο δελφίνι** βλ. λ. *ιπτάμενο*, *υδροπτερυγο*. — (υποκ.) δελφινάκι (το), δελφινοειδής, -ής, -ές [μτγν.].

[ETYM, < μτγν. δελφίν, -Γνος < αρχ. *δελφίς* (ίσως αρχική σημ. «γυρονομάκι της θάλασσας»), που συνδ. με το ουσ. *δέλφας* «γυρονομάκι», πθ. εξαιτίας της μορφής του. Τόσο το δελφίν όσο και το *δέλφας* ανάγονται στο ουσ. *δελφους* (-ός), το οποίο προσδιορίζει κάθε νεογέννητο-.

το ζώο, αλλά και γενικά τη «μήτρα» (βλ. κ. λ. αδελφός)].
 δελφίνος (ο) 1. (παλαιότ.) (α) ηγεμόνας παλαιάς γαλλικής επαρχίας (δελφινάτου) (β) (από τον 14ο αι.) ο διάδοχος του γαλλικού θρόνου 2. (συνήθ.) κάθε επίδοξος διάδοχος ή διεκδικητής ανώτερων πολιτικών ή άλλων αξιωμάτων: *πόλεμος δελφίνων για τη διαδοχή στο κόμμα*. [ETYM Απόδ. του γαλλ. dauphin < λατ. delphinus < μτγν. δελφίν «δελφίνου». Τον τίτλο του δελφίνου απέδιδαν στους διαδόχους του γαλλ. θρόνου από το 1350 ως το 1830. Η ιστορία του τίτλου αρχίζει από τον 12ο αι., όταν ένας φεουδάρχης χρησιμοποίησε το δελφίνι ως σύμβολο της εξουσίας του στην περιοχή του, η οποία ονομάστηκε δελφινάτος (γαλλ. Dauphiné). Όταν ο Κάρολος Ε' της Γαλλίας, ηγεμόνας εκείνης της περιοχής, ανακηρύχθηκε βασιλιάς το 1364, παραχώρησε στον γιο και διάδοχο του το δελφινάτο του, δίνοντας του συγχρόνως την ονομασία δελφίνος, η οποία επικράτησε έκτοτε σε όλους τους διαδόχους].

Δελφοί (οι) πόλη της Κ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φωκίδας, στη ΝΔ. πλευρά του Παρνασσού- κατά την αρχαιότητα σημαντικότερο πολιτικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό κέντρο, ονομάστηκε «ομφαλός της Γης» και απετέλεσαν την έδρα περίφημου μαντείου του Απόλλωνα: *το μαντείο των ~*. — δελφικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM. αρχ. τοπωνύμιο. Υποστηρίζεται βάσιμα ότι η περιοχή ονομάζονταν αρχικώς *Δελφός «μήτρα, κοιλιά» (πιθ. λόγω του σχήματος της η επείδη εκεί λατρευόταν κατά τη μυκηναϊκή εποχή η μητέρα-θεά Γη), οπότε η λ. Δελφοί (< *Δελφοί) θα προσδιόριζε αρχικά τους κατοίκους της περιοχής].

Δελχί (το) {λόγ. Δελχίου} η πρωτεύουσα της Ινδίας. [ETYM; < αγγλ. (New) Delhi (οπτικό δάνειο) < χίντι Delhi «κατώφλι», πιθ. λόγω της θέσης του μεταξύ των ποταμών Ινδού και Γάγγης].

δέμα (το) {δέμ-ατος | -ατα, -άτων} αντικείμενο ή σύνολο αντικειμένων συσκευασμένων και δεμένων με κορδέλα, σχοινί κ.λπ. έτσι, ώστε να αποτελούν ενιαίο σύνολο: *ανοίγω | ζετυλίγω ~ | πολύτιμο | πρόχειρο | ταχυδρομικό ~ || συσκευάζω σε ~ ΣΥΝ. πακέτο*. — (υποκ.) **δεματάκι** (το), (μεγεθ.) **δεματάρα** (η). [ETYM. μτγν. < αρχ. δέω | δώ «δένω», πβ. κ. *ρέω - ρεύμα*].

δέμας (το) (αρχαιοπρ.) η εξωτερική μορφή του ανθρώπου, το σώμα και κυρ. το παράστημα και το ανάστημα του μόνο στη φρ. **μικρός το δέμας** (Ομήρ. ΐλ. Ε 801: *Τόδεος τοι μικρός μεν ἔην δέμας, ἄλλα μαχητής*) μικρόσωμος άνθρωπος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή*. [ETYM; αρχ. < *dema-s, μεταπτωτ. βαθμ. ΙΕ. δισύλλ. *dema- «γτίζω -κατοικία», πβ. γοθθ. timpan «κατασκευάζω (συνήθ. με ξύλο)», αγγλ. timber «ξύλειο», γερμ. Zimmer «δωμάτιο», zimmet «ξύλουργό» κ.ά. Ομήρ. αρχ. δέμ-ω «γτίζω», δώ-μα, δώ-ος, νεό-δωμ-τος κ.ά.].

δεματιάς (ο) {δεματιάδες} (λαϊκ.) εργάτης ειδικευμένος στο δέσιμο των αποξηραμένων φύλλων καπνού.

δεμάτι (το) {δεματι-ού | -ιών} σύνολο από διάφορα πράγματα (ξύλα, στάχυα κ.λπ.) σφιστά δεμένα μεταξύ τους ΣΥΝ. δέμα, δέση, μάτσο. [ETYM. μεσν. < μτγν. δεμάτιον, υποκ. του δέμα].

δεματιάζω ρ. μετβ. {μεσν.} {δεματίασ-α, -ηκα, -μένος} κάνω δεμάτια, συσκευάζω σε δεμάτια ή δέματα: *~ χόρτα | ζύλα | στάχυα*. — **δεματίασμα** (το).

Δ.Ε.Μ.Δ. (η) Διεύθυνση Εποπτικών Μέσων Διδασκαλίας.

δεν αρνητ. μόρ. 1. (πριν από ρηματικούς τύπους σε οριστική) χρησιμοποιάζοντας την άρνηση δεν ο ομιλήτης δεσμεύεται ότι είναι αληθής για' αυτόν ότι δεν ισχύει (δεν συμβαίνει, δεν γίνεται, δεν υπάρχει κ.λπ.) αυτό που λέγεται στην πρόταση: ο *Μιχάλης ~ είναι ανήσυχος, είναι ἔξυπνος || ~ παίρνω ποτέ ταξί || ~ ἔφαγε ακόμη || ~ είδα τίποτε 2.* (σε απλή παράθεση δύο προτάσεων με το ίδιο ρήμα, από τις οποίες η πρώτη είναι καταφατική και η δεύτερη αποφατική) σημαίνει: (α) με μεγάλη δυσκολία, μόλις και μετά βίας (γίνεται αυτό που δηλώνει το ρήμα): *βγάζει ~ βγάζει τη νύχτα ο θείος του || περνούσε ~ περνούσε μέσα από τη στενή πόρτα!* (β) είτε το ένα είτε το άλλο (σε σχέση διά-ευσχης που υποκρύπτει οποσδήποτε ισχυρή εναντίωση): *μπαρώ ~ μπαρώ, πρόπει να πάω!* (δηλ. σε οποιαδήποτε περίπτωση, πρέπει να πάω) || *θέλω ~ θέλω, θα αποδεχθώ την πρότασή τους 3.* (καθμ.) (μπροστά από τις ρηματικές φρ. λέ(γ)ω, κάθομαι κ.ά. στην αρχή του λόγου) για τον σχηματισμό ερωτηματικών φράσεων που δηλώνουν παραίτηση, προτροπή, παράκληση κ.ά.: *~ μου λες, τι έγινε χθες;* (δηλ. πες μου, τι έγινε χθες) || *~ κάθεται;* (δηλ. κάθισε, σε παρακαλώ) 4. (ως στοιχείο του προφορικού λόγου) **αμ' δε** (βλ. λ. αμ) 5. (σε ρητορικές ερωτήσεις) για επιβεβαίωση όσων λέμε: *θα έρθετε μαζί μας, έτσι ~ είναι; || ~ σου το 'λεγα ότι θα γίνουν έτσι τα πράγματα; || ακριβό ~ είναι;* (είναι ακριβό) 6. (σε σχήμα λιτότητας) για τη δήλωση θετικής έννοιας μέσω της αρνήσεως της αντίθετης της ή για την αναίρεση μιας ήδη αρνητικής έννοιας: *~ είναι ανήσυχος να πιστέψει ότι μπορεί να συμβαίνουν τέτοια πράγματα* (είναι αρκετά ἔξυπνος να καταλάβει ότι δεν μπορεί να συμβαίνουν...) || *~ είναι καθόλου μικρό πράγμα να πετύχεις σε μια τέτοια σχολή* (είναι σπουδαίο πράγμα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση*. [ETYM μεσν. < αρχ. ουδέν (ουδ. του ουδέϊς, βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ως αρνητικό μόριο].

δεν - δε. Στην παραδοσιακή - σχολική γραμματική, ακολουθού- ντας κυρίως μια φωνητική διαφοροποίηση που υπάρχει στην εκ- φώνηση του δεν, γίνεται διάκριση δύο τύπων: (α) **δεν** μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν ή από άηχο κλειστό | «στιγμι- αίο» σύμφωνο (κ, π, τ) ή από άηχο προσπριβές σύμφωνο (σθ) ή από τα συμφωνικά συμπλέγματα ξ (= κσ) και ψ (= πσ): *δεν αγαπάει - δεν ἔργεται, δεν καταλαβαίνει - δεν πεινάει - δεν τρώει, δεν τσι- μπησε, δεν ξέρει - δεν ψήσαμε* (β) **δε** σε όλες τις άλλες περιπτώ- σεις: *δε γελάει - δε βλέπει - δε δίνει - δε μιλάει - δε νοείται - δε χρησιμοποιεί - δε φεύγει - δε θέλει - δε λέει - δε ρέει - δε συμ-*

βαίνει - δε ζητάει. Στις περιπτώσεις *δε μπαίνει - δε ντύνεται - δε γκρινιάζει*, δηλ. μπροστά από τα ηχηρά κλειστά μπ, ντ, γκ, η σχο- λική γραμματική υπογορεύει τη χρήση του -ν: *δεν μπαίνει - δεν ντύνεται - δεν γκρινιάζει*, αντίθετα προς τα φωνητικούς ισχύοντα στις περιπτώσεις αυτές.

Στο παρόν» λεξικό ακολουθείται μια τάση που υπάρχει στον γρα- πτό λόγο από πολλούς χρήστες της Ελληνικής, να διατηρείται το -ν του δεν σε όλες τις περιπτώσεις, ασχέτως δηλ. περιβάλλοντος (του τι σύμφωνο ακολουθεί). Γράφουμε δηλ. πάντοτε **δεν**: *δεν γε- λάει, δεν βλέπει, δεν θέλει, δεν χρησιμοποιεί, δεν φεύγει, δεν λέει, δεν συμβαίνει, δεν ζητάει* κ.λπ. Έτσι ξεπερνιέται η δυσκολία να γνωρίζει κανείς (πράγμα που δεν συμβαίνει με τον απλό χρηστή της γλώσσας) μπροστά από ποια σύμφωνο θα πρέπει να παρλεί- πει το -ν! Παράλληλα, ανταποκρίνεται κανείς σε μια γενικότερη φωνητική τάση πολλών ομιλητών να προφέρουν (περισσότερο η λι- γότερο ευκρινώς) το -ν και στα «παγορευμένα» περιβάλλοντα. Επίσης, μπορεί να αξιοποιηθεί ακώλυτα στην επικοινωνία του τον συνόδεσμο **δε** (...)] *Δεν βλέπει δε να υποστηρίξει κανείς ότι...* και να στοιχίσει προς την ανάλογη διατήρηση του -ν στο άρθρο (τον), στην αντωνυμία (τον) και στον δείκτη σαν.

δένδρο (το) -> δέντρο

δενδρόβιος, -ος, -ο [1889] (για ζώα) αυτός που ζει πάνω στα δέντρα.

δενδρογαλή (η) -> δεντρογαλιά

δενδροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {δενδροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με δέντρο κατά το σχήμα και τη μορφή ΣΥΝ. δεν- δρόδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες

δενδροκαλλιέργεια (η) {δενδροκαλλιεργειών} η συστηματική καλ- λιέργεια δέντρων (κυρ. οπωροφόρων) για εμπορικούς σκοπούς ΣΥΝ. δενδροκομία. — δενδροκαλλιεργητής (ο). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. arboriculture].

δενδροκομείο (το) [1843] έκταση γης, όπου καλλιεργούνται συστη- ματικά κ.μ με επιστημονικές προδιαγραφές δέντρα που προορίζονται για μεταφύτευση.

δενδροκομία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη, την επιστημονική έρευνα και καλλιέργεια καρποφόρων και καλλωπιστικών δέντρων και θάμων. — **δενδροκόμος** (ο/η) [μτγν.] δενδροκομικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. < μτγν. δενδροκόμος < δένδρον + -κόμος < κομώ «φοντίζω, πε- ριποιούμαι»].

δενδρολίβανο [μτγν.] κ. **δεντρολίβανο** (το) είδος αρωματικού, θάμνου φυτού που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη φαρμα- κευτική.

δενδροστοιγία [1833] κ. **δεντροστοιγία** (η) {δενδροστοιγιών} απλή ή διπλή σειρά δέντρων κατά μήκος ενός δρόμου, στο άκρο κήπου, γύρω από πλατεία κ.λπ. για προστασία από τον άνεμο, τον ήλιο ή/και για διακόσμηση ΣΥΝ. αλέα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοιχός*. [ETYM. < δέντρο + -στοιγία < στοιχός «σειρά, παράταξη», απόδ. του γαλλ. allée. Βλ. κ. αλέα.].

δενδροτομία ρ. μετβ. {δενδροτομείς... | δενδροτομή-ησα, -ούμα, -ήθη- κα} κόβω δέντρα. — **δενδροτόμηση** [1895] κ. **δενδροτομία** (η) [μτγν.], **δενδροτόμος** (ο) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. δενδροτομώ (-έω) < δένδρον + -τομώ (< τέμνω)].

δενδροφυτεία [1836] κ. **δεντροφυτεία** (η) {δενδροφυτειών} φυτεία δέντρων, τόπος φυτεμένος με (νεαρά κυρ. δέντρα.

δενδροφυτέω [1833] κ. **δεντροφυτεύω** ρ. μετβ. {δενδροφύτε-σα, -θηκα (καθμ. -ηκα), -μένος} φυτεύω με δέντρα. — **δενδροφύ-τευση** [1884] κ. **δεντροφύτευση** (η).

δενδρόφυτος [μτγν.] κ. **δεντρόφυτος**, -η, -ο αυτός που έχει πολλά δέντρα, φυτεμένος με δέντρα: *~ τόπος | περιοχή ΣΥΝ. κατάφυτος, δασώδης ΑΝΤ. ἄδεντρος, (μτφ.) γυμνός, φαλακρός.*

δενδρόλλιο (το) [1835] {δενδρούλλι-ου [-ων]} (λόγ.) μικρό δέντρο. [ETYM. < δένδρο + υποκ. επίθημα -όλλιο, πβ. κ. *αλο-όλλιο*].

δενδρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {δενδρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που περιέχει πολλά δέντρα, γεμάτος δέντρα: *~ περιοχή ΣΥΝ. δενδρό- φυτος, δασώδης ΑΝΤ. ἄδεντρος, γυμνός, ψιλλός 2. αυτός που έχει το σχήμα και τη μορφή δέντρου: ~ τριανταφυλλιά ΣΥΝ. δενδροειδής.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες

δεντρί (το) {δεντρ-ού | χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) το δέντρο. [ETYM. < υ.τγν. δένδριον, υποκ. του αρχ. δένδρον].

δεντρικός, -ή, -ό κ. **δενδρικός** [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα δέντρα ή προέρχεται από αυτά 2. (λαϊκ.) **δεντρικά** (τα) τα δέντρα αγροκτηματός (κατ' αντιδιαστολή λ.χ. προς τα λαχανικά). Επίσης **δενδρινός**, -η, -ο [μτγν.] κ. **δέντρινος** (σημ. 1).

δέντρο κ. **δένδρο** (το) 1. κάθε πολυετές, ευλόδες φυτό, μεγάλο συν- ήθ. μεγέθους, που έχει κύριο, σταθερό και αντοστηριζόμενο κορμό, ο οποίος διακλαδίζεται αρκετά ψηλά επάνω από το έδαφος: *οπωρο- φόρο | διακοσμητικό | αινούβιο | γέρικο | θεόρατο | καταπρασινο | ξερό | αειθαλές* (διατηρεί τα φύλλα του όλες τις εποχές) | *φυλλοβόλο* (ρίχνει τα φύλλα του ορισμένες εποχές) ~ *συστάδα δέντρων* || *«τα δέντρα πεθαίνουν όρθια»* (τίτλος θεατρικού έργου του Α. Κασόνα) Φρ. (α) **χριστουγεννιάτικο δέντρο** φυσικό ή τεχνητό έλατο ή κλαδί ελάτου στολισμένο με διακοσμητικά αντικείμενα, πολύχρωμα φωτάκια και δώρα, που τοποθετείται στο σπίτι ή και σε δημόσιους χώρους κατά την περίοδο των Χριστουγέννων (β) **δένδρο της γνώσεως** (του κολλού και του κακού) (ι) το δέντρο που αναφέρεται στην Π.Δ., στη Γένεση (κεφ. 2 και 3), από τους απαγορευμένους από τον Θεό καρπούς του οποίου έφαγαν οι Πρωτόπλαστοι με αποτέλεσμα να εκδιωχθούν από τον Παράδεισο (ii) (μτφ.) η ίδια η γνώση 2. (συνεκδ.) κάθε σχηματική παράσταση που παριστάνει φυτό με κορμό και κλαδιά: τα

παιδιά ζωγραφίζουν με πράσινα κραγιόνια **δέντρα**- ΦΡ. (α) **γενεαλογικό δέντρο** βλ. λ. γενεαλογικός (β) **οικογενειακό δέντρο** το γενεαλογικό δέντρο, αλλά και γενικότ. οποιαδήποτε παράθεση και απαρίθμηση των προγόνων μιας οικογένειας (γ) ΓΛΩΣΣ. **δέντρο, το διά-Υγραμ** η σηματομική παράσταση της δομής μιας πρότασης με τη μορφή δέντρου (κομμάτι και διακλαδώσεων | κλάδων), ώστε να δηλώνεται παραστατικά η συνάρτηση και οι σχέσεις εξάρτησης των (συντακτικών) συστατικών της πρότασης, η φραστική δομή της (βλ. λ. φραστικός) 3. (+ γεν. αφηρ. έννοιας) το περ'χόμενο της έννοιας θεωρούμενο ως δέντρο που για να ριζώσει και να ευδοκίμησει χρειάζεται φροντίδα κ.λπ.: το ~ της ειρήνης (η ειρήνη) || το ~ της εντυχίας (η εντυχία) || στον τόπο μας δεν ευδοκίμησε ακόμη το ~ της ομόνοιας! — (υποκ.) δεντράκι κ. (λόγ.) δενδρύλλιο (το) [1835] (βλ.λ.). [ETYM.] < αρχ. δένδρον < δένδρον < *δερ-δρεP-ον (με εκφραστικό αναδιπλασιασμό και ανομοίωση του πρώτου -ρ- σε -ν-) < I.E. *drew- | *derw- «ζύλω», πβ. σανσκρ. dhumālī, αγγλ. tree, γερμ. Teer «πίσσα», αγγλ. tree «αληθινός» (αρχικός «σταθερός, πιστός»), γερμ. treu «αξιόπιστος» κ.ά. Ομόρρ. δρυ-ς (βλ.λ.), δόρυ. Το οικογενειακό δέντρο αποδίδει το αγγλ. family tree, το δε γενεαλογικό δέντρο αποδίδει το γαλλ. arbre genealogique].

δεντρογαλιά (η) φίδι χωρίς δηλητήριο, που αναρριχάται στα δέντρα. — Επίσης δέντρογαλιά. [ETYM.] < δένδρογαλιά < δένδρο + γαλή γγάτα>].

δεντρόκηπος (ο) κήπος με οποιοδήποτε κυρ. δέντρα ΣΥΝ. περιβόλι. **δεντρολίβανο**, (το) → δενδρόλιβανο **δεντροστοιχία** (η) → δενδρόστοιχία **δεντροφυτεία** (η) → δενδρόφυτεία **δεντροφυτεύω** ρ. → δενδρόφυτεύω **δεντρόφυτος** (ο) → δενδρόφυτος **δεντρώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δέντρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) φυτεύω δέντρα, καλύπτω με δέντρα (για περιοχή): ο δήμος προτίθεται να δέντρωσει τις καμένες πλαγιές ΣΥΝ. δενδρόφυτεύω, (αναδάσων) ♦ (αμ'τβ.) 2. (για εδάφη, τοποθεσίες κ.λπ.) καλύπτομαι από δέντρα, είμαι γεμάτος δέντρα: λίγα χρόνια μετά τη φωτιά δέντρωσαν πάλι τα βουνά και τα φαράγγια 3. (ειδικότ. για φυτά) μεγαλώνω όπως το δέντρο, αναπτύσσομαι σε μέγεθος και ύψος δέντρου: δέντρωσαν οι βουκαμβίλιες και ξεπέρασαν τον φαράγγι. — **δέντρωμα** (το) [μτγν.]. [ETYM.] < μτγν. δένδρω (-ω) < αρχ. δένδρον>].

δένω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δέσω, δέθηκα, δεμένος} ♦ (μετβ.) 1. περιβάλλω (κάποιον/κάτι) με σχοινί, λουρί, αλυσίδα κ.τ.ό. (για να τον/το συγκρατήσω ή να τον/το ακινητοποιήσω): ~ κάποιον από τον λαμό | με αλυσίδες | γύρω-γύρω | πιστόπλατα | πισθάγκωνα | σφιχτά | χαλαρά ANΤ. ξεδεών, λύνω ΦΡ. (α) λύνω και δένω βλ. λ. λύνω (β) δένω (δένει) κόμπο θεωρώ (κάτι) δεδομένο, σίγουρο: μην το δέσεις κόμπο-δεν είναι σίγουρο ότι θα έρθω (γ) δέσε το κόμπο | δέσε κόμπο (ενν. στο ματτίλι σου) προσπάρθσε να μην ξεχάσεις κάτι, λ.χ. βάζοντας σημάδι: ~ να το θυμηθείς οπωσδήποτε (δ) (μτφ.) δένω τα χέρια (κάποιον) περιορίζω ή εμποδίζω τις ενέργειες κάποιου: μας έχουν δέσει τα χέρια-δεν μπορούμε τίποτε να κάνουμε χωρίς την έγκρισή τους ΣΥΝ. αχρηστεύω (ε) δένω κόμπο την καρδιά μου παραμερίζω τα αισθήματα μου, προκειμένου να αποφασίσω ή να πράξω κάτι δυσάρεστο, αλλά απαραίτητο ΣΥΝ. κάνω πέτρα την καρδιά μου 2. στερεώνω αντικείμενο με σχοινί, ταινία, κλωστή, σύρμα κ.λπ. έτσι, ώστε να σχηματιστεί πακέτο: δέσε καλά τους μπόλους με τα ρούχα ΣΥΝ. συσκευάζω, δεματιάζω, πακετάρω ANΤ. ανοίγω, αποσυσκευάζω, ξεπακετάρω 3. (μτφ. για χέρια) τα ενώνω μεταξύ τους σφιχτά: έδεσε τα χέρια του πάνω στο στήθος και προσευχθήκε ΣΥΝ. σταυρώνω ANΤ. λύνω, ξεσταυρώνω ΦΡ. δένω τα χέρια παραιτούμαι από προσπάθεια: μη δένεις τα χέρια-κινήσου αν θές να βρεις το δικό σου! ΣΥΝ. σηκώνω τα χέρια 4. προσαρμόζω (κάτι) σε σταθερό και ακίνητο σημείο και (το) στερεώνω εκεί: ~ τον γάδορο στο δέντρο || ~ τη βάρκα στον μύλο ΣΥΝ. προσδένω ANΤ. λύνω ΦΡ. δένω τον γάδορο μου βλ. λ. γάδορος 5. (σπάν.-μτφ.) τοποθετώ σε κάποιον δεσμά: συνέλαβαν τους λαθροεμπόρους και τους δέσανε ANΤ. ελευθερώνω 6. τυλίγω με ειδικές κινήσεις τα άκρα μακρόστενου και εύκαμπτου πράγματος, έτσι ώστε να σχηματιστώ κόμπο: ~ τα κορδόνια | τη γραβάτα ANΤ. λύνω 7. (για τραύματα, κατάγματα κ.λπ.) περιτυλίγω με επίδεσμο για προστατευτικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς: δέσαμε πρόχειρα τις πληγές του και φροντίσαμε να μεταφερθεί αμέσως στο νοσοκομείο ΣΥΝ. επίδεσμο, τυλίγω • 8. συνδέω τα μέλη συνόλου και τα προσαρμόζω μεταξύ τους έτσι, ώστε να σχηματιστεί ακέραιο το αντικείμενο: ~ μηχανή | βιβλίο ΣΥΝ. συναρμολογώ 9. συνταιριάζω πράγματα, κάνω κάτι να αποκτήσει συνοχή, ομοιογένεια: ο γραφίστας προσπαθούσε να δέσει το σύνολο των διαφορετικών εικόνων 10. (για πολύτιμους λίθους, πρώτες ύλες κοσμημάτων κ.λπ.) τοποθετώ σε κόσμημα, προσαρμόζω στην κατάλληλη υποδοχή: έδωσα να μου δέσουν το διαμάντι στην καρφίτσα || τα σκουλαρίκια μου έχουν ρουμπίνια δεμένα σε λευκόχρυσο ΣΥΝ. στερεώνω, ενθέτω • 11. εξασφαλίζω δέσμευση ή ρητή υποχρέωση εκ μέρους προσώπου, ασκώντας νομική, ηθική, συναισθηματική κ.λπ. πίεση: ~ με όρκο | λόγο τιμής | συμβόλαιο | διαθήκη • 12. (μτφ.-λαϊκ.) κάνω μάγια σε κάποιον, ώστε να εξαναγκαστεί να κάνει κάτι: τον είχαν δέσει για να μην πάει καλά ο γάμος του ♦ (αμετβ.) 13. (για υγρά διαλύματα ζάχαρης, σάλτσας, ζύμη γλυκών κ.λπ.) γίνονται πυκνότερος, παχύτερος με βρασμό, ανατάραξη ή ανάμιξη με άλλα υλικά: το σιρόπι | το γλυκό | η κρέμα έδεσε ΣΥΝ. πήζω, πυκνώνω ANΤ. αραιώνω, νερούλιαζω, (μτφ.) κόβω ΦΡ. (μτφ.) ήρθε κι έδεσε (θετικά ή αρνητικά) για κάτι που ταιριάζει απόλυτα μ'ε κάτι άλλο τη στιγμή ακριβώς που συμβαίνει ή που αποτ'λεί το στοιχίο που ολοκληρώνω κάτι (θετικό ή αρνητικό): είχα που είχα πρόβλημα οικονομικό, έφθασε και το

εκαθαριστικό της εφορίας για να πληρώσω φόρο- ~ που λέμε! 14. NAYT. (για πλοία ή θαλάσσια σκάφη) (α) τίθημαι *κτός λατοουργίας, ακινητοποιούμαι: έχουν δέσει τα καΐκια εδώ και μία βδομάδα λόγω κακοκαιρίας- ΦΡ. τώρα, δέσαμε! για αρνητική εξέλιξη ή για ξαφνικό γεγονός που εμποδίζει τα σχέδια κάποιου (β) αράζω στο λιμάνι: μόλις έδεσε το καράβι, άνοιξε ο καταπέλτης (α) οι τουρίστες ξεχάθηκαν στο νησί (γ) παροπλίζομαι (κυρ. στη μτφ. δεμένος: παροπλισμένος): η Ελευσίνα γέμισε από δεμένα καράβια (δ) (μτφ.) εγκαθίσταμαι κάπου για μεγάλο χρονικό διάστημα ή για πάντα 15. (για άνθη και φυτά) σηματοίξω καρπό ή μεταβάλλομαι σε καρπό: έδεσαν τα μήλα | τα σταφύλια | οι ελιές 16. (για πρόσ.) αποκτώ σωματική ωριμότητα: έδεσε πια, έχει γίνει ολόκληρος άντρας 17. (μτφ.) αποτελώ ταιριαστό συμπλήρωμα ή απαραίτητη προσθήκη: ο χορός δέει με τον ρυθμό της μουσικής σε μια απόλυτη αρμονία ΣΥΝ. ταιριάζω, αρμώζω, συμφωνώ ANΤ. διαφέρω 18. (μεσοπθ. δένομαι) (μτφ.) αποκτώ ψυχικούς δεσμούς και εξαρτήσεις προς πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις, συναισθητότα κ.λπ.: έχω δεθεί μαζί σου | με αυτή την πόλη || ~ με δεσμούς συγγενείας | φίλους | με τα δεμά του γάμου με κάποιον ΣΥΝ. συνδέω, συνδέομαι- ΦΡ. μου δένεται η γλώσσα δεν μπορώ να μιλήσω (συνήθ. από τρακ, φόβο, άγχος κ.τ.ό.) ΣΥΝ. μου πιάνει η φωνή. [ETYM.] μεσν. (μεταπλασμένος τ. σε -νω) < αρχ. δέω | δώ (από τον αόρ. ε-θήσα, πβ. έψησα - ψήνω, έβησα - βήνω, έστησα - στήνω) < *δέ-ιω < I.E. *de «δένω», πβ. σανσκρ. dy-ati «δένω», dá-man «δ'όσιος, σχοινί», αλβ. duai «δεμάτι». Ομόρρ. δεσμός, δέσμη, υπό-δημα (βλ.λ.) κ.ά.]

δεξαμενή (η) 1. (α) χώρος για την αποθήκ'ωση νερού: μεγάλη τεχνητή υδατοστ'γής κατασκευή για την υδροδότηση περιοχών, κτημάτων κ.λπ.: κτιστή | υπόγεια | μεγάλη | βαθιά - (β) κάθε τέτοια κατασκευή για την αποθήκευση διαφόρων υγρών ή αερίων: - πετρελαίου | καυσίμων (γ) δοχείο συνήθ. κυλινδρικό με ανθεκτικά τοιχώματα για την αποθήκευση υγρών ή αερίων νεπεόζιτο: ~ γκαζιού (η φιάλη υγραερίου) 2. (ειδικότ.) ιδιαιτηκή ή δημόσια εγκατάσταση, ειδικά διαμορφωμένη για κολύμπι ή κολυμβητικούς αγώνες ΣΥΝ. πισίνα, κολυμβητήριο • 3. (α) τεχνική εγκατάσταση ναυπηγείου, ναυστάθμιο ή λιμανιού, όπου επισκευάζονται, βάφονται ή καθαρίζονται τα πλοία (β) **πλωτή δεξαμενή** ειδική χαλύβδινη εγκατάσταση που επιπλέει σε νερά λιμνών ή ναυπηγείου και διευκολύνει τις εργασίες επισκευής πλοίων (γ) **μόνιμη δεξαμενή** εγκατάσταση από σκυρόδεμα για επισκευές πλοίων 4. (α) ο ειδικός χώρος στο κύτος πλοίου, που προορίζεται για αποθήκευση υγρών καυσίμων (β) (κατ' επέκτ.) κάθε αποθηκευτικός χώρος στο εσωτερικό πλοίου 5. (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να θεωρηθεί ως πηγή α-πό όπου αντλείται κάτι: ~ ψηφοφόρων/ οπαδών || αντλίες διδύγματα από τη ~ της αρχαίας σοφίας- ΦΡ. δεξαμενή σκέψης βλ. λ. σκέψη 6. ANAT. σχηματισμός μεταξύ παρεγκεφαλιδίας και νωτιαίου μυελού, που φέρει εγκεφαλονωτιαίο υγρό. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM.] αρχ., ουσιαστικό μτφ. του αορ. ε-δεξάμη (ρ. δέχομαι), όπου διατηρείται ο αρχαιότερος τονισμός στη λήγουσα (αντί της παραλήγουσας, δεξαμενή-πβ. κ. Ορχομενός αντί της μτφ. Ερχόμενος)].

δεξαμενισμός (ο) [χωρ. πληθ.] είσοδος και παραμονή σκάφους σε δεξαμενή ναυπηγείου με σκοπό την εκτέλεση επισκευής, ελαιοχρωματισμού, ελέγχου κ.λπ.

δεξαμενόπλοιο (το) φορτηγό πλοίο ειδικά εφοδιασμένο με μεγάλες δεξαμενές για τη μεταφορά υγρού φορτίου (κυρ. πετρελαίου) ΣΥΝ. τάνκερ (λαϊκ.) γκαζάδικο. [ETYM.] Απόδ. του αγγλ. tanker].

δεξής, -ιά, -ί → δεξιός **Δεξιά** (η) ΠΟΛΙΤ. 1. (α) ο συντηρητικός πολιτικός χώρος τα μέλη του οποίου αποδίδουν προτεραιότητα στη διαφύλαξη του κύρους της εξουσίας και στο σεβασμό της ιεραρχίας και της τάξεως (β) το σύνολο των συντηρητικών πολιτικών κομμάτων και οι οπαδοί τους: παράγων | ψηφοφόρος | εφημερίδα της ~ ANΤ. Αριστερά 2. **άκρα Δεξιά** ο ακραίος συντηρητικός πολιτικός χώρος. [ETYM.] Η λ. Δεξιά χρησιμοποιήθηκε ως πολιτ. όρος για πρώτη φορά στις 11/9/1789, όταν κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης της Συντακτικής Συνελεύσεως (μετά τη Γαλλική Επανάσταση) οι μοναρχικοί κατέλαβαν τα δεξιά ως προς τον πρόεδρο έδρανα, ο τ. δεξής είναι μεταπλ. τύπος του αρχ. δεξιός κατά τα επίθ. σε -ύς (π.χ. βαρύς, πλατύς, φαρδύς), πράγμα που υπαγορεύει ως ορθότ. τη γρ. με -υ- (δεξύς) | δεξιά επίρρ. [μεσν.] 1. προς ή από την πλευρά του δεξιού (βλ.λ.) χειριού: πηγαίνω | στρέφομαι | κινούμαι | οδηγώ ~ || κλίνω επί ~ ANΤ. αριστερά, (λαϊκ.) ζερβά ΦΡ. δεξιά κι αριστερά προς ή από όλες τις κατευθύνσεις ΣΥΝ. παντού • 2. προς κατεύθυνση συντηρητική ως προς τα πολιτικά φρονήματα: κινείται όλο και πιο ~ στις επιλογές του • 3. (μτφ.) κατά τρόπο ευνοϊκό και βολικό: δεν θα έχει πάντοτε τύχη, δεν θα του έρχονται όλα ~ || ο Θεός να τα φέρει ~ ΣΥΝ. ευνοϊκά, βολικά, κατ' ευχήν ANΤ. ανάποδα, στραβά. ΣΧΟΛΙΟ λ. δεξιός.

δεξιμό (το) [χωρ. γεν.] (λαϊκ.) 1. δάρο σταλμένο από μακριά, που λαμβάνεται από μακριά 2. **δεξιμά** (τα) αυτά που δεχόμαστε (βλ. κ. λ. δεξιό) ΣΥΝ. δεξιμάτα. [ETYM.] < δεξ- (πβ. μεσν. δεξιόμο, βλ.λ.), ρ. δέχομαι].

δεξιμό (το) (λαϊκ.) η διαδικασία υποδοχής οικείου ή φίλικού προσώπου που επιστρέφει έπειτα από μακρά απουσία ΣΥΝ. καλωσόρισμα, προϋπάντηση, υποδοχή ANΤ. ξεπροβόδισμα, αποπομπή, διάωξιμο ΦΡ. (ευχετ.) καλά δεξιμάτα με το καλό να δεχθείτε το πρόσωπο που περιμένετε. Επίσης (λαϊκότ.) **δεξιμό** [ETYM.] < μεσν. δεξιόμο, ουδ. του μτγν. επιθ. δεξιός < δεξ- (πβ. αορ. εδεξάμη) του αρχ. ρ. δέχομαι].

δεξιόθεν επίρρ. [μεσν.] (αρχαιοπθ.) από τα δεξιά ANΤ. αριστερόθεν. **δεξιόπλοκος**, -η, -ο [1858] (λόγ. για κάθε 'ίδους νήμα, κλωστή κ.λπ.) αυτός που έχει στριφτεί προς τα δεξιά: ~ σχοινί ANΤ. αριστερόπλοκος. [ETYM.] < δεξιός + -πλόκος < πλέκο>].

δεξιός, -ά, -ό 1. αυτός που βρίσκεται στο μισό μέρος του σώματος, το οποίο χωρίζεται με νοητή γραμμή από το μέρος όπου βρίσκεται η καρδιά (δηλ. από το αριστερό): ~ *μάτι* | *αφτί* | *πόδι* | *χέρι* | *πλευρά* ANT. αριστερός - ΦΡ. **ΤΟ ΔΕΞΙ ΧΕΡΙ (ΚΑΠΟΙΟΥ)** ο έμπιστος βοηθός ή σύμβουλος κάποιου: ο *Τζωρτζ* Στεφανόπουλος *υπήρξε* το ~ του *προέδρου* Κλίντον 2. δεξιός (ο), **δεξιά** (η) αυτός που χρησιμοποιώ συστηματικά το δεξί του χέρι πολύ περισσότερο από το αριστερό ΣΥΝ. δεξιόχρ(ας) ANT. αριστερός, αριστερόχειρ(ας), (λαϊκ.) ζρβόχρης 3. (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται καθ' φορά προς την πλευρά του δεξιού χεριού του παρατηρητή: ~ *πεζοδρόμο* | *διμοίρια* | *όχθη* | *πόρτα* | *θύρα* | *τμήμα* | *παράθυρο* || ~ *ψάλτης* | *κέρας* | *πέτρυνα* ANT. αριστερός 4. **δεξί** (το) (α) το δεξί χέρι: *γράφω* με το ~ || τον *χτύπησε* με το ~ (β) το δεξί πόδι- ΦΡ. **ΜΠΑΙΝΩ** | **ΞΕΚΙΝΩ ΜΕ ΤΟ ΔΕΞΙ** (ενν. πόδι) για την είσοδο κάποιου σε έναν χώρο πατώντας μέσα πρώτα το δεξί του πόδι, κάτι που σύμφωνα με λαϊκή δοξασία θεωρείται καλό σημάδι, ότι φέρνει γούρι, καλή τύχη- (μτφ.) **ξεκινώ** (κάτι) με καλούς οίονους, έχω καλό ξεκίνημα 5. (αρχαίως) **δεξιά** (η) το δεξί χέρι: *ασάξομαι* τη - *σας*- ΦΡ. **ΔΕΝ ΓΥΡΙΖΕΙ Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΤΗΝ ΤΗ ΠΟΙΕΙ Η ΔΕΞΙΑ ΤΗΝ** βλ. λ. *αριστερός* 6. **Δεξιά** (η) βλ. λ. 7. αυτός που χαρακτηρίζεται ή εμφορείται από τις θεωρούμενες ως συντηρητικές πολιτικές *αρχές* και κατά συνέπεια τριεί επιφυλακτική στάση ως προς τις θεωρούμενες ως προοδευτικές πολιτικές ιδέες, τις καινοτομίες, τα ριζοσπαστικά μέτρα κ.λπ.: ~ *πολιτική* | *κόμμα* | *νοοτροπία* | *ψηφοφόρος* | *νίκη* ΣΥΝ. συντηρητικός ANT. αριστερός Επίσης (λαϊκ.) **δεξής**, -ιά, -ί. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος* [ETYM. *αρχ.* < *δεξι-Εός (που απαντά σε μυκ. ανθρωπωνύμο: de-ki-si-wo) < I.E. *deks-wo- «δεξιός», πβ. σανσκρ. daksina-, λατ. dexter, it. destro, ισπ. diestro, ιρλ. deas, σερβοκρ. desni κ.ά. Ομόρρ. όπιοι *δεξίως* - *δεξιόθυμα* όπιοι οδηγεί στην πθ. υποθ. όπιοι δεξίως συνδ. ετυμολογικά με το ρ. *δέχομαι* (πβ. αόρ. *έδεξάμην*). Η λ. *δεξιός* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για να δηλώσει το δεξί χέρι και επειδή αυτό είναι συνήθως πιο δυνατό και επιδέξιο, κατέληξε να εξεικονίζει τη θέση ευνοίας τόσο στην *αρχ.* οιωνοσκοπία όσο και στη γλώσσα της Βίβλου (κατ' αντιδιαστολή προς το αριστερό)].

δεξιός: συνώνυμα. Από I.E. ρίζα *dek^(s)(i)- σχηματίστηκαν το ελλην. δεξιός (< δεξι-Εός- στην Αρχαία και δεξιτέρος όπως αριστερός), λατ. dexter (ενν. *χέρι*) σημαίνει ήδη στον Όμηρο το «δεξί χέρι», το δε δεξιός (ομηρικό και αυτό, όπως και το *αριστερός*) «τον ευρισκόμενο στη μεριά του δεξιού χεριού». Δοθέντος ότι το δεξί χέρι ήταν το «καλό χέρι» (το ρυθμιζόμενο βιολογικά στους περισσότερους ανθρώπους, ώστε να χρησιμοποιείται για τις περισσότερες και δυσκολότερες κινήσεις και ενέργειες), πρώιμα το δεξιός απέκτησε «ευσήμες» (meliorative) σημασίες: ευοίωνος (στην οιωνοσκοπία, και σήμερα ευγύμαστε «να πάνε όλα δεξιά»), επιδέξιος, ικανός, (στην Αρχαία και) έξυπνος, ευγενής. Τη σημ. «δεξιός - ικανός» πήρε στην Αρχαία και το επίθ. επιδέξιος (*αρχ.* σημ. «από τα αριστερά προς τα δεξιά»), το οποίο βαθμιαία περιορίστηκε στη σημ. «ικανός». Το δεξιός στη λόγια γλώσσα διατήρησε τη σημ. «επιδέξιος» («δεξιός *χειριστής του λόγου*» - το παράγωγο δεξιότητα σημαίνει την «επιδεξιότητα» και χρησιμοποιείται πολύ στην παιδαγωγική σε σχέση με τις δεξιότητες που αποκτά ο μαθητής στο σχολείο, π.χ. «η δεξιότητα της *γραφής*»), αλλά περιορίστηκε κυρίως στη σημ. «ευρισκόμενος στη μεριά του δεξιού χεριού». Ήδη στην αρχαία εποχή (Αρριανός, Λουκιανός) πλάστηκε και το αντίθ. του δεξιός, το αδέξιος, με τη σημερινή σημ. «ο στερούμενος επιδεξιότητας, ο μη επιδέξιος» (αρχικά «ο αριστερόχειρ»). Η θετική (ευσήμε) αντίληψη των ανθρώπων για το δεξί χέρι και κατ' επέκταση για το δεξιός οδήγησε ορισμένες γλώσσες να εκφράσουν το «δεξιός» με την ίδια λ. που δήλωσαν το «ορθός» (πβ. αγγλ. right = (α) δεξιός (β) ορθός, σωστός· ομοίως γερμ. recht, πολ. prawy) ή το «τίσιος, ευθύς» (λατ. directus < directus «ευθύς» > γαλλ. droit «δεξιός», ισπ. derecho «δεξιός»), ρουμ. drept «δεξιός») ή το «καλός» (λατ. labas - λετ. labs = (α) καλός (β) δεξιός). Η αντίθεση προς το δεξί χέρι έκανε το αριστερό να θεωρείται αρνητικό, κακόσημο, πράγμα που οδήγησε σε εφημιστικές δηλώσεις: το αποκάλεσαν άριστο > αριστερό και (στην Αρχαία) **ευώνυμο** (< εν & όνομα «καλονόμοτο», πβ. **Ευξείνιος Πόντος** = η θάλασσα που καταδεχεται τους ξένους, ευφημιστική ονομασία του «Μαύρη Θάλασσα»). Οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν με τη σημ. «αριστερός» και το σκαίος, το οποίο απέκτησε διάφορες αρνητικές σημασίες, για να καταλήξει στην σημερινή «απρεπής, επιθετικός, αρκόικος» (*σκαίη συμπεριφορά*). Σε νεότερους χρόνους, πθ. από το **ζαβός** (< μτγν. *Σάβος* | *Σάβος* «ο υπηρετών τον Βάκο», ο εκτός εαυτού, τρελός), σχηματίστηκε το **ζερβός** «αριστερός» (*ζερβός* < *ζαρβός* < *ζαβρός* < *ζαβός*), περνώντας ίσως μέσα από τη σημ. του «αδέξιος»). Πολιτική σημασία απέκτησαν οι λ. **δεξιός** και **αριστερός** εντελώς συγκριτικά στα χρόνια και εξ' αφορμής της Γαλλικής Επανάστασης, όταν οι μοναρχικοί κατέλαβαν στη Συντακτική Συνέλευση (1789) το δεξί μέρος των εδρών της αίθουσας (εξού «δεξιοί») και οι δημοκράτες το αριστερό (εξού «αριστεροί») σε σχέση με τη θέση του προέδρου της Συνέλευσης. Η θέση στο Κοινοβούλιο δημιουργεί και σήμερα ακόμη πολιτικού περιεχομένου διακρίσεις. Έτσι, λ.χ. στο Βρετανικό Κοινοβούλιο γίνεται διάκριση ανάμεσα σε frontbenchers και backbenchers, στους αξιωματούχους πολιτικούς (μέλη κυβερνήσεως, αρχηγούς κομμάτων, κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους) που καταλαμβάνουν τα μπροστινά έδρανα (frontbenchers) και σε απλά μέλη κυβερνήσεως κόμματος ή αντιπολίτευσης) που καταλαμβάνουν τα πίσω έδρανα (backbenchers).

δεξιόστροφος, -η, -ο [1861] 1. αυτός που έχει δεξιά κατεύθυνση,

που στρέφεται προς τα δεξιά: ~ *κοχλίας* ANT. αριστερόστροφος · 2. αυτός που στρέφεται προς συντηρητικές πολιτικές αντιλήψεις: ~ *πολιτική*. — δεξιόστροφα επίρρ.

δεξιόσυνη (η) + δεξιότητα
δεξιότηχης (ο) {δεξιότηχών}, (λόγ.) δεξιότηχης (η) {δεξιότηχινός} τεχνίτης ή καλλιτέχνης που ασκεί την τέχνη του με ιδιαίτερη «πιδέξιοτητα»: *απαράμιλλος* ~ || ~ *τού πιάνου* | *τού βιολιού* | *της μάλας* | *στον χειρισμό του λόγου* ΣΥΝ. αριστοτέχνης, βιρτουόζος ANT. ανίκανος, αν'πιθήσιος. Επίσης δεξιότηχισσα (η). — δεξιότηχία (η), δεξιότηχικός, -ή, -ό, δεξιότηχικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. < δεξιός + -τέχνης < τέχνη, απόδ. του ιταλ. virtuoso].

δεξιότητα (η) [αρχ.] {δεξιότητων} ό,τι χαρακτηρίζει τον ικανό και τον επιδέξιο, η ιδιότητα του επιτηδέιου: *συγγραφική* | *σχιχουργική* ~ || με τη γυμναστική αναπτύσσονται οι *σοματικές* και *πνευματικές* ~ *των μαθητών* || *πρέπει κανείς να επιλέγει το επάγγελμα που ταιριάζει στις κλίσεις* και τις ~ του ΣΥΝ. επιδεξιότητα, ικανότητα, επιτηδειότητα, δεινότητα ANT. αδεξιότητα, ανικανότητα, ανεπιτηδειότητα, ανεπάρκεια. Επίσης **δεξιόσυνη**, ΣΧΟΛΙΟ λ. **δεξιός**.

δεξιόχειρας (ο/η) {δεξιόχειρών} πρόσωπο που χρησιμοποιεί περισσότερο και ευχερέστερα το δεξί χέρι σε κάθε του ενέργεια (λ.χ. εργασία, δραστηριότητα, γράψιμο, φαγητό, παίρνει κ.λπ.) ΣΥΝ. δεξιός ANT. αριστερόχειρ(ας), αριστερός, (λαϊκ.) ζερβόχρης. Επίσης (λόγ.) δεξιόχειρ(ο/η) [1891] {δεξιόχειρος}. — δεξιόχειρα (η).

δεξιόνομα ρ. μετβ. αποθ. {δεξιόθηκα} υποδέχομαι και περιποιούμαι (καλεσμένους), έχοντας προετοιμάσει (συνήθ. επίσημα) τελετή: το *πρωθυπουργικό ζεύγος* θα *δεξιωθεί* το *βράδυ* στο *μέγαρο Μαξίμου* τους *επίσημους προσκεκλημένους* ΣΥΝ. καλωσορίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM. < *αρχ.* δεξιόμαι (-όο) < δεξιός, επειδή ήδη από την ομηρική εποχή έτιανον το δεξί χέρι, προκειμένου να καλωσορίσουν έναν επισκέπτη].

δεξιόση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} κοσμική εκδήλωση, στην οποία προσκαλούνται πολλά πρόσωπα σε μεγάλο χώρο (αίθουσα ξενοδοχείου, σάλони μεγάρου ή μεγάλης κατοικίας, σε μεγάλο κήπο έπαυλης) και τους προσφέρονται ποικίλα φαγητά και ποτά, συχνά με τη συννοδία μουσικής: ο *πρόεδρος της Δημοκρατίας παρέθεσε* ~ για την *επίεση της αποκαταστάσεως της Δημοκρατίας* || τη *γαμήλια τελετή* *ακολούθησε* ~ σε *γνωστό ξενοδοχείο*. [ETYM. < μτγν. *δεξιός* < *αρχ.* δεξιόμαι (-όο) < δεξιός].

δέομαι ρ. αμετβ. αποθ. {δεήθηκα (λογιότ. εδεήθη, -ης, -η...)} (αρχαι-οπρ.) ΘΡΗΣΚ. απευθύνο παρακλήση, ικεσία, προσευχή προς τον Θεό, κύριο δέηση: *εδέθη υπέρ διασώσεως του πληρώματος* || ~ *προς τον Κύριον* ΣΥΝ. ικετεύω, προσεύχομαι, παρακαλώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, παρακαλώ*.

[ETYM. *αρχ.*, τ. μέσης φωνής του ρ. δέω | δέω «χρειάζομαι, έχω ανάγκη», άρα και «ικετεύω, παρακαλώ» < *δέε-ω ή *δέυε-ω, πθ. < I.E. *dous- «έλλειψη», πβ. σανσκρ. dosa-. Ομόρρ. *αρχ.* δει (βλ. λ.), έν-δεις, *δευ-τερος* (βλ. λ.) κ.ά.].

δέον (το) -> δέων
δέοντα (τα) -> δέων

δεοντικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (στη θεωρία της γλώσσας) για τη δήλωση της δέσμευσης του ομιλητή ως προς την αναγκαιότητα ή επιθυμία του να γίνει κάτι (δηλώνεται κατέχονη στη γλώσσα με την προστακτική έγκλιση και άλλες μορφές τροπικότητας): *προτάσεις όπως* «*πες* του να μου *τηλεφωνήσει*» ή «*να πάει* *νωρίς* για να *προλάβει*» ή «*πρέπει* να *φύγει* *αυριο*» *δηλώνουν δεοντική δέσμευση* του ομιλητή απέναντι στο *μήνυμα* ANT. επιστημικός. [ETYM. Αντιδάν., < *αγγλ.* deontic < δέον, -οντος (βλ. λ. δέων) + -ικός].

δεοντολογία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} 1. σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να φέρεται κανείς, ιδ. τη συμπεριφορά και τις επιτρεπόμενες μεθόδους κατά την άσκηση των επαγγελματικών καθηκόντων: *ιατρική* | *επαγγελματική* | *επιστημική* -|| *κώδικας δημοσιογραφικής* - || *τηρώ* *παραβιάζω* τη - || *πρώτα αντίθετα προς* τη ~ 2. διδασκαλία ή υπόδειξη των δέοντων, δηλ. του τι πρέπει να γίνεται ή να λέγεται ΣΥΝ. καθηκοντολογία. — **δεοντολογικός**, -ή, -ό, **δεοντολογικ-ά** | -ώς επίρρ.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < δέον + -λογία < λόγος, < *αγγλ.* deontology. Τον όρο έπλασε ο Άγγλος δικαστής J. Bentham (1748-1832) και απαντά στον τίτλο του μεταθανάτιου έργου του *Deontology or the Science of Morality (Δεοντολογία ή επιστήμη της ηθικής)*]. δέοντως επίρρ. (λόγ.) όπως είναι αναγκαίο, όπως ταιριάζει, όπως πρέπει να γίνει: ο κάθε *αρμόδιος* θα *επιληφθεί* - *τού θέματος* || οι *πιθανότητες* *αποτυχίας* *δεν εξετάστηκαν* - και *ιδού* τα *αποτελέσματα*! ΣΥΝ. προσήκοντος, καταλλήλως, αρμοδίας. [ETYM. *αρχ.* < δέον], **δέος** (το) {δέους} {χωρ. πληθ.} συναίσθημα που συνδυάζει φόβο και θαυμασμό ή βαθύ σεβασμό (για κάποιον/κάτι): ~ *ενώπιον* *τού εχθρού* || *παρακολουθούσε* με «*τη σκληρή αναμέτρηση των αντιπάλων*» || *στη θέα* *τού πανύψηλου όρους* *απέθανθησαν* ~ ΦΡ. **ΑΝΤΙΠΑΛΟΝ ΔΕΟΣ** (το) *δε αντίπαλον δέος* *μόνον πιστον* *ές ζυμμαχίαν*, ©ουκ. 3,11) ο φόβος που προκαλεί ένας αντίπαλος, συνήθ. εξίσου ισχυρός: *οι Η.Π.Α. κινούνται ανενόχλητες στην παγκόσμια σκακιέρα* *από τότε που* *εξέλιπε* το ~ της *Σοβιετικής Ένωσης*.

[ETYM. *αρχ.* < *δεέ-ος < δείδω «φοβούμαι» < *δεξι-ει-ω < I.E. *dwei- «φοβούμαι», πβ. αρμ. erkiwl «φόβος», σανσκρ. dvēsti «μισό» κ.ά. Ομόρρ. *δει-λός*, *δει-νός*, *δεισι-δαίμων* κ.ά. Η λ. αρχικώς αποτελούσε γενικό όρο εκφράσεως του φόβου, εν αντιθέσει προς τον φόβο, ο οποίος προσδιόριζε την αντίδραση έναντι συγκεκριμένου και άμεσου ερεθίσματος. Η διάκριση αυτή αρχίζει να αμβλύνεται ήδη στον Όμηρο και στους αττικούς συγγραφείς, ενώ στη Ν. Ελληνική εκφρά-

ζει τον βαθύ σεβασμό που εμπνέεται από κάποιον ή κάτι].
δέουσα (η) → δέω

Δ.Ε.Π. 1. (η) Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου **2.** (το) Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. πανεπιστημιακός.

Δ. Ε. Π. Α. (η) Δημόσια Επιχείρηση Αερίου.

Δ.Ε.Π.Α.Θ.Α. (η) Διεύθυνση Εφέδρων Πολεμιστών, Αγωνιστών, Θυμάτων, Αναπήρων.

Δ.Ε.Π.Ο.Σ. (η) Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας, Οικισμού και Στέγασης.

δέρας (το) {δέρ-ατος | -ατα, -άτων} (αργαιοπρ.) **1.** το δέρμα που προέρχεται από ζώο ΣΥΝ. προβιά, τομάρι **2.** ΜΥΘΟΛ. **χρυσόμαλλο δέρας** (α) το δέρμα με το χρυσό τρίχωμα του φτερωτού κριαριού, που μετέφερε τον Φρίξο και την Έλλη στην Κολχίδα και για το οποίο έγινε η Αργοναυτική Έκστρατεία (β) (μτρ.) καθέτι που μπορεί να δώσει μεγάλο πλούτο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δέρο «σχίζω, γδέρνηω». Βλ. λ. *δέρνω*].

δερβενάγας (ο) {δερβενάγας} **1.** (κατά την Τουρκοκρατία) ο αρχηγός του σώματος ενόπλων που φρουρούσαν τους δημόσιους δρόμους, και κυρ. τις διαβάσεις των βουνών **2.** (κυρ. μτρ.) άνθρωπος με τυραννική συμπεριφορά, που ασκεί αυθαίρετη και απόλυτη εξουσία: όσο αποσιάζει ο διυθυντής, αυτοδιορίστηκε γενικός ~ εδώ μέσα || συμπεριφέρομαι σαν ~ ΣΥΝ. σατραπής, γκιουλέκας. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *derbent agasi*].

Δερβενάκια (τα) {Δερβενάκιων} χωριό της ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας, όπου οι Έλληνες με αρχηγό τον Θ. Κολοκοτρώνη πέτυχαν καθοριστικής σημασίας για την έκβαση της επαναστάσεως νίκη κατά τον Τούρκο (1822). [ΕΤΥΜ. Υποκ. (σε πληθ.) το ουσ. *δερβένι* «στενό πέρασμα» (βλ. λ.)].

δερβένι (το) {δερβεν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) στενή διάβαση ανάμεσα σε βουνά ΣΥΝ. κλεισούρα, διάσελο, (λόγ.) στενωπός. — (υποκ.) δερβενάκι (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *derbent* < περσ. *darband* (ίδια σημ.)].

δερβιζωίτη (το) (λαϊκ.) χωριό που βρίσκεται κοντά ή γύρω από στενό πέρασμα βουνού.

δερβίσης κ. ντερβίσης (ο) {δερβίσι-ηδες (λαϊκότ. -άδες)} (λαϊκ.) **1.** μουσουλμάνος μοναχός που έχει απαρνηθεί τα εγκόσμια και ζει με υποχρεωτική πενία και αγασία σε ασκητικά κέντρα (τεκεδές) ή και μέσα στον κόσμο: *χορός δερβισηδών || περιστρεφόμενοι ~ 2.* (κατ' επέκτ.) υπερίφανος και λεβέντης: *γεια σου, Μάρκο μου, δερβίση!* (πβ. λ. *ασίχης*). — δερβίσικος, -ης, -ο, δερβίσικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ντερβίσης < τουρκ. *dervis*, < περσ. *dārweš* «επαίτης»].

δερβισόπαιδο κ. ντερβισόπαιδο (το) (λαϊκ.) το πολύ καλό παιδί, που το θαυμάζουν για τον χαρακτήρα και τη λεβεντιά του: *καλώς το ~ ΣΥΝ. λεβέντης, μάγκας*.

δέρμα (το) {δέρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το φυσικό, μαλακό περίβλημα της επιφάνειας του σώματος ανθρώπων και ζώων, που προστατεύει τα εσωτερικά όργανα και αποτελεί τον φορέα της αίσθησεως της αφής· σε ορισμένα σημεία είναι δυνατόν να φέρει πρόσθετα όργανα και εκφύματα (τρίχες, νύχια, φτερά, λέπια, φολίδες κ.λπ.): *ευαίσθητο | λεπτό | μελαμυρό | λευκό | χιονάτο | όμορφο | καθαρό | υγιές | άγριο | τραχύ | φρέσκο | βελούδινο | ηλιοκαμένο | ανοιχτό | σκούρο | ρυτιδωμένο | λείο | όρσορο | σοκολατένιο ~ || χαλάρωση | πόρος | φλεγμονή | καρκίνος* τ. ~ **2.** (ειδικότ.) το περίβλημα του σώματος που έχει αφαιρεθεί από γδαρμένο ζώο και προορίζεται για καταργασία: *πολύτιμο | μαλακό | παλαιό | φυσικό | τεγηντό | ακατέργαστο | καταργασμένο ~ || καταργασία | τεμάχιο δέρματος* ΣΥΝ. (λόγ.) δορά, (λαϊκ.) προβιά, τομάρι **3.** (συνεκδ.) το καταργασμένο περίβλημα σώματος ζώου: *παπούτσι | τσάντα | σάκος | γάντι | βολίτσα από ~ ΣΥΝ. πετσί*. — (υποκ.) δερματάκι (το). [ΕΤΥΜ. αρχ. < δέρο «σχίζω, γδέρνηω» (βλ. λ. *δέρνω*)].

δέρμα - επιδερμίδα - πετσί. Η λ. δέρμα είναι η γενική λ. που χρησιμοποιείται για κάθε μορφή δέρματος, ζώων ή ανθρώπων. Η επιδερμίδα χρησιμοποιείται για το ανθρώπινο δέρμα, ειδικότερα για την επιφάνεια του ανθρώπινου δέρματος και μάλιστα των γυναικών που δείχνουν ιδιαίτερη φροντίδα: *λεπτή | απαλή επιδερμίδα - τα καλλυντικά διατηρούν την επιδερμίδα φρέσκια και νεανική* κ.λπ. **Λεπί** (< ιταλ. *pezzo*) είναι το δέρμα των ζώων, ακατέργαστο και καταργασμένο. Μεταφορικά χρησιμοποιείται σπανιότερα και για ανθρώπους με αρνητική συνήθως σημασία: *χοντρόπετσος -θα το αισθανθεί στο πετσί του*.

δερματολοιφή (η) αλοιφή για τη θεραπεία δερματικών παθήσεων.
δερματεμπορία (η) {χωρ. πληθ.} η εμπορική δραστηριότητα που σχετίζεται με τα δέρματα' το εμπόριο δερμάτων. Επίσης **δερματεμπόριο** (το). — δερματέμπορος (ο/η) [1869].

δερματικός, -ής, -ό [αρχ.] κ. (σπάν.) **δερμικός** αυτός που σχετίζεται με το δέρμα: ~ *πάθηση*.

δερμάτινη (η) {χωρ. πληθ.} συνθετικό δέρμα (απομίμηση του φυσικού δέρματος): η ~ χρησιμοποιείται στην κατασκευή τσαντών, ρούχων κ. ά.

[ΕΤΥΜ. Νόθο συνθ. < *δέρματ-* (γεν. του *δέρμα*) + παραγ. επίθημα -ίνη (< γαλλ. -ine, που χρησιμοποιείται για λέξεις οι οποίες δηλώνουν απομίμηση φυσικού προϊόντος)].

δερμάτινος, -ης, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από δέρμα: ~ *παπούτσι | τσάντα | ζώνη | σακάκι | ασπίδα | σημειωματάριο* ΣΥΝ. πέτσινος **2. δερμάτινο** (το) γυναικείο ή ανδρικό ένδυμα από καταργασμένο δέρμα: *το κατάστημα αυτό πουλάει δερμάτινα*. Επίσης **δερματένιος**, -ια, -ιο.

δερματίτιδα (η) ΙΑΤΡ. οξεία φλεγμονή του δέρματος (βλ. λ.), που προ-

καλείται από διάφορες αιτίες (λ.χ. παρατεταμένη έκθεση σε ακτινοβολία, προσβολή από μικρόβια, χημικές ουσίες κ.λπ.). Επίσης (λόγ.) **δερματίτις** [1876] (δερματίτιδος) {δύσχηρ. δερματίτιδων}. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *dermatite*].

δερματο- κ. **δερματο-** κ. **δερματ-** | **δερμο-** κ. **δερμίο-** κ. **δερμ-** λειξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος έχει δέρμα: *δερματο-βία* (ζώο) || *δερμίο-πτερα, δερμίο-φύτα* **2.** (ειδικότ.) το ανθρώπινο δέρμα (κυρίως στην ιατρική): *δερματο-λόγος, δερματο-πάθεια, δερματο-γό-νος* || *δερμο-γραφισμός, δερμο-επιδερμίδα* **3.** το καταργασμένο ή μη δέρμα των ζώων: *δερματο-κόλλα, δερματο-δέτος, δερματ-εμπορία, δερματ-ουργία*.

[ΕΤΥΜ Λειξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. *δερμ(α)τό-περος*), που προέρχεται από το ουσ. *δέρμα*, απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. γαλλ. *dermato-logie, dermo-graphie*].

δερματοδέτος, -ης, -ο [1851] (για βιβλία) δεμένος με δέρμα, αυτός που έχει δερμάτινο εξώφυλλο, οπισθόφυλλο και ράχη.

δερματοειδής, -ής, -ές [1842] {δερματοειδός | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με δέρμα, που έχει την υφή ή τη σύσταση του δέρματος. Επίσης **δερματοδής**, -ης, -ες [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δερματοκόλλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΧΗΜ. κόλλα που παρασκευάζεται με παρατεταμένο βρασμό τεμαχίων δέρματος και άλλων ζωικών υλών και χρησιμοποιείται στη συγκόλληση ξύλινων αντικειμένων.

δερματολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη, θεραπεία και περιγραφή των δερματικών παθήσεων. — **δερματολόγος** (ο/η) [1876], **δερματολογικός**, -ής, -ό [1890], **δερματο-λογικ-ά** | -ως επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *dermatologie*].

δερματοπάθεια (η) [1885] {δερματοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση του δέρματος. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *dermatose*].

δερματοστίξια (η) [1890] {χωρ. πληθ.} η μόνιμη χάραξη σχεδίων, εικόνων κ.λπ. στο δέρμα του ανθρώπου για διακοσμητικούς λόγους (βλ. κ. λ. *τατουάζ*).

[ΕΤΥΜ. < *δέρμα* + -*στιξία* < *στιξ*, απόδ. του διεθνούς όρου *tatouage* (βλ. λ.)].

δερματοουργία (η) {χωρ. πληθ.} βυρσοδευία (βλ. λ.). — **δερματοουργός** (ο), **δερματοουργικός**, -ής, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < *δερματοουργός* < *δέρμα*, -τος + -*ουργός* < *έργω*].

δερματοδής, -ης, -ες → **δερματοειδής**

δερμικός, -ής, -ό → **δερματικός**

δερμογραφισμός (ο) ΙΑΤΡ. η αντίδραση του δέρματος ορισμένων ατόμων, κατά την οποία, αν ερεθιστεί το δέρμα με αμβλύ αιχμηρό όργανο, εμφανίζει σε λίγα λεπτά λόγω υπερευαισθησίας ανάλογου σχήμα ανάλογο με αυτό του αντικειμένου που προκάλεσε τον ερεθισμό ΣΥΝ. προκλητή κνίδωση. Επίσης **δερμογραφία** (η). — **δερμογραφικός**, -ής, -ό [1844]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *dermographism*].

-δερμος, -ης, -ο λειξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: **1.** υφή, χρώμα ή άλλο χαρακτηριστικό του δέρματος: *ερυθρό-δερμος, παχύ-δερμος, λεπτό-δερμος* **2.** (για οικογένεια ζώων) κοινό χαρακτηριστικό του δέρματος: *οστρακό-δερμο*. [ΕΤΥΜ. Λειξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *παχύ-δερμος*), που προέρχεται από το ουσ. *δέρμα*, -ατός και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. *échine-dermes*)].

δερνοκοπείμαι ρ. αμετβ. αθθ. {δερνοκοπήθηκα} (λαϊκ.) θρηνώ έντονα, γυπνίμαι από απελπισία: *«τι έπαθε, μπρε, και δερνοκοπείσαι.»* (Α. Καρκαβίτσας) ΣΥΝ. στηθοκοπείμαι, κόπτομαι, θρηνώ, δερνομαι, οδύρομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ < *δέρνω* + -*κοπείμαι* < -*κοπώ* (< *κόπτω*)].

δέρνω ρ. μετβ. {δέειρα, (να/θα δείρω), δάρ-θηκα (λόγ. εδάρην, -ης, -η...), -μένος} **1.** δίνω χτυπήματα (σε άνθρωπο ή ζώο) με το χέρι ή με άλλο όργανο: ~ *κάποιον αλύπητα | με την ψυχή μου | για λογαριασμό άλλου | αδιάστακτα | άγρια | μέχρι αναισθησίας | μέχρι θανάτου* || (ως απειλή) *κάσσε ήσυχα, γιατί θα σε δείρω!* || *δεν τη δείρατε ποτέ την κόρη σας, γι'αυτό βγήκε τόσο κακομαθημένη!* ΣΥΝ. χτυπώ, βαρώ, ξυλοκοπώ, καταγερίζω, ξυλοφορτώνω, (ευφημ.) χειροτονώ- ΦΡ. (**φθγω**) *σαν δαρμένο σκυλί* με τρόπο ταπεινωτικό, σαν να με έδειωναν εξευτελιστικά **2.** βέφτω πάνω σε κάτι με ορμή: *έναγαμίστιο που το δέρινε αγέρας και βροχή* || *το κύμα έδερνε αλύπητα το καράβι* ΣΥΝ. ριπίζω **3.** (μτρ.) *ταλαιπωρώ, κάνω* (κάτι) να δεινοπαθεί, να υποφέρει: *την ψυχή του τη δέρνει θλίψη μεγάλη* || *με δέρνει η πενία | η δίμα | μια κατάρα | η φτώχεια | μαύρο χάλι | η ατυχία | η συμφορά | αμάθεια | γρασουζιά | μοναξιά | κακουοιριά | κακοδαμονία* ΣΥΝ. *βασανίζω, ταλαιπωρώ, τυραννώ, παιδεύω, (λόγ.) κατατρήγω* **4.** (για ιδιότητα) χαρακτηρίζω (κάποιον): *τι βλακεία | τρέλα | μεγαλομανία τον δέρνει!* [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *δέρω* «σχίζω, γδέρνηω» (κατά το σχήμα *φέρω-φέρω* (αντί *φέρω*) - *φέρνω, σέρω* - *έσερνα* (αντί *ένερνα*) - *σέρνω*) < Ι.Ε. **de-* «γδέρνηω, σχίζω», πβ. σανσκρ. *dar-*, γαλλ. *tiger*, ισπ. *tigar*, αγγλ. *tear* «σχίζω», γερμ. *trennen* «χωρίζω» κ.ά. Ομόρρ. *δέρ-ας, δέρ-μα, δορά, δρ-έπω* κ.ά. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

Δ.Ε.Σ. (ο) Διεθνής Ερυθρός Σταυρός.

δεσίδι (το) {δεσίδι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το μέσο που χρησιμοποιούμε για να δεσώσουμε κάτι **2.** το δέσιμο. [ΕΤΥΜ. < θ. *δεσ-* (ρ. *δένω*, αόρ. *έ-δεσ-α*) + επίθημα -ιδι].

δέση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (κυριολ.) το δέσιμο και (γενικότ.) η δημιουργία συνδέσμου, η προσωμογή ενός στοιχείου σε άλλο: η ~ *πυλίου λίθου σε δαγτυλίδι* ΣΥΝ. *δέσιμο, σύνδεση, συνένωση* ΑΝΤ. *λύση* **2.** (μτρ.) ΦΙΛΟΛ. τα στοιχεία που διαμορφώνουν τον φωνηηματικό ιστό διηγήματος, μυθιστορήματος, θεατρικού έργου κ.λπ. (ο όρος χρησιμοποιείται κυρ. στην αρχ. τραγωδία) ΣΥΝ. *πλοκή* ΑΝΤ. *λύση*. Επίσης

(λαϊκ.) δεσιά (σημ. 1).

[ETYM. < αρχ. *δέσις* < *δέω* | *δώ* «δένω»].

δέσιμο (το) [μεσν.] {δεσίμ-ατος} -ατα, -άτων) **1.** το τύλιγμα (αντικειμένου) με σχοινί, λουρί, αλυσίδα κ.τ.ό., για να συγκρατείται ή για να μένει σταθερό ή ακίνητο: το - του *αλόγου* σε *έναν πάσσαλο* || το - των *χειριών των αιχμαλώτων* με *αλυσίδες* || το - του *σκόλου* με *λουρί* για να μη φύγει || το - των *βιβλίων* με *σπάγκο* για να μη σκορπιστούν κατά τη μεταφορά τους- Φρ. **για δέσιμο** για το τρελοκομείο: *δεν είναι καλά ο άνθρωπος- είναι ~!* || *τρελός ~!* **2.** ο σχηματισμός κόμπου με το κατάλληλο πλέξιμο σχοινιών, κορδονιών κ.λπ.: το - της *γραβάτας* ANT. λύσιμο **3.** το τύλιγμα (πληγής, τραύματος) με επίδεσμο ΣΥΝ. επίδεση **4.** η συρραφή: το - των φύλλων του βιβλίου **5.** (λαϊκ.) η μαγική πράξη που αποσκοπεί στον εξαναγκασμό (κάποιου να κάνει κάτι): λύνω το ~ (τα μάγια) **6.** το πλέξιμο (διαλύματος γλυκού, σάλτσας κ.τ.ό.) το ~ του *σιροπιού* | της *κρέμας* | της *σάλτσας* **7.** (για άνθος | φυτό) ο σχηματισμός καρπού: το ~ των *σταφυλιών* **8.** ο (επιτυχή) συνδυασμός διαφορετικών στοιχείων: το - δύο *διαφορετικών ρυθμών σε μια αρχιτεκτονική σύνθεση* **9.** η δέση (βλ. λ., σημ. 1).

δεσμευμένος, -η, -ο **1.** αυτός που τον έχουν δεσμεύσει: ~ *κεφάλαια*

2. αυτός που ασθάνεται ηθικούς ή συναισθηματικούς περιορισμούς

3. (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι παντρεμένος ή αρραβωνιασμένος. **δεσμευση** (η) [μτν.] {-ης κ. -εύσεως} -εύσεις, -εύσεων) **1.** η ανάληψη υποχρέωσης, η υπόσχεση (για κάτι): ο *υπουργός συζήτησε τα αιτήματα, χωρίς να αναλάβει ουσίως καμία* - || *πολιτική | οικονομική | διεθνής | ρητή* - || *θα θέλαμε να συνεργαστείτε μαζί μας χωρίς καμία ~ αν δεν μείνετε ικανοποιημένοι, μπορείτε να αποχωρήσετε* **2.** ΝΟΜ. η απαγόρευση χρήσεως ιδιοκτησίας ή αναλήψεως χρημάτων από τρίτα: ~ *καταβόρων* || η ~ *πόρων από το Κοινωνικό Ταμείο ΣΥΝ.* περιορισμός, απαγόρευση, παρεμπόδιση **3.** ο περιορισμός που προέρχεται από την ανάληψη υποχρέωσης ή που επιβάλλεται από άλλον: *ήθελε να ζήσει μια ζωή χωρίς δεσμεύσεις ΣΥΝ.* υποχρέωση **4.** (συνεκδ.) καθέτι το οποίο περιορίζει, δεν επιτρέπει να κινηθεί κανείς ελεύθερα, όπως επιθυμεί: *πολλοί λένε ότι ο γάμος αποτελεί ~* **5.** με ρικη ή ολική συγκράτηση (δράσης, επίδρασης, ενέργειας κ.λπ.): η - της *θερμότητας του Ηλίου από το στρώμα φυσικών αερίων της ατμόσφαιρας κοντά στην επιφάνεια της Γης*.

δεσμευτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δεσμεύει (κάποιον ως προς κάτι). — **δεσμευτικ-ά** [-ός επιρρ., δεσμευτικότητα (η)].

δεσμός ρ. μετβ. {δεσμευ-σα, -θηκα (καθμ., -τηκα), -μένος} **1.** θέτω περιορισμούς και εμπόδια, περιορίζω την ελευθερία δράσεως και επιλογών: *οι προεκλογικές εξαγγελίες της κυβέρνησης τη δεσμεύουν απέναντι στο εκλογικό σώμα* || η *υπόσχεση που σου έδωσα με δεσμεύει ηθικά απέναντι σου* **2.** επιβάλλω ηθικούς ή νομικούς περιορισμούς: ~ *κάποιον με συμβόλαιο | με ρήτρα* **3.** (ειδικότ.) δεν επιτρέπω τη χρήση ιδιοκτησίας ή την ανάληψη καθήκοντων: το κράτος *δεσμεύει τις καταθέσεις σε καιρό πολέμου* **4.** συγκρατώ, δεν επιτρέπω τη διέλευση: *τα φυσικά αέρια της ατμόσφαιρας δεσμεύουν την ηλιακή θερμότητα* (μεσοπαθ. **δεσμεύομαι**) **5.** αναλαμβάνω υποχρέωση: ~ *ενόπιον του συμβουλίου να κάνω ό,τι μπορώ για την εξοπλιστική των συμφερόντων της εταιρείας* **6.** υπόκειμαι σε δεσμευση, περιορίζομαι ή εμποδίζομαι στις ενέργειές μου από κάτι: ~ *από το δημοσιογραφικό απόρρητο και δεν μπορώ να αποκαλύψω τις πηγές μου*. [ETYM. αρχ. < δεσμός. Το ρ. είχε αρχικά τη σημ. «φυλακίζω, αλυσόδενω». Η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ. bind].

δέσμη (η) {δεσμών} **1.** σύνολο πολλών ομοειδών αντικειμένων, που είτε είναι δεμένα μεταξύ τους είτε συγκρατούνται χαλαρά με περιτύλιγμα, λαβή, κλωστή, σπάγκο κ.λπ.: - *χαρτιών | λουλουδιών | εγγράφων ΣΥΝ.* δέμα, δεμάτι, δεσμίδα (λαϊκ.) μάσσο **2.** οτιδήποτε εμφανίζεται ή αντιμετωπίζεται ως σύνολο ομοειδών πραγμάτων με κοινή πηγή, προέλευση ή με κοινό στόχο: ~ *μέτρων | προβλημάτων | προτάσεων | φωτεινών ακτίνων | ευθειών | ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων ΣΥΝ.* πακέτο **3.** (ειδικότ.-παλαιότ.) καθεμιά από τις ομάδες μαθημάτων που όφειλαν να παρακολουθήσουν και στα οποία εξετάζονταν στο τέλος τη σχολική περίοδο για την εισαγωγή τους στα Ανώτερα και Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα οι μαθητές της τελευταίας τάξης του λυκείου και που καθεμιά αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες ανώτερες και ανώτατες σχολές: *μάθημα δέσμης* || *οι βάσεις στις ~ διαμορφώθηκαν φέτος σε υψηλά επίπεδα*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «δεμάτι», < δέω | δώ «δένω». Η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ. bundle].

δεσμίδα (η) μικρή δέσμη ή σύνολο μικροαντικειμένων, συνδεδεμένων μεταξύ τους: ~ *χαρτονομαμάτων | εισιτηρίων | φυστηρίων*. [ETYM. < αρχ. *δεσμός*, -ίδος < δέω | δώ «δένω»].

δέσμιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει δεθεί, που φέρει ή συγκρατείται με δεσμά: *ο επί κεφαλής των τρομοκρατών εμφανίστηκε ~ μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες ΣΥΝ.* δεμένος, δεσμώτης ANT. λυτός, ελεύθερος **2.** (μτφ.) αυτός που δεσμεύεται (από κάποιον/κάτι), που δεν μπορεί να δράσει ελεύθερα λόγω εσωτερικών ή εξωτερικών περιορισμών: η *κυβέρνηση είναι ~ των προεκλογικών της εξαγγελιών* || *~ τον παθόν | τον υποσχέσαν | τον συνθηκών | του παρελθόντος | της μοίρας ΣΥΝ.* δούλος, όργανο, υποχείριος ANT. λυτρωμένος **3.** ΝΟΜ. **δέσμια αρμοδιότητα** βλ. λ. **αρμοδιότητα**. [ETYM. αρχ. < δεσμός].

δεσμός (ο) {πληθ. δεσμοί κ. δεσμά (τα)} **1.** σχέση που προϋποθέτει ή συνεπάγεται ηθικό, νομικό ή συναισθηματικό σύνδεσμο: *κατά την ομιλία του ο ξένος πρέσβης εξήρε τους παραδοσιακούς ~ φιλίας μεταξύ των δύο λαών* || - *αγάπης | συγγενείας | έρωτος | εκτιμήσεως* || *ισχυρός | ακατάλυτος | συγγενικός | πνευματικός | φιλικός | ερωτικός | εξοσυσυγγικός | συναισθηματικός | άρρηκτος | εγκάρδιος | κοινωνικός | παράνομος* ~ ΣΥΝ. σχέση, συνναστροφή Φρ. (α) **δεσμός αίμα-**

τος βλ. λ. *αίμα* (β) **γάρδιος δεσμός** βλ. λ. **2.** (ειδικότ.) η ερωτική σχέση: *έχει ~ με μια φοιτήτρια* || *ο ~ τους χάλασε* || *δεν έχω* - αυτή την *περίοδο* || *έχουν σοβαρό* - (πηγαίνουν για γάμο) **3. δεσμά** (τα) (α) (κυ-ριολ.) τα όργανα με τα οποία δένουν τα χέρια και τα πόδια των κρατουμένων, των καταδικών και των αιχμαλώτων: *σπάω | θραύω | αποτινάσσω τα ~* || *απαλλάσσω τον σκλάβο από τα ~ του ΣΥΝ.* αλυσίδες, σχοινιά (β) (μτφ.) ο καταναγκασμός (που επιβάλλει μια κατάσταση ή ένα φαινόμενο): *τα ~ του γάμου* | της *δουλείας* | της *σκληριάς* | της *αμαρτίας ΣΥΝ.* ζυγός **4.** (κατ' επέκτ.) η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας: *καταδική σε ισόβια* - ΣΥΝ. φυλάκιση, κάθειρξη **5.** ΧΗΜ. η αλληλεπίδραση ή σύνδεση με διάφορους τρόπους ατόμων ομοίων ή διαφορετικών, που έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των χημικών ενώσεων: *ομοιοπολικός | ετεροπολικός | μεταλλικός | απλός | διπλός* -. [ETYM. αρχ. < δέω | δώ «δένω». Η λ. ήδη από την Αρχ. παρουσιάζει διπλό πληθ. για σημασιολ. διαφοροποίηση- έτσι οι *δεσμοί* (ήδη μκκ.) είχαν γενική χρήση, ενώ τα *δεσμά* αναφέρονταν κυρ. στις αλυσίδες, στα όργανα με τα οποία έδεναν κάποιον, ο χημ. όρ. αποδίδει το αγγλ. bond].

δεσμοφυλάκας (ο/η) [μτν.] {δεσμοφυλάκων} πρόσωπο που φρουρεί τους κρατουμένους σε σωφρονιστικό κατάστημα και επιβλέπει τις δραστηριότητες τους. — **δεσμοφυλακείο** (το) [1873].

δεσμός ρ. μετβ. {δεσμείς...} εύχρ. στον ενεστ.} δένω- μόνο στη Φρ. **δεσμών** και **λύειν** (i) η εξουσία που δόθηκε από τον Χριστό στους Αποστόλους (και κατ' επέκτ. στους επισκόπους) να χορηγούν ή όχι άφεση αμαρτιών (ii) (σπάν.-μτφ.) η εξουσία να αποφασίζει κανείς και να ενεργεί όπως θέλει: αυτός *έχει το - εδώ μέσα*. [ETYM. < μτν. *δεσμός* (-έω) < αρχ. δεσμός. Στους εκκλησιαστικούς συγγραφείς απαντά με διάφορες παραλλαγές η φρ. *δεσμειν και λύειν* (πβ. σύ δός *έξουσιαν... λύειν ἃ δει λύειν και δεσμειν ἃ δει δεσμειν*, κλήμης, *Ομιλία* 3,72), ώστε να αποδοθεί η φράση του Χριστού: *ὅσα ἐν ἡμέρῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἐστί δεδεμένα ἐν οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐν λύσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐστί λελυμένα ἐν οὐρανῷ* (κ.δ. Ματθ. 18, 18)].

δεσμοτήριο (το) [αρχ.] {δεσμοτηρί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ειδικός χώρος σε αστυνομικό τμήμα ή στρατιωτική μονάδα, όπου κρατούνται προσωρινά υπόδικοι, ύποπτοι ή ανακρινόμενοι ΣΥΝ. κρατητήριο **2.** (πα-λαιότ.) το κτίσμα όπου εξέτιναν την πινή τους οι καταδικασμένοι σε πινή φυλάκισης ΣΥΝ. φυλακή, (λόγ.) ειρκτή, (λαϊκ.) μπουντρούμι.

δεσμώτης (ο) [αρχ.] {δεσμωτών}, **δεσμώτρια** (η) {δεσμωτριών} **1.** πρόσωπο που έχει ριχτεί στα δεσμά, που στερείται της προσωπικότητας του ελευθερίας: «*Προμηθέας ~*» (τραγωδία του Αισχύλου) ΣΥΝ. φυλακισμένος, δεσμώτης **2.** (μτφ.) πρόσωπο που βρίσκεται υπό τη γοητεία, υπό την ολοκληρωτική επίδραση προσώπου ή πράγματος: ~ *του έρωτα* | *του πάθους ΣΥΝ.* δεσμός, αιχμάλωτος, δούλος, υποχείριος. [ETYM. αρχ. < δεσμός].

δεσοζυμφοζουκλει(ν)ικό οξύ (το) το Ντι-Εν-Ει | D.N.A. (βλ. λ.).

Δ.Ε.Σ.Π.Α. (η) (παλαιότ.) Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών.

δεσπόζουσα (η) ΜΟΥΣ. **1.** στην τροπική μουσική (βλ. λ. *τρόπος*), ο φθόγγος ο οποίος ακούγεται συχνότερα σε ένα τροπικό μέλος χρησιμοποιώντας ως πόλος έντασης, σε αντίθεση προς την τονική η οποία χρησιμοποιείται ως πόλος ηρεμίας- στο τροπικό σύστημα η θέση του εντοπιστής, ανάλογα με τον τρόπο, σε διάφορες θέσεις ψηλότερα από την τονική (για τρίτη, μια τέταρτη, μια πέμπτη), ενώ στο τονικό σύστημα (σύστημα μείζονος - ελάσσονος) η θέση της δεσπόζουσας έχει σταθεροποιηθεί σε απόσταση πέμπτης ψηλότερα από την τονική: ~ *βαθμίδα* || η *μελωδία κινείται προς την ~* **2.** στη διατονική αρμονία, η τρί-φωνα συγχορδία η οποία σχηματίζεται πάνω στη δεσπόζουσα βαθμίδα: η *συγχορδία της ~* (βλ. λ. *τονικός, υποδεσπόζουσα*). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dominante].

δεσπόζω ρ. μετβ. {δέσποσα} (+σε) **1.** (σπάν.-κυριολ.) έχω απόλυτη εξουσία, κυριαρχώ ολοκληρωτικά σε πρόσωπο ή πράγμα ΣΥΝ. εξουσιάζω, δυναστεύω **2.** (συχνότ. μτφ.) κυριαρχώ, ξεχωρίζω από τους υπολοίπους, κατέχω τη σπουδαιότερη θέση: η *ηγετική του φυσιογνωμία δεσπόζε στο πολιτικό σκηνικό των αρχών του αιώνα ΣΥΝ.* κυριαρχώ, επικρατώ **3.** (μτφ.) βρίσκομαι ψηλότερα και ως εκ τούτου γίνομαι ορατός από όλες τις πλευρές: σε *ολόκληρη την περιοχή δεσπόζε το βενετανικό κάστρο ΣΥΝ.* ξεχωρίζω **4.** (μτφ.) επιβάλλομαι με τον όγκο, γενικότ. με τις διαστάσεις μου, στον χώρο: *στην είσοδο του λιμανιού της Νέας Υόρκης δεσπόζε το αγαλμα της Ελευθερίας*. [ETYM. αρχ. < *δεσπόδ- | δεσπότη-ω < δεσπότης].

δεσπόζων, -ούσα, -ον **1.** αυτός που ξεχωρίζει, επιβάλλεται ή κυριαρχεί: *μωρήθη τον ελληνικών γραμμάτων* || *κατέχει ~ θέση στα πολιτικά δρώμενα της χώρας μας ΣΥΝ.* εξέχων, επικρατών **2. δεσπόζουσα** (η) βλ. λ.

[ETYM. Μτφ. ενεστ. του αρχ. δεσπόζω (βλ. λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dominante].

δέσποινα (η) {-ας κ. (λόγ.) -οίνης} **1.** η Παναγία (ως βασίλισσα του κόσμου): «*σάπασε κυρά-Δέσποινα και μην πολυδακρύεις*» (δημοτ. τραγ.) **2.** γυναικείο όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. [ETYM. Το αρχ. *δέσποινα* (βλ. λ.) χρησιμοποιήθηκε (ήδη στη μυθολ.) ως προσφώνηση της θεάς Δήμητρας και της Περσεφόνης].

δέσποινα (η) [σπάν. δεσποίνων] **1.** η κυρία του σπιτιού, αυτή που διοικεί τον οικο ΣΥΝ. οικοδέσποινα, (λαϊκ.) αφέντρα, κυρά **2.** (λογοτ.-επίσ.) τιμητική προσφώνηση για κυρία, ιδ. ευγενούς καταγωγής και υψηλής κοινωνικής θέσης: *Ρομαιο* - ΣΥΝ. αριστοκράτισσα. [ETYM. αρχ. < *δεσπότινα < *δεσποτιν- (α, θηλ. του δεσπότης, εφσον τον β' συνθ. πότινα αποτελεί θηλ. του πόσις «ο σύζυγος, ο κύριος του σπιτιού»). Βλ. λ. δεσπότης].

δεσποινίς (η) {δεσποιν-ίδας κ. (λόγ.) -ίδος, -ίδων} **1.** (γενικά-

παλαιότε.) γυναίκα μικρής ηλικίας ΣΥΝ. κορίτσι, κοπέλα 2. (συνήθ.) η ανύπαντρη γυναίκα οποιασδήποτε ηλικίας: *δεσποινίς, ελάτε να σας πω κάτι!* || *Να σας συστήσω: από εδώ η ~ Ελένη ΣΥΝ. άγαμη, ελεύθερη* ΑΝΤ. κυρία. Επίσης (καθημ.) *δεσποινίδα*. — (υποκ.) *δεσποινιδούλα* (η) κ. (λόγ.-παλαιότε.) δεσποινάριο (το). ΣΧΟΛΙΟ *λ. κύριος*. [ΕΤΥΜ. < λουσ. *δεσποινίς*, -ίδος, υποκ. του αρχ. *δέσποινα*].

δεσποσύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (παλαιότε.) η κόρη του δεσπότη, δηλ. του άρχοντα · 2. (επίσ.) η ανύπαντρη γυναίκα, νεαρής συνήθ. ηλικίας ΣΥΝ. δεσποινίς 3. αντί του «δεσποινίς» ως προσφώνηση με ειρωνικό ή πειρακτικό χαρακτήρα: *τι επιθυμεί πάλι η ~ σας*; [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επιθ. *δεσπόσυνος* «ο ανήκων στον δεσπότη, στον κύριο» < δεσπότης].

δεσποτάκι (το) {χωρ. γεν.} αρκετά σκληρό και βαρύ ανοιχτόχρωμο ξύλο που χρησιμοποιείται στην επιπλαστική, την κατασκευή σκελετών αεροπλάνων, αυτοκινήτων κ.α. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *disbudak*, με παρετυμολογία προς τη λ. *δεσπότης*].

δεσποτίας (ο) → δεσπότης
δεσποτάτο (το) [μεσν.] (από τον 13ο αι. κ.εξ.) περιοχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας που κυβερνιόταν από ανεξάρτητο άρχοντα, τον δεσπότη (βλ. λ.), ο οποίος συχνά ήταν μέλος της αυτοκρατορικής οικογένειας: *το ~ του Μυστρά | της Ηπείρου*.

δεσποτεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η απόλυτη εξουσία, η μορφή διακυβέρνησης κατά την οποία ένα πρόσωπο (μονάρχης) κυβερνά με τρόπο αυθαίρετο (χωρίς να δεσμεύεται από κανέναν είδους δίκαιο) και αυταρχικό: *η ~ της τσαρικής Ρωσίας ΣΥΝ. δεσποτισμός, απολυταρχία* ΑΝΤ. δημοκρατία 2. ΙΣΤ. (*πυρροποιημένη δεσποτεία* (γερμ. *aufgeklaerte Monarchie*) (κατά την εποχή του Διαφωτισμού) η ηπιότερη άσκηση της μοναρχικής εξουσίας (σε σύγκριση με την απόλυτη μοναρχία), η συνύπαρξη της μοναρχίας με τις πολιτικές ιδέες που αναπτύχθηκαν από τους φιλοσόφους του Διαφωτισμού, αποσκοπώντας στη βελτίωση της ζωής των υπηκόων (μέσω της ανάπτυξης της παιδείας, της τέχνης, της βελτίωσης της οικονομικής τους κατάστασης κ.λπ.: *η ~ του Φρειδερίκου Β' της Πρωσίας 3. (κατ' επέκτ.) η επιβολή τυφλής υπακοής και πλήρους υποταγής: βρισκόμαι υπό τη ~ κάποιου*.

δεσπότης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ου (κλιτ. δεσποτα) | -ες (κ. λαϊκ. -άδες), -ών (λαϊκ. -άδων)} 1. (καθημ.) ο επίσκοπος: *την ευλογία σου, δεσποτα ΣΥΝ. μητροπολίτης, αρχιερέας* ΦΡ. (α) (παροιμ.) *καλά είναι τα φαρδωμάκια, μα είν' για δεσποτάδες* για όσους έχουν φιλοδοξίες ανώτερες των δυνατοτήτων τους (β) *λέω τον δεσπότη Παναγιώτη* για περιπτώσεις τις οποίες κάποιος ασατίζει, τα χάνει ή παθαίνει κάτι και υποφέρει: *στο τ τράβηξα μ' αυτή την υπόθεση δεν λέγεται!* *Είπα τον δεσπότη Παναγιώτη!* 2. αυτός που έχει απόλυτη εξουσία, άρχοντας που κυβερνά αυθαίρετα και απολυταρχικά: *αμείλικτος | τυραννικός | στυγνός ~ ΣΥΝ. δυνάστης, άρχοντας, αυθέντης, εξουσιαστής, ηγεμόνας, βασιλιάς, κυβερνήτης, κυρίαρχος · 3. (ως προσφώνηση) ο Θεός: ευλόγησον, δεσποτα! ΣΥΝ. Κύριος · 4. ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) (α) ο αυτοκράτορας (β) μέλος της αυτοκρατορικής οικογένειας (πρώτος στην ιεραρχία του παλατιού) (γ) (κατά τον 13ο αι.) καθέναν από τους ανεξάρτητους ηγεμόνες της Ηπείρου και του Μυστρά (βλ. κ. λ. *δεσποτάτο*) · 5. ο αρχηγός της οικογένειας και κύριος του οίκου και (κατ' επέκτ.) αυτός που κατέχει απόλυτα, που έχει την πλήρη κυριότητα πράγματι ΣΥΝ. οικοδεσπότης, νοικοκύρης, σπιτονοικοκύρης, αφεντικό. Επίσης (λαϊκ.) *δεσποτάς* (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ *λ. δούλος, κύριος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **δεμ-σ-πάτης*, συνθ. λ. που ταυτίζεται με το σανσκρ. *dāmpati* «οικοδεσπότης». Είναι αβέβαιο αν το α' συνθ. (**δεμ-σ-*) προέρχεται από Ι.Ε. **dem-* (από όπου και **demā-* «χτίζω - κατοικώ», βλ. λ. *δέμας, δόμος*) με ριζική παρέκταση -s- ή αν πρόκειται για γενική πτώση αρχ. λ. με τη σημ. «σπίτι». Το β' συνθ. είναι η λ. *πόσις* «ο σύζυγος, ο κύριος (του σπιτιού)», που προέρχεται από Ι.Ε. **roti-s*, πβ. σανσκρ. *raṭhi*? «κύριος, ο σύζυγος», λατ. *roŭis*, γαλλ. *rounois* «σύζυγος», αγγλ. *rower* κ.ά. Από τη σημ. του οικοδεσπότη η λ. χαρακτηρίσες αργότερα τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου και, επί Τουρκοκρατίας, τον χριστιανό διοικητή ενός δεσποτάτου. Η εκκλησι. χρήση της λ. ως προσφώνησης του επισκόπου είναι μεσν. Από την κλιτ. *δεσποτα* *σηματίστηκε* και τ. ονομαστικής *ο δεσποτάς*, πβ. *πατήρ* - κλιτ. *πάτερ*, ονομαστική *ο πάτερ*].*

δεσποτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με ή αρμόζει σε απόλυτο άρχοντα, σε κυρίαρχο και (γενικότε.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απολυταρχικές τάσεις, που στερείται δημοκρατικότητας και ελευθερίας: *~ καθεστώσ | επιθυμία | χαρακτήρας | κυβέρνηση | συμπεριφορά* Ι.Ε. τυραννικός, απολυταρχικός, δυνασταυτικός ΑΝΤ. φιλελεύθερος · ΕΚΚΛΗΣ. 2. αυτός που αναφέρεται ή αφιερώνεται στον Χριστό: *~ τροπάρια* ΦΡ. *δεσποτικές εορτές* οι εορτές που τελούνται προς τιμήν του Χριστού, κατά τις οποίες μνημονεύονται τα σπουδαιότερα γεγονότα του βίου του (λ.χ. Χριστούγεννα, Θεοφάνια κ.λπ.) 3. αυτός που σχετίζεται με ανώτερο κληρικό: *~ θρόνος | άμια* ΣΥΝ. αρχιερατικός, επισκοπικός 4. *δεσποτικό* (το) (α) θρόνος στα δεξιά του ναού, όπου στέκεται ο αρχιερέας, όταν χοροστατεί στις ακολουθίες ΣΥΝ. αρχιερατικός | επισκοπικός θρόνος (β) (σπανιότε.) η κατοικία του επισκόπου, το επισκοπικό μέγαρο ΣΥΝ. (αρχ.)επισκοπή, μητρόπολη. — *δεσποτικ-* {-ός [αρχ.] επίρρ.

δεσποτισμός (ο) [1782] {χωρ. πληθ.} 1. η δεσποτεία (βλ. λ.) · *ο τσαρικός* — || ο — *ασιατικού τύπου 2. (γενικότε.) η αυταρχική συμπεριφορά, οι τυραννικοί τρόποι ΣΥΝ. αυταρχικότητα, σατραπισμός* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *despotisme*]. **δέστρα** (η) {σπάν. δεστρον} ΝΑΥΤ. σιδερένια σπλήη, στερεωμένη στην προκυμαία ή στο κρηπίδιωμα του λιμανιού, για να δένονται εκεί τα σχοινιά των πλοίων. [ΕΤΥΜ. < θ. *δεσ-* (ρ. *δένω*) + *παράγ.* επίθημα -τρα, άσχετο προς το μτγν. *δέστρον* «τιμήμα του τροχού» < αρχ. *δέω* | *δώ*].

δετικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που χρησιμοποιείται για το δέσιμο 2. *δετικά* (τα) το χρηματικό ποσό που δίδεται σε βιβλιοδέτη ως αμοιβή για την εργασία του ΣΥΝ. βιβλιοδετικά.

Δ.Ε.Τ.Ο.Ρ.Σ. (η) Διαρκής Επιτροπή Τοπικών Ραδιοφωνικών Σταθμών. **δετός**, -ή, -ό αυτός που έχει δεθεί ή που μπορεί να δεθεί: *- μαλλιά | κορδόνια ΣΥΝ. δεμένος, δεσμός* ΑΝΤ. λυμένος, λυτός. — *δετά* επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέω* | *δώ* «δένω»].

Δ.Ε.Τ.Ρ.Ο.Π. (η) Διεθνής Έκθεση Τροφίμων - Ποτών. **Δευκαλίαν** (ο) {Δευκαλίαν-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γιος του Προμηθέα μαζί με τη σύζυγο του Πύρρα ήταν οι δύο άνθρωποι που έσωσε ο Δίας από τον κατακλισμό με τον οποίο θέλησε να καταστρέψει τον ανθρωπίνον γένος. Επίσης Δευκαλιώνας.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < **Δευκ-αλ-ιών*, ομόρριζο του *Πολυ-δεύκης* (βλ. λ.), όπου και λεπτομερής ανάλυση].

δέυρο επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. προς την κατεύθυνση όπου βρίσκεται ο ομιλήτης ΣΥΝ. *εδώ*, προς τα *εδώ 2. (ειδικότε.) στην Κ.Δ., εμφατικό στοιχείο που ισοδυναμεί προς το νεότε. εμπρός και συνοδεύεται συχνά από προστακτική: δέυρο ακολουθεί μοι, Ματθ. 19, 21) - μόνο στη ΦΡ. (*Λάζαρε*), *δέυρο έξω!* (*Λάζαρε, δέυρο έξω*, Ιωάν. 11,43) 3. (ενίοτε σήμερα καταχρ.-σκωπτ.) *έλα έξω, βγες έξω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δέυρο* «εδώ» < **δε-αύρο*, όπου το α' συνθ. πθ. αποτελεί το επιθηματικό στοιχείο -δε (π.χ. *οίκα-δε*), ενώ το β' συνθ. με λθ. *αυρε* και αρμ. ιρ «προς τα εδώς»].*

δέυτε επίρρ. (αρχαιοπρ.) εμπρός, *ελάτε*, προσέλθετε: *κύρ. σε εκκλησιαστικές φρ., όπως (α) δέυτε λάβετε φως* *ελάτε να λάβετε φως* (λέγεται πριν από την Ανάσταση) (β) *δέυτε προσκυνήσωμεν* *ελάτε να προσκυνήσωμε* (γ) *δέυτε τελευταίον ασπασμό ν* βλ. λ. *ασπασμός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δέυτε*, από συνεικφορά της φρ. *δέυρο* *Ιτε* «εδώ ελάτε»].

Δευτέρα (η) η δεύτερη ημέρα της εβδομάδας (μετά την Κυριακή και θεωρείται πρώτη) ΦΡ. (α) *Καθαρή | Καθαρά Δευτέρα* βλ. λ. *καθαρός* (β) *Μεγάλη Δευτέρα* η αντιστοίχη ημέρα της Μεγάλης Εβδομάδας. — *δευτεριάτικος*, -η, -ο, *δευτεριάτικα* επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Θηλ. του αρχ. επιθ. *δευτερος*, που αποδόθηκε στη δεύτερη ημέρα της εβδομάδας κατά την εβραϊκή αρίθμηση και συνήθεια. Στις λατινογενείς γλώσσες αντιστοιχεί με την «ημέρα της σελήνης» (λατ. *lunae dies* > γαλλ. *lundi*, ισπ. *lunes* κ.ά.), όπως ακριβώς και στις γερμανικές γλώσσες (αρχ. γερμ. *manatag* > γερμ. *Montag*, αγγλ. *Monday*, πβ. *moon* «σελήνη» + *day* «ημέρα»)].

δευτερανοστής (ο) [αρχ.], **δευτεραγωνίστρια** (η) {δευτεραγωνιστριών} 1. πρόσωπο που έχει δευτερεύοντα ρόλο (σε θεατρικό | κινηματογραφικό | λογοτεχνικό έργο) ΑΝΤ. πρωταγωνιστής 2. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που δεν συμβάλλει αποφασιστικά σε ζήτημα, υπόθεση κ.λπ., που δεν έχει πρωταρχική σημασία ΑΝΤ. πρωταγωνιστής.

δευτεραθλητής (ο) [1896], **δευτεραθλήτρια** (η) {δευτεραθλητριών} αθλητής που καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση σε αγώνες.

δευτεράντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ως χαρακτηρισμός) αυτός που είναι χαμηλής αξίας ή ποιότητας (αισθητικής κ.λπ.): *αυτός πουλάει πολύ δευτεράντζες* || *αυτή η κοπέλα δεν έχει καθόλου αισθητική, είναι πολύ ~*. [ΙΗΜ < *δευτερος* + *παράγ.* επίθημα -άντζα (βλ. λ.)].

δευτεράτσια (τα) (αρχαιοπρ.) 1. το δεύτερο βραβείο σε αγώνα, διαγωνισμό κ.λπ. ΑΝΤ. πρωτα 2. (σπάν.) η δεύτερη θέση σε σειρά ή κατάταξη: *κατέγω | καταλαμβάνω τα ~* ΑΝΤ. πρωταία. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δευτεράτσια* (ενν. *αθλια*) < *δευτερος*].

δευτερεύων, -ούσα, -ον {δευτερεύοντος (θηλ. -ας κ. λόγ. -ούσης), -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} 1. αυτός που δεν έχει καθοριστική σημασία ή αξία, που δεν διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο, που βρίσκεται σε δεύτερη, λιγότερο σημαντική θέση: *~ θέση | μοίρα | θέμα | ζήτημα | ατία | ρόλος | σημασία | πρόβλημα | συνέπεια | περιστατικό | πράγμα ΣΥΝ. επουσιώδης, ήσσονος σημασίας* ΑΝΤ. πρωτεύων, κύριος ΦΡ. *δευτερεύον μάθημα* σχολικό μάθημα που θεωρείται λιγότερο σημαντικό στο σχολικό πρόγραμμα, λ.χ. τα καλλιτεχνικά ή η ξένη γλώσσα (σε αντίθεση π.χ. με τα μαθηματικά ή τα Ελληνικά, που θεωρούνται πρωτεύοντα) 2. αυτός που συμπληρώνει κάποιον/ κάτι κύριο, που διαδραματίζει βοηθητικό ρόλο: *~ στοιχείο | όρος | υπηρεσία ΣΥΝ. (επι)βοηθητικός, επικουρικός, πρόσθετος* ΑΝΤ. κύριος 3. ΓΛΩΣΣ.

δευτερεύουσα πρόταση η πρόταση που προσδιορίζει επιρρηματικά (δηλώνοντας χρόνο, αιτία, σκοπό κ.λπ.) ή συμπληρώνει (πρωταίσεις με ότι ή να) το περιεχόμενο άλλης πρότασης ή όρου, ο οποίος ανήκει σε άλλη πρόταση, π.χ. στην περίοδο *«οι τουρίστες έφυγαν από το νησί, όταν άνοιξαν τα σχολεία»* η πρόταση που εισάγεται με το όταν είναι δευτερεύουσα, εξαρτημένη από την κύρια πρόταση (*«Οι τουρίστες έφυγαν από το νησί»*): *η εισαγωγή | η εκφορά των δευτερευουσών προτάσεων ΣΥΝ. εξαρτημένη πρόταση* ΑΝΤ. κύρια | ανεξάρτητη πρόταση. — *δευτερεύοντος* επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μτχ. του μτγν. *δευτερεύω* «είμαι δεύτερος» < αρχ. *δευτερος*].

δευτερίο (το) {δευτερίου} ΧΗΜ. ισότοπο του υδρογόνου (γνωστό και ως «βαρύ υδρογόνο»), του οποίου ο πυρήνας αποτελείται από ένα πρωτόνιο και ένα νετρόνιο· χρησιμοποιείται ευρύτατα στις βιομηχανικές αντιδράσεις. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *deuterium*].

δευτερο-κ. δεύτερο- κ. **δευτερ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: 1. ότι κάτι γίνεται για δεύτερη φορά: *δευτερο-λόγος 2. (α) ότι κάτι καταλαμβάνει σε σειρά τη δεύτερη θέση: δευτερό-τοκος, δευτερ-αγωνιστής, δευτερό-κλιτος* (β) ότι κάτι προκύπτει ως επακόλουθο: *δευτερο-γενής, δευτερο-παθής*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. Ν. ελληνικής (πβ. αρχ. *δευτερο-τόκος*, μτγν. *δευτερο-λογία*), που προέρχεται από το αριθμητ. επιθ. *δευτερος* (βλ. λ.)].

δευτεροβάθμιος, -α, -ο [1833] 1. αυτός που ανήκει στον δεύτερο

βαθμό ιεραρχίας ή στη δεύτερη σειρά, τάξη κ.λπ.: ~ *εκπαίδευση* (Γυμνάσιο - Λύκειο) **2.** αυτός που εξετάζει μια υπόθεση για δεύτερη φορά (σε δεύτερο βαθμό), αφού δηλ. έχει εκδοθεί απόφαση σε πρώτο βαθμό (από πρωτοβάθμιο όργανο): ~ *επιτροπή* | *απόφαση* || ~ *δικαστήριο* (που δικάζει τις φέσεις κατά των αποφάσεων των πρωτοβάθμιων). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.

δευτερογαμία (η) [μτγν.] {δευτερογαμιών} η τέλεση δεύτερου γάμου μετά τη λύση του πρώτου (λόγω θανάτου ή διαζυγίου).

δευτερογενής, -ής, -ές {δευτερογενούς | -είς (ουδ.-ή)} **1.** (α) υτός που προκύπτει ως επακόλουθο άλλου, που έρχεται ως συνέπεια άλλου: ~ αιτία | συνέπεια ΣΥΝ. υστερογενής ΑΝΤ. πρωτογενής (β) ΙΑΤΡ. **δευτερογενή συμπτώματα** | **φαινόμενα** συμπτώματα ή παρενέργειες που εμφανίζονται μετά την πάροδο της οξείας φάσης ασθένειας **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται αργότερα, σε δεύτερη φάση. — **δευτερογενώς** επίρρ. [1890]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ_ μτγν < *δευτερος* + *-γενής* < *γενος*].

δευτεροτής, -ής, -ές [1852] {δευτεροετούς | -είς (ουδ.-ή)} αυτός που βρίσκεται στο δεύτερο έτος των σπουδών του σε Ανώτερη ή Ανώτατη Σχολή: ~ *φοιτητής της Ιατρικής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

δευτεροκάκιο (το) το κάκιο που συνοδεύει το γριγρί (βλ.λ.).

Δευτεροκανονικά (τα) ΕΚΚΛΗΣ. κατηγορία βιβλίων της Π.Δ. (του «δεύτερου κανόνος», όπως λέγονται), τα οποία δεν περιλαμβάνονται στη σημερινή μορφή της εβραϊκής Βίβλου, αλλά αναγνωρίζονται από την Ορθόδοξη και από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. [ΕΤΥΜ_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. deuterocanonical].

δευτεροκλασάτος, -η, -ο αυτός που από άποψη σπουδαιότητας ανήκει σε δεύτερη κατηγορία, που δεν θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικός: ~ *κομματική στελέχη* ΣΥΝ. δευτερεύων ΑΝΤ. πρωτοκλασάτος.

δευτερόκλιτος, -η, -ο [1862] ΓΛΩΣΣ. (όνομα ουσιαστικό και επίθετο) που κλίνεται κατά τη δεύτερη κλίση, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική, π.χ. ο *δρόμος*, η *εξοδος*, το *τετράδιο*, *καλός*, -ή, -ό κ.ά.

δευτερολεπτό (το) [μτγν.] {δευτερολεπτού | -ων} **1.** μονάδα μέτρησης του χρόνου, η οποία ισούται με το ένα εξηκοστό του πρώτου λεπτού της ώρας (σύμβολο: ") **2.** μονάδα μέτρησης τόξου ή γωνίας που ισούται με το ένα εξηκοστό του πρώτου λεπτού της μοίρας (ή με το 1/3.600 της μοίρας) **3.** (κατ' επέκτ.) ελάχιστο χρονικό διάστημα, σε ΦΡ. όπως (α) *ήταν υπόθεση δευτερολεπτών* πολύ σύντομη (β) *σε κλάσμα δευτερολεπτού* ταχύτητα, στο πει και φει.

δευτερολεπτοδείκτης (ο) {δευτερολεπτοδεικτών} ο δείκτης των δευτερολεπτών, δηλ. ο βραχίονας του ρολογιού που δείχνει τα δευτερολεπτά της ώρας.

δευτερολογία (η) [μτγν.] {δευτερολογιών} η αγόρευση για δεύτερη φορά για το ίδιο θέμα: η ~ *του υπουργού στο θέμα των τηλεφωνικών υποκλομών* || η ~ *του κατηγορουμένου στο δικαστήριο δεν μπορεί να υπερβεί τη μισή ώρα* ΑΝΤ. πρωτολογία.

δευτερολογία - πρωτολογία. Τελευταία χρησιμοποιείται, ιδίως στον προφορικό λόγο, ο νεολογισμός **πρωτολογία** (*Όπως υποστήριξα στην πρωτολογία μου...*) που πλάστηκε αναλογικώς προς το δευτερολογία. Η λ. **πρωτολογία** αντικαθιστά τον γενικότερο όρο «ομιλία» ή «λόγος» και αποτελεί χρήσιμη αντιδιαστολή προς τη λ. δευτερολογία, οσάκις ο ομιλητής χρειάζεται την αντιδιαστολή.

δευτερολογία ρ. αμετβ. [μτγν.] {δευτερολογείς... | δευτερολόγησα} αγορεύω για δεύτερη φορά στο ίδιο θέμα σε επίσημη περίπτωση (συνήθ. στη Βουλή ή στο δικαστήριο), με σκοπό να συμπληρώσω την προηγούμενη μου αγόρευση ή να αντικρούσω επιχειρήματα που προέβλεπαν άλλοι ομιλητές: ο *πρωθυπουργός δευτερολόγησε κατά τη συζήτηση στη Βουλή για τον κρατικό προϋπολογισμό* ΣΥΝ. ανταπαντώ.

δεύτερος επίρρ. [αρχ.] {άκλ.} **1.**σε απλή απαρίθμηση, δηλώνει στοιχεία που ακολουθεί το πρώτο: *κι άρχισε να μου εξηγεί: πρώτον αυτό, - εκείνο, τρίτον το άλλο...* **2.** για την εισαγωγή στη συνέχεια του λόγου σκέψης, συμπεράσματος, σχολίου κ.λπ. που ακολουθεί προηγούμενη σκέψη, συμπεράσμα, σχόλιο κ.λπ.: *πρώτον, δεν είμαστε σίγουροι αν τα πράγματα έγιναν έτσι- -, και να έγιναν έτσι, θα ήταν προτιμότερο να μη δώσουμε ιδιαίτερη σημασία*.

Δευτερονόμιο (το) {Δευτερονομίου} ΘΡΗΣΚ. το τελευταίο βιβλίο της Πεντατεύχου (βλ.λ.) και το πέμπτο κατά σειρά στον βιβλικό κανόνα: περιλαμβάνει ανακεφαλαίωση και ερμηνεία της διδασκαλίας του Μωυσή.

[ΕΤΥΜ_ < μτγν. *Δευτερονόμιον* < *δευτερος* + *-νόμιον* < *νόμος*. Τον τίτλο αυτόν χρησιμοποίησαν στην ελληνική μετάφραση της Π.Δ. οι Εβδομήκοντα, θεωρώντας το πέμπτο βιβλίο της Πεντατεύχου ως εξήγηση ή συμπλήρωση του Νόμου, ο τίτλος του βιβλίου στην πρωτοτυπη εβρ. είναι *Devarim* «Λόγοι» και προέρχεται από τη φρ. «ούτοι οι λόγοι», με την οποία αρχίζει το κείμενο].

δευτεροπαθής, -ής, -ές [1879] {δευτεροπαθούς | -είς (ουδ.-ή)} ΙΑΤΡ. **δευτεροπαθής νόσος** αυτή που εκδηλώνεται ως δεύτερο στάδιο ή επιπλοκή ή επακόλουθο προηγούμενης νόσου (της πρωτοπαθούς), ιδ. όταν η άμυνα του οργανισμού έχει εξασθενήσει (λ.χ. η πνευμονία μετά από γρίπη ή ο μεταστατικός καρκίνος). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ_ < μτγν. *δευτεροπαθώ* (υποχωρητ.) < *δευτερος* + *-παθώ* < θ. *πάθ-*, πβ. αόρ. β' *ε-πάθον* του ρ. *πάσχω*].

δευτέρος, -η (λόγ. *δεύτερα*), -ο (επίσης γράφεται 2ος στην αραβική αρίθμηση, Β' ή β' στην ελληνική και ΙΙ στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δύο (2), που έρχεται κατά σειρά (ή κατά τοπική ή χρονική ακολουθία) αμέσως μετά τον πρώτο: τα «*Απαντα*» του *γνωρίζουν δεύτερη και τρίτη έκδοση* || ~ *φάση* | *μέρος* | *ημίχρονο* | *γάμος* | *σημείο* | *φορά* | *απόπειρα* | *αίτημα* | *σφάλμα* | *γύρος*

συνομιλιών | *παιδί* | *μήνας* | *χρόνος* || *αναδεικνύομαι* | *κατατάσσομαι* ~ ΣΥΝ. επόμενος ΑΝΤ. πρώτος, προηγούμενος- ΦΡ. (α) *δεύτερο φύλο* το γυναικείο φύλο: απηχεί καθιερωμένα κοινωνικά στερεότυπα και για μερικούς ομιλητές έχει και ειρωνική χροιά (β) *δεύτερη κατανομή* βλ. λ. *κατανομή* (γ) *κάθε δεύτερη ημέρα (μήνα /χρόνο κ.λπ.)* μέρα παρά μέρα (μήνα παρά μήνα, χρόνο παρά χρόνο κ.λπ.) (δ) *έρχομαι δεύτερος* με προλαβαίνει άλλος σε πράξη, ενέργεια, επίτευγμα ΣΥΝ. καθυστερώ (ε) (μτφ.) *χωρίς δεύτερη κουβέντα* | *δεύτερο λόγο* (ι) χωρίς καμία καθυστέρηση ή χρονοτριβή ΣΥΝ. αμέσως (ii) χωρίς καμία αντίρρηση ή αντίλογο, με απόλυτη συμφωνία (στ) *κατά δεύτερο λόγο* για να δηλωθεί κάτι που ακολουθεί λογικά ή δεν είναι εξίσου σημαντικό σε σχέση με αυτό που δηλώνεται πρώτο (πβ. *κατά πρώτο λόγο*, λ. *λόγος*) (ζ) *Δεύτερα Παρουσία* βλ. λ. *παρουσία* (η) *δεύτερη φύση* βλ. λ. *φύση* (θ) *δεύτερο χέρι* (ι) (για ελαιοχρωματισμούς, οικοδομικές ή άλλες εργασίες κ.λπ.) επανάληψη του βαψίματος πάνω από το πρώτο βάψιμο: ο *τοίχος χρειάζεται και - ΣΥΝ. πέτρασμα* (ii) (για ειδήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) αυτές που λαμβάνονται όχι από άμεση αντίληψη, αλλά έμμεσα, με τη μεσολάβηση τρίτου (iii) (για εμπειρήματα) αυτός που είναι μεταχειρισμένος, που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί και επιστραφεί: βιβλία | *αυτοκίνητα* | *μηχανές από ~ 2.* (ειδικότ. για μέλη ιεραρχίας) αυτός που κατέχει τον αμέσως επόμενο (κατώτερο) από τον πρώτο βαθμό και είναι επιφορτισμένος με τα ανάλογα καθήκοντα: ~ *γραμματέας* | *βιολί* ΑΝΤ. πρώτος: ΦΡ. (α) *συγγενικά δεύτερο βαθμού* η σχέση που συνδέει πρόσωπο με τους συγγενείς που βρίσκονται εκτός του πλαισίου της στενότερης οικογένειας του (δηλ. εκτός από γονείς, αδελφία και τέκνα) (β) *δευτέρος εξάδελφος* | *δεύτερη εξάδελφη* ο γιος | η κόρη του εξαδελφού | της εξάδελφής του πατέρα ή της μητέρας κάποιου **3.** (για ηγεμόνες, βασιλείς, αρχιερείς κ.λπ. που έχουν το ίδιο όνομα) ο νεότερος στην ηλικία, αυτός που διαδέχεται τον πρώτο με το ίδιο όνομα ή έχει το ίδιο όνομα με προηγούμενο ηγέτη (σύμβολο Β'): Θεοδόσιος ο Β' | *Αικατερίνη η Β'* (η δεύτερα) **4.** (κατ' επέκτ.) αυτός που υπάρχει ή εμφανίζεται πρόσθετα ή εναλλακτικά (σε κάτι άλλο): *υπάρχει και μια - λύση στο πρόβλημα μας* | *άκουσε και μια - γνώμη* || *εμφανίστηκε μια - περίπτωση ενδιαφερομένου αγοραστή* || η ~ *σημασία μιας λέξης* ΣΥΝ. πρόσθετος, εναλλακτικός, άλλος **5.** (μτφ.) ο όμοιος (δχι ο ίδιος) με άλλον, αυτός που συγκρίνεται με άλλον και παρουσιάζει παρόμοια χαρακτηριστικά: *στάθηκε - πατέρας για μένα* || ~ *Μέγας Αλέξανδρος δεν γεννήθηκε μέχρι τώρα* **6.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει κατώτερη ποιότητα ή αξία σε σύγκριση με άλλον: *είναι πολύ εκλεκτικός: - πράγμα δεν αγόρασε ποτέ!* ΣΥΝ. ευτελής, κατώτερος ΑΝΤ. ανώτερος, πρώτος: ΦΡ. *βάζω* | *θέτω σε δεύτερη μοίρα* θεωρώ λιγότερο σημαντικό και λιγότερο επίγειο **7.** ΓΛΩΣΣ. (α) *δεύτερο πρόσωπο* το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται ο ομιλητής: δηλώνεται κυρίως με τις καταλήξεις β' προσώπου του ρήματος (*τρέχ-εις, έτρεχ-ες*) καθώς και με τις προσωπικές αντωνυμίες (*εσύ, εσείς*), όταν χρειάζεται να δηλωθεί έμφαση ή αντιδιαστολή (*εσύ φταις - εσείς κάνετε διακοπές όσο εμείς δουλεύουμε*) (β) *δεύτερη κλίση* ο τρόπος κλίσης των ονομάτων της αρχαίας Ελληνικής σε -ος (*στρατός, έξοδος*) και -ον (*δώρον*) σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική (πβ. κ. *πρώτη κλίση, τρίτη κλίση*) **8.** **δευτέρος** (ο) {δευτέρου} (α) ΝΑΥΤ. ο αξιωματικός που κατέχει τον επόμενο βαθμό μετά τον καπετάνιο του πλοίου (β) ο δεύτερος όροφος (πολυ)κατοικίας: *μένει στον - και ανεβαίνει πάντα με τα πόδια* (γ) ο δεύτερος μήνας του έτους, ο Φεβρουάριος: *έπιασε δουλειά στις 15/2 (δεκαπέντε Δευτέρου)* **9.** **δεύτερα** (η) (α) ταχύτητα οχήματος: *βάζω - (β) η δεύτερη ημέρα κάθε μέρας: η 2α Ιανουαρίου δεν είναι αργία* (γ) η δεύτερα τάξη Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου: *τελειώνει τη - Γυμνασίου* (δ) *Δεύτερα* (η) βλ. λ. **10.** ΜΑΘ. (α) *(ένα) δεύτερο* (το) {ενός} δεύτερο(ς) το μισό, το ένα από τα δύο ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (σύμβολο: 1/2): *το ~ του 4 είναι το 2* (β) *δεύτερο λεπτό* μονάδα μετρήσεως τόξων ή γωνιών που ισούται με το 1/360 της μοίρας (Γ) **11.** *δεύτερο* (το) {δευτέρου | -ων} μονάδα μετρήσεως του χρόνου, που ισούται με το ένα εξηκοστό του πρώτου λεπτού και το 1/3.600 της ώρας (σύμβολο: Γ): *το δευτερολεπτό: έχετε ακόμη δέκα λεπτά και τριάντα δύο ~ μέχρι τη λήξη του χρόνου* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, *πιν.*).

[ΕΤΥΜ_ αρχ., συγκρ. βαθμός του θ. *δευ-* του ρ. *δέυομαι*, παράλλ. τ. του ρ. *δew* *l-ομαι* «στερούμαι, έχω ανάγκη». Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, η λ. *δευτέρος* θα πρέπει αρχικώς να προσδιόριζε τον υποδεέστερο, εκείνον που ακολουθεί, πράγμα που αιτιολογεί την παρετυμολ. σύνδεση με το αριθμητ. *δύο*. Η φρ. *δεύτερο χέρι* αποδίδει το αγγλ. *secondhand*].

δευτερότερος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεγάλη αξία, ποιότητα, δευτερότοκος, -η, -ο (παθ.) αυτός που γεννήθηκε δεύτερος κατά σειρά, μετά τον πρωτότοκο: ~ *υιός* | *κόρη* | *τέκνο* ΣΥΝ. δεύτερος, δευτερογενής ΑΝΤ. πρωτότοκος, πρώτος (βλ. κ. λ. *πρωτότοκος*). [ΕΤΥΜ_ μεσν. < *δευτερος* + *τόκος* «γέννηση»]. **δευτερώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δευτέρωσα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) πράττω κάτι ή ενεργώ με τον ίδιο τρόπο για δεύτερη φορά: ~ *την προσπάθεια* | *τον λόγο* | *τη νίκη* ΣΥΝ.

επαναλαμβάνω, ξανακάνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι για δεύτερη φορά με τον ίδιο τρόπο: *πρόσεξε μη δευτερώσει το κακό* ΣΥΝ. επαναλαμβάνω, ξαναγίνομαι, επανεμφανίζομαι, ξανα-ναυσιβαίνω. — **δευτέρωμα** (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ_ < μτγν. *δευτερω* (-όω) < αρχ. *δευτερος*]. Δ.Ε.Φ.Α. (η) Δημοτική Επιχείρηση Φωταερίου Αθήνας. δεφτέρι (το) → τεφτέρι δέχομαι ρ. μετβ. αποθ. {μτχ. ενεστ. λαϊκ. δεχόμενος, -η, -ο, δέχθηκα (καθμ. -τηκα) όταν το δέχομαι έχει ενεργ. σημ., χρησιμοποιείται ως παθητικό του ή περιφραστικό γίνομαι δεκτός} **1.** λαμβάνω (κάτι που μου προσφέρεται, που μου αποστέλλεται κ.λπ.): η πόλη *μας δέχεται πολ-*

λες και μεγάλες δωρεές για την ανέγερση του νέου δημαρχιακού μεγάρου || ~ δώρα | πρόσκληση | προσφορά | τη μάλα (σε παιχνίδι) | αιτήσεις | επίσκεψη | βοήθεια | εγγραφή | ευεργεσία | συμβουλές | κέρασμα ΣΥΝ. παραλαμβάνω, παίρνω ΑΝΤ. αποκρούω, διώχνω 2. (ειδι-κός.) λαμβάνω (κάτι που προέρχεται από άλλου), γίνομαι δέκτης: τον έπεισε να δεχθεί τις υπηρεσίες της εταιρείας του || «οι υπεύθυνοι δέχονται πολλές καταγγελίες για την έλλειψη καθαριότητας στις παραλίες» (εφημ.) || ~ επιδράσεις από κάποιον || η θάλασσα δέχεται τα νερά των ποταμών ΣΥΝ. (λόγ.) εισδέχομαι 3. υφίσταμαι κάτι εις βάρος μου: δέχθηκε φραστική επίθεση από βουλευτές της αντιπολίτευσης || ~ επικρίσεις | πλήγμα | σφαίρα | ράπισμα | χτύπημα || η δραχμή δέχεται πιέσεις || η ομάδα μας δέχθηκε δύο γκολ σε πέντε λεπτά 4. (+ αιτ. προσ.) επιτρέπω (σε κάποιον) την είσοδο στο σπίτι μου ή στον επαγγελματικό μου χώρο και συμπεριφέρομαι σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς και φιλοξενίας: ο πρόξενος δέχθηκε φιλοφρονώς τους ξένους επισήμους || ~ καλεσμένους | αντιπροσωπία | τον πρόεδρο πελάτες! το προεδρείο || ~ κάποιον με ανοιχτές αγκάλες ΣΥΝ. υπεδέχομαι, δεξιώνομαι ΑΝΤ. διώχνω, εκδιώκω, αποπέμπω ΦΡ. (α) (ευχετ.) καλώς να δεχτείς (κάποιον) για ασφαλή και χαρούμενη άφιξη αγαπημένου προσώπου: ~ τον γιο σου || καλώς να τα δεχτείς τα παιδιά σου (β) (ευχετ.) καλώς τα δεχτήκες! προς κάποιον που υποδέχθηκε αγαπημένο πρόσωπο 5. (ειδικό.) για σημαίνουντα πρόσωπα ή επαγγελματίες που διατηρούν επαγγελματικό γραφείο, λ.χ. δικηγόροι, γιατροί, καθηγητές κ.ά.) βρίσκονται στη διάθεση όσον θέλουν να με επισκεφθούν (συγκεκριμένες ημέρες και ώρες): η γραφέας δέχεται Τρίτη και Πέμπτη 5-9 μ.μ. ΣΥΝ. υποδέχομαι 6. εκφοράζω την αποδοχή μου (για πράξη) | ενέργεια | πρόθεση | σκέψη | άποψη κ.λπ. άλλων: αναγνωρίζω την ορθότητα ή τη σπουδαιότητα της: δέχθηκα να προσφέρω τη βοήθεια μου στην προσπάθειά τους || ~ πρόταση | σχέδιο | λύση || δεν θα μπορούσα ποτέ να δεχθώ τέτοιο πράγμα || δέχομαι αυτά που είπες, αλλά όχι ανεπιφύλακτα ΣΥΝ. παραδέχομαι, επιδοκιμάζω, εγκρίνω ΑΝΤ. αποκρούω, απορρίπτω, αρνούμαι, αποποιούμαι 7. (κατ' επέκτ.-μτφ.) έχω την άποψη, εκφοράζω τη γνώμη, τη θέση κ.λπ.: στο έργο του δέχεται ότι η τεχνολογική ανάπτυξη και η οικολογική ισορροπία είναι ασύμβατες ΣΥΝ. πιστεύω 8. υποθετικό στάση ανοχής (απέναντι σε πράξη) | ενέργεια | κατάσταση κ.λπ. που μου είναι δυσάρεστη: ~ την κριτική των άλλων | την αμφισβήτηση || τα δέχεται τα πειράσματα χωρίς να παρεξηγείται || ~ όβριες | περιορισμούς | αστία εις βάρος μου | συζήτηση ΦΡ. δεν δέχομαι κουβέντα δεν ανέχομαι καμία απολύτως αντίρρηση: αυτό θα γίνει και ~! 9. (μτφ. για τόπους) είμαι ανοιχτός για την εγκατάσταση, την ομαλή προσαρμογή ή/και για τη βελτίωση της υγείας κάποιου: τον δέχθηκε καλά το βουνό 10. (για στοιχείο του λόγου) συνυπόδηχομαι με τρόπο αποδεκτό στον λόγο με άλλο στοιχείο: ποια ρήματα δέχονται αντικείμενο σε γενική; ΣΥΝ. συντάσσομαι 11. (η μτχ. δεχούμενος, -η, -ο) αυτός που γίνεται δεκτός ή ανεκτός ΣΥΝ. ευπρόσδεκτος ΦΡ. (παροιμ.) και τα καλά δεχόμενα και τα κακά δεχόμενα πρέπει να αποδέχεται κανείς και τις καλές και τις άσχημες στιγμές της ζωής και να υπομένει αγνώγησιμα τις συμφορές ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, δωροδοκία, εντέλλομαι. [ETYM < αρχ. δέχομαι | δέκομαι < I.E. *dek- «συμμορφώνομαι, προσαρμόζομαι», πβ. συνσκρ. dásti «τιμά, αναγνωρίζει», λατ. doceo «διδάσκω», dignus «άξιος» (> γαλλ. digne, ισπ. digno) κ.ά. Ομόρρ. δέκτης, δεξαμενή, δοκός, δοχ-είο(ν), πηθ. κ. δοκ-μω, δόξα, δοκ-ώ κ.ά. Η σημ. «συμμορφώνομαι, προσαρμόζομαι» της I.E. ρίζας σώζεται στο ομόρρ. λατ. decet (απρός) «πρέπει, αρμόζει», από όπου προήλθε το ουσ. decus «κόσμημα» (> γαλλ. décor «διάκοσμος, ντεκόρ»), ο συσχετισμός του ρ. δέχομαι με ομόρρ. τόσο ευρέως σημασιολογικού φάσματος οφείλεται στη σύνδεση του με τις νοητικές και πνευματικές λειτουργίες, με τις αρετές που αποδίδονται στον ευδίδακτο και ευπροσάρμοστο άνθρωπο. Η ετιμολογική σχέση με το επιθ. δεξίος δεν μπορεί να αποκλειστεί]. δεχτός, -ή, -ό → δεκτός δέψη (η) {-ης κ. -ως | -εις, -ων} η κύρια εργασία του βυρσοδέστη, η μετατροπή της δοράς σε δέρμα. [ETYM < αρχ. δέψω «τρίβω, καταργάζομαι» (πβ. κ. βυρσο-δένης), αγν. ετύμου, πθ. συνδ. με αρχ. διψθήρα «κατεργασμένο δέρμα»]. δέων, -ούσα, -ον {δέ-οντος (θηλ. -ας κ. λογιότ. -ούσης), -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) 1. αυτός που ταιριάζει, αρμόζει, είναι αναγκαίος στην περίπτωση ή επιβάλλεται από αυτή: αντιμετωπίζω ένα θέμα με τη δέουσα προσοχή | σοβαρότητα | υπευθυνότητα || λαμβάνω τα δέοντα μέτρα ΣΥΝ. αναγκαίος, πρέπει, σωστός, προσήκων, ορθός, κατάλληλος-ΦΡ. (α) (ως επίρρ.) πέρα(ν) του δέοντος | υπέρ του δέον (λατ. ultra quam oportet) περισσότερο από όσο αρμόζει ή επιβάλλεται, σε υπερβολικό βαθμό: υπήρξες υπέρ του δέον αυστηρός μαζί του ΑΝΤ. υπερβολικά (β) το δέον γενέσθαι αυτό που πρέπει να γίνει: πέρα από τις διαπιστώσεις πρέπει να αποφασίσουμε και ~ || τι δέον γενέσθαι: (τι πρέπει να γίνει); 2. δέοντα (τα) (α) το σύνολο των ενεργειών που γίνονται και των μέτρων που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση (δυσάρεστου) γεγονότος ή κατάστασης: ενεργούνται τα ~ για τη σύλληψη του δράστη || πράττω τα ~ (ό, τι πρέ-πει) (β) οτιδήποτε απευθύνεται ως χαιρετισμός: τα ~ στη μητέρα σας, αγαπήμε μου! ΣΥΝ. χαιρετίσματα, σέβη. [ETYM Μτχ. ενεστ. του αρχ. ρ. δέω I-ομαι με τη σημ. του απροσ. δεί (βλ.λ.).

υπέρ του δέον όχι «υπέρ του δέοντος». Συχνά χρησιμοποιείται εσφαλμένα η φράση «υπέρ του δέοντος» αντί της ορθής υπέρ του δέον. Το υπέρ, όταν δηλώνει «υπερβασία» ή «υπερβολή», συντάσσεται με αιτιατική, ενώ με γενική δηλώνει «υπερπίση» (Μίλησε υπέρ του κατηγορούμενου). Οι ομιλητές παρυσύρονται στη λαν-

θασμένη χρήση από την (ορθή) φράση «πέρα του δέοντος», που έχει την ίδια σημασία με το «πέρ του δέον».

δη μόρ. (λόγ.) βεβαίως, κυρ. σε αρχαίες ή λόγιες φράσεις, π.χ. δει δη χρημάτων υπάρχει ανάγκη βεβαίως για χρήματα: επίσης (εμφρ.) και δη (και) και επιπλέον, και μάλιστα: όταν ακουει κανείς τέτοιες εκφράσεις από τα χείλη πολιτικών, -καταζωιμένων, δεν μπορεί παρά να ανησυχεί. [ETYM. αρχ. < I.E. *dē, ίσως οργανική πτώση δεικτικού μορίου, που χρησιμοποιήθηκε εμφρατικός (πβ. κ. λατ. de), καθώς και στον σχηματισμό συνθέτων, π.χ. η-δη, δη-θεν, επει-δή κ.ά.].

και δη ή και δη και: Η φράση είναι αρχαία και στον πεζό λόγο τη χρησιμοποιούσαν κατά κανόνα με το και να προηγείται και να έπεται το δη: και δη και /«και δη και νυν τι φής» και τώρα μάλιστα τι λες;. Η φράση χρησιμοποιείται για να δηλώσει επίταση: Όλοι πρέπει να βοηθήσουν και δη και (= και μάλιστα, και ιδιαίτερα) αυτοί που ωφελούνται περισσότερο από το έργο.

ΔΗ.ΑΝΑ. (η) Δημοκρατική Ανανεώση.

δήγμα (το) {δήγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) 1. ΙΑΤΡ. το δάγκωμα: ~ όφε-ως | σκόλο || θανατηφόρο | δηλητηριώδες ~ ΣΥΝ. δαγκωνιά, δαγκωματιά 2. (κατ' επέκτ.) το τσίμπημα από έντομο: ~ από σφήκα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόρη. [ETYM. < αρχ. δήμα < *dāk-ma, εκτεταμ. βαθμ. του ρ. δάκ-νω «δαγκώνω». Βλ. κ. δαγκώνω].

δήθεν επίρρ. 1. (ειρων.) για να δηλωσώμε ότι κάτι είναι ψευδές, προσποιητό και όχι αληθινό: πέταξε τη λέξη αυτή ~ ταχάια, χωρίς να δείξει ότι υπονοούσε κάτι άλλο ΣΥΝ. τάχα ΑΝΤ. όντως, πράγματι 2. (ως επιθ.) αυτός που υποτίθεται ότι έχει μια ιδιότητα, ενώ στην πραγματικότητα δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο: ο ~ φίλος || η ~ ξαδέλφη μου ΑΝΤ. πραγματικός, αληθινός 3. (ως άκλ. ουσ. ειρων.-μειωτ.) αυτός που δεν είναι αυθεντικός, αλλά συμπεριφέρεται επιτηδευμένα, που παριστάνει κάποιον/κάτι σπουδαίο: σ' αυτό το κέντρο μαζεύονται όλοι οι ~ και σχολιάζουν τους πάντες και τα πάντα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ETYM. < αρχ. δήθεν < δή (βλ.λ.) + επιθήμα -θεν].

ΔΗ.Κ. Κ 1. (το) Δημοκρατικό Κοινωνικό Κίνημα- πολιτικό κίνημα που ίδρυσε το 1995 ο Δημήτρης Τσοβόλας.

δηκτικός, -ή, -ό (μτφ.) αυτός που θίγει, που πειράζει, που προκαλεί λόγω της οξύτητας του: ~ λόγος | υπαινιγμός | παρατήρηση | σημείωση | σάτιρα ΣΥΝ. δριμύς, ειρωνικός, καυστικός, πικροχολός, σαρκαστικός, φαρμακερός ΑΝΤ. θοπευτικός, κολακευτικός. — δηκτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., δηκτικότητα (η) [1871]. [ETYM αρχ. < δήκτης, εκτεταμ. βαθμ. του ρ. δάκ-νω «δαγκώνω»].

δηλαδὴ σύνδ. 1. (επεξηγηματικός) δηλώνει ότι τα συμφοραζόμενα του διασφουρν αυτά που επιβόθηκαν προηγουμένως: προτείνω να ζητήσουμε τη γνώμη του λαού, ~ να γίνει δημογίγνησιμα ΣΥΝ. δηλονότι, ήγουν, ήτοι, τουτέστιν, με άλλα λόγια, σαν να λέμε, πάει να πει, με άλλες λέξεις · 2. (συμπερασματικός) επομένως, είναι προφανές, είναι φανερό: άλλα μου λες και άλλα κάνεις, ~ με κοροϊδέεις ΣΥΝ. λοιπόν, ήτοι, ήγουν 3. (ειδικότ.) ενισχύει και τονίζει το περιεχόμενο ερώτησης: ~ τι νομίζεις; || ~ τι θες να κάνω; ΣΥΝ. λοιπόν. [ETYM. < αρχ. δήλα δη < δήλα (πληθ. του επιθ. δήλος «φανερός, σαφής») + δή (βλ.λ.).]

δηλαδὴ: συνώνυμα. Ορισμένες λέξεις χρησιμοποιούνται στην αρχή μιας φράσης ή πρότασης, όταν θέλει κανείς να επεξηγήσει κάτι που έχει πει: Ισχυρίζονται ότι θα μειώσουν το κόστος, δηλαδὴ ότι θα πουλούν φθηνότερα. Στη θέση του δηλαδὴ θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εδώ το ήτοι ή το τουτέστι(ν), καθώς και οι φράσεις με άλλα λόγια, με άλλες λέξεις, που θα πει. Σε λογότερο ύφος μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το ήγουν, ενώ σε προφορικό απλούστερο ύφος η φράση σαν να λέμε. Το δηλονότι και το πάει να πει χρησιμοποιούνται παρενθετικά, το πρώτο σε λογότερο ύφος, το δεύτερο στην απλούστερη προφορική ομιλία (έπίσης στη λογοτεχνία, σε διαλέκτους κ.τ.ό.): Όποιοι υποστηρίζε, δηλονότι, πως θα αυξηθεί ο τιμάρημος, πρέπει να εξηγήσει... - Κάνουν παρέα από τα σχολικά τους χρόνια: είναι, πάει να πει, κολλητοί. Ορισμένες φορές, σε ρητορικό ιδίως ύφος, συνήθιζαν παλαιότερα να συσφουρνούν τέτοιες επεξηγηματικές φράσεις, γεγονός που προκάλεσε ειρωνικά σχόλια για την κενολογία που υποκρύπτουν τέτοιες σωρευτικές χρήσεις: «Εν άλλους λόγους, δηλαδὴ, ήγουν, τουτέστιν, ήτοι, η Αφροδίτη είσαι συ, εσύ 'σαι η Αφροδίτη». (Γιάννης Μαρουμελάλης). Το δηλαδὴ προέρχεται από την αρχ. φράση «δήλα δη...»/είναι φανερά λοιπόν ότι... δήλος = φανερός, σαφής, το ίδιο και το δηλονότι = δήλον ότι. Και τα δύο, ωστόσο, ήδη στην αρχαία -γλώσσα αποτελούσαν αντιστοίχως μία λέξη. Το τουτέστι(ν) (< τούτο ἐστί) εμφανίζεται από τους χρόνους του Ευαγγελίου και ισοδυναμεί προς το επεξηματικό i.e. (= id est: τούτο ἐστί) της Λατινικής, που πέρασε από αυτήν και σε άλλες σύγχρονες γλώσσες (Αγγλική, Γαλλική κ.ά.). Το ήγουν (< ή γε ούν), αρχαίο και αυτό, χρησιμοποιήθηκε συχνά στην Αρχαία σε μονολεκτικές ή βραχυλογες επεξηγήσεις. Αρχαίο είναι και το ήτοι (< ήτοι). Τα άλλα είναι νεότερα, ενίοτε και μεταφραστικά δάνεια.

δηλητηριάζω ρ. μετβ. [1876] {δηλητηρίασ-α, -τηκα, -μένος} 1. βάζω δηλητήριο σε (κάτι), καθιστώ (κάτι) δηλητηριώδες: δηλητηρίασαν το νερό, για να αναγκάσουν τους πολιιορκημένους να παραδοθούν ΣΥΝ. φαρμακώνας 2. (ειδικότ.) προκαλώ σκοπίμως τον θάνατο (ανθρώπου, ζώου) χρησιμοποιώντας δηλητήριο (συνήθ. στην τροφή του θύματος):

δηλητηρίασε τον άντρα της, επειδή την απατούσε ΣΥΝ. φαρμακόνω, δίνο φαρμάκι, (για ζώα) ρίχνω φύλα 3. (μτφ.) δημιουργώ στον οργανισμό επιβλαβείς ουσίες (δηλητήρια): το νέφος δηλητηριάζει τους κατοίκους της πρωτεύουσας || ο καπνός δηλητηριάζει τους πνεύμονες ΣΥΝ. βλάβω, ζημιώνω 4. (μτφ.) έχω αρνητική επίδραση, προκαλώ λύπη, στενοχωρία ή διαταράσσω την ισορροπία: οι αμφιβολίες δηλητηριάζουν τη σχέση τους || παρόμοια περιστατικά δηλητηριάζουν το καλό κλίμα στις σχέσεις των δύο χωρών ΣΥΝ. καταστρέφω, υπονομεύω.

— δηλητηριαστής (ο) [1863], δηλητηριασμός (ο).
δηλητηρίαση (η) [1866] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. (γενικά) η εισαγωγή δηλητηρίου σε ζωντανό οργανισμό ή σε τρόφιμα και στο νερό, με αποτέλεσμα την πρόκληση σοβαρών βλαβών ή θανάτου ΣΥΝ. φαρμάκωμα 2. (ειδικό) η έμφυση) σοβαρή πάθηση του οργανισμού ανθρώπου και ζώων, που προκαλείται από την επιβλαβή δράση δηλητηριωδών ουσιών: υφίσταμαι | πεθαίνω από ~ || οξεία | βραδεία | ομαδική | τοξική | τροφική | ελαφρά ~ 3. (ειδικό) η φθοροποίηση και παθολογική εξέλιξη που αποκτά ο οργανισμός από τη συχνή χρήση τοξικών ουσιών: ~ από νικοτίνη | ηρωίνη 4. (μτφ.) η πρόκληση αρνητικών συναισθημάτων ή η μετάδοση αρνητικών ιδεών: η ~ από σχέσης λόγω κακής συμπεριφοράς ενός μέλους || η ~ της νεολαίας πώς τον καταναλιστού ΣΥΝ. φθορά, διαφθορά, υπονόμευση.

δηλητήριο (το) {δηλητηρί-ου | -ων} 1. φυσική ή χημική ουσία, η οποία, όταν εισαχθεί στον οργανισμό ανθρώπου ή ζώου σε ικανή ποσότητα, προκαλεί σωματικές διαταραχές, σοβαρές βλάβες ή/και θάνατο: δραστικό | πικρό | άγνοστο | φοβερό | επικίνδυνο ~ || πίνω | παίρνω ~||- φιδίου ΣΥΝ. φαρμάκι (μτφ.) 2.(γενικό) οτιδήποτε προξενεί ή είναι δυνατόν να προξενήσει φθορά στον οργανισμό του ανθρώπου: ο καπνός | τα ναρκωτικά | το υπερβολικό αλκοόλ είναι ~ 3. οτιδήποτε έχει πικρή γεύση: αυτός ο καφές είναι ~ ΣΥΝ. πικνό, χολιά 4. αυτός που είναι γεμάτος επιθετικότητα, μίσος ή κακία, που προκαλεί φόβο: βλέμμα ~ || τα λόγια του ήταν ~ ΦΡ. **στάζω δηλητήριο** είμαι γεμάτος κακεντρέχεια, επιθετικότητα ή μίσος: τα λόγια του στάζουν δηλητήριο 5. το περιεχόμενο έργων, λόγων, θεωριών, προπαγάνδας κ.λπ. που προκαλεί μεγάλη θλίψη, στενοχωρία ή ψυχική και ηθική φθορά: το ~ της συκοφαντίας | του μίσους | του φόβου | της διγόνιας | της αγνωμοσύνης || τα θεάματα αυτά είναι ~ της ψυχής. [ETYM < αρχ. δηλητήριον (ενν. φάρμακον), ουδ. του επιθ. δηλητήριος < δηλέωμαι «βλάπτω, καταστρέφω», αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με λατ. dolo «πελεκίζω, κόβω», dolor «πόνος» (> γαλλ. douleur), πράγμα που οδηγεί σε I.E. *del- «σρίζω, κλαδεύω» (βλ. λ. δαίδαλος). Το επίθημα -τήριον οφείλεται πθ. στην αντίθεση προς τη φρ. σωτήριον (φάρμακον)].

δηλητηριώδης, -ης, -ες [μτγν.] {δηλητηριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που περιέχει δηλητήριο ή που προκαλεί δηλητηρίαση: ~ αέριο | οξύ | ουσία | δόγμα | αναθυμιάσεις | πνοή || ~ φίδι (που το δάγκωμα του προκαλεί δηλητηρίαση και θάνατο) | φυτό ΣΥΝ. τοξικός, φαρμακερός 2. (μτφ.) αυτός που περιέχει αυστηρή κριτική, επιθετικότητα ή ειρωνεία, που θίγει την υπόληψη προσώπου: ~ επιθέσεις I σχολία | προπαγάνδα | άρθρο (εφημερίδας) | θεωρία ΣΥΝ. δηκτικός. — δηλητηριώδης επιρρ. [1847]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δήλιος, -ία, -ιο(-ν) αυτός που σχετίζεται με τη νήσο Δήλο, που προέρχεται από αυτήν ΦΡ. (α) **δήλιος κολυμβητής** ο άριστος, ο έμπειρος κολυμβητής (β) **δήλιον πρόβλημα** άλλοτο πρόβλημα ή κατάσταση χωρίς διέξοδο. Επίσης δηλιακός, -η, -ό [αρχ.]. [ETYM, αρχ. < Δήλος. Η φρ. δήλιον πρόβλημα έχει την εξής ιστορία: Σύμφωνα με την παράδοση, όταν το 430 π.Χ. ενέσκηψε λοιμός στη Δήλο, το μαντείο χρησιμοποίησε ότι η επιδημία θα αναχαιτιζόταν, αν μπορούσαν να κατασκευάσουν έναν κύβο διπλάσιο σε όγκο από δεδομένο κύβο. Με το δώδεπυλο αυτό γεωμετρικό πρόβλημα ασχολήθηκαν (χωρίς αποτέλεσμα) πολλοί αρχαίοι μαθηματικοί. Η φρ. δήλιος κολυμβητής οφείλεται στην άποψη των αρχαίων ότι οι Δήλιοι ήταν δεινοί κολυμβητές].

δηλονότι επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. (κυρ. παρενθετικώς) κατά τρόπο σαφή και φανερό: επιχειρηματολογούσε ακατάπαυστα ήταν ~ πεπεισμένος ότι μπορούσε να επιβάλει την άποψη του ΣΥΝ. σαφώς, φανερά 2. (σπανιότ. με επεξηγηματική σημασία) για τη διασάφηση όσων προαναφέρθηκαν: πήρε απολυτήριο με γενικό βαθμό άριστα, ~ δεκαεννέα και δέκα δέκατα τέταρτα ΣΥΝ. δηλαδή. ΣΧΟΛΙΟ λ. δηλαδή. [ETYM αρ.χ. < φρ. δήλον (εστίν) ότι «είναι φανερό ότι». Βλ. λ. δήλος].

δηλοποιω ρ. μετβ. {δηλοποιεί... | δηλοποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} (αρχαιοπρ.) καθιστώ (κάτι) φανερό, γνωστοποιώ: ~ πρόθεση | στόχο ΣΥΝ. φανερώνω, κοινοποιώ, ανακοινώνω ΑΝΤ. αποκρύπτω, αποσιωπώ. — δηλοποίηση (η) [1856], δηλοποιητικός, -ή, -ό [1840]. [ETYM < μτγν. δηλοποιω (-έω) < δήλος + ποιώ].

Δήλιος (η) νησί των Κυκλάδων ΝΔ. της Μυκόνου γενέτειρα της Αρτέμιδος και του Απόλλωνα, αποτελούσε σπουδαίο θρησκευτικό κέντρο στην αρχαιότητα. — Δήλιος (ο) [αρχ.], Δήλια κ. (λόγ.) Δήλια (η), δήλιος, -α, -ο (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνυμο.

[ETYM < αρχ. Δήλος, αγν. ετύμου, πθ. προελλην. τοπωνύμιο (όπως μαρτυρείται από το σπάνιο Δήλησσός), που συνδέθηκε παρετυμολ. με το επιθ. δήλος «φανερός» εξαιτίας ενός αρχ. μύθου, κατά τον οποίο το νησί εμφανίστηκε («δήλων») ξαφνικά].

δήλος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που φαίνεται, που διακρίνεται, που είναι ορατός ΣΥΝ. φανερός, καταφανής, ενδιάκριτος ΑΝΤ. άδηλος 2. ΝΟΜ. δήλη ημέρα η ορισμένη ημέρα κατά την οποία έχει συμφωνηθεί ότι ο φοιητέτης έχει υποχρέωση να εκπληρώσει την παροχή. ΣΧΟΛΙΟ λ. δηλαδή. [ETYM < αρχ. δήλος < *δέα-λος, ρηματικό επίθ. του σπάνιου ρ. δέατο «φαινόταν» (παρατατικός) < I.E. *deja- «λάμπω», πθ. σιασκρ. dideti «φαινεται»].

δηλωμένος, -η, -ο 1. αυτός που δημόσια δηλώνει με παρηρησία τις (πολιτικές, κοινωνικές, ηθικές κ.ά.) πεποιθήσεις του: ~ αριστερός | δεξιός | εχθρός ΣΥΝ. κηρυγμένος, φανερός ΣΥΝ. κρυφός 2. **δηλωμένη** (η) η ιερόδουλος που ασκεί το επάγγελμα της εν γνώσει και υπό την εποπτεία των αστυνομικών αρχών.

δηλώνω ρ. μετβ. {δήλω-σα, -θηκα (λόγ. μτγ. δηλωθείς, -είσα, -έν), -μένος (λόγ. δεδηλωμένος)} 1. καθιστώ (κάτι) φανερό, κάνω (κάτι) γνωστό σε (άλλον): πολλοί δήλωσαν ευχαριστήριο από τα κυβερνητικά μέτρα || ~ την πρόθεση που να συμμετάσχω στις εκλογές || - την προτίμησή μου υπέρ ενός υποψηφίου || ~ τη δυσσέρεσκια μου για τη στάση που τήρησε ΣΥΝ. φανερώνω, ανακαλύπτω, γνωστοποιώ, εκδηλώνω, κοινοποιώ ΑΝΤ. κρύβω, αποκρύπτω ΦΡ. δηλώνω απερίφραστα | λακωνικά | ρητός | ευθαρώς | δημοσίως | ορθά-κοφτά | επανεξιλημένως | εγκαίρως ΣΥΝ. ανακοινώνω, αναφέρω, εκθέτω, λέγω ΑΝΤ. αποσιωπώ, αποκρύπτω 3. ομολογώ: ~ άγνοια | συμπράταση | αδυναμία | πίστη | υσταγή | μετάνοια 4. (ειδικότ.) αναφέρω κάτι στις αρμόδιες αρχές: ~ τα εισοδήματα μου στην εφορία || ~ το όνομα μου | την ιδιότητα μου | τα στοιχεία μου στην αστυνομία || η καταγγελία αφορά σε μη δηλωθέντα εννοία || ~ εμπορεύματα στο τελωνείο ΣΥΝ. αναφέρω 5. (ειδικότ. τριτοπρόσ. **δηλώνει**) έχει την έννοια, το νόημα, τη σημασία: ο μύθος | η παροιμία | η λέξη || η φράση δηλώνει... ΣΥΝ. σημαίνει, φανερώνει, δείχνει 6. (η μετ. **δηλωμένος, -η, -ο**) βλ.λ. Επίσης (λόγ.) δηλώ [αρχ.] I-οίς, -οί...μτγ. δηλών, -ούσα, -ούς, — δήλωμα (το) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. [ETYM < αρχ. δηλώ (-όω) < δήλος (βλ.λ.)].

δήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η φανερότητα: για τη ~ της αιτίας χρησιμοποιούνται καταχρηστικές προθέσεις, επιρρήματα κ.ά. ΣΥΝ. ένδειξη 2. η πράξη με την οποία κάτι γίνεται ευρέως γνωστό, ανακοινώνεται, φανερόνεται: σύμφωνο με υπουργική ~, η κυβέρνηση προτίθεται να αποσύρει το επίμαχο νομοσχέδιο || προβαίνω σε ~ || διαγευδών | κάνω | αποκρύπτω | ανακαλώ | ανασκευάζω ~ || βαρυσήμαντη | ειλικρινής | κατηγορηματική | προτάκουση | επίμαχη | εμπρηστική | επιθετική | ανακριβής | προθυπολογική | συμπληρωματική | ερμηνευτική | επώνυμη | διεκρινιστική | σοβαρή | επιπόλαιη | επίσημη | τοιμηρή | εκτενής | αντιφατική | συμβολική | ψευδής | αποκαλυπτική ~ ΣΥΝ. γνωστοποίηση, ανακοίνωση 3. (ειδικότ.) η έγγραφη ανακοίνωση πολίτη προς κρατική αρχή με υπεύθυνο και επίσημο χαρακτήρα, καθώς και το σχετικό έγγραφο: φορολογική ~||~ γεννήσεως | γάμου | θανάτου | φόρου ακίνητης περιουσίας || υποβάλλω | υπογράφω ~ ΦΡ. (α) δήλωση **συμμετοχής** προφορική ή/και γραπτή έκφραση της πρόθεσης να συμμετάσχει κανείς σε αγώνα, διαγωνισμό ή εκδήλωση, καθώς και το σχετικό έγγραφο (αν υπάρχει) (β) δήλωση **μετανόιας** η επίσημη δήλωση που εξαναγκάζονται να υπογράψουν πολίτες αριστερών φρονημάτων κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο, με την οποία αποκήρυσσαν τα φρονήματα τους (γ) **προγραμματικές δηλώσεις** η έκθεση του προγράμματος κάθε νέας κυβέρνησης, η οποία γίνεται προφορικά στη Βουλή από τον πρωθυπουργό κατά τις πρώτες συνεδριάσεις μετά τις εκλογές και την οποία ακολουθεί ψηφοφορία για την παροχή ή όχι ψήφου εμπιστοσύνης στη νέα κυβέρνηση (δ) **υπεύθυνη δήλωση** (ι) έγγραφο ανακοίνωσης πολίτη προς τις κρατικές αρχές για οποιοδήποτε θέμα, υπό την προϋπόθεση ότι ο δηλών φέρει στο ακέραιο την ευθύνη για το περιεχόμενο της και τιμωρείται με φυλάκιση χωρίς αναστολή, αν αυτή αποδειχθεί ψευδής (ii) (συνεκδ.) το έντυπο που περιέχει τυποποιημένο το κείμενο της υπεύθυνης δήλωσης: αλλόως δήλωση του νόμου 105 ή του νόμου 1599186 (ε) ΝΟΜ. δήλωση **βουλήσεως** η εξωτρερική ορισμένης βούλησης, έτσι ώστε να καταστεί γνωστή 4. ΓΛΩΣΣ. η σχέση ανάμεσα στη λέξη και στο πράγμα που δηλώνει ή στην πράξη της λέξης με το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται («αντικείμενο αναφορής»), π.χ. το δέντρο, τον άνθρωπο, τη θάλασσα, όταν πρόκειται για τις λ. δέντρο, άνθρωπος, θάλασσα: η «εξωτερική» αυτή σχέση αντιδιαστέλλεται προς την «εσωτερική» σχέση που συνδέει το σημαίνόμενο (σημασία) και το σημαίνον (μορφή) μέσα σε κάθε λέξη (γλωσσικό σημείο).

[ETYM < αρχ. δήλωσις < δηλώ (-όω). Η γλωσσ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από αρχλ. denotation < λατ. denotatio, που αποδίδει το αρχ. ή των όντων λόγοις γλωσσίας, Πλάτ. Πολ. 287α].

δήλωση - συνδήλωση - συμπαραδήλωση - συνυποδήλωση - υποδήλωση, ο όρος δήλωση (denotation) σημαίνει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη σημασία μιας λέξης και σε αυτό που δηλώνει, στο δηλωμένο ή αντικείμενο αναφορής- π.χ. η δήλωση της λέξης δέντρο είναι το δέντρο, το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται, για την ακρίβεια μάλιστα, όλα τα δηλωμένα (denotata), κάθε είδους δέντρο. Ό,τι ανακαλεί στη μνήμη του ομιλητή η χρήση της λέξης δέντρο και ειδικότερα η σημασία της, η σκιά που προσφέρει το δέντρο, το θρόισμα των φύλλων του, η ομορφιά στο περιβάλλον όπου υπάρχει κ.λπ., είναι οι **συνδήλωσεις** (connotation) της σημασίας «δέντρο», ό,τι συνδηλώνεται μαζί με τη σημασία της λέξης, ιδίως σε βιωματικό, συγκινησιακό επίπεδο. Το ίδιο δηλώνουν, στην πράξη, και οι όροι συμπαραδήλωση και συνυποδήλωση, οι οποίοι όμως ως όροι δεν έχουν τη δηλωτική διαφάνεια της λ. **συνδήλωση**. Τέλος, η λέξη υποδήλωση (implicatio) αναφέρεται περισσότερο στο «τι αφίνει να εννοηθεί η χρήση μιας λέξης, ό,τι δεν λέγεται ρητά αλλά υπονοείται, υποδηλώνεται, λανθάνει στη σημασία της λέξης, συνήθως από το περιβάλλον της χρήσης της: Το δέντρο με-

σα στο λεκτικό περιβάλλον του ποιήματος είναι η υποδήλωση της φύσης.

δηλωσίας (ο/η) {δηλωσιών} (μειωτ.) πρόσωπο που δήλωσε εγγράφως ότι αποκηρύσσει τις πολιτικές του πεποιθήσεις, που έκανε δήλωση μετανοίας (βλ. λ. δήλωση, σημ. 3).

[ETYM. < δήλωση + παραγ. επίθημα -ίας, πβ. κ. επιδείξ-ίας. Η λ. πλάστηκε στον Εμφύλιο για να χαρακτηρίσει υποτιμητικά τον κομμουνιστή, ο οποίος υπέβαλε στις αρχές δήλωση μετανοίας για τις πεποιθήσεις του].

δηλωσιμός, -η, -ο αυτός που μπορεί ή πρέπει να δηλωθεί: ~ εισόδημα στην εφορία ΣΥΝ. δηλωτέος.

δηλωστή (η) χαρτοπαίγνιο που παίζεται από ζυγό αριθμό παικτών με τράπουλα από την οποία έχουν αφαιρεθεί τα μπαλάντερ. [ETYM. < δηλώνω, επειδή κάθε παίκτης πρέπει να δηλώνει φανερά την κατηγορία χαρτιών που καταβάλλει στο τραπέζι].

δηλωτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που δηλώνει ή διά του οποίου δηλώνεται, φανερώνεται (κάτι): *πρόκειται για ενέργεια δηλωτική των προθέσεων του ΣΥΝ. ενδεικτικός, χαρακτηριστικός, σημαντικός* 2. (ειδικότ.) αυτός που δηλώνει κάτι με τρόπο σαφή και ευρύτερα κατανοητό: ~ λέξη | *σημασία* | *όρος* || η λέξη Διαδικτυο είναι σημασιολογικά περισσότερο δηλωτική αυτού που σημαίνει η λέξη *Internet*. — δηλωτικότητα (η).

δημαγωγία (η) [αρχ.] {δημαγωγίων} 1. η προσπάθεια παραπλάνησης και απόσπασης της εννοίας του λαού με αθέμιτους τρόπους (κολακείες, ψεύτικες υποσχέσεις, σκόπιμη συγκινησιακή φόρτιση κ.ά.): η ~ χαρακτηρίζει πολλούς πολιτικούς 2. (συνεκτ.) λόγος που αποσκοπεί στην παραπλάνηση του λαού και την απόσπαση της εννοίας του: *κάλεσε τον αντίπαλο του να εγκαταλείψει τις ~ και να τοποθετηθεί ουσιαστικά στο θέμα*.

δημαγωγικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την παραπλάνηση του λαού, προκειμένου να κερδηθεί η εννοία και η εμπιστοσύνη του: ~ λόγος | *υποσχέσεις* | *τακτική* | *νοοτροπία* | *εξαγγελίες*. — δημαγωγικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

δημαγωγός (ο) (κακός.) πολιτευτής ή πολιτικός, ο οποίος προσπαθεί με ασαφή, αθέμιτα μέσα (λ.χ. κολακείες, ψεύτικες υποσχέσεις, συγκινησιακή διέγερση του ακροατηρίου) να παραπλανήσει τον λαό και να αποσπάσει την εννοία και την εμπιστοσύνη του, προκειμένου ο ίδιος να αποκομίσει πολιτικά και προσωπικά οφέλη: *επικίνδυνος* | *αδίστακτος* | *ασύστολος* | *ανεύθυνος* ~ ΣΥΝ. δημοκόπος, λαοπλάνος. [ETYM. αρχ. < δήμος + αγωγός < άγω «οδηγώ», ήδη από την Αρχ. με αρνητικό περιεχόμενο].

δημαγωγό ρ. αμετβ. [αρχ.] {δημαγωγείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) μιλά ως δημαγωγός, ασκώ δημαγωγία: *οι πολιτικοί που δημαγωγούν προσπαθούν να χειραγωγήσουν τον λαό*. — **δημαγωγή** (η) [1897].

δημαρξία (η) {δημαρξιών} (παλαιότ.) (συνήθ. στον πληθ.) οι εκλογές για την ανάδειξη των δημοτικών αρχόντων ΣΥΝ. δημοτικές εκλογές. — δημαρξιακός, -ή, -ό [1833]. [ETYM. < δήμος + αμρεσία < αρχ. αίρουμαι «εκλέγω»].

δημαρχείο (το) [1832] η έδρα του δήμου, το κτήριο όπου στεγάζονται οι δημοτικές αρχές και υπηρεσίες ΣΥΝ. δημαρχία.

δημαρχεω ρ. αμετβ. [1871] (σπάν.) 1. αναπληρώνω τον δήμαρχο, ασκώντας τα καθήκοντά του, χωρίς ωστόσο να κατέχω το δημαρχικό αξίωμα: *όταν αποσυρίζει ο δήμαρχος, δημαρχεύει ένας από τους αντιδήμαρχους*. — συχνά κ. στη μτχ. **δημαρχεύω**, -ούσα: *επειδή είχε παρατηρηθεί ο δήμαρχος, μιλήσαμε με τον δημαρχεύοντα 2.* (σπανιότ.) είμαι δήμαρχος.

δημαρχία (η) [αρχ.] {δημαρχιών} 1. το αξίωμα του δημάρχου: *ανήλθε στη ~ με το 60% των ψήφων των δημοτών* 2. η εξουσία του δημάρχου και η άσκηση των καθηκόντων που αυτή συνεπάγεται: *τον τελευταίο μήνα ο αντιδήμαρχος ασκεί τη ~, διότι ο δήμαρχος απουσιάζει στο εξωτερικό* 3. η χρονική περίοδος κατά την οποία κάποιος είναι δήμαρχος: *επί δημαρχίας Σπ. Μερκούρη εξοραίστηκε η Αθήνα* 4. (συνεκτ.) το κτήριο όπου στεγάζονται οι δημοτικές αρχές και υπηρεσίες ΣΥΝ. δημαρχείο. — δημαρχιακός, -ή, -ό.

δημαρχικός, -ή, -ό → δημαρχος
δημαρχιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-ειρων.) το αξίωμα του δημάρχου και η εξουσία που αυτό συνεπάγεται: *πήραν τα μυαλά του αέρα με το ~ και καβάλησε το καλάμι ΣΥΝ. δημαρχία*.

δημαρχίνα (η) [1893] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η γυναίκα που εξελέγη δήμαρχος 2. η σύζυγος του δημάρχου: (παροιμ.) «να με πούνε ~ κι ας ψοφάω από την πείνα». ΣΧΟΛΙΟ λ. γυναικείος

δήμαρχος (ο/η) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} πρόσωπο που εκλέγεται με καθολική και μυστική ψηφοφορία κάθε τέταρτο χρόνο, την πρώτη Κυριακή μετά τη 10η Οκτωβρίου, για να ασκεί τη διοίκηση του δήμου, ο άρχων του δήμου: Φρ. (α) από **δήμαρχος κλητήρας** για κάποιον που χρεωκόπησε ή έπεσε η υποβιβάστηκε στην ιεραρχία του κλάδου του ΣΥΝ. απ' τα ψηλά στα χαμηλά (β) *τα παράπονα σου στον δήμαρχο* βλ. λ. παράπονο. — **δημαρχικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -άρχης.

[ETYM. αρχ. < δήμος + -άρχος < άρχω. Δήμαρχος απεκαλείτο στην αρχ. Αθήνα ο καθέννας από τους αρχηγούς των δήμων, ενώ σε άλλες πόλεις δήλωσε και τους αρχιδικαστές. Η λ. απέδωσε επίσης τον λατ. τίτλο tribunus plebis, όπου έχει την αφετηρία της και η σημερινή χρήση].

δημεγέρτης (ο) {δημεγερτών} (λόγ.) αυτός που παρακινεί τον λαό σε εξέγερση, που υποδαυλίζει στάση ΣΥΝ. ταραχοποιός, στασιάρχος ΑΝΤ. ειρωνοποιός. — **δημεγερσία** (η) [1824], **δημεγερτικός**, -ή, -ό [1824], **δημεγερτικός** επίρρ. [ETYM. μεσν. < δήμος + εγέρτης < εγειρώ].

δημευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΝΟΜ. η απαίτηση της κυριότητας κινητού ή ακινήτου προς όφελος του Δημοσίου, η οποία επιβάλλεται με δικαστική απόφαση ως παρεπόμενη ποιότη ή ως μέτρο ασφαλείας σε περιπτώσεις τελέσεως αξιοποιώντων πράξεων.

δημεύσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που πρέπει ή μπορεί να δημευθεί: ~ περιουσιακό στοιχείο. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. confiscable].

δημεύω ρ. μετβ. {δημευ-σα, -θηκα | -τηκα, -μένος} ΝΟΜ. αφαιρώ την κυριότητα κινητού ή ακινήτου περιουσιακού στοιχείου ιδιότη προς όφελος του Δημοσίου κατόπιν δικαστικής αποφάσεως, το ανακηρύσσω κτήμα του Δημοσίου: η *επαναστατική κυβέρνηση δήμευσε τα αγροκτήματα των αριστοκρατών*. — **δημευτής** (ο), **δημευτήρια** (η), **δημευτικός**, -ή, -ό [μεσν.]. [ETYM. αρχ. < δήμος].

δημηγορία (η) {δημηγοριών} 1. (επίσ.) πολιτική αγόρευση, ομιλία πολιτικού σε συγκεντρωμένο πλήθος ΣΥΝ. λόγος 2. (ειδικότ.) συμβουλευτικός ρητορικός λόγος, που εκφρονούσαν σημαίνουσες πολιτικές, στρατιωτικές και πνευματικές προσωπικότητες ενόπιον της Εκκλησίας του Δήμου-ως είδος άνθησε τον 5ο αι. π.Χ. στην αθηναϊκή δημοκρατία έχοντας ως κύριο χαρακτηριστικό του την έντεχνη διάταξη των επιχειρημάτων: *οι - του Αλκιβιάδη, όπως τις παραθέτει ο Θουκυδίδης*. — **δημηγορικός**, -ή, -ό [αρχ.], **δημηγορό ρ.** [αρχ.] {-είς...}. [ETYM. αρχ. < δημηγόρος < δήμος + -γορός (με έκταση) του αρχικού φωνηέντος εν συνθέσει < αγορά].

Δημήτρια (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μία από τις δώδεκα θεότητες του Ολύμπου, θεά της γης, των καλλιεργιών (κυρ. των σιτηρών) και της υλικής αφθονίας μέσω των δημιουργικών δυνάμεων της γης 2. γυναικείο όνομα (βλ. λ. δωδεκάθεο, ΠΓΝ.).

[ETYM. < αρχ. Δημήτηρ | Δωμάτηρ | Δωμάτηρ, αβεβ. έτύμου. Είναι βέβαιο ότι το β' συνθ. του ονόματος περιέχει τη λ. *μήτηρ*, ενώ ως προς το α' συνθ. η αληθοφανέστερη άποψη το ταυτίζει με το αρχαιότερο ουσ. δα «γη», οπότε το όνομα θα εσημαινε «η μητέρα γη». Βλ. κ. Δημήτριος].

δημητριακά (τα) ετήσια ή διετή φυτά διαφόρων οικογενειών, που καλλιεργούνται συστηματικά σε ολόκληρη σχεδόν τον πλανήτη και των οποίων οι σπόροι, συνήθ. αλεσμένοι, αποτελούν βασική τροφή του ανθρώπου και πολλών ζώων, λ.χ. το σιτάρι, το κριθάρι, ο αραβόσιτος, η βρόμη, η σίκαλη κ.λπ. ΣΥΝ. σιτηρά, γεννήματα. [ETYM. μτγν. < αρχ. Δημήτρα, η οποία ήταν θεά της γεωργίας].

δημήτριο (το) [1840] {δημητρίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο αργυρού χρώματος (σύμβολο Ce) που βρίσκεται σε αφθονία στη γη και χρησιμοποιείται στη βιομηχανία οπτικών ειδών, τη φωτογραφία, την υφαντουργική και άλλου (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΠΝ.). [ETYM. Απόδ. του νεολατ. cesium, που οφείλεται στον αστεροειδή Δημήτρα (Ceres), ο οποίος είχε ανακαλυφθεί λίγα χρόνια πριν από το ημικό στοιχείο].

Δημήτριος (ο) {Δημητρίου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο αυτόν που μαρτύρησε στη Θεσσαλονίκη τον 3ο αι. 2. ανόρθικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Δημητρίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ETYM. Το αρχ. επίθ. *δημήτριος* «ο σχετιζόμενος με τη (θεά) Δημήτρα», που πήλ από την αρχαιότητα χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα].

δήμιος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ιους} 1. πρόσωπο που εκτελεί τους καταδικασμένους σε θάνατο: ο ~ του *Αουστρίε* || ο ~ *πέρρασε τη θηλιά στον λαίμο του καταδίκου ΣΥΝ. εκτελεστής* (λαϊκ.) *μπόγας* 2. (μτφ.) πρόσωπο που σκοτώνει με το ίδιο του το χέρι ή μεθοδεύει τον θάνατο άλλων, χωρίς να συμμετέχει ο ίδιος: υπήρξε ο ~ των μειονοτήτων του κράτους του ΣΥΝ. φονιάς, δολοφόνος, εκτελεστής 3. (μτφ.-γενικότ.) πρόσωπο που κυβερνά τυραννικά, που καταργεί τις πολιτικές ελευθερίες: ~ τον *ελευθεριών του λαού* | τον *δικαιωματών ΣΥΝ. βασανιστής, στραγγαλιστής*.

[ETYM. αρχ. επίθ. (< δήμος), που προσδιόριζε αρχικός τον σχετιζόμενο με τον δήμο, τον δημόσιο σε αντίθεση με τον ιδιωτικό, επομένως και τον *δημιον δούλον* (Αριστοφάνης), που ήταν επιφορτισμένος με τις εκτελέσεις των θανατικών ποινών].

δημιούργημα (το) [μτγν.] {δημιουργήματος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί, το αποτέλεσμα της δημιουργίας (βλ.λ.): *καλλιτεχνικό* | *σημαντικό* | *αξιόλογο* | *τέλειο* | *ανθρώπινο* | *θείο* | *κλασικό* | *πνευματικό* ~|| ~ της *τέχνης* | *του λόγου* | *του πνεύματος* ΣΥΝ. έργο, κατασκευασμα, κατασκευή, πλάσμα, δημιούργημα 2. γενικά ό,τι προκύπτει ως αποτέλεσμα συνδυασμού δημιουργικών δυνάμεων, επιδράσεων, συντελεστών κ.λπ.: η *Γαλλική Επανάσταση υπήρξε το αναγκαίο ~ των ιστορικών δεδομένων* 3. (γενικότ.) το προϊόν της ενέργειας ή της επίδρασης φαινομένου, καταστάσεως, λειτουργίας κ.λπ.: ο *κατανάλωσιμός είναι ~ του τεχνικού πολιτισμού* || ~ της *φαντασίας* | *του μυαλού κάποιου* (μη πραγματικό, φανταστικό): Φρ. *είμαι δημιούργημα (κάποιου)* (για πρόσ.) οφείλω την εξέλιξη και την επιτυχία μου (αλλά και πιθανή αποτυχία) στην προεργασία, τη δράση ή/και την προσπάθεια άλλου: ~ τον *γονιό* | *των δασκάλων* | *του εαυτού μου*. **δημιουργία** (η) [αρχ.] {δημιουργιών} 1. (γενικά) η διαδικασία κατασκευής ενός πράγματος ή υλοποίησης μιας ιδέας ή σχεδίου: η ~ του *νέου οδικού δικτύου* || η ~ *θέσεων εργασίας* | *κέντρο άθλησης* ΣΥΝ. κατασκευή, γένεση, γενεσιουργία, επιτέλεση, σχηματισμός, παραγωγή, επιποίηση, εκπόνηση, πλάσιμο, ίδρυση, θεμελίωση ΑΝΤ. εξόντωση, εκμηδένιση, αφανισμός 2. το αποτέλεσμα της παραπάνω διαδικασίας, το δημιούργημα (ειδικότ.) ό,τι προκύπτει ως αποτέλεσμα εμπνεύσεως και προσπάθειας, ιδ. όταν χαρακτηρίζεται από πρωτοτυπία στη σύλληψη και την εκτέλεση: *το ανέβασμα της «Δωδεκατης Νύχτας» του Σαίξπηρ αποτελεί την κορυφαία καλλιτεχνική ~ του θεάτρου μας* || οι *τελευταίες - των Γάλλων σχεδιαστών* | *ποιητική* I

ανθρώπινη | νέα | εκπληκτική | μουσική | κλασική | δραματική | ρομαντική | πρωτοποριακή | δυναμική | πνευματική | περιλαμπρή | αρχιτεκτονική ~ 3. (ειδικότ. για τον Θεό, τη θεία δύναμη) **Δημιουργία** (η) η κτίση του κόσμου, του σύμπαντος, το σύνολο των δημιουργημάτων του Θεού, ο κόσμος: ο άνθρωπος θεωρείται το *κόσμημα* της ~ || οι *επτά ημέρες* της - ΣΥΝ. *πλάση*, *γένεση*, *κοσμογονία*.

δημιουργικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει την ικανότητα να δημιουργεί, να παράγει νέες και πρωτότυπες μορφές: (γ'νικόν.) αυτός που παράγει έργο, που 'ίναι αποτελεσματικός: ~ *καλλιτέχνης* | *πνεύμα* | *φαντασία* | *ικανότητα* | *οίστρος* | *ψυχή* | *δύναμη* | *πνοή* | *έργο* | *χρόνια* | *προσωπικότητα* | *ορμή* | *στιγμή* | *διάθεση* | *περίοδος* | *πρωτοβουλία* | *προσπάθεια* | *ημέρα* | *συνεργασία* | *πορεία* | *διάθεση* | *σκέψη* | *φάση* ΣΥΝ. *επινοητικός*, *εφευρετικός*, *παραγωγικός*, *γόνιμος* ΑΝΤ. *εξοντοτικός*, *εκμηδενιστικός*, *διαλυτικός* 2. αυτός που παρέχει τη δυνατότητα να αξιοποιηθούν κανείς τις δυνατότητες και τις ιδέες του: ~ *ρόλος* | *εργασία* | *δραστηριότητα* | *ζωή* | *προοπτική*. — **δημιουργικά** (-) -ώς [αρχ.] επίρρ., δημιουργικότητα (η) [1861]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γόνιμος*.

δημιουργός (ο/η) 1. πρόσωπο που δημιουργεί (κάτι): ο ~ *της επιτυχίας* | *της νίκης* | *μιας επιχείρησης* 2. (ειδικότ.) (α) *καλλιτέχνης*, *παραγωγός* *καλλιτεχνικού έργου*: *συνάει* ~ *αισθάνονται* *πικρία* *για τις κριτικές που τους επιφυλάσσουν* οι *εφημερίδες* (β) *κινηματογράφος* (ή *σινεμά*) *του δημιουργού* η δημιουργία *κινηματογραφικών έργων* σύμφωνα με το ύφος και την οπτική που επιθυμεί ο σκηνοθέτης (κατ' αντιδιαστολή προς τον εμπορικό κινηματογράφο, όπου τον πρώτο λόγο έχει ο παραγωγός ή ο χρηματοδότης) 3. **Δημιουργός** (ο) ο Θεός ως δημιουργός του κόσμου: ο *πλάστης* ~ ΣΥΝ. *Πλάστης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπάρχων*, *χειρουργός*.

[ETYM, αρχ. < *δημο-Ροργός < *δήμο-* (< *δήμος*) + *-Γοργός < έργον* (< **Ρέργον*). Αρχική σημ. της λ. είναι «αυτός που δουλεύει για τον δήμο, σε εργασίες κοινής ωφέλειας: ο τεχνίτης, ο χειρωνακός, ο εργαζόμενος (από *λαχαιροπλάστης* και μάγειρος έως πρακτικός γιατρός). Η έννοια του «δημόσιου ενδιαφέροντος» διατηρήθηκε επίσης στη χρήση της λ. «δημιουργός» ως τίτλου για τους άρχοντες πολλών αρχαίων πόλεων-κρατών. Η λ. δήλωσε επίσης αυτόν που για πρώτη φορά συλλαμβάνει και κατασκευάζει ή προτείνει κάτι, τον δημιουργό με τη σημερινή έννοια. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στο να εγκαταλειφθεί βαθμιαία (ήδη στην Αρχαία) η αρχική σημ., η οποία δηλώθηκε υποτιμητικά με τη λ. *βάνασσος* (βλ. λ.).

δημιουργώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {δημιουργεί... | δημιουργήσα, -σάμαι, -ήθηκα, -ημένομ} ♦ (μετβ.) 1. παράγω κάτι, φτιάχνω (κατασκευάζω, υλοποιώ ιδέα | εμπνεύσει κ.λπ.): η *τεχνική πρόοδος δημιουργήσε πολλά νέα επαγγέλματα* || ο Θεός *δημιούργησε τον κόσμο* || *τα παιδιά μου μεγάλωσαν και δημιούργησαν δική τους οικογένεια* || - (θεατρική, κινηματογραφική, μουσική κ.λπ.) *παράδοση* | *ρήμη* ΑΝΤ. *χαλάω*, *καταστρέφω* 2. (καταρρ.) γίνομαι αίτιος να διαμορφωθεί κατάσταση, περίσταση κ.λπ., προκαλώ: *οι δηλώσεις του υποψηφίου δημιούργησαν σύγχυση* || ~ *πανικό* | (ευχάριστη, δυσάρεστη κ.λπ.) *απόσπασμα* | *αναγκαίες* | *σάλο* | *αμφιβολίες* | *εμπόδια* | *δυσάρεσκια* | *ψευδαίσθηση* | *εντύπωση* | *υπογίες* | *ρήγμα* | *αναστάτωση* | *σκάνδαλο* | *δύλημα* | *επεισόδιο* | *ενδιαφέρον* | *αξύτητα* | *υπόνοιες* | *θόρυβο* | *προϊποθέσεις* | *ευκαιρία* | *ψυχρότητα* || - κλίμα *ευφορίας* | *φαντασμού* ΣΥΝ. *προξενώ*, *γεννώ* ♦ 3. (αμετβ.) (ειδικότ. για καλλιτέχνες) βρίσκομαι στο στάδιο υλοποίησης μιας εμπνεύσης, μιας ιδέας, παράγω καλλιτεχνικό έργο: *μην απασχολείτε τον μετρ. τώρα δημιουργεί!* 4. (η μη λ. **δημιουργήμένος**, -ή, -ο) (α) αυτός που έχει κατασκευαστεί ή διαμορφωθεί (από κάποιον) (β) (ως επιθ.) αυτός που έχει αποκατασταθεί οικονομικά και κοινωνικά: *είναι άνθρωπος ~ με λεφτά και υπόληψη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*.

δημιουργώ (προβλήματα, καταστροφές, εχθρούς κ.τ.ό!) Η λ. δημιουργώ χρησιμοποιείται τελευταία καταχρηστικά με συμπληρώματα που δηλώνουν αρνητικές καταστάσεις (*προβλήματα, δυσκολίες* κ.τ.ό.). Από έλλειψη προσοχής στις σημασιολογικές απογοήσεις των ρημάτων παρατηρείται η τάση να χρησιμοποιείται το *δημιουργώ* σχεδόν αντί του *κάνω* (*δημιουργώ θόρυβο, φασαρία* κ.ά.), αντί του *προκαλώ* (*δημιουργώ δυσάρεστες εντυπώσεις, μεγάλες καταστροφές, αντιδράσεις* κ.τ.ό.), αντί του *γεννώ* (*δημιουργώ προβλήματα, δυσκολίες* κ.ά.) κ.λπ. Το *δημιουργώ* είναι κατεξοχήν εύσημο (meliorative) ρήμα, έχει δηλ. καλή σημασία, δηλώνοντας κάτι νέο και καλό: *Δημιούργησαν αθάνατα έργα τέχνης* | *πολιτισμό* | *πρότυπα* κ.λπ. Όχι όμως «δημιούργησε εχθρούς»!

δήμο- κ. **δημό-** κ. **δημ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: 1. το σύνολο του λαού: *δημο-φιλίες, δημο-ψήφισμα, δημο-σκόπηση, δημο-κράτης* 2. τον δήμο (ως τοπική αρχή): *δημο-γέροντας, δημ-αιρεία*. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *δήμος*].

δημογέροντας (ο) {δημογερόντων} (κατά την Τουρκοκρατία) αειρέτος άρχοντας της ελληνικής κοινότητας με διοικητικά και αστυνομικά καθήκοντα ΣΥΝ. *προεστός*, *πρόκριτος*, *προύχονας*, *κοτζαμπάσης*. [ETYM. < αρχ. *δημογερον* < *δήμος* + *γερον*. Με τη δημιουργία νέων θεσμών και αξιωμάτων κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο αναβίωσαν διάφοροι αρχαίοι όροι, όπως *δημογέρον* | *δημογέροντες*, που δήλωνε τους σεβάσιμους ευγενείς γέροντες, οι οποίοι ασκούσαν συμβουλευτικό ή διοικητικό έργο (πβ. κ. γερούσια)].

δημογεροντία (η) [1829] {γερ. πληθ.} (κατά την Τουρκοκρατία) 1. το αξίωμα και η εξουσία του δημογέροντα (βλ. λ.) 2. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των δημογερόντων, η ομάδα που αποτελείται από δημογεροντες 3. (κατ' επέκτ.) η έδρα των δημογερόντων, ο τόπος όπου συγκεντρώνονταν για να συνεδριάσουν. — *δημογεροντικός*, -ή, -ό [1833].

[ETYM. Η λ. πλάστηκε από τον Αδαμάντιο Κοραή με βάση το αρχ. *δημογέρον* (*δημογερόντες*)].

δημογραφία (η) [1855] επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη στατιστική μελέτη του πληθυσμού, δηλ. τη διάρθρωση (λ.χ. κατά ηλικία, κατά φύλο κ.λπ.) και τη δυναμική του (γεννήσεις, γάμοι, θάνατοι, μεταναστευτικά ρεύματα κ.λπ.). — *δημογράφος* (ο/η).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *démographie*].

δημογραφικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τη δημογραφία (βλ. λ.): ~ *μελέτες* | *έρευνες* | *στοιχεία* | *ανάπτυξη* ΣΥΝ. *πληθυσμιακός*: Φρ. **δημογραφικό πρόβλημα** οι δυσχέρειες και οι δυσκολίες που προκύπτουν (στην οικονομία, τα εθνικά θέματα, τη μεταναστευτική κ.λπ.) από τη δυσανάλογη αύξηση ή κυρ. τη μείωση του πληθυσμού. — *δημογραφικά* -ά | -ώς επίρρ.

δημοδιδάσκαλος (ο) [1833] {δημοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους}, δημοδιδασκάλισσα (η) [1833] {δημοδιδασκαλιστών} {παλαιότ.} δάσκαλος του δημοτικού σχολείου, δηλαδή της πρωτοβάθμιας 'κπαίδ'υσης, πρόσωπο που διδάσκει στα παιδιά τα πρώτα γράμματα. — *δημοδιδασκαλικός*, -ή, -ό [1877].

δημοκόπος (ο/η) πρόσωπο που προσπαθεί μ' καθ' τρόπο να κερδίσει την εύνοια και την εμπιστοσύνη του λαού, για να αποκομίσει πολιτικό και προσωπικό όφελος: *ο λαός βρέθηκε στο έλεος των* ~ ΣΥΝ. *δημαγωγός*, *λαοπλάνος*. — *δημοκοπία* (η) [μετρ.], *δημοκοπικός*, -ή, -ό [αρχ.], *δημοκοπός* ρ. [μετρ.] {-εις...}. [ETYM. μετρ. < *δήμος* + *-κόπος* < *κόπτω*].

δημοκρατικός (ο) {δημοκρατών}, δημοκράτισσα (η) {δημοκρατισ-σών} 1. οπαδός του δημοκρατικού πολιτεύματος, αυτός που θ'ορ'ί τη δημοκρατία ως το καλύτερο σύστημα πολιτικής διακυβέρνησης ΣΥΝ. *δημοκρατικός* 2. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται σύμφωνα με τις αρχές της δημοκρατίας (που υπερασπίζεται την ελευθερία του λόγου, τη λήψη συλλογικών αποφάσεων, την αρχή της πλειοψηφίας κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.

[ETYM. μεσν., αρχική σημ. «αξιωματούχος των Πρασίνων ή των Βένετων», < *δήμο-* + *-κρατός* < *κρατός*. Η σημερινή σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. *démocrate*].

δημοκράτης ή δημοκρατικός, αριστοκράτης ή αριστοκρατικός: Οι λ. *δημοκράτης* και *αριστοκράτης* αποτελούν παραδείγματα για το πώς η χρήση μπορεί και επιβάλλει τύπους που δεν είναι γραμματικός ορθοί. Το *δημοκράτης* πρωτοεμφανίζεται μόλις στο Βυζάντιο (αναφέρεται από τον Κωνσταντίνο τον Πορφυρογέννητο - *Εκθέσις βασιλείου τάξεως*, σ. 12, 13 κ.α. - ως αξίωμα των Πρασίνων και των Βένετων, αντιδιαστέλλόμενο προς το αξίωμα του δημάρχου), ενώ η δημοκρατία είναι θεμελιώδης λέξη-θεσμός της κλασικής αρχαιότητας, τόσο το *δημοκράτης* όσο και το *αριστοκράτης* (απανά άπαξ στην Αρχαία σε σχολιαστή του Αριστοτέλη, 1 ος αι. μ.Χ.) θα σημαίνουν αντιστοίχως λόγω του σχηματισμού τους, «ο κρατών του δήμου» και «ο κρατών των αριστών», δηλ. το αντίθετο αυτόν που πραγματικά σημαίνουν! Οι ορθές λ. αντιστοίχως θα ήταν: *δημοκρατικός* και *αριστοκρατικός* (χρησιμοποιούνται και οι δύο στην Αρχαία). Ωστόσο, στη χρήση επικράτησαν οι λ. *δημοκράτης* και *αριστοκράτης* (πιθ. για να επιτευχθεί διάκριση ανάμεσα στο επίθ. *δημοκρατικός* | *αριστοκρατικός* και το ουσιαστικό *δημοκράτης* | *αριστοκράτης*), οι οποίες μάλιστα αποτέλεσαν το πρότυπο για τον σχηματισμό και άλλων τέτοιων συνθέτων, οδηγώντας σε υποσύστημα: *λαοκράτης*, *θεοκράτης*, *κεφαλαιοκράτης*, *γραφειοκράτης*, *αποικιοκράτης*, *φωλοκράτης*, *τρομοκράτης*, *τεχνοκράτης*, *στρατοκράτης*, *πλουτοκράτης* κ.ά. Όλα τα σύνθετα αυτού του τύπου έχουν σχηματιστεί (αντί επιθ. σε -ικός) από τα αντίστοιχα αφηρημένα ουσιαστικά: *γραφειοκρατία* - *γραφειοκράτης* (αντί *γραφειοκρατικός*), *τρομοκρατία* - *τρομοκράτης* (αντί *τρομοκρατικός*) κ.τ.ό. Ειδικότερα, οι λέξεις *αριστοκράτης* και *δημοκράτης*, με τη σημερινή τους σημασία, είναι αντιδάνεια από τη γαλλική γλώσσα, στην οποία το 1550 πλάστηκαν οι λ. *aristocrate* και *démocrate*, αρχικά με αναφορά στην αρχαιότητα, ενώ στους χρόνους της Γαλλικής Επανάστασης απέκτησαν το πολιτικοκοινωνικό περιεχόμενο που έχουν και σήμερα.

δημοκρατία (η) {δημοκρατιών} ΠΟΛΙΤ. 1. (α) πολίτευμα με διαφορετικές μορφές κατά κοινωνίες και ιστορικές περιόδους, σύμφωνα με το οποίο η πολιτική εξουσία πηγάζει από τον λαό και ασκείται προς όφελος του, βασικές δε αρχές του αποτελούν η ισονομία, η ισοπολιτεία, η κατοχύρωση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αρχή της πλειοψηφίας κ.λπ.: *αρχές* | *όρια* | *υπονόμηση* | *ανατροπή* | *σεβασμός* | *στήριξη* | *εδραίωση* της ~ || *ζήλιτης* | *υπέραρχος* | *αγωνιστής* της ~ ΑΝΤ. *τυραννία*, *απολυταρχία*, *ολιγαρχία*, *μοναρχία*, *δεσποτισμός*, *δικτατορία*, *φασισμός* (β) **άμεση δημοκρατία** το πολιτικό σύστημα κατά το οποίο οι αποφάσεις λαμβάνονται απευθείας από τους πολίτες, χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπων (όπως λ.χ. στην αρχαία Αθήνα), κατ' αντιδιαστολή προς την έμμεση, την κοινοβουλευτική δημοκρατία (γ) **έμμεση** | **αντιπροσωπευτική δημοκρατία** η συνηθέστερη μορφή σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος, κατά την οποία η πολιτική εξουσία ασκείται από τον λαό έμμεσα, μέσω αειρέτων αντιπροσώπων κατά το Σύνταγμα (δ) **μικτή δημοκρατία** δημοκρατικό πολίτευμα αντιπροσωπευτικού τύπου, στο οποίο όμως υπάρχουν θεσμολογικά επιτρέπει στον λαό να ασκεί απευθείας πολιτική εξουσία σε ορισμένες περιπτώσεις (ε) **βασιλευόμενη δημοκρατία** το δημοκρατικό πολίτευμα στο οποίο ο ανώτατος άρχοντας είναι ο βασιλιάς, κατ' αντιδιαστολή προς την προεδρευόμενη δημοκρατία (στ) **αβασιλευτή δημοκρατία** δημοκρατικό πολίτευμα, κατά το οποίο ο ανώτατος άρχοντας (πρόεδρος της Δημοκρατίας) εκλέγεται από τον λαό είτε άμε-

σα είτε έμμεσα (δηλαδή από τους αντιπροσώπους του) (ζ) **προεδρική δημοκρατία** κοινοβουλευτικό δημοκρατικό πολίτευμα, στο οποίο ο πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται απευθείας από τον λαό και είναι το κεντρικό όργανο της εκτελεστικής εξουσίας: ~ είναι το πολίτευμα των Η.Π.Α. και της Γαλλίας (η) **προεδρευόμενη δημοκρατία** η μορφή κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, στο οποίο κεντρικό όργανο της εκτελεστικής εξουσίας είναι η κυβέρνηση που εξαρτάται από την εμπιστοσύνη της Βουλής, ενώ ο πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται από τη Βουλή και δεν ασκεί ουσιαστικές πολιτικές αρμοδιότητες: το πολίτευμα της Ελλάδας είναι ~ (θ) **λαϊκή δημοκρατία** το καθεστώς των χωρών, στις οποίες, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, κυβερνούσε το κομμουνιστικό κόμμα (ι) **δημοκρατία της μπανάνας** η μπανανιά (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) (α) έθνος ή κράτος που κυβερνάται με δημοκρατικό πολίτευμα: η Κύπρος ανακηρύχθηκε ανεξάρτητη ~ || η Γαλλική | η Ελληνική | η Ισπανική ~ (β) **ομοσπονδιακή δημοκρατία** κρατικός οργανισμός που αποτελείται από περισσότερες της μίας δημοκρατικές πολιτείες, τις οποίες διοικεί κεντρική (ομοσπονδιακή) κυβέρνηση, όπως λ.χ. στη Γερμανία 3. (σε φρ. όπως Λ, Β' κ.λπ. Δημοκρατία) η περίοδος δημοκρατικής διακυβέρνησης που αρχίζει από την ψήφιση ή αναθεώρηση ενός Συντάγματος: ο Ντε Γκοιλ υπήρξε πρόεδρος της Ε' Γαλλικής Δημοκρατίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. δημοκράτης. [ETYM, αρχ. < δήμος + -κρατία < κράτος. Ορισμένοι πολιτικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. λαϊκή | ομοσπονδιακή δημοκρατία (πβ. γαλλ. république populaire | fédérale)].

Δημοκρατία του Κονγκό (η) το Ζαΐρ (βλ.λ.).
δημοκρατικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο εκδημοκρατισμός (βλ.λ.). — **δημοκρατικοποιώ** ρ. {-είς...}.

δημοκρατικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη δημοκρατία και τον δημοκράτη, αυτός που αρμόζει στις αρχές της δημοκρατίας: ~ ιδεώδη | ιδέες | αντιλήψεις | πεποιθήσεις | διοίκηση | νομιμότητα | λειτουργία | πολίτευμα | θεσμοί | σύστημα | χώρα | κίνημα | ψηφοδέλτιο | πορεία | φρονήματα | παιδεία νομοθεσία | σύνταγμα | ελευθερίες | χαρακτήρας | Τύπος | αίσθημα | λύση | συνείδηση | δικαιώματα | ήθος | κυβέρνηση | καθεστώς | μανδύας | πολιτική | συνέδριο | κόμμα || το - έλλειμμα μιας χώρας ΣΥΝ. λαοκρατικός ΑΝΤ. ανταρτικός, απολυταρχικός, μοναρχικός, δυναστικός, δεσποτικός, δικτατορικός, φασιστικός 2. (ειδικότ. για πρόσ.) ο υπέρμαχος και οπαδός της δημοκρατίας, αυτός που θεωρεί τη δημοκρατία ως το καλύτερο σύστημα διακυβέρνησης: ~ άνθρωπος | πολίτης | λαός | κόσμος | νεολαία ΑΝΤ. μοναρχικός, φασίστας 3. (καταχρ. στο λεξιλόγιο του αντιδεξιού πολιτικού χώρου) αυτός που δεν ανήκει σε δεξιά (συντηρητικό) πολιτικό κόμμα ΣΥΝ. προοδευτικός φρ. **δημοκρατική παράταξη** το σύνολο των μη δεξιών πολιτικών δυνάμεων, οι κεντρώες και οι αριστερές πολιτικές δυνάμεις 4. (ειδικότ.) αυτός που εφαρμόζει και υπερασπίζεται τις βασικές δημοκρατικές αρχές (όπως την ελευθερία του λόγου, την αρχή της πλειονοψηφίας για τη λήψη αποφάσεων, την ισότητα κ.λπ.): υπήρξε πάντοτε ~ πολιτικός, σεβόμενος έμπρακτα τις διαφορετικές απόψεις των αντιπάλων του ΣΥΝ. φιλελεύθερος, προοδευτικός 5. **Δημοκρατικοί** (οι) | **Δημοκρατικό Κόμμα** ένα από τα δύο μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα στις Η.Π.Α. 6. μέλος ή οπαδός των Δημοκρατικών στις Η.Π.Α.: ~ γερονταστής | υπονήφιος. — **δημοκρατικ-ά /-ώς** [μτν]. επίρρ., **δημοκρατικότητα** (η) [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. δημοκράτης.

δημοκρατισμός (ο) [1836] 1. η έννοια και η ιδεολογία της δημοκρατίας, καθώς και η πίστη στα ιδεώδη της ΣΥΝ. δημοκρατικότητα 2. (κακόσ.) η καπιλεύα της δημοκρατικής ιδεολογίας για την εξυπηρέτηση σκοπιμοτήτων. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. républicanisme].

δημοκρίτος (ο) {-ου κ. -ίτου} 1. ο σημαντικότερος αρχαίος Έλληνας φυσικός φιλόσοφος από τα Αβδηρα της Θράκης (5ος αι. π.Χ.), ο οποίος έμεινε γνωστός ως θεμελιωτής της ατομικής θεωρίας 2. ονομασία του Κέντρου Πυρηνικών Ερευνών της Ελληνικής Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας 3. ανδρικό όνομα. — δημοκρίτειος, -α, -ο [μτν.]. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «ο κριτής του δήμου», < δήμος + -κριτος < κρίνω].

δημοκρασία (η) [1840] {δημοκρασιών} 1. η δημόσια εκπόνηση κινήτων ή/και ακινήτων αντικειμένων ή περιουσιακών στοιχείων, τα οποία κατακυρώνονται τελικώς σε όποιον προσφέρει το υψηλότερο χρηματικό αντίτιμο: διενεργείται | προκηρύσσεται | κατακυρώνεται | διεξάγεται | λαμβάνει χώρα ~ || εκθέτω | πωλώ | βγάζω σε ~ ΣΥΝ. πλειστηριασμός 2. (α) **μειοδοτική δημοπρασία** διαδικασία που διεξάγεται δημόσια και κατά την οποία περιέρχεται περιουσιακό στοιχείο ή ανατίθεται δημόσιο έργο σε όποιον προσφέρει το χαμηλότερο χρηματικό κόστος ΣΥΝ. μειοδοτικός διαγωνισμός (β) **μυστική δημοπρασία** η δημοπρασία, κατά την οποία οι προσφορές των πλειοδοτών (ή των μειοδοτών) βρίσκονται μέσα σε σφραγισμένους φακέλους (γ) **φανερή δημοπρασία** η δημοπρασία, κατά την οποία οι προσφορές των πλειοδοτών (ή των μειοδοτών) γίνονται προφορικά την ώρα της διαδικασίας. — **δημοπρατικός**, -ή, -ό. [ETYM, < μτν. δημοπράτης < δήμος + -πράτης < αρχ. πι-πρά-σکو «πωλώ» (βλ. λ. πρατήριο)].

δημοπρατήριΟ (το) [1833] {δημοπρατηρί-ου | -ων} 1. ο ανοιχτός ή κλειστός χώρος που προορίζεται για τη διενέργεια δημοπρασιών 2. (κατ' επέκτ.) ανοικτός χώρος ή κατάσταση, όπου παλούνται μεταχειρισμένα είδη σε χαμηλή τιμή.

δημοπράτης (ο) {δημοπρατών} αυτός που πουλά σε δημοπρασία. [ETYM, μτν. < δήμος + -πράτης < ρ. πι-πρά-σکو «πωλώ» (βλ. λ. πρατήριο)].

δημοπρατώ ρ. μετβ. [1840] {δημοπρατείς... | δημοπρατή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εκθέτω σε δημοπρασία, βγάζω σε πλειστηριασμό

κινήτο ή ακίνητο περιουσιακό στοιχείο ΣΥΝ. εκπλειστηριάζω, (κα-θημ.) βγάζω στο σφυρί 2. προκηρύσσω μειοδοτική δημοπρασία για την εκτέλεση δημόσιου έργου: οι μελέτες ανατίθενται, μόνον οι κατασκευές έργων δημοπρατούνται. — δημοπράτης (η) [ETYM, < μτν. δημοπράτης < δήμος + -πράτης < αρχ. πι-πρά-σکو «πωλώ» (βλ. λ. πρατήριο)].

Δήμος (ο) 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα 3. ως χαϊδευτ. τον ον. Δημήτρης, Δημοσθένης κ.ά. [ETYM, Συγκεκριμ. τ. του ον. Δημήτρης, χρησιμοποιήθηκε όμως και ως συγκεκριμ. τ. άλλων ονομάτων, όπως Δημοσθένης, Νικόδημος].

δήμος (ο) 1. διοικητική περιφέρεια που κατοικείται από δέκα χιλιάδες κατοίκους και άνω (ή που έχει χαρακτηριστεί ως λουτρόπολη, ιστορική περιοχή κ.λπ.) και η οποία διοικείται από αρετό άρχοντα, τον δήμαρχο (βλ.λ.) και από δημοτικό συμβούλιο μαζί με την κοινότητα (βλ.λ.) αποτελούν τον πρώτο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης: ~ Αθηναίον | Θεσσαλονίκης || υπηρεσίες | έσοδα | έξοδα τού ~ || εκπρόσωποι | συνέδριο δήμων και κοινοτήτων 2. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των κατοίκων διοικητικής περιφέρειας που ορίζεται ως δήμος: φρ. (παροιμ.) τα εν οίκω μη εν δήμω (τα εν οίκω μη εν δήμω) τα οικογενειακά προβλήματα ή μυστικά δεν πρέπει να κοινολογούνται. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιδημία.

[ETYM < *ΦΧ- δήμος (ήδη μνκ. da-mo) < I.E. *dā- «μοιράζω, διανέμω», πβ. ιρλ. dām «πλήθος, ομάδα» κ.ά. Η ρίζα είναι διαφορετικές παρακλάδες στις λ. δαπάνη, δασμός, δαμνής, δαίμον κ.ά. Η λ. (στον Όμηρο) αναφερόταν στους κατοίκους μιας περιοχής, ιδίως δε στους πλούσιους και ισχυρούς πολίτες που ασκούσαν επιρροή και (αργότερα) εξουσία].

Δημοσθένης (ο) {-η κ. -ένους} 1. ο επιφανέστερος και σημαντικότερος αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (384-322 π.Χ.) και ένας από τους αξιο-λογότερους πολιτικούς της εποχής του 2. ανδρικό όνομα. — δημο-σθένειος, -α, -ο [μτν.] κ. δημοσθενικός, -ή, -ό [μτν.]. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «το σθένος του δήμου», < δήμος + -σθένης < σθένος].

δημοσία επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε δημόσια εμφάνιση, μπροστά σε όλο τον κόσμο, ενώπιον ακροατηρίου: το σοματέιο μας διακήρυξε ~ τους στόχους του ΑΝΤ. ιδιαιτερός, εμπιστευτικός, κεκλεισμένων των θυρών φρ. **ίδια και δημοσία** (ίδια και δημοσία) τόσο στον ιδιαιτερό όσο και στον δημόσιο βίο. [ETYM, < αρχ. δημοσία, δοτ. ενικού τού θηλ. τού επιθ. δημόσιος, που χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς].

δημόσιος (η) [μεσν.] (λαϊκ.) μεγάλος, δημόσιος δρόμος που διασχίζει την ύπαιθρο (όχι πόλεις ή κατοικημένες περιοχές).

δημοσίευμα (το) [1894] {δημοσιεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί το οποίο δημοσιεύεται (σε εφημερίδα ή περιοδικό): σύμφωνα με πρόσφατο ~ αμερικανικής εφημερίδας, ο κίνδυνος πολέμου απομακρύνεται. ΣΧΟΛΙΟ λ. μελέτη. [ETYM, Απόδ. τού γαλλ. publication].

δημοσιοεπιστή (η) [μτν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η διαδικασία κατά την οποία γίνεται κάτι ευρέως γνωστό διά του Τύπου: επειδή ο χώρος δεν το επιτρέπει, είναι αδύνατη η ~ τόσο εκτενών επιστολών || δίνω προς | προβαίνω σε ~ || αναστέλλω | αποφεύγω | επισπεύδω τη ~ || η ~ ρυγμών φωτογραφιών μεγάλης ηθοποιού προκάλεσε σκάνδαλο || απαγορεύεται η ~ και ανατύπωση γένους ή όλου τού κείμενου χωρίς την άδεια τού συγγραφέα ΣΥΝ. γνωστοποίηση, ανακοίνωση, δημοσιοποίηση 2. (ειδικότ.) η καταχώριση σε έντυπο (εφημερίδα, περιοδικό κ.λπ.) πληροφοριών, ειδήσεων, αγγελιών κ.λπ., αλλά και μικρών μελετών, άρθρων ή λογοτεχνημάτων: οι εκκλιόμενες ~ περί των εθνικών θεμάτων αποπροσανατολίζουν τον λαό || εκτός από τα βιβλία του έχει να παρουσιάσει και πολλές ~ σε επιστημονικά περιοδικά || η ~ της μελέτης του θα γίνει στο επόμενο τεύχος ΣΥΝ. δημοσίευμα, μελέτη, συνεργασία. ΣΧΟΛΙΟ λ. έκδοση, μελέτη.

δημοσιεύσιμος, -η, -ο [1890] αυτός που είναι δυνατόν ή που αξίζει να δημοσιευθεί: η εργασία αυτή δεν είναι ακόμη ~ χρειάζεται περισσότερη τεκμηρίωση.

δημοσιεύω ρ. μετβ. {δημοσιεύ-σα, -θηκα (καθμ), -τηκα}, -μένος} 1. καθιστώ (κάτι) ευρύτερα γνωστό διά του Τύπου: καταχωρίζω (κάτι) στον Τύπο (εφημερίδες, περιοδικά κ.λπ.): ~ αγγελία | είδηση | άρθρο | μελέτη | δοκίμιο | επιφυλλίδα | φωτογραφία 2. (ειδικότ.) κυκλοφορεί σε βιβλίο το προϊόν διανοητικής εργασίας: φέτος δημοσίευσε τον πρώτο τόμο των απομνημονευμάτων του ΣΥΝ. εκδίδω, βγάζω, τυπώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. έκδοση. [ETYM, αρχ. < δημόσιος. Το αρχ. ρ. δημοσιεύω σήμαινε κυρίως: (α) «φέρω κάτι σε κοινή (δημόσια) γνώση ή χρήση» (πχ. βιβλίο: «δεδη-μοσιευμένα» λέγονταν τα ρητά που αποτελούσαν κοινό κτήμα) και (β) «προσφέρω τις υπηρεσίες μου, υπηρετώ στο Δημόσιο επί αμοιβή»].

Δημόσιος (το) {-ου κ. -ίου | χωρ. πληθ.} 1. το νομικό πρόσωπο του Κράτους το οποίο αποτελείται από τα ενταγμένα σε αυτό διοικητικά όργανα και τις εξαρτημένες και αυτοτελείς δημόσιες υπηρεσίες και είναι φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων περιουσιακής φύσεως: το ~ ζημιώθηκε πολλά διακατομήτρια από μη καταβολή τού Φ.Π.Α. από διαφόρους επαγγελματίες || χρέη | οφειλές στο ~ || το ελληνικό ~ ΣΥΝ. πολιτεία, αρχές 2. (ειδικότ.) το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και επιχειρήσεων κατ' αντιδιαστολή προς τις αντίστοιχες ιδιωτικές: διαγωνισμός για προσλήψεις στο ~ || μάχη για μια καρέκλα (θέση υπαλλήλου) στο ~.

δημοσιογραφία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} 1. η συγκεντρωση ειδήσεων πολιτικής, κοινωνικής, πνευματικής κ.λπ. φύσεως και η διάδοσή τους διά του Τύπου και διά των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης με στόχο την πληροφόρηση του πολίτη 2. (ειδικότ.) το επάγγελμα του δημοσιογράφου (βλ.λ.) και το έργο που αυτός επιτελεί: άσκησε τη ~

επί *σαράντα συναπτά έτη* || *μάχη* ~ 3. (συνεκδ.) το σύνολο των επαγγελματιών δημοσιογράφων: η *ζώσα* ~ 4. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των οργάνων, με τα οποία διαδίδονται οι ειδήσεις, δηλ. οι εφημερίδες, τα περιοδικά, τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης κ.λπ.: *έντυπη | ηλεκτρονική* ~ 5. (κατ' επέκτ.) ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται από τον Τύπο ή από τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης θέματα και γεγονότα: ~ της *σκανδαλοθηρίας* || *σχολιαστική* | *ερευνητική* ~.

δημοσιογραφικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με τη δημοσιογραφία ή τον δημοσιογράφο: ~ *επάγγελμα* | *όργανο* | *πληροφορίες* | *αποστολή* | *καθήκον* | *αργκό* | *έρευνα* | *ταυτότητα* | *αποκαλύψεις* | *κάλυψη γεγονότος* | *από έγκυρες* ~ *πηγές πληροφορήθηκα ότι...* ΦΡ. (α) **δημοσιογραφικοί κύκλοι** οι δημοσιογράφοι που αποτελούν την πηγή της πληροφόρησης κάποιου (συνήθ. όταν κάποιος επικαλείται ανωνύμως τις πηγές πληροφοριών του): *σύμφωνα με δημοσιογραφικούς κύκλους, ο υπουργός έχει ήδη υποβάλει την παραίτηση του* (β) **δημοσιογραφικό ύψος** το απλό και λιτό ύψος, που βασίζεται στη συντομία και την απουγνή σύνθετου ή μακροπεριόδου λόγου (γ) **δημοσιογραφικός χάρτης** το χαρτί στο οποίο εκτυπώνονται οι εφημερίδες (δ) **δημοσιογραφικό απόρητο** το δικαίωμα του δημοσιογράφου να μην κατονομάζει τους πληροφορητές του, να μην αποκαλύπτει τις πηγές του. — δημοσιογραφικά-ά | -ώς επίρρ.

δημοσιογράφος (ο/η) [1826] πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη δημοσιογραφία ΣΥΝ. ανταποκριτής, ρεπόρτερ, συντάκτης, αρθρογράφος, ειδήσεογράφος, επιφυλλιδογράφος. — (υποκ.) **δημο-σιογραφικός** (ο) [1884], (μεγελ.) δημοσιογραφέρα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος, ρεπόρτερ*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. publiciste].

δημοσιογραφού ρ. αμετβ. [1839] {δημοσιογραφείς... | δημοσιογράφησαι} ασχολούμαι με τη δημοσιογραφία.

δημοσιολογία (η) [1862] (χωρ. πληθ.) 1. ΝΟΜ. η επιστημονική μελέτη και ενασχόληση με το Δημόσιο Δίκαιο και γενικότερ. με τα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα 2. Λόγος για τα δημόσια πράγματα. — **δημοσιολόγος** (ο/η) [1836], δημοσιολογικός, -ή, -ό [1891], **δημοσιολο-γός** ρ. [1844] {-είς...} (σημ. 2).

δημοσιονομία (η) [1873] ΟΙΚΟΝ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική μελέτη των δημοσίων οικονομικών και συγκεκριμένα με την εξεύρεση τρόπων και μεθόδων για την καλύτερη δυνατή διαχείριση των οικονομικών του κράτους. — **δημοσιονόμος** (ο/η) [1881]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γερμ. Finanzwissenschaft].

δημοσιονομικός, -ή, -ό [1881] ΟΙΚΟΝ. 1. αυτός που σχετίζεται με τη διαχείριση των οικονομικών του κράτους: ~ *ελλείμματα* | *τομέας 2. δημοσιονομική πολιτική* η χρησιμοποίηση της φορολογίας και των δαπανών του κράτους για την επίτευξη οικονομικών στόχων (αύξησης της ζήτησης, ανάπτυξης, πλήρους απασχόλησης κ.ά.) η *κυβέρνηση ακολουθεί σφιχτή* ~ (αύξηση της φορολογίας, μείωση των δημοσίων δαπανών) 3. ΝΟΜ. **Δημοσιονομικό Δίκαιο** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο απόκτησης και διαχείρισης των οικονομικών μέσων που χρειάζεται το κράτος. — δημοσιονομικά-ά | -ώς [1881] επίρρ.

δημοσιό|Θπ|ποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η γνωστοποίηση στο κοινό (πληροφορία, αγγελία, γεγονός κ.λπ.): η ~ *τού πλήρους κειμένου του νομοσχεδίου* || η ~ *της ιδιωτικής ζωής σε τηλεοπτικές εκπομπές* ΣΥΝ. δημοσίευση, κοινολόγηση · 2. (α) η απόκτηση εκ μέρους του κράτους ακίνητων περιουσιακών στοιχείων (β) η ολική ή μερική μετατροπή ιδιωτικής επιχείρησης σε δημόσια ΣΥΝ. εθνικοποίηση, κρατικοποίηση. — **δημοσιοποιώ** ρ. [1893] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση*.

δημόσιος, -α, -ο {-ου κ. -ίου (θηλ. -ας κ. -ίας) | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ιους} 1. αυτός που σχετίζεται με το κοινό, με τον λαό, που υπάρχει για το σύνολο του λαού: ~ *χάρος* | *βιβλιοθήκη* | *λουτρό* | *υγεία* | *ασφάλεια* | *δρόμος* | *νοσοκομείο* | *σχολείο* | *εκπαίδευση* || η *πολιτική μας λαμβάνει υπ' όψιν το ~ συμφέρον* ΣΥΝ. κοινός, κοινόχρηστος ΑΝΤ. ιδιωτικός, ατομικός ΦΡ. (α) **δημόσιος άνδρας** πολιτικός ή αξιωματούχος με υψηλή θέση στον κρατικό μηχανισμό, ο οποίος ασχολείται με τα κοινά (β) **δημόσιο πρόσωπο** πρόσωπο ευρέως γνωστό (λόγω της θέσης, του κύρους ή της προβολής του σε κάποιο τομέα δραστηριότητας) (γ) **δημόσιο έργο** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε έργο υποδομής μιας χώρας που καλύπτει βασικές ανάγκες του κοινωνικού συνόλου, συμβάλλει στην αύξηση του εθνικού προϊόντος, στην ασφάλεια της χώρας και γενικά αποσκοπεί στη βελτίωση της ποιότητας ζωής, η εκτέλεση του δε εσπιτευεται από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες (δ) **δημόσια τάξη** η ομαλή κοινωνική συμβίωση, της οποίας η προστασία έχει ανατεθεί στις αρμόδιες αρχές (Αστυνομία) σύμφωνα με τους νόμους του κράτους: *Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως* (ε) **δημόσιες σχέσεις** (ι) το σύνολο των πράξεων και των ενεργειών στις οποίες προβαίνει πρόσωπο, σύλλογος, σωματείο, επιχείρηση, κρατική υπηρεσία κ.λπ., προκειμένου να διαμορφωθεί ευνοϊκή υπέρ αυτού άποψη στην εγχώρα ή διεθνή κοινή γνώμη ή στους πελάτες με τους οποίους συναλλάσσεται, ενημερώνοντας με δελτία Τύπου ή παρέχοντας κάθε δυνατή πληροφορία στο κοινό κ.λπ. (ii) η ειδική υπηρεσία (επιχείρησης, υπηρεσίας κ.λπ.) που έχει ως έργο της την υλοποίηση των παραπάνω στόχων: *τηλεφώνησα στις ~ τού Υπουργείου* (iii) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των τρόπων για την επίτευξη των παραπάνω στόχων (iv) (μτφ.) οι κοινωνικές δραστηριότητες που αναπτύσσει κανείς για την κοινωνική και επαγγελματική του πρόβλεψη και εξέλιξη: *γυρίζει από δεξίωση σε δεξίωση και κάνει ~* (στ) **δημόσια υγιεινή** η επιστήμη και η πρακτική της προλήψεως ασθενειών και της βελτίωσης της ζωής, όπως σκεταται από την οργανωμένη πο-

λιτική κοινότητα (ζ) **δημόσιος κίνδυνος** (i) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε θεωρείται επικίνδυνο για το κοινωνικό σύνολο (ii) (ειρων.-σκωπτ.) κάθε πρόσωπο αδέξιο ή επιπόλαιο, του οποίου οι ενέργειες προκαλούν προβλήματα: *όταν πιάνει το τιμόνι, γίνεται ~* (η) **δημόσια αιδώς** βλ. λ. αιδώς (θ) **δημόσια ανάγκη** βλ. λ. *ανάγκη* (i) **δημόσιες χρήσεις** (συντομ. Δ.Χ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι που διατίθεται για χρήση από το κοινωνικό σύνολο ή για την εξυπηρέτηση του: *αυτοκίνητο* | *τουαλέτες* ~ ΑΝΤ. ιδιωτικές χρήσεις (Ι.Χ.) 2. αυτός που διεξάγεται ενώπιον τού λαού, που γίνεται ανοιχτά και το κοινό έχει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει (ή και να λάβει μέρος): ~ *συζήτηση* | *ομιλία* | *διάλογος* | *τελετή* | *εκδήλωση* | *διαγωνισμός* | *κριτική* | *εμφάνιση* | *δραστηριότητα* | *δήλωση* | *ανακοίνωση* | *εικόνα κάποιου* ΣΥΝ. ανοιχτός ΦΡ. (α) **δημόσιος βίος** η πολιτική ζωή, οι παράγοντες που τη διαμορφώνουν και ο τρόπος ασκήσεως των κρατικών λειτουργημάτων (β) **δημόσιο θέαμα** (i) κάθε θέαμα που απευθύνεται στο κοινό και για τού οποίου την οργάνωση και παρουσίαση μεσολαβεί κάποιος επιχειρηματίας (ii) καθέτι που εκτίθεται δημόσια, που το βλέπουν ή μπορούν να το δουν όλοι: *καθηλάσαμε στη μέση του δρόμου και γίναμε ~* 3. (ειδικότ.) (α) αυτός που σχετίζεται με το κράτος, που αποτελεί περιουσία του και ελέγχεται από αυτό: ~ *περιουσία* | *έγγραφο* | *ταμείο* | *χρήμα* | *πλούτος* | *θέση* | *κτήριο* | *αρχή* | *χρέος* | *λειτουργός* ΣΥΝ. κρατικός, πολιτειακός, δημοτικός, κοινοτικός ΑΝΤ. ιδιωτικός (β) **δημόσιος υπάλληλος** ο υπάλληλος που υπηρετεί σε τομέα της δημόσιας διοίκησης και μεθοδοτείται από το κράτος (γ) **δημόσια διοίκηση** το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και των διοικητικών υπαλλήλων τους, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτές διοικούνται και λειτουργούν (δ) (ειδικότ.) **δημόσια επιχείρηση** | **δημόσιος οργανισμός** βλ. λ. *επιχείρηση* (ε) **δημόσια έσοδα** | **οικονομικά** οι αναγκαίοι χρηματικοί πόροι που εισπράττει ή οφείλει να εισπράττει το κράτος, για να αντεπεξέλθει στα έξοδα του (προέρχονται από τη φορολογία, αλλά και από χορήγηση προνομίων, έκδοση επαγγελματικών αδειών κ.λπ.) (στ) **δημόσια οικονομία** η διαχείριση των οικονομικών του κράτους (ζ) **δημόσιες δαπάνες** η διάθεση των χρημάτων που εισπράττει το κράτος (των δημοσίων εσόδων) για την κάλυψη των αναγκών του και την υλοποίηση των στόχων του (η) **δημόσιες επενδύσεις** επενδύσεις κρατικών χρημάτων που αποσκοπούν στη διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας και την εξυπηρέτηση της ανάπτυξης (θ) **δημόσιο χρέος** το χρέος τού κράτους από τη σύναψη δανείων (i) **δημόσια υπηρεσία** η κρατική υπηρεσία ή αυτή που υπάγεται σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (ια) ΝΟΜ. **δημόσιος κατηγορός** το πρόσωπο (βαθμωφόρος της Αστυνομίας, τού Λιμενικού, δασάρχης, επόπτης γεωργικών συνεταιρισμών κ.ά.) στο οποίο ανατίθεται από τού νόμο η άσκηση της ποινικής δίωξης στα πταισματοδικεία και το οποίο έχει καθήκοντα ανάλογα με τού εισαγγελέα στα ποινικά δικαστήρια (ιβ) **δημόσια δαπάνη** (δημοσία δαπάνη) με έξοδα τού κράτους ή τού δήμου για λόγους τιμητικούς: η *κηδεία τού αθανάτου πρώην πρωθυπουργού θα γίνει ~* (ιγ) ΝΟΜ. **Δημόσιο Δίκαιο** κλάδος τού Δικαίου που ρυθμίζει την οργάνωση και τη λειτουργία των κρατικών οργάνων και των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.): *Οργανισμός Δημοσίου Δικαίου* (ιδ) **δημόσιος τομέας** το Δημόσιο [βλ. παρακάτω]: ο *ευρύτερος* ~ 4. **Δημόσιο** (το) βλ. λ. — **δημόσια** | **δημοσίου** [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δημόσιος < δημότης. Η σημ. 4 είναι ήδη αρχ., ενώ πολλοί όροι και φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *δημόσιο ταμείο* | *συμφέρον* | *δικαίο* (< γαλλ. trésor | intérêt | droit public), *δημόσιος τομέας* (< γαλλ. la fonction publique), *δημόσιος κίνδυνος* (< γαλλ. danger public), *δημόσιες σχέσεις* (< αγγλ. public relations), *δημόσιος κατηγορός* (< αγγλ. public prosecutor), *δημόσια έργα* | *έσοδα* | *χρέη* (< αγγλ. public works | revenues | debts), *δημόσιος υπάλληλος* | *βίος* (< αγγλ. public servant | life) κ.ά.). δημοσιονομική, -ή, -ο [1833] 1. (για κοινωφελή ιδρύματα) αυτός που συντηρείται από το Δημόσιο: ~ *νοσοκομείο* | *σχολείο* 2. (συνγν. σκωπτ. για πρόσωπα) ο δημόσιος υπάλληλος: *υπάρχουν εκατοντάδες ~ που υποαασχολούνται στο Δημόσιο*. **δημοσιογχετίστας** (ο) {χωρ. πληθ.} γεν. πληθ.} (κακός.) πρόσωπο ικανό στις δημόσιες σχέσεις, τις οποίες χρησιμοποιεί για τα συμφέροντα του. Επίσης **δημοσιογχετίστας** (ο), **δημοσιογχετίσσις** (η). [ΕΤΥΜ. Σύνθετο εκ συναρπαγής από τη φρ. *δημόσιες σχέσεις* + *πα-ραγ.* επίθημα *-ίστας* (πβ. *πιανίστας*), *αντί του δημοσιογχετίστας* από *επίδρ.* τού ρ. *σχετίζομαι*. δημοσιότητα (η) [1824] {χωρ. πληθ.} η διαδικασία κατά την οποία πράξη, ενέργεια, δήλωση κ.λπ. γίνεται γνωστή στο ευρύ κοινό, περιέργεται στην κοινή αντίληψη: *ευρεία* | *μεγάλη* | *περιορισμένη* | *έντονη* | *καθημερινή* ~ ΦΡ. (α) δίνω | **φέρνω στη δημοσιότητα** δημοσιοποιώ, καθιστώ ευρύτερα γνωστό: *το πλήρες κείμενο της συνθήκης θα δοθεί στη ~ αύριο* (β) **έρχομαι στη | παίρνω | λαμβάνω δημοσιότητα** γίνομαι ευρύτερα γνωστός, διαδίδομαι: *το θέμα πήρε δημοσιότητα και σύντομα προκλήθηκε σκάνδαλο* (γ) **βλέπω το φως της δημοσιότητας** γίνομαι ευρύτερα γνωστός διά τού Τύπου ή των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης: *πολλά αποτρόπαια εγκλήματα είδαν πρόσφατα το φως της δημοσιότητας* ΣΥΝ. δημοσιεύομαι (δ) **υπό το φως της δημοσιότητας** υπό το πρίσμα όσων αποκαλύφθηκαν από τη δημοσιοποίηση στοιχείων, δεδομένων κ.λπ. (ε) ΝΟΜ. **αρχή της δημοσιότητας** θεμελιώδης αρχή της διαδικασίας της δίκης με συνταγματική κατοχύρωση στο ελληνικό δίκαιο, η οποία συνίσταται στη δυνατότητα των τρίτων να παρακολουθούν ελεύθερα τις συνεδριάσεις των δικαστηρίων στο ακροατήριο και μάλιστα είτε παριστάμενοι οι ίδιοι είτε μέσω της ραδιοτηλεοπτικής ή γενικότ. της δημοσιογραφικής κάλυψης της δίκης ή δημοσιότητα εγγυάται τον έλεγχο τού δικαιοδοτικού έργου από τη λαϊκή κυριαρχία και εμπε-

δάνειο την εμπιστοσύνη των πολιτών στην αμερόληπτη απονομή δικαιοσύνης. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. publicité. Η φρ. φως τής δημοσιότητας αποδίδει το αγγλ. limelight, λ.χ. bring something in the limelight «φέρνω κάτι στο φως τής δημοσιότητας»].

δημοσιούπαλληλίκι (το) {χwor. γεν. κ. πληθ.} το επάγγελμα του δημοσίου υπαλλήλου.

δημοσιούπαλληλίκος, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους δημοσίου υπαλλήλους: ~ κλάδος | κόσμος | ιεραρχία | νομοσχέδιο | μονιμότητα/ τάξη/ μισθολόγιο/ κώδικας/ καθήκοντα/ νοσοτροπία. —δημοσιούπαλληλικά επίρρ.

δημοσκοπήση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η έρευνα που γίνεται στην κοινή γνώμη για οποιοδήποτε θέμα και η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων τής έρευνας: πρόσφατη ~ έδειξε ότι το 80% των Ελλήνων συμφωνεί με τα μέτρα ΣΥΝ. σφουγγομέτρηση, γκάλοπ. — δημοσκοπός (ο)η, δημοσκοπός ρ. {-είς...}.

[ETYM. < δήμο- + σκοπώ «παρρηθώ προσεκτικά», απόδ. του διεθνούς όρου *gallup*, βλ. λ.].

δημότης (ο) {δημότης}, δημότησα (η) {δημοτισσόν} πολίτης κάποιου δήμου, αυτός που ανήκει σε δήμο και είναι «γυρομαρμένος στα μητρώα του: ~ τής Αθήνας | τής Θεσσαλονίκης | τής Πάτρας || ανακηρύσσομαι επίτιμος ~. Επίσης (λόγ.) δημότης (η) {δημότηδος}. [ETYM. αρχ. < δήμος].

δημοτική (η) [1818] ΓΛΩΣΣ. η απλή, εξελιγμένη απευθείας από την Αρχαία, μορφή τής ελληνικής γλώσσας, την οποία χρησιμοποίησαν φυσικά και αβίαστα οι περισσότεροι ομιλητές στην προφορική τους επικοινωνία και η οποία παλαιότερα θεωρήθηκε υποτιμητικά από τους αρχαίστες και τους καθαρολόγους σαν χυδαίο γλωσσικό ιδίωμα των αμόρφωτων μετά από έντονη διαμάχη, που κράτησε δύο περίπου αιώνες και έμεινε γνωστή ως «γλωσσικό ζήτημα», καθιερώθηκε (το 1976) η δημοτική (ή «Νεοελληνική») ως επίσημη γλώσσα (στην εκπαίδευση, τη διοίκηση, την επιστήμη, στα Μ.Μ.Ε. κλπ., πέρα από τη λογοτεχνία όπου είχε από νωρίς επικρατήσει): αμής | στροπή | αστή | απλή | τρίτη (= καλλιτεργμένη, λόγια) | ακραία | εξεζητημένη ~ | καλλιέργεια | καθήρεση | γραμματική | έρευνα | περιγραφή | γνώση | αντιπαλός | υπέρμαχος | εχθρός | υποστηρικτής | μελετητής | γνώστης | χειριστής τής ~ ΣΥΝ. δημόδης, κοινή, καθομιλουμένη, (σκαπτ.) μαλλιάρη ΑΝΤ. καθαρεύουσα, λόγια, αρχαϊζούσα. ΣΧΟΛΙΟ γλωσσικό ζήτημα, λ. γλωσσικός.

δημοτικίζω ρ. αμετβ. [1897] (πυλαιότ.) 1. χρησιμοποιώ στον προφορικό ή/και στον γραπτό λόγο δημοτική γλώσσα ή τύπους και εκφράσεις αυτής ΑΝΤ. αρχαϊζώ 2. (ειδικότ.) εκδηλώνω συμπάθεια ή κλίση προς την κίνηση υποστηρίξης τής δημοτικής, δηλ. τον δημοτικισμό (βλ. λ.) • 3. (κακόδ.) εκχυδαίζω την ελληνική γλώσσα, χρησιμοποιώντας τύπους τής δημοτικής ΣΥΝ. μαλλιάρίζω.

δημοτικισμός (ο) {χwor. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. γλωσσικό κίνημα που απέβλεπε στη χρησιμοποίηση τής δημοτικής γλώσσας σε όλα τα επίπεδα του λόγου, ιδ. στην επίσημη γραπτή γλώσσα και κατ' επέκτ. στην καθιέρωση τής ως επίσημης γλώσσας του κράτους: πρωτεργάτης | οπαδός του ~ || μαχητικός | εκπαιδευτικός | ορθόδοξος - ΑΝΤ. καθαρευο-ουσιανισμός. ΣΧΟΛΙΟ γλωσσικό ζήτημα, λ. γλωσσικός.

δημοτικιστής (ο) [1893], δημοτικίστρια (η) ΓΛΩΣΣ. ο οπαδός του δημοτικισμού (βλ. λ.) — δημοτικιστικός, -ή, -ό.

δημοτικό (το) το σχολείο στο οποίο παρέχεται η εξάχρονη στοιχειώδης εκπαίδευση περιλαμβάνει έξι τάξεις και απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 6-12 ετών αλλιώς πρωτοβάθμια εκπαίδευση: πάει στην πρώτη τάξη του ~ || έβγαλε | τέλειωσε το ~ (αποφοίτησε από το δημοτικό σχολείο) || είναι του ~ (έχει γνώσεις δημοτικού). ΣΧΟΛΙΟ λ. σχολείο.

δημοτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόκτηση και η εκμετάλλευση περιουσιακών στοιχείων ή επιχειρήσεων εκ μέρους του δήμου, των δημοτικών αρχών: ~ των αστικών συγκοινωνιών.

δημοτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον δήμο ως διοικητική υποδιάρθρωση, που υπάρχει στη δικαιοδοσία του δήμου: ~ βιβλιοθήκη | θέατρο | οδός | φόρος | τέλη | σύμβουλος | άρχοντες | κύκλοι | νοσοκομείο/ κατασκήνωση/ υπάλληλος/ ιατρείο/ υπηρεσίες/ εκλογές | έργα | δραστηριότητα | αστυνομία | επιχείρηση | αίθουσα | οργανισμός | λουτρά ΣΥΝ. κοινοτικός ΑΝΤ. δημοσιος, ιδιωτικός- Φρ. (α) δημοτικό συμβούλιο αρετό συμβουλευτικό και διοικητικό όργανο του δήμου: αποτελείται από έντεκα έως σαράντα ένα μέλη, ανάλογα με τον πληθυσμό του δήμου (β) (περιλπτ.) δημοτική αρχή το σύνολο των αρετών αρχόντων ενός δήμου ή κοινότητας (ο δήμαρχος/κοινοτάρχης και το δημοτικό/κοινοτικό συμβούλιο) (γ) δημοτικός και κοινοτικός κώδικας το σύνολο των διατάξεων που ρυθμίζουν όσα σχετίζονται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση 2. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με ή προέρχεται από τον λαό: ~ λόγος | μουσική | παράδοση | ποίηση | δημιουργία ΣΥΝ. λαϊκός, κοινός- Φρ. δημοτικό (τραγουδι) (ι) είδος λαϊκού τραγουδιού, κυρ. τής υπαίθρου (κατ' αντιδιαστολή προς το λαϊκό τραγούδι των πόλεων), που διαδίδεται προφορικά και σε διάφορες παραλλαγές και το οποίο αναφέρεται σε όλα τα θέματα τής ανθρώπινης ζωής (γέννηση, γάμο, θάνατο, πόλεμο, ξενιτιά κ.λπ.) και εκφράζει τις αντιλήψεις και τα αισθήματα του λαού για όλες τις εκφάνσεις του ιδιωτικού και δημόσιου βίου (ii) καθένα από τα τραγούδια του παραπάνω είδους: μας τραγούδησε ένα ~ από τη Ροζιμελή 3. (α) δημοτική εκπαίδευση η στοιχειώδης, πρωτοβάθμια εκπαίδευση (β) δημοτικό σχολείο το σχολείο τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (για παιδιά 6-12 ετών) - δημοτικ-ά -ώς [μετρν.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < δήμότης].

δημοτικότητα (η) [1836] {χwor. πληθ.} η απήχηση που έχει κάποιος στον λαό, τον να έχει αποκτήσει την εύνοια και την αγάπη του: δια-

πιστώνεται μείωση τής ~ τής κυβέρνησης, σύμφωνα με τις τελευταίες σφουγγομετρήσεις ΑΝΤ. αντιδημοτικότητα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. popularité].

δημοτολόγιο (το) [1891] {δημοτολογί-ου | -ον} το μητρώο δήμου ή κοινότητας, στο οποίο εγγράφονται όλοι οι δημότες και των δύο φύλων (κατ' αντιδιαστολή προς το μητρώο αρρένων, το οποίο περιλαμβάνει μόνο τους αρρένες δημότες): αριθμός δημοτολογίου. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. matricule municipale].

δημοφιλής, -ής, -ές [μετρν.] {δημοφιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή) δημοφιλέστερος, -ατός} 1. αυτός που τον αγαπά ο λαός, που έχει την εύνοια και τη συμπάθεια του: ~ πρωταγωνίστρια | τραγουδιστής | ποδοσφαιριστής | συγγραφέας | συνθέτης | ηθοποιός | πολιτικός | καλλιτέχνης | περιοδικό | αθλητής | συγκρότημα | μέσο συγκοινωνίας | πρόσωπο | ομάδα | έκφραση ΣΥΝ. λαοφιλής, κοσμαγάπητος ΑΝΤ. αντιλαϊκός, αντιδημοτικός 2. (καταχρ.) διάσμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δημοψηφισμα (το) [1883] {δημοψηφισμ-ατος | -ατα, -άτων} ο θεσμός κατά τον οποίο εκφράζεται η θέληση και η απόφαση του λαού για σοβαρότατο εθνικό, πολιτικό κ.λπ. θέμα με γενική και καθολική ψηφοφορία («να» ή «όχι»), με το σκεπτικό ότι μια κυβέρνηση δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για κρισμότατη απόφαση, χωρίς την άμεση έγκριση του εκλογικού σώματος: διενέργεια δημοψηφίσματος || λύση σοβαρού εθνικού θέματος με - || έγινε προσφρην στη λαϊκή βούληση υπό μορφήν δημοψηφίσματος || το ~ τον 1974 για τον χαρακτήρα του πολιτεύματος τής Ελλάδος (βασιλευμένη ή αβασιλευμένη δημοκρατία).

[ETYM. Απόδ. του διεθνούς λατ. όρου referendum «αυτό που πρέπει να αναφερθεί (ενν. στον λαό)» < p. referre].

δημώδης, -ής, -ές [αρχ.] {δημώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών δημώδεστ-ερος, -ατός} αυτός που αναφέρεται στον λαό ή προέρχεται από αυτόν: ~ ποίηση | τραγούδια | άσματα | μουσική | γλώσσα | τύπος (γλωσσικός) | λογοτεχνία | γραμματεία | παράδοση ΣΥΝ. δημοτικός, λαϊκός ΑΝΤ. λόγιος. — δημωδώς επίρρ. [μετρν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, αστεϊος.

δηνάρι-ου (το) {δηνάρι-ου | -ων} νομισματική μονάδα πολλών χωρών, λ.χ. τής Αλβερίας, τής Τυνησίας, τής Ιορδανίας, του Ιράν, τής Νέας Γουινέας κ.λπ.

[ETYM. < μετρν. δηνάριον< λατ. denarius «νόμισμα που περιείχε δέκα αστάρια» < deni «ανά δέκα»].

ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. (το) Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο.

-θήποτε παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αναφορικών αντωνυμιών και επιρρημάτων με οριστολογική σημασία: οποιος-δή-ποτε, οσος-θήποτε, οπου-θήποτε.

[ETYM. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. οίσο-δή-ποτε), που προέρχεται από τη συννεφορά διη ποτέ (γράφεται και ως μία λ.), αρχική σμ. «κάποτε, μια φορά». Ήδη αρχ. η σημερινή χρήση (πβ. αρχ. ούχ-θήποτε)]. δήνω ρ. μετβ. {δήνω-σα, -θηκα (λογιότ. εδηόθην, -ής, -η... || μετ. δηνω-θείς, -είσα, -έν), -μένος} (λόγ. για εισβολέα, στράτευμα κ.λπ.) καταστρέφω και ληλατώ χώρα, περιοχή (στην οποία έχω εισβάλει), κατοικία κ.λπ. ΣΥΝ. ρημάζω. Επίσης (αρχαιοπρ.) δηώ {-οις, -οί...}. — δή-ωση (η) [μετρν.]. [ETYM. < αρχ. δηώ (-όω) < δήμος, αβεβ. ετύμω, πθ. < δαΕ-ιος, οπότε η λ. συνδ. με το ρ. δάω «καίω» (< *δαΕ-7'ω, βλ. κ. δαυλόζ)].

δι (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο σολ τής ευρωπαϊκής. [ETYM. Βλ. λ. πα].

δι- κ. δι- κ. δι- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό δύο (2): δι-κέφαλος, δι-κεπος, διάλλαβος, δι-άφρος, δι-ετής, δι-φωνία, δι-κλιτος, δι-διάστατος 2. είναι δύο φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: δι-πλάσιος, δι-εκατομμύριο.

ΣΧΟΛΙΟ λ. δίο. [ETYM. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. δίδυμος, μεσν. δισ-έργονος < μετρν. δισ-έκρονος), που προέρχεται από το αριθμητ. δίς].

δια (δι-ά) κ. δι' (πριν από φωνήεν) πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: 1. διέλευση από τόπο (διά μέσου) (+γεν.): ταξίδι - θαλάσσης || ~ ξηράς προέλαση των στρατευμάτων 2. χρονική διάρκεια (+γεν.): (στο δηλωμένο άσας ~ παντός (μια για πάντα) || ~ βίου (εφ' όρου ζωής, για όλη τη ζωή) εκπαίδευση || ~ νυκτός (στη διάρκεια τής νύχτας) απόδραση || απόφαση που πάρθηκε - μιας (αμέσως, ξαφνικά) 3. όργανο | μέσο | πρόπο με τα οποία γίνεται κάτι (+γεν.): τα υπόλοιπα θέματα θα διευθετηθούν ~ τής διπλωματικής οδού || η απόφαση ελήφθη δι' ανατάσεως τής χειρός (ψώνοντας το χέρι) || ~ βοής (με φωνές) || φαινόμενο ορατό ~ γυμνού οφθαλμού (με γυμνό μάτι, χωρίς μικροσκόπιο ή τηλεσκόπιο) || ~ τής βίας συγκατάθεση || έλαμψε - τής απουσίας του || ~ νόμου (με νόμο) || παράσασε ~ πυρός και σιδήρου (μέσα από μεγάλες ταλαιπωρίες) || τα στρατεύματα πέρασαν την κατακτημένη περιοχή ~ πυρός και σιδήρου (πολεμώντας και σφάζοντας) || ~ ροπάλο (με τη βία) απαγόρευση ενός πράγματος || διαριμοί ~ τής τεθλασμένης (με τρόπο αθέμιτο) || επίτευξη στόχων ~ τής πλαγίας οδού (με τρόπο ανορθόδοξο) || εικόνα - χειρός Γενναδίου (φτειαγμένη από το χέρι του Γενναδίου) || ~ βραχέων (με λίγα λόγια) || ~ μακρών (διεξοδικά) || δι' ευχών τον αγίον ημών (με τις ευχές των αγίων μας) 4. για (+αιτ.): έργο ακατάλληλο δι' ανηλίκους || ~ παν ενδεχόμενον, έχε μαζί σου και κάποια χαρτόσημα || φόνος δι' ασήμαντον αφορμήν || ~ τούτο || ~ ταύτα («γι' αυτό») • 5. ΜΑθ. το σύμβολο τής διάρκειας (+αριθμητ. η γεν.): έξι < δύο ίσον τρία. (Βλ. λ. πρόθεση, ΠΙΝ).

ΣΧΟΛΙΟ λ. γυιος, μέσα. [ETYM. αρχ. < *δι-ά (κατ' αναλογία προς τα μετά, παρά) < I.E. *di-, μόρφημα που εξέφραζε διαχωρισμό, πβ. λατ. di-s- (πχ. difficilis «δύσκολος» < dis + facilis), αρχ. γερμ. zi-, ze- (από όπου, με συμψηφισμό

προς το εγ, προήλθε το γερμ. zer-, π.χ. zer-stören «καταστρέφω») κ.ά. Το διά χρησιμοποιήθηκε εξ αρχής με ευρύτητα σημασιών, οι οποίες περιελάμβαναν τον χρόνο, τον τόπο, το μέσον και την αιτία. Οι χρήσεις αυτές αποτυπώνονται στα σύνθετα (βλ. λ. δια-) το νεοελληνικό για (βλ. λ.) αποτελεί φωνολογική εξέλιξη του αρχ. διά].

διά (το) {δι-ά· άκλ.} (λεκτική απόδοση για) το σύμβολο της διαίρεσης (: ή -), λ.χ. 4:2 ή 4/2, τέσσερα διά δύο).

δια- κ. διά- κ. δι- λεξικό πρόθημα που δηλώνει: 1. διανομή: δια-μοιράζω, δια-νέμω 2. χωρισμός: δια-αιρώ, δια-χωρίζω, δια-κρίνω 3. διασκορπισμός: δια-χέω, δια-σπαθίζω, δια-σπείρω 4. διαφορά, ασυμφωνία: δια-φωνώ, δια-φέρω, διά-σταση 5. άμικλα: δια-αγωνίζομαι 6. εναντιότητα, διαμάχη: δια-πληκτίζομαι, δια-μάχομαι 7. αμοιβαιότητα: δια-λέγομαι, διά-λογος 8. πίταση (της έννοιας της λέξεως): δια-φθείρω, δια-σπέρνω, δια-σπρεβλώνω 9. υπέρωξη: δια-πρέπω, δια-κρίνομαι, διά-σμιξω 10. κίνηση μέσα από τόπο: δι-έρχομαι, δια-βαίνω, δια-σχίζω, δι-όδω 11. χρονική διάρκεια: δια-μονή 12. διακοπή: δια-λειψή, δια-κόπτο 13. έμμεσα ζαγομένη γνώση ή συμπεράσμα: δια-γινώσκω, διά-γνωση 14. σχέση μεταξύ δύο ή περισσότερων (προσώπων, κρατών, τομέων κ.λπ.): δια-κρατηχός, δι-επιστημονικός, δια-προσωπικός, δια-φιλικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. μεσολαβώ.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την προθ. διά].

διάβα (το) {άκλ.} (λαϊκ.-λογ.οτ.) 1. η διέλευση: *το ποτάμι φούσκωσε και παρέσυρε τα πάντα στο - του ΣΥΝ*. διάβαση, πέραςμα 2. η παρέλευση: *στο - του χρόνου | τον αιώνων ΣΥΝ*. κύλισμα, πέραςμα. [ETYM. μεσν. προστ. του ρ. διαβαίνω, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως ουσιαστικό].

διαβάω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {διάβα-σ-, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. μπορώ να αναγνώσω, ξέρω ανάγνωση: *δεν πήγε σχολείο και δεν ξέρει να γράφει και να διαβάει* 2. μελετώ (για το σχολείο, το πανεπιστήμιο κ.λπ.): *αν δεν διαβάζεις, πώς θα περάσεις την τάξη*; || έχω *πυνοκεφαλο και δεν μπορώ να διαβάσω* ♦ (μετβ.) 3. αναγινώσκω κείμενο (συνήθ. συμπερήρα): ~ βιβλίο | περιοδικό | εφημερίδα | φυλλάδιο | υποτίλους | μυθιστόρημα | αγγελία | είδηση | γράμμα | ποίημα || - δύσκολα σιγά | δυνατά | φωναχτά | μηχανικά | σωστά | άσχημα | αδιάκοπα εντατικά | προσεχτικά 4. αναγινώσκω με προσοχή, μελετώ (κάτι): ~ τα μαθήματα του σχολείου ΣΥΝ. προετοιμάζομαι, μαθαίνω 5. (ειδικότ.) βοηθά κάποιον να μελετήσει και να εμπειδώσει τα μαθήματα του: *στη φυσική με διαβάζει ο αδελφός μου* · 6. (μτφ.) κατορθώνω να διαβλέπω γεγονότα, σκέψεις, συναισθήματα, αναγνωρίζω-ντας τα εξωτερικά τους στοιχεία ή συμπτώματα: ~ την αλήθεια στα μάτια σου || ~ τη μοίρα κάποιου στο χέρι του || ~ τη σκέψη | την αγωνία | τη λαχτάρα || ~ τον πόνο στο βλέμμα | στην όψη | στην καρδιά | στο πρόσωπο ΣΥΝ. μαντεύω · 7. ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερέα) απαγγέλλω λειτουργικό κείμενο κατά τη διάρκεια ακολουθίας: *τη Μ. Πέμπτη ο παπάς διαβάει τα Δώδεκα Ευαγγέλια* 8. (για ιερέα) απαγγέλλω ευχές για άνθρωπο δυστυχή, ετοιμοθάνατο κ.λπ. ή κάνο εξορκισμό για να τον απαλλάξω από κακά δαιμόνια: *ήρθε ο παπάς να διαβάσει τον άρρωστο ΣΥΝ*. ειλογώ, εξορκίζω · 9. (η μτφ. διαβασμένος, -η, -ο) βλλ. [ETYM. μεσν. < αρχ. διαβιβάζω (με απλολογία)].

διαβάω: συνώνωμ. Η έννοια του «διαβάω» εκφράστηκε διαφορετικά στις ευρωπαϊκές γλώσσες: άλλοτε μέσα από την έννοια του «αναγνωρίζω - γνωρίζω», όπως στην περίπτωση του «περνώ μέσα από», όπως το διαβάω (< δια-βιβάω) και το διεξέρχομαι (ένα κείμενο) ή τα αγγλ. run through και γαλλ. parcourir «διαβάω γρήγορα» άλλοτε μέσα από την έννοια «συλλέγω, μαζεύω, βάζω μαζί» και «λέγω», όπως το λατ. legere, από όπου ιταλ. leggere, γαλλ. lire, ισπ. leer «διαβάω» ή τα αγγλ. read «διαβάω», που συνδέεται με τα γερμ. raten «συμβουλεύω» και reden «μιλώ». Στη σημερινή Ελληνική τα διαβάω | διάβασμα δηλώνουν σιωπηρή ανάγνωση (από μέσα μας), το ανάγνωση εκφώνηση του κειμένου που να παρακολουθείται από άλλους, το διεξέρχομαι γρήγορη αλλά και επιμελημένη ανάγνωση, τα εκφωνώ και απαγγέλλω ανάγνωση πεζού και ποιητικού κειμένου αντιστοίχως, προοριζόμενη να ακουστεί από ακροατές, το δε αποδίδω καλλιτεχνική επαγγελματική ανάγνωση ενός κειμένου.

διαβαθμίζω ρ. μετβ. [1892] {διαβάθμισ-α, -τηκα, -μένος} κατατάσσω (πρόσωπα, πράγματα, αφηρημένες έννοιες κ.λπ.) σε σειρά, ιεραρχώ με βάση κλίμακα, κατατάσσω σε βαθμίδες: *στο σύγγραμμα τον επινοεί ειδική κλίμακα και διαβαθμίζει τη νοητική καθυστέρηση* || ~ έγγραφα ως προς τον βαθμό απορρήτου | πληροφορίες ΣΥΝ. ταξινομά, τακτοποιώ. — διαβαθμίστη (η) [1838]. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. graduel].

διαβαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {διάβηκα (λόγ. διέβην, -ης, -η..., μτχ. διαβάς, -άσα, -άν)} ♦ 1. (μετβ.) περνώ από τόπο/περιοχή κ.λπ. ή από το ένα μέρος στο άλλο, πηγαίνω απέναντι: ~ τα σοκάκια του χωριού || *διάβηκε περιχαρής το κατόφλι του σπιτιού* || *οι στρατιώτες διάβηκαν το ποτάμι και πέρασαν στην αντίπερα όχθη* || *διαβήκαμε ανώδρες πεδιάδες και ψηλά βουνά, μέχρι να φθάσουμε στη θάλασσα* || *διαβήκαμε ολόκληρη την απόσταση από το κέντρο της πόλης μέχρι το κάστρο* || ΣΥΝ. διέρχομαι, διασχίζω, διατρέχω, διαπερνώ- ΦΡ. *διέβη τον Ρουβ'ίκωνα* βλ. λ. Ρουβ'ίκων ♦ (αμετβ.) 2. κινούμαι από ένα σημείο σε άλλο, περνώ, διέρχομαι: *ένος λεβέντης διάβαινε* || «ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος» | *κι οι Μήδοι επιτέλους θα διαβούνε* (Κ. Καβάφης) || «Μέρισαε βράχε να διαβώ» (Α. Βαλαωρίτης): ΦΡ. (παροιμ.) *αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάει* όσοι έχουν την τύχη με το μέρος τους επιτυγχάνουν 3. (μτφ. για τον χρόνο) φεύγω, περνώ: *οι μέρες δια-*

βαίνουν αργά και μονότονα ΣΥΝ. παρέρχομαι, κυλώ 4. (μτφ. για συναισθήματα, καταστάσεις κ.λπ.) παύω να υπάρχω, περνώ: *κάνε υπομονή και οι πόνοι θα διαβούν* || *διαβαίνουν οι χαρές, διαβαίνουν κι οι λίπες, όλα περνούν και φεύγουν*. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαβήτης. [ETYM. αρχ. < δια- + βαίνω].

διαβαλκανικός, -ή, -ό αυτός που υφίσταται, διεξάγεται ή διέβανει χώρα μεταξύ των βαλκανικών χωρών: ~ στέσεις | συνοδος | συμφωνία | συνεργασία | διάσκεψη. διαβάλλω ρ. μετβ. {διέβαλα, διαβλήθηκα (λόγ. διεβλήθην, -ης, -η..., μτχ. διαβλήθεις, -είσα, -έν), διαβεβλημένος} διατυπώνω κατηγορίες ανυπόστατες, προσπαθώ να θίξω την υπόληψη (κάποιου) συκοφαντώντας τον: *πολλοί έσπευσαν να τον διαβάλουν, για να χάσει την εύνοια του υπουργού ΣΥΝ*. δυσφημώ, συκοφαντώ, διασύρω, κακολογώ ΑΝΤ. επαινώ, συνηγορώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. διάβολος. [ETYM. αρχ. < δια- + βάλλω. Το ρ. σήμαινε αρχικά «διασχίζω - περνώ κάτι πάνω ή μέσα από άλλο» και απαντά σε πολλές τεχνικές χρήσεις. Ήδη αρχ. είναι η σημ. «προκαλώ δυσφήμιση σε κάποιον, εγείροντας υποψίες γι' αυτόν», από όπου προέκυψε η γενική σημ. «συκοφαντώ». **διάβαση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η διέλευση από χώρα, περιοχή κ.λπ., από τον έναν τόπο στον άλλο, από ένα σημείο σε άλλο: η ~ της *Ερυθράς Θαλάσσης* || ~ *πορθμού* | *ποταμού* | *όρους* || *παρεμπόδιση* | *παρακόλληση της* ~ ΣΥΝ. πέραςμα, διέλευση, διάπλους (για θάλασσα, ποταμό κ.τ.ό.) 2. (συνεκδ.) τόπος, γέφυρα, στενός δρόμος κ.λπ., ο οποίος επιτρέπει το πέραςμα-κατασκευή διά της οποίας περνά κάποιος: *υπόγεια* | *επικίνδυνη* | *ορεινή* | *ισόπεδη* | *ανισόπεδη* | *σιδηροδρομική* | *θάλασσα* | *αυόλαχη* ~|| *παζών* ΣΥΝ. πέραςμα. [ETYM. < αρχ. διάβασις < διαβαίνω]. **διάβαση** (το) (διάβαση-ατος | -ατα, -ατών) [μεσν.] 1. η ανάγνωση: *το - του κειμένου* || *προσεχτικό* | *βιαστικό* | *αργό* ~ 2. η μελέτη: *το - του μαθήματος* || *θέλει πολύ* ~ για να περάσεις την τάξη || *έριξε πολύ* ~ για να πάρει το πτυχίο 3. (α) η ανάγνωση ευχής, συνήθ. από ιερέα, σε κάποιον ο οποίος πάσχει από κάτι- ΦΡ. κάποιος *θέλει διάβαση* (ει-ρων.) για κάποιον που δεν συμπεριφέρεται φυσιολογικά (β) το ψάλ-σθιο της νεκρόσιμης ακολουθίας. **διαβασιμένος**, -η, -ο 1. (παθ.) αυτός που έχει αναγνωσθεί: ~ βιβλίο 2. (ενεργ. για μαθητές) αυτός που έχει μελετήσει τα μαθήματα του: *πήγε καλά - στο σχολείο* ΑΝΤ. αδιάβατος 3. αυτός τον οποίον έχουν συμβουλευθεί ή προετοιμάσει καλά (για κάτι): *ο μάρτυρας ήρθε - στο δικαστήριο ΣΥΝ*. δασκαλεμένος, ορμηγεμένος 4. (α) αυτός για τον οποίο έχει ψαλεί η νεκρόσιμη ακολουθία- (κατ' επέκτ.) ο νεκρός ΑΝΤ. αδιάβατος (β) αυτός για τον οποίο έχει διαβάσει ο ιερέας μια ευχή.

διαβαστήρος, -ή, -ό (οικ.) 1. (ενεργ.) αυτός που διαβάει, που μελετά πολύ: *είναι καλός και ~ μαθητής ΣΥΝ*. μελετηρός, επιμελής 2. (παθ.) αυτός που διαβάει εύκολα και ευχάριστα: ~ βιβλίο | *μυθιστόρημα* | *λεξικό*. **διαβαταρής** (ο) → διαβάτης **διαβατήριος**, -η, -ο (λαϊκ.-λογ.οτ.) 1. αυτός που δεν είναι μόνιμα εγκατεστημένος (κάπου): ~ φυλή ΣΥΝ. νομαδικός ΑΝΤ. μόνιμος, οριστικός 2. (ειδικότ. για τα πτηνά) αυτός που αποδηεί κάθε άνοιξη και φθινόπωρο, ακολουθώντας συγκεκριμένο δρομολόγιο και, κατά συνέχεια, αυτός που περνά ανά τακτά χρονικά διαστήματα από περιοχή: «πουλιά μου *διαβατήρικα*, που στα ψηλά πετάτε» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. αποδημητικός 3. (μτφ.) αυτός που διαρκεί λίγο, που εφω-νικά έρχεται και γρήγορα χάνεται: *τα χρόνια της νιότης τα - || άρες* ~ ΣΥΝ. πρόσκαιρος, εφήμερος, παροδικός, περαστικός ΑΝΤ. μόνιμος, διαρκής. Επίσης **διαβατικός**, -ή, -ό [μτγν.].

[ETYM. < μεσν. διαβατάρης < αρχ. διαβάτης + παραγ. επίθημα -άρης]. **διαβατήριο** (το) {διαβατηρί-ου | -ων} δημόσιο έγγραφο υπό μορφή βιβλιαρίου, που πιστοποιεί την ταυτότητα και την εθνικότητα του προσώπου που το φέρει και με το οποίο επιτρέπεται η μετάβαση και παραμονή σε χώρα του εξωτερικού: *έκδοση* | *θεώρηση* | *ανανέωση διαβατηρίου* || *βγάζω* | *παίρνω* - || *ατομικό* | *οικογενειακό* | *έγκυρο* | *πλαστό* | *νόμιμο* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) *πασαπόρι*, (πληθ.) *χαρτιά*- ΦΡ. (μτφ.) *παίρνω διαβατήριο* μου ανοίγεται ο δρόμος ή ετοιμάζομαι να αναχωρήσω (για κάπου): ~ για το *υπουργείο* (πρόκειται για γίνω υπουργός) || η εθνική *ομάδα ήρθε το διαβατήριο για τον τελικό της διοργάνωσης* (προκρίθηκε). — διαβατηριακός, -ή, -ό. [ETYM. < αρχ. διαβατήριον, ουδ. του επιθ. διαβατήριος < διαβάτης < διαβαίνω. Στην Αρχ. η λ. χρησιμοποιήθηκε ως μέρος της φρ. *ιερά διαβατήρια*, η οποία αναφερόταν στις θυσίες, τις ιερές προσφορές που έπρεπε να τελεσθούν, προτού κανείς διαβεί τα σύνορα. Ως ονομασία του επίσημου εγγράφου η λ. αποδίδει το γαλλ. passeport], διαβατήριος, -α, -ο ΑΛΟΓΡ. αυτός που συνδέεται με τη μετάβαση από μια φυσική ή κοινωνική κατάσταση σε άλλη, κυρ. με τους τρεις σημαντικότερους σταθμούς της ανθρώπινης ζωής (γέννηση, γάμο, θάνατο): ~ *έθιμα* | *τελετές*. [ETYM. < αρχ. διαβατήριος, βλ. λ. διαβατήριο]. **διαβάτης** (ο) {διαβατών}, **διαβάτισσα** (η) {δύσχυρ. διαβατισσών} πρόσωπο που περνά, που διαβαίνει από κάπου, χωρίς να σταθεί ή να σταματήσει: *ελάχιστοι ~ υπήρχαν στους παγωμένους δρόμους ΣΥΝ*. περαστικός, οδοιπόρος. Επίσης **διαβατήριος** [μεσν.] {διαβατήριδες}. [ETYM. αρχ. < διαβαίνω]. **διαβατικός**, -η, -ό [μτγν.] 1. διαβατήριος (βλ. λ.) 2. ΜΟΥΣ. στην αρμονία της μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία με την οποία συντακείται, αλλά συνδέει, με διαστήματα δευτέρως, δύο φθόγγους, από τους οποίους ο προηγούμενος ανήκει στην προηγούμενη συγχορδία και ο επόμενος στην επόμενη. **διαβατός**, -ή, -ό αυτός τον οποίο μπορεί κάποιος να περάσει, που επιτρέπει τη διαβασή: με την *τελευταία ξηρασία ο ποταμός έγινε ~*

σε πολλά σημεία ΣΥΝ. βατός, ευκολοδιάβατος ΑΝΤ. αδιάβατος, απέ-ρατος, άβατος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διαβαίνω].

διαβηαιώνω ρ. μετβ. {διαβηαιώ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βηαιώνω ρητά και με πεστικότητα, υποστηρίζω (άπονη, συμβάν κ.λπ.) ως βέβαιο και αναμφισβήτητο: *τον διαβηαιώσε ότι το αίτημα του θα ικανοποιηθεί* ΣΥΝ. επιβηαιώνω, πιστοποιώ, εγγώνωμαι **2.** (ειδικότ.) δώνω υπόσχεση με έμφραση και κατηγορηματικότητα: *ο δήμαρχος επιθώμει να διαβηαιώσει την κοινή γνώμη ότι το έργο έχει προγραμματιστεί για την επόμενη άνοιξη* ΣΥΝ. υπόσχομαι, δώνω τον λόγο μου. Επίσης (λόγ.) διαβηαιώ [αρχ.] {-οίς, -οί...}.

διαβηαιώση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η έκφραση πλήρους βηαιούτητας, η ρητή και υπεύθυνη υπόσχεση (για κάτι): *τον τελευταίο καιρό οργιάζουν φήμες για ανασχηματισμό παρά τις επίσημες ~ της κυβέρνησης περί του αντιθέτου || περιμένουμε την κατασκευή ικανού αριθμού νέων σχολικών κτηρίων μετά τη σχετική ~ του υπουργού* ΣΥΝ. πιστοποίηση, εγγύηση, επιβηαιώση **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (ειδικότ. για ιερείς) (α) ο ειδικός όρκος των κληρικών ενώπιον του δικαστηρίου, καθόσον αυτοί δεν ορκίζονται στο Ευαγγέλιο, όπως οι λαϊκοί, αλλά τοποθετούν το δεξί χέρι στο στήθος και «διαβηαιώνουν πάνω στην ιεροσύνη τους» (β) επίσημη υπόσχεση που δίνει μητροπολίτης πριν από την ενθρόνιση και την ανάληψη των καθηκόντων του ενώπιον του ανώτατου άρχοντα της χώρας (δηλ. του προέδρου της Δημοκρατίας) ότι θα εκτελεί τα καθήκοντα του σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας και τους νόμους του κράτους. — διαβηαιωτικός, -ή, -ό [μτγν.], διαβηαιωτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

διάβηκα ρ. → διαβηαιώ

διάβημα (το) {διαβημ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αποφασιστική διπλωματική ενέργεια που επιχειρείται από την κυβέρνηση ή το Υπουργείο Εξωτερικών μιας χώρας προς την κυβέρνηση άλλου κράτους και αφορά σε σπουδαιότατο ζήτημα ή σκοπό ζωτικής σημασίας: *συνήθ. έχει τη μορφή αίτησης, διαμαρτυρίας για πρότασης για έγκριση: στον πρέσβη έγινε εντονότατο ~ διαμαρτυρίας για τις παραβιάσεις του εθνικού εναέριου χώρου από αεροπλάνα της χώρας του ΣΥΝ. διακοίνωση, νότα 2. σημαντική, κρίσιμη ενέργεια στην οποία προβαίνει κάποιος- φρ. *απονεινομένο διάβημα* πράξη που γίνεται σε στιγμή απελπισίας, απόγνωσης (συνήθ. ως χαρακτηρισμός αυτοκτονίας): *τα συσσωρευμένα χρέη του τον οδήγησαν στο ~.* [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «βήμα», < δια- + βήμα. Με την πολιτική σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. *démarche*].*

διαβηίτης (ο) {διαβηίτων} **1.** γεωμετρικό όργανο που χρησιμοποιείται για τον σχεδιασμό κύκλων και τη μέτρηση διαστημάτων, το οποίο αποτελείται από δύο κινητά, αρθρωτά σκέλη (από τα οποία το ένα έχει αιχμηρό άκρο, ώστε να σταθεροποιείται σε ένα σημείο και το άλλο έχει στην άκρη μολύβι, ώστε να γράφει) ενωμένα σε ένα κοινό σημείο, με ρυθμιζόμενο άνοιγμα φρ. *τα λογαριάζω | τα πάω όλα με τον διαβηήτη* ενεργώ, κατευθύνω τη ζωή μου με περισκεψη και ακριβεία, ενεργώ προγραμματισμένα **2.** (μτφ. ως επίθ.) ο απολύτως ακριβής, αυτός που είναι υψηλής ακριβείας: *Αθλ. *μπαλιά | σέντρα* ~ 3. ΙΑΤΡ. σοβαρή διαταραχή του μεταβολισμού, χαρακτηριζόμενη από την εμφάνιση υψηλών τιμών γλυκόζης στο αίμα και στα ούρα: *σακχαρώδης* ~ (με χαρακτηριστικά συμπτώματα τη μεγάλη δίνα, τη συχνή ούρηση, τις κράμπες στα πόδια και το στομάχι, απώλεια βάρους, κόπωση και εμετό) ΣΥΝ. ζάχαρο, ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβήτης*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διαβαίνω. Η σημ. του γεωμετρικού οργάνου είναι ήδη αρχ., ενώ μτγν. είναι η χρήση της λ. προς δήλωση της ομόνημης ασθένειας (από όπου και *αγγλ. diabetes, γαλλ. diabète* κ.ά.)].*

διαβήτης: γεωμετρικό όργανο και ασθένεια! Η λ. διαβήτης από το ρ. διαβαίνω χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχαία Ελληνική με δύο διαφορετικές σημασίες: του γεωμετρικού οργάνου για τη χάραξη κύκλων και της γνωστής και σήμερα ασθένειας, που φέρει το όνομα *διαβήτης*. Η α' σημ. οφείλεται στα δύο απομακρυσμένα μεταξύ τους σκέλη του οργάνου, που ανταποκρίνονται στη βασική σημ. του ρήματος *διαβαίνω* «περπατώ ή στέκομαι με ανοιχτά (απέχοντα μεταξύ τους) τα πόδια». Η β' σημ., που, μέσω του λατ. *diabetes*, πέρασε στις διάφορες γλώσσες ως ιατρικός όρος (γαλλ. *diabète*, αγγλ. *diabetes*), οφείλεται σε μια βασική σημ. της λ. διαβήτης, τη σημ. «σιφών» (ανλός διοχετεύσεως υγρών), που μεταφορικά χαρακτηρίσει την ασθένεια του διαβήτη, κατά την οποία παρατηρείται συχνή ροή ούρων, σαν να πρόκειται για σιφόν!

διαβητικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πάθηση του διαβήτη: *~ κόμα | σύμπτωμα 2. διαβητικός* (ο), *διαβητική* (η) πρόσωπο που πάσχει από διαβήτη: *ειδικές τροφές για διαβητικούς*.

διαβητολογία (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη και τη θεραπεία του σακχαρώδη διαβήτη. — **διαβητολόγος** (ο/η), **διαβητολογικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *diabétologie*].

διαβηιάζω ρ. μετβ. {διαβηιασ-α (λογιότ. διεβηιασα), -θηκα | -θηκα, -μένος} (λόγ.) (+ σε/προς) **1.** μεταφέρω (κάτι) από ένα σημείο σε άλλο μέσω ενδιάμεσου φορέα (προσώπου, γραφειοκρατικής διαδικασίας, μέσω μεταβιβάσεως κ.λπ.): *διεβηιασε τον φάκελο του στην Εισαγγελία Εφετών | τη δικογραφία στον ανακριτή* ΣΥΝ. αποστέλλω **2.** μεταφέρω ως ενδιάμεσος φορέας (μήνυμα) προς τον τελικό αποδέκτη του: *~ τις ευχαριστίες | τα συλλυπητήρια | τις απόψεις | τις ευχές | τους χαίρετισμούς | την επιθυμία | το αίτημα | την έκκληση για βοήθεια κάποιου* ΣΥΝ. μεταδίδω, μεταβιβάζω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + βιάζω, βλ. λ. βιάζω].

διαβηιαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μεταβιβαση ή με-

ταφορά από ένα σημείο σε άλλο **2.** ΣΤΡΑΤ. **διαβηιάσεις** (οι) όπλο του Στρατού Πηράς μ' αποστολή την εξασφάλιση των στρατιωτικών επικοινωνιών: *υπηρετώ στις ~ | κατετάγη στις ~ | αξιωματικός | στρατιώτης των ~.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *transmission*].

διαβηιαστής (οι, **διαβηιαστρία** (η) {διαβηιαστριών} **1.** ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που υπηρετεί στο όπλο των Διαβηιασεων **2.** πρόσωπο που μεταφέρει ή μεταβιβάει πληροφορίες ή μηνύματα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *transmetteur*].

διαβηιατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται ως μέσο για τη μεταφορά μηνυμάτων: *~ έγγραφο | γράμμα*.

διαβηιαόσκα ρ. → διαβηιώνω

διαβηια ρ. αμετβ. {διαβηιαίος, -οί... | διαβηιασα} (λόγ.) περνώ τη ζωή μου, ζω: *διαβηιαίν υπό άθλιες συνθήκες σε πρήρη ένδεια*. Επίσης διαβηιώνω [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαβίω (-όω) < δια- + βιώ < βίος*].

διαβηιαώση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πλ.θ.} ο συγκεκριμένος τρόπος ζωής, το σύνολο των συνθηκών υπό τις οποίες ζει κανείς: *πολυτέλης ~ || υψηλό επίπεδο διαβηιαώσεως || χαμηλοί όροι διαβηιαώσεως* ΣΥΝ. ζωή, βίος.

διαβηιαέω ρ. μετβ. [αρχ.] {διεβηια κ. διείδα (να/θα διδώ)} **1.** συμπεραίνω από συγκεκριμένα δεδομένα ή ενδείξεις, κάνω προβλέψεις (βάσει αυτών) για μελλοντικές εξελίξεις: *ο Τύπος διαβηιαέπει νέα κρίση στις σχέσεις εργοδοτών και συνδικάτων εν όψει των διαπραγματεύσεων για το ασφαλιστικό* ΣΥΝ. μαντεύω, συμπεραίνω, συνάγω, εκάώ, προβλέπω **2.** (ειδικότ.) έχω την ικανότητα να δω συγκεκριμένη κατάσταση στην πραγματική της διάσταση, να διασθανώ (κάτι που δεν είναι εύκολα αντίληπτό): *~ τις προθέσεις | τους σκοπούς κάποιου | τον κίνδυνο* ΣΥΝ. διασθάνομαι, διακρίνω, (μτφ.) οσμίζομαι, συλλαμβάνω.

διαβηιαθήκα ρ. → διαβηιώνω

διαβηιατός, -ή, -ό **1.** (συνήθ. για πράξεις ή καταστάσεις) αυτός που μπορεί να κατηγορηθεί (για κάτι): *~ κατάθεση | μαρτυρία | εκλογικό αποτέλεσμα 2.* (κατ' επέκτ.) αυτός που περιέχει σφάλματα, παρατυπίες ή παραλείψεις, μη αντικειμενικός: *~ διαδικασίες* ΑΝΤ. αδιάβηιατός. — **διαβηιατότητα** (η). [ΕΤΥΜ. < διαβάλλω, κατά το αντώνυμο *αδιάβηιατός* (βλ. λ.)].

διαβηιατότης, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που είναι πολύ γνωστός για την κακή του φήμη και την αρνητική εικόνα που έχει για αυτόν η κοινή γνώμη: *ο ~ αταπεινώνας | ληστής | φονιάς | εγκληματίας | δικτάτορας* ΣΥΝ. περιβόητος, ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιβόητος, φημισμένος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διαβώω < δια- + βώω*].

διαβηιαλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (κυριολ.) ο μικρότερης σημασίας ή δύναμης **Διαβηιαός 2.** (συνήθ. οικ.-χαϊδευτ.) παιδί πολύ ζωηρό και έξυπνο, που δεν αφήνει κανέναν σε ησυχία: *πραγματικό ~, ησυχία δεν έχει* ΣΥΝ. πειραχτήρι, ζιάνιο. Επίσης **διαβηιαλάκος** (ο).

διαβηιαλάνθρωπος (ο) {διαβηιαλάνθρωπ-ου | -ων, -ους} (κακόσ.) άνθρωπος πανούργος και ραδιούργος, που μηχανορραφεί εις βάρος των άλλων ΣΥΝ. σατανικός, μοχθηρός, καταθώνιος.

διαβηιαλέας (ο/η) {διαβηια-είς, -έων} πρόσωπο που διατυπώνει διαβολές εναντίον άλλων ΣΥΝ. κακόβουλος, συκοφαντής. Επίσης (λόγ.) **διαβηιαλέας** {διαβηιαλέως}. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *διαβολεύς < αρχ. διαβάλλω*].

διαβηιαλέμενος, -η, -ο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **διαολέμενος 1.** (κακόσ.) αυτός που στην πανουργία μοιάζει με τον Σατανά, που έχει τον Διάβολο μέσα του: *~ γυναικα | άνθρακος* ΣΥΝ. πανούργος, σατανικός **2.** (με θετική σημ.) αυτός που διακρίνεται ως εξαιρετικός, ως χαρακτηριστικός ιδιαίτερης ικανότητας: *~ εξυπνάδα | ικανότητα* ΣΥΝ. τετραπέρατος **3.** (επιτατ.) αυτός που εμφανίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό, με μεγάλη ένταση: *~ κρότο | ζέση | πάθος | ταχιάτα | όρεξη | τόχη | θόρυβος | φασαρία | κέφι* ΣΥΝ. τρομερός, ανυπόφορος. — **διαβηιαλέμενα** επίρρ. κ. (λαϊκ.) **διαολέμενα** (σημ. 3).

διαβηιαλή (η) η διατύπωση ανυπόστατης κατηγορίας (εις βάρος κάποιου): *σύντομα θα αποκρούσει τις ~ που εκτοξεύθηκαν από τα χείλη των αντιπάλων του* ΣΥΝ. συκοφαντία, δυσφήμιση, κατηγορία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διαβάλλω].

διαβηιαλιά κ. (λαϊκ.) **διαολιά** (η) **1.** (σπάν.) πράξη με πανουργία και πονηρία, που αποσκοπεί στην εξαπάτηση του άλλου ΣΥΝ. κατηργαία, μηχανορραφία **2.** (ειδικότ. για μικρά παιδιά) η μικροαταξία: *δεν μας αφήνει να ησυχάσουμε με τις - του*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαβηιαλιά < διάβολος*, βλ. κ. *ζαβηιαλιά*].

διαβηιαλόκος, -ή, -ό [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **διαολικός 1.** (κυριολ.-σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τον Διάβολο και τις ενέργειες του: φρ. *διαβηιαλική | σατανική σύμπτωση* βλ. λ. *σύμπτωση 2.* (συνήθ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πονηριά, δόλο, μοχθηρότητα, που μηχανορραφεί και χρησιμοποιεί αθέμιτα μέσα: *~ άνθρωπος - δεν έχει ούτε ιερό ούτε όσιο* ΣΥΝ. σατανικός **3.** αυτός που περιέχει ειρωνεία, σαρκασμό, πονηρία ή χαιρεκακία, που εμπνέει ανησυχία ή φόβο: *~ έκφραση | χαμόγελο 4.* αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ευφυΐα και πονηρία ως προς τη σύλληψη και την εκτέλεση: *~ σχέδιο | συνωμοσία | ενέργεια | σύλληψη* ΣΥΝ. πανούργος, μεγαλοφυής, σατανικός.

διαβηιαλόκτητα (η) [1897] {χωρ. πλ.θ.} η διαβηιαλική ύπουλη διάθεση ή συμπεριφορά.

διαβηιαλόσσα (η) {διαβηιαλοσών} **1.** γυναικα με διαβηιαλικές ιδιότητες **2.** (μτφ.) γυναικα πανέξυπνη και πανούργα ΣΥΝ. διαβηιαλογυναικα, δια-μόνισσα.

διαβηιαλο- κ. **διαβηιαλο-** κ. **διαβηιαλο-** (λαϊκ.) διάολο- κ. διαολό- κ. **διαολο-** λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** χαρακτηρίζεται: (α) από πανουργία, σατανικότητα, κατηργαία: *διαβηιαλο-κόριτσο, διαβηιαλο-γυναικα, διαβηιαλο-άνθρωπος* (β) από μεγάλη έντα-

ση, σφοδρότητα: *διαβολό-καρος*, *διαβολό-κρυ* 2. (σε ρήματα και ρηματικά ουσ.) γίνεται με έντονα αρνητική διάθεση ή με τρόπο που θα ταιρίαζε στον διάβολο: *διαβολο-στέλνω*, *διαβολο-σκορπίζω*. [ETYM Λεξικό πρόθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *διάβολος* (βλ.λ.)].
 διαβολογυναίκα κ. (λαϊκ.) διαολογυναίκα (η) {διαβολογυναίκα} γυναικα πανούργα και τέτραπερατη, που μηχανορραφεί εις βάρους άλλων ΣΥΝ. δια)βολοθήλυκο. Επίσης δια)βολογύναικο (το).
 διαβολοθήλυκο κ. (λαϊκ.) διαολοθήλυκο (το) η διαβολογυναίκα (βλ.λ.).
 διαβολόκαρος κ. (λαϊκ.) διαολόκαφος (ο) πολύ άσχημος καιρός που χαρακτηρίζεται από ισχυρούς ανέμους και καταιγίδες: μ' αυτό τον ~ δεν είναι να *ξεμυτάνει κανείς* || *κάνει έναν* ~! ΣΥΝ. παλιόκαιρος, βρομόκαιρος.
 διαβολοκόριτρο κ. (λαϊκ.) διαολοκόριτρο (το) κοπέλα νεαρής ηλικίας και πολύ έξυπνη, με ζωηρό και πανούργο χαρακτήρα, που φέρνει σε δύσκολη θέση τους άλλους με τη συμπεριφορά της.
 διαβολόπαπιδό κ. (λαϊκ.) διαολόπαπιδό (το) μικρή ηλικίας παιδί άτακτο, άθιαστο και ζωηρό, που παιδεύει και παρενοχλεί τους άλλους: σε *γλιωρό κλαρί* δεν μας αφήνουν με τις φωνές τους *κάθε μεσημέρι τα* - ΣΥΝ. άτακτο, κακότερο, κακοαναθρεμμένο.
 διαβολόπαππας κ. (λαϊκ.) διαολόπαππας (ο) {διαβολοπαππάδες} (μειωτ.-ύβριστ.) ο πονηρός παπάς που εξεπαιτά και εκμεταλλεύεται τους πιστούς.
 διάβολος κ. (λαϊκ.) διάλος κ. (σπανιότ.-λαϊκότ.) *διάλος* (ο) {δια-βόλ-ου | -ων, -ους} 1. (συχνά με κερ.) το πνεύμα του κακού, η προσωποποιημένη δύναμη των πονηρών πνευμάτων που απομακρύνει τον άνθρωπο από τον δρόμο του Θεού και του δημιουργεί πειρασμούς και προβλήματα: ο ~ *βάζει σε πειρασμό τον άνθρωπο* ΣΥΝ. Σατανάς, Βεελζεβούλ, Εωσφόρος, Μεριστοφελής, τρισκάρατος, δαίμονος, (λαϊκ.) εξεπαιτός· Φρ. (α) *βάζει ο διάβολος την ούρά του* για μπέρδεμα που ανατρέπει την αναμενόμενη πορεία των πραγμάτων (β) *σπάει ο διάβολος το παδίρι του* για κάτι που γίνεται απροσδόκητα, αντίθετα προς ό,τι περιμένουμε: *Πες πως ~ και δεν έρχονται τα πράγματα όπως τα σχεδιάσαμε. Τι κάνουμε τότε;* (γ) *βρίσκει τον διάβολο μου* βρίσκωμαι μπλεγμένος εκεί όπου δεν το περίμενα, βρίσκω τον μελά μου: *πήγε να βοηθήσει και βρήκε τον διάβολο της* (δ) *τραβάω τον διάβολο μου* υφίσταμαι δυσκολίες και μαρτύρια: ~ *κάθε μέρα, για να βρω θέση να παρκάρω* (ε) *πουλάω την ψυχή μου στον διάβολο* (μειωτ. φρ.) δεν διστάζω να κάνω αθέμιτες συμφωνίες, για να πετύχω τον σκοπό μου (στ) *παίρνει (κάποιον) ο διάβολος (και τον σηκώνει)* (μειωτ. φρ.) για κάποιον που παθαίνει μεγάλη συμφορά, δυστυχία: (συνήθ. υ-βριστ.) *που να σε πάρει ο διάβολος και να σε σηκώσει!* (ζ) *αν είναι ο διά(β)ολος!* ως έκφραση αγανάκτησης ή μεγάλης απογοήτευσης: ~, *έχασα το τρένο την τελευταία στιγμή!* || *Που ~! Δεν υπάρχει κανείς υπεύθυνος σ' αυτή την υπηρσία;* (η) *όπως ο διάβολος το λιβάνι* με τόση αντιπάθεια ή φόβο, όση υποτίθεται ότι δείχνει ο Διάβολος για το λιβάνι: *αποφεύγει το αλακοόλ ~) κάνω τον συνήγορο | δικηγόρο του διαβόλου* (λατ. advocatus diaboli) εκφοράζω επιχειρήματα ή εκπληξής: ~! *Πού ήσουν χθες όλη νύχτα και σε γυρεύαμε;* || *δεν θα του κάνουμε κάθε φορά τα χατίρια, ~!*3. (συνεκδ.) ο τόπος όπου βρίσκεται ο Διάβολος και γενικότερ. κάθε μακρινός τόπος ή μέρος όπου επικρατούν άσχημες συνθήκες· Φρ. (α) στον *διά(β)ολο* (ι) (υβριστ.) στην κόλαση: *να πας | (ά) ~* || *να πάνε όλα ~ κι ακόμη παραπέρα* (ii) για την έκφραση έντονης εκπληξής: *άι ~ είπε τέτοιο πράγμα η αθεόφοβη;* ΣΥΝ. ε, όα!, αν είναι δυνατόν!, μη μου πεις! (β) *στέλνω (κάποιον) στον διά(β)ολο* (ι) του λέω «άι στον διάβολο», τον βρίζω με αυτή τη βρισιά, τον διαολοστέλνω (ii) απορρίπτω (κάποιον/κάτι), απαξιάω να ασχοληθώ (με κάποιον/κάτι): *στέλνω στον διάλο* και *κάνε ό,τι εσύ νομίζεις!* (μην τους ακούς, αγνόησε τους) || *θα τα στείλω όλα στον διάλο και θ' αρχίσω καινούργια ζωή!* (γ) *γράφω στοιά διαβόλου το κατάστιχο* αδιαφορώ, δεν δίνω σημασία: *«στού διαβόλου τα γράφα όλα το κατάστιχο και γλεντώ τα νιάτα μου πριν με πιάσει λάστρο!»* (λαϊκ. τραγ.) (δ) *κατά δια(β)όλου* από το κακό στο χειρότερο, βαδίζοντας προς την ολοκληρωτική καταστροφή: *μετά την τελευταία πώση των μετοχών, η επιχείρηση του πείν ~* (ε) *στού διαβόλου τη μόννα* (μειωτ. φρ.) πάρα πολύ μακριά, όπου δεν είναι εύκολο να πάει κανείς: *πήγαμε ~, για να βρούμε διανυκτερείον φαρμακείο* (μτφ.) 4. άτομο που με ύπουλους τρόπους μηχανορραφεί εις βάρους άλλων ΣΥΝ. πανούργος, μοχθηρός, κακεντρεχής, καταχθόνιος· Φρ. (α) *διάβολος μεταμορφωμένος* | *με κέρατα* πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από πανούργια και μοχθηρία (β) *έχει τον διάβολο μέσα του* για άνθρωπο που φέρεται με ανάρμοστο τρόπο ή για άνθρωπο πολύ ευφυή και δραστήριο 5. πρόσωπο ή πράγμα που προκαλεί ενόχληση ή αναστάτωση, που διαταράσσει την ηρεμία και δημιουργεί προβλήματα: *ήρθε αυτός ο ~ και μας έκανε άνω-κάτω* || *πότε θα σταματήσει αυτός ο ~ στον δρόμο να κάνει φασαρία;* 6. πρόσωπο που καθορθώνει με την εξυπνάδα του να τα βγάζει πέρα και να ξεμπλέκει από κάθε είδους δυσκολία: *είναι ~, δεν τον γελάς με τίποτα* ΣΥΝ. ατσίδα, τετραπέρατος, σπύρο, πανέξυπνος, αετός· Φρ. *δια(β)όλου κάλτσα* άνθρωπος τετραπέρατος και πανούργος 7. εξαιρετικά ικανός, επιτηδαιός: *στα ηλεκτρονικά είναι ~* || *είναι ~ με τις γυναικές*.
 [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «συκοφάντης», < *διαβάλλω*. Από τη μετάφραση των Εβδομήκοντα (3ος αι. π.Χ.) η λ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τής εβρ. λ. *Σατανάς* (βλ.λ.), ενώ στην Κ.Δ. και οι δύο λ. χρησιμοποι-

ούνται σχεδόν εξίσου. Μέσω του λατ. *diabolus* (< *διάβολος*) η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. γαλλ. *diable*, αγγλ. *devil*, γερμ. *Teufel*, ισπ. *diablo* κ.ά. Η φρ. *διαβόλου κάλτσα* οφείλεται σε μεσαιωνικές προλήψεις, κατά τις οποίες τα πόδια του νεογέννητου παιδιού έμπαιναν σε μια μαύρη κάλτσα (που πιστευόταν ότι προέρχεται από τον Διάβολο), για να γίνει έξυπνο και τυχερό].
 διάβολος: συνώνυμα. Η έννοια του κακού, του άρχοντα των κακών πνευμάτων που ενσαρκώνει ο Διάβολος, έκανε ώστε να χρησιμοποιηθούν περισσότερα ονόματα | χαρακτηρισμοί για να αποδώσουν τις ιδιότητες του. Οι Εβραίοι τον ονόμασαν *satan*, που σημαίνει «εναντιούμενος, εχθρός» (ενν. του Θεού και του ανθρώπου). Στη μετάφραση τής Π. Διαθήκης από τους Εβδομήκοντα το *satan* αποδόθηκε ελληνικά ως Σατανάς αλλά και (με ελληνική λέξη) ως *διάβολος*, δίσημη λέξη που σημαίνει και «εχθρός» (*διαβάλλομαι* = εχθρεύομαι, συγκρούομαι, *διαβολή* = έχθρα) και «συκοφάντης» (*διαβάλλω* = συκοφαντώ, *διαβολή* = συκοφαντία). Δοθέντος ότι ο Διάβολος είναι και εχθρός του ανθρώπου και εχθρός του Καλού (του αγαθού που στην απόλυτη μορφή του είναι ο Θεός), αλλά και συκοφάντης του Θεού προς τον άνθρωπο (τον οποίο προσπαθεί να παραείσει και να οδηγήσει στην αμαρτία μέσω διαφόρων πειρασμών), η λ. *διάβολος* έγινε η κύρια λ. δηλώσεως του «πεισιώκοτος» από τον ουρανό και την τάξη των αγγέλων πονηρού πνεύματος, ο χαρακτηρισμός του ως Πονηρού, δηλώνει ακριβώς ότι αποτελεί το πονηρό πνεύμα, το πνεύμα του κακού («*άλλα ρήσαί ημάς απότοΰπνηρου*», Κυριακή Προσευχή). Η λ. Βεελζεβούλ, που μεταλλάχθηκε και σε βελζεβούλ(ης), ανάγεται στο σημιτικό Baal-zebub και δήλωνε τον «θεό των μυγών» (πβ. τα ελλ. *Μύαρος* ή *Ζευς Απόμυιος*) ή τον «θεό της κόπρου» (*κοπρόθεον*), ο οποίος ταυτίστηκε με τον άρχοντα των κακών πνευμάτων, τον Σατανά. Στην Π.Δ. (*Ησαΐας* 14, 12) αναφέρεται «*πώς εξέπεσεν εκ του ουρανού ο εωσφόρος ο πρωί ανατέλλον;*». *Εωσφόρος*, δηλ. φωτοφόρος, ήταν ο Διάβολος όσο ήταν και αυτός άγγελος, δηλ. προτού τιμωρηθεί με πτώση από τον ουρανό για την αλαογνεία του υποκαταστήσει τον Θεό, οπότε κατά τη ρήση του Χριστού (Κ.Δ. Λουκ. 10,18) «*έθε-όρου τον Σατανάν ως άστραπην εκτοΰουρανού πείσαντα*». Η ήδη ομηρική ελληνική λ. *εωσφόρος* δηλώνει τον φέροντα την έω (την αυγή, το φως τής αυγής), που δεν ήταν άλλος από τον πλανήτη Αφροδίτη, τον γνωστό ως *Αυγερινό*, ο Σατανάς, λοιπόν, από «*φωτοδότης*» (*εωσφόρος*) εξέπεσε σε «*άρχοντα του σκότους*», με την ονομασία *εωσφόρος* να δηλώνει την πρότερα του φύση. Η ονομασία δαίμονας από το αρχ. *δαίμων*, που, ως μέση λέξη, είχε και καλή σημασία (Θεός) και κακή (πονηρό πνεύμα), προκειμένου περί του Διαβόλου σήμανε το κακό πνεύμα, τον πονηρό. Το όνομα Μεριστοφελής έχει λογοτεχνική προέλευση: ήταν το κακό πνεύμα, ο διάβολος (merhisto) που λειτουργούσε ως πειρασμός του Φώστου, στον παλαιότατο μύθο του Φώστου, που έγινε πολύ γνωστός με το ομώνυμο έργο του Γκαίτε. Μολονότι αντίχριστος για την Εκκλησία σημαίνει τον εχθρό τής χριστιανικής πίστης και, ειδικότερα, το μοιραίο πρόσωπο που θα αποτελέσει την έσχατη ύβριση προς τον Θεό πριν από τη συντέλεια του κόσμου, οπότε ο Χριστός θα παραδώσει τον αντίχριστο στη γέενα του πυρός, εντούτοις στην κοινή αντίληψη (και γλώσσα) το αντίχριστος ως «ενάντιος του Χριστού» καθιερώθηκε να δηλώνει τον Διάβολο. Οι ονομασίες εξεπαιτός (< *έξω από εδώ*) και τρισκάρατος (ο πολύ και από όλους καταραμένος) αποτελούν «αρωατικά» ονόματα του Διαβόλου, που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι «καταρρωμένοι», τρόπον τινά, τον Διάβολο ή αποφεύγοντας ευφημιστικά να κατονομάσουν τον Διάβολο με το όνομα του (πβ. εξορκισμένος = ονομασία του καρκίνου).
 διαβολοσκορπίζω κ. (λαϊκ.) διαολοσκορπίζω (τα) βλ. λ. *ανεμομάζωμα*.
 διαβολοστέλνω κ. (λαϊκ.) διαολοστέλνω ρ. μετβ. (διαβ)ολόστει-λα) στέλνω (κάποιον) στον διάβολο (βλ.λ., σημ. 3).
 διαβουκολώ ρ. {διαβουκολείς... | διαβουκολή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) παραπλανώ με ψεύτικες ελπίδες, δημιουργώντας ψευδείς εντυπώσεις: «*τον διαβουκόλησαν να επιτεθεί εναντίον του νησιού υποσχομένοι ανταλλάγματα...*» (εφημ.). — διαβουκόληση (η). [ETYM < μτγν. *διαβουκολώ* (-έω) < δια- + *βουκολώ* (< *βουκόλος*, βλ.λ.)].
 διαβουλεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαβουλεύθηκα} συσκέπτομαι με άλλους ανταλλάσσοντας απόψεις: *οι υπουργοί Εξωτερικών τής Κοινοτήτας διαβουλεύονται για το μέλλον τής πρώην Γιουγκοσλαβίας* ΣΥΝ. διασκεπτόμαι.
 διαβούλευση (η) [1782] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (επίσ.) (συνήθ. στον πληθ.) συνηνοήσεις και επιμέρους διαπραγματεύσεις για την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος: *οι ~ για την υπογραφή ειρηνευτικής συμφωνίας συνεχίζονται* || στη *Νέα Υόρκη* ξεκινά νέος γύρος *διαβουλεύσεων* μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών || *υπήρξαν | έγιναν διαβουλεύσεις* μεταξύ των ομολόγων υπουργών ΣΥΝ. συζητήσεις, διαπραγματεύσεις. — διαβουλευτικός, -ή, -ό. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. *consultation*(s)].
 διαβούλιο (το) {διαβουλί-ου | -ων} 1. μυστικό συνέδριο για τη λήψη αποφάσεων ΣΥΝ. κονκλάβιο 2. *διαβούλια* (τα) μηχανορραφίες και δολοπλοκίες που εξυφαινόνται (εις βάρους κάποιου): *τα ~ κατά τον επαναστατημένο* εθνών της *Ευρώπης στις αρχές του 19ου αι/φρ.* συμβούλια και *διαβούλια* άσκοπες διαδοχικές συζητήσεις και φλυαρίες χωρίς αποτέλεσμα: *αφήστε τα συμβούλια και τα διαβούλια και πάρτε μια απόφαση τώρα*.

[ETYM.] < μτγν. διαβούλιον < δια- + -βούλιον < βουλή].
διαβρέχο ρ. μετβ. [αρχ.] {διέβρεξα | διαπερνά με υγρό, μουσκεύω ΣΥΝ. διαποτίζω. — **διαβροχή** (η) [μτγν.].
διαβροχος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο διαπερνά το νερό ή που έχει ήδη μουσκευμένα ΑΝΤ. αδιάβροχος. [ETYM.] αρχ. < διαβρέχο].
διαβρώνω ρ. μετβ. (διεβρώσα, διαβρώ-θηκα, -μένος) 1. (για επιφάνεια) επενεργώ σιγά-σιγά προκαλώντας φθορές στη σύσταση των στοιμίων: το νερό διαβρώνει τα πετρώματα || ο μολυσμένος αέρας της Αθήνας διαβρώνει τα αρχαία μάρμαρα 2. (μτφ.) επιφέρω σταδιακά φθορά σε κάτι, καθιστώντας το πιο ευάλωτο ή αλλοκονόντας το: *πράκτορες του εχθρού είχαν διαβρώσει τις μυστικές υπηρεσίες της χώρας* || *ιδέες που διαβρώνουν τα θεμέλια του κοινωνικού συστήματος ΣΥΝ. υπονομεύω, υποσκάπτω.*
[ETYM.] < διαβρώση (υποχωρητ.), κατά το σχήμα βεβαίωση - βεβαίω-νω, μείωση - μειώνω κ.τ.ο.].
διαβρώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΓΕΩΛ. (α) η επιφανειακή αλλοίωση ενός σώματος (μετάλλου ή πετρώματος) υπό την επίδραση της υγρασίας, του οξυγόνου του αέρα, των οξέων ή άλλων χημικών ενώσεων: ~ *σιδήρου* | *του εδάφους* ΣΥΝ. (καθημ.) φάγμα (β) το σύνολο των διεργασιών οι οποίες συντελούν στη μεταφορά του υλικού της αποσάθρωσης των πετρωμάτων η μεταφορά του υλικού γίνεται με τη δράση των ανέμων, των ποταμών, των κυμάτων και των πάγων (γ) *αιολική διάβρωση* βλ. λ. *αιολικός* 2. (μτφ.) φθορά που συντελείται σταδιακά, χωρίς να γίνεται αμέσως αντιληπτή, και επιφέρει την απουσία και αλλοίωση (των συστατικών στοιχείων ή του πόνου την υφίσταται): ~ *αξιών* | *της κοινωνίας* ΣΥΝ. καταστροφή.
[ETYM.] < μτγν. διαβρώσις < αρχ. διαβιβρώσκει, βλ. κ. βρώση].
διαβρωσινεής, -ής, -ές [1888] {διαβρωσινε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προκύπτει από διάβρωση: ~ *όρη* | *κοίλωμα*. [ETYM.] < διαβρώση + -γενής < γένος].
διαβρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει την ιδιότητα να προκαλεί διάβρωση 2. (μτφ.) αυτός που επενεργεί ύπουλα, χωρίς να γίνεται αντιληπτός, προκαλώντας αλλοίωση και απουσία: ~ *επίδραση της τηλεόρασης* | *της προπαγάνδας*. — διαβρωτικά επίρρ.
διαγγελέας (ο) [1856] {διαγγέλ-εις, -εων} (σπάν.) 1. πρόσωπο που μεταφέρει μηνύματα ΣΥΝ. αγγελιαφόρος 2. ΣΠΡΑΤ. αξιωματικός ή υπαξιωματικός επιφορτισμένος με την ευθύνη της μεταβίβασης διαταγών των ανωτέρων του στους άνδρες που έχει υπό τις διαταγές του ή των αναφορές των ανδρών του προς τους ανωτέρους τους.
διαγγέλλω (το) [μτγν.] {διαγγέλλω-ατος | -ατα, -άτων} επίσημο μήνυμα το οποίο απευθύνεται από τον ανώτατο άρχοντα ή από την κυβερνητική ηγεσία στον λαό ή στους αντιπροσώπους του στη Βουλή και περιφέρει σημαντικές αποφάσεις για κρίσιμα ζητήματα της χώρας εκεί αφορμής σημαντικής επετείου ή εκτάκτων περιστάσεων: *βαρυσήμαντο | πρωτοχρονιάτικο* ~.
διαγγέλος (ο) [αρχ.] {διαγγέλ-ου | -ων, -ους} 1. ο διαγγελέας (βλ. λ.) 2. ΣΠΡΑΤ. (σπάν.) υπασπιστής στρατηγού (που διαβιβάζει τις διαταγές του 3. διπλωματικός αντιπρόσωπος του Πάπα (λατ. Internuntius).
διαγνωσώ ρ. μετβ. {διέγνωσα, -θην, -ης, -η... (μτχ. διαγνωσθείς, -είσα, -έν), -μένος} (λόγ.) 1. καταλήγω σε συμπεράσματα με βάση πληροφορίες ενδείξεις: *διέγνωσε ορθώς ότι επιβαλλόταν η επιδίωξη μιας νέας οικονομικής πολιτικής ΣΥΝ. συμπεραίνω, εικάζω* 2. (στους άλλους χρόνους πλην του ενεστώτα και του παρατατικού) ΙΑΤΡ. κάνω διάγνωση (βλ. λ., σημ. 1): *ο καρκίνος της μήτρας θεραπεύεται, αν διαγνωσθεί εγκαίρως*. [ETYM.] αρχ. < δια- + γινώσκω, βλ. κ. γνώση].
διαγωνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {διαγωνίσ-θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. (κυριολ.) προσπαθώ σπρώχνοντας με τους αγκόνες μου να ανοίξω πέρασμα 2. (μτφ.) ανταγωνίζομαι έντονα άλλους που διεκδικούν ότι κι εγώ: *μεγάλες ξένες εταιρείες διαγωνίζονται, για να αναλάβουν την κατασκευή του μετρό* || *«πόλεις που διαγωνίζονται για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM.] μτγν., αρχική σημ. «στηρίζομαι στον αγκώνα μου», < δι(α)- + ἀγωνίζομαι < ἀγκών].
διαγωνισμός (ο) [1888] (λόγ.) 1. η προσπάθεια να ανοιχτεί πέρασμα ανάμεσα σε πλήθος με σπρωξίματα 2. (μτφ.) ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ συνδικητικών: *ο ~ χιλιάδων υποψηφίων για την εισαγωγή τους στα Α.Ε.Ι.* [ETYM.] Το μτγν. *διαγωνισμός* σήμαινε «σπρώξιμο με τους αγκώνες»].
διάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. (α) η διαδικασία προσδιορισμού της φύσης συγκεκριμένης ασθένειας μέσω του ιστορικού, της φυσικής εξέτασης και των εργαστηριακών εξετάσεων: *έγκαιρη | επιτυχή* ~ (β) (συνεκδ.) η απόφαση ή το συμπέρασμα που προκύπτει μέσα από τέτοιου είδους εξέταση: *κάνω | βγάζω | προβαίνω σε* ~ 2. η ανάλυση της αιτίας ή της φύσης προβλήματος ή κατάστασης και η συναγωγή συμπερασμάτων για την αντιμετώπιση τους: ~ *τού κινδύνου*.
[ETYM.] < αρχ. διάγνωσις < διαγνωσώ < δια- + γινώσκω, βλ. κ. γνώση. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diagnosis, γαλλ. diagnose κ.ά.].
διαγνωστικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που αναφέρεται, χρησιμεύει ή συντελεί στη διάγνωση (κυρ. ασθένειας): ~ *σύμπτωμα* | *μέθοδος* | *κέντρο* | *διαδικασία* | *τεστ* 2. ΙΑΤΡ. *διαγνωστική* (η) κλάδος που ασχολείται με το καθορισμό των ασθενειών μέσα από τη σύντομη και σαφή έκθεση των χαρακτηριστικών τους συμπτωμάτων.
Διαγώρας (ο) 1. πυγμαχός από τη Ρόδο (Σος αι. π.Χ.), νικητής σε πολλούς αγώνες, που, σύμφωνα με την παράδοση, πέθανε ευτυχής ενώ τον μετέφεραν στους ώμους θριαμβευτικά οι τρεις ολυμπιονίκες γυιοί του 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM.] αρχ. κύρ. όν. < διαγορεύω «δηλώνω δημοσίως, εκθέτω λεπτομερώς» < δι(α)- + αγορεύω].
διαγομισία ρ. μετβ. {διαγομισ-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) λεηλατώ, αρπάζω πράγματα που δεν μου ανήκουν ως λάφυρα: *οι εχθροί διαγομισαν την πόλη ΣΥΝ. αρπάζω*. — διανομισμα (το). [ETYM.] μεσν., αβεβ. ετόμου, πθ. < διαγομίζω < τουρκ. yagma «διαρ-παγή». Κατά μία άποψη, το ίδιο το τουρκ. yagma < *διαγομίζω < *διά-γομια < αρχ. διάγω, οπότε πρόκειται για αντιδάνειο. Δεν ευσταθεί η ετυμ. από το αρχ. διακομίζω].
διαγομιστής (ο) πρόσωπο που λεηλατεί αρπάζοντας (ξένα πράγματα) ΣΥΝ. άρπαγας.
διαγράμμα (το) [αρχ.] {διαγράμμι-ατος | -ατα, -άτων} 1. σχηματική απεικόνιση που προβάλλει και επεξηγεί τα διάφορα τμήματα ή τον τρόπο λειτουργίας αντικειμένου: *το ~ μηχανής* || *~ οικίας* ΣΥΝ. σκαρίφημα, σχέδιο, πλάνο 2. γραμμική αναπαράσταση της πορείας ενός φαινομένου: ~ *σεισμού* || *~ του τιμαριθμού* 3. ΜΑΘ. γραφική απεικόνιση (παράσταση) που χρησιμοποιούμε για να μελετήσουμε ένα μαθηματικό θέμα ή μια μαθηματική έννοια λ.χ. ~ *τού Venn* (για τα σύνολα), ~ *συνάρτησης* 4. ο εννοιολογικός σκελετός, στον οποίο στηρίζεται η ανάπτυξη ενός θέματος, η διατύπωση του σε γενικές γραμμές: ~ *ομιλίας* | *έκθεσης* | *θεατρικού έργου* ΣΥΝ. περίληψη, σύνοψη.
διαγραμμία ρ. μετβ. [μτγν.] {διαγραμμι-α, -ηκα, -μένος} χωρίζω μια επιφάνεια με το τράβηγμα γραμμών, τραβά διαχωριστικές γραμμές: *τα συνεργεία του δήμου διαγράμμισαν την Πανεπιστημίου και την Πατησίων* ΣΥΝ. χαρακάνω.
διαγραμμισή (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η χάραξη ή ο σχεδιασμός γραμμών για τη διαίρεση μιας επιφάνειας: *η ~ τον δρόμον* | *την διαδίο* | *την γηπέδου* 2. (συνεκδ.) οι γραμμές που χαραχίσουμε ή σχεδιάζουμε: *μονή* | *διπλή* ~ || *φύλλο με διαγραμμίσεις* 3. (στις επιταγές) η προσθήκη διαγωνίων δύο παράλληλων γραμμών για ασφάλεια.
διαγραφή (η) [αρχ.] 1. η ακύρωση της ύπαρξης ή της ισχύος: *η ~ μιας διατάξης* | *~ λέξης* || *~ χρόαν* ΣΥΝ. (καθημ.) σβήσιμο, εξάλειψη, απαλοιφή 2. (για πρόσ.) η εκδίωξη, η απομακρυνση (κάποιου) από θέση (που κατείχε): *η ~ του από το κόμμα θεωρείται σύγυρη έπειτα και από τις τελευταίες προκλητικές του δηλώσεις* 3. ο σχεδιασμός: *η ~ ενός κύκλου* 4. (μτφ.) η σχηματική ή σε γενικές γραμμές περιγραφή ή απόδοση: *η ~ των χαρακτηρισμών του έργου με ζωντάνια και φυσικότητα* ~ *των προθέσεων του ΣΥΝ. σκιαγράφηση*.
διαγράφο ρ. μετβ. {διέγραψα, διαγράψ-ηκα (λόγ. διεγράψην, -ης, -η... μτχ. διαγραφείς, -είσα, -έν), -μένος (λόγ. διαγεγραμμένος)} (+από) 1. σβήνω, ξεγράφω: ~ *μια λέξη από το κείμενο* 2. ακυρώνω την ύπαρξη ή την ισχύ: ~ *τα χρέη* || *~ μια νομική διάταξη* ΣΥΝ. εξαλείφω, απαλείφω 3. (για πρόσ.) διαγνώ (κάποιου) απομακρύνω τον από τη θέση που κατείχε: ~ *κάποιον από κόμμα για ανάρμοστη συμπεριφορά* 4. (κυριολ. κ. μτφ.) σχηματίω γραμμές, ένα σχέδιο πάνω σε επιφάνεια: ~ *κύκλους πάνω στο χαρτί* || *το αεροπλάνο διαγράμει μια καμπύλη στον ουρανό* || «*η Ρωσία διαγράμει μια αξιολογική τροχιά στα διαστημικά πράγματα*» (εφημ.): Φρ. *διαγράφο πορεία* έχω συγκεκριμένη εξέλιξη ή παρουσία σε κάποιον χώρο: *πιστεύεται ότι αυτός ο πολιτικός θα διαγράψει λαμπρή πορεία* || *η εταιρεία αυτή έχει διαγράψει σπουδαία πορεία στο χρηματιστήριο ΣΥΝ. σχεδιάζω* 5. (μτφ.) δίνω σε πολύ γενικές γραμμές ή απεικονίζω σχηματικά με αδρές γραμμές: *διαγράμει τους θεατρικούς χαρακτήρες του με μεγάλη καθαρότητα* || *η εναρκτήρια ομιλία του πρωθυπουργού διαγράφει τις βασικές γραμμές της κυβερνητικής πολιτικής ΣΥΝ. σκιαγράφω, απεικονίζω* 6. (μεσοπθ. *διαγράφομαι*) (μτφ.) διαφαινόμαι: *διαγράφω ο κίνδυνος διάσπασης του κόμματος* || *το μέλλον του διαγράφεται λαμπρό* | *εννοίω* | *ζοφερό*.
[ETYM.] αρχ. < δια- + γράφο. Η σημ. «αποδίδω τη γενική εικόνα, το σχήμα κάποιου» αποδίδει ανάλογη σημ. τον αγγλ. outline, γαλλ. décrire, ενώ το μεσοπθ. *διαγράφομαι* στη σημ. «διαφαινόμαι» αποδίδει το αγγλ. be delineated].
διάγω ρ. αμετβ. {παράτ. διήγα, αόρ. διήγαγα (να/θα διαγάγω)} (λόγ.) περνάω τη ζωή μου ή τον καιρό μου υπό ορισμένες συνθήκες, με συγκεκριμένο τρόπο διαβιώσεως: ~ *βίον τρυφών* || *διήγαγε τα τελευταία έτη της ζωής του με προσευχή και νηστεία ΣΥΝ. διαβίω*. [ETYM.] αρχ. < δι(α)- + αγω].
διαγωγή (η) {χωρ. πληθ.} ο τρόπος συμπεριφοράς υπό συγκεκριμένες συνθήκες απέναντι στους άλλους: *~ κοσμία* (βλ. λ. *κόσμιος*) | *κακή* | *άριστη* || *δέγχο* | *συστή* - || *πρόσωπο αμέμπτου διαγωγής*. [ETYM.] αρχ. < διάγω].
διαγωνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαγωνίσ-θηκα} αγωνίζομαι μαζί με άλλους και προσπαθώ να τους ξεπεράσω για την απόκτηση συγκεκριμένης διάκρισης και την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου λαμβάνω μέρος σε διαγωνισμό (βλ. λ.): ~ *για υποτροφία* | *για το πρώτο βραβείο* | *για μια θέση στο Δημόσιο* || *στο άθλημα του ακοντισμού* | *της σφαιροβολίας* || *~ για μετάλλιο* || *πολλοί αθλητές θα διαγωνιστούν στο τελευταίο παγκόσμιο πρωτάθλημα στίβου ΣΥΝ. αναμετρούμαι, ανταγωνίζομαι, διεκδικώ, συναγωνίζομαι*. — διαγωνιστή (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός, αποθετικός*.
διαγώνιος (η) {διαγωνί-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΜ. το ευθύγραμμο τμήμα που ενώνει δύο μη διαδοχικές (προσκειμενες) γωνίες ή κορυφές πολυγώνου ή πολυέδρου: ~ *τριγώνου* | *τετραπλεύρου* || *φέρ(ν)ω τη ~ με χάρακα και μολύβι*.
διαγώνιος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] 1. αυτός που συνδέει δύο μη διαδοχικές γωνίες: ~ *κατεύθυνση* 2. ΓΕΩΜ. *διαγώνιος* (η) βλ. λ. — διαγώνια / διαγωνίως [μεσν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάμετρος*.
διαγώνισμα (το) [1880] {διαγωνίσι-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. για μαθητές) γραπτή (ή προφορική) εξέταση για έλεγχο και αξιολόγηση των γνώσεων σε συγκεκριμένο μάθημα: ~ *τριμήνου* || ~ *στην ιστορία*

ΣΥΝ. γραπτή δοκιμασία, εξετάσεις (πβ. λ. τεστ).
[ETYM. Τη λ. έπλασε ο Αδ. Κορής, προκειμένου να αποδοθεί το γαλλ. concours].

διαγωνισμός (ο) [μτγν.] 1. αναμέτρηση για την κατάκτηση διακρίσεως (βραβείου), η διαδικασία ανάδειξης του καλύτερου ανάμεσα στους μετέχοντες σε συγκεκριμένο τομέα: ~ *ομορφιάς* | *φωτογραφίας* | *ζωγραφικής* | *τραγουδιού* ΣΥΝ. αγώνας, συναγωνισμός 2. (ειδικό.) διαδικασία παροχής προσφορών για την εκτέλεση ενός έργου, η οποία αποβλέπει στην επιλογή της πιο συμφέρουσας: *προκήρυξη διεθνούς μειοδοτικού* ~ για την κατασκευή της *σήραγγας* ΣΥΝ. ανταγωνισμός · 3. (ειδικότ. για μαθητές) γραπτή δοκιμασία που διενεργείται σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους για την προαγωγή στην επόμενη τάξη ή για την αποφοίτηση: *περίοδος διαγωνισμών* ΣΥΝ. διαγωνία, εξετάσεις, ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός*.

διαγωνιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με διαγωνισμό: *στο ~ τμήμα του Φεστιβάλ επιλέχθηκαν τριάντα πέντε ταινίες* || ~ *βραβείο*.

διαδεδωμένος, -η, -ο αυτός που έχει ευρεία διάδοση: ~ *άβλημα* | *ιδέες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *διαδίδωμι*].

διαδερμικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που συντελείται διά μέσου του δέρματος: ~ *βιογία* | *χολαγγειογραφία*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. percutaneous].

διαδέτης (ο) {διαδετών} ΝΑΥΤ. σχοινί με το οποίο προσδένονται μεταξύ τους τα άκρα άλλων σχοινιών. [ETYM. μεσν. < δια- + -δέτης < αρχ. δέω | δώ «δένω»].

διαδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διαδέχθηκα} 1. ακολουθώ χρονικά κάποιον στη θέση ή στο αξίωμα που κατείχε, γίνομαι ο διάδοχος του: *ήθελε να τον διαδέχθει ο γιος του στην επιχείρηση* || ~ *κάποιον στην εξουσία* | *στον θρόνο* | *στην πρωθυπουργία* ΣΥΝ. ακολουθώ, έπομαι 2. (ειδικότ. για καταστάσεις ή ενέργειες) έρχομαι μετά από (κάτι άλλο στη σειρά, σαν των κρούσιμους αλυσίδας): *οι ατυχείς διαδέχονται η μία την άλλη* ΣΥΝ. *εναλλάσσομαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θετικός*, *αποθετικός*.

διαδηλώνω ρ. μετβ. {διαδήλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω τη στάση και τα αισθήματα μου απέναντι σε κάποιον/κάτι ευρύτερα γνωστά, προσδίδω δημοσιότητα: - *την πίστη* | *την αφοσίωση* | *τη συμπαράσταση* | *την απόφαση* | *την αντίθεση* μου σε κάτι ΣΥΝ. *αναγγέλλω*, *διαλαλώ*, *διατυμπανίζω*, *κοινοποιώ*, *δημοσιοποιώ*, *διακηρύσσω*, *φανερόνω*, *εκθέτω* 2. μετέχω ενεργά σε δημόσια εκδήλωση εκφράσεως της κοινής γνώμης, σε συλλαλητήριο, κάνω διαδήλωση: *οι φοιτητές διαδήλωναν εναντίον της κυβερνητικής πολιτικής σε θέματα παιδείας*. [ETYM. < μτγν. *διαδήλω* (-όω) < αρχ. *διάδηλος* «ευδιάκριτος, σαφής» < δια- + δήλος (βλ. λ.)].

διαδηλώση (η) [1848] { -ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η δημόσια γνωστοποίηση των αισθημάτων και της στάσης (κάποιου) απέναντι σε μια κατάσταση: ~ *λαϊκής οργής* και *αγανάκτησης* 2. συγκέντρωση και πορεία διαμαρτυρίας (για κάποιο ζήτημα): *εργατική* | *φοιτητική* ~ || *οργανώνω* | *διαλύω* ~ || *λαμβάνω μέρος σε* ~ || ~ *σπουδάζω ενός από το Υπουργείο Παιδείας* || *ο όγκος* | *το μέγεθος* της ~ || στη ~ *συμμετείχαν όλοι οι συνδικαλιστικοί φορείς* || *κάνω* | *κατεβαίνω σε* ~ || στα *αντιλαϊκά μέτρα* της κυβέρνησης οι *εργαζόμενοι απάντησαν με διαδηλώσεις* || *ογκώδης* | *μεγάλη* ~ ΣΥΝ. συλλαλητήριο, κινητοποίηση. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. manifestation].

διαδηλωτής (ο) [1889], **διαδηλωτρια** (η) [1886] {διαδηλωτριών} πρόσωπο που μετέχει σε διαδήλωση: *οι ~ φώναζαν συνθήματα κατά της κυβέρνησης* || *αστυνομικές δυνάμεις επιχείρησαν να διαλύσουν τον κύριο όγκο των ~*.

διάδημα (το) {διαδήμ-ατος | -ατα, -άτων} διακοσμητική ταινία ή κάλυμμα της κεφαλής από πολύτιμα μέταλλα ή πετράδια, που φοριέται από βασιλείς, ηγεμόνες ή τον Πάπα ως σύμβολο εξουσίας ΣΥΝ. κορώνη, στέμμα, τιάρα. [ETYM. αρχ. < διαδέω «περιδένω» < δια- + δέω | δώ «δένω»].

διαδημοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δύο ή περισσότερους δήμους ή τον διαχειρίζονται από κοινού περισσότεροι τού ενός δήμοι: ~ *επιχείρηση συγκοινωνιών* | *ραδιοφωνικός σταθμός* | *συμφωνία* | *συνεργασία*.

διαδίδω ρ. μετβ. {διέδωσα, διαδόθηκα, διαδεδομένος} 1. κάνω (κάτι) ευρύτερα γνωστό, γνωστοποιώ (κάτι) σε ευρύτερες μάζες: *διέδωσαν τον χριστιανισμό σε όλη τη Γη* || ~ *ένα νέο* 2. (μτφ.) θέτω σε κυκλοφορία ανυπόστατες ειδήσεις και φήμες: *ποιος διέδωσε ότι θα παραιτηθεί από την αρχηγία του κόμματος*; ΣΥΝ. *διασπείρω* (μεσοπαθ. *διαδίδωμαι*) 3. αποκτώ μεγάλες διαστάσεις, επεκτείνωμαι: *η αρρώστια διαδόθηκε γρήγορα και πήρε διαστάσεις επιδημίας* ΣΥΝ. *μεταδίδωμαι* 4. (ειδικότ. για ειδήσεις, φήμες κ.λπ.) αποκτώ μεγάλη δημοσιότητα: *η είδηση διαδόθηκε αστραπιαία* 5. (απρόσ. *διαδίδεται*) κυκλοφορεί ως φήμη: ~ *ότι θα παραιτηθεί* ΣΥΝ. φημολογείται, λέγεται. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνο*, *μετοχή*.

[ETYM. < αρχ. *διαδίδωμι* < δια- + δίδωμι «δίνω»]. **διαδικασία** (η) {διαδικασιών} 1. συστηματική σειρά ενεργειών που καταλήγουν σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα: ~ *έκδοσης εκλογικών αποτελεσμάτων* || *εκλογής Προέδρου* | *χορήγησης αδειών* || *ψήφισι νομοσχεδίου με τη ~ του κατεπείγοντος* || *ανακριτική* | *διοικητική* | *ακροαματική* | *συνοπτική* | *αποδεικτική* - 2. σύνολο διεργασιών ή μεταβολών, που διεξάγονται σε διαδοχικές, προκθορισμένες ή μη, φάσεις και με συγκεκριμένο τρόπο: *θα ήθελα να σας εξηγήσω, αλλά η ~ επιβάλλει να κάνετε αίτηση πρώτα* || ~ *αποσύνθεσης των πετρωμάτων* || ~ *φθοράς* 3. (μτφ.) κοπιαστική προσπάθεια για την εκτέλεση έργου, πολυπλοκή σειρά ενεργειών: *πou να κάθεται να φτιά-ξει μουσικά, είναι ολόκληρη* ~! [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «η σειρά διαδοχικών ενεργειών που προηγούνται δικαστικής αποφάσεως», < *διαδικάζω* «εκφέρω κρίση (ως δι-

καστής)» < δια- + δικάζω. Η σημερινή σημ. αποδίδει τα γαλλ. procedure, γερμ. Prozess].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **διαδικασία** είναι αρχαία και σήμαινε κυρίως τη δίκη, αλλά και την παραπομπή σε δίκη, καθώς και τη δικαστική απόφαση. Σε νεότερους χρόνους η λ. χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τις τυπικές ενέργειες που απαιτεί η διεξαγωγή μιας δίκης και, κατ' επέκταση, κάθε πορεία ενεργείας για την επίτευξη ενός σκοπού. Στη χρήση αυτή αποτελεί απόδοση ξένων όρων, των process και procedure, που απαντούν στην Αγγλική μέσω Γαλλικής ή άλλων συναφών γλωσσών (πβ. γερμ. Prozess), οι οποίες ανάγονται στο λατ. pro-cedo «προχωρώ». Το γερμ. Prozess (προφερόμενο ως *προτσές*) έδωσε και την ξενική λ. *προτσές*, «τη διαδικασία εξέλιξε τον πολιτικοκοινωνικό χώρο», που χρησιμοποιείται στον πολιτικό λόγο αντί της λ. *διαδικασία* ή εξελικτική *διαδικασία*.

διαδικαστικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την εφαρμογή συγκεκριμένης διαδικασίας (και όχι λ.χ. με τα θέματα ουσίας τα οποία η διαδικασία επιλύει): ~ *ζήτημα* | *πρόβλημα*. Επίσης **διαδικαστικός**, -ή, -ό.

διαδίκος (ο/η) {διαδικ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ. υποκείμενο της έννομης σχέσης της δίκης- είναι είτε το πρόσωπο το οποίο υπόκειται υπέρ αυτού την παροχή δικαστικής προστασίας (ενάγων) είτε το πρόσωπο έναντι του οποίου επιδιόκεται η παροχή δικαστικής προστασίας (εναγόμενος). [ETYM. μτγν. < δια- + -δικός < δίκη].

Διαδίκτιο (το) {Διαδίκτιου | χωρ. πληθ.} ΠΛΗΡΘ. παγκόσμιο δίκτυο μέσω του οποίου συνδέονται υπολογιστές και δίκτυα υπολογιστών που είναι εγκατεστημένα σε πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες, επιχειρήσεις, ιδρύματα και οργανισμούς και επιτυγχάνεται η μεταξύ τους επικοινωνία, καθώς και η παροχή στον χρήση διαφόρων υπηρεσιών (π.χ. ηλεκτρονικό ταχυδρομείο) το Internet. — *διαδίκτυακός*, -ή, -ό, *διαδίκτυακά* επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Internet].

διαδίκτυο νομ. ρ. μετβ. {διαδίκτυω-θηκα, -μένος} συνδεδεομαι με το Διαδίκτυο (βλ. λ.). — *διαδίκτυωση* (η).

διάδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η γνωστοποίηση σε ευρεία κλίμακα: ~ *φαρμάκων* | *ιδεών* 2. *διαδόσεις* (οι) ανυπόστατες, ψευδείς ή ανεξαρκίβωτες φήμες: *πολλά περιεργα ακούγονται για τις σχέσεις τους, αλλά μάλλον είναι ~* || *δεν μπορείς να δίνεις βάση σε ~ τέτοιου είδους* ΣΥΝ. *ψευδολογήματα*, *κουτσμοπαλάδια*, *φημολογίες*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνο*. [ETYM. < αρχ. *διάδοσις* < διαδίδωμι].

διαδοσίαι (ο/η) {διαδοσιών} πρόσωπο που διαδίδει ανυπόστατες ειδήσεις και ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες με αποτέλεσμα συνθή. την πρόκληση αναστάτωσης, ανησυχίας. [ETYM. < *διάδοση* + παραγ. επίθημα -ίας, πβ. κ. *δηλωσ-ίας*].

διαδοχή (η) 1. η ανάληψη από κάποιον αξιώματος ή θέσης, μετά την αποχώρησή (π.χ. λόγω παραίτησης, λήξεως θητείας κ.λπ.) εκείνου που τα κατείχε: *αγώνας για τη - στην ηγεσία του κόμματος* || *μέτρα για την ομαλή - στην προεδρία* | *στον θρόνο* 2. η σειρά γεγονότων κατά την οποία το ένα ακολουθεί χρονικά το αμέσως προηγούμενο: *η ~ των γεγονότων που οδήγησαν στον πόλεμο* || η ~ *των εποχών του χρόνου*: Φρ. *κατά διαδοχήν* με διαδοχική σειρά, *διαδοχικά* 3. ΝΟΜ. (α) η μεταφορά δικαιώματος από ένα πρόσωπο σε άλλο, συνθή. με την εκφρασμένη θέληση των ενδιαφερομένων (β) *εξ αδιάθετου διαδοχή* η κτήση του συνόλου ή μέρους της περιουσίας προσώπου που πέθανε χωρίς να αφήσει διαθήκη (αδιάθετος) από τους κληρονόμους του με τη σειρά που ορίζει ο νόμος (συγγενείς, σύζυγος, κ.λπ.). [ETYM. αρχ. < *διαδέχομαι*].

διαδοχικός, -ή, -ό [1833] 1. (για πράγματα, ενέργειες ή καταστάσεις) αυτός που ακολουθεί κατά σειρά ή σε αδιάσπαστη συνέχεια τον προηγούμενο, χωρίς διακοπή ή με πολύ μικρή χρονική διαφορά: ~ *εκρήξεις βωμών αναστάτωσαν το κέντρο της πόλης* || ~ *συσκέψεις* | *συνομιλίες* | *επισκέψεις* | *νίκες* | *ήττες* | *δονήσεις* | *πληγμάτων* 2. αυτός που σχετίζεται με τη συγκεκριμένη διαδικασία διαδοχής ή με το πρόσωπο που καταλαμβάνει τη θέση του προκατόγου του: ~ *Βασιλεία* | *δικαιώματα* | *ζεύγος*. — *διαδοχικ-ά* | -ώς [1843] επίρρ., *διαδοχικότητα* (η) [1891].

διάδοχος (ο/η) [αρχ.] {διαδόχ-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που διαδέχεται άλλο στη θέση ή στο αξίωμα του σύμφω να νόμιμη διαδικασία: *πριν αποχωρήσει από την επιχείρηση, θα ορίσει τον ~ του* 2. (ειδικότ.) (α) (σε μοναρχίες) πρόσωπο που φέρει το δικαίωμα να διαδεχθεί τον μονάρχη σε περίπτωση θανάτου ή εκούσιας απομάκρυνσης του από την εξουσία, π.χ. ο γιος του: *ο ~ του αγγλικού θρόνου* ΣΥΝ. *πρίγκιπας* (β) (το αρσ.) ο πρωτότοκος γιος μιας οικογένειας ως τυπικός συνεχιστής του πατρικού ονόματος: *να σας ζήσει ο ~!* **διάδοχος**, -η (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) αυτός που ακολουθεί, διαδέχεται στη σειρά κάποιον/κάτι, ο οποίος βρισκόταν στην ίδια θέση προηγούμενος: *προτοιμάζεται η ~ κατάσταση μετά την αποχώρηση του ιδρυτή του κόμματος* || το ~ *πολιτικό σήμα στην εξουσία της χώρας*.

διαδραματίζω ρ. μετβ. {διαδραματίσ-α, -θηκα} 1. έγω ενεργώ συμμετοχή σε υπόθεση ή κατάσταση, συντελώ ενεργά στην εξέλιξη της: ~ *οφθασιστικό* | *σημαντικό* | *προτείνω τον ρόλο* 2. (μεσοπαθ. *διαδραματίζομαι*) λαμβάνω | λαμβάνουν χώρα, εκτυλίσσεται | εκτυλίσσονται (συνθή. με τρόπο δραματικό ως προς την πλοκή και την εξέλιξη): *η ιστορία των δύο νέων διαδραματίζεται στο Παρίσι της δεκαετίας του '60!* *σκληρές απειρο κάλλους διαδραματίζονται μπροστά στα έκπληκτα βλέμματα των ξένων επισήμων*. [ETYM. μτγν. < δια- + δραματίζω < δράμα].

διαδραματίζω: συνώνυμα. Δράμα, τραγωδία, κωμωδία, έννοιες οικείες στον Έλληνα, ήταν φυσικό να περάσουν και στη γλωσσική του επικοινωνία. Η λ. δράμα έδωσε δύο αρχαίες ήδη λέξεις: το **δραματιοποιώ** και το **διαδραματίζω**. Το *δραματιοποιώ* σήμαινε «δίνω μορφή δράματος» (προτοεμφανίζεται στην *Ποιητική* του Αριστοτέλη), «μετατρέπω ένα κείμενο σε δράμα με τη χρήση δραματικών διαλόγων», και σε νεότερη μεταφορική σημασία «παρουσιάζω τα πράγματα τραγικά, σοβαρά και επικίνδυνα, παραποιώντας την πραγματική κατάσταση» (Δεν *χρειάζεται να δραματοποιείς την αποτυχία σου στις εξετάσεις, σαν να έφτασε το τέλος του κόσμου*). Το *διαδραματίζω* στη μεταγενέστερη Ελληνική σήμαινε «τελειώνω να παίξω σε ένα δραματικό έργο», ενώ σήμερα ως ενεργ. ρ. σημαίνει «παίζω» (*Διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις της εποχής του*) και ως μέσο «γίνομαι, συμβαίνω» (Ολον αυτό τον καιρό *διαδραματίζονται πολύ σοβαρά γεγονότα στη Ρωσία*). Η λ. κωμωδία έδωσε το διακομωδίο, το οποίο είναι επίσης αρχαίο, σημαίνοντας από παλιά μέχρι σήμερα «σατιρίζω». Τέλος, η λ. τραγωδία έδωσε το **διαεκτραγωδω**, το οποίο είναι νεότερη λ., που φαίνεται ότι προτοχρησιμοποίησε ο λεξικογράφος Στέφανος Κουμανούδης το 1888.

διαδραστικός, -ή, -ό αλληλεπιδραστικός (βλ.λ.). — διαδραστικά επίρρ.

διαδρομή (η) 1. η πορεία που ακολουθείται για τη μετάβαση από ένα σημείο σε άλλο: *ακολουθούσε καθημερινά την ίδια - από το σπίτι στο γραφείο του || απολαμβάνουμε τη - προς το χωριό* ΣΥΝ. δρόμος, δρομολόγιο- ΦΡ. *ειδική διαδρομή* (σε αγώνες αυτοκινήτου σε φυσικές πίστες) το ορισμένη δυσκολία δρομολόγιο υπό συγκεκριμένες συνθήκες, το οποίο πρέπει να ακολουθήσουν οι συμμετέχοντες οδηγοί (συνήθ. περιλαμβάνει χωματόδρομο και στροφές) 2. ΠΛΗΡΟΣ. (στην αποθήκευση αρχείου) ο δρόμος τον οποίο ακολουθεί το λειτουργικό σύστημα διά μέσου των καταλόγων, προκειμένου να εντοπίσει, να ταξινομήσει ή να ανακτήσει αρχεία του δίσκου 3. (συνεκδ.) το διάστημα που καλύπτει τακτικά ή χρονικά την απόσταση δύο σημείων: ~ *μάς ώρας με τα πόδια* || η ~ *Αθηνών-Κορίνθου είναι 80 χλμ.* ΣΥΝ. απόσταση 4. (μτφ.) η χρονική ακολουθία γεγονότων ή καταστάσεων: στη ~ *της ζωής μου | της ιστορίας | των αιώνων*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + -δρομή, βλ. λ. δρόμος. Στην πληροφορική η λ. αποδίδει το αγγλ. path].

διαδρομιστής (ο) {διαδρομιστών} μέλος ομάδας πίεσης (βλ. λ. *λόμπι*) ΣΥΝ. *λομπιστάς*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αμερ. lobbyist (βλ. κ. *λόμπι*)].

διάδρομος (ο) [αρχ.] {διαδρόμου | -ων, -ους} 1. η επιμήκης διόδος που διευκολύνει την πρόσβαση, τη σύνδεση και την επικοινωνία ανάμεσα σε χώρους που βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο (δομάτια διαμερίσματος, τμήματα του ίδιου ορόφου, κτηρίου, βαγόνια τρένου ή καμπίνες πλοίου κ.λπ.): *οι - του νοσοκομείου | της πολιτειακής* 2. (ειδικότ.) το ειδικό διαμορφωμένο δάπεδο του αεροδρομίου, πάνω στο οποίο κινούνται τα αεροπλάνα κατά την προσγείωση ή την απογείωση τους: ~ *προσγειώσεως | απογειώσεως* || *βοηθητικός* ~ 3. (ειδικότ. στον στίβο) καθέμια από τις παράλληλες σειρές, διαχωρισμένες μεταξύ τους με λευκές γραμμές, στις οποίες τρέχουν οι δρομείς 4. (συνεκδ.) μακρόστενο χαλί ή μοκέτα που στρώνεται κυρ. σε διαδρόμους (σημ. 1) 5. όργανο γυμναστικής, το οποίο αποτελείται από έναν πλατό μάντα που κινείται με ρυθμιζόμενη ταχύτητα και πάνω στον οποίο βαδίζει με α-νάλογη ταχύτητα το πρόσωπο που γυμνάζεται.

διαζευγμένος, -η, -ο (λόγ.) (για συζύγους) αυτός που έχει πάρει διαζύγιο ΣΥΝ. *χωρισμένος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. διαζεύγνυμι < δια- + ζεύγνυμι, βλ. κ. ζεύξη].

διαζευγνύω ρ. μετβ. {διέζευξα, διαζευγμένος} (λόγ.) χωρίζω πρόσωπα ή πράγματα που ήταν ενωμένα.

[ΕΤΥΜ. Μτγν. τ. του αρχ. διαζεύγνυμι < δια- + ζεύγνυμι (βλ. λ. ζεύω, ζεύξη)].

διαζευκτήριο (το) [1879] {διαζευκτηρίου | -ων} ΝΟΜ. επίσημο έγγραφο που πιστοποιεί τη λύση ενός γάμου.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. διαζευκτήριος. Βλ. λ. διαζευτικός, διάζευξη].

διαζευκτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη διάζευξη όρων ή προτάσεων: ~ *σύνδεση | σύνδεσμος* (ή, είτε-είτε). — **διαζευκτικ-ά** | -ός [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. διαζεύγνυμι, βλ. κ. ζεύξη].

διάζευξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} 1. ο διαχωρισμός δύο πραγμάτων που ήταν ενωμένα: η διάκριση και αντιδιαστολή, π.χ. δύο εννοιών: ~ *σχέσεων/ μεταξύ θεωρίας και πράξης* ΑΝΤ. σύζευξη 2. (ειδικότ.) η διάλυση του γάμου ΣΥΝ. διαζύγιο (πβ. λ. *διάσταση*) 3. ΓΛΩΣΣ. παρατακτική σύνδεση όρων ή προτάσεων, κατά την οποία δύο (ή περισσότερες) πληροφορίες αλληλοαποκλείονται ή αντιδιαστέλλονται, λ.χ. *θα έρθεις εσύ ή θα έρθω εγώ; να μείνω ή να φύγω*; [ΕΤΥΜ. < αρχ. διάζευξις < διαζεύγνυμι, βλ. κ. ζεύξη].

διαζύγιο (το) [διαζυγίου-ου | -ων] 1. ΝΟΜ. η δικαστική απόφαση της διάλυσης ενός γάμου και της οικογένειας που προέκυψε από αυτόν: *υποβάλλω αίτηση διαζυγίου || παίρνω | δίνω* ~ (συναινώ στην έκδοση του) || *αυτόματο | συναινετικό* ~ 2. (συνεκδ.) η διάλυση ενός γάμου ΣΥΝ. χωρισμός 3. (μτφ.) η οριστική διάσταση στις σχέσεις προσώπων, ομάδων ή κρατών: *το - Τσατσενίας - Ρωσίας φαίνεται αναπόφευκτο* ΦΡ. *παίρνω διαζύγιο (από κάτι)* εγκαταλείπω κάτι, παύω να με απασχολεί: *οι περισσότεροι νέοι έχουν πάρει πλέον διαζύγιο από την πολιτική- αδιαφορούν πλήρως γ' αυτή*. [ΕΤΥΜ. < μεν. διαζύγιον < αρχ. διαζεύγνυμι, βλ. κ. ζεύξη, ζυγός].

διάζωμα (το) {διαζώμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΑΡΧ.Π.ΑΡΧΑΙΟΛ. το τμήμα των ναών που βρίσκεται ανάμεσα στο επιστόλιο και το γείσο και είναι διακοσμημένο με μετόπες και τριγλύφους ή με ζωφόρο 2. (σε θέατρα ή στάδια) ημικυκλικός διάδρομος, παράλληλος προς την ορχήστρα, που χρησιμοποιείται από τους θεατές για να φθάνουν στις θέσεις τους, και τέμνει τον χώρο των θέσεων ή κερκίδων σε ζώνες διαφορετικού ύψους: *άνω | κάτω | μεσαίο* -. Γ ΕΤΥΜ. αρχ. < διαζώννυμι || -ώω < δια- + ζώννυμι, βλ. κ. ζώνη].

διαθερμίνω ρ. μετβ. [αρχ.] (διαθερμα-να, -νθηκα, -σμένους) θερμαίνω εξ ολοκλήρου. — **διαθερμάνω** (η) [1876].

διαθερμία (η) (διαθερμιών) ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που συνίσταται στην παραγωγή θερμότητας μέσω ηλεκτρικού ρεύματος που διοχετεύεται στους ιστούς. — **διαθερμικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diathermie].

διάθεση (η) (-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων) 1. η χρησιμοποίηση και αξιοποίηση χώρου ή χρόνου για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: ~ *ελεύθερο χρόνο* στο *διάβασμα* 2. η παραχώρηση της δυνατότητας χρήσεως (πράγματος) σε άλλο: *θέτω το αυτοκίνητο μου στη - σας* || *το σπίτι του είναι στη - μας*- ΦΡ. (α) *είμαι | τίθεται στη διάθεση (κάποιου)* είμαι έτοιμος ή εύκαρος να δεχθώ ή να εξυπηρετήσω (κάποιον): *περίμενε λίγο, γιατί είμαι απασχολημένος- σε δύο λεπτά θα - σου* (β) *έχω* στη *διάθεση* μου *έχω* τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσω κάτι: *πόσο χρόνο έχω στη διάθεση μου για ν' αποφασίσω; || έχει στη διάθεση του πολλούς ετοιμοπόλεμους άνδρες* 3. η πρόθεση στην αγορά και η κατανάλωση: ~ *αμοιβαίων κεφαλαίων* || *ημερομηνία έναρξης διαθέσεως των μετοχών* || *άμεση - των προϊόντων* || η *κεντρική - του περιοδικού είναι στην οδό...* 4. (για περιουσιακά στοιχεία) η κληροδότηση και μοιρασιά στους κληρονόμους 5. (για χρήματα) η διανομή στους δικαιούχους: ~ *τον κερδών* || - *των πιστώσεων του προϋπολογισμού* | *των κονδυλίων* 6. (α) η ψυχική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος: *σήμερα έχει πολύ άσχημη διάθεση από το πρωί* (β) (ειδικότ.) η καλή ψυχική διάθεση, η όρεξη, το κέφι: *δεν έχω - για κουβέτα* || *χαλάω τη - κάποιου* || *ξαναβρίσκει τη - μου* ΣΥΝ. ευθυμία, ευδιάθεσια 7. το σύνολο των συναισθημάτων (θετικών ή αρνητικών) που τρέφει κανείς για τους άλλους: με *εχθρική | μαλαχολική | καλή | κακή | απαισιόδοξη* ~ 8. **διαθέσεις** (οι) οι βαθύτεροι σκοποί, οι προθέσεις που κινούν κάποιον στην εκτέλεση των πράξεων του- ΦΡ. *άγριες διαθέσεις* η τάση για διαπληκτισμό ή η μεγάλη επιθυμία για κάτι: *μην τον πηγαίνεις κόντρα- σήμερα έχει έρθει με άγριες διαθέσεις* || *μόλις ήρθε ζήτησε ποτά, φαγητό, μουσική...* - *έχει άγριες διαθέσεις!* 9. ΓΛΩΣΣΣ. σημασιολογική κατηγορία του ρήματος, η οποία φανερώνει πώς διατίθεται το υποκείμενο του ρήματος απέναντι στην ενέργεια ή κατάσταση που δηλώνει το ρήμα: επικοινωνιακά, ο ομιλητής χρησιμοποιεί την **ενεργητική διάθεση**, για να τονίσει, ότι δηλώνει το υποκείμενο του ρήματος (δράστη, αιτία, όργανο, βιόντομα μια κατάσταση), ενώ με την **παθητική** υποβαθμίζει τον ρόλο του δράστη και προβάλλει το αντικείμενο (δέκτη): *ο υπουργός υπέγραψε την απόφαση* (ενεργ.) - *η απόφαση υπογράφηκε* (πα-θητ.) η **μέση** διάθεση χρησιμοποιείται, για να δηλωθεί ότι ο δράστης και ο δέκτης της ενέργειας του ρήματος ταυτίζονται: η *Μαρία ντύεται* - η σημασία της ενεργητικής διάθεσης δηλώνεται κανονικά με τους μορφολογικούς τύπους της ενεργητικής φωνής, ενώ η σημασία της παθητικής διάθεσης με τους τύπους της μεσοπαθητικής φωνής: η μεσοπαθητική φωνή δηλώνει και τη σημασία της μέσης διάθεσης: ωστόσο, τύποι της μεσοπαθητικής φωνής -ιδίως στα αποθετικά ρήματα (βλ.λ.)- μπορούν να δηλώνουν ενεργητική διάθεση: *δέχεται τους φίλους στο σπίτι - εισηγήθηκαν τον βομβαρδισμό της Γιουγκοσλαβίας* (βλ. κ. λ. φωνή, *έγκλιση*).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. διαθέσις < διατίθω < δια- + τίθωμ «θέτω». Η λ. σήμαινε αρχικά «την εν σειρά τοποθέτηση, την τακτοποίηση πραγμάτων ή υποθέσεων», από όπου προέκυψε η σημ. «κατανομή περιουσιακών στοιχείων - διαθέκη». Ήδη αρχ. είναι οι σημ. της σωματικής ή ψυχικής κατάστασης κάποιου, ενώ η γλωσσ. σημ. είναι μτγν. Η φρ. στη *διάθεση* σας αποδίδει το γαλλ. à votre disposition].

διαθέσιμος, -η, -ο [1833] 1. αυτός που δεν υπόκειται σε δέσμευση, που μπορεί να διατεθεί ελεύθερα και να χρησιμοποιηθεί κατά βούληση: *είμαι* -||~ *εμπορεύματα* | *συναλλαγματικά αποθέματα* | *χρόνος* ΣΥΝ. ελεύθερος, εύκαμος, χρησιμοποιήσιμος 2. ΟΙΚΟΝ. **διαθέσιμα** (τα) (διαθεσίμων) αξίες ρευστοποιήσιμες ή εμπορεύματα παραδοτέα αμέσως κατόπιν αιτήσεως. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. disponible].

διαθεσιμότητα (η) [1833] (χωρ. πληθ.) η προσωρινή απομάκρυνση δημοσίου υπαλλήλου ή στρατιωτικού από την οργανική του θέση λόγω παραπτώματος, αμέλειας στην εκτέλεση των καθηκόντων του ή άλλης αιτίας: *ετέθη σε ~ μέχρι την έκδοση του παραγγέλματος της ανακριτικής επιτροπής* || *θέτω σε ~* || *είμαι σε ~*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. disponibilité].

διαθεσμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με περισσότερους του ενός θεσμούς. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. interinstitutional].

διαθέτης (ο) (διαθετών), **διαθέτρια** (η) (διαθετριών) πρόσωπο που ρυθμίζει με διαθήκη πώς θα διατεθεί η περιουσία του. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διατίθω < δια- + τίθωμ «θέτω»].

διαθέτω ρ. μετβ. {διέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. διατιθ-μαι, -εσαι, -ετα, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρ. διατιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, -ασκ. διατέθηκα (λόγ. διέθηθην, -ης, -η...), μτχ. διατεθείς, -εις, -έν), μτχ. παρκ. διατεθειμένος} 1. έχω (κάτι) στην κατοχή μου με τη δυνατότητα να το χρησιμοποιήσω, όπου αυτό απαιτείται: ~ *πλειοψηφία* | *χρήματα* | *μέσα* | *γιορμιές* | *χρόνο* | *πείρα* | *αντίληψη* ΣΥΝ. *έχω, έχω* στη *διάθεση* μου | *διαθέσιμο* ~ 2. κάνω άμεση χρήση

(πράγματος) σε συγκεκριμένο τομέα: *διαθέτει τα χρήματα του για επενδύσεις* || ~ τον χρόνο μου σε *επωφελείς δραστηριότητες* ΣΥΝ. χρησιμοποιώ, τοποθετώ, επενδύω 3. προσφέρω, αφιερώνω: *έχει διαθέσει μεγάλο μέρος της ζωής του στην τέχνη* 4. (για διαθήκη) μεταβιβάζω τα περιουσιακά μου στοιχεία: *διέθεσε όλη του την περιουσία σε κοινωνική ιδρύματα* ΣΥΝ. καταλείπει, κληροδοτώ, αφήνω 5. παραχωρώ (σε κάποιον) την ευχέρεια ή το δικαίωμα χρησιμοποίησής (στοιχείου που μου ανήκει): *σε ~ το σπίτι μου, για να μείνετε* || *μπορείς να μου διαθέσεις λίγο από τον χρόνο σου;* ΣΥΝ. δίνω 6. προσρίζω (κάτι) για την πραγματοποίηση ορισμένου σκοπού: *ο χώρος έχει διατεθεί για την ανέγερση σχολείου* || τα *χρήματα της συναυλίας θα διατεθούν για τα παιδιά των εμπόλεμων περιοχών* 7. (ειδικότερ. για εμπορεύματα) πουλώ: *διαθέτει τα προϊόντα του σε πολύ χαμηλές τιμές* || τα είδη μας *διατίθενται σε ποικίλα σχέδια και χρώματα* 8. (+ατ. προσώπου +επίρρ.) δημιουργώ θετικά ή αρνητικά αισθήματα (απέναντι σε πρόσωπο, πράγμα ή κατάσταση): *με τα λόγια του μας διέθεσε εχθρικό απέναντι σου* ΣΥΝ. προδιώκω (μεσοπαθ. *διατίθεμαι*) 9. έχω την επιθυμία, την όρεξη (να κάνω κάτι): *~ να βοηθήσω* 10. τρέφο θετικά ή αρνητικά αισθήματα (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *~ εννοϊκώς απέναντι του* 11. (η μητ. *διατεθεμένος*, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM. μεσγ., μεταπλασμ. τ. του αρχ. *διατίθημι*, βλ. κ. *θέτω*]. διαθήκη (η) {διαθηκών} 1. έγγραφη διατύπωση της επιθυμίας κάποιου για τον τρόπο διαθέσεώς των περιουσιακών του στοιχείων μετά τον θάνατο του: *συντάσσει | γράφω | εκτελώ | προσβάλλω τη ~* || *δημοσίως | ιδίωχηρη | μυστική* ~ ΦΡ. *ρίγνη τη διαθήκη* προσβάλλω δικαστικώς μια διαθήκη και επιτυγχάνω να θεωρηθεί άκυρη 2. (μτφ.) παραινέσεις, συμβουλές και νοηθείες προς τους μεταγενετέρους ως κληροδότηση της πείρας των μεγαλύτερων τους: η *πολιτική ~ του Ελευθερίου Βενιζέλου* || η *πνευματική ~ των προγόνων μας* ΣΥΝ. παρ. ακαταθήκη, υποθήκη 3. ΘΡΗΣΚ. συμφωνία - υπόσχεση (α) *Παλαιά Διαθήκη* (συντομ. Π.Δ.) βλ. λ. *καλαιός* (β) *Κανή Διαθήκη* (συντομ. Κ.Δ.) βλ. λ. *καινός*.

[ETYM. αρχ. < *διατίθημι* < *δια-* + *τίθημι* «θέτω». Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα ως μετάφραση του εβρ. όρου berith «συνθήκη, συμφωνία», περιγράφοντας αρχικώς την ειδική σχέση του Θεού με τον (λαό) Ισραήλ. Βλ. κ. *καινός*]. *διάθλαση* (η) [1861] {-ης κ. -άσεως | -άσει, -άσεων} ΦΥΣ. η αλλαγή της κατεύθυνσης μιας ακτίνας φωτός, ενός ηχητικού κύματος κ.λπ. κατά την πλάγια πρόσκρουση τους στη διαχωριστική επιφάνεια δύο μέσων, στα οποία η ταχύτητα διάδοσης του φωτός ή των κυμάτων είναι διαφορετική: *~ φωτός | ήχου*. [ETYM. Μετφρ. δάνειο από γαλλ. *réfraction*]. *διαθλαστικός*, -η, -ό [1840] αυτός που μπορεί να προκαλέσει διάθλαση ή να γίνει μέσο διαθλάσεως: *~ πρίσμα | επιφάνεια | τηλεσκόπιο*. — *διαθλαστικότητα* (η) [1861]. *διαθλώ* ρ. μετβ. {διαθλάω... | διέθλασα, διαθλώμαι, -άται... -άστηκα, δια)τε)θλασμένος} 1. (κυριολ.) σπάζω σε δύο σημεία, χωρίζω στη μέση 2. ΦΥΣ. προκαλώ τη διάθλαση μιας δέσμης φωτός, ενός ηχητικού κύματος κ.λπ.: *το νερό διαθλά το φως*. [ETYM. < μτγν. *διαθλώ* (-άω) < *δια-* + *θλώ* «σπάζω», αργ. ετύμου].

διαθρέψω (να)θα ρ. → διατρέφω *διαθρλώ* ρ. μετβ. [αρχ.] {διαθρλώεις... | διαθρλώομαι} κυρ. τριτοπρόσ. μεσοπαθ. *διαθρλώνεται* φημιολογείται, λέγεται με μεγάλη ένταση, διατυμωνίζεται: *διαθρλώνεται σενάρια επικείμενων εκλογών*. *διαϊδρυστικός*, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δραστηριότητες μεταξείδ ιδρυμάτων: *~ συνεργασία*. *διαίρεση* (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσει, -έσεων} 1. η καταίτηση ενός όλου σε δύο ή περισσότερα μέρη: η ~ της χώρας σε *διοικητικές περιφέρειες* || *κοινωνική ~ του λαού σε τάξεις* || ~ του έργου σε *τρία μέρη* ΣΥΝ. διαχωρισμός, διαμερισμός 2. (μτφ.) η διάσπαση ενός συνόλου ανθρώπων σε μικρότερες ομάδες λόγω διαφορών, αντιθέσεων κ.λπ.: *~ μας οικογένειας* || ~ της *Εκκλησίας* ΣΥΝ. διάσταση, διχασμός 3. ΜΑΘ. η αντίστροφη προς τον πολλαπλασιασμό μαθηματική πράξη, με την οποία σε δύο αριθμούς (ή δύο πολυώνυμα) αντιστοιχεί ένας τρίτος που πολλαπλασιαζόμενος με τον δεύτερο δίνει τον πρώτο: *τέλεια | ατελής* ~ 4. ΒΙΟΛ. βασικός μηχανισμός πολλαπλασιασμού των κυττάρων ή ολόκληρων των οργανισμών, ο οποίος βασίζεται στην ανάπτυξη τημημάτων που αποκόπτονται από το γονικό κύτταρο ή το σώμα του γονέα ΣΥΝ. μίτωση 5. (στη Λογική) η ανάλυση μιας έννοιας γένους στα είδη της.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. *διαίρεσιμος*, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μπορεί να διαιρεθεί ΣΥΝ. διαιρετός, *διαιρετός*, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που πρέπει να διαιρεθεί: *~ περιουσία* 2. ΜΑΘ. *διαιρετός* (ο) το πρώτο μέλος της διαίρεσεως, ο αριθμός που πρόκειται να διαιρεθεί σε ίσα μέρη, ο αριθμητής κλάσματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. *διαιρέτης* (ο) [μτγν.] {διαιρετών} ΜΑΘ. Ο αριθμός με τον οποίο πρέπει να διαιρεθεί ο διαιρετός ο παρονομαστής κλάσματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. *διαιρετικός*, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που μπορεί να προκαλέσει διαίρεση: *~ μηχανισμός* 2. αυτό που γίνεται με διαίρεση: *~ διαδικασία*. *διαιρετός*, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που μπορεί να διαιρεθεί ΣΥΝ. διαίρεσιμος, *τημητός* 2. ΜΑΘ. Ο αριθμός που διαίρεται ακριβώς από έναν άλλον και έχει μηδενικό υπόλοιπο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. *διαιρετότητα* (η) [1812] {χωρ. πλήθ.} 1. η ιδιότητα των σωμάτων να υποκείται σε διαίρεση: η ~ της ύλης 2. ΜΑΘ. (α) η ιδιότητα ενός αριθμού να υποκείται σε τέλεια διαίρεση (με μηδενικό υπόλοιπο) (β) (στη θεωρία των αριθμών) το κεφάλαιο που πραγματεύεται τις ιδιότητες της διαίρεσης αριθμών.

διαίρω ρ. μετβ. {διαίρεις... | διαίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος (λόγ. διρημένος)} 1. χωρίζω ένα όλον (σε δύο ή περισσότερα μέρη): *~ το μάθημα σε ενότητες* || *~ το ποσό σε 10 μηνιαίες δόσεις* ΣΥΝ. κατανέμω, διαχωρίζω, μοιράζω 2. ΜΑΘ. (α) χωρίζω έναν αριθμό σε ίσα μέρη με τη μαθηματική πράξη της διαίρεσης (β) είμαι διαίρετής, χωρίς να αφήνω υπόλοιπο: *το 4 διαίρει το 16* 3. (μτφ.) προκάλω διασπαστικές κινήσεις, διαταράσσω την ενότητα και την ομόνοια ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας: η *κατάρρηση της θανατικής ποινής τείνει να διαίρει την κοινή γνώμη* ΣΥΝ. διγάω, διασπώ-φρ. *διαίρει και βασιλεύει* (λατ. *divide ut regnes*) να προκαλεί διχασμό στους αντιπάλους ή τους εξουσιαζόμενους, διότι έτσι τους διακεί ευκολότερα, ασκεί χωρίς φόβο την εξουσία σου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, μετοχή*. [ETYM. < αρχ. *διαίρω* (-έω) < *δι*α) + *αίρω*, βλ. κ. *αίρεση*].

διαισθάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διαισθάνθηκα (λόγ. διαισθανθείς, -είσα, -έν)} νιώθω, προισθανομαι (κάτι), παρά το γεγονός ότι δεν είναι άμεσα αντιληπτό: *~ τον κίνδυνο* || *~ ότι κάτι δεν πάει καλά* ΣΥΝ. εννοώ, καταλαβαίνω, προβλέπω, νιώθω, διαβλέπω, (οικ.) παίρνω μυροδιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενόραση, αποθετικός*.

διαίσθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πλήθ.} η αντίληψη ή κατανόηση χωρίς τη συμβολή της λογικής ή των δεδομένων των αισθήσεων: *αλάνθαστη | γυναικεία ~* || *ακολουθώ | εμπιστεύομαι τη ~ μου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενόραση*.

διαισθησιμότητα (η) {χωρ. πλήθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία σύμφωνα με την οποία η αληθινή γνώση για τον κόσμο επιτυγχάνεται με τη διαίσθηση ΣΥΝ. διαισθητισμός [ETYM. Από. του γαλλ. *intuitionnelisme*].

διαισθητικός, -ή, -ό [1894] 1. αυτός που επιτυγχάνεται με τη διαίσθηση ή που προκύπτει από αυτήν: *~ εμπειρία | γνώση* ΣΥΝ. ενορατικός 2. (για πρός.) αυτός που είναι προικισμένος με διαίσθηση: *~ άτομο*. — *διαισθητικ-ά* | -ώς επίρρ., διαισθητικότητα (η). [ETYM. Από. του γαλλ. *intuitif*].

διαισθητισμός (ο) η διαισθησιμότητα (βλ.λ.). *Διαίτα* (η) (ορθότ. *δίαιτα*) το συμβούλιο, η συνέλευση τοπικών ηγεμόνων, εκκλησιαστικών αξιωματούχων και αντιπροσώπων πόλεων (κυρ. Γερμανών) στα μεσαιωνικά και σπανιότ., σε μερικά νεότερα κράτη, όπως το νομοθετικό σώμα στην Ιαπωνία ΣΥΝ. εθνοσυνέλευση, βουλή. [ETYM. < μεσν. λατ. *dieta* «ταξίδι ή συγκέντρωση διάρκειας μιας ημέρας, ημερήσια συνεδρίαση» < λατ. *dies* «ημέρα»].

διαίτα (η) {-ας κ. (λόγ.) -αίτης | -ών} 1. ο τρόπος διατροφής του οποίο ακολουθεί κανείς: *~ πλούσια σε βιταμίνες* | *σε υδατάνθρακες* || *προσέχω τη ~ μου, δεν κάνω καταχρήσεις* 2. το ειδικό πρόγραμμα διατροφής το οποίο ακολουθεί κανείς, για να επιτύχει συγκεκριμένα αποτελέσματα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *~ αδυνατισματός* | *για αθλητές* || *ο γιατρός του συνέστησε ειδική ~ για λόγους υγείας* || *ακολουθώ | κάνω αστήρη ~* || *υποβάλλω κάποιον σε ~* || *σπάζω | χαλώ | διακόπτω | παραβιάζω τη ~* || *αρχίζω ~* || *είμαι σε ~* 3. (ειδικότερ.) το πρόγραμμα διατροφής που ακολουθεί κανείς, για να χάσει τα περιττά κιλά και το οποίο κυρ. βασίζεται στον περιορισμό της τροφής που καταναλώνει και των θερμίδων που προσλαμβάνει: *αποτελεσματική | εξαντλητική* | *εύκολη | σύντομη ~* || *χημική ~* (με βάση τα συστατικά των τροφών και τον συνδυασμό τους) || *θερμιδική ~* (με βάση τις θερμίδες που έχει κάθε τροφή) || *αστραπή! Χάνετε πέντε κιλά σε μία βδομάδα* || *~ συντήρησης* (για να σταθεροποιηθεί κανείς σε συγκεκριμένο βάρος) 4. (συνεκδ.) φυλλάδιο ή βιβλίο που περιέχει προγράμματα όπως τα παραπάνω με πληροφορίες για τη διασολογία, τους ενδοκρινόμενους ή επιτρεπτούς συνδυασμούς τροφών, τον αριθμό των θερμίδων κ.λπ. 5. (η γεν. *διαίτης* ως χαρακτηρισμός) διαιτητικός (βλ.λ.): *ψομί | γιαούρτι | ζάχαρη* ~.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «τρόπος ζωής», < *διαιτώμαι* (-άω-) (βλ.λ.), υποχωρητ. Με τη σημ. 3 η λ. πέρασε σε ξέν. γλώσσες, λχ. αγγλ. *diet*, γαλλ. *diète*, γερμ. *Diät* κ.ά.].

διαίτα - διαιτητής: *ομόρριζα!* Τόσο το *διαιτώμαι* όσο και το (υποχωρητικό παράγωγο του) *διαίτα* είχαν στην Αρχαία δύο διαφορετικές σημασίες: μία ιατρική (αυτή που διατηρείται και σήμερα: *διαίτα* = τρόπος διατροφής - *διαιτώμαι* = διατρέφομαι, περνώ τη ζωή μου) και μία δικαστική (*διαίτα* = κρίση από τρίτον, διαιτησία - *διαιτώμαι* = κρίνω, χρησιμεύω ως διαιτητής, από όπου και η λ. *διαβήτης* «κριτής», επίσης αρχαία λέξη). Άρα πρόκειται πράγματι για ομόρριζες λέξεις, που συνδέονται ετυμολογικά και διαφοροποιούνται σημασιολογικά στη Ν. Ελληνική, όπου το *διαίτα* και το *διαιτώμαι* κράτησαν μόνο την ιατρική σημασία και το *διαιτητής* μόνο τη δικαστική. Αβέβαιο παραμένει αν η λέξη ξεκίνησε ετυμολογικά από την έννοια του «πγαίνω» **διά + ι-τός>* *διαιτώ(μαι)* (το ιτός, ρηματικό επίθετο του αρχ. είμι «πγαίνω»), το βρίσκουμε στα *προσ-ιτός, εισ-ιτήριο, ιε-αμός* κ.ά.) ή, όπως φαίνεται πιθανότερο, από την έννοια του «αίτιος»: *διά + αιτώ >* *διαιτώ(μαι)* Στην α. περιπτώση, από τη σημ. «πγαίνω» πέρασαμε στη σημ. «περνώ» και στη σημ. του «κρίνω» (αρχικά «τον τρόπο ζωής») στη β. περίπτωση, από τη σημ. «αναζήτω τον αίτιο, τον υπεύθυνο» άρα «κρίνω», πέρασε η λ. στη σημ. «περνώ τη ζωή μου», πθ. μέσω της σημ. «παρεμβαίνω στον τρόπο ζωής των άλλων, κρίνοντας τους». «Τρίτη λύση», λιγότερο πιθανή, θα ήταν οι δύο λέξεις να έχουν αρχικά διαφορετική ετυμολογική προέλευση (το ένα από το *εμί*, το άλλο από το *αίσα >* *αιτός*) και να συνέπεσαν εκ των υστέρων στη σημασιολογική τους εξέλιξη.

διαιτησία (η) [1871] {διαιτησιών} 1. (α) η επίλυση διαφορών και η διευθέτηση εκκρεμοτήτων μεταξύ μεμονωμένων ατόμων ή κρατών από τρίτους που επιλέγονται κατόπιν κοινής συμφωνίας: *παρπάμπο* 1

υποβάλλω στη ~ || επιτροπή *δαιτησίας* ΣΥΝ. κρίση (β) ΝΟΜ. η δεσμευτική διάγνωση της ισχύος ή της μη ισχύος μίας έννομης σχέσης, όχι από τακτικό δικαστήριο κατά τη διαδικασία που ορίζει η πολιτική δικονομία, αλλά από τρίτα πρόσωπα στα οποία οι διάδικοι συμφώνησαν εγγράφως να υποβάλουν τη διαφορά τους 2. (συνεκδ.) η διαδικασία που ακολουθείται σύμφωνα μ' τον παραπάνω τρόπο επίλυσης των διαφορών: *ποραπομπή του θέματος σε - 3. ΑΘΛ. η επίβλεψη και εφαρμογή των κανονισμών αθλητικού αγώνα από πρόσωπα επιφορτισμένα με αυτό τον ρόλο, τους δαιτητές: κακή | ικανοποιητική | επιτυχής | άμωγη ~ ΦΡ. παρατηρητής δαιτησίας* πρόσωπο που αξιολογεί τους δαιτητές ενός αγώνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαίτα*. [ΕΤΥΜ₂ Απόδ. του γαλλ. arbitrage].

δαιτητεύω ρ. μετβ. {δαιτητεύω} 1. συμμετέχω στη μεσολαβητική διαδικασία επίλυσης διαφορών κατ' απαίτηση των αντιμαχόμενων πλευρών 2. ΑΘΛ. εποπτεύω αθλητικό αγώνα ως δαιτητής.

δαιτητής (ο), δαιτητρία (η) [1892] {δαιτητριών} 1. πρόσωπο ή φορέας εξουσιοδοτημένος από τις αντιμαχόμενες πλευρές για την επίλυση της μεταξύ τους διαφοράς ΣΥΝ. κριτής, μεσολαβητής 2. ΑΘΛ. πρόσωπο που επιβλέπει την ορθή διεξαγωγή των αγώνων με την πιστή τήρηση των προβλεπόμενων κανονισμών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαίτα*. [ΕΤΥΜ₁ αρχ. < δαίτα. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ. referee].

δαιτητική (η) [αρχ.] η επιστήμη που ασχολείται με θέματα διατροφής και την προσαρμογή τους στις ειδικές ανάγκες των ασθενών.

δαιτητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον δαιτητή ή με την όλη διαδικασία της δαιτησίας: ~ απόφαση | δικαστήριο 2. αυτός που σχετίζεται με τη δαίτα: ~ κανόνες | αγωγή.

δαιτολόγιο (το) [1889] {δαιτολογί-ου | -ων} 1. συγκεκριμένο πρόγραμμα διαίτας ανάλογα με τις επιβαλλόμενες ανάγκες 2. (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει συγκεντρωμένες τις ειδικές κατά περίπτωση διαίτες ΣΥΝ. δαίτα 3. (περιληπτ.) το σύνολο των φαγητών που καταναλώνονται με μεγαλύτερη συχνότητα και χαρακτηρίζουν τη διατροφή πληθυσμιακών συνόλων ή ατόμων: *το γιαπωνέζικο ~ στηρίζεται στο ρύζι και στα ψάρια*.

δαιτολόγος (ο/η) [1889] ειδικός που καθορίζει συγκεκριμένο τρόπο διατροφής για την απώλεια βάρους ή τη διατήρηση της καλής φυσικής κατάστασης αθλητών, ασθ'νων ή άλλων ατόμων, που αντιμετωπίζουν προβλήματα μ' τη διατροφή τους. — δαιτολονικός, -ή, -ό.

δαιτομαί ρ. αμ τβ. αποθ. {δαιτάσαι... μτχ. δαιτώμενος, -η, -ο μόνο σε 'ν στ. κ. παρατ.} έχω συγκεκριμένο τρόπο διατροφής, ακολουθώ δαίτα: ~ σωστά ΣΥΝ. διατρέφομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δαίτα, υποχωρητικός*.

[ΕΤΥΜ₁ < αρχ. *δαιτομαι* (-άο-), αβεβ. ετύμου. Ενώ το α' συνθ. είναι ασφαλώς η πρόθ. διά, δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα αν το β' συνθ. προκύπτει από *δια-ιτάω* (θέμα -ι-τος, πβ. *προσ-ιτός, εισ-ιτήριο, μεταπατώ*, βαθμ. του ρ. *εμί* «πγαίνω») ή αν συνδ. ετυμολογικά με το επίθ. *αίσιος*, το ρ. αιώ (βλ.λ.) κ.τ.ό., οπότε το ρ. *δαιτώ* | -όμαι θα σήμαινε αρχικά «διανέμο, διαμοιράζω», από όπου προέκυψαν αργότερα οι υπόλοιπες σημασίες].

δαιωνίζω ρ. μετβ. {δαιώνισ-α, -ηκα, -μένος} 1. διατηρώ (κάποιον/κάτι) στην αιωνιότητα, αποτρέποντας την εξαφάνιση ή την καταστροφή: ~ το έθνος | το γένος (μου) 2. (μτφ.-κακός.) εύστηρο επί' άπειρον αρνητική κατάσταση: ~ το πρόβλημα | την εκκρεμότητα | το μίσος ανάμεσα σε δύο λαούς. [ΕΤΥΜ₁ μτγν. < δ(ι)α- + -αιωνίζω < αιών].

δαιωνίω, -α, -ο [αρχ.] αυτός που διαρκεί αιώνια, ο ατελεύτητος: ~ φύση.

δαιωνίωση (η) [1862] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. η διατήρηση στην αιωνιότητα, η αποτροπή της εξαφάνισης ή της καταστροφής: η ~ του είδους | του γένους ΣΥΝ. συνέχιση 2. (μτφ.-κακός.) η συντήρηση αρνητικής κατάστασης χωρίς αντιμετώπιση ή ανατροπή της: η ~ ενός προβλήματος | μιας παρεξήγησης | της βεντέτας | του μίσους μεταξύ των δύο λαών.

δικακός, -ής, -ές {δικακός | -είς (ουδ. -ή) δικακαστ-ερος, -ατός} (συνήθ. μτφ. για συναισθήματα) αυτός που είναι ιδιαίτερα θερμός, ώστε να βιώνεται με πολύ έντονο τρόπο: ~ πόθος | επιθυμία | πάθος ΣΥΝ. ακατανίκητος, έντονος, σφοδρός, φλογερός. — δικακός επίρρ. [μτγν.], δικακίωμα ρ. αμετβ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ₁ μτγν. < δια- + -κακός, πβ. παθ. αόρ. β' *ε-κάνη* του ρ. *καίω*].

Διακαινησίμος (η) {Διακαινησίμου} ΕΚΚΛΗΣ. η εβδομάδα από την Κυριακή του Πάσχα ως την Κυριακή του Θωμά. [ΕΤΥΜ₁ μεσν. < δια- + καινός «νέος, καινούργιος», κατ' αναλογία προς το επίθ. *νηστήσιμος*. Η εβδομάδα αυτή ονομάστηκε έτσι, ίσως επειδή θεοορίστηκε η πρώτη εβδομάδα του εκκλησιαστικού έτους ή επειδή ήταν η πρώτη εβδομάδα μετά το βάπτισμα των κατηχουμένων (το Μεγάλο Σάββατο)].

δικακονίζω ρ. μετβ. [1887] {δικακονίσι-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ρυθμίζω τις εκκρεμότητες (υπόθεσης, ζητήματος κ.λπ.), δίνω λύση: ~ τους λογαριασμούς | τις διαφορές | την υπόθεση | τις λεπτομέρειες ΣΥΝ. τακτοποιώ, διευθετώ, κανονίζω.

δικακονισμός (ο) [1844] η ρύθμιση των εκκρεμοτήτων (μιας υπόθεσης), η διευθέτηση: ο ~ ενός λογαριασμού | των διαφορών δύο πλευρών ΣΥΝ. τακτοποίηση.

δικακέχο ρ. μετβ. [μτγν.] {δικακαίεχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} 1. (συνήθ. για συναισθήματα) κυριεύω την ψυχή (κάποιου), δημιουργώ συγκεκριμένη συναισθηματική διάθεση (σε κάποιον): *αγωνία δικακείται όλο τον κόσμο λόγω του πυρηνικού ατυχήματος* 2. (μεσοπαθ. *δικακέχομαι*) (+από) αισθάνομαι, κυριεύομαι από (συναίσθημα): *δικακείται από βαθύ αίσθημα ιστορικής ευθύνης μπροστά στις προκλήσεις των καιρών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχο, παρέχο*.

δικακείμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {νεσετ. διακ-είμαι, -είσαι, -είται, -εί-

μεθα, -είσθε, -είνται, μτχ. διακείμενος, -η, -ο, δύσχηρ. παρατ. διεκ-είμην, -είσο, -είτο, -είμεθα, -είσθε, -είντο} (λόγ.) (+επίρρ.) 1. βρίσκομαι σε συγκεκριμένη ψυχική κατάσταση, αντιμετωπίζω με ορισμένο τρόπο πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: ~ ευνοϊκά | ευμένως | δυσμένως | εχθρικός | φιλικός απέναντι σε κάποιον ΣΥΝ. είμαι διατεθειμένος 2. (η μτφ. *δικακείμενος, -η, -ο*) αυτός που έχει συγκεκριμένη στάση | διάθεση απέναντι σε κάποιον/κάτι: *είναι ευνοϊκά ~ απέναντι μας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

δικακειμενικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ.-ΓΛΩΣΣ. η σχέση που υπάρχει μεταξύ ενός κείμενου (λογοτεχνικού ή μη) προς άλλα συναφή κείμενα (*εξοκειμενική* ~) ή ανάμεσα στα στοιχεία ενός και του αυτού κείμενου (*ενδοκειμενική* ~): στην πράξη, η δικακειμενικότητα συνίσταται στις άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις, στη μίμηση (συνειδητή ή υποσυνειδητή) προτύπων, στη σύγκλιση επιλογών από κοινές λογοτεχνικές ή άλλες πεποιθήσεις κ.ά. — δικακειμενικός, -ή, -ό, δικακειμικά επίρρ. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intertextuality].

δικακείμενο (το) {δικακείμέν-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. κάθε κείμενο που συνδέεται με άλλο με σχέση άμεσης ή έμμεσης επίδρασης. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intertext].

δικακικουμένη (η) (ενν. ζώνη) το τμήμα της γήινης σφαίρας που περιλαμβάνεται ανάμεσα στους δύο τροπικούς κύκλους (του Καρκίνου και του Αιγόκερω) κατά μήκος του Ισημερινού και χαρακτηρίζεται από θερμές κλιματολογικές συνθήκες καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ₁ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. ρ. *διακείω*. Η φρ. *δικακικουμένη ζώνη* απαντά στον Στραβώνα (2.1.1.)].

δικακκοιμένος, -η, -ο αυτός που δεν είναι συνεχής, που παρουσιάζει διακοπές: ~ γραμμή || ~ συνουσία (κατά την οποία ο άνδρας πριν από την εκσπερμάτιση αποσύρει το πέος του από τον γυναικείο κόλπο) ΣΥΝ. ασυνεχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ΕΤΥΜ₁ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. ρ. *διακόπτω* ως απόδ. του γαλλ. intertempu].

δικακκρίμενος, -η, -ο 1. (λόγ.) αυτός που διακρίνεται από (το/υ) αντίστοιχο του, που ξεχωρίζει (από κάτι άλλο): *δύο σαφώς ~ μεταξύ τους θέματα* 2. (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει για την προσφορά και το έργο του σε συγκεκριμένο τομέα, που έχει αποκτήσει πολύ καλή φήμη και βρισκείται σε περίοπτη θέση: ~ επιστήμονας | καλλιτέχνης | μέλος προσωπικού | ομιλήτης || *μετάλλιο δικακκρίμενος* υπηρεσιών ΣΥΝ. διαπρεπής, ονισμάτος, διάσημος. — δικακκρίμενος επίρρ. * ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, φημισμένος*.

[ΕΤΥΜ₁ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. ρ. *διακρίνω*. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γαλλ. distingué].

δικακκρίμενος με ένα ή δύο -μ-; Η γραφή με δύο μ (*δικακκρίμενος*) είναι εσφαλμένη και οφείλεται στο ότι οι γράφοιτες θεωρούν ότι το ρ. *κρίνω* ως έρρινο πρέπει να γράφεται στη μετοχή του με δύο μ (*οζίνω* - *οζυμιένος*, *αισχύνωμαι* - *κατσηγυμιένος*, *αποζηρῶναι* - *αποεζήρημαίνος*). Το σωστό είναι *δικακκρίμενος* (*συγκεκριμένος, εγ-κεκρίμενος*), διότι ο αόρ. και ο παρακ. του αρχ. ρ. *κρίνω* σχηματίζονταν από θέμα κρι- (*ε-κρί-θην* - *κρί-θώ*, *κῆ-κρί-μαι* - *κῆ-κρί-μένος*) και όχι κριν-.

δικάκενο (το) {δικακέν-ου | -ων} 1. το κενό διάστημα μεταξύ δύο επιφανειών ή σημείων κυρ. ΤΥΠΟΓΡ. το κενό διάστημα ανάμεσα σε δύο στήλες: *μεγάλο ~* || *ποιητικό ~* (ο κενός χώρος που μεσολαβεί ανάμεσα στις στροφές ή τις ενότητες στίχων ποιήματος που διακρίνονται μεταξύ τους τυπογραφικά) 2. ΜΟΥΣ. ο κενός χώρος ανάμεσα σε δύο γραμμές δύο πνευγράμμου, στον οποίο γράφονται νότες (συνήθ. εσφαλι. ονομάζεται «διάστημα», βλ.λ.). [ΕΤΥΜ₁ Ουδ. του αρχ. επιθ. *δικάκενος* < δια- + κενός].

δικάκεντρος (η) ΜΑΘ. η ευθεία που ενώνει τα κέντρα δύο κύκλων ή δύο σφαιρών.

δικακήρυνξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} 1. η επίσημη δημόσια εξαγγελία (θέσεων και αποφάσεων): ~ *δικακηρυνξία* || *προεκλογική | ιδρυτική | πολιτική | ιδεολογική* ~ ΣΥΝ. ανακοίνωση, γνωστοποίηση, κοινοποίηση, προκήρυξη 2. (ειδικότ.) η επίσημη καταγραφή και κοινοποίηση θεμελιωδών αρχών: η ~ της *Ανεξαρτησίας* | των *Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* και του *Πολίτη* || ~ *των μπρεσιονιστών* ΣΥΝ. μανιφέστο 3. διεθνής σύμβαση που γνωστοποιεί και επικυρώνει τη συμφωνία μεταξύ κρατών σε διάφορα θέματα: ~ *φιλικίας* και *συννεργασίας*.

δικακήρυνσω κ. *δικακηρύντω* ρ. μετβ. [μτγν.] {δικακηρύν-ω κ. λόγ. δικακηρύνω, -θηκα, -γμένος} 1. (α) εξαγγέλλω επισήμως και δημοσίως (θέση, απόφαση): *δικακηρύνω την πλήρη διαφωνία του με την απόρριψη του ειρηνευτικού σχεδίου* (β) γνωστοποιώ ευρέως (απόφαση, είδηση κ.λπ.): ~ *την απόφαση μου | την αντίθεση μου | την πίστη μου* ΣΥΝ. αναγγέλλω, ανακοινώνω, εξαγγέλλω 2. (ειδικότ.) καταγράφω και κοινοποιώ επισήμως (κάτι): *δικακηρύνω την ανεξαρτησία τους*. — *δικακηρυνκτικός*, -ή, -ό [μτγν.].

δικακινδυνεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {δικακινδυνεύω} 1. θέτω σε κίνδυνο, εκθέτω σε κίνδυνο: ~ *τη ζωή μου | τη θέση μου* | *τα πάντα* ΣΥΝ. διακυβέω, ρισκάρω, ρινοκινδυνεύω 2. αποτομώ δημόσια τοποθέτηση σε συγκεκριμένο θέμα με βάση στοιχεία που δεν είναι επαρκή ή ασφαλή, που δεν επιτρέπουν την απόλυτη βεβαιότητα: ~ *σχόλιο | πρόβλεψη* | *εκτίμηση* ΣΥΝ. ρισκάρω. — *δικακινδυνεύση* (η) [1834].

δικακίνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μεταφορά (προσώπων ή πραγμάτων) προς τον τελικό τους προορισμό: η ~ *επιβατών* | *εμπορευμάτων* | *βιβλίων* | *κεφαλαίων* ΣΥΝ. μετακίνηση, κυκλοφορία 2. (μτφ.) η διάδοση, η κυκλοφορία πνευματικών και πολιτισμικών

ξη: ~ ανα ταξίδι | τις συνομιλίες | τις διαπραγματεύσεις | την κυκλοφορία | τον αγώνα | μια σχέση | την ηλεκτροδότηση ΣΥΝ. αναστέλλω, παύω, σταματώ 2. (ειδικότ. για σύζητησεις) παρεμβάλλομαι σε συνομιλία και διαταράσσω την ομαλή ροή του λόγου του ομιλητή: μην τον διακόπτεις, πριν ολοκληρώσει τη σκέψη του ΣΥΝ. κέβω, σταματώ 3. (η μετ. **διακεκομμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μετοχή**.

διακορευτής (ο) 1. αυτός που διακορεύει (γυναίκα) • 2. (λαϊκ.) μικρή συσκευή γραφείου που ανοίγει τρύπες σε χαρτιά- διατηρητική μηχανή ΣΥΝ. περφορατέρ. [ETYM. < διακορεύω (βλ.λ.). Στη σημ. τής συσκευής η λ. αποδίδει το γαλλ. perforateur].

διακορεύω ρ. μετβ. {διακόρευσα} προκαλώ ρήξη του παρθενικού υμένα (μέσω συνουσίας), κάνω μια γυναίκα να χάσει την παρθενία της ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεπαρθενεύω. — διακόρευση (η) [μετν.]. [ETYM. αρχ. < δια- + κορεύω < κόρη].

διάκος (ο) ο διάκονος (βλ.λ., σημ. 1). [ETYM. μεσν. < μετν. διάκων (κατά το σχήμα δράκων - δράκος, γέρον - γέρος κ.τ.δ.), μεταπλασμ. τ. του αρχ. διάκωνος κατά τα τριτόκλιτα σε -ων].

διακοσάρης (ο) {διακοσάρης}, διακοσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΑΘΛ. δρομέας που τρέχει σε αγώνες διακοσίων» μέτρων 2. (ειδικότ. το θηλ.) (α) μηχανή διακοσίων κυβικών εκατοστών (β) βιντεοκασέτα διάρκειας διακοσίων λεπτών (γ) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό διακοσίων χιλιάδων δραχμών: παίρνει μια ~ τον μύνα (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ). [ETYM. < διακόσια + παραγ. επίθημα -άρης].

διακοσάρι (το) {δύοχρ. διακοσαρ-ιού | -ιών} 1. χαρτονόμισμα αξίας διακοσίων δραχμών ΣΥΝ. διακοσάρικο 2. αγώνας δρόμου διακοσίων μέτρων 3. (λαϊκ.) χρηματικό ποσό διακοσίων χιλιάδων δραχμών: η επισκευή του αυτοκινήτου του κόστισε ένα ~ (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ETYM. < διακόσια + παραγ. επίθημα -άρι (< -άριο, βλ.λ.).]

διακοσαρία (η) {χωρ. πληθ.} στη φρ. καμιά **διακοσαρία** περίπου διακόσιοι, -ιες, -ια: ήταν -άνθρωποι (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ETYM. < διακόσια + παραγ. επίθημα -αρία].

διακοσάρικο (το) χαρτονόμισμα αξίας διακοσίων δραχμών ΣΥΝ. διακοσάρι (σημ. 1) (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ETYM. < διακόσια + παραγ. επίθημα -άρισκο].

διακόσια (το) {άκλ.} εκατόν ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 200 (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.).

διακοσιπλάσιος, -α, -ο διακοσίες φορές μεγαλύτερος ή περισσότερος. [ETYM. μετν. < διακόσιοι + -πλάσιος (βλ.λ.).]

διακοσιετηρίδα (η) [1881] 1. χρονικό διάστημα 200 ετών 2. επέτειος για τη συμπλήρωση διακοσίων χρόνων από σημαντικό γεγονός και (συνεκδ.) η γιορτή για την επέτειο αυτή.

διακόσιοι, -ιες, -ια {διακοσίων} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 200 (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.).

[ETYM. αρχ. < δια- (< δις, κατά το τρια-κόσιοι) + -κόσιοι αντί -κάτιο (< εκατόν, βλ.λ.), όπου το -ο- του -κόσιοι οφείλεται στην επίδρ. των τριά-κοντα, -κοστός κ.τ.δ.].

διακοσιομέδιμος (ο) [1889] {διακοσιομέδιν-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ. (στο τιμοκρατικό σύστημα της αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος της τρίτης κοινωνικής τάξης, στην οποία ανήκαν όσοι είχαν εισόδημα άνω των διακοσίων μεδίων αλλιώς ζευγίτης (βλ. κ. λ. πεντακοσιομέδιμος).

διακοσιόστος, -ή, -ό [μετν.] (επίσης γράφεται 200ός στην αραβική αριθμηση, Σ' ή σ' στην ελληνική και CC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό διακόσια (200) (βλ. κ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.).

διακόσμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η διαδικασία στόλισμού ενός χώρου, ο τρόπος διατάξεως των διαφόρων στοιχείων του για τη δημιουργία ενός αισθητικά αρμονικού συνόλου: η ~ τής βιτρίνας | τού σπιτιού | τού δωματίου ΣΥΝ. εξωραϊσμός, καλλωπισμός, στόλισμα 2. (συνεκδ.) το σύνολο των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη του αισθητικού αποτελέσματος: πρόσχε, μη χιλιάσεις τη ~ ΣΥΝ. διάκοσμος.

διακοσμητής (ο) [1844], **διακοσμήτρια** (η) [1894] {διακοσμητριών} πρόσωπο ασχολούμενο επαγγελματικά με τη διακόσμηση χώρων και κυρ. των εσωτερικών ΣΥΝ. τεκορατέρ.

[ETYM. Απὸδ. τού γαλλ. décorateur, λ. που πλάστηκε από τον φιλόσοφο Π. Αρμένη-Βράιλα. Το θηλ. πρωτοαπαντά στον Α. Παπαδιαμάντη].

διακοσμητική (η) η τέχνη και η τεχνική τής διακόσμησης.

διακοσμητικός, -ή, -ό [μετν.] 1. αυτός που χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση, που συντελεί στο αισθητικά επιθυμητό αποτέλεσμα: ~ φυτό | παραστάσεις | εικόνα | μοτίβο ΣΥΝ. εξωραϊστικός, καλλωπιστικός· φρ. **διακοσμητικές τέχνες** οι τέχνες και οι επιμέρους ειδικότητες που ασχολούνται με την αισθητική διαμόρφωση ενός χώρου όπως η αγγειοπλαστική, η υφαντουργία, η μεταλλοτεχνία, η επιπλοποιία 2. (μτφ.-συνήθ. για πρόσ.) αυτός που παίζει ρόλο μη ουσιαστικό και δευτερεύοντα, χωρίς καμία σημαντική λειτουργία: στις συνελύξεις είναι ~ στοιχείο || έχει ~ ρόλο.

διάκοσμος (ο) [αρχ.] {διακόσμου | χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για τη διακόσμηση ενός χώρου ΣΥΝ. στολίδια, νεκρό 2. το ύφος, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που απαρτίζουν μια διακοσμητική σύνθεση: αποκριάτικος | εορταστικός | φαντασμαγορικός | εντυπωσιακός | χριστουγεννιάτικος | πένθιμος ~ 3. (στο θέατρο) **σκηνικός διάκοσμος** ο ειδικός τρόπος διάταξης τής σκηνής, ο φωτισμός και τα υπόλοιπα τεχνικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται σε θεατρική παράσταση για την πιστότερη απόδοση του αναπαραστώμενου χώρου ΣΥΝ. σκηνογραφία.

διακοσμού ρ. μετβ. {διακοσμέις... | διακόσμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-

νος} διατάσσω τα στοιχεία ενός χώρου ή μιας επιφάνειας κατάλληλα για την επίτευξη αισθητικού αρμονικού αποτελέσματος ΣΥΝ. κάλλωπιζω, στολίζω. [ETYM. < αρρ. διακοσμέω (-έω) < δια- + κοσμέω].

διακρατικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μεταξύ κρατών: ~ συμφωνία | συνεργασία | διένεξη. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interstate].

διακρατό ρ. μετβ. [μετν.] {διακρατείς... | διακράτεις} διατηρό (κάτι) για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στην κατοχή μου: «προτροπές να αγοράσουν, να πωλήσουν ή να διακρατήσουν μετοχές» (εφημ.). — διακράτηση (η) [μετν.]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interstate].

διακριβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {διακριβώ-σα, -θηκα, -θήμερος} πιστοποιώ τη γνησιότητα ή την πλαστότητα ύστερα από αυστηρές λεπτομερή έλεγχο ΣΥΝ. εξακριβώνω. — διακριβίωση (η) [μετν.].

διακρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέκρινα, διακρίθηκα, διακεκριμένος} 1. βρίσκω τις διαφορές, τα ιδιαίτερα στοιχεία που διαφοροποιούν τις σχέσεις μεταξύ προσώπων, πραγμάτων ή καταστάσεων, που ανήκουν στην ίδια κατηγορία: αυτό που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα είναι η λογική || - το καλό από το κακό | το σωστό από το λάθος | τον απατεώνα από τον έντιμο ΣΥΝ.

ξεχωρίζω, διαχωρίζω 2. (τρίτο-πρόσ. **διακρίνει, διακρίνουν**) (για χαρακτηριστικές ιδιότητες) αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό κάποιου, του προσδίδει ένα ιδιαίτερο στοιχείο: τον διακρίνει το ήθος | η εργατικότητα | η φιλοτιμία | η πολιτική δεξιοτεχνία | η ευγένεια των τρόπων | το χούμορ ΣΥΝ.

ξεχωρίζω, διαχωρίζω 3. αναγνωρίζω (κάποιον/κάτι) με τις αισθήσεις ή με τη λογική μου, σχηματίζω την οπτική ή ακουστική του παράσταση στη σκέψη μου: ~ μια φιγούρα στο σκοτάδι | μια λάμψη στο βλέμμα της | τη φωνή τους || ήταν αδύνατο να τον ~ μέσα στο πλήθος- (μεσοπρόθ. **διακρίνωμαι**) 4.

γίνομαι αντιληπτός από τις αισθήσεις των άλλων και ειδικότ. γίνομαι ορατός: το πλοίο μόλις που διακρίνεται στον ορίζοντα || η ουλή έχει κλείσει και δεν διακρίνεται σχεδόν καθόλου ΣΥΝ. φαινόμενα, παρατηρήματα, επισμαινόμενα 5. (α) κερδίζω διάκριση: κατάφερε να διακριθεί στον διαγωνισμό, παίρνοντας την τρίτη θέση (β) υπέρχω τον άλλον σε συγκεκριμένο τομέα ή ως προς συγκεκριμένες ιδιότητες: ~ στις σπουδές | στον πόλεμο | στη δουλειά μου | ως ποιητής ΣΥΝ. ξεχωρίζω 6. έχω ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό μου: - για την ευθύτητα του χαρακτήρα μου | για το ήθος μου | για τη φαντασία και την ελιγκριότητα μου || διακρίνεται για τον πρωτότυπο χαρακτήρα του έργου του ΣΥΝ. χαρακτηρίζομαι, διέπνομαι, ξεχωρίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. **διαφέρω, μετοχή**.

διάκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η διαφοροποίηση μεταξύ ομοειδών προσώπων, πραγμάτων ή καταστάσεων: ~ μεταξύ πτυχιούχων και μη || ~ ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη || η ~ των εξουσιών (η άσκηση διαφορετικά πρόσωπα ή φορείς των τριών εξουσιών, τής νομοθετικής, τής εκτελεστικής και τής δικαστικής) ΣΥΝ. διαφορά, διαχωρισμός, διαστολή 2. η ικανότητα (κάποιου) να ξεχωρίζει τις λεπτές διαφορές, να κρίνει σωστά και ανάλογα με την περίπτωση, αποφεύγοντας τις άστοχες γενικεύσεις και εξισώσεις: η σημασιολογική ~ των συνωνύμων λέξεων είναι λεπτή διεργασία και απαιτεί ειδικές γνώσεις 3. **διακρίσεις** (οι) (α) η ευνοϊκή αντιμετώπιση και μεταχείριση (κάποιου) εν βάρος άλλων: κάνει ~ ανάμεσα στους μαθητές || ανάμεσα στους φίλους δεν γίνονται ~ ΣΥΝ. ευνοία (β) (ειδικότ.) η πολιτική προκατάληψη εν βάρος ορισμένων ανθρώπων ή κοινωνικών ομάδων που αποκλίνουν από την πλειοψηφία (ως προς το χρώμα του δέρματος, την καταγωγή, την κοινωνική θέση, τη θρησκεία, τις πολιτικές πεποιθήσεις κ.ά.): φυλετικές | κοινωνικές | θρησκευτικές | ταξικές ~ || οι ~ των ανθρώπων σε **ανόητους** και **κατότερον** είναι ανεπίτρεπτες σε μια δημοκρατία ΣΥΝ. ρατσισμός

4. ειδική τιμή που απονέμεται (σε κάποιον) ως αναγνώριση τής προσφοράς (του): **τιμητική | υψηλή** - || **δέχθηκε πολλές** ~ • 5. (στη γλώσσα των μοναχών) η διακριτικότητα, η διανοητική λεπτότητα και ταπεινότητα: η ενέργεια με διακριτικό τρόπο, ώστε να μη θγει κανείς αλλά και να μη δίνει την αίσθηση ότι ξεχωρίζει από τους άλλους: ο γέροντας Παΐσιος μπορούσε να συμβουλεύει και να αναπαύει τις ψυχές των προσκυνητών με μεγάλη **διάκριση**. **διακριτικός**, -ή, -ό 1. αυτός που είναι ικανός να διακρίνει, να εισχωρεί σε βάθος για την ανεύρεση των διαφορών ή που αναφέρεται στην ικανότητα αυτή: ~ βλέμμα | σκέψη | λειτουργία ΣΥΝ. διευσδυτικός· φρ. **διακριτική ευχέρεια** | **εξουσία** (i) η δυνατότητα που παρέχεται σε κάποιον να επιλέγει και να κρίνει ανάμεσα στις προσφερόμενες εναλλακτικές λύσεις: το θέμα αυτό ανήκει στη ~ τού προέδρου || είναι στη ~ τού υπουργού να επιλέγει ποια ημερομηνία εξυπηρετεί την κατάθεση τού νομοσχεδίου (ii) ΝΟΜ. διακριτική ευχέρεια έχει το διοικητικό όργανο, όταν οι κανόνες που διέπουν την αρμοδιότητα του δεν καθορίζουν εκ των προτέρων δεσμευτικά τη δράση του, αλλά του αναγνωρίζουν μικρότερη ή μεγαλύτερη ελευθερία κυρίως ως προς το περιεχόμενο της διοικητικής πράξης ή τη σκοπιμότητα έκδοσης της ΑΝΤ. δέσμευα αρμοδιότητα 2. αυτός που χαρακτηρίζει (κάποιον/κάτι), διακρίνοντας το(ν) από τα ομοειδή του: - γνώρισμα | χαρακτηριστικό | σήμα ΣΥΝ. δηλωτικός, χαρακτηριστικός 3. (ειδικότ.) **διακριτικά** (τα) τα χαρακτηριστικά σημεία των διαφόρων βαθμών συνήθ. στη στρατιωτική ιεραρχία • 4. αυτός που δεν προκαλεί την ιδιαίτερη προσοχή ή τα σχόλια των άλλων, που δεν είναι φανταχτερός, προκλητικός ή εκκεντρικός: ~ ντύσιμο | βήγματο | παρουσία | ζωή | φωτισμός • 5. αυτός που δεν προβάλλει με τη συμπεριφορά του ή με τα λόγια του. — διακριτικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

[ETYM. αρχ. < διακρίνω. Στη σημ. τής ευγενικής και λεπτής συμπεριφοράς η λ. αποδίδει το γαλλ. discret, όπως συμβαίνει και με το παράγ. **διακριτικότητα** (< γαλλ. discrétion)].

διακριτικότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η λεπτότητα τρόπον που χαρακτηρίζει μια συμπεριφορά η οποία δεν προκαλεί και δεν θίγει: *από ~ δεν ρώτησε την ηλικία της* || *χειρίομαι μια υπόθεση με ~ ΣΥΝ.* τακτ, ευγένεια.

διακριτός, -ή, -ό [1881] αυτός που μπορεί να τον διακρίνει κανείς, να γίνει εύκολα αντιληπτός, ευδιάκριτος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. distinct]. διακυβέρνηση (η) [μτγν.] {ης κ. -ήσεως} | χωρ. πληθ.} η άσκηση της ανώτατης εξουσίας σε συγκεκριμένο τομέα, ο τρόπος με τον οποίο κυβερνάται, διευθύνεται (κάποιος/κάτι): η ~ της χώρας | *τού σκάρους* || *οικονομική | καταπιεστική | νοικοκυρεμένη | κακή | συντηή* ~ ΣΥΝ. διευθύνση, διοίκηση. — διακυβερνώ ρ. [αρχ.] {-ός...}.

διακυβερνητικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται σε δύο ή περισσότερες κυβερνήσεις χωρών: ~ *συνάντηση κορυφής* (σε επίπεδο λ.χ. πρωθυπουργών) | *διάσκεψη* 2. **Διακυβερνητική** (η) (ενν. *σύσκεψη*) (στην Ε.Ε.) σύσκεψη σε επίπεδο κυβερνήσεων με τη συμμετοχή πρωθυπουργών (ή εκπροσώπων τους). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intergouvernemental].

διακύβευμα (το) {διακύβευμ-ατος} | -ατα, -άτων) αυτό που μπορεί να κερδίσει ή να χάσει κανείς σε ένα εγχείρημα ή επιχείρηση: αυτό το οποίο επιδιώκει να πετύχει, να κερδίσει κ.λπ. κανείς σε ανταγωνισμό: *«το βασικό ~ της επόμενης εκλογικής μάχης θα είναι "ποιος" και "πώς" θα διαχειριστεί τη μετά-ΟΝΕ εποχή»* (εφημ.) || *πολιτικό | οικονομικό | κοινωνικό | πολιτιστικό* ~ ΣΥΝ. (μτφ.) στοίχημα. [ΕΤΥΜ. < διακυβέω (βλ. λ.)], απόδ. του γαλλ. enjeu].

διακυβέω ρ. μετβ. {διακύβευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. θέτω (κάτι) σε κίνδυνο μπροστά στο αβέβαιο αποτέλεσμα γεγονότος ή εγχειρήματος: τα παίζω όλα για όλα: ~ *τα συμφέροντά μου* | *τη ζωή μου* | *την ειρήνη* | *τα πάντα* ΣΥΝ. ρισκάρω, ριψοκινδυνεύω, διακινδυνεύω 2. (μεσοπαθ. **διακυβεύομαι**) εκτίθεμαι σε κίνδυνο, απειλούμαι: *διακυβεύεται η ασφάλεια και η σταθερότητα της χώρας* || *διακυβεύονται σημαντικά ποσά.* — διακύβευση (η) [1852]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δια- + κυβέω «παίζω ζάρια - διακινδυνεύω» < κύβος «ζάρυ»].

διακυμάνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {διακυμάνθηκα} υφίσταμαι συνεχείς μεταβολές προς τα πάνω ή προς τα κάτω, παρουσιάζω κυματοειδή κίνηση, αεθάνομαι ή μειώνομαι ΣΥΝ. αυξομειώνομαι. (μτφ.) κινούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

διακύμανση (η) [1880] {-ης κ. -άνσεως} | -άνσεις, -άνσεων) (λόγ.) η συνεχής εναλλαγή στην εξέλιξη και τη διαμόρφωση μιας κατάστασης, οι αυξομειωτικές μεταβολές: ~ *τιμών* | *τού κόστους της ζωής* | *τού σκορ* | *τού εδάφους* || η - *της δημοτικότητας του προέδρου* ΣΥΝ. ανεβοκατέβασμα, αυξομείωση. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. fluctuation].

διακομωδός ρ. μετβ. [αρχ.] {διακομωδείς... | διακομωδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάποιον/κάτι) να φαίνεται γελοίο(ς), κοροιδεύω: ~ την *πολιτική ζωή* | *τη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. γελοιοποιώ, σατιρίζω, περιγελάω, εμπαιζώ, εκθέτω, χλευάζω. — διακομωδία (η) [1861]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κοροϊδία, διαδραματίζω.

διαλαλητής (ο) [μεσν.] 1. (παλαιότ.) πρόσωπο που διαλαλεί μια ειδήση, που κάνει (κάτι) ευρύτερα γνωστό ΣΥΝ. νετλάλης 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που δημοσιοποιεί μουσικά και διασπείρει φήμες.

διαλαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διαλαλείς... | διαλάλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω (μια ειδήση, ένα γεγονός ή μουσικό) ευρύτερα γνωστό στην κοινή γνώμη με έντονο και ιδιαίτερα εντυπωσιακό τρόπο: *οι εφημερίδες διαλαλούν το νέο οικονομικό σκάνδαλο* || *άρχισε να διαλαλεί το ευχάριστο νέο σε όλο τον κόσμο* ΣΥΝ. διατυμπανίζω, κοινολογώ, διακηρύσσω, δημοσιοποιώ, (οικ.) κάνω βουκόνο, βγάζω στη φόρα 2. (για εμπορεύματα) διαφημίζω μεγαλοφώνως: *ο μικροπωλητές διαλαλούσαν την πραμάτεια τους.* — **διαλάλημα** (το) [μεσν.] κ. δια-λαλήμος (ο) [μεσν.] κ. διαλάληση [μτγν.] κ. **διαλαλιά** (η) [μτγν.].

διαλαμβάνω ρ. μετβ. {διελαβα} (λόγ.) περιλαμβάνω, μιλά εκτενώς, πραγματευομαι: η *συμφωνία* | *ανακρίνωση διαλαμβάνει τα εξής* || *περί του θέματος αυτού δεν διαλαμβάνει στο έργο του ο συγγραφέας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αποκτώ, αρπάζω - διαιρό, διαχωρίζω», < δια- + λαμβάνω. Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στον Πλάτωνα, δηλώνοντας τον συλλογισμό που βασίζεται σε διακεκριμένες σκέψεις και ταξινομημένα επιχειρήματα].

διαλάμπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {διελαμψα, μτχ. διαλάμπωσα, -ασα, -αν)} (μτφ.) διακρίνω, ξεχωρίζω: *διελάμπαν στις τέχνες και στα γράμματα* || *άνδρες διαλάμπαντες στην παιδεία.*

διαλανθάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {διελαθα} (λόγ.) στη φρ. **διαλανθάνει** | **διέλαθε την προσοχή μου** διέφυγε την προσοχή μου: *διαλανθάνει την προσοχή σας, όμως, και η κοινωνική διάταξη του θέματος* || *η στάση του δεν διέλαθε την προσοχή μου.*

διαλανθάνω την προσοχή. Τόσο στην αρχαία γλώσσα, απ' όπου προέρχεται η λέξη, όσο και στη λόγια παράδοση, η ορθή χρήση του διαλανθάνω «ξεφεύγω, μένω απαρατήρητος» είναι με αιτιατική (και όχι με γενική): *Το γεγονός αυτό διέλαθε την προσοχή των υπευθύνων* (και όχι: *διέλαθε της προσοχής...*). Το ίδιο συντάσσεται και το **διαφεύγω**: *Δεν πρέπει να διαφεύγει την προσοχή μας ότι...*, όχι: *Να διαφεύγει της προσοχής μας...*

διάλεγμα (το) [μεσν.] {διελέγμ-ατος} | -ατα, -άτων) (καθημ.) 1. η επιλογή από ένα σύνολο: το ~ *των φρούτων* | *των λαχανικών* 2. το ξεχωριστό των επιθυμητών στοιχείων από τα άχρηστα: το ~ *των γερών καρπών από τους χαλασμένους.*

διελέγομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διελέγθηκα (λογιότ. διελέχθην).

-ης, -η..., μτχ. διαλεχθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) (+με) συζήτo λογικά (με κάποιον), συμμετέχω σε συζήτηση: *πρόκειται για ανταρτικούς ανθρώπους που ουδέποτε διηγούνται αποφασίζουν και διατάσσουν...* ΣΥΝ. κουβεντάομαι, συνομιλώ, κάνω διάλογο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, ντιμπέτ. διαλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {διάλε-ξα, -χητκα, -γμένος} 1. κάνω μια επιλογή από ένα σύνολο δυνατών περιπτώσεων, ανάλογα προς τις προτιμήσεις μου: ~ *τον δρόμο μου* | *τους φίλους μου* | *έναν τρόπο ζωής* | *ένα επάγγελμα* || *διάλεξε τη μέρα* | *την ώρα* | *την κατάλληλη στιγμή να έρθει!* ΣΥΝ. επιλέγω, ξεχωρίζω, βρίσκει 2. ξεχωρίζω σε σύνολο τα χρήσιμα από τα άχρηστα: ~ *καρπούς* | *τα καλά από τα σκάρτα* ΣΥΝ. ξεδιαλέγω, ξεσκαρτάρω. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκλέγω. **διάλεγμα** (το) {διελέγμ-ατος} | -ατα, -άτων) 1. η σύντομη διακοπή που παρεμβάλλεται στα διαδοχικά στάδια εξέλιξης συγκεκριμένης χρονικής περιόδου ή καταστάσεως: *ένα ~ ειρήνης μεταξύ δύο πολέμων* || *καιρός βροχερός με διαλείμματα* *λακιάς* || *ευχάριστο ~* || *αρκετά δουλειές, κάνε ένα ~* ΣΥΝ. παύση, διακοπή ΦΡ. (α) *κατά διαλείμματα* όχι συνεχόμενα, αλλά κατά μικρά χρονικά διαστήματα: *ο καιρός θα είναι ~ νεφελώδης* (β) **φωτεινό διάλεγμα** (ι) σύντομο διάστημα προσωρινής αποκατάστασης της μνήμης ή της λογικής διαγωγής σε πάσχοντες από αμνησία ή διανοητικές διαταραχές ΣΥΝ. έκλαμψη (ii) (γενικότ.) διάστημα με βελτίωση, μιας άσχημης, δυσάρεστης κατάστασης 2. (στο σχολείο) το χρονικό διάστημα που μεσοδιαλείφει ανάμεσα σε δύο διδακτικές ώρες για την ανάπαυση διδασκόμενων και διδασκόντων: *γυπάζει (το κοινό)* για ~ ΣΥΝ. ανάπαυλα 3. (σε θέαμα) το διάστημα διακοπής της δράσης, που χωρίζει στο μέσον μια παράσταση (θέατρου), κινηματογραφική προβολή, τηλεοπτικό πρόγραμμα για λειτουργικούς λόγους και για ξεκούραση των θεατών ΦΡ. (α) **μουσικό διάλεγμα** σύντομη διακοπή προγράμματος στη διάρκεια της οποίας ακούγεται μουσική ή παρουσιάζονται μουσικά κομμάτια (β) **διαφημιστικό διάλεγμα** σύντομη διακοπή στη ροή (συνήθ. τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού προγράμματος) για τη μετάδοση διαφημίσεων. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόχηα. [ΕΤΥΜ αρχ. < διαλέπω].

διαλείπων, -ούσα, -ον [αρχ.] (για φυσικά ή ιατρικά φαινόμενα) αυτός που εμφανίζεται περιοδικά, κατά τακτά χρονικά διαστήματα, που σταματά και διαδοχικά επανέρχεται: *διαλείπων σπυρίδις* || *διαλείπωντες πυρετοί* || *διαλείπουσα μανία* | *χολότης* || *διαλείπων φως*. **διάλειψη** (η) {-ης κ. -είψεως} | -είψεις, -είψεων) ΙΑΤΡ. (συνήθ. στον πληθ.) η προσωρινή διαταραχή της κανονικής λειτουργίας οργάνου και ειδικότ. το διανοητικό κενό στην επεξεργασία των ερεθισμάτων που προσλαμβάνει ο εγκέφαλος λόγω παθολογικών ή ψυχολογικών αιτιών: *παθαίνει συχνά ~ της μνήμης και δεν θυμάται τίποτε* || *υποφέρει από ~ της καρδιάς.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *διείπω* < *διαλείπω*]. **διαλεκτική** (η) {χωρ. πληθ.) ΦΙΛΟΣ. 1. μέθοδος αναζήτησης της αλήθειας μέσω μιας διαδικασίας συνεχών ερωταποκρίσεων, είτε γενικά μέσω της συζήτησης είτε μέσω του συστηματικού διαλόγου ως μεθόδου ευρέσεως της 2. (στην εγελιανή και μαρξική φιλοσοφία) η ιδέα της ενότητας των αντιθέτων στο ιστορικό γίνεσθαι αλλά και στη σκέψη 3. (γενικότ.-καταχρ.) η δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ των στοιχείων που συνθέτουν ένα σύνολο, μια κατάσταση: *στις ανθρώπινες σχέσεις υπάρχει ~, καθέναν επηρεάζεται από τον άλλον αλλά και τον επηρεάζει.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ντιμπέτ.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Dialektik < αρχ. *διαλεκτική* (ενν. *τέχνη*) < *διαλεκτικός* < *διαλέγομαι*]. **διαλεκτικός**¹, -ή, -ό ΦΙΛΟΣ. 1. αυτός που αναφέρεται στη διαλεκτική ή έχει τα χαρακτηριστικά της: η ~ *κίνηση του κόσμου* || ~ *αλληλεπίδραση των ιδεών* | *σκέψη* | *διαδικασία* | *μέθοδος* | *κριτική* 2. (ειδικότ.) **διαλεκτικός υλισμός** το μαρξικό σύστημα σκέψης που συνδυάζει τον φιλοσοφικό υλισμό με τη διαλεκτική μέθοδο του Χέγκελ χωρίς το ιδεαλιστικό της υπόβαθρο.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαλέγομαι*, ο όρ. *διαλεκτικός υλισμός* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γερμ. dialektischer Materialismus]. **διαλεκτικός**², -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με μια διάλεκτο (βλ. λ.): ~ *στοιχεία* | *διαφορές* | *τύπος* | *σύνταξη* | *φαινόμενα*. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. dialectique < αρχ. *διαλεκτικός*].

διαλεκτολογία (η) [1893] ΓΛΩΣΣ. κλάδος της γλωσσολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των διαλέκτων, την περιγραφή τους σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα (φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό), τις σχέσεις μεταξύ τους και την κοινή, καθώς και τις συνθήκες γένεσης και εξέλιξής τους. — **διαλεκτολόγος** (ο/η) [1890], **διαλεκτολογικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dialectologie]. **διάλεκτος** (η) {διελέκτ-ου} | -ων, -ους) ΓΛΩΣΣ. 1. (α) κάθε γεωγραφική διαφοροποίηση στη χρήση μιας γλώσσας (β) (ειδικότ.) γλωσσική ποικιλία ομιλητών συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής που διαφέρει από την επίσημη μορφή της γλώσσας (νόρμα) σε στοιχεία φωνολογίας, γραμματικής και λεξιλογίου: *κρητική* | *αττική* | *δομική* ~ ΣΥΝ. γλώσσα, ιδίωμα, ντοπιολαλιά 2. (ειδικότ.) η γλώσσα και συνήθ. το ειδικό λεξιλόγιο που χαρακτηρίζει ορισμένη επαγγελματική ή κοινωνική ομάδα, η οποία χρησιμοποιεί τον δικό της συνθηματικό κώδικα για την επικοινωνία των μελών της: *τεχνική* | *δημοσιογραφική* | *ποδοσφαιρική* ~.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαλέγομαι*. Η λ. *διάλεκτος* απαντά αρχικώς με τη σημ. «συνομιλία, συζήτηση», αντιτιθέμενη προς το ουσ. *ερισ*. ο Αριστοτέλης έχει ακόμη κατά νου την ετυμολογική αρχή της, όταν τη χρησιμοποιεί με τη σημ. του «κοινού λόγου, που εξυπηρετεί την επικοινωνία». Η σημ. του τοπικού ιδιώματος ως ποικιλίας μιας κυρίαρχης γλώσσας πρωτοαπαντά στον Πολύβιο (2ος αι. π.Χ.). Η λ. πέρασε και

σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. dialect, γαλλ. dialecte, γερμ. Dialekt κ.ά.]

διάλεκτος - **κοινόλεκτος** - **ιδιόλεκτος** - **κοινωνιόλεκτος** - **ιδίωμα**
 - ντοπιολαλιά - κοινή - **αργκό**. Κάθε εθνική γλώσσα υπόκειται σε ευρεία διαφοροποίηση: *ατομική* ή *υφολογική* (διαφορετική χρήση μορφών της γλώσσας κάθε ομιλήτη μιας γλώσσας), κοινωνική (οι ομιλητές συχνά διαφοροποιούνται κατά ηλικιακές, κοινωνικές, επαγγελματικές, ιδεολογικές κ.ά. ομάδες) και *γεωγραφική* (τα Ελληνικά της Κρήτης, της Θεσσαλίας, του Πόντου, των Δωδεκα νήσων κ.λπ.). Με τον όρο διάλεκτος οι γλωσσολόγοι χαρακτηρίζουν τη γεωγραφική διαφοροποίηση ευρύτερων περιοχών, ιδ. αυτών που εμφανίζει έντονες αποκλίσεις από την κοινή γλώσσα σε όλα τα επίπεδα (προφορά, γραμματικοσυντακτική δομή, λεξιλόγιο) και σε βαθμό που οι ομιλητές της διαλέκτου να μην είναι εύκολα κατανοητοί από τους ομιλητές της κοινής γλώσσας. Άρα ο όρος διάλεκτος είναι υπερκείμενη διάκριση. Αντίθετα, ο όρος **ιδίωμα** δηλώνει μικρότερη γλωσσική διαφοροποίηση, που δεν εμποδίζει την κατανόηση από τους ομιλητές της κοινής. Μια διάλεκτος μπορεί να έχει περισσότερα από ένα ιδιώματα. Διάλεκτοι της Αρχαίας Ελληνικής είναι η *δωρική*, η *αχαική*, η *ιονική* και η *αττική*. Στη νεότερη Ελληνική διακρίνονται οι εξής διάλεκτοι: *σακωνική*, *πονητική*, *καπαδοκική*, *κατωιταλική* και (καταχρηστικός) *κωπριακή* και *κρητική*. Όλες οι λοιπές διαφοροποιήσεις αποτελούν τα ιδιώματα. Αυτά, ανάλογα με τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, ομαδοποιούνται στα λεγόμενα *βόρεια ιδιώματα* (Στερεά Ελλάδα εκτός Αττικής, Β. Ευβοία, Ήπειρος, Θεσσαλία, Μακεδονία, Θράκη, η νησιά του Β. Αιγαίου και Πόντος), που χαρακτηρίζονται από κωφώσεις (προφορά του ο ως ου, του ε ως ι και σίγηση των ατόνων ι και ου: ου *Νίκους*, του *πιδί*, σκλί, *αλών'*, *κβαλάου*) και στα *νότια ιδιώματα* (τα υπόλοιπα). Ως ιδιώματα που διαφέρουν μεταξύ τους θεωρούνται τα *δωδεκανησιακά*, τα *κυκλαδικά*, τα *επτανησιακά*, τα *πελοποννησιακά*, τα *βορειοελλαδικά*, τα *νηβόρεια* (Σκύρου, Μυκόνου, Καστοριάς, Λευκάδας κ.ά.), τα *δυτικά μικρασιατικά*, της *Χίου*, της *Ικαρίας*, των *Κυθέρων*, της *Μάνης*, καθώς και της ομάδας *Κύμης*, *Μεγάρων*, *Αθηνών* και *παιαίας Αθήνας*. (ΑΣ σημειωθεί ότι για τη δήλωση των γλωσσικών ιδιωμάτων πλάστηκε, τα νεότερα χρόνια και υπό το κλίμα της απόδοσης των λόγων όρων στη δημοτική, και ο όρος ντοπιολαλιά). Αντίθετη προς τις διαλέκτους και τα ιδιώματα είναι η **κοινόλεκτος** (ενν. γλώσσα) ή **κοινολεκτούμενη**, δηλ. η κοινή γλώσσα που μιλιέται σε μια χώρα από όλους (συμπεριλαμβανομένων, κατά κανόνα, και αυτών που μιλούν διαλεκτικά και ιδιωμιακά). Ως **ιδιόλεκτος** χαρακτηρίζεται από τους γλωσσολόγους, ο τρόπος (γνώση και πρόξη) με τον οποίο χρησιμοποιεί ο καθένας τη γλώσσα. Τέλος, ως **κοινωνιόλεκτος** χαρακτηρίζεται η διαφοροποιημένη χρήση της γλώσσας κατά κοινωνικές ομάδες (ομιλία των νέων, των στρατιωτών, των φοιτητών, της Αριστεράς, των πολιτικών νεολαίων κ.τ.ό.). Συχνά για τις κοινωνιολέκτους χρησιμοποιείται ο όρος **συνθηματική γλώσσα** ή **αργκό**
 → **αργκό**

διαλεκτός, -ή, -ό → διαλεχτός
διαλεχτός, -ή, -ο → διαλύω
 διάλεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} 1. η ομιλία που γίνεται μπροστά σε ακροατήριο για τη διδασκαλία πανεπιστημιακού μαθήματος σε φοιτητές ή γενικότο. για την πραγμάτευση συγκεκριμένου θέματος: *δίνω δημόσια ~ | σειρά διαλέξεων για τη μοντέρνα τέχνη | επιστημονική ~ ΣΥΝ.* ομιλία, λόγος, παράδοση (ειδικότο. για πανεπιστημιακές διαλέξεις) 2. (ειρων.) λόγος μακροσκελής και με σύνθετο περιεχόμενο, πολυλογία ή επιδεικτική φλυαρία: *εντάξει, σε καταλάβω, άρσσε τη ~!* [ETYM. < αρχ. *διαλέξις* < *διαλέγομαι* «συζητώ, κάνω διάλογο»].
 διαλευκαίνω ρ. μετβ. [μετβ.] {διαλευκάν-α, -θηκα} προσπαθώ να εξιχνάσω σε όλη του την έκταση ένα ζήτημα που εμφανίζει ασάφειες: ~ το *μυστήριο | μια σκοτεινή υπόθεση | το έγκλημα*.
διαλευκάνω (η) [1895] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η εξιχνίαση (ζητήματος), η άρση όλων των ασαφειών, των σκοτεινών σημείων του, ώστε να είναι πλέον ξεκάθαρο, σαφές: η ~ ενός *εγκλήματος | της υπόθεσης*.
διαλεχτός, -ή, -ό [μεσν.] κ. **διαλεκτός** [μεσν.] 1. (για πράγματα) αυτός που συγκεντρώνει την κοινή προτίμηση και ξεχωρίζει για την καλή του ποιότητα: ~ *φρούτα | εμπορεύματα | αποσπάσματα ΣΥΝ.* εκλεκτός, εξαιρετικός, ξεχωριστός 2. (για πρόσωπ.) αυτός που έχει πολύ καλή φήμη, που ξεχωρίζει μεταξύ των ομοίων του: ~ *συνάδελφος | καλλιτέχνης | συμπατριώτης ΣΥΝ.* ξεχωριστός, εξαιρετικός, διακεκριμένος, εκλεκτός.
διαλλαγή (η) [αρχ.] (λόγ.) η τήρηση συμφιλίωτικής ή συμβιβαστικής στάσης απέναντι σε πρόσωπο ή κατάσταση: η ~ των *εμπόλεμων επιτελών* με *παρέμβαση* του *Ο.Η.Ε.* ΣΥΝ. συμφιλίωση, συνδιαλλαγή. — **διαλλάσσομαι** ρ. [αρχ.].
διαλλακτικός, -ή, -ό αυτός που διέπεται από πνεύμα συμβιβασμού και συμφιλίωσης: ~ **πολιτικός** | **στάση** | **διάθεση** ΣΥΝ. συμβιβαστικός, συμφιλίωτικός, συνανετικός, ΑΝΤ. αδιάλλακτος, ασυμβίβαστος, άκαμπτος. — **διαλλακτικώς** επίρρ.
 [ETYM. μετβ. < αρχ. *διαλλακτής* < *διαλλάσσω* | -ομαι < δι(α) + *άλλασσω*].
διαλλακτικότητα (η) [1868] {χωρ. πληθ.} διάθεση συμφιλίωσης και συμβιβασμού, ώστε να αποφεύγονται οι εντάσεις, οι συγκρούσεις, οι διαφωνίες: η *Ελλάδα αντιμετώπισε το θέμα με - και με φανερή προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος* ΑΝΤ. αδιαλλαξία.
διαλογία (η) η διαδικασία κατά την οποία ταξινομούνται τα στοιχεία

ενός συνόλου και ξεχωρίζονται ορισμένα από αυτά βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων: η ~ *δελτίων του ΠΡΟ-ΠΟ* (δηλ. αυτών που κερδίζουν) || ~ *ψηφοδέλτιον* (ο διαχωρισμός των εγκύρων από τα άκυρα και η ταξινόμηση των εγκύρων) || η ~ *φρούτων* (των γερών από τα χαλασμένα) || *προϊόντα πρώτης | δεύτερης διαλογής* (δηλ. ποιότητας). — **διαλογέας** (ο/η). [ETYM. αρχ. < *διαλέγω*].
διαλογίζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διαλογίστηκα} ♦ 1. (αμετβ.) σκέφτομαι: ~ *ελεύθερα, απερίσπαστος από τις καθημερινές αναστολές* ΣΥΝ. *στοχάζομαι* ♦ 2. (μετβ.) επεξεργάζομαι με τη σκέψη, αναλύω (κάτι) νοητικά: *συζητούσαν επί ώρες και διαλογίζονταν για την πραγματική έννοια της ελευθερίας* ΣΥΝ. *συλλογίζομαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
διαλογικός, -ή, -ό [μετβ.] αυτός που φέρει τα τυπικά χαρακτηριστικά του διαλόγου, που βασίζεται στην εναλλαγή απόψεων, επιχειρημάτων κ.λπ. ανάμεσα στους συνομιλητές: ~ *συζήτηση | ποίημα σε ~ μορφή*. — **διαλογικό** -ά | -ός [μετβ.] επίρρ., **διαλογικότητα** (η).
διαλογισμός (ο) 1. (συχνός στον πληθ.) η νοητική διαδικασία για την παραγωγή κρίσεων (σχετικά με σημαντικό θέμα), καθώς και το προϊόν αυτής της διαδικασίας: *«Αφορισμοί και Διαλογισμοί»* (Κ. Τσάτσος) ΣΥΝ. *στοχασμός* 2. σκέψη εις βάθος γύρω από πνευματικά συνήθη, θέματα και ειδικότο. μέθοδος ορισμένων ανατολικών θρησκειών για την ανάπτυξη ψυχοπνευματικών ικανοτήτων. [ETYM. αρχ. < *διαλογίζομαι*, αρχική σημ. «εξίσωση λογαριασμούς -υπολογίζω αριθμητικά μεγέθη», < δια- + *λογίζομαι*. Η σημ. 2 είναι ήδη αρχ.].
διάλογος (ο) {διαλόγ-ου | -ων, -ους} 1. η συζήτηση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους (για την επίλυση προβλήματος, την ανταλλαγή πληροφοριών κ.λπ.): *οξύτατος ~ διεξήχθη στο αμφιθέατρο μεταξύ φοιτητών και καθηγητή | γόνιμος ~ εποικοδομητικός | απροκατάληπτος | ειλικρινής | σπινθηροβόλος ~ ΣΥΝ.* συζήτηση, κουβέντα, συζήτηση, συνομιλία: ΦΡ. (α) *διάλογος μεταξύ κοφών* για πλήρη αλληλεπίδραση, όταν οι συνομιλητές εμμένουν στις θέσεις τους και αρνούνται να ακούσουν τους άλλους (β) *ανοίγω διάλογο (με κάποιον)* ξεκινάω συζήτηση (με κάποιον) για ένα θέμα 2. η ανταλλαγή ιδεών ή απόψεων σχετικά με συγκεκριμένο θέμα για την επίτευξη συμφωνίας και τη γεφύρωση των αντιθέσεων: ο ~ *κυβέρνησης και εργαζομένων κατέληξε σε ναύαγιο* || τα *προβλήματα επιλύονται με -* || *διεξαγωγή γόνιμος - μεταξύ των παραγωγικών τάξεων για την οικονομική πολιτική* || *ελληνοτουρκικός ~* || *δημόσιος ~ για την εθνική οικονομία* ΣΥΝ. *συνομιλίες, διαπραγματεύσεις* 3. κάθε συνομιλία μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων: τον *συνάντησα τυχαία στον δρόμο και είχαμε ένα σύντομο ~* 4. (ειδικότο.) η συζήτηση ανάμεσα στα πρόσωπα ενός μυθιστορήματος, ενός θεατρικού έργου κ.λπ. ως δραματολογικό στοιχείο: *πρωτοί | αργοί | ζωηροί | έντονοι | πνευματώδεις ~* της ταινίας ΣΥΝ. *στιχομυθία, ερωταποκρίσεις* 5. (συνεκδ.) φιλοσοφικό ή λογοτεχνικό έργο με διαλογική ανάπτυξη του θέματος, όπου η έκθεση του ατόπου του συγγραφέα παρουσιάζεται ως πόρισμα συζήτησεως: ο ~ του *Πλάτωνα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυμπέι*.
 [ETYM. αρχ. < *διαλέγω* | -ομαι «συζητώ». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. και γαλλ. dialogue, γερμ. Dialog κ.ά.].
διάλος (ο) → διάβολος
διάλυμα (το) {διαλύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ. ομογενές μείγμα που σχηματίζεται με την ανάμειξη δύο ή περισσότερων ουσιών και παρουσιάζει την ίδια σύσταση και τις ίδιες ιδιότητες σε όλη του την έκταση: *υγρό | στερεό | αέριο - ΦΡ.* (α) *ακόρεστο διάλυμα* βλ. λ. *ακόρεστος* (β) *κορεσμένο διάλυμα* βλ. λ. *κορεσμένος* (γ) *αλκαλικό διάλυμα* βλ. λ. *αλκαλικός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχημα*.
 [ETYM. μεσν., αρχική σημ. «ερμηνηία, εξήγηση», < αρχ. *διαλύω*. Ο χημικός όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. solution].
διάλυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. (γενικά) ο χωρισμός ενός συνόλου σε επιμέρους κομμάτια, η ανάλυση ενός όλου στα μέρη του: η ~ *μιας μηχανής* ΣΥΝ. *αποσυναρμολόγηση, αποσύνδεση, ξεμονάχισμα* 2. (οικ.) η έντονη φθορά, εξάντληση (υλική, ψυχοπνευματική): *βρίσκομαι σε κατάσταση διάλυσης απ' την κόπωση*... 3. η διάσπαση της συνοχής, αποδιοργάνωση, διασκορπισμα: η ~ *του στρατεύματος | του κράτους | της οικονομίας | του κόμματος* | *της συγκέντρωσης | μιας οικογένειας* 4. η παύση της λειτουργίας και η επίσημη κατάργηση: ~ *επιχείρησης με απόφαση του πρωτοδικείου* || ~ *της Βουλής και προκήρυξη εκλογών* ΦΡ. **βαράω διάλυση** βλ. λ. *βαράω* 5. (για δεσμεύσεις, συμφωνίες) η ματαίωση ή ακύρωση: η ~ *του αρραβώνα | της συμφωνίας* 6. η ανάμειξη δύο ή περισσότερων ουσιών, ώστε να σχηματιστεί διάλυμα: η ~ *του αλατιού στο νερό* 7. (μτφ.) η κατάργηση (άπονης, εντύπωσης κ.λπ. ως ανυπόστατης): ~ *μιας υποψίας | αμοιβολίας* | των *όσων κάποιον*.
διαλυτήριο (το) {διαλυτήρι-ου | -ων} ειδικές εγκαταστάσεις για την αποσυναρμολόγηση μεγάλων κατασκευών: ~ *πλοίων | αεροσκαφών*. [ETYM. < *διαλύω* + *παράγ.* επίθημα -τήριον, πβ. κ. σταβλήριον].
διαλύτως (ο) {διαλυτών} ΧΗΜ. το σώμα που βρίσκεται σε μεγαλύτερη αναλογία σε ένα διάλυμα.
 [ETYM. αρχ. < *διαλύω*. ο χημικός όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dissolvent].
διαλυτικός, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να διαλύει μια ουσία: ~ *υγρό | ουσία* 2. (μτφ.) αυτός που επιφέρει διάλυση του χόρου στον οποίο ανήκει: ~ *πολιτική | στοιχείο* 3. ΧΗΜ. **διαλυτικό** (το) οργανικός διαλύτης που χρησιμοποιείται για τη διάλυση διαφόρων ουσιών ή για την αραίωση χρωμάτων ή άλλων πυκνών διαλυμάτων: *αραιώνει το διαρθωτικό με ~* 4. ΓΛΩΣΣ. **διαλυτικά** (τα) οι δύο τελείες που τίθενται πάνω από τα φωνήεντα | και υ, για να δηλώσουν ότι δεν συμπεριφέρονται με το προηγούμενο φωνήεν: *παϊδάκια, καταπραϊνω*. — **διαλυ-**

τικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., **διαλυτικότητα** (η).
 [ETYM. αρχ. < διαλύτης < διαλύω. Το διαλύτ'ο (υγρό) είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. solvant (liquide)]. διαλυτότητα (η) [1802] 1. (γενικά) η ιδιότητα ενός σώματος να διαλύεται μέσα σε διαλύτη (βλ. λ.) η δυνατότητα μιας ουσίας να διαλύεται σε κάποια άλλη (υγρή, στερεά ή αέρια) ΣΥΝ. ευδιαλυσία, ευ-ήλυτα 2. ΧΗΜ. η ποσότητα του σώματος που μπορεί να διαλυθεί σε ορισμένη ποσότητα διαλυτικού υγρού και σε ορισμένη θερμοκρασία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. solubilité]. διαλύτος, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να διαλυθεί μέσα σε άλλο σώμα: ουσίες ~ στο πετρέλαιο. **διαλύω** ρ. μετβ. [αρχ.] {διάλυσα κ. (λόγ.) διέλυσα, διαλύ-θηκα, -μένος κ. (λόγ.) διαλελυμένος} 1. χωρίζω ένα σύνολο στα επιμέρους κομμάτια από τα οποία αποτελείται, αναλύω ένα όλον στα μέρη του: ~ μηχανή | παλιό πλοίο ΣΥΝ. αποσυναρμολογώ, αποσυνδέω, ξεμοντάρω 2. προκαλώ φθορά (υλική ή ψυχογεννητική): ~ παπούτσια | ρούχα | έπιπλα | το σπίτι || με διέλυσε η γρίπη || τα νέα για τον γαμπό του παιδιού του τον διέλυσαν ΣΥΝ. ξεχαρβαλώνω (για υλική φθορά), ηζλώνω, κάνω κομμάτια, συντρίβω (ψυχικά), προκαλώ κατάρρευση (συναίσθηματική) 3. διασπώ τη συνοχή, αποδιοργανώνω ή διασκορπίζω: ~ το στρατεύμα | το κράτος | την οικονομία | τον κρατικό μηχανισμό | μια παρέα | το κόμμα | μια οικογένεια | διαδήλωση | πορεία | συγκέντρωση || σήμερα, ένας στους τέσσερις γάμους διαλύεται | διαλυμένη οικογένεια | διαλυμένο σπίτι (με διαζευγμένους γονείς) ΣΥΝ. διασπώ, καταστρέφω 4. διακόπτω τη λειτουργία (καταστήματος, οργανισμού, σωματίου, επιχείρησης) και καταργώ επισήμως: με απόφαση του πρωτοδικείου διαλύεται η επιχείρηση | ο σύνδεσμος | το κακίστημα || εντός δεκαήμερου διαλύεται η Βουλή και προκηρύσσονται εκλογές ΣΥΝ. εκποιώ (για επιχείρηση), καταλύω ΦΡ. **Το διαλύουμε** (i) χωρίζουμε, διακόπτουμε τις μεταξύ μας σχέσεις (ii) σταματούμε το γλέντι ή διακόπτουμε μια συνάντησή και αποχωρούμε: **το διαλύσαμε γύρω με μεσάνυχτα** ΣΥΝ. φεύγω 5. (για δεσμεύσεις ή συμφωνίες) παίρνω πίσω τον λόγο μου, ματαιώνω ό,τι θα επακολουθήσει ή ακυρώνω όσα έχουν ήδη προηγηθεί: ~ αρραβώνα | γάμο | δεσμό | συμφωνία ΣΥΝ. καταργώ, ακυρώνω, λύνω, διακόπτω 6. αναμετριώνω δύο ή περισσότερες ουσίες με σκοπό τη δημιουργία διαλύματος: ~ αλάτι σε νερό | μέλι σε ζεστό γάλα || το απορρυπαντικό διαλύει τους λεκέδες | τα λίπη 7. (μτφ. για απόνειες, εντυπώσεις ή συναίσθημα) αναρωίω μια ήδη σχηματισμένη εικόνα ή ιδέα, αποδεικνύοντας ότι είναι ανυπόστατη: ~ τις υποψίες | τις αμφιβολίες | τις αμφισβητήσεις | τους φόβους | τον θυμό | τους διαταγμούς | την παρεξήγηση | τον μύθο | το μυστήριο | τη σύγχυση | την υπόνοια | κάθε σκιά στις μεταξύ μας σχέσεις ΣΥΝ. εξάλειψω, εκμηδενίζω, εξουδετερώνω. Επίσης (λαϊκό) διαλύω {-ας...}.

διαμαντέ επίθ. {ακλ.} (για κρύσταλλο) αυτός που έχει κατεργασμένες άκρες: ~ καθρέφτης | δίσκος. [ETYM. < διαμάντι + καταλ. επίθημα -έ (βλ. λ.)].

διαμαντένιος, -ια, -ιο [μεσν.] αυτός που αποτελείται ή είναι διακοσμημένος με διαμάντια: ~ διαχτυλίδι | περιδέριο ΣΥΝ. αδαμάντινος, αδαμαντοκόλλητος.

διαμαντής (ο) → Αδαμάντιος

διαμάντι (το) {διαμαν-τιών} -ιών} 1. πολύτιμος λίθος, που εμφανίζεται στη φύση με διαφανή κρυσταλλική μορφή ως αλλοτροπική μορφή του άνθρακα 2. ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο με διαμαντένιο αιχμηρό άκρο που χρησιμοποιείται στη χάραξη ή κοπή σκληρών επιφανειών για πρακτικούς ή διακοσμητικούς σκοπούς: οι διαρρήκτες έκογαν με ~ το τζάμι του παραθύρου 3. (μτφ. για πράγματα) στιδήποτε έχει τη στιλνότητα, την καθαρότητα και τη διαύγεια του διαμαντιού: νερό | κρασί ~ 4. (μτφ. για ανθρώπους) αυτός που διακρίνεται για την ακεραιότητα του χαρακτήρα του: παιδί | γυναίκα - ΣΥΝ. ηθικός, ενάρετος, αδιάφθορος, έντιμος 5. (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει μια ιδιότητα στον υψιστο Βοημό: **το ~ της αρετής** | του πνεύματος ΣΥΝ. κορφή. Επίσης **αδάμας** {αδαμάντος} κ. αδαμάντας (ο). [ETYM. Αντιδάν., < μεσν. διαμάντι(ν) < ιταλ. diamante < μτγν. λατ. diamas < αρχ. ά-δάμας].

διαμαντικό (το) 1. κόσμημα ποικιλμένο με διαμάντι 2. **διαμαντικά** (τα) κόσμηματα στολισμένα με διαμάντια ή άλλους πολύτιμους λίθους.

διαμαντόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κατεργασμένο διαμάντι διαχτυλιδίου ή ακατέργαστο διαμάντι στο φυσικό του μέγεθος.

διαμαντοσκονή (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σκονή από διαμάντι.

διαμαρτία (η) {διαμαρτιών} ΙΑΤΡ. ανωμαλία στη διάπλαση μέρων ή οργάνων του σώματος, που εμφανίζεται κατά την ενδομήτρια ζωή του νεογνού.

[ETYM. αρχ. < διαμαρτάνω «αποτυγχάνω παταγωδώς» < δια- + μαρτάνω. Ο ιατρ. όρ. διαμαρτίες (διαπλάσεις) αποτελεί απόδ. του αγγλ. malformations].

διαμαρτύρηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως} -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. (για γραμμάτια, συναλλαγματικές κ.λπ.) η σύνταξη συμβολαιογραφικής πράξης, που γνωστοποιεί τη λήξη της προθεσμίας εξόφλησης τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαμαρτύρομαι. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. protestation].

διαμαρτυρία (η) {διαμαρτυριών} 1. προφορική ή γραπτή έκφραση ένστασης, αποδοκιμασίας ή διαφωνίας ως αντίθεση σε ενέργεια (την οποία κάποιος δεν έχει τη δύναμη να προλάβει ή να αποφύγει): ψηφισμα | φωνή | υπόμνημα | συγκέντρωση | κίνηση διαμαρτυρίας || θβέλλα διαμαρτυριών 2. η αντίρρηση, η γκρίνια: **δέχεται πάντα ό,τι του πεις χωρίς καμία** ~ ΣΥΝ. δυσανασχέτηση, μεμψιμοιρία, μουρμούρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαμαρτύρομαι. [ETYM. αρχ. < διαμαρτύρω (-έω) < δια- + μαρτύρω].

διαμαρτυρικό (το) [1833] συμβολαιογραφικό έγγραφο που κοινοποιεί στους αποδέκτες του τη μη αποδοχή ή τη μη εμπρόθεσμη εξόφληση συναλλαγματικής ή γραμματίου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. protêt].

διαμαρτύρομαι ρ. αμετβ. αποθ. (διαμαρτυρή-θηκα, -μένος) 1. εκφράζω προφορικά ή γραπτά τις αντιρρήσεις, ενστάσεις ή τη διαφωνία μου για λόγια ή ενέργειες: ~ για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων/ για τα νέα οικονομικά μέτρα ΣΥΝ. ενίσταμαι, παραπονούμαι 2. (καθημ.) αντιδρώ με γκρίνια, εκφράζω δυσανεκτικότητα: **ώρα που του έπεσε όλη η δουλειά μαζεμένη, διαμαρτύρεται** ΣΥΝ. εξανίσταμαι, εξεγείρομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. αρχ. < δια- + μαρτυρομαι < μάρτυς. Η λ. σήμαινε αρχικά «επικαλούμαι θεούς και ανθρώπους ως μάρτυρες», ενώ στην Κ.Δ. απαντά κυρίως η σημ. «δίνω εκτεταμένη μαρτυρία, δημόσια διακήρυξη» (πβ. Πράξ. 20,21: διαμαρτυρόμενος Ιουδαίος τε και "Ελληνών την εις θεόν μετάνοιαν και πίστιν εις τον κυριον ημών Ιησούν)].

διαμαρτύρομαι - διαμαρτύρω, **διαμαρτυρία** - διαμαρτύρηση. Προκειμένου για οικονομικές συναλλαγές (γραμμάτια, συναλλαγματικές) χρησιμοποιούμε το ρ. διαμαρτύρω και το παράγωγο ουσ. διαμαρτύρηση (Η τράπεζα του διαμαρτύρησε τρία γραμμάτια - διαμαρτύρονται | διαμαρτυρήθηκαν πολλά γραμμάτια αυτή την εποχή - Η διαμαρτύρηση τσών συναλλαγματικών από την τράπεζα τον καθιστά αφερέγγυο). Αντιθέτως, το **διαμαρτύρομαι** και το ουσ. **διαμαρτυρία** χρησιμοποιούνται με τη γενικότερη σημ. «υποβάλλω ένσταση, αντίθεση, δηλώνω την αντίθεση μου» - «αντίθεση, δήλωση της αντίθεσης». Ας σημειωθεί ότι στην Αρχαία το **διαμαρτύρομαι** σήμαινε αρχικά «επικαλούμαι τη μαρτυρία», το **διαμαρτυρία** την «εξώδικο διαμαρτυρία», ή «εξώδικο έγγραφο», το δε **διαμαρτύρω** «την υποβολή εξώδικου» (διαμαρτυρία). Η λ. **διαμαρτύρηση** είναι νεότερη και, προτού προσλάβει τη σημερινή οικονομική σημασία, σήμαινε επίσης την έντονη και έγγραφη δήλωση αμφισβήτησης της ορθότητας ορισμένων εκκλησιαστικών αποφάσεων περιφημη είναι η **διαμαρτύρηση** (= **διαμαρτυρία**) των Λουθηρανών (1529) κατά των αποφάσεων του Πάπα, η οποία κατέληξε στο θρησκευτικό δόγμα των διαμαρτυρομένων (ή προτεσταντών) και της Διαμαρτυρόμενης Εκκλησίας. Οι διαμαρτυρόμενοι, μάλιστα, απελευθέρωσαν και **διαμαρτυρητά** (Κ. Ασόπιος), χαρακτηρισμός που τελικά δεν επικράτησε.

διαμαρτυρόμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο {διαμαρτυρομέν-ου (θηλ. -ης) | -ων, -ους} 1. αυτός που σχετίζεται με τους προτεσταντες και το δόγμα τους: ~ Εκκλησία 2. **διαμαρτυρόμενος** (ο), **διαμαρτυρόμενη** (η) οπαδός του δόγματος του προτεσταντισμού, προτεσταντής | προτεσταντίσση. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαμαρτύρομαι.

[ETYM. Μτγ. ενεστ. του αρχ. ρ. διαμαρτύρομαι, απόδ. του ξέν. προτε-σταντής (βλ. λ.)].

διαμαρτύρω ρ. μετβ. {διαμαρτυρείς... | διαμαρτύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ΟΙΚΟΝ. (για συναλλαγματικές ή γραμμάτια) θέτω σε λειτουργία διαδικασία διαμαρτυρήσεως (βλ. λ.) για τη μη αποδοχή ή τη μη έγκαιρη εξόφληση τους 2. ΝΟΜ. **διαμαρτυρήνω γραμμάτιο** | **διαμαρτυρόμενη συναλλαγματική** γραμμάτιο | συναλλαγματική που δεν έχουν εξοφληθεί μέσα στις νόμιμες προθεσμίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαμαρτύρομαι.

[ETYM. < αρχ. διαμαρτύρω (-έω), αρχική σημ. «προβαίνο σε νομικές ενέργειες, προκειμένου να μη φθάσει μια υπόθεση στο δικαστήριο», < δια- + μαρτύρω < μάρτυς. Η οικον. σημ. αποδίδει το γαλλ. protester].

διαμάχη (η) [αρχ.] {διαμαχών} 1. έντονη αντιπαράθεση αντιτιθέμενων ομάδων ή των ιδεών που αντιπροσωπεύονται από αυτές: ~ εργατών και εργοδοσίας || η συγκεκριμένη ερμηνευτική προσέγγιση του κειμένου θα αποτελέσει αντικειμενική επιστημονική ~ ΣΥΝ. διαπάλη, ανταγωνισμός 2. αντιπαράθεση που καταλήγει σε μικρότερη ή μεγαλύτερη έκταση διένεξη και προστριβή: **οικονομικές** | **πολιτικές** | **θρησκευτικές** | **κομματικές** | **δικαστικές** - ΣΥΝ. έριδα, φιλονικία, σύγκρουση, τσακωμός, καβγάς. — **διαμαχούμαι** ρ. [αρχ.].

διαμειβόμαι ρ. αμετβ. αποθ. (κυρ. στον λόγ. αόρ. δημειβήθη, -ης, -η)... μτγ. διαμειφθείς, -είσα, -έν} 1. ανταλλάσσομαι: **καλείς δεν γνωρίζεις τι ακριβώς δημειβήθη μεταξύ τους** 2. **διαμειβθέντα** (τα) οι συζητήσεις που έγιναν, τα λόγια που ειπώθηκαν, που ανταλλάχθηκαν σε συζήτηση: τα ~ μεταξύ των δύο πλευρών. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ανταλλάσσω», < δια- + μείβωμαι].

διαμερίζω ρ. μετβ. {διαμέλιστα, -ηκα, -μένος} 1. κόβω σε κομμάτια: **διαμελισμένα πτώματα** ΣΥΝ. τεμαχίζω, κομματίζω 2. (μτφ.) κατακερματίζω ένα όλον, λ.χ. ένα κράτος. — **διαμελιστής** (ο) [1860].

[ETYM. μτγν. < δια- + μερίζω < μέλος].

διαμελισμός (ο) [μτγν.] 1. η κοπή, ο τεμαχισμός σε μικρότερα κομμάτια: ο ~ ενός σώματος 2. (μτφ.) η αποσύνθεση, η (βίαιη) διάσπαση σε κομμάτια: ο ~ της Γιουγκοσλαβίας. Επίσης **διαμέλιση** (η) [1812].

διαμελιστικός, -ή, -ό [1866] αυτός που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από ενέργειες κατακερματισμού ενός συνόλου: - σέξουα | **πολιτική**.

διαμένο ρ. αμετβ. [αρχ.] {διεμένα} μένο για μικρότερης ή μεγαλύτερης διάρκειας χρονικό διάστημα σε συγκεκριμένο μέρος, έχω το σπίτι μου (κάπου): **διαμένουν μόνιμα στην Αθήνα** || **πολυμελής οικογένεια διαμένει σε τρώγλη** 25 τετραγωνικών ΣΥΝ. κάθομαι, κατοικώ, ζω, μένω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω.

διαμερίζω ρ. μετβ. {διαμερίσ-σα, -ηκα | -θηκα, -μένος} (λόγ.) χωρίζω και μοιράζω σε μερίδια ΣΥΝ. διαμοιράζω, διανέμω ΦΡ. (μτφ.) **διαμερίζαντο τα μάτια αυτού** (διεμερίσαντο τά μάτια αυτού, Κ.Δ. Ματθ. 27,35) για περιπτώσεις ανθρώπων που εκμεταλλευόμενοι την αδυναμία ή τον θάνατο κάποιου σπεύδουν να μοιραστούν τα υπάρχοντα

του. — διαμερισμός (ο) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω, διαμέρισμα*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + μερίζω < μέρος. Η φρ. «διαμερίσαντο τα μιάτια αυτού» προέρχεται από την Κ.Δ. και περιγράφει την πράξη που έκαναν οι Ρωμαίοι στρατιώτες, οι οποίοι έβαλαν κλήρο για να μοιραστούν τα ενδύματα του Ιησού, ενώ εκείνος ήταν πάνω στον σταυρό (πβ. Ματθ. 27, 35: σταυρώσαντες δέ αυτόν *διαμερίσαντο τὰ μιάτια αυτού βαλόντες κλήρον*). **διαμέρισμα** (το) [1871] {διαμερίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το αυτόνομο τμήμα πολυκατοικίας που αποτελείται από επιμέρους δομάτια και χρησιμοποιείται ως κατοικία ή εργασιακός χώρος: *ιδιόκτητο/ πολυτελές | διαμπερές | ενάερο | ευρύχωρο | άνετο* ~ 2. τμήμα μιας γεωγραφικής περιοχής (χώρας, επαρχίας, πόλης, κομποπόλης κλπ.), συ-νήθ. με διοικητική αυτοτέλεια: *ψηφίζω για συμβούλους στο Ε' - Αθηνών || γεωγραφικό* ~. — (μεγεθ.) **διαμερισμάτара** (η) (σημ. 1), (υποκ.) **διαμερισμάτκι** (το) (σημ. 1), (μεγεθ.) **διαμερισματικός**, -ή, -ό (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. < διαμερίζω, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. appartement].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. διαμέρισμα είναι νεότερη και εμφανίζεται στον Αγγελο Βλάχο (1871). Η λ. *διαμέρισμα* (από το *διαμερίζω*) είναι μετα-φραστική δάνειο του γαλλ. appartement (από όπου και το αγγλ. apartment με ένα φρ-) που προέρχεται από μεσν. λατ. apartimen-tum, παράγωγο του p. appartire «διαιρώ, διαμερίζω».

διαμεσολαβητής ιοί. **διαμεσολαβητήρια** (η) {διαμεσολαβητριών} 1. πρόσωπο που διαμεσολαβεί, που βοηθά στη συνεννόηση ή την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ διαφορετικών (συνήθ. αντίπαλων) μερών: *ο ειδικός ~ του Ο.Η.Ε. για το Κυπριακό* 2. πρόσωπο που ορίζεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και παραλαμβάνει τις καταγγελίες όλων των πολιτών της Ε.Ε. για οποιαδήποτε περίπτωση κακής διοίκησης στο πλαίσιο της δράσης των κοινοτικών οργάνων ή οργανισμών διεξάγει έρευνες και, αν οι καταγγελίες είναι βάσιμες, διαβιβάζει εκθέσεις προς το Κοινοβούλιο ή προς το οικείο όργανο · 3. ερμηνευτής ενός κειμένου (λογοτεχνικού, θεατρικού κ.ά.), ο φιλόλογος, κριτικός της λογοτεχνίας ή του θεάτρου κ.ά. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. (inter)mediator].

διαμεσολαβώ ρ. μετβ. {διαμεσολαβείς... | διαμεσολάβησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. μεσολαβώ, βοηθώ στη συνεννόηση ή την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ διαφορετικών μερών 2. (ειδικότ.) παρεμβάλλομαι ανάμεσα στον συγγραφέα και τον αναγνώστη για να βοηθήσω τον δεύτερο στην ερμηνεία και την κατανόηση ε'ός κειμένου (λογοτεχνικού, θεατρικού κ.λπ.): *ο θεατρικός κριτικός διαμεσολαβεί στο θεατρικό κείμενο για να διευκολύνει την πρόσληψη του*. — **διαμεσολάβηση** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεσολαβώ*.

διάμεσος, -ος/-η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που βρίσκεται στο μεταξύ διάστημα (τοπικός, χρονικός ή εννοιολογικός): ~ *διάστημα* | *κενό* | *απόσταση* | *στρώμα* | *έννοια* ΣΥΝ. ενδιάμεσος ΑΝΤ. ακραίος, ύστατος 2. ΓΕΩΜ. **διάμεσος** (η) {διαμέσ-ου | -ων, -ους} (α) (~ *τριώνου*) το ευθύγραμμο τμήμα που συνδέει την κορυφή τριγώνου με το μέσο της απέναντι πλευράς (β) (~ *τραπεζίου*) το ευθύγραμμο τμήμα που συνδέει τα μέσα των μη παράλληλων πλευρών 3. **διάμεσο** (το) {διαμέσ-ου | -ων} (α) το ιντερμέτζο (βλ.λ.) (β) το μέντιουμ (βλ.λ.).

διά μέσο προθ. [αρχ.] (+γεν.) δηλώνει: 1. τη διέλευση από τόπο: *πήγε στο χωριό του ~ Τριπόλεως* 2. τον τρόπο: ~ *της διπλωματικής οδού*.

διαμετακομίζω ρ. μετβ. {διαμετακόμισα-α, -τηκα (λόγ. -θηκα) -μένος} μεταφέρω (εμπορεύματα) μέσω τρίτης χώρας, που συνιστά σύγκοι- νωνιακό κόμβο. —

διαμετακομίστη (η) [1833]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. transiter]. **διαμετακομιστικός**, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που σχετίζεται με τη διαμετακομίστη 2. **διαμετακομιστικό εμπόριο** η εισαγωγή εμπορευμάτων σε αποθήκες τελωνίου με: *σκοπό τη μελλοντική διοχέτευση τους σε επιμέρους αγορές* ΣΥΝ. *τράνζιτ*. [ΕΤΥΜ. Απλόδ. του διεθνούς όρου transit < λατ. transitus, p. transire «περνώ, διασχίζω»].

διαμέτρημα (το) [1886] {διαμετρήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το μήκος της διαμέτρου (συνήθ. κάννης όπλου) 2. (μτφ. για πρόσ.) η αξία, το κύρος: *επιστήμονας μεγάλου ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλεια*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. calibre].

διαμετρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη διάμετρο.

διαμετρικός επίρρ. στη φρ. **διαμετρικών αντίθετος** εντελώς αντίθετος, στο άλλο άκρο: *το καλό και το κακό είναι διαμετρικός αντίθετος έννοιες*. Επίσης **διαμετρικά**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάμετρος*. [ΕΤΥΜ. Η φρ. *διαμετρικός αντίθετος* αποδίδει τη γαλλ. diamétralement opposés].

διάμετρος (η) [αρχ.] {διαμέτρ-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΜ. το ευθύγραμμο τμήμα που διέρχεται από το κέντρο κύκλου, συνδέοντας δύο σημεία της περιφέρειας του· φρ. εκ *διαμέτρου αντίθετος* (εκ *διαμέτρου αντικείμενος*, παπυρικό απόσπ.) εντελώς αντίθετος, ευρισκόμενος στο άλλο άκρο: *οι ομιλητές υποστήριζαν ~ απόψεις*. — **διαμετρώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλεια*.

εκ διαμέτρου αντίθετος - διαμετρικώς αντίθετος. Διάμετρος (ενν. *γραμμή*) είναι αυτή που, περνώντας μέσα από το κέντρο ενός κύκλου, ενώνει δύο απέναντι σημεία της περιφέρειας του κύκλου. Τα δύο αυτά σημεία βρίσκονται σε πλήρη «εκ διαμέτρου» αντίθεση, είναι απολύτως ή «εκ διαμέτρου αντίθετα» ή «**διαμετρικώς αντίθετα**». Η σχέση αυτή ήταν ιδιαίτερος αισθητή στα ουράνια σώματα (πλανήτες), που χαρακτηρίζονταν ως «*εκ διαμέτρου αντικείμενοι*».

διαμήκης, -ης, **διάμηκες** [1898] {διαμήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} 1. αυτός

που εκτείνεται σε όλο το μήκος κάποιου πράγματος: ~ *τομή ΑΝΤ. εγκάρσιος* 2. ΝΑΥΤ. **διάμηκες** (το) η τομή ενός κατακόρυφου επιπέδου που διέρχεται από την πλώρη και την πρύμνη διαρτάντας το πλοίο σε δεξιά και αριστερό τμήμα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. < δια- + -μήκης (πβ. ουρανο-μήκης) < μήκος]. **διαμήνυθ** ρ. μετβ. [μτγν.] {διαμήνυ-σα (λόγ. διεμήνυσα), -θηκα (λόγ. διεμήνυθην, -ης, -η...)} (επίσ.) διαβιβάζω (προφορικό ή γραπτό μήνυ-μα): *ο εισαγγελέας του Αρείου Πάγου διεμήνυσε στον αρμόδιο ανακριτή να διενεργήσει προκαταρκτική εξέταση || διεμήνυσε την πρόθεση του να οδηγήσει την υπόθεση στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο*. — **διαμήνυση** (η).

διαμιάς επίρρ.: *χωρίς μεσολάβηση χρονικού διαστήματος, αμέσως: σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν έχουμε καιρό για σκέψη-οι αποφάσεις λαμβάνονται ~*.

διαμοιράζω ρ. μετβ. [μεσν.] {διαμοίρασα-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. χωρίζω σε μερίδια, τα οποία διανέμω: *διαμοίρασε τα υπάρχοντα του στους φτωχούς* 2. (μεσπαθ. **διαμοιράζομαι**) παίρνω μερίδιο από (κάτι) μαζί με άλλους: *οι συγγενείς διαμοιράστηκαν την περιουσία του*. — **διαμοίραση** (η) [μεσν.] κ. **διαμοιρασμός** (ο) [1782]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω*.

διαμονή (η) {χωρ. πληθ.} η παραμονή και διαβίωση σε συγκεκριμένο τόπο (συνήθ. για περιορισμένο χρονικό διάστημα): *η ~ σε ξενοδοχείο || αναλαμβάνω τα έξοδα διαμονής και διατροφής των φιλοξενουμένων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διαμένω].

διαμονητήριο (το) [1871] {διαμονητηρί-ου | -ων} 1. (παλαιότ.) η άδεια παραμονής 2. η άδεια που εκδίδεται από την κοινότητα του Αγίου Όρους και με την οποία επιτρέπεται σε κάποιον να επισκεφθεί τις μονές εντός της επικράτειας του.

διαμορφώνω ρ. μετβ. {διαμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (α) δίνω σχήμα και μορφή σε (κάτι): *μας αρέσει να διαμορφώσουμε με το δικό μας γούστο τον χώρο όπου ζούμε* (β) τροποποιώ τη μορφή ή τη λειτουργία: *~ μια αποθήκη σε στούντιο* 2. (α) επιδιώκω καθοριστικά στην τελική μορφή που κάτι λαμβάνει: *οι γονείς και οι δάσκαλοι μας μας διαμόρφωσαν ως προσωπικότητες || ~ τις συνήκες || τον χαρακτήρα || την εξέλιξη || τις αντιλήψεις* ΣΥΝ. καθορίζω, μορφώνω (β) δίνω την τελική μορφή σε κάτι: *διαμόρφωσαν το πρόγραμμα του σταθμού || την εξωτερική πολιτική της χώρας || αυτός ο παίκτης διαμόρφωσε το τελικό σκορ με δύο δικά του γκολ || διαμόρφωσαν τις προϋποθέσεις μιας γόνιμης συνεργασίας || στη χώρα αυτή έχει διαμορφωθεί ένα πλαίσιο υγιούς ανταγωνισμού* 3. καθορίζω την αξία: *~ τα μισθώματα || τις τιμές προϊόντων || τα ενοίκια || «το δολάριο διαμορφώθηκε στα χαμηλότερα επίπεδα των τελευταίων εβδομάδων έναντι του μάρκου»* (εφημ.) || «οι τιμές των ενοικιαζόμενων δωματίων διαμορφώνονται ελεύθερα» (εφημ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διαμορφώ* (-όω) < δια- + -μορφώ < μορφή].

διαμορφωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (α) το να δίνει κάποιος συγκεκριμένο σχήμα και μορφή σε κάτι: *εσωτερικού χώρου | εδάφους || η ~ πλατείας | χώρου άλτησης* (β) η τροποποίηση της μορφής και της λειτουργίας (συνήθ. χώρου, οικήματος): *~ του νεοκλασικού κτηρίου σε θέατρο* 2. (α) ο καθορισμός των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών: *~ χαρακτήρα | γούστου || συνειδήσεων || εργάζονται για τη ~ ενός πλαισίου συνεργασίας || η ~ άποψης | γνώμης | πολιτικού προσανατολισμού* ΣΥΝ. διάπλαση (β) ο καθορισμός της τελικής μορφής: *η ~ του σκορ ενός αγώνα* 3. ο καθορισμός της αξίας: *η ~ της τιμής μιας μετοχής στο τέλος της συνεδρίασης || η ~ των ενοικίων σε μια περιοχή*.

διαμορφωτής (ο) [1888], **διαμορφώτρια** (η) {διαμορφωτριών} 1. πρόσωπο που δίνει σχήμα και μορφή σε (κάτι): *~ χώρου | αποφάσεων | πολιτικής* ΣΥΝ. δημιουργός 2. (μτφ.) πρόσωπο που διαπλάθει ήθικα και πνευματικά: *ο Ρήγας Βελεστινλής υπήρξε ~ του προεπαναστατικού κλίματος*. — **διαμορφωτικός**, -ή, -ό [μτγν.], **διαμορφωτικ-ά** -/ώς [1893] επίρρ.

διαμπερής, -ής, -ές {διαμπερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φθάνει από το ένα άκρο στο άλλο: *~ τραύμα | διαμέρισμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης,

-ης, -ες-

[ΕΤΥΜ αρχ. < δι)α- + -αμπερής < *άμπερως*, ποιητ. τ. του *αναπέρω* «διαπερνώ» (με συγκοπή) < *άνα-* + *πέρω*. Βλ. κ. *πόρπη*].

διαμφορητώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διαμφορητέις... | διαμφορητή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (λόγ.) αμφοιβητώ: *διαμφορητούνται τα λεγόμενα του* 2. προβάλλω διεκδικήσεις (σε κάτι): *διαμφορητεί την κυριότητα ενός οικοπέδου του πατέρα του* ΣΥΝ. διεκδικώ, διαφιλονικώ. — **διαμφορητήση** (η) [αρχ.].

διάνα επίρρ. (καθμ.) κυρ. στις φρ. **κάνω** | **πετυχαίνω διάνα** (i) βρίσκω με ακρίβεια τον στόχο· και ως επιφών. *διάνα!* (βρήκα στόχο, πέτυχα) (μτφ.) (ii) βρίσκω τη σωστότερη λύση, κάνω τη σωστότερη επιλογή: *Εκανε διάνα! Πούλησε το κτήμα λίγο πριν πέσει η τιμή του* (iii) μαντεύω σωστά: *Έκανε διάνα! Πράγματι αυτός ήταν ο εννοχος!* [ΕΤΥΜ. < ισπ. diana. Πθ. από το λατ. όνομα Diana «Αρτεμις», η θεά του κυνηγιού, της οποίας την εικόνα συνήθιζαν να χρησιμοποιούν ως δείκτη που δήλωνε το κέντρο του στόχου. Κατ' άλλους, < ισπ. diana «εγερτήριο σάλπισμα» < dia «ημέρα, πρωί»].

διαναφορά (η) η αμοιβαία αναφορά μεταξύ στοιχείων του ίδιου κειμένου: *με συνεχείς ~ συνδέει μεταξύ τους στοιχεία του ποιήματος που, διαφορετικά, θα διέφευγαν την προσοχή του αναγνώστη*. [ΕΤΥΜ. Απλόδ. του αγγλ. cross-reference].

διανεμητής (ο) [μτγν.], **διανεμητήρια** (η) {διανεμητριών} (σημ. 1) 1. πρόσωπο που κάνει διανομή 2. γεωργικό μηχάνημα που διανέμει το λίπασμα σε καλλιέργειες.

διανεμητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη διανομή 2.

ΓΛΩΣΣ. **διανεμητικά αριθμητικά** τα αριθμητικά που εκφέρονται εμπροθέτως (ανά + απόλυτο αριθμητικό), π.χ. *ανά ένας, ή με διπλασιασμό του απόλυτου αριθμητικού, π.χ. τρεις-τρεις, και εκφράζουν χωριστό ή κατανομή: μπίτε στη σειρά ανά δύο || ένας-ένας παρακαλώ, μη σπρώχνετε!*

διανέμω ρ. μετβ. [αρχ.] {διένειμα, διανεμή-θηκα, -μέ'Ος} δίνω στον καθένα αυτό που του αντιστοιχεί από ένα σύνολο ομοειδών πραγμάτων: ο ταχυδρόμος *διένειμε την αλληλογραφία* || ~ φυλλάδια | *φαγητό για το σπίτι* || τα συνεργεία του Υπουργείου *διένειμαν τρόφιμα στους σεισμοπαθείς* || οι αγρότες *ζήτησαν να διανεμηθεί ξανά η γη με πιο δίκαιο τρόπο* ΣΥΝ. μοιράζω, κατανέμω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μοιράζω.

διανέω ρ. αμετβ. {διένεω} (λαϊκ.) κάνω νεύμα ΣΥΝ. γνέφω. — **διάνεμα** (το). [ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + νέω (βλ.λ.)].

διανθίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διάνθισ-α, -θηκα, -μένος} 1. στολίζω με καλλολογικά στοιχεία: *συνήθιζε να διανθίζει την ομίλια του με αποθθέματα κλασικών συγγραφέων* ΣΥΝ. καλλωπίζω 2. ποικίλλω (λόγο, καλλιτεχνικό έργο) με στοιχεία που επηρεάζουν τον αισθητικό του χαρακτήρα: *ποιητική ταινία διανθισμένη με ιδιότυπο χιούμορ*.

διανθρώπινος, -η, -ο αυτός που πραγματοποιείται ανάμεσα σε ανθρώπους: ~ *επικοινωνία* | *σχέσεις* | *κατανόηση*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interhuman].

διανοήμα (το) [αρχ.] {διανοήμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που στοχάζεται (κάποιος): *αυτό το φιλοσοφικό βιβλίο εκφράζει υψηλά ~* || οι μαθητές *πρέπει να μάθουν να εκφράζουν με σαφήνεια τα διανοήματα τους* ΣΥΝ. σκέψη, στοχασμός.

διανόηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η πνευματική λειτουργία της σύνδεσης εννοιών με κρίσεις 2. (περιληπτ.) το σύνολο των πνευματικών ανθρόπων, των διανοουμένων: *το μοντέλο της σύγχρονης καταναλωτικής κοινωνίας χτυπήθηκε πολύ από την προοδευτική ~ της Ευρώπης* || η *υψηλή ~ ΣΥΝ.* άνθρωποι των γραμμάτων | του πνεύματος, πνευματική ηγεσία, ιντελιγκέντσια.

διανοητής (ο) [μτγν.] **διανοητρια** (η) {διανοητριών} άνθρωπος που καταπιάνεται με τη μελέτη γενικότερων πνευματικών προβλημάτων: *θεωρούσε τον Εναγγέλο Παπανούτσο ως έναν από τους οξυδερκέστερους Έλληνες ~ του καιρού του* ΣΥΝ. στοχαστής, διανοούμενος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **κουλτουριάρης**.

διανοητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη διάνοηση: ~ *λειτουργία* | *ισορροπία* | *υγεία* | *εργήγηση* | *διαύγεια* 2. ΙΑΤΡ. (α) **διανοητική καθυστέρηση** | **ανεπάρκεια** η ανάπτυξη της νοημοσύνης σε επίπεδο χαμηλότερο από τα φυσιολογικά για την ηλικία του συγκεκριμένου ατόμου (β) **διανοητική κατάπτωση** η ανίατη βλάβη των γνωστικών λειτουργιών, η οποία εκδηλώνεται με νευροψυχικές διαταραχές (γ) **διανοητική σύγχυση** βλ. λ. *σύγχυση* 3. αυτός που έχει αναπτύξει κυρ. τον τομέα της προσωπικότητας του που αφορά στη σκέψη: *λειτουργεί εγκεφαλικά- είναι καθαρά ~ τύπος* ΣΥΝ. εγκεφαλικός ΑΝΤ. συναισθηματικός. — **διανοητικ-ά** | -ως [μτγν.] επίφρ.

διανοητικότητα (η) [1896] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του σκεπτόμενου ανθρώπου 2. ο βαθμός διανοητικής ανάπτυξης: *υψηλή ~ ΣΥΝ.* ευφυΐα.

διάνοια (η) {-ας κ. (λόγ.) -οίας | -ών} 1. η λειτουργία της σκέψης που κωδικοποιεί σε έννοιες και παραστάσεις τα δεδομένα των αισθήσεων ΣΥΝ. νους, πνεύμα: ΦΡ. (α) **προϊόντα της διάνοιας** τα πνευματικά δημιουργήματα που υπόκεινται στην προστασία των διατάξεων περί πνευματικής ιδιοκτησίας (β) *ούτε κατά διάνοια* ούτε να το διανοηθείς, να μη σου περάσει καν από το μυαλό: *Να αντιγράψω στις εξετάσεις; ~!* || *Να την αφήσω να πάει μόνη της διακοπές; ~!* 2. η πνευματική ικανότητα: *ανεπτυγμένη | υψηλή ~ ΣΥΝ.* μυαλό 3. (συνεκτ.) για πρόσ.-καθημ.) αυτός που έχει πνευματικές ικανότητες ανεπτυγμένες σε πολύ υψηλό βαθμό: *τον θεωρούν ~ στα μαθηματικά* ΣΥΝ. μεγάλοφυΐα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιάθετος, έξυπνος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διανοούμαι].

διανοίγω ρ. μετβ. [αρχ.] {διάνοι-ξα, -γθηκα, -γμένος} 1. κατασκευάζω (δρόμο, διάγραμμα, τούνελ): *διανοίχθηκε ο νέος περιφερειακός δρόμος* 2. (μεσοπαθ. **διανοίγματα**) (μτφ.) εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι: *με την τεχνολογική πρόοδο διανοίγονται νέες προοπτικές για το ανθρώπινο γένος*. — **διάνοιμα** (το) [1831].

διάνοξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -οίξεως | -θήξεις, -οίξεων} 1. η κατασκευή (δρόμου) των περάσματος: ΦΡ. ~ *οδού σε δύσβατη ορεινή περιοχή* || *διώρυγας* 2. η διαπλάτυνση: *δόθηκαν αποζημιώσεις για τη ~ αγροτικών δρόμων* ΣΥΝ. πλάτεια, φάρδεμα, διεύρυνση.

διανομέας (ο/η) {διανομ-είς, -έων} 1. πρόσωπο που έχει έργο του να πηγαίνει και να παραδίδει πράγματα ενός συνόλου σε καθέναν από αυτούς που τα δικαιούνται ΣΥΝ. διανεμητής: ΦΡ. (επίσ.) **ταχυδρομικός διανομέας** ο ταχυδρομικός υπάλληλος που διανέμει επιστολές και δέματα στους παραλήπτες ΣΥΝ. ταχυδρόμος, γραμματοκομιστής 2. το ντιστρομπιτέρ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. διανομέος < αρχ. διανέω. Η ηλεκτρ. σημ. στα αυτοκίνητα αποδίδει το γαλλ. distributeur].

διανομή (η) 1. (α) η παράδοση των αντικειμένων ενός συνόλου σε καθέναν από αυτούς που τα δικαιούνται: ~ *των σχολικών βιβλίων στους μαθητές* || ~ *συσταίου* | *επιστολών* | *γαλιών στους ακτήμονες* || *κάνω - διαφωτιστικών* έντυπων || ~ *φαγητών* *κατ' οίκον* (β) η παροχή (κυρ. ενέργειας) σε διαφορετικούς αποδέκτες: η ~ *ρεύματος* | *αερίου* (γ) η διαίρεση ενός συνόλου σε μέρη σύμφωνα με κάποια κριτήρια και η παράδοση του κάθε μέρους σε καθέναν από αυτούς που το δικαιούται: *οι αγρότες ζήτησαν δικαιοτέρα ~ της αγροτικής γης* ΣΥΝ. μοίρασμα 2. (συνεκδ.) η υπηρεσία που έχει ως αρμοδιότητα την κατανομή επιστολών και δεμάτων στους κατά τόπους ταχυδρόμους, καθώς και ο χώρος στον οποίο στεγάζεται 3. η διάθεση στο κοινό: ~ *τίτ-*

λων του Δημοσίου ΣΥΝ. παροχή 4. ΚΙΝΗΜ. (α) το στάδιο που μεσολαβεί από την ολοκλήρωση της παραγωγής μιας ταινίας μέχρι την προβολή της στο κοινό περιλαμβάνει όλες τις ενέργειες που είναι αναγκαίες για να εξασφαλιστεί η προβολή της ταινίας σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό κινηματογραφικών αιθουσών: *οι ελληνικές ταινίες έχουν πρόβλημα στη - τους* (β) (συνεκδ.) ο αριθμός των αιθουσών στις οποίες προβάλλεται μια ταινία: *καλή ~ στις μέρες μας θεωρείται αυτή που περιλαμβάνει προβολή της ταινίας τουλάχιστον σε δύο πολυκινηματογράφους* 5. (για ρόλους στο θέατρο) ο καθορισμός των ρόλων που προκειται να υποδυθούν τα μέλη θεατρικού θιάσου, οι ηθοποιοί ταινίας ή οι τραγουδιστές όπερας: *ταινία που ξεχωρίζει για τη ~ της, καθώς συμμετέχει μια πλειάδα καλών ηθοποιών*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διανέμω].

διανοούμαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {διανοήθηκα} ♦ 1. (μετβ.) βάζω με τον νου μου, κάνω συγκεκριμένη σκέψη (μόνο αφηρτ. ή σε ερώτηση): *δεν ~ καν ότι ο γιος μου θα μπει στο Πανεπιστήμιο- δεν έχω τέτοιες ελπίδες* || *πώς διανοήθηκες τόσο πράγμα;* ♦ 2. (αμετβ.) *στοχάζομαι*: *στην αρχαία Αθήνα υπήρχαν πολλοί που μωρούσαν να διανοούνται ελεύθερα και δημιουργικά* ΣΥΝ. σκέφτομαι, φιλοσοφώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. διανοούμαι (-εο-) < δια- + νοούμαι < νους].

διανοουμένιστικός, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που μιμείται τα χαρακτηριστικά διανοουμένου, αυτός που χαρακτηρίζεται από επίφαση κουλτούρας: ~ *ύφος* | *λόγος* ΣΥΝ. κουλτουριάρικος. [ΕΤΥΜ. < διανοουμένος + παραγ. επίθημα -ίστικός, πβ. κ. *λαϊκ-ίστικος*].

διανοούμενος (ο) {διανοουμέν-ου | -ων, -ους} **διανοούμενη** (η) πνευματικός άνθρωπος που ασχολείται με τα γράμματα, τις τέχνες ή την επιστήμη, παρεμβαίνοντας και στην κοινωνική και πολιτική ζωή με το ιδιαίτερο βάρος που έχει η άποψη του ΣΥΝ. άνθρωπος των γραμμάτων | του πνεύματος, διανοητής. (βλ. κ. λ. *λόγος*). ΣΧΟΛΙΟ λ. κουλτουριάρης. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intellectuel].

διάνος (ο) το πουλί γάλος: η αρσενική γαλοπούλα (βλ.λ.) ΣΥΝ. ινδική όρνιθα, κούρκος. [ΕΤΥΜ < *ινδιάνος* (βλ.λ.)].

διανυκτέρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η παραμονή σε συγκεκριμένο τόπο κατά τη νύχτα: *θα ξεκινήσουμε στις 8.00 το πρωί, η ~ θα γίνει στην Καβάλα και την άλλη μέρα θα περάσουμε στην Τουρκία* 2. ΣΤΡΑΤ. η άδεια να περάσει ο στρατιώτης τη νύχτα του εκτός στρατοπέδου: ο *επιλοχίας του έδωσε έξοδο με ~*.

διανυκτερεύω ρ. αμετβ. [μτγ. ενεστ. διανυκτερεύω, -ούσα, -ον | διανυκτερεύω] 1. περνώ τη νύχτα σε συγκεκριμένο τόπο: *θα διανυκτερεύουμε σε κοντινό χωριό* ΣΥΝ. καταλύω, σταθμεύω 2. (η μτγ. ενεστ. **διανυκτερεύω**, -ούσα, -ον) μένω ανοικτός, λειτουργώ τη νύχτα: *διανυκτερεύοντα νοσοκομεία* | *φαρμακεία* | *βενζινάκια* || *διανυκτερεύω* *ιατρός* || *διανυκτερεύουσα* (νοσοκόμος). [ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + νυκτερεύω < νύκτερος «νυκτερινός» < νύξ, νυκτός].

διάνυσμα (το) {διανύσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. το προσανατολισμένο ευθύγραμμο τμήμα στο οποίο έχουμε ορίσει διεύθυνση, φορά και μέτρο ΣΥΝ. άνυσμα. — **διανυσματικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «καλυφθείσα απόσταση», < αρχ. *διανύω*. Η μαθ. σημ. αποδίδει το γαλλ. vecteur].

διάνυση ρ. μετβ. {διάνυσα κ. (λόγ.) διήνυσα, διανύθηκα, -μένος} 1. διατρέχω (συγκεκριμένη απόσταση): ~ *πολλά χιλιόμετρα* || *ένα σώμα διανύει τροχιά γύρω από άλλο σώμα* ΣΥΝ. καλύπτω 2. (κατ' επέκτ.) (i) βρίσκομαι σε μια συγκεκριμένη χρονική φάση, περίοδο: *η εβδομάδα | ο μήνας | ο χρόνος που διανύουμε* || ~ *το 18ο έτος της ηλικίας μου* (ii) αντιμεταπίζω, περνώ: *διανύσαμε μια μεγάλη περίοδο κρίσης | έχουμε ακόμη πολλά στάδια να διανύσουμε πριν από το τελικό*. — **διανύση** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < δι)α- + άνυω «φέρω εις πέρας, πραγματοποιώ», παράλλ. τ. του ρ. ά-νυ-μι < *ά-νυ-μι < I.E. *sn-nu-. Ομόφρ. *αθ-έντης* < *άυτο- + *έντης* < I.E. *sen- (απαθήθηκε ο νέος περιφερειακός δρόμος) β. βαμβάδα το sn- του ά-νυ-μι, πβ. *σανσκρι. sanoti* «κερδίζω»). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

διαζήριμος (ο) 1. (σπάν.) η ανταλλαγή χτυπημάτων με ξίφη ΣΥΝ. ξιφομαχία 2. (συνήθ. μτφ.) η λεκτική αντιπαράθεση μεταξύ συνομιλητών: *από την αρχή της συζήτησης εμφανίστηκαν ιδεολογικοί ~* || *εμπλέκομαι σε έντονους ~ ΣΥΝ* σύγκρουση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναμλία*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. διαζήριζομαι < δια- + ζήριζομαι < ζήριος].

διαζονικός, -ή, -ό → δι-, -αζονικός

διαζολεμένος, -η, -ο → διαβολομένος

διαζολία (η) → διαβολία

διαζολία (τα) {χωρ. γεν.} (οικ.) η οργίλη διάθεση, η οργή: κυρ. σε φράσεις, λ.χ. *έχω τα ~ μου* (έχω τα νεύρα μου) || μ' έπιασαν τα ~ μου (εξοργίστηκα).

διαζολίζω ρ. μετβ. {διαζόλις-α, -θηκα, -μένος} (οικ.) εκνευρίζω πολύ, εξοργίζω κάποιον: *μη με διαζολίζεις με τις βλακείες σου!* || (συνήθ. μεσοπαθ.) *τέτοια ακούω και διαζολίζομαι*. **διαζολικός**, -ή/-ιά, -ό → διαβολικός

διαζολογναϊκά (η) → διαβολογναϊκά

διαζολοθήλυκο (το) → διαβολοθήλυκο

διαζολόκαμος (ο) → διαβολόκαμος

διαζολοκόριτσο (το) → διαβολοκόριτσο

διαζολόπαιδο (το) → διαβολόπαιδο

διάζολος (ο) → διάβολος

διανταδιωγήση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ο τρόπος με τον οποίο ανατρέφεται και εκπαιδεύεται κανείς: *οικογενειακή* | *σε-*

ζουαλική | στρατιωτική | ηθική | θρησκευτική ~ ΣΥΝ. αγωγή, καθοδήγηση, παιδεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*. **διαπαιδαγωγώ** ρ. μετβ. [αρχ.] {διαπαιδαγωγέω... | διαπαιδαγωγή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαμορφώνω, διαπλάθω τον χαρακτήρα και τη συμπεριφορά (κάποιου) με παιδευτικές μεθόδους: *πολλοί είναι οι φορείς που διαπαιδαγωγούν τους νέους: σχολείο, πολιτεία, Εκκλησία, οικογένεια* ΣΥΝ. εκπαιδεύω, καθοδηγώ. διαπάλη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η έντονη αναμέτρηση μεταξύ αντιπάλων: ~ μεταξύ κρατών || *ταξική | ιδεολογική | κοινωνική | κομματική* ~ ΣΥΝ. ανταγωνισμός, πάλη. **διά παντός** επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) για πάντα: συνήθ. στη φρ. *άπαξ (και) διά παντός* μια για πάντα ΑΝΤ. προσωρινά, στιγμιαία.

διαπασών (η/το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ. (α) το διάστημα μουσικής κλίμακας ΣΥΝ. ογδόη (β) η έκταση μιας φωνής ή ενός οργάνου (από τον χαμηλότερο μέχρι τον οξύτερο φθόγγο) - ΦΡ. στη *διαπασών* (ί) (για ήχο οργάνου ή ανθρώπινη φωνή) στο μεγαλύτερο ύψος της κλίμακας, με τη μεγαλύτερη οξύτητα (ii) (κατ' επέκτ.) στη μεγαλύτερη δυνατή ένταση: *το ραδιόφωνο έπαιξε όλη μέρα ~ και αναστατώθηκε η πολυκατοικία* **2.** *διαπασών* (το) (i) μικρό κρουστό χαλύβδινο όργανο με στέλεχος που απολίζει σε δύο άκρα, η κρούση των οποίων παράγει τον φθόγγο λα και χρησιμοποιείται στο κυθρίδισμα των οργάνων (ii) μικρό πνευστό όργανο, που θιμίζει σφύριχτρα, με προορισμό ανάλογο με τον παραπάνω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαπασών*, από τη φρ. ή διό *πασών χορδών συμφωνία* (Πλάτ. *Πολιτεία* 432a). Στη σημ. 2 η λ. προέρχεται από το γαλλ. αντιδάν. *diapason* (< λατ. *diapason* < αρχ. *διαπασών*)].

διαπιστευμένος, -η, -ο → διαπιστεύω
διαπαιδαγωγώ ρ. μετβ. {διαπαιραύω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) μεταφέρω από τη μια όψη στην άλλη, από ένα λιμάνι σε άλλο: *βάρκες διαπαιραύων τους πρόσφυγες από τα μακρasiatικά παράλια στα ελληνικά νησιά* ΣΥΝ. διαπορθμεύω. — διαπαιρώση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαπαιρώ* < δια- + παίρω (-όω) < πάρα].

διαπαιρστικός, -ή, -ό [1799] **1.** αυτός που προκαλεί την αίσθηση ότι διαπαιρσά, ότι τρυπά πέρα ως πέρα: ~ *κρύο* (που «τρυπά τα κόκκαλα») || ~ *πόνος* / *βλέμμα* (έντονο βλέμμα που δίνει την αίσθηση ότι διεισδύει στις σκέψεις των άλλων) **2.** (ειδικότερ. για ήχους) δυσάρεστα οξύς, που «τρυπά τα αφτιά»: *στριγγή ~ φωνή*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *répétant*].

διαπερατός, -ή, -ό (σώμα) που είναι δυνατόν να διαπεραστεί από φως, υγρά, αέρια κ.λπ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαπερώ* (-άω) (βλ.λ. *διαπερνάω*), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *perméable*].

διαπερατότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα σώματος να είναι διαπερατό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *perméabilité*].

διαπερνάω ρ. μετβ. {διαπερνάω... | διαπεράσ-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** τρυπά από τη μια άκρη ως την άλλη: *τον διαπεράσσε με το σπαθί του ΣΥΝ. διατρύπω **2.** διεισδύω σε (σώμα), διέρχομαι μέσα από (σώμα): *το φως διαπερνά το ημιδιαφανές γυαλί* || (μτφ.) *ογκούμενο κύμα ξενοφροβίας διαπερνά το κοινωνικό σώμα* || (μτφ.) *όταν άκουσε την φωνή του στο τηλέφωνο, ένα ρίγος διαπεράσσε το σώμα της*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *διαπερνάω* < αρχ. *διαπερώ* (-άω) < δια- + περώ < πέρα].*

διαπίδωση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** (επιστημ.) η εκροή υγρού από τους πόρους του σώματος **2.** ΦΥΣ. η αμοιβαία διείσδυση υγρών ή αερίων μέσα από τις σπές πορώδους φράγματος που τα διαχωρίζει **3.** (μτφ.) η αμοιβαία διείσδυση στοιχείων από έναν χώρο σε άλλον: *«ο Χ.Κ. θέτει το ζήτημα των επιβιώσεων και των διαπίδωσεων των θρησκευτικών στοιχείων μέσα στον θαυμαστό καινούργιο κόσμο της εικονικής πραγματικότητας»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διαπίδωσις* < *διαπίδω* «δουλίζω, διθώ» < δια- + πιδώ < πίδαξ (βλ.λ.)].

διαπίστευση (η) [1886] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ο επίσημος διορισμός πρεσβευτή.

διαπιστεύω (το) [1887] {διαπιστεύω-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που λειτουργεί ως εγγύηση, που παρέχει εμπιστοσύνη.

διαπιστευμένος, -η, -ο → διαπιστεύω

διαπιστευτήρια (τα) [1856] {διαπιστευτήριον} το επίσημο κυβερνητικό έγγραφο με το οποίο δηλώνεται ο διορισμός του διπλωματικού αντιπροσώπου σε μια άλλη χώρα: *σύμφωνα με το διπλωματικό πρωτόκολλο, κάθε νέος πρεσβευτής επισκέπτεται τον πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον επιδίδει τα ~ του* || (μτφ.) *το νέο απόκτημα της ομάδας κατέθεσε τα ~ του από την αρχή του πρωταθλήματος* (έδειξε τι αξίζει).

[ΕΤΥΜ. < *διαπιστευτήριο* (γράμμα), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. (*lettre*) *créditive* | *de créance*].

διαπιστεύω ρ. μετβ. {διαπιστεύω-σα, -θηκα, -μένος κ. (λόγ.) διαπιστευμένος} (συνήθ. μεσοπαθ. *διαπιστεύομαι*) ορίζομαι (από την κυβέρνηση) διπλωματικός εκπρόσωπος σε ξένο κράτος: *τρεις νέοι πρεσβείς διαπιστεύθηκαν στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Αλβανία* || είναι διαπιστευμένος στην πρεσβεία μας στο Παρίσι. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαπιστώνω, εμπιστός, μετοχή.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θέτω εμπιστοσύνη σε κάποιον», < δια- + πιστεύω. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. *accréditer*].

διαπιστώνω ρ. μετβ. [1766] {διαπιστώ-σα, -θηκα, -μένος} ανακαλύπτω ή επιβεβαιώνω (συγκεκριμένο γεγονός) με προσωπική παρατήρηση, εμπειρία και συνάγω συμπεράσματα: *από τα αποτελέσματα των εξετάσεων διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές αγνοούν στοιχειώδη πράγματα* || *δεν πίστευα ότι έπινε, μέχρι που το διαπίστωσα και ο ίδιος βλέποντας τον μια μέρα μεθυσμένο*.

[ΕΤΥΜ. < δια- + πιστώνω < πιστός, άσχετο προς το αρχ. *διαπιστώ* (-έω) «δυσπιστώ»].

διαπιστώνω: **ομόρριζα**. Το *διαπιστώνω* (όπως και το *διαπίστω*) είναι νεότερη λ. που πλάστηκε από τον διδάσκαλο του Γένους Ευγένιο Βούλγαρι (1716-1806). Δεν έχει σχέση με το *διαπιστώ* (-εις, -εί...) της Αρχαίας, το οποίο προέρχεται από τα *διά + άπιστώ* και σημαίνει «δυσπιστώ». Αντίθετα, το *διαπιστεύω* | *διαπιστεύομαι* (για πρέσβεις) είναι το αρχαίο *διαπιστεύω* με νέα, εξειδικευμένη σημασία: το αρχ. *διαπιστεύω* σήμαινε «εμπιστεύομαι, έχω εμπιστοσύνη», το νέο *διαπιστεύω* σημαίνει «ορίζω ως πρέσβη», δηλ. ως εμπιστο εκπρόσωπο της χώρας. Τέλος, το *δυσπιστώ* (συνώνυμο του *διαπιστώ* στην Αρχαία) από την αρχαία γλώσσα (Πλούταρχος) μέχρι σήμερα χρησιμοποιείται με τη σημ. «δεν εμπιστεύομαι, δεν έχω εμπιστοσύνη». Της ίδιας εποχής (μεταγενέστερης Ελληνικής) είναι και το αντίθετο του *δυσπιστώ*, το *εμπιστεύομαι* (και *εμπιστεύω*).

διαπίστωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να διαπιστώνει κανείς (κάτι): *αρκούντα στη ~ του προβλήματος και δεν κάνουν τίποτε για την επίλυση του* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε διαπιστώνει κανείς: *μια θλιβερή ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαπιστώνω*.

διαπλάθω ρ. → διαπλάσσω
διαπλακώ (να/θα) ρ. → διαπλέκω
διαπλανητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον χώρο των πλανητών, με το διάστημα: ~ *ταξίδι*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *interplanetary* (νόθο συνθ.)].

διάπλωση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διαμόρφωση του ηθικοπνευματικού κόσμου (του ατόμου): η *ηθική ~ των νέων* || η ~ του *χαρακτήρα* ΣΥΝ. διαπαιδαγώγηση, ανατροφή - ΦΡ. *σωματική διάπλωση* η διαμόρφωση των μερών του σώματος: η *γυμναστική βοηθά στη σωστή ~* || *έχει καλή ~* ΣΥΝ. δέσιμο. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διάπλωσις* < αρχ. *διάπλωσις*].

διαπλάσσω ρ. μετβ. {διέπλωσα, διαπλάσθηκα (καθην. -τηκα), -μένος} **1.** δίνω σχήμα σε (εύπλαστη ύλη) ΣΥΝ. πλάθω, σχηματίζω **2.** (μτφ.) διαμορφώνω (τον χαρακτήρα, τον ηθικό και πνευματικό κόσμο κάποιου): *το σχολείο - τον χαρακτήρα και διαμορφώνει την προσωπικότητα των μαθητών* ΣΥΝ. διαπαιδαγωγώ, ανατροφή, καλλιέργει. Επίσης (προφορ.) διαπλάθω. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλάθω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάπλωσις* | -τω < δια- + πλάσσω | -τω (βλ.λ.)].

διαπλαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ή συμβάλλει στη διάπλωση **2.** ΝΟΜ. *διαπλαστική αγωγή* η αγωγή με την οποία επιδιώκεται η δικαστική αναγνώριση της υπάρξεως ενός διαπλάστικου δικαιώματος και η αντίστοιχη προς το περιεχόμενο αυτού του δικαιώματος μεταβολή (σύσταση, κατάργηση, αλλοίωση) μιας έννομης σχέσης διά της δικαστικής απόφασης.

διάπλωτα επίρρ.: εντελώς ανοιχτά, σε όλο το πλάτος: *ανοίξε ~ την πόρτα, για να γαρύσει το πιάνο* || *ανοίξε ~ την αγκαλιά της* ΣΥΝ. ορθάνοιχτα, φαρδιά-πλατιά.

διάπλωτος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς ανοιχτός, σε όλο του το πλάτος: *άφησε διάπλωτες τις πόρτες, να μπει όλος ο κόσμος μέσα* ΑΝΤ. κατάλειπτος, θεόκλειστος. [ΕΤΥΜ. < *διαπλάτωνω* (υποχωρητ.)].

διαπλάτυνηση (η) [1833] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η αδήση του εύρους επιφανείας (κυρ. δρόμου, πλατείας κ.λπ.). — διαπλάτωνω Ρ. [αρ^α]. **διαπλέκω** ρ. μετβ. [αρχ.] {διέπλεξα, διαπλέχθηκα (λόγ. διεπλάκην, -ης, -η..., να/θα διαπλακώ), διαπλελεγμένος} συνδέω (αλληλεξαρτώμενα στοιχεία): (μεσοπαθ. *διαπλέκομαι*) (συχνά κακός.) εξαρτώμαι αμοιβαία (με κάποιον/κάτι): *διαπλεκόμενα συμφέροντα μεταξύ εκδοτών - πολιτικών*.

διαπλεκόμενα συμφέροντα. Τη δεκαετία του '80 πλάστηκε (από τον πρωθυπουργό Κ. Μητσότακη) και καθιερώθηκε βαθμίδων ο όρος *διαπλεκόμενα συμφέροντα* ή απλώς *διαπλεκόμενα*. Με αυτόν δηλώνονται τα αθέμιτα αλληλεξαρτώμενα συμφέροντα, που αναπτύσσονται παρασκηνιακά μεταξύ πολιτικών και διαφόρων επιχειρηματιών, π.χ. αυτών που δραστηριοποιούνται στον χώρο της ενημέρωσης (ως εκδότες εφημερίδων ή ιδιοκτήτες ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σταθμών), ώστε να εξυπηρετούνται αμοιβαία οι πολιτικές και επιχειρηματικές τους σκοπιμότητες (προβολή και προπαγάνδα από την πλευρά των πολιτικών και οικονομικά οφέλη από την πλευρά των επιχειρηματιών).

διαπλεύω (να/θα) ρ. → διαπλέω
διαπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {διέπλευσα (να/θα διαπλεύσω)} (για πλοίο ή για επιβάτες του) πλέω, ταξιδεύω διασχίζοντας θάλασσα, ποταμό ή λιμνή. — διάπλευση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω.

διαπληκτίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {διαπληκτίσθηκα (λόγ. -θηκα)} (+με) συγκρούομαι λεκτικά με κάποιον, μαλώνω: *οι οδηγοί των αυτοκινήτων που συγκρούστηκαν διαπληκτίζονταν για πολλή ώρα* ΣΥΝ. λογοφέρνω, φιλονικώ, καβγαδίζω, τσακίζομαι. — διαπληκτισμός (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δια- + πληκτίζομαι < πληκτής < πλή-σσω | -τω].

διαπλοκή (η) [αρχ.] (λόγ.) η στενή αλληλεξάρτηση: (συχνά κακός.) η αμοιβαία εξάρτηση: *παρασκηνιακές « || σκάνδαλο διαπλοκής πολιτικών - μαφιών »* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαπλέω*.

διαπλοκολογία (η) λόγος ή συζήτηση για διαπλοκή συμφερόντων, για διαπλεκόμενα συμφέροντα. — **διαπλοκολόγος** (ο). [ΕΤΥΜ. < *διαπλοκή* + -λογία].

διάπλους (ο) {διάπλου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το πέραςμα θάλασσας, ποταμού ή λίμνης μ' σκάφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω. [ETYM_ αρχ. < διαπλέω].
 διαπνώ ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} αποτελώ χαρακτηριστικό στοιχείο (κάποιου): τον διαπνέει αλτρουιστικό πνεύμα || (συνήθ. μεσοπαθ. +από) οι στρατιώτες πρέπει να διαπνέονται από φιλοπατρία || το έργο του διαπνέεται από απαισιοδοξία.

διαπνοή (η) {χωρ. πληθ.} (επιστημ.) η αποβολή υδρατμών από τους πόρους και την επιφάνεια των φύλλων των φυτών — διαπνευστι-κός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αναπνοή. [ETYM_ αρχ. < διαπνέω].

διαποίμανση (η) [1888] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η άσκηση τής πνευματικής αρχής και τής διοίκησης τής επισκοπής από αρχιερέα κατά τη διάρκειά τής αρχιερατείας του. — διαποιμάινω ρ. [μτγν.], διαποιμαντικός, -ή, -ό.

διαπολιτισμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με διάφορους πολιτισμούς ή που συνδυάζει στοιχεία διαφόρων πολιτισμών: η ~ διάσταση τού μαθηματος || ~ εκπαίδευση | επαφή | σχέση. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intercultural].
 διαπομπέω ρ. μετβ. {διαπομπέω-σα, -θηκα, -μένος} εξευτελιζώ δημοσίως ΣΥΝ. διασύρω, (λαϊκ.) πομπέω. — διαπομπέωση (η) [1893].
 * ΣΧΟΛΙΟ λ. πομπή.

[ETYM_ αρχ. < δια- + πομπέω < πομπή].
 διαπορθμεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {διαπορθμεύ-σα, -θηκα, -μένος} μεταφέρω στην αντίπερα ακτή ή όχθη ΣΥΝ. διαπεριιώνω. — διαπορθ-μεύω (η) [μτγν.].

διαπορώ ρ. αμετβ. {διαπορώ-εις...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ. (+για) βρίσκωμαι σε έντονη απορία: «ενός, πανικόβλητος και διαπορών από τα γεγονότα αυτής τής εβδομάδας» (εορμ.). — διαπορίση (η) [μτγν.]. [ETYM_ < αρχ. διαπορώ (-έω) < δι/α> + απορώ (βλ.λ.)].

διαποτιζώ ρ. μετβ. [μεσν.] {διαποτίζω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. μουσκεύω (κάτι) σε όλη του έκταση: - το βαμμάκι με οινόπνευμα 2. (συνήθ. μτφ.) επηρεάζω καταλυτικά (για ιδέες ή συναισθήματα), αφομοιώνω, οικειοποιούμαι πλήρως ιδέες και συναισθήματα: στη Δύση διαποτίστηκε ο Κροατής από τα ιδανικά των φιλελεύθερων επαναστάσεων. — διαποτίση (η).

διαπραγματεύομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {διαπραγματεύ-θηκα (καθμ. -τηκα)} ♦ 1. (μετβ.) διεξάγω συνομιλίες για τη διεκπεραίωση θέματος ή για την επίλυση διαφοράς: το κράτος διαπραγματεύεται την πώληση τής προβληματικής επιχείρησης || ~ τους όρους συνεργασίας | συμφωνίας | συμβολαίων 2. καταχρ. αντί τού πραγματεύομαι

♦ (αμετβ.) 3. (+για) η κυβέρνηση διαπραγματεύεται με τους τρομοκράτες για την απελευθέρωση των ομήρων 4. καταχρ. αντί τού «τυγχάνω διαπραγματεύσεως», π.χ. οι μετοχές διαπραγματεύονται στο Χρηματιστήριο, αντί οι μετοχές τυγχάνουν διαπραγματεύσεως στο Χρηματιστήριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM_ αρχ., αρχική σημ. «εξετάζω λεπτομερώς», < δια- + πραγματεύομαι. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. négotier].

διαπραγματεύομαι - πραγματεύομαι. Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική σημασία. Η χρήση τού διαπραγματεύομαι αντί τού πραγματεύομαι είναι λαθραία. Συγκεκριμένα, πραγματεύομαι (με αιτιατική ή περί + γεν.) σημαίνει «εξετάζω λεπτομερώς, αναλύω διεξοδικά» (στη διδακτορική διατριβή του πραγματεύεται το θέμα των ελληνοτουρκικών διαφορών - Είναι πολύ χρήσιμο βιβλίο. Ο συγγραφέας του πραγματεύεται περί των θεσμών τής αρχαίας αθηναϊκής δημοκρατίας). Αντιθέτως, το διαπραγματεύομαι (+αιτ.) σημαίνει «διεξάγω συνομιλίες για τη διεκπεραίωση ενός θέματος, συζητώ για την «πίλυση ενός προβλήματος» (Οι δύο εταιρείες διαπραγματεύονται με το Δημόσιο την ανάληψη μεγάλων κατασκευαστικών έργων σε συνεργασία με ξένες εταιρείες). Είναι λάθος να πούμε: Στο βιβλίο του πραγματεύεται το θέμα των θεσμών τής δημοκρατίας (!) αντί Στο βιβλίο του πραγματεύεται το θέμα των θεσμών τής δημοκρατίας. Το ίδιο ισχύει αντιστοίχως και για τα παράγωγα: το πραγματεύομαι διαφέρει από το διαπραγματεύω (πβ. και διαπραγματεύσιμος, διαπραγματευτής, διαπραγματευτικός).

διαπραγματεύω (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η διεξαγωγή συνομιλιών για τη διεκπεραίωση θέματος ή την επίλυση διαφοράς: ορισμένα δευτερεύοντα ζητήματα μπορούν να γίνουν αντικείμενα διαπραγματεύσεως, αλλά στα βασικά παραμένουμε ανυποχώρητοι || το θέμα είναι υπό ~ (δεν έχει ληφθεί απόφαση) || (συνήθ. στον πληθ.) οι δύο πλευρές οδηγούνται σε διαπραγματεύσεις || διεξάγονται διαπραγματεύσεις || η έναρξη των ~ για την ένταξη τής Κύπρου στην Ε.Ε. || διμερείς ~ 2. η αγορά και η πώληση μετοχών ή ομολόγων στο Χρηματιστήριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαπραγματεύομαι. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. negotiation].

διαπραγματεύσιμος, -ή, -ό [1887] αυτός που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεως: ο προθυπουργός δήλωσε ότι τα εθνικά μας δίκαια δεν είναι ~ || οι μετοχές θα είναι από σήμερα - στο Χρηματιστήριο.

διαπραγματευτής (ο) [1840], διαπραγματευτρια (η) {διαπραγ-ματευτριών} ΠΟΛΥΓ.-ΟΙΚΟΝ. πρόσωπο που εκπροσωπεί μία πλευρά στις συνομιλίες με μέλη τής άλλης πλευράς για τη διεκπεραίωση θέματος ή την επίλυση διαφοράς (πβ. λ. διαμεσολαβητής): ο Έλληνας ~ στις συνομιλίες για το Κυπριακό || συνάντηση των ~ για την επίλυση τής κρίσης || ~ ομολόγων. [ETYM_ Απόδ. τού αγγλ. negotiator].

διαπραγματευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαπραγματεύση: ~ αντικείμενο | ικανότητες | αντιπροσώπια. Φρ. διαπραγμα-

τευτικό χαρτί το στοιχείο που μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς σε διαπραγματεύσεις για την ενίσχυση των θέσεων του. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαπραγματεύομαι. διαπράττω ρ. μετβ. [αρχ.] {διπρέω-τος-ερος, -ατός} (καθμ. -χτηκα), -γμένος} τελώ, κάνω (κάτι κακό): ~ αδίκημα | έγκλημα | αδικία εις βάρος κάποιου | σφάλμα | αμάρτημα. — διαπράξη (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κάνω.

διπρέπτης, -ής, -ές (διπρεπ-ούς | -εις (ουδ. -ή) διπρεπέστ-ερος, -ατός} αυτός που έχει διακριθεί σε τομέα κοινωνικής δραστηριότητας, αυτός που έχει κύρος και υπόληψη: ~ επιστήμονας ΣΥΝ. επιφανής, φημισμένος. — διαπρέπώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, φημισμένος. [ETYM_ αρχ. < διαπρέπω].

διπρέπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {διπρέπω-α} διακρίνομαι (σε συγκεκριμένο τομέα), έχω μεγάλη επιτυχία, δημιουργώ σημαντικό έργο: - στην πολιτική | στη ζωγραφική | στα γράμματα || (κ. ειρων.) νεαροί που διαπρέπουν στην αγένεια. διαπροσωπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με διαφορετικά πρόσωπα, που αναφέρεται συγχρόνως σε σχέσεις, καταστάσεις κ.λπ. μεταξύ προσώπων: ~ σχέσεις | επαφή ΣΥΝ. διανθρώπινος. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interpersonal]. διαπρόσιτος, -α, -ο (λόγ.) στη Φρ. διαπρόσιτος κήρυκας πρόσωπο που διακηρύσσει κάτι με ιδιαίτερη θερμότητα, με ένταση και παλμό: έγινε ~ τής αδέλφωσής των λαών.

[ETYM_ αρχ. < *δια-πρό-τιος, πιθ. < δια-πρό «διαμπερώς, πέρα ως πέρα», όπου η μεταβολή -υ- < -ο- (-πρυ- < -προ-) οφείλεται μάλλον σε αιολικό φωνηεντισμό (πβ. αιολ. όνομα, από όπου επώνυμος, ανώνυμος, συνώνυμος κ.λπ., αντί τού όνομα)]. διάπυτος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) γεμάτος πόνος.

[ETYM_ αρχ. < δια- + πύον], διαπύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {διαπύομαι... | διαπύθηκα} (λόγ.) (για πληγή) μαζεύω πόνος: το τραύμα διαπύθηκε. — διαπύση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM_ < αρχ. διαπύω (-έω) < δια- + πύω < πύον]. διάπυρος, -η, -ο 1. (για υλικό) αυτός που έχει κοκκινίσει από τη θερμότητα, αυτός που βρίσκεται σε υψηλή θερμοκρασία: ~ ύλη | μέταλλο ΣΥΝ. πυρωμένος, πυρακτωμένος, καυτός 2. (μτφ.) πολύ έντονος, ένθερμος: ο ~ πόθος του να γυρίσει στην πατρίδα 3. σε στερεότητα ευχή με την οποία κλείνουν έγγραφα ή επιστολές ανώτερων εκκλησιαστικών: ~ εν Χριστώ | προς θεόν ειχρήτης ΣΥΝ. διακιάς, φλογέρος, σφοδρός.

[ETYM_ αρχ. < δια- + πυρός < πυρ]. διαπύρνω ρ. μετβ. {διάρπυω-σα, -θηκα, -μένος} 1. συνδέω (στοιχεία) με τέτοιον τρόπο, ώστε να αποτελέσουν οργανωμένο σύνολο ΣΥΝ. συναρπύρω, συναρμύζω 2. (μτφ., κυρ. για κείμενα) διατάσσω με λογική σειρά (έννοιες και ιδέες), δομώ και διαπλέκω (επιμέρους θεματικές ενότητες) ΣΥΝ. διατάσσω, διαπλέκω, συνθέτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. δομή.

[ETYM_ < αρχ. διάρπυω < δι/α> + άρπυω (-όω) < άρπυον]. διάρπυρος (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσ'ες, -ώσ'ων} 1. η δόμηση και σύνδεση των επιμέρους μελών σε οργανωμένο σύνολο: η ~ ενός θεατρικού έργου || η κοινωνική ~ μιας εποχής || η ~ τού χώρου ΣΥΝ. δομή, υφή, σύνθεση 2. (ειδικότ. για κείμενα) η διαπλοκή των επιμέρους θεματικών ενότητων: η ~ ενός ποιήματος | μωβιστήματος | άρθρου ΣΥΝ. δόμηση, οργάνωση 3. ΑΝΑΤ. η κλειδίωση, η άρθρωση των οστών. διαρθρωτικός, -ή, -ό [μτγν.]. 1. αυτός που σχετίζεται με τη διάρθρωση 2. (ειδικότ.) αυτός που προχωρεί σε βάθος, που αγγίζει την ίδια τη δομή, την οργάνωση συστήματος: για να καταπολεμηθεί η γραφειοκρατία, χρειάζεται ~ αλλαγές || ~ παρεμβάσεις | μέτρα | Ταμείο. 3. ΔΙΑΡΚΕΙΑ (η) [μτγν.] {-α κ. -είας | χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα τού διαρκούς: τα κλασικά έργα έχουν ~ 2. (η γεν. διαρκείας ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς κάτι που διαρκεί στιγμιαία ή που ισχύει για μία μόνο φορά: εισιτήριο ~ (που ισχύει για πολύ καιρό, όχι για μία μόνο φορά) || στυλό ~ (το οποίο δεν ανανεώνεται το μελάνι και αχρηστεύεται όταν τελειώσει το σωληνάριο μελάνης που είναι ενσωματωμένο στην κατασκευή του) || απεργία | άδεια | αγνώτας - || ενεστώτας ~ 3. το συνεχές χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο γίνεται κάτι: κατά τη ~ τού ταξιδιού (κατά τον χρόνο τού ταξιδιού) || κατά τη ~ τής προεγείωσης απαγορεύεται το κάπνισμα 4. (συνεκδ.) η έκταση τού παραπάνω χρονικού διαστήματος: η ταμνία έχει ~ τρεις ώρες || μεγάλη ~ || γάλα μακράς διάρκειας || μουσικό έργο συνολικής - τεσσάρων ωρών. διαρκής, -ής, -ές [αρχ.] {διαρκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από χρονική συνέχεια: τα κατάφερε χάρη στις ~ του προσπάθειες ΣΥΝ. αδιάκοπος, ακατάπαυστος, αδιάλειπτος ΑΝΤ. στιγμιαίος 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από μονομηνία και σταθερότητα: η ~ Ιερά Σύνοδος τής Εκκλησίας || ~ Κοινοβουλευτική Επιτροπή ΣΥΝ. μόνιμος, σταθερός. — διαρκώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης,

-ΙΓ. «Ε■ διαρκώ ρ. αμετβ. {διαρκέω... | διήρκεσα} 1. γίνωμαι, συντελούμαι σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: κάθε μάθημα διαρκεί 45 λεπτά 2. (συνεκδ.) έχω μεγάλη ή απεριόριστη διάρκεια, αντέχω στον χρόνο: υπάρχουν οι επιπλοκές φιλίες και οι φιλίες που διαρκούν 3. βρίσκωμαι σε εξέλιξη, σε συνέχεια: όσο διαρκεί ο καύσωνας, αποφεύγετε να βγαίνετε έξω! || η απεργία θα διαρκέσει μέχρι να ικανοποιηθούν τα αιτήματα των εργαζομένων Φρ. (λόγ.) διαρκούντος τού | διαρκούσης τής... όσο διαρκεί (κάποιος/κάτι): διαρκούσης τής εκχειρίδας δεν σημειώθηκαν κρούσματα βίας (πβ. λ. μεσούντος). [ETYM_ < αρχ. διαρκώ (-έω) < δι/α> + αρκώ. Η φρ. διαρκούντος τού... όπου το ρήμα εμφανίζεται σε γενική απόλυτη μετοχή, αποδίδει το γαλλ. durant le/la...].

διαρπάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {δι-ήρπασα, -αρπάχθηκα, -ήρπασμένος} (λόγ.) καταλήθειο, λειπλιτό: «η έρευνα έδειξε ότι κάποιοι διήρπασαν τεράστιας έκτασης υλικό προοριζόμενο για τους σεισμοπαθείς» (εφημ.). — διαρπαγή (η) [αρχ.].

διαρρέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {διέρρευσα} ♦ 1. (μετβ.) (για ποταμό) διασχίζω, ρέω μέσα από (έκταση γης): ο Λουναβής διαρρέει την Ουγγαρία ♦ (αμετβ.) 2. (για υγρά ή αέρια) διαφεύγω ρέοντας μέσα από άνοιγμα: διέρρευσε υγραέριο 3. (για χρώνο) παρέρχομαι, κυλώ: διέρρευσε αρκετός καιρός από τότε που πρωτοσυναντήσαμε ΣΥΝ. περνώ 4. (για πληροφορία νυστική, απόρητη κ.λπ.) δημοσιοποιούμαι (διχετευόμενη σε τρίτους): χθες διέρρευσε (η είδηση) ότι επροκειται να παραιτηθεί ο υπουργός Περιβάλλοντος. — διάρρευση (η) [1892].

διαρρέω: παράγωγα. Το διαρρέω χρησιμοποιείται κανονικά ως αμετάβητο ρήμα, δηλ. χωρίς αντικείμενο (Διέρρευσε η πληροφορία ότι...). Ως μεταβητικό χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη φράση αφηών (κάτι) να διαρρεύσει (Άρπασαν από το Υπουργείο Χωροταξίας να διαρρεύσει ότι η νομοποίηση των αυθαίρετων θα αρχίσει εντός των επομένων μηνών). Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια το διαρρέω άρχισε να χρησιμοποιείται καταχρηστικά (αντί του διχετευτού) και ως μεταβητικό ρήμα (Κυβερνητικά στέλεχη διέρρευσαν την πληροφορία ότι ετοιμάζονται σερατικές αλλαγές στην οικονομία). Παράγωγο του διαρρέω με αμετάβητη και μεταβητική σημ. είναι η λ. διαρροή. Τελευταία, με μεταβητική ιδίως σημασία, χρησιμοποιείται και το διάρρευση (= διάδοση) πληροφοριών. Τελεώς διαφορετική είναι η σημ. του άλλου παραγώγου, του διάρροια, που χρησιμοποιείται από τον Ιπποκράτη μέχρι σήμερα.

διαρρηγνύω ρ. μετβ. (διέρρη-ξα, -ήχην (κ. -άγην, -ης, -ης...), -ημέ-νος) (λόγ.) 1. δημιουργώ ρήγμα σε (συμπαγή επιφάνεια, συμπαγές σώμα), σχίζω βίαια: σε γάλακτος μεγάλων μεγεθών η ζώνη που διαρρηγνύεται έχει μήκος αρκετών δεκάδων χιλιομέτρων ΣΥΝ. σπάζω · ΦΡ. **διαρρηγνύω τα μάτια μου** (σχίζω τα ρούχα μου) διαμαρτύρομαι έ'το'α, κυρ. υποστηρίζοντας την αθωότητα ή το δικιο μου, συχνά ειρων.: πολλοί από εκείνους που κατηγορήθηκαν για εγκλήματα πολέμου διερρηγνύαν τα μάτια τους ότι εκτελούσαν διαταγές άλλων 2. ανοίγω βίαια, παραβιάζω (κλειστό χώρο): δύο ληστές διέρρηξαν το χρηματοκιβώτιο | την τράπεζα | το σπίτι 3. (μτφ.) διακόπτω απότομα ή βίαια (σχέση, δεσμό κ.λπ.): «το εκλογικό σώμα σύντομα θα διαρρήξει τους παραδοσιακούς πολιτικούς δεσμούς του με τα μεγάλα κόμματα» (εφημ.) || η ανάπτυξη της μηχανής τείνει να διαρρήξει την άμεση σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τα μέσα παραγωγής. [ΕΤΥΜ. < αρχ. διαρρήγνυμι < δια- + ρήγνυμι, βλ. κ. ρήγμα. Η φρ. διαρρηγνύω τα μάτια μου απαντά με διάφορες μορφές τόσο στην Π.Δ. όσο και στην Κ.Δ., αποτελούσε δε ιδιαίτερη εμαρτικό τρόπο, με τον οποίο οι Ισραηλίτες εξέφραζαν αγανάκτηση (π.χ. Ματθ. 26, 65: τότε ο άρχιερέας διέρρηξεν τά μάτια αυτού)].

διαρρήδη επιρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς περιστροφές ή υπεκφυγές: υποστήριξε ~ τις διεκδικήσεις του ΣΥΝ. ρητά, κατηγορηματικά, απεριφραστα, αναφανδόν. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + ρή- (< θ. ρη-, πβ. παθ. αόρ. έρ-ρή-θην, βλ. κ. ρήση) + επιρρ. επίθημα -δη].

διαρρηκτής (ο) {διαρρηκτών}, **διαρρηκτρια** (η) {διαρρηκτριών} πρόσωπο που διαπρττει διάρρηξη (βλ. λ., σημ. 2). — διαρρηκτικός, -ή, -ό [1887]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. διαρρήγνυμι (βλ. λ. διαρρηγνύω)].

διαρρηκτός, -ή, -ό ΝΟΜ. αυτός που είναι δυνατόν να ακυρωθεί: ~ δικαιοπραξία | σύμβαση.

διάρρηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεως, -ήξεων} 1. η παράνομη παραβίαση κλειστού χώρου: έκαναν ~ στο σπίτι και έκλεψαν όλα τα κοσμήματα 2. (λόγ.) το βίαιο σχίσμο (πβ. ΙΑΤΡ. ~ σπληνός | μήτρας) 3. η δημιουργία ρωγμής σε τοίχο ή μέλος οικοδομικού έργου ή σε πέτρωμα, ή ρηγμάτωση: στον σεισμό της Ρόδου η ~ των πετρωμάτων έγινε σε υποθαλάσσιο σημείο της περιοχής 4. (λόγ.-μτφ.) η απότομη διάσπαση της ενότητας, η βίαιη διακοπή της συνέχειας: η ~ της ενότητας του κόμματος || έπληθε ~ της σχέσεως του με το υφιστάμενο κομματικό σύστημα 5. ΝΟΜ. η ακύρωση, η διακοπή της ισχύος: ~ των όρων του συμβολαίου. [ΕΤΥΜ. < μτγν. διάρρηξις < αρχ. διαρρήγνυμι (βλ. λ. διαρρηγνύω)].

διαρροή (η) 1. η διαφυγή, η απώλεια υγρού ή αερίου μέσα από ανοίγματα: ~ νερού | γκαζιού | ραδιενέργειας | τοξικών ουσιών στο περιβάλλον (μτφ.) 2. η γνωστοποίηση μη ανακοινώσιμων στοιχείων: ~ πληροφοριών | μυστικών | θεμάτων εξετάσεων 3. εγκατάλειψη ενός χώρου από πρόσωπα που ανήκαν σε αυτόν: ~ ψηφοφόρων του κυβερνόντος κόμματος προς τα κόμματα της αντιπολίτευσης || στις μυστικές ψηφοφορίες υπάρχει συχνά ~ ψήφων (= ψηφοφόρων) 4. η απώλεια που παρουσιάζεται κάπου προς όφελος άλλου: η φωνή γλιτώνων νέων στο εξωτερικό για σπουδές, επιφέρει ~ πολιτικού συναλλάγματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαρρέω, -ρρ-.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αγωγός - ροή νερού», < διαρρέω. Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. leak].

διάρροια (η) {διάρροιών} η συνεχής αποβολή από το έντερο κοπράνων σε ρευστή κατάσταση: τον έπιασε | έπαθε ~ ΣΥΝ. ευκολιότητα, (λαϊκ.) τσιλιό. — διάρροϊκός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαρρέω, άρροια. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διαρρέω. Η λ. πέρσσε και σε Ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diarrhoea, γαλλ. diarrhée ή ως μετάφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Durchfall].

διαρρυθμίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διαρρυθμίζω, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} διευθετώ την επίπλωση και τη διακόσμηση σε (εσωτερικό χώ-

ρο): διαρρυθμίζω με μοντέρνο τρόπο το σαλόνι τους. — **διαρρυθμίζω** (η) [1888], **διαρρυθμιστικός**, -ή, -ό [1862].

διαρχία (η) [1887] {διαρχιών} 1. η άσκηση της εξουσίας από δύο πρόσωπα ή φορείς 2. ΦΙΛΟΣ, το φιλοσοφικό σύστημα, θεμελιώδης θέση του οποίου είναι ότι ο κόσμος κυριαρχείται από τις αντίδρομες δυνάμεις της ύλης και του πνεύματος ΣΥΝ. διίσχυος ΑΝΤ. μονισμός. — διαρχικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο. [ΕΤΥΜ. < δι- (< δις «δύο φορές») + αρχία < άρχω].

Δίας (ο) {Δία κ. Διός} 1. ΜΥΘΟΛ. ο βασιλιάς και πατέρας των θεών του Ολύμπου (βλ. κ. λ. Ζευς) · 2. ΑΣΤΡΟΝ. ο μεγαλύτερος πλανήτης του ηλιακού μας συστήματος, ο οποίος κινείται ανάμεσα στον Άρη και τον Κρόνο. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. Ζευς].

διασάλεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αναστάτωση, η διατάραξη μιας κατάστασης: τους συνέλαβαν για ~ της τάξης ΣΥΝ. κλονισμός.

διασαλεύω ρ. μετβ. {διασάλειψα, -θηκα, -μένος} αναστατώνω, διαταράσσω μια κατάσταση: τιμωρούνται όσοι διασαλεύουν την κοινωνική ειρήνη ΣΥΝ. κλονίζω. — διασαλεύτης (ο) [1891]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + αλέω < σάλλω (βλ. λ.)].

διασάλπιξ ρ. μετβ. [μτγν.] {διασάλπισα, -τηκα, -μένος} διαλαλώ, διατυμπανίζω (βλ. λ.).

διασαφηνίζω ρ. μετβ. (διασαφηνίζω, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) δίνω διευκρινίσεις (για κάτι) κάνοντας το σαφές: ζήτησαν από τον ομιλητή να διασαφηνίσει τη θέση του ΣΥΝ. ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω. — διασαφηνίση (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + σαφηνίζω < σαφηνής < επιρρ. σάφα (βλ. λ. σα-ψής) |

διασαφηνίζω | διασαφώ, αποσαφηνίζω | αποσαφώ. Από το αρχ. επιρρ. σάφα «σαφώς» σχηματίστηκε το αρχ. επιθ. σαφ-ηνής «αυτός που εμφανίζεται κατά τρόπο σαφή, καθαρό» (πβ. απ-ηνής, προσ-ηνής [το τέρμα -ηνής < *άνος «πρόσωπο» είναι κάτι ανάλογο προς το τέρμα -ειδής: ευ-ειδής, δυσ-ειδής]). Από αυτό παρήχθη το αρχ. ρ. σαφηνίζω «εξηγώ σαφώς - εκφράζομαι καθαρά» και σύνθετα απο-σαφηνίζω και δια-σαφηνίζω με τα παράγωγα τους. Από το σάφα, εξάλλου, παρήχθη το σαφής, από το οποίο σχηματίστηκε ρ. σαφώ, εμφανιζόμενο κυρίως ως σύνθετο αποσαφώ και διασαφώ (με τα παράγωγα τους). → **αδιευκρίνιστος**

διασάφηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η παροχή διευκρινίσεων για κάτι, ώστε να γίνει σαφές, ξεκάθαρο: η ~ των βασικών θέσεων του δοκμίου γίνεται με τη χρήση παραδειγμάτων 2. (ει-δικότ.) η γραπτή δήλωση της προέλευσης και του προορισμού εμπορευμάτων στο τελωνείο: «καθετί που περνάει στα σύνορα έπρεπε να περάσει τη διαδικασία των διασαφήσεων, γι ' αυτό από τα χαράματα συνέρρεαν στα τελωνεία οι εκτελωνιστές» (εφημ.). — **διασαφηντικός**, -ή, -ό [μτγν.].

διασαφής ρ. μετβ. {διασαφέω... | διασαφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} (λόγ.) παρέχω διευκρινίσεις σε (συγκεκριμένο θέμα) ΣΥΝ. αποσαφηνίζω, ξεκαθαρίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. διασαφηνίζω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. διασαφώ (-έω) < δια- + σαφώ < σαφής].

διάσειση (η) {-ης κ. -είσεως | -είσεις, -είσεων} 1. το δυνατό τράνταγμα ΣΥΝ. κλονισμός 2. ΙΑΤΡ. **διάσειση εγκεφάλου** | **εγκεφαλική διάσειση** η πρόσκαιρη τραυματική παράλυση των εγκεφαλικών λειτουργιών. [ΕΤΥΜ. < μτγν. διάσεισις < αρχ. διασειώ. Η ιατρ. σημ. αποδίδει το αγγλ. concussion].

διασειώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διείσεισα, διασειώ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (σπάν.) τραντάζω, σείω δυνατά ΣΥΝ. κλονίζω.

διάσελο (το) (λαϊκ.) 1. το μονοπάτι που αποτελεί δίοδο μεταξύ βουνών ΣΥΝ. διάσεύρα, δερβένι 2. (μτφ.-λογιοτ.) το μεταίχμιο | το μεταίχμιο το ~ όρθιος ο γυιος **πολέμαγε** (Ν. Βρεττανός). [ΕΤΥΜ. < δια- + -σελο < σελί < μεσον. σελιον, υποκ. του σέλα].

διάσημος, -η, -ο 1. γνωστός στο ευρύ κοινό, περίφημος: ~ **πιανίστας** | **ηθοποιός** || ~ για τις εκκεντρικές του συνήθειες ΣΥΝ. φημισμένος, ξεκακός ΑΝΤ. άσημος 2. ΣΤΡΑΤ. **διάσημα** (τα) {διασήμων} τα διακριτικά στρατιωτικού βαθμού: τα ~ του στρατηγού. ΣΧΟΛΙΟ λ. περιβόητος, φημισμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δια- + -σημος < σήμα. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. insigne(s)].

διασημότητα (η) [1858] {διασημότητων} 1. η καλή φήμη που έχει κάποιος στο ευρύ κοινό ΑΝΤ. ασημότητα 2. (συνεκδ.) **διασημότητα** η ευρύτητα γνωστή προσωπικότητα: στο ρεσιτάλ συγκεντρώνονται πολλές διασημότητες ΣΥΝ. (καθημ.) φήμη, βίτ. ΣΧΟΛΙΟ λ. φημισμένος. [ΕΤΥΜ. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ. celebrity].

διασκεδάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {διασκεδάσα, -τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ 1. (αμετβ.) έργω ώστε να έρθω σε κατάσταση ευθυμίας, ευχάριστη διάθεση: πάμε κάπου να διασκεδάσουμε || ~ σε μπαρ | σε ντίσκο | σε πάρτι | σε γλέντι || ~ με τα αστεία του | κάνοντας φάρσες ΣΥΝ. γλεντώ, το ρίχνω έξω ♦ (μτβ.) 2. κάνω (κάποιον) να έρθει σε κατάσταση ευθυμίας, σε ευχάριστη διάθεση: μας διασκεδάξε με τα έξυπνα αστεία του || δεν με διασκεδάζουν οι ταινίες βίας · 3. διασκορπίζω, απομακρύνω (δυσάρεστο συναίσθημα): προσπάθησε να διασκεδάσει τις κακές εντυπώσεις από την αγενή συμπεριφορά του || ~ τους φόβους | τις ανησυχίες κάποιου ΣΥΝ. διαλύω.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. διασκεδάννυμι «διασκορπίζω» (κατά τα ρ. σε -άζω) < δια- + σκεδάννυμι < *σκεδάσ-νυ-μι (από τον αόρ. εσκέδασα κατά το σχημα πετάννυμι - επέτασα, κεράννυμι - εκέρασα), πθ. < I.E. *sq(h)nd- | *sq(h)en-d- «σχίζω, καταστρέφω», πβ. σανσκρ. skhadate

«σχίζω», αγγλ. scatter «διασκορπίζω», shatter «θραύω», γερμ. Schindel «σχίζω» κ.ά.].

ΣΧΟΛΙΟ Είναι ενδιαφέρουσα η σημασιολογική εξέλιξη της λ. διασκέδαζω (αρχαιότερος τ. του διασκεδάννυμι). Αρχική σημ. τής λ. ήταν το «σκορπίζω, διασκορπίζω», που παρέμεινε και σήμερα μέσα από τη λόγια παράδοση («διασκεδάζω τις αγησυχίες» = διασκορπίζω, διαλύω). Από χρήσεις όπως «διασκεδάζω τη θλίψη μου» ή «διασκεδάζω την ανία | πλήξη μου» κατά παράλειψη του ουσιαστικού {θλίψη | ανία | την πλήξη κ.τ.ό.}, έφθασε το διασκεδάζω στη σημ. «ευχαριστιέμαι, κάνω κάτι που με ευχαριστεί, περνάω την ώρα | τον καιρό μου ευχάριστα». Γενικότερα, η έννοια τής απλής διασκέδασης προϋποθέτει την απόσπαση του ανθρώπου από την υποχρεωτική ασχολία και τη στροφή του σε ευχάριστες απασχολήσεις (έτσι δημιουργήθηκαν τα ξεδinha, το ριζνω έξω [πβ. τα γαλλ. distraire, γαλλ. divertir από λατ. distrahere «διασπώ, κομματιάζω», αγγλ. divert από λατ. divertere «αποσπώ, αποστρέφω», από όπου κ.ά.]).

διασκέδαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κατάσταση στην οποία αισθάνεται κανείς ευθυμία και περνάει ευχάριστα: *καλή είναι η δουλειά, αλλά χρειάζεται και η ~ || το έριξε στο πηγάδι και στις ~ ΦΡ. (α) καλή διασκέδαση!* (ευχετ.) σε κάποιον που παγαίνει να διασκεδάσει (σε γλέντι, χορό, βραδινή έξοδο κ.λπ.) ΣΥΝ. να πάρεις καλά! (β) *κέντρο διασκέδασης* κατάσταση στο οποίο παγαίνει ο κόσμος για να διασκεδάσει (π.χ. ακούγοντας τραγούδια, χορεύοντας κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο διασκεδάζει κανείς: *η μόνη ~ που τον έμεινε είναι η τηλεόραση.*

διασκεδασμός (ο) **1.** ο άτακτος διασκορπισμός **2.** ΟΠΤ. *διασκεδασμός του φωτός* η διάθλαση του λευκού φωτός σε ακτινοβολίες άλλων χρωμάτων. [ΕΤΥΜ. μτγν. < διασκεδάζω, ο επιστ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. dispersion].

διασκεδαστής (ο), **διασκεδάστρια** (η) {διασκεδαστριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να διασκεδάσει άλλους. [ΕΤΥΜ. μετάφρ. δάνειο από αγγλ. entertainer. Το μτγν. *διασκεδαστής* σημαίνει «διασκορπιστής»].

διασκεδαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκαλεί ευθυμία, γέλιο: ~ *ταινία | θέαμα | παιχνίδι | καταστάσεις* || *τα ~ κόλλα των γελοιοποιών* ΣΥΝ. αστειός, ευτράπελος, τερπνός **2.** (μειωτ.) αυτός που στερείται σοβαρότητας: *τους τρόμαξε όλους με τις απειλές του, αλλά προσοπικά τον βρήκα μάλλον διασκεδαστικό* ΣΥΝ. φαιδρός, αστειός, γελοίος. — διασκεδαστικά επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μετάφρ. δάνειο από γαλλ. divertissant. Το μτγν. *διασκεδαστικός* σημαίνει «διασκορπιστικός»].

διασκελιά (η) → δρασκελιά

διασκελίζω ρ. μετβ. {διασκελίω-α, -τηκα, -μένος} δρασκελίζω (βλ. λ.). — διασκελίσιμα (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *διασκελίζομαι* < δια- + *σκελίζομαι* < *σκέλος*].

διασκελισμός (ο) **1.** το άνοιγμα των σκελών κατά το βάδιση ή το τρέξιμο, η δρασκελιά: *περπατούσε με μεγάλο ~* **2.** ΦΙΛΟΛ. (στην ποίηση) η μη ολοκληρωση του νοήματος σε έναν στίχο και η συνέχισή του στον επόμενο, π.χ. «Φαίδρον τον ουρανόν | Έχεις και από τα δένδρα σου | Πολλή πάντοτε κρέμεται | Καρποφορία» (Α. Κάλβος). [ΕΤΥΜ. μετάφρ. δάνειο από γαλλ. enjambée].

διασκεπτόμαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {διασκεπθήκα} συνεδριάζω για τη λήψη αποφάσεων: *μετά τις πρόσφατες εξελίξεις, το υπουργικό συμβούλιο διασκεπθήκε εκτάκτως, για να καθορίσει τη στάση της κυβέρνησης* ΣΥΝ. συσκέπτομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

διασκευάζω ρ. μετβ. {διασκευασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} επιφέρω τροποποιήσεις σε (καλλιτεχνικό έργο λόγου ή μουσικής): *διασκεύασαν την «Ειρήνη» του Αριστοφάνη, για να την παρουσιάσουν σε παιδικό κοινό || την οργανική απόδοση των «Ουγγρικών Ραγωδιών» την έχει διασκευάσει ο ίδιος ο Ιστ.* — διασκευστής (ο) [μτγν.], διασκευάστρια (η), διασκευστικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προετοιμάζω, παρέχω», < δια- + *σκευάζω* < *σκεπή*. Ηδη μτγν. η σημ. «ανθεωρώ, διορθώνω (βιβλίο προς έκδοση)»].

διασκευή (η) **1.** το να διασκευάζει κανείς (κάτι): η ~ *λογοτεχνικών έργων για την τηλεόραση είναι κάτι ιδιαίτερα απαιτητικό* **2.** (συνεκδ.) το έργο που προκύπτει ως αποτέλεσμα της παραπάνω εργασίας, η νέα μορφή διασκευασμένου έργου: *το σενάριο είναι μια ~ του μόνονιμου μυθιστορήματος* (πβ. λ. ριμέικ). [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εφοδιασμός (με προμήθειες), κατασκευή», < αρχ. διασκευάζω (βλ. λ.). Ηδη μτγν. η σημ. «νέα έκδοση (έργου) με διορθώσεις»].

διασκευή (η) {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} **1.** η συνάθροιση προσωπών, συνθη. ανώτερον κυβερνητικών παραγόντων ή εκπροσώπων κρατών, προκειμένου να συζητήσουν και να αποφασίσουν επί ειδικών ζητημάτων: ~ *κορυφής* (όπου συμμετέχουν αρχηγοί κρατών) **2.** ΝΟΜ. το στάδιο τής διαδικασίας στα πολυμελή δικαστήρια, μετά από τη δημόσια συζήτηση στο ακροατήριο, κατά το οποίο ο εισηγητής δικαστής, αναπτύσσει τις θέσεις του και πραγματοποιείται μυστική συζήτηση μεταξύ των δικαστών του πολυμελούς δικαστηρίου προκειμένου αυτό να καταλήξει στην απόφαση του. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διασκευής* < *διασκεπτόμαι*].

διασκοπία (το) {διασκοπι-ου | -ων} το επιδιασκοπείο (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. diascopel].

διασκορπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διασκορπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σκορπίζω εδώ και εκεί **2.** (μτφ.) ξοδεύω υπερσκεπτα, κατα-

σταταλώ: *διασκορπίσε την περιουσία της.* — διασκορπίση (η) [μεσν.] κ. διασκορπισμός (ο) [μτγν.]. **διασπαθίζω** ρ. μετβ. {διασπαθισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (κακός.) κατασταταλώ, ξοδεύω απερίσκεπτα και χωρίς φειδώ: *μέλη τής κυβέρνησης κατηγορήθηκαν ότι διασπάθισαν το δημόσιο χρήμα.* — διασπάθιση (η) [1886]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δια- + *σπαθίζω* < *σπάθη*]. **διάσπαρτος**, -η, -ο διασκορπισμένος σε πολλά διαφορετικά μέρη, απ' άκρον εις άκρον: *υπάρχουν Έλληνες ~ σε όλη την οικουμένη* ΣΥΝ. δι'σπαρμένος, γκατ'σπαρμένος. [ΕΤΥΜ. < *διασπείρω*]. **διάσπαση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ο απότομος ή βίαιος διαχωρισμός ενός όλου στα μέρη που το αποτελούν ή σε μικρότερα τμήματα: η ~ *ενός πολυεθνικού κράτους σε κρατίδια | ενός κόμματος* ΣΥΝ. διαμελισμός **2.** (μτφ.) η ρήξη που προκύπτει σε κάτι συμπλεγές, ενιαίο: η ~ *του μέτωπου από τον εχθρό* || η ~ *τής αμυντικής γραμμής* ΣΥΝ. διάλυση **3.** ΦΥΣ. *διάσπαση (τού) ατόμου* η μετατροπή ατομικού πυρήνα σε δύο ή άλλους με διαφορετικά χαρακτηριστικά από τον αρχικό, κατά την οποία σημειώνεται εκπομπή ή απορρόφηση ενέργειας **4.** ΧΗΜ. η χημική αντίδραση κατά την οποία μια χημική ένωση λυετα σε απλούστερες ενώσεις ή στα στοιχεία που την αποτελούν. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διάσπασις* < *διασπώ*. Οι σημ. τής πυρηνικής φυσικής και τής χημείας αποτελούν απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. désintégration].

διασπαστής (ο) [1840], **διασπαστρια** (η) {διασπαστριών} (κακός.) πρόσωπο που προκαλεί διάσπαση. [ΕΤΥΜ. μετάφρ. δάνειο από αγγλ. disruptionist].

διασπαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διάσπαση, κυρ. αυτός που επιφέρει διάσπαση: ο *αρχηγός του κόμματος κατήγγειλε τις ~ πρωτοβουλίες* || ~ *κινήσεις* ΣΥΝ. σχισματικός, αποσυνθετικός. — διασπαστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. μετάφρ. δάνειο από γαλλ. disruptif].

διασπείρω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέσπειρα, διασπάρθηκα κ. (λόγ.) διεσπάρη (να/θα διασπαρώ), διεσπαρμένος} **1.** (λόγ.) σκορπίζω η τοποθετώ εδώ κι εκεί: *έχουν διασπείρει ελεύθερους σκοπευτές σε διάφορα σημεία της πόλης* || *το καθεστώς είχε διασπείρει τις πυρηνικές κεφαλές σε όλη την έκταση τής αγανούς χώρας* **2.** (μτφ.) διαδίδω (συνθη). κάτι ψευδές: ~ *τερατώδη νέα/α/ ανυπόστατες φήμες/ ψευδείς ειδήσεις.*

διασπορά (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.) το σκόρπισμα εδώ κι εκεί: η ~ *των θρασυμάτων μιας βόμβας* | *ναρκών σε μια περιοχή* ΣΥΝ. διασκορπισμός **2.** η ύπαρξη ή τοποθέτηση σε πολλά διαφορετικά σημεία: ο *έλεγχος τής διασποράς των πυρηνικών όπλων σε χώρες του Τρίτου Κόσμου* || *απαιτείται ~ των γύρων στάθμευσης* **3.** η μετανάστευση σε διάφορες χώρες του κόσμου μέρους μιας εθνικής ομάδας, ενός έθνους (αρχικός προκειμένου για την εγκατάσταση των Εβραίων σε διάφορα μέρη του κόσμου): *Έλληνες | Εβραίοι τής ~* **4.** η διάδοση (συνθη. για κάτι αναληθές)- ΦΡ. *διασπορά ψευδών ειδήσεων* αόλιση πράξη την οποία διαπράττει όποιος διασπείρει με οποιονδήποτε τρόπο ψευδείς ειδήσεις ή φήμες, ικανές να επιφέρουν ανησυχία ή φόβο στους πολίτες ή να ταράζουν τη δημόσια πίστη ή να κλονίσουν την εμπιστοσύνη του κοινού στο εθνικό νόμισμα ή στις Ένοπλες Δυνάμεις τής χώρας ή να επιφέρουν διαταραχή στις διεθνείς σχέσεις τής.

διασπορέας (ο) [μτγν.] {διασπορ-είς, -έων} **1.** αυτός που διασπείρει, που σκορπίζει (κάτι) προς διάφορες κατευθύνσεις **2.** (μτφ.-κακός.) αυτός που διαδίδω κάτι ψευδές: ~ *ψευδών ειδήσεων.*

διασπώ ρ. μετβ. {διασπός...} | διέσπασα, διασπώμαι, -άται..., διασπαστήκα (λόγ. -θηκα), διασπασμένος (λόγ. διασπασμένος) **1.** διαχωρίζω απότομα ή βίαια ένα όλο στα μέρη που το αποτελούν ή σε μικρότερα τμήματα ΣΥΝ. κομματιάζω, διαμελίζω, διαλύω **2.** προκαλώ ρήξη σε (σε κάτι ενιαίο): *με τις ενέργειες τους επιχείρουν να διασπώσουν το μέτωπο κατά του αντιπάλου* ΣΥΝ. διχάζω, διαρώ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *διασπώ* (-άω) < δια- + *σπώ* «σπάζω», βλ. κ. *σπάζω*].

διαστάληκα ρ. → διαστέλλω

διασταλτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να προκαλεί διαστολή ή να διαστέλλεται **2.** ΝΟΜ. *διασταλτική ερμηνεία* ερμηνεία κατά διαστολή, ευρύτερη ερμηνεία μιας διάταξης, σύμφωνα με το γενικό πνεύμα και όχι με το στενό γράμμα του νόμου. **διασταλτικότητα** (η) [1871] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. η διασταλτική ιδιότητα: η ~ *τής θερμότητας* **2.** η ιδιότητα των σωμάτων να διαστέλλονται με τη θερμότητα, διατηρώντας τη μάζα τους αναλλοίωτη. [ΕΤΥΜ. μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dilatabilité].

διασταλτός, -ή, -ό [1861] αυτός που μπορεί να διασταλεί. [ΕΤΥΜ. μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dilatable].

διάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** κάθε μέγεθος που καθορίζει πόσο μεγάλο είναι ένα αντικείμενο (μήκος, πλάτος, ύψος, βάθος, όγκος κ.λπ.): *οι ~ του δοματίου είναι 4x5* (4 μέτρα μήκος και 5 πλάτος) || *η τέταρτη ~* (ο χρόνος κατά τη θεωρία της σχετικότητας)- ΦΡ. (στις εικαστικές τέχνες) *τρίτη διάσταση* το βάθος, η προοπτική **2.** η (μτφ.) πλευρά συγκεκριμένου θέματος: η *τελευταία ομιλία προέβαλε μια ~ τού ζητήματος, η οποία δεν έχει συζητηθεί αρκετά* ΣΥΝ. πτυχή, παράμετρος, άποψη **3.** διαστάσεις (οι) (α) οι σωματικές αναλογίες: *άμογος ~* || οι ~ *τής Μίς Υψηλός* (οι) 92-55-92 (β) (μτφ.) τα όρια, η έκταση που έχει η λαμβάνει ένα θέμα: *θα ήταν καλύτερα να αφήσουμε τις υπερβολές και να δούμε το ζήτημα στις πραγματικές του ~* || *το φραστικό επεισόδιο δεν πήρε μεγάλες ~* **4.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η στάση κατά την οποία τα πόδια είναι ανοιχτά και τεταμένα: *με τα πόδια σε ~ 5.* (μτφ.) η σημαντική διαφορά, το ασυμβίβαστο: *υπήρξε ~ απόψεων μεταξύ των συνομιλητών* ΣΥΝ. ρήξη ΑΝΤ. συμφωνία **6.** (για ανόργανα) η χωριστή διαβίωση, συνθη. πριν από την έκδοση διαζυγίου: *βρίσκονται σε ~* | *εν διαστάσει.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. διάστασις < διάσταμαι].

διαστατός, -ή, -ό ΦΙΛΟΣ, *διαστατές έννοιες* οι έννοιες που δεν μπορούν να υπαχθούν από κοινού σε γενικότερη κατηγορία, δεν βρίσκονται μεταξύ τους σε σχέση συναλληλίας ή υπαλληλίας ούτε έχουν κοινό γνώρισμα. [ETYM, *μτγν.* < αρχ. *διασταμαι*].

-**διαστάτος**, -η, -ο Λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι έχει συγκεκριμένο αριθμό διαστάσεων: *μονο-διάστατος, τρισ-διάστατος*.

[ETYM, Λεξικό επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *διάσταση* και απαντά σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. three-dimensional « τρισδιάστατος»)].

διασταυρούμενος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που διασταυρώνεται (μ' κάποιον/κάτι): στη Φρ. *διασταυρούμενα ποτά*. [ETYM, Μτγρ. μ'εσπαθ. 'νεστ. του αρχ. *διασταυρούμαι* (βλ. λ. διασταυρώνω)].

διασταυρώνω ρ. μ'ετβ. {διασταύρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. τοποθετώ (άντικείμενα) έτσι, ώστε να σχηματίζουν σταυρό: Φρ. (μτφ.) *διασταυρώνω το ξίφος* (με κάποιον) συγκρούομαι (με κάποιον): *οι δύο πολιτικοί διασταύρωσαν τα ξίφη τους στη γθεσινή συνεδρίαση της Βουλής*. 2. πραγματοποιώ επιμέλεια (ποικιλιών φυτών ή ζώων διαφορετικής ράτσας) μ' σκοπό να δημιουργήσω νέα ποικιλία: 3. εξακριβώνω την εγκυρότητα (πληροφορίας), ανατρέχοντας και σε άλλες πηγές: *ο δημοσιογράφος διασταύρωσε τις πληροφορίες που είχε πριν τις μετadώσει || αυτό που σου λέω ισχύει, είναι διασταυρωμένο- (μεσοπαθ. διασταυρώνομαι)* 4. (για δρόμους, γραμμές κ.λπ.) τέμνομαι: *στο ύψος της Νομικής η οδός Σόλωνος διασταυρώνεται με την οδό Σίνα* 5. συναντάμαι τυχαία: *διασταυρώθηκα καθώς περπατούσα εγώ στην Τσιμισκή κι εκείνος έστριβε από την Αγίας Σοφίας* || (μτφ.) *διασταυρώθηκαν τα βλέμματα τους*. — διασταύρωμα (το). [ETYM, < αρχ. διασταυρούμαι (-δο-) «οχηρώνω με όρθιους πασσάλους» < δια- + σταυρούμαι < σταυρός «πασσάλος». Η σημερινή σημ. απαντά από το 1853 ως αβόλ. του γαλλ. *croiser*].

διασταυρώνω - διασταύρωση. Το πλήθος των σημασιών που εμφανίζει η λ. διασταυρώνω είναι νέες, ενώ το αρχαίο ρ. **διασταυρώ** είχε μία μόνο και μάλιστα διαφορετική σημασία («οχηρώνω με περιφραξία από πασσάλους»). Οι νέες σημασίες πρωτοεμφανίζονται τον 19ο αιώνα (πρώτη μαρτυρία από τον Γαβριήλ Σοφοκλέους, 1853) και αποδίδουν μεταφραστικά σημασίες που δηλώθηκαν με το γαλλ. *croiser* ή το αγγλ. *cross*, ο όρος διασταύρωση δεν είναι αρχαίος: πρωτοαπαντά το 1861 στον Βασίλειο Λάκωνα.

διασταύρωση (η) [1861] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το να διασταυρώνεται (κάτι μ' κάτι άλλο): η ~ των ξιφών 2. (ειδικό-συν-ν'κδ.) (α) η ποικιλία (φυτού ή ζώου), που προκύπτει ως αποτέλεσμα σκόπιμης επιμέλειας ΣΥΝ. (επιστημ. για φυτά) υβρίδιο (β) (γενικότ.) η επιμέλεια: «*προέρχομαι από - γονιόνο δεύτερης και τρίτης γενιάς μεταναστών*» (εφημ.) 3. το σημείο όπου τέμνονται δύο δρόμοι: στη ~ (των οδών) *Μεσογίων και Κατεχάκη* 4. η εξακριβώση της εγκυρότητας (πληροφορίας) μέσω διαφόρων πηγών: ~ *στοιχείων/ πληροφοριών | είδησης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασταυρώνω*. [ETYM, Μ'ταφρ. δάνιο από γαλλ. *croisement*].

διαστέλλω ρ. μ'ετβ. {διεστέλλω, διαστέλληκα (λόγ. δι'εστέλλην, -ης, -η...), δι'εστέλλομαι} 1. αυξάνω τις διαστάσεις (ενός πράγματος), διευρύνω: *παρακολουθούσε με διεσταλμένους τους μύς του προσώπου από την ένταση* || *οι διεσταλμένες κόρες των ματιών* ΑΝΤ. *συστέλλω* 2. ΦΥΣ. (για τη θερμότητα) αυξάνω τον όγκο (σώματος): *το καλοκαίρι οι ασηροδρομικές ράγες διαστέλλονται λόγω ζέσης* ΑΝΤ. *συστέλλω* 3. αντιδιαστέλλω (βλ.λ.): *στο άρθρο του διαστέλλει τις έννοιες του εθνισμού και του εθνικισμού*. [ETYM, αρχ. < δια- + στέλλω, βλ. κ. στέλλω].

διάστημα (το) {διαστήματος | -ατα, -άτων} 1. το συγκεκριμένο τοπικό ή χρονικό μέγεθος, η τοπική ή χρονική απόσταση: *είναι αρκετό το ~ που πέρασε από τότε που έχω να τον δω* || *το τελευταίο ~ συμπεριφέρεται περίεργα* || *όταν γράφουμε, καλό είναι να αφήνουμε ανάμεσα στις λέξεις ένα μικρό ~* 2. ο άπειρος χώρος, ο οποίος βρίσκεται πέρα από την ατμόσφαιρα της Γης: η *εξερεύνηση του ~* || *ο Ψυχρός Πόλεμος μεταξύ Η.Π.Α. και Σοβιετικής Ένωσης επεκτάθηκε και στο ~* ΣΥΝ. *άπειρο, χάος* 3. ΜΟΥΣ. (α) ακουστικός, η διαφορά του τονικού ύψους ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που εκφράζεται ως λόγος των συχνοτήτων των φθόγγων αυτών, λ.χ. διάστημα 2/1 (ογδός), διάστημα 3/2 (πέμπτη) κ.λπ. (β) η απόσταση ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που μετριέται κατά μήκος μιας κλίμακας, λ.χ. διάστημα δευτέρας, τρίτης, ογδός (ή οκτάβας) κ.λπ. (γ) η απόσταση ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που μετριέται σε τόνους και ημιτόνια, λ.χ. διάστημα δύο τόνων, διάστημα ενός τόνου και ενός ημιτονίου (δ) *αυξημένο διάστημα* το διάστημα το οποίο σχηματίζεται από το αντίστοιχο «καθαρό», με την επαύξηση του κατά ένα, συνήθ., ημιτόνιο (ε) *ελαττωμένο διάστημα* το διάστημα το οποίο σχηματίζεται από το αντίστοιχο «καθαρό», με τη σμίκρυνση του κατά ένα συνήθως ημιτόνιο: *ελαττωμένη τετάρτη* (ένας τόνος, δύο ημιτόνια) | *ελαττωμένη πέμπτη* (δύο τόνοι, δύο ημιτόνια) (στ) ο κενός χώρος ανάμεσα σε δύο γραμμές του πενταγράμμου, στον οποίο γράφονται νότες (ορθότ. *διάκενο*, βλ.λ.) (ζ) *διάφανο διάστημα* η διαφάνια (βλ.λ.).

[ETYM, αρχ. < δια-ση-ναι, απφρ. αορ. β' του ρ. *δίστημα* «διαχωρίζω (χρονικά ή τοπικά)». Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. *espace*].

διαστημάνθρωπος (ο) {διαστημάνθρωποι | -ων, -ους} 1. ο αστροναύτης 2. ο εξωγήινος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα*. [ETYM, Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. *space-man*].

διαστημικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το διάστημα (βλ.λ., σημ.

2): ~ *λεωφορείο | έρευνα*. — διαστημικά επίρρ.

διαστημικός ή διαστημικός: Τα ουσιαστικά σε -μα σχηματίζουν κανονικός παράγωγα επίθετα σε -ικός από το θέμα της γ'νικής: *σύστημα - συστηματικός* (γεν. *συστήματός*), *μάθημα - μαθηματικός* (γεν. *μαθηματός*), *επαγγελματικός, συνθηματικός, πραγματικός, κομματικός* κ.ά. Άρα, κανονικά θα έπρεπε να πούμε *διάστημα - διαστήματος* - *διαστημικός*, όπως λέμε (από την ίδια ρίζα -στη-) *συστηματικός* και *αποστηματικός*. Το **διαστημικός** πλάστηκε απευθείας από το θέμα της ονομαστικής: *διάστημα - διαστημικός* (όπως και τα σύνθετα: *διαστημόπλοιο, διαστημάνθρωπος* αντί *διαστηματοπλοιο* και *διαστημανάνθρωπος*), πιθανόν για να αποφευχθούν οι υπερβολικά πολυσύλλαβες λέξεις. Ομοίως, πλάστηκε πρόσφατα και ο *επιστημονικός* (γλωσσολογικός) όρος *συστημικός*, για να αποφευχθεί ίσως ο (διαφορετικής σημασίας) παλαιότερος όρος *συστηματικός*.

διαστημόμετρο (το) [1896] {διαστημομέτρον | -ων} μικρός μεταλλικός κανόνας ή όργανο σε σχήμα διαβήτη για τη μέτρηση μικρών αποστάσεων κατά τη σχεδίαση ή τη χάραξη γραμμών.

διαστημόπλοιο (το) {διαστημοπλοιο-ου | -ων} το σκάφος με το οποίο πραγματοποιείται πτήση στο διάστημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα*. [ETYM, Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. *spaceship*].

διαστίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέστι-ξα, -γμένος} 1. τοποθετώ σε (κείμενο) σημεία στίξεως ΣΥΝ. *στίζω* 2. γεμίζω (κάποιον/κάτι) με στίγματα: *διέστίξαν το κορμί του με πυρωμένο σίδερο* ΣΥΝ. *καταστήματιζω*. — *διαστίξη* (η) [μτγν.].

διαστικός, -ή, -ό (για μεταφορικό μέσο) αυτός που εκτελεί δρομολόγια μεταξύ πόλεων με ελάχιστες ή καθόλου ενδιάμεσες στάσεις. [ETYM, Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. *intercity*].

διάστικτος, -η, -ο γεμάτος στίγματα ΣΥΝ. *κατάστικτος*. [ETYM, < διαστίζω, πβ. κ. στίζω - στικτός].

διάστιχο (το) [μειν.] {διαστίχου | -ων} 1. το τυπογραφικό διάστημα που παρεμβάλλεται ανάμεσα σε δύο αράδες 2. η ειδική πλάκα που χρησιμοποιείται στη στοιχειοθεσία, για να μεγαλώνει το διάστημα ανάμεσα σε δύο τυπογραφικές σειρές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

διαστίχος, -η, -ο [1857] αυτός που γίνεται ανά στίχο: ~ *μετάφραση*. Επίσης διαστίχικός, -ή, -ό. [ETYM, Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. *interlinéaire*].

διαστολέας (ο) {διαστολ-είς | -έων} ΙΑΤΡ το ιατρικό εργαλείο για τη διάνοιξη των τοιχωμάτων σωματικής κοιλότητας (τραχηλίου της μήτρας, οισοφάγου κ.λπ.).

[ETYM, < μτγν. *διαστολούς* < αρχ. *διαστέλλω*. Η σημ. του ιατρικού εργαλείου είναι ήδη μτγν. και απαντά στον γιατρό Γαληνό (2ος αι. μ.Χ.)].

διαστολή (η) 1. η αύξηση των διαστάσεων σώματος: *συστολή και ~ της καρδιάς* ΣΥΝ. *μεγέθυνση, διόγκωση, πλάτυση* ΑΝΤ. *συστολή* 2. ΦΥΣ. το φυσικό φαινόμενο της αύξησης του όγκου ή των διαστάσεων γενικά σώματος λόγω αύξησης της θερμοκρασίας ΑΝΤ. *συστολή* · 3. ΜΟΥΣ. η κάθετη γραμμή που χωρίζει τα μέτρα στο πεντάγραμμα. [ETYM, αρχ. < διαστέλλω].

διαστολικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη διαστολή, και ειδικότ. με τη διαστολή της καρδιάς: ~ *πίεση* | *ήχος*.

δια στράφηκα ρ. → διαστρέφω

διαστρεβλώνω ρ. μετβ. {διαστρέβλω-σα, -θηκα, -μένος} παραποιώ το περιεχόμενο (λόγον, κείμενον): *διαστρεβλώνει συστηματικά την αλήθεια, για να κάνει προπαγάνδα* || - *τα λεγόμενα | τις απόψεις κάποιου* ΣΥΝ. *διαστρέφω, αλλοιώνω*. — *διαστρεβλωτής* (ο) [1889], *διαστρεβλώτρια* (η), *διαστρεβλωτικός*, -ή, -ό [1895]. [ETYM, < αρχ. *διαστρεβλώ* < δια- + στρέβλω (-δο) < στρεβλώ].

διαστρέβλωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (για λόγια, πράξεις κ.λπ.) η παραοσίση με ψευδή ή αλλοιωμένη μορφή: η ~ της *ιστορικής αλήθειας* | της *πραγματικότητας* | *των αποψινών* | *των λόγων κάποιου* || *σκόπιμη | συστηματική | απαράδεκτη* ~ ΣΥΝ. *αλλοίωση, παραποίηση*.

διαστρέμμα (το) {διαστρέμμα-τος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η εξάρθρωση, το στραμπούληγμα: *σοβαρό ~* || *στον αστράγαλο*. [ETYM, αρχ. < *διαστρέφω*. Η ιατρ. σημ. ήδη στον Ιπποκράτη (5ος αι. π.Χ.)].

διαστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέστρεψα, διαστράφηκα, διαστραμμένος} 1. διαστρεβλώνω (βλ.λ.): ~ *την πραγματικότητα* | *τα λόγια (κάποιου)* 2. (η μτχ. *διαστραμμένος*, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

διαστροφή (η) 1. η διαστρέβλωση, εσκεμμένη παραποίηση λόγου ή κειμένου, για να προκύψει συμπέρασμα που δεν υπήρχε στις προθέσεις του ομιλητή ή του συγγραφέα: «*η ερμηνεία του αυτή αποτελεί δείγμα δημαγωγίας, ~ του πολιτικού λόγου*» (εφημ.) ΣΥΝ. *αλλοίωση, νόθευση* · 2. η σεξουαλική ικανοποίηση με τρόπους που θεωρούνται ανώμαλοι ΣΥΝ. *ανομαλία, σεξουαλική παρέκκλιση* 3. (συνεκδ.) κάθε τρόπος σεξουαλικής ικανοποίησης που θεωρείται ανώμαλος. — **διαστροφείας** (ο) [μτγν.]. [ETYM, αρχ. < διαστρέφω].

διαστρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η κατάταξη σε στρώματα, το να χωρίζεται κάτι σε επιμέρους στρώματα 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η διάρθρωση μιας κοινωνίας σε κοινωνικά στρώματα, κατηγορίες και τάξεις, που βρίσκονται σε ιεραρχική σχέση μεταξύ τους ΣΥΝ. *στρωματοποίηση, δομή, επιπεδοποίηση*. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. *stratification*].

διάστρωση (η) [1856] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η διαδικασία κατά την οποία ένα υλικό στρώνεται, απλώνεται ομοιόμορφα πάνω σε μια επιφάνεια ή μέσα σε καλούπι κ.α., καθώς και τα

επάλληλα στρώματα των υλικών που αποτ^ελουν την ^επικάλυψη επιφανειών, ~ *πλακών | ασφάλτων | χλοοτάπητα | νοπού σκυροδέματος*. [ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. revêtement].

διασυλλογικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μεταξύ δύο ή περισσότερων συλλόγων: ~ *διοργάνωση | αγώνες*. — διασυλλογικά επίρρ. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interclub].

διασυμμαχικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ συμμάχων: ~ *ασκήσεις | συμφωνίες | διασκέψεις*. [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. inter-allied].

διασύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η σύνδεση μεταξύ στοιχείων, γεγονότων κ.λπ.: «*αυτό το πυραυλικό σύστημα έχει δυνατότητα διασύνδεσης με τις υπάρχουσες συστοιχίες πυραύλων*» (εφημ.) || *υπάρχει μεταξύ των γεγονότων*2. (συνήθ. κακός) η σχέση γνωριμίας ή συναλλαγής μεταξύ προσώπων ή ομάδων προσώπων, που αποσκοπεί στην αλληλοεξυπηρέτηση και το αμοιβαίο όφελος: «*διαπιστώνεται ~ της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών με την τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα*» (εφημ.) || (κυρ. στον πληθ.) *έχει διασυνδέσεις με σημαντικούς οικονομικούς παράγοντες της χώρας* || *στη χώρα αυτή η μαφία έχει διασυνδέσεις με την κυβέρνηση*. — διασυνδέω ρ. [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. connection(s)].

διασυνοριακός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται ή γίνεται στα σύνορα δύο ή περισσότερων κρατών: ~ *συνεργασία των ευρωπαϊκών χωρών κατά της τρομοκρατίας* || ~ *ζώνη ελέγχου*. — διασυνοριακά επίρρ. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interfrontier].

διασύρρω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέσυρα, διασύρ-θηκα, -μένος} γελοιοποίηση δημοσίων, βλάπτο την καλή φήμη και υπόληψη (κάποιου): μίνουσε τον δημοσιογράφο επειδή τον διασύρει μέσω τηλεοράσεως || οι εθνικιστικές υστερίες διασύρουν τη χώρα διεθνώς || η ομάδα του διασύρθηκε στο ντέρμπι της Κυριακής (υπέστη ταπεινωτική ήττα) ΣΥΝ. εκθέτω, εξευτελίζω, διαυπομένο. — διασυρμός (ο) [μτγν.].

εξασφάλιζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξασφάλισω, εγγυώμαι την ασφάλεια: η πολιτική μας διασφαλίζει τα εθνικά μας συμφέροντα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ασφαλής.

διασφάλιση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξασφάλιση, η παροχή εγγυήσεων για την ασφάλεια: η ~ της ειρήνης | των συμφερόντων της χώρας | *ίσων ευκαιριών στους πολίτες*.

διασχίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέσχισα, διασχίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), διεσχισμένος} 1. διατρέχω επιφάνεια εδάφους από τη μία άκρη στην άλλη ΣΥΝ. διέρχομαι, περνώ 2. (ειδικότ.) τέμνω (επιφάνεια γης) διερχόμενος διά μέσου αυτής: ο Πηνειός διασχίζει τον θεσσαλικό κάμπο. — διάσχιση (η) [μτγν.].

διασώζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέσωσα, διασώ-θηκα (λόγ. διασώθην, -ης, -η... μτχ. διασώθεις, -εσα, -έν), -(σ)μένος} 1. γλιτώνω (κάποιον) από κίνδυνο: *ένα καίρι διέσωσε τους ναυαγούς* ΣΥΝ. σώζω, περισώζω 2. προφυλάσσω (κάτι) από τη φθορά του χρόνου, από φυσικές ή άλλες καταστροφές: *διέσωσε αρκετά χειρόγραφα από την πυρκαγιά* || στο έργο του διέσωσε πολλές σπάνιες λέξεις ΣΥΝ. διατηρώ, κρατώ 3. (για ΗΥ-σπάν.) αποθηκεύω (βλ. κ. λ. σώζω). — διασωστικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. σώζω.

διασωλήνωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η εισαγωγή ελαστικού σωλήνα σε όργανο ή φυσική κοιλότητα του σώματος, λ.χ. η εισαγωγή αναπνευστικού σωλήνα στην τραχεία, για να διατηρηθούν ανοιχτές οι αεραφόροι οδοί (σε διάφορες περιπτώσεις, όπως σε οίδημα του λάρυγγα). — διασωλήνώω ρ. [1895]. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. intubation].

διασωματιετικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ σωματιέων ή που σχετίζεται με το σύνολο των σωματιέων: ~ *μέτωπο | συλλαλητήριο*.

διάσωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. σειρά ενεργειών που αποσκοπούν στη σωτηρία (κάποιου), στο να γλιτώσει από τον κίνδυνο στον οποίο βρίσκεται: η ~ εγκλωβισμένων | των ναυαγών 2. η προφύλαξη από τη φθορά του χρόνου, από φυσικές ή εσκεμμένες καταστροφές: ~ *αρχαίων μμειών* 3. (για ΗΥ-σπάν.) η αποθήκευση δεδομένων ΣΥΝ. σώσιμο.

διασωστής (ο) {διασωστικός, διασωστρία (η) {διασωστριών} πρόσωπο που ανήκει σε ομάδα διάσωσης. [ETYM₂ < διασώζω, πβ. μτγν. διασωστής «αστυνομικός»].

διάτα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η διαταγή: «*έβγαλε ~ ο Κρούταρος, της Βουλγαρίας ο τσάρος*» (Κ. Παλαμάς). ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός. [ETYM₂ μεσν. < διατάζω (υποχωρητ.)].

διαταγή (η) 1. η παραγγελία από υπερκείμενη αρχή (συνήθ. σε σώματα στρατιωτικού χαρακτήρα), που είναι δεσμευτική ως προς την εκτέλεση της για το πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται: *βιάζω | εκτελώ* - || *ήρθε - από το επιτελείο ΣΥΝ. προσταγή, εντολή*: ΦΡ. (α) *είμαι* στις διαταγές | (λόγ.) *υπό τας διαταγάς (κάποιου)* είμαι υπό την εξουσία (κάποιου), εκτελώ τις διαταγές (κάποιου): *είχε δέκα άνδρες υπό τας διαταγάς του* (β) *στις διαταγές σας!* (ι) ΣΤΡΑΤ. απάντηση καλύτερου προς ανώτερο, που δηλώνει ότι θα εκτελεστούν οι διαταγές του (ii) (γενικότ.) ως δήλωση ευπειθείας σε κάποιον, ότι θα κάνουμε ό,τι μας λέει (γ) *ανωτέρα διαταγή* βλ. λ. ανώτερος (δ) *βασιλική διαταγή* και τα *σκολιά δεμένα* βλ. λ. βασιλικός 2. (α) το έγγραφο στο οποίο περιγράφει η παραπάνω παραγγελία: *έχω εδώ μια ~, σύμφωνα με την οποία...* || *εκδόσο ~* (β) ΝΟΜ. *διαταγή πληρωμής* εκτελεστικός τίτλος εκδιδόμενος από τον ειρηνοδίκη ή τον δικαστή του μονομελούς πρωτοδικείου για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων ή απαιτήσεων παροχής χρεωγράφων οι οποίες αποδεικνύονται εγγράφως, δεν εξαρτώνται από αίτηση, προθεσμία, όρο ή αντιπαροχή και το οφειλόμενο ποσό χρημάτων ή χρεωγράφων είναι ορισμένο (γ) ΣΤΡΑΤ. *ημερήσια διαταγή* βλ. λ. ημερήσιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. συμβουλή.

[ETYM₂ μτγν. < αρχ. διατάσσω].
διατάγμα (το) {διατάγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (γενικά) έγγραφη εντολή από υψηλά ιστάμενη αρχή 2. ΝΟΜ. πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας στο πλαίσιο άσκησης της εκτελεστικής λειτουργίας, στην οποία, κατά κανόνα, συμπράττει ο αρμόδιος υπουργός: *νομοθετικό | προεδρικό | κανονιστικό ~*. [ETYM₂ μετβ. < αρχ. διατάσσω].

διατάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {διεταζά, διατάχ-τηκα (λόγ. -θηκα), διατεταγμένος} ♦ 1. (μετβ.) δίνω διαταγή σε (κάποιον): *ο λοχίας διέταξε τους στρατιώτες να ετοιμαστούν για την πορεία ΣΥΝ. προστάζω*: ΦΡ. *διατεταγμένη υπηρεσία* βλ. λ. διατάσσω ♦ (αμετβ.) 2. δίνω διαταγές | διαταγή: *μόνο να διατάζει ξέρει ΣΥΝ. προστάζω* 3. (προστ. «διατάζετε») είμαι έτοιμος να εκτελέσω διαταγή: *διατάζετε, κύριε λοχαγό!* (βλ. κ. λ. διατάσσω).

[ETYM₂ μεσν. < αρχ. διατάσσω (από τον αόρ. διέταξα, που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε -άζω), βλ. λ.].

διατάζω - διατάσσω. Χαρακτηριστική περίπτωση διτυπίας, που ο μεν νεότερος τύπος (διατάζω) έχει νέα μορφή (-ζω) και σημασία («προστάζω»), ενώ ο διατηρημένος αρχαίος τύπος (δια-τάσσω) έχει και τη μορφή (-σσω) και τη σημασία («βιάζω σε τάξη, σε σειρά») του αρχικού ρήματος, καθώς και (λογιότ.) τη σημ. «διατάζω».
-> υποχωρητικός

διατακτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με διάταγμα ή διαταγή 2. *διατακτική* (η) η ειδική έγγραφη άδεια για εισπραξη, παραλαβή ή αποθήκευση: ο *πελάτης ζήτησε από τον έμπορο να του κόψει μια -* 3. ΝΟΜ. *διατακτικό* (το) το μέρος της δικαστικής απόφασης, στο οποίο καταγράφεται η αποδοχή ή απόρριψη των αιτημάτων των διαδίκων και επιτάσσεται η εκτέλεση όσων έχουν αποφασιστεί (κατ' αντιδιαστολή προς το αιτιολογικό) ΣΥΝ. (το) διά ταύτα. — διατακτικός επίρρ. [μτγν.].

[ETYM₂ μετβ. < αρχ. διατάσσω. Το διατακτικό είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dispositif].

διάτανος (ο) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) ο διάβολος (βλ. λ.). [ETYM₂ Από συμφυρμό των λ. διάβολος και σατανάς].

διάταξη (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η τοποθέτηση σε τάξη ή σειρά: η ~ αντικείμενων στον χώρο | *κιωμάτων | πλοίων | χερσαίων δυνάμεων ΣΥΝ. διευθέτηση, τακτοποίηση, νοικοκυρέμα* 2. (συνήθ. μτφ.) η τοποθέτηση σε λογική σειρά έτσι, ώστε να προκύπτει συνοχή και αλληλογυία: *τον συμβούλεψε να προσέξει στην έκθεση του τη ~ των ιδεών ΣΥΝ. ταξινόμηση* · 3. ΝΟΜ. τμήμα νόμου ή κανονισμού με ακέραιο νόημα, που αναφέρει όσα επιβάλλονται για συγκεκριμένο θέμα: *θεμελιώδες ~ του ποινικού κώδικα || συμφωνίες προς τις κείμενες ~* · 4. ΤΕΧΝΟΛ. διάφορα στοιχεία | όργανα τοποθετημένα με καθορισμένη σειρά · 5. *ημερήσια διάταξη* βλ. λ. ημερήσιος. [ETYM₂ < αρχ. διάταξις < διατάσσω].

διατάξιμος, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στη σχέση μεταξύ διαφόρων τάξεων, που σχετίζεται με το σύνολο των τάξεων: ~ *συναίνεση*.

διατάραξη (η) [1840] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} το να διαταράσσει κανείς (κάτι), η αναταραχή, η αναστάτωση: *συνελήφθη για ~ της κοινής ησυχίας | της οικιακής ειρήνης ΣΥΝ. διασάλευση*.

διαταράσσω [αρχ.] κ. διαταράζω ρ. μετβ. {διαταρά-ξα, -χηκα (λόγ. -θηκα), -γμένος} 1. προκαλώ αναταραχή σε (κάτι): *οι τελευταίες προκλήσεις διαταράσσουν το κλίμα ομαλών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών* || ~ *μια συνεργασία ΣΥΝ. διασάλευση, ταραξώ* 2. (ειδικότ.) προκαλώ ανωμαλίες (στον οργανισμό): *οι γιατροί φοβούνται μήπως το τραύμα διαταράξει την ακοή του* 3. (η μτχ. *διαταραγμένος, -ή, -ο*) αυτός που έχει διαταραχθεί: ~ *προσωπικότητα | σχέση | πλανητική ισορροπία | συνταγματική τάξη | ενότητα*.

διαταραχή (η) [μτγν.] 1. η αναταραχή που προκαλείται (κάπου) 2. η απολαία της οργανικής ή ψυχικής ισορροπίας: ~ *ψυχική | διανοητική* || ~ *της προσωπικότητας | της όρασης*.

διάταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) 1. (α) το τέντωμα (β) ΙΑΤΡ *διάταση του στομάχου* η παθολογική έκταση και χαλάρωση των τοιχωμάτων του στομάχου (γ) *διάταση μύων* | *τέντων* | *συνδέσμων* το υπερβολικό τέντωμα των μυϊκών ινών, είτε μερικός (διάστρεμμα) είτε ολικός (ρήξη), που οφείλεται σε απότομη κίνηση ή τραυματισμό 2. *διατάσεις* (οι) το τέντωμα όλων των μυών του σώματος με τη βοήθεια ειδικών ασκήσεων (ή και οργάνων), για να επανέλθουν στην κανονική τους μορφή ή ν' αποφευχθεί το «πιάσιμο». [ETYM₂ < αρχ. διάτασις < διατείνω].

διατάσσω ρ. μετβ. {διεταζά, διατάχθηκα, διατεταγμένος} 1. τοποθετώ (σύνολο) σε τάξη: *στρατιώτες καλώς διατεταγμένοι ΣΥΝ. τακτοποιώ, διευθετώ* · 2. (λόγ.) διατάζω (βλ. λ.): ΦΡ. *διατεταγμένη υπηρεσία* η υπηρεσία που προκύπτει από διαταγή προϊστάμενης αρχής: *εκείνη την ώρα το αστυνομικό όργανο βρισκόταν σε ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. διατάζω.

[ETYM₂ αρχ. < δια- + τάσσω. Η φρ. διατεταγμένη υπηρεσία αποδίδει το γαλλ. service commandé].

διατακτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί διάταση, τέντωμα: ~ *ασκήσεις* (ασκήσεις για το τέντωμα των μυών χωρίς κίνηση). — διατακτικ-ά (-ως) επίρρ.

διατεθειμένος, -ή, -ο 1. (+να) αυτός που έχει τη διάθεση ή την προθυμία να προχωρήσει σε συγκεκριμένη ενέργεια: *είναι - να κάνει υποχωρήσεις προκειμένου να μην οδηγηθούν στο διαζύγιο* 2. (+επίρρ.) αυτός που εκδηλώνει συγκεκριμένη διάθεση απέναντι σε κάποιον/κάτι: *είναι ~ εχθρικά | φιλικά | εννοικά απέναντι σου*. [ETYM₂ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. διατίθμι (βλ. κ. διαθέτω). Η φρ. είμαι διατεθειμένος να... αποδίδει τη γαλλ. être disposé à..., η δε φρ. εί-

μαι ευμενός | δυσμενός διατεθειμένος έναγτι... αποδίδει τη γαλλ. être bien | mal disposé envers...]. διατίνομαι¹ ρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.} (+ότι) προβάλλω τον ισχυρισμό: *καθένας από τους εμπλεκόμενους διατίνοταν ότι είχε δικίο* || διατίνομαι ότι του ανήκει η κυριότητα της ιδέας ΣΥΝ. υποστηρίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. Μέση φωνή του αρχ. διατίνο «τεντώνω ως το τέρμα» (< δια- + τίνω), του οποίου η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ., έχοντας ως αφετηρία τις σημ. «αγωνίζομαι να πείσω για την ειλικρίνεια μου, υποστηρίζω έντονα», διατελώ ρ. {διατελείς... | διατέλεσα} 1. βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση: *ισχυρίστηκε ότι διατελούσε εν αγνοία του γεγονότος ΣΥΝ.* τελώ, είμαι ΦΡ. (παλαιότ.) *διατελώ μετά τιμής | μεθ' υπολήψεως* ως τυποποιημένη έκφραση για κλείσιμο επιστολής, αίτησης 2. έχω συγκεκριμένη ιδιότητα (θέση, αξίωμα): *είχε διατέλεσει υπουργός Προεδρίας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. τελώ.

[ETYM. < αρχ. διατελώ (-έω) «υπάρχω με ορισμένη ιδιότητα», συνήθ. συντάσσεται με κατηγορηματική μετχ.: *διατελούσι καθεύδοντες* (= κοιμόμενοι), < δια- + -τελώ < τέλοσ]. διατεταγμένος, -η, -ο ~> διατάσσω

διατήρηση (η) [μετγ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να παραμένει κάτι στην κατάσταση ή στα επίπεδα που βρίσκεται τώρα: ~ της κοινωνικής γαλήνης | της δημόσιας τάξης | της θερμοκρασίας | των τιμών 2. (ειδικότ. για τρόφιμα) η συντήρησή τους, για να μην αλλοιωθούν: η ~ των λαχανικών στην κατάψυξη 3. (ειδικότ. μόνο με έναρθρο αντικείμενο) η συνέχιση: η ~ του θετικού κλίματος | του ενδιαφέροντος του κοινού 4. (+ άнарθρο αντικείμενο) η ύπαρξη: η ~ στενών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών | φιλικών δεσμών 5. ΦΥΣ. **διατήρηση της ενέργειας** αρχή σύμφωνα με την οποία η συνολική ενέργεια ενός συστήματος παραμένει ποσοτικά αμετάβλητη (ασχέτως αν εν αλλάζει μορφές, π.χ. από κινητική γίνεται δυναμική, από μηχανική θερμική κ.λπ.) 6. ΧΗΜ. **διατήρηση της μάζας** (ή νόμος του Λαβουάζιε ή νόμος της αβθαρσίας της ύλης) νόμος σύμφωνα με τον οποίο, σε κάθε χημική αντίδραση που γίνεται σε κλειστό σύστημα, η μάζα των σωματίων που αντιδρούν είναι ίση με τη μάζα των προϊόντων της αντίδρασης. **διατηρήσιμος**, -η, -ο [1865] αυτός που είναι δυνατόν να διατηρηθεί, να προστατευθεί από την αλλοίωση: *αντά τα τρόφιμα είναι ~ στο ψυγείο.* — διατηρησιμότητα (η). **διατηρήσιμος**, -α, -ο [μετγ.] 1. αυτός που είναι επιβεβλημένο να συντηρηθεί, να διασωθεί από τη φθορά: το νεοκλασικό κτίσμα κρήθηκε ~ από το Υπουργείο Πολιτισμού 2. **διατηρήσιμος** (το) κτίσμα που έχει κηρυχθεί ως μνημείο της πολιτιστικής κληρονομιάς με αποτέλεσμα να απαγορεύεται η κατεδάφιση του και να επιβάλλεται η συντήρησή του: η Πλάκα είναι η περιοχή με τα περισσότερα ~ στην Αθήνα. **διατηρώ** ρ. μετβ. {διατηρείς... | διατήρησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. φροντίζω ώστε κάτι να παραμένει στην κατάσταση ή στα επίπεδα που βρίσκεται τώρα: ήθελε να διατηρήσει σε καλή κατάσταση το πατρικό του σπίτι || ~ τη φάρμα μου | τη σιλουέτα μου || ~ τις τιμές σε χαμηλά επίπεδα || ~ τις αρμόδιους ισορροπίες || ~ χαμηλούς τόνους στις συζητήσεις μου || ~ κάποιο στη ζωή 2. (ειδικότ. για τρόφιμα) συντηρώ για να μην αλλοιωθούν: *προϊόν σε ειδική συσκευασία, ώστε να μπορεί να το διατηρήσεις στο ψυγείο για πολύ καιρό* 3. (ειδικότ. μόνο με έναρθρο αντικείμενο) συνεχίζω να έχω κάτι, δεν το χάνω: ~ τις αποστάσεις | το φρόνημα μου ακμάω | την αισιοδοξία μου | την ψυχραιμία μου | το ενδιαφέρον μου για κάτι 4. (+ άнарθρο αντικείμενο) ~ στενές σχέσεις | δεσμούς με κάποιον · 5. έχω στην κατοχή μου: ~ βίλα στην Κηφισιά | επιχείρηση | κατάστημα | γραφείο ΣΥΝ. διαθέτω, κατέχω (μεσοπαθ. **διατηρούμαι**) 6. παραμένο αλλοίωτος, δεν μεταβάλλομαι: ~ ακμάω || το γάλα διατηρείται στο ψυγείο σε θερμοκρασία 4-6°C 7. βρίσκομαι σε καλή κατάσταση υγείας σε σχέση με την ηλικία μου: οι γονείς του διατηρούνται καλά ΣΥΝ. κρατιέμαι 8. (η μετχ. **διατηρημένος**, -η, -ο) (α) αυτός που παραμένει σε ορισμένη κατάσταση (β) (για τρόφιμα) αυτός που συντηρείται στο ψυγείο ή στην κατάψυξη.

[ETYM. < αρχ. διατηρώ (-έω) < δια- + τηρώ (βλ.λ.)].

διατίθεμαι ρ. → διαθέτω

διατίμηση (η) [μετγ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προκαθορισμός και έλεγχος του ανώτερου ορίου τιμής εμπορευμάτων (κυρ. τροφίμων πρώτης ανάγκης) ή αμοιβής από τον αρμόδιο κρατικό φορέα: *αγαθά του Υπουργείου Εμπορίου συμπεριέλαβε στη ~ είναι το ψωμί, η φέτα, το ελαιόλαδο κ.ά.* **διατίμω** ρ. μετβ. [αρχ.] {διατιμάς... | διατιμήσα, -ώμαι, -άται...}, -ήθηκα, -ημένος} προκαθορίζω το ανώτερο όριο (τιμής ή αμοιβής): *προϊόντα που υπόγονται στην κατηγορία των διατιμιμένων ή ελεγχόμενων για υπερβολικό κέρδος.* **διατιμητικός**, -η, -ό αυτός που γίνεται ή αφορά σε δύο ή περισσότερα τμήματα κάποιου τομέα δραστηριότητας: ~ πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών. — διατιμητικά επίρρ. διατίμηση (η) [1840] j-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ. είδος παραμόρφωσης ενός στερεού σώματος, η οποία συνίσταται στη μεταβολή του σχήματος χωρίς ταυτόχρονη μεταβολή του όγκου ενός στρώματος του υλικού. — **διατιμητικός**, -η, -ό [1766]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Durchschnitt].

διατοίχο ρ. αμετβ. {διατοίχησα} (λόγ.) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) τριαντεύω και κατά τον εγκάρσιο άξονα ΣΥΝ. (λαϊκ.) μοτζίτρω ΑΝΤ. προνευστάζω, προνεύω, (λαϊκ.) σκαμπανεβάζω. Επίσης **διατοίχομαι**. — **διτοίχιση** (η) [1895] κ. διατοίχισμός (ο). [ETYM. < μετγ. διατοίχω (-έω) < δια- + τοίχω < τοίχος]. **διατομή** (η) 1. το σχήμα που προκύπτει από την εγκάρσια τομή ενός

σώματος, π.χ. η ~ σανίδας (σχήματος παραλληλογράμμου), η ~ σολήνας (σχήματος κύκλου) 2. (κατ' επέκτ.) το εμβαδόν του παραπάνω σχήματος (π.χ. το πάχος επί το πλάτος της τομής της σανίδας). [ETYM. αρχ. < διατίνομαι].

διατομικός, -η, -ό ΧΗΜ. (για μόριο) αυτός που αποτελείται από δύο άτομα του ίδιου ή διαφορετικών στοιχείων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. diatomic].

διατονικός, -η, -ό ΜΟΥΣ. 1. **διατονικό γένος** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) της αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν και από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το *χρωματικό* και το *εναρμόνιο*), το οποίο κινείται κατά τόνους και ημιτόνια (λόγω της απλότητας του επικράτησε στη Δύση και εξελίχθηκε στο *σύστημα μεζόνος - ελάσσονος* της δυτικής μουσικής) 2. μουσική που χρησιμοποιεί ως επί το πολύ τους φθόγγους των διατονικών κλιμάκων (μεζόνος - ελάσσονος), χωρίς υπερβολικές αλλοιώσεις, γιατί τότε μεταπίπτει στον *χρωματισμό* (βλ. λ. *χρωματισμός*). [ETYM. μετγ. < διάτονος < αρχ. διατινέω. Το διατονικό γένος ονομάστηκε έτσι, επειδή «σφοδρότερον ή φωνή κατ' αυτό διατινέται», ο μουσικός όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. diatonique].

διάτονος, -ος (καθημ. -η), -ο αυτός του οποίου η έκταση φθάνει από τη μία μεριά στην άλλη: ~ τοίχος | *δοκός | πλινθοδομή* (διπλόκτιστος τοίχος, μπατικό χτίσιμο). [ETYM. μετγ. < αρχ. διατινέω]. **διάτορος**, -ος, -ο (λόγ.) 1. αυτός που είναι τρυπημένος πέρα ως πέρα ΣΥΝ. διάτρητος 2. (μετβ.) διαπεραστικός (βλ.λ.): ~ *κρανή* ΣΥΝ. οξύς. — **διατόρος** επίρρ. [1895].

[ETYM. αρχ. < δια- + τωρος < τείρω «τρυπώ, καταπονώ, προκαλώ οδύνη», βλ. λ. *τρίβω, διά-τρη-τος*].

διατραγωδω ρ. μετβ. [αρχ.] {διατραγοδεύεις... | διατραγωδ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διεκτραγωδω (βλ.λ.).

διατρανώνω ρ. μετβ. {διατρανώ-σα, -θηκα, -μένος} εξωτερικεύω με κατηγορηματικό τρόπο: με το δημοψήφισμα του 1974 ο λαός διατρανώσε την αντίθεση του στον θεσμό της βασιλείας ΣΥΝ. διακηρύττω. — διατρανώση (η).

[ETYM. < αρχ. διατρανώ < δια- + τρανώ (-όω) < τρανής, βλ. λ. *τρανώσ*].

διατραπεζικός, -η, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με συναλλαγές μεταξύ τραπεζών: ~ *επιτοκία* 2. **διατραπεζική (αγορά)** το σύνολο των συναλλαγών μεταξύ τραπεζών: *πτώση του δείκτη τιμών στη ~ | εγχώρια | διεθνής διατραπεζική αγορά*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interbank].

διατρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέθρεψα (να/θα διαθρέψω), δια-τράφηκα, -τεθραμμένος} προσπορίζω σε (κάποιον) τα μέσα προς το ζήν: ο πρώτος γιος, *απόφου πέθανε ο πατέρας του, διέτρεφε όλη την οικογένεια ΣΥΝ.* συντηρώ, (οικ.) ταΐζω, τρέφω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρέφω*.

διατρέχω ρ. μετβ. {διέτρεξα} 1. διανύω απόσταση τρέχοντας ή με γρήγορο βηματισμό 2. διασχίζω κάποια περιοχή, περνώ από μέσα: ~ την *πεδιάδα* 3. (για χρόνο) διανύω, διάγω: *διατρέχει το εικοστό έτος της ηλικίας του* 4. (μετβ.) διαδίδομαι με ταχύτητα, απλώνομαι παντού: *ρήνη συγκίνησης τον διέτρεξαν | σήμες περιεργές διέτρεχαν το χωριό-ΦΡ. διατρέχω τον κίνδυνο* (+να) | *διατρέχω κίνδυνο* αντιμετωπίζω συγκεκριμένο ή μη κίνδυνο.

[ETYM. αρχ. < δια- + τρέχω. Η φρ. *διατρέχω κίνδυνο* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *courir un danger*].

διάτρησις (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η διάνοιξη οπής ΣΥΝ. διατρήση, τρύπημα 2. ΙΑΤΡ. η παθολογική διάνοιξη οργάνου στα σπλάχνα λόγω αλλοίωσης των ιστών των τοιχωμάτων του: ~ *στομάχου*. — **διατρητικός**, -η, -ό [1897].

[ETYM. < αρχ. διάτρησις < διατραίνω «διατρυνώ» (πβ. αόρ. *διέτρησα*). Βλ. κ. *διατρήτος*].

διάτρητης (ο), **διατρήτρια** (η) (σημ. 1) {διατρητρίων} 1. χειριστής διατρητικής μηχανής 2. [1887] όργανο με το οποίο γίνεται διάτρησις. **διάτρητος**, -η, -ο 1. γεμάτος τρύπες ΣΥΝ. κατατρημένος 2. (μετβ.) αυτός που επισύρει πολλαπλή κριτική, στον οποίο βρίσκει κανείς πολλά ελαττώματα: το σκεπτικό της δικαστικής απόφασης είναι ~, *καθώς στερείται παντελώς τόσο νομικής όσο και ανθρωπιστικής βάσεως* || ~ *κατηγορητήριο*. [ETYM. μετγ. < δια- + δισύλλ. ρίζα *τερη-* < I.E. *tere- «σχίζω, διατρύπτω», πβ. λατ. *terere* «τρίβω, λειαίνω», γερμ. *drücken* «πιέζω, σφίγγω», *drehen* «στρέφω», αγγλ. *throw* «ρίχνω», *thrash* «φραβδίξω, αλωνίζω», *thread* «κλωστή, νήμα» κ.ά. Η λ. εμφανίζει τη μηδενισμένη (ως προς το α' φωνήεν) βαθμίδα *τερη-* της ρίζας (πβ. κ. *διά-τρη-σις*) από άλλες βαθμίδες σχηματίστηκαν τα *τερη-δών, τρω-τός* και το αρχ. *τέρε-τρον* «τρύπανο». Από τη μονοσύλλαβη μορφή *τερη-* προέρχονται λ. όπως τα αρχ. *τείρω* «τρύπω, τυρανώνω» (< *τέρ-ιω), *τόρ-νος, διά-τορ-ος* κ.ά.].

διατρήσις (η) η επιστημονική πραγματεία: *διδασκαρική* ~ (ειδική και πρωτότυπη επιστημονική μελέτη που υποβάλλεται σε Α.Ε.Ι. για την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος) || (παλαιότ.) ~ *επί υφηγεία* || *εναίσιμος* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναίσιμος, μελέτη*. [ETYM. αρχ. λ. αρχική σημ. «κατανάλωση χρόνου, ενασχόληση με κάτι», < *διατρίβω* «ξοδεύω χρόνο». Η σημ. «επιστημονική πραγματεία» είναι ήδη αρχ. (πβ. Πλάτ. *Θεαίτητος* 172c: *τους εν φιλοσοφία και τη τοιςδε διατρίβη τεθραμμένους*). Η λ. πέρσσε και σε ξέν. γλώσσες (π.χ. αγγλ. και γαλλ. *diatribe*, με τη σημ. «οξεία κριτική επί ενός θέματος»)].

διατρίβω ρ. αμετβ. [αρχ.] {διέτριψα} (λόγ.) περνώ τον χρόνο μου σε συγκεκριμένο χώρο: *εσάτος διατρίβει σε κοσμικές ταβέρνες ΣΥΝ.* *συχνάω*.# ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναίσιμος*. **διατροφή** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η συντήρηση του οργανισμού με τη λήψη τροφής: η υγιεινή *διαβίωση βασίζεται στη σωστή ~* || τα *έξοδα διαμονής και διατροφής* ΣΥΝ. τροφή, στίσις 2. (κατ' επέκτ.) η πάρα-

κολούθηση των διατροφικών συνθηκών (κάποιου) από ειδικό γιατρό (συνεκδ.) το διατολόγιο: το πρόγραμμα περιλαμβάνει υγιεινή - και γυμναστική παράλληλα 3. ΣΤΡΑΤ. Ο εφοδιασμός με τρόφιμα ΣΥΝ. επισιτισμός, τροφοδοσία 4. ΝΟΜ. η υποχρέωση παροχής σε χρήμα ή είδος που έχει ο υπόχρεος σύμφωνα με τον νόμο ή τη σύμβαση, για την κάλυψη των εν γένει βιοτικών αναγκών του δικαιούχου (τροφή, ένδυση, εκπαίδευση, ψυχαγωγία κ.ά.), π.χ. παλαιότε. η υποχρέωση διατροφής μεταξύ των συζύγων που πήραν διαζύγιο. [ETYM_αρχ. < διατρέφω. Η νομ. σημ. αποδίδει το γαλλ. pension alimentaire].

διατροφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διατροφή: ~ *συνήθειες* | *έθιμα*. διατρυπό ρ. μετβ. [αρχ.] {διατρυπάς... | διατρυπ-ησα, -ωμα, -άται..., -ήθηκα, -ήμενος} τρυπό πέρα ως πέρα ΣΥΝ. διαπεννώ. — διΰτρυπη-ση (η).

διάττων μετ. {διάττ-οντος, -οντά | -οντες, -όντων} μόνο ΑΣΤΡΟΝ. *διάττων αστήρ* | *διάττωντας αστέρας* βλ. λ. *αστέρας*. Επίσης *διάττωντας*, [ETYM_ μετ. ενεστ. του αρχ. ρ. *διάττω*] < *διάττω* «εκτινάσσομαι, αναπηδών» < *δι*(α)- + *άισσο*, αβεβ. ετύμου, πθ. < **aif-ik-jō*, που συνδ. με τη λ. *αιολός* (< **Fai-FoX-ος*, βλ.λ.), ίσως και *αιών* (< *aif-ών*, βλ.λ.)].

διατυμπανίζω ρ. μετβ. [1896] {διατυμπάνισ-α, -ηγκα, -μένος} γλωσσολογία θορυβώδης: *πάδι διατυμπανίζει τις επιτυχίες του!* ΣΥΝ. διαλαλώ, κώνω βουκίνο. — διατυμπάνιση (η) [1889]. [ETYM_2 Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *tympaniser*].

διατύπωση ρ. μετβ. {διατύπω-σα, -θηκα, -μένος} εκφράζω γλωσσικά κάτι: ~ *άποψη* | *επιφύλαξη* | *ερώτημα* | *αντιρρηση* ΣΥΝ. δηλώνω. [ETYM_ < αρχ. διατύπω (-όω), αρχική σημ. «σημασιολογία, δίνω μορφή», < *δια*- + τυπό < *τύπος*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. του γερμ. *ausdrücken*].

διατύπωση (η) {ης κ. -όσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται γλωσσικά κάτι: ~ *απόψεων* | *θέσεων* | *επιφυλάξεων* | *ατιμήσεων* | *αντιρρήσεων* | *προτάσεων* | *ερωτήματος* || *προσεκτική* | *πρόχειρη* | *λιτή* | *περίεργη* | *διπλωματική* | *περιοριστική* | *γενική* ~ 2. η ποιότητα του λόγου από πλευράς γλώσσας, ύψους και σαφήνειας: *οι εκθέσεις του είναι πλούσιες σε σκέψεις και φαντασία, αλλά υστερούν στη ~* 3. *διατυπώσεις* (οι) οι τυπικές ενέργειες με τις οποίες διεκπεραιώνεται και επικυρώνεται (κάτι): *στο τελωνείο είχαμε πολλές ~*.

[ETYM_ < αρχ. *διάτυπος* «πλήρης, τελική μορφή - σύστημα» < *διατύπω* (βλ.λ.). Οι σημ. 1, 2 αποδίδουν το γερμ. *Ausdruck*, ενώ η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. *formalités*].

διάγνεια (η) [μετβ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του διαγνούς (βλ.λ.)- ΦΡ. *πνευματική διαγνεια* η ικανότητα να σκέπτεται κανείς σωστά, η καθαρότητα του νου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφανής*.

διαγνής, -ής, -ές {διαγν-ούς | -είς (ουδ. -ή) διαγνέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από διαφάνεια και καθαρότητα ΣΥΝ. διαφανής, καθαρός 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει σύννεφα: ~ *ατιμόσφαιρα* | *ορίζοντας* ΣΥΝ. ανέφελος 3. (μετφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και ακρίβεια: ~ *λόγος* | *κατάσταση* | *κείμενο* ΣΥΝ. εύληπτος, κατανοητός, ευκρινής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές, *διαφανής*. [ETYM_ αρχ. < *δι*(α)- + *-αγνής* < *αγνή*].

διάλογος (ο) {διαλό-ου | -ων, -ους} 1. η στενή διόδος που συνδέει δύο θάλασσες ΣΥΝ. πορθμός, κανάλι ΦΡ. (μετφ.) *διάλογος επικοινωνίας* μέσο, τρόπος επικοινωνίας: *οι δύο αντίπαλες πλευρές αναζητούν διάλογο επικοινωνίας* 2. (α) οι τεχνικές εγκαταστάσεις εκπομπής ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σημάτων ΣΥΝ. κανάλι (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο ραδιοφωνικός ή τηλεοπτικός σταθμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλός*. [ETYM_ αρχ. < *δι*(α)- + *αυλός* (διάφορο του επίσης αρχ. *διάυλος* «αυλός με δύο σωληνες» < *δι*- < *δισ* «δύο φορές» + *αυλός*)].

διαφάνεια, διαφαινόμενη ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαφάνης (λόγ. διαφανής)} (συνήθ. μετ.) 1. διακρίνομαι αμυδρά, όχι πλήρως, μόλις που φαίνομαι: *στα λόγια του διαφάνεται πρόθεση υποχώρησης* || *διαφάνεται η αλήθεια* | *η ελπίδα* | *ο κίνδυνος* | *η λύση* | *για πιθανότητα* ΣΥΝ. υπολανθάνω ΑΝΤ. καταφαίνομαι 2. αρχίζω να φαίνομαι (ως πιθανότητα): *στον ορίζοντα διαφάνεται η επίλυση του προβλήματος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

διαφαινόμενα - καταφαίνομαι: Συχνά χρησιμοποιείται το διαφάνεται εσφαλμένα με τη σημ. «φαίνεται καθαρά, φαίνεται καλώς» (*Μετά τις δηλώσεις του Αμερικανού προέδρου διαφάνεται η περι-πόθητη λύση του Κυπριακού*, με τη σημ. «κείται φανερό, φαίνεται καθαρά...!»). Η σημ. αυτή δηλώνεται στην Ελληνική με το καταφαίνομαι, ενώ το διαφάνεται σημαίνει το αντίθετο: «φαίνεται αμυδρά, μόλις που φαίνεται, αρχίζει να φαίνεται». Το *διαφάνεται* δηλ. είναι συνώνυμο του (υπο)λανθάνει.

διαφάνεια (η) {διαφαινείν} 1. η ιδιότητα σώματος να επιτρέπει στο φως να το διαπερνά, με αποτέλεσμα να μπορεί να δει κανείς μέσα από αυτό: η ~ *της ατιμόσφαιρας* | *του νερού* | *του ορίζοντα* || *έλλειψη διαφάνειας* ΣΥΝ. διαγνεια, καθαρότητα ΑΝΤ. θολούρα, αδιαφάνεια, θαμπάδα 2. (μετφ.) (α) η απουσία μυστικών, παράνομων ή/και δόλιων μέσων και διαδικασιών: (β) *επιστή* *λειτοργία* *του χρηματοπιστηρίου απαιτεί διαδικασίες διαφάνειας* (β) (ειδικότ. στην πολιτική) ο έλεγχος των κυβερνητικών διαδικασιών από την κοινωνία, η υπέρβαση των κλειστών διαδικασιών (λ.χ. της κομματικής γραφειοκρατίας) και των μυστικών και παράνομων αποφάσεων κομματικής ηγεσίας (βλ. κ. λ. *γκλάνοσστ*): ~ *στην πολιτική* | *στις προαλήψεις* | *στις αναθέσεις δημοσίων έργων* | *στη χρηματοδότηση των κομμάτων* | *στις κρατικές προμήθειες* ΑΝΤ. αδιαφάνεια ~ 3. διαφανής επιφάνεια από ειδικό υλικό που, όταν τη διαπερνά το φως προβολέα, προβάλλονται τα κείμενα-

να, τα σχέδια, οι φωτογραφίες κ.λπ., που είναι τυπωμένα πάνω της, σε κατακόρυφο και λείο επίπεδο (θόβνη, πίνακα, τοίχο): *κείμενο γραμμένο σε ~* || *προβάλλω* | *δείχνω διαφάνειες στο κοινό* ΣΥΝ. σλά-ιντ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφανής*.

[ETYM_ αρχ. < *διαφανής*. Η σημ. της διαφανούς εικόνας που τοποθετείται σε προβολέα, αποδίδει το αγγλ. *slide*]. διαφανής, -ής, -ές {διαφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή) διαφανέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που επιτρέπει στο φως να τον διαπερνά: ~ *ροίχα* | *γυαλί* | *νερά* | *κρύσταλλο* | *επιφάνεια* | *πόρτα* | *ύφασμα* ΣΥΝ. διαγνής, διάφανος ΑΝΤ. σκοτεινός, θαμπός, θολός, αδιαφανής 2. (μετφ.) αυτός που διακρίνεται καθαρά, εμφανής: ~ *κίνητρα* | *προθέσεις* | *προσπάθεια!* *σκοπός* ΣΥΝ. καθαρός, προφανής, πρόδηλος ΑΝΤ. αδιαφανής, μυστικός 3. αυτός που γίνεται φανερά ή δεν έχει ύποπτο χαρακτήρα: ~ *διαδικασίες* | *διαγωνισμός* | *πολιτική* | *διαχείριση* ΣΥΝ. καθαρός, τίμιος, (μετφ.) κρυστάλλινος ΑΝΤ. αδιαφανής, μυστικός. Επίσης διάφανος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές, *άβφαφος*. [ETYM_ αρχ. < *διαφανώ* | -ομαί].

διαφανής - διαγνής - διαφάνεια. Οι λέξεις αυτές δηλώνουν την καθαρότητα υλικών και, κατ' επέκταση, ήλων στοιχείων σε σχέση με δύο έννοιες: το «διά μέσου» (η πρόθ. *διά*) και το «φως» (*αγνή* και *φαίνω* «φέρω στο φως, κάνω να φανεί κάτι»). Έτσι πλάστηκαν οι (ήδη αρχαίες) λέξεις *δι-αγνής* | *διαγνεια* και *δια-φανής* | *διαφάνεια*, για να δηλώσουν τον έλεγχο την ιδιότητα του καθαρού σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορεί να βλέπει διά μέσου αυτού. Οι Ρωμαίοι μετέφεραν από τα Ελληνικά τις δύο λέξεις αντιστοιχώς ως *trans-lucens* (ρ. *translucere*) και *trans-parent* (ρ. *transparere*), από όπου πέρασαν και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (πθ. αγγλ. *translucent* και *transparent*). Η έννοια της *διαφάνειας* καταλαμβάνει καιρίαι θέση στην ποίηση και την ποιητική θεωρία του Ελύτη: «*Σίγουρα θα πρέσει να 'ταν μια σταγόνα καθαρού νερού* | *στην παιδική του ηλικία ο ήλιος [...]. Αφήνω τη διαφάνεια. Που έτσι και το φέρε η τύχη* | *αγαπήσεις μια κοπέλα, βλέπεις μέσα της: Όπως στα ποιήματα. Εάν υπάρχει ένας τρόπος να πεθάνεις χωρίς ν'αφανίσεις* -1 είναι αυτός: *μια διαφάνεια όπου τα ύστατα στατικά σου* | *-δρόσος, φωτιά- όντας ορατά για όλους, έτσι κι αλλιώς, | θα υπάργχεις κι εσύ εσείς!* («Ο Μικρός Ναυτίλος», σ. 116) και «*Το δύσκολο [...]* είναι να την κατεβάσουμε -τη *διαφάνεια* εννοώ πάντοτε- από 'κει ψηλά και να την εφαρμόσουμε στα αισθήματά μας, στις αισθήσεις μας, στις ιδέες μας- να βλέπουμε άσχετα, κάποτε κι εναντίον του κατασκευασμένου μας υπεργού, *μέσα απ' το πρώτο και το δεύτερο και το τρίτο επίπεδο, ποιο πραγματικά είμαστε και κατ' ακολουθίαν ποιοι θα μπορούσαμε να είμαστε!*» (*Αναφορά στον Εμπερικό*, σ. 18-19). Η έννοια της *διαφάνειας* πέρασε, τέλος, στον πολιτικό λόγο, όπου γίνεται συχνά λόγος για «διαφανή διαχείριση των δημοσίων πόρων», για «διαφάνεια στην πολιτική», με αποκορύφωμα τη «glasnost», τη διαφάνεια, βασικό στόχο της ανανεωτικής πολιτικής του Γκορμπατσόφ στην πρώην Σοβιετική Ένωση.

διάφεγγος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που μπορεί να τον διαπεράσει το φως ΣΥΝ. διαφανής, διάφανος διαγνής ΑΝΤ. σκοτεινός, θολός, θαμπός, αδιαφανής.

διαφεγγω ρ. αμετβ. {διέφεγγα} φαίνομαι μέσα από κάτι άλλο, μόλις που φαίνομαι ΣΥΝ. υποφώσκω, αγχοφεγγώ ΑΝΤ. φαινοίμαι (καθαρά).

διαφεντεύω ρ. μετβ. {διαφεντέωσα (λαϊκότ. -εψα), -εψηκα, -εμένος κ. -εμένους} (λαϊκ.) 1. έχω υπό την εξουσία μου: να *διαφεντεύεις ο ίδιος την περιουσία σου* || ~ *τα υπάργγοντα τους* ΣΥΝ. ορίζω, εξουσιάζω, κυβερνώ, διαχειρίζομαι 2. προβάλλω αντίσταση και δεν επιτρέπω να αφαιρεθεί (κάτι δικό μου): ~ *το κάστρο* ΣΥΝ. υπερασπίζομαι, προστατεύω. — διαφεντέμα (το) κ. διαφεντεύση (η) [μεσν.], διαφεντευ-τής (ο), διαφεντεύτρια (η).

[ETYM_ < μεσν. διαφεντεύω | διαυθεντεύω | *δηφενδέω* < λατ. *defendo* «υπερασπίζομαι», με την παρετυμολ. επίδραση των λ. *αφέντης, αΐθε-ντης*]. διαφερόντως επίρρ. [αρχ.] (σπάν.-λόγ.) κατά τρόπο εξαιρετικό: ~ *σημαντικό επίτευγμα*.

διαφέρω ρ. αμετβ. {διέφερα} (+από) 1. είμαι ανόμιος, δεν μοιάζω: *τα χρώματα του δείγματος διαφέρουν από τα πραγματικά* || *οι απόψεις τους διαφέρουν* || *το καινούργιο αυτοκίνητο διαφέρει κατά πολύ από τα προηγούμενα* || *αν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε το θέμα διαφέρει!* (αλλάζει, αποκτά άλλο ενδιαφέρον) ΣΥΝ. είμαι διαφορετικός, έχω διαφορά ΑΝΤ. μοιάζω, είμαι ίδιος 2. είμαι ξεχωριστός, υπερέχω συγκρινόμενος με άλλους: *διέφερε από τους συνομηλικούς του και τελικά διέπερευε* ΣΥΝ. υπερέχω, διακρίνομαι, πλεονεκτώ, ξεχωρίζω ΑΝΤ. μειονεκτώ, υστερώ.

[ETYM_ αρχ. < *δια*- + *φέρω*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «μεταφέρω στην άλλη πλευρά, φέρω εις πέρας», ενώ ήδη αρχ. είναι οι σημ. «διασπείρω (φήμες), διατέμνω, διαλύω». Από την Αρχ. το ρ. χρησιμοποιείται (ως αμετβ.) και με τη σημερινή σημ. «ξεχωρίζω, διακρίνομαι»].

διαφέρω: συνώνυμα. Η έννοια της διαφοράς όπως και της ομοιότητας είναι βασική στην ανθρώπινη επικοινωνία. Η διαφορά ως κατάσταση δηλώνεται με το ρ. *διαφέρω* («οι *χαρακτήρες των ανθρώπων διαφέρουν*»). Με το *διαφέρω* διαπιστώνεται μια κατάσταση (αμετάβητο ρήμα). Με τα διακρίνω και ξεχωρίζω (*Μπορεί και διακρίνει* | *ξεχωρίζει αμέσως τους χαρακτήρες των ανθρώπων*) περιγράφεται μια ενέργεια (μεταβατικό ρήμα), δηλ. τα ρήματα αυτά δέχονται «αντικείμενο». Το διαφοροποιώ είναι νεότερο μεταβιβαστικό ρ. και σημαίνει «κάνω κάτι να διαφέρει, να είναι διαφορετικό» (*Διαφοροποίησε τη θέση του από αυτή των άλλων συνδι-*

καλιστόν). Το ίδιο και το νεότερο ρ. διαφορίζω, που πλάστηκε υποχωρητικά από το **διαφορισμός** και αποτελεί ακόμη νεολογισμό της Ελληνικής. Στη συνείδηση των ομιλητών και το **διαφοροποιώ** και το **διαφορίζω** συνδέονται με το **διάφορος** και δηλώνουν την ενέργεια του να κάνει κάτι να διαφέρει, να είναι διαφορετικό.

διαφεύγω ρ. μ.τβ. [αρχ.] (διέφυγα (λόγ. μτχ. διαφυγών, -ούσα, -όν, να/θα διαφύγω) | 1. απομακρύνω εντέχνως (από τόπο ή κατάσταση), χωρίς να γίνω αντιληπτός: *οι ληστές διέφυγαν στο εξωτερικό ΣΥΝ.* Ξεφεύγω 2. καταφέρνω να αποφύγω (κάτι αρνητικό για μένα): *ο δράστης διέφυγε τη σύλληψη* || ~ τις κυρώσεις/ τις συνέπειες/ την τιμωρία | *τον θάνατο* ΦΡ. **διαφεύγω την προσοχή (κάποιου)** δεν γίνω αντιληπτός από κάποιον, δεν με προσέχει: *το γεγονός διέφυγε την προσοχή μου ΣΥΝ.* (λόγ.) διάλαθάνω (την προσοχή) 3. (για υγρό | αέριο που είναι κλεισμένο κάπου) διαρρέω, διαχέομαι: *διέφυγε ραδιενέργεια από τον πυρηνικό σταθμό* || *διέφυγαν δηλητηριώδη αέρια* 4. (+ γυν. προσ. αντων.) (κάτι) δεν γίνεται αντιληπτό, δεν κατανοείται η σημασία του: *σας διαφεύγει μια λεπτομέρεια σημαντική* ΦΡ. **μου διαφεύγει (κάτι)** δεν θυμάμαι: ~ αυτή τη στιγμή το όνομα του.

διαφεύγει της προσοχής; Λανθασμένη χρήση. Το σωστό: διαφεύγει την προσοχή! Δεν διαφεύγει την προσοχή μας η δυσκολία του παρουσιάζει η επίλυση του θέματος. Ήτοι το διαφεύζω συντάσσεται με αιτιατική (πβ. *διαφεύγω τον κίνδυνο, τη σύλληψη κ.λπ.*).

διαφημίζω ρ. μετβ. {διαφήμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. παρουσιάζω στο κοινό (προϊόν, υπηρεσία ή και τρόπο συμπεριφοράς), προβάλλοντας τα πλεονεκτήματά του και την αναγκαιότητα απόκτησης ή υιοθέτησης του, με σκοπό να αυξήσω την κατανάλωση του ή να οδηγήσω το κοινό στην αποδοχή του: ~ από την τηλεόραση | από το ραδιόφωνο | από τις εφημερίδες και τα περιοδικά || με επιδείξεις | με μηνύματα | με γιγαντοαφίσες || ~ αποτελεσματικά | με χιούμορ | εύπνια || ~ ένα νέο προϊόν | ένα κόμμα | την αμοδοσία | μια συναυλία | ένα βιβλίο ΣΥΝ. λανσάρω, προωθώ ΑΝΤ. δυσφημώ 2. (σπανιότ. -συνήθ. με άρνηση) μιλώ επαινετικά (για κάποιον) προβάλλοντας τα προσόντα του: *δεν έχει ανάγκη να τον διαφημίσει: όλοι στην υπηρεσία τον εκτιμούν* ΑΝΤ. δυσφημώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **διαφήμιση**, [ΕΤΥΜ, μτγν., αρχική σημ. «διαδίδω, διακηρύττω δημόσια» (πβ. Κ.Δ. Μάρκ. Ι, 45: *ήρξατο κηρυσσειν πολλά και διαφημιζειν τον λόγον*), < δια- + φημίζω].

διαφήμιση (η) [1887] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η δημοσιοποίηση και η προβολή των ιδιοτήτων προϊόντος ή προσώπου με σκοπό οικονομικά ή άλλα οφέλη ή την προβολή μηνύματα για κοινωνικές σκοπούς, την προστασία των πολιτών κ.λπ.: *χωρίς ~ δεν μπορεί να κινηθεί ένα προϊόν στην αγορά* || *ο υπεύθυνος για τη ~ της εταιρείας* || *οι θετικές και οι αρνητικές πλευρές* | *τα υπέρ και τα κατά της ~* || ~ για την καταπολέμηση των ναρκωτικών || ~ του αντικαρκινικού αγώνα 2. τομέας και τεχνική της εμπορικής και επιχειρηματικής δραστηριότητας για τη διάδοση πληροφοριών (για προϊόντα, κόμματα, ιδέες κ.ά.), που απευθύνονται σε ομάδα ανθρώπων (υπονηφίριο καταναλωτές), με σκοπό να επηρεάσουν την καταναλωτική συμπεριφορά τους: *δουλεύει χρόνια στη ~* || η ~ αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους κλάδους της οικονομίας || η ~ συνιστά μορφή οικονομικού ανταγωνισμού 3. (συνεκδ.) καταχώριση σε έντυπο, σύντομη τηλεοπτική | ραδιοφωνική | κινηματογραφική παρεμβολή στη ροή του προγράμματος ή ποικίλου μεγέθους αφίσα για την προβολή προϊόντος, ιδέας, κόμματος κ.ά.: *το τηλεοπτικό πρόγραμμα διακόπτεται συχνά για διαφημίσεις* || *διασκεδαστική* | *ελκυστική* | *ενοχλητική* | *έξπλητη* | *εκτεταμένη* | *πομπώδης* | *πρωτότυπη* | *προκλητική* | *πολιτική* | *σαχλή* ~ ΣΥΝ. ρεκλάμα ΑΝΤ. δυσφήμιση ΦΡ. (α) **γκρίζα διαφήμιση** η συγκεκαλυμμένη διαφήμιση, η προβολή προϊόντος όχι στον προβλεπόμενο διαφημιστικό χώρο ή χρόνο, αλλά κατά τη διάρκεια της κανονικής ροής ενός προγράμματος ως στοιχείο του σκηνοικού ή του σεναρίου: *όταν η κάμερα δείχνει τη μάρκα του ποτού που πίνει ο ηθοποιός, έχουμε ~ ΣΥΝ.* έμμεση διαφήμιση (β) **αρνητική** | **μαύρη διαφήμιση** βλ. λ. **αρνητικός** 4. (μτφ.) ο έπαινος, η προβολή των προτερημάτων (κάποιου) ή των πλεονεκτημάτων (πράγματος): *δεν χρειάζεται να μου κάνεις ~, όλοι ξέρουν ποιος είμαι* || *κάνει ~ στο καινούργιο της σπίτι*. [ΕΤΥΜ, Απόδ. του γαλλ. réclame].

ΣΧΟΛΙΟ Το διαφήμιση είναι νεότερη λ., που πλάστηκε στην Ελληνική τον 19ο αι. (1887) για να αποδοσει το γαλλ. réclame (πβ. κ. ρεκλάμα), από το λατ. reclamare «αναφωνώ». Η λ. σχηματίστηκε από το αρχ. (μτγν.) διαφημίζω, που σημαίνει «κάνω γνωστό, εξαπλώνω», γι' αυτό και γράφεται κανονικά με -ι- (διαφήμιση). Αντιθέτως, το αρχ. **δύσφημιος** (< δυσ- + φήμη, αντίθ. του εύφημος «εύφημος μνεία»), ως σύνθετο έδωσε παρασύνθετο ρ. σε -ώ, -είς, -εί..., το ρ. **δυσφημώ** (πβ. *φιλόσοφος* - *φιλοσοφώ*, *αγρυντός* - *αγρυντώ*, *οικοδόμος* - *οικοδομώ*), σύμφωνα με τον κανόνα του σχηματισμού παρασύνθετων ρημάτων από σύνθετα (όχι με προθέσεις) ονόματα, που είναι γνωστός ως «γρυστός κανόν του Scaliger» (praesertim aureum Scaligeri). Από το ρ. **δυσφημώ** το παραγόμενο ουσιαστικό είναι η **δυσφήμιση** με -η- (πβ. *κινώ* - *κίνηση*, *αμφισβητώ* - *αμφισβήτηση*, *δυσανασχέτω* - *δυσανασχέτηση* κ.τ.ό.), το οποίο είναι και το ορθό. Αναλογικά προς το **διαφημίζω** - **διαφήμιση** πλάστηκαν και τύποι **δυσφημίζω** - **δυσφήμιση**, παράλληλοι και νεότεροι από τους τ. **δυσφημώ** - **δυσφήμιση**. Οποσδήποτε, προτιμότεροι -και ορθότεροι- παραμένουν οι αρχικοί τύποι: **δυσφημώ** - **δυσφήμιση**.

διαφημιστής (ο) [1894], **διαφημιστρια** (η) {διαφημιστριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα τη διαφήμιση, που ασχολείται με την προβολή προϊόντος ή υπηρεσίας στο κοινό: *επιτυχημένος* | *ευρηματικός* | *ταλαντούχος* ~.

διαφημιστικός, -ή, -ό [1891] αυτός που γίνεται για διαφήμιση ή σχετίζεται με αυτή: ~ *φυλλάδιο* | *γιγαντοαφίσα* | *μήνυμα* | *εκπομπή* | *πρόγραμμα* | *δαπάνη* | *λόγος* | *υλικό* | *εκστρατεία* | *σλόγκαν* | *χρόνος* | *γραφείο* | *εταιρεία* | *διάλειμμα*. — **διαφημιστικά** επίρρ.

διαφθείρω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέφθ-ειρα (λόγ. διεφθάρην, -ης, -η..., να/θα διαφθαρώ, μτχ. διαφθαρείς, -είσα, -έν), -αρμένος} 1. οθώ ή οδηγώ στη διαφθορά (βλ.λ.): *οι κακές συναναστροφές διαφθείρουν* || ~ την *κοινωνία* | *τον χαρακτήρα* | *την ψυχή* ΣΥΝ. εξαχρειώνω, εκμαυλίζω, εκφραυλίζω 2. παρασύρω σε ανήθικες πράξεις ΣΥΝ. ατιμάζω, αποπλανώ 3. (ειδικότ.) εκπαρθενεύω: *τον κατηγορούν ότι διέφθειρε μιαν ανήλικη ΣΥΝ.* διακορεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

διαφθείρω: συνώνυμα. Όλες οι σχολιαζόμενες λέξεις δηλώνουν ηθική φθορά. Από αυτές το διαφθείρω και το εκφραυλίζω αναφέρονται περισσότερο στα ήθη, στον χαρακτήρα, στην ηθική υπόσταση (Με τα λόγια, τις πράξεις και το παράδειγμα τον έχει διαφθείρει τα ήθη των νέων της μικρής πόλης - Έχει μια εκφραυλισθεί σ' αυτή τη χώρα κάθε έννοια ηθικής και αξιοπρέπειας). Τα εκμαυλίζω, εξαχρειώνω (αγρείος) και εκφραυλίζω (φραυλός) κυριολεκτούνται για πρόσωπα: *Κατηγορείται ότι εκμαύλισε τις γυναίκες του περιβάλλοντος του και τις οδήγησε στην πορνεία - Η φτώχεια, η αθλιότητα και η έλλειψη παιδείας έχουν εξαχρειώσει τους κατοίκους πολλών περιοχών της χώρας - Με δωροδοκίες, χρηματισμούς και αθέμιτα μέσα έχει εκφραυλίσει τους υπαλλήλους της υπηρεσίας και του εγκρίνουν τα πάντα*.

διαφθορά (η) 1. η φθορά των ηθών, η εξαχρείωση, η ανηθικότητα (ειδικότ.) η κατάσταση στην οποία χρονομοιούνται αθέμιτα μέσα, για να παραβιάζονται οι νόμοι (με δωροδοκίες, ευνυθημίσεις, προσφορές κ.λπ.) για ιδιωτικό όφελος: η ~ των *άνωτερων αξιωματούχων ενός καθεστώτος* || η ~ στη *δημόσια διοίκηση* | *κοινωνική* | *πολιτική* | *ηθική* | *ψυχική* ~ ΣΥΝ. σήψη, εκμαυλισμός, φαυλότητα, εκφραυλισμός, ατιμία ΑΝΤ. ηθικότητα, τιμιότητα 2. (ειδικότ.) η κατάσταση κατά την οποία δεν τηρούνται οι ηθικοί κανόνες στη σεξουαλική συμπεριφορά: *η πορνεία είναι ~* || *νέοι που βουλιάζουν στη ~ ΣΥΝ.* ακολασία, προστυχιά, έκλυση ηθών ΑΝΤ. ηθικότητα. [ΕΤΥΜ, αρχ. < διαφθείρω].

διαφθορέας (ο) {διαφθορ-είς, -έων} πρόσωπο που προκαλεί ή ωθεί στη διαφθορά: ~ των νέων ΣΥΝ. εκμαυλιστής. [ΕΤΥΜ, < αρχ. διαφθορέυς < διαφθείρω].

διαφθορέο (ο) [1890] (λόγ.) το μέρος όπου συντελείται εξαχρείωση ηθών (ειδικότ.) το πορνείο.

διαφιλονικό ρ. [αρχ.] {διαφιλονικέας... | διαφιλονίκησα, μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. διαφιλονικόμενος, -η, -ο} θέτω υπό αμφισβήτηση: ~ τα *κυριαρχικά δικαιώματα* | *την ηγεσία* || *διαφιλονικούμενα εδάφη* ΣΥΝ. διεκδικώ, αμφισβητώ. — **διαφιλονικητή** (η) [1825].

διαφορά (η) 1. η έλλειψη ομοιότητας: ~ *αξίας* | *απόψεων* | *γραμματικής* | *θεμοκρασίας* | *μεγέθους* || *αριθμητική* | *αισθητή* | *απειροελάχιστη* | *βασική* | *ειδοποιός* (βλ.λ.) | *ιδεολογική* | *κοινωνική* | *ποσοτική* | *ποιοτική* | *ριζική* | *ουσιώδης* ~ || *εντοπίζεται* | *διαπιστώνεται* | *εξαλείφεται* | *καταργείται* μια ~ ΣΥΝ. ανομοιότητα, απόκλιση, απόσταση ΑΝΤ. ομοιότητα ΦΡ. **με τη (μόνη) διαφορά ότι...** αποκλίνοντας ως προς: *ακολούθησε το αρχικό σχέδιο, - ξεκίνησε πέντε λεπτά νωρίτερα* 2. (συνεκδ.) το να ξεχωρίζει (κάτι) από τα όμοια του, επειδή υπερέχει: *η αισθητή ~ του νέου προϊόντος από τα ήδη υπάρχοντα ανέβασε τις πωλήσεις του ΣΥΝ.* υπερέχει, ανωτερότητα ΑΝΤ. μειονεξία · 3. (συνήθ. στον πληθ.) η αντίδικη (προς κάτι): *ο Ο.Η.Ε. έχει ως στόχο την ειρηνική επίλυση των διαφορών μεταξύ των κρατών-μελών* || *αγεφύρωτες* | *διπλωματικές* | *ιδεολογικές* | *κτηματικές* | *συνοριακές* | *συχνικές* | *χρηματικές* | *υφιστάμενες* ~ || *λώνω* | *επιλύω* | *ρυθμίζω* | *διευθετώ* τη ~ ΣΥΝ. αντίθεση, ασυμφωνία, διαφωνία, διένεξη, φιλονικία ΑΝΤ. ομοφωνία, ομόνοια, συμφωνία 4. ΝΟΜ. η αμφισβήτηση από την πλευρά των διαδίκων της ισχύος ή μη ισχύος ενός δικαιώματος ή μιας έννομης σχέσης του ουσιαστικού δικαίου, η οποία αίρεται με τη δεσμευτική διάγνωση του δικαστηρίου (πβ. λ. *υπόθεση*, *αμφισβητούμενη δικαιοδοσία*): *επίδικος* ~ (για την οποία γίνεται η δίκη) · 5. ΜΑΘ. (μεταξύ δύο αριθμών | ποσών) το εξαγόμενο της πράξης της αφαιρεσης ή ο αριθμός που πρέπει να προστεθεί στον μικρότερο, για να γίνει ίσος με τον μεγαλύτερο: η - *τού 6 από το 4 είναι 2* || *θα πλήρωσω τη ~ ΣΥΝ.* υπόλοιπο 5. (γενικότ.) η απόσταση μεταξύ μεγεθών που εκφράζονται αριθμητικά: *πήρε το προτάβλημα με ~ τερμάτων* || *πρώτος και με (μεγάλη) ~* || ~ *εδρών* | *ψήφων* || η ~ *της ώρας μεταξύ δύο χωρών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιός*. [ΕΤΥΜ, αρχ. < διαφέρω].

διαφορετικά επίρρ. 1. με τρόπο διαφορετικό: *έλασε το πρόβλημα ~ ΣΥΝ.* αλλιώς, αλλιότιστα ΑΝΤ. όμοια, ομοίως, ίδια 2. σε αντίθετη περίπτωση: *πρέπει να έρθεις μαζί μας - ~ θα μείνεις μόνος σου ΣΥΝ.* αλλιώς, εideμή, ειδάλλως.

διαφορετικός, -ή, -ό 1. αυτός που διαφέρει: ~ *άποψη* | *ερμηνεία* | *οπτική* ΣΥΝ. αλλιώτικος ΑΝΤ. ίδιος, όμοιος 2. (μτφ.) αυτός που διαφέρει από ό,τι είναι κοινωνικός αποδεκτό: *ο σεβασμός του άλλου, του διαφορετικού από τους πολλούς, χαρακτηρίζει τις ανεκτικές κοινωνίες* ΣΥΝ. περιθωριακός, αποκλίνων ΑΝΤ. συνηθισμένος, κανονικός, νορμάλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάφορος*, *όμοιος*.

[ΕΤΥΜ < μεσν. διαφορετικός | διαφορετικώς < αρχ. διαφορέω (-έω) «διασπείρω» (κατά την εξέλιξη και την επίδρ. του ρ. *διαφέρω*) < δια-

φόρος.
 διαφορετικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} το να διαφέρει (κάποιος) από τους άλλους (συνήθ. τους πολλούς) ως προς τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, την καταγωγή, τις επιλογές του κ.ά.: *υπερασπίζομαι το δικαίωμα στη ~* || η ~ δεν πρέπει να θεωρείται απειλή ANΤ. ομοιότητα, ταυτότητα, ομοιογένεια (πβ. λ. *ιδιαιτερότητα*).

διαφορίζω ρ. μετβ. {διαφορίζ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ΜΑΘ. εκτελώ υπολογισμούς, για να βρω το διαφορικό μιας συνάρτησης (βλ. λ. *διαφορικός*, σημ. 2) 2. διαφοροποιώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω*. [ΕΤΥΜ. Το μεσν. *διαφορίζω* (< αρχ. *διάφορον*) έχει τη σημ. «έχω όφελος, κέρδος». Η μεθ. σημ. αποδίδει το γαλλ. *différencier*].

διαφορικός, -ή, -ό 1. (λόγ.-σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τη διαφορά: ~ *ψυχολογία* (κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις διαφορές στη συμπεριφορά των ατόμων υπό ανάλογες συνθήκες) 2. ΜΑΘ. αυτός που συσχετίζει μεταβλητούς αριθμούς και ποσότητες, που βοηθούν στον υπολογισμό της πορείας μαθηματικής καμπύλης: ~ *λογισμός* | *εξισώσεις* (που συνδέουν μια συνάρτηση με τις παραγώγους διαφορών τάξεων) 3. **διαφορικό** (το) σύστημα από γρανάζια στον άξονα κινήσεως του αυτοκινήτου, που κατασκευάζει με τέτοιο τρόπο την κινήτριά του δύναμη, ώστε να επιτρέπει τη γρηγορότερη κίνηση ορισμένων τροχών (πρόσθιων ή οπίσθιων), ανάλογα με το σύστημα μετάδοσης · ΦΡ. **διαφορικός αναλυτής** βλ. λ. *αναλύτης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *διαφορά*, ο όρ. *διαφορικές εξισώσεις* είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. differential equations. Ομοίως και το *διαφορικός λογισμός* (< γαλλ. *calcul différentiel*), καθώς και το ουδ. *διαφορικό* (< γαλλ. *différentiel*)].

διαφορισμός (ο) (λόγ.) ο εντοπισμός της διαφοράς, της απόκλισης μεταξύ συναφών εννοιών ή πραγμάτων ΣΥΝ. διαφοροποίηση. Επίσης διαφόριση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω*.

διάφορο (το) → διάφορος

διαφοροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να γίνεται κάτι διαφορετικό από άλλα όμοια: *ολοκληρωτική | σταδιακή | ελάχιστη | σημαντική* - || η ~ του υπουργού από την κυβερνητική πολιτική *οδήγησε στην απομάκρυνση* του ANΤ. εξομοίωση 2. ΒΙΟΛ. το σύνολο των φαινομένων που σχετίζονται με τη δημιουργία των διαφορετικών ιστών ενός οργανισμού με τη μεταβολή αρχικών όμοιων κυττάρων αδιαφοροποίητων ως προς τη δομή και τη λειτουργία τους: ΦΡ. σεξουαλική | **φυλετική διαφοροποίηση** το στάδιο κατά το οποίο το έμβryo αποκτά τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του αρσενικού ή του θηλυκού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. *differentiation*].

διαφοροποιητικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει τη δυνατότητα να κάνει κάτι διαφορετικό από τα άλλα, να επιφέρει μεταβολή 2. ΓΛΩΣΣ. **διαφοροποιητική αξία** η ιδιότητα ορισμένων φθόγγων της γλώσσας, των φωνημάτων (βλ. λ.), να δίνουν διαφορετικές σημασίες, όταν βρεθούν στο ίδιο γλωσσικό περιβάλλον, π.χ. π(όνος) - τ(όνος) - φ(όνος) - μ(όνος). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. *differentiative*].

διαφοροποιώ ρ. μετβ. (διαφοροποιεί... | διαφοροποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -μένος) 1. κάνω (κάτι) να διαφέρει από (κάτι άλλο): *διαφοροποίησε τη στάση του στη νέα του δήλωση* || ~ *απότομα* | *βαθμιαία* | *ολικώς* | *οριστικώς τις απόψεις μου* ΣΥΝ. αλλάζω, μεταβάλλω ANΤ. συντηρώ, διατηρώ 2. (μεσοπαθ. *διαφοροποιούμαι*) τοποθετούμαι διαφορετικά ως προς άλλον, υιοθετώ διαφορετική άποψη: *αρκετοί βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος διαφοροποιήθηκαν από τις θέσεις του προέδρου τους*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. *differentiate*].

διαφορός, -η, -ο {διαφορώνω} 1. (συνήθ. στον πληθ.) αυτός που εμφανίζει ποικιλία, παντός είδους: *ασχολείται ~* | ~ *αιτίες* | *διατυπώσεις* | *εκδηλώσεις* | *ερωτήσεις* | *εκδοχές* | *λάθη* | *λύσεις* | *κίνδυνοι* | *φίμνες* || (ως αντων.) *διαφοροί υποστηρίζουν αυτή την εκδοχή* ΣΥΝ. ποικίλος, παντοειδής ANΤ. συγκεκριμένος ΦΡ. **πολλά και διάφορα** για ανόμοια πράγματα, με διαφορετικό περιεχόμενο: *ακούγονται ~ για τον γείτονα* || ~ *έχουν υποστηριχθεί σχετικά με τον συγγραφέα αυτού του έργου* 2. (λαϊκ.) **διάφορο** (το) (α) αυτό που καρπώνεται κανείς ως κέρδος: *συμφώνησαν στο ~ και κλείσανε τη δουλειά* ΣΥΝ. συμφέρον, όφελος ANΤ. ζημιά, (λαϊκ.) χασούρα (β) (συνεκδ.) ο τόκος, τα επιπλέον χρήματα που παίρνει ο δανειστής με την επιστροφή του κεφαλαίου: το - ήταν *αβάσταχτο*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διαφέρω].

διάφορος - **διάφοροι** - **διαφορετικός**. Το επίθ. **διάφορος** της Αρχαίας, που είχε περίπου τις χρήσεις του σημερινού διαφορετικός, στη Ν. Ελληνική υποχώρησε βαθμιαία στο να χρησιμοποιείται σχεδόν μόνο στον πληθυντικό με τη λειτουργία αοριστολογικής (επιθετικής) αντωνυμίας (*Τον απασχολούν διάφορα προβλήματα* - *Θα συναντήσεις διάφορους ανθρώπους, που θα προσπαθήσουν να σε εκμεταλλευτούν* - *Διάφοροι υποστηρίζουν ότι το κλίμα έχει αλλάξει*). Χρησιμοποιείται όταν ο ομιλητής δεν θέλει να κατονομάσει και να προσδιορίσει επακριβώς τα λεγόμενα, αλλά θέλει να δηλώσει «πλήθος» και «ποικιλία». Σε αυτές τις περιπτώσεις το διάφοροι, -ες, -α αντιστοιχεί στο (αοριστολογικό) πολλοί «ποικίλης υφής». Στον ενικό η λ. υποκαταστάθηκε από το μεσν. *διαφορετικός*, το οποίο είναι πιθανόν να ανάγεται στο αρχ. *διαφορώ* (< *διάφορος*), που δεν σώζεται στη Ν. Ελληνική (πβ. κ. αρχ. επίθ. *διαφορητικός* από το *διαφορώ* με χρήση ιατρικού όρου).

διαφοροτρόπος επίρρ. [1847] (λόγ.) 1. με διαφορετικό τρόπο: *καθένας εκφράζεται ~* 2. με διάφορους, ποικίλους τρόπους: *έσπευσε να*

το εκφράσει την ενγνωμοσύνη του ~ ΣΥΝ. ποικιλοτρόπος. **διάφραγμα** (το) {διαφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΑΝΑΤ. Ο κύριος αναπνευστικός μυς, θολοειδής και μεμβρανώδης, που χωρίζει τη θωρακική από την κοιλιακή κοιλότητα 2. κάθε λεπτό τοίχωμα που διαχωρίζει δύο κοιλότητες ή μάζες μαλακού ιστού στο σώμα: ~ της *γλώσσας* | *τού εγκεφάλου* | *της λεκάνης* | *της καρδιάς* | *τού σσέχου* · 3. ΦΩΤΙΟΓΡ. το ρυθμιζόμενο άνοιγμα φακού, το οποίο ελέγχει την ποσότητα φωτός που περνά από αυτόν: η *φωτογραφία βγήκε πολύ φωτεινή, γιατί χρησιμοποίησα πολύ ανοιχτό ~* · 4. ΙΑΤΡ. κολπική συσκευή, από ελαστική ή πλαστική ύλη, που εφαρμόζεται στον τράχηλο της μήτρας και λειτουργεί ως αντισυλληπτικό μέσο. — διαφορηματικός, -ή, -ό [1783].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαφράσσω*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diaphragm, γαλλ. diaphragme, από τις οποίες προήλθαν ως μετάφρ. δάνεια οι σημερινοί επιστημ. όροι]. **διαφυγή** (η) {φυγ-α} 1. η απομάκρυνση (κάποιου) από (ένα σημείο), συνήθ. κατά τρόπο κρυφό ή όχι συνθησιμένο: *οι ληστές αναζητούνσαν τρόπο διαφυγής* ΣΥΝ. δραπέτευση 2. (ειδικότ.) η διαρροή αερίου ή υγρού μέσα από τον χώρο στον οποίο είναι κλεισμένο: η ~ *τοξικών αερίων από εργοστάσιο χημικών* 3. ΜΟΥΣ. είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχροία με την οποία συνακούε-ται, αλλά προκύπτει από την κίνηση ενός συγχροδιακού φθόγγου κατά διάστημα δευτέρας. **διαφύγω** (να/θα) ρ. → διαφύγω

διαφύγων, -ούσα, -όν {διαφυγ-όντος, -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θελ. -ουσών)} αυτός που έχει διαφύγει (βλ. λ. *διαφύγω*) ΦΡ. **διαφύγων κέρδος** το κέρδος που δεν πραγματοποιήθηκε εξαιτίας κάποιου λόγου: τα *διαφύγοντα κέρδη της εταιρείας από την ζαφνική μεταίωση των πτήσεων ανέγρονται σε πολλά εκατομμύρια* | *αποζημίωση που περιλαμβάνει και το ~*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' του αρχ. *διαφύγω*]. **διαφύλαξη** (η) [1825] {-ης κ. -άξεως | χωρ. πληθ.} η διατήρηση (πράγματος) με επιμέλεια και προσοχή: η ~ *των εθνικών κειμηλίων* | *της εθνικής κληρονομιάς* | *των εργασιακών συμφερόντων* ΣΥΝ. διάσωση ANΤ. παραμέληση, διαφυλάξιμο ρ. μετβ. [αρχ.] {διαφύλα-ξα, -χθηκα, -γμένος} φροντίζω ώστε να προστατευθεί και να διατηρηθεί (κάτι): ~ *το απόρρητο* | *την πίστη μου* | *τα μνημεία* | *τη σωματική μου ακεραιότητα* | *τις παραδόσεις* | *την ανεξαρτησία* | *τη σταθερότητα* || ~ *από τη φθορά* | *από την καταστροφή* | *από την παραβίαση* ΣΥΝ. συντηρώ, περισώζω, προστατεύω, προστασιώ ANΤ. παραμελώ, καταστρέφω. **διάφυση** (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα κάθε μακρού οστού.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. διάφυσσις (ήδη στον Ιπποκράτη) < *διαφύομαι* < *δια-* + *φύω* | -ομαι]. **διαφωνία** (η) [αρχ.] {διαφωνιών} 1. η διάσταση απόψεων, η ασυμφωνία γνώμών: *εξέφρασε ανοιχτά τη διαφωνία του με τη γραμμή του κόμματος* || *υπάρχει ένα βασικό σημείο διαφωνίας μεταξύ τους* ΣΥΝ. αντιγνωμία, διγνωμία ANΤ. ομοφωνία, ομογνωμοσύνη 2. [μτγν.] ΜΟΥΣ. στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή μουσική, το μουσικό διάστημα που, λόγω της μεγάλης εσωτερικής έντασης που εγκλείει, παρουσιάζει τραχύ άκουσμα και τείνει να «λυθεί» προς ένα άλλο διάστημα «σύμφωνο» (βλ. λ.) (ακουστικά, αντιστοιχεί σε πολύπλοκη αριθμητική σχέση των συχνοτήτων των δύο φθόγγων που το αποτελούν η μουσική πρωτοπορία του 20ού αι. προχώρησε σε «χειραφέτηση της διαφωνίας» με την κατάρτιση της έντασης για «λύση» του διάφωνου διαστήματος) ΣΥΝ. διάφωνο διάστημα. **διαφωνώ** ρ. αμετβ. {διαφωνείς... | διαφώνησα} (με κάποιον σε κάτι) εκφράζω διαφωνία σχετικά μ'ε κάτι: *τα κόμματα διαφωνούν ως προς τα οικονομικά* || ~ *ριζικά* | *εμπράκτως* || ~ *μαζί σου σε όλα τα θέματα* || ~ με όλους τους ομιλητές ΣΥΝ. αντίλεγο, αντιθέμαι ANΤ. συμφωνώ, ομογνωμό.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαφωνώ* < *δια-* + *φωνώ* (-έω) < φωνή]. **διαφωνών**, -ούσα, -ούν (διαφων-ούντος (θελ. -ούσης) | -ούντες (ουδ. -ούντα), -ούντων (θελ. -ουσών)} αυτός που είναι αντίθετος, συνήθ. σε επίπεδο ιδεολογίας: *οι ~ συνδικαλιστές απεχώρησαν* || (κ. ως ουσ.) *οι ~ διεγράφησαν από το κόμμα* ΣΥΝ. αντιφωνών. [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. του αρχ. *διαφωνώ* (-έω)]. **διαφωτισμός** ρ. μετβ. [μτγν.] {διαφώτισ-α, -τηκα, -μένος} 1. παρέχω σαφείς πληροφορίες, ενημερώνω σωστά ή γενικότ. παρέχω παιδεία σε (κάποιον): *πρέπει να διαφωτιστεί η κοινή γνώμη για τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής* ΣΥΝ. καταπολιτίω 2. αποκαλύπτω την αλήθεια, ξεκαθαρίζω, εξηγιάζω: η *αστυνομία* | η *ανάκριση διαφωτίζει πλήρως την υπόθεση* | *το μυστήριο* | *το εγκλημα* | *την εξαφάνιση* ΣΥΝ. διαλευκαίνω ANΤ. συσκοτίζω. — **διαφώτιση** (η) [μτγν.], **διαφωτιστικός**, -ή, -ό [1861]* **διαφωτισμός** (ο) [1887] {χωρ. πληθ.} 1. η παροχή γνώσεων, ενημέρωσης ή γενικότ. παιδείας 2. ΙΣΤ. (α) **Διαφωτισμός** (ο) πνευματική κίνηση που εκδηλώθηκε τον 18ο αι. και απέβλεπε στην απαλλαγή του ανθρώπου από τις προλήψεις και τις αυθεντικές και στη διάδοση της επιστημονικής γνώσης με την καλλιέργεια του ορθού λόγου (βλ. κ. λ. *διαφωτιστής* κ. *αιώνας των Φώτων*): ο *αιώνας του ~* (β) **Νεοελληνικός Διαφωτισμός** η πνευματική κίνηση που από τα μέσα του 18ου αι. μέχρι τα πρώτα χρόνια της ύπαρξης του ελληνικού κράτους προσπάθησε να μεταδώσει τα φώτα του ευρωπαϊκού πνεύματος (Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός) στον υπόδουλο ελληνισμό, συμβάλλοντας στην εθνική αφύπνιση και την καλλιέργεια του.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. Enlightenment, γαλλ. Lumières, γερμ. Aufklärung]. **διαφωτιστής** (ο) [1897], **διαφωτίστρια** (η) {διαφωτιστριών} 1. κα-

θένας από τους πνευματικούς ανθρώπους, που συμμετείχαν στην κίνηση του Διαφωτισμού (βλ.λ., σημ. 2): *διαπρεπείς διαφωτιστές ήταν ο Βολταίρος, ο Μοντεσκιέ, ο Ντιντερό, ο ντ' Αλαμπέρ κ.ά.* 2. (ευφημ.) προταγανδιστής (κυρ. σε κομματική ιδεολογία), πρόσωπο που αναλαμβάνει να μυσήσει κάποιον στις αρχές και τις κατευθυντήριες γραμμές της.

διαφωτός, -η, -ο [1896] αυτός που δέχεται φως από παντού ΣΥΝ. κα-τάφωτος. **διαγαράσσω** ρ. [μτγν.] {διαγάρα-ξα, -χθηκα, -γμένος} (λόγ.) 1. καθορίζω (τα όρια) χαράσσοντας γραμμές: *τα όρια των δύο νέων κρατών διαγαράχθηκαν από ειδική συνθήκη* ΣΥΝ. οριοθετώ, χωρίζω, οροθετώ 2. (μτφ.) καθορίζω τον τρόπο ή την πορεία δράσεως: ~ *πολιτική* ΣΥΝ. προγραμματίζω, ρυθμίζω. — **διαχαράζω** (η) [μτγν.]

διαχειμάζω ρ. μετβ. {διαχειμάσα} (λόγ.) περνώ τον χειμώνα (κάπου): *συνάει κάποιον ορεινών περιοχών διαχειμάζουν σε πεδιάδες* ΣΥΝ. ξεχειμωνιάζω. — διαχειμάση (η) [1897]. [ETYM₂ αρχ. < δια- + χειμάζω (βλ. λ. χειμάζομαι)].

διαχειρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διαχειρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω τις απαραίτητες ενέργειες για (κάτι που υπάρχει στην αρμοδιότητα μου), αποφασίζω τι πρέπει να γίνει για κάθε περίπτωση: ~ *τα κοινά* | *την εξουσία* | *μυστικά κονδύλια* | *την τύχη της χώρας* | *τα εθνικά ζητήματα* | *τα οικονομικά του κράτους* | *περιουσία* | *ποσά* || ~ *άτι υπεύθυνα* | *προσωπικός* | *εν λευκό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

διαχειρίζομαι: σύνταξη. «Για κονδύλια της Ε.Ο.Κ. θα διαχειριστούν από ειδική επιτροπή, που συγκροτήθηκε στο υπουργείο Οικονομικών». Η χρήση αυτή είναι λανθασμένη. Το σωστό είναι: *Η διαχείριση των κονδυλίων της Ε.Ο.Κ. θα γίνει από...* Το διαχειρίζομαι ως αποθετικό ρήμα (δηλ. μόνο σε -ομαι, αφού δεν υπάρχει διαχειρίζω!) σχηματίζει την παθητική φωνή του με περιφρασση (*Η διαχείριση γίνεται από...*). Αλλιώς, μπορεί να μετατρέψει κανείς τη σύνταξη σε ενεργητική: *...ειδική επιτροπή που θα διαχειριστεί τα κονδύλια της Ε.Ο.Κ.* → αποθετικός

διαχείριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των ενεργειών που κάνει κανείς για να τακτοποιήσει, να επιλύσει ή να προωθήσει θέματά της αρμοδιότητάς του, ο τρόπος με τον οποίο τα χειρίζεται: ~ *ρατιφών υποθέσεων* | *προβλημάτων* 2. (ειδικότ.) ΟΙΚΟΝ. ο συνδυασμός υλικών και πνευματικών μέσων μιας επιχείρησης για την επίτευξη της μέγιστης απόδοσης: η ~ *του δημοσίου χρήματος* | *πόρων* | *περιουσίας* | *κονδυλίων* ΣΥΝ. διεύθυνση, διοίκηση 3. (συνεκδ.) υπηρεσία αρμόδια για οικονομικές κυρ. υποθέσεις (πληρωμές, εισπράξεις κ.λπ.): *το γραφείο της ~ βρίσκεται στον πρώτο όροφο* 4. ΠΑΝΘΦ. η διαδικασία με την οποία μεταφέρει, αντιγράφει, διαγράφει, οργανώνει, μετασχηματίζει κανείς δεδομένα ή αρχεία σε Η/Υ. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαχειρίζομαι.

διαχείριση: ορθογραφία. Με -ι- ή με -η-; Επειδή προέρχεται από ρ. σε -ίζω (-ίζομαι), γράφεται με -ι- (*διαχείριση*). Συνγνά γράφεται εσφαλμένα με -η- (*διαχείρηση*!) από παρασύνδεση με το *επιχείρηση*, το οποίο γράφεται σωστά με -η- ως παράγωγο ρήματος σε -ώ: *επιχειρώ - επιχείρηση, όπως επινοώ - επινοήση, κινώ - κίνηση, συζητώ - συζήτηση*. Αλλά: *διαχειρίζομαι - διαχείριση, μεταχειρίζομαι - μεταχείριση*. Για το πρόβλημα της ορθογραφίας του *επιχείρηση* βλ. λ.

διαχειριστής (ο) [1856], **διαχειρίστρια** (η) {διαχειριστριών} 1. πρόσωπο που διευθετεί υποθέσεις για λογαριασμό άλλων και ειδικότ. αυτός που ρυθμίζει τις οικονομικές υποθέσεις (λ.χ. εταιρείας): ο ~ *της οικογενειακής περιουσίας* | *κεφαλαίου* || «οι πολιτικοί κατάλαβαν ότι έχουν γίνει απλοί ~ των αποφάσεων και των παιχνιδιών χρηματιστών και τραπεζιτών» (εφημ.) 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που φροντίζει για τη σωστή λειτουργία πολυκατοικίας: ~ *γίνεται εκ περιτροπής ένας από τους ενοίκους της πολυκατοικίας*.

διαχειριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη διαχείριση ή τον διαχειριστή: - *έλεγχος* | *ατασθαλίες* | *περίοδος*. — διαχειρι-**σπκ-ά** | -ως επίρρ. διαχέω ρ. μετβ. {διέχυσα, διαχύ-θηκα, -μένος} σκορπίζω τριγύρω: ~ *φως* | *λοσμή* ΣΥΝ. εκπέμπω, αναδίδω. Επίσης **διαχύνω** [μτγν.]. [ETYM₂ αρχ. < δια- + χέω, βλ. λ. χύνω].

διαχρονία (η) {διαχρονιών} 1. η μελέτη των φαινομένων μέσα στον χρόνο 2. ΓΛΩΣΣ. (α) η μελέτη των δομών και των λειτουργιών της γλώσσας μέσα στον χρόνο, δηλ. ως προς την προέλευση, την εξέλιξη και τις μεταβολές τους (β) (ειδικότ.) η σύγκριση μεταξύ δύο τουλάχιστον συγχρονικών συστημάτων μιας γλώσσας: π.χ. της μκηνναϊκής και της κλασικής ελληνικής γλώσσας ΑΝΤ. συγχρονία. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diachronie].

ΣΧΟΛΙΟ Η προέλευση της λέξης είναι ενδιαφέρουσα. Τη λ. διαχρονία, ως γλωσσολογικό όρο στην αρχή, έπλασε ο ιδρυτής της μοντέρνας γλωσσολογίας, ο Ελβετός γλωσσολόγος Ferdinand de Saussure (1857-1913). Η λ. διαχρονία (γαλλ. diachronie) επινοήθηκε από τον Saussure, για να δηλώσει τον αντίποδα της **συγχρονίας** (γαλλ. synchronie). Με τον όρο *συγχρονία* ο Saussure δήλωσε την κατάσταση της γλώσσας, το πώς είναι μια γλώσσα σε δεδομένο χρόνο, υποστηρίζοντας ότι οι γλωσσολόγοι πρέπει να περιγράφουν τη γλώσσα με τη μορφή που έχει το σύστημα της σε ορισμένο χρόνο (συγχρονική θεώρηση). Το αντίθετο της *συγχρονίας* είναι, κατά τον Saussure, η **διαχρονία**, η εξέλιξη της γλώσσας μέσα στον χρόνο. Μιλάει για *διαχρονία* και *διαχρονική* θεώρηση, όταν μελετά

και συγκρίνει κανείς δύο ή περισσότερες συγχρονίες, δύο ή περισσότερες χρονικές καταστάσεις μιας γλώσσας (π.χ. την Αρχ. και τη Ν. Ελληνική), δηλ. την εξέλιξη και μεταβολή της γλώσσας μέσα στον συγκεκριμένο χρόνο. Αυτή είναι η σημασία και η αρχική χρήση του διαχρονικός. Από τη γλωσσολογία η λέξη *διαχρονικός* πέρασε (από τη δεκαετία του '80 κυρίως) σε ευρύτερη χρήση, σημαίνοντας: (α) «εξελικτικός» (β) (νέα σημ.) «ο υπάρχων μέσα στον χρόνο, ο διανύων την πορεία του μέσα στον χρόνο, αυτός που ξεπερνά ή δεν περιορίζεται μόνο στο παρόν, από παλιά μέχρι σήμερα» (*Η διαχρονική πορεία του κόμματος αποδεικνύει τη συνοχή των στελεχών του - Αυτές οι αρχές έχουν διαχρονική αξία*). ο συνδυασμός *συγχρονικής και διαχρονικής* θεώρησης συνιστά τη λεγόμενη *παγχνονική* θεώρηση της γλώσσας, την πληρέστερη, αφού μέσα στην *παγχνονία* (συγχρονία και διαχρονία) τα γλωσσικά φαινόμενα εξετάζονται χωριστά μεν, αλλά συνδυαστικά σε ένα διαδιάστατο επίπεδο.

διαχρονικός, -ή, -ό 1. αυτός που διατηρεί τη σημασία ή την αξία του κατά το πέρασμα του χρόνου, που ξεπερνάει τον χρόνο και ισχύει σε διάφορες εποχές: *έργο με - αξία* || *διδασκαλία που περιέχει - μηνύματα* ΣΥΝ. υπερχρονικός 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη διαχρονία (βλ.λ.): ~ *γλωσσολογία* | *μορφολογία* || η ~ *εξέταση της λειτουργίας του παρακείμενου στην αρχαία, τη μεταγενέστερη και τη μεσαιωνική Ελληνική*. — διαχρονικ-ά | -ώς επίρρ., διαχρονικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονία*. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diachronique].

διαχρυσός, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που είναι στολισμένος με χρυσό: ~ *ύψωμα* | *κόσμημα* ΣΥΝ. χρυσοφάντος, χρυσοποικίλος.

διαχρωμία (η) {διαχρωμιών} τεχνική για τη μετατροπή του ασπρόμαυρου φιλμ σε έγχρωμο. — **διαχρωματικός**, -ή, -ό.

διαχύνω ρ. → διαχέω

διάχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. ο διασκορπισμός προς όλες τις κατευθύνσεις: ~ *αερίων* | *φωτός* | *υγρών* | *θερμότητας* ΣΥΝ. εκπομπή, έκλυση 2. ΦΥΣ. η διείσδυση ενός υγρού ή αερίου σε ένα άλλο · 3. *διάχυσεις* (οι) η έντονη έκφραση συναισθημάτων: *ερωτικές* | *τροφερές* | *επιδεικτικές* - || *διάχυσεις χάρας* | *ευθυμίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάχυνος*. [ETYM₂ < αρχ. διάχυσις < διαχέω. ο φουσ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. diffusion, ενώ η σημ. 3 αποδίδει (στον πληθ.) το γαλλ. effusions].

διαχυτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που εκδηλώνει έντονα τα συναισθήματα του: οι ~ *άνθρωποι συνάει παρεξηγούνται ως υπερβολικοί* ΣΥΝ. εκδηλωτικός, εγκάρδιος ΑΝΤ. μαζεμένος, κλειστός, συγκρατημένος. — διαχυτικ-ά | -ώς επίρρ.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «διαλυτός», < διαχέω. Η σημερινή σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. effusant].

διαχυτικότητα (η) [1887] {χωρ. γεν. πληθ.} η έντονη εκδήλωση φιλικών συναισθημάτων προς άλλους με χειρονομίες, λόγια, εκφράσεις προσώπου, έντονη κινήσεις γενικά: *άρχιζε τις ~ μπροστά σε όλους*.

διάχυνος, -η, -ο αυτός που έχει διασκορπιστεί, που έχει διαδοθεί σε μεγάλη έκταση: *είναι ~ η εντύπωση ότι σύντομα θα έχουμε εκλογές* || ~ *αγανάκτηση* | *γαλήνη* | *ανησυχία* | *ευωδία* | *ερωτισμός* | *ενθουσιασμός* | *ερωτήματα* | *δυσπασία* | *λόπη* | *φήμη* | *φόβος* || ~ *φως* (που ανυψείται προς όλες τις κατευθύνσεις, όταν προσκρούει σε τραχιές επιφάνειες). — **διάχυντα** επίρρ. [ETYM₂ μτγν. < αρχ. διαχέω].

διάχυνος - διαχυτικός. Και τα δύο συνδέονται με το **διαχέω**, (το **διαχυτικός** μέσω του **διάχυνος**). **Διάχυνος** (ευθυμία, φως, πνευματικότητα, αγάπη κ.λπ.) σημαίνει «σκορπισμένος και υπάρχων παντού - φανερός παντού, ολόφανερος». Το **διαχυτικός** (*Ο χ είναι πολύ διαχυτικός*), συνδεδεμένο με το **διάχυνος**, σημαίνει «εκδηλωτικός, αυτός που φανερώνει ανοιχτά τα συναισθήματα του».

διαχωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διαχώρισ-α, -τηκα, -μένος} 1. χωρίζω στα δύο ή ξεχωρίζω δύο όμοια πράγματα: *το αυλάκι διαχωρίζει τα χωράφια ως φυσικό όριο* || ~ *το σαλόμι με πρόσθετο τοίχο* ΣΥΝ. διαφρά, χωρίζω ΑΝΤ. συνενώνω · 2. διακρίνω σε χωριστή κατηγορία: ~ *τη δημόσια από την ιδιωτική ζωή* | *το μύδρο από το λευκό* | *τη φαντασία από την πραγματικότητα* || ~ *τις ευθύνες μου* | *τη θέση μου* | *την τύχη μου* (δεν δέχομαι να είμαι συνυπεύθυνος) ΣΥΝ. ξεχωρίζω · 3. ΤΥΠΟΓΡ. **διαχωρίζω χρώματα** αναλόω στα τέσσερα βασικά χρώματα της τετραχρωμίας εικόνα για την εκτύπωση. — διαχώριση (η) [αρχ.], διαχωριστής (ο) [μτγν.], διαχωριστικός, -ή, -ό [μτγν.].

διαχωρισμός (ο) [μτγν.] 1. η διάκριση, ο χωρισμός ενός (στοιχείου, προσώπου) από άλλο: ο ~ *των αρμοδιοτήτων* || *φιλετικός* - (ρατσισμός) 2. μέθοδος απομάκρυνσης ενός στοιχείου από άλλο· (ειδικότ.) μέθοδος απομάκρυνσης ενός ή περισσότερων συστατικών από αρχικό μείγμα, προκειμένου για τον καθαρισμό ουσίων από άλλες, την εξαγωγή μετάλλων από μέταλλευμα κ.λπ. 3. ΤΥΠΟΓΡ. **διαχωρισμός χρωμάτων** η εργασία ανάλυσης των χρωμάτων μιας έγχρωμης εικόνας στα τέσσερα βασικά χρώματα (μπλε, κίτρινο, κόκκινο και μαύρο) για εκτύπωση στο σύστημα όφσετ.

διαχωριστικός, -ή, -ό (κυριολ.) αυτός που χωρίζει κάτι στα δύο ή από τα όμοια του ΦΡ. (α) *διαχωριστική γραμμή* (i) το φυσικό ή τεχνητό όριο που χωρίζει δύο περιοχές: ο *Δούναβης είναι η ~ μεταξύ Ρουμανίας και Βουλγαρίας* (ii) (μτφ.) το νοητό όριο: η ~ *ανάμεσα στη φαντασία και την πραγματικότητα* (iii) (κακόσ.) το όριο που χωρίζει δύο αντίπαλους χώρους: οι ~ *υπανόμων εν ένδοξη του κόμματος* (β) διπλή *διαχωριστική* (ενν. γραμμή) διπλή γραμμή στο οδόστρωμα που δηλώνει απαγόρευση προσπέρασης (γ) *διαχωριστική νησίδα*

κατασκευή (συνήθ. από τσιμέντο ή μέταλλο) ή ⁶πιμήκης σειρά φώτων (θάμων ή δέντρων) στο μέσο του οδοστρώματος εθνικών οδών, που χωρίζει τα δύο ρεύματα κυκλοφορίας των οχημάτων, ώστε να αποφεύγονται τα τροχαία δυστυχήματα. — διαχωριστικά επίρρ. [ETYM. μεσν. < αρχ. διαχωρίζω. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. διαχωριστική γραμμή (< γαλλ. ligne disjunctive), διαχωριστική νησίδα (< αγγλ. traffic island)].

διαφεύδω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέφνευσα, διαφεύδω-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δηλώνω ή και αποδεικνύω ότι (κάτι) είναι ψευδές ή ότι (κάποιος) ψευδείται: ~ το δημοσίευμα | τις διαδόσεις | τον ισχυρισμό | την κατηγορία | την καταγγελία || ~ κατηγορηματικά | μετ' αγανάκτησεως κάποιον ΑΝΤ. επαλήθευω, επιβεβαιώω · **2.** δεν επιβεβαιώνω, δεν πραγματοποιώ κάτι, του οποίου αναμένεται η πραγματοποίηση: ~ τις ανησυχίες | την αισιοδοξία | τα προγνωστικά | τις προσδοκίες | τις προβλέψεις | τις ελπίδες **3.** (μεσοπαθ. διαφεύδομαι) αποδεικνύω ότι έχω άδικο, ότι κάνω λάθος: οι προβλέψεις του διαφεύδωσαν καταγωγώς.

διάψευση (η) { -ης κ. -εύσεως, -εύσεις, -εύσεων} **1.** δήλωση που αποδεικνύει ή επιχειρεί να αποδείξει ότι (κάτι) είναι ψευδές ή ότι (κάποιος) ψευδείται: ~ δημοσίευματος | διαδόσεων | καταγγελιών || επίσημη | ρητή | τυπική | έμπρακτη ~|| ο υπουργός προέβη σε ~ των φημών για υποτίμηση της δραχμής ΑΝΤ. επαλήθευση, επιβεβαίωση **2.** η μη επαλήθευση ή η μη πραγματοποίηση (προσδοκίας, πρόβλεψη κ.λπ.): η ~ των προσδοκιών των τον οδήγησε στην αποτροπή πράξη || η ~ των ελπίδων | των υποψιών | των προβλέψεων || άμεση | άστοχη | θλιβερή | ζαφνική ~ ΑΝΤ. επαλήθευση **3.** (ειδικότ.) η απογοήτευση από τη μη πραγματοποίηση προσδοκίας: είχε έντονο το αίσθημα της διάψευσης.

[ETYM. < μτγν. διάψευσις < αρχ. διαψεύδω. Η σημ. **3** αποτελεί απόδ. του αγγλ. frustration].

διαψευσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} η δυνατότητα να αποδειχθεί κάτι ψευδές [ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. falsifiability].

δια ψύγω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέψυξα, διαψύχθηκα, διεψυγμένος} (λόγ.) χαμηλώνω τη θερμοκρασία ΣΥΝ. ψυχραίνω, δροσίζω ΑΝΤ. θερμαίνω. **διψάνι** (το) {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. **1.** (παλαιότ.) η αίθουσα συνεδριάσεων της κυβέρνησης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία **2.** (συνεκδ.) η κυβέρνηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: συνεδριάζει το ~. Επίσης (λόγ.) διψάνιο(v) [ETYM. μεσν., βλ. λ. ντιβάνι].

διβάρι (το) {διβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το βιβάρι (βλ.λ.) [ETYM. μεσν. < βιβάριον (με προληπτική ανομοίωση) < λατ. vivarium < νίνο «ζω»].

διβολίζω ρ. μετβ. {διβόλιζα, -τηκα, -μένος} οργώνω (χωράφι) για δεύτερη φορά, για να καταστραφούν τα ζιζάνια. — **διβόλισμα** (το). [ETYM. < μτγν. διβολός (-έω) < αρχ. διβόλος < δι- (< δίς) + -βόλος < βάλω].

διβόλος, -η, -ο (για χωράφι) αυτός που έχει οργωθεί για δεύτερη φορά μέσα σε έναν χρόνο, για να καταστραφούν τα ζιζάνια. [ETYM. αρχ., βλ. λ. διβολίζω].

διβούλος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να καταλήξει σε μία άποψη: ~ πελάτης ΣΥΝ. δίνωμος, αναποφάσιτος, αμφιταλαντευόμενος, αμφιρρηπής ΑΝΤ. αποφασισμένος, σίγουρος, σταθερός **2.** αυτός που παρουνιάει στους άλλους γνώμη αντίθετη από την πραγματική: τους *εγγέλασε* η πανουργία του ~ συμβούλου τους ΣΥΝ. δόλιος, απατεώνας, υποκριτής. — **διβούλια** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*. [ETYM. μτγν. < δι- (< δίς) + βούλος < βουλή].

διγάμια (η) -+ διγάμια **διγάμια** (το) [μτγν.] {άκλ.} το έκτο γράμμα του πρώιμου ελληνικού αλφαβήτου (F), το οποίο παριστάνει φθόγγο προφερόμενο παρόμοια με το σημερινό «β».

ΣΧΟΛΙΟ Ονομάστηκε έτσι από το σήμα του γράμματος (F), που είναι δύο γάμια (το ένα πάνω στο άλλο). Ήταν κανονικός φθόγγος της Αρχ. Ελληνικής, που σε άλλες διαλέκτους (Ιωνική και Αττική) σιγήθηκε νωρίς, ενώ σε άλλες (Δωρική) διατηρήθηκε έως και τους ελληνιστικούς χρόνους. Το διγάμια ήταν παράγωγο ενός ημιφώνου (w) της ινδοευρωπαϊκής γλώσσας, το οποίο στην Ελληνική εμφανίζεται ως φωνήεν (είναι το υ) και ως σύμφωνο (είναι το διγάμια), ή-το ως /ú(u) και ως /v/(E). Παραδείγματα: Ι.Ε. *werg-, ελλιν. *Εέργον* (που σιγήθηκε στα Ελληνικά, αλλά σώζεται στα αγγλ., γερμ. κ.α.), αγγλ. work (το w είναι το ελλιν. διγάμια), γερμ. Werk Γ.Ε. *weid-, ελλιν. *Εειδος*, αρχ. *Ψοίδα* «γνωρίζω», *Εειδον* > *ειδον/είδα*, λατ. videre «βλέπω», γαλλ. voir, σανσκρ. veda «Βέδα, γνώσεις, σοφία», αγγλ. wise «σοφός», γερμ. wissen «γνωρίζω», αγγλ. view, γαλλ. vue «θέα» κ.ά. Έτσι εξηρούνται στην Ελληνική και γλωσσικές σχέσεις όπως **ρέω** - ρεύμα - ρυάκι {ρε-ω > ρέ-ω, ρεύ-μα, ρυ-άκι, όπου φαίνεται η σχέση E:υ}.

διγάμος, -η, -ο αυτός που έχει συνάψει δεύτερο γάμο, ενώ ισχύει ακόμη νομικά ο πρώτος: οι - *διόκτατοι* ποινικά. — **διγάμια** (η) [μτγν.]. [ETYM. μτγν. < δι (< δίς) + γάμος].

Δ.Γ.Ε. (η) Διεύθυνση Ιδιοκτητικής Γενικής Εκπαίδευσης. **διγενής**, -ης, -ές {διγεν-ός | -εις (ουδ. -η)} **1.** (σπάν.) αυτός που προέρχεται από δύο διαφορετικά γένη, φυλές ή εθνότητες · **2.** (για ζώα και φυτά) αυτός που διαβέται και τα δύο φύλα, ερμαφρόδιτος ΣΥΝ. αρσενικοθήλυκος **3.** ΓΛΩΣΣ. (όνομα) που έχει δύο γένη (αρσ. κ. θηλ.) και τα δηλώνει με τον ίδιο μορφολογικό τύπο, π.χ. ο-η σαφής, ο-η πρόεδρος: ~ *επίθετα* | *ουσιαστικά*. — **διγένεια** (η) [1860]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. μεσν., αρχική σημ. «ερμαφρόδιτος - διπλής καταγωγής», < δι- (< δίς) + -γενής < γένος].

διγλωσσος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει διπλό σκάλισμα: ~ *αρχιτεκτόνημα* **2.** *διγλωφο* (το) αρχιτεκτονικό κόσμημα με δύο γλωφές.

[ETYM. μεσν. < δι- (< δίς) + -γλωφός < γλῶφω «σκαλίζω»].

διγλωσσία (η) [1830] {χωρ. πληθ.} **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) η χρήση στο εσωτερικό ομάδας ή λαού δύο διαφορετικών γλωσσών (β) (καταχρ.) η χρήση, στο εσωτερικό ομάδας ή λαού, μορφών της ίδιας γλώσσας, οι οποίες συνήθ. εξυπηρετούν διαφορετικούς επικοινωνιακούς σκοπούς και έχουν άλλο κύρος, ορθότ. *διμορφία* (βλ.λ.) **2.** το να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί κανείς δύο γλώσσες ως μητρικές: ~ *παιδιών που προέρχονται από μικτούς γάμους* · **3.** (μτφ.-κακός.) η υποκριτική έκφραση διαφορετικών απόψεων αναλόγως προς την κατάσταση: η ~ *μιας κυβέρνησης σε θέματα εξωτερικής πολιτικής*.

[ETYM. Η σημ. «διμορφία» από ελληνογενή ξένο όρο (< γαλλ. diglossie), ενώ η σημ. της χρήσης διαφορετικών γλωσσών (κατεξοχήν διγλωσσία) αποδίδει το αγγλ. bilingualism].

διγλωσσία - διμορφία. ο όρος **διγλωσσία** χρησιμοποιήθηκε σε σχέση με το γλωσσικό ζήτημα, για να δηλώσει τη χρήση δύο γλωσσών (!) στην Ελλάδα, της καθαρεύουσας και της δημοτικής. Η χρήση του όρου είναι προφανώς εσφαλμένη, διότι η καθαρεύουσα και η δημοτική υπήρξαν δύο *μορφές* της ίδιας γλώσσας (δεν διαθέταν δύο εντελώς διαφορετικά φωνολογικά, μορφολογικά και συντακτικά συστήματα, ούτε δύο εντελώς διαφορετικά λεξιλόγια!). Αρα το σωστό θα ήταν να μιλάμε για **διμορφία** στην περίπτωση της Ελληνικής, αφήνοντας τον όρο διγλωσσία για περιπτώσεις που σε μια χώρα (π.χ. στο Βέλγιο, στην Ελβετία κ.α.) μιλούν δύο διαφορετικές γλώσσες (στο Βέλγιο μιλούν Φλαμανδικά [Ολλανδικά] και Γαλλικά, στην Ελβετία μιλούν Γαλλικά, Γερμανικά και Ιταλικά κ.ο.κ.). Στη γλωσσολογία χρησιμοποιούνται δύο διαφορετικοί όροι για τις διαφορετικές αυτές περιπτώσεις: οι όροι bilingualism (δύο διαφορετικές γλώσσες) και diglossia (δύο μορφές της ίδιας γλώσσας), ο όρος bilingualism αποδίδεται στην Ελληνική με το *διγλωσσία*, ενώ ο όρος diglossia με το *διμορφία*.

διγλωσσοσ, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χρησιμοποιεί για τις επικοινωνιακές του ανάγκες δύο γλώσσες: οι *Βλάχοι είναι* ~ *Έλληνες, μιλούν δηλ. τα Βλάχικα και τα Ελληνικά* ΑΝΤ. μονόγλωσσος **2.** αυτός που συντάσσεται σε δύο γλώσσες: ~ *κειμενά* | *συνθήκη* | *επιγραφή* | *έκδοση* · **3.** (κακός.) αυτός που εκφράζει διαφορετικές απόψεις αναλόγως προς την κατάσταση: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ. υποκριτής.

διγλώγιον (ο/η) {διγλώγ-ινος | -ίνων} **1.** αυτός που έχει δύο γλωσσίδια, άκρα **2.** ΑΝΑΤ. *διγλώγιον βαλβίς* {διγλώγινοσ βαλβίδος} η κολποκοιλιακή βαλβίδα της αριστερής κοιλίας της καρδιάς.

διγνώμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει δύο γνώμες για το ίδιο θέμα, που δεν εκφέρει σταθερή άποψη ΣΥΝ. διβούλος, διγλωσσος, αμφιταλαντευόμενος, αμφιρρηπής ΑΝΤ. αποφασιστικός, σταθερός, σίγουρος. — **διγνωμία** (η) [μεσν.].

διγράμμος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από δύο γραμμές **2.** *διγράμμη επιταγή* τραπεζική επιταγή που έχει διπλή διαγράμμιση και μπορεί να εισπραχθεί μόνον σε τράπεζα («γενική διαγράμμιση») ή από την τράπεζα που αναγράφεται σε αυτήν («ειδική διαγράμμιση»).

διδάγμα (το) {διδάγμ-ατος | -ατα, -άτων} το συμπέρασμα που συνάγεται από διδασκαλία ή εμπειρία και που έχει πρακτική χρησιμότητα για τη ζωή του ανθρώπου, υποδεικνύοντας τι πρέπει να γίνεται σε κάθε περίπτωση: *αποκομίζω* | *εξάγω* | *αντάω* | *συνάγω* | *βγάζω* | *ενστερνίζομαι* ένα ~ || *βαθύτερο* | *πολύτιμο* ~||~ *της πείρας* | *τού μαθητή* | *της Ιστορίας* | *τού Ευαγγελίου* || το ηθικό ~ *αυτού του παρωπού* είναι ότι *«όποιος ζητάει τα πολλά, χάνει και τα λίγα»*. [ETYM. αρχ. < διδάσκει].

διδακτέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να διδαχθεί: ~ *ύλη*.

διδακτήριο (το) {διδακτηρί-ου | -ων} το κτήριο στο οποίο γίνονται μαθήματα, διδασκαλία: *το νέο - γιστηκε με τα λεφτά του κληροδοτήματος* || *ιδιαιτικό* | *δημόσιο* | *σπουδαίο* ~ ΣΥΝ. σχολείο, σχολή. — **διδακτηριακός**, -η, -ό.

[ETYM. < διδάσκει (μέσω ρηματ. επιθ. διδακτός). Το αρχ. διδακτήριον είχε τη σημ. «απόδειξη»].

διδακτικός, -η, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διδασκαλία: ~ *μέθοδος* | *όργανα και μέσα* | *εγχειρίδια* | *βιβλία* (αυτά που έχουν εγκριθεί από το κράτος για διδασκαλία στα σχολεία) | *ανάγκες* | *σκοπός* | *εμπειρία* | *προσωπικό* | *ώρα* | *έργο* **2.** **διδακτική** (η) ο κλάδος της παιδαγωγικής επιστήμης, που ασχολείται με τη μεθοδολογία και τα προβλήματα της διδασκαλίας: *γενική* | *ειδική* ~ · **3.** αυτός που διδάσκει, που οδηγεί σε διδάγματα: ~ *ιστορία* | *παραισθή* | *τανία* | *πάθημα* | *ποίηση*. — **διδακτικ-ά** | -ώς [μτγν.] επίρρ.

διδακτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η τάση κάποιου να θέλει να διδάξει, να δίνει διδάγματα, συνήθ. με τρόπο απόλυτο, δογματικό ή με ρητορισμό και υπεροψία: *ρηγός* | *σείριος* — Π ο — *των ποιημάτων του τα καθίστα απωθητικά*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. didactisme].

διδάκτορας (ο/η) {(θηλ. διδάκτορος) | διδακτόρων} (συντομ. δρ) το πρόσωπο στο οποίο απονεμήθηκε τίτλος μεταπτυχιακός για πρωτότυπη επιστημονική πραγματεία (διδακτορική διατριβή), η οποία εγκρίθηκε από επιτροπή καθηγητών πανεπιστημιακής σχολής: *αναγορεύω* | *ανακηρύσσω σε διδάκτορα* || *επίτιμος* ~ *της Φιλοσοφικής Σχολής* ΣΥΝ. δόκτορας. Επίσης (λόγ.) διδάκτορ [1833] {διδακτο-ορος | -όρων}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Doktor < λατ. doctor].

διδακτορία (η) [1833] ο τίτλος του διδάκτορα: *διατριβή επί* ~.

διδασκαλικός, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που σχετίζεται με τον δάσκαλο ή τη διδασκαλία: ~ διδασκαλική | δίπλωμα 2. διδασκαλικό (το) (α) η διδασκαλική διατριβή, η πρωτότυπη επιστημονική μεταπτυχιακή εργασία, που οδηγεί στον τίτλο του δάσκαλα: κάνω το ~ μου || έχω αρχίσει ~ || υποβάλλω | υποστηρίζω το - μου (β) ο τίτλος του δάσκαλα, η διδασκαλία: έχει ~. [ETYM₁ Το διδασκαλικό (δίπλωμα) αποδίδει το γαλλ. doctorat].

διδάκτος, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να διδαχθεί: ο Σωκράτης υποστήριξε ότι η αρετή είναι ~.

διδάκτρα (τα) [μτγν.] {διδάκτρων} τα χρήματα που πληρώνει κανείς, για 'α διδαχθεί (κάτι): ακριβά | ετήσια - || αυξήσεις στα ~ τον ιδιωτικών σχολείων || πληρώνω | καταβάλλω τα ~.

διδάξας, -ασα, -αν {διδάξ-αντος (θηλ. -άσης), -αντα | -αντες (θηλ. -ασα, ουδ. -αντα), -άντα^ν (θηλ. -άσων)} (λόγ.) στη φρ. πρώτος διδάξας πρόσωπο που πρώτο εφαρμόζει κάτι καινούργιο στο είδος του, το οποίο αποτελεί το πρότυπο που ακολουθούν και άλλοι στη συνέχεια: υπήρξε ο ~ στην οργάνωση λογιστηρίων || (κ. ειρων.) ήταν οι πρώτοι διδάξαντες στις απάτες αυτού του είδους. [ETYM₁ Μτγ. αορ. του αρχ. δίδασκω].

διδασκαλείο (το) [αρχ.] 1. η σχολή για την κατάρτιση ή επιμόρφωση δασκάλων ή καθηγητών: ~ Μέσης Εκπαίδευσης 2. ο χώρος στον οποίο γίνεται διδασκαλία: εκπαιδευτήριο: ~ ελληνικής γλώσσας ΣΥΝ. (λαϊκ.) δασκαλείο.

διδασκαλία (η) [αρχ.] {διδασκαλιών} 1. η διαδικασία μεταδόσεως γνώσεων από τον δάσκαλο στον μαθητή: ~ εποπτική | υποδειγματική | συστηματική | με ηλεκτρονικούς υπολογιστές || κατ' οίκον ~ (μέσω ιδιαιτέρων μαθημάτων και όχι μέσω σχολείου) || αίθουσα | μέθοδος | αρχές | πρόπος διδασκαλίας || ~ χορού | μουσικής ΣΥΝ. μάθημα, παράδοση, διδασχί (πανεπιστημιακή) 2. (συνεκδ.) η υπόδειξη αυτού που θεωρείται σωστό ή που πρέπει να γίνει: με ηθικοπλαστικές διδασκαλίες δεν τον φέρνεις στον σωστό δρόμο ΣΥΝ. νοηθεσία, δασκαλία, καθοδήγηση, διδασχί · 3. το σύνολο των αρχών και των κανόνων θρησκείας, επιστημονικής ή φιλοσοφικής θεωρίας: χριστιανική ~ || η ~ του Σωκράτη ΣΥΝ. διδασχί · 4. η όλη διαδικασία που αποσκοπεί στην παρουσίαση θεατρικής παράστασης και περιλαμβάνει την ερμηνεία του έργου και την καθοδήγηση των ηθοποιών και των υπολοίπων συνεργατών από τον σκηνοθέτη: έγινε διάσχιμος για την υποδειγματική και πρωτοποριακή ~ του αρχαίου δράματος · 5. διδασκαλίες (οι) (στην αρχαιότητα) τα επίσημα πρακτικά των δραματικών αγώνων, που περιεχάν τα ονόματα των τριών ποιητών που συμμετείχαν στους αγώνες, τον χορηγών και των πρωταγωνιστών, τους τίτλους των δραμάτων και τα αποτελέσματα της κρίσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. διδασκαλία.

διδασκαλικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη διδασκαλία ή τον δάσκαλο: ~ έργο || Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος.

διδάσκαλος (ο) {διδασκάλ-ου | -ων, -ους}, διδάσκαλισσα (η) [μεσν.] {διδασκαλισσών} (λόγ.) 1. δάσκαλος (βλ. λ.), πρόσωπο που διδάσκει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: φρ. άνευ διδασκάλου χωρίς δάσκαλο· συνήθ. για μεθόδους εκμάθησης ξένης γλώσσας με προσωπική οργάνωση της μελέτης και ελέγχου της πρόόδου μόνο από τον ενδιαφερόμενο 2. (γενικότερ.) πρόσωπο που διδάσκει, ερμηνεύει ή διαφοσιεί: οι διδάσκαλοι του Νόμου | της Εκκλησίας | του Γένους. ΣΧΟΛΙΟ λ. χέμυθος. [ETYM₁ αρχ. < δίδασκω + παραγ. επίθημα -αλός (πβ. κ. πάσσ-αλός)].

διδάσκαλος: συνώνυμα. Οι λέξεις που δηλώνουν στις (ινδοευρωπαϊκές γλώσσες τη σημ. «διδάσκω - δάσκαλος» προέρχονται κατά κανόνα, είτε από λέξεις που σημαίνουν «μαθαίνω» (πβ. δι-δάσκω - ομηρ. ε-δάην «έμαθα» - ά-δάης «αμαθής» - λατ. disco «μαθαίνω» (< di-da-sco), doc-eo «διδάσκω»), doctor «διδάσκαλος» είτε από λέξεις που σημαίνουν «δείχνω πώς» (πβ. αγγλ. teach, ομόρρ. γερμ. zeigen «δείχνω»), sanskr. upa-dic «δείχνω - διδάσκω»), όλα από την ίδια ρ. με το ελλην. δείκ-νυ-μι) ή «οδηγώ, δείχνω τον δρόμο» (πβ. καθηγούμαι «οδηγώ» > καθηγητής «οδηγός» και «δάσκαλος» ή «διδάσσω, είμαι κύριος» (πβ. αγγλ. master «κύριος» και «δάσκαλος» - headmaster, schoolmaster - από λατ. magister «κύριος, αρχηγός» και «δάσκαλος», από όπου γαλλ. maître «δάσκαλος» κ.ά.). Το διδάσκαλος (< δίδασκω) είναι η αρχαιότερη λ. από όλη την ομάδα και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα, συχνότερα με τον τ. δάσκαλος, που προήλθε με αλλολογία (πβ. τετράπεζα < τράπεζα, άμφοφορέυς > άμφορέυς). Τον 19ο αι. έγινε ιδιαίτερα γνωστή η λ. με τη διαφοριστική δραστηριότητα που ανέπτυξαν οι περιφημοί Διδάσκαλοι του Γένους (Ευγ. Βούλγαρις, Ανθ. Γαζής, Νεόφ. Δούκας κ.ά.). Η λ. καθηγητής («καθοδηγητής, οδηγός», «δάσκαλος») αναπτύχθηκε στους χρόνους περί τον Χριστό και χρησιμοποιείται στο Ευαγγέλιο του Ματθαίου (23, 8 κ. εξ.): «*ὐμεις δὲ μὴ κληθεῖτε ραββί [εβρ. λ. = διδάσκαλος]: εἰς γὰρ ἐστὶν υἱὸν ὁ διδάσκαλος, ὁ Χριστός [...]* μηδὲ κληθεῖτε καθηγηταί, εἰς γὰρ υἱὸν ἐστὶν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός». Από την αρχαία λ. διδασχί «διδασκαλία» σχηματίστηκε το νεοελλ. διδάχος «δάσκαλος». Νεόπλαστη (του 19ου αι.) είναι και η λ. δίδάκτωρ, που χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει το λατ. doctor (< doceo) «διδάσκαλος» και «ο έχων άδεια διδασκαλίας στο πανεπιστήμιο, δόκτωρ (τίτλος πανεπιστημιακός)». Επειδή τέτοια άδεια διδασκαλίας απαιτείτο ειδικά για τους γιατρούς, το doctor (δόκτωρ) σημαίνει και «γιατρός». Τελευταία, άρχισε να χρησιμοποιείται και ο όρος διδάσκων ως γενική λ. για οποιαδήποτε βαθμίδα και με ουδέτερο, περιγραφικό περιεχόμενο, αντίθετα προς το βιοματικό περιεχόμενο και την παιδευτική βαρύτητα που απέκτησε η λ. δάσκαλος, που έφθασε να είναι προσφώνηση και προσφορά τιμής στον προσφωνούμενο.

διδάσκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δίδα-ξα (μτγ. διδάξας, -ασα, -αν), -χθηκα (λόγ. μτγ. διδαχθείς, -είσα, -έν), -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. μεταφέρω (γνώσεις), μαθαίνω (κάτι) σε (κάποιον): ~ Ελληνικά | τραγοόδι || από μάνα να σε κόρη διδάσκειται η τέχνη του κεντήματος || (μτφ.) η Ιστορία μάς διδάσκει για το παρόν και το μέλλον || διδαχθείσα ύλη (τα μαθήματα που διδάχθηκαν οι μαθητές): ΦΡ. (α) πρώτος διδάξας βλ. λ. διδάξας (β) δάσκαλε που διδάσκες (και νόμο δεν εκράτεις) για όποιον υποδεικνύει ή επιβάλλει σε άλλους πράγματα που ο ίδιος δεν τηρεί: Μετά από τόσα αντικαπιναστικά κηρύγματα που μας έκανε, τον βρήκαν να καννίζει στα κρυφά! ~! · 2. διακηρύσσω αυτό που θεωρώ σωστό σε μεγάλο κοινό: ~ μια νέα θρησκεία | ένα φιλοσοφικό σύστημα | μια θεωρία · 3. (για το αρχαίο δράμα) ανεβάζω (θεατρική παράσταση): διδάξε τους «Ορνίθες» στην Επίδαυρο ♦ 4. (αμετβ.) ασκό το επάγγελμα του δασκάλου ή του καθηγητή: φέτος ~ σε ένα επαρχιακό σχολείο || έχω διδάξει σε όλες τις τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

[ETYM₁ αρχ. < δι-δά-σκω, ενεστ. αναδιπλασιασμός του θ. δα-, το οποίο μαρτυρείται στο απφρ. παθ. αορ. β' δα-ήνα (πβ. ά-δα-ής) < *δασ-ήνα < *dhs-, που ίσως συνδ. με λατ. disco «μαθαίνω», γαλλ. discipline «επιστήμη, μάθηση» κ.ά. Ομόρρ. ά-δάης (βλ. λ.), αδημονώ (βλ. λ.), δι-δάσκαλος, η προτροπή που αποβλέπει στη νοηθεσία: το παράδειγμα είναι η πιο πειστική ~ ΣΥΝ. καθοδήγηση, κήρυγμα, δασκαλίες 2. το σύνολο των αρχών και των κανόνων θρησκείας, επιστημονικής ή φιλοσοφικής θεωρίας: οι ~ του Χριστού | τον Αποστόλων || οι «Διδασχί» του Κοσμά του Αιτωλού ΣΥΝ. διδασκαλία, δόγμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. διδασκαλία. [ETYM₁ αρχ. < δίδασκω (παρακ. δεδιδαχα), διδάχος (ο) (σπάν.) πρόσωπο που υποδεικνύει ή διδάσκει τους άλλους, ο δάσκαλος: «*πάλι τους είδα κυκλικά ωσαν ο αρχαίος ~*» (Α. Σικελιανός). ΣΧΟΛΙΟ λ. διδάσκαλος. [ETYM₁ < διδασχί (υποχωρητ.)].

διδράχμο (το) {διδράχμ-ου | -ων} (παλαιότερ.) το νόμισμα που αξίζει δύο δραχμές ΣΥΝ. διάρραγκο. [ETYM₁ < αρχ. διάρραγκο < δι- (< δίς) + δραχμή]. διάρραγκος → δι-, -δραχμος διδυμία (η) → διδυμος.

διδυμογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η γέννηση διδυμών. διδυμος, -η, -ο 1. καθένα από τα δύο παιδιά που κυοφορούνται μαζί και γεννιούνται κατά την ίδια γέννα από την ίδια μητέρα: ~ αδελφοί | αδελφές || μοιάζουν σαν ~ (κ. ως ουσ.) διδυμοί | διδυμες (οι), διδυμα (τα) · 2. (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει συμμετρία και ομοιότητα με άλλον: ~ μύες | αδένες (οι όρχις) | κρόστια 3. (συνήθ. στον πληθ.) διπλός ή δύο όμοια πράγματα μαζί: ~ πυροβόλα | πύργοι (σε κάστρο) || ~ τείχος · 4. διδυμοί (τα) {διδύμ-ου | -ων} (α) δύο άνθρωποι που συνηθίζουν να εμφανίζονται μαζί ή συνεργάζονται στενά για την επίτευξη κοινού στόχου: το επιθετικό ~ της ομάδας || γνωστό ~ του ελληνικού κινηματογράφου || όταν είναι αυτοί οι δύο μαζί, φτεχνάρουν ένα αχτύπητο χιουμοριστικό ~! ΣΥΝ. ντουέτο (β) στοίχημα στον ιππόδρομο σε δύο άλογα · 5. Αίδυμοι (οι) {Αιδύμ-ων, -ους} (α) ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός του Β. Ημισφαιρίου (β) ΑΣΤΡΟΛ. το τρίτο ζώδιο του ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 21/5-21/6 (γ) (συνεκδ. -στον εν.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου. — διδυμία (η). [ETYM₁ < αρχ. δι-δυ-μος, με εκφραστικό αναδιπλασιασμό του δύο].

Διδυμοτείχο (το) {Διδυμοτεχνών} κωμόπολη του νομού Έβρου, κοντά στα σύνορα με την Τουρκία.

[ETYM₁ < μεσν. Διδυμοτεχνών < διδυμον τείχος, εξαιτίας του διδυμου τείχους που περιέβαλλε την πόλη κατά τους βυζαντινούς χρόνους, όταν το Διδυμοτείχο αποτελούσε τόπο εξορίας], Διδώ (η) {-ώς κ. -ούς} 1. ΜΥΘΟΛ. πριγκίπισσα της Τύρου μετά τη δολοφονία του συζύγου της από τον αδελφό της Πυγμαλίωνα κατέφυγε στην Αφρική όπου ίδρυσε την Καρχηδόνα 2. γυναικείο όνομα. [ETYM₁ μτγν. < λατ. Dido, αβελ. ετύμου, πβ. φοιν. αρχή]. δίδω ρ. → δίνω

διεγείρω ρ. μετβ. {διήγειρα, διεγέρ-θηκα, -μένος} εξάπτω, ερεθίζω: ~ το ενδιαφέρον/ τα ένστικτα | τα πάθη και τη μίσση | την προσοχή | τη φαντασία || ~ σεξουαλικά | ψυχικά κάποιον || πολιτική λόγοι που διεγείρουν τα πλήθη || φάρμακα που διεγείρουν τα νεύρα || τον διεγείρουν τα αισθησιακά θέαματα (τον εξάπτουν σεξουαλικά) ΑΝΤ. κατευνάζω, καταπραίνω, ηρεμώ. [ETYM₁ αρχ. < δι(α)- + γείρω]. διεγερση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η αντίδραση σε εξωτερικό ερέθισμα, που συνοδεύεται από ένταση, έξαψη, ερεθισμό κλπ.: ~ των νεύρων/ καταθλιπτική | των οργάνων του σώματος 2. (ειδικότερ.) ο σεξουαλικός ερεθισμός (των γεννητικών οργάνων): βρισκομαι σε - 3. ΝΟΜ. αξιόπονη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με οποιονδήποτε τρόπο προκαλεί ή διεγείρει δημόσια άλλους σε απείθεια κατά τον νόμο ή των διαταγμάτων ή εναντίον νόμιμων διαταγών της Αρχής: ~ σε διάπραξη εγκλήματος. διεγερσιμότητα (η) [1811] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ικανότητα των κυττάρων ή των οργανισμών να αντιδρούν σε εκείνες τις αλλαγές του περιβάλλοντος, οι οποίες μπορούν να λειτουργήσουν ως ερέθισμα ΣΥΝ. ερεθιστικότητα.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. excitabilité].
 διενέρτης (ο) [1887] {διεγερτών, **διεγέρτρια** (η) {διεγερτών} πρόσωπο που μπορεί να ερεθιστεί, να μεταδώσει εξάρση ή να τονώσει κάποιον ή κάτι. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. excitant].
 διεγερτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που προκαλεί διεγερση του νευρικού συστήματος: ~ *χάσια* 2. (ειδικότ.) αυτός που προκαλεί σεξουαλική διεγερση: ~ *σαγιόνες* ΣΥΝ. αφροδισιακός 3. **διεγερτικό** (το) καθετί το οποίο προκαλεί σεξουαλική διεγερση. — διεγερτικά επίρρ.
διεγκεφάλος (ο) {διεγκεφάλου} {-ων, -ους} ένα από τα τμήματα του εγκεφάλου, που περιλαμβάνει τους οπτικούς θαλάμους, την επιφύση, την υπόφυση και τον υποθάλαμο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. δρ., < νεολατ. diencephalon].

διεγχειρητικός, -ή, -ό αυτός που εφαρμόζεται ή εκτελείται κατά τη διάρκεια χειρουργικής: ~ *χολοχειρουργία* | *ακτινοχειρουργία*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intraoperative].

διεδρικός, -ή, -ό → δι-, -εδρικός
 διεδρος, -η, -ο → δι-, -εδρός
 διέδωσα ρ. → διαδίδω

Δ.Ι.Ε.Ε. (η) Διεύθυνση Ιδιωτικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.
 διεθνής, -ης, -ές [1853] {διεθν-ους | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που αναφέρεται σε περισσότερες από μία χώρες ή στο σύνολο των εθνών: - αναγνώριση | *απομόνωση* | *δικαίο* | *δύναμη* | *προσκήνιο* | *διαγωνισμός* | *τύπος* | *προσανατολισμός* | *θέματα* | *εξελίξεις* βλ. λ. *αμνηστία* | *επίπεδο* | *σχέσεις* | *φεστιβάλ* | *έκθεση βιβλίου* | *πρακτορείο* | *σύννορα* | *εμπόριο* | *κατακραυγή* | *πήσεις* | *κοινή γνώμη* | *νομιμότητα* | *στανροφορία* | *συνέδριο* || *Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης* || οι εκλογές *διεξήχθησαν* *αντ' την παρουσία* - *παρατηρητών* του *Ο.Α.Σ.Ε.* ΣΥΝ. παγκόσμιος ANT. εθνικός. ΦΡ. (α) **Διεθνής Αμνηστία** βλ. λ. *αμνηστία* (β) **Διεθνές Νομισματικό Ταμείο** βλ. λ. *Δ.Ν.Τ.* (γ) **Διεθνές Δικαστήριο** βλ. λ. *δικαστήριο* (δ) **διεθνής οργανισμός** βλ. λ. *οργανισμός* (ε) **διεθνής κοινότητα** το σύνολο των κρατών με παρακρατικές μεταξύ τους σχέσεις. 2. **διεθνής** (ο/η) αθλητής ομαδικού αθλήματος, που έχει συμμετάσχει έστω και μία φορά σε επίσημο αγώνα εθνικής ομάδας: η *ομάδα περιλαμβάνει στις τάξεις της τρεις* ~ 3. **Διεθνής** (η) (α) καθεμιά από τις τέσσερις παγκόσμιες οργανώσεις των κομμουνιστικών κομμάτων (1864, 1889, 1919, 1937): *απόφαση της Γ' Διεθνούς* (β) ο παγκόσμιος ύμνος των κομμουνιστικών κομμάτων («Εμψρός, της γης οι κολασμένοι...») (γ) (κακός.) κάθε οργάνωση με παγκόσμια επιρροή και δράση: η ~ των *ναρκοτικών* | *της τρομοκρατίας*. — διεθνώς επίρρ. [1893]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές, *εθνικισμός*. [ETYM. < δι(α)- + εθνός, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. international].

διεθνικός, -ή, -ό [1895] 1. αυτός που σχετίζεται με τον διεθνισμό (βλ. λ.): ~ *θεωρία* | *τάση* | *στάση* ΣΥΝ. διεθνιστικός ANT. εθνικιστικός 2. αυτός που σχετίζεται με περισσότερες από μία χώρες ή με το σύνολο των εθνών: ~ *δικτα πληροφοριών*. — διεθνικός επίρρ., διεθνικότητα (η).

διεθνικός - διεθνής. Το διεθνικός δεν δημιουργήθηκε εξαρχής ως σύνθετο των *διά* + *εθνικός*, αλλά ήταν αποτέλεσμα μεταπλάσμου του διεθνής «επι το δημοτικότερον», για να αποφευχθεί δηλ. ο (τριτόκλιτος) τύπος σε -ης, γεν. -ους, που την περίοδο της έξαρσης του γλωσσικού τον θεωρούσαν καθαρευουσιάνικο. Είναι δηλ. περισσότερο προϊόν τεχνητού μεταπλάσμου, σε αντίθεση με άλλους μεταπλάσμους (*διαφανής* - *διάφανος*, *ανώφελής* - *ανώφελος*, *πολύπαθης* - *πολύπαθος* κ.ά.). → *άβφαρος*

διεθνισμός (ο) [1893] 1. η θεωρία σύμφωνα με την οποία πρέπει να επιδιώκεται η σύμφυση των σχέσεων μεταξύ των λαών και η κατάργηση των επιμέρους εθνικών συμφερόντων ANT. εθνικισμός 2. (στον μαρξισμό) δόγμα το οποίο προβλέπει την ένωση όλων των λαών (ατ την κατάργηση των συνόρων («προλεταριό όλων των χωρών ενωθείτε»): ΦΡ. **προλεταριακός διεθνισμός** η ενδεδειγμένη στάση του κομμουνιστή, όταν υπήρχε η Σοβιετική Ένωση, να υποτάσσει την πολιτική του τοπικού του κόμματος και της πατρίδας στις ανάγκες της εξωτερικής πολιτικής της Σοβιετικής Ένωσης. — διεθνιστής (ο), διεθνίστρια (η), διεθνιστικός, -ή, -ό, διεθνιστικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. internationalisme].

διεθνολόγος (ο/η) [1889] επιστήμονας που ασχολείται με τη μελέτη των σχέσεων μεταξύ των κρατών, με το διεθνές δικαίο (βλ. λ. διεθνής). — διεθνολογία (η), διεθνολογικός, -ή, -ό.

διεθνοποίηση (η) [1887] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΠΟΛΙΤ. η απόπειρα χειρισμού ενός θέματος ή προβλήματος ως ζητήματος με ευρύ διεθνές νομικό ή πολιτικό ενδιαφέρον και όχι με περιφερειακή ή περιορισμένη εμβέλεια: η ~ του *Κυπριακού*. — διεθνοποιώ ρ. {-εις...}. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. internationalisation].

διεθνώς επίρρ. → διεθνής
 διέθρεψα ρ. → διατρέφω
 διείδα ρ. → διαβλέπω

διεισδύση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. (α) η εισχώριση σε κάτι (β) (για διάφορες ουσίες) (κυριολ.) το να διαπερνά και να εισχωρεί σε κάτι: η *διεισδύση του υγρού στο ύφασμα*-(μτφ.) 2. το να φτάνει κάποιος σε βάθος ή στην ουσία: η ~ στις *σκέψεις* και *στα συναισθήματα αυτού του ανθρώπου δεν είναι δυνατή* ΣΥΝ. εμβάθυνση 3. το να εισχωρεί κάποιος/κάτι σε έναν χώρο και να επιβάλλεται με έμμεσο πολλές φορές ούλλα και συστηματικό τρόπο: η ~ της *αμερικανικής κουλτούρας στην ελληνική κοινωνία* || η ~ της *πληροφορικής στην καθημερινή ζωή* || η *οικονομική* ~ της *Ελλάδας στα*

Βαλκάνια 4. το να εισχωρεί κάποιος τεχνηέντως σε χώρο που δεν είναι της δικαιοδοσίας του ή στον οποίο κινείται ένας κλειστός κύκλος ανθρώπων: η ~ της *μαφίας στην εξουσία* || η ~ *νεόπλουτων στον χώρο της αριστοκρατίας* || η ~ *ξένων πρακτόρων στις κρατικές μηχανές υπηρεσιών*.

διεισδύω, -ή, -ό [1887] αυτός που έχει την ικανότητα να διεισδύει, να εμβαθύνει: ~ *ανάλυση* | *βλέμμα* | *ματιά* | *κριτική*. — διεισδυτικά επίρρ.

διεισδυτικότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα διεισδύσης: η ~ *μιας ξένης κουλτούρας στην εγχώρια ζωή* || η ~ *μιας θρησκείας σε μια περιοχή* || η ~ της *ανάληψης* | *της ματιάς κάποιου*.

διεισδύω ρ. αμετβ. {διεισδύσα} (+σε) 1. διαπερνώ (κάτι) και εισχωρώ σε (αυτό): *το φως διεισδύει στο δωμάτιο μέσω από τις γρίλιες* ΣΥΝ. τρυπάνω, χώνομαι, μπαίνω (μτφ.) 2. εισχωρώ στην ουσία, πηγαίνω στο βάθος: η *ματιά του προσπαθούσε να διεισδύσει στα βάθη της ψυχής της* ANT. μένω στην επιφάνεια 3. εισχωρώ σε χώρο που δεν είναι στη δικαιοδοσία μου: *μεγάλες δυτικές εταιρείες διεισδύουν οικονομικά στην Α. Ευρώπη* || ~ *στις τάξεις του εχθρού* | *στα παρασκήνια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω*. [ETYM. μτγν. < δι(α)- + εισδύω (βλ. λ.).]

διεκδίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αξίωση ικανοποίησης αιτημάτων, κυρ. με προσφυγή στη Δικαιοσύνη (γενικότ.) η απαίτηση για απόκτηση, η προσπάθεια να κάνουμε δικό μας (κάτι που ως τώρα δεν μας ανήκε): *εδαφικές* ~ || *οι* ~ των *εργαζομένων* (για καλύτερες εργασιακές συνθήκες ή αμοιβές).

διεκδικητής (ο) [μμεσ.], διεκδικήτρια (η) {διεκδικητριών} πρόσωπο που αξιώνει να ικανοποιηθούν τα δικαιώματά του ή να καταλάβει θέση ή αξίωμα: ~ *περιοσίας* | *τίτλου* | *θρόνου*.

διεκδικητικός, -ή, -ό [1854] 1. αυτός που σχετίζεται με διεκδίκηση (πράγματος, δικαιώματος, αξιώματος κ.λπ.): ~ *αγωγή* 2. αυτός που ξέρεει να διεκδικεί (τα δικαιώματά του), που ζητεί ό,τι του ανήκει: *πρόκειται για* ~ *άτομο* || ~ *πολιτική*.

διεκδικώ ρ. μετβ. {διεκδικείς...} {διεκδικ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} απαιτώ και αγωνίζομαι να επιτύχω ή να αποκτήσω (κάτι) ή να το διατηρήσω στην κατοχή μου: ~ *την νίκη* | *την ικανοποίηση αιτημάτων* | *την εξουσία* | *τίτλο* | *τα προτεία* | *εδαφή* | *βραβεία* | *κληρονομία* | *ελευθερία* | *ισή μεταχείριση* | *μια θέση εργασίας* || ~ *με πείσμα* | *θαρράλεια* | *δικαστικά* | *με κάθε τρόπο τα δίκαια μου* || *διεκδικεί επάξια μια θέση στις σελίδες της ιστορίας του αιώνα μας*.

[ETYM. < μτγν. διεκδικώ, αρχική σημ. «εκδικούμαι», < δι(α)- + έκδικω < εκ + δικώ (-έω) < δίκη. Η σημερινή σημ. πρωτοπατείται στον Ιουστινιάνειο Κώδικα (6ος αι. μ.Χ.) ως αποδ. του λατ. vindicare].

διεκπεραιώω ρ. μετβ. {διεκπεραιώ-σα, -θηκα, -μένος;} 1. περατώνω, ολοκληρώνω εργασία με σειρά ενεργειών μου: ~ *ετοίχια* | *εργασία* | *αποστολή* | *έργο* | *συναλλαγή* | *καθηκοντα* | *συμφωνία* ΣΥΝ. φέρω εις πέρας, εκτελώ 2. (ειδικότ.) ταξινομή, οργανώνω και αποστέλλω: ~ *έγγραφα* | *αλληλογραφία*. — διεκπεραιωτής (ο) [1833], διεκπεραιωτής (η), διεκπεραιωτικός, -ή, -ό.

[ETYM. < μτγν. διεκπεραιούμαι < δι(α)- + έκπεραιούμαι < εκ + περαιώω | -ούμαι (βλ. λ.).]

διεκπεραιώση (η) [1833] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η ολοκλήρωση μιας εργασίας: ~ *έργο* | *αποστολή* 2. (ειδικότ.) η ταξινόμηση, οργάνωση και αποστολή (εγγράφων, αλληλογραφίας, εντύπων κ.ά.) 3. (συνεκδ.) υπηρεσία που εκτελεί την παραπάνω εργασία.

διεκτραγωδω ρ. μετβ. [1888] {διεκτραγωδείς...} {διεκτραγώ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος;} διηγούμαι με δραματικό τρόπο: ~ *με μελανιά χρώματα τη ζωή μου* || ~ *μια άθλια κατάσταση* | *την οικιακή οικονομική θέση* | *τα μαρτύρια* | *τη μοίρα μου*. — διεκτραγώδιση (η) [1896]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαδραματίζω*. [ETYM. < δι(α)- + μτγν. έκτραγωδω (-έω) < εκ + τραγωδω < τραγός].

διέλαια ρ. → διαλαμβάνω
 διέλαια (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} μέθοδος κατεργασίας μετάλλων, από την οποία παράγονται σωλήνες ή ράβδοι. [ETYM. < αρχ. διέλαισι, αρχική σημ. «πέλαση», < *διελαίνω* (< δι(α)- + *ελαίνω*). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

διελέγχο ρ. μετβ. [αρχ.] {διήλεγξα} (λόγ.) υποβάλλω σε λεπτομερή έλεγχο.

διελεύση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. το πέρασμα μέσα από (κάτι): *επιτρέπω* | *εμποδίζω* | *απαγορεύω* τη ~ || ~ *ζώων* | *αμαξοστοιχιών* | *οχημάτων* | *πεζών* || *άδεια διελεύσεως* 2. NOM. **αβλαβής διέλευση** βλ. λ. *αβλαβής* 3. (συνεκδ.) το ίδιο το μέρος, μέσα από το οποίο περνά κανείς: *επικίνδυνη* | *ελεύθερη* | *προβληματική* | *αδύνατη* ~ || *Προσοχή!* ~ *πεζών* ΣΥΝ. διάβαση, δίοδος. [ETYM. < μτγν. διέλυσσις < δι(α)- + *ελευσις*].

διελκυστίδα (η) {διελκυστινών} 1. παιχνίδι με σχοινί ή άλλο μηχανισμό, στα άκρα του οποίου βρίσκονται αντίπαλα άτομα ή ομάδες, που προσπαθούν τραβώντας το σχοινί ή τον μηχανισμό να παρασύρουν τον αντίπαλο προς το μέρος τους 2. (μτφ.) ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ δύο αντιπάλων για την επικράτηση σε κάποιο χώρο: «η ~ *Η.Π.Α.* και *Γερμανίας για την επιρροή στις χώρες της Κ.* και *Α. Ευρώπης φαίνεται να κλίνει προς τη γερμανική πλευρά*» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.

[ETYM. μτγν. < *διελκυστός* (< αρχ. *διέλκω*) + παραγ. επίθημα -ίνδα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε στην Αρχ. ως προσδιοριστικό παιχνιδιών (π.χ. *κρυπτ-ίνδα*, *κνημητ-ίνδα* κ.ά.).]

διεμβολίζω ρ. μετβ. {διεμβόλιζα, -ηκα, -μένος;} 1. διατρυπώ με έμβολο 2. (μτφ.) (α) διεισδύω κάπου από τα πλάγια: *ο παίκτης διεμβόλιζε από τα αριστερά την αντίπαλη άμυνα* (β) πλήττω κάποιον με πλάγιο τρόπο ή μέσω τρίτου 3. εισχωρώ σε χώρο επιρροής τρίτου. — διεμβόλιση (η).

[ETYM. < δι)α- + εμβολίζω (βλ.λ.)].
διένειμα ρ. → διανέμο
διένεξη (η) {-ης κ. -έξεις, -έξεων} έντονη αντιπαράθεση: *εσωτερική | διεθνής | εδαφική | οξύτατη | κομματική | μακροχρόνια | τοπική | φυλετική* ~ || η ~ *οξύνεται | αμβλύνεται || διευθετώ | προκαλώ | τερματίζω | επεκτείνω* τη ~ || *σημεία | θέμα | αφορμή διενέξεως* ΣΥΝ. σύγκρουση, τσακωμός, διαμάχη.

[ETYM. < μτρν. διένεξις < διενεγκείν, απφρ. αορ. β' του αρχ. ρ. διαφέρω].
διενέργεια (η) {γφρ. πληθ.} η οργάνωση και ολοκλήρωση έργου του αμυδίου πρόσωπο ή φορέα: η ~ *εκλογών | ανακρίσεων* ΣΥΝ. πραγματοποίηση, διεξαγωγή. [ETYM. < διενεργώ].

διενεργώ ρ. μετβ. [μτρν.] {διενεργεί... | διενήργη-ησα, διενεργούμαι, -ήθηκα, -ημένος} οργάνω και φέρω εις πέρας στο πλαίσιο της αρμοδιότητας μου: ~ *ανάκριση | αρχαιρεσίες | προανάκριση | διαγωνισμό | έρευνα | έλεγχο | εκλογές* ΣΥΝ. διεξάγω, εκτελώ, πραγματοποιώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. κάνω.

διεξάγω ρ. μετβ. {διεξήγαγα (να/θα διεξαγάγω), διεξήχθην, -ης, -η..., (μτχ. διεξαχθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) 1. ξεκινώ και προωθώ μια διαδικασία, (προσπαθώ να) τη φέρω εις πέρας: ~ *εκρατεία κατά του καπνισματος* || ~ *αγώνα | ανακρίσεις | δίκη | έρευνα | έλεγχο | εκλογές | ασκήσεις | ανασκαφές | πειράματα | συζήτηση | διαγωνισμό | διαπραγματεύσεις* || ~ (κάτι) *κανονικά | με απόλυτη τάξη | με μυστικότητα | αποτελεσματικά | υπό δραματικές συνθήκες* ΣΥΝ. διενεργώ, επιτελώ, πραγματοποιώ 2. (μεσοπαθ. **διεξάγωμαι**) γίνομαι, βρίσκομαι σε: η *κυκλοφορία στους δρόμους διεξάγεται με δυσκολία* || η *δίκη διεξάγεται κεκλεισμένων των θυρών*. [ETYM. μτρν. < δι)α- + εξ + άγω].

διεξαγωγή (η) [μτρν.] 1. η έναρξη, προώθηση και ολοκλήρωση μιας διαδικασίας: η ~ *εκλογών | συνεδρίου | δίκης | στρατιωτικής επιχείρησης* || *μαρτυρολογία* ~ *έρευνας* ΣΥΝ. διενέργεια 2. ΝΟΜ. η εξέταση μαρτύρων ενώπιον εισηγητή δικαστή πολιτικών δικαστηρίων.

διεξέργουα ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διεξ-ήλαθ (μτχ. διεξελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ.) πραγματοποιώ ή ομιλώ διεξοδικά για (κάτι): ~ *ένα θέμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαβάω, αποθετικός.

διεξήγαγα ρ. → διεξάγω
 διεξοδικός, -ή, -ό αυτός που περιλαμβάνει όλες τις λεπτομέρειες: ~ *απάντηση | ανάλυση | ανάπτυξη | αναφορά | διαπραγμάτευση | εξέταση | έρευνα | εξέγηση | εργασία | συζήτηση | διαδικασία* ΣΥΝ. εκτενής, λεπτομερής, εξαντλητικός, εξονυχιστικός ΑΝΤ. συνοπτικός, γενικός. — **διεξοδικ-ά** {-ώς [μτρν.] επίφρ., διεξοδικότητα (η) [1873]. ΣΧΟΛΙΟ λ. λεπτομερής. [ETYM. αρχ. < διεξόδος].
διεξόδος (η) [αρχ.] {διεξόδου | -ων, -ους} 1. το σημείο από το οποίο μπορεί κανείς να βγει: η *περίοδος βρήκε ~ ανάμεσα στα βουνά και ξέφυγε από τον ασφυκτικό κλοιό των εχθρών* ΣΥΝ. διόδος, πάρασμα ΑΝΤ. αδιέξοδο 2. (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο μπορεί κανείς να ξεπεράσει ένα πρόβλημα: *δεν διαφάνεται ~ από την κρίση || αναζητώ | ψάχνω για ~ στα προβλήματα μου* || *βρίσκω ~ στο διάβαμα | στη γυμναστική || πολλοί νέοι αναζητούν ~ στα ναρκωτικά και στη βία* ΣΥΝ. λύση, διαφυγή ΑΝΤ. αδιέξοδο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αδιέξοδο, οδός.

διεπδραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αμοιβαία επίδραση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα στοιχεία (ενός συνόλου), πρόσωπα, συστήματα πληροφορικής και χρήστες κ.λπ.: η ~, η *οποία υφίσταται μεταξύ οτώχιας και εγκλιματικότητας*. — διεπιδραστικός, -ή, -ό, **διεπιδρώ** ρ. {-άς...}. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. interaction].

διεπιστημονικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται σε περισσότερους από έναν επιστημονικούς κλάδους: ~ *έρευνα | τμήμα | αντικείμενο | πρόβλημα | συζήτηση* ΣΥΝ. διακλαδικός 2. αυτός που αποτελείται από επιστήμονες διαφορετικών κλάδων: ~ *συμβούλιο | επιτροπή*. — διεπιστημονικ-ά {-ώς επίφρ., διεπιστημονικότητα (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interdisciplinary].

διεπιφανεα (η) {διεπιφανεών} 1. ΤΕΧΝΟΛ. κύκλωμα που επιτρέπει τη σύνδεση δύο συσκευών που δεν είναι συμβατές μεταξύ τους 2. (μτφ.) το επίπεδο επαφής στο οποίο συναντώνται μεταξύ τους διαφορετικά πράγματα, στοιχεία, έννοιες: η ~ των *σχέσεων*. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. interface].

διεπλέα ρ. → διαπλέω

διεπλευσα ρ. → διαπλέω
 διέπω ρ. μετβ. {δύσφρ. παρατ. διέπινω μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. κάθορίζω, ρυθμίζω, κανονίζω: *πραγματοκρατική νοοτροπία διέπει την υαλληλική συμπεριφορά* || (κ. μεσοπαθ.) *τα φυσικά φαινόμενα διέπονται από αιώνιους και σταθερούς νόμους* || *διέπεται από αρχές | ήθος | μέτρο | ρυθμό | πίστη*. [ETYM. αρχ. < δι)α- + επω «ασχολούμαι, φροντίζω για κάτι» (άσχετο προς το ρ. έπωμα «ακολουθώ») < Ι.Ε. *sep- «φροντίζω, επιμελούμαι», πβ. σανσκρ. sápati, λατ. serpio «ενταριάζω» κ.ά. Ομόφρ. *δι-επος* (βλ.λ.)].

διεργασία (η) [1872] {διεργασιών} σειρά ενεργειών που εκτυλίσσονται βαθμιαία προς συγκεκριμένο αποτέλεσμα: οι ~ *στο εσωτερικό του κόμματος για την ανάδειξη νέου προέδρου συνεχίζονται* ΣΥΝ. (μτφ.) ζύμωση (πβ. λ. διαδικασία).

διερεύνηση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προεκτική έρευνα (για την εξακρίβωση στοιχείων, προθέσεων κ.λπ.): η ~ *μιας υπόθεσης | των προθέσεων (κάποιου)*.

διερευνητικός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που σχετίζεται με τη λεπτομερή έρευνα για την εξακρίβωση (στοιχείων, προθέσεων κ.λπ.): ~ *προσπάθεια | ερώτηση | εντολή* (η εντολή που δίνεται από τον πρόεδρο τής

Δημοκρατίας στον αρχηγό του κόμματος που ήρθε πρώτο στις άλογες, χωρίς να έχει πάρει απόλυτη πλειοψηφία, προκειμένου να ερευνηθεί κατά πόσον μπορεί να σχηματιστεί κυβέρνηση, που θα λάβει ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή). — διερευνητικ-ά {-ώς επίφρ. **διερευνώ** ρ. μετβ. [αρχ.] {διερευνάς... | διερευν-ήσα, -όμαι, -άται...,

-ήθηκα, -ημένος} *εξετάζω με προσοχή* και σε βάθος: ~ *τα αίτια του ατυχήματος* || *- τις καταγγελίες | το θέμα | το μυστήριο | τις προθέσεις | τα στοιχεία* || *- τη δυνατότητα | το ενδεχόμενο να γίνει κάτι* ΣΥΝ. ερευνώ, ψάχνω, ανιχνεύω. — διερευνητής (ο) [αρχ.], διερευνη-τρια (ή) {διερευνητριών}. **διερμηνέας** (ο/η) [1819] {θελ. διερμην-έως} {-είς, -έων} ειδικός που βοηθεί να επικοινωνήσουν μεταξύ τους άνθρωποι που δεν μιλούν την ίδια γλώσσα, μεταφράζοντας τα λεγόμενα του ενός στη γλώσσα του άλλου: η *παρεξήγηση οφείλεται σε λάθος του ~* || *οι επίσημοι ~ του Υπουργείου Εξωτερικών* || (μτφ.) *ο ένας παρεξηγεί τα λόγια του άλλου χρειάζονται ~, για να μην τσακωνονται!* Επίσης (λόγ.) διερμηνέας (ο/η) {διερμηνέως}. — διερμηνεία (η) [1808]. ΣΧΟΛΙΟ λ. μεταφραστής. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. interprete].

διερμηνεύω ρ. μετβ. [μτρν.] {διερμηνεύ-σα, -θηκα, -μένος} 1. μιλώ εκφράζοντας τη διάθεση ή τις επιθυμίες άλλων: *ο εκπρόσωπος τής μεσοφρίας, διερμηνεύοντας το λαϊκό αίσθημα, απαίτησε εκλογές* ΣΥΝ. μεταφράω, εκφράζω 2. (ειδικότ.) μεταφράζω, εξηγώ κάτι σε άλλη γλώσσα, συνήθ. προφορικά ΣΥΝ. είμαι διερμηνέας. — διερμηνεύση (η) [αρχ.], διερμηνεύτης (ο) [αρχ.], διερμηνεύτρια (η), διερμηνευτικός, -ή, -ό [μτρν.].

διέρρευσα ρ. → διαρρέω

διέρρηξα ρ. → διαρρηγνύω

διέρχουα ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διήλθα (μτχ. διελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ.) 1. περνώ μέσα από, διά μέσου: *ο ποταμός διέρχεται από τις πεδιάδες του Βορρά* || *σκοτώθηκε από διέρχουα όχημα* ΣΥΝ. διανύω, διαβαίνω-ΦΡ. **κέντρο διερχόμενον** (ι) ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικές εγκαταστάσεις στις οποίες φιλοξενούνται προσωρινά οι στρατιώτες που μεταβαίνουν στις μονάδες τους για να καταταγούν ή κατά τις μετακινήσεις τους από μονάδα σε μονάδα (ii) (μτφ.-μειοτ.) χώρος στον οποίο πηγαίνει συνεχώς κόσμος: *τι έκανε το σπίτι μας, ~; 2. περνώ, ζω: η χώρα διέρχεται κρίσιμες ώρες* || ~ *κρίση | κίνδυνο | κάμψη* | *σιγμές αγωνίας* ΣΥΝ. διανύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

διερωτόμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διερωτάσαι... (μτχ. διερωτώμενος, -η, -ο) | διερωτήθηκα} (λόγ.) εκφράζω απορία και προβληματισμό: ~ *αν αξίζει όλη αυτή η προσπάθεια* || ~ *ελικρίνα | εναγωνίως* ΣΥΝ. αναρωτιέμαι, απορώ. — διερωτήση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

διέση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΜΟΥΣ. η αλλοίωση και το σημείο αλλοίωσης που δηλώνει ότι ο φθόγγος που ακολουθεί πρέπει να εκτελεσθεί κατά ένα ημιτόνιο υψηλότερα' η λέξη συνοδεύει την ονομασία τής νότας: *κουαρτέτο σε ντο διέση μινόρε*. [ETYM. Απτιδάν., < γαλλ. dièse < αρχ. *δίεσις* «το συντομότερο διάστημα στη μουσική κλίμακα - ημιτόνιο» < *δίημι* «αφήνω, επιτρέπω» < δι)α- + ήμι «ρίχνω»].

διεσπάρην ρ. → διασπείρω
διεσπαιμένος, -ή, -ο (λόγ.) αυτός που έχει διασκορπιστεί: *τιτηγάνα φύλα είναι - σε όλη την Ευρώπη* ΣΥΝ. σκόρπιος ΑΝΤ. συγκεντρωμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *διασπείρω*].

διεστέλλην ρ. → διαστέλλω

διεστέλλα ρ. → διαστέλλω
διεστημιμένος, -ή, -ο αυτός που αποκλίνει από ό,τι θεωρείται ορθό, ηθικό, φυσιολογικό (κвр. ο σεξουαλικά ανόμαλος): ~ *ορέξεις | ευχαρίστηση | πάθος | γνυγή | παιχνίδια | μυαλό | δολοφονίες* ΣΥΝ. ανήθικος, διεσθαρμένος, έκλυτος, εκφυλός ΑΝΤ. ηθικός, φυσιολογικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *διαστρέφω*].

διεστώτα (τα) (λόγ.) οι διαφορές: συνήθ. στη ΦΡ. **συμβιβάζω τα διεστώτα** βρίσκω τρόπο επίλυσης των διαφορών.

[ETYM. < αρχ. *διεστώτα* (ως αντόνυμο του ηνωμένα), πληθ. ουδ. του τ. *διεστώς, -ώτος*, μτχ. παρακ. του ρ. *δίσταμαι* (βλ.λ.)].

διετής, -ής, -ές → δι-, -ετής

διετία (η) → δι-, -ετία
 διευθέτηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η τακτοποίηση, η ρύθμιση (προβλήματος, θέματος κ.λπ.): ~ *εκκρεμοτήτων | πολιτικής διένεξης* | *κρίσεως* | *διαφορών*.

διευθετώ ρ. μετβ. {διευθετείς... | διευθετ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} τακτοποιώ, *βάζω τάξη* και, κατ' επέκτ., επιλύω: ~ *διαφορά | διένεξη | ζήτημα | κρίση | κατάσταση | πρόβλημα* || ~ *ειρηνικά | δίκαια | οριστικά | ομαλά | προσωρινά* ΣΥΝ. εξομαλύνω, ρυθμίζω, διακανονίζω. [ETYM. < μτρν. *διευθετώ* (-έω) < δι)α- + εύθετος < εύθετος «κατάλληλος, τακτοποιημένος, διατεταγμένος»].

διεύθυνση (η) [1833] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. η συστηματική οργάνωση και επίβλεψη (έργου, επιχείρησης, προσωπικού κ.λπ.) από πρόσωπο ή ομάδα προσώπων που τίθενται επί κεφαλής: ~ *ορχήστρας | θέατρον | σχολείων | εφημερίδας | παραγωγής* || *αναλαμβάνω από σήμερα τη ~ του οργανισμού* ΣΥΝ. διοίκηση, διακυβέρνηση 2. **Διεύθυνση** (η) υπηρεσιακός κλάδος οργανισμού, υπεύθυνος για τη λειτουργία τομέα: ~ *Αγροτικών Ασφαλίσεων | Αγορανομίας | Αλλοδαπών* || *ΙΖ' Διεύθυνση του Υπουργείου Εσωτερικών* 3. (συνεκδ.) ο χώρος, το γραφείο στο οποίο βρίσκονται όσοι ασκούν τη διοίκηση και, κατ' επέκτ., ο ίδιος ο επί κεφαλής: η ~ *του καταστήματος σας ευχαριστεί θερμά* || εκ τής *διευθύνσεως* (συνήθ. σε εγκυκλίους ή άλλα επίσημα έγγραφα που περιέχουν οδηγίες από τους διευθυντές) || ~ *σύνταξης* (σε μέσο ενημέρωσης) ΣΥΝ. διευθυντής, διοίκηση 4. ΦΥΣ. η ευθεία

γραμμή, ο άξονας πάνω στον οποίο κινείται αντικείμενο ή βρίσκεται κάποιο διανυσματικό φυσικό μέγεθος: η ~ της δύναμης *F* είναι ο άξονας *xx'*. **5. σύστημα διεύθυνσως** ο μηχανισμός που επιτρέπει στον οδηγό να κατευθύνει το όχημα χρησιμοποιώντας τιμόνι (σε αυτοκίνητο), πηδάλιο (σε αεροπλάνο) κ.ο.κ. · **6.** ο τόπος διαμονής (κάπιου), όπως καθορίζεται από την περιοχή, την οδό και τον αριθμό του σπιτιού του: μου δίνετε τη ~ σας; || *κατάλογος τηλεφώνων και διεύθυνσεων* || η ~ ήταν *Βουρζελμένη*, με αποτέλεσμα να μη βρω το σπίτι του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

[ETYM. Η σμ. 4 αποδίδει το γαλλ. *direction*, ενώ η σμ. 6 αποδίδει το γαλλ. *adresse*].

διευθυντήριο (το) [1782] {διευθυντη-ρίου | -ων} **1.** ο χώρος που στεγάζει τη διεύθυνση/διοίκηση ΣΥΝ. γραφείο διεύθυνσως · **2.** (α) **ΙΣΤ.** **Διευθυντήριο** (το) η περίοδος 1795-99 της Γαλλικής Επανάστασης, κατά την οποία την εξουσία είχε πενταμελής επιτροπή (β) (κατ' επέκτ.) κάθε ολιγοπρόσωπο και αυταρχική διοίκηση με υπέρβουλική εξουσία: *έχει εγκαταστήσει ~ και δεν επιτρέπει σε κανέναν να αυτεγγράσει* || *το ~ των Βουρζελών*. [ETYM. Η σμ. 2 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *Directoire*].

διευθυντής (ο) [μτγν.] {-ή κ. (λόγ.) -ού, κλητ. διευθυντά, διευθυντρια (η) [1867]} {διευθυντριών} πρόσωπο που διεύθυνει, που ασκεί τη διεύθυνση (βλ. λ.): ο ~ *σχολείου* | *εταιρείας* | *γραφείου* | *σπουδών* | *παλιήσων* | *εφημερίδας* | *προσωπικού* | *οργάνωσης* | *σύνταξης* (σε μέσο ενημέρωσης) || *οικονομικός* | *γενικός* ~.

διευθυντικός, -ή, -ό [1826] αυτός που σχετίζεται με τον διευθυντή ή τη διεύθυνση: ~ θέση | *στέλεχος επιχειρήσεως* | *καθήκοντα* | *αρμοδιότητες* | *γραφείο* | *αποφάσεις* | *χειρισμοί*.

διευθύνω ρ. μετβ. {μτχ. ενεστ. διευθύνω, -ούσα, -ον | διηύθυνα, διευθύνθηκα} **1.** οργανώνω συστηματικά και επιβλέπω την εκτέλεση έργου, την πορεία συνόλου δραστηριότητας, ασκώ τη διεύθυνση (βλ. λ.): ~ *θίασο* | *επιχείρηση* | *εμπορική αντιπροσωπία* ΣΥΝ. διοικώ, κυβερνώ, (οικ.) κουμαντάρω· ΦΡ. *διευθύνω* | *διευθύνουσα σύμβουλος* μέλος του διοικητικού συμβουλίου ανώνυμης εταιρείας, με απόφαση του οποίου εκπροσωπεί την εταιρεία και διαχειρίζεται τις υποθέσεις της **2.** (ειδικότ. για οργήστρα) συντονίζω (ως διευθυντής οργήστρα): τη *Φιλαρμονική Οργήστρα της Νέας Υόρκης διηύθυνε επί δεκαετίες ο Δ. Μητρόπουλος* · **3.** οδηγώ προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, κινώ προς συγκεκριμένο σημείο: ~ το *βλέμμα* | *το πλοίο* ΣΥΝ. κατευθύνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*. [ETYM. μτγν. < δι(α)- + εύνω < ευθύς].

διευκόλυνση (η) [1815] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η εξυπηρέτηση (μιας διαδικασίας), η χρήση μέσων, μεθόδων κ.λπ., ώστε να γίνει (κάτι) πιο εύκολο: η ~ της *κυκλοφορίας μέσω παρακαμητιρίων οδών* || η ~ της *αγοράς συναλλάγματος* **2. διευκολύνσεις** (οι) οι οικονομικές εξυπηρετήσεις (π.χ. η δυνατότητα πληρωμής με δόσεις): *παρέχω ~ ΣΥΝ.* ευκολίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

διευκολύνω ρ. μετβ. [1857] {διευκόλυ-να, -νθηκα, -μένος} **1.** καθιστώ πιο εύκολη μια διαδικασία: ~ την *κυκλοφορία* | *τη συγκοινωνία* | την *επικοινωνία* | την *παραγωγή* | *το εμπόριο* | *την πληρωμή* | *τα σχέδια* | *την κατάσταση* | *τη συνάντηση* | *τις εκλογές* | *το αγοραστικό κοινό* | *την πύλη* | *τον εργαζόμενο* || ~ *κάποιον με κάθε τρόπο* ΣΥΝ. βοηθώ, προσφέρω, κάνω εκδούλευση ANT. δυσχεραίνω **2.** (ειδικότ.) παρέχω οικονομική εξυπηρέτηση: του *ζήτησε να τον διευκολύνει με την έγκριση ενός άτοκου δανείου* ΣΥΝ. ενισχύω ANT. επιβαρύνω. — **διευκολυντικός**, -ή, -ό [1854].

διευκρινίζω ρ. μετβ. [1892] {διευκρίνισ-α, -τηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) σαφές: *ζητήθηκε από τον πρόεδρο να διευκρινίσει τις θέσεις της χώρας του* || ~ *τα κίνητρα* | *τους λόγους* | *μια έννοια* | *τη θέση μου* | *τη στάση μου* | *δηλώσεις* | *προθέσεις* || ~ *αρμόδιους* | *πλήρους περαιτέρω ΣΥΝ.* ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω, διαφωτίζω, εξηγώ, ξεδιαλύνω ANT. συσκοτίζω. Επίσης (αρχαιοπρ.) διευκρύνω [αρχ. | -εις...]. [ETYM. < διευκρύνω, κατά τ. ρ. σε -ίζω. Το αρχ. διευκρύνω (-έω) < δι(α)- + εύκρυνω < ευκρύνω].

διευκρίνιση (η) [1892] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το να γίνει (κάτι) πιο σαφές, να διαφωτίζεται περισσότερο η σημασία του (όστε να σχηματίζουμε ακριβή εικόνα για αυτό): αυτό το *σημείο του κειμένου χρειάζεται ~ ΣΥΝ.* διασάφηση, αποσαφήνιση, εξήγηση **2.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε συμβάλλει στο να γίνει κάτι σαφέστερο: *ζητήθηκαν από τους εξεταστές διευκρινίσεις σχετικά με το θέμα ΣΥΝ.* διασάφηση, αποσαφήνιση.

διευκρινιστικός, -ή, -ό αυτός που διευκρινίζει, που καθιστά κάτι σαφές: - *ερώτηση* | *σχόλιο* | *απάντηση* | *δήλωση*. — **διευκρινιστικά** επίρρ.

διεύρυνση (η) [1879] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η αύξηση του εύρους: η ~ *του δρόμου* | *του οργάνου* ΣΥΝ. διαπλάτυνση ANT. στενέω **2.** η επέκταση σε περισσότερους χώρους ή πεδία: η ~ *του πνεύματός* | *της εκλογικής βάσης ενός κομμάτι* | *ενός γνωστικού αντικείμενου* || η ~ *μιας περιφέρειας* || η ~ *των αρμοδιοτήτων* | *των εργασιών* | *των επιχειρήσεων* | *της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την εισδοχή νέων χωρών-μελών* ANT. συρρικνώω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

διεύρυνω ρ. μετβ. {διεύρυν-να, -νθηκα, -μένος} **1.** ενεργώ ώστε να αυξηθεί κάτι σε πλάτος, να αποκτηθεί περισσότερο εύρος: ~ *δρόμο* | *κύκλο* | *εδαφικό χώρο* || (μτφ.) *το χάσμα μεταξύ πλούσιου Βορρά και φτωχού Νότου συνεχώς διευρύνεται* ANT. στενεύω, περιορίζω **2.** (μτφ.) κάνω κάτι ευρύ, να εκτείνεται σε περισσότερους χώρους ή πεδία: ~ *τους ορίζοντες* | *τον κύκλο εργασιών* | *τις σχέσεις μου* | *μια συνεργασία* | *το πνεύμα μου* | *τις αρμοδιότητες* | *την επιρροή* | *τη βάση δεδομένων* || *παρέχει στη μειονότητα διευρυνόμενη αυτονομία* ΣΥΝ. ευρύνω, πλαταίνω, αυξάνω ANT. στενεύω, συρρικνώνω, περιορίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

[ETYM. αρχ. < δι(α)- + εύρυνω < ευρύς].

διεφθάρην ρ. → διαφθείρω
διεφθαρμένος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί (ηθική κυρ.) διαφθορά ή συμβάλλει σε αυτήν ανήθικος: ~ *πολιτικός* | *κράτος* | *πόση* | *καθεστώς* | *νεολογία* || - *ως το κόκκαλο ΣΥΝ.* εκφυλός, ακόλαστος ANT. ηθικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *διαφθείρω*]. **διέφυγα** ρ. → διαφεύγω

διέγυσα ρ. → διαγέω
δίζυγο (το) ΓΥΜΝΑΣΤ. όργανο γυμναστικής που αποτελείται από δύο οριζόντιες, παράλληλες μεταξύ τους και ισούψεις δοκούς, οι οποίες στηρίζονται σε τέσσερις στύλους· ΦΡ. *ασύμμετρο δίζυγο* οι ασύμμετροι ζυγοί (βλ. λ. ζυγός). [ETYM. Ουδ. του αρχ. επιθ. δίζυγος].

διζωνικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από δύο (γεωγραφικές) ζώνες ή σकोπεύει στην ύπαρξη δύο ζωνών: ~ *μοσπονδία*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *bizonal* (νόθο συνθ.)].

διήγημα (το) [μτγν.] {διηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} πεζογράφημα μικρής σχετικής έκτασης, το οποίο παρουσιάζει την ολοκληρωμένη αφήγηση περιστατικού ή ιστορίας: *αστυνομικό* | *φανταστικό* | *ρεαλιστικό* | *σατιρικό* ~ || *συλλογή διηγημάτων* || *διαγωνισμός* | *ήρωας* | *πλοκή* | *πρόσωπα* | *πόθεση* | *δομή* | *έκταση* | *είδος* | *συγγραφή* | *ανάγνωση* | *επιλογή* | *διδασκαλία* | *εργονεία* | *τέχνη* | *τεχνική διηγήματος*. — (υποκ.) **διηγηματάκι** (το), διηγηματικός, -ή, -ό [αρχ.], διηγηματικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηθοίμαι*.

διηγηματογράφος (ο/η) [1883] συγγραφέας διηγημάτων: *γλαφυρός* | *πολυγραφοτάτος* ~. — **διηγηματογράφος** (η) [1895], **διηγηματογράφος** ρ. [1892] {-εις...}. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *nouvelliste*].

διήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εξιστόρηση γεγονότος, περιστατικού, η αναλυτική περιγραφή συμβάντων: *προφορική* | *γραπτή* ~ **2.** (συνεκδ.) το κείμενο που περιέχει την αναλυτική περιγραφή γεγονότων: «*Διήγησης των συμβάντων της ελληνικής φυλής*» (τα *Απομνημονεύματα* του Θ. Κολοκοτρώνη). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηθοίμαι*.

διηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {διηγείμαι... | διηγήθηκα, -μένος} περιγράφω (γεγονός ή περιστατικό) σε προφορικό ή γραπτό λόγο: ~ *ένα παλιό παραμύθι* | *μια ιστορία* | *τα καθέκαστα* | *τη ζωή μου* || ~ *με έντονο ύφος* | *με γλαφυρότητα* ΣΥΝ. αφηγούμαι, περιγράφω, εκθέτω, εξιστορώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, ηθοίμαι*.

[ETYM. < αρχ. *διηγούμαι* (-έω) < δι(α)- + ηγούμαι «είμαι αρχηγός - πιστεύω, νομίζω»].

διήθημα (το) [μτγν.] {διηθήμ-ατος | -ατα, -άτων} το καθαρό υγρό που μένει, αφού φιλτράρουμε αιώρημα στ'ρεύο σε υγρό (ενώ αυτό που μένει επάνω στο φίλτρο ονομάζεται *ίζημα*).

διήθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διοχέτευση αιωρημάτων (στερεού σε υγρό ή αέριο) μέσα από φίλτρο, το οποίο συγκρατεί τα στερεά σωματίδια αφήνοντας να περάσει το καθαρό υγρό ή αέριο ΣΥΝ. διύλιση, φιλτράρισμα, σουρώμα · **2.** ΙΑΤΡ. η επέκταση μιας παθολογικής αλλοίωσης κατά συνέχεια ιστού, λ.χ. διήθηση του ορθού από καρκίνο της κόστης.

διηθώ ρ. μετβ. {διηθείς... | διηθή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διοχετεύω αιώρημα (στερεού σε υγρό ή αέριο) μέσα από φίλτρο, το οποίο συγκρατεί τα στερεά σωματίδια αφήνοντας να περάσει το καθαρό υγρό ή αέριο ΣΥΝ. φιλτράρω, διυλίζω, σουρώνω. — **διηθητικός**, -ή, -ό, **διηθητός**, -ή, -ό.

[ETYM. < αρχ. διηθώ < δι(α)- + ηθώ (-έω) «φιλτράρω» < *se-tho (η ελληνική δασύτητας λόγω ανομοιώσεως προς το -θ-) < I.E. *sē «δυλίζω», πβ. αλβ. *shosh* «κοσκινίζω» κ.ά. Ομορρ. ήθ-μός (βλ. λ.)].

διηκο ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.-σπέν.) φθάνω από ένα σημείο σε άλλο: *η παρουσία τέτοιων λέξεων διηκει όλους τους αιώνες από τους τραγικούς ως τη σύγχρονη γλώσσα μας*. [ETYM. αρχ. < δι(α)- + ήκο «έχω έλθει, έφθασα» (βλ. λ. αν-ήκω)].

διηλεκτρικός, -ή, -ό αυτός που δεν είναι καλός αγωγός του ηλεκτρικού ρεύματος: ~ *μέσο ΣΥΝ.* μονωτικός. [ETYM. Ελληνογενής ξεν. όρ., < αγγλ. *dielectric*].

διήλθα ρ. → διέρχομαι
διημερεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. διημερεύω, -ούσα, -ον | διημέρευσα (λόγ.)} **1.** περνώ την ημέρα: *οι εκδρομείς διημέρευαν στα Έπτμη 2.* (για κατάσταση) μένω ανοιχτός όλη την ημέρα: *διημερεύω φαρμακείο* | *νοσοκομείο* ANT. διανυκτερεύω. — **διημέρευση** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος*.

διημερίδα (η) εκδήλωση που εκτείνεται χρονικά σε διάστημα δύο ημερών: ~ *ποίησης* | *αφιερωμένη στον κινηματογράφο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέδριο*.

διήμερος, -η, -ο → **δι-**, -ήμερος
διηνεκής, -ής, -ές [διηνεκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)] (λόγ.) αυτός που διαρκεί για πάντα, χωρίς διακοπή: ~ *αναζήτηση* | *προβληματισμός* | *κόποι* | *προσπάθειες* ΣΥΝ. διαρκής, ακατάπαυστος, αιώνιος ANT. στιγμιαίος, σύντομος, ακαριαίος· ΦΡ. *εις το διηνεκές χωρίς διακοπή: του φαινόταν ότι η προσπάθεια θα συνεχιζόταν* ~. — **διηνεκής** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές, *σύνθετος*.

[ETYM. αρχ. < δι(α)- + ενεκ-ής, του οποίου το θ. *ενεκ- μαρτυρείται στον αορ. β' *ενεγκείν* του ρ. *φέρω*].

διηπειρωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται σε δύο ή παραπάνω ηπείρους: *μεταφορές* | *σχέσεις* | *κόπλες* (αθλητική διοργάνωση μεταξύ των πρωταθλητριών ομάδων της Ευρώπης και της Αμερικής) **2.** αυτός που διασχίζει μια ήπειρο: ~ *πύραυλοι*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *intercontinental*].

διηρημένος, -η, -ο → διαιρώ
διηρκεσα ρ. → διαρκώ

διθέσιος, -α, -ο → **δι-**, -θέσιος
διθύραμβος (ο) {διθύραμβ-ου | -ων, -ους} 1.ΦΙΛΟΛ. εορταστικό τραγούδι και στη συνέχεια είδος της χορικής ποίησης, με ενθουσιώδη χαρακτήρα, που τραγουδιόταν από χορευτές (άνδρες ή αγόρια) στο πλαίσιο της διονυσιακής λατρείας με τη συνοδεία αυλού· αρχικά περιείχε θέματα από τη ζωή του Διονύσου και αποτέλεσε τον πρόδρομο της τραγωδίας 2. (συνεκδ.) ιδιαίτερος επαινετική κριτική: *γράφηκαν διθύραμβοι από τους κριτικούς για την ερμηνεία της στον ρόλο της Μήδειας* ΣΥΝ. εγκώμιο ΑΝΤ. ψόγος, μομφή, λοιδορία. — **διθύραμβικός**, -ή, -ό [αρχ.], **διθύραμβικός-ά** | -ώς [μεσν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πθ. προελλην. (μη Ι.Ε.) λ., όπως και οι ομοιοκατάληκτες *θριαμβός, ιαμβός*, που ανήκουν στο λεξιλόγιο του τραγουδιού και του χορού. Ανεπιβεβαίωτη παραμένει η υπόθεση ότι πρόκειται για Ι.Ε. λ. που συνδ. με sanskr. āṅga «μέλος, μελωδία» (ως προς το -αμβος), η οποία αρνήει ανεμνηνυτο το ά συνθ. *διθύρ-.*]

δίθυρος, -η, -ο → **δι-**, -θύρος
διόδρομο (το) [1879] {διόδρομ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. παθολογικό βιολογικό υγρό με χαμηλή περιεκτικότητα σε λεύκωμα ΑΝΤ. εξίδρωμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. transudat].

δίδο ρ. → διαβλέπω
 δίστασα ρ. αμετβ. αποθ. {δίστα-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται (μτχ. δι-ιστάμενος, -η, -ο)} παρατ. διστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (λόγ.) παρουσιάζω διαφορές, διαφωνίες: *οι γνώμες στο συμβούλιο διίστανται* || *δισταμένες απόψεις* ΣΥΝ. διαφέρω, αποκλίνω ΑΝΤ. συγκλίνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ.αρχ. < δίθα > + ἵσταμαι (βλ.λ.)].

δισχυρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {δισχυρίστηκα} (λόγ.) ισχυρίζομαι (κάτι) παρουσιάζοντας αναλυτικά τη σκέψη μου. — **δισχυρισμός** (ο) [1871]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

δικάζω ρ. μετβ. {δικάσ-α, -τηκα, -μένος} 1. εξετάζω (κάτι/κάποιον) ως προς τη νομιμότητα του, εφαρμόζω τον νόμο ως δικαστής, ρυθμίζω διαφορές και κρίνω το αξιόπιστο πράξεων: *δικάζει πολλές υποθέσεις κάθε μέρα* || θα με *δικάσουν αύριο ΣΥΝ.* απενέμο δικαιοσύνη· ΦΡ. *μηδέ νί δικη ν δικάσης, πριν αμοιβή μύθο ν ακούσης* βλ. λ. *μηδεις*· 2. (μεσοπαθ. *δικάζομαι*) (α) περνά από δικη, κρίνομαι από δικαστήριο: ~ ως ηθικός αντουρός | *για εγκληματική δράση* | *για εσάτη προδοσία* | *ερίμην* (χωρίς να παρίσταται στο δικαστήριο) (β) (καταχρ. αντί του καταδικάζομαι): *δικάστηκε ισόβια.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < δικη].

δικαία επίρρ. 1. σύμφωνα με τους νόμους και τους κανόνες, με το δικαίο: *η/αυτό που έκανε - τιωρήθηκε* 2. όπως έπρεπε να συμβεί, δικαιολογημένα: *με τόσα που του ειπες - αγανάκτησε* ΣΥΝ. ευλόγως, σωστό. Επίσης (λόγ.) **δικαίως** [αρχ.].

δικαιικός, -ή, -ό κ. (ορθότ.) **δικαϊκός** [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το δικαίο. — **δικαιϊκά** κ. **δικαϊκά** επίρρ.

δικαίο (το) [αρχ.] {δικαί-ου | -ων} 1. ΝΟΜ. το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν αναγκαστικά τις σχέσεις των μελών μιας κοινωνίας, ορίζοντας τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις καθενός και προβλέποντας κυρώσεις για τη μη τήρηση των κανόνων: *Εμπορικό* | *Κληρονομικό* | *Οικογενειακό* | *Συνταγματικό* | *Σοφρονιστικό* | *Αστικό* (που ρυθμίζει τις βασικές σχέσεις της ιδιωτικής ζωής και των ιδιωτικών συναλλαγών) | *Δημόσιο* | *Ιδιωτικό* (που ρυθμίζει τις σχέσεις οι οποίες αναφέρονται στα ιδιωτικά συμφέροντα) | *Διοικητικό* | *Διεθνές* (που ρυθμίζει τις σχέσεις των κρατών) | *Εκκλησιαστικό* | *Εμπράγματο* (που ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις των προσώπων προς τα πράγματα) | *Ενοχικό* (που ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ δύο προσώπων, από τα οποία το ένα δικαιούται να αξιώσει από το άλλο πράξη ή παράλειψη) | *Κοινοτικό* (οι νόμοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης) | *Εργατικό* ~ || *αποκατάσταση* | *επικράτηση* | *παραβίαση* του *δικαίου* || *κανόνες δικαίου* || ~ *πραπτό* (οι γραπτοί νόμοι) | *άρθρο* || *εθιμικό δικαίο* (κοινωνικά ήθη, κοινωνικές συνήθειες, κανόνες ευπρέπειας κ.λπ., που δεν έχουν όμως αναγκαστικότητα)· ΦΡ. (α) *το δικαίο των πολλών* | *της πυγμής* | *του ισχυρότερου* οι πολλοί | οι ισχυρότεροι επιβάλλουν τη θέληση τους (β) *το δικαίο της ζούγκλας* όπου επικρατεί η βούληση του δυνατό, όπου δεν προστατεύεται ο αδύνατος 2. (α) **θετικό δικαίο** που ισχύει σε ορισμένο χρόνο και σε ορισμένη πολιτεία (β) **φυσικό δικαίο** η αιώνια, αναλλοίωτη και κοινή για όλους ιδέα του ορθού σύμφωνα με το καλό, το αγαθό (γ) **κράτος Δικαίου** κράτος, του οποίου τη λειτουργία καθορίζει το δικαίο, σύστημα νόμων, και όχι ένα πρόσωπο αυθαίρετα, λ.χ. μονάρχης 3. (με κεφ.) η νομική επιστήμη: *σπουδάζει* ~ · 4. η νόμιμη αξίωση, ό,τ' δικαιούται κανείς σύμφωνα με τον νόμο ή με το περί δικαίου αίτημα: *επίλυση του Κυπριακού* || ~ *αίτημα* | *ικανοποίηση* | *πρόξη* | *αξίωση* | θα *υπερασπιστούμε τα δικαία του λαού μας* ΣΥΝ. απάτηση, δικαίωμα αγώνας ΣΥΝ. νόμιμος, ορθός, σωστός ΑΝΤ. άδικος· ΦΡ. *επί δικαίων και* ΑΝΤ. υποχρέωση · 5. ό,τι θεωρείται σωστό, η ιδανική αντί-λ ήμη για *αδίκους* βλ. λ. *άδικος* 2. **δικαίο** (το) βλ.λ. · 3. αυτός που χαρακτηρίζεται το δικαίο, η ιδέα της δικαιοσύνης (βλ. *φυσικό δικαίο*, σημ. 2): *δεν από έλλειψη μεροληψίας, αντικειμενικός: ~ κριτής* | *συ-χ. περιφορά είναι - άλλοι να ευημερούν και άλλοι να πενούν* ΣΥΝ. δέον, *παρατήρηση* | *εξέταση* | *διαγωνισμός* | *νόμοι* | *πολιτικός ΣΥΝ.* δέον, επιτρεπτό ΑΝΤ. άδικο, ανεπιτρεπτό· ΦΡ. *περί δικαίου αίτημα* | *αίτημα δικαίου* βλ. λ. *αίτημα* 6. **δικαία** (τα) οι διεκδικήσεις που απορρέουν από το ορθό, την ιδέα της δικαιοσύνης: *αγωνίζεται για τα - του έθνος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δικαίο.*

δικαιογράφο (το) [1833] {δικαιογράφ-ου | -ων} ΝΟΜ. το έγγραφο με το οποίο αποδεικνύεται το νόμιμο δικαίωμα (κάποιου) ΣΥΝ. τίτλος, πιστοποιητικό.

δικαιοδοσία (η) {δικαιοδοσιών} ΝΟΜ. 1. η περιορισμένη σε καθορισμένο πλαίσιο εξουσία, που παραχωρείται σε κρατικά όργανα ή πολίτες από τον νόμο: το θέμα σας *υπάγεται στη - άλλης υπερείας* | *επεκτείνω* | *διευρύνω τη - κάποιου* || *περιέρχομαι στη -* || *άμεση έκτακτη* | *αναγνωρισμένη* | *απεριόριστη* | *διοικητική* | *εκκλησιαστική* - ΣΥΝ. εξουσία, αρμοδιότητα 2. (ειδικότ.) (α) η εξουσία των οργάνων

του κράτους για απονομή δικαιοσύνης (β) **αμφισβητούμενη δικαιοδοσία** η εξουσία των πολιτικών δικαστηρίων να δικάζουν ιδιωτικές διαφορές, διαφορές **δηλαδή** όπου αντικείμενο δίκης αποτελεί ένα δικαίωμα ή μία έννομη σχέση ρυθμιζόμενη από το ιδιωτικό δικαίο (γ) **εκούσια δικαιοδοσία** όπου το δικαστήριο δεν κρίνει επί της ισχύος ή μη ιδιωτικών δικαιωμάτων ή εννόμων σχέσεων, αλλά διατάζει κυρίως ρυθμιστικά μέτρα διαπλαστικού ή διαπιστωτικού χαρακτήρα (δ) **διεθνής δικαιοδοσία** η εξουσία των δικαστηρίων ενός κράτους να εκδικάζουν διαφορές με στοιχεία αλλοδαπότητας, π.χ. όταν κάποιος ή και οι δύο διάδοχοι είναι αλλοδαποί. — **δικαιοδοτικός**, -ή, -ο, **δικαιοδοτώ** ρ. [μτγν.] {-εις...}. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δικαιοδοτώ < δικαιο + -δοτώ (-εω) < δότης].

δικαιοδόχος (ο/η) [1833] ΝΟΜ. πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζονται τα δικαιώματα άλλου ΑΝΤ. δικαιοπάροχος. [ΕΤΥΜ. < δικαιο- + -δόχος < δέχομαι].

δικαιοκρίσιος (η) [μτγν.] {δικαιοκρισίων} η δίκαιη δικαστική απόφαση: *ουδέποτε αμφισβητήθηκε η - του, η ικανότητα του να κρίνει σωστά και να αποδίδει δικαιοσύνη.*

δικαιοκρίτης (ο) [μτγν.] {δικαιοκριτών} πρόσωπο που αποφασίζει αμερόληπτα, ο δικαίος κριτής: (ως επίθ.) ο ~ *θεός.*

δικαιολογία (η) → δικαιολογώ
δικαιολογισμός, -η, -ο [1843] αυτός που μπορεί να δικαιολογηθεί, για τον **οπούν** μπορεί να διατυπωθούν δικαιολογίες.

δικαιολογητικός, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που μπορεί να δικαιολογηθεί: ~ *στάση* || η ~ *βάση της δικαστικής απόφασης* 2. **δικαιολογητικά** (τα) έγγραφα ή στοιχεία που χρειάζεται κάποιος για να προβεί σε νόμιμες ενέργειες: *συγκεντρώνω* | *επισυνάπτω τα απαραίτητα* ~ || *υποβάλλω τα ~ μου για την έκδοση ταυτότητας* | *διαβατηρίου* || - *για την έγκριση δανείου.*

δικαιολογία (η) [αρχ.] {δικαιολογιών} 1. ό,τι λέει κανείς για να εξηγήσει ή να καλύψει σφάλμα ή παράλειψη: *ποιή τη σκαρφήτρες αυτή τη ~* || *γελωία* | *πρωτότυπη* | *απαράδεκτη* | *απίστευτη* | *ευκόλη* | *κοινή* | *πρόχειρη* ~ || *βρίσκω* - ΣΥΝ. πρόφαση, σφομη ΑΝΤ. ατία 2. ο ισχυρισμός με τον οποίο αποδεικνύεται το δικίο (κάποιου): *προτού τον δικάσεις, άκουσε προσεκτικότερα τη ~ του* || *σοβαρή* | *ακατανόητη* | *αβάσιμη* | *λογική* | *ανεπαρκής* | *νόμιμη* | *ικανοποιητική* | *παράξενη* | *ασήρικτη* ~ || *προβάλλω* - ΣΥΝ. επιχείρημα, λόγος, αιτιολογία, ατία 3. (επων.) **δικαιολογίες** (οι) για περιπτώσεις στις οποίες αμφισβητούμε την ευκρίνεια κάποιου: -... *αντί να πει ότι δεν ήθελε να έρθει, λέει ότι δεν μπόρεσε, ότι κάτι είχε και τα γινωστά...* || *άσε τις - και πες μου την αλήθεια.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ατία.

δικαιολογώ ρ. μετβ. {δικαιολογείς...} δικαιολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. θεωρώ ότι (κάποιος) δρα ή ότι (κάτι) συντελείται με τρόπο ορθό και σύμφωνα με τους κανόνες: ~ *απολύτως τις πράξεις του* || ~ (κάποιον) *πλήρως* | *εν μέρει* || *δικαιολογούμενες απουσίες από το σχολείο* || ~ *τις διαμαρτυρίες κάποιου που αδικήθηκε* ΣΥΝ. δικαίωνα, κρίνω σωστό ΑΝΤ. καταδικάζω, αμαυρώνω 2. *προβάλλω* ελαφρυντικά ή προφάσεις, για να υπερασπιστώ (κάποιον): *προσπαθεί να δικαιολογήσει στον διευθυντή την απουσία των συναδέλφων του* || *μην προσπαθείς να τον δικαιολογήσεις, είναι αδικαιολόγητος* · 3. αποτελεί την ατία: *η καθημερινή έκθεση στην ακτινοβολία δικαιολογεί την πάθηση στα μάτια του* || η *ξενοφοβία των πολιτών δικαιολογεί την έξαρση ρατσιστικών φαινομένων* ΣΥΝ. αιτιολογώ, εξηγώ. — **δικαιο-λογημένα** /-ως επίρρ., **δικαιολόγηση** (η) [1843]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. δικαιολογώ (πθ. αρχ. δικαιολογούμαι) < δικαιο- + -λογώ (-εω) < λόγος].

δικαιοπάροχος (ο/η) [1864] {δικαιοπαρόχων} ΝΟΜ. πρόσωπο που μεταβιβάζει δικαιώματα του σε άλλον ΑΝΤ. δικαιοδόχος. [ΕΤΥΜ. < δικαιο- + -πάροχος < παρέχω].

δικαιοπρακτικός, -ή, -ό ΝΟΜ. αυτός που σχετίζεται με τη δικαιοπρατία (βλ.λ.): ~ *αποτελέσματα* | *ικανότητα.*

δικαιοπραξία (η) [1890] {δικαιοπραξιών} ΝΟΜ. το πραγματικό (νομοτυπική μορφή, αντικειμενική υπόσταση), το οποίο περιέχει αναγκαία δήλωση βουλήσεως και το οποίο αναγνωρίζεται στον νόμο ως λόγος για να επέλθει η έννομη συνέπεια που θέλησε ο δικαιοπρακτών: *ικανός* | *ανίκανος για ~* || *μονομερής* | *διμερής* | *εν ζωή* ~. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. acte judiciaire].

δικαίος (ο) ο επί κεφαλής σκήτης στο Αγ. Όρος. [ΕΤΥΜ. < μεσν. δικαίος (αποτηρητής θρησκευτικού ηγέτη), πθ. από τη *δοτ. δικαίω* (αρχ. δικαίος)].

δικαίος, -η, -ο 1. αυτός που είναι σύμφωνα με τους νόμους και τους κανόνες, που συμφωνεί με το δικαίο: *διεθνής πρωτοβουλία για τη ~* | *δικαιούται κανείς σύμφωνα με τον νόμο* ή με το περί δικαίου αίτημα: *επίλυση του Κυπριακού* || ~ *αίτημα* | *ικανοποίηση* | *πρόξη* | *αξίωση* | θα *υπερασπιστούμε τα δικαία του λαού μας* ΣΥΝ. απάτηση, δικαίωμα αγώνας ΣΥΝ. νόμιμος, ορθός, σωστός ΑΝΤ. άδικος· ΦΡ. *επί δικαίων και* ΑΝΤ. υποχρέωση · 5. ό,τι θεωρείται σωστό, η ιδανική αντί-λ ήμη για *αδίκους* βλ. λ. *άδικος* 2. **δικαίο** (το) βλ.λ. · 3. αυτός που χαρακτηρίζεται το δικαίο, η ιδέα της δικαιοσύνης (βλ. *φυσικό δικαίο*, σημ. 2): *δεν από έλλειψη μεροληψίας, αντικειμενικός: ~ κριτής* | *συ-χ. περιφορά είναι - άλλοι να ευημερούν και άλλοι να πενούν* ΣΥΝ. δέον, *παρατήρηση* | *εξέταση* | *διαγωνισμός* | *νόμοι* | *πολιτικός ΣΥΝ.* δέον, επιτρεπτό ΑΝΤ. άδικο, μεροληπτικός· ΦΡ. (α) *κοιμάται τον* | *πνο του δικαίου* για αφέλη άνθρωπο, που δεν καταλαβαίνει τι συμβαίνει γύρω του ή ότι τον εξαπατούν (β) *ο ύπνος του δικαίου* με ήσυχη συνείδηση, για άνθρωπο χωρίς ενοχές ή έγνοιες · 4. αυτός που έχει λόγους να συμβεί: *η παρανομία επέσυρε τη - οργή του πλήθους* || — *δυσφορία* | *παράπονο* | *πόθος* | *χειροκρότημα* | *αναγνώριση* ΣΥΝ. δικαιολογημένος ΑΝΤ. αδικαιολόγητος.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο συμμορφούμενος προς τους θεσμούς, τις δικανικές αποφάσεις», < *δικα-ιος < δικα | δικη].

δικαιοστάσιο (το) {δικαιοστασι-ου | -ων} προσωρινή αναστολή της εκδίκησης υποθέσεων και ταυτόχρονη αναστολή προθεσμιών, παραγραφών κ.λπ. [ΕΤΥΜ. < δικαιο- + -στάσιο < στάσις, απόδ. του διεθνούς νεολατ. όρου

Justitium]. δικαιοσύνη (η) [αρχ.] {γωρ. πληθ.} 1. η τήρηση και εφαρμογή των νόμων με τρόπο αντικειμενικό, αμερόληπτο: *αρχές ισότητας και δικαιοσύνης* || *αποκαθιστώ* | *αποδίδω* | *απονέμω* | *εφαρμόζω* | *εδραίωνω* τη ~ || η έννοια | *το αίσθημα της -* | *παρωδία δικαιοσύνης* ΣΥΝ. δικαιο, νομιμότητα ΑΝΤ. αδικία 2. (συνεκδ., συνήθ. με κερ.) το νομικό σύστημα με το οποίο ένα κράτος εφαρμόζει το Δίκαιο και οι συνακόλουθοι θεσμικοί και λειτουργικοί (δικαστήρια, δικαστές κλπ.): η *λειτουργία* | *ο πέλεκυς* | *η ανεξαρτησία* | *ο υπουργός της Δικαιοσύνης* || *καταφέρω* | *παραπέμπω* | *έχω εμπιστοσύνη στη ~* ΦΡ. *ναός της Δικαιοσύνης* το δικαστήριο ΣΥΝ. *ναός της Θεμίδος* 3. (καταγρ.) η κοινή αντίληψη περί δικαίου, αυτό που οι πολλοί θεωρούν δικαιο, σωστό να γίνεται: (ειδικότ.) η απόδοση στον καθένα αυτού που του αξίζει, η αντιμετώπιση του με σωστό και δικαιο τρόπο: *μεταχειρίζομαι κάποιον με ~* || *δεν υπάρχει ~ στον κόσμο* *άλλοι πεινάνε, ενώ άλλοι δεν ξέρουν τι να κάνουν τα λεφτά τους* 4. (γενικότ.) η απουσία αδικίας, ανισότητων κ.λπ.: *κοινωνική ~* ~.

ΒΑΘΜΟΙ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

A. Πολιτικά δικαστήρια

Ειρηνοδίκαιο → *Ειρηνοδίκης* *Πρωτοδίκειο*

→ (α) Δικαστικός Πάρεδρος

(β) Πρωτοδίκης

(γ) Πρόεδρος Πρωτοδικών

Εφετείο → (α) Εφέτης

(β) Πρόεδρος Εφετών

Αρείου Πάγου → (α) Αρεοπαγίτης

(β) Αντιπρόεδρος Αρείου Πάγου

(γ) Πρόεδρος Αρείου Πάγου

B. Ποινικά δικαστήρια

Πταισματοδίκειο → Πταισματοδίκης

(Ειρηνοδίκης)

Μονομελές Πλημμελειοδίκειο → Πλημμελειοδίκης

(Πρωτοδίκης)

Τριμελές Πλημμελειοδίκειο → 3 Πλημμελειοδίκες

(Πρωτοδίκες)

Τριμελές Εφετείο Πλημμελημάτων → 3 Εφέτες

Πενταμελές Εφετείο Πλημμελημάτων → 5 Εφέτες

Τριμελές Εφετείο Κακουρημάτων → 3 Εφέτες

Πενταμελές Εφετείο Κακουρημάτων → 5 Εφέτες

Ποινικά τμήματα Αρείου Πάγου → Αρεοπαγίτες

Γ. Διοικητικά δικαστήρια

Ελεγκτικό Συνέδριο (α) Εισηγητής (Πρωτοδίκης)

(β) Πάρεδρος (Εφέτης) (γ)

Σύμβουλος (Αρεοπαγίτης) (δ)

Αντιπρόεδρος (ε) Πρόεδρος

Συμβούλιο Επικρατείας → Οι ίδιοι βαθμοί

δικαίωμα ρ. μετβ. αποθ. {δικαιούσαι, -ούται... | παρτα. δικαιούμουν κ. (λόγ.) *εδικαιούμην, -ούσα, -ούτο...*} 1. έχω νόμιμο δικαίωμα (για κάτι): *δικαιούται ίσο μερίδιο απ' την κληρονομιά* 2. έχω δικίο να κάνω (κάτι), ενεργώ δικαιολογημένα: *δικαιούται να υπερηφανεύεται για την επιτυχία του* || *δεν δικαιούται να ομιλεί για νομιμότητα αυτός που την καθήργησε.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρωό, αποθετικός*. [ΕΤΥΜ₂ < αρχ. δικαιούμαι (-όο) < δίκαιος].

δικαιούχος (ο/η) [1833] ΝΟΜ. πρόσωπο που έχει νόμιμο δικαίωμα (για κάτι): *οι δικαιούχοι των μεριδίων εισέπραξαν το ποσό που τους αναλογούσε* || *το επίδομα θα καταβληθεί στους ~ σύντομα.* [ΕΤΥΜ₂ < δίκαιο + -ούχος < έχω].

δικαιόχρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ.-ΟΙΚΟΝ. μορφή εμπορικής συνεργασίας, βάσει της οποίας μια μεγάλη εταιρεία παραχωρεί σε μια άλλη (συνήθως μικρή) το δικαίωμα να χρησιμοποιεί την επωνυμία της, το σήμα, τις τεχνικές μεθόδους ή ακόμη και τις μεθόδους διοίκησης έναντι χρηματικής αμοιβής. [ΕΤΥΜ₂ Απόδ. του αγγλ. franchising (βλ. λ. *φρανσάζινγκ*)].

δικαίωμα (το) {δικαίωμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΝΟΜ. η ελευθερία που αναγνωρίζεται από τον νόμο σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο να ενεργεί για την ικανοποίηση των έννομων συμφερόντων του: ~ *ελευθερίας αυτοδιάθεσης* | *έκφρασης* | *απεργίας* || *ασκό* | *αφαιρώ* | *διασφαλίζω* *στερώ* | *προστατεύω* | *υπερασπίζω* | *δικεικόδο* | *παραχωρώ* | *αποκτώ* ~ || *εκλογικά* | *πολιτικά* | *συνταγματικά* | *κοινωνικά* | *ατομικά* | *εμπράγματα* | *κεκτημένα* | *κληρονομικά* | *κυριαρχικά* ~ || *αναφαίρετο* *απαράγραπτο* | *αποκλειστικό* | *θεμελιώδες* - ΣΥΝ. *απαιτήση* ΑΝΤ. *υποχρέωση*-ΦΡ. (α) *ανθρώπινα δικαιώματα* | *δικαιώματα του ανθρώπου* βλ. λ. *ανθρώπινος* (β) *αμεταβίβαστο δικαίωμα* βλ. λ. *αμεταβίβαστος* (γ) *δικαίωμα ακρόασης* συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των διαδίκων να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να αναπτύξουν ενώπιον του δικαστηρίου τους ισχυρισμούς τους και αντίστοιχη υποχρέωση του δικαστή να λάβει υπ' όψη του και να εξετάσει τους ισχυρισμούς αυτούς 2. *δικαιώματα (τα)* (α) το νόμιμο ποσοστό που εισπράττει ο δημιουργός ενός έργου από την εμπορική εκμετάλλευσή του έργου του: *συγγραφικά* - ΦΡ. *πνευματικά δικαιώματα* βλ. λ. *πνευματικός* (β) η δυνατότητα εμπορικής εκμετάλλευσής προϊόντος: αυτός ο εκδοτικός οίκος *εξασφάλισε τα ~ του μυθιστορήματος για να το εκδώσει στα Ελληνικά* || *η κρατική τηλεόραση έχει τα - αναμετά-*

δοσης του διαγωνισμού τραγουδιού της Γιουροβίζιον 3. η δυνατότητα που αναγνωρίζεται σε κάποιον να κάνει κάτι: *έχω κάθε ~ να απαιτώ εξήγησεις για τη συμπεριφορά σου* || *δεν έχεις το ~ να μου μιλάς όταν για ποια με πέρασες;* || *είναι ~ του καθενός* | *καθένας έχει το ~ να ρυθμίζει όπως θέλει την προσωπική του ζωή* || *ποιος σου έδωσε* | *πού βρήκες το - να μας μιλάς έτσι;* || (+σε) *όλοι έχουν ~ στο όνειρο* | *στην ελπίδα* | *σε ένα καλύτερο αύριο* | *στη ζωή* | *στον έρωτα*- ΦΡ. (α) *δίνο* *δικαιώματα (σε κάποιον)* με τη στάση μου επιτρέπω σε κάποιον να με κατακρίνει: *ήταν πάντα άνογος στη συμπεριφορά του ποτέ δεν έδωσε δικαιώματα στους άλλους* || *αν δίνεις δικαιώματα, λογικό είναι να σε σχολιάζουν* (β) *δικαίωμα μου (να...)* προσωπικό μου ζήτημα, δικό μου θέμα: ~ *να κάνω ό,τι νομίζω*- *εσένα τι σε γοιάζει;* || *ας τον να πάει όπου θέλει: δικαίωμα του!* (γ) *με ποιο δικαίωμα* με ποια άδεια, ποιος (σου) επιτρέπει να...: ~ *μον μιλάς με αυτό τον τρόπο;* || ~ *διαδίδεις τέτοια ψευδή;* [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < δικαίω (-όω) < δίκαιος]. *δικαιωματικά* επίρρ. ~ με την αξία (κάποιου), *επάξια, δίκαια*, *δικαία*: *ανήκει ~* || *κέρδισε τη νίκη* ~. Επίσης (λόγ.) *δικαιωματικός* [1833].

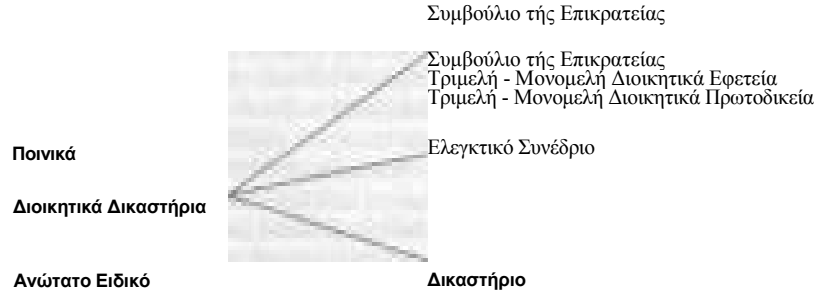
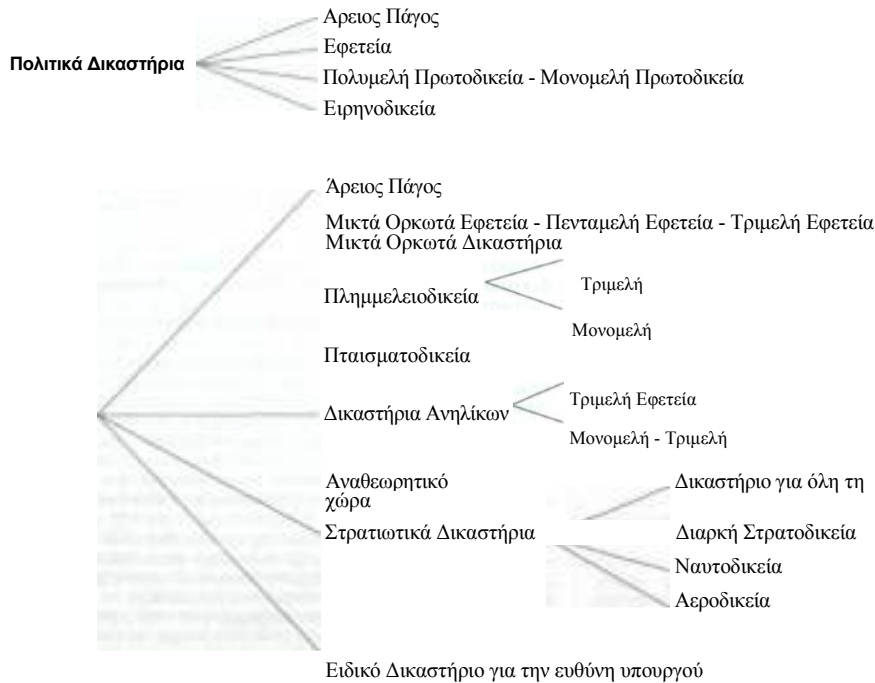
δικαιωματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δικαίωμα, νόμιμη αξίωση ή δικαιολογημένη απαίτηση ή παροχή, δικαίωτων ρ. μετβ. {δικαίο-σα, -θηκα, -μένος} 1. (για αρμόδιο όργανο) αποφαίνομαι ότι (κάποιος) *έπραξε ορθά* ή *ότι (κάτι) είναι σωστό: το δευτεροβάθμιο δικαστήριο τον δικαίωσε και δέχθηκε την προσφυγή* του 2. *αποδεικνύω σωστό, επιβραβεύω: οι μετέπειτα εξελίξεις δικαίωσαν τις επιλογές του* ΑΝΤ. *διαψεύδω* 3. *αποδεικνύω ότι δικαίως υπάρχει ή γίνεται κάτι: στο ρεσιτάλ ο διάσημος πιανίστας δικαίωσε τη φήμη του* | *το όνομα του* | *τα όσα λέγονται γι' αυτόν* || *με τη θαυμάσια εμφάνιση του δικαίωσε την παρουσία του στον τελικό του αθλήματος*- ΦΡ. *δικαίωσον τις προσδοκίες* | *ελπίδες* ανταποκρίνομαι στις προσδοκίες | *ελπίδες: η λαμπρή εμφάνιση της ομάδας άρσης βαρών στην Ολυμπιάδα δικαίωσε τις προσδοκίες όλων μας* 4. (μεσοπαθ. *δικαιώνομαι*) μου αναγνωρίζουν ότι έχω δικίο, βρίσκω το δικίο μου: *δικαιώθηκε μετά από πολύχρονο δικαστικό αγώνα* || *«ο αγώνας τώρα δικαιώνεται»* (πολιτικό σύνθημα του Π.Α.Σ.Ο.Κ.). [ΕΤΥΜ₂ < αρχ. δικαίω (-όω) < δίκαιος]. *δικαίως* επίρρ. → *δικαία*

δικαίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η αναγνώριση (από αρμόδιο όργανο) ότι κάποιος έχει δικίο σε ό,τι ζητεί, διεκδικεί, υποστηρίζει κ.λπ.: *η ~ ενός πολίτη σε αντιδικία του με το Δημόσιο* || *η απόφαση του δικαστηρίου αποτελεί ~ των προσπαθειών του* 2. (μτφ.) η αναγνώριση της αξίας: *ο δημόσιος έπαινος αποτελεί τη ~ αγώνων μιας ζωής* || *η σημερινή διπλωματική επιτυχία συνιστά ~ της πολιτικής του στο υπουργείο* || *οι προειδοποιήσεις του βρήκαν θλιβερή ~ στις φετινές καταστροφές* ΣΥΝ. *επιβεβαίωση* ΑΝΤ. *διάνευση* 3. ΕΚΚΛΗΣ. η απολύτρωση του ανθρώπου από την προπατορική αμαρτία με το έργο του Ιησού Χριστού και ο εξαγιασμός του με την ενέργεια του Αγίου Πνεύματος και την προσωπική του πίστη, δικανικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται σε δίκη ή δικαστήριο: ~ *κλάδος* | *πάλη* | *σταδιοδρομία* | *ύψος* | *λόγος*.

[ΕΤΥΜ₂ αρχ. < δίκη, όπου ο μορφολ. σχηματισμός (σε -ανικός) παραμένει ασαφής. Η λ. είχε αρχικός υποτιμητική χρήση, αναφερόμενη στην ευλωτία και τη φλυαρία του ρήτορα, ο οποίος έγραφε και εκφωνούσε λόγους σε δίκη]. *δικαννο* (το) [1866] *κυνηγείο* όπλο με δύο χαλύβδινους σωλήνες (κάννες), μέσω των οποίων εκτοξεύονται τα βλήματα. [ΕΤΥΜ₂ < δι- (< δics) + -καννο < κάννη]. **δικάσιμος**, -η, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που μπορεί να περάσει από δίκη 2. (συνήθ.) ΝΟΜ. *δικάσιμος* | (καθημ.) *δικάσιμη* (ενν. *ημέρα*) (η) η ημέρα κατά την οποία ορίζεται να διεξαχθεί δίκη: *η υπόθεση παραπέμφθηκε σε τακτική δικάσιμη*. *δικαστηριακός*, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με το δικαστήριο:

~ *πρακτική*. **δικαστήριο** (το) {δικαστηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. 1. (περιληπτ.) οι δικαστές που εκδικάζουν υποθέσεις με ποικίλο περιεχόμενο: ~ *πρωτοβάθμιο* | *αναθεωρητικό* | *αρμόδιο* || *δευτεροβάθμιο* | *έκτακτο* | *λαϊκό* (βλ. λ. *λαϊκός*) | *τακτικό* (με τακτικούς δικαστές, βλ. λ. *δικαστής*) | *ορκωτό* | *μικτό* ~ ΦΡ. (α) *πολιτικό δικαστήριο* το δικαστήριο που κατά κανόνα ρυθμίζει τις ιδιωτικές διαφορές (λ.χ. τον γάμο, το διαζύγιο, την κληρονομιά, τη σύσταση εταιρείας κ.λπ.) (β) *ποινικό δικαστήριο* το δικαστήριο που δικάζει αξιόποινες κατά τον νόμο πράξεις ή παραλείψεις (πταίσματα, πλημμελήματα και κακουρηγμένα) (γ) *διοικητικό δικαστήριο* το δικαστήριο που ασχολείται με τις διαφορές μεταξύ της διοίκησης (του κράτους) και των πολιτών (δ) *ειδικό δικαστήριο* το δικαστήριο που συγκροτείται για την αντιμετώπιση ειδικών θεμάτων (λ.χ. των ενστάσεων κατά του κύρους εκλογών, την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα τυπικού νόμου κ.λπ.) (ε) *στρατιωτικό δικαστήριο* το δικαστήριο που δικάζει στρατιωτικά αδικήματα σύμφωνα με τις διατάξεις του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα (στ) *εκκλησιαστικό δικαστήριο* το δικαστήριο που δικάζει τα παραπτώματα των κληρικών (ζ) *Διεθνές Δικαστήριο* προαριετικό και αυτόνομο δι-καίοδοτικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών με έδρα τη Χάγη (η) *Ευρωπαϊκό Δικαστήριο* βλ. λ. *ευρωπαϊκός* 2. (περιληπτ.) το σύνολο των δικαστών που εκδικάζουν μια υπόθεση, η σύνθεση του δικαστηρίου: *το ~ αλλιάσσει τον κατηγορούμενο* || *το ~ κρίνει* | *αποφασίζει* | *δείχνει επιείκεια* | *καταδικάζει* | *συνεδριάζει* | *επιλαμβάνεται μιας υποθέσεως* | *διακόπτει τις εργασίες του* | *δηλώνει αναρμόδιο* | *προχωρεί στην εξέταση μαρτύρων* || *ο πρόεδρος* | *ο γραμματέας του* ~ ΦΡ. **Οργανισμός Δικαστηρίων** το σύνολο των κανόνων Δικαίου, που ρυθμίζουν τη συγκρότηση, την οργάνωση και τη λειτουργία των δικαστηρίων 3. (συνεκδ.) ο τόπος και το κτήριο όπου διεξάγονται οι δίκες: *η μετα-*

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

φορά των δικαστηρίων στην περιφέρεια τής πόλης διενκόλυε τη συγκοινωνία || οδηγούμαι στο ~ (δικάζομαι) ΣΥΝ. ναός τής Δικαιοσύνης | τής Θεμίδος 4. (συνεκδ.) η εκδίκαση υποθέσεως, η διεξαγωγή δίκης: οι δικηγόροι απέχον από τα ~ || η υπόθεση έφθασε στα ~ || έχω ~ α-ριο- ΦΡ. **πηγαίνω | σέρνω | τραβάνω | στέλνω | τρέχω κάποιον στα δικαστήρια** οδηγώ την υπόθεση κάποιου σε δικαστικό αγώνα, τον φέρνω στη θέση του κατηγορουμένου σε δίκη: **μας τρέχει στα δικαστήρια δυο χρόνια τώρα γι' αυτή την υπόθεση || τον πήγε στα δικαστήρια για κάποια κτηματική διαφορά.** [ΕΤΥΜ. < αρχ. δικαστήριον < δικάζω + παραγ. επίθημα -τήριον].

δικαστής (ο/η) {θλ. δικαστού· κλητ. δικαστά} 1. δημόσιος λειτουργός ο οποίος συνδέεται με το κράτος με αμειβόμενη πάγια σχέση και συγκροτεί το δικαστήριο είτε μόνος του είτε από κοινού με άλλους δικαστές, απολαύει δε λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας: **αδέκαστος | αμειλικτός | αμερόληπτος | ανστηρός | επιεικής | δίκαιος | σκληρός ~|| ~ τακτικός** (πρόσωπο με κύριο έργο του την άσκηση τής δικαστικής λειτουργίας) | **ειδικός** (που δεν έχει ως κύριο έργο του την άσκηση τής δικαστικής λειτουργίας, λ.χ. ένας μουφτής (βλ.λ.) σε υποθέσεις Ελλήνων μουσουλμάνων) 2. (α) **αθλητικός δικαστής** βλ. λ. **αθλητικός** (β) **φυσικός δικαστής** ο δικαστής ο οποίος προσδιορίζεται από τον νόμο με αντικειμενικά κριτήρια πριν ακόμη υποβληθεί η αίτηση δικαστικής προστασίας για τη συγκεκριμένη διαφορά ή υπόθεση. Επίσης (καθ.μ.) **δικαστήνα** (η) {χωφ. γεν. πληθ.} [ΕΤΥΜ. αρχ. < δικάζω].

δικαστικός -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους δικαστές, τη δίκη ή το δικαστήριο: ~ **απόφαση | εξουσία | αρχές | μέγαρο | πλάνη | διαμάχη | υπηρεσίες | έρευνα | έξοδα | προστασία | προσφυγή || ~ αγώνας** (η δίκη) | **σώμα** (οι δικαστές) | **λειτουργοί** (δικαστές και εισαγγελείς) | **αντιπρόσωπος** (συνήθ. δικηγόρος που αποστέλλεται σε εκλογικό τμήμα για τις βουλευτικές, δημοτικές ή κοινοτικές εκλογές) | **έξοδα** (που κάνει ο διαδίκος για τη δίκη) | **υπάλληλοι** (κυρ. οι γραμματείς ή υπάλληλοι γραμματείας δικαστηρίων και εισαγγελιών κ.ά.) | **επιμελήτης** (βλ.λ.) | **πληρεξούσιος** (βλ.λ.) | **όρκος** (βλ.λ.) || **θα ακολουθήσουν τη - οδό για την επίλυση τής διαφοράς τους || ~ συμπαράσταση** (βλ.λ.) 2. **δικαστικός** (ο/η) δικαστής ή εισαγγελέας: **οι παραγωγές των ~. — δικαστικ-ά** | -ώς [μτγν.] επίρρ.

δικατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (για επίθ. τριγενές) που έχει δύο κατάληξεις, δηλ. όμοια κατάληξη στο αφρ. και θηλ. γένος, λ.χ. **ολή νοσογόνος, το νοσογόνο.**
δικάταρτος, -η, -ο [1888] ΝΑΥΤ. 1. (για πλοίο) αυτός που έχει δύο κατάρτια 2. **δικάταρτο** (το) πλοίο με δύο κατάρτια.
Δι.Κ.Α.Τ.Σ.Α. (το) Διαπανεπιστημιακό Κέντρο Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών Αλλοδαπής.
δικέλλα (η) [δικελλών] εργαλείο για σκάψιμο, που έχει τη μία άκρη διχλωτή. Επίσης **δικέλλι** (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. δικελλα < *(δι)σ-κελ-/α, αβεβ. ετύμου, πθ. < δι- (< δίς «δύο») + -κελ-, που συνδ. με το ουσ. **κελεῖς** «αξίνα» και με το ρ. **κλώ (-άω)** «σπάζω» (βλ. λ. **κλάσμα**), οπότε η λ. **δικελλα** θα είχε τη σημ. τού εργαλείου που διαθέτει δύο σκαπτικές αιχμές, αξίνες].
δικέρατος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει δύο κέρατα ή που χωρίζεται σε δύο τμήματα που μοιάζουν με κέρατα 2. διχλωτός (βλ.λ.) 3. **δικέρατο** (το) έντομο με δύο κεραίες.
δικέρι (το) κρησπίημο με δύο κεριά- επίσης το ανάλογο εκκλησιαστικό σκεύος. Επίσης **δίκερο**. [ΕΤΥΜ. < μεσν. **δικέριον** < δι- (βλ.λ.) + **κερί(ον)**].
δίκερος, -η, -ο αυτός που έχει δύο κέρατα ή που αποτελείται από δύο τμήματα που μοιάζουν με κέρατα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. **δίκερος**, -ωτος (με μεταπλασμό κατά τα δευτερόκλιτα σε -ος) < δι- (βλ.λ.) + -κερος < κέρας, -ατός].
δικέφαλος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει δύο κεφάλια: ~ **αετός** (σύμβολο τού Βυζαντίου, που κοιτάζει και προς την Ανατολή και προς τη Δύση, όπου και η επικράτεια τής αυτοκρατορίας) · 2. **Δικέφαλος** (ο) (δικεφάλ-ου | -ων, -ους] ονομασία αθλητικών ομάδων που έχουν ως σύμβολο τους τον δικέφαλο αετό (Α.Ε.Κ., Π.Α.Ο.Κ., επειδή ιδρύθηκαν από πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη, την πρωτεύουσα τού Βυζαντίου): **ο ~ ενισχύθηκε με τις τελευταίες μεταγραφές || ο ~ τον Βορρά** (ο Π.Α.Ο.Κ.) · 3. **ΑΝΑΤ.** μυσ που βρίσκεται στην πρόσθια πλευρά τού βραχίονα. ΣΧΟΛΙΟ λ. **δύο**.
Δίκη (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Θεμίδος, θεότητα που αποτελεί προσωποποίηση τής δικαιοσύνης- συχνά λατρευόταν μαζί με τις αδελφές τής Ευνομία και Ειρήνη ■ ΦΡ. **έστι Δίκης οφθαλμός (ος τα πάνθ' ορά)** βλ. λ. **οφθαλμός**.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < δίκη (βλ.λ.)].
 δίκη (η) {δικών} 1. η εκδίκαση υποθέσεως ενώπιον δικαστηρίου 2. (ει-δικότ.) ΝΟΜ. (α) (με τυπική έννοια) η διαδικασία για την παροχή τής ζητούμενης δικαστικής προστασίας (β) (με ουσιαστική έννοια) η έννομη σχέση του δικονομικού δικαίου η οποία συνδέει τους διαδικούς και το δικαστήριο: *διεξάγω* | *κερδίζω* | *αναβάλλω* | *δικόπτω* τη ~ || *καταθέτω* | *παραιτώ* σε ~ || *ατελείωτη* | *ερήμην* | *ιστορική* | *κεκλεισμένων των θυρών* (που δεν επιτρέπεται να την παρακολουθήσει το κοινό) | *πολύκροτη* ~ || *περνάω από* ~ (δικάζομαι) ΣΥΝ. ακροαματική διαδικασία: ΦΡ. (α) *θεία δίκη* η (θεϊκής προελεύσεως) τιμωρία (λέγεται για όσους υφίστανται δεινά, αφού έχουν διαπράξει αδικίες): *η αρρώστια που βρήκε τον παιδοκτόνο ήταν ~ ΣΥΝ.* νέμεση (β) *ανακρίνουν δίκης* βλ. λ. *ανακρίνω* (γ) *μηδενί δίκην δικάσης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης* βλ. λ. *μηδείς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαδικασία, δόσιλογος*. [ETYM. αρχ., μηδενισμ. βαθμ. του θ. *δεικ-* (πβ. *δείκ-νω-μι* «δείχνω»). Η λ. δίκη χρησιμοποιήθηκε στον Όμηρο με τη σημ. «κανόνας, συνήθεια», παράλληλα με τη λ. *θέμις*. Ωστόσο, ενώ η *δίκη* αναφερόταν αποκλειστικά στην ανθρώπινη δικαιοσύνη, η *θέμις* περιέγραφε επίσης τη θεία δικαιοσύνη, τον τρόπο εφαρμογής των θεικών αποφάσεων. Έτσι, ήδη στον Όμηρο η λ. *δίκη* χαρακτηριζέται πολλές φορές την κρίση, ορθή ή εσφαλμένη, η οποία εκφερόταν εις βάρος κάποιου. Ως νομικός όρ. η λ. *απαντά στους Αττικούς συγγραφείς*. δικηγορικός (ο) (υποκ.-μειωτ.) ο δικηγόρος που δεν έχει να επιδείξει (ακόμα) σημαντική σταδιοδρομία και επιτυχίες, συνήθ. νέος δικηγόρος ΑΝΤ. *μεγαλοδικηγόρος*. Επίσης (λόγ.) δικηγοριστικός, δικηγορία (η) {χωρ. πληθ.} το επάγγελμα του δικηγόρου: *ασκεί τη ~ επί τριάντα έτη* || *μαχόμενη ~*. δικηγοριστικός, -η, -ο (κακός.) δικολαβιστικός (βλ.λ.). — *δικηγο-ρίστικα* επίρρ. [ETYM. < *δικηγόρος* + *παρὰγ.* επίθημα -*ιστικός*, πβ. κ. *κοριτα-ιστικός*]. **δικηγόρος** (ο/ή) 1. ειδικός επιστήμονας (πτυχιούχος Νομικής) που επαγγελματικά παρέχει νομικές συμβουλές και παρίσταται στα δικαστήρια ή στις αρχές για λογαριασμό άλλων: *διάσημος* | *έγκριτος* | *ικανός* | *πετυχημένος* | *έξυπνος* | *εὐλόγος* | *ετοιμόλογος* | *διακεκριμένος* | *πληρεξούσιος* ~ || *δεν μιλώ χωρίς τον ~ μου* || *να απευθυνθείς στον ~ μου* || *ασκούμενος* ~ (που δεν έχει αναλάβει ακόμη υποθέσεις, βοηθός παλιού δικηγόρου) ΣΥΝ. *συνήγορος*, (κακός.) *δικολάβος* · 2. αυτοκλήτος υπερασπιστής: *ευχαριστώ για την υπεράσπιση, αλλά δεν χρειάζομαι ~*. Επίσης (καθημ.) δικηγορία (η) {χωρ. γεν. πληθ.}: — *δικηγορικός*, -η, -ό [1856], *δικηγορική* (το). [ETYM. < *μτγν.* *δικηγόρος* < *δίκη* + *-ηγορος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *αγορά*]. **δικηγορόσημο** (το) {δικηγοροσή-ου} {-ων} ΝΟΜ. ειδικό ένσημο που επικολοούν οι δικηγόροι στα δικαστικά έγγραφα. **δικηγορό ρ.** αμετβ. [μεσν.] {δικηγορείς...} {δικηγόρησα} ασκό τη δικηγορία, το επάγγελμα του δικηγόρου. **δικην** επίρρ. (λόγ.) (+γεν.) όπως ακριβώς, σαν: *αν και υπάλληλος, συμπεριφερόταν στο κατάστημα ~ ιδιοκτήτου* || «*ορισμένοι δημοτικοί άρχοντες κατηγορούνται ότι διαχειρίζονται το δημοτικό και δημόσιο χρήμα - φεοδάρχου*» (εφημ.). [ETYM. αρχ. αιτ. του ουσ. *δίκη*, που χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς].

ΣΧΟΛΙΟ Αρχική σημ. τής λ. δίκη ήταν «συνήθεια, χρήση, τρόπος, κανόνας» (πβ. το ομηρικό *αυτή δίκη εστί βροτών* «αυτός είναι ο τρόπος των θνητών», έτσι συννηθίζουν οι θνητοί»). Η σημ. αυτή χρησιμοποιήθηκε και στη μεταγενέστερη πεζογραφία, από όπου το δικην σε επιρρηματική χρήση έφθασε να σημαίνει «κατά τον τρόπο, όπως».

δίκη (το) → **δίκιο**
δικοπορτρικη (τα) [1819] ΕΚΚΛΗΣ. κηροπήγιο από τα οποία το ένα έχει δύο κεριά (δίκηρο) και το άλλο τρία κεριά (τρίκηρο).
 δίκυλος, -η, -ο → *δι-*, -κύλος
 δικινητήριο, -α, -ο → *δι-*, -κινητήριο
 δίκιο (το) {λαϊκ.} ό,τι είναι ορθό και σύμφωνο προς τους ηθικούς κυρ. και τους κοινωνικούς κανόνες, προς το κοινό περί δικαίου αίσθημα: *το ~ είναι οι μοιραστών τα λεφτά οι δυο τους, αφού και οι δύο ήταν ιδιοκτήτες του διαμερίσματος* || *χεις απόλυτο ~* ΑΝΤ. *άδικο*· ΦΡ. (α) *για να λέμε* | *για να πούμε και του στραβού το δίκιο* βλ. λ. *στραβός* (β) *δίνω* (σε κάποιον) *δίκιο* θεωρώ ότι (κάποιος) έπραξε ορθά: *δεν δίνω δίκιο σε κανέναν από τους δύο φταίει εζίσου* ΑΝΤ. *δικαιώνω* ΑΝΤ. *καταδικάζω* (γ) *παίρνω το δίκιο μου πίσω* παίρνω εκδίκαση από κάποιον: *περίμενε είκοσι χρόνια, μέχρι να πάρει το δίκιο του πίσω* ΣΥΝ. *παίρνω* το αίμα μου πίσω, εκδικούμαι (δ) με το *δίκιο* μου δικαιολογημένα: με το *δίκιο* τους *διαμαρτύρονται*: *τους υποσχέθηκαν τόσα και δεν έκαναν τίποτα* (ε) με *πνίγει το δίκιο* (μου) για δικαιολογημένη αγανάκτηση: *φονάζω, γιατί ~* (στ) *βρίσκο το δίκιο μου* δικαιώνομαι, μου δίνουν δίκιο: *πού να βρείς το δίκιο σου αν δεν έχεις κάποιον να σε βοηθήσει!* (ζ) *έχω δίκιο* | *έχω το δίκιο* με το μέρος μου αυτά που λέω ή έχω κάνει είναι τα σωστά: ~, γι' αυτό και δεν φοβάμαι κανέναν! (βλ. κ. λ. *δικαίο* κ. *δικαίος*). [ETYM. μεσν., συνιζήμενος τ. του αρχ. *δικαίων*].

δίκιο ή δικηρο: ο τύπος δίκιο έγινε με συνίζηση (συμπροφορά) του -αι- με το ακόλουθο φωνήεν. Στη συμπροφορά το -αιο προφέθηκε ημφωνικά ως [-yo], γι' αυτό και γράφεται με τον απλούστερο τρόπο (ως -ι-), ήτοι *δι-και-ο* > *δι-καιο* > *δι-κιο* (το -η- θα σήμαινε ότι το -αι- ετράπη σε -η-, πράγμα που δεν είναι σοστό) (πβ. *παλαιός* > *παλιός*, *ελαία* > *ελιά*, *ωραίος* > *πανώριος*). → *συνίζηση*

δικλίδα κ. (εσφαλμ.) **δικκλειδα** (η) η βαλβίδα που ρυθμίζει την κίνηση υγρού ή αερίου πάνω μια διεύθυνση, χωρίς να του επιτρέπει να αντιστρέψει πορεία: ΦΡ. *ασφαλιστική δικλίδα* | *δικλίδα ασφαλείας* (ι) η βαλβίδα που ρυθμίζει την ασφαλή και βαθμιαία έξοδο του ατμού από τον λέβητα (ii) (μτφ.) καθετί που προστατεύει από κίνδυνο, από δυσάρεστες εξελίξεις: «*η μόρφωση δεν αποτελεί από μόνη της την -για να αποφευχθεί η εκδήλωση βίας*» (εφημ.). [ETYM. < αρχ. *δικλής*, -ίδος < *δι-* (< *δics*) + -κλής < *κλίνω*. Η φρ. *ασφαλιστική δικλίδα* αποδίδει το γαλλ. *soupage de sûreté*].

δικλίδα ή δικκλειδα: Το δικλίδα ετυμολογικά ανάγεται στο αρχ. *δι-κλής*, -ίδος, που συνδέεται με το ρ. *κλίνω* και σημαίνει τη «διφυλή πόρτα», άρα τη στερεή, τη δυνατή, την απαραβίαστη θύρα. Δεν έχει σχέση δηλ. με το ρ. *κλείνω*, αλλά με το *κλίνω*, γι' αυτό και γράφεται με -ι-. Ωστόσο, παραδίδεται και τ. *δικκλεις* (από τον Ιπποκράτη), που σημαίνει τον «διπλοκλεισμένο». Η λέξη αυτή, αν έχει διασωθεί σωστά, θα έδινε τ. *δικκλειδα* (με τον τόνο στην προπαραλήγουσα), που δεν υπάρχει. Αρα, είναι ασφαλέστερο να ακολουθήσουμε την παραδεδομένη λ. *δικλίδα*, ορθογραφημένη με -ι-.

δικλινής, -ής, -ές 1. (για επιφάνεια) αυτός που έχει δύο κλίσεις προς τα έξω και κάτω εκατέρωθεν ενός μεσαίου άξονα 2. ΑΡΧΙΤ. η «διρι-χτη» στέγη, με κλίση από τον κορυφαίο άξονα προς τις δύο πλευρές του κτηρίου. [ETYM. < *δι-* (< *δics*) + *-κλινής* < *κλίνω*]. **δίκλιнос**, -η, -ο → *δι-*, -κλιнос
 δίκλιτος, -η, -ο → *δι-*, -κλιτός
 δίκλωνος, -η, -ο [1896] 1. αυτός που έχει δύο κλώνους, κλαδιά: *το D.N.A. έχει ~ σχήμα* 2. αυτός που έχει υφαναθεί με δύο κλωστές: ~ *μετάξι*. **δικογραφία** (η) [αρχ.] {δικογραφιών} το σύνολο των εγγράφων που σχετίζονται με την εκδίκαση μιας υπόθεσης: *ογκώδης* | *πολυσέλιδη* | *κοιραντική* -1 | *μελετώ* | *εξετάζω* τη ~. **δικογράφο** (το) [1833] {δικογράφ-ου} {-ων} ΝΟΜ. έγγραφο το οποίο συντάσσεται από τους διαδικούς ή τους δικαστικούς τους πληρεξούσιους και με το οποίο είτε πραγματοποιείται είτε πιστοποιείται μία διαδικαστική πράξη: ~ *αγωγής* | *εφέσεως* || *επίδοση δικογράφου*. **δικογχορς**, -η, -ο → *δι-*, -κογχορς
 δικοινοτικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από δύο κοινότητες: ~ *ομοσπονδία*. **δικολαβιστικός**, -η, -ο (για επιχειρήματα, δικαιολογίες) αυτός που γίνεται με σκοπό να παρουσιάσει τα πράγματα όπως εξυπηρετούν κάποιον και όχι σύμφωνα με την αλήθεια: ~ *επιχειρήματα*. — *δικο-λαβιστικά* επίρρ. [ETYM. < *δικολάβος* + *παρὰγ.* επίθημα -*ιστικός*, πβ. κ. *ακατάλαβ-ιστικός*, *νομικ-ιστικός*]. **δικολάβος** (ο) 1. ΝΟΜ. (παλαιότ.) πρακτικός δικηγόρος που δεν είχε πτυχίο και μπορούσε να δικηγορεί μόνο σε κατώτερα δικαστήρια 2. (μτφ.-κακός.) πρόσωπο που προσπαθεί με διάφορους τρόπους να παρουσιάσει τα πράγματα όπως το εξυπηρετούν, να εμφανιστεί ότι έχει δίκιο (ακόμη και παραποιώντας την αλήθεια) ΣΥΝ. *στρεβόδικος*. — *δικολαβισμός* (ο), *δικολαβία* (η), *δικολαβικός*, -ή, -ό, *δικολαβικά* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*. [ETYM. μεσν. < *δίκη* + *-λάβος* (θ. -λαβ-, πβ. *αόρ. β' ε-λαβ-ον, ρ. λαμβάνω*)]. **δικομανία** (η) [1868] {χωρ. πληθ.} η μαγία για δίκες, η υπερβολική επιθυμία να παρακολουθεί κανείς δίκες ή να προσφέρει συχνά στη δικαιοσύνη ακόμη και για ασήμαντους λόγους ΣΥΝ. *δικοφιλία*. — *δι-κομανής*, -ής, -ές [1888]. **δικομοιρασμός** (ο) [1895] ΠΟΛΙΤ. η κυριαρχία δύο κομμάτων στην πολιτική ζωή ενός τόπου ή η εναλλαγή στην εξουσία δύο μόνο κομμάτων (λ.χ. στις Η.Π.Α., το Δημοκρατικό και το Ρεπουμπλικανικό). — *δι-κομματικός*, -ή, -ό, *δικομματικά* επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *bipartisanship*]. **δικονομία** (η) [1833] {δικονομιών} ΝΟΜ. η κωδικοποίηση των νομοθετικών κειμένων που ρυθμίζουν τα όργανα, τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία παροχής έννομης προστασίας: *πολιτική* | *ποινική* ~ ΣΥΝ. *δικονομικό δικαίο*. — *δικονομικός*, -ή, -ό [1890], *δικονομικ-ά* | -ώς [1856] επίρρ. [ETYM. < *δίκη* + *-νομία* < *νόμος*]. **δικοπος**, -η, -ο (κυριολ.) (για κοπτικά όργανα) αυτός που έχει δύο κόψεις: ~ *μαχαίρι* ΣΥΝ. *αμφιστομος*, *διστομος*· ΦΡ. (μτφ.) *δικοπο μαχαίρι* λόγος, πράξη, ενέργεια, κατάσταση κ.λπ. που χρησιμοποιείται εναντίον κάποιου, αλλά που μπορεί να στραφεί και εναντίον αυτού που χρησιμοποιεί: *η ευμερία αποτελεί ~* η *τον σύγχρονο άνθρωπο* || *αγάπη που 'γινεσ ~* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. *μπούβαναγκ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομήγχορς*, -η, -ο. [ETYM. < *δι-* (< *δics*) + *-κόπος* < *κόπω*]. **δικορφος**, -η, -ο → *δι-*, -κόρφος

δικός, -ή/-ιά, -ό αντων. κτητική (+ μου, σου, του, μας κ.λπ.) 1. για να δηλωθεί σχέση ιδιοκτησίας με έμφαση στο πρόσωπο που κατέχει κάτι και το οποίο δηλώνει η γεν. τής προσ. αντων.: *το ~ μου σπίτι* | *αυτοκίνητο* || η ~ *σας επιχείρηση* 2. για να δηλωθεί ότι κάτι σχετίζεται αποκλειστικά με το πρόσωπο που δηλώνει η προσ. αντων.: η ~ *μας γιορτή* || ο ~ *σας γάμος* || ο ~ *μας κόσμος* 3. για πρόσωπο με το οποίο συνδέεται στενά κάποιος, για συγγενή, οικείο, στενό φίλο, ομοειδέατη: *είχε δικούς του ανθρώπους μέσα στο υπουργείο και εξυπηρετήθηκε αμέσως* || *θα πάω να δω τους δικούς μου* (τους συγγενείς μου) || *κάθε κυβερνήση εξυπηρετεί τους δικούς της* (τους παθούδς της) 4. (διαλεκτό *δικοί* (οι) συγγενείς, οικεία πρόσωπα: *το σπίτι του είναι ανοι-*

χτό για ξένους και δικούς· Φρ. (α) (αργκό) **ο δικός σου | η δικιά σου** αντί του «εγώ | εμένα» ή του «αυτός | αυτή»: *Να δεις τη δικιά σου (= αυτή για την οποία μιλάμε) πώς χόρευε!* || *Πήγα ο δικός σου (= εγώ) να του ζητήσω τον λόγο...* (β) **το θέλω όλα δικά μου** έχω υπερβολικές και παράλογες απαιτήσεις (γ) **λέω τα δικά μου** (ι) συζητώ για θέματα καθαρά προσωπικού ενδιαφέροντος: *είχαν καιρό να συναντηθούν και να πουν τα δικά τους* (ii) λέω αυτά που συνηθίζω να λέω και που με χαρακτηρίζουν: *ο Νίκος άρχισε να λέει τα δικά του και μας ζάλισε* (iii) λέω πράγματα άσχετα με το θέμα, αποφεύγω να μπω στο θέμα: *μόλις τον ζορίσεις λίγο, αρχίζει να λέει τα δικά του και δεν βγαίνει συμπεράσμα* (δ) (σε ευχάριστα γ'γονότα, όπως αρραβώνα, γάμο κ.λπ.) **και στα δικά σου | σας!** ευχή από εγγάμους σ' αγάμους να συνάψουν και αυτοί γάμο (*) **τα δικά μου δικά μου και τα δικά σου δικά μου** ειρων. για άνθρωπο πλεονεκτή, που τα θέλει όλα δικά του (στ) (αργκό) **δικέ μου!** ως προσφώνηση φίλου: *Μπράβο ~! Καλά τα λες!* (ζ) **το δικό μου** (ενν. θέλημα) οι επιθυμίες μου, αυτό που εγώ θέλω: *θέλω πάντα να γίνεται | να περνάει | να κάνω ~*. Επίσης (λόγ.) **ιδικός** [ETYM. μεσν. < μγν. *ιδικός* < αρχ. *ιδιος*].

δικτυλιήδονος, -η, -ο [1873] ΒΟΤ. 1. αυτός που έχει δύο κοτυλιήδο-νες (βλ. λ.) 2. **δικτυλιήδονα** (τα) αγειόσπερμα φυτά, των οποίων το έμβριο φέρει δύο κοτυλιήδονες. Επίσης **δικτύλιος** [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dicotylédones (πληθ.)].

δικοφύλια (η) {χωρ. πληθ.} ή τάση να προσφεύγει κανείς στη δικαιοσύνη για ασήμαντους λόγους ΣΥΝ. δικομανία.

δίκοφος, -η, -ο 1. αυτός που έχει δύο γωνιώδεις προεξοχές, δηλ. κόγχες 2. **δίκοχο** (το) στρατιωτικό πηλίκιο χωρίς γείσο, με δύο προεξοχές εμπρός και πίσω. [ETYM. < δι- (< δις) + -κόχος < κόχη < κόγη].

δικράνιο (το) {δικράνιου | -ιών} γεωργικό εργαλείο το οποίο αποτελείται από ξύλινο στέλεχος που απολήγει σε διχλωτό άκρο· χρησιμοποιείται σε διάφορες γεωργικές εργασίες (μάζωμα χορταριών, πα-λαιότ. στον λήγνισμα των σιτηρών κ.λπ.) ΣΥΝ. δικράνο, διχάλα, φούρκα. [ETYM. μεσν., υποκ. του μγν. *δικρανον* < αρχ. *δικρανος* < δι- (< δις) + -κράνος, βλ. λ. *κρανίο*].

δικράνο (το) [μγν.] {δικράνιου | -ων} 1. το δικράνι (βλ. λ.) 2. (σπάν.) στενό πέρασμα μεταξύ δύο απόκρημνων βράχων ΣΥΝ. διάδος 3. μονάδα μεταβολών του βεληνεκού στις βολές πυροβολικού· Φρ. *διέρχεται | περνά από καβδιανά δικράνα* βλ. λ. *καβδιανός*.

δίκορος, -η, -ο [μεσν.] κ. **δίκορκος** [μεσν.] (συνήθ. στο ουδ. για το αβγό) αυτός που έχει δύο κρόκους.

δίκομο (το) {-ου κ. -άμου | -ων κ. -άμων} ΒΟΤ. θεραπευτικό αρωματικό φυτό που ευδοκμεί στο κρητικό όρος Δίκηη (συνεκδ.) το αφέψημα του παρασκευάζεται από αυτό. Επίσης **δίκοταμο** κ. **δίκοταμο** (το) κ. **δίκοταμος** (η). [ETYM. < αρχ. *δίκοταμον*, πθ. < *Δίκηη*, όνομα βουνού της Κρήτης, όπου φύτρωνε το δίκοταμο. Το επίθημα -αμον πθ. προελλην.].

δικτάτορας (ο) {δικτατόρων} 1. ΠΟΛΙΤ. πρόσωπο (πολιτικός ή στρατιωτικός) που κατέλαβε την εξουσία με βίαιο συνήθ. τρόπο, εποφελοούμενος από κρίσιμες καταστάσεις ή πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές και ο οποίος συγκεντρώνει στο πρόσωπο του (επίσημα ή παρασημιακά) όλες τις πολιτικές και στρατιωτικές εξουσίες, ασκώντας τις με βίαιο τρόπο και με περιορισμό ή κατάργηση των δημοκρατικών ελευθεριών 2. (μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ή ενεργεί αυταρχικά και αυθαίρετα, χωρίς να υπολογίζει τη γνώμη των άλλων ΣΥΝ. τύραννος, σατράπης, δυνάστης. Επίσης (λόγ.) **δικτάτορ** [μγν.] {δι-κτάτορος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος, φασισμός*. [ETYM. < μγν. *δικτάτορ*, -ορός < λατ. *dictator* < *dicto* «διατάσσω, παραγγέλλω», θαιμιστικό του ρ. *dicō* «λέγω»].

δικτάτορας - **δικτάτορας**, **δικτατορία** - **δικτατορία**. Πολύ συνηθισμένο λάθος -που ακούγεται και από μορφωμένους- είναι η χρήση τύπων με -κ- (μπροστά από το -τορ-): *δικτάτορας, δικτατορία*. Η λέξη, προερχόμενη από το λατ. *dictator*, δεν έχει -κ-, αφού παράγεται από το διάδασκω (διδάκτος | *διδασκός* κ.λπ.), για να αποδώσει το λατ. *doctor*.

δικτατορία (η) [μγν.] {δικτατοριών} ΠΟΛΙΤ. 1. καθεστώς που προκύπτει συνήθ. μετά από βίαιη κατάληψη της εξουσίας (συνήθ. κατόπιν προξικοπήματος), η οποία ασκείται από ένα ή περισσότερα πρόσωπα κατά παράβση των κανόνων Δικαίου (κατάργηση ατομικών ελευθεριών, πολιτικών δικαιωμάτων, απαγόρευση της αντιπολίτευσης, λογοκρισία κ.λπ.) 2. η εξουσία του δικτάτορα: η ~ του *Φράνκο διήρκεσε σχεδόν σαράντα χρόνια*. Φρ. (στον μαρξισμό) **δικτατορία του προλεταριάτου** μεταβατικό πολιτικό σύστημα, πριν από την εγκαθίδρυση της σοσιαλιστικής αταξικής κοινωνίας, σύμφωνα με το οποίο η εργατική τάξη θα αναλάβει την εξουσία μετά την κατάλυση του καπιταλιστικού συστήματος και του αστικού κράτους 3. (μτφ.) η επιβολή προτύπου, θεσμού, συνήθειας κ.ά. σε έναν χώρο με ιδιαίτερα αισθητό τρόπο: η ~ του *γκρι στις φετινές κολεζιόν/ των Μ.Μ.Ε.* | *του κορσέ τον προηγούμενο αιώνα*. — **δικτατορικός**, -ή, -ό [1877], **δικτατορεύω** ρ., **δικτατορικ-ά** | -ώς [1853] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δικτάτορας, φασισμός*.

δικτατορικός (ο) (μειωτ.) 1. ασήμαντος δικτάτορας 2. (μτφ.) πρόσωπο ασήμαντο ή μικρό σε ηλικία, που καταπιέζει τους άλλους με τις απαιτήσεις του.

Δίκη (η) όρος της Κρήτης στον νομό Λασιθίου. [ETYM. < αρχ. *Δίκηη* | *Δίκων*, αιγιακής προελλ., αγν. ετύμου].

δικτυικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με δίκτυο (ηλεκτρονικονιακό, συγκοινωνιακό κ.λπ.) 2. (καταχρ.) αυτός που σχετίζεται με το διαδικτυο, διαδικτυικός: ~ *χρήστης* | *έντυπο* | *περιοδικό* || *εταιρεία παροχής ~ υπηρεσιών*. — **δικτυικά** επίρρ.

δίκτυο (το) {δικτύου | -ων} 1. (λόγ.) το δίχτυ (βλ. λ.) 2. ΤΕΧΝΟΛ. σύνολο πολύπλοκων κυκλωμάτων ή συστημάτων τηλεπικοινωνίας, ηλεκτροδότησης, ύδρευσης, αποχέτευσης, συγκοινωνίας κ.λπ.: *ηλεκτρονικονιακό* | *αποχέτευτικό* | *συγκοινωνιακό* ~||- *πληροφοριών* | *μεταφορών* | *αεράμυνας* 3. ΠΑΗΦΟΦ. (α) το σύνολο των μέσων για τη διασύνδεση Η/Υ έτσι, ώστε να επικοινωνούν μεταξύ τους για τη μεταφορά πληροφοριών και την τηλεπεξεργασία πληροφοριών: συνδέομαι σε ~ || *είμαι στο ~* || *μπάνιο* | *βγαίνω στο ~* (β) το Διαδίκτυο (βλ. λ.) 4. (μτφ.) οργανωμένη ομάδα προσώπων και μέσων, που συνδέονται με πολύπλοκο τρόπο για την επίτευξη κοινού στόχου, θεμιτού ή αθέμιτου: ~ *καταστημάτων* | *επιχειρήσεων* | *κατασκόπων* | *διακίνησης ναρκωτικών*. [ETYM. < αρχ. δίκτυον, πθ. υποκ. του **δίκτυς* «φρίνη, βολή», αγν. ετύμου, προελλην. μη Ι.Ε. λ. Οι σημ. 2-4 αποτελούν μετάφρ. δάνειο από αγγλ. net].

δίκτυοπειρατής (ο) μη εξουσιοδοτημένο πρόσωπο, συνήθ. ταλαντούχος ερασιτέχνης, που χειρίζεται με επιδεξιότητα τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ιδιαίτερα τους μικροπολογιστές, και προσπαθεί να αποκτήσει παράνομα πρόσβαση στο περιοχόμενο των αρχείων υπολογιστή, σπάζοντας τους κωδικούς ασφαλείας ΣΥΝ. κυβερνοπηρατής, χάκερ. — **δίκτυοπειρατεία** (η). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *hacker* < ρ. *hack* «εμαζιζώ - αποκότ. παράνομη πρόσβαση σε δίκτυο υπολογιστών»].

δικτυώμα (το) {δικτυώμα-τος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλική κατασκευή που μοιάζει με δίχτυ. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *reticulation*].

δικτυώνω ρ. μετβ. {δικτυώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. ΤΕΧΝΟΛ. εντάσσω (κάποιον) σε δίκτυο: *θα δικτυώσουν τις εταιρείες κοινής δραστηριότητας* 2. (μτφ.) εντάσσω (κάποιον) σε οργανωμένη ομάδα ατόμων με κοινά συμφέροντα και επίδοξες: (μεσοπθ.) **δικτυώνομαι** 3. αποκτώ γνώσους, που μπορούν να μου φανούν χρήσιμοι 4. συνδέομαι με δίκτυο (υπολογιστών, ραδιοηλεκτρικό κ.λπ.): *έχει δικτυωθεί στο Ιντερ-νέτ 5* (η) (μτφ.) **δικτυώνομαι**, -η, -ο) αυτός που έχει κύκλο γνωστών, που μπορούν να του φανούν χρήσιμοι: *αυτός είναι καλά - στον πολιτικό χώρο*.

[ETYM. < μγν. *δικτυώμαι* (-όο-) «συλλαμβάνομαι σε δίχτυ» < αρχ. δίκτυον. Οι σημερινές σημ. απευθείας από το νεοελλ. *δίκτυο*].

δίκτυωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΤΕΧΝΟΛ. η σύνδεση με δίκτυο (ραδιοηλεκτρικό, υπολογιστών): *τεχνολογία δικτυώσεως υπολογιστών* || *η - των υπουργείων με τράπεζες πληροφοριών διεθνών οργανισμών*» (εφημ.) 2. (μτφ.) η συναυγή γνωριμιών που μπορούν να φανούν χρήσιμες: *έχει εντυπωσιακή - στον πολιτικό κόσμο* 3. (καταχρ.) η σύνδεση με το διαδικτυο, η διαδικτυώση

δικτυωτός, -ή, -ό [μγν.] κ. **διτυωτός** 1. αυτός που έχει σχήμα δικτύου, που μοιάζει με δίχτυ: ~ *κάπτες* 2. **δικτυωτό** (το) πλέγμα από λεπτές ζύλινες ή μεταλλικές ράβδους, που διασταυρώνονται μεταξύ τους, σχηματίζοντας τετράγωνα ή ρομβοειδή ανοίγματα και χρησιμοποιεί ως χώρισμα ή παραπέτασμα ΣΥΝ. καθαστό, καθαριστό, πέργκολο. — **δικτυωτά** επίρρ.

δικυκλιστής (ο) [1891], **δικυκλίστρια** (η) {δικυκλίστριών} ο οδηγός δίτροχου οχήματος (ποδηλάτου, μοτοσυκλέτας). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *bicycliste* (νόθο συνθ.)].

δικυκλος, -η, -ο 1. αυτός που έχει δύο κύκλους (τροχοί): ~ *όχημα* ΣΥΝ. **δίτροχος** 2. **δικυκλό** (το) {δικυκλό-ου | -ων} όχημα με δύο τροχούς, το ποδήλατο ή η μοτοσυκλέτα.

[ETYM. μγν. < δι- (< αρχ. *δύς*) + *κύκλος*. Το *δικυκλό* αποδίδει το γαλλ. *bicycle*].

δικυλίνδρος, -η (λόγ. -ος), -ο [1888] ΤΕΧΝΟΛ. (για μηχανή) αυτός που έχει δύο κυλίνδρους. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *bicylindrical* (νόθο συνθ.)].

δίκοπος, -η, -ο → δι-, -κωπος

δίκοπος, -η, -ο → δι-, -λεπός

δίλημμα (το) {δίλημμα-τος | -ατα, -άτων} 1. ΦΙΛΟΣΦ. (στη Λογική) συλλογισμός που συνίσταται σε δύο αντιθετικές προτάσεις, από τις οποίες όποια και αν επιλεγεί θα έχει εξίσου θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα 2. (κατ' επέκτ.) η κατάσταση αμηχανίας που προκαλείται από την ανάγκη επιλογής μεταξύ δύο κρίσιμων, εξίσου επιθυμητών ή επώδυνων λύσεων: *κρίσιμο* | *έκβιαστικό* | *πολιτικό* ~ || *βρέθηκε σε ~ ποια από τις δύο προτάσεις να δεχθεί*· Φρ. *τεχνητό δίλημμα* ο εξαναγκασμός για την επιλογή μεταξύ δύο λύσεων, οι οποίες παρουσιάζονται δήθεν ως οι μόνες δυνατές. — **δίλημματικός**, -ή, -ό [1861]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

[ETYM. μγν., αρχική σημ. «αμφισβητούμενη πρόταση», < δι- (< *δύς*) + *λήμμα*, με τη σημ. «λογική πρόταση λαμβανόμενη ως αληθής, προϋπόθεση» (Αριστοτέλης) < *λαμβάνω*. Η λ. *πέρασε* και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. *dilemma*, γαλλ. *dilemme* κ.ά., από όπου προέκυψε (τον 17ο αι.) η συνήθης σημερινή σημ.].

δίλιτρος, -η, -ο → δι-, -λιτρος

δίλοβος, -η, -ο → δι-, -λόβος

δίλοφος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει δύο λόφους · 2. (κυρ. για πτηνά) αυτός που έχει δύο λοφία.

δίμελης, -ής, -ές → δι-, -μελής

δίμερης, -ής, -ές → δι-, -μερης

διμεταλλικός, -ή, -ό [1894] 1. ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που αποτελείται από δύο διαφορετικά μέταλλα με διαφορετικό συντελεστή διαστολής: ~ *έλασμα* που χρησιμοποιείται στους θερμοστάτες 2. ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τον διμεταλλισμό (βλ. λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *bimétallique* (νόθο συνθ.)].

διμεταλλισμός (ο) [1848] ΟΙΚΟΝ. νομισματικό σύστημα που ίσχυσε μέχρι το τέλος του 19ου αι. και βασιζόταν σε διπλό μεταλλικό νομισματικό κανόνα, δηλ. στην παράλληλη χρήση χρυσού και αργύρου

ως μέσων συναλλαγής.
[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bimétallisme (νόθο συνθ.)].
δίμετρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει διαστάσεις (μήκος, ύψος, πλάτος) δύο μέτρων · **2.** ΜΕΤΡ. (στίχος) που είναι γραμμένος σε δύο μέτρα · **3.** ΜΟΥΣ. αυτός που εκτείνεται σε δύο μέτρα: ~ *παύση*.

διμέτωπος, -η, -ο [μτγν.] (μτφ.) αυτός που έχει δύο μέτωπα, που είναι στραμμένος προς δύο διαφορετικές κατευθύνσεις: *εξάπελυσσε ταυτόχρονα ~ επίθεση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

διμήνι (το) {διμήνι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος σιταριού που θερίζεται δύο μήνες μετά τη σπορά του. Επίσης (διαλεκτ.) διμήνια.

διμήνια (η) → δι-, -μήνια

διμήνιαίος, -α, -ο → δι-, -μήνιαίος

διμήνιτικός, -η, -ο αυτός που είναι δύο μηνών.

διμήνος, -η, -ο → δι-, -μήνος

διμήτος, -η, -ο **1.** (ύφασμα) ύφασμένο με δύο κλωστές, που έχει πυκνή υφανση **2.** *δίμητο* (το) το ύφασμα τζίν (βλ. λ.). [ETYM. μεσν. < δι- (< δίς) + μίτος «κλωστή, ήμα»].

διμοιρία (η) {διμοιριών} στρατιωτικό (ή αστυνομικό) σώμα που αποτελείται συνήθ. από είκοσι τέσσερις άνδρες: *δύο ~ των Μ.Α.Τ. φρουρούσαν τον προπονητή και τους παίκτες κατά την είσοδο τους στο γήπεδο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ETYM. αρχ., στη μτγν. σημ. «ημιλόχιον», < δι- (< δίς) + -μοιρία < μοίρα].

διμοιρίτης (ο) [μτγν.] {διμοιριτών} ΣΤΡΑΤ. Ο αρχηγός διμοιρίας.

διμορφία (η) [1895] {διμορφιών} **1.** η ύπαρξη δύο μορφών ή η εμφάνιση με δύο μορφές **2.** ΧΗΜ. η ιδιότητα χημικών ενώσεων να παρουσιάζονται σε δύο διαφορετικές κρυσταλλικές καταστάσεις **3.** ΓΛΩΣΣ. η παράλληλη χρονικά χρήση δύο μορφών της ίδιας γλώσσας (λ.χ. στη Ν. Ελληνική, της δημοτικής και της καθαρεύουσας). Επίσης διμορφισμός(ο) [1888], —**διμορφος**, -η, -ο [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διγλωσσία*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ορ., < γαλλ. dimorphic, ο γλωσσ. ορ. αποδίδει το αγγλ. diglossia, που μερικές φορές μεταφέρεται εσφαλμένα ως διγλωσσία (βλ. λ.)].

δίνη (η) {δινών} **1.** περιστροφική κίνηση νερού ή ανέμου, που οφείλεται συνήθ. στη συνάντηση αντίθετων ρευμάτων ΣΥΝ. στρόβιλος, (λαϊκ.) ρούφουλας, ανεμοστρόβιλος, ρουφιχτρα **2.** (μτφ.) συναισθημα, κατάσταση ή σειρά γεγονότων που προκαλούν ανωμαλία ή αναστάτωση: η ~ των πολιτικών αντιθέσεων/ των αλλαγών/ του πολέμου | *τού πάθους*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ETYM. αρχ. < *δι-νε-α, αββ. ετύμου. Η σύνδεση με το ρ. *δίεμα* «κυνίω, καταδιώκω» δεν ευσταθεί ούτε από μορφολογικής ούτε από σημασιολογικής πλευράς. Αν το ρ. *δινέω* (< *δι-νε-ω < δίνη) θεωρήσει ότι προέρχεται από χελοδονοεικό θέμα *qⁱ-i, τότε, παρά τις φωνητικές δυσκολίες, θα μπορούσε να συσχετιστεί με το ρ. *βινέω* «οχεύω, συνουσιάζομαι» (με υβριστική γοήση)].

δίνω κ. (λόγ.) **δίδο** [μτγν.] κ. (διαλεκτ.) δώνω ρ. μετβ. {έδωσα (σπάν. έδωκα: να/θα δώσω), δόθηκα (να/θα δοθώ...), λόγ. μτφ. δοθείς, -είσα, -έν), δοσμένος} **1.** μεταβιβάζω (κάτι) από το χέρι μου στο χέρι (κάποιου άλλου): *δώσε μου τις φωτογραφίες που κοιτάζεις πριν* || *δώσε μου το αλάτι* ΣΥΝ. (λόγ.) εφίριζω ΑΝΤ. παίρνω ΦΡ. (α) *δίνω πίσω επιστρέφω* (β) (μτφ.) *δίνω (σε κάποιον) τα παπούτσια στο χέρι του* διώχνω με τον πλέον εξευτελιστικό τρόπο, τον αποπέμπω **2.** (γενικά) προσφέρω, χορηγώ: η *εκόλληση αυτή μας δίνει την ευκαιρία να σας ευχαριστήσουμε* || *δεν του έδωσε άδεια να λείπει για λίγες μέρες* **3.** παρέχω, παραχωρώ (κάτι που μου ανήκει σε άλλον με ή χωρίς αντάλλαγμα): *θα μου δώσεις το φόρμα σου για σήμερα το βράδυ*; || (παροιμ.) *αλλού τρωσ, αλλού πίνεις κι αλλού πας και το δίνεις* (για γυναικά που απάτα τον άνδρα ο οποίος τη συντηρεί, συνήθ. τον σύζυγο της) ΦΡ. (α) *δίνω ένα χέρι* (μεσν. φρ.) | *ένα χεράκι* προσφέρω τη βοήθεια μου: *θα μας δώσεις ένα χέρι στη μετακόμηση*; (β) *δίνω στη δημοσιότητα* γνωστοποιώ, ανακοινώνω (γ) (κάτι) *δίνει και παίρνει* (μεσν. φρ.) για κάτι που γίνεται σε μεγάλη έκταση, που γνωρίζει μεγάλη διάδοση: *τα ναρκωτικά δίνουν και παίρνουν στην περιοχή μας* (δ) *δίνω το αίμα μου (για κάποιον | κάτι)* βλ. λ. *αίμα* (ε) *δίνω και το βρακι μου για κάτι* προσφέρω τα πάντα για να αποκτήσω ή να μου συμβεί κάτι **4.** (ειδικότ.) αφηγή κληρονομιά, κληροδοτώ: *ο θεός του δεν είχε παιδιά και του έδωσε όλη του την περιουσία* **5.** (για κηδεμόνες) επιτρέπω (στον κηδεμονευόμενο) να παντρευτεί ή αποφασίζω ποιον θα παντρευτεί: *έδωσαν την κόρη τους σ' ένα κακομαθημένο πλουσιόπαιδο* **6.** πουλώ σε ορισμένη τιμή: *πόσο θα μου (το) δώσεις τελικά το αυτοκίνητο*; **7.** απονέμο: *τα βραβεία μάς έδωσε ο πρόεδρος της Σχολής* **8.** αναθέτω: *τι δουλειά θα μου δώσεις να κάνω*; **9.** πληρώω, καταβάλλω (αμοιβή ή μισθό): *πόσα σου δίνει τον μήνα*; ΦΡ. *δεν δίνω δεκάρα* | *δεκάρα τσακιστή* | *δυνάρα* αδιαφορώ εντελώς **10.** προσηγορεύω, αποφέρω: *πόσο τόκο δίνει το κεφάλαιο σου*; || *αυτή η περιοχή δίνει καλούς καρπούς* || *μία δουλειά που σου δίνει πολλά* **11.** παρουσιάζω δημόσια, εκτελώ: *διργανώνω: ~ ρεσιτάλ* | *συναυλία* | *παράσταση* || (μτφ.-ειρων.) ~ *σόου* | *παράσταση* (γίνονται θέματα σε άλλους, διασκεδάζουν οι άλλοι μαζί μου) **12.** (+ουσ.) σε φράσεις που δηλώνουν ό,τι και το αντίστοιχο ουσ., λ.χ. ~ *όρκο* (ορκίζομαι) | *υπόσχεση* (υπόσχομαι) | *δάνειο* (δανείζω) | *προσέγγιση* (προσέχω) κ.λπ. **13.** (στην προστ. δώσει) βλέπε δυναμική: ~ *κι άλλο και τα καταφέραμε!* | (μεσοπαθ. *δίνονται*) **14.** παρέρχομαι, μεταβιβάζομαι (σε κάποιον): *μου δίνεται η ευκαιρία να πετύχω τους στόχους μου* || *δίνονται δάνεια* || (λόγ.) *δίνονται τα εής στοιχεία* **15.** (μτφ.) αφιερώνομαι σε κάτι με ζήλο: *δόθηκε ολόγυθα στην επιστήμη* του **16.** (μτφ.) ανταποκρίνομαι στις ερωτικές επιθυμίες κάποιου: *του δόθηκε χωρίς αναστολές* · ΦΡ. (α) *δίνω σημεία ζωής* γνωστοποιώ την ύπαρξη μου: *ανησυχούν οι συγγενείς, γιατί δεν έχει δώσει σημεία ζωής* (αγνοείται η τύχη του) (β) *δίνω τον λόγο μου* | *τον λόγο της τιμής μου* βλ. λ. *λόγος* (γ) *δίνω*

τόπο στην οργή (μεσν. φρ.) συγκρατώ τον θυμό μου, υποχωρώ: *μη θυμώνεις, δώσε τόπο στην οργή!* (δ) *δίνω δρόμο* | *πάδι* (σε κάποιον) διώχνω, απορρίπτω (κάποιον): *του δώσε δρόμο* (ε) *δίνω ξύλο* | *ένα χέρι ξύλο* (σε κάποιον) γυπώ (κάποιον): *κάθισε ήσυχος, γιατί θα σου δώσω ξύλο* (στ) *δίνω* (σε κάποιον) να καταλάβει βλ. λ. *καταλαβαίνω* (ζ) *τον δίνω και καταλαβαίνει* βλ. λ. *καταλαβαίνω* (η) *μου τη δίνω* τρελαινομαι, χάνω τα λογικά μου: *από τη στενογορία του την έδωσε και δεν ήξερε τι έλεγε* (θ) (κάποιος | κάτι) *δίνει* (ι) (κάποιος/κάτι) με εκνευρίζει: ~ η φάτσα του (ii) μου αρέσει υπερβολικά: *Μου τη δίνει αυτή η μουσική!* *Με φτειάζει!* (ι) (κάποιος | κάτι) μου τη δίνει στα νεύρα (κάποιος/κάτι) με εκνευρίζει: ~ στα νεύρα αυτός ο θόρυβος (ια) (αργκό) του δίνω φεύγω αμέσως, *δίνε του!* φύγε αμέσως!: να του δίνουμε όσο είναι καιρός! ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο, θμύνω*. [ETYM. μεσν. < μτγν. δίδω < αρχ. δι-δω-μι (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *δο- < I.E. *dō «δίνω», πβ. σανσκρ. da-dā-mi, λατ. dare, donum «δώρο», γαλλ. donner «δίνω» (< λατ. donare «δωρίζω»), ισπ. dar, ρουμ. da, ιταλ. donare, πολ. dac, αλβ. dhanë κ.ά. Ομόρρ. *δό-σις* (-η), *δο-τής, δο-τήρ* (-ας), *δώ-ρο(ν)* κ.ά. Το μεσν. *δώνω* < αρχ. *δίδομι*, από τον αορ. *έδωσα*, που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε -ώνω, πβ. *πληρώσα* - *πληρώνω, ύψωσα* - *υψώνω* κ.τ.δ. Η φρ. *δίνω τόπο στην οργή* (ήδη μεσν.) απαντά και στην Κ.Δ.: *μή εαυτούς έκδικούντες, αγαπητοί, άλλα δότε τόπον τη οργή*, Ρωμ. 12,19].

δίνω - δίδω. Το αρχ. ρ. **δίδομι** μεταπλάστηκε από ρ. σε -μι (*δίδομι*) σε βαρύτονο ρ. σε -ω (**δίδω**) ήδη τον 3ο αι. μ.Χ., ενώ σε νεότερους χρόνους μεταπλάστηκε εκ νεού από ρ. σε -ω (*δίδο*) σε ρ. σε -νω (**δίνω**), σύμφωνα με μια γενικότερη τάση των ενεστωτικών τύπων της Ελληνικής (πβ. *κλείω* > *κλείνω*, *δένω* > *δένω*, *λύω* > *λύνω*, *ενδύω* > *ντύνω*, *φέρω* > *φέρνω*, *σπείρω* > *σπέρνω*, *στέλλω* > *στέλνω*, *πίνω* > *πίνω* κ.ο.κ. κατά τα ρήματα σε -νω: *έφθασα* - *φθάνω* και ιδίως τα πολλά ρ. του τύπου *έζωσα* - *ζώνω*, *ιδρώσα* - *ιδρώνω*: σύμφωνα με τα τελευταία, σχηματίστηκε και προφορ.-διαλεκτ. τ. δώνω (από το έδωσα). Το *δίδομι* | *δίδο* είχε δύο θέματα, ένα ισχυρό (μακρό) δο- και ένα ασθενές (βραχύ) δο-. Από το θ. δω- σχηματίστηκαν τα: *δώρο*, *θωρέα*, *θωρίω*, *θωρητής*, *δωσίλογος* (όχι δοσί λόγος!) κ.ά. Από το θ. δο- προήλθαν τα: *δόση* (*δόσις*), *δοτήρ* (*δότειρα*), *δοτός*, *δοτική*, *δότης*, (δανειο-)δοτώ, (δανειο-)δότηση, **δοσολογία** κ.ά. Ενώ το απλό ρ. *δίδω* μεταπλάστηκε σε *δίνω*, τα περισσότερα συνθετα διατήρησαν τον τ. -δίδω (πβ. και *δείχνω* αλλά *υπο-δεικνύω*, *ρίχνω* αλλά *απορρίπτο* κ.τ.δ.). Παραδείγματα: εκ-δίδω (*έκδοση*, *εκδοτής*, *εκδοτικός*), παραδίδω (*παραδότης*, *παραδοτέος*), δια-δίδω (*διάδοση*), κατα-δίδω (*καταδοτής*, *κατάδοση*), (ανα)μετα-δίδω (μετα-δοτής, προ-δίδω (*προδοτής*, *προδοσία*, *προδοτικός*), επι-δίδω (*επίδοση*, *επίδομα*), εν-δίδω (*ενδοτικός*), (αντ)απο-δίδω (*απόδοση*, *αποδοτικός*), προσ-δίδω. Σύνθετα με το δίνω: *αναδίνω*, *παραδίνω* | *παράδινωμα*, *ξεδίνω*, *προδίνω*.

Από τα παράγωγα δότης | *δοτός* σχηματίστηκαν επίσης πολλά σύνθετα σε -δοτώ: *επι-δοτώ* (*επιδότηση*), *λογο-δοτώ* (*λογοδοσία*), *μισθο-δοτώ* (*μισθοδοσία*), *πλειο-δοτώ* (*πλειοδοσία*, *πλειοδότης*), *εξουσιο-δοτώ* (*εξουσιοδότηση*), *συνταξιο-δοτώ* (*συνταξιοδότηση*), *προικο-δοτώ* (*προικοδότηση*), *γνωμο-δοτώ* (*γνωμοδότηση*), *κληρο-δοτώ* (*κληροδοσία*), *πυρο-δοτώ* (*πυροδότηση*), *χημικο-δοτώ* (*χημικοδότηση*, *χημιατοδότης*), *ηλεκτρο-δοτώ* (*ηλεκτρο-δότηση*), *σηματο-δοτώ* (*σηματοδότηση*, *σηματοδοτής*), *τροφο-δοτώ* (*τροφοδοσία*, *τροφοδοτής*).

Όλοι οι τύποι του ρήματος σχηματίζονται από τρία θέματα: *δίνω* (δίν-ω, *έδινω*, *δίνωμαι*, *δινόμενοι*), *δοσ-* (*δόσω*, *έδωσα*, *έχω* *δόσει*, *δώσε/δώστε*) και *δοθ-* (*δοθώ*, *δόθηκα*, *έχω* *δοθεί*, *δόσου*, *δοσμένος*).

δίω επίρρ. (αρχαιοπρ.) γι' αυτό, συνεπώς: η *ανάγκη* ή *ψήφος* ενός γένιου μέτρον ήτο *προφανής*, ~ και *εγγένος* ΣΥΝ. κάτι συνεπεία, γι' αυτό τον λόγο. [ETYM. αρχ. < δι' δ < διά + δ, ουδ. τής αντωνυμίας δ'ς, ή, δ].

Διογένης (ο) {-η κ. -ους} **1.** ο *Απολλωνιάτης*- αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (5ος αι. π.Χ.), μαθητής του Αναξίμανη **2.** ο *Λαέρτιος*- αρχαίος Έλληνας ιστορικός της φιλοσοφίας (3ος αι. μ.Χ.) **3.** ο Σινοπέδς: ο αποκαλούμενος «Κύων» (400-325 π.Χ.) ο γνωστότερος κινικός φιλόσοφος **4.** ανδρικό όνομα.

[ETYM. αρχ. < *διογενής* «ο γεννημένος από τον Δία» < *Ζευς* (γεν. Διός, βλ. λ. *Ζευς*) + -γενής < γένος].

διογκώνω ρ. μετβ. {διόγκ-ωσα, -ώθηκα, -ώμενος} **1.** μεγαλώνω τον όγκο (πράγματος) ΣΥΝ. *εξογκώνω*, *φουσκώνω* **2.** αυξάνω (κάτι) πέρα από το κανονικό: *διογκώνει ακόμη περισσότερο την ήδη μεγάλη σπατάλη* || «*εργολάβος* *διόγκωσε τον προϋπολογισμό των έργων του*» (ε-φην.) **3.** (μτφ.) προσδίδω σε κάτι μεγαλύτερη σημασία από όση έχει στην πραγματικότητα: *απελπίζεται εύκολα, γιατί συνηθίζει να διογκώνει τα προβλήματα του* || *τα Μ.Μ.Ε. διογκώνουν το περιστατικό και δημιουργήσαν πανικό* **4.** (μεσοπαθ. *διογκώνω* κ. λόγ. *διογκούμαι*) αυξάνω σε όγκο, αριθμό ή ένταση: *τα συνεχώς διογκούμενα οικονομικά εσωτερικά προβλήματα* || *ο αδενής διογκώνεται* || *η διογκούμενη οικολογική και κοινωνική κρίση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλήρω*. [ETYM. < αρχ. *διογκώ* (< δι)α- + *όγκω* (-όω) < *όγκος*].

διογκωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως} [ωρ. πληθ.] **1.** η αύξηση σε όγκο: ~ *αδενά* | *κύστης* | *χρέους* ΣΥΝ. *αύξηση* **2.** (μτφ.) η παρουσίαση (γεγονότος, προσώπου, φήμης) σε μεγαλύτερες διαστάσεις από τις πραγματικές ΣΥΝ. *μεγέθυνση*.

διόδια (τα) {διόδιων} **1.** τα τέλη που καταβάλλονται (κυρ. από τους ο-δηγούς μεταφορικών μέσων) για τη διέλευση από συγκεκριμένα οδικά σημεία (από γέφυρα, σήραγγα, διώρυγα κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) οι θυρίδες όπου καταβάλλονται τα παραπάνω τέλη: *έλεγχος της Τροχαίας*

στα ~ των εθνικών οδών. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός.
 [ETYM. Πληθ. του μτρν. *διόδον* «πέραςμα, διάβαση» < αρχ. *διόδος*. Η σημ. «τέλη χρήσεως εθνικών οδών» αποδίδει το *αγγλ.* tolls].
διόδος (η) {διόδ-ου | -ων, -ους} 1. (σπάν.) η διάβαση, το πέρασμα από τόπο σε τόπο ΣΥΝ. διέλευση 2. (συνήθ. συνεκδ.) το μέρος από όπου μπορεί κανείς να περάσει από έναν τόπο σε άλλον διάδρομος: *στενή | υπόγεια | θαλάσσια* ~ || *διάνοιξη διόδου* ΣΥΝ. μονοπάτι 3. (ειδικότ.) στενός δρόμος ή πέρασμα 4. ΦΥΣ. ηλεκτρονικό εξάρτημα αποτελούμενο από δύο ημιαγωγούς που επιτρέπει τη διέλευση ρεύματος προς μία μόνο κατεύθυνση. [ETYM. αρχ. < δι(α)- + οδός].
Διόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} 1. ο *Σικελιώτης*- αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (περ. 90-20 π.Χ.) 2. όνομα αγίου και επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα.
 [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «δώρο του Δία», < *Ζευς* (γεν. Διός, βλ. λ. *Ζευς*) + *-δώρος* < *δώρο* v].
διούκα (τα) [1859] {διούκων} ΒΟΤ. κατηγορία φυτών τα οποία έχουν ξεχωριστά (σε άλλο άνθος) τα αρσενικά από τα θηλυκά όργανα. [ETYM. Αντιδάν., < νεολατ. *diocesa* (πβ. γαλλ. *diocèse*) < di- (< δι-) + *-oesca* < *-οικα* < αρχ. *οίκος*].
διοίκηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η διεύθυνση, η διαχείριση, ο τρόπος με τον οποίο διοικείται (κάποιος/κάτι): η ~ στρατιωτικής *μονάδας | σωματοείου | κράτους | εταιρείας | επιχειρήσεων* ΣΥΝ. διακυβέρνηση 2. το δικαίωμα ή η εξουσία κάποιου να διοικεί: *ασκό | αναλαμβάνω | παραχωρώ τη* ~ 3. (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων που διοικούν υπηρεσία, οργανισμό, ίδρυμα, επιχείρηση, σωματοείο κ.λπ.: *νέα προσωρινή ~ διορίστηκε από τον πρόεδρο Προτοδικών* || *συνήλθε εκτάκτως η - του ιδρύματος* ΣΥΝ. προϊσταμένη αρχή-φρ. **δημόσια διοίκηση** βλ. λ. *δημόσιος* 4. (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζονται αυτοί που διοικούν διοικητική 5. υποδιάρθρωση μιας χώρας για την καλύτερη άσκηση της κρατικής εποπτείας: ~ *Μακεδονίας*.
διοικητήριο (το) [1856] {διοικητήρι-ου | -ων} το κτήριο όπου εδρεύει ο διοικητής και άλλα διοικητικά όργανα.
διοικητής (ο) [μτρν.] {-ή κ. -ού, κλητ. διοικητά}, διοικήτρια (η) [μτρν.] {διοικητριών} πρόσωπο που διευθύνει αρχή, υπηρεσία, οργανισμό κ.λπ.: ανώτατος προϊστάμενος: ο - της *Αστυνομίας | της Εθνικής Τράπεζας* || ο στρατιωτικός ~ των *μονάδων του Έβρου*.
διοικητικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τον διοικητή ή τη διοίκηση: ~ *υπηρεσία | ικανότητες | καθήκοντα | τομέας | στέλεχος* (β) **διοικητικό συμβούλιο** το διαχειριστικό και εκπροσωπο-πεντικό όργανο της ανώνυμης εταιρείας, του οποίου οι πράξεις κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του θεωρούνται πράξεις του νομικού προσώπου της εταιρείας 2. (α) **διοικητικό Δίκαιο** κλάδος του Δημοσίου Δικαίου στο οποίο κατατάσσονται συστηματικά οι ειδικοί κανόνες δικαίου που εφαρμόζονται στη δημόσια διοίκηση (β) **διοικητική αρχή** (ι) (υπό στενή έννοια) διοικητικό όργανο το οποίο ανήκει στο Δημόσιο και έχει αρμοδιότητα άσκησης δημόσιας εξουσίας (ii) (υπό ευρεία έννοια) κάθε διοικητικό όργανο που ανήκει σε οποιοδήποτε δημόσιο νομικό πρόσωπο (γ) **διοικητική πράξη** είναι η δήλωση βουλήσεως του διοικητικού οργάνου με την οποία θεσπίζεται μονομερής ένας κανόνας δικαίου, θεσπίζεται δηλ. μία νομική ρύθμιση με μόνη τη βούληση του διοικητικού οργάνου (δ) **διοικητική σύμβαση** ιδιαίτερο είδος σύμβασης στο οποίο αθροιστικά: (i) τουλάχιστον ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη είναι δημόσιο νομικό πρόσωπο (ii) το αντικείμενο της σύμβασης έχει σχέση με την άσκηση δημόσιας υπηρεσίας με λειτουργική έννοια ή εξυπηρετεί δημόσιο σκοπό που καθορίζεται από τις σχετικές διατάξεις (Ciri) η κατάρτιση και η εκτέλεση της σύμβασης διέπονται, έστω μερικά, από κανόνες του Διοικητικού Δικαίου ή η σύμβαση περιέχει όρους που δημιουργούν για το συμβαλλόμενο δημόσιο νομικό πρόσωπο ένα εξαιρετικό συμβατικό καθεστώς (ε) **διοικητικό όργανο** είναι τα δημόσια όργανα τα οποία ασκούν δημόσια εξουσία θεσιπίζοντας μονομερής κανόνες δικαίου υποχρεώνοντας τα πρόσωπα στα οποία αυτοί απευθύνονται χωρίς τη βούληση τους και εναντίον της 3. (ειδικότ.) **διοικητικός** (ο), **διοικητική** (η) αυτός που αναφέρεται στις μη τεχνικές υπηρεσίες, ο υπάλληλος γραφείου: *μια υπηρεσία του Ο.Τ.Ε. που απασχολεί δέκα διοικητικούς και πέντε τεχνικούς* 4. **Διοικητικό** (το) το συμβούλιο που διοικεί μια υπηρεσία: *για το αίτημα σου είναι αρμόδιο το ~ || Διεύθυνση Διοικητικού* 5. **Διοικητική** (η) η διοίκηση επιχειρήσεων, το μάντζεμντ (βλ.λ.). — διοικητικ-ά | -ώς [1854] επίρρ.
διοικό ρ. μετβ. {διοικείς..., μτρ. διοικώ, -ούσα, -ούν | διοικ-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} διευθύνω, διαχειρίζομαι και ρυθμίζω συλλογικές υποθέσεις: *αύριο θα εκλεγεί η νέα διοικούσα επιτροπή || διοίκησε με σύνεση τον οργανισμό ΣΥΝ. διευθετώ*.
 [ETYM. < αρχ. *διοικό*, αρχική σημ. «φροντίζω τα του οίκου μου», < δι(α)- + *οικό* (-έω) < *οίκος*].
διολισθαίνω ρ. αμετβ. {διολισθήσα} (λόγ.) 1. γλιστρώ και ξεφεύγω από την πορεία μου: *η οικονομία διολισθαίνει επικίνδυνα* || «*διολισθήσε σε πολύ διαλλακτικότερες θέσεις*» (εφημ.) 2. ΟΙΚΟΝ. μειώνομαι σε αξία: *η δραχμή διολισθαίνει έναντι του δολαρίου*. [ETYM. μτρν. < αρχ. *διολισθάνω* < δι(α)- + *ολισθάνω* (βλ. κ. *ολισθαίνω*)]. **διολισθήση** (η) [1883] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) 1. το γλι-στηριμα, η παρέκκλιση από την πορεία: «*οδηγεί την Ελλάδα σε - από τις καταχωρομένους θέσεις της*» (εφημ.) 2. (συνήθ.) ΟΙΚΟΝ. η βαθμιαία μείωση της αξίας νομισματός, που προκαλείται από τις αλλαγές στις ισοτιμίες των νομισμάτων στη διεθνή χρηματιστογορά: - της *δραχμής*, διόλου επίρρ.: *καθόλου, εντελώς: ~ απίθανο να τον συναντήσουμε* || *δεν έχασε ~ καιρό*. [ETYM. < αρχ. δι' όλου < διά + όλος].

Διομήδης (ο) 1. βασιλιάς του Αργού, ήρωας του Τρωικού Πολέμου 2. ανδρικό όνομα.
 [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «η σκέψη του Δία», < *Ζευς* (γεν. Διός, βλ.λ.) + *-μήδης* < *μήδος* «σκέψη, σχέδιο αποφάσεως» (πβ. *Μήδεια*)].
διομολόγηση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (κυρ. στον πληθ.) καθεστώς που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και που αφορούσε στην παροχή δικαιωμάτων και προνομίων σε πολίτες και προξένους ξένων χωρών, οι οποίοι ζούσαν στην Τουρκία: το καθεστώς αυτό επεκτάθηκε αργότερα στις χώρες της Απω Ανατολής. — διομολογώ ρ. [αρχ.] {-εις...}.
Διονυσία (η) γυναικείο όνομα.
Διονύσια (τα) [αρχ.] {Διονυσίων} γιορτές στην αρχαία Αθήνα προς τιμήν του θεού Διονύσου (με έντονο θρησκευτικό αλλά και δραματικό χαρακτήρα): από αυτές θεωρείται ότι προήλθε και το αρχαίο ελληνικό θέατρο: *τα εν άσσει | τα κατ' αγρούς* ~.
διονυσιάζομαι ρ. αμετβ. [μτρν.] {διονυσιάστ-ηκα, -μένος} βακχεύω, οργιάζω, μεθοκοπώ.
διονυσιακός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που αναφέρεται στον θεό Διόνυσο ή στα Διονύσια: ~ *λατρεία | πνεύμα | τελετή* 2. (συνεκδ.) ενθουσιώδης, οργιαστικός: *κατ' αντιδιαστολή προς τον απολλώνιο* (βλ.λ.): ~ *γλένη | έκσταση*.
διονυσιαστικός (ο) η έξαψη των αισθήσεων που συνοδεύεται από ερωτικό οίστρο, η μανία για απολαύσεις ΣΥΝ. *βακχεία, ερωτομανία*. — διονυσιαστής (ο) [μτρν.].
Διονύσιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. ο *Αλικαρνασσεύς*- ρήτορας και ιστορικός που διέπρεπε στη Ρώμη (1ος αι. μ.Χ.) 2. ο *Θραξ*- Αλεξάνδρινος γραμματικός και κριτικός (2ος αι. π.Χ.) 3. όνομα αγίου, πατριάρχου και επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος ~ ο Αρεοπαγίτης, πολιούχος των Αθηνών* 4. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Διονύσης [ETYM. αρχ. < Διόνυσος (βλ.λ.)].
Διόνυσος (ο) {Διόνυσου} ΜΥΘΟΛ. γιος του Δία και της Σεμέλης, θεός του κρασιού, του γλεντιού και της γονιμότητας. [ETYM. < αρχ. *Διόνυσος* | *Διόνυσος* | *Ζώνυσος* < **Διδω-νυσος*, αβεβ. ετυμολ. Είναι βέβαιο ότι το α' συνθ. του ονόματος προέρχεται από το *Ζευς*, γεν. *Διός*. Ως προς το β' συνθ. έχουν διατυπωθεί πολλές υποθέσεις, από τις οποίες η πιο αληθοφανής το συνδέει με το *Νύσα* | *Νύσσα*, όνομα νυμφών οι οποίες θεωρούνταν από τη μυθολογία ως τροφοί του Διονύσου. Η αναγωγή του θεού σε θρακικές και λυδικές πηγές δεν ευσταθεί μετά τη διαπίστωση της ύπαρξης του ήδη στη μυκηναϊκή εποχή (πβ. μκ. di-wo-nu-so-jo, τ. γενικής)].
διοξείδιο (το) [1887] (συνήθ. ορθ. *διοξειδίο*) {διοξειδι-ου | -ων} ΧΗΜ. η ένωση χημικού στοιχείου με δύο άτομα οξυγόνου: ~ *του άνθρακα | του αζώτου* | *του πυριτίου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο, ζίδι*. [ETYM. < δι- (< δις) + *οξείδιο* (βλ.λ.), από το *γαλλ.* bi-oxyde].
διοξίνη (η) {διοξινών} ουσία εξαιρετικά τοξική και καρκινογόνος: *εντοπιστηκαν πρόσφατα διοξίνες*. — **διοξινούχος**, -α, -ο. [ETYM. Ελληνιστικής ξέν. όρ., < γαλλ. *dioxine* < di- (< λατ. di- < αρχ. *δύο* | δι-) + *-οx-* (< *ox-ygène* «οξυγόνο») + *-ίνη*].
διοπος (ο) {διόπ-ου | -ων, -ους} υπαξιοματικός του Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός, ΠΠΝ*). [ETYM. αρχ. < *διέπω*].
διοπτέρω ρ. αμετβ. {διόπτεισα} (λόγ.) 1. παρατηρώ με διόπτρα 2. (κατ' επέκτ.) κατασκοπεύω, παρατηρώ ΣΥΝ. *εξετάζω* 3. ΝΑΥΤ. η εύρεση της γωνίας που σχηματίζεται μεταξύ της νοτιής γραμμής παρατηρητή και αντικειμένου (φάρου, κάβου κ.λπ.) και Βορρά (απόλυτη) ή πλώρης (σχετική). — **διόπτειση** (η) [μτρν.].
 [ETYM. αρχ. < δι(α)- + *όπτειω* < θ. *όπ-*, πβ. *παράκ. δπ-οπ-α* του ρ. *ορώ* (βλ. λ. *όψη*)].
διόπτρα (τα) {διόπτρων} οι διόπτρες (βλ. λ. *διόπτρα*). [ETYM. < αρχ. *διόπτρον* < δι(α)- + *-οπτρον* < θ. *όπ-*, πβ. *παράκ. δπ-οπ-α, ρ. όρω* (βλ. λ. *όψη*)].
διόπτρα (η) [μτρν.] {διόπτρων} 1. οπτικό όργανο που αποτελείται από σύστημα ειδικών φακών για την παρατήρηση μακρινών αντικειμένων ΣΥΝ. *ηλεκσκόπιο, κιάλι* 2. ΝΑΥΤ. οπτικό όργανο λήψης διοπτρύσεων και το τηλεσκόπιο του εξάντα (βλ.λ.) 3. (λόγ.) **διόπτρες** (οι) το ζεύγος των φακών που φορούν όσκι έχουν ελαττωματική όραση ή για την προστασία των ματιών από το φως του ηλίου-τα γυαλιά ΣΥΝ. *ματωγάλια*. — **διοπτρικός**, -ή, -ό [μτρν.].
διοπτροφός, -ος, -ο [1883] (λόγ.) 1. αυτός που φέρει διόπτρα 2. (ειδικότ.) αυτός που φοράει γυαλιά.
διοπτροφός - γυαλιάκις. Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, η αντίθεση λόγιου (λόγιας προελεύσεως) και δημοτικού τύπου δημιουργεί υφολογική αντίθεση. Εν προκειμένω, το μεν διοπτροφός λειτουργεί ως εύσημη λ., ενώ το γυαλιάκις ως κακόσημη. Με την πρώτη περιγράφουμε μια κατάσταση (ότι κάποιος φοράει γυαλιά για να βλέπει), με τη δεύτερη σχολιάζουμε αρνητικά (ειρωνικά, υποτιμητικά κ.λπ.) την ίδια κατάσταση.
διόραμα (το) [1841] (διοράμ-ατος | -ατα, -άτων) θέαμα κατά το οποίο τα όσα παριστάνονται δίνουν την ψευδαίσθηση του πραγματικού λόγω του κατάλληλου φωτισμού.
διόραση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ενορατική αντίληψη χωρίς τη μεσολάβηση των αισθήσεων.
διορατικός, -ή, -ό αυτός που έχει την ικανότητα να προβλέπει την έκβαση των πραγμάτων οξυδερκής: ~ *πνεύμα* ΣΥΝ. *νορατικός* ΑΝΤ. *κοντόφθαλμος*. — **διορατικ-ά** | -ώς [μτρν.] επίρρ. [ETYM. μτρν. < αρχ. *διορώ* < δι(α)- + *ορώ* «βλέπω»].
διορατικότητα (η) [1884] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα να προβλέπει κανείς την έκβαση των πραγμάτων.

διοργανικός, -ή, -ό αυτός που αφορά σε περισσότερα από ένα όργανα (σοματικά ή διοικητικά) ή οργανισμούς.

διοργανώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {διοργάνω-σα, -θηκα, -μένος} μεριμνώ για την προετοιμασία και τη διεξαγωγή (εκδήλωσης, δραστηριότητας κ.λπ.): ~ *αγώνα* | *εκδρομή* | *συλλογή* | *εκδήλωση* | *ημερίδα* | *φεστιβάλ* ΣΥΝ. προετοιμάζω, επιμελούμαι.

διοργάνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η προετοιμασία, η φροντίδα για τη διεξαγωγή, η ρύθμιση όλων των λεπτομερειών: ~ *αγώνων* | *συναυλιών* | *γιορτής* | *Ολυμπιάδας* || *έξοχη* | *φροντισμένη* | *πρόχειρη* ~ 2. (συνεκδ.) το σύνολο των δραστηριοτήτων σχετικά με ένα θέμα, η ίδια η εκδήλωση που προετοιμάστηκε: η ~ *κλείνει απόψε με μικρή γιορτή* || οι *ομάδες μας διακρίθηκαν στη διεθνή* ~ ΣΥΝ. οργάνωση.

διοργανωτής (ο) [1871], **διοργανώτρια** (η) [1895] {διοργανωτριών} πρόσωπο που διοργανώνει μια (συνήθ. ομαδική) δραστηριότητα. — διοργανωτικός, -ή, -ό [1886].

διόρθωμα (το) [αρχ.] {διορθώ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (συνήθ. στον πληθ.) η μικρή εκτάσεως ή σημασίας επιδιόρθωση: *αν εξαιρέσω μερικά διορθώματα που πρέπει να γίνουν, το σπίτι βρίσκεται σε άριστη κατάσταση* ΣΥΝ. επισκευή 2. η διόρθωση (γραπτών, εργασιών κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διόρθωση*.

διορθώνω ρ. μετβ. (διόρθω-σα, -θηκα, -μένος) 1. επαναφέρω (κάτι) στην αρχική του καλή κατάσταση ή θέση, στο επιθυμητό σημείο: αποκαθιστώ: ~ *τον οργανισμό* | *την κατάσταση* || *προσπάθησε να διορθώσει τον ήχο στα μηχανήματα* || ~ *τα χρώματα στην τηλεόραση* || *προσπάθει να διορθώσει τ' αδιόρθωτα* (για ανεπανόρθωτη ζημιά) ΦΡ. **διορθώνω το λάθος** | **σφάλμα** προβαίνω σε επανορθωτική πράξη, αποκαθιστώ (ζημιά) ή αναγνωρίζω (σφάλμα): *προσπάθησε να διορθώσει το λάθος του, υποπίπτοντας σε άλλο λάθος* ΣΥΝ. ισοφαρίζω, εξισορροπώ. (λαϊκ.) πατσι-ώω 2. βελτιώνω, καλυπτεύω: *δεν διορθώνονται όλα από τη μια μέρα στην άλλη* 3. (για γραπτό κείμενο) (α) επισημαίνω τα λάθη και τις τυχόν παραλείψεις, σημειώνω το σωστό: ~ *τυπογραφικά δοκίμια* (β) (καταρχ.) βαθμολογώ αφού σταθμίσω τα θετικά και αρνητικά στοιχεία κειμένου εξετάσεων: ~ *τα διαγωνίσματα* | *τα γραπτά* | *τις εκθέσεις των μαθητών* 4. (για πρόσ.) σωφρονίζω χρησιμοποιώντας τιμωρία: *συνετίζω: έννοια σου και θα σε διορθώσω!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *διόρθωση, κάνω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. διορθώ (-όω) < δι(α)- + ὀρθό < ὀρθός].

διορθώνει (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η επισημάνση του ατελειών, σφαλμάτων και η αποκατάστασή τους: η ~ *των χρωμάτων σε ένα σχέδιο στον υπολογιστή* || η ~ *της συμπεριφοράς κάποιου* || η ~ *της θέσης των παρουσιαστών στο σκηνείο* || η ~ *της πορείας σκάφους* ΣΥΝ. αποκατάσταση, επανόρθωση 2. (σε γραπτό κείμενο) βρίσκω τα λάθη και τα αντικαθιστώ με τον ορθό τύπο: η ~ *επιγραφής* | *ανακοίνωσης* 3. (ειδικότ.) σημειώνω τα λάθη και βαθμολογώ ένα γραπτό (άσκηση, τεστ, διαγώνισμα): *κάνω ~* || *έχω πολλές εκθέσεις για ~* ΣΥΝ. διόρθωμα 4. ΤΥΠΟΓΡ. (α) η εύρεση των σφαλμάτων κειμένου που έγιναν κατά τη δακτυλογράφηση: *κάνω την πρώτη* | *δευτέρα* ~ (β) (συνεκδ.) το τυπογραφικό δοκίμιο πάνω στο οποίο έχουν σημειωθεί τα σφάλματα: *συγκεντρώνω τις ~ από τους διορθωτές* (γ) (συνεκδ.) **διορθώσεις** (οι) τα σφάλματα που επισημαίνει ο διορθωτής: *υπάρχουν πολλές ~ σε αυτή τη σελίδα* 5. (στην πλαστική χειρουργική) η επέμβαση για την αποκατάσταση δυσμορφιών ή για την επίτευξη της επιθυμητής αισθητικά μορφής: ~ *της μύτης*. — διορθώ-σιμος, -ή, -ο [1858].

διόρθωση - διόρθωμα - επιδιόρθωση. Η λ. διόρθωση χρησιμοποιείται για την πράξη του διορθώνω και αναφέρεται γενικά σε επανορθωτικές παρεμβάσεις (διόρθωση σφαλμάτων, χαρακτηρισμών, μορφών συμπεριφοράς κ.λπ.), ιδιαίτερος δε αναφέρεται στην αποκατάσταση της ορθότητας και τη βελτίωση της γλωσσικής έκφρασης γραπτών κειμένων (εξετάσεων, βιβλίων, τυπογραφικών δοκιμίων κ.τ.ό.). Το **διόρθωμα** (ιδίως σε πληθ.) αναφέρεται κυρίως σε επισκευές, για τις οποίες χρησιμοποιείται περισσότερο το επιδιόρθωση (επιδιορθώσεις).

διορθωθείς (ο) [μτγν.], **διορθώτρια** (η) {διορθωτριών} 1. πρόσωπο που διορθώνει κάτι 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη διόρθωση τυπογραφικών δοκιμίων.

διορθωτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη διόρθωση ή τον διορθωτή: ~ *παρέμβαση* | *ρυθμίσεις* | *πρόγραμμα* | *ποσό* (που συμπεριλαμβάνεται στον μετβό εργαζομένου ως αντιστάθμισμα του πληθωρισμού) || *λευκή ~ ταινία* 2. **διορθωτικό** (το) ειδικό υγρό ή ταινία που χρησιμοποιεί κανείς κατά το γράψιμο, για να σβήνει τα λάθη 3. **διορθωτικά** (τα) η αμοιβή του διορθωτή τυπογραφικών δοκιμίων • 4. ΦΩΤΟΓΡ. **διορθωτικό φίλτρο** το αντισταθμιστικό φίλτρο (βλ. λ. *αντισταθμιστικός*). — διορθωτικά επίρρ.

διορία (η) → διορία

διορίζω ρ. μετβ. (διόρισα-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) τοποθετώ (κάποιον) επίσημα σε ορισμένη θέση (συνήθ. εργασιακή): η *κυβέρνηση διόρισε πολλούς εκπαιδευτικούς φέτος* || *ο υπουργός διόρισε επιτροπή για τη μελέτη του θέματος* || «ο Μπ. Γκιέλταν διόρισε νέο πρωθυπουργό στη θέση του Γ. Πριμακόφ» (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διαχωρίζω, προσδιορίζω (αποσαφηνίζοντας τις διαφορές)», < δι(α)- + ὀρίζω. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. designer].

διορισμός (ο) [αρχ.] 1. η επίσημη τοποθέτηση σε ορισμένη θέση- (ειδικότ.) η πρόσληψη στο Δημόσιο: *ο υποψήφιος βουλευτής υποσχέθηκε διορισμούς σε πολλούς ψηφοφόρους του μόλις εκλεγεί* || *έγκριση διορισμού* || *καταγγέλλθηκαν παράνομοι ~ στις Δ.Ε.Κ.0.2.* (συνεκδ.) το

έγγραφο με το οποίο κοινοποιείται αυτή η τοποθέτηση: *ήρθε ο - μου*.

διοριστήριο (το) {διοριστηρί-ου | -ων} το επίσημο έγγραφο με το οποίο ανακοινώνεται ο διορισμός (στο Δημόσιο). **διόρυξη** (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} η εκσκαφή, η διάνοιξη τάφρου, η κατασκευή διώρυγας. — διορύσσω ρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διόρυξις* < αρχ. *διορύσσω* < δι(α)- + ὀρύσσω | -τω (βλ. λ.)]. • **διοσημία** (η) {διοσημιών} (λόγ.) φυσικό ή καρκινικό φαινόμενο (λ.χ. ανεμοστρόβιλος, έκλειψη Ηλίου, βροντή, σεισμός κ.λπ.), που οι αρχαίοι αντιμετώπιζαν σαν μήνυμα από τους θεούς ή οίσιω που προανήγγελλε το μέλλον.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < διο- (< Ζευς, γεν. Διός) + -σημία < σήμα].

Διοσκουρίδης κ. **Διοσκουρίδης** (ο) γνωστός γιατρός της αρχαιότητας (1ος αι. μ.Χ.), συγγραφέας του έργου *Περί ὕλης ιατρικής*. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. ὄν. < αρχ. *Διοσκουρι* (βλ. λ.)]. Διόσκουροι (οι) {-ων κ. -σκουρών, -ους κ. -σκούρους} 1. ΜΥΘΟΛ. ο Κά-στωρ και ο Πολυδεύκης, δίδυμοι γιοιοι του Δία και της Λήδας, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην Αργοναυτική Εκστρατεία και στο κυνήγι του Καλυδωνίου κήπου· θεωρούνται προστάτες όσων κινδυνεύουν, κυρ. στη θάλασσα, αφτόου ο Δίας τους μεταμόρφωσε σε αστερισμό (Δι-δυμοί) 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) δίδυμοι ή στενοί, αγόριστοι φίλοι • 3. ΑΣΤΡΟΝ. ο αστερισμός των Διδύμων (βλ. κ. λ. *Κάστωρ, Πολυδεύκης, δίδυμος*).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < Διός *κούρι* «οι γιοιοι του Δία» < *κούρος* (βλ. λ.)]. διότι συνδ. (λόγ.) γιατί, επειδή: η *αποτυχία του ήταν αναμενόμενη*, ~ *δεν είχε προετοιμαστεί επαρκώς* ΣΥΝ. για τον λόγο ότι, καθότι, καθόσον, αφού, λόγω του ότι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιατί, αιτία*. [ΠΧΜ αρχ. < δι(α)- + σι, από φρ. ὀφός δια (τούτο) ὄτι...].

διούρηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η απέκκριση ούρων.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. diurèse], διουρητικός, -ή, -ό 1. ΙΑΤΡ. αυτός που διευκολύνει την ούρηση 2. ΦΑΡΜ. **διουρητικά** (**φάρμακα**) ουσίες που ενεργούν στους νεφρούς και συντελούν στην αύξηση της απέκκρισης ούρων από τον οργανισμό (συνήθ. έπειτα από πνευμονικό οίδημα ή αρτηριακή υπέρταση). [ΕΤΥΜ. αρχ. < διουρύ (< δι(α)- + ουρύ (-έω)].

διόφθαλμος, -η, -ο [1886] (λόγ.) 1. αυτός που έχει δύο μάτια 2. **διό-φθαλμη όραση** η ιδιότητα της όρασης να παρουσιάζει τα αντικείμενα μονά, ενώ στα μάτια σχηματίζονται διπλά είδωλα. — διοφθαλμ-ικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. (vision) binoculaire]. **διΟχευέσιμος**, -η, -ο αυτός που μπορεί να διοχετευθεί· μεταβιβάσιμος ΑΝΤ. αδιόχευτος, διοχετεύω ρ. μετβ. (διοχέτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος) 1. μεταφέρω μέσω αγωγού: - υγρό | *αέριο* | *ηλεκτρικό ρεύμα* 2. (μτφ.) μεταδίδω με έμμεσο και ελεγχόμενο τρόπο: ~ *ναρκωτικά* | *ειδήσεις* | *πληροφορίες* *σε (κάποιον)* || *τα κονδύλια θα διοχετευθούν προς χώρες της Α. Ευρώπης* || ~ *την ενεργητικότητα μου στον αθλητισμό* 3. (α) προωθώ ή διευκολύνω την κυκλοφορία ενός προϊόντος: *τα βαποράκια διοχετεύουν την προώδη στις πιάτσες των ναρκαμένων* (β) κατευθύνω (κάποιον) σε συγκεκριμένο χώρο ή τομέα: *το κράτος διοχετεύει τους άνεργους στα σεμινάρια εξειδίκευσης* || (κ. μεσοπαθ.) *είναι μικρός ο αριθμός των πτυχιούχων που διοχετεύονται στα μεταπτυχιακά του εσωτερικού*. —

διοχέτευση (η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < δι(α)- + χετεύω < χετέτος]. διπαράλληλος (ο) ΝΑΥΤ. όργανο μέτρησης και χάραξης των πορειών και διοχτεύσεων στον ναυτικό χάρτη. **δίπατος**, -η, -ο [μεσν.] 1. (για οικοδομήματα) αυτός που έχει δύο πατώματα: διώροφος: ~ *σπίτι* 2. (για σκευή κ.ά.) αυτός που έχει δύο πυθμένες, δύο πάτους: ~ *δοχείο* | *βαλίτσα*. διπίθαμος, -η, -ο → δι-, -πίθαμος

δίπλα επίρρ. 1. παραπλεύρως, πλάι: *κάθισε ~ στο τζάκι* || *προχωρούσαν δίπλα-δίπλα* (ο ένας πλάι στον άλλον, πολύ κοντά) || (+γεν. προσ. αντων.) *σάστηκε - μου ΣΥΝ.* κοντά: ΦΡ. (α) (μτφ.) **στέκομαι δίπλα** (σε κάποιον) συμπερασετόκομαι (σε κάποιον), υποστηρίζω (κάποιον): *ότι κι αν σου συμβεί, θα σταθώ δίπλα σου* (β) (αργκό) **(την) πέφτω (από) δίπλα** (σε κάποιον) πλησιάζω (κάποιον) με στερεόβουλους ή ανήθικους σκοπούς: *τα βράδια σου την πέφτουν από δίπλα* *κάτι αλιγτόβι-οι κι αρχίζουν το ψηστήρι* • 2. (για σύγκριση) σε σχέση με: η *εργασία τους - στη δουλειά των άλλων ξεχωρίζει για την υψηλή της ποιότητα* ΣΥΝ. εν συγκρίσει. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *δίπλα*, από τον πληθ. ουδ. του αρχ. επιθ. *διπλούς*]. **δίπλα** (η) (δύσchr. διπλών) 1. η πτυχή υφάσματος, πτύχωση: *μια φούστα με πολλές ~* ΣΥΝ. πιέτα, σούρα • 2. γλκύσιμα από αβγά και αλεύρι, μελωμένο και πασπαλισμένο με τριμμένο καρύδι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < διπλάνος (υποχωρητ.)]. **διπλάνος**, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται δίπλα, πλανός: ~ *δομάτιο* | *τραπέζι* | *σπίτι* | *πόρτα* 2. **διπλάνος** (ο), **διπλανή** (η) (α) πρόσωπο του οποίου η κατοικία βρίσκεται δίπλα στη δική μας: *επέστρεψαν οι ~ από τις διακοπές* (fi) πρόσωπο που στέκεται ή κάθεται δίπλα μας: *ο μαθητής ανέγραφε από τον ~ του*.

[ΕΤΥΜ. < δίπλα + παραγ. επίθημα -νός, πβ. κ. *πλα-νός*]. **διπλαρώνω** ρ. μετβ. {διπλώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. (λαϊκ.) πλησιάζω (κάποιον) με στερεόβουλους σκοπούς: *με διπλώρωσε και μου ζήτησε δανεικά* ΣΥΝ. πλευρίζω 2. ΝΑΥΤ. φέρνω το πλοίο στο πλάι άλλου πλοίου ή κρητιδώματος: *πλευρίζω η βάρκα διπλώρωσε την αποβάθρα* ΣΥΝ. ακοστάρω. — διπλώρωμα (το). [ΕΤΥΜ. < *διπλώρω (< δίπλα, επίρρ.) + -ώνω]. **διπλασιάζω** ρ. → δι-, -πλασιάζω

διπλασιασμός (ο) → δι-, -πλασιασμός

διπλάσιος, -α, -ο → δι-, -πλάσιος
διπλάσιος | -ίως επίρρ. → δι-, -πλάσιος | -ίως
 διπλευρός, -η, -ο → δι-, -πλευρός
διπλό- κ. **διπλό-** κ. **διπλό-** [μτγν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι υπάρχει ή γίνεται δύο φορές το ίδιο: *διπλο-σάγωνα, διπλο-γραφία, διπλο-κλειδώνω, διπλό-τυπο*.
διπλόβαρδια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η διπλή βάρδια: *σήμερα θ' αρχίσει-έχει ~ στο εργοστάσιο 2. (ειδικότ.) η διεξαγωγή μαθημάτων το πρωί και το απόγευμα που ισχύει σε ορισμένα δημόσια σχολεία, προκειμένου να εξυπηρετηθεί διπλός αριθμός μαθητών (λόγω έλλειψης χώρου, υλικότεχνικής υποδομής κ.λπ.).*
διπλογενής, -ής, -ές [1889] {διπλογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΛΩΣΣ. (για όνομα) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε δύο γένη με την ίδια σημασία, π.χ. η *έλικα - ο έλικας, ο σωλήνας - η σωλήνα, ο τζιτζίκας - το τζιτζίκι, η μελόνη - το μελόνη*.
διπλογραφία (η) [1846] {διπλογραφιών} η τήρηση λογιστικών βιβλίων με χρέωση ενός λογαριασμού και αντίστοιχη πίστωση άλλου. — **διπλογραφικά** επίρρ., **διπλογράφος** (ο/η) [1849], **διπλογραφικός, -ή, -ό** [1892].
διπλογράφο (το) [1833] {διπλογράφου | -ων} (στη λογιστική) διπλό αντίγραφο.
διπλοδοντικός, -ή, -ό συνήθ. στη φρ. **διπλοδοντικά σύμφωνα** τα συριστικά σύμφωνα.
διπλοεγγεγραμμένος, -η, -ο κ. **διπλοεγγεγραμμένος** 1. αυτός που έχει γραφεί δύο φορές: ~ *σελίδα 2.* (ως ουσ.) πολίτης που -είτε από λάθος είτε σκόπιμα- είναι γραμμένος σε δύο εκλογικούς καταλόγους, και στον τόπο καταγωγής και στον τόπο διαμονής του.
διπλοειδής, -ής, -ές (διπλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) ΒΙΟΛ. (για πυρήνα, κύτταρο, οργανισμό) αυτός που περιέχει τον συνολικό αριθμό χρωμοσωμάτων, δηλ. ένα ζεύγος από κάθε είδος (πβ. λ. *αποειδής, πολυπλοειδής*). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diploide].
διπλοθεσία (η) {διπλοθεσιών} η κατάληψη δύο θέσων εργασίας, στον ίδιο ή σε διαφορετικό χώρο, από τον ίδιο εργαζόμενο.
διπλοθεσιτής (ο) {διπλοθεσιτών}, **διπλοθεσιτισσα** (η) {διπλοθεσιτισσών} δημόσιος υπάλληλος που, κατά παράβαση του νόμου, κατέχει ταυτόχρονα δύο εργασιακές θέσεις.
διπλοκαθίω ρ. αμετβ. {διπλοκάθισα, -μένος} 1. κάθονται με διπλωμένα τα πόδια 2. **τρογγυλοκάθονται** (βλ.λ.) ΣΥΝ. **καλοκάθονται**.
διπλοκατοικία (η) {διπλοκατοικιών} κτίσιμα που περιλαμβάνει δύο ανεξάρτητες κατοικίες: *στην περιοχή υπάρχουν κυρίως μονοκατοικίες και διπλοκατοικίες*.
διπλοκλειδώνω ρ. μετβ. {διπλοκλειδώσα, -θηκα, -μένος} κλειδώνω στρέφοντας το κλειδί δύο φορές στην κλειδαριά, συνεπώς κλείνω με ασφάλεια ΣΥΝ. **διπλομανταλώνω**.
διπλόκλιτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (ουσιαστικό) αρσενικού γένους, που στον πληθυντικό αριθμό αλλάζει γένος και ακολουθεί επομένως άλλη κλίση: *ο πλόκλιτος - τα πλόκλιτη || ο βράχος - οι βράχοι | τα βράχια*.
διπλοκράτηση (η) {-ής κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κράτηση τής ίδιας θέσης (σε μέσο μεταφοράς, θέατρο κ.λπ.) για δύο διαφορετικά πρόσωπα.
διπλομανταλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {διπλομαντάλωσα, -θηκα, -μένος} διπλοκλειδώνω (βλ.λ.).
διπλοπαρκάρισμα (το) {διπλοπαρκάρισμα-ατος | -ατα, -άτων} το παρκάρισμα οχήματος διπλά σε ήδη σταθμευμένο όχημα έτσι, ώστε να σχηματίζεται διπλή σειρά, αντίθετα προς τους κανόνες οδικής κυκλοφορίας.
διπλοπενιά (η) 1. τρόπος παιξίματος μουσικού κομματιού στο μπουζούκι, που συνδυάζει νότες τρίμο-σεκόντο: «να σου παίξω μπουζουκάκι μ' όμορφη ~» (λαϊκ. τραγ.). 2. ο δεξιοτεχνικός τρόπος παιξίματος του μπουζουκιού: *άσος τής ~*.
διπλοπόδι επίρρ.: με σταυρωμένα πόδια, σταυροπόδι.
διπλοπρόσωπος, -η, -ο [1809] διπρόσωπος (βλ.λ.). — **διπλοπροσωπία** (η) [1879].
διπλός, -ή, -ό 1. αυτός που αποτελείται από δύο όμοια μέρη: ~ *πόρτα | κουρτίνα | τζάμι | διαφορικό || ζυριστική μηχανή με ~ λεπίδες* ΦΡ (α) (στον λόγ. τ. *διπλούν*) εις *διπλούν* (για έγγραφο) σε δύο όμοια αντίτυπα: *να έχεις μαζί σου την αίτηση ~ (β) τα βλέπω διπλά έχω μεθύσει και δεν βλέπω κανονικά τα πράγματα, βλέπω τα αντικείμενα με είδωλα: μόλις πω δυο ποτηράκια, αρχίζω να - 2. δύο φορές μεγαλύτερος σε μέγεθος, ποσότητα, έκταση ή πάχος: διπλάσιος: ~ *μαθός | τιμή | έξοδα | λεωφορείο | μερίδα | τείχος περιοδικού (με περισσότερες, όχι κατ' ανάγκην διπλάσιες, σελίδες) || έγινε ~ (πάχυνε υπερβολικά) || καφέ | ούισκι | κονιάκ- | μερίδα | σουβλάκι (με δύο πίτες) || ~ *δίσκος | CD. | κασέτα (που αποτελούνται από δύο δίσκους) | CD. | κασέτες με μουσική ή τραγούδια 3. κατάλληλος για δύο άτομα: ~ *κρεβάτι | κουβέρτα | ποδήλατο* ΦΡ. (α) **και του χρόνου διπλό!** ευχή σε άτομο να παντρευτεί εντός του έτους (β) **και του χρόνου διπλό!** ευχή σε έγγαμη γυναίκα να αποκτήσει παιδί 4. αυτός που αναφέρεται σε δύο θέματα ταυτόχρονα ή γίνεται παράλληλα με κάτι άλλο: ~ *συνομιλίες, για το Κυριακή και την φελοκρηπίδα του Αιγαίου || διεξάγονται ~ εκλογές, εθνικές και ευρωπαϊκές 5. (κυριολ. κ. μφ.) χορισμένος στα δύο, διγασμένος: ~ *δρόμος | προσωπικότητα-φρ. (α) δρόμος διπλής κατευθύνσεως* δρόμος που επιτρέπει τη διεύθυνση οχημάτων σε δύο αντίθετες κατευθύνσεις (β) **διπλή διαχωριστική (γραμμική)** οδική σημάζηση με τη μορφή δύο λευκών παράλληλων γραμμών που χωρίζουν στα δύο το οδόστρωμα δρόμων διπλής κατευθύνσεως, δηλώνοντας ότι απαγορεύεται η καταπάτηση τους από τα διερχόμενα οχήματα 6. αυτός που εμφανίζεται με δύο διαφορετικές μορφές: ~ *άοριστος ενός ρήματος | μετοχή | σημασία || παίζω ~ πα-*****

ραλλαγή στο ΠΡΟ-ΠΟ (σημειώνω δύο διαφορετικές προβλέψεις για το αποτέλεσμα ενός αγώνα, π.χ. ΙΧ, Χ2) 7. (μτφ.) *διφορούμενο ή υποκριτικό: κάνω ~ (ωή || παίζω - παχνίδι 8. (εμφατ. για συναισθηματά) πολύ έντονος, ισχυρός ή που προέρχεται από δύο πηγές: ~ *χαρά | πόνος | πένθος || η επιτυχία του είναι για μας ~ χαρά: και γιατί είναι γιος μας και γιατί δόξασε την Ελλάδα 9. διπλωμένος στα δύο: κρύβει κ' έβαλε την κουβέρτα -10. διπλό (το) (α) ΑΘΛ. αγώνας προπόνησης, κατά τον οποίο οι παίκτες μιας ομάδας χωρίζονται στα δύο και παίζουν σε όλη την έκταση του γηπέδου ανάμεσα στις δύο εστίες (γενικότ.) αγώνας μεταξύ δύο ομάδων σε όλη την έκταση του γηπέδου ΑΝΤ. *μονό (β) (στο ΠΡΟ-ΠΟ) το σημείο 2, που δηλώνει νίκη της ομάδας που αναφέρεται δεύτερη (επειδή παίζει εκτός έδρας) στο δελτίο με τους αγώνες των προγνωστικών ποδοσφαιρών: στο ΠΡΟ-ΠΟ ήρθαν πολλά - αυτή την Κυριακή || παίζω μια ομάδα | έναν αγώνα - (σημειώνω 2, ότι θα έρθει «διπλό», θα νικήσει η ομάδα που παίζει εκτός έδρας) ΣΥΝ. *δύο (γ) (στα ζάρια, στα χαρτιά) ο αριθμός δύο: *ρίχνω κάτω το - (το χαρτί με τον αριθμό «δύο» || φέρνω διπλές* (ζαριά όπου τα δύο ζάρια δείχνουν στην επάνω επιφάνεια τους τον αριθμό «δύο»). Επίσης (λόγ.) *διπλούς, -ή, -ούν* [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διπλούς < δι- (< δίδς) + πλους < πλός*, για το οποίο βλ. λ. *απλούς*].
-διπλός, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν (με έμφαση) πόσες φορές έχει αυξηθεί κάποιος/κάτι: *τετρά-διπλος, πεντά-διπλος*. [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *τετρά-διπλος*), που προέρχεται από το αρχ. *διπλός | διπλός* (βλ.λ.)].
διπλοσάγωνα (το) η συσφύρευση πάχους κάτω από το κανονικό σάγωνα, που δίνει την εντύπωση δεύτερου σαγονιού ΣΥΝ. προγόλι.
διπλοσκοπία (η) η φύλαξη χώρου από δύο σκοπούς, έναν ακίνητο και έναν μετακινούμενο. — **διπλοσκοπός** (ο).
διπλοτυπία (η) {διπλοτυπιών} ΓΛΩΣΣ. η ύπαρξη δύο διαφορετικών τύπων στην ίδια λέξη: *χτυπό - κτυπό, σιτάρι - στάρι, κυβέρνηση - κυβερνησέως* ΣΥΝ. *διτυπία*.
διπλότυπος, -η, -ο [1833] 1. ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει διπλό τύπο: ~ *σύνθετα* (λ.χ. *καρδιοχτύπι - χτυποκάρδι*) 2. τυπωμένος σε δύο αντίτυπα: ~ *απόδειξη 3. διπλότυπο (το) (α) βιβλίο έντυπων αποδείξεων πληρωμής ή παραλαβής, που αποτελείται από όμοια (ανά δύο) δελτία ή φύλλα, το ένα από τα οποία παραμένει στο βιβλίο (β) (συνεκδ.) το φύλλο που παραμένει στο βιβλίο αποδείξεων το στέλεχος*.
διπλούς, -ή, -ούν → διπλός
διπλοφάρδος, -η, -ο αυτός που έχει φάρδος διπλάσιο από το κανονικό: ~ *φάρσα* ΑΝΤ. *μονοφάρδος*.
διπλοψηφίζω ρ. αμετβ. [1892] {διπλοψηφίσει} ψηφίζω, κατά παράβαση του νόμου, δύο φορές στην ίδια εκλογική αναμέτρηση (συνήθ. σε διαφορετικά εκλογικά τμήματα). — **διπλοψηφία** [1840] κ. **διπλοψηφιστής** (η) [1891] κ. **διπλοψηφισμα** (το).
διπλώμα (το) {διπλώμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. το τσάκινο (στα δύο, τέσσερα κ.λπ.), ώστε η αρχική επιφάνεια να γίνεται κάθε φορά διπλή: *το ~ του σεντονιού | τον ρούχων | του φύλλου τής πίτας 2. το περιτύλιγμα με διαδοχικά τσακίσματα: *χαρτί διπλώματος* (συνήθ. περιτύλιγματος) ΣΥΝ. *τύλιγμα, αμπαλάς 3. έγγραφο με το οποίο εκαιδευτικό ίδρυμα ή άλλος επίσημος οργανισμός πιστοποιεί την επιτυχία ολοκλήρωσης κύκλου σπουδών ή την επάρκεια υποψηφίου αντιστοίχως: *πήρε το ~ του από το Πολυτεχνείο || πήρα το ~ οδήγησης || διδακτορικό ~ || έκανε επέκταση του ~ οδήγησης, από εργασιτικό σε επαγγελματικό* ΣΥΝ. *πτυχίο, άδεια* ΦΡ. (α) (ειδικότ.) **παίρω διπλώμα** κρινόμαι άξιος ή κατάλληλος για (κάτι), επιτυγχάνω σε σχετική εξέταση: ~ *οδήγησης | μηχανικού | δασκάλου (β) **αναγνωριστικό τιμητικό διπλώμα** έγγραφο που αναγνωρίζει επίσημα ιδιότητα ή τίτλο του υποψηφίου και δίνεται προς τιμήν του (γ) **διπλώμα ευρεσιτεχνίας** προνομιακό έγγραφο που παρέχει το κράτος σε εφευρέτη για την κατοχύρωση και αποκλειστική εκμετάλλευση τής εφευρέσεως του 4. (στην παλαιωγραφία) έγγραφο διπλωμένο ώστε να ασφαλείται το περιεχόμενό του και να βεβαιώνεται η γνησιότητα του με την επίθεση σφραγίδας. [ΕΤΥΜ. αρχ. < διπλό (-όω) < διπλούς. Από τη μτγν. σημ. του διπλωμένου εγγράφου η λ. δήλωσε αργότερα και το πιστοποιητικό ορισμένης ικανότητας (π.χ. οδήγησης) ή το πτυχίο. Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. *diploma*, γαλλ. *diplôme* κ.ά.].
διπλωμάτης (ο/η) [1851] {διπλωματών} 1. επίσημος αντιπρόσωπος μιας κυβέρνησης σε ξένη χώρα- (συνήθ.) ανώτερος υπάλληλος του Υπουργείου Εξωτερικών, που ασχολείται με τη διαχείριση εξωτερικών υποθέσεων του κράτους: ~ *καριέρας 2. (μτφ.) πρόσωπο επιτήδειο και επιδέξιο σε συνεννοήσεις ή διαπραγματεύσεις 3. (κατ' επέκτ.) πονηρός, διπρόσωπος άνθρωπος. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. *diplomate < diplomatique < νεολατ. *diplomatica* (όπως μαρτυρείται σε τίτλο βιβλίου του 1681: *De re diplomatice*) < λατ. *diploma < αρχ. *διπλώμα* (βλ.λ.), επειδή οι διπλωμάτες επέδιδαν τα διαπιστευτήρια τους σε διπλωμένα έγγραφα*].
διπλωματία (η) [1871] {διπλωματιών} 1. το έργο και η ιδιότητα του διπλωμάτη: *μυστική | διεθνής ~ || τις πολεμικές επιχειρήσεις διαδέχθηκε ~ 2. (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων και υπηρεσιών που ασχολούνται με τις διεθνείς σχέσεις ενός κράτους: επιτυχία τής ελληνικής - 3. (μτφ.) ικανότητα και επιδεξιότητα σε συνεννοήσεις ή διαπραγματεύσεις: *χρειάζεται υπομονή και ~, για να πειστεί 4. (μτφ.) ανεπικρίνεια, διπροσωπία*.
διπλωματικός, -ή, -ό [1814] 1. αυτός που σχετίζεται με τη διπλωματία ή τους διπλωμάτες: ~ *ασυλία | λύση | αντιπρόσωπος | επιτυχία | ήττα | κύκλοι | δραστηριότητα | πηγή | ρόλος | προτοβουλία | παρασκήνιο || το ζήτημα τακτοποιήθηκε διά τής - οδού* ΦΡ. **Διπλωματικό************

ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΣΤΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ
(από τον κατώτερο προς τον ανώτερο)

- Ακόλουθος Πρεσβείας
- Γραμματέας Πρεσβείας Γ
- Γραμματέας Πρεσβείας Β'
- Γραμματέας Πρεσβείας Α
- Σύμβουλος Πρεσβείας Β'
- Σύμβουλος Πρεσβείας Α
- Πληρεξούσιος Υπουργός Β'
- Πληρεξούσιος Υπουργός Α
- Πρέσβης

} Πρεσβευτικές βαθμίδες

- * *Πρέσβης επί τιμή* (πρέσβης που έχει συνταξιοδοτηθεί και του έχει δοθεί τιμητικά ο βαθμός του πρέσβη εάν δεν πρόερχεται από τη διπλωματική υπηρεσία, λέγεται πρέσβης *εκ προσωπικότητάς*)
- ** *Πρεσβευτές χαρακτηρίζονται* μόνον οι Πληρεξούσιοι Υπουργοί Α και Β' (τιμητικά προσφωνούνται *πρέσβεις*)
- *** *Επιτετραμμένοι*: οποιασδήποτε βαθμίδας διπλωμάτης αντικαθιστά τον πρέσβη, όταν απουσιάζει ή δεν υπάρχει

Πρεσβεία - Προξενείο

Πρεσβείες υπάρχουν μόνο στις πρωτεύουσες των κρατών και οι πρέσβεις προϊστανται των πρεσβείων εκπροσωπώντας τον πρόεδρο της Δημοκρατίας και την κυβέρνηση της χώρας προέλευσης. *Γενικά προξενεία* υπάρχουν σε πολλές μεγάλες πόλεις με αρμοδιότητες σχετικές με υποθέσεις πολιτών ενός κράτους σε ξένη χώρα (στην πόλη όπου διαμένουν, εμπορεύονται κ.λπ.), καθώς και με θέματα της ομογένειας.

Μόνιμες Αντιπροσωπείες

Υπάρχουν στις έδρες των Διεθνών Οργανισμών και σε αυτές προϊστανται διπλωμάτης πρεσβευτικής βαθμίδας (*Μόνιμος Αντιπρόσωπος*, λ.χ., στον Ο.Η.Ε.).

Σόγια (συντομ. Δ.Σ.) | **Διπλωματική Υπηρεσία** το σύνολο των διπλωματών σε μια χώρα 2. (μτφ.) αυτός που ενεργεί με έξυπνο και προσεκτικό τρόπο ή με πονηριά: ~ απάντηση (που δεν φανερώνει σαφώς ποια είναι η άποψη, η θέση του ομιλούντος, αλλά μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως) ΣΥΝ. πανούργος · 3. ΦΙΛΟΛ. **διπλωματική** (η) κλάδος της παλαιογραφίας που ασχολείται με την ανάγνωση και ερμηνεία διπλωμάτων ή άλλων επίσημων εγγράφων, που έχουν σωθεί σε χειρόγραφα και παπύρους · ΦΡ. **διπλωματική εργασία** η πτυχιακή εργασία σε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα. — διπλωματικά επίρρ., διπλωματικότητα (η) [1896] (σημ. 1, 2). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. diplomatique].

διπλωματούχος, -ος, -ο [1853] κάτοχος διπλώματος ανώτατης ή ανώτερης σχολής· πτυχιούχος: - *μηχανικός του Πολυτεχνείου*. διπλώων ρ. μετβ. κ. αμετβ. {διπλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) τσακίζω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα μέρη: *διπλώσε την εφημερίδα και την έβρισε στην τσάντα του* ΣΥΝ. μαζεύω, κάμπω ♦ **2.** (αμετβ.) μαζεύομαι στα δύο: *πονούσε τόσο πολύ η κοιλιά της, που διπλώσε στα δύο*. — διπλώση (η) [αρχ.], διπλωτής (ο) [1890], διπλωτικός, -ή, -ό κ. διπλωτός, διπλωτά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. διπλω (τόω), αρχική σημ. «διπλασιάζω», < διπλός. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

διπλωσία (η) [1844] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η διαταραχή της όρασης, κατά την οποία ο ασθενής βλέπει τα αντικείμενα διπλά. [ΕΤΥΜ. < διπλός + -ατία, πβ. παρακ. *ὄπ-ὄπ-α* (ρ. ὄρῳ «βλέπω»), ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. diplopie].

διποδίω ρ. αμετβ. {διποδία} (για υποζύγια) κινούμαι με διποδισμό (βλ. λ.).

διποδισμός (ο) ρυθμικός βηματισμός του αλόγου, που γίνεται με διαδοχική ανύψωση και στήριξη των διαγωνίων ποδιών του. διποδός, -ή, -ο **1.** αυτός που στήριζεται σε δύο πόδια, που έχει δύο υποστηρίγματα: - *περωτό | βάση | σκέυος* **2. δίποδο** (το) {διποδ-ου | -ων} (α) ο άνθρωπος (β) τα πόδια του αλόγου θεωρούμενα ανά δύο: *πρόσθιο | οπίσθιο* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. δίπους, -οδός < δι- (< δίς) + πους «πόδι»].

διπολικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει δύο πόλους: ~ *διακόπτης | μαγνήτης* **2.** αυτός που αποτελείται ή βασίζεται σε δύο αντιτιθέμενα στοιχεία: ~ *πολιτικό σύστημα* (όπου εναλλάσσονται στην εξουσία δύο αντιπала κόμματα) ΣΥΝ. δίπολος. — διπολικότητα (η).

διπολισμός (ο) η ύπαρξη δύο πόλων, δύο ανταγωνιστικών δυνάμεων, τον οποίων η σύγκρουση και ο ανταγωνισμός καθορίζει τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις ΣΥΝ. δικομματισμός.

δίπολος, -η, -ο [1882] **1.** διπολικός (βλ. λ.). **2. δίπολο** (το) {διπόλ-ου | -ων} σύστημα που αποτελείται από δύο μαγνητικούς πόλους με ίσες αλλά ετερόνυμες ποσότητες μαγνητικού φορτίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bipolaire].

δίποντο (το) (στην καλαθοσφαίριση) καλάθι δύο πόντων. [ΕΤΥΜ. < δι- (< δίς) + πόντος, ουδ. κατά το καλάθι].

δίπορτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύο πόρτες, δύο εξόδους: - *αυτοκίνητο* ΣΥΝ. δίθυρος **2.** (μτφ.) **δίπορτο** (το) διπλή διεξόδος: *καταφύγιο* · ΦΡ. **το έγω δίπορτο** (i) διατηρώ ταυτόχρονα δύο διαφορετικές ασχολίες (ii) διατηρώ ταυτόχρονα δύο ερωτικές σχέσεις.

δίπρακτος, -η, -ο → δι-, -πρακτος **διπρόσωπος**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δείχνει δύο πρόσωπα, υποκριτικός: ~ *άτομο | πολιτική* ΣΥΝ. διπλοπρόσωπος. — διπρόσωπα επίρρ., **διπροσωπία** (η) [μεσν.].

δίπτερος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει δύο φτερά **2. ΖΩΟΛ.** *δίπτερα* (τα) (διπτέρον) μεγάλη τάξη εντόμων που έχουν δύο φτερά · 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. *δίπτερος γαός* ναός με διπλή σειρά κίωνων και στις τέσσε-ρεις πλευρές.

δίπτυχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει δύο πτυχώσεις: διπλωμένος στα δύο **2.** (μτφ.) καθετί αποτελούμενο από δύο μέρη: ~ *προβλήματα | κινηματογραφικό αφιέρωμα* **3. ΔΙΠΤΥΧΟ** (το) {διπτύχ-ου | -ων} (α) στρατιωτικό πηλίκιο με πτυχώσεις (κόγχες) στο πρόσθιο και το οπίσθιο άκρο του· δίκωχο (β) ΕΚΚΛΗΣ. (i) βιβλίο ή χαρτόνι διπλωμένο στα δύο, όπου αναγράφονται τα ονόματα ζώντων και νεκρών, που μνημονεύει ο ιερέας στην προσκομιδή (βλ. λ.) (ii) μικρή εκκλησιαστική εικόνα αποτελούμενη από δύο ξύλινες πλάκες συνδεδεμένες σε σχήμα γωνίας, που απεικονίζουν θρησκευτικά, εκκλησιαστικά θέματα, μορφές αγίων (iii) (γενικότ.) έργο ζωγραφικής ή γλυπτικής αποτελούμενο από δύο πετάσματα που μπορούν να διπλωθούν το ένα πάνω στο άλλο **4. ΦΙΛΟΛ.** **δίπτυχα** (τα) (στην παλαιογραφία) δύο συνενωμένες πινακίδες (βλ. λ.), που αποτελούσαν έναν κώδικα (βλ. λ., σημ. 6) (βλ. κ. λ. τρίπτυχα, πολύπτυχα).

δίπτυχος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που έχει δύο μορφολογικά διακρινόμενες πτωτικές κατάληξεις (π.χ. ο *πατέρ-ας, τού | τον πατέρα*) **2.** (για ρήμα) αυτό που συντάσσεται με δύο αντικείμενα, εκφερό-μενα σε δύο διαφορετικές πτώσεις (π.χ. *δίνω τού φίλου μου νερό*).

δίπυλος, -η, -ο → δι-, -πυλός **δίπυρνος**, -η, -ο [μτγν.] (για καρπούς) αυτός που έχει δύο πυρήνες, δύο κουκούτσια.

δίπυρνίτης (άρτος) (ο) {διπυρνίον} άρτος που νήθηκε δύο φορές, για να διατηρηθεί περισσότερο· παξιμάδι, γαλέτα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. δίπυρνίτης (άρτος) < δι- (< δίς) + -πυρνίτης < πύρ].

δίρυγτος, -η, -ο (για στέγη) αυτός που έχει δύο κεκλιμένες πλευρές: ~ *σκεπή | στέγη* ΣΥΝ. αμφικλινή, ΓΕΥΜ. < δι- (< δίς) + ρυγτός].

Δίρυση (η) ὄρος της Εύβοιας μεταξύ Χαλκίδας και Κύμης. Επίσης Δίρ-φυς {Δίρυφος}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Δίρυφος, -υος, προελλην. προελ., αγν. ετύμου].

δίς (η) συντομ. {δίδος, διδά} (επίσ. κυρ. σε επιστολές, προσκλητήρια κ.λπ.) η δεσποινίδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*. [ΕΤΥΜ. Συγκεκριμ. τ. τού {δεσποινίς}, πβ. κ. αγγλ. miss < mi(stre)ss].

δίς (ο) συντομ. {άκλ.} το δισεκατομύριο: *κόστισε δύο ~*. [ΕΤΥΜ. Συγκεκριμμένος τ. τού δίς(εκατομύριο)].

δίς επίρρ. (λόγ.) δύο φορές: ~ *εις θάνατον* || το ~ *εξαρτείν ουκ ανδρός σοφού* (βλ. λ. *εξαρτείν*).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δεις < I.E. *dwi- «δύο φορές», πβ. σανσκρ. dvihi, λατ. bis, bi- (ά συνθ.), π.χ. γαλλ. biscuit «μπισκότο» (< bis + cuisit «ψημένο») κ.ά. Ομόρρ. δύο (βλ. λ.), δίχο- (α' συνθ.), δι- (ά συνθ.) κ.ά.].

ΔΙ.Σ. (η) Διαρκής Ιερά Σύνοδος.

δίς → δι-

δισάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-παλαιότ.) δύο μικροί σάκοι από ύφασμα ή δέρμα, ενωμένοι στο επάνω μέρος, που τους κρεμούσαν είτε στο σιαμάρι ζώου από τη μια και την άλλη μεριά είτε από τον ὄμο μπροστά και πίσω για να μοιράζεται το βάρος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. δισάκιον < δι- (< αρχ. δίς) + σακκίον, υποκ. τού αρχ. σάκ(κ)ος].

δισαπόστακτος, -η, -ο (για ποτό) αυτός που έχει υποστεί διπλή απόσταξη: ~ *ούζο* (που θεωρείται και το καλύτερο). [ΕΤΥΜ. < δίς + -απόστακτος < αποστάζω].

δισδιάστατος, -η, -ο → δι-, -διάστατος **δισέγγονος** (ο) [μτγν.], **δισέγγονη** (η) το παιδί του εγγονού ή της εγγονής σε σχέση με τον παππού ή τη γιαγιά τους· η τρίτη γενιά. Επίσης **δισέγγονος** (ο), **δισέγγονη** κ. (λαϊκ.) **δισέγγονα** (η). — **δισέγγονο** κ. **δισεγγόνι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

δισεκατομύριο (το) [1871] {δισεκατομμυρί-ου | -ων} το ποσό των χιλίων εκατομμυρίων, ο αριθμός 1.000.000.000 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. billion].

ΣΧΟΛΙΟ Σωστά έχει παρατηρηθεί από τον λεξικογράφο Γ. Ζηκίδη ότι η νεόπλαστη αυτή λέξη «δύνатаι να σημαίνει μόνον δύο εκατομύρια, πβ. *διγίλιοι, διαμίριοι*» και ότι ορθότερο θα ήταν τα χίλια εκατομύρια, που είναι το δισεκατομύριο, να δηλώνονται με τον νεολογισμό χιλιεκατομύριο

δισεκατομμυριούχος, -ος, -ο [1891] **1.** αυτός που έχει περιουσία πάνω από ένα δισεκατομύριο **2.** (κατ' επέκτ.) πολύ πλούσιος, πάμπλουτος.

δισετός, -η, -ο κ. (καθημ.) **δισετός** **1.** (έτος) που έχει 366 μέρες: ~ *χρόνος* **2.** (μτφ.) χρόνος με πολλές δυσκολίες και συμφορές: *ήρθαν ~ καιροί* ΣΥΝ. δυσοίανος, (λαϊκ.) γρουσουζίκος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < δίς + έτος. Εφόσον δισεκά είναι τα έτη που έχουν 366 (αντί 365) ημέρες, κατά τη ρωμαϊκή εποχή ο αριθμός αυτός επιτυγχάνονταν με την επανάληψη της έκτης ημέρας του Μαρτίου. Αργότερα, ο Ιούλιος Καίσαρ ὄρισε ως εμβόλιμη ημέρα την 29η Φεβρουαρίου. Δεισιδαιμονικές πεποιθήσεις που συνδέονται με τα δίσεκτα έτη (λατ. anni bisexti), προέρχονται από την αρχ. Ρώμη και οφείλονται πθ. στο γεγονός ότι ο Φεβρουάριος (όπου προσετίθετο η εμβόλιμη ημέρα) ήταν ο μήνας των νεκρών και οι Ρωμαίοι πίστευαν ότι τότε ήταν εξαιρετικά δυσοίανο να συνάπτει κανείς γάμο ή εμπορικές

συμφωνίες].
 δισέλιδος, -η, -ο → δι-, -σέλιδος
 δισήμαντος, -η, -ο → δι-, -σήμαντος
 δισήμος, -η, -ο [μτρν.] 1. αυτός που έχει δύο σημασίες ΣΥΝ. δισήμα-ντος · 2. ΜΟΥΣ. *δίσημος πούς* ρυθμική μονάδα της βυζαντινής μουσικής που αποτελείται από δύο χρονικά σημεία. — *δισημία* (η) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίο*.

δίσημος: συνώνυμα. Τόσο το **δίσημος** όσο και το **δισήμαντος** δηλώνουν λέξεις με δύο σημασίες (π.χ. τάξη = (α) εντάξια (β) κατηγορία-διάσταση = (α) μήκος, πλάτος κ.λπ. (β) διαφορά κ.ο.κ.). Αντιθέτως, το **αμφίσημος** δηλώνει περισσότερο τη σημασιολογική αμφιβολία και ασάφεια που προκαλεί είτε μια δισήμη | δισήμαντη λέξη είτε και μια μονόσημη | μονοσήμαντη λέξη σε συγκεκριμένο περιβάλλον. Το ίδιο ισχύει και για το **διοφρούμενος**, που δηλώνει διτλή εκδοχή στον τρόπο κατανόησης μιας λέξης.

δισθενής, -ής, -ες [δισθεν-ούς | -είς (ουδ.-ή)] 1. ΧΗΜ. χημικό στοιχείο που έχει σθένος +2 ή -2 (που χρειάζεται ή προσφέρει δύο ηλεκτρόνια κατά τον συνδυασμό του με άλλο στοιχείο για τον σχηματισμό χημικής ένωσης· βλ. κ. λ. *σθένος*) 2. ΓΛΩΣΣ. (ρήμα) που συντάσσεται με ένα αντικείμενο: ο *Πέτρος κοιτάζει τη θάλασσα* (ένα σθένος είναι το υποκείμενο «ο Πέτρος» και ένα το αντικείμενο «τη θάλασσα»· βλ. κ. λ. *σθένος*). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *δύο*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bivalent].

δισκάδικο (το) (καθην.) το κατάστημα του οποίου πωλούνται δίσκοι μουσικής και γενικότε. έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό γύρω από τη μουσική-δισκοπωλείο.

δισκάριο (το) [μεσν.] {δισκαρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό σκεύος, όπου τοποθετείται ο άγιος ύρτος της προσφοράς κατά την τέλεση της Θείας Λειτουργίας.

δισκελής, -ής, -ές → δι-, -σκελής
δισκέτα (η) {δισκετών} ΠΛΗΡΩΦ. εύκαμπτος φορητός δίσκος με μαγνητική επικάλυψη, που χρησιμοποιείται για την εγγραφή και αποθήκευση πληροφοριών: *μεταφέρω | περνάω τα κείμενα σε ~ (τα γράφω ή τα αντιγράφω)* ΣΥΝ. εύκαμπτος | μαλακός δίσκος ΑΝΤ. σκληρός δίσκος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. diskette].

δίσκιο (το) μικρή ποσότητας φάρμακο, που έχει συμπιεστεί, ώστε να λάβει στερεά μορφή σε σχήμα μικρού δίσκου· *χαπί* ΣΥΝ. ταμπλέτα· ΦΡ. *αναβράζον δίσκιο* βλ. λ. *αναβράζω*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. tablet].

δισκοβολία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. ολυμπιακό αγώνισμα του κλασικού αθλητισμού, κατά το οποίο οι αθλητές διαγωνίζονται στη ρίψη δίσκου κατασκευασμένου από ξύλο και μέταλλο (βλ. κ. λ. *δίσκος*). — **δισκοβόλος** (ο/η) [μτρν.] [ΕΤΥΜ. μτρν. < *δισκοβόλος* < *δίσκος* + *-βόλος* < *βάλλω*].

δισκογραφία (η) {χωρ. πληθ.} 1. (κυριολ.) η εγγραφή ηχητικού υλικού σε δίσκους (βινυλίου ή ψηφιακούς), που αναπαράγουν σε ειδικό μηχανήμα (πικάπ ή σιντί) τον ήχο 2. η αναπαραγωγή και διακίνηση τέτοιων δίσκων με μουσική και τραγούδια: η ~ *είναι ανεπτυγμένη στη χώρα μας* 3. (συνεκδ.) το σύνολο των δίσκων που παράγονται και διακινούνται: η *ελληνική ~ έχει να παρουσιάσει αξιόλογα μουσικά έργα*. — **δισκογραφικός**, -ή, -ό, **δισκογραφικά** επίρρ.

δισκοειδής, -ής, -ές [μτρν.] {δισκοειδ-ούς | -είς (ουδ.-ή)} αυτός που έχει σχήμα δίσκου.

δισκοθήκη (η) {δισκοθηκών} 1. θήκη στην οποία τοποθετούνται (μουσικοί συνήθ.) δίσκοι και (συν'εκδ.) έπιπλο ή χώρος στο' οποίο αυτοί φυλάσσονται 2. η συλλογή μουσικών δίσκων ταξινομημένων κατά θέματα και κατά συνθέτες: *έχει πλούσια ~ 3. η ντισκοτέκ* (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. discothèque].

δισκοπάθεια (η) {δισκοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση μεσοσπονδύλιων δίσκων της σπονδυλικής στήλης του ανθρώπου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. discopathy].

δισκοπότηρο (το) [μεσν.] 1. ΕΚΚΛΗΣ. το άγιο ποτήριο της Θείας Κοινωνίας (μαζί με το δισκάριο) 2. (κατ' επέκτ.) κάθε σκεύος που έχει το σχήμα αυτού του ποτηριού 3. **δισκοπότηρα** (τα) τα ποτήρια, τα φλιτζάνια και οι δίσκοι (σπτιού ή καταστήματος) για σερβίρισμα.

δισκοπρίονο (το) φορητό ηλεκτροκίνητο πρίονο με ατσάλινο οδοντωτό δίσκο, ο οποίος περιστρέφεται με μεγάλη ταχύτητα.

δισκοπωλείο (το) το δισκάδικο (βλ.λ.).

δίσκος (ο) 1. ΑΘΛ. επίπεδο κυκλικό αντικείμενο από ξύλο ή μέταλλο, το οποίο ρίχνεται σε απόσταση στο αγώνισμα της δισκοβολίας 2. ΑΘΛ. (συνεκδ.) το αγώνισμα της δισκοβολίας: *πήρε χρυσό μετάλλιο στον ~ 3. (α) καθετί με κυκλικό και επίπεδο σχήμα: ~ για τον άγιο άρτο* (δισκάριο) || ~ της *ζυγαριάς* (όπου τοποθετούνται τα προϊόντα ή τα ζύγια) || ~ του *ρολογιού* (όπου αναγράφονται οι ώρες) || (μτρφ.) ο ~ του *ηλιού*· ΦΡ. *ιπτάμενος δίσκος* ουράνιο σώμα σε σχήμα δίσκου, που κινείται σε μεγάλο ύψος και με υψηλή ταχύτητα, και πιστεύεται ότι προέρχεται από το διάστημα (βλ. κ. λ. *ούφο*) (β) (ειδικότερ.) συνήθ. κυκλικό (αλλά και σε άλλα σχήματα), επίπεδο σκεύος για σερβίρισμα: *έφερε τον καφέ σε έναν παραδοσιακό ~4. ΑΝΑΤ. μεσοσπονδύλιο δίσκοι* οστέινες συνδέσεις που επιτρέπουν την κίνηση ανάμεσα στα ζεύγη των σπονδύλων και εξουδετερώνουν τις πιέσεις που δέχεται η σπονδυλική στήλη (από τρέξιμο, πήδημα κ.λπ.) 5. (α) (ειδικότερ.) το κυκλικό σκεύος που περιφέρει για έρανο προς το τέλος της Θείας Λειτουργίας: *βγαίνει | περνά ~| η περιοράά του ~* (β) (μτρφ.) έρανος για οποιονδήποτε σκοπό· κυρ. στη ΦΡ. *βράζω δίσκο* κάνω έρανο: *τόρα που έχασε τη δουλειά του, θα βγάλουμε δίσκο να τον συντηρήσουμε* · 6. επίπεδη, κυκλική πλάκα από βινύλιο ή μέταλλο, στην οποία έχει εγγραφεί με ειδική διαδικασία ηχητικό υλικό, το οποίο

αναπαράγεται από κατάλληλο μηχανήμα (πικάπ για τους δίσκους βινυλίου, CD-player για τους ψηφιακούς δίσκους): ~ *μικρή | μακράς διάρκειας | γραμμοφώνου* || *βράζω ~* (κυκλοφορώ δίσκο με τραγούδια μου) || *χρυσός | πλατινένιος ~* (δίσκος μουσικής | τραγουδιών που ξεπέρασε σε πωλήσεις τα 30.000 ή 50.000 αντίτυπα αντίστοιχως) || *κυκλοφόρησε ο πρώτος προσωπικός του ~*· ΦΡ. **ψηφιακός δίσκος** (CD: συμπαγής δίσκος) μικρός δίσκος όπου εγγράφονται με ψηφιακό σύστημα δεδομένα, μουσική ή εικόνες και αναπαράγονται σε ψηφιακή συσκευή με ακτίνες λέιζερ 7. ΠΛΗΡΩΦ. επίπεδη κυκλική βάση, πλαστική ή μεταλλική, καλυμμένη με μαγνητικό υλικό, σκληρή σε ειδικό περίβλημα προστασίας (*σκληρός ~*), ή μικρή εύκαμπτη και φορητή (δισκέτα), που επιτρέπει την εγγραφή και αποθήκευση δεδομένων με ψηφιακή μορφή σε ομόκεντρο κύκλο (πίστες): ΦΡ. *οπτικός δίσκος* δίσκος όπου αποθηκεύονται δεδομένα σε ψηφιακή μορφή, όπως κείμενα, μουσική ή φωτογραφίες, και αναπαράγονται με τη βοήθεια ακτίνων λέιζερ. — (υποκ.) δισκάκι (το) (κυρ. σημ. 6). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δίκ- < θ. *δικ-, που απαντά στο απρφ. ωορ. β' *δικ-είν* «ρίγνω, εκτοξεύω» (χωρίς ενεστ.), το οποίο πθ. αποτελεί μηδενι-σμ. βαθμ. του θ. *δικ-* του ρ. *δείκ-νυ-μι* «δείχνω». Η λ. *πέρασε* και σε ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. disque, αγγλ. disc, γερμ. Diskus κ.ά. Στην πληροφορική η λ. χρησιμοποιείται ως μετάφρ. δάνειο στους όρους *σκληρός δίσκος* (< αγγλ. hard disc) και *εύκαμπτος δίσκος* (< αγγλ. floppy disc), ενώ ο *ψηφιακός δίσκος* αποδίδει το αγγλ. compact disc].

δισκοφρένο (το) {δισκοφρένων} είδος φρένου, που περιλαμβάνει δύο τακάκια, τα οποία πιέζουν τον περιστρεφόμενο δίσκο του τροχού, προκαλώντας με την τριβή επιβράδυνση.

δισταγμός (ο) [μτρν.] η αναστολή κάποιου να προβεί σε ενέργεια ή να λάβει απόφαση λόγω αμφιβολίας για την ορθότητα ή την αποτελεσματικότητα τους ή και λόγω φόβου: *διακρίνω κάποιον ~ στα λόγια σου* || (συνγόντ. στον πληθ.) *μία μου χωρίς δισταγμούς* || *προσπάθησα να διαλύσω τους ~ του*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. disc brake].

διστάζω ρ. αμετβ. {δίστασα} καθυστερώ να προχωρήσω σε μια ενέργεια λόγω αβεβαιότητας ή φόβου: *σταμάτω λόγω αμφιβολίας: ~ να μιλήσω | να συμμετάσχω σε μια εκδήλωση* || *δίστασα για μια στιγμή, το ξανασκέφτηκα και τελικά έκανε πίσω* || *δεν ~ μπροστά σε τίποτα* || *μη δίστάσεις να μας πεις ό, τι σε απασχολεί* ΣΥΝ. *δευλιάζω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι-στ-ός < δι- (< δίσ) + -στ-, μεταπτωτ. βαθμ. θ. που απαντά στο ρ. *ί-στη-μι* (βλ. λ. *ίσταμαι*), οπότε η λ. *διστάζω* είχε αρχικώς τη σημ. «στέκομαι μεταξύ δύο αποφάσεων, τάλαντεύομαι», ο σχηματισμός του *δι-στ-ός αντιστοιχεί στο συνσκρ. dvi-sth-a «αμφί-γνομός» (< I.E. *dvi-sth-o-)].

διστακτικός, -ή, -ό [μτρν.] κ. (καθην.) **διστακτικός** αυτός που διστάζει: ~ *στάση | ματιά | ύφος* | *φανή* ΣΥΝ. αμφιταλαντευόμενος, δι-γνώμος ΑΝΤ. αποφασιστικός. — **διστακτικά** επίρρ., **διστακτικότητα** (η) [1895].

δισταυρία (η) {χωρ. πληθ.} ΠΟΛΙΤ. σύστημα εκλογής υποψηφίων, κατά το οποίο επιτρέπεται, ανάλογα με την εκλογική περιφέρεια, η σημείωση σταυρού δίπλα στα ονόματα δύο μόνο υποψηφίων στο ψηφοδέλτιο κάθε συνδυασμού.

δίστηλος, -η, -ο → δι-, -στήλος

δίστιγμα (το) [1834] ΓΛΩΣΣ. τα διαλυτικά (")

δίστιγμο (το) [1761] ΓΛΩΣΣ. η άνω και κάτω τελεία (·).

δίστιχος, -η, -ο → δι-, -στίχος

διστοιχία (η) [μτρν.] {διστοιχιών} η παράταξη σε διπλή σειρά.

διστομιάση (η) [1891] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. λοίμωξη του ανθρώπου και των μηρκαστικών, την οποία προκαλούν τα παρασιτικά σκουλήκια τα οποία ονομάζονται *δίστομα* και που εκδηλώνεται ανάλογα με την περίπτωση με διάρροια, φαγούρα, αναμία, εμετό, διόγκωση του ήπατος κ.ά. ΣΥΝ. (λαϊκ.) *χλαπάτσα*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. distomiasis < *δίστομος* < δι- + *-στομος* < *στόμα*].

Δίστομο (το) {Διστόμου} κομόπολη της Α. Στερέας Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας, γνωστή για τις γερμανικές αγριότητες που υπέστησαν οι κάτοικοι και την πυρπόληση της κομόπολης (1944). [ΕΤΥΜ. < *δίστομος* (βλ.λ.), πθ. επειδή η κομόπολη βρίσκεται στην πεδιάδα που περικλείεται από δύο βουνά, τον Ελικώνα και τον Παρνασσό].

δίστομο, -η, -ο [αρχ.] (για κοπτικά όργανα) αυτός που έχει δύο υποστάσεις, **δίστομος**, *-μαχαίρι* ΣΥΝ. αμφοτόμος.

δίτρατο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) το σημείο όπου ένας δρόμος χωρίζεται στα δύο ή στο οποίο συναντιούνται δύο δρόμοι.

δίστυλος, -η, -ο → δι-, -στύλος

δισύλλαβος, -η, -ο → δι-, -σύλλαβος

δισυπόστατος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει δύο υποστάσεις: **διφυής**, **διχιδής**, -ής, -ές {δισχιδ-ούς | -είς (ουδ.-ή)} (λόγ.) αυτός που είναι σχισμένος στα δύο, **διχλωτός**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δι- (< δίσ) + *-σιδής* < *σχίζω*].

δισχίλιο, -ες, -α [αρχ.] {δισχιλίων} δύο χιλιάδες: η *έκθεση είχε τεράστια απήγηση, αφού τα στοιχεία μιλούν για δισχιλίους επισκέπτες, που θαυμάζουν καθημερινά τα εκθέματα*.

δίταξις, -α, -ο → δι-, -τάξις

δίτερμα (το) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ. | χωρ. πληθ.} παιχνίδι ποδοσφαίρου που παίζεται από σύνολο παικτών, που έχουν χωριστεί σε δύο ομάδες, μεταξύ δύο εστιών (τερμάτων) ΑΝΤ. μονότερμα. [ΕΤΥΜ. < δι- (< δίσ) + *τέρμα*].

δίτομος, -η, -ο → δι-, -τόμος

δίτροχος, -η, -ο [μτρν.] 1. (για οχήματα) αυτός που έχει δύο τροχούς:

~ άμαξα **2. διτροχο** (το) {διτρόχου | -ων} όχημα με δύο τροχούς (μοτοσυκλέτα, ποδήλατο) ΣΥΝ. δίκυκλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο.
διτογραφία (η) {διτογραφιών} ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιογραφία) η αντιγραφή συλλαβής, λέξης ή φράσης δύο φορές από τον αντιγραφέα ενός κειμένου λόγω σφάλματος. [ΕΤΥΜ. < διτός + γράφια < γράφω].
διτογραφούμαι ρ. αμετβ. {διτογραφείται... | διτογραφ-ήθηκα, -ημένος} γράφομαι με δύο τρόπους. — διτογράφημα (το) [1887]. [ΕΤΥΜ. < διτός + γραφώ | -ομαι (< γράφω)].
 διτός, -ή, -ό (λόγ.) διπλός, αυτός που αποτελείται από δύο μέρη ή είναι δύο ειδών: ο κίνδυνος είναι ~ || το όφελος απεδείχθη ~. — διτ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. δισός | -τός < *διχ-λόσ < δίχα «σε δύο μέρη, χωριστά» < δίς].
 διτυπία (η) [1893] {διτυπιών} η διπλοτυπία (βλ. λ.).
 διυλίω ρ. μετβ. {διύλισα, -τηκα, -μένος} **1.** περνώ υγρό μέσα από φίλτρο, για να το απαλλάξω από ξένες ουσίες: φιλτράρω ΣΥΝ. στραγγίζω, διηθώ **2.** (μτφ.) εξετάζω (κάτι) σχολαστικά: μη διυλίζει τόσο τα πράγματα, δες τα πιο απλά ΦΡ. (μτφ.) **διυλίω τον κόναπο και καταπίνω την κάμηλον** βλ. λ. *κόναπος*. — **διύλιση** (η) [μτγν.] κ. **διύλιση** (το) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δι(α)- + υλίω (< ύλη)].
 διυλιστήριο (το) [μτγν.] {διυλιστήρι-ου | -ων} **1.** οι εγκαταστάσεις όπου γίνεται ο καθαρισμός ή ο εξευγενισμός διαφόρων ουσιών, καθώς και ο διαχωρισμός μιας ουσίας στα συστατικά της με απόσταξη: ~ πετρελαίου **2.** η συσκευή με την οποία διυλίζονται υγρές ουσίες.
δυοποκειμενικός, -ή, -ό αυτός που αφορά σε περισσότερα του ενός υποκείμενα (πρόσωπα): ~ σχέσεις. — δυοποκειμενικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intersubjectif].
 δυοπουργικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από διάφορους υπουργούς ή στελέχη υπουργείων: ~ συμβούλιο | επιτροπή. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. interministériel].
 διφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ. ρεύμα που είναι συνδυασμός δύο εναλλασσόμενων μονοφασικών ρευμάτων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diphasé].
 διφασικός, -ή, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που έχει πρόσοψη σε δύο δρόμους. [ΕΤΥΜ. < δι- (βλ. λ.) + φάσση].
διφθέρα (η) {διφθέρων} **1.** το κατεργασμένο δέρμα ΣΥΝ. σκύτος, βύρσα **2.** (ειδικότ.) κατεργασμένο δέρμα με επιφάνεια κατάλληλη για γραφή ΣΥΝ. περγαμινή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *διφ-τέρα < δέφω (πβ. μέλλ. δέψω) «τριβώ, μαλακάνω, κατεργάζομαι» (με τροπή του -ε- σε -ι-), αγν. ετύμου].
διφθεριτιά (η) [1879] ΙΑΤΡ. παιδική μεταδοτική ασθένεια που χαρακτηρίζεται από την παραγωγή ψευδομεμβρανών στους βλεννογόνους και μπορεί να οδηγήσει σε καρδιακές, νευρικές βλάβες, καθώς και σε ασφυξία. — διφθεριτικός, -ή, -ό [1887]. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. diphtérie < μτγν. διφθερίτης, θηλ. του διφθε-ρίας «αυτός που φοράει διφθέρα, κάτω από κατεργασμένο δέρμα». Η ονομασία της ασθένειας οφείλεται στις λεπτές ψευδομεμβράνες, που σχηματίζονται στις ανώτερες αεροφόρους οδούς].
διφθογγαίωση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή δύο φωνηέντων σε διφθόγγο ή η ανάπτυξη ημφώνου πλάι σε φωνήεν. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Diphthongisierung].
 διφθόγγος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** (φωνήεν) που αποτελείται από δύο φθόγγους **2. διφθόγγος** (η, κ., σπανιότ., ο) {διφθόγγου | -ων, -ους} δύο φωνήεντα που συμπεριφέρονται σε μία συλλαβή ή ένα και το αυτό φωνήεν που μεταβάλλει ποιόν κατά την εκφώνηση του (αρχαία ει, οι, ου, αι κ.λπ.: σύγχρονα όι στη λ. *ρόδι*, *άι* στη λ. *αηδόνι* κ.λπ.).
διφθόγγος - δίγραμμα (δίγηφο φωνήεν) - **συνδυασμός - μονό-φθόγγος.** Διφθόγγο αποτελούν δύο φθόγγοι, για την ακρίβεια δύο φωνήεντα, που συμπεριφέρονται σε μία συλλαβή. Έτσι, στη Νέα Ελληνική διφθόγγοι είναι το /οι/ που προφέρουμε στη λ. *κορόιδο* (*κο-ρόι-δο*) ή το /αι/ που προφέρουμε στη λ. *αηδόνι* (*αη-δό-νι*). Δεν είναι διφθόγγοι (όπως γράφεται σε μερικές γραμματικές) τα αι, ει, οι, αι, ου, ευ, ου και υι της Νέας Ελληνικής. Αυτά αποτελούσαν διφθόγγους (προφέρονταν ως δύο φθόγγοι) στην Αρχαία Ελληνική (λ.χ. το και προφερόταν ως /kai/, όχι ως /ke/), ενώ στη μετέπειτα Ελληνική και μέχρι σήμερα προφέρονται *μονοφθόγγικά*, δηλ. ως ένας φθόγγος. Είναι δηλ. **μονόφθόγγοι** και όχι *διφθόγγοι*. Επειδή γράφονται δε με δύο γράμματα, μπορούν να χαρακτηριστούν ως **διγράμματα** ή ως **δίγηφα** φωνήεντα. Στη Ν. Ελληνική υπάρχουν διφθόγγοι, νέες δηλ. διφθόγγοι, όπου δύο φωνήεντα συμπεριφέρονται σε μία συλλαβή, όπως οι λ. *κορόιδο*, *αηδόνι*, *περάδια*, *καμήνος*, *βοΐζει*, *τσάι*, *λειμονάκι* κ.ά. Πρόκειται για τις κύριες διφθόγγους, αυτές που σχηματίζονται από τη συμπεροφορά των a/e/o/u με το ι (ai, ei, oi, ui, ασχέτως του πώς γράφονται το /ai/ λ.χ. μπορεί να γράφεται αη στο *αηδόνι* ή αι στο *γιάδαρος*) ή τον α, ε, ο με το υ (au, eu, ou). Περιστασιακά, ωστόσο, χρησιμοποιούνται στη Ν. Ελληνική οι λεγόμενες **κατασχηματιστικές διφθόγγοι**, αυτές στις οποίες προηγείται το ι συμπεροφερόμενο ως ημφώνο (y) μαζί με το φωνήεν που ακολουθεί, π.χ. γα: *καρ-διά* (ακούγεται καρδιά): γε: *καρδιάς* γο: *καρδιών πα-λιά, παλιές, παλιών, πα-λιου* κ.λπ. Ως προς τα au (= af | av) και eu (= ef | ev), αυτά αποτελούν **συνδυασμούς** φωνήεντος και συμφώνου και δεν είναι ούτε διφθόγγοι ούτε δίγηφα φωνήεντα.

δίφορος, -η, -ο **1.** (για φυτά) αυτός που καρποφορεί δύο φορές τον

χρόνο· δίκαρπος: ~ σκαία **2.** (για καρπούς) αυτός που προέρχεται από δεύτερη καρποφορία του δέντρου. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δι- (< δίς) + -φόρος < φέρω].
διφορούμενος, -η, -ο 1. αυτός που επιδέχεται δύο ερμηνείες, που μπορεί να ερμηνευθεί με δύο τρόπους· αμφίσημος: ~ έννοια | *ρόημα* | *ύφος 2.* (μτφ.) ασαφής, αόριστος: ~ λόγος | *απάντηση* ΣΥΝ. αμφιλεγόμενος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίσημος*. [ΕΤΥΜ. Μτγ. ενεστ. του μτγν. *διφορούμαι* «προφέρομαι, εκφωνούμαι διττός» < δι- (< δίς) + φορώ | -ομαι < φέρω. Η σημερινή σημ. απαντά αρχικώς στους στοιικούς φιλοσόφους].
διφραγκο (το) μεταλλικό νόμισμα αξίας δύο δραχμών δίδραχμο· ΦΡ. (οικ.) **τέμα** τα *διφραγκο* (i) τελείωσαν τα χρήματα (ii) (συνήθ. μτφ.) για την έκφραση της πρόθεσης (κάποιου) να δώσει οριστικό τέλος (σε κάτι): *Αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να συνεχιστεί άλλο- ώς εδώ!* ~! — (υποκ.) διφραγκάκι (τό). ΣΧΟΛΙΟ λ. *νόμισμα*.
δίφορος (ο) (αρχαιοπρ.) **1.** κάθισμα χωρίς ράχη και βραχίονες **2.** αρχαίο πολεμικό όρμα και, κατ' επέκτ., κάθε τροχοφόρο όχημα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δι- (< δίς) + -φορ-, μνησισμ. βαθμ. του φέρω. Ονομαζόταν έτσι επειδή αρχικώς έφερε δύο αναβάτες, τον *ηνίοχο* και τον *πα-ραβάτη*].
 διφής, -ής, -ές {διφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει δύο μορφές, δισηπόστατος. — **διφία** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δι- (< δίς) + -φής < φώω].
 διφύλλος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει δύο φύλλα: ~ *παράθυρο* | *κόλλα αναφοράς 2. ΒΟΤ. **διφύλλα** (τα) {διφύλλων} φυτά που τα φύλλα τους αποτελούνται από δύο τμήματα.
διφωνία (η) {διφωνιών} ΜΟΥΣ. η εκτέλεση τραγουδιού από δύο φωνές, ντουέτο ΣΥΝ. διωδία. — **διφωνος, -η, -ο.** [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Zweistimmigkeit].
 διφωνικός, -ή, -ό -+ δι-, -φωνικός
 διφωνος, -η, -ο -+ δι-, -φωνος
διγάζω ρ. μετβ. {διγασ-α, -τηκα, -μένος} (συνήθ. μεσοπαθ.) **1.** χωρίζω σε δύο μέρη ή σε δύο πλευρές: οι κριτικοί έχουν *διγαστεί*- άλλοι *επαινούν* κι άλλοι *απορριπτουν* την *παράσταση* || ο *Τύπος εμφανίζεται διγασμένος* στην *περίπτωση εμπλοκής* στον *πόλεμο 2.* (συνήθ. μτφ.) προκαλώ διάσταση, φέρνω διχόνοια: *ανού του είδους οι πολιτικές δηλώσεις διγάζουν τον λαό | την κοινή γνώμη* ΑΝΤ. ενόωθ. συμβιβάζω ΦΡ. **διγασμένη προσωπικότητα** (i) άτομο που εμφανίζει συμπτώματα σχιζοφρένειας ή άλλων ψυχοπαθειών (ii) (μτφ.) του πρόσωπο που δεν έχει ξεκαθαρίσει τις ιδέες και τα συναισθήματά του, που αμφιταλαντεύεται. — **διγαστής** (ο) [αρχ.], **διγαστικός, -ή, -ό** [1890], **διγαστικά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < δίς].
διγάλω (η) {διγάλων} **1.** η απόληξη αντικείμενου σε δύο σκέλη: η ~ της *σφεντόνας 2.* η διακλάδωση σε δύο κατευθύνσεις: *στο σημείο αυτό ο δρόμος κάνει ~ 3.* (συνεκδ.) γεωργικό εργαλείο που απολίζει σε δύο μακρόστενες άκρες, οι οποίες συνήθ. ενώνονται στη βάση τους: το δικράνι (βλ. λ.) **4.** κάθε αντικείμενο που έχει παρόμοια απόληξη: *πήρχε* μια ~ στον *τόιχο*, για να κραμάει *κανείς πράγματα*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *διχίλος* | *διχάλος* (βλ. λ. *διχίλος*)].
διγάλο (το) {διγάλου | -ων} οποιοδήποτε αντικείμενο ή εργαλείο καταλήγει σε δύο σκέλη, λ.χ. η σφεντόνα, το δικράνι κ.ά. [ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *διχάλος* < *διχίλος* (βλ. λ.), από μεσν. φρ. όπως τό δικράνι το *διγάλον* /*Ακολ. Σπανού Α 227*].
διγαλωτός, -ή, -ό [1867] αυτός που έχει το σχήμα της διγάλας, που η άκρη του είναι χωρισμένη σε δύο μέρη: ~ *πάσσαλος* | *γλώσσα (φιδιού)*. — **διγαλωτά** επίρρ.
διχασμός (ο) [μτγν.] **1.** (κυριολ.-σπάν.) ο χωρισμός σε δύο μέρη **2.** (μτφ.) η διχόνοια, η διάπαση σε αντίθετα μέρη: ο ~ της *κοινής γνώμης 3.* ΙΣΤ. **Διχασμός** (ο) η διαίρεση του ελληνικού λαού σε βενιζε-λικούς και βασιλικούς (κωνσταντινικούς) κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, εξαιτίας της διαφωνίας τους για τη στάση που έπρεπε να κρατήσει η Ελλάδα σε εκείνον τον πόλεμο.
διχαστής (ο) - **διχάζω**
 διχαστικός, -ή, -ό → **διχάζω**
διχειλιών, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που αρθρώνεται με συμμετοχή και των δύο χειλιών (τα π, μπ, μ). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bilabial].
διχειλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει δύο χείλη ή δύο άκρες.
διχειρός, -η, -ο 1. (για τον άνθρωπο σε αντίθεση με τα ζώα) αυτός που έχει δύο χέρια **2.** (για αγγείο) που έχει δύο λαβές.
διχίλος, -η, -ο 1. (για ζώα) αυτός του οποίου η οπλή είναι χωρισμένη στα δύο, έχει δύο χιλιές **2.** ΖΩΟΛ. **διχηλία** (τα) {διχηλιών} θηλαστικά των οποίων τα δύο μεσαία δάχτυλα είναι περισσότερο ανεπτυγμένα από τα δύο πλευρικά, που είναι ατροφικά και δεν αγγίζουν το έδαφος (λ.χ. τα βόδια και τα πρόβατα). [ΕΤΥΜ < αρχ. *διχίλος* | *διχάλος* < δι- (< δίς) + -χιλός < χηλή «οπλή» (βλ. λ.)].
διχο- κ. διχό- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν διαίρεση σε δύο μέρη ή στη μέση: *διχο-τόμηση*, *διχο-νοια*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *διχό-νοια*, *διχο-στασία*), που προέρχεται από το επίρρ. *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» (< δίς)]. **διχογνωμία** (η) [1856] {διχογνωμιών} η ύπαρξη αντίθετων γνώμων, η διάσταση απόψεων ΣΥΝ. διαφωνία, αντιγνωμία ΑΝΤ. συμφωνία, ομο-φροσύνη. — **Επιστής** (λαϊκ.) **διχογνωμοσύνη** [μτγν.]. — **διχογνωμό ρ.** [μτγν.] {-εις...}. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *διχογνωμό (-έω)* < *διχο-* (< αρχ. *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < δίς) + -γνωμό < γνώμη].*

διχόνοια (η) {διχονοιών} η κατάσταση δυσαρμονίας στις ανθρώπινες σχέσεις, η κατάσταση έχθρας και μίσους: *προκαλώ | φέρνω | σπέρνω | καλλιέργω* τη ~ || «η ομόνοια γιζίζει | φτειάγνει σπίτια κι η διχόνοια τα γκρεμίζει | χαλάει» (παροιμ.) ΑΝΤ. ομόνοια, σύμπνοια. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < διχο- (< δίχα «σε δύο μέρη, χωριστά» < δίς) + -νοια < νους], διχορροός, -η, -ο → δι-, -χορρός
 διχοστασία (η) {διχοστασιών} (λόγ.) η διάσταση απόψεων, συμπεριόντων κ.λπ. ΣΥΝ. διγόνοια ΑΝΤ. ομόνοια, σύμπνοια. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < διχο- (< δίχα «σε δύο μέρη, χωριστά» < δίς) + -στασία < στάσις].
 διχοτόμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως} {-ήσεις, -ήσεων} 1. η διαίρεση σε δύο ίσα τμήματα: η ~ της γωνίας | των κυττάρων 2. (κατ' επέκτ.) η διαίρεση σε δύο (άνισα) τμήματα: η *πραξικοπηματική* ~ της Κύπρου || η ~ της Γερμανίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Επίσης *διχοτο-μια* [αρχ.]. — διχοτομικός, -ή, -ό [1887]. διχοτόμος (η) ΜΑΘ. 1. διχοτόμος γωνίας η ημιευθεία που ξεκινά από την κορυφή μιας γωνίας και τη χωρίζει σε δύο ίσα μέρη 2. διχοτόμος τριγώνου η ευθύγραμμο τμήμα που χωρίζει μια γωνία ενός τριγώνου σε δύο ίσα μέρη και ορίζεται από την κορυφή έως την απέναντι πλευρά.
 [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < διχο- (< δίχα «σε δύο μέρη, χωριστά» < δίς) + -τόμος < τομή]. διχοτομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διχοτομείς...} | διχοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμι'Ος} χωρίζω σε δύο ίσα μέρη.
 δίχρονα (τα) → δι-, -χρονα
 δίχρονος, -η, -ο [μτγν.] 1. ΓΛΩΣΣ. (για φωνήεντα) αυτός που έχει δύο προσωδιακούς χρόνους, άλλοτε μακρό και άλλοτε βραχύ, π.χ. η *πρόφρα* τον φθόγγον που δήλωναν τα α, | και υ της Αρχαίας Ελληνικής • 2. αυτός που έχει διάρκεια ή ηλικία δύο ετών ΣΥΝ. διετής • 3. ΜΗΧΑΝ. αυτός του οποίου ο κινητήρας παράγει έργο σε δύο χρόνους σε μία πλήρη στροφή, διαθέτει λιγότερα εξαρτήματα και δίνει μεγαλύτερη ιπποδύναμη από τον τετράχρονο: ~ *εξωλέμβια μηχανή*. Επίσης διχροντικός (σημ. 2). **δίχρωμος** (η) {διχρωμιών} 1. η ύπαρξη δύο χρωμάτων 2. μέθοδος εκτύπωσης κειμένου ή εικόνας με δύο χρώματα.
 δίχρωμος, -η, -ο → δι-, -χρωμος
 δίχτυ (το) {διχτ-υού | -υών (λόγ. δικτύων)} 1. πλέγμα από σχοινιά ή σύρματα, που διασταυρώνονται μεταξύ τους σχηματίζοντας τετράγωνα ή ρομβοειδή ανοίγματα: *το ~ του ψαρά* (όπου παγιδεύονται τα ψάρια) || *θηρευτικό* ~ (όπου παγιδεύονται θηράματα) || *το ~ του τένις* | του βόλεϊ | του *καλαθιού*-ΦΡ. *δίχτυ ασφαλείας* (i) πλέγμα που τοποθετείται κάτω από το σημείο στο οποίο εκτελούνται επικίνδυνες ακροβατικές για την προστασία των ακροβατών σε περίπτωση πτώσης τους (ii) (μτφ.) καθετί που λειτουργεί προστατευτικά για κάποιους εντός ενός πλαισίου: «η νέα *ευρωπαϊκή Αριστερά* δεν επιθυμεί να μετατρέψει το κράτος πρόνοιας σε απλό ~» (εφημ.) 2. (συνεκδ.) καθετί που μοιάζει, αποτελείται ή περιέχει τέτοιο πλέγμα: *μεταφέρω τα ψώνια στο ~* (σπάνια από ~) || *ο ποδοσφαιριστής έστειλε τη μπάλα στα ~* (στο τέρμα που έχει δίχτυα) | *στο βάθος των ~ της αντίπαλης ομάδας* || *βάζω ~ στο παράθυρο* (σήτα) || *βάζω το ~ στα μαλλιά* (φιλέ) || *τα ~ της αράχνης* (ο ιστός της) 3. (μτφ.) καθετί από το οποίο δεν μπορεί να ξεφύγει κανείς, η παγίδα: *μπλέκομαι στα ~ ξεφεύγω από τα - κάποιου* || *με πύλιζε στα - του, χωρίς να το καταλάβω* || *πίστηκε στα ~ του έρωτα* (ερωτεύτηκε σφόδρα) || *έπεσε στα - εμπόρων ναρκωτικών* (έγινε υποχείριο τους, παγιδεύτηκε) || «η Μ. Ντήτριχ στον ρόλο της *μοιραίας γυναικας παρασύρει στα ~ της έναν μεσήλικο καθηγητή*» (εφημ.) ΣΥΝ. τέχνασμα, ενέδρα. [ΕΤΥΜ₂ μεσν. < αρχ. δικτυον (βλ. λ.)], δίγως πρόθ. (λογστ.) δηλώνει: 1. στέρηση, έλλειψη, απουσία (= χωρίς) (+αιτ., +να...): *έρωγε ~ να πει λέξη* || *ήρθε μόνη της ~ τον άντρα της* || *διαμάχη ~ αιτία* (κι αμορμή) || *αγώνας ~ ελπίδα* 2. εξαίρεση ή αναιρέση (= χωρίς) (+αιτ., +να...): *η επιχείρηση αυτή χρωστά 1 διατ., ~ να λογαριασούμε τους τόκους* || *πήραν διαζύγιο - να το μάθει κανείς* 3. **(το) δίγως άλλο** εξάπαντος, οπωσδήποτε: *αφού είναι τόσο σοβαρή η κατάσταση, πρέπει (το) ~ να συναντηθούμε!* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ). [ΕΤΥΜ₂ μεσν. από συμφυρμό των αρχ. προθ. δίγως και δίχα «σε δύο μέρη, χωριστά», που αμφοτέρως ανάγονται στο αριθμητικό δίς]. δίψα (η) {χωρ. πληθ.} 1. το αίσθημα που δημιουργείται από την ανάγκη ή την επιθυμία (κάποιου) να πει (κάτι): *λόγω της ζέστης αισθάνονταν μεγάλη ~* || *από τη ~ τους είχε στεγνώσει το στόμα* 2. (συνεκδ.) η έλλειψη νερού: *πέθαναν από την πείνα και τη ~* 3. (μτφ.) έντονη επιθυμία, πόθος για κάτι: *~ για δόξα* | *διάκριση* | *χρήμα* | *εξουσία* | *μάθηση* | *εμπειρίες*. [ΕΤΥΜ₂ αρχ., αγν. ετυμολ.]. **διψάλεος**, -α, -ο (λόγ.) αυτός που διψάει πολύ.
 [ΕΤΥΜ₂ μτγν. < δίψα + -αλέος (βλ. λ.)]. **δίψασμα** (το) (διψάσματος | χωρ. πληθ.) το να αισθάνεται κανείς δίψα. διψήφιος, -α, -ο → δι-, -ψήφιος
 διψήφιος (το) {διψήφ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. δύο γράμματα μαζί που αντιστοιχούν σε έναν φθόγγο (π.χ. αι, ου, μπ, γκ/γγ κ.λπ.): ~ φωνήεν/ σύμφωνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διφθογγος*, διφθομάνια (η) [1893] ΨΥΧΙΑΤΡ. η ανεξέλεγκτη τάση να πίνει κάποιος υγρά (νερά, οινόπνευματώδη κ.ά.). [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dipsomanie]. διψώ (κ. -ώ) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {διψάς...} | *διψασ-α*, -μένος, (+γαι) ♦ 1. (αμετβ.) έχω το αίσθημα της δίψας: «*διψάσαμε το μεσημέρι, μα το νερό γλύφω*» (Γ. Σεφέρης) || (μτφ.) *διψασμένο χοράφι* | *γη* (που θέλει πότισμα) ΑΝΤ. ξεδιψώ, δροσίζομαι ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.) επι-

θυμώ έντονα, λαχταρώ: ~ για *χρήμα* | *δράση* | *έρωτα* | *εξουσία* ΣΥΝ. ποθώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάω*.
διωγμός (ο) 1. η βίαιη απομάκρυνση ατόμου από ορισμένο τόπο, η αποτομή ΣΥΝ. εκδίωξη, *απέλαση* 2. (συνήθ. στον πληθ.) η συστηματική υποβολή σ' ταλαιπωρίες, καθώς και οι διάξεις ή και η εξόντωση ατόμων που προεβουδούν αντίληψης αντίθετες με την ιδεολογία και τις πεποιθήσεις των κρατούντων: *οι ~ των χριστιανών* || *υφίσταμαι διωγμό* || *βρίσκομαι υπό διωγμόν*. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < διάκω].
διωδία (η) {διωδιών} ΜΟΥΣ. μελωδία που εκτελείται από δύο φωνές-ντουέτο ΣΥΝ. διφώνια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*. [ΕΤΥΜ₂ < δι- (< δίς) + -ωδία < άδω (βλ. λ. *ωδικός*)], απόδ. του ιταλ. duetto. Βλ. κ. ντουέτο].
 διώκτης (ο) [μτγν.] {διωκτών}. **διώκτρια** (η) {διωκτριών} πρόσωπο που διώκει (κάποιον) ΑΝΤ. προστάτης, προασπιστής, υπερασπιστής. διωκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη διώξη: ~ *αρχές* (η αστυνομία, τα σώματα ασφαλείας κ.λπ.).
 διώκο ρ. μετβ. {διώ-ξα, -χθηκε, -γμένος} (λόγ.) 1. ενεργώ εναντίον ατόμου ή συνόλου με διαφορετικές (θηρσκευτικές, πολιτικές κ.λπ.) πεποιθήσεις: *ο μακαρθισμός στις Η.Π.Α. διώκε οποιαδήποτε φιλοκομμουνιστική δραστηριότητα* 2. καταζητώ (κάποιον για παράνομη δράση) 3. (ειδικότ.) καταπολέμω: η *αστυνομία διώκει το εγκλημα* 4. ΝΟΜ. κινώ την ποινική διαδικασία εναντίον κάποιου: *διώκεται για σαρεία παραβάσεων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διώχνω*. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < *διεμαι* (με διαφορετικό επίθημα) «φεύγω γρήγορα - φοβούμαι», αφεβ. ετυμολ. πθ. ο τ. δίων«φοβήθηκα» (αφ. του *διεμαι*) να συνθ. με τα συνώνυμα *δειδώ, δέδοικα* (βλ. λ. *δέος*)].
 Διώνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Ουρανού και της Γίας ή του Οκεανού και της Τηθύος, λατρευόταν στη Δωδώνη ως σύζυγος του Δία: κατά άλλη παράδοση ήταν κόρη του Ατλαντα και απέκτησε από τον Τάνταλο τη Νιόβη και τον Πελοπα 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα.
 [ΕΤΥΜ₂ αρχ. κύρ. όν., πθ. < *Δαώνη (όπου επεδράσαν τα κύρ. ονόματα με α' συνθ. *Δίο*, λ.χ. *Διό-δορος, Διο-τίμα*, που ανάγονται στο θεονύμιο *Ζευς, Διός*) < Διωίνη | Διώς, υποκορ. του *Δη-μήτηρ* (βλ. λ. *Δήμη-τρα*)].
 διώνυμος, -η, -ο 1. αυτός που έχει δύο ονόματα 2. ΜΑΘ. αλγεβρική παράσταση που αποτελείται από δύο όρους: συνήθ. αναφέρεται στο *διώνυμο του Νεύτωνα*, δηλ. στην παράσταση (α+β)^ν. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < δι- (< δίς) + *ώνυμος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < όνυμα, αιολ. ο τ. της λ. *όνωμα*, ο μαθ. όρ. είναι μετάρφ. δάνειο από γαλλ. binôme < νεολατ. binomium < λατ. binominis < bi- (< bis «δίς») + nomen, -inis «όνομα»].
 διώξη (η) {-ης κ. -ώσεως} {-ώξεις, -ώσεων} 1. η καταπολέμηση από επίσημη αρχή (παράνομο) πρόσωπο ή δραστηριότητας: η ~ του *εγκλήματος* | των *ναρκωτικών* 2. (συνήθ. στον πληθ.) κατατρεγμός, προσπάθεια για εξόντωση: *υφίσταμαι ~* || *οι αντιπροσυνόντες υφίστανται συνεχείς ~ από το καθεστώς ΣΥΝ. διωγμός* 3. ΝΟΜ. **(ποινική) διώξη** οι ενέργειες της δικαστικής αρχής που ξεκινούν κατόπιν εγκλήσεως ή αυτεπαγγέλτως εν ονόματι της πολιτείας εναντίον προσώπου που παρέβη τον νόμο 4. *Διωξή* (η) υπηρεσία της Αστυνομίας με συγκεκριμένο τομέα δράσεως (λ.χ. αρχαιοκαπηλία, ναρκωτικά κ.λπ.). [ΕΤΥΜ₂ < αρχ. *διώξις* < *διάκω*].
 διώξιμο (το) → διώχνω
 διωρία (η) (διωρίων) το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο πρέπει να γίνει κάτι, η προθεσμία: *τους έδωσαν δέκα μέρες ~ για την αποπεράτωση του έργου*. [ΕΤΥΜ₂ μτγν. < *διωρα*]- + *-ωρία* < *ώρα*].
 διωρία ή διορία. Η ορθογραφία της λ. αμφισβητείται. Τα λεξικά της Αρχ. Ελληνικής παραδίδουν μόνο τον τ. *διωρία* με διττή σημασία: (α) «προσδιορισμένος τύπος» και (β) «προθεσμία» (προσδιορισμένος χρόνος): το α' θα ήταν από το *δρος* (το -ω- θα οφείλεται στη σύνθεση): το β' παράγεται ομαλά από το *ώρα*. Άρα, το ορθό φαίνεται ότι είναι το *διωρία* με -ω- (πβ. Ν. Ανδριώτη, *Ετυμολογικό λεξικό της Νέας Ελληνικής*, λ. *διωρία*). Ωστόσο, στο (βυζαντινών χρόνων) λεξικό του Ηερχίου αναφέρεται: «*διωρία*: δια του *ο* *μεγάλου καιρόν δηλοῖ, διορία δε - προθεσμία, διορία*». Αυτό σημαίνει ότι στην αλεξανδρινή, πιθανότατα, παράδοση «πεινήθηκε» ετυμολογική διαφοροποίηση ενός *διωρία* με -ο- (= προθεσμία) και ενός *διωρία* με -ω- (= δίορος). Αλλά η λ. *προθεσμία* (από το «*προθεσμία ημέρα*») είναι η κυρίως χρησιμοποιούμενη λέξη από την αρχαία γλώσσα μέχρι σήμερα, για την «προκαθορισμένη λήξη ενός χρονικού διαστήματος», επομένως το *διωρία* με -ο- είναι νεότερη επινόηση από ετυμολογική επίδραση των *δρος, όριο*.
 δίορος, -η, -ο → δι-, -ωρος
 δίοροφος, -η, -ο # δι-, -όροφος
διόρυνα (η) {διωρύγων} μεγάλη τεχνητή, συνήθ. πλωτή, δίοδος που χρησιμεύει στη σύνδεση θαλασσών, λιμνών ή ποταμών, τα οποία σε αντίθεση περίπτωση θα χωρίζονταν από στενή λωρίδα ξηράς, και η οποία εξυπηρετεί συγκοινωνιακούς, αρδευτικούς, αποξηραντικούς κ.ά. σκοπούς: η ~ του *Σουέζ* | του *Παναμά* || *αποξηραντική* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ΕΤΥΜ₂ < μτγν. *διωρύξ*, -υχος | -υγος < αρχ. *διωρύσσω* (βλ. κ. *διωρύξη*)].
διωστήρας (ο) ράβδος που μετατρέπει την παλινδρομική κίνηση σε περιστροφική μεταξύ δύο εξαρτημάτων αρθρωμένων στα άκρα της με παράλληλους άξονες: η *μπιέλα*. [ΕΤΥΜ₂ < μτγν. *διωστήρ*, -ήρος < αρχ. *διωθώ* < *διω*)- + *ωθώ*].

διώτος, -η, -ο ΑΡΧΑΙΟΛ. (αγγείο) που έχει δύο λαβές. [ΕΤΥΜ.]
 αρχ. < δι- (< δίς) + ους, ώτος κωφτίγ].
 διώχνω ρ. μετβ. {έδιωξα, διώ-χτηκα, -γμένος} 1. ζητώ | απαιτώ (με τον τρόπο, τη συμπεριφορά ή τα λόγια μου) από (κάποιον) να φύγει: ~ κάποιον με τις κλισιάδες | κακήν κακώς | με το ζόρι (δηλ. με αγενή τρόπο ή χρησιμοποιώντας βία μέσα) 2. απομακρύνω (κάποιον ή κάτι) από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται: ~ τα γιδια απ' το χοράφι 3. απομακρύνω (κάποιον) από τη θέση που κατέχει: τον έδιωξαν απ' τη δουλειά | από το στράτευμα | από την υπηρεσία ΣΥΝ. απολύω, παύω, αποπέμπω, εκδιώκω 4. απομακρύνω (κάποιον/κάτι) από τον τόπο μόνιμης διαμονής του: οι εχθροί τους έδιωξαν από τα χωριά τους ΣΥΝ. εκτοπιζώ 5. απομακρύνω από τη σκέψη μου ή την ψυχή μου: ~ τις υποψίες | τις αμφιβολίες | τις σκέψεις | τις κακές ιδέες | τις έγνοιες | τις ανησυχίες | τους καημούς | τις λύπες | τον θυμό 6. απομακρύνω κάποιον από τη χώρα διαμονής του, τον απελαύνω: ~ τον πρσβευτή μιας χώρας 7. απομακρύνω κάποιον από μισθωμένη κατοικία, του κάνω έξωση: δεν πλήρνω το νοίκιο και τον έδιωξαν από το σπίτι 8. δίνω αποβολή: έδιωξαν τους ταραξίες για πάντα απ' το σχολείο ΣΥΝ. αποβάλλω 9. ξεφορτώνομαι (κάποιον), απαλλάσσομαι από την παρουσία του: τον έδιωξε από κοντά της 10. (μτφ.) προστατεύω ή απαλλάσσω (από κάποιον/κάτι): σπρέι που διώχνει τα έντομα || σαμπουάν που διώχνει την πιτυρίδα. — διώξιμο (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. διώκω (βλ.λ.) από τον αορ. έδιωξα, κατά το σχήμα έδειξα - δείχνω, έριξα - ριχνω κ.ά.].

διώχνω - διώκω. Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, το μεν απλό ρήμα μεταπλάστηκε (διώκω > διώχνω, όπως δεικνών > δείχνω, ρίπτω > ριχνω κ.λπ.), ενώ το σύνθετο με προθέσεις ρήμα διατηρεί την αρχική του μορφή. Έτσι λέμε διώχνω, αλλά επι-διώκω (όχι επιδιώ-χνω!) και κατα-διώκω

Δ.Κ.Α.Σ. (ο) ΝΑΥΤ. Διεθνής Κώδικας Αποφυγής Συγκρούσεων.
 Δ.Κ.Ε.Ο. (η) Διεύθυνση Κατασκευών Έργων Οδοποιίας.
 Δ.Κ.Σ. (ο) ΝΑΥΤ. Διεθνής Κώδικας Σημάτων.
 Δ.Μ.Ε. (το) Διδακταλίο Μέσης Εκπαίδευσης.
 Δνεϊπερός (ο) ποταμός της Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα υψίπεδα της Ρωσίας και εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο. [ΕΤΥΜ. Μ^εταφορά του γ' ρμ. Dniester (πβ. μ'σν. Δάναρις) < ρωσ. Dniestr, ίσως < αβεστ. dami «ποταμός» + arata «μιακρία». Βλ. κ. Δνεϊ-στερος].
 Δνεϊστερός (ο) ποταμός της Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη και εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γερμ. Dniester (πβ. μεσν. Δάναρις) < ρωσ. Dniestr, ίσως < αβεστ. dānu «ποταμός» + nazdō «απλήσιον». Βλ. κ. Δνεϊπερός].
 Δ.Ν.Τ. (ο) Διεθνής Νομισματικό Ταμείο· διεθνής οργανισμός με έδρα την Ουάσινγκτον, που ασκوكοπέι τη διεθνή νομισματική συνεργασία, τη συναλλαγματική σταθερότητα, την καταπολέμηση της ελλει-ματικότητας των κρατικών ισοζυγίων πληρωμών κ.ά.
 δοβλέτι (το) → ντοβλέτι
 Δοβρουτσά (η) ιστορική περιοχή της Α. Ευρώπης στον Εύξεινο Πόντο μεταξύ Βουλγαρίας και Ρουμανίας. [ΕΤΥΜ. < βουλγ. Dobruia, από το όν. του Βουλγάρου ηγεμόνα Dobrodzic, ο οποίος άσκησε εξουσία στην περιοχή μεταξύ των ετών 1350 και 1385].
 δόγα κ. δούγα (η) {χωρ. νεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. κυρτή σανίδα βαρελιού 2. η στεφανή βαρελιού 3. το γούνα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. doga < μτγν. λατ. doga «δογείον», ετροκσκ. προελ.].
 δόγης (ο) {δόγηδες}, δόγισσα (η) {δoγισσών} τίτλος ανώτατου άρχοντα των παλαιών δημοκρατιών της Βενετίας και της Γένοβας. — δογικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. doge < λατ. dux «οδηγός, ηγεμών»].
 δόγμα (το) {δόγμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. φιλοσ, θεμελιώδης αρχή φιλοσοφικού συστήματος 2. (γενικότ.) αξίωμα, αρχή: επιστημονικό | ιδεολογικό | στρατηγικό - 3. ΠΟΛΙΤ. σύνολο θεμελιωδών αρχών που διατυπώνονται από πολιτικό ηγέτη ή κυβέρνηση και προτείνουν πολιτική, οικονομική, στρατιωτική κ.λπ. στρατηγική: ~ Τρούμαν/ Μονρόε || το ενιαίο αμυντικό - μεταξύ Ελλάδας - Κύπρου ~ 4. ΕΚΚΛΗΣ. η αυθεντική περί πίστεως διδασκαλία, όπως διατυπώνεται από Οικουμενική Σύνοδο, η αλήθεια της οποίας θεωρείται ότι έχει απόλυτο κύρος και γίνεται προσιτή μόνο με την πίστη: τριαδικό | χριστολογικό | εσατολογικό ~ 5. το σύνολο των βασικών πεποιθήσεων μιας θρησκείας: προτεσταντικό | αγγλικανικό ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σμμ. «γνώμη, πεποίθηση - δικαστική απόφαση, κρίση», < δοκό, βλ. λ. δοκούν].
 δογματίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {δογματίζω} 1. αποφαίνομαι με τρόπο που δεν επδέχεται αντίρρηση: δεν πρόκειται να πείσεις κανέναν, όταν δογματίζεις 2. αποφασίζω αυθαίρετα.
 δογματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με ένα δόγμα, με μια αρχή θρησκευτικής πίστης ή ιδεολογικοφιλοσοφικού συστήματος: ~ συζήτηση | διαφορά | ζήτημα 2. αυτός που αποφαινεται (για κάτι) με απόλυτο, αξιωματικό τρόπο, χωρίς να δέχεται αντιρρήσεις: ~ στάση | επιχείρημα | κριτική | απάντηση || είναι ~, δεν μπορείς να συζητήσεις μαζί του 3. ΘΕΟΛ. δογματική (η) κλάδος της θεολογίας που μελετά συστηματικά τα χριστιανικά δόγματα ως υποχρεωτικές αλήθειες της πίστης. — δογματικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ., δογματικότητα (η) [1851].
 δογματισμός (ο) [μτγν.] η αξιωματική αποδοχή και διατύπωση απόψεων (χωρίς αιτιολόγηση ή απόδειξη), η αναγωγή μιας (προσωπικής συνήθ.) θέσης σε απόλυτη, αδιαμφισβήτη αλήθεια (με παρόλληλη

απόρριψη κάθε αντίθετης άποψης και αντίρρησης): πρέπει να πάψει ο ιδεολογικός - και ο φανατισμός. — δογματιστής (ο) [μτγν.].
 δογματολογία (η) [μτγν.] ΘΕΟΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τα δόγματα των θρησκειών ή δογματική.
 δοματοφυλάκας (ο) [1815] {δοματοφυλάκων} ο φύλακας, τηρη-τής των εκκλησιαστικών δογμάτων.
 Δ.Ο.Ε. 1. (ο) Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος 2. (η) Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος 3. (η) Διεθνής Οργάνωση Εργασίας 4. (η) Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή.
 δοθείς, -είσα, -έν {δοθ-έντος (θηλ. -είσης), -έντα | -έντες (ουδ. -έντα), -έντων (θηλ. -είσων)} (λόγ.) αυτός που έχει δοθεί ή που θεωρείται δεδομένος: οι δοθείσες οδηγίες || τα δοθέντα σημάτα- ΦΡ. (α) ΤΟΥΤΟΥ δοθέντος έχοντας αυτό ως δεδομένο, θεωρώντας ότι αυτό ισχύει: ~, οι επιλογές μας στην εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να ξανασυζητηθούν (β) δοθέντος ότι με δεδομένο ότι λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι ισχύει κάτι: ~ η διεθνής τιμή του πετρέλαιου δεν πρόκειται να υποχωρήσει σύντομα, εκφράζονται φόβοι για άνοδο του πληθωρισμού (γ) δοθείσης της ευκαιρίας | ευκαιρίας δοθείσης αφού δόθηκε η ευκαιρία ή εφόσον δοθεί η ευκαιρία: σχεδιάζει με προσοχή τις επόμενες πολιτικές του κινήσεις, ώστε ~ να προβληθεί ως ο καταλληλότερος για την ηγεσία του κόμματος || από καιρό ζητούσε αφορμή για να τον πλήξει- έτσι χθες ~, τού άσκησε δριμεία κριτική. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. αορ. του αρχ. δίδωμι. Οι φρ. είναι μετάρφ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. δοθέντος ότι... (< étant donné que...)].
 δόθηκα ρ. → δίνω
 δοθήνας (ο) ΙΑΤΡ. φλεγμονώδες, πυώδες εξάνθημα του δέρματος ΣΥΝ. (λαϊκ.) καλόγερος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. δοθήνη, -ήνος, αγν. ετύμου].
 δοθίνωση (η) [1891] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που χαρακτηρίζεται από την ταυτόχρονη ή διαδοχική εμφάνιση πολλών δοθίνων (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ Λ. -ωση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. fununculosis].
 δοϊάκι (το) {δοϊακ-ιού | -ιών} μοχλός που χρησιμοποιείται για την περιστροφή του πηδάλιου στα πλοία ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) οιάς [ΕΤΥΜ. < μεσν. οϊάκιον (το αρχικό δ- οφείλεται στην επίδραση του διοικώ), υποκ. του αρχ. οιάς < Ι.Ε. *oiśā- | oiso-, πβ. σανσκρ. Isa «τιμόνι», σλοβ. oje κ.ά.].
 Δοϊράνη (η) λίμνη στα σύνορα του κράτους των Σκοπίων και της Ελλάδας στον νομό Κιλίκης.
 ΔΟΚΑΝΟ. Από το όν. της αρχ. πόλεως Δοβθίνος (αγν. ετύμου), πθ. μέσο βάλκανικής γλώσσας, πβ. βουλγ. Dojransko (ezero)].
 δόκανο (το) {δοκάνων} 1. παγίδα για τη σύλληψη θηραμάτων (ζώων ή πουλιών): πιάνομαι πέφτω στο ~ || στήνω ~ 2. (μτφ.) παγίδα, η σύλληψη επ' οποιαδήποτε ύλη (μέταλλο, μετέν κ.λπ.) 3. (στο ποδόσφαιρο) καθένας από τους τρεις ξύλινους στύλους που ορίζουν τον χώρο μέσα από τον οποίο πρέπει να περάσει η μπάλα, για να επιτευχθεί τέρμα (γκολ): οριζόντιο | κάθετο ~ 4. (συνεκδ.) η πρόσκρουση της μπάλας στο δοκάρι: η Α.Ε.Κ. είχε δύο - στο α' ημίχρονο. [ΕΤΥΜ. < μεσν. δοκάριον, υποκ. του αρχ. δοκός].
 Ο.Κ.Ε.Π. (το) Διεθνής Ολυμπιακό κέντρο Ειρήνης και Πολιτισμού.
 δοκσισοφός, -ος/-η, -ο (λόγ.) αυτός που θεωρεί τον εαυτό του σοφό, ο κατά φαντασίαν σοφός ΣΥΝ. μηρόσοφος, κενόσοφος, ψευδόσοφος. —
 δοκσισοφία (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δοκσις (< δοκά) + σοφός].
 δοκσιτομία (ο) ΘΕΟΛ. χριστιανική αίρεση που βασίζεται στον διωισμό, κατά την οποία η ενανθρώπιση του Χριστού ήταν φαινομενική. [ΕΤΥΜ. < μτγν. δοκσιται (< αρχ. δοκά), όπως αποκαλούνταν οι ακόλουθοι του φερώνυμου θεολογικού συστήματος].
 δοκίδα (η) (στην οικοδομική) μικρό δοκάρι.
 δοκιμάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δοκιμασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. εξετάζω την ποιότητα, τις ιδιότητες, την ενέργεια ή την αποτελεσματικότητα ενός πράγματος, κάνω δοκιμή: ~ ένα απορρυπαντικό | ένα σαμπουάν || - τα λάστιχα του αυτοκινήτου | τα φρένα || ~ την αντοχή ενός υλικού || ο προπονητής θέλει να δοκιμάσει δύο νέους παίκτες στον φιλικό αγώνα || ~ έναν υπάλληλο πριν τον προσλάβω ΣΥΝ. ελέγγω 2. (ειδικότ.) (α) (για τροφές ή ποτά) γεύομαι για να εξακριβώσω τη νοστιμιά ή τη γευστικότητα: η καρμπονάρα είναι εκπληκτική- τη δοκιμάσεις; (β) (για ενδύματα ή υποδήματα) φοράω για να διαπιστώσω αν μου ταιριάζει το μέγεθος ή το χρώμα ΣΥΝ. προβάρω 3. ελέγγω την ύπαρξη ή τον βαθμό μιας ιδιότητας: ~ τις δυνάμεις μου | την υπομονή μου | τις γνώσεις μου | τα νεύρα μου- ΦΡ. δοκιμάζω το χέρι | το πόδι μου (στο μάσκετ ή το ποδόσφαιρο) κάνω βολές | σουτ (πριν αρχίσει το παιχνίδι) για ζέσταμα ή για να ελέγξω την ευστοχία μου 4. (ειδικότ.) προσπαθώ να εξακριβώσω (συναίσθηματα, προθέσεις, ικανότητες κ.λπ. κάποιου): αυτό το έκανα για να σε δοκιμάσω || ο Θεός δοκιμάζει την πίστη μας ~ 5. καταβάλλω προσπάθεια να πετύχω κάτι, επιχειρώ· τολμώ: δοκίμασε να δραπέτευσει || δοκίμασαν να κρύψουν την έκπληξη τους ΣΥΝ. προσπαθώ, αποπειρόμαι ~ 6. υφίσταμαι δυσάρεστη κατάσταση, υποφέρω: ο λαός δοκίμασε όχι μόνο στερησιές, αλλά και διώξεις ~ 7. επιχειρώ να προσεγγίσω (κάτι, συνήθ. για πρώτη φορά): ~ την τύχη μου στο θέατρο | στα χαρτιά || ~ τον έρωτα ~ 8. αισθάνομαι, νιώθω: - χαρά | λύπη | πικρία | ικανοποίηση | έκπληξη | συγκίνηση ♦ 9. (αμετβ.) προσπαθώ να πετύχω ή να εξακριβώσω (κάτι): δεν ξέρω αν θα τα καταφέρω, θα δοκιμάσω όμως 10. (μεσοπαθ. δo-

κιμάζομαι υφίσταμαι ταλαιπωρίες, δοκιμασίες: στην Κατοχή οι Έλληνες δοκιμάστηκαν σκληρά || δοκιμάζονται τα νεύρα των κατοίκων αυτής της πόλης
11. (η μετ. **δοκιμασμένος**, -η, -ο) (α) αυτός που έχει αποδείξει άξιος, κατάλληλος ή ικανός μετά από έλεγχο: ~ μέθοδος | συνταγή | ελαστικά αυτοκινήτου || θα ανεβάσουν ένα - έργο, που εγγράται την επιστραφική επιτυχία (β) (κατ' επέκτ.) έμπειρος και αξιόπιστος: ~ τεχνίτης/ πολιτικός. — **δοκιμασία** (το) [μεσν]. ΣΧΟΛΙΟ λ. σπάω.

[ETYM. αρχ. < δόκιμος]. **δοκιμασία** (η) [αρχ.] {δοκιμασιών} **1.** ο έλεγχος, η εξέταση για τη διαπίστωση, την εξακρίβωση (ιδιοτήτων, ικανοτήτων ή της καταλληλότητας προσώπων και πραγμάτων): το έργο του άντεξε στη ~ του χρόνου || οι υποψήφιοι υποβλήθηκαν σε πολύωρη ~, για να επιλεγούν οι καλύτεροι ΣΥΝ. δοκιμή, έρευνα, τεστ- ΦΡ. **γραπτή** | **προφορική δοκιμασία** εξέταση σε διαδωμένη και συγκεκριμένη έκτασης ύλη, για να κριθεί και να αξιολογηθεί η πρόοδος μαθητών ή φοιτητών ΣΥΝ. τεστ **2.** υπέρμετρη καταπόνηση, κατάρηση, ζόρισμα: μη βάζεις σε ~ την υγεία σου || ο **πληθωρισμός έθεσε σε ~ την οικονομία της χώρας** 3. (γενικότερ., συνήθ. σε πληθ.) κάθε δύσχερο, επώδυνο γεγονός ή κατάσταση που αντιμετωπίζει (κάποιος στη ζωή): ο πόλεμος ήταν μεγάλη - για όλους μας || **υπομείνει αγώνιστα** (ταίος ~ || **πέρασε μεγάλες ~ στη ζωή του** ΣΥΝ. ταλαιπωρία, βάσανο, κακοτυχία, δεινοπάθεια.

δοκιμασία - **δοκιμή** - **δοκίμιο**. Οι λέξεις κινούνται σημασιολογικά ανάμεσα στη σημ. του «έλεγχου» και της «απόπειρας». **Δοκιμασία** και **δοκιμή** σημαίνουν τον «έλεγχο» στον οποίο υποβάλλω πρόσωπα ή πράγματα, για να εξακριβώσω την επάρκεια, την ικανότητα, τη λειτουργία, τις γνώσεις κ.λπ. Έτσι, **δοκιμασία** φτάνει να σημαίνει την «εξέταση» (η λ. χρησιμοποιείται και για να αποδώσει το ξενικό τεστ). Εφόσον δε ο έλεγχος είναι σκληρός, φθάνει να σημαίνει και «βασανιστήριο». Στις λέξεις **δοκιμή** και **δοκίμιο** είναι εντονότερη η σημ. της προσπάθειας, της απόπειρας να προσεγγίσει κανείς ένα θέμα, να το αναλύσει ή να το ερμηνεύσει. Αυτή η αίσθηση της απόπειρας, του ανολοκλήρωτου αποτελέσματος στην πραγματική ενός πνευματικού θέματος, οδήγησε τον μεγάλο Γάλλο στοχαστή και συγγραφέα Montaigne να αποκαλέσει «απόπειρες», essai (από το essayer «προσπαθώ, δοκιμάζω»), τα στοχαστικά κείμενα του (πβ. αγγλ. essay), έννοια η οποία στην Ελληνική αποδόθηκε με τη λ. **δοκίμιο**, ενώ ο Σεφέρης το απέδωσε πιο πιστά ως **δοκιμή** (οι **Δοκιμές**, δηλ. τα **δοκίμια** του Γ. Σεφέρη, είναι πολύ αντιπροσωπευτικά της έννοιας και του είδους τέτοιων κειμένων).

δοκιμαστήριο (το) [μτγν.] {δοκιμαστήρι-ου | -ων} χώρος καταστήματος διαμορφωμένος για τη δοκιμή ρούχων από τους πελάτες.

δοκιμαστής (ο) [αρχ.], δοκιμαστρία (η) {δοκιμαστριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που εξετάζει ή ελέγχει την ποιότητα, τις ιδιότητες κ.λπ. ενός αντικειμένου **2.** (ειδικότερ. για τροφές και ποτά) πρόσωπο ειδικά εκπαιδευμένο, που πρώτο γεύεται μικρή ποσότητα (ποτών, φαγητών ή γλυκών), για να ελέγξει την ποιότητα και τη γευστικότητα τους ΣΥΝ. γευστιγνώστης.

δοκιμαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιείται ή γίνεται για δοκιμή: ~ σωλήνας | **πίση** | **πρόγραμμα** **2.** **δοκιμαστικό** (το) εξέταση της καταλληλότητας υποψηφίου (για ρόλο, συμμετοχή σε εκπομπή, πρόσληψη σε επιχείρηση κ.λπ.): η νεαρή ηθοποιός έκανε | **πέρασε από ~ για τον ρόλο** || ο **υποψήφιος διαρρωτής πέρασε από ~ πριν προσληφθεί**. — **δοκιμαστικ-ά** | -ός [μτγν.] επίρρ.

[ETYM. μτγν. < αρχ. δοκιμαστής. Το δοκιμαστικό αποδίδει το αγγλ. test].

δοκιμή (η) **1.** έλεγχος ή εξέταση για την εξακρίβωση ποιότητας, ιδιότητας, λειτουργίας κ.λπ. αντικειμένου: ~ προϊόντος πριν από την αγορά || «μια ~ θα σας πείσει» (διαφήμ. προϊόντος) ΦΡ. (λόγ.) **υπό δοκιμή(ν)** με προσωρινή σύμβαση εργασίας, για να διαπιστωθεί η καταλληλότητα (κάποιου) σε εργασία: είμαι ακόμη ~ στην υπηρεσία **2.** (ειδικότερ.) ο πειραματικός έλεγχος μηχανισμού, συσκευής, τεχνικού έργου κ.λπ., για να διαπιστωθεί αν λειτουργεί σωστά, αν αποδίδει ικανοποιητικά, τι αποτελέσματα έχει κ.λπ.: η ~ ενός νέου μοντέλου αυτοκινήτου | **όπλου** | **αεροσκάφους** | **βόμβας** | **απαγόρευση των πυρηνικών** ~ 3. ΜΑΘ. επαλήθευση του εξαγομένου μαθηματικών πράξεων με συγκεκριμένες μεθόδους: στη **διαίρεση η ~ συνίσταται στον πολλαπλασιασμό του πηλίκου επί τον διαρέτη και πρόσθεση του υπολοίπου** **4.** (για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις) πρόχειρη εκτέλεση θεατρικής παράστασης, συνουσίας κ.λπ., που σκοπεύει στην αρτιότερη προετοιμασία και στην εξασφάλιση της επιτυχίας ΣΥΝ. πρόβα **5.** το δοκίμιο: οι **Δοκιμές** του Σεφέρη. ΣΧΟΛΙΟ λ. δοκιμασία. [ETYM. μτγν. < αρχ. δόκιμος].

δοκίμι (το) {δύσχηρ. δοκίμ-ιού | -ιών} (αρχκό των στρατιωτών) ο δόκιμος έφεδρος αξιωματικός (Δ.Ε.Α.) στον Στρατό Ήπρας. [ETYM. < δόκιμος, πβ. κ. γερόντι. Το μεσν. δοκίμιον) είχε τη σημ. «αγώνισμα»].

δοκίμιο (το) {δοκίμ-ιου | -ιών} **1.** (α) αρχικό σχέδιο/γραμμα κειμένου, δοκιμαστικό έργο (β) ΤΥΠΟΓΡ. πρόχειρο αντίγραφο κειμένου, τυπωμένο σε μεγάλες ταινίες χαρτιού, που αντιπαραβάλλεται με το χειρόγραφο ή δακτυλογράφο του συγγραφέα, για να επιστημανθούν και να διορθωθούν τα τυπογραφικά λάθη **2.** κείμενο, περιορισμένης συνήθ. έκτασης, που πραγματεύεται συγκεκριμένο θέμα (από διάφορους χώρους: κοινωνία, επιστήμη, πολιτική, τέχνη κ.λπ.), χωρίς να το εξαντλεί, και το οποίο αποδίδει με σαφήνεια τις απόψεις του γράφοντος: **ιστορικό** | **αισθητικό** | **λογοτεχνικό** ~. — **δοκιμακός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. δοκιμασία. [ETYM. < μτγν. δοκίμιον, αρχική σημ. «δοκιμή, εξέταση», < αρχ. δοκι-

μος. Η σημ. του γραπτού κειμένου απόψεων αποδίδει το γαλλ. essai (< p. essayer «προσπαθώ, δοκιμάζω»), λ. που χρησιμοποιήσε αρχικώς ο Γάλλος συγγραφέας M. de Montaigne το 1588 στο έργο του *Essais* (*Δοκιμές*), για να δείξει ότι τα κείμενα του αποτελούσαν απλώς *προσπάθειες* προσεγγίσεως του θέματος. Το (*τυπογραφικό*) **δοκίμιο** αποδίδει το γαλλ. *épreuve*].

δοκιμογράφος (ο/η) [1867] αυτός που συγγράφει δοκίμια. — **δοκιμογραφία** (η), **δοκιμογραφικός**, -ή, -ό.

δοκίμος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός του οποίου η αξία ή η ικανότητα έχει δοκιμαστεί και θεωρείται αναμφισβήτητη δοκιμασμένος: ~ συγγραφέας ΣΥΝ. αναγνωρισμένος, ικανός, έγκριτος **2.** (για λέξεις, φράσεις, γραμματικούς τύπους κ.λπ.) αυτός που έχει καθιερωθεί λόγω της χρήσης του σε κλασικούς και αναγνωρισμένους συγγραφείς: ~ όρος ΑΝΤ. αδόκιμος **3.** (α) αυτός που βρίσκεται στο στάδιο της προπαρασκευής ή της δοκιμασίας, μαθητευόμενος: ~ μοναχός (υποψήφιος μοναχός) || ~ **έφεδρος αξιωματικός** (β) ΣΤΡΑΤ. **δοκίμος** (ο) απόφοιτος της Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών (Δ.Ε.Α. = Δόκιμος Έφεδρος Αξιωματικός) του Στρατού Ήπρας (γ) **Ναυτικός Δόκιμος** ο σπουδαστής της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων. — **δοκίμα** επίρρ., δοκιμότητα (η) [μτγν.].

[ETYM. < αρχ. δοκίμη, αρχική σημ. «αποδεκτός έπειτα από δοκιμασία - επιδοκιμασμένος», < δοκό, βλ. λ. δοκούν. Η αρχική σημ. απαντά επίσης στην Κ.Δ. (πβ. *2 Τιμόθ. 2, 15: σπούδασον σεαυτον δοκίμον παρα-στήσαι τω θεώ* - Ρωμ. 14, 18: *εύρεστος τω θεώ και δόκιμος τοίς ανθρώποις*)].

δοκός (η) (λόγ.) **1.** το δοκάρι **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. (ειδικότερ.) όργανο γυμναστικής πάνω στο οποίο εκτελεί κανείς ασκήσεις, κυρ. ισορροπίες. [ETYM. αρχ. < **δέχομαι** | **δέκομαι**].

δοκούν (το) εύρη. στη ΦΡ. **κατά το δοκούν** (ί) κατά τη γνώμη (κάποιου), όπως φαίνεται σωστό (σε κάποιον): *ως προς το ζήτημα της επιλογής συνεργατών, έχετε το δικαίωμα να προχωρήσετε* ~ (ii) (κατ' επέκτ.) αυθαίρετα: *ενεργεί ~*. [ETYM. < αρχ. δοκούν, μετ. ενεστ. του ρ. δοκό (-έω), ετερομορ. βαθμ. του θ. δεί-, ρ. **δέχομαι** | **δέκομαι** (βλ. λ.). Ομόρρ. **δόκησις**], **δόξα**, **δόκιμος**, **δοκιμάζω** κ.ά. Το ρ. **δοκό** χρησιμοποιήθηκε με πληθώρα σημασιών, η δε ετυμολογική του προέλευση (από το ρ. **δέχομαι**) οδήγη στην άποψη ότι η λ. αρχικά σήμαινε «κάνω κάποιον να δεχθεί, διδάσκω» (πβ. λατ. doceo). Ωστόσο, η βασική σημ. του ρ. **δοκό** ήταν «σκέφτομαι, νομίζω, πιστεύω».

δοκτορας (ο/η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο διδάκτορας (βλ. λ.) **2.** (α) (ειδικότερ.) τίτλος γιαντού (β) (γενικότερ.-προφωρ.) κάθε γιαντρός. Επίσης (λόγ.) **δόκτωρ** [μεσν.] {δόκτορος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. **διδασκαλος**. [ETYM. μεσν. < λατ. doctor < doceo «διδάσκω»].

δολάριο (το) {δολαρί-ου | -ων} **1.** νομισματική μονάδα των Η.Π.Α., του Καναδά και άλλων κρατών **2.** (συνεκδ.-καθημ.) η αμερικανική οικονομία: το ~ **κυβερνά τον κόσμο**.

[ETYM. < αγγλ. dollar < μέσ. κάτω γερμ. daler < T(h)aler, σύντημη του Joachimsthaler, νόμισμα που κατασκευαζόταν στην κομόπολη Joachimsthal της Βοημίας (πβ. *τάλιρο*)].

δολάριο - **τάλιρο**. Τα δύο νομίσματα έχουν κοινή καταγωγή. Το **τάλιρο** προέρχεται από το ιταλ. tallero, που και αυτό είναι δάνειο από το γερμ. T(h)aler, συγκεκριμένο τ. του Joachimsthaler, αργυρό νόμισμα που κατασκευαζόταν στην κομόπολη Joachimsthal της Βοημίας. Από το γερμ. T(h)aler προήλθε και το μεσν. γερμ. daler, από όπου το αγγλ. dollar (1545).

δολερός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από δόλο, που εκφράζει ή χρησιμοποιεί δόλια μέσα: πανούργος, ανειλικρινής: ~ άτομο | **βλέμμα** ΣΥΝ. επιβουλος, απατηλός, φθονερός, δόλιος, ύπουλος ΑΝΤ. άδολος. — **δολερ-ά** | -ός [μτγν.] επίρρ., **δολερότητα** (η).

δολειτόμια ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {δολειθήκα} (λόγ.) χρησιμοποιώ δόλο, για να εξαπατήσω (κάποιον) ΣΥΝ. επιβουλεύομαι, υπονομεύω. — **δολείωση** (η), **δολειτικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**.

δόλιος, -α, -ο **1.** αυτός που χρησιμοποιεί ή περιέχει δόλο: *χρησιμοποίησε ~ μέσα, για να τον κερδίσει* || ~ **τέχνασμα** | **επινοήση** | **πράξη** ΣΥΝ. δολερός, επιβουλος, ύπουλος ΑΝΤ. άδολος · **2.** (με συνίτηση -δόλιος-, για να δείξουμε συμπάθεια) αυτός που έχει υποστεί πολλές ταλαιπωρίες και δυστυχίες στη ζωή του: η ~ **μόνα** **απέμεινε έρημη και πικραμένη** ΣΥΝ. δύσμοιρος, ταλαιπώρος κακομοίρης, (λαϊκ.) κα-ψερός, έρμος, φουκαράς. — **δολιότητα** (η) [μτγν.] (σημ. 1), **δόλια** | **δολίος** [αρχ.] επίρρ. (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. **συμπάθεια**, **συνίτηση**. [ETYM. αρχ. < δόλος. Το επίθ. **δόλιος** απαντά με συνίτηση από τον Μεσαίωνα, οπότε και απέκτησε τη σημ. «κακομοίρης, δύστυχος»].

δδ-λι-ος και **δδ-λιος**. Χαρακτηριστική περίπτωση φωνολογικής διαφοροποίησης (διαφοράς στην προφορά) που δηλώνει και σημασιολογική διαφοροποίηση: το **δδ-λι-ος** (ασυνίτητος τύπος με προφορά του -ι- σε χωριστή συλλαβή) δηλώνει τον «δολερο, αυτόν που ενεργεί δόλιας», ενώ το **δδ-λιος** (συνιζήμενος τύπος, όπου το -ι- συμμορφώρεται με το -ο- σε μία συλλαβή) σημαίνει «δύστυχος, κακομοίρης».

δολιοφθορά (η) η προμελετημένη φθορά ή καταστροφή (εγκαταστάσεων, στρατιωτικού, βιομηχανικού υλικού κ.λπ.), προκειμένου να πληγεί ο αντίπαλος: η **καταστροφή της αποθήκης πυρομαχικών αποδόθηκε σε** - ΣΥΝ. **σαμποτάζ**. [ETYM. Από το γαλλ. sabotage, βλ. κ. **σαμποτάζ**]. **δολιοφθορέας** (ο/η) {δολιοφθορ-είς, -έων} (λόγ.) πρόσωπο που προκαλεί δολιοφθορές (βλ. λ.).

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. *saboteur*, βλ. κ. *σαμποτέρ*].
δολιχοδρομώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {δολιχοδρομείς... | δολιχοδρόμηση} (αρχαιοπρ.)
1. (κυριολ.) αγωνίζομαι στον δόλο (βλ.λ.) **2.** (συνήθ. μτφ.) διανύω μεγάλη απόσταση, καθυστερώ. — **δολιχοδρόμος** (ο) [αρχ.], δολιχοδρόμηση κ. **δολιχοδρομία** (η) [1885].
δολιχοκεφαλία (η) ΑΝΘΡΩΠΟΛ. η ανάπτυξη του ανθρώπινου κρανίου κατά τρόπον ώστε να είναι πολύ μακρύ σε σχέση με το πλάτος του ΣΥΝ.
 δολιχοκρανία, μακροκεφαλία ΑΝΤ. βραχυκεφαλία. Επίσης **σοκκι**-κρανία. — **δολιχοκέφαλος**, -η, -ο [1890]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dolichocephalic].
δόλιχος (ο) {δόλιχ-ου | -ω^ς, -ους} **1.** το αμπελοφάσουλο · **2.** (στην αρχαιότητα) δρόμος αντοχής μεγάλων αποστάσεων και μονάδα μήκους που ισοδυναμούσε με δώδεκα στάδια. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδελεχής. [ETYM. αρχ. < *dolihg-, μεταπτωτ. βαθμ. δισύλλαβου θ. (που αποτελεί παρεκτεταμένο τ. του Ι.Ε. *del- «μακρός»), πβ. σανσκρ. *dīgha-*, σερ-βοκρ. *duǝ*, πολ. *dlugi*, ρουσ. *dolijj* κ.ά. Ομόρρ. εν-δελεχής (βλ.λ.)].
δολομίτις (ο) [1876] {δολομίτων} **1.** ανοιχτόχρωμο, συνήθ. κτρινωπό ή κτριλόλευκο ορυκτό, που αποτελείται από ανθρακικό ασβέστιο και μαγνήσιο και απαντά στη φύση κυρ. σε μορφή μικρών συμπαγών κρυστάλλων, χρησιμοποιείται δε στην οικοδομική, τη γλυπτική, τη διακοσμητική και ως πυριμάχο υλικό **2.** (συνεκδ.) πέτρωμα με μεγάλη περιεκτικότητα σε αυτό το ορυκτό. — **δολομιτικός**, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *dolomite*, από το όνομα του Γάλλου γεωλόγου Déodat de Dolomieu].
δολοπλοκία (η) {δολοπλοκίων} ο σχεδιασμός ή/και η χρησιμοποίηση δόλου τρόπον δράσης (εναντίον κάποιου): πολιτικές ~ ΣΥΝ. πλεκτάνη, μηχανορραφία, ραδιούργια, ίντριγκα. — **δολοπλόκος** (ο/η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < *δολοπλόκος* < *δόλος* + *πλόκος* < *πλέω*].
δολοπλόκος ρ. αμετβ. [1896] {δολοπλόκεις... | δολοπλόκησα} κάνω δολοπλοκίες (βλ.λ.): οι άνθρωποι του στενού του περιβάλλοντος *δολο-πλοκοίσαν* εις βάρος του ΣΥΝ. ραδιούργω, μηχανορραφώ.
δόλος (ο) **1.** ΝΟΜ. η βούληση (κάποιου) να συντελέσει με τις πράξεις του ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο στην παραγωγή παράνομου αποτελέσματος ή η γνώση (κάποιου) ότι οι πράξεις του είναι ενδεχόμενο να επιφέρουν παράνομο αποτέλεσμα και η αποδοχή τους: *καταλογίζω | διακρίνω | διαπιστώνω ~ στις πράξεις κάποιου | ενεργώ με ~ εναντίον κάποιου | άμεσος | ενδεχόμενος* ~ (πβ. λ. *αμέλεια*) **2.** ο τρόπος ή το μέσον εξαπάτησης ή παραπλάνησης (κάποιου): *χρησιμοποίη | εξυβανίσω ~ εναντίον κάποιου || επιτυγχάνω | αποκτώ με ~ ΣΥΝ.* δόλομα, παγίδα, πλεκτάνη, κόλπο, τέχνασμα **3.** (συνεκδ.) η εξαπάτηση ενός προσώπου ΣΥΝ. κατεργαριά **4.** το δόλωμα: (παροιμ.) *»χωρίς ~, ψάρι δεν πίνεταται»*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια*.
 [ETYM. αρχ. < *dol-, ετεροίμοι. βαθμ. του Ι.Ε. *del- «αποβλέπω, αποσκοπώ», πβ. λατ. *dolus* «δόλος», ισπ. *dolo*, γερμ. *zahlen* «πληρώνω», *Zahl* «αριθμός», αγγλ. *tal* «αίτηση, παραμύθιο», tell «λέγω, αφηγούμαι» κ.ά. Η συσχέτιση με το ουσ. *δέλεαρ* οφείλεται σε παρετυμολογία].
δολοφονία (η) [αρχ.] {δολοφονιών} **1.** η σκόπιμη και προμελετημένη αφαίρεση της ζωής ανθρώπου: *συνορηγή | απάνθρωπη | βίαιη | ομή | εν ψυχρώ | ανεξίτηλη | περιέργη ~ || απόπειρα δολοφονίας || πολιτική ~* (από μυστική πολιτική ομάδα ή παράταξη εις βάρος πολιτικού αντιπάλου ή από τρομοκράτη) ΣΥΝ. ανθρωποκτονία **2.** (μτφ.) πράξη που οδηγεί σε φθορά, κακομεταχείριση ή καταστροφή: η τής φύσης από *ασυνείδητους καταπατητές* ||- της γλώσσας από *απρόσεκτους ομιλητές*.
δολοφονικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον δολοφόνο ή με τη δολοφονία: ~ *μέσα | όπλα | σύνεργα* ΣΥΝ. φονικός **2.** αυτός που γίνεται με πρόθεση φόνου: ~ *επίθεση | απόπειρα | ενέργεια | σχέδιο* **3.** αυτός που θέτει σε άμεσο κίνδυνο ανθρώπινες ζωές ή που έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια ζωών: ~ *αμέλεια | ανευθυνότητα* ΣΥΝ. εγκληματικός **4.** (μτφ.) επιθετικός ή βίαιος, που θυμίζει δολοφόνο: ~ *ύφος | βλέμμα | ένστικτο*. — **δολοφονο-ά** | -ός [1887] επίρρ. **δολοφόνος** (ο/η), (λαϊκ.) **δολοφονισσα** (η) **1.** πρόσωπο που διαπράττει δολοφονία: *ο ~ με το αγγελικό πρόσωπο || μανιακός | στυγερός | αποκρουστικός | σατανικός ~ || κατά συρροήν ~* (βλ. λ. *σίριαλ κί-λερ*) ΣΥΝ. φονιάς **2.** (μτφ.) οποιουδήποτε ή οτιδήποτε προκαλεί τον βίαιο θάνατο ανθρώπου ή ανθρώπων: *ιός-δολοφόνος ευθιναία για τον θάνατο εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων || φάλαινα-δολοφόνος* (η όρκα) *θηαλικά-δολοφόνος ξεκλιρίζει οικογένεια στην εθνική* **3.** (μτφ.) ο καταστροφέας (συνήθ. πολύτιμου αγαθού): *ο άνθρωπος είναι ο ~ της φύσης*.
 [ETYM. αρχ. < *δόλος* + *φόνος*]. **δολοφονώ** ρ. μετβ. [αρχ.] {δολοφονείς... | δολοφονήσα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} **1.** διαπράττω δολοφονία: *το аварχικό καθեսτός δολοφονώσε τους αντιφρονοίντες* ΣΥΝ. φονεύω, σκοτώνω **2.** (μτφ.) καταστρέφω, κακοποιώ (κάτι), μεταχειρίζομαι (κάτι) με τον χειρότερο τρόπο: ~ *ένα τραγούδι | ένα θεατρικό έργο | την τέχνη | τη γλώσσα* (μιλώ πρόχειρα ή κάνοντας πολλά λάθη) ΣΥΝ. φονεύω, σκοτώνω. **δόλωμα** (το) {δόλωμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η μικρή ποσότητα τροφής που τοποθετείται σε αγκίστρι ή παγίδα (για να προσελκύσει και να συλλάβει κανείς ψάρι ή για να παγιδεύσει ζώα ή άγρια θηράματα): *βάζω τυρί στη φάκα για ~ || καλό | ακριβό ~ || τι ~ θέλει αυτό το ψάρι*; ΣΥΝ. δόλος **2.** (μτφ.) το πρόσωπο ή το μέσο που χρησιμοποιείται, για να παρασύρει κανείς (κάποιον) δελεάζοντας τον: *έβαλαν ~ μεω ωραία γυναίκα, για να καταφέρουν να τον συλλάβουν* ΣΥΝ. δέλεαρ. [ETYM. αρχ. < *δόλω* (-όω) < *δόλος*]. **δόλων** ρ. αμετβ. κ. μετβ. (δόλω-σα, -θηκα, -μένος) ♦ **1.** (αμετβ.) τοποθετώ δόλωμα σε αγκίστρι ψαρέματος ♦ **2.** (μετβ.) χρησιμοποιώ δόλο για να εξαπατήσω (κάποιον). [ETYM. < αρχ. *δόλω* (-όω) «εξαπατώ, ξεγελώ» < *δόλος*. Η σημερινή

σημ. είναι μεσν.].
δομέστικος κ. **δομείστιχος** (ο) **1.** ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) έμπιστο πρόσωπο που κατείχε ανώτερο αξίωμα στη στρατιωτική, πολιτική και εκκλησιαστική διοίκηση: ~ των *Σχολών* (μικτών ταγμάτων πεζικού και ιππικού) **2.** (ειδικότ.) καθέννας από τους εξάρχοντες των δύο χωρών των ψαλιτών στους ναούς. [ETYM. μεσν. < λατ. *domesticus* < *domus* «οίκος»].
δομή (η) **1.** ο τρόπος με τον οποίο έχει φτιαχτεί, χτιστεί ή κατασκευαστεί (κάτι): η ~ ενός *κτηρίου* ΣΥΝ. κατασκευή, χτίσιμο **2.** ο τρόπος με τον οποίο επιμέρους στοιχεία σχετίζονται και συνδέονται μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν ενιαίο σύνολο ή σύστημα: η ~ *ποιήματος | οικογένειας | πρότασης | λήμματος | γλώσσας | υπουργείου | οργανισμού | της Ευρωπαϊκής Ένωσης* || η *νέα ~ του ΝΑΤΟ* || *κοινωνική ~* (η διαφοροποίηση και ο χωρισμός μιας κοινωνίας σε κοινωνικές τάξεις και στρώματα ή ο τύπος και το σύστημα πεποιθήσεων, σχέσεων, θεσμών κ.λπ. μιας κοινωνικής ομάδας ή μιας κοινωνίας) || *μοριακή ~* (ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα άτομα σε ένα μόριο, κυρ. όπως τον αναπαριστά η οργανική χημεία) || *οικονομική ~* *μας χάρας* || *απλή | πολύπλοκη ~* ΣΥΝ. διάρθρωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γενετική*.
 [ETYM. μτγν. < αρχ. *δέμο* «χτίζω», βλ. κ. *δέμας, δόμος*. Η σημ. **2** αποδίδει το γαλλ. *structure* (< λατ. *structura* < p. *struere* «χτίζω, κατασκευάζω»)].
δομή - **υφή** - **σύσταση** - **σύνθεση** - **διάρθρωση**. **Η λ. δομή**, ως λέξη-κλειδί των κοινωνικών επιστημών, χρησιμοποιείται ευρύτατα τα τελευταία χρόνια. Η λέξη χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη νεότερη («μοντέρνα») γλωσσολογία με αναφορά στη γλώσσα, απ' όπου πέρασε και στις άλλες κοινωνικές επιστήμες. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο κύριος εισηγητής της θεωρίας περί δομής της γλώσσας, ο Ferdinand de Saussure, εισήγαγε τον **δομισμό**, χωρίς να χρησιμοποιήσει ο ίδιος τον όρο **structure** (δομή), ο οποίος χρησιμοποιήθηκε αργότερα στην Ευρώπη με βάση τη διδασκαλία του και ανεξάρτητα από τον αμερικανικό γλωσσολογικό δόγμα (Bloomfield, Harris, Hockett κ.ά.). ο Saussure τον όρο **δομή** χρησιμοποίησε τον όρο **σύστημα**, που είναι η ουσία και το κατεξοχην χαρακτηριστικό της δομής της γλώσσας. Οι ξένοι χρησιμοποίησαν τον όρο **structure**, που προέρχεται από το λατ. **structura** (< μτχ. *structus* του p. *struere* «δομώ, κατασκευάζω»). Με βάση το υφαίνω πλάστηκε στην Ελληνική και η λ. **υφή**, που στην αρχαία γλώσσα σήμαινε την «ύφανση» (πέπλος κ.λπ.), ενώ στη Ν. Ελληνική σημαίνει ότι και το **δομή**, δηλ. τη **σύσταση** ή τη **σύνθεση** (της γλώσσας, της κοινωνίας, των ομάδων, των ιδεών κ.λπ.). Ας σημειωθεί ότι και η λ. **δομή** είναι αρχαία, σημαίνοντας (από το p. **δέμο** «κτίζω») το «κτίσιμο» και κυρίως «το κτίσιμο του σώματος, του σώμα» (αρχ. **δέμας**). Ως προς τις αποχρώσεις της σημασίας των συνωνύμων, τα μεν **υφή, σύσταση** και **σύνθεση** τονίζουν περισσότερο την έννοια «των συστατικών, που απαρτίζουν κάτι», ενώ τόσο η **δομή** όσο και το **διάρθρωση** δηλώνουν «τις σχέσεις μεταξύ των συστατικών» και μάλιστα η **δομή** δηλώνει «τις σχέσεις των συστατικών με αναφορά στο σύνολο» συστατικά, σχέσεις και σύνολο συνιστούν το **σύστημα** (γλώσσα, κοινωνίας, ομάδας κ.λπ.), κατά τα διδάγματα του δομισμού (στη γλωσσολογία, την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία, την ψυχολογία κ.α.).
δόμησις (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το χτίσιμο, η οικοδόμηση (ενός κτηρίου): *σάμματα κατά τη ~* - Φρ. *συντελεστής δόμησις* του καθορίζει την οικοδομήσιμη επιφάνεια ενός κτηρίου σε σχέση με το εμβαδόν του οικοπέδου μέσα στο οποίο αυτό οικοδομείται **2.** ο τρόπος με τον οποίο έχει δομηθεί (κάτι), η δομή του: *αριστοτεχνική ~* || η ~ *της πρότασης*. [ETYM < μτγν. *δόμησις* < *δομώ* (βλ.λ.)].
δομίσμιος, -η, -ο αυτός που μπορεί να δομηθεί, που είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί σε κατασκευές: ~ *λίθινα υλικά*. [ETYM. < *δομώ* (από το θ. του αοριστού *δομωσ-α*) + *παραρ.* επίθημα -*μιος*, πβ. κ. *μετρήσ-μιος*].
δομικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη δόμησις, με την κατασκευή ή το χτίσιμο: ~ *υλικά* (οι φυσικές ή τεχνητές ύλες που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή κτηρίων, λ.χ. το τσιμέντο, οι πέτρες, τα ξύλα κ.λπ.) (β) *δομικά έργα* τεχνικά έργα θεμελιωμένα στο έδαφος-οικοδομές, συγκοινωνιακά έργα -όρειοι, γέφυρες, στήριγγες, λιμάνια, έργα υδραυλικά -φράγματα, υδραγωγεία-, καθώς και άλλα ειδικά έργα -πυλώνες γραμμών μεταφοράς ενέργειας, ιστόι τηλεοράσεων κ.ά. (γ) *δομικά στοιχεία* τα μέρη από τα οποία αποτελείται ένα τεχνικό έργο, λ.χ. οι τοίχοι, τα θεμέλια, τα δάπεδα, οι δοκοί κ.ά. (δ) *δομικές μηχανές* αυτοκινούμενα συνήθ. μηχανήματα, που χρησιμοποιούνται σε κατασκευαστικά έργα, λ.χ. γερανιό, πυλιντόζες κ.ά. **2.** αυτός που σχετίζεται με τη δομή, με τη διάρθρωση ενός συνόλου: *επισημάνθηκαν οι ~ αδυναμίες της εθνικής οικονομίας* || ~ *μεταρρύθμιση | ανάλυση* ενός κεμένου κατά τον δομισμό) **3.** *δομική* Π (η) ⁴ οικοδομική. — **δομική** - | -ός επίρρ. [ETYM. μεσν. < μτγν. *δομή*. Η σημ. **2** αποδίδει το γαλλ. *structure*].
Δομινικανή Δημοκρατία (η) (ισπ. Republica Dominicana) κράτος των Μεγάλων Αντιλλών που καταλαμβάνει το Α. τμήμα του νησιού Ισπανιόλα, στην Καραϊβική Θάλασσα, με πρωτεύουσα τον Αγιο Δομίνικο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμιμο το πέσο Δομινικανής Δημοκρατίας. [ETYM. < ισπ. Republica Dominicana, από το όνομα του νησιού (και της πρωτεύουσας) Santo Domingo «Άγιος Δομίνικος» (άγιος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας)].
δομινικανός (ο), **δομινικανή** (η) **1.** μοναχός ή μοναχή του χριστιαν-

νικού τάγματος του Αγίου Δομινίκου 2. **Δομινικανοί** (οι) χριστιανικό τάγμα που ίδρυσε ο Άγιος Δομίνικος και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην Ιερά Εξέταση. [ETYM, < μεσν. λατ. Dominicanus < Domenicus < λατ. Dominus «Κύριος», τίτλος του Θεού].

Δομινική (η) γυναικείο όνομα.

Δομίνικος κ. Δομένικος (ο) 1. Άγιος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM, < μεσν. λατ. Domenicus, βλ. κ. *δομινικανός*].

δομικός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. (γενικά) κοινή θεωρία ορισμένων επισημών του ανθρώπου (γλωσσολογίας, ψυχολογίας, θεωρίας της λογοτεχνίας κλπ.), η οποία προσεγγίζει τα ανθρώπινα πράγματα ως δομικά στοιχεία ενός όλου, που αλληλοπροσδιορίζονται με βάση συγκεκριμένους κανόνες ΣΥΝ. στρουκτουραλισμός 2. ΓΛΩΣΣ. η μέθοδος ανάλυσης της γλώσσας η οποία εστιάζεται στη μελέτη της δομής της γλώσσας με έμφαση: (α) στην έννοια της γλώσσας ως συστήματος, που αποτελείται από επιμέρους στοιχεία τα οποία επιτελούν ορισμένες λειτουργίες και συνδέονται μεταξύ τους σε ευρύτερα σύνολα σγέσεων με αναφορά πάντοτε στο γενικότερο σύστημα της γλώσσας (β) στη συγχρονική εξέταση (γ) στον προφορικό λόγο (δ) στον καθορισμό των ελάχιστων μονάδων (φωνημάτων, μορφημάτων κλπ.) (ε) στη διάκριση σαφώς προσδιορισμένων επιπέδων δομής της γλώσσας ΣΥΝ. στρουκτουραλισμός 3. ΑΝΘΡΩΠΟΛ. η έρευνα της οργάνωσης και της λειτουργίας των αρχαϊκών κοινωνιών με βάση την αρχή ότι οι κοινωνίες αυτές αποτελούν σύστημα αλληλεξαρτώμενων στοιχείων (θεσμών, πεποιθήσεων, τεχνικών κλπ.) 4. ΨΥΧΟΛ. η ανάλυση της ψυχοηθικής δραστηριότητας του ανθρώπου με βάση την ιεραρχική σχέση μεταξύ δομών, ιδεών, αντιλήψεων, αισθήσεων κλπ. — **δομιστής** (ο), **δομιστικός**, -ή, -ό, **δομιστικ-ά** | -ός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομής*. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. structuralisme].

δόμνα (η) 1. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ETYM, (α) μτρν. κύρ. όν., βλ. λ. *δόμνα*].

δόμνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΣΤ. (ως τιμητική προσαγόρευση) η σύζυγος αυθέντη στο Βυζάντιο ή στην Τουρκοκρατία 2. (γενικότ.) κυρία, αρχόντισσα. [ETYM μτρν. < μτρν. λατ. domna < λατ. domina «κυρία, οικοδέσποινα» < domus «οίκος»].

δομολειτουργικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη δομή και τη λειτουργία μιας γλώσσας, δηλ. με τις μορφολογικές (γραμματικές) δομές και τις συντακτικές λειτουργίες που αυτές δηλώνουν, προκειμένου να καλύψουν γλωσσικές επικοινωνιακές ανάγκες: ~ *γραμματική* | *περιγραφή* | *ανάλυση*. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. structural-functional αντί του *δομολειτουργικός*].

δόμος (ο) 1. η οροφή που έχει ημισφαιρικό σχήμα ΣΥΝ. θόλος, τρούλος, ψαλίδωμα 2. οριζόντιο στρώμα λίθων ή πλίνθων. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «οίκος», < *domo-, ετεροίωμ. βαθμ. Ι.Ε. δι-σύλλ. θ. *dēpā- «χτίζω κατοικία», πρβ. λατ. domus «οίκος», domesticus «οικιακός», γαλλ. domestique, αγγλ. timber «ξύλινος», γερμ. Zimmer «δωμάτιο» κ.ά. Ομόρρ. δέμ-ας, δέμ-ω «χτίζω», δώμ-α, νεό-*δημ-τος* κ.ά.].

δόμο ρ. μετβ. {δομείς... | δόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. οργανώνω, διαρθρώνω επιμέρους συστατικά με τρόπο που να αποτελούν ενιαίο και συνεκτικό σύνολο, ώστε να χαρακτηρίζονται από σφήνη-νεια και αλληλοχτία: η *ομιλία του δομείται σε τρεις θεματικές ενότητες* || το *έργο έχει δομηθεί πάνω στους εξής άξονες...* 2. (η μτρ. **δομ-ημένος**, -η, -ο) συγκροτημένος, αυτός που έχει ευδιάκριτη διάταξη των μερών του, ώστε να γίνεται κατανοητός: ~ *λόγος* | *έργο* | *σκέψη*. [ETYM < μτρν. *δομώ* (-άω) | -όω < αρχ. *δόμος* (βλ. λ.)].

Δον (ο) {άκλ.} ποταμός της Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα υψίπεδα της Ρωσίας και εκβάλλει στην Αζοφική Θάλασσα. [ETYM < ρωσ. Дон < αβεστ. dānu «ποταμός»].

δον (ο) {άκλ.} 1. (παλαιότ. στην Ισπανία ως τιμητικός τίτλος) μέλος του παπικού ιερατείου, ηγεμόνας ή αριστοκράτης: ο ~ *Κιχόντης* | ο ~ *Ζουάν* 2. (ως προσφώνηση) για καθολικό ιερέα: ~ *Καμίλο*. [ETYM < ισπ. don < λατ. dominus «κύριος»].

δόνα (η) {χωρ. πληθ.} (στην Ισπανία, ως τιμητική προσαγόρευση) γυναικία που ανήκει στην αριστοκρατική τάξη. [ETYM < ισπ. dona < λατ. domina «κυρία»].

δονάκιον (το) [1879] {δονακί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. αερόβιο βακτήριο που προκαλεί χολέρα: ~ *τού Κοχ*.

[ETYM Υποκ. του αρχ. *δόναξ*, -ακος «βλαστός, κοτσάνι», αβεβ. ετύμ. δον, ίσως συνδ. με το ρ. *δονά*].

δον Ζουαν (ο) {άκλ.} (μετωνυμ.) ο άνδρας που επιδιώκει να κατακτήσει γυναικείες: κάνω τον ~ ΣΥΝ. ερωτύλος, γυναικοκατακτητής, γυναικάς, καλάνοβας. — **δονζουανισμός** (ο), **δονζουανικός**, -ή, -ό. [ETYM < ισπ. Don Juan (ορθή προφ.: Δον Χουάν), θρυλικό πρόσωπο της ισπ. λογοτεχνίας του 16ου αι., όπου παρουσιάζεται ως ο χαρισματικός τυχοδιώκτης και απατεώνας, που επιδιώκει διαρκώς ποικίλες ερωτικές περιπέτειες].

δόνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η παλμική κίνηση: *σεισμική* | *μετασεισμική* ~ || *ισχυρή* | *ανεπαίσθητη* ~ || *οι* - *των φωνητικών χορδών* 2. ΦΥΣ. η μετακίνηση ενός σώματος από και προς τη θέση ισορροπίας του ΣΥΝ. *τάλαντωση* 3. (μτρ.-λογος) *ισχυρή συγκίνηση*: *οι* ~ *της καρδιάς και του πνεύματος*. — **δονητικός**, -ή, -ό. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vibration].

δονητής (ο) 1. ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρομαγνητική συσκευή που μετατρέπει το συνεχές σε παλμικό ρεύμα προκαλώντας δονήσεις: ~ *σκυροδέματος* (η συσκευή που αυξάνει την πυκνότητα και τη μηχανική αντοχή

του σκυροδέματος μέσω κατάλληλων δονήσεων) 2. (ειδικότ.) επιμηκής κυλινδρική συσκευή, που πάλλεται και χρησιμοποιείται κυρ. για μασάζ ή για την ερωτική ικανοποίηση του χρήστη. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vibrator].

δον Κιχόντης (ο) {-ες κ. -ώτηδες} (μετωνυμ.) πρόσωπο που δεν έχει αίσθηση της πραγματικότητας και παρασύρεται από ρομαντικές φαντασιοληξίες (ειδικότ.) πρόσωπο που ξεδοεί τον χρόνο του σε αδιέξοδες, ουτοπικές διεκδικήσεις ΣΥΝ. ονειροπαρμένος. — **δονκιωτικός**, -ή, -ό [1897].

[ETYM, < Δον Κιχόντης (κύρ. όν.) < ισπ. Don Quijote, κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος του Μ. ντε Θερβάντες με τίτλο El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha («ευγενής ιδάλγος Δον Κιχόντης της Μάντσα»), που εκδόθηκε μεταξύ των ετών 1605-1615. Στο μυθιστόρημα αυτό ο γηραιός Δον Κιχόντης, επηρεασμένος από τα ιπποτικά μυθιστορήματα που διάβαζε, ξεκινάει για περιπέτειες καθοδηγούμενος από τη χιμαϊρική του φαντασία και από έκδηλο ψευτοπαλληκαρισμό].

δονκιωτισμός (ο) το να συμπεριφέρεται κανείς όπως ο Δον Κιχόντης, χωρίς να έχει επαφή με την πραγματικότητα: ο *πολιτικός αναλυτής σημείωνε πως ο ~ της κυβέρνησης στην εξωτερική πολιτική είναι εθνικά επιζήμιος*.

Δονούσα (η) νησί των Κυκλάδων Α. της Νάξου.

[ETYM, < μτρν. *Δονούσα*, αγν. ετύμου].

δοντάς (ο) {δοντάδες}, **δοντού** (η) {δοντούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλα δόντια.

δόντι (ο) {δοντ-ιού | -ιών} 1. καθένα από τα οστεοειδή όργανα που είναι συμμετρικά διατεταγμένα μέσα στη στοματική κοιλότητα, στην άνω και κάτω γνάθο, και χρησιμεύουν τόσο στο μάσημα της τροφής όσο και στην προφορική ομιλία: *πήγε στον οδοντίατρο, για να του βγάλει το χαλασμένο ~* | *σφράγισμα* | *εξέγωση δοντιού* || *πλένω τα ~ μου* - ΦΡ. (α) *τρίζω τα δόντια* (σε κάποιον) βλ. λ. *τρίζω* (β) *έξω από τα δόντια* με πλήρη ειλικρίνεια, ξεκαθάρα, χωρίς περιστροφές: του μιλήσα ~, για να μη νομίζει ότι τον κοροϊδεύω || *αυτός μιλάει πάντα ~, δεν ξέρει από διπλωματίες* (γ) με *νύχια και με δόντια* με κάθε μέσο, με όλες τις δυνάμεις, καταβάλλοντας κάθε προσπάθεια: *παλεύει ~, για να αποδείξει την αθωότητα του* | για να σώσει την επιχείρησή του (δ) *πονάει το δοντάκι μου* είμαι ερωτευμένος: *πονάει το δοντάκι του για μια μελαχρινή* (ε) (κάτι) *δεν είναι για τα δόντια* (κάποιον) για πρόσωπο ή πράγμα το οποίο δεν μπορεί να το έχει ή να το απολαύσει (κάποιος), επειδή ξεπερνά τις δυνατότητες του: *μην τρέφεις ελπίδες, η κοπέλα ~ σου* (στ) (για μωρά) *βγάζω δόντια* | *σκάζουν τα δόντια μου* για τα πρώτα δόντια που βγάει ένα μωρό (ζ) *αλλάξω δόντια* (για μικρά παιδιά) πέφτουν τα δόντια της πρώτης οδοντοφυΐας και φυτρώνουν της δεύτερης (η) *απ' τού Χάρου τα δόντια* από τον θάνατο: *γλύτωσε* | *σάθηκε* ~ | (θ) *δείχνω* (σε κάποιον) *τα δόντια* (μου) φανερώνω (σε κάποιον) τη δύναμή μου, την ισχύ μου: στο πρόσφατο στρατιωτικό επεισόδιο η χώρα έδειξε τα δόντια της σε όσους την επιβουλεύονται (ι) *μέσ' από τα δόντια χωρίς* να ακούγονται καθαρά αυτά που λέω, χωρίς να ανοίγω πολύ το στόμα μου, χωρίς να αρθρώσω καθαρά τις λέξεις: *μη μιλάς ~ σου, δεν καταλαβαίνουμε τι λες!* (ια) *σφήγω τα δόντια* (ι) κάνω τις οδοντοστοιχίες μου να πιέσουν ή μια την άλλη (ii) (μτρ.) κάνω υπομονή, συγκεντρώνω όλες μου τις δυνάμεις, για να αντέξω δύσκολες καταστάσεις: *στις συμφορές οι γενναίοι σφήγουν τα δόντια και συνεχίζουν* (β) *ακονίζω τα δόντια μου* βλ. λ. *ακονίζω* (γ) κάνω το *χρυσό δοντάκι* (για μικρά παιδιά) κοινωνώ, λαμβάνω τη Θεία Κοινωνία (ιδ) *οπλισμένος ως τα δόντια* ως χαρακτηρισμός για άπνοστο άνθρωπο 2. (μτρ.) η αμηρή προεξοχή σκευής ή εργαλείου: *χάλασαν τα ~ του μαχαίριού* 3. (αρκυό ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κάνει εξυπηρετήσεις σε γνωστούς του, που χρησιμοποιεί την εξουσία του προς όφελος φίλων του: κυρ. στη Φρ. *έχω δόντια*: *έχει γερό δόντι στο υπουργείο και τον κάνουν όποια εξυπηρετήση ζητήσει* ΣΥΝ. μέσων. Επίσης (αρχαιοπρ.) **οδούς** (ο) {οδόντος}. — (υποκ.) **δοντάκι** (το), (μεγεθ.) δοντάρα (η).

[ETYM μεσν. < οδόντιον, υποκ. του αρχ. *οδούς* (βλ. λ.). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *σφήγω τα δόντια* (< αγγλ. clench the teeth), με *νύχια και με δόντια* (< αγγλ. fight tooth and nail), *τρίζω τα δόντια* (< γαλλ. grincer les dents), (μιλώ) *μέσ' από τα δόντια* (< γαλλ. parler entre les dents), *δείχνω τα δόντια μου* (< γαλλ. montrer mes dents), *οπλισμένος ως τα δόντια* (< γαλλ. armé jusqu'aux dents) κ.ά.].

δοντάκι (η) {μεσν.} το σημάδι ή το αποτύπωμα δοντιών που μένει πάνω στο δέρμα ή σε εδάφιο προϊόν ύστερα από δαγκωματιά.

δονά ρ. μετβ. {δονεί... | δόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. προκαλώ παλμική κίνηση: ο *αέρας από τους πνεύμονες δονεί τις φωνητικές χορδές* ΣΥΝ. *πάλλω* 2. σείω, τραντάζω μια στερεή επιφάνεια: η *πολυκατοικία δονήθηκε από τον σεισμό* ΣΥΝ. *ταρακούνω*, *κλυδονίζω* 3. (μτρ.) προκαλώ ισχυρή συγκίνηση σε (κάποιον): *πατριωτικός ενθουσιασμός δονούσε τις καρδιές όλων των Ελλήνων*. [ETYM, < αρχ. *δώνω* (-έω), αγν. ετύμου, ίσως πελασγική λέξη].

δόξα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο θαυμασμός και η εκτίμηση που απολαμβάνει κανείς εκ μέρους των περισσότερων ανθρώπων. *οι μεγάλες προσωπικότητες περιβάλλονται από θάνατοι* ~ || *εφήμερη* | *μεγάλη* ~ ΣΥΝ. *αίγλη*, *φήμη* ANT. *αφάνεια*, *ασιμότητα*, *ανωνυμία* - ΦΡ. (α) *Βασιλεύς της δόξης* ο Θεός (β) *δόξα* *τα Θεώ* | *δόξα* *να* | *γεί* ο *Θεός* *σοι* ο *Θεός* για την έκφραση ικανοποίησης από υπόθεση που είχε ο-μαλή έκβαση: ~, *όλα πήγαν καλά* (γ) στο *απέγνω της δόξας* στο μέγιστο σημείο, στον κολοφώνα της δόξης, της φήμης και της επιτυχίας: *τον 5ο αι. π.Χ. η Αθήνα βρισκόταν ~ της* (δ) *μεγάλες δόξες* σπουδαίες επιτυχίες και τιμές: *τον περιέμναν ~ ΣΥΝ. μεγαλεία* (ε) (είμαι) στις *δόξες* (μου) (ι) είμαι σε πολύ χαρούμενη διάθεση, πολύ υπερήφανος: *τόρα πια που πέρασε στο πανεπιστήμιο, είναι στις δόξες*

[ETYM μεσν. < οδόντιον, υποκ. του αρχ. *οδούς* (βλ. λ.). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *σφήγω τα δόντια* (< αγγλ. clench the teeth), με *νύχια και με δόντια* (< αγγλ. fight tooth and nail), *τρίζω τα δόντια* (< γαλλ. grincer les dents), (μιλώ) *μέσ' από τα δόντια* (< γαλλ. parler entre les dents), *δείχνω τα δόντια μου* (< γαλλ. montrer mes dents), *οπλισμένος ως τα δόντια* (< γαλλ. armé jusqu'aux dents) κ.ά.].

δοντάκι (η) {μεσν.} το σημάδι ή το αποτύπωμα δοντιών που μένει πάνω στο δέρμα ή σε εδάφιο προϊόν ύστερα από δαγκωματιά.

δονά ρ. μετβ. {δονεί... | δόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. προκαλώ παλμική κίνηση: ο *αέρας από τους πνεύμονες δονεί τις φωνητικές χορδές* ΣΥΝ. *πάλλω* 2. σείω, τραντάζω μια στερεή επιφάνεια: η *πολυκατοικία δονήθηκε από τον σεισμό* ΣΥΝ. *ταρακούνω*, *κλυδονίζω* 3. (μτρ.) προκαλώ ισχυρή συγκίνηση σε (κάποιον): *πατριωτικός ενθουσιασμός δονούσε τις καρδιές όλων των Ελλήνων*. [ETYM, < αρχ. *δώνω* (-έω), αγν. ετύμου, ίσως πελασγική λέξη].

δόξα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο θαυμασμός και η εκτίμηση που απολαμβάνει κανείς εκ μέρους των περισσότερων ανθρώπων. *οι μεγάλες προσωπικότητες περιβάλλονται από θάνατοι* ~ || *εφήμερη* | *μεγάλη* ~ ΣΥΝ. *αίγλη*, *φήμη* ANT. *αφάνεια*, *ασιμότητα*, *ανωνυμία* - ΦΡ. (α) *Βασιλεύς της δόξης* ο Θεός (β) *δόξα* *τα Θεώ* | *δόξα* *να* | *γεί* ο *Θεός* *σοι* ο *Θεός* για την έκφραση ικανοποίησης από υπόθεση που είχε ο-μαλή έκβαση: ~, *όλα πήγαν καλά* (γ) στο *απέγνω της δόξας* στο μέγιστο σημείο, στον κολοφώνα της δόξης, της φήμης και της επιτυχίας: *τον 5ο αι. π.Χ. η Αθήνα βρισκόταν ~ της* (δ) *μεγάλες δόξες* σπουδαίες επιτυχίες και τιμές: *τον περιέμναν ~ ΣΥΝ. μεγαλεία* (ε) (είμαι) στις *δόξες* (μου) (ι) είμαι σε πολύ χαρούμενη διάθεση, πολύ υπερήφανος: *τόρα πια που πέρασε στο πανεπιστήμιο, είναι στις δόξες*

του (ii) (ῥίμα) στην κορυφή τῆς ῥιτινῆς (μου): εκείνη την *εποχή ἤταν ἀκόμα στις δόξες του καὶ πλήθος θαυμασμάτων τον κινηθῆσαν για ἓνα ἀπόγραφο (στ) προς δόξιν (κάποιου)* (ειρων.) για να δοξαστεῖ (κάποιος/κάτι) για κάποιον/κάτι που παίζει αρνητικό ρόλο σε μια κατάσταση: *ὄλα τα μέσα ἐπιστρατεύονται για την προβολή τῶν προϊόντων - τὸ οικονομικὸ ἀναγωνισμὸς (ζ) δόξα πατρι* το σημείο στο μέτωπο μεταξύ των δύο φρυδιῶν και τῆς μύτης: *ἡ σφαῖρα τον βρήκε στο ~ || την ἔφαγε στο - (η) ἰδοῦ στάδιον δόξης λαμπρὸν* βλ. λ. *ἰδοῦ* (θ) (...) *καὶ ἐναντὶ προς τὴ δόξα τραβᾷ* (ειρων.) για αρνητική κατάσταση που συνεχίζεται εντονότερα μετά ἀπὸ σύντομη διακοπή τῆς 2. (συνεκδ.) ὁποῖος ἢ ὅ,τι φέρνει φήμη σε κάποιον ἀποτελώντας το καύχημα του: *Μέγας Ἀλέξανδρος*, ἢ ~ των *Μακεδόνων* 3. (συνεκδ.) πρόσθε ἢ λ. *ἐπισημῶν* σε ἓναν τομέα: *εἶναι ἀπὸ τις παλιές ~ τὸν ἐλληνικὸ μπάσκετ | κινήματογράφου* ΣΥΝ. *αστέρι* · 4. ΕΚΚΛΗΣ. το διακοσμητικὸ χρυσὸ φωτοστέφανο, φωεοῦδης συνήθ. σχήματος, ἔνερθόν προσώπων στις αγιογραφίες · 5. (αρχαιοστρ.) ἡ υποκειμενικὴ ἀποψη κάποιου ΣΥΝ. *γνώμη, δόξα*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «γνώμη, ἀποψη», < *δοκῶ* (βλ. λ. *δοκῶν*). Ἐνὸ στον Ὀμηρο, τον Ἡρόδοτο και τους προσωκρατικούς φιλοσόφους ἢ λ. σήμαινε κυρ. την παραδεκτὴ ἀποψη, την προσωπικὴ γνώμη, στην πλατωνικὴ ορολογία ἢ λ. *δόξα* περιέγραφε τόσο την προσωπικὴ ἀποψη που μπορεί να εἶναι σωστὴ (εν ἀντιθέσει προς τὴ γνώση που ἐξέφραζε ἢ λ. *ἐπιστήμη*) ὅσο και τὴ γνώμη που κάποιος ἔχει για ἓναν ἄλλον, την ὑπόληψη του. Στὴ Βιβλικὴ γλῶσσα, ἰδίως *δε* στην Π.Δ., ἢ λ. χρησιμοποιεῖται ὡς χαρακτηριστικὸ τοῦ Θεοῦ και τῆς παρουσίας Του, μεταφράζοντας το εβρ. *kanôh*, το οποίο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐπιθ. *kanêh* «βαρῆς, ἐντυπωσιακός». *δοξάζω* ρ. μετβ. [αρχ.] {δόξασι-α, -τηκα, -μένος} 1. ἐξυμνῶ (κάποιον/κάτι), ἀποδίδω τιμές (εἰς κάποιον): *Ἐκαναν πράξη τις ἐλπίδες τοῦ λαοῦ μας! Δοξάστε τους!* ΣΥΝ. *λατρεῖν*, τιμῶ 2. κάνω (κάποιον) να ἀποκτήσει δόξα: *δόξασε με τον ηρωισμό του την πατρίδα ΑΝΤ.* ντροπιᾶζω 3. ἐυφημιζῶ, ἐυχαριστῶ με θερμῶ: *να δοξάζεις τον Θεὸ που βρήκες δουλειά!* — *δοξασμα* (το) [αρχ.] *δοξάρι* (το) {δοξάρ-ιού | -ιον} 1. τὸ ἐπιμηκὲς ὄργανο (σαν βέργα), με το οποίο κρούονται οἱ χορδῆς ὀρισμένων μουσικῶν ὀργάνων (βιολιού, λύρας κ.λπ.) 2. τὸ τόξο.

[ETYM. < μεσν. *δοξάριον* < *μεγν. τοξάριον*, υποκ. τοῦ αρχ. *τόξον*]. *δοξάρι* (η) [μεσν.] 1. ἡ κρούση των χορδῶν μουσικῶν ὀργάνων (βιολιού, λύρας κ.λπ.) με *δοξάρι* και ο ἦχος που παράγεται με αὐτὸ τον τρόπο: με την *πρώτη ~ ο βιολιστὴς μάγεψε τον κόσμο* · 2. (λογοτ.) ἡ ρίψη σάιτας ΣΥΝ. *σαῖτα, δοξαριστὸς*, -ῆ, -ὸ αὐτὸς που ἔχει *σχήμα* δοξαριστοῦ. *δοξασία* (η) {δοξασί-ων} ἀντίληψη που *δεν* θεμελιώνεται ἐπιστημονικᾶ, ἀλλὰ ἀποτελεῖ προϊόν ὑποκειμενικῆς σκέψης και συνδέεται συνήθ. με λαϊκὲς και πρωτόγονες (κυρ. μαγικοθησκευτικὲς) παραδόσεις και πρακτικὲς: *σε πολλὰ λαϊκὰ ἔθιμα ἐπιβιώνουν πανάρχαιες ~ || ο ἐθνολόγος μᾶς περιγράφει τις ποικίλες ~ πρωτόγονων φυλῶν*. [ETYM. μεγν.] < αρχ. *δοξάζω*, αρχική σημ.

«πιστεῖν, ἐκφέρω γνώμη»), *δοξαστικός*, -ῆ, -ὸ [αρχ.] 1. αὐτὸς που ἀποδίδει δόξα (εἰς κάποιον), που ἐξυμνεῖ: *~ ὕμνος | ποιητὴς* ΣΥΝ. ὑμνητικὸς, ἐγκωμιστικὸς 2. ΕΚΚΛΗΣ. *δοξαστικόν* (το) τὸ ἰδιόμοιο τροπῆρι τοῦ ὄρθρου, τῆς λιτῆς και τοῦ ἐσπερινοῦ, του εἰσαγεται με τον στίχο «*Δόξα Πατρὶ και Υἱο...*» — *δοξαστικ-ά* /-ὸς [αρχ.] ἐπιρρ. *δοξάτο* (το) κομῶδιον τοῦ νομοῦ Δράμας, τῆς οποίας οἱ κάτοικοι υπέστησαν ἀγριότητες ἀπὸ τους Βουλγάρους κατὰ τους Βαλκανικοὺς Πολέμους (1912-1914) και κατὰ τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. [ETYM. < μεσν. *δοξάτον* < *τοξάτον* «οἰκοδόμημα με τόξο» (πβ. κ. *δοξάρι*). *δοξολογία* (η) [μεγν.] {δοξολογί-ων} 1. ΕΚΚΛΗΣ. ἡ ἐυχαριστία προς τον Θεὸ, ἐυχαριστήρια και δοξαστικὴ προσευχὴ που ἀποτελεῖται ἀπὸ μια σειρά λόγων ἢ ὕμνων, ἀπευθίνονται προς τον Θεὸ ἢ την Ἁγία Τριάδα και ἀρχίζει με τὴ φρ. «*Δόξα Πατρὶ και Υἱο και Ἁγίῳ Πνεύματι*» (μικρὴ δοξολογία) ἢ με τὴ φρ. «*Δόξα ἐν Ὑψίστοις Θεῶν*» (μεγάλὴ δοξολογία) 2. (ειδικότ.) ἡ ἐκκλησιαστικὴ λειτουργία που γίνεται σε σημερινὲς θρησκευτικὲς εορτῆς ἢ περιστάσεις: *στον μητροπολιτικὸ ναὸ ἐνάλη ~ για τὴ μεγάλη ἐπέτειο*. *δοξολογῶ* ρ. μετβ. [μεγν.] {δοξολογέ-ω} *δοξολογ-ῆσα, -οῦμαι* (κα-θημ. -ίεμαι), -ῆθηκα, -ημένος} ἀπευθίνω δοξολογία προς τον Θεὸ ΣΥΝ. ὑμνολογῶ, ὑμνῶ. — *δοξολόνημα* (το). *δοξομανής*, -ῆς, -ὲς [μεγν.] {δοξομαν-οῦς | -εις (οὐδ. -ῆ)} αὐτὸς που ἐπιδιώκει διαρκῶς και με κάθε τρόπο τὴν ἀπόκτηση δόξας ΣΥΝ. *μεγαλομανής*, φιλοδόξος ΑΝΤ. *σεμνός, μετριόφρων*. — *δοξομανία* (η) [μεγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ἔς. *δορά* (η) (λόγ.) τὸ γδαρμένο δέρμα ζώου ΣΥΝ. *τομάρι, πετσὶ, προβιά*.

[ETYM. αρχ. < *δέρω* {δοξόλων}, βλ. κ. *δέρνω*]. *δοριάλωτος*, -ῆ, -ὸ (αρχαιοστρ.) 1. αὐτὸς που κατακτήθηκε με πόλεμο 2. ο ἀχιμάλωτος πολέμου. [ETYM. αρχ. < *δορι-* (δοτ. ὀργανικὴ τοῦ οὐσ. *δῶρον*) + *-άλωτος* < *άλω-τός*, ρηματικὸ ἐπιθ. του ἄλλοκομαι «κατακτῶμαι» (βλ. λ. *άλωση*)]. *δορικότης*, -ῆς, -ὸ κ. *δορικότης* (αρχαιοστρ.) αὐτὸς που ἀπέτελεσε λάφυρο πολέμου ἢ ἔχει κυριευθεῖ με πόλεμο: *~ κόρη*. [ETYM. αρχ. < *δορι-* (δοτ. ὀργανικὴ τοῦ οὐσ. *δῶρον*) + *-κίτης* < *κτώμαι* (-ἄω-) «ἀποκτῶ»]. *δορκάς* (η) {δορκάδ-ος | -ων} (λόγ.) τὸ ζαρκαδί. [ETYM. < αρχ. *δορκάς*, -ἄδος < *δῶρς*, που συνδ. με κελτ. *iwrch*, βρετον. *iourch* (< I.E. *iork-o). Η συσχέτιση με το ρ. *δέρκομαι* «βλέπω» οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία]. *-δῶρος* (λαϊκ.) παραγωγικὸ ἐπίθημα που δηλώνει: 1. αὐτὸν που ἀσολεῖται με ἀνάξιες λόγου ἢ παρήγομες δραστηριότητες: *κομπινα-δῶρος, λουφα-δῶρος, τρακα-δῶρος, σουλατσα-δῶρος, σαλτα-δῶρος* 2. τὸ

πρόσωπο που ἔχει ἰδιαίτερη ἰκανότητα σε αὐτὸ που δηλώνει το θέμα: *μαλα-δῶρος, ντριπλα-δῶρος, ταβλα-δῶρος* 3. τὸ πρόσωπο που ἀσολεῖται ἐπαγγελματικᾶ με αὐτὸ που δηλώνει το θέμα τῆς λέξης: *πρεσα-δῶρος, τορνα-δῶρος, πιτσα-δῶρος, παρκα-δῶρος* 4. ἐξάρτημα ἢ μηχανήμα με το οποίο γίνεται κάτι: *πρεσα-δῶρος, κοτσα-δῶρος*. [ETYM. < -(α)δῶρος < βεν. παραγ. ἐπίθημα (-a)dor < λατ. -(a)torum, αιτ. του ἐπιθήματος -ator (πβ. λατ. saltator «χορευτῆς» > βεν. saltador > σαλταδῶρος)]. *δῶρον* (το) {δῶρ-ατος | -ατα, -ἄτων} ἀρχαῖο ὄπλο ἀπὸ μακρὸ ξύλινο στέλεχος (κοντάρι), το οποίο εἶχε στερεωμένη στην ἄκρη του μια σιδερένια ἢ ορειχάλκινη *αχμῆ* ΣΥΝ. *κοντάρι* ΦΡ. *αχμῆ τοῦ δῶρατος* βλ. λ. *αχμῆ*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «δέντρο, ξύλο», < I.E. *dōr-w-, ετεροιωμ. βαθμ. του *o* *drew- | *derw- «ξύλο», πβ. σανσκρ. *dāru*, ἀγγλ. *tree* «δέντρο», ταρ «πίσσα», γερμ. *Teer* κ.ά. Ομόρρ. *δένδρο(ν)* (< *δερ-δρεE-ov), *δρῦ-ς, δρῦ-μός* κ.ά. Ἡδη στον Ὀμηρο ἢ λ. *δῶρον* χρησιμοποιεῖται με τὴ σημ. του ἀχιμηροῦ ὄπλου, ἀντικαθιστῶντας βαθμῆδόν το ἀρχαιοτάτο οὐσ. *ἔγχος*]. *δορυφορικός*, -ῆ, -ὸ αὐτὸς που σχετίζεται με *δορυφόρο*: ~ τεχνολογία | σταθμὸς | ἐπικοινωνία | *σύστημα* | *εἰκόνα*-ΦΡ. (α) *δορυφορικὴ τηλεόραση* (ι) τηλεοπτικὸς δέκτης κατάλληλος για τὴ λήψη και ἀναπαραγωγή τηλεοπτικῶν σημάτων, που ἀναμεταδίδεται ἀπὸ *δορυφόρο* (ii) (περιλῆπτ.) τὸ σύνολο των τηλεοπτικῶν δικτύων, των προγραμμάτων τους, καθώς και τα συστήματα ἐκπομπῆς σημάτων, ἀλλὰ και οἱ τηλεοπτικὲς ἐπιχειρήσεις που χρησιμοποιοῦν τηλεπικοινωνιακὸς *δορυφόρους* για τὴ μετάδοση προγραμμάτων (β) *δορυφορικὸ κανάλι* τηλεοπτικῶν σταθμῶν που ἐκπέμπει το πρόγραμμα του μέσω *δορυφόρου* (γ) *δορυφορικὸ πρόγραμμα* τὸ τηλεοπτικὸ πρόγραμμα *δορυφορικοῦ* τηλεοπτικοῦ σταθμοῦ (καναλιού) (δ) *δορυφορικὴ λήψη* ἢ λήψη τηλεοπτικοῦ ἢ ραδιοφωνικοῦ σημάτων που ἐκπέμπεται μέσω *δορυφόρου*: *λόγω κακοκαιρίας ἢ ~ δεν εἶναι καλὴ* (ε) *δορυφορικὴ μετάδοση* ἢ μετάδοση γεγονότος (λ.χ. ἐκδήλωσης, ἀθλητικῆς συνάντησης κ.ά.) μέσω τηλεπικοινωνιακῶν *δορυφόρων* (στ) *δορυφορικὴ κεραία* | (προφορ.) *δορυφορικὸ πιάτο* ἐιδικὴ κεραία σε σχῆμα κατόπτρου (πιάτο) για τὴ λήψη σημάτων που ἐκπέμπεται μέσω *δορυφόρου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

[ETYM. Μετάφρ. *δάνειο* ἀπὸ ἀγγλ. *satellite* (programme | transmission | channel κ.ά.). Το αρχ. *δορυφορικός* ἀναφερόταν στον σωματοφύλακα που ἔφερε *δῶρον*]. *δορυφόρος* (ο) 1. ΑΣΤΡΟΝ. το οὐράνιο σῶμα που περιστρέφεται γύρω ἀπὸ πλανήτη, λ.χ. ἡ Σελήνη γύρω ἀπὸ τὴ Γῆ: ο *Φόβος* και ο *Δεῖμος* εἶναι οἱ - τοῦ *Αρη* · 2. ἡ συσκευή που ἐκτοξεύεται (με πύραυλο κυρ.) στο Διάστημα και κινεῖται γύρω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς Γῆς, υποβοηθώντας ἐπιστημονικὲς παρατηρήσεις, στρατιωτικὸς σκοποῦς, τῆς τηλεπικοινωνίας κ.ά.: *ἐκτοξεῖν ~ || θέτω ~ σε τροχιά || μετάδοση μέσω δορυφόρου || μετεωρολογικός || κατασκοπευτικός || τηλεπικοινωνιακός ~ · 3.* (στην ἀρχαιότητα) ο *ὀπλισμένος* με *δῶρον* φρουρὸς σημαντικοῦ προσώπου ΣΥΝ. ἀκόλουθος, σωματοφύλακας, υποσπιστής 4. (μτφ.) πρόσωπο ἢ κράτος που ἐξαρτᾶται πολιτικῶς ἀπὸ ἄλλο ισχυρότερο: ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση και οἱ ~ τῆς *απειρίας ἀπὸ τὴν Ολυμπιάδα τοῦ Ἰος Ἀντζέλις* το 1984. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ο σωματοφύλακας που φέρει *δῶρον*», < *δῶρον* + *-φόρος* < *φέρω*. Η σημ. του οὐράνιου σῶματος που διαγυρίζει τροχιά γύρω ἀπὸ πλανήτη, εἶναι μετάφρ. *δάνειο* ἀπὸ ἀγγλ. *satellite*]. *δοσατῆς* (ο) {δοσατῆ-δες}, *δοσατῆ* (η) {δοσατῆ-δες} (λαϊκ.) 1. ἔμπορος που ἐπισκέπτεται πελάτες και πωλεῖει με δόσεις 2. ἐπισπράκτορας των δόσεων. Ἐπίσης *δοσῆς* (ο) {δοσῆ-δες}. [ETYM. < δόση + παραγ. ἐπίθημα -ατῆς, πβ. κ. *σουλ-ατῆς*]. *δόση* (η) {ης κ. -εις, -ει, -ων} 1. καθεμιά ἀπὸ τις καθορισμένες ποσότητες (χημικῶν, φαρμάκων, ποτῶν κ.λπ.) στις οποίες εἶχε διατερεῖ ἢ ἀρχικὴ ποσότητα, καθορισμένο μετρήσιμο μέρος ποσότητας: *καταβάλλω τὴ ~ τὸν μῆνος Ἀπριλίου || κάθε οχτῶ ὥρες θα παίρνετε μια ~ ἀντιβιοτικῶν || καταναλώνω κάτι σε μεγάλες ~* ΦΡ. *δόση | ἴγνος | κόκκος | μόριο ἀληθείας* βλ. λ. *ἀλήθεια* 2. *δόσεις* (οἱ) τρόπος καταβολῆς τοῦ ποσού για τὴν αγορά πράγματος, σύμφωνα με τον οἰοῦ ο ἀγοραστῆς *δεν* πληρώνει το σύνολο τοῦ ποσού κατὰ τὴν αγορά τοῦ προϊόντος, ἀλλὰ συμφωνεῖ να καταβάλλει σε τακτὰ χρονικὰ διαστήματα (συνήθ. μηνιαίως) ἀπὸ ἓνα μέρος του ποσού, ὥσπου αὐτὸ να πληρωθεῖ στο ἀκέραιο: *ἰσόποσες | ἄτοκες | μηνιαίες ~ || ἀγοράζω κάτι με δόσεις* ΑΝΤ. τους μετρητοὺς 3. (ειδικότ.) ἡ συνήθ. μικρὴ ποσότητα ναρκωτικῆς ουσίας που λαμβάνει κάθε φορὰ ο χρήστης: *παίρνω τὴ ~ μου || ἐκλεγε, για να βρει λεφτὰ για τὴ - τον || πῆθαν ἀπὸ υπερβολικὴ - πρῶνῆς* 4. (μτφ.) ποσότητα ἀπὸ (κάτι): *μια ταινία με ἀρκετὴ ~ βίας και σεξ || εἶχε μια ~ εἰρωνείας στο πρόσωπο* · 5. ΦΥΣ. τὸ μέτρο τῆς ἔκτασης στην οποία κάποια ὕλη ἔχει ἐκταθεῖ σε ἰοντισμοῦσα ἀντιβολία. — (υποκ.) *δοσοῦλα* (η) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνο*. [ETYM. < αρχ. *δόσις*, συνεσταλμ. βαθμ. του θ. *δω-* του ρ. *δί-δο-μι* «δί-νω». Η σημ. τῆς ὀρισμένης ποσότητας, τοῦ μερίσματος ἀπαντᾶ ἦδη στην Π.Δ. (Μετᾶφραση των Εβδόμηκοντα), λ.χ. Γένεσις 47, 22: *...εν δόσει γαρ ἔδωκεν δόμα τους Ἰερουσὶν*]. *-δοσία* λεξικὸ ἐπίθημα για τον σχηματισμὸ μετρήσιμων ουσιαστικῶν που δηλώνουν παροχὴ ἢ ἐνέργεια: *λογο-δοσία, μισθο-δοσία, τροφοδοσία, αἰμο-δοσία*.

[ETYM. Λεξικὸ ἐπίθημα τῆς Αρχ. και Ν. Ἑλληνικῆς (πβ. αρχ. *προ-δοσία, μισθο-δοσία*), που προέρχεται ἀπὸ τα συνθ. σε -δότης (βλ.λ.) ἢ ἀπὸ τὸ μορφολογικὸ σχῆμα τους]. *δοσιδικία* (η) → *δοσιδικία* *δοσιδικός* (ο) → *δοσιδικός* *δοσιλόγος* (ο) → *δοσιλόγος* *δοσιμετρία* (η) {χωρ. πληθ.} ἡ μέτρηση με *δοσιμετρο* τῆς δόσης τῆς

ιοντίζουσας ακτινοβολίας που έχει απορροφήσει κάποια ύλη. — δοσιμετρικός, -ή, -ό.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dosimetrie].

δοσίμετρο (το) {δοσιμετρ-ου | -ων} η συσκευή η οποία μετρά τη δόση ιοντίζουσας ακτινοβολίας που έχει απορροφήσει κάποια ύλη: *φορητό | βιολογικό | ατομικό* ~. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dosimètre].

δόσιμο (το) {δοσίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να δίνει, να προσφέρει κανείς (κάτι σε κάποιον) ΣΥΝ. παροχή 2. η πλήρης διοχέτευση της ενεργητικότητας του ατόμου σε κάποιον σκοπό, η αφέρωση του σε αυτόν: *αυτή η δουλειά θέλει ~ ΣΥΝ. προσφορά, θυσία, αφοσίωση*. [ETYM μεσν. < μγν. επιθ. *δόσιμος* < αρχ. *δόδομι*, βλ. κ. δόση].

δοσιμενός, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει δοθεί (σε κάποιον): *έχει το φουστάνι δοσιμενός σε μια φίλη της* · 2. αυτός που είναι αφιερωμένος σε (κάτι), που έχει δοθεί σε (κάτι) · στον *αγώνα για την πατρίδα* || ~ στις *σπουδές του*.

δοσοληψία (η) {δοσοληψιών} 1. οικονομική συναλλαγή: *εμπορικές/καθημερινές* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) *αλιβερτίσι, νταραβέρι* 2. (συνήθ. κακόσ.) *δοσοληψίες* (οι) οι αμοιβαίες σχέσεις και οι επαφές: στην *Κατοχή είχε - με τους Γερμανούς* || *έχει - με ύποπτα πρόσωπα ΣΥΝ. (λαϊκ.) νταραβέρι, παράδοσε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM. μγν. < *δοσο-* (< αρχ. *δόσις*) + *-ληψία* < αρχ. *λήψις*].

δοσολογία (η) {δοσολογιών} ο καθορισμός των δόσεων (φαρμάκου) και (συνεκκ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί σε κάθε δόση: η ~ που *συνέταξε ο γιατρός ήταν δύο δόκια την ημέρα* || *ισχυρή | μικρή* ~. [ETYM Απδ. του γαλλ. *dosage* (νόθο συνθ.)].

δοσομετρητής (ο) μικρό σκευός με βαθμονομημένη κλίμακα που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των δόσεων υγρών ή στερεών υλικών: - *ριζού | νερού | γάλακτος*.

δόσης (ο) {δοτών}, **δότης** (η) {δοτριών} πρόσωπο που δίνει, που παρέχει ή προσφέρει (κάτι): ~ *αίματος* || ~ *σπέρματος* (άνδρας που δίνει έναντι αμοιβής σπέρμα σε τράπεζα σπέρματος) || ~ *οργάνων για μεταμόσχευση* ΣΥΝ. δωρητής ΑΝΤ. λήπτης ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM. μγν. < αρχ. *δοτήρ* < *διδ-δω-μι* «δίνω»].

-**δοτής** β' συνθετικό που δηλώνει το πρόσωπο ή το πράγμα που δίνει ή παρέχει αυτό που δηλώνει το θέμα της λέξης: *πληροφοριο-δοτής, ρευματο-δοτής, αιμο-δοτής*.

ΔΕΥΤΕΡΟ, Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *δοτής* (πβ. αρχ. *έργο-δοτής*).

-**δοτηση** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν παροχή, δόσιμο: *δανειο-δοτηση, συνταξιο-δοτηση, χρηματο-δοτηση, εξουσιο-δοτηση*.

[ETYM. Λεξικό επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *προικο-δοτής*), που προέρχεται από τα συνθ. σε *-δοτώ* (βλ. λ.)].

δοτική (η) ΓΛΩΣΣ. η πτώση των ονομάτων (ουσιαστικών και επιθέτων, π.χ. *δόξα πατρι* και *νίκα* και *άγιο πνεύματι*) της Αρχαίας Ελληνικής, της Λατινικής και άλλων γλωσσών (π.χ. της Γερμανικής), που δηλώνει κυρ. τον αποδέκτη της ενέργειας (έμμεσο αντικείμενο) και διάφορες επιρρηματικές σχέσεις ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επιθ. *δοτικός* < *δίδομι*. Η σμ. της πτώσης είναι μγν. (πβ. κ. λατ. *dativus* < *do* «δίνω»), εφόσον η βασική της αρχική λειτουργία ήταν του προσώπου στο οποίο δίνεται κάτι].

δοτικοφανής, -ής, -ές {δοτικοφαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ΓΛΩΣΣ. αυτός που εμφανίζεται με τη μορφή δοτικής πτώσης, π.χ. *αυτολέξει*: ~ *επιρρηματα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές.

[ETYM. < *δοτικός* + *-φανής* < *φαινόμενα* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *έ-φάν-ην*)].

δοτός, -ή, -ό (κακόσ.) 1. αυτός που έχει δοθεί, που δεν τον παίρνει κανείς με δική του πρόθεση, αλλά του επιβάλλεται: ~ *στοιχεία πολιτισμού* 2. αυτός που διορίζεται σε θέση, κατ' αντιδιαστολή προς τον αιρετό: ~ *διοίκηση* | *πρόεδρος ΣΥΝ. διορισμένος ΑΝΤ. εκλεγμένος* 3. ΠΟΛΙΤ. αυτός που καταλαμβάνει μια θέση κατά παράβαση των προβλεπόμενων ή συνταγματικά κατοχυρωμένων διαδικασιών, κυρ. ύστερα από την υπόδειξη ή την πίεση ισχυρού παράγοντα: ~ *προθυπουργός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM. μγν. < αρχ. *δίδομι* «δίνω»].

-**δοτώ** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν παροχή, δόσιμο: *δανειο-δοτώ, μισθο-δοτώ, συνταξιο-δοτώ*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *μισθοδοτώ*, μγν. *εργο-δοτώ*), που προέρχεται από τα συνθ. σε *-δοτής* (βλ. λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους].

Δ.Ο.Υ. (η) Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών η κατά τόπους αρμόδια εφορία: *υπάγομαι στη Δ.Ο.Υ. Ημιόπολης*.

Δουβλίνο (το) η πρωτεύουσα της Δημοκρατίας της Ιρλανδίας [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Dublin < ιρλ. Dubh Linn «μαύρη λίμνη», εξαιτίας της βαλτώδους λίμνης που υπήρχε στο μέρος όπου βρίσκεται σήμερα η πόλη, στις όχθες του ποταμού Λίφει. Είναι αξιοσημείωτο ότι το Δουβλίνο μνημονεύεται ήδη από τον Πτολεμαίο (2ος αι. μ.Χ.) υπό την ονομασία *Εβλανα*. Η ιρλ. ονομασία της πόλεως είναι Baile Atha Cliath, που σημαίνει «πόλη του ξύλινου περσάματος» και οφείλεται στα ξύλινα φράγματα που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για τον ποταμό Λίφει].

δούκας (ο) {δουκών}, **δουκίσσα** (η) [μγν.] {δουκισσών} 1.ΣΤ. ευγενής στη μεσαιωνική και νεότερη Δ. Ευρώπη και αξιωματικός στο Βυζάντιο 2. Βρετανός ευγενής που κατέχει τον ανώτερο κληρονομικό τίτλο (μετά τα μέλη της βασιλικής οικογένειας), κατατάσσεται αμέσως κάτω από τον πρίγκιπα και πάνω από τον μαρκήσιο (κατ' επέκτ.) κάθε ευγενής άλλης χώρας, ο οποίος κατέχει ανάλογο τίτλο: ο ~ του *Κεντ*. Επίσης *δουκέσα* (η). — *δουκικός*, -ή, -ό [μγν.]. [ETYM < μγν. *δούξ*, -κόσ < λατ. *dux* < *duco* «άγω, οδηγώ»].

δουκάτο (το) ΙΣΤ. 1. η περιοχή που διοικείται από δούκα: η *Θήρα ανήκε στο ~ της Νάξου* (κατά τη Φραγκοκρατία) || το ~ *της Ηπείρου* || το *Μέγα Δουκάτο του Λουξεμβούργου* · 2. χρυσό ή αργυρό νόμισμα διαφόρων ευρωπαϊκών κρατών από τον 12ο ως τον 19ο αι. [ETYM. μεσν. < λατ. *ducatum* < *dux*, αρχική σμ. «ηγέμενος, αρχηγός»].

δούλα (η) → δούλος

δουλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υβριστ.-παλαιότ.) η μικρή υπηρέτρια ΣΥΝ. δουλίσσα.

δουλειά (η) 1. το βιοποριστικό επάγγελμα που ασκεί κανείς, η εργασία: τι ~ *κάνεις*; || *βρίσκει ~* || *χάνω τη ~ μου* (απολούομαι) || *επικερδής | προινή | νυχτερινή | δύσκολη* ~ || ~ να *υπάρχει κι όλα γίνονται* (για να δηλωθεί πόσο σημαντικό είναι να έχει κανείς μια εργασία) || *βρήκε ~ για τις ελεύθερες ώρες του* · - *γρφαρίου* - ΦΡ. δουλειά *ρουτίνας* εργασία χωρίς απρόβτα, τυποποιημένη 2. (ειδικότ.) η εργατικότητα, το να εργάζεται κανείς (με ήλιο, εντατικά): ΦΡ. (α) άνθρωπος της *δουλειάς* (i) ο εργατικός και φιλόπονος (ii) (ειδικότ.) αυτός που έχει πείρα σε συγκεκριμένη εργασία: *είναι ~ και ξέρει τα μουσικά τής* (β) (παροιμ.) η *πολλή δουλειά τρώει τον αφεντή* βλ. λ. *αφέντης* (γ) *στρώνω (κάποιον) στη δουλειά* βιάζω κάποιον να δουλέψει συστηματικά: *τον έστρωσε για τα καλά στη δουλειά και τώρα δεν σηκώνει κεφάλι* || (μεσοπαθ.) *στρώθηκε στη δουλειά μπως βγάλλει τα λεφτά που χρωστάει* (δ) (παροιμ.) η *δουλειά ντροπή δεν έχει* δεν πρέπει να ντρέπεται κανείς για το είδος της δουλειάς, σημασία έχει να εργάζεται κανείς 3. έργο, κάτι που πρέπει να γίνει: *σου έχω μια - για αύριο* || *έχω πολλή - σήμερα* || *γυρίστε στις ~ σας* ΦΡ. (α) *έχω δουλειά* (i) είμαι απασχολημένος: *δεν μπορώ να σου μιλήσω τώρα, ~!* (ii) εργαζόμαι, δεν είμαι άνεργος: *όποιος έχει δουλειά σήμερα, είναι ευτυχής* (iii) βρίσκομαι (κάπου): *τι δουλειά έχεις εσύ εδώ;* (γιατί βρίσκεσαι εδώ); (β) *γίνεται δουλειά* καταβάλλονται αξιόλογες και αποτελεσματικές προσπάθειες (γ) *δουλειά τού ποδαριού* (i) ευκαιριακή εργασία που αποφέρει μικρό κέρδος: *τον απέλυσαν από το εργοστάσιο και ζει κάνοντας δουλειές τού ποδαριού* (ii) το έργο που γίνεται πρόχειρα, χωρίς φροντίδα και επιμέλεια ΣΥΝ. προχειροδουλειά, τσαπτασοδουλειά, πιασάλεμμα (δ) κάνω *μισές δουλειές* βλ. λ. *κάνω* 4. (συνεκκ.) το αποτέλεσμα της εργασίας, το δημιουργημένο: η *νέα ~ ενός ζωγράφου παρουσιάζεται απόψε* || *καταπληκτική ~ το έργο που είδαμε* 5. (συνεκκ.) ο χώρος και ο χρόνος της επαγγελματικής ενασχόλησης: *θα είμαι στη ~μέχρι τις πέντε* || *θα περάσω απ'τη - του* || *πηγαίνω στη ~* κάθε *πρωί* || *λείπει, είναι στη ~* 6. (γενικά) η απασχόληση (με κάτι) ΣΥΝ. ασχολία ΦΡ. (α) σε *δουλειά να βρίσκομαι* να ασχολούμαι με κάτι, για να περνώ τον καιρό μου (β) *βάσω (κάποιον) σε δουλειά* (i) απασχολώ (κάποιον), επιβαρύνω (κάποιον) με πρόσθετη απασχόληση (ii) μεσολαβώ, για να βρει κάποιος εργασία (γ) *ράβε*, ξήλωνε, *δουλειά να μη σου λείπει* για περιττή δραστηριότητα, που γίνεται κυρ. για να μην κάθεται κανείς, για να γεμίζει τον χρόνο του ή για να δικαιολογή την ύπαρξη του σε έναν χώρο δραστηριότητας (δ) *δουλειά δεν είχε ο διάλογος (έδερνε τα παιδιά του)* βλ. λ. *διάβολος* 7. (συνεκκ.) η κοπιαστική προσπάθεια (που καταβάλλεται για την επίτευξη κάποιου σκοπού): η *επιτυχία απαιτεί πολλή ~* ΣΥΝ. μόχθος, κούραση, ταλαιπωρία ΦΡ. (α) *θέλω δουλειά (ακόμη)* απαιτεί αρκετή προσπάθεια, επεξεργασία (ακόμη): *το διήγημα σου θέλει δουλειά ακόμη, για να ολοκληρωθεί* (β) *(κάτι) έχει δουλειά* πρέπει να ασχοληθεί κανείς αρκετά με αυτό: ~ *ακόμη το τραπέζι, για να τα τελειώσει* 8. (συνήθ. στον πληθ.) υπόθεση που απαιτεί δαπάνη χρόνου και ταλαιπωρία ΦΡ. (α) *ανούχο δουλειές (σε κάποιον)* κάνω (κάποιον) να αφιερώσει προσωπικό χρόνο ή και να διαθέσει πολλά χρήματα και γενικότ. να ταλαιπωρηθεί με κάτι που προέκυψε: η *εγκατάσταση κλιματιστικού μός άνοιξε δουλειές στο σπίτι* (β) *δουλειές με φούντες* βλ. λ. *φούντα* 9. η αγοραπωλησία, οι συναλλαγές, η εμπορική κίνηση: *δεν είχαμε ~ σήμερα στο μαγαζί* || *από ~ πώς πάμε*; ΣΥΝ. κίνηση, εισπραξη, έσοδα ΦΡ. *κάνω δουλειά έχω* αρκετά έσοδα από την εργασία μου, αποκομίζω κέρδη 10. η αρμοδιότητα, ο χώρος ευθύνης: *μην ασχολείσαι, δεν είναι δική σου ~* ΦΡ. (α) *δουλειά σου και δουλειά μου!* για τη δήλωση ενόχλησης εξαιτίας της ανάμειξης (κάποιου) σε θέματα που δεν ανήκουν στην αρμοδιότητα του: *Να μη σε νοιάζει τι κάνω εγώ!* ~! (β) (λαϊκ.) *δουλειά σου | κάνω δουλειά σου!* ως αυστηρή επίπληξη κάποιου που αναμειγνύεται σε υποθέσεις άλλου (γ) *εσύ να κοιτάς τη δουλειά σου!* ως προτροπή, προσταγή ή επίπληξη προς κάποιον, προκειμένου να ασχολείται μόνο με τον δικό του χώρο ευθύνης και να μην ανακατεύεται σε υποθέσεις άλλων: ~, *αυτό δεν σε αφορά!* || *κοίτα τη δουλειά σου και μην ασχολείσαι με το τι κάνουν οι άλλοι!* 11. *δουλειές* (οι) η επιχειρηματική δραστηριότητα: *άνοιξε κι άλλες-με τους Γερμανούς* || *οι ~ ανούχουν/ κόβουν/ πέφτουν/ περιορίζονται* || *πώς πάνε οι ~*, 12. (α) διαπραγμάτευση για το κλείσιμο συμφωνίας ή δραστηριότητα που έχει ήδη τεθεί σε εφαρμογή: *πάνο που είχαμε συμφωνήσει στο ποσό, χάλασε η ~!* *έκλεισε η ~ από αύριο ξεκινάμε* (β) (ειδικότ.) η απάτη, η παρμόνοη δραστηριότητα: *τη ~ με τα πλαστά πεντοχίλιαρα την είχαν στήσει τρεις αλλοδαποί* || *είχαν σχεδιάσει να ληστέψουν την άδεια βίλα, αλλά επέστρεψαν οι ένοικοι και τους χάλασαν τη ~* ΣΥΝ. κομπίνια · 13. σχέση, αναφορά: *τι ~ έχω εγώ μ' αυτό;* · 14. (ευφημ.-οικ.) η σεξουαλική πράξη: κυρ. στη ΦΡ. *της την έκανε τη δουλειά* · ΦΡ. (α) *την κάνω τη δουλειά (κάποιου)* προκαλώ σκόπιμα (σε κάποιον) πρόβλημα: *παραπονέθηκε στον διευθυντή και μου την έκανε τη δουλειά* (β) (οικ.) *τη βλέπω τη δουλειά* αντιλαμβάνομαι το πρόβλημα, τα δυσάρεστα μιας κατάστασης: *τη βλέπω εγώ τη δουλειά - θα μας κάνει ρεζίλι στους πάντες αν δεν τον μαζέψουμε λγάκι!* ΣΧΟΛΙΟ λ. ανεργία, ξενιτιά, συνήθεια.

[ETYM μεσν. < αρχ. *δουλεία*. Η σμ. «εργασία, απασχόληση», ήδη μεσν., αποτελεί εξέλιξη της αρχικής σμ. «κατάσταση του δούλου, σκλαβιά», εξαιτίας των καταναγκαστικών εργασιών με τις οποίες

επιβαρυνόταν ο δούλος].

δουλεία - δουλεία - εργασία. Η μετάβαση από τη σημ. «δουλεία, κατάσταση του δούλου» στη σημ. «εργασία», από το δουλεία στο δουλεία, οφείλεται στην καταναγκαστική σκληρή εργασία που ανέθεταν στους δούλους. Έτσι, το *δουλεία* «σκληράβια» στους μεσαιωνικούς χρόνους μεταπίπτει στο δουλεία «εργασία», ο μεταπλασμός του τ. σε *δουλεία* (δου-λεία, το ει συμμορφείται σε μία συλλαβή με το α) εξυπηρετεί, προφανώς, τη σημασιολογική διαφοροποίηση των δύο λέξεων. Αρχικά, το *δουλεία* σήμαινε βαριά, σκληρή εργασία, επιβαλλόμενη από άλλους, βαθμωδόν όμως πέρα σε στη γενική έννοια της εργασίας, ακόμη και της πνευματικής, ιδεολογικής κ.λπ. Η λ. εργασία (από το εργάτης) παρέμεινε από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα μια ευρείας χρήσεως λέξη (στην Αρχαία το *εργασία* σήμαινε και «καταργασία», επεξεργασία διαφορών υλικών και αντικειμένων), εντασσόμενη στον μεγάλο κωλο των ομορριών της εργασιακής δραστηριότητας (*εργασία, εργασιακός, εργάτης, εργάτης, εργοδοσία κ.λπ.*), ενώ το δουλεία δεν έδωσε παράγωγα. Αντίθετα του *εργασία* στη μεν Αρχαία Ελληνική ήταν τα *αργία* και *αεργία*, σήμερα δε το ανεργία μετά την εξέλιξη του *αργία* σε άλλη σημασία (*αργία* = επίσημη σχολή) και την υποχώρηση της λ. *αεργία*. → *αεργία*

δουλεία (η) {χωρ. πληθ. στις σημ. 1-3} 1. η κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο δούλος (βλ. λ.). η στέρηση της ατομικής ελευθερίας: *μακρά | πικρή | ατομική - κάποιου* || ο *ζυγός της* ~ (η στέρησι της ατομικής ελευθερίας κάποιου) ΣΥΝ. σκληράβια, υποτέλεια, (αρχαιοπρ.) δουλοσύνη ΑΝΤ. ελευθερία 2. (ειδικότ.) κοινωνικός και οικονομικός θεσμός που επιτρέπει την κατοχή και τη χρησιμοποίηση δούλων ως μέσου παραγωγής από τους ελεύθερους πολίτες: η ~ στην *αρχαία Ρώμη* || τα *αίτια της* ~ στην *Αμερική* ΣΥΝ. δουλοκτησία 3. (μτφ.) κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ελευθερίας, από καταναγκασμό και εξάρτηση: *αιώνες αιμορροσσίας τους οδήγησαν σε πνευματική* ~ || η ~ του ανθρώπου στο κέρδος ΣΥΝ. υποδούλωση, υποταγή ΑΝΤ. ανεξαρτησία (βλ. λ. *σκληράβια*) 4. ΝΟΜ. (α) *προσωπική δουλεία* βάρος επί ακινήτου υπέρ προσώπου (φυσικού ή νομικού), π.χ. επικαρπία (β) *πραγματική δουλεία* βάρος επί ακινήτου, το οποίο παρέχει δικαίωμα στον ιδιοκτήτη γειτονικού ή παρακείμενου ακινήτου επί του δουλεύοντος, π.χ. δουλεία διόδου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλεία, ξενιτιά, συνίηση*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δουλεύω].

δούλεμα (το) [μεσν.] {δουλέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η λεπτομερής επεξεργασία: αυτό το *κείμενο θέλει* ~ || το *άρθρο* | το *κείμενο* | το *ύφος του χειράξεται* ~, για να είναι πιο *στορωτό* ΣΥΝ. καταργασία 2. (ειδικότ.) το πλάσιμο μαλακής ύλης με τα χέρια: η ζύμη *θέλει* και *άλλο* ~, για να γίνει *ομοιόμορφο* 3. (μτφ.) το πείραγμα (κάποιου) με αστεία: *παράτα | άργισε* το ~ || *άργιο | χοντρό* | *ψιλό* ~ || (αργάκι) *ρίχνω* ~ σε κάποιον ΣΥΝ. κοροϊδία. — (υποκ.) δουλεματάκι (το).

δουλεμένος, -η, -ο 1. επεξεργασμένος, καταργασμένος: ~ *κείμενο* | *έκφραση* 2. εξασκημένος, σκληραγωγημένος: ~ *κορμί*.

δουλεμπόριο (το) [1865] {δουλεμπορί-ου | -ων} 1. το εμπόριο, η αγοραπωλησία δούλων 2. (καταχρ.) η παράνομη έναντι αμοιβής μεταφορά λαθρομεταναστών σε προηγμένες οικονομικά χώρες. Επίσης δουλεμπόριο (η) [1890]. — δουλεμπορικός, -ή, -ό [1890].

δουλεμπόρος (ο) [1844] {δουλεμπορ-ου | -ων, -ους} 1. αυτός που αγοράζει και πουλάει δούλους 2. (καταχρ.) πρόσωπο που αναλαμβάνει έναντι αμοιβής την παράνομη μεταφορά οικονομικών μεταναστών (λαθρομεταναστών) σε προηγμένες οικονομικά χώρες.

δουλευτάρης (ο) {δουλευτάρδης, δουλευτάρου (η) {δουλευτάρουδες} (λαϊκ.) πολύ εργατικός άνθρωπος: τον *πήρε στο μαγαζί, γιατί είναι* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) φιλόπονος, φίλεργος, εργατικός ΑΝΤ. ακαμάτης, τεμπέλης, (λόγ.) οκνήρος. Επίσης δουλευτάρης (ο). [ΕΤΥΜ. < δουλευτής + μεγεθ. επίθημα -άρης, πβ. κ. χορευτ-άρης].

δουλεύτης (ο) [μτγν.] {~ήδες κ. -άδες}, δουλεύτρια (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που εργάζεται (κυρ. σε χειρωνακτική δουλεία), για να ζήσει ΣΥΝ. εργάτης 2. πρόσωπο που εργάζεται με ευσυνειδησία και προθυμία: τον *προτιμά, γιατί είναι καλός τεχνίτης* και ~ ΣΥΝ. δουλευτάρης ΑΝΤ. ακαμάτης.

δουλεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {δουλέ-ενα, -εύτεκα, -εμένος (λόγ. δεδο. λευμένος)} ♦ (αμετβ.) 1. εργάζομαι (σωματικά ή πνευματικά), προκειμένου να εξασφαλίσω τα απαραίτητα προς το ζην: ~ *σκληρά* | *χαλαρά* | *λίγο* | *σαν σκυλί* | *σαν σκλάβος* || ~ *νύχτα-μέρα* | *απ' το πρωί ως το βράδυ* | *πενθήμερο* | *οχτώωρο* | και τις *αργίες* || ~ *σε τράπεζα* | *σε γραφείο* | στην *ηλεκτροση* ΣΥΝ. απασχολούμαι 2. (+για) (α) είμαι στην υπηρεσία κάποιου: ~ *για μια εταιρεία κασσίμων* | *για έναν όμιλο επιχειρήσεων* (Β) ενεργώ προς όφελος κάποιου, για το συμφέρον του: ~ *για τους Αμερικανούς* | *για μια ξένη δύναμη* | *για το καλό του έθνους*. 3. μοχθώ, καταβάλλω κόπο: *δουλέυε* πολύ, για να *β' αποκτήσει* όσα *απολαμβάνει* σήμερα ΑΝΤ. τεμπελιάζω || (+ πάνω σε κάτι) *δουλεύει* εδώ και καιρό *πάνω στην κοινωνιολογία της δημοσιογραφίας*.

♦ 4. (μτφ.) βρίσκομαι σε κίνηση, σε λειτουργία: *το ρολόι* | *ο ανεκμ. στήρας* | *το τηλεόνο* | *το μυαλό δουλεύει* || *αφήστε τη φαντασία σας να δουλεύει* || ο χρόνος *δουλεύει εναντίον μας*. 5. αφήνω ικανοποιητικά κέρδη: *το εστιατόριο του δουλέυε καλά αυτό το καλοκαίρι*. ♦ (μετβ.) 6. καταργάζομαι, επεξεργάζομαι (κάτι): ~ *τον αγρό* (καλλιεργώ) | *τον πηλό* | *τη ζύμη* (πλάθω) | *το σχέδιο* | *το κείμενο* (επεξεργάζομαι). 7. (μτφ.-οικ.) (α) κοροϊδεύω (κάποιον): τον *δούλευαν* για το *παράξενο όνομα* του || *μη με δουλεύεις, μίλα μου σοβαρά!* ΦΡ. *δουλεύω (κάποιον) ψιλό* βλ. λ. *γαζί* (β) (μτφ.-οικ.) ξεγελάω (κάποιον): *Σε δουλέυανε!* *Ούτε τα μισά λεφτά από όσα έδωσες δεν αζίζεις!*

ΣΥΝ. εξαπατώ.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «είμαι δούλος», < δούλος].

δούλεψη (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η εργασία-συνήθ. το να δουλεύει κανείς για (κάποιον άλλον): *έχω* | *παίρνω κάποιον στη ~ μου* || τους *παρακάλεσε να μπει στη ~ τους*. [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *δουλεύεις* < αρχ. *δουλένω*].

δουλικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον δούλο ή τη δουλεία, που θυμίζει δούλο: - *συμπεριφορά* | *νοοτροπία* | *ύφος* ΣΥΝ. δουλοπρεπής ΑΝΤ. υπερήφανος, αξιοπρεπής 2. (μειωτ.) *δουλικό* (το) νεαρή γυναίκα που εργάζεται ως υπηρέτρια οικογένειας ΣΥΝ. δούλα. — *δουλικ-ά* | -ός [αρχ.] επίρρ.

δουλικότητα (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η υποτακτική συμπεριφορά, το να είναι κανείς δουλοπρεπής: *υπήρχε ~ στο ύψος* του.

δουλίτσα (η) {χωρ. πληθ.} 1. (α) η περιστασιακή, εύκολη ή πρόχειρη δουλεία: *βρήκα μια - για τις απογευματινές ώρες* (βλ.) (οικ.) η εργασία κάποιου: *έχω τη ~ μου*, το *σπιτάκι μου*, τι *άλλο θέλω*. 2. (μειωτ.) η μικρής ηλικίας υπηρέτρια ΣΥΝ. δουλικό.

δουλοκτησία (η) 1. η κατοχή και εκμετάλλευση δούλων 2. οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό σύστημα το οποίο στηρίζεται στην ύπαρξη και εκμετάλλευση των δούλων ως εργατικό δυναμικό. [ΕΤΥΜ < δουλοκτητής < δούλος + -κτητής < αρχ. *κτόμαι* (-άο-) «αποκτώ»].

δουλοκτητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σύστημα της δουλοκτησίας: ~ *σύστημα* | *κοινωνία* | *οργάνωση*. — δουλοκτητικ-ά | -ός επίρρ.

δουλοπαροικία (η) [1846] {δουλοπαροικιών} 1. το να είναι κανείς δουλοπάροικος (βλ. λ.) 2. το σύστημα κατά το οποίο εκτάσεις γης που ανήκαν σε φεουδάρχη καλλιεργούνταν από δουλοπάροικους (βλ. λ.). δουλοπάροικος (ο) [1819] Ι.ΕΤ. (στη μεσν. Ευρώπη) ο καλλιεργητής γης που ανήκε σε γαιοκτήμονα ή φεουδάρχη μαζί με τη γη την οποία καλλιεργούσε και στην οποία ήταν μόνιμα και υποχρεωμένοι εγκατεστημένοι: η *τάξη των* ~. [ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. *serf de la glebe*].

δουλοπρεπής, -ής, -ές {δουλοπρεπ-ούς | -είς (οιδ -ή)} δουλοπρεπέστερος, -ατός | αυτός που επιδεικνύει συμπεριφορά δούλου: ~ *συμπεριφορά* | *στάση* ΣΥΝ. δουλικός. Επίσης (σπάν.) δουλοπρεπός, -η, -ο. — δουλοπρεπώς επίρρ. [μτγν.], δουλοπρέπεια (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ αρχ. < δούλος + -πρεπής < *πρέπω* «αρμοζώ»].

δούλος (ο), δούλα κ. (λόγ.) δούλη (η) 1. πρόσωπο που έχει στερωθεί την ατομική του ελευθερία και αποτελεί ιδιοκτησία άλλου: *οι ~ στις φυτείες του αμερικανικού Νότου* || *εμπόριο δούλων* ΣΥΝ. σκλάβος, υπόδουλος, δεσμώτης, ανδράποδο ΑΝΤ. ελεύθερος 2. (πλαισιότ.) υπηρέτης (κάποιου κυρίου): *πρόσταξέ τους ~ να οδηγήσουν τους ξένους στα δωμάτια τους* || (παροιμ.) *η καλή νοικοκυρά είναι δούλα και κυρά* ΣΥΝ. θεράπων, υποτακτικός 3. (μτφ.) αυτός που συμπεριφέρεται με δουλοπρέπεια ΣΥΝ. δουλικός, αναξιοπρεπής 4. (μτφ.) ο εξαρτημένος (από κάτι): ~ *του χρήματος* | *της εργασίας* ΣΥΝ. υποχείριος, δέσμιος, όργανο: ΦΡ. (α) *δούλος σας* στις *προσταγές σας*, στη διάθεση σας: ~, *κύριε* || ~, *κυρία μου, ζητήστε ό, τι θέλετε* (β) *δούλος του Θεού* | *του Κυρίου* αυτός που οφείλει πλήρη υπακοή στον Θεό και πιστή τήρηση των εντολών του (γενικά) κάθε χριστιανός: *βαπτίζεται | αρραβωνιάζεται | νυμφεύεται* ο ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δούλος* < *δοε-λος* (πβ. μυκ. *do-e-to*), αγν. ετύμου, πβ. καρικό ή λυδικό δάνειο, πράγμα που δεν εκπλήσσει, αφού η δουλεία προέρχεται από την Εγγύς Ανατολή].

δούλος - σκλάβος - ανδράποδο - υπηρέτης. Τόσο η λ. δούλος όσο και η λ. ανδράποδο είναι αρχαίες, χαρακτηριστικές της ανθρώπινης συμπεριφοράς και της διαστρωμάτωσης στις αρχαίες κοινωνίες. Το *δούλος* σήμαινε κυρίως τον γεννημένο ως μέλος της τάξης των δούλων και όχι τον δούλο από αιχμαλωτισμό πολέμου, που ήταν τα ανδράποδα. Σε αντίθεση με μια υποτακτική στάση που κρατούσαν απέναντι στα *ανδράποδα* (η ίδια η λέξη σχηματίστηκε κατ' αναλογία προς τα τετρά-ποδα!) ο *δούλος*, είτε ως οικέτης («οικότροφος», μέλος του σπιτιού) είτε ως θεράπων | *θεραπευτή* (ακόλουθος, συνοδός, υπηρέτης) είτε ως υπηρέτης (ακόλουθος, προσωπικός βοηθός), ήταν μέλος του σπιτιού, αντιτιθέμενο προς τον θιθεσπότη (αρχ. δεσπότης). Η ίδια η λ. *δούλος*, που απαντά ήδη στους μυκηναϊκούς χρόνους ως δόελος (απ' όπου το *δούλος* με συναίρεση) είναι ξενικής προελεύσεως (κάπου από την περιοχή της Μικράς Ασίας). Χαρακτηριστική είναι και η προέλευση της λ. *υπηρέτης* από το υπό + ερέτης «κοπιλάτης», που ήταν οι δούλοι που εκτελούσαν το βαρύ έργο της κοπιλασίας με την οποία κινούνταν τα πλοία. Ως προς την αντίληψη περί δούλων να χρειαστεί να φθάσουμε στον χριστιανισμό για να διακρυχθεί από τον Απόστολο Παύλο (Κ.Δ. Γαλ. 3, 26-28): «*Πάντες γαρ υιοί Θεού έστε δια της πίστεως εν Χριστώ* 'Ιησού' *δοσι γαρ εις Χριστόν έβαπτίσθητε Χριστόν ενεδύσασθε. Ουκ ενι* 'Ιουδαίος ουδέ 'Ελλην, *ουκ ενι δούλος ουδέ ελεύθερος, ουκ ενι αρσεν και θήλυ- πάντες γαρ υιείς εις εστε εν Χριστώ* 'Ιησού'. Τον 8ο αι. μ.Χ., στο Βυζάντιο, οι αιχμαλωτιστοί Σλάβοι έδωσαν αφορμή στη δημιουργία μιας νέας λέξης για το δούλος, της λ. *σκλάβος* (σλαβ. Slovenin > Σλάβος > Σλάβος > Στλάβος > Σκλάβος, πβ. με επίδραση των Σλαβών > Σκλαβίνος, άλλη ονομασία των Σλαβών). Μέσω του μεσν. λατ. *slavus* η λ. πέρασε (με την ίδια σημ. «δούλος») και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (πβ. αγγλ. *slave*).

δουλοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση του δούλου.

δουλόφρων, -ων, -ον {δουλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (οιδ. -ονα), -όνων}

(λόγ.) αυτός που έχει φρόνημα και τρόπο ζωής δούλου: *κατηγόρησε τους - πολιτικούς για εθνική μειοδοσία* ΣΥΝ. δουλοληπτής, δουλολικός. Επίσης δουλοληφής (ο/η). — **δουλοληφιστής** (η) [1871]. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. -ων, -ων, -ων.

[ETYM. μεσν. < δούλος + -φρων, μεταπτωτ. βαθμ. του αρχ. φρων, -ενός]. **Δούμα** (η) **1.** το Κοινοβούλιο της σημερινής Ρωσίας **2.** ΙΣΤ. η νομοθετική συνέλευση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας (1906-17). [ETYM. < ρωσ. Duma, γεμ. αρχής, πβ. αρχ. αγγλ. dom «κρίση» (> αγγλ. doom), γοτθ. domus κ.ά.]. **Δούναβης** (ο) {-η κ. -άβωσ;} ποταμός της Κ. Ευρώπης, που πηγάζει από τον Μέλανα Δρυμό (Γερμανία) και εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο.

[ETYM. < σλαβ. Dunav < κ'λτ. Danuvius, αγν. ετύμου. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο ποταμός (ιδ. ο κάτω ρου) ήτα γνωστός ήδη στον Ηρόδοτο με το όνομα *Ίστρος*, ο ποταμός διασχίζει οκτώ χώρες, στις οποίες απαντά με τα εξής ονόματα: γεμ. Donau, τσεχ. Dunaj, σερβοκρ. Dunav, βουλγ. Dunav, ουγγρ. Duna, ρουμ. Dunărea, ρωσ. Дунай]. **δούνα** (το) {άκλ.} τό δόσιμο- στη φρ. δούνα και **λαβείν** (το) (δούνα και λαβείν) (οι συναλλαγές, οι δοσοληψίες: *το ~ με την εφορία* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *πάρε-δώσε, αλισβερίσι*.

[ETYM. < αρχ. δούνα < *doF-εναί, απρφ. αορ. β' τού ρ. δι-δο-μι «δί-νω»].

Δουνκέρκη κ. Δουγκέρκη (η) πόλη και λιμάνι της ΒΔ. Γαλλίας στον Πορθμό του Ντόβερ.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Dunkerque < μέσ. ολλ. dune «αμμόλοφος» + kerke «ναός», ονομασία που αναφέρεται σε ναό κτισμένο στους παρθάλιους αμμόλοφους τον 7ο αι.].

δούρειος ίππος (ο) **1.** το έυλινο άλογο που επινόησε ο Οδυσσεύς για την άλωση της Τροίας **2.** (μτφ.) καθέτι που χρησιμοποιείται ως παγίδα, ως μέσο εξαπάτησης, δημιουργώντας στον αντίπαλο καλή εντύπωση, λειτουργώντας όμως στην πράξη εναντίον του: *«πολλά συνδικάτα βλέπουν το 35ωρο ως ~ για τη γενίκευση της μερικής απασχόλησης και της ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων»* (εοφμ.) || «οι μειονότητες λειτουργούν συχνά [...] ως δούρειοι ίπποι για την αποσταθεροποίηση και τη μεταβολή του στάτους κβο της διεθνούς έννομης τάξης» (εοφμ.). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ζεύλινος», < δόρυ].

δοχείο (το) το σκεύος μέσα στο οποίο τοποθετούνται γυρά, λουλούδια, διακοσμητικά αντικείμενα ή τρόφιμα, για τη διατήρησή του περιεχομένου τους ή για τη διακόσμηση χώρου: *πήλινο | γυάλινο | εύθραστο | αργαίο | συμμετρικό | κυλινδρικό ~|~ απορριμμάτων* ΦΡ. (α) **δοχείο νυκτός** το ουροδόχειο ΣΥΝ. (καθημ.) καθοίκι (β) (μτφ.-λόγ.) **δοχείο πάσης ρυπαρότητας** άνθρωπος με άθλια χαρακτήρα ΣΥΝ. λέρα, καθοίκι (γ) **συγκοινωνούντα δοχεία** (i) δοχεία που επικοινωνούν μεταξύ τους, κυρ. μέσω κάποιου σωλήνα: *ο νόμος των συγκοινωνούντων δοχείων* (ii) (μτφ.) για σύνολα μεταξύ των οποίων υπάρχει έντονη αλληλεπίδραση και συχνή ανταλλαγή μ'λών: *τα δυο κόμματα λειτουργούν ως ~* (iii) (μτφ.) υποθέσεις ή καταστάσεις που σχετίζονται στενά μεταξύ τους. [ETYM. < μτγν. δοχείον < αρχ. δέχομαι].

-δόχος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν αυτό ή αυτόν που δέχεται, αποδέχεται ή παραλαμβάνει, παίρνει (κάτι): *εντολο-δόχος, παραγγελιο-δόχος, καπνο-δόχος*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *καυνοδόχος, γολη-δόχος*), που προέρχεται από τη μεταπτωτ. βαθμ. -δόχος του ρ. δέχομαι].

δ ρ (ο/η) συντομ. της λ. διδάκτορας (βλ. λ.).

δρόγα κ. **ντρόγα** (η) {χωρ. γεν. πλθ.} (λαϊκ.) **1.** το δίχτυ που χρησιμοποιούν οι ψαράδες για να μαζεύουν κοράλλια, σφουγγάρια κ.λπ. από τον βυθό **2.** η βυθοκόρος (βλ. λ.). [ETYM. < γαλλ. drague < αρχλ. drag «δίχτυ» < p. drag «σέρνω, τραβώ»].

δραγάτης (ο) [δραγατών], **δραγάτισσα** (η) [δραγατισσών] (παλαιό-δ. λαϊκ.) ο αγροφύλακας.

[ETYM. μεσν., που αποσπάστηκε από αρχ. συνθ. όπως *ἀργι-δρα-γάτης*. Αν θεωρηθεί παλαιότ. ο τύπος *δεργάτης* της τσακωνικής διαλέκτου, τότε πβ. αποκόπηκε από συνθ. όπως *ἀμπελι-δεργάτης* (με εσφαλμ. χωρισμό)].

Δραγάσανι (το) [Δραγατσανίου] πόλη της Ν. Ρουμανίας, γνωστή από τη θυσία του Ιερού Λόγου υπό τον Αλέξανδρο Υψηλάντη κατά την Επανάσταση του 1821. [ETYM. < ρουμ. Drăgă'ani, αγν. ετύμου].

δραγομάνος κ. **δραγουμάνος** (ο) ΙΣΤ. Ο διερμηνέας ή μεταφραστής στην αυλή του σουλτάνου, συνήθ. μη τουρκικής καταγωγής. [ETYM. μεσν. < βεν. dragomano < αραβ. tarjuman «διερμηνέας»].

δρα γόνος (ο) ΙΣΤ. (στη Γαλλία κατά τους προηγούμενους αιώνες) πολεμιστής του ελαφρού ιππικού, ο οποίος μαχόταν και ως στρατιώτης του πεζικού.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. dragon, στρατιώτης του ιππικού που έφερε την ομώνυμη κοντόκαμη καραμπίνα (πβ. αρχλ. dragon), < λατ. draco < αρχ. δράκων].

δράκα (η) **1.** η ποσότητα που μπορεί να κρατήσει κανείς στη χούφτα του: *μία ~ μύδαλα* **2.** (μτφ.-λογος) πολύ μικρός αριθμός: *μία ~ αγωιστών ξεκίνησε την επανάσταση*. [ETYM. < μτγν. δράξ-κός < αρχ. δράττομαι (βλ. λ.)].

δράκαινα (η) {δύσυχρ. δρακαινών} **1.** ο θηλυκός δράκοντας (βλ. λ., σημ. **1**) **2.** ΛΑΟΙΡ. (στα παραμύθια) η γυναίκα του δράκου (βλ. λ., σημ. **1**) **3.** (μτφ.) η πολύ κακιά, επικίνδυνη γυναίκα: *σωστή ~!* **4.** ψάρι με μικρό περύγιο, που φέρει δηλητηριώδη ακάθια και τού οποίου το άγκωμα προκαλεί μεγάλο πόνο και αιμορραγία **5.** δενδρώδες φυτό, που ευδοκίμει κυρίως στα Κανάρια Νησιά, με φαρμακευτικές ιδιότητες

(από τον κορμό του βγαίνει κόκκινη ρητίνη). Επίσης δρακόντισσα κ. δράκισσα (σημ. **2**).

[ETYM. αρχ. θηλ. του δράκων].

δράκοντας (ο) {δρακόντων} **1.** τέρας που υπάρχει στις παραδόσεις πολλών λαών (Ελλήνων, Αιγυπτίων, Ρωμαίων, Κινέζων κ.ά.) παριστάνεται ως ένα μεγαλόσωμο, φερωτό, συνήθ. φολιδοτό ερπετό, με μεγάλη νύχια και δύναμη, που βγάζει από το στόμα και τα ρουθούνια φωτιά: στη χριστιανική τέχνη, συμβολίζει την αμαρτία και την ειδωλολατρία και γι' αυτό απεικονίζεται πεσμένο στη γη κάτω από τα πέλαμα αγίων και μαρτύρων: *οι Σκανδιναβοί σκαλίζουν δράκοντες στις πλώρες των πολεμικών τους πλοίων || παλιότερα, ο ~ ήταν το σύμβολο της κινεζικής σημαίας || η εικόνα δείχνει τον Άγιο Γεώργιο να σκοτώνει τον ~* (βλ. κ. λ. δράκος) **2.** (α) ονομασία διαφόρων ειδών μικρής σαύρας της ΝΑ. Ασίας (β) γιγαντιαία σαύρα της Ινδονησίας. [ETYM. < αρχ. δράκων, -οντος < *drk- (δρακ-) συνστασίου. βαθμ. του Γ.Ε. *derk- «βλέπω, κοιτάζω έντονα», πβ. σανσκρ. dadārsa «έχω δει», αρχ. γεμ. zorah «εκκρινής», αρχ. αγγλ. toht, πθ. κ. αλβ. dritë «φως». Ομόρρ. αρχ. *δέρκ-ομαι* «βλέπω, κοιτάζω», *όδν-δερκής*. Η λ. δράκων αποδόθηκε στα ερπετά κυρ. εξαιτίας του βλέμματός τους, με το οποίο πολλές φορές παραλύουν το θύμα τους. Στην Κ.Δ. η λ. απαντά μόνο στην *Αποκάλυψη* προσδιορίζοντας τον Σατανά, π.χ. *Αποκάλ. 12.9: και εβλήθη ο δράκων ο μέγας, ο όφις ο αρχαίος, ο καλούμενος Διάβολος και ο Σατανάς*].

δρακόντειος, -α, -ο αυτός που είναι ιδιαίτερα αυστηρός, σκληρός: *~ μέτρα ασφαλείας* (παρά πολύ αυστηρά) | *νόμοι* (πολύ σκληροί).

[ETYM. αρχ. < δράκων. Η φρ. *δρακόντειοι* νόμοι οφείλονται στον Αθηναίο νομοθέτη Δράκωνα (περ. 620 π.Χ.), στον οποίο αποδίδονται πολύ σκληροί νόμοι, ώστε να γραφτεί αργότερα γι' αυτόν ότι «δι' αίματος, ου δια μέλανος τους νόμους ο Δράκων εγραψεν»].

δρακοντιά (η) {δύσυχρ. δρακοντιών} είδος φαρμακευτικού φυτού, το φιδόχορτο.

[ETYM. < μτγν. δρακοντία (βοτάνη) < αρχ. δράκων, -οντος, στη σημ. «ερπετό»].

δράκος (ο) **1.** μορφή των νεοελληνικών παραμυθιών, εξέλιξη του δράκοντα (οφιοειδούς όντος της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας), όμοιος με άνθρωπο στην εξωτερική του εμφάνιση αλλά με δαιμονική φύση (είναι ανθρωποφάγος, κατοικεί σε σπηλιές ή σε ένα είδος κάτω κόσμο) **2.** (μτφ.) αυτός που διαπρατίνει κατά σύστημα και κατά σурροή βιασμούς σε συγκεκριμένη περιοχή, συχνά σκοτώνοντας τα θύμα του: ο ~ των βορείων προαστίων || ο διαβόητος ~ ήταν *εφεδρος ανθρωπολόγος* **3.** (παλαιότ.-λαϊκ.) το νεογέννητο αρσενικό παιδί που είχε ανεπτυγμένη τριχοφυία, ιδ. στην πλάτη, και που κατά τη λαϊκή αντίληψη θα γινόταν ανδρείος, γενναίος άνθρωπος **4.** (μτφ.) άγρυπνος φύλακας ΣΥΝ. κέρβερος **5.** ο δράκοντας (βλ. λ., σημ. **1**). [ETYM. μεσν. < αρχ. δράκων, κατά το σήμια *γέρων - γέρος, χάρον - χάρος* κ.ά.].

δρακούλας (ο) {χωρ. γεν. πλθ.} τρομακτικός βρικολάκας με μυτερά δόντια και μαύρη κάπα, ο οποίος παρουσιάζεται ως κόμης σε πύργο των Καρπαθίων και αποτελεί τον κεντρικό χαρακτήρα σε ταινίες και βιβλία τρόμου (πβ. λ. *βαμπιρ, βρικολάκας*). — δρακουλήσιος, -ια, -ιο, δρακουλήστικος, -η, -ο, δρακουλήστικα επίρρ.

[ETYM. < αρχλ. Dracula, μυθικός ήρωας του Ιρλανδού συγγραφέα Β. Stoker, ο οποίος έγραψε τις περιπέτειες του το 1897 (*The story of Count Dracula*)].

Δράκων (ο) {Δρακόντης, -α} αρχαίος Αθηναίος νομοθέτης: ο νόμοι που θέσπισε (621 π.Χ.) θεωρήθηκαν πολύ αυστηροί, γι' αυτό οι αυστηροί νόμοι ονομάζονται «δρακόντειοι». Επίσης Δράκοντας.

[ETYM. αρχ. κτρ. όν. < δράκων, -οντος (βλ. λ. δράκοντας)].

Δράμα (η) πόλη της Α. Μακεδονίας, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός Δράμας). — **Δραμινός** (ο), Δραμινή (η), δραμινός, -ή, -ό.

[ETYM. μεσν., πθ. < *Υδράμα < αρχ. ύδρ- (< ύδωρ), λόγω των πολλών νερών της περιοχής].

δράμα (το) {δράμι-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΙΛΟΛ. (στην αρχαιότητα) έμμετρο θεατρικό έργο βασισμένο στον διάλογο, στη μουσική και την όρχηση, καθώς και το αντίστοιχο λογοτεχνικό είδος, στο οποίο υπάγονταν η τραγωδία, η κομωδία και το σατυρικό δράμα (βλ. λ. σατυρικός) **2.** (γενικότ.) κάθε διαλογικό έργο: *ερωτικό | θρησκευτικό | μουσικό ~* (λ.χ. ή όπερα) **3.** (ειδικότ.) θεατρικό, κινηματογραφικό ή τηλεοπτικό έργο με έντονες συγκινήσεις, θλιβερό ή βίαιο περιεχόμενο: *ένα ερωτικό ~ στην Κρήτη του 1880* **4.** (μτφ.) κάθε τραγικό, θλιβερό γεγονός: (γενικότ.) η δυστυχία: *ζούσε το προσωπικό της ~ || οικογενειακό | δικαστικό | αβιάσταχο ~* **5.** (ως επίρρ.) άσχημα, χάλια: *Πώς τα πας; —!* || ~ η κατάσταση με τον νέο διευθυντή! **ΣΧΟΛΙΟ** λ. διαδραματίζω.

[ETYM. < αρχ. δράμα < δράω, που ήδη από την Αρχ. δήλωνε τη σκηνική και θεατρική πράξη, καθώς και το περιεχόμενο της, το δράμένο. Η παράσταση τραγωδιών κατά την αρχαιότητα οδήγησε στη χρησιμοποίηση της λ. δράμα με τη σημ. «τραγωδία, θλιβερό γεγονός»].

δραμαμίνη κ. **ντραμαμίνη** (η) {δύσυχρ. δραμαμινών} ΦΑΡΜ. αντισταμινικό φάρμακο που χρησιμοποιείται κατά της ναυτίας. [ETYM. < αρχλ. Dramamine, εμπορική ονομασία].

δραματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το δράμα είτε ως θεατρικό έργο είτε ως λογοτεχνικό είδος: *ποίηση | ποίηση | σολή | τέχνη | υπόθεση* ΣΥΝ. θεατρικός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί έντονη συγκινησιακή φόρτιση: *~ εξομολογήσεις ενός άστεγου μπροστά στην τηλεοπτική κάμερα* **3.** (ειρων.) αυτός που αποσκοπεί στη δημιουργία εντυπώσεων ΣΥΝ. επιτηδευμένος, θεατρνίστικος, μελοδραματικός **4.** (μτφ.) δυσάρεστος, θλιβερός: *~ εξέλιξεις στη Βοσνία-επίκειται επέμβαση του ΝΑΤΟ || ~ κατάσταση: μητέρα κακοποίησε και εγκατέλειψε βρέφος* ΣΥΝ. τραγικός. — δραματικ-ά | -ώς [μεσν.]

επίρρ., δραματικότητα (η) [1819]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός*.
δραματογράφος (ο/η) [1895] πρόσωπο που γράφει δράματα ΣΥΝ. **θεατρογράφος**, **δραματογράφος**. — **δραματογραφία** (η) [1869]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

δραματολογία (η) **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο της τη μελέτη των δραματικών έργων **2.** η τέχνη που καταπλάναται με τη σύνθεση και τη διδασκαλία δραμάτων. — **δραματολογικός**, -ή, -ό.

δραματολόγιο (το) [1871] {δραματολογία-ου | -ων} το σύνολο των θεατρικών έργων που έχει ανεβάσει ή πρόκειται να ανεβάσει σε ορισμένη χρονική περίοδο θεατρικός θίασος: το ~ της φετινής περιόδου περιελάμβανε έργα κλασικών συγγραφέων ΣΥΝ. ρεπερτόριο. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. répertoire].

δραματοποιία (η) {χωρ. πληθ.} η δραματοποιία (βλ. λ.).

δραματοποιός (ο/η) {μτγν.} δραματογράφος (βλ. λ.).

δραματοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {δραματοποιείσ... | δραματοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δημιουργώ μύθο σε θεατρικό έργο ή διασκευάζω μύθο σε σενάριο: *οι τρεις μεγάλοι τραγικοί της αρχαιότητας δραματοποίησαν μύθους της αρχαίας παράδοσης* **2.** δίνω διαλογική μορφή σε λογοτεχνικό έργο **3.** (μτφ.) παρουσιάζω (γεγονός ή κατάσταση) με τραγικούς τόνους, κατά τρόπο υπερβολικό: *δεν ωφελεί σε τίποτε να δραματοποιείς τα πράγματα* ΣΥΝ. τραγικοποιώ. — **δραματοποίηση** (η) [1877]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαδραματίζω*.

δραματοποιή (η) {μτγν.} {δραματοποιών} **1.** η σύνθεση, η συγγραφή δραμάτων: *σύγχρονη* ~ ΣΥΝ. **δραματοποιία** **2.** θεατρική διδασκαλία ΣΥΝ. **δραματολογία**. — **δραματοποιή** ρ. μετβ. [μτγν.] {-είσ...}.

δραματογραφικός, -ή, -ό [1866] αυτός που σχετίζεται με τη δραματοποιία ή τον δραματογράφο: ~ *ικανότητα* | *επεξεργασία*.

δραματογράφος (ο/η) πρόσωπο που συγγράφει δραματικά έργα: ο *Σαίξπηρ υπήρξε μεγάλος* ~ ΣΥΝ. **δραματογράφος**, **δραματοποιός**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*. [ETYM₁ μτγν., αρχική σημ. «μηχανευτής», < *δράμα*, -ατός + *-ουργός* < *έργον*].

δράμι (το) {δραμ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) μονάδα βάρους που ισοδυναμούσε με το ένα τετρακοσιοστό της οκάς, περ. 3,203 γραμμάρια **2.** (μτφ.) η πολύ μικρή ποσότητα: *δεν έχει ~ μυαλό μέσα στο κεφάλι του* ΣΥΝ. *σταλιά, κουκούτσι*. [ETYM₁ Αντιδάν., < μεσν. δράμιον < αραβ. dirhem < **δράχμιον*, υποκ. του αρχ. *δραχμή*].

δράνα (η) {δρανών} η φτεμενή «σειρά» ενός χωραφιού ΣΥΝ. ντάνα. [ETYM₁ Αρβ. ετύμου, πθ. < μτγν. *δράνος* (τό) «κτασκαδίσμα» ή < *ἀναδεινδράνα* (με απόσπαση του *-δράνα*) < αρχ. *ἀναδεινδράς, -άδος*].

δράπανο (το) {δράπαν-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο που φέρει τρυπάνι και ανοίγει τρύπες: *ηλεκτρονικό | κρουστικό* ~. [ETYM₁ < αρχ. *δράπανον* | *δρέπανον*, βλ. λ. *δρέπανη*].

δραπανοκασάβιδο (το) μηχανικό εργαλείο που βιδώνει ή ανοίγει σπές ασκώντας πίεση (κρούση): *επαναφορτιζόμενο* ~.

δραπέτευ ρ. μετβ. {δραπέτευσα} **1.** καταφέρνω να ξεφύγω (από χώρο μέσα στον οποίο είμαι φυλακισμένος, αιχμάλωτος ή περιορισμένος): *πρόσφατα δραπέτευσαν δύο βαρμπονίτες από τις φυλακές* ΣΥΝ. *διαφύγω*, (λαϊκ.) *το σκάω* **2.** (μτφ.) εφευγώ από δυσάρεστη κατάσταση: ~ από τη ρουτίνα | *το άγχος της πόλης* || *η μουσική τον βοηθάει να δραπέτευσει σε κόσμους ρομαντικούς* ΣΥΝ. *απομακρύνωμαι*. — **δραπέτευση** (η) {μεσν.} [ETYM₁ αρχ. < *δραπέτης*].

δραπέτης (ο) {δραπέτων}, **δραπέτευσα** (η) {δραπετισσών} πρόσωπο που έχει δραπέτευσει (από κάποιον) ΣΥΝ. *φυγάς*. [ETYM₁ αρχ. < θ. *δρα-π-* (όπου το *-π-* παραμένει δυσερμήνευτο) < *δι-δρά-σκει*, βλ. λ. *απόδραση*].

Δραπετσώνα (η) δήμος της Αττικής στην επαρχία Πειραιώς, απέναντι από τη νησίδια Ψυττάλεια. [ETYM₁ Πθ. από τη ρηματιά *Ντράπε Τσώνα*, που έδωσαν στην περιοχή αρβαντιφώνων ναυτικοί της Σαλαμίνας (αρβ. *drare* «ρέμα» + *Τσόνης*, επώνυμο ντόπιου κτηματία)].

δράση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το σύνολο των πράξεων (κάποιου) σε τομέα δραστηριότητας: *τον τιμήσαν για την πλοΐα - του στον σύλλογο* || *φιλανθρωπική | κυβερνητική | τρομοκρατική | κομματική | πολιτική* ~ || η ~ *αντεθνικτών στοιχείων* | *λυστών* | *των κακοποιών στην επαρχία* || *αναπτύσσω* | *αναλαμβάνω* ~ || *ελευθερία* | *άνεση δράσης* || *πεδίο δράσεως* (ο τομέας στον οποίο δραστηριοποιείται κανείς) - ΦΡ. *εν δράσει* την ώρα | τη στιγμή που δρα κανείς, που κάνει κάποιες ενέργειες: *κινηματογραφήσαμε δύο τρομοκράτες* ~ · **2.** η επίδραση, η επενέργεια: η ~ *ενός φαρμάκου* | *απορροπαντικού* | *υγρού* **3.** ΦΥΣ. *δράση-αντίδραση* νόμος σύμφωνα με τον οποίο, αν εξασκηθεί σε ένα σώμα κάποια δύναμη, αυτό ασκεί με τη σειρά του ίση αλλά αντίθετη δύναμη (την «αντίδραση») στο σώμα που προκάλεσε τη «δράση» · **4.** (σε ένα έργο) η διαλογική των στοιχείων (μοτιβών, θ'μάτων, περιπετειών, αντιθέσεων) μιας υπόθεσης με τρόπο που να προκαλούν το ενδιαφέρον του αναγνώστη, του ακροατή ή του θεατή: *αγαπίωσε να διαβάσει τις σκηνές με ένταση* ~ || *εσοτερική* - (οι ψυχικές διακυμάνσεις και η σύγκρουση των προσώπων και των ιδεών τους) || *εξωτερική* ~ (η κίνηση των προσώπων πάνω στη σκηνή, η είσοδος και έξοδος τους από τη σκηνή) **5.** (ειδικότ.) η περιπέτεια, το σύνολο εντυπωσιακών πράξεων (βία, συγκρούσεις, μάχες, καταδιώξεις κ.τ.ό.): *ένα φίλι με πολλή* ~ · **6.** (κ. *πρόγραμμα δράσης* | *κοινή δράση*) σύνολο ενεργειών με χρονικό όριο για την εκπλήρωση στόχων, οι οποίοι αποφασίζονται από το Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης: *στη ~ 1 είναι επιλέξιμες μόνο προτάσεις που αφορούν στην ανάπτυξη* · **7.** *Άμεση* | *Άμεσος Δράση* βλ. λ. *άμεσος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια*. [ETYM₁ < μτγν. *δράσις* < αρχ. *δρω*. Η φρ. *δράση-αντίδραση* είναι με-

τάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. action-reaction, ενώ η φρ. *εν δράσει* αποδίδει το γαλλ. *en action*].

δρασκελιά (η) (λαϊκ.) "Ι. το άνοιγμα των ποδιών κατά τον βηματισμό: *έκανε μεγάλες ~ για να τους προλάβει* ΣΥΝ. *διασκελισμός, διασκελισμα, βήμα* **2.** (συνεκδ.) η απόσταση που διανύει κανείς με ένα βήμα: *στάθηκε δύο ~ πιο πέρα*.

δρασκελίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δρασκελίσω} ♦ **1.** (μετβ.) υπερηφιά (κάτι) περνώντας τα πόδια μου από πάνω του: ~ *το χαμηλό στρατόπλεγμα* ♦ **2.** (αμετβ.) περπατώ με δρασκελιές. Επίσης **δρασκελώ** (κ. -άω) {-άς...}. — **δρασκελισμα** (το) κ. **δρασκελισμός** (ο). [ETYM₁ μεσν. (πθ. κατ' επίδρ. του μεσν. *δράω* «τρέχω») < μτγν. *δια-σκελίζομαι* < *δια-* + *σκελίζομαι* < *σκέλος*], **δραστηριοποιώ** ρ. μετβ. [1849] {δραστηριοποιείσ... | δραστηριοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ωθώ (κάποιον) σε δράση, τον κάνω να ενεργοποιηθεί: *τα παραπάνω κίνητρα θα δραστηριοποιήσουν τους υπαλλήλους της εταιρείας* **2.** (μεσοπθ. *δραστηριοποιούμαι*) αναπτύσσω δράση, γίνωμαι δραστήριος: *ο μεγάλος οίκος μόδας δραστηριοποιείται πλέον και στον χώρο των καλλυντικών* ΣΥΝ. *ενεργοποιούμαι*. — **δραστηριοποίηση** (η).

δραστηριότητα, -α, -ο **1.** αυτός που αναπτύσσει δραστηριότητα, που ενεργοποιείται έντονα σε ορισμένο πεδίο δράσεως: *ήταν ένας εξαιρετικά ~ πολιτικός* || - *λαός* | *στέλεχος* ΣΥΝ. *δυναμικός, ρέκτης* ΑΝΤ. *αδρανής, νωθρός* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έντονη δράση: *το έργο αποπερατώθηκε χάρη στις ~ πρωτοβουλίες λίγων ανθρώπων*. — **δραστήρια** | **δραστηρίως** [μτγν.] επίρρ. [ETYM₁ αρχ. < *δράσις* (πβ. κ. *δράσ-της*) < *δρω*].

δραστηριότητα (η) {μεσν.} {δραστηριότητων} **1.** το σύνολο των ενεργειών σε ορισμένο πεδίο δράσης: *σημαντική | έντονη | περιορισμένη | συνδυαστική | οικονομική | πολιτική | κοινωνική | επαγγελματική* ~ || *έχω* | *αναπτύσσω* ~ *σε κάποιον χώρο* **2.** **δραστηριότητες** (οι) οι ασχολίες: *έχει ποικιλίες* ~ || *ο ~ του δεν τον αφήνουν ελεύθερο χρόνο* || *μαθητικές | σχολικές* - (που αναπτύσσουν οι μαθητές στο πλαίσιο του σχολείου). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια*.

δράστης (ο) {δραστών}, (λόγ.) **δράστις** (η) [αρχ.] {δράστ-ιδος | -ιδών} **1.** πρόσωπο που έχει προβεί σε πράξη η οποία διώκεται ποινικά: *ο ~ του εγκλήματος* | *του φόνου* | *της ληστείας* ΣΥΝ. *αντιοργός* **2.** (ειρων.) πρόσωπο που ευθύνεται (για κάτι αδέξιο, άσχημο ή αθέμιτο): *ο ~ της φάσας*. Επίσης **δράστιδα** κ. **δράστρια** (η) {δραστρίων}. [ETYM₁ αρχ. < *δρω* (θ. *δρασ-* + *παρά*, επίθημα -της)].

δραστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει ισχυρή και άμεση επίδραση: ~ *φάρμακο* | *απορροπαντικό* | *ουσία* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι πολύ αποτελεσματικός: ~ *μέτρα για την καταπολέμηση του νέφους* **3.** πολύ μεγάλος, σημαντικός και καθοριστικός: ~ *μείωση των δαπανών του Δημοσίου* || - *περιοχές των μισθών*. — **δραστικά** επίρρ., **δραστικότητα** (η) [1761] (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.

δραστικός - **δραματικός**. Δύο αντιδάνειοι ξενισμοί που χρησιμο ποιούνται πολύ στη δημοσιογραφική και πολιτική επικοινωνία ως εκφραστικές λέξεις. Στην πραγματικότητα, οι ξένοι (ιδίως οι αγ λήφονοι) χρησιμοποιούν τις λέξεις για να δηλώσουν παραστατικά, με λόγο ύψος (χρησιμοποιώντας λέξεις ελληνικές) και με εκ φραστικότητα τη σημ. «μεγάλος, σημαντικός, βασικός, καίριος»: Η *Κυβέρνηση* θα προβεί σε *δραστικές* αυξήσεις της τιμής των *καυ σίμων* - Από *χτες μέχρι σήμερα* σημειώθηκαν *δραματικές* *εξελίξεις* στο *μέτωπο* του πολέμου. Το *δραστικός* αντιστοιχεί στο αγγλ. **drastic** (< *δραστικός*), το δε *δραματικός* στο αγγλ. **dramatic** (< *δρα ματικός*) και ξαναγύρισαν με τη σημ. αυτή στην Ελληνική μέσω της Αγγλικής. Είναι δηλ. αντιδάνεια. Συχνό σφάλμα αποτελεί η χρήση του *δραματικός* αντί του *δραστικός* (*Δραματική μείωση* των *κονδυλίων* για την *Παιδεία*). → *αντιδάνειο*

δράσω (να/θα) ρ. → *δρω*

δράττομαι ρ. μετβ. αποθ. (λόγ.) αρπάζω, επωφελοῦμαι ΣΥΝ. *αδράχνο-κυρ*, στη ΦΡ. *δράττομαι της ευκαιρίας* επωφελοῦμαι από την ευκαιρία: ~, *κύριοι βουλευτές, να σας θυμίσω το ιστορικό αυτής της υπόθεσης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM₁ αρχ. < **δράχ-ομαι* < **drgh-*, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. **dergh-* «συλλαμβάνω, πιάνω», πβ. αρμ. *trç-ak* «δεμάτι», μέσ. ιρλ. *dremm* «ομάδα» κ.ά. Ομόρρ. *δραχμή, δράζι*].

δραχμή (η) η νομισματική μονάδα της Ελλάδας (από το 2002 αντικαθίσταται από το ευρώ) ΦΡ. (α) *μεταλλική δραχμή* η θεωρητική νομισματική μονάδα που χρησιμοποιείται για την πληρωμή δασμών, προστίμων ή δημοσίων τελών (β) *πολιτική της σκληρής δραχμής* η οικονομική πολιτική που αποσκοπεί στη συγκράτηση της υφιστάμενης νομισματικής αξίας της δραχμής. — (υποκ.) *δραχμούλα* (η), **δραχμικός**, -ή, -ό [1858]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νόμισμα*. [ETYM₁ αρχ. < **drgh-sma*, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. **dergh-* «συλλαμβάνω, πιάνω» (όποτε η λ. *δραχμή* θα σήμαινε «κάτι που κρατάει κανείς στο χέρι»). Βλ. κ. *δράττομαι*].

-δραχμ β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν νόμισμα συγκεκριμένης αξίας σε δραχμές: *δεκά-δραχμο, εικοσά-δραχμο, εκατοντά-δραχμο*.

[ETYM₁ Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δι-δραχμον, τετρά-δραχμον*), το οποίο προήλθε από το ουσ. *δραχμή*].

δραχμοβίσιος, -ή, -ο **δραχμοσυντήρητος** (βλ. λ.). [ETYM₁ < *δραχμή* + *-βίσιος* < αρχ. *βίσιος* «ζωή - πόροι, τα προς το ζην», παράλλ. τ. του *βίος* κατά το ανώνυμο *θάνατος*].

δραχμοβόρος, -ος, -ο αυτός που απαιτεί μεγάλες και συνεχείς δαπάνες. [ETYM₁ < *δραχμή* + *-βόρος* < *βορά*].

δραχμοδίαιτος, -η, -ο (ως χαρακτηρισμός για πρόσωπο) ο δραχμο-συντήρητος (βλ. λ.). [ETYM: < δραχμή + -δίατος < διαίτα).
δραχμοποιώ ρ. μετβ. {δραχμοποιείς... | δραχμοποιή-σα, -σύμαι, -ήθη-κα, -ημένος} μετατρέπω ξένο νόμισμα, επιταγή ή μετοχή σε δραχμές. — **δραχμοποίηση** (η).
δραχμοσυντήρητος, -η, -ο αυτός που συντηρείται με πενιχρούς οικονομικούς πόρους, που μπορεί να εξασφαλίσει ένα ελάχιστο ανεκτό βιοτικό επίπεδο: ~ *υπάλληλος* | *συνταξιούχος* ΣΥΝ. δραχμοβίσιος.
δραχμοφονιάς (ο) {δραχμοφονιάδες} (λαϊκ.) άνθρωπος που είναι πάρα πολύ τσιγγούνης, φιλοχρήματος ΣΥΝ. φραγκοφονιάς, εξηνταβε-λώνης, σπαγκοραμμένος ΑΝΤ. απλόχερης, γενναϊόδορος.
δράχνω ρ. → αδράχνω
δρεπανηφόρος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που φέρει δρεπάνια: ~ *άρμα* || ο *Ιούλιος αναστασιάτας αγνάς ως νέος δρεπανηφόρος*.
δρεπάνι (το) {δρεπάνι-ού | -ιών} κοφτερό θεριστικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στη γεωργία για τον θερισμό χόρτου ή δημητριακών και το οποίο έχει ξύλινη ή μεταλλική χειρολαβή και κυρτή μεταλλική λάμα. Επίσης δρεπάνο [αρχ.].
[ETYM- < μτγν. *δρεπάνιον*, υποκ. του αρχ. *δρέπανον* < *δρέπω* (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ανον, πβ. κ. *δόκ-ανον*).
δρεπανίζω ρ. μετβ. [1878] {δρεπάνισα} θερίζω με δρεπάνι. — **δρε-πάνισμα** (το) κ. δρεπανισμός (ο) [1878].
Δρέπανο (το) ακρωτήριο της Χαλκιδικής, η κατάληξη της χερσονήσου της Σιθωνίας στο Β. Αιγαίο Πέλαγος.
[ETYM < αρχ. *Δρέπανον*, ονομασία πολλών ακρωτηρίων της αρχαιότητας (λ.χ. στον κόλπο Κοραλλιών της Κύπρου, στη ΒΔ. Σικελία) λόγω του σχήματός τους].
δρέπανο (το) → δρεπάνι
δρεπανοειδής, -ής, -ες [αρχ.] {δρεπανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με δρεπάνι, που έχει ημικυκλικό σχήμα ΣΥΝ. τοξοειδής.
δρεπανοκυτταρικός, -ής, -ό 1. ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τα δρεπανοκύτταρα ή τη δρεπανοκυττάρωση 2. ΙΑΤΡ. **δρεπανοκυτταρική αναιμία** βαριά και χρόνια κληρονομική ασθένεια που οφείλεται σε απόφραξη των τριχοειδών αγγείων από δρεπανοκύτταρα (βλ. λ.). [ETYM. Η δρεπανοκυτταρική αναιμία αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sickle cell anaemia].
δρεπανοκύτταρο (ο) {δρεπανοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. το ερυθρό αιμοσφαίριο, το οποίο το σχήμα έχει παραμορφωθεί τόσο, ώστε να μοιάζει με δρεπάνι λόγω της ελάττωσης του οξυγόνου του περιβάλλοντός του. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *drepanocyte*].
δρέπω ρ. μετβ. {δρέπω} 1. αποκτώ, μαζεύω (κάτι) κόβοντας το: ~ *άνθη* | *καρπούς* 2. (μτφ.) ανταμιβόμαι, κερδίζω, αποκτώ: ~ *τους καρπούς των μάχων μου* | *τα επακόλουθα της διαγωγής μου* | *δάφνες* (βλ. λ. *δάφνη*).
[ETYM. αρχ. < *d₁-er, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *der- «γδέρνω, σχίζω», πβ. σانسκρ. *dar-ti*, ρουσ. *dǎrǎju*, σερβοκρ. *dǎrati*, αγγλ. *tear* «σχίζω», γερμ. *zerren* «πρήβω, σπύρω» κ.ά. Ομόρρ. *δέρ-ας, δαρ-ά, δερ-μα, δερ-ω* (> *δέρ-νω*), *δρέπ-ανο*(ν) κ.ά.].
Δρέσδη (η) πόλη της Α. (ενωμένης) Γερμανίας. [ETYM Μεταφορά του γερμ. Dresden < αρχ. σλαβ. *drenza* «δάσος»].
δρίμες (οι) {δριμών} (λαϊκ.) 1. οι δαίμονες που κατά τις λαϊκές προλήψεις κάνουν κακό στα ρούχα, στους λουομένους, στα αμπέλια κ.λπ. 2. το πρώτο εξαήμερο του Αυγούστου, που, κατά τις λαϊκές δοξασίες, είναι επικίνδυνο, όταν έρχεται κανείς σε επαφή με το νερό. Επίσης **ο ρίματα** (τα) {δριμάτων}. [ETYM. < μτγν. *δρίμαι* «νύχτος» < αρχ. δριμύς].
δριμύς, -εία, -ύ {δριμύ- (λόγ. -έος) | -είς (σπάν. ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)-δριμύτ-ερος, -ατός} (λόγ.) 1. (α) αυτός που γίνεται αισθητός με ιδιαίτερη ένταση: ~ *πόνος* (β) (για φυσικά φαινόμενα) που παρουσιάζουν έντονη εκδήλωση των χαρακτηριστικών τους, προκαλώντας δυσκολίες στους ανθρώπους: ~ *χειμώνας* | *ψύχος*; Φρ. **επանέργημα** | **επιστρέφω δριμύτερος** ξαναρχίζω κάπου ή ασχολούμαι ξανά με κάτι με μεγαλύτερη ένταση ή μεγαλύτερη οξύτητα από πριν: *οι άνεμοι προσωρινά κόπασαν σύντομα θα επανέλθουν δριμύτεροι* || ο *δημοσιογράφος επανέρχεται δριμύτερος στο επίμαχο θέμα με νέο καυστικό άρθρο του* 2. (μτφ.) αυτός που είναι καυστικός, δηκτικός, έντονος ή αυστηρός: ~ *σχόλιο* | *κριτική* || *του απήθινε δριμύ «κατηγορώ»*. — **δριμύς** επίρρ. [αρχ.], δριμύτητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς. [ETYM αρχ., αγν. ετύμου. Αν το επίθ. *δριμύς* < *δριμύ-μύς σήμαινε αρχικώς «άντον που ξεσχίζει, που κατακόβει», τότε ίσως η λ. συνδ. με λετ. *driis-me* «σισιμή, αμυχή, γρατσούνισμα». Ίσως συνδέεται ετυμολογικά με το ρ. *δέρνω* (βλ. λ. *δέρνω*) και τα ομόρρζιά του].
δρόγη (η) {δρογών} η ζωϊκή ή φυτική πρώτη ύλη που χρησιμοποιείται για την παρασκευή φαρμάκων επίσης, χαρακτηρισμός φαρμάκων. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. *drogue* < ολλ. *droog* «ξηρός»].
δρόλαπας (ο) {δρολάπων} (λαϊκ.) βροχή μαζί με σφοδρό αέρα ΣΥΝ. καταιγίδα, (λόγ.) *λαίλαπα*. Επίσης *δρολάπι* (το). [ETYM < *δρολαίλαπι (με απολογία) < *υδρολαίλαπιον, υποκ. του *υδρολαίλαψ «καταιγίδα». Βλ. κ. *λαίλαπα*].
δρομάδα (η) η αφρικανική καμήλα (με μία καμπούρα) (βλ. κ. λ. *Βακτριανή*). [ETYM. < αρχ. *δρομάς*, -άδος < *δρόμος*].
δρομαίος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) τρεχάτος, ταχύς: *έφυγε δρομαίος*. — **δρομαίως** [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόντως*.
δρομάκι (το) → δρόμος
δρομάκος (ο) → δρόμος
δρομέας (ο/η) {(θηλ. *δρομ-έως*) | -είς, -έων} 1. ο αθλητής των αγωνισμάτων δρόμου 2. ΤΕΧΝΟΛ. το στρεφόμενο μέρος μηχανής, συσκευ-

ής (στροβίλων, ανεμιστήρων, αξονικών ή φυγόκεντρων αντλιών κ.λπ.) ΣΥΝ. στροφέο. 3. ΠΑΗΡΦΘ. ο κέρσορας (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόντως*.
[ETYM. < αρχ. *δρομέας* < *δρόμος*]. -**δρομια** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν το άθλημα που διεξάγεται με συγκεκριμένο όχημα, τρόπο, μέσο ή σε συγκεκριμένο χώρο: *αρματο-δρομια*, *ιππο-δρομια*, *σκιταλο-δρομια*, *χιονο-δρομια*.
[ETYM- Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *Ιππο-δρομια*, μτγν. *αρματο-δρομια*), που προέρχεται από τα συνθ. σε -*δρόμος* (βλ. λ.)].
δρομικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. ΑΘΛ. αυτός που σχετίζεται με το τρέξιμο: ~ *αγώνες* 2. **δρομικός τοίχος** ο τοίχος που χτίζεται έτσι, ώστε οι πέτρες ή οι πλίνθοι να τοποθετούνται με την πιο επιμική τους πλευρά (πβ. κ. λ. *μπαϊκό*).
-δρομιο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. ειδικές εγκαταστάσεις για την προεργασία και απογείωση υπάμενων οχημάτων: *αερο-δρόμιο*, *ελικο-δρόμιο* 2. αθλητικές εγκαταστάσεις για τη διεξαγωγή ορισμένου αθλήματος: *ποδη-λατο-δρόμιο*, *ιππο-δρόμιο* 3. τον δρόμο που προορίζεται για την κίνηση (κάποιου): *πεζο-δρόμιο*.
[ETYM- Λεξικό επίθημα της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. υποδρόμιο ν), που προέρχεται από τα συνθ. σε -*δρόμος* (βλ. λ.) και εμφανίζεται ως απόδοση σε ελληνογενή ή νόθα ξένα σύνθετα (λ.χ. *γαλλ. νέο-drome* «ποδηλατοδρόμιο»)].
δρομολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (για συγκοινωνιακό μέσο) η ένταξη του σε συγκοινωνιακή γραμμή, η είσοδος του στο πρόγραμμα εκτέλεσης δρομολογίου: *έκτακτη* ~ *πλοίου για τη μεταφορά ετεροδημοτών* 2. (μτφ.) η ένταξη (π.χ. σχεδίου, έργου) σε πρόγραμμα, με σκοπό την υλοποίηση του: ~ *των μεγάλων έργων* / *θεσμικών αλλαγών*.
δρομολόγιο (το) [1833] {δρομολογί-ου | -ων} 1.η απόσταση ανάμεσα σε δύο σημεία, την οποία διανύει συγκοινωνιακό μέσο: *ανακονιθόκα* ότι *δεν θα πραγματοποιηθεί το προγραμματισμένο ~ Πειραιά-Νά-ξου λόγω βλασποσταραχής* | *αλλαγή δρομολογίου* | *σύνθηες* | *τακτικό* | *δύσκολο* 2. (συνεκδ.) ο κατάλογος που αναφέρει ακριβείς αποστάσεις, ώρες αναχώρησης, ενδιάμεσες στάσεις, ώρες άφιξης και ό,τι άλλο συμπληρώνει την περιγραφή της πορείας (συγκοινωνιακού μέσου): *ανακονιθόκα* το ~ *του πλοίου* 3. (μτφ.) η πορεία που ακολουθεί κανείς για να φθάσει στον προορισμό του: *το καθημερινό μου ~ για το σπίτι* | *το ~ της χρηματοπιστολής ήταν γνωστό στους ληστές*.
δρομολόγιο ρ. μετβ. [1889] {δρομολογείς... | δρομολόγη-σα, -σύμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εισάγω νέες συγκοινωνιακές γραμμές, εντάσσω συγκοινωνιακό μέσο στο πρόγραμμα εκτέλεσης δρομολογίου: *φέτος θα δρομολογηθούν στην πρωτεύουσα αρκετά λεωφορεία νέας τεχνολογίας* || *ένα νέο οχηματογόνό δρομολογήθηκε στις ακτοπολικές γραμμές Πειραιά προς Κυκλάδες* (εσφμ.) 2. (μτφ.) αρχίζω να υλοποιώ (π.χ. για κάποιο έργο): *έχουν δρομολογήσει ως κυβέρνηση εκατό αρδευτικά έργα* 3. (συνήθ. μεσοπθ. **δρομολογίμαι**) αρχίζω να ακολουθώ μια πορεία (συνήθ. σύμφωνα με προβλεπόμενο τρόπο): *δρομολογούνται εξελίξεις στο κυβερνών κόμμα*.
δρομομέτρο (το) [1885] {δρομομέτρ-ου | -ων} όργανο μέτρησης της ταχύτητας των πλοίων: *καινό* | *μηχανικό* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) *παρκέτα*. [ETYM Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. (maritime) log].
δρομομετρύ ρ. [1858] {δρομομετρείς... | δρομομετρή-σα, -σύμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετρώ την ταχύτητα (πλοίου) με δρομομέτρο. — **δρομομετρήση** (η) [1886].
δρόμος (ο) 1. η λωρίδα εδάφους που εξυπηρετεί τη συγκοινωνία ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα γεωγραφικά σημεία: *πρόσφατα ανοίχτηκε ~ μέχρι το χωριό* || *οι ~ της επαρχίας είναι σε κακή κατάσταση* || ~ *ευθύς* | *εθνικός* (που συνδέει τις πόλεις μιας χώρας) | *αστικός* | *ασφαλιστοδρομικός* | *κακοτρόχαλος* | *φαρδύς* | *κεντρικός* | *κύριος* | *δευτερεύων* | *επαρχιακός* | *διπλής κατευθύνσεως* (βλ. λ. *διπλός*) ΣΥΝ. οδός, αρτηρία Φρ. (α) *είμαι στον δρόμο* (για κάποιον) *πηγαίνω (κά-που), είμαι καθ' οδόν* (προς κάπου): ~ *προς την Αθήνα* (β) *πετάω (κάποιον) στον δρόμο* (i) *διώχνω (κάποιον) από το σπίτι όπου κατοικεί, του κάνω έξωση: δεν είχαν να πληρώσουν το νοίκι και ο πιτονοικοκύρης τους πέταξε στον δρόμο* (ii) *στερώ από κάποιον τη δυνατότητα να ζει αξιοπρεπώς, αφήνω κάποιον χωρίς μέσα διαβίωσης: έκλεισαν το εργοστάσιο και πέταξαν τσέπες οικογένειες στον δρόμο* || *άσπηση ζωή, μας πέταξε στου δρόμου την άκρη* (τραγ.) (γ) **βρίσκωμαι στον δρόμο** απομένο άστεγος και χωρίς κανένα περιουσιακό στοιχείο: *από τα πλούτη και τη δόξα, βρέθηκαν ζωφικά στον δρόμο* (δ) *μένω στον δρόμο* μένω στη μέση της διαδρομής (λόγω βλάβης του οχημάτος μου ή έλλειψης καυσίμων) (ε) **βγαίνω στον δρόμο** | στους **δρόμους** σε πορεία, σε διαδήλωση: *μόλις μαθεύτηκαν τα νέα, όλοι, νέοι και γέροι, βγήκαν στον δρόμο* (στ) **παίρνω δρόμο** (i) *φεύγω αμέσως, το βάζω στα πόδια: μόλις είδαν τους ληστές, πήραν δρόμο* κ. στην προστ. (**πάρε**) **δρόμο!** *φυγε, εξαρνάνισου: ~! Δεν θέλω να σε βλέπω!* (ii) *απολόμωμαι: αν δεν βγάλλετε τη δουλειά εγκαίρως, θα πάρετε δρόμο!* (ζ) **παίρνω τον δρόμο** (i) (+ για | προς) *κατευθύνωμαι κάπου: πήραν τον δρόμο για τη Λαμία* (ii) (+γεν.) *εισέρχωμαι σε μια διαδικασία: «η "Ολυμπιακή Αεροπορία" παίρνει τον δρόμο της ιδιωτικο-ποίησης»* (εσφμ.) (ii) **παίρνω τον κακό (τον) δρόμο** αρχίζω να ζω με ανάρμοστο τρόπο, να έχω κακές παρέες, να αναμιγνύωμαι σε παρανομιές κ.λπ.: *από τότε που πέθανε ο πατέρας του, πήρε τον κακό δρόμο' έμπλεξε με ναρκωτικά και αλήτες* (θ) **δρόμο παίρνω, δρόμο αφήνω** (στερεότυπη φράση στα παραμύθια) *διανύω μεγάλη απόσταση, οδοιπορώ: δρόμο παίρνει, δρόμο αφήνει, φτάνει σε μια μεγάλη πολιτεία...* (i) **αφήνω τα πράγματα να τραφήξουν** | **να πάρουν τον δρόμο τους** αφήνω τα πράγματα να εξελιχθούν από μόνα τους, χωρίς να

λαϊκά ~ (λαϊκά, παραδοσιακά θέματα) 3. (μρφ.) κάθε κοινωνική δραστηριότητα: τα πολιτικά ~.

δρωσιλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η εμφάνιση εξανθημάτων στο δέρμα, που οφείλεται στην υπερβολική εφίδρωση.

[ETYM. < (i)δρω-ίλα, με τσιτακισμό και σίγηση του ατόνου αρχικού φωνήεντος].

Δ.Σ. (το) 1. Διπλωματικό Σώμα 2. Διοικητικό Συμβούλιο.

Δ.Σ. Α. (ο) Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών.

Δ.Σ.Ε. (ο) Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας.

Δ.Σ.Θ. (ο) Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης.

Δ.Σ.Κ. (το) Δημοκρατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα.

Δ.Τ.Α. (το) Διεθνές Ταμείο Ανάπτυξης.

Δ.Τ.Α.Α. (η) Διεθνής Τράπεζα Ανόρθωσης και Ανάπτυξης.

Δ.Τ.Κ. (η) Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.

Δ.Τ.Υ. (η) Διεθνήση Τεχνικών Υπηρεσιών.

δυ- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι ισούται με τον αριθμό δύο (2): *δυ-αρχία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δυ-αρχία*), που προέρχεται από τον αριθμητ. *δύο*].

Δ.Υ. (η) Δημόσια Υπηρεσία.

δυάδα (η) [αρχ.] δύο όμοια πρόσωπα ή πράγματα, που θεωρούνται ενιαίο σύνολο: ~ *ποτηριών* | *αφρών* ΣΥΝ. ζευγάρι ΑΝΤ. μονάδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο.

δυναδικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στον αριθμό δύο: ~ σύστημα αριθμησης | ψηφιο- ΦΡ. ΜΑΘ. *δυναδικό σύστημα* το σύστημα αριθμησης και γραφής που χρησιμοποιούν οι Η/Υ για την παράσταση των πληροφοριών και την εκτέλεση των πράξεων έχει ως βάση τον αριθμό και έτσι οι αριθμοί παριστάνονται ως άθροισμα δυνάμεων του δύο, χρησιμοποιώντας δύο μόνο σύμβολα, το 0 και το 1, λ.χ. ο αριθμός 9 (του δεκαδικού συστήματος) στο δυναδικό σύστημα γράφεται 1001 2. αυτός που απαρτίζεται από δύο μέρη: ~ *οικονομία* | *οργάνωση* | *θρησκευτικό σύστημα* (καλό - κακό, Θεός - Διάβολος κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο.

[ETYM. μτγν. < αρχ. *δύο*. Η σημ. που αναφέρεται στο δυναδικό σύστημα, αποδίδει το γαλλ. *binaires*].

δυναδισμός [μτγν.] κ. δυαλισμός (ο) ο δυϊσμός (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο.

δύαμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παλιό ελληνικό νόμισμα αξίας δύο λε-πτών, το *δίλεπτο*-ΦΡ. *δεν* δίνω *δύαμα* *δεν* με απασχολεί τίποτε, αδιαφορώ πλήρως ΣΥΝ. *δεν* δίνω *δεκάρα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο, *νόμισμα*.

δύαρι (το) [μεσν.] {δυναρ-ιού | -ιών} 1. διαμέρισμα μ^ε δύο βασικά δωμάτια: έμνε σ' ένα λιτό ~ 2. (συν'κδ.) το χαρτί τής τράπουλας που έχει τον αριθμό δύο 3. (στο μάσκετ) (α) συγκεκριμένη θέση παίκτη τής ομάδας (β) ο ίδιος ο παίκτης που παίζει στην παραπάνω θέση. * ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο.

δυναρχία (η) {δυναρχιών} ο δυϊσμός (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «η ύπαρξη δύο αρχών», < *δύ(ο) + -αρχία* < αρχή. Η σημ. «δύοισμός» αποδίδει το γαλλ. *dualisme*].

δυϊκός, -ή, -ό 1. αυτός που αποτελείται από δύο, συνήθ. ανάθετα μεταξύ τους, στοιχεία: ~ *αντίθεση* (καλός - κακός κ.λπ.) 2. ΓΛΩΣΣ. *δυϊ-κός (αριθμός)* (για τον αριθμό των κλιτών μερών του λόγου τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας) αυτός με τον οποίο δηλώνονται δύο (μόνο) πρόσωπα ή πράγματα (βλ. κ. λ. *αριθμός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο. [ETYM. μτγν. < αρχ. *δύο*].

δυϊσμός (ο) [1891] η θεωρία, σύμφωνα με την οποία η πραγματικότητα (κοσμολογική, θρησκευτική, κοινωνική κ.λπ.) διαμορφώνεται από δύο θεμελιακές και αντιμαχες μεταξύ τους ουσίες | δυνάμεις (λ.χ. καλό - κακό, Θεός - Διάβολος) ΣΥΝ. *δυναρχία*, *δυναδισμός* ΑΝΤ. *μονισμός*, *ενισμός*. — *δυϊστής* (ο), *δυϊστικτός*, -ή, -ό [1886]. ΣΧΟΛΙΟ λ. δύο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *dualisme*].

-δύμος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν τον αριθμό των τέκνων που γεννήθηκαν μαζί: *δι-δύμος*, *τρι-δυ-μος* || *γέννησε τετράδύμα*.

[ETYM. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δι-δύμος*, μτγν. *τετρά-δύμος*), το οποίο προέρχεται από το θ. του αριθμητ. *δύο* και το παραγ. επίθημα *-μος*. Πρωτοαπαντά στο *δι-δυ-μος* (βλ.λ.), από όπου επεκτάθηκε και σε άλλες λ.].

δύνα μα | ρ. μετβ. αποθ. {δύνασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται κ. δύνεσαι, -εται, -όμαστε, -εστε, -ονται, δύσυχ. παρατ. *εδυνάμη* κ. ηδυν-άμη, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο κ. δυνό-μουν, -σουν, -ταν, -μα-σαν, -σασταν, δύνονταν | δυνήθηκα (λόγ. *εδυνήθη*ν, -ης, -η..., μτχ. *δυνήθεις*, -είσα, -έν) 1. (λόγ.) έχω τη δυνατότητα (να πράξω κάτι): ο νέος εκπαιδευτικός πρέπει να *δύναται* να ανταποκριθεί *επάξια* στην αποστολή του ΣΥΝ. *μπορώ* 2. διαθέτω αντοχή, δύναμη: «*δύνεσαι, μάτρε μ', δύνεσαι, στο γαίμα για να πλέξεις*» (ακριτικό τραγ.). Επίσης (σπάν-λαϊκ.) *δύνομαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*, *αποθετικός*. [ETYM. αρχ. < *δύ-ν-α-μαι* (με πρόσφυμα -ν-), αβεβ. ετύμου. Πιθανόν να συνδέεται με το αρχ. *δῆρος* «μακρόχρονος, διαρκής» (< *δ'Εά-ρός)].

δυναμάρης (ο) {δυναμάρηδες} (λαϊκ.) δυνατός, ανθεκτικός. [ETYM. μεσν. < *δύναμις* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

δυναμари (το) {δυναमार-ιού | -ιών} 1. οτιδήποτε χρησιμοποιείται προς ενίσχυση τής αντοχής και τής σταθερότητας αντικειμένου 2. το φρούριο, το οχυρό. [ETYM. < μεσν. *δυναμάριν* < *δύναμις* + παραγ. επίθημα *-άριον*].

δυνάμει επίρρ. (λόγ.) 1. (+γεν.) επί τη βάσει, σύμφωνα με: ~ *του άρθρου 30* *τού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας*... || ~ *νόμου* | *κανονισμού* • 2. δυναμικά, χαρακτηρίζοντας αυτό που θα μπορούσε να υπάρξει ή να συμβεί: «*δημιουργούν την προοπτική μας ~ μεγάλης και ελκυ-*

στικής αγοράς» (εφημ.) || «*η χώρα αυτή δίνει την εικόνα ενός δύσκολου και - επικίνδунου γείτονα*» (εφημ.) ΑΝΤ ενεργεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια*.

[ETYM. Δοτ. εν. του αρχ. *δύναμις*]. **δύναμη** (η) {-ης κ. -άμεως | -άμεις, -άμεων} 1. η σωματική ρόμη: οι *πολεμιστές* *διέθεταν φοβερή* ~ ΣΥΝ. *ρωμαλέωτητα*, *αλκή*, *ισχύς* ΑΝΤ. *αδύναμία* 2. το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν την καλή σωματική κατάσταση του ατόμου: *δεν έχω πια τη - να συνεχίσω* ΦΡ. (α) *το κατὰ δύναμιν* (κατὰ δύναμιν, Ηροδ. 3,142) όσο αντέχει και μπορεί κανείς: *θα κάνω ~ και ελπίζω να τα καταφέρω* (β) *παίρνω δυνάμεις* *ενσχύω*, τονώνω τον οργανισμό μου: *φάε καλά να πάρεις δυνάμεις!* ΑΝΤ. *εξασθενώ* (γ) *χάνω τις δυνάμεις μου* (μεσν. φρ.) *χάνω την αντοχή μου*, *δεν αισθάνομαι δυνατός*, *ικανός να αντεπεξέλθω βιολογικά* (σε κάτι) (δ) *ανακτώ (τις) δυνάμεις (μου)* βλ. λ. *ανακτώ* (ε) *φυλάω* | *κρατώ δυνάμεις* *χρησιμοποιοί* με φειδώ τής σωματικής μου δυνατότητας, *δεν εξαντλούμαι: μην κουράζεσαι τόσο τώρα, κράτησε δυνάμεις για το τέλος* 3. η μεγάλη πνευματική ικανότητα (ανάλυσης, δεισιδουτικότητας, εύστοχων παρατηρήσεων κ.λπ.): *διακρίθηκε για τη ~ του στοχογαμού* του ΣΥΝ. *ευφυία* 4. η ικανότητα να παράγει (κα-νείς/κάτι) ορισμένο έργο, να επιτελεί ορισμένη λειτουργία: *μυϊκή* | *ελακτική* | *κινητική* ~ || *έχει αξιοσημείωτη ~ πεϊθός* 5. το ψυχικό σθένος, η ικανότητα να αντιμετωπίζει κανείς επιτυχώς τις αντιξοότητες ή να επιχειρεί κάτι δύσκολο: *έχει μεγάλη ~ και για' αυτό ξεπέρασε γρήγορα την απογοήτευση από την αποτυχία στον διαγωνισμό* || *από πού αντέει τόσο ~ αυτός ο άνθρωπος*; ΦΡ. *βρίσκει τη δύναμη να...* αποκτό το κουράγιο, το σθένος (να κάνω κάτι): *στην αρχή είχε απογοητευθεί, αλλά στη συνέχεια βρήκε τη δύναμη να ξαναεργαστεί* || *έχω τη δύναμη* 6. η ορμή σε συνδυασμό με το βάρος (κάποιου): η σφοδρότητα, η ισχύς: η ~ *μιας γροθιάς* | *ενός χτυπήματος* | *τού ανέμου* | *τῆς έκρηξης*- ΦΡ. με *δύναμη* (ι) με μεγάλη ορμή και με όλο το βάρος: *έπεσε πάνω του ~ και τον τραμάτισε* || *χτύπησε τη γροθιά στο τραπέζι* ~ || *τον χτύπησε με όλη του τη δύναμη* (ii) η ένταση (με την οποία γίνεται | εκδηλώνεται κάτι): *το ματσίον έσκασε ~* || *ο εκρηκτικός μηχανισμός εξεργάρι ~* 7. η ικανότητα σε συγκεκριμένο τομέα: *έχω τη ~ να προβλέπω το μέλλον* | *να επιβάλλομαι στον εαυτό μου*- ΦΡ. (α) *πάνω από τις δυνάμεις (κάποιου)* για ό,τι ξεπανάει τις δυνατότητες ή τις ικανότητες (κάποιου): *αυτός οι εξετάσεις ήταν ~ του* (β) με *τις δικές μου δυνάμεις* με τα προσωπικά μου εφόδια, με τις προσωπικές μου δυνατότητες: *έφτασα σ' αυτή τη θέση* ~ ΑΝΤ. με ξένες πλάτες, με μέσον 8. (συνήθ. στον πληθ.) οργανωμένο σύνολο προσώπων, συνήθ. ενόπλιον, καθώς και τον υλικόν μέσον που χρησιμοποιούν: *ενοπλεις* | *στρατιωτικές* | *αστυνομικές* | *αεροπορικές* ~ || *δυνάμεις κατοχής* | *ασφαλείας* | *τῆς τάξης* (η *Καταστομία*) || ~ *κρούσεως* (ομάδα που διενεργεί στρατιωτική επίθεση) || ~ *Καταστολής* • 9. (για φάρμακα) η δραστηριότητα, η δυνατότητα επενέργειας στον οργανισμό 10. η δυνατότητα επιρροής ή επιβολής: *είχε τη ~ να τους πείσει* || *έχω ~ στο διοικητικό συμβούλιο* || *η τηλεόραση έχει μεγάλη ~* || η ~ *τῆς συνήθειας* | *τῆς πίστης στον Θεό* | *τῆς τεχνολογίας*- ΦΡ. (α) *χάνω τη δύναμη μου* *χάνω* την επιρροή μου (β) *εν δυνάμει* για κάποιον/κάτι που, ενώ δεν είναι τώρα, είναι δυνατόν να γίνει ή να αποτέλεσει κάτι στο μέλλον: «*το συγκεκριμένο ρεπορτάζ αποτελούσε ~ απειλή για την εθνική ενότητα τῆς χώρας*» (εφημ.) || «*αυτή τη στιγμή στο κυβερνών κόμμα υπάρχουν οκτώ ~ πρωθυπουργοί*» (εφημ.) 11. (συνεκδ.) οποιοσδήποτε επιδρά σε άλλον ή ασκεί καθοριστική επίδραση ΦΡ. (α) *είμαι δύνάμη* έχω εξουσία που μπορεί να επηρεάσει και να επιβληθεί: ο *Τύπος σήμερα είναι δύναμη* (β) *κινήτρια δύναμη* (μρφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε θεωρείται απαραίτητος για να λειτουργήσει κάτι επιτυχώς: *το χρήμα είναι η ~ τῆς οικονομίας* || ο *Πέτρος είναι η ~ τῆς επιχείρησης* (γ) *δημογρογική* | *ζωοποιοῦς δύναμη* ο Θεός 12. κάθε κράτος από πλευράς ισχύος σε ορισμένο τομέα: η *Κίνα εξελίσσεται σε παγκόσμια ~* || *η χώρα μας αποτελεί υπολογισμό - στη ΝΑ Μεσόγειο* || ο *Η.Π.Α. αποτελούν μεγάλη οικονομική ~* || η *Βραζιλία είναι σπουδαία ποδοσφαιρική ~* ΦΡ. *Μεγάλης Δυνάμεις* βλ. λ. *μεγάλος* • 13. το κύρος αξίας, αλήθειας ή θεσμού: η ~ *των νόμων* | *τού παρωδείμματος* | *τῆς αρετῆς* • 14. ΜΑΘ. το σύμβολο του πολλαπλασιασμού ενός αριθμού με τον εαυτό του τόσες φορές όσες δηλώνει ο εκθέτης: 3⁵ = 3x3x3x3x3 και γενικότερα το σύμβολο α^β, όπου α, β κατάλληλοι αριθμοί ή παραστάσεις • 15. ΦΥΣ. το αίτιο τῆς μεταβολῆς τῆς κινητικής κατάστασης σώματος ή τῆς μορφῆς αυτού· είναι ανάλογο προς τη μάζα ενός σώματος και την επιτάχυνση και επηρεάζεται από την επιτάχυνση τῆς βαρύτητας: *κεντρομόλος* | *συντόκεντρος* | *ηλεκτρομαγνητική* ~ • 16. αόρατη υπερφυσική ουσία | υπόσταση: *οι ~ τού σκότους* | *τού κακού* (οι δαίμονες) | *τού καλού*- ΦΡ. (α) *ορνάμε* *Δυνάμεις* τα τάγματα των Αγγέλων (β) *Κύριε των Δυνάμεων!* άρχοντα των Αγγέλων. Θεέ μου!, για περιπτώσεις στις οποίες δοκιμάζει κανείς ισχυρή έκπληξη από κάτι παράδοξο, πρωτοφανές ή απαράδεκτο: ~! *Εκανε τέτοιο πράγμα*; || ~! *Τι λόγια είναι αυτά που ξεστόμισες*; ΣΥΝ. *έλα Χριστέ και Παναγιά!*, *έλα Παναγία μου!*, (ο) *Χριστός και (η) Παναγία!*, *Χριστός κι Απόστολος!*, *Θεέ και Κύριε!* | *θρ. η ανώτερη δύναμη* κάθε ον ή ουσία που ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα και θεωρείται ότι αποτελεί την αιτία τῆς αρχῆς και εξέλιξης τού κόσμου: *δεν ξέρω αν υπάρχει Θεός, πιστεύω όμως στην ύπαρξη μιας ~ που κινεί τα πάντα* 17. *Δυνάμεις* (οι) ένα από τα τάγματα των Αγγέλων 18. (στον πληθ.) οι πολιτικές παρατάξεις: *οι ~ τῆς συντήρησης* | *τῆς προόδου* | *τῆς αλλαγῆς* 19. ΟΙΚΟΝ. *αγοραστική δύναμη* βλ. λ. *αγοραστικός* 20. *αναγροαστική δύναμη* βλ. λ. *αναγροαστικός* • 21. η τελευταία μουσική, κουταλιά, πιρουνιά κ.λπ. στο φαγητό (για την οποία υπάρχει η λαϊκή αντίληψη ότι δεν πρέπει να την αφήνει κανείς στο πιάτο του, γιατί, αν τη φάει κάποιος άλλος, θα του πάρει τη δύναμη!): *φάε την τελευταία κουταλιά σου· είναι η ~ σου!*

[ETYM. < αρχ. *δύναμις* < *δύναμαι* (βλ.λ.), λ. που αντικατέστησε το αρχ. όνομα (Ε)ίς (πβ. λατ. *vis*). Ηδη αρχ. είναι η σημ. τής στρατιωτικής ισχύος, του στρατεύματος. Η φρ. *Μεγάλες Δυνάμεις* αποδίδει το γαλλ. *Grandes Puissances*, ενώ η φρ. (αυτό) *υπερβαίνει τις δυνάμεις μου* αποδίδει το γαλλ. (*cela*) *passee mon pouvoir*].

δύναμη - ισχύς - ρώμη - σθένος. Η γενική σημασία των πάσης φύσεως δυνατότητων που διαθέτει κανείς (σωματική και ψυχική δύναμη, αντοχή, ικανότητα, εξουσία, επιβολή κ.λπ.), η γενική έννοια του «δύνασθαι» (ρ. *δύναμαι*) δηλώνεται με τη λ. δύναμη. Έτσι μιλούμε για ψυχική και σωματική δύναμη, για οικονομικές και φυσικές δυνάμεις, για στρατιωτική, πολιτική και κοινωνική δύναμη κ.ο.κ. Η σωματική δύναμη δηλώνεται καλύτερα με τη λ. ρώμη (πβ. ρωμαλέος και ά-(ρ)ρωστος «στερούμενος ρώμης, σωματικής δύναμης, υγείας», ανάρρωση κ.ά.). Ας σημειωθεί ότι το λατ. *Ρώμη* είναι ετρουσκική προελεύσεως και δεν έχει ετυμολογική σχέση με το ρώμη, μολοντί έδωσε γνήσια ελληνικές λέξεις, τα *Ρωμιός*, *ρωμιόσυνη*, *ρωμαίικος* κ.ά. Όταν αναφερόμαστε σε άσκηση εξουσίας, προτιμότερη είναι η λ. *ισχύς* (στρατιωτική, πολιτική). Προκειμένου περί ψυχικών δυνάμεων χρησιμοποιείται περισσότερο η λ. *σθένος* (Δεν έχει το *ψυχικό σθένος να τους αντιμετωπίσει*) (πβ. *σθέν-αρός*, *α-σθενής* κ.ά.). Ωστόσο, μεταφορικός και με επέκταση τής σημασίας τους όλες σχεδόν οι λέξεις αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε διάφορες χρήσεις (*πνευματική ρώμη*, *ηθικές δυνάμεις* κ.λπ.).

δυναμική (η) 1. ΦΥΣ. κλάδος τής μηχανικής, ο οποίος μελετά τις δυνάμεις και τις κινήσεις που αυτές προκαλούν 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο αλληλοπροσδιορισμός ή η σύγκρουση των στοιχείων ενός κοινωνικού όλου (τάξεων, θεσμών, προτύπων κ.λπ.) που εξηγούν τον εξελικτικό μετασχηματισμό του: η ~ κοινωνικού συστήματος | των κοινωνικών ομάδων 3. (γενικότερ.) η εξελικτική πορεία ενός φαινομένου: ο *ομιλητής ανέλυσε τα στοιχεία που συνιστούν τη ~ τής ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *dynamique*].

δυναμικό (το) {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των ανθρώπων που προσφέρουν παραγωγικές υπηρεσίες (σε κάποιον τομέα): *εργατικό | καλλιτεχνικό* ~ φρ. *έμψυχο δυναμικό* βλ. λ. *έμψυχος* 2. ΦΥΣ. το έργο τής δύναμης ενός πεδίου (βαρυτικού ή ηλεκτρικού) ανά μονάδα μάζας (στο βαρυτικό) ή φορτίου (στο ηλεκτρικό) κατά τη μεταφορά τής μάζας ή του φορτίου από μια θέση του πεδίου μέχρι το άπειρο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *potentiel*].

δυναμικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη δύναμη: ~ *ενέργεια* | *πεδίο ΣΥΝ.* στατικός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από έντονη δραστηριότητα και δημιουργική δράση: ~ *επιχειρηματίας* | *πολιτής* | *προσωπικότητα* 3. αυτός που επιτυγχάνεται με την χρήση δύναμης: ~ *λύση* | *εξέγερση* | *επέμβαση* 4. ΟΙΚΟΝ. *δυναμική οικονομική ανάλυση* η ανάλυση των οικονομικών μεγεθών που λαμβάνει υπ' όψιν τον παράγοντα χρόνο ΑΝΤ. στατική οικονομική ανάλυση. — δυναμικά επίφρ.

δυναμικότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η έντονη δραστηριότητα, η ενεργητικότητα, η μαχητικότητα και η αυτοπεποίθηση που χαρακτηρίζουν κάποιον ΣΥΝ. δυναμικός 2. η ανώτατη ικανότητα παραγωγής επιχειρηματικού κλάδου ή οικονομίας σε ορισμένο χρονικό διάστημα: *τονίστηκε η ανάγκη να ληφθούν τα αναγκαία μέτρα για την αύξηση τής ~ των επιχειρήσεων ΣΥΝ.* αποδοτικότητα, παραγωγικότητα • 3. το δικαίωμα που παραχωρείται σε μέλη του εμποροβιομηχανικού κλάδου να εισάγουν περιορισμένο αριθμό εμπορευμάτων ή πρώτων υλών 4. (συνεκδ.) το έγγραφο που παρέχει την άδεια εισαγωγής.

δυναμισμός (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} η έντονη δραστηριότητα, η ενεργητικότητα, η αυτοπεποίθηση και η μαχητικότητα (με την οποία ενεργεί κάποιος): *θαύμαζε την εργατικότητα και τον ~ των νέων ΣΥΝ.* δυναμικότητα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *dynamisme*].

δυναμίτης (ο) {δυναμίτες} 1. η ισχυρή εκρηκτική ύλη που αποτελείται κυρ. από νιτρογλυκερίνη: *απαγορεύεται το ψάρεμα με -* || *χρησιμοποίησαν δυναμίτη για την ανατίναξη πετρωμάτων* 2. (μτρ.) το γεωγόνος που έρχεται ξαφνικά να ανατρέψει ή να υπονομεύσει καταστάσεις: ~ στα *θεμέλια τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* οι δηλώσεις του *Γερμανού υπουργού* 3. σε φραστικά ονόματα, δηλώνει: (α) εκρηκτικότητα χαρακτήρα, εντυπωσιακή εμφάνιση κ.λπ.: *γυναικα-* (β) ότι κάτι είναι πολύ δυνατό, προκαλεί έκθαση: *κοκτέιλ-*. Επίσης δυναμίτιδα κ. (λόγ.) δυναμίτις (η) [1889] {δυναμίτιδες}.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *dynamite*, λ. που πλάστηκε (βάσει του αρχ. *δύναμις*) από τον Σουηδό Α. Nobel, ο οποίος εφεύρε το εκρηκτικό αυτό υλικό το 1866].

δυναμιτιζώ ρ. μετβ. [1887] {δυναμιτίσι-α, -ή, -ό} 1. *βάζω* δυναμίτη 2. (μτρ.) υπονομεύω μια κατάσταση, διασάλευω: η *τρομοκρατική ενέργεια δυναμιτίζει τις συνομιλίες για ειρήνευση*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *dynamite*].

δυναμιτιστής (ο) [1891] 1. αυτός που ανατινάζει (κάτι) με δυναμίτη 2. (μτρ.) αυτός που ανατρέπει θετικές καταστάσεις: *κατηγορήθηκε ως ~ τής εθνικής ενότητας*. — δυναμιτιστικός, -ή, -ό [1892].

δυναμίο (το) {άκλ.} η συσκευή που παράγει συνεχές ηλεκτρικό ρεύμα και τροφοδοτεί μπαταρίες και ηλεκτρικές εγκαταστάσεις αυτοκινήτων ΣΥΝ. γεννήτρια.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., που αποσπάζεται από το γαλλ. *machine dynamoelectrique* «δυναμοηλεκτρική μηχανή»].

δυναμογόνος, -ος, -ο [1892] αυτός που παράγει και τροφοδοτεί με δύναμη. — δυναμογονία (η) [1892].

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *dynamogène*].

δυναμογράφος (ο) [1895] το όργανο καταγραφής τής μίκινης ισχύος (είδος δυναμομέτρου). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *dynamographe*].

δυναμοηλεκτρικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τον δυναμικό ηλεκτρισμό: ~ *ενέργεια* | *μηχανή*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *dynamoelectrique*].

δυναμόμετρο (το) [1855] {δυναμομέτρου | -ών} ΦΥΣ. όργανο για τη μέτρηση δυνάμεων και ροπών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *dynamometre*].

δυναμόμω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δυναμώ-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. αυξάνω τη δύναμη, ενισχύω: *οι παραινήσεις δυνάμωσαν το ηθικό των στρατιωτών ΣΥΝ.* τονώνω, ισχυροποιώ ΑΝΤ. εξασθενίζω, αποδυναμώνω 2. αυξάνω την ένταση: *δυνάμωσε το ραδιόφωνο, για να ακούμε καλύτερα* ♦ (αμετβ.) 3. αποκτώ μεγαλύτερη (μυϊκή) δύναμη, ισχυροποιούμαι: *έκανε βάρη για να δυνάμώσει* 4. παίρνω δυνάμεις ή αναρρώνω: *φάε, για να δυνάμώσεις* 5. αποκτώ μεγαλύτερη ένταση: *ο αέρας δυνάμωνει ΑΝΤ.* εξασθενώ 6. αποκτώ ισχύ: *όταν το γεωδ κράτος δυνάμωσε αρκετά, άρχισε επιθετικούς πολέμους*. — δυναμώμια (το) [μεσν.], δυναμωτικός, -ή, -ό [μτρν.]. [ETYM. < μτρν. *δυναμώ* (-όω) < αρχ. *δύναμις*].

δυναστεία (η) [αρχ.] {δυναστειών} 1. το σύνολο ηγεμόνων (βασιλέων, αυτοκρατόρων κ.λπ.) που συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις αιματός: η *δυναστεία των Αψβούργων* ΣΥΝ. μοναρχία, ηγεμονία 2. (μτρ.) η οικογένεια που συγκεντρώνει στα χέρια τής ιδιαίτερης πολιτικοοικονομική επιρροή: 3. η άσκηση τυραννικής εξουσίας ΣΥΝ. τυρανστευση, δεσποτισμός. — δυναστειαίος, -ή, -ό.

δυναστεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {δυναστειάω, -θηκα, -μένος}.

♦ 1. (μετβ.) ασκώ καταπιεστική εξουσία: *ένας ηγεμόνας που δυναστεύει τους υπηκόους του ΣΥΝ.* καταπιέζω, τυράννω ♦ 2. (αμετβ.) κατέχει την εξουσία, είμαι απόλυτος άρχοντας ΣΥΝ. εξουσιάζω, κυβερνώ. — δυναστευση (η), δυναστευτικός, -ή, -ό [αρχ.].

δυναστής (ο) {δυναστών}, δυναστρία (η) {δυναστριών} 1. πρόσωπο που ασκεί απολυταρχικά την εξουσία, ο απόλυτος άρχων 2. (μτρ.) πρόσωπο που έχει αυταρχική συμπεριφορά ΣΥΝ. σατραπής, τυράννος. — δυναστικός, -ή, -ό [αρχ.], δυναστικά επίφρ.

[ETYM. αρχ. < *δύναμαι* (βλ.λ.), όπου το -σ- του *δύνα-σ-της* είναι δυσσεμνήντο. Η λ. χρησιμοποιήθηκε εξάρχη ως δηλωτική πολιτικής ισχύος, χαρακτηρίζοντας τον Δία, τους ηγέτες ενός καθεστώτος, καθά και τον βασιλιά. Ηδη αρχ. είναι η σημ. του καταπιεστικού άρχοντα, του τυράννου, ενώ στην Κ.Δ. απαντά επίσης η σημ. «αξίωμα-τύπος», προσδιορίζοντας τον υπεύθυνο του θησαυροφυλακίου τής Αιθιοπίας (βλ. *Πράξ* 8, 27)]. δυνατός, -ή, -ό 1. αυτός που διαθέτει (σωματική, πνευματική, ηθική κ.λπ.) δύναμη: ~ *μυαλό* | *προσωπικότητα* | *σώμα* ΑΝΤ. αδύναμος ΦΡ. *βάζω τα δυνάτα μου* επιστρατεύω όλες μου τις δυνάμεις: ~, *για να πραγματοποιήσω τα μελλοντικά μου σχέδια* 2. αυτός που είναι ιδιαίτερα ικανός σε ορισμένο τομέα: ~ στα *μαθηματικά* | *στα νομικά* || ~ *καθηγητής* | *δικηγόρος ΣΥΝ.* ικανός, αξιόλογος 3. αυτός που έχει ανθεκτικότητα (στην καταπόνηση, στις δύσκολες συνθήκες): ~ *όχημα* | *λαμαρίνα* ΑΝΤ. εύθραυστος • 4. αυτός που έχει υψηλή απόδοση: ~ *μηχανή* 5. αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση: ~ *πυρετός* | *βροχή* | *φως* | *ήλιος* | *ζέση* | *θόρυβος* | *γέλιο* | *ομιλία* | *συναίσθημα* | *πνοος* | *έκρηξη* 6. αυτός που ασκεί πολύ έντονη επίδραση (σε κάποιον): *εικόνες τόσο ~, που προκαλούν σοκ!* 7. (για ποτά) αυτός που περιέχει μεγάλη ποσότητα οινοπνεύματος: ~ *κρασί* • 8. αυτός που είναι εφικτός: δεν είναι ~ η *ανακάλυψη όλων των αιτημάτων ΣΥΝ.* πραγματοποιήσιμος, κατορθωτός ΑΝΤ. αδύνατος, ανέφικτος ΦΡ. (α) (απρόσ.) *είναι δυνατόν μπορεί*, είναι εφικτό να γίνει: ~ να *εξυπηρετηθώ κατά προτεραιότητα*; (β) *πώς είναι δυνατόν!* για τη έκφραση έντονης έκπληξης (για κάτι πρωτοφανές, παράδοξο): *πώς είναι δυνατόν να πληρώσω δύο φορές τον ίδιο λογαριασμό*; (γ) *κατά το δυνατόν* || *όσο είναι δυνατόν* (κατά το δυνατόν, Πλάτ. *Κρατύλος* 422d, όσον δυνατόν, Ευριπ. *Ισμήν* εν *Αντιόδη* 997) όσο επιτρέπουν οι δυνατότητες που έχουμε (δ) *το μέγιστο δυνατό* ~ *ακόρδο* (ε) *στο μέτρο του δυνατού* όσο μπορεί κανείς: *θα προσπαθήσουμε ~ (στ) κάπως τ' αδύνατα δυνατά* χρησιμοποιώ όλα τα μέσα, προκειμένου να επιτύχω τον σκοπό μου. — δυνατά επίφρ. [μεσν.].

[ETYM. αρχ. < *δύναμαι* (βλ.λ.). Ηδη αρχ. είναι η σημ. «πιθανό, εφικτό» στην απρόσ. σύνταξη (λ.χ. *ού δυνατόν γενέσθαι*, Σαπφώ)]. δυνατότητα (η) [1876] {δυνατοτήτων} 1. το να είναι κάτι εφικτό, το να μπορεί να πραγματοποιηθεί (υπό συγκεκριμένες συνθήκες): *υπάρχουν δυνατότητες επίτευξης μιας ικανοποιητικής συμφωνίας* 2. κάθε πιθανή προοπτική ή επιλογή: *το σχέδιο αυτό έχει πολλές ~ αξιοποίησις* || *δεν έχει εξαντλήσει ακόμη όλες τις ~ που σου προσφέρονται* || η θέση αυτή *εξασφαλίζει δυνατότητες ανέλιξης* || *λοιπόν, σ' αυτή την περίπτωση έχεις δύο ~: ή να παρατηθείς ή να ακολουθήσεις τις εντολές τους* 3. κάθε αξιοποιήσιμη ιδιότητα ή γνώρισμα: *έχει μεγάλες φωνητικές ~, που, αν τις αξιοποιήσει σωστά, θα θριαμβώσει στο τραγούδι* || *αν κρίνουμε από τις ~ του, δεν απέδωσε τα αναμενόμενα* || *ηθσοποις περιουσιών* - 4. τα μέσα (οικονομικά κ.λπ.) που έχει κάποιος για να πετύχει κάτι, τα περιθώρια που έχει για να κάνει κάτι: *δυστυχώς δεν έχω την οικονομική ~ να σπουδάσω στο εξωτερικό* || *κάτι τέτοιο είναι πέρα από τις ~ μου* || *έχω τη ~ να ξοδεύω πολλά, γιατί κερδίζω πολλά* || *προς το παρόν, δεν υπάρχει η ~ να σας εξυπηρετήσουμε* || *θα θέλαμε να μας βοηθήσετε, στο μέτρο των ~ σας, βέβαια*.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. ενέργεια.

δύνη (η) {δυνών} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης τής δύναμης που ασκείται σε μάζα ενός γραμμαρίου, προκειμένου να μετακινηθεί με επιτάχυνση

ένα εκατοστό ανά δευτερόλεπτο εις το τετράγωνο (1 cm/sec²). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dyne (< αρχ. δύναμις)].
δυνητικός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι δυνατόν να συμβεί: ~ *εμμηνεία* || «οι δημοσκοπήσεις έχουν αξία αληθείας και το δυνητικό εκλαμβάνεται ως γεγονός» (εφημ.) ΣΥΝ. πιθανός, ενδεχόμενος 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που εκφράζει το πιθανό, το ενδεχόμενο (να συμβεί κάτι), π.χ. η ρηματική δομή «θα τα κατάφεραν»: ~ *οριστική* | *ευκτική*. — **δυνητικ-ά** | -ώς επιρρ. [ETYM. μτρν. < αρχ. δύναμαι].
δύναμι ρ. → δύναμη
δύο κ. δυο (το) {άκλ.} 1. ένα συν ένα, ίσος με τον αριθμό των χειρών ή των ποδιών του ανθρώπου, ο αριθμός 2 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΗΝ.) ΦΡ. (α) στα *δύο* στη μέση: *μοίρασε τα λεφτά* ~ || *κόβω τη ντομάτα* ~ (β) *ανά δύο* κατά δύοδες: *σταχίζετε* ~! (γ) *ένας-δυο* | *δυο-τρεις* | *κάνα δυο* (τρεις) για να δηλωθεί μικρός αριθμός ή ποσότητα: δεν ήταν *πολλοί-δυο-τρεις* *παρέες όλες κι όλες*! || *κάνα δυο* *πιταρικά μόνο* *έπαιζαν στην πλατεία* (δ) *χιλίο δυο* για να δηλωθεί μεγάλος αριθμός: *έχω χίλια δυο προβλήματα, δεν μπορώ ν' ασχολούμαι και με σένα!* (ε) *και μια και δυο* (+ρήμα) (συνήθ. σε αφηγήσεις) για να δηλωθεί η ταχύτητα και η προθυμία με την οποία κάποιος κάνει κάτι: *και μια και δυο* *ζεκίνησε να πάει να τον βρει* (στ) *ένα κι ένα κάνουν δύο* βλ. λ. *ένας* 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 2: ~ *πόρτες* | *αδελφια*: ΦΡ. *δυο-δυο* κατά ζεύγη: *πηγαίνουν* ~ *σαν τους χιώτες* (για δύο πρόσωπα που τους βλέπει κανείς συνήθως μαζί) 3. (κυρ. στον τ. δυο) αντί των «κάτωμα», «μερικός»: *έλα να σου πω δυο κουβέντες* || *πες του δυο λόγια μήπως αλλάξει γνώμη* || ~ *πραγματάκια αγοράσα, τίποτα σπουδαία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός*, *ενδοιασμός*, *συνίζηση*.
 [ETYM. αρχ. < *dōP-o (πβ. μυκ. d-wo) < I.E. *duwo- «δύο», πβ. σανσκρ. *duṁā*, λατ. *duo*, γαλλ. *deux*, ισπ. *dos*, αγγλ. *two*, γερμ. *zwei*, ρωσ. *dva* κ.ά., Ομόρρ. *δς* (< *dE-ς), *δώδεκα* (βλ.λ.) κ.ά.]

(δι)σ)- και *δυ-*. Τα σύνθετα του αριθμητικού **δύο** σχηματίζονται όχι με το *δύο* αλλά με το *επίρρ. δι-* | *δια-* (δι- + σύμφ. | *δισ-* + ε). Παραδείγματα: *δι-*: *δι-μερής*, *δι-κέφαλος*, *δι-μέτοπος*, *δι-σημος*, *δι-σθενής*, *δι-σέλιδος*, *δι-λήμια*, *δι-μοιρία*, *δι-πολο*, *δι-ποδο*, *δι-γενής*, *δι-τομος*, *δι-τροχο*, *δι-βουλος*, *δι-αζίδιο*, *δι-ωρος*, *δι-ώροφος* (το -ω- λόγω τής σύνθεσης), *δι-όνυμο*, *δι-οδία* («ντουέτο») **δισ-**: *δισ-έγγονος*, *δισ-εκτος*, *δισ-εκατομύριο*. Ας σημειωθεί ότι, ενώ κανονικός ο τ. *δισ-* θα έπρεπε να χρησιμοποιείται προ φωνηέντος, η χρήση του έχει περιοριστεί μόνο μπροστά από ε- (σπάνια είναι τα χημικά δισώξιους και δισάθραξ). Σύνθετα όπως *δι-οζίδιο*, *δι-ώροφος*, *δι-ωρος* κ.τ.ό. δείχνουν ΌΤι το *δι-* και όχι το *δισ-* χρησιμοποιείται και μπροστά από αυτά τα φωνήεντα, ενίοτε και μπροστά από το ε- (*δι-εδρος*). Ως προς τη λ. **διδιάστατος**, όπου εμφανίζεται *δισ-* μπροστά από σύμφωνο, προφανώς χρησιμοποιείται το *δισ-* αντί του *δι-*, για να αποφευχθεί η κακοφωνία και το δυσπρόφερτο πο **διδιάστατος*. Με *δυ-* γράφονται τα *παράγωγα* (όχι σύνθετα) του *δύο*: *δυ-άρα*, *δυ-άρι*, *δυ-άδα* (αρχ. *δυάς*, *δυάδος*, απ' όπου και *δυαδικός*, *δυαδ-ισμός*), *δυ-ικός*, *δυ-ισμότης* γραφή των *δυ-αρχία* και *δυ-ανδρία* αμφισβητείται: ορθότερη είναι, σύμφωνα με όσα είπαμε, η γραφή *δι-αρχία* και *δι-ανδρία*. Τέλος, το *συν-δυ-άζω* (και τα παράγωγα του) γράφεται κανονικά με *-υ-*, γιατί παράγεται από το αρχ. *σύνδυο*) «και οι δύο μαζί» - *συνδυ-άζω* (*συνδυασμός*, *συνδυαστικός* κ.λπ.).

δυοίν θάτερον (αρχαιοπρ.) το ένα από τα δύο. [ETYM < αρχ. *δυοίν* θάτερον < *δυοίν* (γεν. του δύο) + *θάτερον* < το *άτερον*, αιολ. και δωρ. τύπος του *έτερος*].
δυόμιση επιθ. {άκλ.} δύο και μισός: ~ *ώρες* | *καλά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανάμιση*.
 [ETYM < μτρν. *δυόμισον* < *δύο* + *ήμισον*].
δυσομαρί (το) {χωρ. γεν.} το δεντρολίβανο (βλ.λ.). [ETYM ₁ < *ροσμαρί* (βλ.λ.) με παρετυμολ. επίδρ. του *δύσμοσος*].
δυσόσμος (ο) αρωματικό φυτό με μικρά, πριονοτά και λοχγοειδή φύλλα και μικρά άνθη, φύλλωμα με χαρακτηριστική, δυνατή αρωματική γεύση και μυρωδιά, το οποίο χρησιμοποιείται ως μυρωδικό. [ETYM μεσν. < αρχ. *ήδύσμοσος* < *ήδός* «ευχάριστος, τερπνός» + *-σμοσος* < *οσμή*].
Δυρράχιο (το) {Δυρραχίου} (αλβ. *Durrës*) πόλη και λιμάνι τής Δ. Αλβανίας στην Αδριατική Θάλασσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*. [ETYM < αρχ. *Δυρράχιον*, αγν. ετόμω, λ. *ιλλυρ. προελ.* Η πόλη ιδρύθηκε από Έλληνες τον 7ο αι. π.Χ. και ως τη ρωμαϊκή κατάκτηση (168 π.Χ.) έφερε δύο ονόματα, *Δυρράχιον* και *Επίδαμνος*. Η τελευταία ονομασία εγκαταλείφθηκε από τους Ρωμαίους, ίσως επειδή θύμιζε το λατ. *damnūn* «ζημία, απώλεια», και έτσι επικράτησε το *Δυρράχιον*, από όπου και το αλβ. *Durrës*].
δυσ- κ. **δύσ-** παραγωγικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει: 1. κακή ιδιότητα: *δυσ-οσμία*, *δυσ-τυχος*, *δυσ-μορφος* 2. δυσκολία για κάτι: *δυσ-εξήγητος*, *δυσ-καμμία*, *δυσ-πνοία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσεντερία*. [ETYM ₁ αρχ. αχώριστο μόριο < I.E. *dus- «κακό, έλλειψη», πβ. σανσκρ. *duṣ-*, γοθθ. *tuz-*, αρχ. αγγλ. *tor-*, αρχ. γερμ. *zur-*, πιθ. κ. στο λατ. *dif-ficilis* «δύσκολος» (αν < *dus-facilis). Το μόριο *δυσ-* αντιτίθεται στο *ευ-* (βλ.λ.) (π.χ. *ευμενής* - *δυσμενής*, *εύκολος* - *δύσκολος*) και χρησιμοποιείται ως στερητ. (π.χ. *δυστυχής*, *δύσμοιρος*)].
δυσάγωγος, -η, -ο (λόγ.) (ως χαρακτηρισμός, συνήθ. για παιδί) αυτός που μπορεί να διαπαιδαγωγηθεί δύσκολα ANT. *ευάγωγος* [ETYM μτρν. < *δυσ-* + *-άγωγος* < *άγω*].
δυσαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κατάσταση κατά την οποία από συνηθισμένα ερεθίσματα προκύπτουν δυσάρεστα αισθήματα.

[ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. *dysesthesia* < μτρν. *δυσαισθησία* «χαμηλό επίπεδο ευαισθησίας»].
δυσανάνωστος, -η, -ο [μτρν.] αυτός που είναι δύσκολο να διαβαστεί: ~ *γράμματα* | *κείμενο* ANT. *ευανάνωστος*.
δυσανάλογος, -η, -ο [1842] αυτός που δεν βρίσκεται σε αρμονική σχέση με (κάτι): *φορολογούνται με -τρόπο εν συγκρίσει προς τα εισοδήματα τους* ΣΥΝ. *αταίριαστος* ANT. *ανάλογος*. — *δυσανάλογα* επιρρ., *δυσαναλογία* (η) [1812]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *disproportionné*].
δυσαναπλήρωτος, -η, -ο [1863] αυτός που είναι τόσο χρήσιμος, ώστε δύσκολα αναπληρώνεται: *με τον θάνατο της αφήνει -κενό στον χώρο της τέχνης* ΣΥΝ. *ανα αντικατάσταστος* ANT. *αναπληρώσιμος*, *αντι-καταστάσιμος*.
δυσανασχέτο ρ. αμετβ. {δυσανασχέταις... | *δυσανασχέτησα*} εκφράζω τη δυσφορία ή την αγανάκτηση μου (για κάτι που θεωρείται αρνητικό ή άδικο): *δυσανασχέτησα με την καταδικαστική απόφαση του δικαστηρίου* ΣΥΝ. *δυσφορώ*, *αγανακτώ*. — *δυσανασχέτητη* (η) [1895]. [ETYM. < αρχ. *δυσανασχέτο* (-έω) < *δυσ-* + *ανασχετό* < θ. *ἀνασχ-*, πβ. άφρ. *β' άνέσχον*, ρ. *ἀνέχω*] -ομαι. Βλ. κ. *ανάσχεση*].
δυσανεξία (η) {δυσανεξιών} ΙΑΤΡ. η έντονη -ενίοτε και παθολογική-αντίδραση του οργανισμού σε ουσίες που δεν μπορεί να αφομοιώσει και να μεταβολίσει φυσιολογικά.
 [ETYM. < μτρν. *δυσάνεκτος* < *δυσ-* + *ανεκτός*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *intolérance*].
δυσαπόδεικτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποδεικνύεται δύσκολα.
δυσαπόκτητος, -η, -ο [1829] (λόγ.) αυτός που αποκτάται δύσκολα: *ένα πολυτέλες σπίτι είναι -για έναν χαμηλόμισθο υπάλληλο* ANT. *ευ-απόκτητος*.
δυσάρεσκα (η) [1782] {χωρ. πληθ.} το αρνητικό συναισθήμα που προκαλεί κάτι το οποίο δεν αρέσει ή ενοχλεί: η *αντίδραση του υποδηλοτή* —|| ο *υποργός εξέφρασε τη ~ του για τον χειρισμό της υπόθεσης* || *μορφασμός* | *γκριμάτσα* *δυσάρεσκα* || *ήταν φανερή η ~ του από το γεγονός ότι δεν πήρε προαγωγή* || *έντονη* | *απροκάλυπτη* ~ ANT. *ευάρεσκα*, *ευχαρίστηση*. [ETYM. Απόθ. του γαλλ. *mécontentement*].

δυσάρεσκα - **ευάρεσκα**, **δυσάρεστος** - **ευάρεστος**. Οι λέξεις **δυσάρεσκα** και **ευάρεσκα** είναι νεότερες (είναι του 19ου αι. η λ. *δυσάρεσκα* πρωτοεπιπλά στον Αδ. Κοραή). Είναι «περίεργου» σχηματισμοί. Ενώ δηλ. είναι αφηρημένα ουσ. σε -ειου του τύπου *ευγενής* - *ευγένεια*, *απρεπής* - *απρέπεια*, έχουν το στοιχείο -κ- του ρήματος **αρέσκω** (I) και αντιστοιχούν όχι σε επίθετα σε -ης αλλά σε (ρηματικά) επίθετα σε -ος: *δυσάρεστος* - *ευάρεστος*. Τα επίθετα αυτά παρήγαγαν στην Αρχαία: (α) ρήματα: *δυσάρεστω* ~ *δυσάρεστώ* (χρησιμοποιείται και σήμερα), *ευάρεστος* - *ευάρεστώ* (από όπου και τα αρχαία ρηματικά ουσιαστικά: *δυσάρεστώ* - *δυσάρε-στησις*, *ευάρεστώ* - *ευάρεσθησις*), και (β) ουσ. σε -ια: *δυσάρεστος* - *δυσαρεστία*, *ευάρεστος* - *ευαρεστία*. Αρα, κανονικός, αντί του *δυσάρεσκα* θα έπρεπε να λέμε **δυσαρεστία** και αντί του *ευάρεσκα* να χρησιμοποιούμε το *ευαρεστία*. Αλλά *usus norma loquendi* (η χρήση που βίμζει τον λόγο)...

δυσάρεστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί **δυσάρεσκα**, που ενοχλεί: ~ *αναπνοή* | *συναίσθημα* | *εμπειρία* | *νέο* | *γεύση* | *είδηση* ANT. *ευχάριστος*, *ευάρεστος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσάρεσκα*.
δυσάρεστος ρ. μετβ. [αρχ.] {δυσάρεστείς... | *δυσάρεστ-ησα*, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προκαλώ (σε κάποιον) αρνητικά συναισθήματα κάνοντας κάτι που δεν τον αρέσει ή τον ενοχλεί: η *συμπεριφορά του μας δυσάρεσθησε όλους* || *έφυγε δυσάρεστημένη από την απάντηση του* ΣΥΝ. *στενοχωρώ*, *κακοκαρδίζω* ANT. *ευχαριστώ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσάρεσκα*.
δυσαρθρία (η) {δυσαρθριών} ΙΑΤΡ. η δυσχέρεια στην άρθρωση του λόγου, ενώ υπάρχει πλήρης αντίληψη του: οφείλεται σε λήνη τοξικών ουσιών ή σε βλάβη του κεντρικού νευρικού συστήματος. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *dysarthria*].
δυσαρμονία (η) [1867] {δυσαρμονιών} 1. ΜΟΥΣ. η έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στις φωνές που τραγουδούν ΣΥΝ. *παραρμονία*, *φάτσο* ANT. *αρμονία* 2. (μτρ.) η απουσία αρμονίας σε πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: ~ *μεταξύ κυβερνήσεων και λαϊκής βούλησης* || ~ *χαρακτήρων* ΣΥΝ. *ασυμφωνία*, *δυσαναλογία*, *ασυμμετρία* ANT. *αρμονία*. — **δυσαρμονικός**, -ή, -ό [1874], *δυσαρμονικά* επιρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *dysharmonie*].
δυσβασία (η) [1801] {χωρ. πληθ.} η διαταραχή στο βάδισμα, η οποία προκαλεί σημαντική αναστολή των βαδιστικών κινήσεων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *dysbasia*].
δυσβάστακτος, -η, -ο [μτρν.] κ. (καθημ.) **δυσβάσταχτος** 1. αυτός που είναι δύσκολο να τον κρατήσει και να τον μεταφέρει κανείς: ~ *φορτίο* | *βάρος* ΣΥΝ. *βαρύς*, *ασήκωτος*, *αβάσταχτος* ANT. *ελαφρύς* · 2. (μτρ.) αυτός που δεν μπορεί να τον υπομείνει ή να τον ανεχτεί κανείς: ~ *υποχρέωσεις* ΣΥΝ. *επαχθής*, *σκληρός*.
δύσβατος, -η, -ο (για τόπους) αυτός στον οποίο περπατά κανείς με δυσκολία (επειδή υπάρχουν εμπόδια στο έδαφος): ~ *βουνά* | *χαράδρες* | *περιοχή* ANT. *ευκολοδιάβατος*. [ETYM. αρχ. < *δυσ-* + *βατός* (βλ.λ.)].
δυσβουλία (η) {δυσβουλιών} ΙΑΤΡ. η διαταραχή τής λειτουργίας τής βούλησης ή και τής εκτέλεσης μιας απόφασης. [ETYM. αρχ. < *δυσ-* + *βουλία* < *βουλή*].
δυσγενεσία (η) {δυσγενεσιών} ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο από τη διασταύρωση ατόμων διαφορετικών ειδών ή γενών παράγονται απόγονοι στείροι.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dysgenesis].
δυσγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η δυσκολία στη γραφή (πολύ αργή, αδυναμία διατήρησης ίσας γραμμής, επανάληψη γραμμάτων ή συλλαβών κ.ά.). — **δυσγραφικός**, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dysgraphie].
δυσδιάγνωστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός του οποίου η διάγνωση γίνεται με δυσκολία: ~ νόσος.
δυσδιάκριτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δύσκολα διακρίνεται ΣΥΝ. αμυδρός ΑΝΤ. ευδιάκριτος.
δυσδιάλυτος, -η, -ο [αρχ.] ΧΗΜ. αυτός που διαλύεται δύσκολα σε συγκεκριμένο διαλύτη (π.χ. το βούτυρο είναι **δυσδιάλυτο** στο νερό, αλλά **ευδιάλυτο** στην αλκοόλη) ΑΝΤ. ευδιάλυτος.
δυσειδής, -ής, -ές {δυσειδ-οός | -είς (ουδ. -ή): δυσειδέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που έχει άσχημη μορφή ΣΥΝ. δύσμορφος, (λαϊκ.-εκφρα-στ.) άσχημομορής, κακομούτσουνος ΑΝΤ. ευειδής, όμορφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες, **όμορφος**. [ETYM. αρχ. < δυσ- + -ειδής < είδος «μορφή»].
δυσεκπλήρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δύσκολα πραγματοποιείται, που δεν εκπληρώνεται εύκολα: ~ αίτημα.
δυσεκτασία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή κατά τη διάνοξη τού στομίου τής ουροδόχου κύστης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysectasia], **δυσέλεγκτος**, -η, -ο → **δυσεξέλεγκτος**.
δυσεντερία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία λοίμωξη τού παχέος εντέρου, που διαταράσσει την ομαλή λειτουργία του και εκδηλώνεται με έντονη διάρροια και αιματόρροια. — **δυσεντερικός**, -ή, -ό [αρχ.]
δυσεντερία ή λυσεντερία; Η λ. **δυσεντερία** είναι αρχ. λέξη που δηλώνει ασθένεια (σύνθετα τού δυο-). Η λ. **λυσεντερία** είναι νεότερη (μεσν.) από παρτεμολογική (λαϊκή) σύνδεση τής σημασίας τής λ. με το «λύσις; (λύση) τού εντέρου»!
δυσεξακρίβωτος, -η, -ο [1844] αυτός που δε^ν μπορεί να εξακριβωθεί εύκολα.
δυσεξάλειπτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δύσκολα εξαλείφεται ή που δεν μπορεί να εξαλειφθεί 2. (μτφ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να ξεπεράσει, να ξεχάσει εύκολα: η **τραυματική παιδική του ηλικία τού άφησε ~ στίγμα** ΑΝΤ. **ευεξάλειπτος**.
δυσεξέλεγκτος, -η, -ο [αρχ.] κ. **δυσέλεγκτος** [μτγν.] αυτός που με δυσκολία μπορεί να ελεγχθεί ή να αναρθεί: ~ **απόφαση** | **κατηγορία**. — **δυσεξέλεγκτα κ. δυσέλεγκτα** επίρρ.
δυσεξήγητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που εξηγείται με δυσκολία: ~ **χωρίο κειμένου** ΣΥΝ. **δυσερμηνεύτος**, **δυσνόητος** ΑΝΤ. **ευεξήγητος**, **ευνόητος** 2. (μτφ.) αυτός που μας παραξενεύει, επειδή δεν μπορούμε να τον ερμηνεύσουμε: ~ **φαινόμενο** | **σύμπτωση** | **συμπεριφορά** ΣΥΝ. **αλλόκοτος**, **παράξενος**, **παράδοξος**, **δυσεξίτηλος**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δύσκολα ξεβιάζει, που δύσκολα χάνεται: (μτφ.) ~ **μνημές** ΑΝΤ. **εξίτηλος**.
δυσεξιγνάστος, -η, -ο 1. αυτός που με δυσκολία εξιγνιάζεται, επιλύεται: ~ **έγκλημα** | **μυστήριο** 2. (μτφ.) αυτός που με δυσκολία ερμηνεύεται και γίνεται κατανοητός: ~ **συμπεριφορά** | **προθέσεις** ΣΥΝ. **δυσνόητος**, **δυσεξήγητος**.
δυσεπίλυτος, -η, -ο [1890] αυτός που με δυσκολία επιλύεται: ~ **διαφορά** | **πρόβλημα** ΑΝΤ. **ευεπίλυτος**.
δυσεπίσπετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που με δυσκολία ανακόπτεται και συγκρατείται: ~ **αιμορραγία**. [ETYM. μτγν. < δυσ- + -επίσπετος < **επέχω** «σταματώ, συγκρατώ» (πβ. αδρ. β' **επέσχον**). Βλ. κ. **επίσχηση**].
δυσεπίτευκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που με δυσκολία επιτυγχάνεται: ~ **αποτέλεσμα** | **κατόρθωμα**. [ETYM. μτγν. < δυσ- + -επίτευκτος < **επιτυγχάνω** (πβ. μελλ. **επιτεύζω-μαι**). Βλ. κ. **επίτευξη**].
δυσεπιχειρήτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο δύσκολα επιχειρεί ή τολμά κανείς να πραγματοποιήσει: ~ **σχέδιο**.
δυσεπούλωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που με δυσκολία επουλώνεται: ~ **πληγή** | **τραύμα**.
δυσερευνήτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι δύσκολο να ερευνηθεί: ~ **υπόθεση**, **δυσερμηνεύτος**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που με δυσκολία ερμηνεύεται: ~ **κείμενο** | **συμπεριφορά** ΣΥΝ. **δυσεξήγητος** ΑΝΤ. **ευεξήγητος**.
δυσετυμολόγητος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που είναι δύσκολο να ετυμολογηθεί.
δυσέυρετος, -η, -ο αυτός που δύσκολα μπορεί να βρεθεί, που εμφανίζεται σπάνια: **το λάδι ήταν ~ στην Κατοχή** || ~ **βιβλίο** | **γραμματόσημο** || (καταχρ. κ. για πρόσ.) με όλες αυτές τις αστοχίες έχει γίνει - ΣΥΝ. σπάνιος, λιγιστός, ακριβοθώρητος. [ETYM. αρχ. < δυσ- + -εύρετος < **ενρίσκω**].
δυσεφάρμοστος, -η, -ο [1835] αυτός που με δυσκολία μπορεί να εφαρμοστεί: ~ **διάταξη** | **μέτρα** | **πολιτική**.
δύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. η κáθοδος ουράνιου σώματος, κυρ. τού ήλιου, στον ορίζοντα: **ο ήλιος έρχετο στη ~, όταν έφτασε** ΣΥΝ. **βα-σίεμα**, **λυκόφως** ΑΝΤ. **ανατολή** 2. (συνεκδ.) η ώρα κατά την οποία δέει ο ήλιος: **συνέβη λίγο πριν από τη ~ τού ηλίου** ΣΥΝ. **ηλιοβασίλεμα**, (λογοτ.) **γέρμα**, **λιόγερμα** 3. (συνεκδ.) ένα από τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, αυτό στο οποίο δέει ο ήλιος: **κοίταξε προς τη ~** (βλ. κ. λ. **δυσιμάς**) 4. (μτφ.) η πορεία προς την αποδυνάμωση, την τελική πτόση: η ~ τής **Βρετανικής Αυτοκρατορίας** || η ~ τού **αρχαίου κόσμου** || **ένας πολιτισμός που βρίσκεται | οδηγείται στη - του** ΣΥΝ. **παράκμη**, **εξασθένηση**, **κατάπτωση** 5. (μτφ. για πρόσ.) τα τελευταία χρόνια από τη

ζωή ή τη δραστηριότητα (κάποιου): στη ~ τής ζωής του | τής **καριέρας** του ΣΥΝ. **τέλος**, **στερνά** ΑΝΤ. **αρχή** (συνεκδ. **Δύση**) 6. ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τις χώρες τής Δ. Ευρώπης και τής Β. Αμερικής, κατ' αντιδιαστολή κυρ. προς την Ασία και την Α. Ευρώπη· επίσης, οι λαοί που κατοικούν σε αυτές τις χώρες και ο πολιτισμός τους, ο οποίος έχει τις ρίζες του στον αρχαίο ελληνορωμαϊκό κόσμο, τον προτεσταντικό και ρωμαιοκαθολικό χριστιανισμό, κατ' αντιδιαστολή προς τον πολιτισμό των χωρών τής Ανατολής 7. (περιλπτ.-πα-λαϊότ.) το σύνολο των μη κομμουνιστικών χωρών τής Ευρώπης και τής αμερικανικής ηπειρου, που βρίσκονται, κατά πλειοψηφία, συνασπισμένες στη Βορειοατλαντική Συμμαχία (ΝΑΤΟ) και έχουν ως πολιτεύμα την κοινοβουλευτική δημοκρατία: **οι χώρες τής ~ || πολλοί θεωρούν ότι η ~ πλούτισε εις βάρος τού Τρίτου Κόσμου** || **«ανήκομεν εις την Δύση»** (Κ. Καραμανλής) ΑΝΤ. **Ανατολή**, **ανατολικό μπλοκ** 8. η περιοχή που περιλαμβάνει τις δυτικές Η.Π.Α.: η **κατάκτηση τής ~** (η **εξάπλωση** των πρώτων αποίκων στα δυτικά τής αμερικανικής ηπειρου και η εγκατάσταση τους εκεί)· ΦΡ. **Άγρια Δύση** (i) οι δυτικές περιοχές των σημερινών Η.Π.Α. προς τις οποίες κατευθύνθηκαν μαζικά τον περασμένο αιώνα οι λευκοί άποικοι τής Β. Αμερικής και οι οποίες έγιναν γνωστές ευρύτερα από τις ταινίες γουέστερ, κυρ. ως χώροι σύγκρουσης αποίκων και στρατού με Ινδιάνους καθώς και δράσης παρανόμων: **μονομαχία στην ~** (ii) (μτφ.) (κ. **Φαρ Ουέστ**) κάθε χώρος ή κατάσταση όπου υπάρχουν ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ παράνομων ή μεταξú αστυνομικών και παρανόμων και όπου υπάρχει κοινωνική αναστάτωση λόγω υψηλής εγκληματικότητας: **«Άγρια Δύση τρεις νομοί: πρωτοφανείς καταστάσεις με σκληρό ανθρωποκνηγητό και ανταλλαγές πυρών»** (εφημ.) (βλ. κ. λ. **Σικάγο**, **Τέξας**, **Φαρ Ουέστ**). [ETYM. < αρχ. **δύσις** < **δύω**. Οι πολιτικές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού αγγλ. west].

δύση - ανατολή, **δύω** - ανατέλλω. Στην Αρχ. Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν σε σχέση με τα άστρα και ειδικότερα τον ήλιο δύο ρήματα με τα αντίστοιχα παράγωγα ουσιαστικά: **τέλλω** | **ανατέλλω** και το **δύω**. Μόνο του τού **τέλλω** | **τέλλομαι** σημαίνει «ανυψώνομαι, ανεβαίνω πάνω από (ενν. τον ορίζοντα)». Από το **ανατέλλω** πλάστηκε το ουσ. **ανατολή** (τού ηλίου) - στην Αρχαία και αντολή. Από το **δύω** το ουσ. **δύση** (**δύσις**) και **δυσηή**. Η καθημερινή επανάληψη τού φαινομένου τής ανατολής και τής δύσης έκανε ώστε το σημείο τού ορίζοντα όπου συμβαίνει το φαινόμενο, να δηλώνεται συχνά σε πληθ. προς ανατολάς | **δυσιμάς** - από ανατολών | **δυσμων**.

δυσηκοΐα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσκολία στην ακοή, η κακή ακοή ΣΥΝ. βαρηκοΐα. — **δυσήκοος**, -ος (λαϊκ. -η), -ο [αρχ.] [ETYM. μτγν. < αρχ. **δυσήκοος** < **δυσ-** + **-ήκοος** (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < **ακή**].
δυσήλιτος, -η, -ο (λόγ.) (μέταλλο) που σφυρηλατείται δύσκολα. [ETYM. μτγν. < **δυσ-** + **-ήλιτος** (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < **έλιαινω** (πβ. **ελατός**)].
δυσηλεκτραγωγός, -ός, -ό [1870] ΦΥΣ. κακός αγωγός τού ηλεκτρισμού: ~ **σώματα** ΑΝΤ. **ευηλεκτραγωγός**.
δυσήλιτος, -ος (λαϊκ. -α), -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν φωτίζεται από τον ήλιο, που δύσκολα τον βλέπει ο ήλιος: ~ **τόπος** ΣΥΝ. **αμήλιατος** ΑΝΤ. **ευήλιος**, **δυσήνιος**, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) (για υποξύγια) αυτός που δύσκολα **δέχεται** **χαλινάρι**, **αδάμαστος**. [ETYM. αρχ. < **δυσ-** + **-ήνιος** < **ήνια** (βλ. λ. **ηνίο**)].
δυσηλεκτρικός, -ός, -ό ΦΥΣ. αυτός που δεν επιτρέπει το **πέρασμα** τού ήχου από μια επιφάνεια σε άλλη μέσα από τη **μάζα** του ΣΥΝ. **ηχομο-νωτικός**. [ETYM. < **δυσ-** + **ηλεκτρικός** (< **ήχος** + **αγωγός**)].
δυσθανασία (η) {χωρ. πληθ.} η παρατεταμένη και επώδυνη επιθανάτια αγωνία, ο αργός και βασανιστικός θάνατος ΑΝΤ. **ευθανασία**.
δυσθεράπευτος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) **δυσκολοθεράπευτος** αυτός που δύσκολα θεραπεύεται: ~ **ασθένεια** (πβ. λ. **αθεράπευτος**, **ανίατος**) ΣΥΝ. **δυσίατος**. Επίσης (καθημ.) **δυσκολοθεράπευτος**.
δυσθερμιαγωγός, -ή, -ό [1870] ΦΥΣ. αυτός που είναι κακός αγωγός τής θερμότητας, που δεν επιτρέπει στη θερμότητα να διαδοθεί εύκολα μέσα από τη **μάζα** του: ~ **σώματα**.
δυσθεώρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο δύσκολα μπορεί να δει και να συλλάβει κανείς σε όλο του το μέγεθος· ΦΡ. (μτφ.-εμοφ.) **δυσθεώρητο ύψος** πολύ μεγάλος βαθμός (στον οποίο βρίσκεται ή εκδηλώνεται κάτι): **οι τιμές έχουν φθάσει σε ~ ύψη** || **σ' αυτούς τους κοινωνικούς κύκλους υπάρχει ~ φαρισαϊσμού και υποκρισίας**.
δυσθυμία (η) [αρχ.] (δυσθυμίων) η κακή ψυχική διάθεση, η έλλειψη κεφιού και όρεξης για ζωή ΣΥΝ. **μελαγχολία**, **αδιαθεσία**, **ανορεξία**, **ακεφία**, **κακοκεφία** ΑΝΤ. **ευθυμία**.
δυσθύμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κακή, **δυσάρεστη** διάθεση: **κάτι τον αποσολεί τις τελευταίες μέρες και είναι κάπως ~** ΣΥΝ. **κακόκεφος** ΑΝΤ. **εθύμος**. — **δύσθυμα** | **δυσθύμος** [μτγν.] επίρρ., **δυ-**σθμώ ρ. [αρχ.] {-εις...}. [ETYM. αρχ. < **δυσ-** + **θύμος** (βλ. λ.)].
δυσίατος, -η, -ο **δυσθεράπευτος** (βλ. λ.). [ETYM. αρχ. < **δυσ-** + **ιάτος** (βλ. λ.)].
δυσιδρωσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατακράτηση τού ιδρώτα μέσα στο δέρμα, που εκδηλώνεται με εξανθήματα τής επιδερμίδας. Επίσης **δυσιδρώση** [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysidrosis].
δύσκαμπος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που κάμπτεται, που λυγίζει με δυσκολία: ~ **μέταλλο** ΑΝΤ. **εύκαμπος**, **ευλύγιστος** 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν λυγίζει εύκολα στις δυσκολίες, που δεν μπορεί εύκο-

λα κανείς να κάμψει το ηθικό του ΣΥΝ. τραχύς, σκληρός, επίμονος 3. αυτός που δεν προσαρμόζεται εύκολα στις καταστάσεις, που δεν μπορεί να κάνει τους κατάλληλους ελιγμούς: ~ *χαρακτήρας* | *σύστημα* | *οικονομία* ΣΥΝ. δυσπροσάρμοστος. **δυσκαμψία** (η) [1871] {χωρ. πληθ.} 1. το να μην κάμπεται (κάτι) εύκολα: η ~ των μετάλλων ΑΝΤ. ευκαμψία, ευλυγξία (πβ. λ. ακαμψία)

2. (μτρ.) η αδυναμία προσαρμοστικότητας, η τήρηση άκαμπτης, αδιάλλακτης στάσης: ~ του πνεύματος ΑΝΤ. προσαρμοστικότητα. **δυσκατάληπτος**, -η, -ο δυσνόητος (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < δυσ- (βλ. λ.) + *καταληπτός* < *καταλαμβάνω*]. **δυσκαταποσία** (η) [μτγν.] {δυσκαταποσιών} ΙΑΤΡ. η δυσκολία στην κατάποση (οφείλεται συνήθ. σε βλάβες του οισοφάγου). **δυσκατέρναστος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο δύσκολα μπορεί να κατεργαστεί κανείς: ~ *δέρμα* ΑΝΤ. ευκατέρναστος. **δυσκίνησια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. (γενικά) η δυσκολία στις κινήσεις ΣΥΝ. βραδύκίνησια ΑΝΤ. ευκίνησια 2. ΙΑΤΡ. δυσκολία ή ανωμαλία στην εκτέλεση εκούσιων μυϊκών κινήσεων: ~ της *μήτρας* | των *χοληφόρων* οδών 3. (μτρ.) η έλλειψη ζωντανίας, ετοιμότητας για δράση, η βραδύτητα στις ενέργειες: τον *γραφειοκρατικό μηχανισμό* *χαρακτηρίζει* η ~ ΣΥΝ. νοθρότητα, οκνηρία, ραθυμία, τεμπελιά, νοχλεία ΑΝΤ. ταχύτητα, εγρήγορη, κινητικότητα.

δυσκόλιος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που εκτελεί διάφορες κινήσεις με μεγάλη δυσκολία, μεγάλη βραδύτητα: *πλάδαρος* και - ΣΥΝ. αργός, αργοκίνητος, βαρύν, οκνηρός: (μτρ.) 2. αυτός που δεν παίρνει εύκολα την απόφαση να μετακινηθεί, γενικότερ. να ενεργήσει, να δράσει: *είναι τόσο ~ και οι δυο τους: ποτέ δεν προγραμματίζουν να κάνουν κάτι, όλο βαριούνται και δεν έχουν διάθεση για το παραμικρό* ΣΥΝ. νοθρός 3. (για τον νου) αυτός που αργά να καταλάβει, που έχει μειωμένη αντιληπτικότητα: ~ *μυαλό* ΣΥΝ. αργόστροφος. — **δυσκίνητα** επίρρ.

δυσκοιλία, -α, -ο [μτγν.] 1. (παθ.) αυτός που πάσχει από δυσκοιλότητα 2. (ενεργ.) αυτός που προκαλεί δυσκοιλότητα: ~ *τροφή* ΑΝΤ. ευκοιλίας.

δυσκοιλότητα (η) [1856] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. εντερική ανωμαλία που χαρακτηρίζεται από τη δυσκολία και τη μικρή συχνότητα κενώσεως των εντέρων: *χρονία ~* || *πάσχω από ~* ΣΥΝ. ευκοιλότητα.

δυσκολεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {δυσκόλ-εμνα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) 1. καθιστώ (κάτι) δύσκολο: η στάση του *δυσκολεύει* την *πραγματοποίηση* του *σχεδίου* ΣΥΝ. δυσχεραίνω, (λαϊκ.) ζορίζω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι δύσκολος: με τις *τελευταίες μεταβολές στο σύστημα των εξετάσεων, τα πράγματα δυσκόλεψαν* ΣΥΝ. δυσχεραίνω (σε σποθθ. δυσκολεύομαι) 3. αντιμετωπίζω δυσκολίες, περιεργάζομαι με δυσκολία θέση: αν *δυσκολεύεις, ζητά τον βοήθεια* ΣΥΝ. ζορίζομαι, στενοχωριέμαι, (οικ.) τα βρισκω μπασιούνια 4. (+να) μου είναι δύσκολο: ~ να λύσω την άσκηση || *δυσκολεύτηκα να βρω το σπίτι* 5. (+να) διατάζω, δεν μπορώ να κάνω (κάτι) άνετα: ~ να του *μιλήσω μετά τον καβγά μας*. — **δυσκόλημα** (το) [μεσν.] (σημ. 1, 2).

δυσκολία (η) [αρχ.] {δυσκολιών} 1. η κατάσταση ή το συγκεκριμένο σημείο που προκαλεί πρόβλημα, δυσχέρεια: η ~ ήταν να *παραδοθεί το έργο μέσα στα καθορισμένα χρονικά πλαίσια* || το *κείμενο δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες* || τα *παράτησε με την πρώτη ~* || *ο βαθμός δυσκολίας μιας άσκησης* || με ~ τα *βγάω πέρα* || *προκαλώ* | *βρίσκω* | *σναντάω* | *αντιμετωπίζω δυσκολίες* ΣΥΝ. δυσχέρεια 2. (ειδικότερ.) **δυσκόλιος** (οι) τα προβλήματα που έχει κανείς, η στενόχωρη κατάσταση, συνήθ. οικονομικής φύσεως: *αντιμετωπίζει πολλές ~ αυτό τον καιρό* και *δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του*.

δύσκολο-κ. δύσκολο-ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται δύσκολα: *δυσκολο-χώνευτος, δυσκολο-πρόφερτος, δυσκολο-πιστός*.

[ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *δυσκολό-πιστος, δυσκολο-πάτητος*), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. δύσκολος].

δύσκολος, -η, -ο 1. αυτός που απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια, δεξιότητας ή μόχθο για την επίτευξη του: ~ *δουλειά* | *αγώνας* | *απόθεση* | *εγχείρηση* || είναι ~ να ζεις σε *ξένη χώρα* || *μου είναι ~ να δεχτώ κάτι τέτοιο* ΣΥΝ. δυσχερής, επίπονος, (οικ.) ζορικός ΑΝΤ. εύκολος ΦΡ. **κάθε αρχή και δύσκολη** βλ. λ. *αρχή* 2. αυτός που δεν αντιμετωπίζεται εύκολα: ~ *πρόβλημα* | *αντίπαλος* ΑΝΤ. εύκολος 3. αυτός που δεν γίνεται εύκολα κατανοητός: ~ *θεωρία* | *θέμα* ΣΥΝ. δυσνόητος, περίπλοκος ΑΝΤ. εύκολος, εύληπτος 4. (για καταστάσεις) αυτός που δεν παρουσιάζει πλεονεκτήματα, αλλά δημιουργεί πρόσθετα εμπόδια και δυσχέρειες: *φέρνω κάποιον σε ~ θέση* || το *έργο πραγματοποιήθηκε υπό ~ συνθήκες* ΣΥΝ. προβληματικός, χαλεπός, (οικ.) ζορικός ΑΝΤ. ευνοϊκός 5. (για χρονική περίοδο) αυτός που δεν είναι κατάλληλος, που είναι απρόσφορος για (κάποιον/κάτι): ~ *καιροί για πράγματα* || ~ *εποχή για την οικονομία* ΣΥΝ. χαλεπός, ακατάλληλος ΑΝΤ. ευνοϊκός, εύκολος 6. (γενικότερ.) αυτός που είναι γεμάτος προβλήματα και δυσχέρειες: ~ *μέρες* | *στιγμές* | *χρόνια* | *ώρες* | *ζωή* | *δρόμος* 7. αυτός που δεν μπορεί να θεραπευθεί εύκολα: ~ *περίπτωση* | *αρρώστια* ΣΥΝ. δυσθεράπευτος 8. **δύσκολο** (τα) προβληματικές ενέργειες ή καταστάσεις: θέλω | ζητώ | *μου αρέσουν τα ~* ΑΝΤ. εύκολα (τα) 9. (για πρόσ.) αυτός που προσεγγίζει προβλήματα, που δεν μπορεί να αντιμετωπίσει κανείς εύκολα τον ιδιότροπο χαρακτήρα του: ~ *άνθρωπος* | *πελάτης* | *παιδί* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. δύστροπος, ζορικός, ιδιότροπος, στρυφνός, ανάποδος, στριμμένος 10. (ειδικότερ.) αυτός που δεν μπορεί εύκολα να ικανοποιηθεί με κάτι, που είναι πολύ λεπτολόγος σε κάθε επιλογή του: ~ *στο φαγητό* | *στις συναλλαγές του* || *κάνω τον ~* || *για να κάνει τη ~, έμεινε στο ράφι* ΣΥΝ. σχολαστικός, λεπτολόγος. — **δύσκολα** | **δυσκόλιως** [μτγν.]

δύσκολο- | **δύσκολο**-α' συνθ.
δυσκολο-απόδεικτος, -η, -ο **δυσκολο-διάβαστος**, -η, -ο **δυσκολο-νόητος**, -η, -ο **δυσκολο-πρόφερτος**, -η, -ο
δυσκολο-βάσταχτος, -η, -ο **δυσκολο-θεράπευτος**, -η, -ο **δυσκολό-πιστος**, -η, -ο **δυσκολο-χτένιστος**, -η, -ο

επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εύκολος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. (από τα σύνθετα με πρόθεμα δυσ-), τού οποίου το β' συνθ. -κ-ολος είναι αγν. ετύμου και η σύνδεση του με το θ. *k^wel- τού ρ. *πέλομαι* δεν είναι πειστική]. **δυσκολοχώνευτος**, -η, -ο (κυριολ. κ. μτρ.) αυτός που χωνεύεται με δυσκολία: ~ *τροφή* || (μτρ.) ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. δύσπεπτος ΑΝΤ. εύπεπτος, ευκολοχώνευτος. **δυσκρασία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κακή κράση τού οργανισμού, η καχεξία 2. ΙΑΤΡ. η έλλειψη ισορροπίας των συστατικών τού αίματος ή τού μυελού των οστών, που προκαλεί χρόνια διαταραχή τής ομαλής λειτουργίας τού οργανισμού 3. το κακό κλίμα ενός τόπου ΑΝΤ. ευκρασία. — **δυσκρατικός**, -ή, -ό [1894]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δυσ- + *κράσις* < *κράσις*]. **δυσλαλία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσαρθρία (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dyslalia]. **δυσλειτουργία** (η) {δυσλειτουργιών} η μη ομαλή λειτουργία συστήματος ή στοιχείου του, η οποία προκαλεί τον αποσυντονισμό του: ~ *το κρατικό μηχανισμό* | *τού εκπαιδευτικού συστήματος* | *ενός αδένα* | *ενός οργάνου*. — **δυσλειτουργικός**, -ή, -ό, **δυσλειτουργώ** ρ. αμετβ. {-εί...}.

[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. malfunction]. **δυσλεκτικός**, -ή, -ό → **δυσλεξικός** **δυσλεξία** (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. μαθησιακή διαταραχή που συνίσταται στην ελαττωμένη ικανότητα τού ατόμου να ερμηνεύει τη σχέση μεταξύ των γραμμάτων και των λέξεων ενός κειμένου και να ενσωματώνει σε μία ενότητα τις προσλαμβάνουσες ακουστικές και οπτικές πληροφορίες.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dyslexia]. **δυσλεξικός**, -ή, -ό κ. **δυσλεκτικός** ΨΥΧΟΛ. (Κ. ως ουσ.) αυτός που σχετίζεται με τη **δυσλεξία** (ή πάσχει από **δυσλεξία**). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dyslexic]. **δύσληπτος**, -η, -ο 1. (τροφή) που λαμβάνεται από το στόμα με δυσκολία: ~ *φάρμακο* · 2. (έννοια) που δεν γίνεται εύκολα κατανοητή: ~ *έννοια* | *ιδέα* | *κείμενο* ΣΥΝ. δυσνόητος ΑΝΤ. εύληπτος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δυσ- + *ληπτός* < *λαμβάνω* (βλ. κ. λήπτης)]. **δυσμιάς** (λόγ.) στις ΦΡ. (α) **προς δυσμιάς** στα δυτικά, προς τη δύση (β) (μτρ.) εις *τας δυσμιάς τού βίου* στο τέλος τής ζωής κάποιου. [ΕΤΥΜ Ατ. πληθ. τού αρχ. *δυσμή* «δύση» (κυρ. πληθ. *δυσμαί*) < *δύω*]. **δυσμένεια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία δεν αντιμετωπίζεται κανείς θετικά, στερείται εννοϊκής αντιμετώπισης: *λόγω των ακραίων θέσεων του βρισκόμυαι | πέφτω | περιπίπτω σε ~* || *προκαλώ τη ~ κάποιου* || η ~ τής τύχης. **δυσμενής**, -ής, -ές {δυσμεν-ούς} -ίεις (ουδ. -ή) -δυσμενέστ-ερος, -ατός} αυτός που δεν έχει εννοϊκή διάθεση, που στρέφεται εναντίον κάποιου: ~ *σχόλια* | *κριτική* | *αντιδράσεις* | *εξέλιξη* | *καιρικές συνθήκες* ΣΥΝ. αρνητικός ΑΝΤ. ευμενής, θετικός. — **δυσμενός** επίρρ. [αρχ.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ΕΤΥΜ αρχ. < δυσ- + *μενής* < *μένος*]. **δυσμηνόρροια** (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πόνος αισθητός κατά τη διάρκεια τής εμμηνόρροιας, καθώς και οι διαταραχές που εμφανίζονται κατά την έμμηνη ρύση.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dysménorrhée]. **δυσμηνσία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή τής μνήμης κατά την οποία το άτομο εμφανίζει δυσκολία να ανακαλέσει συγκεκριμένες αναμνήσεις κατά την επιθυμητή στιγμή. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysmnesia]. **δύσμορφος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κακή τύχη, που όλα στη ζωή τού έρχονται ανάποδα ΣΥΝ. κακότυχος, δύστηνος, άμοιρος, κακορίζ-κος ΑΝΤ. καλότυχος, τυχερός, καλόμοιρος. **δύσμορφη** (η) [αρχ.] {δύσμορφών} 1. (γενικά) η ασχήμια ΑΝΤ. ομορφιά, κάλλος, ευμορφία 2. ΙΑΤΡ. κάθε παραμόρφωση ή ανωμαλία που παρουσιάζεται σε τμήμα τού σώματος. **δύσμορφος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει από τη φύση του ασχημη όψη, κακοφτιαγμένος ΣΥΝ. άσχημος ΑΝΤ. όμορφος, καλοφτιαγμέ-νος. — **δύσμορφα** επίρρ. **δυσνόητος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται κατανοητός με δυσκολία: ~ *χωρίο* | *τανία* ΣΥΝ. ακαταλαβίστικος, στρυφνός, σκοτεινός ΑΝΤ. ευνόητος, εύληπτος, σαφής. Επίσης (καθ.μ.) **δυσκολονόητος** [1710]. — **δυσνόητα** επίρρ. **δυσοίανος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προοιωνίζεται κακή έκβαση, που δεν αφήνει περιθώρια για θετικές εξελίξεις: ~ *προβλέψεις* | *προφητείες* ΣΥΝ. ζοφερός, δυσμενής ΑΝΤ. ευοίανος. — **δυσοίωνα** επίρρ. **δυσοσμία** (η) [αρχ.] {δυσοσμιών} 1. η έντονα έως ανυπόφορα δυσάρεστη οσμή: η ~ των σκουπιδιών | *από τη σήψη τροφίμων* | *τού κλειστού δοματίου* ΣΥΝ. δυσωδία, βρόμια, κακοσμία, (οικ.) μπόχα ΑΝΤ. ευοσμία, ευωδία, άρωμα 2. δυσάρεστη οσμή προερχόμενη από τις φυσικές κοιλότητες (λ.χ. στόμα) ή ορισμένα τμήματα τού σώματος (μασχάλες, πόδια), η οποία οφείλεται συνήθ. σε έλλιπη αγωγή υγιεινής: η ~ *τού ιδρώτα* ΣΥΝ. κακοσμία. — **δύσσομος**, -η, -ο [αρχ.] **δυσοπρία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. επώδυνη δυσχέρεια κατά την ούρηση. **δυσπαρευνία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία η συνουσία είναι επώδυνη ή η δυσχερής για τη γυναικεία λόγω ψυχολογικών ή οργανικών αιτιών.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δυσπάρευνος* < *δυσ-* + *πάρευνος* «ομοκλίνος, σύζυγος» < *παρ(α)-* + *-ευνος* < *ευνή* «κρεβάτι». Η λ. είναι ελληνογενής ξέν. όρ.,

< νεολατ. dyspareunia). **δύσπεπτος**, -η, -ο (τροφή) που χωνεύεται με δυσκολία ΣΥΝ. δύσκολο-λογώνευτος, βαρύς ΑΝΤ. εύπεπτος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δύσ- + πέπτος < πέσσω «χωνεύω», βλ. κ. πέψη]. **δυσπεπία** (η) [μετρν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κακή λειτουργία του πεπτικού συστήματος και οι συνακόλουθες δυσχέρειες που προκαλεί κατά την πέψη ΑΝΤ. ευπεπία, δυσπιστία (η) [μετρν.] {χωρ. πληθ.} 1. η δυσκολία να πιστέψει κανείς (κάποιον), η επιφυλακτικότητα με την οποία αντιμετωπίζει κανείς (μια πληροφορία, ένα πρόσωπο, μια εξέλιξη κ.λπ.): *εκφράζω ~ για τις κυβερνητικές εξαγγελίες* 2. **πρόταση δυσπιστίας** η πρόταση ορισμένου αριθμού βουλευτών (της συμπολίτευσης, της αντιπολίτευσης ή ανεξαρτήτων) για άρση της εμπιστοσύνης από την κυβέρνηση συνολικά ή από ένα ή περισσότερα μέλη της ΣΥΝ. πρόταση μομφής. **δύσπιστος**, -η, -ο [μετρν.] 1. αυτός που με δυσκολία πιστεύει και εμπιστεύεται τους άλλους: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. καχύποπτος ΑΝΤ. εύπιστος 2. αυτός που φανερώσει επιφυλακτικότητα για την αλήθεια ή την ισχύ (ισχυρισμού, άποψης κ.λπ.): ~ *βλέμμα* ΑΝΤ. ύπιστος. — **δύσπιστα** ἴππρ. δύσπιστοι ρ. αμ᾽ τβ. [μετρν.] {δύσπιστες...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. (+σε) δυσκολεύομαι να πιστέψω και να εμπιστευθώ (κάποιον/ κάτι): ~ *στα λόγια των πολιτικών* | *στις διαημέριες* ΑΝΤ. εύπιστο. **δυσπλασία** (η) {δυσπλασιών} ΙΑΤΡ. παρामορφωτική ανωμαλία στην ανάπτυξη κυττάρων, ιστών ή οργάνων λόγω διαταραχής της εμβρυογένεσης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < νεολατ. dysplasia]. **δύσπνοια** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. αίσθημα αναπνευστικής δυσφορίας, το οποίο συνοδεύεται από μεταβολές της συχνότητας και του ρυθμού των αναπνοών. — **δύσπνοιός**, -ή, -ό [μετρν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δύσπνοος < δύσ- + πνοος < πνοή. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. dyspnoea, γαλλ. dyspnée κ.ά.]. **δυσπραγία** (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη άνεσης και ευρωστίας στο βιοτικό επίπεδο, η κατάσταση στενότητας και δυσχερειών: *οικονομική ~*. — **δυσπραγίω** ρ. [αρχ.] {-εις...}. [ΕΤΥΜ. μετρν. < αρχ. *δυσπραγία* (-έω) (υποχωρητ.) < δύσ- + -πραγίω < θ. *πραγ-*, πβ. παρακ. *πέ-πραγ-α* του ρ. *πράττω*]. **δυσπροσάρμοστος**, -η, -ο αυτός που δεν προσαρμόζεται εύκολα σε μια κατάσταση ΑΝΤ. ευπροσάρμοστος, **δυσπρόσβλητος**, -η, -ο αυτός που προσβάλλεται με δυσκολία από εξωτερική επίδραση: ~ *στις ασθένειες* ΑΝΤ. ευπρόσβλητος. [ΕΤΥΜ. μετρν. < δύσ- + πρόσβλητος < προσβάλλω]. **δυσπροσίο** (το) {δυσπροσίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο αργυρόλευκου χρώματος, σκληρό, χημικά δραστικό και δύστηκτο, το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως στην πυρηνική τεχνολογία (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < νεολατ. dysprosium < μετρν. *δυσπρόσιτος*, επειδή το στοιχείο αυτό δεν απομονώνεται εύκολα]. **δυσπρόσιτος**, -η, -ο [μετρν.] αυτός του οποίου η προσέγγιση είναι δύσκολη, που δεν γίνεται προσιτός με ευκολία: ~ *περιοχή* || (μτφ.) ~ *άνθρωπος* ΑΝΤ. προσιτός, **δυσπρόφερτος**, -η, -ο [1819] κ. (καθημ.) δυσκολοπρόφερτος (για φθόγους, λέξεις, γλωσσικά στοιχεία) αυτός που παρουσιάζει ιδιαίτερη δυσκολία στην προφορά του: ~ *λέξη* | *σύμπλεγμα συμφώνων*. Επίσης (καθημ.) δυσκολοπρόφερτος. **δυσσεβία** (η) {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη σεβασμού (συνήθ. προς τον Θεό) ΣΥΝ. ασέβεια ΑΝΤ. ευσεβία. — **δυσσεβής**, -ής, -ές [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δυσσεβής* < δύσ- + σεβής < σεβας]. **δύστηκτος**, -η, -ο αυτός που τήκεται με δυσκολία, που δεν λιώνει εύκολα: ~ *μέταλλα* ΑΝΤ. εύτηκτος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δύσ- + -τηκτος < τέκω «λείνω»], **δύστηνος**, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) δύστηνης, άτυχος: *μοίρα*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δύσ-σάνος «αυτός που βρίσκεται σε δύσκολη θέση» < δύσ- + *σάνος < θ. *στα-* του ρ. *ἵστα-μαι* | *ἵστη-μι*, βλ. λ. ἵσταμαι]. **δυστοκία** (η) {δυστοκίων} 1. ΙΑΤΡ. δυσκολία κατά την πορεία του τοκετού 2. (μτφ.) αργοπορία και δυσχέρεια δυσκολία στην πορεία ολοκλήρωσης μιας διαδικασίας: *μεγάλη ~ στη λήψη αποφάσεων* || *φραστική ~*. — **δύστοκος**, -η, -ο [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δύστοκος* < δύσ- + τόκος (βλ. λ.)], **δυστονία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νευρολογική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από ισχυρούς ακούσιους μυϊκούς σπασμούς, οι οποίοι προκαλούν την επώδυνη καθήλωση του σώματος σε οριζόμενη στάση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < νεολατ. dystonia]. **δυστροπία** (η) [μετρν.] {χωρ. πληθ.} συμπεριφορά που προκαλεί προβλήματα στους άλλους, ο άσχημος τρόπος αντίδρασης σε κάτι ΣΥΝ. κακοτροπία. **δύστροπος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που με τη συμπεριφορά του προκαλεί δυσκολίες και προβλήματα στο περιβάλλον του: ~ *χαρακτήρας* | *άνθρωπος* | *παιδί* || *μετά την αρρώστια έγινε πολύ ~* ΣΥΝ. ανάποδος, δύσκολος, ιδιότροπος, στριμμένος, στρυφνός ΑΝΤ. καλότροπος, προσηνής, βολικός. — **δύστροπα** | **δυστρόπος** [μετρν.] επίρρ. **δυστροπώ** ρ. αμειβ. {δυστροπείς...} | **δυστρόπησα** 1. συμπεριφέρομαι με άσχημο τρόπο 2. **προβάλλω** αντηρήσεις, αντιδρώ αρνητικά: *δυστροπεί κάθε φορά που πρέπει να πληρώσει*. **δυστροφία** (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή στην ανάπτυξη, που οφείλεται σε ελλιπή διατροφή ιστού, οργάνου ή και ολόκληρου του οργανισμού, με τις συνακόλουθες αλλοιώσεις. — **δυστροφικός**, -ής, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < νεολατ. dystrophia]. **δυστύχημα** (το) [αρχ.] {δυστυχήματος | -ατα, -άτων} 1. κάθε κακή

στιγμή, απρόσμενη συμφορά ή δυσάρεστη εξέλιξη 2. (ειδικότ.) σοβαρό και απρόοπτο συμβάν, συνθή. με τα μέσα μεταφορές, που έχει ως αποτέλεσμα τον σοβαρό τραυματισμό και την απόλεια ανθρώπινων ζωών: *αεροπορικό ~* || *πραγικό ~* ΣΥΝ. ατύχημα, κακό, συμφορά 3. η ιδιαίτερα δυσάρεστη, οδυνηρή πτυχή ενός γεγονότος: *το ~ είναι ότι με τον θάνατο του θα μείνουν αβοήθητοι η γυναίκα του και τα παιδιά του* || *τι ~ να πεθάνει τόσο νέος!* ΣΥΝ. πλήγμα, συμφορά, χτύπημα ΑΝΤ. ευτύχημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ατύχημα*. **δυστυχής**, -ής, -ές {δυστυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **δυστυχέστ-ερος**, -ατός {δυστυχηστέος (βλ. λ.): ~ και *περίλυπος*. Επίσης **δύστυχος**, -η, -ο [μετρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *συμπάθεια*, *τύχη*, *φτώχεια*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δύσ- + -τυχής, βλ. λ. *δυστυχώ*]. **δυστυχία** (η) [αρχ.] {δυστυχιών} 1. το βαρύ πλήγμα, η συμφορά: *είναι - να ζεις χαρά και ευτυχία: ~ άνθρωπος* | *ύπαρξη* | *πλόσμα* ΣΥΝ. κακοτυχία, ατυχία, συμφορά, κακό 2. (ειδικότ.) η στερημένη από χαρά και ευτυχία ζωή (λόγω οικονομικής ανέχειας, οδυνηρών συμβάντων κ.λπ.): *έζησε μέσα στη ~* || *μέρες δυστυχίας* ΑΝΤ. ευτυχία. **δυστυχημένος**, -η, -ο 1. αυτός που ζει μέσα στη δυστυχία, που στερείται κάθε χαρά και ευτυχία: ~ *άνθρωπος* | *ύπαρξη* | *πλόσμα* ΣΥΝ. (λαϊκ.-εμφατ.) **συφοριασμένος**, (αρχαιοπρ.) **δύστηνος**, (λόγ.) **δύσμοιος**, (λαϊκ.) **κακορίζκος**, **κακόμοιος** ΣΥΝ. **ευτυχημένος** 2. (για την έκφραση συμπάθειας) αυτός που προκαλεί λύπηση, που αξίζει συμπάθεια: *τι να σου κάνει ο ~ με όλα αυτά που του έτχαν*; ΣΥΝ. **δυστυχής**, **καημένος**, **φουκαράς**, **κακομοίρης**, (οικ.) **καμερός**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **συμπάθεια**. [ΕΤΥΜ. Μτχ. τού μεσν. *δυστυχίζω* < αρχ. *δυστυχός*].

δυστυχημένος - **δυστυχής** - **δύστυχος**, **κακόμοιος** - **κακομοίρης**. Παράλληλα προς το **δυστυχημένος**, που χρησιμοποιείται διαπιστωτικά | περιγραφικά από τον ομιλήτη για να δηλωθεί η κακή κατάσταση (συμφορά) κάποιου, τα **δυστυχία** (σε λογιότροφο ύφος) και **δύστυχος** (σε απλό, καθημερινό ύφος) δηλώνουν τη **συμπάθεια** του ομιλήτη προς κάποιον που πάσχει. Σημαιοσηλογική διαφορά υπάρχει και μεταξύ των λ. **κακόμοιος** και **κακομοίρης**: η πρώτη δηλώνει περιγραφικά την κακή κατάσταση (*κακόμοιος* - *δυστυχημένος*), ενώ η *δύετηρη* εκφράζει συμπάθεια (*κακομοίρης* = *δύστυχος* | *δυστυχής*). → *συμπάθεια*

δύστυχος, -η, -ο → **δυστυχής**
δυστυχώ ρ. αμειβ. [αρχ.] {δυστυχείς...} | **δυστύχησα** 1. υφίσταμαι βάσανα και ταλαιπωρίες, με βρίσκουν συμφορές ΣΥΝ. κακοτυχώ, υποφέρω, πάσχω, βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι 2. (ειδικότ.) στερούμαι των αναγκαίων, βρίσκομαι σε κατάσταση οικονομικής εξαθλίωσης ΣΥΝ. (λόγ.) **δυσπραγώ**, **πεναιώ**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δυστυχώ* (-έω) < *δυστυχής* < δύσ- + -τυχής, από το θ. τού αορ.β' *έ-τυχ-ον* (ρ. *τυγχάνω*)]. **δυστυχώς** επίρρ. [αρχ.] 1. (για τον σχολιασμό γεγονότος) για κακή τύχη, αντίθετα προς το επιθυμητό αποτέλεσμα: ~ *δεν κατάφερε να τελειώσει το σχολείο* ΑΝΤ. **ευτυχώς** 2. (ως ελλειπτική μονολεκτική απάντηση) προς μεγάλη μου λύπη, αντίθετα προς αυτό που θα ήθελα (να είχε συμβεί): *- Θα έρθεις μαζί μας; -!* (δεν θα μπορέσω να έρθω) || *-Είναι αλήθεια ότι πέθανε; -!* (είναι αλήθεια). **δυσφαγία** (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσκολία στην κατάποση των τροφών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. dysphagie]. **δυσφήμιση** [1871] κ. **δυσφήμιση** (η) [1782] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η αμαύρωση της εικόνας, της φήμης, της υπόληψης (κάποιου): *οι φήμες που κυκλοφόρησαν εις βάρος του είχαν ως αποτέλεσμα την επαγγελματική του δυσφήμιση* ΣΥΝ. διασημότης, κακολογία, διαβολή, διαπόμπευση, συκοφαντία 2. ΝΟΜ. το αδίκημα που συνεπάγεται τη παραπάνω πράξη (βλ. λ. *συκοφαντικός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση*. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. diffamation]. **δυσφήμιζω** ρ. μετβ. [1782] {δυσφήμισα, -τηκα, -μένος} **δυσφήμιω** (βλ. λ.) **δυσφημιστικός**, -ής, -ό αυτός που συνιστά δυσφήμιση ή αποσκοπεί σε αυτήν: ~ *διαδόσεις* | *σχόλια* | *άρθρα* | *δημοσιεύματα*. — **δυσφημιστικά** επίρρ. **δυσφημιώ** ρ. μετβ. {δυσφημείς...} | **δυσφήμι-ησα**, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} **βλάπτω**, αμαυρώνω την καλή εικόνα, το καλό όνομα, τη φήμη κάποιου: *η κακή συμπεριφορά των μαθητών δυσφήμιεί το σχολείο τους* || *- τη γόρα* | *την εταιρεία* ΣΥΝ. εκθέτω, διασύρω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δυσφήμιω* (-έω) < *δυσφήμιος* < δύσ- + -φήμιος < φήμη]. **δυσφορία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. αίσθημα δυσάρεσκείας και έντονης ενόχλησης από συγκεκριμένη αιτία: η *αύξηση της τιμής των καυσίμων προκάλεσε τη λαϊκή -* || *αίσθημα* | *κίμα* *δυσφορίας* || *εκφράζω τη ~ μου* ΣΥΝ. απάρεσκεια, **δυσαναστέτηση** ΑΝΤ. **ευφορία** 2. ελαφράς μορφής αδιαθεσία τού οργανισμού, που χαρακτηρίζεται από αυξημένη νευρικότητα, **δύσπνοια** και **ταραχή**. — **δυσφορώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δυσφορώ* (-έω) < δύσ- + -φορώ < φέρω]. **δυσφράδεια** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **δυσχέρεια** στην προφορά και την άρθρωση των λέξεων. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *δυσφραδής* < δύσ- + -φραδής < φράζω «μιλώ, εκφράζομαι» (βλ. κ. φράση)]. **δυσφρονία** (η) [μετρν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή τής φυσιολογικής φωνητικής λειτουργίας κατά την παραγωγή τής φωνής. **δυσχεραίνω** ρ. μετβ. [αρχ.] {δυσχεράνα, -θηκα} **κάνω** (κάτι) **δυσχερές**: *οι κακές καιρικές συνθήκες δυσχεραίνουν την έξοδο προς την*

ύπαιθρο || η αδιαλλαξία της μίας πλευράς δυσχεραίνει την πρόοδο των διαπραγματεύσεων ΣΥΝ. δυσκολεύω. — δυσχεράνηση (η) [μτγν.], δυσχεραντικός, -ή, -ό [μτγν.].

δυσχέρεια (η) [αρχ.] {δυσχερειών} 1. η διαταραχή της ομαλής ροής των πραγμάτων: ~ στην ομιλία | στην επίλυση προβλήματος ΣΥΝ. κώλια 2. η δύσκολη κατάσταση: αντιμετωπίζει οικονομικές ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) ζόρι, στρώμαγμα ΑΝΤ. ευχέρεια, ευκολία.

δυσχερής, -ής, -ές {δυσχερ-ούς | -είς (ουδ. -ή): δυσχερέστ-ερος, -ατός} αυτός που χαρακτηρίζεται από αυξημένο βαθμό δυσκολιών και προβλημάτων: *βρίσκεται σε - θέση | κατάσταση* ΣΥΝ. δύσκολος, (οικ.) ζόρικος, (λόγ.) χάλειπός. — **δυσχερός** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *εύκολος*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < δυσ- + -χερής < χειρ «χέρν», αν και τα σύνθετα της λ. χειρ εμφανίζουν θ. -χειρ-, π.χ. *πρό-χειρος, επιχειρώ* κ.τ.ό. Στην περίπτωση αυτή η λ. *δυσ-χερής* θα σήμαινε αυτόν που είναι δύσκολο να χειριστεί κανείς].

δυσχηριστός, -ης, -ο 1. αυτός που δεν είναι εύκολος στη χρήση του: ~ *συσκευή* | *μηχάνημα* ΑΝΤ. εύχηριστος 2. αυτός που χρησιμοποιείται σπάνια, που δεν προσφέρει για συχνή χρήση: ~ *όρος* | *λέξη* ΑΝΤ. εύχηριστος. — **δυσχηριστά** επίρρ., **δυσχηριστία** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + χηριστός < χρώμα «χρησιμοποίηση»].

δυσχρωματώση (η) [1883] {χωρ. πλθ.} ΙΑΤΡ. κάθε διαταραχή της όρασης, που συνδέεται με δυσκολία στη διάκριση ορισμένων χρωμάτων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dyschromatopsie].

δυσχρωμία (η) {χωρ. πλθ.} ΙΑΤΡ. ανωμαλία στη χρωστική του δέρματος. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < 'εολατ. dyschromia].

δυσώδης, -ής, -ές {δυσώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών δυσώδεστ-ερος, -ατός} αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσάρεστη οσμή: ~ *αναθυμιάσεις* ΣΥΝ. δυσσμος, βρομερός ΑΝΤ. ευώδης, εύσμος. — **δυσωδώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *οσμή*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + -ώδης (βλ.λ.)].

δυσωδία (η) {χωρ. πλθ.} 1. άσχημη και ανυπόφορη μυρωδιά ΣΥΝ. κακοσμία, δυσωμία, απόσφρα, (καθμ.) βρόμα, μπόχα: ΦΡ. (εμφρ.) *βρόμα και δυσωδία* βλ. λ. *βρόμα* 2. (μτφ.) ηθική βρομιά, εξάθλιση των ηθών, ηθική κατάπτωση: η ~ *μας υπόθεσης κρατικής διαφθοράς* ΣΥΝ. ανηθικότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρόμα*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσώδης (βλ.λ.)].

δυσώνυμος, -ης, -ο (λόγ.) αυτός που έχει βγάλει κακό όνομα και φήμη, που προκαλεί απογοητισμό και στο άκουσμα μόνο του ονόματος του: ~ *οίκος* ΣΥΝ. κακόφημος. — **δυσώνυμος** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δυσ- + -ώνυμος (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει) < *δινυμα*, αιολ. τ. της λ. *όνομα*].

δύτης (ο) {δυτών}, **δύτρια** (η) {δυτριών} 1. πρόσωπο που καταδύεται, που βουτάει κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας ΣΥΝ. (λαϊκ.) βουτηχτής 2. (ειδικότ.) πρόσωπο ειδικευμένο σε υποβρύχιες καταδύσεις, το οποίο με τη βοήθεια ειδικής εξάρτησης μπορεί να παραμείνει για αρκετό χρονικό διάστημα κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας (για την αναζήτηση και ανάσυρση αντικειμένων από τον βυθό, για υποβρύχιες επιχειρήσεις, οκεανογραφικές έρευνες κ.ά.): *ερασιτέχνης | επαγγελματίας ~ || σολιά δυτών || νόσος των ~*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < δύω].

Δυτικές Ινδίες (οι) {Δυτικών Ινδιών} (αγγλ. West Indies) αρχιπέλαγος του Δ. Ατλαντικού Ωκεανού, που εκτείνεται Α. από τον Κόλπο του Μεξικού ως τη Βενεζουέλα περικλείοντας την Καραϊβική Θάλασσα και περιλαμβάνει τις Μπαχάμες, τις Μεγάλες Αντίλλες, τις Μικρές Αντίλλες και τις Ολλανδικές Αντίλλες.

Δυτική Γερμανία (η) (καθμ.-παλαιότ.) το τμήμα της Γερμανίας που βρισκόταν στη σφαίρα επιρροής των Αμερικανών, Βρετανών και Γάλλων μετά τον διαμελισμό της το 1949 και αποτέλεσε ανεξάρτητο κράτος με την επίσημη ονομασία «Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας» (γερμ. Bundesrepublik Deutschland) μέχρι την επανένωση της χώρας το 1990 (βλ. κ. λ. *Γερμανία*). — **Δυτικογερμανός** (ο), **Δυτικογερμανή** κ. **Δυτικογερμανίδα** (η), δυτικογερμανικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Γερμανία*].

Δυτική Σαχάρα (η) (αραβ. Sahara al-garbiya) περιοχή της ΒΔ. Αφρικής, πρώην ισπανικό προτεκτοράτο, που πέρασε στην κυριαρχία του Μαρόκου και αποτελεί αντικείμενο σύγκρουσης του Μαρόκου με το τοπικό ανταρτικό κίνημα Πολισάριο. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Σαχάρα*].

δυτικιστής (ο), **δυτικίστρια** (η) {δυτικιστριών} 1. ο δυτικόφιλος (βλ.λ.) 2. ΙΣΤ. ο οπαδός ιστοριοφιλοσοφικού ιδεολογικού ρεύματος που διαμορφώθηκε στη Ρωσία στις αρχές του 19ου αι., υποστηρίζοντας τη στροφή στον δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό κατ' αντιδιαστολή προς τους σλαβόφιλους (βλ.λ.). — **δυτικισμός** (ο) [1831].

δυτικοευρωπαϊκός, -ής, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη Δυτική Ευρώπη: ~ *πολιτισμός* | *χώρες* 2. **Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ)** ένωση ευρωπαϊκών κρατών με κυριότερη αποστολή της την υποχρέωση παροχής βοήθειας σε περίπτωση επίθεσης κατά της Ευρώπης και τη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας στην Ευρώπη. — **δυτικοευρωπαϊκά** επίρρ.

δυτικός, -ής, -ό 1. αυτός που βρίσκεται στη δύση ή είναι προσανατολισμένος προς τη δύση: τα *Επτάνησα βρίσκονται στη ~ Ελλάδα* || η ~ *Μακεδονία* | *Θράκη* || ~ *πύργα* | *παράλια* | *επαρχίες* | *προάστια* | *συνοικίες* || στα *δυτικά* (στη δύση) ΑΝΤ. ανατολικός: ΦΡ. **Δυτική Εκκλησία** η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία κατ' αντιδιαστολή προς την Ορθόδοξη Ανατολική 2. αυτός που προέρχεται από τη δύση: ~ *άνεμοις* | *προέλευση* 3. ΠΟΛΙΤ. (παλαιότ.) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες της Δύσης (που έχουν κοινοβουλευτική δημοκρατία, κατ' αντιδιαστο-

λή προς τις κομμουνιστικές) και τον πολιτισμό τους: ~ *πολιτισμός/ κυβερνήσεις* | *πολιτική* | *τρόπος σκέψης* 4. **Δυτικοί** (οι) οι κάτοικοι της Δ. Ευρώπης και της Β. Αμερικής ως οι περισσότερο οικονομικοκοινωνικά ανεπτυγμένοι κάτοικοι του πλανήτη και οι κυβερνήσεις τους: *οι ~ συχνά δυσκολεύονται να κατανοήσουν τις ιστορικές ρίζες των βαλκανικών προβλημάτων*. — **δυτικ-ά** | -ός επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ικανός να βυθιστεί, να βουτήξει», < δύτης < δύω. Η σημερινή σημ. (κατ' αντιδιαστολή προς το *ανατολικός*) είναι μτγν. και αντικατέστησε το αρχ. επίρρ. *δυσμικός*. Οι πολιτικές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις του αγγλ. western].

δυτικότροπος, -ης, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από τον δυτικοευρωπαϊκό τρόπο και ύφος: ~ *μουσική σύνθεση* | *ζωγραφική* 2. αυτός που θυμίζει τη Δυτική Ευρώπη και τους Δυτικοευρωπαίους: ~ *νοοτροπία*. — **δυτικότροπα** επίρρ.

δυτικόφιλος, -ης, -ο ο υποστηρικτής του δυτικού τρόπου ζωής, σκέψης και διακυβέρνησης ΣΥΝ. δυτικιστής. — **δυτικοφιλία** (η).

δύο ρ. αμεβ. {δύσσα} 1. (για τον Ήλιο και τα ουράνια σώματα) φαινόμενα να κινούνται προς το δυτικό σημείο του ορίζοντα, να παίρνω καθοδική κλίση: *ο ήλιος* | *το φεγγάρι δύοει* ΣΥΝ. βασιλεύω ΑΝΤ. ανατέλλω 2. (μτφ.) διαγράφο φθίνουσα πορεία, χάνοντας την αρχική μου λάμψη και ευροστία: *παρακμάζου: το άστρο μου δύοει* || η *δόξα της Αθήνας έδωσε μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο* ΣΥΝ. φθίνο, (καθημ.) ζεπέφτω.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < *δύσ-ω (με αποβολή του ενδοφωνη-εντικού -σ-), μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *deus- «βυθίζομαι, βουλιάζω», πθ. σανσκρ. urā-du- «εν-δύομαι», ίσως και dosa «βράδυ». Σε αυτή την περίπτωση το ρ. δύο πθ. συνδ. με αρχ. *δείλος* «δειλινο» (βλ. λ. *δειλή*). Ομόρρ. *δύ-της, δυτικός, δύ-σις (-η), εν-δύω* κ.τ.ό.].

Δ.Χ. Δημοσίας Χρήσεως, **δω** (να/θα) ρ. — **βλέπω**

δ'ός επίρρ. — **εδώ**
δώδεκα (το) {άκλ.} 1. έντεκα συν ένα, ο αριθμός 12 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 12: ~ *Απόστολοι* | *ώρες* | *λεπτά* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *δεώ-δεκα < *δ'εω- (> *δύο*, βλ.λ.) + *δέκα*, με τη σημ. 2 + 10 = 12].

δωδεκάδα (η) [αρχ.] σύνολο αποτελούμενο από δώδεκα μέλη: *μια ~ ποτήρια* | *αβγά* ΣΥΝ. (λαϊκότ.) ντουζίνα.

δωδεκαδάκτυλα (η) [1861] {χωρ. πλθ.} ΙΑΤΡ. οξεία ή χρόνια φλεγμονή του δωδεκαδάκτυλου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. duodénite].

δωδεκαδάκτυλο (το) {δωδεκαδάκτυλου} {χωρ. πλθ.} ΑΝΑΤ. το πρώτο ακίνητο τμήμα του λεπτού εντέρου σε σχήμα πετάλου, μήκους 25-30 εκατοστών, που συγκρατείται στο πίσω τοίχωμα της κοιλιάς: *έλκος του ~*. — **δωδεκαδάκτυλικός**, -ής, -ό.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *δωδεκαδάκτυλος* (εκφρσις), επειδή έχει μήκος δώδεκα δακτύλων, λ. που μαρτυρείται σε γλυπτές της ελληνιστικής εποχής].

Δωδεκάδελτος (η) [μεσν.] {Δωδεκαδέλτου} κώδικας από δώδεκα δέλτους (βλ.λ., σημ. 2) που περιείχαν το Δημόσιο και το Ιδιωτικό Ρωμαϊκό Δίκαιο.

δωδεκάεδρος, -ης, -ο [αρχ.] ΜΑΘ. 1. αυτός που έχει δώδεκα έδρες 2. **δωδεκάεδρο** (το) {δωδεκαέδρ-ου | -ων} το στερεό σώμα που έχει δώδεκα έδρες.

δωδεκαετής, -ής, -ές [μτγν.] {δωδεκαετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια δώδεκα ετών: ο *Ήσους ~ στον ναό* ΣΥΝ. δωδεκάχρονος, δωδεκάρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

δωδεκαετία (η) [μτγν.] {δωδεκαετιών} χρονικό διάστημα δώδεκα ετών.

δωδεκάημερο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **δωδεκάμερο** (το) {δωδεκαήμερου | -ων} 1. το χρονικό διάστημα των δώδεκα ημερών 2. (ειδικότ.) το χρονικό διάστημα που χορίζει τα Χριστούγεννα από τα Θεοφάνια. Επίσης Δωδεκάμερα (τα) (σημ. 2).

δωδεκάθεο (το) [μτγν.] {δωδεκαθέου | χωρ. πλθ.} ΜΥΘΟΛ. (περλη-πτ.) οι δώδεκα θεοί του αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού κόσμου.

ΔΩΔΕΚΑΘΕΟ

Ελλάδα	Ρώμη	Βασιλιάς των θεών, πατέρας θεών και ανθρώπων
Ζεύς Δίας	Jupiter	θεός του Δία, προστάτιδα του γάμου
Ήρα	Junō	θεά της σοφίας και των τεχνών και προστάτιδα της αρχαίας πόλεως των Αθηνών Απόλλων
Αθηνά	Minerva	θεός της μουσικής, της μαντικής και της παγκόσμιας αρμονίας
φωτός, της μουσικής, της		θεός του πολέμου
Άρης	Mars	θεά της άγριας φύσης και του κυνηγιού
Άρτεμις	Diana	θεά της ομορφιάς και του έρωτα
Αφροδίτη	Venus	θεός της θάλασσας, των πηγών, των ποταμών και γενικότ. του γιγνού στοιχείου
Ποσειδών	Neptunus	θεός της φωτιάς και της μεταλλουργίας
Ήραιστος	Vulcanus	θεά των δημιουργικών δυνάμεων της γης και προστάτιδα της γεωργίας
Δήμητρα	Ceres	αγγελιαφόρος των θεών, προστάτης του εμπορίου και ψυχοπομπός
Ερμής	Mercurius	θεά της οικογενειακής εστίας
Εστία	Vesta	

δωδεκαμελής, -ής, -ές [μτγν.] {δωδεκαμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός

που αποτελείται από δώδεκα μέλη: ~ *συμβούλιο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, **δωδεκαμερής**, -ής, -ές [μτγν.] {δωδ'καμερ-ούς | -ίς (ουδ. -ή)} αυτός που απαρτίζεται από δώδεκα μέρη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, δωδεκάμηνος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που διαρκεί δώδεκα μήνες: ~ *θηγία 2. δωδεκάμηνο* (το) {δωδεκαμήν-ου | -ών} χρονικό διάστημα δώδεκα μηνών, ενός έτους. Δωδεκάνησα (τα) {Δωδεκάνησον} 1. νησιωτικό συγκρότημα στο ΝΑ. τμήμα του Αιγαίου Πελάγους, του οποίου επανήλθε στην ελληνική επικράτεια από το 1948 2. νομός **Δωδεκάνησου** νομός του ΝΑ. Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει τα νησιά Αστύπυλα, Κάλυμνο, Κάρπαθο, Κάσο, Λειψούς, Λέρο, Μεγίστη (Καστελόριζο), Νίσυρο, Πάτμο, Ρόδο, Σύμη, Τήλο και Χάλκη με πρωτεύουσα τη Ρόδο. — Δωδε-κανήσιος (ο), Δωδεκάνησιος (η), δωδεκάνησιος, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. ο όρος άρχισε να χρησιμοποιείται από το 1908, όταν το κίνημα των Νεοτουρκων επιχείρησε να αφαιρέσει από τα νησιά τα πρόνόμια που τους είχαν παρασχεθεί το 1522 από τον σουλτάνο Σουλείμαν τον Μεγαλόπρεπτο. Προηγούμενος τα νησιά αποκάλυπταν *Σποράδες* ή *Προνομιογού Νησίοι του Αρχιπελάγους*]. **δωδεκαμής** (ο) [μεσν.] {δωδεκαμής} **δωδεκάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο ηλικίας δώδεκα ετών ΣΥΝ. δωδεκαετής, δωδεκάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. πρόσωπο που έχει δώδεκα επιτυχίες στον διαγωνισμό του ΠΡΟ-ΠΟ: *κάθε ~ κερδίζει 500.000 δρχ. δωδεκάρι* (το) [μεσν.] {δωδεκαρι-ού | -ιών} σύνολο δώδεκα ομοίων πραγμάτων: *έπιασε ~ στο ΠΡΟ-ΠΟ* (δώδεκα σημεία σωστών προγνωστικών). **δωδεκάρι** (η) {χωρ. πληθ.} στη φρ. *καμιά δωδεκαριά* περίπου δώδεκα (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) [ΕΤΥΜ. < δώδεκα + παραγ. επίθημα -αριά]. δωδεκατημόριο (το) {δωδεκατημόρι-ου | -ων} 1. το ένα δωδεκάτο (1/12) ενός συνόλου 2. ΟΙΚΟΝ. το ένα δωδεκάτο των ετήσιων πιστώσεων του προϋπολογισμού του κράτους. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δωδεκατημόριον* < *δωδεκάτος* + *μόριον*], δωδεκάτος, -η (λόγ. -άτη), -ο [αρχ.] (επίσης γραφέται 12ος στην αραβική αρίθμηση, 1Β' ή 1β' στην ελληνική και XII στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δώδεκα (12) 2. **δωδεκάτος** (ο) {δωδεκάτ-ου | -ών} ο δωδεκάτος μήνας του έτους, ο Δεκέμβριος: *σύμπτωση να γεννηθεί στις 25/12 (εικοσπέντε δωδεκάτου)* 3. **δωδεκάτη** (η) (α) η δωδεκάτη ημέρα καθ' μήνα: η 12η Ιουνίου είναι η επέτειος του γάμου τους (β) το μεσημέρι ή τα μεσάνυχτα: ~ *βραδινή* | *μεσημβρινή* 4. **δωδεκάτο** (το) {δωδεκάτ-ου | -ων} καθένα από τα δώδεκα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). δωδεκάφθογγος, -η, -ο ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με το μουσικό σύστημα που πρότεινε ο συνθέτης Άρνολτ Σάιμπεργκ (A. Schönberg), το οποίο στηρίζεται τη μουσική σύνθεση στην προεπιλογή μιας σειράς (βλ. λ. ~ *μουσική*) | ο *συνθέτης αυτός χρησιμοποίησε το - δάστημα* || το *έργο αυτό είναι* ~. Επίσης δωδεκαφθονικός, -ή, -ό, δωδεκάχρονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια δώδεκα ετών ΣΥΝ. δωδεκαετής, δωδεκάριος. Δωδώνη (η) κομόπολη της Ηλείου στον νομό Ιονανών, στην οποία υπήρχε, κατά την αρχαιότητα, σημαντικό μαντείο αφιερωμένο στον Δία και όπου σώζεται αρχαίο θέατρο. — Δωδωνάιος (ο), Δωδωναία (η), **δωδωνάιος**, -α, -ο [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αν. ετύμου, πθ. προελλην. τοπωνύμιο (μη ΙΕ.)]. δώθε κ. εδόθε επιρρ. (για τόπο) από αυτό το μέρος, από εδώ ΣΥΝ. εδόθε, εντεύθεν φρ. (α) *πέρα-δώθε* από τη μία ως την άλλη πλευρά, πάνω-κάτω: *άρχιζε να κόβει βόλτες* ~ (β) *δώθε-κείθε* από τη μία και από την άλλη πλευρά, από εδώ και από εκεί. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *εδώθεν* < *εδώ* + *-θεν* (βλ. λ.)]. **δώμα** (το) {δώμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρή κατασκευή που κτίζεται πάνω από τον τελευταίο όροφο οικοδομηματος (συνήθ. πολυκατοικίας). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δόμα* < θ. **dōm-*, εκτεταμένη-ερευνησιμότητα του δι-σύλλ. Ι.Ε. θ. **demā-* «γρίζω - κατοικία», πρ. αρμ. *tun* «σπίτι», γοθθ. *timpan* «κατασκευάζω (συνήθ. με ξύλο)», γερμ. *Zimmer* «δωμάτιο», αγγλ. *timber* «ξύλειο» κ.ά. Ομόρρ. *δέμ-ας, δόμ-ος, νεό-δημ-τος* κ.ά.]. **δωμάτιο** (το) {δωματι-ού | -ων} 1. καθένας από τους χώρους στους οποίους χωρίζεται το εσωτερικό ενός σπιτιού 2. (γενικότερ.) διαίρεση του χώρου στο εσωτερικό ενός κτηρίου, που περιβάλλεται ή απομονώνεται από τα υπόλοιπα τμήματα του: ~ *νοσοκομείου* ΣΥΝ. αίθουσα, χώρος 3. ενιαίος χώρος που χρησιμοποιείται ως κατάλυμα με την ανάλογη επίπλωση για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών: *ενοικιαζόμενα* ~ || το ~ 208 *ξενοδοχείου* || *κλείνω* | *κρατάω ένα* ~ σε *ξενοδοχείο*: ΦΡ. (α) *μουσική δωματίου* μουσική κατάλληλη για εκτέλεση σε χώρο μικρών διαστάσεων από ολιγάριθμο ορχηστρικό σύνολο: το *πρόγραμμα μουσικής δωματίου περιελάμβανε το «Κουιντέτο της πέστροφας» του Σούμπερτ* (β) *ορχήστρα δωματίου* ορχήστρα που παίζει μουσική δωματίου (γ) *θερμοκρασία δωματίου* η θερμοκρασία που κανονικά έχει ένα δωμάτιο και η οποία δεν είναι ούτε ιδιαίτερα υψηλή ούτε ιδιαίτερα χαμηλή: τα *φάρμακα να υψώσσονται σε* ~. — (υποκ.) δωματικά (το), (μεγεθ.) δωματίρα (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. δωμάτιον, αρχική σμ. «μικρό σπίτι», υποκ. του *δόμα* (βλ. λ.)]. Η *μουσική δωματίου* αποδίδει το γερμ. *Kammermusik* και η *ορχήστρα δωματίου* το γερμ. *Kammerorchester*. δώνω ρ. → δίνω **δώρα** (η) [αρχ.] 1. η εκούσια αφιλοκερδής προσφορά ΣΥΝ. δώρο, χάρισμα 2. (ειδικότερ.) το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων (σε χρηματικά ποσά, ακίνητα κλπ.), τα οποία παρέχονται ως χορηγία για την εκτέλεση κοινωνικών έργων: *κάνω ~ στο ελληνικό Δημόσιο* | σε *φιλανθρωπικό ίδρυμα* || ο *ναός χτίστηκε από δωρεές ιδιωτών* || *προσφέρεω* ως ~ 3. ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (δω-

ρητής) παρέχει στον άλλο συμβαλλόμενο (δωροεδόχο) ένα περιουσιακό αντικείμενο χωρίς αντάλλαγμα. **δωρεάν** επιρρ. 1. χωρίς πληρωμή ή αμοιβή: *δίνω | παίρνω κάτι* ~ ΣΥΝ. *τζάμπα* 2. (ως επίθ.) αυτός που παρέχεται, που διατίθεται χωρίς χρέη-ματα, χωρίς να πληρώσει κανείς: ~ *εισιτήρια* | *εξυπηρέτηση* | *τάξιδο*. [ΕΤΥΜ. ατ. ενικού του αρχ. *δωρεά*, που χρησιμοποιείται επιρρηματικά ήδη από τον Ηρόδοτο]. **δωροεδόχος** (ο/η) [1854] πρόσωπο που δέχεται ή προς το οποίο απευθύνεται μια δωρεά. [ΕΤΥΜ. < *δωρεά* + *-δόχος* < *δέχομαι*]. **δώρημα** (το) [αρχ.] {δώρημ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε δωρίζεται, χαρίζεται: *θείο* ~. **δωρητήριο** (το) {δωρητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. το έγγραφο που πιστοποιεί μια δωρεά. **δωρητής** (ο) [μτγν.], **δωρήτρια** (η) {δωρητριών} πρόσωπο που κά'ει δωρεά, προσφέρει ευεργεσία με τη βούληση του ΣΥΝ. ευεργέτης, δωροδόχος: φρ. *δωρητής σώματος* | *οργάνω* αυτός που δηλώνει επισήμως ότι δέχεται να χρησιμοποιηθούν μετά τον θάνατο του όργανα του σώματος του για μεταμοσχεύσεις. **Δωριείς** (οι) {Δωριέων} ελληνικά φύλα που κατέβηκαν από τον Βορρά γερω στον 12ο αι. π.Χ., καταλαμβάνοντας το μεγαλύτερο τμήμα της Πελοποννήσου, της Δ. Ελλάδας και την Κρήτη. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Δωριείς*, εθνονύμιο σε -εύς (*Δωριεύς*), αβέβ. ετύμου, ίσως συ'δ. με το ουσ. δόρυ, δηλώνοντας τον πολεμικό λαό που το χρησιμοποιούσε στη μάχη, ενώ έχει προταθεί και η σύνδεση με το όν. του ^μυθικού ιδρυτή τους *Δωρυν* (βλ. λ.)]. **δωρίζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {δωρίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προσφέρο (κάτι) ως δώρο ή ως δωρεά: *δώρισε όλη την περιουσία του στο κράτος* ΣΥΝ. δίνω, χαρίζω, προσφέρω. **δωρικός**, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους αρχαίους Δωριείς: ~ *γη* | *διάλεκτος* | *αποικία* | *φύλα* 2. (μτρ.) αυτός που ταιριάζει στο ύφος και στον χαρακτήρα των Δωριέων: ~ *λιτότητα* | *σκληρότητα* | *αλιότητα* ΣΥΝ. σπαρτιατικός 3. (ειδικότερ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα και αλιότητα: ~ *μορφή* | ο *λόγος του λιτός, απέρριπτος*, ~ ΣΥΝ. λιτός, αστηρής 4. ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον έναν από τους τρεις βασικούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς της αρχαίας Ελλάδας (βλ. κ. λ. *ιονικός, κορινθιακός*), που χαρακτηρίζεται από την απστηρικότητα και την αλιότητα του (με λίτες ανακτόρες ραβδόσεις, χωρίς στολίδια): ο ~ *κιόνας δεν έχει βάση* || ~ *κιονόκρανο*. **δώρο** (το) 1. οτιδήποτε δίνεται εκούσια χωρίς την απαίτηση ανταλλαγματος: δίνω ως ~ ΣΥΝ. δώρημα, (καθήμε.) προσφορά (λαϊκότ.) μπουναμάς, (λαϊκότ.) πεσκέσι 2. (ειδικότερ.) οτιδήποτε χαρίζεται από ένα πρόσωπο σε άλλο (ως ένδειξη φιλίας, ενούιας ή τιμής με συγκεκριμένη αφορμή, π.χ. γιορτή, γενέθλια): *χαρίζω* || *προσφέρω* | *φέρνω* ~ || σου *έφερα* ~ *ένα πουκάμισο* || *προσωπικό* | *συμβολικό* | *αποχαιρετιστήριο* ~ ΦΡ. (α) **δώρο Θεού** | εξ *ουρανού* για απρόσμενη, ξαφνική ευνοϊκή εξέλιξη μιας κατάστασης (β) **δώρο** ν *άδωρον* βλ. λ. *άδωρος* (γ) *θείο δώρο* θεϊκό χάρισμα- εξαιρετική αρετή ή ικανότητα, που θεωρείται έμφυτη στον άνθρωπο: *είχε το ~ να μιλάει πολύ ωραία* ΣΥΝ. *χάρισμα* 3. ΕΚΚΛΗΣ. **Άγια** | **Τίμια** *Αώρα* (από τον 4ο αι. μ.Χ.) οι προσφορές του πιστού προς τον θεό ως ένδειξη λατρείας ή χάριν συγχώρησες των αμαρτιών ο άρτος και ο οίνος του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας 4. (για τους εργαζομένους) χρηματικό ποσό που δίνεται επιπλέον της κανονικής πληρωμής σε περιόδους εορτών: ~ *Χριστουγέννων* | *Πάσχα* 5. (γενικότερ.) οτιδήποτε αισθάνεται κανείς ότι του έχει χαριστεί, για να το απολαμβάνει: το ~ της *ελευθερίας* ΣΥΝ. ευλογία, αγαθό. — (υποκ.) δωρικά (το) (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *δωρον* < θ. δω-, από όπου και ρ. δι-δο-μω «δίνω», βλ. κ. λ. δίνω, ο άρτος και ο οίνος της Θείας Ευχαριστίας λέγονται «δώρα», γιατί προσφέρονται ως δώρα στον Θεό από τους πιστούς, πρ. τά σά εκ τών σάν σου *προσφέρομεν*. Χαρακτηρίζονται και «Τίμια», γιατί μετά τον καθγιασμο τους μεταβάλλονται σε σόμα και Άγια Χριστού], δωροδάνειο (το) {δωροδανει-ού | -ων} καταναλωτικό δάνειο που χορηγεί τράπεζα για αγορές τις περιόδους των εορτών (Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Πάσχα)- βλ. κ. *εορτοδάνειο*.

δωροδοκία (το) [αρχ.] {δωροδοκίμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε δίνεται ως δώρο σε δωροδοκία. δωροδοκία (η) [αρχ.] {δωροδοκίων} αξιόπιστη πράξη την οποία τελεί κάποιος (π.χ. υπάλληλος) που απαιτεί ή δέχεται ή προσφέρει να δεχθεί δώρα ή άλλα ανταλλάγματα (τα οποία δεν δικαιούται) ή την υπόσχεση δώρων ή ανταλλαγμάτων για ενέργεια ή παράλειψη του μελλοντικού ή ήδη τελειωμένου, η οποία είναι αντίθετη στα καθήκοντα του ή ανάγεται στην υπηρεσία του, καθώς και όποιος δίνει ή προσφέρει ή υπόσχεται τέτοια δώρα ή άλλα ανταλλάγματα ΣΥΝ. εξαγορά, (λαϊκ.) λάδωμα ΑΝΤ. δωροληψία. **δωροδοκία** - δωροληψία, **δωροδοκός** - δωροληψτής. Η ιστορία αυτών των λέξεων και μερικών άλλων συναφών (των αρχαίων *δωροδότης* | *δωροδοτός*, *δωροφόρος* | *δωροφορός*, *δωροζεύς*, *δωροκόπος* | *δωροκοπός* | *δωροκοπία*) είναι ενδιαφέρουσα. Το αρχ. δωρο-δοκός (παραγόμενο από τα δώρον + -δοκός < δέκομαι «δέχομαι») σήμαινε κυρίως το «δέχομαι δώρα» και ήταν συνώνυμο του δωροληψτή. Το ίδιο και η δωροδοκία, που ήταν ό,τι το δωροληψία. Ωστόσο, ήδη στην αρχαιότητα, ιδίως στον πολιτικό λόγο των ρητόρων, το δωροδοκός (παρά την ετυμολογική του σύνδεση με το *δέχομαι*) σήμαινε επίσης και «διαφθείρω κάποιον με την προσφορά δώρων», δηλ. ό,τι αποτελεί σήμερα την αποκλειστική σημασία του ρ. Επίσης, επειδή το *δωροληψτής* δεν είχε ακόμη τότε τη σημ. «δωροδοκούμεν», το παθητικό του *δωροδοκός*, το ρ. *δωροδοκούμαι*, χρησι-

μοποιήθηκε με τη σημ. «δωροληπτό, δωροδοκούμε, διαφθείρομαι με την αποδοχή δώρων». Στους ελληνιστικούς χρόνους, τη σημ. «δωροδοκώ» δήλωσε, σε περιορισμένη μάλλον χρήση, το *δώροκοπό* (και *δωροκόπος, δωροκοπία*), το οποίο όμως δεν επιβίωσε στους νεότερους χρόνους. Καλή σημασία είχαν («εύσημα») και τα *δωροδοτά* | *δωροδότης, δωροληπτό* | *δωρολήπτης* | *δωροληγία* και *δωροφορά* | *δωροφορός* | *δωροφορία*. Όλα σημαίνουν «δίνω» - «λαμβάνω» δώρα χωρίς την έννοια της δωροδοκίας. Ωστόσο, και οι λέξεις αυτές, με εξαίρεση το *δωροληπτό* | *δωροληγία* | *δωρολήπτης*, δεν επιβίωσαν στην Ελληνική. Γνωστή, εξάλλου, ήταν στην αρχαία Αθήνα η μήνυση για *δωροξενία*, ήτοι για δωροδοκία των κριτών από άτομα ανήκοντα στους ξένους, προκειμένου να τους αναγνωριστεί η ιδιότητα του Αθηναίου πολίτη. Στη σύγχρονη Ελληνική μπορούμε να χρησιμοποιούμε τις λέξεις *δωροδοκώ* | *δωροδοκία* για τον δράστη του αδικήματος της δωροδοκίας και τα *δωροληπτό* | *δωροληγία* για τον συνένοχο στο αδίκημα της δωροδοκίας, τον αποδέκτη αξιόποινων δώρων. Η χρήση εκφράσεων όπως «παθητική δωροδοκία» αντί του *δωροληγία* είναι τεχνητή και περιττή, αντιτιθέμενη στο περιεργο «ενεργητική δωροδοκία»!

δωροδόκος (ο/η) πρόσωπο που δωροδοκεί ή δωροδοκείται.

[ETYM₂ αρχ. < δώρον + -δόκος < δέχομαι | δέκομαι].

δωροδοκώ ρ. μετβ. [αρχ.] {δωροδοκείς... | δωροδοκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσφέρω σε (κάποιον) υλικά αγαθά (συνήθ. χρήματα) ή άλλες υπηρεσίες για την εξαγορά της συνείδησης του, ώστε να παραβεί το καθήκον του και να μεροληπτήσει προς όφελος μου: ~ δικαστή | *μάρτυρα* | *πολιτικό* ΣΥΝ. εξαγοράζω, διαφθείρω, (λαϊκ.) λαδώνω. δωροεπιταγή (η) επιταγή που εκδίδουν ορισμένα καταστήματα, την οποία έχει τη δυνατότητα να προσφέρει κάποιος αντί για δώρο σε άλλον, συμπληρώνοντας τα χρηματικό ποσό που επιθυμεί και με το οποίο ο κάτοχος της επιταγής μπορεί να αγοράσει από το συγκεκριμένο κατάστημα ό,τι ο ίδιος επιλέξει.

Δωροθέα (η) [μτγν.] γυναικείο όνομα.

Δωροθέος (ο) {Δωροθέου} 1. όνομα προσώπων της ελληνικής αρχαιότητας 2. όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων, κληρικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM₂ αρχ. κῶρ. ὄν. < δῶρον + θεός].

δωροθέτης (ο) {δωροθετών}, δωροθέτρια (η) {δωροθετριών} πρόσωπο ή εταιρεία που προσφέρει δώρα ως επαθλα σε εκδηλώσεις, ρα-

διοτηλεοπτικές εκπομπές κ.λπ. — δωροθεσία (η).

[ETYM₂ < δῶρο + -θέτης (< αρχ. τίθημι), κατ' αναλογίαν προς τα *αγωνο-θέτης* - *αγωνο-θεσία*].

δωρολήπτης (ο) [μτγν.] {δωροληπτών}, δωρολήπτρια (η) {δωροληπτριών} πρόσωπο που έλαβε δώρο, για να παραβεί το καθήκον του. δωροληπτά ρ. αμετβ. [μεσν.] {δωροληπτείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.) αποδέχομαι προτόντα δωροδοκίας ΣΥΝ. δωροδοκούμε.

δωροληγία (η) [μτγν.] {δωροληγιών} η λήψη δώρου από κάποιον, προκειμένου να παραβεί το καθήκον του.

Δωρος (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. γιος του Έλληνα, εγγονός του Δευκαλίωνα και της Πύρρας, γενάρχης των Δωριέων 2. ανδρικό όνομα. [ETYM₂ < αρχ. Δῶρος < εθνωνόμο Δωριείς (βλ.λ.), χάριν του οποίου πλάστηκε, προκειμένου να χρησιμεύσει ως το ὄν. του γενάρχη τους. Είναι αβεβ. ετύμου, μολονότι το έχουν συνδέσει με το συνθ. Δωρί-μα-χοι από το αρχ. δῶρον (βλ.λ.), καθώς και με το αρχ. δωρά «τομάρι» (< ρ. δῆρω), με την ερμηνεία ότι ο (*Δῶριος) Ἀπόλλων κατείχε τη χρυσή δωρά. Το νεοελλ. Δῶρος έχει αποσπασθεί από τα ὄν. Θεό-δωρος και (στανιότ.) Δωρό-θεός].

δωροσήμε (το) {δωροσήμου | -ων} ένσημο που επικολλάται στο ασφαλιστικό βιβλιάριο και που αντιστοιχεί στο δῶρο των Χριστουγέννων ή του Πάσχα: εργοδοτική εισφορά *δωροσήμε*.

δωσιδικία (η) {δωσιδικιών} ΝΟΜ. η κατά τόπον αρμοδιότητα κάθε δικαστηρίου από τη σκοπιά του διαδίκου ή της επίδικης διαφοράς. — δωσιδικός (ο) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δωσίλογος*. [ETYM₂ μτγν. < αρχ. δωσιδικός < δῶσ- (πβ. απρφ. μέλλ. δῶσ-ειν του ρ. δίδωμι «δίνω») + -δικία < δίκη].

δωσίλογος (ο) [1840] 1. πρόσωπο που υποχρεούται να λογοδοτήσει για τις πράξεις του, για τις παρανομίες που έχει διαπράξει ΣΥΝ. υπόλογος, υπεύθυνος 2. (ειδικότ.) ΙΕΤ. πρόσωπο που συνεργάστηκε με τον εχθρό την περίοδο της Κατοχής. — δωσίλογισμός (ο). [ETYM₂ < δῶσ- (δώσω, μέλλ. του δίνω) + λόγος, απόδ. του ιταλ. *Tenditore di conto* (νομ. ὄρ.).]

δωσίλογος ή δωσίλογος; Η λ. είναι σύνθετη από τα δῶσω + λόγον, και όχι από τα δῶσις + λόγον (!), γι' αυτό και η σωστή γραφή είναι με -ω-: *δωσίλογος*. Το ίδιο ισχύει και για τη λ. δωσιδικία, που επίσης παράγεται από δῶσω + δίκη.

δώσω (να/θα) ρ. → δίνω

Ε

Ε, ε: έπιλον, το πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Με την επινόηση τού ε και τα>ν λοιπών φωνηέντων (α, η, ι, ο, υ, ω) οι Έλληνες μπόρεσαν να δημιουργήσουν το πρώτο πραγματικό αλφάβητο, όπου κάθε γράμμα δήλωνε και έναν φθόγγο (σπανιότερα δύο ή και τρεις φθόγγους). Συγκεκριμένα, το γράμμα Ε χρησιμοποιήθηκε μέχρι το 403 π.Χ. (εκτός από την ιωνική διάλεκτο) για να δηλώνει: (α) το βραχύ έπιλον (έ), π.χ. λέγομεν = ΛΕΓΟΜΕΝ, (β) το μακρό ανοικτό έπιλον (?), π.χ. μήλον = ΜΕΛΟΝ, και (γ) το μακρό κλειστό έπιλον (δ), τη λεγόμενη «νόθο δίφθογγο» (γιατί μετά το 403 π.Χ. γραφόταν ως ΕΙ), που προέκυπε από αντέκταση ή συναίρεση, π.χ. εμί = ΕΜΙ (με αντέκταση *εσ-μι > εμί) και κινείτε = ΚΙΝΕΤΕ (με συναίρεση *κινεϊτε > κινείτε). Από το 403 π.Χ. περιορίζεται στη δήλωση τού βραχέος ε, ενώ για το μακρό ε χρησιμοποιείται έκτοτε το Η (που μέχρι τότε δήλωνε το δασύ πνεύμα). Η ίδια η ονομασία τού γράμματος ε ψιλόν (από όπου το έπιλον) δήλωσε την αντίθεση τού Ε ως ψιλού ε έναντι τού δασέος φθόγγου Η. Αρχική ονομασία τού γράμματος ε ήταν η ονομασία ει, που αντικαταστάθηκε από το ε ψιλόν. Η μορφή δε τού γράμματος Ε -καθώς και η φωνητική του αξία (ε)- ανάγονται, κατά τους μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής, στο βορειοισθημικό γράμμα ηε' «θυρίδα» (όπου το αρχικό δασύ ήταν αρθρωτικά ασθενές, αντίθετα προς το ισχυρό αρκτικό δασύ τού γράμματος ηέτ, που έδωσε λαβή στη δημιουργία τού Η). Ας σημειωθεί -για να γίνει αντιληπτή η σημασία τής επινόησης τού Ε- ότι στο παλαιότερο συλλαβογραφικό αλφάβητο τής Γραμμικής γραφής Β (1450-1200 π.Χ.) χρησιμοποιούνταν 14 συλλαβογράμματα τού Ε (πε, τε, κε, λε, ρε, με, νε κ.λπ.), χωρίς να δηλώνεται καν η διάκριση βραχέος και μακρού ε. Στο δε κυπριακό συλλαβάριο χρησιμοποιούνταν 11 ε, αφού στα αλφάβητα αυτά δηλώνονταν οι συλλαβές τής λέξης και όχι τα μεμονωμένα γράμματα). ΣΧΟΛΙΟ λ. αλφάβητο, γραφή.

Ε, ε έπιλον το πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. έπιλον, αριθμός).

ε επιφών. 1. ως κλητικό: ~! Άγγελε, σ' εσένα μιλάω || ~, εσύ, στάσου ένα λεπτό! 2. σε ερώτηση (α) για την επίμονη απόσπαση απάντησης: δεν θα έρθεις μαζί, ~; (β) σε περίπτωση που κάτι δεν έγινε αντιληπτό, δεν ακούστηκε: ~; Τι είπες; Μίλα πιο δυνατά! 3. για έκφραση επιθυμίας ή ευχής: ~, και να ήταν εδώ τώρα, τι θα γινόταν! ΣΥΝ. μακάρι, είθε 4. (α) για την έκφραση εύλογης δυσaráσκειας σε κατάσταση που δεν γίνεται πλέον ανεκτή: ~, δεν πας στον διάολο, λέω γ'ό! || ~, άντε να χαθείς! ΣΥΝ. βρε (β) για την έκφραση ευχαρίστησης ή εντυπωσιασμού, σε φρ. τής μορφής: ~, ρε γλέντια! || ~, ρε λεφτά να δουν τα μάτια σου! 5. (επαναλαμβανόμενο και παρατεταμένο) ως έκφραση διασταγμού, αμιγχανίας, ε... ε..., δεν ξέρω τι να σας πω... [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. επιφών. αί | αί].

Ε (ως κωδική ένδειξη που αναγράφεται στη συσκευασία προϊόντων) για να δηλωθεί ότι αυτά περιέχουν χρωστικές ουσίες και συντηρητικά που έχουν λάβει έγκριση από την Ευρωπαϊκή Ένωση και χρησιμοποιούνται νομίμως ως ασφαλείς ουσίες για τη δημόσια υγεία (λ.χ. το Ε 101, Ε 385 κ.ά.) (βλ. κ. πρόσθετα, λ. πρόσθετος).

έ- ΓΛΩΣΣ. μορφοφονολογικό ρηματικό στοιχείο («συλλαβική αύξηση», βλ. κ. λ. αύξηση), που εμφανίζεται στους παρελθοντικούς χρόνους των ρημάτων τής α' συζυγίας, τα οποία αρχίζουν από σύμφωνο και σχηματίζουν δισύλλαβο τον ενεργητικό ενεστώτα των τριών προσώπων τού ενικού (π.χ. λύ-νο, παί-ζω)- λειτουργεί ως φορέας τού τόνου στην τρίτη συλλαβή (προπαρालήγουσα): έ-λυσα | έ-λυνα (αλλά: λύ-σαμε | λύ-ναμε), έ-παίζα | έ-παίζα (αλλά: παί-ζαμε | παί-ζαμε, όχι *ε-παίζαμε | *ε-παίζαμε).

[ΕΤΥΜ. Αρχ. μόρφομα συλλ. αύξησης (στη Ν. Ελληνική διατηρήθηκε η τονούμενη μορφή του), το οποίο απαντούσε σε όλα τα πρόσωπα των παρελθοντικών χρόνων τής Αρχαίας (έ-λυσα, ε-λύσας, ε-λύσε, έ-λύσαμεν, έ-λύσατε, έ-λύσαν) εμφανίζεται και σε μερικές άλλες Ι.Ε. γλώσσες (π.χ. Σανσκριτική, Αρμενική, Φρυγική). Αρχ.: έ-λυσα, ε-λύσαμεν. Ν.Ε.: έ-λυσα, λύσαμε].

έ- (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό άκλιτων λέξεων που δηλώνουν κατάσταση, τρόπο, χαρακτηριστικό κ.λπ.: γυφτ-έ, αγουρ-έ, παντοφλ-έ, κουρελ-έ.

[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικά σε λ. γαλλ. προελεύσεως (λ.χ. αμπαγιέ < habillé) και επεκτάθηκε στη συνέχεια και σε άλλες (λ.χ. κουρελ-έ, παντοφλ-έ)].

Ε.Α. Ελληνική Αεροπορία.

ε.α. εν αποστρατεία: ταξίχαρος ε.α.

έ.α. ένθα ανωτέρω, (βλ. λ. ένθα).

Ε.Α.Α. (η) 1. Ελληνική Αεροπορική Αστυνομία 2. Ένωση Απόστρατων Αξιωματικών.

Ε.Α.Β. (η) Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία.

Ε.Α.Ε. (η) Ένωση Ασφαλιστικών Εταιρειών.

Ε.Α.Κ. (η) Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα.
εάλω η Πόλις (εάλω η Πόλις, Γ. Σφραντζή, Χρονικόν Γ'64) αλώθηκε, κυριεύτηκε η Πόλη (από τη φράση που ελεχθη ύστερα από την άλωση τής Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς). [ΕΤΥΜ. < αρχ. έάλω «κυριεύθηκε», γ' εν. πρόσ. αορίστου β' τού ρ. αλί-σκομαι (βλ. λ. άλωση)].

Ε.Α.Μ. (το) 1. Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο- ελληνική αντιστασιακή οργάνωση που ιδρύθηκε το 1941 με πρωτοβουλία τού Κ.Κ.Ε. 2. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

εαμίτης (ο) {εαμιτών}, εαμίτισσα (η) {εαμιτισσών} μέλος τού Ε.Α.Μ.

(βλ.λ.). — εαμίτικός, -η, -ο κ. εαμικός, -ή, -ό.

Εαμοβούλναρος (ο) (παλαιότ.-υβριστ.) ως χαρακτηρισμός που χρησιμοποιούσαν οι εθνικόφρονες για τους αριστερούς κυρίως ή και για τους εαμογενείς.

εαμογενής, -ής, -ές {εαμογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από το Ε.Α.Μ. [ΕΤΥΜ. < Ε.Α.Μ. + -γενής (βλ.λ.)].

εάν συνδ. → αν, [ΕΤΥΜ. < αρχ. εάν < ει αν (με κράση), βλ. λ. αν].

Ε.Α.Π. (η) 1. Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων 2. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Ε.Α.Π.Ε.Τ. (η) Επικουρική Ασφάλιση Προσωπικού Εταιρειών Τσιμεντου.

εάρ (το) {εάρος | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η άνοιξη: «ω γλυκό μου ~!» (βλ. λ. γλυκός).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Féoar < Ι.Ε. *wes- «άνοιξη», πβ. λατ. ver, ιταλ. primavera, αρμ. garun, αρχ. σλαβ. vesna κ.ά.].

εαμνοποιήση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΒΙΟΛ. τεχνητή έκθεση νεαρών φυτών ή των σπερμάτων τους σε χαμηλές θερμοκρασίες, με σκοπό την ταχύτερη ανάπτυξη τους και την επιτάχυνση τού βιολογικού τους κύκλου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vernalisation].

εαρινός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται την άνοιξη: ~ ισμημερία | περίοδος | εζάμηνο ΣΥΝ. ανοιξιάτικος ΑΝΤ. φθινοποτηρινός.

-έας παραγωγικό επίθημα επωνύμων μαριτιακής, κατά κανόνα, καταγωγής: Μανρ-έας, Μανιατ-έας, Χαριστ-έας. ΣΧΟΛΙΟ λ. καταγωγή. [ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα επωνύμων (ήδη μεσν. λ.χ. Σπαν-έας, Καλαμ-έας), το οποίο προήλθε από επαγγελματικούς ή τεχν. όρους σε -εύς | (μεσν.) -έας (λ.χ. βαφ-έας, χάλκ-έας, κεραμ-έας), και όχι από αρχ. κύρ. ονόματα (λ.χ. Φιλ-έας, Χαϊρ-έας), τα οποία είχαν περιπέσει σε αχρηστία].

Ε.Α.Σ. (η) Επιχείρηση Αστικών Συγκοινωνιών.

Ε.Α.Σ.Α. (η) Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής.

Ε.Α.Τ. | Ε.Σ.Α. (το) (παλαιότ.) το Ειδικό Ανακριτικό Τμήμα τής Ελληνικής Στρατιωτικής Αστυνομίας.

εαυτός (ο) αυτοπαθής αντων. ο καθένας, όπως υπάρχει ο ίδιος, κατ' αντιδιαστολή προς τους άλλους- συνήθ. στη μορφή ο εαυτός μου, σου, του | της | ο εαυτός μας, σας, τους και, λιγότερο συχνά, οι εαυτοί τους: μόνο τον ~ της σκέφτεται || ο καλύτερος φίλος σου είναι ο ~ σου || αντί να σχολιάζει τους άλλους, δεν κοιτάζει καλύτερα τον ~ του στον καθρέφτη! || έχει μεγάλη ιδέα για τον ~ της || είμαι ο ~ μον δεν μούδια κανέναν || δεν μπορεί να θεωρηθεί σπουδαίος ηθοποιός-παίζει πάντα τον ~ του || με την επιμονή σου δεν κερδίζει τίποτε: τον ~ σου μόνο βιάπτεις || στον συγκεκριμένο αγώνα ήταν μακριά από τον καλό του - και απογοήτευσε τους οπαδούς του' ΦΡ. (α) δίνω | δείχνω τον καλύτερο μου εαυτό αποδίδω ή συμπεριφερόμαι όσο καλύτερα μπορώ: όλοι οι συντελεστές τής εκδήλωσης έδωσαν τον καλύτερο τους εαυτό (β) ξεπερνά τον εαυτό μου (!) αποδίδω καλύτερα από ό,τι συνήθως: στο έργο αυτό ο ηθοποιός ξεπερνά τον εαυτό του (ii) υπερβαίνω τα συνήθη όρια, συμπεριφερόμαι υπερβολικά, πολύ πιο άσημα από άλλες φορές: Αυτή τη φορά ξεπέρασε τον εαυτό του! Δεν θα τον αφήσω ατιμώρητο! (γ) μιλάω με τον εαυτό μου παραμιλώ, μιλάω χωρίς να υπάρχει άλλος κοντά μου (δ) ξαναβρίσκω τον εαυτό μου συνέρχομαι μετά από ασθένεια ή ταλαιπωρία, γίνομαι πάλι όπως ήμουν παλιά: μετά τον τραυματισμό του άργησε να ξαναβρεί

τον εαυτό του || *προσπαθεί να βρει τον παλιό καλό εαυτό της (ε) τα βρίσκει με τον εαυτό μου* αποδέχομαι τον εαυτό μου, παύω να έχω αμφιβολίες για τις επιλογές, τις πράξεις, τις επιθυμίες μου κ.λπ., ξεκαθαρίζω τι θέλω, τι μου συμβαίνει κ.λπ.: *για να τα έχεις καλά με τους άλλους, πρέπει να τα έχεις βρει με τον εαυτό σου (στ) καθ' εαυτόν, -ήν, -ό κ. καθαντόν, -ήν, -ό ο* ίδιος, αυτός ακριβώς (και όχι άλλος): *ασχοληθήκαμε με τις αιτίες, με τις συνέπειες του, αλλά ποτέ με το θέμα καθ' εαυτό || αυτή καθ'αυτή η μετανάστευση συνεπάγεται προβλήματα (ζ) εκτός εαυτού* έξω φρενών, σε σημείο που είναι αδύνατον να συγκρατηθεί κανείς: *με τη συμπεριφορά του με έφερε ~ (η) ο σώζων εαυτόν σωθήτω* βλ. λ. σώζω (θ) *εαυτούς και αλλήλους* τους εαυτούς τους και τους δικούς τους: *κοιτάζουν πάντα να βουλευτούν ~ (ι) αφ' εαυτού (του | της)* από μόνος του, με τη θέληση του, χωρίς πίεση: *το έκανε αφ' εαυτού της- κανείς δεν την παρακίνησε* ΣΥΝ. οικειοθελώς, εκούσια. [ETXM < μεσν. εαυτός, από την αρχ. ανωνυμία εαυτού, -ω, -όν, η οποία αποτελείται από το ε (γ' πρόσωπο προσ. ανωνυμίας) «αυτόν» και το αυτός/].

εαυτός - καθ' εαυτός | καθ'αυτός - καθ' εαυτό | καθ'αυτό - καθ' εαυτού | καθ'αυτού. Η λ. εαυτός πλάστηκε υποχωρητικά από την κανονική χρήση της λέξης ως ανωνυμίας σε πτώση αιτιατική: *Αγαπά μόνο τον εαυτό του - Κοιτάει τον εαυτό της στον καθρέφτη*. Πρόκειται για αυτοπαθή ανωνυμία, που χρησιμοποιείται με ρήματα σε (μέση) αυτοπαθή χρήση: *Βλέπουν τον εαυτό τους να ανέχεται τα πάντα* (σε αυτή τη χρήση απαντά, λιγότερο συχνά, και ο πληθυντικός της ανωνυμίας: *Βλέπουν τους εαυτούς τους [των] να ανέχονται...*). Από τη χρήση αυτή σχηματίστηκε και ονομαστική (εαυτός) και γενική (εαυτού) της ανωνυμίας, πάντα με άρθρο: *Τον ενδιαφέρει μόνο ο εαυτός του - Η φροντίδα των παιδιών και λιγότερο του εαυτού της* δεν της αφήνει χρόνο για άλλα. Το καθ' εαυτός | καθ'αυτός (που είναι στην πραγματικότητα: κατά + αιτ., κατά εαυτόν > καθ' εαυτόν | καθ'αυτόν, κατά + εαυτούς > καθ' εαυτούς/ καθ'αυτούς κ.ά.) χρησιμοποιείται σε αιτιατική πτώση, που συμφωνεί σε γένος και αριθμό με τη λέξη στην οποία αναφέρεται: *Η υπόθεση καθ' εαυτήν δεν ενδιαφέρει την εταιρεία ~ Τα πρόσωπα καθ' εαυτά είναι απολύτως σεβαστά, όμως... - Τους επιχειρηματίες καθ' εαυτούς δεν τους συμφέρει να αντιδικήσουν με το Δημόσιο στην περίπτωση αυτή*. Σε απλούστερη διατύπωση τέτοιες φράσεις μπορούν να αναδιατυπωθούν με την ανωνυμία ο **ί-διος** ο...: *Η ίδια η υπόθεση... - Τα ίδια τα πρόσωπα... - Τους ίδιους τους επιχειρηματίες...* Αντί της λογιότερης χρήσης του καθ' εαυτός (σε αιτ.) μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ο άκλιτος επιρρηματικός τύπος καθ' εαυτό | καθ'αυτό (μπροστά από το όνομα): *Τους καθ'αυτό επιχειρηματίες... - Η καθ'αυτό υπόθεση... - Τα καθ'αυτό πρόσωπα...* Είναι λανθασμένη η χρή'η καθ'αυτού αντί του καθ'αυτό: «*τους καθ'αυτού επιχειρηματίες...*».

εαυτοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΡ. σπάνια οπτική ψευδαίσθηση, κατά την οποία το άτομο νομίζει ότι βλέπει το είδωλο του σώματος του όπως σε καθρέφτη. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heautoscopy]. εαυτοούλης (ο) [1895] (ειρων.) ο εαυτός: για περιπτώσεις στις οποίες ενδιαφέρεται κανείς μόνο για το άτομο του, αδιαφορώντας εγωιστικά για ό, τι συμβαίνει έξω από αυτόν: *αν κοιτάξεις μόνο τον ~ σου, μην περιμένεις να κάνει φίλος!*

Ε.Β.Α. (η) Εθνική Βιβλιοθήκη Αθήνας. **εβαζέ** επίθ. {άκλ.} (για γυναικείο ρούχο) αυτός που ανοίγει, που φαρ-δαίνει προς τα κάτω: ~ *φόρεμα | φούστα*. [ETYM. < γαλλ. évasé, μτχ. του p. évaser «ανοίγω, φαρδαίνω»].

εβάλω¹ ρ. → βάζω **εβάλω**² ρ. → βάλω **εβαπορέ** επίθ. {άκλ.} (γάλα) το οποίο μετά την εξάτμιση ποσότητας νερού που περιέχει, συμπυκνώνεται και αποστειρώνεται σε συνθήκες υψηλής πίεσης και θερμοκρασίας. [ETYM < γαλλ. évaaporé, μτχ. του p. évaaporer «εξατμίζω» < λατ. vapor «ατμός»].

εβαπορίτης (ο) {εβαποριτών} ΓΕΩΛ. χημικό ίζημα το οποίο σχηματίζεται μετά την εξάτμιση του διαλυτικού μέσου (νερού) και την απόθεση διαλυμένων αλάτων, όπως είναι ο γύψος, ο ανυδρίτης ή το ορυκτό άλας. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. evaporites < evaporate «εξατμίζω», βλ. λ. εβαπορέ].

έβγα ρ. : βγες! (βλ. λ. βγαίνω). [ETYM μεσν., προστ. του ρ. *έβγαίνω | βγαίνω*].

έβγα (το) {άκλ.} (λαϊκ.) **1**. το σημείο εξόδου από συγκεκριμένο σημείο, η έξοδος: *το έβγα και το ~ των καρβιτών από το λιμάνι* ΑΝΤ. έβπα 2. το σημείο λήξεως χρονικής περιόδου: *στο - του 20ού αιώνα* ΣΥΝ. εκπνοή, τέλος, τέρμα. [ETYM. μεσν., προστ. του ρ. *βγαίνω*].

έβγα (η) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ. εν.} (παλαιότερ.) περίτερο ή φιλικό-ζή-δικο που πούλα και γαλακτοκομικά προϊόντα της Ε.Β.Γ.Α. (ή ενδεχομένως και άλλης εταιρείας): *παλιότερα, που ο περισσότερος κόσμος δεν είχε τηλεόραση, τηλεφωνούσαμε από την - της γειτονιάς*. [ETYM < Ε.Β.Γ.Α., ακρωνύμιο της εμπορικής ονομασίας Ελληνική Βιομηχανία Γάλακτος].

Ε.Β.Γ.Α. (η) Ελληνική Βιομηχανία Γάλακτος. **εβγάλα** ρ. → βγάζω **εβδομάδα** κ. (καθημ.) **βδομάδα** (η) περίοδος επτά διαδοχικών ημε-

ρών, που ημερολογιακά αρχίζει από την Κυριακή και τελειώνει το Σάββατο, στην καθημερινή όμως επικοινωνία υπολογίζεται από τη Δευτέρα ως την Κυριακή: *τη δεύτερη ~ τού μήνα || κάθε ~ || διανύουμε - σημαντικών εξελίξεων* ΦΡ. (α) *την άλλη εβδομάδα* (i) μετά από επτά ημέρες (ii) οποιαδήποτε ημέρα από την ερχόμενη Δευτέρα μέχρι την Κυριακή που ακολουθεί (β) ΕΚΚΛΗΣ. **Μεγάλη Εβδομάδα** | **Εβδομάδα των Παθών** η τελευταία εβδομάδα της Σαρακοστής, κατά την οποία η Εκκλησία τιμά τα πάθη του Χριστού. [ETYM. < αρχ. εβδομάς, -άδος < εβδομός].

εβδομαδιαίος, -α, -ο [1856] **1**. αυτός που γίνεται ή εμφανίζεται μία φορά την εβδομάδα ή κάθε εβδομάδα: ~ *περιοδικό | έκδοση | εφημερίδα | πληρωμή | δημοσιογραφική επιθεώρηση | Σταφή με τους δημοσιογράφους* **2**. αυτός που διαρκεί μία εβδομάδα ή υπολογίζεται με βάση το χρονικό διάστημα μιας εβδομάδας: ~ *ορράριο εργασίας || ~ έξοδα*.

εβδομήκοντα (το) {άκλ.} **1**. (αρχαιοπρ.) εβδομήντα (βλ.λ.) **2**. **Εβδομήκοντα** (οι) (α) ΦΙΛΟΛ.-ΘΡΗΣΚ. οι 72 Ιουδαίοι φιλόλογοι, που υπό την επίβλεψη του Πτολεμαίου Β' απέδωσαν στα Ελληνικά το κείμενο της Π.Δ., γνωστό και ως «Μετάφραση των Εβδομήκοντα (θ')» για τις ελληνοφώνες κοινότητες του Ιουδαισμού της Διασποράς (β) οι εβδομήντα μαθητές ή Απόστολοι του Χριστού.

[ETYM < αρχ. εβδομήκοντα < εβδομός + -κοντά, πληθ. του επιθήματος -κάτι, για το οποίο βλ. λ. είκοσι. Στη φρ. (Μετάφραση των) *Εβδομήκοντα* (Ο') αντιστοιχεί το λατ. Septuaginta].

εβδομήκοντα-κ. **εβδομήκοντα**-κ. **εβδομήκοντα**-[μτν.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1**. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εβδομήντα (70): *εβδομήκοντα-ετής, εβδομήκοντα-άκις* **2**. είναι εβδομήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *εβδομήκοντα-πλάσιος*.

εβδομήκονταετηρίδα (η) → εβδομήκοντα-, -ετηρίδα **εβδομήκονταετής**, -ής, -ές → εβδομήκοντα-, -ετής **εβδομήκονταετία** (η) → εβδομήκοντα-, -ετία **εβδομήκοντάκις** επίρρ. → εβδομήκοντα-, -άκις **εβδομήκονταπλάσιος**, -α, -ο → εβδομήκοντα-, -πλάσιος **εβδομήκοντούτης** (ο) [μτν.] {εβδομήκοντουτών}, **εβδομήκοντουτίς** (η) [μτν.] {εβδομήκοντουτίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας εβδομήντα ετών ΣΥΝ. *εβδομήνταχρονος, εβδομήκονταετής*.

εβδομήκοστος, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 70ός στην αραβική αρίθμηση, θ' ή ο' στην ελληνική και LXX στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εβδομήντα (70) (βλ. κ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ*).

εβδομήντα (το) {άκλ.} **1**. εξήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 70 (βλ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ*). **2**. (ως επίθ.) αυτού που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό εβδομήντα: ~ *άνθρωποι | μαθητές | θρανία*. Επίσης (λόγ.) **εβδομήντα** (βλ.λ.) [ETYM < μεσν. εβδομήντα < αρχ. εβδομήκοντα (βλ.λ.)].

εβδομήντα-κ. **εβδομήντα**-κ. **εβδομήντα**-[μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1**. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εβδομήντα (70): *εβδομήντα-χρονος* **2**. είναι εβδομήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *εβδομήντα-πλάσιος*.

εβδομήνταρης (ο) {εβδομηντάρηδες}, **εβδομηντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας εβδομήντα ετών ή περίπου εβδομήντα ΣΥΝ. *εβδομήκονταετής, εβδομήνταχρονος* (βλ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ*). [ETYM. < εβδομήντα + παραγ. επίθημα -άρης].

εβδομηνταρίο (η) {χωρ. πληθ.} στη φρ. **καμιά εβδομηνταριά** περίπου εβδομήντα: *θα είναι ~ πάνω-κάτω - τόσο τους υπολογίζω με μια πρώτη ματιά* (βλ. λ. *αριθμός, um*). [ETYM. < μεσν. *εβδομηνταριά* < εβδομήντα + παραγ. επίθημα -αριά].

εβδομός, -η (λόγ. *εβδομή*), -ο (επίσης γράφεται 7ος στην αραβική αρίθμηση, Ζ' ή ζ' στην ελληνική και VII στη λατινική) **1**. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό επτά (7): ΦΡ. (α) (εκφραστ.) *στον εβδομο ουρανό σε πολύ μεγάλη ευφορία, απέραντη ευτυχία* ΣΥΝ. *σε πελάγη ευτυχίας* (β) *έβδομη τέχνη* ο κινηματογράφος **3**. **εβδομή** (η) η εβδομη ημέρα κάθε μήνα: *ήρθε στη δουλειά την 7η Ιανουαρίου 1990* **2**. **εβδομος** (ο) {εβδομού} (α) ο εβδομός όροφος πολυκατοικίας (β) ο εβδομός μήνας του έτους, ο Ιούλιος: *μετά τις 31/7 (τριάντα μία εβδομού) οι περισσότερες υπηρεσίες κλείνουν για το καλοκαίρι* **4**. **εβδομο** (το) {εβδομού-ου | -ων} καθένα από τα επτά ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ*). [ETYM. < αρχ. *εβδομός* < *sebd-mos < I.E. *sept-mos (τα β και δ από την ηχοποίηση των π και τ) < *seḗr-mo-keḗta. Βλ. κ. επτά].

Ε.Β.Ε. (το) Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο.

εβένιδες (οι) θάμνοι και δέντρα τροπικών περιοχών με χαρακτηριστικό σκούρο ξύλο (βλ. κ. λ. *έβενος*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Ebenaceae]. **εβένινος**, -η, -ο [μτν.] **1**. αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο εβένου: ~ *έπιπλα* **2**. (μτρ.) μαύρος και στιλπνός: ~ *μαλλιά*.

έβενος (ο/η) {εβέν-ου | -ων, -ους} **1**. σκληρό, ανθεκτικό, μελανού χρώματος ξύλο, από τροπικά δέντρα της Αφρικής και της Ασίας, που χρησιμοποιείται στην επιπλαοποιία, για την κατασκευή πατωμάτων, διακοσμητικών αντικειμένων κ.λπ. **2**. κάθε δέντρο που δίνει τέτοιου είδους ξύλο **3**. (συνεκδ.-λογος.) το στιλπνό μαύρο χρώμα: *χαράζει πάνω στον ~ της νύχτας*. [ETYM. αρχ. < αρχ. αιγυπτ. hbnj (αβ. κ. εβρ. hovenim), πθ. λ. νουβικής προελεύσεως].

εβενούργημα (το) {εβενουργήματος | -ατα, -άτων} έργο τέχνης κατασκευασμένο από έβενο.

εβενουργική (η) η τέχνη της καταργασίας του εβένου. Επίσης **εβε-νουργία** [1891]. — **εβενουρνός** (ο) [1809]. [ETYM. < έβενος + -ουργία | -ουρνός < έργο].

Εβρεεστ (το) {άκλ.} όρος τής Ν. Ασίας στα σύνορα του Νεπάλ με το Θιβέτ, το υψηλότερο των Ιμαλαίων και όλου του κόσμου (8.848 μ.). [ETYM. Το όρος ονομάστηκε έτσι το 1865 προς τιμήν του Βρετανού γεωδαιτή και γεωγράφου Sir George Everest, ο οποίος εργάστηκε για την τοπογράφιση των Ινδίων. Η θιβετιανή ονομασία είναι Chomolungma και σημαίνει «θεά μητέρα του κόσμου»].

εβίβα επιφών. (ως ευχή σε πρόταση) στην υγεία σου | σας, εις υγείαν. Επίσης βίβα. [ETYM. Βλ. λ. βίβα].

E.B.O. (η) Ελληνική Βιομηχανία Οπλων.
εβολουσιονισμός (ο) η εξέλιξη (βλ. λ.). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. evolutionism < evolution «εξέλιξη»].

εβονίτης (ο) {εβονιτών} ΧΗΜ. σκληρό πλαστικό που προέρχεται από την επεξεργασία του καουτσούκ με την πρόσληψη μεγάλης ποσότητας θείου και χρησιμοποιείται στην κατασκευή μονωτικών υλικών για ηλεκτρικές συσκευές. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. ebonite < ebony (< αρχ. έβενος)].

εβραϊκός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους Εβραίους, την ιστορία και τον πολιτισμό τους: ~ *αλφάβητο* | *γλώσσα* | *κοινότητα* | *συναγωγή*. Επίσης (λαϊκ.) εβραϊκός, -η, -ο [μεσν.]. — εβραϊκά επίρρ., Εβραϊκά κ. (λαϊκ.) Εβραϊκά (τα).

εβραιθλογία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά την ιστορία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Εβραίων. — εβραιολόγος (ο/η) [1880], εβραιολογικός, -η, -ό.

εβραιομαχαλάς (ο) {εβραιομαχαλάδες} (λαϊκ.) συνοικία Εβραίων.

Εβραίοπουλο (το) [μεσν.], **Εβραιοπούλα** (η) μικρός Εβραίος.

Εβραίος (ο), **Εβραία** (η) μέλος του σημιτικού έθνους που κατοικούσε στην αρχαία Παλαιστίνη και θεωρείται ότι προέρχεται από τους απογόνους των Πατριάρχων της Βίβλου Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ ΣΥΝ. Ισραηλίτης, Ιουδαίος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*. [ETYM. < μτγν. 'Εβραίος < εβρ. 'Ibri. Για την ετυμολογία τής εβρ. λ. έχουν προταθεί οι εξής απόψεις: (α) < ρ. 'ābar «διαβαίνω, διασχίζω», ίσως δηλώνοντας τη διάβαση του Ευφράτη Ποταμού από τον γενάρχη των Εβραίων Αβραάμ κατά θεική εντολή (β) < όν. 'Eber, πρόγονο του Αβραάμ (γ) < ακκαδ. habiru | hariru, λ. με την οποία προσδιορίζονταν λαοί και πολιτισμοί τής Αιγύπτου κατά τη δεύτερη π.Χ. χιλιετία, όταν δηλ. οι Εβραίοι ήταν αιχμάλωτοι εκεί].

Εβραίος - Ιουδαίος - Ισραηλίτης - Ισραηλινός. Η ονομασία Εβραίος δηλώνει το έθνος των Εβραίων, με ιδιαίτερη θρησκεία (πρώιμα μονοθεϊστική) και ιδιαίτερο, έντονα θρησκευτικό, πολιτισμό. Το ίδιο και η παλαιότερη ονομασία Ιουδαίος, που έχει εθνικό, θρησκευτικό, ιστορικό και πολιτισμικό περιεχόμενο. Η ονομασία Ισραηλίτης αναφέρεται κυρίως στη θρησκεία των Εβραίων δηλώνει το θρήσκευμα. Τέλος, η ονομασία Ισραηλινός δηλώνει τον πολίτη του κράτους του Ισραήλ, αναφερόμενο στην εθνική ταυτότητα των σύγχρονων Εβραίων.

εβραϊσμός (ο) [1809] 1. η μίμηση των τρόπων, τής γλώσσας ή του χαρακτήρα των Εβραίων 2. το εβραϊκό έθνος ως συνολική οντότητα. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. hébraïsme].

εβραϊστής (ο) [1848], εβραϊστρία (η) (εβραϊστριών) επιστήμονας ασχολούμενος με την ιστορία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Εβραίων ΣΥΝ. εβραϊολόγος. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. hébraïste].

εβραϊστί επίρρ. [μτγν.] (αρχαιοπρ.) στην εβραϊκή γλώσσα.

Εβριδες (οι) συστάδα βρετανικών νησιών του ΒΑ. Ατλαντικού Ωκεανού ΒΔ. τής Σκωτίας.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Hebrides, αγγ. ετύμου. Το ρωμαϊκό όν. των νησιών ήταν Ebudae (και με παρανόνηση Ebridae)].

Έβρος¹ (ο) 1. ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Βαλκανικής Χερσονήσου, που πηγάζει από τα όρη Ρίλα τής Βουλγαρίας και εκβάλλει στο Θρακικό Πέλαγος: τμήμα του αφορεύει το σύνορο τής Ελλάδας με την Τουρκία 2. νομός Έβρου νομός τής Θράκης με πρωτεύουσα την Αλεξανδρούπολη.

[ETYM. < αρχ. "Έβρος, αγγ. ετύμου. ο ποταμός, κατά μία εκδοχή, οφείλει την ονομασία του στον "Έβρο, γιο του βασιλιά Κασσάνδρου, ο οποίος έπεσε και πνίγηκε στον ποταμό, προκειμένου να αποφύγει την εκδίκηση του πατέρα του, αφού η μητέρα του τον είχε συκοφαντήσει , για απόπειρα βιασμού].

Έβρος² (ο) ποταμός τής ΒΑ. Ισπανίας που πηγάζει από τα Καντα-βρικά Όρη και εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα. [ETYM. < ισπ. Ebro, από την ίδια ρίζα με το Ήβρες (βλ. λ. *Ιβηρική Χερσονήσος*)].

Ε.Γ. (το) Επιτελικό Γραφείο.

Ε/Γ επιβατηγό (ενν. πλοίο).

έγγαμος, -ος, -ο (λόγ.) 1. αυτός που έχει συνάψει γάμο ΣΥΝ. παντρεμένος, νυμφευμένος ΑΝΤ. άγαμος, ανύπαντρος, ανύμφευτος 2. αυτός που σχετίζεται με τους παντρεμένους: ~ *βίος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-. [ETYM. μτγν. < ε γ- (< έν-) + γάμος].

εγγαστρίμυθος (ο/η) πρόσωπο που μπορεί να μιλά με ελάχιστη ή χωρίς καθόλου κίνηση των χεριών του, ώστε η φωνή να φαίνεται ότι παράγεται από άλλη πηγή και όχι από τον πραγματικά ομιλούντα. — εγγαστρίμυθα (η) ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

[ETYM. αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής, από τη φρ. εν *γαστρί μύθος*, εξαιτίας τής παλαιότερης άποψης ότι χρησιμοποιούνταν τα τοιχώματα του στομάχου για την παραγωγή ήχων].

εγγεγραμμένος, -η, -ο → εγγράφο

εγγειοβελτιωτικός, -η, -ό αυτός που αποβλέπει στη βελτίωση τής γεωργικής εκμετάλλευσης τής γης, στην αύξηση τής απόδοσης τού

εδάφους: ~ *έργα* | *πρόγραμμα*. — εγγειοβελτίωση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-. [ETYM. < έγγειος (βλ. λ.) + βελτιωτικός, ο όρ. *εγγειοβελτίωση* αποτελεί απόδ. του αγγλ. land reclamation].

έγγειος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που αναφέρεται στη γη, που συνιστά ακίνητο περιουσιακό στοιχείο ή προέρχεται από αυτό: ~ *ιδιοκτησία* | *πρόσοδο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη, -γγ-, *ομόηχα*. [ETYM. < αρχ. έγγειος | *έγγαιος < εγ- (< έν-) + γαία* | γη].

εγγενής, -ής, -ές {εγγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που ενυπάρχει στην ίδια τη φύση, από την αρχή τής παρουσίας ενός ατόμου ή τής γένεσης μιας κατάστασης: ~ *ιδιότητα* | *αδυναμία* | *χαρακτηριστικό* || ~ *δυσχέρειες* τού *θέματος* ΣΥΝ. έμφυτος ΑΝΤ. επίκτητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, -γγ, *σύμφοτος*. [ETYM. αρχ. < εγ- (< εν-) + γένης < γένος].

εγγίζω ρ. → αγγίζω

έγγιστα επίρρ. (αρχαιοπρ.) πάρα πολύ κοντά: φρ. ως ένιστα κατά τη μεγαλύτερη δυνατή προσέγγιση, περίπου. [ETYM. Υπερβ. βαθμός τού αρχ. επιρρ. *εγγός*].

εγγλέζικος, -η, -ο (λαϊκ.) αγγλικός. — εγγλέζικα επίρρ., Εγγλέζικα (τα).

εγγλέζικος - αγγλικός. Το εγγλέζικος (Εγγλέζικα) διαφέρει υφολογικά τού αγγλικός (Αγγλικά). Το εγγλέζικος χρησιμοποιείται περισσότερο στον απλούστερο προφορικό λόγο (*Μαθαίνει Εγγλέζικα*), ενώ το αγγλικός είναι ο εθνικός χαρακτηρισμός που χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο και σε επίσημο ύφος (*Φροντιστήριο Αγγλικών - Η αγγλική κυβέρνηση εμφανίζεται επιφωκτική σε ορισμένες κοινοτικές δραστηριότητες*).

Εγγλέζος (ο), **Εγγλέζα** (η) 1. (λαϊκ.) ο Αγγλος 2. (μτφ.) ο συνετής στην ώρα του, αυτός που δεν αργοπορεί: *είναι - στα ραντεβού του*. — Εγγλέζικι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-. [ETYM. < όνιμο μεσν. *Αγγλέζος* < ιταλ. inglese, βλ. κ. *Αγγλία*]. **έγγλυφος**, -η, -ο χαλαργένος σε βάθος: *έγγλυφη σφαγίδα*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *εγγλύφο < εγ- (< έν-) + γλύφο*].

εγγονή (η) [μτγν.] η κόρη του γιου ή τής κόρης (κάποιου). Επίσης **εγγόνα** κ. (λαϊκ.) αγρόνα

εγγόνι [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αγγόνι** (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} τού παιδι (αγό-ρι ή κορίτσι) τού γιου ή τής κόρης (κάποιου). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγονός κ. **εγγονός** κ. (λαϊκ.) **αγγονός** (ο) ο γιος τού γιου ή τής κόρης (κάποιου). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

[ETYM < αρχ. *εγγονός < εγ- (< εκ-) + γόνος*, ο καταβιβασμός τού τόνου πθ. κατά τα ανενιός, υιός κ.ά.].

εγγονός - εγγονός ή έκγονος; Η αρχική αρχαία λ., από την οποία προήλθε το ήδη αρχαίο εγγονός, είναι η λ. εκ-γονός. Και οι δύο τύποι *εγγονός* και *έκγονος* απαντούν στις αττικές επιγραφές μέχρι το 300 π.Χ. ο τ. *εγγονός* δεν χρησιμοποιείται συχνά στην Ελληνιστική Κοινή: η χρήση του επιδίδει αργότερα, για να επικρατήσει τελικά ως μοναδικός τύπος. Από το *έκ-γονος* πλάστηκε το *έγ-γο-νος*, όπως συνέβη και με άλλα σύνθετα τής πρόθεσης εκ-: *έκ-θύ(ν)ω > εγ-θύνω > γόθνω* - *έκ-δέρ(ν)ω > εγδέρνω > γέθνω* κ.λπ. ο οξύτονος τ. *εγγονός* (αντί τού *εγγονός*) που επικρατεί σήμερα, σχηματίστηκε κατά τα συγγενικά ονόματα γιος, ανιψιός, γαμπρός, πεθερός κ.ά.

έγγραμο (το) {εγγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΨΥΧΟΛ. μνημονικό ίχνος, το οποίο κωδικοποιείται και εντυπώνεται στα εγκεφαλικά νεύρα, παρέχοντας τη βάση για τη συνέχιση και τη διατήρηση τής μνημονικής διαδικασίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-. [ETYM. < *εγγράφο*].

εγγράμματος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γνωρίζει γράμματα, που έχει μόρφωση ΣΥΝ. (λαϊκότ.) γραμματισμένος, γραμματιζούμενος, μορφωμένος ΑΝΤ. αγράμματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

έγγραμος, -η, -ο ΠΑΗΡΟΦ. (για υπολογιστές, δίκτυα κ.λπ.) αυτός που συνδέεται απευθείας ή ελέγχεται από κεντρική μονάδα (βλ. λ. *ον-λάιν*). [ETYM < εγ- (< εν) + -γραμμος < γραμμή, απόδ. τού αγγλ. on line].

εγγραφέας (ο) [μτγν.] {εγγραφ-είς, -έων} όργανο που επιτρέπει τη συνεχή ή κατά διαστήματα καταγραφή τής πορείας ενός φυσικού μεγέθους. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγραφή (η) [αρχ.] 1. η καταχώριση τού ονόματος και των στοιχείων (κάποιου), ενδεχομένως με την προσκόμιση των απαραίτητων δικαιολογητικών, σε κατάλογο προσώπων (π.χ. μελών υπηρεσίας, οργανισμού, σωματείου κ.λπ.): *εγγραφές νέων μελών* | *συνδρομητών* | *μαθητών* | *στα μητρώα των δημοτικών καταλόγων* || *οι ~ για τα νέα τμήματα αρχίζουν στα μέσα τού επόμενου μήνα* || η ~ *συμπεριλαμβάνει και προκαταβολή για τα διδάκτρα* (το ποσό που καταβάλλεται για την εγγραφή) 2. (για εμπορικές ή λογιστικές πράξεις) η καταχώριση κάθε είδους συναλλαγών εμπορικής φύσεως στα ανάλογα λογιστικά βιβλία: *εργώ* | *ακυρώνω* | *διορθώνω μια -* || *πιστωτική* | *χρεωστική* - 3. (για ήχο ή εικόνα) μηχανική, οπτική και μαθηματική αποτύπωση ήχου ή εικόνας σε δίσκο, μαθηματική ταινία κ.λπ.: *παλιά* | *κακή* -|| ~ *σε κασέτα* || κεφαλή εγγραφής ΣΥΝ. ηχογράφηση | μαθηματοκόπηση • 4. ΓΕΩΜ. ο σχεδιασμός γεωμετρικού σχήματος στο εσωτερικό ενός άλλου, ώστε το εσωτερικό σχήμα να ικανοποιεί ορισμένες συνθήκες. λ.χ. για πολύγωνα, οι κορυφές τού εσωτερικού να ανήκουν στις πλευρές τού εξωτερικού, ή για κύκλο, να εφάπτεται στις πλευρές: - *τετραγώνου σε κύκλο* || ~ *κύκλου σε τρίγωνο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

έγγραφο (το) (εγγράφ-ου | -ων) 1. γραπτό κείμενο επίσημου χαρα-

κτῆρα: *απόρρητα* | *δημόσια* | *ιδιωτικά* | *εμπιστευτικά* | *συμβολαιογραφικά* | *διπλωματικά* | *δικαστικά* ~ 2. ΠΛΗΡΟΦ. αρχείο δ'δομένων που αποτελεί ολοκληρωμένη εργασία και που συνήθ. περιέχει κείμενο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-. [ETYM.] < μτρν. *έγγραφον*, ουδ. τού επιθ. *έγγραφος* < *εγ-* (< εν-) + *-γράφος* < *γράφω*. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. document].

έγγραφος, -η, -ο [μτρν.] αυτός που παρέχεται σε γραπτή μορφή: ~ *οδηγία* | *άδεια* | *διαμαρτυρία* | *απολογία* | *διαταγή* | *εντολή* ΣΥΝ. γραπτός ΑΝΤ. προφορικός, άγραφος. — **εγγράφος** επίρρ. [μτρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγράφο ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέγραψα, εγγράφηκα (λόγ. ενεγράφη, -ης, -η..., μτρ. εγγράφεις, -είσα, -έν), εγγεγραμμένος} 1. καταχωρίζω σε κατάλογο, μητρώο, ειδικό πίνακα ~ *μαθητή* σε *σχολείο* || ~ *στους εκλογικούς καταλόγους* | *στη δραματική σχολή* ΣΥΝ. καταγράφο, αναγράφο 2. καταχωρίζω (συγκεκριμένη πράξη) σε σειρά ανάλογων πράξεων: η *διάσημη ηθοποιός ενέγραψε στο ενεργητικό της τους περισσότερους από τους σημαντικότερους ρόλους τού παγκόσμιου ρεπερτορίου* 3. κάνω μια μηχανική, οπτική ή μαγνητική αποτύπωση ήχου ή εικόνας σε δίσκο, μαγνητική ταινία κ.λπ.: ~ *δίσκο* | *κασέτα* ΣΥΝ. ηχογράφο, γράφο ~ 4. ΓΕΩΜ. κάνω εγγραφή (σημ. 4) ενός σχήματος στο εσωτερικό ενός άλλου: ~ *τετράγωνο σε κύκλο* || (λόγ. μεσοπαθ. μτρ. *εγγεγραμμένος*, -η, -ο) *κύκλος* ~ *σε τρίγωνο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγράμιμος, -η, -ο ΓΕΩΜ. (σχήμα) που μπορεί να εγγραφεί, να σχεδιαστεί μέσα σε άλλο σχήμα: ~ (σε κύκλο) *πολύγωνο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-. [ETYM.] < θ. *εγγράμιμος* (ρ. *εγγράφω*) + *παρავ.* επίθημα -μιμος].

εγγύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (α) επίσημη διαβεβαίωση, δέσμευση, με την παροχή *εγγυήτων* ως ασφάλεια, κυρ. για την εξόφληση χρεών (β) ΝΟΜ. σύμβαση μεταξύ δανειστή και τρίτου με την οποία ο τελευταίος αναλαμβάνει απέναντι στον δανειστή την ευθύνη ότι θα καταβληθεί η οφειλή τού αρχικού οφειλέτη (πρωτο-οφειλέτη) 2. (μτρ.) πράξη ή κατάσταση που διασφαλίζει την πραγματοποιήση συγκεκριμένου αποτελέσματος: ο *πλούτος δεν αποτελεί -για την ευτυχία* 3. (συνεκδ.) η επίσημη δέσμευση κατασκευάστριας εταιρείας ότι θα αποκαταστήσει τη βλάβη ή άλλη τυχόν ανωμαλία που ενδεχομένως θα παρουσιάσει το προϊόν της μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα από τη στιγμή τής αγοράς του: το *αυτοκίνητο καλύπτεται ακόμα από την -|| - για δύο χρόνια* || η ~ *ποιότητας* 4. (σε περιπτώσεις αποφυλάκτης) χρηματικό ποσό που παρέχεται ως ασφάλεια ότι το άτομο που απάλλασεται από τη νόμιμη κράτησή του θα επιστρέψει για την έκταση τής ποινής του σε ορισμένο χρόνο, εφόσον αποδειχθεί η ενοχή του: *αφέθηκε ελεύθερος με ~ 10.000.000 δραχμών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

[ETYM.] < αρχ. *εγγύησις* < *εγγύω* | -όμαι (βλ.λ.). Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. *garantie*].

εγγυητής (ο) [αρχ.], **εγγυήτρια** (η) [1756] {εγγυητριών} 1. πρόσωπο που παρέχει τις απαραίτητες εγγυήσεις για την εξασφάλιση τής τήρησης συγκεκριμένων συμφωνιών: ο *Ο.Η.Ε. εμφανίζεται ως ~ για την τήρηση τής ειρήνης στην εμπόλεμη ζώνη* || (κ. ως επιθ.) *εγγυήτρια δύναμη* 2. ΝΟΜ. **δικονομικός εγγυητής** το πρόσωπο το οποίο σε περίπτωση ήττας τού εναγομένου θα έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει (π.χ. δικονομικός εγγυητής είναι η ασφαλιστική εταιρεία η οποία υποχρεούται να καλύψει τα χρέη που θα αναγκαστεί ο εναγόμενος να καταβάλει ως αποζημίωση στον ενάγοντα). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγυητικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την παροχή εγγυήσεων: ~ *επιστολή* 2. **εγγυητικό** (το) το έγγραφο με το οποίο συμφωνείται η εγγύηση μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών. Επίσης *εγ.* γυητήριος, -α, -ο [1833]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγυοδοσία (η) [1833] {εγγυοδοσιών} πράξη παροχής εγγυήσεων. — **εγγυοδότης** (ο) [1889], **εγγυοδοτώ** ρ. [1889] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγύς επίρρ. {εγγύτ-ερα, -ατα} (λόγ.) κοντά, σε πολύ μικρή απόσταση ΣΥΝ. πλησίον ΑΝΤ. άπω, μακράν ΦΡ. (α) *εγγύς μέλλον* το άμεσο μέλλον, η πολύ κοντινή χρονική στιγμή: *οι συζητήσεις θα συνεχιστούν στο ~* || *για το ~ δεν προβλέπω τίποτα διαφορετικό* (β) **Εγγύς Ανατολή** βλ. λ. *ανατολή*.

[ETYM.] αρχ., επίρρ. σχηματισμός σε -ύς, πθ. συνθ. από την πρόθ. εν + αμάρτυρη λ. που σημαίνει «χέρυ» (για την οποία βλ. λ. *εγγύωμα*). Εν προκειμένω το επίρρ. *εγγύς* θα σημαίνει «στο χέρυ»].

εγγύτατος, -η, -ο [αρχ.] (υπερθ.) πάρα πολύ κοντινός: το ~ *παρελθόν* ΣΥΝ. πλησιέστατος ΑΝΤ. απώτατος. — **εγγύτατα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγύτερος, -η, -ο [αρχ.] (συγκρ.) αυτός που βρίσκεται πιο κοντά: (μτρ.) *οι ~ συγγενείς* ΣΥΝ. κοντινότερος, πλησιέστερος ΑΝΤ. απώτερος. — **εγγύτερα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγύτητα (η) {χωρ. πληθ.} το να βρίσκεται κάτι κοντά (σε κάτι άλλο). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-. [ETYM.] < μτρν. *εγγύτης*, -ητος < αρχ. *εγγύς*].

έγγυω ρ. μετβ. αποθ. {εγγύωσαι... | εγγύη-θηκα, -μένος} 1. παρέχω τις απαιτούμενες εγγυήσεις για (κάτι): ~ *την ανεξαρτησία μιας χώρας* | *την ασφάλεια των πολιτών* | *για την πληρωμή των χρεών* | *για το δάνειο* 2. αναλαμβάνω δεσμεύσεις, υπόσχομαι την πραγματοποίηση συγκεκριμένων πραγμάτων: *σας ~ μιαν αξέχαστη βραδιά με γνωστούς καλλιτέχνες* || *δεν μπορώ να σου εγγυηθώ ότι θα πετύχεις* ΣΥΝ. διαβεβαιώνω, υπόσχομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, *αποθετικός*. [ETYM.] < αρχ. *εγγύωμαι* (-άο-, μέση φωνή τού ρ. *εγγύω* < *εγγύη* «νυφικό τίμημα, εγγύηση» < *εγ-* (< εν-) + *γύη «χέρι, παλάμη» (που συνδ. με *αβεστ.* *gava* «χέρυ», λιθ. *gānu* «λαμβάνω, κρατώ»), οπότε η λ. *εγγύη* θα σημαίνει «κάτι που δίνεται στα χέρια». Το ρ. *εγγύω* στην αττ. διάλεκτο δήλωσε επίσης την παράδοση τής κόρης σε γάμο από

τον πατέρα της, πράξη που συνοδευόταν απαραίτητα από την καταβολή νυφικού τιμήματος ως εγγύησης].

έγδαρα ρ. → γδέρνω

Ε.Γ.Ε. (η) Ένωση Γυναίκων Ελλάδας.

έγεια ρ. → γέρνω

εγείρω ρ. μετβ. {ήγ-εира, -έρην, -ης, -η... (μτρ. *εγερθείς*, -είσα, -έν)} (λόγ.) 1. (κυριολ.) σηκώνω (κάτι) όρθιο, υψώνω: ~ *τη σημαία* 2. (συ-νηθ. μτρ.) βγάζω (κάποιον) από τη νάρκη του: ~ *κοιμισμένες συνειδήσεις* ΣΥΝ. αφυπνίζω, ξεσηκώνω 3. φέρνω στην επιφάνεια, κάνω (κάτι) φανερό: ~ *πρόβλημα* | *θέμα* | *ζήτημα* | *δικαικλήσεις* | *αξιώσεις* ΣΥΝ. προβάλλω, θέτω 4. προκαλώ: ~ *αντιρρήσεις* | *την υπόνοια* | *τη δυσπιστία* | *ερωτήματα* | *αμφιβολίες* | *το ενδιαφέρον* 5. ασκώ, αποδίδω: ~ *αγωγή εναντίον κάποιου* | *κατηγορία* ΣΥΝ. υποβάλλω. [ETYM.] αρχ. < *ε-γέρ-ζω, πθ. < ε-πρωθεμ. + Ι.Ε. *gei-«ζυπνάνω» πθ. σαν-σκρ. *ja-gar-ti* «ζυπνάνει», αλβ. *ngër* «σηκώνω», αρχ. *σκανδ.* *kerskr* «ω-πρός, ζωντανός» κ.ά. Ομόρρ. *εγέρθηριον* (ν), *εγρήγορσις* (-η), *γρήγορος* (βλ.λ.), *γέρνω* (βλ.λ.) κ.ά.].

εγελαιανισμός (ο) ΦΙΛΟΣΦ. το φιλοσοφικό σύστημα τού Εγέλου και των συνεχιστών του, που διέπεται από τις αρχές τής διαλεκτικής του: ο ~ *τού Α. Σολωμού*. — **εγελαιανός** (ο).

[ETYM.] < γερμ. Hegelianismus, από τον Γερμανό φιλόσοφο Georg W.F. Hegel {εξελληνισμένος τ. *Εγέλος*].

εγέρθητι | **εγέρθητε** ρ. (αρχαιοπρ.) σήκω όρθιος | σηκωθείτε όρθιοι- συνήθ. ως στρατιωτική διαταγή αλλά και ειρων.: *Εγέρθητι! Ακόμη είσαι στο κρεβάτι*; [ETYM.] Προστ. παθ. αορ. τού αρχ. *εγείρω* (βλ.λ.).

έγερση (η) {-ης κ. -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} (λόγ.) 1. η άρση, η ύψωση (ειδικότ.) το σήκωμα από το κρεβάτι, το ζύπνημα: *πρωινή ~ 2*. (μτρ.) η ενεργοποίηση (κάποιου), ώστε να μη βρίσκεται πια σε νάρκη. σε αδράνεια: η ~ *των ερησυχασμένων συνειδητήσεων* ΣΥΝ. αφύπνιση 3. η εκδήλωση (κάποιου πράγματος), κατά τρόπο ώστε (κάτι) να καθίσταται γνωστό: η ~ *προβλήματος*! *ζητήματος εκ μέρους ενός από τους διαπραγματούμενους καθυστερεί τις συνομιλίες* 4. η πρόκληση: η *αντιρρήσεων* | *υπονοιών* 5. η άσκηση, η απόδοση: η ~ *αγωγής* | *κατηγορίας*. — **εγερτικός**, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM.] < αρχ. *εγερασ* < *εγείρω*].

εγερισμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η ικανότητα των οργανισμών να αντιδρούν στα εξωτερικά ερεθίσματα που δέχονται. [ETYM.] Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. excitability].

εγερίριο (το) {εγερίρι-ου | -ων} 1. πρωινό σάλπισμα για να ξυπνήσουν οι στρατιώτες: *σήμανε ~ 2*. (μτρ.) αναγκαστικό ζύπνημα χωρίς το πριό: *αίριο έχουμε ~ στις 6.30, για να πάμε να μαζέψουμε τις ελιές* 3. (μτρ.) ποίημα ή τραγούδι που λειτουργεί ως μέσο ξεσηκώτου και αφύπνισης τού πληθους. [ETYM.] < μτρν. *εγερίριον* < αρχ. *εγείρω* + *παρავ.* επίθημα -τήριον].

εγερίριος, -α, -ο αυτός που έχει τη δύναμη να αφυπνίζει και να ξεσηκώνει: ~ *σάλπισμα* | *δύναμη*.

έγια μόλα επιφών. (παρακλεισματικό) για να δίνει τον ρυθμό σε κωπηλάτες ή (μτρ.) για τον συντονισμό των κινήσεων κατά τη μετακίνηση βαριών αντικειμένων ΦΡ. *έγια μόλα, έγια λέσα* (προς τους κωπηλάτες) μία μπρος, μία πίσω. (Πθ. λ. *μόλα*). [ETYM.] < ιταλ. *eia* (< αρχ. επιφών. *eia*) + *μόλα* < ιταλ. *molla*, προστ. τού *mollare* «αφήνω, λασκάρω»].

έγινα ρ. → γίνομαι

Έγιο (η) η φυγή τού Μωάμε από τη Μέκκα στη Μεδίνα το 622 μ.Χ., η οποία λαμβάνεται ως αφετηρία τού ισλαμικού συστήματος χρονολόγησης.

[ETYM.] < μεσν. λατ. *hegira* < αραβ. *hijrah* «αναχώρηση, μετανάστευση»].

εγκάθειρτος, -η, -ο *έγκλειστος* σε φυλακή ΣΥΝ. φυλακισμένος. [ETYM.] μτρν. < *εγ-* (< εν-) + *-κάθειρτος*, βλ. κ. *κάθειρξη*].

εγκάθετος (ο) {εγκάθετ-ου | -ων, -ους}, **εγκάθετη** (η) {εγκάθετων} πρόσωπο που σκόπιμα τοποθετείται κάτω, εκτελώντας πιστά συγκεκριμένες εντολές, συνήθ. για την επιδοκμασία ή την αποδοκμασία πολιτικών προσώπων: *εγκάθετοι τής κυβερνήσης συντάσσουν τα κρατικά δελτία ειδήσεων* || *τραμπουκισμοί από εγκάθετους τού κόμματος* ΣΥΝ. βαλτός.

[ETYM.] αρχ., αρχική σημ. «κρυφά τοποθετημένος», < *εγκαθήμι* «αναθέτω -κατεβάζω» < *εγ-* (< εν-) + *καθήμι*, βλ. κ. *κάθετος*].

εγκαθίδρυση (η) [1871] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η ίδρυση σε συγκεκριμένο τόπο 2. (για θεσμούς, πολιτεύματα κ.λπ.) η θεσμοθέτηση και η εφαρμογή: η ~ *ενός σύγχρονου επιχειρηματικού συστήματος* || η ~ *τής δημοκρατίας μετά την ανατροπή ενός απολυταρχικού καθεστώτος* ΣΥΝ. θέσπιση.

εγκαθίδρω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκαθίδρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. ιδρύω (κάτι) σε συγκεκριμένο τόπο: *-για επιχείρηση* ΣΥΝ. εγκαθιστώ 2. (για θεσμούς, πολιτεύματα κ.λπ.) θεσμοθετώ και θέτω σε ισχύ: ~ *καθεστώς* | *τρόμου* | *δημοκρατία* | *τυραννία*.

εγκαθιστώ ρ. μετβ. {εγκαθιστάς... | εγκατ-έστησα (να/θα εγκαταστήσω), εγκαθιστάμαι, εγκατ-αστάθηκα, -εστημένος} 1. τοποθετώ (εγκαταστάσεις, ανθρώπους) σε συγκεκριμένο τόπο: *εγκατέστησαν πυρηνικά όπλα* | *πυραύλους* || *οι κατακτητές εγκαθιστούν επίοικους στη νήσο* 2. (ειδικότ.) τοποθετώ σε συγκεκριμένη θέση (ένα δικτυο) και κάνω τις απαραίτητες συνδέσεις, ώστε να τεθεί σε λειτουργία: ~ *σύστημα αποχέτευσης* | *δευτέρα τηλεφωνική γραμμή* 3. (για παραχώρηση δικαιώματος) υποδεικνύω και ορίζω συγκεκριμένο πρόσωπο, για να α'αλάβει συγκεκριμένη ιδιότητα ή θέση (καθίκον, αξίωμα, δικαίωμα κ.λπ.): τον *εγκατέστησε κληρονόμο* | *διαχειριστή τής περιουσίας* του 4. (για θεσμούς, πολιτειακά συστήματα) θέτω σε ισχύ μεταβάλλοντας την προϋπάρχουσα πολιτική κατάσταση: ~ *δημοκρατία*

/ *τυραννία* ΣΥΝ. εγκαθιδρύω 5. (μεσοπαθ. *εγκαθίσταμαι*) έρχομαι να διαμείνω μόνιμα ύστερα από αλλαγή του τόπου μόνιμης διαμονής μου: όταν τελειώσε τις *σπουδές του, εγκαταστάθηκε στο εξωτερικό*. Επίσης (λαϊκ.) εγκαταστάινω [ΕΤΥΜ. < μεσν. *εγκαθιστόν* (-άω), μεταπλ. τ. του αρχ. *εγκαθίστημι* < *έγ-* (< εν-) + *κάθιστο*, βλ. κ. *καθιστό*. Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. install].

εγκαίνια (τα) {εγκαίνιων} ειδική τελετή κατά την έναρξη τής λειτουργίας εγκαταστάσεως, ιδρύματος ή έργου: ~ *νοσοκομείου* | *νέων γραφείων* | *θεάτρου* | *έκθεσης* || η *τελετή των ~*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *έγ-* (< εν-) + *-κ*:αίνα < *κανός* «καινούργιος»].

εγκαίνια ρ. μετβ. [μεσν.] {εγκαίνια-α, -θηκα (καθημ. -θηκα), -μέ-νος} 1. τελώ τα εγκαίνια: ~ *ζαχαροπλαστέιο* | *ανθοπωλείο* | *βιβλιοθήκη* 2. (μτφ.) χρησιμοποιού καινούργιο απόκτημα για πρώτη φορά: ~ τα *παπούτσια μου στον χορό* | το *καινούργιο μου αυτοκίνητο* 3. θέτω σε εφαρμογή σχέδιο: *εγκαίνιασε σκληρή τακτική έναντι των αντιπάλων του* || η *Εφορία εγκαίνιασε νέα σειρά εξορμήσεων για την πάταξη τής φαρδιάφυγής* 4. πραγματοποιώ την επίσημη έναρξη μιας νέας φάσης, σημαίνω την απαρχή τής: *οι συναντήσεις των δύο ανδρών εγκαίνιαζουν μια νέα περίοδο επαφών μεταξύ των χωρών τους* || το *τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου εγκαίνιασε την πυρηνική εποχή*. — **εγκαίνιαση** (η) [1876] κ. **εγκαίνιασμός** (ο).

εγκαίριος, -ης, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται στην κατάλληλη στιγμή, χωρίς καθυστέρηση: ~ *διάγνωση* | *θεραπεία* | *επέμβαση* | *προειδοποίηση* | *ενημέρωση* | *παράδοση προϊόντος* ΑΝΤ. *άκαιρος*, *καθυστερημένος*. — **εγκαίρια** [μεσν.] | **εγκαίριος** [μτγν.] επίρρ., **εγκαίριστα** (η) [1893].

εγκαίροφλεγής, -ής, -ές {εγκαίροφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που αναφλέγεται εύκολα, στην κατάλληλη στιγμή 2. (ειδικότ. στρατιωτικό βλήμα) που ρυθμίζεται κατάλληλα, ώστε να αναφλέγεται σε ορισμένο σημείο της τροχιάς του: ~ *βολίδες* | *οβίδες*. Επίσης **εγκαίροφλεκτός**, -η, -ο [1886].

εγκαλλώπισμα (το) [αρχ.] {εγκαλλωπίσι-ματος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) οτιδήποτε για το οποίο μπορεί κανείς να καμαρώνει, να καυχάται ΣΥΝ. *καμάρι*, *καύχημα*, *τιμή*, *κόσμημα*, *αγλάισμα*.

εγκαλώρι ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκαλεις... | ενεκάλεσα κ. *εγκάλεσα*} 1. ΝΟΜ. ζητώ την τιμωρία κάποιου ενώπιον αρχής (αστυνομίας, εισαγγελίας) για ατιμωτή πράξη, η οποία δεν διώκεται αυτεπαγγέλτως ΣΥΝ. *καταγγέλλω*, *μηνύω* 2. (γενικότ.) προσάπτω κατηγορία: *προκαλώ αυτούς που με εγκαλούν για αμέλεια, να μου υποδείξουν πώς θα ενεργούσαν εκείνοι σε ανάλογη κατάσταση*.

εγκάρδιος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια αισθημάτων, ο από καρδιάς πραγματοποιούμενος: ~ *ευχές* | *χαρτισμοί* | *υποδοχή* | *σχέσεις* | *συνεργασία* | *ατμόσφαιρα* | *φίλος* ΣΥΝ. *ειλικρινής*, *θερμός* 2. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει με ειλικρίνεια τα αισθήματά του, που είναι ζεστός, προσίτιος στις σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους ΣΥΝ. *διαχτυκός*, *εκδηλωτικός*, *ανοιχτοκαρδός*. — **εγκάρδια** | **εγκαρδίας** [μτγν.] επίρρ.

εγκαρδιότητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση εγκάρδιας διάθεσης: *τον μίλησε | τον δέχτηκε με μεγάλη ~* || *τα λόγια του έδειχναν ~* ΣΥΝ. *διαχτυκότητα* ΑΝΤ. *ψυχρότητα*, *τυπικότητα*.

εγκαρδιώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {εγκαρδιώ-σα, -θηκα, -μένος} δίνω θάρρος (σε κάποιον), ενισχύω την αυτοπεποίθηση (κάποιου): η *επίσκεψη τής τον εγκαρδίωσε* ΣΥΝ. *εμψυχώνω*, *ενθαρρύνω* ΑΝΤ. *αποκαρδιώνω*, *αποθαρρύνω*. — **εγκαρδιώση** (η) [1835], **εγκαρδιωτικός**, -ή, -ό [1894].

εγκάρσιος, -α, -ο αυτός που τέμνει καθέτως: στη φρ. **εγκάρσια τομή** τομή ενός στερεού με επίπεδο κάθετο στον κατακόρυφο άξονα του. — **εγκάρσια** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που διασχίζει, που τέμνει καθέτως» < **εγ-καρ-τος* < *έγ-* (< εν-) + *θ. καρ-* < **kr-*, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)qer- «κόβω, τέμνω», πβ. λιθ. *skersas* «καθέτως», αρχ. περσ. *kirscha* κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-μα*, *καρ-μός*, *κουρ-εύς* (-έας), *ά-καρ-ταίος*, βλ. λ.].

εγκαρτέρηση (η) [1871] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} καρτερική, αδιαμαρτύρητη υπομονή και απάθεια: *δέχεται τη μοίρα του με ~* ΣΥΝ. *καρτερία*. — **εγκαρτερώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

έγκατα (τα) {εγκάτων} τα εσώτατα, τα κατάβαθα: τα ~ *τής γης* | (μτφ.) τής ψυχής.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει υποστηριχθεί ότι πρόκειται για εμφοτικό παράγωγο του έν κατ' αναλογίαν προς το επίθ. *έσκατος* (βλ. λ.), το οποίο παράγεται από το αντώνυμο *εξ*. Και στα δύο επίθ. δυσεξήγητος παραμένει ο μορφολογικός σχηματισμός σε *-κα-τος*].

εγκαταβίωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. γενικά ο τρόπος ζωής, το πώς ζει κανείς (κάπου) 2. (για μοναχό) η ζωή σε μονή, το να μονάζει, να ασκητεύει (κανείς). — **εγκαταβιώνω** ρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εγκαταβίω* «πρώτη τή ζωή μου κλεισμένος μέσα» < *έγ-* (< εν-) + *κατά-* + *βίω* (-όω)].

εγκαταλείπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εγκατέλ-εινω, εγκαταλ-είφθηκα, -ειμμένος (λόγ. εγκαταλείμμενος)} ♦ (μετβ.) 1. αφήνω (κάποιον/κάτι) οριστικά και αμετάκλητα, αδιαφορώ για την τύχη του: ~ την *οικογένεια μου* | *ένα παιδί* | το *βυθιζόμενο σκάφος* || ~ την *πόλη στον εχθρό* || το *κράτος έχει εγκαταλείψει την περιοχή* ΑΝΤ. στην *τύχη τής* ΣΥΝ. *παράτο* 2. απομακρύνω/απομακρύνω από συγκεκριμένο τόπο, δεν γυρίζω πίσω: ~ τη *χώρα* || *εγκατέλειψε την Ελλάδα για πάντα* || ~ τα *εγκόσμια*- Φρ. **εγκαταλείπω τον μάταιο τούτο κόσμο** πεθαίνω 3. παραιτούμαι από (σκέψεις, ενέργειες ή συναισθήματα), αφήνω κατά μέροσ: ~ μια *προσπάθεια* | *ιδέα* | *απόφαση* | *τις φιλοδοξίες μου* | *τις απόψεις μου* | *κάθε ελπίδα* | *τις συνήθειες μου* | *την ενεργό δράση* ♦ 4. (αμετβ.) παραιτούμαι, αφήνω τή μέση προσπάθεια που βρίσκεται σε εξέλιξη: *πολλοί αθλητές εγκατέλειψαν ήδη στη μέση τής διαδρομής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

εγκατάλειψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είψεως | χωρ. πληθ.} 1. το να εγκαταλείπει κανείς (κάποιον/κάτι): η ~ *τής οικογένειας από τον σύζυγο* | *τού σκάφους από το πλήρωμα* | *μιας περιοχής από τους κατοίκους τής* || - *θέσεως* (από στρατιάτη) ΑΝΤ. *παραμονή* 2. το να μη συνεχίζει κανείς (προσπάθεια, διαδικασία): η ~ *τού αγώνα* | *τής διεκδίκησης μιας θέσης* | *τής προσπάθειας υλοποίησης ενός σχεδίου* ΑΝΤ. *συνέχιση*, *ολοκλήρωση*, (απο)περάτωση 3. η απουσία μέριμνας, φροντίδας, το να αφήνει κανείς (κάποιον/ κάτι) στην τύχη του: η ~ *και ο μαρμαρός τής υπαίθρου* || *των αναξιοπαθούντων από την πολιτεία* ΣΥΝ. *παραμέληση*, *αδιαφορία*.

εγκατασπείρω ρ. μετβ. [μτγν.] {εγκατέσπείρα, εγκατασπάρθηκα, εγκατασπαρμένος} (λόγ.-σπάν.) 1. σκορπίζω στον χώρο, εκτοξεύω προς όλες τις κατευθύνσεις ΣΥΝ. *διασπείρω* 2. (μτφ.) υποθάλω και διαδίδω προς όλες τις κατευθύνσεις (ειδήσεις, φήμες κ.λπ.): - τη *διχόνοια* | *ψεύδη* ΣΥΝ. *διασπείρω*, *διασκορπίζω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

εγκατασπάρθηκα ρ. → **εγκαθιστώ**

εγκαταστάινω ρ. → **εγκαθιστώ**

εγκατάσταση (η) [1856] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η μόνιμη τοποθέτηση και η σταθερή προσαρμογή (σε συγκεκριμένο σημείο): η ~ *συσκευών* | *εξοπλισμού* || ο *χώρος του υπογείου προορίζεται για την ~ μηχανημάτων* || η ~ *πυραυλικών συστημάτων* ΣΥΝ. *τοποθέτηση* ΑΝΤ. *μετατόπιση* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει τοποθετηθεί σε χώρο ή θέση: *πού βρίσκεται η ~ τού ηλεκτρικού* | *τού νερού* | *τής θερμοάνης*: || *θερμική* | *ψυκτική* ~ 3. (α) η επίσημη ανάληψη καθηκόντων (σε θέση εξουσίας, διοίκησης κ.λπ.): η ~ *του στο υπουργείο συνοδεύτηκε από αλλαγές στο προσωπικό* || η ~ *των επαναστατών στην εξουσία προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις των δικαίων κυβερνήσεων* (β) ΝΟΜ. **εγκατάσταση κληρονομίου** ο ορισμός κληρονομίου εκ μέρους του συντάκτη διαθήκης 4. **εγκαταστάσεις** (οι) τα κτήρια και τα μηχανήματα και γενικότ. το σύνολο των ακίνητων και κινητών στοιχείων που συνθέτουν το πάγιο ενεργητικό επιχείρησης, οργανισμού, υπηρεσίας κ.λπ.: *στρατιωτικές* | *σύγχρονες* | *ιδιόκτητες* | *βιομηχανικές* | *τουριστικές* | *υποτιπλώδεις* ~ 5. ο εργομός ή η μεταφορά (ατόμων, πληθυσμών) σε συγκεκριμένο τόπο για παρατεταμένη ή μόνιμη διαμονή: η - *σλαβικών φύλων στα Βαλκάνια* || *μόνιμη ~ μεταναστών στην Ελλάδα* || η *ειρηνική* | *προβληματική* ~ *προσφύγων σε μια περιοχή*. [ΕΤΥΜ. < *εγκαθιστώ*, απόδ. του γαλλ. établissement].

εγκαταστήσω (να/θα) ρ. → **εγκαθιστώ**

εγκατεσπαρμένος, -η, -ο → **εγκατασπείρω**

εγκατεστημένος, -η, -ο → **εγκαθιστώ**

εγκατοίκησα ρ. → **εγκαθιστώ**

εγκατοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεων} (λόγ.) η κατοίκηση μέσα σε κάτι ή η εγκατάσταση σε έναν τόπο.

εγκατοικός ρ. αμετβ. [μτγν.] {εγκατοικεις... | εγκατοίκησα} (λόγ.) κατοικός μέσα σε (κάτι): «η *μορφή του εγκατοικεί στην ψυχή μου...*» (εφμ). **έγκαυμα** (το) {εγκαύμ-ατος | -ατα, -άτων} βλάβη στο δέρμα και στους ιστούς του σώματος, που προκαλείται από τη φλόγα τής φωτιάς και γενικότ. από την επίδραση τής θερμότητας ή τη δράση φυσικών παραγόντων (λ.χ. τού ηλεκτρισμού, τής ραδιενέργειας κ.ά.) ή χημικών (λ.χ. οξέων, αλκαλίων κ.ά.): *υπέστη σοβαρά ~* || *καθολικά* | *ελαφρά* ~ || ~ *πρώτου* | *δευτέρου* | *τρίτου βαθμού* (βλ. λ. *βαθμός*) ΣΥΝ. *κάνημο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εγκαίω* < *έγ-* (< εν-) + *καίω*].

εγκουματίας (ο) {εγκουματίων} πρόσωπο που έχει πάθει έγκαυμα. [ΕΤΥΜ. < *έγκαυμα*, -ατός + *παρὰγ.* «πίθημα -ίας, κατ' αναλογίαν προς το *τραυματ-ίας*].

εγκαυστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται μ' την εγκαυστική: ~ *τεχνική* | *ζωγραφική* 2. **εγκαυστική** (η) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. *τεχνική* της αρχαίας ζωγραφικής που βασιζόταν στην τοποθέτηση με πυρακτωμένη λαβίδα χρωμάτων διαλυμένων σε κερι πάνω σε λείες επιφάνειες (λ.χ. από ξύλο, μάρμαρο, ελεφαντόδοντο κ.ά.): οι *προσωπογραφίες φαγιούμ βασίζονται στην ~ επί ξύλου*. ΣΥΝ. *κηρογραφία*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *έγκ-αυστής* < αρχ. *εγκαίω* < *έγ-* (< εν-) + *καίω*].

έγκεται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {μόνο ^νστ.} (λόγ.) (+^ς) βρίσκεται, «υπάρχει (σε κάτι): ο *κίνδυνος ~ στην απείρεια των στελεχών που ανέλαβαν την υλοποίηση τού σχεδίου* || το *παράλογο τής υπόθεσης ~ στο εξής...* || η *διαφορά τους ~ στην ποιότητα* ΣΥΝ. *βρίσκεται*, *συνίσταται*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*, *εξαρτώ*, *συνίσταμαι*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έγκειμαι* < *έγ-* (< εν-) + **ε*Γμαι].

έγκεται - **συνίσταται**. Λογιότερες χρήσεις που εμφανίζονται στον λόγο με τή σημ. *υπαρκτικού* | *συνδετικού* ρήματος (= *βρίσκεται*, *είναι*, *υπάρχει*). Τόσο το **έγκεται** όσο και το **συνίσταται** συντάσσονται με τήν πρόθ. **σε**: *-Πού έγκεται η διαφορά ανάμεσα στους δύο υποψηφίους; -Η διαφορά έγκεται | συνίσταται στο ότι ο ένας κατέχει διδακτορικό δίπλωμα και έχει πλήθος δημοσιεύσεων, ενώ ο άλλος διαθέτει μόνο το πτυχίο του - Η συμβολή του έγκεται | συνίσταται στις προδιαγραφές που έθεσε για την ασφαλή εκτέλεση τού έργου. Ας σημειωθεί ότι, ενώ λέγεται (σε ερώτησης) «**πού έγκεται...**», δεν λέμε «**πού συνίσταται...**» αλλά «**σε τι συνίσταται...**».*

εγκεκριμένος, -η, -ο αυτός που έχει εγκριθεί, που έχει καταστεί έγκυρος με προφορική ή γραπτή δήλωση, πράξη κ.λπ. αρμόδιας αρχής, κρατικού ή άλλου επίσημου φορέα κ.λπ.: ~ *ενέργεια* | *σέδιο* | *δαπάνη* || *βιβλίο* ~ *από το Υπουργείο Παιδείας* ΣΥΝ. *επικυρωμένος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακεκριμένος*, *μετοχή*, *κλίνο*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *εγκρίνω*].

Εγκέλαδος (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. ο αρχηγός των Γιγάντων κατά τή Γιγαντο-

μαχία, τον οποίο φυλάκιζε η Αθηνά κάτω από το ηφαίστειο Αίτνα, από όπου προσπαθώντας να απελευθερωθώ προκαλούσε σεισμούς 2. (μετωννμ.) ο σεισμός, η σεισμική δόνηση: *το χτύπημα τού ~* || *ο ~ χτύπησε μια περιοχή*. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «θουρβώδης», < *ἐν-* (< εν-) + *κείαδος* «θουρβός», για το οποίο βλ. λ. *κελαηδός*].

εγκεντρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκέντριος-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) μολιάζω. — εγκεντρισμός (ο) [αρχ.].

εγκεφαλόγυα (η) [1889] {εγκεφαλογυαίων} ΙΑΤΡ. πόνος τού εγκεφάλου.

εγκεφαλικός -ής, -ό [1871] 1. αυτός που σχετίζεται με τού *εγκέφαλο*: - *νεύρα* | *αρτηρίες* | *έλικες* | *κοιλίες* | *λοβοί* | *στέλεχος* | *φλοιός* | *κτύτταρα* || - *πάθηση* | *αιμορραγία* | *διαταραχή* | *προσβολή* | *θρόμβωση* | *συμφορήση* | *αποπληξία* | *διάσχιση* | *ανομαλία* | *μαλάκυνση* | *βλάβη* | *παράλυση*- ΦΡ. **εγκεφαλικό (επεισόδιο)** η απόφραξη ή η αιμορραγία αιμοφόρου αγγείου που οδηγεί στον εγκέφαλο, με συνέπεια την ανεπαρκή οξυγόνοση του, πράγμα που μπορεί να προκαλέσει βλάβη, λ.χ. παράλυση σε ολόκληρο τμήμα τού σώματος, παράλυση ή απώλεια τής ομιλίας, των αισθήσεων, τής διανοητικής λειτουργίας κ.ά.: *έπαθε εγκεφαλικό βαριάς μορφής* || (για κάτι δυσάρεστο) *μην του το πεις απότομα και πάθει κανένα εγκεφαλικό!* 2. (κατ' επ'ε-κτ.) αυτός που βασίζεται ή θεμελιώνεται στη σκέψη και τη θεωρία, που απαιτεί διανοητική προσπάθεια: ~ *εργασία* ! *έργο* ΣΥΝ. διανοητικός ΑΝΤ. συνασθηματικός 3. (α) (για πρσ.) αυτός που βασίζεται στη λογική, που οι λόγοι και οι πράξεις του είναι προϊόν κυρ. λογικής σκέψης παρά συνασθημάτων ή παρορμήσεων: ~ *παίκτης* | *καλλιτέχνης* | *τύπος* (πβ. λ. *συνασθηματικός, παρορμητικός*) (β) (ειδικότ.) αυτός που βασίζεται σε διανοητική επεξεργασία (και όχι σε βίωμα, στην προσωπική επαφή): *πρόκειται για ~ προσέγγιση* - η καθημερινή εμπειρία όμως μας οδηγεί *άλλοι*. — εγκεφαλικό επίρρ., εγκεφαλικό-κόπτη (η) [1894] (σημ. 2, 3). [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *cérébral*].

εγκεφαλίτιδα (η) [1837] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού εγκεφάλου, που προκαλείται από ιούς, βακτήρια, παράσιτα, μύκητες κ.λπ. ή επέρχεται ως δευτερογενές σύμπτωμα γενικής νόσου. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *encephalite*].

εγκεφαλογράφημα (το) {εγκεφαλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το διάγραμμα όπου απεικονίζονται και καταγράφονται οι διαφορές δυναμικού των εγκεφαλικών κυττάρων και το οποίο χρησιμεύει κυρ. για διαγνωστικούς σκοπούς ΣΥΝ. ηλεκτροεγκεφαλογράφημα. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *encephalograph*].

εγκεφαλικήλη (η) [1839] ΙΑΤΡ. η πρόπτωση τμήματος τού εγκεφάλου από τρύπα τού κρανίου (που προέρχεται συνήθως από σοβαρό τραύμα). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *encephalocèle*].

εγκεφαλομυελίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού εγκεφάλου, που προσβάλλει ταυτόχρονα και τον νωτιαίο μυελό. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *encephalomyelitis*].

εγκεφαλονωτιαίος, -α, -ο [1836] ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό συγχρόνως: - *σύστημα* | *υγρό*. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *cérébro-spinal*].

εγκεφαλοπαθεια (η) [1889] {εγκεφαλοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε οργανική πάθηση τού εγκεφάλου, που οφείλεται σε λόγους μεταβολικούς, στερεοτικούς (λ.χ. από έλλειψη τής βιταμίνης Β), τοξικούς (λ.χ. από επίδραση τού μολύβδου) κ.ά.-ΦΡ. **σπογγώδης εγκεφαλοπαθεια** βλ. λ. *σπογγώδης*. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *encephalopathie*].

εγκέφαλος (ο) {εγκεφάλ-ου | -ων, -ους} 1. ΑΝΑΤ. το ανώτερο, σγκώδες τμήμα τού κεντρικού νευρικού συστήματος, το οποίο περιέχει στην κраниακή κοιλότητα των σπονδυλωτών ζώων και συνιστά το κέντρο όπου ολοκληρώνονται και υφίστανται επεξεργασία όλες οι ζωτικές λειτουργίες τού οργανισμού-αποτελείται από μάζα νευρικών ιστών, οργανωμένων έτσι, ώστε να επιτρέπουν την αντίληψη των ερεθισμάτων των αισθήσεων, τον συντονισμό των κινητικών ωθήσεων και τη λειτουργία τής μνήμης, τής μάθησης και τής συνείδησης: *διάσχιση* | *φλεγμονή* | *έλικες* | *κτύτταρα* | *κάκωση τού ~* || *εγχείρηση για την αφαίρεση όγκου από τον ~* || *μαλάκυνση εγκεφάλου* || *τελικός* ~ (βλ. λ. *τελικός*) ΣΥΝ. μυαλό 2. ο νους, η διανοητική συγκρότηση (κάποιου), ο τρόπος σκέψης-ΦΡ. (α) (οικ.-μειωτ.) (*έχει*) *κάλο στον εγκέφαλο* είναι ανόητος, ανισόρροπος ή ξεροκέφαλος: *πού να συζητήσεις μαζί του, αυτός έχει -!* (β) *πλύση εγκεφάλου* η συνεχής προπαγάνδα που ασκείται υπέρ ή κατά πρόσωπου, κοινωνικής ομάδας ή πράγματος και η οποία στοχεύει στη διαμόρφωση συγκεκριμένης στάσης (θετικής ή αρνητικής) απέναντι τους: η *συνεχής επανάληψη ενός διαφημιστικού μηνύματος κάνει ~ στο καταναλωτικό κοινό* || *τον χουν κάνει ~ στο κόμμα του και βλέπει τα πάντα μονόπλευρα* 3. (μτφ.) αυτός που οργανώνει και κατευθύνει (δύσκολο εγχείρημα, επιχείρηση κ.λπ., συνήθ. χωρίς να λαμβάνει ο ίδιος μέρος), το πρόσωπο που συλλαμβάνει τις ιδέες και καθορίζει τον τρόπο δράσεως: ο ~ τής *συμμορίας* || *στρατιωτικός/οικονομικός/επιχειρηματικός* | *διπλωματικός* | *στρατηγικός* —| ο — τής *επανάστασης* | *τού κινήματος* | *τής ληστείας* ΣΥΝ. ιθύνων νους 4. (παλαιότ.) **ηλεκτρονικός εγκέφαλος** ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (βλ.λ.) ΣΥΝ. κομπιούτερ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM, αρχ. < *ἐν-* (< εν-) + *-κέφαλος* < *κεφαλή*]. Η *πλύση εγκεφάλου* είναι απόδ. τού αγγλ. *brainwashing*].

εγκεφαλοσκόπηση (η) {η-κ, -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανατομική εξέταση τού εγκεφάλου. Επίσης **εγκεφαλοσκοπία**. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *encephaloscopy*].

εγκεχυμένος, -η, -ο → **εγγέω**

εγκιβώτιζω ρ. μετβ. [1889] {εγκιβώτιος-α, -τηκα, -μένος} 1. (λόγ.-σπάν.)

βάζω (κάτι) μέσα σε κιβώτιο και το κλείνω 2. ΤΕΧΝΟΛ. διενεργώ εγκιβωτισμό (βλ. λ., σημ. 2) 3. (λογот.) ενθέτω αφήγηση σε άλλη. [ETYM; < *εγ-* (< εν-) + *κιβώτιος* < *κιβώτιο*, απόδ. τού γαλλ. *encasser*, ο λογот. όρ. αποδίδει το αγγλ. *embed*].

εγκιβωτισμός (ο) [1884] 1. (λόγ.-σπάν.) η τοποθέτηση αντικειμένου σε κιβώτιο 2. ΤΕΧΝΟΛ. η απομόνωση τμήματος τού πυθμένα από το νερό κατά τη θεμελίωση τεχνικών έργων στον βαθύ θάλασσης ή λίμνης, στην κοίτη ποταμού κ.λπ., που συνίσταται στη βύθιση τεράστιων κιβωτιών, με ορθογώνια ή κυκλική διατομή, τα οποία χρησιμοποιούνται ως κέλκφος για την κατασκευή τού υπολοίπου έργου 3. (στη θεωρία τής λογοτεχνίας) η ένθεση μιας αφήγησης («ενηκευμέ-νη» | «εγκιβωτισμένη» αφήγηση) σε μια άλλη-η τοποθέτηση ή η παρεμβολή αφήγησης σε εσωτερικό άλλης ευρύτερης, εξωτερικής («πλαισιωμένη» αφήγηση): *συχνοί είναι οι ~ στον Ηρόδοτο*. [ETYM, Απόδ. τού γαλλ. *encasement*].

εγκλεισμο (το) {εγκλείσμο-ατος | -ατα, -άτων} ΟΡΥΚΤ. μικροσκοπικό σώμα σε στερεή, υγρή ή αέρια κατάσταση, που εγκλείεται στους κρυστάλλους διαφόρων ορυκτών. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *inclusion*].

εγκλεισμός (ο) το κλείσιμο, ο περιορισμός κάποιου σε κλειστό χώρο (σφραγιστικό κατάσταση, ίδρυμα κ.λπ.): ο ~ *κάποιου σε ψυχιατρείο* | *στη φυλακή* | *σε άσυλο*. Επίσης **εγκλείση** (η) [μεσν.]. [ETYM, μτγν. < αρχ. *εγκλείω* < *ἐγ-* (< εν-) + *κλείω*].

εγκλειστος, -η, -ο {εγκλείστω-ου | -ων, -ους} 1. αυτός που δεν έχει ελευθερία κινήσεων και που έχει περιοριστεί σε κλειστό χώρο: (συνήθ. ως ουσ.) *οι ~ των φυλακών Κορυδαλλού* ΣΥΝ. περιορισμένος, φυλακισμένος 2. (στην οδοντιατρική) (για δόντι) που εμποδίστηκε να βγει από διπλανά δόντια ή από οστό τής γνάθου: ~ *φρονιμίτης* || *εξαγωγή εγκλείστων* 3. (παλαιότ. για έγγραφα, χαρτιά, χαρτονομίσματα κ.λπ.) αυτός που κλείνεται στον ίδιο φάκελο με επιστολή: ~ *επιταγή* | *αναφορά* ΣΥΝ. εσώκλειστος. — εγκλειστος επίρρ. [ETYM, μτγν. < αρχ. *εγκλείω*].

εγκλείστρα (η) [μτγν.] {εγκλείστρών} κάθε κλειστός χώρος, ιδ. σπηλιά, όπου μοναχέι ένας ασκητής ΣΥΝ. ερημητήριο. Επίσης **εγκλείστρο** (το) [μεσν.].

εγκλείω ρ. μετβ. {ενκλείω, εγκλείσθηκα (μτχ. εγκλείσθεις, -εισα, -έν), εγκλείσμένος} (λόγ.) 1. κλείνω, περιορίζω (σε κλειστό χώρο, ειδικότ. σε σφραγιστικό κατάσταση): ~ σε *ίδρυμα* ΣΥΝ. φυλακίζω · 2. (ειδικότ. για έγγραφα, χαρτιά κ.λπ.) τοποθετώ μαζί με επιστολή, κλείνω σε φάκελο επιστολής: ~ *επιταγή* | *αναφορά* ΣΥΝ. εσώκλειω 3. (μτφ.) εμπιέχω: *τα πύματα του εγκλείουν υψηλές ιδέες και ιδανικά* ΣΥΝ. περιέχω, εμπιέχω, (συμ)περιλαμβάνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM, αρχ. < *ἐγ-* (< εν-) + *κλείω* «κλείνω»].

εγκλήμα (το) {εγκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΝΟΜ. κάθε πράξη άδικη, καταλογοστή, προβλεπόμενη και τιμωρούμενη με ποινή από τον νόμο: *ειδεχθές* | *τυχερό* | *ανεξήγηστο* | *πολιτικό* | *άγριο* | *αποτρόπαιο* | *σαντακίο* | *προμελετημένο* | *σεξουαλικό* ~ || ~ *εσχάτης προδοσίας* || *δίωξη* | *εξήγηση* | *διαλεύκανση εγκλήματος* || ~ *κατά τής ζωής* | *τής ιδιοκτησίας* | *τής τιμής* | *τής γενετήσιας ελευθερίας* || ~ *με δόλο* | *από αμέλεια* || *αποδοχή προϊόντων εγκλήματος* ΣΥΝ. εγκληματική ενέργεια-ΦΡ. (α) **σώμα τού εγκλήματος** (λατ. *corpus delicti*) βλ. λ. *σώμα* (β) **τόπος τού εγκλήματος** ο χώρος στον οποίο διαπράχθηκε το έγκλημα: ο *δολοφόνος γυριέει πάντοτε στον ~* (γ) **αναπαράσταση εγκλήματος** βλ. λ. *αναπαράσταση* (δ) **εγκλημα καθοδούσεως** βλ. λ. *καθοδούση* (ε) **εγκλημα και τιμωρία** (από το ομόνυμο μυθιστόρημα τού Φ. Ντοστογιέφσκι) για περιπτώσεις στις οποίες μια εγκληματική ή γενικότ. κακή πράξη βρίσκει τη δικαιο τιμωρία τής (στ) **εγκλημα πόλεμου** βλ. λ. *πόλεμος* (ζ) **οργανωμένο εγκλημα** η παράνομη δράση των κυκλωμάτων του υποκόσμου (η) **διαρκές εγκλημα** εγκλημα τού οποίου η ενέργεια τής πράξης (τού εγκλήματος) συνεχίζεται και μετά την τέλεση του (θ) **στιγμαίο εγκλημα** εγκλημα το οποίο τελειούται, π.χ. ο φόνος 2. (καθημ.-εκφραστ.) πράξη που θεωρείται κακή, ανεπίτρεπτη: είναι ~ να μην *αφήνεις τα παιδιά σου να συνεχίσουν το σχολείο!* || η *φοροδιαφυγή αποτελεί ~ κατά τού κοινωνικού συνόλου* ΣΥΝ. σφάλμα, άδικια. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, εγκληματό. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «κατηγορία», < *εγκάλο* «πρόσωπτο» κατηγορία (σε κάποιον)». Ήδη αρχ. η σημ. «αξιόπονη πράξη»].

εγκληματίας (ο/η) [1826] {εγκληματιών} δράστης εγκλήματος: *στυγνός/αμοχαρής/αδίστακτος/στυγερός!* *παράφρονι! απεχθής* | *κοινός* ~ ΦΡ. **εγκληματίας πόλεμου** πρόσωπο που διαπράττει εγκλήματα πόλεμου (βλ. λ. *πόλεμος*) ΣΥΝ. κακούργος, κακοποιός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, εγκληματό.

εγκληματικός, -ής, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με το εγκλημα: ~ *σκοπός* | *κρούσμα* | *έργο* | *όργανο* | *ενέργεια* 2. αυτός που δείχνει τάση για εγκλημα ή θυμίζει εγκληματία: ~ *φουσιγονομία* | *φύση* | *ένστικτο* | *πρόσωπο* | *τόπος* 3. αυτός που οδηγεί σε μεγάλο κακό: από ~ *αμέλεια* *των κατασκευαστών κατέρρευσε τμήμα τής γέφυρας* || ~ *αδιαφορία* | *πράξη* | *ενέργεια* | *πατάλλη* | *πολιτική* | *διαχείριση* | *παράλειψη* | *άγνοια* | *συμφωνία* | *σκεωορία* | *επιχείρηση* | *ελαφρότητα*. — εγκληματικ-ά | -ός [μεσν.] επίρρ.

εγκληματικότητα (η) [1840] {χωρ. πληθ.} 1. η ροπή προς εγκληματικές πράξεις και η διάπραξη τους: η - *των ανηλίκων οφείλεται συχνά στην έλλειψη οικογενειακής καθοδήγησης* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των εγκληματικών πράξεων που διαπράττονται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο: *ραγδαία αύξηση τής ~* || *παιδική* | *εφηβική* ~ ΣΥΝ. παρα-βατικότητα-ΦΡ. **δείκτης εγκληματικότητας** ο δείκτης που απεικονίζει τη σχέση μεταξύ τού πληθυσμού μιας χώρας και τού αριθμού των εγκλημάτων που καταγράφονται επίσημος σε αυτήν σε ορισμένη χρονική περίοδο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματό*. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *criminalité*].

εγκληματογόνος, -ος/-α, -ο αυτός που ευνοεί την ανάπτυξη εγκληματικής δράσης: «το μετρό, όπως δεν μπορεί να είναι ένας επιτηρούμενος και αστυνομικατούμενος χώρος, έτσι δεν πρέπει να μεταβληθεί σε ~ εστία» (εσφμ.). [ETYM. < έγκλημα, -ατός + γόνος, πβ. κ. καρκινο-γόνος, νοσο-γόνος]. **εγκληματογραφία** (η) {χωρ. πληθ.} η περιγραφή και η κατάταξη των εγκλημάτων.

εγκληματολογία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η ἔπιστήμη που έχει ως αντικείμενο το έγκλημα από νομικής και κοινωνιολογικής απόψεως, καθώς και τις μεθόδους πρόληψης και καταστολής του. — **εγκληματολόγος** (ο/η) [1840], **εγκληματολογικός**, -ή, -ό [1887], εγκληματολογικούς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματολόγος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. criminologie (νόθο συνθ.).] **εγκληματολόγος** ρ. αμετβ. [1864] {εγκληματολ.} | εγκληματολ. 1. διαπράττω έγκλημα 2. (καθμν.-εκφραστ.) ενεργώ με τρόπο ανεπίτρεπτο, επιζήμιο (κυρ. για το κοινωνικό σύνολο): *εγκληματούν οι κατασκευαστές τέτοιων κακών δρόμων* || *αυτός ο γλύπτης εγκλημάει κατά της αισθητικής!* ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *παράνομο*.

εγκλημάτω - εγκλημάτιος - εγκλημάτιος - εγκληματολόγος.

Μολονότι η λ. *έγκλημα* είναι αρχαία, τόσο το *εγκλημάτιος* όσο και το *ρήμα* *εγκλημάτω* είναι νεότεροι σχηματισμοί, το πρώτο του 1826, το δεύτερο του 1864. Από το αρχαίο *εγκλημάτιος* πλάστηκε το 1840 η *εγκληματολόγος* και συγχρόνως το *εγκληματολόγος*. Στην Αρχαία πλάστηκε και η *εγκλημάτιος* με τη σημ. του «εγκάλω κάποιον στο δικαστήριο για τη διάπραξη αδικήματος». Με την ίδια σημ. πλάστηκε σε νεότερους χρόνους (1849) και ρ. *εγκλημάτω* τοπιοί. Με τη σημ. του «διαπράττω έγκλημα» πλάστηκε από το *έγκλημα* το *εγκλημάτω*, το οποίο, πάντως, δεν έχει σχηματιστεί σωστά, αφού από τα ουσιαστικά σε -μα παράγονται κανονικώς *ρήματα* σε -ίζω: βήμα - βηματίζω, γέμα - γευματίζω, ανάθεμα - αναθεματίζω, σχήμα - σχηματίζω, χρώμα - χρωματίζω κ.λπ., άρα και *έγκλημα* - εγκλημάτιω. Ωστόσο, για μια ακόμη φορά η χρήση -έστω και εσφαλμένη- επικράτησε του ορθού. Όλοι λένε και γράφουν *εγκλημάει* (ο τάδε).

έγκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. η καταγγελία αδικήματος από τον παθόντα με απαίτηση τιμωρίας του δράστη: ΦΡ. *κατ' έγκληση* κατόπιν έγκλήσεως εκ μέρους του παθόντος, το *αδίκημα αυτό διώκεται* - ΑΝΤ. *επιταγέλιτος*. — **έγκλητικός**, -ή, -ό. [ETYM. < μτρν. *εγκλήσις* «κατηγορία, καταγγελία» < αρχ. *εγκάλω*].

έγκλητήριο (το) [1833] {εγκλητήρι-ου | -ων} ΝΟΜ. το έγγραφο που κοινοποιείται στον κατηγορούμενο πριν από τη δίκη και περιέχει συνοπτικά την κατηγορία που του αποδίδεται ΣΥΝ. κλητήριο θέσπισμα.

έγκλητικός, -ή, -ό → **έγκληση**

εγκλημάτιω ρ. μετβ. [1860] {εγκλημάτιος-α, -τηςκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. *συνηθίζω* (ζωντανό οργανισμό) να επιβιώνει και να αναπτύσσεται σε ξένο (προς αυτόν) κλίμα: *επιστήμονες εγκλημάτιζαν μία εξωτική ποικιλία φυτού στο κλίμα της Ευρώπης* - (μεσοπαθ. *εγκλημάτιζομαι*) (για πρόσ.) 2. *προσαρμόζομαι* σε ξένο κλίμα, σε καινούργιες κλιματολογικές συνθήκες: «το φυτό αυτό *εισήχθη στην Ελλάδα τον 19ο αι. και εγκλημάτισκε εύκολα και γρήγορα*» (εσφμ.) || *ένας Νοτιοανατολικά δύσκολα εγκλημάτιζεται στις συνθήκες της Β. Ευρώπης* 3. *συνηθίζω* σε νέο τρόπο ζωής, νέο περιβάλλον: *δεν έχει εγκλημάτισει ακόμη στο καινούργιο του σχολείο ΣΥΝ. εξοικειώομαι, προσαρμόζομαι*. — **εγκλημάτιος** (ο) [1857] κ. **εγκλημάτιος** (η) [1868]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*.

[ETYM. < εγ- (< εν-) + κλιμάτιω < κλίμα, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *acclimater* (νόθο συνθ.).]

εγκλίνωμαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΓΛΩΣΣ. (για λέξη) αποβάλλω τον τόνο μου ή τον αναβιβάζω στην τελευταία συλλαβή της προηγούμενης λέξης: *οι πλάιοι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας (λ.χ. μου, σου, του κ.λπ.) τις περισσότερες φορές εγκλίνονταν π.χ. «ο άνθρωπος μου»*. [ETYM. αρχ. < εγ- (< εν-) + κλίνω].

έγκλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΓΛΩΣΣ. (α) (για ρήματα) μορφολογική κατηγοριοποίηση των τύπων του ρήματος ανάλογα με τον σχηματισμό τους (ληκτικά μορφώματα, δείκτες), η οποία χρησιμοποιείται για τη δήλωση των διαφόρων τρόπων κατά τους οποίους διατίθεται ο ομιλητής απέναντι σε αυτό που δηλώνει το ρήμα: οι *έγκλισεις* δηλ. είναι κύρια, γραμματικοποιημένη μορφή δήλωσης της τροπικότητας (βλ. λ.) πβ. και σχέση φωνής - διάθεσης ρημάτων (βλ. λ. φωνή): *οι ~ της Ν. Ελληνικής είναι η οριστική, η υποτακτική και η προστακτική* (Γραμματική Μ. Τριανταφυλλίδη) (β) *έγκλιση τόνου* το φαινόμενο κατά το οποίο λόγω της στενής συνεκφοράς δύο λέξεων ο τόνος της δεύτερης αποβάλλεται και είτε αναβιβάζεται στη λήγουσα της πρώτης (π.χ. το *αυτοκίνητο της*) είτε, εφόσον η προηγούμενη λέξη η τονίζεται στη λήγουσα ή την παραλήγουσα, σιγάτα (π.χ. η *ζωή μου, το χέρι σου, δός το*). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *ευκτική, ίσως, κλίνω*. [ETYM. < αρχ. *εγκλίσω* < *έγκλινω*. Οι γλωσσ. σημ. απαντούν ήδη στους γραμματικούς της Ελληνιστικής Περίοδου].

εγκλιτικός, -ή, -ό [μτρν.] ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με την έγκλιση του τόνου ή τις έγκλισεις του ρήματος: ~ *τύπος* 2. (α) *εγκλιτική λέξη* κ. *εγκλιτικό* (το) λέξη που σχηματίζει είναι τονικά ενότητα με την προηγούμενη της και, ως εκ τούτου, αποβάλλει τον τόνο της, ο οποίος σιγάτα ή αναβιβάζεται στη λήγουσα της προηγούμενης: στη Ν. Ελληνική είναι κυρ. οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών και των κτητικών αντωνυμιών (μου, σου, του, με, σε, μας, σας, τον, την, το, τον, τους), π.χ. *άκουσε με* || *μίλα μου* || *βλέποντας τον* ΑΝΤ. *προκλιτική λέξη* | *προκλιτικό* (βλ. λ. *προκλιτικός*) (β) *εγκλιτική αντι-*

κατάσταση βλ. λ. *αντικατάσταση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, προσωπικός, κλίνω*. **εγκλωβίζω** ρ. μετβ. {εγκλώβισ-α, -τηςκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κλείνω, περιορίζω σε πολύ μικρό χώρο: *εχθρικές δυνάμεις εγκλωβίσαν συμμαχική περίπολο σε στενό πέρασμα και την αιχμαλώτισαν* || *αρκετοί ένοικοι πολυκατοικιών εγκλωβίστηκαν στους ανελκυστήρες λόγω της ξαφνικής διακοπής ρεύματος ΣΥΝ. εγκλείω, αποκλείω* 2. (μτρφ.) οδηγώ κάποιον σε κατάσταση από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει: *οι υπερβολικές απαγορεύσεις εγκλωβίζουν το παιδί και τον αφαιρούν τη διάθεση να αναλάβει πρωτοβουλίες* || *έχει εγκλωβιστεί στην καθημερινότητα και αδυνατεί να δει τα υπαρξιακά του προβλήματα ΣΥΝ. αιχμαλωτίζω, παγιώνω* 3. **εγκλωβισμένοι** (οι) (α) χαρακτηρισμός που αποδόθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '90 στους μικροεπενδυτές που εισήλθαν στη χρηματιστηριακή αγορά όταν ο δείκτης του Χρηματιστηρίου Αθηνών ήταν σε υψηλά επίπεδα και στη συνέχεια, λόγω της πτώσης του και της παρατεταμένης παραμονής του σε χαμηλά επίπεδα, απώλεσαν σημαντικό μέρος του κεφαλαίου τους και αναγκάστηκαν να παραμείνουν προσδοκώντας την ανάκαμψη του Χρηματιστηρίου (β) οι Έλληνες Κύπριοι οι οποίοι εγκλωβίστηκαν στις εστίες τους στη Β. Κύπρο, την οποία κατέλαβαν οι Τούρκοι εισβολείς το 1974.

[ETYM. < εγ- (< εν-) + -κλωβίζω < κλωβός, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *encager*].

εγκλωβισμός (ο) 1. το κλείσιμο, η παγιόευση σε πολύ μικρό χώρο: ~ *σε ασανσέρ* || (μτρφ.) «ο ~ του μικροαστού σε εγροιστικά μικροεπιμόρφοντα» || ο — τον αυτοκινήτων στον δρόμο τους λόγω της αυξημένης κίνησης 2. (μτρφ.) ο περιορισμός χωρίς δυνατότητα διαφυγής, η παγιόευση κάποιου σε ανεπιθύμητη κατάσταση: *ο δημοσιογράφος μίλησε για ~ της πολιτικής ζωής σε μια παρατεταμένη κρίση* || «η παράδοση δεν πρέπει να είναι ~ σε σχήματα του παρελθόντος» (εσφμ.) || «η κυβέρνηση προσπαθεί να αποφυγή τον ~ της σε έναν διάλογο με προκατασκευασμένες λύσεις» (εσφμ.) || ο ~ μικροεπενδυτών στο Χρηματιστήριο λόγω της ξαφνικής και συνεχούς πτώσεως του δείκτη.

εγκόλλημα (το) → **εγκολλάω**

εγκόλληση (η) → **εγκολλάω**

εγκόλλητος, -η, -ο [1889] (λόγ.-σπών.) αυτός που έχει κολληθεί, που έχει προσκομιστεί με κολλητική ουσία: ~ *ψηφίδα* | *πετράδι ΣΥΝ. συγκολλημένος*, **εγκολλάω** ρ. μετβ. [μτρν.] {εγκολλάς... | εγκολλά-ησα, -ώμαι, -άσαι... -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) *προσαρμόζω* σταθερά (αντικείμενο) μέτα σε άλλο χρησιμοποιώντας κολλητική ουσία: ~ *ψηφίδα* | *πετράδι* ΑΝΤ. *αποκολλάω*. — **εγκολλητική** (η) [μτρν.] κ. **εγκόλλημα** (το) [1896].

εγκόλλω (το) {εγκολλί-ου | -ων} 1. περιληπτικό βιβλίο μικρού συνθ. σχήματος, που περιλαμβάνει βασικές και εκλαϊκευμένες γνώσεις, οδηγίες, κανονισμούς κ.λπ. για ορισμένη επιστήμη, τέχνη, διδασκαλία κ.λπ.: *το ~ του ευέλπιδος* | *του κηπουρού* | *του μελισσοκόμου ΣΥΝ. εγχειρίδιο* 2. (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε θεωρείται ότι περιέχει βασικές οδηγίες για πράξη ή συμπεριφορά: 3. κόσμημα ή διακριτικό που κρέμεται με αλυσίδα από τον λαιμό και φθάνει μέχρι το στήθος: *απλό* | *πολύτιμο* | *περίτερο* ~ || *αρχιερατικό* ~ (που εικονίζει τον Χριστό, συμβολίζοντας την αρχιερατική εξουσία) 4. το φυλαχτό ΣΥΝ. (λαϊκ.) *γκόλλι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ETYM. Ουδ. του αρχ. επιθ. *έγκόλλιος* < εγ- (< εν-) + -κόλλιος < κόλλω. Βλ. κ. *γκόλλι*].

εγκολώνωμαι ρ. μετβ. αποθ. {εγκολώ-θηκα, -μένος} (λόγ.) *αποδέχομαι, υποθέτω*: ~ *αρχές* | *ιδέες* | *απόψεις* | *γνώμη* | *κληρύματα ΣΥΝ. ενστερνίζομαι, ασπάζομαι*. — **εγκόλλωση** (η) [1874]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αγκαλιάζω, πληρώ*.

[ETYM. < αρχ. *εγκολούμαι* (-ό-), αρχική σημ. «κλείνω μέσα μου, αγκαλιάζω», < εγ- (< εν-) + -κολούμαι < κόλλω>].

εγκοπή (η) η εσοχή στην επιφάνεια αντικειμένου που προορίζεται για αντιστοίχη προεσοχή άλλου αντικείμενου: *για να συναρμολογησει το παιχνίδι, τοποθετήστε τα κομμάτια στις κατάλληλες ~ της βάσης*.

[ETYM. μτρν. < αρχ. *εγκόπτω* < εγ- (< εν-) + κόπτω. Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. με τη σημ. «πρόσκομμα, εμπόδιο», *Α' Κορινθ. 9, 12*: *ίνα μη τίνε εγκοπήν δόμεν τον εὐαγγελίω του Ἰησοῦ*].

εγκόσμιος, -α, -ο [μτρν.] 1. αυτός που βρίσκεται ή ανήκει στον γήινο, υλικό κόσμο: ~ *αγαθά* | *πειρασμός* | *ζωή* | *πράγματα ΣΥΝ. επίγειος, κοσμικός* ΑΝΤ. (επιθουράνιος, υπερκόσμιος, υπερφυσικός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει περιορισμένη διάρκεια, που υπόκειται στη φθορά ΣΥΝ. εφήμερος, φθαρτός ΑΝΤ. αιώνιος, άφθαρτος 3. **εγκόσμια** (τα) {εγκόσμιων} τα πράγματα του κόσμου τούτου, γενικότε. η καθημερινή ζωή και ο κόσμος της- ΦΡ. **εγκαταλείπω** | **απαρνούμαι** *τα εγκόσμια* βλ. λ. *απαρνούμαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, -ης, -ης, -ες.

εγκράτεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ολιγάρκεια και η κυριαρχία στις επιθυμίες και στα πάθη: τη *ζωή του χαρακτηρίζει η ~* ΑΝΤ. *ασωτία, φιληδονία, αποχαλίνωση*.

εγκρατής, -ής, -ές {εγκρατ-ούς} -είς (ουδ.-ή): *εγκρατέστ-ερος, -ατός* (λόγ.) 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα, ολιγάρκεια και κυριαρχία στα πάθη του: *διάγω βίο ~* 2. (ειδικότε.) αυτός που απέχει από τις υλικές απολαύσεις και ιδ. από τις σαρκικές ηδονές ΑΝΤ. άσποτος, έκδοτος, φιληδόνος · 3. αυτός που γνωρίζει κάτι καλά, που το κατέχει: είναι ~ *της ελληνικής γλώσσας*. — *εγκρατεύομαι* ρ. αμετβ. [αρχ.] (σημ. 1, 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < εγ- (< εν-) + κρατής < κράτος>].

εγκρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέκρινα, εγκρίθηκα (λόγ. ενεκρίθην, -ης, -η..., μτρ. εγκρίθεις, -είσα, -έν), εγκεκριμένος} 1. εκφράζω θετική κρίση (για κάποιον), αποδέχομαι: *η μάνα της δεν τον εγκρίνει για γαμπρό* || *τις προθέσεις του τις θεωρώ καλές, τις πράξεις του όμως δεν τις ~*

ΣΥΝ. επιδοκιμάζω, ἐπιδοκίμω ANΤ. αποδοκιμάζω, κατακρίνω, απορρίπτω 2. (για επίσημο φορέα, αρμόδιο πρόσωπο, υπηρεσία κ.λπ.) δίνω συγκατάθεση σε (κάτι), επιτρέπω, καθιστώ (κάτι) έγκυρο και ενεργό: το Πρωτοδικείο Αθηνών ενέκρινε σήμερα την ίδρυση τριών νέων σωματείων || οι σύνεδροι ενέκριναν σχετικό ψηφίσμα || ~ δαπάνες | κονδύλια | προσλήψεις | πρόταση | τον προϋπολογισμό ANΤ. ακυρώνω, απορρίπτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, εν-, μετοχή.

έγκριση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η αποδοχή, η σύμφωνη γνώμη (προς κάτι): τέτοιες ενέργειες δεν έχουν την ~ μου 2. η αποδοχή από αρμόδιο φορέα, η επίσημη συγκατάθεση (σε κάτι): το θέμα τελεί υπό την ~ των αρμόδιων υπουργών || η πρότασή μας έλαβε ~ από την αρμόδια υπηρεσία || δίνω | ζητώ την ~ κάποιου || η ~ του προϋπολογισμού από τη Βουλή ANΤ. απόρριψη, ακύρωση 3. (συνεκδ.) το ειδικό έγγραφο με το οποίο ανακοινώνεται ότι εγκρίνεται (κάτι): θα σας επιτρέψω να προχωρήσετε, μόλις λάβω την ~ του υπουργείου. — εγκριτικός, -ή, -ό [1886].

έγκριτος, -η, -ο αυτός που έχει γνωσμένο κύρος, αξία, που διακρίνεται για το καλό του όνομα, την καλή του φήμη: ~ εφημερίδα || ~ δημοσιογράφος | αναλυτής | δικηγόρος | επιστήμονας | καθηγητής ΣΥΝ. διακεκριμένος, διαπρεπής, επίλεκτος, επιφανής, εξαιρετός, ευπόληπτος ANΤ. ανυπόληπτος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εγκρίνω].

εγκρίπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέκρινυα, εγκρίφθηκα, εγκεκρυμμένος} (λόγ.-σπάν.) κρύβω (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο).

εγκύκλιος (η) {εγκυκλί-ου | -ων, -ους} ἑπιστολή, αγγελία ή διαταγή γενικού περιεχομένου, που απευθύνεται από δημόσια συνήθ. υπηρεσία σε πολλούς ταυτόχρονους παραλήπτες, υφιστάμενα όργανα ή αρχές και αναφέρεται στην ερμηνεία ΤΩΝ νόμων ή στην ενιαία αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων ή ζητημάτων: με σχετική ~ το Υπουργείο Υγείας συνιστά στους γιατρούς να παρακολουθήσουν το διεθνές ιατρικό συνέδριο || στέλνω | αποστέλλω | συντάσσω | εκδίδω | κοινοποιώ ~ || ερμηνευτικά ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, απανταχούσα. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επιθ. εγκύκλιος (βλ. λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. circulaire (administrative)].

εγκύκλιος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που απευθύνεται σε όλους, που έχει γενική σημασία ή παρουσιάζω καθολικό ἄνδιαιρέν. ~ διαταγή ΣΥΝ. γνικός, καθολικός ANΤ. ωδικός, μερικός-ΦΡ. (α) εγκύκλιος παιδεία | εγκύκλιες σπουδές | εγκύκλιο γράμματα η γενική μόρφωση, αυτή που προσφέρει τις βασικές γενικές γνώσεις και προηγείται της επιστημονικής εξειδίκευσης (β) εγκύκλιο μαθήματα τα μαθήματα που ανήκουν ή αποτελούν μέρος της εγκυκλίου παιδείας. [ΕΤΥΜ αρχ. < Vφ: (< εν-) + -κύκλιος < κύκλος].

εγκυκλοπαίδεια (η) {εγκυκλοπαιδείων} 1. σύγγραμμα, συνήθ. σε περισσότερους του ενός τόμους, που περιέχει συνοπτικούς και σε αλφαβητική σειρά το σύνολο της ανθρώπινης γνώσης, δηλ. άρθρα για κάθε θέμα και τομέα του επιστητού-ΦΡ. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ζωντανή | κινητή εγκυκλοπαίδεια πρόσωπο με ευρύτητα γνώσεων, παντογνώστης, πολύεργος 2. (ειδικότερ.) παρόμοιο συνοπτικό έργο, που αναφέρεται στις γνώσεις ορισμένης επιστήμης, ἑνα γνωστικό αντικείμενο, το οποίο και εξετάζει από όλες τις πλευρές: ιατρική | φυσική | πολιτική | γεωγραφική | ιστορική ~. Επίσης (πάλαιότερ.) εγκυκλοπαίδεια [1710]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. encyclopédie < νεολατ. encyclopaedia < μτγν. εγκυκλοπαίδεια, που θεωρείται εσφαλμ. γραφή αντί του μτγν. εγκύκλιος παιδεία].

εγκυκλοπαίδεια ή εγκυκλοπαιδεία: Από το εγκύκλιος παιδεία

πρωτοαπαντά στον αρχαίο συγγραφέα Κοϊντιλιανό η λ. εγκυκλοπαίδεια, που θεωρείται από τους φιλόλογους εσφαλμένη γραφή αντί του «εγκύκλιος παιδεία». Επωδή (στην Αρχ. Ελληνική) το -α στο παιδεία ήταν μακρό, ο κανονικός τονισμός του συνθέτου εγκυκλοπαίδεια είναι στην παραλήγουσα (σύμφωνα με τον κανόνα ότι, όταν η λήγουσα είναι μακρά, δεν τονίζεται η τρίτη συλλαβή, η προπαραλήγουσα). Άρα, το σωστό είναι εγκυκλοπαιδεία (πβ. προπαιδεία, υπνοπαιδεία). Ωστόσο, αναλογικώς προς τα πολλά ουσιαστικά σε -εια τα οποία τονίζονταν στην προπαραλήγουσα (κυρίως ως παράγωγα επιθέτων σε -ης μ' βραχύ το -α του -εια), σχηματίστηκε και τ. εγκυκλοπαίδεια, όπως ευγένεια (< ευγενής), ασέβεια (< ασεβής), αμάθεια (< αμαθής), αντιπάθεια (< αντιπαθής), αλήθεια (< αληθής), κακοήθεια (< κακοήθης), συνήθεια (< συνήθης) κ.τ.δ., ο οποίος τελικά επικράτησε.

Η λ. εγκυκλοπαίδεια, έστω και ως εσφαλμένη ανάγνωση, μέσω του λόγιου λατινικού encyclopaedia (1508), πέρασε στη Γαλλική (1532) ως encyclopédie και από αυτήν σε όλες τις γλώσσες της Ευρώπης (16ος αι.). Το 1710 πρωτοαπαντά η λέξη και στην Ελληνική, στη Φιλολογική Εγκυκλοπαίδεια, έργο του ιερωμένου και σχολάρχη του Φλαγκριανού Ελληνομουσείου της Βενετίας Ιωάννη Πατούσα. Με τον όρο «εγκύκλιος παιδεία» νοείται «η παιδεία που περιλαμβάνει όλο τον κύκλο των γνώσεων». Κατά τον Βυζαντινό συγγραφέα Ζωναρά, «εγκύκλιος: η γραμματική, η ποιητική, η ρητορική, η φιλοσοφία, η μαθηματική και απλώς πάσα τέχνη και επιστήμη δια το περιμένα ταύτα τους σοφούς ως διά τίνος κύκλου». Κατά το εγκυκλοπαίδεια σχηματίστηκε και τ. προπαιδεία αντί του αρχαίου ήδη προπαιδεία «τα προπαρασκευαστικά μαθήματα που έπρεπε να διδασχθεί ο μαθητής προτού παρακολουθήσει τη διαλεκτική».

εγκυκλοπαιδικός, -ή, -ό [1659] 1. αυτός που σχετίζεται με την εγκύκλιο παιδεία, με γνώσεις από διάφορους χώρους: ~ μόρφωση | παι-

δεία | γνώσεις || στο μάθημα της φυσικής οι μαθητές διδάσκονται τον νόμο της βαρύτητας, για την ~ τους ενημέρωση μαθαίνουν και για τον Νεύτωνα, ο οποίος τον διατύπωσε 2. αυτός που σχετίζεται με την εγκυκλοπαίδεια (σημ. 1) και το περιεχόμενό της: ~ λήμμα | λεξικό (συνοπτική εγκυκλοπαίδεια) 3. (ειδικότερ.) αυτός που σχετίζεται με πληροφορίες γενικού και ειδικού ενδιαφέροντος αναφορικά με όρο, πράγμα κ.λπ. (κατ' αντιδιαστολή προς τη γλωσσική ερμηνεία του, την απόδοση της σημασίας του): το λεξικό αυτό περιέχει και ~ στοιχεία 4. εγκυκλοπαιδικό (οι) οι εγκυκλοπαιδιστές (βλ. λ.). — εγκυκλοπαιδικά επίρρ., εγκυκλοπαιδικότητα (η) [1872] (σημ. 1). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédique].

εγκυκλοπαιδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. η συστηματική και μέχρι υπερβολής προσπάθεια να αποκτήσει κανείς εγκυκλοπαιδικές γνώσεις (συχνά για λόγους επιδεικτικούς και χωρίς κριτική επεξεργασία τους): τα κείμενα του μαρτυρούν έναν στενό, μη ανούσια παράθεση γνώσεων 2. η οργανωμένη και συστηματική συγκέντρωση γνώσεων ορισμένου επιστημονικού κλάδου ή τομέα 3. ΦΙΛΟΣ, η συσσώρευση γνώσεων χωρίς συνδετικό ιστό, που δεν απαρτίζουν οργανωμένο σύνολο. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédisme].

εγκυκλοπαιδιστής (ο) [1858] ΙΕΤ. 1. καθένας από τους συντάκτες της Μεγάλης Γαλλικής Εγκυκλοπαίδειας, που εκδόθηκε από το 1751 ως το 1772 από τους επιφανέστερους Γάλλους επιστήμονες, φιλοσόφους, λογοτέχνες κ.λπ. (επί κεφαλής ο Ντιντερό και ο Ντ' Αλαμπέρ) 2. (κατ' επέκτ.) οι φιλόσοφοι, λόγιοι και καλλιτέχνες του 18ου αι., που ασπάζστηκαν και ανέπτυξαν το μεταρρυθμιστικό και επανασταστικό κίνημα του Διαφωτισμού, κυρ. στη Γαλλία. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédiste].

εγκυμονικός, -ή, -ό [μτγν] ΙΑΤΡ. σχετικός με την εγκυμοσύνη. εγκυμονό ρ. αμετβ. κ. μετβ. (εγκυμονείς... (λόγ. θηλ. μτχ. εγκυμονούσα) μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (λόγ.) ♦ 1. (αμετβ.) (για γυναίκες και θηλακά (ζώα) έχω έμβρυο στη μήτρα, είμαι έγκυος ΣΥΝ. κυοφορώ, (για γυναίκα) είμαι σε ενδοέρουσα (ενν. κατάσταση) ♦ 2. (μετβ.) κυοφορώ (συχνότερ. μτρ.) κλείνω μέσα μου, εμπιρεύω (κάτι κακό), που όμως δεν γίνεται φανερό στους πολλούς: η κατάσταση εγκυμονεί κινδύνους. — εγκυμόνηση (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ < μτγν. εγκυμονώ (-έω) < αρχ. έγκυμων «έγκυος» < εν- (< εν-) + -κύμων < κύμα «έμβρυο» < κνώ «κυοφορώ», βλ. λ. κύηση].

εγκυμοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση της εγκύου: ομαλή | κανονική | ανώδυνη | δύσκολη ~ ΣΥΝ. κύηση, κυοφορία.

έγκυος (η) {εγκύ-ου | -ων, -ους} αυτή που κυοφορεί, που φέρει έμβρυο στη μήτρα: είμαι ~ || ~ οχτώ μηνών || μένω ~ (συλλαμβάνω παιδί) || την άρση || (λόγ.) κατέστησε έγκυο ΣΥΝ. κυοφορούσα, εγκυμονούσα, (λαϊκ.) γκαστρομένη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, ομόγη. [ΕΤΥΜ αρχ. < εν- (< εν-) + -κος < κνώ «κυοφορώ», βλ. κ. κύηση].

εγκύπτω ρ. αμ'ετβ. {ενέκνυα} (λόγ.) (+σε) 1. σκυβώ και εξετάζω με προσοχή (αντικείμενο ή γεγονός, κατάσταση, ζήτημα κ.λπ.), προσηλώνω το ενδιαφέρον μου (σε κάτι): η επιτροπή ενέκνυε στα δύσπλητα προβλήματα του σωφρονιστικού συστήματος 2. καταγίνωμαι συστηματικά και μ' ζήλο: ~ στη γλωσσολογία | στην ιατρική ΣΥΝ. ἑπίδομαι, ἑμβάθυνω. [ΕΤΥΜ αρχ. < εν- (< εν-) + κύπτω (βλ. λ.)].

εγκύπτω - ενσκήπτω. Συχνά παρατηρείται το λάθος να εγνοούνται οι δύο λέξεις, μολονότι δεν έχουν μεταξύ τους καμία ετυμολογική ή σημασιολογική συγγένεια. Το εν-κύπτω (< εν + κύπτω «σκυβώ») σημαίνει «σκυβώ μέσα σε κάτι, μπαίνω μέσα» άρα «εξετάζω προσεκτικά, συστηματικά, με ενδιαφέρον». Το εν-σκήπτω (< εν + σκήπτω «επιπίπτω, ορμώ») σημαίνει «ορμώ μέσα, εισορμώ εναντίον, επιτίθεμαι με σφοδρότητα». Η ομοιότητα των δύο λέξεων είναι πιθανόν αυτή που προκαλεί τη σύγχυση.

έγκυρος, -η, -ο [1892] 1. αυτός που διαθέτει κύρος, βαρύτητα και αξιοπιστία: ~ πολιτική | οικονομική | στρατιωτική πihή || ~ γνώμη | παρατηρητής | ανακάλυψη | μαρτυρία | κύκλοι | εκπρόσωποι | σχολιαστής | άποψη | έκδοση | πληροφορία | εφημερίδα ΣΥΝ. αξιόπιστος ANΤ. αναξιόπιστος 2. (ειδικότερ.) αυτός που έχει ισχύ (σύμφωνα με νόμο, κανονισμό κ.λπ.): ~ γάμος | διαθήκη | απόφαση | ορκωμοσία | εκλογή | ψήφος | αποτέλεσμα ANΤ. άκυρος. — εγκυρότητα (η) [1892].

ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ΕΤΥΜ < εν- (< εν-) + κύρος].

εγκύστωση (η) [1897] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΒΙΟΛ. (στα Πρωτόζωα και σ' κατώτερα Μετάζωα) η δημιουργία ανθεκτικού περιβλήματος (κύστης) από οργανισμό και η εγκλείση σε αυτό, που συνοδεύεται από ελάττωση των φυσιολογικών λειτουργιών του, προκειμένου ο οργανισμός να αντιμετωπίσει παροδικές δυσμενείς συνθήκες του περιβάλλοντος 2. ΙΑΤΡ. αμυντική αντίδραση οργανισμού, που συνίσταται στην ανάπτυξη συνδετικού ιστού γύρω από ξένο σώμα ή παθολογικό σχηματισμό, προκειμένου να απομονωθεί το παθολόγο σημείο και να καταστεί έτσι λιγότερο επιβλαβές για τη λειτουργία του οργανισμού. — εγκυστωμένος, -η, -ο, εγκυστώσ. [1881] {-οίς...}. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encystation].

εγκυτώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τοποθέτηση μέσα σε κυτίο: η ~ αναμυκτικού.

[ΕΤΥΜ < εν- (< εν-) + κυτίον (βλ. λ. κουτί) + παραγ. επίθημα -ωση, κατά το εμ-φιάλ-ωση].

εγκωμιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκωμιάσα, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} επαίνω με θερμή, μ' ενθουσιασμό: την καινούργια του ταξία εγκωμιάσαν ανεπιφύλακτα οι κριτικοί κινηματογράφου ΣΥΝ. (εξ)μνών, εκθειάζω ANΤ. ψέγω. — εγκωμιασμός (ο) [1796], εγκωμιαστής (ο)

[μτγν.], εγκωμιάστρια (η).

εγκωμιαστικός, -ή, -ό [αρχ.]. **1.** αυτός που σχετίζεται με εγκώμιο **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα εγκωμίου: ~ κρίση | άρθρο | σχόλιο | κριτική ΣΥΝ. (εξ)θνητικός, κθειστικός, επαινετικός ΑΝΤ. επικριτικός, επιτιμητικός, — εγκωμιαστικ-ά | -ως [μτγν.] επίρρ.

εγκώμιο (το) {εγκώμι-ου | -ων} **1.** προφορικός ή γραπτός λόγος που εκθειάζει (πρόσωπα ή πράξεις και συμπεριφορά άξια τιμής), που εκφράζει θερμιά και ενθουσιώδη επιδοκίμασία: όλες οι *εφημερίδες* και οι *τηλεοπτικοί σταθμοί έπλεξαν το ~ του χρυσού ολυμπιονίκη* ΑΝΤ. επίκριση, ψόγος **2.** φιλόλ. λογοτεχνικό έργο με επαινετικό περιεχόμενο (για πρόσωπο, ιδιότητα ή κατάσταση): «*Μωρίας εγκώμιον*» (τίτλος βιβλίου του Εράστου) ΑΝΤ. ψόγος-ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. **εγκώμια (του) Επιταφίων** τα 185 σύντομα τροπάρια με εγκωμιαστικό περιεχόμενο και πλούσια μελωδία, που ψάλλονται το βράδυ της Μεγάλης Παρασκευής σε τρεις στάσεις πριν από την έξοδο και κατά την περιφορά του Επιταφίου και αποτελούν τον επιτάφιο θρήνο για τον Εσταυρωμένο Χριστό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ETYM. < αρχ. *εγκώμιον*, ουδ. του επιθ. *εγκώμιος* < *εγ-* (< εν-) + *κώ-μιος* < *κώμος* κείδος τιμητικής εορτής» (βλ. λ. *κομικός*), από φρ. όπως *εγκώμιος* ύμνος, *εγκώμιον μέλος*, τα οποία ψάλλονται προς τιμήν φέρου. Η σημερινή γενικευμένη χρήση είναι ήδη αρχ.].

έγνωια (η) → **έννοια**²

εγνωμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται πέρα από κάθε αμφιβολία, που έχει αναγνωριστεί από όλες τις πλευρές: ο εκλπών *υπήρξε επιστήμονας εγνωμένου κύρους* ΣΥΝ. αναγνωρισμένος, αναμφισβήτητος, πανθομολογούμενος, αδιαφιλονίκητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *γνώσκω*].

εργήγορη (η) {-ης κ. -όροςος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η κατάσταση και η ιδιότητα του ανθρώπου που δεν κοιμάται, που έχει ζυπνήσει ή αγρυπνεί **2.** (συνήθ. μτρ.) η ετοιμότητα, το να βρίσκεται κανείς σε επαγρύπνηση, σε επιφυλακή, να μην εφησυχάζει, να μην επαναπαύεται: *οι καιροί απαιτούν το έθνος να βρίσκεται σε ~* || *ηθική | ψυχική | πνευματική | αδιάτακτη* ~ ΦΡ. (λόγ.) *εν εργήγορη* σε κατάσταση επαγρύπνησης, ετοιμότητας, επιφυλακής. [ETYM. < αρχ. *εργήγορος* < *εργήγορα*, παρακ. του ρ. *εργείω* (βλ. λ.). Βλ. κ. *γρήγορος*].

Ε.Γ.Σ. (η) Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμοί.

Ε.Γ.Σ.Α.Θ.Π.Ε. (η) Εθνική Γενική Συνομοσπονδία Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου Ελλάδος.

εγχοράσμο (το) → **εγχοράσσω**

εγχοράκτος, -η, -ο αυτός που έχει χαραχθεί σε πέτρα, ξύλο ή άλλο υλικό: η *επιτύμβια στήλη φέρει ~ παραστάσεις* ΣΥΝ. χαραγμένος.

εγχοράσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {εγχορά-ξια, -χθηκα, -γμένος} (λόγ.) χαράζω (κάτι) με οξύ όργανο σε επιφάνεια (από πέτρα, ξύλο, μέταλλο ή άλλο σκληρό υλικό, για καλλιτεχνικούς σκοπούς ΣΥΝ. χαράσσω, σκαλίζω. — *εγχοράξη* (η) [μτγν.], *εγχοράσμα* (το) [μτγν.].

εγχείρημα (το) {εγχειρήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** ό,τι επιχειρεί κανείς **2.** (ειδικότ.) κάθε τολμηρή και δύσκολη επιχείρηση: η ζεύξη *Ρί-ου-Αντιρρίου αποτελεί σπουδαία σημασία* ~ || *το ~ της αναδιάρθρωσης της οικονομίας με τα παρόντα μέσα είναι καθ'εαυτό εξαιρετικά δύσχερες* || *αμφίβολο | πολιτικό | επικίνδυνο | τοχιοδικτικό | αποτυχημένο | πρωτοφανές* ~ ΣΥΝ. απόπειρα, τόλμημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχειρήσιμ*. [ETYM. αρχ. < *εγχειρώ*].

εγχειρήσιμ (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. θεραπευτική ή επανορθωτική μέθοδος, που συνίσταται σε χειρουργική επέμβαση στο σώμα (ασθενούς ή πρωτότυπο) : *ασθενής υπεβλήθη χτες σε πολύωρη και δύσκολη ~* || *λεπτή | επιτυχημένη | αποτυχημένη | ασλή | πλαστική | σοβαρή* ~||~ *χολής | σκοληκοειδίτιδας*. ΦΡ. *εγχειρήσιμ ανοικτής καρδιάς* εγχειρήσιμ για επαναιμάτωση της καρδιάς (μπαϊ-πάς | αορτοστεφανοαία παράκαμψη) ή για αποκατάσταση των βαλβιδίων, κατά τη διάρκεια της οποίας η κυκλοφορία του αίματος στο σώμα γίνεται εξωσωματικά με αντλία. — (υποκ.) *εγχειρησούλα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχειρίζομαι, ομόηχα*.

[ETYM. < αρχ. *εγχειρήσιμ* < *εγχειρώ*. Η φρ. *εγχειρήσιμ ανοικτής καρδιάς* είναι μετάφρ. δάνειο (< γαλλ. opération à cœur ouvert)].

εγχειρήσιμ - εγχειρήσιμ. Η «χειρουργική επέμβαση» είναι η *εγχειρήσιμ* (αρχαία λ., πβ. *Ανατομικά εγχειρήσεις*, έργο του Γαληνού) και γράφεται κανονικά με -η-, γιατί παράγεται από το (αρχαίο ρήμα) *εγχειρώ* «χειρουργώ» (αρχική σημασία: «θέτω την χείρα», «επεμβαίνω σε περίπτωση που απαιτείται ιατρική αντιμετώπιση»): πβ. *επεμβαίνω* - (χειρουργική) *επέμβαση* και την αρχαία λ. *χειρουργός, χειρ-ουργός*. Έτσι έχουμε *εγχειρώ* - *εγχειρήσιμ* - *εγχειρητικός* - *μετεγχειρητικός* και *εγχειρήσιμ* (επέμβασιμ, προσπάθεια). Αρχαίο, χρησιμοποιούμενο μέχρι σήμερα, είναι και το ρ. *εγχειρίζω* «δίνω στα χέρια κάποιου» (εγχειρίζω επιστολή, διπλώμα κ.λπ.) με παράγωγο το *εγχειρήσιμ* (της επιστολής, του διπλώματος κ.λπ.). Στους μετέπειτα χρόνους μέχρι και σήμερα το *εγχειρίζω* χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. του «χειρουργώ», έτσι μερικοί γράφουν *εγχειρήσιμ* με -ι- (ως παράγωγο ρήματος σε -ίζω, του *εγχειρίζω*), λ. άγνωστη στην Αρχ. Ελληνική. Αφού προϋπάρχει το *εγχειρήσιμ* (έστω και αν περιέπεσε σε αχρηστία το αρχ. *εγχειρώ*), η λ. πρέπει να εξακολουθεί να ορθογραφείται ως *εγχειρήσιμ*. Έτσι επιτυγχάνεται και γραπτή διάκριση από το *εγχειρήσιμ* «την πράξη του να δίνεις κάτι στα χέρια κάποιου ή να του απονέμεις μία διάκριση».

εγχειρήσιμ, -η, -ο αυτός που είναι σε θέση να εγχειριστεί: ~ *ασθενής | όγκος* ΣΥΝ. χειρουργήσιμ.

εγχειρήσιμ (ο) ο γιατρός που εκτελεί τη χειρουργική επέμβαση: *καλός* ~ (ο επιδόσιμ χειρουργός). [ETYM. αρχ. < *εγχειρώ* (βλ. λ.). *εγχειρητική* (η) [1895] ΙΑΤΡ. η χειρουργική, η θεραπεία με χειρουργική επέμβαση. *εγχειρητικός*, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την εγχειρήσιμ.

— *εγχειρητικ-ά* | -ώς [μτγν.] επίρρ. **εγχειρήσιμ** (το) {εγχειρήσιμ-ου | -ων} **1.** μικρό σε μέγεθος μαχαίρι, που χρησιμοποιείται ως όπλο ΣΥΝ. στιλέτο, κόμα, μαχαίρακι **2.** μικρό σε μέγεθος βιβλίο, που περιλαμβάνει περιληπτικές τις κυριότερες γνώσεις και έννοιες επιστήμης ή τέχνης: ~ *φυσικής | χημείας | βοτανικής* ΣΥΝ. εγκόλπιο **3.** (επισ.) βιβλίο διδακτικού περιεχομένου, κυρ. σχολικό βιβλίο: *διδακτικό ~* || ~ *εκμάθησιμς Ελληνικών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεξικό*.

εγχειρήσιμ (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχειρήσιμ, ομόηχα*. [ETYM. αρχ. < *εγ-* (< εν-) + *χειρήσιμ* < *χειρ* «χέρυ». **εγγέλως** (ο) {εγγέλ-ως | -εις, -ών} (λόγ.) το χέλι (βλ. λ.). **εγγέρο** ρ. μετβ. {εγγέρωσα, εγγέθηκα, εγγεγμένος} (αρχαιοπρ.) χύνω (υγρό) μέσα σε (κάτι) ΑΝΤ. εκχέω, εκχύνω, ξεχύνω. Επίσης *εγγύνω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση*.

[ETYM. αρχ. < *εγ-* (< εν-) + *χέω* «χύνω»]. **εγγρόδος**, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει χροδός: ~ *όργανο* **2. εγγρόδα** (τα) {εγγρόδων} κατηγορία μουσικών οργάνων που περιλαμβάνει αυτά που διαθέτουν χροδός (λχ. την κιάρα, την άρα, το βιολί κ.λπ.), σε αντιδιαστολή προς τα πνευστά και τα κρουστά: *κουαρτέτο εγγρόδων. εγγρόματος*, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που προϋποθέτει χρήματα για τη λειτουργία του: ~ *οικονομία* (σε αντιδιαστολή προς την ανταλλακτική οικονομία).

[ETYM. < *εγ-* (< εν-) + *χρήμα*, -ατός, πβ. κ. *εμ-πράγματος*]. **εγγρομάτωση** (η) {-ης κ. -όσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσθήκη χρωμάτων (σε ασπρόμαυρη κινηματογραφική ταινία) με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. colourisation]. **εγγρομωσ**, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χρώματα (συνήθ. περισσότερα από ένα): ~ *εκτύπωση | έκδοση | τοιχογραφία* | *εικόνα* ΣΥΝ. χρωματισμένος, χρωματιστός ΑΝΤ. άχρωμος, αχρωματιστός **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) αυτός που μπορεί να παράγει προϊόντα με χρώματα: ~ *εκτυπωτής* | *φίλμ* (β) (για συσκευή) που μπορεί να αναπαράγει τα χρώματα: ~ *οθόνη* | *τηλεόραση* (ειδικότ. για κινηματογραφικές ταινίες, φωτογραφίες κ.λπ.) αυτός που δεν είναι ασπρόμαυρος, που περιέχει όλα τα χρώματα **3.** (κυρ. σε κράτη με πληθυσμό πολυεθνικής προέλευσης) αυτός που ανήκει σε οποιαδήποτε φυλή πλην της λευκής (μαύρος, ερυθρόδερμος, κίτρινος κ.λπ.) (κυρ.) ο μαύρος: *ένας ~ τραγουδιστής | ποδοσφαιριστής*. — **εγγρομω** επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. colour(ed)]. **εγγύθηκα** ρ. + *εγγέω*

εγγύλημα (το) {εγγυλίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χυμός που προέρχεται από σύνθλαψη καρπού **2.** ΦΑΡΜ. ειδικό ξηρό εκχύλισμα. [ETYM. < μτγν. *εγγυλίσιμ* «μετατρέπω σε χυλό» (πβ. κ. *εκ-χυλίσιμ*) < *εγ-* (< εν-) + *χυλίσιμ* < *χυλός*]. **έγγυμα** (το) {εγγυμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΑΡΜ. υδατικό εκχύλισμα δρόσης (βλ. λ.) που λαμβάνεται όταν η ουσία αυτή περιχύνεται με βραστό νερό για μερικά λεπτά. [ETYM. αρχ. < *εγγέω*]. **εγγύνω** ρ. + *εγγέω*

έγγυσιμ (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} (λόγ.-επιστήμ.) **1.** το να χύνει κάποιος υγρή ουσία σε αγγείο, δοχείο ή στον οργανισμό (με ένεση, για θεραπευτικούς λόγους) ΣΥΝ. χύσιμ ΑΝΤ. εκχυσέω **2.** (συνεκδ.) το υγρό που εγχέει κανείς **3.** ΙΑΤΡ. η ενδοφλέβια ή υποδόρια ενστάλαξη μεγάλων ποσοτήτων υγρών σε ασθενή με ειδικές συσκευές, προκειμένου να διατηρηθεί η θρέψη του οργανισμού, ή φαρμάκων, για να εξασφαλιστεί η άμεση και ταχεία δράση τους ΣΥΝ. ορός, ένεση. ΣΧΟΛΙΟ λ. ένεση.

[ETYM. < μτγν. *εγγύσιμ* < αρχ. *εγγέω*]. **εγγυτήριος** (ο) [1897] (λόγ.-σπάν.) η σύριγγα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση*.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. seringue (βλ. κ. *σύριγγα*). **εγγυήριος**, -α, -ο αυτός που ανήκει ή προέρχεται από το εσωτερικό μιας χώρας (κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι ανήκει ή προέρχεται από το εξωτερικό): ~ *κτηνοτρόφια | γεωργία | παραγωγή | προϊόν* | *κατανάλωση* | *βιομηχανία* | *ανταγωνισμός* | *αγορά* | *πρώτες ύλες* | *πηγές* | *ανάγκες* | *ζήτηση* | *εσοδεία* ΣΥΝ. εγγυήριος, ντόπιος, τοπικός ΑΝΤ. ξένος, ξενικός. — **εγγυήριος** επίρρ. [μεσν.]. [ETYM. αρχ. < *εγ-* (< εν-) + *χυρίσιμ* < *χυρός*, εγώ αντων. {εμένα | μου, εμένα | με, εμείς, εμάς | μας} ο τύπος της ονομαστικής του πρώτου προσώπου της προσωπικής ανωνυμίας, με τον οποίο ο ομιλών ή ο γράφων ορίζει τον εαυτό του: να *μαι* και ~! || στη *φωτογραφία είμαστε* ~, η *Ελένη* και ο *φίλος* της ο *Νίκος* || (εμ-φατ., για να τονιστεί η αντιδιαστολή προς άλλα πρόσωπα) ~ *φταίω-το παραδέχομαι* || ~ και *κανένας άλλος* || ~ *Ποιος θα πάει*; ~ *Όχι* - *πάντως!* || ~ *Ποιος θέλει κρασί*; —! || *πάντα ~ πληρώνω τη νύφη!* || ~ *βλάκας*; *Για πρόσεχε τα λόγια σου!* (βλ. λ. *εγκλιτικός*)-ΦΡ. *εγώ τα λέω, εγώ τ' ακούω* κανείς δεν δίνει προσοχή στα όσα λέω, δεν εισακούομαι: *τόσες φορές σας έχω πει να μαθαίνετε και τις εξαιρέσεις, αλλά*

~! ΣΧΟΛΙΟ λ. προσωπικός.
[ETYM. αρχ. < I.E. *egh₂ «εγώ», πβ. σανσκρ. aham, λατ. ego, γαλλ. je, ισπ. yo, γερμ. ich, αγγλ. I, πολ. ja κ.ά.]

εγώ - εδὼ - τώρα. Η γλωσσική επικοινωνία του ανθρώπου είναι δυνατή, με μεγάλη σχετική οικονομία και ευκολία στην κατάκτηση (εκμάθηση) και στη χρήση της, επειδή -μεταξύ άλλων- στηρίζεται σε ορισμένες σταθερές συνταγματικές, οι οποίες είναι καθολικές στη γλώσσα. Οι σταθερές αυτές μπορούν βραχυλογικά να αποδοθούν με το τρίπτυχο εγώ, εδὼ και τώρα (λατ. ego, nunc et nunc), που επισημάνθηκε από παλιά στον χώρο της φιλοσοφίας. Συγκεκριμένα, η γλωσσική επικοινωνία έχει ως βάση και σημείο αναφοράς το εγώ, αυτό που ονομάζουμε α' πρόσωπο, και που δεν είναι άλλος από τον ομιλητή σε κάθε πράξη επικοινωνίας, ο ομιλητής είναι το πρόσωπο που ως εγώ ρυθμίζει τα άλλα πρόσωπα (το β' που είναι ο ακροατής και το γ' που είναι κάθε άλλο πρόσωπο εκτός του ομιλητή και του ακροατή). Όταν λέμε λ.χ. γράφεις ή φεύγει, το β' πρόσωπο του γράφεις ή το γ' του φεύγει ορίζονται σε σχέση με το σταθερό α' πρόσωπο εμένα του ομιλητή, που λέω το γράφεις ή το φεύγει. Επίσης, το φεύγει (ή το έρχεται κάποιος) ορίζεται σε σχέση με τον τόπο του ομιλητή, που αποτελεί το εδὼ, βάσει του οποίου ρυθμίζονται (και κατανοούνται) τα άλλα. Το φεύγει δηλώνει απομάκρυνση από εδὼ, από τον τόπο του ομιλητή, ενώ το έρχεται δηλώνει προσέγγιση προς τον τόπο του ομιλητή (προς τα εδὼ). Τέλος, ο χρόνος ρυθμίζεται με βάση τον χρόνο του ομιλητή, που είναι σταθερά το τώρα. Έτσι, όταν λέω έφυγε ή θα φύγει, το έφυγε είναι παρελθόν σε σχέση με το τώρα, που είναι ο χρόνος του ομιλητή με τον οποίο γίνεται η σύγκριση, όπως και το θα φύγει είναι μελλοντικός χρόνος σε σχέση με το σταθερό παρόν (τω-ρα) του ομιλητή. Αρα το τρίπτυχο εγώ - εδὼ - τώρα ρυθμίζει και καθιστά κατανοητά στην επικοινωνία το πρόσωπο, τον τόπο και τον χρόνο των πράξεων, ενεργειών ή καταστάσεων που δηλώνει το ρήμα, το οποίο και αποτελεί τη βάση των λεγόμενων. εγώ - εγὰκ! - εγούλι! - εαυτούλης. Στην ιστορία των χρήσεων της Ελληνικής πλάστηκαν από λογίους (δημοσιογράφους της εφημ. Ακρόπολις) τα υποκοριστικά εγ-άκι (1895) και εγ-ούλι (1897), για να δηλώσουν την εγωιστική αγάπη στον εαυτό μας (που ελέχθη επίσης -και επικριττασε- ως εαυτοφιλία): *Ο καθένας με το εγὰκί του, τις σχεσούλες, τους φιλαράκους και τα συμπεροντάκια του.*

εγί> (το) {άκλ.} 1. η συνείδηση του ανθρώπου για τον εαυτό του και την προσωπικότητα του ΣΥΝ. ο εαυτός μου-ΦΡ. ΨΥΧΟΛ. το άλλο εγώ (λατ. alter ego) (i) το σύνολο των ιδιοτήτων, τάσεων, επιθυμιών κ.λπ. που συνιστούν έναν δεύτερο κατά κάποιον τρόπο εαυτό, ο οποίος συ-νήθ. αντιτίθεται ή και συγκρούεται με τον πρώτο (ii) (καθμ.) το πρόσωπο που λειτουργεί συμπληρωματικά προς κάποιο άλλο, που αντιπροσωπεύει ότι δεν είναι το άλλο πρόσωπο (με το οποίο έχ'ι στενή σχέση) 2. ο εγωισμός: *δεν την αφήνει το ~ της να παραδεχθεί το λάθος της.*^

εγωισμός (ο) [1833] 1. (κακός.) η ιδιοτελής προσήλωση στον εαυτό μας, το να σκέφτεται κανείς μόνο τον εαυτό του και να αδιαφορεί για τους άλλους: ο ~ τον κάνει να συμπεριφέρεται αλαζονικά || υπερτροφικός || ανδρικός || γυναικείος || άκρατος || παθολογικός || πληγωμένος ~ || σπέρμα || δόση || ίχνος εγωισμού || τραυματίζω || πληρώνω || σαλαπατάω || θίγω || δαμάζω || κολακεύω τον ~ κάποιου || κινούμαι από ~ ΣΥΝ. φιλαντία, εγωκεντρισμός, εγωλατρία, εγωπάθεια ΑΝΤ. φιλαλληλία, αλτρουισμός: ΦΡ. ο εγωισμός του θα τον φάει βλ. λ. τρώ-(γ)ω· 2. (καθμ.) το αίσθημα της αξιοπρέπειας και της προσωπικής αξιο: Πώς επέτρεψες να σου μιλήσει έτσι; Δεν έχεις ~ μέσα σου; ΣΥΝ. φιλότιμο, ευθιξία, αυτοσεβασμός: ΦΡ. ρίχνω τον εγωισμό μου βλ. λ. ρίχνω. [ETYM. Ελληνγενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïsme].

εγωισμός ή εγωισμός; ηρωισμός ή ηρωισμός; Μετά το -ω- δεν χρειάζονται διαλυτικά (όταν ακολουθεί -ι-), γιατί δίφθογγος -ωι-, δηλ. κίνδυνος να διαβαστεί το -ωι- ως -ω- (!) δεν υπάρχει. Προφέρουμε εγω-ισμός, εγω-ιστής, ηρω-ιστικός, ηρω-ισμός, (ποτέ εγωισμός!, η ηροκόσι!).

εγωιστής (ο) [1805], εγωίστρια (η) {εγωιστριών} (κακός.) πρόσωπο που σκέφτεται μόνο τον εαυτό του, που ενεργεί με βάση μόνο το ατομικό του συμφέρον και αδιαφορεί για τους άλλους ΣΥΝ. φιλαντος, εγωπαθής ΑΝΤ. αλτρουιστής. — (μεγεθ.) εγωίσταρος κ. (επιτατ.) εγω ισταρός (ο), εγωισταρού (η), (υποκ.) εγωιστάκος (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. εγωισμός. [ETYM. Ελληνγενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïste].

εγωιστικός, -ή, -ό [1837] 1. αυτός που σχετίζεται με τον εγωισμό ή τον εγωιστή: - πολιτική | συμπεριφορά | ομολογία | χαρακτήρας | αντίληψη ΣΥΝ. εγωκεντρικός, φιλαντος ΑΝΤ. αλτρουιστικός 2. αυτός που προέρχεται ή γίνεται από εγωισμό ή που στοχεύει στην ικανοποίηση του: ~ πράξη | ενέργεια | βλέψη | υπόδειξη | επιδίωξη | διάθεση | επιθυμία ΑΝΤ. αλτρουιστικός. — εγωιστικ-ά/-ώς [1878] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εγωισμός. [ETYM. Ελληνγενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïstique].

εγωκεντρικός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από εγωκεντρισμό: ~ χαρακτήρας | συμπεριφορά. — εγωκεντρικά επίρρ. [ETYM. Ελληνγενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïcentrique].

εγωκεντρισμός (ο) 1. (καθμ.-κακός.) η τάση να θεωρεί κανείς τον εαυτό του κέντρο του κόσμου και η επιδίωξη του να συγκεντρώνει την προσοχή των άλλων 2. ΨΥΧΟΛ. χαρακτηριστικό της παιδικής σκέψης.

κατά την οποία όλα γίνονται αντιληπτά και ερμηνεύονται από προσωπική και μόνο σκοπιά: ο ~ τον νηπίου είναι εμφανής στο γεγονός ότι, ενώ ξέρεει π.χ. ότι ο Γιώργος είναι αδελφός του, δεν μπορεί να αντιληφθεί ότι και ο Γιώργος έχει αδελφό ΑΝΤ. αλλοκεντρισμός. [ETYM. Ελληνγενής ξέν. όρ., < γαλλ. égocentrisme].

εγωλατρία (η) {χωρ. πληθ.} η λατρεία του «εγώ», ο υπερβολικός και παθολογικός εγωισμός ΣΥΝ. εγωπάθεια, εγωκεντρισμός, αυτοθαυμα-σμός ΑΝΤ. αυταπάρανηση, φιλαλληλία. — εγωλότρης (ο) [1895], εγιο-λάτρισσα (η), εγωλατρικά επίρρ.

εγωμονής, -ής, -ές {εγωμων-ούς | -είς (ουδ. -ή)} υπερβολικά εγωιστής ΣΥΝ. εγωπαθής. — εγωμων.α (η) [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. εγωπαθής, -ής, -ές [1897] {εγωπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή): εγωπαθέστ-ερος, -ατός} αυτός που αγαπά παθολογικά τον εαυτό του, που χαρακτηρίζεται από υπερβολικό εγωισμό και φιλαντία ΣΥΝ. εγωλάτρης, εγωκεντρικός, φιλαντος ΑΝΤ. αλτρουιστής. — εγωπαθώς επίρρ. [1897], εγωπάθεια (η) [1897].

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < εγώ + -παθής < θ. παθ-, πβ. αόρ. β' ε-πα-θον του ρ. πάσχω].

εγωισμός (ο) 1. ΦΙΛΟΣ. η υπερβολική αυτοανάληψη και αυτοκαλλιέργεια του ατόμου με σκοπό την ανάδειξη και την τελειοποίηση κάθε προσωπικού και πρωτότυπου στοιχείου του για την ατομική του τελειοποίηση 2. (λογιστ.) η διάθεση να μιλάει κανείς για τον εαυτό του, να κάνει λεπτομερείς αναλύσεις της προσωπικότητας του και η αισθητική απόλαυση που συνδέεται με αυτές: ο ~ του Ρουσσώ 3. (κατ' επέκτ.) η λατρεία του «εγώ», η αποκλειστική προσήλωση (κάποιου) στην προσωπική (του) μόνο ανάπτυξη και επιτυχία (πβ. λ. εγωισμός, ναρκισσισμός). — εγωιστής (ο), εγωίστρια (η). [ETYM. Ελληνγενής ξέν. όρ., < γαλλ. égotisme].

Ε.Δ. (οι) Ένοπλες Δυνάμεις.

Ε.Δ.Α. (η) Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά ιδρύθηκε το 1951 ως συνασπισμός κομμάτων.

εδαφιαίος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που εκτείνεται, που φθάνει μέχρι το έδαφος. — εδαφιαί-α [-ως [μεσν.] επίρρ.

εδαφικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το έδαφος: ~ μεταβολής | καθήλωση | ποιότητα | έκταση 2. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το έδαφος χώρας, την έκταση που καταλαμβάνει από πολιτικής και στρατιωτικής πλευράς: ~ διαφορές | αξιώσεις | διεκδικήσεις | ακεραιότητα | κυριαρχία. — εδαφικ-ά | -ώς [1886] επίρρ.

εδαφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. χωρικός περιορισμός της κρατικής εξουσίας εντός του εδαφους όπου ασκεί το κράτος κυριαρχικά δικαιώματα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. territorialité].

εδαφίο (το) {εδαφί-ου | -ων} 1. μικρό τμήμα, απόσπασμα κειμένου: ~ από την Αγία Γραφή ΣΥΝ. χωρίο 2. (ειδικότ. για νόμους και άλλα επίσημα έγγραφα συντεταγμένα κατά παραγράφους με αύξοντα αριθμό) μικρό τμήμα (κειμένου) ή υποδιάρθρωση (παραγράφου), που διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα με αριθμητική ένδειξη (νηφίο ή γράμμα): ~ άρθρου | καταστατικού | κανονισμού ΣΥΝ. υποπάργραφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. παραπομπή.

[ETYM. < μτγν. εδάριον, υποκ. του αρχ. έδαφος, στη μτγν. σημ. «κείμενο χειρογράφου»].

εδαφογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, έσεων} ΓΕΩΛ. (στην εδαφολογία) ο τρόπος σχηματισμού και εξέλιξης των εδαφών. [ETYM. Απόδ. του ελληνγενούς αγγλ. pedogenesis (< πέδον + γένε-σις)].

εδαφολογία (η) [1892] ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη δημιουργία, τις ιδιότητες και τις μεταβολές του εδαφους. — εδαφολόγος (ο/η), εδαφολογικός, -ή, -ό, εδαφολογικ-ά [-ώς επίρρ. [ETYM. Απόδ. του ελληνγενούς γαλλ. pédologie (< péd- < αρχ. πέδον «έδαφος»)].

έδαφος (το) {εδαφ-ους | -η, -ών} 1. (γενικά) το ανώτατο στρώμα του φλοιού της Γης, που αποτελείται κυρ. από θρυμματισμένα ή ακεραία πετρώματα και αποσυνθετημένες οργανικές ουσίες 2. (ειδικότ.) το υλικό που καλύπτει τη στερεή επιφάνεια του πλανήτη από ποιοτική άποψη: άγονο | γόνιμο | εύφορο | βραχώδες | λασπώδες | μαλακό | σκληρό | στερεό | πλούσιο | φτωχό | ολισθηρό | πεδινό ~ ΣΥΝ. χώμα, γη 3. (καθμ.) ό,τι βρίσκεται κάτω από τα πόδια μας, η επιφάνεια πάνω στην οποία περπατούμε: κλίστηκε αμόφυτος στο ~ || ένιωσε το ~ να κουνιέται- ΦΡ. (α) (για αεροπορικές εταιρείες) προσωπικό | πλήρωμα έδαφους το σύνολο των προσώπων που απασχολούνται εντός του αεροδρομίου και όχι εν πτήση (β) συνοδός έδαφους (ο/η) βλ. λ. συνοδός 4. ΣΤΡΑΤ. (η γεν. εδαφους ως χαρακτηρισμός) για πυρηνικά συστήματα (α) πύραυλος έδαφους-αέρος πύραυλος που εκτοξεύεται από το έδαφος (σημ. 1) και πλήττει στόχο στον αέρα, λ.χ. αεροπλάνο (β) πυρηνικός έδαφους-εδαφους πύραυλος που εκτοξεύεται από το έδαφος (σημ. 1) και πλήττει στόχο στο έδαφος 5. γεωγραφική έκταση ή περιοχή που υπάγεται σε εθνικό, δημόσιο ή ιδιωτικό ιδιοκτησιακό καθεστώς: ελληνικό | τουρκικό | γαλλικό ~ || μάχες επί ελληνικού ~ || πάτριο | εθνικό | ουδέτερο | φιλόξενο ~ || προστασία | προσταγή έδαφών ΣΥΝ. τόπος, γη, περιοχή: ΦΡ. ανταλλαγή εδαφών βλ. λ. ανταλλαγή· 6. (μτφ.) η εκάστοτε προσφερόμενη βάση για την ανάπτυξη ή εκτέλεση πράξης, ενέργειας, δραστηριότητας, λειτουργίας κ.λπ.: αυτή τη στιγμή υπάρχει ~ συνεννόησης μεταξύ των δυο χωρών || φαίνεται ότι έχει αρχίσει να προετοιμάζεται το ~ για εκλογές || προλείανω | (προ)παρασκευάζω το ~ για κάτι || βρίσκω γόνιμο | ευνοϊκό | πρόσφορο ~ για δράση | επιχειρήσεις | εξέλιξη- ΦΡ. (α) κερδίζω έδαφος (i) (σε αγώνα ταχύτητας) φθάνω σταδιακά αυτόν που προηγείται ή αυξάνω την απόσταση από όσους με ακολουθούν (ii) αποκτώ πλεονέκτημα, τείνω να επικρατήσω: η πρόταση για απευθείας συνομιλίες μεταξύ των αντίπαλων πλευρών κερδίζει συνεχώς έδαφος (β) χάνω έδαφος βλ. λ. χάνω (γ) (μτφ.) πατώ σε στερεό έδα-

φος διεξάγω δραστηριότητα με ασφάλεια και ευνοϊκούς όρους: αισθάνομαι ασφαλής (δ) (μτφ.) **το έδαφος φεύγει | τρίζει | υποχωρεί κ.λπ. κάτω από τα πόδια μου** χάνω την ασφάλεια και τη σιγουριά μου ή η θέση μου γίνεται επισφαλής ή επικίνδυνη (ε) αφήνω **το έδαφος ελεύθερο (για κάποιον)** αποσύρομαι από διεκδίκηση, επιτρέποντας σε άλλον να διεκδικήσει (κάτι): η αποχώρηση του γερουσιαστή από τη διεκδίκηση της προεδρίας του κόμματος, άφησε το έδαφος ελεύθερο στον αντίπαλό του. ΣΧΟΛΙΟ λ. **έδρα**. [ETYM. αρχ. μεμονωμένος σχηματισμός σε -(α)φος, που πθ. συνδ. με το ρ. *εζομαι* «κάθομαι» (πβ. αρχ. *εδος* «διαμονή, εγκατάσταση»). Η έλλειψη δασύτητας στον τύπο *έδαφος* πθ. οφείλεται σε ανομοίωση προς το -φ-: *sed-(a)rphos > *ed-aphos*. Βλ. λ. *έδρα*. Η σημ. 6 αποτελεί απόδ. ορισμένων χρήσεων του γαλλ. *terrain*, ενώ γαλλική προέλευση έχουν και οι παρακάτω φράσεις: *κερδίζω | χάνω έδαφος* (< *gagner | perdre du terrain*), *προετοιμάζω το έδαφος* (< *préparer le terrain*), *πρόσφορο έδαφος* (< *un terrain favorable*), *αναγνωρίζω το έδαφος* (< *reconnaître le terrain*), *στερεό έδαφος* (< *la terre ferme*)].

Ε.Δ.Ε. (η) Ένορκη Διοικητική Εξέταση.

Ε.Δ.Ε.Ε. (η) Ένωση Διαμησιακών Επιχειρήσεων Ελλάδας.

έδρα ρ. μετβ. βρήκα τρόπο (να κάνω κάτι που οφείλω | έπρεπε), κατάφερα επιτέλους: *έδρασε να μου επιστρέψει το βιβλίο που του είχα δανείσει πριν από έξι μήνες*. [ETYM. Λόρ. του αρχ. *δραο*, βλ. λ. *δέομαι*].

έδρα ρ. → **δέρνω**

Εδέμ (η) [άκλ.] (ή κήπος **της Εδέμ**) Π.Δ. η ονομασία του επίγειου παραδείσου, όπου κατοικούσαν ο Αδάμ και η Εύα. [ETYM. μτγν. < ββ. *Éden*, αββ. *Eden*, πθ. από ρίζα που σημαίνει «ευχαρίστηση, τρυφή», οπότε η συχνά επυλαμιανόνη (στην Π.Δ.) φράση «κήπος της Εδέμ» (εβρ. *gan-be Eden*) θα σήμανε «κήπος τέρνεως, ευχαρίστησης». Έχει προταθεί ακόμη η σύνδεση της λ. Εδέμ με τη σουμεριακή λ. *eden* «πεδιάδα»].

Ε.Δ.Ε.Μ.Ε.Δ. (η) Εταιρεία Διαχειρίσεως Ειδών Μονοπωλίου Ελληνικού Δημοσίου.

Ε.Δ.Ε.Σ. (ο) Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ένοπλη αντιστασιακή οργάνωση στην Κατοχή, που ιδρύθηκε στην Αθήνα τον Οκτώβριο του 1941). — **Εδεσίτης** (ο), εδεσίτικος, -η, -ο.

έδεσμα (το) {εδέσ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) 1. οτιδήποτε αποτελεί ανθρώπινη τροφή ΣΥΝ. φαγητό, φαί 2. (ειδικότ.) οποιοδήποτε φαγητό (το οποίο μαγειρεύεται με φροντίδα και τέχνη): *γευστικό ~ ΣΥΝ. φαγώσιμο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία, μενού*.

[ETYM. αρχ. < **ed-ma* (κατά μεταπλασμό του θ. του παθ. αορ. *ήδεσθη*) < ρ. *έδω* «τρώγω < I.E. **ed-* «τρώγω», πβ. *σανσκρ. ád-mi*, λατ. *edo*, ισπ. *comer* (< λατ. *com-edere* «καταβροχθίζω»), *αγγλ. eat*, γερμ. *essen* κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *έσθίω* «τρώγω», *δδ-ός* (γεν. *οδόντος* «οδόντι», πθ. κ. *οδών* (βλ. λ.)).

εδεσματλόγιο (το) [1894] {εδεσματλογι-ου | -ων} κατάλογος φαγητών, αυτός που προσφέρει σε εστιατόρια, ταβέρνες κ.λπ. ΣΥΝ. *μενού*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μενού*.

Έδεσσα (η) {-ας κ. -έσσης} πόλη της Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα του νομού Πέλλας, γνωστή για τους καταρράκτες της. — **Εδεσσαίος** (ο), **Εδεσσαία** (η), **εδεσσαϊκός**, -ή, -ό.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμων, πθ. προελλην. λ. Κατά τον Μεσαίωνα η πόλη ονομαζόταν *Βοδενά* (< *σλαβ. voda* «νερό», παλαιότ. ονομασία του ποταμού Έδεσσαίου που διαρρέει την πόλη), ενώ η αρχ. ονομασία επαναφέρθηκε στα τέλη του 19ου αι.].

Ε.Δ.Ε.Τ. (η) Ένωση Δημιουργών Ελληνικού Τραγουδιού.

Ε.ΔΗ.Κ. (η) Ένωση Δημοκρατικού Κέντρου.

Ε.ΔΗ.Ν. (η) Ένωση Δημοκρατικής Νεολαίας.

εδικός, -ή, -ό → **δικός**

έδικτον (το) {έδικτ-ου | -ων} ΙΣΤ. 1. (στους Ρωμαίους) διάταγμα που εκδιδόταν από άρχοντα (κυρ. *πρίτορα*, *αγορανόμο* ή διοικητή επαρχίας): *το ~ των Μεδιολάων* (313 μ.Χ.) 2. (κατά την Αναγέννηση και τους νεότερους χρόνους) ονομασία διαφόρων σημαντικών διαταγμάτων και αποφάσεων: *το ~ της Νάντης* (1598).

[ETYM. < μτγν. *εδικτον* < λατ. *edictum* «διάταγμα, παράγγελμα» < ρ. *edico* «εξαγγέλλω, κηρύττω»].

Εδιμβούργο (το) η πρωτεύουσα της Σκωτίας. [ETYM. < αγγλ. *Edinburgh* «φρούριο του Έντουιν», από τον βασιλιά *Edwin* (7ος αι. μ.Χ.), ο οποίος κατέλαβε το φημισμένο φρούριο της πόλης. Την ίδια σημ. έχει και η ονομασία *Dunéideann* στην Κελτική της Σκωτίας].

Ε.Δ.Μ.Ε. (οι) Εντολοδόχοι Διαχειρίσεως Μηχανικού Εξοπλισμού.

Ε.Δ.Ο.Σ.Α. (η) Ένωση Δωροπών Οργάνων Σώματος Ανθρώπου.

Ε.Δ.Π. (το) Επιστημονικό Διδασκτικό Προσωπικό (στα Πανεπιστήμια).

έδρα (η) {εδρών-} 1. βέθρο, ψηλότερο από το επίπεδο του πατώματος μιας αίθουσας, πάνω στο οποίο τοποθετείται βήμα ομιλητή ή κάθισμα (δασκάλων, καθηγητών, δικαστών), ώστε ο ευρισκόμενος πάνω σε αυτό να βλέπει και να τον βλέπουν καλύτερα περισσότερα άτομα (μαθητές, ακροατήρια διάλεξης ή δικαστηρίου κ.λπ.) 2. (ειδικότ.) κάθισμα τοποθετημένο πιο ψηλά από το επίπεδο του πατώματος, που διαθέτει συνήθ. και αναλόγιο ή γραφείο, ίσως και κάποιο είδος περίφραξης, και διατίθεται ή προορίζεται για σημαίνοντα πρόσωπα: η ~ του *δικαστηρίου* | *του εισαγγελέα* ΣΥΝ. βήμα, θρόνος, θόκος, καθέδρα 3. (α) ο τόπος μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας επίσημων αρχών, φορέων εξουσίας, δημοσίων και ιδιωτικών ιδρυμάτων, επιχειρήσεων, σωματείων κ.λπ.: η ~ της *κυβέρνησης* είναι η *Αθήνα* || η ~ του *Ο.Η.Ε.* στη *N. Υόρκη* || η *Φιλαρμονική της Βιέννης*, μετά τις συναυλίες που έδωσε στη χώρα μας, *επέστρεψε στην ~ της* || ~ *δήμου* | *κοινοτήτας* | *υπουργείου* (β) ΘΡΗΣΚ. *Αγία Έδρα* (ιταλ. *Santa Sede*) (επίσ.) το Βατικανό ως τόπος διαμονής του θρησκευτικού αρχηγού της Ρωμαιο-

οκαθολικής Εκκλησίας (του Πάπα), από όπου διοικούνται και συντονίζονται όλες οι δραστηριότητες των πιστών του καθολικού δόγματος 4. (κατ' επέκτ.) το τοπικό σημείο, από όπου ξεκινά και συντονίζεται η δράση προσώπου, ομάδας, οργάνωσης κ.λπ.: η *σπείρα είχε την ~ της στην Πάτρα* ΣΥΝ. βάση, ορμητήριο, στρατηγείο 5. ΑΘΛ. το γήπεδο που ανήκει σε μια ομάδα ή που το χρησιμοποιεί για να υποδέχεται τους αντιπάλους- ΦΡ. (α) *εντός έδρας* | *στην έδρα (κάποιου)* στη βάση της δράσης ή στο σημείο της μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας: η *Λίβερπουλ συνέτριψε εντός έδρας την Πάρμα* || η *A.E.K. παίζει στην ~ της* με τον *Ολυμπιακό* (β) *εκτός έδρας* (ι) σε μικρότερη ή μεγαλύτερη απόσταση από τη βάση δράσης ή από τον χώρο μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας: *αγωνίζεται ~ με δύσκολο αντίπαλο* (ii) (συνεκδ.) (εκτός έδρας, *τα*) το ποσό που πληρώνεται επιπλέον ο εργαζόμενος, επειδή τον στέλνει η υπηρεσία του σε εργασιακή αποστολή μακριά από τη βάση της: *μαζί με τον μισθό εισέπραξε και τα ~* 6. (συνεκδ.) οι συνθήκες που επικρατούν σε ένα γήπεδο ομάδας (οι σπαδοί και η ατμόσφαιρα που δημιουργούν) και που επιδρούν στην έκβασή του αγώνα: *να ανέξουν οι παίκτες μας μέσα στην καυτή | σκληρή | δύσκολη ~ του αντιπάλου*; 7. (μτφ.) η θέση και το αξίωμα επίσημου προσώπου, που κατέχει συγκεκριμένες εξουσίες και αρμοδιότητες: *προεδρική | βουλευτική | εισαγγελική | επισκοπική | μητροπολιτική* ~ || *καταλαμβάνω | διεκδικώ | κερδίω | χάνω την ~* 8. (ειδικότ.) η θέση καθηγητή ανώτερης ή ανώτατης σχολής ή ακαδημίας: ~ *γλωσσολογίας* | *κλασικής φιλολογίας* | *μεσαιωνικής ιστορίας* || *κατέγω | διεκδικώ μια ~* στο *πανεπιστήμιο* || *κενή* | *γηρεύουσα* | *πληρω-θείσα* - 9. (α) θέση βουλευτή που, σύμφωνα με το εκλογικό μέτρο, διαθέτει μια εκλογική περιφέρεια: *πόσες έδρες έχει η Α Θεσσαλονίκης*; (β) η θέση βουλευτή την οποία κερδίζει σε εκλογική περιφέρεια ένα κόμμα: *το κυβερνών κόμμα διαθέτει 176 έδρες στην παρούσα Βουλή* 10. ΑΝΑΤ. (ειδικότ.) (α) ο πόρος που αποτελεί το εξωτερικό άκρο του παχέος εντέρου, ο δακτύλιος του προκτού ΣΥΝ. προκτός, σφιγκτήρας (β) (κατ' επέκτ.) το μέλος του ανθρώπινου σώματος, πάνω στο οποίο ο άνθρωπος κάθεται ΣΥΝ. οπίσθια, πισινός, πυγή 11. το σημείο του ανθρώπινου σώματος, το οποίο αποτελεί το κέντρο ορισμένης φυσιολογικής λειτουργίας: η ~ *των διανοητικών λειτουργιών* | *των αναπνευστικών κινήσεων* | *των οπτικών ερεθισμάτων* || (μτφ.) *η καρδιά είναι ~ τον αισθημάτων και τον κινήτων* - 12. ΜΑΘ. (α) το κάθε ημιεπίπεδο διεδρης γωνίας (β) καθένα από τα επίπεδα πολύγωνα, στα οποία περαινώνεται ένα πολυβέρο γεωμετρικό σχήμα ή οποιοδήποτε στερεό σώμα: ο *κύβος έχει έξι ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδώλιο*. [ETYM. < αρχ. *έδρα* < θ. *ed-* < I.E. **sed-* «καθίζω, τοποθετώ», πβ. *σανσκρ. sid-ati* «καθέτω», λατ. *sedeo* «κάθομαι», *sedes* «θέση», γαλλ. (*s'*)*asseoir* «κάθομαι» (< *ad* + *sedere*), ισπ. *ser* «είμαι» (αρχικώς «είμαι καθισμένος σε συγκεκριμένη θέση»), αγγλ. *sit*, γερμ. *sitzen* κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *εζομαι* «κάθομαι» (< **ed-jomai*), *καθ-ίζω*, *εφ-έδρος*, *εδ-ώλιο*(ν), *εδ-αρος* (βλ. λ.), *ιδ-ρύο* κ.ά. Ση σημ. της κοινοβουλευτικής έδρας η λ. αποδίδει ανάλογη σημ. του γαλλ. *siège*, ενώ η σημ. της ακαδημαϊκής έδρας αποδίδει το γαλλ. *chaîr*].

έδρα - έδρανο - εδάλιο - καθέδρα. Όλα από την ίδια ρίζα, τη ρ. *ed-* (< *sed-*, απ' όπου και τα καθ-ίζω, *ed-αρος*, *ιδ-ρύο*, λατ. *sedeo* «κάθομαι», γαλλ. (*s'*)*asseoir*, αγγλ. *sit*, γερμ. *sitzen* κ.ά.). Ξμιασολογικά, και ιδίως στη σύγχρονη χρήση τους, οι λέξεις έχουν αρκετά διαφοροποιηθεί ως προς την έννοια του καθίσματος. Το **έδρα** δηλώνει κυρίως το προβλεπόμενο κάθισμα πάνω σε βέθρο- που επιτρέπει να διακρίνεται ο καθήμενος (δάσκαλος, καθηγητής, δικαστής) από το ακροατήριο (μαθητές, φοιτητές, διαδίκους και ακροατές κ.λπ.). Το **έδρανο** χρησιμοποιείται κυρίως για καθίσματα μέσα σε επίσημους χώρους, κυρίως αμφιθεατρικούς και ιδίως σε σχέση με το πανεπιστήμιο ή τη Βουλή. Τέλος, το **εδάλιο** σήμερα έχει περιοριστεί κυρίως (στον χώρο και) στο κάθισμα στο δικαστήριο (συνήθως πάχος μπροστά από την έδρα των δικαστών (μαθητές, φοιτητές, διαδίκους και ακροατές κ.λπ.). Παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε και ο όρος **καθέδρα** για πανεπιστημιακούς καθηγητές, βουλευτές, υπουργούς, δικαστές, δηλ. με τη σημ. της επίσημης θέσης. Σήμερα με τη σημασία αυτή, ιδίως για υπουργούς, χρησιμοποιείται η λ. **θόκος** (πθ. από το αρχ. *τί-θη-μι*).

εδράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) (σπάν.) τοποθετώ σταθερά σε βάση ή θεμέλιο ΣΥΝ. *στηρίζω*, *θεμελιώνω*, *βασίζω*, *εδραίωνω* ♦ 2. (αμετβ.) (συνήθ. μεσοπαθ. **εδράζομαι**) (α) διαθέτω σταθερό στήριγμα, αμετακίνητη βάση: *τα αγάλματα εδράζονται σε μαρμάρινα βάθρα* ΣΥΝ. *στηρίζομαι*, *ακουμπώ* (β) (μτφ.) αποκτώ στήριξη, διαθέτω ισχυρά θεμέλια: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών εδράζονται στην αρχή της ισότητας και του αμοιβαίου σεβασμού* ΣΥΝ. *θεμελιώνομαι*, *στηρίζομαι*, *βασίζομαι*.

εδραίος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη σταθερότητα, που δεν είναι δυνατόν να κλονιστεί ή να μετακινήθει: ~ *βάση* || (μτφ.) ~ *έξις* | *θέληση* | *πεποίθηση* ΣΥΝ. *ακλόνητος*, *σταθερός* ΑΝΤ. *ασταθής* 2. ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κοντά στην έδρα, στον προκτό ■ ΦΡ. **εδραία θέση** (στη γυμναστική) η στάση κατά την οποία ο γυμναζόμενος είναι καθιστός, με το σώμα του να σχηματίζει ορθή γωνία.

εδραίωνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εδραίω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάτι) σταθερό, αμετακίνητο ή μόνιμο ΣΥΝ. *στερεώνω*, *σταθεροποιώ*, *σχυρώνω*, *μονιμοποιώ* ΑΝΤ. *κλονίζω* 2. καθιστώ (κάτι) περισσότερο ισχυρό και σίγουρο: *τα καινούργια στοιχεία που προέκυψαν εδραίωνουν την απαγγελθείσα κατηγορία* || η *νίκη αυτή εδραίωνε την πίστη μας στη δημοκρατία και στους θεσμούς* || *εδραϊομένη άποψη* ! *πεποίθηση*

ΣΥΝ. ισχυροποιώ ANT. εξασθ^ςνίζω. — **εδραίωση** (η) [μεσν.].
 έδρανο (το) (°δράν-ου | -ων) 1. κάθισμα (συνήθ. στο Κοινοβούλιο ή το πανεπιστήμιο): ~ *αμφιθεάτρον* (πανεπιστημίου) | της *Βουλής* · 2. ΜΗΧΑΝ. σταθερό τμήμα μηχανής για τη στήριξη ατράκτου ή περιστρεφόμενου άξονα: ~ *ολισθήσεως* | *κλισεως* ΣΥΝ. στήριγμα, έρεισμα, βάση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα*, *ειδώλιο*. [ETYM. < αρχ. *εδρανον*, ποιητ. τ. του ουσ. *έδρα* (βλ.λ.).

έδρασα ρ. → *δρω*
 έδρευο ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} 1. (για αρχές, επιχειρήσεις, σωματεία κ.λπ.) έχω συγκεκριμένο τόπο ως έδρα (σημ. 3): η *διοίκηση της μεραρχίας έδρευει στην Τρίπολη* || η *πλοιοκτήτρια εταιρεία έδρευει στον Πειραιά* 2. βρίσκομαι σταθερά σε συγκεκριμένη θέση, συγκεκριμένο σημείο: ο *πόνος έδρευει στο στομάχι*.

***εδρικός**, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό εδρών: ο *κύβος είναι εξεδρικός* || *μονοεδρική* εκλογική *περιφέρεια*.

-**έδρος**, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό γεωμετρικών εδρών: *εξά-έδρος* || (το ουσ. ως ουσ.) *κατασκευάζω ένα οκτά-έδρα*.

[ETYM. Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *σύν-έδρος* - μτγν. *τετρά-έδρος*, *εξά-έδρος*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *έδρα*].

Ε.Δ.Τ.Π. (το) Ειδικό Διοικητικό Τονικό Προσωπικό (των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων).

Ε.Δ.Υ.Π. (η) Εταιρεία Διαχειρίσεως Υπέγγυων Προσόδων.

εδώ κ. δώ επίρρ. 1. (τοπικό) σε αυτό τον τόπο, στο μέρος όπου βρισκόμαστε ή για το οποίο γίνεται λόγος: ζω ~, *στην Αρτα* || *έχω φίλους* - || *θα συναντηθούμε ~* || *εγώ ~*, εσύ *εκεί* || *μέχρι - καλά ήρθα* || *έλα δώ* || ~ *είμαι!* (να μαι, ήρθα) ΦΡ. (α) *εδώ που τα λέμε* στην αρχή πρότασης, για να ομολογήσουμε ή απλώς να πούμε κάτι που έχει αντικειμενική αξία, μια αλήθεια: ~, *έπρεπε να είχε πάρει το πρώτο βραβείο* || ~, *δεν έχει κι άδικο!* (β) *εδώ κι εκεί* || *από 'δώ κι από 'κεί* σκόρπα, σε αταξία: *βρήκαμε το δωμάτιο μας ανοιχτό και τα πράγματά μας* - 2. κοντά, πλησίον, προς το μέρος όπου βρισκόμαστε ή στο οποίο αναφερόμαστε: *δεν έρχεσαι λίγο πιο ~*; 3. σε αυτό το σημείο: η *ουσία του ζητήματος δεν βρίσκεται ~* || ~ *διαφωνούμε* || ο *συγγραφέας - περιγράφει προσωπικές στιγμές* - ΦΡ. *εδώ ως θέλω!* σε αυτή την περίπτωση, σε αυτό το πρόβλημα θα φανεί τι αξίζεις (πβ. κ. ΦΡ. *έδω σε θέλω κάβουρα*, να *περπατάς στα κάβουρα* βλ. λ. *κάβουρας*) 4. το ανώτατο ανεκτό όριο, κυρ. στις ΦΡ. (α) *μ' έχει φέρι* ως *εδώ!* (συνοδεύεται συνήθ. από χειρονομία που δείχνει το επίπεδο του λαιμού ή του μετώπου) *κάποιος με έχει κάνει να φθάσω στα όρια της αντοχής μου* (β) *εδώ και μη παρέκει!* φτάνει, δεν πάει άλλο: για συμπεριφορά ή κατάσταση που δεν μπορεί πλέον να γίνεται ανεκτή (γ) *ώς εδώ ήτανε!* ως αυτό το σημείο, δεν αντέχω άλλο ή δεν έχω άλλη υπομονή ή ανοχή: ~! *Δεν αντέχω άλλο περπάτημα!* || ~! *Αν θες άλλα λεστά, να πας να δουλέψεις!* 5. (με τη δεκτική αντων. *αυτός, -ή, -ό*) για επίσημη της έννοιας της διεξέως: *αυτό ~ είναι το σπίτι μου* || *αυτό ~ το παλιόπαιδο τα φταίει όλα!* 6. (με τα τοπικά επιρρήματα *πάνω, κάτω, πέρα, χύμα*) για ακριβή προσδιορισμό τοπικού σημείου: ~ *πάνω έχει φανταστική θέα!* ΦΡ. *εδώ και τώρα* (επιτακτικά) για την έκφραση έντονης προτροπής για άμεση ικανοποίηση αιτημάτων · (χρον.) 7. (από ~) για τη δήλωση χρονικής αφετηρίας: *από ~ αρχίζουν τα δύσκολα* ΦΡ. *από 'δώ κι εμπρός* για τη δήλωση χρονικής διάρκειας από ένα χρονικό σημείο και μετά: ~ *θα δουλεύεις μόνος σου στο γραφείο* 8. (+και) (α) για τη δήλωση του χρονικού διαστήματος κατά το οποίο ξεκίνησε και συνεχίζεται (κάτι): ~ *και δέκα χρόνια μένει στο εξωτερικό* || *όλα αυτά δεν είναι καινούργια, ακούγονται - και καιρό* (β) για τη δήλωση του χρονικού διαστήματος που παρήλασε σε σχέση με συγκεκριμένο παρελθοντικό γεγονός: *μετακόμισε ~ και δυο χρόνια* 9. (μετά τις πρόθεσης *μέχρι*), (έ)ως, *ισαμ'* κ.λπ.) για τη δήλωση του ακριβούς χρονικού σημείου μέχρι το οποίο διαρκεί μια πράξη: *μέχρι ~ όλα πήγαν καλά* || *ώς ~ είχαμε προβλήματα - ως ελπίσουμε ότι στη συνέχεια θα βελτιωθεί η κατάσταση.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ*.

[ETYM. < μεσν. *εδώ* < αρχ. *ώδε* «έτσι» (με αντιμετάθεση), παρεκτετ. τ. του επίρρ. *ώς*, που χρησιμοποιείται με οργανική και δεκτική σημ. Το επίρρ. *ώς* (που δεν επιβίωσε στη Ν. Ελληνική) < *so (το -ς του *ώς* είναι απλώς καταληκτικό επίθημα) συνδ. με λατ. sic «έτσι» (< sō-c)].

εδωδά επίρρ. (κάθηνμ.) *εδώ ακριβώς*, σε αυτό ακριβώς το σημείο: ~ *καθόταν κι έκλαψε* ANT. *εκειδά*. Επίσης (λαϊκ.) *εδωδά*.

εδωδιμοπωλείο (το) [1887] (λόγ.) εμπορικό κατάστημα στο οποίο πωλούνται τρόφιμα ΣΥΝ. μπακάλικο, παντοπωλείο. — *εδωδιμοπώλης* (ο) [1852], *εδωδιμος*, -ος, -ο (λόγ.) 1. αυτός που τρώγεται, ο κατάλληλος και προοριζόμενος για φαγητό: ~ *καρπός* | *έλαιο* ΣΥΝ. φαγώσιμος, βρώσιμος 2. *εδώδιμα* (τα) το σύνολο των φυτικών και ζωικών ουσιών που αποτελούν την τροφή του ανθρώπου· τρόφιμα: ~ *και αποικιακά* (πα-λαιότ. επιγραφή σε καταστήματα για τρόφιμα από τις αποικίες) ΣΥΝ. φαγώσιμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*, *μενού*.

[ETYM. αρχ. (με παραγ. επίθημα -μος) < *έδωδῆ* «τροφή», αναδιπλ. τ. του θ. -ωδ-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. του ρ. *έδ-ω* «τρώγω». Βλ. κ. *έδεσμα*]. *εδώθε* επίρρ. → *δώθε* *εδώκα* ρ. → *δίνω*

εδώλιο (το) {εδώλι-ου | -ων} (παλαιότ.) κάθισμα, συνήθ. για δύο ή περισσότερα πρόσωπα, που συναντάται κυρ. σε δημόσιους χώρους: βουλευτικό | *θεατρικά* | *κενά* | *κυβερνητικά* | *υπουργικά* - ΣΥΝ. *έδρα*, *έδρανο*, *θώκος* ΦΡ. *εδώλιο του κατηγορουμένου* (i) (κυριολ.) η ειδική θέση στην οποία κάθεται ο κατηγορούμενος κατά τη διεξαγωγή της δίκης (ii) (συνεκδ.) η θέση και η κατάσταση του κατηγορουμένου ή η υπαγωγή προσώπου σε δίκη: η *κυβέρνηση μας θα σύρει στο -*

τους υπευθύνους των σκανδάλων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα*, *ειδώλιο*. [ETYM. < αρχ. *εδώλιον* (συνήθ. πληθ.), παρεκτεταμένος τ. του θ. *έδ-* < I.E. *sed-öl- (για το οποίο βλ. λ. *έδρα*) του ρ. *εζόμαι* «κάθομαι» (< *εζο-μομαι). Παρεκτεταμένοι τύποι απαντούν (με τη σημ. «κάθισμα») και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. sella (< *sed-la), γερμ. Sessel, ρουσ. sedlo «σέλα» κ.ά.].

εδωδά επίρρ. → *εδωδά*
εδωσα ρ. → *δίνω*

Ε.Ε. (η) 1. Ευρωπαϊκή Ένωση 2. Ετερόρρυθμη Εταιρεία (βλ. λ. *εταιρεία*) 3. Εκτελεστική Επιτροπή.

Ε.Ε.Α.Ε. (η) Ελληνική Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας.

Ε.Ε.Δ.Δ.Α. (η) Ελληνική Επιτροπή Διεθνούς Δημοκρατικής Αλληλεγγύης.

Ε.Ε.Δ.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Διοικήσεως Επιχειρήσεων.

Ε.Ε.Ε. (η) 1. Ετερόρρυθμη Εμπορική Εταιρεία 2. Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών.

Ε.Ε.Ε.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Επιχειρησιακών Ερευνών.

Ε.Ε.Ε.Η.Α.Ε. (η) Ελληνική Επιστημονική Εταιρεία Ηλιακής και Αιολικής Ενέργειας.

Ε.Ε.Ε.Α. (η) Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Ε.Ε.Θ.Σ. (η) Εταιρεία Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων.

Ε.Ε.Α. (η) Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Ε.Ε.Ο.Σ.Ε. (η) Ευρωπαϊκή Ένωση Οργανισμών Συλλογικών Επενδύσεων.

Ε.Ε.Π. (η) Ευρωπαϊκή Επιτροπή Περιβάλλοντος

Ε.Ε.Σ. (ο) Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.

Ε.Ε.Τ. (η) 1. Ένωση Εργατών Τύπου 2. Ένωση Ελληνικών Τραπεζών.

Ε.Ε.Υ. (η) Ελληνική Εταιρεία Υδάτων.

Ε.Ζ.Ε.Σ. (η) Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών.

Ε.Ζ.Α.Θ. (η) Ελευθέρη Ζώνη Λιμένα Θεσσαλονίκης.

Ε.Ζ.Α.Π. (η) Ελευθέρη Ζώνη Λιμένα Πειραιά.

-έζος 'πίθημα ενικών ονομάτων: *Καλαβρ-έζος*, *Γενοβ-έζος*, *Κιν-έζος*, *Βιετναμ-έζος*, *Γιαπων-έζος*.

[ETYM. Μεταφορά του παλ. -ese, σε εθνονύμια που αρχικά οφείλονταν στη μεσολάβηση της Ιταλικής, λ.χ. Inglese, Francese, Giapponese κ.ά.].

Ε.Η.Σ. (οι) Ελληνικοί Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι.

Ε.Θ.Ε. (η) Ένωση Θεσμικών Επενδύτων.

εθεάθην ρ. → *θεώμαι*

εθελοδούλος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που εκούσια υποτάσσεται, που θεληματικά γίνεται ή μένει δούλος, που ανέχεται τη δουλεία ΣΥΝ. δουλόφρον, δουλοπρεπής ANT. ελευθερόφρον. — *εθελοδουλιά* (η) [αρχ.], *εθελοδουλεία* ρ. [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < *εθέλω* + *δούλος*].

εθελοθυσία (η) [1883] {εθελοθυσίων} (λόγ.) η θηλυμένη θυσία, η εκούσια προσφορά του εαυτού μας ή η θυσία των συμφερόντων μας για κάποιο σκοπό ΣΥΝ. αυτοθυσία, αυταπάρνηση.

εθελοντής (ο), εθελόντρια (η) {εθελοντριών} 1. πρόσωπο που προσφέρει με τη θέληση του για συγκεκριμένο σκοπό: *χρέη τραυματιοφορέων εκτελούν οι - ερυθροσταυρίτες* || ~ *αμοδότης* || με τα *συνεργεία του δήμου συνεργάζονται και πολλοί -* για την αποκατάσταση των *χρημών* ΣΥΝ. εθελούσιος, αυτοβούλος 2. (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. πρόσωπο που κατατάσσεται στις ένοπλες δυνάμεις εκούσιως και χωρίς να υπέχει στρατιωτική υποχρέωση: *πληρώνω ~* || *ομάδα* | *λόχος* | *σύνταγμα εθελοντών*. [ETYM. αρχ. < θ. *εθελοντ-* της *μτχ. εθέλων*, ρ. *εθέλω*].

εθελοντικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που συντελείται, αναφέρεται ή προέρχεται από την ελεύθερη βούληση του ατόμου, χωρίς εξωτερικούς καταναγκασμούς: ~ *εργασία* | *συνδρομή*! *θηετία* | *υπηρεσία* | *εισφορά* | *προσφορά* | *βοήθεια* ΣΥΝ. εκούσιος, εθελούσιος, προαιρετικός, οικειοθελής ANT. υποχρεωτικός, αναγκαστικός, ακούσιος 2. (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. αυτός που αποτελείται από εθελοντές (βλ.λ.): ~ *στρατός* | *σώμα* | *ομάδα*. — *εθελοντικ-ά* | -ώς επίρρ.

εθελοντισμός (ο) η οργανωμένη προσφορά υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο χωρίς την απαίτηση ανταλλάγματος: *για την επιτυχία της Ολυμπιάδας δόθηκε έμφαση στην ανάπτυξη του ~*. [ETYM. Μετάρρ. δάνειο από γαλλ. volontarisme].

εθελουφλό ρ. αμετβ. [1880] {εθελουφλείς...} | μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} *προσποιούμαι ότι δεν βλέπω, δεν θέλω να δω και να παραδεχθώ* (κάτι ολοφάνερο): *αν μια τόσο φανερά δυσμενή εξέλιξη δεν σας προβληματίζει, τότε μάλλον εθελουφλείτε* ΣΥΝ. παραβλέπω, παρορώ, κλείνω τα μάτια, κάνω τα στραβά μάτια, στρουθοκαμηλιάζω. — *εθελουφλολιά* (η) [1888], *εθελουφλος*, -η, -ο [1877].

εθελούσιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που συντελείται με τη θέληση του πράττοντος, που προκύπτει από την ελεύθερη βούληση του ατόμου: ~ *δράση* | *κατάταξη* | *παραχώρηση* | *παράδοση* || η - *έξοδος* από την *υπηρεσία* ΣΥΝ. εθελοντικός, εκούσιος, αυτοπροαίρετος, θεληματικός ANT. ακούσιος, αθέλητος, (εξ)αναγκαστικός, υποχρεωτικός. — *εθελουσιώς* επίρρ. [μτγν.].

[ETYM. αρχ. < *μτχ. εθέλ-ων* (ρ. *εθέλω*) κατά το συνώνυμο *εκούσιος*].

ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. (το) Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας.

εθίζω ρ. μετβ. {εθίσι-θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να αποκτήσει συγκεκριμένη συνήθεια, *έξη: πρέπει να εθίζουμε τα παιδιά να λένε την αλήθεια* || *πολλές τηλεοπτικές σειρές εθίζουν τους θεατές στη βία* ΣΥΝ. συνηθίζω, εξοικειώνω 2. (συνήθ. μεσοπαθ. *εθίζομαι*) (+σε) δημιουργώ εξάρτηση (από κάτι) λόγω τακτικής πολύχρονης χρήσης: *έχω εθιστεί στα ναρκωτικά* || *εθισμένος στο αλκοόλ* || (μτφ.) έχει εθιστεί στην *ηλιόραση*. [ETYM. αρχ. < *εθος*]. *εθιμικός*, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται μ' τα έθιμα: ~ *τελετές* /

εκδηλώσεις- ΦΡ. **εθμικό δίκαιο** το σύνολο των άγραφων νόμων, δηλ. των κανόνων που προκύπτουν από τα ήθη και τα έθιμα (από την παράδοση και την κοινωνική ζωή και όχι από τον νόμο, το γραπτό δίκαιο) και οι οποίοι καθορίζουν τις αξίες, τις σχέσεις και τη συμπεριφορά των μελών μιας κοινότητας. — εθμικ-ά | -ώς επίρρ.
έθιμο (το) {εθμ-ού | -ων} 1. παγιομένη συνήθεια κοινωνικής ομάδας, που διαμορφώθηκε από μακρά παράδοση και επιβίωσε από γενιά σε γενιά: το *πρωτοχρονιάτικο* ~ *επιβάλλει το κόμμο της βασιλοπάτας* || *λατρευτικά* | *ειδωλολατρικά* | *οικογενειακά* | *βάρβαρα* | *πολεμικά* | *πανάρχαια* | *πατροπαράδοτα* | *ναυτικά* | *αποκριτικά* | *τροφικά* ~ ΣΥΝ. συνήθεια, παράδοση, θέσμιμα: ΦΡ. **ήθη και έθιμα** το σύνολο των ενεργειών και των κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς κάθε κοινωνικής ομάδας, που κληρονομούνται από την παράδοση 2. ΝΟΜ. άγραφος κανόνας δικαίου ο οποίος διαμορφώνεται με τη μακρά, ομοιόμορφη και αδιάκοπη συμπεριφορά των κοινωνιών (των μελών οργανωμένης κοινωνίας, των κρατών, των οργανισμών κ.λπ.) οι οποίοι έχουν την πεποίθηση ότι τηρώντας αυτή τη συμπεριφορά συμμορφώνονται προς τις επιταγές κανόνα δικαίου (opinio juris). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*, *ήθος*, *ντόπιος*.

[ETYM. < μτγν. *εθμον* < αρχ. *εθος* Η φρ. τά *έθιμα* με τη σημερινή σημ. απαντά ήδη στον Αθηνάιο (4, 151e)].

εθιμολογία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των εθιμών (λαού ή περιοχής).

εθιμοτυπία (η) [1878] {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς που έχουν επικρατήσει και εφαρμόζονται στις διάφορες εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής (λ.χ. σε συνελεύσεις, γάμους, κηδείες κ.λπ.) 2. (ειδικότ.) το σύνολο των τυποποιημένων και υποχρεωτικών κανόνων που εφαρμόζονται στις επίσημες πολιτικές και θρησκευτικές τελετές, στην υποδοχή και τη φιλοξενία ξένων ηγεμόνων κ.λπ.: τηρού | *παρβαθιάω* | *ακολούθω την* - ΣΥΝ. πρωτόκολλο. [ETYM. Από το, του γαλλ. *étiquette*].

εθιμοτυπικός, -ή, -ό [1887] αυτός που προβλέπεται ή ακολουθεί τους κανόνες της εθιμοτυπίας: ~ *δεξίωση/ συνάντηση/ τελετή/ επίσκεψη*. — εθιμοτυπικ-ά | -ώς [1893] επίρρ.

εθισμός (ο) [αρχ. | χωρ. πληθ.} 1. το να συνήθίζει (κάποιος κάτι), απόκτηση συνήθειας ΣΥΝ. *έξη* 2. (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η προοδευτική εξοικείωση και έλλειψη αντίδρασης του οργανισμού σε διάφορες τοξικές ουσίες λόγω συχνής λήψης, έτσι ώστε να απαιτείται διαρκώς μεγαλύτερη ποσότητα των ουσιών αυτών, προκειμένου να επιτευχθεί η επιθυμητή δράση τους: σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται και στερητικό σύνδρομο, αν διακοπεί η χρήση των ουσιών ΣΥΝ. τοξικομανία.

εθιστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί εθισμό: ~ *ουσία*.

εθναπόστολος (ο) [1889] {εθναποστόλ-ου | -ων, -ους} 1. ο κήρυκας των εθνικών δικαίων, που συστηματικά και με πάθος διαδίδει η προπαγανδίζει τα εθνικά ιδεώδη ΣΥΝ. *απόστολος*, κήρυκας ~ 2. ΘΡΗΣΚ. (κ. *Απόστολος των Εθνών*) προσωπνμία του Αποστόλου Παύλου, που κηρύξε τον χριστιανισμό στα έθνη (δηλ. στους μη Ιουδαίους). [ETYM. Από συμφωρμό της φρ. (εμί *εγώ*) *εθνών αποστολος* (Κ.Δ. Ρωμ. 11, 13)].

εθναρχής (ο) [μτγν.] {εθναρχών} 1. πολιτικός, πνευματικός ή/ και θρησκευτικός ηγέτης, ο οποίος εκοράζει και ενσαρκώνει τα εθνικά ιδανικά, διαθέτοντας κύρος σε ολόκληρο το έθνος και όχι σε μία μόνο πολιτική παράταξη 2. (ειδικότ.) ο πολιτικός αρχηγός ενός Έθνους: ο ~ της *Κύπρου* 3. (ειδικότ. στην Ελλάδα ως προσωπνμία) καθέννας από τους επιφανείς πολιτικούς του εικοστού αιώνα (ειδικότ.) ο Ελευθέριος Βενιζέλος (1864-1936), ο πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ (1913-1977), καθώς και ο Κων/νος Καραμανλής (1907-1998). — εθναρχικός, -ή, -ό [1888].

εθναρχία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. το αξίωμα του εθναρχη: η *Κύπρου* || *Γραφείο* | *Εκτελεστικό Σώμα Εθναρχίας* 2. (συνεκτ.) η έδρα του εθναρχη 3. το σύνολο των συμβούλων του εθναρχη.

εθνεργασία (η) [1831] {εθνεργσιών} η εξέγερση έθνους εναντίον κατακτητή, ο εξσηκωμός του για την αποτίναξη της δουλείας ΣΥΝ. επανάσταση ΑΝΤ. υποτέλεια, υποταγή. — **εθνεγέρτης** (ο) [1878], **εθνεγερτικός**, -ή, -ό [1848]. [ETYM. < *εθνεγέρτης* < έθνος + *εγέρτης* < *εγείρω*].

-εθνής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν είτε τον αριθμό των εθνών από τα οποία αποτελείται ένα κράτος είτε ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με έθνη: *μονο-εθνής*, *δι-εθνής*, *τρι-εθνής*, *πολυ-εθνής*. Επίσης -εθνικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

[ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. όμο-εθνής, μτγν. άλλο-εθνής), που προέρχεται από το ουσ. *έθνος*].

εθνικ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που σχετίζεται με τα φυλετικά χαρακτηριστικά (αλλά και με γλωσσικά ή θρησκευτικά γνωρίσματα), τα οποία διακρίνουν ένα σύνολο ανθρώπων από ένα άλλο 2. (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες, που είναι τυπικές ενός εθνικού συνόλου: ~ *μουσική* | *ντόπιος* | *φαγητό*. [ETYM. Αντιδάν. < αγγλ. ethnic < μτγν. *εθνικός*].

εθνικισμός (ο) [1859] 1. (κακόσ.) υπερβολική και αποκλειστική προσήλωση προς την ιδέα του έθνους και των εθνικών ιδεωδών, με κύριο χαρακτηριστικό τη διάκριση των εθνών σε ανώτερα και κατώτερα και τη διάθεση επιβολής των πρώτων στα δεύτερα (πβ. λ. *σοβινισμός*, *πατριωτισμός*) ΑΝΤ. διεθνισμός, κοσμοπολιτισμός 2. (ειδικότ.) η έντονη προβολή της εθνικής ταυτότητας, κυρ. όταν συνδέεται με τάσεις απόσχισης ή επέκτασης 3. ΙΣΤ. η ιδεολογία που εμφανίστηκε στο πλαίσιο αστικών επαναστάσεων και έθετε ως πολιτικό θεμέλιο του κράτους την έννοια του έθνους (εθνικό κράτος) και όχι, π.χ., τη θρησκεία ή τον βασιλιά.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. nationalism].

εθνισμός - εθνικισμός - διεθνισμός - φιλοπατρία - πατριωτισμός - σοβινισμός. Το να αγαπά κανείς την πατρίδα του, η φιλοπατρία (λ. που πρωτοεμφανίζεται στον Αριστοφάνη), είναι το πιο φυσικό πράγμα. Στα τέλη του 18ου αι. -αρχές του 19ου αι., όταν η λ. *φιλοπατρία* δίνει την αίσθηση λογιότερης λέξης, αρχίζει να υποκαθίσταται από τις λέξεις πατριωτισμός (αντιδάνειο μέσω του γαλλ. patriotisme), που πρωτοχρησιμοποίησαν ο Ρήγας Φεραίος, ο Ευγένιος Βούλγαρις κ.ά., και **εθνισμός** (μαρτυρείται από τον Ν. Σπηλιόδη, 1826). Για λίγο μάλιστα φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκαν με την ίδια σημασία και τα εθνικός και εθνότης, που γρήγορα όμως εξειδικεύθηκαν στη σημασία που έχουν και σήμερα. Η χρήση της λ. **εθνισμός** με τη σημ. του πατριωτισμού, της φιλοπατρίας είναι τόσο έντονη τον 19ο αι., ώστε ο περίφημος δικαστής και συγγραφέας Αναστάσιος Πολυζωίδης, αναφέροντας (το 1859) μια λέξη ομορμίζη του **εθνικός** (= ειδωλολάτρης) για να δηλώσει την ειδωλολατρία, τον παγανισμό, αποφεύγει τη λ. *εθνισμός* (= πατριωτισμός), για να μην προκαλέσει σύγχυση, και δημιουργεί τη λ. **εθνικισμός** με τη σημ. «ειδωλολατρικός» (από το εθνικός «ειδωλολάτρης»), που είναι και η πρώτη σημ. της λέξης! Βαθμωδόν η λ. *εθνισμός* υπεχώρησε: τη θέση της πήρε η λ. *εθνικισμός*, που σήμανε και τον πατριωτισμό, την αγάπη προς την πατρίδα, αλλά και τις εδαφικές απαιτήσεις ενός έθνους εις βάρος άλλων εθνών, τον εθνικό εθνικισμό, δηλώσε δηλ. και τη θετική και την αρνητική σημ. Τον φανατικό, με επεκτατικές-επιθετικές βλέψεις, πατριωτισμό δήλωσε και η ξενικής (γαλλικής) προελεύσεως λ. **σοβινισμός** (από το ήρωα θεατρικού έργου, του αφοσιωμένου στον Ναπολέοντα πατριώτη Ν. Chauvin). Με τις σαρωτικές αλλαγές που έγιναν στο παγκόσμιο πολιτικό σκηνικό από τη δεκαετία του '80, με τους κοικλινομένους εθνικισμούς που εμφανίστηκαν μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων, η διάκριση μεταξύ *nationalism* και *nationalism* κατέστη και στην Ελλάδα αναγκαία και άργισε να εκφορμάται αντίστοιχος με το σημασιολογικό-λεξικό ζεύγος **εθνισμός - εθνικισμός**, όπου το *εθνισμός* δηλώνει τον αγνό πατριωτισμό, το δε *εθνικισμός* τις εθνικιστικές επεκτατικές βλέψεις. Απέναντι σε αυτό το ζεύγος η λ. **διεθνισμός** παρέμεινε από παλιά να δηλώνει το ξεπεράσμα της έννοιας του έθνους και τον υποκατάσταση της από τη δι-εθνική αντίληψη ότι δεν πρέπει να υπάρχουν όρια που να χωρίζουν τους λαούς, αντίληψη την οποία προέβαλε ο κομμουνισμός, η κατεξοχόν διεθνιστική ιδεολογία.

εθνικιστής (ο) [1840], **εθνικίστρια** (η) {εθνικιστριών} 1. πρόσωπο που πιστεύει στον εθνικισμό (σημ. 1): ~ *πολιτικός* | *διανοούμενος* 2. (καταχρ.) πρόσωπο που πιστεύει στα εθνικά ιδεώδη: *συνά όσοι τρέφουν πατριωτικά αισθήματα χαρακτηρίζονται από τους διεθνιστές ως εθνικιστές*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. nationalist].

εθνικιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον εθνικισμό: ~ *κόμμα* | *κυβέρνηση* | *πολιτική* | *προπαγάνδα*. — εθνικιστικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. nationalist].

εθνοκατελευθερωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απελευθέρωση έθνους από ξενικό ζυγό: ~ *αγónας* | *κίνημα* | *επανάσταση*.

εθνοκοποίηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να γίνεται (κάτι) εθνικό, το να υπάγεται στην ευθύνη του κράτους 2. ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των ενεργειών και των μέτρων με τα οποία οι παραγωγικές, βιομηχανικές, τραπεζικές και ασφαλιστικές επιχειρήσεις που εδρεύουν σε μία χώρα μεταβιβάζονται στο κράτος ή συγχωνεύονται με τις αντίστοιχες κρατικές, καθώς και ολόκληροι τομείς της οικονομίας που περιέρχονται στον έλεγχο του Δημοσίου: ~ *μεταλείων* | *εργοστασίων* ΣΥΝ. κρατικοποίηση ΑΝΤ. ιδιωτικοποίηση. — **εθνοκοπικό** ρ. μετβ. {-είς...}. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. nationalisation].

εθνικός, -ής, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το έθνος (ή τα έθνη): ~ *ευεργέτης* | *υπηρεσία* | *προϊόν* | *νόμισμα* | *ήρωας* | *ανάγκη* | *υπερηφάνεια* | *συμφέρον* | *αξιοπρέπεια* | *πολιτική* | *ασφάλεια* | *ενότητα* | *κίνδυνο* | *μειονότητα* | *τραγωδία* | *αναγέννηση* | *ανεξαρτησία* | *παράδοση* | *πένθος* | *αποκατάσταση* | *καταστροφή* | *επέτειος* | *χαράς* | *κίηματα* | *υπόθεση* | *έργο* || τα ~ *χρόματα της Ελλάδας είναι το γαλάζιο και το λευκό* - ΦΡ. (α) **Εθνική Συνέλευση (Εθνοσυνέλευση)** συνάθροιση των αντιπροσώπων του έθνους: η ~ της *Τροιζήνας* (β) **Εθνική Αντιπροσωπία** βλ. λ. *αντιπροσωπία* (γ) ΙΣΤ. **Εθνική Αντίσταση** βλ. λ. αντίσταση (δ) **εθνική εορτή** επέτειος γεγονότος μεγάλης σημασίας για ένα έθνος (κυρ. ανεξαρτησίας, απελευθέρωσης κ.λπ.), η οποία εορτάζεται με επίσημο τελετουργικό τρόπο (δοξολογίες, παρελάσεις κ.λπ.) και με την καθιέρωση αργίας (ε) **εθνικός ύμνος** βλ. λ. *ύμνος* (στ) **εθνική ενδυμασία** | **φορεσιά** παραδοσιακή στολή, συνήθως απλοποιημένη και τυποποιημένη, που αποτελεί ένα από τα σύμβολα ορισμένης χώρας (ζ) **εθνική μειονότητα** η μειονότητα της οποίας τα μέλη καταγονται από έθνος διαφορετικό από αυτό που κυριαρχεί σε ένα κράτος, π.χ. οι Έλληνες της Αλβανίας (η) **εθνική εκκαθάριση** | **κάθαρση** η εθνοκάθαρση (βλ.λ.) (θ) **εθνικό κράτος** η νομική συγκρότηση ομοιογενούς και αυτοτελούς κοινωνικού συνόλου σε εδαφική περιοχή με βάση την έννοια του έθνους ΣΥΝ. έθνος-κράτος (ι) **εθνική ομάδα** (ι) κοινωνική ομάδα ή κατηγορία πληθυσμού με κοινούς εθνικούς (φυλετικούς, γλωσσικούς και πολιτιστικούς) δεσμούς, που ζει και κινείται εντός ευρύτερης κοινωνίας (ii) ΑΘΛ. (κ. ως ουσ. **Εθνική**) συγκρότημα αθλητών ομαδικού αθλήματος (λ.χ. ποδοσφαίρου), που αποτελείται από επιλεγμένους παίκτες διαφόρων ομάδων μιας χώρας, την οποία και εκπροσωπεί στις διεθνείς αθλητικές συναντήσεις.

η *Εθνική Ελλάδα* || η εθνική ομάδα παιδών (ια) *εθνική οδός* δημόσιος αυτοκινητοδρόμος υψηλών ταχυτήτων, που διασχίζει μια χώρα και συνδέει τις βασικές πόλεις και συγκοινωνιακούς κόμβους (λιμάνια, αεροδρόμια κ.λπ.) μεταξύ τους (ιβ) *εθνικό πάρκο* εκτεταμένη περυσία χώρας, μέσα στην οποία διατηρούνται φυτά, ζώα ή τοπογραφικά χαρακτηριστικά στη φυσική τους κατάσταση με σκοπό τη δημόσια ψυχαγωγία (ιγ) *εθνικός δρυμός* γεωγραφική περιοχή, η οποία συγκεντρώνει σπάνια και απειλούμενα με εξαφάνιση είδη ζώων και φυτών και γι' αυτό τον λόγο προστατεύεται από το κράτος με ειδικό νομικό καθεστώς (ιδ) *εθνική οικονομία* το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που συντελούνται εντός εθνικού κράτους και οι οποίες δημιουργούν το εθνικό προϊόν (ιε) *εθνικό εισόδημα* το σύνολο των εισοδημάτων που αποκτούν οι μόνιμοι κάτοικοι χώρας από την αμοιβή τους για τη συνεισφορά τους στην παραγωγική διαδικασία (ιστ) *εθνικό κεφάλαιο* | *πλούτος* όλα τα υλικά περιουσιακά στοιχεία μιας χώρας και το καθαρό απόθεμα απαιτήσεων προς το εξωτερικό, αν αθροιστεί η αξία τους (ιζ) *εθνική άμυνα* βλ. λ. άμυνα (η) ΙΣΤ. (*Εθνική Άμυνα* βλ. λ. *άμυνα*) (θ) *εθνικό ζήτημα* (ι) το πρόβλημα που δημιουργήθηκε με την έκρηξη εθνικών κινημάτων τον 19ο και τον 20ό αι. στην Ευρώπη κ.α. (ii) πρόβλημα ανεκπλήρωτων πόθων εθνικής ανεξαρτησίας ή ολοκλήρωσης κυρ. σε πολυεθνικές αυτοκρατορίες (Αυστρο-Ουγγαρία, Οθωμανική Αυτοκρατορία κ.ά.) ή πολυεθνικά κράτη (πρώην Σοβιετική Ένωση) (iii) οποιοδήποτε πολιτικό θέμα που λογίζεται ως μεγάλης εθνικής σημασίας (π.χ. το Κυπριακό για την Ελλάδα) (κ) *εθνική κυριαρχία* η κυριαρχία ενός έθνους-κράτους, η αποτελεσματική άσκηση της πολιτικής ενός κράτους στο δικό του έδαφος, χωρίς ξένες παρεμβάσεις (κα) *εθνική ολοκλήρωση* η συμπεριληψη όλων των «αλλοτρώτων» εδαφών στο έθνος-κράτος, ώστε τα όρια του κράτους να συμπίπτουν ακριβώς με τα όρια του έθνους 2. αυτός που σχετίζεται με το ιδεώδες του έθνους και του πατριωτισμού: - *φρονήματα* | *συνείδηση* | *ιδέα* | *καλό* | *ιδεώδη* ΣΥΝ. πατριωτισμός ΑΝΤ. αντεθνικός - 3. ΘΡΗΣΚ. *εθνικός* (ο) ο ειδωλόλατρης, κατά τους χριστιανούς των πρώτων χριστιανικών αιώνων 4. ΓΛΩΣΣ. *εθνικά* (ενν. ονόματα) (τα) ονόματα, ουσιαστικά και επίθετα, παράγωγα τοπωνυμίων και εθνονυμίων, που δηλώνουν τον κάτοικο πόλης, χωριού, αυτόν που ανήκει σε συγκεκριμένο έθνος ή τον καταγόμενο από εκεί, π.χ. *Αθηναίος, Βολιώτης, Περιστεριώτης* κ.λπ. — εθνικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός, έθνος, Έλληνας*.

ΣΧΟΛΙΟ Εθνικά ονόματα ως ουσιαστικά ή επίθετα. Η περίπτωση που ένα εθνικό κύριο όνομα δίνει λαβή στον σχηματισμό μιας λέξης, η οποία δηλώνει πια, ανεξαρτήτως της αρχικής πηγής της, συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ή ιδιότητα, δεν είναι σπάνια. Έτσι από τη θρακική φυλή των Αλαζώνων γίνεται ο αλαζόνας (αρχ. αλαζών), ο υπερπότης. Από τους Βανδάλους ο βάνδαλος, ο βάρβαρος καταστροφές των έργων του πολιτισμού και γενικότ. αυτός που επιδιότα σε καταστροφές. Το όνομα των Ούννων χρησιμοποιήθηκε να δηλώνει τον βάρβαρο και σκληρό επιδρομέα των αιώνα και υπερβολικά σκληρό, ενώ χρησιμοποιήθηκε μειοτικά και υβριστικά κατά την περίοδο του Εμφυλίου χρησιμοποιήθηκε επίσης καταχρηστικά και υβριστικά στην ποδοσφαιρική αρχκό. Το όνομα **Γύφτος** χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τη τσιγγουνιά, που φθάνει μέχρι μορφές αναξιοπρεπούς συμπεριφοράς (το ίδιο το τσιγγουνιά είναι από το Τσιγγάνος μέσω του τουρκ. çingene). Το **Εβραϊός** χρησιμοποιήθηκε συχνά για να δηλώσει τη φιλαργυρία, την υπερβολική ανάγκη για το χρήμα. Η συναφής όμως λέξη που καθιερώθηκε ευρύτερα στην Ελληνική είναι το καρμιοίρη από το μεταγενέστερο αρχ. *Καρμιοίρης* «τιποτένιος - μισοφόρος», που ανάγεται ετυμολογικά το εθνικό όνομα **Κάρες** (και *μοίρα*), τους οποίους οι Έλληνες αντιμετώπιζαν περιφρονητικά και χρησιμοποιούσαν ως δούλους. Η εργασιακή απασχόληση στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες γυναικών από τις Φιλιππίνες προσέδωσε στη λ. Φιλιππινέζα τη σημασία της οικιακής βοηθού, αλλά και του προσώπου που χρησιμοποιείται σε βοηθητικές ή δευτερεύουσας σημασίας δουλειές, ενώ η μορφή εργασιακής απασχόλησης, συχνά και εκμετάλλευσης, οικονομικών μεταναστών από την Αλβανία οδήγησε τα τελευταία χρόνια στη χρήση της λ. **Αλβανός** με τη σημ. του σκληρά εργαζόμενου και υπαξιωματικού εργάτη. Ακόμη, το όνομα **Γερμανός** χρησιμοποιείται συχνά για να δηλώσει άνθρωπο πειθαρχημένο, αυστηρό και σκληρό, ενώ το **Εγγλέζος** | **Αγγλος** στη φρ. είναι *Εγγλέζος* | *Αγγλος στα ραντεβού του* δηλώνει αυτόν που είναι ακριβής, στην ώρα του σε προκαθορισμένες συναντήσεις. Η λ. Αμερικανόκι χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον αφελή άνθρωπο, που πιστεύει ότι του λένε (*για Αμερικανόκια μάς περνάς;*), όπως και το **Κουτόφραγκος** για τον αφελή και εύπιστο Ευρωπαίο. Τέλος, το όνομα **Κινέζος** χρησιμοποιείται στη φρ. *κάνω τον Κινέζο* για να δηλώσει αυτόν που προσποιείται ότι δεν καταλαβαίνει αυτά που του λένε.

-εθνικός, -ή, -ό → -εθνής
εθνοσοσιαλισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. το ακραίο ολοκληρωτικό κίνημα που

αναπτύχθηκε στη Γερμανία υπό την ηγεσία του Αδόλφου Χίτλερ (1889-1945), με κύρια χαρακτηριστικά τον εθνικισμό, τον ρατσισμό (κυρ. κατά των Εβραίων), την απόρριψη της δημοκρατίας, την πίστη στον φέρερ (Führer = ηγέτης) και την εδαφική επέκταση ΣΥΝ. ναζισμός. — **εθνοσοσιαλιστής** (ο), εθνοσοσιαλιστής (η), εθνοσοσιαλιστικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*. [ΕΤΥΜ Απόδ. του γερμ. Nationalsozialismus (Nazi). Βλ. κ. ναζισμός].
εθνικότητα (η) [1833] {εθνοκότητων} 1. η ιδιότητα του μέλους ενός έθνους, το να ανήκει κανείς σε ένα έθνος (λόγω γεννησεως, καταγωγής ή υπαγωγής σε αυτό) 2. η καταγωγή από συγκεκριμένο έθνος: *ελληνικής ~ Σουηδός βουλευτής* || τι εθνικότητας είναι; (πβ. λ. υπηκοότητα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. nationalité].
εθνικό φρω ν. -ων, -ον, -ον {εθνικόφρωνος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) 1. αυτός που έχει εθνικά φρονήματα, που πιστεύει στην ιδέα του έθνους, την υποστηρίζει και την προβάλλει ΣΥΝ. πατριώτης 2. (κακόσ.) ο φανατικά προσηλωμένος στο έθνος, στα εθνικά ιδεώδη και συμφέροντα, και συγχρόνως ιδεολογικά και πολιτικά συντηρητικός (κυρ. αντικομμουνιστής): ~ *παράταξη* | *κόμμα* ΣΥΝ. εθνικιστής ΑΝΤ. διεθνιστής, αριστερός. Επίσης **εθνικόφρονος** (ο/η). — εθνικοφροσύνη (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον, *εμφύλιος*. [ΕΤΥΜ < εθνικός + -φρων, μεταπτωτ. βαθμ. του θ. φρέν-, πβ. αρχ. φρήν, φρενός].
εθνισμός (ο) [1826] η συνείδηση ότι ανήκει κανείς σε συγκεκριμένο έθνος και το πατριωτικό αίσθημα που προκύπτει από αυτήν ΣΥΝ. εθνική συνείδηση, πατριωτισμός, φιλοπατρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικιστής*. — εθνιστής (ο), **εθνίστρια** (η), εθνιστικός, -ή, -ό, εθνιστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός*.
εθνο- κ. εθνό- κ. εθν- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με ένα έθνος: *εθνο-γένεση, εθνο-μάγνητρος, εθνο-σμο, εθν-ονύμιο, εθνο-λογία*. [ΕΤΥΜ Α' συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *εθν-άρχη, εθνο-φύλαξ*), που προέρχεται από το αρχ. έθνος].
εθνοβόρος, -ος, -ο [1850] (λόγ.) ο φθοροποιός ή/και καταστροφικός για το έθνος: ~ πολιτική ΣΥΝ. εθνοκτόνος ΑΝΤ. εθνοσωτήριος, εθνοφελής. [ΕΤΥΜ < έθνος + -βόρος < βόρα (βλ. λ.)].
εθνογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η δημιουργία ενός έθνους: η ~ των *Σέρβων τον Μεσαίωνα*. — **εθνογενετικός**, -ή, -ό. εθνογενετικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα ενός έθνους. — **εθνογλωσσικ-ά** | -ός επίρρ.
εθνογλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. κλάδος που μελετά τη γλώσσα λαών οι οποίοι δεν διαθέτουν γραφή, καθώς και τις σχέσεις μεταξύ γλώσσας, κοινωνίας και πολιτισμού των λαών αυτών. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. ethnolinguistics (νόθο συνθ.)].
εθνογραφία (η) [1818] κλάδος της εθνολογίας (βλ. λ.), που ασχολείται με την περιγραφή των στοιχείων και των εκδηλώσεων του πολιτισμού σε διάφορους λαούς (κυρ. πρωτόγονους). — **εθνογράφος** (ο/η) [1833], **εθνογραφικός**, -ή, -ό [1845], **εθνογραφικ-ά** /-ός [1845] επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. ethnographie].
εθνοκάθαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} η μαζική εκδίωξη των μελών μιας εθνοτικής από μια περιοχή ή/και ο αφανισμός τους, με σκοπό συνήθ. τη βίαιη εξασφάλιση πληθυσμιακής ομοιογένειας σε μία γεωγραφική περιοχή για γεωπολιτικούς σκοπούς ΣΥΝ. εθνική εκκαθάριση | κάθαρση.
εθνοκαπλία (η) {εθνοκαπλιών} η εκμετάλλευση της ιδέας του έθνους για πολιτικά ή και προσωπικά οφέλη. — **εθνοκαπιλος** (ο/η).
εθνοκεντρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. (γενικά) η αναγωγή των πάντων στην ιδέα του έθνους και στο ίδιο το έθνος 2. κοινΩΝΙΟΛ. μορφή κοινωνικής αντίληψης που συνίσταται στην τάση να χρησιμοποιεί κανείς τους κανόνες και τις αξίες της δικής του κοινωνικής ομάδας ως μέτρο για την κρίση και την αξιολόγηση των κανόνων και των αξιών άλλων κοινωνιών. — εθνοκεντρικός, -ή, -ό, εθνοκεντρικό επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. ethnocentrism].
εθνοκτόνος, -ος, -ο [1845] (λόγ.) αυτός που με την ενέργεια ή τη δράση του καταστρέφει το έθνος: ~ *δισασμός* | *εμφύλιος* | *επινόηση* | *πολιτική* ΣΥΝ. εθνοβόρος, εθνοφθόρος ΑΝΤ. εθνοφελής, εθνοσωτήριος. — εθνοκτονία (η) [1874]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος. [ΕΤΥΜ < έθνος + -κτόνος < αρχ. κτείνω «φονεύω» (βλ. λ. -κτονία)].
εθνόλεκτος (η) {εθνόλέκτ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. η γλώσσα ομάδας ομιλητών (π.χ. των Τσιγγάνων) που διαφοροποιούνται μόνο γλωσσικά από τους λοιπούς πολίτες της ίδιας χώρας: πρόκειται για γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται από ορισμένους ομιλητές παράλληλα προς τη χρήση της επίσημης εθνικής γλώσσας. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. ethnolect. Για τον μορφολ. σχηματισμό βλ. λ. *διάλεκτος*, που αποτελείσε πρότυπο για τους όρους αυτούς (λ.χ. ιδιόλεκτος, κοινωνιό-λεκτος)].
εθνολογία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που μελετά συγκριτικά τη δομή, την εξέλιξη και τις εκδηλώσεις πολιτισμού διαφόρων εθνών και κυρ. μικρών αυτοτελών κοινωνικών ομάδων που ζουν κατά φύση («πρωτόγονοι λαοί») ΣΥΝ. κοινωνική ανθρωπολογία, πολιτιστική ανθρωπολογία. — **εθνολόγος** (ο/η), εθνολογικός, -ή, -ό, εθνολογικ-ά | -ός επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. ethnologie].
εθνομάρτυρας (ο) {εθνομαρτύρων} αυτός που υπέστη μαρτύρια ή βρήκε μαρτυρικό θάνατο στον αγώνα υπέρ του έθνους του: ο *μυρτοπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος ανακηρύχθηκε* ~. Επίσης (λογιότ.) **εθνομάρτυς** [1868] {εθνομάρτυρος}.
εθνομουσικολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. Ο τομέας της μουσικολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη όλων των μουσικών πάρα-

δόσεων, πλην της δυτικοευρωπαϊκής· στην αρμοδιότητα του ανήκουν λαϊκές μουσικές κάθε έθνους, μουσικές πρωτόγονες ή αρχαίων λαών και κοινωνιών κ.λπ. — **εθνομουσικολόγος** (ο/η), **εθνομουσικολογία**-κόσ, -ή, -ό, **εθνομουσικολογία** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ethnomusicologie].

εθνοπατέρας (ο) [1892] (συχνά ειρων.) ο πατέρας του έθνους, ο βουλευτής, εθνοπρεπής, -ής, -ές [1881] {εθνοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)- εθνοπρεπ-έστ-ερος, -ατός} αυτός που αρμόζει στο έθνος, που είναι αντάξιος της ιστορίας και των παραδόσεων του έθνους: *πρέπει να διασφαλιστεί η υγιής και ~ μόρφωση των παιδιών των προσφύγων* ΑΝΤ. ξένο-πρεπής, ξενότροπος. — **εθνοπρεπώς** επίρρ., **εθνοπρεπεία** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. **εθνοπρόβλητος**, -η, -ο [1893] αυτός που προβάλλεται ή εκλέγεται από το έθνος σε ανώτατο αξίωμα: ~ *καβερνήτης* ΣΥΝ. λαοπρόβλητος.

έθνος (το) {έθν-ους | -η, -ών} 1. σύνολο ανθρώπων που γίνονται αντιληπτοί και από τους ίδιους και από τους άλλους ως ομοιογενές σύνολο, καθώς συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς κοινής καταγωγής και ιστορικό παρελθόν, κοινά στοιχεία πολιτισμού, κοινά ιδανικά και πολλές φορές κοινή γλώσσα και θρησκεία, ενώ παράλληλα έχουν συνείδηση της διαφορας τους από τα άλλα ανάλογα σύνολα ανθρώπων ΣΥΝ. φυλή, γένος· ΦΡ. **έθνος-κράτος** το έθnikό κράτος, το κράτος που έχει συγκροτήσει ένα έθνος στο έδαφος όπου διαβίει: *τα σύγχρονα έθνη-κράτη προέκυψαν από τη διάλυση μεγάλων αυτοκρατοριών* 2. ΘΡΗΣΚ. **έθνη** (τα) (α) (στην Π.Δ.) οι άλλοι λαοί του κόσμου κατ' αντιδιαστολή προς τους Ισραηλίτες (β) (στην Κ.Δ.) οι ειδωλολάτρες και ει-δικότ. οι Έλληνες (γ) το γένος των χριστιανών («έθνος άγιον»). ΣΧΟΛΙΟ λ. **εθνικισμός**.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *swedh-nos < I.E. *swedh- «έθμο, συνήθεια» (για το οποίο βλ. λ. *έθος*). Όπως φαίνεται από τη σημ. της I.E. ρίζας, η λ. δήλωνε αρχικά τα πρόσωπα που χαρακτηρίζονται από κοινά ήθη και έθιμα].

έθνος - **λαός** - **κράτος** - **φυλή** - **γένος**. Όλες αυτές οι λέξεις δέχονται εθνικώς προσδιορισμούς: το ελληνικό έθνος - ο ελληνικός λαός - το ελληνικό κράτος - η ελληνική φυλή | η φυλή των Ελλήνων - το γένος των Ελλήνων. Η έννοια του έθνους προσδιορίζεται ήδη από τον Ηρόδοτο ως το σύνολο των ανθρώπων που έχουν κοινή καταγωγή (το «ομαίον»), κοινή γλώσσα (το «κόμο-γλωσσόν»), κοινή θρησκεία και κοινά ήθη και έθιμα. Γενικότερα, από πολλούς επιστήμονες (ιδίως της Γερμανικής Σχολής) ως χαρακτηριστικά του έθνους προσδιορίζονται η (κοινή) καταγωγή, η (κοινή) γλώσσα και η (κοινή) παράδοση, πράγμα που ισχύει απολύτως για έθνη όπως οι Έλληνες. Ωστόσο, Αμερικανοί, Ρώσοι, Έλβετοι κ.ά. αποτελούν έθνη, χωρίς να διαθέτουν πλήρως αυτά τα χαρακτηριστικά (διαφέρουν στη γλώσσα, δεν έχουν κοινή παράδοση ή δεν έχουν κοινή καταγωγή). Γι' αυτό, άλλοι επιστήμονες (Γαλλική Σχολή) υποστηρίζουν ότι κύριο κριτήριο για τον προσδιορισμό του έθνους είναι η συνείδηση *κοινότητας* η συνείδηση των ίδιων των ανθρώπων ότι αποτελούν *εθνικό σύνολο*, *εθνική κοινότητα* και ο τρόπος με τον οποίο *αυτοπροσδιορίζονται*. Το λαός, αντίθετα προς τον αφηρημένο χαρακτήρα που έχει το *έθνος*, έχει πολύ συγκεκριμένο περιεχόμενο. *Λαός* είναι οι άνθρωποι, οι πολίτες, το έμψυχο υλικό, με έμφαση στο ανθρώπινο δυναμικό ενός έθνους. Νομική και πολιτειακή είναι η έννοια του *κράτους*, που απαιτείται να είναι συντεταγμένο και να διέπεται από νόμους και ρυθμίσεις που θα ορίζουν τις λειτουργίες του και τις μεταξύ των πολιτών σχέσεις. Ενώ στην έννοια του *έθνους* αντιστοιχεί ο *λαός* (ο λαός απαρτίζει ένα έθνος), στην έννοια του *κράτους* αντιστοιχεί ο πολίτης (οι πολίτες μιας χώρας συνθέτουν το κράτος). Η λ. φυλή τονίζει περισσότερο το στοιχείο της κοινής ιστορικής προέλευσης και εθνολογικής καταγωγής ενός λαού. Η φυλή των Ελλήνων, λ.χ., διαφέρει από τις ασιατικές φυλές που έχουν άλλη φυλετική καταγωγή. Τέλος, την κοινή καταγωγή τονίζει και η έννοια του γένους (συχνά κεφαλαιογραφείται ως **Γένος**): το **Γένος** των Ελλήνων ή, κατά τους προεπαναστατικούς χρόνους, το **Γένος** των Γραικών, τονίζει ακριβώς -στα χρόνια που δεν υπάρχει ακόμη ελληνικό κράτος και που το έθνος των Ελλήνων τελεί υπό τουρκικό ζυγό- την ανάγκη ενότητας των Ελλήνων εντός και εκτός Ελλάδος, την ανάγκη (δια)φοπισμού των Ελλήνων για την ιστορία και την καταγωγή τους και την ανάγκη ξεσηκωμού των Ελλήνων για να επανακτήσουν την ελευθερία τους.

Ετυμολογικά, είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. *έθνος* ανάγεται σε ρίζα **εθ-** (< I.E. *swedh-), από όπου παράγονται και οι λέξεις **ήθ-ος** | ηθικός και **έθ-ος** | έθ-ιμο Η λ. *λαός* τόνισε την έννοια του ανθρώπου: *άνδρες* | στρατιώτες είναι οι *λαοί* (στον πλάθ.) στην ιλιάδα του Ομήρου, *άνδρες* | άνθρωποι στην *Οδύσσεια*, συγκεντρωμένοι άνθρωποι | *λαός* στους μετέπειτα χρόνους, *λαϊκοί* (σε αντίθεση με τους ιερείς) στην Π. Διαθήκη, οι χριστιανοί (σε αντίθεση με τους εθνικούς | ειδωλολάτρες) στην Κ. Διαθήκη. Το *κράτος* σήμανε εξ αρχής την εξουσία, τη δύναμη του οργανωμένου έθνους με δικαιοδοσίες πάνω στους πολίτες. Η φυλή συνδέεται με το φύλον (sex), αναγόμενη στο φύω | φύομαι. Διλώνει δεσμούς αίματος («ομαίον»), κοινή καταγωγή ευρύτερη ή κατά ομάδες. Και η λ. *γένος* δηλώνει καταγωγή, τη γενεά | γενιά, από το επίπεδο της οικογένειας ως το επίπεδο της φυλής. Τόσο η φυλή όσο και το γένος αντιστοιχούν στο ξέν. *razza* (ιταλ. *razza* «φυλή» < араβ. ra's «κεφαλή - καταγωγή») από το ιταλ. τα ευρωπαϊκά γαλλ. *race*, αγγλ. *race* κ.λπ.). Την έννοια της «καταγωγής» ως βίσης του έθνους έδωσε και το λατ. **natio** «γέννηση, καταγωγή» (< nascor «γεννιέμαι»),

από όπου τα ευρωπαϊκά γαλλ. *nation*, αγγλ. *nation* κ.λπ. Οι ξένοι χρησιμοποιούν, κατ' αντιδιαστολή προς τα *nation* | *national*, τον όρο *ethnic(s)* | *ethnic* από την Ελληνική για να δηλώσουν τις εθνικές μειονότητες (αλβανική στα Σκόπια, ελληνική στην Αλβανία) ή τις ομάδες που διαφέρουν ως προς την καταγωγή ή το θρησκευμα (Τσιγγάνους, μουσουλμάνους) μέσα στο ίδιο έθνος. Ας σημειωθεί τέλος ότι, όπως παρατηρεί ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή Νέων Λέξεων...*, λ. *εθνοφελής*), σύνθετα και παράγωγα της λ. *έθνος* «εν τοις λεξικοίς της αρχαίας γλώσσας υπάρχουν μόνον δεκατρείς [λέξεις] εν ταύτη δέ τη Συναγωγή ανεγράφησαν νέα [...] εκατόν εικοσεννέα. Παρέχει, βέβαια, και τούτο νύξιν σκέψεων εις τον φιλοσοφούντα περί τας εκφρασεις της ιστορίας κατά τας διαφόρους εποχάς των εθνών».

εθνόσημο (το) [1856] {εθνοσή-μου | -ων} 1. διακριτικό σύμβολο που χρησιμοποιείται ως έμβλημα έθνους 2. (ειδικότ.) το σήμα ή σύμβολο του έθνους που υπάρχει στη στολή ή στο πηλίκιο των στρατιωτικών. [ΕΤΥΜ. Απόδο. του γαλλ. *cocarde* (βλ. λ. *κονκάρδα*)].

εθνοσυνείληση (η) [1793] {-ης κ. -εύσεως | -είσεως, -εύσεων} η συνέλευση των αντιπροσώπων ενός έθνους, που ενσαρκώνει τη λαϊκή κυριαρχία και εκφοράζει τη θέληση του λαού· συγκαλείται σε έκτακτες περιστάσεις και ασκεί συντακτική εξουσία (δηλ. ασχολείται με τη σύνταξη ή την τροποποίηση του συντάγματος) ΣΥΝ. κοινοβούλιο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *assemblee nationale*].

εθνοσωτήρας (ο) [1878] ο σωτήρας του έθνους.

εθνοσωτήριος, -α, -ο [1895] σωτήριος ή ευεργετικός για το έθνος: ~ *ιδέες* | *πολιτική* ΣΥΝ. εθνοφελής ΑΝΤ. εθνοφθόρος, εθνοκότος, εθνοβόρος.

εθνότητα (η) [1857] {-ας κ. (λόγ.) -ότητας | -οτήτων} το σύνολο των μελών μιας εθνικής ομάδας (εν ευρεία έννοια ταυτίζεται με το έθνος, ενώ υπό στενή έννοια δηλώνει μια πολιτιστικά (λ.χ. γλωσσικά) διακριτή ομάδα του ίδιου έθνους): *τα προβλήματα των ~ στα Βαλκάνια* || *συμπαγής* | *αναφομοίωση* ~ ΦΡ. *αρχή των εθνοτήτων* η αρχή σύμφωνα με την οποία κάθε έθνος έχει το δικαίωμα να συγκροτήσει κράτος στο έδαφος όπου διαβίει (εθνικό κράτος).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*, *εθνικισμός*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. *nationalité*, αγγλ. *ethnicity*].

εθνοτικός, -ή, -ό (καταγρ.) αυτός που ανήκει σε μια εθνότητα (κατ' αντιδιαστολή προς το έθνος), συνήθως μειονοτική, σε έναν ευρύτερο χώρο έθνους-κράτους, π.χ. οι Μαγυάροι (ουγγρικής καταγωγής) στη Ρουμανία. — **εθνοτικά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < εθνότητα + παραγ. επίθημα -ικός].

εθνοφθόρος, -ος, -ο [1850] (λόγ.) αυτός που με την ενέργεια ή τη δράση του φθείρει το έθνος: ~ *πολιτική* | *διχόνοια* ΣΥΝ. εθνοκότος, εθνοβόρος ΑΝΤ. εθνοσωτήριος, εθνοφελής. [ΕΤΥΜ. < έθνος + -φθόρος < φθείρω].

εθνοφυρά (η) [1833] 1. η ένοπλη δύναμη του έθνους, αυτή που έχει καθήκον να φρουρεί το έθνος 2. οργάνωση ενόπλων πολιτών, που συγκροτείται σε έκτακτες περιστάσεις για την τήρηση της τάξης (βλ. κ. λ. *εθνοφυλακή*). — **εθνοφυρούς** (ο). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *garde nationale*].

εθνοφυλακή (η) [1833] σώμα ενόπλων πολιτών στρατιωτικής φύσεως, που αναλαμβάνει δράση μόνο σε περίοδο πολέμου ή σε έκτακτα περιστατικά και το οποίο τηρεί επαφή με τη στρατιωτική εκπαίδευση σε καθορισμένες περιόδους. — **εθνοφυλάκας** (ο) [μεγν.].

εθνοφυλετισμός (ο) [1872] η προσήωση στα εθνικά ιδεώδη στο πλαίσιο της πολιτικής των φυλετικών διακρίσεων.

εθνοψυχολογία (η) ΨΥΧΟΛ. ο κλάδος που ασχολείται με την ψυχολογική μελέτη και έρευνα εθνοτήτων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *ethnopsychology*].

εθνονόμο (το) {εθνονομί-ου | -ων} η ονομασία ενός έθνους. [ΕΤΥΜ. < *έθνος* + -νόμο < αρχ. *νομμα*, αιολ. τ. της λ. *νόμος*].

εθνοφελής, -ής, -ές [1849] {εθνοφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)- εθνοφελ-έστ-ερος, -ατός} (λόγ.) ωφέλιμος για το έθνος, για το σύνολο των πολιτών: ~ *δράση* | *πολιτική* ΣΥΝ. κοινοφελής, εθνοσωτήριος ΑΝΤ. εθνοκότος, εθνοβόρος, εθνοφθόρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

εθολογία (η) ΒΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. κλάδος που εξετάζει και αναλύει θεωρητικά τη συμπεριφορά των ζώων στο φυσικό τους περιβάλλον (πβ. λ. *ηθολογία*).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *ethnology*].

έθος (το) {έθ-ους | -η, -ών} (λόγ.) πράξη, ενέργεια ή συμπεριφορά που παρατηρείται συχνά και κατ' επανάληψη: *ο θρήνος και ο ολοφθόρος κατά την εκφορά των νεκρών αποτελεί πανάρχαιο ~ του ελληνικού λαού* ΣΥΝ. έθιμο, έξη, συνήθεια· ΦΡ. **κατ' έθος** όπως ορίζει το έθιμο, σύμφωνα με τη συνήθεια.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *swedh-os < I.E. *swedh- «έθμο, συνήθεια», πβ. σαν-σρκ. *svadhā-*, γοτθ. *sidus*, λατ. *sod-ālis* «σύντροφος, συνάδελφος», *suesco* «εθίζομαι» (< *swēdh-skō), γαλλ. *coutume* «έθιμο» (> αγγλ. *custom*), γερμ. *Sitte* κ.ά. Ομόρρ. *έθ-ιμο(ν)*, *έθ-ιζο*, *έθ-νος*, *ήθ-ος*, *ηθικός* κ.ά.].

έθρεμμα ρ. → **τρέφω**

ει συνδ. (αρχαιοπρ.) μόνο στις ΦΡ. (α) *ει δυνατόν* αν γίνεται: *θα το ήθελα το συντομότερο, ~ και αίριο!* (β) *ει μη μόνον* παρά μόνο: *κανείς δεν ξέρει τι πραγματικά συνέβη, ~ ο Θεός!*

[ΕΤΥΜ. αρχ. αβεβ. ετύμου. Βασίζόμενοι στο γεγονός ότι η αρχική χρήση της λ. ήταν επιφωνηματική, υποθέτουμε ότι πρόκειται πθ. για αρχαιότερη τοπική πτώση (σε -ι) δεικτικού μορίου *e- | *o-. Ως πρόθεμα απαντά σε λ. όπως *εάν*, *είθε*, *είτε* κ.ά. Η χρήση της λ. ως υποθετικού και ως ερωτηματικού συνδέσμου, που είναι και η βασική, απαντά ήδη στον Ομηρο].

-εια κατάληξη θηλυκών προπαροξύτων ουσιαστικών, συνήθ. από ⁶πιθ⁶τα σ⁶-ης: συνεχής - συνεχεία, ευγενής - ευγένεια, επιμέλεις - επιμέλεια αλλά και: βοήθεια, καλλιέργεια, ωφέλεια. [ETYM. αρχ. κατάλ. ουσιαστικών που προέρχονταν αρχικά από ⁶πιθ. σ⁶-ης (συνεπής - συνέπεια), καθώς και από ρήματα που ⁶μυάνιζαν συναίρ⁶ση (βοηθώ - βοηθ-εια)].

-εια: ουσιαστικά σε -εια. Τα ουσιαστικά σ⁶ /-ia/, εφόσον τονίζονται στην προπαραλήγουσα (στην τρίτη από το τέλος συλλαβή), γράφονται με **ει** (**εια**). Παραδείγματα: ευγέν-εια (ευγενής), ακριβ-εια (ακριβής), διαύγ-εια (διανυγής), συνήθ-εια (συνήθης), αμάθ-εια (αμάθης), επιμέλ-εια (επιμέλεις), ασθέν-εια (ασθενής), συνέπ-εια (συνεπής), καλλιέργ-εια (καλλιέργω), ωφέλ-εια (ωφελώ), βοηθ-εια (βοηθώ), προσπάθ-εια (προσπαθώ), ενεργ-εια (ενεργώ), υπώρ-εια (όρος, το), παν-άκ-εια (αρχ. ακος, τα), Αλεξάνδρ-εια (Αλέξανδρος), Αντίοχ-εια (Αντίοχος), Καισάρ-εια (Καίσαρ), Ορέστ-εια (Ορέστης), Οιδάσ-εια (Οιδύσεως) κ.ά. **Εξαιρούνται:** (α) Τα ουσιαστικά σε -οια από τα νους, ρους, πλους, *πνους (πνέω): έν-νοια, πρό-νοια, διά-νοια, απόρ-ροια, διάρ-ροια, καλίσ-ροια, α-πλοια, ά-πνοια, δύσ-πνοια κ.τ.ό. (βλ. -οια), καθώς και τα άρνοια, Βέρνοια, Εύβοια (β) Τα προπαροξύτονα ουσ. σε -τρική: φοιτήτρια, γεννήτρια, εργάτρια κ.τ.ό. (γ) Τα κύρια ονόματα Πολυμνία, Ερέτρια.

είδα ρ. → Βλέπω

ειδάλως επίρρ. - σε αντίθετη π⁶ρίπτωση: παρακαλώ να με ακολουθήσετε με το καλό, - θα σας εξαναγκάσω ΣΥΝ. αλλιώς, διαφορετικά. Επίσης ειδαλλώς. [ETYM. < αρχ. φρ. *et d' άλλως*].

ειδητή σύνδ. (λόγ.) σε αντίθετη περίπτωση, διαφορετικά: αν θέλεις να συμμετάσχεις στην προσπάθεια, μείνε ~, φύγε και μην ξαναγυρίσεις! ΣΥΝ. αλλιώς, αλλιότητα, ειδάλλως. [ETYM. < αρχ. φρ. *ei dē μη*].

ειδεχθής, -ής, -ές {ειδεχθ-ούς | -εις (ουδ. -ή): ειδεχθέσ-ερος, -ατός} αυτός που είναι αποκρουστικός στην όψη και τη θεά, αυτός που προκαλεί αηδία και αποτροπιασμό: το έγκλημα χαρακτηρίστηκε από τον εισαγγελέα *ιδιαζόντως ειδεχθές* || ~ *πράξη* | *βιασμός* | *βιαστής* | *εγκληματίας* | *δολοφόνος* ΣΥΝ. απεχθής, βδελυρός, μυσάρης, φρικιαστικός, ανατριχιαστικός. — ειδεχθός επίρρ. [μεσν.], ειδέχθεια (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < *ειδος* «μορφή» + *-εχθής* < *εχθος* «εχθρότητα, μίσος»].

ειδη (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η όψη και η έκφραση του προσώπου ΣΥΝ. μορφή, φυσιογνωμία. [ETYM. < *ειδος* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους κατά το συνώνυμο *μορφή*].

ειδημόν (ο/η) {ειδημ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που κατέχει σε μεγάλο βαθμό επιστήμη ή τέχνη, ο ειδικός: *για την εκτίμηση των πολύτιμων λίθων να αποταθείτε στους ~* || *να ακούτε όχι τους πολλούς, αλλά τους ~* ΣΥΝ. γνώστης, επαίτων, έμπειρος ΑΝΤ. αδαής, ανίδεος. — ειδημόνος επίρρ. [μτγν.], **ειδημοσύνη** (η) [1866]. [ETYM. μτγν. < θ. *ειδ-*, πβ. απφρ. *ειδ-έναι* τού ρ. *οίδα* (βλ.λ.).]

-ειδής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό έχει τη μορφή που δηλώνει το α' συνθετικό τους: *ανθρωπο-ειδής, οστρακο-ειδής, ελικο-ειδής, τριγωνο-ειδής, χοιρό-ειδής*. [ETYM. αρχ. < *ειδος*, λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο χρησιμοποιείται στον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν μορφή. "Χήμη" και, γενικότερα, προσδιοριστικά χαρακτηριστικά].

ειδησιογραφία [1888] κ. (ορθότ.) **ειδησιογραφία** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ανακίνηση ειδήσεων από τα Μ.Μ.Ε. (έντυπος και ηλεκτρονικός Τύπος): *στη σχετική ~ δεν αναφέρεται αν ελήφθη απόφαση* || *δημοσιογραφική* | *πολιτική* ~ 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ειδήσεων σε ορισμένο χρονικό διάστημα (συνήθ. μιας ημέρας): *επιλογές από τη διεθνή ~* || *καθημερινή* ~. — **ειδησιογράφος** (ο/η) [1892], **ειδησιογραφικός**, -ή, -ό [1896], **ειδησιογραφικά** | -ώς επίρρ.

ειδησιογραφία ή **ειδησιογραφία:** Τα σύνθετα από θηλ. ονόματα σε -ση (-σις) σχηματίζονται κανονικά με το θέμα της ονομαστικής **ειδής!**- και όχι με το θέμα της γενικής **ειδησε-**. Άρα, το σωστό θα ήταν **ειδησι-ο-γραφία** και όχι **ειδησε-ο-γραφία**, που επικράτησε ωστόσο στη χρήση (πβ. φύση [φύσις] - **φυσιο-ο-λογία**, γνώση [γνώσις] - **γνωσιο-ο-λογία**, κίνηση [κίνησις] - **κινησιο-ο-λογία**, περιπτώσι-ο-λογία, **κανησιο-ο-λογία**, φθισι-ο-λογία, αναίσθησι-ο-λογία, **κινησιο-ο-γραφία**, **επιθεωρησιο-ο-γραφία**, **φυσιο-ο-γραφία** κ.ά.). Το ίδιο ισχύει και για το **φρασεολογία**, εσφαλμένο τύπο αντί του **φρασιολογία**.

ειδησεολογία [1893] κ. (ορθότ.) **ειδησιολογία** (η) {χωρ. πληθ.} η συλλογή ειδήσεων κοινού ενδιαφέροντος για δημοσίευση στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο ή για μετάδοση από τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης. — **ειδησεολογικός**, -ή, -ό [1894], **ειδησεολογικά** | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ειδησιογραφία**.

ειδησεολογία ή **ειδησιολογία:** Το **ειδησι-ο-λογία** είναι ορθότερο από το **ειδησε-ο-λογία** (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ειδησιογραφία**). Το **ειδησιολογία** είναι η λ. που θα μπορούσε να αποδώσει ελληνικά το ξένο ρεπορτάζ (γαλλ. *reportage*).

ειδήση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (γενικά) ό,τι αναγγέλλεται, στιδίποτε πληροφορείται (κάποιος): *καλή* | *άσχημη* / *ευχάριστη* | *ύσπεραστη* ~ ΣΥΝ. πληροφορία, νέο, (λαϊκ.) χαμπάρι ΦΡ. (α) **παίρνω ειδήση** αντιλαμβάνομαι (κάποιον/κάτι): *προσπάθησε να κρυφτεί, αλ-*

λά τον πήραν ειδήση || *δεν πήρες ειδήση* ότι *παραιτήθηκε* η κυβέρνηση; ΣΥΝ. καταλαβαίνω (β) **έχω ειδήση** | **ειδήσεις** λαμβάνω πληροφορίες, γνωρίζω την κατάσταση και τα νέα (προσώπου που με ενδιαφέρει): *είχες καμιά ειδήση απ' τον γιο σου*; ΣΥΝ. μαθαίνω νέα (γ) **φέρνω ειδήσεις** δίνω πληροφορία | πληροφορίες: *τι ειδήσεις μάς έφερες*; ΣΥΝ. πληροφορορά, γνωστοποιώ **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το συμβάν ή το γεγονός για το οποίο γίνεται αναγγελία ή δίδεται πληροφορία **3.** (ειδικότ. στον Τύπο) κάθε πληροφορία που ξεχωρίζει από το σύνολο λόγω ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, σπανιότητας ή πρωτοτυπίας και η οποία αξιολογείται ως σημαντική για να ανακινωθεί στο κοινό: ο *αντίκτοπος* της - του *θανάτου* της διάσημης ηθοποιού στην κοινή γνώμη ήταν *μεγάλος* || *ευχάριστη* | *πραγική* | *ψευδής* | *συκοφαντική* | *συνταρακτική* | *παράδοξη* | *φρικιαστική* | *συγκλονιστική* | *ανησυχητική* | *ανακριβής* | *επίκαιρη* - || *εξωτερικές* | *εσωτερικές* ~ || *μεταδίδω* | *διαμεύω* | *λαμβάνω* | *διοχετεύω* | *ανακοινώω* | *αποκρύπτω* | *χαλκένω* | *επιβεβαιώνω* ~ || *διασπορά ψευδών* ~ ΣΥΝ. νέο ΦΡ. (α) **ειδήσεις** (οι) | **δελτίο ειδήσεων** η (συντοπτική ή αναλυτική) παρουσίαση των γεγονότων, των συμβάντων και των επισήμων ανακοινώσεων της ημέρας (από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση): *οι ~ των εννέα* (που μεταδίδονταν στις εννέα το βράδυ) | *έμαθα* *το γεγονός από τις ~* (β) **πρακτορείο ειδήσεων** δημοσιογραφικός οργανισμός που συλλέγει και καταγράφει ειδήσεις προερχόμενες από όλες τις περιοχές μιας χώρας ή και από ολόκληρο τον πλανήτη και στη συνέχεια τις διαχέει σε εφημερίδες, περιοδικά, ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς κ.λπ., χωρίς να τις δημοσιεύει (γ) **βγάω ειδήση** εκκινώ σημαντική πληροφορία (μέσα από συζήτηση για άλλο θέμα): *από τη συνέντευξη βγάλαμε ειδήση: ο διάσημος ηθοποιός σκοπεύει να πολιτευθεί*. — (υποκ.) **ειδησιούλα** (η).

[ETYM. < αρχ. *ειδήσις*, αρχική σημ. «γνώση», < θ. *ειδ-* (< I.E. *weid- «γνωρίζω»), πβ. απφρ. *ειδ-έναι* τού ρ. *οίδα* (βλ.λ.). Οι φρ. *δελτίο* | *πρακτορείο ειδήσεων* είναι μετάφρ. δάνεια από αγγλ. *news bulletin* | *agency*. Η φρ. *παίρνω ειδήση* απαντά αρχικά σε μεταμονικά κείμενα με τη σημ. «παίρνω την άδεια, τη συγκατάθεση (κάποιου)» (λ.χ. άνευ νά *επάρη ειδήσι απ' τον αφέντη της χώρας, Ασιζάι* 472, 10)].

ειδησιογραφία (η) → **ειδησιογραφία** **ειδησιολογία** (η) → **ειδησεολογία**

ειδητικός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που συνιστά το είδος (βλ.λ.), δηλ. τη μορφή, το εξωτερικό σχήμα **2.** (ειδικότ.) ΨΥΧΟΛ. αυτός που αναφέρεται στην αισθητοποίηση των αναμνήσεων, ώστε αυτές να προβάλονται ως πραγματικές εικόνες: ΦΡ. (α) **ειδητική παράσταση** αυτή που διατηρείται στη μνήμη με τόση ενέργεια και λεπτομέρειες, ώστε μπορεί να συγκριθεί με τις εικόνες της άμεσης αντίληψης (β) **ειδητικό άτομο** το άτομο που έχει την ικανότητα να περιγράφει μια μνημονική παράσταση με τόση ζωντάνια και λεπτομέρεια, σαν να έχει άμεση αντίληψη αυτής την ώρα της περιγραφής **3.** ΦΙΛΟΣΟ. (α) (στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη) αυτός που σχετίζεται με το είδος, δηλ. τη μορφή (β) (στη φαινομενολογία) ό,τι χαρακτηρίζει τις ουσίες αυτές καθ' εαυτές, δηλ. κάτι το ολοκληρωτικά και οριστικά αληθινό ΑΝΤ. **διαλεκτικός**.

[ETYM. αρχ. < θ. *ειδ-* < I.E. *weid- «γνωρίζω»), πβ. απφρ. *ειδ-έναι* τού ρ. *οίδα* (βλ.λ.). Ως όρος της ψυχολογίας η λ. αποτελεί ανακίνηση, < γερμ. *eidetisch*]. **ειδικεύω** (η) [1871] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το να γίνεται (κάτι γενικό) πιο ειδικό: η ~ τού **θέματος** που **συζητείται** σε **μία μόνο πτυχή** του **2.** (στον χώρο της εργασίας, των σπουδών) η απόκτηση ειδικών γνώσεων, η εκπαίδευση (εργαζόμενος, σπουδαστής) σε συγκεκριμένο αντικείμενο: η ~ *συμβάλλει στον καταμερισμό της εργασίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **εξειδικεύω**. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *spécialisation*], **ειδικεύο** ρ. μετρ. [1871] {ειδικέ-σα, -ηκα (λόγ. -ηθα), -μένος} **1.** κάνω (κάτι) πιο συγκεκριμένο, ειδικό, περιορίζω (κάτι) σε μία μόνο περίπτωση, αναφορά, εφαρμογή κ.λπ.: ~ την *ερώτηση* ΣΥΝ. **εξειδικεύω** ΑΝΤ. γενικεύω **2.** (για πρόσ.) εκπαίδεω μαθητευόμενο σε συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο: *οι γεωργικές σχολές ειδικεύουν το προσωπικό Συνεταιριστικών Οργανώσεων* ΣΥΝ. **εξειδικεύω**, **καταρτίζω** **3.** (μεσοπαθ. **ειδικεύομαι**) αποκτώ λεπτομερείς γνώσεις σε κλάδο επιστήμης ή τέχνης, γίνομαι ειδικός (βλ.λ.) σε γνωστικό αντικείμενο: *ει-δικεύθηκε στην πυρηνική φυσική* || *οι ειδικευόμενοι γιατροί των νοσοκομείων Αθηνών και Πειραιώς* **4.** (η μτχ. **ειδικευμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει αποκτήσει ειδικές γνώσεις και ικανότητες (σε συγκεκριμένη πνευματική ή χειρωνακτική εργασία): ~ *εργάτης* | *προσωπικό* | *ιατρός* | *συνεργάτης* ΑΝΤ. **ανειδικεύτος**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **εξειδικεύω**. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *spécialiser*], **ειδικός**, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με ορισμένο είδος ή περίπτωση, που έχει ορισμένο σκοπό ή αποστολή: ~ *όρος* | *μέτρα* | *μηχανισμοί* | *γνώσεις* | *δικαστήριο* | *απεσταλμένος* | *μηχάνημα* | *διαδικασία* | *σύμβολος* | *κατάστημα* | *επιτροπή* | *φόρος* | *τέγος* | *θεραπευτική αγωγή* | *μάθημα* | *σύστημα* | *έρευνα* | *μεταχείριση* | *διαγωνισμός* | *εκπαίδευση* | *δίαιτα* | *θέμα* | *προβολή* (τανιάς) ΣΥΝ. **μερικός**, **επιμέρους** ΑΝΤ. **γενικός**, **καθολικός** ΦΡ. (εμφημ.) **με ειδικές ανάγκες** με προβλήματα σωματικής αναπηρίας ή διανοητικής διαταραχής (ως όρος χρησιμοποιείται για την αποφυγή της γλωσσικής στιγματισμένης χρήσης όρων, όπως **ανάπηρος**, **σακάτης**, **παράλυτος** κ.τ.ό.): *πρόγραμμα κοινωνικής ένταξης για άτομα ~* || *αθλητικές δραστηριότητες για παιδιά ~* || η «*Ολυμπιάδα για άτομα ~*» (*Special Olympics*) **είναι πλέον θεσμός** **2.** (ειδικότ.) αυτός που προορίζεται για περιορισμένη χρήση ή που ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες προδιαγραφές: ~ *συσκευή* | *φάρμακο* ΣΥΝ. **ιδιαίτερος**, **ξεχωριστός** **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει αποκτήσει γνώσεις και πείρα σε ορισμένο κλάδο επιστήμης ή τέχνης: *κατόπιν διαβεβαιώσεως ειδικού γιατρού ανακοινώθηκε ότι*

δεν υφίσταται κίνδυνος εξάπλωσης της επιδημίας ΣΥΝ. ειδικευμένος ΑΝΤ. ανειδίκευτος 4. **ειδικός** (ο), **ειδική** (η) πρόσωπο που κατά κοινή παραδοχή έχει ειδικευτεί σε συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο ή είναι έμπειρο σε μια τέχνη ή τεχνική και θεωρείται αυθεντία στη δουλειά του: *πρόκειται, λένε οι ~, για πραγματική επανάσταση στον τομέα των Η/Υ || είμαι ~ στο θέμα ΣΥΝ. εξπέρ, μετρ, σPECIALΙΣΤΑΣ 5. ΦΥΣ. **ειδικό βάρος*** (σύμβολο ε) το βάρος σώματος ανά μονάδα όγκου 6. ΓΛΩΣΣ. (α) **ειδικός σύνδεσμος** καθέναν από τους συνδέσμους με τους οποίους εισάγονται οι λεγόμενες ειδικές προτάσεις (ότι, πως και που) (β) **ειδική πρόταση** δευτερεύουσα ονομαστική πρόταση, που ως συμπλήρωμα ρήματος «ειδικεύει», εξειδικεύει δηλ. το γενικό και αδριστο περιεχόμενο της κυρίας πρότασης: εισάγεται με τους ειδικούς συνδέσμους και εξαρτάται από ρ. λεκτικά, γνωστικά, ειδικά κ.ά. (γ) **ειδικό απαρέμφατο** το απαρέμφατο που δηλώνει μια κρίση στην Αρχ. Ελληνική και επέχει θέση ειδικής πρότασης (στη Ν. Ελληνική εμφανίζεται αναλυμένο σε ειδική πρόταση, που εισάγεται με το ότι ή το πως, βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **απαρέμφατο**) 7. ΙΑΤΡ. **ειδικό νόσημα** κάθε μη κοινό νόσημα: ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί για τη φυματίωση, τη σύφιλη και κάθε σεξουαλικά μεταδιδόμενο νόσημα. — ειδικ-ά | -ως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **εξατομικεύω**.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. **είδος**. Η σήμ. 2 αποδίδει το γαλλ. spécifique, ενώ οι σήμ. 3 και 4 αποδίδουν το γαλλ. spécialiste].

ειδικότητα (η) [1833] {-ας κ. (λόγ.) -ότητος | -ότητων} 1. η ειδική γνώση σε επιστήμη ή τέχνη, που απαιτείται για την άσκηση επιστημονικής ή τεχνικής επαγγελματικής δραστηριότητας: η ~ μου είναι *παθολόγος || έχει αποκτήσει ~ ως χειριστής τόνου ΣΥΝ. (εξ)ειδίκευση 2. (συνεκδ.)* ο τομέας ειδικεύσεως: στην πανεπιστημιακή κλινική *προστέθηκαν νέες ~ 3. (συνεκδ.)* το σύνολο των εκπαιδευτικών μεθόδων για την απόκτηση ειδικών γνώσεων σε επιστήμη ή τέχνη: *περίπου τριάντα νέοι γιατροί κάνουν την ~ τους στο νοσοκομείο μας*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. specialité].

ειδολογικός, -ή, -ό [1840] αυτός που αναφέρεται στο είδος, δηλαδή στη βασική μορφή των πραγμάτων (και όχι στο περιεχόμενο τους): ~ *διαφορές ΣΥΝ. μορφολογικός*. — ειδολογικός επίρρ. [1840].

ειδοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η γραπτή ή προφορική ενημέρωση (κάποιου), η γνωστοποίηση (ενδιαφερόμενας πληροφορίας): *κατηγόρησαν τις αρχές ότι δεν είχαν προβεί στην έγκαιρη ~ του πληθυσμού ΣΥΝ. κοινοποίηση, ανακοίνωση, αναγγελία 2. (ειδικότ.)* η κλήση (συνήθ. αρμόδιας υπηρεσίας) για επέμβαση: η ~ έφτασε *αργά στην πυροσβεστική και κάπκε μεγάλο μέρος του δάσους 3. (συνεκδ.)* το έγγραφο με το οποίο γίνεται επίσημη γνωστοποίηση: *παρακλούνται οι ενδιαφερόμενοι να προσέλθουν στις αρμόδιες υπηρεσίες, μόλις λάβουν τη σχετική -1 || έλαβα ~ από το ταχυδρομείο για την παραλαβή δέματος ΣΥΝ. ειδοποιητήριο*.

ειδοποιητικός, -α, -ο [1833] (λόγ.) 1. αυτός με τον οποίο γίνεται γνωστοποίηση ή διά του οποίου α'ακονώεται (κάτι): - *επιστολή || τηλεγράφημα || πυροβολισμός ΣΥΝ. ειδοποιητικός 2. **ειδοποιητήριο*** (το) {ειδοποιητηρί-ου | -ων} το έγγραφο με το οποίο γίνεται επίσημη γνωστοποίηση ΣΥΝ. ειδοποίηση, αγγελτήριο.

ειδοποιητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που ειδοποιεί.

ειδοποιός, -ός, -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζει ορισμένο είδος, που το κάνει να ξεχωρίζει από τα άλλα κυρ. στη ΦΡ. **ειδοποιός διαφορά** (i) (Λατ. differentia) φιλοσ. το χαρακτηριστικό γνώρισμα, αυτό που διαφοροποιεί ένα είδος από τα υπόλοιπα είδη του ίδιου γένους (λ.χ. στη φρ. μέλας ζώμος), το επίθετο μέλας διαφοροποιεί τον συγκεκριμένο από τα υπόλοιπα είδη ζώμων, αποτελεί δηλαδή την **ειδοποιό διαφορά** (ii) (καθημ.) η βασική, η κύρια διαφορά: η **ειδοποιός διαφορά** της πολιτικής μας είναι ότι εμείς δεν θεωρούμε την Ενωμένη Ενρώπη αυτοσκοπό αλλά μέσον. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ειδοποιώ**. [ΕΤΥΜ. αρχ. < είδος + -ποιός < ποίω].

ειδοποιώ ρ. μετβ. {ειδοποιέ... | ειδοποιή-σα, -ούμαι -ήθηκα, -ημένω} 1. πληροφορώ προφορικά ή γραπτάς (κάποιον) για (κάτι): *μόλις είδε τα εχθρικά αεροπλάνα, έπευσε να ειδοποιήσει τον κυβερνήτη του σκάφους || μόλις άκουσε το ευχάριστο νέο, έπευσε να ειδοποιήσει τους συγγενείς του ΣΥΝ. γνωστοποιώ, ανακοινώνω 2. πληροφορώ (αρμόδια υπηρεσία για θέμα της αρμοδιότητάς της), (την) καλώ (να επιληφθεί θέματος): ~ την αστυνομία για ένα έγκλημα || ~ την πυροσβεστική για μια πυρκαγιά ΣΥΝ. καλώ. [ΕΤΥΜ < μτγν. **ειδοποιώ** (-έω), αρχική σήμ. «μορφοποιώ, απεικονίζω, π'ριγράφω», < αρχ. **ειδοποιός** (βλ.λ.). Η σημερινή σήμ. αποδίδει το γαλλ. informer].*

ειδοποιώ - **ειδοποιός**. Η αρχαία λ. **ειδοποιώ** σήμαινε «μορφοποιώ, προσδίδω μορφή» (**είδος**) και «απεικονίζω». Το επίσης αρχαίο **ειδοποιός**, χρησιμοποιούμενο όπως και σήμερα για να ορίσει τη «διαφορά» (**ειδοποιός διαφορά**), σήμαινε «αυτόν που διαφοροποιεί, που εξειδικεύει, που γεννά διαφορά ειδους» (*μερική διαφορά και όχι διαφορά γένους*). Αντίθετα προς το **ειδοποιός**, το **ειδοποιώ** χρησιμοποιήθηκε νεολογικά για να δηλώσει τη σήμ. του «γνωστοποιώ, καθιστώ γνωστό», αποδίδοντας κατά τον τύπο το γαλλ. informer (Λατ. in-formare «μορφο-ποιώ, ειδο-ποιώ» (με την αρχαία σημασία)), που μετέδθη στη σήμ. «πληροφορώ, γνωστοποιώ» από τη σήμ. του «μορφοποιώ», ο Αδ. Κοραής αγανακτώντας με αυτές τις εξελλαγές της σημασίας μιας αρχαίας λ., χαρακτήρισε (*Επιστολή*, 3,148) αυτά τα κατασκευάσματα (του **ειδοποιώ** και των παραγόντων του με άλλη σημασία) «κακά και ψυχρά»!

είδος (το) {ειδ-ους | -η, -ών} 1. καθεμιά από τις επιμέρους μορφές υπό τις οποίες απαντά (κάτι γενικό) καθένα από τα ομοειδή στοιχεία που ανήκουν στην ίδια κατηγορία: *ποιητικό || λογοτεχνικό || θεατρικό || μου-*

*θησορηματικό || μουσικό ~ || ~ διδασκαλίας | διαλόγου | εργασίας || ορισμένα - πτηνά απειλούνται με εξαφάνιση- ΦΡ. (α) (λόγ.) εν **είδει** (εν ελ'δει) (+γεν.) υπό μορφήν, σαν: το Άγιο Πνεύμα εμφανίστηκε ~ περιστεράς κατά τη βάπτισή του Χριστού ΣΥΝ. δίκη (β) **ειδών-ειδών** με τη μέγιστη δυνατή ποικιλία: *ευρισκές ~ κρυστά ΣΥΝ. κάθε λογής, λογιών-λογιών (γ) στο **είδος (κάποιου)*** στην ιδιαίτερη κατηγορία, στον ιδιαίτερο τύπο με τον οποίο εμφανίζεται (κάποιος/κάτι): *είναι ο καλύτερος τεχνίτης ~ του || αυτό το βάζο είναι από τα ακριβότερα -του (δ) έκαστος **εις το** | στο **είδος του*** βλ. λ. *έκαστος 2. ΦΙΛΟΣ, (α) (στην αριστοτελική Λογική) κάθε έννοια που περιλαμβάνεται ολοκληρωτικά στο πλάτος της ευρύτερης έννοιας (που ονομάζεται γένος): αν η έννοια «θηλαστικό» θεωρείται γένος, τότε η έννοια «ίππος» θεωρείται - (β) (στην αριστοτελική Μεταφυσική) η νοητή εννοποιητική και οντολογική αρχή των πραγμάτων 3. το ποίον, η ιδιαιτερότητα (προσώπου ή πράγματος), η ξεχωριστή ποιότητα (κάποιου): *τι είδους άνθρωπος είναι αυτός; || να αποφεύγετε αυτού του ~ τις προφές || άκουσα κάθε/παντός είδους απειλές 4. (συνήθ. στον πληθ.)* κάθε αντικείμενο που προορίζεται για συγκεκριμένη χρήση: *είδη ένδυσης | υπόδυσης || ~ διατροφής | επιπλώσεως | νοικοκυριού || ανδρικά | γυναικεία | παιδικά | σχολικά | φαρμακευτικά ~||~ πρώτης ανάγκης (βλ. λ. πρώτος) | πολυτελείας- ΦΡ. (α) **είδος εν ανεπάρκεια*** αγαθό στο οποίο υπάρχει έλλειψη (β) **πληρώνω σε είδος** αγοράζω (πρόϊον) δίνοντας άλλο (ίσως αξίας) προϊόν ως αντάλλαγμα (και όχι πληρώνοντας σε χρήμα την αξία του) 5. ΒΙΟΛ. η βασική ταξινομητική μονάδα διακρίσεως των ζωντανών οργανισμών με κοινά χαρακτηριστικά, δηλ. το σύνολο των ατόμων που μοιάζουν τόσο από γενετική άποψη μεταξύ τους, ώστε να μπορούν να καταχρηστούν με το ίδιο όνομα: *σεξουαλικά είδη που ανήκουν στο ίδιο γένος δεν διασταυρώνονται στη φύση και δεν παράγουν γόνιμους απογόνους: το λιοντάρι και η τίγρη είναι - αιλουροειδών || το γένος βαλανιδιά περιλαμβάνει δώδεκα ~ ΦΡ. (α) **αναπληρωματικά είδη*** βλ. λ. *αναπληρωματικός (β) **είδος υπό εξαφάνιση*** ζώο ή φυτό που κινδυνεύει να εξαφανιστεί (συνήθ. λόγω εκτεταμένης οικολογικής καταστροφής ή θήρευσης). ΣΧΟΛΙΟ λ. **δίγαμμα, ειδοποιώ, ειδώλιο, όμορφος**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. είδος, αρχική σήμ. «μορφή», < *Ειδ-ος < Ι.Ε. *weid-«γνωρίζω, βλέπω», πβ. σανσκρ. védas- «απόκτηση, κατοχή», λατ. video «βλέπω», ισπ. ver, ιταλ. vedere, γαλλ. voir, γερμ. wissen «έξερω», αγγλ. wise «σοφός» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. **οιδ-α** «γνωρίζω καλά» (αρχική σήμ. «έχω δει», βλ.λ.), **ειδ-ησις, ειδ-ήμων, ειδο-ποιός, ειδ-ύλλιο(ν), ειδ-όλο(ν)**, αρχ. απφρ. **ιδ-ειν, ιδ-έα, ιδ-τορία** (βλ.λ.) κ.ά.].**

ειδότες (οι) αυτοί που γνωρίζουν καλά τα πράγματα ΣΥΝ. επαίοντες, ειδήμονες, ειδικοί. [ΕΤΥΜ. Μτγ. παρακ. του αρχ. ρ. **οίδα** (βλ.λ.)]. **ειδουλιακός**, -ή, -ό [1889] 1. αυτός που σχετίζεται με το ειδώλιο (ως λογοτεχνικό είδος): - *ποίηση | ποιητής 2. (μτφ.)* αυτός που χαρακτηρίζεται από ομορφιά, ευχάριστη ατμόσφαιρα, ποιητικότητα, γενικότ. ο ιδανικός: ~ *τοπίο | ζωή | τοποθεσία | εικόνα | ζωκκλήση | έρωτας | χωριό || παρλία | προινό || αμύδσφαιρα ΣΥΝ. μαγευτικός, γραφικός ΑΝΤ. άσημος, άχαρος*. — ειδουλιακ-ά | -ός επίρρ.

ειδύλλιο (το) {ειδύλλι-ου | -ων} 1. ΦΙΛΟΛ. σύντομο περιγραφικό ή διαλογικό ποίημα εξαιρετικής τεχνικής με θέμα από την αγροτική και κυρ. την ποιμενική ζωή, χαρακτηρηρα τρυφερό και ερωτικό, διανθισμένο και με μυθολογικά στοιχεία, το οποίο αποτελεί το χαρακτηριστικότερο (μαζί με το επίγραμμα) λογοτεχνικό είδος της Ελληνιστικής Εποχής, με σημαντικότερους εκπροσώπους τον Μόσχο, τον Βίωνα και κυρ. τον Θεόκριτο 2. δράμα ή πεζογράφημα με αισθηματικό, ερωτικό περιεχόμενο 3. (μτφ.) τρυφερή ερωτική σχέση ή ερωτικό επεισόδιο: στην *έκδρομη πλέχτηκε το ~ τους 4. (μτφ.)* οι καλές σχέσεις, οι σχέσεις φίλων και συνεργασίας (μεταξύ ανθρώπων, ομάδων, κρατών): *το νέο ~ Μόσχας-Ουάσινγκτον προαναγγέλλει εξελίξεις πολιτικού και οικονομικού ενδιαφέροντος*.

[ΕΤΥΜ < μτγν. **ειδύλλιον** < **είδος** + υποκ. επίθημα -ύλλιον(βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά με τη σήμ. του μικρού βουκολικού ποιήματος, στα δε φημισμένα **Ειδύλλια** του ο ποιητής Θεόκριτος (3ος αι. π.Χ.) περιέλαβε και ερωτικά θέματα (με πρωταγωνιστές βοσκούς). Με αυτή τη σήμ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες (πβ. αγγλ. idyll, γαλλ. idylle), καταλήγοντας στη σήμ. του αισθηματικού δεσμού].

ειδώθηκα ρ. → βλέπω
ειδώλιο (το) {ειδωλί-ου | -ων} μικρού μεγέθους ομοίωμα, που αποδίδει με συγκεκριμένο ή αφηρημένο τρόπο τη μορφή (ανθρώπου, ζώου, φυτού ή αντικειμένου), κατασκευασμένο από διάφορα υλικά (πέτρα, πηλό, ζύλο, κόκκαλο, ελεφαντοστό, μέταλλο κ.ά.): *κνυλαδικό ~ ΣΥΝ. αγαλμάτιο, αγαλματίδιο*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. **ειδώλιον**, υποκ. του αρχ. **ειδώλιο**].

ειδώλιο - **εδώλιο**. Παλαιότερα γινόταν σύγχυση ανάμεσα στις δύο λέξεις, η οποία οδήγησε σε εσφαλμένη χρήση της λ. **εδώλιο** με τη σήμ. **ειδώλιο**. Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική σημασία και προέλευση: το **ειδώλιο** προέρχεται από το ειδ-ωλο (επίσης από το **είδος**) και σημαίνει «ομοίωμα της μορφής (είδους) του ανθρώπου» (τα **ειδώλια** συχνά χρησιμοποιήθηκαν στη λατρεία ποικιλοώνυμων και ποικιλόμορφων θεών συνιστώντας ό,τι χαρακτηρίστηκε **ειδωλολατρία**) Το **εδώλιο** προέρχεται από τη ρίζα **εδ-** των **έδ-ρα, έδρα** και σημαίνει τύπο καθίσματος (εδώλιο κατηγορητήριο). Αρα το **εδώλιο** δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί του **ειδώλιο**.

ειδωλο (το) {ειδωλ-ου | -ων} 1. απεικόνιση ή ομοίωμα λατρευομένης θεότητας σε άγαλμα, εικόνα κ.λπ. (γενικότ.) λατρευτικό αντικείμενο: *ορισμένοι λαοί λατρεύουν ακόμη ειδώλια || εχθρός | φίλος των ~ ΣΥΝ. άγαλμα, εικόνα, απεικασμα 2. (μτφ.)* πρόσωπο που γίνεται αντικείμε-

νο υπερβολικής αγάπης και εκδηλώσεων λατρείας: *πολλοί ἠθοποιοὶ ἔχουν γίνεῖ εἰδῶλα καὶ λατρεύονται ἀπὸ μυριάδες θαυμαστῶν* || ~ τῆς *τηλεόρασης* | *τὸ κινηματογράφου* || *μουσικό* | *ποδοσφαιρικό* ~||- τῆς *νεολογίας* ΣΥΝ. ἰνδάλμα, θεός 3. ἄλλη μορφή, πλάσμα τῆς φαντασίας: *μη στηρίζεις τὶς ἐλπίδες σου σὲ σκιάς καὶ ~ ΣΥΝ. φάντασμα* • 4. ΦΥΣ. ἡ αναπαραγωγή τῆς εἰκόνας αντικειμένου με τὴ βοήθεια ὀπτικῶν συσκευῶν (φακῶν, κατοπτρῶν κ.λπ.) καὶ σύμφωνα με ὀπτικά φαινόμενα, ὅπως ἡ ἀνάκλαση (στα κάτωπλα), ἡ διάθλαση (στους φακούς), ἡ περίθλαση κ.λπ.: ὀπτικό ~ 5. (γενικότερ.) ἡ εἰκόνα που εμφανίζεται σὲ διάφορες ἐπιφάνειες (γυαλί, καθρέφτη, νερό, τζάμι κ.λπ.), ὅταν σταθεῖ κανεὶς μπροστά, ἀπέναντι τους: *ἡ λίμνη ἦταν τόσο ἡρεμὴ, ὥστε ἐβλεπε καθαρά τὸ ~ τὸν στα νερά τῆς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εἰδῶλο, ομοίωμα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰδῶλον*, αρχική σημ. «ομοίωμα, απεικόνιση», < *εἶδος* «μορφή» + ἐπίθημα -*ολον*. Ἡ λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικῶς με τὴ σημ. «ομοίωμα» κυρ. ψευδῶν ἢ μη πραγματικῶν προσώπων καὶ πραγμάτων (π.χ. Ομήρ. Ὀδ. λ. 746 «βροτῶν εἰδῶλα», Αἰσχύλ. *Αγαμέμνων* 839 «εἰδῶλον σκιάς» κ.ά.), ἐνὸ στυγ' Α.Γ. 4) λ. δηλῶνει ὁποιοδήποτε ομοίωμα ἢ ὄργανο λατρείας, τὸ ὁποῖο συχνά ἀναφέρεται σὲ ψεύτικους θεούς καὶ συνήθ. συνοδεύεται ἀπὸ ἐπιμηθικές ἐκφορσάσεις καὶ ἀπαγορεύσεις (βλ. λ.χ. *Ἐξόδος* 20, 4: *οὐ ποιήσεις σεαυτὸ εἰδῶλον...*). Με αὐτὴ τὴ σημ. ἡ λ. εἰσῆχθη στὸ λατ. *idolum*, ἀπὸ ὅπου καὶ στὶς ὑπόλοιπες ἐυρωπ. γλώσσες, π.χ. *αγγλ.* idol, *γαλλ.* idole (ἀπὸ ὅπου προέκυψε ἡ σημ. 4) κ.ά.], *ειδωλολατρία* (ἡ) {χωρ. πληθ.} 1. ἡ λατρεία καὶ γενικότερ. οἱ θρησκευτικὲς ἐκδηλώσεις που ἀποδίδονται στα εἰδῶλα 2. κάθε λατρεία πρὸς ψευδῆς θεοτήτες καὶ πρὸς τὰ ομοιώματα αὐτῶν, ἰδ. στα πλαίσια πολυθεϊστικῶν θρησκειῶν ΣΥΝ. *παγανισμός*, *πολυθεῖα* 3. (μτφ.) ἡ υπερβολικὴ αγάπη καὶ ἀφοσίωση πρὸς πρόσωπο, που ἀγγίζει τὰ ὅρια τῆς λατρείας. — *ειδωλολάτρης* (ο) [μτγν.], *ειδωλολάτριάς* (ἡ), *ειδωλολάτρικος*, -ῆ, -ὴ [1814], *ειδωλολάτρικ-ά* /-ὸς [1883] ἐπίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός, εἰδῶλο*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ειδωλολάτρης* < *εἰδῶλον* + *λάτρης*. Ἡ λ. εμφανίζεται γιὰ πρώτη φορά στὴν Κ.Δ. (λ.χ. *Α' Κορινθ.* 10, 14: *Διόπερ, ἀγαπητοὶ μου, φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας*)].

ειδωλολατρία ἡ *ειδωλολατρεία*; με -ι ἢ με -ει-; Επειδὴ τὸ σύνθετο δὲν παράγεται ἀπὸ τὸ *εἰδῶλο* + *λατρεία*, ἀλλὰ εἶναι παρασυνθε-το, παράγωγο τοῦ συνθέτου *ειδωλολάτρης*, γράφεται κανονικῶς με -ι ὅπως ὅλα τὰ σε -*ία*: ὅπως *κακός* - *κακία* ἔτσι καὶ *ειδωλολάτρης* - *ειδωλολατρία* (ἐνὸ τὸ *λατρεία* γράφεται με -ει- ὡς παράγωγο τοῦ *λατρεύω*, ὅπως *μαγεύω* - *μαγεία*): ομοίως πορεύει με -ει- ἀπὸ τὸ πορεύομαι, ἀλλὰ *αεροπορία* με -ι ἀπὸ τὸ σύνθετο *αεροπόρος* *καπηλία* ἀπὸ τὸ *καπηλεύομαι*, ἀλλὰ *αρχαιοκαπηλία* καὶ *βιβλιοκαπηλία* ἀπὸ τὰ σύνθετα *αρχαιοκάπηλος* καὶ *βιβλιοκάπηλος*; ἐπίσης *εικονολατρία* (καὶ ὄχι *εικονολατρεία*) ἀπὸ τὸ *εικονο-λάτρης*

ειδωλοποιῶ ρ. μετβ. [αρχ.] {ειδωλοποιεῖς... | *ειδωλοποι-ῆσα*, -οῦμαι, -ῆθηκα, -ῆμένος} ἀποδίδω υπερβολικὴ τιμὴ πρὸς πρόσωπο, ἰδέα ἢ πράγμα), ἀφοσίωσιμα υπέρμετρα (σε αὐτό), ἀγγίζοντας τὰ ὅρια τῆς λατρείας: *πολλοὶ ἔχουν εἰδωλοποιήσει τὸν εαυτὸ τους* || ἡ *τηλεοπτικὴ πραγματικότητα εἰδωλοποιεῖ τὸ χρέμα, τὸ σεξ καὶ τὴ βία*. — *ειδωλοποίηση* (ἡ) [μτγν.].

ειδωλοσκοπία (το) [1873] {ειδωλοσκοπι-ου | -ων} συσκευὴ που ἀποτελεῖται ἀπὸ κάτωπλα καὶ με τὴν ὁποία σχηματίζονται πέντε εἰδῶλα ἀντικειμένου σὲ συμμετρικὴ διάταξη (βλ. κ. λ. *καλεϊδοσκόπιο*).

E.I.E. (το) Ἐθνικὸ Ἴδρυμα Ἑρευνῶν.
E.I.H.E.A. (ἡ) Ἐνθεσὶ Ἰδιοκτητῶν Ἡμερησίων Εφημερίδων Ἀθηνῶν.
εἶθε μόρ.: δηλώνει εὐχὴ καὶ ἐπιθυμία (συνήθ. να γίνεῖ κάτι θετικό): ~ να *πραγματοποιηθῶν ἡ ἐπιθυμία σου!* || ~ να *γατρευτε!* ΣΥΝ. ἄμποτε, μακάρι, γένοιτο, ο Θεός να δώσει, ἀπὸ τὸ στόμα σου καὶ στοῦ Θεοῦ τ' αὐτὶ, εὐχὴς ἔργον ANT. Θεός φυλάξοι, ο Θεός να βάλει τὸ χέρι του, ο μη γένοιτο.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < εἶ (βλ.λ.) + ἐπίθημα -θε (< I.E. *-gh^we, πβ. *σανσκρ.* gha, αρχ. *σλαβ.* ie)].

εἶθιστα ρ. ἀπρόσ. (λόγ.) συνηθίζεται, υπάρχει ἡ συνήθεια: ~ να *προσφέρονται ἄνθη στους ἐπιγυόντες* || ὡς ~ (ὅπως συνηθίζεται), *τὸν λόγο ἐξέφώνησε ὁ ἀπεργάζομενος πρόδρορος*.

[ΕΤΥΜ. Γ ἐνικό πρὸς. παθ. παρακ. τοῦ αρχ. *εἶθίζω*, ποιητ. τ. τοῦ ρ. *εθίζω*].

εἰκάζω ρ. μετβ. {εἰκασα} 1. συμπεραίνω βάσει συγκεκριμένων δεδομένων ΣΥΝ. *συνάγω* 2. (συνήθ.) διατυπώνω ὑπόθεση (για ὀρισμένο ζήτημα): *εἰκάζουν ὅτι ἡ ἀπόφαση αὐτὴ τοῦ υπουργοῦ συνδέεται με πιθανὴ παραίτηση του* || *μόνο τὸ εἰκάσω μπορῶ τοὺς λόγους που τὸν ὤθησαν στὴν αυτοκτονία* ΣΥΝ. *υπόθετω*, *μαντεύω* 3. (ἀπρόσ. *εἰκάζεται*) λέγεται ὡς ὑπόθεση, ὡς πιθανὴ ἐκδοχὴ: *εἰκάζεται ὅτι εἶχε σχέσεις κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς του στο ἐξωτερικό με τρομοκρατικὲς ὁργανώσεις*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Pe-Εικ-άζω, ἀναδιπλασιασμένος τ. τοῦ θ. *Fik-, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ μῆδενισμ. βαθμ. τοῦ *Reik-, βλ. κ. *εἰκόνα*].

εἰκασία (ἡ) [αρχ.] {εἰκασίων} αὐτὸ τὸ ὁποῖο υποθέτει, φαντάζεται κανεὶς ὡς πιθανό: *πρόκειται για ἀπλὴ -, ὄχι για βέβαιη γνώμη* || *δεν μπορούμε να βασιζόμαστε σὲ εἰκασίες- χρειάζομαστε ἀσφαλῆ στοιχεία* ΣΥΝ. *υπόθεσι*, *πιθανολογία*.

εἰκαστικός, -ῆ, -ὸ αὐτὸς που ἔχει τὴν ικανότητα να δίνει μορφή στὴν ἄλη καὶ να τὴν ἀπεικονίζει, να τὴν παριστάνει ΣΥΝ. (ἀπ)εικονιστικός, *παραστατικός*: φρ. *εἰκαστικὲς τέχνες* βλ. λ. *τέχνη*. — *εἰκαστικ-ά* /-ὸς [μτγν.] ἐπίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰκαστής* < *εἰκάζω*].

εἰκὴ ἐπίρρ. (αρχαιοπρ.) μόνο στὴ φρ. *εἰκὴ καὶ* ὡς *ἔτιχε* στὴν τύχη, χωρὶς συγκεκριμένο σκοπὸ ἢ προοπτικὴ ΣΥΝ. στα τυφλά, (καθημ.) στα κουτουροῦ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰκὴ*, ὀπτικοφανὲς ἐπίρρ., < *ʕiP^hek^h < ἐκόν (< *Rek^hon, βλ.λ.), ὁπότε τὸ *εἰκὴ* θὰ εἶχε ἀρχικῶς τὴ σημ. «σύμφωνα με τὴ θέληση (κάποιου), κατὰ βούληση»: *εἰκόνα* (ἡ) {-ας κ. (λόγ.) -όνος} 1. (στὴν τέχνη) ὑλικὴ ἀναπαράσταση πραγματικῶ ἢ φανταστικῶ ἀντικειμένου: *ποιὸς ζωγράφος μπορεῖ να φιλοτεχνήσει τὴν - μιας γυναίκας με τέτοια καλλιότη*; ΣΥΝ. *ομοίωμα, ἀπεικασμα, ζωγραφία, προσωπογραφία, πορτρέτο*: ΦΡ. *ἔχω* | *κάνω (κάποιον) εἰκόνα* | *εἰκόνισμα* βλ. λ. *εἰκόνισμα* 2. (ειδικότερ.) ΕΚΚΛΗΣ. ζωγραφικὴ παράσταση ἱερῆς μορφῆς (τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καὶ γενικὰ ὄλων τῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν προσώπων τῆς Ορθόδοξης Εκκλησίας), ἡ ὁποία κατασκευάζεται με εἰδικὴ τεχνικὴ καὶ τεχντροπία καὶ ἀποτελεῖ τμήμα τῆς ἀγογράφου τῆς ναοῦ ἢ/καὶ φορητῶ, ἐκκλησιαστικῶ ἢ οικιακῶ, λατρευτικῶ ἀντικειμένου: *λιτάνευση ἁγίας* | *ἱερῆς* | *θαυματουργῆς* ~ || *ἔκθεσι φορητῶν* ~ ΣΥΝ. *εἰκόνισμα, ἀγογραφία* φρ. ἀναστήλωση τῶν *εἰκόνων* βλ. λ. *ἀναστήλωση* 3. (ειδικότερ.) ο σχηματισμὸς τοῦ εἰδῶλου ἀντικειμένου με τὴ βοήθεια τῆς ἀνάκλασης ἢ τῆς διάθλασης: *εἶδα ζαφνικὰ τὴν ~ μου στὸν καθρέφτη καὶ τρῶμαξ* 4. (ομοίωμα, ἀπεικασμα, ζωγραφία) ἡ ἀναπαράσταση τῶν πραγματικῶ κόσμου ἢ ἡ δημιουργία φανταστικῶν σκηνῶν μέσω τοῦ κινηματογράφου καὶ τῆς τηλεόρασης: *κινηματογραφικὲς* | *τηλεοπτικὲς* ~ || *το σκηνιστὴρ αὐτὸ συνδύαξε ἁρμονικὰ λόγο καὶ ~* || *οι σκηνὲς τῆς κατασκευῆς τοῦ εἰδῶλου ἀντικειμένου τῆς* || *κατὰ τὴν ὀμλία τους οἱ ξένοι ἀντιπρόσωποι ἐδόσαν τὴν ~ τῆς κατὰστασης που ἐπικρατεῖ στὴν γεωγραφικὴ χώρα* || *στα βιβλία του δίνει εἰκόνας ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς προπολεμικῆς Ἀθῆνας* 6. (ειδικότερ.-μτφ.) ἡ συγκεκριμένη ἀποψη ἢ ἐντύπωση που σχηματίζεται ἀπὸ περιγραφή (προσώπου, γεγονότος, κατὰστασης κ.λπ. διὰ τοῦ προφορικῶ ἢ τοῦ γραπτῶ λόγου): *ζοφερὴ* | *ευχάριστη* | *ἀνάληψη* | *ζωντανὴ συγκεκριμένη* | *γενικὴ* | *αμυδρὴ* | *ολοκληρωμένη* | *ακριβῆς* | *συγκεκριμένη* | *θλιβερὴ* | *σαφῆς* | *λεπτομερῆς* | *φευγαλέα* | *αισιόδοξη* | *πλήρης* ~ 7. ΛΟΓΟΤ. (α) εἶδος ἐκτετατικῆς παρομοίωσης, που ἀπαντᾷ κυρ. στὸν ποιητικὸ λόγῳ (ομηρικὰ ἔπη, Ερωτόκριτος κ.λπ.) καὶ κατὰ τὴν ὁποία τὰ λεγόμενα τοῦ ποιητῆ παρομοιάζονται με ὁλόκληρες σκηνὲς τῆς ἀγροτικῆς, τῆς ποιμενικῆς καὶ σπανιότερ. τῆς αστικῆς ζωῆς (β) σύντομο (μικρὸ) τμήμα θεατρικοῦ ἔργου, που ἀποτελεῖ ὑποδιάρθρωσὴ τῆς πρῆξης (βλ.λ.) 8. ΘΕΟΛ. *κατ' εἰκόνα καὶ (καθ') ομοίωσιν* βλ. λ. *ομοίωσι*. — (υποκ.) *εἰκονίτσα* (ἡ) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ἀγαλμα, ομοίωμα*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰκόν* < *Ἔεικόν* < θ. *Reik-*, τὸν ὁποῖο ἡ ετεροψιμ. βαθμ. ἀπαντᾷ στο ρ. *εἰκα* «ομοιάζω» (< *Fé-Foik-a), ἴσως ἀπὸ I.E. ρίζα *weik-. Ομοῖρ. εἰκ-άζω, *εἰκασία*, *ἐπι-εικ-ῆς* (βλ.λ.) κ.ά. Ἡ σημ. τοῦ λατρευτικῶ ἀντικειμένου μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν 3ο αἰ. μ.Χ.].

εἰκονίδιο (το) [μτγν.] {εἰκονίδι-ου | -ων} (λόγ.) 1. (κυριολ.) μικρὴ εἰκόνα 2. ΠΛΗΡΟΦ. ἡ ὀπτικὴ ἀφαιρετικὴ ἀπεικόνιση με γράμμα ἢ σχῆμα ἐνὸς προγράμματος H/Y ἢ ἀρχείου, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται ὡς τρόπος ἐπικοινωνίας με τὸν χρήστη.

εἰκονίω ρ. μετβ. [μτγν.] {εἰκονίω-α, -τηκα, -μένος} παριστάνω (κάτι) με εἰκόνα, δίνω τὴν εἰκόνα (ἀντικειμένου, γεγονότος, κατὰστασης κ.λπ.): *ὁ πίνακας αὐτὸς εἰκονίζει τὴ μάχη στα Δερβενάκια* || (μτφ.) *στα βιβλία του ὁ Emil Zola εἰκονίζει τὰ ἥθη τῆς εποχῆς του* ΣΥΝ. *ἀπεικονίζω, ἐξεικονίζω, ζωγραφίζω*. — *εἰκονισμός* (ο) [μτγν.].

εἰκονικός, -ῆ, -ὸ 1. αὐτὸς που ἀναφέρεται στὶς εἰκόνας ἢ περιλαμβάνει εἰκόνας: - *τέχνη* ΣΥΝ. *παραστατικός*, (ἀπ)εικονιστικός ANT. *ἀνεικονικός* 2. (συνγνὸτ. μτφ.) αὐτὸς που δὲν ἔχει πραγματικὴ ὑπόσταση, ψεύτικος: ~ *γάμος* | *πόλησι* | *ισολογισμός* | *διεμάχη* | *δορεὰ* | *ἐπίθεση* | *ἐνδιαφέρον* | *δίκη* | *ἐκτέλεση* (ἀναπαράσταση ἐκτέλεσης ἀπὸ ἐκτελεστικὸ ἀπόσπασμα, που δὲν ὀδηγεῖ στὸν θάνατο τοῦ καταδίκου καὶ γίνετα προκειμένου να καμφθεῖ τὸ ἠθικό του) ΣΥΝ. *φαινομενικός, πλαστός, πλασματικός, ψευδῆς* ANT. *ἀληθινός, πραγματικός* ΦΡ. *εἰκονικὴ πραγματικότητα* περιβάλλον που δημιουργεῖται ἀπὸ σύνολο προγραμμάτων H/Y καὶ τὸ ὁποῖο ἐπιδρά μέσω εἰδικῶν συσκευῶν σὲ ὅλες τὶς ἀσθήσεις τοῦ χρήστη, δίνοντας του τὴν ψευδαίσθηση ὅτι εἶναι πραγματικὸ καὶ τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖται σὲ προγράμματα ψυχαγωγίας, ἐκπαίδευσης ἢ προσομοίωσης (βλ.λ.) 3. (ειδικότερ.-μτφ.) αὐτὸς που υφίσταται ὡς ὑπόθεση καὶ ὄχι στὴν πραγματικότητα: ~ *ἀντίπαλος* ΣΥΝ. *υποθετικός* ANT. *πραγματικός*. — *εἰκονικ-ά* /-ὸς [μτγν.] ἐπίρρ., *εἰκονικότητα* (ἡ) (κυρ. σημ. 2). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εἰκόν*. Ἡ φρ. *εἰκονικὴ πραγματικότητα* εἶναι μετάφρ. δανειὸ ἀπὸ ἀγγλ. *virtual reality*].

εἰκόνισμα (το) [αρχ.] {εἰκόνισμ-ατος | -ατα, -άτων} ἡ εἰκόνα (βλ.λ., σημ. 2): *ἀγιο* | *ἱερὸ* | *σεπτὸ* | *θαυματουργὸ* ~ || *προσκυνῶ* | *φιλοῦ* | *ἀσπάζομαι* το ~ ΣΥΝ. *εἰκόνα*-φρ. (μτφ.) *ἔχω* | *κάνω (κάποιον) εἰκόνισμα* | *εἰκόνα* τὸν ἔσβομαι καὶ τὸν υπολήπτωμα πολὺ (σαν πρόσωπο ἱερῶ) ὅσο τότε που τὸν ἔσσωσε τὴ ζωὴ *γεωργιῶντας τον, τον ἔχει κάνει εἰκόνισμα*. — (υποκ.) *εἰκονισματικά* (το). *εἰκονιστικός*, -ῆ, -ὸ [μεσν.] αὐτὸς που περιγράφει (πρόσωπο, γεγονός, κατὰστασι, ἀντικείμενο κ.λπ.) με εἰκόνας ἢ ἐκφράζεται μέσω εἰκόνων: ~ *τέχνη* | *διακόσμηση* ΣΥΝ. *παραστατικός, εἰκονικός* ANT. *ἀνεικονικός*. — *εἰκονισμός* (ο) [μτγν.].

εἰκονίτσα (ἡ) + *εἰκόνα*
εἰκονογράφημα (το) → *εἰκονογραφῶ*
εἰκονογραφημένος, -ῆ, -ὸ → *εἰκονογραφῶ*
εἰκονογράφηση (ἡ) [1891] {-ης κ. -ῆσεως | -ῆσεις, -ῆσεων} 1. *διακό-*

σημση (εντύπου ή χώρου) με εικόνες ΣΥΝ. ζωγράφισμα, εικονογραφία 2. (συνεκδ.) το σύνολο των εικόνων (στίχια, ζωγραφίες, φωτογραφίες) που κομούν (χώρο ή έντυπο): *πλούσια σε ύλη και – κυκλοφόρησε το νέο τεύχος του περιοδικού*. εικονογραφία (η) [μτγν.] {εικονογραφιών} 1. (γενικά) η αναπαραγωγή (έμψυχου ή άψυχου πράγματος, κατάστασης, γεγονότος κ.λπ.) με εικόνες ΣΥΝ. εικονισμός 2. η διακόσμηση (χώρου ή εντύπου) με εικόνες ΣΥΝ. εικονογράφηση 3. (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. η σύμφωνα με την τεχνολογία και τους κανόνες της ορθόδοξης εκκλησιαστικής παράδοσης ζωγραφική απεικόνιση αγίων και ιερών μορφών και σκηνών για την αγιογράφηση των ναών, αλλά και για την κατασκευή φορητών εικόνων: βυζαντινή | *εκκλησιαστική* - ΣΥΝ. αγιογραφία 4. (ειδικότ.) η τέχνη και το επάγγελμα αυτού που φιλοτεχνεί ιερά εικονίσματα ή/και αγιογραφεί ναούς. — εικονογράφος (ο/η) [αρχ.] {εικονογραφικός, -ή, -ό [1766], εικονογραφικά/-ώς επίρρ. εικονογραφώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εικονογραφεί..., εικονογράφω, -ού/-μαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. φιλοτεχνώ εικόνες (προσώπων, ζώων, αντικειμένων, γεγονότων κ.λπ.) ΣΥΝ. ζωγραφικό, απεικονίζω, προσωπο-γραφώ, κίνω πορτρέτο 2. διακοσμώ (χώρο ή έντυπο) με εικόνες 3. (ειδικότ.) διακοσμώ με θρησκευτικές εικόνες (χώρο, εκκλησία) ΣΥΝ. ιστορώ 4. (μτφ.) περιγράφω (κάτι) με μεγάλη ενάργεια και παροστατικότητα, ώστε όποιος ακούει ή διαβάζει την περιγραφή να νομίζει ότι βλέπει τις αντίστοιχες εικόνες: ο Κ. Κροστάλλης *εικονογραφεί στα ποιήματα του τη βουκολική ζωή* 5. (η μτχ. *εικονογραφημένος*, -η, -ο) αυτός που περιλαμβάνει εικόνες (είτε για διακοσμητικούς λόγους είτε ως συμπλήρωμα του περιεχομένου του): ~ *σελίδα* | *βιβλίο* | *ανάγνωσμα* | *περιοδικό* | *ημερολόγιο* | *έκδοση*-ΦΡ. *κλασικά εικονογραφημένα* βλ. λ. *κλασικός*. — εικονογραφία (η) [μεσν.] εικονοκλασία (η) η εικονοκλασία (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδολολατρία*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *εικών* + *κλασία* < αρχ. *κλώ* «σπάζω». Βλ. κ. *κλάση*]. εικονοκλάστης (ο) [μεσν.] {εικονοκλαστών} ο εικονομάχος (βλ. λ. εικονομαχία), εικονοκλαστικός, -ή, -ό [1884] 1. ο εικονομαχικός, αυτός που σχετίζεται με την εικονομαχία 2. (μτφ.) ο ριζοσπαστικός, ο ρηξικέλευθος: *αντίληψη του χώρου και της κίνησης στο θέατρο*. — εικονοκλαστικά επίρρ. εικονολατρία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. η λατρεία των ιεροδίων εικόνων ΑΝΤ. εικονομαχία, εικονοκλασία (βλ. κ. λ. *εικονομαχία*). — εικονολάτρης (ο) [μεσν.] εικονολάτρισα (η), εικονολατρικός, -ή, -ό, εικονολατρικά επίρρ. εικονολήπτης (ο) {εικονοληπτών}, εικονολήπτρια (η) {εικονολη-πτριών} (στη σημ. 1) 1. τεχνικός που χειρίζεται την κάμερα λήψης κινούμενων εικόνων ΣΥΝ. κάμερα-μαν, οπερατέρ 2. η συσκευή λήψης κινούμενων εικόνων ΣΥΝ. κάμερα. — εικονοληπτικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απὸδ. τοῦ ἀγγλ. cameraman]. εικονοληψία (η) {εικονοληψιών} 1. η λήψη κινούμενων εικόνων με κάμερα: ο *φωτισμός αυτός δυσχεραίνει την* - 2. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο γίνεται η λήψη με κάμερα: *προς το τέλος της ~ προέκυψε πρόβλημα*. εικονολογία (η) {χωρ. πληθ.} 1. επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την κατάταξη, τη μελέτη και την ερμηνεία των έργων μεγάλων ζωγράφων - 2. η επιστήμη που ερευνά τα σύμβολα και τα εμβλήματα των θεών και των ηρώων της αρχαιότητας, αλλά και της τριαδικής θεότητας και των αγίων στον χριστιανισμό. [ΕΤΥΜ. Αντιδῶν. < γαλλ. iconologie < αρχ. εικονολογία «συμβολική ομιλία»]. εικονομαχία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. Ο αγώνας κατά της τιμής των αγίων εικόνων και των ιερών λειψάνων και η μη αναγνώριση των θαυματουργών ιδιοτήτων τους στο Βυζάντιο (727-843), που κατέληξε στην επικράτηση της εικονολατρίας (βλ. λ.) και στην αναστήλωση των αγίων εικόνων από την αυτοκράτειρα Θεοδώρα (με την παραδοχή ότι δεν αποδίδεται τιμή στην εικόνα, αλλά στο εικονιζόμενο ιερό πρόσωπο και ότι η εικόνα αποτελεί μέσο και όχι αντικείμενο τιμής) ΣΥΝ. εικονοκλασία ΑΝΤ. εικονολατρία. — εικονομάχος (ο/η) [μεσν.] εικονομαχικός, -ή, -ό [μεσν.]. εικονομήνυμα (το) {εικονομηνύμω-ατος | -ατα, -άτων} μήνυμα υπό μορφήν εικόνας (συνήθ. γραφικών σχεδίων) που αποστέλλεται στην επικοινωνία μέσω κινητής τηλεφωνίας: *αντιδιαστέλλεται στο γραπτό μήνυμα*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από ἀγγλ. picture message]. εικονοσκόπιο (το) {εικονοσκοπί-ου | -ων} ηλεκτρονική λυχνία τηλεοπτικής κάμερας, στην οποία μία δέσμη ηλεκτρονίων υψηλής ταχύτητας ανιχνεύει και αναλύει ένα εκπεμπόμενο φωτεινό σήμα (τηλεοπτικής εικόνας). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < ἀγγλ. iconoscope]. εικονοστασί (το) {εικονοστασι-ού | -ιών} 1. (συνήθ. βε. κατοικία) η προθήκη ή κόγχη στην οποία τοποθετούνται εικονίσματα για λατρευτικούς σκοπούς: *το μικρό ~ με το καντήλι καίει μπρος στην εικόνα του Αϊ-Γιώργη* 2. ΕΚΚΛΗΣ. το χώρισμα, παραπέτασμα (κυρ. από ξύλο ή μάρμαρο) που χωρίζει το Ιερό Βήμα από τον κυρίαρχο ναό και διακοσμείται με λατρευτικές εικόνες: *προσκύνησε μία-μία όλες τις εικόνες στο ~ ΣΥΝ. τέμπλο* 3. μικρό κτίσμα σε εξωτερικό χώρο για την τοποθέτηση συνήθ. μιας εικόνας για λατρευτικούς σκοπούς (κυρ. εις μνήμην ενός προσώπου): *τα ελληνικά νησιά είναι γεμάτα εικονοστάσια και εκκλησιές*. Επίσης εικονοστάσιο {εικονοστασιών}. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *εικονοστάσιον* < *εικών* + *-στάσιον* < *στάσις*]. εικονοτηλέφωνο (το) {εικονοτηλεφών-ου | -ων} 1. τηλέφωνο εφοδιασμένο με οθόνη, στην οποία μπορεί κανείς να βλέπει τον συνομιλητή του 2. θυροτηλέφωνο που επιτρέπει την οπτική επαφή με τον χώρο της εισόδου (κτηρινό, κυρ. πολυκατοικία).

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από ἀγγλ. visiophone (νόθο συνθ.)]. εικονοτυπία (η) {εικονοτυπιών} η περιμετρική αποτύπωση εικόνας, κυρ. αγίου, με διάτρητο ανθβόλο (βλ. λ.), καθώς και η ίδια η τεχνική της παραγωγής και της αναπαραγωγής εικόνων, σχεδίων με υποδειγματικό ανθβόλο. [ΕΤΥΜ. < *εικόνα* + *-τυπία* < *τύπος*]. εικονοφίλος, -η, -ο [1864] (στην περίοδο της εικονομαχίας στο Βυζάντιο) υπέρμαχος της λατρείας των εικόνων ΣΥΝ. εικονολάτρης ΑΝΤ. εικονομάχος. εικός (το) {πληθ. εικότα} (αρχαιοπρ.) μόνο στις ΦΡ. (α) ως εικός (ὡς εικός, Ηροδ. 1, 45) ὅπως είναι φυσικό, ὅπως φαίνεται (β) *κατά το εικός* | *κατά τα εικότα* ὅπως είναι εὐλόγο και κατά πάσα πιθανότητα αναμενόμενο ΣΥΝ. εικότως, εὐλόγως, φυσικά (γ) *κατά το εικός και* το στανκαϊόν σύμφωνα με τη φυσιολογική και αναγκαία πορεία των γεγονότων: *η δράση στην αρχαία τραγωδία εξελίσσεται ~*. [ΕΤΥΜ. Οὐδ. τοῦ ἀρχ. εικός (μτχ. τοῦ ρ. εικα «ομοιάζω») < **Εε-Ρικ-ώς* < **FiK-*, μηδενισμ. βαθμ. τοῦ **Ρεικ-*, βλ. κ. *εικόνα*]. εικοςάβηθος, -η, -ο [1891] αυτός που έχει είκοσι βαθμίδες, είκοσι βαθμούς: ~ *κλίμακα βαθμολόγησης*. εικοςάδα (η) ομογενές σύνολο που συγκροτείται, απαρτίζεται από είκοσι μέλη: *μία ~ πάτα*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εικόςας*, -άδος < αρχ. *είκοσι*]. εικοςάδραμο (το) [1833] το κέρμα που αντιστοιχεί σε αξία είκοσι δραχμών ΣΥΝ. εικοςάριον, εικοςάρι. εικοςαιτηρία (η) [μτγν.] 1. η εικοςαιτία (βλ. λ.) 2. εορταστική εκδήλωση ή επέτειος για τη συμπλήρωση εικοςαιτίας. εικοςαιτής, -ής, -ές [αρχ.] {εικοςαιε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια είκοσι ετών: *τους ενόγει ~ φίλια* || ~ *φοιτητής* ΣΥΝ. εικοςάχρονος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. εικοςαιτία (η) [μτγν.] {εικοςαιτιών} περίοδος είκοσι ετών: *η~ '60-'80 υπήρξε περίοδος σημαντικών αλλαγών στη δομή της ελληνικής κοινωνίας*. εικοςάλεπτο (το) [1894] {εικοςάλεπτ-ου | -ων} χρόνος είκοσι λεπτών: *περίμενε επί ένα ~*. εικοςάλεπτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει διάρκεια είκοσι λεπτών: ~ *συνάντηση* | *διάλειμμα* | *συζήτηση* || ~ *τηλεοπτική καταχώριση* | *συνέντευξη* 2. *εικοςάλεπτο* (το) (βλ. λ.). εικοςασπασιάζω ρ. μετβ. {εικοςασπασίας-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) είκοσι φορές περισσότερο, πολλαπλασιάζω επί είκοσι: *τα έξοδα του κράτους την τελευταία δεκαετία έχουν εικοςασπασιαστεί*. εικοςασπασίος, -α, -ο αυτός που είναι είκοσι φορές μεγαλύτερος: ~ *μέγεθος* | *βάρος* | *ύψος* | *αξία ποσοστό*. — εικοςασπασία | εικοςασπασίος επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *είκοσι* + *-πλάσιος* (βλ. λ.)]. εικοςάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {καθμη} 1. νέα γυναίκα είκοσι ετών 2. (αργκό) (α) ποιηή φυλακίσης, στήρησης εξόδου, αποκλεισμού από αγώνες κ.ά. είκοσι ημερών: *έφαγε ~* (β) ΑΘΛ. διαφορά είκοσι πόντων σε αγώνα δύο ομάδων: *τους έριξαν ~ στο μπάσκετ*. εικοςάρης (ο) {εικοςάρηδες}, εικοςάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο ηλικίας είκοσι ετών ή περίπου είκοσι ΣΥΝ. εικοςαιτής, εικοςάχρονος 2. (ειδικότ. το θηλ.) (α) (αργκό) ποιηή φυλακίσεως, στήρησης εξόδου, αποκλεισμού από αγώνες κ.λπ. είκοσι ημερών: *έφαγε ~* (β) ΑΘΛ. διαφορά είκοσι πόντων σε αγώνα δύο ομάδων: *τους έριξαν ~ στο μπάσκετ* (γ) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό είκοσι χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *είκοσι* + παραγ. επίθημα -*αρης*]. εικοςάρι (το) → εικοςάριον εικοςασρία (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. *καμιά εικοςασρία* περίπου είκοσι: *ήταν ~ παιδικά κι έπαιζαν ποδόσφαιρο* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *είκοσι* + παραγ. επίθημα -*αρία*]. εικοςάριον κ. (λαϊκ.) κοσάριον (το) 1. κέρμα αξίας είκοσι δραχμών ΣΥΝ. εικοςάδραμο 2. (ειρων.) πρόσωπο ηλικίας περίπου είκοσι ετών: *ήρθε και το ~ να μας δείξει τι πρέπει να κάνουμε*. Επίσης εικοςάρι κ. (λαϊκ.) κοσάρι (σημ. 1) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. *είκοσι* + παραγ. επίθημα -*αριον*]. εικοςάχρονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια είκοσι ετών: ~ *νέος* | *φοιτητής* | *πείρα* ΣΥΝ. εικοςαιτής, εικοςάρης. εικός (το) {άκλ.} 1. δύο φορές το δέκα, ο αριθμός 20 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτού που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 20: ~ *στρατιώτες* | *μέρες* | *κιλά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < Εικάται | Ψικάται < Ι.Ε. *wi-kmt-i (όπου το θ. *wi- αντιστοιχεί στο *di-, *dwi- των αριθμητ. δύο, δίδ, ενώ το *kmt- στο *de-kmt- του δέκα, οπότε η σύνθεση της Ι.Ε. ρίζας για το *είκοσι* σημαίνει «δύο δεκάδες»), πβ. σανσκρ. virgitiSati-, λατ. viginti, γαλλ. vingt, ισπ. veinte, ιταλ. venti, ἀγγλ. twenty, γερμ. zwanzig κ.ά. Το -ο- στον κοινό τ. *είκοσι* οφείλεται στους τύπους των άλλων δεκάδων (π.χ. *τριά-κοντα*, *τεσσαρά-κοντα*)]. εικός δύο (το) {άκλ.} 1. είκοσι συν δύο, ο αριθμός 22 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτού που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 22: ~ *άνθρωποι* | *στρατιώτες* | *αυτοκίνητα* 3. *Εικοςίδιο* κ. *Εικοςίδιο* (το) (ή το '22) το έτος 1922 και ειδικότ. το χρονικό διάστημα στο οποίο συνέβη η Μικρασιατική Καταστροφή: *ήρθε στην Ελλάδα το ~ με τους πρόσφυγες*, *είκοσι ένα* (το) {άκλ.} 1. είκοσι συν ένα, ο αριθμός 21 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) βλ. λ. *εικόςένας* 3. *Εικόςένα* (το) (ή το '21) το έτος κηρύξεως της επανάστασης των Ελλήνων για την απελευθέρωση από τους Τούρκους και συνεκδ. όλη η επανάσταση και ο αγώνας των Ελλήνων για ελευθερία ὡς την ίδρυση ανεξάρτητου κράτους: *το ένδοξο ~ γιορτάζεται στις 25 Μαρτίου* || *τα ηρωικά κατορθώματα των Ελλήνων τού ~* || *«να 'τανε το '21, να 'ρθει μια βροδιά»* (λαϊκ. τραγ.)

4. χαρτοπαίγνιο που παίζεται όπως το «τριανταμία» (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. αριθμητικά.

εικοσιέννας, εικοσιμία, εικοσιένα επίθ. {εικοσι-ενός (-μιας)} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 21: ~ *άνδρες* | *χώρες* | *τριαντάφυλλα* (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.).

εικοσιτετράωρο (το) {εικοσιτετράωρου-ου | -ων} το διάστημα είκοσι τεσσάρων ωρών, η διαδοχή ημέρας και νύχτας εντός του ανάλογου χρονικού διαστήματος, το *πρατήριο είναι ανοικτό όλο το ~* || *σε δύο ~ θα γνωρίζουμε το αποτέλεσμα* || *αναμένονται περισσότερες πληροφορίες εντός του ~ ΣΥΝ.* ημερονύκτιο.

εικοσιτετράωρος, -η, -ο [1888] αυτός που έχει διάρκεια ενός εικοσιτετράωρου: ~ *απεργία* | *προθεσμία* | *αναβολή* | *λειτουργία καταστήματος ΣΥΝ.* ολόημερος.

εικοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 20ός στην αραβική αρίθμηση, Κ' ή κ' στην ελληνική και XX στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό είκοσι (20): ήρθε ~ στην *παγκόσμια κατάταξη* || *ο ~ αιώνας* 2. **εικοστή** (η) η εικοστή ημέρα κάθε μήνα: την *20ή Μαΐου εορτάζεται η ανακομιδή ~ των λειψάνων του Αγίου Νικολάου* 3. **εικοστό** (το) καθένα από τα είκοσι ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. αριθμός, ΠΙΝ).

εικοτολογία (η) {εικοτολογίων} (λόγ.) 1. η αυθαίρετη διατύπωση εκδοχών και συμπερασμάτων, η διερεύνηση μέσω υποθέσεων και η συζήτηση χωρίς επιχειρήματα 2. (συνεκδ.) κάθε επιμέρους έκφραση άποψης κατά συμπερασμό, χωρίς επαρκή στήριξη: *αυτό είναι απλή ~, δεν μπορεί να θεωρηθεί πειστικό επιχείρημα!* ΣΥΝ. πιθανολογία, υπόθεση. — **εικοτολογία**, -ή, -ό [μτγν.], **εικοτολογικά** επίρρ., **εικοτολογώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

[ETYM. μτγν. < εικοτολογώ (-έω) < αρχ. μτχ. εικός, -ότος, αττ. τ. του *εοικός*, ρ. *εοικα* «μοιάζω» (βλ. λ. *εικόνα*)].

εικόςτος επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. κατά λογικό και εύλογο τρόπο: η ενόγληση *του συνάγεται ~ από το έντονο ύφος των δηλώσεων του* 2. *όπως* πρέπει, δεόντως.

[ETYM. αρχ. επίρρ. τής μτχ. *εικός*, αττ. τύπος του *εοικός*, ρ. *εοικα* «μοιάζω», βλ. κ. *εικόνα*].

είκον (η) → εικόνα

Ειλεθύια (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη του Δία και τής Ήρας, θεά προστάτιδα των επίτοκων γυναικών.

[ETYM. < αρχ. *Ειλεθύια* | *Πλειθια* < Ελεθύια (μικ. e-te-u-ti-ja), που συνδ. με το ρ. *ελεύθεο* «έρχομαι, φέρνω» (βλ. λ. *έλευση, ελεύθερος*)].

ειλεοκλιτικός, -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον ειλεό και το παχύ έντερο: ~ *παχύ*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ileocolique].

ειλεός (ο) 1. ΑΝΑΤ. το τελευταίο, πιο επίμηκες τμήμα του λεπτού εντέρου, που εκτείνεται ως το παχύ έντερο 2. ΙΑΤΡ. απόφραξη του αυλού του εντέρου, η οποία οφείλεται σε ανάπτυξη μάζας (πολύποδας, καρκίνος), σε ξένο σώμα (σπανιότ.) ή σε σπραγγαλισμό εκ των έξω (συμ-φύσεις, διήθηση από νεόπλασμα)· προκαλεί έντονους εμετούς, κοιλιακούς πόνους κ.λπ.

[ETYM. < αρχ. *ειλεός* | *ιλεός* < *είλεω* «συστρέφω, τυλίγω» < **Εελ-νέ-ω* < I.E. **weI-* «περιστρέφω, κυλάω», πβ. λατ. *vol-vere* «στρέφω, κυλάω», γαλλ. (*se*) *vaugter* «κυλιέμαι», αγγλ. *wallow*, γερμ. *wallen* «κοχλάζω» κ.ά. Ομόρρ. *άπ-ειλ-ώ, ελ-ιζ* (-κας), *ειλίγος* | *ίλιγος, ειλ-ητάριο(ν), όλ-μος* κ.ά.].

ειλεοστομία (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική δημιουργία εξόδου του ειλεού στο πρόσθιο κοιλιακό τοίχωμα (σε περίπτωση αποφράξεως του εντέρου μετά τον ειλεό). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ileostomy].

ειλεοτυφλικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον ειλεό και το τυφλό τμήμα του παχέος εντέρου: ~ *βαλβίδα*. [ETYM. Μετάρρ. δάνειο από γαλλ. ileocaecal (νόθο συνθ)].

ειλημμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ληφθεί: ~ *απόφαση* (βλ. λ. *λαμβάνω* κ. *ανειλημμένος*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *λαμβάνω*].

ειλητάριο (το) {ειληταρίου-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. στενή και επιμήκης λωρίδα παπύρου ή και περγαμηνής που τυλιγόταν γύρω από τον κοντό (κυλινδρικό ξύλο), ώστε μπορούσε να ξεδιπλώνεται και να διπλώνεται, και που τη χρησιμοποιούσαν για την αναγραφή σ' αυτήν τής Θ'ίας Αυτοργίας και την ανάγνωση των Ευχών από τον ιερέα: *Ιερός Μονής Πάμιοι ~ Λειτουργίας Ιωάννου του Χρυσόστομου*. [ETYM. < μτγν. *ειλητάριον*, αρχική σημ. «περιτύλιγμα» < *ειλητός* < αρχ. *ειλέω* «συστρέφω, τυλίγω», βλ. κ. *ειλεός*].

ειλητό (το) ΕΚΚΛΗΣ. το ύφασμα που στρώνεται πάνω στην Αγία Τράπεζα και πάνω στο οποίο κατά τη Θεία Ευχαριστία τοποθετούνται τα Τιμία Δώρα. [ETYM. μτγν. < αρχ. *ειλέω* «συστρέφω, τυλίγω», βλ. λ. *ειλεός*].

ειλικρινεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η γνήσια, χωρίς προσποίηση εσωτερική διάθεση κάποιου, ώστε η συμπεριφορά και τα λεγόμενα του-να εκφράζουν αυτά που πραγματικά αισθάνεται και σκέφτεται: *θα σου μιλήσω με κάθε ~, αν και ξέρω ότι θα σε πληγώσω* || *είχε την ~ και την εντιμότητα να αναγνωρίσει το λάθος του ΣΥΝ.* ευθύτητα, ανυποκρισία, φιλαλήθεια ΑΝΤ. ανειλικρινεία, ψέμα, προσποίηση.

ειλικρινής, -ής, -ές {ειλικρινούς | -είς (ουδ. -ή)· ειλικρινέστ-ερος, -ατός} αυτός που διακρίνεται από γνησιότητα και αμεσότητα, ώστε να μην παραποιεί την αλήθεια, να μην υποκρίνεται: είναι ευθής και ~ *χαρακτήρας*· *ποτέ δεν λέει ψέματα* || *δεχθείτε τα ~ μου συλλυπητήρια* || *συχχαρητήρια* || ~ *ευχές* | *ευχαριστίες* || *το ~ ξέσπασμα του συγκίνησε ακόμα και τους αντιπάλους του!* || *πρέπει για μένα ~ αισθήματα ΣΥΝ.* αληθινός, γνήσιος, ανόρθμος, ανυπόκριτος, αυθεντικός, απόφορος ΑΝΤ. ανειλικρινής, υποκριτικός. — **ειλικρινά** | -ώς [αρχ.]

επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. αρχ. σύνθετο, αρχική σημ. «αμίγρος, αγνός», του οποίου το β' συνθ. - *κρινής* προέρχεται από το *κρίνω*. Αβέβαιη παραμείνη η ταυτότητα του α' συνθ. *είμι*. Έχει προταθεί η σύνδεση με το αρχ. ουσ. *είλη* «θεμότητα του ήλιου», οπότε *ειλικρινής* θα σήμαινε «ευδιάκριτος στον ήλιο» (πβ. και *δορ. τ. Εελά* «το φως του ήλιου»). Η άποψη αυτή, οστόσο, εμφανίζει σηματολ. δυσκολίες, όπως και η σύνδεση με το ρ. *είλεω* «συστρέφω, τυλίγω», που δεν δίνει κανένα νόημα].

ειλικρινά - ειλικρινώς. Αντίθετα προς τα ζεύγη επιρρημάτων όπου ο τύπος σε -ά διαφέρει σηματολογικά από τον τύπο σε -ώς (πβ. λχ. *έκτακτα* - *εκτάκτως*, *απλά* - *απλώς*), η διτυπία **ειλικρινά** - **ειλικρινώς** ανήκει στην περίπτωση των παράλληλων τύπων χωρίς σηματολογική διαφορά (πβ. και *βέβαια* - *βεβαίως*, *γενναία* - *γενναίως* κ.λπ.).

Το ειλικρινά μορφολογικός (από πλευράς σχηματισμού) δεν είναι σωστό, γιατί τα επίθ. σε -ής, από όπου προέρχεται, σχηματίζουν κανονικώς επιρρήματα σε -ώς και όχι σε -ά πβ. *ευτυχής* - *ευτυχώς*, *αξιοπρεπής* - *αξιοπρεπώς*, *ευγενής* - *ευγενώς*, *ασφαλής* - *ασφαλώς* κ.ο.κ. Οστόσο, και στην περίπτωση αυτή, η χρήση καθιέρωσε τον τύπο σε -ά (ειλικρινά) παράλληλα προς τον (κανονικό) τ. σε -ώς (ειλικρινώς).

ειλώτας (ο) (ειλώτων) 1. ΙΣΤ. κάθε μέλος της κατώτερης τάξης των δημόσιων δούλων της αρχαίας Σπάρτης, ο δουλοπάρκοι που ανήκε στο κράτος 2. (μτφ.) κάθε άνθρωπος που εργάζεται σκληρά σαν δούλος: αυτός που τον εκμεταλλεύονται εργασιακά: *ήρθαν πάλι οι ~ για δουλειά απ' τα χαράματα* || ~ *της Βισπαύλης* | *του κεφαλαίου ΣΥΝ.* σκλάβος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσυνω*.

[ETYM. < αρχ. *είλω*, -ωτος, αββ. *ετύμω*. Κατά τον Ελληνικό τον Μυθολογικό (5ος αι. π.Χ.), η ονομασία οφείλεται στη μικρή πόλη Έλος της Λακωνίας, της οποίας οι κάτοικοι είχαν υποδουλωθεί, άποψη βο-νολογικώς αστήρικτη. Πιθανότερη φαίνεται η σύνδεση με το θ. του *αορ. β' έλλον* (ρ. *αίρω* «καταλαμβάνω, κυριεύω»), ενώ η συσχέτιση με τον *αορ. β' έλωνα* (< **Fakénoi*) του ρ. *αλίσκομαι* «συλλαμβάνομαι», με την παρεμβολή υποθετικού τ. **ε-Ελω-τε* (> *είλωτες*), δεν ερμηνεύει ούτε τη δασύτητα της σ. 4. ούτε τον φωνηεντισμό (θα αναμέναμε **είλωτες* με απουσία δασύτητας και συναίρεση)].

είμαι ρ. συνδέτ. {ήμουν | για τους υπόλοιπους χρόνους δανείζεται τ. από άλλα ρήματα, π.χ. *υπήρξα, έγινα, διετέλεσα, χρημάτισα*) 1. έχω ιδιότητα (μόνιμη ή προσωρινή): ~ *γιατρός* | *τουρίστας* | *καλλιεργημένος* | *ψηλός* | *ειρηνιστής* | *δημοκράτης* | *νέος* | *έτοιμος* | *ανέντιμος* 2. βρίσκομαι (σε μια κατάσταση): ~ *σε απελπισία* | *σε αδιέξοδο* | *στις καλές μου* | *εκτός αυτού* | *στο ζενίτο της καριέρας μου* | *σε αδυναμία να απαντήσω* | *πυρ και μανία* | *στα τελευταία μου* (σε *πλεονεκτική θέση* 3. βρίσκομαι (σε συγκεκριμένη θέση): *εντοπίσθηκα* (σε συγκεκριμένο σημείο): *πυρ ακριβώς είναι η Ρουάντα*; || (μτφ.) *πού είναι το παρόλκι σε αυτά που είπες*; || *εδώ είναι το πρόβλημα στις σχέσεις σου* 4. (ως υπαρκτικό) *υπάρχω*: *είναι κάποιος που δεν κατάλαβε*; || *είναι κανείς εδώ*; || *ήταν μια φορά κι έναν καιρό ένας πρίγκιπας...* 5. (+γεν.) (α) *κατάγομαι από* (κάποιον), έχω συγγενική σχέση με (κάποιον): *το παιδί είναι του γείτονα* || *τίνος είσαι*; ΦΡ. **είμαι από** *κατάγομαι, έχω καταγωγή, προέρχομαι από* (κάπου): *αυτά τα υφάσματα είναι από την Γαλλία* || *είναι από πλοίαστα οικογένεια της Αθήνας* || ~ *την Ελλάδα* (β) *ανήκω* (σε κάποιον) ως περιουσιακό στοιχείο, κτήμα: *όλα αυτά τα χωράφια είναι του Πέτρου* (γ) έχω ορισμένη ιδιότητα, χαρακτηριστικό: *η φουβότα αυτή δεν είναι της μόδας* || *δεν είναι του γούστου μου αυτή η ταινία* || *είναι άνθρωπος της εμπιστοσύνης μας*-ΦΡ. **είμαι τής γνώμης ότι...** βλ. λ. *γνώμη* 6. (+για) (α) *προορίζω*: *ποιος είναι για εξέταση*; || *αυτά είναι ιστορίες για μικρά παιδιά* || *αυτό είναι μόνο για να το βλέπεις*; (β) **είσαι για...** *θέλεις, επιθυμείς* (να κάνεις κάτι): *είσαι για μια βόλτα*; || *είσαι για μπύρα*; (να πούμε μπύρα) 7. *αξιζώ, είμαι ικανός, άξιος για* (κάτι): *δεν είναι τώρα να στενοχωριέσαι για τέτοια!* || *δεν είναι αυτός για σαλόνια και δεξιώσεις* || *δεν είναι για πολλά, δεν τον κόβει!* 8. *υποστηρίζω*: *-Τι ομάδα είσαι*; *-Είμαι Ο.Φ.Η. λόγω καταγωγής από την Κρήτη* || *-Τι κόμμα είναι ο Θάνος*; *-Π.Α.Σ.Ο.Κ., αλλά η γυναίκα του είναι Νέα Δημοκρατία!* · ΦΡ. (οικ.) (α) **είσαι (μέσα)**; *θέλεις, αποδέχεσαι, αντέχεις*; *θα πάμε εκδρομή αύριο*, ~; || *εξικινάμε νέα δουλειά*- *εσύ ~ μέσα*; (β) **είμαι για να 'μαι** *είμαι εντελώς έτοιμος, κατάλληλος για* (κάτι): *τόρα πια ~!* || (ειρων.) *έτσι που κανάντησα ~!* (γ) **τι είσαι**; *τι συμβαίνει, για τι πρόκειται*; *τι* (σε) *απασχολεί*; ~; *Πάλι σε βλέπω κακόκερη!* || (όταν μας φωνάζει κάποιος)-*Γιάννη!* — *πάλι*; (τι θέλεις πάλι); [ETYM. < μεσν. *είμαι* < αρχ. *εμί* (κατά τα μέσα ρ. κείμεν, *κάθημα*, από τον παρατατικό *εκαθή-μην* που συνέπιπτε φωνητικά με τον μεσν. τ. ήμην του ρ. *εμί*). Το αρχ. *εμί* < I.E. **es-mi* «είμαι», πβ. *σανσκρ. asmi*, λατ. *es* «είσαι» (> γαλλ. *es*), ισπ. *es* «είναι», γερμ. *ist*, αγγλ. *is* κ.ά. Ομόρρ. *εσ-τί, είναι* (βλ.λ.), *όν, όν, ουσία* κ.ά.].

ειμαρμένη (η) (λόγ.) αυτό που θεωρείται ότι έχει προκαθοριστεί να συμβεί στον καθένα, η μοίρα που επηρεάζει και διαμορφώνει καθοριστικά τις επιλογές στη ζωή (κάποιου): *όλοι υποκύπτουν στην ~ ΣΥΝ.* ριζικό, τύχη, μοίρα, πεπρωμένο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*. [ETYM. < αρχ. *ειμαρμένη*, ουσιαστικοπ. μτχ. παθ. παρακ. *ειμαρμαι* του ρ. *μείρομαι*, βλ. λ. *μοίρα*].

ειμή συνδ. (λόγ.-συνθ. με το *μόνο/ν*) και πάντα μετά από αρνητικές διατυπώσεις) παρά μόνο, εκτός από: *δεν ευελπιστώ να την εκβιάσω τής δίκης*, ~ *μόνον και ανατραπέι το διαμενές κλίμα*. [ETYM. < αρχ. φρ. *ei* μη].

εμί ρ. (είμι) (αρχαιοπρ.) *είμαι*· *συνθ. σε φρ. από το Ευαγγέλιο, λχ. «εγώ ~ το φως»* || *«εγώ - το άλλα και το ωμέγα»* (βλ. λ. *είμαι* κ. *εστί*).

ενικό προστ. παθ. παρακ. του ρ. λέγω (βλ. κ. ρήση)].

ειρήσθω εν παρόδω - εν τη ρύμη του λόγου. Συχνά οι δύο λόγιες αυτές φράσεις συγχέονται στη χρήση και προκαλούν λάθη. Το ειρήσθω εν παρόδω χρησιμοποιείται παρενεθιτικός, για να δηλώσει ο ομιλητής ότι πρόκειται να προσθέσει συμπληρωματικά ή διευκρινιστικά ορισμένες πληροφορίες: *Αυτά τα έξοδα, ειρήσθω εν παρόδω, δεν θα βαρύνουν τον προϋπολογισμό του πανεπιστημίου, αλλά θα καταβληθούν από την Κοινότητα.* Το εν τη ρύμη του λόγου έχει διαφορετική σημασία και χρήση. Με τη φράση αυτή, που έχει κατά κανόνα αρνητική (κακόσημη) υφολογική χροιά, σχολιάζεται και εξηγείται από τον ομιλητή η στάση κάποιου, τα λεγόμενα του κ.λπ.: *Ο υπουργός εν τη ρύμη του λόγου του ομολόγησε ορισμένα βαριά λάθη που διέπραξε η κυβέρνηση του.* Εν ολίγοις, το ειρήσθω εν παρόδω σημαίνει χονδρικά «ας μου επιτραπεί να αναφέρω παρενεθιτικά», ενώ το εν τη ρύμη του λόγου σημαίνει αδρομερώς «στη ροή του λόγου, μιλώντας».

ειρκτή (η) (λόγ.) 1. το δημόσιο δεσμοκτήριο, κάθε τόπος καταδίκης ή ακούσιας κράτησης για έκτιση ποινής ΣΥΝ. φυλακή 2. (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο καταλήγει κανείς, χωρίς να μπορεί να ξεφύγει: μες στην υγρή του -, στον βυθό 3. ΝΟΜ. (παλαιότ.) κάθε ποινή στέρησης της προσωπικής ελευθερίας για χρονικό διάστημα πέντε ως είκοσι ετών: εκτίει - επτά ετών ΣΥΝ. πρόσκαιρος κάθειρξη [ETYM₁ < αρχ. ειρκτή | ειρκτή < εἴργω | εἴργω < *ε-Ρεγ-ω < ε-προθεμ. + I.E. *weŕ-g- «περικλείω, φράζω», πβ. λατ. urgere «πιέζω», ισπ. urgir, γαλλ. urgent «επείγον, πιεστικός», γερμ. fächen «εκδικούμαι» κ.ά. Ομόρρ. *κἀθ-ειρζεις (-η)*].

ειρμολογικό μέλος (το) (στη βυζαντινή μουσική) είδος μέλους, κατά κανόνα σύντομο, όπου το μνηολογικό κείμενο μελοποιείται συλλαβικά: λέγεται έτσι, γιατί κατ' αυτόν τον τρόπο μελοποιούνται οι ειρμοί των κανόνων (υπάρχουν, όμως, και το «αργόν ειρμολογικόν» μέλος και το «καλοφωνικός ειρμός»), στα οποία η μελωδία είναι πιο πλατιά και περίεργη). (Βλ. κ. *στηρηρακό μέλος, παππαδικό μέλος*).

ειρμολόγιο (το) {ειρμολογί-ον | -ον} (στη βυζαντινή μουσική) λειτουργικό βιβλίο που περιέχει τους ειρμούς των κανόνων, κατά τους οκτώ ήχους (βλ. λ.). [ETYM₁ < μεσν. *ειρμολόγιον* < *ειρμός* (στη σημ. «ιδιόμολο τροπάριο της εκκλησίας, βάζει του οποίου ρυθμίζονται και τα υπόλοιπα») + *-λόγιον* (βλ. λ.).]

ειρμός (ο) 1. η νοηματική συνοχή, η αλληλουχία σκέψεων, η εσωτερική σύνδεση και ροή λόγου: *ασυνάρτητο κείμενο χωρίς λογικό - || χάνει τον - των σκέψεων του, όταν διασπάται η προσοχή του ΣΥΝ.* συνοχή, σύνδεση, αλληλουχία, συνάρτηση ANT. ανακολουθία, ασυναρτησία, ασυνέπεια 2. ΜΟΥΣ. (στην μνογραφία) το πρώτο τροπάριο καθεμιάς από τις εννέα ωδές του κανόνα, που αποτελεί το πρότυπο για την ψαλμωδία των υπολοίπων. [ETYM₁ < αρχ. *ειρμός* < *είρω* «συνδέω, συναρμώζω» (που απώλεσε τη δασύτητα, πβ. λόγω της συχνής παρουσίας του εν συνθέσω) < *ερ-ζω < I.E. *ser- «τοποθετώ στη σειρά», πβ. λατ. sero «πλέκω, σειροθετώ», γαλλ. sermon «κομίλια, διάλεξη», ιρλ. sreth «τακτοποιημένος» κ.ά. Ομόρρ. *δρ-μος, δρ-μαθός* (βλ. λ.).]

είρων (ο/η) {είρων-ος, -α | -ες, ειρώνων} πρόσωπο που ειρωνεύεται, που χρησιμοποιεί συχνά την ειρωνεία: *ο γνωστός - κοσμικογράφος με το καυστικό χιούμορ.* Επίσης (καθμ.) *είρωνας*. [ETYM₁ < αρχ. *είρων*, αββ. ετόμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. *είρωμαι* (του έρω «φρωτά, ανακρίνω»), πράγμα που θα προϋπέθετε αρχική σημ. του *είρων* «αυτός που ρωτά, που διερωτάται», αλλά το εϊ-στο *είρωμαι* δεν είναι αρχικό, ο συσχετισμός του *είρων* με το ρ. *είρω* «λέγω, δηλώνω», μορφολογικά ορθός, παρουσιάζει σημασιολ. δυσχερείες, παρότι θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ως συνδετικό κρίκο τη σημ. «λέω κάτι χωρίς το σκεφτό» (του ρ. *είρω*). Η σημερινή σημ. του *είρων* «σκοπτικός, περιπαικτικός» είναι ήδη αρχ., αφού η λ. χρησιμοποιείται συχνά στον Αριστοτέλη ως αντίθετη του επιθ. *άληθευ-τικός*].

ειρωνεία (η) [αρχ.] {ειρωνειών} 1. η χρήση του λόγου κατά τέτοιο τρόπο, ώστε το αποδιδόμενο νόημα να αντιτίθεται στο κυριολεκτικό: με *εμφανή - χαρακτηρισε* πρωτότυπο τον δέκατο πανομοιότυπο αναπήρα που της έκαναν όδρο || γνήσια | λεπτή | ανεπαίσθητη | διακριτική | κρυφή | σαρκαστική | έκδηλη | χλευαστική | κυνική ~ ΣΥΝ. σκώμμα, χιούμορ 2. (κατ' επέκτ.) η κοροϊδευτική διατύπωση, το σκόλιο που ερμηνεύεται ως έμμεση προσβολή (κάποιου): *το κλίμα εδώ δεν σηκώνει ειρωνείες και εξυπνάδες!* || *πες του να συμμορφωθεί και ν' αφήσει την -!* ΣΥΝ. σαρκασμός, χλεύη, χλευασμός, κοροϊδία ΦΡ. (α) *ειρωνεία της τύχης* | *της μοίρας* για περιπτώσεις στις οποίες οι ενέργειες κάποιου ανατρέπονται αναπάντεχα (συνήθ. κατά όχι ευνοϊκό ή επιθυμητό τρόπο): *αυτό είναι -, να τον σώσει ο άνθρωπος τον οποίο είχε απολύσει!* (β) *τραγική ειρωνεία* η άγνοια από τον ήρωα θεατρικού | μυθιστορηματικού | κινηματογραφικού έργου της τραγικής θέσης στην οποία βρίσκεται ή προς την οποία οδεύει, με αποτέλεσμα να ενεργεί με τρόπο που επιφέρει αρνητικά γι' αυτόν αποτελέσματα κάτι που οποίο γνωρίζει ο αναγνώστης | θεατής (λ.χ. ο Οιδίποδας επιμένει να ανακαλύψει τον φονιά του πατέρα του, αγνοώντας ότι είναι ο ίδιος, πράγμα που θα τον οδηγήσει στην καταστροφή) (γ) *σωκρατική ειρωνεία* η προσποίηση αφελούς άγνοιας σε μια συζήτηση ως μέσο εκμαιεύσεως θέσεων και προώθησης του διαλόγου σε επιθυμητές κατευθύνσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία*.

ειρωνοειομα ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {ειρωνοει-θηκα (καθμ. -τηκα)} εμπαιζώ (κάποιον) μιλώντας με έμμεσο αλλά ξεκάθαρα υποτιμητικό τρόπο γι' αυτόν: *τον ειρωνεύεται για την αστία προφορά του, ρωτώ-*

ντας τον αν έχει κάτι η μύτη του! || *ειρωνεύτηκε τον αντίπαλο του για τις δηλώσεις του, λέγοντας πως δεν κατάλαβε τι ακριβώς σήμαιναν!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, ειρωνικός, -ή, -ό* [αρχ.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από ειρωνεία, που κοροϊδεύει με τρόπο λεπτό και υπαινικτικό πρόσωπα ή καταστάσεις: ~ *υφός* | *μεϊδιωμα* | *αντιμετώπιση* | *υπαινιγμός* | *σκόλιο* ΣΥΝ. σαρκαστικός, σκοπιτικός 2. αυτός που χρησιμοποιεί την ειρωνεία, που εμπαιζει τους άλλους ή κοροϊδεύει καταστάσεις με τρόπο υπαινικτικό, όχι χονδροειδή: *είναι τόσο - απέναντι τους, όσο χρειάζεται για να τους πικάρει, χωρίς όμως να τους εξοργίζει* 3. (ειδικότ.-λογότ.) αυτός που φανερώνει την αποστασιοποίηση του δημιουργού από τα πρόσωπα του έργου του και την τύχη τους, αλλά και ενίοτε από το ίδιο του το δημιουργήμα: ~ *γραφή*. — ειρωνικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. εις, μία, εν → ένας, μία, ένα [ETYM₂ < αρχ. εις < *εμ-ς < I.E. *sem-s «έννας, πβ. σανσκρ. sāmah, λατ. sem-el «άπαξ, μία φορά», γαλλ. simple «απλός», γοτθ. sama «ίδιος», αγγλ. same κ.ά. Ομόρρ. *μ-ία* (βλ. λ.), *εν/α*, *α-μα*, *ά-παξ*, *ά-πλοῦς* κ.ά.] εις πρόθ. (λόγ.) (+αίτ.) (λόγ. τύπος της καθμ. σε, χρησιμοποιείται κυρ. σε λόγ. παγιωμένες εκφράσεις) δηλώνει: 1. κίνηση προς τόπο | προορισμό ή πρόσωπο ή (επαν.) τον τόπο, το τοπικό σημείο στο οποίο αναφερόμαστε: *να προσέλθει - το εδόλιο ο μάρτυς* || *απευθύνθηκε - τους ανώτερους του* || *ανέβηκε - το βήμα για να εκφωνήσει λόγο* || *βρίσκεται - τας Αθήνας* || *κατοικεί - τας Σέρρας* || (κ. μτφ.) *δεν είμαι - θεσιν να εκφράσω ύπουλη* ΦΡ. (α) (*απεδήμυση*) *εις τας αιωνίους μονάς* (πήγε) στον άλλο κόσμο, δηλ. πέθανε (β) *εις κόρακας* (υβριστ.) στον διάβολο (γ) *εις τόπον χλωρόν* σε τόπο δροσερό (από την νεκρόσιμη ακολουθία) (δ) *έργωμα εις γάμον κοινωνίαν* παντρεύομαι 2. τρόπο: ~ *βάθος έρευνα* || ~ *βάθος διερεύνηση της υπόθεσης* ΦΡ. (α) *εις επίρροσιν* φανερά μπροστά σε όλους: *τον προσβλεπε - όλων των συναδέλφων* (β) *εις μάτην* μάταια: *προσπάθησα - να την πείσω* 3. σκοπό: ~ *απόδειξιν της απόψεως του έφερε όλα τα σχετικά επιχειρήματα* || *εξήγηθε - αναζητήσαν τροφής* || *πολιτευόμενος - άγραν ψήφου* || ~ *άτοπον απαγωγή* || *άγαμα* ~ *μνήμην των πεσόντων* || *επιταγή* ~ *εξό-φλησιν χρέους* || ~ *άφεσιν αμαρτιών* ΦΡ. (α) *εις επίρροσιν* προς ενίσχυση: ~ *τού επιχειρήματος του* (για να ενισχύσει το επιχειρήμα του) *έφερε παράδειγμα* (β) (*και*) *εις άνοτητα!* ευχή σε επιτυχόντα σε διαγωνισμό, προβληθέντα, αποφοιτήσαντα | πτυχιούχο κ.λπ. για υψηλότερες διακρίσεις 4. χρόνο: ΦΡ. (α) *εις αιριν* *τα σπουδαιά* βλ. λ. *αίριο* (β) *εις τος δυαμάς του βίου* στο τέλος της ζωής (γ) *εις το διηνεκές* για πάντα (δ) *εις αεί για πάντα* (ε) *εις τον αιώνα των άπαντα* αιώνια, για πάντα (στ) *εις τους αιώνας των αιώνων* αιώνια, για πάντα 5. σε διάφορες λόγ. παγιωμένες εκφράσεις (στρατιωτικά παραγγέλματα, ευχές κ.λπ.): ~ *έπαρσιν σημαίας* || ~ *τα όπλα* || ~ *παράταξιν* || ~ *το επα-νιδείν* || ~ *το επανακούειν* || ~ *υγειαν!* || *έγγραφο* ~ *διπλούν* (σε δύο αντίτυπα) || *Πιστεύω - ένα Θεόν...* || ~ *πολλά έτη, δέσποτα!* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). Επίσης (σπάν.-αρχαιοπρ.) *εις*. [ETYM₁ < αρχ. εις | *εις* < *ένς*, όπου το εν- αποτελεί πθ. τ. αιτιατικής ενός I.E. θέματος, πράγμα που αιτιολογεί τη χρήση της προθ. *εις* ως δηλωτικής κατευθύνσεως. Η παρέκταση σε -ς (εν-ς) οφείλεται στην αναλογική επίδραση του *εξ*. Το νεοελληνικό σε (βλ. λ.) αποτελεί φωνολογική εξέλιξη του *εις*. Παράγωγα του αποτελούν επίσης τα *έσ-ω*, *εσώ-τερος*, *εσώ-τατος*]. *εις-* α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: 1. κίνηση προς τα μέσα: *ειχωράω, εισ-δύω, εισ-έρχομαι, εισ-άγω, εισ-ρέω* 2. (μτφ.) αποδοχή ή ένταξη: *εισ-ακούω, εισ-δοχή*. [ETYM₂ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την προθ. *εις* (βλ. λ.), -*εις*, -*είσα*, -*έν* {-έντος (θηλ. -είσης) | -εντες (ουδ. -εντα), -έντων (θηλ. -εισών)} κατάληξη της λόγιας μετοχής του παθητικού αοριστού: *οι αποσιωπηθέντες εκπαιδευτικοί* || *οι διασωθέντες ναυαγοί* || *οι πληγείσες από τον σεισμό περιοχές* || *τα εκδοθέντα κείμενα* || *το άρτι σταθερό σωματείο*. [ETYM₂ αρχ. *κατάλ.* < *ε-ιντς (> *είς*), όπως εμφανίζεται στη γενική]. **εισαγωγή** (να/θα) ρ. → **εισάγω**. **εισαγγελέας** (ο/η) {(θηλ. *εισαγγελ-έως*) | *εισαγγελ-είς, -έων*} ΝΟΜ. ισόβιος δικαστικός λειτουργός επιφορτισμένος με την άσκηση ποινικής δίωξης αξιόποινων πράξεων και τη διενέργεια των πράξεων που προβλέπει ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: *ακολούθησε η αγόρευση του - της έδρας ΣΥΝ.* *εισαγγελείας αρχή*. Επίσης (λόγ.) **εισαγγελέας** (ο/η) {-έως, κλητ. *εισαγγελεύ*}. [ETYM₂ < αρχ. *εισαγγελεύς*, αρχική σημ. «ο δικαστικός κλητήρας», < *εις-* + *αγγελεύς* < *άγγελω*. Η σημασία «κατήγορος» είναι μτγν.]. **εισαγγελεΐο** ρ. αμετβ. [1890] {εισαγγελεύεσα} ασκό καθήκοντα *εισαγγελέα*. **εισαγγελία** (η) [αρχ.] {ζωφ. πληθ.} 1. το δικαστικό αξίωμα του εισαγγελέα και το έργο του κατά την άσκηση των καθηκόντων του 2. (συνεκδ.) το γραφείο του εισαγγελέα και το κτήριο στο οποίο στεγάζεται, το δημόσιο κατάστημα στο οποίο εδρεύουν οι υπηρεσίες της εισαγγελικής αρχής. **εισαγγελικός, -ή, -ό** [1873] αυτός που σχετίζεται με τον εισαγγελέα ή την εισαγγελία: ~ *παρέμβαση* | *λειτουργός* | *έρευνα* | *εξέταση* | *αρχή* | *εξουσία*. **εισάγω** ρ. μετβ. [αρχ.] {εισ-ήγαγα (να/θα εισαγάγω), -ήθηκα (λόγ. ει-σήθηχην, -ης, -η-, μτχ. *εισαχθείς, -είσα, -έν*), -ηγμένος} 1. *βάζω*, τοποθετώ μέσα: ~ *τον ασθενή στο χειρουργείο* 2. (για προϊόντα, εμπορεύματα) φέρνω από ξένη χώρα: ~ *αυτοκίνητα από τη Γερμανία* || ~ *πρώτες ύλες* | *ρούχα* | *πετρέλαιο* | *φυσικό αέριο* ANT. *εξάγω* 3. (η μτχ. *εισαγάμενος, -η, -ο*) αυτός που δεν αποτελεί μέρος εγκώριας παραγωγής, που προέρχεται από το εξωτερικό: ~ *προϊόντα* 4. (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) στη σταδιακή κατάκτηση γνώσης ή τέχνης, του παρουσία-

ζω μεθοδικά σύνολο, σύστημα γνώσεων: τον *εισήγαγε στα μυστικά της διπλωματίας* || ~ *κάποιον στην τέχνη του χορού* | σε μια *επιστήμη* | στην *κουλτούρα της Ανατολής* ΣΥΝ. μινώ, μαθαίνω, διδάσκω 5. φέρνω (προς συζήτηση, ψήφισι, επικύρωση) σε αρμόδιο συλλογικό όργανο: ο *πρόεδρος εισήγαγε προς συζήτηση δύο θέματα εκτός ημερησίας διατάξεως* || ~ *ρυθμίσεις* | *προτάσεις* | *προσθήκες* | *μέτρα* || ~ *προς επικύρωση* || *εισήγω σε δική* (φέρνω στο δικαστήριο, θέτω υπό δικαστική κρίση) || η υπόθεση *εισήχθη στο Εφετείο* 6. συμβάλλω στη διάδοση, καθιέρωση: ~ μια *μόδα* | *θεωρία* | *ιδεολογία* | *μέθοδο* | *αντίληψη* | *ορολογία* | *τεχνοτροπία* | *κουλτούρα* || ~ *ένα διαφορετικό κλίμα* | μια *νέα οπτική* | *αισθητική* || ~ *ξένα έθιμα* | *καινούργιες συνήθειες*: ΦΡ. *εισήγω καινά δαιμόνια* (καινά δαιμόνια, Πλάτ. *Απολ.* Σω-κρ. 24 ε) συμβάλλω στη διάδοση καινοφανών αντιλήψεων, που ανατρέπουν την καθιερωμένη τάξη 7. (μεσοπαθ. *εισάγωμαι*) (α) εισέρχομαι (σε νοσοκομείο): *εισήχθη στον Ευαγγελισμό* (β) επιτυγχάνω σε εξετάσεις για την εισαγωγή μου (σε εκπαιδευτικό ίδρυμα): *εισήχθη στην Ιατρική Σχολή* ΣΥΝ. πετυχαίνω, μπαίνω 8. (στο χρηματιστήριο) εντάσσω (μετοχές, τίτλους) στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης: *νέες μετοχές του Ο.Τ.Ε. θα εισαχθούν στο χρηματιστήριο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. άγω.

εισαγωγέας (ο/η) {-α κ. -έως | -είς, -έων} έμπορος που εισάγει προϊόντα από το εξωτερικό ΑΝΤ. εξαγωγέας.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *εισαγωγέας*, αρχική σημ. (στην Αθήνα) «δικαστικός που εισήγαγε υποθέσεις, προκειμένου να εκδικαστούν», < *εισάγω*. Η γενική σημ. της λ. είναι ήδη αρχ.]

εισαγωγή (η) 1. η τοποθέτηση εντός: η ~ *νερού στη δεξαμενή* || ~ *δικέτας στον υπολογιστή* 2. η προσθήκη, η ένταξη: ~ *επιπλέον στοιχείων και παραγράφων στο άρθρο* || ~ *επιμορφωτικών εκπομπών στο τηλεοπτικό πρόγραμμα* || ~ *το νέο έντεχνον στοιχείο στο λαϊκό τραγούδι* ΣΥΝ. ενσωμάτωση, εμπλοκισμός 3. η μεταφορά και διάθεση προϊόντων στο εμπόριο από ξένη χώρα: ~ *πρώτων υλών* | *πετρέλαιου* | *αρωμάτων* || ~ *συναλλάγματος* | *εργατικού δυναμικού* || *μείωση* | *αύξηση των* ~ ΑΝΤ. εξαγωγή 4. η νομοθετική ή μη καθιέρωση: ~ *της διδασκαλίας των Αρχαίων στα γυμνάσια* || ~ *της πληροφορικής στην εκπαίδευση* || ~ *της Νεοελληνικής ως επίσημης γλώσσας* ΣΥΝ. αναγνώριση 5. η παρουσίαση και πρόταση για εκδίκαση: ~ *της υπόθεσης στο Εφετείο* ΣΥΝ. κατάθεση, παραπομπή 6. η είσοδος (κάποιου) σε νοσηλευτικό ίδρυμα για απαραίτητη θεραπευτική αγωγή και παροχή ιατρικών υπηρεσιών: ο *γιατρός είπε πως πρέπει να γίνει αμέσως ~ στην καρδιολογική κλινική* 7. η ένταξη (κωρ. κατόπις δοκιμασίας ή βάσει κριτηρίων αξιολόγησης) σε εκπαιδευτικό ίδρυμα: *γιόρτασαν σε νυχτερινό κέντρο την ~ του στην αρχιτεκτονική* || η ~ *των ισοβαθμιζόμενων γίνεται με σταθερά κριτήρια* ΑΝΤ. απόρριψη, αποτυχία, αποφοίτηση 8. το προκαταρκτικό τμήμα (ή οτιδήποτε τίθεται προκαταρκτικά) βιβλίου, επιστημονικού έργου κ.λπ. ή η σύντομη τοποθέτηση, ομιλία που προτάσσεται διευκρινιστικά ή ως προεισαγωγικό του ακροατή, αναγνώστη, θεατή σχετικά με το κύριο μέρος: *πριν προχωρήσει στην κυρίως πραγμάτευση του ζητήματος, έκανε μια ~ δίνοντας λίγες διευκρινιστικές πληροφορίες* || η ~ *στο έργο του Καλβίνου «Διδασκαλία της χριστιανικής θρησκείας» είχε θέση μαχητικού προπαγανδιστικού φυλλαδίου* 9. (συνεκδ.) κάθε επιστημονικό έργο ή κύκλος παραδόσεων, μαθημάτων κ.λπ., που στοχεύει στη μετάδοση βασικών θεωρητικών γνώσεων για το αντικείμενο μελέτης ή επιστήμης: ~ *στη φιλοσοφία* / *γλωσσολογία* | *ανατομία* 10. (στο χρηματιστήριο) η έναρξη της διαπραγμάτευσης στη χρηματιστηριακή αγορά: ~ *τιτλων* 11. ΜΟΥΣ. (α) τυπικό μέρος της όπερας, εισαγωγικό κομμάτι που παίζεται από την ορχήστρα πριν από την έναρξη της σκηνικής δράσης, στο οποίο κατά κανόνα παρουσιάζονται τα σπουδαιότερα θέματα της όπερας: συμπίπτει μερικώς με το προλόγιο (βλ.λ.): η ~ *στον* (ή *από τον*) «*Ταγγώιζερ*» του Βάγκνερ (β) αυτόνομη ορχηστρική φόρμα, συμφωνικό ποίημα που φέρει τον τίτλο «εισαγωγή»: η ~ «*Έγκμοντ*» του Μπετόβεν ΣΥΝ. ουβερτούρα. [ΕΤΥΜ αρχ. < *εισάγω*, ο μουσ. όρ. είναι απόδ. του γαλλ. *ouverture*].

εισαγωγή - **πρόλογος** - **προλεγόμενα**. Και οι τρεις λέξεις δηλώνουν σύντομο κείμενο που προηγείται του κυρίου μέρους του βιβλίου. Η εισαγωγή καταλαμβάνει αρκετές σελίδες και σε αυτήν ο συγγραφέας δίνει σημαντικές πληροφορίες για το περιεχόμενο του έργου του, τα κύρια προβλήματα που τον απασχόλησαν, τις γενικές θέσεις του κ.λπ. Από αυτή τη σημασία η λ. *εισαγωγή* χρησιμοποιείται συχνά και ως είδος βιβλίου που εισάγει σε θέμα, κλάδο ή επιστήμη (π.χ. *Εισαγωγή στην Πυρηνική Φυσική*, *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία* κ.τ.ό.). Αντίθετα, ο **πρόλογος** είναι ένα πολύ σύντομο κείμενο, συχνά γραμμένο από πρόσωπο διαφορετικό από τον συγγραφέα (από τον εκδότη, από γνωστό ειδικό, από πρόσωπο συνδεδεμένο προς τον συγγραφέα κ.λπ.). ο **πρόλογος** γράφεται επίσης και από τον ίδιο τον συγγραφέα, για να περιλάβει σε αυτόν γενικότερες πληροφορίες, τεχνικά θέματα του βιβλίου, ευχαριστίες κ.λπ. Εφόσον υπάρχει εισαγωγή, ο **πρόλογος** προηγείται της εισαγωγής και διαφοροποιείται από αυτήν πλήρως. Αν δεν υπάρχει εισαγωγή, ο **πρόλογος** περιέχει συχνά στοιχεία που θα δίδονταν σε μία εισαγωγή και είναι εκτενέστερος. Τέλος, παλαιότερα ιδίως, στην Ελληνική χρησιμοποιούνταν τα **προλεγόμενα** ως συνδυασμός εκτενούς εισαγωγής και πρόλογου. Περίφημα έχουν καταστεί τα **Προλεγόμενα** του Αδαμαντίου Κοραή στις εκδόσεις των αρχαίων συγγραφέων που εκδόθηκαν ο Κοραής με εκτενή σχόλια, **προλεγόμενα** όπου ο Κοραής προέτρεπε το Γένος «εις φωτισμόν», δηλ. στην απόκτηση παιδείας και στη γνωριμία με τη γραπτή παράδοση των ελληνικών κειμένων.

εισαγωγικά (τα) ΓΛΩΣΣ. σημείο στίξεως που χρησιμοποιείται για την

αυτολεξεί παράθεση ευθέως λόγου («...») σε ένα κείμενο (π.χ. ο *Κώστας είπε: «καρρός να πηγαίνω»*) ή για την παράθεση λέξης ή φράσης η οποία βρίσκεται στο εσωτερικό άλλης φράσης, η οποία εσω-κλείεται ήδη με εισαγωγικά (π.χ. είπε ο *Γιάννης: «όταν ακούσεις "φύγαμε!" θ' αρχίσεις να τρέχεις»,* οπότε λέγονται *άγκιστρα* ή *εσωτερικά* | *άνω* | *ανωφερή εισαγωγικά*), την αναφορά σε τίτλο άρθρου, κεφαλαίου, βιβλίου ή έργου τέχνης (ο *Αριστοτέλης στην «Ποιητική» του...*) ή, ως σχολιαστικό σημείο στίξεως (βλ.λ.), για τη δήλωση ειρωνείας και αμφισβήτησης (από πλευράς του ομιλητή) συγκεκριμένου χαρακτηρισμού, άποψης ή διατύπωσης: *τέτοιου είδους «φιλίες» κατέστρεψαν πολλούς* ΦΡ. (προφορ.) εντός **εισαγωγικών** για κάτι που λέγεται κατ' ευφημισσμόν ή με προφανή σκοπό του ομιλητή να το αμφισβητήσει ή να εννοήσει το αντίθετο: *αυτή η ~ αγνή ψυχή είναι ο εγκέφαλος της δολοπλοκίας* || *μας κατέστρεψαν οι ~ σωτήρες του έθνους!*

εισαγωγικά («...»). Τα εισαγωγικά ανήκουν στην κατηγορία των *σχολιαστικών σημείων στίξεως*, στα σημεία στίξεως δηλ. που -αντίθετα προς τα συντακτικά σημεία στίξεως (κόμμα, τελεία, άνω τελεία κ.ά.)- τα χρησιμοποιεί ο ομιλητής για να σχολιάσει τα λεγόμενα κατά διάφορους τρόπους: (α) Δηλώνει ότι μεταφέρει *αυτούσια* τα λόγια άλλου (πρόκειται για τη μορφή των λεγομένων που χαρακτηρίζεται ως ευθύς *λόγος*: (Ο *Γιάννης* μου είπε: «Δεν θα έρθει κανείς μαζί μου- θα χειριστώ το θέμα μόνο μου»). Πριν από τα εισαγωγικά χρησιμοποιείται δίστιγμα, μετά από εισαγωγικά και έξω από αυτά χρησιμοποιείται τελεία (β) Δηλώνει, γενικότερα, λόγια που έχουν λεχθεί από άλλους, είτε πρόκειται περί ρήσεων (ρητών) προερχομένων από γνωστές προσωπικότητες (Ο *Χαρίλαος Τρικούπης* είπε μέσα στη Βουλή: «Η Ελλάδα προορίζεται να ζήσει και θα ζήσει») είτε περί παροιμιωδών φράσεων ή γνωμικών (Ο *πώς λέει κι ο λαός: «Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτερεί»*) (γ) Δηλώνει τη χρήση τίτλων που ανήκουν σε βιβλία, σε θεατρικά ή κινηματογραφικά έργα κ.τ.ό. (Στην *Επίδαυρο παίχτηκε χτες το βράδυ η «Ηλέκτρα» του Σοφοκλέους* - Από τα πιο γνωστά βιβλία του *Ν. Καζαντζάκη* είναι το «*Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπάν*») (δ) ο ομιλητής αναφέρεται σε λέξεις, φράσεις ή σημασίες, σχολιάζει δηλ. μεμονωμένα γλωσσικά στοιχεία (Θέλω να δηλώσω ότι με τη λέξη «*ευαισθησία*» εννοώ ό,τι έχει σχέση με μια βαθύτερη συναισθηματική λειτουργία, που αντιτίθεται στη λογική - Το «θέλω» δεν σημαίνει κατ' ανάγκην και ότι «μπορώ» - *Μία λέξη, η λέξη «ελευθερία» ακούστηκε από το στόμα τους*). Η λειτουργία αυτή είναι γνωστή ως *μεταγλωσσική λειτουργία* στη γλώσσα (γλωσσικά σχόλια για την ίδια τη γλώσσα) (ε) ο ομιλητής χρησιμοποιεί εντός εισαγωγικών και σχολιάζει δυσμενώς (ειρωνικά, μειωτικά, υποτιμητικά, με διάθεση αμφισβήτησης) έννοιες, ιδέες, σημασίες κ.τ.ό. (Για *άλλα φροντίζουν οι «πατέρες του έθνους»* - *Τη στρατιωτική εισβολή τους στην Κύπρο και την κατάκτηση του 37% του κυπριακού εδάφους οι Τούρκοι την αποκαλούν «επέμβαση»* - *Να μας λείπουν τέτοιου «φίλου»*).

Τυπογραφικός υπάρχουν δύο ειδών εισαγωγικά σημεία: τα (παλαιότερα) *γωνιώδη* («...») και τα (νέοτερα) *άγκιστρα* ("...") ή *άνω ή ανωφερή εισαγωγικά*. Τα γωνιώδη χρησιμοποιούνται περισσότερο στον ευθύ λόγο, ενώ τα άγκιστρα σε μεμονωμένες λέξεις ή φράσεις. Τα άγκιστρα χρησιμοποιούνται επίσης για να εγκλείσουν μία λέξη ή φράση, όταν αυτή βρίσκεται στο εσωτερικό άλλης φράσης που εσοκλείεται ήδη με (γωνιώδη) εισαγωγικά (π.χ. Ο *Γιάννης* είπε: «όταν ακούσεις "φύγαμε!" θ' αρχίσεις να τρέχεις»). Στην πραγματικότητα, τα γωνιώδη εισαγωγικά και τα άγκιστρα εναλλάσσονται στη χρήση κατά τη βούληση του γράφοντος και τις τυπογραφικές δυνατότητες.

εισαγωγικός, -ή, -ό [μτν.] 1. ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με την εισαγωγή (βλ.λ., σημ. 3): ~ *εμπόριο* | *διαδικασία* | *ενδιαφέρον* | *συναλλάγμα* ΑΝΤ. εξαγωγικός 2. αυτός βάσει του οποίου εισέρχεται κανείς κάπου ως νέο μέλος, στέλεχος κ.λπ.: οι ~ *εξετάσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση* - ΦΡ. **εισαγωγικός βαθμός** ο βαθμός με τον οποίο εισέρχεται στην ιεραρχία ενός κλάδου ένας πρωτοδιοριζόμενος δημόσιος υπάλληλος 3. αυτός που αποτελεί την εισαγωγή στο κύριο μέρος ενός έργου (ομιλίας, βιβλίου κ.λπ.): η ~ *τοποθέτηση κάποιου πριν από την ανάπτυξη των θέσεων του με επιχειρήματα* || ~ *μάθημα* | *παρουσίαση* | *σημείωμα* 4. **εισαγωγικά** (τα) βλ.λ. — εισαγωγικά-ά | -ώς [μτν.] επίρρ.

εισαγόγιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μπορεί να εισαχθεί ΑΝΤ. εξαγόγιμος. εισακούω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισάκουσα, εισακούσ-τηκα (λόγ. -θήκα)} 1. ακούω με θετική διάθεση και ανταποκρίνομαι σε παράκληση, αίτημα: ο θεός *εισάκουσε τις προσευχές του και τον βοήθησε* ΣΥΝ. ανταποκρίνομαι, αποδέχομαι, τείνω ευήκοον ους ΑΝΤ. αδιαφορώ, (λόγ.) κωφεύω 2. (μεσοπαθ. **εισακούομαι**) βρίσκω ανταπόκριση σε υποδείξει ή αίτημα: *μέσα σε τέτοια σύγχυση σπανίως εισακούονται οι πιο συνετοί* || *δυστυχώς, δεν εισακούστηκε και τώρα είμαστε σε αδιέξοδο!* ΣΥΝ. λαμβάνομαι υπ' όψιν ΑΝΤ. αγνοούμαι.

εισακτέος, -α, -ο 1. αυτός που πρέπει να εισαχθεί (κάπου) 2. **εισακτέος** (οι) αυτοί που ετησίως εισάγονται με εξετάσεις ή άλλο σύστημα στα ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας. [ΕΤΥΜ αρχ. ρηματικό επίθ. < *εισάγω*].

εισβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισέβαλα (να/θα εισβάλω)} 1. (για κράτη) παραβιάζω με στρατό τα σύνορα άλλου κράτους και εισέρχομαι στο έδαφος του: *οι Τούρκοι εισέβαλαν στην Κύπρο και κατέλαβαν το βόρειο τμήμα της* 2. (μεφ.) εισέρχομαι αυθαίρετα ή αναίδως, παραβιά-

ζω δικαίωμα ή ελευθερία: η *τηλεόραση εισβάλλει στα σπίτια και επιβάλλει νέα ήθη* || ο *ρεπόρτερ εισέβαλε στο διαμέρισμα με την κάμερα προκαλώντας αναστάτωση* 3. (γενικότερ.) εισέρχεται με ορμή, ασυγκράτητα: το *πλήθος εισέβαλε στο γήπεδο, μόλις άνοιξαν οι πόρτες για τη συναλία ΣΥΝ*. εφορμά, χυμώ, (λαϊκ.) μπουκάρω 4. (μτφ.) έργου μαζικά, κατακλύζω: *κάθε καλοκαίρι γιλιάδες τουρίστες εισβάλλουν στα νησιά μας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω*.

εισβολέας (ο) [1894] {εισβολ-εις, -έων} αυτός που εισβάλλει (κάπου). **εισβολή** (η) 1. η παραβίαση από εχθρικό στρατό των συνόρων ενός κράτους και η είσοδος στο έδαφος του: η ~ της *Γερμανίας στην Πολωνία το 1939* || η ~ της *Τουρκίας στην Κύπρο* 2. (μτφ.) κάθε ορμητική (και συχνά αυθαίρετη) είσοδος: η ~ *αγανακτισμένων ασεργιών στο γραφείο του υπουργού* || η ~ *δημοσιογράφων στην ιδιωτική ζωή των πολιτών* 3. καθετί που γνωρίζει μεγάλη εξάπλωση (προκαλώντας ανησυχία, προβληματισμό, αντιδράσεις κ.λπ.): ~ νέων ήθων σε μια *παραδοσιακή κοινωνία* || ~ ξένων λέξεων σε μια *γλώσσα* || ~ της *μηεποπτικής βίας στο σπίτι κάθε τηλεθεατή*. [ETYM_ αρχ. < εισβάλλω].

εισβολή - επέμβαση. Χαρακτηριστικό της κύμανσης στη χρήση των λέξεων, ιδίως στον πολιτικό λόγο, είναι οι λέξεις εισβολή και επέμβαση σε σχέση με το κυπριακό ζήτημα. Οι Τούρκοι τον Ιούλιο του 1974 εισβάλλουν στην Κύπρο και καταλαμβάνουν δια της βίας το 37% του κυπριακού εδάφους, χωρίζοντας την Κύπρο στα δύο με τη «γραμμή Αττίλα» (βλ. λ. *Αττίλας*). Έχουμε, λοιπόν, *εισβολή* των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο, που αποτελεί καταφανή παραβίαση του διεθνούς δικαίου και στυγνή καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι Τούρκοι, ωστόσο, δεν μιλούν για *εισβολή* (invasion) αλλά για *επέμβαση* (intervention), προκειμένου να προστατεύσουν τους Τουρκοκυπρίους από τους Έλληνες! Τα κατεχόμενα από τους Τούρκους κυπριακά εδάφη, οι υπερχίλιοι αγνοούμενοι, η λεηλασία της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς χιλιετιών, η δημογραφική αλλοίωση με τη βίαιη εκδίωξη 200.000 Ελλήνων από τις παράκτιες προγονικές τους εστίες, την παράνομη μεταφορά χιλιάδων εποίκων από την Τουρκία και τον εξαναγκασμό των Τουρκοκυπρίων σε μαζική μετανάστευση μαρτυρούν ότι δεν πρόκειται για *επέμβαση* χάριν των Τουρκοκυπρίων αλλά για *εισβολή* και βίαιη κατοχή.

εισδοχή (η) η εισαγωγή ή η ένταξη κάποιου κάπου: η ~ της *Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.* || ~ ενός *κράτους στα Ηνωμένα Έθνη* || ~ νέων *μελών* || *λέση* | *σύλλογο* | *οργάνωση* ΣΥΝ. είσοδος. — **εισδέχομαι** ρ. [αρχ.]. [ETYM_ αρχ. < εισδέχομαι].

εισδύω ρ. αμετβ. {εισδύσα} (λόγ.) περνώ στο εσωτερικό, εισχωρώ απαραίτητος ΣΥΝ. διεισδύω, τρυπώνω, χώνομαι. — **εισδύση** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω*. [ETYM_ αρχ. < εισ- + δύνω «βυθίζομαι» (βλ. λ.)].

εισερχόμενος ρ. αμετβ. αποθ. {εισήλθα (μτχ. εισελθόν, -ούσα, -όν)} 1. (λόγ.) έρχομαι μέσα, μπαίνω: ο *πρωθυπουργός εισέρχεται στο προεδρικό μέγαρο* || *εισερχόμενος στην αίθουσα* Τύπου, ο *γνωστός συνθέτης εξέφρασε τη συγκίνηση του για την υποδοχή ΑΝΤ.* εξέρχομαι 2. (μτφ.) εντάσσομαι, εισάγομαι σε ομοειδές σύνολο: ~ στον *δικαστικό κλάδο* ΣΥΝ. γίνομαι δεκτός 3. περνώ σε άλλη κατάσταση, σε άλλη περίοδο ή χώρο: ~ στην *ώριμη ηλικία* || ~ στον *κόσμο των ενηλίκων* 4. **εισερχόμενα** (τα) {εισερχομένων} (ι) τα έγγραφα που λαμβάνει και πρωτοκολλά μια υπηρεσία ΑΝΤ. εξέρχομενα (ii) (στην ηλεκτρονική επικοινωνία) τα μηνύματα που λαμβάνει κάποιος καθώς και ο χώρος στον οποίο αυτά αποθηκεύονται (θυρίδα εισερχομένων μηνυμάτων). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μπαίνω*.

[ETYM_ αρχ. < εισ- + έρχομαι. Η σημ. 4 αποδίδει το *αγγλ. incoming* (documents)].

εισέτι επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. ακόμη, μέχρι τώρα: η *κυβέρνηση δεν έχει αντιληφθεί ~ τους κινδύνους από τη λήψη τόσο σκληρών οικονομικών μέτρων* ΣΥΝ. μέχρι τούδε, ως τώρα 2. ακόμη, επιπλέον, επίσης: *πρέπει ~ να τονιστεί ότι τέτοιες ενέργειες μειώνουν το κύρος των ιθυνόντων*. [ETYM_ μτγν. < εισ- + έτι «ακόμη» (βλ. λ.)].

εισέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.} (αρχαιοπρ.) σχηματίζω εσοχή ΑΝΤ. εξέχω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.

εισήγαγα ρ. — εισάγω

εισηγήση (η) {-ης κ. -ήσεως -ήσεις, -ήσεων} 1. η γραπτή ή προφορική διατύπωση πρότασης (προς τον αρμόδιο ή υπεύθυνο να αποφανθεί): *μετά από - του νομικού συμβούλου ασκήθηκε μίνηση* || στην ~ του *υπάρχουν πολλά διαφοριστικά σημεία* || *διατυπώνω* | *υποβάλλω* | *καταθέτω* μια ~ ΣΥΝ. πρόταση 2. (ειδικότερ.) η ανακοίνωση σε συνέδριο, το σύνολο των θέσεων που παρουσιάζει κανείς ως εισηγητής σε συγκεκριμένο θέμα: *τολμηρή* | *τεκμηριωμένη* ~ 3. το εισαγωγικό τμήμα ψηφίσματος, συμβολαίου, νομοθετήματος ή άλλου επίσημου εγγράφου, στο οποίο δηλώνεται ο σκοπός του 4. (κατ' επέκτ.) η προεισαγωγή: *πριν από την ομιλία του υπουργού, έκανε μια μικρή - ο δήμαρχος* 5. ΝΟΜ. **ανααιρετική εισήγηση** η εισήγηση του εισηγητή δικαστή στον Αρειο Πάγο με την οποία εκείνος προτείνει στο δικαστήριο να γίνει δεκτή η ασκηθείσα αναίρεση και να αναρθεί η προσβαλλόμενη απόφαση για κάποιον από τους λόγους που επικαλείται ο ανααιρεσίον (ο εισηγητής ήταν ανααιρετικός). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*. [ETYM_ < αρχ. *εισηγητής* < *εισηγούμαι*].

εισηγητής (ο) {-ή κ. (λόγ.)-ού}, **εισηγήτρια** (η) [1861] {εισηγητήριον} 1. πρόσωπο που διατυπώνει, καταθέτει ή παρουσιάζει μια εισήγηση (βλ. λ.): ο ~ του *νομοσχεδίου* 2. ΝΟΜ. ο δικαστής πολυμελούς δικαστηρίου στον οποίο ανατίθεται η εξέταση των μαρτυριών και η σύνταξη σχετικής εισήγησης, η οποία τίθεται εν συν'χ'ία στην κρί-

ση νόμιον των λοιπών δικαστών (χωρίς να έχει δ'σμευτικό για αυτούς χαρακτήρα) 3. δημόσιος υπάλληλος που βρίσκεται στην ιεραρχία μεταξύ τμηματάρχη Β' και γραμματέα Α 4. (σε συνέδριο) ο πρώτος ομιλητής, αυτός που πραγματοποιεί την πρώτη ανακοίνωση: ~ του *συνεδρίου θα είναι τιμής ένεκεν ο υπουργός* 5. αυτός που κατεβόηγη συμβάλλει στη διάδοση και καθιέρωση επιστήμης, ιδέας, θεωρίας, ρεύματος, τάσης κ.λπ.: ο *Γεώργιος Χατζιδάκις είναι ο ~ της γλωσσολογίας στην Ελλάδα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*. [ETYM_ αρχ. < *εισηγούμαι*].

εισηγητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την εισήγηση, που λειτουργεί ως εισήγηση ή αποτελεί εισήγηση: ~ *τοποθέτηση* | *ομιλία* | *έκθεση*. — **εισηγητικός** -ά | -ός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

εισηγμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει εισαχθεί (κάπου): *μετοχές -στο χρηματιστήριο* || ~ *προϊόντα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετογή*. [ETYM_ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *εισάγω*].

εισηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {εισηγείσασα... | εισηγήθηκα} 1. διατυπώνω πρόταση με την ιδιότητα του επίσημου εισηγητή: ο *εισαγγελέας εισηγήθηκε την αναβολή της δίκης* 2. εκφράζω προσωπική ή συλλογική εκτίμηση και πρόταση, διατυπώνω άποψη: ο *πρόεδρος εισηγήθηκε τη συνέχιση της απεργίας* ΣΥΝ. προτείνω, συμβουλεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM_ < αρχ. *εισηγούμαι* (-έο-) < εισ- + ηγούμαι (βλ. λ.)].

εισήχθη ρ. — εισάγω

εισιτήριο (το) {εισιτηρί-ου | -ων} 1. μικρό δελτίο που αποδεικνύει ότι καταβλήθηκε το καθορισμένο αντίτιμο, το οποίο είναι υποχρεωτικό για την είσοδο (σε μεταφορικό μέσο, εκδήλωση, θέαμα κ.λπ.): *προμηθεύομαι* | *βγάζω* | *εκδίδω* | *κόβω* - || *μαθητικό* | *στρατιωτικό* | *φοιτητικό* ~ || *ατομικό* | *ομαδικό* ~ || *βρίσκο* ~ (προμηθεύομαι) || *ακουίζω* το ~ μου: ΦΡ. (α) **εισιτήριο μετ' επιστροφής** | **με επιστροφή** δελτίο που εξασφαλίζει στον κάτοχο του μεταφορά και δικαίωμα επιστροφής με το ίδιο μέσο σε ορισμένη ή ελεύθερη ημερομηνία ΣΥΝ. *αλέ-ρετουρ* (β) **εισιτήριο διαρκείας** δελτίο που για ορισμένο χρονικό διάστημα εξασφαλίζει δικαίωμα απεριόριστου αριθμού διαδρομών ή παρακολούθησης εκδηλώσεων στον κάτοχο του: *οι κάτοχοι εισιτηρίων διαρκείας για τους αγώνες μιας ομάδας μπάσκετ (γ) μειωμένο* | **μισό εισιτήριο** αυτό που αντιστοιχεί σε μειωμένη ή στη μισή τιμή του κανονικού εισιτηρίου και μπορεί να χρησιμοποιηθεί από άτομα συγκεκριμένων κοινωνικών ή επαγγελματικών ομάδων (φοιτητές, σπουδαστές, στρατιωτικούς, πολυτέκνους) βάσει της ιδιότητάς τους αυτής (δ) **κλείνω εισιτήριο** εξασφαλίζω την απόκτηση εισιτηρίου αρκετό χρόνο πριν από τη χρήση του: ~ *για μια συναλία* (ε) **απλό εισιτήριο** βλ. λ. *απλός* (στ) **κόβω εισιτήρια** (για παράσταση, θέαμα) έχω εισπρακτική επιτυχία, σημειώνω εμπορική επιτυχία, είμαι εμπορικός: *έχει καλούς συντελεστές η παράσταση, αλλά δεν κόβει εισιτήρια* ΣΥΝ. *πουλάω* 2. το χρηματικό αντίτιμο που καταβάλλεται για την αγορά του παραπάνω δελτίου: *το ~ ήταν εβδομήντα πέντε δραχμές* || *τα ~ αυξήθηκαν πάλι!* 3. (μτφ.) το μέσο που επιτρέπει σε κάποιον να μεταβεί σε μια επιθυμητή κατάσταση: *τα συγκοινωνία που πουλούσε η Ρωμαϊοκαθολική Εκκλησία κατά τον Μεσαίωνα, ήταν το ~ για την είσοδο των πιστών στον Παράδεισο!* || *με τη νίκη αυτή πήρε το ~ για τον επόμενο γύρο της διοργάνωσης* (= προκρίθηκε).

[ETYM_ Ουδ. του αρχ. επιθ. *εισιτήριος* (βλ. λ.). Σε επιγραφή του 2ου αι. μ.Χ. η λ. χρησιμοποιείται με τη σημ. του εγγυητικού αντιτίμου που καταβαλλόταν, προκειμένου να επιτραπεί η είσοδος].

εισιτήριο ή **εισητήριο**: Συχνά συγγένονται στην ορθογραφία το δεύτερο και τρίτο /i/ της λέξης και γράφεται λανθασμένα ως **εισητήριο* ή **εισητήριο* αντί του ορθού εισ-ιτήριο Μόνο η ετυμολογία μπορεί να βοηθήσει στο να θυμόμαστε το σωστό. Το θέμα της λέξης είναι μόνο το ι, αυτό που βρίσκουμε στο αντίθ. *εξ-ι-τήριο* και σε ομορρ. όπως *προσ-ι-τός, ι-ταμός, (ανεξ-)ί-τηλος, (εισ-)ι-τήριο*. Το (αρχαίο) ρήμα, από όπου προέρχεται η λ., είναι το ρ. ει-μι «έρχομαι» (πληθ. ι-μεν, ι-τε, ι-σαι, απφρ. ι-έμαι, μτχ. ιών, ιούσα, ιόν). Το ρημ. επίθετο είναι ι-τός (με μηδενισμένο το ε του ει- και με μόνο το ι-, όπως και στα ι-μεν, ι-τε κ.λπ. (που βρίσκουμε στα *προσ-ιός* (α-πρόσ-ιτος), *εξ-ι-τηλιός* (αν-εξίτηλιος), *ι-ταμός* κ.λπ. Αρα: εισ-ιτήριο < εισ + | + ήριος).

εισιτήριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός με τον οποίο πιστοποιείται η ικανότητα ή αναγνωρίζεται η δυνατότητα εισόδου, εισαγωγής: *οι - εξέτασεις* || ~ *έλεγχος* ΣΥΝ. εισαγωγικός ΑΝΤ. εξιτήριος. [ETYM_ αρχ., αρχική σημ. «ο σχετικός με την είσοδο», < εισ- + -ιτή-ριος < θ. -ι- (+ επίθημα -τήριος), μηδενισμ. βαθμ. του *εμί*, πβ. *πλήθ. Γ-μεν*. Για το αρχ. *εμί* βλ. λ. *ιταμός*].

εισοδέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισοδέουσα} (αρχαιοπρ.) (για λειτουργό, ιερέα) τελώ την είσοδο (βλ. λ., σημ. 9).

εισοδήμα (το) {εισοδήμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των εσόδων κάποιου: *ατομικό* | *καθαρό* | *ακαθάριστο* | *εθνικό* | *γεωργικό* | *ετήσιο* | *τεκμαρτό* | *κατά κεφαλήν* ~" ΦΡ. **φόρος εισοδήματος** ο φόρος που επιβάλλεται στο ετήσιο σύνολο αποδοχών, κερδών φυσικού ή νομικού προσώπου: *δήλωση φόρου εισοδήματος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζοδεύω, περιουσία*.

[ETYM_ μεσν. < μτγν. *εισοδέω* (το αντίθετο του *εξοδέω*) < αρχ. *εισοδος*. Το επίθημα -μα πθ. κατά το *γεννημα*].

εισοδηματίας (ο/η) [1886] {Θηλ. γεν. εισοδηματίου} ισοδηματιών πρόσωπο που έχει σταθερούς πόρους εισοδήματος (από υπάρχουσα περιουσία, κληρονομιά, ακίνητα κ.λπ.), ικανός να του παρέχουν οικονομική εξασφάλιση χωρίς προσωπική εργασία. [ETYM_ Απόδ. του γαλλ. *rentier*].

εισοδηματικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με τα εισοδήμα-

τα: συνήθ. στη ΦΡ. *εισοδηματική πολιτική* η πολιτική που ακολουθεί το κράτος σχετικά με τη διαμόρφωση των εισοδημάτων (μέτρα για τους μισθούς, την αποσυνηγή πληθωριστικών πιέσεων, τη δικαιότερη κατανομή του εθνικού πλούτου κ.λπ.). **Εισόδια** (τής Θεοτόκου) (τα) {Εισοδίων} **1.** ακίνητη θρησκευτική εορτή (21 Νοεμβρίου) αφιερωμένη στη Θεοτόκο (για την εισόδο της στον ναό του Σολομώντος, όπου την αφιέρωσαν στον Θεό οι γονείς της Ισαακίμ και Αννα) **2.** το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*. [ETYM₁ < μτγν. *εισόδος* < αρχ. *εἰσόδος*. Η φρ. *εἰσόδια* τής Θεοτόκου είναι μεσαιωνική (7ος αι.), όπως και η ίδια η γιορτή]. εισοδικό (το) ΕΚΚΛΗΣ. τροπάριο που ψάλλεται κατά τη «Μικρά Είσοδο» τής Θείας Λειτουργίας.

[ETYM₂ < μτγν. *εισοδικόν* επίθ. *εισοδός* (< αρχ. *εἰσόδος*)]. **εισοδός** (η) [αρχ.] {εισοδ-ου | -ων, -ους} **1.** η κίνηση από χώρο που νοείται ως εξωτερικός σε χώρο που νοείται ως εσωτερικός: η ~ στο κτήριο | στο διαμέρισμα | στο γραφείο | στο κατάστημα | στον υπόγειο σιδηρόδρομο | στην πόλη || *απαγορεύεται η ~* (σε προειδοποιητικές πινακίδες) || η ~ των *στρατευμάτων κατοχής* στην Αθήνα το 1941 ΑΝΤ. **έξοδος** 2. (συνεκδ.) το άνοιγμα ή το πέρασμα από το οποίο εισέρχεται κανείς κάποιον: η ~ του *σχολείου* | του *δημαρχείου* | του *νοσοκομείου* | της *πολιτοκοινίας* | τής *πόλης* || *ποταμική* | *μοντέρνα* | *λιτή* ~ || *κύρια* | *δευτερεύουσα* | *βοηθητική* - 3. (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο εισέρχεται κανείς σε έναν χώρο: *καθυπόρησε να έρθει, για να κάνει εντυπωσιακή* ~ || *μεγαλοπρεπής* | *θριαμβευτική* || *εξασφάλισε* - σε όλα τα κέντρα λόγω των γνωστών του 6. η ένταξη (νέου μέλους) σε σύνολο, η εγγραφή (λ.χ. σε σύλλογο): η ~ νέων *μελών* στη λέσχη ΣΥΝ. εισοχή 7. κάθε έναρξη ή μετάβαση σε νέα κατάσταση, εποχή, περίοδο κ.λπ.: η ~ στην *οριμότητα* 8. ΤΕΧΝΟΛ. (αγγλ. input) (α) (σε ηλεκτρονικές συσκευές) το σημείο από το οποίο εισάγονται πληροφορίες σε ηλεκτρονικό σύστημα (το σημείο εισερχόμενου σήματος σε συσκευή βίντεο, σε ενισχυτή στερεοφωνικού συγκροτήματος κ.λπ.) ΑΝΤ. **έξοδος** (β) (περιληπτ.) τα δεδομένα, οι πληροφορίες που εισάγονται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή προς επεξεργασία ΣΥΝ. εισαγόμενα ΑΝΤ. εξαγόμενα (γ) το σημείο εισαγωγής, η διαδικασία κατά την οποία τα δεδομένα αυτά εισάγονται στην εσωτερική μνήμη ενός υπολογιστή κατ' αντιδιαστολή προς την έξοδο (αγγλ. output) (δ) (στην ηλεκτρολογία) το ένα από τα δύο άκρα κάθε ηλεκτρικής διάταξης, από το οποίο το ηλεκτρικό ρεύμα οδηγείται μέσα σε αυτή 9. ΕΚΚΛΗΣ. (α) *Μικρά Είσοδος* η εν πομπή μεταφορά του Ευαγγελίου από τον κυρίως ναό στο Ιερό Βήμα κατά τη διάρκεια τής Θείας Λειτουργίας (β) *Μεγάλη Είσοδος* η εν πομπή μεταφορά των Τιμών Λόγων τής Θείας Ευχαριστίας από το σκευοφύλακιο στο θυσιαστήριο.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*. **εισορμό** ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισορμάς... | εισορμήσα} (λόγ.) εισερχομαι ξαφνικά (κάποιον), με επιθετική συνήθ. διάθεση ΣΥΝ. εισβάλλω, εφορμώ. — εισόρμηση (η) [1895]. εισπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισπέλευσα} (λόγ.) (για σκάφος) εισερχομαι σε λιμάνι ΣΥΝ. πλώω λιμάνι ΑΝΤ. εκπλέω, αποπλέω. — εισπλώω (ο) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω. εισπνέω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {εισπνεύσα} εισάγω αέρα ή αέριο στους πνεύμονες μέσω τής ρινικής κοιλότητας: (αμετβ.) *εισπνεύστε και εκπνεύστε* || (μετβ.) *απαγορεύθηκε το κάπνισμα σε δημόσιους χώρους, για να μην εισπνέουν οι μη καπνίζοντες τον καπνό των άλλων.* — εισπνευστικός, -ή, -ό [1879]. εἰσπνοή (η) [αρχ.] **1.** η εισαγωγή αέρα στους πνεύμονες μέσω τής ρινικής κοιλότητας: *πάρε βαθιές εισπνοές* ΣΥΝ. ανάσα ΑΝΤ. εκπνοή 2. ΙΑΓΡ. (ειδικότ.) (α) το σύνολο των κινήσεων του αναπνευστικού συστήματος, κυρ. τού θώρακα και τού διαφράγματος, με τις οποίες ο θώρακας αποκτά την αναγκαία χωρητικότητα για τον απαραίτητο κατά την αναπνοή αέρα (β) η εισαγωγή φαρμακευτικών ουσιών ή οξυγόνου για τη θεραπεία ασθενούς: ο *γιατρός συνέστησε εισπνοές με ενκόλυπο* || *συσκευή εισπνοών*. **εισπνοθεραπεία** (η) {χωρ. πληθ.} θεραπεία με εισπνοές, η απορρόφηση φαρμακευτικών ουσιών με εισπνοές μέσω τής αναπνευστικής οδού. — εισπνοθεραπευτικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Απόδ. τού αγγλ. inhalation therapy]. εισπρακτός, -α, -ο αυτός που οφείλει να εισπραχθεί, να καταβληθεί για εισπρακτικούς λόγους: ~ *ποσό* | *φόρος* | *εισφορά* ΑΝΤ. καταβλητέος.

[ETYM. Ρημιακό επίθ. τού αρχ. *εισπράττω*, πβ. κ. *πρακτέος*]. εισπρακτικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **εισπρακτικός** αυτός που σχετίζεται με την εισπράξη (χρημάτων): η *παράσταση ήταν μεγάλη - επιτυχία!* || ~ *μέτρα φορολόγησης* || ~ *πολιτική*. — εισπρακτικ-ά | -ώς επίρρ. **εισπράκτορας** (ο/η) {(θηλ. εισπράκτορας) | εισπρακτόρων} υπάλληλος που είναι αρμόδιος για την εισπράξη οφειλόμενων χρημάτων ή για την έκδοση των ειστηρίων στα μέσα μαζικής μεταφοράς ΣΥΝ. ταμίας. Επίσης (λόγ.) εισπράκτωρ (ο/η) [μτγν.] {εισπράκτορας}. [ETYM₁ < μτγν. *εισπράκτωρ*, -ορός < αρχ. *εισπράττω*]. **εισπράξη** (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η λήψη οφειλόμενων χρημάτων: ~ *φόρου* | *προστίμου* | *εισφορών* ΑΝΤ. καταβολή, πληρωμή **2. εισπράξεις** (οι) τα έσοδα από πώληση (ειστηρίων, εμπορευμάτων, λαχνών κ.λπ.): *οι ~ από το ΠΡΟ-ΠΟ ήταν αυξημένες* || *οι ~ της συναυλίας ανέρχονταν στο ποσό των είκοσι εκατομμυρίων* ΣΥΝ. έξοδα.

[ETYM₁ < αρχ. *εισπραξις* < *εισπράττω*].

εισπράττω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισπράξα, εισπρά-χθηκα (καθημ. -χτηκα) (λόγ. μτχ. εισπράχθεις, -είσα, -έν)} **1.** πληρώνωμαι, λαμβάνω (χρήματα) που μου οφείλονται: *το κράτος θα εισπράξει σημαντικά ποσά από τους νέους φόρους* || *για την εμφάνιση του στην τηλεόραση εισπράξε 500.000 ΑΝΤ. καταβάλλω, πληρώνω* 2. (μτφ.) γίνομαι αποδέκτης, δέχομαι τις επιπτώσεις μιας κατάστασης (που συνήθ. εγώ δημιούργησα ή προκάλεσα): *εισπράξε το χειροκρότημα τού κοινού* || ~ *την αποδοκιμασία* | *την ευνομοσίση* | *τη διασρέσκια*.

εισρέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισέρρεα, εισέρρευσα} (λόγ.) **1.** (για υγρά) ρέω μέσα (σε κάτι άλλο): *από τις ισχυρές βροχοπτώσεις νερά εισέρρευσαν σε ισόγειες κατοικίες και υπόγεια* ΑΝΤ. εκρέω 2. (μτφ. για αγαθά, οικονομικά ποσά κ.λπ.) (α) εισερχομαι στο ταμείο (κράτους, επιχείρησης κ.λπ.): *θα εισέρω στον κοινοτικό κονδύλια στα ταμεία τού κράτους* (β) (για πρόσ.) εισερχομαι σε μεγάλους αριθμούς: *κατά κύματα εισέρω στην χώρα οι πρόσφυγες από την εστία τής πολεμικής αντιπαράθεσης*.

εισροή (η) **1.** η ροή υγρού προς τα μέσα: ~ *υδάτων* ΑΝΤ. εκροή 2. (α) (μτφ. για αγαθά, οικονομικά ποσά κ.λπ.) η συνεχής ροή προς το εσωτερικό (χώρας, επιχείρησης κ.λπ.): η ~ *ξένων επενδυτικών κεφαλαίων στη χώρα μας* || ~ *συναλλαγών* ΑΝΤ. εκροή, απόλεια (β) (για πρόσ.) η εισόδος, συνεχής ροή προς το εσωτερικό: «*η ελλιπής φύλαξη των συνόρων επιτρέπει την ανεξέλεγκτη ~ λαθρομεταναστών*» (εφημ.). [ETYM₁ μτγν. < αρχ. *εισρέω*].

εισρόφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η διείδυση υγρών ή στερεών ουσιών στις αναπνευστικές οδούς, κυρ. όταν δεν λειτουργούν τα λαρυγγικά αναπνευστικά ή λόγω απότομης εισπνοής (καθημ.-καταχρ.) η αναρρόφηση. [ETYM Απόδ. τού γαλλ. aspiration].

Ε.Ι.Σ.Φ. (η) Ένωση Ιπταμένων Συνόδων και Φροντιστών. **εισφέρα** ρ. μετβ. [αρχ.] {εισφέρα} **1.** προσφέρω (ποσό) κυρ. μετέχοντας σε συλλογική προσπάθεια και στον βαθμό που μου αναλογεί: *στην ανέγερση τού ναού* | *στον έρωτα* ΣΥΝ. συνεισφέρω 2. (γενικότ.) προσφέρω ως βοήθεια: *θέλω και εγώ να ~ στην προσπάθεια σας τις λιγοστές μου δυνάμεις*. εισφορά (η) [αρχ.] (επίσ.) **1.** η καταβολή χρημάτων ή οικονομικών αξιών (για σκοπό κοινής ωφέλειας): ~ *για την κατασκευή αεροδρομίου* || *οι πάγιες* ~ στα ασφαλιστικά ταμεία || ~ *σε φιλική κ.λπ. ιδρύματα* || ~ *σε χρέη* | *σε είδος* || *έκτακτη* | *αντισταθμιστική* (βλ.λ.) | *μηνιαία* | *ασφαλιστική* ~ ΣΥΝ. συμβολή, συνδρομή, (λαϊκ.) ρεφενές 2. (συνεκδ.) το καταβλητέο ποσό: *η πληρωμή των ~ γίνεται με επικόλληση στα ασφαλιστικά βιβλιάρια αντίστοιχης αξίας ενσήμων* || *αύξηση* | *καταβολή των ~* 3. (γενικότ.) οποιαδήποτε συμβολή σε κοινά έξοδα ή κοινή προσπάθεια: *πολύτιμη ~ σε ιδέες και προτάσεις* || ~ *γνώσεων και εμπειριών* ΣΥΝ. συνεισφορά, συμμετοχή.

εισφοροδιαφυγή ρ. αμετβ. {εισφοροδιέφυγα (λόγ. μτχ. εισφορο-διαφυγ-ών, -ούσα, -όν)} (κυρ. για εργοδότη) αποφεύγω την καταβολή των οφειλόμενων εισφορών (προς το αντίστοιχο ασφαλιστικό ταμείο). **εισφοροδιαφυγή** (η) (κυρ. για εργοδότη) η μη καταβολή των οφειλόμενων εισφορών (προς το αντίστοιχο ασφαλιστικό ταμείο).

εισώγηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διείδυση στο εσωτερικό, στο βάθος (ενός πράγματος): *η ~ των ξένων δυνάμεων στην ενδοχώρα* 2. (μτφ.) η διάδοση, εξάπλωση (κάποιου πράγματος) σε έναν χώρο: *η ~ ξενόφερτων συνθηκών στην καθημερινή μας ζωή* || η ~ *πρακτόρων στην οργάνωση*.

εισώρω ρ. αμετβ. {εισώρωεις... | ε(ι)ς)χώρησα} **1.** κινούμαι προς το εσωτερικό ή το βάθος: *τα στρατεύματα εισώρησαν στην ενδοχώρα* || *πράκτορες τής αστυνομίας είχαν εισωρήσει στα άδυτα τής παράνομης οργάνωσης* || *ειδική κρέμα που εισωρεί στους πόρους τού δέρματος προσφέροντας πλούσια ενδάτωση* ΣΥΝ. εισερχομαι, εισδύω, μπαίνω 2. (μτφ.) διεισδύω, βρίσκω πρόσφορο έδαφος να δράσω ή να αναπτυχθώ: *οι επαναστατικές του ιδέες δεν άρρησαν να εισωρήσουν στον φοιτητικό χώρο* || *στη νυχτερινή διασκέδαση έχουν εισωρήσει ξενόφερτα στοιχεία και συνήθειες* ΣΥΝ. διαδίδωμαι, μεταδίδωμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω, καταχωρίζω*. [ETYM₂ < μτγν. *εισώρω* (-έω) < εἶσ- + χωρῶ < χωρός].

είτε συνδ. για διάλυση ισοδυναμιών ή αντίθετων στοιχείων: ~ *έρθεις - δεν έρθεις, το ίδιο μου κάνει*. [ETYM₁ αρχ. < εἶ (βλ.λ.) + εγκλιτικό μόριο τε].

έιτς (το) (αγγλ. A.I.D.S.) {άκλ.} ΙΑΤΡ. το σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας: *ασθένεια τού ανοσοποιητικού συστήματος, χωρίς θεραπεία μέχρι σήμερα, με μακρά περίοδο επώασης, που προκαλείται από τους ιούς HIV και HIV-2, μεταδίδεται με τη σεξουαλική επαφή, τη μετάγγιση αίματος ή τη χρήση μολυσμένης βελόνας και προσβάλλει τα κύτταρα τού ανοσοποιητικού συστήματος τού ανθρώπου, με αποτέλεσμα λοιμώξεις βαριάς μορφής, σπάνιους και κακοήθειες όγκους και τελικά θάνατο - χαρακτηρίζεται ως *μάλιστα τού αιώνα* λόγω τής εξάπλωσης τής παγκοσμίας. [ETYM₂ < αγγλ. A.I.D.S., ακρόνυμο τού Acquired Immune Deficiency Syndrome «σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας»].*

Ε.Ι.Τ.Χ.Α. (το) Ερευνητικό Ινστιτούτο Τεχνικών Χημικών Διαργασίων.

είχα ρ. → έχω

ειωθός (το) {ειωθός} (αρχαιοπρ.) στιδήποτε επαναλαμβάνεται κατά σταθερή συχνότητα, η συνήθεια-εύρη στη φρ. *κατά το ειωθός* | *κατά τα ειωθότα* (κατά το ειωθός, Θουκ. 4,17 | τὰ ειωθότα, Αριστοφ. Βάραχοι 1, Θουκ. 2,51) κατά πώς συνήθητρο: *κατά τον συνήθητρο: ~, παιδική χορωδία έγαλε τα κάλαντα στον Πρόεδρο*. [ETYM Ουδ. μτχ. τού αρχ. εἶθθα «έχω τη συνήθεια» (παρ. με ενε-στ. χρήση) < *σε-εἶθθα, αναδιπλασιασμός τ. τού θ. *εἶθθα < *swōdh-, εκτεταμένη-ετρομομένη βαθμ. τού Ι.Ε. *swedh- «έβιμο, συ-

νήθεια», πβ. σανσκρ. svadhā-, λατ. sod-ālis «σύντροφος, συνάδελφος», suesco «εθίζομαι», γαλλ. dé-suet «πεπαιδωμένος, απηργαιωμένος», γερμ. Sitte «έθιμο» κ.ά. Ομόρρ. εθ-ος, εθ-μο(ν), εθ-ίζω, εθ-νος, ήθ-ος, ήθ-ικός κ.ά.]. εκ κ. (μπροστά από φωνήεν) εξ πρόθ. (λόγ.) (+γεν. = από +αιτ.) δηλώνει: 1. τοπικό προσδιορισμό (το τοπικό σημείο στο οποίο προσδιορίζεται (κάποιος/κάτι), συγκεκριμένη τοποθεσία ή κατεύθυνση: ΦΡ. (α) εκ δεξιών στα | από τα δεξιά (β) εξ **αριστερών** | **ευονύμων** στα | από τα αριστερά (γ) εξ **αποστάσεως** από απόσταση (δ) **εκ των ένδον** από μέσα, από το εσωτερικό: η πληροφορία **διέρρευσε** - (ε) **εκ του μακρόθεν** από μακριά (στ) **εκ τοί πλησίον** από κοντά (ζ) **εκ του** συστάδην από κοντά (η) **εκ του σύγγεγος** από πολύ κοντά 2. κίνηση από τόπο: ήλθε -Παρίσιον3. προέλευση πραγματική ή μεταφορική | νοητή: τα **κέρδη** - της επιχειρήσεως είναι **μεγάλα**: ΦΡ. (α) (συγγένεια) **εξ αίματος** | **εξ αγγιστείας** (συγγένεια) από γάμο (β) **εκ βάθρων** | **εκ θεμελίων** από τα θεμέλια, από τις ρίζες: το **κτήριο οσείστηκε** ~ (γ) **εκ βάθους ψυχής** | **καρδίας** από τα βάθη της ψυχής (ή της καρδιάς (κάποιου): για την έκφραση ειλικρινών συνασθημάτων (δ) **εκ του μη όντος** από το τίποτα: **προκύπτουν προβλήματα** ~ 4. καταγωγή: **επιστήμη** ~ **Νάξου** || ~ **παλαιάς αριστοκρατικής οικογενείας** 5. χρονικό προσδιορισμό (το χρονικό σημείο στο οποίο συμβαίνει ή τοποθετείται (κάτι): **γνώριζα το αποτέλεσμα του αγώνα** - των προτέρων || η ~ των υστέρων **κριτική** είναι **εύκολη**: ΦΡ. (α) **εξ αρχής** από την αρχή, την έναρξη: **διαπιστώθηκε** ~ το **καλό κλίμα που υπήρχε στις συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών** (β) **εξ απαλό ονίχου** από μικρή ηλικία: ~ **έμαθε στις στερήσεις** || **συνθέτει μουσική** ~ (γ) **εκ γενετής** | (στα-νιότ.) **εκ κοιλίας μητρός** από γεννησιμού, από τη στιγμή της γέννησης: το **σημάδι αυτό το έχει εκ κοιλίας μητρός** || **τυφλός εκ γενετής** (δ) **εκ προοιμίου** από την αρχή: **ήταν ~ καταδικασμένο σε αποτυχία αυτό το εγχείρημα** 6. τρόπο: **ασκέι κριτική** - του **σφαλούς** (από σφαλή θέση χωρίς να κινδυνεύει ή να διακινδυνεύει κάτι): ΦΡ. (α) **εξ απρόοπτου** απρόοπτα, ξαφνικά (β) **εξ ακοής** έχοντας ακούσει για κάποιο/κάτι από έμμεση πληροφόρηση: **τον γνωρίζω** ~, **δεν τον έχω συναντήσει ποτέ μου!** (γ) **εξ αντικειμένου** βλ. λ. αντικείμενο (δ) **εκ βαθών** από τα βάθη της ψυχής κάποιου: ~ **εξομολόγηση** (ε) **εκ διαμέτρου** εντελώς: **η άποψη σου με βρίσκει ~ αντίθετο** (στ) **εκ των ενόντων** με ή από αυτά ή αυτούς που ήδη υπάρχουν: **δεν θα προσλάβουμε άλλους υπαλλήλους- θα τελειώσουμε το έργο** ~ (ζ) **εξ αδιαίρετου** χωρίς να έχει γίνει επίσημη μοιρασιά | διανομή: είναι ιδιοκτήτης **διαμερίσματος** ~ **με τη σύζυγο του** (η) **εξ επαφής** ακουμπώντας την κάννη του όπλου στο σώμα: **πυροβολισμός** ~ (θ) **εξ ημισείας** από μισό ο καθένας: **κληρονόμησαν από τον πατέρα τους ένα σπίτι** ~ (ι) **εκ νέου** πάλι, ξανά: η ~ **εξέταση** **μιας υπόθεσης** (ια) **εκ περιτροπής** διαδοχικά, εναλλάξ (ιβ) **εκ πρώτης όψεως** με μια πρώτη ματιά | θεώρηση: ~ **φαίνεται καλή εργασία** (ιγ) **εκ του προχείρου** πρόχειρα, χωρίς προετοιμασία: **απάντηση** ~ (ιδ) **εξ ολοκλήρου** εντελώς, ολοκληρωτικά: **το κτήριο αυτό πρέπει να γκρεμιστεί και να χτιστεί** - (ιε) **εξ ορισμού** βλ. λ. ορισμός (ιστ) **εκ των πραγμάτων** όπως έχουν τα πράγματα, αντικειμενικά: ~ **δεν μπορούμε να κάνουμε αλλιώς** (ιζ) **εκ μέρους** | **εξ ονόματος** βλ. λ. όνομα (ιη) **εκ συστήματος** συστηματικά, για κάποιον που συνηθίζει να κάνει κάτι: **είναι ~ τρακαδόρος** (ιθ) **εξ όψεως** από την όψη, από το πρόσωπο: **τον γνωρίζω μόνο ~, δεν έχουμε ποτέ μιλήσει** (πβ. **εξ ακοής**) (κ) **εξ ιδίον** (**κρίνει τα αλλότρια**) με βάση τον ίδιο τον ναυτό (κρίνει τους άλλους) (κα) **εξ όνυχος τον λέοντα** από μια μικρή ένδειξη μπορεί κανείς να καταλάβει το σύνολο: **από τις πρώτες κιόλας γραμμές του βιβλίου καταλάβα περί τίνος επρόκειτο** ~! (κβ) **εξ άπαντος** οπωσδήποτε: **πρέπει να έχουμε τελειώσει μέχρι την Τρίτη** ~ 7. αιτία: **είναι ~ πεποιθήσεως** **εργένης** || **φόνος εξ αμελείας** || **φόνος ~ προμελέτης** || **σου μιλάω - πείρας** || **δεν το έκανε ~ προθέσεως**- ΦΡ. (α) **εξ ανάγκης** επειδή είχε ανάγκη, αναγκαστικά (β) **εξ επαγγέλματος** βλ. λ. επάγγελμα (γ) **εκ παραδρομής** από απροσεξία (δ) **εκ φύσεως** από φυσικού του: **ντροπαλός** ~ (ε) **ως εκ τούτου** όπως προκύπτει από αυτό που αναφέρθηκε: **είχε πει και** - ήταν **εκτός εαυτού** (στ) **εξ οικείου** από τους δικούς του: **αυτή τη φορά η κριτική προήλθε ~** (ζ) **εξ οικείου τα βέλη** για επίθεση που δέχεται κάποιος από δικούς του ανθρώπους 8. ύλη: **κατασκευή - μετάλλου** | **σιδήρου** 9. το σύνολο από το οποίο λαμβάνεται μέρος: **στον διαγωνισμό έλαβαν μέρος 5.000 υποψήφιοι** ~ τον **οποίων πέτυχαν οι 500**- ΦΡ. (α) ΣΤΡΑΤ. **εξ εφθέρων** από αυτούς που είναι στην εφεδρεία: **αξιωματικός** ~ (β) **εκ των αν ουκ άνευ** βλ. λ. άνευ. (βλ. λ. **πρόθεση**, ΠΙΝ.). [ETYM_ < αρχ. **έκ** | **εξ** (όπου ο αρχικός πλήρης τ. είναι εξ, ενώ το **έκ** απαντά προ συμφώνου) < I.E. *eks, πβ. λατ. ex (> γαλλ. ex-, π.χ. **externe** «εξωτερικός»), ιρλ. **ess-**, αρχ. **σλαβ. is/iz** κ.ά. Ομόρρ. **έξ-ω, έκ-τός, εχθρός** (βλ.λ.) κ.ά. Η πρόθ. **έκ** | **εξ** στην Αρχ. έχει τη βασική σημ. «έξω από» και χρησιμοποιείται για να δηλώσει την προέλευση πιο εξειδικευμένα από την πρόθ. **από**].

εκ - εξ. Η πρόθεση **εκ** εμφανίζεται με δύο παραλλαγές, την **εκ** + συμφώνου και την **εξ** + φωνήεν: **εκ βαθών** - **εξ ουρανού, εκ του μηδενός** - **εξ ακοής**. Το ίδιο ισχύει και στις συνθετες λέξεις: **εκ-τιμό, εκ-πομπή, εκ-λέγω, αλλά εξ-ασφαλίζω, εξ-στάζω, εξ-ορμώ**. Δυσκολία εμφανίζουν ρήματα **δισύλλαβα** σε -ω **σύνθετα** (δι-δο, λέγω...) με την πρόθεση **εκ-**, τα οποία παίρνουν τη λεγόμενη εσωτερική αύξηση (ε-), πράγμα που επιφέρει και **άλλαγή** στην πρόθεση από **εκ-** σε **εξ-**. Μερικά ρήματα που εμφανίζουν τέτοια αύξηση είναι: **εκ-βάλλω** → **εξ-έβαλα, εκ-βράζω** → **εξ-έβρασα, εκ-δίδω** → **εξ-έδωσα, εκ-δράμω** → **εξ-έδραμα, εκ-θέτω** → **εξ-έθεσα, εκ-λέγω** → **εξ-έλεξα, εκ-λείπω** → **εξ-έλειπα, εκ-πέμω** → **εξ-έπεμπα, εκ-πίπτω** → **εξ-έπεσα, εκ-πλέω** → **εξ-έπλεσα, εκ-πλήττω** → **εξ-έπληξα, εκ-πνέω** → **εξ-έπνευσα, εκ-σκάπτο** → **εξ-έσκαγα, εκ-τείνω** → **εξ-έτεινα, εκ-**

τρέπω → **εξ-έτρεπα, εκ-τρέφο** → **εξ-έθρεψα, εκ-φέρο** → **εξ-έφερα, εκ-φράζω** → **εξ-έφρασα**. Προσοχή! Τα σύνθετα της **εκ-** με ρήματα που (ως απλά) έχουν πάνω από δύο συλλαβές (**εκ-βιάζω, εκ-θρονίζω, εκ-κολάπτο, εκ-λαϊκεύω, εκ-μαεύω** κ.τ.ό.) ή που τονίζονται σε -ό (**εκ-τιμό, εκ-μυζώ, εκ-τελώ, εκ-κενό** κ.τ.ό.) δεν τρέπουν το **εκ-** σε **εξ-**, γιατί δεν παίρνουν εσωτερική αύξηση (**εκ-βιάζω** → **εκ-βίασα, εκ-θρονίζω** → **εκ-θρόνισα, εκ-τιμό** → **εκ-τίμησα, εκ-τελώ** → **εκ-τέλεσα**).

Σύνθετες λέξεις με την **εκ** και με β' συνθετικό λέξη που αρχίζει από κ-γράφονται με δύο -κκ-. Τέτοιες λέξεις είναι: **εκ-καθαρίζω** (-ισή, -ιστικός), **εκ-κεντρικός** (-ότητα), **εκ-κεντρος, εκ-κενώνομ** (-ωση), **εκ-κινό** (-ηση), **εκ-κλήση, εκ-κλήσια, εκ-κοκκίζω** (-ισμός, -ιστήριο), **εκ-κόλαπτο** (-αψη, -απτικός), **εκ-κρεμές, εκ-κρεμής** (-ότητα), **εκ-κρεμό, εκ-κρίνω** (-ισή, -ιμα), **εκ-κρόω, εκ-κρουση, εκκοφαντικός**. Οι λέξεις αυτές συχνά προφέρονται με διπλό κ (μολονότι τα διπλά σύμφωνα προφέρονται στη Ν. Ελληνική ως απλά), όταν γίνονται αισθητές ως σύνθετα, οπότε προφέρονται έτσι όπως γράφονται ή, αλλιώς, προφέρονται «ετυμολογικά»: **εκ-κενώνομ, εκκινό, εκ-κεντρικός, αλλά εκ-κλήσια** (με ένα κ), **εκ-κρεμές** (με ένα κ) κ.ο.κ.

Ενίοτε παρατηρείται το λάθος να σημειώνεται απόστροφο μετά το **εξ** (εξ' **ανάγκης**!, εξ' **απίνης**!), σαν να έχει σιγηθεί κάποιο φωνήεν, πράγμα που προφανώς δεν συμβαίνει.

εκ- | εξ- α' συνθετικό που δηλώνει: 1. δι'εργασία που οδηγεί σε μία κατάσταση: **εκ-γερμανισμός, εκ-δημοκρατισμός** 2. αφάρεση: **εκ-βρα-χισμός, εκ-θεμελίωση** 3. επίταση, έμφαση: **εκ-καθάρση, εκ-λαμπρος, εκ-μηδένω, εκ-πισμός** 4. φορά ή κατεύθυνση προς τα έξω: **εκ-σφεν-δονίζω, εκ-παραθυρόνω, εκ-βάλλω**.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **ξε-**, **εκ, γίνω, εγγιγόνος, εξομακείω**. [ETYM_ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. **έκ** | **εξ** (βλ.λ.)].

Ε.Κ. 1. (το) Εθνικό Κτηματολόγιο **2.** (ο) Εμπορικός Κώδικας **3.** (η) Ένω-σις Κέντρου (**Κόμμα της Ενότητας Κέντρου**)- κόμμα που ιδρύθηκε το 1961 με αρχηγό τον Γεώργιο Παπανδρόου **4.** (το) Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Ε.Κ.Α. 1. (η) Επιτροπή Καταπολέμησης Αναλφαβητισμού **2.** (η) Εφορία Κλασικών Αρχαιοτήτων **3.** (το) Εργατικό Κέντρο Αθηνών.

Ε.Κ.Α.Β. (το) Εθνικό Κέντρο Άμεσης Βοήθειας.

Εκάβη (η) 1. σύζυγος του Πριάμου, βασίλισσα της Τροίας, μητέρα του Έκτορα, του Πάρη, της Κασσάνδρας **2.** γυναικείο όνομα. [ETYM_ αρχ., αγν. ετόμου].

Ε.Κ.Α.Μ. 1. (ο) Ενιαίος Κωδικός Αριθμός Μητρώου **2.** (η) Ειδική Κατασταλτική Αντιτρομοκρατική Μονάδα.

έκανα/έκαμα ρ. → **κάνω**
εκάτηρ ρ. → **κέφρω**

Ε.Κ.Α.Σ. (η) Ένωση Καλαθοσφαιρικών Σωματείων.

έκαστος, -άστη, -αστο(ν) {έκαστ-ου | -ων, -ους} αντων. (λόγ.) καθένας' συνήθ. σε τυποποιημένες εκφράσεις που δηλώνουν την ατομικότητα, την έμφαση στη μονάδα, κατ' αντανόηση προς το σύνολο ΦΡ. (α) **καθ' εκάστην** (ενν. ημέρα) κάθε ξεχωριστή μέρα, καθημερινά (β) **έκαστος εις το | στο είδος του** ο καθένας είναι καλός στον τομέα του, στην ειδικότητα ή στην κλίση του: «**και ο Λουμίδης στους καφέδες**» (διαφήμ.) (γ) **έκαστος εφ' ω ετάχθη** (έκαστος εφ' **φ** **ετάχθη**) καθένας οφείλει να υπηρετεί αυτό στο οποίο είναι ταγμένος, το οποίο έχει αναλάβει ως αποστολή του (δ) **εις έκαστος, ενός έκαστου, ένα εκαστον** (λόγ.) ο καθένας χωριστά: **ο δημοσιογράφος που επισκέφθηκε τους τραυματίες αναφέρθηκε στην υγεία ενός εκάστου**.

[ETYM < αρχ. **έκαστος**, πιδ. από συνεκφορά *έκας τις «ο καθένας χωριστά» μέσω των πλαγίων πτώσων, δηλ. γεν. *έκας τεο > **έκαστου**, δοτ. *έκας το > **έκαστο** κ.τ.ό. Λιγότερο πιδ. η άποψη **έκαστος** < **έκας** «μακριά από» + **-τος** (τακτικό *πίθημα). Για το αρχ. *πίρρ. **έκας**, βλ. λ. **εκάτερος, ανέκαθεν**].

εκάστοτε επίρρ. (λόγ.) σε κάθε περίπτωση, κάθε φορά: **ο ~ προωθηγογός** || η ~ **αντιπολίτευση αρνείται συνολικά το κυβερνητικό έργο** || η ~ **νεολαία αμφισβητεί την παλαιά τάξη πραγμάτων** || **συμπεριφέρεται αναλόγως τον - περιστασεων**. [ETYM_ < αρχ. **εκάστοτε** < **έκαστος** + επίθημα **-τε**].

εκατ. συντομ. της λ. εκατομμύριο, εκατομμύρια: **βοήθεια ύψους 100 εκατ. δολαρίων**.

Εκατάσιος (ο) ο Μιλήσιος- αρχαίος Έλληνας χρονογράφος (6ος αι. π.Χ.) έργα του **Περίοδος Γης ή Περίηγης** και Γενεολογία. [ETYM_ < μετρ. **Εκαταίος** < αρχ. **Εκάτη** (βλ.λ.)].

εκάτερος, -έρα, -ερον {εκατέρ-ου | -ων, -ους} αντων. (αρχαιοπρ.) καθένας από τους δύο χωριστά στη Φρ. **έτερον εκάτερον** (έτερον **έκα-τερον**) άλλο το ένα, άλλο το άλλο- για μη συγκρίσιμα ή σχετιζόμενα μεταξύ τους θέματα: **τον εκτιμώ ως επιστήμονα, όχι όμως και ως άνθρωπο** ~! ΣΧΟΛΙΟ λ. **αμφοτέρως**.

[ETYM < αρχ. **εκάτερος**, από το θ. **έκα-** του αρχ. επίρρ. **έκας** «μακριά (από)» (το οποίο προήλθε από το γ' προς. **ε** «αυτών» της ανωνυμίας και το επιμεριστικό επίθημα **-κας**, πβ. αρχ. **άνδρα-κάς** «κατά άνδρα») και το επίθημα **-τερος**, όπως παρουσιάζεται στα **έτερος, πότερος** κ.α.].

εκατέρωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από καθένα από τις δύο πλευρές χωριστά, και από τη μία πλευρά και από την άλλη χωριστά ή καθένα για τον εαυτό της: **κατά την εκόκλαση του διαζυγίου διατυπώθηκαν ~ απειλές και κατηγορίες** || **δέχθηκαν πυρά** ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν.

[ETYM. < αρχ. *εκατέρωθεν* < *εκάτερος* + *-θεν*].

εκατέρωθεν - αμφοτέρωθεν. Λόγια επιρρήματα, εν χρήσει ιδίως στην επιστημονική γλώσσα. Και οι δύο λέξεις σημαίνουν «από τους δύο, από τις δύο πλευρές», αλλά το μὲν *εκατέρωθεν* σημαίνει «από τους δύο, αλλά χωριστά από τον καθένα», ενώ το αμφοτέρωθεν σημαίνει «και από τους δύο μαζί»: *Οι αμφοτέρωθεν επιθέσεις ἔληξαν μετὰ τὴ συμφιλίωση πὸν ἐπετεύχθη* (οι επιθέσεις που γίνονταν και από τις δύο πλευρές μαζί) - *Αναγνωρίστηκε ἐκατέρωθεν ἡ ἰσχὺς τῆς υπογραφείσης συμβάσεως* (χωριστά από τον έναν και από τον άλλον). Εν ολίγοις, το *εκατέρωθεν* τονίζει το «χωριστά», το *αμφοτέρωθεν* το «μαζί». → *αμφοτέροι*

Εκάτη (η) ΜΥΘΟΛ. χθόνια θεότητα τῆς μαγείας, των φαντασμάτων, τού σκότους και τῆς σελήνης.

[ETYM. < αρχ. *Εκάτη*, αβββ. ἐτύμου, ἴσως ἀνάγεται στο *έκας* «μακριά (από)», αν συνδεθεί με τα *επίθ. Ἐκηβόλος, Ἐκατηβόλος*, που αποδίδονταν στον Απόλλωνα].

εκατό (το) {ἀκλ.} 1. ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 100 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 100: ~ *άνθρωποι* | *μαθητὲς* | *σπίτια* - ΦΡ. (α) *εκατό φορές* για κάτι που επαναλαμβάνεται πολλές φορές (συνήθ. χωρίς αποτέλεσμα ή εκνευριστικά): *σου ἔχω πει ~ να κλείνεις τὸ φως ὅταν βγαίνεις!* || ~ να του *ΤΟ* *θυμίσεις, ἀπὸς πάλι θα τὸ ξεγάσει* ΣΥΝ. (λόγ.) επανειλημμένος (β) *τοὺς εκατό* | *ἐπὶ τοὺς εκατό* | *στὰ εκατό* | (προφ.) *τὰ εκατό* (σύμβολο %) (i) για πλήρωση του επιτοκίου: *ἡ τράπεζα δίνει ἐπιτόκιο ἐξὶ τοὺς εκατό* (ii) για ποσοστό σε κλίμακα εκατό μονάδων: *πῆρε ἀύζηση εἰκοσι ~* || *τὸ πενήντα ~ τὸν ἐρωτηθέντων ἀντιτίθεται στὰ μέρη τῆς κυβέρνησης* (γ) *εκατό τοὺς* (προφορ. κ. *τα*) *εκατό* (100%) για την έκφραση ἀπλοῦς τῆς στυορίας, βεβαιότητας: *θα ἔρθουμε σίγουρα, να μας περιμένετε ~!* ΣΥΝ. αναμίβωλα, ὁποσδήποτε 3. (α) ο τηλεφωνικός αριθμός κλήσης τῆς υπηρεσίας Ἀμέσους Δράσεως και συνεκδ. ἡ ἰδία ἡ υπηρεσία: *αν δὲν σταματήση τὴ φασαρία ὁ γείτονας, θα πάρο το ~* || *ας εἰδοποιήσει κάποιος τὸ ~!* ΣΥΝ. Ἀμεση Δράση, Αστυνομία (β) (συνεκδ.) τὸ αστυνομικὸ ὄχημα: *ἦρθε | ἔρτασε τὸ ~* ΣΥΝ. αστυνομικὸ, περιπολικό. Επίσης *εκατόν* (σε αριθμητικά, ὅπως *εκατόν ένα, εκατόν εικοσι κ.λ.τ.*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός*.

[ETYM. < αρχ. *εκατόν*, πθ. < **εν κατόν* «ένα εκατό» (πβ. *αγγλ.* one hundred) τὸ βασικό θ. **κατόν* < I.E. **kmt-om*, πβ. *σάνσκρ.* *śatam*, *λατ.* *centum*, *γαλλ.* *cent*, *ισπ.* *dento*, *αγγλ.* *hundred*, *γερμ.* *hundert* κ.ά.]

εκατό-α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι ἴσούται αριθμητικά με τον αριθμό εκατό (100): *εκατό-φυλλος, εκατό-λίτρο*. [ETYM. A συνθ. τῆς Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *μτγν. εκατό-φυλλον*), που προέρχεται από τον αριθμητ. *εκατόν* (βλ. λ.). Βλ. κ. *εκατοντα-*].

εκατό χέρι (ο/η) {εκατόγχ-ειρος | -ειρες, -είρων} 1. αυτός που έχει εκατό χέρια 2. ΜΥΘΟΛ. *Εκατόχειρες* (οι) τερατόδη πλάσματα με πενήντα κεφάλια και εκατό χέρια, που παλαιότερα θεωρούνταν ως προσωποποίηση φυσικών δυνάμεων (σεισμών, τρικυμιών κ.λ.τ.) στην τέχνη απεικονίζονται σαν τους Γίγαντες. Επίσης *εκατόγχειρος*, -η, -ο [Αρχ.]. [ETYM. *μτγν.* < αρχ. *εκατόγχειρος* < *εκατόν* + *-χειρός* < *χειρ, χειρός*].

εκατόμυη (η) {εκατομβών} απόλεια μεγάλου αριθμού ζώων από βίαιο θάνατο (συνήθ. σε πολέμους, καταστροφές, ατυχήματα κ.λ.τ.): *κάθε Σαββατοκύριακο θρηγούμε εκατόμβες θημάτων στην άσφαλο* || *στον τελευταίο βομβαρδισμό υπήρξαν εκατόμβες αμάχων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ETYM. < αρχ. *εκατόμυη* < **εκατόμυ-βρα* < *εκατόν* + *-*bFā* < **e^wā*, με-ταποστ. βαθμ. τού I.E. **g^wō-u* «βόδι» (**βόους* > αρχ. *βοῦς*). Βλ. κ. *βοδ-ι*. Η λ. αναφερόταν αρχικά στις θυσίες εκατό βοδιών προς τιμήν των θεών ἤδη στα Ομηρικά Ἐπη ἡ λ. ἀπέκτησε γενικό χαρακτήρα].

εκατομμύριο (το) [1805] {εκατομμυρί-ου | -ων} 1. εννιακόσιες ενενήντα εννέα χιλιάδες συν ένα, ο αριθμός 1.000.000 2. (ως επίθ. ε. να *εκατομμύριο*) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 1.000.000: *ένα -πρόσφυγες* | *δραχμές* | *αντίτυπα* - ΦΡ. *εκατομμύρια* | *ένα εκατομμύριο φορές* αμέτρητες φορές: *ένα εκατομμύριο φορές τὸν τὸ χῶ πει κι αυτός τίποτα!* ΣΥΝ. ἄπειρες φορές, εκατό φορές 3. ποσότητα χιλίων χιλιάδων: *δύο* | *τρία* ~ || *εκατομμύρια ἄνθρωποι λιμοκτονούν* 4. (συνήθ. στον πληθ.) ποσό γιάνων οικονομικόν μονάδων (λ.χ. *δραχμών*): *κερδίζει* | *βγάζει* | *κοστίζει εκατομμύρια* || *ζημιά εκατομμυρίων* || «*τα ~ τὸν ονειραίν σας!*» (διαφήμ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δισεκατομμύριο*.

[ETYM. < *εκατόν* + *-μύριο* < αρχ. *μύριος* (με τον τόνο στην παραλήγουσα) «αναριθμητός» (αλλά στον πληθ. ως προπαροξύτονο *μύριοι* «δέκα χιλιάδες»), ὁπότε τὸ εκατομμύριο ἀποτελεῖται ἀπὸ εκατό μύριαδες (100 επί 10.000 = 1.000.000). Η λ. πλάστηκε ἀπὸ τὸν Αδ. Κοραή].

εκατομμυριοστός, -η, -ό [1853] 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό 1.000.000 2. *εκατομμυριοστό* (το) καθένα ἀπὸ τα ἕνα εκατομμύριο ἴσα μέρη στα οποία υποδιαιρεῖται ἕνα σύνολο. **εκατομμυριοστός** (ο/η) [1853] πρόσωπο που έχει ποσὸ ἑνὸς εκατομμυρίου και ἄνω (συνήθ. περιουσία [πολλών] εκατομμυρίων): *κέρδισε τὸν πρώτο ἀριθμὸ τὸ Ἰαχίνο κι ἔγινε ~*.

εκατόν (το) → *εκατό*
εκατοντα- κ. *εκατοντα-* κ. *εκατοντ-* λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ἴσούται αριθμητικά με τον αριθμό εκατό (100): *εκατοντά-δραχμο, εκατοντά-χρονη, εκατοντα-πυλιανή* 2. εἶναι *εκατό* φορές πὸ μεγαλύτερο ἢ πὸ πολὺς ἀπὸ τὸ μέτρο συγκρίσεως: *εκατοντα-πλάσιος*.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα τῆς Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *εκατοντα-ετής, εκατόν-αρχος*), που προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀριθμητ. *εκατόν* (βλ. λ. *εκατό*) κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ συνθ. των υπολοίπων δεκάδων

(λ.χ. *ἔξηκοντα-, τριάκοντα-, πενηκοντα-ετία* κ.τ.ό.).

εκατοντάβαθος, -η, -ο -+ *εκατοντα-*, -βαθμός

εκατοντάδα (η) → *εκατοντα-*, -*άδα*

εκατοντάδραγμα (το) νόμισμα με χρηματική αξία εκατό δραχμών:

μεταλλικό ~ || ~ *σε κέρμα* | *σε χαρτονόμισμα* ΣΥΝ. *κατοστάρκο*.

[ETYM. < *μτγν. εκατοντάδραγμος* «βάρδος εκατό δραχμών» < αρχ. *εκατόν* (κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἀριθμ. *πεντήκοντα, ἔξηκοντα*) + *δραχμή*].

εκατονταετηρίδα (η) → *εκατοντα-*, -*ετηρίδα*

εκατονταετής, -ής, -ές → *εκατοντα-*, -*ετής*

εκατονταετία (η) → *εκατοντα-*, -*ετία*

εκατονταήμερος, -η, -ο → *εκατοντα-*, -*ήμερος*

εκατονταθέσιος, -α, -ο ~» *εκατοντα-*, -*θέσιος*

εκατοντάκιλος, -η, -ο → *εκατοντα-*, -*κιλος*

εκατοντάκις ἐπίρρ. → *εκατοντα-*, -*άκις*

εκατοντάκλιнос, -η, -ο → *εκατοντα-*, -*κλιнос*

εκατονταμελής, -ής, -ές → *εκατοντα-*, -*μελής*

εκατοντάμετρος, -η, -ο → *εκατοντα-*, -*μετρος*

εκατονταπλασιάσω ρ. → *εκατοντα-*, -*πλασιάσω*

εκατονταπλάσιος, -α, -ο → *εκατοντα-*, -*πλάσιος*

εκατονταπλός, -η, -ό → *εκατοντα-*, -*πλός*

εκατονταρχία (η) [μτγν.] {εκατονταρχίών} ΙΣΤ. 1. (στον ρωμαϊκό στρατό) (α) τὸ αξίωμα και ἡ θητεία τού εκατονταρχου (β) υποδιαίρεση τῆς ρωμαϊκῆς λεγεώνας, ομάδα εκατό πεζῶν και δέκα ἰππέων 2. μονάδα πολιτικῆς υποδιαίρεσης των τάξεων τού ρωμαϊκού λαοῦ ἀπὸ ἐκατό πρόσωπα ἢ οικογένειες με ἀναγνωρισμένο δικαίωμα ψήφου ἀνὰ υποδιαίρεση.

εκατονταρχος (ο) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} ΙΣΤ. αξιωματικός τού ρωμαϊκού στρατοῦ, διοικητῆς εκατονταρχίας, ομάδας εκατό πεζῶν ἀνδρῶν και δέκα ἰππέων καθεμιάς ἀπὸ τις τριάντα φατρίες τῆς Ρώμης ΣΥΝ. *κεντυρίων*. [ETYM. < αρχ. *εκατόνταρχος* < *εκατόν(τα)* + *-αρχος* < *ἀρχω*. Το *μτγν. κεντυρίων* < *λατ.* *centurio* (ἴδια σημ.)].

εκατοντάφυλλος, -η, -ο → *εκατοντα-*, -*φυλλος*

εκατοντάχρονα (τα) → *εκατοντα-*, -*χρονα*

εκατοντάχρονος, -η, -ο → *εκατοντα-*, -*χρόνος*

εκατοντανηφιος, -α, -ο → *εκατοντα-*, -*νηφιος*

εκατοντουτής (ο) [μτγν.] {εκατοντουτών}, **εκατοντούτης** (η) {εκατοντουτ-ιδος | -ιδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας εκατό ἐτῶν ΣΥΝ. *εκατονταετής, εκατοντάχρονος*.

[ETYM. < *μτγν. εκατοντουτής* < αρχ. *εκατονταετής* < *εκατοντα-* + *-ετής* < *ἔτος*].
εκατοστάρης (ο) → *κατοστάρης*
εκατοστάρη (το) → *κατοστάρη*
εκατοσταρία (η) → *κατοσταρία*
εκατοστάρικο (το) → *κατοστάρικο*

εκατοστή (η) εκατό πρόσωπα ἢ πράγματα, στη ΦΡ. *καμιά εκατοστή* περίπου εκατό: *ἦταν ~ συγκεντρωμένοι, πὸν ἔκλεισαν τὸν δρόμο*. [ETYM. < αρχ. *εκατοστή* «φόρος 1%», θηλ. τού *επιθ. εκατοστός*].

εκατοστημόριο (το) [1856] {εκατοστημορί-ου | -ων} τὸ καθένα ἀπὸ τα εκατό ἴσα ἐλάχιστα μέρη ἐνὸς συνόλου, καθεμιά ἀπὸ τις εκατό υποδιαίρεσεις τού ΣΥΝ. *εκατοστό*.

εκατοστιαίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με κλάσμα που έχει παρονομαστή *εκατό* ἢ με ἀναλογίες που ἔχουν ὡς βάση τὸ *εκατό*: ~ *κλάσμα* | *ἀναλογία* || *οι σφηγιμετρήσεις δείχνουν πτώση κατὰ πέντε ~ μονάδες*.

εκατοστίω κ. *κατοστίω* ρ. *μετβ.* {ε}κατοστίσι| αυξάνω (κάτι) στον αριθμό των *εκατό*: *κατάφερε να εκατοστίσει τα γκολ πὸν ἔχει πετύχει με αὐτὴ τὴν ομάδα* - ΦΡ. *να τα εκατοστίσεις* (ὡς ευχή για τὰ γενέθλια κάποιου) να φθάσεις στην ηλικία των *εκατό* χρωῶν: *χρόνια πολλά, ~!* [ETYM. < αρχ. *εκατοστή* + *παρὰ*, ἐπίθημα -ίω].

εκατοστόγραμμα (το) [1883] {-ου κ. -άμου | -ων κ. -άμων} μονάδα μέτρησης τῆς μάζας που ἰσοδυναμεί με τὸ ἕνα εκατοστό τού γραμμαρίου. [ETYM. *Μετὰφρ.* δάνειο ἀπὸ *γαλλ.* *centigramme* (νόθο συνθ.)].

εκατοστόλιτρο (το) [1891] μονάδα μέτρησης τού ὄγκου (ἡ τῆς χωρητικότητας) που ἰσοδυναμεί με τὸ ἕνα εκατοστό τού λίτρου. [ETYM. *Μετὰφρ.* δάνειο ἀπὸ *γαλλ.* *centilitre*].

εκατοστόμετρο (το) [1831] {εκατοστομέτρ-ου | -ων} καθεμιά ἀπὸ τις εκατό υποδιαίρεσεις τού μέτρου· μονάδα μήκους ἴση πρὸς τὸ 1/100 τού μέτρου (cm) ΣΥΝ. *πόντος, εκατοστό*. [ETYM. *Μετὰφρ.* δάνειο ἀπὸ *γαλλ.* *centimètre*].

εκατοστός, -η, -ό [Αρχ.] (επίσης γράφεται 100ός στην αραβική ἀριθμηση, F ἢ P στην ελληνική και C στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό *εκατό* (100) 2. **εκατοστό** (το) (α) καθένα ἀπὸ τα *εκατό* ἴσα μέρη, στα οποία διαίρεται ἕνα σύνολο ΣΥΝ. *εκατοστημόριο* (β) καθεμιά ἀπὸ τις *εκατό* υποδιαίρεσεις τού μέτρου ΣΥΝ. *πόντος, εκατοστόμετρο* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

εκατόφυλλο (το) [μτγν.] μεγάλο τριαντάφυλλο, που έχει περισσότερα πέταλα ἀπὸ τὰ συνθισιμένα.

εκατόφυλλος, -η, -ο → *εκατό-*, -*φυλλος*

εκατοχρονίτης (ο) {εκατοχρονιτών}, **εκατοχρονίτιςσα** (η) {εκατοχρονιτισσών} 1. πρόσωπο που έχει ηλικία *εκατό* ἐτῶν ἢ μεγαλύτερη 2. (γενικότερ.) ὁ πολὺ μεγάλῆς ηλικίας ΣΥΝ. *εκατοντάχρονος, εκατονταετής*. — *εκατοχρονίτικος*, -η, -ο.

εκατόχρονος, -η, -ο → *εκατό-*, -*χρόνος*

έκασσα ρ. → *κάθομαι*

Ε.Κ.Α.Χ. (η) Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ανθρακα και Χάλυβα.

έκαψα ρ. → *καίω*

εκβάθυνση (η) [1883] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. η αύξηση του βάθους, η διαμόρφωση διαστάσεων μεγαλύτερου βάθους κυρ. σε επιφάνειες: - *θεμελίον | ορύγματα | πυθμένα διώρυγας* ΣΥΝ. σκάψιμο, βάθμα 2. (συνεκδ.) το αποτέλεσμα ανάλογης επέμβασης, ο χώρος που διαμορφώνεται: *πέτυχαν ~ δύο μέτρων επιπέδον* ΣΥΝ. βάθος, βαθύλωμα. — εκβαθύνω ρ. [1883]. εκβάλλω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {εξέβαλα, εκ-βλήθηκα, -βεβλημένος} (λόγ.) ♦ 1. (αμετβ.) (για ποταμούς) κατάληψη, χύνομαι σε : ο Αζιός εκβάλλει στο Αιγαίο ΣΥΝ. χύνομαι ♦ (μετβ.) 2. αθώ προς τα έξω, βγάζω έξω (κυρ. με βίαιο ή έντονο τρόπο): *εκφράστηκαν φόβοι ότι τα θαλάσσια ρεύματα θα εκβάλλουν το αργό πετρέλαιο στις ακτές* 3. (μτφ.-λογот.) εξωτερικεύω, βγάζω προς τα έξω, κυρ. με μεγάλη ένταση: *εξέ-βαλε κραυγή αγωνίας για το μέλλον της ανθρωπότητας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, βάλλω. **εκβαρβαρώνω** ρ. μετβ. [αρχ.] {εκβαρβαρώ-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) βάρβαρο, εξαγριώνω: η *τηλέοραση εκβαρβαρώνει τα ήθη με την προβολή σκηνών βίας* ΣΥΝ. αποκτηνών, αποθηριώνω ΑΝΤ. εκπαιτιώ, εξανθρωπίζω, εξημερώνω. — εκβαρβαρώση (η) [μτγν.] κ. **εκβαρβαρισμός** (ο) [1843]. έκβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) ♦ 1. (αμετβ.) η κατάληξη μιας υπόθεσης ή διαδικασίας: *ας ευηθοίμε μια θετική ~ τον διαπραγματεύσεων* || η ~ της *μάχης δικαίωσε τις επιλογές του στρατηγού* || αίσια | *καταστροφική | ολέθρια | μοιραία | αβέβαιη* ~ ΣΥΝ. αποτέλεσμα, κατάληξη, απόληξη.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκβάσις*, αρχική σημ. «αποβίβαση (από πλοίο)», < *εκβαίνω* < *εκ- + βαίνω*]. εκβεβλημένος, -η, -ο → εκβάλλω **εκβιάζω** ρ. μετβ. [αρχ.] {εκβιάσα-α (λόγ. εξέβιασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εξαναγκάζω με απειλή (κάποιον) σε πράξη ή παράλειψη, ασκώ εκβιασμό (βλ. λ.): *έχοντας ενοχοποιητικά στοιχεία γι'αυτόν, τον εκβίαζαν για να του αποσπών χρήματα* 2. (μτφ.) προσπαθώ να επιτύχω κάτι με ανάρμοστο και πιεστικό τρόπο: *με θεαματικό πάμο στη μικρή περιοχή ο παίκτης προσπάθησε να εκβιάσει πέναλι από τον διαιτητή* || με *παρακάλια και υποσχέσεις προσπάθησε να εκβιάσει τη συγκατάθεση των υπολοίπων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. **εκβιασμός** (ο) [μτγν.] η χρήση απειλής προκειμένου να εξαναγκαστεί κάποιος σε πράξεις ή παραλείψεις, οι οποίες ωφελούν αυτόν που ασκεί την απειλή ή τρίτον: ομός | *συγκεκριμένοι | απαράδεκτοι | πολιτικός | οικονομικός* ~ ΣΥΝ. εξαναγκασμός, καταναγκασμός. Επίσης ΝΟΜ. εκβίαση (η) [1840]. εκβιαστής (ο) [μτγν.], εκβιάστρια (η) [1897] {εκβιαστρίων} πρόσωπο που ασκεί εκβιασμό: *στηνός | αμειλικτός* ~ || ο ~ *απειλούσε ότι θα αποκόλυπε στοιχεία εις βάρος του, αν δεν του έδινε χρήματα*. εκβιαστικός, -ή, -ό [1884] αυτός που σχετίζεται με τον εκβιασμό, που λειτουργεί ως εκβιασμός: ~ *δίλημμα | κίνηση | τακτική*. — εκβιαστικ-ά | -ώς επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Το μτγν. *εκβιαστικός* είχε τη σημ. «καταπιεστικός, τυραννικός»]. εκβιομηχάνιση (η) [1894] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η εισαγωγή και ανάπτυξη βιομηχανικών τεχνικών και μεθόδων παραγωγής σε ευρεία κλίμακα: η ~ συνδέεται με τον *τεχνολογικό και κοινωνικό εκσυγχρονισμό μιας χώρας* ΣΥΝ. βιομηχανοποίηση. Επίσης εκβιομηχανισμός (ο). — εκβιομηχανίζω ρ. **εκβλαστάνω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκβλάστησα} ΒΟΤ. (επίσ. για φυτά, σπόρους) αναπτύσσομαι βγάζοντας νέους βλαστούς, ακολουθώ τη φυσική διαδικασία εξέλιξης, φυτρώνω ΣΥΝ. βλαστάνω. εκβλαστάνω (το) {εκβλαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΟΤ. κάθε οργανική απόφωση φυτού ή ζώου, φυσιολογικό εξόγκωμα, προεξοχή ζωντανού οργανισμού.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έκβλαστάνω*]. εκβλάστηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΒΟΤ. (για σπέρματα, σπόρους, βολβούς) το σύνολο των σταδίων δραστηριοποίησης και ορατής αύξησης αναπαραγωγικού σώματος (υπό κατάλληλες συνθήκες): η *έκθεση σε ήλιο και υγρασία συμβάλλει στην έναρξη της* - 2. ΒΙΟΛ. η διαδικασία κατά την οποία προεξοχή που προβάλλει ή διακλαδίζεται από το κύριο σώμα συγκεκριμένων, συγκριτικά απλών, οργανισμών (όπως τα σφουγγάρια, τα κοράλλια, τα παράσιτα κ.λπ.) και αναπτύσσεται χωρίς γονιμοποίηση, δίνει νέο, ξεχωριστό άτομο ΣΥΝ. βλαστογένεση, αγενής αναπαραγωγή 3. ΙΑΤΡ. επιδερμικός σχηματισμός από υπερπλασία: *αδενοειδείς ~*. εκβολή (η) 1. το σημείο στο οποίο ένας ποταμός εκβάλλει στη θάλασσα (συνήθ. στον πληθ.): *στις ~ τον ποταμών είναι συχνός ο σχηματισμός δέλτα* ΣΥΝ. στόμιο 2. (σπάν.) η αποβολή: ~ *περιτομάτων από τον πεπτικό σωλήνα* ΣΥΝ. απόρριψη, εξαγωγή 3. ΓΥΜΝΑΣΤ. **εκβολή** τού σκέλους η μετάθεση του δεξιού ή αριστερού ποδιού προς τη διεύθυνση των δακτύλων.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκβάλλω*]. **εκβράζω** ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέβρασα, εκβράστηκα} (λόγ.) **ξεβράζω** (βλ. λ.). **εκβραχισμός** (ο) [1887] η απόσπαση και απομάκρυνση ή σύνθλιψη και διάλυση των βράχων (για την εξομάλυνση εδάφους): ~ *οικοπέδου* || για την *ολοκλήρωση του δρόμου απαιτήθηκαν χρονοβόρα έργα εκβραχισμού* ΣΥΝ. λατόμηση. — **εκβραχίζω** ρ. [1896]. εκβραχιστικός, -ή, -ό [1897] αυτός που σχετίζεται με τον εκβραχισμ-ό: ~ *μηχανές | έργα*. **εκγλύφανο** (το) [1870] {εκγλυφάν-ου | -ων} (επίσ.) περιστροφικό κοπτικό εξάρτημα από χάλυβα με ενσωματωμένη ή πρόσθετη οδόντοση, που σχηματίζει κοπτικές ακμές συμμετρικά γύρω από τον άξονα περιστροφής του και χρησιμοποιείται στην κατεργασία επιφανειών ΣΥΝ. φρέζα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκγλύφω* «αποξέω» < *έκ- + γλύφω* (βλ. λ.), απόδ. του γαλλ. *fraise*]. **έκγονος** (ο) {εκγόν-ου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) ο εγγονός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *εκ- + γόνος*].

εκγυμνάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκγύμνασα-α, -τηκα, -μένος} 1. γυμνάζω με μεθοδικό τρόπο, ασκώ συστηματικά με γυμναστική: *εκγυμνάζει τους πρωταθλητές για τους Ολυμπιακούς Αγώνες* ΣΥΝ. εξασκώ, προπονώ 2. (για ζώα) ασκώ σε συγκεκριμένες ικανότητες, εκπαιδεύω για την εκτέλεση μηχανικών κινήσεων, γυμνασμάτων: *εκγυμνάζει άλογα για τις ιπποδρομίες | λιοντάρια για το τσίρκο*.

εκγύμναση (η) [1887] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} 1. η γύμναση με συστηματικό τρόπο: η ~ *των αθλητών* || η *σωστή* - *των μωρών* ΣΥΝ. άσκηση 2. (για ζώα) η άσκηση στην εκτέλεση (μηχανικών) γυμνασμάτων: ~ *αλόγων* | *σκύλων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

εκδόσωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η απογύμνωση και καταστροφή δάσους (κυρ. από εκγερασώσεις, πυρκαγιές, εκρυβόσκη-ση ή καταρρηστική εκμετάλλευση του) ΣΥΝ. απογύμνωση 2. (ειδικότ.) η μεταφορά υλοτομημένης ζυλίας στον σημείο φορτώσεως για περαιτέρω διακίνηση της στον τόπο προορισμού της. — εκδασώνω ρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *deforestation*].

εκδοόμενος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) κ. εκδομένος (κυρ. για βιβλία, έργα, έντυπα) αυτός που έχει εκδοθεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίδω*.

εκδόρω ρ. μετβ. {εξέδεира, εκδεδωμένος} (λόγ.) 1. αφαιρώ το δέρμα ή τον φλοιό 2. προκαλώ εκδορά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ- + δέρω* (βλ. λ. *δέρνω*)].

Ε.Κ.Δ.Ε.Σ. (το) Ελληνικό Κέντρο Διεθνούς Έρευνας και Συνεργασίας. **έκδηλος**, -η, -ο (λόγ.) ολοφάνερως, ξεκάθαρως: ~ *συγκίνηση | απογοήτηση* | *χαρά* | *υπερηφάνεια* | *βελτίωση* | *αγωνία* | *διαφορία* | *προσπάθεια* | *μεθόδεση* | *πρόθεση* ΣΥΝ. πρόδηλος ΑΝΤ. άδηλος. — **έκδηλα** | **έκδηλος** [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < *εκ- + δήλος* «προφανής, φανερός» (βλ. λ.)].

εκδηλώνω ρ. μετβ. {εκδήλω-σα (λόγ. εξέδηλωσα), -θηκα, -μένος} 1. εμφανίζω προς τα έξω, εξωτερικεύω: ~ *περίεργια* | *συγκίνηση* | *πίκρα* | *ενθουσιασμό* | *ενδιαφέρον* | *αντίθεση* | *πρότιμηση* | *αγάπη* | *προσέλιση* ΣΥΝ. εκφράζω, φανερώνω, δείχνω ΑΝΤ. αποκρύπτω (μεσοπαθ. **εκδηλώνομαι**) 2. γίνομαι αντιληπτός ή αναγνωρίσιμος- δίνω το χαρακτηριστικό μου στίγμα: η *ασθένεια εκδηλώθηκε με έντονους πόνους* ΣΥΝ. εμφανίζομαι, φαίνομαι 3. φανερώνω τοποθέτηση ή ιδιότητα μου (που δεν έχω κοινοποιήσει): *αργά η γρήγορα όλοι θα εκδηλωθούν μέχρι τις εκλογές* || *μόλις ανακοινώθηκε το αποτέλεσμα, επιτέλους εκδηλώθηκε* 4. εμφανίζομαι ξαφνικά: *εκδηλώθηκε πυρκαγιά στις αποθήκες πυρομαχικών* || *ανταρσία εκδηλώθηκε στις τάξεις του εχθρού*. ΣΥΝ. ξεσπώ. [ΕΤΥΜ < μτγν. *έκδηλω (-όω)* < αρχ. *έκδηλος*].

εκδηλώση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η εμφάνιση κατά τρόπο δηλωτικό και χαρακτηριστικό: η ~ *ασθένειας* | *επιδημίας* | *συμπτώματος* | *ενδείξεων* ΣΥΝ. σύμπτωμα, παρουσίαση, εμφάνιση 2. η κοινοποίηση και γνωστοποίηση, σκόπιμη ή συνειδητή φανέρωση: ~ *χαράς* | *αμφιβολίας* | *γνώμης* | *αγάπης* | *λατρείας* | *διαμαρτυρίας* | *συμπαραστάσης* | *σεβασμού* ΣΥΝ. εξωτερικεύση, έκφραση, φαινόμενο 3. κάθε οργανομένη δραστηριότητα (τελετή, γιορτή, επίδειξη, συζήτηση, διάλεξη κ.ά.) σχετικό με ορισμένο θέμα: *επίσημη | μουσική | χορευτική | πολιτική* ~ || *πολιτιστικές εκδηλώσεις* [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *manifestation*].

εκδηλωτικός, -ή, -ό [1890] (για πρός.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εξωστρεφή και αυθόρμητη συμπεριφορά, που συνθηχίζει να εξωτερικεύει την εσωτερική του κατάσταση ή διάθεση: ~ *χαρακτήρας* || ~ *φύση* | *προσωπικότητα* ΣΥΝ. εξωστρεφής ΑΝΤ. εσωστρεφής. — εκ-δηλωτικ-ά επίρρ., εκδηλωτικότητα (η).

εκδημία (η) [αρχ.] {εκδημίών} (λόγ.) 1. η αποδημία (σημ. 1) 2. ο θάνατος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία*.

εκδημοκρατίζω ρ. μετβ. [1889] {εκδημοκρατίσα-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εισάγω και καθιερώνω δημοκρατικές αρχές και νόμους διακυβέρνησης 2. (κατ' επέκτ.) εξασφαλίζω συνθήκες μεγαλύτερης διαφάνειας και ελευθέρης έκφρασης: *θα εκδημοκρατιστούν τα σώματα ασφαλείας*. **εκδημοκρατισμός** (ο) 1. η εισαγωγή και καθιέρωση δημοκρατικού πολιτεύματος, δημοκρατικών αρχών και συστημάτων διακυβέρνησης: ο ~ *της πολιτικής ζωής μιας χώρας δυσχεραίνεται από την απουσία δημοκρατικής παράδοσης και νοστορίας των πολιτών* 2. (κατ' επέκτ.) η εξασφάλιση συνθηκών μεγαλύτερης διαφάνειας και ελευθέρης έκφρασης (κυρ. εντός συγκεκριμένης διοικητικής, υπηρεσιακής, κρατικής δομής εξουσίας): ο ~ *των σωμάτων ασφαλείας* || ο - *του πανεπιστημίου με ροιχτική συμμετοχή στα όργανα της διοίκησης* || ~ *διαδικασιών* | *θεμάτων* | *μέσων ενημέρωσης*. **εκδημοτικισμός** (ο) ΓΛΩΣΣ. η προσαρμογή (γλωσσικού στοιχείου)

στους κανόνες της δημοτικίας: ~ *λόγων τύπων*. — **εκδημοτικίζω** ρ. **εκδημώ** ρ. μετβ. {εκδημεί... | εξέδημσα} 1. φεύγω από τον τόπο καταγωγής μου και κατοικώ σε άλλη περιφέρεια ή χώρα ΣΥΝ. αποδημώ, ξενιτεύομαι ΑΝΤ. (λόγ.) **ενδημώ** 2. (μτφ.) εγκαταλείπω τη ζωή, πεθαίνω κυρ. στη ΦΡ. **εκδημώ εις Κύριον** (εκδημώ εις Κύριον) ΣΥΝ. αποθηνήσκω ΑΝΤ. γεννιέμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία, πεθαίνω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκδημώ (-έω)* < *έκ- + -δημώ* < *δήμος*]. **εκδίω** ρ. μετβ. {εξέδωσα, εκδόθηκα (λόγ. εξέδωθην, -ης, -η..., μτχ. εκ-δοθ-είς, -είσα, -έν), εκδομένος κ. εκδομένος} 1. είμαι εκδότης, έχω αναλάβει τα έξοδα και την ευθύνη μιας έκδοσης: ~ *εφημερίδα* | *περιοδικό* | *έντυπο* | *ποιητική συλλογή* | *απομνημονεύματα* 2. (ειδικότ.) τυπώνω και θέτω σε κυκλοφορία: το *βιβλίο θα εκδοθεί σύντομα* || *θα*

εκδώσω τα άρθρα μου σε τόμο ΣΥΝ. δημοσιεύω, κυκλοφορώ 3. (για νομίματα, οικονομικούς τίτλους, χρηματικές αξίες) τυπώνω σε αριθμώμενα αντίτυπα και θέτω σε κυκλοφορία (για επίσημη χρήση ή πώληση και κυρ. διακίνηση κεφαλαίων): ~ επιταγή | τσεκ | συναλλαγματική | φορτωτική | απόδειξη | ομολογια | μετοχές | γραμματόσημα ΣΥΝ. κώβω 4. (για επίσημα έγγραφα ή πιστοποιητικά) συντάσσω και παρέχω για νόμιμη και προσωπική χρήση: ~ διαβατήριο | αστυνομική ή φοιτητική ταυτότητα | πιστοποιητικό ΣΥΝ. βγάω 5. (για αποφάσεις, οδηγίες κ.λπ.) συντάσσω και δίνω στη δημοσιότητα προς ενημέρωση ή εφαρμογή: ~ ένταλμα | αποτελέσματα εξετάσεων | ταξιδιωτική οδηγία | ανακοίνωση · 6. οδηγώ (κάποιον) στην πορνεία και τον εκμεταλλεύομαι οικονομικά: ένα κύκλωμα έφερνε παράνομα αλλοδαπές στη χώρα μας και τις εξέδιδε ΣΥΝ. προάγω 7. (μεσοπαθ. **εκδίδομαι**) εκπορνεύομαι · 8. παραδίδω (καταζητούμε) στις αρμόδιες αρχές άλλοι κράτους (από το οποίο έχει γίνει σχετική αίτηση ή του οποίου έχει την υπηκοότητα). ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, εκ, μετοχή. [EΤΥΜ. < αρχ. **εκδίδωμι** < εκ- + **ιδίδωμι** «δίνω». Η λ. 'έχε αρχικός της σημ. «παραδίδω κάτι χωρίς αντίσταση, χωρίς αντάλλαγμα», χρησιμοποιείται δε συχνά στους αρχ. συγγραφείς με τη σημ. «δίνω τη θυγάτρα μου σε γάμο | τον γυιό μου για υιοθεσία». Σε μεσν. δημόδια κειμ'να απαντά η σημ. «δημοσιεύω», καθώς και η φρ. **εκδίδω απόφαση**. Από την ίδια χρονική περίοδο μαρτυρείται και η σημ. της **εκδιδόμενης** γυναικάς, της πόρνης].

εκδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκδικάσα-α, -τηκα, -μένος} διεξάγω δίκη για την έκδοση απόφασης: {έφυγε που κατέθεσε θα εκδικαστεί τον Μάιο || το πρωτοδικείο είναι αναρμώδιο να εκδικάσει αυτή την υπόθεση ΣΥΝ. κρίνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

εκδικάσει (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διεξαγωγή δίκης, η συζήτηση (υποθέσεως) ενώπιον δικαστηρίου για την έκδοση απόφασης. ΣΧΟΛΙΟ λ. οριμαση.

εκδίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} κάθε σκόπιμη πράξη εναντίον κάποιου ως ανταπόδοσης βλάβης ή ζημίας είτε από τον ίδιο τον παθόντα είτε εν ονόματι αυτού ΣΥΝ. ανταπόδοση, βεντέτα. (λαϊκ.) γδικτωμός· ΦΡ. (α) **παίρνω εκδίκηση** ανταποδίδω κακό που έχει γίνει σε μένα ή σε άλλον: ~ για την προσβολή της τιμής μου ΣΥΝ. παίρνω το αίμα μου πίσω (β) (παροιμ.) **η εκδίκηση είναι ένα πιάτο που τρώγεται κρύο** εκδικείται κανείς πιο αποτελεσματικά, όταν το κακό που του έγινε έχει ξεχαστεί, όταν ο φταίχτης δεν περιμένει πια την αντίδραση του.

[EΤΥΜ. < μτγν. **εκδίκησης** < αρχ. έκδικός (-έω) «τιμωρώ έπειτα από δίκη, εγγερω δικαστικό αγώνα» < εκδικός < εκ- + δικός < δίκη. Η φρ. **η εκδίκηση είναι ένα πιάτο που τρώγεται κρύο** είναι απόδ. του γαλλ. la vengeance est un plat qui se mange froid].

εκδίκηση: συνώνυμα. Το εκδίκηση είναι η κύρια λέξη της Ελληνικής που δηλώνει την ανταπόδοση από τον παθόντα του κακού που του έγινε, την τιμωρία που επιβάλλει κάποιος μόνος του στους δράστες ενός εγκλήματος εναντίον του με τη μορφή της αυτοδικίας, χωρίς δηλ. να ζητεί την τιμωρία τους από την επίσημη Δικαιοσύνη. Στη λαϊκή και διαλεκτική γλώσσα με την ίδια σημασία χρησιμοποιούνται και τα γδικτωμός και ξεγδικτωμός. Η ανταπόδοση σε εκδικητική ενέργεια, η αντεκδίκηση, που είναι και αυτή πράξη αυτοδικίας, αποκαλείται σε ορισμένες περιοχές της Ελλάδας (Κρήτη, Μάνη κ.α.) βεντέτα (< ιταλ. vendetta < λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι»). Η νέμεση (αρχ. νέμεσις < νέμω «μοιράζω») δηλώνει, από την αρχαία ήδη μυθολογία, τη θεία τιμωρία που επιβάλλεται για ήθικες κυρίως παραβάσεις: είναι κυρίως η εκδίκηση των θεών, η άνωθεν τιμωρία, που προσωποποιήθηκε στην αρχαία θεά Νέμεση. Ομοια είναι και η σημ. του αρχ. τίσις, που έρχεται ως τιμωρία στην ύβρι. στις ήθικες παραβάσεις των ανθρώπων (αλαζονεία, πρόκληση, ανηθικότητα κ.τ.δ.).

εκδικητής (ο) [μτγν.], **εκδικήτρια** (η) [1835] {εκδικητριών} πρόσωπο που παίρνει εκδίκηση, που κάνει κακό σε κάποιον, για να ανταποδώσει βλάβη που ο ίδιος έχει υποστεί: πρόσωπο που προβαίνει σε αυτοδικία: σιωπηλός· || αυτός έγινε ~ του φόνου του αδελφού του.

εκδικητικός, -ή, -ό [μεσν.]. 1. αυτός που σχετίζεται με πράξεις ή προθέσεις εκδίκησης: ~ σκέψη | μανία | φύση | πράξη | διάθεση 2. αυτός που διακρίνεται από τάση να εκδικείται, που δεν συγχωρεί τις εις βάρος του πράξεις ΣΥΝ. φιλέδικος, μνηστικός ΑΝΤ. ανεξίκακος, αμνηστικός. — εκδικητικ-ά/-ώς [1897] επίρρ.

εκδικητικότητα (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η τάση να ανταποδίδει κανείς τις εις βάρος του πράξεις, η εκδικητική διάθεση.

εκδικούμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {εκδικείσαι... | εκδικήθηκα} ♦ 1. (αμετβ.) παίρνω εκδίκηση: εκδικήθηκα για τον φόνου του αδελφού μου ♦ 2. (μετβ.) κάνω κακό σε (κάποιον) ανταποδίδοντας το κακό που έχω υποστεί: **εκδικήθηκε τον φονιά του αδελφού του** || **κάποτε θα σε εκδικηθώ για τις προσβολές σου.** ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθητικός. [EΤΥΜ. Μέσ. τ. του αρχ. **εκδικάω** (-έω) «τιμωρώ έπειτα από δίκη, εγγερω δικαστικό αγώνα» < εκ- + δικάω < δίκη].

εκδίπλωνω ρ. μετβ. [1890] {εξεδίπλωσα, εκδίπλώθηκα} (λόγ.) 1. ξεδιπλώνω (βλ. λ.) 2. (μτφ.) αναπτύσσω, ξετυλίγω: όλα αυτά τα στοιχεία **εκδίπλωνονται νοηματικά με τη βοήθεια των αφηγηματικών μέσων.** — εκδίπλωση (η). [EΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. déployer].

εκδώω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξεδώω, εκδώ-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} (λόγ.) 1. διώχνω κάποιον από τη θέση του, συνήθη, με επιθετικό και βίαιο τρόπο: **εξεδώξε τους πολιτικούς του αντιπάλους με φυλακίσεις και εσχόριες** || **εκδώθηκε από τη θέση του ύστερα από απάτηση μεγαλομετόχων ΣΥΝ. αποπέμω 2. αναχαιτίζω και απωθώ: εξέ-**

δίωξαν τους εισβολείς. εκδώσει (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) 1. η συνήθ. βίαιη απομάκρυνση κάποιου από τη θέση του: η ~ των πολιτικών του αντιπάλων || η ~ κάποιου από τη θέση που κατείχε ΣΥΝ. αποπομπή, διώξιμο 2. (ειδικότ.) η αναχαιτίση και απώθηση (κάποιου): η ~ των εισβολέων από τα εδάφη που είχαν καταλάβει.

εκδομένος, -η, -ο → εκδοδόμενος **εκδορά** (η) (λόγ.) 1. (κυριολ.) το γόαρσιμο του δέρματος των ζώων για ποικίλες χρήσεις 2. (κατ' επέκτ.) το γόαρσιμο, η γρατζουνιά στο δέρμα ή σε λεία επιφάνεια: στο σώμα του υπήρχαν εμφανείς ~ και μωλωπες || στο έπιπλο δημιουργήθηκαν **εκδορές** κατά τη μεταφορά του ΣΥΝ. γρατζούνισμα. [EΤΥΜ. μτγν. < αρχ. **εκδέρω** < εκ- + δέρω «γδέρνω, σχίζω». Βλ. κ. γδέρνω, δέρνω].

εκδορέυς (ο) [1886] {εκδορ-έως | -είς, -έων} (επίσ.) πρόσωπο που αφαιρεί το δέρμα των ζώων στα σφαγεία ΣΥΝ. γόαρτης. [EΤΥΜ. < αρχ. **εκδέρω** < εκ- + δέρω «σχίζω, γδέρνω»].

εκδοροφραγέας (ο) {εκδοροφραγ-είς, -έων} πρόσωπο που σφάζει και γδέρνει ζώα σε σφαγείο. [EΤΥΜ. < **εκδορέας** + **σφαγέας**].

έκδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} 1. η τύπωση και δημοσίευση προτύπου ή παλαιότερου έργου σε πολλά αντίτυπα και η διάθεση τους στην κυκλοφορία: - αποκατασκευασμένων | **μυθιστορήματος** | μεταφρασεων | φυλλαδίων | αφισών | έργων κλασικών συγγραφέων || έτος | αριθμός έκδοσης 2. (συνεκδ.) το έντυπο που εκδίδεται: **περιοδική** | μηνιαία | καθημερινή | εβδομαδιαία ~ ΦΡ. **ηλεκτρονική έκδοση** εφημερίδα που διαβάζεται στο Διαδίκτυο 3. (συνεκδ.) το εκδιδόμενο έργο (από απόψεως ποιότητας μορφής και περιεχομένου): **πολυτέλης** | **καλαίσθητη** || ~ **πλούσια** σε υλικό αρχείου 4. το κείμενο, γενικότ. το υλικό (λ.χ. φωτογραφικό), που δημοσιεύεται ως έργο το οποίο κάποιος έχει συγγράψει, συνθέσει ή επεξεργαστεί (κυρ. επιστημονικά) με συμπληρώσεις, τροποποιήσεις παλαιότερου υλικού: **αναθεωρημένη** | **βελτιωμένη** | **επανεξημένη** ~ ΦΡ. (α) **κριτική έκδοση** βλ. λ. κριτικός (β) **πρώτη έκδοση** (λατ. editio princeps) κείμενο, κυρ. κλασικού συγγραφέα, στη μορφή στην οποία εκδίδεται για πρώτη φορά μετά από φιλολογική επεξεργασία (γ) (για εφημερίδες) **δεύτερη έκδοση** η επαντύπωση φύλλου με αναδιάρθρωση, εμπλουτισμό της ύλης του αναλόγως των εξελίξεων, λόγω των εκτάκτων γεγονότων μιας ημέρας: **έβγαλαν δεύτερη ~ για να προλάβουν την παραίτηση της κυβέρνησης 5.** (καταχρ. για βιβλία) η ανάπτυξη (λ.χ. λόγω εξαντλήσεως των αντιτύπων που είχαν διατεθεί στο εμπόριο): τρίτη | τέταρτη ~ || το **μυθιστόρημα βγήκε** | **κυκλοφόρησε σε πολλές ~ 6.** (συνεκδ.) το σύνολο των τεχνικών εργασιών και η οικονομική τους στήριξη για τη δημιουργία και διάθεση εντύπων: **αντικειμενίζουν προβλήματα στην ~ του εντύπου 7.** (ειδικότ.) ο συντονισμός των τεχνικών και δημιουργικών τμημάτων περιοδικού, εφημερίδας κ.λπ.: ο υπεύθυνος **έκδοσης** ενός εντύπου 8. εκτύπωση και διανομή (επίσημο εργογραφία) για προσωπική χρήση: ~ **κάρτας** | **διαβατηρίου** | **ταυτότητας** | **πιστοποιητικού** || **πρέπει στην αίτηση να συμπληρωθεί και ημερομηνία έκδοσης της ταυτότητας 9.** η σύνταξη και κοινοποίηση εγγράφου: ~ **ετυμωρίας** | **εντάλματος** | **αποτελεσμάτων 10.** η εκτύπωση αντιτύπων ορισμένης χρηματικής αξίας, οικονομικού αντιτίμου (για χρηματιστηριακή ή τραπεζική χρήση): ~ **εισητηρίων** | **ομολόγων** | **μετοχών** | **συναλλαγματικών** | **χαρτονομισμάτων · 11.** η παράδοση αλλοδαπού καταζητούμενου στη χώρα στην οποία διώκεται: - **των εμπόρων ναρκωτικών στη χώρα καταγωγής τους** || **γίνονται προσπάθειες να απλοποιηθούν οι διαδικασίες έκδοσης ατόμων που κατηγορούνται για τρομοκρατική δράση.** — εκδόσιμος, -η, -ο [μτγν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. επανέκδοση, δίνω. [EΤΥΜ. < αρχ. **εκδοσις**, αρχική σημ. «παράδοση - διακοπή», < εκδίδωμι. Ηδη μτγν. είναι η σημ. της δημοσίευσης των έργων ενός συγγραφέα (λ.χ. Αριστοφάνειος **εκδοσις**, Ηφαιστίων **Περί ποιημάτων 74 C**)].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. έκδοση με τη σημασία της δημοσίευσης βιβλίου πρωτοαπαντά στους ελληνιστικούς χρόνους και χρησιμοποιείται για τις εκδόσεις έργων από τους αρχαίους γραμματικούς. Το λατ. editio (από όπου τα γαλλ. édition, αγγλ. edition) είναι μεταφραστική απόδοση του **έκδοσις** (το λατ. **edo** «εκδίδω» αποδίδει το αρχ. έκ-διδωμι «δημοσιεύω»). Η **έκδοσις** αφορά στον επιστήμονα, ο οποίος συνέγραψε ένα έργο ή επεξεργάστηκε (αν πρόκειται για έργο άλλου) τη δημοσίευση ενός έργου. Η **έκδοσις** δηλ. είναι διαδοχικά καθαρός επιστημονική. Αντίθετα, η διαδικασία της δημοσίαις εμφάνισης, της δημοσίευσης ενός έργου είναι τεχνικό ζήτημα και καλείται εκτύπωση. (Οι ξένοι διακρίνουν τις δύο διαδικασίες ως **edition** την **έκδοσις** και ως publication -από το λατ. publicatio «δημοσιοποίηση»- την εκτύπωση και τη **δημοσίευση εν γένει**). Στα Ελληνικά η λ. δημοσίευση αποδίδει τόσο το **έκδοσις** (επιστημονική επ'εργασία) όσο και το **εκτύπωση** (τονική επεξεργασία). Τα ξέ να (αγγλ.) editor «πιστημονικός εκδότης» και publisher «ο τεχνικός εκδότης | τυπογράφος» στην Ελληνική δεν διακρίνονται σαφώς, αφού το εκδότης σημαίνει τον «τεχνικό εκδότη | τυπογράφο» (τον publisher της Αγγλικής!). Έτσι, προκειμένου να δηλωθεί στην Ελληνική το editor (της Αγγλικής), χρησιμοποιούμε την περιφραστική επιστημονικός εκδότης (που μπορεί να διαφέρει από τον συγγραφέα ενός έργου, όπως συμβαίνει λ.χ. στην έκδοση ενός συλλογικού τόμου) ή, ενίοτε, το αδόκιμο «επιμελητής εκδόσεως», που συγγείει τον επιστημονικό εκδότη με τον τεχνικό επιμελητή της εμφάνισης ενός βιβλίου. → επανέκδοση

εκδοτήριο (το) [1894] {εκδοτηρ-ίου | -ων} το γραφείο ή παράρτημα

γραφείου, από το οποίο προμηθεύεται κανείς εισιτήρια που έχουν εκδοθεί από τον αρμόδιο φορέα, λ.χ. για μεταφορικό μέσο, εκδήλωση, εκδότης (ο) {εκδοτών}, εκδότρια (η) {εκδοτριών} πρόσωπο που καλύπτει οικονομικά και νομικά μια έκδοση ή εγγυάται τη χρηματική

της απόδοση: ~ εφημερίδας | περιοδικού || ~ συναλλαγματικής | εντάλματος | διαβατηρίου | εισιτηρίου || Σύνδεσμος Εκδοτών Βιβλίου.

ΣΧΟΛΙΟ λ. έκδοση, δίνω. [ETYM, μτρν. < αρχ. ἐκδοῖμι]. εκδοτικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον εκδότη ή την έκδοση: ~ διαδικασία | έξοδα | επιχείρηση | προσπάθεια | παράδοση

1 πείρα- ΦΡ. (α) εκδοτική **τράπεζα** η τράπεζα που έχει το προνόμιο εκδόσεως χαρτονομισμάτων: η *Τράπεζα Ελλάδος είναι* — (β) **εκδοτικοί**; οίκος επιχείρησης η οποία ασχολείται με εκδόσεις **2.** **εκδοτικά** (τα) το σύνολο των εξόδων που απαιτεί μια έκδοση. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM. Η φρ. *εκδοτικός οίκος είναι* μετάφρ. δάν'ιο από αγγλ. publishing house].

εκδότος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει παραδοθεί ολοκληρωτικά στις απολάσεις, στην ικανοποίηση των αισθήσεων ή των παθών του: ~ νέος | ζωή ΣΥΝ. έκλυτος, ακλόστος ΑΝΤ. εγκρατής. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «παράδοσιμος, προδόμενος - δοσιμένος εξ ολοκλήρου», < ἐκδοῖμι].

εκδούλευση (η) [μ'σν.] {-ης κ. -ύσ'ως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) κάθε σκόπιμη πράξη που γίνεται χαριστικά για την εξυπηρέτηση (κάποιου): του ζήτησε μια κιαρή ~, αν θα μπορούσε να τον εξυπηρετήσει σε μια υπόθεση, για να μην τρέχει σε γραφεία και υπηρεσίες ΣΥΝ. εξυπηρέτηση, βοήθεια, χάρη.

εκδόχαις (ο) {εκδόχ-εις | -έων} ΝΟΜ. το πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζεται, εκχωρείται, μια εννοχική απαίτηση από τον δικαιούχο της. [ETYM, < μτρν. ἐκδοχῆς «πρόκτορας μεταφορών, διαβιβαστής» < αρχ. ἐκδοχόμεαι (< ἐκ + δέχομαι)].

εκδοχή (η) **1.** η υποκειμενική ερμηνεία: η δική του ~ είναι πιο αληθοφανής || πιβανή | τραβηγμένη | απίθανη | πρόσφατη | επίσημη | νέα ~ ΣΥΝ. ερμηνεία, άποψη, εξήγηση **2.** (κατ' επέκτ.) ο τρόπος, η μορφή με την οποία εμφανίζεται κάτι: το έργο παρουσιάστηκε σε τρεις διαφορετικές ~, από τις οποίες η δεύτερη είναι η πιο ικανοποιητική. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «παραλαβή, αποδοχή», < ἐκδοχῆς < ἐκ- + δέχομαι. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. version].

εκδόχο (το) {εκδόχ-ου | -ων} ΦΑΡΜ. κάθε φαρμακολογικός αδρανής ουσία, που χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με φάρμακο για επιτευξη επιθυμητού όγκου, πυκνότητας, σύστασης: στις αλοιφές η εκλογή του ~ ρυθμίζει τη δράση του φαρμάκου. [ETYM, < ἐκδοχόμεαι, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. excipient].

εκδόραιο ρ. αμετβ. {εξέδρομα} (λόγ.) πώο εκδόραιο: οι Αθηναίοι θα εκδόραινουν πάλι κατά χιλιάδες το τριήμερο. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ETYM, αρχ. υποτ. αορ. β' (απφρ. ἐκδοραεῖν), για το οποίο βλ. λ. δρόμος].

εκδόρμας (ο/η) [1854] {εκδόρμ-εις, -έων} πρόσωπο που ηγείται εκδρομής: χιλιάδες εκδόρμας κατακλύζουν κάθε Σαββατοκύριακο την Αράχθβα || οι ~ του τριημέρου.

εκδρομή (η) σύντομο ταξίδι, μικρής διάρκειας απομάκρυνση από την κατοικία για λόγους αναψυχής: μονοήμερη | ετήσια | εκπαιδευτική | με αυτοκίνητο | με συνοδό | σχολική | οργανωμένη ~ ΦΡ. **πενθήμερη** | (καθημ. **πενταήμερη εκδρομή** το καθιερωμένο ετήσιο πενήντηρο ταξίδι αναψυχής τον μαθητών της Γ Λυκείου σε τοποθεσία της επιλογής τους, που οργανώνεται από το σχολείο και το δεκαετή-νταμελής μαθητικό του συμβούλιο και πραγματοποιείται με επίβλεψη συνοδών - καθηγητών. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «έφοδος», < ἐκ + -δρομή, για το οποίο βλ. λ. δρόμος].

εκδρομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εκδρομή ή τους εκδόρμους: ~ σκίδιο | ενδυμασία | εξοπλισμός | πούλμαν | σωματείο | όμιλος.

εκδρομισός (ο) η κίνηση για πραγματοποίηση οργανωμένων ομαδικών εκδρομών, κυρ. από ειδικά σωματεία ή ομοσπονδίες.

έκδοση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} (λόγ.) **1.** η απόθεση ή αφαίρεση τής ενδυμασίας: ο κανονισμός τής λέσχης απαγόρευε την ~ των κολυμβητών εκτός των αποδυτηρίων ΣΥΝ. γύδισμο ΑΝΤ. ένδυση, ντύσιμο **2.** ΒΙΟΛ. (σε ορισμένα ζωικά είδη) η αποβολή φτερώματος, δέρματος και γενικότε. τής επιδερμίδας κατά τη διαδικασία τής ανανέωσης ή ανάπτυξης: περιοδική | ετήσια ~ || η ~ του φιδιού. — **εκδύο** P. [αρχ.].

[ETYM < αρχ. εκδύσις < εκδύω < ἐκ- + δύω (βλ. λ.), κατ' αντιδιαστολή προς το ρ. ενδύω «ντύω»].

εκδυτικισμός (ο) το γεγονός ή ο βαθμός προσαρμογής μιας ομάδας ή κοινωνίας στον δυτικό πολιτισμό. — **εκδυτικίζω** ρ.

E.K.E. (το) Εθνικό Κέντρο Εκπαιδευσης.

E.K.E.BI. (το) Εθνικό Κέντρο Βιβλίου. εκεί κ. 'κει επίφρ. (μ' δεικτική κυρ. σημασία) για συγκεκριμένο χρονικό ή τοπικό σημείο ή υπόδειξη κατευθύνσεως τής κίνησης: *κοίτα ~ τον άνθρωπο με το κόκκινο* || - *γύρω στα πενήντα πρωτόγινε μόδα το ροκ* || *όταν πήγε ~, συνάντησε τον Κώστα* ΑΝΤ. εδó' ΦΡ. (α) από εκεί δηλώνει από τόπο κίνηση ή καταγωγή, προέλευση: αν πας ~ γλυτώνεις κόπο, γιατί είναι πιο γρήγορα || *όσοι κάτονται ~ έχουν άλλη φινέτσα!* (β) **κατά 'κει** δηλώνει κίνηση προς τόπο ή κατευθύνση: *τράβηξε ~, μήπως τον συναντήσει* (γ) **εκεί που** καθώς, τή στιγμή που, ενώ, πάνω του: ~ *μιλούσε, ξαφνικά σταμάτησε και με ρώτησε την ώρα* || *κι ~ όλα πήγαναν κατ' ευχρήν, ήρθε αυτός και τα χάλασε!* || ~ *μας χροστούσε, μας βγήκε κι από πάνω* (δ) **άκου | ακούς εκεί | κοίτα** | είδες εκεί για έκφραση έντονου εκνευρισμού, για να δηλωθεί προε-ξαγγελτικά ή αντίθεση και η απόλυτη απόρριψη από τον ομιλητή

όσον ακολουθούν: ~ ο *παλιάνθρωπος να πει τέτοια πράγματα* || ~! *Πού ζειναιίδες τέτοια ζεταπισσιά!* (ε) *από 'κει | δόσ πάν' κι* (οι) *άλλοι* βλ. λ. *πηγαίνω* (στ) *κι αυτός εκεί για την επιμονή κάποιου: Εγώ να του λέω πως δεν θέλω άλλο φαγητό κι ~!* «Φάε, φάε!». [ETYM. < αρχ. ἐκεί < ε- (αρχ. δεικτικό μόριο, π.χ. γθες - εχθές) + -κει (που απαντά ως κεί στον Αρχίλογο) < I.E. δεικτικό μόριο *ke(i)-, πβ. λατ. hi-c «αυτός εδών», ci-s «επί τάδε, εντεύθεν», γεττ. κι «αυτό» κ.ά. Ομόφρ. ἐκεί-νος (βλ. λ.)].

εκείδω επίφρ. [μεσν.] (διαλεκτ.) ακριβώς εκεί: ~ *κάτω σου δείχνω τόση ώρα- δεν βλέπεις*; ΑΝΤ. εδωδά (βλ. κ. λ. δα).

εκείθε [μεσν.] κ. κείθε επίφρ. (λαϊκ.-συνήθ. μετά την πρόθ. *κατά*) προς τα εκεί: «*εκείθε με τους αδελφούς, εδóθε με το Χάρο*» (Δ. Σολωμός) ΑΝΤ. εδóθε: ΦΡ. **δόθε-κείθε** από τη μια και από την άλλη πλευρά, από εδó και από εκεί (για συνεχόμενη και συνήθ. άσκοπη μετακίνηση): *μην τρέχεις ~!*

εκείθεν επίφρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από εκεί (σε τοπικούς - γεωγραφικούς προσδιορισμούς): η ~ των Αλπεων *Γαλατία* ΑΝΤ. εντεύθεν **2.** γι' αυτό τον λόγο ΣΥΝ. εδóυ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ETYM < αρχ. εκείθεν < εκεί + -θεν (βλ. λ.)].

εκείνος, -η, -ο κ. (καθημ.) κείνος αντων. **1.** για υπόδειξη απομακρυσμένων (τοπικά ή χρονικά) προσώπων, αντικειμένων, γεγονότων ή καταστάσεων: *τα χρόνια ~ δεν ήταν εύκολο να σπουδάσει μια γυναίκα* || *θυμάσαι ~ το ατύχημα την προηγούμενη εβδομάδα*; || ~ ο κύριος στο βάθος **2.** (ειδικότε. αυτός που βρίσκεται πιο μακριά, συνήθ. κιατ' αντιδιαστολή προς το «αυτός»: *τους είδα και τους δόσ' αυτός χαρούμενος, σ- σκυθρωπός* **3.** (συνήθ. με αναφορικές προτάσεις) για να δηλωθεί αυτό για το οποίο γίνεται λόγος, για να δηλωθεί ότι αυτό για το οποίο γίνεται λόγος είναι σε απόσταση, απομακρυσμένο: *τι να γίνεται εκείνοι οι παλιόφιοι!* || *του έπεε κι εκείνο το αμίμητο, που δεν το κατάλαβε κανείς!* **4.** για να εκφραστεί θαυμασμός, σεβασμός ή περιφρόνηση, αποδοκιμασία (για κάτι): *για θυμήσου ~ την αντιπαθητική έκφραση που έπαιρνε όταν μας έβλεπε!* || ~ η υπέροχη ψυχή, η δυνατή και κι αγνή!

[ETYM < αρχ. εκείνος | κείνος < ε- (αρχ. δεικτικό μόριο) + κείνος < I.E. *ke(i)- (βλ. λ. εκεί) + -ενο-, επίθεμα που χρησιμοποιείται για αντικείμενα απομακρυσμένα ως προς τον τόπο ή τον χρόνο. Παρόμοιοι σχηματισμοί, βάσει του ίδιου I.E. θ, απαντούν και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. e-quidem «έστω» (εγώ βέβαια)», ρωσ. έ-το «αυτός», σανσκρ. a-sáu «εκείνος» κ.ά. Ομόφρ. ἐκεί].

E.K.E.M. (το) Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών.

E.K.E.ΠΙΣ. (το) Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης.

E.K.E.T.K. (η) Ελληνική Κρατική Εταιρεία Τεχνικών Κατασκευών.

E.K.E.Φ.Ε. (το) Εθνικό Κέντρο Έρευνας Φυσικών Επιστημών.

εκεχειρία (η) {εκεχειριών} **1.** η αναστολή των εχθροπραξιών για συγκεκριμένη χρονική περίοδο βάσει αμοιβαίας συμφωνίας των εμπόλεμων μερών: η ~ *κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν θεσμός για τους αρχαίους* ΣΥΝ. ανακωχή, κατάπαυση εχθροπραξιών, ειρήνευση **2.** (συνεκδ.) η ίδια η συμφωνία ή συνθήκη για αναστολή των εχθροπραξιών: η *υπογραφή τής -γιορτάστηκε με ενθουσιασμό* || *επιτευξη* || *κλείσιμο* || *παραβίαση εκκεχειρίας* **3.** (μτρ.) κάθε περίοδος διακοπής συγκρούσεων και αντιδίκων: *πολιτική* ~ || η *πρόσφατη ~ σωματείων και εργοδοσίας έφερε άνοδο στο χρηματιστήριο*.

[ETYM, αρχ. συνθ. εκ συναπραγής από τη φρ. *εχειν χείρας* (όπου το έχω σημαίνει «συγκρατώ, σταματώ»), με ανομοίωση του πρώτου -χ-σε -κ- και κατάλ. -ια].

έκζεμα (το) {εκζέμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η φλεγμονώδης κατάσταση του δέρματος, που συνοδεύεται από κνησμό και έκκριση ορού αίματος η συχνότερη δερματοπάθεια. — **εκζεματώδης**, -ης, -ες [1839] κ. **εκζεματικός**, -ή, -ό. [ETYM, μτρν. < αρχ. ἐκζέω «βράζω, εκχέω» < ἐκ- + ζέω (βλ. λ. ζέση). Η λ. πέρασε ως ιατρ. όρ. και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. eczema, γαλλ. eczéma κ.ά.].

εκζήτηση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η επιδίωξη τής διαφοροποίησης, η σκόπιμη και επίμονη επιλογή ακραίων μορφών έκφρασης: ~ *λόγον* | *λέξεων* || *ο φιλελευθερισμός και η επαναστατικότητα* *του ήταν απλή* ~ || *ποιητής τής* ~ **2.** η σκόπιμη μεθόδευση, η τυποποίηση της συμπεριφοράς: *τον κούραζε η υπερβολική ~ των τρόπων τής, η τοπικότητα τής* || ~ *κινήσεων* | *χειρονομιών* | *ομιλίας* ΣΥΝ. επιτήδευση, προσποίηση, πόζα ΑΝΤ. φυσικότητα, αυθορητισμός.

εκζητώ ρ. μετβ. [μτρν.] {εκζητείς..., μτρ. εκζητιών, -ούσα, -ούν | εκζητή-σα κ. (λογιότ.) εξεζήτησα, -θηκα, εξεζητημένος} (λόγ.) **1.** ζητώ (επίμονα (κάτι), ώστε να (το) γνωρίσω (από όλες του τις πλευρές): *οι εκζη-τούντες τον Κύριον | τον Θεό* | *την αλήθεια* **2.** (η) *μτρ. εξεζητημένος, -η, -ο* βλ. λ.

εκηβόλος, -ος, -ο (λόγ.) (όπλο) που βάλλει σε μεγάλη απόσταση ΑΝΤ. **αρχέμαχος**.

[ETYM, < αρχ. ἐκηβόλος (επίθ. του Απόλλωνος στην *Ιλιάδα*) < ἐκη-1 εκα- < εκών (βλ. λ., πβ. κ. ἐκά-εργος) + -βόλος (< βάλλω), με αρχική σημ. «αυτός που επιτογνάνει τον στόχο του». Ήδη αρχ. η παρετυμολογική σύνδεση με το επιφρ. ἐκάς «μακριός»].

E.K.H.Π.Ε.Α. (το) Εκπαιδευτικό Κέντρο Ηλεκτρονικού Πολέμου Ενόπλων Δυνάμεων.

E.K.Θ. (το) **1.** Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Θεσσαλονίκης **2.** Εθνικό Κο-λυμβητήριο Θεσσαλονίκης.

έκθαμβος, -η, -ο βαθιά εντυπωσιασμένος και κυριευμένος από μεγάλο θαυμασμό ή απορία: *μένει κανείς - μπρος στα επιτεύγματα τής σύγχρονης τεχνολογίας* ΣΥΝ. εκπληκτός, θαμπομένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμβρόντητος. [ETYM, μτρν. < ἐκ- + θάμβος (βλ. λ.)].

εκθαμβώνω ρ. μετβ. {εκθάμβω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. θαμπώνω (κάποιον) με δυνατό φως, ώστε να μη μπορεί να δει 2. (μτφ.) προκαλώ σε (κάποιον) ισχυρή έκπληξη, μεγάλη εντύπωση, ώστε δεν μπορεί να αντιδράσει: *εκθαμβώθηκαν από την ομορφιά και τη γάχη της*. [ETYM < μτγν. *εκθαμβώ* (βλ. λ.). Δεν προέρχεται από το μτγν. *εκθαμβώ (-έω)*, το οποίο δεν έχει ασυναίρετο τύπο -ώω]. εκθαμβωτικός, -η, -ό [1887] 1. αυτός που λάμπει, που ακτινοβολεί τόσο έντονα, ώστε ξεπερνά τη δυνατότητα του ματιού να αντισταθεί το ανακλώμενο φως: ~ *ήλιος* | *ανατολή* | *δύση* | *λευκό* | *χρυσάφι* ΣΥΝ. θαμπωτικός 2. (μτφ.) αυτός που θαμπώνει με την ακτινοβολία του, που εντυπωσιάζει: ~ *ομορφιά* | *εμφάνιση* | *γυναίκα* | *προσωπικότητα* | *ακτινοβολία* ΣΥΝ. εντυπωσιακός. — εκθαμβωτικά επίρρ. [ETYM < *εκθαμβώνω* (βλ. λ.), άσχετο προς το μεσν. *ἐκθαμβητικός* < μτγν. *ἐκθαμβέω*]. Ε.Κ.Θ.Ε. (το) Εθνικό Κέντρο Θαλάσσιων Ερευνών. εκθειάζω ρ. μετβ. {εκθειάζω-α (λογιότ. εξεθέσια), -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) εγκωμιάζω με ιδιαίτερη έμφαση, εξάίρω: *εξεθέσιασε την προσφορά της αρχαίας Αθήνας στον πολιτισμό* ΣΥΝ. εξυμνώ, επαίνω ΑΝΤ. κατηγόρο, υποβιβάζω. — εκθειαστής (ο) [1858]. [ETYM μτγν. < *ἐκ- + -θειάζω* < *θείος*]. εκθειασμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) ο υμνητικός εγκωμιασμός: ο ~ *τού* | *ήθους* και *της εργατικότητας του* ΣΥΝ. έπανος. εκθειαστικός, -η, -ό (λόγ.) αυτός που εκθειάζει, που εξάίρει τιμητικά (κάποιον/κάτι): ~ *λόγια* | *αναφορά* ΣΥΝ. εγκωμιαστικός, επαινετικός. — εκθειαστικ-ά | -ώς επίρρ. εκθέμα (το) {εκθέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. στιδήποτε εκτίθεται σε δημόσια θέα (συνήθ. σε κατάλληλη προθήκη), σε οργανωμένη πολιτιστική, καλλιτεχνική ή εμπορική έκθεση: τα *σπάνια* ~ *τού μουσείου προσελκύουν χιλιάδες τουρίστες* || *εκθέματα* | *αρχαιοπλαστικής* | *χειροποίητης* | *γλυπτικής* | *χειροποίητης* 2. ΝΟΜ. πλαίσιο στο οποίο αναγράφονται οι δικαστικές υποθέσεις που έχει οριστεί να εκδικασθούν κάθε μέρα κατά σειρά εκδικάσεως. [ETYM μτγν. < αρχ. *εκτίθημι* «εκθέτω»]. εκθεμελιώνω ρ. μετβ. [1878] {εκθεμελιώ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. (για κτήρια, οικοδομήματα) καταστρέφω από τα θεμέλια, γκρεμίζω ΣΥΝ. ξεθεμελιώνω 2. (μτφ.) καταστρέφω κάθε βάση στριβέως, καταλύοντας δομημένο σύστημα: *εκθεμελιώσαν με τον ορθό λόγο το οικοδόμημα της δεισιδαιμονίας που στοιχειώνει την παραδοσιακή κοινωνία*. — εκθεμελίωση (η), εκθεμελιωτής (ο), εκθεμελιωτικός, -η, -ό. εκθεσάς (ο) {εκθεσάδες | (καθημ.) ο φιλόλογος καθηγητής, ο οποίος στο πλαίσιο της φροντιστηριακής εκπαίδευσης διδάσκει το μάθημα της έκθεσης, συνήθ. σε υποηφίους για την τριτοβάθμια εκπαίδευση ΣΥΝ. εκθεσιολόγος, έκθεση (η) { -ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η δημόσια παρουσίαση ή επίδειξη (κυρ. εμπορικών προϊόντων, επιστημονικών επιτευγμάτων ή καλλιτεχνικών δημιουργιών) σε ειδικά διαμορφωμένο ανοικτό ή στεγασμένο χώρο, με στόχο την προσέλκυση του ενδιαφέροντος ή την ενημέρωση του κοινού: *εμπορική* | *καλλιτεχνική* | *διεθνής* | *τοπική* || ~ *βιβλίου* | *αυτοκινήτου* | *επίπλου* | *μηχανημάτων* | *ειδών εξοπλισμού γραφείου* | *φωτογραφίας* | *βιομηχανική* | *ανθοκομική* | *κτηνοτροφική* ~ 2. (συνεκδ.) ο ίδιος ο χώρος της δημόσιας επίδειξης, παρουσίασης: *το προϊόν βρίσκεται στην ~ και μετά πηγαίνει στο γραφείο* || η ~ *καταλαμβάνει χώρο γιλιών τ.μ.* 3. (α) η κατάσταση κατά την οποία (κάποιος ή κάτι) εκτίθεται, μένει ακάλυπτος ή απροστάτευτος (μπροστά σε κάτι): *απαγορεύεται η ~ του προϊόντος σε υψηλές θερμοκρασίες* || η ~ *του ούμι στο φως κατέρρευσε τις φωτογραφίες* || η *πυλώρη ~ στον ήλιο προκαλεί εγκαύματα* || η ~ *του πληθυσμού στη ραδιενέργεια* (β) η παρουσίαση (κάποιου) σε κοινή θέα: η ~ *της προσωπικής ζωής κάποιου στα τηλεοπτικά οθόνη μετατρέπει την ιδιωτική τους ζωή σε τηλεοπτικό θέαμα* || η ~ *των σταρ στα φώτα της δημοσιότητας* ~ 4. κάθε έγγραφο που συντάσσεται από αρμόδια αρχή για πιστοποίηση πράξεων με λεπτομερή και ακριβή παράθεση δεδομένων: ~ *πεπραγμένων* | *ορκωτών λογιστών* | *αστυνομίας* | *ιατροδικαστή* | *πραγμασιώνων* || ο *διευθυντής του σχολείου κατέθεσε λεπτομερή ~ των ζημιών* ~ 5. (α) σχολικό μάθημα που διδάσκει τον γραπτό λόγο από την πλευρά της παραγωγής του, που στοχεύει στην εξάσκηση και βελτίωση της ικανότητας παραγωγής γραπτού λόγου: *πάντα ήταν άριστος στην ~ ΦΡ.* έκθεση *ιδεών* η γραπτή ανάπτυξη και πραγματοποίηση θέματος, η κατάθεση του προβληματισμού και του σκεπτικού βάσει του οποίου τοποθετείται κανείς σε δεδομένο θέμα (β) (συνεκδ.) το γραπτό κείμενο μαθητή σχετικά με δεδομένο θέμα: *μια ~ γεμάτη ασάφειες* || ~ *για* | *του είκοσι (άριστη)* || - *εκτός θέματος* ~ 6. η εγκατάλειψη (βρέφους και σπανιότ. άλλου βοήθητου προσώπου) σε δημόσιο χώρο: η ~ *βρεφών στις πόρτες εκκλησιών ή οργανωμένων αποτελούσε λύση απελπίσια για τις άγαμες μητέρες* ~ 7. ΜΟΥΣ. το πρώτο τμήμα φούγκας ή συνάτης, στο οποίο συνήθ. εισάγονται τα κυρίαρχα θέματα της σύνθεσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία*. [ETYM < αρχ. *εκθεσις* < *εκτίθημι*. Η σμ.μ. του γραπτού κειμένου στο οποίο αναπτύσσεται ένα θέμα, αποδίδει το γαλλ. (commentaire) exposé, ενώ η σμ.μ. της δημόσιας επίδειξης έργων ή αντικειμένων αποδίδει το γαλλ. exposition], εκθεσιακός, -η, -ό αυτός που σχετίζεται με την έκθεση (σμ.μ. 2): ~ *χώρος* | *κέντρο* (όπου πραγματοποιούνται εκθέσεις). εκθεσιθολόγος (ο/η) φιλόλογος καθηγητής που διδάσκει συνήθ. σε υποηφίους για την τριτοβάθμια εκπαίδευση το μάθημα της έκθεσης ΣΥΝ. (καθημ.) εκθεσάς. εκθετήριο (το) [1870] {εκθετηρί-ου | -ών} κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για τοποθέτηση εκθεμάτων, διοργάνωση εκθέσεων. εκθέτης (ο) {εκθετών}, εκθέτρια (η) {εκθετρίων} (σμ.μ. 1) 1. [1831] πρόσπο που παρουσιάζει εκθέματα σε οργανωμένη εμπορική, εν-

μερωτική ή καλλιτεχνική έκθεση, λαμβάνοντας επίσημα μέρος σε αυτήν: *φιλοξενούμε εκθέτες από εβδομήντα χώρες* ~ 2. [1761] ΜΑΘ. το σύμβολο ή ο αριθμός που σημειώνεται πάνω δεξιά από άλλο σύμβολο ή αριθμό σε μια δύναμη, δηλώνοντας τον αριθμό (ή το σύμβολο) στο οποίο είναι υψωμένος, λ.χ. 2³ (ο αριθμός 3 είναι ο ~) ΑΝΤ. βάση. [ETYM μτγν., αρχική σμ.μ. «εξώστης, μπαλκόνι», < αρχ. *εκτίθημι*. Η λ. ως μαθ. όρ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exposant]. εκθετικός, -η, -ό [μτγν.] 1. ΜΑΘ. αυτός που έχει τη δομή δύναμης, δηλ. όρους της μορφής *a^b*: ~ *κατανουί* | *συνάρτηση* 2. (μτφ.) αυτός που εξελίσσεται ραγδαία, με ταχείας και υψηλούς ρυθμούς: η ~ *ανάπτυξη της τεχνολογίας*. — εκθετικά επίρρ. έκθετος, -η, -ό 1. αυτός που έχει εκτεθεί ή εγκαταλειφθεί χωρίς προστασία ή κάλυψη σε αντίξοες γ' αυτόν (καιρικές ή κοινωνικές) συνθήκες: ~ *στο κρύο και στην αγωνία* || *μένει ~ στην κοινή γνώμη* | *στις επιθέσεις του Τύπου* | *στην κριτική των αντιπάλων* || ~ *υπόληψη* | *πλευρά* ΣΥΝ. εκτεθειμένος, απροστάτευτος, ανυπερασπιστος, αστέγαστος ΑΝΤ. προστατευμένος, προφυλαγμένος 2. *έκθετος* (το) βρέφος, μικρό παιδί που έχει εγκαταλειφθεί από τους γονείς του σε δημόσιο χώρο: *βρέφος βρέθηκε ~ στην είσοδο πολυκατοικίας*. [ETYM μτγν. < αρχ. < *εκτίθημι*].

εκθέτω ρ. μετβ. {εξεθέσω: μεσοπαθ. ενεστ. εκτίθ-μαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. εξ-επιθέμην, -επίθεσο, -επίθετο, -επίθεθα, -επίθεσθε, -επίθεντο, -αόρ. εκθήθηκα (λόγ. εξετέθη, -ης, -η..., να/θα εκθεθώ, μτχ. εκθεθείς, -είσα, -έν), παρακ. εκθεθειμένος (βλ. λ.)} 1. πραγματοποιώ έκθεση, παρουσιάζω δημοσίως (προϊόν ή έργο) σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο (για εμπορικούς ή διαφημιστικούς λόγους): ~ *εμπορικά προϊόντα* | *καλλιτεχνικές δημιουργίες* || *εκθέτει έργα του στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου* || *στο μουσείο εκτίθενται ευρήματα από τις ανασκαφές* ΣΥΝ. παρουσιάζω, επιδεικνύω 2. αφήνω (κάποιον/κάτι) ακάλυπτο ή απροστάτευτο να έλθει σε άμεση επαφή με κάτι: *οι αρχές κατηγορούνται ότι σκοπίμως εξέθεσαν τον πληθυσμό του χωριού στη ραδιενεργό ακτινοβολία, για να μελετήσουν επιστημονικά τις επιπτώσεις* || *μην εκθέτετε το σώμα σας για πολλή ώρα στον ήλιο* || *οι χειρισμοί του μας εξέθεσαν σε μεγάλο κίνδυνο* || *το προϊόν αυτό δεν πρέπει να εκτίθεται σε θερμότητα* 3. (α) παρουσιάζω δημοσίως, σε κοινή θέα: *δεν μπορώ να εκθέσω την ιδιωτική μου ζωή σε τηλεοπτική εκπομπή* (β) αφήνω (κάποιον) έκθετο, ακάλυπτο ή αποκαλύπτο (εις βάρος του) στοιχεία φέρνοντας (τον) σε δύσκολη θέση πλήττω το κύρος, την υπόληψη (κάποιου): *οι αποκαλύψεις του Τύπου τον εκθέτουν ανεπανόρθωτα στην κοινή γνώμη* || *οι λανθασμένοι χειρισμοί του εξέθεσαν τη χώρα διεθνώς* || *εκτέθηκε ο προσιτάμενος στη διοίκηση, διότι οι υπάλληλοι δεν έκαναν σωστά τη δουλειά τους* 4. παρουσιάζω σε κάποιον γραπτός ή προφορικός (σκέψεις, απόψεις, περιστατικά κ.λπ.): *εξεθέσει τις απόψεις του με λιτότητα και σαφήνεια* || ~ *τη διαφωνία* | *τις θέσεις μου* || ~ *τη κατάσταση με ακρίβεια σε έγγραφο που καταθέτω ΣΥΝ. εκφράζω, καταθέτω* 5. (η) μτχ. *εκθεθειμένος, -η, -ο* βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ETYM μεσν. < αρχ. *εκτίθημι* < *ἐκ- + τίθημι*, βλ. κ. θέτω].

εκθλιώνω ρ. μετβ. {εκθλήνω-να, -νήκα, -μένος} (λόγ.) προσδίδω (σε κάποιον) χαρακτηριστικά (εμφάνιση ή συμπεριφορά) που θεωρούνται γυναικεία, κώνω (κάποιον) θηλυπρεπή. — εκθλιώνος (η) [αρχ.]. [EJYM αρχ. < *ἐκ- + θηλύνω* < *θήλυς* «θηλυκός»].

εκθλιώνω (η) { -ης κ. -ίνεως | -ίνεις, -ίνεων} 1. η εξαγωγή χυμού με συμπίεση και σύνθλιψη: ~ *των σταφυλιών* | *των ελιών* | *των πορτοκαλιών* ΣΥΝ. στείψιμο ~ 2. ΓΛΩΣΣ. η σύγηση τελικού φωνήεντος λέξεως πριν από το αρχικό φωνήεν της επόμενης λέξης στη γρήγορη εκφορά του λόγου στη γραφή, δηλώνεται με απόστροφο ('), λ.χ. *το άφησε > τ' άφησε, από όλους > απ' όλους*, αντίθετο φαινόμενο, η αφαιρεση (το *έδωσε > το δώσε*). — εκθλιπτικός, -η, -ό [1889], εκθλίβω ρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, απόστροφος, παρόνιμο*. [ETYM < αρχ. *εκθλιώνω* < *εκθλίβω*].

εκθρέφω (να/θα) → εκτρέφω εκθρόνιζω ρ. μετβ. [1826] {εκθρόνισα-α (λόγ. εξεθρόνισα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. απομακρύνω (συνήθ. με βίαιο τρόπο) από τον θρόνο ή την εξουσία: η *επανάσταση εκθρόνισε τον βασιλιά* ΣΥΝ. καθαιρώ, ανατρέπω ΑΝΤ. ενθρόνιζω 2. (μτφ.) εκποτίζω από την κορυφή (της δημοσιότητας, της βαθμολογίας κ.λπ.): ο *Π.Α.Ο. νίκησε την Α.Ε.Κ. και την εκθρόνισε από την κορυφή* || *η νεαρή ηθοποιός έχει εκθρόνισο πλέον την αντίζηλο της στο κινηματογραφικό στερέωμα*. — εκθρο-νισμός (ο) [1812] κ. εκθρόνιση (η) [1831]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. détrôner (νόθο συνδ.)]. εκθρομός, -η, -ό (λόγ.) αυτός που εκφράζεται με θερμική και προθυμία: ~ *αποδοχή* | *αναπόκριση* | *ευχαριστία* ΣΥΝ. εγκάρδιος, πρόθυμος, ειλικρινής, ολόψυχος. — εκθρομός επίρρ. [μτγν.]. [EJYM μτγν. < *ἐκ- + θρομός*]. εκθροση (η) { -ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση δερματικού εξανθήματος.

[EJYM < αρχ. *εκθροση* (όρ. του Ιπποκράτη) < *εκθρό*, αρχική σμ.μ. «θυσιάζω, καταπραίνω μέσω θυσιών» (αργότερα επίσης «εμφανίζομαι σε φλεγμονή ή εξάνθημα»), < *ἐκ- + θρόω* (βλ. λ.)]. εκίου (ΕCΥ) (το) {άκλ.} Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα, το κοινό νόμισμα των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. [EJYM. Ακρωνύμιο του αγγλ. όρου European Currency Unit]. Ε.Κ.Κ. (το) Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου. εκκαθαρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκκαθαρίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) 1. ξεκαθαρίζω, απαλλάσσω (κάτι) από τα περιττά, ανεπιθύμητα ή επικίνδυνα στοιχεία (ειδικός) απομακρύνω (κυρ. ως αρχή ή ασκώντας εξουσία) τα μέλη ενός συνόλου που μου είναι ανεπιθύμητα: *αναλαμβάνοντας την προεδρία, υποσχέθηκε να εκκαθαρίσει την εταιρεία από τα στελέχη που βαρύνονταν με καταγγελίες για*

σκανδάλια 2. ΛΟΓΕΤ. ρευστοποιώ το ενφργητικό και ε^εξοφλώ το παθητικό μιας εταιρείας κατά το κλ^εισμο των υποθέσ^{ων} που αφορούν στη διαχείριση της περιουσίας της 3. τακτοποιώ τις οικονομικές υποχρεώσεις χρηματοπιστωτικής συναλλαγής με παράδοση τίτλων και καταβολή του αντιτίμου 4. (γενικότ.) ολοκληρώνω, διευθετώ πλήρως μια αποστολή, ένα καθήκον ή μια ἔργασία: ανέλαβε να εκκαθαρίσει την υπόθεση διερευνώντας όλες τις καταγγελίες. — εκκαθαριστής (ο) [1887]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

εκκαθάριση (η) {-ης κ. -ίσις | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) 1. κάθε ενέργεια που στοχεύει στο ξεκαθάρισμα, στην απομάκρυνση περιττών, ανεπιθύμητων ή επικίνδυνων στοιχείων: η ~ των δασών από τους *σορούς απορριμμάτων* || ~ των *αρχείων από περιττά έγγραφα* 2. (α) (μτφ.) **εκκαθαρίσεις** (οι) 1. απομάκρυνση ή αποπομπή μελών (οργανωμένης ομάδας) με το σκεπτικό της έλλειψης νομιμοφροσύνης (εκ μέρους τους) ή ως ανεπιθύμητων στοιχείων συχνά με συνοπτικές διαδικασίες και βίαιο τρόπο: *οι μαζικές ~ αντιφρονούντων* || *αφού ανέλαβε την ηγεσία, άρχισε τις ~ των εσωκομματικών του αναπλάτων* || (μτφ.) *στρατιωτικές δυνάμεις επιχειρούν εκκαθαρίσεις στις επαναστατημένες περιοχές* ΣΥΝ. διώξεις, διωγμοί (β) **εθνική εκκαθάριση** (η) η εθνο-κάθαρση (βλ.λ.) 3. ΛΟΓΕΤ. η διαδικασία ρευστοποίησης του ενεργητικού μιας εταιρείας και εξόφλησης του παθητικού της κατά το κλείσιμο των υποθέσε^{ων} που αφορού^ν στη διαχείριση της περιουσίας της 4. (συ^εκδ.) το α^ετίγραφο ή το απόσπασμα λογαριασμού, με το οποίο βεβαιώνεται η ορθότητα των δοσοληφιών μιας εταιρείας, το παραστατικό που απεικονίζει τη διαδικασία που ακολούθησε σε οικονομική δοσοληφία 5. (στο χρηματιστήριο) η τακτοποίηση των οικονομικών υποχρεώσεων χρηματοπιστωτικής συναλλαγής, που συνίσταται στην παράδοση τίτλων (από τον πωλητή) || (μτφ.) *στρατιωτική του αντιτίμου (από τον αγοραστή): γραφείο εκκαθαρίσεως* 6. (γενικότ.) η ολοκλήρωση (με διευθέτηση και των τελευταίων λεπτομερειών) αποστολής, καθήκοντος, εργασίας κ.λπ.: *χρειάζεται πολλών κόπων για την ~ της υποθέσεως* ΣΥΝ. τακτοποίηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ΕΤΥΜ. < μτγν. εκκαθάρισις < εκ- + καθαρίζω. Η λογιστική σημ. αποδίδει ανάλογη

εκκαθαριστικός, -ή, -ό [1888] 1. αυτός που σχετίζεται με εκκαθάριση: ~ διαδικασία | ενέργεια || ~ επιχειρήσεις του στρατού 2. **εκκαθαριστικό (σημείωμα)** (το) το σημείωμα που αποστέλλει κάθε χρόνο η εφορία στους φορολογουμένους προς ενημέρωσή τους σχετικά με το ποσό που θα εισφέρουν ή που έχουν εισφέρει στον κρατικό προϋπολογισμό, αναλόγως αυτού που δηλώνουν στην προσωπική τους φορολογική δήλωση: *πιστωτικό | χρεωστικό*. — εκκαθαρίστ^κ. κά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

εκκαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκκαλείς... | εξεκάλεσα} ΝΟΜ. εφεσιβάλλω δικαστική απόφαση, ασκό όφεσι: τόσον επιδικάζεται όσον εκκαλείται (λατ. tantum devolutum quantum appellatum).

εκκαμινεύω ρ. μετβ. [1833] {εκκαμινεύω} υπερθερμαίνω ορυκτό, μέταλλευμα ή πέτρωμα σε καμίνη, για να παραγάγω ορισμένο προϊόν, λ.χ. μέταλλο, κράμα κ.λπ. — εκκαμινεύση (η) [1868], εκκαμινεύτης (ο) [1897].

^ [ΕΤΥΜ. < εκ- + καμινεΐω < κάμινος].
έκκαμα (το) {εκκαμά-ατος | -ατα, -άτων} 1. κομμάτι ξύλου που χρησιμοποιείται ως προσάνωμα ΣΥΝ. φρύγανο 2. ΣΤΡΑΤ. υλικό που χρησιμοποιείται για την πυροδότηση εκρηκτικής ύλης στο εσωτερικό ενός σπλήν πυροβόλου: *μηχανικό | επικρουστικό | εμφορηματικό | ηλεκτρικό | ασπλό*. — [ΕΤΥΜ. αρχ. < έκκαίο < εκ- + καίω].

Ε.Κ.Κ.Ε. (το) 1. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών 2. Επαναστατικό Κομμουνιστικό Κίνημα Ελλάδας
ecce homo λατ. (προφέρεται *έκε γόμó*) ελλην. ίδε ο άνθρωπος (βλ.λ.) - να (ποιος είναι) ο άνθρωπος.

[ΕΤΥΜ. Λατ. απόδ. του μτγν. *ιδού ó άνθρωπος* (Ιωάνν. 19, 5), φρ. του Πόντιου Πιλάτου προς τους Ιουδαίους, όταν τους παρουσίασε τον Ιησού με τον ακάθινο στέφανο και το πορφυρό μιάτιο].

εκκεντρικός, -ή, -ό [1891] αυτός που αποκλίνει από τα αποδεκτά ή συνθησιμένα πρότυπα χαρακτήρα, συμπεριφοράς, πρακτικής κ.λπ., που διακρίνεται από αντισυμβατικότητα: ~ ντύσιμο | φέρισμο | χτένισμα | θέση | τοποθέτηση || ~ σκηνοθέτης | προσωπικότητα | μουσική | χρώμα ΣΥΝ. ιδιοτροπος, αλλόκοτος, παράξενος. — εκκεντρικ-ά | -ός [1766] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. excentrique < μεσν. λατ. ec-centricus < μτγν. *έκκεντρος* (για τροχιά αποκλίνουσα του κέντρου)].

εκκεντρικότητα (η) [1891] {εκκεντρικότητων} 1. η ιδιότητα του εκκεντρικού: η ~ του ντυσίματος | της συμπεριφοράς ΑΝΤ. συμβατικότητα 2. (συνεκδ.) κάθε πράξη που χαρακτηρίζεται από αντισυμβατικότητα, που θεωρείται παράξενη ή ιδιότροπη, ώστε να συγκροτείται με τα καθιερωμένα ή τα συνθησιμένα: *οι ~ των ασπαχολών συχνά τις κοσμικές στήλες* || *οι ~ των εκατομμυριούχων ΣΥΝ. ιδιοτροπία*.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. *ιδιαιτερότητα*.

έκκεντρος, -η, -ο 1. αυτός που δεν συμπίπτει με το κέντρο κύκλου, που βρίσκεται έξω από αυτό 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει το ίδιο κέντρο (κυρ. για δύο κύκλους ή σφαίρες, που ο ένας ή η μία τουλάχιστον περιλαμβάνει τα κέντρα και των δύο) 3. αυτός του οποίου ο άξονας περιστροφής δεν περνά από το κέντρο του 4. ΜΗΧΑΝ. **έκκεντρο** (το) δίσκος ή κύλινδρος ακανόνιστου σχήματος, του οποίου η περιστροφή θέτει σε ασταθή ή παλινδρομική κίνηση κάθε εφαιτόμενο στέλεχος μηχανής. — εκκεντρότητα (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εκ + -κέντρος < κέντρον].

εκκεντροφόρος (ο) (ενν. *άξονας*) ΤΕΧΝΟΛ. άξονας μηχανών εσωτερικής καύσεως, στον οποίο είναι προσαρμοσμένα τα έκκεντρα (βλ.λ.),

που με την κίνηση τους ανοίγουν και κλείνουν τις βαλβίδες. [ΕΤΥΜ. < έκκεντρο (το) (βλ.λ.) + -φόρος (< φέρω)].
εκκενώω ρ. μετβ. {εκκένω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αδειάζω (κάτι), αφήνω άδειο: ~ δεξαμενή ΑΝΤ. γεμίζω 2. εγκαταλείπω (χώρο που κατέχω ή στον οποίο βρίσκομαι, ώστε να μείνει ελεύθερος, άδειος): ~ γραφείο | δωμάτιο | φρουριο | θέατρο | γήπεδο || η αστυνομία εκκένωσε το κτήριο ύστερα από τηλεφώνημα για βόμβα || (μτφ.) ~ μία θέση. — εκκενωτικός, -ή, -ό [1893]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκκ^εενώ* < εκ- + κενό (-όω) < κενός].

εκκένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) 1. το άδειασμα (χώρου, δοχείου κ.λπ., ώστε να μείνει άδειο): η ~ της *δεξαμενής* | του *βόθρου* ΑΝΤ. γέμισμα 2. η εγκατάλειψη (περιοχής, κτηρίου κ.λπ., κυρ. για λόγους στρατηγικής, ασφαλείας): *διάτχθηκε η - του κτηρίου ύστερα από προειδοποιητικό τηλεφώνημα για βόμβα* || η ~ *φρουρίου* | *πόλης* ΑΝΤ. κατάληψη · 3. ΦΥΣ. η ξαφνική διέλευση ηλεκτρικού φορτίου από ένα αγωγικό σώμα σε άλλο (όταν αυτά βρίσκονται σε διαφορετικά ηλεκτρικά δυναμικά): ΦΡ. (α) *λογγία εκκένωσης* λαμπτήρας από διαφανές πρίβλημα με αέριο στο εσωτερικό του, το οποίο υπό την επίδραση τάσεως ιοντίζεται και φωτοβολεί (β) *ατμοσφαιρική εκκένωση* η διέλευση ηλεκτρικών φορτίων μεταξύ δύο π^εριούχων της ατμόσφαιρας με διαφορετικό δυναμικό, γενικότ. μεταξύ δύο νεφών ή μεταξύ νέφους και εδάφους (πβ. λ. *αστραπή*).

ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. *κένωση*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εκκένωσις* < αρχ. *έκκενό*. Οι σημ. στη φυσική αποδίδουν το αγγλ. discharge].

εκκίνηση (η) [1839] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η έναρξη κίνησης, το ξεκίνημα: *άκυρη* | *γρήγορη* ~ (σε αγώνες δρόμου): ΦΡ. (στις δημοπρασίες) *τιμή εκκίνησης* η τιμή που ορίζεται σε δημοπρασία ως αρχική, μ^ε βάση την οποία ξεκινά η διαπραγματεύση της αξίας του πολυπόνητου τεμαχίου ΣΥΝ. αναχώρηση 2. (συνεκδ.) το σημείο από το οποίο ξεκινούν ταυτόχρονα οι αθλητές αγώνα ταχύτητας: *οι αθλητές βρίσκονται ήδη στην ~, περιμένοντας τον προβολισμό του αφέτη* ΣΥΝ. αφετηρία, αρχή 3. ΠΑΗΡΟΦ. η έναρξη της λειτουργίας του υπολογιστή με το λειτουργικό σύστημα στη θέση του. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

εκκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. η μίζα (του αυτοκινήτου). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. starter (πβ. γαλλ. mise en marche)].

εκκινό ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκκινείς... | μόνο σε ἔνστο. κ. παρατ.} (λόγ.) 1. ξεκινώ ΑΝΤ. σταματού 2. (μτφ.) έχω συγκεκριμένη λογική βάση ως αφετηρία στοχασμού: *τα επιχειρήματα του εκκινούσαν από εσφαλμένο θεωρητικό πλαίσιο* ΣΥΝ. ξεκινούμαι, ξεκινώ, βασίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. *έξ*.

έκκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αίτηση (συνήθ. βοή-θ^ειας), το κάλεσμα (που απευθίνει κανείς σε συγκεκριμένους αποδέκτες για σημαντική σκοπό): *απηθήνε σε όλους τους ισχυρούς της Γης να σηρίξουν τη φτωχή χώρα* του ΣΥΝ. παράκληση. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. *ομόλογα*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *έκκλησις* < αρχ. *έκκαλώ* (-έω)].

εκκλησία (η) {εκκλησιών} 1. ο χριστιανικός ναός: *βυζαντινή* | *γοτθική* | *αγγλικανική* ~ || το *τέμπλο* | *οι καμπάνες* της ~ ΦΡ. *πυγαίνω στην εκκλησία* παρακολούθω τακτικά τη Θεία Λειτουργία, εκκλησιάζομαι τακτικά: *-Εσείς πηγαίνετε στην εκκλησία; -Πηγαίνουμε, αλλά σπάνια: συνήθως κάθε Χριστούγεννα και Πάσχα!* 2. (συνεκδ.) η ακολουθία που τελείται σε χριστιανικό ναό: *σήμερα το πρωί έχει ~* || *πότε τελειώνει η ~*; 3. (μτφ.) χώρος στον οποίο επικρατεί ευπρέπεια, τάξη και ησυχία: *όταν διδάσκει αυτός ο καθηγητής, το αμφιθέατρο είναι ~!* 4. **Εκκλησία** (η) (α) ΘΕΟΛ. το σύνολο των πιστών της χριστιανικής θρησκείας, που συγκροτεί ένα ενιαίο σώμα πιστών και έχει ως κεφαλή τον Χριστό: *οι Μεγάλοι Πατέρες της ~* || *στα χρόνια του Διοκλητιανού η - βρισκόταν υπό διωγμόν* ΣΥΝ. χριστιανιστή (β) το σύνολο των πιστών συγκεκριμένου χριστιανικού δόγματος: *Ορθόδοξη* | *Ρωμαιοκαθολική* ~ || *Προτεσταντικές ~* (γ) το οργανωμένο σύνολο των πιστών συγκεκριμένου χριστιανικού δόγματος σε συγκεκριμένο κράτος ή περιοχή: η *αυτοκέφαλη ~ της Ελλάδος* || *ο προκαθήμενος* (ο αρχιεπίσκοπος) της ~ *Βορείου και Νοτίου Αμερικής* || *Ιερά Σύνοδος της ~ της Ελλάδος* || η *μεγάλη του Χριστού* ~ (το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως) (δ) το σύνολο των κληρικών (γενικότ.) το σύνολο των θεσμών και των άλλων στοιχείων που ανήκουν στην εκκλησιαστική παράδοση, στην εκκλησιαστική ζωή και οργάνωση: μελετάται ο *χωρισμός Εκκλησίας και Κράτους* · 5. [ΕΤΥΜ. **Εκκλησία του Δήμου** (σε αρχαίες ελληνικές πόλεις με δημοκρατικό πολίτευμα) η λαϊκή συνέλευση κατά την οποία λαμβάνονταν αποφάσεις για τις δημόσιες υποθέσεις. Επίσης (λαϊκ.) εκκλησιά [μεσν.] (σημ. 1). — (υποκ.) εκκλησιάκι¹ (το) κ. εκκλησιάσος κ. εκκλησιούλα (η) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. *διαμαρτύρομαι*, *ναός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έκκλητος* < *έκκαλώ* «καλώ έξω, συγκαλώ» < εκ- + *καλώ*. Η λ. αναφερόταν αρχικά στην Εκκλησία του Δήμου, καθώς και στις συγκεκριμένες των υπευθύνων μιας πόλης-κράτους, οι οποίες λειτουργούσαν ως νομοθετικά σώματα. Περιλαμβάνει γενικά τη σύγκληση (επίσημη ή ανεπίσημη) προσώπων για προκαθορισμένο σκοπό. Θρησκευτική σημ. απέκτησε η λ. στη βιβλική γλώσσα. Στην Π.Δ. οι Εβδόμηκοντα χρησιμοποίησαν τις λ. *εκκλησία* και *συναγωγή* αποδίδοντας την εβρ. λ. qahal «συγκέντρωση, συνάθροιση» σε σχέση με τη συγκέντρωση του Ισραήλ για θρησκευτικούς ή πολεμικούς σκοπούς. Στην Κ.Δ. *εκκλησία* ονομάζεται το σύνολο των χριστιανών (γενικά ή τοπικά), καθώς και το σύνολο των πιστών που αναγνωρίζουν τον Χριστό ως κεφαλή τους (πβ. *Κολ. 1,18: και αυτός έστιν η κεφαλή του σώματος της εκκλησίας*)].

εκκλησιάζομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκκλησιάζομαι} συμμετέχω στη Θεία Λειτουργία. — εκκλησιασμός (ο) [μτγν.].

εκκλη(σ)ίαρης (ο) (εκκλη(σ)ίαρηδες), εκκλη(σ)ίαρισσα (η) {εκ-

κλης)αριστών (λαϊκ.) πρόσωπο που ασχολείται με το καθάρισμα και την ασφάλεια των εκκλησιών ΣΥΝ. νεοκώρος.
 εκκλησιάρης (ο) {εκκλησιάρχων} (στην υστεροβυζαντινή περίοδο) αξιωματούχος της Εκκλησίας που είχε τη γενική επιμέλεια και φροντίδα μιας εκκλησίας (ειδικότερ. ο διακονητής μοναχός, που φροντίζει για το καθολικό και γενικότερ. υπηρετεί τον ναό. [ETYM₂ μεσν. < εκκλησία + -άρης < άρχω].

εκκλησίασμα (το) [1893] {εκκλησιάσματος | χωρ. πληθ.} το σύνολο των πιστών που παρακολουθούν στην εκκλησία τη Θεία Λειτουργία.
 εκκλησιασμός (ο) → εκκλησιάζομαι
 Εκκλησιαστής (ο) βιβλίο της Π.Δ. με συγγραφέα τον βασιλιά Σολομώντα.

[ETYM₂ αρχ. < εκκλησιάζω < εκκλησία. Το ομώνυμο βιβλίο της Π.Δ. ονομάστηκε έτσι από τους Εβδόμηκοντα, αποδίδοντας την εβρ. ονομασία Qohelēth «συναθροιστής, συγκεντρωτής», που αναφέρεται στον ρόλο του βασιλιά του Ισραήλ να συγκεντρώνει το έθνος υπό την κατεύθυνση του Θεού].

εκκλησιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την Εκκλησία (σημ. 1-4): ~ τελετουργικό | *κειμήλια* | *βιβλία* | *σκεύη* | *πνεύμα* | *εκπαίδευση* | *λύκειο* | *θεσμός* | *διενέξεις* | *σχίσματα* | *συμβούλιο* 2. (ειδικότερ.) αυτός που σχετίζεται με τη χριστιανική θρησκεία: ~ *γραμματολογία* | *φιλολογία* | *ρητορική* | *αντιρρητική* | *απολογητική* | *μουσική* | *τέχνη* | *αρχιτεκτονική* ΣΥΝ. χριστιανικός.

εκκλησιολογία (η) ΘΕΟΛ. ο κλάδος που εξετάζει τα σχετικά με τη φύση, την ουσία, τις δομές, την ιερατική εξουσία και τα μυστήρια της Εκκλησίας. — εκκλησιολόγος (ο/η), εκκλησιολογικός, -ή, -ό, εκκλησιολογικά επίσης. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ecclésiologie].

εκκλητεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκκλητεύ-σα, -θηκα} ΝΟΜ. προσάγω (μάρτυρα) στο δικαστήριο για τις βίαιες.

εκκλήτος, -ος, -ον ΝΟΜ. (για δικαστική απόφαση) που είναι δυνατόν να προσβληθεί με έφεση ενώπιον του εφετείου από ανώτερο δικαστήριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναός. [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «πεπιδαιτητής», < *έκαλιώ*].

εκκοκκίζω ρ. μετβ. {εκκόκκι-α, -τηκα, -μένος} ξεχωρίζω το σπέρμα (φυτού) από τις ύλες που το περιβάλλουν (μάζευο τους σπόρους). — εκκοκκιστικός, -ή, -ό [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ [ETYM₂ αρχ. < εκ- + *κοκκίζω* < *κόκκος*].

εκκόκκιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) ο αποχωρισμός του σπέρματος (φυτού) από τις ύλες (ίνες) που το περιβάλλουν (μάζευμα των σπόρων). Επίσης εκκοκκισμός (ο) [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

εκκοκκιστήριο (το) [1871] {εκκοκκιστηρί-ου | -ων} 1. η μηχανική συσκευή εκκόκκισης 2. το εργοστάσιο στο οποίο γίνεται ο διαχωρισμός του καρπού από το περιβλήμα του: ~ *βάμβακος* | *αραβοσίτου* | *ρυζιού* | *λιναριού* | *καννάβας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

εκκολλατήριο (το) [1897] {εκκολλατηρί-ου | -ων} 1. η μηχανή εκκόλλησης (νεοσσών) 2. ο χώρος στον οποίο γίνεται η εκκόλληση (νεοσσών).

εκκολάπτω ρ. μετβ. {εκκόλα-να, -φθηκα} 1. ΒΙΟΛ. κάνω (νεοσσο πουλιού) να βγει από το αβγό, σπάζοντας το κέλυφος (μτφ.-μεσοπαθ. εκκολάπτομαι) 2. (για πράξεις) φθάνω στο στάδιο της πραγμάτωσης, υλοποιούμαι: η *συνεργασία των δύο χωρών εκκολάφθηκε στη συνάντησή των δύο Υπουργών Εξωτερικών* 3. (συνήθ. η μτχ. εκκολλαπτόμενος, -η, -ο) βρίσκομαι στο στάδιο της διαμόρφωσης, πριν ολοκληρωθεί σε ορισμένο τομέα: ~ *δικηγόρος* | *γιατρός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ETYM₂ αρχ. < εκ- + *κολάπτω* «τρυπώ, τσιμπώ» < Ι.Ε. *qol- «τρυπώ, σκάβω», πβ. λιθ. *καλί* «τρυπώ δυνατά», αρχ. *σλαβ. κοίλο*, «σφάζω» κ.ά. Ομόρρ. *όρνο-κολάπτης*, *κόλαρος* (βλ. λ.), *κολο-βός* (βλ. λ.), *δικελ-λα* (βλ. λ.), κλ-ώ «σπάζω» (βλ. λ. κλάσμα)].

εκκόλληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνεως | χωρ. πληθ.} 1. ΒΙΟΛ. (στα ωοτόκα ζώα) πτηνά, ψάρια, έντομα κ.λπ.) η έξοδος και η απελευθέρωση του νεοσσου, που έχει μετατραπεί πλέον σε τέλειο οργανισμό, από το αβγό με σπάσιμο του κελύφους, ή του ολοκληρωμένου εντόμου από το βομβύκιο: *φυσική* ~ || *τεχνητή* ~ με τη *χρήση ειδικών λαμπτήρων* 2. (μτφ. για κάτι που προετοιμάζεται) η εκδήλωση, η οριστική διαμόρφωση: «η *Ε.Ε. θα ενισχύσει την υπό ~ πρωτοβουλία που έχει αναληφθεί για το Κυπριακό*» (εφημ.). — εκκολλαπτικός, -ή, -ό.

εκκόλλωμα (το) {εκκολλώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κάθε μη φυσιολογική κοιλότητα που μοιάζει με σάκο και η οποία επικοινωνεί με κοίλο όργανο: ~ *κύστεως* | *παχέως εντέρου*. [ETYM₂ Απόδ. του νεολατ. diverticulum].

εκκολλωματίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των εκκολλωμάτων του παχέως εντέρου. [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. diverticulitis].

εκκολλωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η παρουσία εκκολλωμάτων σε διάφορα όργανα (παχύ έντερο, ουροδόχο κύστη κ.λπ.).

εκκοσμίκευση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η μεταβολή του θρησκευτικού χαρακτήρα ενός κοινωνικού θεσμού σε κοσμικό, η χειραφέτηση του από τη θρησκευτική αθεντία και τον θρησκευτικό συμβολισμό: *οι ιδέες του Διαφωτισμού συνέβαλαν αποφασιστικά στην - των κοινωνιών της Δύσης*. — εκκοσμικεύω ρ. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. secularisation].

εκκρεμές (το) {εκκρεμ-ός | -ή} 1. ΦΥΣ. το σώμα που κρέμεται από σταθερό σημείο και εκτελεί παλινδρομικές κινήσεις (ταλαντώσεις) ανάμεσα σε δύο ακραία σημεία: *φυσικό* | *σύνθετο* | *μαθηματικό* ~ 2. (συνεκδ.) ρολόι του τοίχου που λειτουργεί με ταλαντώσεις λεπτής, μεταλλικής ραβδού. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ

[ETYM₂ Η ονομασία της συσκευής αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. pendule < λατ. pendulus «κρεμαστός»].

εκκρεμής, -ής, -ές {εκκρεμ-ούς | -είς (οιδ. -ή)} 1. (μτφ.) αυτός που δεν έχει διεκπεραιωθεί, διευθετηθεί: ~ *φορολογικές υποθέσεις* || ~ *ζήτημα* | *λογαριασμός* || *έχει αφήσει πολλά θέματα* ~ 2. αυτός που δεν έχει γίνει ακόμη: ~ *δική* 3. ΦΥΣ. *εκκρεμές* (το) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ETYM₂ μτγν. < αρχ. *έκκρέμαμαι* < *εκ* + *κρέμαμαι*, βλ. κ. κρέω].

εκκρεμοδικία (η) [1833] {εκκρεμοδικιών} 1. η δικονομική κατάσταση μιας υπόθεσης, η οποία βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της εκδίκασης της, μεταξύ της άσκησης της αγωγής και της έκδοσης αποφάσεως 2. ΝΟΜ. *ένσταση εκκρεμοδικίας* ένσταση η οποία εμποδίζει το δικαστήριο να κρίνει νεότερη αγωγή ανάμεσα στους ίδιους διαδίκους για την ίδια διαφορά όσο εκκρεμεί η αρχική αγωγή. [ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. litispendance].

εκκρεμοτήτα (η) [1889] {εκκρεμοτήτων} 1. το να μην έχει επιλυθεί, να μην έχει ρυθμιστεί (κάτι): το *πρόβλημα παραμένει σε* ~ 2. (συνεκδ.) το ζήτημα που δεν έχει επιλυθεί ή ρυθμιστεί: *δεν μου αρέσει να αφήνω εκκρεμότητες* || στην τελευταία φάση της *εργασίας* *θα τακτοποιήσουμε όλες τις* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

εκκρεμώ ρ. μετβ. {εκκρεμείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) δεν έχω ακόμη επιλυθεί ή διευθετηθεί: *χιλιάδες δικαστικές* | *φορολογικές υποθέσεις εκκρεμούν*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

έκκριμα (το) [μτγν.] {εκκρίμ-ατος | -ατα, -άτων} καθεμιά από τις ουσίες που εκκρίνουν διάφορα όργανα ή ιστοί του οργανισμού (λ.χ. ιδρώτας, σάλιο, ορμόνες κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, *ενδοκρινής*. [ETYM₂ μτγν. < αρχ. *εκκρίνω*].

εκκρίνω ρ. μετβ. {εξέκρινα, εκκρίθηκα} (για κύτταρα και αδένες) παράγω ουσίες που είτε αποβάλλονται είτε διοχετεύονται στο αίμα: *οι ιδρωτοποιοί αδένες εκκρίνουν ιδρώτα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, *ενδοκρινής*. [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «ξεχωρίζω, αποβάλλω», < εκ- + *κρίνω*].

έκκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. ΒΙΟΛ. η λειτουργία με την οποία ένας αδένας παράγει ουσίες και είτε τις διοχετεύει στην κυκλοφορία του αίματος (όπως γίνεται με τις ορμόνες) είτε σε κοιλότητες του σώματος του στο εσωτερικό του (όπως γίνεται με το γαστρικό υγρό στο στομάχι) είτε τις αποβάλλει (όπως γίνεται με τον ιδρώτα) 2. (συνεκδ.) η ίδια η ουσία που παράγεται από την παραπάνω διαδικασία ΣΥΝ. έκκριμα 3. ΒΟΤ. η αντίστοιχη λειτουργία των φυτών, που οδηγεί στην παραγωγή ουσίων, όπως το ρετσίνι, το κόμμι ή τα αιθέρια έλαια. — εκκριτικός, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

έκκροτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. κυρ. στη ΦΡ. *έκκροτα σύμφωνα* | *έκκροτοι φθόγγοι* τα κλειστά σύμφωνα (βλ. λ. *κλειστός*).

έκκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} ΓΛΩΣΣ. η αποβολή (σγήση) φωνήεντος κατά τη συνάντηση δύο φωνηέντων μέσα στη φράση, στο τέλος μιας λέξης και στην αρχή μιας άλλης, όπου το ισχυρό φωνήεν εκκρούει (= αποβάλλει) ασθενές < εκ- + *κρίνω*). φωνήεν (το *έδωσε* > το *δῶσε*, από αυτόν > απ' αυτόν) η θέση του εκκρουομένου φωνήεντος δηλώνεται με την απόστροφο } ') το φαινόμενο της έκκρουσης είναι γνωστό και ειδικότερα προσδιορισμένο ως *έκθλιψη* και *αντίστροφη έκθλιψη* ή *αφαίρεση* ΑΝΤ. ολολέξια. — εκκρουστικός, -ή, -ό [αρχ.], εκκρουστικ-ά | -ός επίσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ETYM₂ < αρχ. *εκκρουαίς* < *έκκρουώ* «εκδιώκω, εξοθιάω» < εκ- + *κρούω*. Η γλωσσ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γερμ. Ausstoßen].

έκκρουση φωνήεντος. Κατά τη συνάντηση δύο φωνηέντων μέσα στη φράση (τέλος μιας λέξης - αρχή μιας άλλης, π.χ. *αλλά* + *εγώ*, *το* + *έδωσε*) το πιο ισχυρό από τα δύο εκκρούει, δηλ. αποβάλλει ή, αλλιώς, κάνει να μην προφέρεται το λιγότερο ισχυρό ή αδύνατο φωνήεν και έτσι αποφεύγεται η κακοφωνία που γεννά η προφορά αλληλάλληλων φωνηέντων. Ισχυρό φωνήεν είναι κατεστραχίγιο το α που εκκρούει όλα τα άλλα φωνήεντα: ισχυρό είναι επίσης το ου (u) έναντι του ε και του ι, το ο έναντι του ε και του ι κ.ο.κ. Ανάλογα με τη θέση του εκκρουομένου (σγιωμένου ή εκδιωκομένου) φωνήεντος, μιλάμε για *έκθλιψη* (όταν εκκρούεται το ληκτικό φωνήεν της προηγούμενης από τις δύο λέξεις) και για *αφαίρεση* ή *αντίστροφη έκθλιψη* (όταν εκκρούεται το αρχικό φωνήεν της λέξης που ακολουθεί): *Μ' αγόρασε ταίγαρα και γλυκά και μ' επισκέφθηκε στο νοσοκομείο* (έκθλιψη/έκκρουση του ου (u) από το α και του ε από το ε) - *Τα δῶσε όλα στους φίλους* (αφαίρεση) έκκρουση του ε από το α) - *Τ' άκουσες αυτό προσεκτικά;* (έκθλιψη) έκκρουση του ο από το α) - *Του Ήε ότι θα φύγει* (αφαίρεση) έκκρουση του ε/ι/ από το ου/ω). Λέξεις που υφίστανται κανονικές έκκρουση στη γρήγορη ομιλία είναι οι προσωπικές αντωνυμίες που λήγουν σε φωνήεν και συνεκφέρονται («εγκλιτικώς» με ρήματα, όπως τα: με - μου, σε - σου, το - του - τα και τα άρθρα (το -τα) με ουσιαστικά.

Το ποιο φωνήεν εκκρούει ή εκκρούεται (αποβάλλει το άλλο ή αποβάλλεται το ίδιο) έχει σχέση με τη «σχετική ισχύ» των φωνηέντων, με τα λεγόμενα «ισχυρά» και «αδύνατα» φωνήεντα. Η σχέση αυτή και η κλίμακα που ακολουθεί η σχετική ισχύς των φωνηέντων είναι η εξής: (α) α εκκρούει εοι u (ε = ε/αι - ο = ο/ω i = ι/η/υ/ει/οι - u = ου)

(β)	ο	»	ε	ι	υ
(γ)	υ	»	ε	ι	
(δ)	ι	»	ε		

Ήτοι: (α) το α είναι ισχυρότερο και εκκρούει όλα τα άλλα φωνήεντα: τα *έδωσε* > τα *δῶσε*, το *άκουσε* > τ' *άκουσε*, τα *είπε* > τα *πε*, μου *αγόρασε* > μ' *αγόρασε* (β) Το ο υπερικχύει τον ε και ι: Το *έδωσε* > το *δῶσε*, το *είπε* > το *πε*, μου *όρισε* > μ' *όρισε* (γ) Το υ υπερικχύει τον ε και ι: του *έδωσε* > του *δῶσε*, του *είπε* > του *πε* (δ) Το ι υπερικχύει μόνο του ε: με *είδε* > μ' *είδε*. Γενικά τα ισθίθια φωνήεντα (α, ο, υ) υπερικχύουν των προσθίων (ε, ι), ενώ από τα

πρόσθια φωνήεντα υπερισχύει το ι του ε.

Όταν τα συναντιόμενα μέσα στη φράση φωνήεντα είναι όμοια, συμβατικά θεωρείται ότι έχουμε **έκθλιψη**: από *όλους* > *από όλους*, τα *αγόρασε* > *τ' αγόρασε*, με *έπεισε* > *μ'έπεισε*, του *ουρανού* > *τ' ουρανού*, *λίγα άφησε* > *λίγ' άφησε*, πάντα ανοιχτά > πάντ' ανοιχτά, τα *ακούει* > *τ' ακούει*, *μήτε εγώ* > *μητ' εγώ*, *μήτε εσύ* > *μητ' εσύ*. Αναλογικά προς περιπτώσεις στις οποίες το ληκτικό φωνήεν της λέξης αλλά εκκρούεται κανονικά, επικράτησε να λειτουργεί η έκθλιψη στη λέξη *αλλά*, ασχέτως περιβάλλοντος: *αλλ'εγώ* (αντί *αλλά γ'ώ*, που θα απαιτούσε η σχετική ισχύς των φωνηέντων). Σε σχέση με τον **τόνο** κατά την αφαίρεση, σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες του μονοτονικού, «ένας ρηματικός τύπος που έμεινε άτονος από αφαίρεση δεν ανεβάζει το τονικό σημάδι στην προηγούμενη λέξη»: **το δ'όσε** (όχι τ'όσωσε), **μου 'φέρε** (όχι μου'φέρε), **του 'πε** (όχι του'πέ). Δηλαδή μαζί με το εκκρούόμενο φωνήεν φεύγει και ο τόνος του' δεν μετακινείται στην προηγούμενη συλλαβή. Ας σημειωθεί, εντούτοις, ότι η τονική αυτή ρύθμιση προσκρούει στον νόμο της τρισυλλαβίας της Ελληνικής (που δεν επιτρέπει ο τόνος να ξεπερνάει την γ' συλλαβή ή, αλλιώς, να μην υπάρχει σε μία από τις τρεις ληκτικές συλλαβές), αφήνοντας μια τονική ενότητα από 3 ή 2 συλλαβές (μου 'φέρε, του 'δωσαν, του 'πε, το 'δε, να 'θελε, τα δ'όσε κ.τ.ό.) άτονη.

Συχνά παρατηρείται -ιδίως σε παλαιότερα κείμενα- το λάθος να εκλαμβάνεται η αφαίρεση ή και η έκθλιψη ως συναίρεση (!), με αποτέλεσμα να έχουμε εσφαλμένες γραφές του τύπου: *τάδωσε*, *τούπε* (ή παλαιότερα *τούπε*, ακόμη και *τάλλα* με περιπωμένη, γιατί το α εθεωρείτο μακρό από συναίρεση των δύο α!), *τάδε* κ.λπ. αντί των ορθών τα δ'όσε, **του 'πε**, **τ'άλλα**, του 'δε. Η απόστροφος (') χρησιμοποιείται στην έκκρουση (έκθλιψη ή αφαίρεση) για να δηλώσει τη θέση του φωνηέντος που αποβάλλεται: *το έδωσε* > *το δ'όσε*, με *αγαπούν* > *μ'αγαπούν*, *του είπε* > *του 'πε*.

Αποκοπή λέγεται η έκκρουση του ληκτικού φωνηέντος μιας λέξης όχι μπροστά από φωνήεν, όπως είναι το κανονικό με την έκθλιψη, αλλά μπροστά από σύμφωνο: *φέρε* > **φέρ' το**, *από τους πολλούς* > **απ' τους πολλούς**.

εκκρούω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέκρουσα, εκκρούσθηκα} ΓΛΩΣΣ. αποβάλλω, προκαλώ τη σίγηση φωνηέντος: π.χ. στη φράση «τα δ'όσε» το α του τα εκκρούει το ε του *έδωσε* (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκκρούω*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκκυκλίω (το) {εκκυκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (στο αρχαίο θέατρο) σκηνικό μηχανήμα, ξύλινο τροχοφόρο δάπεδο, πάνω στο οποίο παρουσιάζονταν στη σκηνή τα αποτελέσματα ορισμένων πράξεων, που εθεωρείτο ασεβές να διαδραματίζονται ενόπιον των θεατών (λ.χ. τα πτώματα νεκρών από φωνική πράξη). [ETYM_μτγν. < αρχ. *έκυκλώ* (-έω) < εκ + κυκλώ < κύκλος].

εκκουφαντικός -ή, -ό [1888] αυτός που έχει πολύ δυνατή ένταση (που ξεκουφάει): ~ *θόρυβος* | *μουσική*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ* [ETYM_ < αρχ. *έκκουφώ* (-έω) < «ξεκουφάω» < εκ + -κωφώ < κωφός].

εκλαϊκευτικός -ή, -ό [1888] αυτός που γίνεται με σκοπό να εκλαϊκεύσει (κάτι), να κάνει (κάτι σύνθετο, πολύπλοκο, δυσνόητο κ.λπ.) προσίτο στον απλό λαό: *συγγραφές* < *βιβλίον γύρω από θέματα της σύγχρονης φυσικής* || ~ *μαθήματα φιλοσοφίας*. — εκλαϊκευτικά επίρρ.

εκλαϊκεύω ρ. μετβ. {εκλαϊκέυ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} απλουστεύω, κάνω κάτι πιο απλό, ώστε να γίνεται κατανοητό από τον λαό, προσίτο και αφομοιώσιμο από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο: σε μια *θεορία δημοσίων έργων προσπάθησε να εκλαϊκεύσει σύγχρονες επιστημονικές θεωρίες ΣΥΝ.* απλοποιώ ΑΝΤ. δυσκολεύω. — εκλαϊκεύση (η), εκλαϊκευτής (ο), εκλαϊκεύτρια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, εξατομικεύω. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. popularise].

εκλαίρ (το) → **εκλέρ**

εκλάκτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία το ένα ή τα δύο πόδια τεντώνονται προς τα πίσω από τη θέση της συσπείρωσης. [ETYM < αρχ. *έκλακτίζω* < εκ + λακτίζω].

εκλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέλαβα, εξελήφθην, -ης, -η... μτχ. εκληφθείς, -είσα, -έν} (λόγ.) αντιλαμβάνομαι (κάτι) με ορισμένο τρόπο, συχνά εσφαλμένο: *εξέλαβε τα λόγια του ως έμμεση απειλή* || *φοβάμαι μήπως η προσφορά σου εκληφθεί ως απόπειρα δωροδοκίας!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

εκλαμπρότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (παιλαιότ.) σε προσφωνήσεις υψηλόβαθμων κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων: η ~ *σας*. **εκλαμπροτάτος**, -η, -ο (παιλαιότ.) σε προσφωνήσεις υψηλόβαθμων κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων ΣΥΝ. εξοχότατος. [ETYM_ι Υπερθ. βαθμ. του μτγν. *εκλαμπρος*, μετάφρ. δάνειο από ιταλ. *illustrissimo*].

εκλαμψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} 1. η αναλαμπή, η δέση φωτός που εκπέμπεται αφινιδίως από κάπου ΣΥΝ. ακτι-νοβόληση, λαμπρότητα, μαμπαρυγή· Φρ. *ηλιακή εκλαμψη* καθένια από τους φωτεινούς σχηματισμούς που εμφανίζονται ξαφνικά στον ηλιακό δίσκο και διαρκούν ελάχιστα 2. (μωφ.) η σωστή ή φυσιολογική αντίδραση ή εκδήλωση (κάποιου) που συνήθ. αντιδρά ή συμπεριφέρεται παράξενα, αφύσικα ή πάσχει από κάτι: *μες στην τρέλα του έχει και μερικές ~ λογικής* || (ειρων.) *σήμερα, είχε μια -εξυπνάδας!*

εκλαμψία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική διατάραξη της εγκυμώσεως των γυναικών, που εκδηλώνεται με σπασμούς και κόμα.

[ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. eclampsie].

εκλάπη ρ. → κλέβω
εκλατινίζω ρ. μετβ. [1766] {εκλατινίσα, -τηκα, -μένος} προσδίδω (σε κάτι) λατινικό χαρακτήρα, μορφή κ.λπ. — **εκλατινισμός** (ο) [1894]. [ETYM_ Απόδ. του γαλλ. latiniser < δημόδ. λατ. latinizare].

έκλαμα ρ. → κλαίω

εκλέγειν και εκλέγεσθαι (το) το συνταγματικό δικαίωμα κάθε πολίτη να μπορεί να ψηφίζει στις εκλογές και να μπορεί να εκλέγεται, να θέτει υποψηφιότητα. εκλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέλεξα, εκλέχ-θηκα (καθημ. -τηκα, λόγ. εξε-λέγην, -ης, -η... μτχ. εκλεγείς, -είσα, -έν), εκλεγμένος} 1. αναδεικνύω με την ψηφο μου (κάποιον) ως αντιπρόσωπο μου (σε Κοινοβούλιο, σύλλογο κ.λπ.): τον *εξέλεξαν πρόεδρο του Δικηγορικού Συλλόγου* · 2. (λόγ.) διαλέγω μεταξύ περισσοτέρων: *μπορείτε να εκλέξετε μόνος σας το χρώμα της αρεσκείας σας ΣΥΝ. επιλέγω, διαλέγω*, ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ. μετοχή*.

εκλέγω - επιλέγω - διαλέγω. Το εκλέγω διαφέρει από τα επιλέγω και **διαλέγω** στη συνήθη χρήση (σε λογιότερη υφολογική χρήση μπορεί να χρησιμοποιηθεί όπως αυτά: *Θα εκλέξει μόνη της τον άνδρα τον ονειρών της*). Το *εκλέγω* έχει περιοριστική σημασία - σημαίνει επιλέγω διά ψηφοφορίας αυτούς που θα με αντιπροσωπεύσουν στη Βουλή ή σε άλλα όργανα. Έχει δηλ. επίσημο και θεσμικό περιεχόμενο. Αντίθετα, τα *επιλέγω* και *διαλέγω* δηλώνουν προτίμηση αυτού ή εκείνου (τού προσώπου ή πράγματος) έναντι των άλλων. Από αυτό, το μεν *διαλέγω* χρησιμοποιείται στην καθημερινή γλώσσα, ενώ το *επιλέγω* είναι περισσότερο επίσημο και τυπικό και υποδηλώνει επιλογή που γίνεται κατόπιν προσοχής και, συχνά, κατόπιν προκαθορισμένης διαδικασίας: *Η Επιτροπή θα επιλέξει με διαγωνισμό και συνέντευξη τους καταλληλότερους για αξιωματικούς* - *Διάλεξε ό,τι σ' αρέσει και πάρ' το*.

Ας σημειωθεί ότι και τα τρία ρήματα είναι αρχαία: πρωτοεμφανίζονται στον Ηρόδοτο και σημαίνουν «επιλέγω» μαζί με συναφείς σημασίες, ιδίως του «ταξινόμω». Και αυτό γιατί και τα τρία είναι σύνθετα με το ρ. λέγω, του οποίου η αρχική σημ. είναι «συγκεντρώνω, μαζεύω, ταξινομώ, συγκαταλέγω, επιλέγω», από όπου εξελέχθηκε στη σημ. «μετρώ, απαριθμώ», για να καταλήξει στη γνωστή σημ. του «αναφέρω, διηγούμαι, λέγω». Την αρχική σημ. του λέγω διασώζουν και τα επίσης αρχαία και σύγχρονα **συλ-λέγω** και **κατα-λέγω**.

εκλειγμα (το) {εκλειγίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) 1. (α) φάρμακο το οποίο λειώνει στο στόμα, παστίλια (β) το ματζούνι (βλ.λ.) · 2. το γλειφιτζούρι 3. (μωφ.) οτιδήποτε λεί κανείς καταχρηστικά: η λέξη αυτή *έχει καταντήσει - στο στόμα ορισμένων ερμηνευτών*. [ETYM μτγν. < αρχ. *έκλειγω* (βλ. λ. *γλείφω*)]. **εκλειπτική** (η) ΑΣΤΡΟΝ. ο μέγιστος κύκλος της ουράνιας σφαίρας, που προκύπτει από την τομή της με το επίπεδο της τροχιάς της Γης γύρω από τον Ήλιο.

εκλειπτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την έκλειψη

· 2. αυτός που σχετίζεται με την εκλειπτική.
εκλείπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέλιπα, μτχ. εκλίπων, -ούσα, -όν} (λόγ.) 1. παύω να υφίσταμαι: *εξέλιπαν οι λόγοι διαφωνίας του* || *εξέλιπαν τα ανώτερα ηθικά πρότυπα που θα ενέπνεαν τη νεολαία ΣΥΝ. παρέρχομαι, εξαφανίζομαι* 2. (η μτχ. *εκλίπων, -ούσα*) πρόσωπο που έφυγε από τη ζωή: ο *εκλίπων* ήταν *αξιωματικός άνθρωπος* || η *εκλείπωσα* *μας είχε συχνά συμπαράσταθαι ΣΥΝ. μακαρίτης* | *μακαρίτισσα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

έκλειψη (η) {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} 1. (κυριολ.) η κατάσταση απουσίας, ανυπαρξίας προσώπου, πράγματος ή φαινομένου: η ~ της ηθικής || η ~ των *κλασικών* | *διαχρονικών έργων ΣΥΝ. εξαφάνιση* · 2. ΑΣΤΡΟΝ. το φαινόμενο που παρατηρείται όταν τρία κινούμενα ουράνια σώματα βρεθούν σε ευθεία γραμμή, με αποτέλεσμα το ένα από αυτά να εισέλθει στη σκιά ενός εκ των δύο άλλων και να συσκοτισθεί μερικώς ή ολικώς: ~ του *Ηλίου* (όταν η Σελήνη παρεμβληθεί ανάμεσα σε αυτόν και τη Γη) || ~ της *Σελήνης* (όταν η Σελήνη εισέρχεται στη σκιά της Γης). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλίπης, παρόνυμο*. [ETYM_ < αρχ. *εκλείψης* < *εκλείπω*].

εκλεκτικισμός (ο) [1886] 1. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. καλλιτεχνική τάση που προσπαθεί να συνδυάσει τους ρυθμούς του παρελθόντος (στις πλαστικές τέχνες και στην Αρχιτεκτονική) και που εκδηλώνεται έντονα κυρ. στη δυτική τέχνη του 19ου αι. 2. ΦΙΛΟΣ.-ΘΕΟΛ. η τάση επιλογής από διάφορα συστήματα σκέψης των θεωριών που κρίνονται ορθότερες, χωρίς να υιοθετείται το όλο αρχικό σύστημα στο οποίο ανήκει η κάθε θεωρία ή επιλογή συνοδεύεται από την επιδίωξη να απαρτισθεί μία θεωρία με εσωτερική συνοχή και διαφέρει συνήθως από τον συγκριτισμό, που συμφύρει κατά τρόπο άκριτο ετερόκλητα στοιχεία. — **εκλεκτικ(ικ)-στικός**, -ή, -ό. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eclecticisms].

εκλεκτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που είναι απαιτητικός και προσεκτικός στις επιλογές του, που επιζητεί το καλύτερο δυνατόν: *είναι ιδιαίτερα ~ στις σχέσεις του με το άλλο φύλο*· Φρ. **εκλεκτική συγγένεια** η ύπαρξη κοινών στοιχείων ανάμεσα σε πρόσωπα, που οφείλεται στην καλλιέργεια τους ή στις προτιμήσεις τους: *υπήρχε μια ~ ανάμεσα στους δύο ποιητές* 2. **εκλεκτικός** (ο), **εκλεκτική** (η) ο οπαδός της θεωρίας του εκλεκτικισμού (βλ.λ.). — εκλεκτικότητα (η) [1886].

εκλέκτορας (ο) [1792] {εκλεκτόρων} 1. πρόσωπο που έχει επιφορτιστεί με το καθήκον της εκλογής (προσώπου ή ανώτερης αρχής): *το νομοσχέδιο προσδιορίζει επακριβώς την ταυτότητα και τον αριθμό εκλεκτόρων των πρυτανικών αρχών* || *αυτός ο υποψήφιος συγκε-*

ντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό εκλεκτόρων στη διεκδίκηση της προεδρίας του κόμματος του 2. αυτός που έχει την ευθύνη επιλογής κάποιων: ο ~ της εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου (που επιλέγει τους παίκτες). — εκλεκτορικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *électeur*].

εκλεκτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει ξεχωριστή ποιότητα, αξία και φήμη: ο δημοσιογράφος είχε καλέσει στην εκπομπή του ~ συνομιλητής ΣΥΝ. διαλεκτός, διακεκριμένος, ξεχωριστός 2. **εκλεκτός** (ο), **εκλεκτή** (η) πρόσωπο που τον έχει διαλέξει κανείς ανάμεσα σε πολλούς: ο ~ της καρδιάς μου (ο αγαπημένος, το ταίρι μου) 3. (εκφραστ.) αυτός που έχει προικιστεί με κάτι εξαιρετικό, που τον έχει επιλέξει κάποια ανώτερη δύναμη: οι Εβραίοι πιστεύουν ότι είναι ο ~ λαός του Θεού. [ETYM₂ αρχ. < εκλέγω].

εκλέξιμος, -η, -ο [1871] 1. αυτός που μπορεί λόγω ηλικίας, ικανοτήτων ή άλλων νομικών προϋποθέσεων να εκλεγεί σε αξίωμα ΣΥΝ. εκλογίσιμος 2. αντί του επιλέξιμος (βλ. λ.). — εκλεξιμότητα (η) [1874].

εκλεπτύνω ρ. μετβ. [μγν.] {εκλεπτύ-να, -νήκα, -μένος} 1. (για υλικά σώματα) εξομαλύνω την επιφάνειά ή ελαττώνω το πάχος· 2. κάνω (κάτι) πιο ευγενικό, πιο αβρό και πολιτισμένο: με τον καιρό οι τρόποι τους εκλεπτύνθηκαν και η συμπεριφορά τους ημέρευε ΣΥΝ. εξευγενίζω. — εκλεπτύνση (η) [μγν.].

εκλεπτυσμένος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από αβρότητα, λεπτότητα, ευγένεια: ~ τρόποι | συμπεριφορά | ύφος.

εκλέρ (το) (συνήθ. ορθ. *εκλαίρ*) {άκλ.} επίμηκες γλύκισμα από μαλακή ζύμη με γέμιση σοκολάτας ή κρέμας και επικάλυψη γλάσος σοκολάτας στην πάνω πλευρά του. — (υποκ.) εκλεράκι (το). [ETYM₂ < γαλλ. *éclair* < ρ. *éclairer* «φορτίζω»].

εκλιπαρώ ρ. μετβ. {εκλιπαρέ... | εκλιπαρήσα | παρακαλώ ικετευτικά: εκλιπαρούσε να τον βοηθήσουν, αλλά όλοι αδιαφορούσαν ΣΥΝ. ικετεύω. — εκλιπαρήση (η) [μγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρακαλώ.

[ETYM₂ < μγν. *εκλιπαρό (-εω)* < εκ- + λιπαρό «επιμένο, παρακαλώ θερμό», που συνδ. με το ρ. λιπ-τω «επιθυμώ», αβεβ. ετιμω, ίσως συνδ. με λιθ. *λιερνί* «προστάζω». Η σύνδεση με το επιθ. *λιπαρός* προσκρούει στο βραχύ -ι- του επιθ. (εν σχέσει με το ρ. λιπαρώ)].

εκλιπών, -ούσα, -όν + εκλείπω

εκλογέας (ο/η) [1831] {(θηλ. εκλογ-έως) | -είς, -έων} πολίτης που έχει δικαίωμα ψήφου για την εκλογή και την ανάδειξη εθνικών αντιπροσώπων και είναι εγγεγραμμένος στους εκλογικούς καταλόγους ΣΥΝ. ψηφοφόρος. [ETYM₂ < αρχ. *εκλογέας* «φοροσυλλέκτης» < εκλέγω. Το σημερινό προέρχεται απευθείας από το ουσ. *εκλογή* | -ές].

εκλογή (η) 1. το να επιλέγει κανείς (κάτι/κάποιον): η ~ τού καλύτερου || *δύσκολη* ~ ΣΥΝ. επιλογή, προτίμηση· 2. η ανάδειξη προσώπου σε ορισμένο αξίωμα διά ψηφοφορίας: επικείται η ~ προέδρου της Δημοκρατίας || *άμεση* | *έμμεση* ~ || ~ *διά βοής* 3. (ειδνκός.) **εκλογές** (οι) η καθολική ψηφοφορία για την ανάδειξη των μελών σωμάτων, συλλόγου, της εθνικής αντιπροσωπίας κ.λπ.: *εθνικές* | *βουλευτικές* | *μαθητικές* | *νομαρχιακές* | *δημοτικές* | *τοπικές* | *τμηματικές* | *φοιτητικές* | *προεδρικές* | *πρόσρες* ~ || ~ *βίαια και νοθεία* | *κερδίω* | *χάνω τις* - ΦΡ. (α) *κατεβαίνω* | *κατέρχομαι στις εκλογές* συμμετέχω ως υποψήφιος σε εκλογική αναμέτρηση (β) *παίρνω τις εκλογές* νικώ σε εκλογική αναμέτρηση, βγαίνω πρώτος: *το κόμμα του πήρε τις εκλογές με σημαντική διαφορά από το δεύτερο κόμμα* 4. ΦΙΛΟΛ. η ανθολογία: «*Εκλογές από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*» (τίτλος συλλογής δημοτ. τραγουδιών από τον Ν.Γ. Πολίτη). ΣΧΟΛΙΟ λ. ανθολογία. [ETYM₂ αρχ. < εκλέγω].

εκλογίκευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. ΨΥΧΟΛ. η παρορσίαση και ερμηνεία (ενός φαινομένου ενίοτε θεωρουμένου ως εξολογικού) μέσα στο πλαίσιο της ανθρώπινης λογικής (γενικότερ.) μηχανισμός άμυνας με τον οποίο το άτομο προσπαθεί να δικαιολογήσει μια στάση, συμπεριφορά, πράξη του με λογικά επιχειρήματα, όταν τα κίνητρα του δεν είναι φανερά ή δεν γίνονται κατανοητά ή θέλει να αποκρύψει από τους άλλους τα πραγματικά του κίνητρα 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η υπαγωγή (θεολογικών ή μεταφυσικών ερμηνειών των κοινωνικών φαινομένων σε ερμηνείες επιστημονικά, ορθολογικά τεκμηριωμένες): η ~ στη *θηρσεία* εκφράζεται με την *εξάλειψη κάθε μαγικού στοιχείου*. — εκλογικευό ρ. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. rationalisation], εκλογικός, -ή, -ό [1840] 1. αυτός που σχετίζεται με τις εκλογές ή τον εκλογέα: ~ *περιφέρεια* | *βιβλιάριο* | *δικαίωμα* | *κατάλογος* | *σώμα* | *αντιπρόσωπος* | *αναμέτρηση* | *συνδυασμός* | *αποτελεσμα* 2. (α) **εκλο-γικό σύστημα** το σύστημα υπολογισμού των εκπροσώπων από την καταμέτρηση ψήφων στις εκλογές (αναλογικό, πλειοψηφικό κ.λπ.) (β) **εκλογικός νόμος** ο εκάστοτε νόμος που ορίζει το εκλογικό σύστημα που ισχύει στις εκλογές, **εκλόγιμος**, -η, -ο [1831] αυτός που μπορεί να εκλεγεί ΣΥΝ. εκλέξιμος. — εκλογιμότητα (η) [1840]. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *éligible*]. **εκλογοδικείο** (το) το δικαστήριο που εκδικάζει ενστάσεις για τη νομιμότητα εκλογικών αποτελεσμάτων, εκλογολογία (η) {εκλογολογώ} η συζήτηση γύρω από τις εκλογές: η ~ *είχε αρχίσει πολύ πριν από την προκήρυξη των εκλογών*. — εκλο-γολογικός, -ή, -ό, εκλογολόγος (ο/η) ο ειδικός αναλυτής που μελετά και αναλύει τις εκλογές, **εκλογομαγείρας** (ο) {εκλογομαγειρών} (κακός.) πρόσωπο που μηχανεύεται τρόπους αλλοίωσης του εκλογικού αποτελέσματος προς όφελος του κόμματος του μέσω κατάλληλων ρυθμίσεων του εκλογικού νόμου. — εκλογομαγειρέμα (το), εκλογομαγειρεία (το) (κακός.) 1. ο τόπος στον οποίο λαμβάνουν

χώρα μεθοδεύσεις για νόθευση της ψήφου του λαού 2. το σύνολο των προσώπων που μεθοδεύουν τη νόθευση της ψήφου του λαού.

έκλωση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η αποδέσμευση από κάτι (συνήθ. από ηθικές δεσμεύσεις), η (ηθική) χαλάρωση, και εκτροπή ΦΡ. *έκλωση ηθών* η χαλάρωση των ηθών, ο ηθικός εκπισμός ΣΥΝ. εξαχρέωση, ανηθικότητα, ακολασία 2. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (για ενέργεια) η αποδέσμευση και διάχυση στο περιβάλλον: ~ *θερμότητας* | *ραδιενέργειας* < **γ* | *χημικών ουσιών* ΣΥΝ. απελευθέρωση, διάχυση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*. [ETYM < αρχ. *έκλωσις* «απελευθέρωση - χαλάρωση» < *εκλώω*].

έκλωτος, -η, -ο αυτός που δεν σέβεται τους ηθικούς κανόνες και δεν χαλιναγωγεί τα πάθη του, ανήθικος: ~ *νέος* | *βίος* ΣΥΝ. ανήθικος, ακόλαστος, διεφθαρμένος. [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «ελαφρός - χαλαρός» < *εκλώω*].

εκλύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκλύθηκα (λόγ. μετβ. εκλυθείς, -είσα, -έν)} 1. απελευθερώω (κάποιον) από δεσμό, κάποιον/κάτι χαλαρό 2. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (για ενέργεια) αποδεσμεύω και διαχέω στο περιβάλλον: ~ *ραδιενέργεια*.

εκμαγείω (το) το κοίλο αποτύπωμα, μέσα στο οποίο στερεοποιείται και μορφοποιείται παχύρρευστο υλικό (κερί, γύψος, πηλός κ.λπ.) ΣΥΝ. καλούπι, μήτρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα*.

[ETYM < αρχ. *εκμαγειών* < *εκάμασσω* | -τω «σφογγίζω, αποτυπώνω» < εκ- + *μάσσω* «μαλάσσω, πιέζω», βλ. κ. *μάζα*].

εκμαγείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδικασία παραγωγής εκμαγείου.

εκμάθηση (η) [μγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η ολοκληρωμένη μάθηση, η τέλεια γνώση: η ~ *της Γερμανικής απαιτεί κόπο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάκτηση*.

εκμαιεύω ρ. μετβ. {εκμαιεύ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) προσπαθώ με έμμοστο τρόπο να αποσπάσω (ομολογία, δήλωση, πληροφορία κ.λπ.), προσπαθώ με διάφορες ερωτήσεις να κάνω (κάποιον) να πει (κάτι το οποίο δεν θέλει να μαθευτεί ή δεν το έχει συνειδητοποιήσει): ο δημοσιογράφος προσπαθούσε να εκμαιεύσει από τον υπουργό κάποια είδηση. — εκμαιεύση (η). [ETYM₂ < μγν. *εκμαιεύομαι* < εκ- + *μαίνωμαι* < *μαία* (βλ. λ.)].

εκμανθάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέμαθα (να/θα εκμάθω)} μαθαίνω κάτι καλά, ολοκληρωμένα: *δυσκολεύτηκα να εκμάθω Ελληνικά*.

εκμανάλισω ρ. μετβ. {εκμανάλισ-α, -ηκα, -μένος} παρασύρω στη διαφορά: ο όφρις εκμανάλισε την Εύα ΣΥΝ. διαφθείρω. — **εκμανάλισμός** (ο) [1880]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*. [ETYM₂ < εκ- + *μανάλισω* (βλ. λ.)].

εκμαναλιστής (ο) [1888], **εκμαναλιστρια** (η) [1887] {εκμαναλιστρίν} (κακός.) πρόσωπο που παρασύρει στην πορνεία και σε κάθε μορφή διαφθορά: το *ανήλικο κορίτσι έγινε αντικείμενο σκληρής εκμετάλλευσης από αδόξαστο* ~ ΣΥΝ. προαγωγός, μαστροπός, διαφθορέας.

εκμέκ (το) {άκλ.} στρογγυλό παντεσπάνι με κρέμα από πάνω: ~ *παγωτό* | *κανταΐρι*. [ETYM₂ < τουρκ. *ekmek* (kadayifı) < *ekmek* «ψωμί»].

εκμεταλλεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [1867] {εκμεταλλεύ-θηκα (καθήμε, -ηκα), -μένος} 1. χρησιμοποιώ (κάτι) προς όφελός μου: ~ *δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο μου* || ~ *μια ευκαιρία* | *τη γοητεία μου* || ~ *κοιτάσματα* | *χρυσορυχεία* | *μεταλλεία* || ~ *τουριστικά μια περιοχή* 2. (κακός.) χρησιμοποιώ (κάποιον/κάτι) προς όφελός μου (με αθέμιτο τρόπο): *εκμεταλλεύομαι την ανάγκη τους για δουλειά και τους υποχρέωνε σε επιπλέον εργασία* || *εκμεταλλεύθηκε την άγνοια τους και τους πούλησε πλαστούς πίνακες για αυθεντικούς* || *με βρήκε στην ανάγκη και με εκμεταλλεύθηκε* 3. καταχράμαι: ~ *την ανεκτικότητα κάποιου* | *την καλοσύνη του* | *την αδυναμία που μου έχει*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM₂ < μγν. *εκμεταλλεύω* «εξορύσσω μετάλλευμα» < εκ- + *μεταλλεύω* < *μέταλλον*. Η μετβ. σημ. είναι νεότερη].

εκμεταλλεύομαι - αξιοποιώ. Η διαφορά στη σημασία των δύο λέξεων είναι ότι το μεν αξιοποιώ έχει θετικό περιεχόμενο, ενώ το εκμεταλλεύομαι και αρνητικό. Το εκμεταλλεύομαι υποδηλώνει όφελος με ιδιότητα και πλησιάζει στη σημ. του καρπούμαι | καρπώνομαι και του καπηλεύομαι: *Εκμεταλλεύεται τους υπαλλήλους του - Εκμεταλλεύεται την καλοσύνη μας - Εκμεταλλεύεται τη θέση του για να πλουτίσει κ.τ.δ.* Ωστόσο, στην οικονομική και τη νομική επιστήμη χρησιμοποιείται με ουδέτερη σημασία: *Εκμεταλλούνται το κοιτάσμα χρυσού - Εκμεταλλεύεται το κατάστημα, το οικοπέδο, την αποθήκη κ.λπ.* Αντίθετα, το αξιοποιώ δηλώνει ανιδιοτελή ωφέλεια προερχόμενη από την καλή χρήση προσφερόμενων δυνατοτήτων: *Αξιοποιεί όλους τους εμπειρους συνεργάτες του (αντίθετο το: «Εκμεταλλεύεται όλους τους εμπειρους...») - Αξιοποιήσε το έμψυχο δυναμικό της εταιρείας και όλους τους υπάρχοντες πόρους (διαφέρει σημασιολογικά το: «Εκμεταλλεύεται το έμψυχο δυναμικό...») - Να τον αξιοποιείς χωρίς να τον εκμεταλλεύσεις - Αξιοποιεί τις ευκαιρίες - δεν τις εκμεταλλεύεται.*

εκμετάλλευση (η) [1858] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} 1. η χρησιμοποίηση προς όφελος (κάποιου): η ~ *των πλουτοπαραγωγικών πηγών της χώρας* | *καταστήματος* | *οικοπέδου* | *κτιρήματος* || η ~ *των φυσικών πόρων* *ενός αθλητή για καλύτερες επιδόσεις* || (κ. τον πληθ.) *γεωργικές* | *βιοτεχνικές* ~ 2. (κακός.) (α) η χρησιμοποίηση (κάποιου) για προσωπικό όφελος (συνήθ. με τρόπο αθέμιτο): η ~ *ανθρώπου από άνθρακα* || η *εξαθλίωση χωρών του Τρίτου Κόσμου συντηρεί τη σπαγή ~ τον πληθυσμόν τους από κερδοσκοπικούς μηχανισμούς* (β) ΝΟΜ. **εκμετάλλευση πόρνης** βλ. λ. *πόρνη* 3. η κατάχρηση: η ~ *της καλοσύνης* | *της αφέλειας* | *της εμπιστοσύνης κάποιου* 4. ΟΙΚΟΝ. η ιδιοποίη-

ση μέρους του προϊόντος του εργατή από άλλους· (ειδικότ. στον μαρξισμό) η ιδιοποίηση από μια κοινωνική τάξη του πλεονάσματος που παράγεται από άλλη κοινωνική τάξη· η ~ τής *εργατικής τάξης από τους καπιταλιστές* || η ~ τής *εργατικής δύναμης ανήλικων*.

εκμεταλλεύσιμος, -η, -ο [1891] αυτός που είναι δυνατόν να αποτελέσει αντικείμενο εκμετάλλευσης· ~ *πρώτες ύλες* | *ευκαιρίες/ δυνατότητες*.

εκμεταλλευτής (ο) [1879], **εκμεταλλεύτρια** (η) [1894] {εκμεταλ-λειτουργιών} **1.** πρόσωπο που χρησιμοποιεί κερδοφόρες πηγές προς όφελος του· ~ *επιχείρησης* | *κοιτάγματος* | *οικοπέδου* 2. (κακός.) πρόσωπο που χρησιμοποιεί τους άλλους με αθέμιτο τρόπο για προσωπικό του όφ'λος· *είναι ένας στυγνός* ~.

εκμεταλλευτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την εκμετάλλευση· ~ *μηχανισμοί* | *μεταχείριση* | *πολιτική*.

ΕΚΜΕΤΡΩ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκμετρείς... | εξεμέτρηση} (λόγ.) στη **Φρ.** **εξεμέτρηση** το **ζην** | **τον βιον** πέθανε. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

εκμηδενίζω ρ. μετβ. [1829] {εκμηδένισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** οδηγώ στο μηδέν, εξαφανίζω· *το νέο σύστημα εκμηδενίζει τον κίνδυνο κλοπής* || *μια μέθοδος που εκμηδενίζει τις πιθανότητες λάθους* 2. (μτφ.) καθιστώ (κάποιον/κάτι) εντελώς ανίσχυρο, συχνά ταπεινώνοντας τον· *δεν τον νίκησε απλώς, τον εκμηδένισε* || *στόχος τους ήταν να εκμηδενίσουν τον αντίπαλο τους, να τον αθήσουν από τον πολιτικό χάρτη*. — εκμηδένιση (η) [1871] κ. εκμηδενισμός (ο) [1871]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. annihiler].

εκμηδενίζω - μηδενίζω, εκμηδενισμός | εκμηδένιση - μηδενισμός - **μηδένιση**. Το εκμηδενίζω είναι νεότερη λ. (1829), σημαίνει «οδηγώ στο μηδέν, εξαφανίζω» και αποτελεί απόδοση αντίστοιχων ξένων λέξεων (αγγλ. annihilate, γαλλ. annihiler < εκκλήση λατ. an-nihilare < ad «προς» + nihil «μηδέν»). Το μηδενίζω, νεότερη επίσης λ., σημαίνει κυρίως «βαθμολογώ με μηδέν» - «τοποθετώ (έναν μετρητή) στο μηδέν». Τα εκμηδενισμός και **εκμηδένιση** σημαίνουν ότι το *εκμηδενίζω*, ενώ το *μηδένιση* σημαίνει ότι το *μηδενίζω*. Ο όρος **μηδενισμός** (μηδενιστής) είναι φιλοσοφικός όρος, απόδοση του ξεν. nihilismus (γαλλ. nihilisme), και σημαίνει «την άρνηση των πάντων (αξιών, προσώπων, θεσμών κ.λπ.)». Στην Ελληνική πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον διάσκαλο του Γένους Βενιαμίν Λεσβίο (1759-1824), ο οποίος και απέδωσε τον όρο, ενώ το *μηδενιστής* αποδίδεται στον Εμμ. Ροϊδη που μετέφρασε έτσι το γαλλ. nihiliste.

εκμηδενιστικός, -ή, -ό [1845] αυτός που οδηγεί στην εκμηδένιση.

εκμηχάνιση (η) [-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.] η εισαγωγή μηχανικού εξοπλισμού στην παραγωγική διαδικασία (εργοστάσια, βιοτ'χνίες κ.λπ.)· ~ *τής παραγωγής*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mechanisation].

εκμισθώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκμισθό-σα, -θηκα, -μένος} παραχωρώ έναντι μισθώματος, βάζω σε ενοίκιο· ~ *ακίνητο* | *διαμέρισμα* ΣΥΝ. νοικιάζω. — **εκμισθώση** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

εκμισθωτής (ο) [1843], εκμισθώτρια (η) {εκμισθωτριών} **1.** πρόσωπο που παρέχει τη χρήση έναντι μισθώματος· ιδιοκτήτης ενοικιαζόμενου ακινήτου· *κατέβαλε τη νόμιμη εγγύηση στον* - ΑΝΤ. ενοικιαστής, μισθωτής 2. (στη μισθωτή εργασία) ο εργαζόμενος (ο οποίος παρέχει έναντι αντάλλαγματος την εργασία του). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

εκμοντερνίζω ρ. μετβ. {εκμοντερνισ-α, -τηκα, -μένος} προσδίδω (σε κάτι) μοντέρνο, σύγχρονο χαρακτήρα· ~ *το ντύσιμο μου* | *τη ζωή μου* | *το σπίτι μου* ΣΥΝ. εκσυγχρονίζω. — **εκμοντερνισμός** (ο), εκμο-ντερνιστικός, -ή, -ό. [ETYM Νόθο συνθ., απόδ. του γαλλ. moderniser].

εκμυζώ ρ. μετβ. {εκμυζά-ς... | εκμυζή-ησα -όμαι, -άται...,-ήθηκα, -ημέ-νος} (λόγ.) **1.** βυζαίνω 2. (μτφ.) αποσπώ χρήματα ή οφέλη εκβιάζοντας, εξαπατώντας ή εκμεταλλευόμενος την αδυναμία και την αφέλεια του άλλου· η *σωρεία των υπεράριθμων διορισμένων υπαλλήλων εκμυζά τον προϋπολογισμό των* Α.Ε.Κ.Ο. ΣΥΝ. (λαϊκ) απομυζώ, αρμέγω. — **εκμυζήση** (η) [μτγν.], εκμυζητικός, -ή, -ό [1867]. [ETYM < αρχ. εκμυζώ (-άω) < εκ- + μυζώ (βλ. κ. απομυζώ)].

εκμυστηρεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {εκμυστηρεύ-θηκα (καθμ. -τηκα), -μένος} αναφέρω (κάτι κρυφό) σε έμπιστο πρόσωπο· *της εκμυστη-ρεύθηκε τα προβλήματα που είχε με τον άντρα της* ΣΥΝ. εμπιστεύομαι, εξομολογούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

εκμυστηρέωση (η) [1849] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εμπιστευτική αναφορά (μυστικού, προσωπικών στοιχείων σε κάποιον)· *όταν πια είχαν γνωρίσει καλά, άρχισαν τις εκμυστηρέσεις* || η ~ *περιστατικών της ιδιοτικής μας ζωής σε κάποιον προποθέτει ομοιβαία εμπιστοσύνη*. — εκμυστηρευτικός, -ή, -ό [1888], **εκμυστηρευ-τικός** -ά /-ώς [1890] επίρρ.

εκναυλώνω ρ. μετβ. {εκναύλω-σα, -θηκα, -μένος} εκμισθώνω πλοίο. — εκναύλωση (η).

εκναυλωτής (ο), εκναυλώτρια (η) {εκναυλωτριών} πρόσωπο που εκμισθώνει πλοίο· *ο ~ του πλοίου ζήτησε αποζημίωση από τους ναυλωτές* || Οκ. ως επίθ. εκναυλωτή εταιρεία.

εκνευρίζω ρ. μετβ. {εκνευρίσ-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ νεύρα σε (κάποιον), τον κάνω να αρχίζει να θυμώνει, να χάνει την ψυχραιμία του· *προσπαθούσε να με εκνευρίσει με ειρωνικά σχόλια* ΣΥΝ. εξερε-θίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω*. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «απονευράνω, εξασθενίζω», < εκ- + -νευρί-ω < νεύρον. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. énerver].

εκνευρισμός (ο) [μεν.] η κατάσταση στην οποία αρχίζει κανείς να

χάνει την υπομονή, την ψυχραιμία και την αυτοκυριαρχία του και η οποία εκδηλώνεται με έντονη ανησυχία, νευρικές κινήσεις κ.ά.

εκνευριστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί ψυχολογική ένταση, απόλεια της ψυχραιμίας κ.λπ.· - *παρατηρήσεις* | *ψιλόδοξο* ΣΥΝ. 'νοηλικός. — εκνευριστικά επίρρ.

έκνομος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν είναι σύμφωνος με τον νόμο· ~ *ενέργεια* ΣΥΝ. παράνομος ΑΝΤ. σύννομος, νόμιμος. — **έκνομος** [αρχ.] επίρρ.

Ε.Κ.Ο. (τα) Ελληνικά Καόσιμα - Ορυκτέλεια.

Ε.Κ.Ο.Ν. (η) Ελληνική Κομμουνιστική Οργάνωση Νεολαίας.

έκοντος επίρρ. (λόγ.) εθελουσίως, χωρίς χρήση βίας· ~ *αποφάσισε να θυσιαστεί για τις ιδέες* του ΣΥΝ. εκουσίως, οικεία βουλήσει, αυτοβούλως, αυτοπροαίρετως, θεληματικά ΑΝΤ. ακόντως. [ETYM < αρχ. *έκόντος*, επίρρ. του αρχ. *εκών* (βλ. λ.)].

ΕCU (το) → εκιού

Εκουαδór (το) → Ισημερινός²
εκουαλιζέρ (το) {άκλ.} αγγλ. *εξισωτής*- ηλεκτρονικό μηχάνημα που βρίσκεται σε σύστημα παραγωγής, μετάδοσης ή εγγραφής ήχου (π.χ. σε στερεοφωνικό συγκρότημα, σε ραδιόφωνο), το οποίο έχει σχεδιαστεί έτσι, ώστε να ελαττώνει την παραμόρφωση του ήχου εξισώνοντας την ένταση στο σήμα σε όλο το φάσμα της συγκεκριμένης ζώνης συχνότητας. [ETYM < αγγλ. equaliser < equalise «εξισώνω» < equal «ίσος»].

εκούσιος, -α, -ο αυτός που γίνεται με τη θέληση του ενεργούντος, που δεν είναι προϊόν εξωτερικής επιβολής· ~ *θυσία στον βωμό της ελευθερίας της πατρίδας* || *το πάθος του Χριστού ήταν* ~ ΣΥΝ. ηθελούμενος, σκόπιμος, θεληματικός ΑΝΤ. ακούσιος. — εκούσια [αρχ.] επίρρ. [ETYM < αρχ. *εκούσιος* < *έκόντ-ιος < *εκών*, *έκόντος* (βλ. λ.)].

Ε.Κ.Ο.Φ. (η) **1.** (παλαιότ.) Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών **2.** Ελληνική Κολυμβητική Ομοσπονδία Φιλάθλων.

ΕΚΟΦΙΝ (το) (ECOFIN) το Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών και Εθνικής Οικονομίας της Ε.Ε.

εκοφίτης (ο) {εκοφιτών} (παλαιότ.) μέλος της Ε.Κ.Ο.Φ. (βλ. λ., σημ. **1.**) — εκοφίτικος, -η, -ο.

Ε.Κ.Π. **1.** (το) Ελάχιστο Κοινό Πολλαπλάσιο **2.** (η) Επιτροπή Κρατικών Προμηθειών.

Ε.Κ.Π.Α. (το) Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

έκπαγλος, -η, -ο (λόγ.) εκθαμβωτικός· *κόρη εκπάγλου καλλονής* || ~ *φως*·

[ETYM₁ αρχ. < *εκ-πλεγ-λος (με ανομοίωση) < εκπλήσσω, πβ. απρφ. παθ. απρ. β' *εκ-πλεγ-ήναι*].

εκπαιδευση (η) [1825] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική διαδικασία μετάδοσης γνώσεων και ανάπτυξης δεξιοτήτων σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο· *άρτια* | *ελλιπής* | ~ *νεοσύλλεκτων* | *τού προσωπικού* | *των κανονόρρων υπαλλήλων μιας επιχείρησης στην πληροφορική* 2. (α) ο θεσμός που αποσκοπεί στη συστηματική διδασκαλία μαθητών και σπουδαστών, στην ανάπτυξη των πνευματικών, σωματικών και ηθικών ικανοτήτων του ανθρώπου μέσα από ειδικά ιδρύματα (σχολεία) και συγκεκριμένες μεθόδους· ο θεσμός στον οποίο υπάγονται κάθε είδους εκπαιδευτικά ιδρύματα· δημόσια | *ιδιωτική* | *στοιχειώδης* | *τεχνική* | *επαγγελματική* | *βασική* ~ || *κατώτερη ή πρωτοβάθμια* ~ (δημοτικό) || *μέση ή δευτεροβάθμια* ~ (γυμνάσιο-λύκειο) || *ανώτερη* ~ (Τ.Ε.Ι.) || *ανώτατη* ~ || *εξ αποστάσεως* ~ || *ηλεκτρονική* *εξ αποστάσεως* - (αγγλ. e-learning, βλ. λ. *ηλεκπαί-δευση*) (β) **αντισταθμιστική εκπαίδευση** σειρά εκπαιδευτικών προγραμμάτων που συμπληρώνουν ή αντικαθιστούν τα κανονικά σχολικά προγράμματα με σκοπό να αντισταθμίσουν, δηλ. να άρουν, τους αρνητικούς παράγοντες που επιβαρύνουν χρηματικούς μαθητές από κοινωνικά, μαθησιακές ή άλλες μορφές υστέρησης ή ανισότητας 3. (γενικά) η διαδικασία με την οποία κάποιος μαθαίνει κάτι· ~ *σκόλων* (άσκηση) || η ~ *ενός υπολογιστικού προγράμματος να αναγνωρίζει ορισμένα λάθη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.

εκπαιδευσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι δυνατόν να εκπαιδευτεί **2.** **εκπαιδευσιμος** (ο), **εκπαιδευσιμη** (η) {εκπαιδευσιμ-ου | -ων, -ους} διανοητικός καθυστερημένο άτομο, που έχει την ικανότητα, έπειτα από ειδική εκπαίδευση, να ενταχθεί μερικώς στην παραγωγική διαδικασία (πβ. λ. *ασκήσιμος*). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. educable].

εκπαιδευτήριο (το) [1833] {εκπαιδευτηρι-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο παρέχεται εκπαίδευση ΣΥΝ. σχολείο.

εκπαιδευτής (ο) [1865], **εκπαιδευτρια** (η) {εκπαιδευτριών} πρόσωπο που μορφώνει ή εκγυμνάζει σε συγκεκριμένο αντικείμενο· *για τα πυροβόλα* ~ *ήταν ένας ανθρωπολογός* || - *σκόλων* | *υπομηφίων οδηγών* | *στρατιωτών*.

εκπαιδευτικός, -ή, -ό [1837] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκπαίδευση ή τους εκπαιδευτικούς (δασκάλους και καθηγητές)· ~ *θεσμός* | *λειτουργίες* | *σύστημα* | *ιδιότητα* | *αιτήματα* | *αναγέννηση* | *βαθμίδα* | *ίδρυμα* **2. εκπαιδευτικός** (ο/η) πρόσωπο που διδάσκει στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κυρ. ο δάσκαλος.

εκπαιδευω ρ. μετβ. {εκπαιδευ-σα, -θηκα (καθμ. -τηκα), -μένος} **1.** διδάσκω συστηματικά, μεταδίδω (σε κάποιον) γνώσεις ή αναπτύσσω δεξιότητες σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο· *αναρωπιέται αν τα σημερινά πανεπιστήμια εκπαιδεύουν επιστήμονες ή επαγγελματίες* || *δεν έχουν εκπαιδευθεί στις νέες τεχνολογίες* 2. (ειδικότ.) ασκώ συστηματικά (κάποιον) σε συγκεκριμένο αντικείμενο· *εκπαιδευμένο προσωπικό* | *πλήρωμα* || ~ *νεοσύλλεκτους* | *τους άνδρες του λόχου στις μάχες σώμα με σώμα* || ~ *σκόλους στην ανίχνευση ναρκωτικών* || *εκπαιδευμένες φώκιες του τσίρκου*. [ETYM αρχ. < εκ- + παιδευώ (βλ. λ.)].

έκταλα επίρρ. (αρχαιοπρ.-σπάν.) από πολύ παλιά: ήταν ~ έμπιστο του άτομο ΣΥΝ. παλαιόθεν. [ΕΤΥΜ. μτγν. < φρ. εκ πάλα, βλ. κ. παλαιός].
εκπαρθένωση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** (κυριολ.) το ριζίμο (κάποιου) από το παρθένιο στο έδαφος **2.** (μτφ.-εκφραστ.) η εκδίοξη (κάποιου) από θέση | αξίωμα: η ~ του υπουργού προκαλεί εύλογες απορίες ΣΥΝ. αποπέμνη. — εκπαρθένωση (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. défenestration].

εκπαρθένω ρ. μετβ. {εκπαρθένω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) διαρρηγνώ με συνουσία τον παρθενικό υμένα γυναικας ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξε-παρθενεύω, διακορεύω. — εκπαρθένωση (η). [ΕΤΥΜ. μτγν. < εκ- + παρθενεύω < παρθένος].

εκπατρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1824] {εκπατρίσθ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} φεύγω ή εκδιώκομαι από την πατρίδα μου: με την αλλαγή της πολιτικής καταστάσεως εκπατρίστηκαν αρκετοί αντιφρονούντες ΑΝΤ. επαναπατρίζομαι. — εκπατρίσμός (ο) [1831]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

Ε.Κ.Π.Ε. (το) Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφοριών για Επιχειρήσεις.
εκπέμω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπεμψα (λόγ. μτφ. εκπεμφθείς, -είσα, -έν)} ♦ (μετβ.) **1.** διαγιώ προς τα έξω: - θερμότητα | ακτινοβολία | λάμψη || - ρύπος | καυσάερα || ~ ρύπος | καυσάερα || (μτφ.) ακτινοσ ο άνθρωπος εκπέμπει μια ασυνήθιστη γοητεία **2.** μεταδίδω (ήχο και εικόνα) μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: τα προγράμματα που εκπέμπει η τηλεόραση- ΦΡ. **εκπέμω σήμα κινδύνου** (η) ζητώ βοήθεια μέσω ασυρμάτου: το πλοίο, πριν βυθιστεί, εξέπεμψε σήμα κινδύνου (β) προειδοποιώ για ενδεχόμενο κίνδυνο ή για τη διαμόρφωση μιας αρνητικής κατάστασης: οι διανοούμενοι εξέπεμψαν σήμα κινδύνου για τις διαστάσεις που λαμβάνει το φαινόμενο της ξενοφοβίας ♦ **3.** (αμετβ.) μεταδίδωμαι μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: ο σταθμός μας εκπέμπει σε τρεις συχνότητες. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ

εκπεσμός (ο) [1861] (λόγ.) ο ξεπεσμός (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. εκπίπτω (πβ. αόρ. β' έξ-έ-πεσ-ον)].

εκπεσών, -ούσα, -όν → εκπίπτω

εκπεφρασμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει εκφραστεί, έχει δηλωθεί: η ~ θέληση του λαού αντανακλάται στο εκλογικό αποτέλεσμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. [ΕΤΥΜ. Μτγ. παθ. παρακ. του αρχ. εκφράζω].

εκπιγώζω ρ. αμετβ. [1854] {εκπιγώσα} (+από) **1.** (κυριολ.) έχω την πηγή μου σε συγκεκριμένο σημείο ή τόπο **2.** (μτφ.) έχω την αφετηρία μου, την αρχή μου σε συγκεκριμένο φαινόμενο, γεγονός ή κατάσταση: από τις καινοτόμους ιδέες του Διαφωτισμού εκπιγώσα η ανάπτυξη των επιστημών.

εκπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επέπεσα (μτφ. εκπεσών, -ούσα, -όν), εκπε-σμένος} (λόγ.) **1.** (+γεν. | +από -I-αιτ.) χάνω θέση ή αξίωμα που κατέχω: ~ τού προεδρικού αξιώματος | από το βουλευτικό αξίωμα ΣΥΝ. καθαιρούμαι- ΦΡ. **εκπεσών Άγγελος** ο Διάβολος **2.** (μτφ.) χάνω την ηθική μου υπόσταση, την προσωπική μου τιμή και αξιοπρέπεια: ξεπέφτω ΣΥΝ. εξυφρώνομαι, διαφθείρομαι **3.** αλλοιάσσομαι από φόρο, αφαιρούμαι από το εισόδημα που δηλώνεται στην εφορία: τα έξοδα ενδύσεως εκπίπτονται τού φόρου || οι τόκοι των στεγαστικών δανείων εκπίπτονται από το εισόδημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, ζε-.

εκπίπτω η εκπίπτομαι; Επειδή η λέξη χρησιμοποιείται πολύ σε σχέση με τον φόρο εισοδήματος και την εφορία εν γένει, αξίζει να σημειωθούν τα εξής. Το εκπίπτω, αρχαία λέξη, χρησιμοποιήθηκε -όπως και στην αρχαία-ως μεταβτικό ρήμα με νέα σημασία, αυτή του «ποτισμού, καταβάζω, αφαιρώ». Με αυτή τη σημασία σχηματίσ- (όπως το αφαιρώ) και παθητικό τύπο εκπίπτομαι = αφαιρούμαι. Άρα, όχι μόνο δεν είναι λάθος να λέμε «Εκπίπτεται το ποσό των 100.000 άρχ. κατά συντηρούμενο άτομο», αλλά είναι και το σωστό. Άρα: Η εφορία εκπίπτει τα ποσά για ασφάλιση και σπουδές των τέκνων- Τα ποσά για ασφάλιση... εκπίπτονται από την εφορία. Η σύνταξη τού εκπίπτο με τη σημ. «χάνω, στερούμαι» (κυριολεκτικά: «πέφτω από...») είναι είτε με γενική (Εξέπεσε τού θρόνου | τού αξιώματος τού προέδρου) είτε με εμπρόθετο από + αιτ. (Εξέπεσε από τον θρόνο | το αξίωμα τού προέδρου).

εκπλειστηριάζω ρ. μετβ. [1833] {εκπλειστηρίασα} θέτω (κάτι) προς πώληση σε πλειστηριασμό: ~ παλιά έργα τέχνης ΣΥΝ. βγάζω στο σφυρί, δημοπρατώ.
εκπλειστηριασμός (το) [1833] {εκπλειστηριάζω-ατος | -ατα, -άτων} η αξία αντικειμένου που εκποιείται σε πλειστηριασμό.

εκπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπλευσα} (λόγ.) απομακρύνωμαι από το λιμάνι ή την παραλία: το πλοίο εξέπλευσε στις έξι το πρωί από το λιμάνι τού Πειραιά ΣΥΝ. αποπλέω ΑΝΤ. εισπλέω. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, πλέω.

εκπληκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δημιουργεί έκπληξη **2.** θαυμάσιος, εξαιρετικός: η ελληνική ομάδα σημείωσε ~ επιτυχίες στο μάσκετ ΣΥΝ. καταπληκτικός, έξοχος, υπέρροχος. — εκπληκτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτατικός.

εκπληκτός, -η, -ο αυτός που ξαφνιάζεται, που αισθάνεται έκπληξη (από κάτι): παρακολουθώ ~ όσα γίνονται μπροστά στα μάτια μου. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμπρόντης. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. εκπλήσσω | -ττω].

έκπληξη (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η συναισθηματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς, όταν αντιμετωπίζει κάτι απροσδόκητο (συνήθ. ευχάριστο): νιώθω | αισθάνομαι | δοκιμάζω ~ ΣΥΝ. ξάφνιασμα **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το ξαφνικό γεγονός που προκαλεί το παραπάνω συναισθήμα: μια ετοιμάζει πολλές ~ για απόψε || η αποτυχία του αποτέλεσε δυσάρεστη ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκπλήσσω. [ΕΤΥΜ < αρχ. εκπλήζεις < εκπλήσσω | -ττω].

εκπληρώνω ρ. μετβ. {εκπλήρω-σα (λόγ. εξεπλήρωσα), -θηκα, -μένος} **1.** φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω: ~ τις στρατιωτικές μου υποχρεώσεις || ~ τους στόχους | τις φιλοδοξίες μου- ΦΡ. **εκπληρώνω** | **εξοφλώ το κοινό χρέος** βλ. λ. χρέος **2.** τηρώ, πραγματοποιώ: ~ πάντα τις υποσχέσεις μου ΑΝΤ. αθετώ. — εκπλήρωση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλήρω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. εκπλήρω (-όω), αρχική σημ. «συνπληρώνω ποσότητα μέχρι ορισμένου αριθμού», < εκ + πλήρω (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

εκπλήσσο κ. εκπλήττω ρ. μετβ. {εξέπληξα, (λόγ.) εξεπλήγην, -ης, -η-, (μτφ. εκπλαγείς, -είσα, -έν)} προκαλώ (σε κάποιον) ξάφνιασμα, έκπληξη: μας εξέπληξε με την ευρυμάθεια του || οι δικαστές εξέπλά-γησαν από το θράσος τού κατηγορουμένου. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εκ- + πλήσσω | -ττω (βλ. λ.)].

εκπλήσσω - καταπλήσσω, έκπληξη - κατάπληξη. Τα εκπλήσσω | έκπληξη δηλώνουν ευχάριστο, θετικό για τον ομιλήτη ξάφνιασμα (Με εξέπληξε ότι μέσα σε ελάχιστο χρόνο κατάφερε να μάθει τη γλώσσα και να περάσει τις εξετάσεις - Η έκπληξη της βραδιάς ήταν η εμφάνιση τού καλύτερου μας φίλου, που έλεγε τα τελευταία χρόνια στο εξωτερικό), ενώ τα καταπλήσσω | κατάπληξη δηλώνουν συνήθως δυσάρεστο, αρνητικό για τον ομιλήτη ξάφνιασμα (Μας κατέπληξε η απaráδεκτη συμπεριφορά του- ποτέ άλλοτε δεν είχε φερθεί έτσι - Προξενεί κατάπληξη το γεγονός ότι ένα τέτοιο ιστορικό κόμμα δεν κατάφερε καν να εκπροσωπείται στη Βουλή).

έκπλους (ο) (λόγ.) η απομάκρυνση πλοίου από το λιμάνι ΣΥΝ. απόπλους ΑΝΤ. κατάπλους, εισπλους. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εκπλέω].

εκπνέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπνευσα} **1.** αποβάλλω αέρα από τα αναπνευστικά μου όργανα: εκπνεύστε αργά με ανοιχτό το στόμα ΑΝΤ. εισπνέω **2.** παύω να αναπνέω, ζηνυχώ: ο τραυματίας, πριν οδηγηθεί στο νοσοκομείο, εξέπνευσε ΣΥΝ. πεθαίνω **3.** (για χρόνο) ολοκληρώνομαι, εξαντλούμαι: η προθεσμία τού τελετηγράφου έχει εκπνεύσει ΣΥΝ. τελειώνω, λήγω. — εκπνοή (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, πεθαίνω.

εκποδών επίρρ. (αρχαιοπρ.) έξω από τα πόδια των άλλων, μακριά από τους άλλους: μόνο στη ΦΡ. **θέτω εκποδών** απομακρύνω (κάτι/ποιοί εντοχλητικό), βγάζω από τη μέση. [ΕΤΥΜ αρχ. < φρ. εκ ποδών, βλ. λ. πόδι].

εκποιήσις (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η αναγκαστική πώληση, συνήθ. κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου (β) (κακός.) το ξεπουλημα: η ~ τού εθνικού πλούτου σε ξένους επιχειρηματίες **2.** ΝΟΜ. η μεταβίβαση, αλλοίωση, κατάργηση ή επιβάρυνση υφιστάμενου δικαιώματος. — εκποιήσις (ο), εκποιήσις, -ή, -ό.

εκποιώ ρ. μετβ. {εκποιείς... | εκποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (α) παλώς αναγκαστικά, συνήθ. κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου (β) (κακός.) ξεπουλώ: οι αρχές και οι αξίες δεν είναι εμπόρευμα είδη και δεν εκποιούνται! **2.** ΝΟΜ. ενεργώ εκποίηση (βλ. λ.) (δικαιώματος ή αντικείμενου).

[ΕΤΥΜ < αρλ.-εκποιώ (-έω), αρχική σημ. «παραδίδο παιδί προς υιοθεσία», < εκ- + ποιώ. Η λ. προσέλαβ' στην Αρχ. και τη σημ. «επιτρέπω, δίνω άδεια». Η σημ. «απαλλοτριώνω» είναι ήδη αρχ.].

εκπολιτίζω ρ. μετβ. [1856] {εκπολιτίσ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** μετριοδίνω τον πολιτισμό, καθιστώ (κάποιον) πολιτισμένο: ~ ανθρωπίνους | λαούς | φυλές ΣΥΝ. εξανθρωπίζω, εκλεπτόνω ΑΝΤ. εκβάρ-βαρόνω **2.** συμβάλλω στην πολιτιστική πρόοδο ενός λαού ή μιας χώρας. — **εκπολιτισμός** (ο) [1873]. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. civiliser].

εκπολιτιστικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με το έργο της μετάδοσης και της προώθησης τού πολιτισμού: ~ σύλλογος | σωματείο | όμιλος | εκδήλωση | προσπάθεια | πρωτοβουλία | παρέμβαση. — εκπολιτιστικά επίρρ.

εκπομπή (η) **1.** ΦΥΣ. η αποδέσμευση και διάχυση ενέργειας: ~ ακτινοβολία | θερμότητας | καυσαερίων | ρύπων **2.** η μεταβίβαση ήχου ή εικόνας μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: ~ ραδιοηλεκτρικών σημάτων | προγραμμάτων **3.** (συνεκδ.) το τηλεοπτικό ή ραδιοφωνικό πρόγραμμα: επιμορφωτική | πολιτική | καλλιτεχνική | αθλητική -|| ~ λόγος | τέχνης. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ. «αποπομπή, εκδίοξη», < εκπέμω. Η σημερινή σημ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. émission].

εκπονώ ρ. μετβ. {εκπονείς... | εκπόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτφ. εκ-πονηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} ασχολούμαι συστηματικά και με ιδιαίτερη φροντίδα με την παραγωγή (πνευματικού συνήθ.) έργου: ~ μελέτη | διατριβή | σχέδιο ΣΥΝ. επεξεργάζομαι, δουλεύω. — εκπόνηση (η) [1887]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. εκπονώ (-έω), αρχική σημ. «επεξεργάζομαι, τελειοποιώ», < εκ + πονώ < πόνος].

εκπορευόμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {εκπορευθήκα} (λόγ.) προέρχομαι από: αναρωτιόταν από ποια κέντρα εξουσίας εκπορευόταν οι συγκοφαντές εναντίον της χώρας του || το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται από τον Πατέρα (Θεό) ΣΥΝ. εκπληγώ. — εκπόρευση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

εκπορθητής (ο) [1888] πρόσωπο που καταλαμβάνει ύστερα από μάχη οχυρωμένη πόλη ΣΥΝ. πορθητής, κατακτητής.

εκπορθώ ρ. μετβ. {εκπορθείς... | εκπορθ-ησα (λογιότ. εξεπόρθησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** κυριεύω οχυρωμένη πόλη ύστερα από πολιορκία ή μάχη ΣΥΝ. κατακτώ **2.** (μτφ.) επιτυγχάνω στόχο μετά από μεγάλη προσπάθεια: δεκάδες χιλιάδες φοιτητές κάθε χρόνο αγωνίζονται να εκπορθήσουν τις πόλες των Α.Ε.Ι. — εκπόρθηση (η) [μτγν.].

[ETYM₁ < αρχ. εκπορθώ (-έω) < εκ- + πορθώ (βλ.λ.)]. εκπορνεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκπόρνευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. προοιθώ (κάποιον) στην πορνεία ΣΥΝ. εκμαυλίω, εκδίωω · 2. (μτφ.) ανταλλάσσω (κάτι σπουδαίο, υψηλό ή ιερό) με παροχές, αξιώματα ή άλλα οφέλη- ευτελείω, αμαυρώνω: δεν *ανέχεται να εκπορνεύουν κάποιον δημοκόποι τα αγνά ιδεώδη, για τα οποία αγωνίστηκαν ολόκληρες γενιές*. — εκπόρνευση (η). εκπόρθεσμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που άφησε να περάσει η καθορισμένη προθεσμία, αυτός που δεν διενεργείται εντός της προθεσμίας: είστε ~, δεν *μπορείτε να υποβάλετε πλέον δικαιολογητικά* || ~ υποβολή φορολογικής δήλωσης ΑΝΤ. εμπρόθεσμος, εκπροσώπηση (η) → εκπροσώπω

εκπρόσωπος (ο/η) [μεσν.] {εκπροσώπ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που αντιπροσωπεύει κάποιον/κάτι (πρόσωπο, συγκεκριμένο αισθητικό ή ιδεολογικό ρεύμα, εταιρεία ή σύλλογο, πολιτικό κόμμα κ.λπ.): *κοινοβουλευτικός - κόμματος* || ~ τον *κλασικισμό* | *τού ρομαντισμού* | *της πολιτικής ηγεσίας* | *της νέας τάσης* ΑΝΤ. αντιπρόσωπος, πληρέζουσιος.

εκπροσώπω ρ. μετβ. [μεσν.] {εκπροσωπεί... | εκπροσώπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ενεργώ για λογαριασμό (κάποιου): *την Εκκλησία εκπροσώπησε ο επίσκοπος* ΑΝΤ. αντιπροσωπεύω 2. αποτελώ τον βασικό εκφραστή φιλοσοφικής, πολιτικής ή αισθητικής θεωρίας: *ο Νόαμ Τσόμσκι θεωρείται ότι εκπροσωπεί το κίνημα της Νέας Αριστεράς στις Η.Π.Α.* ΣΥΝ. εκφράζω. — εκπροσώπηση (η) [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιπροσωπεύω.

έκπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το ποσό κατά το οποίο μειώνεται η τιμή πώλησης προϊόντος από τον πωλητή (συνήθ. για λόγους προσέλκυσης του αγοραστικού κοινού): *κάνω ~ 20% επί των αναγραφόμενων τιμών* || *πουλάω | αγοράζω με ~* || (μτφ.) *δεν κάνω εκπτώσεις στις αρχές* | *στις ιδέες μου* (δεν υποχωρώ, δεν συμβιβάζομαι) 2. *εκπτώσεις* (ου) η περίοδος κατά την οποία τα εμπορικά καταστήματα πωλούν τα προϊόντα τους νομίμως σε τιμές χαμηλότερες της κανονικής περιόδου: *αρχίζουν πρόωρα φέτος οι ~ 3.* (ειδικότ.) η μείωση επί τοις εκατό της τιμής αγοράς αγαθού που δικαιούται κανείς (λόγω ιδιότητας): *ως μαθητής δικαιούται - 50% στο εισιτήριο του λεωφορείου* || *οι εργαζόμενοι στη Δ.Ε.Η. έχουν - στο ηλεκτρικό ρεύμα* · 4. η απόλεια (πολιτικού ή κυρ. εκκλησιαστικού) αξιώματος: ~ από τον *επισκοπικό θρόνο* || ~ από τη *θέση του υπουργού* ΣΥΝ. καθαίρεση 5. (μτφ.) ο ξεπεσμός: *ο ομιλητής αναφέρθηκε στην - των κοινωνικών αξιών* ΣΥΝ. αποσάθρωση, παρακμή, εξαχρείωση · 6. ΝΟΜ. η ακύρωση συμβάσεως λόγω ελλειπών τήρησεως των όρων της συμφωνίας · 7. ΙΑΤΡ. η μείωση της λειτουργίας ενός συστήματος του οργανισμού: ~ της *νεφρικής λειτουργίας* || *διανοητική* ~ (η απόλεια της νοητικής ικανότητας).

[ETYM. < αρχ. εκπτώσις, αρχική σημ. «εγκατάλειψη, απόδραση», < εκπίπτω. Η σημ. της προσφοράς αγαθών με μειωμένη τιμή αποδίδει ξέν. όρο, πβ. *αγγλ. discount, γαλλ. rabais*].

εκπτώτικος, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με έκπτωση ή παρέγχει το δικαίωμα έκπτωσης: ~ *τιμές* | *κουπόνι*. — εκπτώτικ-ά | -ώς επίρρ.

έκπτωτος, -η, -ο 1. αυτός που απώλεσε αξίωμα, εξουσία ή τη σηματική θέση που είχε: με την *παλινόρθωση της δημοκρατίας ο βασιλιάς κηρύχθηκε ~* || *ο Αδάμ και η Εύα υπήρξαν έκπτωτοι από τον Παράδεισο* 2. ΝΟΜ. αυτός που έχασε έπειτα από δικαστική απόφαση τα δικαιώματά του για έργο που είχε αναλάβει, επειδή δεν εκπλήρωσε απολύτως τους όρους της εκτέλεσής του: ~ *εργολάβος*. [ETYM₁ μτγν. < αρχ. εκπίπτω].

εκπυροσκόπος ρ. αμετβ. [1887] {εκπυροσκοπεί... | εκπυροσκοπώ-σα} (για πυροβόλο όπλο) παράγωγο κρότο με πυροδότηση της εκρηκτικής ύλης: *το όπλο εκπυροσκοπώσε καθώς το γυάλιζε και τον τραυματίσε*. — εκπυροσκοπότης (η) [1887]. [ETYM₁ < εκ + πυρσό- (< πυρ, πβ. *πυρσόε*) + κροτό].

εκπομπαστήρας (το) {εκπομπαστρ-ου | -ων} (λόγ.) το εργαλείο με το οποίο γίνεται η αφαίρεση πύματος ΣΥΝ. ανοιχτήρι, τιμητούσαν, αναπομιαστήρας. Επίσης εκπομπαστήρας (ο) [1888]. [ETYM₁ Απόδ. τού γαλλ. tire-bouchon. Βλ. λ. *τιμητούσαν*].

εκπομπάτιζω ρ. μετβ. [μεσν.] {εκπομπάτιζα} (λόγ.) αφαιρώ το πώμα: ~ *φιάλη* ΣΥΝ. ξεβουλλώνω, αποσφραγίζω. — εκπομπάτιση (η).

εκπραγώ (να/θα) ρ. → εκρήγνυμαι

εκράν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) η οθόνη τού κινηματογράφου. [ETYM₁ < γαλλ. écran < μέσ. ολλ. scherm «διαχωριστικό, κάλυμμα»].

εκρέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέρρευσα} (λόγ.) 1. (για ποταμούς και υγρά) χύνομαι προς τα έξω ΑΝΤ. εισρέω 2. (μτφ. για οικονομικά ποσά) μεταφέρομαι στο εξωτερικό, ξοδεύομαι προς όφελος άλλου: *συνάλλαγμα εκρέει στο εξωτερικό*.

εκρήγνυμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εξερράγην -ης, -η..., να/θα εκραγώ} (λόγ.) 1. παθίωνα έκρηξη, ανατινάζομαι: *δύο βόμβες εξερράγησαν στο κέντρο της πόλης προκαλώντας ανατάσταση* 2. (μτφ.) ξεσπώ ξαφνικά και βίαια: *ο πόλεμος εξερράγη αιφνιδιάζοντας τις κυβερνήσεις των γειτονικών χωρών* 3. (μτφ.) αφήνω θυμό, οργή ή καταπιεσμένα συναισθήματα να ξεσπάσουν: *μετά από πολλά ψευδή δημοσιεύματα ο υπουργός εξερράγη στρεφόμενος κατά μερίδας του Τύπου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM₁ αρχ. < εκ- + ρήγνυμαι, μέση φωνή τού ρ. *ρήγνυμι*, βλ. κ. *ρήξη*].

εκρηκτικός, -ή, -ό [1885] 1. αυτός που μπορεί να κομματιαστεί από έκρηξη ή να προκαλέσει έκρηξη: ~ *ύλη* 2. **εκρηκτικά** (τα) οι εκρηκτικές ύλες (μπυροῦτι, δυναμίτης κ.λπ.) 3. (μτφ.) αυτός που έχει εξάρσεις, που αφήνει να εκδηλωθούν έντονα συναισθήματα (οργής, χαράς, λύπης κ.λπ.): ~ *προσωπικότητα* | *ταμπεραμέντο* 4. (μτφ.) αυτός που προκαλεί, που εξάπτει και ερεθίζει: ~ *καλλονή* | *ομορφιά* | *μελα-*

χρηνή. — εκρηκτικά επίρρ., εκρηκτικότητα (η) [1897]. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. explosif].

έκρηξη (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ο θρυμματισμός σώματος ή εξωτερικού περιβλήματος λόγω εκτόνωσης εσωτερικών πιέσεων ή ανάφλεξης (που συνοδεύεται από κρότο): ~ *οβίδας* | *ηφαιστίου* | *φιάλης υγραερίου* - (μτφ.): ΦΡ. (*θεωρία της μεγάλης έκρηξης*) (*αγγλ. big-bang theory*) κοσμολογική θεωρία, σύμφωρα με τη οποία ο χώρος, ο χρόνος, η ύλη και η ακτινοβολία δημιουργήθηκαν ταυτόχρονα με μία ασύλληπτη «έκρηξη», που έγινε πριν από 10-20 δισ. χρόνια 2. το ξέσπασμα, η απότομη εκδήλωση: ~ *πόλεμου* | *αναταραχών* | *επανάστασης* | *βίας* 3. η απότομη και έντονη εκδήλωση (συναίσθημάτων ή ορμών): *συναίσθηματική ~* || ~ *γέλιου* | *ενθουσιασμού* | *χαράς* | *οργής* 4. (μτφ.) η απότομη άνοδος: *πληθυσμακή* | *δημογραφική* | *πολιτιστική* | *καλλιτεχνική* ~ ΣΥΝ. μπουμ.

[ETYM₁ < αρχ. εκρηξίς «απότομο ρήγμα» < εκρήγνυμι < εκ- + ρήγνυμι, βλ. κ. *ρήξη*. Η σημερινή σημασία είναι απόδ. τού γαλλ. explosion].

εκρηξίγεννης, -ής, -ες [1873] {εκρηξίγεν-ους | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που προκλήθηκε από έκρηξη: ~ *πετρώματα*. [ETYM₁ < εκρηξή < -γενής < γένος, αποδ. τού γαλλ. éruptif].

εκρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκρίζω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. (για φυτά ή δέντρα) αποσπώ από το έδαφος μαζί με τις ρίζες ΣΥΝ. ξερίζωνω 2. (μτφ.) καταστρέφω ριζικά: *το ανταρτικό καθεστώς προσπίθησε με κάθε τρόπο να εκρίζσει τη θρησκευτική πίστη των ανθρώπων* ΣΥΝ. αφανίζω, ξεθεμελιώνω. — εκρίζωτικός, -ή, -ό, εκρίζωση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε*.

εκρίζωτής (ο) [μτγν.] (λόγ.) γεωργικό μηχανήμα που το ξερίζωμα (φυτών, κυρ. ζιζανίων).

εκροή (η) 1. (για ποταμό ή υγρό) η ροή προς τα έξω: ~ *νερού από αγωγό* ΑΝΤ. εισροή · 2. (για οικονομικά ποσά) η εξαγωγή από μια χώρα, η απόλεια: με τη *φοίτηση πολλών Ελλήνων σε ξένα πανεπιστήμια σημειώνεται μεγάλη - συναλλάξιμο* ΑΝΤ. εισροή. [ETYM₁ αρχ. < εκρέω. Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. outflow].

εκρού επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει ανοικτό μεζέ (βλ.λ.) χρώμα: ~ *πουλόμπερ* | *πουκάμισο* 2. **εκρού** (το) το ανοιχτό μεζέ χρώμα. [ETYM₁ < γαλλ. esru «άχρομος» < πάλ. γαλλ. eseru < es- (< λατ. ex-) + cru «ωμός» (< λατ. cruidus)].

εκρύβωτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται στα πρόθυρα της έκρηξης, που πρόκειται από στιγμή σε στιγμή να ξεσπάσει: η *κατάσταση της χώρας πριν από το πραξικόπημα ήταν ιδιαίτερα ~* ΣΥΝ. διαταραγμένος. — εκρύβωτος επίρρ., εκρυβμία (η) [1889].

εκσκαφέας (ο) {εκσκαφ-είς, -έων} μηχανήμα που χρησιμοποιείται για εκσκαφή και μεταφορά χωμάτων κατά τη διάνοιξη σπηράγγων, αυλακών κ.λπ.: *ερπιστριφόρος* ~. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. excavator].

εκσκαφή (η) [μτγν.] (λόγ.) 1. η εξόρυξη, η εξαγωγή ενός πράγματος από το έδαφος με σκάψιμο 2. η διάνοιξη με σκάψιμο (κοιλώματος, λάκκων, αυλακίων). — εκσκάττω ρ. [μτγν.].

εκσκαβίζώ ρ. μετβ. [1843] {εκσκαβίβ-α, -θηκα (καθμη. -τηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) να μιλάει, να ζει και να συμπεριφέρεται όπως οι Σλάβοι: *ζώντας μέσα σε σλαβικό στοιχείο επί αιώνες, σταδιακά εκσκαβίστηκα*. — εκσκαβίσιμος (ο) [1872].

εκσπερματίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εκσπερμάτιζα} (για άνδρα) αποβάλλω σπέρμα από την ουρήθρα κατά τον οργασμό ΣΥΝ. (λαϊκ.) χύνω. Επίσης εκσπερματώνω [μτγν.].

εκσπερματίση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} αποβολή, εκροή σπέρματος από την ανδρική ουρήθρα κατά τον οργασμό ΣΥΝ. (λαϊκ.) χύσιμο - ΦΡ. *πρόωρη εκσπερματίση* φαινόμενο κατά το οποίο ο άνδρας εκσπερματίζει πολύ νωρίς. Επίσης εκσπερμάτωση (η) κ. εκσπερματισμός (ο).

εκσπώ ρ. αμετβ. {εκσπάς... | εξέσπασα} (λόγ.) ξεσπώ (βλ.λ.). [ETYM₁ < αρχ. εκσπώ (-άω) < εκ- + σπώ, βλ. κ. σπάζω].

έκσταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} 1. (στον μυστικισμό ή σε ορισμένες θρησκευτικές τελετές) η κατάσταση κατά την οποία νιώθει κανείς ότι βγαίνει από τον εαυτό του, ότι απελευθερώνεται από τα γήινα και επικοινωνεί με το θεό, κατά τη διάρκεια της οποίας σημειώνεται έξαψη των αισθήσεων και της φαντασίας, με παραισθητικές, οράματα κ.λπ., πράγματα που δεν εξηγούνται φυσικά κ.ά.: *οι στροβιλιζόμενοι δερβίσηδες πέφτουν σε ~* || *η Πυθία χρησιμοποιούσε σε κατάσταση έκστασης* || *σε ορισμένες θρησκευτικές τελετές χρησιμοποιούνται ναρκωτικές ουσίες για να περιέλθει κανείς σε ~* 2. (ειδικότ. στον χριστιανισμό) η ψυχική έξαρση, η απόσπαση από τον φυσικό κόσμο, που ακολουθείται από αίσθημα φωτισμού (βλέπει κανείς φωτεινά αντικείμενα) και στη συνέχεια από το αίσθημα της μετάδοσης πνευματικών εμπειριών ΣΥΝ. μεταρσίωση 3. το να καταλαμβάνεται ολοκληρωτικά κανείς από ένα πολύ ισχυρό συναισθήμα, συνήθ. υπό την επίδραση συγκεκριμένου ερεθισμάτος: *πέφτω σε ~ υπό την επίπρεια ναρκωτικών ουσιών* || *θρησκευτική* | *ερωτική* ~ 4. η κατάσταση έντονου ενθουσιασμού, έντονης απόλασης και απορρόφησης (από κάτι): *άκουγε μέσα σε - τις υπέροχες μελωδίες*. [ETYM₁ < αρχ. εκστασις, αρχική σημ. «εκτόπιση, μεταβολή», < εξί-στημι < εκ | εξ + ίστημι, βλ. κ. *ίσταμαι*. Στον Πλοκράτη η απόσπαση από τη σημ. της σύγχυσης τού μυαλού εξαιτίας τρόμου, θυμού, έκπληξης κ.λπ. Η κατάσταση της ψυχικής έξαρσης, που συνοδεύεται από υπερφυσικό όραμα, εμφανίζεται στην Κ.Δ. (πβ. *Πράξ.* 11,5: *και είδον εν έκστάσει όραμα*), όπου απαντά η γενικότερη σημ. (πβ. Μάρκ. 16,8: *είχεν γαρ αυτάς τρόμος και έκστασις*). Η 1. πέρσεται και σε ξέν. γλώσσες, πβ. *αγγλ. ecstasy, γαλλ. extase, γερμ. Ekstase κ.ά.*].

έκστασι (το) {άκλ.} αμφεταμινική ναρκωτική ουσία. [ETYM₁ Αντιδάν., < αγγλ. ecstasy].

εκστασιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εκστασιάζ-ηκα, -μένος} βρίσκομαι

σε έκσταση (βλ.λ.): *εκστασιάστηκε μπροστά στη συγκλονιστική εμφάνιση του μεγάλου ηθοποιού.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

εκστατικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει εκστασιαστεί: *κοίταξε ~.* — εκστατικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμβρόντητος.

εκστομίζω ρ. μετβ. [1876] {εκστόμιζα (λογιότ. εξεστόμιζα)} (λόγ.) βγάζω από το στόμα μου, προφέρω (συνήθ. ύβρεις, αγενείς φράσεις ή κατάρες) ΣΥΝ. ξεστομίζω. — εκστόμιση (η).

εκστρατεία (η) [μτγν.] {εκστρατειών} 1. η ετοιμασία, ο πολεμικός εξοπλισμός στρατού και η έξοδος του από τη χώρα εναντίον εχθρού: η ~ του Ξέρξη κατά τον Ελληνα || η πανελλήνια ~ του Αλεξάνδρου στην Ασία 2. (συνεκδ.) ο χρόνος κατά τον οποίο συμμετέχει κανείς στην πολεμική έξοδο στρατού: *σκοτώθηκε στη Μικρασιατική ~* 3. (μτφ.) οργανωμένη προσπάθεια για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: *προεκλογική | διαφημιστική | ενημερωτική | διαφοριστική* ~ || ~ *λίσσης* (κατασκευαστικής) | *παραπληροφόρησης*.

εκστρατεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκστράτευσα (λόγ. εξεστράτευσα)} οργανώνω και πραγματοποιώ εκστρατεία. — εκστρατευτικός, -ή, -ό.

εκσυγχρονίζω ρ. μετβ. {εκσυγχρόνισα, -θηκα (καθημ. -ηκα), -μένος} προσαρμόζω στις σύγχρονες ανάγκες, καθιστώ (κάτι) σύγχρονο, μοντέρνο, απαλλάσσω τα από γνωρίσματα του παρελθόντος που εμποδίζουν την εξέλιξη του: ~ το κράτος | την εκπαίδευση | τους θεσμούς | *συστήματα* | *συμπεριφορές* | *νοοτροπίες* ΣΥΝ. μεταρρυθμίζω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. moderniser].

εκσυγχρονισμός (ο) η διαδικασία προσαρμογής στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις (ειδικότη.) η διαδικασία μεταβολών σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας με σκοπό την προσαρμογή στα δεδομένα της πραγματικότητας με την εφαρμογή νέων επιστημονικών αντιλήψεων, μεθόδων και τεχνολογιών, ώστε να επιτυγχάνεται η καλύτερη απόδοση (οικονομική, θεσμική, πολιτιστική κλπ.). — εκσυγχρονιστής (ο), εκσυγχρονίστρια (η), εκσυγχρονιστικός, -ή, -ό, εκσυγχρονιστικά επίρρ.

εκσφενδονίζω ρ. μετβ. {εκσφενδόνισα, -θηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) ρίχνω (κάτι) με σφεντόνα 2. (συνήθ. μτφ.) (κάτι) στον αέρα με δύναμη, απότομα ή βίαια: *οι πολιορκητικές μηχανές εκσφενδόνιζαν τεράστια πέτρας εναντίον των τειχών της πόλης* || {μεσοπαθ. *εκσφενδονίζομαι*} κατά τη σύγκρουση ο μοτοσυκλετιστής εκσφενδονίστηκε και έπεσε στο οδόστρωμα με δύναμη. — εκσφενδόνιση (η) [1858] κ. εκσφενδονισμός (ο) [1834].

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. εκσφενδονό (-άω) < εκ- + σφενδονό < σφενδόνη].

Ε.Κ.Τ. 1. (το) Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο 2. (η) Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

εκτάδην επίρρ. (λόγ.) σε ξαπλωτή στάση, φαρδιά-πλατιά. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εκτένω + επίρρ. επίθημα -άδην].

εκτάθηκα ρ. → εκτένω

έκτακτα επίρρ.: θαυμάσια, υπέροχα: ~ ήταν *απόψε!* *Περάσαμε θαυμάσια* (βλ. κ. λ. εκτάκτως). ΣΧΟΛΙΟ λ. ειλικρινά, προηγουμένως. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. extraordinaire].

έκτακτα - εκτάκτως. Τα δύο επιρρήματα διαφέρουν στη σημασία. Λαμβασμένα χρησιμοποιείται ενίοτε το έκτακτα και με τη σημ. του εκτάκτως ως δημοτικότερος (!) τύπος. Το έκτακτα σημαίνει «έξοχα, υπέροχα» (*Περάσαμε έκτακτα στο πάρτι του Γιάννη-όλοι έχουν να το λένε*) - το εκτάκτως σημαίνει «ξαφνικά, απροσδόκητα» (*Οι γιατροί ειδοποιήθηκαν να λάβουν μέρος εκτάκτως σ' ένα συμβούλιο για έναν βαριά ασθενή*). Προφανώς είναι λάθος να πει κανείς «*Ανεχώρησε έκτακτα χθες το βράδυ ο πρωθυπουργός για τις Βρυξέλλες*»*.

έκτακτος, -η (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που γίνεται σε ειδικές περιπτώσεις: η *κυβέρνηση έλαβε ~ μέτρα για το νέφος* || *ακούσαμε το ~ δελτίο θύελλης* || ~ *παράρτημα (εφημερίδας)* || *κατάσταση εκτάκτου ανάγκης* (βλ. λ. *ανάγκη*) ΑΝΤ. τακτός, κανονικός: ΦΡ. *έκτακτος | έκτακτη υπάλληλος* υπάλληλος που προσλαμβάνεται για να καλύψει προσωρινές ή εποχικές ανάγκες προσωπικού του δημοσίου ή του ιδιωτικού τομέα: ο *υπουργός εισηγήθηκε τη μονιμοποίηση πολλών εκτάκτων υπαλλήλων* ΑΝΤ. μόνιμος υπάλληλος 2. αυτός που γίνεται εκτός προγράμματος, εκτός των όσων προβλέπονται κανονικά: *δικαστήριο | στρατοδικείο | εξουσίες* || *σε ~ εμφάνιση ένας δημοφιλής κωμικός* • 3. θαυμάσιος, υπέροχος: *~ νέος ο ανιψιός σας!* ΣΧΟΛΙΟ λ. πανεπιστημιακός. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «απεσπασμένος, κατελιγμένος (για ειδικό σκοπό)»: < αρχ. εκτάσσω | -τω «ξεχωρίζω, παρατάσσω» < εκ- + τάσσω | -τω (βλ.λ.). Η σημ. «θαυμάσιος» αποδίδει το γαλλ. extraordinaire].

εκτάκτως επίρρ. [μτγν.] εκτός προγράμματος, χωρίς να προβλέπεται κανονικά: ~ θα *προβληθεί απόψε η ταινία «Η τελευταία νυαίκα»* η *προγραμματισμένη ταινία «Η εκλείψη» αναβλήεται.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ειλικρινά, έκτακτα, προηγουμένως.

εκταμιεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκταμιεύσα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) λαμβάνω χρήματα από καταθέσεις (προσωπικών λογαριασμών σε τράπεζες, ταμεία κ.λπ.) ή κονδύλια (που έχουν εγκριθεί για συγκεκριμένο σκοπό): ο *κατηγορούμενος είχε εκταμιεύσει μικροποσά από διάφορους λογαριασμούς καταθέσεων* || *οι πιστώσεις για τα Μ.Ο.Π. δεν έχουν ακόμη εξ ολοκλήρου εκταμιευθεί.* — εκταμιεύση (η).

εκτάριο (το) [1884] {εκταρί-ου | -ον} μονάδα επιφάνειας που ισούται με δέκα χιλιάδες τετραγωνικά μέτρα. [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. hectare < αρχ. εκατόν + επίθημα -αρε].

έκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ο χώρος που καταλαμβάνει (κάτι) ή στον οποίο συναντά κανείς (κάτι): η ~ του *οικοπέδου* ||

η ~ της *καλλιέργειάς της γης* || ~ *πολλών χιλιομέτρων έχει καλυφθεί από τα νερά του ποταμού που ξεχείλισε* || *μια πόλη τεράστια σε ~* || η ~ *ενός γλωσσικού ιδιώματος*- ΦΡ. (λόγ.) εν *εκτάσει* αναλυτικά, διά μακρόν: *στη διατριβή του πραγματεύεται ~ το ζήτημα των μειονοτήτων!* (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) χώρος μ'γάλης επιφάνειας: *διέθετε απέραντες ~ γης με αμπελοκαλλιέργειες* 3. (μτφ. για γεγονότα) το εύρος και η σημασία: *από την έκρηξη της βόμβας προκλήθηκαν μεγάλης ~ ζημιές σε καταστήματα* || *το ζήτημα έλαβε | πήρε - και προκάλεσε πολλές αντιδράσεις* : 4. ΓΥΜΝΑΣΤ. το τέντομα: ~ *χεριών* ΣΥΝ. άπλωμα ΑΝΤ. σύμπτυξη, μάζεμα : 5. ΓΛΩΣΣ. (στα Αρχαία Ελληνικά) η μετατροπή βραχέος φωνήεντος σε μακρό (βλ. λ. *αντέκταση*) 6. ΜΟΥΣ. η απόσταση ανάμεσα σε δύο άκρους φθόγγους: ~ *φωνής* | *οργάνου*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. εκτασις < εκτείνω].

έκτατος, -ή, -ό αυτός που μπορεί να εκταθεί, να λάβει έκταση: ~ *κλίμακα*. [ΕΤΥΜ αρχ. < εκτείνω].

εκταφή (η) [1887] 1. η εξαγωγή των οστών νεκρού από τον τάφο του ύστερα από χρονικό διάστημα αρκετό για την απουσία του σώματος του 2. (ειδικότη.) η εξαγωγή πτώματος από τον τάφο για νεκροψία (ύστερα από ιατροδικαστική απόφαση) 3. η εξαγωγή αντικειμένου θάμνιμου, κρυμμένου στη γη: ~ *αρχαίον σκευών* | *αργείων* | *κτερισμάτων* ΣΥΝ. ξέθαμμα, ξέχωμα.

Ε.Κ.Τ.Ε. (η) Εθνική Κτηματική Τράπεζα Ελλάδας.

εκτεθειμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει εκτεθεί, που είναι σε κοινή θέα: *πλήθος εμπορευμάτων ήταν εκτεθειμένα πάνω σε πάγκους* 2. αυτός που μένει απροστάτευτος, ακάλυπτος απέναντι σε (κάτι): - στο *κρύο* | *στη χιλιδή* | *στη βία* | *στην αθλιότητα* | *σε ανθυγιεινό περιβάλλον* | *σε θορύβους* ΑΝΤ. καλυμμένος 3. (μτφ.) αυτός που έχει εκτεθεί, τού οποίου έχει προβληθεί η τιμή και η υπόληψη: *βγήκα ~ από την απρεπή συμπεριφορά της γραμματέως μου προς πελάτη της εταιρείας* : 4. αυτός που έχει επομίστει κάποια υποχρέωση: *είμαι ~ απέναντι στον προϊστάμενο μου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. εκτίθημι].

εκτεθειμένος, διατεθειμένος: ορθογραφία. Οι λέξεις γράφονται με -ει-, ως παθητικός μετοχές παρακαμένου του *τίθημι*, ο παρκα. του *τίθημι* στην Αρχαία ήταν *τέθειμαι* (παθητ. φωνή) και *τέθει-*κα (ενεργητική): οι τύποι αυτοί σχηματίζονται σε -ει- αναλογικά προς τους *είμαι* και *είκα*, παρακαμένου του *ήμι*.

εκτέθηκα ρ. → εκθέτω

εκτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέτεινα, εκτάθηκα (λόγ. εξετάθη, -ης, -η..., μτχ. εκταθείς, -είσα, -έν), εκτεταμένος} 1. απλώνω, τεντώνω: ~ τα *χέρια* (μεσοπαθ. *εκτείνομαι*) 2. καταλαμβάνω χώρο, έχω συγκεκριμένη έκταση, διαστάσεις: *τα χωράφια του εκτείνονται μέχρι τη θάλασσα* || η *Βρετανική Αυτοκρατορία εκτείνονταν από το Γιβραλτάρ ως τις Ινδίες* || (μτφ.) *εξετάθη σε επομισώδη* (ξέφυγε από την ουσία) 3. (η μτχ. *εκτεταμένος*, -η, -ο) βλ.λ. — εκτα-πικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

Ε.Κ.Τ.Ε.Λ. (το) Ενοποιημένο Κοινό Ταμείο Εισπραξέων Λεωφορείων.

εκτέλεση (η) [1840] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η πραγματοποίηση, η ολοκλήρωση (έργου που είχε αναληφθεί): η ~ της *αποστολής* | *του κατασκευαστικού έργου* | *υπηρεσίας* ΣΥΝ. υλοποίηση, επιτέλεση 2. η εφαρμογή: ~ *ποινής* | *απόφασης* 3. ΝΟΜ. *αναγκαστική εκτέλεση* βλ. λ. *αναγκαστικός* 4. (για κατάδικο) η υλοποίηση της θανατικής καταδίκης, η θανάτωση: η ~ τον *ενοχόν εσχάτης προδοσίας* || ~ στην *ηλεκτρική καρέκλα*- ΦΡ. εικονική *εκτέλεση* σκηνοθετημένη διαδικασία θανάτωσης που αποσκοπεί στο να πλήξει το ηθικό καταδίκου, κατά την οποία αυτός οδηγείται στον χώρο όπου θα εκτελεστεί το εκτελεστικό απόσπασμα παρατάσσει κανονικός, δίνεται η εντολή εκτέλεσεως, αλλά τα πυρά είναι άσφαιρα 5. (γενικότη.) η θανάτωση, η δολοφονία: *μαζικές ~ αντιπάλων του καθεστώτος* || εν *υψώ* ~ *πολιτικού* : 6. ΜΟΥΣ. η απόδοση ενός μουσικού έργου (κειμένου) με φωνή, όργανο ή και με τα δύο: *μοναδική | πιστή | συναρπαστική | κακή* ~.

εκτελεστικός, -α, -ο [1856] (λόγ.) αυτός που πρέπει να εκτελεστεί. εκτελεστήριος, -α, -ο [1833] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την εκτέλεση (βλ.λ., σημ. 1-3).

εκτελεστής (ο) [1812], εκτελέστρια (η) [1892] {εκτελεστριών} 1. πρόσωπο που αναλαμβάνει την ευθύνη να υλοποιηθεί συγκεκριμένη εντολή 2. ΜΟΥΣ. πρόσωπο που εκτελεί με όργανο μουσικό κομμάτι • 3. δολοφόνος: η *τρομοκρατική οργάνωση χρησιμοποιεί πληρωμένους ~* || *ψυχρός ~* : 4. ΝΟΜ. εκτελεστής *διαθήκης* ένα ή περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα στα οποία ανατίθεται από τον διαθέτη με τη διαθήκη του η εκτέλεση των διατάξεων αυτής. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exécuteur].

εκτελεστικός, -ή, -ό [1796] αυτός που σχετίζεται με την εκτέλεση (βλ.λ., σημ. 1-3): ΦΡ. (α) εκτελεστική *εξουσία* η μία από τις τρεις κύριες εξουσίες (εκτός από τη νομοθετική και τη δικαστική) του δημοκρατικού πολιτεύματος, η οποία ασκείται από την κυβέρνηση (β) *εκτελεστικό απόσπασμα* το μικρό στρατιωτικό άγημα, το οποίο έχει ως έργο την εκτέλεση απόμων που έχουν καταδικαστεί σε θάνατο (γ) *εκτελεστικό γραφείο* συλλογικό όργανο πολιτικού κόμματος (δ) *Εκτελεστική Γραμματεία* | *εκτελεστικός γραμματέας* γραμματέας, συνεργάτης του διευθυντή και εκπροσώπος του (ε) *εκτελεστικό όργανο (του κράτους)* δημόσιος υπάλληλος που εργάζεται για την εφαρμογή των νόμων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exécutif, λ.χ. *εκτελεστική εξουσία* < γαλλ. le pouvoir exécutif].

εκτελεστός, -ή, -ό [1833] αυτός που μπορεί να εκτελεστεί, να υλοποιηθεί: η *δικαστική απόφαση ήταν αμέσως ~* || ~ *τίτλος*.

εκτελώ ρ. μετβ. {εκτελείς... | εκτέλ-εσα (λόγ. εξετέλεσα), -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -έστηκα κ. λογιότ. εξετέλεσθη, -ης, -η...), μετ. εκτελέσθεις, -είσα, -έν, -εσιμένος} 1. πραγματοποιώ, επιτελώ: ~ εντολές | απόφαση | το καθήκον μου | αποστολή || ~ κατά γράμμα | πιστά || ο αξιωματικός ανέφερε στον διοικητή: «Αποστολή εξετέλεσθη!» ΦΡ. **εκτελώ χρέη** (+ γεν. ουσ.) ασκώ προσωρινά συγκεκριμένα καθήκοντα, συνήθ. χωρίς να είμαι άμεσα αρμόδιος: *κατά την απουσία του προϊστάμενου του, χρέη διευθυντού εκτελούσε ο τιμητάρχος Α' 2.* ενεργώ σύμφωνα με όσα πητάσει (σύμβαση, δεσμευτικό έγγραφο κ.λπ.): ~ τους όρους διαθήκης | συμβόλαιο | συνταγή | οδηγίες 3. ερμηνεύω (μουσικό έργο): η Φιλαρμονική του Βερολίνου εκτέλεσε την Τρίτη Συμφωνία του Μπετόβεν · 4. θανατώνω (κατάδικος): ~ δι' απαγορευτισμού 5. δολοφονώ: τρομοκρατική οργάνωση εκτέλεσε επιχειρηματία. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ, τελώ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. εκτελώ (-έω) «φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω» < εκ- + τελώ < τέλος. Β σημ. «αποδοίδο μουσικό έργο» είναι ήδη μεσν. - εν, η σημ. «εκτελώ θανατική ποινή» είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. exécuter].

εκτελωνίζω ρ. μετβ. {εκτελωνίσα-, -ηκα, -μένος} περνώ από το τελωνείο (εμπορεύματα) καταβάλλοντας τους προβλεπόμενους δασμούς. — εκτελωνιστή (η) [1888] κ. εκτελωνισμός (ο) [1890]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dédouaner].

εκτελωνιστής (ο) [1896], εκτελωνίστρια (η) {εκτελωνιστριών} πρόσωπο που έχει ως επαγγελματική απασχόληση τις γραφειοκρατικές διατυπώσεις για τη νόμιμη διακίνηση εμπορευμάτων από τελωνείο.

εκτελωνιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη διακίνηση εμπορευμάτων μέσω τελωνείου: ~ διατυπώσεις 2. εκτελωνιστικά (τα) το ποσό που καταβάλλεται στο τελωνείο για εξαγωγή εμπορευμάτων.

εκτενής, -ής, -ές {εκτεν-ούς | -είς (ουδ. -ή) εκτενέστ-ερος, -ατός} αυτό που απλώνεται σε μεγάλη έκταση: ~ μελέτη | αναφορά | έρευνα | περιγραφή | ανάλυση | παρουσίαση ΣΥΝ. αναλυτικός, λεπτομερής, διεξοδικός ΑΝΤ. σύντομος — εκτενώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, λεπτομερής. [ΕΤΥΜ. μετβ. < αρχ. εκτείνω].

εκτεταμένος, -η, -ο 1. αυτός που καταλαμβάνει μεγάλη έκταση: ~ περιφέρεια | λόγος | ανάλυση || - δίκτυο μέσων μεταφοράς || από τις πλημύρες υπήρξαν ~ καταστροφές ΣΥΝ. μακρός 2. αυτός που διαρκεί αρκετό χρόνο: είχαν ~ τηλεφωνική συνομιλία 3. αυτός που έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις: καταγγέλλεται - νοθεία στις εκλογές 4. ΓΛΩΣΣ. **εκτεταμένη βαθμίδα** η συλλαβή της οποίας το φωνήεν παρουσιάζει έκταση (βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ) σε σχέση με αυτό της ομόρριζης βασικής (απαθούς) συλλαβής (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ, λ. μετάπτωση). — **εκτεταμέν-α** [-ως [μετβ.]] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. λεπτομερής, μετοχή.

[ΕΤΥΜ. Μετβ. παθ. παρακ. του αρχ. εκτείνω. Η εκτεταμένη βαθμίδα είναι μετάφρ. δάνειο από γερμ. Dehnstufe].

εκτίθεμαι ρ. → εκθέτω

εκτίμηση (η) [μετβ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων | χωρ. πληθ. στις σημ. 1-4} 1. η αξιολόγηση (προσδιορισμός της αξίας, της τιμής): ~ έργου τέχνης | πολύτιμο πετραδιού | αντίκας 2. ο υπολογισμός (σε χρήμα): η ~ των ζημιών από τους σεισμούς || η ~ του εμπορεύματος 3. (γενικότερ.) ο προσδιορισμός της ποιότητας, του πόσο αξίζει (κανείς/κάτι): η ~ ενός κειμένου | μιας εργασίας | μιας μελέτης || η ~ του επιστημονικού | πολιτικού | κοινωνικού έργου (κάποιου) 4. η υπόληψη (κάποιου), η αξία και ο σεβασμός που αποδίδεται (σε κάποιον): *τυγχάνει | χαιρεί μεγάλης εκτίμησης από τους συνταπτες του | τρέφο μεγάλη ~ για το πρόσωπο του | δεν τον έχω σε ~ είναι παλιοχαρακτηρής* 5. η υποκειμενική αξιολόγηση (μιας κατάστασης) ή η πιθανολόγηση σχετικά με την εξέλιξη της: δημοσιεύονται εκτιμήσεις διαφόρων πολιτικών αναλυτών για το μέλλον της συμμαχίας || η ~ μου είναι ότι το νομοσχέδιο θα ψηφιστεί στη Βουλή.

εκτιμητής (ο) [1851], εκτιμητριά (η) {εκτιμητριών} 1. πρόσωπο που εκτιμά την αξία προσώπου ή πράγματος, που αξιολογεί συγκεκριμένες καταστάσεις: ~ της πολιτικής ζωής | του λογοτεχνικού ταλέντου 2. πρόσωπο που προσδιορίζει επακριβώς με βάση αντικειμενικά δεδομένα την αξία (αντικειμένου): ~ έργων τέχνης | επίπλων.

εκτιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτιμάς... | εκτιμ-ήσα, -ώμαι, -άται... -ήθηκα, -ήμενος} 1. (για πρόσ.) αναγνωρίζω την αξία και τις ιδιαίτερες ικανότητες (κάποιου): εκτιμούσε πολύ τους φίλους του || εκτιμώ τις ικανότητες της ως επιστήμονας ΣΥΝ. υπολήπτομαι, σέβομαι 2. υπολογίζω την αξία (κάποιου): *πηγαν σε ειδικό, ο οποίος θα εκτιμούσε τις αντίκες που κληρονόμησαν ΣΥΝ. κοστολόγος* 3. κρίνω, αποδίδω σε (κάτι) τη σημασία που θεωρώ ότι έχει: του ζητήθηκε να εκτιμήσει το αποτέλεσμα των εκλογών στη γειτονική χώρα || παράγοντες του υπουργείου εκτιμούν πως το ποσό αυτό είναι δύσκολο να καλυφθεί ΣΥΝ. αξιολογώ. — εκτιμητικός, -ή, -ό [1851]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ νομίζω.

εκτινάξη (η) [μετβ.] {-ης κ. -άζεως | -άζεις, -άζεων} 1. το τινάγμα εμπρός ή προς επάνω ώστε να βρεθεί κάποιος σε απομακρυσμένη σε ύψος ή μήκος θέση από αυτή που βρισκόταν: η ~ βλήματος || η ~ του θερματοφύλακα στη γωνία της εστίας του απεσώθηκε το γκολ 2. (μτφ.) η ξαφνική μεγάλη αύξηση: η ~ των τιμών των υγρών καυσίμων στα ύψη 3. ΓΥΜΝΑΣΤ. ορμητική κίνηση των χεριών από την πρόπτωση στην έκταση ή των ποδιών από το βαθύ κάθισμα με πήδημα στην ορθή θέση.

εκτινάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτινά-ξα, -χθηκα, -γμένος} 1. τινάζω μακριά με ορμή: ~ βλήματα | όλμους || (μεσοπαθ.) ο πιλότος εκτινάχθηκε εγκαίρως με το κάθισμα του από το μαχητικό αεροσκάφος και γλύτωσε τη ζωή του ΣΥΝ. εκσφενδονίζω 2. οδηγώ ξαφνικά σε μεγάλη αύξηση: η βελτίωση του πολιτικού κλίματος εκτινάξε στα ύψη τον δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου 3. ΓΥΜΝΑΣΤ. πραγματοποιώ εκτινά-

ξη (βλ. λ.).

εκτίνω κ. (εσφαλμ.) εκτίω ρ. μετβ. {εξέτινα} (κυριολ.) εξοφλώ (οφειλόμενο ποσό): ΦΡ. (α) **εκτίνω ποινή** (για κατάδικους) υφίσταμαι την ποινή που μου επιβλήθηκε από το δικαστήριο: *εκτίνει ποινή φυλάκισης δέκα ετών (β) (ευφημ.) εξέτισε το κοινό χρέος* έφυγε από τη ζωή, πέθανε. — εκτι-ση (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποτίνω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. εκτίνω, αρχική σημ. «αποπληρώνω, ξεπληρώνω», < εκ-+ τίνω «πληρώνω (χρέος, λύτρα κ.τ.δ.)». Το αρχ. τίνω < *τί-νE-ω < I.E. *k^wei- «κάνω (κάποιον) να πληρώσει», πβ. σανσκρ. cavate «τιμωρώ», λιθ. kaina «τιμή», αρχ. σλαβ. cěna κ.ά. Ομόρρ. ποινή (βλ. λ.).]

εκτομή (η) ο ευνουχισμός (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < εκτέμνω < εκ + τέμνω].

εκτομιάς (ο) {εκτομών} (λόγ.) ο ευνούχος (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < εκτομή].

εκτονώνω ρ. μετβ. {εκτονώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. μειώνω την ένταση ή τη φόρτιση: προσάθησε να εκτονώσει την κρίση ΣΥΝ. αποφορτίζω, αμβλύνω- (μεσοπαθ. **εκτονώνομαι**) 2. διχοθετώ την ενέργεια ή τον δυναμισμό μου σε συγκεκριμένο χώρο: ~ με τον αθλητισμό | με τον χορό || πολλοί νέοι εκτονώνονται στα γήπεδα ΣΥΝ. ψυχαγωγούμαι 3. αποφορτίζομαι, μειώνω την ψυχική πίεση, την ένταση ή το άγχος: *χόρευα, τραγούδησα κι εκτονώθηκα || μερικοί νεαροί εκτονώνονται με πράξεις βίας*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. εκτονώ < εκ + -τονώ (-όω) < τόνος].

εκτονώση (η) [1858] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η μείωση της έντασης, της πίεσης ή του άγχους, η αποφόρτιση: *για - πηγαίνει στο γυμναστήριο || ο χορός προσφέρει - και διασκέδαση* 2. ΦΥΣ. η αύξηση του όγκου (αερίου) με αύξηση της θερμοκρασίας ή ελάττωση της πίεσης ΑΝΤ. συμπίεση. — εκτονωτικός, -ή, -ό [1891], εκτονωτικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. détente].

εκτονωτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ο ρυθμιστής πίεσεως σε ένα σύστημα (νερού, ατμού, αερίου).

εκτόξευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η ρίψη με δύναμη σε απόσταση: ~ νερού με μάνικα || ~ βέλους | ακόντιου 2. η εκτίναξη στον αέρα (με προσηθικό μέσο): ~ πυραύλων | δορυφόρου 3. (μτφ.) η ξαφνική, απότομη άνοδος: ~ των τιμών στα ύψη 4. (μτφ.) η εξαπόλυση, η επιθετική ενέργεια: ~ ύβρεων | κατηγοριών. — εκτοξευτικός, -ή, -ό [1891].

εκτοξευτής (ο) ΣΤΡΑΤ. η διάταξη εκτόξευσης πυραύλων ή ρουκετών. Επίσης εκτοξευτής [ΕΤΥΜ. Από το αγγλ. launcher].

εκτοξέω ρ. μετβ. {εκτοξέω-σα, -θηκα (καθμη. -θηκα), -μένος} 1. ρίχνω (κάτι) με δύναμη σε απόσταση: ~ νερό με τη μάνικα | βέλος | ακόντιο 2. στέλνω με δύναμη σε ύψος (συνήθ. με ειδικό μηχανισμό), βάλω: οι Αμερικανοί εκτόξευσαν νέο δορυφόρο στο διάστημα || ~ ρουκέτες: *επιάνουν εχθρικό στόχο* 3. (μτφ.) αυξάνω απότομα: *στην υψηλή εκτοξεύθηκαν οι τιμές των γαλακτοκομικών προϊόντων* 4. (μτφ.) εξαπολύω, ξεστομίζω: *εκτόξευσε φοβερές κατηγορίες εναντίον του αντιπάλου του*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εκ- + τώξέω < τώξω].

εκτοπία (η) {εκτοπιών} ΑΝΑΤ. η μη φυσιολογική θέση οργάνου στο σώμα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. ectoria].

εκτοπίω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτοπι-α, -θηκα (καθμη. -θηκα), -μένος} 1. βγάζω (κάποιον) από το σημείο στο οποίο βρίσκεται, καταλαμβάνοντας τον χώρο του: *κάθισε δίπλα μου ένας ογκώδης επιβάτης και εκτόπισε* 2. (μτφ.) καταλαμβάνω τη θέση που κατείχε άλλος: η νεαρή τραγουδίστρια σημείωσε μεγάλη εμπορική επιτυχία και εκτόπισε από την κορυφή των πωλήσεων το ξένο συγκρότημα || (κακός.) εκτόπισε πολλούς ικανούς συναδέλφους του, για να γίνει διευθυντής ΣΥΝ. υποσκελίζω 3. διώχνω (μόνιμο κάτοικο) από την περιοχή του με βίαιο τρόπο: *αρκετοί πληθυσμοί της Μ. Ασίας εκτοπίστηκαν από τους κατακτητές* 4. εκδιώκω τις εχθρικές δυνάμεις από τις θέσεις τους 5. (για πολιτικούς αντιφρονούντες) στέλνω στην εξορία: *συνελήφθη και εκτοπίστηκε στην Ικαρία ΣΥΝ. εξορίζω* 6. (μτφ.) αφήνω στην άκρη, ξεπερνώ: *σύγχρονες αντιλήψεις για την οικονομία εκτοπίζουν παλαιότερες και ατελέσφορες ΣΥΝ. παραμερίζω*. — εκτόπιση (η) [μετβ.] κ. εκτοπισμός (ο) [αρχ.], εκτοπιστικός, -ή, -ό [αρχ.].

εκτόπισμα (το) [1887] {εκτοπισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΦΥΣ. η ποσότητα του υγρού που εκτοπίζει ένα σώμα, όταν εισέρχεται ή βυθίζεται σε αυτό: το ~ ενός πλοίου 2. ο χώρος που καταλαμβάνει κάποιος χώρο στις διαστάσεις του: ο *γιναντόςμος* μπασκεμιστολάτας έχει μεγάλο - κάτω από το καλάθι 3. (μτφ.) η δύναμη επιβολής, το κύρος και η ικανότητα: ένας *υπουργός* με σημαντικό ~ στο πολιτικό στερέωμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déplacement].

εκτοπλάσμα (το) {εκτοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (στην παραφυλολογία) η ουσία, η οποία υποτίθεται ότι εκπέμπεται από το σώμα κάποιου «γέντιου», όταν αυτά βρίσκονται σε ύψιστο κατά τη διάρκεια πνευματιστικής συγκέντρωσης, και από την οποία θεωρείται ότι σχηματίζονται είδωλα (προσώπων, ζώων ή πραγμάτων) 2. ΖΩΟΛ. η εξωτερική επιφάνεια του σώματος των μονοκύτταρων πρωτόζωων. — **εκτοπλασματικός**, -ή, -ό, . [ΕΤΥΜ. < εκτός + πλάσμα, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ecto-plasme].

εκτοπος, -η, -ο [αρχ.] ΑΝΑΤ. (για όργανα του σώματος) αυτός που δεν βρίσκεται στη φυσιολογική του θέση.

εκτός πρόθ.- δηλώνει: 1. εξαίρεση (= πλην) (+γεν. ή ως περιφραστ. πρόθ. -ί-από +ατ.): *Ήρθαν όλοι ~ από σένα* || ~ της *συνεδρίασης, έχω κι άλλες δουλειές* || ~ από *λίγες εξαιρέσεις, οι περισσότεροι ανταποκρίθηκαν θετικά*: ΦΡ. (α) **εκτός απρόοπτου** εν εξαίρεθεί κάτι το απρόβλεπτο και απροσδόκητο: *θα είμαστε στον γάμο την Κυριακή ~*

2. προσθήκη (+γεν. ή ως περιφραστ. πρόθ. +από +αιτ.): θα *έρθουν* ~ *από σένα* και *άλλοι πέντε* || ~ *τού ότι είναι εξυπνος, είναι και επιμελής* || *είναι εξυπνος και ~ αυτού είναι εργατικός, άρα θα πετύχει* || *είναι ~ των άλλων και ευγενής* 3. τόπος: απουσία από μία περιοχή (μακριά από) (+γεν): *απουσιάζει ~ Ελλάδα* || *βρίσκεται - Αθηνών* || (μτφ.) *είχε παι και ως εκ τούτου ήταν ~ αυτού* || (μτφ.) ο *ασθενής νοσηλεύεται στο νοσοκομείο ~ κινδύνου* || ~ *νόμου οργάνωση* || ~ *τόπου και χρόνου* || *περιοχή ~ σχεδίου πόλεως* || *στις τελευταίες εκλογές βρέθηκε ~ Βουλής* || *υποψηφιότητα ~ συναγωνισμού* || ~ *έδρας αγώνας της εθνικής ομάδας* || η *έκθεση του ήταν ~ θέματος* ANT. εντός: ΦΡ. (α) *εκτός νομφώνος* έξω από ή χωρίς κάτι σημαντικό: *είχε τσακωθεί με τους γονείς του κι έτσι, όταν μοιράστηκε η κληρονομιά, εκείνος βρέθηκε ~ (β) εκτός των τειχών* έξω | μακριά από την πόλη: *~ πέρασαν για μια ακόμη φορά το Πάσσα* οι περισσότεροι Αθηναίοι 4. τον λόγο που αποκλείει | αναίρει την πραγματοποίηση (κάποιου πράγματος) (ως περιφραστ. συνδ. +αν, +και, +και αν): *Θα έρθουμε, ~ κι αν συμβεί κάτι απρόοπτο* || *θα σας δούμε στη γιορτή, ~ και αποφασίζετε να μην έρθετε* 5. (κ. ως επίρρ.) σε εξωτερικό χώρο, έξω από την κατοικία (κάποιου) ή έξω από διαδικασία, επαγγελματικό ή άλλον χώρο: ο *Γιώργος δεν είναι στο σπίτι, είναι ~* || *δεν μπόρεσε να περάσει στο πανεπιστήμιο, έμεινε ~* ΦΡ. *εντός, εκτός και επί τα αυτά* βλ. λ. εντός. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). [ETYM] αρχ. < εκ- + επίρρ. επίθημα -τος, πβ. κ. έν-τός]. *έκτος*, -ης, -ο (επίσης γραφέτε 6ος στην αραβική αριθμηση, ΣΤ΄) ή *στ΄* / *ς* στην ελληνική και VI στη λατινική 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό έξι (6): *ήρθε ~ στους πανευρωπαϊκούς αγώνες κλειστού στίβου*- ΦΡ. *έκτη αίσθηση* βλ. λ. *αίσθηση* 2. *έκτος* (ο) (α) ο έκτος όροφος πολυκατοικίας (β) ο έκτος μήνας του έτους, ο Ιούνιος: *μετά τις 15/6 (δεκαπέντε έκτου) οι μαθητές σκέπτονται τις καλοκαιρινές διακοπές* 3. *έκτη* (η) (α) η έκτη ημέρα κάθε μήνα: *κάθε 6/9 (έκτη Σεπτεμβρίου) έχουμε ορίσει συνάντηση των παλιών συμφοιτητών* (β) η έκτη τάξη του Δημοτικού Σχολείου: η *κόρη μου τελειώνει φέτος την ~* (γ) ΜΟΥΣ. το διάστημα μεταξύ έξι θηόγγων της μουσικής κλίμακας 4. *έκτο* (το) καθένα από τα έξι ίσα μέρη, στα οποία διαίρεται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM] αρχ. *έκτος* < εζ' «έξ» (βλ. λ.). *έκτοτε* επίρρ. (λόγ.) από εκείνη τη χρονική στιγμή, από τότε: ~ *δεν τον ξανα συνάντησα*. [ETYM] μτγν. < φρ. εκ τότε]. *εκτουρκίζω* ρ. μετβ. [1866] {εκτουρκισ-α, -τηκα, -μένος} μετατρέπω σε Τούρκο, κάνω (κάποιον) να μιλάει, να ζει και να συμπεριφέρεται όπως ο Τούρκος. — *εκτουρκισμός* (ο) [1870]. *εκτραχηλίζω* ρ. αμετβ. αποθ. {εκτραχηλίσ-θηκα (καθμη. -τηκα), -μένος} συμπεριφέρομαι με τρόπο ανάρμοστο, που δηλώνει πλήρη απομάκρυνση από τα ηθικά αποδεκτά όρια: *οι μεγαλύτεροι σε ηλικία κατηγορούν συχνά τη νεολαία ότι έχει εκτραχηλιστεί ΣΥΝ. αποχαλινώνομαι*. — *εκτραχηλισμός* (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM] αρχ., αρχική σημ. (για άλογα) «ρίχνω τον αναβάτη», < εκ- + -τραχηλίζω < *τράχηλος*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.]. *εκτραχύνω* ρ. μετβ. {εκτραχύν-α, -θηκα} 1. καθιστώ (κάτι) τραχύ: ~ *επιφάνεια* 2. (μεσοπαθ. *εκτραχύνομαι*) οξύνομαι, επιδεινώνομαι: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο γειτονικών χωρών έχουν εκτραχυνθεί* ANT. εξομαλύνωμαι. — *εκτραχύνση* (η) [1888]. [ETYM] μτγν. < εκ- + τραχύνω < *τραχύς*]. *εκτρέπω* ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέτρεψα, εκτρέπηκα (λόγ. εξετρέπην, -ης, -η... μτχ. εκτραπέις, -είσα, -έν)} 1. βγάζω (κάποιον/κάτι) από την κανονική του πορεία: *το αυτοκίνητο εξετράπη και μπήκε στο αντίθετο ρεύμα κυκλοφορίας* || *αντά τα σχόλια εκτρέπουν τη συζήτηση και μας βγάζουν από το θέμα* 2. (στην τηλεφωνία) στέλνω με ειδική εντολή όλες τις τηλεφωνικές κλήσεις προς έναν αριθμό σε άλλον αριθμό της επιλογής μου: ~ *τις κλήσεις από το τηλέφωνο στο σπιτιού μου στο τηλέφωνο του γραφείου* | *στο κινητό μου* 3. (μτφ.) (μεσοπαθ. *εκτρέπομαι*) συμπεριφέρομαι άσχημα, παρεκκλίνω από την ορθή συμπεριφορά ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι, παρφερόμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. *εκτρέπω* ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέθρεψα (να/θα εκθρέψω), εκτρέφηκα κ. (λόγ.) εξετρέφην, -ης, -η...} 1. διατρέφω (κάποιον) για να μεγαλώσει: ~ *ζώα* 2. (μτφ.) καλλιέργω, αναπτύσσω: η *αποξένωση των κατοίκων των αστικών κέντρων εκτρέφει τη βία* || *οι διάφοροι μύθοι περί ενθι- κής ανωτερότητας εξέθρεψαν τον εθνικισμό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. *τρέφω*. *έκτροπα* (τα) {εκτρόπων} βίαιες ενέργειες που αποτελούν παρέκκλιση από το σωστό, που διαταράσσουν την τάξη- πράξεις που στρέφονται κατά της νομιμότητας και της κοσμιότητας: *σημειώθηκαν ~ από διαδηλωτές* [ETYM. ΠΙλθ. ουδ. τού μτγν. *έκτροπος* < αρχ. *εκτρέπω*]. *εκτροπή* (η) 1. το να βγαίνει (κάποιος/κάτι) από την κανονική πορεία: ~ *ποταμού* (κατασκευή καναλιού, όπου διοχετεύονται τα νερά του, προκειμένου να αλλάξει ο ρους) 2. (μτφ.) η παρέκκλιση από την ομαλή πορεία, τη σωστή κατεύθυνση: ~ *του πολιτεύματος από τη νομιμότητα* || ~ *της συζήτησης* 3. (στην τηλεφωνία) η αποστολή με ειδική εντολή όλων των κλήσεων προς έναν αριθμό σε άλλον αριθμό της επιλογής μου: *έχω κάνει - κλήσεων από το σταθερό τηλέφωνο στο κινητό μου*. [ETYM] αρχ. < *εκτρέπω*]. *εκτροφή* (η) [αρχ.] η διατροφή (κάποιου) για να μεγαλώσει: η ~ *ζώων*. *εκτροφείο* (το) ειδικός χώρος όπου εκτρέφονται ζώα: *-χοίρων* | *αλόγων* | *πεστρόφων*. *εκτροχιάζω* ρ. μετβ. [1887] {εκτροχιάσ-α, -τηκα, -μένος} 1. εκτρέπω από τις ράγες: *εκτροχιάστηκε τρένο* | *αμαξοστοιχία* | *συρμός* | *βαγόνι* 2. (μτφ.) φέρομαι άπρεπα: *εκτροχιάστηκαν και προκάλεσαν επει-*

σόδιο ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι. — *εκτροχίαση* (η) [1887] κ. *εκτροχιασμός* (ο) [1883]. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *dérailer*]. *έκτρομα* (το) {εκτρόμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (κυριολ.) το έμβρυο που έχει ανατωθεί με έκτρωση ΣΥΝ. εξάμβλωμα 2. (συνήθ. μτφ.) ό,τι είναι αποκοσμητικά άσχημο: η *παράσταση ήταν ένα ~ ΣΥΝ. τερατώδες, πανάσχημο*. [ETYM] αρχ. < *έκτιρώσκει* «προκαλώ άμβλωση» < εκ- + *τιρώσκει* «τραυματίζω, πλήττω» (βλ. κ. *τριτώς*)]. *εκτροματικός*, -ή, -ό [μτγν.] (μτφ.) αυτός που προκύπτει ως αποτέλεσμα αφύσικης (και βίαιης) επέμβασης, που προκαλεί αποτροπισμό: ~ *φυσιογνωμία* | *νομοθέτημα* ΣΥΝ. εξάμβλωτικός, τερατώδης, αποκοσμητικός. — *εκτροματικ-ά* | -ός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση]. *έκτρωση* (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η άμβλωση (βλ. λ.). [ETYM] < αρχ. *εκτροσις* < *έκτιρώσκει* «προκαλώ άμβλωση - αποβάλλω (το έμβρυο)» < εκ- + *τιρώσκει* «τραυματίζω, πλήττω». Βλ. κ. *τριτώς*]. *εκτροφικός*, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την έκτρωση, που προκαλεί έκτρωση: ~ *φάρμακο*. *εκτυλίσσω* ρ. μετβ. {εκτύλι-ξα, -χθηκα} 1. (λόγ.) ξετυλίγω ΣΥΝ. ξεδιπλώνω 2. (μεσοπαθ. *εκτυλίσσομαι*) (μτφ.) (για αλληλεξαρτώμενα γεγονότα) λαμβάνω χώρα, εξελίσσομαι: η *υπόθεση του έργου εκτυλίσσεται σε μια επαρχιακή πόλη* || *συνολομιακές σκηνές εκτυλίσσονται μπροστά στα έκπληκτα μάτια των θεατών*. — *εκτύλιξη* (η) [1882]. [ETYM] μτγν. < εκ- + *τυλίσσω*. Βλ. κ. *τυλίγω*]. *εκτύλιση* (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η αφαίρεση κάλυον (τύλων). — *εκτυλωτικός*, -ή, -ό. [ETYM] < μτγν. *εκτύλωσις* < *έκτυλώ* (-όω) < εκ- + αρχ. *τυλώ* < *τύλος* (βλ. λ.). *έκτυπος*, -ης, -ο [αρχ.] 1. (λόγ.) ανάγλυφος (βλ. λ.). 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. *έκτυπο* (το) {εκτύπ-ου | -ον} ανάγλυφο του οποίου οι μορφές προεξέχουν έντονα από την υπόλοιπη επιφάνεια 3. (μτφ.) προφανής, αυτός που ξεχωρίζει: *φέρει έκτυπα τα ίχνη της επίδρασης από τον Νίτσε*. *εκτυπώνω* ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτύπω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάτι) έκτυπο 2. πραγματοποιώ εκτύπωση (βιβλίου, εφημερίδας, φωτογραφίας κ.λπ.). 3. κόβω (νόμισμα). *εκτύπωση* (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η διαδικασία τυπογραφικής αναπαραγωγής πρωτότυπων κειμένων ή απεικονίσεων (εικόνων, σχεδίων, γραφημάτων κ.λπ.) σε σταθερή επιφάνεια (λ.χ. χαρτί): ~ *χαρτονομίσματος* | *γραμματοσήμου* | *βιβλίου* | *αφίσας* | *περιοδικού* || *εμφάνιση* *φωτοστοιχειοθεσία* σε 60] || *μέθοδοι και τεχνικές εκτύπωσης* (λ.χ. όφσετ, φωτοστοιχειοθεσία) || η *ρύθμιση της προς ~ σελίδας συμπεριλαμβανεί τον καθορισμό του μεγέθους του σχεδίου, την τοποθέτηση του στη σελίδα, καθώς και τον ορισμό των αντιγράφων που θέλτε να εκτυπώσετε σε κάθε σελίδα* ΣΥΝ. τύποιμα 2. (συνεκδ.) η παραπάνω διαδικασία ως (τελικό) στάδιο τυπογραφικής εργασίας (σε βιβλία, εφημερίδες, αφίσες, κ.λπ.) ή άλλης αντίστοιχης (σε υλικά όπως ύφασμα, πλαστικό, μέταλλο κ.λπ.): *δεν μπορεί ν'αλλάξει το άρθρο - η εφημερίδα είναι στην ~* || *αίριο θα φύγουν οι κάρτες* | *τα μπλουζάκια για ~* 3. (συνεκδ.) το αποτέλεσμα της παραπάνω διαδικασίας: η *τελευταία ~ δεν είναι καλή* χρειάζεται *ρύθμιση* ο *εκτυπωτής* || *το περιοδικό έχει άριστη* | *κακή* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση*. *εκτυπώσιμος*, -ή, -ό αυτός που μπορεί να εκτυπωθεί, που είναι έτοιμος για εκτύπωση: ~ *σελίδα* | *αρχείο* | *χρώμα* | *κειμένο*. [ETYM Απόδ. τού αρχ. printable]. *εκτυπώσιμος* (ο) 1.ΤΥΠΟΓΡ. ο τεχνίτης που τυπώνει χρησιμοποιώντας τυπογραφικές μεθόδους 2. (α) ΠΑΝΟΡΦ. συσκευή με την οποία τυπώνονται σε χαρτί κείμενα, σχέδια, εικόνες κ.λπ., τα οποία προηγουμένως έχει επεξεργαστεί κάποιος σε Η/Υ· *αλλιώς πρίντερ: ~ λέιζερ* | *με υψηλή ανάλυση* | *ντεσκασιού* | *έκχυσης μελάνης* | *κρουστικός* | *ακίδων* || *φορητός* ~ (β) κάθε συσκευή που τυπώνει κάτι, λ.χ. εικόνες από βίντεο ή από φωτογραφικό φιλμ σε χαρτί. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. printer]. *εκτυπωτικός*, -ή, -ό [1888] 1. αυτός που σχετίζεται με την εκτύπωση: ~ *μέθοδος* | *συσκευές* 2. *εκτυπωτικά* (τα) τα έξοδα εκτύπωσης 3. αυτός που σχηματίζεται ανάγλυφα. *εκτυπλώνω* ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτύφλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (συνήθ. για δυνατό φως) θαμπώνω την όραση 2. (μτφ.) συσκοτίζω τον νου (κάποιου), κάνω (κάποιον) να αστίσει. — *εκτύφλωση* (η) [αρχ.]. *εκτυφλωτικός*, -ή, -ό [1890] 1. αυτός που έχει τη δύναμη ή την ιδιότητα να εκτυφλώνει: ~ *φως* | *λάμψη* ΣΥΝ. λαμπρός, φωτεινός 2. αυτός που προκαλεί ζωήρη οπτική εντύπωση: *εκθαμβωτικός: ~ ομορφιά* | *εμφάνιση*. — *εκτυφλωτικά* επίρρ. *Έκτορ* (ο) {Έκτορ-ος, -α} 1. γιος του Πριάμου και της Εκάβης, σύζυγος της Ανδρομάχης, ήρωας της *Ιλιάδας*, στρατιωτικός ηγέτης των Τρώων, τον οποίο σκότωσε ο Αχιλλέας εκδικούμνος τον θάνατο του Πατρόκλου 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμη.) *Έκτορας* [ETYM] < αρχ. *Έκτορ* (ήδη μιν. E-ko-to-, θίθ. < *έχω* (με ανομοίωση του *δασέως*) + *παρρα*. επίθημα -τωρ, οπότε το όνομα θα σήμαινε «αυτός που κατέχει, που κρατάει» και, κατ' *πέκταση*, «αυτός που συνέχο» και προστατεύει (ενν. την πόλη)», εφόσον το πρόσωπο που έφερε αυτό το όνομα, ήταν στενά συνδεδεμένο με την ιστορία της Τροίας]. *έκφανση* (η) j-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} (λόγ.) κάθε ἄδηλωσε σε συγκεκριμένο χώρο δραστηριοτήτων: η *νοσορπία κάθε λαού φαίνεται στις ποικίλες - του βίου του* ΣΥΝ. έκφραση. [ETYM] < μτγν. *εκφανσις* < αρχ. *έκφαινω* | -ομαι < εκ- + *φαίνω* | -ομαι]. *εκφαντικός*, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει την ιδιότητα να φανερώνει, να αποκαλύπτει (κάτι). — *εκφαντικ-ά* | -ός επίρρ.

[ETYM. μτγν. < έκφαντος «αποκαλυμμένος» < αρχ. *έκφαινω* «φέρω στο φως, φανερώνω»].
εκφασισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η σταδιακή προώθηση και εφαρμογή φασιστικών μεθόδων ή αντιλήψεων στην κοινωνική και πολιτική ζωή.

εκφασιλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκφασιλίζω-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} καθιστώ (κάποιον) φαύλο ΣΥΝ. διαφθείρω, εξασχερώνω. — εκφασιλισμός (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*.

εκφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέφερα} 1. (για γνώμη, κρίση κ.λπ.) εκφράζω, διατυπώνω: *δεν μπορώ να ~ άποψη, χωρίς να γνωρίζω τα δεδομένα του ζητήματος*. 2. ΓΛΩΣΣ. (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. *εκφέρεται, εκφέρονται*) συντάσσεται, συντάσσονται (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *αρκετά ρήματα εκφέρονται σε δύο πτώσεις || οι βουλευτικές προτάσεις εκφέρονται με | σε υποτακτική*. 3. κηδεύω: - νεκρό.

εκφέρων ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέφευγα} (λόγ.) ξ'φεύγω, διαφεύγω: *εξέφευγον τον κίνδυνο και επέζησε || (+γεν.) αυτές οι απόψεις εκφέρουν τον ορίων της κοινής λογικής || κάτι εκφεύγει του χώρου ελέγχου | τον δυνατοτήτων κάποιου*.

εκφοβίζω ρ. μετβ. [1888] (εκφοβίσα) προκαλώ φόβο (σε κάποιον): η κίνδυνολογία έχει στόχο να εκφοβίσει την κοινή γνώμη ΣΥΝ. τρομάζω, τρομοκρατώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φοβούμαι*.

εκφοβισμός (ο) η πρόκληση φόβου (σε κάποιον), κυρ. ως μέσο ελέγχου των αντιδράσεων του: *πυροβόλησε τρεις φορές στον αέρα για ~ || λέει ότι λέει για ~ || επιχειρεί τον ~ των μαρτύρων με απειλές* ΣΥΝ. τρομοκρατία. Επίσης εκφόβιση [1888] κ. εκφόβηση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φοβούμαι*.

εκφοβιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που προκαλεί φόβο, που ασκοίται στον εκφοβισμό: ~ *ενέργεια | δήλωση*. — εκφοβιστικά-ά | -ώς επίρρ.

εκφορά (η) 1. η απομάκρυνση προς τα έξω 2. (μτφ.) η διατύπωση, η έκφραση: η *ελεύθερη ~ του λόγου* 3. ΓΛΩΣΣ. (α) η προφορά, η εκφώνηση, η άρθρωση: ~ *φθόγγου || η σωστή ~ του λόγου* (β) ο τρόπος με τον οποίο συντάσσεται μια λέξη ή μια πρόταση: η ~ *των βουλευτικών προτάσεων με υποτακτική*. 4. (κατ' επέκτ. για νεκρό) η μεταφορά με νεκρική πομπή, η κηδεία: η ~ *του νεκρού*.

[ETYM. αρχ. < *εκφέρω*, αρχική σημ. «μεταφέρω έξω», από όπου προέκυψε πλήθος σημασιών: «παράγω, εκτελώ - γεννώ - εκπληρώνω - δηλώνω δημόσια τη γνώμη μου, εκδίδω (έργο)»].

εκφορητικός, -ή, -ό [1836] (για σωλήνες, αγωγούς κ.λπ.) αυτός διά μέσου του οποίου μεταφέρονται λύματα, ακάθαρτα νερά προς τα έξω: *αποχετευτικός*.

[ETYM. < αρχ. *εκφορώ* (-έω) «μεταφέρω έξω», μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *excréteur*].

εκφορτίζω ρ. μετβ. {εκφορτίζω-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. απελευθερώνω ηλεκτρικό φορτίο από έναν πυκνωτή σε εξωτερικό κύκλωμα ΑΝΤ. φορτίζω 2. αφαιρώ ή μεταφέρω άλλο (ηλεκτρικό) φορτίο, λ.χ. μετατρέποντας τη χημική ενέργεια ενός στοιχείου σε ηλεκτρική ΣΥΝ. εκκενώνω 3. (ειδικότ.) εξίσωσα τη διαφορά δυναμικού μεταξύ δύο σημείων. 4. ΨΥΧΟΛ. επαναφέρω στη συνείδηση απωθημένες συναισθηματικές καταστάσεις (φόβους, επιθυμίες κ.λπ.), εκτονώνοντας την επίδραση που ασκούν. — εκφορτίση (η) [1872]. [ETYM. < μτγν. *εκφορτίζομαι* «ξεφορτώνω από πάνω μου, αποβιβάζω». Η σημερινή σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *décharger*].

εκφορτώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {εκφορτώ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ., συν-ή) για μεταφορικά μέσα, πλοία, φορτηγά κ.λπ.) αφαιρώ το φορτίο ή απαλλάσσομαι από φορτίο που έχω μεταφέρει: *το φορτηγό εκφορτώσε άμμο και τσιμέντο στην οικοδομή* ΣΥΝ. ξεφορτώνω. — εκφορτώση (η) [1833].

εκφορτωτήρας (ο) μηχανήμα που χρησιμοποιείται για την εκφόρτωση των εμπορευμάτων (από φορτηγά, βαγόνια κ.λπ.).

εκφορτωτής (ο) [1888] εργατής που εκφορτώνει (πλοία, φορτηγά, βαγόνια σιδηροδρόμων κ.λπ.) από το φορτίο τους.

εκφορτωτικός, -ή, -ό [1894] 1. αυτός που σχετίζεται με την εκφόρτωση: ~ *μηχανήμα* 2. *εκφορτωτική* (η) το έγγραφο στο οποίο περιέχονται τα στοιχεία για το είδος που εκφορτώνεται και τη διαδικασία εκφόρτωσης ΑΝΤ. φορτωτική 3. *εκφορτωτικά* (τα) τα έξοδα εκφόρτωσης, η αμοιβή του εκφορτωτή.

εκφράζω ρ. μετβ. {εξέφρασα, εκφράσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καθιστώ φανερό κάτι εσωτερικό (σκέψη, συναισθήμα, επιθυμία, γενικά ψυχική κατάσταση): ~ *ανησυχία | πεποίθηση | πικρία | φόβο | διαμαρτυρία | ευγνωμοσύνη | χαρά | τη γνώμη μου || στο τελευταίο εκλογικό αποτέλεσμα εκφράστηκε η λαϊκή δυσαρέσκεια || η εξωτερική του εμφάνιση εκφράζει τον ψυχικό του κόσμο || ~ την άποψη ότι πρέπει να γίνουν πρόωγες εκλογές || ~ την ευχή να πάνε όλα καλά* ΣΥΝ. εκδηλώνω, δείχνω, φανερώνω, εξωτερικεύω 2. (ειδικότ.) εξωτερικεύω (κάτι) ως μήνυμα: *το έργο του εκφράζει της απογνώση του σύγχρονου ανθρώπου* 3. (μτφ.) ανταποκρίνομαι στην αισθητική, στις προσδοκίες, τις αντιλήψεις, τις θέσεις κ.λπ. (κάποιου): αυτό το στυλ ντυσίματος δεν με *εκφράζει || αυτή η θεωρία με εκφράζει* απόλυτα ΣΥΝ. αντιπροσωπεύω 4. (μεσοπαθ. *εκφράζομαι*) (α) φανερώνω σκέψεις ή απόψεις με ορισμένο τρόπο: ~ *κολακευτικά | ειρωνικά | με νύφη | με χειρονομίες || εκφράσων ελεύθερα, μη φοβάσαι!* (β) εξωτερικεύω τον ψυχικό ή/και πνευματικό μου κόσμο: ο *καλλιτέχνης εκφράζεται μέσα από την τέχνη του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, μετοχή*. [ETYM. αρχ. < εκ- + φράζω (βλ. λ. φράση)].

έκφραση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. το να εκφράζει κανείς (κάτι): ~ *ανακούφισης | απελπισίας | πόνου || ψυχρή | μελαγχολική ~ || ελευθερία έκφρασης* (της γνώμης) || η *τέχνη του αποτελεί ~ τον βιομάτων του* ΣΥΝ. εκδήλωση, εξωτερικεύση, απεικόνιση 2. ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώνεται στα χαρακτηριστικά του προ-

σώπου (κάποιου) η εσωτερική του κατάσταση: *ήρεμη ! θυμωμένη | ποιηρή | ειρωνική | αστεία | χαρούμενη | ασυνήθιστη | τρομαγμένη* -|| *πονηρή* | *αποκότ* μια ~ || *είχε μια ~ ικανοποίηση στο πρόσωπο του* 3. (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται ένα καλλιτεχνικό μήνυμα: ο *χορός ως μέσο έκφρασης || τα μέσα έκφρασης του ηθοποιού* 4. (συνεκδ.) το πρόσωπο ή το πράγμα με το οποίο εκφράζεται (κάτι): αυτή η *απεργία αποτελεί ~ της λαϊκής δυσαρέσκειας* 5. ΓΛΩΣΣ. (α) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο διατυπώνει κανείς αυτό που σκέπτεται ή αισθάνεται: *το περιεχόμενο είναι καλό, αλλά η ~ πάσχει || ωραία | άρτια ~* (β) λόγος (φράση ή λέξη) με συγκεκριμένη, συνήθ. μεταφορική, σημασία ή συγκεκριμένο ύφος: «*Μη μου πεις!*» είναι μια - *που χρησιμοποιούμε, για να δείξουμε την έκπληξη μας || υβριστικές | ακατονόμαστες | ποιητικές -* (γ) *απρόσωπη έκφραση* βλ. λ. *απρόσωπος* 6. ΜΟΥΣ. ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται ένας (μουσικός) φθόγγος, ανάλογα με τους σημειωμένους χαρακτηριστές ποιότητας. 7. ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό είδος περιγραφής (οικοδομημάτων, καλλιτεχνμάτων, προσώπων κ.ά.) στη βυζαντινή και πρώτη νεοελληνική γραμματεία: ~ της *Αγίας Σοφίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίωση*.

εκφραστικός (ο), εκφραστρια (η) {εκφραστικός/-ή} πρόσωπο που εκφράζει (κάποιον/κάτι): *χαρακτηριστικός | γνήσιος | καταξοχήν | γνωστός ~ ενός καλλιτεχνικού ρεύματος || ~ των συμπεριόντων της εργοδοσίας | του παλαιοκομμουνισμού | της Ρομαντικής Σχολής | μιας νέας τάσης* ΣΥΝ. εκπρόσωπος.

εκφραστικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την έκφραση: ~ *τρόποι | μέσα | δύναμη | αρτιότητα* 2. αυτός που μπορεί να εκφράζει (κάτι) με παραστατικό τρόπο, κυρ. να αντανakλά τον εσωτερικό ψυχικό κόσμο (κάποιου): ~ *βλέμμα | πρόσωπο | κίνηση | χορός | ύφος | τραγούδι | φωνή | λέξεις* 3. εκφραστική (η) το σύνολο των μέσων έκφρασης που χρησιμοποιεί κάποιος (κυρ. καλλιτέχνης): η *υψηλή ~ ενός έργου*. — εκφραστικά-ά | -ώς επίρρ.

εκφραστικές λέξεις. Στη γλώσσα χρησιμοποιούμε συχνά λέξεις που από τη φθγγική τους σύσταση παράγουν ένα ιδιαίτερα εκφραστικό ηχητικό και σημασιολογικό αποτέλεσμα. Τις λέξεις αυτές τις ονομάζουμε εκφραστικές λέξεις (expressive forms/words) και τις χρησιμοποιούμε κυρίως στον άτυπο και απλούστερο καθημερινό λόγο, στη βιωματική επικοινωνία που επιδιώκει την εκφραστικότητα. Μεταξύ πολλών άλλων, τέτοιες λέξεις στην ομιλούμενη είναι λ.χ. οι ζήνες προέλευσης λέξεις *αχαριάς* και *χαβαλάς*, με εκφραστική, ευρύτερη και απροσδιόριστη σημασία, που τις καθιστά κατάλληλες για πολλές χρήσεις, αλλά και ελληνικές λέξεις όπως *ανακατωσούρα* ή *συνονθύλευμα* ή *χαμός*. Η παρουσία υγρών, έρριων και λαρυγγικών συμφόρων στη λέξη φαίνεται ότι ενεργεί συναισθησιακά (με ανάλογους λεκτικούς συνειρημούς), προσδίδοντας μεγαλύτερη εκφραστικότητα στη χρήση των λέξεων.

εκφραστικότητα (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα (κάποιου) να εκφράζει με επιτυχία συναισθήματα, ψυχικές καταστάσεις: ο *πιανίστας εκτέλεσε με μεγάλη - το μουσικό κομμάτι || το πρόσωπο της ~ έχει μεγάλη ~*.

εκφρώνω, -ων, -ον {έκφρ-ο|Ος | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται εκτός εαυτού: *παράφρων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ETYM. αρχ. < εκ- + φρων < φρήν, φρονός (βλ. λ.)].

εκφυλίζω ρ. μετβ. [1812] {εκφυλίζω-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. οδηγώ (κάποιον/κάτι) σε εκφυλισμό: *από την κατάχρηση αλκοόλ εκφυλίστηκε το ήπαρ του ασθενούς* 2. (συνήθ. μτφ. το μεσοπαθ. *εκφυλίζομαι*) υφίσταμαι αρνητικές μεταβολές στη φύση μου, χάνω τα γνήσια, αξιόλογα και υγιή χαρακτηριστικά μου: *με τον τουρισμό η παραδοσιακή φιλοξενία εκφυλίστηκε σε πράξη εμπορίου || μερικοί ρασιστές θεωρούν τους Νεοέλληνες εκφυλισμένους απογόνους των αρχαίων || ένας θεσμός που εκφυλίστηκε σε στείρα τυπολατρία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*. 1ΒΤΥΜ. < *έκφυλος*, απόδ. του γαλλ. *dégénére[r]*.

εκφυλίση (η) [1876] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. ΒΙΟΛ. η αλλοίωση των κυττάρων ή τμήματος οργανισμού σε τέτοιο βαθμό, ώστε να εμποδίζεται η φυσιολογική λειτουργία του: η - *των κυττάρων του εγκεφάλου* (κατά τη μαλάνωση) 2. (περίληπτ.) το σύνολο των σωματικών ή ψυχικών αλλοιώσεων που παρουσιάζει ένα άτομο κληρονομικά ή επίκτητα. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *dégénérescence*].

εκφυλισμός (ο) [1867] 1. η ηθική κατάπτωση, διαφθορά, εξασχέωση: *κλίμα εκφυλισμού και σήψης || ο ~ των ηθών* ΣΥΝ. έκλυση 2. (μτφ.) η θεμελιώδης και αρνητική μεταβολή στη φύση, στον χαρακτήρα πράγματος, κατάστασης ή ενέργειας: ο *σταδιακός ~ της Γαλλικής Επανάστασης σε τρομοκρατία || ο ~ του λαϊκού τραγουδιού | ενός κινήματος | μιας απεργίας | μιας ιδεολογίας* ΣΥΝ. ξεπεσμός, κατάντημα. 3. η μείωση της οξύτητας της εντάσεως (συνήθ. ασθένειας) 4. η εκφυλίση (βλ. λ.). — εκφυλιστικός, -ή, -ό [1893], εκφυλιστικά-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *dégénération*].

εκφυλόμτρο (το) (μειωτ.) ο εκφυλός άνθρωπος (τού οποίου η διαφθορά θεωρείται ότι αποτυπώνεται και στο παρουσιαστικό του). εκφυλός, -ής, -ο 1. αυτός που πέπει προς την ακαλασία, την ασέλγεια, που σχετίζεται με τον άνθρωπο ο οποίος ζει έκλυτα: ~ *βίος | συμπεριφορά* || ~ *ήθη | γούστα | συνήθειες* || (μτφ.) ~ *χειλία* ΣΥΝ. ακαλαστος, ασελγής, έκλυτος ΑΝΤ. σεμνός 2. εκφυλός (ο), *έκφυλη* (η) πρόσωπο που ζει έκλυτο βίο ΣΥΝ. διεστραμμένος, διεφθαρμένος. — *έκφυλα* επίρρ., εκφυλότρητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «ξένος, αλλόφυλος», < εκ- + φυλος < φύλον].

εκφυλόφατσα (η) (λαϊκ. -μειωτ.) το εκφυλόμτρο (βλ. λ.).

εκφύομαι ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.} φυτρώνω από κάπου/κάτι: *εκφύονται ρίζες | βλασταί | δόντια.* — εκφύση (η) [αρχ.]. [ETYM₂ αρχ. < εκ + φύω | -ομαι (βλ.λ.)].

εκφώνημα (το) {εκφώνη-ματος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. η πρόταση σε σχέση με το γλωσσικό περιβάλλον της (συμφραζόμενα) μέσα στο καμένο όπου εκφέρεται η πρόταση «εν κειμένω» αντίθετα προς τη «συστηματική πρόταση» (ανεξαρτήτως κειμένου), όπως λ.χ. οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται ως παραδείγματα στα συντακτικά εγχειρίδια. — εκφώνηματικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. utterance].

εκφώνηση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μεγαλόφωνη, δημόσια ανάγνωση, αναγγελία ή απαγγελία: *ο χρόνος των εξετάσεων ξεκινά από το τέλος της ~ των θεμάτων* 2. (καταχρ.-συνεκδ.) το κείμενο που εκφωνείται: *υπήρχε λάθος στην ~ των θεμάτων* 3. ΕΚΚΛΗΣ. *εκφωνήσεις* (οι) ευχές που απαγγέλλονται μελωδικά από το ιερέα κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας 4. ΝΟΜ. *εκφωνήση* υποθέσεως ή *αναγγελία* από τον πρόεδρο του δικαστηρίου της υποθέσεως που πρόκειται να εκδικαστεί.

εκφωνητής (ο), εκφωνήτρια (η) {εκφωνητριών} 1. πρόσωπο που πραγματοποιεί εκφωνήσεις: ο ~ των θεμάτων των εξετάσεων 2. πρόσωπο που εκφωνεί από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση κείμενο (κυρ. δελτίο ειδήσεων) ή περιγράφει γεγονός (κυρ. αθλητικό) (ειδικότ.) ο παρουσιαστής των ειδήσεων ΣΥΝ. (αγγλ.) *speaker*. [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. speaker].

εκφωνή ρ. μετβ. {εκφωνείς... | εκφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} λέω (κάτι) δημόσια, κάνω εκφώνηση: ~ λόγο | τον πανηγυρικό της ημέρας | το δελτίο ειδήσεων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω*. [ETYM₂ < μτρν. εκφωνώ (-έω) < εκ- + φωνάω < φωνή].

εκχειλίζω ρ. αμετβ. [1897] {εξεχειλίσαι} ξεχειλίζω (βλ.λ.). — εκχειλί-ση (η) [1852].

εκχερόσσω ρ. μετβ. {εξεχέρσω-σα, -θηκα, -μένος} μεταβάλλω τη χέρσα γη σε κλλιερήσιμη, αφαιρώντας πέτρες, άγρια βλάστηση κ.λπ. ΣΥΝ. *ξεχερόσσω*. — εκχέρσωση (η) [1890], [ETYM₂ < μεσν. *εχχερώσω* < εκ- + χερσάω (-όω) < χέρσω < φωνή].

εκχέω ρ. μετβ. {εξεχέαι} (λόγ.) εκχύνω (βλ.λ.) ΑΝΤ. *εγγέω*. [ETYM₂ αρχ. < εκ- + χέω «χύνω»].

εκχιονισμός (ο) ο καθαρισμός περιοχής ή δρόμου από το χιόνι, κυρ. με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων. — εκχιονίζω ρ., εκχιονιστικός, -ή, -ό.

εκχιονιστήρας (ο) το ειδικό μηχανήμα ή όχημα, που μοιάζει με εκκαθαφέα και χρησιμοποιείται για τον εκχιονισμό: *το χωριό είχε αποκλειστεί και χρειάστηκε ~ για να ξαναανοίξει ο δρόμος*. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. snowplough].

εκχριστιανίζω ρ. μετβ. [1889] {εκχριστιανίσα, -ηκα | -ηθα, -μένος} κάνω (κάποιον) χριστιανό. — εκχριστιανισμός (ο).

εκχυδαίζω ρ. μετβ. [1782] {εκχυδάισα} καθιστώ (κάτι) χυδαίο: *ορισμένες εφημερίδες στο όνομα της εκλαικούς εκχυδαίζουν τη γλώσσα* ΑΝΤ. *εξευγενίζω*. — εκχυδαιστικός, -ή, -ό, εκχυδαιστικ-ά | -ώς επίρρ.

εκχυδαίσμος (ο) [1868] (λόγ.) η μετατροπή του ευγενικού και υψηλού σε χυδαίο και εντελές: ο ~ του πολιτικού λόγου | των τηλεοπτικών εκπομπών ΑΝΤ. *εξευγενισμός*. Επίσης εκχυδάσιση (η) [1862].

εκχύλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η εξαγωγή χυμού από φυτά ή καρπούς 2. ΧΗΜ. διεργασία απομόνωσης ουσίας από στερεό ή υγρό της μείγματος μέσω της διάλυσης της σε κατάλληλο διαλύτη, που έχει την ικανότητα να διαλύει μόνο αυτήν και όχι άλλα συστατικά του μείγματος. — εκχυλίζω ρ. [αρχ.]. [ETYM₂ < αρχ. *εκχυλίζω* < εκ- + χυλίω < χυλός].

εκχύλισμα (το) [1831] {εκχυλίσμα-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ. ουσία (συ-νήθ. υγρή) που απομονώνεται από μείγμα της με εκχύλιση: *-βοτάνων | βόνης*. — εκχυλισματικός, -ή, -ό [1836]. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *extrait*].

εκχύμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. η εκροή αίματος στους ιστούς λόγω ρήξεως των αγγείων, που εκδηλώνεται με μελάνασμα του δέρματος (αιμάτωμα) 2. (συνεκδ.) το ίδιο το παραπάνω αιμάτωμα ΣΥΝ. *μελανιά*. Επίσης εκχύμωμα (το) [αρχ.]. — εκχυμωτι-κός, -ή, -ό. [ETYM₂ < αρχ. *εχχύμωσις* < *εχχύω* (-όω) < εκ- + χυμώω < χυμός].

εκχυμωτής (ο) ο αποχυμωτής (βλ.λ.).

εκχύνω ρ. μετβ. {εξεχύνω, εκχύθηκα} (λόγ.) 1. χύνω (κάτι) έξω (από κάτι) ΣΥΝ. *εχέω* ΑΝΤ. *εγγύνω* 2. (μεσοπαθ. *εκχύνωμαι*) (για ποταμούς) εκβάλλω. — *έχχυση* (η) [αρχ.]. [ETYM₂ μτρν. < αρχ. *εχέω*, βλ. κ. χύνω].

εκχυμωτών ρ. μετβ. {εχχυμώτω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ χρώμα από το έδαφος με σκοπό την ισοπέδωση, το άνοιγμα τάφρου κ.ά. ΑΝΤ. *επιχυμωτώνω*. Επίσης εκχυμωτίωση (η) [1887] κ. εκ-χυμωτισμός (ο) [1889].

εκχύρσηση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μεταβίβαση σε κάποιον πράγματος που μου ανήκει, η παραχώρηση 2. ΝΟΜ. δικαιοπραξία με την οποία κάποιος (ο δανειστής) εκχωρεί (μεταβιβάζει) την αξίωση του εναντίον τρίτου (οφειλέτη) σε κάποιον άλλο 3. (συνεκδ.) η ίδια η σύμβαση, με την οποία γίνεται η εν λόγω μεταβίβαση ΣΥΝ *εκχωρητήριο*.

εκχωρητήριο (το) [1889] {εκχωρητηρί-ου | -ον} ΝΟΜ. 1. η νομική πράξη με την οποία γίνεται η εκχώρηση αξίωσης 2. (συνεκδ.) το έγγραφο της εκχώρησης: *συντάσσω | υπογράφω*.

εκχωρητής (ο) [1890], *εκχωρητήρια* (η) [1891] {εκχωρητριών} το πρόσωπο που εκχωρεί, που μεταβιβάζει (σε κάποιον) δικαίωμα, περιουσιακό στοιχείο κ.λπ. ΣΥΝ. *παραχωρητής*. — εκχωρητικός, -ή, -ό.

εκχωρώ ρ. μετβ. {εχχωρείς... | εκχώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1.

μεταβιβάζω σε κάποιον κάτι που μου ανήκει, παραχωρώ: *δεν εχχωρούμε κυριαρικά δικαιώματα της χώρας μας* ΣΥΝ. *παραχωρώ* 2. ΝΟΜ. μεταβιβάζω αξίωση μου εναντίον τρίτου σε κάποιον άλλον. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω*. [ETYM₂ < αρχ. *εχχωρώ* (-έω), αρχική σημ. «αναχωρώ, μεταναστεύω - αποσύρομαι», < εκ- + χωρώ < χώρος].

εκών, -ούσα, -όν {εκ-όντος (θηλ. -ούσης) | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσόν)} (λόγ.) αυτός που πράττει ή παθαίνει (κάτι) με τη θέληση του: *διατείνεται ότι τα ακάνθαλα διαπράχθηκαν εκόντος του προέδρου* ΑΝΤ. *άκων* ΦΡ. *εκών άκων* βλ. λ. *άκων*. [ETYM₂ < αρχ. *έκ-όν*, μτρ. τ. του οποίου το ρ. δεν μαρτυρείται στην Ελλην., < *Ρεκών*, οπότε < ρ. **Ρεκ-μ* < I.E. **wek-* «θέλω, εύχομαι», πβ. *σανσκρ. vās-mi* «εύχομαι, απαιτώ», *γερτ. wek-mi*. Ομόρρ. *άκ-ών* (βλ.λ.), *εκούσιος* κ.ά. Η δασύτητα του τ. *εκών* οφείλεται στην επίδραση του ε. αι. ενικού της προσ. αντωνυμίας].

έλα | ελάτε ρ. → έρχομαι

έλαβα ρ. → λαμβάνω

ελαία (η) {ελαίων} (λόγ.) η ελιά: *το Όρος των Ελαιών* (όπου ο Χριστός εμφανίστηκε μετά την ανάσταση του στους μαθητές του και από όπου ανελήφθη σωράντα ημέρες μετά την ανάστασή του) ΦΡ. *κλάδος ελαίας* (i) κλαδί ελιάς ως σύμβολο ειρήνης και συμφιλίωσης (ii) (μτφ.) σε φρ. όπως *τείνω | προσφέρω κλάδον ελαίας* (εκδηλώνω τη διάθεση για συμφιλίωση, κάνω χειρονομία καλής θέλησης). — *ελαϊ-κός, -ή, -ό* [μτρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δικία*. [ETYM₂ αρχ., βλ. λ. *ελιά*].

ελαϊνή (η) [1849] {ελαϊνών} κύριο συστατικό των λιπαρών υλών, που βρίσκεται κυρ. στο αμυγδαλέλαιο και το ελαιόλαδο: *φωτική*.

έλαο (το) {ελαϊ-ου | -ον} 1. (λόγ.) το λάδι 2. κάθε ρευστή, λιπαρή ουσία φωτικής, ζωικής ή ορυκτής προέλευσης: *ζωικό | φωτικό | πτητικό | αιθέριο | ορυκτό* ~ 3. ΕΚΚΛΗΣ. λάδι για ποικίλες εκκλησιαστικές χρήσεις: *άγιο* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ETYM₂ < αρχ. *ελαιον* < *ελαία* «ελιά»].

έλαιο- κ. ελαϊό- κ. *ελαϊ-* α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. ότι κάτι σχετίζεται με το δέντρο της ελιάς: *ελαιο-φωτιά, ελαϊόνας, ελαϊό-καρπος, ελαϊό-λαδο* 2. ότι κάτι σχετίζεται με το λάδι της ελιάς: *ελαϊο-δοχείο, ελαϊο-παραγωγός, ελαϊο-πεστήριο* (πβ. κ. λ. *λιό-*) 3. ότι κάτι σχετίζεται με ελαιώδεις ουσίες: *ελαϊό-χρωμα*. [ETYM₂ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ελαιο-κόμος*, μεσν. *ελαϊό-λαδον*), που προέρχεται από τα ουσ. *ελαία* και *ελαιον* (αναλόγως σημ.)].

-ελαιο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: 1. το λάδι που παράγεται από φυτό | καρπό: *καλαμποκ-έλαιο, βαμβάκ-έλαιο, σογι-έλαιο, σπορ-έλαιο* 2. (α) υγρό καύσιμο: *πετρ-έλαιο* (β) προϊόντα απόσταξης του πετρώλιου: *ορυκτ-έλαιο*. [ETYM₂ Β' συνθ. της Μτρν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτρν. *άμυγδαλ-έλαϊ-ον*), που προέρχεται από το αρχ. *ελαιον* και *απαντά* επίσης σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. *ορυκτ-έλαιο* < αγγλ. *mineral oil*)].

ελαιοβερνίκι (το) {ελαιοβερνικ-ιού | -ιόν} βερνίκι που παρασκευάζεται από έλαια και φυσικές ή τεχνητές ρητίνες.

ελαιογραφία (η) [1888] {ελαιογραφιών} 1. η ζωγραφική που γίνεται με λαδομπογιές 2. ζωγραφικός πίνακας κατασκευασμένος με λαδομπογιές: *η έκθεση θα περιλαμβάνει ελαιογραφίες και ακουαρέλες*. — ελαιογραφικός, -ή, -ό [1849], ελαιογραφό ρ. [1847] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *reinture à l'huile*].

ελαϊόδεντρο κ. (ε)λιόδεντρο (το) {-ου κ. -έντρο | -ον κ. -έντρων} το δέντρο της ελιάς.

ελαϊοδωροιστήρας (ο) μηχανήμα των ελαιουργείων με το οποίο διαχωρίζεται το λάδι από το κατακάθι των ελιών (το υδατώδες μέρος, τη μούργα).

ελαϊόδοχο (το) [1888] δοχείο για τη φύλαξη λαδιού.

ελαϊοειδής, -ής, -ές [μτρν.] {ελαϊοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή) ελαϊώδης (βλ.λ.)}.

ελαϊοκαλλιέργεια (η) [1894] {ελαϊοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια ελιών.

ελαϊοκαρπος (ο) [1833] {-ου κ. -άρπου | -ων κ. -άρπων} 1. ο καρπός του ελαϊόδεντρου 2. (περὶληπτα) το σύνολο των καρπών του ελαϊόδεντρου: *η συγκομιδή του* ~ ΣΥΝ. *ελιά*.

ελαϊοκομία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η συστηματική καλλιέργεια των ελαϊοδέντρων 2. ΓΕΩΠ. κλάδος της δένδροκομίας που ασχολείται με την καλλιέργεια των ελαϊοδέντρων. — ελαϊοκόμος (ο/η) [αρχ.], ελαϊοκομικός, -ή, -ό [μτρν.]. [ETYM₂ μτρν. < *ελαϊοκομώ* < *ελαία* + *κομώ* «φροντίζω», βλ. κ. *κομιά*].

ελαϊόλαδο (το) [μεσν.] {-ου κ. -άδου | χωρ. πληθ.} το λάδι που προέρχεται από τον καρπό της ελιάς (κατ' αντιδιαστολή προς άλλα είδη λαδιού φωτικής, ζωικής κ.λπ. προέλευσης): *παρθένο | αγνό* ~. *ελαϊόμετρο* (το) [1898] {ελαϊομέτρ-ου | -ον} όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της πυκνότητας του λαδιού. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *oléomètre*]. *ελαϊοπαραγωγή* (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η παραγωγή λαδιού. — ελαϊοπαραγωγικός, -ή, -ό [1898]. *ελαϊοπαραγωγός*, -ός, -ό (λόγ.) 1. (τόπος) που παράγει ελιές και λάδι: ~ *χώρα* 2. *ελαϊοπαραγωγός* (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή και πώληση λαδιού, ελαϊοπεστήριο (το) [1888] {ελαϊοπεστήρι-ου | -ον} το πεστήριο στο οποίο συνθλίβεται ο καρπός της ελιάς δίνοντας το λάδι. ελαϊοποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετατραπεί σε λάδι: *ελιές* ~. ελαϊοπολτός (ο) το προϊόν της συμπίεσης των ελιών σε ελαϊοπι-

στήριο.
ελαιοπυρήνας (ο) [1833] **1.** ο πυρήνας της ελιάς, το κοκούτσι ΣΥΝ. (λαϊκ.) λιούκουτσος **2.** τα στερεά υπολείμματα που απομένουν μετά την έκθλιψη του ελαιοκάρπου για την παραγωγή λαδιού.
ελαιοτριβείο (το) το σύνολο των εγκαταστάσεων για την εξαγωγή του ελαιολάδου με έκθλιψη από τον ελαιοκάρπο. Επίσης (λαϊκ.) λιούτριβείο κ. λιοτριβίσι. [ETYM₂ < μτγν. *ελαιοτριβείον* < *έλαια* + *-τριβείον* < *τριβών*].
ελαιουργείο (το) [αρχ.] εργοστάσιο επεξεργασίας και παραγωγής ελαιολάδου.
ελαιουργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} κλάδος της τεχνολογίας τροφίμων, που ασχολείται με τη διαδικασία διαχωρισμού του ελαιολάδου από τον ελαιοκάρπο, καθώς και με την επεξεργασία και παραγωγή λαδιού. — ελαιουργικός, -ή, -ό [μτγν.].
ελαιουργός (ο/η) **1.** ο ιδιοκτήτης ελαιουργείου **2.** αυτός που ασχολείται με την ελαιουργία. [ETYM₂ μτγν. < *έλαιον* + *-ουργός* < *έργον*].
ελαιοφούνικας (ο) [1836] {ελαιοφούνικων} φούνικας που απαντά στην Αφρική και στα ανατολικά παράλια της Ν. Αμερικής: από τους καρπούς του κατασκευάζονται σαπούνια, από τα σπέρματα του παράγεται λευκό λάδι, ενώ χρησιμοποιείται και στην Ευρώπη ως διακοσμητικό φυτό. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. oil palm].
ελαιοφυτεία (η) [αρχ.] {ελαιοφυτειών} φυτεία ελαιοδέντρων.
ελαιοφύτος, -η, -ο [αρχ.] (για περιοχές, εκτάσεις) αυτός που είναι γεμάτος ελαιοδέντρα.
ελαιόχρους, -ους, -ουν {ελαιόχρ-ου} -όχρος (οιδ. -όχροα, -όχρον) (λόγ.) αυτός που έχει το χρώμα του λαδιού. [ETYM₂ μτγν. < *έλαιον* + *-χρως* (βλ. λ. *χρώμα*)].
ελαιοχρώμα (το) [1862] {ελαιοχρώμ-ατος} | -ατα, -άτων) (λόγ.) χρώμα που παρασκευάζεται από χρωστικές ουσίες, λάδι (λινέλαιο κ.ά.), διαλυτικά και στεγανωτικά: χρησιμοποιείται για το βάψιμο του εσωτερικού οικιών, σιδερένιων ή ξύλινων κατασκευών κ.ά. ΣΥΝ. λαδομπογιά.
ελαιοχρωματίζω ρ. μετβ. [1887] {ελαιοχρωμάτισ-α, -ηκα, -μένος} χρωματίζω με ελαιοχρώμα.
ελαιοχρωματισμός (ο) [1833] το βάψιμο (συνήθ. τοίχων σπιτιών) με ελαιοχρώμα.
ελαιοχρωματιστής (ο) [1886] (επίσ.) τεχνίτης ειδικός στον ελαιοχρωματισμό.
ελαιοχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} (στη ζωγραφική ή στα βαψίματα) η χρήση ελαιοχρωμάτων.
ελαϊώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ελαϊώδ-ους} | -εις (οιδ. -η), -ών) **1.** αυτός που μοιάει στη σύσταση του (κυρ. ως προς το παχύρρευστο) με λάδι: ~ ουσία **2.** αυτός που περιέχει λάδι ή άλλη λιπαρή ουσία: ~ προϊόν. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
ελαϊώνας (ο) έκταση κατάφυτη από ελαιοδέντρα ΣΥΝ. λιστάσι, λιόφυτο. [ETYM₂ < μτγν. *ελαϊών*, -ώνος < αρχ. *ελαϊά*].
Ελ. ΑΣ. (η) Ελληνική Αστυνομία.
Ε.Λ.Α.Σ. (ο) Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός: αντιστασιακή οργάνωση που έδρασε κατά την Κατοχή (1941-44) ως στρατιωτικό σκέλος του Ε.Α.Μ. (βλ. λ.).
έλαση (η) {-ης κ. -άσεις} | -άσεις, -άσεων) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική καταργευσμα μετάλλων ή κραμάτων είτε εν θερμώ είτε εν ψυχρώ, με συνεχή συμπίεση τους ανάμεσα σε δύο παράλληλους κυλίνδρους, οι οποίοι περιστρέφονται με αντίθετη φορά, ώστε το υλικό να υφίσταται βαθμιαία μείωση του πάχους χρησιμοποιείται για την κατασκευή λαμαρινών, ελασμάτων κ.λπ.
[ETYM₂ < αρχ. *ελασις*, αρχική σημ. «εκδιώξη - εκστρατεία», < *έλαιον*. Η σημερινή σημ. αποστειλεί από το γαλλ. *laminage*].
ελάσιμος, -η, -ο [1856] (για μέταλλα) αυτός που μπορεί να τύχει καταργευσίας με έλαση (βλ. λ.). [ETYM₂ < έλαση (βλ. λ.) + *παργα*. επίθημα -μοσι].
ελασίτης (ο) {ελασιτών}, **ελασιτίσσα** (η) {ελασιτισσών} μαχητής του Ε.Λ.Α.Σ. (βλ. κ. λ. αντάρτης, *συμμοριτής*) — ελασιτικός, -η, -ο.
έλασμα (το) {ελάσμ-ατος} | -ατα, -άτων) **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλική πλάκα ή φύλλο μετάλλου, που σχηματίζεται με έλαση: *χαλύβδινο | ορειχάλκινο* ~ **2.** ΒΟΤ. το πλατύ μέρος του φύλλου των φυτών. — (υποκ.) ελασματίο (το) [μτγν.], ελασματινός, -η, -ο, **ελασματοειδής**, -ής, -ές. [ETYM₂ μτγν. < αρχ. *ελαίνω*].
ελασματοποίηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως} | -ήσεις, -ήσεων) η διαδικασία μετατροπής μετάλλου σε έλασμα. — ελασματοποιώ ρ. {-είς...}.
ελασματουργείο (το) το εργαστήριο κατασκευής ελασμάτων.
ελασματουργός, -ός, -ό [1847] (λόγ.) **1.** αυτός που καταργάζεται ή κατασκευάζει ελάσματα: ~ μηχανή **2.** *ελασματουργός* (ο) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή ελασμάτων. [ETYM₂ < *έλασμα*, -ατός + *-ουργός* (< *έργο*)].
Ελασσόνα (η) πόλη στον νομό Λάρισας. — Ελασσονίτης (ο), Ελασσονίτισσα (η), ελασσονίτικος, -η, -ο. [ETYM₂ Πρόκειται για την Ομηρική *Όλοσσάνα*, αγν. ετύμου].
ελάσσων, -ων, **έλασσον** {ελάσσ-ονος, -ονα} | -ονες (οιδ. -ονα), -όνων) (λόγ.) **1.** λιγότερος, μικρότερος ως προς τον αριθμό, το ποσό, τον όγκο, τον μέσο όρο κ.λπ. **2.** καλύτερος ως προς την αξία ή τη σημασία: *θέμα ελάσσονος σημασίας* || ~ *Αλεξάνδρινοι συγγραφείς* ΣΥΝ. δευτερεύων, υποδεέστερος **3.** ΜΟΥΣ. (α) ελάσσων *κλίμακα* (γαλλ. *gamme mineure*) η μουσική κλίμακα (βλ. λ.) της ευρωπαϊκής μουσικής, της οποίας τα δύο εναρτηρία διαστήματα (ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη, και ανάμεσα στη δεύτερη και την τρίτη βαθμίδα) δίνουν, στο σύνολο, «μικρότερο» (έλασσον) διάστημα (ενάμιση τόνο) απ' ό,τι

τα αντίστοιχα διαστήματα της «μείζονος» κλίμακας, στα οποία το αντίστοιχο συνολικό διάστημα είναι μεγαλύτερο (μείζον, ίσο προς δύο τόνους) (β) *ελάσσων συγχορδία* συγχορδία κατ' αρχήν τριών φθόγγων, στην οποία το πρώτο διάστημα τρίτης πάνω από τη θεμέλιο είναι ενάμιση τόνο, δηλαδή «μικρότερο» (έλασσον), σε σχέση με εκείνο της αντίστοιχης μείζονος, το οποίο είναι «μεγαλύτερο» (μείζον), δηλαδή δύο τόνοι (γ) *ελάσσων τρόπος* (γαλλ. *mode mineur*) το σύνολο των ελασσόνων κλιμάκων, το να γράφεται ένα κομμάτι σε ελάσσονα κλίμακα: ο τρόπος ενός κομματιού παραδοσιακά δίδεται από την κλίμακα του: αυτό το κομμάτι είναι *γραμμένο στη φα ελάσσονα* || *φούγκα σε ντο ελάσσονα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ETYM₂ < αρχ. *ελάσσων* | -των < **ελάγ-ων* < *ελάγος* «μικρός» < *ε-πρόθεμ* + *ΙΕ. *h₂gh^u-u*, συνεσταλμ. βαθμ. του *ΙΕ. *h₂eng^h-* «ευκνήτος, ελαφρός», πβ. σανσκρι. *laghu-* «ταχύς, ελαφρός, μικρός», αρχ. σλαβ. *h₂g^h-k^u* «ελαφρός», λατ. *levis*, γαλλ. *léger*, ισπ. *leve*, αγγλ. *light*, γερμ. *leicht* κ.ά. Ομόρρ. *ελάττωμα, ελάγιστος, ελαφρός* κ.ά.). **ελαστικός**, -ή, -ό [1856] **1.** (α) αυτός που, αφού παραμορφωθεί προσωρινά υπό την επίδραση εξωτερικής δύναμης, στη συνέχεια επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις: ~ υλικά || ~ *καλσόν/ φόρμα* (β) *ελαστική παραμόρφωση* η προσωρινή παραμόρφωση που υφίσταται ένα σώμα, το οποίο επανέρχεται στην αρχική του μορφή μόλις πάψουν να ενεργούν σε αυτό οι δυνάμεις που προκάλεσαν την παραμόρφωση (γ) ΑΝΑΤ. *ελαστικός ιστός* ο συνδετικός ιστός από τον οποίο αλληλεπιδρούν συγκεκριμένοι σύνδεσμοι και τοιχώματα αρτηριών **2.** ελαστικό (το) (α) το καουτσούκ, το λάστιχο (β) (συνήθ. στον πληθ.) το λάστιχο του τροχού του αυτοκινήτου **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ευλυγισία και ευκινησία: *οι γάτες έχουν ~ σώμα* ΣΥΝ. ευλυγιστός **4.** (μτφ. κ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αντηρητότητας, που μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με την περίπτωση: ~ *καθηγητής* | *συνείδηση* | *ωράριο εργασίας*. [ETYM₂ Αντιδάν., < γαλλ. *élastique* < νεολατ. *elasticus* < μτγν. *ελαστός* < αρχ. *ελαίνω*]. **ελαστικότητα** (η) [1786] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα (σώματος) να παραμορφώνεται υπό την επίδραση εξωτερικής δύναμης και να επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις, όταν πάψουν να ενεργούν σε αυτό οι δυνάμεις που προκάλεσαν την παραμόρφωση: το λάστιχο με τον καιρό χάνει την ~ του **2.** η ευλυγισία και ευκινησία: η ~ του σώματος **3.** (μτφ.) η επική της ανεκτικότητας, η έλλειψη αντηρητότητας και σταθερότητας: η ~ στην τήρηση των κανόνων | *νόμων ωθεί συχνά στην παρανομία* || η ~ της συνείδησης κάποιου. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *élasticité*, ελαστική (η) {ελαστικών} ΒΙΟΛ. πρωτεΐνη που βρίσκεται στους ελαστικούς και συνδετικούς ιστούς των ζώων. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *elastin*]. **ελαστρο** (το) {ελάστρ-ου} | -ων) ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό μηχάνημα για την έλαση (βλ. λ.). [ETYM₂ < μτγν. *ελαστρον* < θ. *ελασ-* (του αρχ. *ελαίνω*, βλ. κ. *έλασμα*) + *παργα*. επίθημα -τρον, πβ. κ. *πλήκτρον*]. **ελάτη** (η) → **ελάτο** **ελατήριο** (το) {ελατηρί-ου} | -ον) **1.** ελαστικό εξάρτημα μηχανών ή συσκευών, που θέτει σε κίνηση τον μηχανισμό τους και μπορεί να συμπίπτει με την άσκηση πίεσης και να επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις όταν αυτή σταματήσει: το ~ του ρολογιού || *ελκιοειδές* | *σπειροειδές* | *τεντωμένο* ~ ΦΡ. *πεντάγωνα* | *τινάζομαι σαν ελατήριο* αντιδρώ απότομα, γρήγορα, κάνω ξαφνική κίνηση: *μόλις χτύπησε το τηλεφώνο, τινάχτηκε σαν ελατήριο κι έτρεξε να το σηκώσει* **2.** το κίνητρο: *ταπεινό | ιδιοτελέες* | *πολιτικό* | *κομματικό* ~ || τα ~ της ενέργειας του είναι δύσκολο να προσδιοριστούν. — (υποκ.) ελατηριάκι (το) (σημ. **1**). [ETYM₂ αρχ., οιδ. του επιθ. *ελατήριος* «αυτός που εκδιώκει, που απομακρύνει» < *ελαίνω* (βλ. ελάτος). Η σημ. του μηχανικού ελάσματος αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. *spring*]. **ελάτινος**, -η, -ο [αρχ.], αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο ελάτου: ~ *πλαίσιο* | *πόρτα* | *έπιπλο* | *δοκός* | *κατάρα*. Επίσης ελατέ-νιος, -ια, -ιο κ. ελατήσιος, -ια, -ιο. **ελάτο** (το) {-ου κ. -άτου} | -ων κ. -άτων) **Γ.** δασικό αιωνόβιο κωνοφόρο δέντρο, με ψηλό ίσιο κορμό και κλαδιά διατεταγμένα σε πυραμοειδές σχήμα: τα *Χριστούγεννα στολιζόμε* ένα αληθινό ή ψεύτικο ~ **2.** (συνεκδ.) το ξύλο του ελάτου: *θα στρώσω με το πάτωμα με ~*. Επίσης **ελάτος** (ο) [μεσν.] κ. **ελάτη** (η) [αρχ.] — (υποκ.) **ελάτικα** (το). [ETYM₂ < αρχ. *ελάτη*, με μετατροπή σε οιδ. γένος κατά τα ουσ. *πέυκο, δέντρο* κ.τ.ό. Το αρχ. *ελάτη* είναι αγν. ετύμου, όπως ισχύει γενικά για τα ονόματα των κωνοφόρων στις *Ι.Ε.* γλώσσες. Αβέβαιη παραμένει η σύνδεση με τα αρμ. *elw-in* «κέδρο», ρωσ. *jalov-ec*, αρχ. γερμ. *Unta* (> γερμ. *Linde* «δέντρο»), καθώς και με το αλβ. *lëndë* «ξύλο, υλικό». **ελατοβούνι** (το) {χωρ. γεν.} βουνό κατάφυτο από έλατα. **ελατοδάσος** (το) {ελατοδάσ-ους} | -η, -ών) δάσος από έλατα. **ελατόξυλο** (το) [1891] το ξύλο του ελάτου. **ελατοπίσσα** (η) {χωρ. πληθ.} το ρετσίνι του ελάτου, που χρησιμοποιείται στις βρογχικές παθήσεις ΣΥΝ. ρητίνη. **ελατός**, -ή, -ό (λόγ.) (για μέταλλα) αυτός που μπορεί να αλλάξει σχήμα ή μορφή, χωρίς να σπάει, όταν του ασκηθεί εξωτερική δύναμη (π.χ. κατά τη σφυρηλάτηση, την έλαση κ.ά.). — ελατότητα (η). [ETYM₂ αρχ. < *ελαίνω*]. **ελατοσίδηρος** (ο) {ελατοσίδηρ-ου} | -ων) ο σίδηρος που έχει μετατραπεί σε έλασμα με έλαση (βλ. λ.) ΑΝΤ. χυτοσίδηρος. **ελατοσκέπαστος**, -η, -ο [1892] αυτός που είναι σκεπασμένος από έλατα. **ελατότητα** (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα ενός μετάλλου να μπορεί να αλλάξει σχήμα και μορφή, χωρίς να σπάει, όταν επιδράσει επάνω

του εξωτερική δύναμη (π.χ. με τη σφυρηλάτηση, την έλαση κ.ά.). ελάττωμα (το) {ελαττώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (για πρόσ.) σωματική, ψυχική ή διανοητική ατέλεια, μειονέκτημα: *εργινές | επίκλητο ~| - στα αρτιά | στα χέρια ΣΥΝ. (λαϊκ.) κουσούρι 2. (ειδικότ.) κάθε κακή πλευρά στον χαρακτήρα (κάποιου): το ~ της λαμπαρίας || ένα ~ του είναι η αναβλητικότητα ΣΥΝ. ψεγάδι ΑΝΤ. προτέρημα, χάρισμα 3. (για αντικείμενα) κάθε πρόβλημα στην κατασκευή ή τη λειτουργία: το ~ αυτής τής τηλεόρασης είναι ότι δεν αποδίδει καλά τα χρώματα 4. (καταχρ.) μειονέκτημα: η τακτική του έχει πολλά ~. [ETYM. αρχ. < ελαττώ (-όω) < ελάσσων | -ττων (βλ.λ.). ελαττωματικός, -ή, -ό [1761] αυτός που έχει κάποιο ελάττωμα, που παρουσιάζει κάποιο πρόβλημα (στη λειτουργία, την κατασκευή, την εμφάνιση κ.λπ.): ~ πλυντήριο | συσκευή | βιβλίο | μηχανισμός. — ελαττωματικότητα (η) [1857]. ελαττώω ρ. μετβ. {ελάττω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) λιγότερο, λιγοστεύω την ποσότητα: ~ την παραγωγή | τις ποσότητες το κάπνισμα | την ταχύτητα ΣΥΝ. μειώνω, περιορίζω ΑΝΤ. αυξάνω, πολλαπλασιάζω.*

[ETYM. < αρχ. ελασσώ | -ττώ (-όω) < ελάσσων | -ττων (βλ.λ.). ελάττωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η μείωση, ο περιορισμός της εκτάσεως, της ποσότητας: η ~ των φόρων | των ελλειμμάτων | των εσόδων || σημαντική | αισθητή | δραστηκή ~ ΣΥΝ. (κα-θημ.) λιγότερα ΑΝΤ. αύξηση 2. (συνεκδ.) η ποσότητα κατά την οποία ελαττώνεται (κάτι): η ~ του αριθμού όσων δήλωσαν συμμετοχή ήταν γύρω στο 10% σε σχέση με τους περσιούς. ελαθύνω ρ. μετβ. (μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.) (αρχαιοπρ.) 1. θέτω σε κίνηση, οδηγώ 2. (μεσολ. ελαύνω) παρακινώ, παρασύρωμαι: ελαύνεται από ιδιοτελείς σκοπούς.

[ETYM. αρχ. αργική σημ. «θέτω σε κίνηση, οδηγώ (άρμα, ποίμνιο, αγέλη, στρατό κ.ά.)», < *ελά-Εν-ω (πβ. παρ.άλλ. τ. ελά-ω), αββ. ετιμού. Συγγές είναι επίσης στην Αρχ. οι σημ. «οδηγώ στα άκρα, κατακυριεύω και καταβύθω» κάποιο (ως κίνηση ή συναίσθημα)». Φαίνεται πθ. η σύνδεση με Lat. amb-ullare «περπατώ», αρμ. eli «ανέβηκα, βγήκα», αρχ. ιρλ. ad-ellaim «επισκέπτομαι» κ.ά., που θα οδηγούσε σε κοινή ρίζα *el-, για την οποία βλ. λ. έλευση. Από το ρ. ελαίνω έχουν προέλθει πολλές σημαντικές λ., όπως έλασμα, ελατός, ελαστικός, ελατήριο(ν) κ.ά., καθώς και η προστ. ελα (με τη σημ. του ρ. έρχομαι). ελαφιβόλος (ο/η) (αρχαιοπρ.) κινηγός ελαφίων: ~ θεά (η Αρτεμις) ΣΥΝ. ελαφοκυνήγος. — ελαφιβόλια (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < ελάφος + -βόλος < βάλλω]. ελαφίσκος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ. -λογος.) λαφίσκος (σολο. ορθ. ελαφί-σιος) 1. αυτός που σχετίζεται με το ελάφι ή προέρχεται από αυτό: ~ κρέας | δέρμα 2. (μυθ.) αυτός που θυμίζει ελάφι, κυρ. στη χάρη και την ταχύτητα: ~ τρέξιμο | κορμί. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος, ελαφί (το) κ. (λαϊκ. -λογος.) λάφι {ελαφ-ιού | -ιών} (κοινό όν. για το αρσ. και το θηλ. ζώο) μηρυκατικό θηλαστικό με λεπτό σώμα, ψηλά πόδια και ανοιχτό καστανό τρίχωμα, που ζει σε βιότοπους με άγρια βλάστηση: το αρσενικό έχει κέρατα. Επίσης (λόγ.) ελάφος (ο/η) [αρχ.] {ελάφ-ων, -ους}. — (υποκ.) ελαφάκι (το) [μεσν.]. [ETYM. < αρχ. ελαφίον, υποκ. του ελάφους < *eln-bhos, παρ.άλλ. τ.] με επίθημα -φος) του αιολ. ελάϊός «ελαφάκι» < *ελ-νός, που συνδ. με αρχ. σλαβ. jeleni (> σερβοκρ. jelen), αγγλ. elk «άρανδος» κ.ά. Δεν θεωρείται πιθανή η συσχέτιση με το αγγλ. lamb «αρνί». ελαφίνα κ. (λαϊκ. -λογος.) λαφίνα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πλθβ.} το θηλυκό ελάφι. ελαφοειδής, -ής, -ές [μτν.] {ελαφοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή ελαφιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες ελαφοκυνήγος (ο) αυτός που κυνηγάει ελάφια. Ελαφονήσος (η) {ελαφονήσου} νησί κοντά στις Α. ακτές του Λακωνικού Κόλπου. Επίσης (λαϊκ.) Ελαφονήσι (το). [ETYM. Απόδ. του Βεν. ονόματος Cervi (πβ. ιταλ. cervo «ελάφι»), με το οποίο ήταν γνωστό το νησί κατά τη βενετοκρατία. Στη Μγν. Ελληνική αποκαλείται -λόγο σχήματος- "Όνον Γίνθος]. ελαφοπόδαρος, -η, -ο αυτός που έχει ταχύτητα ανάλογη με αυτή

του ελαφιού, που τρέχει γρήγορα. ελαφόπουλο κ. (λαϊκ. -λογος.) λαφόπουλο (το) [μεσν.] μικρό ελάφι ΣΥΝ. ελαφάκι. ελάφος (ο/η) → ελάφι ελαφραδα κ. αλαφραδα (η) (λαϊκ.) 1. η ελαφρότητα (βλ.λ.) 2. (μυθ.) η έλλειψη σύνεσης, η επιπόλαιη σκέψη και συμπεριφορά: η ~ τής νιάτης ΣΥΝ. ελαφρότητα 3. (συνεκδ.) κάθε πράξη που δηλώνει έλλειψη σοβαρότητας ή προσοχής ΣΥΝ. επιπολαιότητα. ελαφραίνω κ. (λαϊκ.) αλαφραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ελάφωνα} ♦ 1. (μετβ.) καθιστώ (κάτι) ελαφρό ή λιγότερο βαρύ (βλ.λ.) ΣΥΝ. ελαφρόνυμα ♦ 2. (αμετβ.) χάνω από το βάρος μου ΑΝΤ. βαραινώ. ελαφρόνυμος, -η, -ο αυτός που σκέφτεται επιπόλαια ΣΥΝ. ελαφροκέφαλος. ελαφροήσκιωτος, -η, -ο → αλαφροήσκιωτος ελαφροκέφαλος, -η, -ο [μεσν] κ. (λαϊκ.) αλαφροκέφαλος αυτός που σκέφτεται και ενεργεί με επιπολαιότητα ΣΥΝ. ελαφρόνυμος, ελαφρόνυμος. — ελαφροκεφαλιά (η), ελαφροκοιμάμαι κ. (λαϊκ.) (α)λαφροκοιμάμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ελαφροκοιμάσαι... | ελαφροκοιμήθηκα} κοιμώμαι ελαφρά, ώστε να ξυπνώ με τον παραμικρό θόρυβο ή κίνηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. ελαφροκόκκαλος, -η, -ο 1. αυτός που θεωρείται πως έχει ελαφρό σκελετό ΑΝΤ. βαρκοκόκκαλος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που μπορεί να κινείται (ξε ταχύτητα, ο ευκίνητος). ελαφρόνυμος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) αλαφρόνυμος 1. αυτός που σκέφτεται και ενεργεί επιπόλαια, απερισκεπτα ΣΥΝ. (λόγ.) ελαφρό-νους 2. (κατ' επέκτ.) ανόητος άνθρωπος. — ελαφροφυλιά κ. (λαϊκ.)

αλαφροφυλιά (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος, τρελός. ελαφρόνους, -ους, -ουν [μτν.] (*λαφρόν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων) (λόγ.) *λαφρόνυμος. — ελαφρόνιο (η) [1809].

ελαφρονυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος ελαφρά, με λίγα ή λεπτά ρούχα: βγήκε ~ και κρύωσε, γιατί είχε νύχρα.

ελαφροπατός κ. (λαϊκ.) αλαφροπατός ρ. αμετβ. {ελαφροπατάς... | *λαφροπάτησαι} πρπατώ ανάλαφρα: προχώρησε ελαφροπατώντας, για να μην τους ζυπνήσει.

ελαφρόπετρα (η) {χωρ. γ'ν. πλθβ.} πέτρα ηφαιστειακής προέλευσης με πορώδη υφή, που της επιτρέπει να είναι ιδιαίτερα ελαφριά και να "πιλέει" στο νερό, η οποία χρησιμοποιείται για τη λείανση επιφανειών, καθώς και ως πρώτο ύλη μονωτικών υλικών.

ελαφρόπιστος, -η, -ο αυτός που είναι ευκολόπιστος. ελαφροπονιτής (ο) [1886] {ελαφροπονιτών} ο κατάδικος που εκτί-νει μικρή ποινή, κατ' αντιδιαστολή προς τον βαρυνιτώνη.

ελαφρός, -ιά (λόγ. -ά), -ό 1. αυτός που έχει μικρό βάρος: ~ αποσκευές | τσάντα | άνθρωπος ΣΥΝ. αβαρής, λιγώβαρος, ανάλαφος ΑΝΤ. βαρής: Φρ. ας είναι ελαφρό το χόμα που σε σκεπάσει! (αρχ. επιγραφή: γαίαν έχεις ελαφρόν) ως ευχή σε νεκρό για αιώνια ανάπαυση 2. (για ενδύματα, παπούτσια, σκεπάσματα ή υφάσματα) λεπτός, κατασκευασμένος από υλικό κατ'άλληλο για εποχές χωρίς κρύο: ~ ύφασμα | ποικαμιάκι 3. αυτός που δεν φέρει βαρύν οπλισμό ή εξοπλισμό: ~ ιππικό | άρμα 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη δύναμης, πίστης, απάλος: ~ άγγιγμα | χάδι | ασράκι || - χτύπημα στην πλάτη || ~ κίμα ΑΝΤ. σφοδρός, δυνατός: Φρ. έχω ελαφρό χέρι (κυρ. για γιατρούς, νοσοκόμους) δεν προκαλώ πόνο ή ενόχληση στον ασθενή: έχει ελαφρό χέρι: ούτε που κατάλαβα πόσο μου έκανε την ένεση 5. (γενι-κότ.) αυτός που δεν είναι ιδιαίτερα οξύς, έντονος στις αισθήσεις: ~ γούση | άρωμα | πόνος ΣΥΝ. ανεπαίσθητος 6. (μυθ.) αυτός που μπορεί να γίνει υποφερτός, που δεν είναι ιδιαίτερα επαχθής και έντονος: ~ αδιαθεσία | γρίπη | φρολογία 7. (για τροφή) αυτός που χωνεύεται εύκολα: ο γιατρός του συνέστησε να τρώει ~ φαγητά ΣΥΝ. εύπεπτος, ευκολώνευτος 8. (για ποτό στον τ. ελαφρός) αυτός που έχει σχετικά μικρή αναλογία σε αλκοόλ: ~ κρασί 9. αυτός του οποίου η επίδραση στον οργανισμό είναι σχετικά ήπια: ~ τσιγάρα | φάρμακα-Φρ. ελαφρός ύπνος (i) ύπνος από τον οποίο ξυπνά κανείς εύκολα ΑΝΤ. βαρής (ii) αναπυκνός και ήρεμος ύπνος χωρίς εφιάλτες 10. (α) αυτός που στερείται σοβαρού περιεχομένου, που αποβλέπει μόνο στη διασκέδαση: ~ θέατρο ΣΥΝ. εύπεπτος (β) ελαφρά μουσική όρος που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει μια περίοδη της μουσικής με απλουστευμένο μουσικό περιεχόμενο, τραγουδι, χορό ή μουσική «γεμίματα» ενός χώρου (εστιατορίου, ανελκυστήρα, κινηματογράφου κατά την ώρα των διαλειμμάτων κ.λπ.) θεωρείται ότι παρακολουθείται εύκολα και χωρίς κόπο, αντιδιατελλόμενη προς τη σοβαρή μουσική, η οποία απαιτεί προήλωση 11. (για πρόσ.) επιπόλαιος, απερισκεπτός: από τη συμπεριφορά της φαίνεται πολύ ~ κοπέλα ΣΥΝ. αλαφρομυαλος: Φρ. (α) ελαφρών ηθών για γυναίκα χωρίς αυστηρή ηθική (ειδικότ. ως χαρακτηρισμός για πόρνη) (β) ελαφρά τη καρδία (ελαφρά τη καρδία) | με ελαφριά καρδιά χωρίς συναίσθηση της σημασίας, του βάρους (λόγων ή ενεργειών), με επιπολαιότητα: ομιολόγησε το σφάλμα του ~ (γ) ελαφρά τη συνείδηση (ελαφρό τη συνείδηση) χωρίς ενόχες, τύψεις: συκοφαντούσε ~ τους ανταγωνιστές του. Επίσης ελαφρός, -ιά, -ύ {κ. ελαφρ-ιού | -εις κ. -ιοί (ουδ. -ιά) ελαφρότερος, -ατός} κ. (λαϊκ.) αλαφρός κ. αλαφρός κ. αλαφριός. — (υποκ.) ελαφροτύτικος, -η/-ια, -ο, ελαφρ-ώς [αρχ.] | -ιά | -ιά επίθρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος, -ύς.

[ETYM. αρχ. < *ελαχ-ρός/ *ελαχ-Εός < ε- προθεμ. + I.E. *Ingh^w - συνεταλμ. βαθμ. του I.E. *leng^wh- «ευκίνητος, ελαφρός», βλ. σανσκρ. langhu- «ταχύς, ελαφρός», αρχ. γερμ. lungar, αγγλ. lunge «ρίχνομαι απότομα» κ.ά. Ομύρ. ελάσσων (βλ.λ.), ελάττωμα, ελάχιστος, ελαττώ (-όνω) κ.ά. ο τ. ελαφρός κατά το βαρύς. Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. ελαφρός ύπνος (< γαλλ. sommeil léger), ελαφρών ηθών (< γαλλ. des mœurs légères), ελαφρά μουσική (< γαλλ. musique légère) κ.ά.].

ελαφρότητα (η) [αρχ.] {ελαφροτήτων} 1. το να έχει κάποιος/κάτι μικρό βάρος: η ~ του βαμβακιού ΣΥΝ. ελαφραδα ΑΝΤ. βαρύτητα 2. (μυθ.) η έλλειψη σοβαρότητας, η επιπολαιότητα: για άνθρωπο τής δικής του ηλικίας συμπεριφέρεται με ανεπίτρεπτη ~ 3. η έλλειψη αυστηρότητας ή εγκράτειας: (ειδικότ.) η ηθική χυλαρότητα: η ~ των ηθών 4. (συνεκδ.) κάθε πράξη ή εκδήλωση που μαρτυρεί έλλειψη σοβαρότητας και απερισκεψίας: τέτοιες - πλήττων το κύρος του. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

ελαφροχέρης (ο) {ελαφροχέρηδες} αυτός που έχει ελαφρό χέρι: ως χαρακτηρισμός επιδέξιου κλέφτη: «δεν αντιλήφθηκαν τον - ο οποίος, την ώρα που όλοι ήταν απασχολημένοι, άρπαξε τη βαλίτσα με τον μικρό θησαυρό» (εφημ.).

ελάφρυνση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. η ελάττωση, μείωση του βάρους (σώματος) ΣΥΝ. ελάφρωση 2. (μυθ.) η απαλλαγή από υποχρέωση (οικονομικής, ηθικής κ.λπ. φύσεως): θα ισχύσουν ειδικές φορολογικές ~ για τους πολυτέχνους.

ελαφρυντικός, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που επιφέρει ελάφρυνση, ανακούφιση ΣΥΝ. ανακουφιστικός, καταπραυντικός 2. ελαφρυντικό (το) (α) ΝΟΜ. ειδική περίπτωση που καθορίζεται από τον ποινικό νόμο και συνεπάγεται μετρίασμό της προβλεπόμενης ποινής: το ~ του προτέρου εντίμου βίου (β) (κατ' επέκτ.) η αιτία που επιτρέπει ή επιβάλλει επειική κρίση: επικαλούμαι | αναγνωρίζω ελαφρυντικά || το φέρισμο σου δεν έχει κανένα - ΑΝΤ. επιβαρυντικό. — ελαφρυντικ-ά | -ώς επίθρ. ελαφρόνυ ρ. μετβ. [μτν.] {ελάφρυνα} 1. ελαφρόνυμα 2. καθιστώ (κάτι) λιγότερο επαχθές: η κατάργηση ορισμένων φόρων θα ελαφρύνει τη θέση των φορολογουμένων Φρ. ελαφρόνυ τη θέση μου καθιστώ

δυνατή την επεικέστερη για μένα κρίση (τού δικαστηρίου): *προσπάθησε να ελαφρύνει τη θέση του, ομολογώντας την πράξη του.*

ελαφρός -ιά, -ύ - ελαφρός

ελαφρώνω [μτγν.] κ. (λαϊκ.-λογ.) αλαφρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ελάφρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) πιο ελαφρό: *προσπάθησε να ελαφρώσεις τη βαλίτσα, γιατί είναι ασήκωτη* ANT. βαραινών' (μτφ.) **2.** καθιστώ (κάτι) λιγότερο επαχθές, δυσβάσταχτο: ~ τη θλίψη | τον πόνο | την ψυχή κάποιου ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι πιο ελαφρός: η *βαλίτσα ελάφρωσε* **4.** ανακουφίζομαι, μου φεύγει ένα βάρος (ψυχικό): *πες μου τι σε βασανίζει να αλαφρώσεις || εξομολογήθηκε κι ελάφρωσε η καρδιά της.* — ελάφρωμα κ. αλάφρωμα (το).

έλαγα ρ. → λαχαίνω

ελαχιστοποιώ ρ. μετβ. {ελαχιστοποιείς... | ελαχιστοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένοσι} περιορίζω στο ελάχιστο: η *εταιρεία αποφάσισε να ελαχιστοποιήσει τις δαπάνες της* || με τα νέα μέτρα έχουν ελαχιστοποιηθεί οι κίνδυνοι για την ασφάλεια των επιβατών ANT. μεγιστοποιώ. — **ελαχιστοποίηση** (η). [ETYM] Από το γάλλ. *minimiser*.

ελάχιστο (το) [αρχ.] {ελαχιστ-ου | -ων} **1.** το μικρότερο δυνατό μέγεθος, ποσό, έκταση· το κατώτατο όριο: *έχει περιορίσει τα έξοδα του στο ~, για να τα βγάλει πέρα* **2.** (κατ' επέκτ.) η πιο ασήμαντη πράξη, συνεισφορά (εκ μέρους κάποιου): το να *ζητήσεις συγγνώμη είναι το ~ που μπορείς πια να κάνεις* **3.** (ως επίρρ.) **το ελάχιστο** | (λόγ.) *κατ' ελάχιστον* στο κατώτατο δυνατό όριο, όχι περισσότερο: *σε δύο χρόνια ~, τα πράγματα θα είναι τελείως διαφορετικά* ΣΥΝ. το λιγότερο ANT. το πολύ (βλ. λ. τουλάχιστον).

ελάχιστος, -η, -ο {-ου κ. λόγ. -ίστου (θηλ. -ίστης) | -ων κ. -ίστων, -ους κ. -ίστους} **1.** πάρα πολύ λίγος ή πάρα πολύ μικρός: *θα λείπω για ~ χρονικό διάστημα* || εντός ελάχιστου χρόνου η εργασία εκτελέσθηκε επιτυχώς || - *θεατές είδαν την παράσταση* **2.** ΜΑΘ. **ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο** (Ε.Κ.Π.) (δύο ή περισσότερων φυσικών αριθμών) ο μικρότερος φυσικός αριθμός που διαίρεται (ακριβώς) με καθέναν από αυτούς: το ~ των **2, 3 και 5** είναι το **30** **3.** **ελάχιστο** (το) βλ. λ. **4.** (για πρόσ.) (συνήθ. στον λόγο θρησκευόμενων) κατώτερος από όλους, ασήμαντος, αμαρτωλός: *αζιόθθακ εγώ ο ~ να δω αυτό το θάμα* ΣΥΝ. ταπεινότερος. — **ελάχιστα** επίρρ. [αρχ.]. [ETYM] αρχ., υπερθ. του επίθ. *ελαχύς* (βλ. λ. ελάσσω), το οποίο πρακτικώς αντικαταστάθηκε από το συνώνυμο *μικρός*.

ελαχιστότητα (η) [μτγν.] **1.** το να είναι κάτι πάρα πολύ λίγο ή μικρό **2.** (μτφ.) στη φρ. η *ελαχιστότητα μου* η ταπεινότητα μου, για να δηλώσει κανείς την ταπεινοφροσύνη του.

Ε.Λ.Β. (η) Εταιρεία Λαϊκής Βάσης.

Έλβα (η) ιταλική νησί μεταξύ της Ιταλίας και της Κορσικής, όπου εξορίσθηκ' ο Μέγας Ναπολέων το 1814. [ETYM] < ιταλ. Elba < λατ. Uva, ετροσκ. τοπωνύμιο).

Ε.Λ.Β.Α. (η) Ελληνική Βιομηχανία Αλουμίνιας.

Έλβας (ο) ποταμός της Β. Ευρώπης που πηγάζει από τα όρη της Τσεχίας και εκβάλλει στη Βόρεια Θάλασσα.

[ETYM] < γερμ. Elbe (τσεχ. Labe), πθ. από την ίδια ρίζα με τα τοπωνύμια Αλβίων, Άλπεις (βλ. λ.).

Ελβετία (η) (γαλλ. Confédération Suisse, γερμ. Schweizerische Eidgenossenschaft, ιταλ. Confederazione Svizzera = Ελβετική Ομοσπονδία) κράτος της Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βέρνη, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική, τη Γερμανική και την Ιταλική και νόμισμα το ελβετικό φράγκο. — **Ελβετός** (ο), **Ελβετή** κ. **Ελβετίδα** [1890] (η), **ελβετικός**, -ή, -ό. [ETYM] < λατ. Helvetia < Helvetii (αγν. ετύμου), λαός κελτ. καταγωγής, που κατέλαβε την περιοχή της σημερινής Ελβετίας το 58 π.Χ. Οι ξέν. ονομασίες (λ.χ. γερμ. Schweiz) ανάγονται στο Schwyz, ένα από τα καντόνια της χώρας].

Ε.Λ.Β.Ο. (η) Ελληνική Βιομηχανία Οχημάτων.

Ελγίνεια (τα) {Ελγινείων} (ενν. μάρμαρα) τα γλυπτά του Παρθενώνα, που απέσπασε από την Ακρόπολη ο Άγγλος Έλγιν, στις αρχές του 19ου αιώνα.

[ETYM] Από το όνομα του Άγγλου λόρδου Thomas B. Elgin ή Ελγίνου (1766-1841), διπλωμάτη και συλλέκτη έργων τέχνης. Η φρ. *ελγίνεια μάρμαρα* ανάγεται στην αγγλ. Elgin marbles].

Ελγίνεια: Είναι λάθος να ονομάζουμε Ελγίνεια (σαν να ανήκαν... στον Έλγιν!) τα «μάρμαρα» ή, καλύτερα, τα «γλυπτά» του Παρθενώνα που βρίσκονται κυρίως στο αρχαιολογικό μουσείο του Λονδίνου. Με αυτό τον τρόπο η *σύλληψη* θα νομιμοποιόταν (γλωσσικά) ως κτήση!

Ε.Λ.Δ.Α. (τα) Ελληνικά Δωλιστήρια Ασπροπύργου.**Ε.Λ.ΔΑΗ.** (το) Ελεγκτήριο Δαπανών.**Ελδοράδο** (το) → Ελντοράντο**Ε.Λ.ΔΥ.Κ.** (η) Ελληνική Δύναμη Κύπρου.

Ελεάτης (ο) [αρχ.] {Ελεατών} **1.** πρόσωπο που κατάγεται από την Ελέα (αρχαία ελληνική αποικία στη Ν. Ιταλία) **2.** καθέναν από τους φιλοσόφους της ελεατικής σχολής (βλ. λ. ελεατικός).

ελεατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που κατάγεται από την Ελέα **2.** ΦΙΛΟΣ. **ελεατική σχολή** φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε στην Ελέα της Ν. Ιταλίας ο Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος, οι εκπρόσωποι της οποίας (Ελεάτες) υποστήριζαν την ενιαία, απλή και αμετάβλητη φύση του είναι. [ETYM] αρχ. < Ελέα, πόλη της ιταλ. Καμπάνιας, αποικία των Φοκαέ-ων].

Ε.Λ.Ε.Β.Μ.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Βιομηχανικών και Μεταλλευτικών Επενδύσεων.

ελεγεία (η) {ελεγείων} **1.** ΦΙΛΟΛ. αρχαίο ποίημα που γραφόταν σε δι-

στιχες στροφές αποτελούμενες από ένα εξάμετρο και ένα πεντάμετρο και αναφερόταν σε ποικίλα θέματα (πολεμικά, ερωτικά, πολιτικά κ.λπ.) **2.** (γενικότερ.) καλλιτεχνικό έργο με έντονα λυρικό και θρηνητικό χαρακτήρα: η τανία *είναι μια ~ για τη χαμένη αθωότητα του πολιτισμένου ανθρώπου*. Επίσης **ελεγείο** (το) (σμη. 1). [ETYM] μτγν. < αρχ. *ελεγος* (ό) «θρήνος, θρηνητικό ύμνος σε ελεγειακό δίστιχο», αγν. ετύμου, πθ. μικρασιατικό δάνειο. Ως παρετυμολ. πρέπει να εκληφθεί η παραδοσιακή άποψη ότι η λ. προέρχεται από τη φρ. *é e λέγειν*, όπως και οι συνδέσεις με το θρηνητικό επιφώνημα *έλελεϋ* και με το ρ. *ολολύζω*].

ελεγειακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ελεγεία: ~ *ποίηση* | *δίστιχο* (που αποτελείται από ένα δακτυλικό εξάμετρο και ένα δακτυλικό πεντάμετρο) **2.** (μτφ.) αυτός που έχει το μελαγχολικό ύφος της ελεγείας: ~ *τανία* **3.** **ελεγειακός** (ο) ελεγειαγράφος. — **ελεγειακά** επίρρ.

ελεγείο (το) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. **1.** η ελεγεία (βλ. λ.) **2.** (ειδικότερ.) θρηνητικό ποίημα ή επιτύμβιο σε ελεγειακά δίστιχα.

ελεγειαγράφος (ο) [μτγν.] ποιητής που συνθέτει ελεγείες. Επίσης ελεγειαποιός [αρχ.].

ελεγκτήριος (το) [1887] {ελεγκτηρί-ου | -ων} το γραφείο όπου γίνεται έλεγχο. **ελεγκτής** (ο), **ελεγκτρια** (η) {ελεγκτριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που ασκεί έλεγχο **2.** υπάλληλος αρμόδιος να ελέγχει την πληρότητα και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών: ~ *δημόσιας διοίκησης* | *εναέριας κυκλοφορίας* (υπάλληλος αεροδρομίου που ελέγχει την κίνηση των αεροπλάνων στον εναέριο χώρο ευθύνης του αεροδρομίου, καθώς και κατά την προγείωση και την απογείωση τους) **3.** υπάλληλος τελωνείου που ελέγχει τα εισαγόμενα προϊόντα και καθορίζει ανάλογα τον δασμό τους: *τελωνειακός* - **4.** υπάλληλος της αστικής ή υπεραστικής συγκοινωνίας που ελέγχει να εισιτήρια των επιβατών. [ETYM] < ελέγχω, πθ. *ελεγκτ-ήρ, -ήρος* «κερυνήτης»].

ελεγκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι αρμόδιος ή κατάλληλος να ελέγχει **2.** ΝΟΜ. **Ελεγκτικό Συνέδριο** το παλαιότερο συλλογικό όργανο της κεντρικής διοίκησης, το οποίο λειτουργεί και ως διοικητικό όργανο (για τον έλεγχο της είσπραξης των δημοσίων εσόδων με τη διενέργεια επιθεωρήσεων, τον έλεγχο των δαπανών του κράτους, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, την απονομή συντάξεων από το δημόσιο ταμείο κ.λπ.) και ως διοικητικό δικαστήριο.

ελέγξιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί ή πρέπει να ελεγχθεί. — **ελεγκτι-μότητα** (η). [ETYM] < ελέγχω (θ. *ελεγχ-*) + παραγ. επίθημα -ιμος].

έλεγχος (ο) {ελέγχ-ου | -ων} **1.** η έρευνα για την εξακρίβωση ή πιστοποίηση της εγκυρότητας, της ορθότητας, της αλήθειας ή της πραγματικής αξίας (στοιχείων, δεδομένων, λόγων, ενεργειών κ.λπ.): *ασκό* | *ενεργώ* | *υπόκειμαι σε* - || *αυστηρός* | *αφηνδιαστικός* | *τακτικός* | *πλήρης* ~ || *υγειονομικός* | *ιατρικός* | *βιολογικός* | *τελωνειακός* | *κοινοβουλευτικός* ~ || *σοματικός* ~ (για να διαπιστωθεί αν κάποιος φέρει πάνω του ατακτοειδή αντικείμενα) || - *εισιτηρίων* (λ.χ. στα λεωφορεία από τους ελεγκτές) || - *στοιχείων ταυτότητας* || *ο πύργος έλεγχου των αεροδρομίων* || ζώνη *έλεγχου* (περιοχή στην οποία έχει κανείς εξουσία εποπτείας) || *κάνω* ~ *στα βιβλία μιας εταιρείας*- Φρ. (α) **ποιοτικός έλεγχος** σύστημα μεθόδων έλεγχου, προδιαγραφών, κανονισμών και διαδικασιών, με τις οποίες παρακολουθείται η ποιότητα (τροφίμων, ενδυμάτων, υλικών και κατασκευών κ.λπ.) (β) **έλεγχος (προόδου)** ατομικό δελτίο μαθητή/μαθήτριας στο οποίο καταγράφονται σε τακτά χρονικά διαστήματα οι βαθμοί πρόδου, η διαγωγή, ο αριθμός απουσιών του/της κ.λπ. και το οποίο επιδίδεται στον μαθητή και τον κηδεμόνα συνήθ. κάθε τρίμηνο: *αίριο παίρνω με έλεγχος* || *τι βαθμός έχεις στον έλεγχο σου*; **2.** δημόσια ή επίσημα αναγνωρισμένη υπηρεσία, αρμόδια για την επίβλεψη της ομαλής και άρτιας λειτουργίας άλλων υπηρεσιών: ο ~ του *Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου* **3.** ο περιορισμός φαινομένου ή καταστάσεως, ώστε οι διαστάσεις και οι συνέπειες που έχει να προσεγγίσουν ή να φθάσουν το επιθυμητό, το ανεκτό: *μέτρα για τον ~ του πληθωρισμού* | *της ανεργίας* | *της εγκληματικότητας* || ο *έγκαιρος* ~ της *πυρκαγιάς* || η *κατάσταση βρισκεται* | *έχει τειθεί υπό* - (ελέγχεται) | *είναι εκτός έλεγχου* (δεν ελέγχεται)- Φρ. (α) **έλεγχος (των) γεννήσεων** το σύνολο των μέτρων που λαμβάνει το κράτος για τον περιορισμό του αριθμού των γεννήσεων (πθ. λ. *μαλθουσιανισμός* κ. οικογενειακές *προγραμματισμός*, λ. *οικογενειακός*) (β) **έλεγχος των εξοπλισμών** τα μέτρα που λαμβάνονται από δύο ή περισσότερα μέρη, σιοπνή ή επίσημα, για να περιοριστούν την ανάπτυξη ή τη δυνατότητα χρήσεως ορισμένων οπλικών συστημάτων **4.** η συγκράτηση, η πειθαρχηση: ο ~ των *παθών/των ορμών* | *των αντιδράσεων/των αισθημάτων κάποιου* **5.** (α) η επίβλεψη: *τα παιδιά χρειάζονται διαρκή ~, όταν είναι μικρά* ΣΥΝ. παρακολούθηση (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. **κοινωνικός έλεγχος** διαδικασία συμπληρωματική της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης, μέσω της οποίας η κοινωνία ελέγχει αν οι τρόποι συμπεριφοράς που επιτάσσει υιοθετούνται από τα άτομα και επιβάλλει τη συμμόρφωση των ατόμων με αυτούς ΣΥΝ. κοινωνικός εξαναγκασμός **6.** η δυνατότητα χειρισμού μηχανής, συσκευής ή οχήματος κατά τρόπον ώστε να ελέγχεται ο τρόπος λειτουργίας, η κίνηση του κ.λπ.: *πάνω στη στροφή ο οδηγός έχασε τον ~ του αυτοκινήτου και μπήκε στο αντίθετο ρεύμα* || (μτφ.) *έχει πάντα τον ~ στο σπίτι του, όλοι κάνουν ό, τι τους λέει* || *θέλει να έχει αυτή τον ~ της δουλειάς της* **7.** η κυριαρχία: *οι συγκρούσεις θα δείξουν ποια από τις δύο χώρες θα έχει τον ~ της περιοχής* || *ο πόλεμος έγινε για τον ~ αυτής της ζώνης* **8.** η αναίρεση, η ανασκευή (θεωρία, άποψης), συνήθ. μετά από έρευνα, με αναλυτική επιχειρηματολογία: ο ~ ενός *επιχειρήματος* | *μιας θέσεως* | *μιας απόψεως* **9.** η ενοχή, η συνείδηση τύψεων: ο ~ της *συνειδήσεως*.

[ETYM. αρχ. < ελέγω].
ελέγω ρ. μετβ. {ελέγξα (λόγ. ήλεγξα), ελέγχθηκα, ελεγμένος κ. (λόγ.) ήλεγμένος} 1. κάνω έλεγχο, ασκώ έλεγχο σε (κάτι/κάποιον), κυρ. ως αρμόδια αρχή: η εφορία ελέγχει τα βιβλία των επιχειρήσεων || στα Κ.Τ.Ε.Ο. ελέγχουν την κατάσταση του αυτοκινήτου || εκλήθη ειδικός γραφολόγος, για να ελέγξει τη γνησιότητα της υπογραφής || ο καθηγητής έλεγξε αν έχω λύσει σωστά τις ασκήσεις 2. θέτω υπό έλεγχο (φαινόμενο ή κατάσταση), περιορίζω τις διαστάσεις ή τις συνέπειες (που έχει) στα επιθυμητά ή ανεκτά επίπεδα: οι δυνάμεις της πυρσβεστικής κατάφεραν να ελέγξουν τη φωτιά || η κυβέρνηση προσπαθεί να ελέγξει τον πληθωρισμό | την ανεργία | την αύξηση της εγκληματικότητας 3. συγκρατώ, πειθαρχώ: ο παρορμητικός άνθρωπος δεν μπορεί να ελέγξει τις αντιδράσεις του || η ωριμότητα έγκειται στον βαθμό κατά τον οποίο ελέγχει κανείς τις επιθυμίες του 4. (α) έχω τον έλεγχο (μυχανής, συσκευής, οχήματος κ.λπ.), ώστε να κατευθύνω την κίνηση του, να καθορίζω τη λειτουργία του: αν δεν έχεις καλά λάστιχα, δεν ελέγχεις εύκολα το αυτοκίνητο σε βρεγμένα οδόστρωμα (β) (μτφ.) επιβάλλομαι, κυριαρχώ σε (κάτι/κάποιον): ο άπειρος δάσκαλος δεν μπορεί να ελέγξει εύκολα την τάξη || φύση ζωής και απειθαρχία, δεν μπορούσε να τον ελέγξει κανείς 5. έχω την κυριαρχία, καθορίζω τι θα γίνει: και οι δύο χώρες ανταγωνίζονται για το ποια θα ελέγχει την περιοχή 6. επιπλιττώ, αποδοκιμάζω (κάποιον): η συνείδηση του τον ελέγχει για τα σφάλματά του || τον ήλεγξε για το φέρμα του 7. (για συλλογισμούς, λόγους, επιχειρήματα κ.λπ.) αξιολογώ, κρίνω κατόπιν έρευνας, διασταύρωσης: η πληροφορία ελέγχεται ως ανακριβής. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < *έλεμω < ε- προθεμ. + I.E. *leǵh₂-« ελαφρός, ευκίνητος», ενώ το -χ- του ελέγω ερμηνεύεται κατά το ομόρρ. ελαχός «μικρός» (βλ. κ. άλλων). Η ετυμ. αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι το ρ. ελέγω αντάζει στον Όμηρο αποκλειστικά με τη σημ. «εντελής, μείων», το δε ουσ. έλεγχο χρησιμοποιείται στην επική γλώσσα ως συνώνυμο του όνειδος. Παρόμοια σημασιολ. μεταβολή συναντούμε στο αρχ. γερμ. smāhen «μειώνω» > μέσ. γερμ. smachen «περιφρονώ», που προέρχεται από το επιθ. smāhi «μικρός». Η σημ. (του ελέγω) «διακριβόνο, ερευνώ, εξετάζω» (κυριολεκτικά: «εξετάζω και το παραμικρό, εξετάζω ακόμη και τα μικρά και ευτελή») είναι ήδη αρχ. και αντάζει στους τραγικούς ποιητές.
ελεεινολόγ ρ. μετβ. [μτγν.] {ελεεινολογείς... | ελεεινολόγ-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. θεωρώ ή χαρακτηρίζω (κάποιον) αξιο λύπησης 2. αποδοκιμάζω, κατακρίνω (κάποιον) ως άθλιο, ελεεινό. — ελε-εινολόγ [αρχ.] κ. ελεεινολόγη (η) [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. λυπάμαι, οικτίρω.

ελεεινός, -ή, -ό 1. αυτός που προκαλεί οίκτο, που είναι άξιος για λύπηση: ζούσαν σε ~ συνθήκες || τον βρήκαν σε ~ κατάσταση ΣΥΝ. αξιο-λύπητος, αξιοθρήνητος 2. (κακός,-ιδ. για πρόσ.) αυτός που προκαλεί την αποδοκιμασία, την έντονη κατάκριση: ~ χαρακτηήρας | συμπεριφορά | άνθρωπος ΣΥΝ. άθλιος, φαύλος, ποταπός, τιποτένιος 3. αυτός που έχει ιδιαίτερος κακή ποιότητα: έμειναν σε ένα ~ ξενοδοχείο με βρόμικα δωμάτια και ανύπαρκτες υπηρεσίες. — ελεειν-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., ελεεινότητα (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < ελεός/].

ελεεινός - αξιολύπητος. Αντίθετα προς την Αρχαία, όπου η λ. ελεεινός, προκειμένου για πρόσωπα, είχε κυρίως καλή σημασία (και τός που προκαλεί λύπη, οίκτο), σήμερα η λέξη χρησιμοποιείται ως κακόσημη, για να δηλώσει «τον άθλιο, τον αδιάντροπο, τον εξευτελισμένο»: Όταν τον γνώρισα από κοντά, κατάλαβα ότι πρόκειται για ελεεινό άνθρωπο, που δεν μπορείς να του έχεις καμία εμπιστοσύνη. Σήμερα για τη σημ. «αυτός που προκαλεί τη λύπη, τη συμπάθεια των άλλων» χρησιμοποιείται η λ. αξιολύπητος (και τα συνώνυμα της): Με όσα του έτυχαν στη ζωή είναι πραγματικά αξιολύπητος· χρειάζεται τη βοήθεια όλων για να ξανασταθεί στα πόδια του. → αξιολύπητος

ελεημων ρ. μετβ. [μεσν.] {ελεημονείς... | (δύσυχ. αόρ.) ελεημόνησα} δίνω ελεημοσύνη (σε κάποιον): ~ τους ζητιάνους.
ελεημοσύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ηθική και υλική συμπαράσταση προς τους φτωχούς και γενικότ. τους έχοντες ανάγκη: ζητώ ~ 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε δίνεται (συνήθ. χρήματα) σε ανθρώπους που έχουν ανάγκη από υλική βοήθεια ή σε ζητιάνους: ζηεί από τις ~ των συγχωριανών του. [ETYM. μτγν. < αρχ. ελεήμων].
ελεήμων, -ων, -ον {ελεήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων | ελεη-μονέστερος, -ατός} (λόγ.) 1. αυτός που παρέχει υλική ή ηθική βοήθεια σε φτωχούς και πάσχοντες ΣΥΝ. φιλελεύθερος, οικτιρμιον ANT. ανελεήμων 2. (συνήθ. ως χαρακτηρισμός του Θεού) αυτός που έχει απέραντο έλεος, που συμπνεύει τον άνθρωπο και είναι πρόθυμος να συγχωρεί ΣΥΝ. οικτιρμιον. — ελεημώνας επίρρ. [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < ελεώ].
ελέηση (η) → ελεώ
ελέησον ρ. → κύριος
ελεητικός, -ή, -ό → ελεώ
ελεκτρική επίθ. {άκλ.} (χρώμα) πολύ ζωντανό, έντονο: μπλε ~. [ETYM. < γαλλ. (bleu) électrique].
Ελένη (η) 1. σύζυγος του βασιλιά της Σπάρτης Μενελάου, φημισμένη για την ομορφιά της: την έκλεψε ο Τρώας Πάρις, δίνοντας αφορμή για τον Τρωικό Πόλεμο 2. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, η μητέρα του Μ. Κωνσταντίνου, στην οποία αποδίδεται η ανύρεση του Τιμίου Σταυρού 3. γυναικείο όνομα. [ETYM. < αρχ. Ελένη, αγν. ετύμου. Ήδη από τους αρχαίους είχαν δια-

τυπωθεί πολλές παρετυμολ. εξηγήσεις (όπως λ.χ. η σύνδεση με το ουσ. σελήνη) επιστημονικός αστήρικτες. Ενδιαφέροντα φαίνεται η εκδοχή του Η. Grégoire, ότι Ελένη < *Εελένα < *Εενα (με ανομοι-ωση), που συνδ. με το λατ. Venus «Αφροδίτη». Το όνομα έχει περάσει σε ξέν. γλώσσες μέσω της ελλην. μυθολογίας, π.χ. αγγλ. Helen, γαλλ. Héleine κ.ά.]

Ελεονόρα (η) (συνήθ. ορθ. Ελεονώρα) 1. όνομα ηγεμονιδών της Ευρώπης κατά τον Μεσαίωνα 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. Κύρ. όν. ξένης προελ., πβ. αγγλ. Eleanor, πθ. < αρχ. γερμ. alii «ξένος», παρ' ότι είναι συχνές και οι παρετυμολ. συνδέσεις με το αρχ. Ελένη].

έλεος (το) {ελέ-ους | -η, χωρ. γ'ν. πληθ.} 1. η ευσπλαγμία, η συμπόνια: ζήτησε το ~ των αντιπάλων του || τον χτύπησε χωρίς έλεος ΣΥΝ. λύπηση, οίκτος, συμπάθεια ANT. ασπλαγμία: Φρ. (α) στο έλεος του Θεού χωρίς βοήθεια από πουθ'νά: εγκαταλείπομαι ~ αφήνομαι | βρισκομαι ~ (β) στο έλεος (κάποιου) στην απόλυτη διάθεση ή κυριαρχία (κάποιου): άφησε τη βάρκα στο ~ του ανέμου || βρισκομαι στο ~ της τύχης | του εχθρού 2. (εiron, ως επιφών.) (ως έκφραση αγανάκτησης για κάτι που γίνεται σε υπερβολικό βαθμό) όχι άλλο! φτάνει! ~, λυπηθείτε μας επιτέλους! Όχι κι άλλες σαπουνόπλερες και ριάλτι σόου στην τηλεόραση! 3. ΘΡΗΣΚ. η αγάπη και η ευσπλαγμία του Θεού προς τους ανθρώπους 4. η ελεημοσύνη, η υλική και ηθική συμπαράσταση, που εκδηλώνει κάποιος (προς τους άλλους) ΣΥΝ. συνδρομή-Φρ. αδειλή του ελέους βλ. λ. αδελφή 5. ελέη (τα) τα άφθονα αγαθά, ο πλούτος: μοιράσατε τα ~ του σε φτωχούς και αδικημένους || τα ~ της θάλασσας: Φρ. (α) τα ελέη του Θεού | του Αβραάμ και του Ισαάκ αγαθά σε αφθονία: δεν τους λείπει τίποτε: έχουν ~ (β) πλοσία τα ελέη! (μεσν. φρ.) (i) για περιπτώσεις αφθονίας αγαθών (ii) για πλούσια σωματικά χαρίσματα (συνήθ. για γυναικία): ~ της! 6. (ως επιφών.) για αίτηση συμπαράστασης, βοήθειας ή επικαίεας: ~! Μην μας εγκαταλείπετε! 7. ελέω (ελέω) χάρη σε κάποιον, επειδή κάποιος επέτρεψε, ευνόησε (κάτι): ~ υπουργού αναρριχήθηκε στις ανώτατες θέσεις της δημόσιας διοίκησης: Φρ. (για απόλυτους άρχοντες) ελέω Θεού (λατ. Dei gratia) με τη θέληση και την προστασία του Θεού φράση που δηλώνει πως η εξουσία αντλείται από τη χάρη και την ευσπλαγμία του Θεού και δεν υπόκειται σε άλλους (ανθρώπινους) περιορισμούς: ~ βασιλιάς | μονάρχης. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνομο, σύνθετος. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, αν και δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η σύνδεση με θρηνητικά επιφωνήματα (λ.χ. ελεεύ) και με ονοματο-ποιμένες λ. (πβ. όλοφυρμός). Ενώ το ρ. σπλαγγίζομαι αναφερόταν στο συναισθημα λύπη και οίκτο εξαιτίας των κακών περιστάσεων κάποιου, το έλεος δήλωσε κυρ. την έμπρακτη εκδήλωση αυτού του συναισθήματος. Τη λ. έλεος χρησιμοποίησαν επίσης οι Εβραίοι λόγω ως απόδ. του εβρ. rahamim «συμπάθεια, τρυφερότητα», που αποτελεί ιδιότητα του Θεού].

Ελεούσα (η) → ελεώ
ΕΛ.Ε.Π.Α.Α.Π. (η) Ελληνική Εταιρεία Προστασίας και Αποκατάστασης Αναπήρων Παίδων.

ΕΛ.ΕΤ.ΗΛ.ΕΝ. (η) Ελληνική Εταιρεία Ηλιακής Ενέργειας.
Ελευθερία (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

ελευθερία [αρχ.] κ. (λαϊκ.) λευτεριά κ. ελευτεριά (η) {ελευθεριών} 1. (α) η δυνατότητα αυτόβουλης και απεριόριστης δράσης σύμφωνα με τις επιθυμίες (κάποιου), η απουσία εξαναγκασμού ή καταπίεσης: συνθήκες ελευθερίας || ζω με ~ || η αγάπη για την ~ || απόλυτη ~ || κατάχρηση ελευθερίας ANT. ανελευθερία, εξάρτηση, δέσμευση (β) προσωπική ελευθερία η δυνατότητα του φυσικού προσώπου να κινείται ελεύθερα και να αναπτύσσει το πρόσωπο του ως προσωπικότητα: περιλαμβάνει όλες τις ειδικότερες εκφάνσεις ελευθερίας— σωματική, ψυχική, πνευματική, συνείδησης, βούλησης και έκφρασης, δημιουργίας, δράσης, επαγγελματική κ.λπ. 2. (συνεκδ.) κάθε επιμέρους δικαίωμα που συνδέεται με την ελευθερία: ατομικές | θρησκευτικές | συνδικαλιστικές ~ || ~ γνώμης | έκφρασης | του συνέργεσθαι (βλ. λ. συνέρχομαι) /του συνεταιρίζεσθαι (βλ. λ. συνεταιρίζομαι) ΦΡ. (α) ελευθερία του λόγου το δικαίωμα του ανθρώπου να εκφράζει ανεμπόδιστα τις σκέψεις, τις κρίσεις του (β) ελευθερία του Τύπου η ελευθεροτυπία (βλ.λ.) (γ) ακαδημαϊκή ελευθερία βλ. λ. ακαδημαϊκός 3. (ειδικότ.) η απουσία καθεστώτος ξένης κατοχής ή τυραννίας, η εθνική ή πολιτική ελευθερία: έπεσε μαχόμενος για την ~ της πατρίδας του || ~, ισότητα, αδελφότητα (γαλλ. liberte, egalite, fraternite, το τρίπτυχο των ιδανικών της Γαλλικής Επανάστασης) || ~ η θάνατος! (το σύνθημα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821) 4. η απουσία εμπόδων, η ευχέρεια: ~ κινήσεων | ελιγμών ΣΥΝ. άνεση · ΦΡ. καλή λευτεριά! (ως ευχή σε έγκυο) να γεννήσεις καλά! ελευθεριάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. ελευθεριάζω, -ούσα, -ον | ελευθερίασα} 1. σκέφτομαι, εκφράζομαι ή ενεργώ κατά τρόπο ελεύθερο, παραβλέποντας καθιερωμένες αντιλήψεις: ελευθεριάζοντα ήθη | ελευθεριάζουσα συμπεριφορά 2. (ειδικότ.) παραβαίνω τους ηθικούς νόμους, ζω έκλυτο βίο. Ελευθέριος (ο) {-ου κ. -ιου} 1. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Λευτέρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. ελευθέριος < ελεύθερος]. ελευθέριος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αντικείται στους ηθικούς νόμους: ακόλαστος, έκλυτος: γυναικα ελευθεριον ηθόν || ~ συμπεριφορά · 2. (α) ελευθέριο | ελεύθερο επάγγελμα το επάγγελμα που ασκείται από μεμονωμένα άτομα, δεν υπόκειται σε προκαθορισμένο ωράριο, μισθοδοσία κ.λπ. (β) ελευθέριες τέχνες βλ. λ. τέχνη. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελεύθερος. ελευθεριότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ηθικών φραγμών, η ροπή προς τον έκλυτο βίο: είναι μεγάλη η ~ των ηθόν που επικρατεί στην εποχή μας.

ελευθεροκοινωνία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. η άδεια επικοινωνίας πλοίου με την ξηρά (που δίνεται μετά από υγειονομική εξέταση του πλοίου, του φορτίου κ.λπ.): *απαγόρευση ελευθεροκοινωνίας του πλοίου λόγω κρουσμάτων λοιμώδους νόσου στο πλήρωμα ΣΥΝ. πράγιο* (βλ. κ. λ. *καραντίνα*). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *libre pratique*].

ελευθεροκοινωνία ρ. αμετβ. [1871] {ελευθ^οκοινωνιώνεις...· μόνο σε εν^οστ. κ. παρ.} ΝΑΥΤ. (για το πλήρωμα και τους επιβάτες πλοίου) επικοινωνούν ελεύθερα ύστερα από άδεια της υγειονομικής αρχής. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *communiquer librement*].

ελευθεροπλοία (η) [1872] {χωρ. πληθ.} ο ελεύθερος διάπλους σε θάλασσα, ποταμό ή λίμνη.

ελεύθερος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **λεύτερος** κ. (σπών.) **ελεύτερος** [μεσν.] 1. (γενικά) αυτός που δεν υπόκειται σε δεσμεύσεις ή περιορισμούς: ~ *κίνηση* | *έκφραση* || - *κι ωραίος* || *επιτέλους ελεύθεροι!* ΑΝΤ. δεσμευμένος, περιορισμένος, εξαρτημένος ΦΡ. (α) **ελεύθερο** σκοπευτής (i) *μαχητής* του πεζικού ή των καταδρομών, που δεν είναι ενταγμένος σε μονάδα του τακτικού στρατού και που βλάπτονται εναντίον εχθρικών στόχων κρυμμένοι σε θέσεις με καλό οπτικό πεδίο (συνήθ. σε ψηλό σημείο) *πολεμά αυτόνομα: ελάχιστοι τολμούσαν να κυκλοφορήσουν στους δρόμους του Σαράγεβου φοβούμενοι τους μουσουλμάνους και Σέρβους* ~ (ii) (μτφ.) αυτός που έχει ελευθερία κινήσεων, που δεν έχει δεσμεύσεις, υποχρεώσεις και επιβίγει την καλύτερη ευκαιρία (β) **ελεύθερος χρόνος** ο χρόνος κατά τον οποίο δεν εργάζεται κανείς και μπορεί να επιδοθεί σε ασχολίες που τον ευχαριστούν (γ) **ελεύθερο ωράριο** (i) το ωράριο που κάθε επιχειρηματίας διαμορφώνει μόνος του, χωρίς να του επιβάλλεται από το κράτος (ii) ωράριο εργασίας που μονάδα του τακτικού στρατού να προσέρχεται στην εργασία του τις ώρες που επιθυμεί 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει πολιτική ή/και εθνική ελευθερία: ~ *έθνος* | *χώρα* ΑΝΤ. υπόδουλος, εξαρτημένος, σκλαβωμένος, υποτελής 3. αυτός που έχει *απαλλαγεί* από οτιδήποτε δεσμεύει τη σκέψη ή τη θέληση του: ~ *από προκαταλήψεις* | *φόβους* | *πάθη* || - *σκέψη* | *φρόνημα* ΦΡ. *αφήνω τον εαυτό μου ελεύθερο* φέρωμαι αυθόρμητα και φυσικά: *Χαλάρωσε! Αφήσε τον εαυτό σου ελεύθερο να εκφραστεί!* 4. **ελεύθερο** (το) η άδεια, το δικαίωμα: *δίνω | έχω το ~* || *μου έδωσε το - να χρησιμοποιώ τη βιβλιοθήκη του* 5. (για πρόσ.) αυτός που δεν βρίσκεται υπό περιορισμό: *ο δράστης είναι ακόμα ~* || *τον αφήσαν προσωρινά ελεύθερο* 6. (για μέλη του σώματος) αυτός που μπορεί να κινείται με ευχέρεια, απαλλαγμένος από βάρη, δεσμά ή πιέσεις: *Έχεις ελεύθερα τα χέρια σου; Κράτησε μου αυτό* 7. αυτός που δεν έχει παντρευτεί: *είστε ~ ή παντρεμένοι*; ΣΥΝ. *άγαμος*, *ανύπαντρος* ΑΝΤ. *έγγαμος*, *παντρεμένος* 8. διαθέσιμος, μη καταληγμένος: *είναι ~ το κάθισμα*; || *είναι αδύνατο να βρω - ταξί* ΣΥΝ. *αδειανός* ΦΡ. (α) **αφήνω το πεδίο ελεύθερο** (σε κάποιον) αποσύρομαι από διεκδίκηση, διευκολύνοντας (κάποιον) να ενεργήσει πιο άνετα: *απέσυρε την υποψηφιότητα του, αφήνοντας έτσι στον συνυποψήφιο του ελεύθερο το πεδίο* (β) **ελεύθερος χώρος** (i) ο χώρος στον οποίο μπορεί να κινηθεί κανείς χωρίς εμπόδια: ο επιθετικός *παίκτης βρήκε ~ και έκανε το σουτ*(ii) ΦΥΣ. *περιοχή όπου δεν υπάρχει ύλη ούτε παρουσία ηλεκτρομαγνητικού πεδίου ή πεδίου βαρύτητας* 9. *προσιτός σε όλους: η είσοδος είναι ~* (θωρεάν) 10. (για περιουσιακά στοιχεία) μη υποθηκευμένος ή διεκδικούμενος από ανταπαιτητές: *το ακίνητο είναι ~* 11. *απαλλαγμένος από υποχρεώσεις ή άλλου είδους ασχολίες: είσαι ~ την Τρίτη*; || *δεν έχω ούτε μία ώρα ~ για να συναντηθούμε* 12. *επιτρεπόμενος από τον νόμο: είναι ~ το κνίγη σε αυτή την περιοχή*; || ~ *στάθμευση* 13. αυτός που δεν ακολουθεί την καθιερωμένη τάξη πραγμάτων ή τους ισχύοντες νόμους: *συμβίωση* (χωρίς να έχει προηγηθεί γάμος) || *έχουν ~ σχέση* (λ.χ. χωρίς ο ένας να διεκδικεί από τον άλλο την αποκλειστικότητα, τη δεσμεύση) ΦΡ. ΦΙΛΟΛ. **ελεύθερος στίχος** στίχος που δεν υπόκειται στους κανόνες της παραδοσιακής μετρικής 14. ΟΙΚΟΝ. αυτός που δεν υπόκειται σε κρατικό παρεμβατισμό: ~ *εμπόριο* ΦΡ. (α) **ελεύθερη αγορά** αγορά που λειτουργεί με τους κανόνες της ελεύθερης οικονομίας - με εξαίρεσεις σε θέματα υγείας, άμυνας κ.λπ. - ή κατά τα πρότυπα της μικτής οικονομίας (β) **ελεύθερη οικονομία** βλ. λ. *οικονομία* (γ) **ελεύθερη ραδιοφωνία** | **τηλεόραση** η ιδιωτική ή δημοτική ραδιοφωνία | τηλεόραση κατ' αντιδιαστολή προς την κρατική (η οποία θεωρείται ελεγχόμενη από την κυβέρνηση) (δ) **ελεύθερη ζώνη** περιοχή λιμανιού ή αεροδρομίου, όπου τα εμπορεύματα είναι απαλλαγμένα από τελωνειακούς δασμούς και δεν απαιτούνται οι συνήθεις διατυπώσεις για τη διάθεσή τους 15. αυτός που δεν ακολουθεί πιστά το πρωτότυπο, που αποδίδει το νόημα, αλλά όχι κατά λέξη: ~ *μετάφραση* | *διασκευή* 16. ΑΘΛ. (σε αθλήματα με μπάλα) *βολή που εκτελείται χωρίς να παρεμποδίζεται ο παίκτης που την εκτελεί: εκτελώ ~ βολές στο μπάσκετ* || (ως ουσ.) ο *τερματοφύλακας εκτέλεσε το ελεύθερο*. — **ελεύθερα** | **ελεύθερος** [αρχ.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μιν. e-re-u-te-to) < é- προθεμ. + I.E. *leudh- «αυξάνω, αναπτύσσομαι» (που γνώρισε μεγάλη σημασιολ. ποικιλία), πβ. λατ. *liber* «ελεύθερος», γαλλ. *libre* κ.τ.ό. Από το ίδιο I.E. θέμα προέρχονται διάφορες λέξεις των γερμ. και σλαβ. γλωσσών με τη σημ. «λάος» (πβ. με την έννοια του συνόλου των ελευθέρων ανθρώπων, όχι του δούλου), πβ. αρχ. γερμ., *liuti* «λάος» (> γερμ. *Leute*), αρχ. σλαβ. *liudje*, ρωσ. *liudi* κ.ά. Η λ. *ελεύθερος* χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως αντίθετο του *δούλος*, δηλώνοντας τον πολίτη με πλήρη πολιτικά δικαιώματα και συνεκδ. τον άνθρωπο που ενεργούσε αυτόνομα και ανεξάρτητα. Η σημ. «άγαμος» είναι μεσν. Πλήθος φράσεις έχουν εισαχθεί τις τελευταίες δεκαετίες ως μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *ελεύθερη οικονομία* (< αγγλ. *free enterprise*), *ελεύθερη ζώνη* (< αγγλ. *free zone*), *ελεύθερος στίχος* (< γαλλ. *vers libre*), *ελεύθερη αγορά* (< αγγλ. *free market*), *αφήνω το πεδίο ελεύθερο* (< γαλλ. *laisser le champ libre*),

ελεύθερη είσοδος (< γαλλ. *entrée libre*), *ελεύθερος σκοπευτής* (< γαλλ. *franc tireur*) κ.ά.].

ελεύθερος: σημασιολογική εξέλιξη. Η λ. *ελεύθερος*, αναγόμην σε μια I.E. ρίζα *leudh- (-λευθ-) που σήμαινε «αυξάνω, αναπτύσσομαι», απαντά ήδη στα Μικηναϊκά (e-re-u-te-to = *ελεύθερος*, e-re-u-te-to-se = *ηλευθέρωσε*) και στον Όμηρο. Ετυμολογικά συνδέεται περισσότερο προς λέξεις που σε άλλες I.E. γλώσσες δηλώνουν τον «λάο» (πβ. γερμ. *Leut-e*, ρωσ. *liud-i*), παρά με το *ελεύσομαι* (και την παρετυμολογική μάλλον ερμηνεία του *ελεύθερος* = «αυτός που μπορεί να έλθει/πάει όπου θέλει»). Το *ελεύθερος* σήμαινε στην Αρχαία: (α) Ο, τι και το σημερινό *ελεύθερος* (*ελεύθερη χώρα*, *ελεύθερος άνθρωπος*, *ελεύθερη συνείδηση*) (β) Αυτό που αρμόζει σε ελεύθερο άνθρωπο, δηλ. ό, τι και το επίσης αρχ. *ελευθέριος*. Το *ελεύθερος* στην Ελληνική απέκτησε καθαρώς πολιτική σημασία: *ελεύθερος* = ο πολίτης με πλήρη πολιτικά δικαιώματα (στα οποία ανήκε και η άσκηση ορισμένων τεχνών και έργων), δηλ. επαγγελματών τα οποία χαρακτηριζόνταν ήδη στην Αρχαία ως *ελευθέρια* έργα, δηλ. έργα αρμόζοντα και επιτρεπόμενα μόνο σε ελεύθερους πολίτες). Με αυτή την έννοια αντετίθετο στο *δούλος*, επιδίωξη δε των δούλων ήταν να γίνουν *ελεύθεροι!* (δούλες), *απελευθερωμένοι* λέγονταν, αποκτώντας πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Στη Ν. Ελληνική η λ. *ελεύθερος* εξελίχθηκε (φωνητικά) σε *λευτερος* (σίγηση του άτονου αρκτικού φωνήεντος, τροπή του -ίθ- σε -ίτ-) το *ελευθέριος* απέκτησε κυρίως κακή σημ. (*γυναικα ελευθερίων ηθών*), πλην της χρήσης στη φρ. «*ελευθέρια επαγγέλματα*» (αυτά που δεν υπόκεινται σε πλήρως προκαθορισμένους όρους εργασίας): το δε *απελευθερωμένος* (που δεν συνδέεται με το αρχ. *απελευθέρωτος*), από το ρ. *απελευθερώνω*, χρησιμοποιείται κυρίως για γυναικές ως συνώνυμο του «*χειραφετημένος*». → *άγαμος*

ελευθερόστομος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που μιλά με θάρρος και παρησία, ειλικρινής 2. (κακός) αυθάδης ή αθυρόστομος. — ελευθερόστομα επίρρ., **ελευθεροστομία** (η) [μτγν.].

ελευθεροτεκτονισμός (ο) → τεκτονισμός
ελευθεροτυπία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η ελευθερία του Τύπου, το δικαίωμα κάθε πολίτη ή ομάδας πολιτών να εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του μέσω του Τύπου. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *liberté de la presse*].

ελευθερόφων, -ων, -ον [1807] {ελευθερόφρωνος, -ονα | -ονες (οιδ. -ονα), -όνων} 1. αυτός που σκέφτεται και εκφράζεται ελεύθερα 2. αυτός που είναι απαλλαγμένος από προκαταλήψεις και δογματισμούς ΣΥΝ. *φιλελεύθερος*. — ελευθεροφροσύνη (η) [1812]. **ελευθεροφροσύνη** ρ. {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ. < *ελεύθερος* + *φρων* < αρχ. *φρήν*, *φρονός*].

ελευθερόνιο ρ. μετβ. [αρχ.] {ελευθερό-σα, -θηκα, -μένος} 1. δίνω την ελευθερία (σε κάποιον): η νέα κυβέρνηση *ελευθέρωσε* τους πολιτικούς κρατούμενους ΣΥΝ. *λυτρώνω* 2. (γενικότ.) *απαλλάσσω* από οτιδήποτε δεσμεύει, περιορίζει, επιβαρύνει: *ελευθερώθηκε από τις φοβίες που τον βασάνιζαν* | *τα χρέη* ΦΡ. **ελευθερώνω τις τιμές** πωνώ να ασκό ελέγχο στις τιμές, τις αφήνω να διαμορφωθούν ελεύθερα, ανάλογα με την προσφορά και τη ζήτηση 3. (για τόπο) *απαλλάσσω* από ξενικό ζυγό ή επικυριαρχία: *Θεοσάστηκαν για να ελευθερώσουν την πατρίδα τους* ΣΥΝ. *λυτρώνω* ΑΝΤ. *σκλαβώνω*, *υποδουλώνω* 4. *απαλλάσσω* από οικονομικά βάρη ή οφειλές: *ελευθέρωσε το σπίτι του από την υποθήκη* 5. *απαλλάσσω* από βάρη ή δεσμά: ~ *τα χέρια μου* (από τις τσάντες που κρατώ) 6. (για χώρο) *αδειάζω*, *αποακρύνω* τα εμπόδια: *ελευθερώστε τον διάδρομο!* | *ζήτησα από τον ενοικιαστή μου να μου ελευθερώσει το σπίτι* 7. (μεσοπαλ. **ελευθερώνομαι**) (για έγκυο) φέρνω στον κόσμο παιδί, γεννώ. Επίσης (λαϊκ.) *λευτερώνω* [μεσν.]. — ελευθερωτής (η) [αρχ.].

ελευθερωτής (ο) [μτγν.] αυτός που απελευθερώνει ΣΥΝ. *απελευθερωτής*, *λυτρωτής* ΑΝΤ. *κατακτητής*, *υποδουλωτής*.
ελευθερώτρια (η) [1886] {ελευθερωτρίων} 1. γυναικα που ελευθερώνει από δουλεία, σκλαβιά 2. (με κερφ.) ΕΚΚΛΗΣ. *προσωπία* της Θεοτόκου και συνεκδ. κάθε εικόνα της (της νεότερης εποχής), στην οποία απεικονίζεται να συνδέεται με την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους κατακτητές (κυρ. την περίοδο της γερμανικής κατοχής).

έλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λογ.) η άφιξη, ο ερχομός: η ~ *του Σωτήρος* ΣΥΝ. *προσέλευση* ΑΝΤ. *αναχώρηση* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ελευσις* < αρχ. *ελεύσομαι* (που χρησιμοποιήθηκε ως μέλλ. του ρ. *έρχομαι*) < **ελεύθ-σομαι* < **el-eu-dh-*, παρεκτεταμένος τ. του I.E. **el-* «κινούμαι, πηγαίνω», πβ. αρμ. *eli* «ανέβηκα, βγήκα», λατ. *amb-ul-are* «περπατώ», αρχ. ιβλ. *luid* «πήγ» κ.ά. Ομόρρ. *προσ-ήλυ-τος, ήλ-θον* (> ήλθα), *ελεύσομαι* (< **ελά-Εν-ω*, βλ. λ.).]

Ελευσίνια (η) πόλη της Αττικής, γνωστή κατά την αρχαιότητα λόγω του τ'ρου της Δήμητρας και της Π'ρσ'φώνης (βλ. κ. λ. *Ελευσίνια Μυστήρια*). — Ελευσίνιος (ο) [αρχ.], Ελευσίνια (η), ελευσινιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ελευσίς*, -ίνος, πβ. < *έλευσις* (βλ. λ.), με την έννοια ότι η περιοχή αποτελούσε τόπο συγκεντρώσεως εκείνων που τηρούσαν τα Ελευσίνια Μυστήρια. Στην ίδια λ. *ανάγεται* και το τόπων. *Ηλύσια* (*πέδια*), το οποίο αποδόθηκε στα Γαλλικά ως (*champs*) *Elyseées*].
Ελευσίνια Μυστήρια (τα) {Ελευσίνιων Μυστηρίων} αρχαίες λατρευτικές τελετές προς τιμήν της Δήμητρας και της Περσεφόνης με κέντρο το ιερό τους στην Ελευσίνα.

ελευτερία (η) → ελευθερία

ελεύτερος, -η, -ο → ελεύθερος
ελέφαντας (ο) {ελεφάντων} (κοινό θηρ. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο), ελεφαντίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. εξαιρετικά μεγάλος μορφοχρωτά θηλαστικό, που ζει σε τροπικά δάση και στις σαβάνες της

Αφρικής και της Ασίας σε κοπάδια, με χαρακτηριστική μακριά προβοσκίδα (για να μαζεύει την τροφή του, για καταιονισμό κ.ά.) και δύο χαλιόδοντες στην άνω σιαγόνα (το ελεφαντόδοντο): **ΦΡ.** (α) *μνήμη ελέφαντα* η εξαιρετικά δυνατή μνήμη (β) (σκωπτ.) να *αποδείξω πως δεν είμαι ελέφαντας* να αποδείξω κάτι, ενδεχομένως αυτονόητο ή προφανές και το οποίο με αφορά, αλλά είναι εξαιρετικά δύσκολο να αποδειχθεί τυπικά: *πολλοί φοβούνται ότι η σύγχρονη τεχνολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να κατασκευαστούν ψεύτικα στοιχεία εις βάρος πολιτών για πράξεις που ουδέποτε έκαναν οπότε, άντε μετά να αποδείξεις πως δεν είσαι ελέφαντας!* **2. θαλάσσιος ελέφαντας** φώκια με μακρύ ρυγχό που θυμίζει προβοσκίδα **3.** (μτφ.-σκωπτ.) ο ογκώδης, ο παχύς άνθρωπος. — (υποκ.) ελεφαντάκι (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελέφας*, -αντος (ήδη μκ. e-re-pa), αγν. ετίμου, λ. που χρησιμοποιήθηκε τόσο με τη σημ. του ζώου όσο και με τη σημ. «ελεφαντόστος». Τόσο η λ. *ελέφας* όσο και άλλες Ι.Ε. λ. με την ίδια σημ. (π.χ. χετ. *lahraS*) αποτελούν πθ. αρχαιότατα δάνεια (2000 π.Χ.), μάλλον από περιοχή της Μ. Ασίας. Δεν πρέπει να αποκλειστεί ακόμη πιθανή σχέση με τις σημτ. γλώσσες, πβ. χαμίτ. *élu*, αραβ. *fil* κ.ά. Μέσω του λατ. *elephas* (< αρχ. *ελέφας*) η λ. πέρασε στις περισσότερες ευρωπ. γλώσσες, π.χ. γαλλ. *éléphant*, αγγλ. *elephant* κ.ά. Η φρ. *μνήμη ελέφαντα* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. (avoir) une mémoire d'éléphant].

ελεφαντένιος, -ια, -ιο ~> ελ'φάντινος
ελεφαντίαση (η) [μτγν.] { -ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ. } ΙΑΤΡ. 1. διάχυτη, παθολογική υπέρμετρη πάχυνση του δέρματος και του υποδόριου ιστού λόγω υπερτροφίας, που έχει ως αποτέλεσμα την παραμόρφωση των περιφερειακών τμημάτων του σώματος (κάτω και άνω άκρων, οσχέου, αιδίου, μαστών) **2.** (στα άλογα) πάθηση του δέρματος και του υποδόριου συνδετικού ιστού των μελών και κυρ. των πίσω άκρων του αλόγου.

ελεφάντινος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ελέφαντα **2.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από ελεφαντόδοντο ΣΥΝ. φίλντις **3.** αυτός που είναι όμοιος στη σύσταση με ελεφαντόδοντο. Επίσης ελεφαντένιος, -ια, -ιο.

ελεφαντόδετος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι διακοσμημένος με ελεφαντόδοντο ΣΥΝ. ελεφαντοκόλλητος.

ελεφαντόδοντο (το) [1871] 1. ο χαλιόδοντας του ελέφαντα ΣΥΝ. ελεφαντόστο, φίλντις **2.** η σκληρή και λευκή ύλη από την οποία αποτελείται ο χαλιόδοντας του ελέφαντα και χρησιμοποιείται ως πολύτιμη ύλη στη γλυπτική.

ελεφαντοκόκαλο (το) το ελεφαντόστο.

ελεφαντοκόλλητος, -η, -ο [μτγν.] ο ελεφαντόδετος (βλ.λ.).

ελεφαντόστο (το) [1886] 1. το ελεφαντόδοντο (βλ.λ.) ΣΥΝ. φίλντις **2.** (συνεκδ.) κάθε είδους μικροτέχνημα κατασκευασμένο από ελεφαντόδοντο **ΦΡ.** *χάρτης ελεφαντόστου* διακοσμητικό χαρτί που χρησιμοποιείται για ζωγραφικές μικρογραφίες. Επίσης (λόγ.) ελεφαντοστόν [1886].

Ελεφαντοστό Ακτή (η) → Ακτή Ελεφαντοστό
ελεφαντοστούρια (η) { χωρ. πληθ. } η τέχνη της επεξεργασίας του ελεφαντόδοντου. Επίσης ελεφαντοστούρινη [μτγν.]. → **ελεφαντουργός** (ο'η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ελεφαντουργός* < *ελέφας*, -αντος + -ουργός < *έργον*].

ελέγθη ρ. → λέγω

ελέω ρ. μετβ. {ελέεις..., μτχ. ελεών, -ούσα, -ούν | ελέ-ησα, -ούμαι, -ήθηθαι, -ημένος} **1.** αισθάνομαι συμπόνια και συμπάθεια για (κάποιον): **ο** *Θεός να σε ελέησει!* ΣΥΝ. συμπόνια, σπλαγχνίζομαι, οικτρά **2.** προσφέρω ελεημοσύνη ή βοήθεια: *ελέησε τον φτωχό!* **ΦΡ.** *Κύριε ελέησον!* βλ. λ. *κίριος* (ο) **3.** ΕΚΚΛΗΣ. *Ελεούσα* (η) προσωνυμία της Θεοτόκου- (συνεκδ.) κάθε εικόνα της στην οποία απεικονίζεται να μεσιτεύει στον Χριστό για τους πιστούς: η *Αγία ~.* — *ελέηθη* (η), *ελεητικός*, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελέω* (-έω) < *ελέος*].

ελέω → έλεος

ελήφθη ρ. → λαμβάνω

έλω (να/θα) ρ. + έρχομαι

Ε.Α.Θ. (η) Εταιρεία Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης.

ελιά (η) **1.** αιωνόβιο και αειθαλές δέντρο με πολυετή, στιλπνά φύλλα ωοειδούς σχήματος, κορμό συνήθ. στρεβλό, με γκρίζιο, ξηρό φλοιό, καρπό ωοειδή με πράσινο και σκληρό περικάρπιο, το οποίο γίνεται μαύρο και μαλακό όταν ωριμάσει, και σκληρό, επιμήκη πυρήνα (κουκούτσι) καλλιεργείται κυρ. στις μεσογειακές χώρες ΣΥΝ. ελαιόδεντρο **2.** (συνεκδ.) ο καρπός του ελαιόδέντρου, ο οποίος γίνεται βρώσιμος με ειδική επεξεργασία ή χρησιμοποιείται ως βασική πηγή για το μαγειρικό λάδι: **ΦΡ.** *τρώω περνάω με γιομί κι ελιά* ζω με υπερβολική λιτότητα **3.** (μτφ.) μελανόχρομη κηλίδα του δέρματος, που συνήθ. εξέχει και οφείλεται σε υπερβολική έκκριση μελανίνης. Επίσης (λόγ.) ελαία [αρχ.] (βλ.λ.). — (υποκ.) *ελίτσα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκο*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ελαία* (ήδη μκ. e-ra-wa) < **ελαίΡα*, αγν. ετίμου, πθ. δάνειο μεσογειακής προελ. Από την Ελλην. προέρχεται επίσης η αντίστοιχη λατ. λ. *ολίνα*, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. *olive* κ.ά. Το μεσν. *ελιά* < *ελαία* με συνήθιση (συμπεφορά) του -αι- ως ημιφωνικού -ι-, εξού και η γραφή με -ι (ελιά και όχι ελήιά) πβ. *παλιός* > *παλιός, μηλέα* > *μηλιά* κ.τ.ό. Η σημ. **3** είναι μτγν.].

Ε.Α.Ι.Α. (Ε)λληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

Ε.Α.Ι.Α.Μ.Ε.Π. (το) Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής: τώρα ονομάζεται *Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής*, αποτελεί δε μια διεθνολογική ελληνική δεξαμενή σκέψης (think tank).

ελιγμός (ο) **1.** κίνηση που διαγράφει ελικοειδή και περιστροφική τροχιά, με συνεχείς αλλαγές κατευθύνσεως: *οι ~ του σκιέρ κατά την κα-*

τάβαση || *το μηχανάκι έκανε συνέχεια ~ μέσα στην κίνηση* ΣΥΝ. (καθ.θμ.) στριφογύρισμα **2.** (μτφ.) ο έμμεσος τρόπος δράσης, ο χειρισμός μιας κατάστασης, ώστε το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα να επιτευχθεί με επιδέξιο, πλάγιο τρόπο (και όχι λ.χ. με άμεση διεκδίκηση, αντιπαράθεση, σύγκρουση): *διπλωματικός | έξυπνος | πονηρός ~* || ήταν ευθύς *άνθρωπος - έλεγε πάντα αυτό που σκεφτόταν χωρίς ελιγμούς και περιστροφές* || ~ *τακτικής* || ήταν *τέτοια η παρεξήγηση, ώστε έκανε πραγματικά άπιστευτος ~ για να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα* **3.** (α) κίνηση στρατεύματος στα πλαίσια τακτικής (β) ΝΑΥΤ. μεταβολή της πορείας πλοίου (λ.χ. με κίνηση του ηθάλιου, των ιστίων ή ελικών) ΣΥΝ. *μανούβρα*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελιγμός* < *ελίσσω* | -ομαι (βλ.λ.).]

Ελιζα (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. *Eliza*, συγκεκριμ. τ. του ον. *Elizabeth* (βλ. λ. *Ελισάβετ*)].

έλικας (ο) {ελίκων} **1.** εξάρτημα προωθητικής μηχανής, το οποίο περιστρέφεται με τη βοήθεια κινητήρα και χρησιμοποιείται σε πλοία, τορπίλες και αεροσκάφη ΣΥΝ. *προπέλα* **2.** ΒΟΤ. λεπτό και εύκαμπτο τμήμα του βλαστού, με το οποίο στηρίζονται και αναρριγούνται τα αναρριχητικά φυτά **3.** ΜΑΘ. σπειροειδής καμπύλη που βρίσκεται πάνω στην παράπλευρη επιφάνεια κυλίνδρου ή κώνου **4.** ΑΡΧΙΤ. του σπειροειδές κόσμημα του ιωνικού κιονόκρανου **5.** (γενικότ.) σιδηρότε εχει σχήμα έλικα (βλ. λ. *διπλογενής*). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ελίξ* (ή) < **Εέλ-ικ-* < Ι.Ε. *(s)wel- «περιστρέφω, γυρίζω», πβ. λατ. *volvere* «στρέφω, κυλώ», *vol-upen* «ελιγμός - βιβλίο», γαλλ. (se) *vautrer* «κυλιέμαι», ισπ. *volver* «γυρίζω», αγγλ. *well* «κυλώ, αναβλύζω», γερμ. *Welle* «κύμα, κύλινδρος» κ.ά. Ομόφρ. *άπ-ελ-ώ, ειλέος* | *ιέος, ελιγός* | *ίλιγος, δλ-μος* κ.ά.].

ελικοδόρμιο (το) [1855] {ελικοδρομί-ου | -ων} χώρος ειδικά διαμορφωμένος για την προσγείωση και απογείωση ελικοπτερόων. [ΕΤΥΜ. Έλληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *heli-drome*].

ελικοειδής, -ης, -ές [μτγν.] {ελικοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} όμοιος στο σχήμα ή στην κίνηση με έλικα: ~ *απόφυση*. — *ελικοειδώς* επιφρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ελικοπτερο (το) [1888] {ελικοπτερ-ου | -ων} αεροσκάφος που κινείται με μηχανοκίνητους έλικες περιστρεφόμενος σε κατακόρυφο άξονα: *πολεμικό | ιδιωτικό ~.* — (υποκ.) *ελικοπτεράκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος*. [ΕΤΥΜ. Έλληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *helicopter*].

ελικοπτεροφόρος, -ος, -ο αυτός που διαθέτει χώρο κατάλληλα διαμορφωμένο για την προσγείωση και την απογείωση ελικοπτερόων: ~ *πλοίο*.

ελικοφόρος, -ος, -ο (για θαλάσσιο ή εναέριο μεταφορικό μέσο) αυτός που κινείται με έλικες: ~ *αεροπλάνο* (κατ' αντιδιαστολή προς το αεριοθούμενο).

[ΕΤΥΜ. < *έλικας* < *φέρος*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *porte-hélice* (νόθο συνθ.)].

ελικώδης, -ης -ες [μτγν.] {ελικώδ-ους | -εις (ουδ. -η) -ών} ελικοειδής (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Ελικώνας (ο) όρος της Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας, κοντά στις ακτές του Κορινθιακού Κόλπου.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ελικών*, -ώνος. Η επικρατέστερη άποψη συνδέει τον Ελικώνα με τη λ. *έλικη* «τιά» (πβ. λατ. *salix*, αρχ. αγγλ. *welig* κ.ά.), οπότε το τοπωνύμιο θα ερμηνευόταν ως «το βουνό με τις τιές»].

ελικοτός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που το σχήμα του μοιάζει με έλικα, ο ελικοειδής **2. ελικωτό** (το) σπειροειδές καρפי που χρησιμοποιείται για τη στερέωση των σιδηροτροχιών στους ξύλινους στρωτήρες.

ελιζήριο (το) {ελιζήρι-ου | -ων} **1.** παρασκευασμα αλχημιστών, στο οποίο αποδίδονταν θαυματουργικές ιδιότητες: **ΦΡ.** (α) *ελιζήριο της ζήσης* φάρμακο το οποίο υποτίθεται ότι δίνει την αθανασία **(β) ελιζήριο της νεότητος** φάρμακο που υποτίθεται ότι διατηρεί τη νεότητα άφθαρτη **(γ) ελιζήριο του έρωτα** παρασκευασμα που υποτίθεται ότι συνδέει οσούς το πιον με δεσμά ακατάλυτου έρωτα, γνωστό κυρ. από τον μύθο του Τρισάνου και της Ιζόλδης **2.** ΦΑΡΜ. φαρμακευτικό παρασκευασμα, μείγμα φαρμακευτικών ουσιών και ιονοπνεύματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμβροσία, αντιόφειο*. [ΕΤΥΜ. Αντδάν., < αγγλ. *elixir* < αραβ. *al-iksir* < al «α» + *iksir* < μτγν. *ξηρίον* «ειδική σκόνη για την επούλωση τραυμάτων και την επίσχεση της αιμορραγίας» < αρχ. *ξηρός*].

ελιοκουκουτσο (το) το κουκούτσι της ελιάς.

ελιόψωμο (το) ψωμί που περιέχει ελιές.

Ελισάβετ (η) {άκλ.} **1.** όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, με γνωστότερη τη σύζυγο του *Ζαχαρία* και μητέρα του Ιωάννη του Προδρόμου **2.** όνομα ηγεμονίδων της Ευρώπης **3.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. *EliSevá* «ο Θεός μου είναι άφθονος», δηλ. ο Θεός είναι εκείνος που φέρνει την αφθονία].

ελισαβετιανός, -ή, -ο αυτός που σχετίζεται με τη βασίλισσα Ελισάβετα της Αγγλίας (1533-1603) και την εποχή της: ~ *θέατρο*.

Ελισάιος κ. **Ελισσαίος** (ο) προφήτης του Ισραήλ, εορτάζεται ως *άγιος* από την Ορθόδοξη Εκκλησία.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ελισαίος* | *Ελισαί* < εβρ. *EliSā* «ο Θεός είναι σωτηρία»].

ελίσσομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ελίγηθα} **1.** (κυριολ.) περιστρεφόμενα γύρω από ένα κέντρο, έναν άξονα, ώστε να αλλάξω συνέχεια κατεύθυνση: παίρνω ελικοειδές σχήμα, κάνω ελικοειδή κίνηση: ο *καταδύτης ελιγήθηκε αριστοτεχνικά στον αέρα πριν πέσει κατακόρυφα στο νερό* ΣΥΝ. *περιστρεφόμενα, κουλλουριάζομαι* **2.** κινούμαι με συνεχείς ελιγμούς προς μια κατεύθυνση, κάνω ζιγκ-ζαγκ: *το μηχανάκι ελίσσεται ανάμεσα στα αυτοκίνητα* **3.** ενεργώ με τρόπο διπλωματικό, δείχνω ευελιξία στη συμπεριφορά, ώστε να αποφύγω τις συγκρούσεις,

να τηρώ ισορροπία ανάμεσα σε αντίθετες καταστάσεις ή αμφίροπες συνθήκες και να αποφεύγω να εμπλακώ σε υποθέσεις που μπορεί να με βλάψουν: *επιτυχημένη εξωτερική πολιτική σημαίνει να ζέρεις ως χώρα να ελίσσεται σωστά στο διεθνές διπλωματικό πεδίο || ήξερε πάντα πώς να ελιχθεί, για να πετύχει αυτό που ήθελε* 4. ΣΤΡΑΤ. κάνω τους απαραίτητους αμυντικούς ή επιθετικούς ελιγμούς με σκοπό την απόκτηση τακτικού ή στρατηγικού πλεονεκτήματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. < αρχ. ελίσσω | -ομαι < *ελίξ-ια < ελιξ, -ικος (ή) (βλ. λ. έλικας)].
ελίτ (η) {άκλ.} ελγην. *αριστία, αριστείλ* άριστοι 1. το καλύτερο (κοινωνικά, οικονομικά ή πνευματικά) τμήμα ενός κοινωνικού συνόλου: *η ~ της διάνοησης ΣΥΝ.* εκλεκτοί, (μτφ.) αφρόκρεμα 2. (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε εκλεκτό και ξεχωριστό.

[ETYM. < γαλλ. élite «οι εκλεκτοί, οι διαλεχτοί» < p. élire < λατ. eligere «εκλέγω»].

ελιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. το κοινωνικό σύστημα που υποστηρίζει την ελίτ εις βάρος των άλλων τάξεων 2. (κακός.) η υπερβολική συμπεριφορά των ανθρόπων που ανήκουν στην ελίτ μιας κοινωνίας. — ελιτιστής (ο), ελιτιστρια (η). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. élitisme < élite].

ελιτιστικός, -η, -ο κ. ελιτιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ελιτισμό, που φανερώνει ή προκύπτει από ελιτισμό: ~ *διάθεση | νοοτροπία*. — ελιτιστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιστικός.

Ε.Λ.Κ.Ε. (το) Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα.

Ε.Λ.ΚΕ.ΠΑ. (το) Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας.

έλικθρο (το) {ελκήθρ-ου | -ων} μικρό όχημα που αποτελείται από αμάξωμα στερεωμένο σε ολισθητήρες, ώστε να κυλά πάνω σε επιφάνειες καλυμμένες από χιόνι ή πάγο.

[ETYM. < μγν. *ελκθρον* «δοκός ή σανίδα (κατά Α. Κοραή) του α-λετριού» < αρχ. έλκω. Η λ. επανήλθε ως μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *traîneau*].

ελκοειδής, -ής, -ές {ελκοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με έλικος (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ελκοπαθής, -ής, -ές {ελκοπαθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που πάσχει από έλικος (κυρ. στομάχου). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < έλικος + -παθής < θ. *παθ*- πθ. αόρ. β' *ε-παθ*-ον του ρ. *πάσχω*].

έλικος (το) {έλικ-ους | -η, -ών} 1. ΙΑΤΡ. τραύμα του δέρματος ή του βλεννογόνου, που συνδυάζεται από διάλυση του συνδετικού ιστού: ~ *στομάχου | δωδεκαδάκτυλου* 2. (μτφ.) νοσηρή κατάσταση που συνιστά αιτία προβλημάτων: το ~ *της γραφειοκρατίας*.

[ETYM. < αρχ. έλικος, αρχική σημ. «τραύμα, πληγή», < *έλικος (η δα-σύτημα οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το ρ. έλιαν) συνδ. με λατ. *ulcus* «έλικος, πληγή» και με σανσκρ. *agras* «αιμορροϊδες»].

ελκτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την έλξη 2. αυτός που έχει την ιδιότητα να έλκει ΑΝΤ. ωπτικός, αποθητικός. [ETYM. < αρχ. *ελκτικός* < έλικω].

ελκτισμός (ο) {μγν.} 1. η έλκυση (βλ. λ. *ελκύω*) 2. η ροή των αερίων καύσιμων από καπνοδόχο.

ελκυστήρας (ο) το τρακτέρ (βλ. λ.). [ETYM. < αρχ. *έλκυστήρ*, -ήρος «χειρουργικό εργαλείο» < έλκω (πθ. αρχ. *ελκυσίς*). Η λ. επανήλθε ως απόδ. του γαλλ. *tracteur* (βλ. λ. *τρα-κτέρ*)].

ελκυστικός, -ή, -ό {μγν.} γοητευτικός, μαγευτικός, αυτός που έλκει την προσοχή και το ενδιαφέρον των άλλων: ~ *άνδρας | εμφάνιση | παρουσιαστικό | χαμόγελο* || *μια ~ πρόταση συνεργασίας ΣΥΝ.* σαγηνευτικός, θελκτικός ΑΝΤ. αποκρουστικός. — ελκυστικά επίρρ., ελκυστικότητα (η) [1786]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.

ελκύω ρ. μετβ. {παρ.τ. *είλκυα*, αόρ. *είλκυσα*, ελκύστηκα} (λόγ.) 1. σέρνω, τραβώ προς το μέρος μου ΑΝΤ. απωθώ 2. (μτφ.) γοητεύω, σαγηνεύω· συγκεντρώνω την προσοχή: ~ *τη συμπάθεια | τον θαυμασμό | το ενδιαφέρον* | *πελάτες*. — έλκυση (η) [αρχ.]. [ETYM. < μεσν. *ελκύω* < αρχ. *έλικω* (βλ. λ.), κατά το συνώνυμο *έρύ-ω*, με αφετηρία του αόρ. *είλκυσα* του *έλικω*].

ελκύω - έλκω - προσελκύω. Το αρχ. έλκω «τραβώ κοντά μου, προσελκύω», από τον αόρ. *είλκυσα* και με επίδραση του συνωνύμου αρχ. ρ. *έρνω*, έδωσε το ελκύω, που χρησιμοποιείται περισσότερο, και από αυτό προήλθε το σύνθετο προσ-ελκύω που κυρίως χρησιμοποιείται σήμερα: Κάτι *τον έλκει προς την επιστήμη αυτή* - *Τον έλκει περισσότερο η θάλασσα από το βουνό* - *Οι γιορτές, σωστά οργανωμένες, προσελκύουν πολύ κόσμο*.

Ένα πλήθος παραγώγων του έλκω χρησιμοποιούνται και σήμερα -με την αρχαία τους σημασία- χωρίς να έχουμε πάντοτε συνείδηση της ετυμολογικής τους σχέσης με το *έλκω*: (α) θέμα *έλικ-*: *έλικος, έλξη* (β) θέμα *έλικη-*: *έλικη-θρο* (γ) θέμα *ελκυ-*: *ελκύω, προσ-ελκύω, εφ-ελκύω, ελκυστικός, αν-ελκυ-στήρας, δι-ελκυ-στίνδα*. Από την ετεροειδή μεταπτωτική βαθμίδα της ρίζας *ελκ-*, από το θέμα *ολκ-*, έχουμε το ολκή «μεγάλη δύναμη έλξεως» και μτφ. «μεγάλη δύναμη, δυνατός» (*είναι παίκτης ολκής*) και το αρχ. *ολκός* (αμνηχανή έλξεως), από όπου το ρυμουλκός (ρυμός «χαλιναγρύ» + *ολκός*), *εμβρυολκός* κ.ά.

έλκω ρ. μετβ. {παρ.τ. *είλκυα*} (λόγ.) ελκύω (βλ. λ.): *τα ετερόνυμα έλκονται, τα ομόνυμα αποθούνταν* ΦΡ. *έλκω* *το γένος* | *την καταγωγή* | *τις ρίζες μου από κατάγωμα* από.

[ETYM. < αρχ. *έλικω* < I.E. *selk- | *swelk- «σύρω, τραβώ», πθ. αλβ. *helq*, λατ. *sulcus* «ολκός, αυλάκι», ισπ. *surco*, ιταλ. *solco* κ.ά. Ομόρρ. *ελξίς* (-η), *ολκ-ή, όλκ-ός, ελκθρο*(ν) κ.ά.].

ελκώδης, -ής, -ες [αρχ.] {ελκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που

μοιάζει με έλικος, που εμφανίζει συμπτώματα έλικος: ~ *πληγή* 2. αυτός που προκαλεί έλκη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. *έλικωμα* (το) [μγν.] {έλικώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. *πληγή* που εξελίσσεται σε έλικος (βλ. λ., σημ. 1). *έλικωση* (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός έλικος.

[ETYM. < αρχ. *ελκωσις* < *έλικω* (-όω) «τραυματίζω, προκαλώ ουλές» < *έλικος*].
Ελλάδα (η) 1. κράτος της ΝΑ. Ευρώπης στο Ν. άκρο της Βαλκανικής Χερσονήσου με πρωτεύουσα την Αθήνα, επίσημη γλώσσα την Ελληνική και νόμισμα τη δραχμή (2002: ευρώ): ΦΡ. (ειρων.) *Ελλάς, το μεγαλείο σου!* (επιφρονηματικά) για αρνητικά φαινόμενα της ελληνικής κοινωνίας, δυσλειτουργίες του ελληνικού κράτους 2. ΙΕΤ. ο γεωγραφικός χώρος στο Ν. άκρο της Βαλκανικής Χερσονήσου, στα παράλια της Μικράς Ασίας και άλλου ως κοιτίδα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού: ΦΡ. *Μεγάλη Ελλάδα* βλ. λ. *μεγάλος*. Επίσης (λόγ.) *Ελλάς* {Ελλάδος}. — (υποκ.) *Ελλάδιτσα* κ. *Ελλάδοιτσα* (η), (μεγθ.) *Ελλάδαρά* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *Ελληνας*.

[ETYM. < αρχ. *Ελλάς, -άδος* «ο τόπος κατοικίας των *Ελλήνων*» χρησιμοποιοιμένο και ως προσδιοριστικός ουσ. όπος *Ελλάς* γη, *Ελλάς γλώσσα, Ελλάδα πόλις* κ.τ.ό. Στον Όμηρο η λ. αναφερόταν να σαφή περιισμό στη θεσσαλική Φθία (κατοικία των Μυρμιδόνων, των βασιλέων Πηλέα και Αγγλέα), στη δε *Οδύσσεια* ειδικότερ. (αλλά και σε μεταγενέστερους συγγραφείς) ο όρος προσδιόριζε την κυρίως Ελλάδα εν αντιθεση προς την Πελοπόννησο, ο Αριστοτέλης, στηρίζόμενος σε αρχαιότερη παράδοση, υποστήριξε ότι Ελλάδα ήταν αρχικώς το όνομα περιοχής κοντά στη Δωδώνη. Το όνομα ήδη από τον Ηρόδοτο άρχισε να αποκτά ευρύτερο σημασιολογικό περιεχόμενο, δηλώνοντας όλες τις περιοχές που κατοικήθηκαν από Έλληνες, δηλ. τόσο την ηπειρωτική Ελλάδα όσο και την Ιωνία (Μ. Ασία). Βλ. κ. *Ελληνας*]. *ελλαδικός, -ή, -ό* [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την Ελλάδα, δηλ. την ελληνική επικράτεια (κατ' αντιδιαστολή προς το επίθ. *ελληνικός*, που αναφέρεται σε ολόκληρο το ελληνικό έθνος): ~ *σύνορα* 2. αυτός που προέρχεται από την Ελλάδα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *Ελληνας*. *Ελλαδίτης* (ο) {Ελλαδίτ(όν)}, *Ελλαδίτισσα* (η) {Ελλαδίτισσών} ο Έλληνας κάτοικος της Ελλάδας κατ' αντιδιαστολή προς τους εκτός Ελλάδος Έλληνες (κυρ. τους Κυπρίους). — *ελλαδίτικος, -η, -ό*. [ETYM. < *Ελλάδα* + παραγ. επίθημα -ίτης, πθ. κ. *ομν-ίτης, πολ-ίτης*]. *ελλαδογενής*, -ής, -ο (στη γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών) (μετανάστης) που έχει γεννηθεί στην Ελλάδα. *έλλαμνη* (η) {-ης κ. -άμνως | -άμνεις, -άμνως} (λόγ.) η λάμψη που γίνεται στο εσωτερικό κάποιου- (ειδικότερ.) ο φωτισμός της νυχτός από τον θεό.

[ETYM. < μγν. *ελλαμνις* < αρχ. *ελλάμνω* < *έλ-* (< εν-) + *λάμνω*]. *Ελλάνικος* (ο) {Ελλάνικου} αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (5ος αι. π.Χ.).

[ETYM. < αρχ. *Ελλάνικος* < *Ελλάνό-νικος (με *απλολογία*) < Έλλην, -ηνος + -νικος *νίκη*]. *ελλανοδίκης* (ο) {ελλανοδικών} 1. (στην αρχαιότητα) κριτής αγώνων, μέλος της φερόνυμης επιτροπής 2. (στον ιππόδρομο) ο κριτής των ιπποδρομικών αγώνων: *δέλτιο ελλανοδικών* (επίσημο έντυπο με τις αποφάσεις τους για κάθε ιπποδρομική ημέρα). [ETYM. < αρχ. *Ελλανοδικαί*, τ. της διορ. διαλέκτου (αντί του αττ. *Ελληνοδικαί*), < **Ελλην* + *δίκη*]. *ελλανοδίκος, -ος* (λαϊκ. -η), -ο [1893] κυρ. στη ΦΡ. *ελλανοδίκος επιτροπή* επιτροπή της οποίας τα μέλη αποπετούν τη διεξαγωγή αγώνων (αθλητικών, καλλιτεχνικών κ.λπ.), κρίνουν τους διαγωνιζόμενους και ανακηρύσσουν τους νικητές: *η ~ επέβαλε στον αναβτήτ πονηρά νημερών αποκλεισμό από τις κούρσες του ιπποδρόμου*. [ETYM. < *ελλανοδικής* (βλ. λ.). *Ελλάς* (η) → *Ελλάδα*

ελλέβορος (ο) {ελλεβόρ-ου | -ον} δηλητηριώδες φυτό που χρησιμοποιείται για θεραπευτικούς και φαρμακευτικούς σκοπούς. [ETYM. < αρχ. *ελλέβορος*, αββ. *ετύμου*, πθ. < *έλλός* «ελάφι» + *βορά* «τροφή»]. *έλλειμμα* (το) {έλλειμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. χρηματικό ή άλλο ποσό που λείπει έναντι αυτού που προβλεπόταν ή έπρεπε να υπάρχει: *λογιστικό | εμπορικό* ~ || ~ *ταμείου* | *αποθήκης* || *εμφανίζω* | *παρουσιάζω* ~ || *καλύπτω* τα ~ ΑΝΤ. πλεόνασμα, περίσσειμα: ΦΡ. (α) ΟΙΚΟΝ. *έλλειμμα προϋπολογισμού* το έλλειμμα που παρουσιάζεται, όταν το σύνολο των εσόδων είναι μικρότερο από το σύνολο των δαπανών (β) ΟΙΚΟΝ. *έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου* το έλλειμμα που παρουσιάζεται, όταν η αξία των εισαγόμενων εμπορευμάτων σε μια χώρα είναι μεγαλύτερη από την αξία των εξαγόμενων 2. (μτφ.) αυτό το οποίο λείπει από (κάτι), ώστε να είναι πλήρες: ~ *δημοκρατίας*. — *ελλειμματικός, -ή, -ό* [1894], *ελλειμματικότητα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έλλειψη*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ελλείμμα - έλλειψη», < ελλείπω] *ελλειπτικός, -ή, -ό* 1. (α) αυτός που δεν είναι πλήρης, που παρουσιάζει ελλείψεις: *έχει ~ λόγο* | *ύφος* (με βραχυλογία) ΣΥΝ. *ελλιπής* ΓΛΩΣΣ. (β) *ελλειπτικό όνομα* το όνομα που απαντά είτε σε έναν μόνο από τους δύο αριθμούς και σε όλες τις πτώσεις του (ελλειπτικά κατ' αριθμό) είτε σε έναν αριθμό και όχι σε όλες τις πτώσεις του (ελλειπτικά κατ' αριθμό και κατά πτώση), π.χ. τα λόγια (δεν υπάρχει εν. *το λόγο), το *δείλι* (δεν έχει πληθ. *τα δείλια, αλλά τα *δειλινά*) (γ) *ελλειπτικό* | *ελλειπές ρήμα* κάθε ρήμα που δεν έχει όλους τους χρόνους (λ.χ. *αφορώ, έρω* που απαντούν μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.)· ως ελλειπτικά θεωρούνται και ορισμένα ρήματα που κανονικά κατατάσσονται στα ανόμελα, αφού συμπληρώνονται με άλλους τύπους αυτούς που δεν έχουν (φανόμενα του συμπληρωματισμού, βλ. λ.: *τρώω - έφαγα, βλέπω - είδα, λέω - είπα* κ.ά.) (δ) *ελλειπτική πρόταση* η πρόταση της οποί-

ας παραλείπονται ένας ή περισσότεροι βασικοί όροι (υποκειμενο, ρήμα κ.λπ.), που εννοούνται εύκολα από τα συμφραζόμενα: -*Θα πάρω μέρος στον διαγωνισμό*. -*Και εγώ*. (ενν. θα συμμετάσχω) · 2. αυτός που έχει το γεωμετρικό σχήμα της έλλειψης, ο ελλειψοειδής: ~ *τραχιά*. — ελλειπτικά-ά -ώς [μτγν.] επήρ., ελλειπτικότητα (η) [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, αποσιωπητικά*. [ETYM. μτγν. < αρχ. ελλείπω].

ελλείπω ρ. αμετβ. [μόνο στον ενεστ.] (λόγ.) 1. λείπω από ένα σύνολο, δεν υπάρχει ΣΥΝ. αποσιώζω, λείπω 2. *ελλείποντα* (τα) οι ελλείψεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*. [ETYM. αρχ. < εν- + λείπω].

ελλείψει επήρ. (+γεν.) (λόγ.) λόγω της έλλειψης (ενός πράγματος): ~ *επαρκούς χρηματοδότησης, το πρόγραμμα δεν ολοκληρώθηκε* || *απαλλάχθηκε -ενοχοποιητικών στοιχείων*.

[ETYM. Δοτ. εν. τού αρχ. *ελλείψης*. Το συντακτικό σχήμα *ελλείψει* + γεν. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. *manque de...*].

έλλειψη (η) {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} 1. η κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχει (κάποιος/κάτι), η απουσία, η ανυπαρξία, η απουσία: ~ *εμπιστοσύνης* | *ψυχραιμίας* | *πείρας* | *ομιλότητας* | *απαρτίας* | *χρημάτων* | *χρόνου* | *χώρου* | *νερού* | *προσωπικού* 2. (μτφ.) ατέλεια, ελάττωμα: η *εργασία σου έχει πολλές -ακόμη* ΣΥΝ. μειονέκτημα · 3. ΓΛΩΣΣ. η παράλειψη στον λόγο ορισμένων συστατικών μιας πρότασης («ελλειπτική πρόταση», βλ.λ.), τα οποία συνήθ. εννοούνται εύκολα από τα συμφραζόμενα: η ~ *είναι βασικό χαρακτηριστικό του προφορικού λόγου, ιδίως του διαλόγου* · 4. ΜΑΘ. η επιπεδή καμπύλη που προκύπτει από την τομή κώνου με επίπεδο μη κάθετο και μη παράλληλο προς τον άξονά του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*. [ETYM.; < αρχ. *ελλείψης* < *ελλείπω* < εν- + *λείπω*. Η γλωσσ. και η γε-ομ. σημ. είναι μτγν.].

έλλειψη - έλλειμμα. Υπάρχει μια γενικότερη αβεβαιότητα στη χρήση των δύο αυτών λέξεων. Κατ' αρχάς η λ. *έλλειμμα* σε χρήσεις όπως «*έλλειμμα δημοκρατίας*», «*έλλειμμα αξιοπιστίας της κυβέρνησης*» αποδίδει το ξέν. deficit, το οποίο εμφανίζεται στο «γλωσσικό ιδίωμα» της Ε.Ε. με ανάλογες χρήσεις. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μεταφορική, και καταχρηστική κάπως, χρήση ενός οικονομικού όρου, τού όρου *έλλειμμα/έλλειμματα* (στον προϋπολογισμό, στο δημόσιο λογιστικό κ.λπ.), αντί τού οποίου θα μπορούσε στην Ελληνική να χρησιμοποιείται ο όρος *έλλειψη* (δημοκρατίας, αξιοπιστίας κ.τ.ό.). Προκειμένου για τη λ. *έλλειψη*, το πρόβλημα είναι διαφορετικό. Παρατηρούμε ότι η λ. *έλλειψη*, που κυριολεκτικά σημαίνει «μου λείπει κάτι, στερούμαι, δεν έχω κάτι που χρειάζομαι ή που είναι προς όφελός μου ή που είναι γενικότερα επιθυμητό και καλό να το έχει κανείς» (έλλειψη μέτρων, έλλειψη κύρους, έλλειψη καλοσύνης/αγάπης/εμπιστοσύνης κ.τ.ό.), χρησιμοποιείται λανθασμένα και με κακόσημες έννοιες (έλλειψη κακίας!, έλλειψη μίσους!, έλλειψη πολέμου!). Στις περιπτώσεις αυτές δεν μιλάμε για έλλειψη (σαν να ήταν κάτι που χρειαζόμαστε ή επιθυμούμε και μας λείπει...), αλλά για απουσία ή ανυπαρξία ή μη εμφάνιση ή αποφυγή ή άλλες λέξεις ανάλογα με τα λεγόμενα.

ελλειψοειδής, -ής, -ές [1854] {ελλειψοειδούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα ελλειψώδους (βλ.λ., σημ. 4). — ελλειψοειδής επήρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ellipsoïde*].

Έλλη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Αθάμαντα και της Νεφέλης, αδελφή του Φαίεου 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM. < αρχ. Έλλη, αβεβ. ετόμου, πθ. συνδ. με το θενονόμιο Έλλην].

Έλλη ν (ο) [αρχ.] {Έλλη-νης | -νης, -ήνων} 1. ΜΥΘΟΛ. ήρωας, γιος του Δευκαλίωνα, γενάρχη των Ελλήνων 2. (λόγ.) ο Έλληνας· ΦΡ. (πα-ρομ.) *του Έλληνας ο τράχηλος* ζυγών *δεν υποφέρει* | *υπομένει* οι Έλληνες *δεν ανέχονται* την τυραννία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας*.

ελληναϊκό (το) κέντρο διασκέδασης όπου παίζονται μόνο ελληνικά (κυρ. χορευτικά) τραγούδια. Επίσης ελληναϊκό. [ETYM. < *ελληνικά*] + *παρ.αγ.* επίθημα -*αϊκό*, πβ. κ. *σκυλ-αϊκό*].

Ελληναίρας (ο) (σκαμπ.-μειωτ.) ο εθνικιστής Έλληνας. Επίσης Ελλη-ναράς {Ελληναράδες}.

Έλληνας (ο) {Ελλήνων}, Ελληνίδα (η) {Ελληνίδων} 1. ο πολίτης τού ελληνικού κράτους 2. το πρόσωπο που ανήκει στο ελληνικό έθνος (ανεξάρτητα αν είναι Έλληνας πολίτης ή όχι).

[ETYM. < αρχ. *Έλλην*. Το επίθημα -*νης* | -*νης* της λ. *Έλληνες* | *Έλ-λάνες* απαντά επίσης και σε άλλα ονόματα λαών της Β. Ελλάδος, π.χ. *Αθαμάνες*, *Αϊνιάνες*, *Ακαρνάνες* κ.ά. Παράλληλα με τον τ. *Έλληνες* απαντά και ο τ. *Έλλοπες*, ο οποίος προσδιόριζε κατοίκους της Δωδώνης και της Β. Εύβοιας, πράγμα που οδήγησε τον Αριστοτέλη να ορίσει τη Δωδώνη ως αρχική πατρίδα των Ελλήνων. Από μορφολογικής απόψεως θεωρείται ότι οι λ. Έλλη και Ελλας αποτελούν παράγωγα τού ουσ. *Ελλοί* | *Έλλοι* | *Σέλλοι* (απαντά στον Όμηρο και τον Πίνδαρο), το οποίο ερμηνεύεται από τον Ησύχιο ως εξής: «*Ελλοί: Έλληνες οι εν Δωδώνη και οι ιερείς*». Όλοι αυτοί οι τύποι είναι αγν. ετόμου και σημασίας. Ως προς τη γεωγραφική επέκταση της λ. Έλληνες έχουν διατυπωθεί πολλές εκδοχές. Ενώ στον Όμηρο η λ. περιορίζεται τοπικά στους Θεσσαλούς της Φθίας, η χρήση της στο αρχ. επιθ. *Ελληνοδικαία* αύξησε το κύρος της λόγω της σημασίας των Ολυμπιακών Αγώνων, ο Θεουκιδίδης εγγχει τη γεωγραφική επέκτασή τού όρου *Έλληνες* από τον μυθολογικό ήρωα *Έλληνα*, που ταξίδευε και δρούσε συχνά σε άλλες πόλεις, ενώ ο Ηρόδοτος πιστεύει ότι ο όρος Έλληνες χρησιμοποιήθηκε για να τονίσει την κοινή προέλευση των διαφόρων φυλών τού ελληνικού χώρου, ο Γ. Χατζιδιάκις, τέλος,

ανάγει την επέκταση τού όρου στην ισχυρή εθνική συνείδηση που διαμόρφωναν τα φημισμένα ιερά (Δωδώνη, Δελφοί, Ολυμπία), τα οποία βρίσκονταν στην τοπικά περιορισμένη-αρχική-Ελλάδα (βλ.λ.). Κατά τους ελληνοιστοικούς χρόνους, το όν. Έλλην έλαβε τη σημ. τού ειδικολόγητ. τού εθνικού (εν αντιθέσει με τον *Ιουδαίο*), αλλά μετά την άλωση της Κων/πόλεως, το λ. άρχισε να λαμβάνει πάλι την αρχική εθνολογική και πολιτιστική σημ., που οριστικοποιήθηκε με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους].

Έλληνες - Γραικοί - Ρωμαίοι. Η ονομασία *Έλληνες* δεν είναι η μόνη που χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει το έθνος των Ελλήνων σε όλους τους 40 αιώνες τού μέχρι σήμερα βίου του. Οι Έλληνες ονομάστηκαν και *Γραικοί* και *Ρωμαίοι* | *Ρωμιοί*. Έλληνες ονομάζονταν αρχικά μόνον οι κάτοικοι μιας μικρής περιοχής της Κ. Ελλάδας, της Θεσσαλικής Φθίας. Αυτήν γνωρίζει ο Όμηρος ως Ελλάδα: «*οι τ' έχουν Φθίην ἠδ' Ἑλλάδα καλλιγναίκα*, | *Μυρμιδόνες δε καλεῖντο καί Έλληνες καί Αἰχαιοί*» (ἔλ. Β 683-4). *Αἰχαιοί*, Παναχαιοί, Δαναοί, Αργεῖοι είναι τα ονόματα που χαρακτηρίζουν τους Έλληνες στον Όμηρο, καθώς επίσης και το όνομα *Πανέλλη-νες* (πβ. ἔλ. Β 530 «*εγγείη δ' ἐκέκαστο* [ο Αἴας ο ηγεμόνας των Λο-κρών] *Πανέλληνας καί Αἰχαιούς*»), ο Θεουκιδίδης, σχολιάζοντας την ποικίλη ονομασία των Ελλήνων, αναφέρει (Α, 3): «*πολλῶ γὰρ ὕστερον ἔτι καί των Τρωϊκῶν γενόμενος* [ενν. ο Όμηρος] *οὐδαμῶ τὸν ζῦμπαντας ὀνόμασεν* [ενν. Έλληνες] *οὐδ' ἄλλους ἢ τοὺς μετ' Ἀργυλέως εκ τῆς Φθιάτιδος, οἵπερ καί πρώτοι Έλληνες ἦσαν, Δαναοὺς δὲ εν τοῖς ἔπειαι καί Αργεῖους καί Αἰχαιοὺς ανακαλεῖ*». Τον 7ο α. η ονομασία Πανέλληνες έχει επικρατήσει (Ησιόδ. *Εργ.* 528: «*βράδιον Πανελλήνησι φαίνεται* [ενν. ο ἦλιος]» - Αρχύλοχος 52: «*Πανελλήνων* οἴζις εἰς Θεσσον συνέδραμον»). Από τού *Παν-έλ-λινες* αποσπάστηκε και γενικεύθηκε η ονομασία Έλληνες | Έλλη, εξού και ο τονισμός "Έλλη^ν αντί Έλλη^ν | Έλλά^ν, όπως θα υπαγόρευαν τα οξύντονα *Αινιάν* (*Αινία*), *Φοιτιάν* (*Φοιτιά*), *Αθα-μάν*(ες), *Ακαρνάν*(ες) κ.ά. Κατά τον Γ. Χατζιδιάκι, η δημιουργία των ονομασιών έγινε ως εξής: Ελλοπία > (με απλοποίηση) Έλλα > Έλλοι > Ελλάς (όπως νομός - νομάς, φορός - φοράς κ.τ.ό.). Από τού Έλλοι > *Έλλάν > *Έλλη^ν > (και ως σύνθετο) Παν-έλλη^νες (τα σύνθετα ανεβάζουν τον τόνο) > "Έλληνες, με απόσπαση από τού σύνθετο και διατήρηση τού αναβιβασμένου τόνου. (Η σχέση τού Έλλοι με τού "Έλληνες διασώζεται και στον λεξικογράφο Ησύχιο: «*Έλλοι: Έλληνες οἱ εν Δωδώνη, καί οἱ Ιερεῖς*»). Περαιτέρω, η γενίκευση τής ονομασίας Έλληνες (από τον 6ο α.) έγινε μέσα από τους θεσμούς που ένωσαν και χαρακτηρίζαν όλους τους κατοίκους τής Ελλάδας, δηλ. μέσα από τα κοινά ιερά (Δελφών και Θλυμπίας) και τους πανελλήνιους αγώνες, ιδίως τους Ολυμπιακούς, μέσα από την αίσθηση τής κοινής για όλους τους Έλληνες γλώσσας, από την ενιαία ταύτιση των Ελλήνων στις πολυάριθμες αποικίες που ίδρυσαν εκτός Ελλάδος και, γενικά, μέσα από χαρακτηριστικά εθνικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά, ηθικά, μορφωτικά, που ξεχώριζαν τους Έλληνες ως ενιαίο εθνικό σύνολο από άλλα έθνη, όπως ήταν οι λεγόμενοι *βάρβαροι*. Μέχρι τής επικρατήσεως τού χριστιανισμού τού Έλληνας είναι απλό εθνικό όνομα. Με τον χριστιανισμό τού *Έλληνες* παίρνει αρχικός τή σημασία «ειδολολάτρη, "θνικοί», αυτοί που πιστεύουν σε πολλούς θεούς, άρα οι μη (μονο-θεϊστές) χριστιανοί και Ιουδαίοι. Αργότερα, τού *Έλληνες* σημαίνει γ'νικότ'ρα τους «μη χριστιανούς» (Έλλην'ς και άλλους), ενώ οι κάτοικοι τής Ελλάδας καλούνται *Ελλαδικοί* Στους αλεξανδρινούς χρόνους Έλληνες και Ελληνοζίντες και Ελληνοιστές ονομάζονταν αυτοί που μιλούν την ελληνική γλώσσα και μάλιστα, από τον 1ο αι. π.Χ., την απλοποιημένη Αλεξανδρινή Κοινή έναντι τής Αττικής (αττικισμός), που άρχισαν να γράφουν και να μιλούν τότε οι λό-γιοι (αργότερα, στους χρόνους τού Κοραή και ήδη από τον 17ο αι., ως Ελληνική χαρακτηρίζεται η αρχαία αττικίζουσα γλώσσα, έναντι τής «κοινή» ή «γυδαίας» γλώσσας, που είναι η απλούστερη ομιλούμενη). Ας σημειωθεί ακόμη ότι με τον φανατισμό, που ήταν φυσικό να υπάρξει με την επικράτηση τής νέας θρησκείας, τού χριστιανισμού, καθετί τού ελληνικού (κείμενο, τέχνη) θεωρείται ειδωλολατρικό ή αντιχριστιανικό και αποκηρύσσεται, και αυτοί που αναστρέφουν την κατάσταση αίνωντας την κατάδιεξη και αποκαθιστώντας τή σημασία των ελληνικών γραμμάτων και τής ελληνικής παιδείας είναι οι Τρεις Ιεράρχες, ιδίως ο Μ. Βασίλειος και ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, οι οποίοι και συμφωνούν τον Ελληνισμό με τον χριστιανισμό, θέτοντας τις βάσεις τής ελληνοχριστιανικής ή ελληνορθόδοξης παιδείας. Παρά ταύτα, οι Βυζαντινοί Έλληνες χριστιανοί, ιδίως ο κλήρος, τηρούν συχνά και για πολλούς αιώνες στάση καχυποψίας και δυσπιστίας προς την ελληνική παιδεία, που κατά βάθος τη θεωρούν αντιχριστιανική. Ωστόσο, ήδη στο Βυζάντιο, ιδίως από τον 7ο αι. κ. εξ, αρχίζει να χρησιμοποιείται sporadικά ο όρος *Έλλη^ν* (συνχά παράλληλα προς τής άλλη σημασία του), ενώ από τον χρόνον τού Ψελλού (11ος αι.) οι μαρτυρίες πυκνώνουν, ιδίως στους χρόνους πριν και μετά την Αλωση (*έσμέν γὰρ οὖν ὄν ἠγείσθῃ τε καί βασιλεύετε* "Έλληνες τὸ γένος, ὡς ἡ τε φωνή καί ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ, Πλήθων, 15ος αι.). Η ονομασία Έλληνας ως δηλωτική τού έθνους των Ελλήνων θα επανέλθει επισημώς μετά από αιώνες, με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους. Βεβαίως, ήδη από τους Κομνηνών (11ος αι.) στο Βυζάντιο γίνεται ὄλο και περισσότερο αισθητή η ελληνικότητα των Βυζαντινών μέσα ιδίως από την ελληνική γλώσσα. Οπωσδήποτε, για πολλούς αιώνες, οι Έλληνες τής Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που από τον 16ο αι. είναι γνωστή ως Βυζαντινή Αυτοκρατορία ή απλώς Βυζάντιο (αρχικά *Βυζάντιο* ονομάστηκε, κατά τον Δ.

Ζακυθινό, και η Κωνσταντινούπολις), αυτοπροσδιορίζονται ως Ρωμαίοι, από όπου και η μ'έπειτα ονομασία Ρωμαίοι. Η ονομασία *Ρωμαίος*, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, χάνει την αίγλη του «αυτοκρατορικού» *Ρωμαίος* και, με τις σκληρές συνθήκες της υπό ζυγόν διαβίωσης, αποκτά επιπροσθέτως την υφολογική χροιά του «κατώτερου», του «καταφευγτή», του «ζυπνίου». Από τις αρχές του 20ού αι. και ιδίως μετά το 1930 το *Ρωμαίος* χρησιμοποιήθηκε συχνά για να τονίσει (ως αντίδραση και αντίθεση πολιτισμική προς τον μιμητισμό των δυτικών ευρωπαϊκών χωρών) τη λαϊκή χριστιανική - βυζαντινή - ανατολική (αλλά όχι «ανατολιτική») φυσιογνωμία του Νεοέλληνα έναντι της αστικότερης κλασικής - αρχαιοελληνικής, δυτικής - ευρωπαϊκής στροφής που σημειώθηκε με τον Διαφοτισμό (ιδίως του Κοραή) και τις ευρύτερες τάσεις της νεοελληνικής κοινωνίας.

Στην προεπαναστατική Ελλάδα αναβιώνει μια πανάρχαια ονομασία των Ελλήνων, οι ονομασίες Γραικοί, που χρησιμοποιήθηκε, και τά την αρχαία παράδοση, πριν ακόμη καθιερωθεί το Έλληνες. Σε επιγραφή του 4ου π.Χ. αι. αναφέρεται «*Έλληνες όνομασθήσαν, το πρότερον Γραικοί καλούμενοι*». ο δε Αριστοτέλης (*Μετεωρολογία* 1,352a) γράφει: «*φκούν* [εν. στην περιοχή της Δωδώνης στην Ήπειρο] οί Σέλλοι [πρόκειται για τους Έλλους] και οί κατοικήσαντες τότε μεν Γραικοί, νύν δέ Έλληνες». Η πληροφορία του Αριστοτέλη και η γενικότερη παράδοση της αρχαιότητας συγκλίνουν στο ότι τόσο οι ονομασίες *Γραικοί* και *Έλληνες* όσο και η περιοχή της αρχικής εγκατάστασης των Ελλήνων τοποθετείται στην περιοχή της Ηπείρου γύρω από τη Δωδώνη και τα σημερινά Ιωάννινα. Στους αλεξανδρινούς χρόνους η ονομασία *Γραικοί* απαντά λιγότερο, αλλά παράλληλα προς το *Έλληνες*. Στο Βυζάντιο παράλληλα με το *Ρωμαίοι* χρησιμοποιείται, σε περιορισμένη έκταση, και το *Γραικοί*, προσλαμβάνοντας την ειδικότερη σημ. «ελληνορθόδοξο» κατ' αντιδιαστολή προς το Έλληνες (= ειδωλόλατρες, πολυθεϊστές) και το Λατίνοι (= χριστιανοί της Δύσεως | ρωμαιοκαθολικοί). Τον 15ο αι. (στη Σύνοδο της Φλωρεντίας) αναφέρεται «*συνελθόντες Λατίνοι τε και Γραικοί*». ο Κοραής και οι προεπαναστατικοί (Ρήγας, Χριστόπουλος κ.ά.) μιλούν για το «Ένος των Γραικών» και ο Αθανάσιος Διάκος απαντά περήφανα στους Τούρκους: «*Εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός θε να πεθάνω*». Με την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους το *Γραικοί* αντικαθίσταται από το Έλληνες. Οι Γραικοί, είτε ως κάτοικοι (αργότερα) της Γραίας στην Εύβοια και της ευβοϊκής αποικίας Κύμης στην Κ. Ιταλία είτε απευθείας (παλαιότερα) από την περιοχή της Ηπείρου, έγιναν γνωστοί στους Ιταλούς, που τους ονόμασαν *Graeci*, από όπου και οι ξενικές ονομασίες των Ελλήνων ως *Greek* (αγγλ.), *Grec* (γαλλ.), *Grieche* (γερμ.). Ωστόσο, οι ξένοι χρησιμοποιούν για το Ελλάς το *Hellas*, ως επίσημη ονομασία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παράλληλα προς τα ονόματα *Greece* (αγγλ.), *Grèce* (γαλλ.) και *Griechenland* (γερμ.). Επίσης χρησιμοποιούν τα ονόματα *hellenic*, *hellenism* κ.ά. Αν η Ελλάδα ζητούσε, με το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού της, μια κοινή στις διεθνείς σχέσεις της ονομασία, θα μπορούσε να καθιερώσει τα **Hellene** (Έλληνες) και **Hellas** (Ελλάς).
→ Βαλκάνια, πνεύμα

ελληνίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ελληνισία} μιμούμαι τους Έλληνες (κυρ. τους αρχαίους) στη γλώσσα, στα ήθη, στη συμπεριφορά, στον τρόπο ζωής κ.λπ.

ελληνικάδικο (το) → ελληννάδικο
ελληνικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προέρχεται από τους Έλληνες (κυρ. της αρχαίας ή της νεότερης εποχής) ή την Ελλάδα: ~ αλφάβητο - λαός | λογοτεχνία | γλώσσα | κατάγωγή || αρχαίος ~ πολιτισμός - ΦΡ. (α) (παλαιότ.) **Ελληνικό Σχολείο** παλαιός τύπος τριτάξιου σχολείου, που μεσολαβούσε μεταξύ του Δημοτικού και του Γυμνασίου και στο οποίο βρήκε η συστηματική διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας (β) **ελληνικός καφές** ο αλεσμένος καφές που ψήνεται σε μπρικ - λέγεται και βυζαντινός και *τούρκικος* (γ) **ελληνικό προφίλ** | **ελληνική κατατομή** η κατατομή που χαρακτηρίζεται από την ίσια μύτη, όπως στα αγάλματα της κλασικής τέχνης 2. **Ελληνική** (η) | **Ελληνικά** (τα) η ελληνική γλώσσα 3. **Ελληνικά** (τα) το μάθημα της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας. — ελληνικότητα (η) [1851].

Ελληνικός ή ελληνικός; Το επίθετο ελληνικός, όπως και όλα τα εθνικά επίθετα (γαλλικός, αγγλικός κ.λπ.) στην κανονική του χρήση ως επιθέτου γράφεται με μικρό ε-: η *ελληνική γη*, το *ελληνικό ποτό*, η *ελληνική σημαία* κ.τ.ό. Όταν όμως χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό, γράφεται με κεφαλαίο Ε: *Η Ελληνική είναι μία από τις πιο παλιές γλώσσες στον κόσμο - Διαβάζει Ελληνικά τρεις ώρες την ημέρα* (αλλά η *ελληνική γλώσσα είναι δύσκολη* με μικρό ε-, γιατί το *ελληνική* εδώ είναι επίθετο: τα *ελληνικά πλοία άραζαν στο λιμάνι*, επίσης με μικρό ε-, γιατί το *ελληνικά* εδώ είναι επίσης επίθετο). Το ίδιο, φυσικά, ισχύει για όλα τα εθνικά επίθετα.

→ αγγλικός, Βαλκάνια, πνεύμα

ελληνικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκοπ.) εξεζητημένη λόγια λέξη ή φράση: *κάπου-κάπου πετάει και καμιά ~*. [ΕΤΥΜ. < ελληνικός + μεγεθ. επίθημα -ούρα].

ελληνισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε όλο τον κόσμο, το ελληνικό έθνος ΣΥΝ. ρωμοσύνη 2. το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε ορισμένη, εκτός της Ελλάδος, γεωγραφική περιοχή: *απόδημος/ μικρασιατικός ~* || ~ της *διασποράς/ της Κύπρου* 3. ο ελληνικός πολιτισμός και το σύνολο των Ελλήνων ως φορέων αυτού του πολιτισμού.

ελληνιστής (ο), ελληνίστρια (η) {ελληνιστριών} επιστήμονας που ασχολείται με την αρχαία ελληνική γλώσσα και φιλολογία.

ΣΧΟΛΙΟ λ. Έλληνας.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ελληνιστής* < αρχ. *ελληνίζω* «μιλώ Ελληνικά». Η λ. πρωτοεμφανίζεται στην Κ.Δ. δηλώνοντας τον ελληνοφώνο Εβραίο (λ.χ. *Πράξ.* 11, 20: *έλθόντες εις Αντιόχειαν έλλάων και προς τους Έλληνιστάς εύαγγελιζόμενοι τον κύριον Ιησοΐν*). Η σημερινή σημ. είναι αντιδαν., πβ. αγγλ. *hellenist*, *ελληνιστί επίρρ.* [αρχ.] (αρχαιοσπ.) στην ελληνική γλώσσα. *ελληνιστικός*, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο της ελληνικής ιστορίας από τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) ως την επικράτηση των Ρωμαίων (31 π.Χ.): ~ *περίοδος/ γλώσσα/ κοινή | ποιηση | χρόνοι*. [ΕΤΥΜ. Αντιδαν. από γερμ. *hellenistisch*], *ελληνο- κ. ελληνο- κ. ελληνο- α'* συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την Ελλάδα (αρχαία και νέα), τον πολιτισμό της, τη θρησκεία της και οτιδήποτε ελληνικό: *ελληνο- γλωσσος, ελληνο-λάτρης, ελληνο-πρεπής*.

[ΕΤΥΜ. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *Ελληνο-δίκαι, μτγν. ελληνο-φρον*), που προέρχεται από το αρχ. *Έλλην*, -ης και απαντά επίσης σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. *γαλλ. Gréco-Romain* «ελληνορωμαϊκός»)]. **Ελληνοαμερικανός** (ο), **Ελληνοαμερικανή** (η) *ελληνόγλωσσα* καταγωγής πολίτης των Η.Π.Α. Επίσης **Ελληνοαμερικανίδα** κ. **Ελληνοαμερικανός** (η), **ελληνογενής**, -ής, -ές [1898] {ελληνογενέος | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει ελληνική προέλευση: ~ ξένος όρος (λόγια λ. σχηματισμένη σε ξένη γλώσσα, κυρ. Γαλλική, Αγγλική ή Νεολατινική, από ελληνικά συνθετικά στοιχεία, π.χ. *aerodynamique*). *ελληνογλωσσος*, -η, -ό [1855] 1. αυτός που έχει γραμτεί στην ελληνική γλώσσα: ~ *έντιπο | μελέτη | λεξικό | περιοδικό* 2. αυτός που μιλάει την ελληνική γλώσσα ή γράφει σε αυτήν: ~ *πληθυσμός*.

ελληνοδιδάσκαλος (ο) [1816] {ελληνοδιδασκάλου | -ων, -ους} (παλαιότ.) δάσκαλος που υπηρετούσε στο τριτάξιο Ελληνικό Σχολείο (βλ. λ. *ελληνοδίκαι*). *ελληνοκεντρικός*, -ή, -ό αυτός που έχει ως σημείο αναφοράς του την Ελλάδα και τους Έλληνες: ~ *πολιτισμός | σκέψη*. — *ελληνοκεντρισμός (ο), **Ελληνοκύπριος** (ο) {ελληνοκυπρίου | -ων, -ους}, **Ελληνοκύπρια** (η) ο Έλληνας της Κύπρου, σε αντιδιαστολή προς τον Τουρκοκύπριο. — *ελληνοκυπριακός*, -ή, -ό.*

ελληνολάτρης (ο) {ελληνολάτρις}, **ελληνολάτρισσα** (η) {ελληνολατρισσών} πρόσωπο που θαυμάζει υπερβολικά τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό ή γενικά οτιδήποτε ελληνικό ΑΝΤ. *μισέλληνας*. — *ελληνολατρία* (η) [1864], *ελληνομαθής*, -ής, -ές [1868] {ελληνομαθούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. (για ξένους) αυτός που γνωρίζει τη (σύγχρονη) ελληνική γλώσσα 2. (παλαιότ.) αυτός που έχει καλή γνώση της ελληνικής γλώσσας, ιδ. της λόγιας και της αρχαίας. — *ελληνομάθεια* (η) [1846]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. **ελληνομάχος** (ο/η) [1859] πρόσωπο που με τις θέσεις ή τις ενέργειες του αντιμάχεται τους Έλληνες ή τα ελληνικά συμφέροντα: ο *μισέλληνας*, *ελληνολάτρης*, **Ελληνοπάσις** (ο) [1831] {Ελληνοπάσιδος | -αίδος, -αίδων} (λόγ.) το

Ελληνοπούλο (βλ. λ.): η *εκπαίδευση των Ελληνοπαίδων*, ελληνοποίηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να γίνεται κάτι ξένο ελληνικό (ειδικότ.) η απόκτηση από αλλοδαπό της ελληνικής υπηκοότητας: *καταγγέλλονται παρανομες ~ αλλοδαπών αθλητών*. — *ελληνοποιώ* ρ. [1890] {-είς...}. **Ελληνοπούλο** (το), **Ελληνοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παιδί Ελλήνων γονέων ΣΥΝ. (λόγ.) **Ελληνοπάσις**, [ΕΤΥΜ. < Έλληνας + -πούλο (βλ. λ.)], *ελληνοπρεπής*, -ής, -ές [1862] {ελληνοπρεπούς | -είς (ουδ. -ή)} *ελληνοπρεπέστερος*, -ατός} αυτός που αρμόζει σε Έλληνα, στις παραδόσεις και στα ιδεώδη των Ελλήνων. — *ελληνοπρεπώς* επίρρ., [1869] *ελληνοπρέπεια* (η) [1886].

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. **ελληνορθόδοξος**, -η, -ό [1869] αυτός που σχετίζεται με τον ελληνισμό και την ορθοδοξία: ~ *παράδοση | αξίες*. **ελληνορωμαϊκός**, -ή, -ό [1782] αυτός που σχετίζεται από κοινού με τους Έλληνες και τους Ρωμαίους: ~ *πολιτισμός* - ΦΡ. ΑΘΛ. **ελληνορωμαϊκή πάλη** άθλημα πάλης κατά το οποίο απαγορεύονται οι κλοτσιές, οι τρικλοποδιές και οι λαβές κάτω από τη μέση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *Gréco-Romain*], *ελληνοτουρκικός*, -ή, -ό [1847] αυτός που σχετίζεται με τους Έλληνες και τους Τούρκους συγχρόνως: ~ *σχέσεις* | *κρίση*. **ελληνοτρόπος**, -η, -ό [1865] αυτός που γίνεται σύμφωνα με τα ελληνικά πρότυπα και ήθη: ~ *αγωγή*. — **ελληνοτρόπα** | **ελληνοτρόπος** [1868] επίρρ. **ελληνοφώνος**, -η, -ό → -φώνος

ελληνοχριστιανικός, -ή, -ό [1854] αυτός που συνδυάζει στοιχεία από την ελληνική και τη χριστιανική παράδοση: ~ *παιδεία | παράδοση* | *πολιτισμός*. — **ελληνοχριστιανικός** επίρρ. **ελληνοχριστιανισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ο συνδυασμός του ελληνισμού και του χριστιανισμού. - **ελ(λ)ης** παραγωγικό επίθημα επωνύμων το οποίο δηλώνει προέλευση, καταγωγή κατά κανόνα από τη Λέσβο: *Αλεπουδ-έλλης, Παπαδ-έλλης, Λουκιδ-έλλης*.

[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα επωνύμων, που προέρχεται από το υποκορ. επίθημα -έλλι (το οποίο κατ' εσχάτην χρησιμοποιείται στη Λέσβο, λ.χ. *μορ-έλλι, γαλατ-έλλι*). Βλ. κ. -έλλι].

Ελλάσποντος (ο) {-ου κ. -όντου} στενή λωρίδα θάλασσας μεταξύ της Βαλκανικής Χερσονήσου και της Μικράς Ασίας, που ενώνει το Αιγαίο Πέλαγος με τη Θάλασσα του Μαρμαρά. [ETYM < αρχ. Ελλάσποντος < *Ἐλλῆ (βλ. λ.) + πόντος «θάλασσα». Βλ. κ. Δαρδανέλλια].

-έλλι 1. παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερον ουσιαστικών: *παυδάρ-έλλι* 2. παραγωγικό επίθημα ουδέτερον ουσιαστικών: *κοκκιν-έλλι*.

[ETYM. Παραγ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *τριβ-έλλιον*, *κρικ-έλλιον*), το οποίο προέρχεται είτε από υποκορ. λ. με θ. σε -λ- (λ.χ. *κρικέλλιον* < *κρικέλλος* < λατ. *circellus*) είτε απευθείας από λατ. λ. (λ.χ. *τριβέλλιον* | *τρεβέλλιον* < λατ. *terebellum*), από όπου στη συνέχεια γενικεύθηκε].

ελλιμενίζω ρ. μετβ. {ελλιμένισ-α, -ηκα, -μένος} 1. οδηγώ πλοίο μέσα σε λιμάνι ΣΥΝ. προσορμίζω, αράξω 2. (μεσοπαθ. *ελλιμενίζομαι*) (για πλοία) μπαίνει στο λιμάνι, προσορμίζομαι ΣΥΝ. αγκυροβολώ ΑΝΤ. αποπλέω. — ελλιμενισμός (ο) κ. ελλιμενιστή (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < εν- + λμηνίζω < λμην-, -ένος].

ελλιπής, -ής, -ές {ελλιπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ελλιπέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που παρουσιάζει ελλείψεις, που υστερεί: ~ μόρφωση | *διεύθυνση* | *στοιχεία* ΑΝΤ. πλήρης 2. (κατ' επέκτ.) ανεπαρκής, ατελής: ~ *προστομασία* 3. αυτός που παρουσιάζει ασυνέχεια: *απέτυχε λόγοι* της *ελλιπώς παρακολούθησης των παραδόσεων* · 4. ΓΛΩΣΣ. *ελλιπή ρήματα* βλ. *ελλιπικό ρήμα*, λ. *ελλιπικός* 5. ΜΟΥΣ. *ελλιπές μέτρο* το πρώτο μέρος μουσικής σύνθεσης, από το οποίο λείπουν ένα ή περισσότερα μέρη. — ελλιπός επιρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM. αρχ. < ελλίπω (< εν- + λείπω) από το θ. του αορ. β' *ε-λιπ-ον*].

ελλιπής ή **ελλιπής**; Η λέξη γράφεται με -ι- (ελλιπής), γιατί σηματοποιείται από το θέμα του αορίστου (το ασθενές θέμα: αρχ. αορ. β' *ε-λιπ-ον*) και όχι από το θ. του ενεστώτα που είναι -ει- (*ελ-λείπ-ω*, *έλ-λειψη*). Έχουμε δηλ. *ελ-λείπ-ω* (θ. λειπ-) και *παράλειψη*, *λειψανδρία*, *έκλειψη*, και *ελ-λιπ-ής* (θ. λιπ-) *λιπ-όθυμος*, *λιπ-ότακτης*, *ανελ-λιπ-ώς* κλπ., πβ. και *πειθ-ω* (*πειθώ*, *πειθήνιος*, *πειστικός*, *πειθαρχία*), αλλά *πιθ-ανός*, (**πιθ-τός* >) πιστός κ.λπ.: *μειγ-νύω* και *μείζη*, αλλά *μιγ-άς*, *συμ-μιγής* (βλ. λ. *αναμειγνύω*). Ας διασαφισθεί εδώ ότι το *ελλιπής* είναι τελείως διαφορετικό από το *ελλιπτικός* τόσο στη σημασία (*ελλιπτικός* είναι ο έχων έλλειψη ή ελλείψεις) όσο και στην παραγωγή (το *ελλιπτικός* παράγεται από το ισχυρό θ. *λειπ-* και όχι από το ασθενές *λιπ-* του *ελλιπής*).

ελλοβορής, -ής, -ές λιποβαρής (βλ. λ.): ~ νεογνό.

[ETYM < λιποβαρής (βλ. λ.) κατ' επιδρ. του *ελλιπής*].

ελλοβοκαρπός, -ης, -ο ΒΟΤ. (δικοτυλίδηνο θαμνώδες ή ποώδες φυτό) του οποίου οι καρποί βρίσκονται μέσα σε λοβό (λ.χ. το κουρκι, ο αρακάς) [ETYM. μτγν. < ελλοβός (< εν- + λοβός) + καρπός]. ελλόγιμος, -ης, -ο (παλαιότ.) 1. αυτός που διαπρέπει στα γράμματα, λόγιος, σοφός: επίσης για όσους ακαδημαϊκό τίτλο που δηλώνει διάκριση σε κάποιον τομέα ΣΥΝ. μορφωμένος, πολυμαθής ΑΝΤ. αγράμματος, αμαθής 2. (στον υπερθ. ελλογιμότετος) ως τιμητική προσφώνηση σε ανθρώπους των γραμμάτων. — ελλογιμός επιρρ. [μτγν.], ελλογιμότητα (η) [μτγν.].

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ευπόλητος - εύγλωττος», < εν- + λογι-σμός < λόγος].

έλλογος, -ης, -ο 1. αυτός που είναι σύμφωνος με τη λογική 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση και περίσκεψη ΣΥΝ. συνετός, λογικός, φρόνιμος ΑΝΤ. άλογος, παράλογος, αλλόκοτος. — ελλόγιος επιρρ. [μεσν.]. [ETYM. αρχ. < εν- + λόγος].

ελλοχεύω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) παραμονεύω για να επιτελώ αφηνιαστικά, ενεδρεύω: (μτφ.) στην *εφαρμογή μιας τέτοιας πολιτικής ελλοχεύω* ο κίνδυνος της *αποσταθεροποίησης* ΣΥΝ. καταδοκώ. [ETYM. < αρχ. *έλλοχος* (-άω) < εν- + λοχό < λόχος].

ελλύχνιο (το) {ελλυχνί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το φυτό λιγναριού ΣΥΝ. (λόγ.) θρυαλλίς, (λαϊκ.) άφτρα: ΦΡ. (μειωτ.) *όζει ελλυχνίον* (όζει *έλλυχνίον*, Πλουτ. *Δημοσθ.* 8) μυρίζει (καίμενο) φυτό λιγναριού: για κείμενο το οποίο στερείται πηγαίες εμπνεύσεως ή εκφραστικής ευχέρειας: *Η τελευταία του ποιητική συλλογή* ~. *Δεν έχει τη ζωντάνια των πρώτων του δημιουργιών*. [ETYM < αρχ. *έλλυχνιον* < εν- + λύχνιον < λύχνος].

Ε.Λ.Μ.Ε. (η) Ένωση Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης.

ελμίνθα (η) {ελμίνθων} ονομασία κάθε είδους σκόληκα που ζει παρασιτικά στο έντερο του ανθρώπου ή των ζώων. [ETYM < αρχ. *ελμιν* (ν)ς -ινθος, για το οποίο βλ. λ. *ελμινθίαση*].

ελμινθίαση (η) [1897] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που προκαλείται από παρασιτικούς σκόληκες στο έντερο. [ETYM. < αρχ. *ελμινθίω* (-άω) < *ελμιν* | *ελμιν*, -ινθος «είδος παρασιτικού σκόληκα» < **ῥέμιας* < ΙΕ. **k^hmi-* (συνδ. με ΙΕ. **wer-* «στρέφω, λυγίζω»), που χρησιμοποιήθηκε για διάφορα είδη εντόμων, πβ. *σανσκρ. k^hmi-*, λατ. *vermis*, αρχ. ρωσ. *vermie* «ακρίδες», αλβ. *k^himp* κ.ά. Η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρ., < νεολατ. *helminthiasis*].

ελμινθοειδής, -ής, -ές [1836] {ελμινθοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. αυτός που μοιάζει με ελμίνθα: ~ *μυς* (μικρού μεγέθους *μυς* στα χέρια).

Ελντοράντο (το) (παλαιότ. *Ελδοράδο*) {άκλ.} 1. μυθική περιοχή στη Ν. Αμερική, που θεωρήθηκε από τους Ισπανούς κατακτητές ως χρυσοφόρα 2. (μτφ.) κάθε τόπος που αποτελεί το όνειρο, τη βαθύτερη

επιθυμία κάποιου ως προς την επιδίωξη κέρδους: *για πολλούς επενδύτες το Χρηματοπιστήριο υπήρξε ένα ~, όπου νόμιζαν ότι σε λίγο χρόνο θα πλούτιζαν*.

[ETYM. < ισπ. Eldorado < el dorado «ο επιχρυσωμένος - αυτός που χρυσιζει» (< μτγν. λατ. p. *deaurare* < λατ. *de* + aurum «χρυσός»). *έλιξη* (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. ΦΥΣ. η ιδιότητα των υλικών σωμάτων να ασκούν δυνάμεις που προκαλούν την προσέγγισή τους, καθώς και η δύναμη που προκαλεί αυτή την προσέγγιση: *ηλεκτρική | μαγνητική* ~ || η ~ της Σελήνης στα ύδατα των θαλασσών προκαλεί την *παλίρροια* || η ~ της Γης στα ουράνια σώματα || η *παγκόσμια* ~ 2. (μτφ.) η γοητεία κάποιου/κάτι επιθυμητό, θελκτικό: *φυσική ~ των δύο φύλων* || *ερωτική | σοματική | σεξουαλική | πνευματική | ψυχική* -1] *σκόλο* σε κάποιον - || *αμοιβαία | ακατανίκητη* ~ ΣΥΝ. *σαγήνη*- ΦΡ. (μτφ.) *πόλος* *έλιξ*ως βλ. λ. *πόλος* · 3. ΓΥΜΝΑΣΤ. *κάμψη* *ισοσθενής* και των δύο χεριών από όργανο εξαρτήσεως 4. ΓΛΩΣΣ. το σχήμα κατά το οποίο όρος πρότασης αφομοιώνεται συντακτικά προς άλλον: η ~ του *αναφορικού*, π.χ. *δόθηκαν τα ονόματα των φοιτητών όσον θα λάβουν μέρος στον διαγωνισμό* (η γενική «όσων» αντί του ορθού «όσοι» οφείλεται σε *έλιξη* του αναφορικού από το ουσιαστικό «φοιτητών»).

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκόω*.

[ETYM. < αρχ. *έλιξ* < *έλικω*].

ελόβιος, -α, -ο [1874] αυτός που ζει ή αναπτύσσεται στα έλη: ~ *φυτό* | *πηνέ* ΣΥΝ. *ελοχαρής*.

ελογενής, -ής, -ές {ελογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δημιουργείται σε έλη, που υπάρχει λόγω των ελών: ~ *πυρετός* (πβ. λ. *ελωδής*).

* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

[ETYM. < έλος + -γενής, πβ. μτγν. *έλειο-γενής*].

ελόγου (+ μου, σου, του) (λαϊκ.-προφορ.) αντί για τις αντων. *εγώ*, *εσύ*, *αυτός* κλπ.: *αλλά κι ~ σου δεν είπες τίποτε* ΣΥΝ. του λόγου (μου, σου, του).

[ETYM. μεσν. < λόγου (μου, σου...)]. Το αρχικό *ε-* οφείλεται στην επίδραση του *εγώ*, *εσύ* κλπ.].

ελονοσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που χαρακτηρίζεται από κρίσεις πυρετού, ρίγη και εφίδρωση και προκαλείται από παρασιτικό πρωτόζωο, το οποίο εισβάλλει στην κυκλοφορία του αίματος με το τσίμπημα κουνουπιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) *μαλάρια*. — *ελονοσιακός*, -ής, -ό. [ETYM. < έλος + -νοσία < νόσος, απόδ. του γαλλ. *paludisme* (< *palus* «έλος, τέλμα»)].

ΕΛ.Ο.Π.Η. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Πιστοποιητικών Ποιότητας. *έλος* (το) {έλ-ους | -η, -ών} περιοχή με ρηγά λιμνάζοντα νερά, *ελάχι*-στη βλάστηση και ανεξίτηλη υγρασία, που ευνοεί την παρουσία μολυσματικών παρασίτων και κουνουπιών ΣΥΝ. *βάλτος*, *τέλμα*, (λόγ.) *τέναγος*. — *ελώδης*, -ής, -ές [αρχ.].

[ETYM. < αρχ. *έλος* < ΙΕ. **sel-*, πβ. *σανσκρ. sávas-* Η σύνδεση με το λατ. *silva* «δάσος» και με το ουσ. *ύλη* δεν είναι βέβαιη].

ΕΛ.Ο.Τ. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης. *ελοχαρής*, -ής, -ές {ελοχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για ζώα ή φυτά) αυτός που εμφανίζεται συνηθώς σε έλη ΣΥΝ. *ελόβιος*. [ETYM < έλος + -χαρής < *χαίρω*].

Ε.Λ.Π.Α. (η) Ελληνική Δέσχη Περιήγησης και Αυτοκινήτου.

Ελπίδα (η) < Ελπίς

ελπίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ίδος | -ων} 1. η αίσθηση ότι θα υπάρξουν θετικές και επιθυμητές εξελίξεις, η προσδοκία ευχάριστων γεγονότων: *έχει την ~ ότι θα περάσει τις εξετάσεις* || *ακόμα και τις δύσκολες στιγμές αγωνιζόταν χωρίς να χάνει την ~ τον* || *στήριξε μεγάλες ~ στις υποσχέσεις της* || *άρχιζε με την ~ να τελειώσει γρήγορα* || *οι γιατροί δεν τον είδωσαν πολλές ~* || *διαγεύω τις ~ κάποιου* || ~ *πρόκρισης* || *νίκης* || *μάταιη* | *φροδμή* | *αστήριγη* | *παλιά* | *άσβεστη* ~ ΣΥΝ. προσδοκία, προσμονή, απαντοχή, αναμονή ΑΝΤ. απελπισία, απόγνωση, αποθάρρυνση 2. (συνεκδ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε εμπνέει πίστη ή δημιουργεί την προσδοκία ευχάριστων εξελίξεων και πραγματοποίησης επιθυμητών στόχων: *η έκθεση των επιχειρηνομομόνων ήταν η τελευταία ~ για την ανάκαμψη της εταιρείας* || *το τρίτο άλμα ήταν και η μόνη ~ που είχε για πρόκριση* || *η νέα γενιά είναι η ~ της χώρας για ένα καλύτερο αύριο* ΣΥΝ. *στήριγμα*: ΦΡ. (λόγ.) *παρ' ελπίδα* | *παρά πάσαν ελπίδα* (*παρ' ελπίδα*, Αισχ. *Αγαμέμνων* 899) (για αρνητική εξέλιξη) *πέρα από τα αναμενόμενα*, *πέρα από κάθε προσδοκία*: *αν ~ κάποι ανατρέψει τα σχέδια μας, θα σας ενημερώσουμε εγκαίρως* · 3. η πιθανότητα: *δεν έχει καμιά ~ επιτυχίας* || *μετά τη βαριά ήττα δεν έχει ελπίδες πρόκρισης* · 4. ΑΘΛ. **Εθνική (ομάδα) Ελπίδων** | **Ελπίδες** εθνική ομάδα που αποτελείται από παίκτες οι οποίοι πρόκειται να στελεχωθούν τη βασική εθνική ομάδα: *η εθνική ελπίδων ποδοσφαίρου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*.

[ETYM < αρχ. *έλις*, -ίδος < *ελπομαι* «αναμένω, ελπίζω» < **Εέλ-πομαι* < ΙΕ. **wel-* «θέλω, εκλέγω», πβ. λατ. *vel-* «θέλω», γαλλ. *vouloir*, ιταλ. *volere*, γερμ. *wollen*, αγγλ. *will* (ουσ.) «θέληση», *willing* «πρόθυμος», αρχ. σλαβ. *veliti* «θέλω» κ.ά.].

ελπίδοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] αυτός που περιέχει ή δημιουργεί *ελπίδα*: ~ *μήνυμα* | *εξέλιξη* | *μέλλον* | *έως* | *αποτελεσμα* | *προοπτική* ΣΥΝ. *ενθαρρυντικός*, (για πρόσ.) *φέρελσις* ΑΝΤ. *απογοητευτικός*, *απελπιστικός*. — **ελπίδοφόρα** επιρρ.

ελπίζω ρ. αμετβ. {ήλιπσα} 1. έχω *ελπίδα* για κάτι, αναμένω με αισιοδοξία θετικές και ευχάριστες εξελίξεις: ~ *να σας δούμε πριν φύγετε* || ~ *όλα να πάνε καλά* ΣΥΝ. *προδοκώ*, *εύχομαι* 2. (γενικότερ.) υπολογίζω ως πιθανό ενδεχόμενο, αναμένω (με θετική διάθεση) *δεδομένη εξέλιξη*: ~ *να μην παρεξηγείς τα αστεία μου, έτσι*: || - *να τον αρέσει το χρώμα*, *αν και μπορεί να το αλλάξει* || *ποτέ δεν ελπίζαμε τέτοια αναπόκριση του κοινού* || (κ. μεσοπαθ. *τριτογενής*. **ελπίζεται**) «*τόρα με τα καινούργια βιβλία, ελπίζεται ότι κάτι μπορεί να αλλάξει στην*

εκαίδεση» (εφημ.) ΣΥΝ. αναμένο, περιμένο, πιστεώ, φαντάζομαι 3. (+σε) βσιζώ την πραγματοποιήση προσδοκίων μου σε (κάτι): *ελπίζει στην ενίσχυση των ροιών του, για να τα βγάλει πέρα* || *ελπίζουν στην αποτελεσματικότητα των νέων μέτρων για τη βελτίωση της οικονομίας* || *τόρα πια ~ μόνο στον Θεό* ΣΥΝ. βσιζοίμαι, στριζοίμαι, εμπιστεοίμαι. [ΕΤΥΜ, αρχ. < *ἐλπίδ-ιω < ἐλπίς, -ίδος].

Ελτινική (η) 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ, αρχ. < ἐλπίς + νίκη].

Ελπίς (η) {Ελπίδ-ος, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Δία, προσωποποίηση της ελπίδας 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Ελπίδα. [ΕΤΥΜ, αρχ. < ἐλπίς, κῦρ. ὄν. < ἐλπίς (βλ. λ. ἐλπίδα)].

ελπιστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δικαιολογεί και ενισχύει την ελπίδα, που εμπνέει ελπίδα ΣΥΝ. ελπιδοφόρος, ενθαρρυντικός ΑΝΤ. απελπιστικός ΦΡ. **ελπιστικοί φιλόσοφοι** οι φιλόσοφοι που αναγόρευαν την ελπίδα σε μοναδικό ηθικό στήριγμα του ανθρώπου.

Ε.Λ.Σ. 1. (η) Εθνική Λυρική Σκηνή 2. (το) Ενιαίο Λοιγιστικό Σχέδιο.

Ελ Σαλβαδόρ (το) {άκλ.} (ισπ. Republica de El Salvador = Δημοκρατία του Ελ Σαλβαδόρ) κράτος της Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα τον Σαν Σαλβαδόρ, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το κολόν Σαλβαδόρ.

[ΕΤΥΜ < ισπ. El Salvador «ο σωτήρας», επειδή ανακαλύφθηκε από τον Ισπανό εξερευνητή P. de Alvarad το 1524/25, την ημέρα της Ρωμαιο-καθολικής εορτής του Σωτήρος].

Ελσίνκι (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα της Φινλανδίας, σημαντικό λιμάνι της Βαλτικής Θάλασσας.

[ΕΤΥΜ. < φινλ. Helsinki, αγν. ετήμιου. Η πόλη ιδρύθηκε το 1550 από τον βασιλιά της Σουηδίας Γουστάβο Α].

ΕΛ.ΤΑ. (το) Ελληνικά Ταχυδρομεία.

ελυτρο (το) {ελύτρ-ου | -ών} 1. ΑΝΑΤ. μέρος ή σχηματισμός που περικλείεται στενά από μεμβράνη: ~ του *τένοντα ενός μυός* 2. ΖΩΟΛ. η αποσκλήρυνση και με υφή δερμάτος φτερούγα εντόμου, καθώς και κάθε περιβλήμα κυττάρων ή ιστών: τα - των *εντόμων* 3. ΝΑΥΤ. (πα-λαιότ.) κάθε κάλυμμα από καραβόπανο, κυρ. στα πολεμικά πλοία 4. (γενικότ.) περικάλυμμα όπλου (π.χ. ασπίδα από δέρμα, ύφασμα κ.λπ.) — ελυτροειδής, -ής, -ές [μτγν.].

[ΕΤΥΜ₁ < αρχ. *ελυτρον* < *Ψέλο-τρον < εἶδος «κύλω, τυλίγω» < *Εελ-νύ-ω < I.E. *wel- «κύλω, στρέφω», πβ. λατ. vol-v-ere, evolutio «κύλιση» (> γαλλ. évolution «εξέλιξη»), ισπ. volver «γυρίζω», ενvolver «τυλίγω», γερμ. wälzen «κύλω», αγγλ. wallow κ.ά. Ομόρρ. *αλυ-σις* (βλ. λ.), ειλεός, *ειλίγγος*! Ύιγγος κ.ά.].

ελωδής, -ης, -ες [αρχ.] {ελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. (κυρ. για τοποθεσίες, περιοχές) αυτός που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πολλών ελών: ~ *έκταση ΣΥΝ. βελωδής* 2. αυτός που είναι χαρακτηριστικός περιοχών με έλη, που οφείλεται στην ύπαρξη ελών: ~ *πυρετός* | *ασθένεια* (ελονοσία). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εμ¹ επιφών. για τη φυσική έκφραση ή διατύπωση συμπεράσματος, παρατήρησης που θεωρείται εύλογη, αυτονόητη, ειλικρινώς πηγαία και αυθόρμητη: ~ *πώς να το κάνουμε! Αυτός είναι το μεγαλύτερο όνομα στον χώρο του τραγουδιού, αυτός θα πάρει και τα περισσότερα λεφτά!* || ~ *τόση φασαρία γίνεται, πώς να μην ζυπνήσει ο άνθρωπος;* || *-Πιστεύετε ότι ήταν αγένεια εκ μέρους του;* —, τι ήταν; [ΕΤΥΜ₂ < φρ. ε μα... από συνεκφορές όπως ε μα τι να γίνει, ε μα πώς να σε βοηθήσω; κ.τ.δ., στις οποίες το ε μα > εμ θεωρήθηκε παραχωρητικό μόριο].

εμ² σύνδ. συμπλεκτ. (προφ.) (για επιδοτική σύνδεση προτάσεων ή όρων) όχι μόνο... αλλά και: ~ *έκανες το λάθος, ~ μιλάς και από πάνω!* (βλ. κ. λ. αμ). [ΕΤΥΜ < τουρ. hem].

Ε.Μ.Α. (η) Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων.

εμογιέ επίθ. {άκλ.} 1. (για σκεύος) αυτός που έχει εφωλασθεί (βλ. λ.): ~ *λεκάνη* | *καταράδα* ΣΥΝ. εφωλασμένος, σμάλτομένος 2. **εμογιέ** (το) εφωλασμένο σκεύος: *πήρε καινούργια ~*.

[ΕΤΥΜ₁ < γαλλ. émaillé, μτχ. τ. του p. émailler «σμάλτωνω» < émail «σμάλτο» < φρανκον. smalt, βλ. κ. σμάλτο].

Ε. Μ. Α. Κ. (η) Ειδική Μονάδα Αντιμετώπισης Καταστροφών.

εμάς αντων. → εγώ

εμβαδομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΟΠΟΓΡ. το σύνολο των μετρήσεων για τον υπολογισμό του εμβαδού επιφάνειας: *ο τριγωνισμός της προς ~ επιφάνειας διευκολύνει τους υπολογισμούς*.

— **εμβαδομετρικός**, -ή, -ό [μτγν.].

εμβαδομέτρο (το) {εμβαδομέτρ-ου | -ων} ΤΟΠΟΓΡ. όργανο για τον υπολογισμό του εμβαδού επιφάνειας. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. planimeter (νόθο συνθ.)].

εμβαδόν (το) 1. ΜΑΘ. η συνολική έκταση που καταλαμβάνει μια επιφάνεια (ή χώρος): ~ *σπιτιού* | *γηπέδου* | *οικοπέδου* | *τετραγώνου* 2. (συνεκδ.) το αριθμητικό αποτέλεσμα της μέτρησης μιας επιφάνειας (σε τετραγωνικά μέτρα, εκατοστά κ.λπ.): το συνολικό ~ *τού διαμερίσματος είναι 300 μ² και στους δύο ορόφους*.

[ΕΤΥΜ, μτγν. < αρχ. *εμβαίνω* < εν- + βαίνω, πβ. κ. βαίνω - βάδην - βαδίζω].

εμβάσω φ. μετβ. {εμβασα} στέλνω χρήματα με έμβασμα. [ΕΤΥΜ < αρχ. *εμβιβάζω* «τοποθετώ εντός» < εμ- (< εν-) + βιβάζω (βλ. κ. βάζω, έμβασμα)].

εμβαθύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εμβάθυνα} (λόγ.) (+σε) αναλύω εις βάθος, επιθερώντας την κατανόηση εις βάθος ή την ερμηνεία: *δεν εμβαθύνει ποτέ στα μηνύματα ενός κειμένου, τα προσπερνά επιπόλαια*.

— **εμβάθυνση** (η) [1886]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

εμβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέβαλα, ενεβλήθη, -ης, -η..., εμβεβλημένος} (λόγ.) 1. τοποθετώ (κάτι) εντός, ρίχνω μέσα ΣΥΝ. βάζω, ενθέτω ΑΝΤ. βγάζω, εξάγω, εκβάλλω 2. (μτφ.) εισάγω σε δεδομένη κατάσταση: *η αδιαθεσία του ηγέτη ενέβαλε σε φανερή ανησυχία τους οπαδούς του* || - σε *σκέψεις* | *αμηχανία* | *πειρασμό* ΣΥΝ. εμπνέω, δημιουργώ, προκαλώ, εμπνέω, εμφυσώ, ενσταλάζω.

εμβάλλοματικός, -ή, -ό [1893] (λόγ.) αυτός που γίνεται με τρόπο πρόχειρο και έχει προσωρινά αποτελέσματα: *το πρόβλημα χρειάζεται ριζική αντιμετώπιση και όχι ~ λύσεις* [ΕΤΥΜ < εμβάλλω (βλ. λ. μάλλωμα)].

εμβαπτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εμβαπτισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} βυθίζω (κάτι) σε υγρό, ώστε να καλύπτεται πλήρως από αυτό: ~ *τον δείκτη στο διάλυμα του σωλήνα* || (μτφ.) *έχει εμβαπτιστεί στα νόματα της ελευθερίας ΣΥΝ. βυθίζω, βουτώ*.

εμβάσμα (το) {εμβάσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η εντολή μεταφοράς χρηματικών ποσών σε τραπεζικό λογαριασμό δικαιούχου: ~ *προς πιστωτικό ίδρυμα* || ~ *ηλεκτρονικής επιταγής* || ~ για *εξόφληση οφειλών προς το δημόσιο ΣΥΝ. επιταγή* 2. (συνεκδ.) το ίδιο το αποστελλόμενο χρηματικό ποσό: ~ *ενός εκατομμυρίου*.

[ΕΤΥΜ < εμβάζω < αρχ. *εμβιβάζω* < εμ- (< εν-) + βιβάζω, απόδ. του αγγλ. remittance].

εμβατήριο (το) {εμβατηρί-ου | -ων} ρυθμικό μουσικό κομμάτι, κατάλληλο για τον συγχρονισμό του βηματισμού ομάδας ανθρώπων στον ίδιο ρυθμό: *η πάντα έπαιζε στρατιωτικά ~ κατά την παρέλαση* || *πένθιμο* | *γαμήλιο* | *πατριωτικό* ~.

[ΕΤΥΜ. Ουδ. του μτγν. επιθ. *εμβατήριος* «κατάλληλος για πορεία, για παρέλαση» (π.χ. «*εμβατήριος παίαν*», Πλουτ. *Λυκούργος* 22) < αρχ. *εμ-βαίνω*].

εμβέλεια (η) [1897] {χωρ. πληθ.} 1. η απόσταση την οποία καλύπτει βλήμα πυροβόλου όπλου, η μεγαλύτερη δυνατή απόσταση βολής: *το πλοίο βρισκόταν έξω από την ~ των πυροβόλων του λιμανιού* 2. η ακτίνα εκπομπής (ραδιοτηλεοπτικού) σήματος: *ο σταθμός αγόρασε πομπούς μεγαλύτερης ~ 3*. (μτφ.) η απήχηση (που έχει κάποιος/κάτι): *προσωπικότητα διεθνούς ~ ΣΥΝ. κύρος, αίγλη, απήχηση*. [ΕΤΥΜ₁ < μτγν. *εμβελής* «σε απόσταση βολής βλήματος» < εν- + -βελ-ής < βέλος].

εμβέλεια - **βεληνεκές** - **διαμέτρημα**. Λέξεις από την ορολογία των όπλων χρησιμοποιούνται συχνά μεταφορικά στην καθημερινή γλώσσα. Συγκεκριμένα, τόσο οι όροι που δηλώνουν «την απόσταση, το μήκος του διαστήματος όπου μπορεί να φθάσει το βλήμα όπλου», δηλ. οι λ. **εμβέλεια** και **βεληνεκές**, όσο και ο όρος που δηλώνει «τη διάμετρο της κάννης του όπλου ή και της σφαιρας (βλήματος)», η λ. **διαμέτρημα**, χρησιμοποιήθηκαν μεταφορικά για να δηλώσουν θετικά κυρίως (ή και αρνητικά) το μεγάλο (ή το μικρό) εύρος των δυνατοτήτων, ικανοτήτων, προοπτικής, απήχησης κ.λπ. προσώπων κυρίως ή και πράξεων, καταστάσεων κ.λπ. Παραδείγματα: *Είναι επιχειρηματίας μεγάλης εμβέλειας, που τον υπολογίζουν όλοι* - *Τέτοιες ιδέες έχουν πολύ μικρό βεληνεκές στη σημερινή κοινωνία* - *Πρόκειται για επιστήμονα μεγάλου διαμετρήματος, που η αξία του αναγνωρίζεται διεθνώς*. Ως προς την προέλευση των όρων σημειώνεται ότι το **εμβέλεια** είναι νεότερο παράγωγο (απαντά στον Αγγελο Βλάχο το 1897) του αρχ. επιθώτου εμβελής (αναφέρεται σε τόπο ή διάστημα και μαρτυρείται από κείμενο του ιστορικού Πολυβίου, 2ος αι. π.Χ.). Το **βεληνεκές** (ενν. *διάστημα*) πλάστηκε από τον δημιουργό της στρατιωτικής ορολογίας Γρηγόριο Χαντσερή (μέσα 19ου αι.) αντί του **εμβελές** (από το αρχ. εμβελής, εξού και η **εμβέλεια**). Σχηματίστηκε από το **βέλος** + -ενεκής (πβ. *δι-ηλεκής*, θέμα ενεκ- του αρχ. αορ. του p. *φέρω*: *φέρω* - *ήνε-γκονί* *ήνέχθη*), πβ. κατά το αρχ. δουρηνεκής (το -η- αντί του -ε-στο -ενεκής λόγω της συνθέσεως). Η λ. **διαμέτρημα** είναι επίσης νεότερη (1886) και σχηματίστηκε ως παράγωγο του **διάμετρος** -διαμετρέω, για να αποδώσει το γαλλ. calibre, το οποίο ανάγεται στο ελληνικό **καλαπόδι**: αρχ. *καλά-ποδος* «ξύλινο πόδι, ξύλινο πρότυπο ποδιού για την κατασκευή παπουτσιών» (< *κάλον* «ξύλο» + *πους* «πόδι») > αραβ. **qālib** > γαλλ. **calibre**. Έτσι, το ελλην. **διαμέτρημα** είναι μεταφραστικό δάνειο.

έμβιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που έχει ζωή, που χαρακτηρίζεται από δραστηριότητα των ζωτικών λειτουργιών του: ~ *όντα*.

έμβλημα (το) {εμβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. κάθε συμβολική παράσταση ή σχέδιο, που αποτελεί το αναγνωρισμένο διακριτικό γνώρισμα (προσώπου, ιδιότητας, κατάστασης κ.λπ.): ~ *της εταιρείας είναι τα ενομένα σταθιά* || *ο δικέφαλος αετός ήταν το ~ της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας* || *στην έπαυλη κυμάτιζε η σημαία με το οικογενειακό ~ ΣΥΝ. σύμβολο, οικόσημο, διακριτικό* 2. κάθε ρητό ή επίσημο σύνθημα, που αξιοποιείται ως το σήμα κατατεθέν μιας ηθικής, πολιτικής κ.λπ.: *ως ~ τους είχαν το «αιέν άριστοι»* || *όλα τα κόμματα κατέβηκαν στις εκλογές με ~ την ανανέωση ΣΥΝ. σύνθημα, διακήρυξη, (μτφ.) σημαία* — **εμβληματικός**, -ή, -ό [1856]. [ΕΤΥΜ, μτγν. < αρχ. *εμβάλλω*].

εμβληματολογία (η) [1857] η επιστημονική μελέτη εμβλημάτων, κυρ. οικόσημων ΣΥΝ. εραλδική.

εμβήσι (η) [1876] το αίσθημα που δημιουργεί στα αφτιά ένας ήχος, λ.χ. το κουνούτσισμα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. tinnitus].

εμβόλιον (το) [1858] {εμβολιεί-ου | -ών} ΝΑΥΤ. εργαλείο ξύλινο, κυλινδρικό, συνήθ. μυτερό στο ένα άκρο, που χρησιμεύει για προσωρινή ένωση δύο σχοινιών ΣΥΝ. μουρέλο. [ΕΤΥΜ < *έμβολο*, απόδ. του γαλλ. mandrin].

εμβολή (η) **1.** ΙΑΤΡ. η έμφραξη αιμοφόρου αγγείου από έμβολο (σημ. 3) · **2.** ΝΑΥΤ. (πυλαϊότ.) η επίθεση κατά εχθρικού σκάφους με πλευρίσμα ή πρόσκρουση του σε άλλο, το πλήρωμα του οποίου εισορμούσε βία στο αντίπαλο σκάφος, για να το κυριεύσει. [ΕΤΥΜ₂ αρχ., αρχική σημ. «ανάταξη οστού» (στον Ιπποκράτη), < εμβάλλω].

εμβολιάζω ρ. μετβ. [1833] {εμβολίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ΙΑΤΡ. κάνω έμβολο σε (κάτι) **2.** ΓΕΩΠ. (ειδικότ.) προσαρμόζω τμήμα φυτού (με ένα ή περισσότερα μάτια) σε άλλο συγγενές για ανάπτυξη και πολλαπλασιασμό νέων φυτικών ποικιλιών: *εμβολιάζοντας τις καλλιέργειες, βελτιώνεται η αποχή των δέντρων στις ασθένειες ΣΥΝ.* κε-ντράνο, μπολιάζω, ενοφθαλμίζω. — εμβολιαστικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπολιάζω*.

[ΕΤΥΜ₂ < εμβόλιο (βλ. κ. *μπολιάζω*), απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. vaccinate]. **εμβολιασμός** (ο) [1833] Ι.ΙΑΤΡ. η εισαγωγή ειδικού παρασκευάσματος στο σώμα για την πρόληψη ασθένειας μέσω της ενεργοποίησης των ανοσοποιητικών που μπορούν να την καταπολεμήσουν: *πρόληπτικός | υποχρεωτικός* —|— *κατά της ευλογίας* (δαμάλισμος) || *ημερολόγιο εμβολιασμού* **2.** ΓΕΩΠ. η προσαρμόγηση τμήματος φυτού (με ένα ή περισσότερα μάτια) σε άλλο συγγενές για ανάπτυξη και πολλαπλασιασμό νέων φυτικών ποικιλιών ΣΥΝ. *μπολιάσισμα, ενοφθαλμισμός* **3.** (μτφ.-λόγ.) η επιτυχής μετάδοση ιδεών, αρχών κ.λπ. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vaccination].

εμβολίζω ρ. μετβ. {εμβολίοσ-α, -τηκα, -μένος} πλήττω εχθρικό πλοίο με έμβολο (βλ. λ., σημ. 2) ΣΥΝ. επιτίθωμαι. [ΕΤΥΜ₂ < εμβόλιος].

εμβολίσιμος, -ης, -ο **1.** αυτός που παραβάλλεται, προστίθεται στα ήδη καθορισμένα ή γνωστά: ~ *ανάληψη | δήλωση | παρέμβαση* ΣΥΝ. ένθετος, παρεμβαλλόμενος, παρένθετος **2.** ΦΙΛΟΛ. αυτός που έχει ενσωματωθεί εκ των υστέρων σε κείμενο (συνήθ. χωρίς την έγκριση ή παρέμβαση του δημιουργού): ~ *στίχοι | σκηνή | παράγραφοι | έπη* ΣΥΝ. παρεϊστικός, νόθος **3.** (στο θέατρο) **εμβόλιμο** (το) (α) το κομμάτι που παρεμβαλλεται μεταξύ δύο πράξεων χωρίς να έχει σχέση με την υπόθεση του έργου ΣΥΝ. *ιντερμέτζο, ιντερμέδιο* (β) χορικό που δεν έχει οργανική σχέση με τον μύθο της τραγωδίας ή της κωμωδίας. — εμβόλιμα | εμβολίμως επιπρ.

[ΕΤΥΜ₂ αρχ., αρχική σημ. «ο μήνας που προσετίθεται στο σεληνιακό έτος, για να αντιστοιχεί με το ηλιακό ημερολόγιο», < εμβολή < εμβάλλω].

εμβόλιο (το) {εμβολί-ου | -ον} **1.** ΙΑΤΡ. παρασκεύασμα που εισάγεται στο σώμα για την πρόληψη ασθένειας μέσω της ενεργοποίησης του ανοσοποιητικού συστήματος για την παραγωγή των αντισωμάτων που μπορούν να την καταπολεμήσουν: *αντιμικροβιακό | ενδοδερμικό | υποδόριο | στοματικό* - **2.** (στο θεατρο) **εμβόλιμο** (το) (α) το κομμάτι που παρεμβαλλεται μεταξύ δύο πράξεων χωρίς να έχει σχέση με την υπόθεση του έργου ΣΥΝ. *ιντερμέτζο, ιντερμέδιο* (β) χορικό που δεν έχει οργανική σχέση με τον μύθο της τραγωδίας ή της κωμωδίας. — εμβόλιμα | εμβολίμως επιπρ.

[ΕΤΥΜ₂ < μτγν. *εμβόλιον* «δόρυ - στόμιο», υποκ. του αρχ. *εμβολον*. Η ιατρική σημ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. vaccine].

εμβολιοθεραπεία (η) {εμβολιοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία που βασίζεται στη χρήση εμβολίων. [ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. vaccinotherapy (νόθο συνθ.).]

εμβολιοθεραπευτική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που εξετάζει τους τρόπους και τις δυνατότητες θεραπειών μέσω της χορήγησης εμβολίων, καθώς και τους τρόπους παρασκευής εμβολίων.

εμβολισμός (ο) [1897] η επίθεση εναντίον εχθρικού σκάφους και η διάτρησή του με έμβολο (βλ. λ., σημ. 2). Επίσης εμβόλιση (η).

έμβολο (το) {εμβόλ-ου | -ων} **1.** ΜΗΧΑΝ. ο δίσκος ή ο στερεός κύλινδρος που κινείται εντός μεγαλύτερου κυλίνδρου, ασκώντας ή δεχόμενος πίεση από υγρό ή αέριο: ~ *απλής | διπλής ενέργειας* · **2.** ΝΑΥΤ. επιμήκης, οξεία προεξοχή της πλήρους πολεμικού πλοίου για τη διάτρηση εχθρικών σκαφών ή την πρόκληση ρωγμών στα ύψαλα μέρη τους και τη βύθισή τους · **3.** ΙΑΤΡ. ημιστερεή μάζα πηγμένου αίματος, καθώς και κάθε αδιάλυτη ή ξένη ουσία ικανή να εμποδίσει την κυκλοφορία του αίματος (π.χ. παράσιτο, φουσαλλίδα αέρα, λίπος, θρόμβος) προκαλώντας έμφραξη. [ΕΤΥΜ₂ < αρχ. *εμβολον*, ουδ. του αρχ. επιθ. *εμβολος* < εμβάλλω].

εμβολοφορός, -ος, -ο [1895] (για μηχανή) αυτός που έχει ως κύριο εξάρτημα έμβολο: ~ *αντλία*. [ΕΤΥΜ₂ < *έμβολο* + *-φορός* < *φέρω*].

εμβριθής, -ής, -ές {εμβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών εμβριθέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που διακρίνεται για τη διεισδυτικότητα του πνεύματος, τη βαθιά γνώση του, αυτός που έχει εντρωφεί σε ορισμένο αντικείμενο: ~ *μελετητής | στοχαστής | εμπειρογνώμονας | πολιτικός αναλύτης | σχολιαστής* ΣΥΝ. *περισπούδαστος, μελετητής, βαθυστόχαστος, εμπειριστατωμένος* ΑΝΤ. *επιπόλαιος, επιφαινετικός* ΦΡ. (σκο-πτ.) **εμβριθής βλαξ** (ως οξυμωρη έκφραση) για άνθρωπο φαινομενικά περισπούδαστο και βαθυστόχαστο, που είναι στην πραγματικότητα άνοητος. — εμβριθεία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές, *βριθω*. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < εν- + *βριθής* < *βριθω* (βλ. λ.).]

εμβροντησία (η) {εμβροντησιών} ΙΑΤΡ. η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ένα άτομο λόγω ασθένειας, χρήσης ναρκωτικών, τοξικών ουσιών ή ως αντίδραση σε ψυχολογικά αίτια και η οποία χαρακτηρίζεται συνήθ. από πλήρη ακινησία, διακοπή ή μείωση της αντιληπτικής του ικανότητας, αφωνία κ.λπ.

[ΕΤΥΜ₂ μτγν. < αρχ. *εμβρόντητος*. Η ιατρ. σημ. είναι απόδ. του γαλλ. stupour (< λατ. stupor «θάμβος, έκπληξη»)].

εμβρόντητος, -ης, -ο **1.** αυτός που εκδηλώνει τα συμπτώματα της εμβροντησίας **2.** (γενικότ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση πλήρους

αμηχανίας λόγω απρόβλεπτων εξελίξεων, αφηνδίας αλλαγής δεδομένων: η *κοινή γνώμη έμεινε ~ μπροστά στο νέο σκάνδαλο* || ~ *άκουσε τον φίλο του να του ανακοινώνει τα αποτελέσματα των ιατρικών εξετάσεων ΣΥΝ.* άναυδος, κατάπληκτος, σαστισμένος. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < εμβρόντο (-άω) < εν- + *βρόντο* «κερανοβολώ»].

εμβρόντητος: συνώνυμα. Η κατάσταση κατά την οποία μια ισχυρή συγκίνηση (φόβος, λύπη, απροσδόκητο γεγονός, κακή είδηση κ.λπ.) συγκλονίζει ψυχικά τον άνθρωπο, εκφράζεται στην Ελληνική με τρεις σημασιολογικές περιοχές, του «πλήγματος», της «έλλειψης κινήσεως και δράσεως», και της «έλλειψης φωνής». Η έννοια του «πλήγματος» έδωσε τα εμβρόντητος (χτυπημένος από βροντή, κεραυνό), κερανοβολημένος, κατάπληκτος (κυριολεκτικά «χτυπημένος δυνατά», πβ. *πλήττω, πλήγμα*) και αποσβολωμένος (αυτός που έχει γίνει *ασβόλη*, κενά από ισχυρό πλήγμα κ.λπ.). Ας σημειωθεί εδώ ότι, επειδή όλες οι λέξεις που ανήκουν σε αυτό το σημασιολογικό πεδίο έχουν αρνητικό περιεχόμενο (δηλώνουν ισχυρή συγκίνηση από κάτι κακό), γι' αυτό λέξεις όπως έκπληκτος, έκθαμβος ή εκστατικός δεν μπορούν, από την άποψη αυτή, να θεωρηθούν συνώνυμα, αφού έχουν «καλή σημασία»: δηλώνουν γενικά συγκίνηση για κάτι καλό, θετικό, ωφέλιμο. Η έννοια της «έλλειψης κινήσεως και δράσεως» έδωσε τα στήλη άλατος («κοκκαλωμένος, ακίνητος», από το πάθημα της γυναίκας του Λωτ, στην Π. Διαθήκη, που παρέβη την εντολή του Θεού να μη γυρίσει να δει πίσω της), σαστισμένος (κυριολ. «ταραχμένος», τουρκ. *şaşmak* «τα χάνω, απορώ»), χαμένος (από τη φρ. «τα χάνω», πβ. κ. τη φρ. «χάνω το μάλο μου») και αμήχανος (δεν έχω τρόπο να πράξω, δεν ξέρω τι να κάνω). Τέλος, η έννοια της «απώλειας της φωνής» έδωσε τα ενεδός («άφωνος»), άναυδος (*αυδή* «φωνή, ομιλία», πβ. *απαυδός*), άλαλος (λαλό «μιλώ») και άφωνος (φωνή, καθώς και τη φρ. «με ανοιχτό το στόμα» (χωρίς να βγαίνει φωνή)).

εμβροχή (η) [μτγν.] **1.** (γενικά) κάθε διαδικασία για την αποσκή-ρυνση αντικειμένου ή υλικού ή τη διάλυση του με βύθιση σε υγρό **2.** μέθοδος εκχύλισης φυτικού προϊόντος για την παραλαβή των δραστικών συστατικών του **3.** ΙΑΤΡ. το σύνολο των αλλοιώσεων που υφίσταται το νεκρό πλέον έμβρυο στη μήτρα λόγω της επίδρασης των αμνιακών υγρών στα οποία εκτίθεται.

εμβρυϊκός, -ής, -ό [1843] κ. (σπάν.) **εμβρυακός** [1879] **1.** αυτός που σχετίζεται με το έμβρυο: ~ *ζωή | λειτουργία | κύτταρο | ρυθμός | ανάπτυξη | κόμβος | χιτώνας | ιστός | σφαιρίνη* **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται ακόμη σε υποτυπώδες στάδιο ανάπτυξης, που δεν έχει κατασταλαγμένη οριστική μορφή: η ~ *κατάσταση της βιομηχανίας* || ~ *πειραματισμοί καλλιτεχνικής έκφρασης* ΣΥΝ. πρώιμος, αδιαμόρφωτος, στοιχειώδης.

έμβρυο (το) {εμβρύ-ου | -ων} **1.** κάθε έμβιος οργανισμός κατά τα πρώτα στάδια της ανάπτυξης του (ειδικότ. στους ανθρώπους) το γονιμο-ποιημέΟ ωάριο, κυρ. από τον τέταρτο μήνα της κύησης ως τον τοκετό **2.** (ειδικότ. για φυτά) το υποτυπώδες φυτό που σχηματίζεται κατά το πρώτο στάδιο ανάπτυξης του γονιμοποιημένου σπόρου **3.** (μτφ.) οτιδήποτε βρίσκεται στην αρχή της ανάπτυξης του, σε υποτυπώδες στάδιο. — εμβρυοειδής, -ής, -ές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*. [ΕΤΥΜ₂ < αρχ. *εμβρον* < εν- + *βρόν* (βλ. λ.) < *βρώω* «ανθίζω, αφθονώ». **Η** λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. embryo, γαλλ. embryon κ.ά.].

εμβρυογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} το σύνολο των διαδοχικών φάσεων σχηματισμού και ανάπτυξης εμβρύου, καθώς και οι διεργασίες με τις οποίες επιτυγχάνεται η δημιουργία ενός νέου ζωικού οργανισμού ΣΥΝ. εμβρυογονία. [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. embryogenesis].

εμβρυογενής, -ής, -ές [1893] {εμβρυογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που σχηματίζεται παράλληλα με το έμβρυο ή οφείλεται σε αυτό: ~ *όγκος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryogénique].

εμβρυογονία (η) [1892] {εμβρυογονιών} η εμβρυογένεση (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryogénie].

εμβρυοθυλάκιο (το) {εμβρυοθυλακί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. ο υμένας που περιβάλλει το έμβρυο, ο οποίος περιέχει αμνιακό υγρό για την ελεύθερη και προστατευμένη κίνηση του εμβρύου, καθώς και την εξασφάλιση των απαραίτητων θρεπτικών συστατικών για την ανάπτυξη του. Επίσης εμβρυοθυλάκος (ο) {εμβρυοθυλάκ-ου | -ων, -ους}. [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sac embryonnaire].

εμβρυοκαρδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αλλοίωση του καρδιακού ρυθμού, που θυμίζει τους ήχους καρδιάς εμβρύου και χαρακτηρίζεται από ταχυκαρδία, εξομοίωση καρδιακών ιστών κ.λπ. ΣΥΝ. εμβρυϊκός ρυθμός. [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryocardie].

εμβρυοκτονία (η) {εμβρυοκτονιών} η βίαιη και μη φυσική διακοπή της κύησης ΣΥΝ. άμβλωση, έκτρωση. — εμβρυοκτόνος, -ος, -ο [μμεν.].

[ΕΤΥΜ₂ < μεσν. *εμβρυοκτόνος* < *εμβρον* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. -κτονία)].

εμβρυολογία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η επιστημονική σπουδή των διαδοχικών φάσεων του σχηματισμού του εμβρύου και της ανάπτυξης του. — **εμβρυολόγος** (ο/η), εμβρυολογικός, -ής, -ό [1890], **εμ-βρυολογικ-ά** | -ώς επιπρ. [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryologie].

εμβρουμητρικός, -ής, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με το έμβρυο και την έγκο, που αφορά στη μεταξύ τους βιολογική σχέση: ~ *ανταλλαγή | ασυμβατότητα*.

εμβροπαθεία (η) {εμβροπαθειών} ΙΑΤΡ. η ελαττωματική ανάπτυξη και ο ανώμαλος σχηματισμός εμβρύου λόγω νόσου που μεταδόθηκε σε αυτό από τη μητέρα. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. embryopathie].

εμβροπλαστία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πορεία ανάπτυξης και σχηματισμού του εμβρύου. [ETYM₁ < *εμβρυο* + *-πλαστία* < *πλάσσω*].

εμβρυόσκακος (ο) [1889] {εμβρυοσάκ-ου | -ον, -ους} ΒΙΟΛ. ομάδα εσωτερικών κυττάρων των αγγειόσπερμων (αυθοφύων) φυτών, η οποία περιλαμβάνει το ωοκύτταρο και μέσα στην οποία γίνεται η γονιμοποίηση. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. embryosac].

εμβρυολόγος (ο) ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις δύσκολου τοκετού για το πιάσιμο και τράβηγμα του εμβρύου από το κεφάλι με ειδική επέμβαση του μαιευτήρα. — **εμ-βρυολογία** (η) [μτγν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. *εικόω*. [ETYM₁ μτγν. < *εμβρυον* + *-οικόω* < *έκω*].

εμβρυοφόρος, -ος, -ο αυτός που διαπράττει ^εμβρυοκτονία (βλ. λ.) ΣΥΝ.

^εμβρυοκτόνος. [ETYM₁ < *εμβρυο* + *-φόρος* < *φθείρω*].

εμβρυόδηξ, -ης, -ες [1799] {μβρυόδ-ους | -ας (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που σχετίζεται με έμβρυο ή που φέρει έμβρυο: ~ *ασκός* | *ιστός* | *φωτό* ΣΥΝ.

εμβρυϊκός 2. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε πολύ πρώιμο στάδιο, που στερείται ουσιώδους ανάπτυξης ή οργάνωσης: τα *σχέδια αυτά είναι ακόμα σε ~ κατάσταση, απέχοντας πολύ από την υλοποίηση τους* ΣΥΝ. πρώιμος, υποτιπώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εμβρυόδηξ (ο) [1897] ΙΕΤ. το πρόσωπο που, κατά το αρχαίο ρωμαϊκό δίκαιο, ορίζονταν φύλακας και προστάτης της υγείας και περιουσίας μβρύου, του οποίου ο πατέρας πέθανε κατά τον χρόνο της κωφορίας. — **εμβρυοφία** (η).

[ETYM₁ < *εμβρυο* + *-ωρός* < αρχ. *ώρα* «φορά» τ'ίδα, «πέμεια» < ὄρο «βλέπω, παρατηρώ», βλ. κ. *θυρ-ωρός*, *ακται-ωρός*].

E.M.E. (η) 1. Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία 2. Επιθ'ώρηση Μέσης Εκπαίδευσης.

έμεινα ρ. → μένω

εμείς αντων. → εγώ

έμένα αντων. → εγώ

έμενταλ (το) {άκλ.} κίτρινο ανάλατο τυρί με μεγάλη τρύπες. [ETYM₁ < Emmental(hal) γερμ. Emmentaler käse «τυρί έμενταλ»), περιοχή της γερμανόφωνης Ελβετίας].

έμεσμα (το) {έμεσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το σύνολο των ουσιών που αποβάλλονται ως εμετός ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξέρασμα, ξερατό. [ETYM₁ αρχ. < *εμώ* (-έω) (βλ. λ.)].

εμετικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (φάρμακο) που χορηγείται για την πρόκληση εμετού: σε περιπτώσεις δηλητηριάσεων η *κένωση του στομάχου γίνεται με ~ φάρμακα* ΣΥΝ. εμετοκαθαρτικός 2. (μτφ.-κακός.) αυτός που μπορεί να προκαλέσει εμετό, που προκαλεί αηδία, πρόστυχος ή χαμηλού επιπέδου: ~ *σκηνή βίας* | *περιγραφή* | *θέμα* | *υπονοούμενο* | *χουδαίτητα* | *αστείο* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. ανειδίκευτος, σιχαμερός.

εμετοδοχείο (το) δοχείο που χρησιμοποιείται για την αποβολή εμετού.

εμετοκαθαρτικός, -ή, -ό [1831] αυτός που εξασφαλίζει την κάθαρση του στομάχου με πρόκληση εμετού: ~ *φάρμακο* | *ουσία* ΣΥΝ. εμετικός.

εμετός κ. (επίσ.) **εμετός** (σημ. 1) (ο) 1. αποβολή των περιεχομένων του στομάχου από το στόμα μέσω συνεχών μυϊκών συσπάσεων λόγω ποικίλων διαταράξεων (λ.χ. ναυτίας, υπερβολικής κατανάλωσης οινοπνευματωδών, ανωρεσίας κ.λπ.): τάση *προς ~* ΣΥΝ. (καθημ.) ξέρασμα 2. (μτφ.) το αίσθημα έντονης αηδίας: *οι δολοπλοκίες και τα γλοιώδη ψέματα του μου προκαλούν ~* ΣΥΝ. *σιχαμάρα* 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί αυτό το αίσθημα αηδίας: *ο λόγος του πραγματικός ~, οχετός και βόρβορος* ΣΥΝ. αηδία, *σιχαμάρα*. Επίσης (επίσ.) **έμεση** (η) (στη σημ. 1). [ETYM₁ μτγν. < αρχ. *εμετός* < *εμώ* (-έω) (βλ. λ.)].

εμετός ή έμετος; Το σωστό είναι **έμετος**, λ. αρχαία από το επίσης αρχαίο ρ. *εμώ*, η οποία χρησιμοποιείται στην επίσημη ιατρική ορολογία. Κατά τα πολλά, όμως, ονόματα σε **-τός** (κυρίως ρηματικά επίθετα, αλλά και ουσιαστικά πβ. *θετός*, *αρετός*, *συνετός*, *αρετός*, *πυρετός*, *σκελετός*, *τοκετός*, *παγετός* κ.ά.) μετακίνησε αναλογικά τον τόνο στη λήγουσα: **έμετος** > **εμετός**. Το φαινόμενο είναι νεότερο (μεσαιωνικό), αλλά ο τ. **έμετος** χρησιμοποιείται ευρύτατα.

Κατά το **εμετός** πλάστηκε και το ξερατό (από την αιτ. **εμετό**), παράγωγο του ξερνώ, που αντικατέστησε το *εμώ* (παρέμεινε μόνο το εξεμώ σε λογιότερη χρήση). Το *ξερνώ* ετυμολογείται από το **έξέ-ρασα** του **έξεράω** (αρχικά μέλλοντος του *λέγω*) και από τη (μεταφορική) σημ. «θα τα βγάλω όλα, θα τα πω». Το *έξερασα - ξερνώ* κατά τα *εγέρασα - γερνώ*, *επειάσα - πεινώ* κ.τ.δ.

εμικρέδες (ο) {εμικρέδες} ελλην. *αυτοεξόριστος*- μετανάστης που αυτοβούλως εκπατρίζεται καταφεύγοντας σε ξένη χώρα λόγω των διωγμών που υφίσταται στη χώρα του ή λόγω των πολιτικών συνθηκών που επικρατούν εκεί ΣΥΝ. πολιτικός φυγάς, εκπατριζόμενος. [ETYM₁ < γαλλ. émigré, μτχ. τ. τού ρ. émigrer < λατ. emigrare «μετοικό»].

εμίρατο (το) μουσουλμανικό αραβικό κράτος με ανώτατο άρχοντα τον εμίρη (π.χ. Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα). [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. emirate < emir (βλ. λ. *εμίρης*)].

εμίρης (ο) {εμίρηδες} σπληρηγός ή φύλαρχος, ηγεμόνας ή διοικητής

πολιτείας σε ισλαμικές χώρες.

[ETYM₁ υεσν. < τουρκ. emir < αραβ. amir «ο διατάσσων, ο διοικητής»].

εμμανής, -ής, -ές {εμμαν-ούς | -είς} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μανία για κάτι, παράφορος. — **εμμανώς** επίρρ. [μτγν.]. [ETYM₁ αρχ. < εν- + *-μανής* < θ. *μαν-* τού ρ. *μαινωμαι* (πβ. παθ. *αδρ. β' ε-μάν-ην*)].

Εμμανουέλα (η) γυναικείο όνομα.

Εμμανουήλ (ο) {άκλ.} 1. ονομασία του Ιησού Χριστού κατά τον προφήτη Ησαΐα 2. όνομα μαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Μανώλης (συνήθ. ορθ. *Μανώλης*). [ETYM₁ μτγν. < εβρ. Immanuel «μαζί μας (είναι) ο Θεός», προσωνυμία που στην Κ.Δ. αποδίδεται στον Ιησού, πβ. *Ματθ. 1, 23: ιδού ή παρθένος εν γαστρι εξέει και τέξεται υιόν, και καλεσσουνι τον όνομα αυτου Εμμανουήλ, δ εστιν μεθερμηνεύμενον μεθ' ημών δ Θεός* (με παράθεση από τον Ησαΐα 7, 14)].

εμμέλεια (η) {χωρ. πληθ.} η μελωδικότητα, η αρμονικότητα. [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «τραγικός χορός», < *εμμελής* (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. μτγν.]

εμμελής, -ής, -ές {εμμελ-ούς | -είς (ουδ. -η)} εμμελέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που έχει μελωδία, αρμονική και γλυκιά μουσική ΣΥΝ. μελωδικός, αρμονικός. — **εμμελώς** επίρρ. [αρχ.]. [ETYM₁ αρχ. < εν- + *-μελής* < *μέλος*].

εμμένο ρ. αμετβ. [αρχ.] {ενέμεινα} (+σε) παραμένο σταθερός, αμετακίνητος, διατηρώ την ίδια στάση ή πίστη (συνήθ. παρά τις αρνητικές συνθήκες): ~ *στις απόψεις μου* ΣΥΝ. επιμένω ANT. υπαναχωρώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω.

έμμεσος, -η, -ο αυτός που προκύπτει με παρέμβαση, μεσολάβηση ή τροποποίηση και όχι ως άμεση συνέπεια ή αποτέλεσμα: το *σχόλιο σαφώς περιείχε έναν - υπαινιγμό* || ~ *αναφορά* | *χαρακτηρισμός* | *απάντηση* | *προειδοποίηση* ΣΥΝ. πλάγιος ANT. άμεσος, απευθείας ΦΡ. (α) ΟΙΚΟΝ. **έμμεσος φόρος** ο φόρος επί των πωλήσεων ή η δασμολογική επιβάρυνση της τιμής προϊόντος από το κράτος (υπό μορφήν φορολογίας που εισπράττεται από το κράτος): η *αύξηση της τιμής των σαγιάρων, της βενζίνης κ.λπ. αποτελεί ~* (β) (στο ποδόσφαιρο) **έμμεσο (φάουλ)** το φάουλ που δεν επιτρέπεται να εκτελεστεί απευθείας προς το τέρμα (γ) ΤΑΩΣΣ. **έμμεσο αντικείμενο** (στη Ν. Ελληνική για ρήματα που συντάσσονται με δύο αντικείμενα) το αντικείμενο του ρήματος που ανατά συνήθως σε γενική πτώση ή αυτό που δηλώνει πρόσωπο: στη φράση «*σου έδωσα νερό*» ~ είναι το «*σου*» (δ) **έμμεση βολή** η βολή που γίνεται κατά στόχου τον οποίο δεν βλέπουμε, αλλά υπολογίζουμε (ε) ΦΙΛΟΣ. **έμμεση απόδειξη** μέθοδος απόδειξης θέσεως μέσω του ελέγχου της αντίθετης προς αυτήν, η μέθοδος της «εις άτοπον απαγωγής» ΣΥΝ. απόδειξις από τού εναντίου | εκ τού αντιθέτου (ad contrarium). — **έμμεσα** | **εμμέσως** [μτγν.] επίρρ., **εμμεσότητα** (η) [1886] (βλ. λ.). [ETYM₁ μτγν., αρχική σημ. «ενδιάμεσος, μεσολαβών», < εν- + *μέσος*].

έμμεσος - άμεσος και άμμεσος! Από τη μεσολάβηση ή μη του **μέσος** προέκυψαν τα εν + **μέσος** > **έμ-μεσος** και α- (στηρητ.) + **μέσος** > **ά-μεσος**. Το **έμ-μεσος** σημαίνει «ενδιάμεσος, με μεσολάβηση πρόσωπου ή πράγματος», το **ά-μεσος** σημαίνει «χωρίς ενδιάμεσο, χωρίς μεσολάβηση κανενός». Οι λέξεις αντιστοιχούν προς τα ξένα (μέσω της Λατινικής) mediatus «έμμεσος» (αγγλ. mediate) και in-mediatus «ά-μεσος» (αγγλ. immediate).

Από σύγχυση παρατηρείται συχνά το ορθογραφικό λάθος **άμμεσος** (!) με δύο -μμ-, που αποφεύγεται, αν θυμάται κανείς την ετυμολογία της λ.: α + **μέσος**, όπως α + **-γευστός**, α + **-μορφος**, α + **-καρδος** κ.τ.δ.

εμμέσως επίρρ. [μτγν.] με έμμεσο τρόπο, όχι ευθέως: *μου εξέφρασε τη διάσπαρση του ~ ΦΡ. εμμέσως πλην σαφώς* με έμμεσο τρόπο, ο οποίος όμως δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας για το τι εννοεί κάποιος: ~ *υπέδειξε ποιον θεωρεί κατάλληλο για διάδοχο* του.

έμμετρος, -η, -ο αυτός που είναι γραμμένος σε μέτρο, που έχει συντεθεί με μουσικό ρυθμό: ~ *κείμενο* | *απόσπασμα* | *μετάφραση* | *απόδοση* ΣΥΝ. ρυθμικός, ποιητικός ANT. *πεζός*. — **έμμετρα** | **εμμέτρος** [αρχ.] επίρρ. [ETYM₁ αρχ. < εν- + *-μετρος* < *μέτρον*].

έμμηνα (τα) {εμμήνων} η εμμηνόρροια (βλ. λ.). [ETYM₁

Ουδ. πληθ. τού αρχ. επιθ. *έμμηνος*].

εμμηναγωγό (το) ΦΑΡΜ. ουσία ικανή να προκαλέσει αιμορραγία σε περιπτώσεις μη κανονικής εμφάνισης έμμηνης ρύσης, χωρίς ωστόσο προηγουμένη ωορρηξία. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. emménagogue].

εμμηνολήξια (η) {χωρ. πληθ.} η εμμηνόπαυση (βλ. λ.).

εμμηνόπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως} {χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. η φυσιολογική παύση της εμμηνόρροιας λόγω ηλικίας, κυρ. σε γυναίκες σαράντα πέντε μέχρι πενήντα πέντε ετών 2. (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία συμβαίνει η εμμηνόπαυση στη ζωή μιας γυναίκας ΣΥΝ. εμμηνοληξία, κλιμακτήριος. Επίσης εμμηνοπαύσια. — **εμμηνοπαυσιακός**, -ή, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. ménopause].

εμμηνορραγία (η) [1847] {εμμηνορραγιών} ΙΑΤΡ. η πέραν των φυσιολογικών ορίων απόελα αιμάτος σε κάθε έμμηνη ρύση. [ETYM₁ < *έμμηνος* + *-ραγία* < αρχ. *ρήγνυμι* (βλ. κ. *ραγίζω*), ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. ménorrhagie].

εμμηνόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η περιοδική και κατά κανόνα μηνιαία εκροή αίματος και βλεννογόνου ιστού της μήτρας από τον κόλπο της γυναίκας: οφείλεται σε πτώση μη γονιμοποιημένου ωαρίου ΣΥΝ. έμμηνη ρύση, περίοδος, έμμηνη ροή, έμμηνα, εμμηνορρασία. —

εμμηνοροϊκός, -ή, -ό. [ETYM₂ < *έμμηρος* + *-ροια* < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *menorrhoea*].

εμμηνοροώ ρ. αμετβ. [1889] {εμμηνοροϊκός...} έχω έμμηνη ρύση.

εμμηνορροσία (ή) (εμμηνορροσιών) η εμμηνορροία (βλ. λ.). — **εμμηνορροσιακός**, -ή, -ό. [ETYM < *έμμηρος* + *-ροσία* < *ρύση* (βλ. λ.)].

έμμηρος, -ος (καθημ. -ή), -ο 1. αυτός που έχει ρυθμό περιοδικής επανάληψης ανά μήνα, που οφείλει να επέλθει, να συμβεί εντός μηνός ΣΥΝ. μηνιαίος 2. ΙΑΤΡ. **έμμηνη ρύση** | **ροή** ή **έμμηνα** (τα) {εμμηνών} η εμμηνορροία, η μηνιαία εκροή αίματος, εκκρίσεων και βλεννογόνου της μήτρας από τον κόλπο της γυναίκας ΣΥΝ. εμμηνορροσία, περίοδος. [ETYM₂ αρχ. < εν- + *-μηνός* < *μην*, *μηνός*].

εμμηνοστασία (ή) ΙΑΤΡ. η διακοπή ή αναστολή της εμμηνορροίας. — **εμμηνοστασιακός**, -ή, -ό. [ETYM₂ < *έμμηρος* + *-στασία* < *στάσις* «έπισχεση, διακοπή»].

έμμισθος, -ή, -ο [αρχ.] 1. αυτός που παρέχεται έναντι οικονομικού αντίτιμου ~ *υπηρεσία* | *εργασία* 2. αυτός που αμείβεται με μισθό: ~ θέση στην *οργάνωση* || ~ *στέλεχος* || *επιμελητής* | *ούλακας* | *στρατιώτης* | *υπάλληλος* ΣΥΝ. μίσθιος, μισθωτός ΑΝΤ. άμισθος. — **έμμισθα** | **έμμισθος** [μεσν.] επίρρ.

έμμισχος, -ή, -ο [1876] (για λουλούδια) αυτός που έχει μίσχο.

εμμονή (ή) [αρχ.] 1. η σταθερή και αμείκτακτη προσήλωση σε πεποίθηση ή στάση (συνήθ. παρά τις αρνητικές συνθήκες): *έδειξε μεγάλη ~ στην υποστήριξη της πρότασης αυτής* || η - του στο θέμα *κατάντα παρεξήγηση* ΣΥΝ. επιμονή ΑΝΤ. χαλαρότητα, αδιαφορία, υπαχώρηση, διαλλακτικότητα 2. (συνεκδ.) η ίδια η πίστη ή στάση κ.λπ. στην οποία εμμένει κανείς: *δεν μπορεί να αλλάξει από τις ~ του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω. [ETYM₂ αρχ. < *εμμένω*].

έμμιος, -ή, -ο σταθερά ανυποχώρητος και επαναλαμβανόμενος: ~ *επανάληψη* | *αντίληψη* | *φόβος* | *παρακλήση* | *διεκδίκηση* | *κακοκαρία* ΣΥΝ. σταθερός, επιμονός ΦΡ. (α) ΙΑΤΡ. **έμμιος ιδέα** ψυχική παράσταση παθολογικού χαρακτήρα, που εντυπώνεται στη συνείδηση ατόμου με επιμονή: η απόλυτη βεβαιότητα για κάτι, η οποία απασχολεί συνεχώς τη σκέψη: *του έγινε ~ ότι θα πάθει απόχημα* | *ότι έχει κάποια αρρώστια* (β) ΧΜΜ. **έμμιος αέρας** τα αέρια που έχουν πολύ μικρή πτητικότητα. — **έμμιος** | **έμμιονος** [μτγν.] επίρρ. [ETYM₂ αρχ. < *εμμένω*. Η φρ. *έμμιος ιδέα* αποδίδει το γαλλ. *idée fixe*].

έμμορφος, -ή, -ο (λόγ.) αυτός που έχει μορφοποιηθεί, που έχει σχήμα: ~ *ορυκτό* || ~ *συστατικά του αίματος* ΣΥΝ. διαμορφωμένος, διαπλασμένος, σχηματισμένος ΑΝΤ. άμορφος, αδιάπλαστος, αδιάμορφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. όμορφος. [ETYM₂ μτγν. < εν- + *-μορφος* < *μορφή*].

Ε.Μ.Ν.Ε. (ή) Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού.

εμ-ντι-έφ (το) (MDF) {άκλ.} υλικό σε μορφή πεπιεσμένων φύλλων, που παράγονται από υποπροϊόντα ξύλου. [ETYM₂ Ακρονόμο της αγγλ. ονομασίας Medium Density Fibres «ίνες μέσης πυκνότητας»].

εμορφιά (ή) → ομορφιά

εμορφάδα (ή) → ομορφιά

έμορφος, -ή, -ο → όμορφος [ETYM₂ μεσν. < **έμορφος* < αρχ. *έμορφος* όταν η δίφθογος *εμ-* προφέρθηκε ως /εν-/].

εμουλσίση (ή) {άκλ.} 1. η εξαιρετικά λεπτή φωτοεναίσθητη επίστρωση της μιας πλευράς φωτογραφικού ή κινηματογραφικού φιλμ, πάνω στην οποία εγγράφεται η εικόνα του ειδώλου 2. (γενικότ.) κάθε υγρό μείγμα που περιέχει φάρμακο αιωρούμενο σε μικροσκοπικά σφαιρίδια, το γαλάκτωμα. [ETYM₂ < γαλλ. *emulsion* «γαλάκτωμα» (οπτικό δάνειο) < λατ. *emulsio* < *emuigere* «αριέγω»].

Ε.Μ.Π. (το) Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

έμπα (το) {άκλ.} {λαϊκ.} 1. η είσοδος (κάποιου) σε δεδομένο χώρο: «*στο ~ μπήκε σαν αϊτός, στο ξέβγα σαν περλίτης*» (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. έβγα (το) ΦΡ. **έμπα-έβγα** για περιπτώσεις συνεχούς και άσκοπης μετακίνησης: *θα μας τρελάνει με το ~ του απ' το πρωί* ΣΥΝ. μπες-βγες 2. (σπάν.) το σημείο εισόδου σε κλειστό ή ανοιχτό χώρο: ~ *σπηλιάς* | *κήπου* | *πλατείας* | *σπιτιού* | *χωριού* 3. (μτφ.-λογοτ.) η έναρξη μεταβτικής περιόδου, η μετάβαση και προσαρμογή σε νέα δεδομένα (κλιματικά, χρονολογικά, κοινωνικά κ.λπ.): ~ της *Ανοιξης* | της *χρονιάς* | *του νέου αιώνα* ΣΥΝ. ξεκίνημα, αρχή.

έμπα ρ. → μπαίνω

εμπάθεια (ή) [μτγν.] {εμπαθειών} η έντονη αντιπάθεια (εναντίον κάποιου) που επιποδίζει την αντικειμενική κριτική, η έκφραση έντονου, αρνητικού συναισθήματος: *τα λόγια του αποκάλυπταν μεγάλη ~ και φανατισμό* || *τόση ~ δείχνει άνθρωπο μικρόμυχο και μοχθηρό* ΣΥΝ. μισαλλοδοξία, πάρωση, μοχθηρία ΑΝΤ. διαλλακτικότητα, ηλιθιότητα.

εμπαθής, -ής, -ές {εμπαθ-ούς} -εις (ουδ. -ή), -ών | *εμπαθέστ-ερος*, -ατός | αυτός που είναι γεμάτος εμπάθεια: ~ *δήλωση* | *τοποθέτηση* | *αντιπαράθεση* | *κριτική* | *χαρακτήρας* | *πολιτικός* | *άνθρωπος* ΣΥΝ. μισαλλόδοξος, φανατικός, κακιασμένος, μοχθηρός, φθονερός ΑΝΤ. διαλλακτικός, ήπιος, μετριόπαθής. — **εμπαθώς** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σμκ. «συγκινημένος - κινούμενος από πάθος», < εν- + *-παθής* < *θ. παθ-*, πθ. αόρ. β' *ε-παθ-ον*, ρ. *πάσχω*].

εμπαθμός (ο) (λόγ.) 1. η επίδειξη φαινομενικού ενδιαφέροντος για την υπόθεση κάποιου, ενώ στην πραγματικότητα υπάρχει αδιαφορία ή επιδίωξη του αντίθετου αποτελέσματος ΣΥΝ. παραπλάνηση, εξαπάτηση 2. η κοροϊδία, η γελοιοποίηση (κάποιου): *ο ~ κάποιου για ασω-*

ματικό του ελάττωμα ΣΥΝ. χλευασμός, περίπαγμα, εξευτελισμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδείο*, *κοροϊδία*. [ETYM₂ μτγν. < αρχ. *εμπαίζω*].

εμπαίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενεπαίξα, εμπαιγθήκα, εμπαιγμένος} 1. δείχνω φαινομενικό ενδιαφέρον για την υπόθεση (κάποιου), ενώ στην πραγματικότητα αδιαφορώ ή ενεργώ για το αντίθετο αποτέλεσμα: *είναι φανερό ότι μας εμπαιζουν δεν έχουν σκοπό να μας εξυπηρετήσουν!* || *οι αρμόδιοι μας εμπαιζουν: κάθε φορά μας βεβαιώνουν ότι μεριμνούν για την αντιπλημυρική προστασία της περιοχής και κάθε χρόνο, με την πρώτη νεροποντή, πλημμυρίζουμε* ΣΥΝ. παραπλάνω, εξαπατώ 2. κοροϊδεύω, γελοιοποιώ κάποιον: *οι συμμαθητές του τον ενέπαιζαν εξαιτίας της δυσμορφίας του*.

εμπαϊκτής (ο) {εμπαϊκτών}, **εμπαϊκτρια** (ή) {εμπαϊκτριών} (λόγ.) πρόσωπο που εμπαιζει τους άλλους κατά συστηματικό τρόπο και με ιδιοτελή κίνητρα: *του λαού*. [ETYM₂ μτγν. < αρχ. *εμπαίζω*].

εμπαϊκτικός, -ή, -ό [1896] 1. αυτός που συνιστά ή προκαλεί εμπαιγμό: ~ *σχόλιο* | *παρατήρηση* | *αντιμετώπιση* ΣΥΝ. κοροϊδευτικός, χλευαστικός, ειρωνικός, σκαοπτικός 2. αυτός που καταφεύγει συχνά στον εμπαιγμό ως τρόπο συμπεριφοράς ΣΥΝ. κυνικός, δεικτικός, ειρωνας. — **εμπαϊκτικ-ά** | *-ώς* [1868] επίρρ.

εμπάργκο (το) {άκλ.} ελλην. *ειρημός* (στο Διεθνές Δίκαιο) απαγόρευση οικονομικού χαρακτήρα, όπως η απαγόρευση εμπορίου, κινήσεως πλοίων, αγοραπωλησιών συγκεκριμένων εμπορευμάτων, πωλήσεως όλων που επιβάλλεται από χώρα/χώρες σε άλλη- σκοπός του εμπάργκο είναι η αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας είτε από το Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. είτε μονομερώς: *επιβολή | άρση του ~* || *διπλωματικό* | *εμπορικό* | *οικονομικό* ~. [ETYM₂ < αγγλ. *embargo* < ισπ. *embargar* «απαγορεύω, αποκλείω» < λατ. **imbaricare* < *in-* + αρχ. λατ. **barra* «αμπάρω»].

έμπαση (ή) {χωρ. πληθ.} {λαϊκ.} 1, το σημείο ή το όριο από όπου εισέρχεται κανείς: η ~ της *αυλής* | της *εκκλησίας* | του *χωριού* ΣΥΝ. είσοδος 2. μικρός δρόμος που φέρνει ως πέραςμα • 3. ο χρόνος που απαιτείται για την επαναφορά των νερών της θάλασσας στο αρχικό τους ύψος κατά τη διάρκεια της παλίρροιας, καθώς και το ίδιο το φαινόμενο. Επίσης εμπασιά κ. μπασιά. [ETYM₂ μεσν. < μτγν. *εμβασίς* < αρχ. *εμβαίνω*].

εμπατή (ή) {λαϊκ.} 1. η είσοδος ενός χώρου ΣΥΝ. έμπαση 2. η είσοδος υπογείου από το εσωτερικό κτηρίου, η καταπακτή 3. όροφος που βρίσκεται κάτω από το επίπεδο της επιφάνειας ΣΥΝ. υπόγειο. [ETYM₂ θηλ. του επιθ. *εμπατός* < μτγν. *έμπατός* < αρχ. *εμβαίνω*].

Εμπεδοκλής (ο) {-ή κ. -εύς} 1. αρχαίος Έλληνας φιλοσοφός (493-433 π.Χ.), ο οποίος ήταν ο πρώτος που προσέγγισε συνδυαστικά την ηρακλείτεια και την ελεατική σκέψη 2. ανόριστο όνομα. [ETYM₂ < αρχ. *Εμπεδοκλής* «ο έχων εμπέδον κλέος, σταθερή δόξα, ο μόνιμα ένδοξος» < *εμπεδος* (βλ. λ.) + *-κλής* < *κλέος*].

έμπεδος, -ός, -ον (λόγ.) 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιάσειστη σταθερότητα: ~ *φρονήματα* | *γνώση* | *πόνος* 2. ΣΤΡΑΤ. **έμπεδον** (το) {εμπέδ-ον} -ων | στρατιωτική μονάδα (νεοσύλλεκτων), η οποία εν καιρώ πολέμου ή επιστράτευσης αντικαθιστά τα κέντρα εκπαίδευσης. [ETYM₂ αρχ. < εν- + *-πεδος* < *πέδον* «έδαφος», βλ. κ. *πέδιο*].

εμπέδω ρ. μετβ. {εμπέδω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάτι) ασφαλές, σίγουρο και σταθερό, οργανώνω σε πιο συμπαγή μορφή: η *δημοκρατία εμπέδώνεται στην πράξη με τη συμμετοχή του πολιτη* ΣΥΝ. στερεώνω, σταθεροποιώ, εδραϊώνω 2. (μτφ.) κατονώ (κάτι) πλήρως, κάνω κτήμα μου, αφομοιώνω: *με επανάληψες και εξάσκηση θα εμπέδωσει τις γνώσεις του*. [ETYM₂ < αρχ. *έμπεδο* (-όω) «επιβεβαιώνω, επικυρώνω» < *εμπεδος*].

ΣΧΟΛΙΟ Τελυαία το *εμπέδω* χρησιμοποιείται με τη σμκ. του «μαθαίνω καλά, καταλαβαίνω πλήρως», ξεκινώντας πθ. από μια μάλλον ειρωνική μεταφορά της λ. από τον χώρο της παιδαγωγικής επιστήμης, όπου το αίτημα της εμπέδωσης είναι βασικό για την εκμάθηση των διδασκομένων.

εμπέδωση (ή) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως} {χωρ. πληθ.} 1. το να αποκτά (κάτι) σταθερό, μόνιμο χαρακτήρα: η ~ του *συναδελφικού πνεύματος* | του *πατριωτικού φρονήματος* | της *αξιοκρατίας* | της *ειρήνης* ΣΥΝ. σταθεροποίηση, αγίαωση, εδραϊώση 2. (κατατρ.) η πλήρης κατάληψη: η ~ *των νεύρων* | του *μαθηματος* || *ασκήσεις για την ~ της διδασχθειςής ύλης* • 3. ΙΑΤΡ. η είσοδος της κεφαλής του εμβρύου στην πυέλο της γυναίκας πριν από τον τοκετό.

εμπειρία (ή) [αρχ.] {εμπειριών} 1. οτιδήποτε καταγράφεται ως προσωπικό βίωμα και εντυπώνεται ως γνώση, προσωπικά επεξεργασμένο ερέθισμα (κυρ. αισθητικό): *είναι οδύνηρη ~ η απάθεια ενός φίλου* || η *μοναδική ~ της γέννησης ενός παιδιού* || *υπέροχη* | *συγκλονιστική* | *ανεπαλάληπη* | *καταλυτική* ~ 2. (συνεκδ.) το βίωμα που καταγράφεται ως σημαντικό στοιχείο προσωπικής γνώσης, ως ξεχωριστό γεγονός: *αυτή η έκθεση είναι μια -* || *και μόνο η γνώριμα μιας τέτοιας προσωπικότητας ήταν για μένα ~* || η *πείρα αποτελείται από το σύνολο των ~ κάποιου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πείρα*.

εμπειρικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προκύπτει από την εμπειρία ή τον πειραματισμό (π.χ. ως αποτέλεσμα πειραμάτων, μετρήσεων): ~ γνώση | *κατανόηση* | *μέθοδος* | *κανόνες* | *τύπος* | *δεδομένο* | *εξέταση* || ~ *βελτίωση* μιας *θεωρίας* ΑΝΤ. θεωρητικός, επιστημονικός 2. (συνήθ.) για πρόσωπα, επαγγελματίες κ.λπ.) αυτός που εφαρμόζει μεθόδους χωρίς επιστημονική κατάρτιση, στηριζόμενος καθαρά σε πρακτικές γνώσεις και εμπειρίες: *η μαία τα παλιά χρόνια ήταν ένα είδος εμπειρικού μαιευτήρα* ΣΥΝ. πρακτικός, αυτοδίδακτος ΑΝΤ. επιστήμονας, σπουδασμένος 3. **εμπειρική σχολή** (ή) η φιλοσοφική σχολή του

εμπειρισμού (βλ.λ.) (ii) η αρχαία ιατρική σχολή που απέρριπτε τη διάγνωση βάσει θεωρητικών δεδομένων, ερευνώντας ξεχωριστά βάσεις πειραματικών, πραγματικών δεδομένων κάθε αρρώστια. — εμπειρικά [-ώς] [αρχ.] επίρρ. εμπειροκρατία (η) ο εμπειρισμός. — εμπειροκρατικός, -ή, -ό, εμπειροκρατικά επίρρ.

εμπειρισμός (ο) [1843] **1.** ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που πρεσβεύει ότι κάθε γνώση προκύπτει κατά κύριο λόγο ή αποκλειστικά από την εμπειρία μέσω των αισθήσεων και στηρίζεται σε αυτή ΣΥΝ. εμπειροκρατία 2. (κατ' επέκτ.-μειωτ.) η πρακτική γνώση που στερείται θεωρητικού υπόβαθρου. — εμπειριστής (ο) [1872]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. empirisme]. **εμπειρογνώμονας** (ο/η) [1883] {(θλ. εμπειρογνώμονος) | εμπειρογνώμων(ων) | ειδικός και έμπειρος σε ορισμένο κλάδο ή θέμα, πρόσωπο που εκφέρει γνώμη/απόψη σε αρμόδιος: η έκθεση των ~ κρούει τον κίνδυνο του κινδύνου για την εταιρεία ΣΥΝ. πραγματογνώμονας, ειδικός, γνώστης, (λόγ.) ελλημω, επαίω, εζέπρ. Επίσης (λόγ.) εμπειρογνώμων {εμπειρογνώμων(ων) | — εμπειρογνώμοσ(τη) (η) [1890]. [ETYM. < έμπειρος + -γνώμων < γνώμη].

εμπειρογνώμων - **εμπειροτέχνης**. Οι λέξεις διαφέρουν πολύ σημασιολογικά, μολονότι ενίοτε συγχέονται, ο εμπειρογνώμων είναι ο έμπειρος και ειδικός σε ορισμένα θέματα ή κλάδο, για τα οποία μπορεί να γνωμοδοτήσει με εγκυρότητα και βαρύνουσα γνώμη, ο εμπειροτέχνης, ανθιθέτως, είναι ο εμπειρικός τεχνίτης, ο οποίος στηρίζεται περισσότερο στην πρακτική πείρα και λιγότερο στη θεωρητική γνώση.

εμπειροπόλεμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολεμικές εμπειρίες, που υπηρέτησε σε στρατιωτική δύναμη κατά τη διάρκεια πολέμου και έχει πείρα πολεμικής ζωής και τεχνικής: ~ στρατιώτης ΣΥΝ. παλαιμάχος, βετεράνος ΑΝΤ. απειροπόλεμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. απόμαχος.

έμπειρος, -η, -ο αυτός που διαθέτει πείρα, που έχει προηγούμενη εμπειρία ως πρακτική γνώση: ~ διπλωμάτης | ρήτορας | οδηγός | επιχειρηματίας | μάγιστρα ΣΥΝ. πεπειραμένος ΑΝΤ. έμπειρος, πρωτόβγαλτος, αρχάριος. — έμπειρος επίρρ. [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < εν- + -πείρος < πείρα].

εμπειροτέχνης (ο) [1833] {εμπειροτεχνών} ο εμπειρικός τεχνίτης, που στηρίζεται περισσότερο στην πρακτική πείρα παρά στη θεωρητική γνώση ΣΥΝ. μάστορας, τεχνίτης. — εμπειροτεχνία (η) [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμπειρογνώμονας.

εμπειρέω ρ. μετβ. [αρχ.] {εμπειρέω (παρ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} (κυριολ. κ. μετβ.) περιέχω (κάτι) ως τμήμα, ως επιμέρους κομμάτι μου, συμπεριλαμβάνω στη σύνθεσή μου: η έκθεση εμπειρέει όλα τα στοιχεία των πρόσωπων ερευνών || στην τιμή δεν εμπειρέεται το κόστος μεταφοράς || το σκόλιο του εμπειρέει ειρωνεία ΣΥΝ. εμπειρικλείω. — εμπειρικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ένδον, έχω, απέχω, παρέχω, περιλαμβάνω.

εμπειρικλείω ρ. μετβ. [μεσν.] {παρ. εμπειρικλείω | εμπειρικλείω} κλείνω (κάτι) μέσα μου, περιλαμβάνω: η πρόταση αυτή εμπειρικλείει κινδύνους || η προειδοποίηση του εμπειρικλείει απειλή ΣΥΝ. εμπειρέω. ΣΧΟΛΙΟ λ. περιλαμβάνω, κλείνω.

εμπειριστικός, -ή, -ο [1837] αυτός που διενεργείται ή αναπτύσσεται με καθορισμένη προσοχή και επιμονή στη λεπτομέρεια: ~ μελέτη | έκθεση | παρουσίαση ΣΥΝ. συστηματικός, λεπτομερής, προσεκτικός, ακριβής ΑΝΤ. απρόσεκτος, απέρσκεπτος, επιπόλαιος, πρόχειρος. Επίσης εμπειριστικός [1897]. —εμπειριστικό/α επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λεπτομερής. [ETYM. Μτχ. του *εμπειριστικός < εν- + περί- + -στατός < στατός < αρχ. Γοτμ] η επιτακτική σημασία οφείλεται στη σύνθεσή με τη διπλή πρόθεση (πβ. τα παλαιότερα *εμπειρηχάρης*, *εμπειροπύδοστος* κ.λπ.). Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *umständlich*.

εμπεταισμά (το) {εμπεταισμά-ατος [-ατα, -άτων] (επίσ.) η επικάλυψη επιφάνειας τοίχου από γαρτί ή ταπετσάρια. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «κουρτίνα, παραπέτασμα», < αρχ. εμπε-τάννυμι «ξεδιπλώνω και σκορπίζω» < εν- + πετάννυμι, βλ. κ. πετώ].

εμπίπτω ρ. αμετβ. (παρ. ενέπιπτα | ενέπεσα) (λόγ.) βρίσκομαι εντός καθορισμένων ορίων, αποτελώ μέρος αναγνωρισμένου πλαισίου: η έκδοση αποφάσεων δεν εμπίπτει στις αρμοδιότητες του συμβουλίου ΣΥΝ. συμπεριλαμβάνωμαι, ανήκο, περιέχομαι. [ETYM. αρχ. < εν- + πίπτω].

εμπιστεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {εμπιστεύ-τηκα (λόγ. -θήκα), -μένος} **1.** δείχνω εμπιστοσύνη σε (κάποιον): τον ~ για τις δύσκολες υποθέσεις μου || δεν εμπιστεύεται τον τρόπο λειτουργίας της δικαιοσύνης ΣΥΝ. πιστεύω ΑΝΤ. δυσπιστώ, αμφιβάλλω- Φρ. *εμπιστεύομαι (κάποιον) τυφλά* | *με κλειστά μάτια εμπιστεύομαι* (κάποιον) απολύτως, σε ό,τι κι αν κάνει: του έχω αναθέσει την υπόθεση εν λευκό, γιατί τον εμπιστεύομαι τυφλά 2. αξιοποιώ (κάτι) ως έρεισμα, βασίζομαι σε (κάτι): ~ πάντα το ένστικτο μου ΣΥΝ. στηρίζομαι (σε) 3. αναθέτω, αφήνω (κάτι) σε έμπιστο πρόσωπο: ~ την αγωγή των παιδιών σε εξαίρετικό δάσκαλο || φεύγοντας για διακοπές του εμπιστεύθηκα την κλειδιά του σπιτιού 4. εκμυστηρεύομαι (κάτι) σε έμπιστο πρόσωπο: στην καλύτερη της φίλη εμπιστευόταν όλα τα μυστικά της ΣΥΝ. μοιράζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, διαπιστώνω. [ETYM. Μέση φωνή του αρχ. *εμπιστεύω* < εν- + πιστεύω].

εμπιστευτικός, -ή, -ό [1816] **1.** αυτός που προϋποθέτει την ύπαρξη εμπιστοσύνης και λειτουργεί μέσα σε πλαίσιο καλής πίστης και αμοιβαίας εκτίμησης: *έχει - θέση λόγω της αφοσίωσης και της τιμιότητας του* 2. (ειδικότ.) αυτός που απαιτεί εχεμύθεια, που δεν είναι περαιτέρω

ρο ανακοινώσιμος: ~ πληροφορία | είδηση | επιστολή | αποστολή | έγγραφο | ανακοίνωση ΣΥΝ. μυστικός, απόρρητος ΑΝΤ. δημοσιεύσιμος, ανακοινώσιμος. — εμπιστευτικ-ά | -ώς [1841] επίρρ., εμπιστευτικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. μυστικός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *confidentiel*]. έμπιστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι άξιος εμπιστοσύνης: ~ συνεργάτης | φίλος | βοηθός | πληροφοριοδότης | σύμμαχος | πρόσωπο ΣΥΝ. αξιοπιστός, εχέγγυος, πιστός ΑΝΤ. αναξίπιστος **2.** *έμπιστος* (ο), *έμπιστη* (η) πρόσωπο το οποίο εξυπηρετεί κάποιον στις εμπιστευτικές του υποθέσεις (και το οποίο ήταν, κυρ. παλαιότ., στην υπηρεσία του προσώπου αυτού): του το ανακοίνωσε ο ~ του βασιλιά ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπιστεμένος.

έμπιστος: συνώνυμα. Η έννοια της «εμπιστοσύνης σε πρόσωπο» εκφράζεται με πολλές λέξεις, που ποικίλουν στη σημασία τους ανάλογα με το άτικεμ/Ο της εμπιστοσύνης. Η γενικότερη στη σημασία της και αρχαιότερη συγχρόνως λ. (ανάγεται στον Πλάτωνα) είναι το αξιοπιστός, που δηλώνει γενικά «πρόσωπο | αντικείμενο αξιο εμπιστοσύνης» (*Είναι πολύ αξιοπιστός ο κάποιος - μπορείς να τον εμπιστευθείς με τυφλά μάτια - Η κυβερνήση προσπαθεί να πείσει τον λαό ότι ακολουθεί αξιοπιστή πολιτική με μέγιστο μέλημα την οικονομική σταθεροποίηση*). Μόνο για πρόσωπα πλάστηκε κατά τα μεσαιωνικά χρόνια η λ. **έμπιστος** (και εμπιστοσύνη). **Θα** *στηριχθόν σε ένα πολύ έμπιστο τους πρόσωπο*. Για πρόσωπα που τρέφει κανείς εμπιστοσύνη στις πράξεις και στη στάση τους χρησιμοποιούνται οι λ. **πιστός**, (**ε**)**μπιστεμένος** (< **εμπιστευμένος**) και (μυστικώς) **μυστικός** έφτασε να αποκτήσει πολύ συγκεκριμένη σημασία, αυτή του ανθρώπου στον οποίον -σε αγροτοκτηνο-τροφικές κοινωνίες- εμπιστεύονται την κύρια περιουσία τους, τα ζώα, έφτασε δηλ. να σημαίνει τον «βοσκό». Στη λόγω γλώσσα της διοίκησης χρησιμοποιήθηκε το **διαμπιστευμένος** (< **διαπιστώσω, διαπιστευτήρια**) για τα πρόσωπα που μια χώρα εμπιστεύεται να την εκπροσωπούν επίσημος σε μιαν άλλη, δηλ. για τους πρέσβεις. Έμπιστο πρόσωπο είναι και αυτός που δεν αποκαλύπτει τι του εμπιστεύονται οι άλλοι, ο **εχέμυθος**. *Εχέμυθος* είναι αυτός που μπορεί να κρατάει μυστικά που γνωρίζει, χωρίς να τα αποκαλύπτει και να εκθέτει αυτούς που του τα εκμυστηρήθηκαν. Στην καθημερινή γλώσσα λέγεται χαρακτηριστικά και τάφος (*Είναι τάφος - δεν λέει λέξη από όσα του λέει το αφεντικό του*). Προκειμένου για εμπιστοσύνη σε θέματα οικονομικών και άλλων συναλλαγών, τα έμπιστα πρόσωπα χαρακτηρίζονται με τις λ. **φερέγγυος** και **εχέγγυος**, ο εγγυημένος από πλευράς οικονομικής αξιοπιστίας.

εμπιστοσύνη (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η πίστη στην αξιοπιστία, εντιμότητα ή ικανότητα, αξία κ.λπ. (κάποιου): *δείχνω | εμπνέω ~ σε κάποιον* || *χάνω | προδίδω |δικαίωνω | κερδίζω | ανακτώ | καταχράμαι | έχω | διαφεύδω | αζίζω την ~ κάποιου* || *αίρω | αποσύρω την ~ μου από κάποιον/ κάτι* ΑΝΤ. αμφισβήτηση: Φρ. (α) *χάιρω | απολάω της (απολύτου) εμπιστοσύνης (κάποιου)* θεωρούμαι (από κάποιον) ως πρόσωπο (απόλυτα) έμπιστο του και αξιοπιστό: ο *διαμεσολαβητής* πρέπει να *χάιρει* της εμπιστοσύνης και των δύο *πλευρών* (β) *έχω τυφλή εμπιστοσύνη (σε κάποιον)* εμπιστεύομαι (κάποιον) απολύτως, σε ό,τι κι αν κάνει (γ) *ψήφος εμπιστοσύνης* βλ. λ. **ψήφος**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **έμπιστος**.

εμπλακώ (να/θα) ρ. → εμπλέκω
εμπλάστρο (το) {εμπλάστρ-ου [-ων]} **1.** το στερεό ή ρευστό παρασκεύασμα που απλώνεται πάνω από ύφασμα ή άλλο υλικό και εφαρμόζεται στο σώμα για θεραπευτικούς σκοπούς ΣΥΝ. κατάπλασμα, (λαϊκ.) μπλάστρι 2. (συνεκδ.) κοπή από τα τυποποιημένα τεμάχια που περιέχουν αυτό το υλικό: *το κουτί περιέχει πέντε ~*. [ETYM. Ουδ. του μτγν. επιθ. *εμπλάστρος* < αρχ. *εμπλάστός* < *εμπλάσ-ω* || -τω < εν- + πλάσσω Ι-τω].

εμπλέκω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέπλ-εξα (να/θα εμπλακώ), -άκη, -ης, -ή..., εμπλεγμένος} (λόγ.) **1.** αναμειγνύω (κάποιον) σε υπόθεση, διαδικασία κ.λπ.: *οι μάρτυρες εμπλέκουν στην ιστορία εκβιασμού και νηλιά ισάμενα πρόσωπα* || *τον ενέπλεξαν σε υπόθεση διακίνησης ναρκωτικών* || «ο υπουργός, στις αλλαγές που ετοιμάζει, εμπλέκει πολλούς οργανισμούς κοινής ωφελείας» (εφημ.) || (συνήθ. μεσοπαθ.) *όσοι εμπλέκονται στον διάλογο προσπαθούν να επιβάλουν τις απόψεις τους* || *στην πρόσφατη κρίση ενεπλάκησαν όλες οι όμορες χώρες* ΑΝΤ. αεμπλέκω 2. (ως νεολογισμός) **βάζω** (κάποιον) να συμμετέχει (σε κάτι), συμπεριλαμβάνω, εντάσσω: στην *αναβάθμιση* της περιοχής *προγραμματίζουμε να εμπλέξουμε τα σχολεία της περιοχής, την τοπική αυτοδιοίκηση και εθελοντές πολίτες* || *στη λήψη των αποφάσεων για το έργο δεν εμπλέκεται ούτε ο Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε. ούτε ο Δήμος*.

εμπλέκω - **εμπλοκή**. Τελευταία χρησιμοποιούνται ως νεολογισμοί από την Αγγλική (από τα involve και involvement), τα εμπλέκω και εμπλοκή με τη σημ. του «βάζω κάποιον να συμμετέχει σε κάτι, συμπεριλαμβάνω, εντάσσω» (το *εμπλέκω*) και «συμμετοχή, το να συμπεριληφθεί κάποιος σε κάτι, ένταξη» (το *εμπλοκή*). Στην Ελληνική η συνήθης χρήση των *εμπλέκω* | *εμπλέκομαι* (και του *εμπλοκή*) είναι με αναφορά σε παράνομες υποθέσεις (Τον *εμπλέκουν στην υπόθεση των ναρκωτικών - Εμπλέκεται στην εξαπάτηση του Δημοσίου με πλαστά έγγραφα*). Το *εμπλέκομαι* δηλ. σημαίνει κανονικός ό,τι το *ενέχομαι* (*Ενέχεται στη ληστεία του τρένου*) με την εής σημασιολογική απόχρωση: το *εμπλέκομαι* αποτελεί δυσμενές σφάλμα και πιθανολόγηση του ομιλητή, ενώ το *ενέχομαι* αποτελεί διαπίστωση ή περιγραφή, δηλ. γεγονός. Επομένως, φερσεις όπως «*Η προσπάθεια του υπουργείου είναι να εμπλακούν στην κατα-*

σκεπή του έργου όλα τα συναρμόδια υπουργεία, καθώς και ο δήμος της περιοχής» ή «Η εμπλοκή στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις εκπροσώπων της Κοινότητας θεωρείται εξαιρετικά χρήσιμη» αποτελούν νεολογισμούς που παλαιότερα θα θεωρούνταν λανθασμένες χρήσεις και θα αποφεύγονταν. Αντ' αυτών στην ά περιπτώση θα χρησιμοποιούσαν τις λ. συνεργαστούν («Η προσπάθεια του υπουργείου είναι να συνεργαστούν όλα τα συναρμόδια υπουργεία...») και συμμετοχή («Η συμμετοχή στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις...»).

έμπλεος, -ος, -ον (λόγ.) (+γεν.) αυτός που είναι γεμάτος (από κάτι), που συναισθάνεται κάτι σε όλη του την έκταση: ~ ενθουσιασμού | χαράς | ευδαιμονίας ΣΥΝ. πλήρης.

[ETYM] < αρχ. έμπλεος | εμπλεως < εμπλήμι < εν- + πίμπλημι «γεμίζω, καθιστώ πλήρες», βλ. κ. πλήρης, πλέων).

εμπλοκή (η) 1. η συμμετοχή, η ανάμειξη σε υπόθεση, διαδικασία κ.λπ.: η ~ του στην υπόθεση λαθρεμπορίου δεν έχει αποδειχθεί ακόμη || υπήρξε ~ του ονόματος του στο θέμα της παράνομης χρηματοδότησης || η ~ διαφόρων φορέων στη διαδικασία επιμόρφωσης || «ως ειδικός έχει μακριά - στους τομείς της παιδείας και της υγείας» (εφημ.) || «είχε πολύπλευρη ~ στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής» (εφημ.) ANTP. απεμπλοκή · 2. η (κυρ. ένοπλη) σύγκρουση και η ανοιχτή αντιπαράθεση: στρατιωτική ~ των δύο χωρών προβλέπει έκθεση του Πενταγώνου ΣΥΝ. συμπλοκή ANTP. απεμπλοκή · 3. η αδυναμία περαιτέρω λειτουργίας (μηχανής) ή εξέλιξης (διαδικασίας): ~ στο όπλο καθιστά αδύνατη την εκκρουστικότητα του || το αεροσκάφος παρουσίασε ~ στα φρένα || ~ στις συνομιλίες λόγω αδιαλλαξίας των δύο μερών ANTP. απεμπλοκή. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμπλέκω. [ETYM] μτγν. < αρχ. εμπλέκω).

εμπλουτίω ρ. μετβ. [1893] {εμπλουτίσι-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αυξάνω την αναλογία, την περιεκτικότητα ενός συνόλου ή μείγματος σε ένα στοιχείο: τα χημικά λιπάσματα εμπλουτίζουν το έδαφος με θρεπτικά συστατικά || γάλα εμπλουτισμένο με βιταμίνες 2. (στη μεταλλουργία) επεξεργάζομαι μέταλλο με βελτιώνοντας τις ιδιότητες του, κατά τρόπον ώστε να είναι επικερδής η εξαγωγή των μετάλλων που περιέχει 3. (στις ιχθυοκαλλιέργειες) διασπείρω σκόπιμα και συστηματικά νέα γένη ψαριών ή υδρόβιων ζώων σε κατάλληλα για το έργο αυτό νερά ιχθυοτροφείων, επιτυγχάνοντας την ταχύτερη αναπαραγωγή τους (κυρ. για εμπορικούς σκοπούς) 4. ΙΑΤΡ. εφαρμόζω μέθοδο πολλαπλασιασμού επιλεγμένων μικροοργανισμών σε καλλιέργεια μικροβίων, δημιουργώντας τεχνητά ειδικές ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη τους 5. βελτιώνω (κάτι) προσθέτοντας, εντάσσοντας σε αυτό νέα δεδομένα, ενσωματώνοντας σε αυτό περισσότερα στοιχεία: ~ τις βιβλιοθήκες με νέα συγγράμματα || ~ τις εμπειρίες μου με νέες γνώσεις και ταξίδια. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. enrichir].

εμπλουτισμός (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} 1. η αύξηση της περιεκτικότητας συνόλου ή μείγματος σε ένα στοιχείο: χρήση λιπαμάτων για τον ~ του εδάφους με θρεπτικά συστατικά 2. (στη μεταλλουργία) επεξεργασία μεταλλεύματος για τη βελτίωση των ιδιοτήτων του, κατά τρόπον ώστε να είναι επικερδής η εξαγωγή των μετάλλων που περιέχει 3. (στις ιχθυοκαλλιέργειες) η σκόπιμη διασπορά νέου γένους ψαριών ή υδρόβιων ζώων σε κατάλληλα για το έργο αυτό νερά ιχθυοτροφείων για την ταχύτερη αναπαραγωγή του (κυρ. για εμπορικούς σκοπούς) 4. ΙΑΤΡ. η μέθοδος πολλαπλασιασμού επιλεγμένων μικροοργανισμών σε καλλιέργεια μικροβίων μέσω της δημιουργίας ειδικών συνθηκών, ευνοϊκών για την ανάπτυξη τους 5. η βελτίωση μέσω της προσθήκης νέων δεδομένων, η ενσωμάτωση περισσότερων στοιχείων (σε ένα σύνολο): ~ των βιβλιοθηκών με νέα συγγράμματα || ο ~ των εμπειριών κάποιου μέσα από νέες γνώσεις και ταξίδια. — εμπλουτιστικός, -ή, -ό. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. enrichissement].

έμπνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η ιδιαίτερη ψυχοσωματική και πνευματική κατάσταση, κατά την οποία οι δημιουργικές δυνάμεις του ανθρώπου βρίσκονται σε έξαρση και εκδηλώνονται με πρωτότυπο και επιδέξιο τρόπο: με τον καιρό στέρευε η ~ του, με αποτέλεσμα να δημιουργεί κοινότοπες συνθέσεις || ήταν αδύνατο να του έρθει ~ || έχω ~ || μου φεύγει η ~ || θεία | ποιητική ~ 2. η δημιουργικότητα, η πρωτοτυπία: ένα κείμενο χωρίς ~, άνευρο, άτομο, επίπεδο 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε προκαλεί την παραπάνω κατάσταση: η γέννηση του παιδιού του ήταν η βασική ~ αυτού του κύκλου δημιουργίας 4. (συνεκδ.) ιδέα ή σκέψη που έρχεται στο μυαλό κάποιου σε συγκεκριμένη κατάσταση: τελικά, δεν ήταν καλή ~ να έρθουν εδώ για φαγητό || κακή | περίεργη | ξαφνική - || αν δεν είχε εκείνη τη στιγμή την ~ να ελέγξει τη μηχανή, θα είχαν πάθει σοβαρή ζημιά || ~ της στιγμής ΣΥΝ. επινόηση.

[ETYM] < μτγν. εμπνεύσει αρχική σημ. «πνοή, φύσημα» (πρωτοαπαντά στους Εβδόμηκτον, Π.Δ. Ψαμ. 17, 16: από εμπνεύσεως πνεύματος οργής σου), < αρχ. εμπνέω. Η σημερινή σημ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inspiration].

εμπνευσμένος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που διακρίνεται από ξεχωριστή κλίση και ταλέντο σε έναν χώρο: ~ σχεδιαστής | καλλιτέχνης | δημιουργός | στοχαστής | καθηγητής ΣΥΝ. χαρισματικός, ταλαντούχος 2. αυτός που προϋποθέτει ή μαρτυρεί την ύπαρξη έμπνευσης, πηγαίας δημιουργικότητας: ~ σχέδιο | πίνακας | σύνθεση | εκτέλεση | σκηνοθεσία | σλόγιο | ανάλυση ANTP. τυποποιημένος. — εμπνευσμένα έμπρ.

[ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inspiré], εμπνέω ρ. μετβ. {ενέπνευσα, εμπνέυσε-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. λειτουργώ ως πηγή έμπνευσης, δημιουργώ σε (κάποιον) έμπνευση: η

μορφή της του ενέπνευσε ένα ποίημα 2. δημιουργώ συναισθήματα: το πρόσωπο αυτό εμπνέει αμέσως εμπιστοσύνη και ασφάλεια || η κατάσταση δεν εμπνέει ανησυχία, είναι οι γιατροί || ~ τον έρωτα | τη φιλία | το μίσος | τον σεβασμό ΣΥΝ. προκαλώ, προξενώ · 3. μεταδίδω (κάτι που κατέχω), εμφυσώ: τους ενέπνευσε ανθρωπιστικές αξίες και αρχές || τους ενέπνευσε την πίστη στη νίκη. — εμπνευστής (ο) [1889], εμπνεύστρια (η) [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εν-. [ETYM] αρχ., αρχική σημ. «πνέω, φυσώ», < εν- + πνέω. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.]

ΕΜ.Π.Ο. (ο) Εμπορικός Παρεμβατικός Οργανισμός. εμποδίζω κ. (λαϊκ.) μπόδιζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {εμποδίσ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) θέτω εμπόδιο, λειτουργώ αποτρεπτικά, παρακωλύω: η απεργία των καθηγητών θα εμπόδιζε την ομαλή διεξαγωγή των εξετάσεων ΣΥΝ. κωλύω ♦ 2. (αμετβ.) αποτελώ εμπόδιο: ελιξίω να μην ~ εσώ που κάθομαι ΣΥΝ. ενοχλώ, παρεμποδίζω. [ETYM] αρχ. < εμπόδιος < επίρρ. έμποδόν < αυτός που βρίσκεται μπροστά στα πόδια, που κλείνει τον δρόμο», κατ' αναλογία για το αντίθετο εκποδών < φρ. εκ ποδών, βλ. λ. εκποδών].

εμπόδιο (το) [μτγν.] {εμποδί-ου | -ων} 1. κάθε φυσικό ή τεχνητό φράγμα, που αποτρέπει ή καθιστά αδύνατη την κίνηση προς δεδομένη κατεύθυνση, πορεία: ο δρόμος είναι γεμάτος εμπόδια, λόγω κατολισθήσεων || ο ποταμός είναι σοβαρό ~ για όποιον θέλει να περάσει απέναντι 2. (ειδικότε.) το φορητό ελαφρύ φράγμα που στήνεται σε τακτά διαστήματα και πάνω από το οποίο πρέπει να περάσουν οι διαγωνιζόμενοι σε ορισμένα αγωνίσματα δρόμων ταχύτητας: ΦΡ. μετ' εμπόδιον (ι) (κυριολ.) άθλημα στίβου στο οποίο οι δρομείς διαγωνίζονται στην υπερπήδηση με ταχύτητα φραγματικό ορισμένου αριθμού και ύψους: ήρθε πρώτη στα διακόσια μέτρα ~ (ii) (μτφ.) για οποιαδήποτε εξέλιξη, πορεία ή διαδικασία παρακωλύεται ή συναντά διαρκείς δυσκολίες: η συζήτηση διεξήχθη ~ λόγω των συχνών διακοπών από το ακατάλληλο 3. (μτφ.) οτιδήποτε εμποδίζει, παρακωλύει: δεν άφησε κανένα να σταθεί ~ στα επαγγελματικά της σχέδια || ο κρατισμός στέκεται ~ στην ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα.

εμποδιστής (ο) [αρχ.] 1. το να εμποδίζει κάποιος κάποιον/κάτι 2. ΑΘΛ. αγώνας δρόμου μετ' εμπόδιον: κάνει ~. Επίσης εμπόδιση (η) [μτγν.] κ. εμπόδισμα (το) [αρχ.] κ. (λαϊκ.) μπόδισμα (το) (σημ. 1).

εμποδιστής (ο) [μτγν.], εμποδίστρια (η) {εμποδιστριών} ΑΘΛ. δρομέας που έχει ειδικευτεί στα αγωνίσματα δρόμου μετ' εμπόδιον.

εμποιά ρ. μετβ. [αρχ.] {εμποιεί... | εμποιείσα} (αρχαίοις) γενικό συγκεκριμένο συναισθήμα, λειτουργώ ως ερέθισμα εντυπώσεως και προκλήσεως συναισθηματικών αντιδράσεων: ~ φόβο στους αντιπάλους ΣΥΝ. εμβάλλω, εμπνέω, δημιουργώ, ενσπείρω, εμφυσώ.

εμπολέμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει εμπλακεί σε πόλεμο, που βρίσκεται σε πολεμική σύγκρουση: ~ λαοί | χώρες 2. εμπόλεμοι (οι) {εμπολέμ-ων, -ους} οι πλευρές που εμπλέκονται σε μεταξύ τους πόλεμο: οι ~ συμφώνησαν σε ανακοπή δέκα ημερών.

έμπορος (ο) → έμπορος εμπορείο (το) [αρχ.] (αρχαίοις) το λιμάνι που αποτελεί εμπορικό κυρ. κόμβο, κέντρο ναυσιπλοϊκής διακίνησης εμπορευμάτων: ανα σταματήσεις σε ~ φοινικικά και τις καλές πραγματείες ν' αποκτήσεις... (Κ. Καβάφης).

εμπορεύομαι (το) [αρχ.] {εμπορεύ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε διακινούμενο φυσικό ή τεχνητό προϊόν, που αποτελεί είδος εμπορίου, αντικείμενο αγοραπωλησίας: η μεταφορά των ~ γίνεται με ειδικά ψυγεία || εκτελωνισμός | φύλαξη | διακίνηση εμπορευμάτων || οι μικροπωλητές διαλόγουν τα ~ τους ΣΥΝ. πρᾶματα: ΦΡ. ελεύθερο εμπόρευμα εμπορεύομαι που παραδίδεται στον αγοραστή του απαλλογμένο από τα έξοδα μεταφοράς του. — εμπορευματικός, -ή, -ό.

εμπορευματοθήκη (η) [1889] {εμπορευματοθηκών} αποθήκη όπου φυλάσσονται εμπορεύματα.

εμπορευματοκιβώτιο (το) {εμπορευματοκιβωτί-ου | -ων} μεγάλο κιβώτιο συσκευασίας με μεταλλική ενίσχυση για την ασφαλή φύλαξη και μεταφορά εμπορευμάτων τα μεγαλύτερα από αυτά χρησιμοποιούνται μερικές φορές για την προσωρινή διαμονή σεισμοπαθών, πλημυροπαθών κ.λπ. ΣΥΝ. κοντέινερ. [ETYM] Απόδ. του αγγλ. container].

εμπορευματολογία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος εμπορικών σπουδών που ασχολείται με την πληρέστερη γνώση των ιδιοτήτων, των μορφών μεταποίησης και της προέλευσης των εμπορευμάτων. — εμπορευματολογικός, -ή, -ό.

εμπορευματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μετατροπή πράγματος (κυρ. αξίας) σε εξαγοράσιμο ή μαζικά καταναλώσιμο είδος, η εμπορική εκμετάλλευσή του: η ~ των Ολυμπιακών Αγώνων | της τέχνης | του κινηματογράφου 2. η διάθεση στο εμπόριο, η συστηματική, τυποποιημένη πώληση ενός αρχικός μη εμπορικού προϊόντος: η ~ της παραγωγής θα είναι συμφέρουσα για τον συνεταιρισμό. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. commercialisation]. εμπορευματοποιώ ρ. μετβ. {εμπορευματοποιεί... | εμπορευματοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω πράγμα (κυρ. αξίας) σε εξαγοράσιμο ή μαζικά καταναλώσιμο είδος, το εκμεταλλεύομαι εμπορικά: ~ την τέχνη | τον αθλητισμό | την ανθρωπότητα δυστυχία. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. commercialise].

εμπορεύομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. εμπορεύ-ομενος, -η, -ο | εμπορεύτηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ (μετβ.) 1. ασχολούμαι με αγοραπωλησίες (εμπορεύομαι) επαγγελματικά και για την εξασφάλιση προσωπικού κέρδους: ~ κρέατα | καπνά | μηχανές 2. (μτφ.) εκμεταλλεύομαι εμπορικά, χρησιμοποιοώ για κέρδος: εμπορεύεται το ταλέντο του δημιουργώντας φτηνά και πρόχειρα έργα ♦ 3. (αμετβ.) ασκώ το επάγγελμα του εμπόρου, αναπτύσσω εμπορική δραστηριο-

τητα: ο πατέρας του εμπορεύεται με έδρα τη Θεσσαλονίκη. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. **εμπορεύσιμος**, -η, -ο [1851] αυτός που προσφέρεται για διάθεση στο εμπόριο, που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αγοραπωλησίας: τα οικογενειακά της κειμήλια δεν αποτελούσαν γι' αυτήν ~ αντικείμενα ΣΥΝ. εκμεταλλεύσιμος. **εμπορία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η κάθε είδους εμπορική συναλλαγή, το εμπόριο: ~ χρυσού | ζαλιείας | ναρκωτικών 2. το επάγγελμα του εμπόρου και η άσκηση του. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία. εμπορικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον έμπορο ή το εμπόριο: ~ λιμάνι | πλοίο | συναλλαγή | συμφωνία | νοοτροπία | κέρδος | σύλλογος | σύμβουλος | αντιπροσωπία | αποκλεισμός | βιβλίο | σύμβαση | πράξη | αλληλογραφία | κώδικας | νόμος | επωνυμία | ιδιοκτησία | σχολή | ισούγιο | ναυτικό | σημα- ΦΡ. **εμπορικό κέντρο** (ι) το τμήμα κατοικημένης περιοχής, στο οποίο συγκεντρώνεται η αγορά, τα περισσότερα καταστήματα ή επιχειρήσεις: η Γλυφάδα έχει πολύ καλό ~ με ακριβά μαγαζιά || η απεργία στα μέσα μαζικής μεταφοράς θα πλήξει το ~ της Αθήνας (ii) σύνολο εμπορικών καταστημάτων που στεγάζονται στο ίδιο οικοδομικό συγκρότημα με λειτουργική συνοχή: χτίζεται ένα νέο ~ με είκοσι μαγαζιά, γυμναστήριο και κέντρα διασκέδασης 2. ΝΟΜ. **Εμπορικό Δίκαιο** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν το είδος των πράξεων και των σχέσεων μεταξύ εμπόρων 3. **εμπορικό** (το) το κατάστημα πώλησης εμπορευμάτων (κυρ. υφασμάτων, ειδών νεοτερισμού κ.λπ.) 4. (συνήθ. μειοτ.) αυτός που ασκείται στο κέρδος, στην ευρεία κατανάλωση, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιοτικό ή τον αδιάφορο για το κέρδος: ~ κινηματογράφος | βιβλίο 5. (ειδικότ.) αυτός που σημειώνει οικονομική επιτυχία: ~ παράσταση. εμπορικότητα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} 1. ο βαθμός ευκολίας στη διάθεση και ζήτηση στην αγορά: η ~ του διακον ενθουσίασε τους υπευθύνους της εταιρείας || δεν μπορεί να θησιάζεται η ποιότητα στον βιομό της ~ 2. η ικανότητα επίτευξης επικερδών αγοραπωλησιών, εμπορικών συμφωνιών και επιλογών. εμπόριο (το) {εμπορίου} | χωρ. πληθ.} η πράξη ή η διαδικασία αγοράς, πώλησης ή ανταλλαγής προϊόντων είτε χονδρικός είτε λιανικός με σκοπό το κέρδος: λιανικό | χονδρικό | εσωτερικό | εξωτερικό | διεθνές | τοπικό | εισαγωγικό | εξαγωγικό | ελεύθερο | διαμετακομιστικό ~ || ~ κρεάτων | πετρελαίου | σιτηρών || ασχολούμαι με | παρατάω το ~ ΦΡ. (α) **εμπόριο βρεφών** βλ. λ. βρέφος (β) **εμπόριο λευκής σαρκός** η παράνομη επιχείρηση μεταφοράς, πώλησης και παραγωγής σε πορνεία, κυρ. γυναικών, ύστερα από αρπαγή τους ή με κβιασμό και παρά τη θέληση τους (γ) **ηλεκτρονικό εμπόριο** βλ. λ. ηλεκτρονικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. εμπόριος < έμπορος (βλ. λ.).] -εμπόριο β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουδέτερου ουσιαστικών που σημαίνουν την εμπορική διακίνηση προϊόντος: λαθρ-εμπόριο, κα-πν-εμπόριο. Επίσης -εμπορία: σωματ-εμπορία, φαρμακ-εμπορία. [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα αντίστοιχα συνθ. σε -εμπόριο (βλ. λ.).] **εμποριολογία** (η) {χωρ. πληθ.} η επιστημονική διερεύνηση της οργάνωσης του εμπορίου και ο καθορισμός των αρχών των εμπορικών συναλλαγών. — εμποριολόγος (ο/η), εμποριολόγος, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. traité de commerce]. **έμπορο**-α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι σχετίζεται με: 1. το εμπόριο, τους εμπόρους και τις εμπορικές δραστηριότητες: εμπορο-δικείο, εμπορο-υπάλληλος 2. το Εμπορικό Ναυτικό (εμπορο-πλοίαρχος, εμπορο-ναύτης. [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. έμπορος (βλ. λ.).] **εμποροδικείο** (το) [1833] (παλαιότ.) δικαστήριο για τη διευθέτηση, εκδίκαση εμπορικών διαφορών, παραβάσεων της νομοθεσίας περί εμπορίου, ανταγωνισμού κ.λπ. **εμποροδίκης** (ο) [1833] {εμποροδίκων} (παλαιότ.) δικαστής εμποροδικείου. **εμποροκρατία** (η) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ.-ΠΟΛ. η οικονομική και πολιτική θεωρία και πρακτική που αναπτύχθηκε μεταξύ του 16ου-18ου αι., σύμφωνα με την οποία η κυβέρνηση διαχειρίζεται την εθνική οικονομία στοχεύοντας στη συσσώρευση χρυσού και αργύρου, παρεμβαίνοντας στο εμπόριο και δημιουργώντας πλεονασματικό εμπορικό ισούγιο ΣΥΝ. εμποροκρατισμός, меркантиλισμός. Επίσης εμπορο-κρατισμός (ο). — εμποροκράτης (ο), εμποροκρατικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. mercantilisme]. **εμπορομεσιτής** (ο) [1833] {εμπορομεσιτών} πρόσωπο που αναλαμβάνει ως μεσίτης τη διεκπεραίωση εμπορικών αγοραπωλησιών. — εμπορομεσιτικός, -ή, -ό. εμπορομηχανικός (ο) μηχανικός του Εμπορικού Ναυτικού. **εμποροναύτης** (ο) [1833] {εμποροναυτών} ναύτης του Εμπορικού Ναυτικού. **εμποροπανηγυρίς** (η) [1864] {εμποροπανηγύρ-εως} -εις, -εων} (λόγ.) ο θεσμός της διοργάνωσης υπαίθριων εκθέσεων για τη διάθεση ποικίλων εμπορευμάτων, με την ευκαιρία γιορτής επετειακού χαρακτήρα ή θρησκευτικού πανηγυριού: στη σύγχρονη εποχή οι ~ εμφανίζονται με τη μορφή εμπορικών εκθέσεων || εμποροπανηγυρίς τής Χαλκίδας | τής Θήβας. εμποροπλοίαρχος (ο) [1826] {εμποροπλοίαρχου} | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. πλοίαρχος του Εμπορικού Ναυτικού. εμπορορράπτης (ο) [1889] {εμπορορραπτών} (λόγ.) ο έμπορος υφασμάτων, που είναι συγχρόνως και ράφτης, κυρ. ανδρικών ενδυμάτων. — εμπορορραφέι (το) [1890], εμπορορραφτικός, -ή, -ό [1896], έμπορος (ο/η) {εμπόρ-ου} | -ων, -ους} 1. κάθε φυσικό πρόσωπο που

ασχολείται με το εμπόριο: ~ δερμάτων | υφασμάτων | αυτοκινήτων | όπλων | έργων τέχνης || ~ λιανικής | χονδρικής || πλανόδιος - ΣΥΝ. μεταρράτης, μεταπωλητής 2. (ειδικότ.) η πρόσωπο που ασχολείται με παράνομες αγοραπωλησίες: ~ ναρκωτικών | λευκής σαρκός 3. (μτφ.) αυτός που εκμεταλλεύεται (κάτι μη εμπορεύσιμο) για προσωπικό όφελος: ορισμένοι κομπογιαννίτες λειτουργούν ως έμποροι ελπίδας για απελπισμένους ασθενείς, υποσχόμενοι κάθε είδους θεραπεία έναντι αδρών αμοιβών. Επίσης (λαϊκ.) **έμπορος** (ο), εμπόρισσα (η). [ΕΤΥΜ. αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. εν πόρω (όν) «αυτός που βρίσκεται στο πέρασμα», δηλ. «αυτός που διασχίζει τη θάλασσα ως επιβάτης πλοίου» (η λ. πόρος δήλωνε αρχικώς το μέσον με το οποίο μπορούσε κανείς να ταξιδεύει στη θάλασσα). Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. Εξαιτίας των πολλών ταξιδιών του για λόγους εμπορικών συναλλαγών, ο έμπορος διακρινόταν από τον κάπλην, δηλ. τον ντόπιο λιανοπωλητή]. -έμπορος β' συνθετικό για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που αναφέρονται σε έμπορο: ζω-έμπορος, χαρτ-έμπορος, λαθρ-έμπο-ρος, χονδρ-έμπορος. Επίσης (λαϊκ.) -έμπορας.

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μγν. και Ν. Ελληνικής (βλ. μγν. οὐν-έμπορος), που προέρχεται από το αρχ. έμπορος]. εμποροϋπάλληλος (ο/η) [1884] {εμποροϋπάλληλου} | -ων, -ους} ο ιδιωτικός υπάλληλος που εργάζεται σε κατάσταση εμπορικής επιχείρησης: οι ~ εκφράζουν τη διαφωνία τους με το ωράριο λειτουργίας των καταστημάτων. — εμποροϋπαλληλικός, -ή, -ό. **εμπότιζο** ρ. μετβ. [1861] {εμπότιζα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. (κυριολ. για αντικείμενα και κυρ. ορκικά, πετρώματα κ.λπ.) βυθίζω (αντικείμενο) σε διάλυμα, ώστε να καλυφθεί πλήρως από αυτό σε όλη του την επιφάνεια, αφήνοντας το διάλυμα να διεισδύσει στους πόρους ή στα κενά του ΣΥΝ. διαποτίζω, βρέχω, διαβρέχω 2. (μτφ.) εθίζω (κάποιον) σε μορφές συμπεριφοράς και σκέψης, επιτυγχάνοντας να του υποβάλω δεδομένη συναισθηματική αντίδραση ή τρόπο αντίληψης, σκέψης: από μικρός είχε εμπότισθεί με φανατική έθρα για τους αντιπάλους ΣΥΝ. υποβάλλω, εμφυσώ, εμφάλλω, (λόγ.) εμπώω. — εμπότιστος (ο) [1896] κ. εμπότιση (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. imprégner]. **εμπράγματος**, -η, -ο [1848] ΝΟΜ. 1. αυτός που σχετίζεται με τα πράγματα, κυρ. ακίνητα ή μόνη, όπως οικόπ'δα ή κτήρια: ~ ασφάλεια | αγωγή 2. **εμπράγματο δίκαιο** το δικαίωμα το οποίο παρέχει στον δικαιούχο άμεση και απόλυτη εξουσία πάνω σε ένα πράγμα ως απόλυτη νοείται η «έναντι όλων» εξουσία 3. **Εμπράγματο Δίκαιο** ο κλάδος του Αστικού Δικαίου που καθορίζει κυρίως το περιεχόμενο των εμπράγματων δικαιωμάτων, τους τρόπους κτήσης, μεταβολής ή απώλειας των δικαιωμάτων αυτών, καθώς και την προστασία τους. [ΕΤΥΜ. Το Εμπράγματο Δίκαιο είναι μετάφρ. δάνειο από γερμ. Dingliche Recht]. **εμπράκτος**, -η, -ο 1. αυτός που εξωτερικεύεται με πράξεις, που επιβεβαιώνεται στην πράξη: ~ αγάπη | πίστη | ενδοαφέρος ΣΥΝ. απτός, απθετικός, γεροπιστός ΑΝΤ. θεωρητικός 2. ΝΟΜ. **εμπράκτη μετόνοια** κάθε περιστατικό ικανό να επιφέρει εξάλειψη της ποινικής αξίωσης της πολιτικής κατόπιν εγκλήματος, για το οποίο ο δράστης φανερά μετανόησε (π.χ. με απόπειρα αποζημίωσης, προσφορά ηθικής ικανοποίησης κ.λπ.). — εμπράκτως [εμπράκτος [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν + πρᾶκτος < πράττω]. **εμπρέπει** ρ. απρόσ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) συμφωνεί, ταιριάζει με όσα θεωρούνται αποδεκτά και καθορισμένα: δεν ~ στους ήρωες να λιπο-ψυχούν ΣΥΝ. ταιριάζει, αρμόζει. **εμπρεσιονισμός** (ο) → εμπρεσιονισμός **εμπροσθεν** (ο) η πρόκληση πυρκαγιάς για την καταστροφή αγαθών: διαπράττω | προκαλώ ~ || ~ δασών | κτηρίων | γραφείων || βρέθηκε ένοχος εμπροσμού ΣΥΝ. μπρόληψη. — εμπροσθητή (ο) {μγν.}, εμπρη-στρία (η). [ΕΤΥΜ. μγν. < αρχ. εμπύμπρημι < εν + πίμπρημι («καίω, φλέγω») < πίμ-πρη-μι < θ. πρη- < *pre, εκτεταμ. βαθμ. του Ι.Ε. *pre-us-, που χρησιμοποίηθηκε με διάφορες σημ. (το -us- αποτελεί θεματική παρέκταση), πβ. σανσκρι. priṣhōti «καταβρέχω, ραντίζω», λατ. prius «λευκός πάγος», αρχ. γερμ. frosan «παγώνω», αγγλ. freeze, γερμ. frieren, Frost «πάγος» κ.ά., που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το Ι.Ε. θ. περιέγραφε φυσικά φαινόμενα με μεγάλη ένταση]. **εμπροστικός**, -ή, -ό 1. αυτός που χρησιμοποιείται για την πρόκληση εμπροσμού: η ~ ύλη χρησιμοποιείται κυρίως ως γύμωση βλημάτων και βολβών || ~ βλήμα | βόμβα ΣΥΝ. πυρπολικός 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί ή στοχεύει στην πρόκληση βίαιων αντιδράσεων και αναταραχών, που φορτίζει εκρηκτικά καταστάσεις ή συναισθηματα: ~ άρθρο | λόγος | δηλώσεις | αγόρευση. — εμπροστικ-ά | -ώς επίρρ. **εμπριμ** επίθ. {άκλ.} (ρούχο, υφασμα) με ποικιλόχρωμα σχέδια- που είναι βαμμένο με την τυποβωφική μέθοδο: ~ φόρεμα | ρούφα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. imprimé «έντυπο, υφασμα με σχέδια», μτχ. τ. του ρ. imprimer < λατ. imprimo «αποτυπώνω»]. **εμπρόθεσμος**, -η, -ο {μγν.} αυτός που ολοκληρώνεται, καταβάλλεται ή εξελίσσεται εντός των χρονικών πλαισίων δεδομένης προθεσμίας: ~ πληρωμή χρεών | αίτηση | εξόφληση | παραγγελία | κράτηση ΣΥΝ. έγκαιρος ΑΝΤ. εκπρόθεσμος, ληξιπρόθεσμος, καθυστερημένος. — **εμπρόθεσμα** | εμπροθέσμως επίρρ. **εμπρόθετος**, -η, -ο [1891] 1. ΓΛΩΣΣ. αυτός που εκφέρεται με πρόθεση: η φράση «με το μολύβι είναι ~ προδοσιμαίος». 2. σκόδιμος, εκ προθέσεως: η δημιουργία ενός καμένου σε όλα τα στάδια παραγωγής του προϋποθέτει την ~ στάση του συγγραφέα απέναντι σε αυτό. — **εμπρόθετα** | εμπροθέτως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιρρηματικός. **εμπρός** κ. (προφωρ.) **μπρος** κ. (λαϊκ.) **ομπρός** επίρρ. 1. μπροστά, εντός του ορατού πεδίου ή σε προέκταση (για στάση ή κίνηση:

όρμησε - στη μάχη με αποφασιστικότητα ΣΥΝ. αντίκρυ, απέναντι, (λόγ.) ενόπιον ΦΡ. (α) **πυργαίο μπρος** | **μπροστά** (ι) είμαι πρωτοπόρος: πάντα αυτός **πυργαίο μπρος** και τον ακολουθούν οι άλλοι (ii) (μτφ.) ακολουθώ πιο προοδευτικές, εκσυγχρονιστικές κατευθύνσεις: η νεολαία **πυργαίο πάντα μπρος** (β) **βγαίνω εμπρός** (σε κάποιον) ανακόπτω την πορεία (κάποιου), π. τάγμα μπροστά του: **πυργαίο με μεγάλη ταχύτητα** και **ζαφνικά του βγήκε εμπρός ένα φορτηγό** (γ) **μπρος γκερέμ** | **βαθύ και πίσω ρέμα** βλ. λ. γκερέμ 2, στο μέλλον στη ΦΡ. **από όω κι εμπρός** (μεσν. φρ.) από εδώ και στο εξής, στο μέλλον: είπε ότι τον **συγχωρεί, αλλά ~ πρέπει να είναι πιο προσεκτικός** • 3. (κυρ. στον τ. **μπρος** + σε) σε σύγκριση με, λαμβάνοντας υπ' όψιν: ~ στη ζήμια που **έπαθα εγώ, η δικιά σου δεν είναι τίποτα!** ΦΡ. (πα-ροιμ.) **μπρος στα κάλλη τι ναι ο πόνος** (συνήθ. παρηγορητικά) προκειμένου να αποκτήσει κανείς την ποθητή εμφάνιση αξίζει να υποβληθεί σε ταλαιπωρίες, σε στερήσεις: τη **στενύουν, λέει, τα ψηλοτάκουνα, αλλά ~!** • 4. (ο τ. **εμπρός** ως απάντηση σε τηλεφωνική κλήση) ναι, λέγετε, ποιος είναι, ομιλείτε: **τόση ώρα φώναξα «~» στο τηλέφωνο και κανείς δεν μιλούσε!** • 5. (προτρεπτικό, για έναρξη πράξης | δραστηριότητας) πάμε!, φύγαμε!: **~! Πάμε πιο γρήγορα** | «~ για τη νίκη!» **είπε στους παίκτες του** || ~, λοιπόν! **Πες μας ό,τι ξέρεις** ΣΥΝ. άντε ΦΡ. (α) **παίρνω μπρος** (i) (για μηχανές) τίθεται σε λειτουργία: το αυτοκίνητο τον χειμώνα **δεν παίρνει εύκολα μπρος** (ii) (για ανθρώπους) μπαίνω στο νόημα (συζήτησης ή διαδικασίας), αρχίζω να καταλαβαίνω: **αργεί που αργεί να πάρει μπρος, του τα λες και μεπερδεμένα!** (β) **βάζω μπρος** (i) (για μηχανές) θέτω σε λειτουργία: ~ το αυτοκίνητο | τη μηχανή (ii) (για σχέδια, προσπάθειες) αρχίζω: **μόλις έβαλε μπρος το καινούριο της μωθιστόρημα κι έχει απορροφηθεί τελείως** || **έβαλε μπρος αυτή την υπόθεσή κι θα του πάρει τουλάχιστον τρεις εβδομάδες** (γ) **βάζω** (κάποιον) **μπρος** αποπαιρνώ (κάποιον), αρχίζω φραστική επίθεση εναντίον (κάποιου): τον **έβαλε μπρος για τα χθεσiana του καμώματα** ΣΥΝ. αρχίζω κάποιον (δ) **μπρος-πίσω** (μεσν. φρ. ομπρός οπίσω) για περιπτώσεις παλινδρόμησης, έντονης αναποφασιστικότητας ή άσκολης συνεχούς μετακίνησης: ~ απ' το πρωί, **δεν βαρέθηκε να πυργαϊνέχεται!** [EYTM, μεσν., αβεβ. ετύμου, πιδ. αποσπαστήκε από το αρχ. επίρρ. **έμπροσθεν** «μπροστά από...» με αναλογική επίδραση του προς η προήλθε από απευθείας σύνθεση <εν- + προς. Από το εμπρός προήλθε το εμπροστά (> μπροστά), κατά τα γωρίς - χωριστά και το ομπρός αναλογικά προς το οπίσω], **έμπροσθεν** επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. (από μπροστά 2. (ως επίθ.) αυτός που βρίσκεται μπροστά ή προηγείται • 3. σε προηγούμενο χρόνο, πριν από. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [EYTM, αρχ. <εν- + πρόσθεν (βλ. λ.)], **εμπρόςσιος**, -α, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται μπροστά ΣΥΝ. μπροστινός, πρόσθιος ANΤ. οπίσθιος. [EYTM, αρχ. <εν- + πρόσθιος (βλ. λ.)], **εμπροσθογεμής**, -ής, -ές [1858] {εμπροσθογεμ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (πυροβόλο όπλο) που γεμίζει από μπροστά. [EYTM, <έμπροσθεν + -γεμής < γέμο (βλ. λ. γεμάτος), μετάφρ. δάνειο από γερμ. Vorderladen]. **εμπροσθοφυλακή** (η) [1825] 1. ΣΤΡΑΤ. το προωθημένο τμήμα ή τακτικό συγκρότημα από ένα Όπλο (π.χ. Πεζικό) ή από συνδυασμό Όπλων και Σωμάτων του αποσκοπεί να εντοπίσει την εχθρική διάταξη και να συλλέξει τις απαιτούμενες πληροφορίες (αφορά μόνο στις επιθετικές επιχειρήσεις) 2. (μτφ.) το τμήμα συνόλου που λειτουργεί ως φορέας των πλέον προωθημένων, προοδευτικών ή μαχητικών θέσεων και ιδεών: η νεολαία αποτελεί την ~ του κινήματος ΣΥΝ. πρωτοπορία, αβανγκάρντ. [EYTM, <έμπροσθεν + φυλακή, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. avant-garde]. **εμπρυνμός**, -η, -ο NAYT. (λόγ.) (πλοίο) του οποίου η πρύμνη είναι περισσότερο από το κανονικό βυθισμένη στο νερό, κυρίως λόγω κακής κατανομής του φορτίου ANΤ. εμπρυνός, πρόσθιος. [EYTM, <μτγν. εμπρυνός <εν- + πρύμνη], **εμπρυνός** (ο) (λόγ.) 1. το φυτόσιμο, κυρ. ως ένδειξη περιφρόνησης, αποστρέφης και προσβολής: **άξιος εμπρυνού** 2. (συνεκδ.) η συνήθ. δημόσιου χαρακτήρα προσβολή, ο εξευτελισμός: ο ~ της πολιτικής ζωής μέσω κατευθυνόμενων και **αβασμιών δημοσιευμάτων**. [EYTM, μεσν. <μτγν. εμπρυνός <εν- + πτύω «φτώνω»]. **εμπύημα** (το) {εμπύη-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η συλλογή πύου σε προϋπάρχουσα κοιλότητα (πβ. λ. **απόστημα**): ~ **χοληδόχου** | **θώρακα**. [EYTM, αρχ. <εμπύω (-όω) <εμπύω]. **εμπύω** (το) {εμπύω | χωρ. πλθθ.} η περιεσπασμένη ή λιγότερο παχυρρευση κτηρινόλευκη ουσία, που βρίσκεται σε αποστήματα, πληγές κ.λπ. και αποτελείται από υγρό πλάσμα, στο οποίο αιωρούνται λευκά αιμοσφαίρια ΣΥΝ. πύο(ν). [EYTM, Ουδ. του αρχ. επιθ. **εμπύος** <εν- + πύος < πύω], **εμπύρετος**, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που συνοδεύεται ή χαρακτηρίζεται από εκδήλωση συμπτωμάτων πυρετού. **εμπυρεμία** (το) {εμπυρεμ-ατος | -ατα, -άτων} ποσότητα εκρηκτικής ύλης ικανή να προκαλέσει ανάφλεξη: χρησιμοποιείται για αντανάξεις και έναυση φυσηγίων: ~ **χάρτινο** | **φυσηγίου** | **πυροβόλου όπλου** ΣΥΝ. καμούλι. [EYTM, αρχ. <εμπυρετώ <εμπυρός (βλ. λ.)]. **εμπύρνητος**, -η, -ο (κτύταρο) που έχει πυρήνα ή πυρήνες (περισσότερους του ενός). [EYTM, Απόδ. του αγγλ. nucleated], **εμπόριο** (το) [1858] {εμπυρί-ου | -ων} το υλικό που προκάλεη την ανά-

φλεξή εκρηκτικής ύλης. [EYTM <εν- + πύρο < πυρ]. **εμπύρος**, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που έχει παραδοθεί στη φωτιά, που καίγεται ΣΥΝ. καίσιμος, φλεγόμενος ANΤ. άπυρος 2. αυτός που κατασκευάζεται ή σχηματίζεται με τη θέρμανση του σε φωτιά: ~ **τέχνη** | **κόσμημα**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ομόηχα**. [EYTM, αρχ. <εν- + πύρος < πυρ]. E.M.Σ. (η) Εταιρεία Μακεδόνικων Σπουδών. E.M.Σ.Ε. (η) Εταιρεία Μουσικοσυνθετών Στιχουργών Ελλάδας. E.M.Y. 1. (η) Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία 2. (ο) Ειδικός Μεταπτυχιακός Υπότροφος. **εμφαίνω** ρ. μετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) προβαίνω στη δήλωση, φανερώνω: **απαιτείται βεβαίωση που να εμφάνει σε ποιον ανήκει η κυριότητα του οικοπέδου** ΣΥΝ. δηλώνω, δείχνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. **απόφαση**. [EYTM, αρχ. <εν- + φαίνω | -ομαι]. **εμφανής**, -ής, -ές {εμφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **εμφανέστ-ερος**, -ατός} 1. αυτός που φαίνεται, που μπορεί να τον δει κανείς: **άρηση το βιβλίο σου σε - σημείο** ΣΥΝ. ορατός, φανερός 2. αυτός που είναι άμεσα αντιληπτός, ξεκάθαρος: είναι ~ **οι λόγοι της συμπεριφοράς του** || ~ **θέση** | **πόρος** | **πρόθεση** | **σύγκριση** | **ικανοποίηση** ΣΥΝ. καταφανής, πρόδηλος, προφανής, φανερός ANΤ. αφανής, αδιόρατος, άδηλος. — εμφανώς ε-πύρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές, **προηγουμένως**. [EYTM, αρχ. <εμφανής]. **εμφανίζω** ρ. μετβ. {εμφανίσ-α, -τηκα (λόγ. ενεφανίσθη, -ής, -η...), -μένος} 1. ενεργώ ώστε να φανεί κάποιος/κάτι (που πριν δεν φαινόταν): **τραβήξε την κουρτίνα κι εμφάνισε τον γάμο τους** που κρυβόταν πίσω της || ο ταχυδακτυλουργός **εμφάνισε ένα περιστέρι μέσα από το καπέλο** || (μεσοπαθ.) **εμφανίστηκε ζαφνικά μπροστά τους** μες στο σκοτάδι και τους **πρόμαξε** ΣΥΝ. φανερώνω 2. (ειδικότ.) παρουσιάζω, δείχνω (κάποιον/κάτι) του οποίου η ύπαρξη δεν ήταν γνωστή: **εμφάνισε ένα συμβόλαιο, στο οποίο φέρεται ως ιδιοκτήτης του ακινήτου** ΣΥΝ. φανερώνω 3. (α) καθιστώ κάτι αντιληπτό, αναγνωρίσιμο: **η δημοσκόπηση εμφάνισε τις τάσεις του εκλογικού σώματος** ΣΥΝ. παρουσιάζω, δείχνω (β) δείχνω ότι έχω (κάτι): ο νέος ηθοποιός **εμφάνισε μεγάλο ταλέντο** 4. παρουσιάζω (κάποιον/κάτι) με ορισμένη ιδιότητα: ο ξένος **τύπος τον εμφάνισε ως αιμοσταγή τύρανο** || **προσπάθησαν να εμφανίσουν το περιστατικό ως μεμονωμένο και ανάξιο λόγου** || (μεσοπαθ.) **εμφανίστηκε στο συνέδριο ενωτικός και διαλλακτικός** || ο υπουργός **εμφανίστηκε συγκρατημένος σχετικά με την πορεία του πληθωρισμού** 5. για κάτι που προκύπτει (στην εξέλιξη μιας ενέργειας, διαδικασίας κ.λπ.): η αγορά του οικοπέδου **εμφάνισε απρόβλεπτα εμπόδια** || το άνοιγμα στη διεθνή αγορά **εμφάνισε προβλήματα** || (μεσοπαθ.) **εμφανίστηκε κόλυμα την τελευταία στιγμή** 6. ΦΩΤΟΓΡ. (για φιλμ) επεξεργάζομαι με χημικές ουσίες, για να γίνει ορατό το αφανές είδαλο του αρνητικού: ~ **ένα φωτογραφικό φιλμ** || (καταγρ.) ~ τις **φωτογραφίες που έβγαλα** (μεσοπαθ.) 7. γίνομαι αντιληπτός διά της οράσεως σε ορισμένο σημείο: **ένα λαμπρό αστέρι εμφανίστηκε στον ουρανό της Βηθλέεμ** || **άγνωστα ιπτάμενα αντικείμενα εμφανίστηκαν στον Σ.Η.Π.Α.** || στο βάθος **εμφανίστηκαν τα πάντα του πλοίου** ΣΥΝ. παρουσιάζομαι, φαίνομαι 8. γίνομαι αντιληπτός κατά την εκδήλωσή μου, σημειώνομαι ή καταγράφομαι κάπου: στη χώρα αυτή **έχουν εμφανιστεί φαινόμενα ρατσισμού** || **εμφανίστηκαν κροθυμάτα χολέρας** || **ανά περιόδους εμφανίζονται ομάδες παρανοήτων** ΣΥΝ. παρουσιάζομαι 9. δίνω το «παρόν», έρχομαι (κάπου): **αν δεν εμφανιστεί ως τις δέκα, θα φύγουμε** || **έχει χαθεί από πρόσωπο γης, δεν εμφανίζεται πια στο θέατρο** || **κοίταζε μην εμφανιστεί στον γάμο με τέτοιο φόρεμα!** 10. έρχομαι στο προσκήνιο: **πολλοί καλοί τραγουδιστές έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια** ΣΥΝ. αναδεικνύομαι 11. σημειώγω (σε τηλεοπτική εκπομπή, εκδήλωση, πρόγραμμα κέντρου διασκέδασης): **εμφανίστηκε σε μια πολιτική εκπομπή στην τηλεόραση** || **δεν εμφανίζεται πια στο θέατρο** || **εμφανίζεται πού και πού σε γιορτές συλλόγων** || **πού εμφανίζεται φέτος αυτός ο τραγουδιστής**; 12. συμπεριλαμβανόμενοι στην ύλη (εντύπου), δημοσιεύομαι ή καταχωρίζομαι: **στο περιοδικό αυτό εμφανίζονται ανώνυμα και υβριστικά κείμενα** || σε ορισμένες **εφημερίδες εμφανίστηκαν ύποπτες αγγελίες για αλλοδαπούς**. [EYTM, αρχ. <εμφανής]. **εμφάνιση** (η) [αρχ.] {-ής κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η παρουσίαση και προβολή προς τα έξω, κατά τρόπο ικανό να πιστοποιήσει την ύπαρξη αυτού που παρουσιάζεται, να το καταστήσει ορατό, φανερό: η ~ νέων συμπτωμάτων **υποψίασε τους γιατρούς** || η ~ του στη σκηνή **συνδετήκε από χειροκροτήματα** || ~ **γραμματίων** | **συναλλαγμάτων** || η ~ νέων ιδεών αποτελεί ένδειξη **δημοκρατικότητας** και **προόδου** ΣΥΝ. παρουσίαση, φανέρωση, εκδήλωση ANΤ. εξαφάνιση, αφανισμός-ΦΡ. **επί τη εμφανίσει** (επί τη εμφανίσει) με την εμφάνιση, την επίδειξη: **στα παλαιότερα χαρτονομίσματα, κάτω από τον αριθμό του ποσού σε δραχμές, αναγραφόταν «πληρωτέα ~»** (βλ. λ. **πληρωτέος**) 2. ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται κανείς (κάπου): **τέτοια ~ ερμηνεύεται ως προεκλογική κίνηση** ΦΡ. (α) (καθμ.) **κάνω εμφάνιση** εμφανίζομαι σε δημόσια εκδήλωση ή συγκέντρωση, επιζητώντας και καθορθώνοντας να γίνω το κέντρο της προσοχής, συγκεντρώνω το δημόσιο ενδιαφέρον: **κάνοντας αρχηγικές εμφανίσεις, προσπαθεί να μονοπωλήσει τη δημοσιότητα** || **αγόρασε ειδική τουαλέτα, για να κάνει εμφάνιση** (β) **κάνω την εμφάνιση μου (κάπου)** εμφανίζομαι, πηγαίνω (κάπου): **στο πάρτι έκαναν την εμφάνιση τους και μερικοί περιεργόι τύποι** • 3. το συνολικό παρουσιαστικό ενός ανθρώπου, η εξωτερική εικόνα που παρουσιάζει (κάποιος/κάτι): **προσέχει πάντα την - της και περιποιείται τον εαυτό της** || **βραδινή** | **επίσημη** | **εξωτερική** | **περιποιημένη** | **ατημέλητη** | **φυσική** || η ~ **της πόλης** | **της γειτονιάς** | **του σπιτιού** | **του δοματίου** • 4. η διαδικασία χημικής επεξεργασίας

φωτογραφικού φιλμ για την αποτύπωση τής εικόνας του αρνητικού σε χαρτί. εμφανισιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εμφάνιση (κυρ. με την εξωτερική εμφάνιση κάποιου): *είχε μεγάλο ~ πρόβλημα και άρχισε σκληρή διαίτα* || από - πλεύρας είναι άψογος. — εμφωνισιακ-ά | -ώς επίρρ.: *εμφωνισιακά μου αρέσει, όχι όμως και ως χαρακτήρας.*

εμφωνισμός, -η, -ο αυτός που διαθέτει ωραία εξωτερική εμφάνιση: *ζητούνται ~ κόπελες για θέση γραμματέως ΣΥΝ. ευπαρουσίαστος, όμορφος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, ευπρόσωπος.*

εμφωνιστήριο (το) [1840] {εμφωνιστήρι-ου | -ων} χώρος που διαμορφώνεται κατάλληλα (ώστε να περιλαμβάνει σκοτεινό θάλαμο) και χρησιμοποιείται για την εμφάνιση φωτογραφικών φιλμ, κυρ. σε φωτογραφείο.

εμφωση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} 1. η ιδιαίτερη σημασία ή προσοχή (σε κάποιον, κάποιον) η εστίαση της προσοχής σε (κάτι): *ιδιαιτέρη ~ δίνεται στην ανάπτυξη του τουρισμού* || *δίνει ~ στη σωστή απόδοση των λεγόμενων του ΣΥΝ. βαρύτητα* 2. (συνεκδ.) ο τρόπος εστίασης της προσοχής σε (κάτι), τα εκφραστικά μέσα προβολής ενός στοιχείου: «δεν υποχωρούμε» *τόνισε με ~ στην ομιλία του.* — εμφωτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. εμφωτικός [μτγν.], εμφωτικ-ά | -ώς [μτγν.] κ. εμφωτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.* [ETYM₂ < αρχ. εμφωσις, αρχική σημ. «αντανάκλαση - εμφάνιση», < εμφάνω. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στη μετακλασική Ρητορική].

εμφωσιώδης ρ. μετβ. [1892] {εμφωσιώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. βάζω και σφραγίζω (καθορισμένες ποσότητες υγρών) σε φιάλες, κυρ. κατά αυτόματο και αποδοτικό τρόπο (συνθ. για διάθεση στην κατανάλωση): *~ νερό | κρασί | σαμπάνια | χυμούς ΣΥΝ. μπουτιλάρω* 2. **εμφωσιώμενος** (το) νερό ή κρασί που διατίθεται στην κατανάλωση σε σφραγισμένες φιάλες, κατ' αντιδιαστολή προς το νερό τής βρύσης ή το κρασί «χύμα». — εμφωσιώση (η) [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. embouteiller].

εμφωσιώτη ρίο (το) {εμφωσιώτηρι-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η εμφωσιώση υγρών.

εμφωσιωρώ ρ. αμετβ. (λόγ.) {εμφωσιωρείς... | εμφωσιωώρησα} (για κάτι αρνητικό) διεσιδω (κάπου), παρεισφρέω, παρεμβάλλωμαι (μεταξύ άλλων): *εμφωσιωώρησα παρεξηγήσεις ανάμεσα τους | τοπογραφικά λάθη στο κείμενο | διαφώνισα ανάμεσα στις δύο πλευρές.* — εμφωσιωώρηση (η) [μεσν.].

[ETYM₂ < μτγν. εμφωσιωρώ < εν- + φιλωσιωρώ (-έω) «αρέσκομαι (σε κάτι), συννάζω με ευχαρίστηση» < φίλος + χωρώ < χώρος και όχι φυλωσιωρώ (< φύλλο), όπως γραφόταν παλαιότερ.].

εμφωσιώτης, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει κυριευθεί από φόβο, από αίσθημα έντονης ανασφάλειας: *~ πολίτες | κάτοικοι ΣΥΝ. έντρομος ΑΝΤ. άφορος.* — εμφωσιώτης [αρχ.] επίρρ.

εμφωσιώται ρ. αμετβ. αποθ. {εμφωσιώται... | μόνο σε ενεστ. κ. παραστ.} (λόγ.) (+από) διαπνέομαι από: *~ από υψηλά ιδανικά ΣΥΝ. κατέχομαι.*

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *απ-οθητικός.*

[ETYM Μέση φωνή του αρχ. *έμφωσιώ (-έω) «προκαλώ, γεννώ»* < εν- + φωσιώ].

έμφωσιμα (το) {έμφωσιμα-τος | -ατα, -άτων} 1. ΙΑΤΡ. κάθε ξαφνική ανεπάρκεια στην παροχή οξυγόνου στην καρδιά, η οποία επιφέρει βλάβη του καρδιακού μυός, αλλά και κάθε ιστού ή οργάνου, προκαλώντας τη νέκρωση του: *~ του μυοκαρδίου | πνευμονικό | των νεφρών | του ήπατος | εγκεφαλικό ΣΥΝ. καρδιακή προσβολή* · 2. κάθε υλικό που τοποθετείται σε άνοιγμα για το φράξιμό του ΣΥΝ. φραγμός, τάπα, βουλόλωμα.

[ETYM₂ αρχ. < έμφωσιώσσω | -τω < εν- + φωσιώσσω | -τω. ο ιατρ. όρ. αποτελεί απόδ. του νεολατ. infarctus].

εμφωσιματίας (ο) {εμφωσιματιών} πρόσωπο που έχει πάθει έμφωσιμα. [ETYM. < έμφωσιμα, -ατός + παραγ. επίθημα -ίας, πβ. κ. τραυματ-ίας].

εμφωσιματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το έμφωσιμα.

εμφωσιμή (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεις} 1. η εισαγωγή υλικού (αμαλγάματος, ρητίνης, κονίας κ.λπ.) στην κοιλότητα τερηδομημένου δοντιού για λόγους θεραπευτικούς: *μόνιμη | προσωρινή* · 2. η διαδικασία του σφραγίσματος δοντιού 3. (γενικότερ.) το βουλόλωμα, καθετί που δημιουργεί φράγμα, που παρεμποδίζει τη λειτουργία 4. ΙΑΤΡ. η παύση λειτουργίας αρτηρίας λόγω απόφραξης της από εμβολή ή άλλη αιτία. — εμφωσιμώ ρ. [αρχ.], εμφωσιμικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM; < αρχ. εμφωσιμικός < έμφωσιώσσω | -τω < εν- + φωσιώσσω | -τω].

έμφωσιμω, -ων, -ον {έμφωσιμω-ονος, -ονα | -ονες (συνδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει λογική σύνθεση: *ο ~ άνθρωπος ΣΥΝ. εχέφρων ΑΝΤ. άφρων.*

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ον, -ον.*

[ETYM₂ αρχ. < εν- + φωσιμω < φωσιν, φωσίνος (βλ. λ.).].

εμφωσιμολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με εμφωσιμολογία και ειδικότερ. με τον ελληνικό Εμφωσιμολογία (1946-1949): *~ κλίμα | κατάσταση | συνθήματα.*

εμφωσιμολογία, -ας, -ο 1. αυτός που εντοπίζεται ή διεξάγεται μεταξύ ομοφύλων ή ομοεθνών, που αναφέρεται ή αφορά σε μέλη κοινής φυλής: *-σπαρμαγμός | διαμάχη | σύγκρουση | αναταραχή* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που αναφέρεται σε άτομα-μέλη οποιουδήποτε συνόλου, μιας ομάδας: *το κόμμα πλήττειται από ~ αντιδικίες και υπονομιώσεις ΣΥΝ. εσωκομματικός, ενδοπαραταξιακός, εσωτερικός* 3. **εμφωσιμολογία** (ο) {εμφωσιμολογία-ών, -ου} ο πόλεμος μεταξύ ομοφύλων, ομοεθνών: *ο αμερικανικός ~ έληξε με νίκη των Βορείων* 4. **Εμφωσιμολογία** (ο) η περίοδος 1946-1949, κατά την οποία διεξήχθη ο εμφωσιμολογικός στην Ελλάδα μεταξύ των κυβερνητικών δυνάμεων (Εθνικός Στρατός) και κομμουνιστικών ανταρτικών ομάδων (Δημοκρατικός Στρατός): *οι πληγές του ~ ταλαιπώρησαν επί δεκαετίες τη μεταπολεμική Ελλάδα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλα.*

[ETYM. αρχ. < εμφωσιμολογία < εν- + φωσιμολογία < φύλλον].

εμφωσιμολογία - συμμοριτοπόλεμος. Η κοινωνικοπολιτική διάσταση μεταξύ κομμουνιστών και μη κομμουνιστών (δεξιών, κεντρώων, φιλελευθέρων κ.ά.) κατέληξε σε πολεμική αναμέτρηση, σε έναν εμφωσιμολογικό πόλεμο Ελλήνων εναντίον Ελλήνων, που διήρκεσε από το 1946 έως το 1949, αλλά που οι συνέπειες του (διώξεις εναντίον των κομμουνιστών από τους «εθνικοφρόνες», εξορίες, φυλακίσεις, αποκλεισμοί από διορισμό στο δημόσιο κ.λπ.) ταλαιπώρησαν τη χώρα για πολλά χρόνια μετά. Μέσα σε αυτό το κλίμα, η λ. που χρησιμοποιούσαν οι αντικομμουνιστές για να χαρακτηρίσουν τους κομμουνιστές ήταν η λ. **συμμοριτοπόλεμος** (< *συμμορία*), τον δε πόλεμο εναντίον τους ονόμασαν **συμμοριτοπόλεμο**. Για πολλά χρόνια αυτή ήταν η λ. που χρησιμοποιούσαν ευρύτερα. Μόλις τα τελευταία 20 χρόνια, μετά τη νομιμοποίηση του κομμουνιστικού κόμματος στην Ελλάδα στα χρόνια της μεταπολίτευσης (μετά τη δικτατορία των ετών 1967-1974), η πολιτικοκοινωνική σύγκρουση των Ελλήνων μεταξύ τους ονομάστηκε έτσι όπως πραγματικά ήταν, ένας εμφωσιμολογικός πόλεμος Ελλήνων εναντίον Ελλήνων. Σηχά μάλιστα σήμερα, για να γίνει διάκριση του μεταπολεμικού ελληνικού εμφωσιμολογικού από άλλους (είτε από παλαιότερους ελληνικούς είτε από ξένους εμφωσιμολογικούς πολέμους), δηλώνεται στον γραπτό λόγο ως Εμφωσιμολογία (με Ε κεφαλαίο).

εμφωσιμολογία (το) {εμφωσιμολογία-τος | -ατα, -άτων} 1. ΙΑΤΡ. χρόνια ασθένεια των πνευμόνων, που χαρακτηρίζεται από δυσκολία στην αναπνοή, οφειλόμενη σε μη φυσιολογική μεγέθυνση και απώλεια τής ελαστικότητας των κυψελίδων 2. (γενικότερ.) κάθε παθολογική διάταξη οργάνου ή τμήματος οργάνου με αέρα ή αέρια: *πνευμονικό | κυστικό | υποδόριο | οξύ* · — εμφωσιμολογικός, -ή, -ό [1876]. [ETYM₂ αρχ. < εμφωσιμολογία (-άω). ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. emphysema].

εμφωσιμολογία ρ. μετβ. [αρχ.] {εμφωσιμολογία... | εμφωσιμολογία (λόγ. ενεφύσησα), -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. εισάγω αέρα ή αέριο σε σωματική κοιλότητα για διαγνωστικό ή θεραπευτικό σκοπό: *~ τις σάλπιγγες* 2. (μτφ.) μεταδίδω (κάτι) σε (κάποιον), δημοσιοποιώ κ.λπ. την επιθυμία ή την έμπνευση γι' αυτό: *ενεφύσησε σε αυτόν τη φλόγα και την πίστη για τη ζωή* || *του εμφωσιμολογία του πάθος για τη μουσική ΣΥΝ. εμπνεώ, ενσταλάζω, εμβάλλω, (λόγ.) εμπνέω.* — εμφωσιμολογία (η) [μτγν.].

εμφωσιμολογία (το) [μτγν.] {εμφωσιμολογία-τος | -ατα, -άτων} οποιοδήποτε αντικείμενο ή υλικό (φυσικό ή τεχνητό) που εισάγεται στο σώμα με χειρουργική επέμβαση: *~ σιλικόνες.*

εμφωσιμολογία (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ. 1. (α) η τοποθέτηση μοσχεύματος στο εσωτερικό μιας επιφάνειας (λ.χ. τριχών στο κεφάλι, για την ανάπτυξη τριχώματος που είχε χαθεί): *-μαλλιών (β)* (στην οδοντιατρική) η τοποθέτηση τεχνητών δοντιών στα φαντρία για αντικατάσταση δοντιών που υπέστησαν εξαγωγή: *~ οδοντοστοιχίας | δοντιού (γ)* η τοποθέτηση τεχνητού φακού στο μάτι, που αντικαθιστά φακό που προσβλήθη από καταράκτη 2. η τοποθέτηση με τεχνητό τρόπο γονιμοποιημένου ωαρίου στο εσωτερικό της μήτρας (ή σε επιφανεία γεννητικού σωλήνα σε περιπτώσεις τεχνητής γονιμοποίησης) 3. η εγκατάσταση μεταστατικών κυττάρων σε άλλο σημείο του σώματος. — εμφωσιμολογία ρ. [αρχ.].

εμφωσιμολογία (η) {χωρ. πληθ.} η διάσπαση που αποδέχεται την ύπαρξη έμφωσιμολογικών, αρχών ή α priori μορφών, τις οποίες θεωρεί θεμελιώδεις για την κατάκτηση τής γνώσης. [ETYM. Απόδ. του νεολατ. innatismus < λατ. innascer «εμφωσιμολογία»].

έμφωσιμολογία, -ας, -ο αυτός που υπάρχει από τη γέννηση και εγγενώς σε (κάποιον), που δεν είναι προϊόν αγωγής, επεξεργασίας ή καλλιέργειας: *ο ταλέντο του στη μουσική είναι ~* || *έχει ~ καλοσύνη και ευγένεια* || *από μικρός έδειχνε ~ τόλμη και αποφασιστικότητα ΣΥΝ. εγγενής ΑΝΤ. επίκτητος.* — έμφωσιμολογία [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευδιάθετος, σύμφωσιμολογία.* [ETYM₂ αρχ. < έμφωσιμολογία < εν- + φωσιμολογία (βλ. λ.).].

εμφωσιμολογία ρ. αμετβ. {ενεφωσιμολογία} (λόγ.) (για ψυχικές καταστάσεις, συναισθήματα κ.λπ.) υπάρχει χωρίς να εκδηλώνομαι, υποκρυπτομαι, φωλιώζω (κάπου): *στην καρδιά του ενεφωλιώζετο το μίσος.* [ETYM₂ μτγν. < εν- + φωλιώζω < φωλιώ, βλ. κ. φωλιά].

E.M.X. (η) Ένωσις Μαστιχοπαραγωγών Χίου.

έμφωσιμολογία, -ας, -ο [αρχ.] αυτός που είναι ζωντανός, που έχει ψυχή: *ο άνθρωπος είναι ~* ον ΑΝΤ. άψυχος- φρ. **έμφωσιμολογία** **δυναμικό** το σύνολο του ανθρώπινου δυναμικού ενός τομέα κατ' αντιδιαστολή προς το άψυχο υλικό, λ.χ. οι στρατιώτες στις Ένοπλες Δυνάμεις κατ' αντιδιαστολή προς τον εξοπλισμό τους, το σύνολο των εργαζομένων ή απασχολούμενων σε επιχείρηση, οργανισμό κ.λπ. κατ' αντιδιαστολή προς τις κτηριακές ή μηχανολογικές, ηλεκτρονικές εγκαταστάσεις κ.λπ.

εμφωσιμολογία ρ. μετβ. [αρχ.] {εμφωσιμολογία-σα, -θηκα, -μένος} ενισχύω ψυχικά, παρέχω υποστηρίξη και συμπαράσταση, εμπνέω πίστη και αυτοπεποίθηση: *τα καλά νέα εμφωσιμολογία του απογοητευμένου πλήθους* || *δεν σταμάτησε να εμφωσιμολογία τον άρρωστο ΣΥΝ. ενθαρρύνω, ενισχύω, υποστηρίζω, συμπαρastrekomai, εγκαρδιώνω ΑΝΤ. απογοητεύω, αποθαρρύνω, αποκαρδιώνω.* — εμφωσιμολογία (η) [μτγν.], εμφωσιμολογία (ο) [1894], εμφωσιμολογία (η), εμφωσιμολογικός, -ή, -ό [1896], εμφωσιμολογία-ά | -ώς επίρρ.

εμφωσιμολογία ρ. → εξεμώ

E.N. (το) Εμπορικό Ναυτικό.

εν¹ πρόδ. εύχρ. σε λόγ. κ. αρχαιοπρ. φρ. (+δωτ.) δηλώνει: 1. στάση | παραμονή σε χώρο: *η ζωή -Αθήνας* || *η στρατιωτική ζωή -Ελλάδι* 2. χρονικό πλαίσιο, διάρκεια (ενώ διαρκεί, εξελίσσεται κάτι): *ο πιλότος πήρε νέες οδηγίες ~ πτήσης* || *πυρκαγιά στο πλοίο -πλω (έν πλω)* || το

ατύχημα συνέβη ενώ ήμασταν ~ κινήσει || θα τα ποίμε - ενθώς χρό-νο (εν ενθώς χρόνω = σε κατάλληλο χρόνο) || θα τακτοποιήσω το θέμα ~ καιρός (εν καιρός = κάποιο στιγμή στο μέλλον) || θα γράψω το γράμμα και ~ συνεχεία (εν συνεχεία) θα το ταξινόμησω || - αρχή (εν αρχή = στην αρχή) || το πρόβλημα αντιμετώπιστηκε ~ τη γενέσει τον ΦΡ. (α) εν τω άμα και το θάμα βλ. άμα (β) εν ρηή οφθαλμού βλ. λ. ρηή 3. τρόπο με τον οποίο κάτι υπάρχει, γίνεται ή εξελίσσεται ή την κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος/κάτι ΦΡ. (α) εν αγνοία (εν αγνοία) χωρίς κάποιος να (το) γνωρίζει: ~ τον γονέων της παντρεύτηκε (β) εν αναμονή (εν αναμονή) περιμένοντας: ~ εξέλιξεν, δεν μπορούμε να πάρουμε αποφάσεις (γ) εν ανεπάρκεια (εν ανεπάρκεια) σε ανεπάρκεια | έλλειψη: είδος ~ (δ) εν βρασμώ ψυχής βλ. λ. βρασμώ (ε) εν διαστάσει (για συζύγους που πρόκειται να χωριστούν) σε χωριστή διαβίωση: τσακνεται συνεχώς με τον ~ σύζυγο της (στ) εν δράσει βλ. λ. δράση (ζ) εν εξάλλω (εν εξάλλω) σε εξάλλη κατάσταση: τον βρήκα στο γραφείο του ~ (η) εν γώσει (+γεν. προσ. αντωνμ.) γνωρίζοντας: ~ του παραβίασε τον νόμο (θ) εν ζωή βλ. λ. ζωή (ι) εν ισχύι σε ισχύ: διάταγμα ~ (ια) εν μέρει κατά ένα μέρος: είναι ~ υπεύθυνος για όσα συνέβησαν (ιβ) εν ολίγοις με λίγα λόγια: ~, θέλεις να έρθεις μαζί μου ή όχι; (ιγ) εν όψει βλ. λ. όψη (ιδ) εν προκειμένω (εν προκειμένω) στη προκειμένη περίπτωση: ~ ποια είναι η άποψη σου; (ιε) εν πρώτοις βλ. λ. πρώτος (ιστ) εν σπέρματι βλ. λ. σπέρμα (ιζ) εν συντομία (εν συντομία) με συντομία: ~ θα σου εξιστορήσω πώς έχουν τα πράγματα (ιη) εν σχέσει βλ. λ. σχέση (θθ) εν τέλει βλ. λ. τέλος (κ) εν είδει βλ. λ. είδος (κα) εν ενεργεία βλ. λ. ενεργεία (κβ) εν λευκώ βλ. λ. λευκός (κγ) εν λόγω βλ. λ. λόγος (κδ) εν συγκρίσει σε σύγκριση (κε) εν συνόλω (εν συνόλω) συνολικά (κεστ) εν χρήσει σε χρήση: αυτός ο τύπος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας είναι ακόμα ~ στη Ν. Ελληνική (κζ) εν πλήρει συνειδήσει έχοντας πλήρη συνείδηση (τον πράξεων του), πλήρως συνειδητά: εκτέλεσε το έγκλημα (κη) εν πάση περιπτώσει βλ. λ. περίπτωση (κθ) εν ονόματι βλ. λ. όνομα (λι) εν περιλήψει περιληπτικά: αυτά είναι τα νέα ~ (λα) εν τάξει βλ. λ. τάχος (λβ) εν ψυχρώ βλ. λ. ψυχρός (λγ) εν θερμώ βλ. λ. θερμός (λδ) εν αποστρατεία βλ. λ. αποστρατεία (λε) εν στολή (εν στολή) φορώντας στολή: μόλις πήρε την άδεια του από το στρατόπεδο, πήρε και μεν βρήκε ~ (λστ) εν αδίκω βλ. λ. άδικος (λζ) εν ανάγκη βλ. λ. ανάγκη (λη) εν κρυπτό και παραβύθω βλ. λ. κρυπτός. (Βλ. λ. πρόθεση, ΠΙΝ.).

[ETYM. αρχ. < I.E. *en- (πρόθ. που δηλώνει στάση σε τόπο, εντοπισμό), πβ. λατ. in, γαλλ. en, ισπ. en, γοθ. in, αγγλ. in, γερμ. in κ.ά. Ομόρρ. εντός, έν-τόσθη, εν-τερο(ν) κ.ά. Από την Ελληνιστική Κοινή η πρόθ. αντικαταστάθηκε βαθμιαίως από τον συνδυασμό εις + αιτ.]. εν² (αρχαιοπρ.) ένα: στις ΦΡ. (α) εν-δύο | δυο στρατιωτικό παράγγελμα για βάδισμα, όπου το «εν» αντιστοιχεί στην κίνηση του αριστερού ποδιού και το «δύο» στο δεξιού (β) ΦΙΛΟΛ. εν διά δυοίν (εν δια δυοίν) σχήμα λόγου κατά το οποίο μία έννοια εκφράζεται με δύο λέξεις που συνδέονται μεταξύ τους με «και», ενώ κανονικά η μία θα έπρεπε να προσδιορίζει την άλλη, π.χ. «φύλλα και δέντρα» αντί «φύλλα δέντρων». [ETYM. < αρχ. εν, βλ. λ. ένας]. εν-κ. εμ- (μπροστά από τα σύμφωνα μ, π, β, φ, ψ) κ. εγ- (μπροστά από τα σύμφωνα κ, γ, χ) κ. ελ- (μπροστά από τα σύμφωνα λ, ρ) α' συνθετικό λέξεων που δηλώνουν: 1. (κυριολ. κ. μτφ.) ένταξη ή εισαγωγή, εντοίχιω, εμπνύω 2. προσθήκη, απόκτηση ή επιπλέον κατοχή ή εκδήλωση αυτού που δηλώνει το β' συνθετικό: έγχρωμος, εμπειρός, εμπρόθετος 3. υπαγωγή σε ορισμένη κατάσταση: έγκνος, έργαμος, εμπόλιμος 4. ότι (κάποιος/κάτι) χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό (από κάτι): εν-θερμος, εμπάθης. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδιαιέρος, -PP-.

[ETYM. < αρχ. εν (βλ. λ.), Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο, ανάλογα με τον αρχικό φθόγγο του β' συνθ., απαντά ως εξής: (α) εν-, προ φωνήεντος και προ των συμφώνων δ, ζ, θ, ν, σ, τ (λ.χ. εν-οχος, ένδυμα, εν-θύμο(ν), εν-ζυμο(ν)), (β) εμ-, προ του μ και των χειλικών π, β, φ, ψ (λ.χ. εμπόρος, εμ-βολο(ν), εμ-φανής, εμ-ψυχος), (γ) εγ-, προ των ουρανικών κ, γ, χ (λ.χ. εγ-καίρος, εγ-γίμος, εγ-χρομος), (δ) αφομοιωμένο προς τα υγρά λ, ρ (λ.χ. ελ-λειμμα, ερ-ρυθμός)].

εν-: εμπνέω → εν-πνευσα, εγγράφω → εν-έγραψα κ.τ.δ. Ρήματα σύνθετα με την πρόθεση (πρորρηματικό) εν- παίρνουν εσωτερική αύξηση, όταν το ρήμα με το οποίο συντίθενται είναι δισύλλαβο: εν + τείνω > εν-τείνω + εν-τέϊνω. Στις περιπτώσεις αυτές, εφόσον η πρόθ. εν- έχει πάρει τη μορφή του εμ- / + μ | π-β-φ-ψ ή του εγ- (^κ Y-X) > μπροστά από το ε- της εσωτερικής αύξησης ξαναγίνεται εν-: εμβάλλω (εν + βάλλω) → εν-έβαλα, εμπνέω (εν + πνέω) → ενπνευσα κ.λπ. - εγ-γράφω (εν + γράφω) → εν-έγραψα, εγκρίνω (εν + κρίνω) → εν-έκρινα κ.λπ.

ένα (το) {ένος} η μονάδα, ο πρώτος ακέραιος αριθμός, ο αριθμός 1 (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.) ΦΡ. (α) γίνομαι ένα με κάποιον (ι) (για άνδρα και γυναίκα) γίνομαι ζευγάρι (ii) σιμμάχω, έρχομαι σε συμφωνία, συμπίπτω με κάποιον: όλοι οι εχθροί του έγιναν ένα εναντίον του (β) ένα κι ένα κάνονν δυο για κάτι που θεωρείται απόλυτα βέβαιο, δεδομένο: εδώ δεν χωρούν αμφιβολίες ~! (γ) ένα κι ένα το πιο κατάλληλο: αυτό το φάρμακο είναι ~ για τον βήχα ΣΥΝ. μοναδικό. [ETYM. < αρχ. εν, ουδ. του αριθμητ. εις (βλ. λ. ένας)].

E.N.A. (η) Ελληνική Ναυτική Αστυνομία.

εναβρύνομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) μου αρέσει να, υπερφανομένο, κουχώνω: εναβρύνεται να πιστεύει ότι μπορεί να καταφέρει τα πάντα ΣΥΝ. κμαρώνω, κομπορημονώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. μτρν. < εν- + -αβρύνομαι < αβρός].

εναγάγω (να/θα) ρ. → ενάγω

εναγής, -ής, -ές {εναγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που φέρει πάνω τον άγος, που βαρύνεται με ανόσια πράξη και τις συνέπειες της ΣΥΝ. καταραμένος, αφορισμένος, αναθεματισμένος, μυσαρός. [ETYM. αρχ. < εν- + -αγής < άγος].

εναγκαλισμός (ο) [1880] 1. η στενή και τρυφερή περίπτωση: ο ζεστός και συγκινητικός ~ μητέρας και κόρης || ενθουσιώδης ~ φίλων και αδελφών ΣΥΝ. αγκαλιάσμα, ασπασμός 2. (μτφ.) κάθε κίνηση δέσμευσης, εγκλωβισμού: για ασφαιτικό ~ του ιδιωτικού τομέα από το κράτος παραπονήθηκαν οι επιχειρηματίες. — εναγκαλίζομαι ρ. [μτρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αγκαλιάζω.

ενάγω ρ. μετβ. {ενηγάγα (να/θα εναγάγω), ενήθηην, -ης, -η...} ΝΟΜ. 1. ασκό αγωγής 2. (α) ενάγω(ν) (ο) {εναγόντ-ος, -α | -όντων} | εναγούσα (η) {-ας κ. -ούσης | -ουσών} διάδικος που ασκεί την αγωγή (β) πολιτικός ενάγων αυτός που αξιώνει αποζημίωση από τον κατηγορούμενο σε ποινική δίκη 3. εναγόμενος (ο) | εναγομένη (η) διάδικος εναντίον του οποίου στρέφεται αγωγή.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ προς, κατευθύνω, πείθω», < εν- + άγω. Οι μτρ. ενάγων | εναγόμενος μαρτυρούνται ως νομ. όροι ήδη τον 4ο αι. μ.Χ.]. εναγώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που εκφράζει ή προκαλεί αγωνία: ~ ματά | κίνηση | αναμονή ΣΥΝ. αγωνιόδης ΑΝΤ. ψυχραίος, ανακουφιστικός, ήρεμος, καθησυχαστικός. — εναγώνια | εναγώνιος [αρχ.] επίρρ.

ένα-ένα-τέσσερα (114) (το) κίνημα για την απόλυτη τήρηση του Συντάγματος στην περίοδο του Ανένδοτου Αγώνα (1961-63), διότι το ακροελεύτιο (114ο) άρθρο του τότε Συντάγματος έγραφε ότι η τήρηση του επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων: η γενιά του ~.

εναέριος, -α, -ο [μτρν.] αυτός που εξελίσσεται, κινείται ή αναπτύσσεται πάνω από την επιφάνεια του εδάφους, που βρίσκεται στον αέρα: ~ τρένο | διάδρομος | γέφυρα | αγωγός | καλώδιο | σύρμα || σημειώθηκαν παραβιάσεις του ~ χάρον από ξένα αεροσκάφη || ~ κίνηση | κυκλοφορία || Διεθνής Ένωση Εναέριων Μεταφορών (αγγλ. I.A.T.A.) ΦΡ. περιοχή εναέριος κυκλοφορίας ο χώρος που με βάση τις διεθνείς συνθήκες έχει καθοριστεί ως κυρίαρχος χώρος κάθε κράτους, καθώς και ο άμεσος παρακείμενος διεθνής χώρος, του οποίου την επόπτευση (για τον έλεγχο των πτήσεων και συνολικά της κυκλοφορίας των αεροσκαφών που διεξάγεται εντός του) αναλαμβάνει επίσης το κράτος. — εναερίως επίρρ. [μτρν.].

εναερίτης (ο) {εναερίτων} μέλος του τεχνικού προσωπικού της Δ.Ε.Η. που αναρριχάται σε στύλους και πυλώνες παροχής ηλεκτρικού ρεύματος για τεχνικές εργασίες. [ETYM. < εναερίος + παρ. επίθημα -ιτης].

εναίσιμος (η) η πρωτότυπη επιστημονική πραγματεία, που επισήμως υποβάλλεται προς έγκριση από πτυχιούχο πανεπιστημίου (υποψήφιο διδάκτορα) στα αρμόδια όργανα ή πρόσωπα του πανεπιστημίου με σκοπό την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος: εναίσιμος επί διδακτορία διατριβή. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ευοίονος», < εν- + -αίσιμος < αίσα «μοίρα», βλ. λ. αίσιος. Η φρ. εναίσιμος διατριβή αποδίδει το λατ. inauguralis dissertatio και μαρτυρείται από της ιδρύσεως του Πανεπιστημίου Αθηνών].

εναίσιμος (επί διδακτορία) διατριβή. Η χρήση τής αρχ. λ. εναίσιμος (σημάνει και «ευνοϊκός για οιονούς, κατάλληλος, αρμόζων») για να χαρακτηρίσει την επιστημονική διατριβή, χρησιμοποιήθηκε ως απόδοση του λατ. inauguralis dissertatio. Στη Λατινική το inauguralis (προς απόδοση του οποίου χρησιμοποιήθηκε το εναίσιμος) σημάνει την «επίσημη εναρκτηρία» τελετή τής ανάληψης νέων αρχών κ.λπ., που γινόταν με επίκληση των οινών (augur), δηλ. τής συγκατάθεσης των θεών (λατ. inaugurate «ζητώ χρησιμούς, επικαλούμαι εύνοια των θεών»).

Το εναίσιμος (από το αρχ. αίσα «μοίρα», πβ. αίσι-ιος) δεν έχει καμία σχέση με το ανείσιμος «επαινετός, υμνήσιμος» (από το ανώ «υμνώ»), πβ. επ-ανώ). Το δε διατριβή σημαίνει στην πράξη ό,τι το διατριβή «βρίσκομαι κάπου και ασχολούμαι διαρκώς με ένα θέμα, το εξετάζω, το εξαντλώ».

εναίωρημα (το) {εναίωρημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε αιωρείται ή επιπλέει σε υγρό 2. ΦΑΡΜ. κάθε διάλυμα στερεάς ουσίας, που τα μόρια του αιωρούνται, χωρίς να διαλύονται, εντός δεδομένης ποσότητας υγρού. [ETYM. αρχ. < εναιωρούμαι (-έω) < εν- + αιωρούμαι].

εναίλιος, -ιος/-ια, -ιον αυτός που βρίσκεται μέσα στη θάλασσα, που ανήκει ή ζει σε αυτήν: ~ πλούτος | ζωή | βάθος | αρχαιότητες || «Κίπρος, γη ενάλια» (Γ. Σεφέρης) ΑΝΤ. χερσαίος, στεριανός ΦΡ. ενάλια αρχαιολογία ο κλάδος τής αρχαιολογίας που ασχολείται με την έρευνα υποθαλάσσιων μνημείων. ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα. [ETYM. αρχ. < εν- + -άλιος < αλς (ή) «θάλασσα» βλ. κ. αλάτι].

εναλλάγη (η) η διαδοχική αλλαγή: ~ νύχτας και μέρας || ~ των εποχών || ~ πλημυρίδας και αμπότιδας || ~ χαράς και λύπης. [ETYM. μτρν. < αρχ. εναλλάσσω].

εναλλακτικός (ο) 1. συσκευή για την παραγωγή εναλλασσόμενου ρεύματος, η οποία περιτρέφεται κατά τη λειτουργία της και χρησιμοποιείται για τη φόρτιση τής μπαταρίας (τής συστοιχίας συσφωρετών) 2. ΗΛΕΚΤΡ. γεννήτρια που παράγει εναλλασσόμενη τάση και ρεύμα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. alternator].

εναλλακτικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που διατίθεται για την εκ πε-

ριτροπής και διαδοχική αντικατάσταση κάποιου άλλου (προσώπου ή πράγματος): η - λύση είναι εξίσου δαπανηρή || ~ τακτική | μέθοδος || σε περίπτωση αποτυχίας έχει έτοιμο το ~ σχέδιο || ~ θεραπεία | αγωγή || ~ μορφές ενέργειας (προς αντικατάσταση κυρ. του πετρελαίου) || ~ θητεία ΣΥΝ. ανυπληρωματικός 2. αυτός που προκύπτει στο πλαίσιο της αμφισβήτησης ή της προσπάθειας διαφορετικής προσέγγισης καθιερωμένων, τυποποιημένων, παλαιών μορφών ή δομών: ~ τέχνη | κινηματογράφος | διαφήμιση ΣΥΝ. πρωτοποριακός. — **εναλλακτικ-ά** | -ός [μτγν.] επίρρ.

[ETYM₂ μτγν., αρχική σημ. «αλλαγμένος - ανώμαλος», < αρχ. εναλλάσσω. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις του γαλλ. alternatif].

εναλλάξ επίρρ. με εναλλαγή: *οδηγούσαν ~, μία ο ένας, μία ο άλλος* ΣΥΝ. εκ περιτροπής ΑΝΤ. συνεχώς, αδιάκοπα. [ETYM₂ αρχ. < εναλλάσσω].

εναλλάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {εναλλάχθηκα (καθημ. -τηκα)} αντικαθιστώ εκ περιτροπής, διαδοχικά: ο σωστός παιδαγωγός λέγεται ότι *εναλλάσσει την αυστηρότητα με την επεικεία* || η τακτική του μεγάλου δρομέα απαιτεί να *εναλλάσσει έντεχνα τους ρυθμούς του* || οι κυβερνήσεις *εναλλάσσουν στην εξουσία*. ΦΡ. (α) ΦΥΣ. **εναλλασσόμενο ρεύμα** βλ. λ. *ρεύμα* (β) ΓΕΩΓΓ. **εναλλασσόμενη καλλιέργεια** η καλλιέργεια φυτών, που είτε σπέρνονται διαδοχικά είτε ωριμάζουν σε διαφορετικές εποχές για την αύξηση της παραγωγής. — **εναλλακτικός**, -ή, -ό [μτγν.], **εναλλακτικ-ά** / -ός [μτγν.] επίρρ. [ETYM₂ αρχ. < έν- + αλλάσσω. Οι φρ. είναι μετφρ. δάνεια: *εναλλασσόμενο ρεύμα* (< γαλλ. courant alternatif), *εναλλασσόμενη καλλιέργεια* (< γαλλ. culture alternative)].

ενάμιση, **μίαμιση**, **ενάμισι** επίθ.· **ένας** και **μισός**. Επίσης (λαϊκ.) **ενάμισος** ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης*. [ETYM₂ < μεσν. *ενάμισος* < *ένα-* (< εἷς) + *ήμισος*].

ενάμισης ή **ενάμισος** - **μίαμιση** - **ενάμισι** ή **ενάμισυ**: Νεότερο σύνθετο που σημαίνει «ένας και μισός», ο αρχαίος τ. ήταν **ήμισυς** - **ήμισια** - **ήμισυ**. Από μετασπασμό του ήμισυς σε ήμισος πλάστηκε, στα μεσαιωνικά χρόνια, ο τ. **μισός** (που τονίστηκε κατά τα συναφή επίθ. *απλός, διπλός, μονός* κ.λπ.), με θηλ. **μισή** και ουδ. **μισό**. Σε νεότερα χρόνια σχηματίστηκαν και σύνθετα: *ένας + ήμισυς > ενάμισος*, *ένα + ήμισυ > ενάμισι*. Αρα οι τύποι *ενάμισος* και *ενάμισι* είναι οι ετυμολογικά ορθοί τύποι, θα έπρεπε δε να κλίνονται (και να γράφονται) ως: ο *ενάμισος*, του *ενάμισου*, τον *ενάμισο* - το *ενάμισο*, του *ενάμισο*, το *ενάμισο*. Ωστόσο, επειδή στη Ν. Ελληνική δεν υπάρχουν αντίστοιχα ονόματα (ο *πέλεκυς* αντικαταστάθηκε από το ουδ. *πελέκι* ή από τη λ. *τοσκούρι* και ο *πρέσβης* έχει διπλή κλίση *πρέσβης* - *πρέσβη* | *πρέσβεος* - *πρέσβη* - *πρέσβει*, αλλά και *πρεσβευτής*, -τή, -τή, -τές) και επειδή ήδη το θηλ. σχηματίστηκε διαφορετικά (*μίαμιση*), είναι προτιμότερο να ακολουθήσουμε την ομαλότερη κλίση και γραφή, λέγοντας, για γράφοντας: ο *ενάμισος* (χρόνος) - του *ενάμισου* (χρόνου) - τον *ενάμισο* (χρόνο) - η *ενάμιση* (ώρα) - της *ενάμισης* (ώρας) - τη *ενάμιση* (ώρα) - το *ενάμισι* (λεπτό) - του *ενάμισι* (λεπτού) - το *ενάμισι* (λεπτό) (πληθυντικός δεν υπάρχει). Κατ' αυτό τον τρόπο, εναλλάσσουμε το *ενάμισης* στην κλίση των επίθετων του τύπου -ής, -ιά, -ι (*σταχτής, σταχτιά, σταχτι*), μολονότι διαφέρει στην προέλευση του και στο θηλικό (*μίαμιση*).

Σύμφωνα με το ουδ. *ενάμισι*, γράφονται και «κλίνονται» (στην πραγματικότητα είναι άκλιτα) σε -ήμισι και -μισι οι τύποι του πληθυντικού (δεν έχουν ενικό) όλων των άλλων αριθμητικών: *δύομισι* μήνες, *δύομισι* μέρες, *δύομισι* κιλά, *τρείςμισι* αιώνες, *τρείςμισι* ώρες, *τρίμισι* κιλά, *τεσσερείςμισι* αιώνες, *τεσσερείςμισι* μέρες, *τεσσεράμισι* χρόνια.

εγάνθημα (το) {εγανθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. (σε περιπτώσεις λωομηδών νοσημάτων) η εμφάνιση βλαβών στους βλεννογόνους του στόματος ταυτόχρονα με την εμφάνιση εξανθήματος στο δέρμα. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. epanthema].

ενανθράκωση (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} η επεξεργασία μεταλλικού αντικειμένου σε υψηλές θερμοκρασίες, προκειμένου να ενισχυθεί με ειδικές ιδιότητες μέσω του εμπλουτισμού του σε άνθρακα: *επιφανειακή | στερεά | υγρή | αέρια | ηλεκτρολυτική* ~. — **ενανθρακωτικός**, -ή, -ό, **ενανθρακώω** ρ. [ETYM₂ Μετφρ. δάνειο από αγγλ. carburising].

ενανθρώπιση κ. (εσφαλμ.) **ενανθρώπιση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΘΕΟΛ. η ενσάρκωση του Υιού και Λόγου του Θεού, η απόκτηση υλικής, ανθρώπινης υπόστασης. [ETYM₂ < μτγν. *ενανθρώπισης* < *ενανθρώπω* (βλ.λ.)].

ενανθρώπιση ή **ενανθρώπιση**: Το ορθό είναι με -η- (ενανθρώπιση) ως παράγωγο τουρ. *ενανθρώπω* (πβ. το Σύμβολο της Πίστεως: «τόν δι' ημάς τους ανθρώπους και διά την ημετέραν σωτηρίαν κατελθόντα εκ των ουρανών και σαρκωθέντα εκ Πνεύματος Ἁγίου και Μαρίας τῆς Παρθένου και *ενανθρωπήσαντα*»). Το *ενανθρώπω* απαντά από τον Ηλιόδορο (3ος αι. μ.Χ.), αλλά καθιερώνεται δογματικά ως όρος τον 4ο αι. (325) από την Γ' Οικουμενική Σύνοδο, από όπου κανονικώς και το ουσ. *εν-ανθρώπιση*.

ενανθρώπω κ. (εσφαλμ.) **ενανθρωπίζω** ρ. αμετβ. {ενανθρώπη-σα} ΘΕΟΛ. ενσαρκώνομαι σε άνθρωπο, παίρνω ανθρώπινη μορφή. [ETYM₂ < μτγν. *ενανθρώπω* (-έω) < έν- + *ανθρώπω* < *άνθρωπος*]. **έναντι** επίρρ. (λόγ.) (+γεν.) 1. στην απέναντι πλευρά: η *σκολή βρίσκεται ~ του άλλους* ΣΥΝ. απέναντι · 2. σε σχέση με, συγκρίνοντας

με: *υστερεί σαφώς - των υπολοίπων υποψηφίων* ΣΥΝ. συγκριτικά, αναλογικά, σχετικός με · 3. σε αντίκρισμα ορισμένης γραμματικής αξίας: *προκαταβολή ~ ποσού εκατό χιλιάδων* || ~ *λογιαρισμού* | *οφειλής* | *ρυθμίσεως* | *καταθέσεων* || *πληρώθηκε ένα ποσό ~ ΦΡ. **έναντι αμοιβής*** βλ. λ. *αμοιβή*.

[ETYM₂ μτγν., αρχική σημ. «ενώπιον», < έν- + αντί]. **έναντια** πρόθ.· πάντα ως σύνθετη πρόθ. *έναντια σε* (+αι.)· αντιστοιχεί στην *εναντίον* (+γεν.), όμως δεν απαντά απολύτως (ως επίρρ.)· δηλώνει: *εχθρική διάθεση, εναντίωση: **πάλη ~ στο κατεστημένο*** (αντί: *εναντίον του κατεστημένου*) || *αγώνας ~ στον ιμπεριαλισμό* (αντί: *εναντίον του ιμπεριαλισμού*). (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).

έναντια - **εναντίον**. Τύπος που πλάστηκε, σε συχρητισμό και με το επίθ. **εναντίος** (< αρχ. *έναντιος*), αρχικά προκειμένου να αποφευχθούν στη δημοτική γλώσσα οι λογικές λέξεις **εναντίον** και **κατά**, που συντάσσονται μάλιστα με γενική (*εναντίον του εχθρού - κατά των αντιπάλων*). Έτσι, αντί του **εναντίον** (και του **κατά**) σχηματίστηκε ο τ. **έναντια** (+σε): *έναντια στον εχθρό*, *έναντια στους απέναντους*. ο τ. ακολούθησε την κανονική κατάληξη των επιρρημάτων της δημοτικής, την κατάληξη -α. Το ότι εξάλλου δεν λέμε **έναντια* δείχνει ότι συνδέθηκε -εστω υστερογενώς- με το επίθ. **εναντίος**, που κανονικά δίνει επιρρημα *έναντια*.

εναντιολογία ρ. αμετβ. [αρχ.] {εναντιολογείς... | εναντιολόγησα} (λόγ.) αντιπαράθεμα φραστικά σε ήδη διατυπωμένη θέση ή στάση ΣΥΝ. διαφωνώ, αντιλέγω, αντιτείνω, αντιμύλο ΑΝΤ. συμφωνώ. — **εναντιολογία** (η) [αρχ.], **εναντιολογών** (ο/η).

εναντιομορφία (η) η ιδιότητα δύο ομοιομορφών, τα οποία, ενώ είναι ομοιομορφα, είναι διατεταγμένα αντίθετα και τοποθετημένα σε αντίθετες πλευρές (λ.χ. τα χέρια, τα πόδια ή τα αυτιά στο ανθρώπινο σώμα). Επίσης **εναντιομορφισμός** (ο). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γερμ. Enantiomorphie].

εναντιομορφος, -η, -ο ομοιομορφος με άλλον, αλλά κατ' αντίθετη φορά και διάταξη. — **εναντιομορφα** | **εναντιομορφος** επίρρ. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γερμ. Enantiomorph].

εναντίον πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: *εχθρική διάθεση, εναντίωση* (= κατά, αντίθετα): κ. απολύτως ως επίρρ., βλ. κ. *έναντια σε + αι.*: *συμμαχικά αεροπλάνα επέδραμαν ~ εχθρικών στόχων* || *αν εφαρμόσετε αυτή την πολιτική, θα με βρείτε ~ ΦΡ. **Το εναντίον** | **τουναντίον*** αντίθετος: *δεν είμαι καθόλου μισογύνης ~ είμαι λάτρης του γυναικείου φύλου*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έναντια* [ETYM₂ αρχ., ουδ. του επίθ. *εναντίος* (βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ως επίρρ. Στην Κ.Δ. απαντά και η σημ. «ενώπιον» (λ.χ. Λοκκ. 24, 19: *δυνατός ἐν ἔργῳ και λόγῳ εναντίον του Θεού*)].

εναντίος, -α, -ο κ. (λογιότ.) **εναντίος** {εναντί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) 1. αυτός που αντιτίθεται (σε πρόσωπο, ιδέα, άποψη, αφηρημένη έννοια κ.λπ.): *είμαστε **έναντιοι** σε κάθε περιορισμό των δικαιωμάτων του πολίτη* ΣΥΝ. αντίθετος, ασύμφωνος ΑΝΤ. σύμφωνος· ΦΡ. *εν **εναντία περιπτώσει*** (έν *εναντία περιπτώσει*) σε αντίθεση περίπτωση ΣΥΝ. αλλιώς, διαφορετικά 2. (α) **εναντίο** (το) {εναντίου} το αντίθετο, κυρ. στη φρ. *ο καθένας θεωρείται αθώος μέχρι αποδείξεως του ~ 3*. ΡΗΤΟΡ. **έναντιο** (τα) οι αντιθέσεις ως σχήμα λόγου 4. ΦΙΛΟΣ. **εναντίος έννοιες** (στη Λογική) οι έννοιες που έχουν μεταξύ τους τέτοια σχέση, ώστε όταν τίθεται η μία, να αίρεται η άλλη, όταν όμως αίρεται η μία, δεν τίθεται κατ' ανάγκην η άλλη, λ.χ. οι έννοιες «Κυριακή» και «Δευτέρα» είναι **έναντιες**: *αν είναι Κυριακή, δεν είναι Δευτέρα, αλλά, αν δεν είναι Δευτέρα, δεν είναι απαραίτητα Κυριακή* - μπορεί να είναι οποιαδήποτε άλλη ημέρα της εβδομάδας 5. (κατ' επέκτ.) αυτός που εμφανίζεται διαμετρικός αντίθετος, που διαφοροποιείται εντελώς: ~ *γνώμη* | *χαρακτήρες* ΣΥΝ. διάφορος, διαφορετικός, ασύμφωνος ΑΝΤ. ίδιος, όμοιος, σύμφωνος 6. (ειδικότ.) μη ευνοϊκός, αντίθετος: *τα πράγματα ήρθαν ~ || ~ άνεμος* | *καυρός* ΣΥΝ. δυσμενής, αντίθετος ΑΝΤ. ευμενής. — **έναντια** | **εναντίως** [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έναντια*. [ETYM₂ < αρχ. *εναντίος* < έν- + *άντιος* < *αντί*. ο αναβιβασμός του τόνου (*εναντίος*) είναι ήδη μεσν. και φερείται σε αναλογική επίδραση επίθ. *σε -ιος* (λ.χ. *άζεις-ιος, γνήσιος-ιος, φιλοσόφιος-ιος*)].

εναντιότητα (η) [αρχ.] {εναντιότητων} 1. η ριζική αντίθεση, η καθολική έλλειψη σύγκλισης και συμφωνίας μεταξύ των εννοιών, απόψεων κ.λπ.: ~ *ιδεών* | *γνώμών* | *αντιλήψεων* ΣΥΝ. αντίθεση, διαφορά, ασυμφωνία, ασυμβίβαστο ΑΝΤ. συμφωνία, σύμπτωση 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε εμπόδιζε ή προκαλεί προβλήματα, κάθε αντίση περίπτωση: *κατόρθωσε να υπερικήσει όλες τις ~ που συνάντησε στη ζωή* του ΣΥΝ. εμπόδιο, δυσκολία, πρόσκομμα, αντίθεότητα, αναποδιά ΑΝΤ. ευκολία, διευκόλυνση, ευχέρεια.

εναντιότροπος, -η, -ο (χημική ουσία) που απαντά υπό δύο διαφορετικές φυσικές μορφές (π.χ. ρομβική(, η σταθερότητα των οποίων εξαρτάται από τη θερμοκρασία ή την πίεση. — **εναντιότροπια** (η). [ETYM₂ Το ουσ. *εναντιότροπια* είναι ελληνογνήης ξέν. όρ., < γαλλ. énantioptrotie, άσχετο προς το μτγν. *εναντιότροπία* «σύγκρουση χαρακτήρων»].

εναντιωματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (γενικά) αυτός που εμπεριέχει **εναντίωση**, που φανερώνει αντίθεση ΣΥΝ. αντίθετος 2. Γ.Λ.ΩΣΣ. (α) **εναντιωματικός σύνδεσμος** ο υποτακτικός σύνδεσμος που εισάγει εναντιωματική πρόταση: στη *Νέα Ελληνική εναντιωματικοί σύνδεσμοι είναι οι: **ενό, μολονότι, μόλο που, και που, και αν, και αν** | **αν** | **αν**, **και αν**, **και αν**, **ας...** και, **αν και** (β) **εναντιωματική | ενδοτική πρόταση** η δευτερεύουσα πρόταση που εισάγεται με εναντιωματικό σύνδεσμο και το περιεχόμενό της οποίας εκφράζει αντίθεση ή παράχρηση (παραχωρητική) προς αυτό που δηλώνει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *μολονότι σπούδασε Αγγλικά, δεν μπορεί να τα μι-**

λήσει καλά ΣΥΝ. παραχωρητική/ενδοτική πρόταση (γ) **εναντιωματική μετοχή** μετοχή που εκφράζει αντίθεση προς το περιεχόμενο του ρήματος της πρότασης: *και μη συμφωνώντας, αναγκάσαμε να υπογράψουμε καμιά φορά τέτοιες συμβάσεις.* — εναντιωματικ-ά | -ώς [μεσν.] επίρρ.

εναντιώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εναντιώ-θηκα, -μένος} (+σε) εκδηλώνω την αντίθεση μου: *πολλοί στρατιωτικοί εναντιώνονται στην ιδέα αποστολής χειραίων δυνάμεων ΣΥΝ. αντιτάσσομαι ΑΝΤ. συμφωνώ.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. {ΕΤΥΜ. < αρχ. ἐναντιόμαι (-όο-) < ἐναντίος. εναντίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. λόγος, πράξη, άποψη κλπ. που εκφράζει άρνηση, αντίθεση ΣΥΝ. διαφωνία, αντίρρηση, αντίδραση ΑΝΤ. σύμπραξη, συνεργασία, συμφωνία 2. ΦΙΛΟΣ, (α) κάθε ζεύγος αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων (π.χ. αρσενικό - θηλυκό, φως - σκοτάδι), από τα οποία κατά τους Πυθαγορείους προέρχεται ο κόσμος (β) ειδική μορφή αντίθεσης που χαρακτηρίζει τις έννοιες και τις κρίσεις στο σύστημα λογικής του Αριστοτέλη (βλ. κ. λ. ενάντιος, σημ. 4).

εναπόθεμα (το) [1890] {εναποθέμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΕΩΛ. η μάζα των υλικών που συγκεντρώνεται ως αποτέλεσμα μιας μετακίνησης, ροής κ.λπ.: *τα εναποθέματα στις όχθες των ποταμών μετά από πλημύρα.*

εναπόθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η τοποθέτηση μέσα σε συγκεκριμένο χώρο: ~ υλικού | (μτφ.) *ελπίδων | καθέναν 2. (ειδικότ. στον πληθ.) οι ύλες και τα άλατα που επικάθονται στην εσωτερική επιφάνεια ατιολέβητα.*

εναποθέτω ρ. μετβ. {εναποθέσω (λόγ. εναπέθεσα), μεσοπαθ. ενεστ. εναποτιθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρ. εναποτιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμ'θα, -εσθε, -εντο, αορ. εναποτέθηκα, μτχ. παρακ. εναποτεθειμένος} 1. τοποθετώ μέσα σε συγκεκριμένο χώρο: *οι μέλισσες εναποθέτουν το μέλι στις κηρήθρες ΣΥΝ. (εναποθηκεύω) 2. (μτφ.) στηρίζω (προσδοκίες): ~ τις ελπίδες μου στον Θεό. — εναπόθεμα (το) [1890], εναπόθετος, -η, -ο [μτγν.] [ΕΤΥΜ. < μτγν. εναποτίθημι < εν- + απο- + τίθημι, βλ. κ. θέτω].*

εναποθηκεύω ρ. μ'τβ. [1884] εναποθήκευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) τοποθετώ (κάτι) μέσα σε συγκεκριμένο χώρο για αποθήκευση: ~ τρόφιμα ΣΥΝ. συγκεντρώνω, εναποθέτω. — εναποθήκευση (η) [1884].

εναπόκειται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. [μτγν.] {παρ. εναπέκειται} (+σε) εξαρτάται (από πρόσωπο, γεγονός, κατάσταση κ.λπ.), αφήνεται στη διάθεση ή την εξουσία (κάποιου): *αυτό ~ φυσικά στο προσωπικό σας γούστο || στους Έλληνες πολίτες ~ η τήρηση του Συντάγματος || ~ στην κρίση του καθενός.* ΣΧΟΛΙΟ λ. εξαρτώ.

εναπομένω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εναπέμεινα (μτχ. εναπομείναι, -ασα, -αν)} (λόγ.) απομένω, μένω ως υπόλοιπο: *η δικτατορία καθάρηκε και τα τελευταία εναπομείναντα ίχνη συνταγματικής τάξης ΣΥΝ. υπολείπομαι, παραμένω.*

εναργής, -ής, -ές {εναργ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} εναργέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) 1. (σπάν.) αυτός που φαίνεται καθαρά, που είναι ορατός με ευκρίνεια, σαφήνεια και καθαρότητα: ~ σχήμα ΣΥΝ. φανερός, ευκρινής, διαυγής ΑΝΤ. δυσδιάκριτος, σκοτεινός, απροσδιόριστος 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός, που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια και αμεσότητα: ~ ύφος | έκφραση | τεκμήριο | αντίπωση || *κατά τρόπον εναργή ΣΥΝ. σαφής, καθαρός ΑΝΤ. δυσνόητος, άβριστος, συγκεκριμένος, ασαφής.* — ε να ρ γιος επίρρ. [αρχ.], εναργεια (η) [αρχ.]

[ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + -αργής < αργός «λευκός, λαμπρός», βλ. κ. άργυρος].

εναργής- εναργεια. Η ετυμολογική καταγωγή φωτίζει τη σημ. της λ. εναργής και τού ουσ. εναργεια. Προερχόμενο από το αρχ. *αργός* «λαμπρός, φωτεινός», δηλαδή συγγράφως: (α) τον λαμπρό, φωτεινό, άρα διαυγή, καθαρό, ευδιάκριτο, σαφή, και (β) τον λαμπρό, φωτεινό σαν να τον βλέπεις μπροστά σου, άρα τον ζωντανό, τον άμεσο. Βαθμηδόν, μάλιστα, το βάρος έχει μετακινήθει περισσότερο στη β' σημασία: *Ο συγγραφέας με τις περιγραφές και τους χαρακτηρισμούς των προσώπων πετυχαίνει να δώσει μια εναργή εικόνα των ανθρώπων του Μεσοπολέμου, έτσι που ο αναγνώστης να αισθάνεται σαν ένας από αυτούς - Η εναργεια με την οποία παρουσίασε ο ομιλητής το θέμα του, σκιαγραφώντας τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες, τους αυλικούς και τον κλήρο που τους περιτοίχιζε, είναι σαν να τους έχει γνωρίσει ο ίδιος.*

ενάρετος, -η, -ο [μτγν.] 1. (για πρόσ.) αυτός που ζει με αρετή και χρηστότητα, που έχει ηθικές αρχές: ~ άνθρωπος ΣΥΝ. ηθικός, έντιμος, χρηστός ΑΝΤ. ανήθικος, φαύλος, αχρείος 2. (για αφηρ. έννοιες) αυτός που βρίσκεται σε συμφωνία με την αρετή, που μαρτυρεί την ύπαρξη αρετής και χρηστότητας: ~ βίος ΣΥΝ. άμειπτος, ηθικός ΑΝΤ. επιλήθιμος, ανάρμοστος, αχρείος. — ενάρετα | ενάρετος [μτγν.] επίρρ. **εναρθρός, -η, -ο** [μτγν.] 1. (λόγος) που παράγεται με την άρθρωση και τη συνεκφορά των φθόγγων, έτσι ώστε να σχηματίζονται λέξεις και προτάσεις: *ο ανθρώπινος λόγος είναι ~ ΑΝΤ. άναρθρος* · 2. ΓΛΩΣΣ. (τύπος) που εκφέρεται με άρθρο: ~ *απαρέμφωτο | μετοχή ΑΝΤ. άναρθρος.* — **εναρθρα** | **εναρθρός** [μτγν.] επίρρ.

εναρκτηριός, -α, -ο [1862] αυτός που τελείται κατά την εναρξη ή σηματοδοτεί την εναρξη: ~ *λόγος | παράσταση | τελετή | συνεδρίαση | σάλπιγμα ΑΝΤ. αποχαρτεριστήριο, καταληκτικός.*

εναρκτηικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την εναρξη, που δηλώνει την εναρξη ΣΥΝ. αρχικός, εναρκτηριός ΑΝΤ. ληκτικός 2. ΓΛΩΣΣ. (α) **ε ναρκτηκό ρήμα** ρήμα που παράγεται από άλλο και δηλώνει την εναρξη της πράξης που σημαίνει το αρχικό ρήμα, π.χ.: στα

*Αρχαία Ελληνικά το «ήβασκο» (μπαίνω στην εφηβεία) είναι το ~ τού «ήβό» (βρίσκομαι στην εφηβεία) || «αποκομιέμα» είναι το ~ τού «κομιάμα» (πβ. λ. θαμιστικός κ. φετικός) (β) **εναρκτηικός ενεστότος** βλ. λ. ενεστότας. ΣΧΟΛΙΟ λ. προκαταρκτικός.*

εναρμονίζω ρ. μετβ. [1862] {εναρμόνισ-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. φέρνω σε συμφωνία (αντικείμενα, ιδέες, θέσεις κ.λπ.), φροντίζω για την προσαρμογή του ενός στο άλλο ή στα άλλα: *η διάσκεψη έχει αποστολή να εναρμονίσει τις απόψεις των συμμεχών || χρώματα και σχήματα εναρμονίζονται σε ένα ταιριαστό σύνολο ΣΥΝ. προσαρμόζω, (συν)ταιριάζω · 2. (παλαιότ.) καθιστώ (μουσικό κομμάτι) αρμονικό, δηλ. προσαρμόζω σε μελωδικό θέμα την κατάλληλη μουσική αρμονία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. harmoniser].*

εναρμόνιος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που βρίσκεται σε αρμονία με κάποιον άλλον 2. ΜΟΥΣ. (α) **εναρμόνιον μέλος** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) της αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν και από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το διατονικό και το χρωματικό) (β) (στην ευρωπαϊκή μουσική) **εναρμόνιο φθόγγο** | **συγχορδίες** οι φθόγγοι | οι συγχορδίες που γράφονται με διαφορετικό τρόπο, αλλά αντιστοιχούν στο ίδιο τονικό ύψος, λ.χ. το re ύρεση συμπίπτει εναρμονίως με το γο *δίεση.*

εναρμόνιση (η) [1884] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. η συμφωνία, η προσαρμογή κάποιου σε κάτι άλλο, ώστε να υπάρχει αρμονία, να ταιριάζουν: *η ~ των απόψεων των εμπλεκόμενων μερών || η ~ χρωμάτων | διακοσμητικών στοιχείων με τον χώρο || η ~ των οικονομικών πολιτικών των κρατών-μελών της Ε.Ε. || η ~ της τελωνειακής νομοθεσίας των κρατών της Ε.Ε. · 2. (παλαιότ.) η προσαρμογή σε μελωδικό θέμα της κατάλληλης μουσικής αρμονίας. Επίσης εναρμονισμός (ο) [1895].*

εναρμονιστής (ο) 1. πρόσωπο που προσαρμόζει την κατάλληλη μουσική αρμονία σε μελωδικό θέμα, ώστε αυτό να είναι αρμονικό 2. ειδικός που κατά την κατασκευή εκκλησιαστικού οργάνου εναρμονίζει τα μέρη του, που διατάσσονται σε συστοιχίες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. harmoniste].

εναρξη (η) {-ης κ. -άρξεως | -άρξεις, -άρξεων} 1. η πράξη με την οποία σηματοδοτείται η αρχή ενέργειας, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ.: *αυτή τη στιγμή ο πρόεδρος της Ολυμπιακής Επιτροπής κηρύσσει την ~ των αγώνων ΣΥΝ. ξεκίνηση, εκκίνηση, αρχή ΑΝΤ. λήξη, παράταση, τέλος 2. (κατ' επέκτ.) το χρονικό σημείο κατά το οποίο αρχίζει (κάτι): η ~ των εργασιών της Βουλής έχει προγραμματιστεί για την επόμενη εβδομάδα ΣΥΝ. αρχή, εκκίνηση, ξεκίνηση ΑΝΤ. τελείωμα, τελειώμα 3. (συνεκδ.) η τελετή με την οποία ξεκινά κάτι, αρχίζει μια διαδικασία, μια περίοδος: *κατά την ~ των εργασιών της συνόδου, ο πρόεδρος θα εκφωνήσει βερυσήμαντη ομιλία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. προκαταρκτικός. [ΕΤΥΜ. < μτγν. εναρξίζ < αρχ. ἐναρξομαι «αρχίζω, ξεκινώ» < εν- + αρχομαι, μέσ. ενεστ. του ρ. αρχω (βλ. λ.).]*

εναρξέωμαι ρ. μετβ. {εναρξέω-σα, -θηκα, -μένος} ΠΛΗΡΟΦ. εντάσσο (έγγραφο, φακέλους κ.λπ.) σε αρχείο, κατά τρόπον ώστε να είναι εύκολη η χρήση τους ή η παραπομπή σε αυτά ΣΥΝ. αρχαιοθετώ. — **εναρξέωσις** (η) [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. file].

ένας, μία κ. μα, ένα {εν-ός, -α(ν)} 1. αυτός που αντιστοιχεί αριθμητικά στην έννοια της μονάδας: *ο άνθρωπος έχει δύο μάτια και δύο αυτιά, ~ στόμα και ~ μύτη 2. (ειδικότ.) για την έκφραση της μοναδικότητας με έμφαση και σε αντίθεση προς την έννοια του πλήθους: «πιστεύω εις ~ Θεόν» (δηλ. όχι σε πολλούς) || ~ είναι η ομάδα! (δεν υπάρχει κανείς άλλος σαν αυτόν) || ~ είναι η ομάδα! (δεν υπάρχει καλύτερη) 3. (ειδικότ. πριν από ονόματα) για επίταση του πόσο σημαντικός, πόσο ιδιαίτερος είναι (κάποιος/κάτι): *πολλές φράσεις έμειναν ιστορικές, μόνο και μόνο γιατί επδόθηκαν από ~ Σοκράτη, ~ Ζαΐξπηρ ή -Καντ 4. σε ΦΡ. του τύπου *είσαι ένας... εσύ!* για να τονιστεί ποσο έντονα φέρει κανείς την ιδιότητα, για την οποία γίνεται λόγος: (συνά κ. χαιδέυτ.) για να δηλωθεί πόσο διασκεδαστικός, χαριτωμένος είναι κανείς: *είσαι μια μουσίτσα εσύ!* || *είναι ένας γαλιφός αυτός!* 5. ο ίδιος: *αδέλφια έμιαστε* ~ *μάννα μιάς γέννησε!* 6. (α) (ως άβριστο άρθρο) για πρόσωπα ή πράγματα που δεν προσδιορίζονται επακριβώς: *θέλεις ~ ποτό; || χρειάζομαι ~ αυτοκίνητο, και ας είναι ό,τι μάρκα θέλει || ~ φορά κι ~ καιρό ήταν ~ βασιλιάς και ~ βασιλίσσα...* (αρχή παραμυθιού) (β) κάποιος: *χρειάζεσαι έναν να σε συμβουλευεί ΦΡ. ένας κάποιος* για επίταση της έννοιας της αοριστίας: χρησιμοποιείται αντί του κάποιος, προκειμένου να δοθεί έμφαση στην αοριστία: ~ *Αντωνίου σε ζητεί τον ξέρεις;* 7. (ειδικότ.) για επίταση της ιδιότητας του ουσιαστικού ή τού επιθέτου που ακολουθεί: *δεν μπορεί να με βλάψει ~ τιποτένιος!* 8. **μία** | **μία** χτύπημα (κλοπιά, σφαλίαρα κ.λπ.): *δόσ' του ~ να ησυχάσει!* · ΦΡ. (α) **ο ένας (και) ο άλλος** βλ. λ. *άλλος* (β) **ένας-ένας** (μεσν. έκφραση) σε σειρά, κατά μονάδες, χωριστά *ο καθένας να περνάτε ~, για να μη γίνει μπέρδεμα || μη ρωτάτε όλοι μαζί ~ παρακαλώ!* (γ) **έναν προς έναν** με έμφαση στον καθένα χωριστά: *στο τελωνείο άνοιξαν όλες τις βαλίτσες και τις ήλεγξαν μία προς μία (δ) ένας | ένας* ξεχωριστοί (με καλή ή κακή σημασία): *οι καλεσμένοι ήταν όλοι τους ~ || (ειρων-κακός) καλά κομμάτια, όλοι τους είναι -I (ε) **μία** | **μία ο ένας, μία** | **μία ο άλλος** ο ένας τη μία φορά, ο άλλος την άλλη χωρίς σταματημό, πότε ο ένας πότε ο άλλος αδιάκοπα: *και ο άντρας της και ο γιος της της δημογρονών συνεχώς προβλήματα-* · *θα την πεθάνουν στο τέλος τη γυναικά!* (στ) **τη μία | **μία...** την άλλη** πότε... πότε, άλλοτε μεν... άλλοτε δε, τη μία φορά... την άλλη φορά: *τα λέει - έτσι και ~ αλλιώς* (τη μία φορά με τον έναν τρόπο, την άλλη με τον άλλον) || ~ η *άδελφή του δεν είχε να πληρώσει το νοίκι της, - η κόρη του χρειάστηκε φροντιστήριο, στο τέλος δεν του έμεινε δεκάρα* (ζ) **με μίας | **διά μίας**** αμέσως και ζωντανά: *διά****

μας εξαφανίστηκαν από μπροστά τους (η) (ως συνδ.) **μιας**) και βλ.λ. (θ) **μια και καλή** | **μια** κι **έξω** τελειωτικά, χωρίς να χρ'ιαστ'ί και δεύτερη φορά (ι) **μία σου και μία μου** / **ένα σου και ένα μου** για κάτι που κάνει ο ένας ανταποδοτικά στον άλλον: *πρώτα με κοροϊδεύεις εσύ, τώρα σε κοροϊδεύω εγώ* ~ (είμαστε πάτσι) (ια) (ως επίρρ.) **μια για πάντα** τελειωτικά, χωρίς παλινωδίες ή ανακλήσεις ΣΥΝ. άπαξ διά παντός, οριστικά (ιβ) **ούτε ένας** κανένας: *Πώς είναι δυνατόν; ~ να μη βρεθεί να τον βοηθήσει;* (ιγ) **ένας, δύο** λίγοι: *δεν περιμένουμε κόσμο ~ φίλοι μόνο θα 'ρθουν* (ιδ) **ο ένας μετά τον άλλο** για να δηλωθεί διαδοχή, ακολουθία: *~ άρχισαν να φεύγουν* (ιε) **ένας Θεός ξέρι** για κάτι που είναι αδύνατον να γνωρίζει (κάποιος): *~ τι πέρασε αυτός ο άνθρωπος | πώς αντέχει* (ιστ) **ένας λόγος** | **μια κουβέντα είναι** για κάτι που λέγεται εύκολα, αλλά πραγματοποιείται δύσκολα: *~ είναι ν' αλλάξει η κατάσταση - αυτά τα πράγματα παίρνουν χρόνια* (ιζ) **ένα το κρατούμενο** βλ. λ. κρατούμενο (ιη) **ένα κι ένα κάνουν δύο** για να δηλωθεί ότι κάτι είναι απλό και αυτονόητο: *~ ο καθένας κοιτάει τον εαυτό του και συ πρέπει να μάθεις να κάνεις το ίδιο* (θ) **μια ζωή** η **έξουμη** για να δηλωθεί ότι πρέπει κανείς να απολαμβάνει τη ζωή του όσο μπορεί, επειδή δεν ξαναζει: *«~, κι αν δε τη γλιενηθούμε, τι θα καταλάβουμε, τι θα καζαντίσουμε;»* (λαϊκ. τραγ.) (κ) **ένα και το αυτό** το ίδιο ακριβώς, δεν υπάρχει καμία διαφορά: *είτε εκλεγεί ο ένας είτε εκλεγεί ο άλλος είναι ~, θα ακολουθήσουν την ίδια οικονομική πολιτική* (κα) **ένας ίσον κανένας** ένα μόνο δεν έχει αξία, είναι σαν να είναι κανένας: *Ένα κουλλάουράκι τι να μου κάνει; ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. άρθρο, ενάμιση.

[ETYM. < μεσν. ένας < αρχ. εἷς (βλ.λ.) από την αιτ. ενικού ένα. Το θηλ. *μία* είναι αρχ. και προέρχεται από τ. *sm-ia, μηδένσμ. βαθμ. του I.E. *sem-s > εἷς, πβ. sanskr. sâmah, λατ. semel «άπαξ», γάλλ. simple «απλός», αγγλ. same «ίδιος» κ.ά. Ομόρρ. *μία* (βλ.λ.), εν. *ά-μια, α-παξ, ά-πλός* κ.ά.].
εναςκό ρ. μετβ. [μτγν.] | εναςκεί... | εναςκ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος) ενακό χρήση (νόμιμο δικαιώματος ή ιδιότητας) ΣΥΝ. ασκώ. — ενάσκηση (η) [1874].

ενασμενίζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. | ενασμενίσθηκα (λόγ.-σπάν.) ♦ **1.** (αμετβ.) καμάρωνο για κάτι (που δεν έχω ή δεν πρέπει): *ενασμενίζεται για τις γνώσεις του στον ιστορία* (στην πραγματικότητα δεν έχει γνώσεις) ♦ **2.** (μετβ.) χαίρομαι, μου αρέσει: *ενασμενίζεται να πολιτικολογεί μεγαλοφώνως ενόπιον αγνώστων.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. μτγν. < έν- + άσμενίζω < άσμενος «χαρούμενος, ευχαριστημένος», βλ. κ. άσμένως].

εναςτρος, -ης, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αστέρια, γεμάτος αστέρια: *~ ουρανός* ΣΥΝ. αστροφώτιστος ANT. άναστρος.

εναςχόληση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ασχολία με την οποία καταγίνεται κανείς, κυρ. πέρα από την επαγγελματική του δραστηριότητα ή στο περιθώριο αυτής: *το ψάρεμα είναι μια ενασχόληση ~ ΣΥΝ. απασχόληση, ασχολία. — ενασχολούμαι* ρ. [μτγν.] {-είσαι...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. απασχόληση.

ενατένιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η προσήλωση του βλέμματός σε πρόσωπο, αντικείμενο, αλλά και σε γεγονός, κατάσταση κ.λπ.: *η ~ του έαστρου ουρανού* || (μτφ.) ο *καλλιτέχνης εκφράζει τη δική του ~ του κόσμου και της ζωής* ΣΥΝ. παρατήρηση. — ενατενίζω ρ. [αρχ.].

ένατος, -ης (λόγ. ενάτη), -ο (επίσης γράφεται 9ος στην αραβική αρίθμηση, **Θ' ή Θ'** στην ελληνική και **IX** στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό ενέα (9) **2. ένατος** (ο) {ενάτου} ο ένατος μήνας του έτους, ο Σεπτέμβριος: *η 1/9 (πρώτη ενάτου) είναι η αρχή του εκκλησιαστικού έτους* **3. ενάτη** (η) η ένατη ημέρα κάθε μήνα: *η εκδήλωση αναβάλλεται για την 9η Απριλίου* **4. ένατο** (το) {ενάτ-ου | -ων} καθένα από τα ενέα ίσα μέρη, στα οποία διαίρεται ένα σύνολο **5. ΕΚΚΛΗΣ. ένατα** (τα) {ενάτων} η ένατη ημέρα από την Κοίμηση τής Θεοτόκου και η εορτή που τελείται για να τιμηθεί η επέτειος αυτή ΣΥΝ. τα εννιάμερα τής Παναγίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενέα κ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.

[ETYM. αρχ. < *ένFa-ης < ενέα (βλ.λ.)].

εναύλιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την αυλή.

ένωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -ώσεις, -ώσεων} άναμμα, ανάφλεξη, πυροδότηση: η πρόκληση τής έκρηξης μιας εκρηκτικής ουσίας με ένωσιμα.

ένωσιμα (το) {ένωσιμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε προκαλεί διέγερση, εξέγερση, έξαψη παθών κ.λπ.: *το επίμαχο άρθρο αποτέλεσε το - για την έναρξη τής διαμάχης των πατριών* **2. ΣΤΡΑΤ.** το μέσο με το οποίο μεταδίδεται πυρ σε γόμοψη εκρηκτικής ύλης ή ενισχύεται το ήδη μεταδιδόμενο πυρ. [ETYM. μτγν. < αρχ. ένάω «ανάβω φωτιά, προκαλώ» < έν- + αύω «παίρνω φωτιά» < *άύσ-τω, που συνδ. με λατ. haugio «αντλώ, παίρνω», αρχ. ισλ. ausa «αντλώ» κ.ά.].

ενδαγγειακός, -ής, -ό [1891] ANAT. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στα αγγεία: *διάχυτη ~ πήξη* (σοβαρή διαταραχή τής πήξης του αίματος). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intravascular].

ένδακρυς, -υς, -υ [ένδακρ-υος, -υ] {-υες (ουδ. -υα), -ύων} (λόγ.) αυτός που έχει δάκρυα στα μάτια, δακρυοσμένος. [ETYM. μτγν. < εν + -δακρυς < δάκρυ, πβ. κ. ά-δακρυς].

ενδαρθρικός, -ής, -ό ANAT. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει σε μια άρθρωση.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intra-articular].

ενδαρτηριακός, -ής, -ό ANAT. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στις αρτηρίες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. endarterial].

ενδαιλικός, -ή, -ό αυτός που αναπτύσσεται ή ανευρίσκεται μέσα στον αυλό ενός οργάνου: *~ όγκος του εντέρου.* [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intra-tubed].

ενδεδεγμένος, -ης, -ο αυτός που κρίνεται ως ο αναγκαίτερος ή ο καταλληλότερος για την περίπτωση: *το υπουργείο αναζητεί ακόμη την ~ λύση για το πρόβλημα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. κατάλληλος, μετοχή. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. ένδεϊκνμι].

ενδείξ, -ής, -ές {ένδε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ένδεέστ-ερος, -ατός (λόγ.) **1.** (+γεν.) αυτός που στερείται, που έχει έλλειψη συγκεκριμένου πράγματος, που μειονεκτεί σε (κάτι): *~ αγωγής | καλλιέργειας | φρονών* (παράφρων) ΣΥΝ. στερούμενος ANT. επαρκής, πλήρης **2.** αυτός που στερείται ακόμη και τον αναγκαίον πόρων για τη ζωή, που του λείπουν και κατάλληλος: *οι σπασμοδικές φτωχός, άπορος, πένθης* ANT. εύπορος, πλούσιος. — ένδεος επίρρο. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. φτώχεια, -ής, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < ένδεω «στερούμαι, έχω έλλειψη» < έν- + δέω, βλ. κ. δει].

ένδεια (η) [αρχ.] {ένδ-εας κ. -είας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η έλλειψη, η στέρηση: *~ αγαθών πρώτης ανάγκης* || (μτφ.) *~ πνευματική | ηθική* ANT. επάρκεια, πληρότητα, αφθονία **2.** (ειδικότ.) η έλλειψη οικονομικών πόρων, η φτώχεια: *εί μεσα στην ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. φτώχεια.

ένδεικνυμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ένδεικνυ-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται (μτχ. ενεστ. ένδεικνυόμενος, -η, -ο, μτχ. παρακ. ένδεδεγμένος, -η, -ο)} **1.** υπαγορεύομαι από την ανάγκη ή επιβάλλομαι ως χρήσιμος **2.** (η μτχ. **ένδεικνυόμενος**, -η, -ο) αυτός που προτείνεται ως χρήσιμος, κατάλληλος ή/και αναγκαίος: *για την επιβολή των ~ κινήσεων αρμόδιο είναι το Διοικητικό Συμβούλιο του συλλόγου* || — *ενέργειες | μέτρα | φάρμακα | μέθοδοι* **4.** (η μτχ. **ένδεδεγμένος**, -η, -ο) βλ.λ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. κατάλληλος, μετοχή, αποθετικός.

[ETYM. Μέσ. ενεστ. του αρχ. ένδεικνυμι < έν- + δείκνυμι «δείχνω»]. ένδεικτικός, -ής, -ό **1.** αυτός που παρέχει ένδείξεις, που φανερώνει ή υποδηλώνει (κάτι): *οι χρεσινές δηλώσεις του υπουργού είναι ~ των προθέσεων του* || «ένδεικτικό τού τι συμβαίνει εκεί μπορεί να θεωρηθεί η παρακάτω είδηση...» (εφημ.) ΣΥΝ. χαρακτηριστικός **2. ένδεικτικό** (το) το επίσημο σχολικό έγγραφο, με το οποίο πιστοποιείται ότι ο αναφερόμενος σε αυτό μηητής προάγεται στην επόμενη τάξη με τον αναγραφόμενο σε αυτό βαθμό. — ένδεικτικό-ά. — ώς [μτγν.] επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. αποφοίτηση.

[ETYM. μτγν. < αρχ. ένδεικνυμι]. ένδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** οτιδήποτε καταδεικνύει (κάτι) ή λειτουργεί ως επιβεβαίωση, επικύρωση (πράγματος, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ.): *υπάρχουν σοβαρές ~ για μεταστροφή τής πολιτικής των Η.Π.Α.* || *σασείς | ανησυχητικές | απογοήσσες ~ ΣΥΝ. δείξη, κατάδειξη, δείγμα, σημείο* ANT. απόδειξη, φαινόμενο, βεβαίωση ΦΡ. *σε ένδειξη* | (λόγ.) *εις ένδειξιν* (+γεν.) για να δείχθει, για να δηλωθεί: *οι αγρότες απέκλεισαν την ένδειξη οδό ~ διαμαρτυρίας* || — *ένδιαφερόντος | συμπαράστασης | συμπάθειας | αλληλεγγύης | ενγνωμοσύνης | σεβασμού* **2. ΙΑΤΡ.** εκδήλωση συμπτώματος που επιβάλλει ορισμένη θεραπεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. απόδειξη. [ETYM. < αρχ. ένδειξ < ένδεικνυμι].

ένδεκα (το) → έντεκα **ένδεκάδα** (η) **1.** σύνολο που αποτελείται από ένδεκα μονάδες **2. ΑΘΛ.** οι ένδεκα παίκτες μιας ποδοσφαιρικής ομάδας: *οι δύο ~ παρατάχθηκαν στο γήπεδο* || ο *προπονητής άφησε τον παίκτη εκτός ένδεκάδας* || η *βασική ~ μιας ομάδας*.

ένδεκαμελής, -ής, -ές [1831] {ένδεκαμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποτελείται από έντεκα μέλη: *~ επιτροπή | συμβούλιο*.

ένδεκασύλλαβος, -ης, -ο [μτγν.] ΜΕΤΡ. (στίχος) που αποτελείται από έντεκα συλλαβές.

ένδέκατος, -η (λόγ. ένδέκατη), -ο [αρχ.] (επίσης γράφεται 11ος στην αραβική αρίθμηση, **IA'** ή **ia'** στην ελληνική και **XI** στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό έντεκα (11) **2. ένδέκατος** (ο) {ένδεκάτου} ο ένδέκατος μήνας του έτους, ο Νοέμβριος: *9/11 (εννέα ένδεκάτου) είναι τού Αγίου Νεκταρίου* **3. ένδέκατη** (η) η ένδέκατη ημέρα κάθε μήνα: *θα βρίσκεται στην Ελλάδα μετά την 11η Μαΐου* **4. ένδέκατο** (το) {ένδεκάτ-ου | -ων} καθένα από τα έντεκα ίσα μέρη, στα οποία διαίρεται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. αριθμός, ΠΙΝ).

ένδελεχής, -ής, -ές {ένδελεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ένδελεξέστ-ερος, -ατός (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη διάρκεια και αδιάπτωτη συνέχεια: *~ πυρ* ΣΥΝ. συνεχής, αδιάλειπτος, εξακολουθητικός, ακατάπαυστος ANT. ακαριαίος, στιγμιαίος **2.** (συνήθ.) αυτός που συντελείται ή διεξάγεται με επιμέλεια και επιμονή: *~ εξέταση | έρευνα | μελέτη* ΣΥΝ. επιμέλεις, επίμονος, προσεγμένος. — **ένδελεχώς** επίρρ. [αρχ.], ένδελέχεια (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες, λεπτομερής.

[ETYM. αρχ. < έν- + -δελεχός < δέλεχ-ος, διούλλ. θέμα, του οποίου μεταπτωτ. βαθμ. απαντά στο επιθ. δόλιχος «μακρύς» (βλ.λ.)]. Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, ο *ένδελεχής* θα ήταν αρχικώς ο διαρκής, ο συνεχής, επομένως εκείνος που δείχνει ιδιαίτερη επιμέλεια].

ένδελεχής - εντελεχής. Συχνά -ήδη από την αρχαία εποχή- οι δύο λέξεις συγγέονται, πιθανότατα ως ομόηχες. Ωστόσο, διαφέρουν και σηματολογικά και ετυμολογικά. Το αρχ. ένδελεχής παράγεται από έν + *δέλεχος, ομόρρ. τού αρχ. δόλιχος «μακρύς» και σημαίνει μακρύς, διηκετής, ακατάπαυστος, συνεχής, από όπου η κύρια σημερινή σημ. τής λ. «επιμελημένος, προσεκτικός, λεπτομε-

ρής». Το *εντελεχής* είναι ανύπαρκτος όρος, που προήλθε από σύγχυση προς το *ενδελείχης* με βάση το ουσ. *εντελέχεια*. Το *εντελέχεια* είναι γνωστός αριστοτελικός όρος (από το εντελής + έχω, «αυτός που έχει το «τέλος», τον σκοπό μέσα του», άρα «πλήρης, ολοκληρωμένος»), που δήλωσε την ολοκληρωμένη ενέργεια και την ολοκληρωμένη μορφή σε σχέση με την ύλη που «δυνάμει» δημιουργεί τη μορφή. Το *εντελέχεια* συγχύθηκε και αυτό προς το ουσ. του *ενδελείχης*, προς την *ενδελείχεια*.

ενδέχεται ρ. απρόσ. [αρχ.] 1. (+να) είναι δυνατόν (να συμβεί κάτι): ~ να βρέξει σήμερα, αλλά δεν μπορεί κανείς να είναι σίγουρος ΣΥΝ. μπορεί, ίσως, πιθανόν 2. (ως απάντηση) ίσως, πιθανόν, δεν αποκλείεται: -Υπάρχει περίπτωση να συμφωνήσει; — ΣΧΟΛΙΟ λ. ίσως.

ενδεχόμενος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι δυνατόν να συμβεί (αλλά δεν αποκλείεται και το αντίθετο): η ασφάλιση καλύπτει κάθε ~ ζημιά ΣΥΝ. πιθανός, δυνατός ΑΝΤ. απίθανος- ΦΡ. είναι ενδεχόμενο να... ενδέχεται (βλ. λ.): είναι - να υπάρχει ισοψηφία 2. *ενδεχόμενος* (το) {ενδεχομέν-ου | -ων} (α) αυτό που μπορεί να συμβεί: υπάρχει το ~ να προκληθεί έκρηξη || απέκλεισε το ~ πρόωγων εκλογών || άρρησε ανοιχτό το ~ να μειωθεί η στρατιωτική θητεία' ΦΡ. για κάθε ενδεχόμενο | (λόγ.) διά παν ενδεχόμενον για να καλύψουμε όλες τις πιθανές περιπτώσεις, για κάθε περίπτωση: δεν πιστεύω να βρέξει, αλλά ~ πάρε και μια ομπρέλα! (β) ΦΙΛΟΣ., κάθε φαινόμενο που θα μπορούσε και να μην υπάρχει ή να υπάρχει υπό διαφορετική μορφή.

ενδεχόμενος - πιθανός. Η λ. ενδεχόμενος δηλώνει ότι κάτι μπορεί να συμβεί, αλλά δεν αποκλείεται και το αντίθετο. Η λ. πιθανός δίνει έμφαση στην πιθανότητα πραγματοποίησης, δηλώνοντας ότι κάτι, σύμφωνα με τα δεδομένα, αναμένεται ότι μάλλον θα συμβεί. Έτσι, η φράση «η ενδεχόμενη αποχώρηση από τη συμμεχίαν» σημαίνει ότι μπορεί να υπάρξει αποχώρηση, μπορεί και όχι, ενώ η φράση «η αποχώρηση από τη συμμεχία είναι πιθανή» σημαίνει ότι, σύμφωνα με τα δεδομένα, η αποχώρηση είναι η πλέον αναμενόμενη εξέλιξη και κατά πάσα πιθανότητα θα συμβεί.

ενδεχομένως επίσης. [μετρ.] (λόγ.) ίσως, είναι δυνατόν (να συμβεί κάτι): συχνά ως ελλειπτική απάντηση: -Θα υπάρξουν εξελίξεις στο κυπριακό; —! (μπορεί και να, μπορεί και όχι). ΣΧΟΛΙΟ λ. ίσως, προηγουμένως.

ενδημία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η μόνιμη και συνεχής διαμονή σε τόπο ή χώρο ΣΥΝ. παραμονή ΑΝΤ. αποδημία, εκδημία · 2. ΙΑΤΡ. η σταθερή παρουσία μιας λοιμώδους νόσου σε συγκεκριμένη περιοχή υπό μορφήν είτε sporadικών περιστατικών είτε και επιδημίας (λ.χ. η ελονοσία σε ελώδεις περιοχές). ΣΧΟΛΙΟ λ. επιδημία. [ΕΤΥΜ. μετρ. < αρχ. ενδημιό (-έω) < εν- + -δημιό < δήμος].

ενδημικός, -ή, -ό [1856] 1. αυτός του οποίου η παρουσία συνδέεται με συγκεκριμένο τόπο, περιοχή: ~ πρόβλημα | ρανόμινο 2. (ειδικότ.) (για ασθένεια) αυτός που εμφανίζεται μόνιμα σε συγκεκριμένη περιοχή: ~ νόσος (βλ. λ.) νόσημα. — ενδημική-ά | -ός επίσης. [1897], εν-δημικότητα (η) [1894], [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endémique].

ενδημικός (ο) ΒΙΟΛ. το φαινόμενο της παρουσίας συγκεκριμένων ζωικών ή φυτικών ειδών σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endémisme].

ενδημοεπιδημία (η) {ενδημοεπιδημιών} ΙΑΤΡ. η εξέλιξη ενδημικής νόσου σε επιδημία. — ενδημοεπιδημικός, -ή, -ό [1895].

ενδημιό ρ. αμετβ. {ενδημιέ...} μετ. ενδημιών, -ούσα, -ούν | ενεδή-μησαί. (λόγ.) 1. (α) διαμεινω μόνιμα και συνεχώς σε τόπο ΑΝΤ. εκδημιό, αποδημιό (β) *ενδημιούσα* Σύνδοδος βλ. λ. σύνδοδος 2. (για νόσο, συχνά λοιμώδη) εμφανίζομαι μόνιμα σε συγκεκριμένη περιοχή υπό μορφήν είτε sporadικών περιστατικών είτε και επιδημίας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ενδημιό (-έω) «διαμεινω, κατοικό (κάπου)» < ενδημιός < εν- + δήμος].

ενδιάθετος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται, συμβαίνει ή γίνεται μέσα μας: ~ κλίση ΣΥΝ. ενδόμυχος, μύχιος ΑΝΤ. εξωτερικός, εκπεφρασμένος- ΦΡ. *ενδιάθετος λόγος* {ενδιάθετος λόγος, Στωικοί} (α) ΦΙΛΟΣ. (κατά τον Πλάτωνα) ο εσωτερικός διάλογος, η σκέψη υπό μορφήν διαλόγου που κάνει κανείς με τον εαυτό του (β) ΓΛΩΣΣ. (ii) ο λόγος (βλ. λ., σημ. 5), η γλώσσα ως εσωτερικευμένο σύστημα παραγωγής και πρόσληψης μηνυμάτων (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομιλία) (ii) η δύναμη γλώσσα, η γλωσσική ικανότητα (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομιλία) 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που προέρχεται από τη φύση- κατ' αντιδιαστολή προς τον επίκτητο, αυτόν που προκύπτει από επιδράσεις του περιβάλλοντος: ~ ικανότητα ΣΥΝ. έμφυτος, εγγενής, φυσικός. — ενδιάθετα | ενδιάθετος [μετρ.] επίσης. [ΕΤΥΜ. μετρ. < ενδιάθεμαι < εν- + δια- + τίθεμαι].

ενδιάθετος - ευδιάθετος. Το ενδιάθετος δεν έχει καμία σημασιολογική σχέση με το ευδιάθετος. Το *ενδιάθετος* δηλώνει αυτόν που έχει «καλή διάθεση», τον καλοδιάθετο, τον χαρούμενο: φαίνεται πολύ ενδιάθετος σήμερα- τι συμβαίνει; Το *ενδιάθετος*, αντίθετος, σημαίνει τον «εν διαθέσει» υπάρχοντα, τον εσωτερικό, τον έμφυτο. Χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει τον λόγο, την εσωτερική πλευρά της γλώσσας του ανθρώπου, αντίθετα προς την ομιλία, τον φωνηόμενο λόγο ή την εξωτερική πλευρά της γλώσσας. Τη διάκριση της γλώσσας σε λόγο (langue) και ομιλία (parole), που καθιέρωσε ο ιδρυτής της σύγχρονης γλωσσολογίας Ferdinand de Saussure (1857-1913), τη βρίσκουμε στον Πλάτωνα ως διαφορά ανάμεσα στη διάνοια και στον λόγο. Στους Στωικούς ο ενδιάθετος λόγος αντιπαρατίθεται στον προφορικό λόγο, στον δε νεοπλατο-

νικό φιλόσοφο Πορφύριο (3ος αι. μ.Χ.) τα «εν τη διαθέσει» αντιτίθενται προς τα «εν τη φωνή». → λ. ομιλία

ενδιαίτημα (το) [μετρ.] {ενδιαίτημ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) η κατοικία, ο τόπος στον οποίο κατοικεί κανείς. ΣΧΟΛΙΟ λ. σπιτι.

ενδιαίτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η διαμονή. [ΕΤΥΜ. < μετρ. ενδιαίτησις < αρχ. ενδιαίτωμαι (-άω-), βλ. λ.].

ενδιαίτωμα ρ. αμετβ. αποθ. {ενδιαίτασαι...} μόνο σε ενεστ. | (αρχαιοπρ.) έχω την κατοικία μου σε συγκεκριμένο χώρο ΣΥΝ. κατοικό, δια-τριβώ, διαιτώμαι, διαμένω, ενδιτριβώ, διαβίω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ενδιαίτωμαι (-άω-) < εν- + διαιτώμαι < διαίτα «τρόπος ζής»].

ενδιαίμεσος, -η, -ο [1870] 1. (τοπικός) αυτός που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο χώρους, περιοχές: ~ τοίχος | σταθμός | πόλη ΣΥΝ. διάμεσος ΑΝΤ. ακρινός 2. (χρονικός) αυτός που παρεμβάλλεται μεταξύ γεγονότων, εξελικτικών φάσεων: ~ στάδιο || στο ενδιαίμεσο (στο χρονικό διάστημα που μ'εσολάβη) 3. (μτφ. για αφηρ. έννοιες) αυτός που έχει χαρακτήρα ή ιδιότητα από δύο ή περισσότερα πράγματα: σε σύγκριση με την απόλυτη φτώχεια και τα μεγάλα πλούτη, εγώ βρίσκομαι σε μια ~ κατάσταση ΑΝΤ. ακραίος. — ενδιαίμεσα | ενδιαίμεσος [1864] επίσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. έμμεσος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intermédiaire].

ενδιαιτρίβω ρ. αμετβ. {ενδιαιτρίβω} (λόγ.-σπίν.) 1. μένω σε συγκεκριμένο τόπο ή χώρο συνεχώς ή για σημαντικό χρονικό διάστημα: προσωρινός το στρώσεμα ενδιαιτρίβει πλησίον της συνοριακής γραμμής ΣΥΝ. παραμένω, ενδιμώ 2. (μτφ.) ασχολούμαι επίμονα με (κάτι): στον λόγο του ενδιαιτρίβει σε εποσιωδώς σημεία ΣΥΝ. καταγινομαι, επιμένω, εμμένω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + διαιτρίβω «συγκινώω»].

ενδιαφέρον (το) {ενδιαφέρ-οντος | -οντά, -όντων} 1. η διάθεση για ξεχωριστή προσοχή, (εξ)χωριστή φροντίδα: έδειξε μεγάλο ~ για τη δουλειά μου || η προσπάθεια του ήταν αξιολογή, αλλά η πολιτεία δεν έδειξε κανένα ~ || εκδηλώνω ~ για κάτι || ζωηρό | αμείωτο ~ ΣΥΝ. μέριμνα ΑΝΤ. αδιαφορία 2. (ειδικότ.) η πνευματική προσήλωση, η έντονη και εξαιρετική προσοχή: παρακολούθησα με ιδιαίτερο ~ τη διάλεξη || κινώ | ζυπνώ | τονώνω | προκλώ το ~ || στρέφω το ~ μου ΣΥΝ. προσοχή, αφοσίωση 3. η ιδιαίτερη συμπάθεια προς πρόσωπο, η οποία περιλαμβάνει και το στοιχείο του έρωτα: της έδειξε το ~ του 4. (συνεκδ.) η ιδιότητα του να προσελκύει κανείς την προσοχή, να προκαλεί εντύπωση: η χθεσινή διάλεξη είχε μεγάλο ~|| η πρόταση σας παρουσιάζει ~ 5. *ενδιαφέροντα* (τα) (α) το σύνολο των ιδιαίτερων κλίσεων και προτιμήσεων (συν'κδ.) στιδιήποτ' ενδιαφέρει (κάποιον): το θέατρο και ο κινηματογράφος ανήκουν στα κυριότερα ~ του || έχουμε κονά ~ (β) τα συμφέροντα, οι προοπτικές κέρδους: εργάζεται σε επιχειρήσεις ξένων ενδιαφερόντων. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδιαφέρω, αγάπη. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. intéret].

ενδιαφέρω ρ. μετβ. [1833] {μετ. ενεστ. ενδιαφέρων, -ούσα, -ον, ενδιέφερα, μετ. μεσοπαθ. ενεστ. ενδιαφερόμενος, -η, -ο, ενδιαφερόμικα} 1. προσελκύω την προσοχή ή/και τη φροντίδα, κινώ το ενδιαφέρον (κάποιου): η ρύθμιση του ζητήματος ενδιαφέρει σοβαρότατα την κυβέρνηση || αν πραγματικά τους ενδιέφερε η ειρήνη, θα υπέγραφαν τη συνθήκη ΦΡ. με ενδιαφέρει έχει σημασία, είναι σημαντικό για μένα: δεν ~ η ποσότητα, αλλά η ποιότητα 2. (απρόσ. ενδιαφέρει) έχει ενδιαφέρον: εν προκειμένω ~ να μάθουμε τι ακριβώς συμβαίνει ΣΥΝ. αξίζει 3. (ειδικότ. για πρόσ.) ασκό έλξη σε (κάποιον): δεν τον ενδιαφέρουν οι γυναίκες με μωλό' (μεσοπαθ. ενδιαφέρωμαι) (+για) 4. δείχνω ιδιαίτερη φροντίδα και μέριμνα για (πρόσωπο, πράγμα, κατάσταση κλπ.): οι δύο λαοί ενδιαφέρονται ζωηρώς για την περαιτέρω ανάπτυξη των σχέσεων τους || οι άνθρωποι ενδιαφέρονται όλο και περισσότερο για την υγεία τους ΣΥΝ. φροντίζω, μεριμνώ ΑΝΤ. αδιαφορώ 5. (ειδικότ.) στρέφω ζωηρά την προσοχή μου (σε κάτι), ασχολούμαι (με κάτι): ~ για την ποίηση | τη μουσική | το θέατρο | τον χορό ΣΥΝ. μου αρέσει 6. (ειδικότ.) έχω υλικό ή ηθικό συμφέρον, επιδιώκω να επωφεληθώ: για τις τραπεζικές μετοχές ενδιαφέρονται πολλοί 7. (η μετ. ενδιαφερόμενος, -η, -ο) αυτός που εκδηλώνει ενδιαφέρον για κάτι ή που έχει συμφέρον από κάτι: οι ~ να συμμετάσχουν στον διαγωνισμό, να υποβάλουν τη σχετική αίτηση εντός τριών ημερών. (η μετ. ενδιαφέρων, -ούσα, -ον) βλ. λ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. intéresser, κυρ. από το μεσοπαθ. ενδιαφέρωμαι για... (< γαλλ. s'intéresser à...) και από το γ' πρόσ. ενδιαφέρει, λ.χ. «αυτό με ενδιαφέρει» < γαλλ. ça m'intéresse].

ενδιαφερόμαι - διαφέρω, ενδιαφέρον - διαφέρω. Είναι αξιοσημείωτο ότι η έννοια του «ενδιαφερόντος» ξεκινάει από την έννοια της «διαφοράς». Ο,τι διαφέρει για μένα, ό,τι ξεχωρίζει, ό,τι είναι διαφορετικό, μ' ενδιαφέρει κιόλας, ελκύει την προσοχή μου. Το ίδιο συνέβη σε άλλες γλώσσες το λατ. inter-esse «βρίσκομαι μεταξύ, δι-ίσταμαι, διαφέρω» έδωσε λαβή στη δημιουργία των γαλλ. intéresser, αγγλ. interest, γερμ. interessieren κ.ά. Άρα το διαφέρω είναι και εν-διαφέρω, γι' αυτό παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε η λ. τα διαφέρω με τη σημ. τα ενδιαφέροντα Το εν- της Ελληνικής πιθανόν να είναι απόδοση του ξενικού inter-. Ας σημειωθεί ακόμη ότι η λ. ντερέσο (τα ντερέσα του) και ντερέσο «το συμφέρον» δεν είναι άλλο από το παλ. interesso, που ανάγεται στο λατ. interesse- εδίο το διαφέρω έγινε ενδιαφέρον και τελικά συμφέρον (και λαϊκ. διάφορο, πβ. παροιμ. «το διάφορο (ή το αγώι) ζυπνάει τον αγοριάτη»).

ενδιαφέρων, -ούσα, -ον {ενδιαφέρ-οντος, -οντά | -οντες (ουδ. -οντά),

που σχετίζεται με εκκρίσεις στο εσωτερικό του οργανισμού ANT. εξωκρινής 2. **ενδοκρινής αδένες** όργανα του ανθρώπινου σώματος, που αποτελούνται από αδενικό ιστό και ρυθμίζουν διά των εκκρινμάτων τους (δηλ. των ορμονών) τις λειτουργίες του νευρικού συστήματος, την αναπαραγωγή, την αντιμετώπιση των μεταβολών του περιβάλλοντος κ.λπ.· κυριότεροι είναι ο θυροειδής και οι παραθυροειδείς αδένες, ο νεφρός, τα επινεφρίδια, το πάγκρεας, οι ωοθήκες (στις γυναίκες) κ.ά. — ενδοκρινικός, -ή, -ό, ενδοκρινώς επίρρ. [ETYM. < ένδο- + -κρινής < αρχ. κρίνω, αρχική σημ. «διαλέγω, ξεχωρίζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endocrine].

ενδοκρινής - εξωκρινής. Και οι δύο όροι πλάστηκαν από ξένους επιστήμονες σε νεότερους χρόνους, για να δηλώσουν έννοιες της λειτουργίας (φυσιολογίας) του ανθρώπινου οργανισμού. Α συνθ. είναι αντιστοίχως τα επίρρ. **ένδον** και **έξω** και β' κοινό συνθ. το ρ. κρίνω στη βασική του σημ. «ξεχωρίζω, αποχωρίζω» με επίδραση του αρχ. ρ. εκ-κρίνω (εκ-κρίσις, εκ-κρίμα). → **ένδο-**

ενδοκρινολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο κλάδος που μελετά τη φυσιολογία και την παθολογία των ενδοκρινών αδένων, καθώς επίσης και των εκκρίσεών τους. — **ενδοκρινολόγος** (ο/η), **ενδοκρινολογικός**, -ή, -ό, **ενδοκρινολογικός** επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endocrinologie], **ενδομήτριος**, -α, -ο [1887] 1. αυτός που συντελείται ή αναπτύσσεται στο εσωτερικό της μήτρας: ~ **κύηση** | **θάλιατος** ANT. εξωμήτριος 2. ANAT. **ενδομήτριο** (το) {ενδομήτριου | -ων} ο βλεννογόνος που καλύπτει εσωτερικά την κοιλότητα της μήτρας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endometrium], **ενδομητρίωση** (η) [1895] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή του ενδομητρίου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endometritis], **ενδομητρίωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική ανάπτυξη στοιχείων ενδομητρίου στη λεκάνη έξω από τη μήτρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endometriosis], **ενδομητροσκοπιο** (το) {ενδομητροσκοπίου | -ων} ιατρικό εργαλείο για την εξέταση της κοιλότητας της μήτρας. **ενδόμυχος**, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται στα μύδια του νου ή της ψυχής, στα ενδοτάτα της συνείδησης: ~ σκέψη | **ελπίδα** | **επιθυμία** ΣΥΝ. **μύχιος**, **εσώτατος** 2. (ειδικότ. για συναισθήματα) αυτός που δεν έχει ακόμη εκδηλωθεί ή που υπάρχει χωρίς να εκφράζεται: ~ **ζήλια** | **ανησυχία** | **μίσος** ΣΥΝ. **ανομολόγητος** ANT. **έκδηλος**, **φανερός**. — **ενδόμυχα** | **ενδομυχώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ένδο-**. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ο ευρισκόμενος στο βάθος του σπαιτίου» < **ένδο-** + **μυχός** (βλ. λ.).] Η σημ. «εσωτερικός, ύπουλος» πρωτοασπανά στον γιατρό Γαληνό. **ένδον** επίρρ. (αρχαιοσπρ.) μέσα, στο εσωτερικό· στη ΦΡ. **εκ των ένδον** από μέσα, από το εσωτερικό ομάδας, συγκροτήματος, οργάνωσης κ.λπ.: υπονομεύεται ~ ANT. **εξώθεν**.

[ETYM. αρχ. επίρρ., που συνδ. με αντίστοιχα άλλων ΙΕ. γλωσσών, π.χ. λατ. endo, indu- κ.ά. Ως προς την ετυμ. του **ένδον**, έχει υποστηριχθεί ότι προέρχεται από την πρόθ. εν + -δον, το οποίο ανάγεται από ορισμένους σε ουσ. που σημαίνουν «σπίτι», λ.χ. **δόμο-ος** (πβ. κ. **δά-πεδον** < *dm-). Ωστόσο, αυτή η άποψη θα προϋπέθετε αρχική σημ. «μέσα στο σπίτι», ενώ οι αρχ. μαρτυρίες δείχνουν ότι το επίρρ. **ένδον** σημαίνει αρχικά «στο εσωτερικό του σώματος, του εαυτού». **ένδοξος**, -η, -ο αυτός που περιβάλλεται από δόξα και φήμη: ~ **κατόρθωμα** | **ιστορία** | **παρελθόν** | **όνομα** | **πορεία** | **πόλη** | **ημέρες** | **σημαία** | **κληρονομιά** / **στρατηγός** | **πολιτικός** | **πρόγονοι** ΣΥΝ. **δοξασιμένος**, **ονομαστός**, **λαμπρός** ANT. **άδοξος**, **αφανής**, **άσημος**. — **ένδοξα** | **ενδόξως** [αρχ.] επίρρ., **ενδοξότητα** (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < εν- + -δοξός < **δόξα**, **ενδοπαρασιτο** (το) {ενδοπαρασίτου | -ων} ΒΙΟΛ. το παράσιτο που ζει στο εσωτερικό του σώματος των ζώικων ή φυτικών οργανισμών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoparasite], **ενδοπλασμα** (το) {ενδοπλασματος | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η εσωτερική στιβάδα του κυττάρου.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoplasme], **ενδοπλευρικός**, -ή, -ό ANAT. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στην κοιλότητα του υπεζωκότα (βλ. λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intracostal], **ενδοπτικός**, -η, -ό ANAT. αυτός που εντοπίζεται στο εσωτερικό του ματιού.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoptique], **ενδορρηξη** (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} ΦΥΣ. το φυσικό φαινόμενο που συνίσταται στη βίαιη θραύση προς τα μέσα στερεού σώματος, συνήθ. ενός σωλήνα με κενό αέρος, όταν δέχεται εξωτερική πίεση ανώτερη από τα όρια μηχανικής αντοχής των τοιχωμάτων του. [ETYM. < **ένδο-** + **ρήξη** (βλ. λ.), μετάφρ. δάνειο από αγγλ. implo-sion], **ενδοσμία**, -η, -ο αυτός που έχει την τάση να υποχωρεί εύκολα, να ενδίδει ΣΥΝ. **ενδοτικός**, **υποχωρητικός** [ETYM. αρχ. < **ενδίδωμι**], **ενδοσκόπηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΙΑΤΡ. μέθοδος εξέτασης του εσωτερικού κοιλότητας ή οργάνων του σώματος, συνήθ. με τη βοήθεια ενδοσκοπίου: ~ **στομάχου** | **οισοφάγου** 2. ΨΥΧΟΛ. μέθοδος, κατά την οποία το άτομο ερευνά με αυτοπαρατήρηση τα ψυχικά φαινόμενα και τις ψυχικές λειτουργίες του ίδιου του εαυτού του ΣΥΝ. **αυτοπαρατήρηση** 3. (γενικότ.) το να εξετάζει, να ερευνά κανείς τον εαυτό του, ή προσπάθεια για αυτογνωσία. Επίσης ενδοσκόπια (σημ. 1) [1891]. — **ενδοσκοπικός**, -ή, -ό, **ενδοσκοπώ** ρ. {-εις...}. [ETYM. Η σημ. 1 είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoscopie, ενώ η σημ. 2 είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. introspection].

ενδοσκόπιο (το) {ενδοσκοπίου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή με προσαρμωμένο σύστημα φωτισμού στην άκρη της, που χρησιμεύει για να φωτίζεται και να εξετάζεται το εσωτερικό κοιλότητα του σώματος που έχουν στενό στόμιο (λ.χ. του οισοφάγου). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoscope].

ενδοσπέρμιο (το) {ενδοσπερμιού | -ων} ΒΙΟΛ. η τροφή που είναι αποθηκευμένη μέσα στον ιστό του σπόρου, για να τραφεί το έμβρυο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endosperme].

ενδοστρεφής, -ής, -ές {ενδοστρεφούς | -εις (ουδ. -ή)} ο εσωστρεφής (βλ. λ.). — **ενδοστρέφεια** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. introvertiert].

ενδοσυμφωνικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που βρίσκεται μεταξύ συμφώνων: το ~ -i- στη λέξη «γρ-i-πος». [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. interconsonantique].

ενδοσυνεννόηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} τηλεφωνικό σύστημα ενδοεπικοινωνίας, λ.χ. μεταξύ των τμημάτων ενός γραφείου ή των δωματίων ενός σπαιτίου. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. intercommunication].

ενδοτάτος, -η, -ο (λόγ.) 1. απολύτως εσωτερικός ΣΥΝ. **εσώτατος**, **μύχιος** ANT. **εξώτατος** 2. **ενδοτάτα** (τα) {ενδοτάτων} τα τμήματα τόπου που βρίσκονται στη μεγαλύτερη δυνατή απόσταση από το κέντρο· ΦΡ. (μτφ.) **τα ενδοτάτα της ψυχής** οι μύχιες, οι πιο κρυμμένες σκέψεις, διαθέσεις, συναισθήματα. [ETYM. μτγν., υπερθ. βαθμ. του αρχ. επίρρ. **ένδον**].

ενδοτέρος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται στις βαθύτερες περιοχές, τις πιο απομακρυσμένες από την είσοδο ή από το κέντρο: **οι ~ επαρχίες της αυτοκρατορίας** ΣΥΝ. **εσώτερος** ANT. **εξώτερος** 2. (μτφ.) μη εκδότης, αυτός που βρίσκεται στα βάθη της ψυχής 3. (συνήθ.) **ενδοτέρα** (τα) {ενδοτέρων} το εσωτερικό τμήμα (τόπου ή εσωτερικού χώρου): **αποσύρμαι** | **προχωρώ** | **φθάνω** | **κρίβωμαι** **στα ~** || [μτφ.] **τα ~ της ψυχής**. [ETYM. μεσν., συγκρ. βαθμ. του αρχ. επίρρ. **ένδον**].

ενδοτικός, -η, -ό 1. αυτός που ενδίδει εύκολα, που έχει την τάση να υποχωρεί σε πιέσεις ή απαιτήσεις: **όταν διακυβένονται τα συμφέροντα μας, δεν υπάρχει περιθώριο να φανούμε ενδοτικοί** ΣΥΝ. **υποχωρητικός**, **παραχωρητικός** ANT. **ανένδοτος**, **άκαμπτος**, **ακλόνητος** 2. ΓΛΩΣΣ. **ενδοτική πρόταση** βλ. **εναντιωματική πρόταση**, λ. **εναντιωματικός** 3. NOM. **ενδοτικοί κανόνες δικαίου** οι κανόνες δικαίου των οποίων η εφαρμογή μπορεί να αποκλεισθεί από την αντίθετη ιδιωτική βούληση ANT. **αναγκαστικός κανόνας δικαίου**. — **ενδοτικ-ά** | -ός [μτγν.] επίρρ., **ενδοτικότητα** (η) [1887]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **δίνο**. [ETYM. μτγν. < αρχ. **ενδίδωμι**].

ενδοτισιμότητα (ο) η υποχωρητικότητα, το να ενδίδει κανείς, **ενδοτροπικός**, -ή, -ό ΜΕΤΕΩΡ. ζώνη γύρω από τον Ισημερινό στην οποία συγκλίνουν οι αλλαγές άνεμοι του Β. και του Ν. Ημισφαιρίου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intertropical (νόθο συνθ.)].

ενδοφλεβίως, -α, -ο [1893] ΙΑΤΡ. αυτός που γίνεται μέσα στη φλέβα ή διά μέσου αυτής: ~ **ένεση** | **έγχυση**. Επίσης **ενδοφλεβικός**, -η, -ό. — **ενδοφλεβίως** επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intraveineux].

ενδοφωνητικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που βρίσκεται μεταξύ φωνηέντων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intervocalique].

ενδοχώρα (η) {χωρ. πληθ.} τα εδάφη συγκεκριμένου τόπου (χώρας, νησιού κ.λπ.), που εκτείνονται βαθιά προς το εσωτερικό, δηλ. σε μεγάλη απόσταση από τα παράλια, τα σύνορα ή το διοικητικό κέντρο: **οι αντίρτες κρύβονται στα ορεινά της ~**. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Hinterland].

ένδυμα (το) {ενδύματος | -ατα, -άτων} (λόγ.-επίσ.) 1. (γενικά) καθέτι το οποίο φοράει κανείς, κατασκευασμένο από οποιοδήποτε υλικό (μαλλί, βαμβάκι, μετάξι, συνθετικό κ.ά.) κατασκευασμένο ή όχι και το οποίο χρησιμοποιείται για την κάλυψη, την προστασία (από τις καιρικές συνθήκες) του σώματος ή για κοινωνικούς λόγους σε διάφορες περιστάσεις: **πρόχειρο** | **ελαφρό** | **φθαρμένο** | **ευτελές** ~ || **εμπόριο** | **κατάστημα** | **εργοστάσιο κατασκευής ετοίμων ~** ΣΥΝ. **ρούχο** 2. το σύνολο των ρούχων που φορά κανείς σε ορισμένη περίπτωση, οτιδήποτε συνιστά την περιβολή του: **επίσημο** ~|| ~ **περίπατο** | **γάμο** | **χορό** ΣΥΝ. **ένδυμασία**, **αμφίεση** 3. (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να αποκρύψει δυσάρεστο ή αθέμιτο γεγονός, περιστατικό, πράξη κ.λπ., **αλλάζοντας** του μορφή: η **κυβέρνηση προσπαθεί να περιβάλει τις αντισυνταγματικές ρυθμίσεις της με το ~ του νόμου** ΣΥΝ. **κάλυμμα**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ένδυμασία**. [ETYM. αρ^, < ενδύω < εν- + δύω (βλ. λ.)].

ένδυμασία (η) [μεσν.] {ένδυμασιών} (περιληπτ.) το σύνολο των ενδυμάτων που καλύπτουν το ανθρώπινο σώμα (και δηλωθούν συγκεκριμένη κατάσταση, περίπτωση ή πολιτισμικές καταβολές): **λαϊκή** | **τοπική** | **εθνική** | **γραφική** | **πολυτελής** | **επίσημη** | **εορταστική** ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) **φορεσιά**, **περιβολή**, **αμφίεση**, **ρούχα**, **στολή**.

ένδυμασία: **ανδρικά** - γυναικεία **ένδυματα** | **ρούχα**, ο αρχαίος ελληνικός **ματισμός** και τα συναφή **ένδυμα** (χιτών, **γλαυός**, **μανδύας**, **επενδύτης**, **μάτιον** κ.λπ.) του Βυζαντίου και της προεπαναστατικής και μεταεπαναστατικής Ελλάδας (ελληνική ενδυμασία) υποχώρησαν από τον 19ο αιώνα στον κυριό των φράγκικων ή ευρωπαϊκών ενδυμάτων. Έτσι σήμερα τα περισσότερα από τα ένδυμα που χρησιμοποιούμε στην Ελλάδα, φέρουν ξενικές προελεύσεις ονόματα. Στην Αρχαία (ήδη στον Όμηρο) χρησιμοποιήθηκε το ρ. ενδύω (και ενδύνα), από όπου το σημερινό ντύνω και το ουσ. **ένδυμα** | **ένδυματα**, που χρησιμοποιούμε μέχρι σήμερα, ο Ευγένιος Βούλγαρις (1716-1806) **έπλασε** τη λ. **ένδυμασία**, που καθιερώ-

θηκε από τη λόγια γλώσσα. Στους μεσαιωνικούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε η λ. **ρούγον**, που θεωρείται ότι προήλθε από το σλαβικό ruho. Πιθανόν, ωστόσο, να πρόκειται για ευρύτερης χρήσης γερμ-μανοκελτική λ., που διαδόθηκε στην Ευρώπη. Αυτό δείχνουν το αρχ. γερμανικό froch/froc, που έδωσε το αγγλ. frock, γαλλ. frac (από όπου και το φράκο) ή αρχ. ιρλ. (κελτικό) fucht «ζακέτα, σακάκι», γερμ. Rock «ένδυμα, φούστα», μεσν. λατ. foccus, αρχ. γαλλ. roc, με τα οποία συνδέεται ετυμολογικά το σλαβ. ruho. Ειδικότερα: (α) Ανδρική **ενδυμασία**. Πανωφόρι, **σακάκι** και **πουκάμισο** προέρχονται από λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα από παλιά: **πανωφόρι** < μεσν. *πανωφόριο* < *πανωφόριον* (πβ. μεσν. *επανωκαμηλαύκιον* και *επανοκλιβανον* «το επιθορακίδιο»)· **σακάκι** < αρχ. ελλην. *σάκι(κ)ος* «καθετί κατασκευασμένο από γιδησίο μαλλί, χοντρόροχο» < σμιτ. sak (ας σημειωθεί ότι και το ζακέτα -από γαλλ. jaquette, υποκ. του jaques «κοντό εφαρμοστό ένδυμα με μανίκια»- ανάγεται επίσης στο αραβ. Sakk και οι Γάλλοι το χρησιμοποιήσαν αρχικά (1364) ως παρατσούκλι των χωρικών, τους οποίους αποκαλούσαν Jacques για τα χοντρά μάλλινα ρούχα τους)· **πουκάμισο** < μεσν. *πουκάμισον* < *ποκάμισον* < *ὑπο-κάμισον* < *επι-κάμισον*, το οποίο προήλθε από το λατ. *camisia* («λινό ένδυμα με στενά μανίκια φερόμενο κατάσαρκα»), που το πήραν οι Ρωμαίοι στρατιώτες από τους Κέλτες, οι οποίοι το δανείστηκαν από τους Γερμανούς, αρχ. λ. *hamipria (από την ίδια λ. το αγγλ. chemise «μεσοφόρι», το γερμ. Hemd «πουκάμισο» κ.ά.). Οι λοιπές ονομασίες της ανδρικής ενδυμασίας είναι νεότερες και ξενικής προελεύσεως. Το παντελόνι είναι το γαλλ. *pantalon*, που μπήκε στην Ελληνική μέσω του ιταλ. (πληθ.) *pantaloni*. Το γαλλ. *pantalon* χρησιμοποιήθηκε στη Γαλλική (1650) από το όνομα ενός χαρακτηριστικού τύπου του βενετσιάνικου κερναβαλιού, του *Pantalon*, ο οποίος φορούσε μακριές περισκελίδες. Η γραβάτα, από τα γαλλικά και αυτή (*cravate*) μέσω του ιταλ. *cravatta*, ανάγεται στους Κροάτες! Ήταν ένα μαντήλι που φορούσαν γύρω στον λαιμό τους, μέρος της εθνικής ενδυμασίας τους. Από το γερμ. διαλεκτικό *kravat* πέρασε στα Γαλλικά πθ. μέσω των Γερμανών μεσοφορών στρατιωτών, ο Αγγελος Βλάχος (1838-1920) απέδωσε τη λ. στα Ελληνικά με το λαϊμο-δέτης (1871). Το γιλέκο ή γελέκο είτε προήλθε απευθείας από το τουρκ. *yelek* είτε μπήκε στην Ελληνική μέσω του ισπανικού *jileco*, το οποίο πήραν οι Ισπανοί από τους Αλγερινούς Άραβες (*jaleco*, από το τουρκ. *yelek*, ήταν ένα είδος καζάκας που φορούσαν οι Χριστιανοί αξιωματικοί των Μαιυριτών). Το ισπ. *jileco* έδωσε και το γαλλ. *gilet* «πλεχτό γιλέκο», που και αυτό μπήκε στην Ελληνική ως ζιλέ. Πλεχτό για τη μέση κι επάνω ήταν και το **τρικό** (από το γαλλ. *tricot*, αρχ. σημ. «βελόνα για πλέξιμο»), που βαθμύδην αντικαταστάθηκε από το αγγλ. **πουλόβερ** (< αγγλ. *pull-over*, αρχική σημ. «πλεχτό που φοριέται από πάνω, δηλ. από το κεφάλι»), ενίοτε και από το σουέτερ (< αγγλ. *sweater* < *sweat* «δρώνα»). Οι επίσημες ανδρικές ενδυμασίες, το φράκο «επίσημο σακάκι, που το πίσω μέρος τους είναι μακρύτερο από το μπροστινό» και το **σμάκιν** «μαύρο επίσημο κοστούμι με μεταξωτούς γιαντάδες», είναι επίσης ξενικής προελεύσεως. Το φράκο από γαλλ. *frac*, το οποίο από αγγλ. *frack* (-coat), το δε **σμάκιν** από αγγλ. *smoking* (-jacket), με αρχική σημ. «σακάκι για το σπίτι, για ώρες χιμάρωσης, όπως το κάπνισμα», πέρασε στη Γαλλική, Ελληνική κ.ά. να σημαίνει το επίσημο ένδυμα φαγητού (αγγλ. *dinner-jacket*). Η **καμπαρντίνα** (ή **γκαμπαρντίνα**) προήλθε από το ισπ. *gabardina*, που προτού να σημαίνει το «διάβροχο παλτό», δήλωνε ένα είδος κάπας, αποτελώντας πθ. προϊόν συμφορμού των αραβ. *gabá* «κάπα» και *tabardina* (< γαλλ. *tabard* «φάρδος, ριχτός, στρατιωτικός επενδύτης») (β) Γυναικεία **ενδυμασία**. Αν το φρέμμα είναι πανάρχαια ελληνική λέξη (από αρχ. **φρέμμα** του φορά, θαμιστικού τύπου του ρ. **φέρω**, που σήμαινε ό,τι και το σημερινό **φορώ** ήδη στον Όμηρο!), οι άλλες ονομασίες είναι ξενικής προελεύσεως, ο τρόπος ύφανσης στο Fustat, πρόαστιο του Καΐρου, κατά μία άποψη, ή πιθανότερα το λατ. *fustis* «ξύλο», έδωσαν το μεσν. λατ. *fustaneum* «ξύλινο», από όπου το ιταλ. *fustagno* και από αυτό το ελλην. **φουστάνι** (μεσν. **φουστάνι**-νον και **φουστάνι** Πιθανόν, κατά το «ξύλινα λινά» της Αρχαίας πλάστηκε το λατ. *fustaneus*, από όπου και το γαλλ. *futaine* (είδος υφάσματος), αγγλ. *fustian*, ιταλ. *fustagno*. Από το **φουστάνι** προήλθαν αργότερα το ελληνικότατο **φουστάνελα** (φουστάνι + κατάλ. -ελα) και το σύγχρονο φούστα, αναλογικά προς το ξενικής επίσης προελεύσεως **μπλουζά** (από τη συνεκφορά **φουστάνι** - **μπλουζά** > **φούστα** - **μπλουζά**). Το ίδιο το **μπλουζά**, από το γαλλ. *blouse*, είναι γερμανικής προελεύσεως (*blot*) και προέρχεται πθ. από τη φράση *vêtement de laine blouse* «ένδυμα από καθαρό (blouse) μαλλί». Το **ταγέρ** είναι επίσης γαλλικής προελεύσεως (*tailleur* < *costume tailleur* 1913 < *tailleur* «ράφτης» < *p. tailler* < *λατ. taliare*), όπως και η **τουαλέτα** (< γαλλ. *toilette* < *toile* «πανί, υφασμα» < αρχ. γαλλ. *teile* < *λατ. tela* < *texere* «υφάνω») (γ) Κοινά (ανδρικά-γυ-ναικεία) ενδύματα. Το **καπέλο**, από το ιταλ. *capello* (πβ. αρχ. γαλλ. *chapel* και σύγχρονο γαλλ. *chapeau* «καπέλο»), ανάγεται σε όψιμο λατ. *capellus*, υποκ. του *capra* «κουκούλα, σκέπασμα - ένδυμα» (από όπου και η ελληνική **κάπα**). Τα υποδήματα (από το αρχ. υποδέο) είναι αρχαία (και η **υπόδηση** και ο υποδηματοποιός, από όπου το νεότ. λόγω υποδηματοποιείο). ενώ το όψιμο μεσν. **παπούτσι**¹ είναι τουρκικό (*rabuc*) και μάλιστα αραβικής προελεύσεως. Οι Βυζαντινοί χρησιμοποιήσαν και τη λ. **καλ(λ)ίγιο** (από το μτγν. **καλίγιο** < *λατ. caliga* «στρατιωτικό υπόδημα» πβ. και το κύριο όνομα Καλλιγιάς και το ρ. **καλιγώνω** «πεταλώνω, παλουτσώνω»), η οποία δεν επέζησε. Από το ιταλ. *calza* προήλθε το **κάλτσα**, όπως από το ιταλ. *calzone* το γαλλ. *caleron*, από όπου το **κάλσον**

(και **κάλτσον** με επίδραση του *κάλτσα*) της γυναικείας ενδυμασίας. Το μεσν. αγγλ. *paletok* έδωσε το γαλλ. *paletoc* > *paletot*, από όπου το ιταλ. *pallò* και δι' αυτού το ελλην. **παλλά**. Τέλος, το **αδιάβροχο** (α-στερητ. + αρχ. **διάβροχος** «βρεγμένος») είναι νεότ. μεταφραστικό δάνειο από το γαλλ. *impermeable*, ενώ σπανιότερα χρησιμοποιείται και το ξενικό **τρενζ-κόουλ** (από το αγγλ. *trench-coat*).

ενδυματολογία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η συστηματική και συνήθ. κατ' επάγγελμα ενασχόληση με τον σχεδιασμό, την επιμέλεια ή και την κατασκευή ενδυμασιών, κυρ. για το θέατρο, τον κινηματογράφο και την τηλεόραση. — **ενδυματολόγος** (ο/η), **ενδυματολογικός**, -ή, -ό, **ενδυματολογικ-ά** | -ός επίρρ. **ενδυματολόγιο** (το) {ενδυματολογί-ου | -ων;} 1. το σύνολο των ενδυμάτων που χρησιμοποιούνται σε θεατρική παράσταση: *προσευμένο | προτότυπο* ~ 2. το σύνολο των ρούχων που έχει και φορά κάποιος ΣΥΝ. γκαρνταρόμπα. **ενδυμασιών** ρ. μετβ. [μτγν.] {ενδυνάω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστό (κάτι) ισχυρό, του προσώδω δύναμη: *μίλησε στους παριστάμενους, για να ενδυναμώσει την πίστη τους* ΣΥΝ. ενισχύω, ισχυροποιώ, τονώνω, δυναμώνω ΑΝΤ. αποδυναμώνω, εξασθενώ 2. (μτφ.) δίνω θάρρος, ενισχύω ηθικά: *οι συμβουλές σου με ενδυναμώσαν και αποφάσισα να το τολμήσω* ΣΥΝ. ενθαρρύνω, εγκαρδιώνω, εμπνύω ΑΝΤ. αποθαρρύνω, αποκαρδιώνω. — **ενδυναμωμά** (το) [1887], **ενδυναμο-τικός**, -ή, -ό [1856], **ενδυναμοτικ-ά** | -ός επίρρ. **ενδυναμωση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να καθίσταται (κάποιος/κάτι) ισχυρότερος, το να ενδυναμώνεται: ~ *τού φρονήματος* ΣΥΝ. ενισχύω, ισχυροποιώ ΑΝΤ. αποδυναμώνω, εξασθενώ 2. φατοΓΡ. η αύξηση του βαθμού αμαυρώσεως στο αρνητικό της φωτογραφίας με τη βοήθεια χημικών μέσων, έτσι ώστε στην κανονική φωτογραφία να αποδίδονται ζοηρότερα τα χρώματα. **ενδυναμοτής** (ο), **ενδυναμώτρια** (η) (σημ. 1) {ενδυναμοτριών;} 1. (γενικά) πρόσωπο που ενδυναμώνει ~ 2. φατοΓΡ. χημικό μέσο που χρησιμοποιείται για να καταστήσει ζοηρότερα τα χρώματα των φωτογραφικών προτύπων. **ενδυναμοτικός**, -ή, -ό -> **ενδυναμώνω** **ένδυση** (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσει, -ύσεων} (λόγ.-επίσ.) η περιβολή με ενδύματα, το να καλύπτεται κανείς το σώμα του με ρούχα: *είδη ενδύσεως* || η ~ *τού νέου πατριάρχη με τα αρχιερατικά όμφρα* ΣΥΝ. ντύσιμο, αμφίεση ΑΝΤ. έκδυση, γόδυσιμ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ένδυσις* < *ένδυω* < *εν-* + *δύω* (βλ. λ.)]. **ενδύω** ρ. -+ **ντύω** **Ε.Ν.Ε.** (η) Ελληνική Νεφρολογική Εταιρεία. **ενέδρα** (η) {σπάν. *ενεδρόν*} 1. το να παραμονεύει κανείς κάποιον, για να τον βλάψει με οποιονδήποτε τρόπο· η καλά σχεδιασμένη παγίδα: η *αστυνομία έχει στήσει ~ για τη σύλληψη των δραπέτων* || *πέφτω σε ~ΣΥΝ.* καρτέρι 2. (ειδικότ.) η εγκατάσταση μικρής στρατιωτικής ομάδας πεζικού σε σημείο όπου δεν διακρίνεται και κοντά στο σημείο από όπου αναμένεται να περάσει ο εχθρός, με σκοπό το αιφνιδιαστικό χτύπημα του. — **ενεδρευτής** (ο) [μτγν.], **ενεδρευτικός**, -ή, -ό [μτγν.], **ενεδρευό** ρ. αμετβ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θέση, αμανονή», < *εν-* + *έδρα*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.]. **ενέδωσα** ρ. → **ενδίδω** **ένεμα** ρ. → **νέμω** **ΕΝ.Ε.Κ.** (το) Ενιαίο Εθνικιστικό Κίνημα. **ένεκα** πρόθ. (λόγ.) εύχρ. σε αρχαιοπρ. φρ. (+γεν.) δηλώνει: λόγο, αιτία (εξαιτίας, λόγω): η *κυκλοφορία διεκόπη ~ της κακοκαιρίας* || (λαϊκ. +ονομ.) *δεν συνέχισα το σχολείο, ~ η φτώχεια*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. αιτία. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ένεκα* | *ένεκεν* (ήδη μκ. *e-ne-ka*), αβεβ. ετύμου, πθ. < **έν-Έεκα* < *εν* «ένα» + **Ρεκα* < **Ρεκόν* > *εκάον* «με τη θέληση του, εκ προθέσεως», οπότε το *ένεκα* θα σήμαινε «θέλοντας ένα μόνο πράγμα». Ωστόσο, η αρχαιότερη θεωρούμενη μαρτυρία, το μκ. *eneka*, δεν εμφανίζει διάγραμμα, πράγμα που έχει οδηγήσει ακόμη και στην αναζήτηση διαφορετικής ετυμ., όπως στην υπόθεση ότι το β' συνθ. *-εκα* συνθ. με τον αόρ. *ένεκεν* του ρ. *φέρω*, πβ. β' συνθ. *-ηκεής* (π.χ. *διηκεής*) < *ενεκ-* < *Ι.Ε. *n-ek-* «φθάνω, φέρω»]. **ένεκεν** πρόθ.: παράλληλος τ. της πρόθ. *ένεκα* (βλ. λ.), κυρ. στη φρ. *τιμής ένεκεν* (λατ. *honoris causa*) για να τιμηθεί (πρόσωπο, επέτειος κ.λπ.)· κ. σφραγίδα σε εκδόσεις που αποστέλλονται τιμητικά σε κάποιον: *ο γορτάζον θα καθίσει στην κεφαλή του τραπεζιού ~* || του έστειλε το καινούργιο βιβλίο του ~. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ένεκεν*, βλ. λ. *ένεκα*]. **ένεμα** (το) {ενέμ-ατος | -ατα, -άτων} το υγρό που εισάγεται με ειδική συσκευή σε σωματική κοιλότητα για τον καθαρισμό της, το κλύσμα. [ΕΤΥΜ. μτγν. (ήδη στους Διοσκουρίδη και Γαληνό) < αρχ. *ένιμη* «εγγέω» (βλ. λ. *ένεση*)]. **Ε.Ν.Ε.Ν.** (η) Ελληνική Νεφρολογική Ένωση Νοσηλευτών. **ενενηκόντα** (το) → **ενενηήντα** **ενενηκόντα**- κ. **ενενηκόντα**- κ. **ενενηκόντα**- [μτγν.] (λόγ.) *ά* συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ενενηήντα (90): *ενενηκόντα-ετής, ενενηκόντα-άκις* 2. είναι ενενηήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *ενενηκόντα-πλάσιος*. **ενενηκόνταετηρίδα** (η) → **ενενηκόντα**-, **ετηρίδα** **ενενηκόνταετης**, -ής, -ές → **ενενηκόντα**-, **ετής** **ενενηκόνταετία** (η) → **ενενηκόντα**-, **ετία** **ενενηκόντακις** επίρρ. → **ενενηκόντα**-, **άκις** **ενενηκόνταπλάσιος**, -α, -ο → **ενενηκόντα**-, **πλάσιος**

ενενηκοντούτης (ο) [μτγν.] {ενενηκοντούτων}, ενενηκοντούτης (η) {ενενηκοντούτιδος} ενενηκοντούτιδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας ενενηντα ετών ΣΥΝ. ενενηκονταετής, ενενηντάχρονος, ενενηκός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 90ός στην αραβική αρίθμηση, 1' στην ελληνική και ΧC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό ενενηντα (90): το -χιλιόμετρο της *εθνικής οδού Αθηνών-Λαμίας* (βλ. κ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ETYM. αρχ. < ενενηκοντα]. ενενηντα (το) {ακλ.} 1. ογδόντα εννέα συν ένα, εννέα δεκάδες, ο αριθμός 90 (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 90. Επίσης (λόγ.) ενενηντα [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εννέα. [ETYM. μεσν. < αρχ. ενενηκοντα < *έν'Εαν-ακοντα < *έν'Εαν- (< εννέα, βλ. λ.) + συνδεδεικτο φωνήεν -α- + -κοντα, ουδ. πληθ. του β' συνθ. -κάτι (που δηλώνει τη δεκάδα), το οποίο απαντά στο *ε'κοσι* (βλ. λ.) < *Εί-κατι. Το ίδιο το -κάτι πιθ. < *kmt-i ή *dkmt-i, που αποτελούν μεταπτωτ. βαθμ. των εκατόν και δέκα αντιστοιχώς]. ενενηντα - κ. ενενηντα- κ. ενενηντ- ο συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ενενηντα (90): ενενηντά-χρονος, ενενηντά-ήμερο 2. είναι ενενηντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: ενενηντα-πλάσιος, ενενηντάρης (ο) {ενενηντάρηδες}, ενενηντάρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο ηλικίας ενενηντα ή περίπου ενενηντα ΣΥΝ. ενενηκονταετής, ενενηντάχρονος 2. (ειδικό, το θηλ.) κασέτα ήχου ή βίντεο διαρκείας ενενηντα λεπτών (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ETYM. < ενενηντα + παραγ. επίθημα -άρης]. ενενηνταριά (η) {χωρ. πληθ.} ενενηντα, στη ΦΡ. **καμιά ενενηνταριά** περίπου ενενηντα: το *διαμέρισμα του θα είναι ~ τετραγωνικά μέτρα* (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ETYM. < ενενηντα + παραγ. επίθημα -αριά]. ενεδός, -ά, -ό (λόγ.) άφρονος (από κατάπληξη): *ζυμνα ~ στο άκουσμα της αναπάντεχης είδησης* ΣΥΝ. άναυδος, εμβρόντητος ΑΝΤ. απαθής, ψύχραμιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμβρόντητος. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου]. ενεπλάκη η ρ. → εμπλέκω *ενέπλεξε* ρ. → εμπλέκω *ενέπνευσα* ρ. → εμπνέω **ενεπίγραφος**, -η, -ο αυτός που φέρει επιγραφή: ~ στήλη ΑΝΤ. ανεπίγραφος, ενεργεία (η) {-ας κ. (λόγ.) -εας | -ειών} 1. (γενικά) οτιδήποτε πραγματοποιείται από κάποιον η πράξη: *οι δράστες της εγκληματικής ~ παραμένουν ασύλλητοι || άστοχη | πολιτική τρομοκρατική | θετική | έννομη | επιθετική | άσπστη | σπασμοδική επιβαλλόμενη | παρασκηνακή | εχθρική | διπλωματική προγραμματισμένη ~ || προβαίνω στις δέουσες ~ ΣΥΝ. κίνηση, δραστηριότητα ΑΝΤ. αδράνεια, απραξία, ακινησία 2. ΓΛΩΣΣ. **ποιόν ενεργείας** βλ. λ. ποιόν 3. το να ενεργεί (κάποιος/κάτι), το να αναπτύσσει δράση: η ~ του *φαρμάκου θα αρχίσει σε μία ώρα* ΦΡ. **θέτω | βάζω σε ενεργεία** ξεκινώ τη λειτουργία (για μηχανισμό, σχέδιο, πρόγραμμα, δραστηριότητα κ.λπ.), κάνω (κάτι) να ξεκινάει να αποδίδει, να λειτουργεί, θέτω (κάτι) σε λειτουργία ΣΥΝ. ξεκινώ, αρχίζω 4. ΦΥΣ. η ικανότητα για απόδοση έργου: *δυναμική | θερμική | μηχανική | χημική | κινητική | ηλεκτρική | ηλιακή | ατομική | πυρηνική | αιολική - || διατήρηση | απορρόφηση της ~* ΦΡ. **πηγές ενεργείας** οτιδήποτε στη φύση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή χρήσιμης στον άνθρωπο ενέργειας υπό μορφήν κίνησης, θερμότητας, φωτισμού κ.λπ., π.χ. το πετρέλαιο, ο άνθρακας, το νερό, ο ήλιος κ.ά.: *φυσικές ~* 5. ο βαθμός στον οποίο είναι κανείς ικανός να ενεργεί, να δραστηριοποιείται: *εξαιρετικά δραστήριο άτομο με μεγάλα αποθέματα ενεργείας* ΣΥΝ. ενεργητικότητα, κινητικότητα, ζωντάνια: ΦΡ. (εν) **ενεργεία** (ι) ΦΙΑΟΣ, για κατάσταση που βρίσκεται στην εξέλιξη της ή έχει ήδη εξελιχθεί' κατ' αντιδιαστολή προς το («εν) δυνάμει» (ii) για στρατηγικό ή υπάλληλο που ασκεί κανονικά τα καθήκοντα του, σε αντίθεση με αυτόν που έχει συνταξιοδοτηθεί ή βρίσκεται σε διαθεσιμότητα: *αξιωματικός εν ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ποιόν. [ETYM. αρχ. < ενεργός. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. θέτω σε ενεργεία (< γαλλ. mettre à l'œuvre | en marche), εν ενεργεία (< γαλλ. en activité), πηγές ενεργείας (< γαλλ. sources d'énergie) κ.ά.]*

ενέργεια - πράξη - δράση - **δραστηριότητα**. Η λ. **ενέργεια** υπήρξε, ήδη από την αρχαία γλώσσα, μια ιδιαίτερα σημαντική και σύνθετη έννοια. Εννοιολογικά αντιπαράτεθηκε σε μια σειρά από γλωσσικές σημασίες: ως δράση και δραστηριότητα, που οδηγεί σε πράξεις, αντιτέθηκε προς την απλή συνήθεια, που αναστέλλει τη δράση (*ενέργεια: έξις*): ως δυναμική διαδικασία, που προηγείται και προϋποθέτει κάθε μορφή δράσης, αντιτέθηκε στη σημ. της ήδη συντελεσμένης πράξης (*ενέργεια: έργον*) - ως πραγματική δραστηριότητα και δράση, που οδηγεί σε πράξη, αντιτέθηκε στην απλή δυνατότητα για δράση (*δυνάμει: ενεργεία*) - ως εν εξέλιξη δράση αντιτέθηκε στην ολοκληρωμένη δράση (*ενέργεια: εντελέχεια*). Με αυτή τη σημασιολογική ιστορία η λ. **ενέργεια** στην προσεκτική χρήση της διαφέρει από τη λ. **πράξη**. Η **ενέργεια** είναι δράση θεωρούμενη από την πλευρά της εξέλιξης της, της δυναμικής εκδιπλώσεώς της, ενώ στη λ. **πράξη** η σημασία εστιάζεται στην ολοκληρωμένη, τη συντελεσμένη δράση που αποτελεί πια έργο, αποτέλεσμα. Σήμερα, η διαφορά **ενέργειας** και **πράξης** τείνει να είναι ότι παλαιότερα η διαφορά **ενέργειας** και **έργου**, δράσης και συντελεσμένου γεγονότος. Τέλος, η λ. **δράση** έχει περιληπτική έννοια και δηλώνει το σύνολο των πράξεων που πραγματοποιεί κάποιος σε συγκεκριμένο χώρο («πεδίο δράσεως»). Έτσι μιλάμε για *εθνική,*

κοινωνική, φιλανθρωπική κ.λπ. *δράση*. Η έννοια του συνόλου ενεργειών *ενυπάρχει* και στη λ. *δραστηριότητα*, η οποία έχει επίσης περιληπτική έννοια. Η διαφορά -λεπτή διαφορά- είναι ότι η *δράση* αναφέρεται σε σειρά πράξεων, ενώ η *δραστηριότητα* σε σειρά ενεργειών.

ενεργειακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ενέργεια ως παραγωγική δύναμη: ~ *πηγές | πλούτος | πρόβλημα*- ΦΡ. (α) **ενεργειακή κρίση** η κρίση στον χώρο της παραγωγής και, κατά συνέπεια, της οικονομίας λόγω ξαφνικής ελλείψεως ή ανόδου των τιμών των πηγών ενέργειας, κυρ. του πετρελαίου (β) **ενεργειακές τροφοές** οι τροφοές που παρέχουν στον οργανισμό την αναγκαία ενέργεια. — ενεργειακά | -ος επίφρ.

ενεργειοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΦΙΑΟΣ, (α) θεωρία που ανάγει τα πάντα στην ενέργεια, που θεωρεί την ενέργεια ως πηγή και υπέρτατο σκοπό όλων των πραγμάτων και των φαινομένων (β) ήθικη θεωρία, σύμφωνα με την οποία το ανώτατο αγαθό έγκειται όχι σε συναισθηματικές καταστάσεις, αλλά σε κάθε εμπρακτική εκδήλωση της ζωής ΣΥΝ. ενεργησιμός 2. ΨΥΧΟΛ. θεωρία κατά την οποία η ψυχή δεν είναι ουσία αλλά ενέργεια. 3. ΦΥΣ. η ενεργητική {βλ. λ. ενεργητικός}. [ETYM. Απὸδ. του ελληνογενούς γερμ. Energetik].

ενέργημα (το) → ενεργώ ενεργητικό (το) {χωρ. πληθ.} 1. ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των αγαθών ή των περιουσιακών στοιχείων που διαθέτει ή που δικαιούται να λάβει πρόσωπο ή επιχείρηση ΑΝΤ. παθητικό 2. (μτφ.) οι επιδόσεις κάποιου, οτιδήποτε φανεράνει πόσο δραστήριος είναι: *είναι ένας από τους καλύτερους αθλητές μας με πολλές διεθνείς διακρίσεις στο ~* του ΣΥΝ. ιστορικό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. actif].

ενεργητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που ενεργεί, που δρα 2. (για πρόσ.) αυτός που είναι πρόθυμος για δράση, αυτός που έχει την ικανότητα να ενεργεί αποτελεσματικά: *είναι μια από τις πιο - γυναικές στον τομέα των επιχειρήσεων* ΣΥΝ. δραστήριος, δυναμικός, αποτελεσματικός, κινητικός ΑΝΤ. αδρανής, νοθός, οκνηρός 3. (ειδικό κ.λπ.) αυτός που έχει τον ανδρικό ρόλο στη σεξουαλική πράξη: ~ *ομοφυλόφιλος* ΑΝΤ. παθητικός 4. ΓΛΩΣΣ. (α) **ενεργητική φωνή** γραμματική μορφολογική κατηγορία που δηλώνει το σύνολο των ρηματικών τύπων που έχουν στο α' ενικό πρόσ. της οριστικής ενεστώτα την κατάληξη **-ω** | **-ώ** ΑΝΤ. παθητική φωνή (β) **ενεργητική διάθεση** γραμματική σημασιολογική κατηγορία που δηλώνει τα ρήματα των οποίων το υποκείμενο εκτελεί κάποια ενέργεια ή πράξη: ~ *έχουν π.χ. τα ρήματα κάνω, δίνω, εκμεταλλεύομαι κ.ά.* ΑΝΤ. παθητική διάθεση (γ) **ενεργητικό ρήμα** το ρήμα που ανήκει στην ενεργητική φωνή ή διάθεση ΑΝΤ. παθητικό ρήμα 5. **ενεργητικό** (το) βλ. λ. - 6. (για φάρμακα, τροφοές κ.λπ.) αυτός που ομαλοποιεί και διευκολύνει την κένωση του πεπτικού συστήματος: *για τη δυσκοιλιότητα είναι καλό να τρώει κανείς λαχανικά και φρούτα, που είναι ~ ΣΥΝ. ευκόλιος* ΑΝΤ. δυσκόλιος - 7. ΦΥΣ. **ενεργητική** (η) σύστημα μηχανικής που αποκλείει από τις αρχές του την ιδέα της δύναμης, την οποία και αντικαθιστά με αυτήν της ενέργειας ΣΥΝ. ενεργειοκρατία. — ενεργητικ-ά | -ός [μτγν.] επίφρ.

ενεργητικότητα (η) [1842] {χωρ. πληθ.} 1. η διάθεση για δράση, για κίνηση, για ζωή (γενικότ.) η τάση για διοχέτευση ή εκτόνωση των φυσικών, ψυχικών και πνευματικών δυνάμεων: *πολλοί νέοι διοχετεύουν άδικα την ~ τους σε ανούσιες δραστηριότητες | έφηβος γεμάτος ~ όρεξη για ζωή || ο δάσκαλος πρέπει να αξιοποιεί στο έπακρον την ~ των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία* ΣΥΝ. ζωντάνια, ζωτικότητα, σφρίγος, δυναμισμός ΑΝΤ. αδράνεια, παθητικότητα 2. το να δραστηριοποιείται κανείς, το να ενεργεί με τον απαραίτητο δυναμισμό (σε διάφορους τομείς δράσης): *δεν έχει αρκετή ~, για να πιάξει σ' έναν τόσο απαιτητικό κλάδο* ΣΥΝ. κινητικότητα, δυναμισμός ΑΝΤ. αδράνεια, παθητικότητα.

ενεργησιμός (ο) η ενεργειοκρατία (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. énergétisme].

ενεργοποίηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεως, -ήσεων} 1. το να ενεργοποιείται (κάποιος/κάτι): *συνολική | μερική ~* || η ~ *ενός μηχανισμού* || *για την επίτευξη των στόχων μας, χρειαζόμαστε ~ όλων των ψυχικών και πνευματικών δυνάμεων* ΣΥΝ. δραστηριοποίηση ΑΝΤ. αδρανοποίηση 2. (ειδικότ.) το να τίθεται (συσκευή, μηχανισμός) σε λειτουργία 3. ΦΥΣ. η μετατροπή ατόμου ή ισοτόπου σε ραδιενεργό με τον βομβαρδισμό του με νετρόνια ή με άλλο τον τύπου σωματιδιακή ακτινοβολία 4. ΙΑΤΡ. η επανεμφάνιση φαινομένων που είχαν υποχωρήσει ή εξαφανιστεί: ~ *νόσου* | *συμπτωμάτων* 5. ΨΥΧΟΛ. η διέγερση συγκεκριμένου τμήματος του εγκεφαλικού φλοιού, έτσι ώστε να προκληθεί η αίσθηση της εγρήγορσης και της προσοχής. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. activation]. ενεργοποιώ ρ. μετβ. [1840] {ενεργοποιεί... | ενεργοποι-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. βγάζω από την κατάσταση της αδράνειας, της ηρεμίας, καθιστώ ενεργό (βλ. λ.): *αυτό το φάρμακο ενεργοποιεί τα αδρανή κύτταρα* || ~ *όλες τις ψυχικές μου δυνάμεις, για να επιτύχω τον σκοπό μου* 2. θέτω σε λειτουργία, καθιστώ ενεργό: ~ *το κινητό (ενν. τηλέφωνο)* ΑΝΤ. απενεργοποιώ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. activate]. ενεργός, -ός/-η, -ό 1. αυτός που ενεργεί, που εκδηλώνεται μέσα από πράξεις: *θέλει να έχει ~ συμμετοχή στα κοινά* (να πολιτευτεί) || ~ *συνδικαλιζέται* κ.λπ.) || - *ανάμειξη* | *συμπαράσταση* | *παρουσία* || ~ *πληθυσμός* (που ασκεί παραγωγικό έργο) ΣΥΝ. ενεργητικός, δραστήριος ΑΝΤ. παθητικός, ανενεργός, αδρανής 2. ΟΙΚΟΝ. **ενεργό κεφάλαιο** το κεφάλαιο που διατίθεται σε επιχειρήσεις ή επενδύσεις - κατ' αντιδιαστολή προς το νεκρό ή *αργό κεφάλαιο* 3. ΓΕΩΛ. **ενεργό ηφαίστειο** το ηφαίστειο στο οποίο έχουν σημειωθεί εκρήξεις σε πρόσφα-

τα ή γενικότερ. σε ιστορικά χρόνια, εκείνο από το οποίο εκλύονται θερμά αέρια και ατμοί 4. ΠΛΗΡΟΦ. **ενεργό παράθρονο** το τμήμα της θόνης στο οποίο εργαζόμαστε σε δεδομένη στιγμή. — ενεργ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ. [ETYM, αρχ. < εν- + -εργός < έργον].

ενεργώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ενεργείς... | ενεργήσα κ. ενεργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ♦ (αμετβ.) 1. είμαι σε δράση, αναπτύσσω δραστηριότητα, δεν μένω αδρανής και απαθής: *πρέπει να ενεργήσουμε, δεν μπορούμε να καθήσουμε με σταυρωμένα χέρια* ΣΥΝ. δρω, κινούμαι, δραστηριοποιούμαι ΑΝΤ. αδρανών, απρακτώ, μένω αργός 2. προβαίνω σε συγκεκριμένες πράξεις, αναπτύσσω δραστηριότητα με συγκεκριμένο τρόπο: *ο εισαγγελέας ενεργήσε εξ' ιδίας πρωτοβουλίας* || ~ με *περίσκεψη* | *επιπόλεια* | *βάσει σχεδίου* | *σωστά* | *αδέξια* | *δικαστικούς* | *αυτοβουλώς* | *εγκαίρως* | *κατ' εντολήν κάποιου* | *από κοινού με κάποιον* | *πραξικοπηματικός* ΣΥΝ. πράττω, δρω 3. ασκώ την επίδραση μου, 'πιφέρο αποτέλ'σμα: *το δηλητήριο ενεργήσε ακαριαία* ♦ (μετβ.) 4. (λόγ.) κάνω, διεξάγω: *η Αρχαιολογική Υπηρεσία ενεργεί ανασκαφές στην περιοχή* ΣΥΝ. εκτελώ, διενεργώ, διεξάγω, πραγματοποιώ, επιτελώ, (καθμ.) κάνω 5. (μειωτ.) **ενεργούμενο** (το) {ενεργου-ένου | -ένον} πρόσσωπο ετεροκατευθυνόμενο, που δρα καθ' υπόδειξιν άλλων και όχι με δική του πρωτοβουλία · 6. (μεσοπαθ. **ενεργούμαι**) έχω κένωση, αποτάω ΣΥΝ. τα κάνω, αφοδεύω, (!) χέζω. — **ενέργημα** (το) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*. [ETYM, < αρχ. ενεργώ (-έω) < ενεργός].

ενεργήτικο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη: παιγμένο «ενεργητικά», με δυναμικότητα, δραστήρια. [ETYM, < ιταλ. energico < γαλλ. énergique < énergie < μτγν. λατ. energia < αρχ. ενέργεια].

ένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. ΙΑΓΡ. η έγχυση θεραπευτικού ή άλλου υγρού στον οργανισμό με ειδική συσκευή (σύριγγα ή ειδικό πιστόλι): *κάνω - σε ασθενή* || *υποδόριας!* *ενδομυϊκή* | *ενδοφλέβια* ~ || ~ *μορφή* 2. (συνεκδ.) η σύριγγα (βλ. λ.) 3. (συνεκδ.) το ίδιο το φαρμακευτικό υγρό που εισάγεται στον οργανισμό: ο γιατρός της *έγραψε ενέσεις για την καρδιά*: (μτφ.) 4. οτιδήποτε παρέχει ψυχολογική βοήθεια, ενισχυση ηθικός: *σε αυτή την κατάσταση οι στρατιώτες χρειάζονται μια ~ θάρρους, για να αντιμετωπίσουν τον εχθρό* · 5. **ένεση ταϊμέντου** το σύνολο των εργασιών που αποσκοπούν στη στερέωση τοιχών ή εδαφών με την εισαγωγή με π'σθ στο εσωτερικό τους μάζας ρευστού τσιμεντοκονιάματος ή τσιμέντου σε σκόνη ΣΥΝ. τσιμεντάνεση.

[ETYM, < αρχ. ενεσις, αρχική σμ. «εμβολή, ένριψη», < ένιμη «εμβάλλω, ενρίπτο, εμφτεύω» < έν- + ἴμη «ρίχνω» (βλ. λ. αφήνω). Κατά τον Μεσαίωνα η λ. *ένεσις* έλαβε τη σμ. «κλύσμα»].

ΣΧΟΛΙΟ Το αρχ. έν-ιμη (< εν + ἴμη «ρίχνω»), που σήμαινε «μεταξύ άλλων- «εμβάλλω, εγγέω, ενρίπτο» (μετάφραση του έν-ιμη είναι το λατ. in-icis, από όπου το αγγλ. inject κ.ά.), έδωσε το παράγωγο έν-εση {εμβολή, έγχυση, ένριψη} (για τον σχηματισμό πβ. *αφήμι* - *άφεση*, *ανίμι* - *άνεση* κ.τ.ο.). Το ένεση (που στα Βυζαντινά σήμαινε και το «κλύσμα») χρησιμοποιήθηκε στα νεότερα χρόνια, για να αποδώσει «υπό μορφήν αντιδανείου» - το γαλλ. | αγγλ. injection, εξέλιξη του λατ. injectio, που είναι μετάφραση του αρχ. ελλην. ένεσις (χρησιμοποιείται ήδη στον Ιπποκράτη). Το **σύριγγα** (αρχ. Σφριγγί), μέσο του όυμιου λατ. syringa, χρησιμοποιήθηκε από νεότερες γλώσσες (πβ. γαλλ. seringue, αγγλ. syringe | syring, γερμ. Syring), για να δηλώσει το όργανο για την ένεση υγρών (κυρίως φαρμάκων) στον οργανισμό του ανθρώπου. Τον 19ο αιώνα χρησιμοποιήθηκαν το αρχ. έγχυση και το νεότερα **εγχυ-ήτρας** (εγχυτήρ), για να δηλώσουν αντιστοίχως την ένεση και τη σύριγγα, μεταφράζοντας τα ξένα injection και injectare, που απέδιδαν τα ελλην. ένεση και *σύριγγα*]

ένεσιμος, -η, -ο ΦΑΡΜ. αυτός που εισάγεται στον οργανισμό με ένεση, με σύριγγα: ~ *φάρμακο* | *σίδηρος* (πβ. λ. *πόσιμος*). [ETYM < ένεση + παραγ. επίθημα -μος, πβ. κ. *πόσιμος*].

ενεστώτας (ο) ΓΛΩΣΣ. χρόνος του ρήματος που τοποθετεί την ενέργεια ή την κατάσταση που δηλώνει το ρήμα στο παρόν του ομιλητή και πιο συγκεκριμένα στη στιγμή της εκφώνησης: υπό ορισμένες συνθήκες μπορεί να δηλώνει τόσο το παρελθόν όσο και το παρόν, αφού χρησιμοποιεί φαινομενικά τον ίδιο τύπο για τη δήλωση τόσο μιας μόνιμης κατάστασης όσο και μιας προσωρινής, π.χ. *αντιμετωπίζουμε σοβαρά οικογενειακά προβλήματα* (τόρα ή πάντα)- ΦΡ. (α) **ιστορικός ενεστώτας** ο ενεστώτας που χρησιμοποιείται αντί παρελθοντικού χρόνου στην αφήγηση, για να δοθεί έμφραση και ζωντάνια στον λόγο, π.χ. *και στέλνει (αντί έστειλε) τότε μήνυμα ο Μωάμεν ο Πολιορκητής στον αυτοκράτορα και του λέει (αντί είπε): ...* (β) **αποπειρατικός ενεστώτας** ο ενεστώτας που δηλώνει κάτι που προβαίνει να κάνει το υποκείμενο, π.χ. *Τι μας λέει ετούτος; Μας κοροϊδεύει (= προσπαθεί να μας κοροϊδέψει)* (γ) **βουλητικός ενεστώτας** ο ενεστώτας που δηλώνει κάτι που θέλει, που δέχεται ή που συγκατατίθεται να πράξει το υποκείμενο, π.χ. *θα πάμε σινεμά: έρχεσαι κι εσύ;* (= θέλεις να έρθεις κι εσύ;) (δ) **εναρκτικός ενεστώτας** ο ενεστώτας που δηλώνει ότι κάτι τώρα αρχίζει να γίνεται, π.χ. *πάμε να φύγουμε, νυχτώνει* (- αρχίζει να πέφτει η νύχτα) (ε) **αποτελεσματικός ενεστώτας** ο ενεστώτας που δηλώνει ότι κάτι που ισχύει στο παρόν ξεκίνησε στο παρελθόν: *γνωρίζω τον Γιάννη από τον στρατό* (= τον γνώρισα και εξακολούθη να τον γνωρίζω) (στ) **μελλοντικός ενεστώτας** ο ενεστώτας που δηλώνει την απόλυτη βεβαιότητα εκείνου που ομιλεί ότι κάτι οπωσδήποτε θα συμβεί, π.χ. *φεύγω αύριο για Αμερική* (= θα φύγω οπωσδήποτε...) (ζ) **γραφικός ενεστώτας** ο ενεστώτας που χρη-

σιμοποιείται αντί για παρατατικό (διότι με αυτόν μια παρελθοντική πράξη προβάλλεται κατά τη δήγηση στους ακροατές σαν σε «γραφική»), (ζωγραφιά), π.χ. *τρία πουλάκια κάθονταν* (= κάθονταν). Επίσης (λόγ.) ενεστώας [αρχ.] {ενεστώτας}.

[ETYM, < αρχ. ενεστώας «παροντικός», μτχ. παθ. παρακ. του ρ. *ένισται* «βρίσκομαι εδώ, ιστάμαι, στέκομαι» και κατ' επέκτ. «είμαι παρών»].

ενεστωτικός, -ή, -ό [1854] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τον ενεστώτα: ~ *θέμα*- ΦΡ. ενεστωτικός **αναδιπλασιασμός** φαινόμενο της Αρχαίας Ελληνικής, κατά το οποίο επαναλαμβάνεται το αρκτικό σύμφωνο της ρίζας του ρήματος με ένα -ι- για τον σχηματισμό του ενεστώτα ορισμένων ρημάτων, π.χ. *δι-δάσσω, δι-δομι, τι-τρώσσω* κ.ά. ενετικός, -ή, -ό [μεσν.] ΙΣΤ. αυτός που σχετίζεται με τους Ενετούς ή/και την Ενετοκρατία: ~ *τείχη* | *φορούρα* ΣΥΝ. βενετικός, βενετσιάνικος · ΦΡ. **ενετικοί φανοί** πολλόχρωμα χάρτινα φανάρια, που χρησιμοποιούνται σε γιορτές και πανηγυρισμούς.

Ενετοκρατία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. 1. η κυριαρχία της Βενετικής Δημοκρατίας σε ελληνικές ή και σε άλλες περιοχές της Μεσογείου (π.χ. Δαλματία) 2. (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία εκδηλώθηκε η παραπάνω κυριαρχία. — ενετοκρατούμαι ρ. [1867] {-είται...}.

Ενετός (ο), **Ενετή** (η) ΙΣΤ. ο πολίτης της Δημοκρατίας της Βενετίας ΣΥΝ. Βενετός, Βενετσιάνος. [ETYM, μεσν. < λατ. Venetus, βλ. κ. *Βενετία*].

ενεχυριάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ενεχυρίασ-α, -ηκα (λόγ. -ήθηκα), -μένος} παραχωρώ (κάτι) ως ενέχυρο, για να πάρω δάνειο ΣΥΝ. βάζω ενέχυρο. — **ενεχυρίαση** (η) [μτγν.] κ. ενεχυρίασμός (ο) [μτγν.].

ενεχυριαστής (ο) [μτγν.], **ενεχυρίαστρια** (η) {ενεχυριαστριών} 1. πρόσωπο που δίνει αντικείμενο ως ενέχυρο, για να πάρει δάνειο 2. πρόσωπο που κατ' επάγγελμα δανείζει χρήματα με ενέχυρο.

ενέχυρο (το) {ενέχυρ-ου | -ων} 1. αντικείμενο συνθή. μεγάλης αξίας, το οποίο δίνεται από τον δανειζόμενο στον δανειστή ως εγγύηση για την εξασφάλιση δανείου και έχει αξία μεγαλύτερη από το ποσό που δίνεται ως δάνειο 2. ΝΟΜ. δικαίωμα προνομιακής ικανοποίησης του δανειστή μίας απαίτησης από την αξία ενός κινητού πράγματος. [ETYM, < αρχ. *ένεχυρον*, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *εν έχρω* «εν ασφαλεία» < επίθ. *έχυρος* «σταθερός, ασφαλής» < Ι.Ε. *segh-ur- (παρέκταση σε -ur- του Ι.Ε. θ. *segh- «έχω»), πβ. σανσκρ. sáhuhi- «νικητήριος, ισχυρός», αρχ. γερμ. sigu- «νίκη», γερμ. Sieg κ.ά. Ομόρρ. *όχυρ-ός*, *εχ-ω* (βλ. λ.) κ.ά.].

ενεχυροδανειστήριο (το) [1833] {ενεχυροδανειστηρί-ου | -ων} πιστωτικό ίδρυμα ή γραφείο που χορηγεί έντοκα δάνεια, τα οποία εξασφαλίζονται με ενέχυρο. — ενεχυροδανειστής (ο) [1889], ενεχυροδανειστρία (η), ενεχυροδανειστικός, -ή, -ό [1890].

ενέχυρα ρ. → εγγέω

ένεχυρο ρ. μετβ. [αρχ.] {ενείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} 1. φέρω ή κρύβω (κάτι) μέσα μου: *το τελευταίο προεδρικό διάγγελμα ενείχε αιχμές κατά της κυβερνητικής πολιτικής* ΣΥΝ. περιέχω, εμπιέριέχο, έχω 2. (μεσοπαθ. **ενέχουμαι**) (+σε) έχω ανάμειξη (σε επίληψη ή τη κολάσημη πράξη): *κατά πάσα πιθανότητα στο σκάνδαλο ενέχονται και υψηλά ιστάμενα πρόσωπα* ΣΥΝ. εμπλέκομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκομαι, έχω, απέχο, παρέχο, ένοχος*.

ένεχνι επίθ. {άκλ.} (στο θέατρο) ο ρόλος της αφελούς νεαρής κοπέλας: *στα νιάτα της έπαιξε - ρόλους*. [ETYM, < γαλλ. ingénue < λατ. ingenuus «έμφοτος - απλός, άδολος»].

ένζυμο (το) {ένζυμ-ου | -ων} ΧΗΜ. πρωτεΐνη που λειτουργεί ως καταλύτης σε βιοχημικές διεργασίες: τέτοιες ενώσεις έχουν και βιομηχανική χρήση (π.χ. στην παρασκευή τροφίμων, ποτών κλπ.). — **ένζυμικός, -ή, -ό**. [ETYM, Αντιδάν., < γερμ. Enzym < μεσν. *ένζυμος* (βλ. λ.)].

ένζυμολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο της τη μελέτη των ενζύμων και των ιδιοτήτων τους. — ενζυμολογικός, -ή, -ό. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. enzymologie].

ένζυμοπάθεια (η) {ένζυμοπαθειών} ΙΑΤΡ. διαταραχή ή νόσος που εκδηλώνεται στον οργανισμό λόγω της απουσίας ή της μη λειτουργίας ενζύμου. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. enzymopathies

ένζυμος, -η, -ο Ι. (λόγ.) (ψωμί) παρασκευασμένο με πρόζυμο: ~ *άρτος* ΣΥΝ. ζυμωτός ΑΝΤ. άζυμος · 2. **ένζυμο** (το) βλ. λ. [ETYM, μεσν. < έν- + -ζυμος < ζύμη].

ένζωοτία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} επιδημική νόσος που προσβάλλει ζώα σε περιορισμένη περιοχή (π.χ. αγρόκτημα). — ενζωοτικός, -ή, -ό. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. enzootie].

ενήγαγα ρ. → ενάγω

ενήλικος (ο) → ενήλικος
ενηλικισμός ρ. αμετβ. [1897] {ενηλικιώ-θηκα, -μένος} φθάνω στην ηλικία κατά την οποία ο άνθρωπος θεωρείται ενήλικος (στο δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας) ΣΥΝ. ωριμάζω, μεγαλώνω. — ενηλικιώση (η) [1886].

[ETYM, < *ενήλικος*, με την επίδραση του ουσ. *ηλικία*. Στη μεσν. γλώσσα μαρτυρείται ρήμα *ενηλικιώνομαι*].

ενήλικος, -η, -ο {ενηλικ-ου | -ων, -ους} 1. (α) αυτός που έχει φθάσει στην ηλικία κατά την οποία ο άνθρωπος θεωρείται σωματικά και ψυχικά ώριμος και ανεξάρτητος ΣΥΝ. (καθμ.) μεγάλος ΑΝΤ. ανήλικος (β) (για ζώα) αυτός που έχει εισέλθει στην αναπαραγωγική ηλικία ΑΝΤ. ανήλικος 2. ΝΟΜ. αυτός που έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του και, ως εκ τούτου, έχει αποκτήσει πολιτικά δικαιώματα (όπως πλήρη ικανότητα για τέλεση δικαιοπραξίας, δικαίωμα του εκλέγειν) και υποχρεώσεις 3. (ως ουσ.) το πρόσωπο που έχει ενη-

λικιωθεί: η ταίνια προορίζεται μόνο για ενήλικους || τα παιδιά βιάζονται να εισέλθουν στον κόσμο των ενηλίκων. Επίσης (προφορ.) ενήλικος (ο/η). — ετημότητα (η) [1861]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανήλικος, βρέφος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ετήμ < εν- + ήμ < «συνομήλικος», βλ. κ. ήλικια]. ετήμερος, -η, -ο [1871] 1. αυτός που γνωρίζει, που είναι πληροφορημένος (για συγκεκριμένο ζήτημα, γεγονός): ο υπουργός ζήτησε να τηρείται ~ για την πορεία των ανακρίσεων || καθιστώ | κρατώ κάποιον ετήμερο || (λογιότ.) ~ τον γεγονότων ΣΥΝ. ενημερωμένος ΑΝΤ. ανειδημέρωτος, απληροφόρητος 2. ΟΙΚΟΝ. (α) ετήμερος λογαριασμός ο λογαριασμός στον οποίο έχουν καταχωριστεί όλες οι πράξεις και οι μεταβολές που έγιναν (β) (για κάτοχο πιστωτικής κάρτας) αυτός που εξοφλεί κανονικά τις δόσεις του καθ' όλη τη διάρκεια του εξαμήνου. [ΕΤΥΜ. < εν- + ήμερος < ημέρα, απόδ. του γαλλ. à jour].

ετήμερος: παράγωγα. Το ετήμερος (< εν + ημέρα, πβ. εφήμερος < εφ' ημέραν, υπερήμερος < υπέρ ημέραν) είναι νεότερη λ., που πλάστηκε για να δηλώσει «αυτόν που γνωρίζει τα συμβαίνοντα σε μια ημέρα, τον γνώστη των τρεχόντων». Από το ετήμερος παρήχθησαν, εν συνεχεία, τα ετημερώνω - ετημέρωση και το μετονομαστικό ουσιαστικό ετημερότητα (ετημερότης). Ας σημειωθεί ότι στην Αρχαία Ελληνική πλάστηκε μόνο το ετημερέωω (τον Ιο αι. π.Χ.) με τη σημασία «περνάω τη μέρα μου σε κάτω» (πβ. διημερέωω). Το ετήμερος επικρίθηκε ως κακός σχηματισμός αντί του «γνώστη των καθ' ημέραν» (Ζηκιάδης), ωστόσο κάτι τέτοιο θα έδινε μονολεκτικούς επίθ. *καθημέρος (< καθ' ημέραν), που θα συγγέταν πιθανώς με το καθημερινός. Τα «εν ημέρα (συμβαίνοντα)», από όπου το ετήμερος, εξασφαλίζουν στη λ. ετυμολογική διαφάνεια, που οδήγησε στην ευρεία χρήση του επίθ. και των παραγώνων του.

Τα ετημερότητα και ετημέρωση διαφέρουν πολύ μεταξύ τους. Το ετημερότητα είναι «η ιδιότητα του να είναι κανείς ετήμερος | ενημερωμένος» (Η ετημερότητα του στα θέματα της Αρχαιολογίας είναι εκπληκτική) ή «να είναι ετήμερος, δηλ. τακτοποιημένος, και στις φορολογικές του υποχρεώσεις» (Για είσπραξη χρημάτων από το Δημόσιο απαιτείται βεβαίωση φορολογικής ετημερότητας). Αντίθετα, το ετημέρωση δηλώνει την ενέργεια του ετημερώνω, το να ετημερώνω | ενημερώσω κάποιον ή κάτι (Η ετημέρωση του προέδρου για όσα συμβαίνουν καθημερινός είναι απαραίτητη -Εχει αναλάβει την ετημέρωση των αρχείων του Ιδρύματος).

ετημερότητα (η) [1881] {γωρ. πληθ.} 1. το να είναι κανείς ετήμερος σχετικά με ορισμένο ζήτημα ή τομέα δραστηριότητας: επιστημονική | πολιτική ~ 2. ΟΙΚΟΝ. φορολογική ετημερότητα έγγραφο με το οποίο η εφορία πιστοποιεί ότι κάποιος έχει τακτοποιήσει τυχόν εκκρεμείς λογαριασμούς του με την εφορία. ΣΧΟΛΙΟ λ. ετήμερος.

ετημερώνω ρ. μετβ. {ετημέρωσα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάποιον) ετήμερο, παρέωω πληροφόρηση: ο υπουργός εξωτερικών ετημέρωσε τον πρόεδρο της Δημοκρατίας για θέματα της αρμοδιότητάς του || προτιμώ να ετημερώνομαι από τις εφημερίδες παρά από την τηλεόραση ΣΥΝ. κατατοπίζω, πληροφορώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ετήμερος.

ετημέρωση (η) {-ης κ. -ώσεων | -ώσεις, -ώσεων} το να ετημερώνεται κανείς, το να καθίσταται κανείς ετήμερος, η παροχή πληροφόρησης: κανένα τηλεοπτικό κανάλι δεν μπορεί να προσφέρει αντικειμενική | αξιόπιστη | σφαιρική ~ || τα έντυπα και ηλεκτρονικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (βλ. λ. Μ.Μ.Ε.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ετήμερος.

ετημερωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται ή αποσκοπεί στην παροχή πληροφοριών για συγκεκριμένο ζήτημα: ~ συνάντηση | επισκόπηση | εκπομπή 2. αυτός που παρέχει ικανοποιητική πληροφόρηση: Πολύ ~ αυτό το ντοκιμαντέρ! Έμαθα ένα σωρό πράγματα που δεν ήξερα ΣΥΝ. πληροφορητικός.

ετήμην ρ. → ενάγω
έθα επίρρ. (αρχαιοπρ.) όπου φρ. έθα ανωτέρω (συντομ. έ.α) όπου παραπάνω: χρησιμοποιείται για παραπομπή σε χωρίο που έχει μνημονευθεί προηγουμένως.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < εν-θα. Ενώ το μόριο -θα αποτελεί αρχαϊκό τοπικό προσδιορισμό (πβ. κ. ἴθα-γενής, βλ. λ.), παραμένει δυσσημειωμένη η ταυτότητα του α' συνθ. εν- (αν και δεν μπορεί να αποκλειστεί η σύνδεση με την πρόθ. εν). Το επίρρ. έθα συνδ. επίσης με αρμ. and «κεκεί», αρχ. ιρλ. ἠά κ.ά.].

εθαδέ επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε αυτό εδώ το μέρος: στη φρ. εθαδέ κεί-ται (σε επιτύμβιες επιγραφές) εδώ βρίσκεται θαμμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < έθα + -δέ, δεκτικό μόριο].

εθαρρνητικός, -ή, -ό [1856] αυτός που εμπνέει θάρρος, που λειτουργεί εμπνευστικά: ~ ένδειξη | γεγονός | πρόβλεψη ΣΥΝ. εμπνευστικός, εγκαρδιωτικός ΑΝΤ. αποθαρρνητικός, αποκαρδιωτικός. — εθαρρνητικ-ά || -ός [1889] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.

εθαρρνώ ρ. μετβ. [1840] {εθαρρνώ (λόγ.) κ. εθαρρνω-γα | -νθηκα, -μένος} 1. εμπνέω, εμπνέω θάρρος σε (κάποιον), αναπερνάω το ήθικόν του: τα λόγια τους τον εθαρρνώσαν να συνεχίσει ΣΥΝ. εμπνευστώ, εγκαρδιώνω ΑΝΤ. αποθαρρνώ, αποκαρδιώνω, απογοητεύω 2. δίνω κίνητρα, βοηθώ στην ανάπτυξη συγκεκριμένης δραστηριότητας: ο δάσκαλος πρέπει να εθαρρνεί την ανάπτυξη πρωτοβουλιών από τους μαθητές του || το κράτος εθαρρνεί τον αγώνα των κοινοτήτων ανεξάρτησης από τα ναρκωτικά || ~ τις επενδύσεις | την ιδιωτική πρωτοβουλία. — εθαρρνηση (η) [1840]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εθάρρως, μεγέθυνση, -ρρ-, συμβουλή. [ΕΤΥΜ. < εν- + θαρρνώ < θάρρως, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. encourager].

εθαρρμα (το) {εθαρρμάτος | -ατα, -άτων} 1. αντικείμενο που τοποθετείται μέσα σε άλλο αντικείμενο 2. εμβόλιο δέντρον, μπόλι 3. κομμάτι

ξύλου που αντικαθιστά φθαμένο τμήμα άλλου ξύλου ή το επιμηκύνει ΣΥΝ. μάτισμα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ενθήμι «ενθέτω»]. ένθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από όπου, όθεν φρ. ένθεν και ένθεν | ένθεν κακίθεν (ένθεν και ένθεν, Ηρόδ. 4,175) από εδώ και από εκεί, από τη μία και από την άλλη πλευρά, από παντού: παλαιότερα, όταν η κυβερνήση συναντούσε αντίδραση από τα δεξιά, είχε υποστηρίξει από τα αριστερά, τώρα όμως δέχεται κριτική ~ ΣΥΝ. αμφοτέρωθεν. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- (βλ. λ. ένθα) + -θεν, επίθημα δηλωτικό προελ.].

ένθεος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που εμπνέεται ή καταχέται από το θείο, που παρουσιάζεται σαν να έχει τον Θεό μέσα του: ~ ζήλος | αγάλλιση | μανία ΣΥΝ. θεόπνευστος, θεόληπτος. — ενθέως επίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + θεός].

ένθερος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από πάθος, από έντονα συναισθήματα: ~ υπερασπιστής | υποστηρικτής | πατριώτης | παρακλήση | συμπαράσταση ΣΥΝ. θερμός, ολόθυνος. — ένθερμα | ένθερμος {μεσν.} επίρρ.

ένθεση (η) {-ης κ. -έσεων | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) 1. η τοποθέτηση αντικείμενου μέσα σ' άλλο: οι σωλήνες συναρμολογήθηκαν με ~ και ενσφήνωση 2. ΑΡΧΙΤ. η προσαρμογή υλικού, αντικειμένου, διακοσμητικού στοιχείου κ.λπ. σε τοίχο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ένθεσις < ενθήμι], ενθετικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι ή θεωρείται κατάλληλος για να τοποθετηθεί εντός αντικείμενου, επιφανείας κ.λπ.: ~ υλικό φρ. ενθετική διακόσμηση η διακόσμηση που συνίσταται στην προσαρμογή ποικιλιμάτων από ελεφαντόδοντο, πορσελάνη, πολυτίμους λίθους κ.λπ. σε κατάλληλα διαμορφωμένες κοιλότητες υλικού (συνήθ. μετάλλου ή ξύλου).

ένθετος, -η, -ο 1. (γενικά) αυτός που έχει τοποθετηθεί μέσα σε ένα αντικείμενο: ~ κόσμημα ΣΥΝ. (παρ)μεμβλημένος, ενταγμένος 2. ένθετο (το) {ενθέτ-ου | -ων} ειδικό φυλλάδιο, συνήθ. αφιερωμένο σε συγκεκριμένο θέμα, που παρεμβάλλεται στις σελίδες εφημερίδας ή περιοδικού. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ενθήμι].

ένθετο ρ. μετβ. {μεσν.} {ένθεσα, μεσποθ. ενεστ. ενθί-εμαι, -εσαι, -εμαι, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσποθ. παρκα. ενθί-εμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. εντέθηκα (λόγ. εντεθήν, -ης, -η...), μτχ. παρκα. εντεθειμένος} (λόγ.) θέτω κάτι μέσα σε κάτι άλλο: ~ μια εικόνα μέσα σε κείμενο || ~ μια αφήγηση μέσα σε άλλη αφήγηση.

ένθημα (το) {ενημί-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. πρόσωπο στο εσωτερικό της ρίζας λέξεως, λ.χ. το -μι- στο λαμβάνω (-μι- < -ν-) από ρίζα λαβ-, ΣΧΟΛΙΟ λ. πρόσωμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ενθήμι].

εθουσιάζω ρ. μετβ. {εθουσιάζω, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εμπνέω εθουσιάζω σε (κάποιον): το πλήθος είχε εθουσιαστεί με τις πρωτοποριακές του προτάσεις || τον εθουσιάζει η ιδέα να επιχειρήσει κάτι παράτολμο || εθουσιασμένος με τη ζωγραφική | με τα ποιήματα της ΑΝΤ. απογοητεύω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. εθουσιάζω | εθουσιώ (-άω) < ένθους, συνηρημένος τ. του επίθ. ένθεος. Το ρ. είχε αρχικός τη σημ. «εμπνέομαι, κατέχομαι από θεϊκή έκσταση»].

εθουσιασμός (ο) [αρχ.] 1. η έξαρση ευχάριστων συναισθημάτων, ευχάριστη ψυχικής διάθεσης, που μπορεί να συνοδεύεται και από έντονη εκδηλώσεις: κατά τη διάρκεια της συγκέντρωσης το πλήθος πάλλεται από ~ || έγινε δεκτός με ~ 2. το έντονο και ορμητικό ενδιαφέρον ή/και ο θαυμασμός: ο ~ του για την ξιφασκία έβασε γρήγορα || δεν συμμερίζομαι τον ~ σου για τον νέο πρόεδρο.

εθουσιαστής (ο) [μτγν.], εθουσιαστρια (η) {εθουσιαστριών} (επάν.) πρόσωπο που διακτείνεται από εκστατικό εθουσιασμό: οι ~ των διονυσιακών τελετών.

εθουσιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δημιουργεί εθουσιασμό: ~ ποίημα | λόγια | σχόλια ΑΝΤ. απογοητευτικός, αποθαρρνητικός. — εθουσιαστικ-ά || -ώς [μτγν.] επίρρ.

εθουσιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {εθουσιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών εθουσιώδест-ερος, -ατός} 1. αυτός που εμπνέεται από εθουσιασμό, που είναι γεμάτος εθουσιασμό: ~ υποδοχή | γελοία | κοινό | εκδηλώσεις | επευφημίες 2. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που πράττει ή αποφασίζει με πάθος και εθουσιασμό (σε κάτι): ~ μαχητής | υποστηρικτής ΣΥΝ. ένθερος. — εθουσιώδης επίρρ. [αρχ.]. εθουσιώζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εθουσιώζω, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εγκαθιστώ, ανεβάζω στον θρόνο και παρέχω τις ανάλογες εξουσίες ΑΝΤ. εκθρονίζω. — εθουσιώση (η) κ. εθουσιώσιος (ο) [μτγν.], εθουσιώσιος, -ή, -ό. εθουσιώζων ρ. μετβ. [1880] {εθουσιώζω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. βάζω στην τσέπη μου 2. (ειδικότ.) ιδιοποιούμαι (κυρ. χρήματα) με παράνομο τρόπο ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσεπάνω. — εθουσιώωση (η) [1894]. [ΕΤΥΜ. < εν- + θυλακίον < θύλακος, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. empocher]. εθουσιώμα (το) [αρχ.] {εθουσιώμα-τος | -ατα, -άτων} 1. (λόγ.) το εθούμο (βλ. λ.): ταξιδιωτικό | στρατιωτικό ~ ΣΥΝ. αναμνηστικό, θυμηγάρι, σουβενίρ 2. η ανάμνηση ΣΥΝ. στοχασμός, συλλογισμός ~ 3. ΦΙΛΟΣ. ατελής στη διατύπωση του λογικού συλλογισμού, στον οποίο παραλείπεται μια ή περισσότερες από τις προτάσεις που τον αποτελούν. εθουσιώση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεων | -ήσεις, -ήσεων} 1. νοητική διεργασία κατά την οποία κάποιος ανακαλεί κάτι στη μνήμη του 2. (συνεκδ.) αυτό που ανακαλεί κανείς στη μνήμη του, η ανάμνηση: έχει διατηρήσει μέσα του ζωντανή την ~ των νεανικών του χρόνων ΣΥΝ. θύσημη. εθουσιώσιος, -ή, -ό [μεσν.].

1. αυτός που μπορεί να θυμίζει κάτι, που

προκαλεί ανάμνηση **2. ενθυμητικό** (το) {χωρ. πληθ.} η ικανότητα και η ευχέρεια του νου να διατηρεί αναμνήσεις, να θυμάται ΣΥΝ. μνήμη, μνημονικό.

ενθυμίζω ρ. [μτρν.] {ενηθύμισα} (λόγ.) θυμίζω (βλ.λ.).

ενθύμιο (το) {εθυμί-ου | -ων} οτιδήποτε προορίζεται να ανακαλεί στη μνήμη (πρόσωπο, γεγονός, συμβάν, επέτειο κλπ.) οτιδήποτε υπενθυμίζει (κάτι από το παρελθόν): *αντές οι μάσκες είναι ~ από το ταξίδι μου στην Αφρική || κρατό κάτι ως | για ~ ΣΥΝ. αναμνηστικό, ενθύμιο, σουβενίρ.*
[ETYM. Ουδ. του αρχ. επιθ. *ἐνθύμιος* < εν- + -θύμιος < θυμός (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι ήδη μεσν.]

ενθυμοίμαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {εθυμοίμαι... | εθυμήθηκα} (αρχαιοπρ.) θυμάμαι (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. < αρχ. *εθυμοίμαι* (-έο-), αρχική σημ. «αντιλαμβάνομαι, αποκτώ βαθιά γνώση», < εν- + -θυμοίμαι < θυμός (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.]

Ε.Ν.Ι. (το) Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο.

ενιαίος, -α, -ο αυτός που αποτελεί μία ενότητα, ένα όλον: *τα κόμματα δεν συμφωνούν στη χάραξη ενιαίας οικονομικής πολιτικής || η Κύπρος πρέπει να είναι μία, ~ και αδιαίρετη || ~ διοίκηση | μέταπο | στάση ΑΝΤ. διεσπασμένος, διηρημένος. — ενιαί-α | -ως [μτρν.] επίρρ. [ETYM. < μτρν. *ενιαίος* < εν- (< αρχ. εν «έναν») + -ΓΙος].*

ενιαύσιος, -α, -ο (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει ζωή διάρκειας ενός έτους: *~ θητεία | φωτό | μιάθωση ΣΥΝ. μονοετής, (λαϊκ.) χρονιάκος **2.** αυτός που γίνεται κάθε χρόνο ΣΥΝ. ετήσιος. [ETYM. αρχ. < *ενιαυτός* «έτος, επέτειος» (βλ.λ.).]*

ενιαυτός (ο) (αρχαιοπρ.) το ημερολογιακό έτος ΣΥΝ. χρόνος, χρονιά. [ETYM. αρχ., αφεβ. ετόμιο, πθ. < εν-ιαυ-τός. Το α' συνθ. εν- αποτελεί παράγωγο αρχαιοτάτου Ι.Ε. θ. *en-, που απαντά στο επιθ. *ήνιος* «ενός έτους» (πβ. και λήθ. *ρέτ-παι* «περυσινός»). Δυσκολίες προκαλεί το β' συνθ. -ιαυ-, το οποίο συνήθ. ταυτίζεται με το ρ. *ιάω* «κοιμούμαι, αναπαύομαι» (το αρχ. *ιάω* αποτελεί αναδιπλασιασμένο τ. του θ. που απαντά στο ουσ. *αυλή*). Στην περίπτωση αυτή το ουσ. *ενιαυτός* θα δήλωνε αρχικώς την περίοδο του ηλιοστασίου (δύο φορές το έτος), όπου ο ήλιος φαίνεται στάσιμος στα δύο άκρα της ελλειπτικής του τροχιάς].

ενιαυόυ επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε μερικούς τόπους, σε μερικά μέρη. [ETYM. < αρχ. *ενιαυόυ* < ενιοι «μερικοί, κάποιου» (βλ.λ.).]

ενικανώνω ρ. → ικανώνω

ενικός, -ή, -ό {χωρ. πληθ.} **1.** ΓΛΩΣΣ. ενικός (αριθμός) γραμματική υποκατηγορία των ονομάτων και των ρημάτων που δηλώνεται μορφολογικά στην Ελληνική με ποικιλία καταλήξεων χρησιμοποιείται για να δείξουμε ότι η λέξη αναφέρεται σε ένα και όχι περισσότερα αντικείμενα αναφορικά (πρόσωπο, ζώο, πράγμα, χώρο, κατάσταση κλπ.), π.χ. *άνθρωπ-ος, μήλ-ο, πόρτ-α - πρέχ-ω, γράφ-εις, λέ-ει* (βλ. κ. λ. αριθμός) ΑΝΤ. πληθυντικός (αριθμός) (βλ. κ. λ. *δικός*); ΦΡ. (μυλό | γράφο κ.λπ.) **στον ενικό** απευθύνομαι σε κάποιον προφορικώς ή γραπτώς, χρησιμοποιώντας το «εσύ» (β' ενικό προσ.) αντί του «εσείς» (β' πληθ. προσ.), συνήθ. όταν υπάρχει σχέση οικειότητας: *παρά τη μεγάλη διαφορά ηλικίας μιλάμε μεταξύ μας στον ενικό, γιατί γνωρίζομαστε πολύ καλά || ας αφήσουμε τις τυπικότητες- μιλά μου στον ενικό **2.** αυτός που σχετίζεται με τον ενικό αριθμό: *δευτερο ~ πρόσωπο.* [ETYM. < μτρν. *ενικός* < αρχ. εν «έναν»].*

ένιοι, -ες, -α {ένιον} (αρχαιοπρ.) μερικοί, ορισμένοι: *«τότε, η άποψη για μόνιμη τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα αντιμετωπιζόταν ως μεγαλομανής ιδέα ένιων για τα αρχαία κλέη»* (εφημ.). [ETYM. αρχ., πθ. συνθ. εκ συνταγής από τη φρ. *ενι οί*, όπου το *ενι* αποτελεί συγκεκριμένο τ. του ρ. *ένεστι* «είναι δυνατόν». Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε θ. εν- (του αριθμητ. εἷς) με ιωνική ψίλωση (πβ. γερμ. *einige* «μερικοί» < ein «έναν»)].

-ένιος, -ια, -ιο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, τα οποία δηλώνουν αυτόν που: **1.** είναι κατασκευασμένος από αυτό που σημαίνει το θέμα: *μαργαριτάρ-ένιος, ασημ-ένιος, ζαχαρ-ένιος, μαλα-ματ-ένιος **2.** έχει ορισμένο χρώμα: *χρυσωφ-ένιος, κερμιπαρ-ένιος.* [ETYM. Παραγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από αντιμετάθεση και συνίζηση του μ'σν. επιθήματος *-ένιος* (π.χ. *μηλένιος, τείνιος*) των ουσ. σε *-έα* (π.χ. *μηλέα, ιτέα*)].*

ένιοτε επίρρ. (λόγ.) μερικές φορές, σε ορισμένες περιπτώσεις: *προβλήματα υπήρχαν εξ αρχής, αλλά ~ η κατάσταση έφθανε στο απροχώρητο ΣΥΝ. καμιά φορά, κάποτε αραία και ποθ.* [ETYM. αρχ. < φρ. *ενι δτε*, όπου το *ένι* αποτ'λι συγκ'κομμένο τ. του ρ. *ένεστι* «είναι δυνατόν». Για το χρον. *δτε* βλ. λ. *όταν*].

ενισμός (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που δέχεται ότι υπάρχει μόνο μία ουσία των όντων, υλική ή πνευματική ΣΥΝ. μονισμός, — ενιστικός, -ή, -ό [1886]. [ETYM. < ένα, απόδ. του γάλλ. *monisme*].

ενίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ενίστα-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νταν μόνο σ' ε'νστ.} (λόγ.) **1.** προβάλλω έντονη αντίρρηση, αντιδρώ έντονα ΣΥΝ. αντιτίθ'μαι, 'ναντιώνομαι **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. υποβάλλω ένσταση (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. αρχ. < εν- + *ίσταμαι* (βλ.λ.).]

ενίσχυση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ύσ'ως | -ύσεις, -ύσ'ων} **1.** το να καθιστά κάνας (κάτι/κάποιον) ισχυρότερο: *η ~ μιας κατασκευής/ ενός κτηρίου || (μτρ.) η ~ προσάθειας | αγώνα | κλίματος συνεργασίας ΣΥΝ. εν-δυνάμωση, ισχυροποίηση, τόνωση ΑΝΤ. αποδυνάμωση, εξασθένηση **2.** (συνεκδ.) η βοήθεια, η συνδρομή: *η κυβέρνηση θα παράσχει κάθε δυνατή ~ στους σεισμοπαθείς ΣΥΝ. υποστήριξη **3.** (συνεκδ.) (α) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να γίνει (κάτι) σταθερότερο, ισχυρότερο: *οι επιπλέον σανίδες είναι πρόσθετη ~ (β) οτιδήποτε προσφέρεται ως βοήθεια: η χρηματική ~ που δίνει το ταμείο ανεργίας, δεν είναι παρά***

τυπική **4.** (συνήθ. στον πληθ.) ΣΤΡΑΤ. (α) η αποστολή επικουρικών στρατιωτικών δυνάμεων, για να ενισχύσουν αυτούς που ήδη μάχονται, καθώς επίσης και ο ανεφοδιασμός σε πυρομαχικά: *οργάνωση και αποστολή ενισχύσεων* (β) (συνεκδ.) η στρατιωτική δύναμη, που προορίζεται να ενισχύσει τη γραμμή του πυρός: *οι ~ έφθασαν εγκαίρως* **5.** ΦΥΣ. αύξησις της τάσης, της έντασης ή της ισχύος του ηλεκτρικού ρεύματος, που επιτυγχάνεται με ειδική συσκευή (τον ενισχυτή, βλ.λ.).

ενισχυτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** (στην ηλεκτρολογία) συσκευή που επιτυγχάνει την αύξηση της τάσης, της έντασης ή της ισχύος των ηλεκτρικών σημάτων, χωρίς να αλλοιώνει τα βασικά χαρακτηριστικά τους: ενσωματώνεται σε ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς δέκτες, στερεοφωνικά συγκροτήματα, ηλεκτρονικούς υπολογιστές κ.λπ. **2.** (στην ηλεκτρονική) ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται στην ασύρματη τηλεγραφία και ενισχύει τα ασθενή σήματα κατά τη λήψη τους. [ETYM. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. *amplifier*, γερμ. *Verstärker*].

ενισχυτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** [1898] αυτός που παρέχει ενίσχυση: *~ στήριξη | κατασκευή || (μτρ.) ~ λόγος | πράξη | διδασκαλία ΣΥΝ. τονιστικός, εν-δυναμωτικός, επιβληθιακός ΑΝΤ. αποδυναμωτικός, εξασθενητικός. — ενισχυτικ-ά | -ός επίρρ.*

ενισχύω ρ. μετβ. {ενίσχυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (πρόσωπο, αντικείμενο, κατάσταση κ.λπ.) περισσότερο ισχυρό, δυνατό: *η χώρα οφείλει με κάθε τρόπο να ενισχύσει την άμυνα της || τα πρόσφατα περιστατικά ενισχύουν τους φόβους των ΣΥΝ. ισχυροποιώ, δυναμώνω, τονώνω ΑΝΤ. αποδυναμώνω, εξασθενίζω, αδυνατίζω **2.** παρέχω σε (κάποιον/κάτι) υλική βοήθεια: *το υπουργείο ενίσχυε με μυστικά κονδύλια φιλοκυβερνητικές εφημερίδες.**

[ETYM. αρχ. < εν + ισχύω < ισχύς. Στην Κ.Δ. υπάρχει και η αμετβ. σημ. «παίρνω δύναμη» (Πράξ. 9,19)].

εννέα κ. (καθημ.) εννιά (το) [μεσν.] {άκλ.} **1.** οκτώ συν ένα, ο αριθμός των μηνών της εγκυμοσύνης στον άνθρωπο, ο αριθμός 9 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 9: *η εγκυμοσύνη διαρκεί ~ μήνες || ~ μέρες | τόμοι | κιλά* -ΦΡ. *εννιά έχει ο μήνας για κάποιον που δείχνει πλήρη αδιαφορία, που δεν νοιάζεται για τίποτε (κυρ. για τα μελλούμενα): του λέμε να ψάξει για καμιά δουλειά, τίποτε αυτός- ~!* [ETYM. αρχ. < *έν-νέφα (με διπλασιασμό -νν-) < *έ-νέφα < έ-προθεμ. + Ι.Ε. *newn- «εννέα», πβ. *σανσκρ. nāna*, λατ. *novem*, γαλλ. *neuf*, ισπ. *nuene*, αγγλ. *nine*, γερμ. *neun* κ.ά. Ομόρρ. *εν-ατος, ένεννηκοντα* κ.ά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ΌΤΙ το Ι.Ε. *newn- αποτελεί πα-ρεκτεταμένο τ. του θ. *new- «νέος», που ερμηνεύεται από τη θέση του εννέα ως πρώτου αριθμού έπειτα από το οκτώ, δηλ. έπειτα από δύο τετράδες].

εννέα: παράγωγα. Από το αρχ. *εννέα*, με συνίζηση (συμπροφορά), προήλθε το εννιά (*εννέα* > *εννέα > εννιά' πβ. *μηλέα* > *μηλέα > μηλιά, η *βαθεία* > *βαθέα* > *βαθέα > βαθιά κ.λπ.). Τόσο το *εννέα* όσο και το *εννιά* και όσα σύνθετα αριθμητικά εμπιρέχουν τις δύο λέξεις γράφονται με δύο -ν-: *εννεαετής, εννεαετία, εννιακόσιοι* (ενός του αρχ. *ενιακόσιοι* επεκράτησε να γράφεται με ένα -ν- παρά την ύπαρξη και τύπου *εννακόσιοι* με δύο -ν-), *εννιάχρονος, εννιάρι, εννιάμερα* κ.ά. Με ένα -ν- γράφονται δύο λέξεις: το *έννατος* και το *εννενηντά*.

εννέα- | εννιά- κ. εννεά- | εννιά- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εννέα (9): *εννιά-αερο, εννια-όροφος, εννεα-μελής* **2.** είναι εννέα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *εννεα-πλάσιος*. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *έννεά-μηρος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *εννέα* (βλ.λ.). ο τ. *έννια-* είναι μεσν.]. *εννεαετής*, -ής, -ές → *εννέα-*, -ετής *εννεαετία* (η) → *εννέα-*, -ετία **εννεαήμερος κ. εννιαήμερος**, -η, -ο → *εννέα-*, -ήμερος **εννεαθέσιος κ. εννιαθέσιος**, -α, -ο → *εννέα-*, -θέσιος **εννεάκιλος κ. εννιάκιλος**, -η, -ο → *εννέα-*, -κιλος **εννεάκις** επίρρ. → *εννέα-*, -άκις **εννεακόσιοι**, -ιες, -ια → **εννιακόσιοι εννεαμελής κ. εννιαμελής**, -ής, -ές -+ *εννέα-*, -μελής **εννιάμερης κ. εννιαμερης**, -ής, -ές -+ *εννέα-*, -μερης **εννιάμηρος κ. εννιάμηρος**, -η, -ο → *εννέα-*, -μηρός **εννεαμηνία κ. εννιαμηνία** (η) → *εννέα-*, -μηνία **εννεαπλασιάζω κ. εννιαπλασιάζω** ρ. → *εννέα-*, -πλάσιος **εννεαπλάσιος κ. εννιαπλάσιος**, -α, -ο → *εννέα-*, -πλάσιος **εννεαπλός κ. εννιαπλός**, -ή, -ό → *εννέα-*, -πλός **εννεασύλλαβος κ. εννιασύλλαβος**, -η, -ο → *εννέα-*, -σύλλαβος **εννεατάξιος κ. εννιατάξιος**, -α, -ο → *εννέα-*, -τάξιος **εννεάτομος κ. εννιάτομος**, -η, -ο → *εννέα-*, -τόμος **εννεάφυλλος κ. εννιάφυλλος**, -η, -ο → *εννέα-*, -φυλλός **εννιάχρονα κ. εννιάχρονα** (τα) → *εννέα-*, -χρονα **εννιάχρονος κ. εννιάχρονος**, -η, -ο → *εννέα-*, -χρόνος **εννεαψήφιος κ. εννιαψήφιος**, -α, -ο → *εννέα-*, -ψήφιος **εννέαώρος κ. εννιάώρος**, -η, -ο → *εννέα-*, -ώρος **εννεαώροφος κ. εννιάώροφος**, -η, -ο → *εννέα-*, -ώροφος **εννιά (το)** → *εννέα* **εννειακοσαριά** (η) {χωρ. πληθ.} εννιακόσιοι, στη ΦΡ. *καμιά ενναιο-σαριά* περίπου εννιακόσιοι, -ιες, -ια: *θα πάνε ~ χιλιάδες για το βάγμιμο του σπαιού* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ). [ETYM. < *εννιακόσια* + παραγ. επίθημα -αριά]. **εννιακόσια** (το) {άκλ.} οκτακόσια εννενηντά εννέα συν ένα, εννέα

εκατοντάδες, ο αριθμός 900 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
 εννιακοσιοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 900ός στην αραβική αριθ-
 μηση, > στην ελληνική και DM στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί
 σε σειρά στον αριθμό εννιακόσια (900) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
ΙΒΤΥΜ. < αρχ. *έννακόςιοι* | *έννακόσιοι* < **ένFa-KOowi* < **ένFa*-(<
 εννέα) + -κόσιοι (βλ. λ. *δια-κόσιοι*).
 εννιάμερα (τα) [μεσν.] {χωρ. γεν.} το μνημόσυνο που τελείται κατά
 την ενάτη ημέρα από τον θάνατο (κάποιου): *χθες είχαμε | κάναμε τα*
~ του μακαρίτη-ΦΡ. (Ι-λαϊκ.) **του κόλου τα** εννιάμερα (ως σχόλιο για
 κάτι που λέγεται) ανησυχίες, *σαχλαμάρες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα*.
 εννιάρι (το) {χωρ. γεν.} {καθμ.} το τραπουλόχαρτο που φέρει τον
 αριθμό εννέα.
 έννοια¹ (η) {-ας κ. (λόγ.) -οίας | -οιών} 1. η νοητική εικόνα για την ου-
 σία, το περιεχόμενο συγκεκριμένου πράγματος, αυτού ή αφηρημένου,
 η ιδέα που σχηματίζεται στον νου για το κάθε στοιχείο του κόσμου
 (κατ' αντιδιαστολή προς το ίδιο το στοιχείο): η ~ του *οραίου* | *του*
όντος || *νομική* | *φιλοσοφική* | *αφηρημένη* ~ 2. το περιεχόμενο, η ση-
 μασία, το νόημα: η ~ της λέξης ΣΥΝ. σημασία 3. (ειδικότερ.) συγκεκρι-
 μένη πτυχή της σημασίας, του περιεχομένου: το νόημα, το περιεχόμε-
 νο από συγκεκριμένη σκοπιά: η ~ της *ελευθερίας*, *όπως την αντιλαμ-
 βάνομαι εγώ*, *δεν αντιτίθεται στη νομιμοφροσύνη* || με τη *στενή* | *την*
ευρύτερη ~ του *όρου* 4. ο σκοπός μιας ενέργειας και η ιδιαίτερη βα-
 ρύτητα της: *το διάβημα έχει την ~ της προώσπισης των εθνικών συμ-
 φερόντων* ΣΥΝ. νόημα, σημασία 5. ΦΙΛΟΣ, η γενική πνευματική εικόνα,
 η καθολική παράσταση που περιλαμβάνει τα κύρια γνωρίσματα ενός
 ή περισσότερων (ομοειδών) αντικείμενων, δηλ. αποτελεί την έκφραση
 της ουσίας τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σημασία*, *συνίχιση*. [ΕΤΥΜ. αρχ.,
 αρχική σημ. «σκάνη, συλλογικός», < *εννόω*. Η σημερινή σημ. ήδη
 αρχ.]
 έννοια² (έν-νοια) κ. *έγνοια* (έγ-νοια) (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {καθμ.} 1.
 η γεμάτη φροντίδα και ενδιαφέρον σκέψη (π.χ. για οικείο πρόσωπο):
μην έχεις καμία ~ για το σπίτι θα τα *φροντίσω όλα εγώ* 2. (συνεκδ.)
 το πρόσωπο που αποτελεί αντικείμενο της παραπάνω σκέψης: *μονα-
 δική μου ~ είσαι* σ 3. η ανησυχία και η αγωνία ή ο προβληματισμός
 (για κάτι): *με τρώει η ~ να δω τι θ'απογίνεις* || μη με *σκοτίζεις με* *έξ-
 νους* ~ ΣΥΝ. ανησυχία, προβληματισμός, σκοτούρα, περισυλλογή ANT.
 αμέλεια, αμεριμνήσια-ΦΡ. (α) *έχω την έννοια (κάποιου)* ανησυχώ
 (για κάποιον): *είχα την έννοια σου* *όλο το βράδυ* και *δεν μπόρεσα να*
κοιμηθώ (β) *έννοια σου...* (i) (καθησυχαστικά) μη σε απασχολεί, μη σε
 νοιάζει ~, *θα μιλώσω εγώ στον διευθυντή για το θέμα σου* (ii) (απει-
 λητικά) περίμενε (αυτό που θα σου συμβεί), *έχε στο μυαλό σου* (ως
 ανησυχία): ~, *και θα δεις τι θα πάθεις!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιάζω*, *άννοια*,
συνίχιση.
 [ΕΤΥΜ. < μεσν. *έννοια* (με συνίχιση) < αρχ. *έννοια*. Ο τ. *έγνοια* με
 ανομοίωση του συμπλέγματος -νν- και συνιχημένη εκφορά του -οιά.
 εννοικρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που δέχεται ότι οι
 καθολικές έννοιες έχουν πραγματική υπόσταση, δηλ. ανεξάρτητη από
 τις λέξεις που τις εκφράζουν, μέσα στη συνείδηση του ανθρώπου που
 τις συλλαμβάνει: αντιδιαστέλλεται προς τον νομιναλισμό και τον ρε-
 αλισμό. — εννοικρατικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ.
conceptualisme].
 εννοιολογικός, -ής, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τις έννοιες και
 τα γνωρίσματά τους: ~ *κατάραση* (το να γνωρίζει κανείς το περιεχό-
 μενο των εννοιών) | *απόγνωση* | *διαφορές* | *λεξικό*. — εννοιολογικ-ά
 | -ώς επίρρ.
 έννομος, -ή, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι σύμφωνος με τον νόμο, που
 ακολουθεί τον νόμο ή καθορίζεται από αυτόν: ~ *δικαίωμα* | *τάξη* ANT.
 παράνομος, έκνομος, άνομος, αθέμιτος 2. ΝΟΜ. (α) *έννομη προστασία*
 η προστασία που παρέχεται από τα δικαστήρια σύμφωνα με το νόμο
 (β) *έννομη συμφέρον* η ανάγκη παροχής έννομης προστασίας. —
 έννομα | εννόμως [αρχ.] επίρρ.
 έννοος, -ους, -ουν {έννου} {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) αυτός που χαρα-
 κτηρίζεται από λογική ικανότητα, σύνθεση ΣΥΝ. νοήμων, νοουχής, λο-
 γικός, συνετός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + νοός].
 εννοώ ρ. μετβ. {εννοείς...} {εννόησα, -ούμαι, -ήθηκα} 1. (α) για πρόσ.
 που μιλά ή γράφει) *έχω την πρόθεση να εκφράσω, θέλω να πω: -Τι*
εννοείς; Δεν σε καταλαβαίνω -Έννοώ *ότι...* (β) (για λόγο, προφορικό ή
 γραπτό) *έχω ως νόημα, ως βασικό μήνυμα: για να καταλάβεις τι εν-
 νοεί αυτό το κείμενο, πρέπει να είσαι ειδικός* 2. υποδεικνύω μέσω του
 λόγου, αναφέρομαι σε (κάποιον/κάτι): *όταν λέω «οι δικηγόροι», δεν*
εννοώ *εσένα προσωπικά, αλλά γενικά τους συναδέλφους σου* 3. (λόγ.)
έχω σαφή αντίληψη (ενός πράγματος): δεν δύναμαι να εννοήσω τι
συμβαίνει || *πρέπει να εννοήσουν και οι ίδιοι οι απεργοί ότι δεν*
μπορεί να παραχωρηθεί τίποτε περισσότερο || *δεν σας εννόησα* *πλή-
 ρως* ΣΥΝ. κατανοώ, καταλαβαίνω, αντιλαμβάνομαι, νιώθω, (καθμ.)
 παίρνω είδηση, παίρνω χαμπαίρι 4. (λόγ.) *έχω ή βάζω στον νου μου,*
συλλαμβάνω στη σκέψη μου (έννοια, ιδέα, απόφαση κλπ.): τι εννοείς
να πράξεις; ΣΥΝ. σκέπτομαι 5. (+να) *έχω την επιθυμία ή την αξίωση,*
προβάλλω έντονη απαίτηση: ~ να γίνει αυτό που λέω ΣΥΝ. θέλω, επι-
 θυμώ, αξιώνω-ΦΡ. *δεν εννοώ (+να) είμαι προσκολλημένος (σε συ-
 γκεκριμένη πρακτική, συμπεριφορά), δεν έχω την πρόθεση να αλλά-
 ξω ή να διαφοροποιήθω: οι κάτοικοι της σεισμόπληκτης περιοχής δεν*
εννοούσαν να εγκαταλείψουν τα ετοιμόρροπα σπίτια τους ANT. είμαι
 πρόθυμος να 6. (μεσοπαθ. *εννοουμαι*) γίνομαι αντιληπτός ως έννοια:
η οικογένεια, όπως εννοείται σήμερα, αποτελεί το βασικό κέντρο της
κοινωνίας ΣΥΝ. νοούμαι-ΦΡ. *τα ενκόλωξ εννοούμενα παραλείπονται*
όσα είναι ευνόητα, προφανή, δεν χρειάζεται να αναφέρονται: δεν είπα
ότι πρέπει να γράψω στο όνομα σας στο γραπτό σας, γιατί ~ 7.
(απρός. εννοείται) είναι αυτονόητο ή προφανές: αυτά που είπα-

με, ~ ό τι θα μείνουν μεταξύ μας ΣΥΝ. εξυπακούεται.
 [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εννόω* (-έω), αρχική σημ. «σκέπτομαι, θεωρώ», < εν- +
νόω < νοός. Το απρός. *εννοείται* αποδίδει το γαλλ. *bien entendu*].
 εννοικιάζω κ. (καθμ.) νοικιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {εννοικιάσα-α, -τηκα | -
 ήθηκα, -μένος} 1. (ως εννοικιαστής) χρησιμοποίησε ακίνητη ή κινητή
 ιδιοκτησία, καταβάλλοντας ορισμένο αντίτιμο στον ιδιοκτήτη της: ~
ένα μικρό διαμέρισμα || ~ *αυτοκίνητο για τις μετακινήσεις μου* || ~
τηλέραση | *βιντεοκάμερα* | *βιντεοκασέτα από βιντεοκλάμπ* ΣΥΝ. μι-
 σθώνω, πιάνω · 2. (ως εκμισθωτής) προσφέρω για χρήση (ακίνητο ή
 κινητό αντικείμενο που μου ανήκει) έναντι ορισμένου χρηματικού
 ποσού: *τα καλοκαίρια νοικιάζει το εξοχικό του σε μια οικογένεια*
Γερμανών ΣΥΝ. (λόγ.) εκμισθώνω. — εννοικίαση (η) κ. (καθμ.) *νοί-
 κιασμα* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.
εννοικιαστήριο (το) [1833] {εννοικιαστήρι-ου | -ων} 1. συμφωνητικό ή
 συμβόλαιο μίσθωσης ΣΥΝ. μισθωτήριο 2. η έγγραφη ή έντυπη αγγελία
 σε εφημερίδες ή σε εξωτερικούς χώρους ή η πινακίδα που τοποθετεί-
 τα σε εμφανές σημείο, με την οποία γνωστοποιείται ότι υπάρχει
 ακίνητο διαθέσιμο για μίσθωση 3. (συνεκδ.) το κείμενο αυτής της αγγ-
 γελίας: *το -δεν αναφέρει την τιμή του εννοικίου*.
 εννοικιαστής (ο) [1854], **εννοικιάστρια** (η) [1865] {εννοικιαστήρι-ων
 ακινήτων που έχει τη χρήση σπιτιού, καταστήματος ή άλλου χώρου με
 αντάλλαγμα ορισμένου χρηματικού ποσού (εννοίκιο), το οποίο κατα-
 βάλλει κατά τακτά χρονικά διαστήματα στον ιδιοκτήτη: αλλιώς (καθ-
 μμ.) *νοικάρης* ΣΥΝ. μισθωτής, ένοικος ANT. ιδιοκτήτης, σπιτονοικο-
 κύρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.
 εννοικό (το) {εννοικί-ου | -ων} χρηματικό ποσό που καταβάλλεται
 άπαξ ή σε τακτά χρονικά διαστήματα και έναντι του οποίου παρα-
 χρηθεί ακίνητο περιουσιακό στοιχείο προς χρήση ή κατοίκηση: ~
για σπίτι | *γκαρσονιέρα* || *υψηλό* | *ακριβό* ~ || *καθυστερήση* | *εξόφληση*
εννοικίων || οι *φοιτητές της Εστίας υποχρεούνται να καταβάλλουν*
χαμηλό -για τη διαμονή τους σε αυτή. Επίσης (καθμ.) νοίκι.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έννοικον* ένοικος].
 εννοικιοστάσιο (το) {εννοικιοστασί-ου | χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. ειδική διάτα-
 ξη στο πλαίσιο του νόμου περί μισθώσεως αστικών κτημάτων, με την
 οποία επιβάλλεται παράταση του χρόνου λήξεως των μισθώσεων
 ακινήτων με παράλληλο περιορισμό της αύξησης του εννοικίου για
 ορισμένο χρονικό διάστημα: μέτρο που υιοθετείται από την πολιτεία
 σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας, προκειμένου να εξασφαλιστεί
 στέγη για κατοικία ή για επαγγελματική δραστηριότητα. — εννο-
 κιοστασιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < *έννοικον* + -στάσιον < *στάση*].
 έννοικος (ο/η) {εννοικί-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που κατοικεί, που δια-
 μένει σε συγκεκριμένο οικημά: οι ~ της *πολυκατοικίας* | *του σπιτιού* |
του ξενοδοχείου. — έννοικος ρ. [αρχ.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδο-*.
 [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *οίκος*].
 ενόνα (τα) → ενών
 ενόντες (οι) → ενών
 ένοπλος, -η, -ο 1. αυτός που διεξάγει ή συντελείται με όπλα: ~
σύρραξη | *αγώνας* | *σύγκρουση* | *επιδρομή* | *αντίσταση* | *εξέγερση* |
ληστεία 2. (για πρόσ.) αυτός που φέρει όπλα: ~ *μασκοφόροι* ! *συμμο-
 ρίες* ΣΥΝ. οπλισμένος ANT. άοπλος-ΦΡ. *ένοπλες δυνάμεις* {*ενόπλων*
δυνάμεων} το σύνολο των χερσάτων, νατικών και αεροπορικών
 στρατιωτικών δυνάμεων ενός κράτους. — *ενόπλιος* επίρρ. [μτγν.].
 [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + *οπλος* < *όπλιον*].
 εννοποίηση (η) [1873] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένωση δύο ή
 περισσότερων πραγμάτων, χώρων, κρατών κ.ά.: η ~ των *αρχαιολογικ-ών*
χώρων της Αθήνας | *των δύο Γερμανιών* || η ~ της *γενικής θεω-
 ρίας της σχετικότητας και της κλασικής θεωρίας του ηλεκτρομα-
 γνητισμού*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. unification].
 εννοποιός, -ός, -ό αυτός που εννοποιεί, που λειτουργεί συνενωτικά: ~
παραγοντής | *στοιχείο* | *δύναμη* ΣΥΝ. ενωτικός, συνενωτικός ANT. δια-
 σπαστικός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εννοποιός* < εν, ενός + *ποιός* < *ποιώ*].
 εννοποιώ ρ. μετβ. {εννοποιείς...} | *εννοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -μένος*
 φέρνω την ενότητα σε (κάτι): ~ *τις αντιμαχόμενες εθνότητες της χό-
 ρας* || (μτφ.) *είναι ανάγκη να εννοπήσουμε τις προσπάθειες μας για*
την επίτευξη του κοινού σκοπού || *θα γκρεμίσω τον μεσαίο τοίχο, για*
να εννοπήσω τους χώρους || ~ *αρχαία* | *τα Σώματα Ασφαλείας* || η
Ιταλία εννοπήθηκε στα μέσα του 19ου αι. (έγινε ενιαίο κράτος) ΣΥΝ.
 ενώνω, συνενώνω, συγχωνεύω ANT. χωρίζω, διαχωρίζω, διασπώ. —
 εννοποιητικός, -ή, -ό [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εννοποιώ* (-έω) < εν, ενός
 + *ποιώ*].
ενόραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} 1. η σε βάθος αντίληψη ή κα-
 τάνοση (ενός πράγματος) 2. ΦΙΛΟΣ, είδος απευθείας, άμεσης γνώσης,
 που επιτρέπει τη σύλληψη του αντικειμένου χωρίς την προσφυγή σε
 ενδιάμεσες (π.χ. συλλογιστικές) διαδικασίες 3. η προσπάθεια να προ-
 σεγγιστεί με αυτοσυγκέντρωση το ιδεατό, ο μεταφυσικός κόσμος. —
ενορατικός, -ή, -ό [μτγν.], *ενορατικά* επίρρ.
 [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ένδρασις* < αρχ. *ενορώ* «διαβλέπω, διακρίνω, παρατη-
 ρώ σε βάθος» < εν- + *ορώ*].

ενόραση - διαίσθηση - γνώση. Η γνώση που προέρχεται από το έν-
 οραση (λατ. in-tueri), δεν «να βλέπεις μέσα σου», δηλ. η άμεση γνώ-
 ση, η βιοματική, η υποκειμενική, είναι η *ενόραση* (λατ. in-tuitio). Η
ένδραση αποκαλείται και διαίσθηση (από το δι-αισθηνομαι). Στην
 υποκειμενική, προσωπική, μέσα από ξαφνική, μη λογικά επεξεργα-
 σμένη σύλληψη, που είναι η *ενόραση* | *διαίσθηση*, αντιτίθεται η α-
 ντικειμενική *διά-μεση* (και όχι *ά-μεση*) γνώση, αυτή που βασίζεται

σε εμπειρικά δεδομένα, τα οποία έχουν τύχει προσεκτικής λογικής επεξεργασίας (συλλογισμών, κρίσεων, λογικών υποθέσεων, συμπερασμάτων, αποδεικτικής διαδικασίας). Οτι γνωρίζουμε από *διαίσθηση* | *ενόραση*, συχνά είναι προϊόν «εσωτερικού φωτισμού», στιγμιαίες εμπνεύσεις ή σύλληψης των αισθήσεων μάλλον παρά της λογικής. Έτσι η ενορατική ή διαισθητική γνώση έχει, κατά κανόνα, αρνητική σημασία στην επιστήμη, αντιτιθέμενη στην αποδεικτική και αυστηρά λογική γνώση.

ενόργανος, -η, -ο [1854] **1.** ΜΟΥΣ. *ενόργανη μουσική* η μουσική που γράφεται για όργανα **2.** ΑΘΛ. *ενόργανη γυμναστική* η γυμναστική που εκτελείται με τη βοήθεια γυμναστικών οργάνων (π.χ. μονόζυγου, δοκού, κρίκων κ.λπ.) ΑΝΤ. *ανόργανος* **3.** ΧΗΜ. *ενόργανη ανάλυση* ο κλάδος της αναλυτικής χημείας που μελετά τις μεθόδους χημικής ανάλυσης με χρήση μετρητικών διατάξεων. [ΕΤΥΜ ο μουσ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. instrumental].

ενορία (η) {ενοριών} ΕΚΚΛΗΣ. εκκλησιαστική περιφέρεια που περιλαμβάνει το σύνολο των πιστών -κληρικών και λαϊκών- ορισμένης περιοχής (κοινότητας, τμήματος, κομμόπολης ή πόλης), οι οποίοι έχουν ως κοινό λατρευτικό κέντρο τον συγκεκριμένο ναό, από τον οποίο παίρνει και το όνομα της η περιοχή αυτή: ~ *Αγ. Γεωργίου* || ο *παπάς* της ~. — *ενοριακός*, -ή, -ό [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορικός*. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «περιοχή πόλεως», θηλ. του μτγν. *ένοριος* < εν- + -όριος < -όριον. Η εκκλησ. σημ. μαρτυρείται από τον 5ο αι.].

ενορίτης (ο) [μεσν.] {ενοριτών}, **ενορίτισσα** (η) {ενοριτισσών} ΕΚΚΛΗΣ. λαϊκός πιστός που αποτελεί μέλος συγκεκριμένης ενορίας.

ενορκος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συντελείται ή επικυρώνεται με όρκο: ~ *προανάκριση* | *κατάθεση* | *μαρτυρία* **2.** ΝΟΜ. (συνήθ. στον πληθ.) καθέναν από τους πολίτες που επιλέγονται με κλήρωση από ειδικούς καταλόγους και οι οποίοι απαρτίζουν, από κοινού με τους τακτικούς δικαστές, τα μέλη ορκωτού δικαστηρίου: η *ετυμωγία των* ~. — *ενορκός επιρρ.* [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

ενορήσιμη (η) [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΨΥΧΟΛ. δυνατή ώθηση του οργανισμού για δράση, προκειμένου να καταργήσει μια κατάσταση εντάσεως, δηλ. να καλυφθεί μια έλλειψη (π.χ. τροφής) ή να αποφευχθεί ένας ενοχλητικός ερεθισμός (π.χ. πόνος): ~ *αυτοσυντήρησης* || *σεξουαλική* ~. — *ενορημτικός*, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. pulsion. Στην Αρχ. το ρήμα *ενορμώ* είχε τη σημ. «καταλαμβάνω (κάποιον/κάτι), κυριεύω»].

ενορχηστρώνω ρ. μετβ. {ενορχηστρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΜΟΥΣ. οργάνων τον τρόπο με τον οποίο μια μουσική σύνθεση θα παιχτεί από ένα ορχηστρικό σύνολο, γράφοντας τα μέρη των οργάνων, τα οποία, στο σύνολο τους καταρτίζουν την παρτιτούρα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) συντονίζω πράξεις, ενέργειες κ.λπ. ή καθοδηγώ πρόσωπα για την επίτευξη σκοπού: *τις τελευταίες ημέρες διεξάγεται από τον Τύπο ενορχηστρωμένη επίθεση κατά του Προέδρου*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orchestrer].

ενορχήστρωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΜΟΥΣ. η οργάνωση του τρόπου με τον οποίο μια μουσική σύνθεση θα παιχτεί από ένα ορχηστρικό σύνολο' συνήθως γίνεται με την προετοιμασία των μερών των οργάνων και τη συγκεντρωμένη καταγραφή τους στην παρτιτούρα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) ο συντονισμός ενεργειών για την επίτευξη σκοπών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orchestration].

ενορχηστρώτης (ο), **ενορχηστρώτρια** (η) {ενορχηστρωτήριών} **1.** ο μουσικός που κάνει την ενορχήστρωση **2.** (μτφ.) ο εμπνευστής και κυρ. ο συντονιστής (πράξης, ενέργειας, έργου κ.λπ.): ~ *αυτού του μοναδικού αθλητικού συνόλου υπήρξε ο νέος προπονητής* || (κακόδ.) *αυτός είναι ο ~ της συκοφαντικής επίθεσης εναντίον μου*. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orchestrateur].

ενόςω συνδ. (λόγ.) για όσο χρονικό διάστημα: ~ *εμείς συζητούσαμε, οι άλλοι έγραφαν τα πρακτικά ΣΥΝ. όσον καιρό*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. ενόςω < αρχ. φρ. εν όσω].

ενότητα (η) {ενότητων} **1.** η ιδιότητα του αδιάσπαστου και του ενιαίου, η έλλειψη διαίρεσης ή διαμετότητας: το *αρχαίο δράμα χαρακτηρίζεται από -τόπου, χρόνου, δράσης* **2.** (ειδικότ.) η αίσθηση μεταξύ ανθρώπων ή ανθρώπινων ομάδων ότι αποτελούν ενιαίο και αδιάσπαστο σύνολο: ο *ομιλητής υποστήριξε την ανάγκη να υπάρξει αλληλεγγύη ~ μέσα στο κόμμα* || *εθνική* ~ || *πνεύμα ενότητας* || *επιτιμωχάνω* | *αποκαθιστώ* | *υπονομιέω* | *διατηρώ την* ~ ~ **3.** η αρμονική συμφωνία, ο σωστός συντονισμός: ~ *στόχων/επιδιώξεων* || ~ *δράσης* | *σκέψης* **4.** το τμήμα διδακτικής ύλης, καθένα από τα μέρη διδακτικού εγχειριδίου: αυτή την *εβδομάδα θα καλύψουμε την πέμπτη και την έκτη* ~. [ΕΤΥΜ < αρχ. ενότης, -ητος < εις, ενός «έναν»]. Η σημ. του τμήματος διδακτικής ύλης είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. unité].

ενοούρησις (η) [1874] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η ακούσια και ασυνείδητη ακράτεια ούρων κατά τη διάρκεια του ύπνου, που παρατηρείται σε παιδιά άνω των τριών ετών και οφείλεται σε οργανικά ή ψυχολογικά αίτια: *νυκτερινή* ~. — *ενοούρα* ρ. [αρχ.] (-εις...). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enuresis].

ενοφθαλμία (η) {ενοφθαλμιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική υποχώρηση του βολβού του οφθαλμού στο βάθος της οφθαλμικής κόγχης. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. enophthalmie].

ενοφθαλμισμός (ο) **1.** ΓΕΩΠ. τρόπος εμβολιασμού των φυτών (κυρ. των δέντρων), για τον οποίο χρησιμοποιείται ειδικός οφθαλμός φυτού μαζί με τμήμα φλοιού ΣΥΝ. εγκεντρισμός, μπόλιασμα, μεταμόσχευση **2.** ΙΑΤΡ. η εισαγωγή μικροοργανισμού στον οργανισμό ζώου σε θρεπτικό υλικό για θεραπευτικούς ή πειραματικούς σκοπούς. — **ενοφθαλμίζω** ρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός*.

[ΕΤΥΜ μτγν. < *ενοφθαλμίζω* «εμβολιάζω φυτό» < εν- + *οφθαλμίζω* < *οφθαλμός*. Η ιατρ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. inoculation]. **ενοχή** (η) **1.** η ευθύνη για επιλήψιμη ή ποινικά κολάσιμη πράξη: *συνελήφθη ύποπτος ένοχλης ληστείας και ομολόγησε την ~ του* || *αρνούμαι* | *παραδέχομαι την ~ μου* ΣΥΝ. υπαιτιότητα ΑΝΤ. αθώοτητα **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το δυσάρεστο συναισθήμα που βιώνει όποιος έχει συνείδηση ότι έχει διαπράξει κάτι κακό: *έχει ενοχές για τη βάνανση συμπεριφορά του ΣΥΝ. τύψεις* **3.** ΝΟΜ. η σχέση με την οποία ένα πρόσωπο έχει υποχρέωση προς ένα άλλο σε παροχή. [ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ. «ευθύνη, υποχρέωση», < αρχ. *ενέχω* «κρατώ σταθερά -εμπλέκο»].

ενοχικός, -ή, -ό [1856] ΝΟΜ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σχέση με την οποία ένα πρόσωπο έχει υποχρέωση προς άλλο σε παροχή **2.** (α) **Ενοχικό Δίκαιο** ο κλάδος του αστικού δικαίου που περιλαμβάνει τα τις υποχρεώσεις (β) **ενοχικό δικαίωμα** το δικαίωμα του δανειστή να απαιτήσει από τον οφειλέτη την εκπλήρωση της παροχής (γ) **ενοχική υποχρέωση** η υποχρέωση του οφειλέτη έναντι του δανειστή να εκπληρώσει την παροχή (δ) **ενοχική σχέση** η σχέση που δημιουργείται ανάμεσα στους συμβαλλομένους, στον δανειστή και τον οφειλέτη.

ενοχλήμα (το) [μτγν.] {ενοχλήματος | -ατα, -άτων} δυσάρεστο σύμπτωμα, που διαταράσσει την ομαλή λειτουργία του οργανισμού: ~ *της καρδιάς* | *του σκελετού* || *όλο και για κάποιο ~ παραπονιόμαστε τώρα τελευταία ΣΥΝ. ενοχλήση*.

ενοχλήση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) το να ενοχλεί κανείς (κάποιον): *ζητώ συγγνώμη για την ~* (β) η δυσάρεσκια, η δυσφορία που αισθάνεται κανείς, όταν διαταράσσεται η ηρεμία του: *η ~ του φανόταν καθαρά από πρόσωπο του 2.* (συνεκδ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε ενοχλεί, προκαλεί δυσάρεσκια: *οι γείτονες με τις φωνές τους είναι μια διαρκής ~ 3.* (ειδικότ.) το ενοχλήμα (βλ.λ.).

ενοχλητικός, -ή, -ό [1889] αυτός που προκαλεί δυσάρεσκια, που ενοχλεί: *γίνονται ~* || ~ *συζήτηση* | *ερωτήσεις* | *κατάσταση* | *παιδιά ΣΥΝ. οχληρός, δυσάρετος*. — *ενοχλητικά επίρρ.*, *ενοχλητικότητα* (η) [1890].

ενοχλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ενοχλείς...} **ενοχλώ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος** | **ενοχλώ** (μετβ.) **1.** προκαλώ δυσφορία ή δυσάρεσκια σε (κάποιον), διαταράσσω την ψυχική ηρεμία (κάποιου): *το κάπνισμα* | *η ζέση* | *ο θόρυβος με ενοχλεί* || *και μόνο η παρουσία του την ενοχλεί 2.* *πειράζω, φέρνω σε δύσκολη θέση: φάνηκε ενοχλημένος από την αδιάκριτη ερώτηση 3.* (σε ευγενική διατύπωση) απευθύνω σε (κάποιον) (για να τον ρωτήσω ή να του πω κάτι): *-Μπορώ να σας ενοχλώ και αύριο; -Όποια ώρα θέλετε! Είναι στη διάθεση σας!* **4.** (αμετβ.) *προκαλώ ενοχλήση, είμαι δυσάρετος, γίνομαι ενοχλητικός: Αντά τα θέματα ενοχλούν. Θύγον πρόσωπα* || *Ενοχλώ:* (ευγενική ερώτηση, πριν απασχολήσουμε κάποιον ή μπανιώνα στον χώρο κάποιου). [ΕΤΥΜ < αρχ. *ενοχλώ* (-έω) < εν- + *όχλω* < *όχλος*].

ενοχοποιητικός, -ή, -ό [1887] αυτός που συντελεί στο να χαρακτηριστεί (κάποιος) ένοχος, λειτουργώντας επιβαρυντικά εναντίον του: *υπάρχουν πολλά -στοιχεία εις βάρος του* ΑΝΤ. αθωωτικός, **ενοχοποιώ** ρ. μετβ. [μτγν.] {ενοχοποιείς...} **ενοχοποιώ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος** καταλογίζω (σε κάποιον) ευθύνη, ενοχή για αξιόποινη πράξη, καθιστώ (κάποιον) ένοχο: *η κατάθεση του ενοχοποίησε πολλά ανώτερα κυβερνητικά στελέχη* || *αυτό το στοιχείο δεν είναι αρκετό, για να σε ενοχοποιήσει* || *η σισπή και το μόνο μπροστά σε τόσες κατηγορίες τον ενοχοποιεί*. — **ενοχοποίηση** (η) [1856].

ένοχος, -η, -ο **1.** αυτός που ευθύνεται για αξιόποινη πράξη ή κατάσταση: *αισθάνεται ενοχή για την απαράδεκτη συμπεριφορά της* || *η κοινωνία μας είναι ~ για την περιθωριοποίηση τόσο νέων 2. ΝΟΜ. αυτός που έχει διαπράξει αξιόποινo αδίκημα: ~ *ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως* | *εσχάτης προδοσίας* | *για υπέρβαση καθήκοντος* || *το δικαστήριο βρίσκει τον κατηγορούμενο ~ ΑΝΤ. αθώος 3.* (συνεκδ.) αυτός που φανερώνει, που δείχνει ενοχή: ~ *στη* | *βλέμμα* | *στάση* || *το ~ γέλιο της την πρόδωσε ότι τα γνώριζε όλα 4.* αυτός που παραιτείται τον γραπτό ή άγραφο νόμο: *διατηρεί ~ σχέσεις* || - *αγάπη* | *πρόθεση* | *πράξη ΣΥΝ. παράνομος, αθέμιτος*. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ενεχόμενος, εμπλεκόμενος, αναμεμιγμένος», < *ενέχω*].*

ένοχος - **αθώος** - **κατηγορούμενος**. Οι λέξεις **ένοχος** και **αθώος** είναι και οι δύο αρχαίες. **Ένοχος** είναι αυτός που **ενέχεται** σε κάποιο αδίκημα, που έχει εμπλακεί σε πράξη επιφέρουσα ποινή, εφόσον αποδειχθεί και κριθεί από το δικαστήριο ότι πράγματι διέπραξε το αδίκημα για το οποίο έχει κατηγορηθεί. **Αθώος** (< α-στερητ. + θωή «ποινή») είναι ετυμολογικά «ο μη αξίος ποινής», αυτός που αποδεικνύεται και κρίνεται στο δικαστήριο ότι δεν διέπραξε αδίκημα που επιφέρει ποινή. Προτού κριθεί κανείς **ένοχος** ή **αθώος** με ανάλογη απόφαση του δικαστηρίου, είναι απλώς κατηγορούμενος. Ωστόσο ο **κατηγορούμενος**, «ο τελών υπό κατηγορίαν», δεν είναι κατ' ανάγκη και ένοχος, όπως συχνά συγχέονται αντιδοντολογικά οι δύο λέξεις!

εν όψει -> όψη
ένρινος, -η, -ο -> έρρινος
ενρίπτο ρ. μετβ. [μτγν.] (μόνο σε ενεστ.) (αρχαιοπρ.) ρίχνω (κάτι) πάνω ή μέσα σε (κάτι) ή (μτφ.) εναντίον (κάποιου). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένηση*.

Ε.Ν.Σ. **1.** (το) Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα **2.** (η) Εταιρεία Νοσηλευτικών Σπουδών.
ένσαρκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει σάρκα ΑΝΤ. άυλος.
ενσαρκώνω ρ. μετβ. {ενσαρκώ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω σε (κάποιον) υλική υπόσταση ή ειδικό, ανθρώπινη υπόσταση: *ο Ιησούς Χριστός*.

στός *ενσάρκωθηκε για τη σωτηρία των ανθρώπων* 2. καθιστώ (αφηρημένη έννοια) αισθητή, μέρος της πραγματικότητας, αποτελώ την ενσάρκωση, την αισθητή έκφραση: *μια ιδέα | ένα ιδεώδες | το πνεύμα της επαχθής | μια έννοια | έναν ρόλο* (τον ερμηνεύω) || *η στάση του ενσαρκώνει τον πόθο μιας ολόκληρης γενιάς για δημοκρατία και ελευθερία.*

[ETYM] < μεσν. *ένσαρκω (-όω)* < μετρν. *ένσαρκος* < εν- + *-σαρκός* < *σαρξ*, -*κός*].

ενσάρκωση (η) [μετρν.] {-ης κ. -ώσεως, -ώσεις, -ώσεων} 1. το να αποκτά κανείς υλική υπόσταση, σάρκα: με την - του ο *Ιησούς Χριστός ήρθε στον κόσμο για τη σωτηρία του ανθρώπου* 2. (συνεκδ.) η σαρκική υπόσταση που αποκτά μία πνευματική ύπαρξη: ο *Ιησούς Χριστός αποτελεί την ~ του Λόγου του Θεού* 3. (μτφ.) το να γίνεται μία αφηρημένη έννοια αισθητή, μέρος της πραγματικότητας, να υλοποιείται: (συνεκδ.) οτιδήποτε αποτελεί απεικόνιση, υλοποίηση μιας αφηρημένης έννοιας: ο *ήρωας αυτός είναι η ίδια η ~ της γενναιότητας* || η *~ της γλυκύτητας | της καλοσύνης | του κακού* ΣΥΝ. (για πρόσ.) προσωποποίηση, υποστασιοποίηση.

ένσημο (το) {1833} {ένσημ-ου | -ον} μικρό κομμάτι χαρτιού σε σχήμα γραμματισμού με τυπωμένα πάνω του το επίσημο έμβλημα ή άλλα διακριτικά στοιχεία κρατικού οργανισμού, μαζί με την αντίστοιχη χρηματική του αξία, που χρησιμοποιείται ως απόδειξη καταβολής εισφορών σε φορολογικά ταμεία: *συμπληρώνω τα απαιτούμενα ~ για σύνταξη* || *δικαστικό ~* || *~ εκπαιδευτικών τελών* ΦΡ. (για εργοδότη) *κολλά τα ένσημα (κάποιου)* καταβάλλω στο αντίστοιχο ασφαλιστικό ταμείο τις οφειλόμενες εισφορές (υπαλλήλου μου): *τον κατήγγειλε στο Ι.Κ.Α., γιατί δεν του είχε κολλήσει τριών μηνών ένσημα.* [ETYM] Ουδ. του αρχ. επιθ. *ένσημος* «σημαντικός, σπουδαίος» < *ένσημ-αίνω* «όπλων, φανερώνω» < εν- + *σημαίνω*. Η σημερινή σημ. είναι νεότερη].

ένσημος, -η, -ο [1860] 1. αυτός που περιλαμβάνει το γράμμα σίγμα (σ) ΑΝΤ. άσημος 2. *ένσημος αόριστος* ο αόριστος που σχηματίζεται με σίγμα στην κατάληξη (λ.χ. *έδωσα-α, έχισα-α, λέρωσα-α, χτύπησα-α*).

ενσκήπτω ρ. μ.ετβ. *ενσκήπτω* (για δυσμενή φαινόμενα) εμφανίζομαι αφιροδυστικά και πλήττω με ορμή: *θύελλα | επιδημία/δριμύ πύχχος ενέσκηψε στη χώρα μας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκάπτο*. [ETYM, αρχ. < εν- + *σκήπτω* «επιπίπτω, ενορμώ, πέφτω με ορμή». Βλ. λ. *σκήπτρο*].

ενσπείρω ρ. μετβ. [μετρν.] {ένσπειρα} προκαλώ τη διάδοση (αρνητικού συναισθήματος, κατάστασης) σε κοινωνικό σύνολο, ομάδα: *~ φόβο | τη διχόνοια | πανικό | ζιζάνια* (βλ. λ. *ζιζάνιο*) | *αμφιβολίες* ΣΥΝ. *διαδίδω, διασκορπίζω, διασπείρω*.

ενσπέρμος, -η, -ο [μετρν.] (λόγ.) (καρπός) που περιέχει σπέρμα ΑΝΤ. άσπορος. Επίσης ενσπέρματος [μετρν.].

ενσταλάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενστάλα-ξα, -χηκα, -γμένος} 1. ρίχνω σταγόνα-σταγόνα (υγρό) μέσα σε δοχείο 2. (μτφ.) κάνω κάτι να εισχωρήσει σιγά-σιγά στην ψυχή ή τον νου (κάποιου): *~ μίσος | φανατισμό | αμφιβολία | αγάπη | υγιείς αρχές | θάρρος.* — *ενστάλαξη* (η) [1839].

ενστατάνω (το) {άκλ.} {ελλην. της *στηνή*} 1. η φωτογραφική λήψη (προσώπου, πράγματος ή χώρου) σε συγκεκριμένη στιγμή ή φάση: *τραβάνω ένα ~ 2.* (συνεκδ.) στιγμιαία σκηνή, στιγμιότυπο: *ένα χαρούμενο | τρυφερό ~.*

[ETYM] < γαλλ. *instantané* < *instant* «στιγμή» < λατ. *instans* «τωρινός, παρών»].

ένσταση (η) {-ης κ. -άσεως, -άσεις, -άσεων} 1. η δήλωση αντίθεσης ΣΥΝ. εναντίωση, εναντιολογία 2. (συνεκδ.) η αντίθεση, η αντίρρηση στο σημείο στο οποίο κανείς διαφοροποιείται: η *μόνη μου ~ στον σχεδιασμό που κάνετε, είναι ότι δεν θα μπορούσε να το έχω έτοιμο μέχρι αύριο* || *έχω μόνο μία ~ 3.* ΝΟΜ. διαδικαστική πράξη του εναγομένου, η οποία αποσκοπεί στην απόκρουση της αγωγής του ενάγοντος με επικλήση κάποιου δικονομικού ή ουσιαστικού κανόνα ο οποίος είτε δεν επιτρέπει στο δικαίωμα το οποίο στηρίζει την αγωγή να γεννηθεί, είτε το καταλύνει μεταγενέστερα είτε, τέλος, εμποδίζει την άσκηση του: *αντιτάσσω | υποβάλλω ~* || *η πρόεδρος έκανε δεκτή την ~ του διαδίκου.*

[ETYM < αρχ. *ένστασις* < *ένίσταμαι* «βρίσκομαι τοποθετημένος, είμαι παρών, μπαίνω στον δρόμο (κάποιου)». Οι σημερινές σημ. ανάγονται στον Αριστοτέλη, ο οποίος χρησιμοποίησε τη λ. με τη σημ. «άρνηση, αντίθεση σε επιχειρήμα»].

ενστερνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [1884] {ενστερνίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} επιδοκιμάζω και αποδέχομαι με προθυμία, υιοθετώ, δέχομαι (ιδέα, φιλοσοφία κ.λπ.) σε όλο του το βάθος: *~ τις ιδέες | τις απόψεις | τις αρχές | τον χριστιανισμό* ΣΥΝ. *ασπάζομαι, εγκολπώνομαι.* — *ενστερνισμός* (ο) [1884]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκυλιάζω, αποθετικός*. [ETYM; μετρν., αρχική σημ. «αγκαλιάζω», < εν- + *-στερνίζομαι* < *στέρ-* _ον].

ένστικτο κ. (λαϊκ.) ένστιγτο (το) [1849] (ένστικτ-ου | -ων) 1. η έμφυτη παρόρμηση, που υποκινεί τις αντιδράσεις των ζωντανών οργανισμών για τη διατήρηση τους στη ζωή και τη διακίνηση του είδους, χωρίς τη μεσολάβηση λογικών διεργασιών: το *~ της αυτοσυντήρησης | της αναπαραγωγής* ΣΥΝ. *ορμέφυτο, ορμή* ΦΡ. (μτφ.) *από ένστικτο* | (λόγ.) *εξ ένστικτου* αυθόρμητα, χωρίς σκέψη 2. η εγγενής ορμή ή διάθεση του ανθρώπου, που τον ωθεί σε συγκεκριμένη αποφάσεις, κρίσεις, πράξεις ή συναισθήματα, χωρίς τη μεσολάβηση του λογικού του: *μηρικό | εγκληματικό | ζωώδες ~* || (και στον πληθ., κω-κός) *τα παεινά | καλύτερα ~ του ανθρώπου* || *άγρια ~ 3.* φυσικό δώρο ή κλίση σε (κάτι): *μουσικό | αστυνομικό | αλάνθαστο ~* ΣΥΝ. *ταλέντο* 4. (μτφ.) η διαίσθηση, η ικανότητα να αναγνωρίζει κανείς (κάτι που δεν είναι εμφανές σε όλους, που δεν γίνεται αμέσως αντιληπτό):

αυτός ο άνθρωπος έχει ~ αμέσως κατάλαβε την αξία του έργου και έκλεισε τα δικαίωμάτα προβόλης του.

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. *instinct* < λατ. *instinctus*, μετρ. του ρ. *instinguo* «κεντριζώ, παρορμώ», ομόρρ. του αρχ. *στίζω* (βλ.λ.)].

ενστικτώδης, -ης, -ες {ένστικτώδ-ους | -ις (ουδ. -η), -ών} αυτός που προέρχεται από το ένστικτο, που γίνεται αυτομάτως, χωρίς σχέδιο ή λογική επεξεργασία: *απέφυγε το χτύπημα με μια - κίνηση* || *αντίδραση.* — *ενστικτώδης* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ένστολος, -η, -ο αυτός που φορά στολή: *οι στρατιώτες θεωρούνται ~ πολίτες* || *~ αστυνομικοί.*

ενσυνείδητος, -η, -ο [1892] 1. αυτός που γίνεται από κάποιον που έχει συνείδηση της πράξης του: *- ενέργεια* ΣΥΝ. *συνείδητος* ΑΝΤ. *ασυνείδητος* 2. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει στο πεδίο της συνείδησης: *~ γνώση.* — *ενσυνείδητα* | *ενσυνείδητος* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνείδηση*.

ενσώματος, -η, -ο αυτός που φέρει καλόδιο ΑΝΤ. ασώματος- ΦΡ. *ενσώματη (τηλ)επικοινωνία* η διαβίβαση ακουστικών συχνοτήτων, τηλεγραφικών μηνυμάτων, δεδομένων υπολογιστών και τηλεοπτικών προγραμμάτων μέσω διαφόρων τύπων γραμμών (όπως λ.χ. το ρηινό σύρμα, το καλώδιο). [ETYM Μετάφρ. *δάνειο, π.χ. ενσώματη μετάδοση* (πβ. αγγλ. *wire transmission*)].

ενσώφισος, -η, -ο [1897] αυτός που περιέχει σφαίρες: *~ πυρά* ΑΝΤ. *άσφαιρος*. *ενσφηνώνω* ρ. μετβ. (*ενσφηνώ-σα, -θηκα, -μένος*) (λόγ.) *σφηνώνω* (κάτι κάτω), το κάνω να εισχωρήσει σαν σφήνα: *οι σωλήνες ενσφηνώθηκαν (το αρσενικό με το θηλυκό).* — *ενσφηνώση* (η) [1889]. [ETYM] < μετρν. *ενσφηνούμαι (-όω)* < εν- + *σφηνούμαι* < *σφήν*, βλ. κ. *σφήνα*].

ενσφράγιτος, -η, -ο [1871] κλεισμένος σε ειδικό, σφραγισμένο πε-ρικάλυμμα: *~ προσηφάτος* ΣΥΝ. *εσώκλειστος* ΑΝΤ. *ασφράγιτος* 2. αυτός που έχει σφραγιστεί: *~ φάκελος* ΣΥΝ. *σφραγισμένος*.

ενσώματος, -η, -ο [μετρν.] 1. (α) αυτός που έχει σώμα, ο *ένσαρκος*: στο *πρόσωπο του Χριστού ενώθηκε η θεία με την ανθρώπινη φύση* ο *ασώματος Θεός έγινε και ~* (β) ΘΕΟΛ. *η ενσώματη μετάσταση της Θεοτόκου* η χωρίς παρ'μβολή θανάτου μ'τάσταση -ανάληψη- της Θεοτόκου στους ουρανούς, δόγμα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας από το 1854 ΑΝΤ. *ασώματος, άυλος* 2. *ενσώματο πράγμα* | *αντικείμενο* το πράγμα που έχει υλική υπόσταση.

ενσωματώνω ρ. μετβ. (*ενσωμάτω-σα, -θηκα, -μένος*) καθιστώ κάτι αδιάσπαστο μέρος συγκροτημένου συνόλου: *~ τις νέες ρυθμίσεις στον προϋπολογισμό* || *κάθε νέο στοιχείο πρέπει να ενσωματώνεται στο σύστημα.* — *ενσωμάτωση* (η) [μετρν.]. [ETYM] < μετρν. *ένσωματώ (-όω)* «ενσαρκώνω» < εν- + *σωματώ* < *σώμα*. Η σημερινή σημ. είναι μετάφρ. *δάνειο* από γαλλ. *incorporete*].

εντάθρακα ρ. → *εντείνω*

εντάμμα (το) {εντάμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η έγγραφη άδεια ή εντολή η την εκτέλεση συγκεκριμένης ενέργειας: *~ πληρωμής | προπληρωμής | εισπράξεως* || *χρηματικό* - ΣΥΝ. *εντολή, διαταγή* 2. (συνεκδ.) το ίδιο το έγγραφο της άδειας ή της εντολής 3. ΝΟΜ. η έγγραφη εντολή αρμόδιας δικαστικής αρχής (για σύλληψη, βίαιη προσαγωγή, προφυλάκιση ή προσωποκράτηση ύπoptου κ.ά.) *εκδόση ~ συλλήψεως | βίαιης προσαγωγής | φυλακίσεως | κατασέψεως.* — *εντάμ-ματικός*, -ή, -ό. [ETYM] μετρν., αρχική σημ. «εντολή», < αρχ. *εντελλω* | -ομαι].

ενταπτήριο (το) [1782] {ενταπτήρι-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. οποιοδήποτε εκκλησιαστικό έγγραφο το οποίο επιδίδεται από αρμόδια εκκλησιαστική αρχή και αναθέτει συγκεκριμένα καθήκοντα για αόριστο ή ορισμένο χρόνο σε κληρικό, μοναχό ή λαϊκό. [ETYM] < αρχ. *εντελλω* | -ομαι (πβ. κ. *εντάμμα*) + παραγ. επίθημα -τή-ριο, απόδ. του γαλλ. *mandat*].

ένταμ (το) {άκλ.} κίτρινο μαλακό τυρί, που λιώνει εύκολα και μοιάζει με το τυρί γκούντα. [ETYM] < ολλ. *Edam*, χωριό της Ολλανδίας].

εντάξει επίρρ. 1. (ως χαρακτηρισμός) *σ'* καλή κατάσταση, όπως *πρέ-π'ι* ή είναι σωστό: *είσαι ~ ή έπαθες τίποτα;* || *Είναι ~ η μητέρα σου; Την άκουσα λίγο στενοχωρημένη* || *δέκα χρονών αυτοκίνητο κι όμως είναι ακόμα ~!* 2. (σε διάλογο, συζητήσεις) προκειμένου ο ομιλητής να αλλάξει θέμα συζήτησης ή να αναφερθεί σε κάτι διαφορετικό: *~, λοιπόν, για να ρωτήσω και κάτι άλλο* || *~, πες μου τώρα αυτό που ήθελες πριν* 3. (για να επιβεβαιωθεί συμφωνία) *ωραία, καλά, συμφωνώ: -Θα έρθεις το βράδυ, έτσι δεν είναι; -Ναι, -, τα λέμε αργότερα εκεί* || (ως ερώτηση) *θα το αγοράσετε, ~;* 4. (για διακοπή, για να τερματιστεί συζήτηση ή για να εμποδισουμε κάποιον να μας απασχολήσει περαιτέρω) *τέλος, φτάνει, έχει καλώς; ~, σε άκουσα! Πήγαινε τώρα!* || *~, κατάλαβα, κάνε ό,τι θέλεις, δεν θα βγάλουμε άκρη* - (ως επίθ.) 5. (οικ.) αυτός που βρίσκεται σε καλή κατάσταση: *αγόρασε ~ αμάξι, δεν έχει κανένα πρόβλημα* 6. (κυρ. για πρόσ.) τίμιος και ειλικρινής, όπως πρέπει να είναι στις συναλλαγές και τις συνεργασίες του με τους άλλους: *ο αδελφός του είναι πολύ ~ αποκλείεται να σε ρίξει* || *ο Ακης είναι ~ παιδί, δεν κάνει τέτοια πράγματα* || *κοίτα να 'σαι ~ εσύ στη δουλειά σου κι άσε τα υπόλοιπα!* [ETYM] < αρχ. φρ. εν *τάξει* (ήδη στον Πλάτωνα)].

ένταξη (η) {-ης κ. -άξεως, -άξεις, -άσεων} η είσοδος (προσώπου, χώρας κ.ά.) σε ένα σύνολο, ώστε να αποτελεί οργανικό μέλος του: *η ~ της Ελλάδας στην Ο.Ν.Ε.* || *η ομαλή* - τον νέων στην *κοινωνική ζωή.* — *ενταξιακός*, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκο*.

[ETYM] < μετρν. *ενταξίς* < αρχ. *εντάσσομαι* (το *ενεργ.* *εντάσσω* είναι μετρν.)].

ένταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. (γενικά) ο βαθμός της

δύναμη ή τής σφοδρότητας με την οποία εκδηλώνεται (κάτι): η *κακοκαρία συνεχίζεται με αμείωτη* ~ || οι μάχες *διεξάγονται με την ίδια* ~ σ' όλα τα μέτωπα ANT. ύφεση 2. ΦΥΣ. μέγεθος μέτρησης και αριθμητικής απεικόνισης αφηρημένων φυσικών εννοιών: ~ ηλεκτρικού πεδίου | κύματος | μαγνητικού πεδίου | ρεύματος | φωτεινής ακτινοβολίας | ήχου || ηλεκτρική | μαγνητική | ηχητική ~ 3. (ειδικότ. για τον ήχο) ο βαθμός στον οποίο ένας είναι ισχυρός: *μειώνει* | *αυξάνω την* ~ του ραδιοφώνου || *χαμηλή* ~ 4. κατάσταση αυξημένης συναισθηματικής φόρτισης: η ~ των εξετάσεων || *είμαστε σε* - από την αναμονή 5. η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έκδηλη ή λανθάνουσα εχθρότητα, από συγκρούσεις: η ~ στις σχέσεις των δύο υπερδυνάμεων κατά τον Ψυχρό Πόλεμο || πολιτικές ~ || *περίοδος διεθνούς* ~ || *προκαλώ* νέα ~ ANT. ύφεση 6. η επαύξηση τής δύναμης ή τής σφοδρότητας με την οποία εκδηλώνεται (κάτι): ~ των ανέμων από αύριο το πρωί || - των πολεμικών επιχειρήσεων | των ειρηνευτικών προσπαθειών ΣΥΝ. (λόγ.) επίταση, ενίσχυση 7. (σπάν.-λόγ.) το τέντωμα: ~ των χορδών ANT. χαλάρωση, ξεσφιζίμο 8. ΑΡΧΑΙΟΛ. η ελαφρά κύρτωση που δινόταν στις πλευρές των ελληνικών κτιρίων. [ETYM₁ < αρχ. εντάσις, αρχική σημ. «τέντωμα, επίταση», < εντείνω. Πολλές σύγχρονες σημ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, π.χ. *ένταση ήχου* (πβ. αγγλ. sound intensity), *ένταση ηλεκτρικού ρεύματος* (πβ. γαλλ. intensité de courant électrique) κ.ά.]

εντάσσω ρ. μετβ. {ενέτα-ξα, εντά-χθηκα (κ. -χθηκα), -γμένος (λόγ. εντασμένος)} 1. τοποθετώ (κάποιον/κάτι) μέσα σε ευρύτερο σύνολο, καθιστώντας τον μέλος, τμήμα του συνόλου: *το υπουργείο εντάζει στην εξεταστέα ύλη και τα δύο τελευταία κεφάλαια του βιβλίου* || *στο πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης θα ενταχθούν όλες οι εισαγωγικές περιοχές ΣΥΝ. βάζω, συμπεριλαμβάνω, ενσωματώνω* (με-σοπαθ. *εντάσσομαι*) 2. ανήκω, αποτελώ μέρος: *το φαινόμενο αυτό δεν εντάσσεται στις μέχρι τώρα γνωστές κατηγορίες* || *όλα αυτά τα περιστατικά είναι ενταγμένα σε σχέδιο αποσταθεροποίησης τής περιοχής* 3. μετέχω στη λειτουργία (οργανωτικού, εκπαιδευτικού κ.λπ.) συστήματος: - *σε ένα κόμμα* || *το σεμινάριο θα ενταχθεί στον μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών* || *δεν είμαι ενταγμένος σε κανένα κόμμα, είμαι ανέντατος*. [ETYM₁ μετβ. < αρχ. εντάσσομαι. Βλ. κ. τάσσω | -ομαι].

εντατικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επιτάχυνση και η ενίσχυση του ρυθμού τέλεσης μιας διαδικασίας: - τής *εργασίας* | τής *παραγωγής*. — εντατικοποιώ ρ. {-είς...}. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intensification].

εντατικός, -ή, -ό 1. αυτός που συντελείται με επίμονη προσπάθεια και ένταση: ~ *μέλητη* | *πρόγραμμα εργασίας* | *ρυθμός* 2. ΙΑΤΡ. *εντατική* (η) η Μονάδα Εντατικής Θεραπείας (Μ.Ε.Θ.), ειδικό τμήμα νοσοκομείου με πολύ έντονη και εξειδικευμένη ιατρονοσηλευτική παρακολούθηση βαρέως πασχόντων, πολυτραυματιών κ.λπ., με τη βοήθεια και ειδικού τεχνολογικού εξοπλισμού: *είναι στην* ~ || *βγήκε από την* ~ 3. αυτός που ολοκληρώνεται σε συντομότερο χρόνο, που ακολουθεί ρυθμούς ταχύτερους από τους κανονικούς: *το καλοκαίρι θα κάνει εντατικά μαθήματα, για να ξαναδώσει εξετάσεις τον Σεπτέμβριο* || - *τμήμα* (τμήμα που καλύπτει διδακτική ύλη σε διάστημα συντομότερο από το συνηθισμένο). — εντατικ-ά | -ώς [1881] επίρρ., εντα-Ηκότητα (η) [1888].

[ETYM₁ μετβ., αρχική σημ. «διεργετικός, αφοροδιακόζ», < αρχ. εντα-σις. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. του γαλλ. intensif].

ενταύθα επίρρ. (λόγ.) στο ίδιο μέρος, εδώ, χωρίς αλλαγή τόπου (πα-λαιότ. σε επιστολές, στη διεύθυνση του παραλήπτη, όταν αυτός βρισκόταν στην ίδια πόλη με τον αποστολέα).

[ETYM₁ < αρχ. ενταύθα | ένθαυτα (με μετάθεση τής δασύτητας), συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. ένθα αυτά].

ενταφιάζω ρ. μετβ. [μετβ.] (ενταφίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) 1. τοποθετώ (τον νεκρό) μέσα στον τάφο, θάβω 2. (μετβ.) θέτω οριστικά τέρμα σε (κάτι), γάνω εντελώς: ~ *τις ελπίδες μου* || *η σύναψη συμφώνου ελληνoturκικής φιλίας το 1930 ενταφίασε τη Μεγάλη Ιδέα*. — ενταφίαση (η) [μετβ] κ. *ενταφιασμός* (ο) [μετβ.], ενταφιαστής (ο) [μετβ.], ενταφιαστικός, -ή, -ό [μετβ.], ενταφιαστικά επίρρ.

εντάφιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία τής ταφής: ~ *σκέψη* (πβ. *επιτάφιος*).

εντείνω ρ. μετβ. {ενέτεινα, εντάθηκα, εντεταμένος} 1. ενισχύω την ένταση σε ενέργεια, κατάσταση ή συναίσθημα, ώστε να αποκτήσουν ακόμη μεγαλύτερη δύναμη ή σφοδρότητα: ~ *τις δυνάμεις* | *τις προσπάθειες* | *τον αγώνα* | *τις πιέσεις* | *την προσοχή* | *την έρευνα* | *τις ανησυχίες* | *την αδιαλλαξία* || *εντείνονται οι διώξεις φοροφυγάδων* || *εντείνεται το κύμα κακοκαρίας* | *η αγωνία ΣΥΝ. επιτείνω, ενισχύω, επαυξάνω* 2. (σπάν.-λόγ.) τραβώ και τεντώνω (κάτι) από ένα σημείο σε ένα άλλο: ~ *τη χορδή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εν-.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «τεντώνω, τανύω», < εν- + τείνω. Η σημερινή γενικότερη χρήση είναι ήδη αρχ.].

έντεκα κ. (λόγ.) ένδεκα (το) {άκλ.} 1. δέκα συν ένα, ο αριθμός 11 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 11: *μια ποδοσφαιρική ομάδα αποτελείται από* ~ *παίκτες* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμητικά*. [ETYM₁ < αρχ. ένδεκα < εν + δέκα].

εντεκάρης (ο) {εντεκάρηδες}, εντεκάρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο ηλικίας έντεκα ετών ΣΥΝ. ενδεκαετής, ενδεκάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. πρόσωπο που έχει έντεκα επιτυχίες στον διαγωνισμό του ΠΡΟ-ΠΟ: *κάθε* ~ *κερδίζει 100.000 δρχ.* [ETYM₁ < έντεκα + παραγ. επίθημα -άρης].

εντεκάρι (το) {δύοσφρ. -ιού | -ιών} σύνολο έντεκα επιτυχιών στον διαγωνισμό του ΠΡΟ-ΠΟ. [ETYM₁ < έντεκα + παραγ. επίθημα -άρι].

εντελβάς (το) {άκλ.} φυτό που ευδοκμεί στις Άλπεις, στα Πυρηναία και τα Καρπάθια σε ύψος μεγαλύτερο των 1.700 μέτρων έχει χαρακτηριστικά λευκοκίτρινα κεφάλια (ταξιανθίες), που περιβάλλονται από λοχαοειδή φύλλα καλυμμένα με λευκό γουόδι, τα οποία διατάσσονται σε σχήμα αστεριού. [ETYM₁ < γερμ. edelweiss < edel «ευγενής, πολύτιμος» + weis «λευκός»].

εντέλεια (η) {χωρ. πληθ.} η τελειότητα-συνήθ. στη φρ. *στην εντέλεια* χωρίς το Τάχιστο ψεγάδι, εντάζει μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια: η *μηχανή λειτουργεί* | *έγιναν όλα* | *ετοιμάστηκε* | *τα έχει όλα* | *έπαιξε τον ρόλο της* ~ ΣΥΝ. τέλεια, άψογα. [ETYM₁ μετβ. < αρχ. εντελής].

εντελέχεια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. (ως όρος τής αριστοτελικής φιλοσοφίας) 1. η ζωτική δύναμη που ενυπάρχει μέσα σε κάθε ον και στρέφει κάθε ενέργεια του προς την επίτευξη τής πλήρους τελειότητας 2. (κατ' επέκτ.) η ολοκλήρωση ή η πραγματοποίηση μιας κατάστασης, κατ' αντιδιαστολή προς τη «δυνάμει» εμφάνιση τής 3. (στη νεότερη φιλοσοφία) κάθε απλή υπόσταση ή δημιουργημένη μονάδα (εφόσον ενέχει ορισμένη τελειότητα). ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδολεχής, *ενέργεια*. [ETYM₁ αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. εντελέξω *εχειν*. Το επίθ. εντελέχης και το επίρρ. εντελέχως σχηματίστηκαν αργότερα κατ' αναλογία προς τους τύπους ενδολεχής, -ως].

εντελέχης, -ής, -ές [μετβ.] {εντελεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) πλήρης, αυτός που χαρακτηρίζεται από τελειότητα. — εντελεχώς επίρρ. [αρχ.] ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδολεχής, -ής, -ής, -ές.

εντέλης, -ής, -ές {εντελ-ούς | -είς (ουδ. -ή(εντελέστ-ερος, -ατός) (λόγ.) 1. αυτός που είναι τέλειος, πλήρης 2. αυτός που έχει ολοκληρωθεί: ~ *έλεγχος* 3. αυτός που είναι απόλυτος, ολοσχερής: ~ *καταστροφή*.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «ολοκληρωτικός, πλήρης», < εν- + -τέλης < τέλος].

εντέλλομαι ρ. μετβ. αποθ. (μόνο σε ενεστ.) (λόγ.) αναθέτω σε (κάποιον) την εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης αποστολής: *ο υπουργός εντέλλεται τις αρμόδιες υπηρεσίες να τηρούν σχολαστικά τις κείμενες διατάξεις ΣΥΝ. διατάζω, παραγγέλλω* (βλ. κ. λ. *εντατολμένος*, -η, -ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*, *μετοχή*. [ETYM₁ αρχ. < εν- + τέλλω «εργάζομαι-επιτάσσομαι» (βλ. κ. ανατέλλω)].

ΣΧΟΛΙΟ Το εντέλλομαι χρησιμοποιείται εσφαλμένως, όπως και άλλα αποθετικά ρήματα (βλ. *αποθετικός*), με παθητική χρήση. Χρήσεις όπως «*Τα αρμόδια λυμενικά όργανα εντέλλονται να παρακολουθούν την τήρηση των κανονισμών*» ή «*Οι υπάλληλοι του δήμου εντέλλονται να διενεργούν αυστηρό έλεγχο*» είναι εσφαλμένες, γιατί το εντέλλομαι σημαίνει «δώω εντολή να...» και (ως αποθετικό) δεν μπορεί να σημαίνει «μου δίδεται | παίρνω εντολή να...». Όπως είναι λάθος να πούμε «*Η αντιπροσωπία εδέχθη από τον πρωθυπουργό*» (!) αντί του ορθού «*Η αντιπροσωπία έγινε δεκτή από τον πρωθυπουργό*» (το επίσης αποθετικό ρ. *δέχομαι* δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως παθητικό), έτσι και στα παραδείγματα που πήραμε, το εντέλλομαι δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί παθητικά. Θα πρέπει είτε να ληχθεί περιφραστικός («*Τα αρμόδια λυμενικά όργανα έχουν λάβει εντολή να...*» ή «*Στα αρμόδια λυμενικά όργανα έχει δοθεί εντολή να...*») είτε να αλλάξει η φράση («*Οι λυμενικές αρχές εντέλλονται τα αρμόδια λυμενικά όργανα να...*» και «*Ο δήμος εντέλλεται τους υπάλληλους να...*»). → *αποθετικός*

εντελώς επίρρ. καθ' ολοκληρίαν, κατά τρόπον ολικό και πλήρη, σε όλη την έκταση: *γύρισε* ~ *διαφορετικός* | *αλλαγμένος* | *καλά* | *απελπισμένος* | *απογοητευμένος* || *κατασπαράφηκα* ~ ΣΥΝ. πλήρως, τελείως, εξ' ολοκλήρου, όλως διόλου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*. [ETYM₁ < αρχ. εντελώς < εντελής < εν- + -τέλης < τέλος].

εντελώς: συνώνυμα. Το εντελώς ανήκει σε μια σειρά προσδιοριστικών επιρρημάτων (αγγλ. submodifiers), που προσδιορίζουν ποσοτικά κυρ. επίθετα και επιρρήματα, τα οποία δηλώνουν ποιότητα (ποιοτικά επίθετα-τύπος: *μεγάλος*, *ικανός*, *έτοιμος*, *έξυπνος* κ.τ.δ.): *Είναι εντελώς ανίκανος για σιδήπασε* - *Θεωρείται απολύτως έμπιστο πρόσωπο* - *Είμαστε πλήρως ικανοποιημένοι από την απόδοση του σην τάξη* - *Είναι τελείως αδύνατο να τον καταλάβεις όταν μιλάει Αγγλικά* - *Ο δάσκαλος τον χαρακτηρίσε παντελώς αδιάφορο για τα μαθήματα του σχολείου* - *Τον βρήκαμε εξ' ολοκλήρου ανήμπορο να ανυψώσει στα εξωτερικά ερεθίσματα* - *Είναι πέρα για πέρα έτοιμος να παλέψει για να πετύχει*. Ας σημειωθεί ότι το όλως διόλου - και λυγότερο τα εξ' ολοκλήρου και καθ' ολοκληρίαν- χρησιμοποιείται κυρ. με αρνητική χροιά: *Είναι όλως διόλου απροετοίμαστος* | *άχρηστος* | *ανίκανος* | *περιττός* (κ.λπ.). Δεν λέμε «*Είναι όλως διόλου έτοιμος* | *ικανός* | *χρηστικός*» κ.τ.δ.

εντερεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση μέρους του εντέρου για θεραπευτικούς λόγους. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterectomy].

εντερικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα έντερα: ~ *σολήνας* | *νόσημα* | *διαταραχές* | *ανομαλία* | *υγρό* 2. *εντερικά* (τα) ασθένειες ή λοιμώξεις των εντέρων.

εντερίτιδα (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρόνια φλεγμονή του λεπτού κυρ. εντέρου, που εκδηλώνεται με διάρροια, πυρετό και επώδυνες κοιλιακές συσπάσεις. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enteritis].

εντεριώνη (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΒΟΤ. το εσωτερικό μαλακό κυλιανό τμήμα του βλαστού δικοτυλιδένων φυτών, μέσα στο οποίο γίνεται

αποταμίευση τροφών ΣΥΝ. (καθμ.) νήα, καρδιά 2. το κεντρικό μαλακό τμήμα κορμού δέντρου ΣΥΝ. νήα.

[ETYM. αρχ. < εν- + -τερ-, επίθημα συγκρ. βαθμού, + παραγ. επίθημα -ώνη. Βλ. κ. έντερο].

έντερο (το) {εντέρου | -ών} 1. ΑΝΑΤ. το τελευταίο τμήμα του πεπτικού σωλήνα από το στομάχι ως τον πρωκτό, που χωρίζεται σε δύο τμήματα, το λεπτό και το παχύ, μέσα στα οποία γίνεται η πέψη των τροφών: *λεπτό* (αποτελείται από το δωδεκαδάκτυλο, τη νήστιδα και τον ειλεό) | *παχύ* ~ || *διάτρηση εντέρου*-ΦΡ. (μτφ.) *στριμμένο έντερο* βλ. λ. *έντερο* 2. *έντερα* (τα) τα εντόσθια, το σύνολο των εσωτερικών οργάνων που βρίσκονται στην κοιλιακή χώρα (πβ. λ. *έντερο*). [ETYM. < αρχ. έντερον (συνθ. *πλήθ. έντερα*) < εν- (< I.E. *en-) + -τε-ρο-, επίθημα συγκρ. βαθμού (< I.E. *tero-, που δείχνει ότι η λ. δήλωνε εξαρχής τα εντόσθια, τα εσώτερα μέρη του σώματος. Η λ. συνδ. με άλλες I.E. αντίστοιχες, που σημαίνουν κυρ. «εσωτερικός, εσώτερος», πβ. *σανσκρ. āntara-*, *λατ. interior, interaneus, quæ. entrailles* κ.ά.].

εντεροβακτήριο (το) {εντεροβακτηρίου | -ων} ΒΙΟΛ. βακτήριο που ζει στο έντερο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enterobacterium].

εντεροκίνηση (η) {μτγν.} {χωρ. πλήθ.} η κήλη που προκαλείται από πτώση τμήματος του εντέρου μέσα στο όσχεο.

εντεροκινάση (η) {χωρ. πλήθ.} ΒΙΟΛ. ένζυμο εκκρινόμενο από τον βλεννογόνο του εντέρου, που συντελεί στη μετατροπή του θρυμνο-γόνου σε θρυμνίνη για τη διεκκόλυση της πέψης των πρωτεϊνών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterokinase < entero- (< ελλην. *έντερο*) + kinase < kin(etic) «κινητικός» + επίθημα -ase (< ελλην. -αση)].

εντεροκόκκος (ο) {εντεροκόκκου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. στρεπτόκοκκος, συχνά παθογόνος, οπότε μπορεί να επιφέρει λοιμώξεις, όπως ουρολοιμώξη, σηψαιμία κ.ά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enterococcus].

εντεροκολίτιδα (η) [1887] ΙΑΤΡ. φλεγμονή του βλεννογόνου του λεπτού και του παχέος εντέρου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. enterocolite].

εντερολογία (η) {χωρ. πλήθ.} ΙΑΤΡ. επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτη τα έντερα και τη θεραπεία παθήσεων σχετικών με αυτά, συνθθ. σε συνδυασμό με παθήσεις της κοιλίας (πβ. λ. *γαστρεντερολογία, γαστρεντερολόγος*). — *εντερολόγος* (ο/η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterology].

εντεροπάθεια (η) {εντεροπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση του εντέρου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enteropathy].

εντερορραγία (η) [1879] {εντερορραγιών} ΙΑΤΡ. τοπική ή διάχυτη αιμορραγία του εντέρου.

[ETYM. < έντερο + -ρραγία (< αρχ. *ρήγνυμι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterorrhagia].

εντεροστομία (η) {εντεροστομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση, κατά την οποία ανοίγεται στην κοιλιά στόμιο στο έντερο, για να λειτουργήσει ως τεχνητός πρωκτός ΣΥΝ. κολοστομία, παρά φύση έδρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterostomy].

εντεροτομία (η) [1839] {εντεροτομιών} ΙΑΤΡ. η τομή στο εντερικό τοίχωμα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. entérotomie].

εντεροτοξαιμία (η) ΙΑΤΡ. η ασθένεια που προκαλείται από την εντε-ροτοξίνη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterotoxaemia].

εντεροτοξίνη (η) {χωρ. πλήθ.} ΙΑΤΡ. τοξική ουσία που παράγεται από ορισμένα βακτήρια και προξενεί διαταραχή της διαδικασίας της πέψης με διαμέτρους, αιμόρροια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterotoxin].

εντεταμένος, -η, -ο → *εντάσσω*

εντεταμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει λάβει άνωθεν εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης αποστολής: τα ~ *όργανα της κυβέρνησης* || οί ~ *για την προστασία των πολιτών* ΣΥΝ. αρμόδιος 2. η αποστολή που εκτελείται σύμφωνα με άνωθεν εντολή: ~ *υπηρεσία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. εντέλλω (βλ. κ. εντέλλομαι)].

εντεύθεν επίρρ. κ. πρόθ. (αρχαιοπρ.) 1. (ως τοπικό) από το σημείο αυτό και εδώ ΑΝΤ. εκείθεν 2. (ως πρόθ.) για προσδιορισμό τόπου, ο οποίος εκτείνεται από το σημείο που λαμβάνεται ως σημείο αναφοράς και εδώ, προς το μέρος μας: η ~ των *Άλπεων Γαλατίας* || η ~ του *στενού του Γιβραλτάρ θάλασσα* ΑΝΤ. εκείθεν 3. (αρχαιοπρ.) όθεν, λοιπόν: εντεύθεν *συνάγεται*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ETYM < αρχ. εντεύθεν | ενθεύτην (με μετάθεση της διασύτητας) < *ενταύθα* | *ενταύθα*, με την επιδράση του ένθεν].

εντευκτήριο (το) [1856] {εντευκτηρίου | -ων} 1. αίθουσα ιδρύματος, λέσχης κ.λπ., που χρησιμοποιείται για την αναμονή ή την αναμυχή των μελών ή των επισκεπτών 2. (γενικότ.) χώρος ειδικά διαμορφωμένος για συναντήσεις: το ~ της *Σχολής*. [ETYM < αρχ. εντευξής «συνάντηση» < *έντευγάνω*, απόδ. του γαλλ. *salle de rendez-vous* | *de réunion* «αίθουσα συναντήσεων»].

έντεχνος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι φτιαγμένος σύμφωνα με τους κανόνες της τέχνης, ο καλός επεξεργασμένος, ο κάλοφτιαγμένος 2. αυτός που έχει λόγια προέλευση, που είναι φτιαγμένος από άνθρωπο που έχει σπουδάσει την τέχνη και γνωρίζει και θεωρητικά τους κανόνες της: αντιδιατέλλεται προς το λαϊκό, αυτό που είναι φτιαγμένο αμόρφητα και με το ένστικτο ΦΡ. (α) *έντεχνη μουσική* η λόγια μουσική, η γραμμένη από συνθέτη κατά κανόνα σπουδαγμένο και επώνυμο (β) *έντεχνη τραγούδι* το τραγούδι που έχει γραφτεί από σπουδαγμένο μουσικό (γ) *έντεχνο λαϊκό τραγούδι* το τραγούδι που γράφει σπουδαγμένος μουσικός, ακολουθώντας τους κανόνες

που έχουν εκ των προτέρων διαμορφωθεί από λαϊκούς μουσικούς, συνθθ. αλλάζοντας και «εξευγενίζοντας» βασικά στοιχεία του ύφους ή της αισθητικής του λαϊκού δημιουργού· 3. αυτός που γίνεται με επιδεξιότητα, που έχει σχεδιαστεί εκ των προτέρων, που δεν είναι αποτέλεσμα λάθους ή αυθόρμητισμού: ~ αδεξιότητες του *ηθοποιού για την πρόκληση γέλιου* || ~ *διατύπωση* || ~ *καλλιέργεια κλίματος αναταραχής ΣΥΝ*. κομψός, επιδεξιός ΑΝΤ. κακότεχνος, άτεχνος. — *έντεχνα* | *έντεχνος* [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. τεχνητός.

έντιμος, -η, -ο (λόγ.) 1. (για πρός.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευσυνειδησία, ειλικρίνεια, αξιοπρέπεια, αξιοπιστία, τιμιότητα, πίστη στις ηθικές αρχές κ.λπ.: ~ *πολιτικός* | *δικαστής* || *ένας ~ υπάλληλος δεν θα δεχόταν ποτέ να δωροδοκηθεί* || *είναι ~ άνθρωπος και τηρεί πάντοτε τις υποσχέσεις του ΣΥΝ*. ηθικός, τίμιος ΑΝΤ. ανέντιμος 2. αυτός που γίνεται σύμφωνα με τις παραπάνω ιδιότητες: ~ *συμφωνία* | *συνθηκολόγηση* (συνθηκολόγηση χωρίς ταπεινωτικούς όρους) | λύση του *προβλήματος* | *παρελθόν* || οί *δικαστές του αναγνώστη* | *ελαφρυντικό του προτέρου εντίμου βίου ΣΥΝ*. ηθικός, τίμιος. — *έντιμα* | *εντίμως* [αρχ.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < εν- + -τιμος < *τιμή*].

εντιμοτάτος (ο) {εντιμοτάτου | -ων, -ους} (παλαιότ. ως προσφώνηση) ο ευπολόητος, ο αξιοτίμιος (για κυβερνητικούς αξιωματούχους ή ευγενείς). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. honorable].

εντιμότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πλήθ.} 1. η ιδιότητα του έντιμου: *διακρίνεται για την ~ του ΣΥΝ*. ευσυνειδησία, τιμιότητα ΑΝΤ. ασυνειδησία, ανυποληψία 2. (σπών. ως τιμητική προσφώνηση) για πρόσωπο που κατέχει υψηλό αξίωμα: η ~ σας. *εντοιχίζω* ρ. μετβ. {εντοιχίσα-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. τοποθετώ και παραμορφώ (κάτι) στην επιφάνεια τοίχου: ~ *αναμνηστική πλάκα* 2. εγκλείω μέσα σε τοίχο: *εντοιχισμένα έπιπλα κουζίνας* ||

εντοιχισμένη ντουλάπα. — *εντοιχίσω* (η) κ. *εντοιχισμός* (ο).

έντοκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποδίδει τόκο: ~ *γρμματικά Δημόσιοι* | *δάνειο* ΑΝΤ. άτοκος. — *έντοκα* | *έντοκος* επίρρ.

εντολέας (ο/η) [μτγν.] {(θλ. εντολέως) | εντολέας, -έων} πρόσωπο που δίνει την εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης πράξης ΣΥΝ. εντολοδότης ΑΝΤ. εντολοδόχος.

εντολή (η) 1. (γενικά) η διαταγή ή η παραγγελία με επιτακτικό χαρακτήρα, η οποία δίνεται από προϊστάμενο σε υφιστάμενο για την εκτέλεση συγκεκριμένης πράξης: *εκτελώ* | *δίνω* | *παίρνω* ~ || τα *αστυνομικά όργανα έχουν την αστυρή* ~ να μην *παραβιασθεί το άσυλο* || *έρευνα στα σπίτια των υπόπτων διενεργείται με ~ του εισαγγελέα* ΦΡ. (α) *και' εντολήν* | *βάσει εντολών* σύμφωνα με τις διαταγές: *ενεργώ ~* *παρασταμένον μου* (β) *κατόπιν εντολής* μετά από εντολή: ~ του *Υπουργού κινήθηκαν οι σχετικές διαδικασίες* (γ) ΘΡΗΣΚ. *δέκα Εντολές* ο δεκάλογος που, σύμφωνα με την Π.Δ., παραδόθηκε από τον Θεό στον Μωυσή και ενέπνευσε τόσο την ιουδαϊκή όσο και τη χριστιανική ηθική 2. ΠΟΛΙΤ. εξουσιοδότηση για την εφαρμογή συγκεκριμένης πολιτικής, που παρέχεται από το εκλεκτορικό σώμα ή από αυτόν που κατά το Σύνταγμα κατέχει την ανώτατη πολιτική εξουσία στα κόμματα και στους εκπροσώπους τους: *λαϊκή* | *διερευνητική* ~ || ο *πρόεδρος της Δημοκρατίας δίνει την ~ σχηματισμού κυβέρνησης στον νικητή των εκλογών* 3. ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εντολοδόχος) αναλαμβάνει την υποχρέωση να διεξαγάγει χωρίς αμοιβή την υπόθεση που του ανέθεσε ο άλλος συμβαλλόμενος (εντολέας) 4. ΟΙΚΟΝ. χρηματικό ποσό που καταβάλλεται μέσω της τράπεζας κατόπιν εξουσιοδότησης της από τον οφειλέτη ΣΥΝ. έμβασμα 5. ΠΛΗΡΘΦ. οδηγία που δίνεται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή για την εκτέλεση συγκεκριμένης λειτουργίας ΦΡ. *αργείο εντολών* βλ. λ. *αρχείο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβολή*. [ETYM. αρχ. < εντέλλω | -ομαι].

ΟΙ ΔΕΚΑ ΕΝΤΟΛΕΣ

(Π.Δ. Έξοδος 20, 2-17)

1. *Εγώ είμι Κύριος ο Θεός σου, όστις εξήγαγον σε εκ γης Αιγύπτου, εξ οικου δουλείας. Ουκ έσονται σοι θεοί έτεροι πλην έμού.*
2. *Ου ποιήσεις σεαυτφ είδωλον, ουδέ παντός ομοίωμα, όσα εν τφ ούρανφ άνω και όσα εν τή γή κάτω και όσα εν τοις ύδασιν ύποκάτω τής γής. Ου προσκυνήσεις αυτούς, ουδέ μη λατρεύσεις αυτούς...*
3. *Ου λή(μ)ψει τό όνομα Κυρίου του Θεού σου επί ματαίω: ού γαρ μη καθαρίση Κύριος ο Θεός σου τον λαμβάνοντα τό όνομα αυτού επί ματαίω.*
4. *Μνήσθητι τήν ήμέραν των σαββάτων άγιάζειν αυτήν. "Εξ ήμέρας έργο: καί ποιήσεις πάντα τα έργα σου: τή δε ήμέρα τή έβδομη σάββατα Κυρίω τφ Θεφ σου...*
5. *Τίμα τον πατέρα σου και τήν μητέρα σου, ίνα εν σοι γένηται, και ίνα μακροχρόνιος γένη επί τής γής τής αγαθής, ης Κύριος ο Θεός σου έδωσά σοι.*
6. *Ού μοιχεύσεις.*
7. *Ού κλέψεις.*
8. *Ού φονεύσεις.*
9. *Ού ψευδομαρτυρήσεις κατά του πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδή.*
10. *Ούκ επιθυμήσεις τήν γυνάικα του πλησίον σου. Ουκ επιθυμήσεις τήν οικίαν του πλησίον σου ούτε τον άγρόν αυτού ούτε τον παιδα αυτού... ούτε όσα του πλησίον σου εστί.*

ιτολοδότης (ο) [1836] {εντολοδοτών}, εντολοδότρια (η) {εντο-

λοδοτριών} ο εντολέας (βλ.λ.).
 εντολοδόχος (ο/η) [1833] 1. πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται συγκεκριμένη εντολή, ο αποδέκτης εντολής ΑΝΤ. εντολέας, εντολοδόχης 2. ΠΟΛΙΤ. **εντολοδόχος πρωθυπουργός** το πρόσωπο που ασκεί καθηκόντα πρωθυπουργού και σχηματίζει κυβέρνηση κατόπιν διευρηνική εντολής του αρχηγού του κράτους, μέχρι να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης από το κοινοβούλιο. [ΕΤΥΜ. < εντολή + -δόχος < δέχομαι].

εντομή (η) 1. τομή, χάραγμα σε βάθος μιας επιφάνειας 2. ΑΝΑΤ. κάθε σχισμή ή αλάκας που παρατηρείται σε οστά ή άλλα όργανα 3. ΓΕΩΠ. κάθε τομή στον φλοιό φυτού, που αποβλέπει στην ενδυνάμωση του: *εγκάρσια* ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. < έντεμνο < εν- + τέμνω].

έντομο (το) {εντόμ-ου | -ων} κάθε μικρού μεγέθους αρθρωτό ζώο με έξι πόδια, το σώμα του οποίου χωρίζεται σε τρία βασικά μέρη (κεφάλι, θώρακα, κοιλιά): *στα* ~ περιλαμβάνονται τα κολεόπτερα (*σκαθάρια*), τα λεπιόπτερα (*πεταλούδες*), τα υμενόπτερα (π.χ. *μέλισσες*) και τα δίπτερα (π.χ. *μύγες*).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. εντομον (ενν. ζωνο) < εντομή (βλ.λ.), που συμφωνεί με τον ορισμό του Αριστοτέλη: «καλώ δέ έντομα όσα έχει κατά το σώμα έντομάς» (Ιστορία τών Ζωνών 487a 33). ο λατ. όρ. insectum (πβ. αγγλ. insect, γαλλ. insecte κ.ά.), μτχ. του ρ. insecto «εντέμνω», αποτελεί μετάφρ. του αρχ. εντομον].

εντομοαποθητικός, -ή, -ό 1. αυτός που απομακρύνει τα έντομα: ~ ταμπλέτα | υγρό 2. **εντομοαποθητικό** (το) (α) το ειδικό χημικό παρασκεύασμα, η οσμή του οποίου απομακρύνει τα έντομα (β) (συνεκδ.) μικρή ηλεκτρική συσκευή, στην οποία τοποθετείται το παραπάνω χημικό παρασκεύασμα σε μορφή ταμπλέτας ή υγρού και η οποία χρησιμοποιείται για να απομακρύνει τα έντομα από εσωτερικό χώρο.

εντομοκτόνος, -ος, -ο [1889] 1. αυτός που σκοτώνει έντομα: ~ φάρμακα | σπρέι 2. **εντομοκτόνο** (το) το (υγρό, αέριο ή σε σκόνη) χημικό παρασκεύασμα που χρησιμοποιείται για την εξολόθρευση των εντόμων: *νεκάζω με* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος.

[ΕΤΥΜ < έντομο + -κτόνο < κτείνω «φονεύω» (βλ. κ. -κτονία), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. insecticide].

εντομολογία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της ζωολογίας, που πραγματεύεται τη μελέτη των εντόμων. — **εντομολόγος** (ο/η), **εντομολογικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. entomologie].

εντομοφάνος, -ος, -ο [1873] αυτός που τρέφεται με έντομα: ~ φυτά. [ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. insectivorus].

εντομόφιλος, -η, -ο ΒΟΤ. (φυτό) του οποίου η επικονίαση γίνεται με έντομα, που η γύρη του μεταφέρεται από έντομα. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < νεολατ. entomophilus].

έντονος, -η, -ο 1. αυτός που εμφανίζεται σε υψηλό βαθμό, σε μεγάλη ισχύ, οξύτητα ή ποσότητα, που χαρακτηρίζεται από ένταση: ~ κίνηση στους δρόμους της Αθήνας || ~ θόρυβος | δράση | αποστροφή | συμπάθεια | ενδιαφέρον | ανησυχία | φόβος | ρυθμοί ΑΝΤ. άτονος, ασθενής. ΦΡ. **έντονη ζωή** η ζωή που εξελίσσεται με ρυθμούς γεμάτους ένταση, που είναι γεμάτη δραστηριότητες 2. ιδιαίτερα αισθητός, οξύς στις αισθήσεις: - πόνος | κόκκινο | γέυση ΣΥΝ. δυνατός, ζωηρός ΑΝΤ. ήπιος, ανεπαίσθητος 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από οξύτητα, από επιθετικότητα: *αντέδρασε με* ~ τρόπο || *μίλησε με* ~ ύφος || - διαμαρτυρία ΑΝΤ. άτονος, χαλαρός, υποτονικός. — έντονα | εντόνος [αρχ. επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτατικός. [ΕΤΥΜ αρχ. < εντείνω].

εντοπίω ρ. μετβ. {εντόπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (+ έναρθρο αντικ.) προσδιορίζω τη θέση όπου βρίσκεται (κάποιο/κάτι) συμβαίνει (κάτι): η αστυνομία *εντόπισε* και *συνέλαβε τους ληστές* σε πρόαστο της πόλης || οι σεισμολόγοι *εντοπίζουν* το επίκεντρο του σεισμού στη θαλάσσια περιοχή δυτικά της Ίβλου 2. (+ ανάρθρο αντικ.) βρίσκω σε συγκεκριμένο χώρο (κάτι/κάποιον): το ελικόπτερο *εντόπισε ναυαγούς* σε μικρή απόσταση από το ναυάγιο || *σκάφος του Λιμενικού εντόπισε λαθρομετανάστες* σε βραχονησίδα || *εντόπισε μερικά λάθη* στη δήλωση || οι *ελεγκτές εντόπισαν πολλές παρατυπίες* 3. περιορίζω κάτι σε ένα σημείο | έναν χώρο (συνήθ. μεσοπαθ.): οι έρευνες *εντοπίστηκαν* στο στενό οικογενειακό περιβάλλον του θύματος || οι συνομιλίες *εντοπίστηκαν* στο πρόβλημα της δημοσιονομικής σύγκλισης. — εντόπιση (η) [1879] κ. **εντοπισμός** (ο) [1879]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. εντοπος < εν- + τόπος].

εντοπίος, -α, -ο → ντόπιος

εντοπιότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η διά νόμου σύνδεση προσώπου με ορισμένο τόπο λόγω καταγωγής ή δημοσιούπαλληλικής υπηρεσίας σε σχέση με τα δικαιώματα ή τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από αυτήν (π.χ. ως στοιχείο που δίνει μόρια για τον διορισμό καθηγητή στον τόπο μόνιμης κατοικίας του): *κόλυμα εντοπιότητας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. locality].

εντοπιστικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στον εντοπισμό: ~ μέτρα | ενέργεια. — εντοπιστικ-ά | -ός επίρρ.

εντορμία (η) [1850] {εντορμιών} ΤΕΧΝΟΛ. (λόγ.) ειδικός τρόπος συνδρομής δύο ζυλινών δοκών υπό ορθή γωνία, κατά τον οποίο η κατάλληλα διαμορφωμένη άκρη του ενός σφηνώνεται μέσα σε επίσης κατάλληλα διαμορφωμένη κοιλότητα του άλλου (βλ. κ. λ. *τόρμος*). [ΕΤΥΜ. < εν- + τορμία < τόρμος].

εντός πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: 1. τόπο (μέσα σε ορισμένη περιοχή, πραγματική ή νοητή): *το σουτ έγινε* ~ *της μικρής περιοχής* || *παρτηρήθηκαν διενέξεις* ~ *του κόμματος* || ~ *των ορίων της πρωτεύουσας* || ~ *του πλαισίου* || *πέρασα τις διακοπές* - των τειχών || *το σπίτι είναι νόμιμο, γιατί χτίστηκε* - *σχεδίου πόλεως* || - *έδρας παιχνιδιού*

Ολυμπιακού με την ΑΕΚ || *γνώθο ότι κάτι άλλαζε* ~ *μον* ΑΝΤ. εκτός 2. χρόνο: στο χρονικό πλαίσιο, στη διάρκεια ορισμένου χρονικού διαστήματος: ~ *της ημέρας* | *ολίγων ημερών* | *των προσεχών ημερών* ΦΡ. **εντός ολίγου** σε λίγη ώρα: - *θα έρθει στο γραφείο* 3. (κ. ως επίρρ.) μέσα κυρίως σε επιγραφές καταστημάτων (π.χ. εστιατορίων): (ενν. υπάρχει *κήπος* ~ ΦΡ. **εντός, εκτός και επί τα αυτά** (γωνίες) (i) ΓΕΩΜ. οι δύο γωνίες που σχηματίζονται όταν δύο ευθείες τέμνονται από τρίτη ευθεία και η μία γωνία είναι μεταξύ των παραλλήλων, η δεύτερη εκτός της ζώνης των παραλλήλων και οι δύο είναι προς το ίδιο μέρος της τέμνουσας (ii) στα ίδια πράγματα ή στα ίδια μέρη: *-Πού θα πάτε στις γιορτές*; — || *Γι* *θα κάνετε σήμερα*; —. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον, μέσα*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + -τός < Ι.Ε. επίθημα *-tos, με αφαιρετική αρχική σημ., πβ. λατ. intus. Βλ. κ. *εκτός*].

εντόσθια (τα) {εντοσθίων} 1. τα εσωτερικά όργανα του ανθρώπου ή των ζώων, που βρίσκονται στην κοιλιακή χώρα ΣΥΝ. σωθικά, σπλάχνα 2. (ειδικότ.) τα εδωδιμα σπλάχνα ζώων ή πουλιών. [ΕΤΥΜ. αρχ. ουδ. πληθ. του επιθ. *έντοσθιος* < επίρρ. *εντοσθεν* < εντός + -θεν, επίθημα δηλωτικό προελεύσεως].

εντούσιος επίρρ. (λόγ.) ωστόσο: *μελέτησε σκληρά όλη τη χρονιά, ~ απέτυχε στις εξετάσεις* ΣΥΝ. όμως, παρά ταύτα, μολοντούτο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μολονότι*.

[ΕΤΥΜ < μεσν. φρ. εν τούτοις (ενν. *τους πράγμασι*), αρχική σημ. «εν τω μεταξύ, ενώ συνέβαιναν αυτά»].

εντρόα (η) φαγητό από κρέας και λαχανικά. [ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ. «είσοδημα, σοδαίω», < βεν. entrada «είσοδος» < λατ. intrata, μτχ. του ρ. intra «εισέρχομαι»].

εντρέπομαι ρ. → ντρέπομαι

εντριβή (η) θεραπευτική διαδικασία κατά την οποία τρίβεται το δέρμα με αλοιφή ή υγρό (π.χ. οινόπνευμα) για την πρόκληση υπεραίμασης ή την απορρόφηση της θεραπευτικής ουσίας ΣΥΝ. μασάζ, μάλαξη. [ΕΤΥΜ < αρχ. *έντριβω* «αλείφω με αρωματικά έλαια και καλλωπιστικές ουσίες (συνήθ. το πρόσωπο)» < εν- + τριβώ].

εντριβής, -ής, -ές {εντριβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) έμπειρος, εξασκημένος: ~ *περί τα μαθηματικά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -εξ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σημ. «δοκιμασμένος ως προς την ανθεκτικότητα», < εν- + -τριβής < τριβώ].

έντρομος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που βιώνει το συναίσθημα του τρόμου: *έντρομοι ξεχύθηκαν οι κάτοικοι στους δρόμους μετά την πρώτη σεισμική δόνηση* ΣΥΝ. τρομαγμένος, περίτρομος ΑΝΤ. άτρομος, απτόπτος, άφοβος.

εντροπαλός, -ή, -ό → ντροπαλός

εντροπρ (η) → ντροπή

εντροπία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΦΥΣ.ΧΗΜ. (σύμβολο S) (α) το μέτρο της ενέργειας που δεν είναι διαθέσιμη, για να παράγει έργο σε θερμοδυναμικό σύστημα (β) το μέτρο αταξίας των μορίων σε ένα σύστημα, η οποία αυξάνεται όσο μεγαλώνει η κατάσταση αταξίας μέσα στο σύστημα 2. (κατ' επέκτ.) κάθε κατάσταση ή ροπή της κοινωνίας προς αταξία ή αποδιοργάνωση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εν- + -τροπία < τρέπω. ο επιστ. όρ. αποτελεί αντιδάν. από αγγλ. entropy].

εντρόφημα (το) [μτγν.] {εντροφήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αντικείμενο ευχάριστης ενασχόλησης, που προσφέρει αισθήματα τέρψης ή ηδονής.

εντροφώ ρ. αμετβ. (+σε) {εντροφάς... | εντροφήσα} (λόγ.) ασχολούμαι σε μεγάλο βαθμό, εισχωρώ σε βάθος (σε γνωστικό χώρο): ~ *στους αρχαίους συγγραφείς*. — εντροφήση (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. εντροφώ (-άω) < εν- + τρυφώ «ζω πολυτελώς, καλοπερνώ» < τρυφή].

έντυπο (το) {εντύπ-ου | -ων} 1. ειδικό φυλλάδιο με τυπωμένα στοιχεία για την παροχή πληροφοριών ή χρησιμοποιούμενο ως υπόδειγμα για τη συμπλήρωση αιτήσεων ή άλλων εγγράφων: *διαφημιστικό* ~ || ~ *αιτήσεως* 2. (ειδικότ.) περιοδικό ή εφημερίδα: *ανακοινώθηκε* σε φιλοκυβερνητικό - *η παραίτηση του υπουργού*.

έντυπος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που παράγεται σε τυπογραφείο με εκτύπωση: *διανομή* ~ *υλικού* || ~ *δημοσιογραφία* 2. **έντυπο** (το) βλ.λ.

3. ΤΥΠΟΓΡ. **έντυπος χώρος** η επιφάνεια ενός εντύπου που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων να καλυφθεί από κείμενα, εικόνες κ.λπ. εντυπώνω ρ. μετβ. {εντύπω-σα, -θηκα, -μένος} αποτυπώνω μόνιμα στον νου, στη μνήμη: *προσπάθησα* να *εντυπώσεις τους καινοεργούς γλωσσικούς τύπους* || *αυτά που θα σου πω, να σου εντυπωθούν είναι πολύ σημαντικά*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. εντυπό (-όω), αρχική σημ. «εγχαράσσω», < εν- + τυπό < τύπος. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

εντύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (α) ΨΥΧΟΛ. η εικόνα που αφήνει ένα εξωτερικό ερέθισμα (θέαμα, άκουσμα, πρόσωπο, κατάσταση κ.λπ.) στη συνείδηση, ο τρόπος με τον οποίο αξιολογεί η συνείδηση τον ερέθισμα αυτό (β) η άποψη (για κάποιον/κάτι) που προκύπτει ως άμεση αντίδραση σε κάτι που βλέπει ή ακούει κανείς, η άποψη που δεν είναι αποτέλεσμα λογικής επεξεργασίας: *απ' όσα άκουσα σχημάτισα την* - *ότι δεν έχομε ξεκάθαρους στόχους* || *-Γι* ~ *σου έκανε άφηση* ο Στέλιος; - *Πολύ καλή!* || *προκαλώ* ~ *ενσχύω* με ~ || *η πρώτη* - *έχει μεγάλη σημασία* || *κακή* | *αρνητική* | *αληγενη* | *θετική* | *άριστη* | *βαθιά* | *έντονη* | *αμυδρή* ~ || (κ. σε πληθ.) *ποιες είναι οι* ~ *σου από το Παρίσι*; || *συναντηθήκαμε* για να *ανταλλάξουμε εντυπώσεις* από τα ταξίδια μας || *προσπαθεί* να *διασκεδάσει* | *μετράει* τις *δυσάρεστες* ~ *της προηγούμενης συμπεριφοράς του* - ΦΡ. (α) *έχω την εντύπωση ότι...* νομίζω, μου φαίνεται ότι... (β) *δίνω την εντύπωση ότι...* κάνω κάποιον να σχηματίζει μια άποψη για μένα: *μου έδωσε την εντύπωση ότι δεν του άρεσε το φαγητό* || *γενικά, δίνει την*

εντύπωση σοβαρού επιστήμονα (γ) μένω με την εντύπωση ότι... καταλήγω να έχω ορισμένη άποψη για (κάτι), να θεωρώ δεδομένο (κάτι): *είχα μείνει με την εντύπωση ότι ήταν πολύ αγαπημένοι- δεν μπορώ να πιστέψω ότι χώρισαν ή εφόσον δεν παραπονίσαι, ~ όλα πάνε καλά* 2. η έντονη αλλά φευγαλέα, χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο επίδραση εξωτερικού ερεθίσματος στη συνείδηση: *οι προεκλογικοί λόγοι αποσκοπούν συνήθως στη δημιουργία εντυπώσεων || ποιο κόμμα θα κερδίσει τη μάχη των ~*; ΦΡ. *κάνω εντύπωση (σε κάποιον)* τραβώ την προσοχή (κάποιου), προκαλώ έκπληξη ή θαυμασμό (σε κάποιον): *σκορπά επιδεικτικά τα λεφτά του, για να κάνει εντύπωση || μου κάνει εντύπωση που δεν ήρθε ακόμη- συνήθως είναι πολύ συνεπής ΣΥΝ. εντυπωσιάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. γνώμη, νομίζω.*

[ETYM, < μτγν. εντύπωση «αποτύπωση, εγχάραξη» < αρχ. έντυπώ. Η ψυχολογική σημ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *impression*, όπως και οι φρ. *έχω την εντύπωση ότι...* (< γαλλ. *j'ai l'impression que/de...*), *μον έκανε καλή | κακή εντύπωση* (< γαλλ. *il m'a fait bonne | mauvaise impression*), *μον δίνει την εντύπωση ότι...* (< γαλλ. *il me donne l'impression de...*)].

εντυπωσιάζω ρ. μετβ. {εντυπωσιάζω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προκαλώ έντονη αίσθηση: *ήθελε να μας εντυπωσιάσει με τις γνώσεις του ΣΥΝ. κώνω εντύπωση* [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *impressionner*].

εντυπωσιακός, -ή, -ό αυτός που αφήνει ζωηρές εντυπώσεις, που προκαλεί έντονα αισθήματα: *οι εφημερίδες με τους - τίτλους προσπαθούν να προσελκύσουν τους αναγνώστες τους || ~ θέαμα | ομοιότητα | εμφάνιση | επιτεύγματα της επιστήμης. — εντυπωσιακά επίρρ.* [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *impressive*].

εντυπωσιασμός (ο) η καλλιέργεια και η πρόκληση έντονων και ζωηρών εντυπώσεων, το κινήσι των εντυπώσεων και της επίδειξης: *ντύνηται τόσο ακριβώς μόνο για ~ || κινήσεις εντυπωσιασμού.* [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *impressiveness*].

εντυπωτικός, -ή, -ό [1888] αυτός που αποτυπώνεται στη σκέψη, στη μνήμη.

εν το μεταξύ επίρρ. -> μεταξύ

ενυδατικός, -ή, -ό (κυρ. κρέμα περιποίησης προσώπου ή σώματος) που

ενυδατώνει το δέρμα: *~ λωσόν || η ~ λειτουργία μιας κρέμας || ~ προστασία.*

[ETYM, Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *hydratant*].

ενυδατόνω ρ. μετβ. {ενυδατώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. (κυρ. για κρέμες καλλυντικές, περιποίησης ή θεραπευτικές) ενισχύω τη φυσική υγρασία του

δέρματος, αυξάνω την ποσότητα του νερού στα κύτταρα του δέρματος: *η νέα κρέμα που ενυδατώνει και αναζωογονεί την ευαίσθητη επιδερμίδα* ANT. αφυδατόνω 2. (κυρ. το μεσοπθ. *ενυδατώνω-μαι*) ΧΗΜ. προσθέτω νερό σε χημική ένωση, προκαλώντας τον σχηματισμό νέας ένωσης. — ενυδατώση (η).

[ETYM, < εν- + υδατώνω < *υδωρ, ύδατος*, απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *hydrater*].

ενυδρείο (το) [1897] 1. η γυάλινη δεξαμενή ή το ειδικά διαμορφωμένο δοχείο με γυάλινα τοιχώματα, όπου διατηρούνται ζωντανά ψάρια ή άλλοι υδρόβιοι ζώοι ή φυτικοί οργανισμοί 2. το κτήριο ή το ειδικό ίδρυμα, όπου διατηρούνται ζωντανά και εκτρέφονται ψάρια ή άλλοι υδρόβιοι οργανισμοί και παρουσιάζονται ως εκθέματα ή για ερευνητικούς σκοπούς. [ETYM < *ένυδρος*, απόδ. του λατ. *aquarium* < *aqua* «νερό, θάλασσα»].

ενυδρία (η) υδρόβιο ή ημιυδρόβιο σαρκοπώγο θηλαστικό, που ανήκει στην ίδια οικογένεια με τη νυφίτσα και θηρεύεται για την εξαιρετική ποιότητα γούνα του ΣΥΝ. βίδρα. [ETYM < αρχ. *ένυδρίς, -ίδος* < *ένυδρος*].

ένυδρος, -η, -ο (χημική ένωση) που συγκρατεί στο μόριο της ορισμένο αριθμό μορίων νερού: *- ύδατα | ενώσεις* ANT. άνυδρος. [ETYM αρχ. < εν- + *υδρος* < *υδωρ*].

ένυλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται μέσα στην ύλη, στο σώμα.

ενυπάρχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ενυπάρχα} υπάρχω μέσα στη βαθύτερη ουσία ενός πράγματος, περιέχομαι μέσα στη φύση του: *σε κάθε περίοδο ακμής ενυπάρχει και το σπέρμα της παρακμής || ενυπάρχει ο κίνδυνος...* — ενυπάρξη (η) [μτγν.].

ενυπνί(ο) (το) {ενυπνί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το όνειρο. [ETYM < αρχ. *ένυπνιον* < εν- + *ύπνιον* < *ύπνος*].

ενυπόγραφος, -η, -ο [μεσν.] (έγγραφο) που φέρει υπογραφή: *~ δήλωση ΣΥΝ. υπογεγραμμένος* ANT. ανυπόγραφος. — ενυπόγραφα | ενυπογράφως [1845] επίρρ. ενυπόθηκος, -η, -ο [μεσν.] 1. (ακίνητο) που έχει τεθεί σε υποθήκη, που είναι υποθηκευμένο: *~ κτίμα | σπίτι* 2. αυτός που εξασφαλίζεται ή προέρχεται από υποθήκη: *~ δάνειο | χρέος.*

ενυποστατός, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει υπόσταση, που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ΣΥΝ. υπαρκτός, πραγματικός ANT. ανυποστατός. [ETYM μτγν. < εν- + *υπόστασις*].

ενω σύνδ. 1. (εναντιωματικά) αν και, παρά το γεγονός ότι, παρόλο που: *για τη δήλωση πράξης ή γεγονότος που έρχεται σε αντίθεση με ένα άλλο: ~ δεν τους θέλεις, τους καλείς σπίτι σου ΣΥΝ. μολονότι* 2. (χρονικά) τη στιγμή που: *για τη δήλωση πράξης που συμβαίνει ενώ εξελίσσεται άλλη: ~ περπατούσα, τον βρήκα μπροστά μου ΣΥΝ. όταν, ^{κω*}ώς* 3. (ειδικότ.) για πράξεις ή καταστάσεις που εξελίσσονται παράλληλα: *~ περπατούσαμε, μου μιλούσε συνέχεια για τα σχέδιά του.* [ETYM < αρχ. φρ. *έν ω (χρόνω)*, όπου το ω είναι dot. εν. της αναφορικής αντωνυμίας ός. Η φρ. απαντά ως ενώ ήδη κατά τον μεσν.].

ενομοταρχής κ. (λαϊκ.) νοματάρχης (ο) (ενομοταρχόν) (παλαιό-ότ.) υπαξιωματικός της Χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

[ETYM αρχ. < *ενομοτία* + *-άρχης* < *άρχω*].

ενομοτία (η) {ενομοτιών} 1. ΣΤΡΑΤ. (παλαιότ.) ομάδα 10-12 ανδρών πεζικού ή ιππικού 2. ομάδα προσκόπων.

[ETYM, αρχ., αρχική σημ. «ομάδα ορκισμένων στρατιωτών, κυρ. του στρατιωτικού στρατού», < *ένωμος* < εν- + *-ώμος* < ρ. *ομ-νυ-μω* «ορκίζομαι» (βλ. λ. *ομνύω*). Ήδη στα αρχ. και μτγν. κείμενα η λ. *ενομοτία* απαντά με τη σημ. «το 1/4 του λόχου»].

ενών, -ούσα, -όν {εν-όντος | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που υπάρχει (κάπου), που είναι διαθέσιμος σε δεδομένη στιγμή: *κυρ. στη ΦΡ. εκ των ενόντων* (εκ των ενόντων, Δημοσθ. *Περί στεφάνου* 256,9) από τα υπάρχοντα | από τους υπάρχοντες προς το παρόν, από όσα | όσους είναι διαθέσιμα | διαθέσιμοι: *δεν έχουμε τη δυνατότητα να προσλάβουμε τώρα άλλους υπαλλήλους, η δουλειά θα βγει ~.*

[ETYM, Μτγ. ενεστ. του αρχ. *ενεμι* «βρίσκομαι εντός - είμαι παρόν, διαθέσιμος» < εν + *εμι* «είμαι» (βλ. κ. *είμαι*)].

ενώνω ρ. μετβ. {ένω-σα, -θηκα, -μένος κ. (λόγ.) ηνωμένος} 1. (γενικά) (α) συνδέω (διαφορετικά μέρη), ώστε να αποτελέσουν ένα όλο: *~ τα κομμάτια του παζλ || ~ δύο κομμάτια ζύλου* (β) συνδέω (κάτι) με ένα σώμα, ώστε να ενσωματωθεί σε αυτό και να αποτελέσουν ένα όλο: *Το κομμάτι που έλειπε με τα υπόλοιπα* ANT. χωρίζω 2. κάνω (συνήθ. δύο πράγματα) να ακουμπήσουν, ώστε να αποκτήσουν ένα σχήμα: *ένωσε τα χέρια της με απελτία | σε ικεσία-*

(μφ.) 3. φέρνω σε επαφή και ψυχική σύμπτωση για την επιτέλεση συγκεκριμένου σκοπού: *ένωνουμε τις δυνάμεις μας | τις προσπάθειες μας | τις τύχες μας || ενώθηκαν μπροστά στον κοινό εχθρό || ένωσε τη φωνή του με τις φωνές διαμαρτυρίας των άλλων* 4. συνδέω με ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς, δημιουργώ σχέσεις αμοιβαιότητας: *τους ένωνει μια βαθιά και ειλικρινής φιλία || μας ένωνουν κοινά αγώνες* ΦΡ. *ένωνομαι (με κάποιον/κάποια) με τα δεσμά του γάμου* (τον | την) παντρεύομαι 5. (η λόγ. μτγ. ηνωμένος, -η, -ο) σε ονομασίες κρατών ή οργανισμών: *Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής* (Η.Π.Α.) || *Ηνωμένο Βασίλειο* (*Μεγάλης Βρετανίας και Β. Ιρλανδίας*) || *Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα* || *Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών* (Ο.Η.Ε.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*, [ETYM μεσν. < αρχ. *ένώ (-όω)* < *εις, ενός*].

ενώνισον πρόθ. εύχρ. μόνο σε αρχαιοπρ. φρ. (+γεν. κ. γεν. του αδύνατου τ. της προσωπικής αντων.) δηλώνει: παρουσία πραγματική ή νοητή (μπροστά σε): *~ Θεού κ ανθρώπων της ορκίστηκε άνωια πίστη || ο δράστης της δολοφονίας οδήγηθηκε χτες ~ της δικαιοσύνης || ομολόγησε όλη την αλήθεια ~ τον || ~ το δικαστήριον || αισθάνεται άγχος ~ του κοινού.* (βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).

ενώνισον πρόθ. εύχρ. μόνο σε αρχαιοπρ. φρ. (+γεν. κ. γεν. του αδύνατου τ. της προσωπικής αντων.) δηλώνει: παρουσία πραγματική ή νοητή (μπροστά σε): *~ Θεού κ ανθρώπων της ορκίστηκε άνωια πίστη || ο δράστης της δολοφονίας οδήγηθηκε χτες ~ της δικαιοσύνης || ομολόγησε όλη την αλήθεια ~ τον || ~ το δικαστήριον || αισθάνεται άγχος ~ του κοινού.* (βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).

[ETYM μτγν. επίρρ. και πρόθ. από το ουδ. του αρχ. *ενώπιος* (βλ. λ.)].

ενώπιος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που βρίσκεται πρόσωπο με πρόσωπο με τον συνομιλητή του: *κυρ. στη ΦΡ. ενώπιος ενωπ'ίω* (U.A. *Εξόδος* 33, 11: *ένώπιος ένωπίω*) (i) πρόσωπο με πρόσωπο: *~ με την παραοικονομία και τη μαφία βρίσκεται ο νέος πρωθυπουργός της γειτονικής χώρας* (ii) ανοιχτά, καθαρά, θαρράλεια: *τον κάλεσε σε μια συζήτηση ~.* [ETYM, αρχ. < εν- + *-ώπιος* < *ώψ* (γεν. *ώπος*) «πρόσωπο»].

ενώπιος ενωπίω. Η φράση αυτή, που έφτασε σήμερα να σημαίνει τη συνάντηση και συνομιλία «πρόσωπο με πρόσωπο» και κατ' επέκταση την ανοιχτή, καθαρή, θαρράλεια συζήτηση, ξεκινάει από την Π.Δ. με διαφορετικό νόημα. Χρησιμοποιείται εκεί για να δηλώσει την άμεση επικοινωνία του Θεού με τον Μωυσή, την καταδεκτική στάση του Θεού να μιλήσει απευθείας με τον άνθρωπο Μωυσή, πρόσωπο με πρόσωπο, «πως μιλάει κανείς στον φίλο του». Το χωρίο από την Π.Δ. (*Εξόδος* 33, 11) έχει ως ερμ. «*και έλάλησεν Κύριος προς Μωυσήν ενώπιος ένωπίω, ως ει τις λαλήσει προς τον εαυτού φίλον.*»

ενώπιος ενωπίω. Η φράση αυτή, που έφτασε σήμερα να σημαίνει τη συνάντηση και συνομιλία «πρόσωπο με πρόσωπο» και κατ' επέκταση την ανοιχτή, καθαρή, θαρράλεια συζήτηση, ξεκινάει από την Π.Δ. με διαφορετικό νόημα. Χρησιμοποιείται εκεί για να δηλώσει την άμεση επικοινωνία του Θεού με τον Μωυσή, την καταδεκτική στάση του Θεού να μιλήσει απευθείας με τον άνθρωπο Μωυσή, πρόσωπο με πρόσωπο, «πως μιλάει κανείς στον φίλο του». Το χωρίο από την Π.Δ. (*Εξόδος* 33, 11) έχει ως ερμ. «*και έλάλησεν Κύριος προς Μωυσήν ενώπιος ένωπίω, ως ει τις λαλήσει προς τον εαυτού φίλον.*»

ενώπιος ενωπίω. Η φράση αυτή, που έφτασε σήμερα να σημαίνει τη συνάντηση και συνομιλία «πρόσωπο με πρόσωπο» και κατ' επέκταση την ανοιχτή, καθαρή, θαρράλεια συζήτηση, ξεκινάει από την Π.Δ. με διαφορετικό νόημα. Χρησιμοποιείται εκεί για να δηλώσει την άμεση επικοινωνία του Θεού με τον Μωυσή, την καταδεκτική στάση του Θεού να μιλήσει απευθείας με τον άνθρωπο Μωυσή, πρόσωπο με πρόσωπο, «πως μιλάει κανείς στον φίλο του». Το χωρίο από την Π.Δ. (*Εξόδος* 33, 11) έχει ως ερμ. «*και έλάλησεν Κύριος προς Μωυσήν ενώπιος ένωπίω, ως ει τις λαλήσει προς τον εαυτού φίλον.*»

ενώπιος ενωπίω. Η φράση αυτή, που έφτασε σήμερα να σημαίνει τη συνάντηση και συνομιλία «πρόσωπο με πρόσωπο» και κατ' επέκταση την ανοιχτή, καθαρή, θαρράλεια συζήτηση, ξεκινάει από την Π.Δ. με διαφορετικό νόημα. Χρησιμοποιείται εκεί για να δηλώσει την άμεση επικοινωνία του Θεού με τον Μωυσή, την καταδεκτική στάση του Θεού να μιλήσει απευθείας με τον άνθρωπο Μωυσή, πρόσωπο με πρόσωπο, «πως μιλάει κανείς στον φίλο του». Το χωρίο από την Π.Δ. (*Εξόδος* 33, 11) έχει ως ερμ. «*και έλάλησεν Κύριος προς Μωυσήν ενώπιος ένωπίω, ως ει τις λαλήσει προς τον εαυτού φίλον.*»

ενώπιος ενωπίω. Η φράση αυτή, που έφτασε σήμερα να σημαίνει τη συνάντηση και συνομιλία «πρόσωπο με πρόσωπο» και κατ' επέκταση την ανοιχτή, καθαρή, θαρράλεια συζήτηση, ξεκινάει από την Π.Δ. με διαφορετικό νόημα. Χρησιμοποιείται εκεί για να δηλώσει την άμεση επικοινωνία του Θεού με τον Μωυσή, την καταδεκτική στάση του Θεού να μιλήσει απευθείας με τον άνθρωπο Μωυσή, πρόσωπο με πρόσωπο, «πως μιλάει κανείς στον φίλο του». Το χωρίο από την Π.Δ. (*Εξόδος* 33, 11) έχει ως ερμ. «*και έλάλησεν Κύριος προς Μωυσήν ενώπιος ένωπίω, ως ει τις λαλήσει προς τον εαυτού φίλον.*»

ενώπιος ενωπίω. Η φράση αυτή, που έφτασε σήμερα να σημαίνει τη συνάντηση και συνομιλία «πρόσωπο με πρόσωπο» και κατ' επέκταση την ανοιχτή, καθαρή, θαρράλεια συζήτηση, ξεκινάει από την Π.Δ. με διαφορετικό νόημα. Χρησιμοποιείται εκεί για να δηλώσει την άμεση επικοινωνία του Θεού με τον Μωυσή, την καταδεκτική στάση του Θεού να μιλήσει απευθείας με τον άνθρωπο Μωυσή, πρόσωπο με πρόσωπο, «πως μιλάει κανείς στον φίλο του». Το χωρίο από την Π.Δ. (*Εξόδος* 33, 11) έχει ως ερμ. «*και έλάλησεν Κύριος προς Μωυσήν ενώπιος ένωπίω, ως ει τις λαλήσει προς τον εαυτού φίλον.*»

ενώπιος ενωπίω. Η φράση αυτή, που έφτασε σήμερα να σημαίνει τη συνάντηση και συνομιλία «πρόσωπο με πρόσωπο» και κατ' επέκταση την ανοιχτή, καθαρή, θαρράλεια συζήτηση, ξεκινάει από την Π.Δ. με διαφορετικό νόημα. Χρησιμοποιείται εκεί για να δηλώσει την άμεση επικοινωνία του Θεού με τον Μωυσή, την καταδεκτική στάση του Θεού να μιλήσει απευθείας με τον άνθρωπο Μωυσή, πρόσωπο με πρόσωπο, «πως μιλάει κανείς στον φίλο του». Το χωρίο από την Π.Δ. (*Εξόδος* 33, 11) έχει ως ερμ. «*και έλάλησεν Κύριος προς Μωυσήν ενώπιος ένωπίω, ως ει τις λαλήσει προς τον εαυτού φίλον.*»

ενώπιος ενωπίω. Η φράση αυτή, που έφτασε σήμερα να σημαίνει τη συνάντηση και συνομιλία «πρόσωπο με πρόσωπο» και κατ' επέκταση την ανοιχτή, καθαρή, θαρράλεια συζήτηση, ξεκινάει από την Π.Δ. με διαφορετικό νόημα. Χρησιμοποιείται εκεί για να δηλώσει την άμεση επικοινωνία του Θεού με τον Μωυσή, την καταδεκτική στάση του Θεού να μιλήσει απευθείας με τον άνθρωπο Μωυσή, πρόσωπο με πρόσωπο, «πως μιλάει κανείς στον φίλο του». Το χωρίο από την Π.Δ. (*Εξόδος* 33, 11) έχει ως ερμ. «*και έλάλησεν Κύριος προς Μωυσήν ενώπιος ένωπίω, ως ει τις λαλήσει προς τον εαυτού φίλον.*»

ενωρίς επίρρ. → ναρίς

ένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο δεσμός δύο ή περισσότερων χωριστών μερών σε μία ενιαία οντότητα ΣΥΝ. ενοποίηση, συνένωση ANT. χωρισμός, απασύνδεση: *ΦΡ. η ισχύς εν τη ενώσει* βλ. λ. *ισχύς* 2. το σημείο τομής δύο ή περισσότερων τμημάτων: *η ~ των καλωδίων ΣΥΝ. συμβολή* 3. (για πρόσ.) ο γάμος 4. (για πρόσ.) η ερωτική συνένωση, η συνουσία 5. (ειδικότ. για γεωγραφικές περιοχές) η υπαγωγή περιοχής στο συνήθ. ομοεθές της κράτος: *η ~ των Δοδεκανήσων με την Ελλάδα έγινε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* 6. (παλαιότ.) (α) σύνθημα συλλαλητηρίων για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα (β) η πολιτική άποψη που υποστήριζε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα 7. (με κεφ.) (α) οργάνωση σύμπραξης προσώπων, που σχηματίζουν ενιαίο σώμα με συγκεκριμένη τυπική δομή για την προστασία των συμφερόντων τους ή γεννκότ. για την επίτευξη κοινών στόχων: *Ένωση Καπαναϊωτών | Συντακτών | Ελληνικών Βιομηχανιών | Ποδοσφαιρικών Σωματείων* (β) (ειδικότ.) σύνδεση διαφορετικών κρατών ή εθνών σε ενιαίο πολιτικό οργανισμό με κοινό προσανατολισμό: *η Ευρωπαϊκή Ένωση* 8. ΘΡΗΣΚ. (α) η άρση του σχίσματος που διαρεί τον χριστιανικό κόσμο σε Ορθόδοξη Ανατολική και Ρωμαιοκαθολική Δυτική Εκκλησία ως στόχος των δύο Εκκλησιών (β) η τυπική μόνο συνένωση των δύο Εκκλησιών μετά από συνθήκες που συ-νήφθησαν κατά καιρούς μεταξύ εκπροσώπων τους και με τους όρους που επέβαλαν οι καθολικοί στους ορθόδοξους, χωρίς να βρουν αναγνώριση από τον λαό της Ορθόδοξης Εκκλησίας 9. ΧΗΜ. συνθετή οργανικής ουσία με ορισμένες ιδιότητες, σχηματιζόμενη από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων χημικών στοιχείων, τα οποία βρίσκονται σε σταθερές αναλογίες και συγκρατούνται μεταξύ τους με διαφόρων τύπων χημικούς δεσμούς (π.χ. διοξείδιο του θείου, χλωριού-

ένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο δεσμός δύο ή περισσότερων χωριστών μερών σε μία ενιαία οντότητα ΣΥΝ. ενοποίηση, συνένωση ANT. χωρισμός, απασύνδεση: *ΦΡ. η ισχύς εν τη ενώσει* βλ. λ. *ισχύς* 2. το σημείο τομής δύο ή περισσότερων τμημάτων: *η ~ των καλωδίων ΣΥΝ. συμβολή* 3. (για πρόσ.) ο γάμος 4. (για πρόσ.) η ερωτική συνένωση, η συνουσία 5. (ειδικότ. για γεωγραφικές περιοχές) η υπαγωγή περιοχής στο συνήθ. ομοεθές της κράτος: *η ~ των Δοδεκανήσων με την Ελλάδα έγινε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* 6. (παλαιότ.) (α) σύνθημα συλλαλητηρίων για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα (β) η πολιτική άποψη που υποστήριζε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα 7. (με κεφ.) (α) οργάνωση σύμπραξης προσώπων, που σχηματίζουν ενιαίο σώμα με συγκεκριμένη τυπική δομή για την προστασία των συμφερόντων τους ή γεννκότ. για την επίτευξη κοινών στόχων: *Ένωση Καπαναϊωτών | Συντακτών | Ελληνικών Βιομηχανιών | Ποδοσφαιρικών Σωματείων* (β) (ειδικότ.) σύνδεση διαφορετικών κρατών ή εθνών σε ενιαίο πολιτικό οργανισμό με κοινό προσανατολισμό: *η Ευρωπαϊκή Ένωση* 8. ΘΡΗΣΚ. (α) η άρση του σχίσματος που διαρεί τον χριστιανικό κόσμο σε Ορθόδοξη Ανατολική και Ρωμαιοκαθολική Δυτική Εκκλησία ως στόχος των δύο Εκκλησιών (β) η τυπική μόνο συνένωση των δύο Εκκλησιών μετά από συνθήκες που συ-νήφθησαν κατά καιρούς μεταξύ εκπροσώπων τους και με τους όρους που επέβαλαν οι καθολικοί στους ορθόδοξους, χωρίς να βρουν αναγνώριση από τον λαό της Ορθόδοξης Εκκλησίας 9. ΧΗΜ. συνθετή οργανικής ουσία με ορισμένες ιδιότητες, σχηματιζόμενη από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων χημικών στοιχείων, τα οποία βρίσκονται σε σταθερές αναλογίες και συγκρατούνται μεταξύ τους με διαφόρων τύπων χημικούς δεσμούς (π.χ. διοξείδιο του θείου, χλωριού-

ένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο δεσμός δύο ή περισσότερων χωριστών μερών σε μία ενιαία οντότητα ΣΥΝ. ενοποίηση, συνένωση ANT. χωρισμός, απασύνδεση: *ΦΡ. η ισχύς εν τη ενώσει* βλ. λ. *ισχύς* 2. το σημείο τομής δύο ή περισσότερων τμημάτων: *η ~ των καλωδίων ΣΥΝ. συμβολή* 3. (για πρόσ.) ο γάμος 4. (για πρόσ.) η ερωτική συνένωση, η συνουσία 5. (ειδικότ. για γεωγραφικές περιοχές) η υπαγωγή περιοχής στο συνήθ. ομοεθές της κράτος: *η ~ των Δοδεκανήσων με την Ελλάδα έγινε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* 6. (παλαιότ.) (α) σύνθημα συλλαλητηρίων για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα (β) η πολιτική άποψη που υποστήριζε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα 7. (με κεφ.) (α) οργάνωση σύμπραξης προσώπων, που σχηματίζουν ενιαίο σώμα με συγκεκριμένη τυπική δομή για την προστασία των συμφερόντων τους ή γεννκότ. για την επίτευξη κοινών στόχων: *Ένωση Καπαναϊωτών | Συντακτών | Ελληνικών Βιομηχανιών | Ποδοσφαιρικών Σωματείων* (β) (ειδικότ.) σύνδεση διαφορετικών κρατών ή εθνών σε ενιαίο πολιτικό οργανισμό με κοινό προσανατολισμό: *η Ευρωπαϊκή Ένωση* 8. ΘΡΗΣΚ. (α) η άρση του σχίσματος που διαρεί τον χριστιανικό κόσμο σε Ορθόδοξη Ανατολική και Ρωμαιοκαθολική Δυτική Εκκλησία ως στόχος των δύο Εκκλησιών (β) η τυπική μόνο συνένωση των δύο Εκκλησιών μετά από συνθήκες που συ-νήφθησαν κατά καιρούς μεταξύ εκπροσώπων τους και με τους όρους που επέβαλαν οι καθολικοί στους ορθόδοξους, χωρίς να βρουν αναγνώριση από τον λαό της Ορθόδοξης Εκκλησίας 9. ΧΗΜ. συνθετή οργανικής ουσία με ορισμένες ιδιότητες, σχηματιζόμενη από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων χημικών στοιχείων, τα οποία βρίσκονται σε σταθερές αναλογίες και συγκρατούνται μεταξύ τους με διαφόρων τύπων χημικούς δεσμούς (π.χ. διοξείδιο του θείου, χλωριού-

ένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο δεσμός δύο ή περισσότερων χωριστών μερών σε μία ενιαία οντότητα ΣΥΝ. ενοποίηση, συνένωση ANT. χωρισμός, απασύνδεση: *ΦΡ. η ισχύς εν τη ενώσει* βλ. λ. *ισχύς* 2. το σημείο τομής δύο ή περισσότερων τμημάτων: *η ~ των καλωδίων ΣΥΝ. συμβολή* 3. (για πρόσ.) ο γάμος 4. (για πρόσ.) η ερωτική συνένωση, η συνουσία 5. (ειδικότ. για γεωγραφικές περιοχές) η υπαγωγή περιοχής στο συνήθ. ομοεθές της κράτος: *η ~ των Δοδεκανήσων με την Ελλάδα έγινε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* 6. (παλαιότ.) (α) σύνθημα συλλαλητηρίων για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα (β) η πολιτική άποψη που υποστήριζε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα 7. (με κεφ.) (α) οργάνωση σύμπραξης προσώπων, που σχηματίζουν ενιαίο σώμα με συγκεκριμένη τυπική δομή για την προστασία των συμφερόντων τους ή γεννκότ. για την επίτευξη κοινών στόχων: *Ένωση Καπαναϊωτών | Συντακτών | Ελληνικών Βιομηχανιών | Ποδοσφαιρικών Σωματείων* (β) (ειδικότ.) σύνδεση διαφορετικών κρατών ή εθνών σε ενιαίο πολιτικό οργανισμό με κοινό προσανατολισμό: *η Ευρωπαϊκή Ένωση* 8. ΘΡΗΣΚ. (α) η άρση του σχίσματος που διαρεί τον χριστιανικό κόσμο σε Ορθόδοξη Ανατολική και Ρωμαιοκαθολική Δυτική Εκκλησία ως στόχος των δύο Εκκλησιών (β) η τυπική μόνο συνένωση των δύο Εκκλησιών μετά από συνθήκες που συ-νήφθησαν κατά καιρούς μεταξύ εκπροσώπων τους και με τους όρους που επέβαλαν οι καθολικοί στους ορθόδοξους, χωρίς να βρουν αναγνώριση από τον λαό της Ορθόδοξης Εκκλησίας 9. ΧΗΜ. συνθετή οργανικής ουσία με ορισμένες ιδιότητες, σχηματιζόμενη από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων χημικών στοιχείων, τα οποία βρίσκονται σε σταθερές αναλογίες και συγκρατούνται μεταξύ τους με διαφόρων τύπων χημικούς δεσμούς (π.χ. διοξείδιο του θείου, χλωριού-

ένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο δεσμός δύο ή περισσότερων χωριστών μερών σε μία ενιαία οντότητα ΣΥΝ. ενοποίηση, συνένωση ANT. χωρισμός, απασύνδεση: *ΦΡ. η ισχύς εν τη ενώσει* βλ. λ. *ισχύς* 2. το σημείο τομής δύο ή περισσότερων τμημάτων: *η ~ των καλωδίων ΣΥΝ. συμβολή* 3. (για πρόσ.) ο γάμος 4. (για πρόσ.) η ερωτική συνένωση, η συνουσία 5. (ειδικότ. για γεωγραφικές περιοχές) η υπαγωγή περιοχής στο συνήθ. ομοεθές της κράτος: *η ~ των Δοδεκανήσων με την Ελλάδα έγινε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* 6. (παλαιότ.) (α) σύνθημα συλλαλητηρίων για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα (β) η πολιτική άποψη που υποστήριζε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα 7. (με κεφ.) (α) οργάνωση σύμπραξης προσώπων, που σχηματίζουν ενιαίο σώμα με συγκεκριμένη τυπική δομή για την προστασία των συμφερόντων τους ή γεννκότ. για την επίτευξη κοινών στόχων: *Ένωση Καπαναϊωτών | Συντακτών | Ελληνικών Βιομηχανιών | Ποδοσφαιρικών Σωματείων* (β) (ειδικότ.) σύνδεση διαφορετικών κρατών ή εθνών σε ενιαίο πολιτικό οργανισμό με κοινό προσανατολισμό: *η Ευρωπαϊκή Ένωση* 8. ΘΡΗΣΚ. (α) η άρση του σχίσματος που διαρεί τον χριστιανικό κόσμο σε Ορθόδοξη Ανατολική και Ρωμαιοκαθολική Δυτική Εκκλησία ως στόχος των δύο Εκκλησιών (β) η τυπική μόνο συνένωση των δύο Εκκλησιών μετά από συνθήκες που συ-νήφθησαν κατά καιρούς μεταξύ εκπροσώπων τους και με τους όρους που επέβαλαν οι καθολικοί στους ορθόδοξους, χωρίς να βρουν αναγνώριση από τον λαό της Ορθόδοξης Εκκλησίας 9. ΧΗΜ. συνθετή οργανικής ουσία με ορισμένες ιδιότητες, σχηματιζόμενη από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων χημικών στοιχείων, τα οποία βρίσκονται σε σταθερές αναλογίες και συγκρατούνται μεταξύ τους με διαφόρων τύπων χημικούς δεσμούς (π.χ. διοξείδιο του θείου, χλωριού-

ένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο δεσμός δύο ή περισσότερων χωριστών μερών σε μία ενιαία οντότητα ΣΥΝ. ενοποίηση, συνένωση ANT. χωρισμός, απασύνδεση: *ΦΡ. η ισχύς εν τη ενώσει* βλ. λ. *ισχύς* 2. το σημείο τομής δύο ή περισσότερων τμημάτων: *η ~ των καλωδίων ΣΥΝ. συμβολή* 3. (για πρόσ.) ο γάμος 4. (για πρόσ.) η ερωτική συνένωση, η συνουσία 5. (ειδικότ. για γεωγραφικές περιοχές) η υπαγωγή περιοχής στο συνήθ. ομοεθές της κράτος: *η ~ των Δοδεκανήσων με την Ελλάδα έγινε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* 6. (παλαιότ.) (α) σύνθημα συλλαλητηρίων για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα (β) η πολιτική άποψη που υποστήριζε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα 7. (με κεφ.) (α) οργάνωση σύμπραξης προσώπων, που σχηματίζουν ενιαίο σώμα με συγκεκριμένη τυπική δομή για την προστασία των συμφερόντων τους ή γεννκότ. για την επίτευξη κοινών στόχων: *Ένωση Καπαναϊωτών | Συντακτών | Ελληνικών Βιομηχανιών | Ποδοσφαιρικών Σωματείων* (β) (ειδικότ.) σύνδεση διαφορετικών κρατών ή εθνών σε ενιαίο πολιτικό οργανισμό με κοινό προσανατολισμό: *η Ευρωπαϊκή Ένωση* 8. ΘΡΗΣΚ. (α) η άρση του σχίσματος που διαρεί τον χριστιανικό κόσμο σε Ορθόδοξη Ανατολική και Ρωμαιοκαθολική Δυτική Εκκλησία ως στόχος των δύο Εκκλησιών (β) η τυπική μόνο συνένωση των δύο Εκκλησιών μετά από συνθήκες που συ-νήφθησαν κατά καιρούς μεταξύ εκπροσώπων τους και με τους όρους που επέβαλαν οι καθολικοί στους ορθόδοξους, χωρίς να βρουν αναγνώριση από τον λαό της Ορθόδοξης Εκκλησίας 9. ΧΗΜ. συνθετή οργανικής ουσία με ορισμένες ιδιότητες, σχηματιζόμενη από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων χημικών στοιχείων, τα οποία βρίσκονται σε σταθερές αναλογίες και συγκρατούνται μεταξύ τους με διαφόρων τύπων χημικούς δεσμούς (π.χ. διοξείδιο του θείου, χλωριού-

ένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο δεσμός δύο ή περισσότερων χωριστών μερών σε μία ενιαία οντότητα ΣΥΝ. ενοποίηση, συνένωση ANT. χωρισμός, απασύνδεση: *ΦΡ. η ισχύς εν τη ενώσει* βλ. λ. *ισχύς* 2. το σημείο τομής δύο ή περισσότερων τμημάτων: *η ~ των καλωδίων ΣΥΝ. συμβολή* 3. (για πρόσ.) ο γάμος 4. (για πρόσ.) η ερωτική συνένωση, η συνουσία 5. (ειδικότ. για γεωγραφικές περιοχές) η υπαγωγή περιοχής στο συνήθ. ομοεθές της κράτος: *η ~ των Δοδεκανήσων με την Ελλάδα έγινε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* 6. (παλαιότ.) (α) σύνθημα συλλαλητηρίων για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα (β) η πολιτική άποψη που υποστήριζε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα 7. (με

χο νάτριο κ.ά.): *οργανική* | *ανόργανη* | *ακόρεστη* -10. ΗΛΕΚΤΡ. η διαπίδωση ηλεκτρικού ρεύματος από έναν αγωγό σε άλλο^ο ως αποτέλεσμα της κακής μεταξύ τους μονώσεως ΣΥΝ. βραχυκύκλωμα 11. ΜΑΘ. σύνολο αποτελούμενο από τα στοιχεία των συνόλων που συνενώθηκαν για τον σχηματισμό του συνόλου αυτού (σύμβολο U) - 12. (με κερ.) το αθλητικό σωματείο Α.Ε.Κ. (Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινούπολης). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό*. [ETYM; < αρχ. *ενωσις* < *ενώ* (βλ. λ. *ενώω*)].

Ενωσίτης (ο) {ενωσιτών}, Ενωσίτισσα (η) {ενωσιτισσών} οπαδός της Α.Ε.Κ. που αποκαλείται και Ένωσις ΣΥΝ. ΑΕΚτζής. — *ενωσιτικός*, -η, -ο.

ενωτίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ενωτίσθηκα} (λόγ.) ακούω με προσοχή, αφρονκράζομαι: *ας ενωτισθούν οι αρμόδιοι τα προβλήματα των νέων και ας λάβουν τα κατάλληλα μέτρα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM] μετν. < εν + -ωτίζομαι (< ους, ώτος)].

ενωτικό (το) ΓΛΩΣΣ. η μικρή οριζόντια παύλα (-) που τίθεται στο τέλος στίχου ή μετά τη συλλαβή στην οποία χωρίζεται μια λέξη, για να δηλωθεί ότι συνεχίζεται στην παρακάτω γραμμή, ή συνδέει δύο λέξεις, οι οποίες συνεκφέρονται δημιουργώντας μια νέα λεξική μονάδα, λ.χ. στις λέξεις: *παιδί-θαύμα* | *κορίτσι-λάστιχο* | *γύρω-γύρω* ΣΥΝ. *συνέχεια*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *trait d'union*].

ΣΧΟΛΙΟ Έτσι λέγεται (γιατί *ενώνει* ή *συνερίζει*, εξού και *συνέχεια*) το σημείο στίξεως που είναι γνωστό ως «μικρή παύλα» και που χρησιμοποιείται στις εξής περιπτώσεις: 1) Στο τέλος της αράδας (στίχου) για λέξεις που διακόπτονται ελλείψει χώρου και που με το ενωτικό δηλώνεται ότι συνεχίζονται στην επόμενη αράδα, 2) Στον χωρισμό των μερών μιας λέξης (συλλαβών, συνθετικών, καταλήξεων, προσφυσμάτων κ.λπ.), για να δείχθουν τα συστατικά (φονολογικά, μορφολογικά, λεξιλογικά) που την αποτελούν και, γενικότερα, η δομή της: *έ-τοι-μος*, *προ-τί-νω*, *φίλ-ος* | *φίλ-ου*, *εν-υπ-άρ-χ-ει*, 3) Στην ένωση (σύνδεση) γλωσσικών στοιχείων (λέξεων, συνθέτων), για να δηλωθεί ότι υφίσταται κάποια διαφορετική σχέση μεταξύ τους, σχέση τονικής ενότητας (σύνθεσης, χαλαρής σύνθεσης, οιονεί λέξεως, φραστικής λέξης κ.λπ.): *κωρ-1* *ιώργος*, *ευρω-νόμισμα*, *Αθήνα-θεσσαλονίκη*, *άνω-κάτω*, *σιγά-σιγά*, *λέξη-κλειδί*.

ενωτικός, -ή, -ό [μετν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την ένωση ή στοχεύει σε αυτήν: ~ *δεσμός* | *πολιτική* ΑΝΤ. χωριστικός, διασπαστικός, διχαστικός 2. ΙΣΤ. *ενωτικός* (ο) (α) (στο Βυζάντιο) ο οπαδός της ένωσης με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία για την προστασία του κράτους από τον τουρκικό κίνδυνο ΑΝΤ. ανθενωτικός (β) ο Κύπριος που επιθυμεί την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα 3. *ενωτικό* (το) βλ. λ. *ενωτικό* (το) {ενωτί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το σκουλαρίκι: χρησιμοποιείται συνήθ. ως όρος στην Αρχαιολογία ή τη Λαογραφία. [ETYM. < αρχ. *ενωτίων* < εν + -ώτιον < ους (γεν. ώτος) «αφτί»].

ΕΞ Πρώθ. → εκ

ΕΞ (το) → εξί

-ΕΞ παραγωγικό επίθημα που χρησιμοποιείται: 1. (α) σε εμπορικές επωνυμίες ή ονομασίες χημικών, φαρμακευτικών ή βιομηχανικών προϊόντων: *πλυντηρ-ΕΞ*, *βεν-ΕΞ*, *κλιν-ΕΞ*, *Ρικουμ-ΕΞ* κ.ά. (β) για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ορισμένη κατηγορία προϊόντων: *λαστο-ΕΞ*, *ασφο-ΕΞ* 2. (μειοτ.) για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ορισμένη ιδιότητα, χαρακτηριστικό, ή που παρομοιάζουν (κάτι με κάτι άλλο): *χωριατο-ΕΞ*, *γυφο-ΕΞ*. [ETYM. Ξέν. επίθημα (λ.χ. γαλλ. *last-εξ*, από συμφυρμό των *latex* και *élastique*), που επεκτάθηκε σε εμπορικές ονομασίες (λ.χ. αγγλ. *ryt-εξ*).

ΕΞ- [αρχ.] α' συνθετικό αντί του *εκ-* σε λέξεις των οποίων το β' συνθετικό αρχίζει από φωνήεν: *ΕΞ-αγοράζω*, *ΕΞ-αργυρώνω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ.

ΕΞΑ- κ. ΕΞΑ- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό έξι (6): *ΕΞΑ-άρσφος*, *ΕΞΑ-ετής*, *ΕΞΑ-όμιλος*, *ΕΞΑ-μελής* 2. είναι έξι φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *ΕΞΑ-πλάσιος*. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ΕΞΑ-δραχμον*, μετν. *ΕΞΑ-ετία*), που προέρχεται από το αριθμητ. *έξ* (βλ. λ.) κατ' αναλογία προς τα *έπτα-*, *έννεα-*].

ΕΞΑΒΑΘΜΟΣ, -η, -ο → *ΕΞΑ-*, -βαθμός

ΕΞΑΓΑΝΩ (να/θα) ρ. → *ΕΞΑΓΩ*

ΕΞΑΓΓΕΛΙΑ (η) [αρχ.] {εξαγγελιών} δημόσια ανακοίνωση (ειδήσεων ή δηλώσεων για πράγματα που πρόκειται να συμβούν) ή *κυβέρνηση* *θα προβεί στην ~ νέων οικονομικών μέτρων* || με την *κατάθεση* *του συγκεκριμένου νομοσχεδίου η κυβέρνηση πραγματοποιεί τις προεκλογικές της ~*.

ΕΞΑΓΓΕΛΛΩ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξ-ήγγελλα, -αγγέλλθηκα (λόγ. μετ. *ΕΞΑΓΓΕΛΛΩ*, -είσα, -έν), -ήγγελλμένος} ανακοινώνω δημόσια πληροφορίες, αποφάσεις ή γενικά ειδήσεις για πράγματα που πρόκειται να συμβούν: *η κυβέρνηση εντός των ημερών θα εξαγγείλει νέα μέτρα για την προστασία των καταναλωτών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

ΕΞΑΓΓΕΛΟΣ (ο) {εξαγγέλ-ου | -ων, -ους} ΦΙΛΟΛ. (στο αρχ. δράμα) πρόσωπο που έχει ως ρόλο να διηγηθεί πάνω στη σκηνή όλα συνέβησαν ή συμβαίνουν μέσα στο ανάκτορο ή στον οίκη (σε εσωτερικό χώρο πάνω στη σκηνή) κατ' αντιδιαστολή προς τον *άγγελο* (βλ. λ.), που διηγείται γεγονότα τα οποία συνέβησαν μακριά (π.χ. στην ύπαιθρο, στο λιμάνι κ.λπ.). [ETYM. αρχ. < *εξαγγέλλω*].

ΕΞΑΓΓΕΛΙΚΟΣ, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που εξαγγέλλει, γνωστοποιεί ή θεωρείται αρμόδιος ή κατάλληλος για εξαγγελία. Επίσης *ΕΞ-γγελητικός*, -α, -ο [1892].

ΕΞΑΓΓΙΩΣ ρ. μετβ. [μετν.] {εξαγγίσα-α, -θηκα | -θήκα, -μένος} 1. (α) καθιστά (β) αγωπιοί 2. (μτφ.) *εξαγγίω* (βλ. λ.). — *ΕΞΑΓΓΙΣΜΟΣ* (ο). *ΕΞΑΓΓΙΩ* ρ. μετβ. {εξάγγισ-α, -θηκα | -θήκα, -μένος} απαλλάσσω από το βάρος της αμαρτίας, καθιστώ αγνό: *πίστεψε ότι ο υψιλός του σκοπός θα εξαγγίσει τις εγκληματικές του πράξεις* || *εξαγγίζομαι με τη βάπτιση* ΣΥΝ. (λόγ.) αποκαθαίρω, εξελιώνω. (εξάγγιζω ΑΝΤ. μολιώνω, διαφθείρω, σπιλώνω. — *ΕΞΑΓΓΙΣΜΟΣ* (ο). [ETYM. < εξ- + *αγγίζω* < *αγνός*, απόδ. του γαλλ. *purifier*]. *ΕΞΑΓΓΙΣΤΗΡΙΟΣ*, -α, -ο [1896] αυτός που συντελεί ή αποσκοπεί στον

εξαγγισμό: ~ *τελετής* ΣΥΝ. *εξελαστήριος*. *ΕΞΑΓΓΙΣΤΙΚΟΣ*, -ή, -ό [1867] αυτός που εξαγγίζει: ~ *θυσία* ΣΥΝ. *ΕΞΑΓΓΙΣΤΗΡΙΟΣ*. — *ΕΞΑΓΓΙΣΤΙΚ-ά* | -ώς επίρρ. *ΕΞΑΓΓΙΜΕΝΟ* (το) {εξαγγόμεν-ου | -ων} 1. αυτό που προκύπτει συμπερασματικά: *το ~ της συζήτησης* ΣΥΝ. πόρισμα, συμπέρασμα 2. ΜΑΘ. το αποτέλεσμα αριθμητικής πράξης ή μαθηματικού υπολογισμού. [ETYM. Μτχ. παθ. ενεστ. του αρχ. *εξάγω*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *déduction*].

ΕΞΑΓΟΡΑ (η) [μεσν.] 1. η αγορά του όλου ή μέρους διαιρετού ή αδιαιρέτου πράγματος: ~ *μερίδιον* 2. η καταβολή χρηματικού ποσού για την απαλλαγή από υποχρέωση ή ποινή: ~ *μέρους της ποινής* | *της στρατιωτικής θητείας* 3. (κακός.) η δωροδοκία (κάποιου) για την επίτευξη αθέμιτου σκοπού: ~ *δικαστών* | *πολιτικών* | *συνειδήσεων* 4. η απελευθέρωση προσώπου ύστερα από καταβολή λύτρων: ~ *αιχμαλώτων* | *δούλου*.

ΕΞΑΓΟΡΑΖΩ ρ. μετβ. [μετν.] {εξαγόρασ-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καταβάλλω το αντίτιμο για την αγορά πράγματος στο ακέραιο: ~ *μερίδιο* 2. (ειδικότ.) καταβάλλω το χρηματικό αντίτιμο (για υποχρέωση, από την οποία θέλω να απαλλαγώ): ~ *τη στρατιωτική μου θητεία* | *την ποινή μου* 3. (κακός.) παίρνω με το μέρος μου δωροδοκώντας: ~ *συνειδήσεις* | *ψήφους* | *τη σιαπή των μαρτύρων* | *τους δικαστές* 4. απελευθερώνω (από τη δουλεία, την αιχμαλωσία) καταβάλλοντας λύτρα: ~ *τους δούλους* | *τους αιχμαλώτους*. — *ΕΞΑΓΟΡΑΣΤΗ* (η) [1859].

ΕΞΑΓΟΡΑΣΜΟΣ, -η, -ο [1840] αυτός που μπορεί να εξαγοραστεί: *ποινή μη ~*.

ΕΞΑΓΡΩΝΩ ρ. μετβ. {εξαγρίω-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ την έντονη οργή (κάποιου): *η αδιαφορία των μεγαλυτέρων στην επίλυση ζωτικών προβλημάτων εξαγρίωνει τη νέα γενιά* ΣΥΝ. *εξοργίζω*, *κάνω έξω φρενών* ΑΝΤ ηρεμώ, καλμάρω. — *ΕΞΑΓΡΙΩΣΗ* (η) [μετν.], *ΕΞΑΓΡΙΩΤΙΚΟΣ*, -ή, -ό [1761]. [ETYM. < αρχ. *εξαγρίω* (-όω) < *έξ-* + *αγρίω* < *άγριος*].

ΕΞΑΓΩ ρ. μετβ. [αρχ.] {παρατ. *ΕΞΗΓΑ* | *ΕΞΗΓΑΓΑ* (να/θα *ΕΞΑΓΑΓΩ*), *ΕΞΗΓΗΘΗ*, -ης, -η... (να/θα *ΕΞΑΧΘΩ*, μετ. *ΕΞΑΧΘΕΙΣ*, -είσα, -έν), *ΕΞΗΓΗΜΕΝΟΣ*} 1. πωλώ στο εξωτερικό: ~ *γεωργικά προϊόντα* ΣΥΝ. στέλω έξω, κάνω εξαγωγή ΑΝΤ. εισάγω 2. (λόγ.) βγάζω: σε συγκεκριμένες χρήσεις, λ.χ. ~ *αλάτι από τη θάλασσα* | *πολύτιμο μέταλλο* | *χαλασμένο δόντι* 3. (ειδικότ.) βγάζω (κάτι) από τα όρια μιας χώρας: ~ *συνάλλαγμα παράνομα* 4. (για συμπέρασμα, άποψη, θέση κ.λπ.) καταλήγω: *από τη μεταξύ μας συζήτηση ΕΞΗΓΗΘΗΣΑΝ* *χρήσιμα συμπεράσματα* || *από τα λόγια σου ΕΞΑΓΕΤΑΙ* *ότι δεν τρέφεις ιδιαίτερη συμπάθεια προς το πρόσωπο του ΣΥΝ. συνάγω* 5. ΜΑΘ. καταλήγω σε (αποτέλεσμα) με συγκεκριμένους υπολογισμούς: ~ *την τετραγωνική ρίζα αριθμού*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω*.

ΕΞΑΓΩΓΕΑΣ (ο/η) [αρχ.] {εξαγωγ-είς, -έων} έμπορος που εξάγει προϊόντα στο εξωτερικό: ~ *λαδιού* | *αυτοκινήτων* ΑΝΤ. εισαγωγέας.

ΕΞΑΓΩΓΗ (η) [αρχ.] 1. (α) η αφαίρεση (πράγματος), η απόσπαση (μέρους από ένα σύνολο): η ~ *δοντιού* ΣΥΝ. (καθμη.) βγάλω (β) η διοχέτευση προς τα έξω: η ~ *κασσαριών από την Εξάτμηση* 2. (α) η πώληση στο εξωτερικό: ~ *γεωργικών προϊόντων* || *αύξηση* | *μείωση των ~* ΑΝΤ. εισαγωγή (β) (συνεκδ.) το εξαγόμενο προϊόν ή εμπόρευμα: ~ *υψηλής τεχνολογίας* 3. (ειδικότ.) η μεταφορά εκτός των ορίων μιας χώρας: *πάρνομη ~ συναλλάγματος* || (μτφ.) ~ *κουλούρας* | *ιδεολογίας* 4. (για συμπέρασμα, άποψη, θέση κ.λπ.) η κατάληξη: *αυθαίρετη ~ συμπεράσματος* || - *σαστού αποτελέσματος σε υπολογισμό*.

ΕΞΑΓΩΓΙΚΟΣ, -η, -ό [μετν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία εξαγωγής εμπορευμάτων: *επίσχυση της ~ προσπάθειας* || *ανάπτυξη ~ προγράμματος* || - *εμπόριο* || *αύξηση της ~ κίνησης* || *μεγάλο ~ κέντρο* ΑΝΤ. εισαγωγικός 2. αυτός που χρησιμοποιείται για να εξαχθεί (κάτι) από τη θέση στην οποία βρίσκεται: ~ *μηχανήματα*.

ΕΞΑΓΩΓΙΜΟΣ, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατάλληλος για εξαγωγή: ~ *πρώιν*.

ΕΞΑΓΩΝΙΚΟΣ, -ή, -ό → *ΕΞΑ-*, -γωνός

ΕΞΑΓΩΝΟΣ, -η, -ο → *ΕΞΑ-*, -γωνός

ΕΞΑΘΑ (η) → *ΕΞΑ-*, -άδα

ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΙΑ (η) [μετν.] {χωρ. πλθθ.} ΙΑΤΡ. η διαπλαστική ανωμαλία, κατά την οποία εμφανίζεται είτε σε ένα είτε και στα δύο άνω ή κάτω άκρα έκτο δάκτυλο.

ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθμη.) *ΕΞΑΔΑΧΤΥΛΟΣ* αυτός που έχει έξι δάκτυλα.

ΕΞΑΔΕΛΦΗ κ. (καθμη.) *Ξαδέλφη* | *Ξαδέφη* (η) η κόρη του θεού ή της θείας πρώτης | δεύτερης ~. — (υποκ.) *Ξαδελφούλα* (η).

ΕΞΑΔΕΛΦΟΣ κ. (καθμη.) *Ξαδέλφος* | *Ξαδερφος* (ο) {εξάδελφ-ου | -ων, -ους} ο γιος του θεού ή της θείας: ο ~ *μου* || *πρότος* | *δευτέρος* | *τρίτος* | *μακρόν* ~. — (υποκ.) *Ξαδελφούλης* (ο). [ETYM. μετν. αρχική σημ. «ανεμιός, ο γιος του αδελφού», < *ΕΞ-* + *αδελφός*. Αντίστροφη σημασιολ. πορεία παρατηρείται στη λ. *ανεμιός* (βλ. λ.).]

ΕΞΑΕΔΡΟΣ, -η, -ο → *ΕΞΑ-*, -έδρος

ΕΞΑΕΡΙΖΩ ρ. μετβ. [1858] {εξαερίσω-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} τροφοδοτώ (κλειστό χώρο) με φρέσκο αέρα, του ανανεώνω τον αέρα ΣΥΝ.

αερίζω. — εξαεριστικός, -ή, -ό [1858].
 [ETYM. Απόδ. του γαλλ. purger d'air, άσχετο προς το μγν. *εξαερίζω* «εξαερώνω, μεταβάλλω σε αέρα».] **εξαερισμός** (ο) 1. η τροφοδοσία (κλειστού χώρου) με φρέσκο αέρα, η ανανέωση του αέρα σε έναν χώρο μέσω ειδικών τεχνολογικών εγκαταστάσεων: *το κέντρο δεν έχει καλό - και γεμίζει καπνό* (πβ. λ. *κλιματισμός*) 2. η συσκευή ή η εγκατάσταση για την τροφοδοσία κλειστού χώρου με καθαρό, φρέσκο αέρα: *ο ~ λειτουργεί στο φουλά || ο - έχει χαλάσει* ΣΥΝ. εξαεριστήρας. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. ventilation]. **εξαεριστήρας** (ο) το μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την ανανέωση και τον καθαρισμό της ατμόσφαιρας σε κλειστό χώρο. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. ventilateur]. **εξαεριοτήρας** (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό εξάρτημα των μηχανών εσωτερικής καύσης, το οποίο χρησιμοποιείται για την ανάμειξη της εξατμιζόμενης καύσιμης ύλης με τον ατμοσφαιρικό αέρα, ώστε να παραχθεί ένα ευφλέκτο μείγμα στην κατάλληλη αναλογία για την ενεργοποίηση της μηχανής ΣΥΝ. καρμπυράτ. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. carburateur]. **εξαερώνω** ρ. μετβ. [αρχ.] {εξαερώ-σα, -θηκα, -μένος} (για στερεά ή υγρά σώματα που μεταπίπτουν σε αέρια κατάσταση) μετατρέπω σε αέρα ή αέριο. Επίσης εξαερώνω. — εξαερωτικός, -ή, -ό. **εξαερώση** (η) [μγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η μετατροπή σε αέρα ή αέριο · 2. η αφαίρεση του αέρα από συσκευή εσωτερικής καύσης, ώστε να κυκλοφορεί καλύτερα το νερό μέσα στις σωληνώσεις της: *η ~ των σομάτων του καλοριφέρ. εξαερώσιμος*, -η, -ο [1886] αυτός που μπορεί να εξαερωθεί, να μετατραπεί σε αέριο. **εξαετής**, -ής, -ές - εσα-, -ετής **εξαετία** (η) -+ εσα-, -ετία **εξαήμερος**, -η (λόγ. -ος), -ο [μγν.] 1. αυτός που έχει διάρκεια ή ισχύ έξι ημερών: *~ άδεια | ταξίδι* 2. **εξαήμερο** (το) {εξαήμερ-ου | -ων} χρονικό διάστημα έξι ημερών: *κρατήθηκε για ένα ~ στη ζωή με τεχνικά μέσα* 3. **ΟΡΗΣΚ. Εξαήμερος** (η) {Εξαήμερου} οι έξι ημέρες της δημιουργίας του κόσμου, σύμφωνα με την Π.Δ. και με τη χριστιανική γραμματεία. **εξαθέσιος**, -α, -ο → εσα-, -θέσιος **εξαθλιώνω** ρ. μετβ. {εξαθλιώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. οδηγώ σε αθλιότητα: *τα νέα οικονομικά μέτρα έχουν εξαθλιώσει τις λαϊκές τάξεις* 2. (ειδικότ.) εξαχρειώνω (βλ. λ.). **εξαθλίωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να εξαθλιώνεται (κά-ποιος/κάτι): *σταδιακή ~* 2. η άθλια κατάσταση: *βρίσκομαι σε οικονομική ~ ΣΥΝ. αθλιότητα, μαρμαρισμός, κατάπτωση* — εξαθλιωτικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. **φωτίζω. εξαίρεση** (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η περίπτωση που δεν επιβεβαιώνει τον γενικό κανόνα, που αποκλίνει από το συνηθισμένο και γενικός αποδεκτό: *κάθε κανόνας έχει και τις ~ του || χωρίς ~* (για κάτι που έχει απόλυτη ισχύ) *|| είναι η ~ που επιβεβαιώνει τον κανόνα || αποτελεί ~* ΦΡ. (α) **φωτεινή εξαίρεση** βλ. λ. **φωτεινός** (β) κατ' **εξαίρεση** *|| -ιν έξω από τον κανόνα, από ό, τι γίνεται συνηθώς || οι γιατροί δεν δέχεται σήμερα, αλλά εσάς θα σας δεχθεί ~* (γ) κάνω **εξαίρεσεις** μεροληπτώ υπέρ ή εις βάρος (κάποιου): *δεν ~ στους μαθητές μου-όλοι έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις* 2. ΓΛΩΣΣ. η παρέκκλιση γλωσσικού στοιχείου από τον γενικό γλωσσικό κανόνα, ο οποίος διέπει τα ομοειδή στοιχεία 3. (επίσ.) ο αποκλεισμός προσώπου από την εκτέλεση συγκεκριμένων καθηκόντων ή από νομική διαδικασία: *~ δικαστή | μάρτυρα || αίτηση εξαίρεσης* · 4. ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση, λ.χ. *~ βλακώδη κελύφη καρκινώματος* ή σπύλου από το δέρμα κ.ο.κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αίρω**.

[ETYM < αρχ. **εξάιρεσις** < **εξαιρώ**. Η ιατρ. σημ. ήδη αρχ.]. **εξαιρέσιμος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μπορεί να εξααιρεθεί ή έχει συγκεκριμένους λόγους που επιβάλλουν την εξαίρεση του. **εξαιρέτως**, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να εξααιρεθεί από συγκεκριμένη διαδικασία: *~ μάρτυρας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αίρω. εξαίρετικός**, -ή, -ό 1. αυτός που ξεφεύγει από τα πλαίσια του συνηθισμένου, που αποτελεί εξαίρεση από τον κανόνα: *~ περίπτωση | ανάγκη* ΣΥΝ. έκτακτος, ιδιαίτερος, ειδικός, κρίσιμος 2. πάρα πολύ καλός, μοναδικός: *~ φίλος | επιστήμονας | κοπέλα | ποιότητα | ικανότητες* ΣΥΝ. εξαίρετος, αξιόλογος, εκλεκτός, ξεχωριστός 3. αυτός που ξεφεύγει από τα συνηθισμένα όρια, που πλησιάζει την υπερβολή: *~ αυστηρότητα*. — **εξαιρετικ-ά** | -ώς [1848] επίρρ., **εξαιρετικότητα** (η) [1852]. ■ ΣΧΟΛΙΟ λ. **επιτακτικός, υπερβολικός**. [ETYM < **εξάιρετος**, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. excerptionnel]. **εξάιρετος**, -η, -ο (συνήθ. για πρόσ.) αυτός που ξεχωρίζει για τις αρετές του, ο πάρα πολύ καλός: *~ άνθρωπος | φίλος | επιστήμονας* ΣΥΝ. εκλεκτός, ξεχωριστός, λαμπρός. — **εξάιρετα** | **εξάιρετως** [μγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αίρω**. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «ξεχωρισμένος από σύνολο, επιλεγμένος, εκλεκτός», < **εξαιρώ**.] **εξαιρώ** ρ. μετβ. {εξαιρέι-ς... | εξαίρ-εσα, -ούμαι (μγν. εξαίρουμένος, -η, -ο), -έθηκα, -έμενος} 1. αποκλείω από, δεν συμπεριλαμβάνω (κάποιον/κάτι) σε σύνολο, διαδικασία, κατάσταση, ενέργεια κ.λπ.: *εξάιρεσαν από τον φόρο τους πολύτεκνους* - (κυρ. το μεσοπαθ. εξαίρουμαι) *~ από την υποχρέωση ψήφου | υποβολής φορολογικής δήλωσης* ~ δεν υπάρχουν πια καλοί άνθρωποι-εξάιρονται, φυσικά, οι παρόντες- ΦΡ. **μηδενός εξαίρουμένου** χωρίς να εξαίρεται κανείς: *να είστε αβριο όλοι εδώ, ~!* 2. ΓΛΩΣΣ. (μεσοπαθ. **εξαιρούμαι**) αποκλίνω από τον γενικό γραμματικό κανόνα: *«η μακρόχρονη παραλήγουσα που τονίζεται παίρνει περιπομπή, όταν η λήγουσα είναι βραχυρόνη: μήλο, ξυπνήστε, αγαπιούνται, ώμον εξαίρονται οι λέξεις ώστε,*

ούτε, μήτε, είτε, είτε» 3. (ειδικότ.-επίσ.) αποκλείω πρόσωπο από την εκτέλεση ορισμένων καθηκόντων, κυρ. στο πλαίσιο νομικής διαδικασίας: *εξαιρώ τον μάρτυρα ||* (συνήθ. μεσοπαθ.) *ζήτησαν να εξααιρεθεί ο συγκεκριμένος δικαστής από τη σύνθεση του δικαστηρίου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αίρω, παρώνυμο**.

[ETYM. < αρχ. **εξαιρώ** (-έω) < εζ- + **αίρω** | -ούμαι «προτιμώ, διαλέγω».] **εξάιρω** ρ. μετβ. {εζήρα, εζήρθην, -ης, -η...} 1. (α) κάνω (κάτι) να ξεχωρίσει από το σύνολο (β) δίνω ιδιαίτερη έμφαση σε (κάτι), το προτάσσω αξιολογικά σε σχέση με τα υπόλοιπα ΣΥΝ. τονίζω 2. (συνήθ. μγν.) εξυψώνω με επαινούς και εγκώμια: *~ τα κατορθώματα | το θάρρος κάποιου* ΣΥΝ. εγκωμιάζω, εκθειάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αίρω, παρώνυμο**. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ανυψώνω κάτι, ώστε να φαίνεται, να προβάλλεται», < εζ- + **αίρω**]. **εξάισιος**, -α, -ο αυτός που προκαλεί τον υπέρτατο θαυμασμό, ο εξαιρετικά ωραίος: *~ βραδιά | μελοδία || ~ γυναικα || άνθρωπος με ~ παρουσαστικό* ΣΥΝ. υπέροχος, εκπληκτικός, απίθανος, θεσπέσιος, θείος, φανταστικός, θαυμάσιος ΑΝΤ. απαίσιος. — **εξάισια** | **εξάισίως** [μγν.] επίρρ., **εξάισιότητα** (η) [μγν.]. [ETYM. αρχ. < εζ- + **αίσιος**]. **εξάιτιας** πρόθ. (γεν. κ. γεν. του αδύνατου τ. της προσωπικής αντων.) δηλώνει την αιτία δυσάρεστης εξέλιξης: *το ταξίδι αναβλήθηκε ~ της κακοκαιρίας || όλα αυτά τα πλάμα ~ σου! || τα επεισόδια δεν αποφεύχθηκαν ~ του ότι τα μέτρα παραφύλαξης ήταν ανεπαρκή*. (βλ. λ. **πρόθεση**, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. **αιτία**. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. à cause de]. **εξαιτούμαι** ρ. μετβ. ΑΠΟΘ. [αρχ.] {εξαιτείται...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ. (λόγ.) ζητώ με παρακλητικό τρόπο: *~ την επείκειά σας* ΣΥΝ. επικαλούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός. εξάιτηης** επίρρ. (αρχαιοπρ.) ζαφνικά, χωρίς να περιμένει κανείς ΣΥΝ. άζαφνα, έζαφνα, απροσδόκητα. [ETYM. αρχ. < εζ- + **αίητης** (βλ. λ.).] **εξάκιλος**, -η, -ο → εσα-, -κιλος **εξάκις** επίρρ. → εσα-, -άκις

εξακολούθηση (η) [μγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συνέχιση: *~ της απεργίας* ΣΥΝ. παράταση- ΦΡ. **κατ' εξακολούθησ-η** | -ιν χωρίς διακοπή ή με συνεχείς επαναλήψεις: *έχω απενυθμει - στις αρχές, χωρίς ποτέ να βρω ανταπόκριση* ΣΥΝ. επαναλημμένος, συνεχής, εξακολούθητικός, -ή, -ό [1889] 1. αυτός που συνεχίζεται χωρίς διακοπή: *~ προσπάθειες | ενέργειες* ΣΥΝ. διαρκής, συνεχής, ακατάπαυτος, αδιάκοπος ΑΝΤ. διακεκομμένος, ασυνεχής 2. ΓΛΩΣΣ. **εξακολουθητικός μέλλοντας** ο ρηματικός χρόνος που φανερώνει κάτι που θα γίνεται συνεχώς (θα έχει διάρκεια) ή θα επαναλαμβάνεται ΣΥΝ. διαρκής (μέλλοντας) ΑΝΤ. στιγμιαίος (μέλλοντας). — **εξακολουθητικ-ά** | -ώς [1886] επίρρ. **εξακολουθώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {εξακολουθείς... | εξακολουθώ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ♦ 1. (μετβ.) συνεχίζω, κρατώ (ενέργεια ή διαδικασία) χωρίς διακοπή, με τον ίδιο ρυθμό: *οι εργαζόμενοι θα εξακολουθήσουν την απεργία τους ~ να απεργούν, μέχρι να ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους* ♦ 2. (αμετβ.) παρατείνωμαι ως προς τη χρονική μου διάρκεια: *η ζέση θα εξακολουθήσει και τις προσεχείς ημέρες* ΣΥΝ. διαρκώ, συνεχίζομαι, κρατώ, βυστώ.

[ETYM. < μγν. **εξακολουθώ** (-έω) < εζ- + **ακολουθώ**]. **εξακοντίζω** ρ. μετβ. {εξακοντίσ-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ρίχνω με ορμή: *~ βέλη σε μεγάλη απόσταση* || *~ το νερό με πίεση* ΣΥΝ. εκσφενδονίζω, εκτινάσσω, εκτοξεύω 2. (μγν.) ζεστομιζώ εις βάρος (κάποιου), απευθύνω (επιθετικά λόγια): *~ μύδρους κατά του κατηγορουμένου | ύβρεις | κατηγορίες | απειλές | φοβέρες* ΣΥΝ. εκσφενδονίζω, εκτοξεύω. — **εξακοντίσιος** (η) [μγν.] κ. **εξακοντισμός** (ο) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < εζ- + **ακοντίζω**]. **εξακοντιστικός**, -ή, -ό [1891] αυτός που χρησιμεύει για να εξακο-

ντίσει ποσότητες υγρών σε μεγάλη απόσταση: *~ συσκευή. εξακοσαρια* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μηχανή εξακοσίων κυβικών εκατοστών 2. (λαϊκ.) γραμματικό ποσό εξακοσίων χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. **αριθμός**, ΠΙΝ.).

[ETYM. < **εξακόσια** + παραγ. επίθημα -**αρια**]. **εξακοσαρία** (η) {χωρ. πληθ.} < **εξακόσιοι**, στη ΦΡ. **καμιά εξακοσαρία** περίπου εξακόσιοι, -ιες, -ια (βλ. λ. **αριθμός**, ΠΙΝ.). [ETYM. < **εξακόσια** + παραγ. επίθημα -**αρία**]. **εξακόσια** (το) ο αριθμός 600 (βλ. λ. **αριθμός**, ΠΙΝ.). **εξακόσιοι**, -ιες, -ια {εξακοσίων} αυτοί που αντιστοιχούν ποσοτικά στον αριθμό εξακόσια (600). [ETYM. < αρχ. **εξακόσιοι** < εζ + -κόσιοι (βλ. κ. λ. **διακόσιοι**), κατά τα τριακόσιοι, τετρακόσιοι κ.ά. όπου το -α- ανήκε στο α' συνθ.], **εξακοσιοστός**, -ή, -ό (επίσης γράφεται 600ός στην αρχαϊκή αριθμηση, **X' ή γ'** στην ελληνική και **DC** στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εξακόσια (600) (βλ. κ. λ. **αριθμός**, ΠΙΝ). **εξακρίβωνω** ρ. μετβ. {εξακρίβω-σα, -θηκα, -μένος} υποβάλλω (κά-ποιον/κάτι) σε λεπτομερή έλεγχο, για να διαπιστώσω και να προσδιορίσω την ακρίβειά του: *~ μια πληροφορία | μια είδηση || δεν εξακρίβώθηκαν ακόμα τα στοιχεία της ταυτότητας του θύματος || εξακρίβωμένη ενοχή* ΣΥΝ. ελέγγω, επαληθεύω, επιβεβαιώνω. — **εξακρίβωτικός**, -ή, -ό [1840].

[ETYM < αρχ. **εξακρίβω** (-όω) < εζ- + **ακρίβω** < **ακρίβης**]. **εξακρίβωση** (η) [μγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το να εξακρίβώνει κανείς (κάτι): *η ~ της είδησης*- ΦΡ. **εξακρίβωση στοιχείων** η διαπίστωση της ταυτότητας ενός πολίτη από την αστυνομία: *τον πήγαν στο τμήμα για ~ εξακρίβωσής*, -η, -ο (μηχανή) που έχει έξι κυλίνδρους. **εξακόπος**, -η, -ο → εσα-, -κόπος

έξαλα (τα) {εξάλων} NAYT. το τμήμα πλοίου που βρίσκεται έξω από την επιφάνεια της θάλασσας, πάνω από την ίσαλο γραμμή. [ETYM. Ουδ. πληθ. του αρχ. επιθ. *εξάλος* < φρ. εξάλος < εξ- + άλ-, αλός «θάλασσα»]. εξαλάωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. μέθοδος απογωρίσμου ουσίας από διάλυμα της με την προσθήκη ουσίας που διαθέρει κοινό ιόν με αυτήν. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *relargage*]. **εξάλειπτρο** (το) {εξάλειπτρο-ου | -ων} ΑΡΧΑΙΟΛ. δοχείο στο οποίο τοποθετούνταν αλοιφές.

[ETYM. < αρχ. *εξάλειπτρον* *εξάλειψω*, αρχική σημ. «αλείφω εξ ολοκλήρου, επιχρίω πλήρως»]. **εξάλειψο** ρ. μετβ. {εξάλειψα, -ψηκα} **1.** καταστρέφω κάθε ίχνος της ύπαρξης ενός πράγματος, καταστρέφω ολοσχερώς: ~ *κάθε ίχνος ενοχής* || *οι πόλεμοι θα εξαλείφουν το ανθρώπινο γένος* ΣΥΝ. εξαφανίζω **2.** (ειδικότ.) (για συνθήκες που αντικεινται στους κανόνες δικαίου) κάνω να εκλείψει μια κατάσταση: ~ *τις φυλετικές διακρίσεις* | *τις κοινωνικές διαφορές* ΣΥΝ. αίρω, καταργώ. — εξαλείψη (η) [μτγν.], εξαλειπτικός, -ή, -ό [μτγν.].

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αλείφω εξ ολοκλήρου, επιχρίω πλήρως» (η σημερινή σημ. ήδη αρχ.), < εξ- + αλείφω]. **εξαλλαγή** (η) **1.** η πλήρης αλλαγή, η αλλοίωση: *οι ~ της σημασίας μιας αρχαίας λέξης* **2.** ΙΑΤΡ. η μετατροπή κυτταρικής δυσλειτουργίας (όγκου κ.λπ.) του οργανισμού σε καρκίνο: *εξαλλαγή | καρκινική ~*. — εξαλλάσσο ρ. [αρχ.].

[ETYM. αρχ. < *εξάλλασσο* «μεταλλάσσομαι εξ ολοκλήρου (συνήθ. προς το κακό), εκφυλίζομαι» < εξ- + άλλασσω | -ττω. ο ιατρ. όρ. *κακοήθης | καρκινική εξαλλαγή* αποδίδει το γαλλ. *dégénération*]. **εξαλλοίωση** (η) [1881] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πλήρης αλλοίωση των συστατικών τροφίμων **2.** ΓΕΩΛ. οι ηχηρές δ΄ργασίες που οδηγούν σε αλλοίωση και ολική αποσύνθεση της ορυκτολογικής σύστασης ενός πετρώματος: προκαλείται από τη δράση υδροθερμικών διαλυμάτων.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. *altération*]. **εξάλλος, -η, -ο** **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση εκτός εαυτού, χωρίς να μπορεί να συγκρατηθεί και να κυριαρχήσει στον εαυτό του: *έγινε - από τον θυμό του* ΣΥΝ. αλλόφρον, έξω φρενών, εκτός εαυτού **2.** (συνεκθ.) (φυγική κατάσταση ή συναίσθημα) που βιώνεται πάρα πολύ σφοδρά, οδηγώντας σε ανεξέλεγκτες αντιδράσεις: ~ *χαρά* | *ενθουσιασμός* **3.** *πανηγυρισμοί των φιλάθλων* ΣΥΝ. σφοδρός, ξεφρενός, φρενήρης **3.** (οικ.) αυτός που ξεπερνά τα όρια, που προκαλεί με τον πρωτοπορικό του χαρακτήρα: ~ *ντύσιμο* | *χρώματα* | *σγέδια* ΣΥΝ. προκλητικός. — *εξάλλα* επίρρ., *εξαλλοσύνη* (η). [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «εξοριστός, παράξενος, ασυνήθιστος» < εξ- + άλλος. **Η** εντιμ. δικαιολογεί επίσης τη σημ. «αυτός που μεταβάλλεται, που γίνεται άλλος, εκτός εαυτού»]. **εξάλλοτητα** (η) [1895] {εξάλλοτητων, σημ. **2**} **1.** η έλλειψη αυτοκυριαρχίας **2.** (συνήθ. σε πληθ.) για κάτι που ξεπερνά τα όρια: *άσε τις ~ και ντύσου σαν άνθρωπος!* *εξάλλου* επίρρ. (ως δείκτης αναφοράς στην ομιλία) στοιχείο μετάβασης σε άλλη πρόταση (πληροφορία) για τη συμπλήρωση πληροφορίας: *καλύτερα που έφυγε: ~ δεν μας είναι απαραίτητος* ΣΥΝ. άλλωστε.

[ETYM. < εξ- + άλλω < άλλος]. **εξάλω** (η) {άκλ.} **1.** σχήμα που αποτελείται από δύο ισόπλευρα τρίγωνα, τα οποία διασταυρώνονται με την κορυφή του ενός στραμμένη προς τα πάνω και του άλλου προς τα κάτω **2.** ο ιουδαϊκός σταυρός. **εξαμαρτείν** (το) {άκλ.} (αρχαιοπρ.) η διάπραξη αμαρτίας, σφάλματος, μόνο στη ΦΡ. **Το δις εξαμαρτείν (οικ. ανδρός σοφού)** (το δις εξαμαρτείν οικ. ανδρός σοφού) το να διαπράττει κανείς το ίδιο σφάλμα δύο φορές, δεν είναι χαρακτηριστικό σοφού ανθρώπου. [ETYM. < αρχ. *εξαμαρτείν*, απφρ. αορ. β' του ρ. *εξαμαρτάνω*]. **εξαμβλώμα** (το) {εξαμβλώμα-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το έμβρυο που έχει πρόωρα αποβληθεί από τη μητέρα και παρουσιάζει γενετικές ανωμαλίες ΣΥΝ. έκτρωμα **2.** (μφο.) κάθε κακότεχνο ή τερατώδες κατασκευασμα, που προσβάλλει την αισθητική μας: *αυτό το ~ το λες εσύ τέχνη!*

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «έκτρωση» < αρχ. *εξαμβλώ* (-όω) «αφαίρω τη ζωή του αγέννητου παιδιού, κάνω έκτρωση» < εξ- + *άμβλω*, βλ. κ. *άμβλωση*]. **εξαμβλωματικός, -ή, -ό** [1884] αυτός που μοιάζει με εξαμβλώμα, που προκαλεί με την τερατώδη εμφάνιση του ΣΥΝ. τερατόμορφος, εκτρωματικός. **εξαμβλώση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η πρόωρη διακοπή της εγκυμοσύνης με την αποβολή του εμβρύου με τεχνητά μέσα ΣΥΝ. άμβλωση, έκτρωση **2.** (μφο.) η βίαιη κοκοποίηση: ~ *της αισθητικής*. [ETYM. < αρχ. *εξαμβλωσις*, αρχική σημ. «αποβολή», < *εξαμβλώ* (-όω) < εξ- + *άμβλω*, βλ. κ. *άμβλωση*]. **εξαμελής, -ής, -ές** → *εξα-, -μελής*

εξαμερικανίζω ρ. μετβ. [1844] {εξαμερικανίζω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) να ζει και να σκέφτεται όπως οι Αμερικανοί (ενν. των Η.Π.Α.) ή κάνω (κάτι) να λειτουργεί σύμφωνα με τα αμερικανικά πρότυπα. — εξαμερικανισμός (ο). **εξαμετρος, -ης, -ο** [αρχ.] ΜΕΤΡ (στίχος) που αποτελείται από έξι μετρικούς πόδες: *τα ομηρικά έπη είναι γραμμένα σε δακτυλικό ~* (ενν. στίχο). **εξαμηνία** (η) → *εξα-, -μηνία*

εξαμηνιαίος, -α, -ο → *εξα-, -μηνιαίος*
εξανθιτικός, -η, -ο → *εξα-, -μηνιτικός*
εξάμηνιο (το) [αρχ.] {εξάμηνιο-ου | -ων} **1.** χρονικό διάστημα έξι μηνών: *το πρώτο ~ του 1997* **2.** (στην εκπαίδευση) ακαδημαϊκή περίοδος που συνιστά το μισό του ακαδημαϊκού έτους και διαρκεί τυπικά από 15 έως 18 εβδομάδες: *τρίτο ~ σπουδών* || *αν οι φοιτητές συνεχίσουν τις κινητοποιήσεις τους, κινδυνεύουν να χάσουν το ~ 3.* **εξάμηνια** (τα) μνημόσυνα που γίνεται με τη συμπλήρωση έξι μηνών από τον θάνατο (κάποιου).

εξάμηνος, -η, -ο → *εξα-, -μηνός*
εξανγκάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξανγκάζω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ασκώ σε (κάποιον) πιέσεις, ώστε να ακολουθήσει αντίθετα προς τη θέληση του τη δική μου επιθυμία: *τον εξανγκάζω να αποκαλύψει την αληθεια* ΣΥΝ. αναγκάζω, πιέζω, καταναγκάζω, υποχρεώνω. — *εξανγκασμός* (ο) [1880], *εξανγκαστικός, -ή, -ό* [1880], *εξανγκαστική* επίρρ.

εξα νά στα ση (η) → *εξανίσταμαι*
εξανδροποδίζω ρ. μετβ. {εξανδροποδίζω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} στερώ από (κάποιον) την ελευθερία, τον κάνω δούλο, ανδράποδο ΣΥΝ. υποδουλώνω. — **εξανδροποδισμός** (ο) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < εξ- + *άνδραποδίζω* (βλ. λ.)].

εξανεμίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξανεμίζω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σκορπίζω δεξιά και αριστερά, κάνω (κάτι) να χαθεί ολοκληρωτικά: *εξανεμίστηκαν όλες οι ελπίδες για την ανεύρεση επιζώντων από το ναυάγιο* ΣΥΝ. εξαφανίζω **2.** (ειδικότ. για χρημάτα) κατασπατάλω, διασκορπίζω μέχρι τελευταίας δεκάρας: *σε δύο χρόνια εξαנέμισε μια τεράστια περιουσία* ΣΥΝ. σπαταλώ, διασπαθίζω. — *εξανεμίστη* (η). **εξανέστη** ρ. → *εξανίσταμαι*

εξάνθημα (το) {εξάνθημα-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. παροδική δερματική αλλοίωση με ή χωρίς πυρετό, που εμφανίζεται ως σύμπτωμα αλλεργικής αντίδρασης ή ως εκδήλωση ορισμένων λοιμωδών νοσημάτων (ιλαρά, ανεμοβλογιά κ.λπ.): - *κηλιδώδες* | *αμορροακικό* | *φωσφολιπιδώδες* ΣΥΝ. (καθημ.) σπυρί. — *εξανθηματικός, -ή, -ό*. [ETYM. αρχ. < *εξανθή* (-έω), αρχική σημ. «ανθώ, ανθοφορώ» και στη συνέχεια «εκφύομαι, εκβλάσκω» (στο δέρμα ως ουλή ή αλλοίωση)], < εξ- + *ανθό* < *άνθος*. ο ιατρ. όρ. *απαντά ήδη στον Ιπποκράτη*]. **εξανθηματικός, -ή, -ό** [1831] (νόσος) που εκδηλώνεται με την εμφάνιση εξανθημάτων: ~ *πυρετός* | *τύφος*.

εξανθρωπίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξανθρωπίζω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} δίνω σε (κάποιον/κάτι) ανθρώπινο χαρακτήρα, ανθρώπινο πρόσωπο: *οι συγκοινωνίες ή την πρέπει κάποτε να εξανθρωπιστούν δεν είναι κατάσταση αυτή!* ΣΥΝ. *κπολιτίζω, ημερώνω, εξευγενίζω*. — **εξανθρωπισμός** (ο) [1896].

εξάνιο (το) [1884] {εξάνιο-ου | -ων} ΧΗΜ. καθεμία από τις άκυκλες οργανικές ενώσεις που είναι κεκορεσμένοι υδρογονάνθρακες και έχουν στο μόριο τους έξι άτομα άνθρακα. [ETYM. Ελληνονγενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* hexane].

εξανίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εξανίστα-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται | παρατ. *εξανίστα-άμην, -ασο, -ατο, -μέθα, -ασθε, -αντο* | *εξανέστη*, -ης, -η... (να/θα *εξανίστα*, μτχ. *εξανίστάς, -άσα, -άν*)} (λόγ.) εκφράζω έντονα τη διαμαρτυρία ή την αγανάκτηση μου: *ο συνήγορος εξανίσταται ενώπιον του δικαστηρίου για την παραβίαση των δικαιωμάτων του* *πλάτη του* ΣΥΝ. δυσαναγετώ, εξεγερταίω, διαμαρτυρούμαι. — *εξανίσταση* (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ *λ. αποθετικός*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «σηκονομία (από τη θέση μου, τον τόπο μου κ.λπ.)», < εξ- + *άνω*] + *ίσταμαι*. Στον Ιωάννη του Χρυσόστομο *απαντά* με τη σημ. «εξεγείρωμαι, στασιαζώ»].

εξάντας (ο) **1.** αστρονομικό όργανο που χρησιμοποιείται κυρίως από ναυτικούς για τον προσδιορισμό των γεωγραφικών συντεταγμένων (γεωγραφικού μήκους και πλάτους) της θέσης στην οποία βρίσκεται αυτός που το χρησιμοποιεί, με τη γωνιομετρική μέτρηση του ύψους ουράνιων σωμάτων (κυρ. του Ηλίου) και που σε αντίθεση με άλλα αστρονομικά όργανα δεν χρειάζεται στήριξη σε σταθερό βάθρο **2.** NAYT. γωνιομετρικό όργανο για τη μέτρηση από το κατάρωμα του ύψους των άστρων.

[ETYM. < αρχ. *εξάς, -άντος* < λατ. sextans «το 1/6» (πβ. γαλλ. sextant), λόγω του ότι ο εξάντας διαθέτει βαθμονομημένο κυκλικό τόξο, που καταλαμβάνει το 1/6 της κυκλικής περιφέρειας. *εξάντληση* (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μέχρι τέλους κατανάλωση: ~ *τροφίμων* | *πρώτων υλών* | *προμηθειών* | *αποθεμάτων* | *κοιτασμάτων πετρελαίου* || *οι προσφορές στα είδη μας ισχύουν μέχρις εξάντλησεως του στωκ* **2.** η κατάσταση στην οποία δεν έχει κάποιος πλέον άλλο περιθώριο ή δυνατότητα (για κάτι): ~ *της υπομονής* | *της ανοχής* | *της ανοχής* || *μετά την ~ όλων των θεμιτών μέσων οδηγήθηκε στην παρανομία* **3.** (για έρευνα, μελέτη θέματος κ.λπ.) η πλήρης διερεύνηση, πραγμάτευση: η ~ *αυτού του θέματος απαιτεί πολύμηνη εργασία* **4.** αποδυνάμωση σωματική ή ψυχική: *αισθάνθηκα ~ μετά την εντατική γυμναστική* || *η διαίτα δεν πρέπει να οδηγεί σε ~ του οργανισμού* || η ~ *των προσφύγων από τις κακουχίες και την απογοήτευση*. *εξαντλητικός, -ή, -ό* [1891] **1.** αυτός που εξασθενεί, αποδυναμώνει εντελώς έναν οργανισμό: ~ *δουλειά* | *διαίτα* | *ταξίδι* ΣΥΝ. *κουραστικός* **2.** αυτός που επιδιώκει τη διεξοδική και πλήρη ανάλυση, τη συνολική εποπτεία: ~ *έρευνα* | *ανάκριση* ΣΥΝ. *εξονυχιστικός, λεπτομερής, πλήρης, αναλυτικός*. — *εξαντλητικ-ά* | -ός [1894] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ *λ. λεπτομερής*: *εξαντλώ* ρ. μετβ. {εξαντλείς... | *εξαντλώ-ησα* (κ. λόγ. εξήντλησα), -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καταναλώνω μέχρι τέλους, ξοδεύω εντελώς: ~ *τα τρόφιμα* | *τις προμήθειες* | *όλα τα αποθέματα πετρελαίου* ΣΥΝ. *αποσώσω, εξανεμίζω* **2.** (για αφηρημένες έννοιες) δεν αφήνω άλλα

περιθώρια, φθάνω στα άκρα: *εξαντλήθηκε η υπομονή μου | η ανοχή μου | εξάντλησα όλα τα μέσα* (κατέβαλα κάθε δυνατή προσπάθεια).
3. (σε ερευνητική διαδικασία) πραγματοποιείται εξονυχιστικά, με κάθε λεπτομέρεια: ~ *ένα θέμα* 4. προκαλώ τη σωματική ή ψυχική αποδυνάμωση (οργανισμούς αναλώνω τα αποθέματα ενεργείας του: η υπερβολική δουλειά | η αρρώστια τον εξάντλησε || είναι εξαντλημένος από την πεζοπορία || (μτφ.) η οικονομία της χώρας είναι εξαντλημένη ΣΥΝ. εξασθενίζω 5. (μεσοπαθ. *εξαντλούμαι*) (για εμπορεύματα) τελειώνω, δεν διατίθενται προς πώληση: η δεύτερη έκδοση του βιβλίου εξαντλήθηκε σε λίγες μέρες.

[ETYM₁ < αρχ. *εξαντλό* (-έω), αρχική σημ. «αντλό ολόκληρο το περιεχόμενο» και, κατ' επέκταση, «ξοδεύω μέχρι τέλους», < εξ- + *αντλό*].
εξαντρίκ επιθ. {άκλ.} εκκεντρικός: *ντύσιμο πολύ ~*, [ETYM₁ Αντιδάν., < γαλλ. *excentrique* < μεσν. λατ. *eccentricus* < μγν. *εκκεντρος* «αυτός που δεν βρίσκεται στο κέντρο»].

εξ άπαντος κ. **εξάπαντος** επιρρ. (λόγ.) ό,τι αν συμβεί, σε κάθε περίπτωση, οπωσδήποτε: τα τιμολόγια πρέπει να βρίσκονται ~ στο γραφείο του διευθυντή αύριο ΣΥΝ. σίγουρα, χωρίς άλλο, ό,τι και να γίνει, ανυπερέβτος, το δίχως άλλο. [ETYM₁ μεσν. < εξ- + *άπας*, *άπαντος*].

εξαπάτηση (η) [μγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να εξαπατήσει κανείς (κάποιον): η ~ της κοινής γνώμης με κατασκευασμένα ρεπορτάζ ΣΥΝ. ξεγέλασμα, κοροϊδία.

εξαπατώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξαπατάς... | εξαπατή-ησα, -ώμαι, -άσαι..., -ήθηκα, -ημένος} στήνω απάτη εις βάρος (κάποιου), (τον) ξεγελώ: τον εξαπάτησε με ψευτικά λόγια και του απέσπασε μεγάλα χρηματικά ποσά ΣΥΝ. κοροϊδεύω, παραπλανώ, (οικ.) πλάνω κοροϊδο. — *εξαπατητικός*, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απάτη*.

εξαπίνης επιρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς να το περιμένει κανείς: κυρ. στη ΦΡ. *καταλαμβάνω (κάποιον) εξαπίνης*: με κατέλαβε εξαπίνης και δεν ήξερα τι να τον απαντήσω ΣΥΝ. εαφνικά, απροσδόκητα, αιφνίδια. [ETYM₁ αρχ., αν. ετόμου, με μορφολ. σχηματισμό παρόμοιο προς το εξασίφνης].

εξαπλασιάζω ρ. → *εξα-*, *πλασιάζω*

εξαπλασιός, -α, -ο → *εξα-*, *πλάσιος*

εξαπλός, -η, -ο → *εξα-*, *πλός*

εξαπλώνω ρ. μετβ. {εξαπλώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάτι) ευρύτερα γνωστό: ~ *μία θεωρία* | *μία ιδέα* || οι Απόστολοι εξαπλώσαν το κήρυγμα του Χριστού σ' όλο τον κόσμο ΣΥΝ. διαδίδω, επεκτείνω, διεκδύω, απλώνω 2. (μεσοπαθ. *εξαπλώνομαι*) αποκτώ διαρκώς μεγαλύτερες διαστάσεις, καλύπτω όλο και μεγαλύτερη έκταση: η φωτιά εξαπλώθηκε αστραπιαία λόγω των θελλωδών ανέμων || η αρρώστια εξαπλώνεται με δραματικούς ρυθμούς. — *εξαπλώσιος* (η) [μγν.]. [ETYM₁ < μγν. *εξαπλώ* (-όω) < εξ-4- *άπλω* < *άπλωσ*].

εξαποδός κ. **εξαποδός** κ. **εξαποδός** κ. **οξαποδός** (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που θέλουμε να θορκίσουμε και να διώξουμε μακριά, ο Διάβολος, ο Σατανάς: άντε στον ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*. [ETYM₁ Συνθ. εκ συναρτητής από τη φρ. *έξω από 'όω*, η οποία χρησιμοποιήθηκε για τον Διάβολο].

εξαπολώω ρ. μετβ. [μεσν.] {εξαπέλωσα, εξαπολώθηκα} 1. (συνήθ. για βλήματα, οβίδες κ.λπ.) εκτοξεύω σε μεγάλη απόσταση (εναντίον στόχου): *εξαπέλωσαν βόμβες* | *ανταρματικά εναντίον των αντιπάλων τους* 2. θέτω σε ενέργεια, σε κίνηση (παραίτηση με επιθετικό χαρακτήρα): τα συμμαχικά στρατεύματα εξαπολώνουν νέα επίθεση || η αστυνομία εξαπέλωσε ανθρωποκτονητή για τη σύλληψη των δραστών 3. (μτφ.) για τις ενέργειες κάποιου που στρέφονται εναντίον άλλου στο πλαίσιο αντιπαράθεσης: ~ *ύβρεις* | *επίθεση εναντίον του αρχηγού του αντιπάλου κόμματος* | *λίβελλο* | *μόδρους* ΣΥΝ. εκστομίζω, (καθημ.) ξεστομίζω. — *εξαπόλυση* (η) [1899].

εξαποστειλάριο(ν) (το) {εξαποστειλάρ-ιου | -ίων} ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή μουσική) ιδιόμολο προπάριο της ακολουθίας του όρθρου, που αρχίζει με τη λέξη «εξαποστείον». ΣΧΟΛΙΟ λ. *τροπάριο*. [ETYM₁ < μεσν. *εξαποστειλάριον* (τροπάριον) < θ. *εξαποστειλ-* (ρ. *εξαποστέλλω*, απρφ. αορ. *εξαποστέιλ-αι*) + παραγ. επίθημα -*άριον*].

εξαπτερυγίο (το) 1. ΕΚΚΛΗΣ. καθένας από τους μεταλλικούς συνήθ. δίσκους, που εικονίζονται τα Στραφειά με τις έξι φτερούγες και προσαρμόζονται σε ειδικά κοντάρια, για να περιφέρονται στις θρησκευτικές τελετές, συνοδεύοντας τα Τίμια Δώρα, τον Σταυρό, το Ευαγγέλιο και τις εικόνες στις λιτανείες 2. ο εξαπτερυγός άγγελος 3. (μτφ.-σκωπ.) καθένας από τα πρόσωπα που περιβάλλουν ένα ισχυρό πρόσωπο, ο αυλοκόλακας: τα *γνωστά* - της ηγεσίας του κόμματος. [ETYM₁ < μεσν. *εξαπτερυγον*, ουδ. του μγν. επιθ. *εξαπτερυγός* < εξ- + *πτερυγός* < *πτερυξ*, -υγος].

εξαπτερυγός, -η, -ο [μγν.] 1. αυτός που έχει έξι φτερούγες: τα ~ *Στραφειά* 2. **εξαπτερυγίο** (το) βλ.λ.

εξάπτω ρ. μετβ. {εξήθηνα, εξήθηθη, -ης, -η... (μτφ. *εξαφθείς*, -είσα, -έν), εξήμένος} (λόγ.) 1. (για φορτισμένες συναισθηματικές καταστάσεις) προκαλώ την έντονη συναισθηματική διέγερση κάποιου, ερεθίζω τα αισθήματα και τις αισθήσεις του: ~ *την αγάπη* | *τον θυμό* | *τη ζήλια* | *το ενδιαφέρον* | *τη φαντασία* | *την περιέργεια* ΣΥΝ. ανάβω, διεγείρω, παροξύνω, εξερεθίζω 2. (μεσοπαθ. *εξάπτωμαι*) θυμώδως εύκολα, νευριάζω και εξοργίζομαι ΣΥΝ. ανάβω, ερεθίζομαι, αρπάζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «δένω σσιγά, κρεμάω» και αργότερα «ανάβω φωτιά», < εξ- + *άπτω* (βλ.λ.). Η σημ. «διεγείρω, προκαλώ» είναι μγν.].

εξάπτωτος, -η, -ο → *εξά-*, *πτωτος*

εξαργυρώνω ρ. μετβ. {εξαργυρώ-σα, -θηκα, -μένος}. 1. μετατρέπω σε χρήματα την αξία (ακινήτου ή τίτλων): ~ *επιταγή* | *ομολογία* | *λαχείο* ΣΥΝ. ρευστοποιώ 2. (μτφ.-συνήθ. κακόσ.) παίρνω υλικές απολαβές ως

αντάλλαγμα της προσφοράς μου: *εξαργύρωσε την υποστήριξη του στο κόμμα με έναν καλό διορισμό*. — *εξαργύρωση* (η) [1885]. [ETYM₁ < αρχ. *εξαργυρώ* (-όω) < εξ- + *άργυρώ* < *αργυρός*].

εξαργυρώσμος, -η, -ο [1887] 1. αυτός που είναι δυνατόν να εξαργυρωθεί: ~ *επιταγή* 2. (μτφ.) αυτός που είναι δυνατόν να ανταλλάγει έναντι ωφελημάτων: οι υπηρεσίες που προσφέρει κανείς στην πατρίδα του δεν είναι ~ με υψηλές κοινωνικές θέσεις.

εξάρης (οι) {χωρ. γεν.} (σε παιγνίδια με ζάρια) το να δείξουν και τα δύο ζάρια τον αριθμό έξι, η ζαριά έξι και έξι: *πέρνω* ~.

εξάρης (ο) {εξάρηδες} πρόσωπο το οποίο είχε έξι σωστές προβλέψεις στο ΛΟΤΤΟ: ήταν ο *μοναδικός* - που κέρδισε 100 εκ.

εξάρθημα (το) [αρχ.] {εξάρθημ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η μετατόπιση των άκρων των οστών που σχηματίζουν άρθρωση, με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται μόνιμα η σχέση τους: *τραυματικό* ~ ΣΥΝ. *εξάρθρωση*.

εξάρθρωνω ρ. μετβ. {εξάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ εξάρθρωση, στραμπουλιζώ: ~ *χέρι* | *αγκώνα* | *πόδι* 2. (μτφ.) επιτυγχάνω τη διάλυση (συνήθ. εγκληματικής ομάδας): η Αστυνομία *εξάρθρωσε* *πολυμελή σπείρα αργαιοκαπήλων*. [ETYM₁ < αρχ. *εξαρθρώ* (-όω) κ. (-έω) < εξ- + *άρθρω* < *άρθρον*].

εξάρθρωση (η) [μγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. το εξάρθημα (βλ.λ.): *έπαθε* ~ *στον ώμο* ΣΥΝ. βγάδιμο, διάστρεμμα 2. (μτφ.) η διάλυση ομάδας (συνήθ. εγκληματικής) ή συστήματος: ~ της *τρομοκρατικής οργάνωσης* | *σπείρας κακοποιών* || η - *των* κοινωνικών δομών. — *εξαρθρωτικός*, -ή, -ό [1864].

εξάρι (το) {εξαρι-ού | -ίων} [μεσν.] 1. διαμέρισμα με έξι δωμάτια 2. (α) χρηματικό ποσό: *μάζεμα* *κάνα* ~ *εκατομμύρια* (β) ο βαθμός έξι (6): *τον έβαλε ένα* ~ *στο γραπτό* (γ) (για προβλέψεις ή συστήματα) σύνολο έξι αριθμών τους οποίους έπαιξε κάποιος και που κληρώθηκαν και οι έξι: *βρέθηκε μόνο ένα* ~ 3. χαρτί τράπουλας με τον αριθμό έξι 4. το μέγεθος (ενός πράγματος): (κ. ως επιθ.) *εξάρια γράμματα*.

εξάρμα (το) {εξάρμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. προεξοχή του εδάφους (ύψωμα, λόφος κ.λπ.) 2. το εξόγκωμα του δέρματος από πρήξιμο ΣΥΝ. οίδημα.

[ETYM₁ αρχ. < *εξάριω* (βλ.λ)].

εξάρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} 1. η βίωση έντονων συναισθημάτων: *εθνική* | *πατριωτική* ~ 2. η (ψυχική) ή πνευματική ανάταση 3. η έντονη κλιμάκωση κατάστασης, η αύξηση της έντασης με την οποία εμφανίζεται: *προκαλείται* | *σημειώνεται* | *παρατηρείται* ~ της βίας | *του εθνικισμού* | *της εγκληματικότητας* ΣΥΝ. επίταση, επιδείνωση 4. το να εξαιρείται (κάτι), να τονίζεται (κάτι) ιδιαίτερα, να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση, κυρ. με εγκομιστική διάθεση: ~ *του ηρωικού πνεύματος σε πανηγυρικό λόγο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ETYM₁ < Φλ. *εξαρσις*, αρχική σημ. «απομάκρυνση», < *εξάριω* (βλ.λ.)].

εξάρτημα (το) {εξάρτημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το αυτόνομο τμήμα μηχανικού συνόλου: ~ *μηχανής* | *τηλεόρασης* | *ραδιοφωνών* | *αυτοκινήτων* 2. οποιοδήποτε αντικείμενο αποτελεί συμπληρωματικό στοιχείο ένδυσης ή καλλωπισμού, π.χ. τσαντάκι, ζώνη, ρολόι κ.λπ. ΣΥΝ. αξεσουάρ 3. (μτφ.-μειοτ.) αυτός που εξαρτάται από άλλους, που είναι υποχείριο άλλων ΣΥΝ. όργανο, τσιράκι, δούλος, πόνι 4. ΑΝΑΤ. **εξάρτημα** της μήτρας οι σάλπιγγες και οι ωοθήκες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ETYM₁ μγν. < αρχ. *εξάρτω*].

εξάρτηματιδία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των εξαρτημάτων της μήτρας (βλ. λ. *εξάρτημα*). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *appendicitis*].

εξαρτημένος, -η, -ο κ. (λόγ.) εξηρημένος [αρχ.] 1. αυτός που βρίσκεται σε εξάρτηση από (κάποιον/κάτι): είναι *οικονομικά* ~ *από τους γονείς του* || οι *πτωχές χώρες* είναι ~ από τις πλούσιες ΑΝΤ. εξάρτητος 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει εθιστεί σε ναρκωτικές ή οινόπνευματικές ουσίες και δεν μπορεί να αποκοπεί από αυτές 3. ΓΛΩΣΣ. **εξαρτημένη πρόταση** η δευτερεύουσα πρόταση (βλ. λ. *δευτερεύων*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

εξάρτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η σχέση κατά την οποία κάποιος/κάτι βρίσκεται υπό τον έλεγχο, την κυριαρχία άλλου, δεν μπορεί να δράσει ή να υπάρξει αυτόνομα: η ~ *του από τη μάνα του ήταν εμφανής* || η ~ *της από την οικογένεια δεν της επέτρεπε να πραγματοποιήσει τα όνειρα* της 2. η σχέση υποταγής (πρόσωπο, ομάδα, χώρας) σε ισχυρότερος παράγοντες, που επιβάλλουν την εξουσία τους: τα *αρνητικά αποτελέσματα της* ~ *της χώρας από ξένες δυνάμεις* || *πολιτική της* ~ (η πολιτική στάση που νομιμοποιεί την υποταγή μιας χώρας σε υπερκείμενες οικονομικο-πολιτικές δυνάμεις) || *σχέσεις εξάρτησης των ασθενέστερων οικονομικά χωρών από τις ισχυρότερες* 3. (ειδικότ.) η σχέση αιτίας-αποτελέσματος: η *βιομηχανική* και η *οικονομική ανάπτυξη βρίσκονται σε σχέση αμοιβαίας* ~ 4. ο παθολογικός εθισμός σε βλαβερές για τον οργανισμό ουσίες: ~ *από τα ναρκωτικά* | *από το αλκοόλ* || (κατ' επέκτ.) *ηχ. πάθει* ~ *από την τηλεόραση* · 5. (κυριολ.-λόγ.) το κρέμασμα αντικειμένου σε σημείο που προεξέχει: ~ *βάρος από σταθερό σημείο* 6. ΑΘΛ. η απόρρηση του σώματος από μονόζυγο ή δίζυγο μόνο με τα χέρια ή και με τα σκέλη · 7. ΓΛΩΣΣ. (α) η σχέση προσδιορισμού (προσδιοριζόμενος) μεταξύ των προτασιακών όρων (λ.χ. ουσιαστικό/επίθετο, ρήμα/επίρρημα) (β) η σχέση του αντικειμένου προς το ρήμα της έννοιας του οποίου αποτελεί συμπλήρωμα. — *εξαρτησιακός*, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*, *ομόχη*.

εξάρτηση - εξάρτηση - εξάρτηση Τα *εξάρτηση* (από το *εξάρτω*), *εξάρτηση* (από το αρχ. *εξάρτω*) και *εξάρτηση* (< *εξαρτίζω*) διαφέρουν κατά πολύ στη σημασία τους, αφού διαφέρουν και στην πα-

ραγωγή τους. Η εξάρτηση είναι «το να εξαρτάται κανείς από κάποιον/κάτι», εξάρτυση είναι «τα ατομικά είδη του στρατιώτη, ιδίως αυτά που φέρει μαζί του σε εκστρατεία», ενώ εξάρτυση είναι «ο εφοδιασμός | εξοπλισμός πλοίου».

εξάρτια (η) {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των ιστών και των κεραιών του πλοίου, καθώς και των κάθε είδους σχοινιών και συσπύσεων που απαιτούνται για τον χειρισμό των ιστίων των ιστιοφόρων πλοίων τα άρμενα 2. (γενικότερ.) η παρασκευή και ο εφοδιασμός του πλοίου με τα κατάλληλα όργανα. [ETYM. μτρν., παρ.άλλ. τ. του *εξάρτιον* «εξάρτυ» < *εξάρτιζω* | -ομαι «εφοδιάζω (κυρ. πλοίο)», βλ. λ.].

εξάρτιζω ρ. μετβ. {εξάρτις-α, -της (λόγ. -θηκα), -μένος} εφοδιάζω, εξοπλίζω (πλοίο) με τα απαραίτητα για την πλεύση του ΣΥΝ. αρματώνω, εξοπλίζω. [ETYM. μτρν. < εζ- + *άρτιζω* < *άρτιος*].

εξάρτισμος (ο) [μτρν.] ΝΑΥΤ. 1. ο εξοπλισμός του πλοίου και των επιμέρους τμημάτων και μηχανημάτων του με τα απαραίτητα βοηθητικά τεχνικά εφόδια (άλυσίδες, σχοινιά, σαρματόσχοινα, σύσπαστα κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) οι κεραιές και οι ιστοί του πλοίου 3. το σύνολο των σχοινιών του πλοίου. Επίσης εξάρτυση (η) [μτρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εξάρτυση, *ομόηχα*.

εξάρτυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των ατομικών ειδών που φέρει στρατιώτης κατά την εκτέλεση πορείας εκστρατείας (ζωστήρας, φυσιογιοθήκες, ατομικό σακίδιο, υδροδοχείο κ.λπ.) 2. (γενικότερ.) το σύνολο των εξαρτημάτων που φέρει κάποιος κατά την εκτέλεση συγκεκριμένης εργασίας: η ~ των δυτών *περιλαμβάνει μάσκα, ανασπυστήρα, φίλη οξυγόνου κ.ά.* ΣΧΟΛΙΟ λ. εξάρτυση, *ομόηχα*.

[ETYM. < μτρν. *εξάρτυσις* < αρχ. *εξάρτυος* < εζ- + *άρτυο* «προετοιμάζω, διευθετώ, τακτοποιώ», ειδικότερα δε και «καρκεύω», βλ. κ. *άρ-τυμα*].

εξάρτω ρ. μετβ. {εξάρτας... | εξάρτ-ησα, -ιέμαι | -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} 1. (μτρ.) βσιζώ (κάτι) σε όρους και προϋποθέσεις: εξάρτα την επιτυχία του όλου *εγχειρήματος από τη διάθεση όλων μας να συνεργαστούμε* ΣΥΝ. στηρίζω, βσιζώ 2. (σπάν.-κυριολ.) κρεμάω από κάποιον «*μ'σποαθ. εξάρτωμαι*» 3. στηρίζομαι σε (κάποιον/κάτι) (για πράγματα που δεν μπορώ να επιτύχω μόνος μου): ~ *οικονομικά από τους γονείς μου* 4. υπόκειμαι στην εξουσία (κάποιου), ορίζομαι από (κάποιον/κάτι): *τίποτε δεν εξαρτάται από μένα* (δεν έχω εξουσία για τίποτε, δεν μπορώ να κάνω τίποτε) ΣΥΝ. υποδέχομαι 5. (σε φρ. του τύπου *το α εξαρτάται από το β*) το β αποτελεί προϋπόθεση για το α ή ορίζει το α: *το αν θα πάμε εκδρομή ή όχι εξαρτάται απ' τον καιρό* 6. (απρόσ. *εξαρτάται*) είναι ενδεχόμενο υπό όρους: *-Θα έρθεις μαζί μας; —■ πού λέτε να πάτε; 7. —■ **εξαρτημένος**, -η, -ο* βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, εξάρτηση*.

[ETYM. < αρχ. *εξάρτω* (-άω) < εζ- + *άρτω* «προσδένω, κρεμάω» < **ἀΡερ-τάω* < *αίρω* (< **αFέρ-ιμ*). Βλ. κ. *αρτηρία, αορτή*].

ΣΧΟΛΙΟ Δύο έννοιες, φαινομενικά συγγενείς, δηλώνονται αντιστοίχως από τα ρ. **εξαρτάται** και **εναπόκειται** αφενός και από τα **έγκειται** και **συνίσταται** αφετέρου. Η έννοια ότι «κάτι βρίσκεται στην εξουσία, τη διάθεση, την απόφαση κάποιου» δηλώνεται από το **εξαρτάται** και το **εναπόκειται**: *Τα χαρτιά σου έχουν ετοιμαστεί, η επιτροπή το έχει εγκρίνει, τώρα από σένα μόνο εξαρτάται | σε σένα εναπόκειται να δεχθείς τη θέση που σου προσφέρουν - Οι Κύπριοι έχουν δικαιο- εξαρτάται από | εναπόκειται στα Ηνωμένα Έθνη να αναγνωρίσουν και να προχωρήσουν σε αποφάσεις.* Η έννοια, εξάλλου, ότι «κάτι βρίσκεται, αποτελείται, η υφή και η σύσταση του είναι κ.λπ.» αποδίδεται με τα **έγκειται** | **συνίσταται** σε: *Η διαφορά ανάμεσα στις δύο προτάσεις έγκειται | συνίσταται στο ότι με την πρώτη επιτυγχάνεται πολύ χαμηλό κόστος, ενώ με τη δεύτερη το κόστος είναι πολύ υψηλό.*

εξαργάζω ρ. μετβ. [1866] {εξαργάζω-α, -της, -μένος} δίνω (σε κάτι σύγχρονο) αρχαϊκή μορφή, μορφή που προσδιάζει σε παρωχημένες εποχές. — **εξαργάζισμός** (ο) [1873].

εξαρχάτο (το) ΙΣΤ. καθένα από τα τμήματα στα οποία χωρίστηκαν διοικητικώς τα δυτικά εδάφη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τον Ιουστινιανό. [ETYM. < μεσν. *εξαρχάτον* < αρχ. *εξαρχος*].

εξαρχής επίρρ. (λόγ.) από την αρχή: *θέλω να σας επισημάνω ~ ότι η ομιλία μου δεν εξαντλεί το θέμα μου || η διαδικασία θα επαναληφθεί ~ φρ. **ευθύς εξαρχής*** από την πρώτη κιόλας στιγμή: *- δήλωσα την άποψη μου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή*. [ETYM. < αρχ. φρ. *εξ αρχής*].

εξαρχία (η) [μεσν.] {εξαρχιών} ΙΣΤ. 1. η στρατιωτικοπολιτική δικαιοδοσία του εξαρχου 2. η διοικητική περιφέρεια, στην οποία ασκούσε ο εξαρχος τα καθήκοντα του 3. ΕΚΚΛΗΣ. **Εξαρχία** (η) (α) η διοικητική αρχή της ανεξάρτητης βουλγαρικής Εκκλησίας, όπως ορίστηκε με σουλτανικό φερμάνι το 1870 και διήρκεσε μέχρι το 1915 (β) εκκλησιαστική περιφέρεια όπου εδρεύει αντιπρόσωπος πατριαρχείου ή μητροπόλεως: η - *τού Παναγίου Τάφου στην Πλάκα*.

εξαρχος (ο) {εξάρχ-ου | -ων, -ους} 1. ΙΣΤ. αξιωματούχος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, υπεύθυνος για τη διοίκηση ενός εξαρχάτου, με απόλυτες πολιτικές, στρατιωτικές, δικαστικές και οικονομικές εξουσίες · 2. ΕΚΚΛΗΣ. ο αντιπρόσωπος πατριαρχείου ή μητροπόλεως σε εκκλησιαστική περιφέρεια με ειδική (διοικητική και εκκλησιαστική) αποστολή. [ETYM. αρχ., αρχική σήμ. «αρχηγός (στρατού ή άλλης οργανωμένης

ομάδας), επί κεφαλής του χορού», < *εξάρχω* < εζ- + *άρχω*].

εξασθένιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η κατάπτωση των φυσιολογικών λειτουργιών, η μείωση της ζωτικής δύναμης: ~ *τού οργανισμού | της όρασης | της ακοής* ΣΥΝ. εξάντληση, αδυνατίσμα ΑΝΤ. δύναμιμα, ενδυνάμωση 2. η μείωση της έντασης: η *Ε.Μ.Υ. προβλέπει για αύριο προοδευτική ~ των ανέμων | των βοριάδων | της θύελλας* || ~ *ήχου* ΑΝΤ. δύναμιμα 3. (μτρ.) η μείωση, η συρρικνωση της ισχύος: ~ *της εθνικής άμυνας μιας χώρας | των ηθικών μας αντιστάσεων | της θέσης κράτους στον γεωπολιτικό του χώρο | της επιρροής | της δύναμης κάποιου* ΑΝΤ. ενδυνάμωση.

εξασθενίζω ρ. μετβ. {εξασθενίς-α, -μένος} μειώνω τη δύναμη: *αποσκοπούσαν στο να εξασθενίσουν τις μαχητικές δυνατότητες των αντιπάλων τους* ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. ενισχύω, δυναμώνω. — **εξασθένιση** (η) [1849]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξασθενό*. [ETYM. < *εξασθενό* + -ίζω].

εξασθενό ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξασθενείς... | εξασθενή-ησα, -ημένος} 1. χάνω τις δυνάμεις μου, την ένταση μου ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. δυναμώνω 2. (για καιρικά φαινόμενα) αποκλιμακωνομαι σε ένταση: *οι άνεμοι θα εξασθενήσουν σταδιακά στα πέλαγγο* ΣΥΝ. καταλαγιάζω, πέφτω ΑΝΤ. δυναμώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξασθενό*.

ΣΧΟΛΙΟ Το **εξασθενό** διαφέρει στη χρήση (σύνταξη) από το **εξασθενίζω**:

*«Η οικονομία της χώρας εξασθενεί όλο και περισσότερο», αλλά «Οι αλόγιστες δαπάνες του Δημοσίου εξασθενίζουν την οικονομία της χώρας». Το εξασθενό δεν δέχεται συμπλήρωμα | αντικείμενο (είναι «μετάβατο ρήμα»), ενώ το εξασθενίζω παίρνει αντικείμενο (είναι «μεταβατικό»). Ανάλογη διαφορά υφίσταται και μεταξύ των **εξασθένιση** (το να εξασθενεί) και **εξασθενήση** (το να εξασθενείζεις).*

εξάσκηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η πρακτική εφαρμογή θεωρητικών γνώσεων, συνήθ. με σκοπό την εμπέδωσή τους: *προσπαθεί να γνωρίσει ξένους, για να κάνει ~ στα Αγγλικά του* 2. (για επίγνωση) η ενσυχόληση με συγκεκριμένο επάγγελμα, που απαιτεί προαποκτημένες θεωρητικές γνώσεις: η ~ *τού ιατρικού επαγγέλματος*.

εξάσκω ρ. μετβ. {εξάσκεις... | εξάσκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εκπαιδεύω πρακτικά σε ορισμένο αντικείμενο: ~ *τους μαθητές στο να αναπτύσσουν προφορικά τον προβληματισμό τους* || *έχω εξασκηθεί στη νυχτερινή οδήγηση* ΣΥΝ. ασκώ, εκγυμνάζω, προπονώ 2. εφαρμόζω στην πράξη (κάτι που έχω μάθει θεωρητικά): *έχει σπουδάσει κοινωδίατρο, αλλά δεν έχει εξασκήσει ακόμη την τέχνη του* || ~ *τη δικηγορία* | *το δικηγορικό επάγγελμα* ΣΥΝ. ασκώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM. < αρχ. *εξάσκω* (-έω) < εζ- + *ασκώ*].

εξασκώ - **ασκώ**. Τα δύο ρήματα δεν συμπίπτουν σε όλο το εύρος της σημασίας και της χρήσης τους. Το **εξάσκω** σημαίνει «γυμνάζω, εκγυμνάζω» και, κατ' επέκταση, «διδάσκα, εκπαιδεύω»: *Η γυμνάστρια εξάσκει τις μαθήτριες στην κολύμβηση τρεις φορές την εβδομάδα - Ο προπονητής εξάσκει τους υποηφίους σε ειδικές εξετάσεις, για να προετοιμαστούν για τις γενικές εξετάσεις - Εξασκούνται καθημερινώς στη χρήση των νέων μηχανημάτων - Οι αθλητές εξασκούν το σώμα τους καθημερινώς με κατάλληλες γυμναστικές ασκήσεις. Το ασκώ σημαίνει ότι και το **εξάσκω** (Ασκούνται [= εξασκούνται] καθημερινώς στον στίβο - Ο δάσκαλος ασκεί [= εξάσκει] τους μαθητές του στη γραμματική και στο συντακτικό - Τους ασκεί στην κολύμβηση), αλλά χρησιμοποιείται και σε άλλες περιπτώσεις, όπου δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί το **εξάσκω**. Αυτές είναι: (α) **ασκώ** = κάνω, ενεργώ, πράττω, εφαρμόζω (Γα σχολεία αυτά ασκούν πολύ σημαντικό έργο - *Ασκεί καθηκόντα αναπληρωτή υπουργού*) (β) **ασκώ** = *απολεξικοποιημένο ρήμα*, ήτοι ρήμα που δεν δηλώνει δική του σημασία, αλλά τη σημασία ενός άλλου ρήματος, που εκφέρεται περιφραστικά ως όνομα μαζί με το **ασκώ**: *αντί του πώς λέγεται ασκώ πείση, αντί του επιδότη, ασκώ επίδραση κ.ο.κ. (Ασκεί πείση [= πιέζει] στον δήμαρχο, για να του επιτρέψει να κτίσει -Ασκεί δριμεία κριτική [= κρίνει, επικρίνει, κριτικάρει] κατά τον υπεύθυνό - Ασ'εί άστοχη πολιτική [= πολιτεύεται] - Ασκεί τη δικηγορία [= δικηγορεί]).**

εξάστηλος, -η, -ο → **εξα-**, -στηλος

εξαστισμός (ο) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η αστικοποίηση (βλ. λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. urbanisation].

εξάστιχος, -η, -ο → **εξα-**, -στιχος

εξάστυλος, -η, -ο → **εξα-**, -στύλος

εξασύλλαβος, -η, -ο → **εξα-**, -σύλλαβος

εξάσφαιρος, -η, -ο (όπλο) που μπορεί να πάρει ξέτι σφαίρες: ~ *πιστόλι*.

εξασφαλιζώ ρ. μετβ. [μτρν.] {εξασφάλισ-α, -της (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κατοχυρώνω την ασφάλεια (πράγματος ή προσώπου): ~ *τα πολύτιμα αντικείμενα* ΣΥΝ. σιγουρεύω 2. (ειδικότερ.) κατοχυρώνω οικονομικά το μέλλον (κάποιου): *στη διαθήκη της δεν παρέλειψε να εξασφαλίσει τα ορφανά ανίψια της* || *είμαι εξασφαλισμένος* (έχω εξασφαλίσει οικονομικά το μέλλον μου) ΣΥΝ. τακτοποιώ · 3. κατοχυρώνω την απόκτηση, καταφέρνω να κερδίσω, να αποκτήσω (κάτι): *δεν τα έχω πάρει ακόμη στα χέρια μου, τα έχω όμως ήδη εξασφαλίσει* || *μια μικρή δουλίσια, για να - τα προς το ζην* || ~ *την έννοια κάποιου | τη συγκατάθεση | την άδεια* | *τα απαραίτητα κεφάλαια* ||) + έμμεσο αντικείμενο) *θα σου εξασφαλίσω στέγη και τροφή* (θα σου βρω ή θα σου παρίσχω) | *δουλιά* || ~ *την επιτυχία*. ΣΧΟΛΙΟ λ.

ασφαλής, εκ.
εξασφάλιση (η) [1836] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η κατοχύρωση της ασφάλειας (πράγματος): ~ *κοσμημάτων* | *πολύτιμων αντικειμένων* ΣΥΝ. σιγούρεμα 2. (για πρόσ.) η οικονομική τακτοποίηση (κάποιου) στο μέλλον: *δούλεψε για την ~ των παιδιών του* || ο *διορισμός στο δημόσιο αποτελεί ~ 3.* η απόκτηση (αγαθού): ~ *τροφής* | *στέγης* | *χρημάτων* | *μιας θέσης στο δημόσιο* ΣΥΝ. εξοικονόμηση 4. (μτφ.) η εγγύηση, η διασφάλιση (μιας κατάστασης): η ~ *της ειρήνης* | *της συνεργασίας* ΣΥΝ. κατοχύρωση ΑΝΤ. διακύβευση, διακινδύνευση. — **εξασφαλιστικός**, -ή, -ό [1854].

εξατάξιος, -α, -ο [1896] (σχολείο) που περιλαμβάνει έξι τάξεις: *έβγαλε το παλιό - γυμνάσιο*.

εξατμίζω ρ. μετβ. {εξάτμισα-, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. μετατρέπω (υγρό) σε ατμό, σε αέριο: (συνήθ. το μέσ.) το *νερό εξατμίζονταν πέφτοντας στην καυτή λαμαρίνα* · 2. (σπάν.) αφήνω να βγει ο ατμός (από κλειστό σκεύος): (μτφ.) (μεσοπαθ. **εξατμίζομαι**) 3. εξαφανίζομαι: *εξατμίστηκε η περιουσία του στις διασκέδασεις* 4. εξαφανίζομαι χάνοντας την έντασή μου: ο *θμός του εξατμίστηκε*. [ETYM] αρχ. < εξ- + ατμίζω < ατμός.

εξάτμιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η μετατροπή σώματος από την υγρή στην αέρια κατάσταση, σε ατμό 2. (μτφ.) η παντελής εξαφάνιση: η ~ *των προσδοκιών τους* ΣΥΝ. διάλυση 3. (α) η εκπομπή καυσαερίων από όχημα (β) (συνεκδ.) το ίδιο το εκπεμπόμενο αέριο: *οι ~ των αυτοκινήτων μολύνουν σημαντικά την ατμόσφαιρα* (γ) (συνεκδ.) ο σωλήνας του οχήματος, από τον οποίο διαφεύγουν τα καυσαέρια.

εξατομικεύω ρ. μετβ. {εξατομικεύω-σα, -θηκα, -μένος} προσαρμώζω (κάτι) σε κάθε ατομική περίπτωση: *είναι δύσκολο να εξατομικεύσω την παράδοση του μαθήματος με βάση τις ανάγκες του κάθε μαθητή*. — **εξατομικεύση** (η), **εξατομικευτικός**, -ή, -ό, **εξατομικευτικά** επίρρ. [ETYM Απόδ. του γαλλ. individualiser].

εξατομικεύω - ατομικεύω. Το ατομικεύω σημαίνει ότι και το προσοποποιώ, δηλ. αφαιρετικά και από ένα ευρύτερο σύνολο (ομάδα) περιορίζω και επικεντρώνω την προσοχή ή τον λόγο σε συγκεκριμένο ή μεμονωμένο άτομο. Το εξατομικεύω σημαίνει δράση, ενέργεια, αναφορά σε επίπεδο ατόμων και όχι στο σύνολο (εξατομικευμένη διδασκαλία) όχι σε ένα ή συγκεκριμένο άτομο, αλλά «κατ' άτομον», στον καθένα χωριστά. Από πλευράς παραγωγής και τα δύο παράγονται από το επίθ. ατομικός. Για τη γενικότερη σημ. της εκ-1 εξ- σε σύνθετα από -ικός, πβ. *λαϊκός* - *εκλαϊκεύω* - *εκλαϊκίωση*, *ειδικός* - *εξειδικεύω* - *εξειδίκευση*, *ιδανικός* - *εξειδανικεύω* - *εξειδανικίωση* κ.τ.ό.

εξάτομος, -η, -ο → **εξα-**, -τόμος

εξάτροχος, -η, -ο → **εξα-**, -τροχός

εξαύλιον ρ. μετβ. [1766] {εξαύλιο-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάτι) άυλο 2. ανάγω (κάτι) σε πνευματική οντότητα, αφαιρώ την υλική υπόσταση: η *έλλειψη υλικού βάρους και όγκου τονίζουν την πνευματικότητα και εξαυλίζουν τις μορφές στη βυζαντινή αγιογραφία* 3. (μεσοπαθ. **εξαυλιώνομαι**) γίνομαι άυλος, χάνω την υλική μου υπόσταση: *μέχρι να τελειώσουμε αυτή τη δουλειά, θα έχουμε εξαυλωθεί!* — **εξαυλωση** (η) [1885]. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γάλλ. immatériáliset].

εξαφανίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξαφάνισα-, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κάνω (κάποιον/κάτι) να μη φαίνεται, να μην είναι ορατός: ο ταχυδρακτυλόγραφος *εξαφάνισε με μια κίνηση τη γυναικα μέσα από το κουτί* || η *ομίχλη εξαφάνισε το βουνό* || (μεσοπαθ.) **εξαφανίστηκε μέσα στο πλήθος** 2. αποκρύπτω, κάνω (κάποιον/κάτι) να μην είναι δυνατόν να βρεθεί: *εξαφάνισε όλα τα ενοχοποιητικά στοιχεία* | *τα ίχνη του εγκλήματος* | *τις αποδείξεις* 3. (για καλλυντικά, φάρμακα κ.λπ.) θεραπεύω, καταπολεμώ, βελτιώνω την όψη, την υγεία κ.λπ.: *αυτή η κρέμα εξαφανίζει τις ρυτίδες* | *την ακμή* 4. κάνω (κάποιον/κάτι) να μην υπάρχει πια: *απορρυπαντικό που εξαφανίζει τους λεκέδες* || *μέσα σε δευτερόλεπτα εξαφάνισε όλους τους μεζέδες* || (μεσοπαθ.) *πολλά σπάνια είδη ζώων θα έχουν εξαφανιστεί την επόμενη δεκαετία* || τα *πολύτιμα κοσμήματα εξαφανίστηκαν μυστηριωδώς* (σε περίπτωση κλοπής) || *μέσα σε μια νύχτα εξαφανίστηκε όλη του η περιουσία* || *δεν μπορεί να εξαφανίστηκε κάπου εδώ γύρω θα βρίσκεται* 5. καταστρέφω: *τα όπλα μαζικής καταστροφής εξαφανίζουν ολόκληρες πόλεις* ΣΥΝ. αφανίζω, εξάλειψω, εκμηδενίζω (μεσοπαθ. **εξαφανίζομαι**) 6. είμαι αγνοούμενος, δεν είναι γνωστό πού βρίσκομαι: *ψάχνουν πληροφορίες για πρόσωπα που έχουν εξαφανιστεί* || (μτφ. για πρόσ.) *όποτε σε χρειάζομαι, εξαφανίσσεσαι* || *πήρε τα λεφτά και εξαφανίστηκε* || *Πού ήσουν τόσες μέρες; Εξαφανίστηκες* 7. παύω να είμαι ορατός, αντιληπτός: *δεν βρισκόω τα παπούτσια μου, εξαφανίστηκαν* 8. (μτφ.-εκφραστ. ο τ. της προστ. **εξαφανίσου**) (α) για περιπτώσεις που ζητείται από κάποιον να φύγει αμέσως, γιατί έκανε κάτι ενοχλητικό ή κακό ΣΥΝ. χάσου από τα μάτια μου, στρίψε, ξεκουμπίσου (β) (ως προειδοποίηση, σε περιπτώσεις κινδύνου) φύγε, κρύψου: *έρχεται η αστυνομία, εξαφανίσου!* || *θα σε δει ο μπαμπάς μου, εξαφανίσου!*

εξαφάνιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. το να γίνεται κάποιος άφαντος, αδράτος: η ~ *του κουνελιού μέσα στο καπέλο του ταχυδρακτυλόγραφου* 2. η απόκρυψη πράγματος: η ~ *των ενοχοποιητικών στοιχείων* 3. (για καλλυντικά, φάρμακα κ.λπ.) η θεραπεία ή καταπολέμηση προβλημάτων υγείας, αισθητικής κ.λπ.: *κρέμα για την ~ του τοπικού πάχους* 4. το να πάγει (κάποιος/κάτι) να υπάρχει, να υφίσταται (κάπου): η ~ *των λεκέδων από τα ρούχα* || *είδη ζώων υπό -1* | *βαθμιαία ~ των διαφορών ανάμεσα στις δύο χώρες* || ~ *πολύτιμων*

κοσμημάτων από το δωμάτιο (λόγω κλοπής) 5. η εκμηδένιση, η καταστροφή: η ~ *χωράς* | *λαού από προσώπου γης* || *επιδιώκει με κάθε τρόπο την ~ των αντιπάλων του* ΣΥΝ. εξάλειψη, αφανισμός 6. η απομάκρυνση (κάποιου) από το οικείο του περιβάλλον, ώστε να μη μπορεί να τον βρει κανείς, να αγνοείται η τύχη του: *ξαφνική* | *μυστηριώδης*

1 ανεξήγητη ~ του βασικού μάρτυρα κατηγορίας || ~ *νεαρής γυναίκας* || το *δικτατορικό καθεστώς κατηγορείται για εξαφανίσεις αντιφρονούντων*.

εξάφωνα κ. **εξάφωνα** επίρρ. 1. χωρίς να το περιμένει κανείς: ~ *ακούσαμε έναν δυνατό θόρυβο* ΣΥΝ. ξαφνικά, αφηνίδιος, εξάφηνος, απροσδόκιστα 2. για παράδειγμα, ας πούμε: *αν~ συμβεί σε σας το ίδιο, πώς θα αντιδράσετε;*

[ETYM] μεσν. (κατά τα επιρρ. σε -α) < εξάφηνος < αρχ. εξάφηνος (βλ.λ.).]

εξ αφορμής κ. **εξαφορμής** → **αφορμή**

εξάφυλλος, -η, -ο → **εξα-**, -φυλλος

εξαχθώ (να/θα) ρ. → **εξάγω**

εξάχνωση (η) [1876] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. η μετάπτωση ουσίας από τη στερεά στην αέρια κατάσταση, χωρίς τη μεσολάβηση της υγρής κατάστασης (βλ. κ. λ. *εξάερωση*). [ETYM] < εξάχνωνω < εξ- + -αχνώνω < -αχνός, απόδ. του γαλλ. sublimation].

εξάχρηδος, -η, -ο → **εξα-**, -χρηδος

εξαχρειώνω ρ. μετβ. {εξαχρείω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάποιον/κάτι) αχρείο ΣΥΝ. διαφθείρω, εξαθλιώνω. — **εξαχρειώση** (η) [1855]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **διαφθείρω**.

εξαχρείω < μτγν. **εξαχρείω (-όω)** «αχρηστεύω (κάτι/κάποιον), το(ν) καθιστώ άνευ αξίας» < εξ + -αχρειώ < αχρείος.

εξάχρονα (τα) → **εξα-**, -χρονα

εξάχρονος, -η, -ο → **εξα-**, -χρόνος

εξάγαμος (ο) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. οι έξι ψαλμοί του Δαβίδ (3ος, 37ος, 62ος, 87ος, 102ος και 132ος), οι οποίοι αναγιγνώσκονται στην αρχή του όρθρου, εκτός από την εβδομάδα της Διακαινησίμου και την Απόδοση του Πάσχα (δηλ. την ακολουθία που τελείται την παραμονή της Ανάληψης): ΦΡ. (μτφ.-καθμη.) (α) **υέλνω** | **ψάλλω** (σε κάποιον) τον **εξάγαμο** βλ. λ. **υέλνω** (β) **ακούω** (α) **εξάγαμο** βλ. λ. **ακούω**.

εξάγη (η) {-ης κ. -άγεις | -άγεις, -άγειων} 1. το κοκκίνισμα του προσώπου και το αίσθημα ξαφνικής και παροδικής θερμότητας: *αισθάνθηκε μια δυνατή ~ 2.* η έντονη διέγερση (παθών, συναισθημάτων). ΣΧΟΛΙΟ λ. **άπω**. [ETYM] < αρχ. *εξάγης* < *εξάγω*].

εξαγήφιος, -α, -ο → **εξα-**, -γήφιος

εξάωρος, -η, -ο → **εξα-**, -ώρος

εξαώροφος, -η, -ο → **εξα-**, -ώροφος

εξέβαλα ρ. → **εκβάλλω**

εξεγείρω ρ. μετβ. [αρχ.] (εξήγηρα, εξεγέρθηκα, -μένος) 1. παρακινώ σε επαναστατική δράση: *εξήγειρε όλους τους κατατρεγμένους, προκειμένου να διεκδικήσουν δυναμικά τα δίκαια τους* ΣΥΝ. ξεσηκώνω 2. (σπάν.-γενικότ.) διεγείρω την ενεργητικότητα (κάποιου): (μεσοπαθ. **εξεγείρομαι**) 3. επαναστατώ: *τα πεινασμένα πλήθη εξεγέρθηκαν κατά των αρχόντων τους* 4. παντρώω έντονα, αγανακτώ: *μετά από μια τέτοια αδικία εξεγέρθηκα*.

εξεγέρση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} η μαζική και δυναμική κινητοποίηση εναντίον οποιασδήποτε αρχής: η ~ *του Πολυτεχνείου* || *ξέπασε ~* || *ένοπλη* - || *δεν πρόκειται για επανάσταση, αλλά για μια τοπική ~ ΣΥΝ.* (λαϊκ.) *ξεσηκωμός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση*.

εξαγωνικός, -ή, -ό → **εξα-**, -γωνικός

εξέδρα (η) {εξέδρων} 1. η επίπεδη, υπερυψωμένη επιφάνεια πάνω σε ειδική κατασκευή με υποστολώματα: *στήθηκε ειδική ~, από την οποία θα μιλούσε ο πρωθυπουργός* || η ~ *των επισήμων για την παρέλαση* || - *αντίθεσης πετρελαίου* (στη μέση της θάλασσας) 2. κλιμακωτή σειρά καθισμάτων που προορίζεται για θεατές, κυρ. σε στάδια, ιπποδρόμια κ.λπ.: ο *αγώνας διεξάγεται μπροστά σε άδειες* | *γεμάτες* ~ 3. (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών που κάθονται στην παραπάνω σειρά καθισμάτων: *όλη η ~ χειροκροτούσε τους παίκτες* ΣΥΝ. *κερκίδα*.

[ETYM] αρχ., αρχική σημ. «προβάλεως ή στοά γυμναστηρίου», αργότερα και «εξέδρα θεάτρου», < εξ- + *έδρα*].

εξέδωσα ρ. → **εκδίδω**

εξεζητημένος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη φυσικότητας, από υπερβολή (βλ. κ. λ. *εκζήτηση*): ~ *ευγένεια* | *ύφος* | *τρόποι* | *ομιλία* | *συμπεριφορά* | *ντύσιμο* | *χένισμα* ΣΥΝ. υπερβολικός, παρατραβηγμένος, επιτηδευμένος ΑΝΤ. φυσικός, ανεπιτήδευτος 2. αυτός που δίνει υπερβολική έμφωση σε λεπτομέρειες ΣΥΝ. σχολαστικός. — **εξεζητημέν-α** | -ως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μετοχή**. [ETYM] Μτγ. *παθ. παρ.* του μτγν. *εκζήτη (-έω)*, με αφετηρία το επίρρ. *εξεζητημένος* «επιτηδευμένα, υπερβολικά»].

εξέθεσα ρ. → **εκθέτω**

εξέθρεψω ρ. → **εκτρέφω**

εξειδικεύω ρ. μετβ. [1889] {εξειδίκευ-σα, -θηκα (καθμη.) -πιοκα, -μένος} 1. δίνω σε (κάτι) ειδικότερο περιεχόμενο, καθιστώ (κάτι) πιο συγκεκριμένο: *το βιβλίο εξειδικεύει το φαινόμενο της αλλοτρίωσης σε τρεις περιπτώσεις: ενός μετανάστη, ενός βιομηχανικού εργάτη και ενός υπαλλήλου γραφείου* 2. δίνω σε (κάποιον) επαγγελματική ή/και επιστημονική ειδικότητα σε συγκεκριμένο αντικείμενο: *μηχανικός αυτοκινήτων εξειδικευμένος σε ορισμένη μάρκα* 3. (μεσοπαθ. **εξειδικεύομαι**) είμαι ειδικευμένος (σε κάτι): *η εταιρεία μας εξειδικεύεται στην κατασκευή ρολογιών ακριβείας*. — **εξειδίκευση** (η) [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **εξατομικεύω**.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. spécialiser].

ΣΧΟΛΙΟ Το εξειδικεύομαι δηλώνει μεγαλύτερο βαθμό ειδίκευσης· ωστόσο, στην κοινή χρήση, αποτελεί εμφιατική χρήση του **ειδικεύομαι**, από το οποίο δεν διαφέρει σημασιολογικά. Το ίδιο και το εξειδίκευση έναντι του **ειδικεύω** ωστόσο σε μια προσεκτική χρήση της γλώσσας, τα **εξειδικεύομαι**, **εξειδίκευση** μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δηλώσουν μεγαλύτερο βαθμό ειδίκευσης, π.χ. **ειδικεύθηκε στη γλωσσολογία και εξειδικεύθηκε στη χρήση πολυμέσων για τη διδασκαλία της γλώσσας**.

εξεικονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξεικόνισ-α, -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος} (λόγ.-σπάν.) απεικονίζω, παριστάνω. — εξεικόνιση (η) [μτγν.], εξεικονιστικός, -ή, -ό [1887], εξεικονιστικά επίρρ.

εξέλαβα ρ. → εκλαμβάνω

εξέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η έλαση (βλ.λ.). [ETYM. < αρχ. εξέλασις «εκδιώξη - εκστρατεία» < εξέλαίνω < εξ- + ελαίνω (βλ.λ.).]

εξελεγκτικός, -ή, -ό [1865] αυτός που συμβάλλει στην εις βάθος εξέταση (προσωποφ, υπόθεσης κ.λπ.): ~ επιτροπή.

εξέλεγχω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξήλεγξα, εξελέγχθηκα} (λόγ.) διερευνώ σε βάθος, προκειμένου να πιστοποιησώ στοιχεία, διεξαγωγή λεπτομερή έλεγχο. — εξέλεξη (η).

εξέλεξα ρ. → εκλέγω

εξελιγμένος, -η, -ο κ. (σπάν.) **εξελιγμένος** [αρχ.] 1. αυτός που έχει εξελιχθεί 2. αυτός που έχει αναπτυχθεί, που έχει προοδεύσει οικονομικά, πολιτικά ή πολιτιστικά 3. αυτός που έχει προσαρμοστεί σε μοντέρνες αντιλήψεις και τρόπους ζωής. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μετοχή**.

εξελεκτικός, -ή, -ό [1871] 1. (α) αυτός που αναφέρεται στην εξέλιξη: ~ θεωρίες 2. **στάδιο** (β) αυτός που βρίσκεται σε εξέλιξη: ~ πορεία ANT. στάσιμος 2. ΠΑΥΧΟΛ. **εξελεκτική ψυχολογία** ο κλάδος που εξετάζει τις μεταβολές στον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου κατά τα διάφορα στάδια της ζωής του 3. ΒΙΟΛ.ΦΙΛΟΣ. αυτός που αποδέχεται τη θεωρία του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών. — εξελεκτικά επίρρ.

εξέλιξη (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η διαδικασία αλλαγής ή ανάπτυξης (συνήθ. από κατώτερο ή απλούστερο σε ανώτερο ή συνθετότερο επίπεδο): ο ρυθμός | η πορεία της ~ || η ~ της γλώσσας | της κοινωνίας | του πολιτισμού || σταδιακή | βαθμιαία | αργή | ταχεία ~ 2. (ειδικότ.) η πρόοδος στον τομέα των γραμμάτων, των τεχνών και του πολιτισμού με την πάροδο του χρόνου: ~ της βιομηχανίας | της γεωτεχνικής | της τεχνολογίας || εποχή της - ANT. οπισθοδρόμηση, παρακμή 3. (για πρόσ.) η βελτίωση της επαγγελματικής κατάστασης και, κατ' επέκτ., του βιοτικού επιπέδου και της κοινωνικής θέσης του ατόμου: ως γιατρός είχε θεαματική ~ 4. η πορεία συγκεκριμένης κατάστασης: η ~ της υγείας | της ασθένειας | της συζήτησης | τον διαπραγματεύσαντο 5. **εξελίξεις** (οι) ακολουθία σημαντικών γεγονότων, που μεταβάλλουν την υπάρχουσα κατάσταση: διεθνείς | τελευταίες ~ || αναμένονται ~ στο στρατιωτικό μέτωπο | στην πολιτική κατάσταση μιας χώρας 6. ΒΙΟΛ. (α) το σύνολο των διαδοχικών μεταβολών στα χαρακτηριστικά των έμβιων όντων, κατά τη θεωρία της εξέλιξης, από το πρωτοεμφανίστηκε ζωή στη Γη μέχρι σήμερα (β) **θεωρία της εξέλιξης** η θεωρία σύμφωνα με την οποία τα έμβια όντα κατάγονται από προϋπάρχοντες, πιο πρωτόγονους οργανισμούς, οι οποίοι με την πάροδο των ετών μεταβλήθηκαν σε πιο σύνθετους ΣΥΝ. εξελικτική.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **εξελίσσω**. [ETYM. < μτγν. **εξέλιξις** < αρχ. εξέλισσω. Η σημ. της βιολογικής θεωρίας αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. evolution].

εξελισμαρία (η) {χωρ. πλθ.} ΦΙΛΟΣ. η φιλοσοφική, ανθρωπολογική και κοινωνιολογική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία όλα τα ανθρώπινα πράγματα (πολιτιστικά, κοινωνικά κ.λπ.) είναι αποτελέσματα εξελικτικής διαδικασίας. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. evolutionism].

εξελικκρατία (η) η εξελισμαρία (βλ.λ.).

εξελίξιμος, -η, -ο αυτός που επιδιέχεται εξέλιξη.

εξελίσσω ρ. μετβ. {εξέλι-ξα, -χθηκα, -γμένος} 1. (σπάν.) επιφέρω εκ-συγχρονιστικές αλλαγές σε (κάτι): ~ τις παραγωγικές μεθόδους | τη στρατηγική (μεσοπαθ. **εξελίσσομαι**) 2. βρίσκομαι σε διαδικασία αλλαγής, μεταβάλλομαι σταδιακά ή περνώ από ένα στάδιο σε άλλο: η γλώσσα εξελίσσεται με την πάροδο του χρόνου || δεν περιμένα να εξελιχθεί έτσι η συζήτηση || η υγεία του εξελίσσεται ομαλά | ικανοποιητικά || έτσι εξελίσσονται τα γεγονότα || εξελίχθηκε γρήγορα σε μεγάλη οικονομική δύναμη 3. (ειδικότ.) βρίσκομαι σε διαδικασία αλλαγής ή ανάπτυξης προς (κάτι καλύτερο, ανώτερο ή συνθετότερο): η κοινωνία εξελίσσεται, δεν μπορούμε να μένουμε στα ίδια | χώρες με εξελισμένη τεχνολογία | οικονομία 4. προοδεύω, φτάνω σε ανώτερο επίπεδο με την πάροδο του χρόνου: οι θετικές επιστήμες εξελίσσονται θεαματικά στην εποχή μας ANT. παρακαμά 40. οπισθοδρομώ 5. (για πρόσ.) βελτιώνω την επαγγελματική και κοινωνική μου θέση: εξελίχθηκε σε καθηγητή πρώτης βαθμίδας 6. ΒΙΟΛ. υφίσταμαι εξέλιξη, περνώ από στάδια εξέλιξης 7. (η μτγ. **εξελισμένος**, -η, -ο) βλ.λ. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «εξυτλιγν - κινούμαι γρήγορα σε κυκλική τροχιά», < εξ- + ελίσσω || -ομαι (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.]

εξελίσσομαι - ανελλίσσομαι - μεταβάλλομαι. Η γενική σημασία του εξελίσσομαι είναι ουδέτερη: Πώς εξελίχθηκαν τα γεγονότα; - Η κατάσταση εξελίσσεται ομαλά | ανησυχητικά χρησιμοποιείται όμως και με τη σημ. «αναπτύσσομαι, μεταβάλλομαι προς κάτι καλύτερο», με ποιοτική δηλ. χροιά, δηλώνοντας μεταβολή προς το καλύτερο: Ο πολιτισμός εξελίσσεται. Το ανελλίσσομαι σημαίνει «αναπτύσσω σε χώρο, απλώνω κάτι, ώστε να καταλάβει μεγαλύτερη

έκταση» κυριολεκτείται για στρατιωτικές δυνάμεις και αναφέρεται σε στρατηγικές μεθόδους: Σύμφωνα με νεότερο σχέδιο, οι δυνάμεις πεζικού θα ανελλισθούν σε όλη την έκταση του βόρειου μετώπου (καταχρηστικά το ανελλίσσομαι χρησιμοποιείται συχνά αντί του εξελίσσομαι!). Το μεταβάλλομαι χρησιμοποιείται γενικά με τη σημασία «της μετάβασης από μία κατάσταση σε μια άλλη» χωρίς να δηλώνεται ότι είναι προς το καλύτερο (εξέλιξη | βελτίωση) ή προς το χειρότερο (χειροτέρευση | επιδείνωση). Το ίδιο ισχύει και προκειμένου περί των ονοματικών παραγώγων εξέλιξη (ουδέτερη μεταβολή ή μεταβολή προς το καλύτερο), μεταβολή (ουδέτερη μεταβολή), ανέλιξη (ανάπτυξη σε χώρο).

εξέλκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ανάπτυξη έλκους από έλλειψη ουσίας στο δέρμα ή σε βλεννογόνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM. < μτγν. **εξέλκωσις** < αρχ. **εξέλκω** (-όω) < εξ- + ελκώ < έλκος].

εξελληνίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξελλήνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (για πρόσ.) κάνω (κάποιον) Έλληνα, κάνω (κάποιον) να αφομοιωθεί πολιτιστικά από το ελληνικό έθνος (στη νοοτροπία, τη γλώσσα, στον τρόπο ζωής κ.λπ.) ANT. απελληνίζω 2. προσδίδω σε (κάτι) ελληνικά χαρακτηριστικά: οι εξελληνισμένες πόλεις της Ανατολής στην ελληνιστική εποχή 3. (ειδικότ.) προσαρμοζώ (λέξη ξενικής προέλευσης) στο ελληνικό γραμματικό σύστημα (η λέξη «**δολάριο**» είναι εξελληνισμένος τύπος του αγγλικού «dollar») ή χρησιμοποιώ μια ελληνική λέξη στη θέση ξένης. — εξελληνισμός (ο) [1782]. Βλ. ΠΙΝ. **εξελληνισμένων** ξένων λέξεων στην επόμενη σελίδα.

εξεμάρω ρ. → εκμαρθάνω

εξέμοιο ρ. μετβ. {εξεμεία... | εξέμεσα (λογιότ. εξήμεσα)} (λόγ.) 1. βγάζω από το στόμα μου, κάνοντας εμετό: ~ την τροφή ΣΥΝ. ξερνώ 2. (μτφ. -κακός) εκστομίζω: **εξέμεσε ακατονόμαστες ύβρεις | σοκοφανίες**. Επίσης εμό [αρχ.] — εξέμεση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **εμετός**.

[ETYM. < αρχ. **εξέμο** (-έω) < εξ- + εμο, πθ. < *Εμε-έω < I.E. *wem- «εμό», πθ. σανσκρ. vāmi-ti, λατ. vomo, γαλλ. vomir > αγγλ. vomit κ.ά. Ομόρρ. **εμ-ετος**].

εξ εναντίας επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) αντιθέτως, απεναντίας.

εξεπιτήδες [αρχ.] κ. (λαϊκ.) ξεπιτήδες επίρρ. επίτηδες ΣΥΝ. εκ προθέσεως, ηθελημένα, σκοπίμα, εσκεμμένα.

εξεπιτοῦτο επίρρ. (λαϊκ.-προφορ.) ξεπιτήδες. Επίσης (λαϊκότ.) ξεπιτοῦτο.

[ETYM. < εξ- + επι- + τούτο, πθ. από συμφυρμό των **εξεπιτήδες** < επί τούτου (πθ. κ. επί τούτου)].

εξεπλόγη ρ. → εκπλήσσω

εξέπλευσα ρ. → εκπλέω

εξέπληξα ρ. → εκπλήσσω

εξέπνευσα ρ. → εκπνέω

εξεργασία (η) [μτγν.] {εξεργασιών} 1. η επεξεργασία: ~ μετάλλων/δοκιμών 2. ΙΑΤΡ. η εμφάνιση παθολογικών συμπτωμάτων 3. ο όγκος: **κακοήθης** ~. — εξερνώομαι η

εξέργω (το) το τμήμα του κέρματος όπου αναγράφεται η χρονολογία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exergue (αρχικός «επφάνεια νομίσματος, όπου επίθετο ανάγλυφης επιγραφής») < νεολατ. exergum < αρχ. εξ- + έργον].

εξερέθισω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξερέθισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) 1. ερεθίζω, διεγείρω: ~ τα πάθη 2. προκαλώ σε (κάποιον) αγανάκτηση: με τα δηκτικά του λόγια τον εξερέθισε τόσο, που εγκατέλειψε την αίθουσα. — εξερέθιση (η), εξερεθιστικός, -ή, -ό [1889].

εξερενίσθη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η προσεκτική επιτόπια έρευνα: **καίκε μια - του χώρου, πριν στήσουμε εκπίτη τη σκηνή μας** 2. η περιήγηση σε άγνωστο τόπο με σκοπό τη μελέτη του ή την εντοπισμό συγκεκριμένων στοιχείων: η ~ του διαστήματος | του Ειρηνικού Ωκεανού από τον θαλασσοπόρο Κουκ || υποβρύχια ~. — εξερευνητικός, -ή, -ό [μτγν.].

εξερευνητής (ο), εξερευνητρια (η) {εξερευνητριών} πρόσωπο που επιχειρεί να ερευνήσει άγνωστα μέρη του πλανήτη: στους μεγάλους ~ ανήκουν ο Χριστόφορος Κολόμβος, ο Μαγγελάνος, ο Βάσκο ντα Γκάμα κ.ά.

εξερευνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξερευνάς..., εξερευν-ησα, -όμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} 1. ερευνώ πολύ προσεκτικά 2. (ειδικότ.) περιηγούμαι (άγνωστες περιοχές), για να τις γνωρίσω, για να ανακαλύψω συγκεκριμένα πράγματα: ~ τον Αμαζόνιο.

εξερρόγη ρ. → εκρήγνυμαι

εξέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μτγ. ενεστ. εξερχόμενος, -η, -ο, εξήλθα} (λόγ.) (+από) 1. βγαίνω: ο πρωθυπουργός εξήλθε από το προεδρικό μέγαρο και προέβη σε σύντομες δηλώσεις- (+γεν.) στη ΦΡ.

εξέρχομαι της υπηρεσίας αποσύρομαι από υπηρεσία, παύω να κατέχω αξίωμα: μετά από 40 χρόνια προσφοράς στο Δημόσιο εξήλθε πέτρι στη υπηρεσίας 2. **εξερχόμενο** (το) (αγγλ. output) έγγραφο (σε συμβατική ή ηλεκτρονική μορφή) που αποστέλλεται από κάποιον σε κάποιον μέσω αλληλογραφίας (συμβατικής ή ηλεκτρονικής) ANT. εισερχόμενο. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**.

εξέσπι Κλαζομενίους ασχημονείν → ασχημονώ

εξετάζω ρ. μετβ. {εξετάσ-α (λόγ. εξήτασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κοιτάζω ερευνητικά, για να καταλήξω σε συμπεράσμα- συνήθ. για γιατρούς: **πρέπει να έχεις πρόβλημα με τα μάτια σου- σ' έχει εξετάσει οφθαλμίατρος**; 2. μελετώ προσεκτικά, για να καταλήξω σε συμπεράσμα: **εξέτασε πρώτα τα στοιχεία που διέθετε και ύστερα εξέφρασε την άποψη του** || - την ποιότητα των τροφίμων || ~ προσεκτικά 3. υποβάλλω ερωτήσεις (σε κατηγορούμενο ή μάρτυρα): ο ανακριτής εξέτασε τους δύο βασικούς μάρτυρες κατ' αντιπαράσταση 4. υποβάλλω (κάποιον) σε γραπτή, προφορική ή και πρακτική δοκιμασία,

ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΑΣ
ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΩΝ ΞΕΝΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ ΟΡΩΝ
ΠΟΥ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΤΗΚΑΝ Ή ΥΠΟΧΩΡΗΣΑΝ Ή Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΑ ΓΝΩΣΤΗ

Παλαιότερο δάνειο	Σημασία	Ετυμολογία	Παλαιότερο δάνειο	Σημασία	Ετυμολογία
αβτζής	«κυνηγός»	< τουρκ. ava	μαξούλι	«σοδειά»	< τουρκ. mahsul
αβροκάτος	«δικηγόρος»	< ιταλ. avvocato	μαρινέρος	«ναύτης»	< ιταλ. marinero
αζάζ	«αιρετός δημογέροντας»	< τουρκ. aza	μαρσιάλης	« αρχιστράτηγος »	< αγγλ. marshal
αϊβάζης	«υπηρέτης»	< τουρκ. aynavaz	μασάλι	«παρामीθης»	< τουρκ. masal
αλικο(ν)τιζώ	«εμποδίζω»	< τουρκ. alikoymak	μασγάλι	«πολεμιστήρας»	< τουρκ. mazgal
αλιμουργιάζω	«διεργάζω, λειψάω»	< αραβ. alimurā	μεάτι	«δημοπρασία»	< τουρκ. mezat
αμιράλης	«ναύαρχος»	< γαλλ. amiral	μειντάνι	«αγορά»	< τουρκ. meydan
αμπασαδόρος	«προσβεβυτής»	< βεν. ambassador	μεσές	«δρύς»	< τουρκ. mese
αντέτι	«έθιμο»	< τουρκ. adet	μινιστέριον	«υπουργείο»	< ιταλ. ministero
απτάλης	«ατημέλητος»	< τουρκ. aptal	μινίστρος	«υπουργός»	< ιταλ. ministro
αραρούτι	«άμυλο»	< αγγλ. arrow-root	μούλκι	«κτήμα»	< τουρκ. mülk
άρκλα	«εργάριο»	< λατ. arcula	μουντάρω	«εφορμώ»	< ιταλ. montare
ασλάνι	«λιοντάρι»	< τουρκ. aslan	μουσλούκι	«δεξαμενή νερού»	< τουρκ. musluk
αχμάκης	«ηλίθιος, νωθρός»	< τουρκ. ahmak	μουχαλεμπί	«είδος γλυκόσματος»	< τουρκ. mahallebi
βελέσι	«φάρμα»	< βεν. valessio	μουχτάρης	«επιστάτης, προεστός»	< τουρκ. muhtar
γαζέτα	«εφημερίδα»	< βεν. gazetta	μπαγιονέτα	«ξίφολλο»	< γαλλ. bayonette
γεμεκλίκι	«τροφεία, έξοδα διατροφής»	< τουρκ. yemeklik	μπαϊρακτάρης	«σημαιοφόρος»	< τουρκ. bayraktar
γέμελος	«δίδυμος»	< ιταλ. gemello	μπαίρι	«πλαγιά»	< τουρκ. bayir
γεντέκι	«δοχείο (ζεστού νερού)»	< τουρκ. yedek	μπακράτσι	«γάλκινο αγγείο»	< τουρκ. bakrac
γιαρά	«πληγή»	< τουρκ. yara	μπαζεβάνης	«κηπουρός»	< τουρκ. bahcivan
γιασάκι	«απαγόρευση»	< τουρκ. yasak	μπαρουτζανές	« πυριτιδαποθήκη »	< τουρκ. baruthane
γιατίσο	«παγωτό»	< τουρκ. yoldas	μπατάλης	«άχρηστος»	< τουρκ. battal
γιολντάσης	«σύντροφος»	< τουρκ. yolcu	μπατάλια	«μάχη»	< ιταλ. battaglia
γιολτζής	«ταξιδιώτης»	< τουρκ. yürük	μπατάχι	«τύχη»	< τουρκ. bahit
γιουρούκης	«άξεστος, βάρβαρος»	< ιταλ. generale	μπεντένι	«έπταληξη»	< τουρκ. beden
γκενεράλης	«στρατηγός»	< τουρκ. göl	μπερατλής	«διερισπαστής»	< τουρκ. berati
γκιόλι	«λάκκος, τέλμα»	< τουρκ. güzel	μπελεμής	«στυπτό αρνί»	< τουρκ. besleme
γκιουζέλης	«όμορφος»	< τουρκ. guile	μπιλετζίκι	«βραχιόλι»	< τουρκ. bilezik
γκιουλές	«οβίδα»	< λατ. gula	μπινιάρης	«δίδυμος»	< λατ. binarius
γούλα	«ισοφάγος»	< ιταλ. goloso	μπόζης	«φαιός, σταχτής»	< τουρκ. boz
γουλόζος	«λαίμαργος»	< ιταλ. granata	μπόρτζι	«χρῆδος»	< τουρκ. borç
γρανάτα	«χεριροβιμίδα»	< τουρκ. ekmekci	μπουρμάς	«κρουσός»	< τουρκ. burma
εκμεκτσής	«ψωμάς»	< τουρκ. eskici	μπουρσα	«χρηματιστήριο»	< ιταλ. borsa
εσκιτζής	«παλαιολόγος»	< τουρκ. zavalli	μπουρτζί	«φρούριο, οχυρό»	< αραβ. burg
ζάββαλης	«δυστυχής»	< τουρκ. zahire	νιάμι	«τάξη, ρύθμιση»	< τουρκ. nizam
ζαϊρές	«εφόδια, προμήθειες»	< τουρκ. zayıf	νισαντίρι	«ζλωριούχο αμμώνιο»	< τουρκ. nisadir
ζαϊφής	«αδύναμος»	< τουρκ. zaptıye	νοτάριος	« συμβολαιογράφος »	< λατ. notarius
ζαπιτιές	«χωροφύλακας»	< τουρκ. zarif	νοφουόσι	«πιστοποιητικό»	< τουρκ. nüfus
ζαφίρης	«κομψός»	< γαλλ. jupe	νταμουζλούκι	«θρεφτάρι - επιβήτορας»	< τουρκ. damizlik
ζούπα	«φούστα»	< ιταλ. incanto	ντανάς	«νεαρός ταύρος»	< τουρκ. dana
ινκάντο	«δημοπρασία»	< τουρκ. kavas	ντέγκι	«ζυγαριά»	< τουρκ. denk
καβάσης	«φρουρός προξενείου»	< τουρκ. kavaf	ντελής	«πέπας»	< τουρκ. deli
καβάφης	«παπουτσή»	< τουρκ. kaval	ντεμάνι	«δύναμη»	< τουρκ. derman
καβούλι	«λόγος, συμφωνία»	< τουρκ. kazaz	ντονμές	«αρνησθήσκος»	< τουρκ. dönme
καζάκης	«μεταξιάς»	< τουρκ. kazasker	ντόρτσο	«γλυκό πορτοκάλι»	< ιταλ. dolzo
καζασκέρης	«στρατοδίκης»	< τουρκ. kabardim	ντοτόρος	«γιατρός»	< ιταλ. dottore
καμπαρντζίζω	«φουσκώνω»	< τουρκ. kabul	ντουλγκέρης	«ξυλουργός»	< τουρκ. dülgere
καμπούλι	«συγκάθεση»	< τουρκ. kavun	ντουρσέκι	«γωνιά δρόμου»	< τουρκ. dirsek
καούνι	«πεπόνι»	< τουρκ. karan	ουζούνης	«ψηλός»	< τουρκ. uzun
καπάνι	«τόπος αγοράς»	< αλβ. karutë	οφισιάλος	« αξιωματούχος »	< ιταλ. ufficiale
καρούτα	«σκάφη»	< τουρκ. kartal	παρλαμέντο	«κοινοβούλιο»	< ιταλ. parlamento
καρτάλι	«είδος αετού»	< τουρκ. kasavet	πεχλιβάνης	«παλαιστής»	< τουρκ. pehlivan
κασαβέτι	«θλίψη»	< τουρκ. kacak	πόστα	«ταχυδρομείο»	< ιταλ. posta
κατσάκης	«φυγιάς»	< τουρκ. kaçamak	ποτούρι	«χωριάτικο παντελόνι»	< τουρκ. potur
κατσαμάκι	«νάζι, υπεκφυγή»	< τουρκ. kahvaltı	ρεϊζής	«πρόεδρος»	< τουρκ. reis
καφαλί	«απογενεατικό γένωμα»	< τουρκ. kafadar	ρεντζιπέρης	«γεωργός»	< τουρκ. rençber
Καφαντάρης	«σύντροφος»	< τουρκ. kelepçe	ρετσέλι	«κομπόστα από μούστο»	< τουρκ. recel
κελεπτσές	«θήκη, ζώνη»	< τουρκ. kemer	ριτιράτα	«υποχώρηση»	< ιταλ. ritirata
κεμέρι	«τρυπητή κουτάλα»	< τουρκ. kerpece	ρόγα	«μισός»	< μεσν. λατ. roga
κεπτσές	«ενοίκιο»	< τουρκ. kira	ρούντος	«λεπτό (μαλλί)»	< σλαβ. ruda
κεράς	«ζυλεία»	< τουρκ. kereste	σαμντάνι	«κηροπήγιο»	< τουρκ. samdan
κερεστές	«σπανός»	< τουρκ. kiraci	σαμούρι	«νυφίτσα»	< τουρκ. samur
κιοσές	«ενοικιαστής»	< τουρκ. kokoz	σφαράκι	«ίκετος»	< τουρκ. sanhk
καρατζής	«φτωχός»	< τουρκ. kolcu	σφαράτσι	«σελοποιός»	< τουρκ. sarac
κοκόζης	«φύλακας»	< ιταλ. commandante	σασκίνης	«άμυαλος, αφηρημένος»	< τουρκ. saskin
κολτζής	«διοικητής»	< ιταλ. console	σατιρί	«είδος μαχαριού»	< τουρκ. satir
κομαντάντης	«δικαστής»	< γαλλ. consulat	σαμάλης	«άμυαλος»	< τουρκ. sapsal
κομπρεμετάρω	«διακινδυνεύω»	< τουρκ. kodos	σελτές	«μαξιλάρια»	< τουρκ. silte
κόνσολος	«πρόξενος»	< ιταλ. condotta	σεντζαφές	«άπιστος»	< ιταλ. senza fe
κόνσουλάτο	«προξενείο»	< ιταλ. console	σερδάρης	«άπιστος»	< τουρκ. serdar
κοντόσης	«μαστροπός»	< γαλλ. consulat	σιρμί	«δερμάτινο κορδόνι»	< τουρκ. sirim
κοντότα	«δουαγιά»	< τουρκ. kondotta	σολδάτος	«στρατιώτης»	< ιταλ. soldato
κοντράτο	«συμβόλαιο»	< ιταλ. contratto	σουλουμάς	«καλλυντικό»	< τουρκ. sulama
κουλαξίζης	«κουτσάφτης»	< τουρκ. kulaksiz	σουρι(γ)ούνης	«εξόριστος»	< τουρκ. sürgün
κουντούρα	«είδος παπουτσιού»	< τουρκ. kundura	σούρλα	«αίματιο κορυφή»	< σλαβ. surla
κουρνάκης	«άθλιος, δόλιος»	< τουρκ. kursun	σουρμές	«βραχί»	< τουρκ. siirme
κουρσού'Ι	«σφαίρα»	< ιταλ. credito	σοφτάς	« ιεροσπουδαστής »	< τουρκ. softa
κρέντιτο	«πίστωση»	< τουρκ. lâtif	σπαχής	«ππτάς»	< τουρκ. sipahi
λατίφης	«χαριτωμένος»	< τουρκ. leblebi	σπετσέρης	«φαρμακοποιός»	< ιταλ. spezieri (πληθ.)
λεμπλεμπίδι	«στραγάλι»	< γαλλ. ligne	σπετσερία	«φαρμακείο»	< ιταλ. spezieria
λί'la	«γραμμή»	< τουρκ. mahmudiye	σταματάρια	«τυπογραφείο»	< ιταλ. stamperia
μαμουτιές	«οθωμανικό νόμισμα»		ταζέτικος	«φρέσκος»	< τουρκ. taze

Παλαιότερο δάνειο	Σημασία	Ετυμολογία	Παλαιότερο δάνειο	Σημασία	Ετυμολογία
ταϊφάς	«πλήρωμα πλοίου»	< τουρκ. tayfa	τσαπάρι	«είδος πετονιάς»	< τουρκ. çapari
τάμπια/ντάπια	«οχυρό»	< τουρκ. tabya	τσαρσί	«αγορά»	< τουρκ. çarçi
τάρα	«απόβαρο»	< ιταλ. tara	τσατιμάς	«ξύλινος τοίχος»	< τουρκ. çatma
ταρατόρι	«είδος σάλτσας»	< τουρκ. tarator	τσελεμπίς	«κύριος, άρχοντας»	< τουρκ. çelebi
τεμπίχι	«νουθεσία, προειδοποίηση»	< τουρκ. tembih	τσελίκι	«ατσάλι»	< τουρκ. çelik
τερζής	«ράφτης»	< τουρκ. terzi	τσερτσεβές	«ξύλινο πλαίσιο παραθύρου»	>> < τουρκ. çerçeve
τεσκερές	«κοινοποίηση - άδεια»	< τουρκ. tezkere	τσεσμές	«(πέτρινη) βρύση»	< τουρκ. çeşme
τζανφές	«μεταξωτό ύφασμα»	< τουρκ. canfes	τσέτης	«αντάρτης»	< τουρκ. çete
τζασίτης	«κατάσκοπος»	< τουρκ. çasit	τσιβερμές	«οβελίας»	< τουρκ. çevirme
τζατιμάς	«σκελετός κτηρίου»	< τουρκ. çatma	τσιβί	«καρφί, τσιμπούρι»	< τουρκ. çivi
τζελάτης	«δήμιος»	< τουρκ. cellat	τσιλιγκίρης	«κλειδαράς»	< τουρκ. çilingir
τζελέτης	«ζωέμπορος»	< τουρκ. celep	τσιμισίρι	«δέντρο πύξος»	< τουρκ. çimşir
τζεπαγάνς	«πολεμοφόδι»	< τουρκ. cephane	τσιπλάκης	«γυμνός»	< τουρκ. çiplak
τζιλβές	«ακκισιός, νάζι»	< τουρκ. cilve	τσιρβάς	«σούπα»	< τουρκ. çorba
τιτίζος	«λεπτολόγος»	< τουρκ. tiüz	τσιουμάκι	«ρόπαλο»	< τουρκ. çomak
τιφτίκι	«λεπτό κατσικίσιο μαλλί»	< τουρκ. tiftik	φέτι	«κατάκτηση»	< ιταλ. forziere
τοκμάκι	«ξύλινο σφυρί»	< τουρκ. tokmak	φορτσέρι	«αμπαούλο»	< τουρκ. hazine
τοπόλι	«λέυκα»	< σλαβ. topol	χαίνες	«θησαυροφυλάκιο»	< τουρκ. hain
τοπούζι	«είδος ροπάλου»	< τουρκ. toruz	χοάνης	«ακαμάτης»	< τουρκ. hamur
τούγια	«είδος κυπαρισσιού»	< γαλλ. tuyau	χαμουρί	«ζυμάρι»	< τουρκ. hamim
τούζλα	«αλυκή»	< τουρκ. tuzla	χαντούμης	«ευνούχος»	< τουρκ. harami
τουζλούκι	«περικνημίδα»	< τουρκ. tozluk	χαραμής	«ληστής»	< τουρκ. hapis
τσαΐρι	«λιβάδι»	< τουρκ. çayir	χάνη	«φυλακή»	< σλαβ. hmel
τσάμι	«πέυκο»	< τουρκ. çam	χούμελι	«οδρόμελι»	
τσαμπάζης	«ζωέμπορος»	< τουρκ. cambaz			

Παρατηρήσεις

1. Πολλές από τις ξένες λέξεις τού πίνακα, τις οποίες συναντούμε εκτεταμένα σε παλαιότερα κείμενα (λ.χ. τού Μακρυγιάννη), αντικαταστάθηκαν επιτυχώς από τις αντίστοιχες ελληνικές χάρις στο κίνημα τού Κοραή και άλλων λογίων τού 18ου και 19ου αι. να «αποκαθάρουν» τη γλώσσα από ξένες λέξεις.
2. Στον επιλεκτικό πίνακα περιέχονται κυρίως λέξεις που δεν είναι εν χρήσει πλέον στη Νεοελληνική Κοινή, αλλά είναι πιθανόν να τις συναντήσει κανείς σε παλαιότερα κείμενα, σε διαλέκτους ή, σπανιότερα, στις ιδιολέκτους μερικών ηλικιωμένων κυρίως ατόμων.
3. Σε ορισμένες περιπτώσεις η σημασία τού ξένου όρου δεν ταυτίζεται με τη σημασία τού προσαρμοσμένου δανείου, η οποία οφείλεται συνήθως σε σημσιολογική εξέλιξη εντός τής Ελληνικής ή σε άλλη επίδραση.
4. Σε ορισμένες διαλέκτους τής Νέας Ελληνικής ενδέχεται τού προσαρμοσμένου δάνειο να έχει προσλάβει άλλη μορφή ή σημασία από αυτήν που δηλώνεται στον πίνακα.
5. Μερικές από τις λέξεις τού πίνακα απαντούν σε κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια κ.τ.λ.).
6. Η ετυμολογική προέλευση που αναγράφεται εδώ αναφέρεται στην άμεση και όχι στην απώτερη αναγωγή των δανείων (λ.χ. αναφέρεται ότι μια λέξη προέρχεται από την Τουρκική και όχι αν η τουρκική λέξη είναι αραβικής, περσικής ή άλλης αρχής).

διερευνώντας κατά πόσον έχει κατακτήσει συγκεκριμένες γνώσεις ή δεξιότητες: ο καθηγητής εξέτασε τους μαθητές στο μάθημα τής ημέρας || τους υποψηφίους για τη θέση τού διευθυντή πωλήσεων θα εξετάσει τριμελής επιτροπή. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εξ- + ετάζω «ελέγχο λεπτομερώς» < ετός «αληθής» (ιων. ψιλώση) < I.E. *se-to- «αληθής», πβ. σανσκρ. satya-, αρχ. σκανδ. sannr κ.ά. Δεν αποκλείεται σύνδεση με το θ. *es- «είμαι». Ομόρρ. έτυμον (< ετέος «αληθής»)].

εξέταση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η προσηκτική παρατήρηση και μελέτη: ~ φαινόμενον | προβλήματος | σκανδάλου ΣΥΝ. έρευνα, αναζήτηση 2. η ιατρική διερεύνηση τής κατάστασης τής υγείας (κάποιου): ~ ασθενούς || κάνω ~ αίματος || (κ. σε πληθ.) κάνω εξετάσεις ούρων 3. εξετάσεις (οι) η δοκιμασία που αποσκοπεί στην αξιολόγηση των γνώσεων ή των δεξιοτήτων (κάποιου): προφορικές | γραπτές | κατακτητικές | τελικές | πνευματικές | εισαγωγικές ~ || δίνω έχω ~ || υποβάλλομαι | συμμετέχω | προβιβάζομαι | απορρίπτομαι | αποτυγχάνω | κόβωμαι στις ~ || περνώ (στις) ~ (επιτυχάνω) || περνώ από ~ (υποβάλλομαι σε εξετάσεις) || ~ για δίπλωμα οδήγησης | στην οδήγηση || (κ. σε εν.) προφορική ~ ΦΡ. απολυτήριες εξετάσεις βλ. λ. απολυτήριος 4. η ανάκριση μάρτυρα ή διαδίκου: προκαταρκτική ~ • 5. ΙΣΤ. Ιερά Εξέταση (λατ. Inquisitio) (α) (από τον 12ο αι. ως τον 18ο αι.) τού συμβούλιου των καρδινάλιων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που ήλεγχε δογματικά τις αιρέσεις και τιμωρούσε τους αιρετικούς (β) (μτφ.) η αυστηρή δοκιμασία εξεταζομένων. ΣΧΟΛΙΟ λ. δοκιμασία, ωρίμαση.

εξεταστέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να εξεταστεί: ΦΡ. (ειδικότ.) εξεταστέα ύλη η ύλη (το σύνολο των γνώσεων) στην οποία πρόκειται κάποιος να εξεταστεί.

εξεταστήριο (το) [μτγν.] {εξεταστήριου | -ών} ο τόπος στον οποίο διεξάγονται εξετάσεις.

εξεταστής (ο) [αρχ.], εξετάστρια (η) {εξεταστήριών} πρόσωπο που κρίνει την απόδοση των υποψηφίων σε εξετάσεις: ο ~ απέρριψε/έκοψε | πέρασε τον υποψηφίο || ~ οδήγησης.

εξεταστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που παρατηρεί, που χαρακτηρίζεται από ερευνητική διάθεση: ~ βλέμμα 2. αυτός που σχετίζεται με εξετάσεις: ~ περίοδος | επιτροπή | σύστημα. — εξεταστικά επί ρρ.

εξέταστρα (τα) [1880] {εξέταστρων} τού χρηματικό αντίτιμο τής συμμετοχής σε εξετάσεις: καταβάλλω | πληρώνω ~.

εξετέθην ρ. → εκθέτω

εξέτεινα ρ. → εκτείνω

εξέπια ρ. → εκπίνω

εξετράπη ρ. → εκτρέπω

εξευγενίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξευγενίσι-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. δίνω σε (κάποιον/κάτι) ευγενικό χαρακτήρα, πρόσγω πολιτιστικά: η μουσική | το καλό βιβλίο εξευγενίζει τον νου | την ψυχή | τα ήθη τού

ανθρώπου ΣΥΝ. εκλεπτύνω, εκπολιτίζω ΑΝΤ. εκχυδαίζω, αποβαρβαρώνω 2. (α) κάνω (κάτι) πιο εκλεπτυσμένο, βελτιώνω την ποιότητα του: ~ τη γλωσσική έκφραση (β) βελτιώνω (ζωικό ή φυτικό οργανισμό ή ουσίες) με επιστημονικές μεθόδους: ~ λιπαρές ουσίες που έχουν υποστεί αλλοίωση ΣΥΝ. ραφινάριον. — εξευγενισμός (ο) [μτγν.] κ. εξευγένιση (η) [1835], εξευγενιστικός, -ή, -ό [1892]. εξευμενίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξευμενίσι-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καθιστώ (κάποιον) ευμενή απέναντι μου, μετριάζω τον θυμό του: στην αρχαιότητα οι άνθρωποι, όταν πίστευαν ότι οι θεοί ήταν οργισμένοι, προσέφεραν θυσίες, για να τους εξευμενίσουν ΣΥΝ. ημεράνο, (ειδικότ.) εξυλέωνω 2. μετριάω, απαλύνω (αισθήματα οργής) ΣΥΝ. καταπραύνω, καταλαγιάζω ΑΝΤ. διεγείρω, (εξ)μερεθίζω. — εξευμενισμός (ο) [μτγν.].

εξευμενιστικός, -ή, -ό [1790] αυτός που έχει σκοπό να εξευμενίσει (κάποιον): ~ θυσίες. — εξευμενιστικά-ά | -ώς επίρρ.

εξεύρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η εύρεση έπειτα από συνεχή και κοπιαστική αναζήτηση: ~ εργασίας.

εξευρίσχω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξευρέθην, -ης, -η... (ιτχ. εξευρεθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) βρίσκω έπειτα από συνεχή και κοπιαστική αναζήτηση: μέγχο τον Μάιο πρέπει να εξευρέθουν 2 δικαστή. || ~ διπλωματική | πολιτική λύση. — εξευρετικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. βρίσκω.

εξευρωπαϊζώ ρ. μετβ. [1845] {εξευρωπαϊσι-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να ζει και να σκέφτεται σαν Ευρωπαίος: προσαρμόζω (κάτι) στα ευρωπαϊκά πρότυπα: εξευρωπαϊσμένους τρόπος ζωής | εκπαιδευτικό σύστημα 2. (κατ' επέκτ.) εκσυγχρονίζω (βλ. λ. Ευρωπαϊός, σημ. 3, κ. λ. Ευρώπη). — εξευρωπαϊσμός (ο) [1875].

εξευτελίζω ρ. μετβ. {εξευτέλισι-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μειώνω (συνήθ. με τη συμπεριφορά μου) την αξία, εκμηδενίζω την αξιοπρέπεια (κάποιου): τον εξευτέλισε μπροστά σε πολύ κόσμο || «κι αν δεν μπορείς να κάμεις τη ζωή σου όπως την θέλεις, τούτο προσπάθησε τουλάχιστον όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις» (Κ.Π. Καβάφης) ΣΥΝ. ταπεινώνω, διασπύρω, ατιμώνω. (βλ. κ. ζευτελίζω). — εξευτελισμός (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζευτελίζω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < εξ- + εύτελίζω < ευτελής].

εξευτελιστικός, -ή, -ό [1856] αυτός που εξευτελίζει, που οδηγεί στον εξευτελισμό, στην ανυποληψία: ~ συμπεριφορά | τιμές (πολύ χαμηλές τιμές) ΣΥΝ. ταπεινωτικός, ατιμωτικός, μειωτικός. — εξευτελιστικά επίρρ.

εξέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξείχα (παρτα. που χρησιμοποιείται κ. ως αορ.)} 1. αποτελώ προέξοχη σε επιφάνεια ή ευθεία: από τις άκρες τού χαλιού εξέχουν τα κρόσια || έκομα μερικές κλωστές που εξέχουν 2. (η ιτχ. εξέχων, -ούσα, -ον) αυτός που έχει σημαντικό ρόλο, που ξεχωρίζει για την υψηλή του θέση (κοινωνική, πολιτική, πνευματική κλπ.): εξέχων συγγραφέας || εξέχουσα φυσιογνωμία || εξέχων μέλος τού κόμματος || συνάντηση εξέχουσών προσωπικοτήτων ΣΥΝ. διάκε-

κριμένος, διαπρητής. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω, απέχω, παρέχω.
 έξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) 1. η συνήθεια ως αποτέλεσμα επανάληψης, μάθησης ή/και συνεχούς επίδρασης του ίδιου παράγοντα: η επιμέλεια του έχει γίνει - από τα μαθητικά του χρόνια. ΦΡ. (α) καθ' έξιν (καθ' είν) για κάτι που γίνεται επανειλημμένος, από συνήθεια: κατ' αντιδιαστολή προς το «κατά φύσιν»: ψεύδεται ~ (β) έξις, δευτέρα φύσις (έξις, δευτέρα φύσις) για τη δύναμη της συνήθειας 2. ΙΑΤΡ. η ιδιαίτερη κατάσταση και όψη του σώματος, όπως διαμορφώνεται από τη συνεχή επανάληψη ορισμένων πράξεων, από ασκήσεις κ.λπ. ή από κάποια πάθηση. Επίσης (λόγ.) έξις {-εως}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. έξις < εζ-, πβ. εζ-ω, μέλλ. του ρ. έχω (βλ.λ.). Η φρ. έξις, δευτέρα φύσις αποδίδει τη λατ. ρήση του Κικέρωνος «consuetudo secunda natura (est)»].

εξήγαγα ρ. → εξάγω

εξηγήγαια ρ. → εξαγγέλλω

εξηγήση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ο καθορισμός της σημασίας ή των αιτιών ενός πράγματος: θέλω να μου δώσει μια ~ για την απαράδεκτη συμπεριφορά του || ~ λέξεις | φαινόμενα ΣΥΝ. αποσαφήνιση, διασαφήση, αιτιολόγηση 2. (συνεκδ.) η μεταφορική απόδοση αρχαίου ή ξενόλοσσου κειμένου ΣΥΝ. μετάφραση, ερμηνεία 3. εξηγήσεις (οι) οι δικαιολογίες που αφορούν σε πράξη ή ενέργεια που παρεξηγήθηκε από κάποιον, που έθιξε κάποιον: δίνω | ζητώ ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι, μετάφραση.

εξηγήσιμος, -η, -ο [1890] αυτός που μπορεί να εξηγηθεί ΣΥΝ. ερμηνεύσιμος.

εξηγητής (ο) [αρχ.] αυτός που αναλύει και ερμηνεύει (κάτι): ήταν περιφωτισμένος ~ των ευαγγελικών περικοπών ΣΥΝ. ερμηνευτής. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι.

εξηγητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σκοπό να εξηγήσει (κάτι) ΣΥΝ. ερμηνευτικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι.

εξηγημένος, -η, -ο → εξάγω

εξηγώ κ. (λαϊκ.) ξηγώ ρ. μετβ. {εξηγείς... | εξήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. καθιστώ (κάτι) κατανοητό, βοηθώ (κάποιον) να καταλάβει (κάτι): του - μια δύσκολη έννοια | το κείμενο | μια δυσνόητη ταινία || προσπαθούσε με απλά λόγια να εξηγήσει τι ήθελε να πει || του εξήγησα ότι τα πράγματα δεν ήταν όπως νόμιζε || ~ στους μαθητές πώς να λύσουν την άσκηση ΣΥΝ. διασαφήνίζω, αποσαφηνίζω 2. (ειδικότερ.) προσδιορίζω τα αίτια για (κάτι): δεν μπορώ να εξηγήσω την απότομη αλλαγή στη συμπεριφορά του || Στάσου, να σου εξηγήσω! Δεν φταίω εγώ για ό, τι έγινε! || τώρα εξηγούνται όλα! (μεσοπαθ. εξηγούμαι) 3. ξεκαθαρίζω τη θέση μου, για να αποφευχθούν παρεξηγήσεις: νομίζω ότι σας εξηγήθηκα από την αρχή για τις απαιτήσεις μου 4. (μόνο λαϊκ. ξηγήμαι) βλ.λ. 5. (λαϊκ., η μετχ. ξηγημένος, -η, -ο) βλ. λ. ξηγήμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι.

[ΕΤΥΜ < μεσν. εξήγω < αρχ. εξηγούμαι (-έο-) «αρχηγεύω - ερμηνεύω» < εζ- + ηγούμαι (βλ.λ.)].

εξηκόντα (το) → εξήντα

εξηκοντά κ. εξηκοντά κ. εξηκοντ- [αρχ.] (λόγ.) ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εξήντα (60): εξηκοντά-ετής, εξηκοντά-άκις 2. είναι εξήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: εξηκοντά-πλάσιος.

εξηκονταετής, -ής, -ές → εξηκοντά-, -ετής

εξηκονταετία (η) → εξήκοντα-, -ετία

εξηκοντάκις επίρρ. → εξηκοντά-, -άκις

εξηκονταπλάσιος, -α, -ο → εξηκοντά-, -πλάσιος

εξηκοντούτης (ο) {εξηκοντούτων}, εξηκοντούτης (η) {εξηκοντούτιδος | -ιδων} (λόγ.) πρόσωπο που έχει ηλικία εξήντα ετών ΣΥΝ.

εξηκονταετής, εξηκοντάχρονος. [ΕΤΥΜ αρχ. < εξηκονταετής < εξηκοντά + -ετής < έτος].

εξηκοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 60ός στην αραβική αριθμηση, ٦٠ ή ٦١ στη ελληνική και LX στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εξήντα (60) (βλ. κ. λ. αριθμός, ΠΙΝ).

εξηλεκτρισμός (ο) 1. η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας σε διάφορες εφαρμογές (αγροτοβιομηχανικές, οικιακές κ.λπ.) 2. η παροχή, η τροφοδοσία ηλεκτρικού ρεύματος: ο πλήρης ~ της περιοχής έγινε μόλις το 1970 ΣΥΝ. ηλεκτροδότηση.

εξηλήθα ρ. → εξέρχομαι

εξημέρωμα ρ. μετβ. {εξημέρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ ήμερο (άγριο και επιθετικό ζώο) ΣΥΝ. δαμάζω, τιθασεύω 2. (μτφ.) επιφέρω ψυχική ηρεμία, καθιστώ (κάποιον/κάτι) ευγενέστερο: ~ τα ήθη ΣΥΝ. καταπραΰνω, ηρεμώ, εξευγενίζω ANT. εξαγριώνω, εκτραχύνω. — εξημέρωση (η) [μτγν.], εξημέρωσιμος, -η, -ο [1889]. [ΕΤΥΜ < αρχ. εξημέρω (-όω) < εζ- + ήμερω < ήμερος].

εξημερωτικός, -ή, -ό [1891] αυτός που συντελεί στην εξημέρωση.

εξημημένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έξανα ή υπερβολική ένταση: εξήλθε ~ από την αίθουσα του δικαστηρίου || ~ φαντασία || τις διαπραγματεύσεις δυσκόλεψαν πολύ τα ~ πνεύματα ΣΥΝ. φορτισμένος, ερεθισμένος ANT. ήρεμος. [ΕΤΥΜ. Μετχ. παθ. παρακ. του αρχ. έξαπτο].

εξήντα (το) {άκλ.} 1. πενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός των λεπτών μιας ώρας, ο αριθμός 60 (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτό που ανέρχεται ποσοτικά στον αριθμό 60: ένα λεπτό αποτελείται από ~ δευτερόλεπτα. Επίσης (λόγ.) εξήκοντα [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < μεσν. εξήντα < αρχ. εζ-ή-κοντα (όπου το -η- κατ' αναλογία προς το πενήκοντα) < εζ- + -κοντά (βλ. λ. ενενήντα)].

εξήντα - κ. εξήντά- κ. εξήντ- [μεσν.] ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εξήντα (60): εξήντά-χρονος, εξήντ-άρης 2. είναι εξήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: εξήντα-πλάσιος.

εξηναβελόνης (ο) {εξηναβελόνηδες}, εξηναβελόνισσα (η)

(λαϊκ.) πρόσωπο που αγαπά παθολογικά το χρήμα, που προτιμά να ζει στη μιζέρια, προκειμένου να μην ξοδεύει χρήματα: λέξη γνωστή και από το ομότιτλο θεατρικό έργο του Κ. Οικονομού του εξ Οικονόμων ΣΥΝ. φιλάργυρος, ταιγγούνης, παραδόπιστος, σπαγκοραμμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ταιγγούνης.

εξήντα εννέα κ. (καθημ.) εξήντα εννιά (το) {άκλ.} 1. εξήντα οκτώ συν ένα, ο αριθμός 69 2. (ως επίθ.) αυτό που ανέρχεται ποσοτικά στον αριθμό 69 (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.).

εξηντάρης (ο) {εξηντάρηδες}, εξηντάρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. αυτοί που είναι ηλικίας εξήντα ετών ή περίπου 2. (το θηλ. ως ουσ.) κασέτα ή βίντεο διάρκειας εξήντα λεπτών (μιας ώρας) (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < εξήντα + παραγ. επίθημα -άρης].

εξηνταρία (η) {χωρ. πληθ.} εξήντα, στη φρ. καμιά εξηνταρία περίπου εξήντα: μου χρωστάει ~ γιλιάδες (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < μεσν. εξηνταρία < εξήντα + παραγ. επίθημα -αρία].

εξής επίρρ. 1. στη συνέχεια: θα βρείτε τα διαγράμματα στις σελίδες 35 και ~ (= στη σελίδα 35 και στις επόμενες συντομ. κ. εξ.) ΦΡ. (α) ως εξής κατά τον τρόπο που έπειτα: θα δουλέμετε ~: θα χρησιμοποιείτε σε ομάδες εργασίας... ΣΥΝ. ως ακολούθως (β) και ούτω καθέξής (συντομ. κ.ο.κ.) ομοίως και στη συνέχεια: αυτό ισχύει στην πρώτη, τη δεύτερη περίπτωση ~ (γ) στο εξής | από 'δώ κι εξής | από τώρα και στο εξής από εδώ και πέρα, στο μέλλον: - θα επικοινωνούμε μόνο τηλεφωνικά 2. (με άρθρο ως επίθ.) για να δηλώσουμε ότι ακολουθεί σειρά, παράθεση, απαριθμηση στοιχείων (γενικότερ.) για να προεξαγγείλουμε (κάτι που πρόκειται να αναφερθεί): οι Ευαγγελιστές είναι οι ~ τέσσερις: ο Ματθαίος, ο Μάρκος, ο Λουκάς και ο Ιωάννης || έκανα την ~ σκέψη... ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. έξης, επίρρ. σηματοδοτικός ένστιμου θ, το οποίο απαντά και στο ρ. έχομαι «προσκολλώμαι, ακολουθώ» (πβ. μέλλ. εξεσθαι)].

εξής - εφεξής - και ούτω καθεξής. Το εξής (αρχ. έξης), παράγωγο του έχομαι (έχομαι τον παραδόσεων = κρατώ, τηρώ, ακολουθώ τις παραδόσεις), δηλώνει σειρά, ακολουθία, που αρχίζει από τον χρόνο ή και τον τόπο του ομιλητή, για να συνεχιστεί με ορισμένη τάξη: Η πομπή θα ακολουθήσει την εξής διαδρομή: πρώτα θα περάσει από την πλατεία Συντάγματος, εν συνέχεια θα διέλθει την οδό Μητροπόλεως, θα διασχίσει το Μοναστηράκι και θα τερματιστεί στην πλατεία του Θησειών - Θα ακολουθήσει το εξής πρό-γραμμα... - Πέτυχαν στον διαγωνισμό οι εξής μαθητές (ακολουθούν τα ονόματα). Με τη λ. εξής δηλ. ο ομιλητής προεξαγγέλλει ότι θα εκθέσει ακολούθως και σε ορισμένη σειρά ορισμένα στοιχεία, γεγονότα, πληροφορίες. Το εξής στις περιπτώσεις αυτές λειτουργεί ως (άκλυτο) επίθετο. Μπορεί επίσης να προηγείται το ως (ως εξής): Τα γεγονότα εκτυλίχθηκαν ως εξής. Η και να χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό (το | τα εξής): Θέλω να σας εξηγήσω το εξής, ότι δεν είναι απαραίτητο να καταβληθεί εξαρχής ολόκληρο το ποσό. Το εφεξής χρησιμοποιείται ως επίρριμμα χρονικής αναφοράς, για να δηλώσει συγκεκριμένο χρονικό (παρελθοντικό, παροντικό ή και μελλοντικό) σημείο, μετά το οποίο θα ακολουθήσει κάτι: Εφεξής τα κείμενα δεν θα γράφονται σε γραφομηχανές, αλλά σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές - Συμφώνησαν την πάση του πολέμου και τη διακοπή εφεξής των πυρηνικών δοκιμών. Η φρ. και ούτω καθεξής (συντομογρ. κ.ο.κ.) χρησιμοποιείται όταν ο ομιλητής διακόπτει κάπου αυτό που λέει, αφήνοντας τον ακροατή να συμπληρώσει μόνο του τα ακολουθούσα ως ευκόλως εννοούμενα από όσα έχουν ήδη λεχθεί. Πρόκειται δηλ. για μια μορφή ελλειπτικού λόγου: Στη δυσναστεία αυτή βασιλεύσαν κατά σειρά ο πατέρας, ο γιος του, ο εγγονός του και ούτω καθεξής. Με ελλειπτική χρήση βρίσκουμε και τη φρ. και εξής (συντομογρ. κ.εξ.), που χρησιμοποιείται συχνά σε παραπομπές: «από τη σελίδα 32 κ.εξ.».

εξηίχθη ν ρ. → εξάγω

έξι (το) {άκλ.} 1. πέντε συν ένα, ο αριθμός 6 2. (ως επίθ.) αυτό που ανέρχεται ποσοτικά στον αριθμό 6: η Πούλια έχει ~ άστρα (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). Επίσης (αρχαιοπρ.) εζ.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. έξι (το -ι-πθ. κατά το είκωσι) < αρχ. εζ < Εέζ < I.E. *sweks- «έζω», πβ. σανσκρ. śās-, λατ. sex, ισπ. seis, αγγλ. six, γερμ. sechs κ.ά. Ομόρρ. εκ-τος, έζ-άς (-άδα), έζ-άς (-άντας), εζ-ή-κοντα κ.ά.].

έξι ή έξη: Το αρχαίο εζ, που έδινε την εντύπωση ότι στερείται καταλήξεως έναντι των άλλων αριθμητικών και ότι δεν διακρίνεται ακουστικά από την πρόθεση έζ (εζ ανάγκης - εζάγω), μεταπλάστηκε στον τ. έξι, λήγοντας έτσι σε φωνήεν. Το -ι αυτό έπειτα αναλογικώς προς τον μόνο υπάρχοντα σε -ι τύπο αριθμητικού (απολύτου), προς το είκοσι-ι, εζού και η γραφή έξι. Μερικοί έγγραφα του έξι με -η (έξη), θεωρούντας ότι το -η του έξι προέρχεται από το σύνθετο εζ-ήμισυ. Οπωσδήποτε, ορθότερη (και επικρατούσα) είναι η γραφή έξι, με την οποία -ας προστεθεί και αυτό- διαφοροποιείται το έξι από το έξη (η) (< αρχ. έξις) «συνήθεια».

εξιδανικεύω ρ. μετβ. [1890] {εξιδανικεύ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} αφαιρώ τις αρνητικές πλευρές από (κάτι), αποδίδω χαρακτηριστικά ιδανικό, ιδεώδη: έχει εξιδανικεύσει τα παιδικά του χρόνια, κι ας είχε ζήσει μέσα στη φτώχεια ΣΥΝ. μυθοποιώ. — εξιδανικεύση (η) [1887], εξιδανικευτικός, -ή, -ό, εξιδανικευτικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εξατομικεύω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. idéaliser].

εξίδρωμα (το) [1876] {εξιδρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. 1. το αποτέλεσμα ή το προϊόν της εξίδρωσης 2. η παθολογική συσσώρευση

(συνεκδ.) η κίνηση από μέσα προς τα έξω, το να βγει κανείς από κάπου: ο πρωθυπουργός κατά την ~ του από το προεδρικό μέγαρο προέβη σε δηλώσεις || του σπέρσαν το δικαίωμα εξόδου από τη χώρα, αφαιρώντας τον το διαβατήριο || (ειδικό) - από τη δύσκολη κατάσταση | από την κρίση ΑΝΤ. εισόδος 3. (ειδικό), το να βγει κανείς από το σπίτι του για ψυχαγωγία: η βραδινή ~ || αίριο έχοιμε -' θα πάμε σινεμά ΣΥΝ. (καθημ.) ξηπώρισμα 4. ΣΤΡΑΤ. η άδεια που παρέχεται σε στρατιώτη για να βγει από το στρατόπεδο μέχρι κάποια προκαθορισμένη ώρα 5. η μαζική αναχώρηση (συνήθ. από την πόλη) (ειδικό), η μαζική μ'τακίνηση (κατοίκων της πόλης) προς την ύπαιθρο: η πασχαλινή - των Αθηναίων 6. (α) η εξόρμηση πολιορκουμένων με στόχο τη διάσπαση των γραμμών των πολιορκητών: επιχειρώ ~ (β) ΙΣΤ. η Έξοδος του Μεσολογγίου η διάσπαση των γραμμών των πολιορκητών του Μεσολογγίου από τους υπερασπιστές και τον πληθυσμό της πόλης κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης στις 10 Απριλίου του 1826 7. ΘΡΗΣΚ. Έξοδος (η) (α) Π.Δ. η απόδραση των Εβραίων από την Αίγυπτο και η μετάβαση τους στη Γη της Επαγγελίας (β) το δεύτερο βιβλίο της Πεντατεύχου της Π.Δ. 8. η αποχώρηση, η απομάκρυνση από υπηρεσία: εθελουσία ~ 9. ΦΙΛΟΛ. το διαλογικό μέρος αρχαίας τραγωδίας μετά το τελευταίο στάσιμο 10. η αποχώρηση του καλλιτέχνη από τη σκηνή κατά τη διάρκεια παράστασης (θεατρικής, όπερας κ.λπ.) 11. ΑΘΛ. (α) ο τρόπος μ' τον οποίο ο αθλητής (κυρ. γυμναστικής ή καταδύσεων) ολοκληρώνει την επίδειξη του: έκανε καλή ~ || ~ με διπλή στροφή και πιρουέτα (β) η κίνηση του τερματοφύλακα στο ποδόσφαιρο έξω από τον χώρο της εστίας του (τέρμα), για να αποκρούσει τη μπάλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αδιέξοδος, οδός. [ETYM, αρχ. < εξ- + οδός. Με τη λ. Έξοδος προσδιόρισαν οι Εβδομή-κοντα το δεύτερο βιβλίο της Πεντατεύχου (που αναφέρεται στην έξοδο των Ισραηλιτών από την Αίγυπτο), ενώ η εβρ. ονομασία του βιβλίου έχει ληφθεί από την εισαγωγική του φράση με'ellesh Semóth (= «και αυτό είναι τα ονόματα...»)].

εξοδούχος (ο) ΣΤΡΑΤ. ο στρατιώτης που έχει άδεια εξόδου. [ETYM, < έξοδος + -ούχος < έγω].

εξοιδήμα (το) {εξοιδήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η παθολογική διόγκωση που εμφανίζεται σε τμήμα του σώματος και οφείλεται σε τοπική συσσώρευση υγρών ΣΥΝ. εξόγκωμα, οίδημα. [ETYM, < αρχ. εξοιδώ (-έω) < εξ- + οιδώ «πρήζω», βλ. κ. οίδημα].

εξοιδήση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. το πρήξιμο τμήματος του σώματος από τοπική συσσώρευση υγρών. [ETYM, < μτρν. εξοιδήσις < αρχ. εξοιδώ (-έω) < εξ- + οιδώ «πρήζω», βλ. κ. οίδημα].

εξοικειώση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. το πρήξιμο τμήματος του σώματος από τοπική συσσώρευση υγρών. [ETYM, < μτρν. εξοιδήσις < αρχ. εξοιδώ (-έω) < εξ- + οιδώ «πρήζω», βλ. κ. οίδημα].

εξοικειώση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. το πρήξιμο τμήματος του σώματος από τοπική συσσώρευση υγρών. [ETYM, < μτρν. εξοιδήσις < αρχ. εξοιδώ (-έω) < εξ- + οιδώ «πρήζω», βλ. κ. οίδημα].

εξοικειώση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να αποκτήσει (κάποιος) οικειότητα με (κάτι), να συνθηθεί (κάτι): η ~ με ένα θέμα | ζήτημα | πρόβλημα || η ~ με τις αντιλήψεις και τη νοοτροπία ενός ξένου λαού- Φρ. έχω εξοικειώση με (κάτι) έχω οικειότητα με (κάτι), επειδή το χρησιμοποιώ, έχω γνώσεις γι' αυτό, αποτελεί μέρος της επαγγελματικής μου ενασχόλησης ή μου αρέσει: ~ τους υπολογιστές | τις μηχανές.

εξοικονομώ ρ. μετβ. [μτρν.] {εξοικονομεί... | εξοικονομή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. βρίσκο, αποκότ (κάτι που έχω ανάγκη): με τα λεφτά αυτά μπορώ να εξοικονομήσω τα απολύτως απαραίτητα 2. αποταμιεύω ως απόθεμα: ~ ενέργεια 3. καταφέρνω να προμηθεύσω, να βρω (σε κάποιον) (κάτι που έχει ανάγκη): σου εξοικονομήσα μία κουβέρτα, αλλά για τα υπόλοιπα θα φροντίσεις μόνος σου. — εξοικονομώ (η) [μτρν.].

εξοκέλλω ρ. αμετβ. {εξοκέλα (λαϊκ. ξόκεια)} 1. (για πλοία και ναυτικούς) παρεκκλίνω από την ορθή πορεία του πλου πέφτοντας στην ξηρά και αναγώ: το καράβι είχε εξοκέλει πάνω σε μια ζέρα ΣΥΝ. προσαράζω 2. (μτφ.) παρασύρομαι στη διαθορά, παίρνω κακό δρόμο στη ζωή ΣΥΝ. παραστράτω.

[ETYM αρχ. < εξ- + όκελλω «προσαράζω» < ό- προθεμ. + κέλλω «θέτω σε κίνηση» < *κέλ-ιω < I.E. *kel- «κινώ, ωθώ», πβ. συνσκρ. kalayati «σπρώχνω», λατ. celer «ταχύς», ισπ. celere, αλβ. qil «φέρε», γερμ. halten «κρατάω», αγγλ. hold κ.ά. Ομόρρ. κελ-εύω, κέλευθος (βλ.λ.) κ.ά.].

εξολισθάνω ρ. αμετβ. {εξολίσθησα} (λόγ.) γλιστρώ από τη θέση μου ΣΥΝ. Ξεγλιστρώ. — εξολίσθηση (η) [μεσν.] κ. εξολίσθημα (το) [1870], εξολισθητικός, -ή, -ό [1870]. [ETYM μτρν. < αρχ. εξολισθάνω < εξ- + όλισθάνω «γλιστρώ» (βλ.λ.)].

εξολκείας (ο) [1870] {εξολκ-είς, -έων} (λόγ.) 1. εργαλείο με το οποίο τραβάνε κανείς κάτι προς τα έξω 2. (ειδικό), εργαλείο για την αφαίρεση συρρακτικών συρμάτων, το αποσυρρακτικό. [ETYM < αρχ. εξόλκω «τραβάω, σύρω» (πβ. κ. ολκή, αρχική σημ. «τράβηγμα»), μετάρφ. δάνειο από γαλλ. extracteur].

εξολοθρευτής (ο) [μτρν.], εξολοθρευτήρια (η) {εξολοθρευτήριών} πρόσωπο που καταστρέφει ολοσχερώς, μαζικά ΣΥΝ. καταστροφέας, αρανιστής- Φρ. Αγγέλως εξολοθρευτής ο Άγγελος που εξολόθρευσε όλα τα πρωτότοκα παιδιά και ζώα των Αιγυπτίων κατά την έξοδο των Ισραηλιτών από την Αίγυπτο για τη Γη της Επαγγελίας.

εξολοθρευτικός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που οδηγεί στην εξολόθρευση, στη μαζική καταστροφή: ~ μέθοδος | όπλα ΣΥΝ. καταστροφικός. — εξολοθρευτικά επιρρ.

εξολοθρεύω ρ. μετβ. (εξολόθρευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος) καταστρέφω (κάτι) ολοσχερώς, εξοντώνω (κάτι) μαζικά, ολοκληρωτι-

κά: τα χημικά όπλα μπορούν να εξολοθρεύσουν ολόκληρους πληθυσμούς ~ είδη ζώων ΣΥΝ. αφανίζω, εκμηδενίζω. — εξολόθρευση (η) [μτρν.] κ. εξολόθρευμα (το) [μεσν.] κ. εξολοθρευμός (ο) [μεσν.], [ETYM μτρν. < εξολοθρεύω (με αφομοίωση του -ε- προς το προηγούμενο -ο-) < εξ- + όλιθρεύω < όλιθρος].

εξ ολοκλήρου επιρρ. — ολόκληρος

εξομαλίω ρ. μετβ. {εξομάλι-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. καθιστώ (κάτι) ομαλό 2. (μεσοπαθ. εξομαλίζομαι) ΓΛΩΣΣ. γίνομαι ομαλός, ομαλοποιούμαι, προσαρμόζομαι στο σύστημα των ομαλών: ο αόρ. «ήνεγκας» του ρήματος φέρω εξομαλίστηκε σε «έφερα». — εξομ-μάλιση (η) [μτρν.] κ. εξομαλισμός (ο) [1888]. [ETYM, αρχ. < εξομ- + αλίω < αμαλός].

εξομάλυνση (η) [1854] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. (για επιφάνειες) η λείανση, η απαλάγηση από τραχείες προεξοχές, η αφαίρεση των ανωμαλιών 2. (μτφ.) η απαλείφηση δυσκολιών, εντάσεων κ.λπ.-η τακτοποίηση, η διευθέτηση (κατάστασης): ~ σχέσεων | διαφορών | αρηθρικού κλίματος ΣΥΝ. ομαλοποίηση ΑΝΤ. όζυνση, (λόγ.) εκτραύνω-ση 3. (μτφ. για κείμενο) η άρση των δυσκολιών που παρουσιάζονται 4. ΟΙΚΟΝ. επίδομα εξομάλυνσης επίδομα που δόθηκε στους δημοσίους υπαλλήλους, όταν ισχύσε το ενιαίο μισθολόγιο, για να ισοσκελίσει διαφορές μισθών.

εξομαλύνω ρ. μετβ. [1892] {εξομάλυ-να, -νθηκα, -σμένος} 1. καθιστώ (κάτι) ομαλό, ίσιο και λείο: - επιφάνεια ΣΥΝ. εξομαλίω ΑΝΤ. εκτραύνω 2. (μτφ.) αποκαθιστά την ισοροπία: έκαναν πολλές προσπάθειες, για να εξομαλύνουν τις σχέσεις τους, που είχαν διαταραχθεί τελευταία || ~ το έδαφος πριν από τη συνάντησή των δύο ανιπάτων. — εξομαλυντικός, -ή, -ό [1891]. ΣΧΟΛΙΟ λ. μεγέθυνση.

εξομοιώνω ρ. μετβ. {εξομοίω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) όμοιο (με κάτι άλλο): ~ τις διαφορετικές περιπτώσεις || προσπαθεί να εξομοιώσει τους δύο με τα θέματα. [ETYM, < αρχ. εξομοίω (-όω) < εξ- + ομοίω < ομοίος].

εξομοίωση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η υπαγωγή σε κοινό κωδικό, σε όμοια ρύθμιση: μισθολογική ~ δασκάλων και καθηγητών || -πτυγίου ΑΝΤ. διαφοροποίηση 2. (συνχά αρνητικά) η τοποθέτηση στο ίδιο επίπεδο, στην ίδια αξιολογική βαθμίδα: ο τίτλος της εργασίας οδηγεί τον αναγνώστη σε - του Ξεφέρη με τον Κρυ-στάλλη ΣΥΝ. (λόγ.) προσομοίωση ΑΝΤ. διαφοροποίηση. — εξομοιωτή-κός, -ή, -ό [μτρν.].

εξομολόγησις (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολόγησις (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολόγησις (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

εξομολογήθω (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση του εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο της εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρόμιων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. simulator].

(μτφ.) η καταστροφή (κάποιου): *μεθόδευε την ~ των πολιτικών του αντιπάλων | των ανταγωνιστών του || σέρνοντας τον στα δικαστήρια, αποσκοπούσαν στην πολιτική του ~ ΣΥΝ.* εξουδετέρωση, εκμηδένιση 3. (μτφ.) η υπερβολική, σωματική κυρ., καταπόνηση: η ~ κάποιου στη δουλειά ΣΥΝ. εξάντληση, εξουθένωση.

εξοντωτικός, -ή, -ό [1889] 1. αυτός που λειτουργεί καταστρεπτικά, που οδηγεί στην εξόντωση: *τα ~ μέτρα για τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης που επιβλήθηκαν από την τουρκική κυβέρνηση 2.* αυτός που προκαλεί υπερβολική σωματική κούραση, που εξαντλεί: ~ *δουλειά | προποσίμασία ΣΥΝ.* εξαντλητικός, εξουθενωτικός. — εξοντωτικά επίρρ.

εξονυχίζω ρ. μετβ. {εξονυχισα} ερευνώ και μελετώ σε βάθος, μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια ΣΥΝ. λεπτολογώ. — **εξονυχισή** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σμ. «δοκιμάζω κάτι με το νύχι - ερευνώ λεπτομερώς», < εζ- + *ονυχίζω* < *ονυξ*, -χος «νύχι»].

εξονυχιστικός, -ή, -ό αυτός που διεξάγεται με λεπτομερή και σχολαστικό τρόπο: ~ *έρευνα | έλεγχος ΣΥΝ.* σχολαστικός, λεπτομερής. — **εξονυχιστικ-ά** | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.

εξοπλίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξοπλίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εφοδιάζω με όπλα, με πολεμικό υλικό: *ορισμένες χώρες εξοπλίζουν με σύγχρονο πολεμικό υλικό τις αντιμεταχόμενες παρατάξεις || (κ. μεσοπαθ. εξοπλίζομαι) εξοπλίζομαι για να αντιμετωπίσουμε την εξωτερική απειλή ΑΝΤ.* αφοπλίζω 2. (μτφ.) εφοδιάζω με τα απαραίτητα όργανα, εξαρτήματα, μηχανήματα: ~ *εργαστήριο | σκάφος | γυμναστήριο | ξηνοδοχείο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφοπιστής*.

εξοπλισμός (ο) [μεσν.] 1. η ενίσχυση, ο εφοδιασμός με όπλα, με πολεμικό υλικό: *περιορίζω τους ~ ΑΝΤ.* αφοπλισμός 2. (μτφ.) ο εφοδιασμός με τα απαραίτητα όργανα, εξαρτήματα, μηχανήματα: *εργαστήριο | σκάφος | σταδίου | νοσοκομείου 3.* τα διαθέσιμα οπτικά συστήματα, το σύνολο του διαθέσιμου πολεμικού υλικού: *χάρτες με πυρηνικό - 4.* το σύνολο των οργάνων, εξαρτημάτων, μηχανισμών που μιας εγκατάστασης: *ο ~ του πλοίου | του γυμναστηρίου | του νοσοκομείου || ηλεκτρικός ~ — εξοπλιστικός, -ή, -ό [1889].*

εξοργίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξόργισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προκαλώ σε (κάποιον) οργή ΣΥΝ. εξερεθίζω ΑΝΤ. εξευμενίζω, μαλακώνω, καταπραΰνω, ηρεμώ, κατευνάζω. — **εξοργιστή** (η).

εξοργιστικός, -ή, -ό [1891] αυτός που προκαλεί οργή, αγανάκτηση: ~ *αδιαφορία | συμπεριφορά.* — **εξοργιστικ-ά** | -ώς επίρρ.

εξορθολογισμός (ο) η εφαρμογή των αρχών του ορθολογισμού, π.χ. στην οργάνωση της εργασίας, τη δομή μιας υπηρεσίας κ.λπ. — **εξορθολογισμ-ο** ρ., **εξορθολογιστικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ. rationalisation*].

εξορία (η) {εξοριών} 1. η εξαναγκαστική, συνήθως εν είδει ποινής, αποπομπή από την πατρίδα: *ισόβια - || στέλνω | πηγαίνω ~ || παίρνω τον δρόμο της ~ 2.* ο εκποτισμός σε συγκεκριμένη και ελεγχόμενη περιοχή μέσα στα όρια της χώρας: *πολλά νησιά χρησιμοποιήθηκαν ως τόποι εξορίας για τους αντικαθεστωτικούς || έχω ζήσει στην ~ 3.* (συνεκδ.) η κατάσταση του να ζει κανείς μακριά από την πατρίδα του ως εξόριστος: *είμαι στην ~ 4.* (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο απομακρύνεται ή εκποτίζεται κανείς: *ζω στην ~ ΦΡ. στην εξορία του Αδάμ* σε πολύ απομακρυσμένο και δυσπρόσιτο μέρος. [ΕΤΥΜ. μτγν. θηλ. του επίθ. *εξόριος* «εκτός των συνόρων» < εζ- + -όριος < *ορός* «τέρμα, όριο»].

εξορίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. υποχρεώνω (κάποιον), συνήθ. ως ποινή, να εγκαταλείψει την πατρίδα του: *οι βρετανικές αρχές είχαν εξορίσει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στις Σειχέλλες 2.* εκποτίζω (κάποιον) σε συγκεκριμένη περιοχή μέσα στα όρια της χώρας και τον θέτω υπό επιτήρηση: *μετά τον Εμφύλιο χιλιάδες αριστεροί εξορίστηκαν σε ξερωνήσια.* — **εξορισμός** (ο) [μτγν.].

εξοριστός, -ή, -ο [αρχ.] αυτός που ζει εκποτισμένος στην εξορία, που έχ. ει εξοριστεί: ~ *αντιστασιακός || ζώ ~.*

εξορκίζω [αρχ.] κ. (λαϊκ.) ξορκίζω ρ. μετβ. {εξορκίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ΕΚΚΛΗΣ. διώχνω μακριά (δαμονικά πνεύματα) με ειδικές αποτρεπτικές προσευχές ή και τελετές 2. παρακαλώ ικετευτικά: *σ' εξορκίζω σ'ό,τι έχεις ιερό να μην πραγματοποιήσεις την απειλή σου!* — **εξορκιστικός**, -ή, -ό [1877]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

εξορκισμός [μτγν.] κ. (λαϊκ.) ξορκισμός (ο) 1. ΕΚΚΛΗΣ. η ειδική εκκλησιαστική πράξη, που αποσκοπεί μέσω της ανάγνωσης ευχών στο να απομακρύνει την επήρεια πονηρών πνευμάτων 2. η αποπομπή δαιμονικού πνεύματος με αποτρεπτικές ευχές ή και τελετές 3. (συνεκδ.) η ευχή με την οποία απομακρύνεται το δαιμονικό πνεύμα. Επίσης **εξορκιστή** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

εξορκιστής (ο) [μτγν.] πρόσωπο που τελεί εξορκισμούς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

εξορμιστή (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η σφοδρή επίθεση: η ~ *του στρατού 2.* η οργανωμένη δράση, συνήθ. πολλών ατόμων, που αποτελούν μια ομάδα, για την επίτευξη κοινού σκοπού: η ~ *της νεολαίας του κόμματος για την έγγραφη νέων μελών || οικονομική - περιβαλλοντικής οργάνωσης για την κάλυψη των δαπανών της 3.* η μετανίκηση, συνήθ. ομάδας, από ορισμένο σημείο στο οποίο εδρεύει προς ορισμένη κατεύθυνση, με σκοπό την ανάπτυξη ορισμένης δράσης: *αίριο θα πάμε με το σχολείο ~.*

εξορμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξορμιάς... | εξορμήσα} 1. επιτίθειμαι με σφοδρότητα: *ο στρατός εξορμήσε με όλες του τις δυνάμεις 2.* ξεκινώ προς ορισμένη κατεύθυνση, για να αναπτύξω δράση: *η θεατρική ομάδα ετοιμάζεται να εξορμήσει στην επαρχία.* — **εξορμητικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εξορμής (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} 1. ΓΕΩΛ. η εκσκα-

φή που γίνεται σε ορυχείο για την απόσπαση και την εξαγωγή χρήσιμων ορυκτών ουσιών από το υπέδαφος (μεταλλευμάτων, πετρελαίου, άνθρακα κ.λπ.) 2. ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση του βολβού του ματιού.

εξορυσσώ ρ. μετβ. {εξόρυσ-α, -θηκα, -γμένος} 1. βγάζω από τη γη (ορυκτά) 2. ΙΑΤΡ. αφαίρεση χειρουργικά των οφθαλμικών βολβών. — **εξορυσκτικός**, -ή, -ό [1891]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εζ- + *όρυσσω* | -τω (βλ.λ.)].

εξοστρακισμός (ο) 1. (στην αρχαιότητα) η εξορία πολιτικού προσώπου, που επιβάλλοταν από τον λαό ύστερα από συνέλευση και ψηφοφορία της Εκκλησίας του Δήμου, κατά την οποία κάθε πολίτης έγραφε πάνω σε όστρακο (θραύσμα αγγείου) το όνομα εκείνου που έκρινε ότι έπρεπε να εξοριστεί 2. (κατ' επέκτ.-μτφ.) η εκδίωξη, η απομάκρυνση. — **εξοστρακίζω** ρ. [αρχ.], **εξοστρακιστικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εξοστρακίζω* < εζ- + *όστρακίζω* < *όστρακον*, επειδή οι Αθηναίοι πολίτες χάρασσαν σε όστρακα το όνομα του προσώπου που ήθελαν να εξοριστεί].

εξού επίρρ. (λόγ.) 1. από όπου: «τήλε» στα Αρχαία σήμαινε «μακριά», ~ *και «ηλεκτατευθόνεμο» 2.* (+ και) γι' αυτό: *δεν ζέρει να κολλομπάει, ~ και ο φόβος του για τη θάλασσα ΣΥΝ.* ως εκ τούτου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *εξ ου*, πβ. κ. *αφού*].

εξουδετέρω ρ. μετβ. [1842] {εξουδετέρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάποιον/κάτι) τελείως ανενεργό: ~ *τους πολιτικούς μου αντιπάλους | τον εχθρό | την αντίσταση ΣΥΝ.* εκμηδενίζω, αποδυναμώνω, εξάλειψω 2. (ειδικότ.) σκοτώνω, θανατώνω 3. ΧΗΜ. μεταβάλλω οξείνη ή αλκαλική ουσία σε ουδέτερη. — **εξουδετερωτικός**, -ή, -ό [1876]. [ΕΤΥΜ. < εζ- + *ουδετέρω* < *ουδέτερος*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *neutraliser*].

εξουδετερωτή (η) [1874] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η ματαίωση βλαπτικής ενέργειας (προσώπου/πράγματος) με αντίθετη ενέργεια ή κατάλληλη αντιμετώπιση: ~ *της προπαγάνδας του εχθρού | προμοκρατικής οργάνωσης | εκρηκτικού μηχανισμού | νάρκης 2.* ΧΗΜ. η καταργασία οξέος με βάση ή το αντίστροφο, ώσπου το διάλυμα να γίνει ουδέτερο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *neutralisation*].

εξουθενώνω ρ. μετβ. {εξουθενό-σα, -θηκα, -μένος} 1. κουράζω υπερβολικά ΣΥΝ. εξαντλώ 2. μειώνω την αξία (κάποιου): *επιχειρήσε με δηκτικά σχόλια να τον εξουθενώσει ΣΥΝ.* εκμηδενίζω, προσβάλλω, ταπεινώω, εξευτελίζω.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εξουθενώ* (που απαντά με δύο ασυναίρετους τύπους: *εξουθενέω | εξουθενώνω*) < εζ- + *ουθενώ* < *ουθεν*, παρ.άλλ. τ. του αρχ. *ουδέν* (βλ.λ.), από τη συνεκφορά *οὐτε εν με τροπή του -τ- σε -θ- λόγω της δασυτητάς του εν*].

εξουθενώση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η υπερβολική καταπόνηση: η ~ *των στρατιωτών από τις πολλές και κοπιώδεις ασκήσεις ΣΥΝ.* εξάντληση 2. η καταρράκωση του κύριους (κάποιου), η μείωση της αξίας του: η ~ *του από τους ανταγωνιστές του ΣΥΝ.* εκμηδένιση, εξευτελισμός. — **εξουθενωτικός**, -ή, -ό [1815].

εξουσία (η) {εξουσιών} 1. (α) η δυνατότητα, που πηγάζει από δικαίωμα ή από ισχύ, να επιβάλλει κάποιος τη θέλησή του σε άλλο, να ελέγχει (άτομο, ομάδα, κοινωνικό σύνολο, χώρα κ.λπ.): *όσο μικρότερο είναι το παιδί, τόσο μεγαλύτερη ~ έχει ο πατέρας πάνω του || ο Λουδοβίκος ΙΑ' ήταν μονάρχης με απόλυτη ~ || η διάκριση των - σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική || ασκό | νόμιμα | σφετερίζομαι την ~ || κρατώ τα ηνία της ~ || ανώτατη | κοσμική | κρατική | συγκροτητική | τοπική - || υπόκειμαι | υποτάσσομαι στην ~ κάποιου || άνοδος | εγκατάσταση στην ~ || κατάχρηση εξουσίας || ο νόμος | η λαϊκή ψήφος αποτελούν πηγή εξουσίας ΣΥΝ.* αρχή, κυριαρχία (β) (συνήθ. στον πληθ.) οι αρμοδιότητες που αντιστοιχούν σε ορισμένο αξίωμα: *οι ~ της Βουλής | του δημάρχου || αύξηση | μείωση | περιορισμός των ~ (κάποιου) 2.* (συνεκδ.) (α) ο φορέας της παραπάνω δυνατότητας: *η αστυνομία είναι - || η τέταρτη ~ (ο Τύπος) ΣΥΝ.* αρχή (β) πρόσωπο που είναι φορέας εξουσίας, κυρ. ο αστυνομικός: *κατέφθασε η ~! || ποιος είναι η ~ εδώ μέσα; · 3.* ΘΡΗΣΚ. **Εξουσίες** (οι) τάξη αγγέλων. [ΕΤΥΜ αρχ. < εζέσσι «επιρέπεται, είναι δυνατόν», από το θ. *ουσ-* της μτχ. *εζ-ουσ-α* (ρ. *εζέμι*)].

εξουσιότητα (η) [1834] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η άσκηση της εξουσίας.

εξουσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {εξουσιάζω} ♦ 1. (μετβ.) ασκό την εξουσία σε (κάποιον/κάτι): *ο απόλυτος μονάρχης εξουσιάζει τον λαό, χωρίς να δίνει λόγο σε κανέναν || ο Θεός εξουσιάζει το Σύμπαν || ο άνθρωπος επιχειρεί να εξουσιάζει τη φύση || ~ τη χώρα | τον εαυτό μου (είμαι κύριος του εαυτού μου) ΣΥΝ.* κυβερνώ, ελέγχω, είμαι κύριος (κάποιου) ♦ 2. (αμετβ.) έχω εξουσία: *ο απόλυτος μονάρχης εξουσιάζει χωρίς περιορισμούς || (μτφ.) σ' αυτό τον τόπο εξουσιάζει η αυθαιρεσία (κυριαρχεί).* — **εξουσιαστής** (ο) [μτγν.], **εξουσιασμός** (ο) [μεσν.].

εξουσιαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την εξουσία ή με αυτόν που την ασκεί: ~ *μηχανισμός | στάση | αντίληψη.* — **εξουσιαστικά** επίρρ.

εξουσιοδότηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η παροχή εξουσίας ή δικαιώματος από κάποιον (εξουσιοδοτούντα) σε άλλο (εξουσιοδοτούμενο) έτσι, ώστε ο δεύτερος να ενεργεί νόμιμα με το όνομα και για λογαριασμό του πρώτου: *παρέχεται γραπτή | εν λευκό | νομοθετική | διοικητική ~ σε κάποιον 2.* (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο παρέχεται το παραπάνω δικαίωμα: *για να εισπράξετε τα χρήματα, πρέπει να προσκομίσετε ~ του συνύγνου σας.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *autorisation*].

εξουσιοδοτώ ρ. μετβ. [1840] {εξουσιοδοτείς... | εξουσιοδοτή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω (σε κάποιον) την άδεια (προφορική ή έγ-

γραφή) να με εκπροσωπήσει (κάπου) ή να ενεργήσει γενικά για λογαριασμό μου: τον εξουσιοδότησε να πάρει αντ' αυτού τα χρήματα από την τράπεζα. || ~ κάποιον εν λευκό (βλ. λ. λευκός). ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM. < εξουσία + -δοτός < δότης, απόδ. του γαλλ. autoriser].

εξουσιομανής, -ής, -ές [1890] {εξουσιομαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το πάθος να σκεύει εξουσία ΣΥΝ. φιλάργος, αργομανής. — εξουσιομανία (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

εξοφθάλμια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική προεξοχή του οφθαλμικού βολβού έξω από την κανονική θέση στις κόγχες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νόσ. exophthalmia].

εξοφθαλμικός (ο) ΓΕΩΠ. η αφαίρεση από τα σποροφόρα δέντρα οφθαλμών για να αναπτυχθούν αυτοί που απομένουν.

εξοφθαλμός, -ης, -ο [αρχ.] 1. (συννά κακός.) αυτός που γίνεται αμέσως αντιληπτός, καταφανής: ~ αβλεψία | αδικία ΣΥΝ. οφθαλμοφανής, ολοφάνερος · 2. ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από εξοφθάλμια. — εξοφθάλμια | εξοφθάλμιος [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτατικός, οφθαλμικός.

ex officio λατ. (προφέρεται εξ οφίκιο) ελλην. από θέσεως, εξ αξιώματος: επειδή κάποιος κατέχει συγκεκριμένη θέση ή αξίωμα: ο υπουργός θα συμμετάσχει στην επιτροπή ~. [ETYM. λατ. < ex «από, εξ» + officio, αφαιρετ. πτώση τού ουσ. officium «αξίωμα»].

εξόφληση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να εξοφλεί κανείς χρέος: άμεση ~ 2. (συνεκδ.) η απόδειξη που πιστοποιεί ότι έχει εξοφληθεί χρέος: έλαβα την ~ του λογαριασμού 3. (μτφ.) η ανταπόδοση προηγούμενης, μη οικονομικής υποχρέωσης: ~ εξυτηρέτησης | ενεργεσίας.

εξοφλητέος, -α, -ο [1826] αυτός που πρέπει να εξοφληθεί: η τράπεζα παρέχει δάνεια - σε δύο χρόνια.

[ETYM. < θ. εξοφλη- τού ρ. εξοφλώ (πβ. αόρ. εξόφλη-σα) + παραγ. επίθημα -τέος (βλ. λ.).]

εξοφλητήριο (το) [1887] {εξοφλητηρί-ου | -ων} το έγγραφο που πιστοποιεί ότι πραγματοποιήθηκε η εξόφληση οφειλόμενου ποσού.

εξοφλητικός, -ή, -ό [1840] 1. αυτός που σχετίζεται με την εξόφληση χρέους ή που την πιστοποιεί: ~ επιταγή | απόδειξη 2. εξοφλητικό (το) το εξοφλητήριο (βλ. λ.).

εξοφλώ ρ. μετβ. {εξοφλείς...} | εξοφλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω απόσβεση χρέους: εξόφλησε μέχρι τελευταίας δραχμής ό,τι του χρωστούσε ΣΥΝ. αποπληρώνω ΦΡ. εξοφλώ | εκπληρώνω το κοινό χρέος βλ. λ. χρέος 2. ανταποδίδω (χάρη, ευεργεσία): μ' αυτό τον τρόπο εξοφλούσε την εξυτηρέτηση που του έκανε (βλ. κ. λ. ζοφλώ). ΣΧΟΛΙΟ λ. όφελος, πθειάνα.

[ETYM. < μεσν. εξοφλώ < εξ- + -οφλώ (-έω) < αρχ. όφλειν, απρφ. αορ. β', που ανήκει στη λεξιλογική οικογένεια τού ρ. οφείλω (βλ. λ.), ο αορ. όφλειν είναι αρχαιότερος (πβ. ήδη μυκηναϊκός) και από αυτόν σχηματίστηκε αργότερα το ρ. όφλοσκάνω].

εξοφλώ - ζοφλώ. Οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά, μολονότι το ζοφλώ παράγεται από το εξοφλώ με σίγηση τού αρκτικού ε- (πβ. εξοδένω > ζοδένω, ερωτώ > ρωτώ). Το εξοφλώ σημαίνει «αποπληρώνω χρέη, επιστρέφω χρήματα που χρωστώ», ενώ το ζοφλώ χρησιμοποιείται ιδίως στον αόριστο και στη μετοχή: Αυτός πάει, ζόφλησε - Είναι πια ζοφλημένος, και σημαίνει «τελειώνω, δεν με υπολογίζουν ότι υπάρχω ή ότι αξίζω».

εξοχή (η) 1. κάτι που εξέχει σε σχέση με μια επιφάνεια ΣΥΝ. προεξοχή ΦΡ. κατ' εξοχήν | κατεξοχήν κατά κύριο λόγο, περισσότερο από κάθε άλλο: και άλλος ασχολήθηκαν με το θέατρο, αλλά εκείνος ήταν ~ άνθρωπος τού θεάτρου ΣΥΝ. προπάντων · 2. υπαίθρια περιοχή έξω από πόλη, πρόσφορη για παραθερισμό: ο καλός καιρός τους παρακίνησε να πάνε στην ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «προεξοχή, εξόγκωμα», < εξέχω. Η σημ. «υπαίθριο (υπερυψωμένο τμήμα του σπιτιού)» είναι μεσν., ίσως υπό την επίδραση τού επίρρ. έξω].

εξοχικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την εξοχή, την υπαίθρο, αυτός που βρίσκεται ή γίνεται στην εξοχή: ~ κέντρο | περίπατος 2. εξοχικό (το) (α) το σπίτι που βρίσκεται στην εξοχή, για να περνά κανείς εκεί τις διακοπές του (β) φαγητό από κρέας που ψήνεται στη σούβλα, τυλιγμένο σε αλουμινόχαρτο, και σερβίρεται φιλοκοιμένο. °εχοχος, -η, -ο, πολυ καλός, πολύ ωραίος: ~ επιστήμονας | δουλειά | καιρός | ιδέα | διάλεξη | έργο ΣΥΝ. έκτακτος, εξαιρετικός, εξαίσιος, θαυμάσιος, περίφημος. [ETYM. αρχ. < εξέχω].

-ζοχοτατος (ο), εξοχότατη (η) ως τιμητική προσφώνηση επίσημου προσώπου (κυρ. για τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας): εξοχότατε κύριε πρόεδρε.

[ETYM. < μτγν. εξοχότατος, αρχικός προσφώνηση Ρωμαίου έπαρχου °aT. eminentissimus), υπερθ. βαθμός τού αρχ. εξοχος].

εξοχοτητα (η) [μτγν.] {εξοχοτήτων} 1. η αρετή τής υπεροχής, τής ανωτερότητας, η ιδιότητα τού να είναι κανείς έξοχος 2. εξοχοτητα (η) ως προσφώνηση για πρόσωπο που κατέχει ανώτερο δημόσιο αξίωμα: ~ του ο κυρίου πρόεβης. Επίσης (λόγ.) εξοχότης {εξοχοτήτης}.

εξπέρ (ο/η) {άκλ.} ελλην. εμπειρογνώμων - εμπειρός 1. πρόσωπο που έχει βαθιές γνώσεις και πείρα, που είναι ειδικευμένο σε συγκεκριμένο ζήτημα: ~ σε θέματα μοριακής βιολογίας ΣΥΝ. ειδικός 2. πολύ επιδέξιος και εμπειρός: είναι ~ στην οδήγηση. [ETYM. < γαλλ. expert < λατ. expertus «δοκιμασμένος, έμπειρος», μτφ. τού experiri «δοκιμάζω, αποπειρώμαι»].

εξπρές (το) {άκλ.} ελλην. ταχεία (σημ. 1) - κατεπίερον (σημ. 3) 1. το

συγκοινωνιακό μέσο (συνήθ. τρένο), που διανύει μια διαδρομή πάρα πολύ γρήγορα, με ελάχιστες ή καθόλου στάσεις- (ως επίρρ.) 2. για γρήγορο ταξίδι, για ταξίδι με ελάχιστες ή καθόλου στάσεις: φεύγουμε ~ 3. (α) κατεπιόντως: για αποστολή ταχυδρομικών επιστολών ή δεμάτων που γνη γρηγορότερα από το συνηθισμένο: έστειλε το δέμα ~ (β) (ως επίθ.) για επιστολή, δέμα κλπ.: στέλνω ένα γράμμα απλό και ένα ~. [ETYM. < γαλλ. express < αγγλ. express < μεσ. γαλλ. exprès < λατ. expressus «επιεσμένος, συμπιεσμένος», μτφ. τού ρ. exprimo «πιέζω, εζάγω - εκφράζω»].

εξπρεσιονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} αισθητικό ρεύμα που επηρέασε τη ζωγραφική (Β. Καντίνσκυ, Π. Κλέε κ.ά.), το θέατρο (Γκ. Κάιζερ, Ευγένιος Θ' Νηλ κ.ά.), τη μουσική (Α. Μπεργκ κ.ά.), τη λογοτεχνία (Φ. Κάφκα κ.ά.) και τον κινηματογράφο (Φ. Λανγκ κ.ά.) και έχει ως κύρια χαρακτηριστικά την υποκειμενική έκφραση του καλλιτέχνη και την έμφαση σε έντονες συναισθηματικές ή συγκινησιακές καταστάσεις (πβ. λ. μπερσιονισμός). — εξπρεσιονιστής (ο), εξπρεσιονίστρια (η), εξπρεσιονιστικός, -ή, -ό, εξπρεσιονιστικά επίρρ. [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. expressionnisme < expression «έκφραση» < λατ. expressio].

ex silentio λατ. (προφέρεται εξ σιλέν-τιο) ελλην. σιωπηρά' χωρίς να εκφράζεται ρητώς (για έμμεση συναγωγή συμπερασμάτων).

έξτρα επίρρ. 1. επιπλέον: αμείβεται ~ για τις υπηρεσίες ΣΥΝ. παραπάνω 2. έξτρα (τα) {άκλ.} οτιδήποτε δίνεται ή λαμβάνεται επιπλέον: πουλάω το αυτοκίνητο μου με όλα τα ~ (κλιματισμό, ραδιοκασιόφωνο κ.λπ.) 3. (λαϊκ. ως επίθ.) αυτός που διακρίνεται για την ξεχωριστή του ποιότητα: ~ ελαιόλαδο ΣΥΝ. εξαιρετικός. [ETYM. < γαλλ. extra < λατ. extra «έξω, εκτός», πβ. extra miros «εκτός των ταίχων (τής πόλης)»].

έξτραφόρ (το) {άκλ.} βαμβακερή ίσια κορδέλλα για στριψώματα ενδυμάτων.

[ETYM. < γαλλ. extra-fort < extra (βλ. λ. έξτρα) + fort «ισχυρός», εδώ «ανθεκτικός»].

έξτρεμ (ο) {άκλ.} ελλην. ακραίος επιθετικός (σημ. 1), ακραίος (σημ. 2) 1. ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) παίκτης που παίζει στα άκρα τής επιθετικής γραμμής τής ομάδας 2. (γενικά ως επίθ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ακραία στοιχεία (συμπεριφορές, αντιλήψεις κ.λπ.): είναι πολύ ~ άνθρωπος || εκφράζει ~ απόψεις.

έξτρεμισμός (ο) η στάση που χαρακτηρίζεται από την υιοθέτηση ακραίων αντιλήψεων και βίαιων μεθόδων (κυρ. στην πολιτική). — εξτρεμιστής (ο), εξτρεμιστρία (η), εξτρεμιστικός, -ή, -ό, εξτρεμιστικά επίρρ.

[ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. extrémisme < επίθ. extrême < λατ. extremus «έσχατος, άκρος», υπερθ. βαθμός τού επίθ. exter | exterus «εξωτερικός»].

εξυβρίω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξυβρίσ-α, -θηκα | -τηκα, -μένος} (λόγ.) μιλώ προσβλητικά εναντίον (κάποιου) ΣΥΝ. (καθίμ.) βρίζω, προσβάλλω.

εξυβρίση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. το να εξυβρίζεις κανείς κάποιον 2. ΝΟΜ. η προσβολή τής τιμής (κάποιου) με λόγια (λόγω ~), έργα (έργω ~) ή άλλον τρόπο, που δεν αποτελεί συκοφαντία ή ψευδή καταμήνυση: απλή ~ || μήνυση για ~. — εξυβριστικός, -ή, -ό [1855].

εξυγιάνω ρ. μετβ. {εξυγιάν-α, -θηκα} 1. καθιστώ (έναν χώρο) υγιεινό, ώστε να πληροί τους κανόνες υγιεινής: εξυγιάνω την ελώδη περιοχή με αποξηραντικά έργα 2. (συνήθ. μτφ.) επαναφέρω στην καλή κατάσταση καταπολεμώντας ό,τι προκαλεί προβλήματα, δυσλειτουργία κ.λπ.: ~ την οικονομία | μια επιχείρηση | τον δημόσιο τομέα | τον χώρο τού ποδοσφαίρου.

[ETYM. αρχ. < εξ- + υγιάνω (βλ. λ.), αρχική σημ. «αναρρώω», ο οικονομικός όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. assainir].

εξυγιάνση (η) [1896] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να γίνεται κάτι υγιές, η αποκατάσταση τής υγείας 2. (μτφ.) η επαναφορά στην καλή κατάσταση με καταπολέμηση τής διαφθοράς, των δυσλειτουργιών κ.λπ.: ~ τού δημοσίου τομέα | των προβληματικών επιχειρήσεων. [ETYM. Παλαιότερ. χρησιμοποιήθηκε και τ. εξυγίωση (χωρίς -ν-), επειδή η λ. θεωρήθηκε παραγωγή από αρχ. μετβ. ρ. εξυγιάνω «εξυγιάνω, θεραπεύω». Ωστόσο, η χρήση τού αρχ. αμετβ. ρ. εξυγιάνω ως μετβ. («θεραπεύω») δικαιολογεί τους σχηματισμούς εξυγιάνση, εξυγιαντικός].

εξυγιαντικός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την εξυγιάνση: ~ μέτρα | προσπάθειες | έργα. — εξυγιαντικά επίρρ.

εξυμνηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο υπερβολικός έπαινος: η ~ τών αρετών κάποιου || η ~ τού καθεστώτος | τής επανάστασης ΣΥΝ. εγκώμιο, εκθειασμός ΑΝΤ. κωτηρίαση, στυλιτεύση.

εξυμνητικός, -ή, -ό [1890] αυτός που εξυμνεί ΣΥΝ. εγκωμιαστικός, επαιτητικός ΑΝΤ. επιτιμητικός, στυλιτευτικός. — εξυμνητικ-ά | -ώς επίρρ.

εξυμνώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εξυμνείς...} | εξυμν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγκωμιάζω, επαινώ με ενθουσιώδη τρόπο: - τις αρετές | τα κατορθώματα | τó έργο κάποιου | ένα καθεστώς ΣΥΝ. εκθειάζω ΑΝΤ. κωτηριάζω, στυλιτεύω.

εξυπακουέται, εξυπακουούνται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. [1860] {μόνο σε ενεστ.} εννοείται από τα προηγούμενα, προκύπτει λογικά, είναι ενόητο: εφόσον τó γάλα ήταν μολυσμένο, - ότι και όλα τα παραγάγια τού ήταν επίσης μολυσμένα.

[ETYM. Απόδ. τού γαλλ. être sous-entendu < ρ. sous-entendre «απονοώ, υπαινίσσομαι»].

εξυτηρέτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η παροχή υπηρεσίας, που αποσκοπεί στη διευκόλυνση, τη βοήθεια, την επίλυση προβλήματος: παρέχεται άμεση τηλεφωνική ~ στους πελάτες τής εταιρείας || η ~ των επιβατών γίνεται από εκπαιδευμένο προσωπό-

πικό || μέτρα για την ταχεία ~ των πολιτών από τις δημόσιες υπηρεσίες ΣΥΝ. εκδούλευση 2. η ικανοποίηση (αναγκών, στόχων, επιδιώξεων κ.λπ.): - *εθνικών συμφερόντων* | *πολιτικών σκοπών* Ζ. (εμφημ.) η κατ' εξαίρεση και επιλεκτική διευκόλυνση ή ευνοϊκή ρύθμιση αιτήματος: ο *διευθυντής ήταν φίλος και μου έκανε μια* ~ ΣΥΝ. ρουσφέτι. εξυπηρητής (ο) ΠΑΗΡΟΦ. 1. μονάδα παροχής υπηρεσιών σε ένα δίκτυο υπολογιστών 2. (*εξυπηρητής δικτύου*) υπολογιστής στον οποίο είναι συνδεδεμένοι οι υπόλοιποι υπολογιστές και ο οποίος εκτελεί τα διαχειριστικά προγράμματα του δικτύου 3. (*εξυπηρητής αρχείων*) κεντρική μονάδα αποθήκευσης και διαχείρισης αρχείων σε ένα δίκτυο υπολογιστών. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ. server*].

εξυπηρητικός, -ή, -ό [1895] αυτός που εξυπηρετεί, που συντελεί στην εξυπηρέτηση: το *μετρό είναι πολύ - μέσο συγκοινωνίας* || (κ. για πρόσ.) οι *υπάλληλοι προσπαθούν να είναι όσο το δυνατόν πιο εξυπηρητικοί* || (+γεν.) *μέτρα εξυπηρητικά των εθνικών μας συμφερόντων*. — εξυπηρητικά επίρρ.

εξυπηρέτω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξυπηρετείς... | εξυπηρετήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. προσφέρω σε (κάποιον) τις υπηρεσίες μου: δεν *επαρκούν οι υπάλληλοι που εξυπηρετούν το κοινό* || *μπορώ να σας εξυπηρετήσω σε κάτι*; || (μεσοπαθ.) *εξυπηρετείστε*; (ερώτηση υπαλλήλου σε πελάτη καταστήματος, για να δει αν τον εξυπηρετεί άλλος υπάλληλος) 2. καλύπτω την ανάγκη (κάποιου), διευκολύνω: ~ *σγέδια* | *ανάγκες* | *επιδιιώξεις* || *αναρωτήθηκε ποια συμφέροντα εξυπηρετούν αυτές οι δηλώσεις* ΣΥΝ. βοηθά.

εξυπνός (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η ανεπτυγμένη νοημοσύνη, η ιδιότητα του έξυπνου: *μάτια γεμάτα* ~ ΣΥΝ. οξύνοια, ευφυΐα ΑΝΤ. ανοησία, βλακεία, ηλιθιότητα, κουτομάρια 2. (ειρων.) ανοήτο αστείο, ανοησία: *μου κάνεις τη χάρη ν' αφήσεις τις* ~ || *σπουδαία - είπες!* 3. *εξυπνάδες* (οι) λόγια ή πράξεις με τα οποία προσπαθεί κανείς να κάνει τον έξυπνο, να κάνει εντύπωση: *άρχισε τις ~ πάλι!* || *κάνω | πουλάω* ~ 4. *πονηρία*: *μην κάνεις κομιά ~, γιατί θα βρεις τον μελά σου!*

εξυπνικός (ο) {εξυπνικίδες} (μειωτ.) πρόσωπο που παριστάνει τον έξυπνο, που λέει εξυπνάδες. — εξυπνικίσκος, -η, -ο, εξυπνικίστικα επίρρ. [ETYM_ < έξυπνος + παραγ. επίθημα -άκας, πβ. *ματ-άκας, γυαλ-άκας*].

εξυπνοσύλι (το) {χωρ. γεν.} (ειρων.) για κάποιον που νομίζει ότι είναι έξυπνος, αλλά στην πράξη αποδεικνύεται αφελής.

έξυπνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει την ικανότητα να αντιλαμβάνεται γρήγορα και σε βάθος τα πράγματα- ο ευφυής ΣΥΝ. οξύνοια, πνευματώδης, τετραπέρατος ΑΝΤ. ανοήτος, κουτός, χαζός, ηλίθιος, βραδύνοος ΦΡ. (α) *κάνω τον έξυπνο* προσποιούμαι, παριστάνω τον έξυπνο (β) (παροιμ.) *το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται* βλ. λ. μύτη 2. (για λόγο, πράξη, ενέργεια κ.λπ.) αυτός που φανερώνει οξύτατη αντίληψη, εξυπνάδα: ~ *λύση* | *κόλλο* | *σχέδιο* | *αστείο* ΑΝΤ. ανοήτος, κουτός 3. (ειρων.) *πονηρός, κυρ.* αυτός που ενεργεί χωρίς να υπολογίζει τους άλλους (σαν να είναι οι άλλοι κορόιβα): *εγώ σηκόθηκα για να προσφέρω τη θέση μου στον ηλικιωμένο και ήρθε ο άλλος ο ~ και κάθισε!* || (με αγανάκτηση) *Κατάλαβες; Αυτός είναι ο ~ και εμείς είμαστε τα κορόιβα!* 4. (για μηχανισμό, συσκευή κ.λπ.) αυτός που μπορεί να επιλέγει τον τρόπο δράσης του ανάλογα με την κατάσταση, ώστε να επιτελεί τη λειτουργία του με μεγάλη ακρίβεια και επιτυχία ΦΡ. (α) *έξυπνα όπλα* (π.χ. βόμβες, πυραυλοί) όπλα στα οποία χρησιμοποιείται η τεχνολογία των ηλεκτρονικών υπολογιστών, των ραντάρ, του λέιζερ κ.ά., ώστε να πληττούν με μεγάλη ακρίβεια τον στόχο τους (β) *έξυπνη κάρτα* πλαστική κάρτα, όπως η πιστωτική, που έχει ενσωματωμένο μικροκύκλωμα ικανό να αποθηκεύει δεδομένα για τη συναλλαγές που γίνονται με την κάρτα (γ) *έξυπνο σπίτι* σπίτι στο οποίο όλες οι ηλεκτρικές συσκευές και τα ηλεκτρικά συστήματα ελέγχονται από έναν Η/Υ, ο οποίος προγραμματίζεται ώστε να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις μεταβολές των συνθηκών, χωρίς τη συνεχή ανθρώπινη παρέμβαση. Επίσης *ξύπνιος, -ια, -ιο* (σημ. 1-3). — *έξυπνα* επίρρ.

[ETYM_ μετρ., αρχική σημ. «ξύπνιος, αυτός που έχει ξυπνήσει», < *έξ+ ύπνος*. Η σημ. «ευφυής» είναι μεσον. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *έξυπνη κάρτα* (< *αγγλ. smart card*), *έξυπνα όπλα* (< *αγγλ. smart weapons*)].

έξυπνος: συνώνυμα. Οι λέξεις που εξέφρασαν στην Ελληνική την έννοια της εξυπνάδας είναι πολλές και συμβαδίζουν με τον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες συνέλαβαν την έννοια αυτή. Χρησιμοποιήθηκε το αρχ. (μεταγενέστερο) *ξύπνιος*, που δηλώνει «αυτών που δεν βρίσκεται σε κατάσταση ύπνου, που είναι εν εγρηγόρσει». Από το *ξύπνιος* και τα νεότερα *ξύπνιος*, *ξύπνας* και *παν-ξύπνιος*. Από το *φύσμαι* | *φύσις* «αυτός που έχει καλή φύση», ο ευ-φύης. Ιδιαίτερα προκισμένη φύση σε ορισμένους τομείς είναι ο *ιδιο-φύης*, ενώ πολύ προκισμένη φύση με μεγάλη νοητική ικανότητα στην πρωτότυπη και δημιουργική σκέψη είναι ο *μεγαλο-φύης*. Από τον νοη, τη νοητική ικανότητα, πλάστηκαν τα οξύ-νοιος, *αγγί-νοιος* και *ταχί-νοιος*, καθώς και τα νοήμων και *εύ-στροφος*. Χαρακτηριστικό είναι το *τετραπέρατος*, που δηλώνει κυριολεκτικά τον κοσμολογικό, που έχει βρεθεί στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, δηλ. σε όλο τον κόσμο. Εξάλλου, μια σειρά από λέξεις εκφραστικές σε μεταφορική χρήση δηλώνουν επίσης τον έξυπνο: *μυαλό*, *διάνοια*, *κεφάλι* - *σπίρτο*, *σπίθα*, *φωστήρας* - *αετός*, *ξυφτέρη* (< *λατ. accipiter* «γυράκω»), *ατσίδα* (< *ικτίδα* «νυφίτσα»), *τσακάλι*, *γάτα* - *δαίμονας*, *δαμόνιος*, *τζίνι* (< *τουρκ. ein* «δαίμονιο»).

εξυφάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξύφα-να, -νήκα (λόγ. εξυφάνθη, -ης,

-η...), -σμένος} (λόγ.) μηχανεύομαι (κάτι κακό), σχεδιάζω με δόλιο και ύπουλο τρόπο: *εξυφάνουν σκευωρία* | *πλεκτάνη* | *συνωμοσία* | *προδοσία*. — εξύφωση (η) [1868].

εξυφάνω ρ. μετβ. [μετρ.] {εξύφω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάποιον) ανώτερο ποιητικά, τον βελτιώνω ηθικά, πνευματικά: οι *ανθρωπιστικές σπουδές εξυφάνουν τον άνθρωπο* ΣΥΝ. προαγωγή, βελτίωση | *υποβιβάζω* · 2. προσδίδω αίγλη, εγκωμιάζω: *προσπαθούσε να τον εξυφάνει στα μάτια τους* ΑΝΤ. εξευτελίζω, ταπεινώνω, μειώνω, υποβαθμίζω.

εξύφωση (η) {-ης κ. -ώσεος | -ώσεις, -ώσεων} 1. η ηθική και πνευματική βελτίωση, η άνοδος του επιπέδου (κάποιου): η *πνευματική καλλιέργεια συμβάλλει στην ~ του ανθρώπου* ΣΥΝ. προαγωγή, βελτίωση ΑΝΤ. υποβιβασμός 2. η τοποθέτηση (κάποιου) σε υψηλό επίπεδο (με λόγια, σχόλια κ.λπ.): *μετά το δημοψήφισμα δημοσίευμα ακολούθησαν άρθρα που επιχειρούσαν την ~ του υπουργού*. — εξυψωτικός, -ή, -ό [1896], εξυψωτικά επίρρ.

έξω κ. (λάικ.) όζω επιρρ. 1. στον χώρο που περιβάλλει έναν άλλο, στο εξωτερικό μέρος (ενός χώρου που νοείται ως εσωτερικός): *Δεν βαρέθηκες όλη μέρα στο δωμάτιο; Βγες και λίγο ~!* || ~ από το καφεείο *στεκόταν ένας άντρας* || *άφησε την επιστολή ~ από την πόρτα μου* ΑΝΤ. μέσα ΦΡ. (α) *απ' έξω* βλ. λ. *απ'έξω* (β) *έξω απ' τα δόντια* βλ. λ. δόντι (γ) *έξω-έξω* στο πιο ακραίο σημείο, στο χείλος: *μη βράζεις το πιάτο ~ στο τραπέζι, γιατί θα σου πέσει κάτω* (δ) *μέσα-έξω* για κίνηση από το εσωτερικό προς το εξωτερικό μέρος ενός χώρου και αντίστροφα: *μια ώρα τώρα ~ σ' αυτό το δωμάτιο, με ζάλλισες!* ΣΥΝ. *μεπς-βγες* 2.

(ειδικότερ. εκτός σπιτιού: *ξέγασε τα κλειδιά του και έμεινε | κλείστηκε ~* (έκλεισε η πόρτα του σπιτιού και δεν είχε τα κλειδιά μαζί του) || *τα παιδιά παίζουν ~* || *κοιμάμαι ~ τώρα το καλοκαίρι* || *αποσιδιάζει αυτή τη στιγμή, είναι ~* ΦΡ. *βγαίνω έξω* βγαίνω από το σπίτι και παραινέω για διασκέδαση ΑΝΤ. μένω μέσα 3. (με ρήματα που δηλώνουν κίνηση, ώστε να βρεθεί (κάποιος) σε εξωτερικό χώρο): *τον φώναζα ~* || *τον έστειλα ~* ΦΡ. (α) *πετάω (κάποιον) έξω* (i) διώχνω (κάποιον) από το εσωτερικό ενός χώρου με βίαιο τρόπο: (ως απειλή) *αν δεν κάτσεις ήσυχα, θα σε πετάξω έξω!* (ii) κάνω έξωση σε (κάποιον) (χωρίς να δείξω εναισθησία απέναντι του): *ήταν μια πολύ φτωχή οικογένεια, αλλά αυτός τους πέταξε έξω* (β) *βγάλω (κάποιον) έξω* αποβάλλω (κάποιον από έναν χώρο): *ο δάσκαλος έβγαλε έξω τους άτακτους μαθητές* (ενν. από την αίθουσα) || ο *διατητής έβγαλε έξω έναν παίκτη για*

αντιαθλητική ενέργεια (γ) *πέφτω έξω* (i) αποτυγχάνω σε επιχείρηση, χάνω τα λεφτά μου: *άνοιξε μια βιοτεχνία δερμάτινων ειδών, αλλά έπεσε έξω* || (σε κάποιον που δίνει πολύ απογοητευμένος) *κάνεις σαν να σου έπεσαν έξω τα καρβία!* ΣΥΝ. *χρεωκοπώ* (ii) κάνω λανθασμένη εκτίμηση ή αποτυγχάνω (σε πρόβλεψη): *τον θεωρούσα έμπιστο άνθρωπο, αλλά έπεσα έξω* || *δεν έπεσε έξω στις προβλέψεις του* (δ) *το ρίγγω έξω* (i) διασκεδάω: *καλό είναι να το ρίχνει κανείς έξω πότε-πότε* ΣΥΝ. *γλεντώ* (ii) παραμελώ τα καθήκοντα μου: *οι βαθμοί σου φανερώουν ότι μάλλον το χειρ ρίξει έξω* (ε) μένω έξω αποτυγχάνω σε διαγωνισμό ή σε διεκδικήση (θέσης, επαθών κ.λπ.): *λέει ότι έγραψε καλά στις εξετάσεις, αλλά έμεινε έξω* || *αποκλείστηκε από τη διεκδίκηση του κυπέλλου Ευρώπης* 4. στο εξωτερικό: *πήγε να σπουδάσει ~* 5. (ως έναρθο επίθ.) (α) αυτός που διαμένει στο εξωτερικό: *οι ~ Έλληνες* || *ο ~ ελληνισμός* (β) αυτός που σχετίζεται με την κοινωνική ζωή (κατ' αντιδιαστολή προς τη ζωή στο σπίτι ή στον εσωτερικό μας κόσμο): *δεν έχει επικοινωνία με τον ~ κόσμο* 6. (σε σύνθημα ή προσταγή) δηλώνει αίτημα για απομάκρυνση, εκδίωξη: *~ οι βάσεις!* || *~ γρήγορα!* *Φύγε από 'δώ!* ΦΡ. *έξω φτώχεια!* προτροπή για να ευθυμώσει, να διασκεδάσει κανείς, κυρ. μεταξύ ανθρώπων που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, ώστε να ξεχάσουν την κατάσταση τους: *~ και καλή καρδιά* (πβ. *φτώχεια θέλει καλοπέραση*)

7. (για να δηλωθεί εξαίρεση) εκτός: *- απ' όσα σας είπα, δεν γνωρίζω τίποτε άλλο* ΣΥΝ. *πλην, εξόν, ξέχωρα* 8. έξω (το) η εξωτερική πλευρά ενός αντικειμένου: *το ~ του σπιτιού* | *τού αυτοκινήτου* ΦΡ. (συνήθ. για ρουχά) *το μέσα έξω* η εσωτερική πλευρά γίνεται εσωτερική: *φοράω | γυρίζω ~* · ΦΡ. (α) *μια κι έξω* με μία προσπάθεια ή χωρίς διακοπή: *τελειώσαμε το βάλιμο ~ δεν χρειάστηκε δεύτερο χέρι* (β) *στα μέσα και στα έξω* για κάποιον που γυρίζει σημαντικά πρόσωπα ή όλα τα σημαντικά θέματα σε υπηρεσία, οργανισμό, κόμμα κ.λπ. και μπορεί να επιτύχει, λόγω των γνωριμιών και των γνώσεων του, πράγματα που οι άλλοι δεν μπορούν: *αυτός είναι - στο υπουργείο και μπορεί να σε εξυπηρετήσει όποτε θέλεις* (γ) *έξω φρενών* (για πρόσ.) *εξάλλος από θυμό και αγανάκτηση: όταν το σκέφτομαι, γίνομαι ~* || *με έχει κάνει - με τα φερσίματα του* (δ) *έξω καρδιά* (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο εκδηλωτικό, εξωστρεφής, πρόσχαρο: *θα τον συμπάθησεις αμέσως, είναι ~ άνθρωπος!* [ETYM_ αρχ. < *εξ* (βλ. λ. *εξ*) + *-ω*, πβ. *άν-ω*, *έσ-ω* κ.ά.].

έξω- κ. *εξώ-* α' συνθετικό για τον σηματισμό επιθέτων ή ουσιαστικών, που δηλώνουν αυτόν που υπάρχει ή γίνεται έξω από κάτι: *εξω-γίγνος* (που έρχεται έξω από τον κρηνητή Γ η), *εξω-αχολικός, εξω-σωματικός, εξω-νοσοκομειακός, εξω-νάρθηκας* ΑΝΤ. *εσω-, ενδο-*. [ETYM_ Α' συνθ. της Μετρ. και Ν. Ελληνικής (< αρχ. επίρρ. *έξω*), το οποίο απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. *αγγλ. exosphere*), καθώς και σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. *αγγλ. extra-corporeal «εξωσωματικός»*).

εξωαυλικός, -ή, -ό αυτός που αναπτύσσεται έξω από τον από εώς όργανο, λ.χ. *εξωαυλικός όγκος*, που πιέει και απορραβεί ένα κοίλο όργανο. *εξωβιθολογία* (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η μελέτη των πιθανοτήτων υπάρξης ζωής έξω από τη Γ η, στο Σύμπαν ΣΥΝ. *αστροβιολογία*. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ. < *αγγλ. exobiology*].

εξωγαμία (η) [1867] {εξωγαμίων} ΚΟΙΝΩΝΙΟ. Ο γάμος που συνάπτεται μεταξύ προσώπων, τα οποία ανήκουν σε διαφορετικά γένη ή διαφο-

ρετικά κοινωνικά σύνολα ANT. ενδογαμία. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exogamie]. **εξώγαμος**, -η, -ο **1.** (παιδί) του οποίου οι γονείς δεν έχουν συνάψει γάμο: ~ τέκνο || (κ. ως ουσ.) έχει δύο εξώγαμα ΣΥΝ. νόθος ANT. γνήσιος **2.** (γενικά) αυτός που γίνεται έξω από τον γάμο: ~ σχέσεις ΣΥΝ. εξω-συζυγικός, εξωγενής, -ής, -ές [1852] {εξωγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προκαλείται από εξωτερικά αίτια: οφείλεται σε - παράγοντες || ~ ασθένεια (που οφείλεται σε αίτια έξω από τον οργανισμό) ANT. ενδογενής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exogène]. **εξωγήινος**, -η, -ο **1.** αυτός που προέρχεται από άλλον πλανήτη, ο μη γήινος **2.** εξωγήινος (ο), εξωγήινη (η) πλάσμα που υποτίθεται ότι ζει σε άλλον πλανήτη: εισβολή εξωγήινων (σε ταινία επιστημονικής φαντασίας) ANT. γήινος (πβ. λ. ούφο). [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. extraterrestrial]. **εξωδικαστικός**, -η, -ό αυτός που γίνεται εκτός δικαστηρίου, χωρίς δίκη: οι αντίδοκο προσπάθησαν να βρουν μια ~ λύση στο πρόβλημα τους. ~ εξωδικαστικ-ά | -ώς επίφρ. εξώδικος, -η (λόγ. -ος), -ο [1833] **1.** αυτός που γίνεται εκτός δίκης: ~ διαμαρτυρία | πρόσκληση **2.** **εξώδικο** (το) {εξωδίκ-ου | -ων} έγγραφο που προέρχεται από ορισμένο πρόσωπο, κοινοποιείται με δικαστικό επιμελητή και περιέχει τους ισχυρισμούς του συντάκτη αναφορικά με συγκεκριμένη έννομη σχέση, κατάσταση ή διαφορά. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαμαρτύρομαι.

[ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. extra-judiciaire]. **εξωδικώς** επίφρ. [1840] ΝΟΜ. εκτός δίκης ANT. δικαστικά. έβωθεν επίφρ. (αρχαιοπρ.) αυτός που προέρχεται από έξω, από το εξωτερικό ή από εξωτερικό παράγοντα: το νέο κράτος έχει ανάγκη τής - βοήθειας || δεν πρόκειται να υποκύψει σε ~ πιέσεις || ~ κινδύνος | επέμβαση ANT. έσωθεν, ένδοθεν, εκ των έσω, εκ των ένδον ΦΡ. **έξωθεν καλή μαρτυρία** η καλή φήμη και η θετική γνώμη του κόσμου για γνωστό πρόσωπο, κυρ. σε περίπτωση που αυτό τίθεται υπό κρίση: οι δικαστές | οι πειρές πρέπει να έχουν την ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ETYM₂ αρχ. < έξω + -θεν (βλ. λ.). Η φρ. έβωθεν καλή μαρτυρία προέρχεται από την Κ.Δ. και προσδιορίζει ως ένα από τα προσόντα του επισκόπου την καλή φήμη και υπόληψη (Κ.Δ. Α' Τιμόθ. 3, 7: δει δε και μαρτυρία καλήν εχειν από των έξωθεν...).] **εξώθερμος**, -η, -ο ΧΗΜ. αυτός που εκλύει θερμότητα: ~ αντίδραση | διεργασία ANT. ενδόθερμος. Επίσης εξώθερμικός, -η, -ό. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exothermique]. **εξώθηση** (η) [μτγν.] **1.** η ώθηση προς τα έξω **2.** (μτφ.) ο εξαναγκασμός κάποιου να κάνει κάτι: η ~ κάποιου σε αυτοκτονία | στο έγκλημα **3.** ΙΑΤΡ. φάση του τοκετού, κατά την οποία σπρώχνεται το κνήμα έξω από τη μήτρα και τον κόλπο. **εξώθυρα** κ. (λαϊκ.) ξώθυρο (η) {δύσφρ. εξώθυρων} (λόγ.) η πόρτα τής εισόδου, η εξώπορτα ANT. εσώθυρα. εξώθω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξωθείς... | εξώθησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (κυριολ.-σπάν.) ωθώ προς τα έξω, διώχνω με βίαιο τρόπο **2.** (συνήθ. μτφ.) λειτουργώ πιεστικά, ώστε να οδηγηθεί (κάποιος) σε (αρνητική) πράξη, συμπεριφορά: συζήτησαν τους λόγους που **εξωθούν** τους νέους στο έγκλημα || τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή **εξωθούν** τα δύο κράτη σε ένοπλη σύγκρουση. **εξωκειμενικός**, -η, -ό ΓΛΩΣΣ.-ΦΙΛΟΛ. αυτός που δεν ανήκει στο κείμενο, που βρίσκεται έξω από αυτό, που σχετίζεται με το εκτός του κειμένου περιβάλλον (πρόσωπα, πράγματα, συνθήκες κ.λπ.): ~ στοιχεία ANT. κειμενικός, ενδοκειμενικός. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. extra-textual]. **εξωκκλήσι** (το) → ξωκκλήσι εξωκοινοβουλευτικός, -η, -ό αυτός που δεν εκπροσωπείται στο Κοινοβούλιο: - **Αριστερά** (το σύνολο των μικρών κομμάτων ή ομάδων τής Αριστεράς, κυρ. η άκρα Αριστερά) || ~ **αντιπολίτευση** (ομάδες που χρησιμοποιούν δυναμικούς τρόπους πίεσης, όπως διαδηλώσεις, καταλήψεις κ.λπ.). [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. extra-parlementaire]. **εξωκρινής**, -ής, -ές {εξωκριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΦΥΣΙΟΛ. (για αδένα) αυτός που εκκρίνει τις ουσίες τις οποίες παράγει εκτός της κυκλοφορίας του αίματος: οι **ιδροτοποιοί** αδένες είναι ~ ANT. ενδοκρινής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, ενδοκρινής. [ETYM₂ < έξω + -κρινής < κρίνω «εξωκρίζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ^ exocrine]. **εξωλέμβιος**, -α, -ο αυτός που προσαρμόζεται και λειτουργεί έξω από τη λέμβο: ~ κινητήρας | μηχανή. [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. outboard (motor)]. **εξώλης** και **προώλης** (αρχαιοπρ.) για άνθρωπο τελειώς ξεδιάντροπο, ανήθικο: τους **θεωρούν** ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. **σύνθετος**, **κακήν κακώς**. [ETYM₂ αρχ. < εξ + -ώλης < ρ. δλ-λν-μι «καταστρέφω, διαφθείρω» (βλ. κ. **άλεθρος**). Όμοιος είναι και ο σχηματισμός του επιθ. **προώλης**. Η φρ. **εξώλης και προώλης** αποτελεί σήμαρα άκλητη επιρρηματική φρ. (πβ. κ. **κακήν κακώς**): στην Αρχαία κλίνεται και απαντά τόσο με κυριολεκτική όσο και με μεταφορική σημ., π.χ. **εξώλης και προώλης ποι-είν τινος εν γη και εν θαλασσή** (Δημοσθένης)]. **εξωλογικός**, -η, -ό αυτός που συντελείται έξω από τη λογική διαδικασία. ΣΧΟΛΙΟ λ. **λογικός**, **παράλογος**.

[ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. illogical (νόθο συνθ.)]. **εξωμερίτης** (ο) → ξωμερίτης **εξωμήτριος**, -α (λόγ. -ος), -ο [1849] ΙΑΤΡ. αυτός που βρίσκεται ή γίνεται έξω από τη μήτρα: ~ **κίηση** (η ανάπτυξη γονιμοποιημένου ωαρίου έξω από την κοιλότητα τής μήτρας, σε ωοθήκη ή σε σάλπιγγα) ANT. ενδομήτριος. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. extra-utérin]. **εξώμομος**, -η, -ο [μτγν.] (για ενδύματα) αυτός που αφήνει ακάλυπτους τους ώμους: ~ **φόρεμα** | **τουαλέτα**. **εξωμοσία** (η) [αρχ.] {εξωμοσιών} η επίσημη αποκήρυξη με όρκο τής θρησκευτικής πίστης ή πεποιθήσεων: η ~ ήταν υποχρεωτική για τους αρετικούς που μετανοούσαν. [ETYM₂ αρχ. < εξ- + -μοσία (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ομ-νυ-μι «ορκίζω», βλ. κ. **ομνύω**]. **εξωμότης** (ο) [1871] {εξωμοτών}, **εξωμοτίσσα** (η) {εξωμοτισσών} **1.** πρόσωπο που έκανε εξωμοσία: ένας **χριστιανός** | **μουσουλμάνος** ~ ΣΥΝ. αποστάτης, αρνησιθρησκός **2.** πρόσωπο που δεν τήρησε τον όρκο του, ο προδότης: ~ **αξιοματικοί** έκαναν **πραξικόπημα** ΣΥΝ. αρνη-σίπατρις. Επίσης **εξωμοτρία** (η). — **εξωμοτικός**, -η, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ορκίζω**, **σύνθετος**. [ETYM₂ < εξωμοσία, υποχωρητ. (πβ. **συνωμότης** - **συνωμοσία**)]. **εξωνάρθηκας** (ο) [μεσν.] {εξωναρθήκων} ΕΚΚΛΗΣ. το εξωτερικό τμήμα του νόθου κειμένου εκκλησίας, κυρ. σε παλαιохριστιανικούς και προ-τοβυζαντινούς ναούς (πβ. λ. **εσωνάρθηκας**). **εξωνορμικός**, -η, -ό ΦΥΣΙΟΛ. (κυρ. για σωματικές λειτουργίες) αυτός που επιτελείται με τεχνητό τρόπο και όχι από τα νεφρά. **εξωνόμητος**, -η, -ο (λόγ.-μειωτ.) εξαγορασμένος, αυτός που με την υπόσχεση ή τη λήψη ανταλλαγμάτων δεν ενεργεί νόμιμα ή ηθικά ΣΥΝ. (λόγ.) αργυρόνητος. Επίσης **εξώνητος** [1885]. [ETYM₂ Μτχ. παρακ. του αρχ. **εξονομία** «εξαγοράζω» < εξ- + **ονομύ-μαι** (-έο-) «αγοράζω» < **όνος** «τιμή, αγοραστική αξία» < *Fōs-no-εκτεταμένη -ετοριομ. βαθμ. του Ι.Ε. *wes-no «αγοράζω», πβ. σαν-σφρ. vashnām «αγοραστική αξία», λατ. venum «αγορά», γαλλο «πώλο», γαλλ. vendre κ.ά. Ομόρρ. **νόνητα** (βλ. λ.)]. **εξώνηση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** (μειωτ.) η εξαγορά (κάποιου) με υποσχέσεις ή/και ανταλλάγματα, ώστε να μην ενεργήσει νόμιμα ή ηθικά **2.** το δικαίωμα πολλήτη να αγοράσει εκ νέου από αγοραστή το αγαθό που του πούλησε (συνήθ. μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα και σε ορισμένη τιμή). — **εξωνομία** ρ. {-είται...}. **εξωορτα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η πόρτα τής εξωτερικής εισόδου κτηρίου, εξωτερική πόρτα: η ~ του **σχολείου** ΣΥΝ. εξώθυρα ANT. εσώθυρα. **εξοπραγματικός**, -η, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία που δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα: **παρουσιάζει** τον ήρωα **του με** ~ **διαστάσεις** και **ιδιότητες** **2.** αυτός που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, που δεν ισχύει: οι **ισχυρισμοί** σου είναι ~ **3.** αυτός που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί αναγκαστικά: τα **σχέδια** σου είναι ~ ΣΥΝ. ουτοπικός ANT. ρεαλιστικός. — **εξοπραγματικά** επίφρ. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. irréel]. **εξώπρικός**, -η, -ο [μτγν.] (παλαιότ.) **1.** αυτός που δεν περιλαμβάνεται στην προίκα: ~ **περιουσία** **2.** **εξώπρικο** (το) {εξώπρικ-ου | -ων} ατομική περιουσία τής γυναίκας, που παραμένει στην κατοχή τής μετά τον γάμο, χωρίς να περιλαμβάνεται στην προίκα. **εξωραϊζώ** ρ. μετβ. {εξωραΐσα-α, -ηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ωραίο-ομορφαινό, καλλωπίζω: ~ μια **πιογή** | έναν **αρχαιολογικό τόπο** | τον **λόγο** ΣΥΝ. εντραπίζω, στολιζώ, διακοσμώ ANT. ασχημαίνω **2.** (ειδικότ.) κάνω (κάτι χάρσιμο) να φαίνεται ωραίο, εμφανίζω (κάτι αρνητικό) με θετικές ιδιότητες: **πρέπει να δούμε κατάματα την κατάσταση και όχι να προσπαθούμε να την εξωραΐσουμε**. — **εξωραϊσμός** (ο) [μτγν.], **εξωραϊστής** (ο) [1866], **εξωραϊστικός**, -η, -ό [1887]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ομορφαίνω**. [ETYM₂ μτγν. (η μτχ. **εξωραΐσμενος** ήδη στον Ηρόδοτο) < εξ- + **ώραίζω** «κοσμάω, ομορφαίνω» < **ώρα** + **-ίζω**, βλ. κ. **ωραίος**]. **εξώρας** επίφρ. (λόγ.-σπάν.) πέρα από την κατάλληλη ώρα, αργά: **επέστρεψε** ~ ΣΥΝ. **πάρωρα**. [ETYM₂ < αρχ. **εξωρος** < έξω + -ωρος < **ώρα**]. **εξώρασο** (το) το δεύτερο ράσο που φοριέται πάνω από το αντερί. **εξώραφος**, -η, -ο κ. **ξωώραφος** αυτός που είναι ραμμένος ή διακοσμημένος με εξωτερικές ραφές, με εξωτερικά γαζιά. **εξώση** (η) {-ής κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η βίαιη απομάκρυνση, η εκδίωξη **2.** (ειδικότ.) απομάκρυνση από τον θρόνο, εκθρόνιση: - του **βασιλιά** | του **Πατριάρχη** **3.** ΝΟΜ. η απομάκρυνση του μισωτή από μισθωμένο ακίνητο με δικαστική απόφαση: αν δεν **καταβάλει σύντομα** τα **ένοικια** που **χρωστάει**, θα **τον κάνουν** ~ || **αγωγή εξώσεως**. — **εξωστικός**, -η, -ό [μτγν.], **εξωστικός** επίφρ. [ETYM₂ < αρχ. **εξωσις** < **εξωθώ**]. **εξώστεγο** (το) {-ου κ. -έγου | -έγου} οτιδήποτε προεξέχει από τη στέγη και αποτελείται από το ίδιο υλικό με αυτή. [ETYM₂ Από συμφυρμό των λ. **εξώστης** και **στέγη**]. **εξώστης** (ο) {εξωστών} **1.** (λόγ.) το μπάλκονι (ανοιχτό ή κλειστό) (βλ. λ. **χαγιάτι**) **2.** (ειδικότ.) προεξοχή ορόφου ή ημιόροφου στο εξωτερικό τής αίθουσας θεάτρου ή κινηματογράφου: τα **εισιτήρια** είναι **φθηνότερα** στον ~ (στις θέσεις που βρίσκονται σε αυτή την προεξοχή)

εξω-α' συνθετικό
εξω-αισθητικός, -η, -ό
εξω-αστικός, -η, -ό
εξω-ατμοσφαιρικός, -η, -ό
εξω-γλωσσικός, -η, -ό

εξω-δερμικός, -η, -ό
εξω-εντερικός, -η, -ό
εξω-επιστημονικός, -η, -ό
εξω-θωρακικός, -η, -ό

εξω-καλλιτεχνικός, -η, -ό
εξω-κομματικός, -η, -ό
εξω-κρανικός, -η, -ό
εξω-κυβερνητικός, -η, -ό

εξω-νοσοκομειακός, -η, -ό
εξω-πανεπιστημικός, -η, -ό
εξω-παραταξιακός, -η, -ό
εξω-συνδικαλιστικός, -η, -ό

εξω-υπηρεσιακός, -η, -ό
εξω-χριστιανικός, -η, -ό

από την πλατεία 3. (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών που κάθονται στον εξώστη: *κατά την απονομή των βραβείων κινηματογράφου, ο ~ αποδοκίμαζε την επιτροπή*. [ETYM. αρχ.. αρχική σημ. «αυτός που ωθεί προς τα έξω», < εξωθώ/ώθω>].

εξωστρέφεια (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η κατεβύθωση των ενδιαφερόντων και η έκφραση των συναισθημάτων ενός ατόμου προς τον εξωτερικό κόσμο, η εκδηλωτικότητα, η εξωτερική του συναισθημάτων και τον σκέψινον ANT. εσωστρέφεια. — εξωστρεφής, -ής, -ές. [ETYM. < εξώ + -στρέφεια < -στρεφής < στρέφω, μετάφρ. δάνειο από γερμ. Extraversiön, όρος του Ελβετού ψυχολόγου C. Jung (1875-1961)].

εξωσυζυγικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δραστηριότητες εκτός της συζυγικής ζωής: *σχέσεις | περιπέτειες | ζωή* SYN. εξώγαμος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. extra-conjugal].

εξώσφαιρα (η) {χωρ. πληθ.} η εξώτατη περιοχή της ατμόσφαιρας (σε απόσταση άνω των 500 περ. γλμ. από την επιφάνεια της Γης), η οποία φθάνει μέχρι το κοσμικό διάστημα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. exosphere].

εξωσχολικός, -ή, -ό αυτός που δεν ανήκει ή δεν σχετίζεται με το σχολείο: *οι ~ δραστηριότητες των μαθητών* || ~ βιβλίο | διάβασμα || (ως ουσ.) *οι καταληψίες μαθητές απέδωσαν τις καταστροφές στο λύκειο τους σε εξωσχολικούς*.

εξωσωματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται ή συντελείται έξω από το σώμα **2.** ΙΑΤΡ. (α) **εξωσωματική κυκλοφορία** η προσωρινή, παράπλευρη κυκλοφορία του αίματος έξω από το σώμα κατά τη διάρκεια καρδιοχειρουργικών επεμβάσεων (β) **εξωσωματική γονιμοποίηση** μέθοδος γονιμοποίησης ωαρίου από σπερματοζωάριο έξω από το ανθρώπινο σώμα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. extracorporeal].

εξώτατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται τελειώς έξω, στο πιο ακραίο εξωτερικό σημείο SYN. ακρότατος, έσχατος ANT. εσώτατος, εν-ότατος. — εξώτατος επίρρ. [ETYM. μγν. < αρχ. επίρρ. εξώτατος, υπερθ. βαθμός του έξω].

εξωτερική (η) [1859] {-ης κ. -εύσεις | χωρ. πληθ.} η έκφραση ενόπιον άλλων (όσων σκέφτεται ή αισθάνεται κανείς): *η ~ των σκέψεων | των επιθυμιών | των συναισθημάτων*.

εξωτερικός ρ. μετβ. [1884] {εξωτερικευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} εκφράζω προς τα έξω, ενόπιον άλλων (κάτι που σκέφτομαι ή αισθάνομαι), φανερόν: *~ σκέψεις | αισθήματα | συναισθήματα*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. extérioriser].

εξωτερικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που βρίσκεται έξω: *~ πόρτα | είσοδος | σκάλα* ANT. εσωτερικός (β) **εξωτερικά ιατρεία** κρατικά ιατρεία που στεγάζονται σε νοσοκομείο και δέχονται ασθενείς που δεν νοσηλεύονται μέσα στο νοσοκομείο **2.** αυτός που γίνεται έξω, όχι σε εσωτερικό χώρο: *τα ~ γυρίσματα της ταινίας* (όχι σε στούντιο) || - **πλάνα 3.** (α) αυτός που σχετίζεται με ό,τι μπορεί να δει κανείς σε κάποιον (όχι με τον χαρακτήρα του, τον εσωτερικό του κόσμο) || ~ **γνωρίσματα** | **εμφάνιση** (λ.χ. το ντύσιμο, το χτένισμα κ.λπ.) (β) αυτός που σχετίζεται με τη μορφή, κατ' αντιδιαστολή προς το περιεχόμενο: *τα ~ γνωρίσματα ενός κειμένου* · **4.** αυτός που αφορά στις σχέσεις με ξένες χώρες: *~ πολιτική* (πολιτική που ασκεί ένα κράτος στις σχέσεις του με άλλα κράτη) || **Υπουργείο Εξωτερικών** ANT. εσωτερικός **5.** **εξωτερικό** (το) (i) η έξω επιφάνεια κτηρίου, αντικειμένου κ.λπ.: *το ~ του ναού | του αγείου* SYN. (για κτήριο) πρόσοψη ANT. εσωτερικό (ii) οι ξένες χώρες, η αλλοδαπή: *διαμέρι | ταξιδεύω | σπουάζω* | *δραπέτευο στο ~* || *εκδρομή στο ~* SYN. τα ξένα **6.** αυτός που αναφέρεται σε ή προέρχεται από ξένες περιοχές ή χώρες: *~ ειδήσεις | εχθρός* **7.** αυτός που αναφέρεται σε ό,τι περιβάλλει το άτομο, κατ' αντιδιαστολή προς τον εαυτό του: *ο ~ και ο εσωτερικός κόσμος του ανθρώπου* · **8.** ΓΛΩΣΣ.

εξωτερικό αντικείμενο το αντικείμενο του ενεργητικού μεταβατικού ρήματος, που δηλώνει το πρόσωπο ή το πράγμα στο οποίο φθάνει ή το οποίο βρίσκεται η ενέργεια του υποκειμένου, π.χ. «το παιδί» στην πρόταση «η μητέρα λούζει το παιδί» (πβ. *εσωτερικό αντικείμενο* λ. *εσωτερικός*). — εξωτερικ-ά -ός επίρρ., εξωτερικότητα (η) [1861]. [ETYM. αρχ. < εξώτερος, επίρρ. συγκρ. βαθμός του έξω. Η σημ. που αναφέρεται σε ξένες χώρες αποδίδει τα γαλλ. extérieur και étranger].

εξώτερος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται έξω-έξω, στο πιο απομακρυσμένο σημείο: *~ διάστημα* ANT. εσώτερος, ενδότερος ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. στο | *εις το πύρ το εξώτερον* (εις το πύρ το εξώτερον) στην κόλαση: *οι αμαρτωλοί θα καταδικαστούν στο ~*. [ETYM. μγν. < αρχ. επίρρ. εξώτερος, συγκρ. βαθμός του έξω. Η φρ. εις τό πύρ το εξώτερον προέρχεται από συμψημίο των φρ. της Κ.Δ. εις τό σκότος τό εξώτερον (Ματθ. 25,30) και εις τό πύρ τό αϊώνιον (Ματθ. 25,41)].

εξωτικός, -ή, -ό αυτός που προέρχεται από ή βρίσκεται σε μακρινά, συνήθ. τροπικά μέρη: *~ νησιά | φρούτα | φυτά | ζώα | χώρες* || - **ομορφιά** (η) ομορφιά που βρίσκεται κανείς σε εξωτικές χώρες, π.χ. στα νησιά του Ειρηνικού Ωκεανού).

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. exotique < μγν. εξωτικός «ξένος, μακρινός» < αρχ. έξω], εξωτισμός (ο) [1892] **1.** ο χαρακτήρας του εξωτικού **2.** καλλιτεχνική και λογοτεχνική τάση επιλογής εξωτικών θεμάτων και μοτίβων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exotisme]. εξώφθαλμος, -η, -ο → εξώφθαλμος

εξωφρενικός, -ή, -ό [1894] αυτός που είναι εντελώς παράλογος: *~ σκέψεις | ενέργειες | απάτηση | αξίωση | τόκος | κατάσταση* SYN. ασυλλόγιστος ANT. λογικός, συνετός. — εξωφρενικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός, παράλογος*.

[ETYM. Συνθ. εκ συναρπαγής από την αρχ. φρ. έξω φρενών (που απαντά στον Πίνδαρο, *Ολυμπ. 1*, 47)]. **εξωφρενισμός** (ο) **1.** η τάση για παράλογα ή ακραία πράγματα

2. (συνεκδ.) καθετί παράλογο και ακραίο: *στο δοκίμιο του καταδικάζει τους ~ από το εξωτερικό, που εισάγονται υπό μορφήν μόδας στη χώρα μας*.

έξω φρενών επίρρ. → **έξω**

εξώφτερνος, -η, -ο → **εξώφτερνος**

εξώφυλλο (το) [1871] {εξωφύλλ-ου | -ων} **1.** το εξωτερικό φύλλο τετραδίου, βιβλίου, περιοδικού κ.λπ.: *σκληρό | μαλακό* ~ ANT. εσώφυλλο **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο του εξωτερικού φύλλου, ό,τι γράφεται ή απεικονίζεται σε αυτό: *οραίο | εντυπωσιακό | πρωτότυπο | σοβαρό | προκλητικό* - **3.** (συνεκδ.) το πρόσωπο του οποίου φωτογραφία καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος εξωτερικού φύλλου περιοδικού: *ως μοντέλο έχει γίνει πολλές φορές ~ σε γνωστά περιοδικά μόδας*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. outerpage].

Ε.Ο.Α. (η) Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων.

Ε.Ο.Β. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Βάμβακος.

Ε.Ο.Δ. (η) Επιτροπή Ορισμού Διαιτητών.

Ε.Ο.Ε.Χ. (ο) Εθνικός Οργανισμός Ελληνικής Χειροτεχνίας.

Ε.Ο.Κ. 1. (η) (παλαιά) Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (σήμερα Ευρωπαϊκή Ένωση) **2.** (η) Ελληνική Ομοσπονδία Καλαθοσφαίρισης **3.** (ο) Εθνικός Οργανισμός Καπ'Ού.

Ε.Ο.Κ.Α. (η) Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών.

εοκικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (τη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση): *~ κοινότητα | υποδείξεις*.

Ε.Ο.Μ.Ε.Χ. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Μικρομεσαίων Μεταποιητικών Επιχειρήσεων και Χειροτεχνίας.

Ε.Ο.Ν. (η) Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (Νεολαία της δικτατορίας του **1.** Μεταξά).

Ε.Ο.Π. (η) Εθνική Ομοσπονδία Πηγαχίας.

Ε.Ο.Π.Ε. (η) Ελληνική Ομοσπονδία Πετοσφαίρισης (βόλεϊ).

εορτάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εόρτασ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) γιορτάζω (βλ.λ.).

εορτάζων, -ούσα, -ον {εορτάζ-οντος (θηλ. -ούσας κ. λόγ. -ούσης) | -οντες (ουδ. -οντά, -όντων (θηλ. -ουσών))} (κ. ως ουσ.) για πρόσωπο που έχει την ονομαστική του γιορτή ή που γιορτάζει για κάποιον λόγο: *οι εορτάζοντες του γραφείου έφεραν γλυκά* || *έχω πολλούς εορτάζοντες και εορτάζουσες σήμερα*: λέγεται συχνά και **εορτάζόμενος** (ενν. ο εορτάζόμενος άγιος). [ETYM. Μτχ. ενεστ. του αρχ. εορτάζω].

εορτάσιμος, -η, -ο [μγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που αρμόζει, που είναι κατάλληλος για γιορτή: *~ ενδυμασία | περιβολή | διακόσμηση* SYN. γιορτινός, εορταστικός · **2.** αυτός που αξίζει να τιμηθεί με γιορτή: *~ γερονός | ημέρα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός.

εορτασμός [μγν.] κ. (λαϊκ.) **γιορτασμός** (ο) η τέλεση εορτής: *λαμπρός | πανηγυρικός* ~ || ~ **εθνικής επέτειου** | **επιτυχίας**

εορταστής (ο) [μγν.], **εορτάστρια** (η) [1823] {εορταστριών} (λόγ.) πρόσωπο που συμμετέχει σε γιορτή SYN. γιορταστής, πανηγυριστής.

εορταστικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με γιορτή ή εορτασμό: *πανηγυρικός* · *~ εκδήλωση | πρόγραμμα | μήνυμα* | *λόγος* SYN. γιορταστικός.

εορτή (η) (λόγ.) η γιορτή (βλ.λ.): *ονομαστική | εθνική* ~ ΦΡ. (α) **κατόπιν εορτής** βλ. λ. **κατόπιν** (β) **(κατά τα)** **Κυριακός** και **(τα)** **εορτάς** (κατά τις Κυριακές και τις γιορτές, δηλ. μόνο λίγες φορές, μόνο στις αργίες: *«οι φίλοι του είναι πολλοί, αλλά τον βλέπουν πλέον μόνο ~»* (εφημ.).

[ETYM. < αρχ. εορτή < *Re-Porta (με ανομοιωτική αποβολή του δεύτερου -F- και τροπή του αρχικού F- σε άσσεια), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. έρανος. Το εορτή, με συνίζηση του -εο- σε -jo-, μεταβλήθηκε σε γιορτή (πβ. νέος > νιος, παλαιός > παλιός)].

εορτοδάνειο (το) {εορτοδανεί-ου | -ων} το δωροδάνειο (βλ.λ.).

εορτοδόρμος (το) [1836] {εορτοδορμ-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** (α) το σύνολο των ευαγγελικών και αποστολικών περικοπών που διαβάζονται σε κάθε γιορτή του έτους (βλ.συνεκδ.) το βιβλίο που περιλαμβάνει τις παραπάνω περικοπές **2.** το εορτολόγιο (βλ.λ.). [ETYM. < εορτή + -δορμίο (πβ. κ. κυριακο-δορμίο), τίτλος βιβλίου του Νικόδημου του Αγιορείτου].

εορτολόγιο (το) [μγν.] {εορτολογί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο κατάλογος των εορτών της Ορθόδοξης Εκκλησίας. — **εορτολογικός**, -ή, -ό.

Ε.Ο.Γ. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού.

Ε.Ο.Φ. (ο) Εθνικός Οργανισμός Φαρμάκων.

Ε.Ο.Φ.Π. (η) Ελληνική Ομοσπονδία Φιλάθλων Πάλης.

επ επιφών.: δηλώνει: **1.** ξάφνιασμα, έκπληξη: *~, εδώ είσαι τόση ώρα; Πώς και δεν σε είδα; || ~, πού το βρήκες αυτό; Μια ώρα το χάγνω!* **2.** (συνήθ.) με αυστηρό ύφος) προειδοποίηση ή επίπληξη: *~, μην το κάνεις αυτό! Απαγορεύεται! || ~! Για ηουάστε λίγο!* || (και επαναλαμβανόμενο) -----! *Τι συμβαίνει εδω πέρα*, Επίσης απ κ. οπ.

[ETYM. Ηχομμητ. λ.].

Ε.Π.Α. (η) Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης.

επαγγελία (η) {επαγγελίων} η υπόσχεση: *η κυβερνήση δεν εκπλήρωσε πολλές από τις επαγγελίες της* - ΦΡ. **Γη της Επαγγελίας** (i) η γη Χα-ναάν, την οποία υποσχέθηκε ο Θεός στους απογόνους του Αβραάμ (ii) (μτφ.) κάθε εύφορη και πλούσια γη (γενικώς) ή χώρα προορισμού ανθρώπων που αναζητούν καλύτερες συνθήκες ζωής ή νέα πατρίδα: *για πολλούς Ευρωπαίους η Αμερική ήταν η ~*.

[ETYM. αρχ. < επαγγέλλω «δηλώνω, υπόσχομαι». Η ΦΡ. *γη της επαγγελίας* δεν προέρχεται από την Π.Δ. (διότι το εβρ. κείμενο δεν περιλαμβάνει οποιαδήποτε λ. με τη σημ. «υπόσχεση»), αλλά από τις μγν. αναφορές που απαντούν στην Κ.Δ. (λ.χ. Εβρ. 11,9: *πίστει παρόκνησεν εις γήν της επαγγελίας...*)].

επαγγέλλομαι ρ. μετβ. αποθ. {επαγγελλ-ηκα} **1.** υπόσχομαι: *η νέα κυ-βέρνηση επαγγέλλεται την οικονομική ανόρθωση της χώρας* SYN. τά-

ζω, υπόσχομαι · 2. (επίσ.) ασκό συγκεκριμένο επάγγελμα: τι επαγγέλλεσθε; ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
[ETYM, < αρχ. επαγγέλλω | -ομαι «δηλώνω, υπόσχομαι» < επ(ι)- + ἀγγέλλω. Το μέσο επαγγέλλομαι απέκτησε επίσης τη σημ. «ασκώ» (π.χ. ἀρετήν, θεοσέβειαν), αλλά η σημ. «ασκό επάγγελμα, εργάζομαι» απαντά ή υπονοείται ήδη στον Πλάτωνα, π.χ. «τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐπάγγελμα δ' επαγγέλλομαι» (Πρωταγόρας 319 a) ή «τί ἐστὶν ὁ επαγγέλλεται τε καὶ διδάσκει;» (Γοργίας 447 e)]. **επάγγελμα** (το) {επαγγέλλω-ατος | -ατα, -άτων} η βιοποριστική απασχόληση: επικερδές | προσοδοφόρο | ανθυγιεινό | ταπεινωτικό ~ || το αρχαιότερο επάγγελμα (η πορνεία) || το - μου είναι επιπλοιστός ΣΥΝ. εργασία, δουλειά: ΦΡ. (α) ελευθέριο | ελευθερο επάγγελμα βλ. λ. ελευθέριος (β) κλειστό επάγγελμα επάγγελμα τού οποίου δικαίωμα άσκησης έχουν μόνο άτομα που ανήκουν σε ορισμένο σωματείο ή ένωση ή καλύπτονται από ορισμένους νόμους (γ) εἰς επαγγέλματος (ι) ΝΟΜ. αυτεπαγγέλτως (βλ.λ.) (ii) (μτρ.) επ' αμοιβή, σαν να ασκεί επάγγελμα: είναι ~ ψευδομάρτυρας (δ) κατ' επάγγελμα (i) έχοντας ως επάγγελμα, σύμφωνα με το επάγγελμα (που έχει κανείς) (ii) συστηματικά: είναι ~ ψεύτης (ε) κάνω (κάτι) επάγγελμα (κακός.) κάνω κάτι συστηματικά, με αποτέλεσμα να μου αποδίδεται ιδιότητα ή κακή πρόθεση: είπαμε, να του δανείσουμε χρήματα, αλλά αυτός το έχει κάνει επάγγελμα (δηλ. να δανείζεται χρήματα). [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «υπόσχεση», < επαγγέλλω | -ομαι (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήθη μτρν.]. **επαγγελλομαι** (ο/η) {(θηλ. γεν. επαγγελλομαι) επαγγελλομαι} 1. πρόσωπο που ασκεί επάγγελμα: είναι - φωτογράφος | ελεύθερος ~ ΑΝΤ. ερασιτέχνης 2. πρόσωπο που κάνει σωστά τη δουλειά του, που εργάζεται σκληρά και μεθοδικά (κατ' αντιδιαστολή συνήθ. προς τον ερασιτέχνη ή εμπειροτέχνη): είναι πραγματικός ~, ό, τι φτιάχνει είναι εργημένο 3. πρόσωπο που κατά την άσκηση του επαγγέλματος του δεν επηρεάζεται από συναισθηματισμούς, που κοιτάει μόνο το επαγγελματικό του συμφέρον: ένας ψυχρός ~ επιλέγει πάντα τη συμ-φερότερη πρόταση 4. (μτρ.) πρόσωπο που κάνει κάτι (αθέμιτο) συστηματικά: ~ ψεύτης | κλέφτης | μάρτυρας σε δίκες (ψευδομάρτυρας). ΣΧΟΛΙΟ λ. ερασιτέχνης. **επαγγελματικός**, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με επάγγελμα ή επαγγελματία: ~ τομέας | σταδιοδρομία | επιλογές | συνέπεια | δραστηριότητα | σχέσεις | μουσικό | προοπτικές | ταξίδι | απόρρητο | στέγη | αυτοκίνητο || είχαμε μια καθαρά - συνάντηση || αγωνία για την - της αποκατάσταση || δεν μπορούμε να συναντηθούμε, γιατί έχω πολλές ~ υποχρεώσεις- ΦΡ. (α) επαγγελματική συνείδηση ή συνέπεια, η υπευθυνότητα, η τήρηση τής δεοντολογίας και η μεθοδικότητα κατά την άσκηση του επαγγέλματος (β) επαγγελματικός προσανατολισμός ή επιστημονική καθοδήγηση τού ατόμου για τη σωστή επιλογή τού επαγγέλματος του, ανάλογα με τον χαρακτήρα του, τα ενδιαφέροντα του, τις κλίσεις του και την αγορά εργασίας (γ) σχολικός επαγγελματικός προσανατολισμός (συντομ. Σ.Ε.Π.) σχολικό μάθημα που διδάσκειται στη μέση εκπαίδευση με αντικείμενο τον επαγγελματικό προσανατολισμό των μαθητών (δ) επαγγελματική νόσος βλ. λ. νόσος. — επαγγελματικά-ά | -ώς [1816] επίρρ., επαγγελματικό-τητα (η), ΣΧΟΛΙΟ λ. διάστημα. **επαγγελματισμός** (ο) 1. η συνέπεια, η υπευθυνότητα και η συστηματικότητα κατά την άσκηση τού επαγγέλματος. ο ~ χαρακτηρίζει κάθε τον δουλειά · 2. η προσήλωση στην επαγγελματική επιτυχία, χωρίς συναισθηματικές ή ιδεολογικές επιρροές. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. professionalism]. **επάγεται**, **επάγονται** ρ. τριτοπρόσ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. (λόγ.) συνεπάγεται: το αδίκημα τού βιασμού σε όλες τις χώρες - βαριά καταδικαστική ποινή 2. έπεται, προκύπτει, συνάγεται: από τα λόγια τού υποργου ~ ότι οι τιμές δεν θα συκρατηθούν. [ETYM, < αρχ. επάγω «οδηγώ ως αρχηγός - ασκό επιτροπή - οδηγώ κάποιον στο δικαστήριο» < επ(ι)- + άγω. Οι σημερινές χρήσεις πρωτο-απαντούν στη Λογική τού Αριστοτέλη]. **επαγρυπνώ** ρ. μετβ. [μτρν.] {επαγρυπνεί... | επαγρυπνήσα | (λόγ.) επιβλέπω άγρυπνα (κάτι), έχω διαρκώς στραμμένη την προσοχή μου σε (αυτό): τα όργανα ασφαλείας δεν επαγρυπνούν επαρκώς. — **επαγρύπνηση** (η) [μτρν.]. **επαγωγός** (ο) {επαγωγ-είς, -έων} ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. μαγνήτης ή σύστημα μαγνητών που προκαλεί επαγωγή σε ηλεκτρικές μηχανές. [ETYM, < επαγωγή, απόδ. τού γαλλ. inducteur, άσχετο προς το μτρν. επαγωγός «στρώση πηλού στον τοίχο»]. **επαγωγή** (η) 1. ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) η συναγωγή γενικού συμπεράσματος από επιμέρους προτάσεις · 2. ΦΥΣ. η παραγωγή ηλεκτρικής τάσεως σε κύκλωμα με τη μεταβολή τής μαγνητικής ροής που διέρχεται μέσα από το κύκλωμα αυτό: ρεύμα εἰς επαγωγής · 3. ΝΟΜ. (α) **επαγωγή όρκου** η απαίτηση διαδίκου από τον αντίδικο να βεβαιώσει με όρκο τους ισχυρισμούς του (β) **επαγωγή κληρονομίας** ο χρόνος κατά τον οποίο η κληρονομία τίθεται στη διάθεση των κληρονομών να την αποδεχθούν ή να την αποποιηθούν. [ETYM, αρχ. < επάγω. ο φυσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. induction]. **επαγωγικός**, -ή, -ό [μτρν.] 1. ΦΙΛΟΣ, αυτός που σχετίζεται με τη συναγωγή γενικού συμπεράσματος από επιμέρους προτάσεις: ~ συλλογισμός | μέθοδος ΑΝΤ. επαγωγικός, παραγωγικός · 2. ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με την επαγωγή (βλ.λ.): ~ φαινόμενο | ρεύμα | πηνίο | κύκλωμα. — επαγωγικά-ά | -ώς [μτρν.] επίρρ.

επαγωγικός - απαγωγικός. Δύο διαφορετικές, αντίθετες στην πορεία τους, προσεγγίσεις τής γνωστικής (επιστημονικής, διδακτικής κλπ.) διαδικασίας. Η επαγωγική βγαίνει από τα ειδικά προς τα γενικά, από τα επιμέρους στο όλο, ενώ η απαγωγική προχωρεί

από τα γενικά στα μερικά, σύμφωνα με την αρχή πως ό, τι ισχύει για το όλο ισχύει και για το μέρος που εμπεριέχεται σε αυτό. Η απαγωγική είναι επιστημολογικά η μέθοδος που κινείται από τα εμπειρικά δεδομένα προς τη συναγωγή μιας γενικής πρότασης που να ερμηνεύει τα πράγματα (κατά κύριο λόγο: από τα φαινόμενα στον νόμο).

επαγωγή, -η, -ο [μτρν.] 1. αυτός που γίνεται με επαγωγή 2. **επαγωγή** (το) το μέρος ηλεκτρικής μηχανής, όπου παράγεται εἰς επαγωγής ηλεκτρεγερτική δύναμη, η οποία προκαλεί την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος.
επαγωγός, -ός, -ό (λόγ.) 1. (κυριολ.) ο κατανοητός, ο εύληπτος 2. (συνεκδ.) αυτός που εκδίδει γοητευτικός, σαηηνευτικός: ~ διδασκαλία. — επωγός επίρρ. [μτρν.]. [ETYM, αρχ. < επάγω].
Ε.Π.Α.Ε. (η) Ένωση Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Έταιρειών.
επάθλο (το) {επάθλ-ου | -ων} το βραβείο που απονέμεται σε νικητή αγώνων ή διαγωνισμών: τελετή απονομής **επάθλων**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **άθλος**. [ETYM, < αρχ. επαθλον < επ(ι)- + άθλο που κινείται] (βλ.λ.). **επαινετικός**, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που λέγεται ή γίνεται για έπαινο: ~ κριτικές | κρίσεις | σχόλια | λόγια ΣΥΝ. εξυμνητικός, εγκωμιαστικός ΑΝΤ. επιτιμητικός, αποδοκιμαστικός. — επαινετικά-ά | -ώς [μεν.] επίρρ.
επαινετός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αξίζει έπαινο: ~ συμπεριφορά | **προσάθεια** ΣΥΝ. αξιέπαινος ΑΝΤ. αξιόμιμπος, κατακριτέος, αξιοκατάκριτος. — επαινετά-ά | -ώς [μτρν.] επίρρ.
επαινοθήρια (η) [1892] {χωρ. πληθ.} η συνηγής επιδώξη επαινών. — επαινοθήρας (ο/η), επαινοθηρικός, -ή, -ό. [ETYM, < έπαινος + -θηρία < θήρα «κυνήγι», πβ. κ. βαθμο-θηρία].
επαινος (ο) {επαιν-ου | -ων, -ους} 1. έκφραση επιδοκιμασίας: εγκώμιο: απέσπασε πολλούς επαινούς || τους αξίζει κάθε επαινος ΑΝΤ. μομφή, επικρίση- ΦΡ. μετ' επαινών (λατ. summa cum laude) με επαινούς, με εγκώμια συχνά ειρων. στη φρ. απερρίφθη μετά πολλών επαινών · 2. μορφή ηθικής αμοιβής, βαθμίδα διάκρισης καλύτερη τού βραβείου: η επιτροπή απένευε τα βραβεία και τους επαινούς. [ETYM, αρχ. < επ(ι)- + αίνος].
επαινών ρ. μετβ. {επαινείς... | επαιν-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος} κ. (λαϊκ.) πανικό επιδοκιμάζω, εκφράζωμαι θετικά για (κάποιον/κάτι): η πρόταση του επαινέθηκε ομόφωνα από την επιτροπή ΣΥΝ. εγκωμιάζω ΑΝΤ. ψέγω, επικρίνω, κατηγορώ. Επίσης (καθημ.) πανεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. -εσα, ενάισμος. [ETYM, < αρχ. επαινών (-έω) < επ(ι)- + αίνω].
επαίρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {επήρθην, -ης, -η... επηρμένως} (λόγ.) κωχόμαι, υπερηφανεύομαι: **επαίρειται για τις επιτυχίες του**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αίρω**, **μετοχή**, **υπερηφάνεια**, **αποθετικός**. [ETYM, αρχ. < επ(ι)- + αίρω | -ομαι «κωψώνω» (βλ.λ.). Βλ. επίσης **παίρων**].
επαίσχυτος, -η, -ο [1894] αυτός για τον οποίο ντρέπεται κανείς-επονεδίστος: ~ διαγωγή | συμφωνία. — **επαίσχυντα** επίρρ. [ETYM, < αρχ. **επαίσχυνομαι** < επ(ι)- + αίσχυνομαι].
επαίτια (η) [μτρν.] {χωρ. πληθ.} η παράκληση ή ικεσία προς οποιοδήποτε ξένο, άγνωστο πρόσωπο για την παροχή, υπό μορφήν ελεημοσύνης, χρημάτων ή αντικειμένων που έχουν χρηματική αξία με τη δικαιολογία τής ανείχειας ή τής μεγάλης ανάγκης ΣΥΝ. ζητιανιά, (λαϊκ.) διακονιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. **φτώχεια**.
επαίτης (ο) {επαίτων}, **επαίτιδα** (η) {επαίτιδων} (λόγ.) πρόσωπο που επαίτει, ζητιανεύει ΣΥΝ. (λαϊκ.) διακονιάρης. [ETYM, μτρν. < αρχ. **επαίτω**]. **επαίτω** ρ. αμετβ. κ. μ'εβ. **απαίτει**... | μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ 1. (αμετβ.) ζητώ ελεημοσύνη, ζητιανεύω: **επαίτει, για να ζήσει** ΣΥΝ. (λαϊκ.) διακονεύω ♦ 2. (μετβ.) ζητώ (κάτι) με τρόπο επίμονο και ταπεινωτικό: **κατέλιξε να επαίτει την αγάπη των άλλων** ΣΥΝ. εκλιπαρώ. — **επαίτικός**, -ή, -ό, **επαίτικώς** επίρρ.
[ETYM < αρ% **επαίτω** (-έω), αρχική σημ. «ζητώ επιπλέον», < επ(ι)- + αιώ. Η σημερινή σημ. ήθη αρχ.]. **επαίων** (ο) {επαί-οντες, -οντά | -οντες, -όντων}, **επαίουςα** (η) {επαί-ούσης} -ουσών} (αρχαιοπρ.) καταρτισμένος σε έναν τομέα: ειδικός, γνώστης: **τον λόγο έχουν οι επαίοντες** ΣΥΝ. ειδήμων. [ETYM, Μτρ. ενεστ. τού αρχ. ρ. **επαίω** «εισακόμιο, αντιλαμβάνομαι, γνωρίζω πολύ καλά» < επ(ι)- + αίο «ακούω προσεκτικά, καταλαβαίνω» < ***Ε-ισ-ω** < I.E. *aus- «αφτί», πβ. sanskr. avih «προφανός», λατ. auris «αφτί», γαλλ. oreille, ισπ. oreja, ιταλ. orecchia, αγγλ. ear, γερμ. Ohr κ.ά. Ομόρρ. αρχ. ους «αφτί», **αισθάνομαι** (βλ.λ.) κ.ά.]. Ε.Π.Α.Κ. (ο) **Ενιαίος Πανελλαδικός Αριθμός Κλήσης** (για συνδέσεις με διακομιστή τού Διαδικτύου). **επακόλουθος**, -η, -ο [μτρν.] 1. αυτός που ακολουθεί ύστερα από κάτι άλλο, που επακολουθεί ΣΥΝ. παρεπόμενος 2. **επακόλουθο** (το) αυτό που ακολουθεί ως αποτέλεσμα: συνέπεια: **σημειώθηκαν κινητοποιήσεις και αντιδράσεις, αλλά χωρίς σοβαρά επακόλουθα** ΣΥΝ. συνακόλουθο. ΣΧΟΛΙΟ λ. **επίπτωση**. επακολουθού ρ. αμετβ. [αρχ.] (επακολουθεί... | επακολούθησα) 1. γίνεται ύστερα από κάτι άλλο (που προηγείται): **μετά την ομιλία επακολούθησε ενδιαφέρουσα συζήτηση** 2. ακολουθά ως συνέπεια ή αποτέλεσμα: **χρειάζεται προσοχή στις επιλογές, διότι δεν ξέρουμε τι θα επακολουθήσει** ΣΥΝ. παρέπομαι. — **επακολούθηση** (η) [μτρν.] κ. **επακολούθημα** (το) [μτρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **περίπου**. **επακριβώς** επίρρ. [μτρν.] {επακριβέστ-ερα, -ατα} (λόγ.) με μεγάλη ακρίβεια: **δεν θυμάται ~ τα γεγονότα**. — **επακριβής**, -ής, -ές [μτρν.]. **επακρο** (το) {χωρ. πληθ.} το ακρότατο σημείο- συνήθ. στη ΦΡ. στο

έπακρο | (λόγ.) εις το **έπακρον** υπερβολικά, στον μέγιστο βαθμό: *οι σχέσεις των δύο χωρών οξύνθηκαν* ~ [ETYM. < αρχ. επίθ. **επακρος** «αυτός που έχει αιχμηρή απόληξη» (στον Ιπποκράτη) < *ἐπι(-)* + *άκρος*. Η φρ. στο **έπακρο** | εις το **έπακρον** αποδίδει τα γαλλ. *extrêmement, à l'extrême*].

επακτική (η) η ηλικία της Σελήνης την 1η Μαρτίου, που είναι ίδια με την ηλικία της την 1η Ιανουαρίου- χρησιμοποιείται για τον καθορισμό των κινήτων εορτών.

[ETYM. Η φρ. **επακτά** (ήμέραι) απαντά τον 7ο αι. μ.Χ. στον γραμματικό Ισίδωρο. Βλ. λ. **επακτός**].

επακτικός, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται στην ακτή ή κοντά στην ακτή: ~ *πυροβόλο* ΣΥΝ. παράλιος, παραθαλάσσιος ΑΝΤ. μεσόγειος.

επακτός, -ή, -ό 1. αυτός που επιβάλλεται έξωθεν συνήθ. στη φρ. **επακτός όρκος** (*έπακτος όρκος*, Λυσίας) ΝΟΜ. Ο όρκος που επιβάλλεται από τον έναν διάδικο στον αντίδικό του 2. **επακτή** (η) βλ.λ. [ETYM. αρχ. < *επάγω*].

επάλα ρ. → **πάλλω**

επάλειμμα (το) [μτγν.] {επαλείμμα-ατος | -ατα, -άτων} η αλοιφή.

επάλειψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} το αλείμμα επιφάνειας με ρευστή ουσία: *για τη θεραπεία των εξανθημάτων απαιτείται ~ με ειδική κρέμα* ΣΥΝ. επίχριση. — *επαλείφω* ρ. [αρχ.].

επαλήθευση (η) [1867] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η απόδειξη της ορθότητας προβλέψεως: η ~ των προβλέψεων || τα ποσοστά των δημοσκοπήσεων αναζητούν την ~ τους στα εκλογικά αποτελέσματα ΑΝΤ. διάψευση 2. ΜΑΘ. επιβεβαίωση του αποτελέσματος αριθμητικής πράξης: *κάνω την ~ || πώς γίνεται η ~ στον πολλαπλασιασμό*; ΣΥΝ. δοκιμή 3. (γενικότερ.) η επιβεβαίωση πληροφορίας: *για ~ θα ελέγξω αν η χρονολογία που μας έπε είναι η σωστή* ΣΥΝ. έλεγχος. — *επαληθευτικός*, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *vérification*].

επαληθεύσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να επαληθευτεί: ~ *πληροφορίες*.

επαληθεύω ρ. μετβ. [αρχ.] (επαλήθευ-σα -θηκα, -μένος) αποδεικνύω (κάτι) αληθινό, ορθό ή ακριβές: *τηλεφώνησα στην εφημερίδα για να επαληθεύσω την είδηση* || ~ *το αποτέλεσμα του πολλαπλασιασμού* || *οι προβλέψεις του επαληθεύθηκαν από τα γεγονότα* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, αποδεικνύω, επικυρώνω.

επαλλάσσουσες έννοιες (οι) {επαλλασσουσών εννοιών} ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) έννοιες που συμπίπτουν μερικώς ως προς το εύρος τους: *λ.χ. νέος και μαθητής* (δεν είναι όλοι οι νέοι μαθητές ούτε κάθε μαθητής είναι κατ' αναγκη νέος). [ETYM. < αρχ. ρ. *επαλλάσσω* < *ἐπι(-)* + *ἀλλάσσω*].

επαλληλία (η) [μτγν.] {επαλληλιών} η διαδοχική σειρά, η αλληλοδιαδοχή.

επάλληλος, -η, -ο {-ων κ. -ήλων, -ους κ. -ήλους} (λόγ.) αυτός που γίνεται κατ' επανάληψη ή με διαδοχική σειρά: *σειρά ~ επιθέσεων* ΣΥΝ. αλληπαλλήλος, διαδοχικός: ΦΡ. ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) *επάλληλος έννοιες* οι έννοιες που έχουν το ίδιο εύρος: *αλλιώς επικοινωνούσες έννοιες*. — *επάλληλα* | *επαλληλώς* [μτγν.] επίφρ. [ETYM. αρχ. < *ἐπι(-)* + *ἀλληλος* < *ἀλλήλων* (βλ.λ.)].

επαλίξη (η) {-ης κ. -άλξεως | -άλξεις, -άλξεων} 1. το ανώτερο μέρος των τειχών φρουρίου ή πύργου με οδοντωτά ανοίγματα, μέσα από τα οποία πολεμούσαν οι αμυνόμενοι 2. (μτφ.) θέση αγωνιστικής ετοιμότητας, επαγρύπνησης: *βρίσκεται πάντα στις επαλίξεις του αγώνα*: ΦΡ. επί των επαλίξεων σε ετοιμότητα (για την αντιμετώπιση κινδύνου). [ETYM. < αρχ. *επαλίξω* «υπερασπίζω, φρουρώ» < *ἐπι(-)* + *ἀλέξω*, βλ. κ. *αλέξ(-)*].

επαμειβόμενος, -η, -ο αυτός που πηγαίνει εναλλάξ από τον έναν στον άλλον μόνο στη φρ. *επαμειβόμενο έπαθλο* | *κύπελλο* το έπαθλο που απονέμεται στον νικητή μιας διοργάνωσης, ο οποίος μπορεί να το κρατήσει οριστικά μόνο αν το κερδίσει τρεις φορές συνεχώς. [ETYM. Μτχ. ενεστ. του αρχ. *επαμείβομαι* «επακολουθώ, έρχομαι ο ένας μετά τον άλλον σε συνεχή σειρά» < *ἐπι(-)* + *αμείβο* | -ομαι (βλ.λ.)].

Επαμεινώνδας (ο) 1. αρχαίος Θηβαίος στρατηγός και πολιτικός (420-362 π.Χ.), θεμελιωτής της Θηβαϊκής Ηγεμονίας και οργανωτής της «λοξής φάλαγγας» 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM. αρχ. < *ἐπι(-)* + *αμείνων* «καλύτερος, ισχυρότερος» (χρησιμοποιήθηκε ως ένα από τα συγκριτικά επίθ. του *αγαθός*, αναφερόμενο κυρ. στη μαχητικότητα και τη γενναιότητα) + *δωρ*. επίθημα -δας (πβ. *Λεωνί-δας*, *Πελοπι-δας*)].

επαμοφτερίζοντες επίφρ. [μτγν.] (λόγ.) με τρόπο διαφορούμενο.

επαμοφτερίζω ρ. αμειβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.: μτχ. *επαμοφτερίζω*, -ούσα, -ον} 1. κλίνω άλλοτε προς το ένα και άλλοτε προς το

άλλο μέρος, αμφιταλαντεύομαι: *επαμοφτερίζουσα στάση* || *η επαμοφτερίζουσα πολιτική μιας κυβέρνησης* 2. (μτφ.) (α) επιδέχομαι διπλή ερμηνεία, είμαι διφορούμενος (β) (για λέξεις) έχω δύο τύπους 3. εμφανίζω δύο αντίθετες ιδιότητες, άλλοτε τη μία και άλλοτε την άλλη, ανάλογα με τις συνθήκες: *επαμοφτερίζον χημικό στοιχείο* (με ιδιότητες μετάλλων και αμετάλλων) || *επαμοφτερίζουσα ουσία* (με ιδιότητες οξέος ή βάσεως) 4. (η μτχ. ως ουσ.) (ειρων. για πρόσ.) **επαμοφτερίζω** (ο) ο αμφοφυλόφιλος. — *επαμοφτερισμός* (ο) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < *ἐπι(-)* + *-αμοφτερίζω* < *αμοφτεροι* (βλ.λ.)].

επανα- κ. **επανά-** κ. **επαν-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει επανάληψη αυτού που σημαίνει το β' συνθετικό: *επανα-πρόσληψη*, *επανα-διορίζω*, *επαν-ιδρύω*, *επαν-εκτίμηση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανα-*. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τις προθέσεις επί και ανά (λ.χ. *επανα-λαμβάνω*, *επανα-φέρω*) και εμφανίζεται (αντί του απλού ανά) και σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. *επανασύνθεση* < *αγγλ. reconstruction*)].

επανόγω ρ. μετβ. {επανή-γαγα, -χθην, -ης, -η...} (λόγ.) 1. φέρνω (κάτι) στην αρχική του θέση ή κατάσταση: *επανόγωσα* 2. ΝΟΜ. *επαναφέρω* (υπόθεση) στο δικαστήριο, κάνω έφεση ΣΥΝ. ερεσιβάλλω, εκκαλώ. — *επανωνή* (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω*. [ETYM. αρχ. < *ἐπι(-)* + *άνω* (α) + *άγω*].

επανοδίαλωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αναδιπλωση (βλ.λ.).

επανακάμπτω ρ. αμειβ. (επανέκαμψα) (λόγ.) επιστρέφω, ξαναγυρίζω: *επανέκαμψε στην πατρίδα του προ τριετίας* || ~ *στον πολιτικό στίβο*. — *επανέκαμψη* (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < *ἐπι(-)* + *ανα-* + *κάμπτω*].

επανακτός ρ. μετβ. {επανακτός... | επανέκτος-ησα, επανακτό-ωμα, -άται... -ήθηκα, -μμένος} (λόγ.) αποκτό ζανά (κάτι που έχασα): ~ *την ελευθερία* | *την εμπιστοσύνη* | *τις δυνάμεις μου* || ~ *τα δικαιώματα μου* ΣΥΝ. ανακτός. — *επανακτση* (η). [ETYM. < μτγν. *επανακτόμαι* (-άο) < *ἐπι(-)* + *ανα-* + *κτόμαι*, βλ. κ. *ανακτός*].

επαναλαμβάνομενος, -η, -ο αυτός που επαναλαμβάνεται, που γίνεται κατ' επανάληψη: ~ *διαμαρτυρίες* | *κινήσεις* | *θόρυβοι* | *συνομιλίες* | *χτυπήματα* | *κρούσματα βίας* | *εκρήξεις* | *λάθη*.

επαναλαμβάνω ρ. μετβ. {επαν-έλαβα, -αλήθηκα, -ειλημμένος} 1. λέω ή κάνω (κάτι) ο ίδιος για δεύτερη φορά: *του επανέλαβα το μήνυμά σου* 2. λέω ή κάνω ζανά, με τον ίδιο τρόπο (αυτό που είπα ή έκανε κάποιος άλλος): ~ *το πείραμα* | *το ίδιο λάθος* ΣΥΝ. ξαναλέω, ξανακάνω 3. (ειδικότερ.) ξαναδιαβάω, κάνω επανάληψη (μαθήματος): *ο καθηγητής ζήτησε από τους μαθητές να επαναλάβουν το τελευταίο κεφάλαιο στο σπίτι* 4. (η μτχ. *επανειλημμένος*, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*. [ETYM. αρχ. < *ἐπι(-)* + *ανα-* + *λαμβάνω*].

επαναλαμβάνω και **ξαναεπαναλαμβάνω**! Συχνά ακούγεται τελευταία το *ξαναεπαναλαμβάνω* στη θέση του απλού επαναλαμβάνω. Αλλά το *ά* συνθετ. *επανα-* δηλώνει ήδη «την επανάληψη», έτσι το *ξαναεπαναλαμβάνω* περιττεύει, εκτός σπάνιων περιπτώσεων που συνειδητά (και κάπως εξεζητημένα) επιδιώκεται ιδιαίτερη έμφαση με την αλληπαλληλία των ομοίων *α'* συνθετικών.

επαναληπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που επαναλαμβάνεται, που ξαναγίνεται: ~ *υψηφορορία* || ~ *ψεκασμοί* 2. αυτός που εκτελεί κάτι με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές, διαδοχικά: ~ *όπλο* | *καραμπίνα* (με την οποία πυροβολεί κανείς κατ' επανάληψη, χωρίς να χρειαστεί να γεμίσει κάθε φορά) 3. αυτός που σχετίζεται με την επανάληψη μαθήματος, διααθρήσεις ύλης: ~ *διαγώνισμα* | *ασκήσεις* 4. ΓΛΩΣΣ. **επαναληπτική αντωνυμία** η αντωνυμία αυτός, -ή, -ό, η οποία έχει αναφορική λειτουργία, δηλ. δηλώνει όνομα που αναφέρθηκε προηγουμένως: ο *Τοπίτσας αγαπούσε πολύ την πατρίδα του, την Ελλάδα* - αυτός είναι *που έδωσε τα χρήματα, για να κτισθεί το Πολυτεχνείο*. — *επαναληπτικ-ά* | -ώς [μεσν.] επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

επανάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} 1. το να γίνεται κάτι για δεύτερη ή πολλοστή φορά: ~ *των επεισοδίων* | *τού αγώνα* | *των διαπραγματεύσεων* | *τού ίδιου λάθους* || *όσα εξήγησε αποτελούν ~ των εξαγγελιών των προκατόχων του*: ΦΡ. (α) *κατ' επανάληψη* | *επανάληψη* πολλές φορές, επαναληπμένα: *του έχω κάνει παρατηρήσεις ~ (β) σε επανάληψη* ζανά, όχι για πρώτη φορά: *η ταμεία προβάλλεται ~ 2. η εκ νέου διδασκαλία ή μελέτη των ήδη διδαγμένων (για να τα μάθουν καλύτερα οι μαθητές): η ~ είναι μητέρα της μαθήσεως* || *όταν ολοκληρωθεί η διδασκεία ύλη, θ' αρχίσουν οι ~*: ΦΡ. **επανάληψης μήτηρ** (πάσης) *μαθήσεως* (λατ. *repetitio mater studiorum*) η επανάληψη

επαν(α)-ζανά, εκ νέου
επαν-ανορά (η) επαν-αξιολόγηση (η) επαν-αξιολογώ ρ. επαν-απόκτηση (η) επαν-αποκτήω ρ. επανα-βεβαιώνω ρ. επανα-βεβαίωση (η) επανα-νεμίζω ρ. επανα-νέμηση (η) επανα-διαπραγματεύομαι ρ. επανα-διαπραγμάτευση (η) επανα-διάταξη (η) επανα-διατάσσω ρ. επανα-διατυπώνω ρ.

επανα-διατύπωση (η)
επανα-διευθέτηση (η)
επανα-διευθετώ ρ.
επανα-διορίζω ρ.
επανα-διορισμός (ο)
επαν-εγγραφή (η)
επον-εγγράφω ρ.
επαν-εκλέγω ρ. επαν-εκλογή (η) επαν-εκπαίδευση (η) επαν-εκτιμώ ρ. επαν-εκτίμηση (η) επαν-ελέγχω ρ.
επαν-ελέγχω ρ.

επαν-εμφανίζω ρ.
επαν-εμφάνιση (η)
επαν-ενεργοποίηση (η)
επαν-ενεργοποιώ ρ.
επαν-ένταξη (η) επαν-εντάσσω ρ. επαν-ένωση (η) επαν-εξετάζω ρ. επαν-εξέταση (η) επαν-εύρεση (η) επαν-ευρίσκω ρ. επανα-θεμελιώνω ρ. επανα-θεμελίωση (η) επαν-ιδρύω (η)

επαν-ιδρύω ρ.
επανα-καθορίζω ρ.
επανα-καθορισμός (ο)
επανα-καλώ ρ. επανα-κλήση (η) επανα-κυκλοφόρηση (η) επανα-κυκλοφορώ ρ. επανα-λειτουργία (η) επανα-λειτουργώ ρ. επανα-προσδιορίζω ρ. επανα-προσδιορισμός (ο) επανα-προσεγγίζω ρ. επανα-προσεγγίζω (η) επανα-προσλαμβάνω ρ. επανα-πρόσληψη (η)

επανα-προώθηση (η)
επανα-προωθώ ρ.
επανα-σύνδεση (η)
επανα-συνδew ρ.
επανα-συστάω ρ.
επανα-σύσταση (η)
επανα-τοποθέτηση (η)
επανα-τοποθετώ ρ.
επαν-υπάγω ρ. επαν-υπαγωγώ (η) επανα-φοίτηση (η) επανα-φορτίσω ρ. επανα-φόρτιση (η)

συμβάλλει καθοριστικά στο να μαθαίνει κανείς κάτι καλά 3. ΓΛΩΣΣ. (α) η επανεμφάνιση γλωσσικού στοιχείου στον λόγο (ως στοιχείο ύφους, για έμφαση, νοηματική συνοχή κ.ά.) (β) **αντωνυμική επανάληψη** (αγγλ. *clitics*) η επανάληψη του αδύνατου τύπου της προσωπικής αντωνυμίας πριν (πρόταξη, ή πρόληψη) ή μετά (επίταξη) από το αντικείμενο: *το βρήκα, επιτέλους, τον ρολόι που έψαχνα* || *τον καφέ τον πίνω σκέτο* || *πόσον καιρό το έχεις το αυτοκίνητο*; 4. ΑΘΛ. το δεύτερο ημίχρονο ενός αγώνα: *στην ~ ο αγώνας ήταν συναρπαστικός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. επανάληψης < αρχ. επαναλαμβάνω].

επαναπατριζώ ρ. μετβ. {επαναπάτρις-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. φέρνω πίσω στην πατρίδα άτομα που είτε ηθελήμενα είτε βίαια εκπατρίστηκαν ΑΝΤ. εκπατριζώ 2. (μεσοπαθ. **επαναπατριζομαι**) επιστρέφω στην πατρίδα μου: *επαναπατρίστηκαν χιλιάδες πρόσφυγες ΑΝΤ. εκπατριζομαι. — επαναπατρισμός (ο)*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *se repatrier*].

επαναπαύομαι ρ. αποθ. αμετβ. [μτγν] {επαναπαύ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εφησυχάζω, δεν δραστηριοποιούμαι: *μετά από μερικά καλά αποτελέσματα, επαναπαύθηκε* 2. (κατ' επέκτ.) στηρίζομαι κάπου και αδράνω: *μην επαναπαύσαι στην οικονομική ενίσχυση που σου παρέχουν οι δικοί σου. — επανόταση (η)* [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

επανόταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. λαϊκή εξέγερση, που απσκοπεί στην αλλαγή του πολιτικού ή/και του κοινωνικού καθεστώτος και όχι απλώς των προσώπων που ασκούν εξουσία: *ειρηνική | σιωπηρή | αναίμακτη | αμασηρή ~ || πολιτική | κοινωνική ~ || κτηρύττω | οργανώνω | καταστέλλω μια - || η Γαλλική | η Οκτωβριανή Επανάσταση* (πβ. λ. *στάση, εξέγερση, σηκωμός*): ΦΡ. **Βελοδιδνη Επανάσταση** βλ. λ. *βελοδιδνος* 2. **Επανάσταση του '21** η ελληνική επανάσταση του 1821 εναντίον των Τούρκων · 3. απότομη ή/και θεαματική μεταβολή στον οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, επιστημονικό τομέα: *βιομηχανική | αγροτική ~ || μια ~ στην επιστήμη | στη ζωγραφική | στην τεχνολογία | στον τομέα της παιδείας | στη μόδα* || η χρήση υπολογιστών έφερε ~ στις εκδόσεις βιβλίων ΦΡ. **πολιτιστική | μορφωτική επανάσταση** (i) βαθύτατη ανατάραξη των ηθικών ή πολιτιστικών αξιών μιας κοινωνίας (ii) (με κερ.) μορφή πολιτικής δράσης που εγκαταστάθηκε από τ' Μάο-Τσε-Τουνγκ στην Κίνα τη δεκαετία του '60· απσκοπούσε στην αλλαγή πνεύματος και της δομής της κινεζικής κοινωνίας και στην προσαρμογή των ιδεών και της εκπαίδευσης στις ανάγκες του λαού 4. (μτφ.) η έντονη αντίδραση κάποιου σε ό,τι θεωρεί καταπιεστικό: *ο γιος τους κήρυξε ~ και δεν τους ακούει σε τίποτα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. επανάστασις < επανίστημι «ανεγείρω - ξεσηκώνω» < ἐπι(-) + ἀνάω) + ἴστημι (βλ. κ. *στάση*)].

επανάσταση: συνώνυμα. Οι λέξεις αυτές δηλώνουν ομαδική, ένοπλη συνθή, κίνηση με διεκδικήσεις που αναφέρονται εναλλακτικά στην ελευθερία, στην εξουσία και σε ποικίλες αλλαγές (κοινωνικές, πολιτικές, θεσμικές, θρησκευτικές κλπ.). Η λ. επανάσταση δηλώνει ευρύτερη ένοπλη κίνηση ενός λαού με εθνικοαπελευθερωτικό χαρακτήρα (*Ελληνική Επανάσταση* | η *Επανάσταση του '21*) ή και κοινωνικό χαρακτήρα (*Γαλλική Επανάσταση*). Η λ. **εξέγερση** χρησιμοποιήθηκε και με εθνικοαπελευθερωτική σημασία (η *εξέγερση των νήσων κατά των Τούρκων*), αλλά χρησιμοποιείται και με κοινωνικό περιεχόμενο (*λαϊκή εξέγερση*) και με τη σημασία της αντίστασης εναντίον της ένομης εξουσίας (η *εξέγερση των κρατομενών στις φυλακές Κορδολλίου*). Με την τελευταία σημασία της (ένοπλης ή μη) σύγκρουσης με την ένομη εξουσία χρησιμοποιείται και η λ. **ανταρσία**, που γι' αυτό έχει συχνά αρνητική χροιά (η *ανταρσία ομάδας αξιωματικών του Ναυτικού - ανταρσία του πληρώματος*). Ένοπλη εξέγερση κατά τού καθεστώτος με σκοπό την ανατροπή του και γενικά κατά της ένομης εξουσίας έχει και η λ. **στάση** (εκτός από την ιστορική «*στάση του Νίκαν*», μιλάμε για «*στάση του στρατού*», ακόμη και για «*στάση των κρατομενών στις φυλακές*»). Τέλος, η λ. κίνηση σημαίνει και *στάση* για ανατροπή τού καθεστώτος (*το κίνημα των λοχαγών*) και ευρύτερη αγωνιστική κίνηση για τη διεκδίκηση κοινωνικών και άλλων αλλαγών (*φοιτητικό κίνημα* | *συνδικαλιστικό κίνημα* κ.λπ.). Αντίθετα προς όλες τις προηγούμενες, η λ. **πραξικόπημα** έχει σαφώς αρνητική σημασία, δηλώνοντας είτε τη συνομοτικά οργανωμένη ένοπλη ανταρσία (*στρατιωτικό πραξικόπημα*), για την κατάληψη της νόμιμης εξουσίας, παραβιάζοντας το Σύνταγμα, και την εγκαθίδρυση ολοκληρωτικού καθεστώτος, είτε την αυθαίρετη υπέρβαση των συνταγματικών ορίων ασκήσεως της εξουσίας από αυτούς που ήδη την ασκούν (*πολιτικό πραξικόπημα*).

επαναστάτης (ο) [1854] {επαναστατών}, **επανάστατρια** (η) {επαναστατριών} 1. πρόσωπο που συμμετέχει σε επανάσταση ΣΥΝ. στασιαστής 2. υποστηρικτής και οπαδός ριζοσπαστικών ιδεών: *πνευματικός | κοινωνικός ~ 3. πρόσωπο απειθαρχό, που διαρκώς προβάλλει αντιρροήσεις ή αμφισβητεί τα πάντα: δεν ακούει κανέναν αυτός, είναι ~ ΣΥΝ. ανάρτης, απειθαρχός. Επίσης επαναστάτισσα (η) {επαναστατισσών}.*

επαναστατικός, -ή, -ό [1841] 1. αυτός που σχετίζεται με την επανάσταση: *~ κίνημα | κλίμα | δράση | εκδήλωση | ιδέες | διάθεση* 2. (ειδικότερ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ριζοσπαστικές ή ανατρεπτικές ιδέες: *~ θεωρία | πνεύμα | αλλαγή* || *επαναστατική θεωρείται η νέα μέθοδος θεραπείας της ανδρικής στειρότητας. — επαναστατικός επίρρ., επαναστατικότητα (η)* [1890].

επανάστατος ρ. αμετβ. [1856] {επανάσταταις... | επανάστατη-σα, -μέ-

νος} 1. εξέγερση κατά της εξουσίας πολιτικού ή κοινωνικού καθεστώτος ή γενικότερ. εναντίον μιας κατάστασης, κάνω επανάσταση ΣΥΝ. ξεσηκώνομαι, (λαϊκ.) σηκώνω μπράι 2. (μτφ.) αγανακτώ, εξέγειρεται η συνείδηση μου: *~ στη σκέψη ότι τόσο αθόοι καταδικάστηκαν σε θάνατο. επανασύνθεση (η)* [1852] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η εκ νέου σύνθεση, ο εκ νέου σχηματισμός 2. ΓΛΩΣΣ. η αναγωγή σε αρχικό, υποθετικό ή αμάρτυρο λέξικό τύπο (λέξη, ρίζα, θέμα, κατάληξη, πρόσφω-μα), στον οποίο φθάνουν οι γλωσσολόγοι διά της ιστορικοσυγκριτικής μεθόδου, δηλ. με σύγκριση των αρχαιότερων από τους μαρτυρούμε-νους (σε μία ή περισσότερες συγγενείς γλώσσες) συναφείς τύπους: ο τύπος αυτός δηλώνεται με τη χρήση αστερίσκου πριν από την επα-νασυνθετισμένη λέξη: π.χ. *ἀμάρτανος* < **ἀ-μαρτ-* < **ἀ-* στερητ. + *smrt < I.E. *smer- ΣΥΝ. αποκατάσταση, ανακατασκευή-ΦΡ. (α) **εξωτερική επανασύνθεση** επανασύνθεση με γλωσσικό υλικό από συγγενείς γλώσσες (Ελληνική, Λατινική, Σανσκριτική, Γερμανική κ.λπ.), π.χ. I.E. *duwo- με επανασύνθεση από ελλην. *δύο* (αρχ. ελλ. *δύε-ο*), σανσκρ. *duwā*, λατ. *duo*, γαλλ. *deux*, αγγλ. *two*, γερμ. *zwei* (β) **έσωτερική επανασύνθεση** επανασύνθεση με γλωσσικό υλικό από μία μόνο γλώσσα (μόνο την Ελληνική ή μόνο τη Γερμανική κ.ο.κ.), π.χ. η επανασύνθεση των ρηματικών τύπων έχω - έξω - εσχων της Αρχ. Ελληνικής οδηγεί σε αρχικό τ. **σέχω* (> έχω με αμοιότητα). — **επανασυνθέτω** ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμάρτυρος*.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *reconstruction*], επανάταξης (ο) ΣΤΡΑΤ. σύστημα οπισθοδρόμησης και επανάταξης τού σωλήνα τού πυροβόλου.

[ΕΤΥΜ. < επανάτασσω (πβ. *τάσσω - τακτ-ικός*) < ἐπι(-) + ἀνα- + τάσσω]. **επαναφέρω** ρ. μετβ. [αρχ.] {επαν-έφερα, -αφέρθηκα} 1. ξαναφέρνω (κάπου): *~ το θέμα στη συζήτηση | στο προσκήνιο* || *στη μνήμη | στον νου* (ξαναθυμάμαι) || ο προπονητής επανέφερε τον παίκτη στην ενδεκάδα- ΦΡ. **επαναφέρω στην τάξη (κάποιον)** βλ. λ. *τάξη* 2. αποκαθίστη στην προηγούμενη θέση, κατάσταση ή ισχύ: *οι γιατροί κατόρθωσαν να τον επαναφέρουν στη ζωή* || *θα επαναφέρουν τον νόμο περί ασέβειας. επαναφορά (η)* [αρχ.] 1. το να φέρεται κανείς ξανά (κάτι/κάποιον) εκεί όπου βρισκόταν, στη θέση ή την κατάσταση που βρισκόταν κάποτε: *η ~ τού σπονδύλου* || *η ~ της μοναρχίας | των σχέσεων των δύο χωρών στην προ του πολέμου κατάσταση* | *της ειρήνης | της ισσορροπίας στις πολιτικές σχέσεις κάποιων* || *η ~ τού νεκρού στη ζωή ΣΥΝ. επάνοδος* 2. το να επανέλθει κάτι σε ισχύ: *ζήτησαν την ~ της επετηρίδας για τον διορισμό των εκπαιδευτικών* || *η ~ τού συστήματος των επιθεωρητών* 3. το να θέτει κανείς (κάτι, λ.χ. θέμα, πρόβλημα κ.λπ.) ξανά: *~ ενός θέματος για συζήτηση* 4. ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο επαναλαμβάνεται η ίδια λέξη ή φράση στην αρχή διαδοχικών στίχων ή προτάσεων: (η *αγάπη*) *...πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ελπίζει, πάντα υπομένει* (κ.Δ. ΑΚορινθ. 13,7) 5. ΦΥΣ. **δύναμη επαναφοράς** κάθε δύναμη που ξαναφέρει σύστημα ή μέρος συστήματος στην αρχική του ισορροπία, επανδρόνω ρ. μετβ. {επάνδρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. τοποθετώ πλήρωμα (σε πλοίο, αεροπλάνο ή διαστημόπλοιο) 2. (γενικότερ.) παρέχω (σε υπηρεσία) το απαραίτητο προσωπικό ΣΥΝ. στελεχώνω. — **επάνδρωση (η)**.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος*.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *επανάδρω (-όω)* < επανδρός «ανδρικός» < ἐπι(-) + ἀνδρός < ἀνήρ, ανδρός]. **επανεπιλημμένα** επίρρ. (λόγ.) κατ' επανάληψη για κάτι που γίνεται πολλές φορές: *~ τον έχω κάνει την παρατήρηση, αλλά δεν θέλει να το καταλάβει* ΣΥΝ. ξανά και ξανά. Επίσης (λογιότ.) επανεπιλημμένος [1821]. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω. επανεπιλημμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται κατ' επανάληψη: *παρά τις ~ συστάσεις μου συνέχισε να αδιαφορεί*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, λαμβάνω*.

[ΕΤΥΜ Μτγ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *επαναλαμβάνω*]. **επανεκδίδω** ρ. μετβ. [1892] {επαν-εξέδωσα, -εκδόθηκα} 1. εκδίδω εκ νέου έντυπο, δημοσίευο σε νέα έκδοση 2. (ειδικότερ.) εκδίδω πάλι έντυπο (εφημερίδα, περιοδικό κ.λπ.), τού οποίου η κυκλοφορία είχε διακοπεί. — **επανεκδόση (η)**. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *rééditer*].

επανεκδόση - επανεκτύπωση - ανατύπωση. Η λ. ανατύπωση δηλώνει την -μετά ή άνευ διορθώσεων (κυρίως τυπογραφικών)- εκ νέου εκτύπωση ενός εντύπου (βιβλίου, σειράς κ.λπ.) κατά τρόπο που δεν διαφέρει (σε περιεχόμενο και σε εκδοτική εμφάνιση) από την προηγούμενη έκδοση. Η επανεκτύπωση δηλώνει την εκ νέου εκτύπωση συνθή, με μεταβολές στη μορφή τού κειμένου. Αντίθετα, η επανεκδόση προϋποθέτει συνθή, μεγαλύτερες ή μικρότερες διαφορές ενός εντύπου από την προηγούμενη του έκδοση. Γι' αυτό και η **επανεκδόση** ή οι **επανεκδόσεις** εντός βιβλίου είναι εξαιρετικού ενδιαφέροντος και δηλώνονται πάντοτε βιβλιογραφικώς (συνθή, με έναν δείκτη πάνω στη χρονολογία εκδόσεως π.χ. 1978¹ ή 1990¹), ενώ η **ανατύπωση** ή οι **ανατυπώσεις** μπορεί και να μη δηλώνονται.

επανεκκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου εκκίνηση (ειδικότερ. ενός Η/Υ που βρίσκεται σε λειτουργία). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *restart*].

επανεκτύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εκ νέου εκτύπωση εντύπου (συνθή, με μικρές μεταβολές στη μορφή τού κειμένου) ή φωτογραφίας. — **επανεκτυπώνω** ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **επανεκδόση**.

επανέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {επανήλθα} (+σε) 1. επιστρέφω στην προηγούμενη θέση μου: *οι αδειούχοι επανήλθαν στις θέσεις τους* || *το*

(ηλεκτρικό) ρεύμα επανήλθε δύο ώρες μετά τη διακοπή || η εικόνα επανήλθε στην τηλεόραση ΣΥΝ. ξαναγυρίζω- ΦΡ. **επανέρχομαι** | **επιστρέφω** **δριμύτερος** γυρίω κάπου ξανά (σε τόπο ή δραστηριότητα) με μεγαλύτερη όρεξη ή πιο έντονα ή πιο επιθετικά: η εταιρεία επανέρχεται δριμύτερη στον χώρο της ψηφιακής εικόνας με μια πρωτοποριακή βιντεοκάμερα || επανήλθε δριμύτερος στη Βουλιά με δύο επερωτήσεις || μετά τον τραυματισμό του ο παίκτης επανήλθε δριμύτερος στους αγωνιστικούς χώρους σημειώνοντας τρία γκολ || ο αρθρογράφος επανέρχεται δριμύτερος με νέες αποκαλύψεις για το σκάνδαλο · 2. εξετάζω εκ νέου, ξαναυσιζήτω· δεν πρόκειται να επανέλθω σε θέματα που ήδη συζητήθηκαν. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ; αρχ. < έπι(-) + άν(-) + έρχομαι].

επανιδείν (το) (άκλ.) (λόγ.) να ξαναδεί κανείς (κάποιον)· μόνο στη ΦΡ. (σε επαγωγισμό) εις το επανιδείν καλή αντίμωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποχαιρετισμός.

[ΕΤΥΜ; < επαν(α) + αρχ. ιδείν, απρφ. αορ. β' του ορώ. Η φρ. εις το επανιδείν είναι απόδ. του γαλλ. au revoir].

επάνοδος (η) {επανάδ-ου | -ων, -ους} 1. η επιστροφή, ο γυρισμός: η ~ στη χώρα || η~ στην εξουσία | στην ενεργό δράση || σε ένα κλασικό | κάποιον στα πολιτικά πράγματα · 2. ΡΗΤΟΡ. σχήμα λόγου κατά το οποίο λέξεις της προηγούμενης πρότασης ή περιόδου επαναλαμβάνονται στην επομένη, αλλά με αντίστροφη σειρά. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός. [ΕΤΥΜ αρχ. < έπι(-) + άνοδος].

Επανομή κ. Επανομή (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Θεσσαλονίκης, επανορθών ρ. μετβ. κ. αμετβ. (επανόρθω-σα, -θηκα, -μένος) αποκαθιστώ με δικά μου μέσα λάθος, ζημιά κ.λπ. που προκλήθηκε με δικές μου ενέργειες: (μετβ.) προσπάθησε να επανορθώσει το λάθος του και υπέπεσε σε δεύτερο || επανόρθωσε με δικά του χρήματα τις ζημιές που προκάλεσε στο σπίτι || (αμετβ.) συγγνώμη που ξέχασα να γενέθλια σου, θα επανορθώσω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. επανορθώ (-όω) < έπι(-) + άν(α)- > όρθω < ορθός].

επανόρθωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η αποκατάσταση με δικά μου μέσα λάθους, βλάβης κ.λπ.: έχω να κάνω μια ~ σχετικά με τη δήλωση του πωλητή || - διά του Τύπου 2. η αποζημίωση, η καταβολή του ποσού στο οποίο ανέρχεται η ζημιά που προκάλεσε κάποιος: ΦΡ. **πολιμικές επανορθώσεις** οι αποζημιώσεις που αναγκάστηκε η Γερμανία και οι σύμμαχοί της να καταβάλλουν στους νικητές των δύο παγκοσμίων πολέμων εξαιτίας των καταστροφών που τους προκάλεσαν.

επανορθώσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που είναι δυνατόν να επανορθωθεί: ~ λάθος παράλειψη | βλάβη.

επανορθωτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που συντελεί ή αποβλέπει στην επανόρθωση: ~ προσπάθεια | ποιηή | ποσό 2. ΙΑΤΡ. **πλαστική επανορθωτική** βλ. λ. πλαστική. — επανορθωτικ-ά | -ώς [μετβ.] επίρρ.

επάνω κ. πάνω (λαϊκ.) κ. απάνω επίρρ. 1. (α) σε επιφάνεια ή σημείο που βρίσκεται ψηλότερα σε σχέση με σημείο αναφοράς, το οποίο ορίζει ο ομιλητής: δεν κατέβηκε ακόμη- είναι ~ στο δωμάτιο του (β) (με άρθρο ως επίθ.) για κάποιον/κάτι που βρίσκεται σε ψηλότερη θέση σε σχέση με τον ομιλητή: ο ~ όροφος είναι ακατοίχτος || στην ~ γειτονιά' ΦΡ. (α) **(ε)πάνω-(ε)πάνω** στο ψηλότερο σημείο: έβαλα το βιβλίο σου ~, για να το βρεις εύκολα (β) **από πάνω** (ι) για τη δήλωση κίνησης από ψηλότερο τόπο ή σημείο: κατέβα γρήγορα ~ (ii) (κυρ. σε περιπτώσεις διαμαρτυρίας ή αγανάκτησης) επιπλέον, επιπροσθέτως: δεν φτάνει που τον βοηθήσαμε, έχει παράπονο κι ~ || μας έφερε τόσα προβλήματα και ζητάει και τα ρέστα ~ (γ) **(ε)πάνω απ' όλα** κυρίως, κατά κύριο λόγο: εκείνο που μας ενδιαφέρει ~, είναι η ποιότητα (δ) **πάνω-κάτω** (μεσν. φρ.) (ι) (για κίνηση): το ασανσέρ όλη μέρα κινείται ~ (ii) περίπου, σε γενικές γραμμές: κατάλαβα ~ περί τίνος πρόκειται- (με αριθμό) κατά προσέγγιση, δεν έχει σημασία η ακρίβεια: είναι πάνω-κάτω τριάντα χρονών || πέντε πάνω πέντε κάτω, δεν χάθηκε ο κόσμος || βάλε μου μισό κιλό φέτα- τώρα, αν είναι εκατό γραμμάρια πάνω, εκατό κάτω, δεν πειράζει (ε) **φέρνω** | **έρχομαι** | **τάνω κάτω** για πλήρη ανατροπή μιας κατάστασης: οι ψήφοι αυτής τής επαρχίας έφεραν τα πάνω κάτω στα εκλογικά αποτελέσματα || μέσα σε μια βδομάδα ήρθαν τα πάνω κάτω στο Χρηματιστήριο (στ) **παίρνω τα πάνω μου** (ι) (για πρόβ.) ανακτώ και πάλι τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις: από τότε που άλλαξε τη διατροφή της, πήρε τα πάνω της || μετά τα καλά αποτελέσματα στις εξετάσεις πήρε τα πάνω του (ii) (μτφ. για επιχείρηση) ανασυγκροτούμαι οικονομικά, βελτιώνω την οικονομική μου κατάσταση: τελευταία η επιχείρηση πήρε τα πάνω της (ζ) **είμαι στα πάνω μου** είμαι σε πολύ καλή κατάσταση ή έχω μεγάλη επιτυχία σε κάτι (η) **το παίρνω επάνω μου** υπερηφανεύομαι για κάτι, επιπρόμα, κανχώμα, αρχίζω να δείχνω σημεία αλαζο'είας: από τότε που κέρδισε στον διαγωνισμό, το 'χει πάρει επάνω του (θ) **παίρνω (κάτι) (ε)πάνω μου** αναλαμβάνω εξ ολοκλήρου ή διαχειρίζομαι προσωπικά μια υπόθεση: πήρε επάνω του την ευθύνη για το ατύχημα || αφήστε την υπόθεση πάνω μου- θα το χειριστώ προσωπικά το ζήτημα 2. στην επιφάνεια ενός αντικειμένου: ακούμπησε τα ψώνια ~ στο τραπέζι 3. σε μια επιφάνεια, ούτως ώστε κάτι να στέκεται, να κρέμεται κ.λπ.: ο πίνακας ήταν ~ στον τοίχο || άφησα το κλειδί ~ στην πόρτα Α. (+σε) πολύ κοντά, δίπλα: οικόπεδο ~ στον δρόμο || σπίτι ~ στο κόμα (ενν. στην ακτή) 5. για τη δήλωση εχθρικής διάθεσης: έπεσε ~ μου κι άρχισε να με χτυπάει- ΦΡ. **πάνω του** | **τους!** (μεσν.) ας κινηθούμε εναντίον (του/τους): μη φοβάστε, πάνω τους και θα νικήσουμε! || (για επίθεση) πάνω τους και τους φάγαμε! 6. (με χρονική σημασία) (+σε) στην πιο κατάλληλη στιγμή: ήρθες ~ στην ώρα που σε χρειαζόμουν || έφθασε στη γιορτή - στο καλύτερο- ΦΡ. **πάνω που** (μεσν. φρ.) ακριβώς τη στιγμή που, μόλις συμβαίνει κάτι: ~ φεύγαμε, ήρθε ένας επισκέπτης || - είχα αποκοιμηθεί,

χτύπησε το τηλέφωνο 7. (α) (+ μου | σου | του...) (για κάτι που φέρει κανείς) μαζί μου | σου | του κ.λπ., στην τσέπη, την τσάντα, στο πορτοφόλι μου κ.λπ.: πόσα χρήματα έχεις πάνω σου; (στο πορτοφόλι, στην τσέπη σου κ.λπ.) || δεν είχε την ατζέντα με τα τηλέφωνα πάνω της (β) στα ρούχα μου | σου | του κ.λπ.: κυρ. στη ΦΡ. **τα πάνω πάνω μου** (ι) αφοδεύω στα ρούχα μου: το μορφο έκανε πάνω του (ii) (μτφ.) φοβάμαι πολύ, τρομοκρατούμαι: μόλις είδε τους ληστές, τα 'κανε πάνω του από τον φόβο (πβ. λ. χέζομαι) 8. (+από) (α) (σε μέτρηση ή υπολογισμό) περισσότεροι: πρέπει να είναι ~ από 60 ετών || στη διάλεξη ήλθαν ~ από εκατό ακροατές (β) σε ανώτερη θέση από κάποιον, σε υψηλότερο επίπεδο, σε καλύτερη θέση σε ιεραρχική ή αξιολογική κλίμακα: ~ από τον προϊστάμενο είναι ο διευθυντής || ~ από εμάς είναι ο Θεός || ~ απ' όλα η πατριδα || η ευτυχία είναι ~ από τα χρήματα στη ζωή- ΦΡ. ...**και πάνω** (για ηλικία ή ποσότητα) πέρα από καθορισμένο όριο: δεχόμαστε παιδιά του ένα πάνω στο άλλο 11. για την άνοδο των τιμών, οι αυξήσεις: δέκα τοις εκατό ~ τα διδάκτρα || όλα πάνε ~ (ακριβαίνουν) | πόσο ~ θα πάνε τα τρόφιμα; 12. στον ψυχικό κόσμο, στην προσωπικότητα (κάποιου): το έργο άσκησε ~ του σημαντική επίδραση || η ανταρχική συμπεριφορά των γονέων της επέδρασε ~ της αρνητικά 13. με τρόπο που να επέρχεται επαφή: δεχόμαστε κύριοι δεκά κολλήσει ~ της στο λεωφορείο || ένα μηχανάκι ~ στο αυτοκίνητο μου- ΦΡ. **πέρνω πάνω** (σε κάποιον | κάτι) βλ. λ. **πέρνω** 14. (για μεταφορικό όχημα, +σε) μέσα: ~ στο λεωφορείο ήταν πολλοί επιβάτες.

[ΕΤΥΜ; αρχ. < έπι(-) + άνω (βλ. λ.). Οι τ. **απάνω** (με προληπτική αφομοίωση) και **πάνω** (με σύγηση του αρχικού ε-) είναι μεσν.]

επανοκαλύμματσο (το) ΕΚΚΛΗΣ. μαύρο κάλυμμα από ύφασμα, που τίθεται επάνω στον σκούφο μοναχών ή στο καμλαύκι των ιερομόνων και φέρεται από τους άγαμους κληρικούς (ιερομόναχους, αρχιμανδρίτες, επισκόπους) ως διακριτικό τής μοναχικής τους ιδιότητας. [ΕΤΥΜ < μεσν. **επανοκαμύλλακον**, βλ. κ. **καμλαύκι**].

επανοτός, -ή, -ό → απανωτός

επανοφόρι (το) → πανοφόρι

επάξιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που γίνεται ή παρέχεται δίκαια ή σύμφωνα με την αξία (κάποιου): - **συνεχιστής του έργου των προκατόχων του ΣΥΝ.** αντάξιος, ισάξιος ΑΝΤ. ανάξιος, μηδαιμόνος, τιποτέ-νιος. — **επάξια** | **επαξίως** [αρχ.] επίρρ.

επαπειλείται, **επαπειλούντα!** ρ. τρίτοπρος. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} υπάρχει ως απειλή ή κίνδυνος: ~ **σάρραξη** | **συμπλοκή** | **κρίση**.

επάρατος, -η, -ο αυτός τον οποίο απευχεται κανείς, διότι προκαλεί καταστροφή-καταρρέματα ΣΥΝ. επικατάρατος, αναθεματισμένος- ΦΡ. **επάρατη νόσος** ο καρκίνος.

[ΕΤΥΜ; αρχ. < **επάρατος** (-άο) «καταρρέμα» < έπι(-) + **άρωμα** «προσεύχομαι» < **αρά** «προσεύχη - κατάρα, συμφορά» (βλ. λ.), πβ. **κα-αρώμα**].

επάργυρος, -η, -ο [αρχ.] ο επικαλυμμένος με στρόμα αργύρου: ~ **σκεύος** | **εικόνα** ΣΥΝ. ασημιωμένος.

επαργυρώνω ρ. μετβ. [μετβ.] {επαργύρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω (μεταλλική επιφάνεια) με στρόμα αργύρου ΣΥΝ. ασημώνω. — **επαρ-νύρωση** (η) [1877].

επάρκεια (η) [μετβ.] {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη της αναγκαίας ποσότητας ή ικανότητας: ~ **αγαθών** | **προφίμων** | **δυνάμεων** || **επαργειατική** | **γυναιική** ~ ΑΝΤ. ανεπάρκεια, έλλειψη, ένδεια- ΦΡ. **επάρκεια (διδασκαλίας)** η βεβαίωση ικανότητας διδασκαλίας, που χορηγείται από ανώτατο κρατικό φορέα (Υπουργείο Παιδείας) σε κατόχους ορισμένων διπλωμάτων σε ορισμένο γνωστικό αντικείμενο (λ.χ. ξένες γλώσσες) και είναι απαραίτητη για τη νόμιμη διδασκαλία του αντικειμένου αυτού.

επαρκής, -ής, -ές {επαρκ-ούς | -εις (ουδ. -ή) | επαρκέστ-ερος, -ατός} αυτός που επαρκεί, που ικανοποιεί πλήρως μια ανάγκη: δεν έχει ~ γνώσεις για να διδάξει || δεν υπάρχουν ~ πόροι για τη συνέχιση του έργου ΣΥΝ. αρκετός ΑΝΤ. ανεπαρκής, λιγοστός. — **επαρκώς** επίρρ. [μετβ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, **αρκετά** [ΕΤΥΜ; μετβ. < αρχ. **επαρκός**].

επαρκώ ρ. αμετβ. {επαρκέω... | **επάρκεσα**} είμαι αρκετός, φθάνω: τα **τρόφιμα** **επαρκούν** για μια εβδομάδα || δεν επαρκεί ο χρόνος για περισσότερη συζήτηση ΣΥΝ. αρκό. [ΕΤΥΜ < αρχ. **επαρκός** (-έω) < έπι(-) + **αρκό** (βλ. λ.)].

επαρμία (το) {επαρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-σπάν.) οτιδήποτε εξέχει από μια επιφάνεια: ύψωμα. [ΕΤΥΜ; αρχ. < **επαίρω** «γεγείρω, υψώνω» < έπι(-) + **αίρω** (βλ. λ.)].

επαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} (λόγ.) 1. η ανύψωση: - **σημαίας** ΑΝΤ. υποστολή, κατέβασμα 2. (μτφ.) η υπερβολική και αδικαιολόγητη υπερηφάνεια, η αλαζονεία: **διακρίνω** ~ στο φέροισμο του ΣΥΝ. οίηση, υπερηφάνια (πβ. λ. **επρημένος**). ΣΧΟΛΙΟ λ. **αίρω**, **υπερηφάνεια**. [ΕΤΥΜ < αρχ. **επαρσις** < **επαίρω** | -ομαι (βλ. λ.)].

επαρση (το) [μετβ.] δημόσιο οικημά όπου εδρεύει ο επαρχός.

επαρχία (η) {επαρχιών} 1. κοθεμία από τις διοικητικές περιφέρειες που αποτελούν τον νομό · 2. κάθε περιοχή μιας χώρας εκτός από την πρωτεύουσα ή γενικότ. εκτός από τα μεγάλα αστικά κέντρα: δεν έβρισκε δουλειά στην ~ και θα ήρθε στην Αθήνα ΣΥΝ. περιφέρεια, ύπαιθρος ΑΝΤ. πρωτεύουσα 3. ΙΣΤ. κοθεμία από τις μεγάλες διοικητικές περιφέρειες στις οποίες χωρίζεται μια αυτοκρατορία: μέχρι το

1917 η Φινλανδία ήταν - της Ρωσίας || η ρωμαϊκή ~ της Μακεδονίας. [ETYM₁ μτγν. < *επαρχος*].

επαρχιακός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με την επαρχία: ~ συμβούλιο | πόλη | δρόμος | νοσοκομείο. ΣΧΟΛΙΟ λ. πληροφορική.

επαρχιώτης (ο) [μτγν.] {επαρχιώτων}, **επαρχιώτισσα** (η) [1894] {επαρχιώτισσών} 1. κάτοικος της επαρχίας, ο κατοκόμενος από επαρχία ANT. πρωτευουσίου 2. (μειοτ.) πρόσωπο που δεν έχει λεπτούς τρόπους, τού οποίου τη συμπεριφορά χαρακτηρίζει η τραχύτητα, η ιδιαίτερη προφορά κ.ά. ΣΥΝ. χωριάτης, αγροίκος, άξεστος. — **επαρχιώτικος**, -η, -ο, επαρχιωτόπουλο (το) [1894], επαρχιωτοπούλα (η).

επαρχιωτισμός (ο) [1887] (μειοτ.) η έλλειψη λεπτών τρόπων ή πνευματικής καλλιέργειας ΣΥΝ. (λαϊκ.) χωριάτιά, χοντράδα. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. provincialisme].

επαρχος (ο/η) {επαρχ-ου | -ων, -ους} 1. διοικητής επαρχίας 2. ΙΣΤ. διοικητής αυτοκρατορικής επαρχίας.

[ETYM₁ αρχ. αρχική σημ. «διοικητής» (αργότερα απέδωσε το λατ. praefectus, Ρωμαίος κυβερνητής επαρχίας), < *επαρχω* < *επι(ι)* + *άρχω*].

επασφάλιστρο (το) {-ίστρον | -ίστρον} χρηματικό ποσό που προστίθεται στο σύνθετες ασφάλιστρο, εφόσον ειδικοί λόγοι το επιβάλλουν. [ETYM₁ Απόδ. τού αγγλ. extra premium].

επαύλη (η) {-ης κ. -αύλεως | -αύλεις, -αύλεων} πολυτελής εξοχική κατοικία ΣΥΝ. βίλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αούλη.

[ETYM₁ < αρχ. επαύλις, αρχική σημ. «εξοχική οικία», < *επι(ι)* + *αύλις* «κατασκήνωση» < αούλη].

επαυζάνο ρ. μετβ. [αρχ.] {επαυζή-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) μεγαλύτερο σε μέγεθος, ποσότητα ή περιεχόμενο: αυζάνω: η πληροφορία αυτή επαυζάνει τις ανησυχίες μας || θα κυκλοφορήσει νέα έκδοση βελτιωμένη και επαυζήμενη ΦΡ. **εγκρίνω** | **επιχωρίζω** | **επιχωρίζω** θεωρώ όσα λες απολύτως ορθά ANT. μειώνω, ελαττώνω, λιγοστεύω. — επαυζήση (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

επαύριον επίρρ. (λόγ.) 1. αύριο ANT. χθες 2. **επαύριον** (η) (ενν. ημέρα) η αυριανή μέρα, η επομένη: την 27η Οκτωβρίου άρχισαν οι προκλήσεις και την επαύριον κηρύχθηκε επίσημα ο πόλεμος ΣΥΝ. επισόδα. [ETYM₁ μτγν. < *επι(ι)* + *αύριον* (βλ. λ.)].

επαφή (η) 1. το άγγιγμα δύο επιφανειών ή η ψηλάφηση ΦΡ. (α) (λόγ.) εξ επαφής από πολύ κοντινή απόσταση: τον πυροβόλησαν ~ (β) **φακός επαφής** βλ. λ. φακός 2. η αντίληψη μέσω των αισθητήριων οργάνων: από εδώ δεν έχουμε οπτική ~ με τη βάση μας || ακουστική ~ ΦΡ. **δεν έχω επαφή | χάνω την επαφή με την πραγματικότητα** δεν αντιλαμβάνομαι τι συμβαίνει γύρω μου: φαίνεται πως λόγω ηλικίας δεν έχει πια επαφή με την πραγματικότητα 3. (μτφ.) η σχέση και η επικοινωνία μεταξύ ανθρώπων ή μεταξύ ανθρώπου και ενός πράγματος: δεν έχουμε επαφές || θα σου κάνει καλό η ~ με τη φύση ΦΡ. (α) **έργουμια σε επαφή** (+μαζί +με) επικοινωνώ, γνωρίζω (κάποιον/κάτι): ζένιοι επιχειρηματίες ήρθαν σε επαφή μαζί του, για να αγοράσουν την επιχείρησή του || σκοπός μας είναι να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με το βιβλίο (β) **είμαι | βρίσκομαι σε επαφή** (με κάποιον) έχω επικοινωνία (με κάποιον): θα είμαστε σε επαφή για τη σιδηροδρομική γραμμή (γ) **κρατάω επαφή** συνεχίζω την επικοινωνία: να μη χαθούμε τώρα που θα φύγει η κρατήσουμε επαφή (δ) **φέρνω (κάποιον) σε επαφή (με άλλον)** ενεργώ ώστε δύο άνθρωποι ή δύο πλευρές να επικοινωνήσουν, να γνωριστούν κ.λπ.: ένας κοινός γνωστός μάς έφερε σε επαφή και έτσι γνωριστήκαμε || αναζητήσαμε κάποιον που να μπορεί να μας φέρει σε επαφή με τους αντάρες 4. **επαφές** (οι) οι επίσημες συναντήσεις, συνομιλίες: ο πρωθυπουργός στο περιθώριο της διάσκεψης είχε σειρά επαφών με ζένους επισήμους || άρχισαν επαφές για την επίλυση των διακρατικών διαφορών 5. (μτφ.) η κοινωνική σχέση στενής επικοινωνία: από τότε που έφυγε για σπουδές στο εξωτερικό, έχασα την επαφή μαζί του || οι καθηγητές του σχολείου διατηρούν τακτικές επαφές με τους γονείς των μαθητών 6. η σεξουαλική πράξη ΣΥΝ. συνουσία 7. ΤΕΧΝΟΛ. (για ακροδέκτες και καλώδια) (α) η ένωση δύο αγωγίων σωμάτων, ώστε να υπάρχει μεταξύ τους αγωγήμ σύνδεση (που να επιτρέπει την ηλεκτρική σύνδεση): το ραδιόφωνο του αυτοκινήτου δεν κάνει ~ με τη βάση του και δεν ακούγονται καλά οι σταθμοί (β) (συνεκδ.) το ίδιο το σημείο, π.χ. διακόπτη, όπου γίνεται η επαφή με κάτι άλλο 8. ΓΕΩΛ. η επιφάνεια σύνδεσης δύο γεωλογικών σχηματισμών 9. ΣΤΡΑΤ. η προσέγγιση προς τον εχθρό με σκοπό την έναρξη μάχης είτε με την παρατήρηση των θέσεων του είτε με την ανταλλαγή των πρώτων πυροβολισμών: λήψη επαφής με τα εχθρικά στρατεύματα 10. ΨΥΧΟΛ. η αμοιβαία προσέγγιση τού εσωτερικού κόσμου δύο ή περισσότερων ανθρώπων: μεταξύ τους είχε αναπτυχθεί στενή ψυχική - || στις μέρες μας απουσιάζει η ουσιαστική ~ μεταξύ των ανθρώπων ΦΡ. **σημείο επαφής** καθετί που αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό, που φέρνει δύο ή περισσότερους ανθρώπους ψυχικά κοντά: προσπαθούν να βρουν ~, για να συνεννοηθούν || δεν υπάρχει ~ μεταξύ τους [ETYM₁ αρχ. < *επαφάω* «αγγίζω ελαφρά, επιφανειακά» < *επι(ι)* + *άφω* (ομηρικός τ. με ψίλωση) < *άφη* (βλ. λ.). Ορισμένη φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *βρίσκομαι σε επαφή με...* (< γαλλ. être en contact avec...), έχω επαφές (< γαλλ. avoir des contacts), χάνω την επαφή (< γαλλ. perdre le contact), σημείο επαφής (< γαλλ. point de contact), φέρνω σε επαφή (< γαλλ. mettre en contact) κ.ά.]. **επαφίεμαι** ρ. μετβ. αποθ. {επαφίε-μαι, -σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται παρτα. επαφί-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο | επαφίεθηκα} (λόγ.) (+σε) εμπιστευόμην τον εαυτό μου ή υπόθεση μου στην κρίση ή τη διάθεση (κάποιου): ~ στη δικαιο κρίση σας και κυρίως στον ανθρωπισμό σας || η τήρηση τού παρόντος συντάματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων ΣΥΝ. αφήνομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM₁ αρχ. < *επι(ι)* + *άφίεμαι*, μέσος τ. τού ρ. *άφίμη*, βλ. κ. *αφήνω*. Το αρχ. *επαφίμη* είχε τη σημ. «εκτοξεύω, ρίχνω», ενώ η σημ. «αναθέτω» είναι μτγν.]

επαρκός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την επαφή 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που αναφέρεται σε ειδική λειτουργία τής γλωσσικής επικοινωνίας, κατά την οποία ομιλητής και ακροατής δημιουργούν κατά την έναρξη τής επικοινωνίας κατάλληλο κλίμα πρώτης επαφής μεταξύ τους, για να προχωρήσουν ομαλά στη διεξαγωγή τής συνομιλίας τους, π.χ. οι ποικίλες μορφές χαιρετισμού « *καλημέρα | χαιρετε κ.λπ.* » ή τυπικές φράσεις όπως « *τι κάνετε | πώς είστε | ωραίο ο καιρός σήμερα κ.τ.ο.* » ΣΥΝ. φατικός.

επαχθής, -ής, -ές {επαχθ-ούς | -εις (ουδ. -ή) | επαχθέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που επιβαρύνει ο δυσβάστακτος: επιβάλλεται νέος ~ φόρος για τους ελεύθερους επαγγελματίες || ~ φορολογία | όρος | δάνειο 2. δυσάρεστος, ενοχλητικός: *μας μίλησε για τις επαχθείς συνθήκες εργασίας των συναδέλφων του ΣΥΝ. οχληρός. — επαχθώς* επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM₁ αρχ. < *επι(ι)* + *-αχθής* < *άχθος* (βλ. λ.)].

Ε.Π.Ε. (η) Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (βλ. κ. λ. *εταιρεία*).

έπαια περρόντα (έπαια περρόντα, πβ. Ομηρ. *Ιλ.* Α 201) (αρχαιοπρ.) φερωτά λόγια (ως χαρακτηρισμός) λόγια χωρίς ιδιαίτερη βαρύτητα (που τα παίρνει ο άνεμος).

[ETYM₁ αρχ. < *περρόν* + *παράγ.* επιθήμα -οεις. Η ομηρική φρ. *έπαια περρόντα* έχει προκαλέσει πολλά ερμηνευτικά προβλήματα. Σύμφωνα με την ενοχλητικότερη εκδοχή, η φρ. παραβάλλει τα λόγια (*έπαια*) με τα ακόντια (τα οποία στον Όμηρο προσδιορίζε συ'ήθ. το επίθ. *περ-ρόεις*), για να δείξει ότι εκφέρονται με δυνατή φωνή και βρίσκουν τον στόχο τους. Κατ' άλλους όμως, η ορθή ανάγνωση των ομηρικών χωρίων είναι **επει* άπτερονταόπου χρησιμοποιείται το επίθ. **άπτε-ρόεις* < *άπτερος*) με τη σημ. «μετέωρα λόγια, αβάσιμα, χωρίς αποδέκτες - λόγια τού αέρα», άποψη που ενισχύεται από τη χρήση τού επίθ. *άπτερος* στα χωρία «τι δ' άπτερος έπλετο μύθος» (Όμηρος, συχη φρ.) και «άπτερος φάτις» (Αισχύλ., *Άγαμέμνων* 278)].

επέββαλα ρ. → επιβάλλω

επέβην ρ. → επιβαίνω

επέβλεπα ρ. → επιβλέπω

επέδειξα ρ. → επιδεικνύω

επέδρασα ρ. → επιδρώ

επέδωσα ρ. → επιδίδω

επίγειο, **επίγειον** ρ. τριτοπρόσ. {μόνο στον ενεστ.} δεν επιδέχεται αργοπορία ή αναβολή, πρέπει να γίνει άμέσως: *ασχοληθείτε μόνο με όσα επίγειον!* || η αποστολή βοήθειας σε τρόφιμα **επίγειο** || (ως απρόσ.): ~ να ληφθούν μέτρα για τη βία στα σχολεία. [ETYM₁ < αρχ. *επίγειο* | -ομαι (βλ. λ.). Η απρόσ. χρήση είναι μτγν.]

επίγειοι ρ. μετβ. κ. αμετβ. (κυρ. μεσποθ.) {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (+να) βιάζομαι: (μετβ.) ~ να φύγω || (αμετβ.) *δεν μπορώ να μείνω άλλο, ~*. [ETYM₁ Μέση φωνή τού αρχ. *επίγειο* «πέδω, ωθώ», αβεβ. ετύμου, πθ. < *έπι(ι)* + *-είγω*, μεταπτωτ. βαθμ. τού ρ. οίγ-νυ-μι «ανοίγω» (βλ. κ. *ανοίγω*), οπότε το ρ. *επίγειο* θα σήμαινε «ανοίγω δρόμο, κάνω (κάποιον) να υποχωρήσει»].

επιγοντολογία (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ειδικεύεται στα επιγοντα περιστατικά.

— **επιγοντολόγος** (ο/η). [ETYM₁ < *επίγειον*, -οντος + *-λογία* (βλ. λ.)]. **επιγοντός** επίρρ. [1895] χωρίς χρονοτριβή, όσο το δυνατόν γρηγορότερα: *μεταφέρθηκε ~ στο νοσοκομείο* || συνήλθε ~ *το συμβούλιο* ΣΥΝ. βιαστικά, γρήγορα ANT. αβίαστα.

επίγον, -ούσα, -ον {επίγει-οντος, -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} 1. αυτός που δεν επιδέχεται χρονοτριβή ή αναβολή, που επιγείει: *επίγοντα ανάγκη* || *επίγοντα θέματα* 2. αυτός που πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα: ΦΡ. **επίγοντα περιστατικά** (σε νοσοκομείο, ιατρείο) οι περιπτώσεις που πρέπει να τύχουν άμεσης ιατρικής αντιμετώπισης (π.χ. σοβαροί τραυματισμοί, εγκεφαλικά επεισόδια κ.λπ.) 3. **επίγον** (το) (ως χαρακτηρισμός) για επιστολή, τηλεγράφημα ή δέμα, στην αποστολή των οποίων το ταχυδρομείο πρέπει να δώσει προτεραιότητα και να τα στείλει στον αποστολέα σε συντομότερο χρόνο: πάνω στην επιστολή είχε σφραγίδα «~» ΣΥΝ. εξπρές. [ETYM₁ Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *επίγειο* (βλ. λ. *επίγειοι*)].

επειδή συνδ. (για την εισαγωγή αιτιολογικής πρότασης) διότι, γιατί, για τον λόγο ότι: *δεν σου τηλεφώνησα, ~ επέστρεψα στο σπίτι πολύ αργά* ΣΥΝ. γιατί, μια και, λόγω τού ότι ΦΡ. **κι επειδή**: για να εκφραστεί αδιαφορία γι' αυτό που μόλις επιδόθηκε: *-Θα στενοχωρηθεί ο Αχιλλέας, αν το μάθει —; Γι έγινε;* (δηλ. δεν με νοιάζει, σε στενοχωρηθεί). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία, γιατί*.

[ETYM₁ αρχ. < *επει* + *δη* (βεβαιωτ. μόριο). Το αρχ. *επει* {< *επι(ι)* + *υποθ.* συνδ. *ει*} χρησιμοποιήθηκε αρχικώς και αργότερα με αιτιολογική σημ. Το *επειδή* απαντά κυρ. στην αρχ. πεζογραφία εκφράζοντας ευρεία ποικιλία χρονοαιτιολογικών σχέσεων, ενώ συχνά εμφανίζεται συνθετιμένο με το υποθ. *άν* (*επειδάν*). Στη Ν. Ελληνική διατήρησε μόνο την αιτιολ. χρήση και ανήκει στους αιτιολογικούς συνδέσμιους που μπορούν να θεθούν στην αρχή περιόδου ή ημιπεριόδου (όπως και τα *εφόσον, αφού*) εν αντίθεση με τους συνδέσμιους *γιατί, διότι*].

επίεστικός, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προέρχεται από έξω, από άλλη χώρα: ~ λέξεις ΣΥΝ. αλλότριος, ξένος. [ETYM₁ αρχ. < *επίεσάω* < *έπι(ι)* + *ειάσσω*].

επιδαιολοκικός, -ή, -ό [1863] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση, διαλεκτισμούς, βίαια γεγονότα κ.λπ.: ~ *διαδήλωση | συνάντηση | αγώνας | συνεδρίαση* 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από απρόοπτα: ήταν *μια - εμφάνιση-συνεδρίαση* ένα σωρό παράξενα πράγματα 3. αυτός που προκαλεί επεισόδια: ~ *χαρακτήρας*.

επεισόδιο (το) {επεισοδι-ου | -ων} 1. συμβάν, περιστατικό: θα σας *διηγηθώ* ένα ~ από τον τελευταίο πόλεμο 2. ΙΑΤΡ. (α) **καρδιακό επει-**

μέσα, για να διαπιστώσω κάτι, να βγάλω κάποια συμπεράσματα κλπ.: ~ τα οικονομικά στοιχεία μιας εταιρείας | τις φορολογικές δηλώσεις των φορολογουμένων | τα δεδομένα μιας έρευνας ΣΥΝ. τελειοποιώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. αρχ. < ἐπι(-) + εἶς + ἐργάζομαι. Το ρ. σήμαινε κυρίως «συνεπιδρό - επιτελέω», αλλά ήδη στους μετγν. συγγραφείς απαντά η σημ. «ξαναδουλεύω, αναπτύσσω εκτενώς (ένα θεωρητικό σημείο)»].

επεξεργασία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η διαδικασία κατά την οποία μεταβάλλει κανείς μερικώς ή ολικώς, συνήθ. με τη βοήθεια τεχνικών ή μηχανικών μέσων, τη μορφή ή τις ιδιότητες αντικειμένου: η ~ του μετάλλου | του χαρτίου | του μαλλιού | πρώτων υλών || υφίσταμαι ~ || τυχάνω επεξεργασίας ΣΥΝ. καταργασία 2. η διαδικασία κατά την οποία διαμορφώνει κανείς κάτι, επιφέροντας αλλαγές, τροποποιήσεις, προσθήκη κλπ.: η ~ ενός ποιήματος από τον ποιητή | του νομοσχεδίου από την αρμόδια επιτροπή | ενός σχεδίου δράσης || η ψηφιακή ~ εικόνας | ήχου στον ΗΥ || ηλεκτρονική ~ κειμένου 3. η μ'έλετή ή ο έλεγχος, συνήθ. με τεχνικά μέσα, για τη συναγωγή συμπερασμάτων, τη διαπίστωση πραγμάτων κ.λπ.: η ~ των προσωπικών δεδομένων | των φορολογικών στοιχείων | των δεδομένων μιας έρευνας | αρχαιολογικό υλικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. έκδοση.

[ETYM. μετγν. < αρχ. επεξεργάζομαι. Οι σημ. τής πληροφορικής χρησιμοποιούν τη λ. ως απόδ. του αγγλ. (image | data | word) processing].

επεξεργασίσιμος, -η, -ο αυτός τον οποίο μπορεί να επεξεργαστεί κανείς: ~ υλικό.

επεξεργαστής (ο) ΠΑΗΡΟΦ. 1. το κυριότερο μέρος ενός υπολογιστή, που ρυθμίζει και ελέγχει τη λειτουργία του: αλλιώς *Κεντρική Μονάδα Επεξεργασίας* (Κ.Μ.Ε., CR U) 2. πρόγραμμα που χρησιμοποιείται για επεξεργασία ορισμένου είδους: μορφολογικός ~ (ή αναλυτής) || ~ κειμένου. [ETYM. ο όρος τής πληροφορικής αποτελεί απόδ. του αγγλ. processor].

επεξεργαστικός, -ή, -ό [μετγν.] αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στην επεξεργασία: ~ μέθοδος.

επεξηγηματικός, -ή, -ό [μετγν.] αυτός που χρησιμεύει για επεξήγηση: ~ κείμενο | φυλλάδιο | σύνδεσμος ΣΥΝ. διευκρινιστικός, διασαφητικός. Επίσης επεξηγητικός [1891]. — επεξηγηματικά | -ώς επίρρ.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. ηρούμια.

επέπλευσα ρ. → επιπλέω

επέπληξα ρ. → επιπλήττω

επεξήγηση (η) [μετγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. πληρέστερη ή λεπτομερής εξήγηση- διασάφηση: ~ τίτλου ΣΥΝ. αποσαφήνιση, διευκρίνιση • 2. ΓΛΩΣΣ. όρος πρότασης που προσδιορίζει ομοιοπατάτα άλλο τον όρο που διασαφηνίζει τη γενική ή αόριστη σημασία του (συνήθ. στις περιπτώσεις που υπάρχει ή εννοείται το δηλαδή). λ.χ. «από την ανακάλυψη αυτή προήλθε το πιο καταστρεπτικό όπλο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η ατομική βόμβα». — επεξηγώ ρ. [μετγν.] {-είς...}.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. ηρούμια.

επεξηγητικός, -ή, -ό → επεξηγηματικός

επέπρωτο ρ. απρόσ. (αρχαιοπρ.) (+να ήταν πεπρωμένο: ~ να μη γυρίσει στην πατρίδα του- έζησε και πέθανε στο Παρίσι. [ETYM. < αρχ. υπέρσ. *πέπρωτο* (με αναλογική αύξηση ἐ-), ρήματος του οποίου απαντά μόνον ο αορ. β' πορεύει «παρέχω, προσφέρω» (βλ. λ. πεπωμένος)].

επέρευση (η) {-ης κ. -είσεως | -είσεις, -είσεων} 1. ΓΥΜΝΑΣΤ. στήριξη του ασκούμενου σε κάποιο όργανο ή σε συνασκούμενο, για την εκτέλεση μεγάλης κάμψεως του κορμού 2. ΜΟΥΣ. στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχρονία με την οποία συντακείται, αλλά «κινείται» προς κάποιο συγχρονικό φθόγγο, ο οποίος απέχει από την επέρευση διάστημα δευτέρου ΣΥΝ. αποτίνατορα. Επίσης (λόγ.) επέρευσις, [ETYM. < μετγν. *επέρευσις* < αρχ. *επερεύω* | -ομαι «στηρίζομαι σε κάτι» < ἐπι(-) + *ερεύω* | -ομαι (βλ. κ. έρευσμα)].

επέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {επήλθα (λόγ. μετχ. επελθόν, -ούσα, -όν, να/θα επέλθω)} (λόγ.) 1. συμβαίνω, εμφανίζομαι (συνήθ. απρόσπα, αιωνίδια): *επήλθε ρήξη στις σχέσεις τους ΣΥΝ. επισυμβαίνω, ενσκήπτω* 2. επακολουθώ, διαδέχομαι (ως αποτέλεσμα): *το χτύπημα ήταν τόσο δυνατό, που ο θάνατος επήλθε ακαριαία* || *μετά από μακρές συνομιλίες επήλθε συμβιβασμός* || «η βελτίωση τής συγκοινωνίας θα επέλθει με τη δημιουργία εκτεταμένου δικτύου μέσων σταθερής προώξης» (εοφήμ.) 3. (στη μετ. ενεστ.) για κάτι που πρόκειται να συμβεί, να ακολουθήσει χρονικά: η *επερχόμενη κακοκαρία* || *οι επερχόμενες γενεές*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, πεθαίνω.

επερώτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} γραπτή ερώτηση που κατατίθεται στη Βουλή από μέλος της και αφορά συνήθ. σε θέματα κυβερνητικών πράξεων ή παραλείψεων: *καταθέτω ~*. — επερωτώ ρ. [αρχ.] {-άς...}.

έπεσα ρ. → πέφτω

επέστη ρ. τριτοπρόσ. (λόγ.) (με χρονική σημ.) πλησίασε, έφθασε: ~ η ώρα τής καταστροφής. [ETYM. Γ' ενικό πρόσ. αορ. β' του αρχ. *εφίσταμαι* < εφ- (< ἐπι(-) + *ίσταμαι*)].

επετέθη ρ. → επιτίθειμαι

επέτειος (η) {επετείου | -ων, -ους} η ημέρα κατά την οποία συμπληρώνονται ένα ή περισσότερα χρόνια από τότε που συνέβη ένα σημαντικό γεγονός: ~ γάμου | *επαγίαστασης* | *απελευθέρωσης* | *θανάτου* || *εορτασμός επετείου* || *εθνική ~*. — επετειακός, -ή, -ο, επετειακό επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. έτος. [ETYM. αρχ. < ἐπι(-) + *ετειος* < έτος].

επιτήριδα (η) [1876] 1. ετήσια έκδοση επιστημονικού συλλόγου ή υπηρεσίας, που περιλαμβάνει επιστημονικές εργασίες ή δραστηριότητες κατά το έτος που πέρασε • 2. ονομαστικός κατάλογος του προ-

σωπικού μιας υπηρεσίας κατά σειράν αρχαιότητας: ~ *πανεπιστημιακών καθηγητών* 3. (ειδικότ.) ο ονομαστικός κατάλογος των εκπαιδευτικών που προορίζονται για διορισμό στο Δημόσιο με σειρά προτεραιότητας, στον οποίο εγγράφονταν οι εκπαιδευτικοί (ανάλογα με το έτος λήψεως του πτυχίου τους): η ~ των *μαθηματικών* || *των θεολόγων* || *κλείνει η ~* (δεν εγγράφονταν πλέον άλλοι) || *κατάργηση τής ~*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. έτος. [ETYM. < ἐπι(-) + μετγν. *ετήρις*, -ίδος < αρχ. *ετήρ*, -ήρος «έντος έτους» < έτος, απόδ. του γάλλ. *annuaire*].

επιτρέπη ρ. → επιτρέπω

επευφημία (η) [1873] {επευφημιών} ζητωκραυγή και χειρονομία που εκφράζει τον ενθουσιασμό και την αποδοχή (για κάποιον): *υποδέχθηκαν τον πρωθυπουργό με επευφημίες* ΑΝΤ. αποδοκιμασία.

επευφημώ ρ. μετβ. {επευφημείς... | επευφημή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} εκφράζω με ζητωκραυγές τον ενθουσιασμό, την αποδοκιμασία μου (για κάποιον): *το πλήθος επευφημούσε τον ομιλητή ΣΥΝ.* ζητωκραυγάζω ΑΝΤ. γιουχάρω, γιουχάτζω. [ETYM. < αρχ. *επυφημώ* (-έω) < ἐπι(-) + *εϋφημώ* < *εϋφημος* (βλ. λ.)].

επέχω ρ. μετβ. {επέχη, επέσχον, -ες, -ε} (λόγ.) κατέχω, καταλαμβάνω στη φρ. *επέχω θέση* (+γεν.) εκτελώ υπηρεσίες ή καθήκοντα άλλων αναπληρώνω ή ισοδυναμώ: *το έγγραφο αυτό επέχει θέση αποφάσεως* || *ένα επίθετο που επέχει θέση ουσιαστικού ΣΥΝ.* υποκαθιστώ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος, έχω, απέχω, παρέχω. [ETYM. αρχ. λ. (< ἐπι(-) + *έχω*), που μαρτυρείται με πλήθος σημασιών, όπως «κρατώ (σταθερά), συγκρατώ - παρέχω, καταθέτω». Στη Μετγν. Ελληνική το ρήμα δήλωσε επίσης τις έννοιες «κατέχω (μετχ.), καταλαμβάνω» (λ.χ. την σκηνήν... *τύπον επέχουσαν του κόλλου*, Θεοδώρητος). Η σύνταξη *επέχω θέση* + γεν. είναι απόδ. του γάλλ. *tenir lieu*.

επήκοος, -ος, -ον αυτός που ακούει κάτι με προσοχή, αυτός που ακούγεται- κυρ. στη φρ. εις *επήκοον (πάντων) | δόλον* (αρχ. φρ. εις *επλήκοον*) σε τέτοια θέση ή με τόση ένταση, ώστε να ακούγεται (συνεχδ.) φανερά, ενόπιον όλων: *το διάβασε ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.

[ETYM. αρχ. < ἐπι(-) + *ήκοος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ακούω* (πβ. *υπ-ήκοος*)].

επήλθα ρ. → επέρχομαι

επήλυς, -υς, -υ {επήλυδος, -ηλυ(ν) | -ηλυδες, -ηλύδων} (αρχαιοπρ.) αυτός που ήρθε από άλλη χώρα- αλλοδαπός: *οι ντόπιοι τον θεωρούσαν πάντοτε έπηλυ στο χωριό, ξένο σώμα ΣΥΝ.* ξένος ΑΝΤ. αυτόχθων, ιθαγενής. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.

[ETYM. αρχ. < ἐπι(-) + *ήλυς* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει, πβ. *προσ-ήλυτος*) < **el-u-*, μηδενισμ. βαθμ. (ως προς τη β' συλλαβή) του δι-σύλλαβου θ. **el-eu-* του ρ. *έλεεσμαι*. Βλ. κ. έλευση].

επιρρέα ρ. μετβ. {επιρρέα-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ασκό επιδραση σε (κάποιον/κάτι): η *πρόσφατη κρίση επιρρέασε σοβαρά την οικονομία* || *ο θάνατος του πατέρα της επιρρέασε αρνητικά το σταδιοδρομία της* || *η ποίηση του Ελύτη είναι επιρρασαμένη από τον υπερρεαλισμό ΣΥΝ.* επιδρώ 2. (ειδικότ.) επιδρώ έμμεσα (με τις πράξεις, τα λόγια, τη στάση μου κ.λπ.) στη βούληση ή στα συναισθήματα (κάποιου): *επιρρέαστη από τους φίλους του και έμπλεξε με τα ναρκωτικά* || *δεν έχει σταθερές αρχές και επιρρέάζεται εύκολα* || *είναι ευαίσθητη και την επιρρέαζουν αυτά που γίνονται γύρω της* || *δεν μας επιρρέασε καθόλου το εχθρικό κλίμα που συναντήσαμε*. — *επιρρασιμός* (ο) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < *επιρραία*].

επιρραία (η) {επιρραίων} η επίδραση- κυρ. σε φρ. όπως: υπό την *επιρραία διεγερτικών*! *ναρκωτικών* | *αλκοόλ ΣΥΝ.* επιρρασιμός.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίδραση*, *παρόνυμο*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «κακή επιρροή - κακομεταχείριση», < **επιρρή*, αβεβ. ετίμου, πθ. < ἐπι(-) + *άρης* < *ἀρειή* «κακομεταχείριση, βλάβη» (ομηρικό ουσ.) ή < ἐπι(-) + *-ερης* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει), που συνδ. με το ουσ. *ερις* «ερίδων» (πβ. αρχ. *ερεσ-χλήω* «φλυαρώ, σκόπτω»). Στο σημασιολογικό πεδίο της λ. πθ. συνεπέδρασε (λόγω ιωτακτισμού) το μετγν. *επιρραία* («επιρροή»).

επιρμένους, -η, -ο (λόγ.) γεμάτος έπαρση, φανατισμένος, αλαζόνος ΣΥΝ. ζυπασιμένος, καυχησιάρης, υπερήφανος ΑΝΤ. μετριόφρων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*, *μετοχή*. [ETYM. Μετχ. παρκα. του αρχ. *επιάρω* | -ομαι].

επί κ. *επ'* (πριν από φωνήεν) κ. *εφ'* (πριν από λέξη που παλαιότερα δισυνόταν) πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: 1. τόπο (+γεν.) προσδιορισμό στον χώρο: ~ *Γης ειρήνη* || *συνελήφθησαν ~ ξένο εδάφους* || *χόκεϊ ~ πάγου* || *δρόμος ~ ανωμάλου εδάφους* || *όλος ο θιάσος ήταν ~ σκηνης* || ~ *τόπου στροφή* || (ειδικότ. με τα ονόματα οδών) *η είσοδος είναι ~ τής οδού Σκουφά-* ΦΡ. (α) *επί έβλου κρεμάμενος* βλ. λ. *ζύλο* (β) *επί έζρου ακμής* βλ. λ. *ακμή* (γ) *επί τάπητος* βλ. λ. *τάπητας* (δ) *επ' όμον* βλ. λ. *ώμος* (ε) *πατό επί πτωμάτων* βλ. λ. *πώμα* (στ) *επί θύρας* βλ. λ. *θύρα* (ζ) *επί του πιεστηρίου* βλ. λ. *πιεστήριο* (η) *επί ποδός* βλ. λ. *πους* (θ) *επί των επάλλεξων* βλ. λ. *επαλξή* (ι) *(άσκηση) επί χάρτου* βλ. λ. *χάρτης* 2. (+αιτ.) κατεύθυνση (κ. σε γυμναστικά | στρατιωτικά παραγγέλματα *κλίνατε επ' αριστερά!* || - *δεξιά!* || - *σκοπόν!* (= σκοπευτείτε!)- ΦΡ. (α) *επί δικαίους* και *αδικούς* βλ. λ. *αδικός* (β) *επί τον τόπον τον ήλον* βλ. λ. *ήλος* 3. χρόνο: (α) (+γεν.) χρονική περίοδο (πότε συνέβη κάτι): ~ *Τουρκοκρατίας* || ~ *χοιντών* || ~ *πρωθυπουργίας Καραμανλή* || ~ *μονίμου βάσεως παριστάνει τον άρρωστο* || ~ *του παρόντος σοσιαλισμού* || ~ *τον ημερών του αιμνήστου πατρός μου* (β) (+γεν.) χρονικό σημείο ή διάστημα: ~ *του παρόντος, δεν υπάρχουν νεότερα από το μέσοπο τής πυργαγιάς*- ΦΡ. *επ' εσχάτων* (επ' *εσχάτων*) τον τελευταίο καιρό, πριν από λίγο καιρό (γ) (+αιτ.) χρονικό διάστημα ή διάρκεια: ~ *τρία χρόνια προσπαθούσε να πάρει αυτή τη θέση* || - *τρεις βδομάδες προσπαθούσαν να βρουν το πέρασμα*- ΦΡ. (α) *επ' άπαιρον* βλ. λ. *άπειρος* (β) *επί μακρόν* βλ. λ. *μακρός* (γ) *επί σειρά(ν) ετών* βλ. λ. *έτος* (δ) *επ' αόριστον* βλ. λ. *αόριστος* 4. (+γεν.) αναφορι- σε σχέση με, αναφορι-

κά προς: *μιλώ* ~το *ῥέματος*- Φρ. (α) *επί τῆς ουσίας* βλ. λ. *ουσία* (β) *επί παντός (του) επιστητού* βλ. λ. *επιστήτης* (γ) *ἐφ' ὅλης τῆς ἄτης* βλ. λ. *ἄτη* (δ) *επί τοῦ πρακτέου* βλ. λ. *πρακτέος* (ε) *επί τῆς ἀρχῆς* βλ. λ. *ἀρχῆ* (στ) *επί τοῦ προκειμένου* βλ. λ. *προκειμένος* 5. (+γεν.) δηλωσ. αρμοδιότητας: *εγώ εἰμαι ~ τῆς υποδοχῆς* || *κυρία - των τιμών* 6. (+αιτ. συγκρίτ.) βαθμοῦ λόγ. επιθέτων) δηλωσ. τῆς τάσης για κάτι (προς): *ἀλλαγές στη φορολογία - το δικαιότερον* || νομοθετικές μεταρρυθμίσεις ~ το αὐστηρότερον Φρ. *επί τα βελτίω* | *επί τα χείρω* προς το καλύτερο ἢ προς το χειρότερο: *η κατάσταση βαίνει ~ τα βελτίω* 7. τρόπο (+δοτ.)- Φρ. (α) *ἐπ' αυτοφώρου* βλ. λ. *αὐτοφώρος* (β) *επί ἴσοις ὁροῖς* βλ. λ. *ἴσος* (γ) *επί λέξει* βλ. λ. *λέξη* (δ) *επί παραγγελία* βλ. λ. *παραγγελία* (ε) *επί πιστώσει* βλ. λ. *πίστωση* (στ) *επί πληρωμῇ* βλ. λ. *πληρωμῇ* (ζ) *επί τροχάδην* βλ. λ. *τροχάδην* (η) *εἰτ' οὐδενί* βλ. λ. *ουδείς* (θ) *ἐπ' ἀμοιβῇ* βλ. λ. *ἀμοιβῇ* (ι) *ἐπ' ὀνόματι* βλ. λ. *ὄνομα* (ια) *επί τη βάσει* βλ. λ. *βάση* (ιβ) *ζητῶ την κεφαλή κάποιου ἐπί πίνακι* βλ. λ. *ζητῶ* (ιγ) (+γεν.) *επί πόνου* βλ. λ. *πόνος* 8. τον λόγο για τον οποίο γίνεται κάτι (+δοτ.): *καταδικάστηκε εἰς θάνατον ~ εσχάτη προδοσία (έσχάτη προδοσία)* || *συνελήφθη ~ κατασκοπία (κατασκοπία)* 9. την κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος/κάτι: (+δοτ.) *φοιτητής ~ πτυχίω (πτυχίω)* || *πρεσβῆς ~ τιμῇ (τιμῇ)* || (+αιτ.) *η αστυνομία βρίσκεται ~ τα ἴγνη τον ληστών* || *παρακολούθησαν τους τεχνικούς ~ το ἔργον* 10. τον σκοπό για τον οποίον λέγεται ἢ γίνεται κάτι (+δοτ.): Φρ. (α) *επί παραδείγματι* παραδείγματος χάριν (β) *επί τούτου (τούτου)* | *ad hoc* βλ. λ. *ad hoc* (γ) *(διατριβῇ) ἐπί υφρηγεία* βλ. λ. *υφρηγεία* (δ) *ἐπ' ωφέλει* βλ. λ. *ωφέλεια* (ε) *ἐπ' συναθῶ* βλ. λ. *αγαθός* (στ) *επί χρήμασι* βλ. λ. *χρήμα* 11. με ἀφορμῇ κάτι, μια και συμβαίνει ἢ προκύπτει κάτι: ~ *τη νομισματική σου εορτή* || ~ *τη ἐπετείω*- Φρ. *ἐπ' ευκαιρία* | *επί τη ευκαιρία* βλ. λ. *ευκαιρία* 12. ἀναλογία, ποσοστό: (ως) ~ *το πλείστον, οι διαδηλωτές προέρχονταν ἀπό τον ἐξωκοινοβουλευτικό χώρο* || *το ~ τοις εκατό ποσοστό των δαπανῶν* 13. ΜΑΘ. δηλωσ. | σύμβολο του πολλαπλασιασμού (χ ἢ γ): *δύο ~ τρία ἔστι*. (Βλ. λ. *πρόθεσις*, ΠΙΝ.). [ETYM. αρχ. (ἡδῆ μ.κ. ε-ρι) < ΙΕ. *ε-ρι-, πβ. σανσκρ. *ari*, αρχ. περσ. *ariy*, αρμ. *ew*, λ. *ario*, λατ. *ob* <μπροστά> κ.ά. Ομόρρ. *οπι-σ-θεν, ὀπί-σ-ω*, πθ. κ. *πι-έζω* (βλ.λ.)].

επι- κ. **επί-** κ. **επ-** | **εφ-** (λόγ.) α' συνθετικό που σημαίνει: 1. επάνω: *επι-καλύπτω, επι-θέτω, επί-στροφή, επί-γειος* 2. προσθήκη, το επιπλέον: *επι-πρόσθετος* 3. κατόπιν, μετά: *επι-τάσσω* (τοποθετώ μετά από), *επι-γενόμενος, επι-δόρπιο* 4. (σε στρατιωτικό βαθμό) την αμέσως ανώτερη βαθμίδα από αυτήν που δηλώνει το β' συνθετικό: *επι-λοχίας, επι-ομηγανός* 5. το τέλος μιας διαδικασίας: *επι-σφραγίζω, επι-λέγω* 6. σκοπό ἢ αἰτία: *επι-δόξος, επι-βλαβής, επι-ζήμιος* 7. εχθρικό διάθεσι: *επι-τίθειμαι, επι-φέρω*. [ETYM. Α' συνθ. τῆς Αρχ. και τῆς Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *επί* και απαντά με τις εξής μορφές: (α) *επι-*, προ συμφώνου (π.χ. *επι-δέξιος, επι-θεωρῶ*), (β) *επ-*, προ φωνηέντου (π.χ. *επ-ἀγγέλλομαι, επ-οικος*), (γ) *εφ-*, προ δασυνόμενου φωνηέντου (π.χ. *εφ-ἄπτοιμα, εφ-ευρισκόω*)].

επιτρος (ο) {-ου κ. -άτρον | -ων κ. -άτρον, -ους κ. -άτρονς} ΣΤΡΑΤ. γιατρός του Υγειονομικού Σώματος του Στρατού Ξηράς με βαθμό ταγματάρχη.

επιβαίνω ρ. αμετβ. (+σε) κ. μετβ. (+γεν.) [αρχ.] {επέβην, -ης, -η...} (λόγ.) είμαι επάνω ἢ μέσα σε (μεταφορικό μέσο): ~ *σε μοτοσυκλέτα*. (σε αυτοκίνητο || στο λεωφορείο) *επέβαιναν 40 άτομα* || (+γεν.) *οι δράστες τῆς επίθεσης επέβαιναν οχήματος* || (μτχ.) *οι επιβαίνοντες αναγκάστηκαν να επιβιβαστούν σε άλλο λεωφορείο*.

επιβάλλω (το) [αρχ.] {επιβάλλοντος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η ικανότητα και ἢ δύναμη επιβολῆς σε άλλους: *ένα πρόσωπο χωρῆς ~ δόσκολα θα κυριαρχήσει στο κόμμα ΣΥΝ*. επιβλητικότητα ΑΝΤ. ασχημνότητα, αδυναμία 2. η ικανότητα να προκαλεί κανείς με το κύρος του τον σεβασμό των άλλων.

επιβάλλω ρ. μετβ. {επέβαλα, επιβλήθηκα (λόγ. επιβλήθην, -ης, -η..., μτχ. επιβλήθεις, -είσα, -έν), επιβεβλημένος} 1. κάνω (κάτι) να επικρατήσει, να ισχύσει χρησιμοποιώντας τη δύναμη, την εξουσία ἢ το κύρος μου: *επέβαλαν τη θέληση τους δια των ὀπλων* || *επέβαλε τους δικούς του ὁρους στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων* || *το δικαστήριο τον επέβαλε ἀσστηρή ποινή* || ~ *κυρώσεις* | *πρόστιμο* || ~ *την ἀπουσί* μου: (μεσοπαθ. *επιβάλλομαι*) 2. εμπνέω σεβασμό 3. αποκτώ την εξουσία: (+σε | +γεν.) 4. υπερισχύω (έναντι των ανταγωνιστών, των αντιπάλων μου): *επιβλήθηκε στην αντίπαλη ομάδα με μεγάλη διαφορά στο σκορ* || *η Αγγλία επιβλήθη τῆς Ισπανίας στη ναυμαχία του Τραφάλγκαρ* 5. αποκτώ τον έλεγχο: *επιβλήθηκε στην εταιρεία ως κύριος μέτοχος* || *ο καθηγητής πρέπει να επιβάλλεται στην τάξη* 6. (ως απρόσ. *επιβάλλεται*) απαιτείται, είναι υποχρωτικό, αναπόφευκτο: ~ *να ληφθούν αποτελεσματικά μέτρα για την καταπολέμηση τῆς ανεργίας ΣΥΝ*. χρειάζεται, ενδείκνυται, είναι αναγκαίο 7. (η μτχ. *επιβάλλομενος*, -η (λόγ. -ένη), -ο) αυτός που απαιτείται από τις περιστάσεις: *μιλά στον διευθυντή του με τον ~ σεβασμό ΣΥΝ*. προσήκων 8. (η μτχ. *επιβεβλημένος*, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βάλλω, μεταχῶ*. [ETYM. αρχ. αρχική σημ. «τοποθετώ πάνω σε κάτι, στηρίζω, προσαρμώζω», < *επι-* + *βάλλω*. Συνχες είναι επίσης οι αρχ. σημ. «κρίνω, πέφο το πάνω σε κάτι | κάποιον - επακολουθῶ». Ἦδη μτγν. είναι ἢ σημ. «επικρατῶ, ἔχω τον έλεγχο», ἐνῶ ἢ σημ. τῆς επιβολῆς φόρων απαντά στον Πρόδοτο και τον Ελευκιδῆ].

επιβάρυνση (η) [1805] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. η αύξησ. του βάρους 2. (συνεκδ.) σιδηῖποτε προκαλεί αύξηση του βάρους 3. η αύξηση τῆς δαπάνης: *η παράδοση του εμπορεύματος γίνεται χωρῆς ~ του πλάτη* || *πρόσθετη* ~ 4. (συνεκδ.) το ποσό κατά το οποίο αυξάνεται ἢ δαπάνη: *η ~ ἦταν 10.000 ὄρχ.* 5. (μτφ.) ἢ ἐπιδεινώση: *η ~ τῆς υγείας (κάποιου)* || *η ~ του περιβάλλοντος*.

επιβαρύνω ρ. μετβ. {επιβάρ-υνα, -ύνθηκα, -υμένος κ. (λόγ.) επιβε-

βαρυσμένος} 1. φορτώνω με πρόσθετο βάρος ΣΥΝ. επιφορτίζω, υπερφορτώνω 2. βαρύνω οικονομικά, υποβάλλω σε δαπάνες: *δεν ἦθελε να επιβαρύνει τους γονεῖς του με τα έξοδα των σπουδῶν του* || *οι φορολογουμένοι θα επιβαρυνθούν με νέους φόρους* 3. (μτφ.) ἐπιδεινώνω (μια κατάσταση): *προσπαθούσε να μην επιβαρύνει την ἡδῆ εὐθραση υγεία του* || *τα εργοστασιακά απόβλητα επιβαρύνουν το περιβάλλον* Φρ. *επιβαρύνω τη θέση μου* (για πρόσωπο που κατηγορείται για κάτι) *κάνω χειρότερα ἢ θέση μου, ενισχύω με τη στάση μου την ἐνοχή μου: με την προκλητική σιωπή του επιβαρύνει πολύ τη θέση του ΣΥΝ*. ἐνοχοποιῶ. — επιβαρυντικός, -ή, -ὸ [1833], επιβαρυντικά ἐπίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «ασκῶ πίεση στον ἐχθρό», < *επι-* + *βαρύνω*. Οι σύγχρονες σημ. είναι μετάφρ. δάνεια από γαλλ. *aggraver* (λ.χ. *il a aggravé son état* «επιβαρύνει τη θέση του»)].

επιβατηγός, -ὸς, -ὸ 1. αυτός που μετακινεί επιβάτες 2. **επιβατηγῶ** (το) το πλοίο που μεταφέρει επιβάτες, κατ' ἀντιδιαστολή προς το εμπορικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιβατικός, πλοίο*.

[ETYM. < μτγν. επιβατικός (ἐνν. ναῦς) < *επιβάτης* + *-ηγός* (με ἔκταση του αρχικού φωνηέντου ἐν συνθέσει) < *ἀγῶ*].

επιβάτης (ο) {επιβατών}, **επιβάτιδα** (η) [1891] (επιβατιδών) πρόσωπο που επιβαίνει σε μεταφορικό μέσο: συχνά κατ' ἀντιδιαστολή προς τον ὄδηγο: ~ *πλοίου* | *αεροπλάνου* | *λεωφορείου* | *τρένου* | *ταξί* || *στο δυστύχημα τραυματίστηκε ο ὄδηγος και τρεις επιβάτες*. Επίσης *επιβάτρια* [1876] {επιβατριών} κ. **επιβάτισσα** {επιβατισσών} (η). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ἀνῆτης - στρατιώτης πλοίου, πεζοῦνῆτης», < *επιβαίνω*].

επιβάτης, -ή, -ὸ [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους επιβάτες: ~ *αυτοκίνητο* | *αμαξοστοιχία* | *κοινό* || *η ~ κίνηση συνεχίστηκε ἀμείωτη* ΑΝΤ. φορτηγός.

επιβατικός - επιβατηγός. Το **επιβατικός** αναφέρεται γενικά στους επιβάτες, χρησιμοποιείται για ὅτι ἔχει σχέση με επιβάτες: *επιβατικό κοινό* - *επιβατική κίνηση* - *επιβατικά μέσα συγκοινωνίας* - *επιβατικό αυτοκίνητο* - *επιβατικό πλοίο*. Το **επιβατηγός** δηλώνει ἐιδικότερα τη μεταφορά επιβατών και αναφέρεται κανονικά σε μέσα μεταφοράς: *επιβατηγῶ πλοίο* - *επιβατηγῶ αυτοκίνητο*. Στο **επιβατηγός** ἀντιτίθεται σημασιολογικά το **φορτηγός**: *φορτηγῶ πλοίο* - *φορτηγῶ αυτοκίνητο*. Τα **επιβατικός** και **επιβατηγός** συμπίπτουν στη χρήση, ὅταν ἀναφέρονται σε μέσα μεταφοράς | συγκοινωνίας: *επιβατηγῶ* | *επιβατικό αεροπλάνο*, *επιβατηγῶ* | *επιβατικό αυτοκίνητο* κ.ο.κ.

επιβεβαιώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιβεβαίω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αναγνωρίζω, βεβαιώνω την ἀλήθεια (ενός πράγματος): *η κυβέρνηση επιβεβαίωσε τις πληροφορίες των δημοσιογράφων* ΑΝΤ. διαμειδῶ 2. ἐξασκρίθω με έλεγχο: *η εισαγγελική ἔρευνα επιβεβαίωσε τις καταγγελίες των πολιτών ΣΥΝ*. ἐπαληθεύω, πιστοποιῶ (μεσοπαθ. *επιβεβαιώνωμαι*) 3. ἐπαληθεύομαι, ἀποδεικνύεται ὅτι εἶχα ἴδιο: *τόρα - στις προβλέψεις μου* 4. ἀναγνωρίζομαι (ὅτι ἔχω ἀξία) ἀπό τους άλλους: *με τη στάση του επιβεβαιώθηκε ως πολιτικός* 5. ἀποδεικνύω στον ἐαυτό μου ὅτι ἔχω ἀξία για αυτό που είμαι: *κυνθύνεται γυναίκες επιβεβαιώνεται ως ἀντρας*.

επιβεβαίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ἢ πρόσθετη, ἐπιπλέον βεβαίωση (για κάτι) ἢ ἐξασκρίθωση ὕστερα ἀπό έλεγχο (κάποιον πράγματος): *ἀναζήτησα και άλλες πηγές για ~ τῆς πληροφορίας* || ~ *μιας ὑπόψης* | *τον φόβου μου* || *ἔχω κάποιες ἐνδείξεις, ἀλλά πρέπει να διαθέτω και άλλα στοιχεία προς ~ τῆς ἐνοχῆς του ΣΥΝ*. διαβεβαίωση, πιστοποίηση, ἐπαληθεύση. — **επιβεβαιωτικός**, -ή, -ὸ [1840], επιβεβαιωτικά ἐπίρρ.

επιβεβλημένος, -η, -ο αυτός που επιβάλλεται (να γίνει): *είναι ~ ἢ λήψη μέτρων για την ξηρασία*. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *επιβάλλω*].

επιβιβάζω (ο) {επιβιθόρων} 1. (αρσενικό ζῶο) που χρησιμοποιείται ἐιδικά για την αναπαραγωγή (ταύροι ἢ ἄλογα) ΣΥΝ. (λόγ.) οχευ-τής, βατευτής · 2. (για ἄνθρωπος, εἰρων.) ο ἄνδρας που ἔχει σημαντικές σεξουαλικές ἐπιδόσεις και κανχάτια για αυτές ΣΥΝ. (!-λαϊκ.) *γαμιάς* 3. (μτφ.) πρόσωπο που ἀθέμιτα κατέλαβε υψηλό ἀξίωμα: ~ *τῆς ἐξουσίας* | *του θρόνου ΣΥΝ*. σφετεριστής. [ETYM. < αρχ. *ἐπιβιθῶρ*, -ορός < *επιβαίνω*].

επιβιβάζω ρ. μετβ. {επιβίβα-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) 1. ἀνεβάζω (κάποιον) σε μεταφορικό μέσο ΑΝΤ. αποβιβάζω 2. (συνθῆ) το μεσοπαθ. **επιβιβάζομαι** εἰσέρχομαι σε μεταφορικό μέσο: ~ *σε λεωφορείο* | *αεροπλάνο* ΑΝΤ. αποβιβάζομαι. [ETYM. αρχ. < *επι-* + *βιβάζω*, βλ. κ. *βάζω*].

επιβίβωση (η) [1871] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ἢ ἀνοδος σε μεταφορικό μέσο: (σε αεροδρόμιο) *η ~ θα γίνει ἀπό την ἔξοδο* 3 ΑΝΤ. αποβίβωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορίωσιση*.

επιβίωμα (το) {επιβίω-ατος | -ατα, -άτων} το μεμονωμένο στοιχείο που, σε ἀντίθεση με τα ὅμοια του, ἔχει ἐπιβιώσει, δεν ἔχει ἐξαφανιστεί: *πολιτισμικό* - [ETYM. Μετφρ. δάνειο ἀπό ἀγγλ. *survival*].

επιβίωση ρ. αμετβ. (επιβίωσα) 1. καταφέρνω να διατηρηθῶ στη ζῆση ἀντιμετωπίζοντας πάσης φύσεως ἀντιξοότητες: *ἀγωνιζόταν σκληρά, για να επιβιώσει αυτός και ἡ οικογένεια του* 2. (μτφ.) ὑπάρχω ἀκόμη: *σε πολλά ἐπαρχιακά μέρη επιβιώνουν ἀκόμη πανάρχαια ἔθιμα και δοξασίες ΣΥΝ*. ἐπιζῶ, συντηρούμαι 3. διαφεύγω θάνατο κίνδυνο, καταφέρνω να ζῆσω, ἐπιζῶ: *κανείς δεν ἐπιβίωσε μετά την ἔκρηξη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω*. [ETYM. < αρχ. *επιβίω* (-όω) < *επι-* + *βίω* < *βίος*].

επιβίωση (η) [1840] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το να επιβιώ-

νει κανείς: ο αγώνας για την ~ 2. **επιβιώσεις** (οι) πολιτισμικά υπολείμματα του παρελθόντος (έθιμα, παραδόσεις, αντιλήψεις, τρόποι ζωής κ.ά.).

επιβλαβής, -ής, -ές [μτγν.] {επιβλαβ-ούς | -εις (ουδ. -ή) | επιβλαβέστερος, -ατός} αυτός που προκαλεί αρνητικά αποτελέσματα: το κάπνισμα είναι ~ για την υγεία του ανθρώπου || - παράγοντας ΣΥΝ. βλαβερός, επιζήμιος, φθοροποιός. — **επιβλαβώς** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ες. επιβλέπω ρ. μετβ. {επέβλεψα | ελέγχο παρακολουθώντας αν κάτι γίνεται σωστά: ~ τους μαθητές | ανέγερση οικοδομής | στρατιωτικές ασκήσεις ΣΥΝ. επιτηρώ, εποπτεύω. [ΕΤΥΜ. αρχ. (< έπι- + βλέπω), αρχική σημ. «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω». Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

επιβλέπων, -ούσα, -ον {επιβλέπ-οντος (θηλ. -ούσας κ. λόγ. -ούσης) | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που επιβλέπει, ελέγχει (κάτι): ο ~ της διδακτορικής διατριβής || ο ~ μηχανικός. [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. του αρχ. επιβλέπω, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. supervisor].

επιβλέψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ένης | χωρ. πληθ.} ο έλεγχος με παρακολούθηση για τη σωστή εκτέλεση (έργου, δραστηριότητας κλπ.): οι εργασίες προχωρούν υπό την ~ μου || ~ κατασκευής ΣΥΝ. επιτήρηση, εποπτεία. επιβλήθηκα ρ. → επιβάλλω

επιβλητικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί εντύπωση με το μέγεθος ή τη μεγαλοπρέπεια του: ~ εκκλησία | πύργος | παράστημα ΣΥΝ. μεγαλοπρεπής, εντυπωσιακός. — επιβλητικά επίρρ., επιβλητικότητα (η) [1884].

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που καταλαβαίνει αμέσως, ο εύστοφος», < αρχ. επιβάλλω. Η σημερινή σημ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. imposant].

επιβοήθεια (το) [1797] {επιβοηθ-ήμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρηματικό βοήθημα που χορηγείται επιπροσθέτως.

επιβοηθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιβοηθείς... | επιβοηθ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χορηγώ σε (κάποιον) επιπροσθέτη βοήθεια: ιδιωτικοί φορείς ήλθαν να επιβοηθήσουν τους μαθητές στην αξιοέπαινη πρωτοβουλία τους. — **επιβοήθεια** (η) [αρχ.], **επιβοηθητικός**, -ή, -ό [1860], **επιβοηθητικά** επίρρ.

επιβολή (η) {χωρ. πληθ.} 1. ο καθορισμός (καταστάσεως) με τρόπο δεσμευτικό, αναγκαστικό για τον αποδέκτη της: ο υπουργός δεσμεύθηκε ότι δεν θα υπάρξει ~ νέων φόρων || ~ στον κατηγορούμενο της ποινής του θανάτου || ~ ελέγχων στις τιμές || ~ προτίμους 2. η εγκαθίδρυση, η εδραίωση με βίαιο τρόπο (καταστάσεως, καθεστώτος κλπ.): ~ του νόμου/ της τάξης/ δικτατορίας 3. το να επιβάλλεται κανείς: ασκεί ιδιαίτερη ~ στα παιδιά του || η ~ του καθηγητή μέσα στην τάξη 4. σιδηρουργική εργασία με την οποία συμπίεζεται ένα μέταλλο, ώστε να πάρει το σχήμα κοίλων καλουπιών (των «επιβολέων»). ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρόνυμο**. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επιβάλλω (βλ. λ.)].

επιβουλιόμα ρ. μετβ. αποθ. {επιβουλεύθηκα | έχω κακές, ύπουλες προθέσεις για (κάποιον/κάτι): μια ξένη δύναμη που επιβουλεύεται την ακεραιότητα της χώρας || ~ τη ζωή του | την τιμή του. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποπτεύομαι, αποθετικός. [ΕΤΥΜ. αοχ. < έπι- + βουλεύω | -ομαι «σκεπτομαι» < βουλή].

επιβουλή (η) εχθρικό και ύπουλο σχέδιο εναντίον κάποιου: οι ένοπλες δυνάμεις είναι έτοιμες να απαντήσουν σε κάθε ξένη ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρόνυμο**. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επιβουλεύω | -ομαι].

επιβούλος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από κακές, ύπουλες προθέσεις εναντίον άλλων: ~ ενέργεια ΣΥΝ. έδλιος ΑΝΤ. ανεπιβούλος, άδολος. — **επιβουλα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επιβουλεύω | -ομαι].

επιβράβευση (η) [1844] [-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων] η έμπρακτη αναγνώριση (της αξίας, της σπουδαιότητας ή των προσπαθειών κάποιου): ο δημόσιος έπαινος για το έργο του από τον υπουργό υπήρξε μια ηθική ~ γι' αυτόν || ~ των αγώνων | των θυσιών | των προσπαθειών κάποιου || η μέγρι τώρα αιτιωρησία τους αποτελεί ~ της αυθαιρεσίας και του θράσους τους!

επιβραβεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιβράβευσα, -θηκα (κ. -τηκα), -μένος} αναγνωρίζω έμπρακτα (την αξία, τη σπουδαιότητα ή τις προσπάθειες κάποιου): επιβράβευσα τη φιλότιμη προσπάθεια του || με την τιμητική ομιλία του ήθελε να επιβραβεύσει την πολυχρόνη προσφορά του συλλόγου || οι τίμιοι πολίτες πρέπει να επιβραβεύονται ηθικά και υλικά || τόσο εύκολα θέματα στις εξετάσεις επιβραβεύουν την ήσωνα προσπάθεια και τιμωρούν αυτούς που μελέτησαν ΣΥΝ. εξάίρω, επιδοκιμάζω, επικροτώ. — **επιβραβευτικός**, -ή, -ό.

επιβράδυνση (η) [1786] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. η ελάττωση της ταχύτητας: παρατηρείται ~ των ρυθμών | στους ρυθμούς εργασίας || (κ. ως φυσικό μέγεθος) η ~ στη φυσική θεωρείται αρνητική **επιτάχυνση** ΑΝΤ. επιτάχυνση 2. η χρονική καθυστέρηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μεγέθυνση**.

επιβραδυντής (ο) ΧΙΜ. το υλικό που χρησιμοποιείται για να επιβραδύνει φυσικές ή χημικές διαδικασίες: ~ διαβρώσεως | πυρηνικού αντιδραστήρα ΑΝΤ. επιταχυντής. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. retardateur].

επιβραδυντικός, -ή, -ό [1884] αυτός που προκαλεί επιβράδυνση, που καθυστερεί κάτι: σύστημα ρίψης - αφρού στην πυρκαγιά. — **επιβραδυντικά** επίρρ.

επιβραδύω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιβράδυν-α, -θηκα} 1. κάνω (κάτι) να έχει μικρότερη ταχύτητα: ~ την πτώση | το αυτοκίνητο ΑΝΤ. επιταχύνω

2. συντελώ ώστε να πραγματοποιηθεί (κάτι) αργότερα από το προβλεπόμενο χρονικό διάστημα: οι απειρίες επιβράδυναν την υψίωση του έπιμαχου νομοσχεδίου ΣΥΝ. καθυστερώ, αργοπορώ, (καθημ.) τρενάρω. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μεγέθυνση**.

επιγαμία (η) {επιγαμιών} 1. η σύναψη συγγένειας μέσω του γάμου, η σύναψη σχέσεων μεταξύ διαφορετικών ομάδων μέσω του γάμου ατόμων που ανήκουν στις ομάδες αυτές 2. (γενικότ.) ο γάμος μεταξύ ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες (κοινωνικές, εθνικές, θρησκευτικές κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < **επίγαμος** < έπι- + γάμος].

επιγαστρικός, -ή, -ό [1843] αυτός που σχετίζεται με το επιγάστριο. **επιγάστριο** (το) {επιγαστρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το μέρος του σώματος από το κάτω μέρος του θώρακα ως το εφηβαίο, κυρ. το **τήμημα** πάνω από τον ομφαλό (πβ. λ. **υπογάστριο**). ΣΧΟΛΙΟ λ. **γαστέρα**. [ΕΤΥΜ < μτγν. **επιγάστριον** < έπι- + γάστρον < γαστήρ. -έρος «κοιλιά»].

επιγάστριο, -α, -ο [μτγν.] αυτός που βρίσκεται στο επιγάστριο. **επιγάσιος**, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται ή γίνεται πάνω στη γη: ~μέσα μεταφοράς || ~ δυνάμεις δασοφυλάξεως || τα ~μέρη φυτού ΣΥΝ. γήινος 2. (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με τον υλικό, τον ορατό κόσμο, κατ' αντιδιαστολή προς τον πνευματικό, τον υπερβατικό κόσμο: ~ ζωή | **παράδεισος** | **αγαθά** ΣΥΝ. γήινος, κοσμικός ΑΝΤ. ουράνιος, υπερκόσμιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < έπι- + γαιος < γη].

επιγένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η εμβρυολογική θεωρία σύμφωνα με την οποία τα όργανα και οι ιστοί του σώματος σχηματίζονται «εκ νέου» κάθε φορά κατά το εμβρυικό στάδιο της ζωής του οργανισμού **χάρη** στις δυνάμεις που συνυπάρχουν μέσα στο ζωντανό κύτταρο κατ' αντιδιαστολή προς τη θεωρία του προσηγματισμού (βλ. λ.) ΣΥΝ. επιγονισμός ΑΝΤ. προσηγματισμός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epigenesis].

επιγεννημα (το) [αρχ.] {επιγεννημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. αυτό που γίνεται ή αναπτύσσεται πάνω σε κάτι 2. αυτό που συμβαίνει μετά από κάτι άλλο. **επιγενόμενος**, -η, -ο αυτός που χρονικός τοποθετείται και σε μεταγενέστερο χρονικό σημείο κυρ. ως ουσ.: **άφησε στους -λαμπρό παράδειγμα προς μίμηση** ΣΥΝ. μεταγενέστερος. [ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' του αρχ. **επιγέννημα** < έπι- + γίνωμαι].

επιγλωττίδα (η) ΙΑΤΡ. ένας από τους χόνδρους του λάρυγγα, που αποφράσσει την είσοδο του κατά την κατάποση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. **επιγλωττίς**, -ίδος < έπι- + γλωττίς < γλώττα | -σσα].

επίγνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η σε βάθος συνείδηση (μιας κατάστασης), η ακριβής γνώση: έχει πλήρη ~ της δυσκολίας του χειρουργήματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. **συνείδηση**.

επιγονατίδα (η) [μτγν.] 1. ΑΝΑΤ. το μικρό, στρογγυλό και πλατύ οστό, το οποίο βρίσκεται μπροστά στο γόνατο: **υπέστη κάταγμα στην ~** 2. (συνεκδ.) το ειδικό περικάλυμμα που τοποθετείται γύρω από το γόνατο για την αποφυγή τραυματισμών: ο ποδοσφαιριστής φορούσε **επιγονατίδες** ΣΥΝ. επιγονάτιο. — **επιγονατιδικός**, -ή, -ό.

επιγονάτιο (το) [μεσν.] {επιγονατί-ου | -ων} 1. η επιγονατίδα (βλ. λ., σημ. 2) 2. **ΕΚΚΑΗΣ**, το χρυσοκέντητο ρομβοειδές άμμοιο, το οποίο φορούν επίσκοποι ή τιτλούχοι ιερείς περυσμένο από τη μέση, ώστε να πέφτει πλάι από το δεξί γόνατο.

επιγονισμός (ο) η επιγένεση (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epigenism].

επίγονος (ο) {επίγόν-ου | -ων, -ους} 1. ο απόγονος: **κληροδότησε στους ~** του **μεγάλη περιουσία και φήμη** 2. ο διάδοχος κάποιου στην εξουσία: **Ιστορία του Μ. Αλεξάνδρου και των ~** του. — **επιγονικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < έπι- + γόνος (βλ. λ.)].

επίγραμμα (το) [αρχ.] {επιγράμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η συνήθ. έμμετρα επιγραφή που τίθεται πάνω σε μνημείο ή αντικείμενο τέχνης 2. ποιήμα ολιγόστιχο, που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη τέχνη, συντομία, απλότητα και μεστότητα στοχασμού: **ηρωικό** | **επιτύμβιο** | **επιδεικτικό** | **σατιρικό** | **ερωτικό** ~.

επιγραμματικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που σχετίζεται με το επίγραμμα: ~ **στοιχείο** 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από συντομία και περιεκτικότητα: **περιορίστηκε σε -σχόλια** ΣΥΝ. λακωνικός, αποφεγματικός. — **επιγραμματικ-ά** | -ώς [1897] επίρρ., **επιγραμματικότητα** (η).

επιγραμματογράφος (ο) [μτγν.] ο επιγραμματοποιός (βλ. λ.). **επιγραμματοποιός** (ο) [μτγν.] ο ποιητής που γράφει επιγράμματα.

επιγραφή (η) [αρχ.] 1. ΦΙΛΟΛ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. κείμενο που είναι χαραγμένο πάνω σε μάρμορο, πέτρα ή άλλο σκληρό υλικό, για να θυμίζει σπουδαίο πρόσωπο ή γεγονός ΣΥΝ. επίγραμμα 2. οτιδήποτε είναι γραμμένο σε πινακίδα (συνήθ. όνομα καταστήματος) και συνεκδ. η ίδια η πινακίδα: **ξενόγλωσσα** | **φωτεινή** ~ ΣΥΝ. ταμπέλα 3. (σε επιστολή) τα στοιχεία του παραλήπτη, όπως αναγράφονται στον φάκελο ή στο δέμα που αποστέλλεται ταχυδρομικός.

επιγραφικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει τον χαρακτήρα επιγραφής, αυτός που σχετίζεται με επιγραφές (κυρ. αρχαίες): ~ **μαρτυρίες** | **χαράσματα** 2. **επιγραφική** (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της αρχαιολογίας που ασχολείται με την ανάγνωση και την ερμηνεία των επιγραφών 3. **επιγραφικός** (ο) επιγραφολόγος.

επιγραφολόγος (ο/η) [1891] αρχαιολόγος που έχει ειδικευθεί στην επιγραφική ΣΥΝ. επιγραφικός.

επιγραφοποιός (ο) [1894] ο τεχνίτης που κατασκευάζει επιγραφές. — **επιγραφοποιία** (η).

επιγράω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέγραψα, (λόγ.) επεγράφη, -ης, -η..., (λόγ.) επιγεγραμμένος} 1. χαράσσω πάνω σε (μνημείο ή έργο τέχνης) 2.

(σπών.) γράφω πάνω σε (κάτι) 3. τιτλοφορώ (κείμενο): - τη μελέτη μου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. επιδαπέδιος, -α, -ο αυτός που υπάρχει ή είναι τοποθετημένος επάνω στο δάπεδο: ~ *φωτιστικό*. **Επίδαυρος** (η) {Επίδαυρου} αργαία πόλη τής Αργολίδας, γνωστή από το περίφημο για την ακουστική του θέατρο, που κτίστηκε γύρω στα μέσα του 4ου αι. π.Χ.

[ETYM. αρχ., αν. ετύμου], **επιδαψιλευω** ρ. μετβ. {επιδαψιλευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) παρέχω χωρίς φειδώ, με αφρονία: του *επιδαψιλευσε υπερβολικούς επαίνους*. — **επιδαψιλευση** (η).

[ETYM. αρχ. < επι- + *δαψιλεύω* < *δαψιλής* (βλ.λ.)].

επιδαψιλεύω - *δαψιλής*. Λογιότερες λέξεις, χρησιμοποιούμενη με τη σημ. του «παρέχω πλουσιοπάροχα» (επιδαψιλεύω) και τού «πλουσιοπάροχος, άφρονος» (*δαψιλής*): *Τον επιδαψιλευσαν τιμές και διακρίσεις για την προσφορά του στην πόλη - Ο οργανισμός προσέφερε και προσφέρει δαψιλή βοήθεια στη συντήρηση*.

επιδεικνύω ρ. μετβ. {πέδ'εξα, διδάχθηκα (λόγ. ἐπ'δ'ἔχθην, -ης, -η...), (λόγ.) π'δ'δ'ἴγμενος} 1. προβάλλω (κάτι), για να προκαλέσω ἔντυποσ'ς: *επιδείκνυε την πολυμάθεια του* || ~ *κάτι προκλητικά* ΣΥΝ. *διαφημίζω*, (λαϊκ.) *μοστράρω* 2. (επίσ.) δείχνω, παρουσιάζω (σε κάποιον κάτι): *επείδειξε στον πύλληλο τα απαραίτητα έγγραφα* 3. (λόγ.) αντί του «δείχνω στην πράξη»: *επείδειξε μια ευσυνειδησία πέρα από το κοινό μέτρον* (εφημ.) || *οι στρατιώτες επιδείκνυουν αξιοζήλευτη μαχητικότητα* || *επείδειξε ιδιαίτερος φιλική διάθεση προς το πρόσωπο σου* || ~ *θάρρος* | *αποφασιστικότητα* - ΦΡ. *έχω να επιδείξω (κάτι)* είναι δυνατόν να παρουσιάσω, να δείξω (τι έχω κάνει): *ως υπουργός έχει να επιδείξει σημαντικό έργο* || *η περίοδος αυτή έχει να επιδείξει εξαιρετικά δείγματα τέχνης* 4. (μυθολογ.) **επιδεικνύομαι** αυτοπροβάλλομαι προσπαθώντας να κερδίσω τον θαυμασμό, τις εντυπώσεις: *της άρσει να επιδεικνύεται*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δείχνω*. [ETYM. < αρχ. *επιδείκνυμι* < επι- + *δείκνυμι* «δείχνω»].

επιδεικτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προβάλλεται έντονα, που αποσκοπεί στην επίδειξη, στον εντυπωσιασμό: ~ *ντύσιμο* | *αμφίεση* | *λόγος* 2. (για πρόσ.) αυτός που του άρσει να αυτοπροβάλλεται, να προκαλεί τον θαυμασμό. — **επιδεικτικ-ά** | **-ώς** [αρχ.] επίρρ., **επιδεικτικότητα** (η) [1840].

επιδεικτισμός (ο) η επιδειξιomanία.

επιδεινώνω ρ. μετβ. [1844] {επιδεινών-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) χειρότερο από ό,τι ήταν: *η εσφαλμένη θεραπεία επιδεινώνει αντι να βελτιώσει την κατάσταση του αρρώστου* || (μυθολογ.) *ο καιρός θα επιδεινωθεί με βροχές και καταιγίδες* ΣΥΝ. *χειροτερεύω* ΑΝΤ. *βελτιώνω*, *καλύτερεύω*. — **επιδεινωτικός**, -ή, -ό [1891]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ*. [ETYM. < επι- + *δεινώνω* < *δεινός*, μετάφρ. δάνειο από γερμ. *verschlechtern*].

επιδεινώνω (η) [1890] {-ης κ. -ώσεως} {χωρ. πληθ.} η μεταβολή προς το χειρότερο: *η - του καιρού* | *των σχέσεων* | *της κατάστασης* ΣΥΝ. *χειροτέρευση* ΑΜΤ. *βελτίωση*.

επίδειξη (η) {-ης κ. -είξεως} {-είξεις, -είξεων} 1. η έκθεση σε κοινή θέα, η δημόσια παρουσίαση: ~ *μόδας* | *ηλεκτρονικού προγράμματος* 2. (επίσ.) το να δείξει κανείς κάτι σε κάποιον: *οι Έλληνες πολίτες μπορούν να εισέρχονται με απλή - της ταυτότητας τους* || ~ *εγγράφου* (η εμφάνιση εγγράφου σε πρόσωπο που νομίμως δικαιούται να πληροφορηθεί το περιεχόμενο του) 3. (λόγ.) το να δείξει κανείς κάτι εμπράκτως: *η ~ εύνοιας προς ομοειδέες* || ~ *υψηλής τεχνικής από τον αθλητή* || ~ *αποφασιστικότητας* | *θάρρους* | *μαχητικότητας* 4. η προβολή που αποσκοπεί στη δημιουργία εντυπώσεων: *του άρσει να κάνει ~ των ικανοτήτων του* ΣΥΝ. *δείξιμο*, *διαφήμιση* - ΦΡ. (α) **ναντική επίδειξη** η άσκηση σε ξένο κράτος με τον παράπλοο πολεμικών εκπτώσεων στις ακτές του (β) (παλαιότ.) (**γυμναστικές**) **επίδειξεις** η επίδειξη γυμναστικών ασκήσεων από μαθητές σε δημόσιο χώρο κατά το τέλος τού σχολικού έτους. [ETYM. < αρχ. *επίδειξις* < *επιδείκνυμι*].

επίδειξη - **demo**. Συχνά στις μέρες μας ακούγεται και γράφεται (!) η ξένη λ. **demo**, όταν πρόκειται για δημόσια παρουσίαση στο κοινό δείγματος καινούργιων πραγμάτων, π.χ. ενός νέου υπολογιστικού προγράμματος ή μιας ενδιαφέρουσας επίτευξης στον χώρο των ηλεκτρονικών υπολογιστών ή των καινούργιων τραγουδιών κάποιου τραγουδιστή. Έχει αρχίσει μάλιστα η λ. να υποκαθιστά ευρύτερα τη λ. **επίδειξη**. Ωστόσο, το **επίδειξη**, αργαία και νέα ελληνική κ. λ. με μεγάλη δηλωτικότητα, μπορεί να χρησιμοποιείται παντού, και για τους ΗΥ, αντί τού **demo** (συγκεκριμένος τύπος του *αγγλ. demonstration*): *Αύριο θα γίνει επίδειξη ενός νέου υπολογιστικού προγράμματος για τη γλώσσα - Η επίδειξη της νέας γενιάς των ΗΥ θα πραγματοποιηθεί την άλλη εβδομάδα στο Πανεπιστήμιο*.

επίδειξις (ο/η) {επίδειξιόν} 1. πρόσωπο που πάσχει από επιδειξιomanία (βλ.λ., σημ. 2) ΣΥΝ. **επιδειξιomanής** 2. (γενικότ.) πρόσωπο που του άρσει να επιδεικνύει το σώμα του στους άλλους. [ETYM. < *επίδειξις* + *παράγ.* *επίθημα -ίας*, πβ. *αντηρησ-ίας*, *επιχειρηματίας* κ.τ.ό., μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *exhibitionniste*].

επιδειξιomanής, -ής, -ές {επιδειξιoman-ούς} {-είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει την τάση να αυτοπροβάλλεται, να κάνει επίδειξη 2. (συνήθ.) ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από επιδειξιomanία (βλ.λ., σημ. 2) ΣΥΝ. **επίδειξις**.

[ETYM. < *επίδειξη* + συνδυκτικό φωνήεν -ο- + *-μανής* < *μάνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *έ-μάνη-νν*)].

επιδειξιomanία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} 1. η επίμονη τάση για αυτοπροβολή, για επίδειξη ΣΥΝ. **επιδεικτισμός** 2. ΙΑΤΡ. η σεξουαλική διαστροφή κατά την οποία διεγείρεται κανείς επιδεικνύοντας τα γεννητικά του όργανα χωρίς προσπάθεια για παραπέρα σεξουαλική δραστηριότητα. [ETYM. Απόδ. τού γαλλ. *exhibitionnisme*]. **επιδεκτικός**, -ή, -ό (λόγ.) (+γεν.) αυτός που έχει τη δυνατότητα να δεχθεί κάτι, δεκτικός: ~ *μαθήσεως* (αυτός που έχει τη δυνατότητα να μάθει κάτι) | *βελτιώσεως* | *τροποποιήσεως* | *αναμορφώσεως* ΑΝΤ. **ανεπίδεκτος**. — **επιδεκτικότητα** (η) [1833]. [ETYM. μετρ. < αρχ. *επίδεχομαι*].

επιδεκτικός - **ανεπίδεκτος** - **επίδεχομαι**. Το **επίδεχομαι** είναι αργαίο ρήμα που συντάσσεται κανονικά με αιτιατική: *Το πρόβλημα αυτό δεν επιδέχεται λύση*. Όχι «... δεν επιδέχεται λύσεως»! Η σύνταξη με γενική είναι προϊόν ξενισμού ή αναλογίας προς τα παράγωγα τού **επίδεχομαι**. Αντίθετα, με γεν. συντάσσονται τα **επιδεκτικός** και **ανεπίδεκτος**. Δεν είναι τόσο καλός μαθητής, αλλά είναι **επιδεκτικός βελτιώσεως**. Πάγια φράση (με ειρωνική χροιά): «**ανεπίδεκτος μαθήσεως**».

επίδενω ρ. μετβ. {επέδεσα, επιδέθηκα} τυλίγω με απολυμαντικό επίδεσμο (τραυματισμένη περιοχή τού δέρματος): *επέδεσα με αποστειρωμένη γάζα τις πληγές του*. — **επίδεση** (η) [αρχ.] [ETYM. < αρχ. *επίδew* < επι- + *δέω* «δένω»].

επίδεξις, -α, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδειότητα, δεξιότητα, από ικανότητα να κάνει κάτι όπως πρέπει, με τον σωστό τρόπο: ~ *τεχνίτης* || *οι κινήσεις τού ταχτακτικού* || ~ *πολιτική* || *κατάφερε με την ~ συμπεριφορά του να τον πάρει με το μέρος του* ΑΝΤ. **αδέξις**. — **επίδεξις** επίρρ. **επιδεξιότητα** [αρχ.] κ. **επιδεξιότητα** (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*. [ETYM. αρχ. < επι- + *δεξιός* (βλ.λ.)]. Τη σημασιολογική σχέση τής *δεξιός* πλευράς με την ικανότητα παρατηρούμε επίσης στο γαλλ. *épître* αδοίτ «επίδεξις»].

επιδερμίδα (η) [αρχ.] 1. η εξωτερική επιφάνεια τού δέρματος: *λεπτή | σκληρή | φρεσκά | νεανική* ~ 2. η διαφανής μεμβράνη που καλύπτει την επιφάνεια των φυτών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δέρμα*.

επιδερμικός, -ή, -ό [1849] 1. αυτός που σχετίζεται με την επιδερμίδα: ~ *τραυματισμός* 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη βάθους, από επιπολαιότητα: - *σχέσεις* | *αναλύσεις* | *κρίσεις* ΣΥΝ. **επιφανειακός**, **επιπολαιός** ΑΝΤ. **ουσιαστικός**, **βαθύς**. — **επιδερμικ-ά** | **-ώς** επίρρ.

επίδεση (η) → **επίδενω**

επίδεσιμος (ο) {επίδεξι-ου} {-ων, -ους} η αποστειρωμένη ταινία (συνήθ. από ύφασμα), με την οποία περιβάλλεται πάσχον μέρος τού σώματος ή τραύμα. [ETYM. αρχ. < *επίδew* «επίδενω»].

επίδεχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) μπορώ να δεχθώ: *το κείμενο επιδέχεται εκφραστικές βελτιώσεις* (διακριτική διατύπωση αντί τού «χρειάζεται εκφραστικές βελτιώσεις»). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*, *επιδεκτικός*.

επιδημητικός, -ή, -ό [αρχ.] (πουλί) που παραμένει διαρκώς στον ίδιο τόπο, που δεν αποδημεί ΑΝΤ. **αποδημητικός**.

επιδημία (η) {επιδημιών} 1. η απόδοση συγκεκριμένης μολυσματικής ασθένειας σε μεγάλο αριθμό ατόμων μιας περιοχής: *τελευταία έπεσε στο χωριό ~ γρίπης* || *ενέσκηψε ~ χολέρας* · 2. (μτφ.) για δυσάρεστα γεγονότα που επαναλαμβάνονται σε ορισμένο χρονικό διάστημα: *τα κροδίσματα δηλητηριώδεις τον τελευταίο καιρό έχουν πάρει διαστάσεις επιδημίας* || - *φόνων* | *αυτοκτονιών* | *διαζυγίων* 2. (μτφ.) η γιγάντωση ενός αρνητικού συνθή. φαινομένου: *τα τροχαία ατυχήματα έχουν λάβει διαστάσεις επιδημίας τα τελευταία χρόνια* · 4. **άδεια επιδημίας** η άδεια που χορηγείται σε αρχαιολόγους τής αρχαιολογικής υπηρεσίας να μεταβούν και να εργαστούν επί ορισμένους μήνες ετησίως στις βιβλιοθήκες και στα ερευνητικά κέντρα τής Αθήνας και τής Θεσσαλονίκης (κυρ. για επεξεργασία των ευρημάτων τους). — **επιδημώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ETYM. αρχ. < *επιδημώ* (-έω) < *έπι-* + *-δημώ* < *δημος*].

επιδημία: **ομόρριζα**. Λόγω τής σπουδαιότητας τής έννοιας «δημος» στην Αρχαία πλάστηκαν από παλιά πολλά σύνθετα ρήματα και ουσιαστικά σε **-δημώ** (απόδημος > αποδημώ) και σε **-δημία** (αποδημώ > αποδημία). Ενόδημία είναι η μόνιμη εμφάνιση μιας νόσου σε ορισμένη περιοχή (πόλη, χώρα), ενώ **επιδημία** είναι η προσωρινή εμφάνιση τής (τελευταία λέγεται και για τις άδειες των αρχαιολόγων για μετάβαση στα ερευνητικά κέντρα και στις βιβλιοθήκες τής Αθήνας και τής Θεσσαλονίκης). Ομοίως, **αποδημία** είναι η μόνιμη διαμονή κάποιου σε ξένη χώρα, ενώ **παρεπιδημία** η προσωρινή διαμονή σε ξένη χώρα. Τέλος, **εκδημία** είναι σπανιότερα μεν η απομάκρυνση κάποιου από την πατρίδα και η μετάβαση σε ξένη χώρα, συχνότερα δε η εγκατάλειψη τής γης και τής ζωής, δηλ. η μετάβαση κάποιου στον άλλο κόσμο, ο θάνατος. Κυριολεκτικά η μεταφορικά χρησιμοποιούνται αναλόγως και τα αντίστοιχα ρήματα: **επιδημία** - **επιδημώ**, **ενόδημία** - **ενόδημω**, **αποδημία** - **αποδημώ** (αλλά *κατεδημυσε εις Κύριον*) σημαίνει «πέθανε»!), **εκδημία** - **εκδημώ**.

επιδημικός, -ή, -ό κ. **επιδημητικός** [μετρ.] αυτός που σχετίζεται με την επιδημία: - *συμπτώματα* - ΦΡ. **επιδημική νόσος** βλ. λ. *νόσος*. — **επιδημικότητα** (η) [1894].

επιδημιολογία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (αρχικά) ο ιατρικός κλά-

δος που ασχολείται με τη μελέτη των επιδημιών σήμερα, ο κλάδος ασχολείται γενικότερα με τη μελέτη και τις επιπτώσεις των νοσημάτων (λοιμωδών, φθόρων, νεοπλασματικών κ.λπ.). — **επιΦημιΟΛόγος** (ο/η) [1891], επιδημιολογικός, -ή, -ό. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. epidemiologie].

επιδημιολογία (ο) [1856] NOM. Ο τρίτος διατητής ο οποίος διορίζεται από τους διατητές που έχουν ορίσει τα μέρη και ο οποίος, παρόλο που είναι ίσος με τους διατητές των μερών, έχει εξουσία και διευθύνει τη συζήτηση και τη διάσκεψη, ενώ σε περίπτωση που δεν σχηματίζεται πλειοψηφία υπερισχύει η γνώμη του. — **επιδημιολογία** (η) [1893], επιδημιολογικός, -ή, -ό. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. surabite].

επιδημοσκοπία (το) {επιδημοσκοπία- | -ων} συσκευή με την οποία προβάλλονται μέσω κατόπτρου σε μεγεθυσμένη εικόνα και κείμενα γραμμένα πάνω σε διαφάνειες, που τοποθετούνται οριζόντια πάνω στη συσκευή. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epidiascope].

επιδημιολογία (η) ANAT. επιμήκης σχηματισμός που περιβάλλει από πάνω και πίσω καθέναν από τους όργανα και στον οποίο αποθηκεύεται το σπέρμα μέχρι την έξοδο του από το πέος. [ETYM, < μγν. επιδημιός, -ιδός < έπι- + -ιδιμός < διδύμος. Η λ. πέρασε και σε ξένες γλώσσες ως ιατρ. όρ., π.χ. αγγλ. epididymis, γαλλ. épididyme κ.ά.].

επιδημιολογία (η) [1876] {χωρ. πλθθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή της επιδημιολογίας από κοινά ή ειδικά μικρόβια: φυματιώδης ~. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. épididymite].

επιδημιολογία ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επέδωσα, επιδόθηκα} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) παραδίδο (επίσημο έγγραφο) στα χέρια (κάποιου): ο νέος *πρεσβευτής επέδωσε τα διαπιστευτήρια στον πρόεδρο της Δημοκρατίας* || ~ *επιστολή* | *κλήση* | *ψήφισμα* ♦ 2. (αμετβ.) αυάνω, εξαπλώνωμαι, κερδίζω έδαφος: η *χρήση του νεολογισμού «χμός» επιδόει όλο και περισσότερο* · 3. NAYT. στρέφω το πλοίο αντίθετα από τον άνεμο ΣΥΝ. ποδίζω ANT. προσάγομαι, ορτσάρω 4. (μεσοπαθ. **επίδομαι**) (+σε) καταπιάνομαι, ασχολούμαι εντατικά με (κάτι): ~ στη *ζωγραφική* | στο *πάρεμα* | στον *αθλητισμό* 5. κάνω κάτι για πολλή ώρα ή κατ'επανάληψη: *όλη την ώρα που εμείς μιλούσαμε, αυτοί επιδίδονταν σε τρυφερές περιπτώσεις* || ο *κύριος αυτός επιδόεται συστηματικά στη γνωστική τακτική της παραπλάνησης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM, < αρχ. επίδομαι «δίνω επιπλέον, χαρίζω, χορηγώ» < έπι- + δι-δομαι. Η σημ. «ασχολούμαι» είναι ήδη μγν. (Ωριγένης)].

επιδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επεδικάσα κ. επιδικάσα-α, -θηκα (καθμ. -τηκα), -μένος} NOM. (για δικαστήριο) αναγνωρίζω με δικαστική απόφαση την ισχύ δικαιώματος ή αξιώσεως που αποτελεί τη βάση της αγωγής: *το εφετείο του επέδικασε οικονομική αποζημίωση ενός εκατομμυρίου*. — **επιδίκαση** (η) [1858].

επιδίκως, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] 1. αυτός που διεκδικείται δικαστικώς, του οποίου η κυριότητα κρίνεται σε δίκη: ~ *περιοσία* | *κτίμα* | *κληρονομία* 2. αυτός που βρίσκεται υπό την κρίση του δικαστηρίου: ~ *διαφορά*.

επιδιορθώνω ρ. μετβ. [μγν.] {επιδιορθώ-σα, -θηκα, -μένος} αποκαθιστώ τη βλάβη (σε κάτι), επαναφέρω (κάτι) στην αρχική του ακεραία κατάσταση: ~ τη *φούστα* | την *καρέκλα* | ένα *αυτοκίνητο* ΣΥΝ. επισκευάζω, φτειαίνο. — **επιδιορθωτής** (ο) [1809], επιδιορθωτής (η), επιδιορθωτικός, -ή, -ό [μγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. διορθώση.

επιδιορθώση (η) [μγν.] {επι- + -όρωσις | -ώσεις, -ώσεις} η αποκατάσταση ζημιάς (σε κάτι), η επαναφορά στην αρχική του ακεραία κατάσταση: ~ *ενδυμάτων* | *υποδημάτων* || «*επιδιορθώσεις - μεταποιήσεις* (ενν. ενδυμάτων)» (επιγραφική σε καταστήματα) ΣΥΝ. επισκευή, φτειαζίμο. Επίσης **επιδιορθώμα** (το) [1871].

επιδιώκω ρ. μετβ. [αρχ.] {επεδίωξα κ. επιδίω-ξα, -χθηκα} προσπαθώ επίμονα και συστηματικά να πραγματοποιήσω ή να επιτύχω (κάτι): *επιδίωκε με κάθε μέσο να υπερισχύσει των αντιπάλων του* || ~ την *άνοδο μου στην εξουσία* ΣΥΝ. επιζητώ, αποσκοπώ, αποβλέπω.

επιδιώξη (η) [μγν.] {επι- + -ώωσις | -ώξεις, -ώξεων} 1. η έντονη (συ-νήθ. επίμονη και μακροχρόνια) προσπάθεια, για να αποκτήσει ή να επιτύχει κανείς (κάτι): η ~ *προσωπικού οφέλους* | *κέρδους* 2. (συνεκδ.) ο σκοπός, ο στόχος: (συνήθ. σε πλθθ.) *είναι κι αυτό μέσα στις ~ μας*. **επιδοκιμάζω** ρ. μετβ. {επιδοκίμασα-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εκφράζω τη σύμφωνη γνώμη μου, την αποδοχή μου ως προς (κάτι): *επιδοκίμασε τις προτοβουλίες μας* ΣΥΝ. εγκρίνω, επικροτώ, ενστερνίζομαι, προσυπογράφω, συναινώ. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. approuver]. **επιδοκιμασία** (η) [1840] {επιδοκιμασιών} 1. η αποδοχή, το να είναι σύμφωνος κανείς με (κάτι): *εκφράζω την - μου για τις προτάσεις του* 2. (συνεκδ.) η έκφραση αποδοχής, ευμενών συναισθημάτων (με χειροκροτήματα, ενθαρρυντικές φωνές κ.τ.ό.). — **επιδοκιμαστικός**, -ή, -ό [1871], **επιδοκιμαστικά** επίρρ. **επίδομα** (το) {επίδομ-ατος | -ατα, -άτων} η πρόσθετη οικονομική ενίσχυση που δίνεται σε ειδικές περιπτώσεις: *το κράτος έδωσε ~ στους πληγέντες από τις πλημύρες* || ~ *ανθωμεινής εργασίας* | *τέκνου* | *πολυτέκνου* || *οικογενειακό* ~ ΦΡ. (α) **επίδομα ανεργίας** βλ. λ. *ανεργία* (β) **επίδομα αναπηρίας** βλ. λ. *αναπηρία*. — **επιδοματικός**, -ή, -ό. *

ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM, μγν. < αρχ. επίδομαι. βλ. λ. *επίδομα*]. **επιδομοτικός**, -ος, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που παίρνει κάποιο επίδομα. **επίδομη** (η) 1. η οικοδόμηση πάνω σε κτίσμα 2. (συνεκδ.) το οικοδόμημα που χτίζεται πάνω σε προϋπάρχον 3. το μέρος των θεμελίων που εξέχει από την επιφάνεια του εδάφους 4. το σύνολο των τεχνικών εργασιών για τη θεμελίωση και την επιστήριξη των σιδηροτρο-

χιών. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. superstructure]. **επίδοξος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει τη φιλοδοξία ή αναμένεται να πραγματοποιήσει κάτι που επιθυμεί: ~ *μημητής του πρώην υπουργού* || ~ *βιαστής* (που προστάθηκε να βιάσει) | *δολοφόρος* | *λυστής* || (ει-ρων.) *ήταν πολλοί οι ~ σωτήρες του έθνους*. [ETYM, αρχ. < έπι- + -δοξος < δόξα].

επίδοξος - **επίζηλος**. Οι λέξεις διαφέρουν πλήρως στη σημασία τους: **επίδοξος** είναι «ο τρέφον φιλοδοξίες και επιδιώκων να αποκτήσει θέση, αξίωμα κ.λπ.»: *Είναι ο επίδοξος διάδοχος στη θέση του προέδρου της εταιρείας* - **Ο επίδοξος αρχηγός του κόμματος προέβη σε δηλώσεις-επίζηλος** σημαίνει «ζηλευτός, που αποτελεί αντικείμενο διεκδίκησης πολλών»: *Πολλοί μνηστήρες διεκδικούν την επίζηλη θέση του διοικητή της τράπεζας* - *Οι υποψήφιοι θα διαγωνιστούν για τον επίζηλο τίτλο της «Μις Κόσμος»*.

επιδορπία (το) (επιδορπία-ου | -ων) φαγώσιμο (φρούτο, γλυκό κ.λπ.) που σερβίρεται μετά το κύριο γεύμα. [ETYM, Ουδ. του μγν. επιθ. *επιδορπιος* < έπι- + *δορπιος* < αρχ. *δορπον* «απογευματινό φαγητό», αρχαϊκό ομηρικό ουσ., αρν. ετύμου, ίσως συνδ. με αλβ. *darkë* «δείπνο, βράδυ»].

επίδοση (η) (-ης κ. -όσεως | -ώσεις, -όσεων) 1. (επίσ.) (α) η παράδοση επίσημου εγγράφου στο πλαίσιο πρωτοκόλλου ή τελετής: *το πρσί θα γίνεται η ~ των έπινομίων τους* ΣΥΝ. παράδοση (β) NOM. η κοινοποίηση ενός εγγράφου η οποία γίνεται από δικαστικό επιμελητή ή άλλο δημόσιο όργανο σύμφωνα με τη διαδικασία την οποία επακριβώς καθορίζει ο νόμος (τυπική κοινοποίηση) · 2. η πρόσδος και η επιτυχία σε ορισμένο τομέα: *είχε ιδιαίτερη ~ στα γράμματα* ΣΥΝ. προκοπή, ευδοκίμηση 3. (α) το πόσο καλά ή άσχημα αποδίδει κανείς: *~ των αθλητών μας στην Ολυμπιάδα του 1996 ήταν ιδιαίτερα υψηλές* || *είχε χαμηλή ~ στα μαθηματικά* (β) ΑΘΛ. το συγκεκριμένο μετρήσιμο αποτέλεσμα που φέρνει αθλητής σε αγώνα-ρεκόρ: *νέα παγκόσμια ~ στο άλμα εις ύψος* 4. η ένθερμη ενασχόληση με συγκεκριμένο τομέα: *είχε ιδιαίτερη ~ στο πάρεμα* | στη *ζωγραφική* ΣΥΝ. προήλωση · 5. NAYT. η στροφή του πλοίου αντίθετα από τον άνεμο ΣΥΝ. πόδισμα ANT. προαγωγή, ορτσάρισμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM, < αρχ. *επίδοσις*, αρχική σημ. «εθελοντική συνεισφορά, επίδομα - αύξηση», < *επίδομαι*].

επιδοτήριο (το) [1833] (επιδοτηρία-ου | -ων) NOM. το έγγραφο που συντάσσεται από δικαστικό επιμελητή και πιστοποιεί την επίδοση εγγράφου. **επιδοτήση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (α) η ενίσχυση που χορηγείται στις επιχειρήσεις από τις δημόσιες αρχές υπό τη μορφή άμεσης χρηματικής ενίσχυσης ή φορολογικών ελαφρύνσεων για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων οικονομικής πολιτικής: *αγροτικές* ~ (β) η κάλυψη από έναν φορέα μέρους του κόστους προϊόντος, κοινωνικού αγαθού κ.λπ.: ~ *του εισιτηρίου των αστικών συγκοινωνιών* || ~ *του εννοίκιου των σεμιναρίων* 2. (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό της οικονομικής βοήθειας, το χρηματικό επίδομα: *εισέπραξε την ~* · *

ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. **επιδοτικός**, -ή, -ό επιτατικός: ΓΛΩΣΣ. (α) **επιδοτική σύνδεση όρων** 1. **πρωταίον** παρατακτική σύνδεση κατά την οποία το δεύτερο μέρος φαίνεται να είναι πιο σημαντικό από το πρώτο: *δεν θα το περίμενε να συμβεί ούτε στα πιο τρελά όνειρα της* (β) **επιδοτική σημασία** (των συνδέσμων και, ούτε, μητε) όταν χρησιμοποιούνται στην παραπάνω παρατακτική σύνδεση: *αυτές οι ασήσεις είναι δυσκολότερες και από εκείνες που κάνουν στον πανεπιστήμιο* || *ούτο το πανεπιστήμιο δεν κάνουν τόσο δύσκολες ασήσεις*. — **επιδοτικό επίρρ.** **επιδοτώ** ρ. μετβ. {επιδοτείς... | επιδοτή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρέχω (σε κάποιον/κάτι) οικονομική ενίσχυση (συνήθ. για την υλοποίηση έργου ή για κοινωνική προστασία): η *Ευρωπαϊκή Ένωση επιδοτεί τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα* || (μτζ. **επιδοτούμενος**, -η, -ο) ~ *σεμινάριο* | *κοινοτικό πρόγραμμα* | *δάνειο* || *το κράτος επιδοτεί το εισιτήριο των αστικών συγκοινωνιών, ώστε να διατηρείται σε χαμηλά επίπεδα η τιμή του* ΣΥΝ. ενισχύω, επιχορηγώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, χορηγώ. [ETYM, < έπι- + -δοτώ < δότης].

επιδοτή μ ω ρ. αμετβ. (επεδραμα) (λόγ.) (κυρ. στον αδρ.) κάνω επιδρομή (κυρ. στον αδρ.): *ομάδες άτακτων επείδραμαν στα πεδινά χωριά*. [ETYM, < αρχ. αδρ. β' *επιδραμείν* (απρφ.) < έπι + *δραμείν* < θ. *δραμ-*, του οποίου μεταπτωτ. βαθμ. απαντά στη λ. *δρόμος* (βλ. λ.)].

επίδραση (η) [1834] (-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων) 1. ενέργεια που ασκείται σε (έκείνον/κάτι), καθώς και οι μεταβολές που επιφέρει: η ~ *του κλίματος* || (εξ)ασκό θετική | *βλαστική* | *δυσμενή* | *ενεργητική* | *ισχυρή* ~ *σε κάποιον* || *δέχτομα* - από κάποιον || ο *πόλεμος αυτός θα έχει σοβαρή ~ στον διεθνή χώρο* || η ~ *των νέων ιδεολογικών ρευμάτων στη νεολαία* || *υπό την ~ κάποιου* 2. (ειδικότ.) **επίδρασεις** (οι) η ενέργεια που ασκείται σε καλλιτέχνη ή συγγραφέα από άλλον δημιουργό ή άλλα έργα: *οι ~ του υπερρεαλισμού στο έργο του Ελύτη* || *δέχθηκε ποιήσεις* ~.

επίδραση - **επιρροή** - **επίρεια**. Η λ. *επίρεια* δηλώνει κυρίως πώς επενεργούν σε κάποιον διάφορες ουσίες (φάρμακα, ναρκωτικά κ.τ.ό.) και έχει γενικότερα αρνητική σημασιολογική χροιά: *Τελεί υπό την επίρεια ναρκωτικών - Η επίρεια του φαρμάκου έχει αλλοίώσει τον χαρακτήρα του και την όλη συμπεριφορά του*. Το επίρροη δηλώνει μια μορφή εξουσίας και γενικότερα την επιβολή που ασκούν σε κάποιον ορισμένα πρόσωπα: *Ασκή μεγάλη επιρροή στους ψηφοφόρους της εκλογικής του περιφέρειας* - Με τη *διδασκαλία*

του είχε ιδιαίτερη επιρροή σε νεαρούς τότε φιλοσόφους, που τον πίστευαν σαν προφήτη - Η επιρροή που ασκεί στους δημοσιογράφους, οι οποίοι δουλεύουν στην εφημερίδα του, είναι τεράστια. Η λ. **επιδράση** έχει ευρύτερη χρήση. Δηλώνει κάθε μορφή ενέργειας που ασκείται σε πρόσωπα ή πράγματα και τις μεταβολές που επιφέρει: Η **επιδράση** του περιβάλλοντος στον άνθρωπο είναι καθοριστική για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα του - *Λέχθηκε μεγάλη επιδράση στη ζωγραφική του από τους Γάλλους ζωγράφους.* Στον πληθ. το **επιδράσεις** δηλώνει συχνά την ενέργεια που ασκείται σε έργο τέχνης ή λογοτεχνίας ή σε συγγραφέα ή καλλιτέχνη από άλλα έργα ή συγγραφείς | *καλλιτέχνες: Ο Παλαμάς δέχτηκε στο έργο του πολλές ξένες επιδράσεις - Οι επιδράσεις που άσκησαν οι ζωγράφοι της Ολλανδικής Σχολής σφράγισαν την τέχνη του. Συχνά συγχέεται η ορθογραφία του επίθρα με το επιρροή και συναντούμε γραφές *επιρροία, *επιήρροια κ.ά. Τέτοιες ανορθογραφίες αποφεύγονται, αν θυμάται κανείς ότι το μεν *επιρροή* είναι από το επί + ρέω, όπως το *διαρροή* (διά + ρέω, με δύο -ρ- λόγω της συνθέσεως), ενώ το *επίθρα* δεν έχει καμιά σχέση με το *ρέω* ή με το *επί*, παραγόμενο από ένα (αμάρτυρο) επίθ. επιθής (επιθής - *επίθρα*, όπως *ελικρινής - ελικρίνεια, αληθής - αλήθεια* κ.τ.ό.), από όπου και το *επιθρέζω*.*

επιδράσω (να/θα) ρ. → επιδρώ
επιδρούμε (ο) [1870] {επιδρού-εις, -έων} πρόσωπο που πραγματοποιεί επιδρομή ΣΥΝ. εισβολέας.

επιδρομή (η) 1. η βίαιη και συνήθ. αφηνίδια επίθεση: *πραγματοποιώ ~ || ~ ανταρτών σε στρατιωτική βάση || ληστρική ~ || ~ ακριδών* 2. (μτφ.) η ομαδική εξόρμησις: ~ *τουριστών στα καταστήματα με αναμνηστικά.*

[Ε]ΥΜ αρχ. < *επι-* + *-δρομή*, με θ. που απαντά και στη λ. *δόμος* (βλ. λ.).

επιδρομός (ο) [αρχ.] {επιδρού-ου | -ων, -ους} (επίσ.) η μπουμά (βλ. λ.).

επιδρώ ρ. αμετβ. {επιδράς... | επέδρασα, να/θα επιδράσω} (-σε) ασκώ επίδραση, ενεργώ έτσι, ώστε να μεταβληθεί (κάποιος/κάτι) ή να διαμορφωθεί με ορισμένο τρόπο: *το στενό του περιβάλλον επέδρασε καταλυτικά στην τελική επιλογή του || ~ θυμωμένος | ευνοικά | αρνητικά* ΣΥΝ. επενεργώ, ασκώ επίδραση. [ΕΥΜ < *μετρν. επιδρώ (-άω)*, αρχική σημ. «ασκώ εξαγνιστικές τελετουργίες (σε κάποιον)», < *επι-* + *δρώ*. Η σύγχρονη σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *influer, influencer*].

επείκεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη αυστηρότητας, σκληρότητας ή αυστηρής αντικειμενικότητας κατά την κρίση κάποιου: *ζητώ την ~ του δικαστηρίου* ANT. αυστηρότητα.

επείκεις, -ής, -ές {επεικ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} επεικέστ-ερος, -ατός αυτός που χαρακτηρίζεται από επείκεια: ήταν ~ στη *διόρθωση των διαγωνισμάτων* || *υπέρβα ~ απέναντι του* || ~ *απόφαση* ANT. αυστηρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΥΜ αρχ. < *επι-* + *-εικής* < θ. *είκω*-, του οποίου η ετεροιομένη βαθμ. απαντά στο ρ. *εοικα «ομοιάζω»* (< **Fé-Foik-a*), για το οποίο βλ. λ. *εικόνα*. Αρχική σημ. «αρμόζων, ταιριαστός, κατάλληλος για την κατάσταση και σύμφωνος με τον νόμο». Η ομόφρ. απρόσ. έκφραση *εικός έστί(ν) «είναι φυσικό, αρμόζει»* συντέλεσε ώστε το επίθ. *επείκεις* να λάβει μετά τον Όμηρο τη σημ. του μετριοπαθούς και του λογικού, ο οποίος εκδηλώνει ανεκτικότητα και ηπιότητα στην κρίση].

επείκειός επιρρ. [αρχ.] 1. με επεικική τρόπο: *θα κριθεί ~ 2. τουλάχιστον σε φρ. όπως: ~ απαράδεκτο.*

επιζήλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο επιδιώξεων και διεκδίκησης: ~ *αζώμα* ΣΥΝ. ζηλευτός, αξιοζήλευτος, πολυπόθητος. ^— **επιζήλω**ς επιρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιζώος*.

επιζήμιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί ζημία ΣΥΝ. επιβλαβής ANT. ωφέλιμος, εποικοδομητικός. — **επιζήμια** | **επιζήμιος** [μετρν.] επιρρ. **επιζήσιος**, -ασα, -αν {επιζήσι-αντος (λόγ. θηλ. -άσης)} | -αντες (ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (κ. ως ουσ.) αυτός που επέζησε (από ατύχημα, ναυάγιο, σεισμό κ.λπ.): *οι επιζήσαντες από το ναυάγιο | από τον καταστροφικό σεισμό | από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως* || (+γεν.) *οι επιζήσαντες του ολοκαυτώματος*. [ΕΥΜ Μτφ. αορ. του αρχ. *επιζώ*].

επιζητώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιζητείς... | επιζητή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} πασιζώ να καταφέρω: *επιζητούσε να γράψει ένα σπουδαίο βιβλίο* ΣΥΝ. επιδιώκω. — **επιζητήση** (η) [αρχ.].

επιζώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {επιζείς... | επέζησα} 1. (+από | +γεν.) διαφεύγω τον θάνατο, σώζομαι από θανάσιμα επικίνδυνα κατάσταση: *ελάχιστοι άνθρωποι επέζησαν από το φοβερό ναυάγιο | του φοβερού ναυαγίου* 2. (μτφ.) διαρκώ, παραμένω: *επιζούν ακόμη απομεινάρια αρχαίων πολιτισμών* ΣΥΝ. επιβιώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω*.

επιζών, -όσα, -όν [αρχ.] {επιζ-ώντος (λόγ. θηλ. -ώσης)} | -ώντες (ουδ. -ώντα) -ώντων (θηλ. -ωσών)} (κ. ως ουσ.) αυτός που ζει (μετά από συμβάν στο οποίο άλλοι έχασαν τη ζωή τους): *οι επιζώντες του αεροπορικού δυστυχήματος* || *τα παιδιά είναι μέλη του πληρώματος* || (μτφ.) *οι επιζώσες προκαταλήψεις παλαιότερων εποχών*.

επιζωοτία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης ή παρασιτική ασθένεια, που προσβάλλει συγχρόνως μεγάλο αριθμό κατοικίδιων ζώων και ορίζεται ως τέτοια από τον νόμο (π.χ. λύσσα, πανώλης των βοοειδών, αφθώδης πυρετός κ.τ.ό.).

[ΕΥΜ < *επι-* + *-ζωοτία* < *μετρν. ζωότης (ή) «η φύση των ζώων»* < αρχ. ζώ, έλληνογενής ξεν. όρ., < γαλλ. *épi-zootie*].

επιθαλάμιος, -ος, -ο [μετρν.] 1. ΦΙΛΟΛ. αυτός που σχετίζεται με γαμήλιο άσμα, που κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα τραγουδιόταν μπροστά στον νυφικό θάλαμο (παστάδα) την ημέρα του γάμου: ~ *οιδή*

/ ύμνος 2. **επιθαλάμιος** (το) {επιθαλαμ-ίου | -ίων} (α) το παραπάνω άσμα (β) (γενικότ.) το γαμήλιο άσμα.

επιθανάτιος, -α, -ο [μετρν.] αυτός που συμβαίνει κατά τη στιγμή του θανάτου: ~ *ρόγχοι | αγωνία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθάνω*.

επιθέμα (το) {επιθέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως κάλυμμα (αντικείμενο ή επιφάνεια) ΣΥΝ. σκέπασμα, περικά-λυμμα 2. (ειδικότ.) το ύφασμα ή η γάζα που τοποθετείται πάνω σε τραυματισμένο σημείο του σώματος ΣΥΝ. έμπλαστρο, κομπρέσα. [ΕΥΜ < *ΡΧ* < *επιτίθημι «επιθέτω»*].

επιθεση (η) (-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων) 1. η κίνηση με εχθρικές προθέσεις εναντίον (κάποιου): *δέχθηκαν αφηνιάστικη | σφοδρή ~ από έναν λόγο τεθωρακισμένον* || *κάποιω | πραγματοποιεί | εκδηλώνεται ~ εναντίον των εχθρικών θέσεων* || *αποκρούω | αντιμετωπίζω την*

- *τού εχθρού* ANT. άμυνα 2. ΑΘΛ. (σε ομαδικά αθλήματα) (α) η κίνηση προς την περιοχή που υπερασπίζεται ο αντίπαλος (π.χ. στο ποδό σφαιρο με στόχο το γκολ) (β) (συνεκδ.) οι παίκτης ομάδας που ανα λαμβάνουν το παραπάνω έργο: η ~ *της Α.Ε.Κ. ήταν πολύ παραγωγική* ANT. άμυνα 3. (μτφ.) η έντονη εκδήλωση αντιθέσεως ή και έχθρας, η διατύπωση κατηγοριών εναντίον (κάποιου), η προσπάθεια να πληγει (κάποιος): *φραστική | λεκτική ~ || η αντιπολίτευση περνάει στην ~ εγκαταλείποντας τη μετριοπαθή στάση της* || *η καλύτερη άμυνα είναι η ~* . 4. (λόγ.) η τοποθέτηση πάνω σε (κάτι): *οι ιερές χειροτονούνται διεπιθέσεως της χειρός του επισκόπου*.

[ΕΥΜ < αρχ. *επιθεσις*, αρχική σημ. «τοποθέτηση», < *επιτίθημι «επιθέτω, τοποθετώ»*. Η σημερινή σημ. (πληρ. αρχ.) προέρχεται από το μέσο *επιθέματα* (βλ. λ.). **επιθετικός**, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την επίθεση (εναντίον κάποιου): ~ *όπλο | τακτική | πόλεμος* ANT. αμυντικός 2. αυτός που δηλώνει αντιπαλότητα, εχθρική διάθεση: ~ *συμπεριφορά | ύφος | πολιτική* ANT. αμυντικός 3. ΑΘΛ. αυτός που σχετίζεται με την επίθεση μιας ομάδας: ~ *παίκτης | γραμμή | προσπάθεια | δραστηριότητα* || ~ *μέσος* (μεσοεπιθετικός) || *ο νέος φορ αναμένεται να λύσει το*

- *πρόβλημα της ομάδας* || (ως ουσ.) *ο διεθνής ~ της ομάδας*. — **επιθετικά** επιρρ.

επιθετικός, -ή, -ό [μετρν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με το επίθετο ΦΡ. (α) **επιθετικός προσδιορισμός** ο ομοιοπίπτως προσδιορισμός ουσιαστικού, ο οποίος αποδίδει σε αυτό ιδιότητα ή χαρακτηριστικό κατά τρόπο μη εμφατικό (σε αντίθεση με τον κατηγορηματικό προσδιορισμό και τον ακόμη πιο εμφατικό τρόπο της χρήσης κατηγορουμένου) (β) **επιθετική μετοχή** η αναφορική μετοχή (βλ. λ. *αναφορικός*).

επιθετικότητα (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του επίθετου, η τάση του να είναι κανείς επιθετικός: *εκδηλώνω | αναπτύσσω | εμφανίζω (έντονη) - ANT. ηπιότητα, υποχωρητικότητα*.

επιθέτω (το) {επιθέτ-ου | -ών} 1. το επώνυμο (βλ. λ.): *συμπλήρωσε στην αίτηση όνομα και ~* 2. ΓΛΩΣΣ. το στοιχείο της γλώσσας που χρησιμοποιούμε στην επικοινωνία, για να προσδιορίσουμε ιδιότητες ή χαρακτηριστικά των ουσιαστικών (προσώπων, πραγμάτων, ενεργειών κ.λπ.), εξειδικεύοντας μ' αυτό τον τρόπο τη σημασία τους, π.χ. *είναι καλός υπάλληλος - η Μαρία φοράει κόκκινο φόρεμα - το δωμάτιο είναι μικρά από τη συντακτική του λειτουργία το επίθετο χαρακτηρίζεται ως προσδιορισμός ή κατηγορούμενο, στην Ελληνική δε ανήκει στα ονοματικά στοιχεία της γλώσσας (έχει γένος, αριθμό και πτώση όπως τα ουσιαστικά): εύστοχο | χαρακτηριστικό | κοσμικό | λόγιο ~ || (ειρων.) τον στόλισε με διάφορα ~ (= τον έβρισε).* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελληνικός, εντελώς, επιτατικός, -ιος, -ύς, ουσιαστικός*. [ΕΥΜ < αρχ. *επιθετον*, ουδ. του *επιθετος «επιπρόσθετος»* < *επιτίθημι «επιθέτω»*. Η γλωσσ. σημ. είναι μετρν.].

επιθέτω ρ. μετβ. {επιθέσας} (λόγ.) βάζω (κάτι) πάνω σε (κάτ άλλο): *ο ιερέας επέθεσε το χέρι στο κεφάλι του, για να τον ευλογήσει* ΣΥΝ. βάζω. [ΕΥΜ < αρχ. *επιτίθημι < επι-* + *τίθημι «θέτω»*].

επιθεώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ο έλεγχος (κυρ. εργασίας ή λειτουργίας μιας υπηρεσίας): η ~ *των εγκαταστάσεων της κτηνοτροφικής μονάδας από τον υγειονομικό υπεύθυνο* 2. (συνεκδ.) το ανώτερο διοικητικό όργανο, που ασκεί εποπτικό ρόλο σε υπηρεσίες υπαγόμενες στη δικαιοδοσία του: ~ *Μέσης Εκπαίδευσης* 3. ΣΤΡΑΤ. ο θεσμοθετημένος έλεγχος του επιπέδου λειτουργίας και εκπαιδεύσεως των στρατιωτών και των μονάδων, που γίνεται από Υπαξιωματικό ή Αξιωματικό της διοικητικής πυραμίδας: *αύριο έχουμε ~ από τον έποπτη του στρατοπέδου* . 4. το περιόδιο που εξειδικεύεται στην παρακολούθηση και παρουσίαση θεμάτων ορισμένου γνωστικού πεδίου: *ιατρική | νομική ~* . 5. το λαϊκό θεατρικό είδος που αποτελείται από αυτοτελή και αυτόνομα σατιρικά σκετς (νούμερα) και μουσικοχορευτικά ιντερμέδια και που διακομώδει επίκαιρα γεγονότα και καταστάσεις.

[ΕΥΜ < *μετρν. επιθεώρησις < αρχ. επιθεωρό (-έω)*. Οι σημ. του περιοδικού και του θεατρικού είδους είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *revue*].

επιθεωρησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το θεατρικό είδος της επιθεώρησης: ~ *νούμερα | κείμενο*. — **επιθεωρησιακά** επιρρ.

επιθεωρησιογράφος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται με τη συγγραφή θεατρικών επιθεωρήσεων.

επιθεωρητής (ο) [1840], **επιθεωρήτρια** (η) [1892] {επιθεωρητριών} υπάλληλος που κατέχει υψηλή διοικητική θέση και εποπτεύει τη λειτουργία υπηρεσιών: *γενικός | αστυνομικός ~ || (πλαισιότ.) σχολικός ~ (ο σημερινός σύμβουλος) || Γενικός Επιθεωρητής Στρατού*. [ΕΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *inspecteur*].

επιθεωρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιθεωρείς... | επιθεωρή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ελέγχο λεπτομερώς (κυρ. την εκτέλεση έργου ή τη λειτουργία υπηρεσίας): *ο εργολάβος επιθεωρούσε το χτίσιμο της οικοδομής*

|| ο Γενικός Επιθεωρητής Στρατού θα επιθεωρήσει τη μονάδα μας.
 επιθηλιακός, -ή, -ό [1869] αυτός που σχετίζεται με το επιθήλιο (βλ.λ.): ~ σχηματισμός | λειτούργια | κότταρα | μένινος | ιστός.
 επιθήλιο (το) [1884] {επιθήλι-ου | -ων} ΑΝΑΤ. στρώμα κυττάρων που συνδέονται στενά το ένα με το άλλο, σχηματίζοντας συνεχείς υμένες, οι οποίες επενδύουν τις εξωτερικές επιφάνειες και τις εσωτερικές κοιλότητες τους.
 [ETYM. < επι- + θήλιο < θηλή, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. epithelium].
 επιθηλιόμα (το) [1876] {επιθηλιόμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος που αναπτύσσεται στο επιθήλιο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. epithelioma].

επιθήμια (το) {επιθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. πρόσφυμα που τοποθετείται στο τέλος της ρίζας λέξεως, λ.χ. μητερ-ούλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. πρόσφυμα.
 [ETYM. αρχ. < επιθήμια. Η γλωσσ. σημ. είναι απόδ. του νεολατ. suffixum].
 επιθυμητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (λόγ.) αυτός που λαχταρά έντονα (κάτι): ~ μαθήσεως | πλούτου | δόξας 2. ΦΙΛΟΣ, επιθυμητικό(ν) (το) το μέρος του ψυχικού κόσμου, που, κατά την πλατωνική φιλοσοφία, αποτελεί την όρα των επιθυμιών.
 επιθυμητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που γίνεται αντικείμενο επιθυμίας: *χρειάζονται πολλές προσπάθειες, μέχρι να φθάσουμε στο - αποτέλεσμα | στον ~ στόχο* || *επιπλέον προσόντα είναι - ΣΥΝ. ανεπιθύμητος.*

επιθυμία (η) {επιθυμιών} 1. το να θέλει κανείς (κάτι), η εσωτερική τάση του ανθρώπου, που *τολ>* οθεί στην απόκτηση ή τη' απόλαυση συγκεκριμένου αντικειμένου, εμπειρίας κ.λπ.: *ήταν ~ του πατέρα του να γίνει γιατρός* || *ικανοποιούσαν κάθε - των παιδιών τους ΣΥΝ. βούληση, διάθεση, όρεξη* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε θέλει κανείς να αποκτήσει ή να απολαύσει. [ETYM. αρχ. < επιθυμιά].

επιθυμώ κ. (λαϊκ.) **πεθυμώ** [μεσν.] ρ. μετβ. {επιθυμεί... | επιθύμησα} 1. (λόγ.) θέλω: *τι επιθυμούν οι κύριοι; (ερώτηση σερβιτόρου σε πελάτες) || θα γίνουν όλα όπως επιθυμείτε* 2. (λόγ.) εύχομαι: *το ίδιο ~ και για σας* 3. θέλω πολύ: *ότι επιθυμεί η ψυχή σας, θα το βρείτε στο κατάστημα μας ΣΥΝ. λαχταρώ, ποθώ* 4. (κυρ. το πεθυμώ) νουσταλγώ, μου λείπει: *επιθύμησε το χωριό του || έχω πεθυμήσει την παλιοσαρέα μας || σε πεθύμησα, μου λείπει!*
 [ETYM. < αρχ. επιθυμώ (-έω), αρχική σημ. «θέτω την καρδιά μου σε κάτι, θέλω εκ βάθους», < επι- + -θυμώ < θυμός «καρδιά, το βαθύτερο είναι» (βλ.λ.)].

επικάθωμα κ. (λογιότ.) επικάθημα ρ. αμετβ. αποθ. {επικάθισα} (λόγ.) καταλήγω, κατακαθίζω πάνω (σε κάτι): *κάποιο ζήτημα επικάθισε στα τοιχώματα του οδείου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. < αρχ. επικάθωμα < επι- + κάθωμα «κάθωμα» (βλ. κ. κάθωμα)].

επικαιρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την επικαιρότητα: ~ άρθρο | *ηλεκτρονική εκπομπή.* — επικαιρικά επίρρ.
 επικαιροποιώ ρ. μετβ. {επικαιροποιέ... | επικαιροποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εκσυγχρονίζω κάτι, το ενημερώνω με νέα στοιχεία ή το μεταβάλλω, ώστε να ανταποκρίνεται στο παρόν, να συμβαδίζει με τα σύγχρονα δεδομένα: ~ *το σχέδιο εκτελέσεως ενός έργου* 2. Η/Υ καταχωρίζω νέα στοιχεία ή πληροφορίες σε ήδη υπάρχον αρχείο. — επικαιροποίηση (η).
 [ETYM. Απόδ. του αγγλ. update].

επικαιρός, -ή, -ο 1. αυτός που γίνεται την κατάλληλη στιγμή: ~ *επέμβαση* ΑΝΤ. άκαιρος, ανεπικαιρός, παρκαίριος 2. αυτός που σχετίζεται με το παρόν, με ό,τι συμβαίνει τώρα, με σύγχρονα γεγονότα: *αυτό το θέμα δεν είναι πια ~* || *η αντιπολιτευση κατέθεσε ~ ερώτηση στη Βουλή* ΑΝΤ. ανεπικαιρός 3. (για τόπους) αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία για την επίτευξη ορισμένου σκοπού: *οι αντίπαλες στρατιωτικές δυνάμεις κατέλαβαν ~ θέσεις ΣΥΝ. κείριος, στρατηγικός, πρόσφορος* 4. *επικαιρα* (τα) η ειδησεογραφική κάλυψη των γεγονότων της επικαιρότητας: (παλαιότ.) *κινηματογραφικά ~ ΣΥΝ. ζουρνάλ.* [ETYM. αρχ. < επι- + καιρός. Η σημ. 4 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. actualités].

επικαιρότητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του επικαιρού: η ~ *προβλήματος* | *είδησης* 2. το σύνολο των γεγονότων που απασχολούν σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *οι δημοσιογράφοι ασχολούνται με το κνηγι της ~ || βρίσκονται στο κέντρο της ~* || *νέα από τη διεθνή ~.*

επικαλούμαι ρ. μετβ. αποθ. {επικαλείσαι... | επικαλέσ-τηκα (λόγ. -θη-κα)} 1. προβάλλω (κάτι) ως επιχείρημα, προκειμένου να στηρίξω γνώμη, δικαίωμα ή απαίτηση μου: *«ο υπουργός επικαλέστηκε άλλο άρθρο του Συντάγματος για να αιτιολογήσει την απόρριψη της πρότασης»* (εσημ.) 2. ζητώ (ως βοήθεια), προστρέχω σε: *στο παρελθόν επικαλέστηκε πολλές φορές τη συνδρομή του, χωρίς όμως ανταπόκριση ΣΥΝ. καλώ σε βοήθεια.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. < αρχ. επικαλούμαι (-έω), μέση φωνή του επικαλώ < επι- + καλώ].

επικάλυμμα (το) [αρχ.] {επικάλυμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε σκεπάζει το εξωτερικό τμήμα επιφάνειας ΣΥΝ. κάλυμμα, επένδυση 2. ΖΩΟΛ. το κινητό εξωτερικό κάλυμμα των βραγχίων στα ψάρια.

επικάλυπτο ρ. μετβ. [αρχ.] {επικάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος} 1. καλύπτω κάτι με κάτι άλλο: ~ *ένα έπιπλο με ύφασμα* || ~ *μία επιφάνεια με σμάλτο* || ~ *το κέικ με σοκολάτα* 2. καλύπτω κάποιον/κάτι με την ισχύ ή την ένταξη μου, π.χ. κάνω κάποιον/κάτι να μην ακούγεται, επειδή ακούγομαι εγώ πιο δυνατά: *ο θόρυβος των αυτοκινήτων που περνούν επικαλύπτει τις φωνές μας και δεν ακούει ο ένας τι λέει ο άλλος* 3. (α) ως κάτι ευρύτερο, περιλαμβάνω κάτι πιο περιορισμένο, κάτι που

αναφέρεται σε τμήμα μου: *το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου επικαλύπτει το δεύτερο στο θέμα της επανάστασης* || *οι αρμοδιότητες του επικαλύπτουν τις δικές μου* (β) (κυρ. μεσοπαθ.) αναφέρομαι σε κάτι το οποίο ήδη αναφέρεται αλλά ή ρυθμίζω κάτι, το οποίο ρυθμίζεται και από άλλον συμπίπτω μερικώς με κάτι άλλο ως προς κάτι: *τα δύο πρώτα κεφάλαια του βιβλίου επικαλύπτονται, αφού πραγματεύονται τα ίδια θέματα* || *οι διατάξεις αυτές επικαλύπτονται στο θέμα της αναγνώρισης των συντάξιμων ετών.* — επικαλυπτικός, -ή, -ό κ. επι-καλυπτήριος, -α, -ο [μτγν.]. επικάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η κάλυψη ενός πράγματος με κάτι άλλο: *κέικ με ~ σοκολάτας* | *μαρμελάδας* || *ξύλινες* | *μεταλλικές* | *υφασμάτινες ~ αεροσκαφών* || η ~ *μιας επιφάνειας με σμάλτο* 2. το να καλύπτει κάποιος/κάτι με την ένταξη του ή την ισχύ του κάποιον/κάτι: η ~ *της φωνής μας από τη μουσική που ακούγεται πολύ δυνατά* 3. η μερική συμπίπτω του περιεχομένου δύο διαφορετικών πραγμάτων (π.χ. ρυθμίσεων, αρμοδιοτήτων, νόμων, κεφαλαίων βιβλίου κ.ά.): *υπάρχουν περιπτώσεις ~ στα κεφάλαια του βιβλίου* || *πρέπει να αποφεύγονται οι ~ στις αρμοδιότητες των υπηρεσιών, ώστε να μην ταλαιπωρείται ο πολίτης* || *υπάρχει ένας βαθμός επικάλυψης σε αυτές τις διατάξεις.*

επικάλυψη - αλληλοεπικάλυψη. Η λ. επικάλυψη σημαίνει από μόνη της «αλληλοπάθεια», ότι δηλ. δύο καταστάσεις, πράξεις, γεγονότα κ.λπ. καλύπτουν το ένα το άλλο, επικαλύπτονται, ταυτίζονται, συμπίπτουν. Επομένως, η χρήση του αλληλοεπικάλυψη αποτελεί εξ ορισμού πλεονασμό, που καλό είναι να αποφεύγεται.

επικαρπία (η) {επικαρπιών} ΝΟΜ. περιορισμένο εμπράγματο δικαίωμα το οποίο παρέχει στον δικαιούχο (επικαρπιώτη) την εξουσία πλήρους χρήσεως και καρπόσεως ξένου αντικειμένου (κινητού πράγματος, ακινήτου, ανώνυμου τίτλου ή και δικαιώματος), διατηρώντας όμως ακεραία την ουσία αυτού. [ETYM. αρχ. < επι- + καρπία < καρπός].

επικάρπιο (το) {επικαρπι-ου | -ων} ΒΟΤ. η μεμβράνη που καλύπτει εξωτερικά το περικάρπιο.
 [ETYM. < μτγν. *επικάρπιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *επικάρπιος* > επι- + -κάρπιος < καρπός].

επικαρπούμαι ρ. μετβ. αποθ. [1858] {επικαρπούσαι... | επικαρπώθη-κα} ΝΟΜ. διατηρώ ή έχω την επικαρπία (πράγματος). Επίσης επικαρ-πόνομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, πληρό.

επικαρπότης (ο) [1851], **επικαρπώτρια** (η) {επικαρπωτριών} ΝΟΜ. ο δικαιούχος της επικαρπίας.
 επικασιτερόνιο ρ. μετβ. [1885] {επικασιτερό-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω (σιδεράνα ελάσματα ή μεταλλικά αντικείμενα) με κασσίτερο για την αποτροπή οξείδωσης ΣΥΝ. γανώνω. — επικασιτέρωση (η) [1885].

επικατάλλαξη (η) ΟΙΚΟΝ. 1. η διαφορά μεταξύ της επίσημης και της πραγματικής αξίας νομίσματος 2. η αμοιβή που εισπράττει η τράπεζα για την ανταλλαγή νομισμάτων.
 [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «πληρωμή για ανταλλαγή νομισμάτων - έκπτωση», < επι- + καταλλαγή (βλ.λ.)]

επικατάρτος, -ή, -ο (λόγ.-σπάν.) 1. αυτός που είναι φορτωμένος κατάρτες ΣΥΝ. καταρτισμένος, αναθεματισμένος, επάρατος 2. αυτός που αξίζει να τον αναθεματίζει κανείς ΣΥΝ. επάρατος. [ETYM. μτγν. < επικατάρωμα (-άο-) < επι- + κατάρωμα < κατάρω].

επικείμενος, -ή, -ο αυτός που πρόκειται σύντομα να συμβεί, ο αναμενόμενος: *όλα αυτά θα συζητηθούν κατά την ~ συνάντηση των δύο ηγετών ΣΥΝ. προσεχής.*
 [ETYM. Μτγ. ενεστ. του αρχ. ρ. *επικείμει* «είμαι τοποθετημένος πάνω σε κάτι - επικείμεμα, επαπειλούμαι»].

επικείται, **επικείται** ρ. αμετβ. τριτοπροσ. {επέκειτο, επέκειντο} πρόκειται σύντομα να συμβεί: *επικείται συνάντηση των δύο προσηγοριών* || *επικείται σαρωτικές αλλαγές στην ηγεσία της Αστυνομίας ΣΥΝ. αναμένεται.* [ETYM. Γ' πρόσ. ενικού του αρχ. *επικείμει* < επι- + κείμαι (βλ.λ.)].

επικέντρο (το) {επικέντρ-ου | -ων} 1. το βασικό σημείο, το κεντρικό θέμα: *βρίσκεται στο ~ της δημοσιότητας* | *της προσοχής* | *του ενδιαφέροντος* | *των εξελίξεων ΣΥΝ. κέντρο* 2. ΓΕΩΛ. *επικέντρο σεισμού* το σημείο της επιφάνειας της Γης, που βρίσκεται κατακόρυφα πάνω από την εστία των σεισμικών δονήσεων. [ETYM. Ουδ. του αρχ. επιθ. *επικεντρος* < επι- + -κεντρος < κέντρον].

επικέντρος, -ή, -ο [αρχ.] ΓΕΩΜ. (γωνία) που έχει ως κορυφή το κέντρο κύκλου και οι πλευρές της τέμνουν τον κύκλο.

επικεντρώνω ρ. μετβ. {επικεντρών-σα, -θηκα, -μένος} 1. στρέφω (κάτι) προς (ένα σημείο ή πρόσωπο), το οποίο θεωρώ ως το κέντρο, το βασικότερο σημείο, περιορίζω (σε κύρια και ουσιαστικά στοιχεία) (κ. μεσοπαθ.): ~ *το ενδιαφέρον μου στα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα* || *επικεντρώνει την κριτική του στην ηγεσία του κόμματος* || *η συζήτηση επικεντρώθηκε στις αιτίες της κρίσης ΣΥΝ. εστιάζω* 2. ΤΕΧΝΟΛ. εντοπίζω και μετρώ τον κεντρικό άξονα κυλινδρικού σώματος. — επικέντρωση (η) [μτγν.].
 [ETYM. < μτγν. *επικεντρούμαι (-όο-)* «καταλαμβάνω κείριο σημείο» (όρος της αστρονομίας) < επι- + -κεντρούμαι < κέντρον].

επικερδής, -ής, -ές {επικερδέ-ους | -εις (ουδ. -ή)} επικερδέστ-ερος, -ατός αυτός που αποφέρει κέρδος: ~ *επιχείρηση* | *επένδυση ΣΥΝ. κερδοφόρος* ΑΝΤ. επιζήμιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. μτγν. < επι- + κερδής < κέρδος].
επί κεφαλής (συνήθ. ορθ. *επικεφαλής*) επίρρ. 1. στην πρώτη θέση, στην κορυφή, στην αρχηγία: *ετέθη ~ της ομάδας* 2. (ως επιθ.) αυτός που κατέχει αρχηγική θέση: *ο - της εκστρατείας* | *της ομάδας* | *της*

επιχείρησης ΣΥΝ. αρχηγός ΑΝΤ. ουραγός.
[ΕΤΥΜ < φρ. επί κεφαλής, απόδ. του γαλλ. en tête].

ο επί κεφαλής, του επί κεφαλής, τον επί κεφαλής... Το επί κεφαλής, είτε γραφεί ως μία λέξη (επικεφαλής) είτε ως δύο (επί κεφαλής), αποτελεί επιρρηματική άκλιτη λέξη, αποτελούμενη από περιφραστική («επιφραστική λέξη»). Αυτό σημαίνει, φυσικά, ότι δεν κλίνεται. Συνελήφθησαν οι επί κεφαλής της σπείρας - Οι ενέργειες του επί κεφαλής των στρατιωτικών επιχειρήσεων δεν είχαν αποτέλεσμα. Χρήσεις όπως «οι ενέργειες του επικεφαλής...» - «συνέλαβαν τον επικεφαλής...» είναι προϊόντα παρανοήσεων από ομιλητές οι οποίοι εκλαμβάνουν το επίρρημα επί κεφαλής (ή επικεφαλής) ως επίθετο σε -ής (όπως το ασφαλής, επιμελής κ.τ.ο.), κλίνοντας το όπως τα επίθετα: του επικεφαλούς (!), τον επικεφαλή (!) κ.λπ. Στην παρανόηση συνειρμεί και η γραφή του περιφραστικού επιρρηματος ως μιας λέξης: επικεφαλής. Γι' αυτό είναι καλύτερα να γράφεται επί κεφαλής, πράγμα που προλαμβάνει τις παρανοήσεις.

επικεφαλίδα (η) [1882] η φράση που γράφεται πάνω από κείμενο και συνοψίζει το περιεχόμενο του: η ~ του κεφαλαίου ΣΥΝ. τίτλος.
[ΕΤΥΜ < επι- + κεφαλή < κεφαλή, απόδ. του γαλλ. en-tête].
επικήδειος, -α, -ο 1. αυτός που συμβαίνει σε κηδείες, που σχετίζεται με κηδείες: ~ ωδή | τελετή 2. **επικήδειος** (ο) {επικήδει-ου | -ων, -ους} ο λόγος που εκφωνείται προς τιμήν του κηδευμένου προσώπου: εκφωνώ ~.
[ΕΤΥΜ αρχ. < επι- + κήδειος < κήδος «φροντίδα, μέριμνα (ιδ. για τους νεκρούς)», βλ. κ. κηδεία].

επικήρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} 1. η δημόσια ανακοίνωση ότι κάποιος καταζητείται από τις αρχές και προσφέρεται ορισμένη χρηματική αμοιβή σε όποιον συμβάλει στη σύλληψή του: η ~ του ληστή για το ποσό των 50.000.000 δρχ. || η ~ τρομοκρατών | απαγωγών | εγκληματιών πολέμου 2. (συνεκδ.) το ποσό που προσφέρεται ως αμοιβή για τη σύλληψη επικηρυγμένου προσώπου: εισέπραξε την ~ || πόσο είναι η ~;

επικήρσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {επικήρυν-ξα, -χθηκα, -γμένος} ανακινώ τον προσφορά χρηματικής αμοιβής για όποιον ανακαλύψει πρόσωπο που καταζητείται: οι αρχές επικήρυσαν τον τρομοκράτη για 20.000.000 δρχ.

επικίνδυνος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που εγκυμονεί κινδύνους, που χαρακτηρίζεται από κίνδυνο: ~ αποστολή | πρωτοβουλία | χειρίσματα | παχνίδι ΣΥΝ. επιφοβός, απειλητικός 2. (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να βλάψει άλλους: ~ κακοποιός. — επικίνδυνα | επικινδύνως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μυστικός.

επικινδυνότητα (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς επικίνδυνος: η ~ ενός χειρουργού | της χρήσης φυτοφαρμάκων | υψηλός βαθμός επικινδυνότητας.

επικλήρος (η) {επικήρ-ου | -ων, -ους} (στην αρχαία Αθήνα) η μοναχοκόρη που έπειτα από τον θάνατο του πατέρα της ήταν η μοναδική κληρονόμος της περιουσίας και κατά τον νόμο έπρεπε να τη νυμφευθεί ο πλησιέστερος συγγενής. [ΕΤΥΜ αρχ. < επι- + κλήρος].

επικήλυση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η έκκληση σε βοήθεια: έκανε θερμή ~ προς τον Θεό να τη συντρέξει || τα αρχαία έπη ξεκινούσαν με ~ της μούσας ή της θεάς ΣΥΝ. παράκληση. — επικλητικός, -ή, -ό [1879]. [ΕΤΥΜ < αρχ. έπικήλυσις < έπικαλώ < επι- + καλώ].

επικλινής, -ής, -ές {επικλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή): επικλινέστ-ερος, -ατός} αυτός που κλίνει προς τα κάτω ή προς τη μία πλευρά ΣΥΝ. γειρτός, κεκλιμένος, λοξός, κατηφορικός ΑΝΤ. ίσιος. — επικλινώς επίρρ. [μτγν.]. — ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, κλίνο. [ΕΤΥΜ αρχ. < επι- + κλινής < κλίνω].

επικήλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η υπερχειλίση, η πλημύρα. [ΕΤΥΜ < αρχ. έπικήλυσις < έπικλύζω «σπλημυρίζω» (βλ. κ. κατακλύζω)].

επικός, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι κοινός σε πολλούς, που ανήκει σε πολλούς 2. ΓΛΩΣΣ. **επικόνο όνομα** όνομα που δηλώνει πρόσωπο ή ζώο, χωρίς να καθορίζει το φύλο του, π.χ. *άλογο, λαγός* (και το αρσ. και το θηλ. ζώο), *ποντίκι* (αλλά ο *ποντικός* και η *ποντικίνα*, όταν θέλουμε να προσδιορίσουμε επακριβώς το γένος).

επικοινωνία (η) [αρχ.] {επικοινωνιών} 1. η αμοιβαία επαφή (συνάντηση, συνομιλία, κοινή δραστηριότητα κ.λπ.) μεταξύ ατόμων ή και ομάδων: στην αρχαιότητα η ~ μεταξύ των λαών γινόταν συχνά μέσω του εμπορίου || έχω ~ με κάποιον || άμεση | απευθείας ~ 2. η αποστολή μηνυμάτων | πληροφοριών από κάποιον που νοείται ως πομπός προς κάποιον που νοείται ως δέκτης και αντίστροφα, μέσω κοινού συστήματος σημάτων, συμβόλων ή τρόπων συμπεριφοράς: **Βασικό** μέσω επικοινωνίας είναι η γλώσσα || η χρήση συγκεκριμένων συμβόλων από τους οπαδούς μουσικών ρευμάτων συνιστά μορφή επικοινωνίας 3. (συνεκδ.) (α) η μετάδοση και λήψη ακουστικών, οπτικών ή οπτικοακουστικών μηνυμάτων, δεδομένων κ.λπ. με τη βοήθεια τεχνολογικών μέσων (π.χ. τηλεφώνου, τηλεόρασης, ηλεκτρονικού υπολογιστή κ.ά.): ενσύρματη | ασύρματη - || η ~ μέσω δικτύων ηλεκτρονικών υπολογιστών || ηλεκτρονικά συστήματα επικοινωνίας (β) (ειδικότ.) η μετάδοση μηνυμάτων από κάποιον (π.χ. ένα τηλεοπτικό δίκτυο) προς πολλούς αποδέκτες (π.χ. το τηλεοπτικό κοινό) με τη βοήθεια της τεχνολογίας: μέσα μαζικής ~ (ραδιοφωνο, τηλεόραση) 4. **επικοινωνίες** (οι) το σύνολο των μέσων με τα οποία γίνεται η αποστολή και λήψη μηνυμάτων: μια χώρα προηγμένη στον τομέα των επικοινωνιών || τα βομβαρδιστικά αεροπλάνα επληξαν τις ~ του εχθρικού στρατού 5. (α) η ουσιαστική πνευματική και ψυχική επαφή και αμοιβαία κατανόη-

ση: η ~ είναι απαραίτητη για την οικογενειακή ευτυχία (β) η συνεννόηση, η ικανότητα να μπορεί κανείς να συζητεί αποτελεσματικά με τους άλλους για την εξεύρεση λύσεων, την επίλυση προβλημάτων, τον τρόπο χειρισμού καταστάσεων κ.λπ.: η έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των συντελεστών του έργου εμπόδιζε την έγκαιρη ολοκλήρωση του 6. (α) η διαδικασία με την οποία αναπτύσσεται η επαφή κάποιου με τον κόσμο, το κοινό (μέσω διαφημιστικών μηνυμάτων, δημοσίων σχέσεων κ.λπ.), ώστε να μεταβιβάζεται στο κοινό ένα μήνυμα με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο: η διαφήμιση ως κλάδος ανήκει στην ~ (β) **πολιτική | στρατηγική επικοινωνίας** το σύνολο των τεχνικών που χρησιμοποιούν εξειδικευμένοι συνήθ. επαγγελματίες, για να οργανώσουν τη μετάδοση μιας πληροφορίας ή ενός μηνύματος προς όφελος του πελάτη τους, με τέτοιον τρόπο, ώστε κατ' αρχάς να υπάρξει διάδοση του μηνύματος και στη συνέχεια να επιτύχουν τη καλύτερη δυνατή υποδοχή του από πλευράς του κοινού τους και τη μεγαλύτερη δυνατή αποδοχή του (αν πρόκειται για προώθηση προϊόντος, γίνεται συνήθ. λόγος για διαφήμιση): η στρατηγική επικοινωνίας του κόμματος δεν απέφερε τα αποτελέσματα που ανέμεναν οι σχεδιαστές της || οφείλουν να βελτιώσουν την πολιτική επικοινωνία τους οργανισμό, αν θέλουν να πείσουν τους πολίτες να απευθύνονται σε αυτούς (γ) **σύμβουλος επικοινωνίας** ο εξειδικευμένος επαγγελματίας που παρέχει συμβουλές σε επίπεδο σχεδιασμού και εφαρμογής για την τακτική που πρέπει να ακολουθηθεί προκειμένου ένα μήνυμα να φτάσει με επιτυχία στο κοινό του και να γίνει αποδεκτό στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό: προσέλαβαν σύμβουλο επικοινωνίας, για να βελτιώσουν την εικόνα τους στο κοινό.

επικοινωνιακός -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την επικοινωνία, τη μετάδοση και ανταλλαγή μηνυμάτων, πληροφοριών κ.λπ.: ~ συστήματα 2. αυτός που σχετίζεται με την απήχηση που έχει κάποιος/κάτι στο κοινό: ~ τεχνικές στρατηγικές || ~ πολιτική μιας εταιρείας | ενός κόμματος || οι ~ σύμβουλοι ενός υποψηφίου δημάρχου 3. (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να πείθει και να αρέσει στους άλλους, που είναι αποτελεσματικός στην επικοινωνία: είναι πολύ ~ πολιτικός 4. ΓΛΩΣΣ. μέθοδος θεώρησης (ανάλυσης, περιγραφής, διδασκαλίας) της γλώσσας, κατά την οποία δίνεται μεγάλο βάρος στην περιγραφή της χρήσης της γλώσσας σε πραγματικές καταστάσεις επικοινωνίας καθώς και στον τρόπο που οι δομές και λειτουργίες μιας γλώσσας υπηρετούν τις χρηστικές ανάγκες της επικοινωνίας: ~ μέθοδος | τεχνικές διδασκαλίας της γλώσσας || ~ γραμματική | προσέγγιση της γλώσσας. — επικοινωνιακ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δραστήκιος.

επικοινωνιολόγος (ο/η) επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο την επικοινωνία, κυρ. στην κοινωνική και την πολιτιστική της διάσταση. — **επικοινωνιολογία** (η), επικοινωνιολογικός, -ή, -ό.

επικοινωνώ ρ. αμετβ. {επικοινωνώνεις... | επικοινωνήσα} (+με) 1. έχω κάποιου είδους επαφή με κάποιον (προσωπική συνάντηση, συνομιλία, αλληλογραφία κ.λπ.): από τότε που έφυγε, επικοινωνώ τηλεφωνικά || δεν ήξερε ο ένας τη γλώσσα του άλλου, κι έτσι επικοινωνώσαμε με χειρονομίες 2. (ειδικότ.) έχω πνευματική, ψυχική επαφή με κάποιον: πολλοί γονείς προβληματίζονται, επειδή αισθάνονται ότι δεν επικοινωνούν με τα παιδιά τους 3. (για δωμάτια, χώρους, φυσικούς σχηματισμούς κ.ά.) συνδεδεμοί με άλλο χώρο (μέσω κοινού τμήματος, φυσικής ή τεχνητής διάδου κ.λπ.): τα δύο δωμάτια επικοινωνούν μεταξύ τους με εσωτερική πόρτα || τα δύο κτήρια επικοινωνούν με υπόγειες στοές 4. (οικ.) σε φρ. του τύπου: «καλά, επικοινωνείς;», «δεν επικοινωνώ αυτός» για την έκφραση απορίας για την αδικαιολόγητη ή ασυνάρτητη συμπεριφορά κάποιου. [ΕΤΥΜ < αρχ. επικοινωνώ (-έω) < επι- + κινώω < κινός].

επικόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (λόγ.) η τοποθέτηση με κολλητική ουσία πάνω σε χαρτί: ~ γραμματοσήμου | φωτογραφίας | χαρτοσήμου 2. η επένδυση επίπλου με λεπτό φύλλο πολυτίμου ξύλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπλάντισμα 3. (στην επεξεργασία κειμένου Η/Υ) η μεταφορά και ένταξη κειμένου ή εικόνας από ένα κείμενο ή αρχείο σε άλλο κείμενο ή αρχείο. — επικόλλητικός, -ή, -ό [1887], [ΕΤΥΜ ο όρ. της ξυλουργικής αποτελεί απόδ. του γαλλ. placage].

επικόλλω ρ. μετβ. {επικόλλας... | επικόλλ-ησα, -ώμαι, -άσαι, -άται... -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. κολλώ (κάτι) πάνω (σε επιφάνεια), εφαρμόζω με κόλλημα 2. επενδύω επίπλο με λεπτό φύλλο πολυτίμου ξύλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπλάντιζω 3. (στην επεξεργασία κειμένου σε Η/Υ) μεταφέρω και εντάσσω κείμενο ή εικόνα από ένα κείμενο ή αρχείο σε άλλο κείμενο ή αρχείο. [ΕΤΥΜ ο όρ. της πληροφορικής αποτελεί απόδ. του αγγλ. paste].

επικολυρικός, -ή, -ό [1873] (ποιητική σύνθεση) που συνδυάζει τα χαρακτηριστικά της επικής και της λυρικής ποίησης.
επικονίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η μεταφορά της γύρης από τους στήμονες στον ύπερο, προκειμένου να γίνει η αναπαραγωγή του φυτού.

[ΕΤΥΜ < μτγν. επικονιάω (-άω) < επι- + κονιάω < κονία < κόνις «σκόνη», απόδ. του γαλλ. pollination].
επικοντιστής (ο), επικοντιστριά (η) {επικοντιστριών} αθλητής | αθλήτρια που ασχολείται με το άθλημα του άλματος επί κοντού.

[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. επί κοντώ (άλμα)].
επικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το έπος: ~ ποίηση | ποιητής | αφήγηση | τόπος 2. ΦΙΛΟΛ. **επικός κύκλος** ομάδα ποιημάτων, μεταξύ των οποίων η *Οιδιπόδεια*, η *Θεογονία*, η *Θηβαΐδα*, τα *Κύπρια Έπη* κ.ά., που αφηγούνται γεγονότα προγενέστερα και μεταγενέστερα της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας* 3. (μυθιστόρημα, ταινία κ.λπ.) που χαρακτηρίζεται από μεγαλοπρεπές ύφος, υψηλά νοήματα ή και μεγάλη έκταση: ~ σύνθεση | γουέστερν 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από ηρωισμό, που αξίζει να εξυμνηθεί: η αυτοθυσία έδωσε στο κατόρθωμα του - διαστάσεις || ~ αγώνας.

επικουρείος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αρχαίο φιλόσοφο Επίκουρο και τη φιλοσοφία του: ~ λογική | ηθική | φυσική | *κοσμοθεωρία* | *αντίληψη* | *οπτική* **2. επικουρείοι** (οι) (κ. με κερ.) {επικουρεί-ων, -ους} οι οπαδοί της φιλοσοφικής σχολής του Επίκουρου **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κλίση προς τον ευδαιμονισμό, τις υλικές απολαύσεις: ~ βίος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. γιγάντειος, -ιος, επικουρία (η) [αρχ.] (επικουρίων) **1.** η ενίσχυση, η παροχή βοήθειας ΣΥΝ. αρωγή, συνδρομή **2.** ΣΤΡΑΤ. η ενίσχυση αυτόν που πολεμούν με πρόσθετα, βοηθητικά στρατεύματα, εφόδια και υλικά. επικουρικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) βοηθητικός: ~ *στρατεύματα* | *επίδομα* | *ταμείο* | *κεφάλαιο* | *ασφάλιση*. — επικουρικ-ά | -ώς επίρρ. επικουρικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η βοηθητική, όχι κύρια, δράση αρχή (*αρχή της* ~), σύμφωνα με την οποία η κεντρική αρχή επεμβαίνει μόνο σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι τοπικές αρχές δεν μπορούν να επιλύσουν ικανοποιητικά ένα πρόβλημα* ειδικό, προκειμένου για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία παραγορεύει διευρυμένες εξουσίες στα κράτη-μέλη και στις τοπικές τους αρχές και επεμβαίνει μόνο για να υποβοηθήσει τη δράση τους και όχι για να τις υποκαταστήσει. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. subsidiarity]. Επίκουρος (ο) {-ου κ. -ούρου) αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (341-270 π.Χ.), η σχολή του οποίου υπήρξε από τις σημαντικότερες της εποχής του, ενώ η ηθική του φιλοσοφία χαρακτηρίζεται από την ιδιανήτη σημασία που δίνεται στην ψυχική αταραξία, την ευζωία και τη φιλία έναντι των έσρατα και της πολιτικής. — επικουρισμός (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος.

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. επίθ. *επίκουρος* (βλ.λ.)]. **επικούρος**, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει βοηθητικό ρόλο **2. *επίκουρος καθηγητής* | *επίκουρη καθηγήτρια*** ο καθηγητής | η καθηγήτρια πανεπιστημίου που βρίσκεται ιεραρχικά δύο βαθμίδες κάτω από τον καθηγητή πρώτης βαθμίδας και μία θέση πάνω από τον λέκτορα. ΣΧΟΛΙΟ λ. πανεπιστημιακός.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *επι-κορσος. Το β' συνθ. *κ-όρσος αποτελεί παράγωγο ενός ρ. που δεν μαρτυρείται στην Ελλην. και συνδ. πθ. με Ι.Ε. *krs-δ, από όπου λατ. curro «τρέχω» (> γαλλ. courir), κελτ. carros, αρμ. kar-k, πράγμα που φαίνεται λογικό, αν ληφθεί υπ' όψη ότι το επίθ. *επίκουρος* αναφερόταν κυρ. στα συμμαχικά εφεδρικά στρατεύματα που προσέτρεχαν σε βοήθεια]. **επικουρώ** ρ. μετβ. [αρχ.] {επικουρείς... | επικούρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) προσφέρει βοήθεια ΣΥΝ. συντρέχω, επικρανίτης (η) {-ίδος, -ίδα | -ιδες, -ίδων) ΑΡΧΙΤ. -ΑΡΧΑΙΟΛ. η επίσταση των τοίχων αρχαίου οικοδομημάτος. [ΕΤΥΜ < μτγν. *επικρανίτης*, -ιδος < αρχ. *επικρανον* (βλ.λ.)]. **επικράνο** (το) {επικράν-ου | -ον) **1.** η κοκούλια της χλαίνης των στρατιωτικών **2.** ΑΡΧΙΤ. στοιχείο αντίστοιχο προς το κιονόκρανο: αρχιτεκτονικό μέλος που επιστέφει την παραστάδα ή τον πεσόδο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *επικρανον* < *επι-* + *-κρανον* < *κράνος* (βλ.λ.)]. **επικράτεια** (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ών} **1.** η έκταση εντός της οποίας ασκείται η πολιτική εξουσία ενός κράτους: το *1948 εντάχθηκαν στην ελληνική ~ τα Δοδεκάνησα* ΣΥΝ. κράτος **2.** (α) **Συμβούλιο της Επικρατείας** το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας (βλ. κ. λ. δικαστήριο, ΠΙΝ.) (β) Βουλευτική **επικρατείας** ο βουλευτής που εκλέγεται χωρίς σταυρό προτιμήσεως στο σύνολο της χώρας και όχι σε μία εκλογική περιφέρεια.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *επικρατής* < *επι-* + *-κρατής* < *κρατός*. Το Συμβούλιο της Επικρατείας αποδίδει το γαλλ. Conseil d'Etat, βάσει του οποίου συγκροτήθηκε το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο στην Ελλάδα το 1835]. **επικρατέστερος**, -η, -ο **1.** αυτός που επικρατεί έναντι των άλλων: *ήταν ο ~ υποψηφίος για την προεδρία* || *η- θεωρία* || το ~ *σενάριο για την έξοδο από την κρίση* **2.** αυτός που είναι περισσότερο συνήθης και διαδεδομένος: η ~ *περίπτωση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **κυριαρχός**. [ΕΤΥΜ Συγκρ. βαθμός του αρχ. επίθ. *επικρατής* < *επι-* + *-κρατής* < *κρατός*]. **επικράτηση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η υπερίσχυση (σε αντιπαράθεση, μάχη, εκλογές κ.λπ.): η ~ *του καλού* | *του υποψηφίου στις εκλογές* | *των Ελλήνων στη μάχη* | *μιας άποψης* | *μιας ιδέας* **2.** η γενίκευση ενός φαινόμενου, συνήθ. σε μεγάλο βαθμό: η ~ *της βίας* και *της εγκληματικότητας στα γήπεδα* *αποθεί τους φιλάθλους* **3.** η διάδοση (ενός πράγματος) σε μεγάλη έκταση: η ~ *της αντίληψης ότι η γυναίκα είναι κατώτερη του άνδρα* | *των DVD έναντι των CD-ROM* **επικρατώ** ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {επικρατείς... | επικράτησα (λόγ. επεκράτησα)} ♦ (αμετβ.) **1.** επιβάλλομαι: στην εμφύλια *διαμάχη* *επικράτησαν οι καθεστωτικές δυνάμεις* || στο συνέδριο *του κόμματος* *επικράτησαν οι ανανεωτικοί* ΣΥΝ. κυριαρχώ, υπερισχύω, νικώ **2.** είμαι το κυρίαρχο στοιχείο: στην πόλη *επικρατεί χιόνι* | *κατάσταση πανικού* || στην *πλειοψηφική χώρα* *επικρατούν ακραία καιρικά φαινόμενα* | *ασυνήθιστα υψηλές για την εποχή θερμοκρασίες* ΣΥΝ. κυριαρχώ, βασιλεύω **3.** είμαι περισσότερο διαδεδομένος, έχω μεγαλύτερη ισχύ: *επικρατούσε η άποψη ότι οι κοπέλες έπρεπε να παντρεύονται σε μικρή ηλικία* ΣΥΝ. υπερισχύω ♦ **4.** (μετβ.) (λόγ.) (+γεν.) επιβάλλομαι (σε κάποιον), υπερισχύω: *στις εκλογές* *επικράτησε του αντιπάλου του με συντριπτική διαφορά ψήφων*. **επικρατών**, -ούσα, -ούν (επικρατούντος (θηλ. -ούσας κ. λόγ. -ούσης) | επικρατ-ούντες (ουδ. -ούντα), -ούντων (θηλ. -ουσών)) αυτός που επικρατεί, που υπερισχύει (κάπου): *το επικρατούν δόγμα* | *η επικρατούσα θρησκεία σε μια χώρα* || οι *επικρατούσες αντιλήψεις* *περι της ισότητας των δύο φύλων*.

[ΕΤΥΜ. Μτγ. ενεστ. του αρχ. *επικρατώ*, απόδ. του αγγλ. prevalent]. **επικρέματα**, επικρέμονται ρ. αμετβ. αποθ. τριτοπρόσ. {μόνο στον

ενεστ., μτγ. επικρεμάμενος, -η, -ο) συνήθ. για κάτι απειλητικό που αναμένεται ή είναι δυνατόν να συμβεί: ~ *ο κίνδυνος της αποσταθεροποίησης* || ~ η απειλή της *έκρηξης* *πολέμου* ΣΥΝ. επαπειλείται. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ. αρχ., μέση φωνή του ρ. *επικρεμάννυμι* < *επι-* + *κρεμάννυμι* «κρεμάω», βλ. κ. *κρεμώ*].

επικράτω (το) {επικρίμ-ατος | -ατα, -άτων) απόφαση, διαταγή- ΝΟΜ. στη ΦΡ. **κλητήριο επικρίμα** έγγραφο με το οποίο γίνεται η κλήση κατηγορουμένου, του οποίου ο τόπος διαμονής είναι άγνωστος. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *επικρίνω*. Αρχικός απεδίδε το λατ. decretum «ψηφισμα, διάταγμα»]. **επικρίνω** ρ. μετβ. [αρχ.] {επέκρινα, επικρίθηκα} σχολιάζω αρνητικά: *τον επέκριναν με δριμύτητα για την* *απαράδεκτη στάση* του ΣΥΝ. κατακρίνω, ψέγω, αποδοκιμάζω ΑΝΤ. επικροτώ).

επικρίση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αρνητική κρίση (που εκφέρεται για κάποιον): *υπήρξαν σφοδρές ~ για τους πολιτικούς του χειρισμούς* ΣΥΝ. κατάκριση, αποδοκιμασία, μομφή ΑΝΤ. έγκριση, επιδοκιμασία, έπαινος. [ΗΧΜ < μτγν. *επικρίσις* «προσδιορισμός, καθορισμός» < αρχ. *επικρίνω*].

επικρίτης (ο) [μτγν.], **επικρίτρια** (η) [1850] {επικριτριών} πρόσωπο που επικρίνει (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. (επι)τιμητής ΑΝΤ. εγκωμιαστής, επικριτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που δηλώνει επικριση: ~ *αποθετικός*. — επικριτικά επίρρ. επικροτώ ρ. μετβ. {επικροτείς... | επικροτ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιδοκιμάζω, εκφράζω τη σύμφωνη γνώμη μου: ~ *τη θαρραλέα του* *απόφαση* ΣΥΝ. προσπογοράω. — επικροτήσει (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. επικροτώ (-έω) «ηχώ, κροτάλιζω - χειροκροτώ επιδοκιμαστικά» < *επι-* + *κροτώ* < κρότος]. **επικρουση** (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** (λόγ.) το χτύπημα πάνω σε κάτι **2.** η πυροδότηση εκρηκτικής ύλης με χτύπημα πάνω στο καγούλι: ~ *πλοου* **3.** ΙΑΤΡ. μέθοδος φυσικής εξέτασης ασθενούς, κατά την οποία ο γιατρός χτυπά με τα δάχτυλα του κοίλα όργανα του σώματος (πνευμόνες, κοιλιά, ουροδόχο κύστη) είτε αμέσως είτε με την παρεμβολή της παλμής ανάμεσα στο όργανο και τους δακτύλους που επικρούουν. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *επικρουσις* < αρχ. *επικρούω*]. **επικρουστήρας** (ο) [1897] ΣΤΡΑΤ. το εξάρτημα του όπλου, που χτυπάει με δύναμη στο καγούλι της γόμοσης ή του φυσιγγίου και προκαλεί την εκπυροκρότηση. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. percuteur]. **επικρούω** ρ. μετβ. [αρχ.] {επέκρουσα} **1.** (λόγ.) *χτυπά* (κάτι) από πάνω **2.** ΙΑΤΡ. εξετάζω με τη διαγνωστική μέθοδο της επικρουσης. — επικρουστικός, -ή, -ό [1839]. **επικτηνιάτρος** (ο) {επικτηνιάτρ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. κτηνίατρος του Υγειονομικού Σώματος του Στρατού Ξηράς με βαθμό ταγματάρχη. **Επικτήτος** (ο) {-ου κ. -ήτου} αρχαίος Έλληνας στοικός φιλόσοφος (1ος αι. μ.Χ.), του οποίου η πρακτική φιλοσοφία επηρεάστηκε από τον Σενέκα και το φιλοσοφικό του σύστημα συγγενεύει στο θρησκευτικό και ηθικό του μέγρος με τη χριστιανική διδασκαλία. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίθ. *επικτήτος* (βλ.λ.)]. **επικτήτης**, -η, -ο **1.** αυτός που αποκτάται κατά τη διάρκεια της ζωής και δεν προέρχεται από φυσική προδιάθεση: ~ *χαρακτηριστικά* | *παθήσεις* ΑΝΤ. έμφυτος **2.** αυτός που αποκτήθηκε μεταγενέστερα ή επιπροσθέτως: ~ *δεξιότητα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύμφωτος*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *επι-* + *κτητός* < κτώμαι «αποκτώ», βλ. κ. *κτήση*]. **επικυση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) ΦΥΣΙΟΛ. νέα κύηση, ενώ υπάρχει ήδη και άλλο κήμα στη μήτρα από προγενέστερη σύλληψη. [ΕΤΥΜ < αρχ. *επικύσις* (ήδη στον τίτλο του έργου του Ιπποκράτη *Περί έπικύσεως*) < *επικύω* (-έω) < *επι-* + *κύω* (βλ. κ. *κύηση*)]. **επικυριαρχία** (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία κράτους πάνω σε άλλο, κατά τρόπον ώστε το δεύτερο να βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης και υποτέλειας προς το πρώτο. — επικυριαρχός, -η, -ο [1849], επικυριαρχικός, -ή, -ό [1894]. **επικυρώνω** ρ. μετβ. (επικύρω-σα, -θηκα, -μένος) **1.** (επίσ.) πιστοποιώ την εγκυρότητα (πράγματος): *το εκλογοδικείο επικύρωσε τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών* || *επικυρωμένο φωτοαντίγραφο τίτλου σπουδών* || ~ *φωτοτυπία* *απολήτηριου* | *αστυνομικής ταυτότητας* || ~ *καρτέλα* *ενσήμων* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, προσεπικυρώνω ΑΝΤ. ακυρώνω **2.** προσδίδω κύρος σε (κάτι) ΣΥΝ. επισημοποιώ. — επικύρωση (η) [αρχ.], επικυρωτικός, -ή, -ό [1856], επικυρωσίσιμος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ < αρχ. *επικυρώ* (-έω) < *επι-* + *κυρώ* < κύρος]. **επικύση** (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων) ΓΥΜΝΑΣΤ. η βαθιά κάμψη του σώματος προς τα εμπρός έτσι, ώστε τα δάχτυλα των χεριών να αγγίζουν το έδαφος, ενώ τα γόνατα παραμένουν τεντωμένα. [ΕΤΥΜ < αρχ. *επικύσις* < *επικύπτω* < *επι-* + *κύπτω* «σκύβω»].

επικόπος (ο) {επικόπ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. ο πλησιέστερος στην πρόννη κωπηλάτης ΑΝΤ. πρόκοπος. [ΕΤΥΜ. < *επι-* + *-κοπος* < *κόπη*]. **επιλαμβάνομαι** ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {επιλήφθηκα (λόγ. *επελήφθην*, -ης, -η...)} (λόγ.) (+γεν.) αρχίζω να καταπίνομαι (με κάτι): ~ *ενός θέματος* || *δεν επελήφθη ακόμη της υποθέσεως* ΣΥΝ. αναλαμβάνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**: **επιλαρχία** (η) {επιλαρχιών} ΣΤΡΑΤ. μονάδα του Ιππικού (παλαιότ.) και σήμερα τον Τεθωρακισμένων που διοικείται από επίταρχο. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *επιλαρχία* «δύο ίλες ιππικού, αποτελούμενες από 128 ιππείς» < *επι(ι)-* + *ίλαρχία*]. **επίταρχος** (ο) {επιτάρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός του Ιππικού (παλαιότ.) και σήμερα των Τεθωρακισμένων με βαθμό αντίστοι-

γο του ταγματάρχη (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < επι(-) + ιλαρχος].
επιλαχών, -ούσα, -όν {επιλαχ-όντος, -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που ακολουθεί σε σειρά επιτυχίας τους τελευταίους επιτυχόντες (σε εκλογή, διαγωνισμό ή εξετάσεις): *Βουλευτής || ο πρώτος | δεύτερος | τελευταίος* ~. [ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' του αρχ. *επιλαχών* «διαδέχομαι - τυχαίνω» < επι- + λαχάνω].
επιλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέλεξα, επιλέχθηκα (λόγ. επελέγην κ. -χθην, -ης, -η... κ. μτχ. επιλεγείς, -είσα, -έν ή επιλεγείς, -είσα, -έν), -γμένος} (λόγ.) **1.** διακρίνω αυτόν ή αυτό που προτιμώ από ένα σύνολο (βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων): ~ *το προσωπικό του καταστήματος || τον επέλεξαν για να μας εκπροσωπήσει στο διεθνές συνέδριο || προς το παρόν επιλέγει αυτή η λύση || η διάθεση των επώνυμων προϊόντων γίνεται από επιλεγμένα καταστήματα* · **2.** λέγω (κάτι) ως επιλογή των όσων προαναφέρθηκαν, λέγω επιπροσθέτως, και *επιλέγει ο στρατηγός: »Δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτε άλλο εκείνες τις ώρες»* **3.** (μεσοπαθ. *επιλέγομαι*) φέρω ως πρόσθετο όνομα: *ο Μωάμεσ ο Β' επιλέγεται «Πορθητής» || Βασίλειος ο Β', ο επιλεγόμενος «Βούλγαροκτόνος»* ΣΥΝ. επονομάζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω*.
επιλεκτικός, -ή, -ό [1852] αυτός που επιλέγει, που ενεργεί κατ' επιλογήν: *είναι ιδιαίτερα ~ στις αγορές ρούχων || ~ παρουσίαση βιβλίων | αποσπασμάτων από ελληνικές ταινίες* (και για την υποδήλωση της έλλειψης αντικειμενικότητας) ~ *μέθοδος | μεταχείριση | εφαρμογή του νόμου | χρήση ενός δικαιώματος | μνεία | έχει ~ μνημη-θύματα ο, τι τη συμφέρει*. — επιλεκτικ-ά | -ώς επιρρ., επιλεκτικότητα (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *sélectif*].
επιλεκτός, -η, -ο αυτός που ξεχωρίζει ή έχει επιλεγεί για την αξία του: ~ *μαθητές | αθλητές | στρατιωτικές μονάδες*. [ΕΤΥΜ; αρχ. < επιλέγω].
επιλέξιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι δυνατόν να επιλεγεί: ~ *λύση 2.* (ειδικότ.) αυτός που επιτρέπεται να επιλεγεί, του οποίου προβλέπεται η χρηματοδότηση από τον κανονισμό ενός προγράμματος: ~ *δαπάνες* (σε ερευνητικά προγράμματα) ΣΥΝ. εκλέξιμος. — επιλεξιμότητα (η).
επιληψία, -ας, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ληνό, δηλ. το πατητήρι στο οποίο πατιούνται τα σταφύλια του τρυγητού **2.** ΦΙΛΟΛ. *επιληψία* (τα) {επιληψίων} τα τραγούδια που τραγουδούσαν κατά την αρχαιότητα με το πάτημα των σταφυλιών. [ΕΤΥΜ. μτγν. < επι- + λήνιος < ληνός].
επιληπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** σχετικός με την επιληψία: ~ *κρίσεις 2.* (για πρόσ.) αυτός που υποφέρει από επιληψία.
επιλήσιμος, -ων, -ον {επιλήσιμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) (+γεν.) αυτός που ξεγνά ή έχει ξεχάσει: (συνήθ. μειοτ.) ~ *τού χρέους | των καθηκόντων* ΣΥΝ. αμνήμων ΑΝΤ. μνήμων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επι- + λήσιμων, βλ. κ. *λησιμόν*].
επιληψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ασθένεια, κατά την εκδήλωσή της οποίας ο ασθενής χάνει τις αισθήσεις του και παθαίνει σπασμούς ΣΥΝ. σεληνισμός, ιερή νόσος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *επιληπτός* < *επιλαμβάνω* «λαμβάνω, αρπάζω, επιτίθεμαι», που μεταξύ άλλων είχε και τη σημ. της ασθένειας, η οποία επιτίθεται ξαφνικά στον οργανισμό. Η λ. πέτασε και σε ξεν. γλώσσες, πβ. αγγλ. epilepsy, γαλλ. épilepsie].
επιληψίμος, -ή, -ο **1.** αυτός που είναι αξιοκατάκριτος: ~ *συμπεριφορά | διαγωγή* ΣΥΝ. κατακριτέος, αξιόμηπιτος, μεμπτός, επίμεμπτος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανηθικότητα και φαυλότητα: ~ *πράξη* ΣΥΝ. ανήθικος, ευτελής. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που μπορεί να συλληφθεί», < αρχ. *επιλαμβάνω* «λαμβάνω, αρπάζω - επιτίθεμαι»].
επιλογάς (ο) {επιλογ-είς, -έων} ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρομηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται στις τηλεπικοινωνίες για τη ζεύξη του κυκλώματος του καλούντος με πλήθος κυκλωμάτων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. selector].
επιλογή (η) **1.** η διάκριση από ένα σύνολο με βάση συγκεκριμένα κριτήρια του επιθυμητού | προτιμώμενου (προσώπου | πράγματος): *έκανε την ~ του συντρόφου της επηρεασμένη από τους γονείς της || το δικαίωμα της ~ ΣΥΝ. εκλογή- φρ. κατ' επιλογή(ν) με επιλογή || οι μαθητές αυτού του σχολείου γίνονται δεκτοί ~ 2.* (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει επιλέξει (κάποιος): *ο δάσκος περιλαμβάνει δέκα ~ από το σύγγραφο ελληνικό τραγούδι 3.* οτιδήποτε μπορεί κανείς να επιλέξει: *οι ~ σου είναι περιορισμένες 4.* ΒΙΟΛ. *φυσική επιλογή* η φυσική διαδικασία που, σύμφωνα με τον δαρβινισμό, επιτρέπει την επιβίωση των οργανισμών που προσαρμόζονται καλύτερα στο περιβάλλον έναντι των λιγότερο προικισμένων και επιφέρει την εξέλιξη την εξέλιξη νέων ειδών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *επιλέγω*. ο βιολ. όρ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. natural selection].
επιλογός (ο) [αρχ.] {επιλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** το τελευταίο τμήμα κειμένου, λόγου ή αφηγηματικού έργου, που συγκεκριμένα είναι τα κύρια σημεία του περιεχομένου και έχει καταληκτικό τόνο: *στον ~ της έκθεσης συνοψίζονται τα συμπεράσματα* ΣΥΝ. κατακλείδα, κλεισίμο ΑΝΤ. πρόλογος **2.** (στο θέατρο) το τελευταίο μέρος έργου, κατά το οποίο ο ηθοποιός απευθύνεται στο κοινό ζητώντας την επικεκαία του ή καλώντας το να χειροκροτήσει ΣΥΝ. (καθημ.) φινάλε **3.** (μτφ.) το γεγονός με το οποίο τελειώνει (κάτι): *ο φόνος ήταν ο τραγικός - της οικογενειακής διαμάχης* ΣΥΝ. συνέπεια, επακόλουθο. — επιλογικός, -ή, -ό [μτγν.], επιλογικά επίρρ.
επιλοιτός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που υπολείπεται, που απομένει ΣΥΝ. υπόλοιπος, λοιπός.
επιλόχειος, -α/-ος, -ο αυτός που σχετίζεται με τη λοχεία, δηλ. τον

χρόνο μεταξύ του τοκετού και της πρώτης έμμηνης ρύσης: ~ *πάθηση* *Ιπρωτός*. [ΕΤΥΜ < επι- + -λόχειος < λοχεία (βλ. λ.)].
επιλογίας (ο/η) [1833] {επιλογίων} υπαξιωματικός του Στρατού Ξηράς: *εφεδρός | μόνιμος* ~ (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).
επιλύση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η οριστική λύση: η *ειρηνική ~ των διαφορών μεταξύ των δύο χωρών || η ~ ενός προβλήματος | θέματος*.
επιλύω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέλυσα, επιλύθηκα, -μένος} δίνω οριστική λύση σε (κάτι): ~ *ένα πρόβλημα | θέμα || προσπάθησε να επιλύσει τις μακροχρόνιες διαφορές τους*. Επίσης επιλύω
επιμάνικα (τα) [μτγν.] {επιμανικίων} ΕΚΚΛΗΣ. κομμάτια υφάσματος κοσμημένα με σταυρούς ή άλλες παραστάσεις, με τα οποία περιβάλλουν οι ιερείς το κάτω μέρος των χειριδίων (μανικίων) του στιχαρίου τους. Επίσης επιμάνικα [μεσν.].
επιμαρτύρω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιμαρτυρέω... | επιμαρτύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βεβαιώνω επιπροσθέτως: η *διαπίστωση μου επιμαρτυρείται και από άλλα στοιχεία*. — επιμαρτυρία (η) [αρχ.].
επίμαχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο αμφισβήτησης και διαμάχης: ~ *διάταξη | τροπολογία | φράση | θέμα | ζήτημα | σημείο*.
επιμεξία (η) → επιμέζια
επιμέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιαίτερη προσοχή και μέριμνα (κατά την εκτέλεση έργου), ο ξεχωριστός ζήλος: η ~ *του μαθητή στα μαθήματα* ΣΥΝ. εργατικότητα, φιλοπονία ΑΝΤ. κνηρία, φυγοπονία **2.** η φροντίδα για την άρτια {τεχνικά και αισθητικά} παρουσίαση, εμφάνιση έργου: η ~ *βιβλίου | έκδοσης | τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού προγράμματος || επιστημονική ~ ενός τόμου | μιας εκπομπής 3.* η ανάληψη της φροντίδας ανηλικού ή ανίκανου προσώπου (κηδεμονία, διαχείριση της περιουσίας του κ.λπ.) κατόπιν δικαστικής αποφάσεως: *δικαστικό κερδίω την ~ τον παιδιών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια.
επιμελημένος, -η, -ο αυτός που έχει γίνει με ιδιαίτερη φροντίδα και προσοχή: ~ *έκδοση | έκθεση | ντύσιμο* ΣΥΝ. φροντισμένος, προσεγμένος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *επιμελημένος*, μτχ. παρακ. του ρ. *επιμελόμαι* | *επιμελούμαι*].
επιμελής, -ής, -ές {επιμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} επιμελέστ-ερος, -ατός] αυτός που δείχνει ιδιαίτερη προσοχή και ζήλο (σε αυτό με το οποίο ασχολείται): ~ *μαθητής* ΣΥΝ. εργατικός, φιλόπνοος, μελετηρός, φιλομότης ΑΝΤ. αμελής. — επιμελώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *προηγουμένως*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *επιμελούμαι*].
επιμελητής (η) [μτγν.] {επιμελητείων} υπηρεσία που μεριμνά για τη συντήρηση και τον εφοδιασμό ενός χώρου με τα αναγκαία: *το Γραφείο Επιμελητείας του πανεπιστημίου*. — επιμελητειακός, -ή, -ό.
επιμελητήριο (το) [1871] {επιμελητηρί-ου | -ων} νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, που λειτουργεί σε τοπική, εθνική ή διεθνή κλίμακα για την εξυπηρέτηση ενός οικονομικού κλάδου και των αντιστοίχων επαγγελματικών τάξεων, έχει καθήκοντα διοικητικά και αποσκοπεί στην ενήμερωση των μελών του, την ανάπτυξη του κλάδου κ.λπ.: *βιομηχανικό | εμπορικό | τεχνικό* ~. — επιμελητειακός, -ή, -ό.
επιμελητής (ο), **επιμελήτρια** (η) [μτγν.] {επιμελητήριος} **1.** πρόσωπο που έχει ως έργο του τη φροντίδα για την αρτιότερη (κυρ. τεχνικά και αισθητικά) παρουσίαση, εμφάνιση ορισμένου έργου: ~ *έκδοσεως | χειρογράφων | αρχαιοτήτων 2.* (ειδικότ.) μαθητής που αναλαμβάνει να προσέχει την αίθουσα κατά το διάλειμμα: ~ *της τάξης 3.* (παλαιότ.) επιστημονικός συνεργάτης, βοηθός καθηγητή πανεπιστημίου **4.** γιατρός νοσοκομείου, ο οποίος έχει ασκήσει την ειδικότητα του επί συγκεκριμένου χρόνου και προϊστάται συγκεκριμένου τομέα: *ο - της παιδοχειρουργικής κλινικής 5.* ΝΟΜ. (α) πρόσωπο στο οποίο αναθέτει το δικαστήριο τη φροντίδα ανηλικού ή ανίκανου προσώπου (β) δικαστικός *επιμελητής* άμισθος δημόσιος υπάλληλος ο οποίος αμείβεται από τον εκάστοτε πελάτη του, κυρίως για την επίδοση εγγράφων και την εκτέλεση εκτελεστών τίτλων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση, πανεπιστημιακός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *επιμελούμαι* (-έο-). Στην αρχαιότητα η λ. δήλωσε διάφορα αξιώματα, όπως του στρατιωτικού διοικητή, του φυλάρχου (στην Αθήνα), του οικονομικού επιτρόπου, καθώς και του υπευθύνου (σε ναυπηγείο, νεώριο ή λιμένα).
επιμελούμαι ρ. μετβ. αποθ. {επιμελείσαι... | επιμελήθηκα (λόγ. επεμελήθη, -ης, -η...), -μένος} (λόγ.) **1.** φροντίζω με ιδιαίτερο ζήλο και μεράκι: *επιμελείται πάντα την εμφάνιση των γραπτών της - είναι πολύ σχολαστική σ' αυτά 2.* (γενικότ.) ασκώ εποπτεία, μεριμνώ: ~ *έργο || ~ την έκδοση του βιβλίου || (+γεν.) επιμελήθη της συντάξεως | του υπομνήματος 3.* ΝΟΜ. ασκώ επιμέλεια και κηδεμονία ΣΥΝ. εποπτεύω, επιβλέπω, κηδεμονεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *επιμελούμαι* (-έο-) | *επιμελόμαι* < επι- + μέλω | -ομαι «φροντίζω», βλ. κ. μέλει]. **επιμεμπτός**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι άξιος κατακρίσεως: ~ *συμπεριφορά | πράξη* ΣΥΝ. αξιοκατάκριτος, μεμπτός ΑΝΤ. άνογος. — επίμεμπτα | επίμεμπτος [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *επιμέφομαι* < επι- + μέφομαι (βλ. λ.)]. **Επιμενίδης** (ο) αρχαίος Έλληνας ιερέας και μάντης από την Κρήτη: *πραγματοποίησε καθαριμό της πόλεως των Αθηνών μετά το «κυλό-νείο άγος» και συνέγραψε Θεογονία*. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., παρεκτεταμ. τ. του όν. *Επιμένης* (πβ. κ. *Εμμενής - Εμμενίδες*) < επι- + μένης < μένος (βλ. λ.)]. **επιμένο** ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {επιμένα | ♦ (αμετβ.)} **1.** (+σε) μένω σταθερός και αμετακίνητος (σε κάτι): *επίμενε στις απόψεις του | στις αρχικές θέσεις του* ΣΥΝ. εμμένο, είμαι ανυποχώρητος **2.** (μτφ.)

εξακολουθώ, παραμένω, δεν υποχωρώ: ο *πυρετός επέμενε* ♦ 3. (μ^ετρ.) συνερίζω να προσπαθώ (παρά τις αντιδράσεις, τα προβλήματα κλπ.): *παρότι τον είπα ότι δεν ενδιαφερόμαι, επέμενε να με εγγράψει μέλος* 4. (η μητ. *επιμένων, -ούσα, -ον*) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω.

επιμένω, -ούσα, -ον αυτός που επιμένει κυρ. στη φρ. **Ο επιμένων νικά** αυτός που δεν εγκαταλείπει τις διεκδικήσεις ή τις προσπάθειες του στο τέλος τα καταφέρνει: ο *επιμένων (ελληνικά) (διαφωμ. για την ενίσχυση της αγοράς ελληνικών προϊόντων)*.

επιμερίζω ρ. μετβ. {επιμέρι-σ-, -ηκα, -μένος} 1. διαχωρίζω σε μερίδια: ~ *οικόπεδο* | *περιοσία* ΣΥΝ. διαιρώ, διανέμω, διαμοιράζω 2. (μτφ.) κατανέμω σε χωριστά μέρη, προς διαφορετικές κατευθύνσεις: η ευθύνη δεν *επιμερίζεται* || ~ *το βάρος της εργασίας*. — **επιμερισμός** (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. μοιράζω. [ETYM, μτγν. < επι- + μερίζω < μέρος].

επιμεριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον επιμερισμό: φρ. ΓΛΩΣΣ. *αόριστη επιμεριστική ανωνυμία* η ανωνυμία που δηλώνει συμβατικά στην παροδοσιακή - σχολική γραμματική καθένα από τα πρόσωπα στα οποία επιμερίζεται, δηλ. κατανέμεται μια ενέργεια, π.χ. *καθώς*. — επιμεριστικ-ά | -ός επίρρ. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. distributif].

επιμέρους επιθ. {άκλ.} 1. αυτός που σχετίζεται με μέρος μόνο ενός συνόλου, που προκύπτει από επιμερισμό: οι ~ *τομείς μιας οργανωτικής δομής* || η *συζήτηση περιόριστη σε ~ ζητήματα* 2. **επιμέρους** (τα) τα δευτερεύοντα, τα επουσιώδη: *ας αφήσουμε ~ και ας ασχοληθούμε με τα ουσιαστικά θέματα*. [ETYM, < μετρ. φρ. επί μέρους (λ.χ. τός επί μέρους γράφειν πράξεις, Πολύβιος)].

επιμετάλλων ρ. μετβ. [1870] (επιμετάλλω-σα, -θηκα, -μένος) επενδύω αντικείμενο με στρώμα μετάλλου ΣΥΝ. γαλβανίζω. — επιμετάλλωση (η) [1885]. [ETYM, Ελληνιογενής ξέν. όρ., πβ. γαλλ. métalliser].

επιμέτρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ο υπολογισμός (π.χ. του κόστους) που γίνεται μετά την ολοκλήρωση ενός έργου 2. ΝΟΜ. ο καθορισμός του ύψους της ποινής από τον δικαστή.

επιμετρικός (ο) ο ειδικός (συνθ). πολιτικός μηχανικός που αναλαμβάνει τον υπολογισμό του κόστους των έργων μιας οικοδομής.

επιμέτρο (το) [μτγν.] {επιμέτρ-ου | -ών} (κυρ. σε μελέτες) προσθήκη, συμπλήρωμα με διευκρινίσεις, σχόλια ή χρήσιμα στοιχεία για το κυρίως έργο: στο τέλος της *εργασίας υπάρχει ~ όρων, τόπων και πραγμάτων* || το - στη *σύλλογή διηγημάτων του συγγραφέα υπογράφει γνωστός κριτικός της λογοτεχνίας*-φρ. (λόγ.) εις *επιμέτρον (πάντων)* επιπροσθέτως, επιπλέον.

επιμετρό ρ. μετβ. [αρχ.] {επιμετρ-είς κ. -άς... | επιμετρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. μετρού, υπολογίζω μετά την ολοκλήρωση ενός έργου ΣΥΝ. προσθέτω 2. ΝΟΜ. (για δικαστήριο) καθορίζω επακριβώς την ποινή που θα επιβληθεί σε κατηγορούμενο.

Επιμηθέας (ο) {επιμηθ-είς, -έων} 1. ΜΥΘΟΛ. γιος του Ιαπετού και της Ωκεανίδας Κλυμένης, αδελφός του Προμηθέα, ο οποίος πρώτα έπαρταε και μετά αναλογιζόταν τις συνέπειες 2. (μετωνυμ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη προνοητικότητας και διαπιστώνει εκ των υστέρων εκείνο που έπρεπε να είχε ήδη πράξει ΣΥΝ. απερίσκεπτος ΑΝΤ. προβλεπτικός, προνοητικός. — **επιμηθεία** (η) [μτγν.]. [ETYM, < αρχ. *Επιμηθέος* < επι- + -μηθεός < θ. μαθ-, πβ. αόρ. β' *μαθ-εῖν* του ρ. *μαθάνω*. Το μακρό *μαθ- (επι-μηθεός)* κατ' ανάλογιαν προς το *Προ-μηθεός* (βλ.λ.)].

επιμήκης, -ης, επιμήκες {επιμήκ-ους | -εις (οὐδ. -η)} αυτός που το μήκος του είναι μεγαλύτερο από το πλάτος του: ~ *ράβδος* ΣΥΝ. μακρόστενος, μακρουλάς ΑΝΤ. φαρδύς. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM, αρχ. < επι- + μήκης < μήκος].

επιμήκωση (η) [1891] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η αύξηση της διάστασης του μήκους, το να γίνεται (κάτι) μακρότερο 2. (για χρόνο) η αύξηση της διάρκειας: η ~ *του χρόνου παραμονής του στο εξωτερικό* || «η ~ της ζωής» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

επιμήκων ρ. μετβ. {επιμήκω-να, -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) 1. αυξάνω το μήκος: ~ *γραμμή* 2. (για χρόνο) αυξάνω τη διάρκεια: *επιμηκύνεται ο χρόνος παραμονής της ειρηνευτικής δύναμης στο Κόσσοβο* || «*διατηρεί τα ρούχα σε καλή κατάσταση και έτσι επιμηκύνει τη διάρκεια ζωής τους*» (εφημ.). — **επιμηκυντικός, -ή, -ό**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*. [ETYM, μτγν. < επι- + μήκων < μήκος].

επιμίλο (το) [1858] {επιμίλ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. το ψηλότερο σημείο του ιστού ΣΥΝ. (λαϊκ.) πόμολο. [ETYM < επι- + μίλο, απόδ. του βεν. romolo (βλ. κ. πόμολο)].

επιμιξία (η) {επιμιξιών} 1. η μείξη (φυλών, λαών) μέσω επαγμιών (βλ.λ.) ΣΥΝ. διασταύρωση, ανάμιξη 2. (ειδικότ. για ζώα) η διαδικασία αναπαραγωγής, η οποία αποσκοπεί στη βελτίωση ενός είδους και για την οποία χρησιμοποιούνται ζώα μιγάδες, τα οποία διαθέτουν τα επιθυμητά χαρακτηριστικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναμειγνύω*. [ETYM, αρχ. < επιμείγνμι < επι- + μείγνμι, βλ. κ. μείξη].

επιμισθίο (το) [1831] {επιμισθί-ου | -ων} η πρόσθετη αμοιβή που παρέχεται ως συμπλήρωμα του κυρίου μισθού. [ETYM, Ουδ. του μτγν. επιθ. *επιμισθιος* < επι- + μίσθιος < μισθός].

επιμνημόσυνο, -η, -ο [1893] αυτός που τελείται κατά την εκκλησιαστική τελετή του μνημόσυνου: *εγώλα ~ όηση στη μνήμη των πεσόντων στη Μάχη της Κρήτης* || ~ *τελετή λόγος*.

επιμολύβωση (η) [1885] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η επικάλυψη επιφάνειας με μόλυβδο 2. (συνεκδ.) το στρώμα μολύβδου με το οποίο καλύπτεται το εσωτερικό της κάννης όπλου ύστερα από τον πυροβολισμό. — **επιμολυβώω** ρ.

επιμολύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιμόλυ-να, -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) προκαλώ μόλυνση σε πληγωμένη περιοχή του σώματος: *απολυμαίνω το*

τραύμα, για να μην επιμολυνθεί. — επιμόλυνση (η).

επιμονή (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το να επιμένει κανείς (σε κάτι): με *υπομονή και ~ πάντα επιτυγχάνεις* ΣΥΝ. εμμονή 2. (συνεκδ.) κάθε εκδήλωση της σταθερής προσήλωσης (κάποιου σε κάτι): δεν *περίμενα τέτοια ~ σε λεπτομέρειες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω.

επιμόνος, -η, -ο 1. αυτός που επιμένει (σε κάτι), που δεν υποχωρεί: ήταν *πολύ ~ στις ιδέες του* || ~ *άνθρωπος | χαρακτήρας* || (ως ουσ.) οι - *πάντα κερδίζουν* ΣΥΝ. σταθερός, ανένδοτος, ανυποχώρητος, πεισματάρης 2. (μτφ.) αυτός που συνεχίζει με την ίδια ένταση: ~ *πυρετός | πόνος | βήχας | προσπάθεια | βλέμμα*. — επιμόνα | **επιμόνος** [αρχ.] επίρρ. [ETYM, αρχ. < επιμένω].

επιμόρτος, -η, -ο αυτός που καλλιεργείται με τη συμφωνία να καρπώνεται ο καλλιεργητής μέρος της σοδειάς: ~ *χωράφι* ΦΡ. ΝΟΜ. (α) **επιμόρτη αγρολήγία** το μίσθωμα αγροτικού κτήματος ως ποσοστό των καρπών, που προσδιορίζεται από το τι συνθίζεται στην περιοχή (αν δεν έχει οριστεί κάτι άλλο) (β) **επιμόρτη καλλιέργεια** η εκμετάλλευση αγροκτημάτων έναντι μισθώματος, που προσδιορίζεται σε σχέση με την ποσότητα της παραγωγής. [ETYM, μτγν. < επι- + -μόρτος < μορτή «αγομερίδιον» (με παραγ. επίθημα - τη.πβ. κ. *αορ-τή*) < μείρομαι «μοιράζω, -ομαι»].

επιμορφώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} παρέχω (σε κάποιον) επιπλέον γνώσεις, με σκοπό την καλλιέργεια ικανοτήτων: οι *επιχειρήσεις επιμορφώνουν με σεμινάρια τους υπαλλήλους τους, για να βελτιώσουν την απόδοσή τους* || οι *καθηγητές του σχολείου επιμορφώνονται σε ειδικά κέντρα*.

επιμόρφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η παροχή πρόσθετων γνώσεων, επιστημονικής ή και επαγγελματικής κατάρτισης: ~ *εκπαιδευτικόν* | *προσωπικόν* || *διάρκης* ~ φρ. **λαϊκή επιμόρφωση** βλ. λ. *λαϊκός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάρτιση*.

επιμορφωτής (ο), **επιμορφώτρια** (η) {επιμορφωτριών} πρόσωπο που επιμορφώνει: ~ *δασκάλων* | *καθηγητών* | *υπαλλήλων*.

επιμορφωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την επιμόρφωση: ~ *εκδήλωση* | *μαθήματα* | *προγράμματα* | *σεμινάρια*. — **επιμορφωτικά** επίρρ.

επιμοχθος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που απαιτεί μόχθο (για να γίνει): ~ *εργασία* | *εγχείρημα* | *λειτούργημα* ΣΥΝ. κουραστικός, κοπιαστικός, επίπονος ΑΝΤ. άκοπος, ξεκούραστος. — **επιμοχθα** | **επιμό-γθος** [μτγν.] επίρρ.

επιμύθιο (το) {επιμυθί-ου | -ων} 1. ο επίλογος ενός μύθου, που συμπυκνώνει ως διάγραμμα το περιεχόμενο της διήγησης 2. (γενικότε.) ο επίλογος ή το συμπέρασμα σε κείμενο, περιγραφή κ.λπ. [ETYM, Ουδ. του μτγν. επιθ. *επιμύθιος* < επι- + μύθος < μύθος].

επιναύλος (ο) [1838] {επιναύλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η συμφωνημένη προσάδωση του ναύλου.

επινει (το) {επινει-ου | -ων} (λόγ.) λιμάνι ή πόλη γύρω από λιμάνι, από όπου εξυπηρετείται μεγαλύτερο οστικό κέντρο, μια μεσόγειο πόλη: ο *Πειραιάς είναι το ~ της Αθήνας*. [ETYM < αρχ. *έπινειον* < επι- + νειον | -νιον < ναύς «πλοίο»].

επιπέυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) η κάμψη της κεφαλής προς τα εμπρός: φρ. ΝΑΥΤ. **επιπέυση κεραιών** η τοποθέτηση των κεραιών του πλοίου σε χαμηλότερη θέση ως ένδειξη πένθους.

επιπέυω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιπέυω-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω επιφάνεια με λεπτή επίστρωση νικελίου. — **επινικέλιση** (η) [1889]. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. *nickeler*].

επινικελωτήριο (το) {επινικελωτηρί-ου | -ων} το εργατήριο στο οποίο επινικελώνονται αντικείμενα. — **επινικελωτής** (ο).

επινίκιος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τη νίκη: ~ *τρόπαιο* | *λόγος* | *πανηγυρισμός* | *ύμνος* (εκκλησιαστικός ύμνος θριαμβικού-δοξο-λογικού χαρακτήρα) ΣΥΝ. νικητήριος 2. ΦΙΛΟΛ. **επινίκιον** (το) {επιν-κίου) αρχαία λυρική σύνθεση, που υμνεί νίκη στους πανελληνίους αγώνες: οι ~ *τού Βακχυλίδη* 3. **επινίκια** (τα) {επινικίων} οι εορταστικές εκδηλώσεις ύστερα από νίκη: μετά τον *θρίαμβο ακολούθησαν τα ~* ΣΥΝ. νικητήρια. [ETYM, αρχ. < επι- + νίκιος < νίκη].

επινίκιος (ο) [αρχ.] {-ίκου | -ίκων} το επινίκιο (βλ.λ., σημ. 2).

επινόημα (το) [αρχ.] (επινοήμ-ατος | -ατα, -άτων) αυτό που επινοεί κάποιος: *πονηρό* | *ατυχές* | *ιδιοφυές* - ΣΥΝ. εφεύρημα, επινοήση. — **επι νοηματικός, -ή, -ό** [μτγν.].

επινοήση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. οτιδήποτε καινούργιο, πρωτότυπο συλλαμβάνει ο ανθρώπινος νους μέσω της δημιουργικής σκέψης και φαντασίας: *τολμηρή* | *πρωτοποριακή* | *νέα* ~ || η ~ *τού τροχού* | *της γραφής* ΣΥΝ. σύλληψη, εφεύρεση, ιδέα, επινόημα

2. (ειδικότ.) η έμπνευση, η πρωτότυπη σύλληψη: *εντωπιαϊκές ~ ενός ηθοποιού πάνω στη σκηνή* || *οι ~ του παίκτη κατά τη διάρκεια του αγώνα ξεσηκώνουν τους φιλάθλους* 3. (ειδικότ.-κακόσ.) καθετί φανταστικό, ψεύτικο, που προβάλλεται για την απόκρυψη της αλήθειας: *οι δικαιολογίες που προέβαλε ήταν καθαρή ~ ΣΥΝ. τέχνασμα, σοφισμα, μεθόδευση.*

επινοητής (ο) [μτγν.], επινοήτρια (η) [μεσν.] {επινοητριών} (λόγ.) πρόσωπο που επινοεί: ~ ενός όρου | *σχεδίου.*

επινοητικός, -ή, -ό [μτγν.] (για πρόσ.) αυτός που έχει την ικανότητα να επινοεί: ~ *ζωγράφος* | *ηθοποιός* ΣΥΝ. εφευρετικός, ευρηματικός, γόνιμος, πολυμηχανός. — επινοητικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., επινοητικότητα (η) [1880].

επινοία (η) {επινοιών} 1. η ικανότητα να εφευρίσκει και να συλλαμβάνει κανείς νέα και πρωτότυπα πράγματα ΣΥΝ. επινοητικότητα, εφευρετικότητα, ευρηματικότητα 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε συλλαμβάνει ο άνθρωπος με τη δημιουργική του φαντασία και σκέψη ΣΥΝ. εφεύρεση, επινοήμα, σύλληψη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επινοώ].

επινοώ ρ. μετβ. {επινοώεις... | επινοή-σα, -οῦμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. σκέφτομαι και δημιουργώ κάτι νέο, συνήθ. με σκοπό την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών: ~ *εργαλεία* | *μηχανήματα* | *θεωρίες* | *τρόπους ζωής* ΣΥΝ. εφευρίσκω, ανακαλύπτω, εφευρίσκω 2. (μτφ.) μεθοδεύω έντεχνα κάτι, για να παραπλανήσω: *επινοήσε πλαστά επιχειρήματα, για να συγκαλύψει τις ευθύνες του ΣΥΝ. μηχανορραμιά, σκαρώματα, σοφίζομαι, κατασκευάζω.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. επινοώ (-έω) < ἐπι- + νόω < νους].

επιορκία (η) [αρχ.] {επιορκιών} η αθέτηση όρκου. — επιορκώ ρ. [αρχ.] {-εις...}.

επιορκός, -ή, -ο [αρχ.] 1. αυτός που καταπατεί, που αθετεί τον όρκο του ΣΥΝ. ψευδορκός 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει προδώσει την πατρίδα του, καταπατώντας τον όρκο που έδωσε να την υπηρετεί ΣΥΝ. προδότης. ΣΧΟΛΙΟ λ. ορκίζω.

επιούσα (η) {επιούσας} {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η μέρα μετά, η επομένη κυρ. στη φρ. *Τι τέχεται η επιούσα* βλ. λ. τι. [ΕΤΥΜ. θηλ. τής αρχ. μετβ. *επιών* (< *επειώ*). Βλ. κ. ιόν].

επιούσιος, -α, -ο 1. αυτός που είναι αναγκαίος για την καθημερινή μας συντήρηση: «*τον αρτον ημών τον επιούσιον δος ημίν σημερον...*» (Κυριακή Προσευχή) ΦΡ. *άρτος ο επιούσιος* το καθημερινό ψωμί, η στοιχειώδης ποσότητα τροφής, την οποία χρειάζεται ο άνθρωπος για να συντηρηθεί: *τον βγάλαμε και σήμερα τον αρτο τον επιούσιο* 2. *επιούσιος* (ο) {χωρ. πληθ.} τα χρήματα που χρειάζεται κανείς για να εξασφαλίσει τα προς το ζην: *εδώ βγάξει δεν βγάξει τον ~, για αγορά αποκανήτων συζητάει.* [ΕΤΥΜ. μτγν., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. επί τήν ούσαν (ήμε-ρα ν) «τη σημερινή (παρούσα) ημέρα». Η λ. απαντά για πρώτη φορά στην Κ.Δ. ως ένα από τα αιτήματα της Κυριακής Προσευχής, πβ. Ματθ. 6, 11: *τον αρτον ημών τον επιούσιον δος ημίν σημερον*].

επιπάγος (ο) [μτγν.] ΓΕΩΛ. (συνήθ. στον πληθ.) στρωματοειδής συσ-σώρευση ορυκτής ύλης πάνω στην επιφάνεια της γης ή σε μικρό βάθος κάτω από αυτήν προέρχεται από ηφαιστιακή δράση, από την καθίζηση των αλάτων του νερού ή την αποσάθρωση πετρωμάτων.

επιπλάμιος, -α, -ο αυτός που βρίσκεται στην παλάμη του χεριού-συνήθ. για πολύ μικρών διαστάσεων ηλεκτρονικό υπολογιστή (H/Y τσέπης), που μπορεί να χωρέσει σε μια παλάμη. [ΕΤΥΜ. Απλόδ. του αγγλ. palm σε φραστικές λ., λ.χ. palm computer].

επίπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το πασιπάλισμα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. επιπάσσω < ἐπι- + πάσσω «σπασπαλιζώ, ραίνω», για το οποίο βλ. λ. παστός].

επίπεδο (το) {επιπέδ-ου | -ων} 1. ΓΕΩΜ. η επιφάνεια πάνω στην οποία μια ευθεία γραμμή εφαρμόζει παντού: *εφαπτόμενα* | *κάθετα* | *κατακόρυφα* | *μεσοκάθετα* | *οριζόντια* | *παράλληλα* ~||~ *προβολής* | *συμμετρίας* 2. ΦΥΣ. *κεκλιμένο επίπεδο* βλ. λ. *κεκλιμένος* 3. οριζόντια επιφάνεια παράλληλη προς τον ορίζοντα: ~ *εδάφους* 4. ΤΟΠΟΓΡ. τμήμα του εδάφους παράλληλο προς τον ορίζοντα: *οι οικίες αναπτύσσονταν σε κλιμακατά ~* 5. (μτφ.) το στάδιο, η βαθμίδα σε ορισμένη κλίμακα: *οι επιδόσεις του κυμαίνονται σε υψηλά ~* || η θερμοκρασία θα διατηρηθεί σε χαμηλά ~ || *ερμηνεία υψηλού ~* || *συναναστρέφεται άνθρωπος του αυτού (= του ίδιου) επιπέδου* || το ~ των παρεχόμενων υπηρεσιών είναι χαμηλό || η ζέση κυμάνθηκε σε ανεκτά ~ 6. ο τομέας, ο χώρος αναφοράς: *στο ~ του πνεύματος συντελέστηκε σημαντική πρόοδος* || *υλικό* | *ηθικό* | *πολιτιστικό* | *κοινωνικό* ~ || «*διεξήγηθη σύζησηση σε ~ πολιτικών αργηγών*» (εφημ.) || *το κείμενο αυτό μπορεί να μελετηθεί σε πολλά ~* σε ένα πρώτο, έχουμε μια ερωτική ιστορία, σε ένα δεύτερο ~, υπάρχει η κοινωνική κριτική... 7. η ποιότητα, η συγκρότηση (κάποιου): *είναι ρηχός άνθρωπος, δεν έχει ~* || *δεν μπορεί να κάνει παρέα μαζί του, γιατί δεν είμαστε του αυτού επιπέδου* 8. (η γεν. *επίπεδο* ως χαρακτηρισμός) για κάτι/κάποιον που υπερβαίνει τον μέσο όρο, που είναι ανώτερος, εξαιρετικός: *ήταν μια σύζησηση ~* || *παρακολούθησα μια παράσταση ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εστία. [ΕΤΥΜ. Ουδ. του αρχ. επιθ. *επίπεδος* (βλ. λ.). Ορισμένες σημερινές σημ. (ιδίως οι 5, 8) αποτελούν απόδοση ξέν. όρου, πβ. αγγλ. level, γαλλ. niveau].

επίπεδοΥράφηση (η) [1859] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αναπαράσταση σφαιρικής επιφάνειας σε επίπεδο (λ.χ. σε χάρτη κατά τη χαρτογράφηση).

επίπεδο γραφία (η) [1797] {επιπεδογραφιών} 1. ο τοπογραφικός καθορισμός και η αναπαράσταση με τη χρήση οργάνων μιας ζώνης της γήινης επιφάνειας ή και ολόκληρης της υδρογείου σε οριζόντιο επίπεδο 2. (ειδικότ.) η γραφική αναπαράσταση του εδάφους σε προκαθορισμένη κλίμακα και με καθορισμό της θέσης των διαφόρων ση-

μείων που το χαρακτηρίζουν. — επιπεδογραφικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. Planigraphie (νόθο συνθ.)].

επιπεδογράφος (ο) το όργανο που χρησιμοποιείται για την αναπαράσταση σφαιρικής επιφάνειας σε χάρτη και ειδικότ. στη χαρτογράφηση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. planigraphe (νόθο συνθ.)].

επιπεδοκόλος, -ή, -ο [1861] (για φακούς) αυτός που έχει τη μία του επιφάνεια επίπεδη, ενώ την άλλη κοίλη.

επιπεδοκύρτος, -ή, -ο [1861] (για φακούς) αυτός που έχει τη μία του επιφάνεια επίπεδη και την άλλη κυρτή.

επίπεδομέτρηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεων, -ήσεων} 1. η μέτρηση επίπεδης επιφάνειας ή επίπεδου σχήματος 2. η ενσυχόληση με την επιπεδομετρία.

επιπεδομετρία (η) [1812] {χωρ. πληθ.} 1. ΓΕΩΜ. ο κλάδος που εξετάζει τα επίπεδα σχήματα και τις ιδιότητες τους 2. ΤΟΠΟΓΡ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις μεθόδους και τα όργανα που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση και σχεδίαση τμημάτων επιπέδου εδάφους της γήινης επιφάνειας. — επιπεδομετρικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. planimetrie (νόθο συνθ.)].

επίπεδος, -ή, -ο 1. αυτός που η επιφάνεια του δεν έχει εσοχές ή προεξοχές: ~ *έκταση* | *χώρος* | *δρόμος* | *χωράφι* ΣΥΝ. ομαλός, λείος, στρατός, ίσιος ΑΝΤ. ανώμαλος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει υπερισχύσεις και εξάρσεις: ~ *αφήρησι* || ~ *έργο από σκηνοθετικής πλευράς* ΣΥΝ. μονότονος, πληκτικός, ισοπεδοτικός 3. ΓΕΩΜ. αυτός πάνω στον οποίο μπορούμε να εφαρμόσουμε απόλυτα μια ευθεία γραμμή: ~ *σχήμα* | *επιφάνεια* || *ηλεκτροση* με ~ οθόνη-ΦΡ. *επίπεδη τέχνη* η τέχνη που παριστάνει τα τοπία και τα πράγματα χωρίς προοπτική 4. *επίπεδο* (τό) βλ. λ. — *επίπεδα* επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επί- + -πέδος < πέδον «έδαφος». Βλ. κ. παδίον].

επιπεφυκίτιδα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΓΡ. η φλεγμονή του επιπεφυκτικού. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. conjonctivite].

επιπεφυκός (ο) {επιπεφυκός-ος, -α | -ες, -ων} ο λεπτός διαφανής βλεννογόνος που σκεπάζει την εσωτερική επιφάνεια των βλεφάρων και την εξωτερική επιφάνεια του οφθαλμικού βολβού. [ΕΤΥΜ. Μτβ. παρακ. του αρχ. *επιφύω*. Η λ. απαντά με τη σημερινή σημ. ήδη στον γιατρό Γαλινό (2ος αι. μ.Χ.) ως μέρος της φρ. *ο έπιπε-φυκός* (υμίν)].

επιπύλω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επέπεσα} (λόγ.) 1. πέφτω, προσκρούω πάνω σε (κάποιον/κάτι) με δύναμη, κυρ. κινούμενος απειλητικά ή εχθρικά εναντίον (κάποιου) ΣΥΝ. ορμώ, ρίγνομαι, επιτίθεμαι 2. (για ασθένεια) εκδηλώνομαι και εξαπλώνομαι αφηνίδια: *λοιμός επέπεσε στην πόλη* ΣΥΝ. ενσκήπτο, πέφτω.

επιπυλώτικο (το) (λαϊκ.) το επιπυλωτικό.

[ΕΤΥΜ. < επιπλο + παρακ. επίθημα -άτικο].

επιπλός (ο) {επιπλάδες} (λαϊκ.) ο επιπλοποιός.

επιπλάστος, -ή, -ο (λόγ.) αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από φυσικότητα, αληθοφάνεια: ~ *χαμόγελο* | *ευγένεια* | *ειλικρίνεια* | *συμπεριφορά* | *αρετή* ΣΥΝ. προσποιητός, επιτηδευμένος, τεχνητός, υποκριτικός ΑΝΤ. πραγματικός. — *επιπλάστα* επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *επιπλάσσω* < ἐπι- + πλάσσω -τω «πλάθω»].

επιπλάτινω ρ. μετβ. {επιπλάτινω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω την επιφάνεια αντικείμενου με λεπτό στρώμα πλατινίας.

επιπλόω επίρρ. 1. επιπροσθέτως, ακόμη: *προσέθεσε ~ ότι οι αποφάσεις αυτές θα έχουν προσωρινή ισχύ* || *είναι αγενής και -αχάριστος ΣΥΝ. επίρρ. περατέρω 2. (ως επιθ.) ο παραπάνω, ο πρόσθετος: η ~ φορολόγηση των υψηλών εισοδημάτων.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < ἐπι- + πλέω].

επιπλέυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΟΡΥΚΤ. μέθοδος για τον αποχωρισμό των ορυκτών από διάφορες προσμίξεις.

επιπλόω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επέπλευσα} 1. πλέω πάνω στην επιφάνεια (υγρού): ~ *στο νερό* | *στη θάλασσα* | *στη λίμνη* | *στο ποτάμι* | *στο πηγάδι* ΣΥΝ. (λόγ.) επιπυλώω ΑΝΤ. βυθίζωμαι, βουλιάζω 2. (μτφ.) γλιτώνω, επιβιώνω, αποφεύγω δυσάρεστες συνέπειες: *κατόρθωσαν να επιπλέυσουν παρά το πολιτικό ναύαγιο* || *επέπλευσε στις εξετάσεις, ενώ άλλοι συνυποψήφιοι του καταποντίστηκαν!* ΣΥΝ. διασώζομαι ΑΝΤ. αφανίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω.

επιπληκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιέχει επίπληξη: ~ *λόγια*. — επιπληκτικά επίρρ.

επίπληξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήξεις, -ήσεων} 1. το να επιπλήττει κανείς (κάποιον): η ~ *του μαθητή από τον καθηγητή του εξαιτίας της αμέλειας του ΣΥΝ. επιτίμηση, μάλωμα, παρατήρηση 2. (συνεκδ.) η αυστηρή σύσταση που απευθύνει κανείς (σε κάποιον): *σκληρή ~* 3. η ελαφρότερη πειθαρχική ποινή, η οποία επιβάλλεται κυρ. προειδοποιητικά σε κάποιον που έχει υποπέσει σε παράπτωμα, χωρίς να συνεπάζεται άμεσες κυρώσεις: *έγγραση ~*.*

επιπλήττω ρ. μετβ. {επέπληξα, επιπλήθηκα} (λόγ.) κάνω αυστηρές συστάσεις: ο διευθυντής *επέπληξε τον μαθητή για την ανάρμοστη συμπεριφορά του ΣΥΝ. επιτιμώ, μάλωνο ΑΝΤ. επιδοκιμάζω, επαίνω, επιβραβεύω.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ἐπι- + πλήττω (βλ. λ.)].

επιπλο (το) {επιπλ-ου | -ων} κάθε κινητό αντικείμενο που χρησιμοποιείται για την εξυπηρέτηση των λειτουργικών αναγκών ή τη διακόσμηση του σπιτιού ή άλλων χώρων και κατασκευάζεται συνήθ. από ξύλο, γυαλί ή μέταλλο (λ.χ. το τραπέζι, το κρεβάτι, ο καναπές, η καρέκλα κ.λπ.): *επιπλα κουζίνας* | *κρεβατοκάμαρας* | *σαλονιού* || *παιδικά* | *εφηβικά* ~ || *παλαιό* | *μοντέρνο* | *πρακτικό* | *ανατακτικό* | *κλασικό* | *παραδοσιακό* | *σκαλισμένο* | *φινετσάτο* | *ροστικό* | *πυρσόμενο* - (βλ. λ. *πυρσόμενος*). — (υποκ.) *επιπλάκι* (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *επιπλον* (συνήθ. στον πληθ. *επιπλα*) < *επέπλωμαι* «βρί-

σκομαι στην επιφάνεια, κινούμαι» < επι- + πέλομαι (βλ. λ. περίπολος). Η λ. επιπλουν προσδιόριζε τα κινητά περιουσιακά στοιχεία (εν αντιθέσει προς την ακίνητη περιουσία, τα χωράφια), πράγμα που ενισχύεται από τη μορφή και τη σημ. των λ. για το *επιπλο* σε ξέν. γλώσσες, π.χ. γαλλ. meuble | ισπ. mueble < λατ. mobilis «κινητός, αυτός που μπορεί να μετακινηθεί»].

επιπλοκή (η) 1. το πρόβλημα που εμφανίζεται κατά την εξέλιξη μιας κατάστασης και προκαλεί πρόσθετη δυσκολία: υπήρξε ~ στη διαδικασία διευθέτησης του ζητήματος ΣΥΝ. μπλέξιμο, δυσχέρεια, εμπλοκή, περιπλοκή 2. ΙΑΤΡ. η εμφάνιση άλλης πάθησης ή προβλήματος κατά την εξέλιξη μιας ασθένειας ή κατά τη διάρκεια θεραπευτικής αγωγής: αφιδία | μετεγχειρητική | πνευμονική | καρδιακή ~. [ETYM, μτγν. < αρχ. *επιπλέω*. Η ιατρ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. complication].

επιπλοποίηση (το) [1897] το εργαστήριο ή το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται έπιπλα.

επιπλοποιία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} 1. η κατασκευή επίπλων: από μικρός μαθητεύσε στην ~ 2. (συνεκδ.) η βιοτεχνία ή βιομηχανία κατασκευής επίπλων και ο αντίστοιχος βιομηχανικός κλάδος: ελληνική | σύγχρονη ~.

επιπλοποιός (ο) [1890] ο κατασκευαστής επίπλων.

επιπλοποίηση (το) [1880] το κατάστημα όπου πωλούνται έπιπλα. — επιπλοπώλης (ο).

επιπλώνω ρ. μετβ. [1889] [επίπλω-σα, -θηκα, -μένος] εξοπλίζω εσωτερικό χώρο με τα κατάλληλα έπιπλα: ~ γραφείο | βίλα | εξοχική κατοικία || *ενοικιάζεται επιπλωμένη γκαρσονιέρα.* [ETYM, Απόδ. του γαλλ. ameubler].

επίπλωση (η) [1883] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο εξοπλισμός ενός χώρου με έπιπλα: το σπίτι είναι έτοιμο, μένει μόνο η ~ του σαλονιού 2. (συνεκδ.) το σύνολο των επίπλων με τα οποία είναι εφοδιασμένος ένας χώρος: ~ γραφείου | οικίας | εξοχικού | παιδικού δωματίου || κλασική | μοντέρνα | παραδοσιακή | λιτή - || υφάσματα επίπλώσεων. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. ameublement].

επίπνοια (η) {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η θεία έμπνευση. * ΣΧΟΛΙΟ λ. -οια.

[ETYM, αρχ. < *επιπνέω* < επι + πνέω] **επιπλόζω ρ. αμετβ.** {επιπλόασα} (λόγ.) επιπλέω: στην επιφάνεια της θάλασσας επιπλόαζε αργό πετρέλαιο. [ETYM, αρχ. < επίρρ. επιπόλης «επιφανειακά, πάνω-πάνω», βλ. κ. επιπόλαιος].

επιπόλαιος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από προχειρότητα, απερισκεπεία και βιασύνη, έλλειψη σοβαρότητας και ουσίας: ~ άνθρωπος | σκέψη | λόγια | συναίσθημα | σχέση | χειρισμός | ενέργεια | δήλωση ΣΥΝ. απρόσεκτος, αστόχατος, ελαφρός, ελαφρόθυμος ΑΝΤ. προσεκτικός, συνειστικός, μυαλωμένος 2. (κυριολ.) αυτός που δεν έχει βάθος, που βρίσκεται στην επιφάνεια: ~ τραύμα ΣΥΝ. επιφανειακός ΑΝΤ. εσωτερικός, βαθύς. — επιπόλαιο | επιπολαίως [αρχ.] επίρρ. * ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

[ETYM, αρχ. < επίρρ. επιπόλης «επιφανειακά, πάνω-πάνω» < *επί πολ-η, ετεροϊομ. βαθμ. θέματος που απαντά στο ρ. *πέλ-ομαι* «κινούμαι, υπάγω», βλ. κ. *περί-πολος, πυρ-πολό*].

επιπολαιότητα (η) [1816] {επιπολαιότητων} 1. η έλλειψη σοβαρότητας ~ || αντιμετωπίζει τα πάντα με μεγαλή ~ ΣΥΝ. ελαφρότητα, απερισκεπεία, απροσεξία ΑΝΤ. σύνεση 2. (συνεκδ.) κάθε επιπόλαιος λόγος ή ενέργεια: μικρή | ασήμαντη ~ || *έκανε μια ~ σαν νέος που είναι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

επίπνοος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που απαιτεί μόχθο, που γίνεται με κόπο: ~ προσπάθεια | έργο | έρευνα | εργασία ΣΥΝ. επίμοχος, κοπιώδης, κοπιαστικός, κουραστικός ΑΝΤ. άνετος, άκοπος. — επίπνοα | επίπνοος [μτγν.] επίρρ.

επιπρόσθετος, -η, -ο [1873] αυτός που δίνεται ή γίνεται επιπλέον, που προστίθεται (σε κάτι το οποίο ήδη υπάρχει): ~ αναίβη | δαπάνη | φορτία | διευκρινίσεις | αποζημιώσεις | αποδόχες | πληροφορίες | βελτιώσεις ΣΥΝ. πρόσθετος, παραπανήσιος, επιπλέον, έξτρα ΦΡ. **για τον επιπρόσθετο λόγο ότι...** για λόγο | αιτία που ισχύει επιπλέον, εκτός των άλλων που υπάρχουν: *αρνήθηκε να πουλήσει το κτήμα και ~ δεσμευόταν από την υπόθεση που είχε δώσει σε άλλον.* — **επιπρόσθετα** | **επιπρόσθετος** [1888] επίρρ.

επίπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (συνήθ. στον πληθ.) το (συνήθ. αρνητικό) αποτέλεσμα (σε κάτι/κάποιον): *αρνητικές* | *σοβαρές* | *δυαμενείς* | *ολέθριες* ~ || οικονομικές | πολιτικές | κοινωνικές | περιβαλλοντικές — || οι — του καπιταλισμού στον οργανισμό ΣΥΝ. συνέπεια, επακόλουθο, επενέργεια, επίδραση. [ETYM, < μτγν. *επίπτωσις*, αρχικός σημ. «πτώση - επίθεση - σύμπτωση», < αρχ. *επιπίπτω*. Στη σημ. «συνέπεια, επακόλουθο» επέδρασαν και τα γαλλ. incidence, conséquence].

επίπτωση - αποτέλεσμα - απόρροια - συνέπεια - επακόλουθο. Η ουδέτερη δήλωση για «κάτι που ακολουθεί ως προϊόν προηγηθείσάν ενεργειών, πράξεων ή καταστάσεων» είναι η λ. **αποτέλεσμα:** *Η επιτυχής αντιμετώπιση των αλληπάλληλων επιθέσεων του εχθρού ήταν αποτέλεσμα των οργανωτικών έργων που είχαν προηγηθεί.* Σε πιο λόγιο ύφος και συχνά στον γραπτό λόγο αντί της λ. **αποτέλεσμα** χρησιμοποιείται, με την ίδια γενική σημασία, η λ. **απόρροια:** *Η επιτυχία τον στον διαγωνισμό είναι ~ πολλών κι μακρού μόχθου.* Λιγότερο ουδέτερη δήλωση (με κλίση προς το αρνητικό αποτέλεσμα) γίνεται με τη λ. **επακόλουθο**, η οποία -όπως και οι επιπτώσεις και οι συνέπειες- εκφέρεται συνήθως σε πλη-

θυντικό αριθμό: *Πληρώνει τώρα τα επακόλουθα των απερισκεπτών πράξεων του.* Περισσότερο αρνητική γίνεται η δήλωση με τη λ. **συνέπειες:** *Αν εξακολουθήσουν την ίδια πολιτική στα Βαλκάνια, οι συνέπειες για τη χώρα θα είναι ολέθριες.* Τέλος, η λ. **επιπτώσεις** είναι η περισσότερο αρνητική δήλωση αποτελέσματος: *Οι επιπτώσεις των νέων σκληρών φορολογικών μέτρων για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις θα είναι μοιραίες για το μέλλον αυτών των επιχειρήσεων.*

επιπυραγός (ο/η) ανώτερος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός, ΠΓΝ*).

επιπωματίζω ρ. μετβ. {επιπωματίσα} (λόγ.) κλείνω με πόμα: ~ *αιάλες* | *βαρέλια* | *υπονόμους* ΣΥΝ. βουλλώνω, ταπώνω, κατακώνω. [ETYM, αρχ. < επι- + πωματίζω < πόμα].

επιπωματισμός (ο) (λόγ.) 1. το κλείσιμο (π.χ. φιάλης) με πόμα 2. ΙΑΤΡ. σύνολο παθολογικών εκδηλώσεων, όταν η καρδιά συμπιέζεται από παθολογικό υγρό που έχει σχηματιστεί στην περικαρδιακή κοιλότητα. Επίσης επιπωματίση (η) [μτγν.] (σημ. 1). [ETYM Απόδ. του αγγλ. tamponade].

επιπρέπεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} (λόγ.) (+σε) η ροπή (προς κάτι): ~ στα *ναρκωτικά* | στο *ποτό* | στην *εξαπάτηση.* [ETYM, μτγν. < αρχ. *επιπρεπής*].

επιπρεπής, -ής, -ές {επιπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | επιπρεπέ-στ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που έχει ροπή (προς κάτι, συνήθ. αρνητικό): ~ στις *διασκεδάσεις* | στο *ποτό* | στο *κάννισμα* | στα *ναρκωτικά* | στις *ηδονές* | στο *ψέμα* | στην *υποκρισία* ΣΥΝ. ευεπίφορος, προδιαθεμιμένος. [ETYM, μτγν. < αρχ. *επιπρέπω* «κλίνω προς» < επι- + *πρέπω*].

επιπρήμι (το) {επιπρήμι-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. η άκλιτη λέξη που φανερώνει τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσό κ.ά., ένα από τα μέρη του λόγου.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **επιρρηματικός, επιτατικός.** [ETYM, μτγν. < επι- + *ρήμα*].

προτασιακά και κειμενικά επιρρήματα. Μαζί με τα συνήθη επιρρήματα (ή επιρρηματικά), που προσδιορίζουν την πληροφορία που δηλώνει το ρήμα (τρέχω, φεύγω, κοιμάμαι, δίνω κ.λπ.) τοπικά, χρονικά, τροπικά κ.λπ. (τρέχει γρήγορα - έφυγε χτες - κοιμάται εδώ - δίνει χρήματα κάθε μήνα), υπάρχουν και τα λεγόμενα **προτασιακά** επιρρήματα (sentence adverbs) ή **προτασιακά** επιρρηματικά (sentence adverbials) ή **προτασιακά** προσαρτήματα (sentence adjuncts) καθώς και τα κειμενικά επιρρήματα. Ως προτασιακά χαρακτηρίζονται τα επιρρήματα τα οποία χρησιμοποιούνται στη θέση ενός σχολίου, που θα μπορούσε να εκφραστεί με ολόκληρη πρόταση (έξου και «προτασιακά επιρρήματα»), και τα οποία δηλώνουν τη στάση του ομιλητή απέναντι στα λεγόμενα, επισφραγίζοντας συγχρόνως την προσοχή του ακροατή | αναγνώστη: **Βεβαίως**, *δεν χρειάζεται να συμφωνήσετε μαζί μου (βεβαίως = είναι βέβαιο ότι...)* - **Πρακτικά**, *η αναγνώριση δεν έχει ιδιαίτερη αξία (πρακτικά = αν δει κανείς τι συμβαίνει στην πράξη)* - **Ευτυχώς**, *άργησε να ξεκινήσει και έτσι δεν ήταν εκεί την ώρα του δυστυχήματος* (ευτυχώς = είναι ευτύχημα ότι...). Τέτοια σχολιαστικά επιρρήματα που λειτουργούν ως προτασιακά επιρρήματα είναι, μεταξύ άλλων, τα εξής: *ευτυχώς, δυστυχώς, ευχαριστως, αληθινά, ομολογούμενος, εντυπωσιακά, μυστηριωδώς, τυπικά, φυσικά, γενικώς, οποσδήποτε, παραδόξως, περιέργως, απροσδόκητα, χαρακτηριστικά, οποσδήποτε, ορθώς, ανοήτως, καλώς, σπρηκτικά, φερειπείν, στην πράξη, μέχρις ενός σημείου, προφανώς, απλώς, σαφώς, θεωρητικός, επίσημος, ανεπίσημα, ενδεχομένως, πιθανώς, αναμφίβολα, ασυζητητί, ειλικρινώς, κατά τη γνώμη μου, λογικά, πολιτικά, γενικώς, οποσδήποτε, κατά κανόνα, αναγκαστικά, κατ' ανάγκη, εξίσου, προηγούμενος, έκτοτε, εν τω μεταξύ, κ.ά.* Ως κειμενικά χαρακτηρίζονται τα επιρρήματα που χρησιμοποιεί ο ομιλητής για να προσδώσει στο κείμενο του συνοχή, συνδέοντας μεταξύ τους ευρύτερα πληροφοριακά σύνολα (περιόδους, παραγράφους κ.λπ.). Τα κειμενικά επιρρήματα λειτουργούν ως «κειμενικοί δείκτες» που παραπέμπουν τον αναγνώστη/ακροατή σε πληροφορίες που προηγούνται ή ακολουθούν. Τέτοια επιρρήματα είναι: *έτσι, λοιπόν, συμπερασματικά, συνεπώς, γι' αυτό, δηλαδή, ουσιαστικά, ωστόσο, όμως, εξάλλου, άλλωστε, τελικά, τέλος, αντίθετα, αργότερα, ακολουθώς, ειδικότερα, συγκεκριμένα* κ.ά.

επιρρηματικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με επίρρημα: ~ *στοιχείο* | *σημασία* | *σύνολο* (β) **επιρρηματικός προσδιορισμός** προσδιορισμός του ρήματος ή του κατηγορούμενου (όταν είναι επίθετο), συνήθ. επιρρημα αλλά και πλάγια πτώση ονόματος ή εμπρόθετη ή απρόθετη φράση, που χρησιμοποιούνται για τη δήλωση του χρόνου, του τρόπου, του τόπου, της αιτίας, του σκοπού κ.λπ. (γ) **επιρρηματική πρόταση** δευτερεύουσα πρόταση που προσδιορίζει το ρήμα της κύριας πρότασης, όπως ο επιρρηματικός προσδιορισμός (χρονική, αιτιολογική κ.λπ.) (δ) **επιρρηματικά κατηγορούμενο** το κατηγορούμενο που εκφράζει επιρρηματική σχέση (π.χ. τρόπο, κατάσταση, τάξη, χρόνο), συνήθ. με ρήμα κινήσεως που χρησιμοποιείται ως συνδεδετικό, π.χ. ο *Γιάννης ήρθε πρώτος, μιας υποδέχθηκε όρθιος, έπεσε νεκρός, έφτασε πρώινος* κ.ά. — επιρρηματικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ.

επιρρηματικές σχέσεις. Τα ουσιαστικά δηλώνουν τα όντα, πρόσωπα και πράγματα (συγκεκριμένες ή αφηρημένες οντότητες), τα ρήματα δηλώνουν πράξεις, ενέργειες ή καταστάσεις των όντων (ουσιαστικών), τα επίθετα δηλώνουν ιδιότητες των όντων. Όλες οι

άλλες σχέσεις που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του, σχέσεις χώρου και χρόνου, τρόπον, αιτίας, σκοπού, αποτελέσματος κ.λπ. χαρακτηρίζονται ως επιρρηματικές και δηλώνονται από τα λεγόμενα επιρρηματικά Πέντε είδη δομών λειτουργούν στην Ελληνική ως επιρρηματικά, δηλώνοντας επιρρηματικές σχέσεις: τα επιρρηματά (*σήμερα, καλά, γρήγορα, εκεί* κ.τ.ό.), οι **επιρρόθετοι** προσδιορισμοί (πρόθεση + ουσιαστικά, επίθ., αντων., επιρρήματα: *με το μολύβι, από το περίπτερο, προς τη Θεσσαλονίκη, από πού, για το καλό του, σ' αυτόν, με εκείνους* κ.τ.ό.), οι **απρόθετοι** προσδιορισμοί (την *ημέρα, του χρόνου, το Πάσχα, χαμός, της κακομοίρας, του κάκου, ποιητική άδεια* κ.τ.ό.), επιρρηματικές προτάσεις (σύνδεσμος + πρόταση: *όταν ήλθε, επειδή νομίζει, ώστε να αποτελέσει, για να συναντήσει* κ.τ.ό.), επιρρηματικές **μετοχές** « *τρώγοντας [= ενώ έτρωγε] άκουσε...*», « *έχοντας υπογράψει [= αφού υπέγραψε], απαίτησε...*» κ.τ.ό.). Στην πραγματικότητα, με τα διάφορα μέσα που προσφέρονται, οι ομιλητές της γλώσσας επιλέγουν κατά περίπτωση τον τρόπο που κρίνουν καλύτερο για να εκφραστούν. Έτσι λ.χ., προκειμένου να δηλώσει κανείς τον χρόνο στην Ελληνική, μπορεί να πει: *πέρυσι* (επίρρημα), την *περυσινή χρονιά* (απρόθετος προσδιορισμός), στην *περυσινή χρονιά* (εμπρόθετος προσδιορισμός): *αφού υπέγραψε το συμβόλαιο* (επιρρηματική χρονική πρόταση), *υπογράφοντας το συμβόλαιο* [= *όταν υπέγραψε...*] (επιρρηματική χρονική μετοχή). Ας σημειωθεί ότι η πολλαπλότητα των δυνατών επιλογών δεν υπάρχει σε κάθε επιρρηματική σχέση και ότι ορισμένες επιλογές προσφέρουν δυνατότητες που δεν παρέχουν άλλες: π.χ. η φράση «*προσπαθεί επίμονα*» (με επίρρημα), δεν παρέχει τις ίδιες εκφραστικές δυνατότητες με την (εμπρόθετη) επιρρηματική φράση «*προσπαθεί με ανεξάντηλη και συγκινητική επιμονή*».

επιρρίπτω ρ. μετβ. {επέρριψα, επιρρίφ-θηκα (λόγ. επερρίφθη, -ης, -η...)} (λόγ.) καταλογίζω (σε κάποιον κάτι): *επέρριπτε στους άλλους τις όγκες του ευθίνες ΣΥΝ. αποδίδω, προσάπτω. — επιρρίψη (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ρίζνω. [ETYM₂ αρχ. <ἐπι- + ρίπτω].*

επιρροή (η) 1. η επίδραση σε πρόσωπο ή στη διαμόρφωση αποτελέσματος: ήταν *σημαντική η ~ της οικογένειας του στις επαγγελματικές του επιλογές* || *ασκό ~ σε κάποιον* || *πολιτική | οικονομική | πνευματική -ΣΥΝ. επηρεασμός, επίρεια, επενέργεια* 2. (ειδικότ.) η ικανότητα (κάποιου) να επιβάλλεται με το κύρος του και να εμπνέει σεβασμό (στους άλλους): *διέθετε μεγάλη ~ στην κυβέρνηση ΣΥΝ. δύναμη, ισχύς, επιβολή. ΣΧΟΛΙΟ λ. επίδραση, παρόνυμο, -pp-. [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «εισροή υγρού»] (βάσει του οποίου πλάστηκε το λατ. influx), < επιρρέω < ἐπι- + ρέω. Ήδη στην αρχαία γλώσσα η λ. χρησιμοποιείται και μεταφορικά: *επιρροαί κακών* (Ευριπ. *Ανδρομάχη* 349), *άνανησις ἐστίν επιρροή φρονήσεως ἀπολιπούσης* (Πλάτ. *Νόμοι* 732b). Ωστόσο, δεν μαρτυρείται με τέτοια σημ. στη Μτγν. Ελληνική και απουσιάζει από τα μεσν. κείμενα. Η επανενεργοποίηση της οφείλεται σε απόδ. του γαλλ. influence].*

επιρροή {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ενδυνάμωση, η ισχυροποίηση (σε κάτι) συνήθ. στη Φρ. εις | *προς επιρροσιν* προς ενίσχυση: *τους επείσεως και ένα σχετικό χωρίο του Πλάτωνα ~ των επιχειρημάτων του. [ETYM₂ < μτγν. *επιρροσως* < αρχ. *επιρρόνυμι* «ενισχύω, ενδυναμώνω» < ἐπι- + ρόννυμι, βλ. κ. λ. *ρόμη*].*

επίσας (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) η τοποθέτηση σαμαριού στη ράχη υποζυγίου ΣΥΝ. σαμάριωμα. [ETYM₂ < μτγν. *επίσας* < αρχ. *επίσαστο* «σαμαρώνω» < ἐπι- + σάτω, βλ. κ. *σαγή*].

επίσειω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέσεισα} (λόγ.) 1. (κυριολ.) κραδαίνω (κάτι) απειλητικά 2. (συνήθ. μτφ.) προκαλώ φόβο ή απειλή λέγοντας (κάτι): *τους επείσεω τον κίνδυνο γενίκεσης του πολέμου ΣΥΝ. φοβερίζω, απειλώ.*

επίσειον (ο) {επίσειον-ος, -α | -ες, -όντων} NAYT. (λόγ.) μακρόστενη ταινία ή μικρή σημαία, που χρησιμεύει ως διακριτικό στο κατάρτι των πλοίων. [ETYM₂ Μτγ. ενεστ. του αρχ. *επίσειω* «πάλω | κινώ εναντίον κάποιου». Το ουσιαστικό, αρσ. με τη σημερινή σημ. είναι μτγν.].

επίσημα (το) {επίσημα-τος | -ατα, -άτων} 1. η διακριτική σφραγίδα που ξεχωρίζει ένα αντικείμενο και πιστοποιεί τη γνησιότητα του ή γενικότ. τις ιδιότητες που αποδεδειγμένα έχει (λ.χ. την ατοχή, τη σύσταση του): ~ *χαρτόσημο* | *χρυσού* | *λέβητα* 2. η ετικέτα που επικολλάται σε βιβλίο με τα στοιχεία κατατάξεως του σε βιβλιοθήκη: ~ *βιβλίου* | *τόμου* | *περιοδικού. [ETYM₂ αρχ. < ἐπι- + σημαί].*

επισημαίνω ρ. μετβ. {επισημα-να (λόγ. επεσήμανα), -νθηκα, -σμένος} 1. (κυριολ.) βάζω διακριτικό ή αναγνωριστικό σήμα, σφραγίδα ή σημαία, τοποθετώ ένα επίσημα (βλ.λ.): ~ *βιβλίο* | *έγγραφο* | *αντικείμενο ΣΥΝ. σημειώνω, μαρκάρω, σημαδεύω* 2. (συνήθ. μτφ.) δίνω έμφαση σε (κάτι), τονίζω (κάτι) που θεωρώ σημαντικό: *επισημάνει την ανάγκη εθνικής ενότητας* || *οφείλω να σας επισημάνω τα αδύνατα σημεία της μελέτης σας* || ~ *τους κινδύνους από μια τέτοια ενέργεια ΣΥΝ. υπογραμμίζω, εριστώ την προσοχή* 3. εντοπίζω (κάποιον/κάτι), διακρίνω: ~ *τον στόχο* || ~ *το πρόβλημα και προχωρώ στη λύση του* 4. NAYT. τοποθετώ πιάσσαλο ή άλλο (ειδικό) σημαδι για την υποδείξη στους ναυτιλλομένους επικίνδυνης θέσης ή σημείου. [ETYM₂ αρχ. < ἐπι- + σημαίνω].

επισημάνω (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} 1. (κυριολ.) η τοποθέτηση επίσηματος, η σήμανση με ειδικό διακριτικό σημείο 2. (συνήθ.) το να επισημαίνει κανείς (κάτι), ο εντοπισμός: *η έγκαρη ~*

λάθους | *κινδύνου* | *αρνητικής εξέλιξης* 3. η έμφαση στα σημεία που θεωρεί κανείς σημαντικά ΣΥΝ. υποδείξη, υπογράμμιση 4. (συνεκό) ό,τι επισημαίνει κανείς και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αυτό: *δραματική* | *υπαινικτική ~.*

επίσημο (το) [αρχ.] {επίσημ-ου | -ων} NAYT. τετράγωνη κυανή σημαία με λευκό σταυρό (σημαία «ξήρας») που σηκώνουν τα πολεμικά πλοία στην πλήρη, όταν είναι στο λιμάνι.

επισημοποιώ ρ. μετβ. [1869] {επισημοποιεί... | επισημοποιή-σα, -ήθηκα, -ημένος} προσδίδω (σε κάτι) κύρος και επισημότητα, το αναγνωρίζω ή αναγγέλλω επίσημα: *επισημοποίησαν τη σχέση τους* (παντρεύθηκαν) || *επισημοποίησε την κάθοδο του στην πολιτική ΣΥΝ. επικυρώνω. — επισημοποίηση (η) [1840].*

επίσημος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με το κράτος, με δημόσια αρχή ή με νόμιμο εκπρόσωπο του: ~ *αξιωματικός* | *απεσταλμένος* | *αντιπρόσωπος* || *οι ~ διαπραγματεύσεις* | *συζητήσεις* || *η είδηση διαβέβαισε από ~ χείλη* ANT. ανεπίσημος 2. αυτός που έχει θεσπιστεί από την πολιτεία: ~ *αρχία* | *γιορτή* || *η ~ γλώσσα* | *το ~ νόμισμα ενός κράτους ΣΥΝ. δημόσιος, εθνικός* 3. αυτός που αντλεί το κύρος του από αξιοπιστία (συνήθ. δημόσια, κρατική) πηγή: ~ *πληροφορίες* | *ανακοινωθέντα* | *έγγραφο* | *έκθεση* | *στοιχεία* ANT. ανεπίσημος 4. αυτός που είναι αξιοσημείωτος, που έχει κοινωνική αναγνώριση: *οι ~ καλεσμένοι* || (ως ουσ.) *οι θέσεις* | *η εξέδρα των επισήμων ΣΥΝ. επιφανής* 5. αυτός που έχει αυθεντικό βαθμό τυπικότητας, που έχει υψηλό κοινωνικό γόητρο: ~ *εκδήλωση* | *τελετή* | *δείπνο* 6. αυτός που προορίζεται για δραστηριότητες με υψηλό βαθμό τυπικότητας: *φόρεσε -ροβία για τη δεξίωση ΣΥΝ. καθωσπρέτει, σοβαρός* ANT. πρόχειρος, καθημερινός 7. πανηγυρικός, δημόσιος: *η ~ έναρξη των αγώνων* || *η ~ ανακίνηση των αποτελεσμάτων των εκλογών* || *η ~ τελεση των γάμων τους* ANT. ανεπίσημος 8. αυτός που αποτελεί την αυθεντική, αναγνωρισμένη έκφραση κάποιου: *οι ~ κανονισμοί ενός αθλήματος* || *η ~ θέση του κόμματος για το περιστατικό* ANT. ανεπίσημος. — **επίσημη** | **επίσημος** [μτγν.] επίρρη.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «ο σημειωμένος (ιδ. για χρήματα που έφεραν ειδικό σήμα)», < ἐπι- + -σημος < σήμα. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

επισημότητα (η) [μτγν.] {επισημότητων} 1. η ιδιότητα του επίσημου, αυτού που προέρχεται από δημόσια αρχή: *η ~ του εγγράφου ΣΥΝ. αυθεντικότητα, κύρος* 2. (για εκδηλώσεις) ο πανηγυρικός και τελετουργικός χαρακτήρας: *τέλεσαν τον γάμο τους με κάθε ~* || *με ~ και ενάβεια έγινε η περιφορά του Επιταφίου* || *η επέτειος εορτάστηκε με μεγάλη ~* || *τα έργα του παρουσιάστηκαν με ιδιαίτερη ~* || *η οικογένεια του ζήτησε να μην υπάρξει ~ στην κηδεία του και να μην αποδοθούν τιμές* 3. επίσημο πρόσωπο: *πολλές επισημότητες έδωσαν το «παρών» στη δεξίωση.*

επίσημα επίρρη. 1. επιπλέον, επιπροσθέτως: *τόνισε ~ τη σημασία της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων στις σύγχρονες δημοκρατίες ΣΥΝ. προσέτι, προς τούτους* 2. σε ίδιο βαθμό: *-Χαίρω πολύ!* —! 3. (ειδικότ.) σε απάντηση σε ευχή) εύχομαι ή ασθάνομαι το ίδιο: *-Να είστε καλά!* —! [ETYM₂ μεσν. < αρχ. φρ. *ἐπ' ἴσης* (ενν. *μοίρας*) «εξίσου, ομοίως»].

επίση - εξίσου. Αρχαίες ήδη φράσεις από το επίθ. ίσος σε εμπρόθετες χρήσεις. Το επίση προήλθε από τη φρ. *ἐπί ἴσης* ή *ἐπ' ἴσης* (ενν. *μοίρας*) που αρχικά σήμαινε «εξίσου, ίσα, το ίδιο» (κυριολ. σημασία: «στην ίδια μοίρα, ίσο κομμάτι, ίσα»). Γι' αυτό και παλαιότερα (στη λόγια γλώσσα) γραφόταν *ἐπ' ἴσης*. Το εξίσου προήλθε και αυτό από τη φρ. *ἐξ ἴσου* (ενν. *μέρους*) και σήμαινε και αυτό «ίσα, όμοια» (κυριολ. σημασία: «με ίσο μερίδιο»).

επισιτίζω ρ. μετβ. {επισιτί-α, -τηκα, -μένος} προμηθεύω με τρόφιμα: ~ *στράτευμα ΣΥΝ. εφοδιάζω, τροφοδοτώ. — επισιτισμός* (ο) [αρχ.], επισιτιστικός, -ή, -ό. [ETYM₂ < αρχ. *επισιτίζομαι* < ἐπι- + σιτίζομαι (βλ.λ.)].

επισκεπτήριο (το) [1845] {επισκεπτηρί-ου | -ων} 1. το καθορισμένο χρονικό διάστημα, εντός του οποίου επιτρέπεται να επισκεφθεί κανείς φυλακισμένους, ασθενείς, στρατευμένους κ.ά.: *πληαίνο σε ~* || *το νοσοκομείο έχει ~ κάθε απόγευμα από 17.00-20.00* 2. η μικρή ορθογώνια κάρτα, στην οποία αναγράφεται το ονοματεπώνυμο, η διεύθυνση, το επάγγελμα και το τηλέφωνο κάποιου: *αλλιώς επισκεπτήρια κάρτα: ο γιατρός έδωσε το - του, σε περίπτωση που κάποτε τον χρειάζονταν. [ETYM₂ Η φρ. *επισκεπτήρια κάρτα* αποδίδει το γαλλ. carte de visite].*

επισκέπτης (ο) [μτγν.] {επισκεπτόν}, **επισκέπτρια** (η) [1874] {επισκεπτριών} 1. πρόσωπο που πηγαίνει σε σπίτι, συνήθ. καλεσμένος από τους ενοίκους του στο πλαίσιο φιλικών ή γενικότ. κοινωνικών σχέσεων: *έχουμε επισκέπτες το βράδυ* || *απρόσκλητος* | *ανεπιθύμητος* | *ζαφνικός* ~ 2. πρόσωπο που επισκέπτεται ορισμένο χώρο, διοργανώση, εκδήλωση κ.λπ., που παρευρίσκεται προσωρινά σε ένα μέρος: *οι ~ του πλοίου παρακαλούνται να εξέλθουν* || *οι ~ της έκθεσης βιβλίου* | *ζωγραφικής* || ~ *μουσείου* ΦΡ. (α) **επισκέπτης καθηγητής** ο πανεπιστημιακός καθηγητής που διδάσκει για ορισμένη περίοδο σε πανεπιστήμιο, στο οποίο δεν ανήκει οργανικά (β) **ιατρικός επισκέπτης** υπάλληλος φαρμακευτικής εταιρείας, ο οποίος επισκέπτεται φαρμακοποιούς, γιατρούς, κλινικές κ.λπ., προωθώντας τα προϊόντα της εταιρείας και κλεινοντας τα σχετικά συμβόλαια 3. (μτφ.) πρόσωπο που βρίσκει και περιηγείται έναν διαδραστικό τόπο: *αυτή η πύλη στο Διαδίκτυο έχει δεχθεί μέχρι σήμερα πάνω από δύο εκατομμύρια επισκέπτες.*

επισκέπτομαι ρ. μετβ. αποθ. {επισκέφτηκα (λόγ. επισκέφθηκα)} 1. πηγαίνω στο σπίτι (κάποιου) στο πλαίσιο φιλικής ή γενικότ. κοινωνικής

επαφής, κάνω επίσκεψη: ~ (κάποιον) στα γενέθλια του | για καφέ 2. πηγαίνω σε ορισμένο μέρος κατά τη διάρκεια του επισκεπτηρίου: ~ (κάποιον) στο νοσοκομείο | στη φυλακή 3. πηγαίνω (κάπου) για ορισμένο χρονικό διάστημα (για ενημερωτικούς, επαγγελματικούς, τουριστικούς κ.λπ. σκοπούς): πρόσφατα επέκρεθηκα τη Βενετία || ~ το Εθνικό Μουσείο || λόγω της δουλειάς του επισκέπεται συχνά τη Θεσσαλονίκη 4. (μτφ.) βρίσκω και περιηγούμε έναν διαδικτυακό τόπο: πολλές χιλιάδες άτομα έχουν επισκεφθεί τη σελίδα μας στο Διαδίκτυο 5. (για γιατρό) εξετάζω ασθενή στο σπίτι του: χρειάστηκε να τον επισκεφθεί γιατρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «επιθεώρω, επισκοπώ», < επι- + σκέπτομαι. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.]. επισκευάζω ρ. μετβ. {επισκευάω-α, -τηκα, -μένος} 1. επιδιόρθωνω (κάτι) που έχει υποστεί βλάβη: ~ τηλεόραση | ραδιόφωνο ΣΥΝ. επιδιόρθωνω 2. (ειδικότ.) επαναφέρω στην αρχική μορφή, διορθώνω φθορές και ατέλειες: επισκεύασαν ένα παλιό νεοκλασικό κτήριο ΣΥΝ. αναπαλαιώνω, ανακαινίζω. — επισκευαστής (ο) [αρχ.], επισκευά-στρια (η), επισκευαστικός, -ή, -ό [1853]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αναπαλαιώση, ανακαινίση.

[ETYM. αρχ. < επι- + σκευάω < σκευή (βλ.λ.)]. επισκευασμός, -η, -ο [1888] αυτός που μπορεί να επισκευαστεί. επισκευή (η) η επαναφορά στην αρχική καλή κατάσταση αποκαθιστώντας τη βλάβη, η επιδιόρθωση φθαρμένου πράγματος: ~ πολιθρόνας | τηλεόρασης ΣΥΝ. φτιάξιμο. [ETYM. αρχ. < επι- + σκευή (βλ.λ.)]. επίσκεψη (η) {-ης κ. -έψεως | -έψων} 1. η μετάβαση στο σπίτι ή στον χώρο όπου βρίσκεται (κάποιος), στο πλαίσιο φιλικών ή κοινωνικών σχέσεων: πάω | κάνω ~ (επισκεπταί) || δέχομαι | έχω επισκέψεις || απρόσχητη | νυχτερινή | επίσημη | εθιμοτυπική ~ || χρωστούσε μιν ~ στους φίλους του 2. (συνεκδ.) η διάρκεια της παραμονής των επισκεπτών και όσα συμβαίνουν στο διάστημα αυτό: ~ μιας ώρας || σύντομη | σοβαρή | τυπική ~ || αρμένική ~ (βλ. λ. βίζιτα) 3. (ιατρική) επίσκεψη ή μετάβαση του γιατρού στο σπίτι ασθενούς, για να τον εξετάσει: πόσο κοστίζει η επίσκεψη; || δεν κόβει απόδειξη για την ~ 4. (συνεκδ.) η αμοιβή του γιατρού για την εξέταση ασθενούς είτε στο ιατρείο του είτε στο σπίτι του ασθενούς 5. (ειδικότ.) η περιήγηση ενός τόπου (συνήθ. λόγω ιστορικού ενδιαφέροντος και αξιοθέατων): ~ αρχαιολογικών χώρων 6. (μτφ.) η περιήγηση σε διαδικτυακό τόπο: η ιστοσελίδα μας έχει δεχθεί μέχρι σήμερα δέκα χιλιάδες ~. — (υποκ.) επισκευούλα (η) (σημ. 1-2).

[ETYM. < αρχ. επίσκεψις, αρχική σημ. «πίθεωρηση, επίπτευση», < επισκεπτομαι (βλ.λ.)]. επισκεψιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ο αριθμός ή το ποσοστό επί του

συνόλου των επισκεπτών ενός διαδικτυακού τόπου. επισκιάζω ρ. μτβ. [αρχ.] («πισκίασω (λόγ. επεσκίασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ρίχνω τον ήλιο μου πάνω σε (κάτι) 2. (συνήθ. μτφ.) ξεπερνάω τους άλλους, διακρίνωμαι, ακτινοβολώ τόσο, ώστε αφήνω τους άλλους στη σκιά, στην αφάνεια: η επιτυχία του επισκίασε κάθε προηγούμενη νίκη στο πεδίο των μαχών. — επισκίαση (η) [μτγν.]. επισκοπάτο (το) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. η περιφέρεια που υπάγεται στη δικαιοδοσία ενός επισκόπου (πβ. λ. επισκοπή). επισκοπεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. το αξίωμα του επισκόπου και το σύνολο των αρμοδιοτήτων που απορρέουν από τη θέση του (πβ. λ. επισκοπή). επισκοπείο (το) [μτγν.] η έδρα, η κατοικία του επισκόπου (πβ. επισκοπή). επισκοπή (η) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. 1. το λειτουργήμα του επισκόπου ΣΥΝ. επισκοπεία 2. η έδρα ή η οικία του επισκόπου ΣΥΝ. επισκοπείο 3. η εκκλησιαστική περιφέρεια, την οποία διοικεί ο επίσκοπος: η ~ Φιλιππών ΣΥΝ. επισκοπάτο. επισκοπήση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η συνολική εξέταση ή η συνοπτική έκθεση: η ~ των ειδήσεων || ~ της νεοελληνικής ιστορίας ΣΥΝ. ανασκόπηση, επίπτευση 2. (συνεκδ.) κείμενο ή εκπομπή όπου επιχειρείται τέτοια συνολική εξέταση: αναλυτική | ιστορική | πολιτική | επιστημονική ~ || ~ του Τύπου || - της χρονιάς που πέρασε. επισκοπικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που σχετίζεται με τον επίσκοπο ή την επισκοπή: ~ θρόνος | κατοικία | περιφέρεια. επίσκοπος (ο) {επισκόπ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο κληρικός που φέρει τον υψηλότερο βαθμό της ιεροσύνης (οι άλλοι δύο: διάκονος, πρεσβύτερος) ΣΥΝ. δεσπότης, μητροπολίτης- Φρ. σχολιάζω επίσκοπος βλ. λ. σχολιάζω (βλ. λ. κληρικός, ΣΧΟΛΙΟ).

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «φουρούς, επιβλέπων, επιτηρητής», συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. επί σκοπόν. Η σημερινή σημ. ανάγεται στην Κ.Δ., όπου το επίθ. επίσκοπος αποδίδεται στους πρεσβύτερους κάθε τοπικής εκκλησίας, εναλλασσόμενο στη χρήση με τη λ. πρεσβύτερος (βλ.λ.). επισκοπώ ρ. μετβ. {επισκοπέω-... | επισκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) κάνω επισκόπηση (βλ.λ.): ~ τις πρόσφατες πολιτικές εξελίξεις ΣΥΝ. εξετάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. βλέπω. [ETYM. < αρχ. επισκοπώ (-έω) < επίσκοπος]. επι σκοτίζω ρ. μετβ. {επισκοτίω-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) 1. ρίχνω σκιά πάνω σε (κάτι) ΣΥΝ. σκιάζω, συσκοτίζω 2. (μτφ.) προκαλώ σύγχυση: επισκοτίζει αντί να διασαφηνίζει το θέμα ΣΥΝ. συγχέω. — επισκοτίση (η) [μτγν.].

[ETYM. μτγν. < επι- + σκοτίζω < σκοτός]. επισμάλτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εφυάλωση (βλ.λ.). — επισμαλτώνω ρ. επισμάλτωση (ο/η) αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

επίσημιας (ο/η) {επισμηνίων} ΣΤΡΑΤ. υποξιοματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

επισπένδιο ρ. μετβ. [αρχ.] {επέσπευσα, επισπευσθήκα, επεσπευσμένος} (λόγ.) προσπαθώ να πραγματοποιήσω (κάτι) το ταχύτερο δυνατόν, νορτίτερα από τον προβλεπόμενο χρόνο: επέσπευσε τις εκλογές || πρέπει να επισπευσθεί η ολοκλήρωση του έργου ANT. καθυστερώ. — επισπευστικός, -ή, -ό [μεσν.].

επίσπευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η επιτάχυνση (π.χ. μιας διαδικασίας), η προσπάθεια να γίνει κάτι συντομότερα: η ~ των εκλογών. επιστάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {επέστα-ξα, -γμένος} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) στάζω υγρό πάνω σε (κάτι): ~ κολλύριο ΣΥΝ. σταλάζω ♦ 2. (αμετβ.) πέφτω υπό μορφήν σταγόνας ΣΥΝ. στάζω.

επιστάλιες (οι) {επισταλίων} ΝΑΥΤ. ο επιπλέον χρόνος, μετά τη συμπλήρωση των σταλίων, που απαιτήθηκε για τη φορτοεκφόρτωση πλοίου.

επισταμένους, επισταμένη, -ο αυτός που γίνεται με προσοχή και σε βάθος: διεξήχθη ~ έρευνα τής υποθέσεως ΣΥΝ. προσεκτικός, εμπειρισταμένους, λεπτομερής. — επισταμένος επίρρ. [αρχ.]. [ETYM. Μτγν. ενεστ. του αρχ. π. ἐπίσταμαι «γνωρίζω, κατανοώ επακριβώς, είμαι ικανός» < *ἐπι-ίσταμαι (με πθ. ιωνική ψίλωση) < επι- + ισταμαι. Το ρ. είχε ιωνική προέλευση, διατήρησε δε την ψίλωτική (μη δασυνόμενη) μορφή του, προκειμένου να διακρίνεται από το ομηρικό ἐρίσταμαι («προφύλαξη»). Η λ. ἐπίσταμαι προσδιόριζε κυρ. την απόκτηση εξειδικευμένης και πρακτικής γνώσης, καθώς και την ικανότητα να χρησιμοποιήσει κανείς σωστά αυτή τη γνώση. Αρχική σημ. «το να βλίσκει κανείς πάνω από κάτι και, συνεπώς, «να καταγίνεται σχολαστικά με αυτό». Η λ. έδωσε πολύ σημαντικά παράγωγα: επιστήμη, επιστήτ(ν) κ.ά.]. επιστάτης (η) {-ης κ. -άζεως | -άζεις, -άζεων} ΙΑΤΡ. η ρινορραγία (βλ.λ.).

[ETYM. < αρχ. ἐπίστασις < ἐπιστάζω].

επιστάτης (η) [μτγν.] {επιστατών} 1. η ευθύνη και το έργο του επιστάτη: ανέλαβε την ~ του σχολείου 2. (συνεκδ.) το κτήριο ή το γραφείο του επιστάτη: η ~ ήταν κλειστή 3. ΝΑΥΤ. η επιβλεψη από αξιωματικό καθεμιάς από τις υπηρεσίες στα πολεμικά πλοία: ~ ναυτιλίας | μηχανών | υδράλιον | πλοιον.

επιστάτης (ο) [αρχ.] {επιστατών}, επιστάτρια (η) [1892] {επιστα-τριών} 1. πρόσωπο που ελέγχει την ορθή εκτέλεση (έργου) 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που επιβλέπει (έναν χώρο), που φροντίζει για την καλή λειτουργία του: ο ~ του σχολείου. Επίσης επιστάτισσα (η) {επι-στατισσών}.

επιστατω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επιστατείς... | επιστάτιστα} ♦ 1. (μετβ.) ελέγγω την ορθή εκτέλεση (έργου): επιστατούσε τις οικοδομικές εργασίες ΣΥΝ. επιβλέπω, επιπτεύω ♦ 2. (αμετβ.) είμαι φροντιστής ενός έργου.

[ETYM. < αρχ. ἐπιστατω (-έω) < ἐπιστάτης < επι- + -στάτης (< ι-στα-μαι), του ρ. ἐρίσταμαι «στέκομαι πάνω από κάτι, φροντίζω»].

επιστέγασμα ρ. μετβ. [αρχ.] {επιστέγασ-α, -τηκα, -μένος} 1. τοποθετώ (σε κάτι) στέγη: ~ γκαράζ αποθήκη ΣΥΝ. σκεπάζω 2. (μτφ.) (για έργο ή προσπάθεια) κάνω (κάτι) που (το) ολοκληρώνει, που αποτελεί το κορυφώμα (του): το ανθρωπιστικό του έργο επιστέγαστηκε με αυτή τη δωρεά. — επιστέγασμα (η) [1894].

επιστέγασμα (το) {επιστεγάσματος | -ατα, -άτων} 1. η στέγη, η σκεπή οικοδομήματος 2. (μτφ.) το γεγονός που ολοκληρώνει (ένα έργο, μια προσπάθεια κ.λπ.): η ειδοχρή του στην Ακαδημία ήταν το ~ μιας επιτυχούς επιστημονικής σταδιοδρομίας.

επίστεγο (το) {επιστέγ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. (επίσ.) το πρμναίο τμήμα του πλοίου ΣΥΝ. λαϊκ. κάσαρο ANT. πρόστεγο. [ETYM. < επιστεγάω (υποχωρητ.), πβ. μτγν. επίθ. ἐπίστεγον (οίκημα)].

επιστέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέστερα, επιστέφθηκα} 1. τοποθετώ στεφάνι στο κεφάλι (κάποιου): η ελλανόδικος επιτροπή των αγώνων επέ-στερω τον νικητή ΣΥΝ. στεφανώνω 2. (μτφ.) επιστεγάω, αποτελώ το επιστέγασμα (προσπάθεια, αγώνα κ.λπ.). — επίστεψη (η) (σημ. 1) [1898]# επιστήθιος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται πάνω στο (ανθρώπινο) στήθος: ~ σταυρός | καδένα | φυλαχτό 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός με τον οποίο διατηρούμε πολύ στενές σχέσεις: ~ φίλος ΣΥΝ. αγαπημένος, προσφιλής, ακριβός, (οικ.) κολλητός. [ETYM. μτγν. < επι- + -στήθιος < στήθος]. Επιστήμη (η) 1. αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επιστήμη (βλ.λ.)]. επιστήμη (η) {επιστημών} 1. το σύνολο συστηματικών και επαλη-θεύσιμων γνώσεων, καθώς και η έρευνα αυστηρής καθορισμένων πεδίων του επιστητού με συγκεκριμένες και ορθολογικές μεθόδους, λ.χ. την παρατήρηση, το πείραμα, την υπόθεση, την επαγωγή: θεωρητικές ~ || τα θαύματα | οι πρόοδοι | τα άματα τής ~ Φρ. ανθρωπιστικές επιστήμες | επιστήμες του ανθρώπου η φιλολογία, η ιστορία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία κ.λπ., κατ' αντίδοστολή συνήθ. προς τις θε-τικές επιστήμες (μαθηματικά, φυσική κ.ά.) 2. το σύνολο των κλάδων που αποτελούν «πιστήμεις», το σύνολο των επιστημών (κυρ. των θετικών) η ~ κάνει θαύματα στις ημέρες μας || οι ~ και τα γράμματα || τι λέει η ~ γι' αυτό το θέμα; || δέχεται η ~ τέτοιες απόψεις; 3. κάθε επιμέρους επιστημονικός κλάδος: ποια ~ έχεις σπουδάσει; 4. (συνεκδ.) κάθε επιστημονική ειδικότητα από επαγγελματικής πλευράς: κερδίζει το νομί του από την ~ του 5. (ειρων.-καθημ.) η επισταμένη γνώση ενός πράγματος: έχει κάνει την κοπάνα ~! || έχει αναγάγει την κλεψιά σε ~! ΣΧΟΛΙΟ λ. γνωρίζω.

[ETYM. αρχ. < ἐπίσταμαι (βλ. λ. επισταμένος). Η λ. ξεκίνησε από τη σημ. «εξοικείωση με συγκεκριμένο γνωστικό χώρο ή αντικείμενο»,

από όπου ήδη στον Πλάτωνα προέκυψαν οι σημ. των κλάδων γνώσεως σε αντίδιαστολή με τις λ. *εμπειρία, τέχνη*. Το λατ. *scientia* (> γαλλ. *science*) είναι μετάφραση του ελλην. όρου, **επιστημικός**, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που χαρακτηρίζει τη δέσμευση του ομιλητή ότι τα λεγόμενα του αληθεύουν, ανάλογα με τον κυμαινόμενο βαθμό γνώσης που έχει, πράγμα που καθορίζει τελικά και τη διατύπωση της κρίσης του: *ίσως έρθει αύριο* || *θα είναι ακόμη στον δρόμο* || *ίσως να κατάλαβε το λάθος του* ANT. δεοντικός, [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epistemic]. **επιστημολογία** (η) [1878] **επιστημονικός** κλάδος, ο οποίος έχει ως αντικείμενο έρευνας και μελέτης του την ίδια την επιστήμη, όψη, τον ακριβή καθορισμό των ερευνητικών πεδίων και των μεθοδολογικών εργαλείων. — **επιστημολόγος** (ο/η), **επιστημολογικός**, -ή, -ό, επί(Ο)η-μολογικά επίρρ.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Wissenschaftslehre*. Ορισμένες φορές η αγγλ. λ. *epistemology* (ελληνογενής) μεταφέρεται ως **επιστημολογία**, ενώ ορθή είναι η απόδοση **γνωσιολογία** (βλ. λ. λ.). **επιστήμονας** (ο/η) {θλη. επιστήμονος | επιστήμων} **1.** πρόσωπο με υψηλή κατάρτιση σε έναν τομέα του επιστητού, που ασχολείται ως ειδικός με την επιστημονική έρευνα: *γνωστός* | *διακεκριμένος* | *λαμπρός* | *αναγνωρισμένος* | *διεθνούς ακτινοβολίας* | *σοφός* | *πρωτοπόρος* ~2. (γενικότ.) κάθε πτυχιούχος ανώτατης σχολής: *πήρε το πτυχίο του-ώρα πια είναι ~ 3.* (μτφ.) πρόσωπο που γνωρίζει (κάτι) πολύ καλά, που είναι ειδικός σε (κάτι): *~ στην οδήγηση* || (ειρων.) *~ στις κομπιές!* Επίσης (λόγ.) **επιστήμων** (ο/η) {επιστήμων-ος, -α}, **επιστημό-νισσα** (η) {δύσφρ. επιστημονισσών}.

[ETYM. < αρχ. **επιστήμων** < **επίσταμαι** (βλ. λ. **επισταμένος**)]. **επιστημονικός**, -ής, -ό αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη ή τον επιστήμονα: *~ γνώση* | *μέθοδος* | *αλήθεια* | *δεξιότητα* | *έρευνα* | *πρόσδος* | *εξέλιξη* | *μελέτη* | *εργασία* | *ορίζοντας* | *αντίληψη* | *θέμα* | *συνεργάτης* | *εξήγηση* | *ανάληψη* | *πόρισμα* | *κατάρτιση* | *εργαστήριο* | *έργο* | *προβληματισμός* | *έκδοση* | *ύψος* | *πείραμα* | *επιτροπή* | *επίτευγμα* ΦΡ. (α) **επιστημονική φαντασία** (ι) το σύνολο των αληθοφανών ιστοριών (λογотεχνικών, κινηματογραφικών, τηλεοπτικών κ.λπ.) που εκτυλίσσονται σε έναν φανταστικό χωρόχρονο (συνήθ. μελλοντικό) και αντλούν την αληθοφάνεια τους από τα τεχνολογικά και επιστημονικά επιτεύγματα της εποχής μας, τα οποία αξιοποιούν θεματικά ή σεναριακά (ii) (μτφ.) κάθε απίστευτη, εξωπραγματική ιστορία: Είναι δυνατόν να πιστέψει κανείς ότι γίνονται τέτοια πράγματα; Αυτά είναι ~! (iii) (η γεν. **επιστημονικής φαντασίας** ως χαρακτηρισμός) για αφήγημα (μυθιστόρημα, ταινία κ.λπ.) που αξιοποιεί γνώσεις από τον χώρο των θετικών επιστημών (β) **επιστημονική κοινότητα** οι επιστημονικές διεθνώς. — **επιστημονικά** | -ώς [αρχ.] επίρρ., **επιστημονικότητα** (η) [1812].

[ETYM. αρχ. < **επιστήμων**. Η φρ. **επιστημονική φαντασία** είναι απόδ. του αγγλ. (*science*) *fiction*], **επιστημονικοφανής**, -ής, -ές {επιστημονικοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει χαρακτηριστικά από επιστημονικού (χωρίς να είναι επιστημονικός): *~ θεωρία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές, [ETYM. < **επιστημονικός** + -φανής < **φαινόμενα**]. **επιστημονισμός** (ο) η επιστημονική τάση και θεωρία, η οποία εκλαμβάνει ως επιβεβλημένη την εφαρμογή των μεθόδων των φυσικών επιστημών σε όλους τους τομείς έρευνας, συμπεριλαμβανομένης της φιλοσοφίας, των ανθρωπιστικών και των κοινωνικών επιστημών ή άποψη, σύμφωνα με την οποία οι μέθοδοι αυτές αποτελούν τη μόνη πηγή αξιόπιστων γνώσεων: *ξηρός* | *στείρος* | *δογματικός* | *ακραίος* ~.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. *scientismi*. **επιστημολογία** (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η εντελής γνώση του γνωστικού πεδίου και της ειδικής μεθοδολογίας της επιστήμης με την οποία ασχολείται κανείς. **επιστητό** (το) {χωρ. πληθ.} αυτό που μπορεί να προσεγγίσει ο άνθρωπος μέσω της γνώσης και αποτελεί αντικείμενο της επιστημονικής έρευνας: *κομμάτι* | *μέρος του* ~ ΦΡ. **επί παντός (του) επιστητού** για όλα όσα είναι γνωστά στον άνθρωπο (συνήθ. ειρων.) για τα πάντα, για οτιδήποτε *εκφέρει γνώμη* ~ ANT. άγνωστο, απροσπέλαστο. [ETYM < αρχ. **επιστητόν** (ήδη στον Αριστοτέλη), ουδ. του επίθ. **επιστήτιος** < **επίσταμαι** (βλ. λ. **επισταμένος**)]. **επιστολέας** (ο) ΣΤΡΑΤ. ο υπαρχηγός κάθε Επιτελικής Μονάδας στο

Πολεμικό Ναυτικό. **επιστολή** (η) (λόγ.) **1.** το γραπτό μήνυμα, που αποστέλλεται σε παραλήπτη μέσα σε ταχυδρομικό φάκελο: *φιλική* | *υπηρεσιακή* | *επίσημη* | *ανεπίσημη* ~ ΣΥΝ. **γράμμα**, **γραφή** **2.** φιλολ. το γραπτό κείμενο που αποστέλλεται (σε κάποιον) ως λογοτεχνικό "ίδος **3.** (συνεκδ.) ο φαύλος μέσα στον οποίο τοποθετείται το γραπτό μήνυμα **4.** ΦΡΗΣΚ. **επιστολή** (η) **πραγματεία** με παρανετική περιεχόμενο και οδηγίες σχετικά με θεολογικά και κοσμικά ζητήματα: *οι ~ του Αποστόλου Παύλου*. — **επιστολικός**, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < **επιστέλλω** < **επι-** + **στέλλω**]. **επιστολμιαίος**, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παρουσιάζεται υπό μορφήν επιστολής: *~ διατριβή* | *πραγματεία* | *αφήγηση* **2.** (σπάν.) αυτός που αναφέρεται μόνο σε επιστολές και δεν σχετίζεται με την πραγματικότητα: *~ απειλές* | *ενισχύσεις*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **υποβολμιαίος**. **επιστολογραφία** (η) [1782] {επιστολογραφιών} **1.** η ανταλλαγή επιστολών ανάμεσα σε πρόσωπα ΣΥΝ. **αλληλογραφία** **2.** η τέχνη του να συντάσσει κανείς επιστολές **3.** το βιβλίο που περιέχει υποδείγματα ποικίλων επιστολών και σχετικές οδηγίες για τη σύνταξη καλών επιστολών **4.** ΦΙΛΟΛ. (α) το σύνολο των επιστολών που έγραψαν έγκριτοι άνθρωποι των γραμμάτων, της πολιτικής, της τέχνης και της επιστήμης (β) το σύνολο επιστολών ως αντικείμενο φιλολογικής μελέτης

από απόψεως μορφής (πεζογραφικής, ποιητικής, γλωσσικής κ.λπ.), περιεχομένου (κοινωνικού, επαγγελματικού, ηθικού, φιλοσοφικού, θρησκευτικού, πολιτικού, λογοτεχνικού κ.λπ.), εποχής (βυζαντινής, νεοελληνικής κ.λπ.), αλληλογραφούντων προσώπων κ.λπ. — **επιστολογράφοι** ρ. [1880] {-είς...}.

επιστολογράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που γράφει επιστολή: *~ εφημερίδας* **2.** πρόσωπο που ασχολείται με το λογοτεχνικό είδος της επιστολογραφίας. — **επιστολογραφίας**, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πολυγράφος**.

επιστολόχαρτο (το) το χαρτί της επιστολής, στο οποίο γράφει κανείς και το εσωκλείει στον φάκελο.

επίστομα κ. **πίστομα** επίρρ. → **απίστομα**

επίστομο (το) [μτγν.] {επίστομίου | -ων} **1.** η άκρη αντικειμένου, που έρχεται σε επαφή με τα χείλη του ανθρώπου, λ.χ. μουσικού οργάνου, τσιγάρου, πίπας κ.λπ. **2.** το πόμω που χρησιμοποιείται σε αγγείο ή σωλήνα **3.** το μεταλλικό τελείωμα του ανοιγμένου κλειδαρότρυπα: το **επίστομο** του *συρταριού* του γραφείου είναι *πραγματικό κόσμημα*.

επιστράτευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ. η πρόσκληση στον στρατό του μάχιμου πληθυσμού σε περίοδο πολέμου: *~ γενική* (όλων των μάχιμων ανδρών) | *μερική* (μέρους των μάχιμων ανδρών): ΦΡ. **πολιτική επιστράτευση** βλ. λ. **πολιτικός 2.** (συνεκδ.) η περίοδος της επιστράτευσης: *λήξη της ~ 3.* (μτφ.) η ενεργοποίηση κάθε διαθέσιμου προσώπου ή μέσου για την επίτευξη ορισμένου σκοπού: για να *αντιμετωπιστούν τα κρίσιμα προβλήματα* της *χώρας* μας, *απαιτείται ~ όλων των δημοσυργικών δυνάμεων* του τόπου ΣΥΝ. συσπείρωση, κινητοποίηση.

επιστράτευση ρ. μετβ. [αρχ.] {επιστράτευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καλώ στον στρατό επιστράτους, πολίτες που έχουν ήδη απολυθεί **2.** κινητοποιώ και καλώ στον στρατό όλο τον μάχιμο πληθυσμό σε περίπτωση πολέμου **3.** (μτφ.) συγκεντρώνω ή συστρέφω: *~ όλες μου τις δυνάμεις* | *τις ικανότητες* | *τις γνώσεις*, για να *επιτύχω τον στόχο μου* || για την *υλοποίηση του σχεδίου επιστρατευθέντων* *όλοι οι υπάλληλοι της εταιρείας* ΣΥΝ. **κινητοποιώ**, **εκμεταλλεύομαι** **4.** αναγκάζω (με υπουργική απόφαση) εργαζόμενους σε οργανισμούς κοινής ωφελείας, οι οποίοι απεργούν, να αναλάβουν υπηρεσία, ώστε να εξυπηρετηθεί το κοινό: *λόγω της παράτασης της απεργίας αποφασίστηκε να επιστρατευθούν οι οδηγοί των αστικών λεωφορείων*. — **επιστρατευτικός**, -ή, -ό [1896].

επίστρατος (ο) [1895] {επιστράτ-ου | -ων, -ους} ο έφεδρος (στρατιώτης ή αξιωματικός) που επιστρατεύεται σε καιρό ειρήνης για μετεκπαίδευση στα νέα όπλα: *κλήθηκαν πολλοί ~ στην επιστρατευτική άσκηση*.

επιστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέστρεψα, επιστράφηκα} **1.** δίνω πίσω (κάτι που έχω πάρει): *~ τα χρήματα που δανείστηκα* || *~ προϊόν που αποδείχθηκε ελαττωματικό* || η *επιστολή επιστράφηκε* από τα Ε.Λ.Τ.Α. **2.** ανταποδίδω, συμπεριφερόμαι με τον ίδιο τρόπο: *τον επέστρεψε την αδιαφορία του* || *σας επιστρέφω τις ύβρεις* ΣΥΝ. **γυρίζω** πίσω **3.** (α) έρχομαι ξανά στο σημείο από όπου έφυγα ή ξεκίνησα: *~ στην αρχή* | *στο μηδέν* | *στην αφετηρία* ΣΥΝ. **επανερχομαι** (β) (ειδικότ.) ξαναγυρίζω (στον τόπο μου, στη χώρα ή την ιδιαίτερη πατρίδα μου): *~ στο χωριό μου* | *στην πατρίδα* ΣΥΝ. **παλιννοστώ**, **επανακίνομαι** **4.** ξαναγυρίζω σε δραστηριότητα, θέμα, υπόθεση με τα οποία είχα ήδη ασχοληθεί: *ο δημοσιογράφος επιστρέφει στο θέμα της μόλυνσης που είχε θέσει και καλύτερα* || *ο αθλητής επέστρεψε στην αγωνιστική δράση* ΦΡ. **επιστρέφω δριμύτερος** βλ. λ. **επανερχομαι**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **εργαστικός**.

επιστροφάς (ο) {επιστροφ-είς, -έων} ANAT. ο πρώτος αυχενικός σπόνδυλος- αλλιώς *άτλας*.

[ETYM. < μτγν. **επιστροφή**, -έως (στον επιγραμματισμό Πολλιανό απαντά η ανατ. σημ.) < αρχ. **επιστρέφω**].

επιστροφή (η) [αρχ.] **1.** η απόδοση πράγματος (σε αυτόν από τον οποίο είχε ληφθεί): *η ~ των χρημάτων που δανείστηκα σε αυτόν που μου τα δάνεισε* || *η ~ των μαρμάρων του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο στην Ελλάδα* ΣΥΝ. **γύρισμα** ΦΡ. **δρόμος χωρίς επιστροφή** η μοναδική επιλογή ή δυνατότητα που έχει κάποιος για κάτι: η νίκη στον *επόμενο αγώνα είναι ~ αν δεν νικήσουμε*, *ξερνάμε οριστικά το προτάθλημα* **2.** (συνεκδ.) κάτι (π.χ. χρήματα) που δίδεται σε αυτόν από τον οποίο είχε ληφθεί: *οι ~ της εφορίας* || *οι ~ εφημερίδων* (αυτών που δεν πουλήθηκαν) **3.** (α) η επάνοδος σε ορισμένο τόπο: *η ~ των μεταναστών στις πατρίδες τους* || *η ~ των προσφύγων στον τόπο τους* || *τέλος των διακοπών και ~ των μαθητών στα θρανία* | *στα σχολεία* || *στην αφετηρία* || *η ~ του ασύτου νιού στην πατρική κατοικία* || *η ~ των παικτών στην άμυνα* ΣΥΝ. **επανάκαμψη**, **γυρισμός** ANT. **αναχώρηση** ΦΡ. **μετ' επιστροφής** | **με επιστροφή** ως χαρακτηρισμός εισιτηρίου που εκδίδεται για μετάβασή και επιστροφή: *αεροπορικό εισιτήριο μετ' επιστροφής* ΣΥΝ. **αλε-ρετούρ** (β) η επάνοδος σε προηγούμενη κατάσταση: *τέλειωσαν οι διακοπές, ~ στα ίδια και τα ίδια* || *στη ρουτίνα* | *στη σκληρή καθημερινότητα* || για αρκετό καιρό ήταν ήρεμος-εδώ και *μία βδομάδα έχουμε ~ στα παλιά*: *ξανά ένταση, φασαρίες...* **4.** η διάρκεια του γυρισμού: *στην ~ συναντήσαμε δύο φίλους* **5.** (μτφ.) η επαναστροφή στην ίδια θέση: *~ στο ίδιο θέμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πισωγυρίζω**.

επίστρωμα (το) [μεσν.] {επίστρω-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τελευταία στρώση υλικού σε επιφάνεια: *ένα ~ από άμμο προστατεύει το σπίτι από την υγρασία* || *ένα ~ λίπους προφυλάσσει τον οργανισμό από το ψύχος* ΣΥΝ. **στρώση**, **επικάλυψη**, **άλειμμα** **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που χρησιμοποιείται ως επικάλυμμα (λ.χ. χαλί, μοκέτα). **επίστρώνω** ρ. μετβ. [μεσν.] {επίστρω-σα (λόγ. επέστρωσα), -θηκα, -μένος} **καλύπτω** (κάτι) με στρώση υλικού ΣΥΝ. **επικαλύπτω**.

επίστρωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τελευταία στρώση υλικού σε μια επιφάνεια.
 επιστύλιο (το) {επιστυλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. το κατώτερο τμήμα του θρηγικού των αρχαίων οικοδομημάτων το αποτελούσαν οι δοκοί, οι οποίες ένωσαν τους κίονες. [ΕΤΥΜ₁ < αρχ. επιστύλιον < εττι- + -στυλίον < στύλος].

επισυμβάινω ρ. μετβ. [αρχ.] {επισυνέβη (να/θα επισυμβεί) (λόγ.) (συνήθ. τριτοπρόσ. **επισυμβαίνει, επισυμβαίνουν**) συμβαίνει επιπλέον ή μετά (από κάτι): «το αναμενόμενο δεν επισυνέβη» (εφημ.) ΣΥΝ. επακολουθώ.

επισυνάπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {επισυν-ήγα, -άφθηκα (λογιότ. -ήφθη, -ης, -η...), -ημένος} (λόγ.) συνάπτω (έγγραφο) μαζί με άλλα: στην αίτηση του **επισυνάπτει όλα τα αποδεικτικά σπουδών του ΣΥΝ.** συνοποβάλλω. — επισύναψη (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτο.

επισύρω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέσυρα} 1. (κυριολ.) τραβώ (κάτι) προς το μέρος μου ΣΥΝ. ερελκύω 2. (συνήθ. μτφ.) προκαλώ θετικές ή αρνητικές αντιδράσεις των άλλων (σε σχέση με εμένα): ~ τον φθόνο | την κακία | την αποδοκιμασία | την οργή | την **αανάκτηση** | τον **θαυμασμό** | την **εκτίμηση** | τη **μηνίαν των άλλων** ΦΡ. ΝΟΜ. (για ποινικά κολάσιμες πράξεις) **επισύρω ποινή** τιμωρούμαι: αυτό το **έγκλημα επισύρει ποινή κάθειρξης δέκα ετών**.

επισφάλεια (η) [μτγν.] {επισφαλείων} κατάσταση που εμπνέει κίνδυνο, αβεβαιότητα (ειδικότ.) αφειλόμενο ποσό για την είσπραξη του οποίου υπάρχει αβεβαιότητα: «η εσωτερική ζήτηση **κατέρρευσε και η μεγαλύτερη τράπεζα της χώρας άρχισε να τρίζει υπό το βάρος των επισφαλείων**» (εφημ.).

επισφαλής, -ης, -ες {επισφαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή): επισφαλές-ερος, -ατός} 1. (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από αστάθεια και αβεβαιότητα: η **κατάσταση της υγείας του παρέμεινε ~ ΣΥΝ.** αβεβαιός, άδηλος, ασταθής (β) αυτός για τον οποίο υπάρχει αβεβαιότητα (αν είναι δυνατόν να εισπραχθεί, εξοφληθεί κ.λπ.): ~ **χρέος** | **απαίτηση** | **δάνειο** 2. αυτός που ενέχει κινδύνους, το πολιτικό **κλίμα ήταν ακόμη ~ ΣΥΝ.** επικίνδυνος, ανασφαλής, επίφοβος. — επισφαλώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ασφαλής, -ης, -ης, -ες [ΕΤΥΜ₁ αρχ. < επι- + -σφαλής < θ. σφαλ-, πβ. αόρ. β' ε-σφαλ-ον του ρ. σφάλω].

επισφραγίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επισφράγιζα (λόγ. επισφράγισα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ολοκληρώνω μια ενέργεια μου με κάτι σημαντικό: με την ίδρυση της **βιβλιοθήκης επισφράγισε την πολύχρονη προσφορά του στον τόπο του ΣΥΝ.** επιστεγάζω, επιστέφω 2. (κατ' επέκτ.) προσδίδω κύρος και αναγνώριση (σε κάτι): με τη δήλωση του **επισφράγισε την επιτυχία τους συνεργασία ΣΥΝ.** επιβεβαιώνω, επικυρώνω, πιστοποιώ. — επισφράγιση (η) [μτγν.] κ. **επισφράγισμα** (το) [μτγν.], επισφραγιστικός, -ή, -ό [μεσν.].

επισχεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) 1. η διακοπή μιας ενέργειας: ~ **εργασίας ΣΥΝ.** σταμάτημα 2. ΝΟΜ. **επισχεσης δικαίωμα** δικαίωμα του οφειλέτη να αρνηθεί την εκπλήρωση της παροχής του για όσο χρονικό διάστημα δεν εκπληρώνει και ο δανειστής ληξιπρόθεσμη και συναφή υποχρέωση που έχει έναντι του : 3. ΙΑΤΡ. η αναστολή της αποβολής ενός βιολογικού υλικού από το όργανο μέσα στο οποίο είναι συγκεντρωμένο, συνήθ. λόγω οργανικού αίτιου: ~ **ούτρον** | **αερών** | **κοπράνων**. — επισχετικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ₁ < αρχ. **επίσχεσις** < επέγω (πβ. αόρ. β' **επέσχο**), βλ.λ.].

επισφωρέω ρ. μετβ. [μτγν.] {επισφωρεύ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) συγκεντρώνω σε σωρό: ~ **δανά** | **προβλήματα ΣΥΝ.** συσφωρέω, μαζεύω. — επισφωρευση (η) [μτγν.], επισφωρευτικός, -ή, -ό [1876].

επιταγή (η) 1. η έντυπη εντολή καταβολής χρηματικού ποσού σε τρίτον έγγραφο που έχει συνταχθεί με ορισμένο τύπο και φέρει τον τίτλο «τραπεζική επιταγή», με το οποίο αυτός που υπογράφει δίνει εντολή σε τράπεζα να καταβάλει στον κομιστή του εγγράφου το ποσό που αναγράφεται από τον προσωπικό του λογαριασμό: κόβω | **εκδίδω** ~ || **ταξιδιωτική** ~ || **πληρώνω με επιταγές** || **μπλοκ επιταγών ΣΥΝ.** τσεκ ΦΡ. (α) **ακάλλητη επιταγή** βλ. λ. **ακάλλητος** (β) **ταξιδιωτική επιταγή** βλ. λ. ταξιδιωτικές : 2. καθετί που συνιστά προσταγή: η **προστασία του φυσικού περιβάλλοντος είναι ~ των καιρών μας** || **ηθική ~ ΣΥΝ.** διαταγή, αίτημα. [ΕΤΥΜ₁ μτγν., αρχική σημ. «διαταγή», < αρχ. **επιτάσσω**. Η σημ. του αξιόγραφου είναι απόδ. του γαλλ. mandat].

επιτάθηκα ρ. → επιτείνω
 επιτακτικός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που περιέχει προσταγή, εντολή: δεν άντεχε το ~ του **ύφους ΣΥΝ.** διατακτικός, κελευστικός 2. αυτός που είναι ή κρίνεται απαραίτητος: ήταν ~ **ανάγκη να συγκεντρωθούν χρήματα για τα θύματα του πολέμου** || ~ **συμβιβασμός** | **υποχώρηση** || «**σημειώνει ότι είναι επιτακτικό να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ φωτοχών και πλουσίων**» (εφημ.) || «**καθίσταται επιτακτική η μεσολάβηση για την επίλυση του προβλήματος**» (εφημ.) ΣΥΝ. επιβεβλημένος. — επιτακτικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ₁ αρχ. < επιτάσσω]. επιτακτός, -η, -ο αυτός που τον έχουν επιτάξει, επιταγμένος. [ΕΤΥΜ₁ αρχ., αρχική σημ. «προκαθορισμένος» (ήδη αρχ. η σημ. «έφεδρος (για στρατ. δύναμη)», < επιτάσσω). επιτάξι (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) 1. η διαταγή που δίνεται σε κάποιον ΣΥΝ. προσταγή 2. η με μονομερή πράξη της Διοίκησης στέρησης της χρήσης και της κάρωσης του πράγματος από τον ιδιοκτήτη του, η οποία έχει προσωρινό μόνον χαρακτήρα και γίνεται για την ικανοποίηση έκτακτης και άμεσης δημόσιας ανάγκης: **επιτάξι ξενοδοχείων για τη ζήτηση σεισμοπλήκτων**. [ΕΤΥΜ₁ < αρχ. **επιτάξις** < επιτάσσω]. επιτάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) 1. η αύξηση της έντασης: ~ **προβλήματος** | **κρίσης ΣΥΝ.** ενίσχυση, δυνάμωμα 2. ΓΛΩΣΣ.

η ενίσχυση της σημασίας λέξεως ή φράσεως με τη χρήση πρόσθετων γλωσσικών στοιχείων: **δεν είναι απλώς ανόητος - είναι πολύ ανόητος - είναι η ίδια η ανοησία** ΑΝΤ. μετρισμός ΦΡ. **μετ' επιτάσεως** έντονα, εμφατικά 3. (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η επιδείνωση μιας ασθένειας ΣΥΝ. υποτροπίαση.

[ΕΤΥΜ₁ < αρχ. **επίτασις** < επιτείνω].
 επιτάσσω ρ. μετβ. {επέταξα, επιτάχθηκα, επιταγμένος (λόγ. επιταγεγμένος)} (λόγ.) 1. καθιστώ αναγκαίο, επιβεβλημένο: **επιβάλλω: οι καιροί επιτάσσουν θαρραλέες πρωτοβουλίες** : 2. τοποθετώ (κάτι) δίπλα σε (κάτι άλλο) η στο τέλος: **ο συγγραφέας επιτάσσει σκόπιμα το ουσιαστικό στο τέλος της πρότασης** ΑΝΤ. προτάσσω : 3. πραγματοποιώ επιτάση (βλ.λ., σημ. 2): **ο στρατός επέταξε τα ιδιωτικά οχήματα**. [ΕΤΥΜ₁ αρχ. < επι- + τάσσω | -ττω].

επιτακτικός, -ή, -ό αυτός που δημιουργεί επιτάση ή αναφέρεται σε αυτήν: ~ **μόριο** | **επίρρημα** | **σημασία**. [ΕΤΥΜ₁ αρχ. < επιτείνω].

επιτακτικά επιρρήματα. Μια σειρά από επιρρήματα χρησιμοποιούνται για να επιτείνουν τη σημασία των επιθέτων ή επιρρημάτων, που ανήκουν στα λεγόμενα ποιοτικά **επίθετα** ή επιρρήματα. Παράδειγμα: **Είναι εξαιρετικά χρήσιμο να μάθει να κολυμπά καλά - Του φάνηκε αφάνταστα δύσκολο να τα αποστηθίσει - Είναι εξόφθαλμο φανερό ότι ψεύδεται - Οι θέσεις του κόμματος είναι ριζικά διάφορες από αυτές που γράφει στο άρθρο του**. Τέτοια επιτακτικά επιρρήματα είναι: **αληθινά, ανέλιστα, άπειρα | άπειρος, απίθανο, απεριήραστα, απίστευτα, ασυνήθιστα, ασύγκριτα, αφάνταστα, άφατα, εκκληκτικά, έντονα, εξαιρετικά, εξόφθαλμο, ιδιαίτερα, κάθετα (!), καταπληκτικά, πράγματι, πραγματικά, ριζικά, σοβάρ, τρομερά, τρομακτικά, φοβερά, χτυπητά, καθώς και τα επιρρήματα που δηλώνουν κυρίως ποσότητα: απολύτως | απόλυτα, εντελώς, εξ ολοκλήρου | καθ' ολοκληρίαν, παντελώς, πέρα για πέρα, πλήρως, τελείως | τέλεια κ.ά.**

επιταυτό επίρρ. (σπάν.) με σκοπιμότητα, με συγκεκριμένο σκοπό: **ενεργούσε έτσι ~ ΣΥΝ.** επίτηδες, επί τούτο. [ΕΤΥΜ₁ < μεσν. **επιταυτό**, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. επί του αυτού].

επιτάφυος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι τοποθετημένος πάνω σε τάφο: ~ **στήλη** | **επίγραμμα**-ΦΡ. **επιτάφυος θνήσος** (α) η ακολουθία που ψάλλεται τη Μεγάλη Παρασκευή για την ταφή του Χριστού και την περιφορά του επιταφίου (σημ. 2) ΣΥΝ. εγκώμια, ξόδια (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα 2. **επιτάφυος** (ο) | **επιταφι-ου** | -ων, -ους | το κουβούκλιο μέσα στο οποίο τίθεται πάνω σε συνδόνη ξυλόλυπη ή ζωγραφική παράσταση του σταυρωμένου σώματος του Χριστού: **εγινε περιφορά του ~ σε όλο το χωριό με ιδιαίτερη κατανύξη** || **στολίζω** | **προσκυνώ τον ~** || **μετέφεραν τον ~ στους ώμους**.

επιτάχυνση (η) [1786] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις} 1. ΦΥΣ. (α) η μεταβολή της ταχύτητας κινητού στη μονάδα του χρόνου κατά την οποία αυτή επήλθε (β) **επιτάχυνση της βαρύτητας** η αύξηση της ταχύτητας της βαρύτητας στη μονάδα του χρόνου (σύμβολο: g): η ~ **είναι 10 m/s²** 2. η αύξηση της ταχύτητας (με την οποία γίνεται κάτι): ~ **του βήματος** || η ~ **των ρυθμών συγκλίσης της ελληνικής με την ευρωπαϊκή οικονομία** || η ~ **των διαδικασιών πώλησης προβληματικών περιήρησεων σε ιδιώτες** || - στην εκτέλεση των έργων για την **Ολυμπιάδα** ΑΝΤ. επιβράδυνση. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. accélération].

επιταχυνσιογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο που καταγράφει την επιτάχυνση υλικού σημείου ή σώματος κάθε χρονική στιγμή. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. accélérographe (νόθο συνθ.)].

επιταχυντής (ο) [1886] 1. ΜΗΧΑΝ. ο μοχλός που ρυθμίζει τη ροή του καυσίμου σε μηχανή εσωτερικής καύσεως ΣΥΝ. γκάκι : 2. ΟΙΚΟΝ. ο λόγος κεφαλαίου - προϊόντος, που εζηγεί τις κυκλικές οικονομικές διακυμάνσεις : 3. ΧΗΜ. η ουσία που πολλαπλασιάζει την ταχύτητα χημικής αντίδρασης : 4. ΦΥΣ. η μηχανή που επιταχύνει φορτισμένα σωματίδια (ηλεκτρόνια, πρωτόνια κ.λπ.), αυξάνοντας την ταχύτητά τους. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. accélérateur].

επιταχύνω ρ. μετβ. {επιτάχυν-α, -θηκα} 1. αυξάνω την ταχύτητα: ~ **τον βηματισμό** | **τους ρυθμούς ΣΥΝ.** ταχύνω, εντείνω ΑΝΤ. επιβραδύνω : 2. εκτελώ (κάτι) σε συντομότερο χρόνο: ~ **τις διαδικασίες** | **τις εργασίες ΣΥΝ.** επισπεύδω, συντομεύω. — επιταχυντικός, -ή, -ό [1889]. [ΕΤΥΜ₁ μτγν. < επι- + ταχύνω < ταχύς].

επιτέθηκα ρ. → επιτίθεμαι
 επιτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέτεινα, επιτάθηκα, επιτεταμένος} (λόγ.) 1. αυξάνω την ένταση (σε κάτι): - τη **σύγχυση** | την **γωνία** | **τον άγχος** | **τον πόνο** | την **αβεβαιότητα ΣΥΝ.** επαυξάνω, ενδυναμώνω ΑΝΤ. μικραίνω, αμβλύνω 2. (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. δίνω έμφαση σε ορισμένη έννοια: ~ τη **σημασία μιας λέξης ΣΥΝ.** τονίζω, προβάλλω ΑΝΤ. μετριάω.
 επιτελάρχης (ο) [1889] {επιτελαρχών} ανώτερος αξιωματικός του Στρατού Ξηράς, τρίτος στην ιεραρχία διοικήσεως μεραρχίας (ύστερα από τον υποστράτηγο και τον ταξίαρχο) και με βαθμό συνήθ. συνταγματάρχη, που έχει επιτελικά καθήκοντα: ο ~ **επιθεώρησε στρατιωτικές μονάδες**. [ΕΤΥΜ₁ < επιτελείο + -άρχης < άρχω].

επιτελείο (το) [1871] 1. ΣΤΡΑΤ. η ομάδα αξιωματικών που πλαισιώνει στρατιωτικό διοικητή και τον στηρίζει στο διοικητικό του έργο: ΦΡ. **Γενικό Επιτελείο** το στρατιωτικό συγκρότημα που κατευθύνει και συντονίζει τους ανώτρους στρατιωτικούς σχηματισμούς (λ.χ. μεραρχίες, ταξίαρχος, συντάγματα κ.λπ.): ~ **Στρατός** (Γ.Ε.Σ.) | **Ναυτικού** (Γ.Ε.Ν.) | **Αεροπορίας** (Γ.Ε.Α.) 2. (μτφ.) σύνολο προσώπων με νηγ-

λή ιεραρχικά θέση που κατευθύνουν και συντονίζουν ένα έργο, μια επιχείρηση κλπ.: το οικονομικό ~ της κυβέρνησης || το ~ του πρωθυπουργού || το επαγγελματικό ~ μιας εγκυκλοπαίδειας || ένα ~ εκλεκτών συνεργατών || ~ επιχείρησης | εφημερίδας.

[ETYM. < επιτελής, με τη νεότερ. σημ. του στρατιωτικού αξιωματικού, απόδ. του γαλλ. état-major].

επιτέλεση (η) → επιτελώ

επιτελεστικός, -ή, -ό → επιτελώ

επιτελής (ο) {επιτελ-ούς | -είς} (λόγ.) το μέλος του επιτελείου: οι ~ του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «εκπληρωμένος, ολοκληρωμένος», < επι- + -τελής < τέλος. Βλ. κ. επιτελείο].

επιτελικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με το επιτελείο (στρατού ή οργανισμού): ~ αξιωματικός | στέλεχος | χάρτης | σχέδιο | ομάδα | ρόλος-Φρ. ΣΤΡΑΤ. **επιτελικό γραφείο** (συντομ. Ε.Γ.) μορφή στρατιωτικής οργάνωσης με ειδική αποστολή, που απαντά σε ανώτερες ιεραρχικά μονάδες (συντάγματα, ταξιαρχίες, στρατηγεία).

επιτέλους επιρρ. 1. τελικά, στο τέλος: τι γύρευε ~; || ~, θα μου πείτε τι θέλετε; 2. (για κάτι που επιθυμούσε κάποιος πολύ να γίνει) ευτυχώς: ~, φάνηκε! || ~, μόνοι! [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. enfin].

επιτελώ ρ. μετβ. {επιτελείς... | επιτέλ-εσα, -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -θη-κα), -οσιέμαι;} πραγματοποιώ (κάτι που μου ανατέθηκε), φέρω εις πέρας: ~ καθήκοντα | ρόλο | έργο | σκοπό ΣΥΝ. εφαρμόζω. — επιτέλεση (η) [αρχ.], **επιτελεστικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κάνω, τελώ. [ETYM. < αρχ. επιτελώ (-έω) < επι- + τελώ < τέλος].

επιτρομμμένος, -η, -ο 1. αυτός στον οποίο έχει ανατεθεί μια ειδική αποστολή ΣΥΝ. εντεταλμένος • 2. οποιασδήποτε βαθμίδας διπλωμάτης, που αντικαθιστά τον πρόεδρο όταν απουσιάζει ή δεν υπάρχει ΣΥΝ. διαπιστευμένος (βλ. λ. διπλωμάτης, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. [ETYM; Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. επιτρέπω. Απόδ. του γαλλ. chargé (des affaires)].

επιτεύγμ (το) {επιτεγμ-ατος | -ατα, -άτων} σπουδαία πράξη ως αποτέλεσμα μεγάλης προσπάθειας: κατόρθωμα: *θαύμαζε τα λαμπρά ~ του πολιτισμού τους ΣΥΝ.* επιτυχία. [ETYM. μτγν. < αρχ. επιτυχάνω].

επιτεύξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} η πραγμάτωση ενός σκοπού: η ~ των προσδοκιών/ στόχων || *σχέδιο για την ~ ειρήνης ΣΥΝ.* εκπλήρωση, επιτυχία. [ETYM. < αρχ. επίτευξις < επιτυχάνω].

επιτεύχθηκα ρ. → επιτυχάνω

επιτήδειος, -α, -ο 1. αυτός που διαθέτει εξυπνάδα και πονηρία: *έπεσαν σε επιτήδειο τύπο, που τους ξεγέλασε ΣΥΝ.* έξυπνος, επιδέξιος, καταφερτζής • 2. αυτός που είναι ενδοδεξιμένος για την ανάληψη και εκτέλεση (ενός έργου): *η δουλειά αυτή ήθελε ~ άνθρωπο ΣΥΝ.* κατάλληλος, πρόσφορος. — επιτήδεια | επιτηδείος [αρχ.] επιρρ., em-τηδειότητα (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «κατάλληλος, αρμόζων», < επιτήδεις].

επιτήδεις κ. εξεπιτήδεις κ. ξεπιτήδεις επιρρ.: σκόπιμα, ηθελημένα ΑΝΤ. άλλα.

[ETYM. < αρχ. επιτήδεις | επιτάδες, αβεβ. ετύμου. Η παλαιότερη ετυμ., που ανάγει τη λ. στη φρ. επί τάδε (πληθ. ρυθ. της ανωνυμίας δδε), προσκρούει στο μακρό -α- (το -α- του τάδε είναι κανονικά βραχύ) του επιρρ. *επιτάδες* | *επιτήδεις*].

επιτηδέυμ (το) [αρχ.] {επιτηδεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το επαγγέλμα που ασκεί κάποιος για την κάλυψη των βιοτικών του αναγκών: *άσκηση | φόρος επιτηδέυματος*. — επιτηδευματίας (ο) [1833].

επιτηδεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {επιτηδευ-θηκα, -μένος} 1. (σπάν.) καταπιάνομαι επαγγελματικά (με κάτι) ΣΥΝ. επαγγέλλομαι, ^επιδίδομαι • 2. (συνήθ.) συμπεριφέρομαι χωρίς φυσικότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. αρχ. < επιτήδειος].

επιτηδεύση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η έλλειψη φυσικότητας (στη συμπεριφορά), η προσποίηση.

επιτηρητής (ο) [μτγν.], επιτηρήτρια (η) [1889] {επιτηρητριών} 1. πρόσωπο που ^εβλέπει (την ορθή εκτέλεση έργου): - της *δημόσιας τάξης* 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που επιτηρεί τους μαθητές κατά τη διε-ξαγωγήεξετάσεων.

επιτηρώ ρ. μετβ. {επιτηρείς... | επιτήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιβλέπω τη σωστή εκτέλεση (έργου ή διαδικασίας): ~ *μαθητές | οικοδομικές εργασίες ΣΥΝ.* εποπτεύω, επιστατώ. — επιτήρηση (η) [μτγν.]. [ETYM < αρχ. επιτηρώ (-έω) < επι- + τηρώ].

επιτιθέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {επιτίθε-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται | πα-ρατ. επιτιθέ-εμαι, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο | επιτιθέηκα (λόγ. επε-τέθη, -ης, -η...), μτχ. επιτεθείς, -είσα, -έν) (+ γεν. | +σε +αιτιατ.) 1. ΣΤΡΑΤ. ενεργώ επίθεση εναντίον εχθρικής δυνάμεως, κράτους κ.λπ.: *περίμεναν τη στιγμή που θα επιτίθετο ο εχθρός || πρώτα επιτίθηκε το Πεζικό | το Ιππικό || ~ αιφνιδιαζ | από τα νότα ΣΥΝ.* κάνω έφοδο, (λόγ.) επελαύνω ΑΝΤ. αμύνομαι, υπερασπίζω 2. (για πρόσ.) εκδηλώνω βίαιη και εχθρική συμπεριφορά εναντίον (κάποιου), συνήθ. ορμώντας του, χτυπώντας τον ή απειλώντας τον με φωνικό μέσο κ.λπ.: *ληστές επιτίθησαν σε υπάλληλο τραπέζης και του έκλεψαν είκοσι εκατομμύρια || ομάδα αναρχικών επιτίθη σε αστυνομικούς || του επιτίθησαν και τον απόβλισαν ΣΥΝ.* χτυπώ, (λόγ.) εφορμώ 3. (μτφ.) μιλώ ειδικρικά για (κάποιον), ασκώ σφοδρό έλεγχο εναντίον (κάποιου): *ο πρωθυπουργός επιτίθη με βαρύνουσ χαρακτήρισμούς κατά βουλευτών της αντιπολίτευσης || του επιτίθη ασκώντας τον δριμεία κριτική || ~ λεκτικά | φραστικά ΣΥΝ.* κατακρίνω, θίγω, προσβάλλω, ψέγω 4. (η μτχ. **επιτιθέμενος**, -η, -ο) αυτός που επιτίθεται, ο εχθρός: στην *περίπτωση*

της Κύπρου - ήταν η Τουρκία ΑΝΤ. αμυνόμενος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM αρχ. < επι- + τίθεμαι (βλ. λ.)].

επιτιμήση (η) → επιτιμώ
επιτιμητικός, -ή, -ό → επιτιμώ
επιτιμώ (το) {επιτιμί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. η ποιή που επιβάλλεται από ιερέα για σοβαρές αμαρτίες, λ.χ. η απαγόρευση μεταλήψεως. [ETYM. < αρχ. *επιτιμιονκ επιτιμώ*].

επιτιμώ, -η, -ο αυτός που φέρει τιμητικό τίτλο, χωρίς να σχετίζεται με τα καθήκοντα που συνεπάγεται ο τίτλος αυτός ή παρίσταται κάπου τιμητικά: ~ πρόεδρος | καθηγητής | διδάτωρ | δημότης || «η σύζυγος του πρωθυπουργού θα μεταίσει ως ~ προσκεκλημένη στις εργασίες του συνεδρίου» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. πανεπιστημιακός. [ETYM. αρχ. < επι- + -τιμος < τιμή].

επιτιμώ ρ. μετβ. {επιτιμάς... | επιτιμ-ησα, -όμαι, -άται... -ήθηκα, -ημένος} προσάπτο μομφή (σε κάποιον) για κάτι αρνητικό που διέπραξε: τον *επιτιμώσε για την αδιαφορία του ΣΥΝ.* επιπλήττω, μαλώνω ΑΝΤ. επαίνω, εγκωμιάζω. — επιτίμηση (η) [αρχ.], επιτιμητικός, -ή, -ό [αρχ.].

[ETYM < αρχ. *επιτιμώ (-άω)*, αρχική σημ. «αποδίδω τιμή», < επι- + τιμώ. Η σημερινή σημ. (ήδη αρχ.) οφείλεται στο ότι το ρ. χρησιμοποιήθηκε επίσης για να περιγράψει την πράξη των δικαστών, οι οποίοι όριζαν τη χρηματική ποινή που έπρεπε να πληρωθεί ο καταδικασθείς].

επιτόγιος, -α, -ο [1854] αυτός που βρίσκεται ή τοποθετείται επάνω σε τοίχο: ~ *εκθέματα*.

επιτόκιος (το) {επιτοκί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. ο τόκος που αποφέρει κεφάλαιο εκατό δραχμών για ορισμένο χρονικό διάστημα: το ποσοστό ή το μέτρο με βάση το οποίο υπολογίζεται το ύψος του οφειλόμενου τόκου (βλ. λ. *τόκος*): *σταθερό | κυμαινόμενο | εξομνημένο | μηνιαίο | υψηλό | χαμηλό* ~||- 12% || *αύξηση | μείωση των* ~||- *δανεισμού*. [ETYM < μτγν. επιτόκιον < επι- + -τόκιονκ τόκος].

επιτόκος (η) {επιτόκ-ου | -ων, -ους} η γυναικία που βρίσκεται κοντά στον τοκετό ΣΥΝ. ετοιμόγεννη. [ETYM. αρχ. < επι- + τόκος (βλ. λ.)].

επιτολή (η) (λόγ.) η ανατολή άστρου στον ορίζοντα. [ETYM; αρχ. < επιτελλώ «ανατέλλω» < επι- + τέλλω, βλ. κ. ανατέλλω].

επιτομή (η) 1. η σύνοψη και συγκεκριαίωση ενός κειμένου ΣΥΝ. περίληψη, σύντμηση 2. (συνεκδ.) το πόνημα που αποτελεί περιληπτική απόδοση εκτενέστερου συγγράμματος ΣΥΝ. σύνοψη. [ETYM αρχ. < *επιτέμνω < επι- + τέμνω*].

επιτόμιος, -η, -ο αυτός που καταλαμβάνει έναν μόνο τόμο: ~ *γραμματική | συντακτικό | λεξικό* ΑΝΤ. πολίτομος. [ETYM μτγν. < αρχ. *επιτέμνω*].

επιτονική (η) ΜΟΥΣ. η δεύτερη βαθμίδα της διατονικής κλίμακας.

επιτόνιος (το) {επιτονί-ου | -ων} (λόγ.) ΜΟΥΣ. το κλειδί μουσικού οργάνου. [ETYM < μτγν. *επιτόνιον < επι- + -τόνιον < τόνος*].

επιτόνιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ο επιτονισμός (βλ. λ.). — επιτονίζω ρ.

επιτονισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. (κατ' αντιδιαστολή προς τον τόνο που ανήκει σε συλλαβή λέξεως) η αυξομειούμενη κύμαση της φωνής που χαρακτηρίζει ολόκληρο εκφώνημα (μια σειρά λέξεων: φράση ή και ολόκληρη πρόταση), έχει ιδιαίτερη μορφή σε κάθε γλώσσα και υποδηλώνει τη στάση του ομιλητή απέναντι στο μήνυμα και στον ακροατή (έκπληξη, απορία, θαυμασμό, αμφιβολία, δισταγμό, επιδοκίμασία, αποδοκίμασία κ.τ.ό.). [ETYM Απόδ. του γαλλ. intonation].

επιτόνος (ο) {επιτόν-ου | -ων} (λόγ.) ΝΑΥΤ. (συνήθ. στον πληθ.) σχοινί ή συρματόσχοινο που δένεται από τον ιστό στις δύο πλευρές του πλοίου για να τον στηρίξει ΣΥΝ. ζάρτι.

[ETYM αρχ. (ενν. ιμάς, ήδη στην *Οδύσσεια*), με τη σημ. «σχοινί που τεντώνει, σφίγγει», < *έπι- + -τόνος < τένω*].

επιτόπος, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που διεξάγεται στον ίδιο τόπο (όπου συνέβη κάτι): *οι αστυνομικές αρχές πραγματοποίησαν ~ έρευνα, για να διαπιστώσουν τα πραγματικά αίτια του εγκλήματος* • 2. αυτός που ανήκει στον τόπο (όπου αναφερόμαστε): ~ *αξιοθέατα | λαϊκά συγκροτήματα | αρχές ΣΥΝ.* τοπικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. ντόπος.

επί τόπου επιρρ. → τόπος

επιτραπέζιος, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που τοποθετείται πάνω στο τραπέζι ή προσφύεται στο τραπέζι: ~ *παχνίδι | κρασί* 2. ΠΛΗΡΘΦ. **επιτραπέζια έκδοση** (αγγλ. desktop publishing, συντομ. DTP) η μέθοδος δημιουργίας και έκδοσης ολοκληρωμένου εντύπου (βιβλίου, περιοδικού, φυλλαδίου) με τη διάταξη κειμένου και εικόνων, σχεδίων κ.λπ. σε Η/Υ.

επιπράπηκα ρ. → επιπρέπω

επιπραχίλιο (το) {επιπραχίλι-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το άμφιο που κρέμεται από τον τράχηλο ιερέων ΣΥΝ. πετραχήλι. [ETYM < μεσν. *επιπραχίλιον < επι- + -πραχίλιον < τράχηλος*].

επιπρέπτος, -ή, -ό αυτός που επιτρέπεται, που δικαιολογείται να υπάρχει ή να λειτουργεί (με ορισμένο τρόπο): *δεν ήξερε αν ήταν επιπρέπτο να μιλήσει σε τόσο σκληρή γλώσσα ΣΥΝ.* νόμιμος, αρμόζων, πρέπει ΑΝΤ. απαγορευμένος, αθέμιτος.

επιπρέπω ρ. μετβ. {επέτρεψα, επιπράπηκα (λόγ. επιεπράπην, -ης, -η...)} 1. (α) χορηγώ (σε κάποιον) το δικαίωμα ή την άδεια να πράξει (κάτι): ~ την *είσοδο | την έξοδο* || *τους επέτρεψε να παρακολουθήσουν τη συνεδρίαση* || (μτφ.) η *αγωγή μου δεν μου επέτρεπε να πάσω σε τέτοιο επίπεδο* || *Πώς τοίματε; Δεν σας ~!* | *θεού θέλοντος και καιρού επιπρέποντος* (αν θέλει ο Θεός και αν το επιτρέπει και ο καιρός) ΣΥΝ. εγκρίνω ΑΝΤ. απαγορεύω (β) σε εκφράσεις ευγενείας για να ζητήσει

κάνεις κάτι ή σε διάλογο για να παρέμβει ή γενικότ. για να ζητήσει από κάποιον την άδεια για κάτι που τον αφορά: *Μου επιτρέπετε να σας δείξω πώς λειτουργεί;* || *Αν μου επιτρέπετε (ενν. να παρέμβω), υπάρχει και μια άλλη πτυχή του θέματος* || (προς επιβίβαση που εμποδίζει) *Μου επιτρέπετε να περάσω; | να καθίσω;* || (κ. απρόσ.) *Επιτρέπεται το κάπνισμα στον διάδρομο; || δεν επιτρέπεται η είσοδος σε διανομείς φυλλαδίων (επιγραφή σε είσοδο πολυκατοικίας) · 2. δίνο τη δυνατότητα: η οικονομική τους άνεση τους επέτρεψε να πραγματοποιήσουν τα σχέδια τους · 3. επιδέχομαι, αφήνω περιθώριο (για κάτι): η διατύπωση του κειμένου δεν επέτρεπε παρανοήσεις ΣΥΝ. σκώνω, δέχομαι, παίρνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μοτοχή. [ΕΤΥΜ_ αρχ. < έπι- + τρέπω].*

επιτροπεία (η) [αρχ.] {επιτροπείων} ΝΟΜ. η ανάθεση της διαχείρισης της περιουσίας ανηλικών, αρρώστων και γενικά προσώπων ανίκανων για δικαιοπραξία σε άλλους.

επιτροπέω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιτρόπευ-σα, -τηκα} αναλαμβάνω την επιτροπεία (βλ.λ.). — επιτρόπηση (η) [αρχ.].

επιτροπή (η) 1. το συμβούλιο που ορίζεται να επιτελέσει ορισμένο έργο: *διακομματική | εξεταστική | εφορευτική | εκτελεστική* || — *Θεσμών και Διαρρήσεις της Βουλής* || — *εμπειρογνομόνων | αξιολόγησης υποψηφίων | συντονισμού απεργιακού αγώνα | διαπραγματεύσεων* || η *Κεντρική Επιτροπή του κόμματος* || η ~ *Κεραλαγαράς του Χρηματιστηρίου* || (στην Ε.Ε.) *Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων του Ο.Η.Ε. 2. Διαρκής Κοινοβουλευτική Επιτροπή* (παλαιότ. *Κοινοβουλευτική Επιτροπή* και πριν από την τελευταία αναθεώρηση του συντάγματος *Διαρκής Επιτροπή της Βουλής*) συλλογικό όργανο της νομοθετικής διαδικασίας της Βουλής το οποίο συγκροτείται από τον Πρόεδρο της Βουλής και α' αναλογίαν της δύναμης των κοινοβουλευτικών ομάδων και που αντιστοιχεί σε έναν ευρύτερο κυβερνητικό τομέα υποργείων (π.χ. Επιτροπή Εθνικής Αμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων, Οικονομικών Υποθέσεων, Παραγωγής και Εμπορίου κ.ά.): έργο κάθε μιας επιτροπής είναι να επεξεργάζεται στην ουσία τους τα νομοσχέδια και τις προτάσεις νόμων πριν από τη συζήτηση και την ψήφιση τους, ενώ σήμερα, μετά την αναθεώρηση, έχει αποκτήσει αποφασιστική νομοθετική αρμοδιότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο*. [ΕΤΥΜ_ αρχ., αρχική σημ. «διαίτησία, νομική απόφαση», < επιτρέπω «εμπιστεύομαι, αφήνω στην κρίση». Η λ. *επιτροπή* δήλωσε αργότερα και τα πρόσωπα που διαίτησαν, δηλ. τα μέλη του νομικού οργάνου που επιτελούσε τη διαίτησία].

επιτροπικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον επίτροπο: ~ *καθήκοντα 2. επιτροπικών* (το) {χωρ. πληθ.} (α) το δικαιοδοτικό πλαίσιο της εξουσίας του επιτρόπου ΣΥΝ. εξουσιοδότηση, πληρεξουσιότητα (β) (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο ανατίθενται (σε κάποιον) τα καθήκοντα του επιτρόπου. — επιτροπικός επίρρ. [1871].

επιτροπος (ο/η) {επιτρόπ-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο στο οποίο έχει ανατεθεί ορισμένο διαχειριστικό καθήκον: *ορίστηκε ο Έλληνας ~ στην Ε.Ε.* || *κοινοτικός ~ ΣΥΝ. διαχειριστής, κομισάριος · 2. πρόσωπο που αναλαμβάνει επιτροπεία (βλ.λ.) · 3. ΕΚΚΛΗΣ. (α) το μέλος του ενοριακού συμβουλίου, που μεριμνά για τη σωστή λειτουργία της εκκλησίας της ενορίας του (β) ο διαχειριστής μονής. [ΕΤΥΜ_ αρχ. < επιτρέπω].*

επιτυγχάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επέτυχα, επιτεύχθηκα (λόγ. επετεύχ-χθην, -ης, -η..., μετ. επιτευχθείς, -είσα, -έν), επιτυχημένος (βλ.λ.)} (λόγ.) πετυχαίνω: με την *επιμονή του επέτυχε όλους τους σκοπούς του* || *όποιος αγωνίζεται, επιτυγχάνει* || *κατάφερε να επιτύχει στον διαγωνισμό* || *δεν επέτυχεθι συμφωνία στη σύνοδο* || *έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος στο θέμα αυτό* || (σκοπτ.) η *εγχείρηση επέτυχε, ο ασθενής απεβίωσε* (όταν κάτι εκτελείται σωστά, δεν έχει όμως το προσδοκώμενο αποτέλεσμα). [ΕΤΥΜ_ αρχ., αρχική σημ. «βρίσκει τον στόχο», < έπι- + τυγχάνω (βλ.λ.)].

επιτύμβιος, -α, -ο αυτός που είναι τοποθετημένος πάνω σε τάφο: ~ *πλάκα | επίγραμμα*. [ΕΤΥΜ_ αρχ. < έπι- + -τύμβιος < τύμβος].

επιτυχημένος, -η, -ο (λόγ.) ο πετυχημένος: ~ *ζωγραφικός πίνακας | φαγητό | εμφάνιση | δίσκος | παράσταση | επιχειρηματίας | καριέρα | παράδειγμα | συνεργασία*. — επιτυχημένα επίρρ. [ΕΤΥΜ_ Μετ. παθ. παρακ. του ρ. *επιτυγχάνω* (αρχ. *επιτευχθένος*)].

επιτυχής, -ής, -ές {επιτυχ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} επιτυχέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που επέτυχε τον στόχο του: ~ *προσπάθεια* || *οι χειρισμοί του στην υπόθεση αυτή υπήρξαν επιτυχείς ΣΥΝ. εύστοχος, επιτυχημένος ΑΝΤ. άστοχος, ατελέσφορος 2. αυτός που εκτέλεστηκε σωστά: ~ εγχείρηση. ΣΧΟΛΙΟ -ής, -ης, -ές. [ΕΤΥΜ_ αρχ. < έπι- + τυχής, πβ. αόρ. β' ε-τυχ-ον του ρ. *τυγχάνω*].*

επιτυχία (η) {επιτυχίων} 1. η ομαλή έκβαση υποθέσεως, η θετική κατάληξη προσπάθειας: *στις εξετάσεις σημείωσε μεγάλη | θριαμβευτική ~* || *σαν εύχομαι καλή ~* || *οι προσπάθειες του στέφθηκαν από ~* || *η μία ~ έφερε την άλλη* || *θριαμβεύει στο εξωτερικό-πληγαίνει από ~ σε ~ ΣΥΝ. ευδόχεια ΑΝΤ. αποτυχία 2. ο βαθμός στον οποίο κάτι γίνεται αποδεκτό από το κοινό, προκαλεί το ενδιαφέρον: *το έργο παίχθηκε στην Αθήνα με μέτρια ~* || *η ~ αυτού του μυθιστορημάτος ξέπερσε κάθε προηγούμενο* || *η θεαματική ~ μιας παράστασης* || *η εξαιρετική - μιας πρωτοβουλίας 3. (ειδικότ.) η τραγυοιδιστική επιτυχία, το σουξέ: *τα τραγούδια του έγιναν μεγάλα ~* || *τραγούδησε παλιές ~ του 4. η επέτευξη, η πραγματοποίηση: η ~ ενός σκοπού. [ΕΤΥΜ_ αρχ. < επιτυγχάνω].***

επιτυχών, -ούσα, -όν αυτός που πέτυχε (κυρ. σε διαγωνισμό): *ανακοινώθηκαν τα ονόματα των επιτυχόντων στα Α.Ε.Ι.* [ΕΤΥΜ_ Μετ. αορ. β' του αρχ. *επιτυγχάνω*].

επιφαινόμεναι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {επεφάνην, -ης, -η...} (λόγ.) (για

θεούς) εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι απροσδόκητα ή/και αποκαλυπτικά ΣΥΝ. παρουσιάζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

επιφαινόμενο (το) {επιφαινομέν-ου | -ων} φαινόμενο συνοδευτικό ενός κύριου φαινομένου. [ΕΤΥΜ_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epiphenomenon].

επιφάνεια (η) {επιφανειών} 1. η εξωτερική όψη, που δημιουργεί την πρώτη οπτική (ή άλλη) εντύπωση: ~ *του νερού | της θάλασσας | του δέρματος* || *λεία | τραχιά* ~ ΑΝΤ. εσωτερικό, πυρήνας, βάθος ΦΡ. (μτφ.) (α) *βγαίνω | έρχομαι στην επιφάνεια* (μτφ.) αποκαλύπτομαι, έρχομαι στο φως, φανερόνομαι: *η εγκληματική τους δράση ήρθε στην επιφάνεια* || *βγαίνουν συνέχεια στην επιφάνεια νέα στοιχεία για την υπόθεση* (β) *φέρνω (κάτι) στην επιφάνεια* αποκαλύπτω, φέρνω στο φως: *οι εφημερίδες έφεραν στην επιφάνεια παλιές οικονομικές ατασθαλίες της επιχείρησης 2. (μτφ.) η φαινομενική (συχνά και επίπλαστη) εικόνα των πραγμάτων, κατ' αντιδιαστολή προς το βάθος και την ουσία: *παρασύρταν από την ~ τον γεγονότων* || *έμενε στην - των πραγμάτων και δεν προχωρούσε σε βάθος ΣΥΝ. επίφαση ΑΝΤ. βάθος, ουσία 3. ΜΑΘ. το σύνολο των ακραίων σημείων ενός σώματος (ή γεωμετρικού σχήματος), τα οποία προσδιορίζουν τη μορφή του σώματος: *επιπέδη | κυλινδρική | κομψή | κοωνική* ~ · 4. ΟΙΚΟΝ. η έκταση της οικονομικής δύναμης ατόμου ή οικονομικού οργανισμού: *επιχείρηση με μεγάλη (οικονομική) ~* · 5. ΘΡΗΣΚ. (κυρ. κατά την αρχαιότητα) η αποκαλυπτική εμφάνιση ενός θεού στους ανθρώπους: *η ~ της θεάς Αθηνάς στον Τηλέμαχο. ΣΧΟΛΙΟ λ. Θεοφάνια.***

[ΕΤΥΜ_ αρχ. < επιφανής. Στην Κ.Δ. η λ. έχει τη σημ. «εμφάνιση» (Β' Τι-μόθ. 4:8: *πάσι τους ήραπήκοσι την επιφάνειαν αυτού*). Η σημ. της οικονομικής, κοινωνικής κ.λπ. επιφάνειας αποτελεί απόδοση του γαλλ. surface].

επιφανειακός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται ή γίνεται στην επιφάνεια: ~ *όργανο | τραύμα | καθάρισμα | σεισμός 2. (μτφ.) (α) (για πράσ.) αυτός που μένει στην επιφάνεια των πραγμάτων, που ασχολείται με πράγματα χωρίς βάθος, ουσία: είναι πολύ ~ τύπος: δεν μπορείς να του μιλήσεις για κάτι σοβαρό και να σε καταλάβει ΑΝΤ. ουσιαστικός (β) (για μελέτη, άρθρο κ.λπ.) αυτός που δεν καταφέρει να αναλύσει σε βάθος (ένα θέμα, πρόβλημα κ.λπ.): ~ *πολιτική ανάλυση | προγράμηση θέματος | προσέγγιση γεγονότος*. — επιφανειακ-ά | -ώς επίρρ.*

επιφανής, -ής, -ές {επιφαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} επιφανέστ-ερος, -ατός} αυτός που διακρίνεται, που ξεχωρίζει, που είναι διάσημος σε ορισμένο τομέα: ~ *χειρουργός | πολιτικός | καλλιτέχνης | επιστήμονας ΣΥΝ. διάσημος, διαπρεπής, φημισμένος, σπουδαίος, ονομαστός ΦΡ. *ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος* βλ. λ. *τάφος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές, φημισμένος, Θεοφάνια. [ΕΤΥΜ_ αρχ. < επιφάνω | -ομαι].*

Επιφάνια (τα) {Επιφανίων} 1. ΕΚΚΛΗΣ. η ημέρα κατά την οποία βαπτίστηκε ο Χριστός στον ποταμό Ιορδάνη η λ. αναφέρεται στην φανέρωση του Ιησού Χριστού ως του εναθροπισήσαντος Λόγου του Θεού τη ημερ. της σοτηρία του κόσμου και συνδέθηκε ειδικότ. με τη βάπτιση που εγκαίνιασε τη δημόσια δράση του 2. (συνεκδ.) η 6η Ιανουαρίου, η ημέρα κατά την οποία εορτάζεται το παραπάνω γεγονός ΣΥΝ. Θεοφάνια. ΣΧΟΛΙΟ λ. Θεοφάνια.

[ΕΤΥΜ_ μεσν. < αρχ. *επιφάνω* | -ομαι. Για την προέλευση του όρ., πβ. Ιωάνν. Χρυσόστομου, *Περί της Βαπτίσεως του Χριστού* 49, 11-14: *Τίνος ούν ένεκεν αυτή επιφάνεια λέγεται; Έπειδή ούχ ότε έτέχθη, τότε πάνθενέτω κατάδολος, αλλά ότε εβαπτίστατο μέχρι γαρ ταύτης ήγνωστο της ήμερας τους πολλούς*].

επίφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η φαινομενική και συχνά απαιτηλή μορφή (ιδιότητα, συμπεριφορά κ.λπ.): η *συμπεριφορά του είχε μια ~ υγένεια ΣΥΝ. επιφάνεια- ΦΡ. *κατ' επιφάνειαν* επιφανειακά, μακριά από την αλήθεια και την πραγματικότητα: *είχε μόνον - τη συμπαράσταση του ΣΥΝ. φαινομενικά*.*

[ΕΤΥΜ_ < μτγν. *επίφασσις* «εξωτερική εμφάνιση» < αρχ. *επιφάνω* | -ομαι].

επιφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέφερα} (λόγ.) οδηγώ σε ορισμένο αποτέλεσμα: η *τεχνολογική επανάσταση επέφερε στις μέρες μας ραγδαίες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές* || ~ *πλήγμα στον αντίπαλο ΣΥΝ. προκαλώ, συνεπάγομαι, φέρνω*.

επιφθονός, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που προξενεί φθόνο.

επιφθοβός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί φόβο και ανησυχία: η *κατάσταση της υγείας του παρέμενε ~* || ~ *αντίπαλος ΣΥΝ. ανησυχτικός, επικίνδυνος, απειλητικός*.

επιφοίτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επέμβαση του θείου, η θεία φώτιση κυρ. στις ΦΡ. (α) *επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος* (ι) ο πνευματικός φωτισμός των Αποστόλων από το Αγιο Πνεύμα κατά την ημέρα της Πεντηκοστής (ii) (ειρων.) ο ξαφνικός φωτισμός του πνεύματος, η ξαφνική απόκτηση σοφίας: *περιμένει με την ~ να πετύχει, όταν δεν έχει διαβάσει; (β) *δι' επιφοίτησος* (ειρων.) με ξαφνικό φωτισμό του πνεύματος, με βραονική απόκτηση σοφίας: *Χωρίς σπουδές πώς θα γίνει μηχανικός; *Δι'επιφοίτησος*;**

επιφοιτώ ρ. αμετβ. {επιφοιτάς... | επιφοίτησα} (για το Αγιο Πνεύμα) φωτίζω πνευματικά εξ ουρανού.

[ΕΤΥΜ_ < αρχ. *επιφοιτώ* (-άω), αρχική σημ. «συχνάζω - καταλαμβάνω», < έπι + φοιτώ].

επιφορτίζω ρ. μετβ. {επιφορτίσ-α, -θηκα, -μένος} αναθέτω (σε κάποιον τη διεκπεραίωση υπόθεσης): *τον επιφορτίσε με την ευθύνη της αποπάραιωσης του έργου* || ~ *με πολλά καθήκοντα* || *επιφορτισμένος με πολλή δουλειά ΣΥΝ. παραγγέλλω, εξουσιοδοτώ*. — επιφορτίση (η) [1782].

[ΕΤΥΜ_ μτγν., αρχική σημ. «περφορτόνω», < έπι- + φορτίζω. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. charger].

επιφυλακή (η) 1. η συνεχής παρουσία στρατιωτικών και αστυνομικών δυνάμεων στους χώρους τους, για την αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών: όλο το στρατόπεδο τέθηκε σε ~ λόγω της μεγάλης πυρκαγιάς ΣΥΝ. επαγρύπνηση 2. (μτφ.) η διαρκής ετοιμότητα για την αντιμετώπιση δυσάρεστων καταστάσεων: όλη η οικογένεια ήταν σε ~, για να συμπερασταθεί στον βαριά άρρωστο συγγενή της ΣΥΝ. εγρήγορη. [ETYM. < επιφυλάσσω, πβ. κ. φυλακή - φυλάσσω].

επιφυλακτικός, -ή, -ό [1871] αυτός που έχει επιφυλάξεις, που χαρακτηρίζεται από διστακτικότητα ή ιδιαίτερη προσοχή: ήταν ~ στις κρίσεις του για τους άλλους || ~ κινήσεις | εκτιμήσεις | στάση. — επιφυλακτικά επίρρ., επιφυλακτικότητα (η) [1877].
επιφύλαξη (η) [1859] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεις} 1. η επισήμανση δεδομένων που εγκυμονούν κινδύνους, στοιχείων που προκαλούν αμφιβολίες: εκφράζω | διατυπώνω επιφύλαξεις || δέχομαι κάτι με κάθε ~ 2. (συνεκδ., κυρ. στον πληθ.) ο ενδοιασμός, ο δισταγμός (για κάτι): έχω | διατηρώ πολλές - για την πρόταση του || αποδέχομαι κάτι χωρίς επιφύλαξεις (ανεπιφύλακτα) ΣΥΝ. περίσκεψη, αμφιβολία, σκεπτικισμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδοιασμός. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. réserve].

επιφύλασσο ρ. μετβ. {επιφύλα-ξα (λόγ. επεφύλαξα), -χθηκα} 1. προετοιμάζω (κάτι) κρατώντας το κρυφό, χωρίς να το φανερώσω εκ των προτέρων: η εξέλιξη της μάχης επιφύλασσει πολλές εκπλήξεις || κανείς δεν ξέρει τι του επιφύλασσει το μέλλον ΣΥΝ. κρύβω 2. (ειδικότερ. καθημ.) εκδηλώνω μετά από σχετική προετοιμασία: οι οπαδοί του επιφύλαξαν θερμή υποδοχή στο αεροδρόμιο 3. (μεσοπαθ. **επιφύλασσομαι**) διατηρώ το δικαίωμα μου να ενεργήσω ή να αποφασίσω (για κάτι) σε μελλοντικό χρόνο: επιφύλαχθηκε να μελετήσει την υπόθεση και να δώσει απάντηση σε μια εβδομάδα || επιφύλασσεται να ασκήσει μήνυση σε περίπτωση αθέτησης της συμφωνίας || ~ παντός δικαιώματος μου || (κ. απολύτως) Σας ευχαριστώ για το δώρο σας. Επιφύλασσομαι (ενν. να σας το ανταποδώσω). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αναμένο παρατηρώντας», < έπι- + φυλάσσω. Ο συγγ. + φωνήεν, αποτελούν απόδ. του γαλλ. réserve].

επιφυλλίδα (η) [1846] 1. τύπος γραπτού κειμένου που δημοσιεύεται σε εφημερίδα, με περιεχόμενο κατά κύριο λόγο μη ειδήσεογραφικό, που αναφέρεται σε θέματα επιστημονικά, εγκυκλοπαιδικά, καλλιτεχνικά, φιλοσοφικά ή και πολιτικά και γράφεται από πρόσωπο ειδικό στο θέμα: φιλοσοφική ~ 2. ΦΙΛΟΛ. λαϊκό ανάγνωσμα με ιδιαίτερη πλοκή, πλούσιο σε δράση, που εκτυλισσόταν μέσα από πολλά επεισόδια, τα οποία κρατούσαν το ενδιαφέρον του κοινού και δημοσιεύονταν τμηματικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. φύλλον.

[ETYM. < αρχ. επιφυλλίς, -ίδος «μικρό τσαμπί σταφυλιού, αποστάφυλο» < έπι- + φυλλίς < φύλλον. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. feuilleton].

επιφυλλιδιογραφία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η συγγραφή επιφυλλιδίων (είτε με τη μορφή της ανάπτυξης διαφόρων θεμάτων είτε με τη μορφή μυθιστορημάτων). — επιφυλλιδιογράφος (ο/η) [1860], επιφυλλιδιογραφικός, -ή, -ό [1888].

επίφυλλο (το) {επιφύλλ-ου | -ων} κακτοειδές διακοσμητικό φυτό με μακρούς βλαστούς και κοκκινωπά άνθη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. ephiphyllum].

επίφυλο (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΑΝΑΤ. 1. καθέμια από τις δύο αυξανόμενες άκρες του μακρόν οστών (βραχίονες, μηριαία κ.λπ.) 2. ΦΥΣΙΟΛ. το κωνάριο (βλ.λ.). — επιφυσιακός, -ή, -ό [1894]. [ETYM. < αρχ. επίφυρος < επίφυρο | -ομαι < έπι- + φύω | -ομαι].

επίφυτο (το) {επιφύτ-ου | -ων} ΒΟΤ. κάθε φυτό το οποίο αναπτύσσεται πάνω σε άλλο φυτό ή αντικείμενο, χωρίς να παρασιτεί σε αυτό αλλά χρησιμοποιώντας το για υποστήριξη: αναπτύσσεται πάνω από την επιφάνεια του εδάφους και δεν έχει ρίζες στο έδαφος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. epiphyte].

επιφώνημα (το) {επιφώνη-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. άκλιτη λέξη που εκφράζει εσωτερική κατάσταση, παρόρμηση ή φυσική αντίδραση σε φυσικό, εξωτερικό ή άλλο ερέθισμα: ένα από τα δέκα μέρη του λόγου στην παραδοσιακή γραμματική (λ.χ. *οχ!*, *οχ!*, *όπα!*, *ζήτω!* κ.λπ.). — επιφωνηματικός, -ή, -ό [μτγν.], επιφωνηματικά επίρρ. [ETYM; μτγν. < αρχ. *επιφώνω!*].

επιφώνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} έκφραση έντονης ψυχολογικής ή συναισθηματικής κατάστασης κατ' έμεσο και δηλωτικό τρόπο: ~ θαυμασμού | απογοήτευσης | αποδοκιμασίας ΣΥΝ. αναφώνηση, κραυγή.

[ETYM. < μτγν. *επιφώνησης* < αρχ. *επιφώνω* (-έω) < έπι- + φωνάω < φωνή].

επιφύριο ρ. αμετβ. [αρχ.] {επέφαιρα} (λόγ.) αισθάνομαι χαρά, βίωω ικανοποίηση, κυρ. για δυσάρεστη εξέλιξη, που πλήττει αντίπαλο, πρόσωπο εχθρικό ή αντιπαθητικό: ~ για την αποτυχία των ανταγωνιστών μου ΣΥΝ. χαίρεκακό ΑΝΤ. συμπονώ, συμπάσχω.

επιγυάλκω ρ. μετβ. [1858] {επιγύαλκω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) επενδύω επιφάνεια με επίστρωση χαλκού (κυρ. μεταλλικές επιφάνειες): ~ σκεύη ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπακιρώνω.

επιγύαλκωση (η) [1858] {-ης κ. -άσεως | -ώσεις, -ώσεις} η επικάλυψη (επιφάνειας) με χαλκό. Επίσης επιγύαλκωμα (το).

επιγυάλυψη κ. επιγυάλυψη (η) {-ης κ. -άσεως | -ώσεις, -ώσεις} η επικάλυψη μεταλλικών αντικειμένων με λεπτό επίστρωμα σιδήρου, προκειμένου να νισχυθεί η μηχανική τους αντοχή. — επιγυάλυψ(δ)ώνω ρ.

Επιγυαμμός (ο) {-ου κ. -άρμου} αρχαίος Έλληνας κωμωδιογράφος από τη Σικελία (5ος αι. π.Χ.). [ETYM; αρχ. κυρ. όν. < έπι- + γυαμμός < χάρμα (βλ.λ.)].

επιγυέλιος, -α, -ο [1879] ΙΑΤΡ. (για νόσους, εξανθήματα) αυτός που

εμφανίζεται πάνω στο χέλιος: ~ έρπης.
επιγύερα (τα) {επιγύερον} (αρχαιοπρ.) οτιδήποτε προκύπτει ως τιμωρία (ή ερμηνεύεται αναλόγως) μιας άδικης πράξης: *πληρώνει | υφίσταται τα ~ της κακίας του ΣΥΝ.* τιμωρία, πληρωμή. [ETYM. αρχ. πληθ. του ουσ. *επιγύερον* (που μαρτυρείται μόνον ως μτγν.) < έπι- + γύερον < χείρ «έρειν». Μολονότι η λ. σήμαινε αρχικώς την αμοιβή για χειρωνακτική εργασία, η συχνότερη χρήση της είναι αυτή με την οποία απαντά σήμερα, λ.χ. *της προπετείας πικρά κομίζονται τάγυερα* (Φυλόδημος)].

επιγύερημα (το) {επιγύερη-ατος | -ατα, -άτων} κάθε λογικός συλλογισμός ή σειρά συλλογισμών, που παρουσιάζεται για τη στήριξη ή την ανατροπή μιας θέσης (σε συζητήσεις, διαδικασίες διαλόγου, διαπραγματεύσεις, αντιπαράθεσης κ.λπ.) και καταλήγει σε αιτιολογημένο συμπέρασμα: δυνατό | πειστικό | καταλυτικό | τεκμηριωμένο | πολιτικό | ψυχολογικό | τελικό ~ || ανατρέπω | αντικρούω τα - κάποιου || προβάλλω ισχυρά ~ υπέρ μιας άποψης || δεν έχει επιγύερηματα, γ' αυτό μιλάει με συνθήματα.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «εγχείρημα, τόλμημα», < *επιγύερον*. Η σημερινή σημ. ανάγεται στη Λογική του Αριστοτέλη].

επιγύερημα - ισχυρισμός - σόφισμα. Η σωστή γλωσσική επικοινωνία στηρίζεται στην *ελικρινεία* των λεγομένων και στην *αποτελεσματικότητα* της επικοινωνίας σε σχέση με τις προβέσεις του ομιλητή. Η αποτελεσματικότητα προϋποθέτει την *αξιοπιστία* και τη *χρηστικότητα* των λόγων μας, την *πειθώ*. Για να πείσουμε τον συνομιλητή για την ορθότητα και την αλήθεια όσον λέμε, χρειάζεται η αποδεικτικότητα των λόγων μας, ή οποία επιτυγχάνεται με κατάλληλη επιχειρηματολογία. Χρειάζομαστε δηλ. επιγύερηματα, τα οποία στηρίζονται σε ορθούς συλλογισμούς, σε σκεπτικό που καταλήγει σε αιτιολογημένο συμπέρασμα. Η αιτιολόγηση και η λογική υποστήριξη των λεγομένων μας εξασφαλίζει την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας μας. Εφόσον τα λεγόμενα μας δεν στηρίζονται σε αποδεικτικά επιγύερηματα, αποτελούν απλούς ισχυρισμούς, υποκειμενικές δηλ. εκτιμήσεις, που δεν υποχρεώνουν τον άλλον να τις δεχθεί. Οι ισχυρισμοί στηρίζονται σε σαθήρη επιχειρηματολογία, σε μη πειστικά επιγύερηματα. Στην περίπτωση δε που εκφεκμένα ο ομιλητής χρησιμοποιεί αναληθή επιγύερηματα, λογικούς φαινομενικά συλλογισμούς που παραποιούν την πραγματικότητα, τότε μιλούμε για *σοφίσματα*. Σόφισμα είναι κάθε σκόπημα αναληθής συλλογισμός, που παραβιάζει την ελικρινεία της επικοινωνίας. Το ίδιο γίνεται και με τους δικολοβισμούς, τις προχειρολογίες και τα δήθεν επιγύερηματα που συσκοτίζουν την αλήθεια. Γενικά στην επικοινωνία, κάθε στρενωδισμό, κάθε διαστροφή δηλ. της αλήθειας των λεγομένων, ώστε να παραποιηθεί η πραγματική κατάσταση προς όφελος του *στρενωδίκου*, αποτελεί στρέβλωση της επικοινωνίας.

επιγύερηματίας (ο/η) [1821] {(θλ. επιγύερηματίου) | επιγύερηματιών} πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τις επιγύερησεις, που φέρει την ευθύνη για την ίδρυση, λειτουργία και ανάπτυξη μιας επιγύερης, συνθή. ο ιδιοκτήτης της ή ο βασικός επενδυτής: *δυναμικός | μικρός | μικρομεσαίος* - || *όμιλος επιγύερηματιών ΣΥΝ.* (αγγλ.) μιτζνεσιαν. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. entrepreneur].

επιγύερηματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους επιγύερηματίες ή τις επιγύερησεις, που είναι χαρακτηριστικός τους: *οι Έλληνες φιμίζονται για το ~ τους πνεύμα* || *ο ~ κόσμος είναι ανασταταμένος* || ~ *συμφέρον* | *σχέδιο* | *δάνειο* | *ανταγωνισμός* | *συναρραγία* | *προτοβουλία* | *δραστηριότητα* | *φορέας* | *όμιλος* | *δαμόνιο* | *μυαλό* | *ενδιαφέρον* | *κίνδυνος* (ρίσκο) | *ένωση* | *εισόδημα* ΣΥΝ. εμπορικός. — επιγύερηματικ-ά | -ως επίρρ.

επιγύερηματικότητα (η) [1868] {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των επιγύερηματικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη δημιουργία νέων επιγύερησεων, την εισαγωγή νέων προϊόντων και τεχνολογιών και την αναζήτηση επιγύερηματικών ευκαιριών.

επιγύερηματολογία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η σειρά επιγύερημάτων, συλλογισμών, που συνδέονται λογικά μεταξύ τους για την απόδειξη, στήριξη ή ανατροπή μιας θέσης: *αναπτύσσω* | *διακόπτω* | *παρουσιάζω* τον ~ μου ΣΥΝ. αιτιολογία. — επιγύερηματολογίας, -ή, -ό, επιγύερηματολογικ-ά | -ως επίρρ.

επιγύερηματολογώ ρ. αμετβ. [1893] {επιγύερηματολογεί... | επιγύερηματολόγησα} χρησιμοποιώ επιγύερηματα, για να στηρίξω τις θέσεις μου ή να ανατρέψω τα επιγύερηματα άλλου: *ο πρόεδρος επιγύερηματολόγησε υπέρ της πρότασης, πείθοντας το συμβούλιο να την αποδεχθεί*.

επιγύερηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. κάθε συστηματική προσπάθεια για την επίτευξη ενός στόχου με αξιοποίηση και συνδυασμό επιμέρους στοιχείων, πρωτοβουλιών, κινήσεων: η ~ *διάσωσης* των ναυαγίων *συνεχίστηκε* και κατά τη διάρκεια της νύχτας || η ~ *σπίλωσης* της υπόληψης του *κατέρρευσε* || η ~ *κατάσβεσης* της *πυρκαγιάς* ΣΥΝ. απόπειρα, προσπάθεια 2. ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των ενεργειών (στρατηγικός σχεδιασμός, μετακίνηση δυνάμεων, επίθεση, συγκρούσεις κ.λπ.) για εξουδετέρωση του αντιπάλου: *ναυτική* | *αεροπορική* - || *αποβατικές* | *εκκαθαριστικές* | *μεμομονμένες* | *συντονισμένες* | *συνδυασμένες* (βλ. λ. συνδυάζω) | *αμφίβιες* ~ || *γραφείο* | *κέντρο* | *βάση* | *θέατρο* | *τόπος* | *ημερολόγιο επιγύερησης* 3. ΟΙΚΟΝ. η οικονομική δραστηριότητα (παραγωγική ή εμπορική) που βασίζεται σε δεδομένα περυσιακά στοιχεία και κεφάλαια και ασκείται υπό την ιδιοκτησία και διαχείριση φυσικού ή νομικού προσώπου για την επίτευξη του μεγαλύτερου δυνατού κέρδους: *ιδιωτική/εμπορική* | *ελεύθερη/κρα-*

τική | κερδοσκοπική | τουριστική | οικοδομική | εκδοτική | τραπεζική | τοπική | μικρομεσαία | πολυεθνική ~ || ~ δημοσίου συμφέροντος | ελληνικών και ξένων συμφερόντων || σπούδασε διοίκηση επιχειρήσεων ΦΡ. (α) **στέλεχος** **επιχείρησης** μισθωτός επιφορτισμένος με την προετοιμασία των αποφάσεων και την οργάνωση της εκτελεστικής τους σε εταιρεία (β) **δημόσια επιχείρηση** | **δημόσιος οργανισμός** νομικό πρόσωπο που ιδρύεται με πρωτοβουλία του κράτους ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου (δήμου, κοινότητας κ.λπ.) για την ικανοποίηση σημαντικής κοινωνικής ανάγκης (λ.χ. για την παραγωγή και διάθεση ρεύματος, την ύδρευση, τις τηλεπικοινωνίες) και λειτουργεί ως οργανισμός ιδιωτικού δικαίου (γ) **επιχείρηση μικτής οικονομίας** | **μικτή επιχείρηση** η συνεργασία και η συμμετοχή του κράτους ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου στη διοίκηση και στο κεφάλαιο ιδιωτικής εταιρείας, της οποίας η επιχειρηματική δραστηριότητα έχει δημόσιο ενδιαφέρον 4. (μειωτ.) η δραστηριότητα που ασκείται σε οικονομικά οφέλη, η στυγνή κερδοσκοπία: οι **Ολυμπιακοί Αγώνες** έχουν **καταντήσει** ~ || **έχει μετατρέψει την ελεημοσύνη σε** ~. [ETYM < αρχ. *ἐπιχειρήσις*, αρχική σημ. «εγχείρημα, προσπάθεια - καταδωξή», < *ἐπιχειρώ*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. του γαλλ. *entreprise*].

επιχειρησιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις επιχειρήσεις ή τους επιχειρηματίες: ~ **πρόγραμμα** | **πρόγραμμα** | **σεμινάριο** || -**έρευνα** (η εφαρμογή επιστημονικών μεθόδων στη διεύθυνση και διοίκηση οργανωμένων συστημάτων, λ.χ. στρατιωτικών, κυβερνητικών, εμπορικών και βιομηχανικών) 2. αυτός που σχετίζεται με τις αστυνομικές ή στρατιωτικές επιχειρήσεις: οι **στρατιωτικές δυνάμεις βρίσκονται σε ~ ετοιμότητα** || ο **αξιωματικός είχε την - ευθύνη για τη σύλληψη των ληστών** || ~ **στρατηγείο**. — **επιχειρησιακ-ά** | -**ώς** επίρρ.

επιχειρώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. (επιχειρείς... | επιχειρήσα (λόγ. επιχειρήσα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) ♦ (μετβ.) 1. επιδιώκω να κάνω κάτι, προσαθώ να επιτύχω κάτι: οι **κρατούμενοι επιχειρήσαν να αποδράσουν χωρίς επιτυχία** || (ως απειλή) **ηνυ το επιχειρήσεις!** ΣΥΝ. αποπειρώμαι, δοκιμάζω 2. ασχολούμαι συστηματικά με την ολοκλήρωση σχεδίου, στόχου: **επιχειρεί την ανατροπή της κυβέρνησης** || **επιχειρείται από ξένους παράγοντες η δημιουργία κλίματος αστάθειας** || **επιχειρεί να διαμορφώσει λαϊκό προφίλ** ΣΥΝ. καταπιάνομαι, αγωνίζομαι, επιδιώκω, καταβάλλω προσπάθεια, πασχίζω ♦ (αμετβ.) 3. ΣΤΡΑΤ. δρω: **αεροσκάφη του ΝΑΤΟ επιχειρούν στη Γιουγκοσλαβία**. [ETYM < αρχ. *ἐπιχειρώ* (-έω), αρχική σημ. «τοποθετώ το χέρι μου πάνω σε κάτι», < *ἐπι* + *χειρώ* < *χείρ*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

επιχορήγηση (η) [1856] | {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταβολή από τον δημόσιο προϋπολογισμό χρηματικής ενίσχυσης προς δήμους, κοινότητες, δημόσια ιδρύματα (νοσοκομεία, εκπαιδευτικά ιδρύματα), δημόσιες επιχειρήσεις για την κάλυψη ελλειμμάτων τους, αλλά και προς ιδιωτικές επιχειρήσεις, κυρ. για επιδότηση του κόστους παραγωγής τους: **ανακοινώθηκαν οι - του Υπουργείου Πολιτισμού προς τα θέατρα** || **έκτακτη** | **γενναία** | **έτησια** | **κρατική** ~. Επίσης **επιχορη-γίο** [μτγν.].

επιχορηγώ ρ. μετβ. [μτγν.] | {-ήσεις, -ήσεων} | **επιχορηγή-ησα**, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) **παρέχω** πρόσθετη οικονομική κάλυψη και ενίσχυση, κυρ. από τον κρατικό προϋπολογισμό, σε νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, σε δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις: **το Υπουργείο Αθλητισμού επιχορηγεί τις ερασιτεχνικές ομάδες** ΣΥΝ. επιδοτώ, ενισχύω, βοηθώ οικονομικά. — **επιχορηγητικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. **χορηγώ**.

επιχρίσμα (το) {επιχρίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) 1. η επίλειψη επιφάνειας επίπεδης ή ανάγλυφης με ρευστή ύλη (σοβά) για καλλωπιστικούς ή πρακτικούς λόγους (λ.χ. για προστασία από τις καιρικές μεταβολές): **απομένουν τα ~, για να τελειώσει το σπίτι** ΣΥΝ. σοβαντσία 2. (συνήθ. συνεκτό), το ίδιο το υλικό με το οποίο επιχρίεται μια επιφάνεια: **στην αρχαιότητα τα ~ αποτελούσαν υπόστρωμα για ζωγραφική διακόσμηση** ΣΥΝ. σοβάς 3. ΙΑΤΡ. κάθε λεπτό στρώμα λευκοπής ύλης, που καλύπτει ορατές επιφάνειες του σώματος (λ.χ. τη γλώσσα, τα μάτια, τα δόντια, τα τραύματα) ή περιοχές προστίτες στην ιατρική εξέταση (λ.χ. αμυγδαλές): **το ~ της γλώσσας οφείλεται κυρίως σε κάποιες μορφές νουστισιμό** 4. (μτφ.) κάθε επίκτητο και νόθο στοιχείο συμπεριφοράς, που υιοθετείται για λόγους εντυπωσιασμού ή σκοπιμότητας: **διέθετε ένα ~ ευγένειας και κομψών τρόπων** ΣΥΝ. (λαϊκ.) λούστρο. [ETYM, μτγν. < αρχ. *ἐπιχρίω*].

επιχρίω ρ. μετβ. {επιχρίσα, επιχρίσ-ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **επαλείφω** επιφάνεια με ρευστή ουσία: (γενικότερ.) **καλύπτω** (π.χ. με χρώμα, ασβέστη) ΣΥΝ. επικαλύπτω, σοβαντίζω. — **επιχρίση** (η) [μτγν.], **επιχρίστος**, -η, -ο [μτγν.]. [ETYM, αρχ. < *ἐπι* + *χρίω* (βλ. λ.)].

επιχρυσός, -ή, -ο [αρχ.] {για αντικείμενο, επιφάνεια} αυτός που έχει επικάλυψη χρυσού, που έχει επενδυθεί με χρυσό ή έχει βυθιστεί σε χρυσό, για να καλυφθεί πλήρως: ~ **δαχτυλίδι** | **σταυρός** | **διακόσμηση**.

επιχρυσώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιχρυσώ-σα, -θηκα, -μένος} **καλύπτω** επιφάνεια ή αντικείμενο με λεπτό φύλλο χρυσού, κάνω (κάτι) **επιχρυσό**: **επιχρυσωμένη καρφίτσα** | **κορνίζα** || **επιχρυσωμένο δαχτυλίδι** ΣΥΝ. χρυσάω. — **επιχρυσωμά** (το) [1866] κ. **επιχρυσωση** (η) [1881], **επιχρυσωτής** (ο) [1889].

επιχρωμίσση (η) [-ής κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων] η επικάλυψη μεταλλικής επιφάνειας ή αντικείμενου με στρώμα χρωμίου, για προστασία από τη διάβρωση ή για στιλπνότητα: ~ **χειρουργικών εργαλείων** | **εξαρτημάτων αυτοκινήτων** | **οικιακών σκευών**. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. *chromage*].

επίχρωμα (το) [μτγν.] {επίχρωμ-ατος | -ατα, -άτων} ο σωρός από χρώμα

ή/και άλλα υλικά, που συσσωρεύονται σε ένα σημείο για την ανύψωση της επιφάνειας ή το γέμισμα κοιλώματος. **επιχρωμάτων** ρ. μετβ. [1887] {επιχρωμάτω-σα, -θηκα, -μένος} συσσωρευό ποσότητες χρωμάτων σε ένα σημείο για ανύψωση της επιφάνειας του ή για το γέμισμα φυσικής κοιλότητας: **επιχρωμάτων τον στα σημεία στα οποία έχει κλίση το έδαφος, για να κατασκευασθούν νέες λωρίδες κυκλοφορίας** || ~ **σκάμμα** | **έλος** ΣΥΝ. (λαϊκ.) **ματζώνω** ΑΝΤ. εκχρωμάτωνω. — **επιχρωμάτωση** (η) [1887].

επιχωριάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (συνήθ. τριτοπρόσ. **επιχωριάζει**) (λόγ.) έχω μεγάλη συχνότητα εμφανίσεως σε μια περιοχή, αποτελώ χαρακτηριστικό της γνώριμα: **το έθιμο της πυροβολίας επιχωριάζει στη Θράκη** || η **ζωοκλόπη επιχωριάζει ως συνήθεια σε πολλά χωριά της Κρήτης** || σε **χώρους χαμηλού δείκτη υγιεινής επιχωριάζει η ηπατίτιδα** ΣΥΝ. (για ασθένειες) **ενδημώ**. [ETYM, αρχ. < *ἐπιχωρίος*].

επιχωρίως, -α, -ο (λόγ.) αυτός που διαμένει ή εμφανίζεται σταθερά σε έναν τόπο: ~ **πληθυσμός** | **έθιμο** ΣΥΝ. (λόγ.) **εγχώριος**, **εντόπιος**, **ιθαγενής**, **αυτόθων**, **γηγενής**, (καθημ.) **ντόπιος** ΑΝΤ. (λόγ.) **ετερόθων**, **αλλοδαπός**, (καθημ.) **ξένος**. — **επιχωρίως** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ντόπιος**. [ETYM, αρχ. < *ἐπι* + *χωρίος* < *χώρα*]. **επιχώση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΕΩΛ. η βαθμιαία κάλυψη ενός στρώματος του εδάφους από άλλο νεότερο. [ETYM < μτγν. *επιχώση* < *περι*, *επιχώννυμι*, βλ. *λ.χώμα, χώνω*].

επιψάω ρ. μετβ. {επέψασα} (λόγ.) **αγγίζω** ανεπαίσθητα, με ανάλαφρο τρόπο: ~ με τις **άκρες των δαχτύλων** να **αγαπιώνω χείλη** ΣΥΝ. ψηλαφάω. — **επιψάωση** (η) [μτγν.]. [ETYM, αρχ. < *ἐπι* + *ψάω* (βλ. λ.)].

επιψηφιστή (η) [μτγν.] {-ής κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η νόμιμη κατοχύρωση με ψηφοφορία, η ψήφιση υπέρ (νομοσχεδίου, πρότασης, απόφασης κ.λπ.): η ~ **του νομοσχεδίου έγινε με οριακή πλειοψηφία** ΣΥΝ. υπερψηφιστής, έγκριση, επικύρωση ΑΝΤ. **καταψηφιστή**, **ακύρωση**, **απόρριψη**. — **επιψηφίζω** ρ. [αρχ.].

έπλευσα ρ. → **πλέω**

επλήγη ρ. → **πλήττω**

έπληξα ρ. → **πλήττω**

έπλυνα ρ. → **πλένω**

έπνευσα ρ. → **πνέω**

Ε.Π.Ο. (η) Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία.

εποίει ρ. → **ποιώ**

εποικίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εποίοικ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για χώρες, κράτη, κυβερνήσεις) **πραγματοποιώ εποίκιμο** (βλ. λ.).

εποικισμός (ο) [μτγν.] 1. η διαδικασία εγκατάστασης νέων κατοίκων σε ήδη κατοικημένο τόπο, κυρ. για βιοτικού ή εργασιακού λόγους: ο ~ **του Καναδά από τους Γάλλους** ΣΥΝ. **αποικισμός** 2. ΝΟΜ. (α) **φαινομενικά εθελούσια μετακίνηση προσφύγων** ή **ακτιμώνων** από τα πάτρια εδάφη λόγω δυσχερών συνθηκών διαβίωσης, είτε σε πρόσφατα κατελιγμένα εδάφη είτε σε περιοχές που ενδείκνυνται για οικονομική εκμετάλλευση προς όφελος των εποίκων και της χώρας τους: **αγροτικός ~ αποκαταστάσεως ακτιμώνων καλλιερητών** || **αστικός** ~ (μαζδική μετακίνηση εργατών και ακτιμώνων σε υπάρχοντα ή σχεδιαζόμενα αστικά - βιομηχανικά κέντρα) (β) η αναγκαστική μετακίνηση πληθυσμών που επιβάλλεται συνήθ. από την κεντρική εξουσία για την εξυπηρέτηση πολιτικών, στρατιωτικών, οικονομικών κ.ά. σκοπιμοτήτων συμβαίνει συνήθ. ύστερα από προσάρτηση εδαφών με στρατιωτικά (εισβολή) ή συμβατικά μέσα (συνθήκες) και συνεπάγεται την ανατροπή της κανονικότητας των καθημερινών βιοτικών σχέσεων, τόσο του μετακινούμενου πληθυσμού όσο και του πληθυσμού «υποδοχής»: ο ~ **της κατεχόμενης Κύπρου από τους Τούρκους**.

εποικοδομήμα (το) {εποικοδομήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το τμήμα κτηρίου ή άλλης οικοδομικής κατασκευής, που αποτελεί τη συνέχεια των θεμελίων ή των υπογείων του (ή στριχτιάσε σε προϋπάρχοντα θεμέλια και βάσεις) 2. ΠΟΛΙΤ. (κατά τον ιστορικό υλισμό) το σύνολο των ιδεολογικών σχέσεων, αντιλήψεων και θεσμών κάθε κοινωνίας, που προέρχεται και καθορίζεται από τη βάση (βλ. λ.), δηλ. το σύνολο των σχέσεων παραγωγής που αποτελούν την οικονομική δομή της κοινωνίας (κατά το σχήμα βάσης - **εποικοδομήμα**, που αποτελεί και μέθοδο κοινωνικής ανάλυσης) ΣΥΝ. υπερδομή. [ETYM, Απόδ. του γερμ. *Überbau*, όρ. που πλάστηκε από τον Κ. Marx στη θεωρία του ιστορικού υλισμού. Το μτγν. **εποικοδομήμα** σήμαινε «κτίσμα οικοδομημένο πάνω σε άλλο»].

εποικοδόμηση (η) [αρχ.] {-ής κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η περαιτέρω οικοδόμηση πάνω σε δεδομένη βάση ή θεμελίωση κτηρίου, κατασκευής κ.λπ.: η ~ **των τειχών πάνω στα ερείπια του αρχαίου φράγματος** ΣΥΝ. **οικοδόμηση** 2. (μτφ.) η ανάπτυξη πάνω σε επεξεργασμένες ή προϋπάρχουσες βάσεις, η περαιτέρω προώθηση και εμπέδωση: η ~ **συνθηκών διαλόγου προχωρεί με υπαναχώρησης συχνά και των δύο πλευρών** (πβ. λ. **οικοδόμηση**). — **εποικοδομώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. **εποικοδομητικός**, -ή, -ό [1886] 1. αυτός που σχετίζεται με την εποικοδόμηση: ~ **εργασίες** 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που επιτυγχάνει να θέσει βάσεις ή να δημιουργήσει συνθήκες προσέγγισης και κατανόησης μεταξύ των πλευρών που εμπλέκονται σε μια υπόθεση, καθιστώντας πιθανότερη την επίτευξη σχεδίου, στόχου: ο **υπουργός χαρακτήρισε πολύ ~ τη συνάντησή με τους συνδικαλιστές** || ~ **διάλογος** | **κριτική** | **συνεργασία** ΣΥΝ. **αποτελεσματικός**, **οφέλιμος**, **δημιουργικός**. — **εποικοδομητικ-ά** | -**ώς** επίρρ. [ETYM *Μετάρρ.* δάνειο από γερμ. *erbaulich*].

επόικος (ο/η) {εποίοικ-ου | -ων, -ους} 1. αυτός που εγκαθίσταται σε ξένη χώρα ή περιοχή, κυρ. για βιοτικούς ή εργασιακούς λόγους ΣΥΝ. **άποικος** 2. ΝΟΜ. αυτός που εξαναγκάζεται να μετακινηθεί από τη χώ-

ρα του για πολιτικούς, οικονομικούς κ.λπ. λόγους (πβ. λ. *εποικισμός*): *μετά την εισβολή στην Κύπρο, οι Τούρκοι εγκατέστησαν εποίκους από την Ανατολία στο βόρειο τμήμα του νησιού*. [ETYM, αρχ. < έπι(ι)- + οίκος].

έπομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ (μετβ.) 1. (+γιν.) ακολουθώ (κάποιον/κάτι): *ο αδύνατος τύπος της προσωπικής αντανάκλασης προηγείται ή έπεται του ρήματος* ANT. προηγούμαι ♦ (αμετβ.) 2. έρχομαι μετά ή αργότερα, ακολουθώ: *μετά τα μηχανοκίνητα έπονται τα πεζοπόρα τμήματα της παρέλασης* || *έπονται και άλλες εκπλήξεις* || *μη φύγετε-έπεται συνέχεια!* ANT. προηγούμαι ΦΡ. *ενός κακού μύρια έπονται* από τη στιγμή που θα συμβεί κάτι κακό, ακολουθούν και πολλά άλλα 3. (απρόσ. *έπεται*) προκύπτει, απορρέει ως φυσικό συμπέρασμα: *από τις δηλώσεις του - ότι θα διεκδικήσει την προεδρία ΣΥΝ. επακολουθεί, συμπεραίνεται, συνάγεται*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM, < αρχ. *έπομαι* < *ίέπ-ομαι < I.E. *sek^w- «ακολουθώ», πβ. σαν-σκρ. *sácate* «ακολουθώ», λατ. *sequor* «ακολουθώ», γάλλ. *suivre*, ισπ. *seguir*, λατ. *secundus* «δεύτερος (ακολουθών)», socius «κοινωνός, σύντροφος», societas «κοινωνία» κ.ά. Ομόρρ. *επόμενος*].

επόμενος, -η, -ο 1. αυτός που έπεται, που ακολουθεί: *το θέμα αποφασίστηκε να συζητηθεί στην ~ συνεδρίαση* || *~ μήνας* | *χρόνος* || (ως ουσ.) *να περάσει ο ~!* || *θα κατέβω στην ~* (ενν. στάση) ΣΥΝ. κατοπινός, ακόλουθος, προσεχής ANT. προηγούμενος ΦΡ. (α) *επόμενη μέρα* για το χρονικό διάστημα που ακολουθεί ένα συμβάν: *τι φέρνει η ~ για τους νικητές και τους χαμένους των εκλογών* (β) *είναι επόμενο* είναι αναμενόμενο, είναι φυσιολογικό, λογική συνέπεια: *λόγω της αναταραχής στα Βαλκάνια ήταν επόμενο να μειωθεί το τουριστικό ρεύμα προς τις εμπλεκόμενες χώρες* 2. **επομένη** (η) η μέρα που ακολουθεί, η επαύριον: *την ~ ζανασαναντήθηκαν ΣΥΝ. (λόγ.)* επιούσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. προηγούμενος. [ETYM < αρχ. *επόμενος*, μετ. ενεστ. του ρ. *έπομαι*].

επόμενος επίρρ. [αρχ.] όπως προκύπτει βάσει της λογικής, όπως είναι λογικό βάσει προηγούμενων στοιχείων: *έχουν ληφθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα ασφαλείας ~, δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας* || *παρά τις πιέσεις του Τύπου οι αρμόδιοι σιωπούν ~, κάποιο πρόβλημα υπάρχει ΣΥΝ. κατά συνέπεια, συνεπώς, άρα, κατ' ακολουθίαν, ως εκ τούτου. ΣΧΟΛΙΟ λ. προηγούμενος.*

Ε.Π.Ο.Ν. (η) Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων αντιστασιακή οργάνωση νέων κατά την Κατοχή, η οποία υπαγόταν στο Ε.Α.Μ. (βλ.λ.). — **επονίτις** (ο), **επονίτισσα** (η), **επονίτικος**, -η, -ο.

επονιδίστος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί όνειδος, ντροπή, αυτός που επισύρει την κατακραυγή, την απόρριψη ή τον στιγματισμό: *~ διαγογή* | *συνθήκη ειρήνης ΣΥΝ. (λόγ.)* επισήχυντος, αισχρός, εξευτελιστικός, αξιοκαταφρόνητος ANT. αξιοθαύμαστος, αξιέπαινος, τιμητικός. — **επονιδίστα** | **επονιδίστως** [αρχ.] επίρρ.

επονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επονόμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αποδίδω (σε κάποιον/κάτι) πρόσθετο (συνήθ. πιο εκφραστικό ή χαρακτηριστικό) όνομα, αποκαλώ (κάποιον) με καινούργια ονομασία (βάσει γνωστού χαρακτηριστικού του): *ο Αττίλας επονομάστηκε «μάστιγα του θεού»* || *ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο επονομαζόμενος «Γέρος του Μοριά» ΣΥΝ. προσονομάζω. — επονομασία (η) [μετρν.].*

εποποία (η) {εποποιών} (λόγ.) 1. η σύνθεση έπους, η αφήγηση σπουδαίων κατορθωμάτων 2. (συνεκδ.) η επική ποίηση ως λογοτεχνικό είδος: *η ~ φθίνει ως είδος ΣΥΝ. έπος* 3. (συνεκδ.) κάθε καταγεγραμμένη πράξη και συλλογικό επίτευγμα αξιο εξιμνήσεως και επαίνου, ικανό να παραδειγματίσει και να εμπνεύσει: *η ~ του '40 στα αλβανικά βουνά* || *η ~ της Εθνικής Ανστάσης*. [ETYM, αρχ. < έπος + -ποιία < -ποιος < ποιώ].

εποπτεία (η) {εποπτειών} 1. κάθε επίβλεψη που ασκείται από ανώτερο ιεραρχικά διοικητικό όργανο ή θεσμό σε διαδικασία, αποστολή, απόδοση έργου οργάνου, που υπάγεται στις αρμοδιότητες αυτού: *οι εκλογές θα διεξαχθούν υπό την ~ διεθνούς επιτροπής ΣΥΝ. επιτήρηση, επίβλεψη, έλεγχος* 2. ΝΟΜ. η αυτεπάγγελτη επίβλεψη δημοσίου οργανισμού από ανώτερο αρμόδιο νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου για λόγους προστασίας του δημοσίου συμφέροντος: *η διαχείριση της εταιρείας γίνεται υπό την ~ του πουργείου* 3. η συνολική αντίληψη, το να μπορεί 'α δει κανείς ένα θέμα από πολλές οπτικές γωνίες, να το αντιλαμβάνεται συνολικά: *χρειάζομαι περισσότερα στοιχεία, για να έχω ~ του ζήτηματος ΣΥΝ. αντίληψη* 4. **Εποπτεία** (η) υπηρεσία υπεύθυνη για τη σωστή λειτουργία (οργανισμού, επιχείρησης, σχολείου κ.λπ.): *~ Αλιείας* | *Εμπορίου* || *η ~ των Αρσακείων Σχολείων* 5. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία 6. ΦΥΧΟΛ. η ακριβής και έντονη παράσταση (βλ. λ. *παράσταση*) 7. ΦΙΛΟΣ. (α) η άμεση αντίληψη που φυσικών ή ψυχικών φαινομένων μέσω των αισθήσεων ή της συνείδησης (β) η άμεση συνειδητοποίηση σχέσεων (σαν να «φοιτίζετα» ξαφνικά το πνεύμα), η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα προγενέστερης, μακροχρόνιας αλλά ασυνείδητης διανοητικής αναζήτησης (λ.χ. το «εορνηκώ» του Αρχιμήδη) ΣΥΝ. ενόραση. [ETYM, μετρν. < αρχ. *εποπτεύω*].

εποπτεύω ρ. μετβ. {επόπτει-σα, -θηκα} 1. ασκό εποπτεία, επιβλέπω ως ιεραρχικά ανώτερος και αρμόδιος (κάποιον/κάτι): *η διεθνής επιτροπή επέπτευσε τη διαδικασία εκλογής* || *οι αρμόδιοι εποπτεύουν την τήρηση του κανονισμού* || *η εκτέλεση των έργων εποπτεύεται από το Υπουργείο* || *πολιτιστικός φορέας εποπτευόμενος από τον δήμο ΣΥΝ. επιβλέπω, ελέγχω, επιστάτω* 2. παρατηρώ από θέση που επιτρέπει συνολική αντίληψη, που δίνει την ολοκληρωμένη εικόνα ενός αντικείμενου, χώρου κ.λπ.: *επόπτεισε τον χώρο των επιχειρήσεων ΣΥΝ. κατοπτεύω. — εποπτεύση (η) [μετρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποπεπτόμαι. [ETYM, αρχ. < *επόπτης*].*

επόπτης (ο) {-η κ. -όπου} {-ών}, **επόπτρια** (η) {εποπτριών} 1. πρό-

σωπο που ως ιεραρχικά ανώτερο ή αρμόδιο ασκεί την εποπτεία μιας διαδικασίας: *ο ~ των Ηνωμένων Εθνών πιστοποίησε την εγκυρότητα της εκλογής* || *ο ~ των εξετάσεων* (επιτηρητής) ΣΥΝ. ελεγκτής 2. πρόσωπο το οποίο έχει την ευθύνη για τον έλεγχο της σωστής και νόμιμης λειτουργίας (υπηρεσίας, οργανισμού, σχολείου κ.λπ.): *~ δημοσίας υγείας* 3. ΑΘΛ. **επόπτης** (γραμμών) (το) ποδόσφαιρο, το τένις, το βόλεϊ) ένας από τους βοηθούς διατητές αγώνα, που ελέγχει συγκεκριμένη περιοχή του γηπέδου, υποδεικνύοντας τις παραβάσεις που λαμβάνονται χώρα σε αυτήν (λ.χ. αν η μπάλα βγήκε εκτός των γραμμών του αγωνιστικού χώρου) ΣΥΝ. (αγγλ.) *λάινασμα*. [ETYM, αρχ. < έπι(ι)- + -όπτης < θ. -οπ-, πβ. *οπ-οπ-α*, παρακ. του *ορώ* «βλέπω». Βλ. κ. όψη]. εποπτικός, -η, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την εποπτεία ή το πρόσωπο, το όργανο που την ασκεί: *~ έργο* | *συμβούλιο* 2. αυτός που εξυπηρετεί την αντίληψη παρεχόμενα άμεσα ερεθίσματα, ώστε να είναι δυνατή η επί τόπου παρατήρηση: *~ όργανα* || *μέσα διδασκαλίας* (προβολή διαφανειών, βίντεο κ.λπ.) ΣΥΝ. οπτικοακουστικός, — εποπτικ-ά | -ός επίρρ. **έπος** (το) {έπ-ους | -η, -ών} 1. ποιητική σύνθεση μακρόφωνος έμπνευσης και μεγάλης έκτασης με διαπλεκόμενες ιστορίες, που εξυμνεί με θριαμβολογική, εγκωμιαστική και συχνά εξορραϊστική διάθεση γνωστά κατορθώματα ηρώων, θεών και ηγμένων: *τα Ομηρικά* ~, η «*Ιλιάδα*» και η «*Οδύσεια*» || *το ~ του Γκιλγκαμές* || *διδασκτικό - (λ.χ. του Ησίοδου 'Εργα και Ημέραι*) 2. (συνεκδ.) το αντίστοιχο λογοτεχνικό είδος, κατ' αντιδιαστολή προς τη λυρική ποίηση και το δράμα: *κρίσιμότερος εκπρόσωπος του λατινικού ~ είναι ο Βιργίλιος* 3. (γενικότερ.) κάθε έργο (ποίημα, μυθιστόρημα, ταινία) που αντιστοιχεί ηρωικά κατορθώματα, που έχει επικό χαρακτήρα, λ.χ. η ταινία *Ιβάν ο Τρομερός* (του Αϊζενστάιν), το μυθιστόρημα *Πόλεμος και Ειρήνη* (του Τολστόι) 4. (μετρ.) σύνολο σπουδαίων, συνήθ. ηρωικών κατορθωμάτων θριαμβευτική πορεία, σκληρών αγώνων με νικητήρια έκβαση: *το ~ του '211 της ελληνικής αντιστάσεως στην Κατοχή* | *της Αλβανίας ΣΥΝ. εποποιία* · 5. (αρχαϊκό-κυριολ.) ο εκπεφρασμένος λόγος συνήθ. στη ΦΡ. *αμ' έπος αμ' έργον* βλ. λ. *αμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*. [ETYM, αρχ. < Εεπ-ος < I.E. *wek^w- «λέγω, μιλώ», πβ. σανσκρ. *vacas* «λόγος», λατ. *vox* «φωνή», γάλλ. *voix*, ισπ. *voz* κ.ά. Ομόρρ. *σόν*, β' έπ-ον (κ' έ-Εε-Επ-ον), *νήπιος* (βλ.λ.) κ.ά. Η λ. *έπος* χρησιμοποιείται στον Όμηρο περιγράφοντας το αποτέλεσμα της εκφώνησης, την ενέργεια της ομιλίας, εν αντιθέσει προς τον *μύθον*, που αναφερόταν στο περιεχόμενο των λόγων. Αργότερα περιορίστηκε στη σημ. «λέξη», κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το *έργον*. Με τη σημερινή σημ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς μόνον ο πληθ. *επεα*, με τον οποίο προσδιοριζόταν η επική (εν αντιθέσει προς τη λυρική) ποίηση]. **εποστρακίζομαι** ρ. αμετβ. [μετρν.] {εποστρακίς-θηκα, -μένος} (για βλήμα) ανατραπικό προσκρούοντας κάπου και αλλάζω κατεύθυνση. — **εποστρακισμός** (ο) [μετρν.] κ. εποστράκισμα (το), **επουλόνω** ρ. μετβ. {επουλό-σα, -θηκα, -μένος} 1. αναπτύσσω νέο ιστό πάνω σε πληγή ή τραύμα, ο οποίος αργότερα συστέλλεται δημιουργώντας ουσλή· βοηθά να κλείσει ένα τραύμα: *θα χρειαστούν κάποιες εβδομάδες, μέχρι να επουλωθούν πλήρως τα τραύματα του ΣΥΝ. γιατρεύω, θεραπεύω, (οικ.) κλείνω, θρέφω* 2. (μετρ.) ζεπάρνω και ξεχνώ τραυματικές εμπειρίες, εξομαλίνω διαταραγμένες σχέσεις: *δύσκολα επουλώθηκαν οι πληγές του εμφυλίου πολέμου*. [ETYM, < μετρν. *επουλώ* (αρχ. *επουλώμαι*) < έπι(ι)- + ολόω (-όω) < ούλη]. **επουλώση** (η) [μετρν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεων} η αποκατάσταση της βλάβης που έχει προκληθεί σε ιστό ή όργανο από τραυματισμό: *γήρηση* | *πλήρης* -I] (μετρ.) η ~ των *πληγών του χωρισμού* | τον *ψυχικών τραυμάτων της παιδικής ηλικίας*. — **επουλωτικός**, -η, -ό [μετρν.], **επουλωτικ-ά** | -ός επίρρ. **επουλώσως**, -η, -ο (για πληγές, τραύματα) αυτός που μπορεί να επουλωθεί. **επουράνιος**, -ος/-α, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται στον ουρανό: *τα ~ πνεύματα* || *η ~ βασιλεία* || *ο πατέρας* (ο θεός) ANT. (λόγ.) επίγειος, υποθνήσιος 2. (λογιστ.) **επουράνια** (τα) {επουρανίων} ο ουράνος, **επουσιώδης**, -ης, -ες {επουσιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών *επουσιώδ-στ-ερος*, -ατός} (λόγ.) αυτός που δεν είναι ουσιαστικής σημασίας, που αξιολογείται ως ελάχιστα σημαντικός ή υπολογισμός: *~ σημασία* | *λεπτομέρεια* | *διαφορά ΣΥΝ. (λόγ.)* δευτερεύων, άνευ σημασίας, ανάσιος λόγου, αμελητέος, ασήμαντος ANT. βασικός, (λόγ.) πρωταρχικός. — **επουσιωδώς** επίρρ. [1853]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM, μετρν. < έπι(ι)- + ουσιώδης. Η λ. σήμαινε αρχικώς αυτόν που «προστίθεται» στην ουσία και, επομένως, δεν αποτελεί μέρος της, δεν είναι *ουσιώδης*]. **εποφθαλμίο** ρ. μετβ. {εποφθαλμιάς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (κα-κόσ.) επιθυμώ έντονα την απόκτηση ξένου περιουσιακού στοιχείου, τίτλου κ.λπ., ανοχήτω τρόπος για να γίνει κύριος ξένης ιδιοκτησίας: *~ τα λεφτά* | *την περιουσία* | *το αξίωμα κάποιου* || *εποφθαλμιά την ευτυχία των άλλων* || *η Τουρκία εποφθαλμιά τα νησιά του Αιγαίου ΣΥΝ. έχω βλέψεις, υποβλέπω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **οφθαλμός**. [ETYM < μετρν. *εποφθαλμίο* (-άω) < έπι(ι)- + -οφθαλμός < οφθαλμός]. **εποχή** (η) 1. καθεμιά από τις τέσσερις υποδιαιρέσεις του έτους (άνοιξη, καλοκαίρι, φθινόπωρο, χειμώνας), όπως αυτές οριοθετούνται από τις ισημερίες και τα ηλιοστάσια: *η διαδοχή των ~* 2. (γενικότερ.) κάθε χρονική περίοδος που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερες καιρικές συνθήκες: *η ~ των βροχών* | *της ζηρασίας* | *των βοριάδων* 3. η περίοδος του έτους που είναι κατάλληλη ή προσφέρεται για κάτι, στην οποία συνήθίζεται να γίνεται κάτι (λ.χ. κατά παράδοση): *η ~ του θε-ρισμού* | *του τρύγου* | *των διακοπών* | *του κνηγιού* ΦΡ. (α) **τέλος**

εποχής οι τελευταίες μέρες πωλήσεως εποχικών προϊόντων, κυρ. ενδυμάτων, κατά τις οποίες ισχύουν ευκαιρίες, προσφορές σε χαμηλές τιμές: *προλάβετε, ~!* (β) **εκτός εποχής** για κάτι παλιομοδίτικο ή αταίριαστο με τις καιρικές συνθήκες: *τα φανέρω και τα ομπρέλινα είναι πια ~!* || είναι - το **πέδιλο χειμωνιάτικα!** ΑΝΤ. στη μόδα (γ) **λάθος εποχή** για κάτι που συμβαίνει σε ακατάλληλη περίοδο, σε διαφορετική από αυτή που θα έπρεπε ή θα μπορούσε να είχε συμβεί: *δυστυχώς, ~ γνωριστήκαμε || ζούμε σε ~ εμείς, θα ταίριαζε να ζούσαμε τον 18ο α.!* 4. (η γεν. **(τής) εποχής** ως χαρακτηρισμός) (α) για κάτι που ανήκει σε συγκεκριμένη εποχή του έτους: *Τώρα είναι χειμώνας· οι ντομάτες δεν είναι της εποχής || πρώω πάντα φροντά εποχής || σαλάτα εποχής* (με λαχανικά που ευδοκιούν τη ~ περίοδο του έτους που διατίθεται) (β) (για κινηματογραφική ταινία, γενικά έργο) του οποίου η υπόθεση αναφέρεται σε παλαιότερη χρονική περίοδο: *περιπέτεια! αισθηματικό δράμα εποχής || οι ηθοποιοί φορούσαν κοστούμια εποχής* 5. ΓΕΣΛ μονάδα γεωλογικού χρόνου (υποδιαίρεση της γεωλογικής περιόδου), που αντιπροσωπεύει το χρονικό διάστημα κατά το οποίο αποτέθηκε μια αλληλουχία πετρωμάτων: *νεολιθική - 6. κάθε συγκεκριμένη περίοδος της ζωής (κάποιου): εκείνη την - αισθανόταν μοναξιά || αυτή την ~ είναι πνιγμένος στη δουλειά || ήταν η - του μεγάλου των έρωτα || η ~ των φοιτητικών των χρόνων ΣΥΝ. διάστημα, καιρός ΦΡ. στην **εποχή μου** | **της εποχής μου** κατά τη διάρκεια της νεότητάς μου ή και της περιόδου μέχρι τα γηρατειά: *στην εποχή μου όλα ήταν αγνά και πολιτισμένα || Πού τα έμαθες αυτά τα τραγούδια; Αυτά είναι της εποχής μου!* ΣΥΝ. στα χρόνια μου, στις μέρες μου, στον καιρό μου 7. η χρονική περίοδος κατά την οποία καταγράφονται εξελίξεις και εμφανίζονται στοιχεία σημαντικά για την ιστορία: *η ~ του Ρομαντισμού | της Αναγέννησης | της Βιομηχανικής Επανάστασης || Βυζαντινή | κλασική | αρχαϊκή ~ ΦΡ. **αφήνω εποχή** αποκτώ μεγάλη φήμη, χαρακτηρίζοντας (με τη δράση, το έργο μου) τη χρονική περίοδο στην οποία ζω ή λαμβάνω χώρα: *η πρώτη του ποιητική συλλογή άφησε εποχή στους καλλιτεχνικούς κύκλους || η «Καζομπλιάνκα» ήταν μια ταινία που άφησε εποχή || πολιτικός | ποδοσφαιριστής που θ' αφήσει εποχή ΣΥΝ. γράφω ιστορία. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.***

[ΕΤΥΜ.] μτρν., αρχική σημ. «στάση, συγκράτηση», < αρχ. *επέχω*. Ήδη στον Πτολεμαίο και τον Πλούταρχο η λ. περιγράφει τη στάση των αστερών και συγκεκριμένα τη θέση τους κατά την τροχιά τους. Έτσι με τη λ. *εποχή* προσδιορίστηκε επίσης και η περίοδος χρόνου, η οποία υπολογίζεται βάσει της κινήσεως των αστερών. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. *αγγλ. epoch, γαλλ. époque* κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. *δάνεια, λ.χ. αφήνω εποχή* (< γαλλ. faire époque), στην *εποχή μου* (< γαλλ. à mon époque), *εκτός εποχής* (< αγγλ. out of season) κ.ά.). **εποχικός**, -ή, -ό κ. (εσφαλμ.) **εποχιακός** 1. αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη εποχή του έτους: *~ πορτοκαλιεντικά | φρούτο | λαχανικά | θήραμα*. 2. αυτός που σχετίζεται με ορισμένη εποχή ή χρονική περίοδο, μικρότερη μιας πλήρους (ετήσιας) περιόδου: *~ προσοπικό | εργατής | εργασίες | κατάσταση*. — **εποχικά** κ. (εσφαλμ.) **εποχιακά** επίφρ., **εποχικότητα** (η).

εποχικός ή εποχιακός; Το σωστό είναι εποχ-ικός από το **εποχή**, όπως και τα **κατοχή** - κατοχ-ικός, **εξοχή** - εξοχ-ικός, **συνοχή** - συνοχ-ικός, **μετοχή** - μετοχ-ικός κ.ά. Επίθετο παράγωγο σε -ιακός, αναμένεται κανονικά από ουσιαστικά σε -ι-: **ήλι-ος** - **ήλι-ακός**, **ορι-ο** - **ορι-ακός**, **θεμέλι-ο** - **θεμελι-ακός**, **κρανι-ο** - **κρανι-ακός**, **πτυχι-ο** - **πτυχι-ακός** κ.ο.κ.

εποχούμαι ρ. αποθ. {εποχέισα...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) επιβαίνει σε όχημα ΑΝΤ. πεζοπορώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**. **[ΕΤΥΜ.]** < αρχ. *εποχούμαι* (-έω) < *ἐπι(ν)* + *όχουμαι* «μεταφέρωμαι», βλ. κ. *όχημα*.

έποψη (ο) {έπ-οπος, -οπα | -οπές, -όπων} (επιστημ.) ο σταλαπετεινός. **[ΕΤΥΜ.]** αρχ. ονοματοποιημένη λ., από την κραυγή *εποποι*, *πόποπο* (όπως την καταγράφει ο Αριστοφάνης) του πουλιού. Πβ. αρμ. *poror*, λατ. *urupa*, λετ. *purukis* κ.ά.).

έποψη (η) {-ης κ. -όψεως | -όψεις, -όψεων} (λόγ.) 1. η θέα ευρύτερης περιοχής από απόσταση 2. (συνήθ. μτρ.) ο ιδιαίτερος τρόπος θέσεως και προσέγγισης των πραγμάτων: *υπό την έποψη αυτή θα μπορούσε να υποστηριχθεί και σήμερα η εν λόγω θέση των αρχαίων φιλοσόφων Φρ. εξ **επόψεως** από άποψη...: κρινόμενο ~ φιλολογικής, το έργο εμφανίζει αδυναμίες*. **[ΕΤΥΜ.]** < αρχ. *εποψις* < *ἐπι(ν)* + *οψις*.

Ε.Π.Σ. (η) Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων. **επτά** κ. (καθμ.) **επτά** [μεσν.] (το) {άκλ.} 1. έξι συν ένα, ίσος με τον αριθμό των ημερών μιας εβδομάδας, ο αριθμός 7 (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτού που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 7: *~ σπίτι | βουνά βιβλία*. ΦΡ. (α) *τα επτά θάματα του κόσμου* βλ. λ. **θάμα** (β) *οι επτά σοφοί* βλ. λ. **σοφός** (γ) *επτά θανάσιμα αμαρτήματα* βλ. λ. **αμαρτία** (δ) ΠΟΛΙΤ. (παλαιότ.) **Ομάδα των Επτά** βλ. λ. **ομάδα**. **[ΕΤΥΜ.]** < αρχ. *επτά* < *ΙΕ. *septm-* «επτά», πβ. *σανσκρ. sapta*, λατ. *septem*, γαλλ. *sept*, ισπ. *siete*, αγγλ. *seven*, γερμ. *sieben* κ.ά. Ομόφρ. *εβδομος, επτακόσιοι* κ.ά.).

επτά- | **επτά-** κ. **επτά-** | **επτά-** ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό επτά (7): *επτα-σύλλοβος, εφτα-μηνίτικος, επτά-ορος* 2. είναι επτά φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *επτα-πλάσιος* 3. έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: *επτά-ψυχος, επτα-σφράγιστο*. **[ΕΤΥΜ.]** Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *επτα-πλάσιος, επτά-χορδος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *επτά* (βλ.λ.). ο τ.

εφτά- είναι μεσν.].

επτάβαθμος κ. **εφτάβαθμος**, -η, -ο → **επτά-**, -βαθμός **επτάγωνος** κ. **εφτάγωνος**, -η, -ο → **επτά-**, -γωνός **επταετής**, -ής, -ές → **επτά-**, -ετής **επταετία** [αρχ.] κ. (καθμ.) **εφταετία** (η) {επταετιών} 1. το χρονικό διάστημα επτά ετών: *η προσεχής ~ θα καθορίσει το μέλλον της οικονομίας* 2. (ειδικότ.) **Επταετία** (η) η δικτατορία της περιόδου 1967-74 στην Ελλάδα: *κατά την ~ ανέπτυξε αντιστασιακή δράση || η περίοδος μετά την ~*.

επτάζυμο (το) → **εφτάζυμο**

επταήμερος κ. **εφταήμερος**, -η, -ο → **επτά-**, -ήμερος **επταθέσιος** κ. **εφταθέσιος**, -α, -ο → **επτά-**, -θέσιος **επτάθλο** (το) {επτάθλ-ου | -ων} ΑΘΛ. σύνθετο αγώνισμα για γυναίκες που αποτελείται από επτά διαφορετικά αγωνίσματα. **[ΕΤΥΜ.]** < *επ(α)* + *-άθλο* (< *άθλος*), πβ. κ. *δέκ-αθλο, πέντ-αθλο*.

επτάκις επίφρ. - επτά-, -άκις **επτακόσια** κ. (καθμ.) **εφτακόσια** (το) {άκλ.} **εξακόσια** ενενήντα ενά συν ένα, ίσος με επτά εκατοντάδες, ο αριθμός 700 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

επτακόσιοι, -ες, -α κ. (καθμ.) **εφτακόσιοι**, -ιες, -ια {επτακοσίων} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 700: *~ άνθρωποι | χιλιάδες | κιλιά* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). **[ΕΤΥΜ.]** < αρχ. *επτακόσιοι* < *επτά* + *-κόσιοι* (βλ. κ. *διακόσιοι*).

επτακοσιστός, -ή, -ό [μτρν.] κ. (καθμ.) **εφτακοσιστός** (επίσης γράφεται 700ός στην αραβική αρίθμηση, **Ψ'** ή **ψ'** στην ελληνική και **DC** στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό επτακόσια (700) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

επτάλοφος, -η, -ο [μτρν.] 1. (πόλη) χτισμένη πάνω σε επτά λόφους 2. **Επτάλοφος** (η) {Επτάλοφου} (α) η Ρώμη (β) η Κωνσταντινούπολη.

επταμελής κ. **εφταμελής**, -ής, -ές → **επτά-**, -μελής **επταμηνία** κ. **εφταμηνία** (η) → **επτά-**, -μηνία **επταμηνίτικος** κ. **εφταμηνίτικος**, -η, -ο → **επτά-**, -μηνίτικος **επτάμηνος** κ. **εφτάμηνος**, -η, -ο → **επτά-**, -μηνός

Επτανήσα [1800] κ. (καθμ.) **Εφτανήσα** (τα) {Επτανήσων} νησιωτικό συγκρότημα στο Ιόνιο Πέλαγος, που περιλαμβάνει τα νησιά *Ζάκυνθος, Ιθάκη, Κέρκυρα, Κεφαλλονιά, Κύθηρα, Λευκάδα, Πάξους, αλιός, Ιόνια Νησιά*. — **Επτανήσιος** (ο) [1849], **Επτανήσια** (η), **επτανήσιος**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Πελοπόννησος*.

επταπλασιάω ρ. → **επτά-**, -πλασιάζω

επτανησιακός, -ή, -ό [1889] 1. αυτός που σχετίζεται με τα Επτανήσα: *~ μουσική | παράδοση | τραγούδια* 2. ΦΙΛΟΛ. **Επτανησιακή Σχολή** σημαντική, κυρ. ποιητική, σχολή της νέας ελληνικής λογοτεχνίας, που ξεκινάει πριν από το 1800 και συνεχίζεται περίπου ως τους Βαλκανικούς Πολέμους, με χαρακτηριστικότερους εκπροσώπους τον Δ. Σολωμό, τον Αρ. Βαλαωρίτη, τον Λ. Μαβίλη, τον Ανδρ. Λασκαράτο κ.ά.

επταπλασιάω κ. **εφταπλασιάω** ρ. → **επτά-**, -πλασιάζω **επταπλάσιος** κ. **εφταπλάσιος**, -α, -ο → **επτά-**, -πλάσιος

επταπλός, -ή, -ό → **επτά-**, -πλός

επτάπυτος, -η, -ο → **επτά-**, -πυτός

επτάσημος, -η, -ο → **επτά-**, -σημος

επτάστερος, -η, -ο [μτρν.] αυτός που αποτελείται από επτά αστέρες: *ο ~ αστερισμός των Πλειάδων*.

επτασύλλαβος κ. **εφτασύλλαβος**, -η, -ο → **επτά-**, -σύλλαβος **επτασφράγιστος**, -η, -ο [1887] κ. (καθμ.) **εφτασφράγιστος** ερμητικά κλειστός ή πολύ καλά φυλαγμένος: *~ μουσικό*. **[ΕΤΥΜ.]** Η λ. σχηματίστηκε βάσει της αφηγήσεως της *Αποκάλυψης* για τας επτά *σφραγίδας* (κεφ. 5-8), τις οποίες ανοίγει ο Χριστός, για να αποκαλυφθούν σημαντικές προφητείες].

επτατάξιος κ. **εφτατάξιος**, -α, -ο → **επτά-**, -τάξιος

επτάτομος κ. **εφτάτομος**, -η, -ο → **επτά-**, -τόμος

επτάφυλλος κ. **εφτάφυλλος**, -η, -ο → **επτά-**, -φυλλός

επτάφωτος, -η, -ο αυτός που έχει επτά φώτα: *εύφρ. κυρ. στη ΦΡ. **επτάφωτος λυχνία** ΘΡΗΣΚ. (i) η λυχνία που περιελάμβανε επτά επίμερους λυχνίες, για την κοθemia από τις οποίες έκαιγε ξεχωριστό φυτό | σύμβολο της εβραϊκής λατρείας, που άναβε στα Άγια των Αγίων της Σκηνης του Μαρτυρίου και του ναού των Ιεροσολύμων (ii) η παράσταση του παραπάνω συμβόλου*.

[ΕΤΥΜ.] < μτρν. *επτάφωτος* < *επτά* + *-φωτός* < *φως*. Η *επτάφωτος λυχνία*, η οποία αναφέρεται στο σκεύος της Σκηνης του Μαρτυρίου (Π.Δ. *Εξόδος* 25, 31-40), αποδίδει το εβρ. *menō-rāh* «λυχνία»].

επτάχρονα κ. **εφτάχρονα** (τα) → **επτά-**, -χρονα

επτάχρονος κ. **εφτάχρονος**, -η, -ο → **επτά-**, -χρόνος

επταψήφιος κ. **εφταψήφιος**, -α, -ο → **επτά-**, -ψήφιος

επτάωρος κ. **εφτάωρος**, -η, -ο → **επτά-**, -ωρος

επταώροφος κ. **εφταώροφος**, -η, -ο → **επτά-**, -ώροφος

Ε.Π.Υ. (ο) ΣΤΡΑΤ. Εθελοντής Πενταετούς Υποχρέωσης.

επύλλιο (το) {επυλλί-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. μικρό επικό ποίημα (κυρ. της αλεξανδρινής και ρωμαϊκής περιόδου), όπως λ.χ. οι *Μεταμορφώσεις* του Οβιδίου. **[ΕΤΥΜ.]** < αρχ. *επύλλιον*, υποκ. του έπος (βλ.λ.).

επωάζω ρ. μετβ. {επώασ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (για πτηνά, ερπετά ή αμφίβια) δημιουργώ και διατηρώ σταθερές τις απαραίτητες συνθήκες, κυρ. θερμοκρασίας, για την εκκόλαψη αβγών, λ.χ. τοποθετώντας τα σε θερμό χώρο ή κάτω από το φτέρωμα του σώματος ΣΥΝ. (για πτηνά) κλωσσω 2. (μεσοπαθ. **επωάζομαι**) (για μικρόβιο, ιδ) αναπτύσσομαι σε οργανισμό μέχρι την πρώτη εκδήλωση νόσου: *ο εχινόκοκκος επωάζεται στα έντερα*. **[ΕΤΥΜ.]** < αρχ. *επωάζω* < *ἐπι(ν)* + *-άζω* < *ών* «αβγό»].

επώαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ΒΙΟΛ. η χρονική περίοδος από την ωοτοκία ως την εκκόλαψη του αβγού, η οποία συμπίπτει

με την περίοδο της εμβρυϊκής ανάπτυξης **2**. ΙΑΤΡ. η περίοδος που μεσολαβεί από τη στιγμή που ένας παθολόγος παράγοντας εισδύει στον οργανισμό ως τη στιγμή που εμφανίζονται τα πρώτα συμπτώματα της νόσου, κατά τη διάρκεια της οποίας δεν εκδηλώνεται καμία ενόχληση: η *περίοδος επώασης του Α.Ι.Δ.Σ. είναι συνήθως μακρόχρονη*. **3**. ΦΥΣ. η μετατροπή ενός ατομικού πυρήνα σε σχάσιμο με εφαρμογές κυρ. στους πυρηνικούς αντιδραστήρες. Επίσης *επώασιμος* (ο) [αρχ.]. — επωαστικός, -ή, -ό [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *επώασις* < *επωάζω* (βλ.λ.). Η ιατρ. σημ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *incubation*].

επωαστήρας (ο) [1898] **1**. συσκευή για την τεχνητή επώαση των αβγών (κυρ. της κότας), η οποία μπορεί να δημιουργεί τις κανονικές συνθήκες (θερμοκρασίας και υγρασίας) που επιτρέπουν την εκκόλαψη **2**. μικρό κιβώτιο ή φιάλη για την επώαση των αβγών των ψαριών. Επίσης επωαστήριο (το) [1894]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *incubateur*].

επωδή (η) **1**. σειρά τοποιοποιημένων φράσεων **2**. (γενικότ.) το τραγούδι ή τα λόγια, για τα οποία πιστεύεται ότι η απαγγελία ή η απλή εκφώνηση τους επιτυγχάνει με μαγικό τρόπο την καταπολέμηση των κακών πνευμάτων, τη θεραπεία ασθενειών κ.λπ. ΣΥΝ. ξόρκι, μαγανεία, γητεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός, παρώνυμο*. [ΕΤΥΜ < ΠΧ-επωδή < *επι(ι)-* + *ωδή*].

επωδός (η) **1**. το έμμετρο τμήμα ποιητικής σύνθεσης, που ακολουθεί τη στροφή και την αντιστροφή, λ.χ. στα χορικά άσματα των τραγωδιών **2**. κάθε φράση ή στίχος που επαναλαμβάνεται με σταθερό τρόπο στο τέλος στροφής, ποιήματος ή μουσικής σύνθεσης ΣΥΝ. μοτίβο, ρεφρέν **3**. (μτφ.) κάθε φράση που συνηθίζεται ή επαναλαμβάνεται με μεγάλη συχνότητα: η *απαίτηση εκλογών αποτελεί τη μόνιμη - των ομιλιών των αντιπολιτευόμενων βουλευτών*. — επωδικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *επωδός* < *επάω* < *επι(ι)-* + *φωδω*].

επωδός - επωδή. Οι δύο λέξεις, μοιολογία κοινής ετυμολογικής αρχής (άδω «τραγουδάω», *ώδη* «τραγουδών»), έχουν διαφορετική σημασία: η *επωδός* είναι «το τμήμα του τραγουδιού που επανέρχεται, επαναλαμβάνεται (ρεφρέν)», ενώ η *επωδή* είναι το «μαγικό τραγούδι, το ξόρκι».

επώδυνος, -η, -ο (λόγ.) **1**. αυτός που προκαλεί πόνο: ~ *τραύμα* | *εγχείρηση* | *επέμβαση* ΣΥΝ. οδυνηρός, (λογιότ.) *αλγινός* ΑΝΤ. ανώδυνος, καταπραυντικός. ΦΡ. ΙΑΤΡ. *επώδυνα σημεία* σημεία της επιφάνειας του δέρματος, που ακόμα και ελαφρώς πιεζόμενα προκαλούν πόνο λόγω συγκεκριμένης παθήσεως **2**. (μτφ.) αυτός που πληγώνει συναισθηματικά, που προξενεί αισθηματία οδύνης: ~ *εμπειρία* | *γνωριμία* | *ανάμνηση* | *απογαρευτισμός* ΣΥΝ. τραυματικός, σκληρός, πονεμένος. — επώδυνος | επώδυνος [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκταση, σύνθετος*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *επι(ι)-* + *-όδυνος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όδυνος*].

επώθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΕΩΛ. μεγάλης κλίμακας τεκτονική διεργασία κατά την οποία παρατηρείται αποκόλληση, μεταφορά και τοποθέτηση ενός γεωλογικού σχηματισμού πάνω σε έναν άλλον με διαφορετική γεωτεκτονική προέλευση. [ΕΤΥΜ. < *επωθό*, απόδ. του αγγλ. *upthrust*].

επωμίδα (η) ΣΤΡΑΤ. λωρίδα υφάσματος που ράβεται εξωτερικά στον ώμο ενδύματος και φέρει πάνω της διακριτικό, το οποίο διαφοροποιείται ανάλογα με τον βαθμό του αξιωματικού: *τον καθάρισαν και του ζήλωσαν τις* ~. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *επωμίδς*, -ιδος < *επι(ι)-* + *-ωμίδς* < *ώμος*. Η στρατιωτική σημ. αποδίδει το γαλλ. *epaulette*].

επωμίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {επωμίζ-θηκα, -μένος} **1**. (κυριολ.) τοποθετώ στους ώμους μου για μεταφορά, φορτώνομαι: ~ *φορτίο* ΣΥΝ. αποθέτω **2**. (μτφ.) δέχομαι το βάρος μιας υποχρέωσης, αναλαμβάνω ευθύνη: η *νέα κυβέρνηση επομίστηκε το δύσκολο έργο της ανόρθωσης της οικονομίας* || ~ *το βάρος μιας διοργάνωσης* || ~ *ευθύνες* ΣΥΝ. αναλαμβάνω, αποδέχομαι, παίρνω πάνω μου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ μετγν. < *επι(ι)-* + *-ωμίζομαι* < *ωμός*].

επωνυμία (η) [αρχ.] {επωνυμιών} (για εταιρείες, σωματεία κ.λπ.) η διακριτική ονομασία νομικού προσώπου: η *εταιρεία με την ~ «Ερμιό Α.Ε.»*. Επίσης επωνύμιο (το) [αρχ.].

επώνυμο (το) [αρχ.] {επωνύμου | -ών} το οικογενειακό όνομα, το όνομα του ατόμου που δηλώνει την οικογένεια, την καταγωγή του, κατ'αντιδιαστολή προς το μικρό (κύριο) όνομα: *το όνομα του είναι Κυριάκος και το ~ τον Πετρίδη* || *πατρωνυμικό* | *μητρωνυμικό* | *ανδρωνυμικό* ~ || *οι γονείς προσδιορίζουν από κοινού το ~ των παιδιών τους* ΣΥΝ. επίθετο. — επωνυμικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

επώνυμος, -η, -ο **1**. αυτός που φέρει το όνομα του δημιουργού του ή που γίνεται με τη χρήση του ονόματος κάποιου: ο *σταθμός δέχεται μόνο ~ καταγγελίες* || ~ *κείμενο* | *δημοσίευμα* || το *-ρούχο* (που φέρει ένδειξη με τη φίρμα του κατασκευαστή) *έχει μεγάλη ζήτηση στις μέρες μας* ΣΥΝ. ανυπόγραφος ΑΝΤ. ανώνυμος, ανυπόγραφος. ΦΡ. (α) *ΕΤ. επώνυμος άρχοντας* (i) (κυρ. στην αρχαία Αθήνα) ο άρχοντας με το όνομα του οποίου αναφερόταν επίσημος το έτος κατά το οποίο άσκησε την εξουσία του: ο πρώτος από τους εννέα άρχοντες (ii) ΜΥΘΟΛ. (στην αρχαία Αθήνα) καθένas από τους δέκα μυθικούς ήρωες, οι οποίοι είχαν δώσει τα ονόματα τους αντίστοιχα στις δέκα αττικές φυλές, των οποίων θεωρούνταν πρόγονοι **2**. **επώνυμο** (ο), **επώνυμη** (η) πρόσωπο που είναι γνωστό, διάσημο, που το όνομα του αναγράφεται εύκολα από το κοινό: *οι κοσμικές στήλες ασχολούνται αποκλειστικά με τη ζωή των επώνυμων* ΣΥΝ. διασημότητα ΑΝΤ. ανώνυμος, άσημος, άγνωστος. — επώνυμο | επώνυμος [μτγν.] επίρρ. *

ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, φημισμένος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *επι(ι)-* + *-ώνυμος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *δνυμα*, αιολ. τ. της λ. *όνομα*].

επωτίδα (η) (επίσ.-συνήθ. στον πληθ.) ΝΑΥΤ. ξύλο ή σίδερο που εξέχει από τα πλάινά πλοίου για τη στερέωση ή ανάρτηση αντικειμένου: *επωτίδες λέμβων* | *άγκυρας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπόνι [ΕΤΥΜ < αρχ. *επωτίδες* (μόνο πληθ.) < *επι(ι)-* + *-ωτίδες* < *ους*, *ώτος*].

επωφελής, -ής, -ές {επωφελ-ούς | -εις (ουδ. -ή) | επωφελέ-στ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που αποδίδει κέρδος, που γίνεται με συμφέρουσες συνθήκες και ευνοϊκούς όρους, που γίνεται προς όφελος (κάποιου): ~ *σύμβαση* | *διακανονισμός* | *επένδυση* | *συμφωνία* ΣΥΝ. ωφέλιμος, χρήσιμος, επικερδής, πρόσφορος ΑΝΤ. ανωφελής, επιβλαβής, επιζήμιος. — επωφελώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *σύνθετος, χρήσιμος*.

[ΕΤΥΜ μετγν. < *επι(ι)-* + *-ωφελής* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όφελος*].

επωφελούμαι ρ. μετβ. αποθ. {επωφελήθηκα} (λόγ.) (+από | +γεν.) εκμεταλλεύομαι προς όφελος μου δεδομένη κατάσταση: ~ *τον ευκαιριών που μου παρουσιάζονται* || *οι ανταγωνιστές μας επωφελήθηκαν από τα λάθη μας* || *πολλοί Αθηναίοι επωφελήθηκαν από τον ωραίο καιρό και εγκατέλειψαν την πόλη* ΣΥΝ. κερδίζω, (λόγ.) προσπορίζομαι όφελι ΑΝΤ. ζημιώνομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, γαλλισμός*. [ΕΤΥΜ < ο-ρχ. *επωφελούμαι* (-έω-), αρχική σημ. «λαμβάνω βοήθειαν» < *επι(ι)-* + *ωφελούμαι*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. ανάλογον χρήσεως των γαλλ. *bénéficier* και *profiter*].

εραλδικός, -ή, -ό **1**. αυτός που σχετίζεται με τα οικόσημα και γενικότ. τα εμβλήματα **2**. **εραλδική** (η) {χωρ. πληθ.} η κατά συστηματικό τρόπο μελέτη και ενασχόληση με τα εμβλήματα και ειδικότ. τα οικόσημα ΣΥΝ. εμβληματολογία, οικοσημολογία. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *héraldique* < αρχ. γαλλ. *heraut*(l) «αξιωματούχος επιφορτισμένος με τη διαβίβαση μηνυμάτων και την τήρηση του πρωτοκόλλου» < φρανκον. **heriwald* < αρχ. γερμ. *heri* «στρατός» + *wald* «διοικητήρι»].

ερανίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ερανίσ-θηκα, -μένος} (λόγ.) (εύχρ. μόνο μτφ.) δανείζομαι και παραθέτω επιλεγμένα, κυρ. μικρής εκτάσεως, χαρακτηριστικά αποσπάσματα λόγου από διάφορα κείμενα: ~ *περικοπές* | *αποσπάσματα* | *γνωμικά* | *γνώμες* | *χωρία* ΣΥΝ. συγκεντρώω, συλλέγω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *ερανός*].

ερανίσμα (το) {ερανίσμα-ατος | -ατα, -άτων} (κυρ. σε πληθ.) τα αποτρίσματα συλλογής χωριών, αποφθεγμάτων, γνώμων κ.λπ. από διάφορους συγγραφείς.

ερανίσμος (ο) [μτγν.] **1**. το να ερανίζεσαι κανείς **2**. σύνθεση συγγραμμάτων με αποφθέγματα, γνώμες, αποσπάσματα κ.λπ. από διάφορους συγγραφείς. — ερανιστής (ο) [αρχ.], ερανίστρια (η), ερανιστικός, -ή, -ό.

εράνος (ο) {εράν-ου | -ων, -ους} η συγκέντρωση χρημάτων ή άλλων αγαθών με εθελοντική και αυτοπροαίρετη συνεισφορά των μελών ενός συνόλου για την υποστήριξη, ενίσχυση κοινοφελούς ή φιλανθρωπικού σκοπού: *αντικαρκινικός ~* || ~ *για την ενίσχυση των σεισμοπαθών* || κ:άνω ~ ΦΡ. *επιτροπή εράνου* επιτροπή από πέντε τουλάχιστον μέλη που έχει σκοπό να συγκεντρώσει χρήματα ή άλλα αντικείμενα με εράνους, γιορτές ή άλλα παρόμοια μέσα, για την εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού, δημοσίου ή κοινοφελούς, και η οποία αποκτά νομική προσωπικότητα με διάταγμα. — ερανικός, -ή, -ό

[αρχ.]. [ΕΤΥΜ αρχ., αβββ. ετύμου, ίσως συνδ. με τον αιολ. τ. *ερωτις* «γιορτή» ή και με τη λ. *εορτή* (βλ.λ.)].

ερασιτέχνης (ο) [1887] {ερασιτεχνών}, (λόγ.) ερασιτέχνης (η) {ερασιτεχνή-ιδος, -ίδα | -ιδων, -ιδες} **1**. αυτός που ασχολείται με έναν τομέα δραστηριότητας περισσότερο για ευχαρίστηση παρά για οικονομικό κέρδος, που δεν ασκεί μια τέχνη επαγγελματικά: ~ *φουτογράφος* | *χορευτής* | *ποδοσφαιριστής* | *αρχαιολόγος* ΑΝΤ. επαγγελματίας, τεχνοκράτης **2**. (κακόσ.) αυτός που στερείται επαγγελματισμού, συστηματικότητας, ειδικών γνώσεων, που χαρακτηρίζεται από προχειρότητα και ανευθυνότητα στον τρόπο εργασίας του.

[ΕΤΥΜ. < *ερασι-* (< *εραμί* «καπάς», βλ. λ. *εραστής*) + *-τέχνης* < *τέχνη*, απόδ. του γαλλ. *amateur*].

ερασιτέχνης - επαγγελματίας - πλετάντης. Το λατ. *amator* «εραστής» έδωσε λαβή στο να πλαστεί τον **15ο αι.** η γαλλ. λ. *amateur*, που εξειδικεύθηκε στο φραστικό σύνθετο *amateur d'art* «εραστής της τέχνης» (πβ. Chateaubriand: *Les ruines d'Athènes ne sont bien connues que des amateurs des arts* «τα ερείπια των Αθηνών δεν είναι γνωστά παρά μόνον στους εραστές της τέχνης»). Από το φραστικό αυτό σύνθετο ο λογοτέχνης Γεώργιος Στρατήγιος (1859-1938) έπλασε (το 1887) το **ερασιτέχνης** (κατά τα *καλλιτέχνης, λογοτέχνης* κ.λπ.). Τον **18ο αι.** (1740) πλάστηκε στη Γαλλική η λ. *dilettante* «ερασιτέχνης, ασχολούμενος με την τέχνη» από την αντίστοιχη ιταλική λ., που ανήγαται στο ρ. *dilettare* «τέρπειμα, διασκεδάω». Όπως και το *amateur*, *dilettante* ήταν αρχικά «ο αμειροίμενος στην τέχνη από ευχαρίστηση, από αγάπη». Οστόσο, και οι δύο λέξεις απέκτησαν βαθμηδόν κοντά στην αρχική σημ., και κατ'επέκτασιν αυτής, την αρνητική/μειωτική σημ. «ο ερασιτεχνικά ασχολούμενος με κάτι, με αγάπη, αλλά χωρίς τις απαιτούμενες γνώσεις». Η σημ. αυτή αντιτίθεται στη σημ. του επαγγελματία «αυτός που ασχολείται με κάτι ως κύριο έργο του», άρα «ετού σοβαρά, ενσυνείδητα και ευσυνείδητα ασχολούμενου με κάτι».

ερασιτεχνικός, -ή, -ό [1893] **1**. αυτός που σχετίζεται με τον ερασι-

τέχνη ή την ερασιτεχνία: ~ *θεατρικός θίασος* || ~ *ενασχόληση με τη ζωγραφική* || *διπλόωμα - οδήγησης* || ~ *πρωτάθλημα ποδοσφαίρου* ANT. επαγγελματικός **2.** (κακός.) αυτός που στερείται επαγγελματισμού, συστηματικότητας, που χαρακτηρίζεται από ανευθυνότητα: ~ *δουλειά, όλο προχειρότητες και λάθη* ANT. ποιοτικός, εγγυημένος, αξιοπιστός. — ερασιτεχνικός -ά | -ώς [1898] επήρ. **ερασιτεχνισμός** (ο) [1894] **1.** η ερασιτεχνική ε'ασχόληση (κάποιου με κάτι) **2.** (κακός.) η χωρίς σύστημα, οργάνωση και αξιοπιστία εργασία, που δεν παρέχει εχέγγυα ποιότητας: η *εκπαιδευτική πολιτική της χώρας πάσχει από ~*. Επίσης ερασιτεχνία (η) [1887]. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. amateurisme].

Ερασμία (η) **1.** μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. [ETYM. μτν. κύρ. όν., θηλ. του αρχ. επιθ. *εράσμιος* (βλ. λ.)]. **ερασμικός**, -ή, -ό [1830] κ. (εσφαλμ.) **ερασμιακός** αυτός που αναφέρεται στον Έρασμο· συνήθ. στη ΦΡ. **ερασμική προφορά** η προφορά της Αρχ. Ελληνικής σύμφωνα με τον τρόπο που πρότεινε ο Έρασμος ΣΥΝ. ηρακιστική προφορά. — ερασμικ-ά | -ώς επήρ. ΣΧΟΛΙΟ *λ. προφορά, πληθυνσιακός.*

[ETYM. < ερασμ-ικός και όχι ερασμιακός (< εράσμιος), από το όνομα του μεγάλου Ολλανδού φιλόλογου Εράσμου (Erasmus Desiderius), ο οποίος επισήμανε τη διαφορά προφοράς με ταξύ Αρχ. και Ν. Ελληνικής και διατύπωσε τις παρατηρήσεις του στο έργο του *Dialogus de recta Latini Graecisque sermonis pronuntiatione* (1528) (Διάλογος περί της ορθής προφοράς του Λατινικού και του Ελληνικού λόγου)]. **εράσμιος**, -α, -ο (λόγ.) αυτός που είναι αξιοπρόσητος: ~ *μορφές αγαπημένων* || εξευγενισμένοι, ~ *τρόποι* ΣΥΝ. αξιέραστος ANT. άχαρος, άκομπος. — ερασμιοτήτα (η). [ETYM. αρχ. < εραμια «αγαλώ», βλ. κ. εραστής].

Έρασμος (ο) [Έρασμου] **1.** Ολλανδός ουμανιστής (1469-1536) - γνωστός από τις μελέτες του για την αρχαία ελληνική προφορά (ερασμική προφορά) **2.** όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM.

Αντιόχ., < νεολατ. Erasmus, από το θ. *ερασ-* του ρ. *εραμια* (πβ. *ερασ-τής, εράσμιος*), οπότε σημαίνει «αγαπητός», συμπληρώνοντας το λατ. Desiderius «επιθυμητός». Βλ. κ. ερασμικός]. **εραστής** (ο) **1.** ο ερωτικός σύντροφος: *προφέρως | γοητευτικός/ αώνιος -1| λατίνος ~* (βλ. λ. λατίνος) || ο *Ρωμαίος και η Ιουλιέτα είναι το πιο γνωστό ζευγάρι εραστών από την κλασική λογοτεχνία* **2.** (ειδι-κός.) ο άνδρας με τον οποίο έχει κανείς (συνήθ.) παράνομη ερωτική σχέση: *κρυφός | παράνομος ~* || «*Ο - της λέξης Γάταρλι*» (μυθιστόρημα του Ντ. Χ. Λόρενς) || έχω *βρίσκα* - **3.** (καταρχ.) αυτός που επιδιώκει συνεχώς τη συνάντη ερωτικών σχέσεων: ο *μικρός μας πρόεκυψε -* || *κάνει | παριστάνει | παίζει τον ~* ΣΥΝ. γυναικάς, (λαϊκ.) κορτά-κίας, καμάκι **4.** (μτφ.) αυτός ο οποίος περιβάλλει με πάθος και λατρεία (κάτι): *υπήρξε πάντα - της όπερας | της τέχνης | της ωραίας ζωής | της ποίησης | της ομορφιάς* ΣΥΝ. λάτρης, θαυμαστής. [ETYM. αρχ. < εραμια «αγαπά, ποθώ», αγν. ετίμιου]. **ερατεινός**, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) **1.** ο εξαιρετικά αγαπητός και επιθυμητός: ~ *νέοτητα | ευγένεια | χάρη* ΣΥΝ.

αξιοπρόσητος, ευάρεστος **2.** (σκοπτ.-λαϊκ.) ο καφές που σερβίρεται βαρής γλυκός. [ETYM. αρχ. < ερατός < εραμια «αγαπά, ποθώ», αγν. ετίμιου]. **Ερατοσθένης** (ο) < -η κ. -ένους] αρχαίος Έλληνας φιλόλογος, μαθηματικός και γεωγράφος. έζησε στην Αλεξάνδρεια (3ος αι. π.Χ.): διετέλεσε διευθυντής της Βιβλιοθήκης της Αλεξανδρείας. [ETYM. «ΡΧ. < ερατός «αγαπητός, επιθυμητός» (< ρηματ. επιθ. του *εραμια*, βλ. κ. *εράστας*) + -σθένης < σθένης». **Ερατό** (η) | -ός κ. -ούς] **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη του Δία και της Μηνιμοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα της λυρικής ποίησης **2.** μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < ερατός «αγαπητός, επιθυμητός», ρημ. επιθ. του *εραμια* (βλ. λ. ερωτάς)]. έρβιο (το) [1890] {ερβίου} ΧΗΜ. μάλακo μέταλλο γκρι χρώματος (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΗΝ.).

[ETYM. < νεολατ. erbitum, από την πόλη Ytterby της Σουηδίας, όπου εντοπίστηκε το μέταλλο αυτό]. **εργάζομαι** ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {εργάστηκα} ♦ (αμετβ.) **1.** παράγω έργο διοχετεύοντας τις πνευματικές ή σωματικές μου δυνάμεις σε δεδομένη δραστηριότητα: ~ *σκληρά | ευσυνείδητα | εξαντλητικά | εντατικά* || ο *αθλητής εργάστηκε συστηματικά με ασταρό πρόγραμμα προπονήσεων* || *εργάστηκε μεθοδικά όλο τον χρόνο για τις εξετάσεις* ANT. *τεμπελιάζω*, (λόγ.) *οκνύω* **2.** (ειδικός.) ασκό επάγγελμα, δουλεύω: - σε ναυτιλιακή *εταιρεία* || ~ ως *ηθοποιός | γιατρός | καθηγητής | έμπορος | αγρότης* || ~ στον *δήμο* | στον *Ο.Τ.Ε.* | σε *ιδιωτική επιχείρηση* | ως *ελεύθερος επαγγελματίας* | ως *μαθητός* ΣΥΝ. *υπηρετώ* **3.** (α) *απασχολούμαι επαγγελματικά, έχω επαγγελματική δέσμευση: δεν ~, είμαι άνεργος* || τις *Κυριακές φυσικά δεν εργάζεται κανείς* || ~ *οκτώωρο* | *πενθήμερο* | με *ελεύθερο ωράριο* (β) (για μαγαζιά, υπηρεσίες κ.λπ.) *λειτούργω, εξυπηρετώ πελάτες* ή το κοινό: *το κατάστημα (μπαρ) εργάζεται κυρ. τις μεταμεσονύκτιες ώρες* || οι *τράπεζες εργάζονται ως τις 14.00* **4.** (γενικός.) *αγωνίζομαι* για την επίτευξη δεδομένου σκοπού: ~ *για το κοινό καλό* | *για την επικράτηση των ιδεών μου* ΣΥΝ. *αγωνίζομαι*, (λαϊκ.) *πασχίζω, κοπιάζω* ♦ (μετβ.) **5.** (για υλικά) επεξεργάζομαι: *εργάζεται επιδεξία το μετάξι* **6.** (μτχ. *εργάζομαι*, -ή, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ *λ. αποθετικός.*

[ETYM. αρχ. < έργον. Το ρ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει την καλλιέργεια της γης, καθώς και κάθε είδους χειρωνακτική και καλλιτεχνική εργασία]. **εργάζομαι**, -η (λόγ. -ομένη), -ο **1.** αυτός που εργάζεται, που έχει εργασία: ~ *νέος | μητέρα* | *γυναίκα* || (κ. ως ουσ.) *τα ατήματα των ~* || *απεργούν οι ~ του δημόσιου τομέα* ΣΥΝ. *απασχολούμενος* ΦΡ. **ο μμ**

εργάζομαι μηδέ εσθίετω (εί τις ου θέλει εργάζεσθαι, μηδέ εσθίε-τω, Κ. Δ., Β' θεσσ. 3, 10) όποιος δεν εργάζεται δεν πρέπει και να τρώει, δηλ. μερίδιο στα αγαθά πρέπει να έχει μόνον όποιος συμμετέχει στην παραγωγή τους: για την αξία της εργασίας και ιδ. τον κοινωνικό της ρόλο **2.** (στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο) (α) **μεθοριακός εργαζόμενος** κάθε εργαζόμενος που ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα στο έδαφος ενός κράτους-μέλους και κατοικεί στο έδαφος άλλου κράτους-μέλους, όπου επιστρέφει είτε καθημερινά είτε τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα (β) **διακινούμενος εργαζόμενος** αυτός που εγκαταλείπει τη χώρα καταγωγής του, με ή χωρίς την οικογένεια του, για να κατοικήσει και να εργαστεί σε άλλη χώρα. **εργαλείο** (το) **1.** κάθε αντικείμενο ή εξάρτημα κυρ. μικρών διαστάσεων, συνήθ. μεταλλικό, για την εκτέλεση ή διευκόλυνση διαφόρων εργασιών: το σφυρί και το *καταβίδι είναι από τα πιο γνωστά ~ καθημερινής χρήσεως* || ~ *κηπουρικής* || *γεωργικό* | *ξυλουργικό* | *χειρουργικό* - || ~ *ακριβείας* || *χαλασμένο* | *υψηλής τεχνολογίας* | *πρωτόγνο* | *χειρός* | *αποξυστικό* | *βοηθητικό* ~ ΣΥΝ. *όργανο* **2.** (συνεκδ.) κάθε είδους μόρφωσης ή αντικείμενο, του οποίου η χρήση διευκολύνει τη ζωή του ανθρώπου: *σπουδαίο - για τη νοικοκυρά το πλυντήριο* ΣΥΝ. *βοήθημα* **3.** (μτφ.) το βασικό μέσο, βοήθημα: *τα θεωρητικά - της επιστήμης* || *για τον φιλόλογο, το λεξικό είναι πολύτιμο* ~ **4.** (αρχκό) αυτοκίνητο ή μηχανή: *ωραίο | δυνατό | γρήγορο* ~. — **εργαλειοκός**, -ή, -ό.

[ETYM. < αρχ. *εργαλείον* < *Εέργ-α-λον < έργον], εργαλειοθήκη (η) [μτν.] {εργαλειοθηκών} κάθε φορητή ή κρεμαστή θήκη (συνήθ. και με συρτάρι) για την προσωρινή ή μόνιμη φύλαξη εργαλείων. **εργαλειομηχανή** (η) [1847] μηχανή που χρησιμοποιείται για τη διαμόρφωση αντικειμένων κατασκευασμένων από μέταλλο ή άλλα υλικά: οι *τόρνοι, οι πλάνες, οι φρέζες, τα μηχανικά πρίονια είναι εργαλειομηχανές που χρησιμοποιουν στην αφαίρεση πλεονάζοντος υλικού από κάποιο αντικείμενο* (σημ.) **εργασία** **1.** (η) καταβολή σωματικών και πνευματικών δυνάμεων για την παραγωγή επιθυμητού ή επιβεβλημένου έργου: *πνευματική | χειρωνακτική | εθελοντική | μισθωτή | άμισθη* - || ~ στο *γραφείο* | στην *υπαίθρο* ΣΥΝ. *έργο, ενασχόληση, ασχολία, απασχόληση* ANT. *απαξία, φυσιγονία* **2.** η επαγγελματική απασχόληση, η άσκηση επαγγέλματος: *επικερδής | δύσκολη | απαιτητική | εξειδικευμένη | εποχική | ελεύθερη* | *κατ'οίκον* ~ || *ώρες* | *βιβλιόριο* | *συνθήκες* | *προσφορά* | *ζήτηση* | *οργάνωση* | *σύμβαση εργασίας* (βλ. λ. *σύμβαση*) || *γραφείο ευρέσεως εργασίας* || η *επιχείρηση* *μετέφερε το εργοστάσιο της στην Ανατολική Ευρώπη, γιατί εκεί υπάρχει φθηνή* - (= φθηνή αμοιβή της εργασίας) || *δημιουργία νέων θέσεων εργασίας* || η *προσφορά εργασίας εμφανίζεται μειωμένη* ΣΥΝ. *επάγγελμα, δουλειά, τέχνη* ΦΡ. (α) *καταμερισμός εργασίας* βλ. λ. *καταμερισμός* (β) ΟΙΚΟΝ. *αγορά εργασίας* η προσφορά και η ζήτηση εργασίας ως πλαίσιο που καθορίζει τον τρόπο εκμίσθωσης του χρόνου του εργαζόμενου σε εργοδότη ή ανάληψη εκ μέρους του της υποχρέωσης να ολοκληρώσει ορισμένο έργο για λογαριασμό του εργοδότη (γ) *δείπνο* | *πρόγευμα* | *γεύμα εργασίας* δείπνο | πρόγευμα | γεύμα που δίνεται στο πλαίσιο επίσημων επισκέψεων και επαγγελματικών συναντήσεων, στο οποίο υπάρχει η δυνατότητα απεισισημίας και ανετότερης διαπραγματεύσεως ή και κλεισίματος συμφωνίας (δ) *μονάδα εργασίας* το μικρότερο, διοικητικά ή οργανωτικά, κλιμάκιο εργασίας **3.** το έργο που ανατίθεται (σε κάποιον): ο *καθηγητής εξήγησε στους μαθητές τις ~ που θα είχαν για την επόμενη μέρα* || *τον ανέθεσαν την ~ να βολιδοσκοπήσει ενδιαφερόμενους αγοραστές* ΣΥΝ. *αποστολή, υποχρέωση, υπηρεσία* **4.** το κείμενο που περιέχει τα αποτελέσματα μιας έρευνας: *έκανε μια εξαιρετική ~ για τους κινδύνους της εθνικής μας ασφάλειας* || οι *σπουδαστές ανέλαβαν μια - για τον Καβάφη* || *επιστημονική | υποχρεωτική* | *απαλλακτική* | *πτωχική* - || *εκπώνω* | *γράφω* | *ολοκληρώνω* | *παρουσιάζω* | *αξιολογώ* μια ~ ΣΥΝ. *διατριβή, μελέτη* - **5.** *εργασίες* (οι) (α) το σύνολο των θεμάτων, τα οποία πρέπει να διεκπεραωθούν από αρμόδιο συλλογικό όργανο: οι ~ *του θερινού τμήματος της Βουλής* || *κήρυξε την έναρξη των ~ του συνεδρίου* (β) η ακτίνα δράσης μιας επιχείρησης (γ) ΟΙΚΟΝ. *κύκλος εργασιών* βλ. λ. *κύκλος*. ΣΧΟΛΙΟ *λ. δουλειά, μελέτη.*

[ETYM. αρχ. < εργάτης. Ορισμένες τυποποιημένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *κύκλος εργασιών* (< γαλλ. chiffre d'affaires), *γεύμα εργασίας* (< αγγλ. working lunch), *μονάδα εργασίας* (< αγγλ. work unit), *καταμερισμός εργασίας* (< αγγλ. division of labour), *αγορά εργασίας* (< αγγλ. labour market). Η σημ. **5** αποδίδει το αγγλ. proceedings]. **εργασιακός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εργασία: ~ *χώρος* | *περιβάλλον* | *συνθήκες* | *δυσκολίες* | *καθεστώς* || ~ *σχέσεις* (λ.χ. *συλλογικές διαπραγματεύσεις, ο θεσμός της διαίτησης, οι διαδικασίες πρόσληψης, προαγωγής, απόλυσης, απομίσθωσης, συνταξιοδότησης*). — **εργασιακ-ά** | -ώς επήρ. **εργασιασμός**, -ή, -ο [μτν.] αυτός που διατίθεται για εργασία: *-χρόνος*. *1 ημέρες* (κατ' αντιδιαστολή προς τις αργίες) | *ώρες, εργασιοθεραπεία* (η) {χωρ. πληθ.} θεραπευτική μέθοδος που αξιοποιεί χρήσιμες και δημιουργικές για τον άνθρωπο δραστηριότητες, κυρ. απλές χειρωνακτικές εργασίες, για ψυχολογικούς, παιδαγωγικούς σκοπούς, κυρ. για την επανικοινωνικοποίηση των ασθενών με την ομαδική εργασία. — **εργασιοθεραπευτής** (ο), **εργασιοθεραπευ-τρια** (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. work therapy]. **εργασιολογία** (η) {εργασιολογίων} η συστηματική επιστημονική μελέτη των παραγόντων που επηρεάζουν ή διαμορφώνουν την ποιότητα και το επίπεδο της εργασιακής απασχόλησης με στόχο τη διατύπωση προτάσεων βελτιώσεως τους.

εργασιομανής, -ής, -ές {εργασιομαν-ούς | -είς (ουδ., -ή)} αυτός που εργάζεται με υπερβολικό ζήλο και αδιάκοπα, παραπάνω από ό, τι συνήθίζεται ή θεωρείται φυσιολογικό· ο παθιασμένος με τη δουλειά. — **εργασιομανία** (η).

[ETYM. < εργασία + -μανής < μαινόμεαι (πβ. παθ. αόρ. β' ἐ-μάν-ην), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergomaniac].

εργαστηριακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το (επιστημονικό κυρ.) εργαστήριο: ~ εξοπλισμός | έρευνα | πείραμα || τα εργαζόμενα υποβάλλονται σε ~ έλεγχο ANT. θεωρητικός. — **εργαστηριακά** | -ώς επίρρ.

εργαστήριο (το) {εργαστηρί-ου | -ων} 1. κάθε ειδικά διαμορφωμένος χώρος για την εκτέλεση επαγγελματικών εργασιών: ~ επεξεργασίας ήγουν | ζωοροπλαστικής | φαρμακευτικής 2. αίθουσα ή κτήριο με εξοπλισμό που επιτρέπει τον επιστημονικό ή καλλιτεχνικό πειραματισμό, την εφαρμογή νέων τεχνικών και την εκμόχηση με επιστημικά μέσα ή έρευνα: ~ ελεύθερων σπουδών | φυσικής | χημείας || ~ φωτογραφικό | θεατρικό | ανατομίας | ζωγραφικής | γλυπτικής | λαϊκής τέχνης | αγειοπλαστικής | χειροτεχνίας ΣΥΝ. στούντιο, (για καλλιτέχνες) ατελιέ 3. (μτφ.) κάθε χώρος που χρησιμεύει για τη σωστή προετοιμασία και εξάσκηση σε οποιοδήποτε πεδίο γνώσης: το σχολείο πρέπει να λειτουργεί ως ~ ελεύθερων πνευμάτων 4. (στις τεχνικές, ιατρικές, πολιτεχνικές κ.λπ. σχολές) το μάθημα που περιλαμβάνει πρακτική εξάσκηση σε χώρο εργαστηρίου 5. (ειδικότ.) συνάντηση ενταγμένη στο πλαίσιο συνεδρίου, στην οποία συμμετέχουν λίγοι ειδικοί, οι οποίοι δεν κάνουν ανακοινώσεις, αλλά συζητούν τα πορίσματα των ερευνών τους με σκοπό την πρόβωση τους μέσω της δουλειάς που γίνεται επί τόπου. Επίσης (λαϊκ.) εργαστήρι [μεσν.]. [ETYM. < αρχ. ἔργαστήριον < θ. ἔργασ- (ρ. ἐργάζομαι) + παραγ. επίθημα -τήριον. Η σμμ. 5 αποδίδει το αγγλ. workshop].

εργαστικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **εργαστικό ρήμα** κατεξοχήν μεταβατικό ρήμα (π.χ. ανοίγω, κλείνω, βράζω κ.λπ.) το οποίο, χωρίς αλλαγή φωνής, χρησιμοποιείται και ως αμετάβατο, με το αντικείμενο του να προβάλλεται σε λειτουργία υποκειμένου και με τον δράστη της ενέργειας του ρήματος να παραλείπεται, π.χ. ο θυρωρός ανοίγει την πόρτα-η πόρτα ανοίξει.

[ETYM αρχ., αρχική σμμ. «κανός να εργαστεί», < ἐργάζομαι. Η γλωσσ. σμμ. είναι αντιδάν. από αγγλ. ergative (< αρχ. ἐργάτης)].

εργαστικό ρήματα. Αρχικά ο όρος εργαστικός (απόδοση του αγγλ. ergative, που σχηματίστηκε από το ελλην. ἐργάτης) χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει μια ιδιαίτερη πτώση, την εργαστική, που απαντά σε ορισμένες γλώσσες (Βασκική, Γεωργιανή κ.ά.) και σε προτάσεις του τύπου «η πόρτα ανοίγει», όπου το πρωταίτιο (λογικό) αντικείμενο εμφανίζεται ως (επιφανειακό) υποκείμενο, δηλούμενο στις γλώσσες αυτές με *εργαστική πτώση* (στην Ελληνική δηλώνεται απλώς με *ονομαστική*). Σήμερα ο όρος εργαστικός χρησιμοποιείται ευρύτερα για να δηλώσει ρήματα που χρησιμοποιούνται τόσο ως αμετάβατα όσο και ως μεταβατικά, εναλλάσσοντας το υποκείμενο και το αντικείμενο τους: π.χ. *Το γάλα βράζει* - *Η Μαρία βράζει το γάλα*, *Οι θύρνοι σταμάτησαν* - *Ο δάσκαλος σταμάτησε τους θύρνους*, *Η πόρτα έκλεισε* - *Ο Γιάννης έκλεισε την πόρτα*. Στις περιπτώσεις των εργαστικών ρημάτων, δηλ. των αιτιατικών γλωσσών (βλ. λ. *αιτιατικός*), ο ομιλητής της γλώσσας έχει τη δυνατότητα να δηλώσει το μήνυμα από διπλή προοπτική: είτε από την οπτική γωνία του δράστη (μεταβατική χρήση του ρήματος: ο Γιάννης έκλεισε την πόρτα) είτε από την οπτική γωνία του δέκτη (αμετάβατη χρήση του ρήματος: η πόρτα έκλεισε). Τέτοια ρήματα στα Ελληνικά είναι: *ανάβω, σβήνω, σπάζω, χαλάω, αρχίζω, τελειώνω, αλλάζω, ανοίγω, κλείνω, γεμίζω, αδειάζω, σταματώ, στενεύω, κούω, αψάνω, λιγοστεύω, καλύτερεβώ, στεγνώνω, απλώνω, λειώνω* κ.ά.

εργάτης κ. (λαϊκ.) **αργάτης** (σμμ. 5) (ο) {εργατών}, **εργάτρια** (η)

[1883] {εργατριών} 1. πρόσωπο που εργάζεται χειρωνακτικά, που απασχολείται σε εργασία, η οποία απαιτεί σωματική δύναμη και κατά κανόνα αμείβεται με ημερομισθίο: ~ σε οικοδομή | στο εργοστάσιο | σε χωράφι | στα δημόσια έργα | σε ανθρακωρυχείο || η βιομηχανία ανακάλυψε την απόλυση πενήντα εργατών || εξειδικευμένος | ανειδίκευτος | αλλοδαπός | βιομηχανικός | ξένος ~ ΣΥΝ. (λόγ.) χειρωναξ, (λαϊκ.) δουλευτής 2. (ειδικότ.) κάθε μέλος της εργατικής τάξης: τα δίκαια του ~ ΣΥΝ. προλετάριος ANT. αστός 3. (μτφ.) πρόσωπο που κοπιάζει σε συγκεκριμένο τομέα, που ασχολείται με (θεωρητικό ή πρακτικό) αντικείμενο κατά τρόπο συστηματικό και συνεχή: ~ του θεάτρου | του πνεύματος | του λόγου | του χροστήρα ΣΥΝ. τεχνίτης 4. (μτφ.) πρόσωπο που αναγνωρίζεται ως ο κατεξοχήν υπαίτιος ή υπεύθυνος για κατάσταση ή γεγονός: ο καθέννας είναι ~ του καλού του και της προκοπής του || αυτός είναι ο ~ της συμφοράς ΣΥΝ. δρστής, υπεύθυνος, φάιτης, πρόξενος, αίτιος, πρωταίτιος • 5. NAYT. το βαρούλο για την ανέλκυση και πόντιση των αγκυρών ΣΥΝ. μπόμπα • 6. (ειδικότ. το θηλ.) καθεμιά από τις μέλισσες που συλλέγουν τη γύρη, κατασκευάζουν τις κηρήθρες κ.λπ. (πβ. λ. *Βασίλισσα, κηρήθρας*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά, φτώχεια*. [ETYM. αρχ. (ήδη μκ. we-ka-ta) < έργον].

εργατιά (η) (περληπτ.-λαϊκ.) το σύνολο των εργατών, η εργατική τάξη: η ~ είναι στο πόδι για το *αντεργατικό νομοσχέδιο* ΣΥΝ. (εκφραστ.) φτωχολόγια, προλεταριάτο ANT. αστική τάξη.

εργατικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον εργάτη: ~ διεκδικητικό νομοθεσία | Δίκαιο | αίτημα | απεργία | ζήτημα | κίνηση | συμβούλιο κόστος- ΦΡ. (α) **εργατική τάξη** το σύνολο των εργατών που μισθώνουν την εργατική τους δύναμη στους ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής- οι

μισθοί εργάτες ΣΥΝ. προλεταριάτο, εργατιά ANT. αστική τάξη, εργοδότης, κεφάλαιο, μπουρζουαζία (β) **εργατικό δυναμικό** το σύνολο των ενεργών επαγγελματικών πολιτών (ηλικίας 15-65 ετών), που διαμορφώνουν το συνολικό ποσοστό προσφοράς εργασίας: *Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.)* (γ) **εργατική κατοικία** καθένα από τα ομοίμορφα διαμερίσματα οικοδομικών συγκροτημάτων, που χορηγούνται έναντι ευνοϊκών έως χαριστικών οικονομικών όρων σε εργατικές οικογένειες για μόνιμη στέγαση: *Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (Ο.Ε.Κ.)* (δ) **εργατική εστία** βλ. λ. *εστία* (ε) **εργατική Προτομαγιά** βλ. λ. *Προτομαγιά* (στ) **εργατικό ατύχημα** το ατύχημα, το οποίο, σύμφωνα με νομοθετικό ορισμό, επισυμβαίνει σε εργάτη ή υπάλληλο από βίαιο συμβάν κατά την εκτέλεση της εργασίας του ή με αφορμή αυτήν και προκαλεί ανικανότητα στον παθόντα να εργαστεί για διάστημα μεγαλύτερο των τεσσάρων ημερών 2. **Εργατικοί** (οι) το κόμμα των Εργατικών (Labour Party) στην Αγγλία, που ιδρύθηκε το 1906, με σοσιαλιστική κατεύθυνση 3. (για πρόσ.) αυτός που είναι εξαιρετικά παραγωγικός, που εργάζεται με σταθερό και αποδοτικό τρόπο: ~ μαθητής | υπάλληλος ΣΥΝ. φιλόδοτος, (λόγ.) επιμελής, φιλόμοθος, φίλεργος, (λαϊκ.) προκομμένος, (λαϊκότ.) δουλειεπάρας 4. **εργατικά** (τα) η χρηματική αμοιβή εργάτη για την εργασία του: τα *υλικά μαζί με τα ~ του κόστισαν μια περιουσία*. — εργατικός επίρρ. [ETYM. αρχ. < ἐργάτης. Οι φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, (πβ. *εργατική τάξη* (πβ. γαλλ. la classe ouvrière), *εργατικό δυναμικό*, (πβ. αγγλ. workforce), *εργατική κατοικία* (πβ. αγγλ. workers house), *εργατική εστία* (πβ. αγγλ. workers home) κ.ά.].

εργατικότητα (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η αγάπη και η πρόθυμη διάθεση για εργασία: *διακρίθηκε για την ~ του* ΣΥΝ. (λόγ.) φιλοπονία ANT. οκνηρία, ηγοπονία.

εργατοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η πολιτική θέση και γενικότερ. άποψη, που αναγνωρίζει τους ίδιους τους εργάτες ως αποκλειστικώς αρμοδίους να ηγηθούν του εργατικού κινήματος.

εργατολόγος (ο/η) νομικός ειδικευμένος στο Εργατικό Δίκαιο.

εργατολόγος (το) [1894] (καθημ.) 1. το παιδί που γεννήθηκε από γονείς εργάτες 2. το παιδί που εργάζεται για να ζήσει.

εργατοπατέρας (ο) (κακόσ.) ο συνδικαλιστής εκπρόσωπος εργατικού συνδικάτου ή γενικότ. του εργατικού κινήματος, που συμπεριφέρεται ως κηδεμόνας, προστάτης και ιδεολογικός καθοδηγητής των εργατών (ενεργώντας συχνά με τρόπο αυθαίρετο ή ιδιοτελή). — **εργατοπατερισμός** (ο).

εργατόπιστο (το) σπίτι όπου μένουν εργάτες.

εργατοεργίτης (ο) {εργατοεργιτών} εργάτης ο οποίος απασχολείται σε τεχνικές κατασκευές. — **εργατοεργίτικος**, -ή, -ό.

εργατοϋπάλληλος (οι) {εργατοϋπάλληλων, -ους} υπάλληλοι και εργάτες ως σύνολο. — **εργατοϋπάλληλικός**, -ή, -ό.

εργατοϋπόλη κ. (ορθότ.) **εργατοπόλη** (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} πόλη στην οποία κατοικεί μεγάλος αριθμός εργατών ή που ιδρύθηκε κοντά σε βιομηχανία ή εργοστάσιο για τη στέγαση των εργαζομένων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεισατημιούπολη*.

εργατοώρα (η) {εργατοωρών} η εργασία που παράγεται σε μία ώρα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. working hour].

εργάτρια (η) -> *εργάτης*

εργένης (ο) {εργένηδες}, **εργένισσα** (η) {εργενισσών} 1. πρόσωπο που δεν έχει παντρευτεί: *γνωστός | περιζήτητος | σνειδητός* ~ || το *κλαμπ των* ~ ΣΥΝ. ελεύθερος, άγαμος, (λαϊκ.) μπεκιάρης 2. πρόσωπο που ζει εκτός οικογένειας, μόνος του: *ως ~ έκανε όλες τις δουλειές του σπιτιού μόνος του*. — **εργένικος**, -ή, -ο, **εργένικα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*. [ETYM. < τουρκ. ergen].

εργύνιλικα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} η ζωή του εργένη, ο τρόπος διαβίωσης χωρίς οικογένεια ή εκτός αυτής: *βαρέθηκε το ~ και θέλει να παντρευτεί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπεκιαρλίκι. [ETYM < τουρκ. ergenlik].

έργο (το) 1. η αποστολή που έχει ανατεθεί σε πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) και η οποία απαιτεί οργανωμένες προσπάθειες για να ολοκληρωθεί: ~ του *υπουργείου είναι η περιφρούρηση της δημόσιας τάξης* || *έχει δύσκολο και ιερό ~* || *συνεχίζω | ολοκληρώνω* | *καταστρέφω* | *αναδεικνύω το ~ κάποιου* || *το ~ του τροχονόμου | του γιατρού | του δημοσίου υπαλλήλου | του μηχανικού | του καλλιτέχνη* || ~ *ανάπλασης της περιοχής* | *υποδομής* | *αποκατάστασης ζημιών* ΣΥΝ. χρέος, καθήκον, αποστολή, υποχρέωση- ΦΡ. (α) **καταναγκαστικά έργα** βλ. λ. *καταναγκαστικός* (β) (ειρων.) *έργα και ημέρες* [από το έργο του Ησίοδου "Έργα και Ημέρες, το οποίο περιέχει παραινέσεις για έντιμη και παραγωγική εργασία) για τη γεμάτη περιπέτειες, ένταση και δράση ζωή (ΣΥΝ. βίος και πολιτεία (γ) (λόγ.) εις | **επί το έργο** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος ξεκινά ή εκτελεί ήδη διατεταγμένη αποστολή: *οι προσβέστες βρίσκονται ήδη επί το έργον της κατασβέσεως* (δ) **άμ' έργο** βλ. λ. *άμα* (ε) *ενγής έργο(ν)* *ευχής έργον*, Αριστοτ. Πολιτικά Η' 12) για περιπτώσεις στις οποίες κάτι θεωρείται ευτυχής και επιθυμητή εξέλιξη, τροπή: *θα ήταν ~, αν μπορούσε να έρθει αύριο μαζί!* || *ήταν ~ που βρέθηκε στον τόπο του δυστηρήματος το ασθενοφόρο* ΣΥΝ. *ετύχημα* 2. (συνεκδ.) το αποτέλεσμα της πνευματικής ή σωματικής ενασχόλησης, ό,τι προκύπτει ως προϊόν διαδικασίας ή δημιουργίας: *παράγω* | *αφήνω πίσω μου σπουδαίο ~* || *το ~ του επήρασε σημαντικά τη μεταγενέστερη πεζογραφία* || *ιστορικά* | *λαμπρό* | *πλούσιο* | *συγγραφικό* ~ || *κριτική του κυβερνητικού* ~ ΣΥΝ. παραγωγή, εργασία, δουλειά 3. (ειδικότ.) κάθε καλλιτεχνικό δημιούργημα: ~ *γλυπτικής* | *ποίησης* | *ζωγραφικής* | *αρχιτεκτονικής* || *έργα του γνωστού θεατρικού συγγραφέα θα ανεβάσει το Εθνικό Θέατρο*- ΦΡ. *έργο τέχνης* (ι) κάθε δημιουργία που έχει υψηλή αισθητική αξία, πώς

ανήκει στην περιοχή της τέχνης και αντανακλά την αισθητική αντίληψη του δημιουργού του (ii) (μτφ.) κάθε δημιουργήματα που χαρακτηρίζεται από κομψότητα, από επιμελημένη δουλειά: *καταπληκτικό ρο-λόν πραγματικό* ~ ΣΥΝ. κομψότερημα 4. (ειδικότερ.) η κινηματογραφική ή θεατρική δημιουργία: *αντισυμβατικό | κλασικό | μοντέρνο | πο-λυπαγμένο | άπαχο | βραβευμένο | πρωτότυπο* ~ || *αυτή τη βδομάδα προβάλλονται μερικά καλά* ~ || *ένα σύγχρονο ~ ανεβαίνει στην Κεντρική Σκηνή* || *διακόπτο | κόβω το* - για διαφημίσεις ΣΥΝ. ταινία, φιλμ, παράσταση- ΦΡ. *Το έχω δει το έργο | αυτό το έργο το έχω ξαναδει* κάτι (μου) έχει ξανασυμβεί και το ξέρω 5. ΦΥΣ. φυσικό μέγεθος το οποίο δηλώνει τη μεταβίβαση ή τη μετατροπή ενέργειας: παράγεται όταν η δύναμη, η οποία επενεργεί σε ένα σώμα, το μετακινεί και ισούται με το γινόμενο του μέτρου της δύναμης που ασκήθηκε επί το μέτρο της μετατόπισης του σημείου στο οποίο ασκήθηκε η δύναμη προς την κατεύθυνση της (τύπος $W = F \cdot s$) 6. *έργα* (τα) (α) οι πράξεις με τις οποίες υλοποιούνται διακηρύξεις: *η Ελλάδα, τόνισε, δεν χρειάζεται άλλα λόγια, είναι ώρα να περάσουμε στα ~* || *το παράδειγμα δεν λειτούργει, όταν τα κηρύγματα των γονέων δεν συμβαδίζουν με τα - τους* ΣΥΝ. ενέργειες, δράση (β) οι κατασκευαστικές επεμβάσεις τεχνικού χαρακτήρα, που αποσκοπούν στη δημιουργία εννοκότερων συνθηκών διαβίωσης για το κοινωνικό σύνολο: ~ *κατασκευής της γέφυρας Ρίου-Αντιρρίου* || *τα ~ του μετρό* || *δημόσια | τεχνικά* ~ || ~ *διάνοξης σήραγγας* || ~ *υδροδότησης της περιοχής* || ~ *εκτροπής του ποταμού* 7. *έργω* (έργω) βλ.λ. — (υποκ.) εργάκι (το), (μεγελ.) εργόρα (η) (σημ. 4). ΣΧΟΛΙΟ λ. -οιργός, *δίγαμμα*.

[ETYM₂ < αρχ. έργον < Έργον < I.E. *werg-om «έργο», πβ. αρμ. gote, γερμ. werk, αγγλ. work κ.ά. Ομόρρ. *εργάτης, εργαλείο(ν), εργάζομαι, ρέκτης, όργανο(ν)* κ.ά. Η λ. γνάριος ευρεία χρήση ως ά συνθ. (π.χ. *έργο-λάβος, εργό-χειρον*) και ως β' συνθ. (π.χ. *δημ-οιργός, εν-έο-γεια*). Η σημ. της καλλιτεχνικής ή συγγραφικής δημιουργίας μαρτυρείται ήδη στα μεσν. κείμενα. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *επί το έργον* (< γαλλ. à l'œuvre), *έργο τέχνης* (< γαλλ. oeuvre d'art), *καταναγκαστικά έργα* (< γαλλ. travaux forcés), *δημόσια έργα* (< γαλλ. travaux publics) κ.ά.]

εργοβιογραφία (η) {εργοβιογραφιών} χρονολογική καταγραφή των βιογραφικών στοιχείων και παράλληλα των έργων (λογοτεχνικών, επιστημονικών κ.λπ.) κάποιου.

εργογόνος, -α (λόγ. -ος), -ο ουσία που αυξάνει την παραγωγή μινικού έργου και τη βελτίωση της σωματικής απόδοσης: ~ ουσίες (ουσίες που αυξάνουν την παραγωγή του μινικού έργου και βελτιώνουν τη σωματική απόδοση, π.χ. αναβολικά, βιταμίνες, καφεΐνη κ.ά.). [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. ergogenic].

εργογραφία (η) 1. το σύνολο των έργων (συγγραφέα, καλλιτέχνη κ.λπ.): *βιογραφία και ~ του Παλαιά 2*. (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει το σύνολο του έργου (κάποιου): *κυκλοφόρησε η ~ του Γ. Ρίτσου*.

εργογράφος (ο) ΙΑΤΡ. όργανο που χρησιμοποιείται για την καταγραφή της σωματικής ικανότητας κάποιου να αποδίδει έργο (εκτίμηση του βαθμού κόπωσης) ή της ικανότητας ενός μινός ή ομάδας μινών να συστέλλεται. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergograph].

εργοδηγός (ο) [1897] 1. αυτός που επιβλέπει ως αρμόδιος την πορεία των εργασιών κατά την εκτέλεση τεχνικού έργου, ώστε να ακολουθούνται οι οδηγίες κατασκευής ΣΥΝ. επιστάτης 2. αυτός που σε εργοστάσιο προϊστάται των υπόλοιπων τεχνιτών, εργατών ΣΥΝ. αρ-χιεργάτης, αρχιτεχνίτης. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. conducteur des travaux].

εργοδρόμος (ο) {εργοδρόμ-ου | -ον, -ους} ΓΥΜΝΑΣΤ. ο διάδρομος γυμναστικής (βλ. λ. *διάδρομος*, σημ. 5).

εργοδοσία (η) {μτγν.} {εργοδοσιών} 1. (περιλ.πτ.) το σύνολο των εργοδοτών ως ομάδας κοινών συμφερόντων και πρακτικών (ειδικότερ.) το συμβούλιο ή το πρόσωπο που λειτουργεί ως εργοδότης σε συγκεκριμένη επιχείρηση: *επετεύχθη συμφωνία μεταξύ της εργοδοσίας και των σωματείων των εργαζομένων* 2. ο εργοδότης: *στην καινούργια του δουλειά έχει πολλή καλή ~ 3*. η ανάθεση από εργοδότη (σε κάποιον) εργασίας προς εκτέλεση έναντι αμοιβής ΑΝΤ. εργολήπια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά*.

εργοδότης (ο) [αρχ.] {εργοδοτών}, **εργοδότρια** (η) {εργοδοτριών} φυσικό ή νομικό πρόσωπο που απασχολεί προσωπικό έναντι χρηματικής αμοιβής και με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ΣΥΝ. αφεντικό, κύριος ΑΝΤ. εργολήπτης. Επίσης (λαϊκ.) εργοδότησσα (η) {εργο-δοτισσών}. — εργοδοτικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά*.

εργοθεραπεία (η) {εργοθεραπειών} μέθοδος θεραπείας ψυχικών διαταραχών ή μινικών παθήσεων που συνίσταται στην απασχόληση σε ορισμένες εργασίες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ergotherapie].

εργολαβία (η) [αρχ.] {εργολαβιών} η ανάληψη της ευθύνης εκτέλεσεως έργου ή παροχής υπηρεσιών βάσει συμφωνίας που προβλέπει την κατ' αποκοπή πληρωμή του εργολάβου: *όροι εργολαβίας* || *προκήρυξη διαγωνισμού για την ανάληψη εργολαβίας* ΣΥΝ. εργολήπια ΑΝΤ. εργοδοσία: ΦΡ. (α) (μτφ.) *αναλαμβάνω | παίρνω (κάτι) εργολαβία | εργολαβικά* αναλαμβάνω αποκλειστικά μια κατηγορία υποθέσεων, εργασιών ή υποχρεώσεων: *έχει πάρει εργολαβία όλες τις νομικές υποθέσεις του συλλόγου λόγω συγγένειας με τον πρόεδρο* || ο νεοσύλλεκτος πήρε *εργολαβία όλες τις αγωγείες* (β) **εργολαβία δικής** η μεταξύ δικηγόρου και πελάτη συμφωνία, που εξαρτά την αμοιβή του πρώτου από την επιτυχή έκβαση της δικής. — **εργολαβικός**, -ή, -ό [1845], **εργολαβικά** επίρρ. **εργολάβος** (ο) 1. το πρόσωπο που αναλαμβάνει την εκτέλεση ορισμένου έργου σε συμφωνημένη τιμή, αυτός που παίρνει μια εργολαβία: ~ *οικοδομών* | *κατεδαφισέων* | *δημοσίων έργων* | *διαλύσεως πα-*

λαιών πλοίων | *κρηδείων* ΣΥΝ. (λόγ.) εργολήπτης, ανάδοχος ΑΝΤ. εργοδότης 2. γλύκισμα από δύο κομμάτια αμυγδαλότου (φτειαγμένα με αμυγδαλόψιχα και αβγό) ενωμένα με μαρμελάδα. — **εργολαβικός**, -ή, -ό [1845] (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*. [ETYM. αρχ. < έργον + -λάβος, πβ. αόρ. β' έ-λαβ-ον, ρ. λαμβάνω].

εργολήπτης (ο) {μτγν.} {εργοληπτών}, εργολήπτρια (η) {εργολη-πτιών} εργολάβος (βλ.λ.) (και ως επίθ.): *η εργολήπτρια εταιρεία*.

εργολήπτικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τον εργολήπτη ή την εργολήπια. — **εργολήπτικ-ά** | -ώς επίρρ.

εργολήπια (η) [1888] {εργοληπιών} η εργολαβία (βλ.λ.). **εργομέτρο** (το) {εργομέτρ-ου | -ον} συσκευή, όπως λ.χ. ειδικός τύπος ποδηλάτου ή κυλιόμενος τάπητας, που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση του μινικού έργου, των φυσιολογικών επιπτώσεων που έχει μια χρονική περίοδος εργασίας ή άσκησης, λ.χ. των θερμίδων που καταναλώνονται κατά την ποδηλάτσια. — **εργομετρία** (η), **εργομετρικός**, -ή, -ό, **εργομετρικά** επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergometer].

έργον (το) → **έργο**

εργονομία (η) {χφρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τους νόμους οι οποίοι διέπουν την παραγωγή έργου και αξιοποιεί τα δεδομένα της ανατομίας, της ψυχολογίας και της φυσιολογίας, προκειμένου να επιτύχει τον κατάλληλο συνδυασμό συσκευών, συστημάτων και συνθηκών εργασίας, ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες των εργαζομένων και να δημιουργείται το καλύτερο δυνατό περιβάλλον εργασίας. — **εργονομικός**, -ή, -ό, **εργονομικ-ά** | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ergonomie].

εργοστασιακός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με το εργοστάσιο: ~ **εγκαταστάσεις** | **παραγωγή** | **υποδομή** || ~ **αυτοκίνητο αγώνων** (αυτοκίνητο αγώνων που κατασκευάζεται από το εργοστάσιο με μετσκευασμένο κτηνηρά του) υψηλότερης απόδοσης από το αντίστοιχο που κυκλοφορεί στην αγορά).

εργοστασιαρχής (ο/η) [1833] {(θηλ. γεν. εργοστασιαρχών)} | **εργοστασιαρχών** ιδιοκτήτης εργοστασίου ΣΥΝ. βιομήχανος.

εργοστάσιο (το) {εργοστασι-ου | -ων} κτήριο ή κτηριακό συγκρότημα, που είναι εφοδιασμένο με ειδικές εγκαταστάσεις και μηχανήματα για τη μεταποίηση και παραγωγή αγαθών σε βιομηχανικό επίπεδο: ~ *ασπινοποιίας* | *τσιγάρων* | *όπλων* | *χαρτοποιίας* | *υφαντουργίας* || ~ *παραγωγής ρεύματος* | *κατασκευής αυτοκινήτων* | *ατομικής ενέργειας* | *καθαρισμού λυμάτων*. [ETYM. < έργο + -στάσιο < θ. στα- του αρχ. ρ. ἴ-στη-μι, βλ. κ. στάση].

εργοτάξιο (το) {εργοταξι-ου | -ων} 1. η προσωρινή κατασκευή εγκαταστάσεων για τα τεχνικά μέσα και το εργατικό προσωπικό στον χώρο όπου θα εκτελεστούν τεχνικά έργα- ΦΡ. **βιομηχανικό** | **βιοτεχνικό εργοτάξιο** το σχέδιο που εκπονείται για την αποδοτική ροή παραγωγής στην αντίστοιχη βιομηχανική | βιοτεχνική μονάδα 2. (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο υπάρχει συστηματική προετοιμασία και παραγωγή έργου: «*η Ελλάδα μετατρέπεται σε ένα έργο ~ παραγωγής καλλιτεχνικών εκδηλώσεων*» (εφθμ.). — **εργοταξιακός**, -ή, -ό. [ETYM. < έργο + -τάξιο < τάξη].

έργο φυσιολογία (η) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των βιολογικών προσαρμογών που προκαλεί το μινικό έργο και κατ' επέκτ. τη μεγιστοποίηση της απόδοσης του ανθρώπινου οργανισμού. — **εργοφυσιολογικός**, -ή, -ό, **εργοφυσιολογικά** επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergophysiology. ο όρ. επινοήθηκε από τον Β. Κλεισούρα το 1973 και πρωτοεμφανίστηκε στην Αγγλική].

εργοέργο (το) {-ου κ. -είρου | -ων κ. -είρων} 1. το χειροτέχνημα υφαντικής και κάθε ύφασμα (πλεχτό, υφαντό κ.λπ.), που φτιάχνεται ή στολιζείται στο χέρι και λιγότερο συχνά σε μηχανή: *χειροποίητο | της μηχανής* | *βυζαντινό | κρητικό* ~ 2. (στον μοναστικό βίο) η εργασιακή απασχόληση του μοναχού (κατασκευή διαφόρων αντικειμένων, ζωγραφική εικόνων κ.λπ.). [ETYM₂ < μτγν. *εργόχειρον* < έργον + -χειρον < χείρ].

έργο (έργω) επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. έμπρακτα, στην πράξη ΑΝΤ. λόγω 2. ΝΟΜ. με πράξεις, χειρονομίες, όχι με λόγια: ~ *εξόβριση*. [ETYM. < αρχ. έργο, δότ. εν. του ουσ. έργον, χρήση συχνή στην Αττική πεζογραφία κατ' αντιδιαστολή προς το *λόγω*].

εργώδης, -ης, -ες [αρχ.] {εργωδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών εργωδέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που απαιτεί αυξημένη ένταση δυνάμεων, που προκαλεί έντονη κόπωση: ~ *προσπάθεια* | *προετοιμασία* | *επιχείρηση* ΣΥΝ. (λόγ.) κοπιώδης, δυσχερής, επίπονος ΑΝΤ. άκοπος, άνετος. — **εργω** δός επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. Ε.Ρ.Ε. (η) Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση: κόμμα που ιδρύθηκε το 1956

από τον Κων/νο Καραμανλή. **ερέα** (η) {ερεών} μάλλινο ύφασμα μεγάλης πυκνότητας και ανθεκτικότητας: *γκρίζα | παλιά | πρόχειρη* ~ ΣΥΝ. τσόχα, μαλλί. [ETYM. μτγν. < αρχ. εΓρος «μαλλί» < *Fér-Fos, που συνθ. με λατ. vervec «κρίαρι», αρχ. ιρλ. feib «αγέλαδος» και πθ. με την αρχ. λ. (E)αρήν «αρνί». Ομόρρ. *εριο(ν)*]. **ερέβινθος** (ο) {ερεβίνθ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) το φυτό ρεβιθιά και ο καρπός του.

[ETYM. αρχ. λ., που συνθ. τόσο με τη λ. *δροβος* «κύμαος» όσο και με λατ. erivum «ραφή» και αρχ. γερμ. araweiz «μπιζέλι». Και οι τρεις λ. (όπως και ο *ερέβινθος*) αποτελούν δάνεια ανατολ. προελ., πράγμα που παρήγει ενδείξεις ότι το φυτό πρωτοεμφανίστηκε στη Μικρά Ασία ή στην Α. Μεσόγειο]. **έρεβος** (το) {ερέβ-ους | -η, -ών} 1. (λόγ.) το βαθύ και απόλυτο σκοτάδι, η παντελής έλλειψη φωτός: το *απόλυτο* ~ *της ψυχής* ΣΥΝ. σκότος 2. ΜΥΘΟΛ. (α) ο τόπος στον οποίο πήγαιναν οι νεκροί, κατοικούσαν οι Ερινύες και η Περσεφόνη και φυλακίζονταν οι ασεβείς (β) (κατά την ορφική διδασκαλία) το τρίτο στοιχείο της κοσμογονίας. — **ερεβό-**

δης, -ης, -ες [μτγν].

[ETYM, αρχ. < ε- προθεμ. + I.E. *reg^w-os «σκότος», πβ. σανσκρ. rājas- «σκόνη, σκότος», αρμ. erek «βράδυ», γοτθ. rīqiz «σκοτεινότητα», αρχ. σκανδ. rōkkir κ.ά.].

ερεθίζω ρ. μετβ. {ερεθίσι-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ έντονο εκνευρισμό, οργή: η αναείδεια του δημοσιογράφου ερέθισε τον ομιλητή || μην τον ερεθίζεις με τα πολιτικά, γιατί αντιδρά άσχημα! ΣΥΝ. εξοργίζω, εκνευρίζω, εξάπτω **2.** προκαλώ ερεθισμό σε σημείο του σώματος: τα μάτια μου ερεθίστηκαν από τα καυσαέρια || ολαιμός του ερεθίστηκε από το κάπνισμα **3.** λειτουργώ ως έντονο ῥέθισμα, προκαλώ ένταση λειτουργιών, δι΄ γείρω: ο καφές ερεθίζει τα νεύρα || η μουσική ερεθίζει τη φαντασία **4.** (ειδικότ.) προκαλώ ερωτική διέγερση: ερέθισε τους άνδρες με τον προκλητικό της γορό ΣΥΝ. διεγείρω, ανάβω. [ETYM, αρχ., παρεκτεταμ. τ. του ρ. ερέθω < I.E. *er- «κινώ, εγείρω», για το οποίο βλ. λ. ορμώ].

ερεθισμα (το) [αρχ.] {ερεθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει διέγερση των αισθητηρίων νευρών, ενεργοποιώντας αντίστοιχη αίσθηση (όραση, ακοή κ.λπ.): εσωτερικό | εξωτερικό | σταθερό ~ || οπτικό | ηχητικό - **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να ενεργοποιήσει τις δημιουργικές δυνάμεις (κάποιου), να ωθήσει σε δράση λειτουργώντας ως κίνητρο ή παρότρυνση: ένα περιστατικό στον πόλεμο του έδωσε το ~ να γράψει αυτό το βιβλίο || ο δάσκαλος δίνει τα ~ για την ενεργοποίηση της παιδικής φαντασίας ΣΥΝ. (λόγ.) έναυσμα, αφορμή **3.** (μτφ.) ο ερεθισμός, η ευαισθητοποίηση περιοχής ή οργάνου του σώματος: ~ στον λαιμό.

ερεθισμός (ο) [αρχ.] **1.** η αντίδραση του οργανισμού σε εξωτερική επίδραση μέσω της ενεργοποίησης των αισθητηρίων νευρών: το αίσημα του φωτός προκαλείται από τον ~ του οπτικού οργάνου **2.** ΙΑΤΡ. η αύξηση της ευπάθειας, της ευαισθησίας σημείου ή οργάνου του σώματος για οποιονδήποτε λόγο: ~ του λαιμού από το τσιγάρο και τις φωνές || ~ των ματιών από τον καπν ή το ξενύχι || ~ του δέρματος από ταμπάκη μέλασος ΣΥΝ. (για πληγή) αφόρησιμα, φλεγμονή, φλόγωση **3.** (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο εμφανίζεται η παραπάνω ευπάθεια, κυρ. με μορφή πληγής: έχω έναν ~ στο δέρμα **4.** η πρόκληση έντονων αντιδράσεων, η συναισθηματική ενεργοποίηση (συνήθ. με εκδήλωση εκνευρισμού, ενόχλησης): η παρουσία του και μόνο προκαλεί ~ στον ομιλητή ΣΥΝ. εκνευρισμός, (λόγ.) εξέγερση **5.** (ειδικότ.) η πρόκληση ερωτικής διέγερσης ΣΥΝ. (λόγ.) εξέγερση.

ερεθιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί ερωτική διέγερση: ~ φωτογραφία | τανία | χορός ΣΥΝ. διεγερτικός, προκλητικός **2.** αυτός που προκαλεί εκνευρισμό, ένταση, θυμό: ~ σχολίο | συμπεριφορά ΣΥΝ. εκνευριστικός **3.** αυτός που προκαλεί αύξηση του ενδιαφέροντος, της διάθεσης κάποιου να μάθει κάτι ή να ασχοληθεί με κάτι: μια ~ συζήτηση για τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα || - διάλογος | αφήγηση | γραφή. — ερεθιστικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

ερεθιστικότητα (η) [1811] {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. βασική ιδιότητα της ζωντανής ύλης να αντιδρά στα εξωτερικά ή τα εσωτερικά ερεθίσματα **2.** η ικανότητα προκλήσεως ερωτικού ερεθισμού: η ~ των κινήσεων της | των αρωμάτων.

ερεθισμοί ρ. αποθ. {εύχρ. κυρ. στον ενεστ. και στη μτχ. ερεθισμένοι, -η, -ον} (λόγ.-μτφ.) (+σε, λογιότ. +επι) αποδέχομαι ως αξιόπιστο στήριγμα, χρησιμοποιώ ως σταθερό δεδομένο, στηρίζομαι: ερεθισμένοι επί της ειλικρίνειας των συμμάχων || το συμπέρασμα ερεθίζεται σε μεγάλο αριθμό ηλεγμένων πηγών ΣΥΝ. βασίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, εριστικός.

[ETYM, < αρχ. ερείδω, αγν. ετύμου (ο νεοελληνικός μεσοπαθ. τ. οφείλεται σε αναλογική επίδρ. των βασιζομαι, στηρίζομαι). Η σύνδεση με λατ. rēdica «υποστήριγμα, πάσσαλος» δεν έχει επιστημονική βάση].

ερείκη (η) {ερείκων} το ρείκι (βλ.λ.). [ETYM, αρχ. < *Pereika, που συνδ. με συνώνυμες λ., πβ. αρχ. ιφλ. froech, ουαλ. grug, λιθ. vifziz κ.ά.].

Ερεϊκούσσα (η) νησί των Επτανήσων Β. της Κέρκυρας. [ETYM, < αρχ. Ερεϊκούσσα (ονομασία νησιού Β. της Σικελίας) < αρχ. ερείκη (βλ.λ.).]

ερείπιτο (το) {ερείπι-ου | -ων} **1.** τα υπολείμματα κατεστραμμένων ή καταδαφισμένων κτηρίων: τα - από τους βομβαρδισμούς στο Σαράγεβο || τα ~ του ναού της Αρτέμιδος στην Έφεσο ΣΥΝ. (λαϊκ.) γάλασμα, συντρίμμια, ρημάδι **2.** (μτφ.) αυτός που έχει εμμανή τα σημάδια της φθοράς, της γήρανσης, της εξάντλησης ή της πολυχρησίας: ο θάνατος της τον έκανε ~ || κυκλοφορεί μ'ένα αυτοκίνητο ~ || μένον σ'ένα παλιό, κατοχικό σπίτι, πραγματικό ~! ΣΥΝ. σαράβαλο, ράκος, εξουθενωμένος, διαλυμένος **3.** (μτφ.) ερείπια (τα) οτιδήποτε απομένει μαρτυρώντας καταστροφή ή αποτυχία: τα ~ μιας σχέσης || τα ~ από την εφαρμογή κακής πολιτικής ΣΥΝ. απομεινάρια, χαλάσματα, συντρίμμια.

[ETYM, < αρχ. ερείπιον < ερείπω < ε- προθεμ. + I.E. *rei-p- «σχίζω, ρίχνω», πβ. αρχ. σκανδ. rifa «καταστρέφω», λατ. pira «όχθη» (> γαλλ. rive, ισπ. riba), γαλλ. nivière «ποταμός» (< λατ. pira-rivus), αρχ. γερμ. rīga «σειρά, γραμμή», γερμ. Reihe, αγγλ. row κ.ά.].

ερείπιώνας (ο) [μτγν.] (λόγ.) έκταση γεμάτη ερείπια: ο ~ της Ευρώπης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

ερείπιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ερείπιω-σα, -θηκα, -μένος} μετατρέπω (κάτι) σε ερείπια, καταστρέφω, διαλύω: ο σεισμός ερείπιωσε όλο το χωριό || οι ερειπωμένες πόλεις της βομβαρδισμένης χώρας. — ερείπιωση (η) [μεσν.].

ερείσινω (το) [1851] {ερείσινώ-ου | -ων} (επίσ.) το μέρος του καθίσματος (καρέκλας, καναπέ κ.λπ.), που χρησιμεύει για τη στήριξη της πλάτης ΣΥΝ. (καθην.) πλάτη, ράχη. [ETYM, < μτγν. ερείσις «στήριξη» (< αρχ. ερείδω) + νότο].

ερείσιμα (το) {ερείσιμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το υποστήριγμα, ό,τι το-

ποθετείται ή κατασκευάζεται σε δεδομένη θέση, για να προσφέρει στήριξη: - δρόμο | σιδηροδρομικής γραμμής | οικοδομήματος | γέφυρας ΣΥΝ. στήριγμα, στύλος, υποστήριγμα, αντιστήριγμα, βάση **2.** (α) το πλευρικό τμήμα του δρόμου (μεταξύ του οδοστρώματος και της τάφρου) ή των ορίων της εδαφικής έκτασης του δρόμου) (β) το τμήμα της σιδηροδρομικής γραμμής μεταξύ της σιδηροτροχιάς και της σκυρόστρωσης **3.** (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε μπορεί να προσφέρει υποστήριξη, λειτουργεί ως βάση θεμελίωσης και παρέχει τα εχέγγυα για εγχείριμα, θέση, απόφαση κ.λπ.: δεν έχει ισχυρά -στο κόμμα και η παραμονή του στην ηγεσία είναι αβέβαιη || η απόφαση τους δεν έχει κανένα ηθικό ~ ΣΥΝ. (για πράξη) υποστηρικτής. [ETYM, αρχ. < ερείδω (βλ. λ. ερείδομαι)].

εριστικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που εξασφαλίζει τη στήριξη, υποστήριξη: - ιστός ΦΡ. **εριστικό σύστημα** σύστημα οστών και χόνδρων, που παρέχει στο σώμα το πλαίσιο στηρίξεως του: ο σκελετός αποτελεί το - του ανθρώπινου σώματος ΣΥΝ. υποστηρικτικός.

ΣΧΟΛΙΟ λ. εριστικός.

Ε.Ρ.Ε.Ν. (η) Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις Νέων (η νεολαία της Ε.Ρ.Ε.).

ερέτης (ο) {ερετών}, **ερέτρια** (η) {ερετριών} (αρχαιοπρ.) ο κωπηλάτης. — ερετικός, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος, δούλος. [ETYM, αρχ. < I.E. *er- «κωπηλάτος», πβ. σανσκρ. api-tār- «κωπηλάτης», λατ. remus, γαλλ. rameur κ.ά. Ομόρρ. τρι-ήρης (βλ.λ.), Ερέ-τρια, ύπ-ηρέτης κ.ά.].

Ερέτρια (η) πόλη της Εύβοιας κοντά στη Χαλκίδα. — (λόγ.) Ερετριεύς (ο) {ερετρι-έας | -είς}, ερετριικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -εια. [ETYM, αρχ. < ερέτης (βλ.λ.), οπότε το όνομα της πόλης θα σήμαινε «αυτή που παράγει κωπηλάτες»].

ερευγμός (ο) (λόγ.) η ερμηνή, το ρέψιμο. — ερευγομαι ρ. [αρχ.].

[ETYM, αρχ. < ερευγομαι, βλ. λ. ρεούμαι].

ερεύνη (η) [αρχ.] {ερεύ-εως | -είς}, ερευνητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** η συστηματική εξέταση δεδομένων για την επιβεβαίωση, τον εμπλουτισμό ή την ανακάλυψη νέων στοιχείων: κοινωνικής | δημοσίας | ιδιωτικής | ελεύθερης | εξονυχιστικής | πολιτικής | στρατιωτικής ~ || ~ του διαστήματος | του εδάφους | του υπεράφους | των Γραφών ΣΥΝ. (λόγ.) αναίδηση, μελέτη **2.** (ειδικότ.) η συστηματική ενασχόληση με την επίλυση επιστημονικών προβλημάτων, την προώθηση μιας θεωρίας, την εύρεση δεδομένων κ.λπ. συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τη διάσκαλία: ασχολούμαι με την ~ || κάνω ~ πάνω σε κάτι **3.** η στατιστική καταγραφή και διερεύνηση δεδομένων, παραγόντων και διαπλεκόμενων σχέσεων στο πλαίσιο ενός συνόλου ατόμων: διαφημιστική | δημογραφική ~ || ~ της οικονομικής κατάστασης της χώρας | της κοινής γνώμης ΣΥΝ. σφηνομέτρηση **4.** η συστηματική προσπάθεια εντοπισμού (αντικειμένου ή προσώπου): ~ για εξεύρεση χρυσού | πετρελαίου || ένταγμα | ομάδα | διεξαγωγή έρευνας || ~ σωματική (βλ.λ.) | κατ' οίκον || διατάχθηκε τ για τον εντοπισμό των δράσεων || η εμπροσθοφυλακή διεξέγχε ~ για τον εντοπισμό εχθρικών πυροβολείων ΣΥΝ. αναζήτηση, (καθην.) ψάξιμο, (λόγ.) ανίχνευση.

ερευνητής (ο) [μτγν.], **ερευνήτρια** (η) (σημ. 1) [μεσν.] {ερευνητήριον} **1.** πρόσωπο που ερεύνη, που μελετά με τρόπο συστηματικό: ~ των Γραφών | της νεότερης ιστορίας | των αρχαίων κειμένων ΣΥΝ. μελετητής, εξερευνητής **2.** ΦΩΤΟΓΡ. το εξάρτημα της φωτογραφικής μηχανής, που εντοπίζει και ρυθμίζει τη θέση της εικόνας μέσα στον σκοτεινό θάλαμο.

ερευνητικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έρευνα: ~ πρόγραμμα | έργο | κέντρο | ομάδα | φορέας | τμήμα | ίδρυμα **2.** αυτός που είναι ικανός για έρευνα: ~ μυαλό **3.** (μτφ.) ερευνητικός: ~ βλέμμα. — ερευνητικά επίρρ., ερευνητικότητα (η) [1888].

ερευνώ ρ. μετβ. {ερευνώ-σα, -θηκα, -όμενα, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** ασχολούμαι με τη συστηματική διερεύνηση και μελέτη δεδομένων, προσπαθώντας να τα ερμηνέσω ή να ανακαλύψω καινούργια: ~ σε βάθος | εξονυχιστικά την υπόθεση || ερεύνη τα αίτια του ατυχήματος || το πρόσφατο ιστορικό παρελθόν δεν έχει ερευνηθεί || ερεύνησε τις Γραφές || πρέπει να ερευνηθούν οι παράγοντες που προκαλούν τέτοια φαινόμενα ΣΥΝ. διερευνώ, εξετάζω, μελετώ, αναλύω, (λόγ.) εντρυφώ **2.** προσπαθώ να εντοπίσω (πρόσωπα ή αντικείμενα), ψάχνω να βρω: η αστυνομία ερεύνη την περιοχή για τον εντοπισμό του υπόπτου || ερευνήθηκε το δωμάτιο για αποτυπώματα || ερευνήσαν το πλοίο για ναρκωτικά ΣΥΝ. (λόγ.) ανιχνέω, (καθην.) ψάχνω, ζητώ **3.** (ειδικότ.) προσπαθώ να προσεγγίσω (κάτι) ανακαλύπτοντας όλες του τις διαστάσεις και φωτίζοντας το από κάθε πλευρά: ερευνόσε να μυστήρια της ζωής, την αγάπη και τον έρωτα ΣΥΝ. αναζητώ ΦΡ. **πίστευε και μη ερεύνη** (συντομωμένη μορφή του πίστευε και μη ερεύνη τα της πίστεως, φρ. της πατερικής παράδοσης που δηλώνει ότι τα ζητήματα της πίστεως δεν ρημνεύονται μ' τον ορθό λόγο ή φρ. παρανοήθηκ' και στη συντομωμένη της μορφή χρησιμοποίηθηκ' ως δογματική απαγόρευση της έρ'υνας γ'νυκτό'ρα) η πίστη δ'ν χρειάζεται αποδείξεις- (καθην.) για περιπτώσεις στις οποίες η πρόταξη της λογικής κρίνεται μη απαραίτητη.

[ETYM, < αρχ. ερευνώ (-άω) < *ερε-εν-άω < έρω «φωτά, ζητώ» < *ερε-εω, αγν. ετύμου, πθ. συνδ. με αρχ. σκανδ. raun «έρευνα, αναζήτηση». Ομόρρ. ερωτώ (βλ.λ.).]

Ερεχθείο (το) [μτγν.] {ερεχθείου} ο οίκος του Ερεχθέα, του αυτόχθονα ήρωα της Αθήνας, στην Ακρόπολη από τα πλουσιότερα διακοσμημένα κλασικά κτήρια (τέλος 5ου αι. π.Χ.) στέγαζε τις συγγενείς λατρείες της Αθηνάς Πολιάδος, του Ποσειδάδου, του Ερεχθέα, του Κέρκροτα και του Βούτη.

Ερεχθείς (ο) {ερεχθέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ. ήρωας και βασιλιάς της Αθήνας, καθιέρωσε τη γιορτή των Παναθηναίων. Επίσης Ερεχθέας. [ETYM, < αρχ. Ερεχθείς | Εριχθόνιος, αγν. ετύμου, πθ. αιγιατικής

προελ., που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *χθόνιος* και *ἐρέχθω* «σπά-ζω, καταστρέφω». **ερήμην** επιρρ. (+γεν.) 1. ΝΟΜ. η δικαστική απόφαση η οποία εκδίδεται μετά από σύζητηση στο ακροατήριο κατά την οποία δεν είχαν μετάσχει όλοι οι διάδικοι: καταδικαστική ~ ΑΝΤ. κατ' αντιμωλιαν 2. (γενικότερ.) χωρίς τη παρουσία: «το παρόν παρχει ~ τού παρελθόντος» (εφημ.) 3. χωρίς τη συγκατάθεση (κάποιου), χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν, εν αγνοία του: το *παρασκήνιο της διαδοχής εξελίσσεται ~ τού προέδρου*.

ΓΕΥΜ. Από την αρχ. φρ. *ερήμην* δίκην (ενν. *έδωκα* | *κατέγων* | *ώφλον* | *εΓλον*), όπου η αιτ. *ερήμην* (τού ουσ. *έρημη*, παράλλ. τ. τού *έρημος*) χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικά. Ήδη αρχ. η σύνταξη με γεν. (λ.χ. *ερήμην τινός καταγνώναι την διάταιν*, Δημοσθένους), ερημητήριο (το) [1871] {ερημητηρί-ου | -ων} 1. ο τόπος στον οποίο μεταβαίνει κανείς ως ερημίτης ΣΥΝ. ησυχαστήριο, ασκητήριο, κάθισμα 2. (γενικότερ.) κάθε τόπος κατάλληλος για απομόνωση και διαλογισμό.

ΣΧΟΛΙΟ λ. μονή.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. *ermitage* (< ermite < μτγν. ερημίτης)], **ερημιά** κ. (λόγ.) **ερημία** (η) [αρχ.] 1. ο έρημος τόπος, αυτός που δεν κατοικείται από ανθρώπους και απέχει από κατοικημένη περιοχή: *δεν έβλεπες ψυχή ζώσα σε εκείνη την ~ ΣΥΝ.* ερημοτόπος, τέρμα Θεού, έρημος 2. (ειδικότερ.) ο τόπος στον οποίο υπάρχουν λίγοι άνθρωποι, απουσία ανθρώπων: ~ *την ημέρα των γιορτών* η Αθήνα 3. (μτφ.) η κατάσταση της αποξένωσης, της έλλειψης ανθρώπινης επαφής: η ~ της *ζεντιάς* 4. η ψυχική γύμναση, η απουσία συναισθημάτων: η ~ της *καρδιάς* του ΣΥΝ. απανθρωπιά, ψυχρότητα. **ερημικός**, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την έρημο: ~ περιουσία ΣΥΝ. ζήρος 2. (για τόπους) ο ακατοίκτης, ο απομακρυσμένος και συνήθ. δυσπρόσιτος: ~ *παράλια* | *σπίτι* | *δρόμος* | *μονοπάτι* | *έκταση* || εκκλησία ~ ΣΥΝ. απομονωμένος, απάτητος, έρημος 3. (για πρός.) αυτός που προτιμά τη μοναξιά ή έχει συνηθίσει σε αυτή: ~ *χαρακτήρας* | *ψυχή* ΣΥΝ. μοναχικός, αντικοινωνικός, — **ερημικά** επιρρ. **ερημίτης** (ο) [μτγν.] {ερημίτων}, **ερημίτισσα** (η) {ερημίτισσών} 1. ΕΚΚΛΗΣ. μοναχός ο οποίος μεταβαίνει συνήθ. σε έρημους τόπους για την ολοκληρωτική αφιέρωση του στον ασκητισμό, στην εκπλήρωση του μοναστικού ιδεώδους ΣΥΝ. αναχωρητής 2. (μτφ.) κάθε άτομο με τάσεις απομόνωσης, αποφυγής κοινωνικών συναστροφών και εσωστρέφειας: *χωρίς φίλους και συναστροφές κατόντησε ~ ΣΥΝ.* ακοινωνήτος, μονόχρονος, κλειστός, (καθημ.) μοναχικός, (λαϊκ.) μαγκούφης. — **ερημικός**, -ή, -ό. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. μονή. ερημιτισμός (ο) {χωρ. πλθ.) ο ασκητισμός.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *eremitism*]. **ερημοδικία** (η) [1871] {ερημοδικιών} ΝΟΜ. η εκδίκαση της διαφοράς στο ακροατήριο κατά την οποία είτε ο ενάγων είτε ο εναγόμενος είναι δικονομικά απόντες ΑΝΤ. δίκη κατ' αντιμωλιαν. **[ΕΤΥΜ.** Απόδ. τού γαλλ. *jugement par contumace*] **ερημοδικώ** ρ. αμετβ. [1887]

{ερημοδικείς...} **δικάζομαι** χωρίς να παρίσταμαι ως διάδικος στη δικαστική διαδικασία. **ερημοκλήσι** [μεσν] κ. (λαϊκ.) ρημοκλήσι (το) {ερημοκλήσι-ου} | -ιών} εκκλησία μικρών διαστάσεων και συνήθ. πρόχειρης κατασκευής, που βρίσκεται σε εξοχική και ερημική τοποθεσία, χωρίς να εντάσσεται σε εννοια κωντική περιοχή ΣΥΝ. εξοκλήσι. Επίσης ερημοκλήσι (η), ερημονήσι (το) [μεσν.] {ερημονήσι-ου} | -ιών} το μικρό, δυσπρόσιτο και άνυδρο νησί, που κατά κανόνα μένει ακατοίκτη ΣΥΝ. ζερωνήσι. Επίσης ερημόνησο (το) κ. **ερημόνησος** (η) [μεσν.] ερημοποίηση (η) { -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξάπλωση των ερήμων λόγω αλλαγής του κλίματος ή λόγω ανθρωπίνων παρεμβάσεων (υπερβόσκηση, καταστροφή δασών και τού υποστρώματος τους, καταστροφή της γεωπόητας με υπερεντατική καλλιέργεια). **[ΕΤΥΜ.** Μετάρρ. δάνειο από αγγλ. *desertification*]. **ερήμος** (η) {ερήμ-ου | -ων, -ους} 1. άνυδρη, αμμώδης περιοχή μεγάλης έκτασης με ελάχιστο δείκτη βροχοπτώσεων, που μπορεί να συντηρεί πολύ λίγες, κατάλληλα προσαρμοσμένες, μορφές ζωής: η ~ *Σαχάρα*. ΦΡ. (α) φωνή **βοώντος εν τη ερήμω** βλ. λ. βού (β) **αλεπού της ερήμου** βλ. λ. *αλεπού* 2. (μτφ.) κάθε χώρας στον οποίο απουσιάζει η ανθρώπινη επαφή, όπου κυριαρχεί η μοναξιά και η αποξένωση: στην ~ των *μεγαλουπόλεων* | των *μεγάλων αστικών κέντρων*. **[ΕΤΥΜ.** < αρχ. *έρημος* | *έρημος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. *πτε* «χωρίς, εκτός», λατ. *garus* «καρίας, σπάνιος» (> γαλλ. *rare* κ.ά.). **έρημος**, -η, -ο [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **έρημος** 1. (για τόπους) αυτός που δεν κατοικείται: ~ νησί | βουνό ΣΥΝ. ακατοίκτης, ασύγνατος 2. (ειδικότερ.) αυτός που έχει εγκαταλειφθεί, που δεν εμφανίζει τη συνηθισμένη του κίνηση και ζωή: οι ~ *δρόμοι στην Αθήνα τού καλοκαιριού* ΣΥΝ. ερημωμένος, άδειος, εγκαταλειμμένος 3. (για πρός.) αυτός που ζει μοναχικά, που δεν έχει κοινωνικές επαφές ή διασυνδέσεις: *πέρασε ~ τα γεράματα του ΣΥΝ.* (λόγ.) μονήρης, (εκφραστ.) απομονωμένος, καταμόναχος, κάταμονος ΦΡ. (α) **μόνος και έρημος** εντελώς **μόνος** (β) (παροιμ.) **ο φόβος φύλαει τα έρημα** βλ. λ. φόβος 4. (κυρ. στον τ. *έρημος*) (α) αυτός που έχει υποστεί βάσανα, ταλαιπωρίες: *κι αυτή η - η μάνα του τι έχει τραβήσει για να τον μεγαλώσει ΣΥΝ.* ταλαίπωρος, καμμένος, κακόμοιρος (β) για κάτι που δυσκολεύεται πολύ κάποιος να το επιτύχει: *κατάφερε επιτέλους να πάρει αυτό το - το πτυχίο* 5. αυτός που έχει αφεθεί χωρίς επιτήρηση ή φύλαξη: *έφυγε κι άφησε το σπίτι ~ και απροσάλευτα ΣΥΝ.* αφύλαχτος. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. συμπάθεια. **ερημοσπίτης** (ο) {δυσγρ. ερημοσπιτών} αυτός που δεν καταφέρει να στήσει νοικοκυριό, σπιτικό-κυρ. στη ΦΡ. **πολυτεχνίτης και ερημοσπίτης** αυτός που λόγω τού πλήθους των ασχολιών του δεν καταφέρε-

νει να στήσει νοικοκυριό.

ερημοσπίτο (το) σπίτι παλιό και συνήθ., ακατοίκτη.

ερημότοπος (ο) [μεσν.] ο ερημικός τόπος, συνήθ. χωρίς νερό και βλάστηση ΣΥΝ. ζερότοπος, αγριότοπος, ερημιά.

ερημώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ερήμω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) αφήνω (κάτι) έρημο, χωρίς κατοίκους: ο *σεισμός ερήμωσε την περιοχή για χρόνια* || η *μετανάστευση ερήμωσε την ύπαιθρο* ΣΥΝ. καταστρέφω, (λαϊκ.) ρημάζω, (λόγ.) εκκενώνω ♦ 2. (αμετβ.) εγκαταλείπω, μένω έρημος: *το χωριό με τα χρόνια ερήμωσε: μόνο κάποιιο γέροντες απέμειναν!* || *οι παραλίες τού καλοκαιριού γεμίζουν κόσμο, αλλά τον χειμώνα ερημώνουν ΣΥΝ.* αδειάζω. — **ερήμωση** (η) [μτγν.] κ. ερήμωμα (το).

έρηω (να/θα) ρ. → **ερχομαι**

-ερί παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλικών ουσιαστικών που σημαίνουν το κατάσταση το οποίο ποιά ή σερβίρει ορισμένο είδος φαγητού: *κρεπ-ερί, σπαγγετ-ερί, πατισ-ερί, κρουασαντ-ερί*. **[ΕΤΥΜ.** Παράγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, το οποίο απαντά σε λ. γαλλ. προελεύσεως (λ.χ. *célerié* > *κρεπ-ερί, pâtisserie* > *πατισ-ερί*)].

ερίδα (η) { -ας κ. (λόγ.) -ιδος | -ιδών} η φιλονικία, η αντιπαλοότητα, οι εντάσεις και οι προστριβές μεταξύ των μελών ενός συνόλου: *άργισαν οι ~ στο εσωτερικό τού κόμματος* || *ενδοπαρτασιακές* || *εμφύλιες* | *θηρ-σκεντικές* | *πολιτικές* - ΣΥΝ. διχόνοια, προστριβή, διαπληκτισμός, διεν-εξη- ΦΡ. το μήλο(v) της **Ερίδος** (i) ΜΥΘΟΛ. το μήλο στο οποίο η Έρις έγραψε «να δοθεί στην ωραιότερη» (τή *καλλίστη*) και το έριξε ανάμεσα στις θεές Αθηνά, Αφροδίτη και Ήρα, οι οποίες το διεκδικούσαν η καθεμία για τον εαυτό της (ii) (μτφ.) το αντικείμενο μιας διεκδίκησης, αυτό για το οποίο ερίζουν, αντιδρούν κάποιιοι: *η περιφέρεια μας απο-τελει ~ για τα δύο μεγάλα κόμματα στις εκλογές* || ο *Ευφράτης ποταμός είναι ~ μεταξύ Τουρκίας και Συρίας*. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. εριστικός. **[ΕΤΥΜ.** < αρχ. *έρις, -ιδος, αγν. ετύμου*. Η ύπαρξη τού θ. *ερίδ-* φέρνει στην επιφάνεια πθ. αντίστοιχία με τού ρ. *ερίδω* «στηρίζω, ακουμπώ» (σημασιολογικός αναπόδεικτος), ενώ εξίσου ασθητική παραμένει η παλαιότ. άποψη για σύνδεση με τού ρ. *ερέθω* (βλ. κ. *ερεθίζω*) και με τα σανσκρ. *ari-* | *ari-* «εχθρός»].

ερίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) (+για | +περί) εμπλέκομαι σε έριδες, σε φιλονικίες, έχω εριστική διάθεση, συγκρούομαι (με κάποιον) διεκδικώντας (κάτι): *αδίκως ερίζουν για την ορθότητα η μη των νέων μέτρων, εφόσον η καθιέρωση τους είναι δεδομένη* || *ερίζουν οι υποψήφιοι για τη διαδοχή* || *επτά πόλεις ερίζουν περί της καταγωγής τού Ομήρου* ΣΥΝ. (λόγ.) φιλονικό, λογομαχώ, (καθημ.) καβγαδίζω, μαλώνω. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. εριστικός. **[ΕΤΥΜ.** αρχ. < *ερίδ-7ω < *ερίς, -ιδος*].

Ερινίες (οι) 1. ΜΥΘΟΛ. γυναικείες θεότητες (Τισιφώνη, Αληκτώ, Μέ-γαριρα) που τιμωρούσαν την αδικοπραγία, κυρ. τα εγκλήματα κατά στενών συγγενών 2. (μετωνυμ.) οι τύψεις που επέρχονται ως συνέ-πεια κάθε άδικης πράξης: *τον κληρονόμο ~ της προδοσίας* ΣΥΝ. εν-οχής.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ερινύς, -ύος, αβεβ. ετύμου*. Δεν αποδεικνύεται επιστη-μονικά η σύνδεση με τη λ. *ερίς*, καθώς και με το σανσκρ. *fisati* «οφι-στιαμα βλάβη»].

έριο (το) {ερί-ου | -ων} (λόγ.) το μαλλί τού προβάτου και ειδικότερ. το καταγερασμένο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ερίον*, υποκ. τού αρχ. *εΓρος* «μαλλί» < **Fér-Fos*, που συνδ. με λατ. *venex* «κρίαρι», αρχ. ιρλ. *ferb* «αγελάδα» και πθ. με την αρχ. λ. (Ε)αρήν «αρνί». Ομόρρ. *ερέα*].

εριοπαραγωγός (ο) (λόγ.) αυτός που παράγει μαλλί: και ως επιθ. (-ός, -ός, -ο): ~ *χώρα*. **[ΕΤΥΜ.** < *έριο* «μαλλί» (βλ. λ.) + *παραγωγός*].

εριοουργείο (το) [μτγν.] εργαστήριο επεξεργασίας και ύφανσης μαλ-λιού ΣΥΝ. κλωστοϋφαντουργείο, κλωστοϋφαντήριο.

εριοურγία (η) {χωρ. πλθ.} η βιοτεχνική επεξεργασία ερίου για τη μετατροπή του σε κλωστοϋφαντουργική ύλη, που προορίζεται για την κατασκευή μάλλινων υφασμάτων. Επίσης εριοουργική [μτγν.]. — **εριοουργός** (ο) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εριοργός* < *ερίον* «μαλλί» (βλ. λ.) + -ουργός < *έργον*]. **εριστικός**, -ή, -ό αυτός που προκαλεί εντάσεις και φιλονικίες, που συχνά καταλήγει, ξεσπά σε καβγά: *ήθε εκνευρισμένος με φανερά ~ διάθεση* || *είναι εκ φύσεως εριστικός και αρπάζεται εύκολα* ΣΥΝ. φι-λόνηκος, (καθημ.) καβγατζής, (για διάθεση, στάση) καβγατζήδικος, (αρχαιοπρ.) φίλερις ΑΝΤ. ήπιος, συμφιλιοτικός. — **εριστικ-ά** | -ός [αρχ.] επιρρ., εριστικότητα (η). **[ΕΤΥΜ** αρλ. < *ερίζω*].

εριστικός - ερειστικός: **ομόχηα**. Οι λέξεις ακούγονται το ίδιο («ομόχηα»), αλλά το μεν εριστικός είναι από τού **ερίζω** «τασκώνο-μα» (πθ. *έρις* | *ερίδα*) και σημαίνει «καβγατζής, αυτός που όλο αρ-πάζεται και μαλώνει με τους άλλους», τού δε ερειστικός είναι από τού ερειδομαι «στηρίζομαι» και σημαίνει (ως τεχνικός όρος) «πο-στηρικτικός».

ερίτιμος, -ος, -ο (λόγ.) (για γραπτές ή προφορικές προσφωνήσεις) ο εξαιρετικά σεβαστός και έντιμος: κυρ. για γυναίκα: η ~ *κυρία* ΣΥΝ. εντιμότητα, αξιότιμος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ερί-* (επιτατ. μόριο) + *-τιμος* < *τιμή*. Το εμφοτικό πρόθε-μα *ερί-* είναι αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με τις λ. όρνυμι «κωθό, σηκόμα», ξεσηκόμα, *ερέας* «παιδί»].

ερίφης (ο) {ερίφηδες}, ερίφισσα (η) {ερίφισσών} (λαϊκ.) κωμικός άν-θρωπος, που με υπολογισμούς προσπαθεί να ξεπεράσει τους υπολοί-πους ΣΥΝ. κατεργάτης, εξυπνάκιος. **[ΕΤΥΜ.** < τουρκ. *herif* «άβλιος, ευτελής»].

ερίφιο (το) {ερίφι-ου | -ών} (επίσ.) το κατσίκι: *χωρίζω τους αμνούς από τα ~ (πβ. την ήρα από το στάρι)*. Επίσης (διαλεκτ.) ρίφι. [ETYM. < μγν. *ερίφιον*, υποκ. του αρχ. *ερίφος* < I.E. *erbh1- «δορκάς»

(με αντιμετάθεση και σχηματισμό όπως στο *ελαφος*), πβ. αρμ. ογο] «αρνί», ετήν «μιοσχάρν», λατ. *aries* «κρίαρι» κ.ά.]. **Εριφύλη** (η) **1**. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Βασίλη του Αργού Τυλαού, αδελφή του Αδράστου, σύζυγος του Αμφιάριου, τον οποίο ενέπλεξε στην εκστρατεία των Επτά κατά της Θήβας: ο γιος τους εκδικούμενος τον θάνατο του πατέρα του τη σκότωσε μετά την εκστρατεία των Επιδρόμων **2**. γυναικείο όνομα.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < εμφρ. πρόθεμα *ερί-* (για το οποίο βλ. λ. *ερί-τι-μος*) + -φυλή < *φύλον*].

έρκερ (το) {άκλ.} ΑΡΧΙΤ. κλειστός εξώστης ή προεξοχή δοματίου σε ελεύθερο χώρο (αυλή, δρόμο κ.λπ.) με ή χωρίς τζάμια, η οποία εφαρμόζεται σε ορόφους πάνω από το ισόγειο, κυρ. για την αύξηση του εσωτερικού χώρου (πβ. λ. *σαρτσιά*).

[ETYM. < γερμ. *Erker* < παλ. γαλλ. *archiere* «πολεμιστήρα, αμειδίωτο παράθυρο» < λατ. *arcuarius* < *arcus* «αγίδα»].

ερ-κοντίσιον (το) {άκλ.} ελλην. κλιματισμός, κλιματιστικό (μηχάνημα): η ηλεκτρική συσκευή που τοποθετείται σε κλειστό χώρο για τη ρύθμιση της θερμοκρασίας και της υγρασίας του αέρα σε επιθυμητά επίπεδα (βλ. λ. *κλιματιστικός*). [ETYM. < αγγλ. *air-condition*].

έρκος (το) (λόγ.) φράγμα, φραγμός: κυρ. στις ΦΡ. (α) *έρκος οδόντων* ο φυσικός φραγμός που δημιουργούν οι οδοντοστοιχίες εμποδίζοντας την ομίλια (β) *ποιόν σ' έπος φύγεν έρκος οδόντων*; (ομηρική φρ., *ποιόν σ' έπος φύγεν έρκος οδόντων*;) (πός έξοτόμισες τέτοιον λόγο;) για φράση, διατύπωση, λέξη που ξεφεύγει από το στόμα κάποιου ανθρόπου ή χωρίς επαρκή λογική επεξεργασία: «*γίνονται μια επιθετική επικοινωνιακή πολιτική με εκφυγή από το έρκος των οδόντων υπερβολικών επών*» (ερμη.).

[ETYM. αρχ., αββ. ετύμου, πθ. συνδ. με λατ. *argio* «αναπαράγω, επισκευάζω» και με γερτ. *argnik-* «αποζημιώνω», ενώ έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με τη λ. *όρκος*].

έρμα (το) {έρι-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1**. το συνολικό βάρος που προστίθεται σε σκάφος, για να ρυθμίσει την ισορροπία του: ~ *πλοίου* | *αεροστάτου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *σαβούρα* **2**. (μτρ.) το ηθικό σύστημα, το πλέγμα αξιών και κριτηρίων, βάσει του οποίου διατηρεί κανείς την ηθική του ακεραιότητα και δεν παρεκκλίνει: *σπείρεται ηθικού* ~ ΣΥΝ. *αρχές, χαρακτήρας, ποιότητα*. ΦΡ. *αφετήριον έρμα* οτιδήποτε σηματοδοτεί την αφετηρία, την έναρξη μιας πορείας, εξέλιξης: το ~ της *αναζήτησης* και *όλων των ερευνών του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. < αρχ. *έρμα* < I.E. *swer- «βαρύς», πβ. λιθ. *svaris* «βαρύς», αρχ. γερμ. *swār(i)*, γερμ. *schwer* «βαρύς, δύσκολος» κ.ά. Δεν φαίνεται πθ. η εκδοχή της αρχικής σημ. «πάσσαλος», που θα συνδέει το *έρμα* με λ. όπως *σανκρ. svāru-*, λατ. *surus* κ.ά. Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή σε μικρασιατικά ή λυδικά τοπωνύμια, όπως το όνομα του λυδικού ποταμού *Ερμου*].

Ερμαί (ού) [αρχ.] οι ερμαϊκές στήλες (βλ. λ. *ερμαϊκός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροιμία*. **ερμαϊκός**, -ή, -ό [μγν.] **1**. αυτός που σχετίζεται με τον Ερμή: ~ *κεφαλή* | *χαρακτηριστικά* **2**. *ερμαϊκή στήλη* (στην αρχαιότητα) τετραπλευρή στήλη με λαξευμένη πάνω της γενειοφόρο κεφαλή του θεού Ερμή, που χρησίμευε ως οδοδείκτης.

έρμαιο (το) {ερμαί-ου | -ων} (πρόσωπο ή αντικείμενο) που δεν καθορίζει το ίδιο την πορεία που ακολουθεί, που παρασύρεται χωρίς να μπορεί να αντιδράσει: το *καράβι έγινε ~ των κυμάτων* και *των ανέμων* || ~ *των παθών του οδηγήθηκε στο έγκλημα* || η *χώρα έγινε ~ της διεθνούς κρίσης* ΣΥΝ. *παίγνιο, θύμα, λεία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. < αρχ. *ερμαίον*, αρχική σημ. «δόρο του Ερμή, απροσδόκητο θεϊκό δώρο», < *Ερμής*].

ερμάριο (το) {ερμαρί-ου | -ών} ράφι, θήκη ή ντουλάπι για ρούχα, τρόφιμα κ.ά. Επίσης *ερμάρι* κ. *αρμάρι*. [ETYM. < μεσν. *ερμάριον* < *άρμάριον* < λατ. *armarium* < *arma* «όπλα»].

ερματίσιμος (ο) [1858] η πρόσθεση βάρους στο κύτος σκάφους για την εξασφάλιση μεγαλύτερης σταθερότητας κατά την πλεύση. Επίσης *ερματίση* (η). — *ερματίσω* ρ. [αρχ.].

ερμαφροδιτισμός (ο) [1888] βιολ. η συνύπαρξη (ανατομική και λειτουργική) γεννητικών οργάνων και των δύο φύλων στο αυτό άτομο (παθολογική στον άνθρωπο): ο ~ *παρατηρείται σε ζωικές ομάδες, όπως τα παράσιτα*. Επίσης *ερμαφροδιτία* (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *hermaphroditisme*].

Ερμαφρόδιτος (ο) ΜΥΘΟΛ. ανθρόπινο πλάσμα θεϊκής καταγωγής (Ερμής και Αφροδίτη) με τα χαρακτηριστικά και των δύο φύλων, του οποίου οι απεικονίσεις αποτελούσαν συχνό διακοσμητικό μοτίβο. [ETYM. < μγν. *Έρμαφρόδιτος* < *Ερμής* + *Αφροδίτη*].

ερμαφρόδιτος, -ή, -ο **1**. (για ζωντανούς οργανισμούς) αυτός που διαθέτει αναπαραγωγικά, γεννητικά όργανα και των δύο φύλων: ~ *άνθος* ΣΥΝ. *αυτογονιμοποιούμενος* **2**. (μτρ.) αυτός που δεν είναι ξεκαθαρισμένος, που εμφανίζει χαρακτηριστικά αντιφατικά: ~ *πολιτικό σκηνικό* ΣΥΝ. (λόγ.) *ασαφής, αντιφατικός, αδιευκρίνιστος, απροσδιόριστος, αμείροπος, αόριστος* ΑΝΤ. (λόγ.) *σαφής, ευκρινής*.

ερμηνεία (η) [αρχ.] {ερμηνειών} **1**. η εξήγηση, ανεύρεση κρυμμένων νοημάτων ή η ανάδειξη των αιτιών, των προθέσεων και των παραγόντων που συντελούν στη διαμόρφωση συγκεκριμένου αποτελέσματος: *τέτοια ενέργεια επιδέχεται πολλές ~* || η ~ *μιας πολιτικής επιλογής* | *μιας περιέργης ενέργειας* | *ενός ανακωκωθέντος* || *πρωτότυπη* | *νέα* | *λογική* | *αντιφατική* | *ασήρικτη* ~ ΣΥΝ. *αποσαφήνιση, διασάφηση* **2**. (ειδικότ.) η αποκατάσταση της νοηματικής συνοχής ενός κειμένου μέσω της διασάφησης φράσεων, λέξεων ή χωρίων: η ~ *ενός*

ποιήματος ΣΥΝ. *σχολιασμός, υπομνηματισμός, ερμηνεία* **3**. ΝΟΜ. η διαδικασία αποδόσεως του αληθινού νοήματος μιας νομοθετικής διάταξης ή δικαιοπραξίας σε περίπτωση που υπάρχουν διαφωνίες ή ασάφειες ως προς τη δυνατότητα ή τις προϋποθέσεις εφαρμογής της, καθώς και το σχετικό πόρισμα: ~ *άρθρων του Ποινικού Κώδικα* || ~ *νόμου* **4**. ο τρόπος με τον οποίο ένας καλλιτέχνης αποδέχεται, λέξεως ή χωρία του: *ερμηνεία καλλιτεχνικό έργο: πήρε βραβείο ερμηνείας για τον ρόλο του στην ταινία* || η ~ *της στον δύσκολο ρόλο της μάννας ήταν μοναδική* || *αισθαντική* ~ *τραγουδιού* || *επιτυχημένη* | *επιφανειακή* | *ανεπανόληπη* | *απαράδεκτη* | *κλασική* - ΣΥΝ. *εκτέλεση, παίξιμο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση*.

ερμηνεία (το) [αρχ.] {ερμηνειών} -ατα, -άτων] **1**. η ερμηνεία (σημ. 1) λέξης ή χωρίου ΣΥΝ. *εξήγηση, ερμηνεία* **2**. (ειδικότ.) το τμήμα λήμματος στα λεξικά που περιέχει τη σημασία ή τις σημασίες του.

ερμηνευτής (ο) [αρχ.], **ερμηνευτρία** (η) [μγν.] {ερμηνευτριών} **1**. πρόσωπο που ασχολείται με την αποκατάσταση της νοηματικής συνοχής ενός κειμένου, διασαφώνοντας φράσεις, λέξεις ή χωρία του: ~ *εραίοινο κειμένου* | *των Γραφών ΣΥΝ. μελετήτης, ερευνητής* **2**. πρόσωπο που μεταφράζει ένα κείμενο σε άλλη γλώσσα ΣΥΝ. *μεταφραστής* **3**. καλλιτέχνης που ερμηνεύει έργο, που υποδύεται ρόλο ή εκτελεί μουσικό κομμάτι κ.λπ.: ο *Κατράκης υπήρξε ένας από τους μεγάλους ~ του αρχαίου θεάτρου* || *είναι συγχρόνος συνθέτης και ~ των τραγουδιών του*.

ερμηνευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με τον ερμηνευτή ή την ερμηνεία, που επιφέρει να διασαφήσει: ~ *σχόλιο* | *ικανότητα* || *δύναμη* | *παρέμβαση* | *επιστήμη* ΣΥΝ. *επεξηγηματικός, δια-σαφή* Ίστικός **2**. *ερμηνευτική* (η) ο κλάδος της φιλολογίας που ασχολείται αποκλειστικά με την ερμηνεία κειμένων. — *ερμηνευτικ-ά* | -ός επίρρ.

ερμηνεύω ρ. μετβ. {ερμηνέυ-σα, -θηκα, -μένος} **1**. δίνω ερμηνεία, εξήγη: ~ *κείμενο* | *δήλωση* | *χρησά* | *πράξη* | *φανόμενο* | *απόραση* || *ερμηνύσε τις εκλογικές απόψεις ως αποτέλεσμα λαϊκής δυσφορίας*» (ερμη.) ΣΥΝ. *αποσαφηνίζω, καθιστώ σαφές* **2**. εκτελώ καλλιτεχνικό έργο, το αποδίδω με τον ιδιαίτερο τρόπο μου (ως ηθοποιός, τραγουδιστής κ.λπ.): ~ *δύσκολο ρόλο* || *ερμηνύσε με ενσυναίσθησία ένα ερωτικό τραγούδι* ΣΥΝ. *παίζω, τραγουδώ*. — *ερμηνεύσιμος*, -ή, -ο. [ETYM. < αρχ. *ερμηνεύω* < *έρμηνεύς* «εξηγητής, μεταφραστής», αγν. ετύμου, πθ. μικρασιατικό δάνειο. Έχει προταθεί η άποψη ότι *έρμηνεύς* < *Ερμής*, αν θεωρηθεί ότι ο θεός αυτός λειτουργούσε ως μεσο-λαβητής μεταξύ θεών και ανθρόπων, ως ερμηνευτής του θελήματος των θεών στους θνητούς. Βλ. κ. *Ερμής*].

Ερμής (ο) {-η κ. (λόγ.) -ού} **1**. (α) ένας από τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου, γιος του Δία και της Μαιάς, αγγελιοφόρος των Θεών, ψυχοπομπός και θεός κήρυκας, προστάτης του εμπορίου και του κέρδους (*κερδάσιος*) (β) *Ερμής (ο) Τρισημέριος* ο θεός Θέο του αρχαίου Αιγυπτίου, όπως ονομάστηκε από τους νεοπλατωνικούς λόγω των συγγενών ιδιοτήτων του προς τον Ερμή (θεωρείται ευρετής της γραφής, των τεχνών και των γραμμάτων) φέρεται ως συγγραφέας έργων μαγείας, αστρολογίας και αλχημείας · **2**. ΑΣΤΡΟΝ. ο μικρότερος πλανήτης του πλανητικού μας συστήματος και πλησιέστερος προς τον Ήλιο.

[ETYM. < αρχ. *Ερμής* < **Ερμάζας*, αββ. ετύμου, πθ. < *έρμα* «σφοδρός λίθων», επειδή ο σφοδρός των λίθων οι οποίοι συγκεντρώνονται πάνω από τους τάφους, εθεωρείτο σύμβολο του ψυχοπομπού Ερμή. Δεν μπορεί να αποκλεισθεί, ωστόσο, και η προελλην. αι-γαϊακή προέλευση του Ερμή. ο Ερμής Τρισημέριος (κατ' ουσίαν ο αιγυπτιακός θεός Θωθ) εθεωρείτο προστάτης των μυστικιστικών τεχνών και σε αυτόν αφιερώσαν οι αλχημιστές τη μέθοδο στεγανοποίησεως των μεταλλικών σκευών που είχαν εφεύρει (βλ. κ. *ερμητικός*)].

ερμητικός, -ή, -ό [1812] (λόγ.) **1**. εντελώς κλειστός, που δεν αφήνει κανένα περιθώριο για διείσδυση ή παραβίαση: ~ *κλείσιμο δοχείου* ΣΥΝ. *αδιαπέραστος, στεγανός, (καθμ.) κατάκλειστος* **2**. (α) αυτός που διαπνέεται από ένα πνεύμα αποκρυφισμού ΣΥΝ. (λόγ.) *απόκρυφος* (β) αυτός που σχετίζεται με συγγράμματα πάνω σε θέματα απόκρυφα, θεολογικά και φιλοσοφικά, που αποδίδονται στον Ερμή Τρι-σημέριο (βλ. λ. *Ερμής*) **3**. αυτός που δύσκολα αποκρυπτογραφείται και κατανοείται: ~ *συγγράμματα* | *φιλοσοφία* | *ποίηση* ΣΥΝ. (λόγ.) *δυσερμήνευτος, δυσνόητος, δυσεξηγήτος, σκοτεινός, γριφώδης, σββλλικός* ΑΝΤ. *ευεξηγήτος, ευνόητος, προσιτός, κατανοητός*. — *ερμητικ-ά* /-ός [1812] επίρρ., *ερμητικότητα* (η). [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. *hermétique* < μεσν. λατ. *hermeti-cus* < αρχ. *Ερμής* (βλ. λ.)].

ερμητισμός (ο) [1893] {χωρ. πληθ.} **1**. ποιητικό κίνημα των αρχών του 20ού α. που χαρακτηριζόταν από έλλειψη ειρμού, υποκειμενική γλώσσα και ανωρθόδοξη δομή, επηρεασμένο από την ποίηση και θεωρία των Νοβάλις, Πόε και με καθαρά φορμαλιστική τεχνική **2**. (μτρ.) η δυσνόητη μορφή ή διατύπωση, η δυσκολία ερμηνείας: ο ~ *των προφητειών* | *των χρησμών* **3**. η απόκρυφη διδασκαλία των αλχημιστών κατά τον Μεσαίωνα. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. *hermétisme* < *hermétique*. Βλ. κ. *ερμητικός*].

ερμια (η) {χωρ. πληθ.} **1**. μικρό σαρκοφάγο θηλαστικό **2**. γούνα από το παραπάνω ζώο: *παλτό από ~*.

[ETYM. < γαλλ. *hermine* < λατ. *armenius* (mus) «(ποντικός) της Αρμενίας»].

Ερμιόνη (η) **1**. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Μενελάου και της Ελένης, σύζυγος του Νεοπτόλεμου, μετά τη δολοφονία του οποίου παντρεύτηκε τον Ορέστη· παιδί τους ο Τισαμένος **2**. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3**. γυναικείο όνομα.

[ETYM. < αρχ. *Ερμιόνη* < *Ερμής* (βλ. λ.) + *παραγ.* επίθημα -όνη (πβ. κ. αρχ. *Ερμαι-ών*)].

έρμος, -η, -ο → **έρμος**

Ερμούπολη (η) η πρωτεύουσα της Σύρου και του νομού Κυκλάδων. [ETYM Η πόλη ιδρύθηκε το 1826 και οφείλει το όνομα της («πόλη του Ερμού») στην αυξημένη εμπορική δραστηριότητα που της εξασφάλιζε το λιμάνι].

έρμιας (το) [άκλ.] το αερολεωφορείο (βλ.λ.). [ETYM. < αγγλ. air-bus].

Ερνέστος (ο) 1. όνομα ηγεμόνων της Ευρώπης 2. ανδρικό όνομα. [ETYM.

Μεταφορά του αγγλ. Ernest (πβ. γερμ. Ernst) < αρχ. γερμ. eornost «σοβαρότητα - μάχη (μέχρι θανάτου)»].

-έρνω (λαϊκ.) παραλλαγή του -άρω (βλ.λ.) τρακ-άρω: *τρακ-έρνω, τρατάρω: τρατ-έρνω, φουμ-άρω: φουμ-έρνω.*

-ερό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδετέρων ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. σκευός για τη φύλαξη ή το σερβίρισμα υγρού: *τσαγι-ερό, λαδ-ερό, μπιμπ-ερό* 2. αντικείμενο ορισμένης χρήσης: *μπα-νι-ερό, φυσ-ερό.* [ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. του παραγ. επιθήματος -ερός (βλ.λ.)].

-ερός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ιδιότητα, βασικό χαρακτηριστικό ή ικανότητα: *παγ-ερός, λαδ-ερός, σιγαμ-ερός, βλαβ-ερός, ακι-ερός, λυπητ-ερός, γλιστ-ερός.* [ETYM Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τρομερός*, *μτγν. θλιβ-ερός, παγ-ερός*), που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-to- με επαύξηση -ε- (βλ. κ. -αρός). Το μεσν. επίθημα -ερός προέρχεται από το αρχ. -ηρός (βλ.λ.) με τροπή [i] → [e] λόγω του -r- (λ.χ. μεσν. *τυχερός* < αρχ. *τυχηρός*)].

ερπετό (το) 1. καθένα από τα σπονδυλωτά, χερσόβια ζώα, που έχουν καρδιά διαχωριζόμενη σε δύο κοιλότητες, από αποκλειστικά οστέινο σκελετό και τον οποίον το σώμα καλύπτεται από φολίδες ή κεράτινες πλάκες, λ.χ. τα φίδια, οι σαύρες, οι χελώνες, οι κροκόδειλοι 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ο απεχθής και ανήθικος άνθρωπος ΣΥΝ. γλιώδης. [ETYM. < αρχ. *ερπετός* < *έρπω*].

ερπετολογία (η) [1852] ΖΩΟΛ. ο κλάδος που μελετά τα ερπετά και τα αμφίβια.

— **ερπετολόγος** (ο/η), **ερπετολογικός**, -ή, -ό [1861]. [ETYM; Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. herpétologie].

έρπης (ο) {έρπ-ητα | -ητες, -ήτων} ΙΑΤΡ. οξεία δερματική ασθένεια από ιούς, που χαρακτηρίζεται από την εκδήλωση εξανθήματος με φου-σκάλες στα χείλη, στο στόμα ή στα γεννητικά όργανα: ~ *απλό* | *επι-χείλιος* | *των γεννητικών οργάνων* | *τού στόματος* | *ζωστήρας* (βλ. λ. ζώνη, σημ. 10). Επίσης (καθημ.) έρπητας, — **ερπητικός**, -ή, -ό. [ETYM. < αρχ. *ερπης*, -ητος < *έρπω*].

ερπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ΓΕΩΛ. η αργή κίνηση του εδάφους από τα ψηλότερα προς τα χαμηλότερα τμήματα μιας πλαγιάς, η οποία καλύπτεται από χαλαρά συνδεδεμένα και αποσπασμένα υλικά 2. (στη μεταλλουργία) η επιμήκυνση που προκαλείται στα μέταλλα όταν αυτά βρίσκονται σε υψηλή θερμοκρασία 3. το φαινόμενο και η εξέλιξη, με τον χρόνο, της παραμόρφωσης του σκληρωμένου σκυροδέματος, που φορτίζεται με σταθερό φορτίο. [ETYM. *μτγν.* < αρχ. *έρπιζω*, *παραλλ.* τ. του *έρπω* (βλ.λ.)].

ερπίστρια (η) {ερπιστριών} καθεμία από τις δύο συνεχείς, αρθρωτές, εξοκαμπτες και εξαιρετικά ανθεκτικές αλυσίδες ή ταινίες, που περνούν πάνω από τους τροχούς, συνήθ. στρατιωτικού άρματος, επιτρέποντας την κίνηση του σε ανώμαλα εδάφη: *οι ~ των τανκς.* [ETYM. Θηλ. Γ εν. *ερπιστρία* < αρχ. *έρπιζω* < *έρπω*, απόδ. του γαλλ. chenille (αρχικός «κάμπια»)].

ερπιστριόφορος, -ος, -ο (όχημα) που φέρει ερπίστριες.

έρπω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} 1. σέρνομαι στο έδαφος με την κοιλιά: *πέρασε την περιφορά του στραποπέδου έρποντας κάτω από το στρατιώτημα ΣΥΝ. κυλίεμαι, σέρνομαι* 2. (μτφ.) υιοθετώ δουλοπρε-πι συμπεριφορά, κολακεύω: *κατάφερε έρποντας να προωθηθεί στην ιεραρχία.*

[ETYM < αρχ. *έρπω* < Ι.Ε. *serp- «έρπω», πβ. σανσκρ. śarpati «έρπει», λατ. serpo «έρπω», γαλλ. serpent «ερπετό» κ.ά. Ομόρρ. *έρπ-ετό(ν), ερπισμός, ερπ-ης* κ.ά.].

errare humanum est λατ. (Ιερώνυμος) (προφέρεται *εράρε γουμά-νομυ εστ*) ελλ.ν. *το πλανάσθαι ανθρώπινον* το να κάνει κανείς λάθη είναι ανθρώπινο.

errata λατ. (προφέρεται *εράτα*) ελλ.ν. *λάθη* 'σφάλματα ή παροράμα-τα (συνήθ. συγκεντρωμένα στο τέλος βιβλίου). [ETYM. Πληθ. ουδ. της *μτγ.* erratus < ρ. erro «πλανώμαι»].

εppέτω ρ. (αρχαιοπρ.) ας *χαθεί*, ας μην υπάρχει καθόλου, να λείπει: *νίκη καρδιάμενη με συμβιβασμούς και μεθοδεύσεις, ~!* [ETYM. Γ εν. προστακτικής ενεστ. του αρχ. *έρρω* «βαδίζω σε κάτι που θα με βλάψει, προς την καταστροφή», αββ. *ετύμου*, ίσως < *Eερσ- /ω, οπότε η λ. συνδ. με λατ. venro «σκουπιζώ, ακονίζω», αρχ. *σλαβ.* vřeti «καλονίζω, κοπανίζω»].

έρρευσα ρ. → **ρέω**

Ερρίκος (ο) 1. όνομα ηγεμόνων της Δ. Ευρώπης 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. Erico (πβ. αγγλ. Eric), αρχ. σκανδ. προελ. < einn «έννας» (πβ. ει «άπαξ») + hik «εξουσία, δύναμη»].

ερρινοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η έρρινη προφορά ορισμένων φθόγγων (των μπ, ντ, γκ/γγ κ.ά.): η ~ *τού [g] στη λέξη «ειργνώμαι».* [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. nasalisation].

έρρινος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. 1. (για γλωσσικό ήχο) αυτός που αρθρώνεται με αντηχητικό χώρο όχι τη στοματική, αλλά τη ρινική κοιλότητα (τη μύτη)-σηματίζεται, όταν ο αέρας που εξέρχεται από τους πνεύμονες διχοτετείται προς τη ρινική κοιλότητα με κλείσιμο της στοματικής κοιλότητας από το ιστίο της υπερόρας (σταφυλή) 2. (συνεκδ.) αυτός που φέρει τα χαρακτηριστικά των παραπάνω ήχων ή αποτελείται

από τέτοιας ποιότητας φθόγγους: ~ *ομιλία* | *προφορά* | *φωνή* | *τόνος*.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. -pp-, -γγ-.

[ETYM *μτγν.* < *ερρινος* < εν- + -ρινός < ρις, ρινός «μύτη»].

ερρίνωση (η) ΓΛΩΣΣ. {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ερρινοποίηση (βλ.λ.).

έρρυθμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που διαθέτει ρυθμό: ~ *απαγγελία* | *λόγος* | *κείμενο* ΣΥΝ. ρυθμικός, έμμετρος ΑΝΤ. άρρυθμος. — **ερρυθ-μω**ς επίρρ.

εppομένως επίρρ. (αρχαιοπρ.) με ανδρεία, δύναμη και αποφασιστικότητα:

ανέστησαν ~ ΣΥΝ. σθεναρώς, ρωμαλέως. [ETYM. αρχ., από τη *μτγ.* πθ.

παρακ. του ρ. *ρόννυμι* «είμαι ισχυρός». Βλ. λ. *ρόμη*].

Ε.Ρ.Σ. (το) Εθνικό Ραδιοηλεκτρονικό Συμβούλιο (άλλος τύπος του συ-

νήθους Ε.Σ.Ρ., βλ.λ.).

Έρση (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *ερση* < *έερση* (επικ.) «δροσιά» < ε- προθεμ. + *Ψερόσά, που πθ. συνδ. με Ι.Ε. λ. για τη βροχή, πβ. σανσκρ. varsā-, ιρλ. frass].

Ε.Ρ.Τ. (η) Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (η κρατική Ραδιοηλεόραση).

εppιάνος, -ή, -ό 1. **εppιάνια** (*κύματα*) τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα, η διάδοση των οποίων σε συχνότητα περίπου 3.000 γιγαέρτς (GHz) αποτελεί τη βάση για τη λειτουργία των ραδιοεπικοινωνιών 2. (συνεκδ.) το ραδιόφωνο ως επικοινωνιακό μέσο: *κάνω εκπομπή στα ~.* [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. hertzien, από το όνομα του Γερμανού φυσικού H. R. Hertz (1857-94)].

ερυγή (η) (επίσ.) ΦΥΣΙΟΛ. η έξοδος από το στόμα αερίων του στομάχου: το ρέυμα: *όζινες* ~ (σε περιπτώσεις έλκους του στομάχου). [ETYM. *μτγν.* < θ.

έρνυ-, μηδενισμ. βαθμ. του αρχ. *εppύγομαι* (βλ. κ. *ρεύομαι*)].

ερύθημα (το) {ερυθίμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το μη φυσιολογικό κοκκίνισμα του δέρματος, που οφείλεται σε τοπική υπεραμία, όπως στη φλεγμονή: *το ~ είναι πολύ συχνό φαινόμενο στις δερματοπάθειες* || *ηλιακό ~* || ~ *των γλουτών* *του βρέφους*. — **ερυθηματικός**, -ή, -ό. [ETYM. αρχ. < *εppθαίνω* < *εppέωθαι* «κοκκινίζω», βλ. κ. *ερυθρός*].

ερυθηματώδης, -ης, -ες [1839] {ερυθηματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με εppύθημα.

[ETYM < *εppύθημα*, -ατός + *παραγ.* επίθημα -ώδης, απόδ. του ελληνο-γενούς γαλλ. erythémateux].

ερυθρά (η) ΙΑΤΡ. λοιμώδης εξανθηματική νόσος με μεταδοτικό και επιδημικό χαρακτήρα, που εμφανίζεται κυρ. κατά την παιδική ηλικία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. rubella < λατ. ruber «ερυθρός»].

Ερυθρά Θάλασσα (η) στενή υδάτινη λωρίδα μεταξύ της Αραβικής Χερσονήσου και της Α. ακτής της Αφρικής.

[ETYM. Η ονομασία είναι ήδη αρχ. (Ηρόδοτος) και απαντά τόσο στη λατ.

(Mare Rubrum) όσο και στην αραβ. γλώσσα (Al-bahr Al-ahmar). Η εβρ. ονομασία είναι Yam Sof «θάλασσα των καλαμιών». Δεν είναι σαφής ο λόγος για τον οποίο αποδίδεται στη θάλασσα ο προσδιορισμός «ερυθρά»: το πιθανότερο είναι ότι οφείλεται στο κοκκινωπό χρώμα που κατά καιρούς αποκτούν τα νερά της εξαιτίας συγκεκριμένης ποικιλίας μονοκύτταρων φυκών].

Ερυθραία (η) (τυγκριν. Hagere Ertra, αραβ. Dawlat Intriylā = Κράτος της Ερυθραίας) κράτος της Α. Αφρικής με πρωτεύουσα την Ασμάρα, επίσημες γλώσσες την Τυγκρίνα και την Αραβική και νόμισμα το ναύρα. — **Ερυθραίος** (ο), **Ερυθραία** (η), **ερυθραϊκός**, -ή, -ό. [ETYM. < ιταλ. Eritrea < ελλ.ν.

ερυθρός, αφού η χώρα βρέχεται από την Ερυθρά Θάλασσα].

ερυθραϊκή (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική αύξηση του αριθμού των ερυθρών αιμοσφαιρίων που οφείλεται σε πάθηση του μυελού ή είναι

δευτερογενής προκαλούμενη από άλλα νοσήματα (πνευμονοπάθειες, νεφροπάθειες). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. erythraemia].

ερυθραϊνό ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ερυθρήνα} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) ερυθρό, κόκκινο ♦ (αμετβ.) 2. είμαι ερυθρός, κόκκινος 3. (με-σοσθ. **ερυθραϊνομαι**) γίνομαι ερυθρός, κοκκινίζω.

ερυθρίνη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το κοκκίνισμα του προσώπου ΣΥΝ. εppύθημα.

ερυθρίο ρ. αμετβ. [αρχ.] {ερυθριάς... | εppυθρίασα} (λόγ.) γίνομαι κόκκινος, κυρ. στο πρόσωπο, λόγω διευρύνσεως των δερματικών αγγείων (από παθολογικά ή συναισθηματικά αίτια): ~ *από οργή* | *από* ΣΥΝ. κοκκινίζω.

ερυθροβλάστη (η) {ερυθροβλαστών} ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. το μητρικό κύτταρο των ερυθρών αιμοσφαιρίων, το οποίο βρίσκεται στον μυελό των οστών οι ερυθροβλάστες είναι εμπύρνηνα μονοπύρνηνα, αρχικώς άχρωμα κύτταρα, που

γερμίζουν αιμοσφαιρίνη (βλ.λ.) στα θηλαστικά αποβάλλουν τον πυρήνα τους και μετατρέπονται σε απύρνηνα ερυθρά αιμοσφαίρια (βλ.λ.).

[ETYM. < *ερυθρός* + *βλάστη* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. erythroblast].

ερυθρογράφος (ο) [μεσν.] ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) ο γραφέας που διακοσμούσε το αρχικό τμήμα κειμένου στους χειρόγραφους κώδικες, γράφοντας με κόκκινη μελάνη τα αρχικά κεφαλαία γράμματα και φιλοτεχνώντας άλλα διακοσμητικά σχέδια.

ερυθρόδερμος (ο) [1851] {-ου κ. -έρμου | -ων κ. -έρμων, -ους κ. -έρμους}, **ερυθρόδερμη** (η) ιθαγενής της Αμερικής (κυρ. της Β. Αμερικής) ΣΥΝ. Ινδιάνος.

[ETYM Απόδ. των ονομασιών red-man και red-skin (αγγλ.), που χρησι-

μοποιήθηκαν για τους Ινδιάνους (ιθαγενείς) της Αμερικής από τους λευκούς κατακτητές της ηπείρου].

ερυθροκύτταρο (το) (ερυθροκυττάρου | -ων) το ερυθρό αιμοσφαίριο.

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. erythrocyte].
ερυθρόλευκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που τα χρώματα του είναι το κόκκινο και το λευκό: ~ *σημαία* ΣΥΝ. ασπροκόκκινος.
ερυθρόμορφος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει κόκκινη όψη ή μορφή 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. ο ζωγραφικός ρυθμός που έβαφε το βάθος της παράστασης μαύρο και εξαιρούσε τις μορφές, αφήνοντας τες στο κόκκινο χρώμα του πηλού (βλ. λ. *μελανόμορφος*).

ερυθρός, -ά/-ή, -ό (λόγ.) 1. κόκκινος: *όχημα ερυθρού χρώματος* || ~ *ορειχαλκος* | *αιμοσφαίρια* 2. (α) **Ερυθρός Σταυρός** (γαλλ. Croix Rouge, αγγλ. Red Cross) διεθνής οργάνωση ανθρωπιστικού χαρακτήρα, που είχε στόχο αρχικά την περίθαλψη των τραυματιών πολέμου, ενώ σήμερα έχει επεκτείνει τη δραστηριότητα της και σε καιρό ειρήνης, αποβλέποντας στην παροχή πρώτων βοηθειών και γενικότες στην περίθαλψη και νοσηλεία ασθενών, θυμάτων από ατυχήματα ή θεομηνίες, αναξιοπαθούντων κ.λπ.: *αναζητήσεις του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού* (βλ. λ. *αναζήτηση*) (β) **Ερυθρά Ημισέληνος** βλ. λ. *ημισέληνος* (γ) **Ερυθρά Θάλασσα** βλ. λ. 3. (α) (συνεκδ.-παλαιότ.) αυτός που σχετίζεται με τον κομμουνισμό: ~ *κίνδυνος* | *Τύπος* ΣΥΝ. κομμουνιστικός (β) **Ερυθρός Στρατός** ο Κόκκινος Στρατός (βλ. λ. *κόκκινος*) (γ) ΠΟΛΙΤ. **Ερυθρό Χιερ** πολιτική παράταξη της Καμπότζης · 4. ΙΑΤΡ. **ερυθρά** (η) βλ. λ. — ερυθρότητα (η) [αρχ.].

[ETYM, αρχ. < ε- προθεμ. + Ι.Ε. *rudh-ro-, μηδενισμ. βαθμ. του *rudh- «κόκκινος» (πβ. αρχ. *ε-ρευθ-ω*), σανσκρ. rudhirā- «ερυθρός», λατ. ruber, γαλλ. rouge, ιταλ. rubro, ισπ. rubio, γερμ. rot, αγγλ. red κ.ά. Ομόρρ. *ερύθ-ημα, έρυσί-βη* (βλ. λ.) κ.ά.]

ερυθροσταυρίτης (ο) {ερυθροσταυριτών}, ερυθροσταυρίστιας (η) {ερυθροσταυρισσών} μέλος του Ερυθρού Σταυρού, το οποίο συμμετέχει στις δραστηριότητες του: ~ *νοσοκόμος* | *τραυματιοφορέας*. — ερυθροσταυρίτης, -η, -ο.

ερυθροφρουρός (ο/η) το μέλος της κομμουνιστικής οργάνωσης νεολαίας στην Κίνα (1965-1971), που είχε συσταθεί για να διαδώσει την ιδεολογία του κομμουνιστικού καθεστώτος και να προετοιμάσει τη μορφοτική επανάσταση.

[ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. Garde Rouge, για το οποίο βλ. λ. *πρασινόφρουρός*].

ερυθρόσμος, -η, -ό αυτός που το χρώμα του προσεγγίζει το κόκκινο ΣΥΝ. κοκκινώδης.

[ETYM, < *ερυθρός* + *-ωπός* < θ. *οπ-*, πβ. αρχ. *δπ-ωπ-α*, παρακ. του ρ. *ορό* «βλέπω» (βλ. λ. *όψη*)].

Ερυθρόνθος (ο) {-ου κ. -άνθου} 1. όρος της Δ. Πελοποννήσου, που εκτείνεται στους νομούς Αχαΐας και Ηλείας · 2. παραπτόταμος του Αλφειού. — *ερυμάνθος*, -α, -ο [μτγν.]. [ETYM, αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. όνομα καρικής προελ.].

ερυσίβη (η) {ερυσιβίων} 1. παρασιτικός μικρομύκητας πολλών φυτών, ιδ. του σιταριού και του κριθαριού, που τους προκαλεί διάφορες ασθένειες 2. (συνεκδ.) γενική ονομασία των ασθενειών που προσβάλλουν τα φυτά εξαιτίας του παραπάνω μύκητα ΣΥΝ. στήχη, καπνιά. [ETYM, αρχ., όπου το θ. *έρυ-σι-* αποτελεί παράκταση του Ι.Ε. *rudh- «ερυθρός» (βλ. λ. *ερυθρός*), πβ. λατ. russus «κοκκινόξανθος» (< *rudh-SO-), αρχ. σλαβ. rusu, αρχ. γερμ. rost κ.ά.].

ερυσίπελας (το) {ερυσίπελατος} ΙΑΤΡ. οξεία δερματική πάθηση, που εκδηλώνεται κυρ. στο προσώπο και οφείλεται στο μικρόβιο στρεπτόκοκκος. [ETYM, αρχ. < έρυσι- (βλ. λ. *ερυσίβη*) + *-πελας* < θ. *πελ-*, βλ. λ. *πέπλιμα*].

έρχομαι ρ. μετβ. αποθ. {ερχόμουν, ήλθα/ήρθα (να/θα έλθω/έρθω-προστ. έλα, ελάτε)} 1. κινούμαι προς συγκεκριμένη κατεύθυνση πλησιάζοντας (τόπο ή πρόσωπο): *τον είδα να έρχεται προς το μέρος μου* ΑΝΤ. φεύγω 2. (α) φθάνω (στον προορισμό μου, σε συγκεκριμένο σημείο χρονικό κ.λπ.): *θα έλθει με το τελευταίο τρένο* || *μη φοβάσαι, όπου να 'ναι έρχεται ο γιατρός* (β) σε φρ. για τη δήλωση αποτελέσματος, κατάληξης, επιβεβαίωσης κάποιου πράγμ. στο παρόν: *οι ειδικοί χρόνια τώρα διαμαρτύρονται για τη χρήση αυτής της ουσίας τώρα, έρχονται τα θλιβερά γεγονότα να δικαιώσουν αυτή τους τη στάση* || *δεν μπορεί να έρχεται τώρα και να μας λέει ότι δεν γνώριζε, αφού τον είχαμε ενημερώσει έναν χρόνο πριν* || *όλ' αυτά έρχονται ως αποτέλεσμα μιας επιπόλαιης πολιτικής* 3. (+σε) καταλήγω σε (ορισμένη κατάσταση): ~ σε ρήξη | *συμβιβασμό* | *συμφωνία* | *σύγκρουση με κάποιον* || *ήρθε στο κέφι ηρηγορά* ΣΥΝ. περιέρχομαι ΦΡ. (α) **έρχομαι στα χέρια (με κάποιον)** (αρχ. *εις χείρας έλθειν τίνι*) καβγαδίζω με κάποιον και χειροδικώ (β) **ήρθαμε στα λόγια (με κάποιον)** (μεσν.) διαφωνήσαμε έντονα, λογοφέραμε (γ) **έρχομαι στο φως** αποκαλύπτω, δημοσιοποιούμαι, δεν μένω πια κρυφός (δ) **έρχομαι σε ηλικία γάμου** φτάνω σε ηλικία κατάλληλη για γάμο (ε) **έρχομαι στα λόγια κάποιου** καταλήγω να δέχομαι ή να υιοθετώ τις απόψεις κάποιου, ενώ προηγουμένως διαφωνούσα (στ) **έρχομαι στα πράγματα** ανέρχομαι στην εξουσία 4. εμφανίζομαι σε δεδομένη χρονική στιγμή: *ήλθαν τα γεγονότα να διαψεύσουν τις προβλέψεις* || *κοι τραυματισμού των παικτών ήρθαν σε μια κρίσιμη περίοδο*» (εφημ.) || *νέα στοιχεία για την υπόθεση έρχονται στο προσκήνιο* | *στο φως* 5. μεταβαίνω από ένα σημείο σε άλλο: *ας έλθουμε τώρα σε ένα άλλο θέμα* || *ας αφήσουμε τις πολλογώνες και ας έλθουμε στο σημείο που μας ενδιαφέρει* ΣΥΝ. περνάω 6. πηγαίνω (κάπου) τακτικά, εμφανίζομαι συχνά: *τον τελευταίο καιρό δεν έρχεται στο μαγαζί μου* ΣΥΝ. συχνάζω 7. κατάγομαι, προέρχομαι: *ο εξωφρενισμός αυτός μάς έρχεται από το Παρίσι και δεν ταυριάζει καθόλου στις ελληνικές ενδυματολογικές συνήθειες* 8. πλησιάζω, φθάνω από στιγμή σε στιγμή: *μεγάλη μπόρα έρχεται!* || *όλα δείχνουν ότι ο χειμώνας έρχεται* || *έρχεται πόλεμος στην περιοχή* || *ήρθε η ώρα της κρίσεως* ΣΥΝ. επέρχομαι, ενσκήπτο, επικείμενη, κατα-

φθάνω 9. (μτρ.) συνδυάζομαι (με κάτι) ταιριαστά, εφαρμόζω ωραία: *το φόρεμα μου ήρθε τέλεια* || *τα καινούργια γαλιό δεν σου ήρθανε καλά* ΣΥΝ. ταιριάζω, κάνω, πάω: ΦΡ. **μην έρχεται (κάτι) γάντι** | **κουτί** (ι) (για είδη ενδύσεως και υποδήσεως) μου ταιριάζει (κάτι) απόλυτα, έχει τέλεια εφαρμογή: *το φόρεμα έρχεται γάντι επάνω σου* || *το παντελόνι σου ήρθε κουτί* ΣΥΝ. εφαρμόζει (ii) πραγματοποιείται επιθυμία μου (ενώ δεν το περίμενα, είχα πάψει να ελπίζω σχετικά), μου συμβαίνει κάτι ευχάριστο και επιθυμητό ξαφνικά: *πάνω που αναρωτιόμουν πώς να πληρώσω τα χρέη, αυτό το λαχείο μου ήρθε κουτί!* 10. κοστίζει: *πόσο έρχεται αυτό το οικόπεδο, αν το αγοράσω τοις μετρητοίς*; || *προτιμώ το μετρό για τις μετακινήσεις μου, μην έρχεται φθηνά*-ΦΡ. (**μην**) **έρχεται μία ή άλλη** (συνήθ.) για έξοδα κοστίζει το ίδιο, δεν έχει διαφορά 11. (πρωστ. *έλα* | *ελάτε*) (α) (ως επιφών.) στην αρχή του λόγου δηλώνει, ανάλογα με τον επιτονισμό, προτροπή, παράκληση, απορία, διαφωνία κ.λπ.: *ελάτε, είναι ώρα να φύγουμε* (προτροπή) || *έλα, δώσ' μου το μολύβι μου!* (παράκληση) || *έλα, τα παραλέ!* (απορία - θαυμασμό) (β) (ως επιφών. *έλα, δα!* | *έλα, τώρα!*) δηλώνει θαυμασμό, αμφιβολία ή ειρωνεία: *έλα δα, μη μας τα λες τόσο τραγικά!* || *Έλα, τώρα, που δεν μπορείς!* Αφού ξέρω ότι, αν θέλεις, μπορείς να το κάνεις! (γ) *έλα που...* | *μα έλα που...* | *έλα όμως που...* | *αμ έλα που...* δηλώνει αντίθεση προς τα συμφοροζόμενα: *μην σπουδαία ευκαιρία τότε, έλα όμως που δεν είχα μωλό να την απαξώ!* 12. (η μτρ.) **ερχόμενος, -η, -ο** (α) αυτός που πρόκειται να έλθει στο μέλλον, που ακολουθεί και μάλιστα σε άμεση διαδοχή: *ο ετήσιος χορός της Ενώσεως Συντακτών θα δοθεί την ~ Τετάρτη* || ~ *μήνας* | *χρόνος* | *αιώνας* | *μάθημα* | *συνέλευση* ΣΥΝ. έπομενος, προσεχής, κατοπινός, ακολούθου ΑΝΤ. προηγουμένος, προγενέστερος, περασμένος, παρελθόν (β) (ειδικότερ.-σπάν.) αυτός του οποίου η έλευση αναμένεται 13. (+τακτικό αριθμητ.) καταλαμβάνω ορισμένη θέση ή συγκεκριμένη σειρά (σε αγώνα, διαγωνισμό, παιχνίδι κ.λπ.): ~ *πρώτος* | *δευτέρου* | *τρίτος* ΣΥΝ. κατατάσσομαι · ΦΡ. (α) **μην έρχεται (κάτι)** (i) ασβάνομαι να μου συμβαίνει, να παθαίνω (κάτι): ~ *ζάλη* | *λιποθυμία* | *τρέλα* | *καταπέλτης* | *κόλπος* | *κεραμίδα* || *ο ουρανόσ σφοντύλι* || *τι μου ήρθε ξαφνικά και του μίλησα έτσι*; || (ειρων.) *τι το θες το αυτοκίνητο εσύ, τρομάρα να σου 'ρθει!* (ii) (**να κάνω κάτι**) έχω την τάση, την έμπνευση, την ξαφνική επιθυμία (για κάτι): ~ *να τον σκοτώσω* || *μην 'ρθε να σηκωθεί και να φύγω* (iii) μου συμβαίνει κάτι με ορισμένο τρόπο: *όλα μου έρχονται ανάποδα τον τελευταίο καιρό* (β) **μην έρχεται (κάτι) στον νου** βλ. λ. *νους* (γ) **το έλα να δεις** για κατάσταση που ξεφεύγει από τα συνήθη πλαίσια και γίνεται ανεξέλεγκτη ΣΥΝ. της τρελής (δ) **(κάτι) πάει κι έρχεται** γίνεται κάπως ανεκτό, είναι υποφερτό θα μπορούσε κανείς να το δεχθεί υπό προϋποθέσεις: *αν το δεις το θέμα από αυτή την οπτική, κάτι ~ (ε) όσα έρθουν κι όσα πάνε* κ. (αντίστροφα *όσα πάνε κι όσα έρθουν*) ό,τι είναι να γίνει ας γίνει λέγεται για να δηλωθεί αδιαφορία για το μέλλον, για τις συνέπειες ή τις επιπτώσεις ΣΥΝ. δεν βαρύεσαι, ό,τι βρέξει ας κατεβεί (στ) **πάω κι έρχομαι** (μεσν. φρ. *υπόγω και έρχομαι*) (σε περιπτώσεις σεισμού) ταρακουνιέμαι, σείομαι, πηγαίνω περα-δόθε: *στον σεισμό ο πολυέλεος του σαλονιού πήγαινε κι ερχόταν* (ζ) **το πήγαν' έλα** | **το σύρε κι έλα** η συγχή και αδιάκοπη κίνηση ή μετακίνηση: *το ~ των ανθρώπων στην προκομιά* (η) **έρχονται τα πάνω κάτω** ανατρέπεται πλήρως μια κατάσταση, αλλάζουν ριζικά τα πράγματα: *με την αλλαγή του καθεστώτος ήρθαν τα πάνω κάτω στη χώρα* (θ) (παροιμ.) *αν είναι να 'ρθει θε να 'ρθε!*, **αλλιώς θα προσπεράσει** αυτό που είναι προορισμένο να συμβεί, θα συμβεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, εισιτήριο*. [ETYM, αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < *h₂er-γο-μαι (με ανομοίωση) του da-σός και επίθημα -γο-) < Ι.Ε. *ser-, από όπου και το ρ. έρω (βλ. λ.). Κατ' άλλη άποψη, *έρχομαι* < *er-σκ-ομαι, που συνδ. με σανσκρ. rcchati «κατορθώνω», γερτ. arSk- «επιτυγχάνω». Για τους τύπους *ήλθα, ήλθον* βλ. λ. *έλευση*. Ο τ. *έλα* αποτελεί αρχ. προστ. ενεστ. του ρ. *ελαύ-νω* (από τον παράλλ. τ. *ελάω*), που χρησιμοποιήθηκε αντικαθιστώντας την αρχ. προστ. *έλα* (ρ. *έρχομαι*) από τον Μεσολόγειο. Στη φρ. *κάτι πάει κι έρχεται* παρατηρούμε τη σύνδεση της σιμ. «ταιριάζω», που μοιράζονται τα δύο ρήματα (π.χ. *μου πάει το σακάκι, του έρχονται καλά τα παπούτσια*). **ερχομός** (ο) [μεσν.] το να έρχεται κανείς, η έλευση ΣΥΝ. άφιξη, **ερωδιός** κ. (λαϊκ.) **ρωδιός** (ο) μεγαλόσωμο πτηνό που ζει στους βάλτους και τις ελώδεις περιοχές και τρέφεται με βατράχια, ψάρια και άλλα υδρόβια ζώα.

[ETYM, αρχ. λ., που συνδ. με λατ. ardea «ερωδιός» ή με σερβοκρ. rōda «πέλαργος»]. ερωμένη (η) [αρχ.] η γυναίκα με την οποία διατηρεί (κάποιος) ερωτικές σχέσεις (συνήθ. εξωσυζυγικές). **ερωμένος** (ο) ο εραστής (βλ. λ.). [ETYM, μεσν. (με τονισμό) στην παραλήγουσα κατά το θηλ. *ερωμένη*] < αρχ. *ερωμένος*, μτρ. ενεστ. του ρ. *ερώμαι*, παράλλ. τ. του *εραμαι* «αγαπώ, ποθώ», αγν. ετύμου]. **ερώνας** (ο) το δίκταμο (βλ. λ.).

Έρωσ (ο) [αρχ.] {Έρωτ-ος, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. γιος της Αφροδίτης, θεός της αγάπης: *παριστάνεται συνήθως ως παιδί με φτερά* 2. άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, Επίσκοπος Έρωτας, **έρος** (ο) [αρχ.] {έρωτ-ος, -α | -ες, -ώτων} (λόγ.) ο έρωτας κυρ. στις ΦΡ. (α) **έρος ανίκατε μάχαν** (*έρος ανίκατε μάχαν*, Σοφοκλ. *Αντιγ.* 781) έρωτα ανίκατε στη μάχη έρωτα που σε εσένα δεν αντιστέκατε κανείς (β) (παροιμ.) **ο έρος χρώνα δεν κοιτά** ο έρωτας δεν εξαρτάται από την ηλικία του εραστήν ή τη διαφορά ηλικίας τους, ερωταπόκριση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ερώτηση και απόκριση, δηλ. ο τρόπος συζήτησης που προϋποθέτει η περιλαμβάνει διάλογο. **έρωτας** (ο) {ερώτων} 1. έντονο συναίσθημα έλξης και επιθυμίας με-

ταξύ δύο προσώπων, που χαρακτηρίζεται και από πόθο για σεξουαλική επαφή: θεελλωδής | κερανοβόλος | άτυχος | φλογερός | παράφορος | παθιασμένος | αμαρτωλός | γνήσιος | σφοδρός | παράνομος | αμοιβαίος | μοναδικός | κρυφός | αιώνιος | ιδανικός | δυνατός ~ || εξομολογούμαι | εκμυστηρεύομαι | εκδηλώνω τον ~ μου || δέχομαι | αποκρούω | ανταποδίδω τον ~ κάποιου || φλέγομαι | καταλαμβάνομαι από ~ || ~ με την πρώτη ματιά ΣΥΝ. πόθος: ΦΡ. (α) **πλατωνικός έρωτας** έρωτας χωρίς σεξουαλική επαφή (βλ. κ. λ. πλατωνικός) (β) με **χτυπούν τα βέλη του έρωτα** ερωτεύομαι ΣΥΝ. ερωτοχτυπιέμαι **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο της ερωτικής έλξης ή επιθυμίας: *εσύ είσαι ο μεγάλος ~ της ζωής μου* || *στάθηκαν άτυχοι στον πρώτο μου ~ 3.* η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των προσώπων, τα οποία αισθάνονται ερωτική έλξη και επιθυμία ο ένας για τον άλλον: *δεν αναγνώρισε ποτέ τον καρπό του παράνομου ~ του* || *με τους ~ της σκανδάλης την κοινωνία της εποχής της ΣΥΝ.* σχέση, δεσμός, αίσθημα, περιπέτεια, (αργκό) νταραβέν ΦΡ. **παιδαγωγικός έρωτας** η ψυχική και πνευματική σχέση που γεννιέται από την αμοιβαία έλξη μεταξύ του όριου και μορφωμένου παιδαγωγού και του γεμάτου έφεση για μάθηση νέου, ο οποίος βλέπει στον παιδαγωγό την προσωποποίηση της τελειότητας και με την οποία σχέση βοηθείται ουσιαστικά το έργο της αγωγής **4.** κάθε ερωτική σχέση (από ηθικής, κοινωνικής απόψεως): *ελεύθερος ~ 5.* (ειδικότ.) η ίδια η σαρκική επαφή, η σεξουαλική πράξη: *ουσιολογικός | ανώμαλος | παρά φύσιν | στοματικός | πρωκτικός | βίαιος | τρυφερός ~ 4* ΦΡ. (α) κάνω **έρωτα** συνευρίσκομαι, συνουσιάζομαι (β) **αγοράζω | πληρωμένος έρωτας** ο έρωτας με εκπορευόμενο πρόσωπο (γ) **τέρατα του έρωτα** η ιερόδουλη, η πόρνη **6.** (μτφ.) η ιδιαίτερη αγάπη, το πόθος για (κάτι), η υπερβολική αφοσίωση σε κάτι: *τρέφω ~ για την τέχνη | την επιστήμη | τη δουλειά μου | τη μουσική | το θέατρο | τη χρήμα | τη δόξα* || ο ~ του καλού (για το καλό) ΣΥΝ. αφοσίωση, προσήλυση **7.** ΘΕΟΛ. **Θεός έρωτας** η προσωπική, συνειδητή, ασίγηστη ροπή του πιστού εξ όλης της ψυχής και εξ όλης της καρδιάς του για την ένωση του με τον Χριστό. Επίσης (λόγ.) έρωτος {έρωτος} (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. αγάπη, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι έρωτα, καταλαμβάνομαι από ερωτικό συναίσθημα: *μετά από χρόνια ερωτεύθηκα και πάλι και είμαι πολύ εντυχιμένος* || *όποια γυναίκα γνωρίζεις την ερωτεύεται ΣΥΝ.* αγαπώ, ερωτοχτυπιέμαι, (εκφορστ.) μου πονάει το δοντάκι ♦ (μετβ.) **2.** αισθάνομαι έρωτα (για συγκεκριμένο πρόσωπο), κυριεύομαι από ερωτικό συναίσθημα (για κάποιον): *την ερωτεύθηκα παράφορα* || *όλοι οι νέοι της γειτονιάς την έχουν ερωτευθεί ΣΥΝ.* αγαπώ, (αργκό) δαγκώνω τη λαμίνα **3.** (μτφ.) αισθάνομαι έντονη έλξη, επιδεκνώνω αφοσίωση και συμπάθεια (προς πρόσωπο, κατάσταση κ.λπ.): *επισκέφθηκα το νησί και ερωτεύθηκα τη θάλασσα και τις παραλίες του 4.* (η μτχ. **ερωτευμένος**, -η, -ο) αυτός που βιώνει ερωτικά συναίσθημα για άλλο πρόσωπο, που αισθάνεται έρωτα για αυτό: *σταν είσαι ~, τα βλέπεις όλα ωραία* || η **1η Φεβρουαρίου είναι η ημέρα των ~.** ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. **ερώτημα** [αρχ.] κ. (σπανιότ.) **ρώτημα** (το) {ερωτήμα-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πρόταση που φανερώσει αμοιβαία ή άγνοια για ορισμένο ζήτημα και επιζητεί απάντηση ή διευκρίνιση: *παρα τις εξηγήσεις του, το βασικό ~ παραμένει αναπάντητο* || ο *βουλευτής που ανεξάρτητοποίησε δεν θέλησε να απαντήσει στο ~ αν θα ενταχθεί σε άλλο κόμμα* || *μέγα | αγωνιώδες | αμειλικτό | εύλογο | ηθικό | βασιαντικό ~ || σειρά | πλήθος ερωτημάτων* || *υποβάλλω | διατυπώνω | θέτω | απευθύνω ~ σε κάποιον* || *γεννάται το ~ ΣΥΝ.* ερώτηση, ερωτηματικό, απορία ANT. απάντηση, απόκριση ΦΡ. (α) **θέλει (και) ρώτημα**, για κάτι του οποίου η απάντηση θεωρείται αναπόνητη, ώστε δεν χρειάζεται να δοθεί: *Πάμε για χορό; ~;* (β) (συνήθ. ειρων.) *για να 'χουμε (το) καλό ρώτημα* για να εξηγηθούμε, για να διευκρινιστεί το ζήτημα, για το οποίο συζητούμε: *~, τότε συνέβη αυτό το περιστατικό;* (γ) το **μείζον ερώτημα** το σημαντικότερο ερώτημα, συνήθ. σε φρ. του τύπου: *και τώρα τίθεται ~: τι θα γίνει αν ο αντίπαλος αρνηθεί να συνθηκολογήσει; || ~ είναι αν η πολιτική που ακολουθούμε είναι συνεπής προς τις διακηρυγμένες αρχές μας 2.* (καταχρ.) η απορία: *το ~ αυτό απασχολεί όλους τους πολίτες 3.* (ειδικότ.) ζήτημα που πρέπει να απαντηθεί σε εξετάσεις: *απάντηση σε τρία από τα τέσσερα ~ ΣΥΝ.* θέμα, ζήτημα, πρόβλημα. ερωτηματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που περιέχει ή εκφράζει ερώτηση: *~ πρόταση 2.* αυτός που φανερώσει αμοιβαία ή εκφράζει αμηχανία και αμβολία: *~ βλέμμα | ύφος | τόνος ΣΥΝ.* απορηματικός ANT. απαντητικός, αποκριτικός **3. ερωτηματικό** (το) (α) το σημείο στίξεως (;), που τίθεται στο τέλος πρότασης και φανερώσει ότι η πρόταση αυτή αποτελεί ερώτηση (β) (καταχρ.) το σημείο στο οποίο δεν έχει δοθεί απάντηση ή διευκρίνιση ή για το οποίο δεν έχει βρεθεί λύση, ερμηνεία κ.λπ.: *παραμένουν αναπάντητα τα ~ για τα αίτια του ναυαγίου* || *άφησε μερικά ~ να πλανούνται* || *προέκυψαν ορισμένα ~ από την ανάκριση ΣΥΝ.* ερώτημα, απορία, αίτιμα, μυστήριο, γρίφος (γ) χαρακτηριστικό, ιδιότητα, συμπεριφορά ή πρόσωπο, που προκαλεί απορία, μυστήριο: *αυτός ο άνθρωπος παραμένει ένα μεγάλο ~ ΣΥΝ.* αίτιμα, γρίφος.

ερωτηματικές προτάσεις. Στην ανθρώπινη επικοινωνία βασικό ρόλο παίζουν οι ερωτήσεις, η ανάγκη να ζητήσει κανείς πληροφορίες από τους άλλους για πρόσωπα, πράγματα, ενέργειες, καταστάσεις κ.λπ. Η ερώτηση στην Ελληνική δηλώνεται με απλή κύμανση της φωνής (επιτονισμό), ενίοτε και με τη σειρά των λέξεων στην πρόταση: δεν δηλώνεται με ισοφορικούς μέσα (όπως λ.χ. στην Αγγλική: *do you know? = ξέρεις?*). Υπάρχουν δύο είδη ερωτήσεων/ερωτηματικών προτάσεων: αυτές στις οποίες απαντά κανείς με ναι ή όχι (ερωτήσεις «ολικής αγνοίας»): *-Τηλεφώνησες κι εσύ; -Ναι. -Πήγες μαζί τους; -Όχι-* κι αυτές όπου η ερώτηση εξειδικεύεται σε συγκεκριμένες πληροφορίες, που δεν μπορούν να απαντηθούν με ναι/όχι, αλλά χρειάζονται συγκεκριμένη πληροφορία (ερωτήσεις «μερικής αγνοίας»): *-Ποιον συνάντησες στον δρόμο; -Τη Μαρία. -Πού πηγαίνεις τα πρωινά; -Στη δουλειά μου. -Τι είδες; -Ένα έργο στην τηλεόραση. -Πώς αισθάνεσαι; -Καλά. -Πότε φεύγεις; -Αύριο.* Οι ερωτήσεις «μερικής αγνοίας» εισάγονται με ερωτηματικές αντωνυμίες (ποιος, πόσα, ποιο, τι, τίνος, πόσος κ.τ.ό.) και ερωτηματικά επιρρήματα (πού, πότε, πώς, γιατί κ.λπ.). Συχνά, στις ερωτήσεις μερικής αγνοίας η εξειδίκευση διατυπώνεται με αόριστες αντωνυμίες: *-Είδες κανέναν; -Ναι, τον Παύλο. -Πήγες ποτέ στο Εθνικό Θέατρο; -Ναι, κάμποσες φορές. -Ακουσες τίποτε για τις εκλογές; -Όχι, απολύτως τίποτε.* Και στα δύο είδη ερωτήσεων η απορία που εκφράζεται εκ μέρους του ομιλητή για κάτι, σχετικά με το οποίο γίνεται και η ερώτηση, ενισχύεται με την πρόταξη του μήπως: *-Μήπως τηλεφώνησες κι εσύ; -Όχι. -Μήπως είδες κανέναν χτες; -Ναι, τον Νίκο. -Μήπως διάβασα; -Όχι.* Όταν μεταφέρουμε σε κάποιον την ερώτηση άλλου (ευθεία ερώτηση), τότε μιλάμε στη γραμματική ορολογία για πλάγια ή έμμεση ερώτηση: *Με ρώτησε αν ενδιαφερόμαι να δουλέψω μαζί - Ρωτάει μήπως θέλεις να έλθεις κι εσύ στο θέατρο. - Μας ρώτησε ποιος τηλεφώνησε αργά το βράδυ.* Στις πλάγιες ερωτήσεις δεν χρησιμοποιείται ερωτηματικό σημείο. Το αν (και όχι το εάν) εισάγει τις πλάγιες ερωτήσεις ολικής αγνοίας και οι συνθήκες ερωτηματικές λέξεις (ποιος, τι, πότε κ.τ.ό.) τις ερωτήσεις μερικής αγνοίας.

ερωτηματολόγιο (το) [1891] {ερωτηματολόγι-ου | -ων} **1.** κατάλογος ερωτήσεων, που πρέπει να συμπληρωθεί από ένα δείγμα ατόμων στο πλαίσιο έρευνας για συγκεκριμένο ζήτημα **2.** (συνεκδ.) το έντυπο στο οποίο περιλαμβάνεται κατάλογος ερωτήσεων. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. questionnaire].
ερώτηση (η) [αρχ.] {ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} πρόταση (προφορική ή γραπτή), την οποία απευθύνουμε σε κάποιον, για να μάθουμε από αυτόν κάτι (πληροφορία, γνώμη κ.λπ.) ή για να εκφράσουμε απορία, αμφιβολία, αμηχανία κ.λπ. για συγκεκριμένο ζήτημα: ο *πρωθυπουργός απάντησε σε ερωτήσεις για οικονομικά θέματα* || *άκαιρη | απλή | αδιάκριτη | σύντομη | σχετική | σκληρή | αφελής | τυπική | ανήχητη | ζαφνική ~ || θέτω υποβάλλω ~ || απαντώ στις ~ τον εξετάσεων* || *ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών ΣΥΝ.* ερώτημα, απορία ANT. απάντηση, απόκριση ΦΡ. (α) **παραπειστική ερώτηση** διφορούμενη ερώτηση που υποβάλλεται δολιώς από συνήγορο ή άλλον παράγοντα της δικής σε εξεταζόμενο πρόσωπο, με σκοπό να το εξαπατήσει και να πείσει τη μαρτυρία του προς την κατεύθυνση που ο ίδιος θέλει (β) **ρητορική ερώτηση** βλ. λ. **ρητορικός** (γ) **ερώτηση κρίσεως** ερώτηση που η απάντησή της προϋποθέτει κριτική σκέψη (κατ' αντιδιαστολή προς ερώτηση που απαιτεί απομνημόνευση). ΣΧΟΛΙΟ λ. **ερωτηματικός**.
ερωτητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που περιέχει ερώτηση **2. ερωτητική** (η) η τέχνη της συναγωγής λογικών συμπερασμάτων από ερωτήσεις. — ερωτητικός επίρρ. [μτγν].
ερωτιάρης, -α, -ικο αυτός που ερωτεύεται εύκολα, ο επιρρεπής στον έρωτα ΣΥΝ. ερωτικός, ερωτομανής. — ερωτιάρικος, -η, -ο, ερωτιάρικα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < έρωτας + παραγ. επιθήμα -ιάρης, πβ. κ. *αλιανιάρης*].
ερωτιδέας (ο) {ερωτιδ-έας | -είς, -έων} (λόγ.) **1.** η παράσταση του μικρού θεού Έρωτα ως διακοσμητικό μοτίβο: την *Αφροδίτη πλαισιώνουν τέσσερις ~ 2.* (συνήθ. μτφ.) άνδρας που ερωτεύεται εύκολα, που αναζητεί συνεχώς ερωτικές συγκινήσεις ΣΥΝ. ερωτιάρης, ερωτικός, ερωτομανής. [ΕΙΧΜ < αρχ. *ερωτιδέας* < έρωσ, με συνδυασμό του υποκ. επιθήματος ιδ- και της καταλ. -εύς].
ερωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον έρωτα: *~ διάθεση | επαφή | συνάντηση | σκηνή | σχέση | πάθος | επιθυμία | εκδήλωση | δράμα | ιστορία | δεσμός | ζωή | επιστολή | απογοήτευση | περιπέτεια | σκιρτημα | συγκίνηση | συναίσθημα | φολιά | σκοπός | αποτυχία | έλξη | μέθη | παρελθόν | παιρνίδι | εξομολόγηση ΣΥΝ.* αισθηματικός **2.** (καταχρ.) αυτός που αναφέρεται στην ερωτική πράξη, στο σεξ: *~ ιστορίες | τέχνη | βοηθήματα | απόλαυση | εμπειρίες | επιδόσεις | περιπνύξεις | ηδονή | πράξη | ταυνία* || *είχε πολλούς ~ συντρόφους 3.* αυτός που είναι ερωτευμένος, που εκλέμει ερωσιμό (βλ. λ., σημ. **2**): *είναι πολύ ~ άνθρωπος* || *~ πλάσμα.* — ερωτικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.
ερωτισμός (ο) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** έντονη διάθεση και ροπή προς τις ερωτικές συγκινήσεις, η τάση για ερωτικές απολαύσεις και η συνεχή επιζήτηση ερωτικής ηδονής ΣΥΝ. αισθησιασμός **2.** (συνεκδ.) το αποτελεσμα της πείραξης διαφόρων στοιχείων, που διαθέτουν ερωτικό περιεχόμενο ή φορτίζονται με αυτό: *ατιμόσφαιρα γεμάτη ~ || ένας πίνακας που αναδίδει ~ 3.* η συμπεριφορά (πράξης, ενέργεια, στενή σχέση, συναίσθημα) ατόμου που ανάγεται, άμεσα ή έμμεσα, στο γενετιστικό ένδοτικό.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. erotisme].
ερωτογενής, -ής, -ες {ερωτογ^ν-ούς | -^ςις, -ή} (λόγ.) αυτός που εύκολα διεγείρεται σεξουαλικά κυρ. στη ΦΡ. **ερωτογενής ζώνη** | **περιοχή** ζώνη | **περιοχή** τού σώματος που διεγείρεται εύκολα ερωτικά, που δημιουργεί σεξουαλική διεγερση. Επίσης ερωτογόνος, -ος, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. erotogenous, erotogenic].
ερωτοδουλειά (η) (κακόβ.) ερωτική σχέση ή υπόθεση, συνήθ. με μυστικό ή παράνομο χαρακτήρα.
ερωτόκριτος (ο) 1. ήρωας τού ομώνυμου ηρωικού-ερωτικού ποιήματος που συνέθεσε ο Βιτσέντζος Κορνάρος 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. μεσν. κυρ. όν. < *ερωτας* + *-κριτος* < *κρίνω*, όποτε το όν. θα σήμαινε «αυτός που βασανίζεται από έρωτα»].

ερωτόληπτος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που έχει καταλήθει από έρωτα, που αισθάνεται σφοδρό έρωτα ΣΥΝ. ερωτευμένος, ερωτοχτυπημένος, ερωτομανής 2. αυτός που ερωτεύεται επιπόλαια, ο επιρρεπής στις ερωτικές περιπέτειες ΣΥΝ. ερωτάρης, ερωτύλος, ερωτομανής. — **ερωτόληψια** (η) [μεσν.]. [ETYM. μεσν. < *ερωος*, *ερωτος* + *-ληπτος* < *λήπτω*].

ερωτόλογο (το) [μεσν.] (στον πληθ.) λόγια που εκφράζου^ν έρωτα- τα λόγια που ανταλλάσσουν μεταξύ τους οι ερωτευμένοι: *τρυφερά* | *ψιθυριστά* — ΣΥΝ. γλυκόλογα.

ερωτομανία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ερωτική μανία, ο σφοδρός και ασυγκράτητος έρωτας 2. ΨΥΧΙΑΤΡ. σφοδρή παραληρηματική κατάσταση, κατά την οποία ο ασθενής κυριαρχείται από ερωτικές ή σεξουαλικές παραστάσεις, φαντάζεται ή βλέπει ερωτικές εικόνες και βιώνει ανάλογα συναισθήματα. — ερωτομανής, -ής, -ές [μτγν.].

ερωτοπαθής, -ής, -ές {ερωτοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λογοτ. για πρόσ.) αυτός που ερωτεύεται πολύ εύκολα. — ερωτοπάθεια (η) [1895].

[ETYM. < *ερωτας* + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ε-παθ-ον*)].
ερωτόπληκτος, -η, -ο [1850] ο ερωτοχτυπημένος. — ερωτοπληξία (η) [1876].

ερωτοτροπία ρ. αμετβ. [1846] {ερωτοτροπείες... | ερωτοτρόπηση} 1. συμπεριφέρωμα με ερωτική διάθεση, μιλώ ή και ενεργώ ερωτικά: *στο πάρι ερωτοτροπούσε με όλα τα κορίτσια* || *τους είδαν να ερωτοτρο-πούν στη μέση τού δρόμου* ΣΥΝ. φλερτάρω, κορτάρω, κάνω τα γλυκά μάτια 2. (μτφ.) εκδήλωση την έντονη επιθυμία μου (για κάτι), επιδιώκω να το κατακτήσω: *ερωτοτροπεί με την εξουσία* | *με τη θέση τού διευθυντή*. — ερωτοτροπία (η) [1845]. [ETYM. < μεσν. *ερωτότροπος* «ερωτευμένος» < *ερωος*, *-ωτος* + *τρόπος*].

ερωτοτυπία ρ. αμετβ. αποθ. {ερωτοτυπή-θηκα, -μένος} κατάλαμβάνομαι από έρωτα, ερωτεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ερωτύλος (ο) (λόγ.) αυτός που επιδιώκει τις ερωτικές σχέσεις, που ερωτεύεται εύκολα και επιπόλαια ΣΥΝ. ερωτάρης, ερωτομανής, αγα-ησιάρης, κορτάκιος, Δον Ζουάν. [ETYM. μτγν. < *ερωος*, *-τος* + υποκ. επίθημα *-υλος*].

ερωτώ κ. (συννότ.) ρωτώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ερωτάς... | ερώτ-ησα, -ώμαι, -άται... (κ. ρωτιέμαι), -ήθηκα (λόγ. ερωτήθη, -ης, -η..., μτχ. ερωτηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} απευθύνομ τον λόγο προς (κάποιον) ζητώντας πληροφορία ή γνώμη και περιμένω απάντηση: ο δημοσιογράφος ρώτησε ποια μέτρα πρόκειται να ληφθούν για την καταπολέμηση τού νέφους || «τι ήθελες λοιπόν να κάνω;», με ρώτησε ΣΥΝ. αποτεινόμεναι, θέτω ερώτημα, απευθύνω/υποβάλλω ερώτηση, ζητώ να μάθω ΑΝΤ. απαντώ, αποκρίνομαι: ΦΡ. (α) *μην τα ρωτάς!* ως απάντηση σε περιπτώσεις στις οποίες ζητείται (από κάποιον) να αναφερθεί σε ιδιαίτερος διασάφιστες ή κομικές εξελίξεις: *-Και τι έγινε στη συνέχεια; -! θα τα δεις μόνος σου στο βίντεο που γυρίσαμε!* (β) (παροιμ.) *ρωτώντας πας στην πόλη* όποιος θέλει να μάθει κάτι, ρωτά και το μαθαίνει- για την αξία του να μη διατάει κανείς να ρωτά για πράγματα που αγνοεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.

[ETYM. < αρχ. *ερωτώ* (-άω) < *ερεE-ω-τώ, μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *ερεP-, που απαντά στο ρ. *ερενώ* < *ερεE-εν-άω, αγν. ετύμου. Το -ω-τού ρ. *ερω-τώ* παραμένει ανεξήγητο].

Ε.Σ. (ο) 1. Ελληνικός Στρατός 2. Ερυθρός Σταυρός.

-εσα κατάληξη αφρ. ρημάτων σε -ω.

-εσα αντί -ησα (τύπος: φόρ-εσα). Ορισμένα ρήματα σε -ώ («συνη-ρημένα» ή «περιστώμενα» ή «B' συζυγίας»), αντί να σχηματίζουν τους λοιπούς (πλην τού ενεστώτα και τού παρατατικού) χρόνους με το θέμα -ησ- (*αγαπάω: αγαπά-ησα, αγαπά-ησω, έχω | είχα | θα έχω αγαπά-ησει*) και -ηθ- (*αγαπά-ηθη-κα, αγαπά-ηθώ, έχω | είχα | θα έχω αγαπά-ηθει*), σχηματίζονται με -ε- αντί -η-, δηλ. σε -εσ- (φορώ: *φόρεσα, φορ-έσω, έχω | είχα | θα έχω φορ-έσει*) και σε -εθ- (*φορ-έθη-κα, φορ-εθώ, έχω | είχα | θα έχω φορ-εθει*). Τέτοια είναι κυρίως ρήματα που μπροστά από το -ώ έχουν γνρό σύμφωνο (-ρώ, -λώ) ή έρ-ρινο (-νώ). Αυτά τα ρήματα είναι: -ρώ: *αιρώ (αφ-αιρώ, δια-αιρώ, εξαιρώ, αν-αιρώ, συν-αιρώ, καθ-αιρώ, υπεξ-αιρώ)*, βιρώ, **μπωρώ**, **φορώ**, **χωρώ** (συνγά και τα *συχ-χωρώ, στενω-χωρώ*, αλλά όχι τα υπόλοιπα σύνθετα *υπο-χωρώ, ανα-χωρώ* κ.λπ.) -λώ: *τελώ (απο-τελώ, επι-τελώ, συν-τελώ, εκ-τελώ, δια-τελώ)*, *καλώ (παρα-καλώ, ανα-κα-λώ, απο-καλώ, συγ-καλώ, προ-καλώ, προσ-καλώ, μετα-καλώ, εγ-κα-λώ, επι-καλούμαι)* -νώ: *ανώ (επ-ανώ, συν-ανώ, παρ-ανώ)*, *πονώ (συμ-πονώ, κοιλο-πονώ, ψυχο-πονώ, αλλά όχι τα: εκ-πονώ, κατα-πο-νώ, φιλο-πονώ, προ-πονώ)* επίσης το αρκό (*επ-αρκό, δι-αρκό*).

■εσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. τίτλο ευγενείας: *κοντ-έσα, πριγκιπ-έσα* 2. (λαϊκ.) επάγγελμα: *γιατρ-έσα*.

[ETYM. Παράγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *δουκ-έσα, κοντ-έσα*), το οποίο ανάγεται σε ιταλ. -essa < μεσν. λατ. -issa < αρχ. *-ισσα* (βλ.λ.)].

Ε.Σ.Α. 1. (η) Ελληνική Στρατιωτική Αστυνομία 2. (ο) Εμπορικός Σύλλογος Αθηνών.

εσάει επιρρ. (αρχαιοπρ.) αιωνίως, πάντοτε: *δεν θα ασχολούμαστε ~ με τα προβλήματα τους*. [ETYM. < αρχ. *εσάει* το ες αποτελεί παρῶλλ. τ. τού εϊς (βλ.λ.)].

Ε.Σ.Α.Κ. (η) Ένωση Σωματείων Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών.
Ε.Σ.Α.Κ.-Σ. (η) Ενιαία Συνδικαλιστική Αγωνιστική Κίνηση-Συνεργα-ζόμενοι. εσάνς (η) {άκλ.} καθεμία από τις συνθετικές ουσίες με ευχάριστο άρωμα που χρησιμοποιούνται ως υποκατάστατα των φυσικών αιθέριων ελαίων για τον αρωματισμό γλυκυσμάτων ή ποτών. [ETYM. < γαλλ. essence < λατ. essentia «ουσία» (< απρφ. esse «είναι»)].

Ε.Σ.Α.Π. (ο) Εθνικός Σύνδεσμος Αναπήρων Πολέμου.

εσάρπα κ. σάρπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κομμάτι μάλλινο, μεταξωτό ή βραββακερού υφάσματος σε σχήμα τριγωνικό ή παραλληλόγραμμο, με κρόσσια συνήθ. στα άκρα, που τυλίγεται γύρω από τους ώμους και τη ράχη και χρησιμεύει ως συμπλήρωμα τής γυναικείας ενδυμασίας.

[ETYM. < γαλλ. écharpe < φρανκον. *skirpja «είδος σάκου από σχοίνο» < λατ. scirpus «σχοίνος»].

εσάς αντων. → εσύ

Ε.Σ.Α.Τ. (η) Ένωση Συντακτών Αθηναϊκού Τύπου.

Εσατζής (ο) {εσατζήδες} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που ανήκε στην Ε.Σ.Α. (βλ.λ., σημ. 1), το μέλος τής Ε.Σ.Α., που παλαιότ. καταδίκαιε ή και βασάνιζε πολλές εξετασίες των πολιτικών τους φρονιμάτων.

εσ αύριον τα σπουδαία → αύριο

Ε.Σ.Δ.Δ. (η) Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.

Ε.Σ.Ε. (η) Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία.

εσείς αντων. → εσού

εσένα αντων. → εσού

Ε.Σ.Ε.Τ. (η) Ένωση Συντακτών Επαρχιακού Τύπου.

Ε.Σ.Η.Ε.Α. (η) Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών.

Ε.Σ.Η.Ε.Μ. (η) Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας.

εσθήτα (η) (αρχαιοπρ.) είδος ενδυματός και κυρ. το γυναικείο φόρεμα: *νυφική | λευκή* ~.

[ETYM. < αρχ. *εσθής*, -ήτος < *Eεστο-τατ- < *Eεσ-τός, ρηματικό επίθ. τού εννυμ «ενδυόμ, ντύνομ» < *εεσ-νυ-μι. Βλ. κ. *μάτιο*].

Εσθονία (η) (εσθον. Eesti Vabariik = Δημοκρατία τής Εσθονίας) κράτος τής Β. Ευρώπης στη Βαλτική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Τάλλιν, επίσημη γλώσσα την Εσθονική και νόμισμα την κορόνα Εσθονίας. — **Εσθονός** (ο), **Εσθονή** (η), **εσθονικός**, -ή, -ό, Εσθονική (τα). [ETYM. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Estonia < εσθον. Eesti, ονομασία των Εσθονών (ίσως απαντά ήδη στον Τάκτιο ως Aestii), αβεβ. ετύμου, πβ. < aueist («κάτοικοι τής περιοχής των νερών»). Ίσως η λ. συνδ. με το γερμ. Est «ανατολή» λόγω τής θέσης τής Εσθονίας ως προς τις γερμ. αυτοκρατορίες].

εσκαλόφ (το) {άκλ.} λεπτή στρωγγλή ή οβάλ φέτα κρέατος που τηγανίζεται αφού τυλιγθεί σε τριμμένη φρονιγανία με αβγό ΣΥΝ. σκαλό-πίτι.

[ETYM. < γαλλ. escalope < παλ. γαλλ. eschalope «καρυδότσουφλο» < escale «σπόδρι» < φρανκον. *skaia].

εσκαμμένος, -η, -ο (λόγ.) **εσκαμμένος**- κυρ. στη ΦΡ. **υπερβαίνω τα εσκαμμένα** ξεπερνά τα συνήθη ή τα επιπρεπτά όρια (τα χαραμμένα, εσκαμμένα όρια). ΣΧΟΛΙΟ λ. **μετοχή**.

[ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *σκάπτω*. Ήδη στην Αρχ. απαντά η φρ. *υπέρ τα εσκαμμένα αλλεσθαι* «πέρα από το σκάμμα» (Πλάτ. *Κρατύλος* 413a)].

εσκεμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται επίτηδες, με πρόθεση: ~ *ενέργεια* | *κίνηση* | *προσβολή* ΣΥΝ. ηθελημένος, προμελετημένος, εμπρόθετος, εκούσιος, συνειδητός ΑΝΤ. τυχαίος. — εσκεμμέν-α | -ως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. αρχ. μτχ. παρακ. τού ρ. σκέπτομαι].

Εσκιμώος (ο) [1854], **Εσκιμώα** (η) το μέλος λαού που ζει στις αρκτικές περιοχές από τον Β. Καναδά και την Αλάσκα ως τη Γροιλανδία και τη Σιβηρία. — εσκιμωικός, -ή, -ό κ. εσκιμωικός, -η, -ο. [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. Esquimaux, λ. Αλεουτικής αρχής, < eskimants «τρώει ωμό» (< eski «ωμός» + mant «τρώει»). Οι ίδιοι αυτοσκοκαλούνται Inuit, που σημαίνει *απλός «άνθρωπος»* (πληθ. τού inuk «άνθρωπος»)].

εσκούδο (το) η νομισματική μονάδα τής Πορτογαλίας. [ETYM. < πορτ. escudo, βλ. λ. *σκούδο*].

εσμός (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. (κυριολ.) μεγάλο πλήθος, μεγάλη συγκέντρωση οργανισμών τού ίδιου είδους: ~ *μελισσών* | *σφηκών* ΣΥΝ. σμήνος, κοπάδι, σμάρι 2. (συνήθ. μτφ.-κακόσ.) μεγάλο πλήθος ανθρώπων (ή και πραγμάτων): τον υψηλό *αξιωματούχο ακολουθούσε ~ κολάκων και παρασίτων* ΣΥΝ. σμρφετός, κοπάδι, στίσιος. [ETYM. < αρχ. *εσμός* (κυριολ. σημ. «αυτοί που κάθονται μαζί») < *εξό-μαι* «κάθομαι», βλ. κ. *έδρα*].

έσο ρ. (αρχαιοπρ.) να είσαι- στη ΦΡ. *έσο έτοιμος!* να είσαι έτοιμος! (και προσκοπικό σύνθημα). [ETYM. B' εν. προστ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *εμί*].

εσοδεία (η) {εσοδείων} (επίσ.) η σοδεία (βλ.λ.): *προϊόντα φετινής εσοδείας*. — **εσοδείω** ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξενιτεύω, ζοδεύω*. [ETYM. μεσν. < *εισοδεία* < μτγν. *εισοδεύω* < αρχ. *εισοδος*].

εσοδεύω ρ. - εσοδεία

έσοδο (το) {εσοδ-ου | -ων} οτιδήποτε εισπράττει κάποιος από την

προσωπική του εργασία ή κερδίζει από την εκμετάλλευση της ακίνητης και κινητής περιουσίας του (συνήθ. στον πληθ.): *το ενοίκιο που εισπράττω κάθε μήνα είναι ένα σημαντικό ~ || τα οικογενειακά ~ || αποκλειστική πηγή των ~ μου είναι η δουλειά μου || τα δημόσια ~ (το σύνολο των εισπράξεων του Δημοσίου από φόρους, μισθώματα κ.λπ., προκειμένου να αντεπεξέλθει στις ανάγκες του) || τα ~ της επιχείρησης από την πώληση των προϊόντων της ΣΥΝ. εισόδημα, πρόσδοδος, απολαβές, πόροι ΑΝΤ. έξοδα, δαπά'η. ΣΧΟΛΙΟ λ. έξοδα, ζοδοειώ. [ETYM₂ < μεσν. εσόδον < αρχ. είσοδος].*

έσοπτρο (το) {εσόπτρ-ου | -ων} (λόγ.) ο καθρέφτης.
[ETYM₂ < ές(ω) + -οπτρο < θ. -οπ-, βλ. κ. κάτ-οπτρο].

εσοχή (η) το σημείο μιας επιφάνειας, στο οποίο δημιουργείται κοιλότητα προς τα μέσα ΣΥΝ. βαθύλωμα, κοίλωμα ΑΝΤ. εξοχή, προεξοχή, εξόγκωμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ETYM₂ < μτγν. είσοχή < αρχ. εισέχω].

έσπερα ρ. → σπέρινω

εσπέρα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το χρονικό διάστημα από τη δύση του ηλίου μέχρι να πέσει τελείως το σκοτάδι, δηλ. το τέλος της ημέρας και η αρχή της νύχτας ΣΥΝ. βράδυ, σούρουπο, βράδιασμα, μούχρωμα. [ETYM₂ < αρχ. εσπέρα, θηλ. του επιθ. έσπερος (βλ.λ.).]

Εσπεράντο (η) {άκλ.} διεθνής τεχνητή γλώσσα με λεξιλόγιο από τις κυριότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, η οποία βασίζεται σε δεκαεξί απλούς γραμματικούς κανόνες χωρίς εξαιρέσεις. [ETYM. Από το ψευδώνυμο Dr. Esperanto (< λατ. spero «ελπίζω») του Πολωνού οφθαλμιάτρου L. Zamenhof, που εφευρε αυτή τη γλώσσα και την παρουσίασε το 1887].

εσπερίας (το) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η εσπέρα, το βραδάκι.
[ETYM₂ < μεσν. εσπέρας, από τη γεν. εν. του αρχ. ουσ. εσπέρα].

Εσπερία (η) (λόγ.) η Δ. Ευρώπη, οι χώρες της και ο πολιτισμός της: *οι ες Εσπερίας σφοδι || η ~ και η καθ' ημάς Ανατολή.* [ETYM₂ < μτγν. εσπερία (εν. θών), αρχική σημ. «η χώρα που βρίσκεται προς δυμιάς (της Ελλάδος), κυρ. η Ιταλία και η Ισπανία», < αρχ. έσπερίος < έσπερος (βλ.λ.).]

εσπερίδα (η) {-ας κ. -ίδος | -ίδες, -ιδών} 1. η συγκέντρωση στο σπίτι φίλων ή φιλικών οικογενειών για βραδινή διασκεδάση: *αύριο το βράδυ είμαστε καλεσμένοι σε χορευτική ~ ΣΥΝ. βεγκέρα, σουαρέ 2. (κατ' επέκτ.) νυκτερινή χορευτική, θεατρική ή άλλη εορταστική εκδήλωση, που τελείται για φιλανθρωπικούς ή άλλους κοινωφελείς σκοπούς: διεθνής ~ υπέρ των σκοπών του αντικαρκινικού συλλόγου.* [ETYM₂ < μτγν. εσπερίς, -ίδος < αρχ. έσπερίος < έσπερος].

Εσπερίδες (οι) ΜΥΘΟΛ. κόρες της Νύχτας και του Εσπέρου ή του Ατλάντα, που κατοικούσαν στην άκρη του Ωκεανού, τραγουδούσαν οραία και φύλασσαν τα χρυσά μήλα, δώρο της Γαίας στον γάμο του Δία και της Ήρας (τα γνωστά «μήλα των Εσπερίδων», τα οποία έκλεψε κατ' εντολή του Ευρυθέα ο Ηρακλής πραγματοποιώντας τον ενδέκατο άθλο του).

[ETYM₂ < αρχ. Έσπερίδες < Εσπερία (χθών) (βλ.λ.), προσδιορίζοντας τις θυγατέρες της Νυκτός, οι οποίες ζούσαν στη μακρινή δύση].

εσπεριδοειδές (το) [1872] {εσπεριδοειδ-ούς | -ή, -ων} ΒΟΤ. (συνήθ. στον πληθ.) 1. οικογένεια αειθαλών καρποφόρων θάμων και δέντρων, που φούνταν σε περιοχές με εύκρατο κλίμα και καλλιεργούνται κυρ. για τους καρπούς τους, αλλά και για την παραγωγή αιθέριων ελαίων (σε αυτά ανήκουν η πορτοκαλιά, η λεμονιά, η μανταρινιά, το γκρέιπ-φρουτ, η νερατζιά κ.ά.) 2. (συνεκδ.) οι καρποί των θάμων και των δέντρων που ανήκουν στην οικογένεια αυτή, δηλ. τα πορτοκαλάκια, τα λεμόνια κ.ά.

[ETYM₂ < εσπερία + -ειδή < είδος, ελληνογενής ξέν. όρος, < γαλλ. hespéridées (στον πληθ.), που οφείλεται στον μυθικό κήπο των Εσπερίδων, όπου υπήρχαν τέτοιου είδους δέντρα].

εσπερινός, -ή, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την εσπέρα, το βράδυ: *~ ώρα | παράσταση | ακολουθία | αύρα | διασκέδαση | μάθημα | εφημερίδα ΣΥΝ. εσπερινός, βραδινός, μεταμεσημβρινός ΑΝΤ. πρωινός 2. ΕΚΚΛΗΣ. Εσπερινός (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} εκκλησιαστική ακολουθία που τελείται κατά τη δύση του ηλίου και ανήκει στον λατρευτικό κύκλο της επόμενης ημέρας περιλαμβάνει τα τροπάρια και το απολυτίκιο της εορτής της επόμενης ημέρας: *μικρός | μέγας | παλληγιρικός | αρχιερατικός ~.**

εσπέριος, -ια, -ιον [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με την εσπέρα, το βράδυ: *~ και όταν το ~ άστρον | ο ουρανός ανάπτει...» (Α. Κάλβος) ΣΥΝ. εσπερινός ΑΝΤ. πρωινός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται προς την πλευρά όπου δύει ο ήλιος, δηλ. στο δυτικό μέρος του ορίζοντα ΣΥΝ. δυτικός ΑΝΤ. ανατολικός, έσπερος (ο) {εσπέρου | χωρ. πληθ.} το αστέρι που γίνεται ορατό αμέσως μόλις σκοτεινιάσει (δηλ. ο πλανήτης Αφροδίτη), ο αποσπερίτης. [ETYM₂ < αρχ. έσπερος < *Έσπερ-ος < I.E. *vesper- «βράδυ», πβ. λατ. vesper, ιρλ. fescor, πολ. wieczór, σερβοκρ. veser κ.ά.]. εσπευσμένα επίρρ. 1. γρήγορα και βιαστικά, με μεγάλη σπουδή: *οι τραυματίες διεκομίσθησαν ~ στο πλησιέστερο νοσοκομείο ΣΥΝ. τρώχως, μετά σπουδής, επιγόντως, άρον-άρον ΑΝΤ. αργά, καθυστερημένα, βραδέως 2. (κατ' επέκτ.) με τρόπο πρόχειρο και επιπόλοιο ΣΥΝ. βεβιασμένα, όπως-όπως ΑΝΤ. ενδεδλεγώς, επισταμένως. Επισής (λόγ.) εσπευσμένος [μτγν.].**

εσπευσμένος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από βιασύνη, από μεγάλη σπουδή: *οι ~ κινήσεις στην πολιτική έχουν σοβαρές συνέπειες ΣΥΝ. βεβιασμένος, επιπόλοιο, πρόχειρος ΑΝΤ. προσεκτικός, προμελετημένος, ενδεδλεγώς. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. [ETYM₂ Μτχ. παθ. παρασκευάζεται σε ειδική μηχανή με καυτό νερό, το οποίο διαποτίζει ποσότητα καφέ. [ETYM₂ < ιταλ. espresso < αγγλ. express].*

Ε.Σ.Ρ. (το) Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (βλ. κ. Ε.Ρ.Σ.).

Ε.Σ.Σ.Δ. (η) Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.

Έσση (η) κρατίδιο της Δ. (ενομήνης) Γερμανίας. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Hesse < λατ. Hassi | Hatti, ονομασία φυλής που κατοικούσε στην περιοχή].

Ε.Σ.Σ.Ο. (η) Εκπαιδευτική Σειρά Στρατευσίμων Οπλιτών.

εστάλη ρ. → στέλνω

εσταυρωμένος, -η, -ο (λόγ.) ΕΚΚΛΗΣ. 1. αυτός που έχει καρφωθεί πάνω στον σταυρό, που έχει σταυρωθεί 2. **Εσταυρωμένος** (ο) ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος μαρτύρησε στον σταυρό 3. (συνεκδ.) κάθε λατρευτική απεικόνιση του Χριστού στον σταυρό. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. [ETYM Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. σταυρώ (-ώω) < σταυρός].

έστειλα ρ. → στέλνω

εστεμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει στέμμα, μέλος βασιλικής οικογένειας. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. [ETYM Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. ρ. στέφω].

εστέρας (ο) ΧΗΜ. στερεά ή υγρή οργανική ένωση που σχηματίζεται από επίδραση οξέος (οργανικού ή ανόργανου) σε αλκοόλη με ταυτόχρονη αποβολή νερού και χρησιμοποιείται κυρ. στην αρωματοποιία. [ETYM Μεταφορά του γερμ. Ester, συγκεκομμένος τ. του es-sigäther (νόθο συνθ.) < Essig «ξίδου» + äther «αίθρη»].

εστέτ (ο/η) {άκλ.} αισθητής (βλ.λ.). — εστέτιστικός, -η, -ο.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. esthete < αρχ. αισθητής].

εστέτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο αισθητισμός (βλ.λ.). [ETYM.

Μεταφορά του γαλλ. esthétisme < esthète (βλ. λ. εστέτ)].

εστί ρ. είναι, υπάρχει μόνο σε λόγες ΦΡ. όπως (α) **εστί δικής οφθαλμός (ος τα πάνθ' ορά)** βλ. λ. οφθαλμός (β) **ου ουκ εστί αριθμός** βλ. λ. αριθμός (γ) **άτιο ν εστί βλ. λ. άτιος (δ) τι εστί** (σε ερωτημ. προτάσεις) (ι) τι σημαίνει, πόσο σπουδαίο | δύσκολο | φοβερό κ.λπ. είναι (κάτι): *ξέρεις ~ δουλειά σε μηχανουργείο; || ξέρεις ~ να δουλεύεις και να πρέπει να φροντίζεις σπίτι και οικογένεια; || δεν ξέρεις ~ εμπόλιο-ρότα και εμάς που τον ζήσαμε!* (ii) τι λογής, ποιου χαρακτήρα, ποιός ηθικής ποιότητας είναι (κάποιος): *ρόσημο αυτών που ήταν στην καταστροφή της Σμύρνης να σου πει ~ Τούρκος!* (ε) **τι εστί βερικόκο** βλ. λ. βερικόκο. [ETYM αρχ., γ' πρόσ. εν. του ρ. εμπί].

Εστία (η) ΜΥΘΟΛ. θεά των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων, προστάτιδα της οικίας και του οικογενειακού βίου. [ETYM < αρχ. Έστια < εστία (βλ.λ.).]

εστία (η) {εστιών} 1. χώρος στο εσωτερικό σπιτιού ή άλλου κτίσματος, ο οποίος χρησιμεύει για θέρμανση ή για μαγείρεμα ΣΥΝ. τζάκι, γωνιά, φωτιά, παραγόνη, παραστιά 2. το τμήμα συσκευής οικιακής ή βιομηχανικής θέρμανσης, όπου καίγεται η καύσιμη ύλη 3. το σπίτι και γενικότε. ο τόπος όπου διαμένει κανείς: *εγκαταλείπω την οικογενειακή ~ | συζυγική | πατρική ~ ΣΥΝ. κατοικία, οικία, οίκος ΦΡ. (α) υπέρ βομών και εστιών βλ. λ. βομός (β) εργατική εστία* συγκρότημα κατοικιών για εργάτες (γ) **φοιτητική εστία** συγκρότημα κατοικιών για φοιτητές 4. (μτφ.) το σημείο όπου δημιουργείται κάτι και από το οποίο διαδίδεται και εξαπλώνεται επίκεντρο: *η Αθήνα υπήρξε η ~ του αρχαίου κλασικού πολιτισμού || η ~ της νόσου | του κακού | της πυρκαγιάς | αναταραχής | μολύνσεως | κρίσεως | διενέξεως | εντάσεως | κινήτων | διαφθοράς | ανομιλίας | σκανδάλων | αντίδρασης ΣΥΝ. σημείο, χώρος, αφετηρία ΑΝΤ. τέρμα, τέλος 5. ΦΥΣ. το σημείο συγκέντρωσης των ακτινών φωτεινής δέσμης, αφού αυτές διέλθουν από φακό ή ανακλασθούν σε κοίλο ή κυρτό κάτοπτρο: το σημείο στο οποίο συγκλίνουν οι ακτίνες του φωτός και στο οποίο σχηματίζεται με ευκρίνεια ένα είδωλο: *κύρια | δευτερεύουσα ~ ~ 6. (στο ποδόσφαιρο) το τέρμα καθεμιάς από τις δύο αγωνιζόμενες ομάδες* [ETYM₂ < αρχ. εστία, αρχική σημ. «τζάκι, βομός», < *Εεστ-ία < I.E. *ves- «καίω», πβ. λατ. Vesta «η θεά Εστία», αρχ. γερμ. wasal «φωτιά» κ.ά. Αν η λ. εστία δεν αναθεί σε τόπο με αρχικό δίγαμμα (*Εεστ-ία), τότε θα μπορούσε να θεωρηθεί συγγενής προς λατ. sidus «αστέρας» και προς ολαβ. jēstēja «τζάκι», ίσως και προς το ρ. εζομαι «κάθομαι» ή προς τη λ. εσγάρα. Οι σημ. 4,5 είναι αποδόσεις αναλόγων χρήσεων του γαλλ. foyer].*

εστία, εστιατόριο, συνεστίαση, εστιάζω - εσθίω, εδέσματα, εδώδιμα. Εύκολα θα συνέδεε κανείς ετυμολογικά το αρχ. ρ. εσθίω με το εστιατόριο και τη συν-εστίαση λόγω της παρεμφερούς σημασίας τους. Εντούτοις, οι λέξεις αυτές έχουν διαφορετική ετυμολογική προέλευση. Από τη μια έχουμε το εστία («φωτιά, τζάκι σπιτιού») - «σπίτι, οίκος», που έδωσε τα εστιατόρ (στην Αρχαία δήλωνε τον επί κεφαλής των συνεστιάσεων, των συμποσίων), *συνεστίαση* (< εστίαση) και εστιατόριο (στην Αρχαία δήλωνε την αίθουσα των συμποσίων) -όλα με δασεία από το εστία-, και από την άλλη έχουμε το ρ. εσθίω «τρώω» (με φιλη, από τη ρίζα εδ-, που συνδέεται με το λατ. edo «τρώω», αγγλ. eat «τρώω», γερμ. essen «τρώω»), που έδωσε τα εδέσματα (πληθ. εδέσματα) «φαγητό» και εδώδιμα «τροφήμα, φαγητόμα». Άρα το εστιατόριο και το συνεστίαση είναι (ετυμολογικός) άσχετα από το εδέσματα και το εδώδιμα. Ας σημειωθεί ότι από το εστία παράγονται και τα πολυχρησιμοποιούμενα σήμερα εστιάζω («~ το ενδιαφέρον μου σε κάτι») και εστίαση («~ το ενδιαφέροντος σε κάτι» δεν έχει σχέση με το λόγο εστίαση «παράθεση γεύματος», πβ. συν-εστίαση), που είναι νεολογισμοί, συνδεόμενοι προς τη μαθηματική (γεωμετρική) - φυσική έννοια του εστιακός (~ απόσταση, ύψος, επιπέδο, φακός).

εστιάζω ρ. μετβ. {εστίασ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. θέτω κ.ε.κ. ρ. κύριο σκοπό του ενδιαφέροντος μου ή της δράσης μου, επικεντρώνω: *η φιλανθρωπική οργάνωση εστιάζει τη δράση της στην πε-*

ρίθαιμη των αναξιοπαθούντων || ο βουλευτής εστίασε την κριτική του σε δύο θέματα || το νόημα του κειμένου εστιάζεται στην τελευταία πρόταση ΣΥΝ. συγκεντρώνω, εντοπίζω 2. ΦΥΣ. εκτρέπω με κατάλληλα όργανα φωτεινή δέσμη ή ροή σωματιδίων προς συγκεκριμένη κατεύθυνση και την αναγκάζω να συγκλίνει σε συγκεκριμένο σημείο. ΣΧΟΛΙΟ λ. εστία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. focalise].

εστιακός, -ή, -ό [1870] 1. αυτός που σχετίζεται με την εστία (βλ. λ.) 2. αυτός που σχετίζεται με το επίκεντρο: ~ χώρος σεισμού · 3. ΦΥΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με την εστίαση (β) εστιακή απόσταση η απόσταση ανάμεσα σε φακό ή κοίλο κάτοπτρο και το είδωλο ενός πολύ μακρινού αντικειμένου. ΣΧΟΛΙΟ λ. εστία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. focal].

εστίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η επικέντρωση (σε κάτι), η συγκλίση (του ενδιαφέροντος ή της δράσης σε κάτι): η ~ του ενδιαφέροντος της οικονομικής πολιτικής στην πάταξη της φοροδιαφυγής 2. ΦΥΣ. (α) η συγκλίση φωτεινής δέσμης ή σωματιδίων προς συγκεκριμένο σημείο με κατάλληλα όργανα (β) αυτόματη εστίαση (σε μηχανές λήψης εικόνας) ο μηχανισμός που ρυθμίζει αυτόματα μια φωτογραφική μηχανή, ώστε να τραβεί καθαρές φωτογραφίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. εστία, ωρίμαση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. focalisation].

εστίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) παράθεση γεύματος: χώρος | αίθουσα εστίασεων || ορισμένα ξενοδοχεία καλύπτουν συγχρόνως ανάγκες διαμονής, εστίασης και αναψυχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. εστία. [ETYM. < αρχ. εστίασις < εστίω (-άω) «παράθετο γεύμα ως οικοδεσπότης» < εστία (βλ. λ.)].

εστιατορία (ο/η) {θηλ. εστιατόρος} | εστιατόριον ο ιδιοκτήτης εστιατορίου. [ETYM. < αρχ. εστιατώρ, -ορός < εστίω < εστία, εστιατορικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που σχετίζεται με το εστιατόριο ή στον εστιατόρο: ~ είδη 2. εστιατορική (η) το σύνολο των θεμάτων που σχετίζονται με την οργάνωση και λειτουργία εστιατορίου.

εστιατόριο (το) [αρχ.] {εστιατορί-ου | -ων} 1. κάθε κατάστημα που προσφέρει φαγητό έναντι αμοιβής (ταβέρνα, μαγειρείο, ονομαγειρείο) ΦΡ. **μερίδα εστιατορίου** βλ. λ. **μερίδα** 2. (ειδικότερ.) αίθουσα ξενοδοχείου, ιδρύματος κλπ., που προορίζεται για παράθεση γευμάτων σε μεγάλο αριθμό προσώπων ΣΥΝ. τραπεζαρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. εστία.

εστράγκον (το) {άκλ.} 1. φυτό που φέρει χαρακτηριστικές κηλίδες στον κολεό των φύλλων και του βλαστού (που θυμίζει δέρμα φιδίου, εξού και οι λαϊκ. ονομασίες **φιδόχορτο**, **φιδοβότανο**, **δρακόντι**, **δρακοντάδι**) 2. (συνεκδ.) καρύκευμα που προέρχεται από τα φύλλα και τον μίσχο του παραπάνω φυτού: **ρίχνω στο κρέας ~**. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. estragon < (es)targon < λόγ. λατ. tarchon < αραβ. tarkhoun < μτγν. δρακόντιον «φιδόχορτο»].

έστω επίρρ. 1. ας είναι, ας δεχθούμε ότι είναι ή ότι θα γίνει έτσι (κάτι): ~ ας δεχθούμε ότι έτσι έγιναν τα πράγματα. Πώς εξήγησι, τότε, την αντίδραση του; 2. τουλάχιστον: **αφού δεν μπορούμε να είμαστε έτοιμοι εγκαίρως, ας έχουμε έτοιμα ~ τα βασικά**- ΦΡ. **έστω και** ακόμη και: **ελάτε, ~ για λίγο** || **να επιμείνετε, ~ αν δεν εισακουσθείτε στην αρχή** · 3. (στην αρχή μαθηματικών, φυσικών, ηχητικών κλπ. ασκήσεων και γενικότερ. στη διατύπωση συλλογισμών) ας υποθέσουμε ότι υπάρχει, υποτίθεται: **~ ένα ισοσκελές τρίγωνο**. [ETYM. Γ εν. προστ. του αρχ. ρ. **εμί**. Η βασική σημ. είναι ήδη μτγν. λ.χ. έστω τούτο αληθές είναι (Διονύσιος Αλικαρν.), **έστω σοι τούθ' ούτως** (Πλούταρχος)].

έσο κ. **συ** αντων. {(ε)σένα | σου, (ε)σένα | σε | (ε)σεις, (ε)σάς} 1. δηλώνει το β' πρόσωπο στην επικοινωνία, δηλ. τον συνομιλήτη, τον ακροατή αυτού που ομιλεί ή τον αναγνώστη αυτού που γράφει, αυτόν στον οποίον απευθύνεται κανείς: ~ **μίλησες**; || **εγώ κι ~ θα μείνουμε πάντα φίλοι** || ~ **τι λες**; 2. (εσεις, εσάς) σε πληθ. ευγενείας ή σεβασμού): **προσπαθήστε κι εσείς!** || **εσείς είστε, κύριε; | σας παρακαλώ, μη φωνάξετε!** || **σας έδωσαν το δέμα**; ΦΡ. **με το σας και το σας** με ευγενικούς τρόπους, με σεβασμό: **έχει καλή ανατροφή-όλο ~ απευθύνεται στους άλλους** 3. (διαλεκτ. ο τ. **σε** αντί σου ως έμμεσο αντικείμενο): **να σε φτειάζω ντολμαδάκια για μεσημεριανό**; (αντί να σου φτειάζω) || **σε το λέγω καθαρά** (αντί σου το λέγω...) · ΦΡ. **συ είπας** (σύ είπας, Κ.Δ. Ματθ. 26, 64) (ειρων.) ως επιβεβαίωση τον λόγον του συνομιλήτη μας, που μειώνουν τον ίδιο τον εαυτό του: **-Εγώ να σε προδώσω**; —. ΣΧΟΛΙΟ λ. προσωπικός.

[ETYM. < αρχ. σύ (το αρχικό ε- κατ' αναλογία προς το **έγώ**) < I.E. *tu «εσύ» (δωρ. τυ), πβ. λατ. tu (> γαλλ. tu, ισπ. tu), σανσκρ. tvám (m) «εσένα», γερμ. du, αγγλ. thou (αρχαιοπρ.) κ.ά. Ομόρρ. γεν. σου (< I.E. *tweyo), αιτ. σε (< I.E. *twe), με παρέκταση σε -v- (ε-σέ-ν-α) ως χαρακτηριστικό της αιτ. μτγν. ουσ.].

Ε.Σ.Υ. (το) Εθνικό Σύστημα Υγείας.
Ε.Σ.Υ.Ε. (η) Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος.
Ε.Σ.Υ.Π. (το) Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας.

έσπρα ρ. → σέρνω
εσφαλμένος, -η, -ό (λόγ.) αυτός που περιέχει λάθη ή σφάλματα, που δεν θεωρείται ακριβής και ορθός (ή σωστός): ~ σκέψη | **υπολογισμός λογαριασμός | διαταγή | αντίληψη | άποψη | εντύπωση | γνώμη | ενέργεια | κρίση | πληροφορία | εικόνα | απόφαση | απάντηση | εκτίμηση | συμπεράσμα | λύση | πολιτική | αρχή | χειρισμός | συλλογισμός | βάση | δεδομένα** ΣΥΝ. λανθασμένος, λαθεμένος ΑΝΤ. σωστός, ορθός, — εσφαλμέν-α | -ως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μετοχή**. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. ρ. **σφάλω**].

εσφάρα (η) 1. η σφάρα (βλ. λ.) · 2. ΙΑΤΡ. πληγή που κλείνει δύσκολα και οφείλεται σε χρόνια παραμονή ασθενούς στο κρεβάτι: ~ **εκ κα-**

τακίσεως ΣΥΝ. κατάκλιση.

[ETYM. αρχ., αγν. ετόμορ, ίσως συνδ. με αρχ. σλαβ. iskra «σπίθα». Η λ. είχε αρχικώς θρησκευτικό χαρακτήρα και αναφερόταν στο τραπέζι που υπήρχε δίπλα στους βομούς και στο οποίο τοποθετούνταν οι προσφορές για τα ολοκαυτώματα. Αργότερα η λ. απέκτησε ποικίλες σημ., όπως «καυσόβυλο» (Θεόφραστος), «δίσκος» (Φύλων) και «πληγή εγκαύματος» (Πτοκράτης). **εσφάρα** (η) 1. το ακρότατο σημείο εκτάσεως ή περιοχής, το ύστατο όριο, το τελευταίο σύνορο ΣΥΝ. άκρη, άκρο, τέλος, τέρμα, όριο ΑΝΤ. αρχή 2. **εσφάρα** (οι) τα σύνορα χώρας ή περιοχής: **έφερε τον ελληνικό πολιτισμό στις ~ της Ασίας**. [ETYM. αρχ. < εσφάρα. **εσφάρα** (ο) {εσφατογών} (λόγ.) πρόσωπο που βρίσκεται σε βαθύτατο γήρας, στο τέλος της ζωής του ΣΥΝ. υπέγερτος, μπαμπούγε-ρος ΑΝΤ. νεότερος.

[ETYM. < μτγν. εσφατόγερτος < εσφάρα + -γερτος < γήρας]. εσφατολογία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. κλάδος της δογματικής (βλ. λ.), που περιλαμβάνει τη διδασκαλία σχετικά με τη συντέλεια του κόσμου, καθώς και τον τελικό σκοπό της Δημιουργίας, σύμφωνα με την κάθε θρησκεία (ο όρος κυρ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει τις ιουδαϊκές και χριστιανικές αντιλήψεις για τον θάνατο, τις σχέσεις ζώντων και νεκρών, το τέλος του κόσμου, τη δεύτερη παρουσία του Κυρίου, τη θεία κρίση κ.ά.). — εσφατολογικός, -ή, -ό, εσφατολο-γικ-ά | -ως επίρρ.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. eschatologie]. **έσφατος**, -η (λόγ. εσφάτη), -ο (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται στο τελευταίο (τοπικός ή χρονικός) σημείο: **ακολούθησε τον Αλέξανδρο ως τις ~ χώρες της Ασίας** || η ~ **μέρα της ζωής του** (η τελευταία μέρα της ζωής του) ΣΥΝ. **απότατος**, ακρότατος, ύστατος, στερνός ΑΝΤ. εγγύτατος, πλησιέστερος, πρώτος, αρχικός: ΦΡ. (α) **(και έσται) η εσφάτη πλάνη γήριον της πρώτης** βλ. λ. **πλάνη** (β) **επ' εσφάτων** τον τελευταίο καιρό, τώρα τελευταία (γ) (λόγ.) **μέχρις εσφάτων** μέχρι τέλους, ως την τελευταία στιγμή: **έμεινε σταθερός στην πίστη | στις ιδέες | στις αρχές του - || αγώνας ~ 2. (για πρόσ.) τελευταίος** (σε σειρά, άξια, ιεράρχηση): **ως σου στη Φρ. (ο) εσφάτοι έσονται πρώτοι** (είσιν εσφάτοι ~ έσονται πρώτοι, Κ.Δ. Λουκ. 13, 30) οι τελευταίοι (οι θεωρούμενοι ως κατώτεροι από τον κόσμο, οι πιο ταπεινοί) θα γίνουν πρώτοι (στη βασιλεία των ουρανών) 3. **έσφατος** (τα) {εσφάτων} (α) το τελευταίο σημείο (τοπικός): **έφθασε ως τα - του κόσμου | της Γης** (β) τα άκρα, η ακραία κατάσταση: **αφημένος στην τύχη του, έχει βάλσει στα ~ || εξ'ού κάποιον στα ~ (γ) το τέλος της ζωής, ο θάνατος ΣΥΝ. τα τελευταία** 4. (μτφ.-κακός.) αυτός που βρίσκεται στο κατώτατο σημείο, στο τελευταίο επίπεδο: ~ **ανευθυνότητα | παραλογισμός | αγανάκτηση | απελπισία | ταπεινωση | απόγνωση** || ~ **πενία | ένδεια | φτώχεια | όριο παρακμής | διαφθορά | κίνδυνος | γήρας** || **έφθασε στο ~ σημείο κατάπτωσης | εξαθλίωσης** 5. ο τελευταίος (σε σειρά επιλογών) ή ο αναγκαστικός (επειδή απέτυχαν οι άλλες επιλογές): ~ **λύση | διέξοδος** || **αφού απέτυχαν όλες οι ειρηνικές προσπάθειες, κατέρωσαν στο ~ μέσο, τη βία**- ΦΡ. (α) **εσφάτη των ποινών** (i) η καταδίκη σε θάνατο: **του επεβλήθη η ~ || τιμωρήθηκε με την ~ (ii) (στο ποδόσφαιρο) το πέναλτι (β) εσφάτη προδοσία** βλ. λ. **προδοσία**.

[ETYM. αρχ. < εσφ-κα-τος | *εξ-κα-τος < πρόθ. εξ (πβ. το αντίνομο εγκ-κα-τος) < I.E. *eghs. Βλ. κ. εκ/εξ]. εσφάτως επίρρ. τον τελευταίο καιρό, κατά το πρόσφοτο παρελθόν: ~ **έχει σημειωθεί μεγάλη βελτίωση στις σχέσεις των δύο χωρών** ΣΥΝ. τελευταία, πρόσφατα.

[ETYM. αρχ. επίρρ. (< εσφάτος), με αρχική σημ. «απερμέτρος, στο έπακρο, άκρω». Η χρονική σημ. μτγν.] έσω επίρρ. (λόγ.) εντός, μέσα: (συνήθ. με άρθρο) εσωτερικός, το εσωτερικό τμήμα: **πήριξαν αμυγές στο ~ μέρος των μηρών** || η **κυβέρνηση βάλλεται εκ των ~** || η ~ **γωνία** ΣΥΝ. εντός, ένδον, στο εσωτερικό ΑΝΤ. έξω, εκτός. [ETYM. < αρχ. έσω] είσω < εις]. εσω- κ. εσώ- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με το εσωτερικό: **εσώ-θυρα, εσώ-κλειστός, εσώφωρο, εσω-στρεφής, εσω-κομματικός**.

[ETYM. Α' συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. εσώ-φωτον, μεγν. εσώ-θυρον), που προέρχεται από το επίρρ. έσω (βλ. λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. eso-neuric) και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. Intro-version «εσωστρέφεια»). έσωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από μέσα, από το εσωτερικό προς τα έξω: **πήριξαν αμυγές στο ~ ΣΥΝ. εκ των έσω, εκ των ένδον, ένδοθεν** ΑΝΤ. έξωθεν, εκ των έξω, απέξω. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ETYM. αρχ. < έσω + -θεν (βλ. λ.)]. εσώθυρα (η) {δυσгр. εσωθυρών} (λόγ.) η εσωτερική πόρτα κατ' αντιδιαστολή προς την εξώθυρα. **εσώκλειστος**, -η, -ο [1824] 1. (για έγγραφο, επιστολή, χρηματικό ποσό κ.λπ.) αυτός που τοποθετείται μέσα σε κάτι (φάκελο, δέμα κ.λπ.), για να αποσταλεί μαζί ή ως συνοδευτικό: ~ **οδηγίες | επιταγή** 2. (κα-ταχρ. για πρόσ.) αντί του **εγκλειστος** ή του **εσωτερικός**. — εσώκλει-στος [1871] επίρρ. [ETYM. Ρηματικό επίθ. του εσώκλειω (βλ. λ.)]. εσώκλειω ρ. μετβ. [1871] {εσώκλεισ-α, -μένος} κλείνω (έγγραφο, χρηματικό ποσό κ.λπ.) μέσα (σε κάτι - φάκελο, δέμα κ.λπ.): **σας ~ τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία** ΣΥΝ. επισυνάπτο, συμπεριλαμβάνω, εγκλείω. ΣΧΟΛΙΟ λ. ένδον, κλείνω. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. include].

εσωκομματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις εσωτερικές υποθέσεις, διαδικασίες κ.λπ. πολιτικού κόμματος: ~ **διαμάχες | αμφισβήτηση | ισορροπίες | πειθαρχία | αντίπαλος | ενότητα** || **όσοι ασκούν**

κριτική στην ηγεσία του κόμματος αποτελούν την ~ αντιπολίτευση ΣΥΝ. ενδοκομματικός ANT. εξοκομματικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. ένδον. εσωνάρθηκας (ο) [1866] {εσωνάρθηκων} ΑΡΧΑΙΟΛ. Ο εσωτερικός νάρθηκας, το τμήμα του χριστιανικού ναού που βρίσκεται ανάμεσα στον εξωνάρθηκα (βλ. λ.) και στον κυρίως ναό. εσωράχιο (το) {εσωραχί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. η κοίλη επιφάνεια τής αγίδας, τής καμάρας ή του θόλου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intrados]. εσώρουχο (το) [1888] {εσωρούχων} ένδυμα που φοριέται εσωτερικά, σε άμεση επαφή με το σώμα, χωρίς να φαίνεται (λ.χ. φανελάκι, σλιπ κ.ά.) ΣΥΝ. ασπρόρουχο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ένδον, -pp.

εσώρουχο: συνώνυμα. Οι λέξεις που δηλώνουν εσώρουχα είναι για τη γλωσσική επικοινωνία ένα είδος απαγορευμένων λέξεων (taboo word), γι' αυτό και συχνά εκφράζονται με ξένες λέξεις που λειτουργούν ευφημιστικά. Έτσι, λ.χ. στα γυναικεία εσώρουχα, αντί του στηθόδεδμου (αρχαία λέξη, όπως και το **στηθόδεδμη**) χρησιμοποιήθηκε η γαλλική λ. **σουτιέν** (< γαλλ. soutien [-gorge]). Προκειμένου για τα εσώρουχα που καλύπτουν τα γεννητικά όργανα ανδρών και γυναικών στην αρχαία Ελλάδα, ο Ευστάθιος (12ος αι.) αναφέρει: «Ου γαρ εκείτο ίσως μία λέξις, δηλωτική του καλύμματος τής αιδούς, όπερ Ρωμαίοι (= Έλληνες, Βυζαντινοί) μεν **βράκαν** φασίν, έτεροι δε **ανάσυριδα** εκ του **ανάσυρεσθαι**» (Στ. Βυζάντιος, *Λεξικόν τής καθ' ημάς Ελληνικής διαλέκτου*, Αθήνα 1874, λ. *βρακί*). Στους μεταγενέστερους χρόνους χρησιμοποιήθηκε η λ. (τα) περισκελή «εσώρουχα» (σπανιότ. του *περισκέλες*) και **περισκέλια** (τα), πιθανώς δε και το **περισκελίσ**, -ίδες, μολονότι κύρια σημ. αυτού ήταν το «βραχιόλι στο πόδι». Στους ρωμαϊκούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε το **βράκα** (αι), από λατ. brassae, που προήλθε από αντίστοιχη λ. των Γαλατών. Από το **βράκα** (είδος κοντού παντελονιού) προήλθε το ελλην. **βράκες** (κοντό φαρδύ παντελόνι που φορούν στην Κρήτη και σε άλλα νησιά) και από αυτό το **βρακί** (ανδρικό και γυναικείο εσώρουχο) και το εσώβρακον > **σώβρακο** (ανδρικό εσώρουχο). Το 1888 στο *Ημερολόγιο Κυριών* πρωτοσπαντά η λόγια λ. εσώρουχα (< έσω + *ρούχο* < σλαβ. ruho), πλασμένη ίσως κατά το δημ. ασπρόρουχα («λευκά εσώρουχα» και «λευκά είδη σπιτιού, τραπέζομάντηλα, μαξιλαροθήκες, σεντόνια κ.λπ.») ως γενική ονομασία των εσωτερικών ενδυμάτων του επάνω και του κάτω μέρους του σώματος (σήμερα χρησιμοποιείται και στον ενικό το **εσώρουχο**, ιδίως για το γυναικείο εσώρουχο του κάτω μέρους του σώματος). Στη λόγια γλώσσα χρησιμοποιήθηκαν για τους άνδρες, αντί του (ε)σώβρακο τής ομιλούμενης, το εσωτερική **περισκελίσ** και το **σκελέα** (στη στρατιωτική ορολογία: το **περισκελίσ** ήταν η ελληνική λ. για το παντελόνι ως ανδρική **περισκελίσ** και ως στρατιωτική **περισκελίσ** για το παντελόνι στον στρατό, όπου για τους ερίπλους χρησιμοποιούσαν τη λ. **κυλόττα**). Για το γυναικείο κάτω εσώρουχο χρησιμοποιείται το **γαλλ.** **κυλότα** (παλαιότ. γραφή **κυλόττα** < γαλλ. culotte), ενώ τελευταία χρησιμοποιείται τόσο για άνδρες όσο και για γυναίκες και το **σλιπ** ή **σλιπάκι** (< αγγλ. slip).

εσωστρέφεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τάση να στρέφεται κανείς προς τον εσωτερικό του κόσμο, να μην εκδηλώνεται προς τα έξω, να εσωτερικεύει κάθε συναίσθημα ANT. εξωστρέφεια **2.** (ειδικότ.) (α) η τάση να αντλεί κανείς ενδιαφέροντα και συγκινήσεις από τον ίδιο του τον εαυτό, από τον εσωτερικό του κόσμο, και η ανάλογη συμπεριφορά (β) η συνεχής ενασχόληση κάποιου με τον εσωτερικό του κόσμο, με τα εσωτερικά του προβλήματα: την **ποίηση** του χαρακτηρίζει η ~ || ο **πρόεδρος κάλεσε τα στελέχη του κόμματος του να εγκαταλείψουν την ~ και να ανοιχτούν προς τον λαό** ANT. εξωστρέφεια. — **εσωστρεφής**, -ής, -ές. ΣΧΟΛΙΟ λ. ένδον. [ETYM. < εσωστρεφής < έσω + -στρεφής < *στρέφω*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. introversion].

εσώτατος, -η, -ο → εσώτερος **εσωτερικεύω** p. μετβ. {εσωτερικεύω-σα, -θηκα, -μένος} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. αφορισμός ή αποδέχομαι κοινωνικούς κανόνες, αρχές κ.λπ., ώστε να ταυτιστεί η κοινωνική μου συμπεριφορά με τα κοινωνικά πρότυπα και τις αρχές. — **εσωτερικεύση** (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. internalise].

εσωτερικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται εντός, μέσα σε (κάτι): ~ **διακόσμηση** | **διαρρύθμιση** | **φωτισμός** | **αίθουσα** | **αυλή** | **τείχη** | **όργανο του οργανισμού** | **χώριο ενός κτηρίου** || - **διαμάχες** | **διεργασίες** | **αντιθέσεις** | **αντιπολίτευση ενός κόμματος** ΣΥΝ. εσώτερος, ενδότερος ANT. εξωτερικός: ΦΡ. (για φάρμακα) **εσωτερική χρήση** η κατανάλωση (χρήση) ουσίας από το στόμα, με πόση (κατ' αντιδιαστολή προς την εξωτερική χρήση, επίλειψη κ.λπ.) **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με περιοχή εντός των συνόρων μιας χώρας (ή νομού, επαρχίας, δήμου κ.λπ.): ~ **πρόβλήματα** | **αγορά** (ειδικότ. η αγορά εντός τής Ε.Ε.) | **κρίση** | **πόροι** || ~ **πήσεις** | **ταξίδια** || ~ **συγκοινωνία δημιουργείται στον δήμο** (β) (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τη διοίκηση και τις υποθέσεις μιας χώρας εντός των συνόρων τής και με τις σχέσεις του κρατικού οργανισμού με τους πολίτες: ~ **πολιτική** | **ανάπτυξη** || ο **ι** - **υποθέσεις μιας χώρας** || **Υπουργείο Εσωτερικών** || - **δικαίο** ANT. εξωτερικός: ΦΡ. **για εσωτερική κατανάλωση** για δηλώσεις, ενέργειες, κινήσεις εντυπωσιασμού, που, ενώ εκδηλώνονται σε σχέση με εξωτερικά, διεθνή θέματα, στην πραγματικότητα αποσκοπούν στη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος υπέρ αυτού που τις κάνει στο εσωτερικό μιας χώρας: **οι απειλητικές δηλώσεις του Τούρκου πρωθυπουργού κατά τής Ελλάδας έγιναν ~, εν όψει των επικείμενων εκλογών** **3.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου, στα συ-

ναισθήματα και στις σκέψεις του (κατ' αντιδιαστολή προς τις εξωτερικές εκδηλώσεις, τις χειρονομίες, τα λόγια κ.ά.): **από ~ ανάγκη ο ποιητής εκφράζει αυτά που αισθάνεται στους στίχους του** || ~ **κόσμος** | **ηρεμία** | **ομορφιά** | **φλόγα** | **δράμα** | **ανησυχία** | **πλούτος** | **πίση** | **πρόβλημα** | **αγώνας** | **ένταση** | **δυσχέρεια** | **υπόσταση** | **ειρήμης** | **πειθάρχια** | **ισορροπία** | **δρόμος** **4.** **εσωτερικός** (ο), **εσωτερική** (η) (α) μαθητής/μαθήτρια που διαμένει στο οικοτροφείο του σχολείου στο οποίο φοιτά ΣΥΝ. οικότροφος (β) ο/η υπάλληλος για εργασίες εντός του κτηρίου μιας επιχείρησης/υπηρεσίας ή μέλος του υπηρετικού προσωπικού οικίας ANT. εξωτερικός **5.** **εσωτερικό** (το) (α) το μέσο μέρος, τμήμα ή επιφάνεια, κατ' αντιδιαστολή προς την εξωτερική όψη: το ~ **τής έπαυλης αντανακλά την αισθητική του ιδιοκτήτη τής** || το ~ **τού δέρματος** | **τού οργανισμού** | **τού ναού** | **τού θεάτρου** || η **κατάσταση που επικρατεί στο ~ τής κυβέρνησης** ANT. εξωτερικό (β) η εντός των συνόρων χώρα και οι κάτοικοί της, κατ' αντιδιαστολή προς το εξωτερικό, τις άλλες χώρες έξω από τα σύνορα: **μεγάλο μέρος τής ελληνικής γεωργικής παραγωγής διοχετεύεται στο ~** | **πήσεις εσωτερικού ΣΥΝ.** ημεδαπή χώρα, πατρίδα ANT. εξωτερικό (γ) το τμήμα χώρας ή περιοχής που βρίσκεται μακριά από τη θάλασσα, η ενδοχώρα: ο **Κολόμβος αποβίβασθηκε και προχώρησε προς το ~, βέβαιος ότι είχε φθάσει στις Ινδίες** **6.** (περιήλπτ.) **εσωτερικό** (τα) οι δικές μου υποθέσεις, τα ιδιαίτερα ζητήματα, ό,τι αναφέρεται σε πρόσωπο, οργανισμό, κράτος κ.λπ. ως προς τη δομή του, την οργάνωση του (κατ' αντιδιαστολή προς τις σχέσεις του με άλλα πρόσωπα, κράτη, οργανισμούς κ.λπ.): **οι δηλώσεις του ξένου υπουργού Εξωτερικών αποτελούν παρεμβάση στα ~ τής χώρας μας** **7.** ΓΛΩΣΣ. **εσωτερικό αντικείμενο** το αντικείμενο σε πτώση αιτιατική, που χαρακτηρίζεται από στενοτάτη σχέση με το ρήμα τής πρότασης (συνήθ. αποκύπταται σημασιοσυντακτικά ή/και μορφολογικά από αυτό) (βλ. κ. εξωτερικό και αντι-κείμενο, λ. **εξωτερικός**): διακρίνεται τόσο στην Αρχαία όσο και στη Ν. Ελληνική σε δύο είδη: (α) **εσωτερικό αντικείμενο του αποτελέσματος** το αντικείμενο που δηλώνει έννοια, η οποία δεν υπάρχει εξερχώς, αλλά δημιουργείται από την ίδια την ενέργεια του υποκειμένου (λ.χ. **μαγειρεύω φαγητό, χτίζω σπίτι**) (β) **κυρίως εσωτερικό (ή σύστοιχο) αντικείμενο** αντικείμενο που προέρχεται ετυμολογικά από τη ρίζα του ρήματος τής πρότασης ή συγγενούς ρήματος και γι' αυτό συχνά παραλείπεται ή αντικαθίσταται από επιθετικό προσδιορισμό (λ.χ. **λέγω λόγους, τραγουδώ τραγούδια, ζω τη ζωή μου**) **8.** ΦΙΛΟΛ. **εσωτερικός μονόλογος** μοντερνιστική λογοτεχνική σχολή και τεχνική στον χώρο τής αφηγηματικής πεζογραφίας (κυρ. του μυθιστορηματος), η οποία επιδιώκει να καταγράψει την πορεία τής σκέψης και τής διακρινάσεως στον εσωτερικό κόσμο του ήρωα, χωρίς να υπακούει σε προκαθορισμένες αισθητικές επιταγές (λογικός ειρήμος, νοηματική συνέχεια, σαφής δομή, οικονομία κ.ά.). — εσωτερικ-ά | -ός επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδιάθετος.

[ETYM. μετρ. < εσώτερος Η σημ. τής εντός των συνόρων χώρας είναι απόδ. του γαλλ. interieur (λ.χ. ministère de l'interieur «Υπουργείο Εσωτερικών»). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. **εσωτερικός μονόλογος** (< γαλλ. monologue interieur), **για εσωτερική χρήση** (< αγγλ. for internal use), **για εσωτερική κατανάλωση** (< αγγλ. for internal consumption)]. εσωτερικότητα (η) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα του εσωτερικού (βλ. λ.) και, κατά συνέπεια, η εσωτερική εμφάνιση, η εσωτερική όψη **2.** (συνήθ. μετφ.) η ύπαρξη πλούσιου διανοητικού, ψυχικού και πνευματικού κόσμου, καθώς και η ζωή που παράγει από αυτόν το σύνολο των σκέψεων, αναμνήσεων, συναισθημάτων, προθέσεων, επιθυμιών κ.λπ.

εσωτερισμός (ο) [1893] **1.** διδασκαλία μυστικής και απόκρυφης γνώσης, η οποία είναι προσιτή μόνο σε μικρό αριθμό οπαδών **2.** ο μυστικός και ανιγναιτικός χαρακτήρας έργου (λογοτεχνικού, ζωγραφικού κ.λπ.): ο ~ **των συνέτων του Σάιζπρ.** [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. esotericism].

εσώτερος, -η, -ο (λόγ.-μετφ.) αυτός που βρίσκεται πιο μέσα σε σύγκριση με άλλους: τα ~ **τής ψυχής** ΣΥΝ. ενδότερος ANT. εξώτερος. — (υπερβ.) **εσώτατος**, -η, -ο [μετρ.]. [ETYM. σπινν., συγκρ. βαθμός του αρχ. έσω].

εσωτροπιο (το) {εσωτροπί-ου | -ων} NAYT. δεύτερη εσωτερική καρίνα που τοποθετείται για την ενίσχυση τής εξωτερικής καρίνας. Επίσης (λαϊκ.) **σωτρόπι** {σωτροπ-ιού | -ιών}.

εσώφυλλο (το) [1887] {-ου κ. -ύλλου | -ων κ. -ύλλων} **1.** το εσωτερικό μέρος του εξωφύλλου: «**το ποσόν τής συνδρομής αναγράφεται στο ~ του περιοδικού**» (εφημ.) **2.** (καταχρ.) το πρώτο μετά το εσώφυλλο εσωτερικό φύλλο του βιβλίου, όπου αναγράφονται συνήθως διάφορα στοιχεία του βιβλίου (ψευδοτίτλοι) **3.** **εσώφυλλα** (τα) τα εσωτερικά φύλλα, το κύριο σώμα του βιβλίου. **εσώφυλλος**, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **σώφυλλος** **1.** (για συναίσθημα, τάσεις, επιθυμίες κ.λπ.) αυτός που ενυπάρχει στην ψυχή, αλλά δεν εκφράζεται, δεν εκδηλώνεται εξωτερικά: ~ **μίσος** | **αγάπη** ΣΥΝ. ενδύμμος **2.** (ε)σώφυλλα (τα) οι μύχιες, βαθύτερες και κρυμμένες σκέψεις ή επιθυμίες: ΦΡ. **βγάξω τα (ε)σώφυλλά μου** μιλώ για ό,τι με απασχολεί βαθιά μέσα μου **3.** αυτός που προέρχεται μέσα από την ψυχή, που εκφράζει ειλικρινείς προθέσεις: ~ **συμπόνια** ΣΥΝ. βαθύς, ειλικρινής. — **εσώφυλλος** επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ένδον.

Ε.Τ. (η) Ελληνική Τηλεόραση. ε.τ. επί τιμή (επί *τιμή*) για κάποιον που έχει συνταξιοδοτηθεί από το επάγγελμα του αλλά τιμητικά φέρει τον τίτλο: **πρέσβης ε.τ.** **εταξέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** επίπλο τοίχου που φέρει οριζόντια ή κάθετα χωρισμάτα για τοποθέτηση διακοσμητικών αντικειμένων και πιο σπάνια βιβλίων **2.** σανίδα ή σανίδες στερεωμένες στον τοίχο, που χρησιμοποιούνται ως ράφια.

[ETYM₁ < γαλλ. étage < étage «ράφι, όροφος» < δημόδ. λατ. *staticum < λατ. status < ρ. sto «ίσταμαι, βρίσκομαι»].

εταίρα (η) [αρχ.] {εταίρων} (λόγ.) (στην αρχαιότητα) πορνεύουσα γυναίκα με σημαντικό για την εποχή της βαθμό ανεξαρτησίας και αυτονομίας, όμορφη και συνθή, καλλιεργημένη αισθητικώς και πνευ-ματικώς (πβ. λ. *παλλακίδα*).

εταιρεία κ. **εταιρεία** (η) {εταρειών} 1. ομάδα προσώπων που έχουν κοινούς στόχους και συνεργάζονται για την πραγματοποίησή τους: ~ *Θεατρικών Συγγραφέων* | *Ελλήνων Λογοτεχνών* || *επιστημονική* | *φιλελευθετική* | *φιλαρμονική* | *αρχαιολογική* | *μουσική* | *αντικαρκινική* | *μυστική* (βλ.λ.) ~ ΣΥΝ. ένωση, σύνδεσμος, σύλλογος, σωματείο 2. **Φιλική Εταιρεία** μυστική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1816 στην Οδησό από τους Ξάνθο, Σκουφά και Τσακάλωφ και με τη δράση της προετοίμασε την Επανάσταση του 1821 3. ΟΙΚΟΝ.-ΝΟΜ. (α) η σύμβαση με την οποία δύο ή περισσότερα πρόσωπα ενώνονται για την επιδίωξη κοινού σκοπού, ιδίως οικονομικού (δηλ. για την απόκτηση θεμιτού κέρδους) με κοινές, ίσες ή άνισες εισφορές και η ίδια η ένωση που προκύπτει: *εμπορική* | *ασφαλιστική* | *μετοχική* | *κινηματογραφική* | *τηλεφωνική* | *αεροπορική* | *διαφημιστική* | *δισκογραφική* | *ζώνη* | *εγχείρια* | *οικοδομική* | *εθνική* | *πολιεθνική* | *κρατική* | *επενδυτική* | *μητρική* | *θηγατρική* | *ιδιωτική* | *τεχνική* | *εργολαβική* | *πλοιοκτήτρια* ~ || *εθνικοποίηση* | *κρατικοποίηση εταιρείας* || η ~ *συστήματα* | *χρεοκοπεί* | *ιδρύεται* | *διαλύεται* (β) **ανώνυμη εταιρεία** (συντομ. Α.Ε.) εμπορική κεφαλαιουχική εταιρεία η οποία έχει νομική προσωπικότητα και για τα χρέη που δημιουργεί με τη δραστηριότητα της ευθύνεται αποκλειστικά η ίδια με την περιουσία της και όχι οι μέτοχοι· το μετοχικό της κεφάλαιο είναι διαιρεμένο σε ίσα μερίδια, τις μετοχές (γ) **ετερόρρυθμη εταιρεία** (συντομ. Ε.Ε.) εμπορική προσωπική εταιρεία με νομική προσωπικότητα, όπου ένας τουλάχιστον εταίρος ευθύνεται απεριόριστα και εις ολόκληρον για τις εταιρικές υποχρεώσεις, ενώ ένας ή δύο εταίροι και περισσότεροι (ετερόρρυθμοι^ εταίροι δεν ευθύνονται καθόλου με την ατομική τους περιουσία ή ευθύνονται περιορισμένα μέχρι ενός ποσού εάν αυτό συμφωνηθεί (δ) **ομόρρυθμη εταιρεία** (συντομ. θ.Ε.) προσωπική εμπορική εταιρεία με νομική προσωπικότητα, για τις υποχρεώσεις της οποίας ευθύνονται όλοι οι εταίροι απεριόριστα και εις ολόκληρον με την προσωπική τους περιουσία (ε) **εταιρεία περιορισμένης ευθύνης** (συντομ. Ε.Π.Ε.) εμπορική κεφαλαιουχική εταιρεία με νομική προσωπικότητα για τα χρέη της οποίας ευθύνεται μόνον η ίδια με την περιουσία της και όχι και οι εταίροι της με την ατομική τους περιουσία· διακρίνεται από την ανώνυμη εταιρεία κυρίως γιατί η Ε.Π.Ε. μπορεί να προσλάβει τόσο προσωπικά όσο και κεφαλαιουχικά στοιχεία είτε απευθείας εκ του νόμου, είτε με διατάξεις του καταστατικού που επιτρέπονται από τον νόμο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία.

[ETYM₁ < αρχ. *εταιρεία*, θηλ. του επιθ. *εταίρειος* < *εταίρος*. Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. *société*, λ.χ. *ανώνυμη εταιρεία* (< *société anonyme*), *ομόρρυθμη* | *ετερόρρυθμη εταιρεία* (< *société en nom collectif* | *en commandite*), *εταιρεία περιορισμένης ευθύνης* (< *société à responsabilité limitée*)].

εταιρεία ή εταιρία; Το εταιρεία γράφεται κανονικά με -ει-, αποτελώντας ουσιαστικοποιημένο θηλυκό του αρχ. επιθ. *εταίρειος*: αρσ. *εταίρειος* - θηλ. *εταιρεία* (πβ. *φίλιος* - *φιλία*, *ανδρείος* - *ανδρεία*). Το εταιρία (με -ι-) προϋποθέτει απευθείας παραγωγή από το εταίρος, πράγμα που δεν χρειάζεται, αφού το *εταιρεία* είναι ήδη αρ. >>-ία

εταίριος, -ής, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την εταιρεία ή τους εταίρους: ~ *κεφάλαιο* | *κτίμα* | *σχέσεις* | *σχήμα* | *μερίδιο* | *ομολογία* ΣΥΝ. συνεταιρικός 2. **εταίρικό(ν)** (το) έγγραφο που δηλώνει τη σύσταση εμπορικής εταιρείας ΣΥΝ. καταστατικό ~ 3. (σπανιότ.) αυτός που αναφέρεται στις εταίρες (βλ.λ.) ή σχετίζεται με αυτές: ~ *φιλία* ΣΥΝ. πορνικός. — *εταίρικ-ά* | -ός [μτγν.] επίρρ.

εταίρισμός (ο) [μτγν.] (αρχαιοπρ.) η πορνεία και η άσκηση της.

εταίρος (ο) 1. (αρχικά) πρόσωπο με το οποίο διατηρεί κάποιος φιλικές σχέσεις: ο *Ηφαιστίων ανήκει στους στενούς εταίρους του Αλεξάνδρου* ΣΥΝ. φίλος, σύντροφος, οικείος ΑΝΤ. *εχθρός* 2. αυτός που μετέχει από κοινού με άλλους σε εταιρεία, οργανισμό ή άλλη οργανωμένη δραστηριότητα: *οι - αποφάσισαν τη διάλυση της εταιρείας* || *οι - της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση* ΣΥΝ. συνέταρος, συνεργάτης, συνάδελφος, μέλος, μέτοχος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM < αρχ. *εταίρος* | *εταρος* < Ι.Ε. *se-t-argos (με παρέκταση -t- του θ. *se-), πβ. αρχ. σλαβ. *ro-sěiti* «επισκέπτομαι». Το θ. *se αποτελεί τη ρίζα του ε «αυτών», αιτ. γ' προς. της προσωπικής ανωνυμίας. Η σύνδεση του *εταίρος* με τη ρ. έτης | *Εέτης* «σύντροφος, συμπολίτης» δεν εξηγεί την απουσία του δίγαμμα και, συνεπώς, δεν θεωρείται ικανοποιητική. Η σημ. 2 είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. *αγγλ. partner*].

έταμα ρ. → *τέμνω*

εταμίνα (η) λεπτό ύφασμα με αραή ύφανση: ~ *για κέντημα* | *για κουρτίνες* || *ταγέρο από -*.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *étamine* < δημόδ. λατ. *staminea* < λατ. *stamen* «δίκτυο»].

ετασμός (ο) (λόγ.-σπάν.) το να εξετάζει κανείς (κάτι). [ETYM. μεσν. < αρχ. *εταΐω* (βλ. λ. *εξεταΐω*)].

εταστικός, -ής, -ό [μεσν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που εξετάζει, που διερευνά ή παρατηρεί σε βάθος και με προσοχή: ~ *βλέμμα* ΣΥΝ. εξεταστικός, διερευνητικός. — *εταστικ-ά* | -ός επίρρ.

Ε.Τ.Β.Α. (η) Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης.

Ε.Τ.Ε. (η) 1. Εθνική Τράπεζα Ελλάδος 2. Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επεν-

δύσεων 3. Ένωση Τραγουδιστών Ελλάδος. Ε.Τ.Ε.Β.Α. (η) Εθνική Τράπεζα Επενδύσεων Βιομηχανικής Ανάπτυξης· ετέθη ρ. → *θέτω*

Ε.Τ.Ε.Μ. (η) Ένωση Τεχνικών Εναέριων Μεταφορών. **Ετεοκλής** (ο) {-ή κ. -εύς} 1. ΜΥΘΟΛ. γιος του Οιδίποδα και της Ιο-κάστης, αδελφός του Πολυνείκη, της Αντιγόνης και της Ισμήνης· σε μονομαχία για τον θρόνο της Θήβας οι δύο αδελφοί αλληλοσκοτώθηκαν 2. άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

[ETYM₁ < αρχ. *Ετεοκλής* < *ετέος* «αληθινός, αυθεντικός» (βλ. λ. *έτυ-μον*) + - *κλής* < *κλέος* (βλ.λ.), οπότε το *όν*. θα σήμαινε «αυτός που έχει αληθινή δόξα»].

ετέρο- κ. **ετερό**- α' συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία: 1. του άλλου, του διαφορετικού: *ετερό-γλωσσος*, *ετερο-γενής* 2. του αντίθετου: *ετερο-φυλόφιλος* (αυτός που ελκύεται από το αντίθετο φύλο) 3. της απόκλισης από το κανονικό, το συνηθισμένο: *ετερό-μορφος*, *ετερό-ρρυθμός*. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *ετέρος* (βλ.λ.)].

ετεροασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως} [χωρ. πληθ.]. 1. ΟΙΚΟΝ. η απασχόληση σε εργασία διαφορετική από εκείνη που αντιστοιχεί στα προσόντα (κάποιου), π.χ. όταν ένας πτυχιούχος πανεπιστημίου προσλαμβάνεται σε θέση εργασίας για την οποία δεν χρειάζεται πτυχίο ανώτατης σχολής 2. (καθημ.) η απασχόληση και σε άλλη εργασία εκτός από την κύρια. [ETYM. Απόδ. του *αγγλ. side-line* (occupation)].

ετεροβαρής, -ής, -ές [μεσν.] {ετεροβαρ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός του οποίου το βάρος κλίνει προς τη μία μόνο κατεύθυνση: ~ *φορτία* ΣΥΝ. ανισοβαρής, ετεροκλινής ΑΝΤ. *αμφοτεροβαρής*, *ισομερής*, *ισο-κλινής*, *ισόρροπος* 2. ΝΟΜ. **ετεροβαρής σύμβαση** η συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων με την οποία αναλαμβάνονται από τον έναν υποχρεώσεις και δημιουργούνται στον άλλον δικαιώματα ΑΝΤ. *αμφοτεροβαρής σύμβαση*. — *ετεροβαρώς* επίρρ.

ετερογαμία (η) {ετερογαμιών} ΒΙΟΛ. τρόπος αναπαραγωγής που συνίσταται σε ένωση δύο διαφορετικών γαμετών (δηλ. γαμετών από διαφορετικά άτομα). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. heterogamy*, άσχετο προς το μεσν. *ετερογαμία* «δευτέρος γάμος»].

ετερογενής, -ής, -ές [μεσν.] {ετερογεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που ανήκει σε διαφορετικό γένος: ~ *ζώα* 2. (μτρ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ομοιομορφίας, που δεν έχει ομοιογένεια: ~ *πλήθος είχε συρρέοσι στην πλατεία* ΣΥΝ. ανομοιομορφος, πολυειδής, ανόμοιος, ανομοιογενής, ποικίλος, ετερόκλιτος, αταίριαστος ΑΝΤ. ομοιομορφος, ομοιογενής, ενιαίος. — *ετερογενής* επίρρ. [μτγν.]. *ετερογένεση* (η), *ετερογένεια* [1766] (η). [ETYM < αρχ. *ετερογενής* < *ετέρο*- + *-γενής* < γένος].

ετερόγλωσσος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μιλάει άλλη, ξένη γλώσσα (και όχι της χώρας στην οποία διαμένει) ΣΥΝ. *αλλόγλωσσος*, *ξενόγλωσσος* ΑΝΤ. *ομόγλωσσος*. — *ετερογλωσσία* (η) [1761].

ετερογονία (η) ΒΙΟΛ. η ετερογένεση (βλ. λ. *ετερογενής*, -ής, -ές). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. heterogony*].

ετεροδημίσιος (ο) [1872] {ετεροδημίσιων}, ετεροδημίσιος (η) {ετεροδημίσιων} πρόσωπο που δεν ανήκει στον δήμο, στον οποίο διαμένει, που είναι γραμμένος στο δημοτολόγιο άλλου δήμου, όπου και ασκεί τα εκλογικά του δικαιώματα ΑΝΤ. *συνδημίσιος*, *συμπολίτης*, *συντοπίτης*. Επίσης (λόγ.) *ετεροδημίσιος* (η) {ετεροδημίσιος | -ιδων}.

ετεροδικία (η) [1836] {ετεροδικιών} η διεξαγωγή δίκης στο έδαφος μιας χώρας με κατηγορούμενο υπήκοο ξένης χώρας σύμφωνα με το δικαίο της χώρας από την οποία κατάγεται. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *exterritorialité*].

ετεροδόξος, -η, -ο αυτός που πιστεύει σε θρησκευτικό δόγμα διαφορετικό από αυτό που επικρατεί στη χώρα διαμονής του ΣΥΝ. *αλλό-δοξος*, *αλλόθρησκος* ΑΝΤ. *ομόδοξος*, *ομόθρησκος*. — *ετεροδοξία* (η) [αρχ.]. [ETYM. < μτγν. *ετέροδοξος* < *ετέρο*- + *-δοξος* < *δόξα* «γνώμη, πίστη»].

ετεροειδής, -ής, -ές [αρχ.] {ετεροειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ανήκει σε διαφορετικό είδος ή έχει άλλη μορφή ΣΥΝ. ανομοιομορφος, ανομοιογενής ΑΝΤ. ομοειδής, ομοιομορφος. — *ετεροειδώς* επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ετεροθαλής, -ής, -ές {ετεροθαλ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει με τον αδελφό ή την αδελφή του κοινό μόνο τον έναν από τους δύο γονείς, που προέρχεται από διαφορετικό πατέρα ή διαφορετική μητέρα ΑΝΤ. *αυτάδελφος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < μεσν. *ετεροθαλής* < *ετέρο*- + *-θαλής* < *θάλλω* «ακμάζω»].

ετεροθερμικός, -η, -ο ποικιλοθερμος (βλ.λ.). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. heterothermal*].

ετεροίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. μορφή φωνολογικής μετάπτωσης, κατά την οποία το βασικό φωνήεν ή δίφθογγος της ρίζας μεταβάλλεται σε άλλο ομόχρονο (δηλ. το βραχύ μετατρέπεται σε άλλο βραχύ και, σπανιότερα, το μακρό σε άλλο μακρό), λ.χ. *λέγω* - *λόγος*, *νέμω* - *νόμος*, *φέρο* - *φορά*.

[ETYM < αρχ. *ετεροίωσις* < *ετεροίω* (-όω) < *ετέροίος* «διαφορετικός» < *ετέρος* Η γλωσσ. σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. *alternance*].

ετεροκατευθύνομαι ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. ετεροκατευθύνόμενος, -η, -ο, ετεροκατευθύνθηκα} (κακός.) κατευθύνομαι στη λήψη συγκεκριμένης απόφασης από άλλους, ενεργώ σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που μου δίνουν άλλοι: *σε μια νηή δημοκρατία οι πολίτες δεν ετεροκατευθύνονται, αλλά αποφασίζουν οι ίδιοι για το κοινό καλό* || η γνώση και η κριτική σκέψη καθιστά τον άνθρωπο αυτόνομο και

όχι ετεροκατευθυνόμενο ANT. αυτενεργώ. — ετεροκατευθύνω (η).
ετερόκεντρος, -η, -ο [1761] αυτός του οποίου οι ακτίνες δεν τέμνονται σε κοινό κέντρο ούτε είναι παράλληλες μεταξύ τους: ~ φως.
ετεροκίνητος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που κινείται από άλλον, που δεν μπορεί να κινηθεί από μόνος του: η *ανόργανη ύλη είναι* ~ ANT. αυτοκίνητος 2. (μτφ.) αυτός που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλία, αλλά δρα κατά τη θέληση άλλου και σύμφωνα με τις εντολές του: ~ πράξη | *ενέργεια* ΣΥΝ. ξενοκίνητος, βαλτός, ετερόκλητος, -η, -ο → **ετερόκλητος**
ετερόκλητος, -η, -ο 1. ΓΛΩΣΣ. αυτός που παρουσιάζει ορισμένες ανωμαλίες κατά την κλίση, του οποίου ο πληθυντικός αριθμός ακολουθεί διαφορετική κλίση από ό,τι ο ενικός (το *πυρ* - *τα πυρά*) 2. (μτφ.) αυτός που αποτελείται από στοιχεία διαφορετικά μεταξύ τους: ~ είδη ΣΥΝ. ανομοιογενής, ανομοιομορφος, ανόμοιος, ατάρταστος, ετερογενής, διαφορετικός, ποικίλος ANT. ομοιογενής, ομοιομορφος, ομοιοδής, όμοιος, ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω.
 [ETYM] < μτγν. *ετερόκλητος* < *ετερο-* + *κλιτός* < *κλίνω*. Η σημ. 2 είναι αντίθετη από γαλλ. *hétéroclite*].

ετερόκλητος ή **ετερόκλητος**: Συνήθως γίνεται διάκριση ανάμεσα στο *ετερόκλητος* και στο *ετερόκλητος*, λέγοντας ότι αυτό με -ι- είναι από το κλίνο και σημαίνει «με διαφορετική κλίση» (λέξεις που κλίνουν διαφορετικά, ανόμαλες λέξεις), ενώ το γραφόμενο με -η- το παρέχουν από το καλώ (*κλιτός, κλίση*) και το συνδέουν με τη σημ. «διαφορετικός, ανόμοιος, ανομοιογενής». Η διάκριση, όπως έχει από παλιά παρατηρηθεί, είναι τεχνητή και εσφαλμένη και προήλθε από παρεξήγηση. Στους αρχαίους γραμματικούς απαντά η λ. *ετερόκλητος* με τη σημ. «(λέξεις) με διαφορετική κλίση» (π.χ. *γυνή* - *γυναικός* αντί **γυνός*). Από αυτήν οι Γάλλοι έπλασαν το **hétéroclite**, που αρχικά είχε την ίδια σημασία, αργότερα όμως από το «διαφορετικός στην κλίση» δήλωσε, με διευρυντική της σημασίας του, γενικότερα «διαφορετικός, ανόμοιος, ανομοιογενής». Η β' σημασία της λ. θεωρήθηκε ότι ήταν και διαφορετική λέξη, η λ. *ετερόκλητος*, από άλλη ρίζα (*καλώ*). Η άποψη αυτή δεν έχει καμία τεκμηρίωση. Το σωστό, άρα, είναι να χρησιμοποιούμε και στα Ελληνικά το *ετερόκλητος* (με -ι-) και με τις δύο σημασίες (την κυριολεκτική και τη μεταφορική | διευρυμένη). Για την ιστορία, ας σημειωθεί ότι λ. *ετερόκλητος* πλάστηκε στην Ελληνική (το 1887), αλλά ως αντίθετο του *αυτόκλητος* (αυτόκλητος = ο καλώς τον εαυτό του, αυτοκαλούμενος - *ετερόκλητος* = ο καλούμενος από άλλους).

ετερομερής, -ής, -ες [μτγν.] {ετερομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αποτελείται από μέρη τα οποία δεν είναι όμοια ή ανάλογα μεταξύ τους ΣΥΝ. ανομοιομερής, ανομοιομορφος ANT. ομοιομερής, ομοιομορφος, ενιαίος. — **ετερομέρεια** (η) [μτγν.], ετερομερής [1839] επίρρ.
ετερομορφισμός (ο) [χωρ. πληθ.] (για ζώα, φυτά και ορυκτά) το φαινόμενο κατά το οποίο άτομα του ίδιου είδους εμφανίζονται με περισσότερες της μιας μορφές ΣΥΝ. αλλοτροπία, αλλοτροπισμός. Επίσης ετερομορφία (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heteromorphisme].
ετερομορφος, -η, -ο [μτγν.] (για ζώα, φυτά και ορυκτά) αυτός που παρουσιάζει μορφή διαφορετική από τη συνθιτισμένη ή τη φυσιολογική για το είδος του ΣΥΝ. αλλότροπος.
ετερονομία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η παραδοχή ξένων νόμων ή η εξάρτηση από αυτούς και η υποταγή σε αυτούς ANT. αυτονομία 2. ΦΙΛΟΣ. ο καθορισμός της ηθικής βούλησης του ανθρώπου από εξωγενείς παράγοντες (λ.χ. τους νόμους, τη θρησκεία, την κοινωνία κ.λπ.). — **ετε-ρόνομος**, -η, -ο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *hétéronomie*].
ετεροπατηρησία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. μέθοδος έρευνας που βασίζεται στη μελέτη των εξωτερικών εκδηλώσεων του ανθρώπου ANT. αυτοπατηρησία.
ετεροπολικός, -ή, -ό ΧΗΜ. **ετεροπολικός δεσμός** ο δεσμός που σχηματίζεται όταν δύο αντίθετα φορτισμένα ιόντα έλκονται μεταξύ τους με δυνάμεις ηλεκτροστατικής φύσης λόγω του αντίθετου φορτίου τους [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heteropolar].
ετεροπροσώπια (η) [1847] {ετεροπροσωπίών} ΓΛΩΣΣ. το συντακτικό φαινόμενο (της αρχαίας Ελληνικής), κατά το οποίο το υποκείμενο του απαρεμφάτου είναι διαφορετικό από το υποκείμενο του ρήματος, οπότε και τίθεται σε πτώση αιτιατική, π.χ. *βούλομαι τον πατέρα ελθείν...* ANT. ταυτοπροσώπια.
ετερόπλωτος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (όρος της πρότασης) που τίθεται σε διαφορετική πτώση από εκείνη της λέξεως την οποία προσδιορίζει, π.χ. ο όρος «*τού παππού*» στη φράση «*το σπίτι του παππού*».
ετερόρρυθμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που διαθέτει ρυθμό διαφορετικό από τον συνθιτισμένο ή διαφορετικό από τον ρυθμό του άλλου ANT. ομόρρυθμος 2. ΝΟΜ. **ετερόρρυθμη εταιρεία** βλ. λ. *εταιρεία*.
έτερος, -έρα, -ερον αντων. (έτε-ου | -ων) (αρχαιοπρ.) 1. ο ένας από τους δύο και συνθ. αυτός που αναφέρεται δεύτερος: σε *λίγο θα μιλήσει ο - τον κατηγορούμενον* ΦΡ. (α) **έτερον-εκάτερον** άλλο το ένα και άλλο το άλλο, το ένα είναι πολύ διαφορετικό από το άλλο (β) **το έτερον ήμισυ** καθέννας από τους δύο συζύγους ως προς τον άλλον (γ) (ο) **έτερος Καπαδόκης** (φράση του Μ. Βυζαντίου) και ο άλλος Καπαδόκης- (συνθ. ειρων.) συμπατριώτης ή ομοιοδέτης (κάποιου), πρόσωπο που βοηθεί ή υποστηρίζει συστηματικά (κάποιον) *δεν μας έφτανε ο ένας, άρχισε να διαμαρτύρεται και ο ~ 2.* (γενικότ.) άλλο: οι τροποποιήσεις *θα αποτελέσουν αντικείμενο έτερου νομοσχεδίου*!

ΦΡ. **έτερος** εξ **έτερου σοφός** καθέννας γίνεται σοφός από τους άλλους, μαθαίνει από τους άλλους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM < αρχ. *έτερος* < *αερος* (με προληπτική αφομοίωση) < *sm-tero-, όπου *sm- η συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sem- «ένα» (πρ. αρχ. εἷς < *sem-s) και -tero-, το επίθημα -τέρος τον επιθέτων. Η λ. *έτερος παρουσιάζει* παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό με ουαλ. *hanner* «ήμισυ», γοθθ. *sundro* «κατ' ἴδιαν», αρχ. γερμ. *suntar* κ.ά.].
ετερόσημος, -η, -ο [μμεσν.] ΜΑΘ. (αριθμός) που έχει διαφορετικό πρόσημο από κάποιον άλλον ANT. ομόσημος.
ετερότητα (η) [αρχ.] {ετεροτήτων} η έλλειψη ομοιότητας κατά το είδος, τη θέση, την τάξη κ.λπ. : *πολιτισμική* ~ ΣΥΝ. διαφορά, ομοιότητα ANT. ταυτότητα.
ετερότροφος, -η, -ο ΒΙΟΛ. (για οργανισμό) αυτός που τρέφεται με οργανικές ουσίες ή άλλους οργανισμούς και τα προϊόντα τους- όλα τα ζώα, οι μύκητες και πολλά βακτήρια είναι ετερότροφα ANT. αυτό-τροφος. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *hétérotrophe*].
ετερόφυλος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το άλλο φύλο: ~ *έρωτας* | *σχέσεις* ANT. ομόφυλος · 2. αυτός που ανήκει σε άλλο έθνος ή σε άλλη φυλή ΣΥΝ. *αλλόφυλος, αλλοεθνής, ξένος* ANT. ομόφυλος, ομογενής, ομοεθνής. — **ετεροφυλία** (η) [1881].
ετεροφυλοφιλία (η) η σεξουαλική προτίμηση σε πρόσωπα του άλλου φύλου ANT. ομοφυλοφιλία.
ετεροφυλοφίλος, -η, -ο αυτός που έχει σεξουαλικές σχέσεις μόνο με πρόσωπα του αντίθετου από το δικό του φύλου: ~ *σχέσεις* || (ως ουσ.) *το άρθρο απηχεί τις απόψεις των ετεροφυλοφίλων* ANT. ομοφυλοφίλος. — ετεροφυλοφιλικός, -ή, -ό, ετεροφυλοφιλικά επίρρ. [ETYM Απόδ. του αγγλ. *heterosexual* (νόθο συνθ.)].
ετερόφωτος, -η, -ο [1766] 1. (για ουράνια σώματα) αυτός που φωτίζεται από άλλον, που αντίκει το φως από άλλου: *οι πλανήτες είναι σώματα ~, αντλούν το φως τους από τους αστέρες* ANT. αυτόφωτος 2. (μτφ.) αυτός που οφείλει τη λάμψη, την προβολή, τη φήμη του κ.λπ. σε άλλους, που δεν έχει αναδειχθεί με τις δικές του δυνάμεις ANT. αυτόφωτος, αυτοδύναμος, αυτοδημιούργητος.
ετεροχθών, -ων, -ον [1838] {ετερόχθ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που κατάγεται ή προέρχεται από άλλη χώρα σε σχέση με τον τόπο κατοικίας ή προσωρινής διαμονής ~ *πληθυσμός* ΣΥΝ. ξένος, πρόσφυγας, αλλοδαπός ANT. αυτόχθων, γηγενής, ιθαγενής, επιχώριος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.
 [ETYM < *ετερο-* + *χθών* «γη, έδαφος» (βλ. λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. *heterochthonous*].
ετεροχρονία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση και ανάπτυξη ιστού, οργάνου κ.λπ. στον οργανισμό, σε χρονική περίοδο κατά την οποία συνθ. και φυσιολογικός αυτό δεν εμφανίζεται. [ETYM Αντιδάν., < αγγλ. *heterochrony* < αρχ. *ετεροχρονία* < *έτερος* + *χρόνος*].
ετεροχρονικός ρ. μετβ. {ετεροχρονισ-α, -τηκα, -μένος} μεταθέτω (κάτι) σε χρόνο μεταγενέστερο του προβλεπόμενου ή του κανονικού: *το συνέδριο του κόμματος ετεροχρονίστηκε!* || *ετεροχρονισμένες αυξήσεις στους δημοσίους υπαλλήλους*.
ετεροχρονικός, -ή, -ό ο ετερόχρονος. — **ετεροχρονικ-ά** | -ώς επίρρ.
ετεροχρονικός (ο) η μετάθεση σε χρόνο μεταγενέστερο από τον κανονικό ή τον προσδοκώμενο, ρύθμιση σε μελλοντικό χρόνο: *θα υπάρξει ~ στην προθεσμία καταβολής των νέων φόρων*.
ετερόχρονος, -η, -ο [μτγν.] 1. ο διαφορετικός ως προς τον χρόνο, αυτός που συντελείται σε χρόνο διαφορετικό από τον συνθιτισμένο, τον αναμενόμενο, τον κανονικό ή τον φυσιολογικό ΣΥΝ. ανισόχρονος 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν γίνεται στον ίδιο χρόνο με άλλον ΣΥΝ. ασύγχρονος ANT. ταυτόχρονος, σύγχρονος · 3. αυτός που ανήκει σε άλλον χρόνο, σε άλλη εποχή (κυρ. προγενέστερη): ~ *σνήθεια* | *έθιμο* ΣΥΝ. αναχρονιστικός.
Ε.Τ.Ε.Ρ.Π.Σ. (το) Εθνικό Ταμείο Εφαρμογής Ρυμοτομικών και Πολεοδομικών Σχεδίων.
ετερόνυμος, -η, -ο 1. αυτός που έχει διαφορετικό όνομα, που ονομάζεται διαφορετικά (από κάποιον άλλο) ANT. ομόνυμος · 2. ΜΑΘ. **ετερόνυμα κλάσματα** αυτά που έχουν διαφορετικό παρονομαστή ANT. ομόνυμα κλάσματα · 3. ΦΥΣ. αυτός που έχει διαφορετικό είδος ηλεκτρικού φορτίου από άλλον ΦΡ. *τα ετερόνυμα έλκονται (τα ομόνυμα αποθώνονται)* αντικείμενα με διαφορετικού είδους ηλεκτρικό φορτίο έλκονται, ενώ αυτά που έχουν όμοιο ηλεκτρικό φορτίο απωθούνται (μτφ.) άνθρωποι με αντίθετο χαρακτήρα, διαφορετικοί μεταξύ τους, έλκονται. — **ετερόνυμια** (η) [μμεσν.], ετερόνυμιος επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
 [ETYM < μτγν. *ετερόνυμος* < *ετερο-* + *-όνυμος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όνυμα*, αιολ. τ. της λ. *όνυμα*].
-ετηρίδα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. την επέτειο για τη συμπλήρωση συγκεκριμένου αριθμού ετών: *γιόρτασαν την πενήνταετηρίδα της εταιρείας* 2. χρονικό διάστημα συγκεκριμένου αριθμού ετών: *μήκαμε στην εικοστή πρώτη εκατονετηρίδα* (πβ. λ. *-ετία*).
 [ETYM < *-ετηρίς*, -ίδος, λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δεκα-ετηρίς*, μτγν. *χιλι-ετηρίς*), το οποίο προέρχεται από επιθ. σε *-ετηρος* (λ.χ. αρχ. *δεκα-ετηρος*), αναλούμενο σε θ. έτ- (< *έτος*) + *πα-ραγ.* επίθημα *-ηρος*].
-ετής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λόγ. λέξεων που δηλώνουν: 1. αυτόν που έχει ηλικία συγκεκριμένου αριθμού ετών: *δωδεκαετής μαθητής* 2. αυτόν που έχει ή διακεί συγκεκριμένο αριθμό ετών: *πενταετής πρόγραμμα* || *τετραετής φοίτηση* || *πολυετής πείρα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM-Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *τετρα-*

ετής), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *έτος*].
ετησίαι (οι) {ετησιών} (επίσ.) Βόρειοι περιοδικόι άνεμοι, που πνέουν το καλοκαίρι στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου Θαλάσσης: τα μελέτια.

[ETYM. < αρχ. ετησία (μόνο πληθ.) < έτος. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. etesian (wind)].

ετήσιος, -α, -ο 1. αυτός που υπάρχει ή διαρκεί (για) έναν χρόνο, ένα έτος: ~ άδεια | πρόγραμμα | συμβόλαιο ΣΥΝ. (λόγ.) ενιασίος 2. (για χρηματικά ποσά) αυτός που καταβάλλεται ή υπολογίζεται για ολόκληρο τον χρόνο: ~ μισθός | εισόδημα | φόρος | συνδρομή | πρόσδοδος | δόση | επιχορήγηση | κατανάωση 3. αυτός που γίνεται κάθε χρόνο (συνήθ. μία φορά): ~ μνημόσυνο | εξετάσεις | απογραφή | βραβείο | διαγωνισμός | σύνοδος | έκθεση | εορτασμός | χοροεσπερίδα | συνέδριο | απολογισμός | γενική συνέλευση | πανηγύρι. — ετησίως επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος. [ETYM. αρχ. < έτος].

έτι επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. ακόμη ή μέχρι αυτού του χρονικού σημείου: *δόδεκαετής* ~ *δημοσιεύσε ποιητική συλλογή* ΣΥΝ. ήδη, μέχρι τούδε 2. ακόμη (περισσότερο): *ενισχύεται* - *περαιτέρω η Πολεμική Αεροπορία* ΣΥΝ. προσέτι.

[ETYM. αρχ. μόριο, που χρησιμοποιήθηκε με χρονική ή επιτακτική σημ., < I.E. *eti-, πβ. σανσκρ. āti «ακόμη», λατ. et «και», γοθ. ip «και, δε» κ.ά. Η λ. απαντά επίσης στα συνθ. *προσ-έτι* και *οὐκ-έτι, είσ-έτι*].

-ετία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. χρονικό διάστημα συγκεκριμένου αριθμού ετών: με τη *συμπλήρωση τριακονταπενταετίας* θα *πάρει σύνταξη* 2. την επέτειο για τη συμπλήρωση συγκεκριμένου αριθμού ετών: *για την εικοσαετία του εκδοτικού οίκου εξέδωσαν επετειακό λεύκωμα* (πβ. λ. -ετηρίδα).

[ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *επα-ετία*), που προέρχεται από το ουσ. *έτος*].

-ετία: -ετηρίδα. Αρχαία παράγωγα του έτος είναι τα σύνθετα σε -ετής (αρχικός τονισμός -ετής) και -ετηρος, π.χ. *τριετής* (αρχικά *τριετής*) και *τριετηρος*, τα οποία αρχικώς διέφεραν στη σημασία: *τριετής* = διάρκειας 3 ετών - *τριετηρος* = ηλικίας 3 ετών - αυτός που συμβαίνει κάθε 3 χρόνια. Αντιστοίχη ήταν αρχικώς η διαφορά και στα παράγωγα των συνθέτων -ετία και -ετηρίς: *τρι-ετία* = περίοδος | διάρκεια 3 ετών - *τρι-ετηρίς* = ηλικία 3 ετών - *επανάληψη* κάθε τρίτο έτος. Η διαφορά αυτή εξέλιπε σταδιακά ήδη στην κλασική Ελληνική και στα σύνθετα επίθετα (όπου το *τριετής* σημαίνει: (α) διάρκειας 3 ετών (β) ηλικίας 3 ετών (γ) αυτός που συμβαίνει κάθε 3 χρόνια) και στα παράγωγα σε -ετία και -ετηρίδα: *εκατονταετία* | *εκατονταετηρίδα* = (α) περίοδος | διάρκεια 100 ετών (β) ηλικία 100 ετών (γ) επανάληψη κάθε 100 έτη, επέτειος 100 ετών. Επομένως, δεν είναι λάθος να χρησιμοποιούμε τη λ. *εκατονταετηρίδα* με τη σημ. «διάρκεια 100 ετών, ένας αιώνας» (τα γεγονότα αυτά συνέβησαν την *τρίτη εκατονταετηρίδα*), θεωρώντας ότι αυτό λέγεται μόνον «*εκατονταετία*»' ούτε επίσης είναι λάθος να χρησιμοποιούμε το *εκατονταετία* με τη σημ. «επέτειος 100 ετών» (Γιόρτασαν τη *δευτέρα εκατονταετία* από την ίδρυση του πανεπιστημίου).

ετικέτα (η) (ετικετών) 1. μικρή επιγραφή που επικολλάται ή προσαρμόζεται σε φιάλες, κιβώτια, σάκους, τετράδια κ.λπ. και στην οποία αναγράφεται το περιεχόμενο του δοχείου ή του αντικειμένου και ενίοτε η τιμή του: *οι καταναλωτές παρακαλούνται να μην αγοράζουν προϊόντα που δεν φέρουν την ενδεικτική - του κατασκευαστή ΣΥΝ. ταμπέλα, καρτέλα, φίρμα, μάρκα, σήμα* 2. (συνεκδ.) καθένα από τα εμφανιζόμενα κρασάκια που διαθέτει ένα εστιατόριο: *στο ρεστοράν του θα βρείτε πολλές ~, ακόμη και από τις πιο σπάνιες* 3. (ΐρων.) οι τύποι και η επιφάνεια, κατ' αντιδιαστολή προς την ουσία: *δεν τον ενδιαφέρει η πραγματικότητα, αλλά η ~ ΣΥΝ. "θιμοτυπία, πρωτόκολλο.* [ETYM. < γαλλ. étiquette < μέσ. γαλλ. estiquier «συνδέω» < μέσ. ολλ. steken «επικολλώ»].

Ε.τ.Κ. (η) Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.
έτημσα ρ. → *τέμνω*

Ε.Τ.Μ.Α.Ε. (το) Ειδικό Ταμείο Μηχανημάτων Λιμενικών Έργων.

Ε.Τ.Μ.Ο.Α. (το) Ειδικό Ταμείο Μονίμων Οδοστρωμάτων Αθήνας.

ετοιμάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ετοιμασ-α, -ηκα, -μένος} 1. (Α) καθιστώ (κάτι/κάποιον) έτοιμο, κατάλληλο για συγκεκριμένο σκοπό: ~ *φαγητό* | *ρόφημα* | *ερόδια* | *λογαριασμό* | *σγέδιο* ΣΥΝ. παρασκευάζω, προπαρασκευάζω, καταρτίζω, οργανώνω, αποτελειώνω (β) (ειδικότ.) ΑΘΛ. προετοιμάζω (πρόσωπο ή ομάδα), για τη συμμετοχή σε αγώνες και τη βελτίωση των επιδόσεων: *ο ομοσπονδιακός προπονητής ετοιμάζει την εθνική ομάδα για τους αγώνες του Μουντιάλ* ΣΥΝ. προπονώ 2. (ειδικότ.) για χώρους) καθαρίζω και τακτοποιώ: *ετοιμάσες το σπίτι για την αριανή γιορτή*; ΣΥΝ. ευτρεπίζω, συγγριζώ 3. *σχεδιάζω* (κάτι), προγραμματίζω: ~ *γιορτή* | *απεργία* | *συνάντηση* | *εκδήλωση* | *εκπλήξη* | *συγκέντρωση* | *επίθεση* 4. (κακός.) μηχανορραφώ: *ποιος ξέρει άραγε τι ετοιμάζει*; ΣΧΟΛΙΟ λ. σπάζω.

ετοιμασία (η) [αρχ.] {ετοιμασιών} 1. το να ετοιμάζει ή να προγραμματίζει κανείς (κάτι), να καθιστά πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ. κατάλληλο για συγκεκριμένο σκοπό: η ~ *των αποσκευών* | *της εκδήλωσης* | *της αποστολής* ΣΥΝ. οργάνωση, σγέδιαση, προπαρασκευή, προετοιμασία 2. (ειδικότ.) το να καθαρίζεται και να τακτοποιείται χώρος: η - *του σπιτιού για τη δεξίωση* || (κ. στον πληθ.) α3-ριο γιορτάζει ο πατέρας μου και έχωμε ετοιμασίες στο σπίτι ΣΥΝ. τακτοποίηση, συγγίσημα.

ετοιμηθίκος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που αγοράζεται έτοιμος, που διατίθεται για κατανάλωση σε εμπορικά καταστήματα, που δεν ετοι-

μάζεται για συγκεκριμένο πελάτη: ~ *κοστούμι* | *φόρεμα* 2. (για ιδέες, απόψεις, λόγια κ.ά.) (μειοτ.) αυτός που τον βρήκε κάποιος έτοιμο και τον χρησιμοποίησε αυτοόσιο, που τον ετοιμάσαν άλλοι και του τον έδωσαν: *χρησιμοποιεί ~ συνθήματα* || *αυτός είναι ~ ιδέες.* [ETYM. < ετοιμος + -ατζήδικος (< -ατζής) + -ικός].

ετοιμόγεννη (η) [μεσν.] (για γυναίκες και θηλυκά ζώα) αυτή που είναι έτοιμη να γεννήσει, που πρόκειται πολύ σύντομα να γεννήσει ΣΥΝ. επίτοκος, στην ώρα της, στον μήνα της.

ετοιμοθάνατος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που πρόκειται σύντομα να πεθάνει, που βρίσκεται πολύ κοντά στον θάνατο: *η έκρηξη τραυμάτισε τρεις και ο ένας είναι ~ ΣΥΝ. μελλοθάνατος, (λαϊκ.) του θανάτα* 2. (μτφ.) αυτός του οποίου πλησιάζει το τέλος, που φθίνει: ~ *κυβέρνηση* | *πολιτισμός.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

ετοιμόλογος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει την ικανότητα να δίνει γρήγορα εύστοχες και πνευματώδεις απαντήσεις ΣΥΝ. εξέπνος, πνευματώδης ΑΝΤ. βραδύνοτος, αμβλύνοτος, αργόστροφος. — ετοιμολογία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιήχα, παρόνυμα*.

ετοιμοπαράδοτος, -η, -ο (για οικοδομές και εμπορεύματα) αυτός του οποίου η κατασκευή έχει ολοκληρωθεί και κατά συνέπεια είναι έτοιμος προς παράδοση: *πωλούνται ~ διαμερίσματα των δύο ή τριών δωματίων κοντά στη θάλασσα*.

ετοιμοπόλεμος, -η, -ο 1. αυτός που είναι έτοιμος για πόλεμο, που είναι κατάλληλα προετοιμασμένος για τη διεξαγωγή πολέμου: ~ *στρατός* | *σκάφος* 2. (μτφ.) αυτός που είναι έτοιμος για αντιπαράθεση, για αγώνα κ.λπ.: *το κόμμα είναι ~ για τις εκλογές* || *οι δύο ποδοσφαιριστές είναι ~ για το ντέρμπι της Κυριακής*.

ετοιμόρροπος, -η, -ο 1. (για κτίσματα) αυτός που είναι έτοιμος να καταρρεύσει: *ο σεισμός κατέστρεψε το ορόσημο των εκατό των οικιών* -|| ~ *σπίτι* | *οίκημα* | *οχυρό* | *τοίχος* | *κίστρο* ΣΥΝ. ξεχαρβαλωμένος, σαραβαλιασμένος, σάπιος, σαθρός ΑΝΤ. γερός, ανθεκτικός 2. (μτφ.) αυτός που οδηγείται σε διάλυση ή σε χρεοκοπία: ~ *κράτος* | *κυβέρνηση* | *καθεστώς* | *δικτατορία* | *εταιρεία* ΑΝΤ. ανθεκτικός 3. (σκιοπ. για υπερήλικα) αυτός που έχει κλονισμένη υγεία ή ταλαιπωρημένο παρουσιαστικό: *ένα ~ γεροντάκι, να το λυπάται η ψυχή σου!* ΣΥΝ. σαράβαλο ΑΝΤ. υγιής, γερός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ρρ-*. [ETYM. < μεσν. ετοιμόρροπος < ετοιμο- + -ροπος < *ρέπω*].

έτοιμος, -η, -ο 1. αυτός που είναι κατάλληλος για συγκεκριμένο σκοπό, του οποίου έχει ήδη ολοκληρωθεί η προπαρασκευή: *το φαγητό είναι ~* || *το διαμέρισμα είναι ~ προς κατοίκηση* || *η εργασία που μου ανέθεσες είναι ~ ΣΥΝ. παρασκευασμένος, ολοκληρωμένος, διαθέσιμος* ΑΝΤ. ανέτοιμος, απάραισκευος ΦΡ. (α) *έτοιμη απάντηση* εύστοχη απάντηση που δίδεται γρήγορα, αφήνοντας την εντύπωση ότι δεν είναι αυθόρμητη, αλλά προετοιμασμένη (β) *τα θέλει όλα έτοιμα* για σκληρό πρόσωπο που δεν είναι πρόθυμο να εργαστεί για την υλοποίηση των επιθυμιών του (γ) *πρώτο από τα έτοιμα* συντηρούμαι όχι από την εργασία μου, αλλά ζοδεύοντας εισοδήματα, οικονομίες, περιουσία κ.λπ. δική μου ή άλλων 2. (+να) βρίσκομαι στο στάδιο πριν συμβεί κάτι, είμαι στα πρόθυρα: *από τον θυμό του έμοιαζε με ηραίστιο* - *να εκραγεί* || *ήταν έτοιμος να σωριαστεί στο έδαφος από το μεθύσι* • 3. αυτός που είναι διατεθειμένος, πρόθυμος για (κάτι): *οξύνθηκε και νευρικός, φαινόταν πάντοτε - για καθαρά* 4. αυτός που είναι αποφοτισμένος, που δεν έχει αναστολές ή φόβους για (κάτι): *είμαστε ~ για όλα* ΑΝΤ. αναποφασιστός, διστακτικός, αμφιταλαντευόμενος 5. αυτός που έχει κατασκευαστεί, παρασκευαστεί από άλλοιο, συνήθ. μέσα από μια διαδικασία τυποποίησης για μαζική κατανάλωση, κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι φτιαχίζουμε οι ίδιοι: *παίρνω ~ φαγητό* || *βιοτεχνία ετοιμών ενδυμάτων*.

[ETYM. < αρχ. ετοιμος, αβεβ. ετόμιο. Κατά μία άποψη, η λ. αποτελεί σύνθετο των αρχ. ουσ. έτος «αληθής» (βλ. λ. *ετάω*) και οίμος «δρόμος» (βλ. κ. *προ-οίμο*). Κατ' άλλη άποψη, εφόσον το επίθ. έτος φέρει ιων. ψίλλωση, θα μπορούσε να υποθεθεί ότι η λ. *έτοιμος* προέρχεται από τον τ. **ετοι* (τοπική πτώση του επίθ. *ετός*) και το επίθημα -*μος*. Η λ. χρησιμοποιείται στον Ομηρο με τη σημ. «βέβαιος», όταν αναφέρεται στο μέλλον, και «πραγματοποιημένος», όταν αναφέρεται στο παρελθόν. Αργότερα, αναφερόμενη σε πρόσωπα, προσέλαβε επίσης τη σημ. «εν'ργός, αποτ'λ'σματικός»].

ετοιμότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ικανότητα άμ'σης αντίληψης των ρεθισμάτων και κατάλληλης αντίδρασης σε αυτά (ως αποτέλεσμα συνήθ. κατάλληλης προετοιμασίας); η ~ *των Ενόπλων Δυνάμεων βρίσκεται στον υψηλότερο δυνατό βαθμό* || *σε κατάσταση ετοιμότητας* || *αμυντική* | *πλήρης* | *στρατιωτική* | *διαρκής* ~ || *άσκησις ετοιμότητας* ΣΥΝ. εγρήγορη 2. η ευχέρεια για άμεση διατύπωση νοημάτων, ερωτήσεων, απαντήσεων: *ο δημόσιος κατηγορος επιτέθηκε με δύσκολες ερωτήσεις, αλλά ο συνηγορος τον απέκρουσε με ~ ΣΥΝ. ετοιμολογία*.

ετόλ (η) {άκλ.} φαρδύ και μακρύ κομμάτι υφάσματος ή συνήθ. γούνας που φοριέται γύρω από τους ώμους. [ETYM. Αντιόαν., < γαλλ. étole < λατ. stola < αρχ. στολή].

έτος (το) {έτ-ους | -η, -ών} 1. η χρονική περίοδος που αντιστοιχεί στο διάστημα μιας πλήρους περιφοράς της Γης γύρω από τον Ήλιο· χρονική μονάδα που περιλαμβάνει δώδεκα μήνες (από την πρώτη Ιανουαρίου της τριακοστής πρώτης ημέρα του επόμενου Δεκεμβρίου), ήτοι 365 ημέρες: *τρέχον* | *νέον* | *τελευταίο* - || *η απόδος των ετών* || *κατά τη διάρκεια του ~* || *λήγοντος του ~* || *από πολλών ~ μελετά τους αρχαίους* || *γνωριστήκαμε προ* *ετών* ΣΥΝ. (καθμ.) χρόνος, χρονιά, δωδεκάμηνο ΦΡ. (λόγ.) *επί σεράβ(η) ετών* για πολλά χρόνια: ~ *ήταν διευθυντής στο τμήμα πωλήσεων* 2. η παραπάνω περίοδος ως μονάδα μέτρησης της ηλικίας: *είμαι είκοσι τεσσάρων ετών* || *πόσον ετών είστε*; 3. (ειδικότ.) το χρονικό διάστημα που αντιστοιχεί σε μία πλήρη περιφορά κάθε πλανήτη του ηλιακού συστήματος γύρω από τον

Ήλιο: ~ του Διός | *τού Ερμῆ | τῆς Αφροδίτης | τού Ἀρη-Φρ.* (α) **δίσεκτο έτος** αυτό που αποτελείται από 366 ημέρες και έρχεται κάθε τέσσερα χρόνια (β) **έτος φωτός** (i) μονάδα μετρήσεως των αποστάσεων στο σύμπαν, η οποία ισούται με την απόσταση που διανύει το φως σε ένα έτος, εφόσον κινείται με τη γνωστή ταχύτητα του (300.000 μέτρα ανά δευτερόλεπτο) (ii) (στον πληθ. **έτη φωτός**) για πολύ μεγάλη απόσταση ή διαφορά: *αυτή η χώρα απέχει έτη φωτός από την οργάνωση και τη λειτουργία των προηγμένων ευρωπαϊκών χωρών (γ) σωτή-ριο(ν) έτος* βλ. λ. *σωτήριος* (δ) **ακαδημαϊκό | πανεπιστημιακό έτος** η χρονική περίοδος κατά την οποία γίνονται οι πανεπιστημιακές παραδόσεις, δηλ. από αρχές Οκτωβρίου μέχρι τέλους Μαΐου περίπου (ε) **σχολικό έτος** ο χρόνος διάρκειας των μαθημάτων τῆς στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης, δηλ. από τις αρχές Σεπτεμβρίου μέχρι τέλους Μαΐου ή αρχές Ιουνίου (στ) **οικονομικό έτος** το χρονικό διάστημα για το οποίο συντάσσεται ο προϋπολογισμός του κράτους, των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, αλλά και των ιδιωτικών επιχειρήσεων από το 1957 συμπίπτει στην Ελλάδα με το κανονικό, το ημερολογιακό έτος (ζ) (παλαιότ.) **εις πολλά έτη!** ευχή για τον καινούργιο χρόνο ή για την ονομαστική εορτή προσώπων (η) (**αίσιον και**) **εντυγές το νέον έτος!** στερεότυπη ευχή για τον καινούργιο χρόνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφέτος*.

[ETYM, αρχ. < Έτος < I.E. *wet- «έτος», πβ. σανσκρ. tri-vats-ā- «τριετής», λατ. νέτις «αίσιος», αλβ. vit «έτος» κ.ά. Ομόρρ. *εφ-έτος* (βλ.λ.), *επ-έτειος*, κ.ά. Εν αντήθεσι με το ους. *ένιαυτός*, που δήλωνε το ολοκληρωμένο έτος, αυτό που έχει μόλις περάσει, η λ. *έτος* αναφερόταν εξαρχώς στο τρέχον έτος].

ετούτος, -η, -ο → τούτος
Ε.Τ.Π.Α. (το) Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης.
ετραπήνη ρ. → τρέπω

Ετρουρία (η) περιοχή τῆς αρχαίας Ιταλίας Β. τῆς Ρώμης, πατρίδα των Ετρούσκων.

[ETYM, < λατ. Etruria, που συνδ. με το εθνώνυμο Etruski (βλ. λ. *Ετρούσκοι*)].

Ετρούσκοι (οι) αρχαίος λαός που κατοίκησε την Ετρουρία τῆς Ιταλίας (δηλ. Δ. και Ν. των Απε^ντ^ω, ανάμεσα στους ποταμούς Τίβερη και Αρνο) και τού οποίου ο πολιτισμός έφθασε στην ακμή του τον 6ο αι. π.Χ.: κατοίτη κατακτήθηκαν από τους Ρωμαίους και βαθμιαία αφομοιώθηκαν από αυτούς. — ετρουσκικός, -ή, -ό. [ETYM, < λατ. Etruski | Tuski, για το οποίο βλ. λ. *Τυρρηνός*. Οι Ετρούσκοι (λαός μη Γ.Ε. καταγωγής) αυτοποικαλούνταν Rasena, ενώ οι Έλληνες τους αποκαλούσαν *Τυρρηνοί*].

έτσι επιρρ. 1. *κατ' αυτό τον τρόπο, με τέτοιον τρόπο* (δράσης ή ενέργειας): ~ *πρέπει να δουλέψεις και όχι όπως πριν* || - *γράφεται αυτή η λέξη* || ~ *καλλιεργούν τη γη* || ~ *έγινε σπουδαίος άνθρωπος* || *είναι δυνατόν να σκεφτείται ~;* || ~ *γίνεται το γλυκό* || ~, *πώς ~;* *Αλλιώς μου τα είχες πει!* || *Ωραίες κουβέντες!* ~ *σε έμαθα εγώ να μιλάς;* || «~ *είναι, αγ ~ νομίζετε*» (τίτλος έργου τού Α. Πιραντέλλο) || ~ *κάνω, γιατί ~ μ' αρέσει!* || ~ *σε θέλω, δυνάμει κι αποασιστικό!* || *Πώς είσαι ~;* *Κοιτάγηνες στον καθρέφτη;* ΣΥΝ. τοιουτοτρόπως, ως ακολούθως, ως εξής ANT. αλλιώς, αλλιώτικα, διαφορετικά ΦΡ. (α) **έτσι όπως** με αυτό τον τρόπο με τον οποίο...: ~ *το που μιλάει, λογικό είναι να αντιδρά* || ~ *ήρθαν τα πράγματα, δεν είχε άλλη επιλογή* (β) **έτσι μπράβο!** | **έτσι, ντε!** για να δείχνουμε ότι εγκρίνουμε κάτι που κάνει κάποιος ή για να τον ενθαρρύνουμε να συνεχίσει: *Έτσι μπράβο! Φόρεσες επιτέλους και κάτι μοντέρνο!* 2. με τρόπο επιπόλαιο, χωρίς σοβαρό λόγο ή και χωρίς σκοπιμότητα: ~ *το είπε, χωρίς κακό σκοπό* || το έκανε ~, *για πλάκα* ANT. σοβαρά, σκόπιμα 3. χωρίς χημιακό ή άλλο αντάλλαγμα: *κι - να μου το δώσεις, δεν θα το δεχθώ* || *είχε κάτι πάλιες πλάκες γραμμοφώνου και τις έδωσε ~* ΣΥΝ. δωρεάν, χάρισμα, τσάμπα 4. (για ευχή συνδυασμένη με παράκληση) είδε, μακάρι, άντε μπράβο: *πήγαν να του μιλήσεις, ~ να σε χαρά!* || *βοήθησε με παρακαλώ, ~ να χαρίεις τα παιδιά σου!* 5. εξαιτίας αυτού τού γεγονότος, γι' αυτό τον λόγο: *δεν πήγε να δώσει εξετάσεις κι ~ έχασε τη χρονιά του ΣΥΝ. λόγω αυτού, εξαιτίας αυτού, ως εκ τούτου 6. (αργκό) το πρόσωπο που υπονοείται, αυτός που ξέρουμε (αλλά δεν τον αναφέρουμε): *έφερε με τον ~, τον κολλητό του* || *βγήκε ραντεβού με τον ~ της* 7. (ως επικοινωνιακός δείκτης τού προφορικού λόγου, πάντοτε στο τέλος τῆς φράσης) για να ζητηθεί η παρακολούθηση και συγκατάθεση τού ακροατή σχετικά με κάτι που ειπώθηκε: *θα δουλέψουμε και το Σαββατοκύριακο, ~;* || *ο, τι σου λέω εγώ θα κάνεις ~;* ΣΥΝ. κατάλαβες, συμφωνού 8. ΦΡ. (α) **με το έτσι θέλω** χωρίς να δίνω λογαριασμό σε κανέναν: *πήγνε στην αίθουσα συνεδριάσεων ~, παρά την απαγόρευση εισόδου ΣΥΝ. αυθαίρετα, με τον τσαμπουκά* (β) **έτσι κι έτσι** ούτε καλά ούτε άσχημα, με τρόπο μέτριο: *Πώς τα πήγες στη συνέντευξη;* — ΣΥΝ. μέτρια, καλούτσικα (γ) *έτσι κι αλλιώς* σε κάθε περίπτωση, όπως και να έχει το πράγμα: ~, *στο τέλος θα γίνει ό, τι πει εκείνος, οπότε γιατί να τσακωνόμαστε;* || *οι εργαζόμενοι δεν επιστρέφουν στο ~ ακατάλληλο κτήριο ΣΥΝ. ούτως ή άλλως, οποσδήποτε* (δ) **ο έτσι ο αλλιώς** ως χαρακτηρισμός προσώπου στο οποίο δεν θέλουμε να αναφερθούμε, για ανάξιο λόγο πρόσωπο ΣΥΝ. ο ποιος ο δείξος (ε) **έτσι και** αν τυχόν, όταν: ~ *μιλήσεις, θα σου τις βρέξω* || ~ *βγεις πρώτος, θα γίνει μεγάλο γλέντι!* ΣΥΝ. ευθύς ως, αμέσως μόλις (στ) (**ούστε**) **έτσι λοιπόν!** ως προτασιακός επικοινωνιακός δείκτης που εισάγει συμπέρασμα και ανακεφαλαιώνει ότι προηγήθηκε: *Ουστε έτσι, λοιπόν! Αντί να τον ευγνωμονεί που τον βοή-**

ησε, τον κατηγορεί κι από πάνω! (ζ) **έτσι που λες!** ως προτασιακός επικοινωνιακός δείκτης που δηλώνει συνώνηση ή εμφατική επανάληψη στοιχείου που προηγήθηκε: ~! *Δεν είναι να έχεις εμπιστοσύνη σε κανέναν στις μέρες μας!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*. [ETYM, μεσν., αββ. ετιμού. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < αρχ. *οὐτωσ-ί* (β) < μεσν. *επις* (πβ. *τίποτ-ις, σήμερ-ις*) < *ετ(σ)ου* < αρχ. *οὐτω* (γ) < αρχ. *ετι* (με τσιτακισμό) (δ) λατ. *etsi* «αν και, μολοντόν»].

Ετσιά (ε) επίρρ. [μεσν.] (για έμφαση) να, με αυτό τον τρόπο, έτσι ακριβώς, ετσιθελικός, -ή, -ό (καθημ.) αυτός που λέγεται ή γίνεται χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν συμβουλές, εντολές, κρίσεις κ.λπ., σύμφωνα μόνο με τη θέληση του, με το έτσι θέλω (βλ. λ. *έτσι*): ~ *ενέργεια* | *αντίρρηση ΣΥΝ. αυθαίρετος*. — ετσιθελικά επίρρ., ετσιθελισμός (ο).

Ε.Τ.Τ.Η.Π.Τ.Α. (η) Ένωση Τεχνικών Τύπου Ημερησίου Περιοδικού Τύπου Αθηνών.

ετυμολογία (η) {ετυμολογιών} 1. η απόφαση κάθε δικαστηρίου και ιδ. τού ορκωτού ΣΥΝ. κρίση 2. (κατ' επέκτ.) κάθε σημαντική απόφαση, ειδικότ. το αποτέλεσμα των εκλογών: η - *τού λαού ήταν συντριπτική υπέρ τού κόμματος μας ΣΥΝ. απόφαση, κρίση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*. [ETYM, μτγν. < *ετυμολόγος* «αυτός που λέει την αλήθεια» < *ετυμός* (βλ. λ. *ετυμον*) + *-λογία* (με έκταση φωνηέντος εν συνθέσει) < *αγορεύω*].

ετυμολογία (το) [1893] {ετυμολογίμ-ατος | -ατα, -άτων} η έκφραση γνώμης σχετικά με την ετυμολογία (βλ.λ.) λέξης.

ετυμολογία (η) {ετυμολογιών} ΓΛΩΣΣ. 1. Ο επιστημονικός κλάδος τῆς γλωσσολογίας που έχει ως αντικείμενο τον έτυμον (βλ.λ.), δηλ. την αρχική μορφή και την αρχική σημασία κάθε λέξης: ειδικότ., μελετά τόσο την προέλευση των λέξεων όσο και την πιθανή γενετική συγγένεια τους με αντιστοίχους τύπους των γλωσσών κοινῆς καταγωγῆς, με απώτερο στόχο την αναγωγή στον αρχικό τύπο (ρίζα, θέμα κ.λπ.) και στην αρχική σημασία κάθε λέξης 2. η διαδικασία και το αποτέλεσμα τῆς επιστημονικής αναζητήσεως τῆς καταγωγῆς των λέξεων, δηλ. τῆς αρχικῆς ρίζας και τῆς πρώτης σημασίας τους, όπως προκύπτουν από τα ενδιάμεσως μαρτυρημένα ή επανασυντεθειμένα στάδια (βλ. λ. *επανασύνθεση*): *σε κάθε λήμμα τού παρόντος λεξικού παράγεται και η ~ τῆς λέξης ΣΥΝ. προέλευση, αρχή, καταγωγή, γένεση-ΦΡ. λαϊκή ετυμολογία* η παρετυμολογία (βλ.λ.) 3. (στη σχολική γραμματική) το ετυμολογικό (βλ.λ.). — **ετυμολόγος** (ο/η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρώνυμο*.

[ETYM, μτγν., αρχική σημ. «η πρώτη (αληθής και αυθεντική) σημασία μιας λέξεως», < *ετυμολογία* < *ετυμός* (βλ. λ. *ετυμον*) + *-λογία* < *λόγος*].

ετυμολογικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με την ετυμολογία: ~ *μελέτη* | *έρευνα* | *λεξικό* 2. **ετυμολογικό** (το) (ενν. τιήμα, κεφάλαιο) το μέρος τῆς παραδοσιακῆς σχολικῆς γραμματικῆς που ασχολείται με την παραγωγή και τη σύνθεση των λέξεων, δηλ. μ^ατά συστηματικά τις παραγωγικές καταλήξεις, τα προσφύματα, καθώς και τους κανόνες τῆς συνθέσεως.

ετυμολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ετυμολογίε-... | ετυμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω την ετυμολογία λέξης. — ετυμολόγηση (η) [1859].

έτυμον (το) [ετύμ-ου | -ων] ΓΛΩΣΣ. η αρχική ρίζα κάθε λέξης και η αρχική σημασία, η οποία προκύπτει από τη ρίζα αυτή. [ETYM, < αρχ. έτυμον, ουδ. τού επιθ. *ετυμος*, παράλλ. τ. τού αρχ. έτε-ός «καληθινός, αυθεντικός». Εικάζεται ότι οι δύο λ. έχουν κοινό θ., αφού *ετυ-μος* < *έτε-η-ος, που παρουσιάζει μεταπτώτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. *έτεE-ός < ετέος. Και οι δύο λ. εμφανίζουν ιων. ψιλισμό, προέρχονται δε από την ίδια ρίζα με το ρ. ετάζω (βλ.λ.).

έτυμα ρ. → τυγαίω

ευ επίρρ. (αρχαιοπρ.) καλά, σωστά, όπως αρμόζει, όπως πρέπει ANT. κακώς ΦΡ. (α) **το ευ ζην** βλ. λ. ζην (β) **ουκ εν το πολύ το εν** (ουκ εν τω πολλώ το εν) το καλό δεν βρίσκεται στο πολύ, η ποσότητα δεν αποτελεί ασφαλές κριτήριο ποιότητας (γ) ΑΘΛ. **ευ αγωνίζεσθαι** (το) το να αγωνίζεται κανείς σύμφωνα με τους κανόνες τού αγωνισματος, χωρίς να εξαπατά τον αντίπαλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διφθογγος*. [ETYM, < αρχ. ευ, ουδ. τού επιθ. έυς «καλής ποιότητας, γενναίος» (με επιρρ. χρήση τού ουδ.) < *esu-s < I.E. *es-u- (όπου το θ. *es- «είμαι» παρεκκινείται), πβ. χεττ. aāSuā «καλός», σανσκρ. su-, πιθ. συνδ. με το επιθ. *υγιής* (βλ.λ.). Αν ωστόσο το επιθ. έυς περιείχε δίγαμμα, τότε πιθ. συνδ. με σανσκρ. vāsu- «καλός», ιρλ. feb «εξοχότητα» κ.ά.].

ευ- κ. ευ-α' συνθετικό λόγων λέξεων τῆς Ν. Ελληνικῆς που δηλώνει: 1. την καλή ιδιότητα αυτού που σημαίνει το β' συνθετικό: *ευ-υπόληπτος, ευ-γενής, ευ-άερος, ευ-γλωττος ΣΥΝ. κάλο-* 2. την ευκολία ως προς τη δυνατότητα να πραγματοποιηθεί αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: *ευ-ανάγνωστος, ευ-άλωτος, ευ-απόδεικτος ΣΥΝ. εύκολο-* 3. την ύπαρξη σε μεγάλο βαθμό ενός χαρακτηριστικού, μιας ιδιότητας κ.λπ.: *ευ-σομος, ευ-τραφής*. [ETYM, Α συνθ. τῆς Αρχ. και Ν. Ελληνικῆς, που προέρχεται από το επίρρ. *εύ* (βλ.λ.)].

Εύα (η) 1. Π.Δ. η πρώτη γυναίκα, σύντροφος τού Αδάμ στον Παράδεισο, την οποία έπλασε, κατά τη Γένεση, ο Θεός από το πλευρό τού Αδάμ 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM, < μτγν. *Εύα* < εβρ. hawwāh «ζωντανή, ζώσα» (p. hayāh «ζω»), πβ. Π.Δ. Γένεσις 3, 20: *και έκάλεσεν Ἀδάμ τὸ ὄνομα τῆς γυναίκος αὐτοῦ Ζωή* (= εβρ. hawwāh), *δτι αὐτὴ μήτηρ πάντων τῶν ζωντῶν*].

ευ- δηλώνει ευκολία
ευ-ανάγνωστος, -η, -ο
ευ-απόδεικτος, -η, -ο
ευ-απόκτητος, -η, -ο
ευ-διάγνωστος, -η, -ο

ευ-διάκριτος, -η, -ο
ευ-διάλυτος, -η, -ο
ευ-εκπληρωτός, -η, -ο
ευ-εξαπλάτος, -η, -ο

ευ-εξηγήματος, -η, -ο
ευ-επιλυτός, -η, -ο
ευ-επιτεκτός, -η, -ο
ευ-επούλωτος, -η, -ο

ευ-ερμηνεύτος, -η, -ο
ευ-εφάρμοστος, -η, -ο
ευ-θεράπευτος, -η, -ο
ευ-κατάληπτος, -η, -ο

ευ-κατέργατος, -η, -ο
ευ-προσάρμοστος, -η, -ο
ευ-πρόβλητος, -η, -ο
ευ-πρόφερτος, -η, -ο

Ευαγγέλια (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Βαγγελιά.

ευαγγελίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {ευαγγελίσθηκα} 1. (κυριολ.) φέρνω ευχάριστες ειδήσεις, ευαγγέλλω ευχάριστα μηνύματα 2. (μτφ.) δίνω ευχάριστες υποσχέσεις: *όλα τα κόμματα ευαγγελίζονται οικονομική ανάπτυξη και ευημερία, πόσα όμως είναι ικανά να πραγματοποιήσουν κάτι τέτοιο; ΣΥΝ. υποσχόμαι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

ευαγγελικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που ανήκει, αναφέρεται ή περιέχεται στο Ευαγγέλιο: ~ *περικοπή* | *ρήση* | *ρητό* | *λόγος* 2. (κατ' επέ-κτ.) αυτός που είναι σύμφωνος, που ταιριάζει στις επαγγελίες και στα διδάγματα του Ευαγγελίου: - *φωνή* | *υπομονή* · 3. (α) **Ευαγγελικοί** (οι) κλάδος των Διαμαρτυρομένων, οι οποίοι παραδέχονται το Ευαγγέλιο ως τη μόνη και αποκλειστική (sola scriptura) πηγή της χριστιανικής θρησκείας (δηλ. απορρίπτουν εντελώς την Ιερά Παράδοση) (βλ. κ. λ. *ευαγγελιστής*, σημ. 2) (β) **Ευαγγελικές Εκκλησίες** οι Εκκλησίες που προέκυψαν από την Προτεσταντική Μεταρρύθμιση, για να δηλωθεί η εμμονή τους στο Ευαγγέλιο ως μοναδική πηγή της θρησκείας · 4. **Ευαγγελικά** (τα) (ορθότ. *Ευαγγελικά*) τα αματηρά επεισόδια που σημειώθηκαν στην Αθήνα το 1901 με αφορμή τη μεταγλώττιση του Ευαγγελίου στη δημοτική από τον Α. Πάλλη.

Ευαγγελι(α)κά - Ορεστειακά. Με τις ονομασίες αυτές είναι γνωστά τα αματηρά επεισόδια που συνέβησαν από τη διαμάχη «δημοτικη-καθαρεύουσα» στην αχμή του «Γλωσσικού Εμφυλίου» μας (αρχές του 20ού αιώνα). Τα Ευαγγελικά ή ορθότ. Ευαγγελικά (*Ευαγγέλιο* > **Ευαγγελικός**, όπως *στάδιο* > *σταδιακός*, *επεισόδιο* > *επισοδιακός* κ.ά.) είναι τα επεισόδια που έγιναν στις 8 Νοεμβρίου του 1901 με αφορμή τη μετάφραση του Ευαγγελίου στη δημοτική. Η μετάφραση, με πρωτοβουλία της βασίλισσας Ολγας, έγινε από τον Αλέξανδρο Πάλλη και άρχισε να δημοσιεύεται σε συνέχειες από τις 9 Σεπτεμβρίου στην εφημ. *Ακρόπολις*. Στις 8 Νοεμβρίου του 1901 πραγματοποιήθηκε μεγάλο φοιτητικό και λαϊκό συλλαλητήριο στους Στύλους του Ολυμπίου Διός, κατά το οποίο σημειώθηκαν αματηρές συγκρούσεις με την αστυνομία, που είχαν θύματα 8 νεκρούς και 70 τραυματίες! Ακολούθησε πτώση της κυβερνήσεως Θεοτόκη και πύση του μητροπολίτη Αθηνών Προκοπίου, ο οποίος είχε ταχθεί υπέρ της μεταγλώττισης του Ευαγγελίου. Στο Σύνταγμα του 1911 όχι μόνο προστέθηκε ειδικό άρθρο (το 107) για τη γλώσσα («*Επίσημος γλώσσα του Κράτους είναι εκείνη, εις την οποίαν συντάσσονται το πολίτευμα και της ελληνικής νομοθεσίας τα κείμενα*»), αλλά στο άρθρ. 2 προβλήθηκε ειδικά, λόγω των Ευαγγελια-κόν, ότι «*Γο κείμενον των Αγίων Γραφών τηρείται αναλλοίωτον η εις άλλον γλωσσικόν τύπον απόδοσις τούτου, άνευ της προηγουμένης εγκρίσεως και της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, απαγορεύεται απολύτως*». Δύο χρόνια μετά τα Ευαγγελιακά -και την ίδια ημερομηνία (8 Νοεμβρίου)- έλαβαν χώρα τα Ορεστειακά: συλλαλητήριο πάλι φοιτητών και άλλων πολιτών, σύγκρουση με την αστυνομία στην οδό Σταδίου, με θύματα 2 νεκρούς και 7 τραυματίες! Αυτή τη φορά αιτία ήταν η μετάφραση (από την αρχαία σε απλοϊκότερη γλώσσα) της τριλογίας του Αισχύλου *Ορέστεια*, για την παράσταση του έργου στο Βασιλικό Θέατρο. Η μετάφραση (από τον καθηγητή της αρχαιολογίας Γ. Σοτη-ριάδη) θεωρήθηκε «βεβήλωση» του αρχαίου κειμένου και οδήγησε στα αναφερθέντα επεισόδια.

ευαγγέλιο κ. (λαϊκ.) βαγγέλιο (το) {ευαγγελί-ου | -ων} 1. Ευαγγέ-**λιο** (το) καθένα από τα τέσσερα πρώτα βιβλία της Καινής Διαθήκης, στα οποία περιλαμβάνονται ο βίος, τα θάματα και η διδασκαλία του Ιησού Χριστού: *το κατά Ματθαίον* | *κατά Μάρκον* | *κατά Λουκάν* | *κατά Ιωάννην* ~ ΦΡ. (α) **απόκρυφο Ευαγγέλιο** καθένα από τα κείμενα που γράφθηκαν κατ' απομίμηση των κανονικών Ευαγγελίων και φέρουν ψευδείς επιγραφές επιφανών εκκλησιαστικών ονομάτων, λ.χ. το καθ' Εβραίους Ευαγγέλιο, το Πρωτευαγγέλιο Ιακώβου, το Ευαγγέλιο των Δώδεκα Αποστόλων κ.λπ.: σόζονται κυρ. σε αποσπάσματα και η Εκκλησία δεν τα αναγνωρίζει ως κανονικά (β) **συνοπτικά Ευαγγέλια** βλ. λ. *συνοπτικός* 2. (γενικότερ.) τα παραπάνω βιβλία θεωρούμενα ως σύνολο και ως πηγή της χριστιανικής πίστης: *το ~ κηρύσσει την αγάπη προς τον πλησίον και την ελεημοσύνη* 3. (συνεκδ.) ΕΚΚΛΗΣ. το ειδικό λειτουργικό βιβλίο, που περιλαμβάνει τις περικοπές από τα τέσσερα Ευαγγέλια που αναγιγνώσκονται στη Θεία Λειτουργία καθ' όλη τη διάρκεια του έτους: *παλιό* | *πολίτιμο* | *χρυσόδοτο* | *χειρόγραφο* ~ 4. (ειδικότερ.) περικοπή ενός από τα τέσσερα πρώτα βιβλία της Καινής Διαθήκης, η οποία αναγιγνώσκεται σχεδόν σε κάθε Ιερά Ακολουθία από τον ιερέα ή τον διάκονο: *το ~ της Κυριακής περιλαμβάνει την παραβολή του ασότου*-ΦΡ. (α) **Δώδεκα Ευαγγέλια** οι δώδεκα περικοπές των Ευαγγελίων, που αναγιγνώσκονται κατά τον εσπερινό της Μεγάλης Πέμπτης (όρθρος της Μεγάλης Παρασκευής) (β) (λαϊκ.-καθημ.) (**κάτι**) **είναι αλλοονού πανη ευαγγέλιο** βλ. λ. *άλλος* (γ) **σύννομη Ευαγγελίων** βλ. λ. *σύννομη* 5. (κατ' επέκτ.) η Καινή Διαθήκη και το αντίστοιχο βιβλίο: *είχε μαζί του πάντα το ~* ΦΡ. **βάζω ΓΟ χέρι μου στο Ευαγγέλιο** (ενν. το βιβλίο) (i) δίνω όρκο ιερό και απαραβίαστο (ii) (κατ' επέκτ.) είμαι τόσο σίγουρος (για κάτι), ώστε να μπορώ να ορκιστώ (γ) αυτό): *για το τι έγινε μετά, δεν ~* 6. (μτφ.) κάθε κήρυγμα που ευαγγελίζεται την ευτυχία και τη σωτηρία των ανθρώπων ή του κόσμου: *το ~ της ελευθερίας* | *της κοινωνικής ισότητας* | *της αδελφοσύνης* ΣΥΝ. διδασκαλία: ΦΡ. **χαράς ευαγγέλια** (i) χαρμόσυνη αγγελία, ευχάριστη είδηση (ii) η αντίδραση στο άκουσμα ευχάριστης ειδήσεως 7. (μτφ.) οι θεμελιώδεις αρχές κάθε φιλοσοφίας, ιδεολογίας κ.λπ., που οφείλουν να τηρούνται με θρησκευτική ευλάβεια και οι οποίες συχνά περιλαμβάνονται σε σχετικό εγχειρίδιο: *χρησιμοποίησε τα ραδιοηλεκτρονικά μέσα, για να κηρύξει το ~* του κόμματός ΣΥΝ. πιστεύω (τα)

8. (μτφ.) το ειδικό εγχειρίδιο που περιλαμβάνει τις βασικές και θεμελιώδεις αρχές ιδεολογίας, κοσμοθεωρίας, φιλοσοφίας κ.λπ.: *το «Κεφάλαιο» του Μαρξ αποτέλεσε το - κάθε κομμουνιστή ΣΥΝ. Βίβλος* 9. (μτφ.) για κάποιον/κάτι που θεωρείται από άλλον ανθεντία, που δεν αμφισβητείται: *τον θεωρώ | τον έχω για να ~!* *Ο, τι μου πει κάνω!* ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *παραπομπή*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ευαγγέλιο* ν «καλή είδηση, αγγελία» < εὐάγγελος «φορέας καλών ειδήσεων» < ευ- + ἀγγελος. Κατά τη χριστιανική εποχή η λ. απέκτησε τη βασική σημ. του χαρμόσυνου μηνύματος της σωτηρίας του ανθρώπου και της βασιλείας του Θεού που δίδαξε ο Χριστός. Αργότερα (μεν.) η λ. δήλωσε επίσης και καθεμιά από τις τέσ-σερεις θεόπνευστες αφηγήσεις της ζωής και της διδασκαλίας του Ιησού, που γράφθηκαν από τους μαθητές του Ματθαίο, Μάρκο, Λουκά και Ιωάννη, και αποτελούν τα τέσσερα πρώτα βιβλία της Κ.Δ.].

Ευαγγελισμός (ο) 1. ΘΕΟΛ. η αναγγελία στην Παρθένο Μαρία από τον αρχάγγελο Γαβριήλ ότι από αυτήν ευδόκησε ο Θεός να γεννηθεί και να σαρκωθεί ο Υιός του Θεού ως κέντρο της θείας οικονομίας για τη σωτηρία του κόσμου 2. (συνεκδ.) η εκκλησιαστική (θεομαρτυρική) γιορτή που τελείται σε ανάμνηση του παραπάνω γεγονότος την 25η Μαρτίου κάθε χρόνου 3. (συνεκδ.) το ανάλογο εικονογραφικό θέμα στη χριστιανική τέχνη, κυρίως στην αγιογραφία. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «η αναγγελία χαρμόσυνης είδησης», < αρχ. *ευαγγελίζομαι*. Βλ. λ. *ευαγγέλιο*].

ευαγγελιστάριο (το) {ευαγγελισταρι-ού | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο που περιέχει με τη σειρά τα Ευαγγέλια, τα αυτοτελή αποσπάσματα, που διαβάζονται κατά τις ιερές ακολουθίες και ιδ. κατά τη Θεία Λειτουργία. [ΕΤΥΜ. < *ευαγγελιστ(ής)* + *παραγ.* επίθημα -άριο, πβ. κ. *προσευχητάριο*].

Ευαγγελιστής (ο) [μτγν.] 1. ο καθένας από τους συγγραφείς των τεσσάρων Ευαγγελίων, που περιέχονται στον κανόνα της Καινής Διαθήκης, δηλ. ο Ματθαίος, ο Μάρκος, ο Λουκάς και ο Ιωάννης · 2. (κα-ταξρ.) ο Ευαγγελικός (βλ. λ., σημ. 3).

Ευαγγελιστές - Ευαγγελικοί. Η λ. Ευαγγελιστές δηλώνει τους τέσσερεις συγγραφείς των Ευαγγελίων του Ματθαίο, τον Μάρκο, τον Λουκά και τον Ιωάννη. Καθένας από αυτούς χαρακτηρίζεται ως Ευαγγελιστής. Ευαγγελικοί είναι οι πιστοί που ανήκουν στις Ευαγγελικές Εκκλησίες, τις Εκκλησίες που προήλθαν από την Προτεσταντική Μεταρρύθμιση και που θεωρούν το Ευαγγέλιο ως μοναδική πηγή της Πίστεως, ο όρος *Ευαγγελικοί* καθιερώθηκε προς αποφυγή των όρων Προτεσταντές ή Διαμαρτυρούμενοι.

Ευαγγελίστρια (η) [μεσν.] {-ας κ. -ίας} ΘΕΟΛ. προσωνυμία της Παρθένου Μαρίας, η οποία δέχθηκε πρώτη την «καλή αγγελία» (ευαγγέλιο) και έγινε συνεργός για τη σάρκωση του Ιησού Χριστού, έγινε δηλαδή η ίδια φορέας της καλής αγγελίας για τη σωτηρία του ανθρώπινου γένους: ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου είναι η απαρχή και η πρότυπωση του Ευαγγελισμού στον κόσμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) Βαγγελίστρα.

Εὐάγγελος (ο) {-ου κ. -ελου} 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Βαγγέλιος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. ὄν. < εὐάγγελος «φορέας καλών ειδήσεων» < ευ- + ἀγγελος].

εὐαγγής, -ής, -ές {εὐαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} εὐαγγέστ-ερος, -ατός (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα και καθαρότητα ΣΥΝ. αγνός, καθαρός, άμογος, ανεπιλήρωτος- ΦΡ. **εὐαγγές ἴδρυμα** αυτό που έχει ιδρυθεί και λειτουργεί για ευσεβείς και φιλανθρωπικούς σκοπούς (συνή και ειρων. για ιδρύματα με ύποπτους σκοπούς και δραστηριότητες) ~ *ευογός* επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άμομος, απαλλαγμένος από το άγος», < ευ- + -αγγής < άγος (βλ. λ.). Η φρ. *εὐαγγές ἴδρυμα* αποδίδει το γαλλ. établissement pieux].

Ευαγόρας (ο) 1. όνομα δύο αρχαίων βασιλέων της Κύπρου (5ος κ. 4ος αι. π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. ὄν., αρχική σημ. «καλός αγορητής», < ευ- + -αγόρας < αγορά (βλ. λ.).]

εὐαγωγός, -ης, -ο (ως χαρακτηρισμός) (λόγ.) αυτός που μπορεί να διαπαιδαγωγηθεί εύκολα: ~ *παίδι* ΑΝΤ. *δυσάγωγος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ευ- + -αγωγός < άγος (πβ. κ. *αγωγή*)].

εὐάερος, -ης, -ο [μτγν.] (για κατοικήσιμο χώρο) αυτός που αερίζεται καλά ή που έχει δροσερό αέρα: ~ *σπίτι* | *δομάτιο*.

Ε.Υ.Α.Θ. (η) Εταιρεία Ύδρευσης και Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης.

ευαισθησία (η) [αρχ.] {δύσχη. ευαίσθησιών} 1. η αυξημένη ικανότητα πρόσληψης των εξωτερικών ερεθισμάτων και αντίδρασης σε αυτά: η ~ *των καινούργιων σεισμογράφων είναι τέτοια, ώστε να καταγράφουν και την παραμικρή δόνηση* 2. (ειδικότερ.) η υπερβολική λεπτότητα και ευπάθεια (προσώπου, πράγματος, αντικείμενου κ.λπ.) στην προσβολή από τα ερεθίσματα αυτά: *από μικρός έχω μεγάλη ~ στο ψήχος και κρυολογό εύκολα* || η ~ *του δέρματος* || η *ουσία αυτή παρουσιάζει εξαιρετική ~ στο φως* ΣΥΝ. ασθενικότητα, ευθραυστότητα ΑΝΤ. αναισθησία, αμβλύτητα, απάθεια 3. (για πρόξ.) συναισθήση και συμπόνια για τα προβλήματα του συνανθρώπου ή ενός χώρου: η ~ *της κοινής γνώμης στο πρόβλημα της παιδικής εγκληματικότητας είναι δεδομένη* || *είναι άνθρωπος με αυξημένες ~* || *κοινωνική* | *πολιτική* -ΑΝΤ. αναισθησία, απάθεια.

ευαισθητοποιώ ρ. μετβ. [1887] (ευαισθητοποιείς... | ευαισθητοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) 1. καθιστώ (κάποιον/κάτι) ευαίσθητο, τον κάνω να αισθάνεται εύκολα τα εξωτερικά ερεθίσματα: *ευαισθητοποιεί στα ερεθίσματα του εξωτερικού περιβάλλοντος* ΑΝΤ. αναισθητοποιώ, αμβλύνω 2. δημιουργώ ευαισθησία (για κάτι), προκαλώ

αντίδραση (για κάποιο ζήτημα): *τα μέσα μαζικής ενημέρωσης πρέπει να ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη γύρω από το θέμα των ναρκωτικών.* — ευαισθητοποίηση (η). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. sensibiliser].

ευαισθητός, -η, -ο 1. αυτός που έχει την ικανότητα να αντιλαμβάνεται πολύ εύκολα τα εξωτερικά ερεθίσματα και να αντιδρά σε αυτά: *ένα μηχανήμα με ~ όργανα, που συλλαμβάνουν κάθε ήχο* || ~ ακοή 2. (ειδικότ.) αυτός που επηρεάζεται εύκολα από συγκεκριμένα ερεθίσματα: ~ στο ψύχος | στη ζέση ΣΥΝ. ευεπηρεάστος ΑΝΤ. απαθής, σκληρός 3. εξαιρετικά λεπτός, ευπαθής, εύθραυστος: *έχει ~ δέρμα και δεν κάνει να εκτίθεται στον ήλιο* || τα ~ σημεία | *περιοχές του σώματος* || *έχει πολύ ~ χαρακτήρα και πληγώνεται εύκολα* || ~ υγεία 4. αυτός που πρέπει να αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη προσοχή, γιατί εύκολα μπορεί να αποτελέσει πηγή προβλημάτων: *είναι μια εξαιρετικά ~ περιοχή λόγω των μειονοτικών προβλημάτων της ΣΥΝ. εύθικτος, λεπτεπίλεπτος, ευπρόσβλητος, υελικάτος, ασθενής, μυγιάγγιχτος ΑΝΤ. αναισθητός, αμβλύς, απαθής 5. (ειδικότ.) αυτός που διακρίνεται από λεπτότητα αισθημάτων, που συγκινείται εύκολα 6. αυτός που δείχνει ενδιαφέρον ή συμπόνια: *μια ψυχή τρυφερή και ~* || η κοινή γνώμη είναι πάντοτε ~ σε ό,τι αφορά σε ζητήματα προστασίας των παιδιών ΑΝΤ. αναισθητός, αδιάφορος. — ευαισθητή | ευαισθητός [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αισθητικός.*

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ανταποκρίνεται γρήγορα στα ερεθίσματα», < ευ- + αισθητός < αισθάνομαι.], ευαλλοιώτος, -η, -ο [μτγν.] (για τρόφιμα, υλικά κ.λπ.) αυτός που αλλοιώνεται εύκολα.

ευάλωτος, -η, -ο 1. αυτός που προσβάλλεται εύκολα (από νόσο ή άλλη παθολογική κατάσταση): ~ οργανισμός || *είμαι ~ στο ψύχος* | στις αρρώστιες ΣΥΝ. ευπρόσβλητος ΑΝΤ. απρόσβλητος 2. (μτφ.) (α) αυτός που έχει αδύναμο χαρακτήρα, που εύκολα παρασύρεται, παραπλανάται ή υποκύπτει σε πιέσεις ΣΥΝ. τρωτός (β) αυτός που μπορεί εύκολα να πάθει κάτι: *χωρίς ασυνόμευση, τα χωριά αυτά έχουν γίνει ευάλωτα σε λιπαστικές επιδρομές* || το εθνικό νόμισμα έπαυε πια να είναι ευάλωτο στις χρηματιστηριακές κρίσεις. [ETYM. αρχ. < ευ- + αλωτός < αλίσκεμαι «συλλαμβάνομαι, κυριεύομαι», βλ. κ. αλωση].

ευανγνώστος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που αναγιγνώσκεται εύκολα, που δεν παρουσιάζει δυσκολία στην ανάγνωση: ~ γράμματα | γραφικός χαρακτήρας | γραφή ΣΥΝ. ευκολοδιάβαστος ΑΝΤ. δυσανάγνωστος. — ευανάγνωστα | ευαναγνώστος [1888] επίρρ.

ευανδρός, -ος, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) (για πόλεις, χώρες, έθνη) αυτός που διαθέτει πολλούς ενάρετους και γενναίους άνδρες: η ~ Σπάρτη. — **ευανδρία** (η) [αρχ.].

Ευανθία (η) 1. όνομα αγίου γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας: η *Οσία* - 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *εὐανθής* «λουλουδιασμένος, ανθηρός» < ευ- + ανθής < άνθος].

ευαποδείκτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποδεικνύεται εύκολα, που υποβάλλεται εύκολα σε έλεγχο: ~ υπόθεση | συλλογισμός | σκέψη ΣΥΝ. απτός, χειροπιαστός ΑΝΤ. δυσαποδείκτος, αναπόδεικτος.

ευαπόκτητος, -η, -ο [1858] αυτός που αποκτάται εύκολα, που μπορεί εύκολα να τον αποκτήσει κανείς: ~ πρόνομιο | *συνήθεια* ΣΥΝ. προσιτός ΑΝΤ. δυσαπόκτητος.

ευαρέσκια (η) [1866] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η ευμενής διάθεση, η ευχαρίστηση: *θα ήθελα να σας εκφράσω την-μην για την ευγενική σας πρωτοβουλία* || *έκφραση* | *εκδήλωση ευαρέσκειας* ΑΝΤ. δυσαρέσκια 2. (ειδικότ.) η ηθική αμοιβή που απονέμεται από προϊστάμενη αρχή στους υφισταμένους της διοικητικούς υπαλλήλους στον δημόσιο τομέα για εξαιρετική επίδοση κατά την άσκηση της υπηρεσίας τους. — *ευάρεσκα* | *ευαρέσκως* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκια*.

ευαρέστηση (η) → **ευαρεστός**
ευαρεστός, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προκαλεί ευχαρίστηση, που γίνεται ευμενώς αποδεκτός: ~ *είδηση* | *άνθρωπος* ΣΥΝ. ευχάριστος, αρεστός, τερπνός ΑΝΤ. δυσάρεστος. — *ευάρεστα* | *ευαρέστως* [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκια*. [ETYM. μτγν. < ευ- + αρεστός < αρέσκειω].

ευαρεστός ρ. μετβ. [μτγν.] {ευαρεστείς... | ευαρέστ-ησα, -ούμα, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. προκαλώ ευαρέσκια, ευχαρίστηση ΣΥΝ. ευχαριστώ, ευφραίνω ΑΝΤ. δυσαρεστός 2. (ειδικότ. το μεσοπαλ. *ευαρεστούμαι*) έχω την καλοσύνη, αναλαμβάνω τον κόπο να ενεργήσω με συγκεκριμένο τρόπο, να πραγματοποιήσω το περιεχόμενο αιτήματος κ.λπ.: *ευαρεστηθείτε, παρακαλώ, να απαντήσετε στην επιστολή μου.* — *ευαρέστηση* (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκια*.

ευάριθος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που μπορεί εύκολα να μετρηθεί, μικρός στον αριθμό, ολιγάριθμος: το - *ακροατήριο της διάλεξης* ΑΝΤ. πολυάριθος, πολυπληθής.

ευάριθος - πολυάριθος. Συχνά η λ. *ευάριθος* χρησιμοποιείται εσφαλμένα αντί του πολυάριθος: *Παρά τα πενήχρα μέσα που διέθεταν, κατάφεραν να αποθήσουν τις ευάριθμες δυνάμεις του εχθρού!* (ορθό: *τις πολυάριθμες δυνάμεις...*). Το *ευάριθος*, ωστόσο, σημαίνει ακριβώς το αντίθετο: «αυτόν που μπορεί εύκολα να μετρηθεί», άρα «τον λίγο»: *Ευάριθμα τυπογραφικά λάθη, όχι παραπάνω από τρία, βρிகαμε μέσα σ' ένα σύγγραμμα χιλίων και πλέον σελίδων - Δεν μπορεί να εκλεγεί σε τέτοιο αξίωμα, γιατί είναι ευάριθμοι οι σπαδοί που τον υποστηρίζουν.*

ευάρμοστος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που προσαρμόζεται εύκολα σε ένα σύνολο ΣΥΝ. ευπροσάρμοστος, ευκολοταίριαστος ΑΝΤ. δυσπρο-

σάρμοστος 2. αυτός που ταιριάζει σε ένα σύνολο, ο ταιριαστός, ο αρμονικός ΑΝΤ. δυσάρμοστος, ανάρμοστος. — *ευάρμοστος* επίρρ. [αρχ.], *ευαρμωσία* (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < ευ- + άρμωστός < αρμώω].

Ευβοίον (η) {-ας κ. -οίας} 1. το δεύτερο σε μέγεθος (μετά την Κρήτη) νησί της Ελλάδας Α. της Στερεάς Ελλάδας 2. νομός *Ευβοίας* νομός που περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί με πρωτεύουσα τη Χαλκίδα. — *Ευβοεύς* (ο) [αρχ.] {Ευβοεύς}, *ευβοϊκός*, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM. αρχ. πθ < ευ- + -βοία < βοῦς «βόδι», οπότε η λ. θα προσδιόριζε την περιοχή με πλούσιες βοσκές βοοειδών. Προτού επικρατήσει η ονομασία *Ευβοία*, το νησί ονομαζόταν επίσης *Μακρίς* και *Δολίχη* λόγω του σχήματός του, καθώς και *Αβαντίας* και *Έλλοπια* από τα ονόματα των αρχαιοτάτων κατοίκων του].

Ευβοϊκός (Κόλλπος) (ο) κόλλπος μεταξύ της Εύβοιας και της Στερεάς Ελλάδας.

εὐβουλος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει την ικανότητα να σκέπτεται ορθά και με σύνεση ΣΥΝ. συνετός, φρόνιμος, σφώφρον, νουνεχός ΑΝΤ. ασύνετος, άφρον, άκριτος, απερίσκεπτος. — **εὐβουλία** επίρρ. [μτγν.], **εὐβουλία** (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < ευ- + βουλος < βουλή «σκέψη, απόφαση»].

εὐγε επιφών. : *μπράβο!*, *άριστα!*, *έξοχα!* (έκφραση επιδοκμασίας, αποδοχής, ενθάρρυνσης κ.ά.): ~! *Είσαι αξιέπαινος!* || ~ σε αυτή την *έξοχη πρωτοβουλία της αντικαπιταλιστικής εκστρατείας* || *για το έργο σας αυτό ένα μεγάλο - σας αξίζει.* [ETYM. < αρχ. *εὐγε* < ευ (βλ. λ.) + βεβαιωτ. μόριο γε (βλ. λ. γαρ)].

ευγένεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | -ειες, δύσχηρ. -ειών} 1. η λεπτότητα και αβρότητα στους τρόπους και στη συμπεριφορά, το σύνολο των κανόνων σωστής συμπεριφοράς, που δέπουν τις κοινωνικές σχέσεις: *με υποδέχθηκαν με καλοσύνη και ~* || *λίγο περισσότερη - δεν βλάπτει!* || *στοιχειώδης* | *αυθόρμητη* | *τυπική* | *εξεζητημένη* | *επαγγελματική* | *προσοχή* | *διακριτική* | *περιση* | *ψυχική* | *εξαιρετική* | *φυσική* | *επιτηδευμένη* ~ ΣΥΝ. ευπρέπεια, διακριτικότητα, καλοί τρόποι, κοσμιοτήτα ΑΝΤ. αγένεια 2. (ειρων.) *ευγένειες* (οι) η συμπεριφορά που ακολουθεί τους τύπους, το πρωτόκολλο, χωρίς να έχει ουσιαστικό περιεχόμενο: *και τώρα ως αφήσουμε τις - και ως συζητήσουμε επί της ουσίας ΣΥΝ.* τυπικότητα, τα «σει» και τα «σας» 3. η καταγωγή από αριστοκρατική γενιά σε συνδυασμό με γέναια και υψηλά φρονήματα: *από καμία πλευρά δεν αμφισβητείται η ~ του διακεκριμένου ευπατριδών ΣΥΝ.* αριστοκρατικότητα, αργοντιά, υψηλοφροσύνη, γενναιοφροσύνη ΦΡ. *τίτλος ευγένειας* (λ.χ. κόμης, δούκας, μαρκήσιος κ.λπ.) τίτλος που δηλώνει θέση σε ιεραρχία βάσει αριστοκρατικής καταγωγής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

ευγενής, -ής, -ές {ευγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ευγενέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που συμπεριφέρεται με ευγένεια: ~ νέος | *προσωπικό υπάλληλος* ΣΥΝ. ευγενικός, κόσμιος, ευπρέπης ΑΝΤ. αγενής, άξεστος, χυδαίος 2. αυτός που διαπνέεται από υψηλά αισθητικά, φρονήματα, που έχει υψηλούς στόχους κ.λπ.: - *προσπάθεια* | *μεταχείριση* | *αγάπης* | *φιλοδοξία* | *επιδιώξη* ΣΥΝ. υψηλόφρων, γενναίοφρων ΑΝΤ. ευτελής, ποταπός, ταπεινός 3. *ευγενής* (ο/η) πρόσωπο που κατάγεται από υψηλή και διακεκριμένη οικογένεια και που συνήθ. φέρει τίτλο ευγενούς (λ.χ. κόμης, δούκας, μαρκήσιος κ.ά.), καθένα από τα μέλη της κοινωνικής τάξης που διαμορφώθηκε με διάφορους τρόπους και ιστορικές περιόδους και της οποίας τα μέλη απολάμβαναν από τη γέννησή τους πρόνομια βασισμένα στην καταγωγή, την εξουσία, την ιδιοκτησία και συχνά σε πολεμικά κατορθώματα: η τάξη αυτή ήταν συνήθ. κλειστή, είχε αναπτύξει αυστηρή τάξη συνείδησης και ιδιαίτερη, χαρακτηριστικό τρόπο ζωής: η *κατάργηση των προνομίων των ευγενών* || τα *εμβλήματα των ευγενών* ΣΥΝ. αριστοκράτης ΑΝΤ. πληθικός 4. αυτός που έχει λεπτότητα, ευγένεια τρόπον, όπως οι ευγενείς ΣΥΝ. ευγενικός 5. (κατ' επέκτ. για ζώα και για φυτά) αυτός που ανήκει σε καλή ράτσα ή είναι καλής ποιότητας ΣΥΝ. καθαρόαιμος, εκλεκτός 6. ΧΗΜ. (α) *ευγενές μέταλλο* καθένα από την κατηγορία μετάλλων που χαρακτηρίζονται από αξιοσημείωτη αντοχή στην οξείδωση, ακόμη και στις υψηλές θερμοκρασίες και η οποία περιλαμβάνει πολλά από τα λεγόμενα πολύτιμα μέταλλα, λ.χ. τον χρυσό, τον άργυρο, τον λευκό χρυσό κ.ά. (β) *ευγενές αέριο* βλ. λ. *αέριο*. — *ευγενώς* επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «υψηλής καταγωγής», < ευ- + -γενής < γένος. Ήδη μεσν. η σημ. αυτού που συμπεριφέρεται με λεπτότητα και καλούς τρόπους. Οι φρ. *ευγενές μέταλλο* | *αέριο* είναι μετάφρ. δάνεια, πβ. *αγγλ. noble metal* | *gas*]. **Ευγένια** (η) [μτγν.] 1. οσιομάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. **ευγενικός**, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία ευγένειας, καλής συμπεριφοράς: - *χαμόγελο!* | *υπόκληση* | *κίνηση* | *τρόπος* 2. αυτός που διαπνέεται από υψηλή και αξιόλογα αισθητικά, που έχει υψηλούς στόχους κ.λπ.: ~ *προσπάθεια* | *φιλοδοξία* | *σχέδιο* | *χειρονομία* | *παραχώρηση* || *προσέφερε την περιουσία της για - σκοπούς* ΣΥΝ. υψηλόφρων, γενναίοφρων ΑΝΤ. ευτελής, ποταπός, ταπεινός 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτότητα, φινέτσα, αριστοκρατικότητα: ~ *φυσιογνωμία* | *πρόσωπο* | *σιλουέτα* || *οι ~ ήχοι του πιάνου* ΣΥΝ. ευγενής, αριστοκρατικός, αργοντικός ΑΝΤ. ταπεινός, άξεστος. — *ευγενικ-ά* | -ως επίρρ., *ευγενικότητα* (η). [ETYM. μεσν. < αρχ. *ευγενής*]. **Ευγένιος** (ο) {-ου κ. -ιου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος, *παρώνυμο*.

[ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *ευγενής* «έχων αργοντική, υψηλή καταγωγή»]. **εύγευστος**, -η, -ο [1886] (λόγ.) αυτός που έχει ευχάριστη γεύση: ~

φαγητό | ποτό ΣΥΝ. γευστικός, νόστιμος, (λόγ.) περιφιλάρυγγος ΑΝΤ. άγευστος, άνοστος, ανούσιος.
 ευηγρία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το ευτυχές γήρας, η άνετη διαβίωση και η καλή κατάσταση ηλικιωμένου ατόμου· Φρ. **οίκος ευηγρίας** ίδρυμα για τη στέγαση ή την περίθαλψη ηλικιωμένων ατόμων ΣΥΝ. γηροκομείο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εὖ- + -γῆρία < γῆρας].

εὐγλωττός, -η, -ο 1. αυτός που χειρίζεται τον λόγο με ευχέρεια και δεινότητα, που εκφράζεται με σαφήνεια, ακρίβεια και πειστικότητα: ~ *ρήτορας* | *ομιλητής* ΣΥΝ. ευφωδός, γλαφυρός, καλλιπέπτος 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από τέτοια σαφήνεια και καθαρότητα, ώστε δεν χρειάζεται ερμηνεία, ολοφάνερος: ~ *απόδειξη* | *μήνυμα* | *απάντηση* | *στοιχείο* | *εικόνα* | *βλέμμα* | *παράδειγμα* | *αντίδραση* | *χειρονομία* ΣΥΝ. πειστικός, σαφής, ξεκάθαρος, αμειδής. — εὐγλωττα *εὐγλωτ-τως* επίρρ., *εὐγλωττία* (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εὖ- + -γλωττός < γλῶσσα | -τά].

ευγνωμόν ρ. μετβ. [αρχ.] {ευγνωμονείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} αναγνωρίζω χάρη ή ευεργεσία που μου έγινε και εκφράζω τις ευγνωμοσύνιές μου γι' αυτήν, επιθυμώντας παράλληλα να ανταποδώσω το καλό: θα σας ~ *πάντα για το ενδιαφέρον* και τη *βοήθεια* σας ΣΥΝ. είμαι ευγνώμων, είμαι υπόχρεος, ευχαριστώ, χροστῶ χάρη ΑΝΤ. είμαι αγνώμων.

ευγνωμοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η αναγνώριση τής ευεργεσίας και η έκφραση ευχαριστίας γι' αυτήν: *χροστῶ* | *οφείλω* ~ *σε κάποιον για το καλό που μου έκανε* || *εκφράζω την* ~ μου ΣΥΝ. χάρη ΑΝΤ. αγνωμοσύνη, αχαριστία.

ευγνώμων, -ων, -ον {ευγνώμωνος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που αναγνωρίζει χάρη ή ευεργ'σία που του έγινε και αισθάνεται υπόχρεος γι' αυτό: *σας είμαι ~ για τη βοήθεια που μου προσέφερε* ΣΥΝ. υποχρεωμένος ΑΝΤ. αγνώμων, αχαρίστος. — *ευγνωμό-νως* επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που σκέφτεται λογικά και εκφράζει καλή γνώμη», < εὖ- + -γνώμων < γνώμη. Η σημερινή σημ. είναι μετρν.].

ευγονία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η απόκτηση πολλών υγιών και καλών απογόνων: *ευχή υπέρ ευγονίας* ΣΥΝ. γονιμότητα 2. η ευγονική (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < εὐ- + γόνος].

ευγονική (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τους τρόπους βελτίωσης του ανθρώπινου γένους και των κατοικίδιων ζώων, κυρ. σε σωματικό επίπεδο, με εφαρμογή των νόμων τής γενετικής και τής κληρονομικότητας. Επίσης *ευγονισμός* (ο). — *ευγονιστής* (ο), *ευγονίστρια* (η), *ευγονικός*, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eugenics].

ευδαιμονία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση τού ανθρώπου που αισθάνεται ευνοημένος από την τύχη, η ευτυχία και η μακαριότητα: *ανεπίσθη* | *απόλυτη* | *απροσμέτρητη* | *υπέρτατη* ~ ΣΥΝ. καλοτυχία, ολ-βιότητα ΑΝΤ. δυστυχία, κακοτυχία, κακοδαιμονία, συμφορά 2. (ειδικότ.) η υλική ευημερία, η ευτυχία που πηγάζει από την αφθονία αγαθών ΣΥΝ. ευημερία, ευμάρεια, ευζωία ΑΝΤ. δυστυχία, ένδεια, φτώχεια. — *ευδαιμονίω* ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ευδαιμων* (βλ. λ.).]

ευδαιμονίω ρ. μετβ. [αρχ.] {ευδαιμόνιος-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) θεωρώ ή ονομάζω (κάποιον) ευτυχισμένο ΣΥΝ. μακαρίζω, κα-λοτυχίζω ΑΝΤ. κακοτυχίζω, οικτίζω, ελεεινολογώ.

ευδαιμονικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την ευδαιμονία (βλ. λ.): ~ *πράξη* | *ενέργεια* 2. *ευδαιμονικοί* (οι) (ενν. φιλόσοφοι) αυτοί που ασπάζονται το φιλοσοφικό δόγμα τού ευδαιμονισμού (βλ. λ.), που θεωρούν δηλαδή υπέρτατο αγαθό την ευδαιμονία. — *ευδαιμονικ-ά* /-ώς [αρχ.] επίρρ.

ευδαιμονισμός (ο) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική θεωρία που θεωρεί την ευδαιμονία ως το υπέρτατο αγαθό για τον άνθρωπο και, κατά συνέπεια, ορίζει ότι ο ύψιστος σκοπός τού ανθρώπου είναι η επιδίωξη ατομικής ή/και κοινωνικής ευδαιμονίας 2. (κατ' επέκτ.) κοινωνική τάση και πρακτική που συνίσταται στη συσσώρευση των αγαθών ως μέσο για την κατάκτηση τής ευδαιμονίας. — *ευδαιμονι-στής* (ο), *ευδαιμονίστρια* (η), *ευδαιμονιστικός*, -ή, -ό [1878], *ευδαιμο-νιστικ-ά* /-ώς επίρρ.

ευδαιμονίω ρ. → *ευδαιμονία*

ευδαίμων, -ων, -ον {ευδαίμωνος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) 1. αυτός που θεωρείται ευνοημένος από την τύχη και δοκιμάζει αισθήματα ευτυχίας και μακαριότητας ΣΥΝ. ευτυχισμένος, μακάριος, καλότυχος ΑΝΤ. δυστυχής, δυστυχισμένος, κακότυχος 2. (ειδικότ.) αυτός που ευημερεί, που απολαμβάνει υλική ευτυχία: ~ *χώρα* | *βασίλειο* | *περιοχή* ΣΥΝ. ευκατάστατος, πλούσιος ΑΝΤ. φτωχός, ενδεής. — *ευδαίμων-ως* επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει ευλογηθεί ή ευνοηθεί από θεό ή τύχη», < εὖ- + δαίμων «θεός, τύχη» (βλ. λ.).]

Ε.ΥΔ.Α.Π. (η) Εταιρεία Υδρεύσεως και Αποχετεύσεως Πρωτεύουσής.

ευδία (η) {ευδιάν} (λόγ.) ο αίθριος και γλυκός καιρός, οι καλές καιρικές συνθήκες: *ανοιξιάτικη* ~ ΣΥΝ. αθρία, καλοκαιρία | καλοκαιριά, καλοσύνη ΑΝΤ. κακοκαιρία, παλιόκαιρος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < εὖ- + δία < **-διFa*, αρχαιότατη λ. με τη σημ. «μέρα», πβ. *σανσκρ. su-div-ā «ωραία μέρα», βλ. κ. Ζενς*.]

ευδιάζω ρ. αμετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ.} γίνομαι αίθριος συνήθ. τρι-τοπρόσ.

ευδιάζει (για τον καιρό) βελτιώνεται, αιθριάζει. [ΕΤΥΜ. < μετρν. *ευδιάζω* | αρχ. *ευδιάζομαι* < αρχ. *ευδία* (βλ. λ.).]

ευδιαθεσία (η) [1877] {χωρ. πληθ.} η καλή, ευχάριστη διάθεση: *αισθάνομαι* | *έχω* ~ ΑΝΤ. κακοκεφία, βαρυνθμία, ακεφία.

ευδιάθετος, -η, -ο αυτός που έχει καλή διάθεση, που αισθάνεται χα-

ρούμενος, που βρίσκεται σε κέφι: *αισθάνομαι* | *είμαι* | *φαίνομαι* | *νιώθω* ~ ΣΥΝ. εύθυμος, κεράτος, πρόχαρος ΑΝΤ. άκεφος, κακόκεφος, κακοδιάθετος. — *ευδιάθετα* | *ευδιαθέτως* [μετρν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευδιάθετος*.

[ΕΤΥΜ. μετρν. < εὖ- + -διάθετος < διατίθημι].
 ευδιακρίτος, -η, -ο αυτός που διακρίνεται εύκολα, που γίνεται εύκολα ορατός και αντιληπτός: ~ *παρουσία* | *χαρακτηριστικά* | *σημα* | *υπανηγμός* ΣΥΝ. ευκρινής, φανερός, αισθητός ΑΝΤ. δυσδιακρίτος. — *ευδιακρίτα* | *ευδιακρίτως* [μετρν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. μετρν. < εὖ- + διακρίτος < διακρίνω].

ευδιάλυτος, -η, -ο [αρχ.] (για χημικές ουσίες) που διαλύονται εύκολα σε μικρή ποσότητα διαλυτικού υγρού: *το αλάτι είναι ~ στο νερό* ΑΝΤ. δυσδιάλυτος. — *ευδιαλυτότητα* (η) [1876].

ευδιέγεργτος, -η, -ο [1876] αυτός που διεγείρεται εύκολα.
 ευδίδος, -ία, -ον (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γαλήνη και ηρεμία, που δεν σκιάζεται από νέφος ή δεν ταράζεται από καταγίδες ΣΥΝ. αίθριος, ανέφελος, ασυνέφιαστος, καλοκαιρινός ΑΝΤ. συννεφιασμένος, νεφοσκεπής, νεφώδης [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ευδία* (βλ. λ.).]

Ευδοκία (η) 1. όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα αυτοκρατορικών και πριγκιπισσών τού Βυζαντίου 3. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. μετρν. κύρ. όν. < μετρν. *ευδοκία* (βλ. λ.).]

ευδοκία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ευμενής διάθεση, η καλή θέληση, ιδ. αυτή που προέρχεται από το θεό: «*δόξα εν ύμνίστοις Θεώ και επί γης ειρήνη, εν άνθρωποις ευδοκία*» (Κ.Δ. Λουκ. 2, 14) || ~ *Θεού* ΣΥΝ. ευνοία, ευμενεία ΑΝΤ. δυσμενεία. [ΕΤΥΜ. μετρν. < *ευδοκώ*.]

ευδοκίμηση (η) [αρχ.] {-ής κ. -ήσεως} {χωρ. πληθ.} 1. η ευνοϊκή έκβαση ~ *μας προσπάθει* 2. η διάκριση σε έναν τομέα, η καλή εξέλιξη και πορεία: η ~ *στον χώρο που ήταν αποτέλεσμα σοβαρής και σκληρής δουλειάς* 3. η ακμή, η καλή κατάσταση: η ~ *τού δημοκρατικού πολιτεύματος* 4. (για φυτό) η ανάπτυξη τού ευνοϊκές συνθήκες.

ευδοκίμως, -η, -ο (λόγ.) αυτός που ευδοκίμισε ή ευδοκίμει, που θεωρείται επιτυχημένος (σε πράξη, ενέργεια, σταδιοδρομία κλπ.): ~ *προώπρησται* | *θητεία* | *παρामीνη* | *σπουδές* ΣΥΝ. επιτυχής, αποτελεσματικός ΑΝΤ. αδόκιμος, ανεπιτυχής, αποτυχημένος. — *ευδοκίμα* | *ευδοκίμως* επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευπλόητος», < εὖ- + *δόκιμος* (βλ. λ.).]

ευδοκίμω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ευδοκίμεις... | ευδοκίμιστα} (λόγ.) 1. σημειώνω επιτυχία ή επιφέρω ευνοϊκό αποτέλεσμα (σε έργο, καθήκον, απόπειρα): *είναι βεβαίο ότι η προσπάθεια που αυτή θα ευδοκίμησει* ΣΥΝ. επιτυγχάνω, ευδοδώνομαι, τελεσφορώ ΑΝΤ. αποτυγχάνω 2. κατορθώνω να ξεχωρίσω από τους άλλους, να επιτύχω διάκριση (σε οποιονδήποτε τομέα): *ο διάσημος ζωγράφος ευδοκίμησε και ως σκηνογράφος* ΣΥΝ. διακρίνωμαι, αναδεικνύομαι 3. βρίσκομαι σε κατάσταση ευημερίας και ακμής, σε συνεχή πρόοδο και ανάπτυξη: *ευδοκίμει η επιχείρηση* | *η δημοκρατία* | *η τέχνη* | *η χώρα* ΣΥΝ. ευημερώ, ακμάζω, προοδεύω, προκόβω ΑΝΤ. παραικμάζω, οπισθοδρομώ, παίνομ τον κατήφορο 4. (ειδικότ. για φυτά) βρίσκο ευνοϊκές εδαφικές, κλιματολογικές κ.λπ. συνθήκες, για να αναπτυχθεί να καρποφορήσει: *τα περριδοειδή δεν ευδοκίμούν σε ψυχρά κλίματα* ΣΥΝ. θάλλω, αναπτύσσομαι, πιάνω.

ευδοκό ρ. αμετβ. {ευδοκείς... | ευδοκίσα} (συνήθ. στον αόρ.) 1. δείχνω ευμένεια, ευνοία' *εκφράζω* τη συγκατάθεση και την αποδοχή μου, αποσπάζω να πράξω ή να ενεργήσω όπως μου ζητείται: *δεν εὐδοκίησε να ενδώσει στις αξιώσεις* σας ΣΥΝ. συγκατατίθειμαι, αποδέχομαι, ευαρεστούμαι, συναινώ, συγκατανεύω ΑΝΤ. αρνούμαι, απορρίπτο, αποποιούμαι 2. (ειδικότ.-ειρων.) ευαρεστούμαι να πράξω ή να συναινέσω σε πράξη μετά από μεγάλη δυσκολία και αργοπορία: *ύστερα από δύο ώρες αναμονής, ευδοκίησε επιτέλους να μας δεχθεί* ΣΥΝ. συγκατατίθειμαι, συναινώ, συγκατανεύω ΑΝΤ. αρνούμαι, απο- κρούω. [ΕΤΥΜ. < μετρν. *ευδοκώ (-έω)* < εὖ- + *δοκώ*, βλ. κ. *δοκούν*.]

Ευδοξία (η) 1. όνομα Βυζαντινών αρχοντισσών 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ < μετρν. *ευδοξία* < εὖ- + -δοξία < *δόξα* «καλή φήμη»].

Ευδόξιος (ο) {Ευδοξίου} όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ. μετρν. κύρ. όν. < *ευδοξία* < εὖ- + -δοξία < *δόξα* «καλή φήμη»].

Ευδόξος (ο) {Ευδόξου} 1. αρχαίος Έλληνας μαθηματικός (408-355 π.Χ.), μαθητής τής Σχολής τού Πυθαγόρα και τού Πλάτωνα· συνετέλεσε στην πρόοδο των μαθηματικών και τής αστρονομίας και κυριότερα επιτεύγματα τού ήταν η διδασκαλία τής αναλογίας, η θεωρία τής χρυσής τομής, η μέθοδος τής εξάντησης 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < εὖ + -δοξός < *δόξα*.]

ευειδής, -ής, -ές {ευειδ-ούς} /-είς (ουδ. -ή(- ευειδέστ-ερος, -ατός) (αρ-χαιοπρ.) αυτός που έχει ωραία μορφή: «*νυή προσελθούσα καλή και ~*» (Α. Παπιδαιμάντης) || «*η τύχη... τον έδωσε μορφή εις άκρον ευει-δή*» (Κ. Καβφνης) ΣΥΝ. ωραίος, όμορφος ΑΝΤ. δυσμορφος, άσημος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εὖ- + -ειδής < *ειδός*]. *ευελικτός*, -η, -ο 1. αυτός που ελίσσεται ή περιστρέφεται με ταχύτητα και ευκολία: ~ *παίκτης* ΣΥΝ. ευκίνητος, ευλύγιστος, εύκαμπτος, εύστροφος 2. (μεφ.) αυτός που έχει την ικανότητα να κάνει εύκολα ελιγμούς, να αλλάζει θέση εύκολα και γρήγορα: ~ *στρατιοτικό σώμα* | *πολιτική* 3. (μεφ.) αυτός που έχει την ικανότητα να ξεφεύγει από τις δυσκολίες, να αποφεύγει τις κακοτοπιές χωρίς να φθείρεται: ~ *διπλομάτης* | *διαπραγματευτής*.

— *ευέλικτα* επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μετρν., αρχική σημ. «αυτός που τυλίγεται εύκολα», < εὖ- + -έλικτος < *ελίσσω* | -ομαι. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. flexible].

τος.
[ETYM] αρχ. < εν- + άνεμος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει).
Εύηνος (ο) {Εύηνου} ποταμός της Δ. Στερέας Ελλάδας, που πηγάζει από τα όρη της Νευπακτίας και εκβάλλει στον Πατραϊκό Κόλπο. [ETYM] αρχ. τοπωνύμιο (κα ανθρώπωνίμιο), πηθ. < εὐ + *ήνος «πρόσωπο» (βλ. λ. άπ-νήης, προσ-νήης), οπότε η λ. θα δήλωνε το όμορφο πρόσωπο (ή παρουσιαστικό. λιγότερο πηθ. η αναγωγή του β' συνθ. σε αρχ. ήνις (αιτ. πληθ.), που χρησιμοποιείται ως επίθ. βοδιών και σημαίνει «ενός έτους» (συνδ. με τη λ. ένιαυτός).
εύηχος, -ης, -ης [μτγν.] (λόγ.) 1. αυτός που ηχεί δυνατά, που έχει ισχυρό ήχο ΑΝΤ. σιγανός 2. (συνήθ.) αυτός που παράγει αρμονικό ήχο, που ηχεί ευχάριστα: ~ λόγος | φωνή | κήρυγμα ΣΥΝ. γλυκόηχος, καλλίφωνος, εύφωνος, γλυκύφωνος, μελωδικός ΑΝΤ. κακόηχος, κακόφωνος. — εύηχα | εύηχος [μτγν.] επίρρ.
ευθαλής, -ής, -ές {ευθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαθέτει πλούσια βλάστηση, που ανθίζει: ~ φυτό ΣΥΝ. θαλαρός, ανθηρός ΑΝΤ. μαρμαμένος. [ETYM] αρχ. < εὐ- + θαλής < θάλλω (βλ. λ.).
Ευθαλία (η) 1. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ETYM] μτγν. κύρ. όν. < αρχ. εύθαλής «ανθηρός, πλούσιος σε βλάστηση» (βλ. λ.). Βλ. κ. θαλής {θάλειαι}.
ευθανασία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ο όσο του δυνατόν καλύτερος, ευκολότερος και πιο ανόδυνος θάνατος 2. (ειδικότ.) η πρόκληση ανόδυνου θανάτου ή η επίσπευση αυτού, προκειμένου να συντομευθεί η αγωνία ετοιμοθάνατου ή πάσχοντος από ανίατη ασθένεια. [ETYM] μτγν., αρχική σημ. «ευτυχισμένος ή αξιοπρεπής θάνατος», < εὐ + θάνατος. Η σημερινή σημ. είναι αντιδάν. από αγγλ. euthanasia].
ευθαρσής, -ής, -ές {ευθαρσ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) γεμάτος θάρρος, θαρραλέος: ~ λόγος | εξήγηση | τοποθέτηση ΣΥΝ. τολμηρός, θαρραλός ΑΝΤ. δειλός, άτολμος, άνανδρος. — ευθαρσώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM] αρχ. < εὐ- + θαρσής < θάρσος | θάρρος].
ευθεία (η) {ευθειών} 1. ΜΑΘ. η γραμμή που ορίζεται από δύο σημεία (προταρχική έννοια της γεωμετρίας: πρακτικά χαράσσεται με τον χάρακα, τον κανόνα): δύο ~ που τέμνονται στο σημείο Α || παράλληλες | ασύμβατες ~ ΑΝΤ. τεθλασμένη, καμπύλη 2. ευθεία (η) (ενν. οδός) ο ίσιος δρόμος, δρόμος χωρίς στροφές: ακολουθήστε αυτή την ~ και στο πρώτο στενό στρίψτε δεξιά || ο δρόμος είναι μία ~ ΦΡ. (α) τελική ευθεία βλ. λ. τελικός (β) κατ' ευθείαν βλ. λ. κατευθείαν (γ) απ' ευθείας βλ. λ. απευθείας. — ευθειάκος, -ής, -ό. [ETYM] < αρχ. ευθεία, θηλ. του επίθ. ευθύς].
ευθεία επίρρ.- σε ευθεία κατευθύνση, χωρίς παρέκκλιση: πηγαίνει όλο ~, δεν στρίβεις πουθενά ΣΥΝ. ίσια.
ευθείαζω ρ. μετβ. (ευθείασ-α, -τηκα) κάνω (κάτι) ευθύ ή επίπεδο. [ETYM] μεσν. < ευθύς + παραγ. επίθημα -ιάζω, βλ. κ. φειάζω].
ευθερμαγωγός, -ός, -ό [1870] ΦΥΣ. (σώμα) που είναι καλός αγωγός της θερμότητας: ~ μέταλλο ΣΥΝ. θερμαγωγός ΑΝΤ. δυσθερμαγωγός.
εύθετος, -ης, -ο (λόγ.) 1. αυτός που είναι καλά τοποθετημένος, που βρίσκεται στη σωστή θέση ΣΥΝ. διευθετημένος, τακτοποιημένος 2. (μτφ. για χρόνο) ο κατάλληλος, ο αρμόζων: η απόφαση θα ανακοινωθεί σε ~ χρόνο ΣΥΝ. ευνοϊκός, επικαιρός, ενδεδειγμένος: ΦΡ. εν ευθέ-τω χρόνο (εν ευθέτω χρόνο) τον κατάλληλο καιρό, όταν οι συνθήκες είναι κατάλληλες: το θέμα θα συζητηθεί ~ — εύθετος επίρρ. [αρχ.], ευθετώ ρ. [αρχ.] {-εις...}. [ETYM] αρχ. < εὐ- + θετός < τίθημι, βλ. κ. θέτω].
ευθείως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) 1. κατευθείαν, ολόγισια ΣΥΝ. στα ίσια ΑΝΤ. λοξά, πλαγίως. 2. με κατηγορηματικό τρόπο, με ειλικρίνεια, χωρίς περιστροφές: τον κατηγορήσε ~ ως υπαίτιο της ήττας. ΣΥΝ. απερίφραστα. ΣΧΟΛΙΟ λ. προηγουμένως.
εύθετος, -ης, -ο (λόγ.) αυτός που θίγεται εύκολα, που προσβάλλεται με το παραμικρό από τους λόγους ή τη συμπεριφορά των άλλων: είναι πολύ ~ σε ζητήματα τιμής ΣΥΝ. ευαίσθητος, (λαϊκ.) μυγάγγιχτος ΑΝΤ. παχύνδερμος, αναισθητός, χοντρόπετσος. [ETYM] αρχ. < εὐ- + -θικτος < θίγω].
ευθιξία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να θίγεται κανείς εύκολα, κυρ. για θέματα τιμής: παραιτήθηκε για λόγους ευθιξίας || σπάνια | προσωπική | πολιτική ~ ΣΥΝ. ευαίσθησία.
ευθραστός, -ης, -ο (λόγ.) 1. αυτός που σπάει εύκολα: Προσοχή στη μεταφορά! Είναι ~ προϊόν || ~ αργείο | τζάμι ΣΥΝ. εύθραπτος ΑΝΤ. άθραυστος 2. (μτφ.) ευπαθής, αυτός που εύκολα προσβάλλεται ή διαταράσσεται: ~ υγεία | νύκτα | κατάσταση | ειρήνη | ψυχική ισορροπία | χαρακτήρας ΣΥΝ. ευπρόβλητος 3. (για πρόσω.) αυτός που έχει αδύνατη κατάσταση ή κρίση: ~ κοπέλα ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος, λεπτεπίλεπτος, αιθέριος, (καθημ.) ντελικάτος, ασθενικός. — ευθραστότητα (η). [ETYM] αρχ. < εὐ- + θραυστος < θραύω].
εύθραπτος, -ης, -ο (λόγ.) αυτός που θρυμματίζεται εύκολα, που τριβεται εύκολα: ~ κόκκοι ΣΥΝ. εύθραυστος.
[ETYM] αρχ. < εὐ- + θραπτός < θράπτο «θραύω, θρυμματίζω», βλ. κ. θρύμμα].
ευθύ-κ. ευθύ-α' συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία: 1. του ίδιου: ευθύ-γραμμος, ευθύ-βολος 2. του δικαίου, του ορθού: ευθύ-δικος, ευθυκρίσια.
[ETYM] Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. ευθύς (βλ. λ.).
ευθιάλιος (ο) [1861] {ευθειάλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ. πνευστό μουσικό όργανο, που αντιδιαστέλλεται προς τον πλαγιάλιο (το φλάουτο) το κλαρίνο (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. αυλός. [ETYM] < ευθύ- + αυλός, κατ' αντιδιαστολή προς το πλαγιάλιος].

ευθύβολος, -ης, -ο κ. (ορθότ.) ευθύβολος, -ος, -ο αυτός που πετυχαίνει τον στόχο του, ο εύστοχος, ο ακριβής ΑΝΤ. άστοχος. — ευθύ-βολία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -βόλιος [ETYM] < μτγν. ευθύβολος < εὐθυ- + βόλιος < βάλλω].
ευθυγράμια (η) → ευθυγράμμος
ευθυγραμμίζω ρ. μετβ. [1882] (ευθυγράμμισ-α, -τηκα, -μένος) 1. τοποθετώ ή φέρο σε ευθεία γραμμή: ~ ένα κομμάτι ξύλο | τζάμι || ~ τις σειρές των θρανίων ΣΥΝ. ισιώνω, στοιχίζω ΑΝΤ. στραβώνω 2. (μτφ.) ταυτίζω, προσαρμώζω, συμφωνώ: προσπάθησε να ευθυγραμμίσει την πολιτική της χώρας του με την πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών || (κ. μεσοπαθ.) ευθυγραμμίστηκε με την κυρίαρχη τάση στο κόμμα του.
ευθυγράμμιση (η) [1882] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η τοποθέτηση σε ευθεία γραμμή: η ~ των θρανίων της αίθουσας 2. ΜΗΧΑΝ. η τεχνική επέμβαση στο σύστημα διεύθυνσης του αυτοκινήτου (τιμόνι, τροχοί, άξονες τροχών και ημιαξόνια) έτσι, ώστε αυτό να συμβάλλει στην ορθή πορεία του οχήματος: «ευθυγραμμίσεις - ζυγοσταθμίσεις» (επιγραφή συνεργείων αυτοκινήτων) 3. (μτφ.) η προσαρμογή (τακτικής, πολιτικής ή άλλης γραμμής, ιδέων) προς κάτι άλλο: η ~ της εξωτερικής πολιτικής της χώρας με τις αποφάσεις της Διακυβερνητικής || η ~ του με τη γραμμή του κόμματος ΣΥΝ. συμφωνία, ταύτιση.
ευθύγραμμος, -ης (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] 1. αυτός που βρίσκεται ή κινείται σε ευθεία γραμμή: ~ κίνηση ΣΥΝ. ευθύς, ίσιος 2. ΓΕΩΜ. αυτός που τα στοιχεία του (σημεία) ανήκουν στην ίδια ευθεία: ΦΡ. ευθύγραμμο τμήμα το τμήμα ευθείας, που ορίζεται από δύο σημεία: το ~ ΑΒ. — ευθύγραμια επίρρ., ευθυγράμια (η) [1833].
ευθυδικία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} δίκαιη και ορθή κρίση ή απόφαση: δικαιοκρίσια ΑΝΤ. στρενωδικία, κακοδικία. — ευθύδικος, -ής, -ο [αρχ.].
ευθυκρίσια (η) [1825] {χωρ. πληθ.} ορθή και δίκαιη κρίση- σωστή σκέψη ΑΝΤ. ακρίσια.
Ευθυμία (η) γυναικείο όνομα. [ETYM] αρχ. κύρ. όν. < εὐθυμος (βλ. λ.).
ευθυμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η χαρούμενη και ευχάριστη ψυχική διάθεση: στην παρέα επικρατούσε μεγάλη ~ ΣΥΝ. κέφι, ευδιαιθεσία ΑΝΤ. αθυμία, δυσθυμία, ακεφιά 2. η ευχάριστη διάθεση που δημιουργείται υπό την επίρρεια ελαφράς μέθης: ήπιε δύο ποτηράκια παραπάνω και ήρθε σε ~.
Ευθύμιος (ο) 1. άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Εὐθυμης [ETYM] μτγν. κύρ. όν. < αρχ. εὐθυμος (βλ. λ.).
ευθυμογράφια (το) {ευθυμογραφίμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. σε εφημερίδες ή περιοδικά) κείμενο με εὐθυμο χαρακτήρα, ευτράπελο ανάγνωσμα.
ευθυμογράφος (ο/η) [1889] συγγραφέας ευθυμογραφημάτων. — ευθυμογραφικός, -ής, -ό [1892].
ευθυμογράφω ρ. μετβ. [1891] {ευθυμογραφείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. | συγγράφο ευθυμογραφηματα.
ευθυμολόγία (το) {ευθυμολογίμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που λέγεται ή γράφεται, για να προκαλέσει ευθυμία: εὐθυμος λόγος ΣΥΝ. χαριτολόγημα, αστειολογία.
ευθυμολογία ρ. αμετβ. {ευθυμολογείς...} λέω κάτι που προκαλεί ευθυμία ΣΥΝ. χαριτολόγος, αστειολόγος ΑΝΤ. σοβαρολόγος. — ευθυμολο-γία (η) [1891], ευθυμολόγος (ο/η) [1894], ευθυμολογικός, -ής, -ό.
εύθυμος, -ης, -ο 1. (για πρόσω.) αυτός που έχει καλή διάθεση: χαρούμενος, προσχαρς: ~ παρέα ΣΥΝ. ευδιάθετος, χαρούμενος, κεράτος, χαρούμενος ΑΝΤ. δύσθυμος, άκεφος, (λαϊκ.) κατσούφης, σκυθρωπός: ΦΡ. εύθυμο χίμα βλ. λ. χίμα 2. αυτό που τον διακρίνει η χαρά: ~ διάθεση | τόνος || σοφία όναι ~ σκόπο ΣΥΝ. αλέγρος 3. αυτός που προκαλεί γέλιο και χαρά: αστείος: ~ παράσταση ΣΥΝ. διασκεδαστικός, φαιδρός, κομικός, (λόγ.) υλαρός. — εύθυμα επίρρ. [ETYM] αρχ. < εὐ- + θυμός «καρδιά, εσωτερικός εαυτός» (βλ. λ.).
ευθυμό ρ. αμετβ. [αρχ.] {ευθυμείς... | ευθυμίσαι} 1. έχω καλή ψυχική διάθεση: είμαι χαρούμενος, εύθυμος ΑΝΤ. δυσθυμό 2. έρχομαι σε κατάσταση ελαφράς μέθης.
ευθύνη (η) (ευθυνών') 1. η υποχρέωση που έχει κανείς να πραγματοποιήσει κάτι, καθώς και να δώσει λόγο γι' αυτό: επαγγελματική | πολιτική | κοινωνική | ηθική | νομική | αστική | ποινική ~ || θα το έχεις υπ' ~ σου (θα είσαι υπεύθυνος γι' αυτό) || έχω την ~ των ειλιόγών | της παραγωγής | μιας στρατιωτικής επιχειρήσης || τα έργα εκτελούνται υπό την ~ της αρμόδιας υπηρεσίας || έχει απόλυτη εξουσία χειρισμών στον χώρο ευθύνης του- ΦΡ. (α) άίσθημα ευθύνης η υπευθυνότητα: έχει έντονο το - για τις πράξεις του (είναι πολύ ευσυνείδητος) (β) προ | ενόπιον των ευθυνών μπροστά στις ευθύνες: τον έφερε προ των ευθυνών του και του ζήτησε να ενεργήσει άμέσως 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε αναλαμβάνει κανείς υπέθνη: Μην ασχοληθείς μ' αυτό! Είναι δική μου ~ 3. (ειδικότ.) το σύνολο των συνεπειών που βαρύνει κάποιον εξαιτίας της πηλημελούς τήρησης των καθηκόντων του ή της παράβασης έννομης ή ηθικής αρχής: φέρω | επομιζόμαι | αποσειώ | διαχωρίζω | αποδίδω | ρίχνω σε άλλον ρ. || (κ. στον πληθ.) επιρρίπτω | καταλογίζω ευθύνες σε κάποιον || για το ατύχημα θα αναζητηθούν ευθύνες (θα αναζητηθεί ποιοι πρέπει να λογοδοτήσουν) || έχετε κι εσείς μερίδιο ευθύνης για την κατάσταση αυτή ΣΥΝ. βάρος, ενοχή, υπαιτιότητα' ΦΡ. αναλαμβάνω την ευθύνη (για κάτι) (i) δηλώνω υπεύθυνος (για κάτι που έχει συμβεί), δηλώνω ότι είμαι ο δράστης (συγκεκριμένης πράξης): την ευθύνη της τρομοκρατικής επίθεσης ανέλαβε η «17 Νοέμβρη» (ii) δηλώνω υπεύθυνος, έτοιμος να υποστεί τις συνέπειες (για ό,τι πρόκειται να συμβεί): Ας παρακάμψουμε αυτή την εντολή! Εγώ ~ (iii) (εις το άκέραιον) αναλαμβάνω

πλήρως την ευθύνη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεύθυνος*.
 [ETYM₁ αρχ. < *εὐθύνω* (από τις πλάγιες πτώσεις, π.χ. γεν. ευθύνης, προέκυψε η ονομαστική ευθύνη) < εὐθύνοω | -ομαι (βλ.λ.). Στην αρχ. Αθήνα, οι αξιωματούχοι που ολοκλήρωναν τη θητεία τους είχαν την υποχρέωση να παραστούν σε δημόσια εξέταση (*εὐθύνω*) τῆς ἐν γενεῖ διαγωγῆς τους. Στη διαδικασία αυτή αναφέρονται, π.χ. περιφράσεις *πέχευ εὐθύνος* | *εὐθύνος δίδομι* | *ἐπί τὰς εὐθύναις ελθεῖν* | *τὰς εὐθύναις κατηγορεῖν* κ.ά., από όπου προέκυψε η βασική σημ. τῆς λ.].

ευθύνη - υπεύθυνος - ανεύθυνος. Η έννοια τῆς ευθύνης, βασικός θεσμός τῆς αρχαίας αθηναϊκῆς δημοκρατίας, ἔχει ιδιαίτερο σημασιολογικό ενδιαφέρον για τη σημασία με την οποία χρησιμοποιούνται σήμερα τα ἐπιθ. υπεύθυνος και ανεύθυνος. Οι αρχαίοι Ἕλληνες χρησιμοποίησαν τη λ. εὐθύνω και ἀργότερα τὴν εὐθύνη (από τη γενική: *εὐθύνω* - *εὐθύνης* > *εὐθύνη*) με την κυ-ριολ. σημ. «ίσιαμα, τὸ να κάνει κάτι εὐθῶ, ἴσιο, διόρθωση» (τη *εὐθύνω* είναι από τὸ ρ. εὐθύνοω «ισιώνω» και αυτό από τὸ εὐθύς) και με τη μεταφορική σημ. «διαχειριστική ευθύνη, διαχειριστικός ἔλεγχος, που ασκεῖται δημόσια σε αὐτοὺς που εἶχαν αναλάβει δημόσια ἀξιώματα κατά τὸ πέρασ τῆς θητείας τους». Οποῖος ἀνελάμβανε ἀξίωμα ἦταν υπεύθυνος, ὑπόλογος δημόσιου ἔλεγχου, στους εὐθύνους, τους δημόσιους ἐλεγκτές, ἐνὸς μὴ υπέχοντος τέτοια εὐθύνη, ο μὴ ὑπόλογος, ἦταν ανεύθυνος. Βαθμῶδὸν ἡ ἔννοια τῆς ευθύνης ἐπεκτάθηκε σε οτιδήποτε ἀναλαμβάνει κανεὶς ὡς καθῆκον ἢ ἀρμοδιότητα στον δημόσιο ἢ τον ἰδιωτικό (ἐπαγγελματικό ἢ ἄλλον) χώρο, καθῆκον ἢ ἀρμοδιότητα για την οποία υπέχει (νομική ἢ ἠθική) ευθύνη, δηλ. για την οποία εἶναι *υπεύθυνος*. Παράλληλα προς την οὐδέτερη αὐτή σημ. τοῦ ὑπόλογου (και ἀπὸ περιπτώσεις που συνέβαινε κάτι κακό κατά την ἄσκηση καθῆκόντων και ἀρμοδιοτήτων), ἡ λ. *υπεύθυνος* προσέλαβε και τη σημ. «ἐνοχος». Ομοίως και τὸ ἀντίθετο, ἡ λ. *ανεύθυνος* ἀπὸ τη σημ. «ἀμοιρος, ἀμέτοχος εὐθύνων» προσέλαβε και τη σημ. «ἀθῶος». Με αὐτή την «καλῆ» σημ. χρησιμοποιεῖται ἡ λ. και στην μνηρογραφία τῆς Εκκλησίας: «Σήμερον τὸ κατά τὸν Χριστὸν πονηρον συνήχθη συν-νέδριον, και κατ' αὐτοῦ κενὰ ἐβουλεύσατο παραδοῖναι Πιλάτῳ εἰς θάνατον τον ἀνεύθυνον [εν. τον Χριστό]. Ἀπὸ τη σημ. «υπεύθυνος = ἐνοχος» και «ανεύθυνος = ἀθῶος» στη σύγχρονη Ἑλληνική πέρασαμε στην ἀντίθετη (!) και για τις δύο λέξεις σημασία: ὅταν χαρακτηρίζουμε κάποιον ὡς «υπεύθυνον» πρόσωπο (μαζί με την αρχική σημ. «υπεύθυνος», την κακὴν), ἐννοοῦμε ἐπίσης «με συνεπίστο εὐθύνης, εὐσυνείδητο και ἀξιοπῆστο πρόσωπο». Ἀντιθέτως, ὡς «ανεύθυνον πρόσωπο» χαρακτηρίζουμε σήμερα «εκείνον που στερεῖται εὐθύνης, τον ἀσυνείδητο, τον ἀναξιοπῆστο». *Habent voces sua fata!* («Ἐχουν και οι λέξεις τη μοῖρα τους»).

→ *ανεύθυνος*

ευθύνομα ρ. αμετβ. ἀποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εἶμαι υπεύθυνος, φέρω την ευθύνη για κάτι: ἡ κυβέρνηση *ευθύνεται* για τη *χάραξή* τὸ *προϋπολογισμό* || δὲν ~ *εγὼ* για τη δική του *αποτυχία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM₁ Μέση φωνή τὸν αρχ. εὐθύνοω «κατευθύνοω, ὁδηγῶ κατευθειάν» < *εὐθύς*. Βλ. κ. ευθύνη].

ευθύνοφορος, -η, -ο αὐτὸς που φοβάται ἢ ἀποφεύγει να ἀναλάβει τις ευθύνες: ~ *ηγεσία*. — *ευθύνοφοβία* (η).

εὐθύς, -εία, -ὸ {εὐθ-έος | -είς (οὐδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)-εὐθύτ-ερος, -ατός} 1. αὐτὸς που δὲν ἀλλάζει κατευθίνον- ἴσιο: ~ *δρόμος* | *πορεία* | *γραμμὴ* ΣΥΝ. *ευθύγραμμα* ANΤ. *καμπύλος*, *κυρτός*, *τεθλασμένος* 2. (μτφ.) αὐτὸς που φέρεται με εὐλκρίνεια, χωρίς να ἀποκρύπτει τις προθέσεις του: ~ *χαρακτήρας* | *ἀνθρωπος* ΣΥΝ. *ντόμιρος* 3. αὐτὸς που ἐκφέρεται κατά τρόπο ξεκάθαρο και ἀμέσως, χωρίς ὑπεκφυγές: ~ *προσέγγιση* | *ἐξήγηση* | *κατηγορία* | *τρόπος* | *ἀπάντηση* ANΤ. ἔμμεσος, *πλάγιος* 4. *εὐθεία* (ενν. γραμμὴ) βλ. λ. *εὐθεία* · 5. ΓΑΩΣΣ. (α) *εὐθύς λόγος* ἡ μορφή λόγου κατά την οποία ἔχουμε αὐτοῦσια τα λόγια τοῦ ομιλητή, π.χ. *Μας εἶπε: «Φεύγω αἶριο για τὸ ἐξωτερικό»* (κατ' ἀντιδιαστολή προς τον *πλάγιον* λόγο, βλ. λ. *πλάγιος*) (β) *εὐθεία ἐρώτηση* ἡ μορφή ἐρώτησης κατά την οποία ἔχουμε αὐτοῦσια τα λόγια τοῦ ομιλητή που ἔθεσε την ἐρώτηση και μάλιστα με χρήση ἐρωτηματικῶν σημείων, ὅταν πρόκειται για γραπτὸ λόγο· π.χ. *Μας ρώτησε: «Θέλετε να ἔρθετε μαζί μας;»* (κατ' ἀντιδιαστολή προς την *πλάγια* ἐρωτηματική, βλ. λ. *πλάγιος*) (γ) *εὐθεία πτώση* ἡ ονομαστική κατ' ἀντιδιαστολή προς τις *πλάγιες* πτώσεις (βλ. λ. *πλάγιος*), τη γενική, την αιτιατική (και τη δοτική, στην αρχαία Ἑλληνική). — *εὐθύος* ἐπίρρ. [αρχ.], *ευθύτητα* (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιάς*, *ευθύνη*, *κάνω*, *προηγούμενος*, -*ός*.

[ETYM₁ αρχ., παράλλ. τ. τοῦ ἀρχαιότερου ἰων. ἰθύς (για τὸ οποίο βλ. λ. ἰθύνη). Η ἐναλλαγή εὐθύς - ἰθύς ἴσως οφείλεται σε παρετυμολ. ἐπίδραση τοῦ ἐπιρρ. ὄν Κατ' ἄλλη ἄποψη, ο τ. *εὐθύς* προέκυψε (με προληπτική ἀφομοίωση) ἀπὸ τον τ. **εἰθύς* (που μαρτυρεῖται στο ἐπίρρ. *εἴθαρ* «ἀμέσως, ἀπευθείας»)].

εὐθύς ἐπίρρ. [αρχ.] ἀμέσως, χωρίς ἀναβολή ἢ καθυστέρηση: *ἔφυγα ~ μόλις ζήμερωσε* || ~ *εξαρχῆς* || (καταρχ.) ~ *ἀμέσως*.

εὐθύς ὡς σύνδ. [αρχ.] (λόγ.) ἀμέσως μόλις: ~ *ἀνήγγειλε ο υπουργός την ἐκτίρωση τῆς συνθήκης*, *οι βουλευτές ζήτησαν σε χειροκροτήματα*.

εὐθυτενής, -ής, -ές {εὐθυτεν-οὐς | -είς (οὐδ. -ή)} (λόγ.) αὐτὸς που ἔχει στητό, ἀγέρογο παράστημα: *πρόβαλε ψηλὸς κι ~ περπατᾶ ~*. — *εὐθυτενῶς* ἐπίρρ.

[μτγν.]. [ETYM₁ μτγν. < *εὐθύς* + *-τενής* < *τείνω* (< **τένω*-)ω].

εὐθύτητα (η) → *εὐθύς*

εὐΐατος, -ης, -ο (λόγ.) αὐτὸς που εὐκόλα θεραπεύεται ΣΥΝ. *εὐκολοθ-*

ράπευτος ANΤ. *δυσΐατος*. [ETYM₁ αρχ. < *εὐ-* + *ΐατος*]. *ευκαίρια* (η) {*ευκαίριον*} 1. περίστασις *ευνοϊκή*, κατάλληλη για την επίτευξη ἐνὸς σκοποῦ ἢ γενικά για να γίνει κάτι: *χάνω* | *εκμεταλλεύομαι* | *ἀξιοποιῶ* *μια ~* | *ἦταν μόνος του και βρήκα την ~* να του *μιλήσω* *ἰδιαίτερος* || *μην ἀφήσεις την ~* να *πάει χαμένη*-Φρ. (α) *σε πρώτη ευκαίρια/με την πρώτη ευκαίρια* στην πρώτη *ευνοϊκή* περίστασις που θα παρουσιαστεί: ~ *θα σου γράγω* (β) *με την ευκαίρια* | *ἐπ' ευκαίρια* | *ἐπὶ τη ευκαίρια* (ἐπ' *ευκαίρια* | *ἐπὶ τη ευκαίρια*) (τα ἐπὶ τῆς *ευκαίριας* και ἐπ' *ευκαίριας* εἶναι ἐσφαλμ.) (i) (+γεν.) με ἀφορμή *ευνοϊκή* περίστασις: ~ *τοῦ συνέδριου συνάντησε κορυφαίους προσωπικότητες τῆς ἐπιστήμης* (ii) (ἀπολύτως στους τ. ἐπ' *ευκαίρια*, *ἐπὶ τη ευκαίρια*) *μια και* τὸ ἔφερε ἡ *κουβέντα*, κάτι που ἠθελε ἀκόμη να *πῶ*: ~, *μήπως πρέπει να συζητήσουμε κι αὐτή την ἐκδοχή*; (γ) *δὲν χάνω ευκαίρια να...* για κάτι που κάνει κάποιος συνεχῶς, ὅποτε του τὸ ἐπιτρέπουν οι περιστάσεις: ο *ἀπολυμένος* *υπάλληλος* *δὲν χάνει ευκαίρια να καταφέρει* *κατὰ τῆς διοίκησης τῆς εταιρείας του* (δ) *μη χάσεις ευκαίρια!* (εἰρων.) ὡς σγόλιο σε δήλωση, σύμφωνα με την οποία κάποιος ἔκανε ἢ προτίθειτα να κάνει κάτι που του ἀρέσει πολὺ και τὸ ἐπιδιώκει συνεχῶς: - *Στη γιορτὴ θ' ανοίξουν καινούργιο βαρέλι θα πιούμε κρασί μέχρι σκαμού!* - *Εὐῶ, ~!* (ενν. και δὲν πεις) (ε) *αρπάξω ἢ ἀδράξω την ευκαίρια* | (λόγ.) *δράττομαι ἢ ἀποφασίζω* *τῆς ευκαίριας* *εκμεταλλεόμενα* *μια ευκαίρια ἀμέσως* μόλις παρουσιαστέι: *ἀδράξτε την ευκαίρια και πρόβαλε με τον καλύτερο τρόπο τις θέσεις τῆς χώρας μας στο συνέδριο* || *δράττομαι τῆς ευκαίριας που μου παρέχει ἡ ἐπίσκεψη σας σε σας ἐνήμερωση για τα προβλήματα τοῦ δήμου μας* (στ) *αρπάξω μια ευκαίρια ἀπὸ τα μαλλιά* (εμφρατ.) *εκμεταλλεόμενα* *μια ευκαίρια ἀμέσως*, δὲν την αφήνω να *χωθεῖ* (ζ) *ἔγω την ευκαίρια να | μου δίνεται ἡ ευκαίρια* να μπορῶ να, *βρίσκομαι* στην κατάλληλη περίστασις για *κάνω* *κάτι*: *στο ταξίδι αὐτὸ ἔχει την ευκαίρια να γνωρίσει τον πολιτισμὸ αὐτῆς τῆς χώρας* || *μέχρι σήμερα δὲν σας ἐνήμερωση για να συζητήσουμε τόσο ανοιχτά* (η) *ευκαίριας δοθείσης* | *δοθείσης τῆς ευκαίριας* *εφόσον* *δοθεῖ* ἢ *δόθηκε* ἡ *ευκαίρια*, εφόσον ὑπάρξει ἡ ὑπῆρξε ἡ κατάλληλη περίστασις για *κάτι*: *πολλοὶ πολῖτες ~ ἐπιδιώκουν να λυμάνονται τα δημόσια ταμεία, ἀκόμη και αν δὲν ἔχουν ἀνάγκη* (εφμ.) 2. ἡ δυνατότητα που ἔχει κανεὶς να κάνει (κάτι): *τα ἀθλία οικονομικά τῆς οικογένειας δὲν του ἔδωσαν την ~ να σπουδάσει* || *σ' αὐτῆ τῆ δουλειά ἔχει την ~ να δεῖξει τι ἀξίζει* || *σ' αὐτῆ τῆ χώρα υπάρχουν πολλὲς ~ ἀπασχόλησης* || *δὴνω | παρέγω* | *προσφέρω* *σε κάποιον την ~* να *επανορθώσει* || *εἶναι ἡ τρίτη και τελευταία ευκαίρια να περάσεις στον πανεπιστήμιο* 3. *ελευθερὸς ἢ διαθέσιμος χρόνος*: *θα σου τηλεφωνήσω, μόλις βρῶ ~* (μόλις *ευκαιρήσω*) ΣΥΝ. *ἀνεση*, *χρόνος*, *καιρός* 4. *εμπόρευμα* που προσφέρεται σε χαμηλὴ τιμή: *μεγάλη* | *χρησὴ* ~ Φρ. *σε τιμὴ ευκαίριας* *σε συμφέροντα* *τιμὴ* *αγοράς*: *φύγει για τὸ ἐξωτερικό και πολλοὶ τὸ ἀνοκίνητο του* - 5. (στο ποδόσφαιρο) *επιθετικὴ προσπάθεια* που θα μπορούσε να καταλήξει σε *γκολ*: *εἶχαμε | δημιουργήσαμε | χάσαμε πολλὲς ~* για *γκολ* || *ρεσιτάλ χαμένων ~ ἀπὸ τον ἐπιθετικὸ παίκτη*.

[ETYM₁ αρχ. < *εὐκαίρος* (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. εἶναι μετὰφρ. δάνεια ἀπὸ τη Γαλλική, λ.χ. *επιφορεύομαι* | *δράττομαι τῆς ευκαίριας* (< profiter de | saisir l'occasion), ἐπὶ τη *ευκαίρια* (< à l'occasion), με την *πρώτη ευκαίρια* (< à la première occasion), *τιμὴ ευκαίριας* (< prix d'occasion)], *ευκαιριακός*, -ή, -ὸ περιεστασιακός, αὐτὸς που προκύπτει ὡς *ευκαίρια*, ἐκτάκτως και ὄχι προγραμματισμένα: ~ *δραστηριότητα* | *απασχόληση* | *κέρδος*. — *ευκαιριακ-ά* | -ὸς ἐπίρρ. [ΠΧΜ Μετὰφρ. δάνειο ἀπὸ γαλλ. occasionnel], *εὐκαιρος*, -η, -ο [αρχ.] *ελευθερὸς ἀπὸ ἐνασχολήσεως ἢ υποχρεώσεως*, *διαθέσιμος*: *πολλοὶ ζητοῦν να τον συναντήσουν, ἀλλὰ σπάνια εἶναι ~* ANΤ. *ἀπασχολημένος*, *πολύασχολος*. εν *καρὸς* ρ. [αρχ.] *αμετβ. κ. μετβ.* {*ευκαιρέω*... | *ευκαιρέω*} ♦ 1. (αμετβ.) *ἔγω* *ελευθερὸς ἢ διαθέσιμος χρόνος*: *ὅποτε ευκαιρήσεις, ἔλα να μας ἐπισκεφθεῖς* || *δὲν ~ για να ῥθω μαζί σου* ΣΥΝ. (λαϊκ.-μτφ.) *αδειάξω* ♦ 2. (μετβ.) (+να) *μπορῶ, ἔγω* *την ευκαίρια* (να *κάνω* *κάτι*): *δὲν ευκαιροῦσε να με δει οὔτε για πέντε λεπτά*. *ευκαίρως-ακαίρως* ἐπίρρ. (λόγ.) *πάντοτε*, *εἴτε* *περιστάσεις* *εἶναι κατάλληλες* *εἴτε ἀκατάλληλες*: *θα ἐπιτελέσει τὸ ἔργο του ~*. [ETYM₁ Η φρ. προέρχεται ἀπὸ την Κ.Δ. (Β' Τμὸθ. 4, 2: *κίρυζον τον λό-γον, ἐπίστηθι εὐκαίρως ἀκαίρως, ἔλεγεζον, ἐπίτημον, παρακάλε-σον...*)]. *ευκαλυπτεῖλαι* (το) [1888] {*ευκαλυπτεῖλαι-ου* | -ων} ΧΗΜ. *αιθέριο ἔλαιο* που ἐξάγεται ἀπὸ τα φύλλα τοῦ *ευκαλύπτου*. [ETYM₁ Ἀπόδ. ξέν. ὄρου, πβ. γαλλ. essence d'eucalyptus].

ευκαλύπτος (ο) {*ευκαλύπτ-ου* | -ων, -ους} *αιθαλής* δέντρο *χρήσιμο* για την *ξυλεία* του και με *αρωματώδη* φύλλα, που χρησιμοποιούνται στη *φαρμακευτική*.

[ETYM < *ευ-* + *καλύπτω*, ἑλληνογενῆς ξέν. ὄρ., < νεολατ. eucalyptus]. *εὐκαμπτος*, -η, -ο (λόγ.) 1. (α) αὐτὸς που *κάμπεται* *εὐκόλα*: *εὐλύγιστος*: ~ *σώμα* | *ὕλικό* | *μέταλλο* ΣΥΝ. *ελαστικός*, *λυγερὸς*, *λαστιχένιος* ANΤ. *δόσκαμτος*, *ἀκαμπτος*, *ἀλύγιστος* (β) ΠΛΗΡΦ. *εὐκαμπτος* *δίσκος* ἡ *δισκέτα* (βλ.λ.) 2. (μτφ.) αὐτὸς που φέρεται με *ευελιξία* και *διπλωματικότητα* ΣΥΝ. *εὐέλικτος*. — *εὐκαμπτα* ἐπίρρ., *εὐκαμπία* (η) [αρχ.].

[ETYM₁ αρχ. < *εὐ-* + *καμπτος* < *κάμπω*. ο ὄρ. *εὐκαμπτος* *δίσκος* ἀποδίδει τὸ *αγγλ. floppy disk*], *ευκαρπία* (η) [αρχ.] {*χωρ. πλθθ.* | ἡ ἀφθονή *παραγωγή* *καρπῶν*, ἡ *ευφορία*: ἡ ~ *τῆς γῆς*.

[ETYM₁ αρχ. < *εὐκαρπος* «*παραγωγικός*, *καρποφόρος* (για δέντρα, γυναικες και θηλυκά ζῶα)» < *εὐ-* + *καρπός*]. *ευκατάστατος*, -η, -ο αὐτὸς που *βρίσκεται* σε *καλὴ* *οικονομική* *κα-*

τάσταση ΣΥΝ. εύπορος, πλούσιος ΑΝΤ. άπορος, φτωχός.
 [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σταθερά τοποθετημένος», < ευ- + -κατά-
 στατος < καθίστημι «καθιστώ»].

ευκαταφρόνητος, -η, -ο [αρχ.] άξιος για καταφρόνηση, μη υπολο-
 γισμός, ασήμαντος: ~ ποσό | κέρδος | περιορισία υπόθεση || έχει ένα
 εισόδημα καθόλου ~ για την ηλικία του ΣΥΝ. αξιοκαταφρόνητος, ανά-
 ξιος προσοχής ΑΝΤ. αξιοπρόσεκτος, υπολογισμός, αξιοσημείωτος. —
 ευκαταφρόνητα επίρρ.

ευκή (η) → ευχή

ευκίνητος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που κινείται εύκολα, γρήγορος: λυ-
 γερό κι ~ κορμί || ~ ζώο ΣΥΝ. γοργοκίνητος, ευλύγιστος, (λαϊκ.) σβέλ-
 τος ΑΝΤ. δυσκίνητος, δύσκαμπος, αργός 2. (μτφ.) αυτός που λειτουργεί
 με ταχύτητα, με ευστροφία, χωρίς φραγμούς και περιορισμούς: ~
 νους ΣΥΝ. ευέλικτος ΑΝΤ. δύσκαμπος. — ευκίνητα επίρρ., ευκινήσια
 (η) [μτγν.].

ευκλής, -ής, -ές {ευκλε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει καλή
 φήμη, ένδοξος: ~ πρόγονος ΣΥΝ. ονομαστός, δοξασμένος, περίφημος,
 (λόγ.) περικλής ΑΝΤ. ακλής, άδοξος. — ευκλεώς επίρρ. [αρχ.],
 εύκλεια (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ευ- + -κλής < κλέος «δόξα»
 (βλ. λ.)].

ευκλείδης, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που σχετίζεται με τον Ευκλείδη
 και το έργο του· ΦΡ. **ευκλείδει-ος** | -α **γεωμετρία** η γεωμετρία που
 καταρτίστηκε σύμφωνα με το σύστημα που καθιέρωσε ο Ευκλείδης.
 [ΕΤΥΜ. Αντιδάν. από γαλλ. eucliden].

Ευκλείδης (ο) {-η κ. -ου} αρχαίος Έλληνας μαθηματικός (περ. 300
 π.Χ.), ο οποίος χρησιμοποίησε αρχές της Λογικής ως βάση για τη γε-
 ωμετρία.
 [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αρχική σημ. «ένδοξος, εύφημος», < αρχ. εύκλεια
 < εύκλής (βλ. λ.)].

ευκοίλιος, -α, -ο 1. αυτός που διευκολύνει ή προκαλεί κενώσεις των
 εντέρων: ~ φάρμακο ΣΥΝ. ενεργητικός, υπακτικός ΑΝΤ. δυσκοίλιος 2.
 (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει δυσκολίες στην κένωση του εντέρου
 ΑΝΤ. δυσκοίλιος 3. (για τροφές) αυτός που χωνεύεται και κενώνεται
 εύκολα 4. **ευκοίλια** (η) {χωρ. πληθ.} η ευκοιλότητα (βλ. λ.): **παθαίνω** | μ
 'έπιασε -. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ευ- + -κοίλιος < κοιλία].

ευκοιλότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. εντερική ανωμαλία που
 χαρακτηρίζεται από συχνές και υδαρείς κενώσεις του εντέρου λόγω
 κρυώματος, δυσεντερίας ή τροφικής δηλητηρίασης: έχω | με πίνει ~.

ευκόλια επίρρ. 1. με ευκολία, με εύκολο τρόπο: **νίκησε** ~, **γιατί είχε**
αδύναμο αντίπαλο || **δεν θα τα βγάλεis ~ πέρα-** είναι πολύπλοκη δου-
 λεία· ΦΡ. **τα εύκολως νανοούμενα παραλείπονται** βλ. λ. εννοώ 2. (κα-
 κός.) με προχειρότητα, χωρίς επιμέλεια και προσοχή. Επίσης (λόγ.)
 ευκόλως [αρχ.].

ευκολία (η) [αρχ.] {ευκολιών} 1. η έλλειψη δυσκολίας: **διαβάζω** με ~
 || **κέρδισε με ~ τον αντίπαλο** ΣΥΝ. ευχέρεια, άνεση ΑΝΤ. δυσκολία, δυ-
 σχέρεια, (λαϊκ.) ζόρι 2. η ιδιότητα του εύκολου, το να είναι κάτι εύ-
 κολο: η - **μιας άσκησης** 3. (μτφ.) η χρηματική διευκόλυνση, η εξυπη-
 ρέτηση, η εκδούλευση: το **κατάστημα πουλάει με ευκολίες πληρωμής**
 || **ζήτησε μια μικρή ~, για να πληρώσει το χρέος του στην τράπεζα** ΣΥΝ.
 βοήθεια, χάρη, διευκόλυνση 4. **ευκολίες** (οι) η αφρονία των απα-
 ρτήτων μέσων, οι ανέσεις της ζωής: **στο χωριό δεν είχε τις ~ της**
πόλης || **οι ~ της σύγχρονης ζωής έχουν κάνει τον άνθρωπο νοσηρό**
 ΣΥΝ. κομφορ, μέσα.
 [ΕΤΥΜ. αρχ. < εύκολος (βλ. λ.) Η σημ. 4 αποδίδει το γαλλ. facilités, το
 οποίο μεταφράζεται ορθότερα ως **ανέσεις**].

εύκολο-κ. ευκόλο-α συνθετικό που δηλώνει ότι αυτό που εκφράζει το
 β' συνθετικό γίνεται εύκολα: **εύκολο-χένιστος, εύκολο-δου-
 λευτος, εύκολο-κατόρθωτος, εύκολο-μεταχειρίστος** ΣΥΝ. (λόγ.) ευ-
 ΑΝΤ. δύσκολο-.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το
 αρχ. επίθ. **εύκολος**].

ευκολοδιάβαστος, -η, -ο (συνήθ. για κείμενα) αυτός που διαβάζεται
 εύκολα είτε επειδή τα γράμματα είναι ευκρινή είτε επειδή το πε-
 ριεχόμενο είναι σαφές και ευχάριστο: ~ **διήγημα** | **περιοδικό** (βλ. κ. λ.
ευανάγνωστος) ΑΝΤ. δυσκολοδιάβαστος, δυσανάγνωστος.

ευκολονόητος, -η, -ο [1761] αυτός που εύκολα κατανοείται: ~ **κεί-
 μενο** ΣΥΝ. εύληπτος, ευνόητος ΑΝΤ. δυσνόητος, δυσκολονόητος.

ευκολόπιστος, -η, -ο αυτός που πιστεύει εύκολα, ο εύπιστος: (κατ'
 επέκτ.) ο αφελής: **είναι πολύ ~, δεν πονηρεύεται ποτέ** ΣΥΝ. απλοϊκός,
 απονήρευτος, ανυποψίαστος ΑΝΤ. δύσπιστος.

εύκολος, -η, -ο 1. αυτός που δεν απαιτεί ιδιαίτερο κόπο ή προσπάθεια
 για να γίνει, να λυθεί, να κατανοηθεί, να αποκτηθεί κ.λπ.: ~ **άσκηση**
 | **μάθημα** | **γλώσσα** | **χορός** | **πρόσβαση** || η **εξεύρεση ικανο-
 ποιητικών λύσεων δεν είναι ~ πράγμα** || ~ **θέματα στις εξετάσεις** ||
διαλέγω την - λύση || ο ~ **δρόμος δεν είναι πάντα ο καλύτερος** || η
ομάδα κληρόθηκε με ~ αντίπαλο ΣΥΝ. άκοπος, ευχερής ΑΝΤ. δύσκολο-
 σ, δυσχερής 2. **εύκολα** (τα) καταστάσεις, προβλήματα κ.λπ. που
 αντιμετωπίζονται χωρίς δυσκολία: **είχε συνηθίσει στα ~ και τώρα δυ-
 σκολεύεται** 3. (ειδικότ.) αυτός που γίνεται αβασάνιστα, κατά τρόπο
 επιπόλαιο και συχνά λανθασμένο: ~ **κριτική** | **κατηγορία** ΣΥΝ. πρό-
 χερος, άδικος 4. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πολλές απαιτήσεις,
 που είναι καλόβολος: **είναι πολύ ~ στο φαγητό του** | **στις παρέες του**
 ΣΥΝ. βολικός, συμβιβαστικός, υποχωρητικός ΑΝΤ. δύστροπος 5. (κα-
 κός.) αυτός που ενόιδει, που δεν αντιστέκεται (συνήθ. σε ερωτική
 προσέγγιση): **αυτή είναι από τις ~.**
 [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ικανοποιείται εύκολα (με την
 τροφή του ή με τα επιχειρήματα που του παρουσιάζονται)», < ευ- +
 -κόλος. Το β' συνθ. -κόλος είναι αγν. ετύμου, αφού δεν είναι πειστική
 η αναγωγή του στο ουσ. **κόλον** «τροφή - τμήμα τού παχέος εντέρου»

ούτε στο Ι.Ε. θ. *k^wel- (πβ. αρχ. **πέλ-ομαι**). Βλ. κ. **δύσκολος**].

εύκολος - ευχερής, δύσκολος - δυσχερής. Όλες οι λέξεις είναι
 αρχαίες. Τα εύκολος και δύσκολος, προκειμένου για πρόσωπα,
 ξ'κινούν αντιστοίχως με τη σημ. «αυτός που είναι "ύκολο ή δύ-
 σκολο να τον ευχαριστήσει, να τον ικανοποιήσει» (πβ. τα σημε-
 ρινά **εύκολος άνθρωπος - δύσκολος άνθρωπος**), αναφερόμενα δε
 σε πράγματα σημαίνουν ό,τι και σήμερα. Τα ευχερής και δυσχερής
 (παράγόμενα από το χείρ «χέρη») είναι «αυτός που είναι εύκολο
 και δύσκολο να τον χειριστείς», **ευχερίστος - δυσχερίστος**, στην
 αρχαία δε γλώσσα είχαν εκτεταμένη χρήση, καλύπτοντας όλες
 περίπου τις χρήσεις που δηλώνουν σήμερα τα **εύκολος - δύσκολος**.
 Στη σύγχρονη Ελληνική η χρήση των **δυσχερής - ευχερής** δηλώνει
 λογίστερο-επισμηότερο ύφος, χρησιμοποιούνται μόνο για
 πράγματα, διατηρώντας τον αρχικό πυρήνα της σημασίας τους
 «δύσκολο | εύκολο να χειριστείς κάτι» (**κατάσταση, θέση, θέμα,
 υπόθεση, πρόβλημα**), ενώ τα **δύσκολος | εύκολος** χρησιμοποιούνται
 για πρόσωπα και για πράγματα και καλύπτουν όλες τις χρήσεις.

ευκολοχώνευτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που χωνεύεται εύκολα, εύ-
 πεπτος: ~ **φαγητό** ΣΥΝ. χωνευτικός ΑΝΤ. δυσκολοχώνευτος, δύσπεπτος,
 (μτφ.) βαρύς 2. (μτφ.-μειωτ.) αυτός που δεν απαιτεί προσπάθεια για
 να γίνει αντιληπτός, ο εύκολος στην κατανόηση και την αφομοίωση:
 ~ **κείμενα για ένα κοινό που δεν θέλει να κουράζει το μυαλό του** ΣΥΝ.
 εύπεπτος.

ευκόλυνση ρ. μετβ. {ευκόλυν-α, -θηκα} 1. καθιστώ (κάτι) εύκολο, δη-
 μουργώ ευνοϊκές συνθήκες για (κάτι): η **παρουσία σου θα ευκόλυνει**
την κατάσταση ΣΥΝ. βοηθώ, διευκολύνω, ευχαρίνω 2. (μτφ.) παρέχω
 βοήθεια ή εξυπηρέτηση για την αντιμετώπιση δυσχερών καταστάσε-
 ων: **πολύ μας ευκόλυνε το ότι στίτι που μας παραχώρησε!** ΣΥΝ. **εξυ-
 πηρετώ, βοηθώ** 3. (μεσοπαθ. **ευκόλυνμα**) έχω τα μέσα, είμαι σε θέ-
 ση, μπορώ: **τα δανεικά μου τα επιστρέφεις, όταν ευκολυνθείς** || **πέρνα**
απ' το σπίτι, όποτε ευκόλυνσαι. — ευκόλυνση (η) [1816], ευκόλυ-
 ντικός, -ή, -ό [1816].

εύκολως επίρρ. → εύκολα

εύκοσμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κοσμιότητα και
 ευπρέπεια ΣΥΝ. φρόνιμος, σεμνός ΑΝΤ. άπρεπος. — εύκόσμως
 επίρρ. [αρχ.], εύκοσμία (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ευ- + κόσμος
 «στολισμός, κόσμημα»].

ευκρασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ηπιότητα των καιρικών συνθη-
 κών, η γλυκύτητα του κλίματος: **υπέρ ευκρασίας αέρον** (από εκκλη-
 σιαστική ευχή) 2. (για πρόσ.) η καλή κατάσταση της υγείας, η γερή
 κρίση ενός οργανισμού.

ευκράτος, -η, -ο 1. (κλίμα) που χαρακτηρίζεται από ηπιότητα, από
 μέτριες θερμοκρασίες 2. (συνεκδ.) (α) αυτός που έχει ήπιο και μαλα-
 κό κλίμα: ~ **χώρες** (β) **εύκρατη ζώνη** η ζώνη που περιλαμβάνεται με-
 ταξύ του πολικού και του τροπικού κύκλου.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ευ- + -κράτος, ρηματικό επίθ. του **κεράννυμι** «ναμει-
 γνύω, ανακατεύω», βλ. κ. **κράση**].

ευκρίνεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας} {χωρ. πληθ.} το να διακρίνεται (κά-
 ποιος/ κάτι) καθαρά, το να προσλαμβάνεται εύκολα: ~ ήχου | **εικόνας**
 | **λόγου**· ΦΡ. **υψηλής ευκρίνειας** τηλεοπτικό σύστημα που παρέχει
 υψηλής ποιότητας τηλεοπτική εικόνα, η οποία πλησιάζει την κινη-
 ματογραφική: **οθόνη** | **τηλεόραση** ~.

ευκρινής, -ής, -ές {ευκριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)}^F ευκρινέστ-ερος, -ατός}
 αυτός που διακρίνεται καθαρά, που προσλαμβάνεται εύκολα: **εικό-
 να** | **λόγος** | **ήχος** | **γραφή** ΣΥΝ. διανυής, καθαρός, ξεκάθαρος, εύληπτος
 ΑΝΤ. ασαφής, δυσδιάκριτος. — ευκρινώς επίρρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ.
 < ευ- + -κρινής < κρίνω].

ευκταίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο εύχεται η επιθυμεί κανείς: ~
λύση | **τέρμα** ΣΥΝ. επιθυμητός, ευπρόσδεκτος, ποθητός ΑΝΤ. απευ-
 κταίος, ανεπιθυμητός. — ευκταίως επίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ.
ευκταίος < εύχομαι].

ευκτήριος, -α, -ο (λόγ.) 1. (για ναό) αυτός που είναι προορισμένος για
 προσευχή· ΦΡ. **ευκτήριος οίκος** ο ναός, η εκκλησία 2. **ευκτήριο** (το)
 τόπος προσευχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. **κτήριο**. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *εύχ-τήριος
 < εύχ- (< εύχομαι) + επίθημα -τήριος].

ευκτική (η) ΓΛΩΣΣ. (στην αρχαία Ελληνική) μία από τις εγκλίσεις του
 ρήματος, η κατεξοχήν εγκλίση για την εκφορά του πλαγιού λόγου,
 καθώς και των ρηματικών δευτερευουσών προτάσεων οι οποίες εξαρ-
 τούνται από ρήμα σε ιστορικό χρόνο, ενώ σε ανεξάρτητες προτάσεις
 εκφράζει δυνατότητα ή ευχή (π.χ. **Θεός φυλάξει, ούκ αν λάβοις παρά**
τού μη έχοντος)· η έκφραση ευχής στη Ν. Ελληνική επιτυγχάνεται με
 λεξικοποιημένες δηλώσεις (είθε, μακάρι κ.λπ. - βλ. ΣΧΟΛΙΟ). [ΕΤΥΜ.
 Θηλ. του μτγν. επίθ. **εύκτικός** < αρχ. **εύκτός** < **εύχομαι**].

ευκτική ή ευχετική εγκλίση. Η έκφραση ευχής με ρήμα στην Αρχ.
 Ελληνική ήταν γραμματικοποιημένη, δηλώνοντας δηλαδή με ειδική
 εγκλίση (την ευκτική) και με ιδιαίτερο τύπο καταλήξεων (π.χ. **λέγ-
 ομαι, λέγ-οις, λέγ-οι** κ.λπ.). Στη Ν. Ελληνική η έκφραση ευχής εμ-
 φανίζεται λεξικοποιημένη με τις λέξεις είθε, μακάρι, (λογότ.)
 άμποτε. **Είθε να βρέξει - Μακάρι να ερχόταν - Άμποτε να γυρίσει**
πίσω. Συχνά επίσης δηλώνεται με να + ρήμα: **Αχ και να γυρίσει**
ζωντανός - Να δρόσιζε λίγο. Φυσικά, μπορεί να εκφράζεται πλη-
 ρώς λεξικοποιημένη με ανάλογες λέξεις: **Εύχομαι να εκπληρωθούν**
οι πόθοί μου.

ευλαβέστατος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ ευλαβής- (το αρσ.
 με κεφ.) προσφώνηση αρχidiaκόνου (βλ. λ. **κληρικός**, ΣΧΟΛΙΟ).
 ευλαβής, -ής, -ές {ευλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ευλαβέστ-ερος, -ατός}

αυτός που χαρακτηρίζεται από θεοσεβή φόβο και βαθύ σεβασμό για τον Θεό και οτιδήποτε σχετίζεται με αυτόν: ~ *χριστιανός* ! *προσκύνημα* ΣΥΝ. θεοσεβής, θρησικός, θρησκευόμενος, θεοσεβόμενος ΑΝΤ. α-ευλαβής, ασεβής, αθεόφοβος. — *ευλαβώς* επίρρ. [αρχ.], *ευλάβεια* (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *λαμβάνω*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «σώφρων, φρόνιμος», < εὖ- + λαβής, πβ. απρφ. αορ. β' λαβ-είν του ρ. *λαμβάνω*. Η σημ. τής εκδήλωσης θεοσεβούς φόβου απαντά στην Α.Γ. (λ.χ. Π.Δ. *Μιχαίος* 7,2: *ἀπόλωλεν ευλαβής ἀπα τῆς γῆς* - Κ.Δ. Λουκ. 2,25: *ὁ ἄνθρωπος οὗτος* (ενν. ο Συμμεών) *δικαίως καὶ ευλαβῆς*)].

ευλαβητικός, -ή, -ό [αρχ.] *ευλαβής*. — *ευλαβητικά* επίρρ. *ευλαβικός*, -ή, -ό *ευλαβής*. — *ευλαβικ-ά* /-ώς επίρρ.

ευλαβόμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {*ευλαβείσαι*...: μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) εκδήλωνο σεβασμό, προσέχω να μη βλάψω ή να μην προσβάλω (κάποιον/κάτι): ~ *τις παραδόσεις* | *τους θεσμούς* ΣΥΝ. σεβόμαι, τιμώ ΑΝΤ. ασεβός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

Ζηλιακία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η άνεση λόγω, η ευφράδεια ΣΥΝ. ευλογιστία, ευστομία. — *ευλόιος*, -ή, -ό [μτγν.].

Ευλαμπία (η) [μτγν.] **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Ευλάμιος (ο) {Ευλαμίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *ευλαμπής* <λαμπρός)].

ευλήπτος, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που λαμβάνεται ή συλλαμβάνεται εύκολα **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός: ~ *λόσσα* | *λόγος* | *οδηγίες* ΣΥΝ. ευκολονόητος, καταληπτός, προδήλος, σαφής, προφανής ΑΝΤ. δυσνόητος, στρυφνός, ακαταλαβίστικος **3.** (για φόρμακα) αυτός που λαμβάνεται εύκολα. — *ευλήπτα* | *ευλήπτως* επίρρ. [ETYM. αρχ. < εὖ- + ληπτος < λήψις].

ευλίμενος, -ή (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει καλά και ασφαλή λιμάνια: ~ *χώρα* | *ακτή* ΑΝΤ. αλίμενος.

ευλογημένος, -ή, -ό [μεσν.] κ. (καθμ.) Βλογημένος **1.** αυτός που έχει ευλογηθεί ή αξίζει να ευλογηθεί: ~ *ώρα* | *οικογένεια* || ~ *το όνομα του Κυρίου!* ΣΥΝ. αγιασμένος ΑΝΤ. καταραμένος **2.** (οικ. ως φιλική ή ελαφρώς επιτιμητική προσφώνηση): *γιατί, ευλογημένη, δεν με ειδοποιούσες ναρίτερα;* || *πὸν εξωφανίστηκε ο ~;* ΣΥΝ. χριστιανός.

ευλογητάριο (το) [μεσν.] {*ευλογητάρι-ου* | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. (συνήθ. στον πληθ.) τροπάρια που αρχίζουν με τις λέξεις «*ευλόγητός ει, Κύριε...*» και διακρίνονται σε αυτά που ψάλλονται κατά τον όρθρο τής Κυριακής (αναστάσιμα) και σε αυτά που ψάλλονται κατά τον όρθρο του Σαββάτου, στις κηδείες, στα μνημόσυνα κ.λπ. (νεκρώσιμα).

ευλογητός, -ή, -ό [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός τον οποίο πρέπει να ευλογεί και να δοξάζει κανείς, άξιος ευλογίας.

ευλογία κ. (λαϊκ.) βλογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. βαριά λοιμώδης νόσος, που εκδηλώνεται με κρυάδες, υψηλό πυρετό και εξανθήματα, τα οποία μετά την ίαση αφήνουν χαρακτηριστικά σημάδια. [ETYM. μεσν. < αρχ. *ευλογία*, που χρησιμοποιήθηκε κατ' ευφημισμόν. Ήδη τον 7ο αι. μ.Χ. απαντά σε εκκλησι. ανάγνωσμα. φρ.: *τά μνημό-ντα θάνατον παραπλήσια λοιμικής, τά λεγόμενα μούρα-οι πολλοί δε καλοῦσιν αυτά εύλογίαν*. Στις μεσν. θρησκ. αντιλήψεις οι επιδημίες, όπως και οι σεισμοί, αποκαλούνταν «ευλογίες», προκειμένου να εξευμενισθεί ο Θεός, στον οποίο πίστευαν ότι οφείλονταν].

ευλογία (η) {ευλογιών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** η ευχή που απευθύνει ο ιερέας στον Θεό με ορισμένο τελετουργικό (ραντισμό, θυμίαμα κ.λπ.) με σκοπό την παροχή αγαθών, την απαλλαγή από το κακό, τον καθαγιασμό κ.λπ.: (προς ιερέα, γέροντα κ.λπ.) την ~ σου, *πάτερ!* | *δέσποτα!* | *γέροντα!* ΣΥΝ. εξαγιασμός, καθαγιασία, αγιασμός **2.** (συνεκδ.) (α) η συμβολική κίνηση του ιερέα με το χέρι του, με την οποία ευλογεί (β) η άδεια που δίνει ο ηγούμενος μονής σε μοναχό για οποιαδήποτε πράξη ή το δώρο που δίνεται από αυτόν σε κάποιον **3.** τα τεμάχια του άρτου που διανέμει ο ιερέας στους πιστούς μετά το τέλος τής Θείας Λειτουργίας, λέγοντας την ευχή «*ευλογία Κυρίου...*» το αντί-δωρο **4.** η ευχή που δίνουν συνήθ. ηλικιωμένα άτομα σε νεότερους τους για την εκπλήρωση κάθε πόθου τους ή για να εγκρίνουν μια πράξη τους: *πήρε την ~ των γονέων του για τον γάμο* || η - τής *μάννας* ΣΥΝ. ευχή, συγκατάθεση ΑΝΤ. κατάρια **5.** *ευλογίες* (οι) η συναινέση που παρέχεται (συνήθ. από αρμόδιο ή υψηλά ιστάμενο πρόσωπο): οι *ενέργειες έγιναν με τις ~ του προέδρου* **6.** (μτφ.) καθετί ευεργετικό, ωφέλιμο: *οι βρογές ήταν πραγματική ~ για τους διψασμένους αγρούς-φρ. ευλογία Θεού* ή αφθονία αγαθών, γενικότη. οτιδήποτε προκαλεί μεγάλη χαρά και θεωρείται αποθέλεσμα θείκης εύνοιας: *σ' αυτό το σπίτι υπάρχει ~!* ~ ήταν η *σημερινή μέρα*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ωραίος λόγος, περιτεχνή έκφραση - έπαινος», < εὖ- + λαγώ. Στην Κ.Δ. απαντά επίσης η σημ. «γρηματική συνεισφορά» (Β'Κορινθ. 9, 5: τήν *προεπιγγελεμένην εύλογίαν μίαν*)]. *εύλογος*, -ή, -ό (λόγ.) αυτός του οποίου την αιτία εύκολα καταλαβαίνει κανείς: η *καταγγελία προκάλεσε ~ ανησυχίες* || ~ *απορία* | *ερώτημα* | *φόβος* | *αγανάκτηση* ΣΥΝ. βάσιμος, δικαιολογημένος ΑΝΤ. παράλογος, αδικαιολόγητος. — *εύλογα* | *εύλόγως* [αρχ.] επίρρ. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «λόγιος, πρόδηλος», < εὖ- + λόγος].

ευλογοφανής, -ής, -ές {*ευλογοφαν-ούς* | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που φαίνεται εύλογος: ~ *αίτια* | *δικαιολογία* | *συμπέρασμα* ΣΥΝ. αληθοφανής, πιθανοφανής, πιθανός, ενδεχόμενος. — *ευλογοφανώς* επίρρ. [μεσν.], *ευλογοφάνεια* (η) [μεσν.], [ETYM. μτγν. < *είλογος* + *φανής* < *φαίνω* | -ομαι], *εύλογος* ρ. μετβ. {*ευλογείς*... | *ευλόγη-σα*, -σύμαι, -θήκα, -ήμενος} **1.** μινό, δοξάζω: *ευλογοῦσαν τον Θεό, που τους φύλαξε από την πρωτοφανή καταστροφή* ΣΥΝ. (λόγ.) ανώ, ανυμνώ, δοξολογώ, μεγαλώνω **2.** (για ιερείς) καθαγιαζώ με κατάλληλη ευχή ή ακολουθία: *τελώ μω-*

στήριο: κάθισαν για φαγητό, αφού πρώτα ο ιερέας ευλόγησε το τραπέζι **3.** (α) δίνω ευχή (σε κάποιον) με συμβολική κίνηση του δεξιού χεριού: ο *αρχιεπίσκοπος ευλόγησε το συγκεντρωμένο ποίμνιο* (β) (για ηλικιωμένους ή γονείς) δίνω την ευλογία μου σε (νεότερο ή παιδί μου) ΑΝΤ. καταριέμαι· Φρ. (ειρων.) *ευλόγω τα γένια μου* (ι) επαινώ τον εαυτό μου (ii) εξυτηρώ τα συμφέροντα μου, συνήθ. επωφελούν-μενος από μια κατάσταση: *θα ευλογήσουν τα γένια τους με έξοδα του Δημοσίου* || (παροιμ.) «*ο παππός πρώτα τα γένια του βλογάει*» (ο καθένος μεριμνά πρώτα για τον εαυτό του και μετά για τους άλλους) **4.** δίνω την ευχή μου (για κάτι), συγκατανεύω, οδηγώ σε αίσια κατά-ληξη: ο Θεός *ευλόγησε τις προσπάθειες μας* ΣΥΝ. εγκρίνω ΑΝΤ. κατα-ριέμαι **5.** (η μτχ. *ευλογημένος*, -ή, -ό) βλ.λ. Επίσης (λαϊκ.) βλογάω | -άς...]. — *ευλόγηση* (η) [1632].

[ETYM. < αρχ. *ευλόγω* (-εω), αρχική σημ. «επαινώ, αποδίδω τιμή», < *εύλογος*. Η θρησκ. σημ. πρωτοαπαντά στους Εβραϊκόμκοντα (λ.χ. Π.Δ. *Γένεσις* 35,9: *καὶ ἠλόγησεν αὐτὸν ὁ Θεός*)].

ευλύγιος, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που λυγίζει, που κάμπτεται εύκολα: ~ *σώμα* | *κλαδί* ΣΥΝ. λυγερός, εύκαμπτος, εύκλινητος ΑΝΤ. αλύγι-στος, άκαμπτος, δύσκαμπτος **2.** (μτφ.) ευπροσάρμοστος ΣΥΝ. εύελι-κτος. — *ευλύγιστα* επίρρ., *ευλύγιστα* (η) [1871].

ευμαθής, -ής, -ές {*ευμαθ-ούς* | -εις (ουδ. -ή)} *ευμαθέστ-ερος*, -ατός (λόγ. -σπάν.) **1.** αυτός που μαθαίνει εύκολα και γρήγορα ΣΥΝ. ταχμα-θής **2.** αυτός που επίζητεί τη μόρφωση. — *ευμαθός* επίρρ. [αρχ.], *ευ-μάθεια* (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < εὖ- + μαθής, πβ. αορ. β' *ε-μαθ-ον* του ρ. *μαθάνω*].

ευμάλακτος, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που μαλάσσεται εύκολα.

ευμάρεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) αφθονία υλικών αγαθών, άνετη ζωή: η *πρόσδος και η ~ αποτελούν τους στόχους τής πολιτικής μας* ΣΥΝ. ευπορία, ευημερία, πλούτος ΑΝΤ. ανέχεια, απορία, πενία, φτώχεια.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. αρχ. < *ευμάρης* «εύκολος» < εὖ- + *μαρής* < *μάρη* «γέρνυ» (πβ. κ. *ε-γερής*). Το αρχ. *μάρη* < I.E. **mar-/n- «γέρνυ*», πβ. λατ. *manus*, γαλλ. *main*, ισπ. *mano*, αλβ. *maft* «οικτρώς», αρχ. γερμ. *munt* «γέρι, προστα-σία», γερμ. *Vor-mund* «κηδεμόνας» κ.ά.].

ευμεγέθης, -ής, -ές {*ευμεγέθ-ους* | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μεγάλο ή ικανοποιητικό μέγεθος: ~ *οικοδόμημα* | *ζώο*. [ETYM. αρχ. < εὖ- + *μεγέθης* < *μέγεθος*].

Ευμενής (ο) {-η κ. -ένους} **1.** στρατηγός του Μ. Αλεξάνδρου **2.** όνομα βασιλέων τής Περγάμου: γνωστότερος ο Β' (221-159 π.Χ.), ο οποίος ακολούθησε φιλορρωμαϊκή πολιτική και ενίσχυσε τα γράμματα και τις τέχνες. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < εὖ + *μενής* < *μένος* (πβ. κ. *ευ-μενής*)].

ευμενής, -ής, -ές {*ευμεν-ούς* | -εις (ουδ. -ή)} *ευμενέστ-ερος*, -ατός) αυ-τός που δικάζει ευνοϊκά, καλοπροαίρετος: ~ *σχόλιο* | *στάση* | *διά-θεση* | *υποδοχή* ΣΥΝ. ευνοϊκός, καλοπροαίρετος, θετικός ΑΝΤ. δυσμε-νής, αρνητικός. — *ευμενώς* επίρρ. [αρχ.], *ευμενεία* (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < εὖ- + *μενής* < *μένος*].

Ευμενίδες (οι) ΜΥΘΟΛ. οι Ερινύδες (βλ.λ.). [ETYM. αρχ. (< *ευμενής*), ευφημιστ. ονομ. των *Ερινιών* (βλ.λ.) γνωστή στην αρχαιότητα (λ.χ. Σοφοκλ. Οιδ. επί *Κολωνο* 486: ...καλούμεν *Ευμενίδας, εξ ευμενών στέφανον δέγεσθαι τον ίκετήν*)].

ευμετάβλητος, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που μεταβάλλεται εύκολα: ~ *καυρός* | *χαρακτήρας* | *άνεμος* ΣΥΝ. άστατος, ασταθής, ακατάστατος ΑΝΤ. αμετάβλητος, σταθερός **2.** *ευμετάβλητο* (το) η εύκολία μεταβο-λής: *επισημνε το - των πολιτικών συσχετισμών*. Επίσης *ευμετάβο-λης* [αρχ.]. — *ευμετάβλητα* επίρρ., (σπάν.) *ευμεταβλησία* (η) [μτγν.].

ευμετάδοτος, -ή, -ό **1.** αυτός που μεταδίδεται εύκολα **2.** (ειδικότ. για νόσους) μεταδοτικός ΣΥΝ. κολλητικός, λοιμώδης. [ETYM. μτγν. < εὖ- + *μετάδοτος* < *μεταδίδομι*].

ευμετάπειστος, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μεταπειθείται εύκολα, που αλλάζει εύκολα γνώμες ή αποφάσεις ΑΝΤ. αμετάβλητος, ανένδοτος.

ευμεταχειρίστος, -ή, -ό [αρχ.] αυτός τον οποίο μεταχειρίζεται κανείς εύκολα ΣΥΝ. βολικός, εύρηστος ΑΝΤ. δύσχερστος.

ευμνημόνευτος, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εύκολα διατηρείται στη μνήμη.

Ευμορφία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθμ.) **Μόρφω**.

εύμορφος, -ή, -ό (λόγ. -λογος) αυτός που έχει ωραία μορφή, καλο-καμομένος: ~ *κόρη* ΣΥΝ. ωραίος, όμορφος, (λογιότ.) ευειδής, καλλι-μορφος ΑΝΤ. δύσμορφος, άσχημος, (καθμ.) άσχημομούρης. — *ευ-μορφία* (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*. [ETYM. αρχ. < εὖ- + *μορφος* < *μορφή*. Βλ. κ. *όμορφος*].

ευνή (η) (αρχαιοπρ.) η κλίνη, το κρεβάτι. [ETYM. αρχ. αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με αρχ. ιρλ. (h)iuam «σητάλιο» και με αβεστ. υπά «τρύπα, ρογμή του εδάφους», οι οποίες δεν ευσταθούν, ενώ απίθανη πρέπει να θεωρηθεί η αναγωγή σε αρμ. unim «έχω, κατέχω». Η ενδιαφέρουσα άποψη ότι *ευνή* < **εὐνὰ* < *εὐδο* «κοιτούμαι» προσκρούει στην έλλειψη δασύ-τητας τής λ. *ευνή* (λόγω των *ψιλώσεως*) και στο σύμπελασμα -δν-, που η απλοποίηση του (-δν- > -νν- > -ν-) θεωρείται δύσκολη].

ευνόητος, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που κατανοείται εύκολα: ~ *λόγος* ΣΥΝ. ευκολονόητος, εύληπτος ΑΝΤ. δυσνόητος **2.** (κατ' επέκτ.) ο αυτο-νόητος, ο φανερός: *είναι ευνόητο ότι θα έρθεις και εσύ μαζί μας* ΣΥΝ. σαφής, προφανής, πρόδηλος. — *ευνόητος* επίρρ. [μεσν.].

εύνοια (η) {-ας κ. -οίας} {χωρ. πληθ.} **1.** ευμενής διάθεση ή ενδιαφέρον (για κάποιον): *κέρδισε | απέκτησε την ~ τού προέδρου* || ~ τής *τῆς* ΣΥΝ. καλή πρόθεση, συμπάθεια, προστασία, γάρ **2.** (κακός.) μερολη-πτική συμπάθεια και ενδιαφέρον (για κάποιον) (κατά παράβυσση τον κανόνον ή κατά τρόπο που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματική αξία του): με *κολακείες εξασφαλίζει την ~ των προϊσταμένων του* ||

επιδοϊκό | χάνω την - τον ανωτέρω μου ΣΥΝ. μεροληψία, διάκριση ANT. αμεροληψία, αντικειμενικότητα, ουδετερότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. άγνοια.

[ETYM. αρχ. < είνους < ευ- + νους].
 ευνοϊκός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που είναι θετικά διατεθειμένος απέναντι σε (κάποιον/κάτι), που εκφράζει τη φιλική διάθεση (κάποιου): ~ σλόγια | κριτική | στάση | προσέγγιση | αντιμετώπιση || ήταν πολύ - απέναντι μου ΣΥΝ. ευμενής, θετικός 2. αυτός που εξυπηρετεί επιδοϊκό/κόμενο σκοπό: ~ περίσταση | κλίμα | παράγοντας | όρος | εισήγηση | συμφωνία | συνθήκες ΣΥΝ. συμφέρον πρόσφορος. — ευνοϊκ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ.

ευνοικρατία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση στην οποία επικρατεί προνομιακή, μεροληπτική μεταχείριση ορισμένων (ευνοουμένων), η άδικη προώθηση και εξυπηρέτηση (κάποιων εις βάρος άλλων): καταπολέμηση τής ~ || φαινόμενα | κρούσματα ευνοικρατίας ΣΥΝ. φοβηρισμός. — ευνοικρατικός, -ή, -ό, ευνοικρατικ-ά | -ός επίρρ. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. favoritisme].

ευνομία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ύπαρξη καλών και δίκαιων νόμων, καθώς και η πιστή εφαρμογή τους 2. η καλή διοίκηση που ηγείται από την πιστή εφαρμογή των νόμων ΣΥΝ. τάξη, ευταξία.

ευνόμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που ευνοείται ΣΥΝ. ευνομούμενος, καλοδιοικητός ANT. κακοδιοικητός.

ευνομοίμια ρ. αμετβ. αποθ. {ευνομοίμαι... μτχ. ευνομούμενος, -η, -ο μόνο σε ενεστ. κ. παρ.α.} (λόγ.) κυβερνώμαι με δίκαιους νόμους, έχω καλό πολίτευμα: κυρ. η μτχ. **ευνοοούμενος**, -η, -ο: ~ δημοκρατία | κράτος | πολιτεία ΣΥΝ. κακοδιοικούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. < αρχ. εύνομομαι (-έω-) < εύνομος < εύν- + νόμος].

ευνοούμενος, -η, -ο 1. αυτός που απολαμβάνει την εύνοια κάποιου (ισχυρού συνήθ. προσώπου): ~ τής κυβερνήσεως | τής τύχης | τής κομματικής ηγεσίας || τον ανακτόρων 2. (παλαιότ. ως ουσ.) ο εραστής | η ερωμένη ηγεμονία που τον επηρεάζει σε θέματα που αφορούσαν στο κράτος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. favori].

εύνους, -ους, -ουν {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) αυτός που διάκειται ευνοϊκά προς (κάποιον) ΣΥΝ. φιλικός, ευμενής. [ETYM. αρχ. < εύν- + νους].

ευνουχίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ευνουχίζω-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (για άνδρα ή αρσενικό ζώο) αποκότω ή καταστρέφω τους γεννητικούς αδένες, καθιστώ στείρο ΣΥΝ. μουνουχίζω, στείρωνό 2. (μτφ.) αφαιρώ τη δημιουργικότητα ή τις ικανότητες (κάποιου), τον καθιστώ αδύναμο, αναποτελεσματικό, άχρηστο: η **αυταρχικότητα** και ο **υπερ-προστατευτισμός** τού **οικονομικού** του περιβάλλοντος τον **ευνουχίζουν** πνευματικά και **ψυχικά** ΣΥΝ. περιορίζω, νεκρώνω. — **ευνουχισμός** (ο) [μτγν.].

ευνουχός (ο) 1. αυτός τού οποίου έχουν αφαιρεθεί οι γεννητικοί αδένες ΣΥΝ. (λόγ.) τομία, (λαϊκ.) μουνουχος 2. (ειδικότ.) φύλακας σε χαρμί ή θαλαμπόλος σε παλάτι τής Ανατολής. [ETYM. < αρχ. ευνουχός < εύνη + -ουχός < έχω. Η λ. προσδιόριζε αρχικά τον θαλαμπόλο, ο οποίος ήταν ο υπεύθυνος φύλακας τού θαλάμου γυναικών και, εξαιτίας αυτού, του είχαν αφαιρεθεί οι γεννητικοί αδένες. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. eunuch, γαλλ. eunuque κ.ά.].

ευνοώ ρ. μετβ. {ευνοεί... | ευνόησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. διά-κειμαι ευνοϊκά απέναντι σε (κάποιον/κάτι), έχω φιλική διάθεση: η **διαίτησις** **ευνόησε** τους **αναπάλους** || η **κριτική επιτροπή ευνόησε** φανερά **συγκεκριμένους διαγωνιζομένους** ΣΥΝ. παίρνω το μέρος, συμπαθώ, υποστηρίζω 2. (ειδικότ.) προσηθ., συμβάλλω στην επικράτηση (κάποιου): οι **Αμερικανοί ευνοούν** **προσφάνος** ένα τέτοιο σχέδιο 3. συμβάλλω στην επίτευξη σκοπού: τα **αποτελέσματα των εκλογών ευνόησαν** τα **σχέδια τους** || ο **καιρός ευνοεί** τον **απόπλοο** || οι **συνθήκες ευνοούσαν** την **κίνηση τής επανάστασης** ΣΥΝ. βοηθώ, εξυπηρετώ. [ETYM. < αρχ. ευνοώ (-έω) < εύνους < εύν- + νους].

Ευξείνιος Πόντος (ο) κλειστή θάλασσα που βρίσκεται μεταξύ τής Ευρώπης και τής Ασίας και βρέχει τις ακτές τής Τουρκίας, τής Βουλγαρίας, τής Ρουμανίας, τής Ουκρανίας, τής Ρωσίας και τής Γεωργίας: αλλιώς **Μαύρη Θάλασσα** (η).

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «φιλόξενη θάλασσα», προφανώς κατ' ευφημισμόν από την αρχ. ονομασία **άζενος** | **άζενος πόντος** «αφιλόξενη θάλασσα», η οποία οφείλεται στις συχνές τρικυμίες και στα ναυάγια που συνέβαιναν εκεί. Ωστόσο, ούτε και η ονομασία **άζενος (πόντος)** έχει ελλην. καταγωγή. Προέρχεται πιθανό από την αρχ. περσ. λ. ακάινα «σκοτεινός», η οποία έμμοιαζε ηχητικά με την αρχ. λ. **άζενος < ά-στε-ρητ. + ζένος**. Η ονομ. **Μαύρη Θάλασσα** (πβ. τουρκ. Karadeniz) απαντά ήδη στη Μτγν. Ελληνική ως **Μέλας Πόντος** (Απολλώνιος) και **Μέλας Κόλπος** (Ηρωδιανός)].

ευδοδών ρ. μετβ. {ευδοώ-σα, -θηκα| βάζω (κάτι) σε καλό δρόμο, το οδηγώ σε αίσιο πέρασ: (κυρ. μεσοπαθ. **ευδοδώνομαι**) οδηγούμαι σε καλό τέλος, έχω αίσια έκβαση: **ευδοίμαι** οι **προσπάθειες σας** να **ευδοδοθούν** || **ευδοδόθηκε** το **σχέδιο ειρήνευσης** ΣΥΝ. πραγματοποιού, επιτυγχάνω. — **ευδοδωσι** (η) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. ευδοώ (-όω) < εϋδοδος < εύν- + οδός].

ευδοϊανός, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προμηθύνει κάτι καλό: ~ σημείο | **προσπτική** ΣΥΝ. ευνοϊκός, ευμενής, θετικός ANT. δυσδοϊανός. ΣΧΟΛΙΟ λ. **προουινίζομαι**. [ETYM. < ευ- + οινός].

ευδωρικός, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που τηρεί τον όρκο του- ο πιστός στον όρκο ή στις υποσχέσεις του ANT. **επιδωρικός** 2. (κατ' επέκτ.) ο ειλικρινής, ο ενσυνείδητος. — **ευδωρικός** επίρρ. [αρχ.], **ευδωρικός** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ορκίζω**.

ευόσμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει ευχάριστη οσμή, που μυ-

ρίζει ωραία ΣΥΝ. μυροδάτος, αρωματικός, ευόδης ANT. δύσοσμος, δυσόδης. — **ευοσμία** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **οσμή**. E.Y.Π. (η) Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών (παλαιότ. K.Y.Π.).

ευπάθεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ασθενική κράση (κάποιου) 2. η ιδιότητα ενός πράγματος να παθαίνει εύκολα κάτι υπό ορισμένες συνθήκες (π.χ. αλλοίωση): η ~ των **αλλαντικών** στις **υψηλές θερμοκρασίες** 3. (για φυσικά όργανα ή συσκευές) η δυνατότητα καταγραφής και των ελάχιστων εξωτερικών μεταβολών ή επιδράσεων.

ευπαθής, -ής, -ές {ευπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) ευπαθέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που προσβάλλεται εύκολα από αρρώστιες (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει ασθενική κράση: **είναι πολύ ~ στα κρυολογήματα** ΣΥΝ. ευαίσθητος, ασθενικός, ευπρόσβλητος, (για πρόσ.) φιλάσθενος ANT. εύρωστος, γερός 2. (μτφ.) αυτός που αλλοιώνεται ή καταστρέφεται εύκολα: τα ~ **προϊόντα, όπως το γάλα, δεν πρέπει να μένουν εκτός ψυγείου** 3. (για φυσικά όργανα ή συσκευές) αυτός που καταρρέει και τις ελάχιστες εξωτερικές μεταβολές ή επιδράσεις: ~ **πυξίδα** | **βαρομετρητή** | **θερμομετρο** ΣΥΝ. ακριβής. — **ευπαθώς** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM. αρχ. < εύν- + παθής, πβ. απόρ. β' **ε-παθ-ον** τού ρ. πάσχω].

Ευπαλίνοσ (ο) αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας (β' μισό τού βου αι. π.Χ.), ο οποίος κατασκεύασε υδραγωγείο στη Σάμο, το γνωστό «Ευ-παλίνοιο όργανο».

[ETYM. < αρχ. **Ευπαλίνοσ** < επίθ. **ευπαλής** (< εύν + πάλη) + παραγ. επίθημα -ινος (πβ. κ. **δάφνη** | **δάφν-ινος**)].

ευπαρουσίαστος, -η, -ο [1886] 1. αυτός που έχει καλή εμφάνιση, ωραίο παρουσιαστικό: ~ **άνδρας** | **δεσποινίς** ΣΥΝ. εμφανιστικός ANT. δύσμορφος 2. αυτός τον οποίο μπορεί κανείς άνετα να παρουσιάσει, χωρίς να ντροπιστεί: ~ **σπίτι**. — **ευπαρουσίαστα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ευπρόσπορος, όμορφος**.

ευπατριδής (ο) {-η κ. -ου | -όν} (αρχαιοπρ.) 1. πρόσωπο που έχει ευγενική, αριστοκρατική καταγωγή| αριστοκράτης ΣΥΝ. άρχοντας, ευγενής 2. ΙΣΤ. (στην αρχαία Αθήνα και τη Ρώμη) μέλος τής ανώτερης κοινωνικής τάξης 3. (μτφ.) άτομο εγνωσμένης αξίας, κύρους και ευγενούς ήθους, που έχει διακριθεί για την προσφορά του σε έναν χώρο δράσης: ~ τής **πολιτικής**. [ETYM. αρχ. < εύν- + πατριδής < πατήρ (με παραγ. επίθημα -ιδής). Η λ. δήλωνε το μέλος τής ανώτερης κοινωνικής τάξης στην αρχ. Αθήνα, καθώς και τους Ρωμαίους πατρικίους. Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. gentilhomme].

ευπειθής, -ής, -ές {ευπειθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) ευπειθέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που πειθεται εύκολα ή που υπακούει, που πειθαρεί ΣΥΝ. πειθίμως, πειθαρχικός ANT. απειθήσος, απειθαρχός, απειθαρχικός, ανυπακούος. — **ευπειθεία** (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < εύν- + πειθής < πείθω].

ευπειθώς επίρρ. [μτγν.] {ευπειθέστ-ερα, -ατα} (λόγ.) με υπακοή, με σεβασμό: ~ **διατελών** | **υμείτερος** (παλαιότερη τυπική φράση, με την οποία έκλεινε κείμενο που απηθύνε κανείς προς επίσημη αρχή) || ~ **αναφέρω** (στον στρατό).

ευπειπτός, -η, -ο 1. (για τροφές) αυτός που χωνεύεται εύκολα ΣΥΝ. ευκολοχώνευτος, χωνευτικός ANT. δύσπειπτος, δυσκολοχώνευτος, βαρύς 2. (μτφ.) αυτός που καταναλώνεται εύκολα, που δεν απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια για την κατανόησή του: ~ **γνώσεις** | **τραγούδια** | **θέματα**. — **ευπειπία** (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < εύν- + πειπτός < πείσσω «χωνεύω», βλ. κ. **πέψη**].

εϋπιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που πιστεύει εύκολα σε (κάτι) (κατ' επέκτ.) απελής ΣΥΝ. απλοϊκός, ευκολόπιστος, αγαθός ANT. δύσπιστος, αγαθός. — **εϋπιστα** επίρρ., **εϋπιστία** (η) [μτγν.].

εϋπλάστος, -η, -ο 1. αυτός που πλάθεται εύκολα: ~ ζύμη | **υλικό** ΣΥΝ. ευκολόπλαστος ANT. δύσπλαστος, σκληρός 2. (μτφ.) αυτός που εύκολα διαμορφώνεται ή διαπαιδαγωγείται: ~ **ψυχή** | **χαρακτήρας** | **λόγος**. [ETYM. αρχ. < εύν- + πλάστος < πλάσσω].

εϋπλοία (η) [αρχ.] {-ας κ. -οίος | χωρ. πληθ.} (για πλοίο) η τεχνική ικανότητα εκτελέσεως μεταφορών.

εϋπνοία (η) {-ας κ. -οίος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. ΙΑΤΡ. η φυσιολογική αναπνοή 2. η πνοή δροσερού αέρα σε έναν χώρο 3. ΝΑΥΤ. το να πνέουν ευνοϊκοί άνεμοι για ένα ταξίδι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -οία. [ETYM. αρχ. < εϋπνοος | -οος «αυτός που αναπνέει ελεύθερα, που ανακουφίζει την αναπνοή- ευάερος» < εύν + πνοός (< ρ. πνέω)].

ευποιία (η) {ευποιών} (λόγ.) η αγαθοεργία- ΦΡ. **Τάγμα Ευποιίας** ένα από τα τέσσερα τάγματα αριστείας τής Ελληνικής Δημοκρατίας. [ETYM. μτγν. < εύν- + ποία < ποιώ].

εϋπορος, -η, -ο αυτός που έχει άφθονα υλικά αγαθά, ευκατάστατος: ~ **τάξη** | **οικογένεια** ΣΥΝ. πλούσιος ANT. άπορος, φτωχός. — **ευ-πορία** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **φτώχεια**. [ETYM. αρχ. < εύν- + πόρος (βλ. λ.)].

ευπορώ ρ. αμετβ. {ευπορείς... μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) έχω οικονομική άνεση, ευημερώ. [ETYM. < αρχ. **ευπορώ (-έω)** < **εϋπορος**. Βλ. κ. **μυροώ**].

ευπραγνία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η οικονομική άνεση, η ευημερία ΣΥΝ. καλοπέραση, ευμάρεια, ευπορία ANT. δυσπραγία, ανέχεια. — **ευπρα-Υώρ**. [αρχ.] {-είς...}. [ETYM. αρχ. < ευ- + **πραγία** < πράττω].

Ευπραξία (η) 1. οσία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < εύν + **πραξία** < πράξις].

ευπρέπεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} 1. η καλαισθητή εξωτερική εμφάνιση 2. η ευγενική και πολιτισμένη συμπεριφορά: **οποιαδήποτε κριτική πρέπει να συνοδεύεται από ~ || δεν ζεφρεύει ποτέ από τα όρια τής ~ || η ~ αρμόζει** **κατεξοχήν** στους **μορφωμένους ανθρώπους** ΣΥΝ. ευγένεια, κοσμιότητα ANT. απρέπεια, αγένεια- ΦΡ. **πολιτική**

ευπρέπεια η πολιτική ορθότητα (βλ. λ. πολιτικός).
 ευπρεπής, -ής, -ές {ευπρεπ-ός | -εις (ουδ. -ή): ευπρεπέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που κατά την κρατούσα άποψη θεωρείται σωστός και αποδεκτός, που δεν προσβάλλει την κοινή αισθητική, ηθική κ.λπ.: ~ εμφάνιση | *στάση* | *γλώσσα* | *ντύσιμο* | *παρουσία* | *συμπεριφορά* | *συμβιβασμός* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, καθοσπρέπει, κόσμιος ΑΝΤ. ανάρμοστος, απρεπής 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει ωραία και σοβαρή εμφάνιση: ευπαρουσίαστος: ~ *έκδοση* | *χώρος* | *σχολείο* ΣΥΝ. εμφανισμός, ευπρόσωπος. — ευπρεπώς επίρρ. [αρχ.] ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέπεια* [ETYM₂ αρχ. < εὐ- + -πρεπής < *πρέπω*].
 ευπρεπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ευπρεπίσ-α, -ηγκα, -μένος} (λόγ.) επιμε-λούμαι την εμφάνιση (κάποιου), τακτοποιώ: ~ *τον χώρο* | *το δωμάτιο* || *πρέπει να ευπρεπιστεί*, να *ευπρεπιστεί* *λγάκι* ΣΥΝ. καλλωπίζω, (για χώρους) συγυρίζω, διακοσμώ. — ευπρεπισμός (ο) [1807].
 ευπροσάρμοστος, -η, -ο [1885] αυτός που προσαρμόζεται με ευκολία (κάπου): (μτφ.) *κοινωνικά* ~|| ~ *παιδί* | *μαθητής* ΑΝΤ. δυσπροσάρμοστος.
 ευπρόσβλητος, -η, -ο [1885] 1. αυτός που εύκολα προσβάλλεται (από κάτι): *ευλόγος: στρατοπέδωσαν σε ~ σημείο και είχαν μεγάλες απώλειες* ΣΥΝ. τριτός, ευπρόβλητος ΑΝΤ. απρόβλητος 2. (μτφ.) αυτός που έχει ασθετική κρίση: ~ οργανισμός || ~ στις *ιώσεις* ΣΥΝ. ευπαθής, ασθενικός, φιλάσθενος.
 ευπρόσδεκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται ευχαριστως δεκτός, καλοδεχούμενος: ~ *δώρο* | *βοήθεια* | *επισκέπτης* | *κριτική* ΣΥΝ. καλοδεχόμενος, επιθυμητός ΑΝΤ. ανεπιθυμητός. — ευπρόσδεκτα επίρρ. [ETYM₂ μτγν. < εὐ- + -πρόσδεκτος < *προσδέχομαι*. Η λ. μαρτυρείται πρώτη φορά στην Κ.Δ., Ρωμ. 15, 16: ...*ίνα γένηται ἡ προσφορά των ἐθνών ευπρόσδεκτος*].
 ευπροσηγορος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κατα-δεκτικότητα και προσηγνεία, γλυκομίλιτος ΣΥΝ. προσηγνής, καταδε-κτικός ΑΝΤ. απρόσιτος, ακατάδεκτος. — ευπροσηγορία (η) [αρχ.] [ETYM₂ αρχ. < εὐ- + -προσηγορος < *προσ-* + -*ήγορος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *αγορεύω*].
 ευπρόσιτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι εύκολα προσίτος, που μπορεί κανείς να τον προσεγγίσει εύκολα: ~ *κοιλιά* | ~ *κοιλιά* || (μτφ.) ~ *άνθρωπος* (καταδεκτικός).
 ευπρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει αξιοπρεπή παρουσία, που κάνει καλή εντύπωση: ~ *παράσταση* | *συμμετοχή σε διαγωνισμό* | *έκθεση* ΣΥΝ. ευπρεπής. — ευπρόσωπος επίρρ. [μτγν.]

ευπρόσωπος - ευπαρουσίαστος - εμφάνισμος. Αντίθετα προς τα *εμφάνισμος* και *ευπαρουσίαστος*, που έχουν σχέση με την εμφάνιση, το παρουσιαστικό, και σημαίνουν «όμορφος, με ωραία εμφάνιση, με ωραίο παρουσιαστικό», το *ευπρόσωπος* έχει διαφορετική σημασία. Δηλώνει τον «αξιοπρεπή, τον σοβαρό, αυτόν που κάνει καλή εντύπωση»: *Τελικά παρουσίασε ένα υπνόσποπο κείμενο, που εκτιμήθηκε από όλους - Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού πραγματοποίησε ευπρόσωση εμφάνιση στη διεθνή έκθεση, κερδίζοντας τις εντυπώσεις.*

ευπρόφερτος, -η, -ο [1819] αυτός που μπορεί εύκολα να προφερθεί ΑΝΤ. δυσπρόφετος.
 ευραπληγίτης (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο σιροκολεβάντης (βλ. λ. κ. λ. *άνεμος, υμ.*) [ETYM₂ < *εὐρος* (ο) (βλ.λ.) & *απληγίτης* (βλ.λ.)].
 Ευρασία (η) η Ευρώπη και η Ασία ως ενιαίο γεωγραφικό σύνολο. — ευρασιατικός, -ή, -ό. [ETYM₂ < νεολατ. Eurasia < Eur(ορα) + Asia].
 εύρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. το να βρίσκει κανείς (κάποιον/κάτι που ψάχνει, που αναζητεί): η ~ *τού κλεμμένου αυτοκινήτου* || η ~ *τού προσώπου που είχε εξαφανιστεί* || *γραφείο εύρεσεως εργασίας* ΑΝΤ. απώλεια 2. η εξοικονόμηση, το να αποκτά κανείς (κάτι που χρειάζεται): η ~ *των αναγκαίων πόρων για την υλοποίηση του σχεδίου απασχολεί έντονα την κυβέρνηση* ΣΥΝ. εξασφάλιση, πορισμός 3. η ανακάλυψη ή επινόηση: η ~ *νέων μορφών ενέργειας* | *ενός νέου φαρμάκου*. — ευρετικός, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκει*. [ETYM₂ < αρχ. *εύρεσις* < *εὐρίσκει*].
 ευρεσιτεχνία (η) [1885] {ευρεσιτεχνιόν} η επινόηση νέου και άγνωστου προηγούμενως μέσου, προϊόντος, μεθόδου ή διαδικασίας ΣΥΝ. εφεύρεση-φρ. *δίπλωμα ευρεσιτεχνίας* επίσημος τίτλος που παρέχει στον εφευρέτη το δικαίωμα αποκλειστικής εκμετάλλευσης τής εφεύρεσης του. — ευρεσιτεχνικός (ο), ευρεσιτεχνικός, -ή, -ό.
 ευρετηριάζω ρ. μετβ. {ευρετηρίασ-α, -θηκα | -ηγκα, -μένος} συντάσσω ευρετήριο με επιλογή και αρχαιοθέτηση του υλικού: ~ *παλιά περιοδικά* | *επιστημονικές εκδόσεις*. — ευρετηρίαση (η) κ. ευρετηρια-**σμός** (ο).
 ευρετήριο (το) [1883] {ευρετηρί-ου | -ων} κατάλογος συντεταγμένος κατ' αλφαβητική σειρά, όπου αναγράφεται που μπορεί να ανατρέξει ή να βρει κανείς κάτι, για την ταχύτερη ανεύρεση του εκάστοτε ζητούμενου: ~ *κρίσιον ονομάτων* | *τηλεφώνων* | *τοποθεσιών* | *έργων* | *μουσειών*. — ευρετηριακός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκει*. [ETYM₂ < αρχ. *εὐρετής* < *εὐρίσκει*. Απόδ. των λατ. repertorium, index].
 ευρετής (ο) [αρχ.] 1. αυτός που πρώτος επινόησε κάτι: ο *Ερμής ο Τρι-σμέστος θεωρείται ~ τής γραφής, των τεχνών και των γραμμάτων* * 2. αυτός που βρήκε χαμένο αντικείμενο: ο ~ *απαιτεί από τον δικαιοῦχο τα εὐρετρα*.
 ευρετικός, -ή, -ό → εὐρεση
 εὐρέτρα (τα) {εὐρέτρων} η αμοιβή που προσφέρεται συνήθ. σε όποιον βρίσκει κατά τύχη ή κατόπι αναζήτησης κάτι χαμένο ΣΥΝ. (λαϊκ.) βρετικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκει*.

[ETYM₂ < μτγν. *εὐρετρα* < αρχ. *εὐρίσκει*].
 ευρέως επίρρ. → ευρύς
 εύρημα επιφών. (λόγ.) το βρήκα! (για περιπτώσεις στις οποίες σκεφτόμαστε ή ανακαλύπτουμε κάτι ξαφνικά, δίνοντας λύση σε κάτι που μας απασχολούσε). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκει*.
 [ETYM₂ < αρχ. *εὐρηκα*, παρακ. τού ρ. *εὐρίσκει*, από την αναφώνηση τού Αρχιμήδη, όταν ανακάλυψε τον νόμο τής άνοσης των σωμάτων].
 εύρημα (το) {εὐρήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε βρίσκει ή ανακαλύπτει κανείς μετά από αναζήτηση και έρευνα: *αρχαιολογικό* ~ || *τα ~ τής αστυνομικής έρευνας* 2. (μτφ.) αυτό που βρίσκει κανείς τυχαία και απροσδόκητα ανέλπιστο απόκτημα ΣΥΝ. *λαχείο*, *κελεπούρι*, *ευκαιρία* 3. κάθε πρωτότυπη σκέψη, λύση, που εξυπηρετεί σκοπό ή συμφέρον: *διαφημιστικό* | *σκηνοθετικό* ~ ΣΥΝ. επινόηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκει*. [ETYM₂ < αρχ. *εὐρημα* < *εὐρίσκει*].
 ευρηματικός, -ή, -ό 1. αυτός που ετινοεί πρωτότυπες λύσεις, που καταλήγει σε εύρημα: ~ *νους* | *σύλληψη* ΣΥΝ. εφευρετικός, επινοητικός 2. αυτός που αξιοποιεί εύρημα ή έχει τον χαρακτήρα εὐστοχου ευρηματος: ~ *σκινοθεσία* | *παράσταση* | *φινάλε*. — ευρηματικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκει*. [ETYM₂ Απόδ. τού γαλλ. ingénieur].
 εύρνηση (η) [1887] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} η διαπλάτνωση, η επέκταση: *σημαιολογική* ~ ΑΝΤ. στένωση.
 Ευριπίδης (ο) {-η κ. -ου} 1. ένας από τους τρεις μεγάλους αρχαίους Έλληνες τραγικούς ποιητές (μαζί με τον Αισχύλο και τον Σοφοκλή) (480-406 π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα. — ευριπίδειος, -α, -ο [αρχ.]. [ETYM₂ αρχ. κύρ. όν. < *εὐριπος* «παλιπροϊός, άστατος» < εὐ- + -*ριπος* < *ρῆψη*].
 ευρισκόμενος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται, που υπάρχει κάπου: «*δύο υπολογιστές ευρισκόμενοι σπουδῆσποτε στον πλανήτη, μπορούν να επικοινωνούν*» (εφημ.) || το βιβλίο αυτό *περιέχει άπαντα τα - του ποιητή* || ~ σε *διασερή θέση, κατέφυγε στον δανεισμό*.
 ευρίσκω ο. +• βρίσκει
 ευρύ κ. εύρο (το) → ευρύ
 εύροντος (ο) (επίσ.) ο οστριοσφρόκος (βλ. λ. κ. λ. *άνεμος, υμ.*).
 εύρος (ο) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο σφρόκος (βλ. λ. κ. λ. *άνεμος, ΠΙΝ.*) [ETYM₂ < αρχ. *Εύρος* < **εὐσ-ρος* (με ψύωση κατά το *αἶρα*) < *εὖω* «καίω, φλέγω» < I.E. **eus-* «καίω», πβ. λατ. *uro*, ιταλ. *urente* «καίόμε-νος», γαλλ. *brûler* «καίω» (< λατ. *ustulare*) κ.ά.].
 εύρος (το) {εύρους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η απόσταση μεταξύ των πλευρών ενός σώματος ή σήματος: το ~ *τού ποταμού* || το ~ *τόδου* (η απόσταση μεταξύ των δύο άκρων του) ΣΥΝ. *πλάτος*, (καθημ.) *φάρδος* 2. ΗΛΕΚΤΡ. το πλάτος στο οποίο αναπτύσσεται ηλεκτρικό μέγεθος κατά την παραγωγή ή τη διέλευση του: ~ *φάσματος συχνοτήτων* 3. (μτφ.) έκταση, ευρύτητα: *πνευματικό* ~||~ *εννοίας* | *επιλογών* | *διακυμάνσεων* | *μελωδιών*. [ETYM₂ < αρχ. *εύρος* < *ευρύς*].
 ευρύ- κ. ευρύ- ά συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό κυρ. τη σημασία του μεγάλου σε έκταση, σε πλάτος: *ευρυ-μαθής*, *ευρυ-γυ-νιος*, *ευρύ-χωρος*, *ευρύ-στερνος*.
 ΕΥΡΥ Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ευρύς*.
 ευρυαγγεία (η) ΙΑΤΡ. η διεύρυνση των επιφανειακών αγγείων.
 ευρυγώνιος, -α, -ο αυτός που σχηματίζει ευρεία, μεγάλη σε άνοιγμα γωνία: ο ~ *φακός μιας φωτογραφικής μηχανής*. [ETYM₂ Μετάφρ. *δάνειο*, πβ. γαλλ. *grand-angularaire*].
 Ευρυδική (η) 1. ΜΥΘΟΛ. σύζυγος τού Ορφέα και κόρη τού Απόλλωνα, η οποία καταδικάστηκε να ζήσει στον Άδη, αφού ο Ορφέας παρέβη τη συμφωνία που έκανε με τον Πλούτονα, για να την πάρει μαζί του στη γη 2. γυναικείο όνομα. [ETYM₂ αρχ. κύρ. όν. < *ευρύς* + *δική*].
 εύρυθμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει τον απαιτούμενο, τον σωστό ρυθμό: *εργατία την ~ λειτουργία τής διοικητικής μηχανής* ΣΥΝ. ομαλός, ρυθμικός ΑΝΤ. άρρυθμος. — εύρυθμα επίρρ., ευρυθμία (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ρρη*-.
 Ευρύκλιεα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. τροφός τού Οδυσσέα 2. γυναικείο όνομα. [ETYM₂ αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού *Εὐρυκλής* «αυτός που έχει μεγάλη δόξα» < *ευρύς* + *κλής* < *κλέω* (πβ. κ. *Σοφο-κλής*, *Λαμο-κλής*)].
 ευρυμαθής, -ής, -ές [1866] {ευρυμαθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ευρυμαθέστερος, -ατός (λόγ.) αυτός που διαθέτει ευρεία μόρφωση, πολυμαθής ΣΥΝ. πολυέξερς, σοφός ΑΝΤ. αμαθής. — ευρυμαθώς επίρρ., ευρυμαθεία (η) [1866].
 ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, [ETYM₂ < *ευρύς* + -*μαθής*, πβ. *αδρ. β' έ-μαθ-ον* τού ρ. *μαθάνω*].
 ευρυμέτωπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει πλατύ μέτωπο.
 ευρύνοια (η) [1897] η ευρύτητα πνεύματος ΑΝΤ. στενοκεφαλία. — ευρύνοιος, -ους, -ουν [μτγν.].
 εύρνηση (η) [1887] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} η διαπλάτνωση, η επέκταση: *σημαιολογική* ~ ΑΝΤ. στένωση.
 εύρνη ρ. μετβ. [αρχ.] {εύρ-να, -νηγκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάτι) πλατύ ή πλατύτερο, φαρδαινώ ΣΥΝ. διαπλάτνω, διευρύνω ΑΝΤ. στενεύω 2. (μτφ.) αυξάνω, μεγάλωνω: ~ *τον κύκλο των ενδιαφερόντων μου* || *οι διαρκώς ευρυνόμενοι ορίζοντες τής επιστήμης* || ~ *το ρήγμα* | *τη διάσπαση* | *τους ορίζοντες* ΣΥΝ. επεκτείνω, διευρύνω.
 εύρύς, -εία, -ύ {ευρ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)} 1. αυτός που έχει σχετικά μεγάλο πλάτος: ~ *στέρνο* | *μέτωπο* ΣΥΝ. πλατύς, φαρδύς ΑΝΤ. στενός 2. (για χώρο) αυτός που έχει μεγάλη έκταση, εκτεταμένος: ~ *εκλογική περιφέρεια* 3. (μτφ.) αυτός που εκτείνεται σε μεγάλη έκταση ή σε μεγάλο αριθμό: *η καταγγελία έλαβε ευρύτατες διαστάσεις* || *η μέθοδος αυτή έχει ~ εφαρμογή στην ιατρική* || ~ *αναγνώριση* | *κρίση* | *σύσκεψη* | *απήχηση* | *συνεργασία* || *έχει πέραση στο -*

κοινό || *κυβέρνηση* ~ *αποδοχής* || *συναίνεση* ~ *φάσματος* ΣΥΝ. διευρυμένος, γενικότερος, μεγάλος ΑΝΤ. περιορισμέλ.ΟΣ. — ευρέως επίρρ. [αρχ.] . ΣΧΟΛΙΟ λ. -ός, *προηγουμένως*. [ΕΤΥΜ. αρχ., πθ. < *ε-Ερύς < ε- προθεμ. + *Fru- < ΙΕ. *wru-, μηδενισμ. βαθμ. τού *wet-u- «ευρύς», πβ. σανσκρ. uṛu- κ.ά. Ομόρρ. *ευρ-ος*, *εὐρ-ύω* κ.ά.].

ευρύστερνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πλατύ στήθος, πλατύστερνος.

Ευρυτανία (η) ορεινή περιοχή και νομός τής ΒΔ. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα το Καρπενήσι. — Ευρυτανός (ο), ευρυτανικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ευρύταν* «ο κάτοικος τής Ευρυτανίας», πθ. < *εὐρυτος* «αυτός που ρέει άφθονα» < *εὐ-* + *-ρυτος* < *ρέω*, που οφείλεται στα άφθονα τρεχούμενα νερά τής περιοχής. Κατ' άλλη εκδοχή, η περιοχή οφείλει το όνομα τής στον βασιλιά Ευρυτο, μυθικό ήρωα και άριστο τοξότη, που καταγόταν από την Ουγαλία].

ευρύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα τού ευρέος: ~ *στερνόν* | *γάρου* ΣΥΝ. φάρδος, πλάτος 2. (μτρ.) το να εκτείνεται (κάποιος/κάτι) πέρα από περιορισμούς: ~ *σκέψης* | *αντίληψης* | *γνώσεων* || *επιστημονική* ~ ΣΥΝ. έκταση, στενότητα.

ευρύχωρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι επαρκής και άνετος σε έκταση ή χώρο: ~ *διαμέρισμα* | *αίθουσα* | *δομάτιο* ΣΥΝ. άνετος, απλόχωρος, πλατύχωρος ΑΝΤ. στενός, στενόχωρος. — ευρύχωρα επίρρ., ευρυχωρία (η) [αρχ.].

ευ ρο (το) [άκλ.] το κοινό νόμισμα των χωρών τής Ε.Ε. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. euro (< Ευρωπε «Ευρώπη»)].

ευρώ | *εύρο* ή *ευρώ*; Το ενιαίο νόμισμα τής Ενωμένης Ευρώπης ονομάστηκε *ευρο* με συγκοπή τής λ. *Ευροπε*, που, βεβαίως, είναι το ελληνικό Ευρώπη. Πάνω μάλιστα στο χαρτονόμισμα αποφασίστηκε, πολύ εύστοχα, να γραφεί η ονομασία τού νομίσματος και με ελληνικά στοιχεία ως ΕΥΡΩ. Πώς όμως πρέπει να λέγεται (και να γράφεται) στην κοινή χρήση τής Ελληνικής η ονομασία τού νομίσματος; Το πιο φυσικό και το πιο λειτουργικό για μια γλώσσα όπως η Ελληνική, όπου τα ουσιαστικά κλίνονται, είναι να χρησιμοποιηθεί η λ. *ευρώ* ή *ευρώ* (το), όμοια όπως λέμε το φράγκο, το μάρκο, το δολάριο κ.τ.ό. Πλεονέκτημα αυτής τής ονομασίας είναι ότι μπορούμε να πούμε, σύμφωνα με τους κανόνες τής Ελληνικής, *2.000 ευρώ* | *εύρα* - *Η αξία τού ευρώ* | *εύρου* στο χρηματιστήριο *έφθασε* τς... *δραχμές* - *Δεν υπάρχουν* στα ταμεία τα εκατομμύρια *ευρών* | *εύρων* που απαιτούνται για ένα τόσο μεγάλο έργο. Επίσης, όπως λέμε *δραχμική αξία*, *δραχμοδίαιτος*, *δραχμοβόρος* κ.λπ., μπορούμε να σχηματίσουμε παράγωγα και σύνθετα *ευρική αξία*, *ευροδίαιτος*, *ευροβόρος* κ.λπ. Αντί όλων αυτών, το άκλιτο *ευρώ*, με την ασυνήθιστη για τα ουσιαστικά τής Ελληνικής κατάληξη -ώ (υπάρχει στα ρήματα *μπορ-ώ*, τα επιρρήματα *ανωτέρ-ω*, *κατωτέρ-ω*, *πάν-ω*, *έξ-ω* κ.λπ.), θα φάνταζε περίεργο και απομονωμένο στοιχείο. Ξένο σώμα στο σύστημα τής Ελληνικής, όμοια όπως ο ECU, χωρίς να το σώζει καθόλου το -ω, που θυμίζει -υποτίθεται- το Ευρώπη. Τέλος, χρησιμοποιώντας τον τύπο *ευρώ* ή *ευρο*, σε αντιδιαστολή και με το λεξικό πρόβλημα *ευρω-*, μπορούμε να έχουμε (ορθογραφικά) την απαραίτητη διάκριση ανάμεσα σε τύπους όπως *ευρω-πολιτική* (πολιτική τής Ευρώπης) και *ευρο-πολιτική* (πολιτική τού ενιαίου νομίσματος), *ευρω-σκεπτικισμός* (σκεπτικισμός για την Ευρώπη) και *ευρο-σκεπτικισμός* (σκεπτικισμός για το ενιαίο νόμισμα) κ.τ.ό.

ευ ρο- λεξικό πρόβλημα λέξεων, που δηλώνει: 1. ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την Ευρώπη (ως γεωγραφικό χώρο): *ευρω-αριστερά*, *ευρω-πύραλος*, *ευρω-λίγκα* · 2. ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Ένωση: *Ευρω-βουλή*, *Ευρω-κοινοβούλιο*, *ευρω-βουλευτής*, *ευρω-ψηφοδέλτιο*, *ευρω-εκλογές*, *ευρω-στρατός* · 3. ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με το νόμισμα *ευρώ*: *ευρω-δάνειο*, *ευρω-ομόλογο* · 4. νόμισμα το οποίο είναι κατατεθειμένο σε τράπεζα έξω από την χώρα στην οποία κυκλοφορεί: *ευρω-δολάριο*, *ευρω-μάρκο*, *ευρω-γέν*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. α' συνθ. (πβ. αγγλ. Euro-), που προέρχεται από τη λ. *Ευρώπη* (βλ.λ.)].

ευρωαγορά (η) 1. η ενιαία αγορά των κρατών-μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης · 2. η αγορά ευρωνομισμάτων (βλ.λ., σημ. 2). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. ^ δάνειο από αγγλ. Euromarket].

ευρωαριστερά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των αριστερών κομμάτων τής Ευρώπης.

ευρωατλαντικός, -ή, -ό ΠΟΛΙΤ. αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις Ευρώπης και Β. Αμερικής (κυρ. των ΗΠΑ): ~ *θεσμοί* | *συμμαχία*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Euro-Atlantic].

ευρωβουλευτής (ο/η) {θηλ. γεν. ευρωβουλευτού} βουλευτής που εκπροσωπεί τη χώρα του στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Ευρωβουλή (η) το κοινοβούλιο που συγκροτείται από εκλεγμένους αντιπροσώπους των χωρών μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει ρόλο ελεγκτικό και συμβουλευτικό ΣΥΝ. Ευρωκοινοβούλιο, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. European parliament].

ευρωδεξιά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των δεξιών κομμάτων τής Ευρώπης.

ευρωδικαστής (ο/η) {θηλ. γεν. ευρωδικαστού} δικαστής τού δικαστηρίου τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ευρωδιπλωμα (το) {ευρωδιπλωμά-ατος | -ατα, -άτων} διπλωμα οδηγήγησης αυτοκινήτου για τους κατοίκους των κρατών-μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ευρωδολάριο (το) {ευρωδολαρί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. το αμερικανικό δο-

λάριο που κατατίθεται σε πιστωτικά ιδρύματα εκτός των Η.Π.Α. -κυρ. στην Ευρώπη- και διατίθεται για διάφορες νομισματικές συναλλαγές. [ΕΤΥΜ. Μετάφρα από αγγλ. eurodollar (νόθο συνθ.)].

ευρωζώνη (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των χωρών που ανήκουν στη «ζώνη του ευρώ», που έχουν ως νόμισμα τους το ευρώ. [ΗΜΥ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Eurozone, με μορφολ. συχρηματισμό κατά τους κανόνες τής Αγγλικής].

ευρωεκλογές (οι) οι εκλογές που διενεργούνται σε κάθε χώρα-μέλος τής Ευρωπαϊκής Ένωσης κάθε πέντε χρόνια για την ανάδειξη των αντιπροσώπων που αντιστοιχούν στην καθεμία στο Ευρωκοινοβούλιο.

ευ ρο **επιταγή** (η) επιταγή και πιστωτική κάρτα για αγορές και ανάληψη μετρητών σε χώρες τής Δ. Ευρώπης. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. euromchéque (νόθο συνθ.)].

ευροκεντρισμός (ο) η τάση να θεωρείται η Ευρώπη και κατ' επέ-κτ. ο ευρωπαϊκός πολιτισμός το επίκεντρο τής παγκόσμιας ιστορίας, κουλτούρας, οικονομίας κ.λπ. (πβ. λ. *αφροκεντρισμός*). — ευροκεντρικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. eurocentrisme]. Ευρωκοινοβούλιο (το) {ευρωκοινοβουλίου} η Ευρωβουλή (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. European Parliament].

ευρωκομμουνισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. ιδεολογικό ρεύμα που αναπτύχθηκε σε ορισμένα ευρωπαϊκά κομμουνιστικά κόμματα μετά το 1974, κυρ. σε αυτό τής Ιταλίας, με σκοπό τον μετασχηματισμό τού κινήματος ανάλογα με τις πολιτικές συνθήκες των κρατών και την ανεξαρτητοποίηση τους από το τότε κομμουνιστικό κόμμα τής Ε.Σ.Σ.Δ. — ευρωκομμουνιστής (ο), ευρωκομμουνίστρια (η), ευρωκομμουνιστής, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρα από αγγλ. eurocommunism (νόθο συνθ.)].

ευρωλίγκα (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. το πρωτάθλημα που διεξάγεται ανάμεσα στις πρωταθλήτριες ομάδες των ευρωπαϊκών χωρών (κυρ. στο μπάσκετ). [ΕΤΥΜ. Μετάφρα από αγγλ. eurolleague (νόθο συνθ.)].

ευρωλιούτρης (ο) {ευρωλιούτρης} (σκούπ.) ο Έλληνας που αποδέχεται άκριτα οτιδήποτε προέρχεται από τη Δ. Ευρώπη, που θαυμάζει και υιοθετεί καθετί ευρωπαϊκό (συχνά περιφρονώντας τα αντίστοιχα ελληνικά ή ό,τι σχετίζεται με την Ανατολή) (πβ. λ. *ευρωπαϊστής*).

ευρωλιμένας (ο) ευρωπαϊκό λιμάνι μεγάλης σημασίας για το σύνολο τής ευρωπαϊκής οικονομίας.

ευρώ ν (ο) {ευρώντ-ος | -ων} αυτός που βρήκε (κάτι) μόνο στη ΦΡ. ο **ευρών αμειψήσεται** (συνήθ. σε ανακοινώσεις για απώλεια ενός πράγματος) όποιος βρει (κάτι) θα αμειψθεί. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εύρων*, μτχ. αορ. β' τού ρ. *ευρίσκειν*].

ευρωνόμισμα (το) {ευρωνομίση-ατος | -ατα, -άτων} 1. λογιστική χρηματική μονάδα που ισχύει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με βάση την οποία διαμορφώνονται οι τιμές συναλλάγματος και η οποία χρησιμοποιείται σε συναλλαγές μεταξύ των κρατών ΣΥΝ. ECU, Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα · 2. συνάλλαγμα σε συγκεκριμένο νόμισμα κατατεθειμένο σε τράπεζα έξω από τη χώρα στην οποία χρησιμοποιείται το εν λόγω νόμισμα (π.χ. ιταλικές λιρέτες κατατεθειμένες σε γαλιονέζικη τράπεζα: ο όρος δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι το νόμισμα ή οι τράπεζες είναι ευρωπαϊκά, π.χ. το ευρωδολάριο συγκαταλέγεται στα ευρωνομίσματα βλ. κ. *ευρωομόλογο*, *ευρωαγορά*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό*.

ευρωομόλογο (το) {ευρωομολόγ-ου | -ων} 1. ομόλογο που εκδίδεται από τραπεζικές κοινοπραξίες και εταιρείες εκδόσεως τίτλων και χρεογράφων σε οποιοδήποτε νόμισμα ανεξάρτητα από τους κανονισμούς τής εθνικής κεφαλαιαγοράς τής χώρας εκδόσεως (βλ. κ. λ. *ευρωνόμισμα*) · 2. ομόλογο σε ευρώ. Επίσης ευρωομολογία (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. eurombond].

ευρωπαϊζέω ρ. αμετβ. [1847] {ευρωπαϊσ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) ζώ ή συμπεριφερόμαι κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

ευρωπαϊκός, -ή, -ό [1840] 1. αυτός που σχετίζεται με την Ευρώπη ή τους Ευρωπαίους: ~ *ιστορία* | *χώρα* | *πρωτεύουσα* | *ήπειρος* | *μουσική* | *διοργάνωση* | *κουλτούρα* ΦΡ. **ευρωπαϊκή ιδέα** η ιδέα τής ευρωπαϊκής ενοποίησης 2. (ειδικότ.) (α) αυτός που σχετίζεται με τη Δ. Ευρώπη: ~ *πολιτισμός* | *μόδα* | *νοοτροπία* (β) αυτός που σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Ένωση: ~ *νομοθεσία* | *Κεντρική Τράπεζα* | *προσανατολισμός μιας χώρας* | *πολιτική* | *στρατηγική* | *διπλωματία* | *στόχοι μιας κυβέρνησης* | *Αρχές* | *διάσκεψη* 3. (α) **Ευρωπαϊκή Ένωση** (συντομ. Ε.Ε., η πρώην Ε.Ο.Κ.) συνασπισμός κρατών τής Ευρώπης, που συνδέονται με οικονομικούς και πολιτικούς όρους συνεργασίας, με άποτερο στόχο τη συνένωση μεταξύ τους και την παγίωση και διαφύλαξη τής ειρήνης και ελευθερίας για τα κράτη-μέλη (β) ΟΙΚΟΝ. **Ευρωπαϊκή Νομισματική (ή Λογιστική) Μονάδα** (Ε.С.У.) αντικαταστάθηκε από το ευρώ, το οποίο είναι το ευρωνόμισμα (βλ.λ.) (γ) **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο** η Ευρωβουλή (βλ.λ.) (δ) **Ευρωπαϊκή Επιτροπή** εκτελεστικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτελείται από επιτρόπους οι οποίοι προέρχονται από όλα τα κράτη-μέλη και έχει νομοθετικές αρμοδιότητες (πβ. λ. *Κομισιόν*) (ε) **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο** ανώτατο δικαστικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, που εξασφαλίζει την τήρηση τού δικαίου σύμφωνα με τις συνθήκες που ισχύουν στο πλαίσιο τής Ένωσης (στ) **Ευρωπαϊκό Συμβούλιο** ανώτατο πολιτικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτελείται από τους ηγέτες των κρατών-μελών και τον πρόεδρο τής Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αποφασίζει για τις κύριες κατευθύνσεις τής πολιτικής τής Ένωσης. — **ευρωπαϊκ-ά** | -ώς επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Πολλοί σύγχρονοι όροι είναι μετάφρ. δάνειο: *Ευρωπαϊκή Ένωση* (< αγγλ. European Union), *Ευρωπαϊκή Επιτροπή* (< γαλλ. Commis-

sion Européenne), *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο* (< γαλλ. Conseil Européen) κ.ά.]. **Ευρωπαϊός** (ο) [αρχ.], **Ευρωπαϊά** (η) [αρχ.] 1. αυτός που κατοικεί στην Ευρώπη ή κατάγεται από αυτήν (κ. ως επιθ.) *οι ~ πολιτικοί | σύμμαχοι | εταίροι* 2. ο πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ενομένης Ευρώπης 3. (καταχρ.) ο κάτοικος της Κ. και Β. Ευρώπης, ο οποίος διακρίνεται για το υψηλό βιοτικό του επίπεδο, την υπευθυνότητα, την οργάνωση και το ανεκτικό πνύμα του (ως στ'ρεότυπη αντίληψη που θέλει τον Βορειοευρωπαίο και Κεντροευρωπαίο ανώτερο, κατ' αντιδιαστολή προς τον κάτοικο της Ν. Ευρώπης, που αντιμετωπίζει προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής οργάνωσης): «Πότε επιτέλους θα γίνουμε Ευρωπαίοι;» *αναρωπιέται ο αρθρογράφος περιγράφοντας κομμοκρατικά στιγμιότυπα της καθημερινής μας ζωής.*

ευρωπαϊσμός (ο) [1888] η ιδεολογία και τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη της ευρωπαϊκής ενότητας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. europhéisme]. **ευρωπαϊστής** (ο), **ευρωπαϊστριά** (η) {ευρωπαϊστών} 1. οπαδός της ιδέας της Ενομένης Ευρώπης 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που υποστηρίζει την πολιτική και τις επιλογές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του προανατολισμού της χώρας του προς αυτή ΑΝΤ. **ανευρωπαϊστής**, **Ευρώπη** (η) 1. ήπειρος στο Β. Ημισφαίριο της Γης, η οποία χωρίζεται από την Ασία με τα Ουράλια Όρη στα Α., τον Καύκασο, τη Μαύρη και την Κασπία Θάλασσα στα ΝΑ., βρέχεται από τη Μεσόγειο Θάλασσα στα Ν., από τον Ατλαντικό Ωκεανό στα Δ. και τον Βόρειο Παγωμένο Ωκεανό στα Β. (καταχρ.) 2. (α) (καταχρ.) η Ευρωπαϊκή Ένωση: *είμαστε πρώτοι στην - στα τροχαία ατυχήματα* (β) **Ενομένη Ευρώπη** η Ευρωπαϊκή Ένωση 3. **Συμβούλιο της Ευρώπης** βλ. λ. *συμβούλιο* 4. η Κ. και Β. Ευρώπη, και μάλιστα οι προηγμένες οικονομίες και τεχνολογικά χώρες, κατ' αντιδιαστολή προς τις νοτιότερες χώρες και περιοχές, που αντιμετωπίζουν προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής οργάνωσης: *φείγω για την ~ || πότε θα γίνουμε επιτέλους ~; || η ~ βλέπει με σκεπτικισμό την ελληνική πρόταση || η ~ των πολιτών | των δικαιωμάτων του ανθρώπου* ΦΡ. (**εις**) **τας Ευρώπας** στην Ευρώπη, συχνά ειρων. ή για να τονίσει καν'είς ότι πρόκειται για κάτι σπουδαίο: *Αυτά, δηλαδή, που τα 'μαθές; ~; || γύρισε πρόσφατα από τας Ευρώπας και ακόμη δεν έχει προσαρμοστεί* (πβ. εις *Παρισίους, εκ Παρισίων* κ.λπ.) · 5. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Αγήνορα και της Ήλεφάσσης, την οποία απήγαγε ο Δίας μεταμορφωμένος σε ταύρο. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα αν η ονομασία της ηπείρου και της μυθολογικής κόρης του Αγήνορος και ερωμένης του Δία συνδέονται ετυμολογικά. Έχουν προ-ταθ' οι εξής πιθανές ετυμολογίες της λ.: (α) < ευρύς + ώψ, όπως «ανοιχτομάτι» με μεγάλα ματιά» (πβ. αρχ. *εὐρωπός* «ευρύς», *εὐρώπιος* «πατριδός») (β) προελλην. λέξη (γ) < *ευρύς* «μουχλα» + *ωψ* (μάλλον παρετυμολ.).] **ευρώπιο** (το) {ευρωπίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Eu), που αντάζει σε πολύ μικρές ποσότητες στα ορυκτά των σπάνιων γαιών και χρησιμοποιείται κυρ. για ερευνητικούς σκοπούς (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. europium]. **ευρωπύραυλος** (ο) {ευρωπυράυλου} -ον, -ους; πύραυλος εγκατεστημένος σε ευρωπαικό έδαφος: *συμφωνία απομακρυνσης των ~ μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων.* **ευρώτος** (ο) {ευρώτος} (λόγ.) υγρασία συνδυασμένη με σήψη, μούχλα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως < *ε-Ερῶδ- < που συνδ. με λατ. *rodere* «τραγανίζω, κατατρώγω». Κατ' άλλη άποψη, < *ε-Ερῶδ-, που συνδ. με σανσκρ. *varṇa-* «χρώμα»]. **ευρωσκεπτικισμός** (ο) η αντιμετώπιση της Ευρώπης ή κυρ. της Ευρωπαϊκής Ένωσης με σκεπτικισμό. — **ευρωσκεπτικιστής** (ο), **ευρω-σκεπτικιστικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Euroscepticism]. **ευρώστος**, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που έχει μεγάλη σωματική δύναμη, ρωμαλέος: ~ σώμα ΣΥΝ. δυνατός, (λογιότ.) άλκιμος, ακμαίος, σφρηγής, υγιής, γερός ΑΝΤ. καχεκτικός, ασθενικός, αδύνατος, ισχνός 2. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε καλή (ακμαία) κατάσταση: ~ *επιχείρηση | οργανισμός | οικονομία.* — **ευρώστα** επίρρ., **ευρωστία** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ευ- + -ρωστος < *ρόννιμ* «δυναμώνω», βλ. κ. *ρόμη*]. **Ευρώτας** (ο) ποταμός της ΝΑ. Πελοποννήσου, που πηγάζει από τον Ταύγετο και εκβάλλει στον Λακωνικό Κόλπο. [ΕΤΥΜ. μτγν., αβεβ. ετύμου, πθ. < *ευρώς* «μούχλα» (βλ. λ.)]. **ευρωτηλέωραση** (η) {-ης κ. -άσεως} η Γιουροβίζιον (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Eurovision (νόθο συνθ.)]. **ευρωτίαση** (η) [1848] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το μού-χλιασμα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ευρωπιά* (-άω) < αρχ. *εὐρωσ*, -ότος «μούχλα» (βλ. λ.)]. **ευρωτούνελ** (το) {άκλ.} η σπράγγα που περνά κάτω από τη θάλασσα της Μάγχης και συνδέει τη Βρετανία με τη Γαλλία. [ΕΤΥΜ. Νόθο συνθ., < *ευρω-* (< διθ. *ευρω-*, α συνθ.) + *τούνελ* (βλ. λ.), πβ. *αγγλ. Eurochannel*]. **ευρωτραπέζα** (η) {ευρωτραπέζων} τράπεζα στην οποία κατατίθενται ευρωνομίσματα (βλ. λ., σημ. 2). **ευσάρκος**, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει παχιά σάρκα: ~ *καρπός | χείλη* ΑΝΤ. **ισχνός**, (για πρόσ.) **λιπόσαρκος**. — **ευσαρκία** (η) [αρχ.], **ευσεβάστος** επίρρ. [1846] {παλαιότ.} χρήση στο τέλος απήσεων ή εγγράφων απευθυνόμενων στη διοίκηση και γενικότ. σε ανώτερες κρατικές αρχές) με πολύ σεβασμό: ~ *υποβάλλω τις παρακάτω προτάσεις* || — ο *αιτών*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *respectueux*].

ευσέβεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς ευσεβής, ο σεβασμός και η αφοσίωση προς τον Θεό ΣΥΝ. **θεοσέβεια** ΑΝΤ. **ασέβεια**.

ευσεβής, -ής, -ές {ευσεβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **ευσεβέστ-ερος**, -ατός (για πρόσ.) αυτός που τρέφει σεβασμό και αφοσίωση προς τον Θεό και τον εκδηλώνει με την τήρηση των εντολών του: *-χριστιανός/ λαός | προσκυντής* ΣΥΝ. **θεοσεβής**, **θεοσεβούμενος**, **ευλαβής** ΑΝΤ. **ασεβής** · ΦΡ. **ευσεβής πόθος** οτιδήποτε επιθυμούμε χωρίς πάντα να το ομολογούμε και το οποίο είναι πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθεί: *η κατάσταση της οικονομίας, όπως την περιέγραψε ο υπουργός, αποτελεί μάλλον ευσεβή πόθο της κυβέρνησης* (δεν είναι αυτό που ισχύει πραγματικά) || *οι δηλώσεις σας ότι θα κερδίσετε τις εκλογές, δεν είναι τίποτε άλλο από ευσεβείς πόθοι.* — **ευσεβής** επίρρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ευ- + -σεβής < *σέβας*].

Ευσέβιος (ο) {-ου κ. -ίου} όνομα αγίου και επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον επίσκοπο Καισαρείας, συγγραφέα, πλούσιου έργου για την εκκλησιαστική ιστορία, ο οποίος προσπάθησε να συμβιβάσει την αρειανική διδασκαλία με την ορθόδοξη. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επιθ. *ευσεβής* (βλ. λ.)].

ευσεβισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. ο πεπισμός (βλ. λ.). — **ευσεβιστής** (ο) [1887], **ευσεβιστικός**, -ή, -ό, **ευσεβιστικά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. *Pietismus*].

εὐσημο (το) [1897] {εὐσημ-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) διακριτικό σήμα, τιμητική αναγνώριση ΦΡ. (μτφ.) **απονέμω (τα) εὐσημα σε (κάποιον)** αναγνωρίζω (κάποιον) δημόσια: *ο υπουργός απένεμε (τα) εὐσημα στην αρμόδια υπηρεσία για το έργο που επιτέλεσε τόσο σύντομο χρόνο.*

[ΕΤΥΜ. μτγν., ουδ. πληθ. του αρχ. επιθ. *εὐσημος* ως απόδ. του λατ. *insignia* «παράσημα - κοσμήματα της ασπίδας»].

εὐσημος, -η, -ο αυτός που έχει καλή, θετική σημασία ΑΝΤ. **κακόσημος**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **κακόσημος**. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εὐ- + -σημος < *σημα*].

ευσπλαχνία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η διάθεση προσφοράς βοήθειας και η συμπόνια προς τους άλλους: η ~ *του Θεού* || *είδειξε ~ βοηθώντας* τον ΣΥΝ. **φιλανθρωπία** ΑΝΤ. **απανθρωπία**.

ευσπλαχνίζομαι ρ. → **σπλαχνίζομαι**
εὐσπλαχνος, -η, -ο **πονόφυχος**, **συμπονετικός**: ο ~ **Θεός** ΣΥΝ. **σπλαχνικός**, **στοργικός** ΑΝΤ. **ἀσπλαχνος**, **άπονος**. Επίσης **εὐσπλαχνικός**, -ή, -ό [μεσν.]. — **εὐσπλαχνικ-ά** | -ός επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐσπλαγγνος*, αρχική σημ. «ο έχων υγιή σπλάγχνα», < *εὐ-* + *-σπλαγγνος* < *σπλάγγνον*. Η σημ. «συμπάθεια, συμπόνια» μαρτυρείται στην Κ.Δ. (λ.χ. *Ἐφεσ.* 4, 32: *γίνεσθε [δε] εις ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλαγγνοί...*) και οφείλεται στο γεγονός ότι η λ. *σπλάγγνα* περιελάμβανε και την καρδιά ως έδρα των συναισθημάτων].

ευστάθεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατάσταση σταθερότητας, το να μην υπάρχουν κλυδωνισμοί ή μεταβολές: *κράτησε τον μιν πέσι, γιατί δεν έχει - || πολιτική ~ || η ~ του δημοκρατικού συστήματος* || ~ *χαρακτήρα* ΣΥΝ. **στερεότητα** ΑΝΤ. **αστάθεια**, **ρευστότητα**.

ευσταθεί, **ευσταθούν** ρ. **τριτοπρόσωπο** αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενε-στ. κ. παρατ.} (για ιδέες, επιχειρήματα κ.λπ.) έχει ισχυρή λογική βάση, στηρίζεται στην πραγματικότητα: *ευσταθεί η εξήγηση | η δικαιολογία | ο ισχυρισμός* ΣΥΝ. **ισχύω**, (μτφ.) **στέκω**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐσταθό* (-έω) «είμαι σταθερός, έχω καλή υγεία» < *ευσταθής* (βλ. λ.)].

ευσταθής, -ής, -ές {ευσταθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **ευσταθέστ-ερος**, -ατός (λόγ.) 1. αυτός που δεν απειλείται από κλυδωνισμούς ή μεταβολές, **σταθερός**: ~ *οικοδόμημα | ισορροπία* ΣΥΝ. **στερεός**, (λογιότ.) **εδραίος**, **ακλόνητος**, **αδιάσειστος** ΑΝΤ. **ασταθής** 2. (μτφ.) **σωστός**, **ορθός**, **ανότος** που στηρίζεται στην πραγματικότητα: ~ *επιχείρημα* ΣΥΝ. **ακλόνητος**, **αδιάσειστος**. — **ευσταθώς** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ευ- + -σταθής, πβ. παθ. *αρ. ε-στά-θην* του ρ. Γστημί].

Ευ στα ο ία (η) γυναικείο όνομα.

Ευστάθιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα αγίου και επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *Θεσσαλονίκης* 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθην.) **Στάθης**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σταθερός, ακλόνητος», < αρχ. *ευσταθής*].

ευσταλώς, -ής, -ές {ευσταλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει ωραίο παράστημα, μυώδης, γεροδεμένος: *στην παρέλαση θαυμάσαμε ~ νέους και νέες* ΣΥΝ. **λυγερόκορμος**, **λεβέντικος**. — **ευσταλώς** επίρρ. [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ευ- + -σταλής, πβ. παθ. *αόρ. β' ε-στάλ-ηντο* ρ. *στέλλω*. Η λ. *αναφερόταν* αρχικώς σε στρατιωτικά αήματα, πλοία και πολεμιστές, που αποστέλλονταν καλά οπλισμένοι στις εκστρατείες, πβ. **ευσταλής στόλος** (Αισχύλ. Πέρσα 795), **ευσταλείς τη οπλίσει** (Θουκ. 3,22), **ευσταλής ιππέως** (Ξενοφ. *Περί Ιππικής* 7,8). Έτσι η λ. ήδη στην Αρχ. απέκτησε και τη σημ. εκείνου που έχει ωραία σωματική διάπλαση και άρτιο παράστημα].

ευστατισμός (ο) ΓΕΩΛ. η αργή μεταβολή της στάθμης των ωκεανών και των θαλασσών, που οφείλεται σε κλιματικούς παράγοντες. [ΕΤΥΜ. < ευ- + -στατικός < *στατικός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *eustatisme*].

ευσταχιανός, -ής, -ό [1831] ΑΝΑΤ. **ευσταχιανή σάλπιγγα** βλ. λ. *σάλπιγγα*.

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. *eustachianus*, από το όν. του Ιταλού ανατόμου Bartolommeo Eustachio (16ος αι.). Στην Ελληνική ο όρος αποδόθηκε αρχικά ως *Εὐσταθιανή σάλπιγγ*].

ευστοχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του εύστοχου, το να πετυχαίνει κανείς τον στόχο του: *σ' όλες τις βολές είχε ~ || απόλυτη* - ΑΝΤ. **αστοχία** 2. (μτφ.) το να είναι κανείς ικανός να φέρει το επιθυμη-

τό αποτέλεσμα: ~ *επιχειρημάτων* ΣΥΝ. επιτυχία. εύστοχος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που πετυχαίνει τον στόχο του: -βολή | *πυρά* ΣΥΝ. ακριβής, επιτυχής, αποτελεσματικός ΑΝΤ. άστοχος 2. (μτφ.) αυτός που συντελεί στην επιτυχία του επιδιωκόμενου σκοπού: η *αντιμετώπιση των προβλημάτων απαιτεί ~ χειρισμούς* || ~ *ενέργεια* | *απάντηση* | *παρατήρηση* | *χαρακτηρισμός* | *παράδειγμα* ΣΥΝ. επιτυχής, κατάλληλος, ακριβής, καιρός, επιτυχημένος, σωστός, ορθός. — εύστοχα επίρρ. ευστοχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ευστοχέις... | ευστόχησα} 1. πετυχαίνω τον στόχο μου: *στη δεύτερη βολή ο παίκτης ευστόχησε και πήρε τη νίκη* 2. (μτφ.) αποδεικνύομαι εύστοχος σε κάτι (σε λόγο, επιλογή κ.λπ.) ΣΥΝ. κάνω διάνα. **Ευστράτιος** (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Στράτος, Στρατής, Στρατής. [ΕΤΥΜ. μτγν. κūr. όν., αρχική σημ. «καλός στρατιώτης», < εὖ- + -στράτιος < στρατός]. ευστροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα να σκέφτεται κανείς γρήγορα και σωστά: καλλιτεχνική | *γυναικεία* | *πολιτική* | *μεγάλη* | *θαυμαστή* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) οξύνιοια, σπρητόδα. ευστροφός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει την ικανότητα να σκέφτεται γρήγορα και σωστά, ιδιαίτερα έξυπνος: ~ *μυαλό* ΣΥΝ. οξύνους, σπρητόζος ΑΝΤ. αργόστροφος. — ευστροφα | **ευστροφός** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. έξυπνος, ευσυνκίνητος, -η, -ο [1884] αυτός που εύκολα συγκινείται. — ευ-συνκίνησια (η), **ευσυνειδησία** (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η βαθιά επίγνωση από κάποιο πρόσωπο των ευθυνών και των καθηκόντων του, η αφοσίωση στην εκτέλεση του καθήκοντος και γενικότ. η ακεραιότητα του χαρακτήρα: *υπάλληλος που διακρινόταν για την ~ και την εργατικότητα του* ΑΝΤ. ασυνειδησία. ευσυνειδητός, -η, -ο 1. αυτός που έχει συνείδηση των υποχρεώσεων του, που εκτελεί το καθήκον του με προσήλωση και εντιμότητα: ~ *εργάτης* | *δάσκαλος* | *υπάλληλος* ΣΥΝ. τίμιος, ακεραίος ΑΝΤ. ασυνειδητός 2. αυτός που είναι με συνείδηση του καθήκοντος: ~ *εργασία* | *ενέργεια* | *απόφαση* ΣΥΝ. τίμιος, υπεύθυνος ΑΝΤ. ασυνειδητός. — ευσυνειδητή | ευσυνειδητός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ευθύνη. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που διαθέτει αγαθή συνείδηση», < εὖ + συνειδητός. Ήδη μεσν. η σημ. αυτού που συναισθάνεται τα καθήκοντα του]. ευσύνωπος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που γίνεται εύκολα αντιληπτός, κατανοητός στο σύνολο του 2. αυτός που είναι σύντομος στη διατύπωση, συνοπτικός: ~ *πραγματεία* | *έκθεση πεπραγμένων* ΣΥΝ. περιληπτικός, συγκεκριλιστικός ΑΝΤ. αναλυτικός, διεξοδικός, εκτεταμένος. — **ευσύνωπτα** | **ευσύνωπτος** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εὖ- + συνωπτός < συνωρά, βλ. κ. συνοπτικός]. εύσημος, -η, -ο αυτός που φαίνεται δικαιολογημένος (χωρίς πραγματικά να είναι), ευλογοφανής: *αναζητούσε ~ τρόπο για να απομακρυνθεί* || ~ λύση | *δικαιολογία*. — **εύσημος** | **ευσήμιος** [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. όμορφος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εὖ- + -σημιος < σήμη]. ευσήμιον, -ων, -ον {ευσήμι-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) ευπρεπής στην εμφάνιση και στη συμπεριφορά: ο ~ *Ιωσήφ* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, σεμνός, σεβαστός, κόσμιος. — **ευσημίονος** επίρρ. [αρχ.], **ευσημιστήν** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, ον, *όμορφος*. [ΕΤΥΜ. οφχ. < εὖ- + σήμιον < σήμη]. **ευσωμός**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει ανεπτυγμένη σωματική διάπλαση: ~ *άνδρας* ΣΥΝ. ευτραφής, παχύς, καλοθρεμμένος, σωματώδης ΑΝΤ. μικρόσωμος, λιπόσαρκος. **εὐτακτός**, -η, -ο (λόγ.) 1. τοποθετημένος με τάξη, τακτοποιημένος ΣΥΝ. νοικοκυρεμένος, συγυρισμένος ΑΝΤ. άτακτος 2. (για πρός.) αυτός που τηρεί την πρόπευσα τάξη, ορθίμος ΣΥΝ. τακτικός, πειθαρχικός ΑΝΤ. άτακτος, άτακτος. — **εὐτάκτος** επίρρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εὖ- + τακτός (βλ. λ.).] **ευταξία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η τήρηση της τάξης, η απουσία αταξίας: η *κοινωνική* - ΣΥΝ. πειθαρχία ΑΝΤ. αταξία, παρεκτροπή. **ευταξίας** (ο) {ευταξιόν} (εκκλησιαστικό αξίωμα) πρόσωπο που είναι επιφορτισμένο με την τήρηση της τάξης στην εκκλησία. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ευταξία]. **ευτεκνία** (η) {χωρ. πληθ.} (για πρός.) η γονιμότητα, το να κάνει κανείς πολλά παιδιά. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐτεκνος* «πολύτεκνος» < εὖ- + τέκνον]. **ευτέλεια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η χαμηλή ποιότητα υλικού ή πράγματος: η ~ *του υφάσματος | του ρούχου | των υλικών* ΣΥΝ. (καθημ.) φτηνία 2. (μτφ.) το πολύ χαμηλό επίπεδο, η έλλειψη αξίας 3. (ειδικότ.) η έλλειψη αξιοπρέπειας: ~ *χαρακτήρα | συμπεριφοράς* | *ήθους* ΣΥΝ. αναξιοπρέπεια, ποταπότητα, μικρότητα. **ευτελής**, -ής, -ές {ευτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **ευτελέστ-ερος**, -ατός} 1. αυτός που έχει χαμηλή τιμή, φτηνός: ~ *κόστος* | *τιμή* | *ποσό* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι κατώτερης ποιότητας: ~ *ύψωμα* 3. (μτφ.) (για μέσα, μεθόδους κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μικροπρέπεια, από ηθική μικρότητα: ~ *κίνητρο* | *ελατήριο* | *άνθρωπος* ΣΥΝ. αναξιοπρεπής, ποταπός, φτηνός. — **ευτελώς** επίρρ. [αρχ.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *ξευτιλιώ*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εύκολος στο να πληρωθεί» (κατ' επέκτ. «φτηνός, ασήμαντης αξίας»), < εὖ- + -τελής < τέλος, πληρωμή]. **ευτελισμός** (ο) [μτγν.] ο υποβιβασμός της αξίας (κάποιου): ο ~ *του κοινοβουλευτικού ήθους* | *της ανθρώπινης ζωής* ΣΥΝ. εξευτελισμός, ταπεινώση ΑΝΤ. εξύψωση. — **ευτελιζώ** ρ. [μτγν.]. **Ευτέρπη** (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Δία και της Μηνεισούνης, μία από

τις εννέα Μούσες, η εφευρέτιδα και προστάτιδα της αυλητικής τέχνης 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < εὖ- + -τέρπη < τέρπη]. **εὐτήκτος**, -η, -ο αυτός που τήκεται, δηλ. λειώνει, εύκολα: ~ *μέταλλο* ΣΥΝ. δούτικτος. — **ευτηξία** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εὖ- + τηκτός < *τήκα* «λειώνω» (βλ. λ.)]. **εὐτολμος**, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει τόλμη, θαρραλέος ΣΥΝ. σθεναρός, τόλμηρός, γενναίος, αποφασιστικός ΑΝΤ. άτολμος. — (λόγ.) **ευτόλμος** επίρρ. [αρχ.]. **ευτολμία** (η) [αρχ.]. **ευτονια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η άρτια και υγιής κατάσταση των μελών του ανθρώπινου σώματος, η σωματική ευεξία ΣΥΝ. σφρίγος, σφρηγλήδητη ΑΝΤ. ατονία, καχεξία, υποτονικότητα. **εὐτόνος**, -η, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.-σπάν.) 1. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ακμής και ευρωστίας 2. (για ενέργειες) αυτός που γίνεται με ζήλο και ένταση. **ευτράπελος**, -η, -ο 1. (για ενέργεια, κατάσταση, λόγο προφορικό ή γραπτό) αυτός που προκαλεί γέλο και ευθυμία: ~ *παρατηρήσεις* | *ιστορίες* | *ύφος* | *αφήγηση* ΣΥΝ. αστείος, φαιδρός, ευθύμος ΑΝΤ. σοβαρός, περισπούδαστος 2. **ευτράπελα** (τα) αστεία ή γέλοια επεισόδια: τα ~ της πολιτικής | *της κοσμικής Αθήνας*. — **ευτράπελα** επίρρ., **ευτραπελία** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευμετάβλητος - ετοιμολόγος», < εὖ- + -τράπ-ε-λος, πβ. παθ. αόρ. β' *ε-τράπ-ην* τού ρ. *τρέπω*]. **ευτραφής**, -ής, -ές {ευτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **ευτραφέστ-ερος**, -ατός} (για πρός.) εύσομος και καλοθρεμμένος ΣΥΝ. παχύς, γεμάτος, σωματώδης, παχουλός ΑΝΤ. ισχνός, αδύνατος. — **ευτραφός** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **χοντρός**. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εὖ- + -τραφής < *τρέφω*]. **ευτρεπίζω** ρ. μετβ. {ευτρεπίσ-αι, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) 1. ετοιμάζω στην εντέλεια, τακτοποιώ: ~ *τον χώρο* ΣΥΝ. συγυρίζω, ευ-πρεπίζω 2. (μεσοπαθ.) **ευτρεπίζομαι** μεριμνώ με σχολαστικότητα για το ντύσιμο μου, για την εμφάνιση μου ΣΥΝ. καλλωπίζομαι, φτεία-γνομαι. — **ευτρεπισμός** (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐτρεπής* «έτοιμος, προετοιμασμένος» < εὖ- + -τρεπής < *τρέπω*]. **ευτρεπίστρια** (η) {ευτρεπιστριών} (επίσ.) η καθαρίστρια. **ευτροφία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η καλή διατροφή 2. ο ευτροφισμός (βλ. λ.). **ευτροφισμός** (ο) ΟΙΚΟΛ. η υπερβολική ανάπτυξη της χλωρίδας σε υδάτινα οικοσυστήματα, που δέχονται μεγάλες ποσότητες οργανικών απορριμμάτων, οι οποίες δεν μπορούν να ανακυκλωθούν φυσιολογικά, με αποτέλεσμα να ανασταθώνονται πολυάριθμοι μικροοργανισμοί, που καταναλώνουν πολύ οξυγόνο, το οποίο πλέον δεν επαρκεί για τα ψάρια και τους άλλους οργανισμούς του οικοσυστήματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eutrophication]. **ευτύχημα** (το) [αρχ.] (ευτυχήματος) {χωρ. πληθ.} ευτυχές γεγονός, ευτυχής συγκυρία: *ήταν ~ που δεν πάθαμε τίποτε κατά τη σύγκρουση* ΣΥΝ. καλοτυχία ΑΝΤ. ατύχημα, ατυχία, δυστύχημα, κακοτυχία. **ευτυχής**, -ής, -ές {ευτυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **ευτυχεστ-ερος**, -ατός} 1. (για πρός.) αυτός που αισθάνεται ευτυχία: *είμαι ~ που σας γνωρίζω* | *σας ξαναβλέπω* || *έπειτα από τόσους κόπους αισθάνομαι ~ βλέποντας το έργο μου να ολοκληρώνεται* ΣΥΝ. ευτυχισμένος ΑΝΤ. δυστυχής 2. αυτός που δημιουργεί χαρά, που κάνει (κάποιον) ευτυχισμένο: το ~ *γεγονός* (συνήθ. η γέννηση ενός παιδιού ή ο γάμος) || η ~ *στιμμή της γνωριμίας μας* 3. αυτός που ευνοείται από την τύχη ή που ανταποκρίνεται στις προσδοκίες: ~ *σύμπτωση* | *συγκυρία* | *έκπαιξη* | (ως ευχή) *ευτυχετέ το νέον έτος* ΣΥΝ. καλότυχος, καλορίζκος, (λαϊκ.) γουρ-λήδικος ΑΝΤ. ατυχής, κακότυχος, κακορίζκος, άμοιρος. — **ευτυχώς** επίρρ. (σημ. 2) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *τύχη*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επιτυχής, τυχερός», < εὖ- + -τυχής < *τύχη*]. **Ευτυχία** (η) γυναικείο όνομα. **ευτυχία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η πλήρης ευχαρίστηση και ικανοποίηση που αισθάνεται κανείς από τη ζωή του: η ζωή του *ήταν γεμάτη* ~ || *ατομική* | *οικογενειακή* ~ ΣΥΝ. ευδαιμονία ΑΝΤ. δυστυχία 2. (συνεκδ.) κάθε πρόσωπο, πράγμα ή ασχολία που συμβάλλει στην ευτυχία: τα *παιδιά μου είναι η ~ μου* 3. (παλαιότ.) η καλή τύχη, η ευνοϊκή συγκυρία: τι ~ *που σας συνάντησα!* ΣΥΝ. καλοτυχία ΑΝΤ. δυστυχία, κακοτυχία 4. η αίσια έκβαση των πραγμάτων, η επιτυχία ενός σκοπού: *σας εύχομαι κάθε ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*. **Ευτύχιος** (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ευτυχής**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *ευτυχία*]. **ευτυχισμένος**, -η, -ο 1. αυτός που αισθάνεται ευτυχία: ~ *άνθρωπος* | *οικογένεια* ΣΥΝ. καλότυχος, μακάριος, όλβιος, ευδαιμόνιος ΑΝΤ. δυστυχής, κακότυχος 2. αυτός που φέρνει ευτυχία, που είναι γεμάτος ευτυχία: ~ *το νέο έτος!* || *έζησαν μαζί ~ στιγμές*. — **ευτυχιόμυνα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ισμένος. [ΕΤΥΜ. < ευτυχό, κατ' αναλογία προς το μεσν. *δυστυχημένος*]. **ευτύχο** ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {ευτυχείς... | ευτύχησα} ♦ (αμετβ.) 1. είμαι ή αισθάνομαι ευτυχής, ευδαιμόνιος: *ευτύχησαν στη ζωή τους* ΣΥΝ. ευημερά ΑΝΤ. δυστυχώ 2. κάνω επιτυχημένες επιλογές, ευστοχώ: *δεν ευτύχησα στη διατύπωση* | *στην επιλογή των συνεργατών μου* ΣΥΝ. πετυχαίνω ♦ 3. (μετβ.) (+να) έχω την τύχη, την ευτυχία: *ευτύχησαν να δουν τα παιδιά τους παντρεμένα*. **ευυπόλητος**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει υπόληψη, που χαιρεί εκτίμησος από την κοινωνία: ~ *πολίτης* | *οικογένεια* ΣΥΝ. αξιότιμος ΑΝΤ. ανυπόλητος. — **ευυπόληπτα** επίρρ., **ευυποληψία** (η) [μεσν.]. **ευφάνταστος**, -η, -ο [μτγν.] (για πρός.) 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από ζώηρη και δημιουργική φαντασία: ~ *ερευνητής* | *ποιητής* | *αφήγηση* · 2. (μειοτ.) αυτός που πλάθει φανταστικά γεγονότα ή μεγάλο-

ποιεί υπαρκτές καταστάσεις: *πρόκειται για ~ άτομο, μην του δίνεις σημασία!* ΣΥΝ. φαντασιόπληκτος. — ευφάνταστα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος*.

Ευφημία (η) 1. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM μτγν. κύρ. όν., θηλ. του *Ευφήμιος*, που ανάγεται στο αρχ. ευφημία «αποχή από ασεβή γλώσσα - καλή υπόληψη, φήμη»].

ευφημισμός (ο) 1. ο έπαινος, ο εγκωμιασμός ΣΥΝ. εύφημος μνεία ΑΝΤ. δυσφημισμός, επίκριση 2. ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο χρησιμοποιείται λέξη με θετική σημασία για να αποφευχθεί η αναφορά σε λέξη που θεωρείται κακή, δυσοίωνα ή απαγορευμένη (ταμπού) - π.χ. *Εύξενος* (φιλόξενος) *Πόντος* αντί *άξενος* (αφιλόξενος), *γλυκάδι* αντί *ζίδι* κ.ά. ΦΡ. *κατ' ευφημισμόν* με θετικό χαρακτηρισμό αντί για αρνητικό: «οι *φτωχές χώρες* ονομάζονται - "υπό ανάπτυξη χώρες"» (εφημ.). — **ευφημιστικός**, -ή, -ό, **ευφημιστικ-ά** | -ός [1895] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απαυτός*. [ETYM μτγν. < εφ- + -φημισμός < φημιζώ].

εύφημος, -η, -ο επαινετικός, εγκωμιαστικός ΣΥΝ. κολακευτικός ΦΡ. **εύφημος μνεία** βλ. λ. *μνεία*. [ETYM αρχ. < εφ- + -φημος < φήμη].

ευφλεκτός, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που εύκολα αναφέρεται, που παίρνει εύκολα φροιά: ~ ύλη | *υλικό | μέγισμα* || η *βενζίνη είναι ~ υγρό* ΑΝΤ. **άφλεκτος** 2. (μτφ. για περιοχή) αυτός στον οποίο μπορεί εύκολα να ξεσπάσει πόλεμος: ~ ζώνη | *επαρχία*. — **ευφλεκτα** επίρρ., **ευφλεκτότητα** (η).

ευφλόγιτος, -η, -ο [1860] (για όπλα ή πυρομαχικά) αυτός που εύκολα εκτυροσκορπεί. — **ευφλογιστία** (η).

ευφορία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η καρποφορία, η γονιμότητα, η πλούσια παραγωγή: η ~ της *γης* | (μτφ.) *καλλιτεχνική / πνευματική* ~ ΣΥΝ. παραγωγικότητα, πολυκαρπία 2. συναισθημα ή κατάσταση ψυχικής ή σωματικής ευεξίας: *αίσθημα ευφορίας* || *αισθάνομαι έντονη* ~ 3. ΙΑΤΡ. έντονο αίσθημα ευεξίας και αισιοδοξίας, που σημειώνεται κατά την πορεία μιας νόσου και μπορεί να ανταποκρίνεται σε πραγματική ή απειληθεί βελτίωση της.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφορία, ομόχη*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «η δύναμη της υπομονής», < *εφόρος* (βλ. λ.). Η σημ. «ευεξία - καρποφορία» είναι μτγν.].

εφόρος, -η, -ο αυτός που παράγει πολλούς καρπούς, γόνιμος: ~ *χώρα* | *χωράρα* | *κάμπος* ΣΥΝ. καρποφόρος, αποδοτικός, καρπερός ΑΝΤ. άγονος, άκαρπος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γόνιμος, ομόχη*. [ETYM αρχ. < εφ- + -φόρος < φέρο].

ευφράδεια (η) {χωρ. πληθ.} η άνεση και ευχέρεια στον λόγο: *ρητορική* ~ || *μιλώ με* - ΣΥΝ. ευλωπία. — **ευφράδης**, -ής, -ές [μτγν.], **ευφράδως** επίρρ. [αρχ.]. [ETYM μτγν. < *ευφράδης* «καρβυλόλογος, καλλιπέπς» < εφ- + -φραδής < φράζω «μιλώ» (< *φράδ-ίω). Βλ. κ. *φράση*].

ευφραίνω ρ. μετβ. {εφραν-α, -θηκα} προκαλώ ευφροσύνη, χαροποιώ: *οι καλές φήμες ευφραίνουν τις αίσθήσεις* || «*οίνος ευφραίνει καρδιάν άνθρωπου*» (Πλ. *Ψάλμ.* 103, 15) ΣΥΝ. τέρπω, ευαρεστώ, γλυκάνω, καλοκαρδίζω ΑΝΤ.

πικραίνω. [ETYM. αρχ. < *εφρων* «χαρούμενος, ευχαριστημένος» < εφ- + -φρων < φρήν, φρενός].

ευφραντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί ευφροσύνη, που ευφραίνει: ~ *ποτό* ΣΥΝ. απολαυστικός, τερπνός, ευχάριστος ΑΝΤ. δυσάρεστος.

Ευφράτης (ο) ποταμός της ΝΑ. Ασίας που πηγάζει από όρη της Τουρκίας και εκβάλλει στον Περσικό κόλπο.

[ETYM αρχ. < ακκαδ. Upratu (πβ. εβρ. Pherât') < u «πολύ» + gratu «φαρδός, ευρύς»].

Ευφροσύνη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μία από τις τρεις Χάριτες (μαζί με την Αγλαΐα και τη Θάλεια) 2. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. Επίσης (καθμ.) **Φροσύνη, Φρόσω**. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *ευφροσύνη* (βλ. λ.)].

ευφροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η βαθιά χαρά, η μεγάλη ψυχική ευχαρίστηση.

[ETYM μτγν. < αρχ. *εφρων* «χαρούμενος, ευχαριστημένος» < εφ- + -φρων < φρήν, φρενός].

ευφρόσυνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που ευφραίνει, που προκαλεί ψυχική αγάλλισση, χαρά και ηρεμία: ~ *είδηση* | *άγγελμα* ΣΥΝ. χαρμόσυνος, (λόγ.) **υλαρός**. — **ευφρόσυνα** επίρρ.

ευφυής, -ής, -ές {ευφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή): *ευφύεστ-ερος, -ατός*} 1. αυτός που είναι πάρα πολύ έξυπνος: ~ πολιτικός ΑΝΤ. *χαζός, ανόητος, μορός* 2. αυτός που αποτελεί δείγμα ή αποτέλεσμα έξυπνων συλλογισμών: ~ *κίνηση* | *χειρισμός* | *επιγνώμη* | *σύλληψη* | *εύρημα*. — **ευ-φυός** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές, *έξυπνος*. [ETYM αρχ. < εφ- + -φυής < φυή «ανάπτυξη, άνθηση» < φύομαι (βλ. λ.)].

ευφυία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. (α) ο βαθμός εξυπνάδας κάποιου: *έχει πολλή ~* || *δεν χρειάζεται μεγάλη ~ για να καταλάβεις τι σου ζητάω!* || (εφρον.) *έχει ~ κουνουτσιού!* (β) η ικανότητα κάποιου να αντιλαμβάνεται και να σκέφτεται γρήγορα και ιδιαιτέρως αποτελεσματικά: *οι χειρισμοί του σ' αυτή την υπόθεση είναι απόδειξη της ~* του ΣΥΝ. ευστροφία, οξύνοια, νοημοσύνη ΑΝΤ. βλακεία, *χαζομάρα*, ανοησία ΦΡ. **δείκτης ευφυίας** βλ. λ. **δείκτης** 2. (συνεκδ.) πάρα πολύ έξυπνος άνθρωπος: *πρόκειται για ~, επινοεί τα πιο έξυπνα πράγματα*.

ευφυολόγημα (το) [1896] | **ευφυολόγημ-ατος** | -ατα, -άτων| **κουβέντα** που λέγεται για αστειό ή με περιπαικτική διάθεση και μαρτυρεί ιδιαίτερη εξυπνάδα ΣΥΝ. εξυπνάδα, ευφυολογία ΑΝΤ. κουταμάρα, **μωρο-λόγημα**.

ευφυολογία (η) [1877] (ευφυολογών) το ευφυολόγημα. — **ευφουο-λόγος** (οή) [1877], **ευφυολογώ** ρ. [1882] {-είς...}.

ευφονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το ευχάριστο αίσθημα που δημιουργείται στο αυτί από την αρμονική διαδοχή ή τον αρμονικό συνδυασμό των λέξεων με τη σωστή προφορά τους ΑΝΤ. **κακοφονία** 2. (μτγν. σημ.) ΓΛΩΣΣ. η λειτουργία συγκεκριμένων φωνητικών ή φωνολογικών μηχανισμών, με τους οποίους αποφεύγεται η χασμοδία (βλ. λ.), το κακόχορ άκουσμα από την άμεση ακολουθία δύο ή περισσότερων φωνηέντων: *το άρησε > τ' άρησε* (έκδληση), *του έδωσε > του δώσε* (αφαίρεση) ΑΝΤ. **κακοφονία** ΦΡ. **χάρην ευφονίας**, με τους οποίους ανάγεται κάτι εύηχα, να προκαλεί ευχάριστο αίσθημα στο αυτί. — **ευφονικός**, -ή, -ό. [1859] ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση*.

εύχαρις, -ις, -ι [αρχ.] {ευχάριτος, εύχαρι(ν) | χωρ. πληθ.} αυτός που έχει χαρούμενη διάθεση: *εμφανίστηκε στην παρέα ~ και γελαστός* ΣΥΝ. χαροπός, πρόσχαρος, κεφάτος.

ευχαριστήριο, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που γίνεται, λέγεται ή γράφεται σε ένδειξη ευχαριστίας: ~ *επιστολή* | *δέηση* 2. **ευχαριστήριο** (το) {-ίου | -ίου} επιστολή ή δημοσίευση σε εφημερίδα για την έκφραση ευχαριστιών σε όσους συμπαράσταθηκαν σε μια δύσκολη στιγμή κάποιου.

ευχαρίστηση (η) {μεσν.} {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το αίσθημα βαθιάς ικανοποίησης και χαράς, που προκαλεί κάποιος/κάτι: *το διάβασμα της δίνει ~* || *βρίσκει μεγάλη ~ στα ταξίδια* ΣΥΝ. *χαρά, απόλαυση, αγαλλίαση, (λόγ.) ευαρέσκεια* ΑΝΤ. *δυσάρεσκεια* 2. διάθεση ή θέληση για την πραγματοποίηση μιας ενέργειας: *θα με συνοδεύσετε, αν έχετε την ~*; || *μπαρείτε να δώσετε ό, τι έχετε* ~.

ευχαριστία (η) {ευχαριστιών} 1. η αναγνώριση της οφειλόμενης ευγνωμοσύνης, χάρης ή εύνοιας (προς κάποιον), η οποία εκφράζεται συνήθ. λεκτικά ή έμπρακτα: *εκφράζω | οφείλω | δίνω | δέχομαι τις θερμές | εγκάρδιες* ~ ΑΝΤ. *αχαριστία* 2. (α) ΕΚΚΛΗΣ. **Θεία Ευχαριστία** η κύρια ονομασία τού σηματοδοτικού από τα επτά μυστήρια της Εκκλησίας, που ιδρύθηκε από τον ίδιο τον Ιησού Χριστό κατά τον Μυστικό Δείπνο, το οποίο συνίσταται στην μεταβολή τού άρτου και τού οίνου σε σόμα και αίμα τού Χριστού· η Θεία Μετάληψη | Κοινωνία (β) **Ημέρα των Ευχαριστιών** (αγγλ. Thanksgiving Day) επίσημη αργία (η τέταρτη Πέμπτη τού Νοεμβρίου) στις Ηνωμένες Πολιτείες ως έκφραση ευγνωμοσύνης στη θεία κάλοσύνη και προστασία. [ETYM μτγν. < *ευχαριστώ* (βλ. λ.). ο συσχετισμός τού εκκλησ. μυστηρίου με τη λ. *ευχαριστία* προέρχεται από φρ. τον Ευαγγελισμό (πβ. Κ.Δ. Μαθ. 26, 27: *και λαβών ποτήριον και εύχαριστήσας έδωκεν αυτός λέγων πίετε εξ αυτού πάντες*). Βλ. και την ερμηνεία τού 1. Χρυσοστόμου Είς τόν *Ματθαίον* 57,331,21-24: *Ευχαριστία καλείται, ότι πολλών έστιν ευεργετημάτων άνάνησις, και το κεφάλαιον της τού Θεού προνοίας ενδείκνυται, και δια πάντων παρασκευάζει εύχαριστέην*].

ευχαριστιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Θεία Ευχαριστία: ~ *άρτος και οίνος | τελετή*. — **ευχαριστιακά** επίρρ.

ευχάριστος, -η, -ο αυτός που είναι, κατά γενική ομολογία, αρεστός, που δημιουργεί συναισθήματα χαράς και ικανοποίησης: ~ *τύπος | άνάμνηση* | *ταξίδι* | *βραδιά* | *νέα* | *περιβάλλον* | *δουλειά* | *συντροφιά* || *βρίσκομαι στην ~ θέση* να σας ανακοινώσω ότι σύντομα παντρεύομαι! ΣΥΝ. (λόγ.) **ευάρεστος, τερπνός** ΑΝΤ. **δυσάρεστος**. — **ευχάριστα** | **ευχαριστώ** [μτγν.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < εφ- + -χάριστος < *χαρίζω* < *χάρις*].

ευχάριστα - **ευχαριστώ**. Τα δύο επιρρήματα διαφέρουν σημασιο-λογικώς: το **ευχάριστα** σημαίνει «κατά τρόπο που προκαλεί χαρά και ευχάριστη διάθεση» (*Περάσαμε πολύ ευχάριστα στο ταξίδι - Διασκεδάσεις ευχάριστα ακούγοντας καλή μουσική - Αισθάνομαι πολύ ευχάριστα μαζί τους*) - το **ευχαριστώ** σημαίνει «με προθυμία, με μεγάλη ευχαρίστηση, με χαράν» (*Θα έλθεις μαζί μας στον κινηματογράφο: Ευχαριστώ - Μπορείς να μου πεις τι σημαίνει αυτό στα Αγγλικά; Πολύ ευχαριστώ*). Το **ευχαριστώ** χρησιμοποιείται στην ομιλία ως καταφατική απάντηση γενεναία εκφρασμένη (ανάλογες απαντήσεις, αντί τού απλού να, είναι τα **βεβαίως**, **οπωσδήποτε**, **με χαρά**).

ευχαριστώ κ. (λαϊκ.) **φαριστώ** ρ. μετβ. {ευχαριστείς... | ευχαρίστησα, -ούμαι (καθμ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} 1. εκφράζω τις ευχαριστίες μου, αναγνωρίζω την οφειλόμενη χάρη και την ανταποδίδω λεκτικά σε (κάποιον): ~ *προκαταβολικά* | *εκ των προτέρων* | *από τα βάθη της καρδιάς μου* | *για τη βοήθεια σου* | *που ήρθες* | *σε ~ ολόγωνα* ΣΥΝ. ευγνωμονώ 2. (ως επιφών.) τυπική έκφραση ευγένειας, απόκριση σε ήδη διατυπωμένη φιλοφρόνηση, ευχή, εκδήλωση ενδιαφέροντος: *-Χρόνια πολλά!* — *πολύ* || *-Πώς τα πάς; -Καλά, -1* | *-Πάρε ένα γλυκό!* — *1* | *Όχι, ~!* 3. προκαλώ (σε κάποιον) ευχαρίστηση, κάνω (κάποιον) να είναι ικανοποιημένος: *είναι δύσκολο να ευχαριστήσεις όλο τον κόσμο* || *τα ταξίδια τον ευχαριστούν και τον ζεκονοιάζουν* || *τον ευχαριστεί ν' ακούει απαλή μουσική το βράδυ* || (μεσοπαθ.) **ευχαριστιέμαι** το *ζεστό μάτινο* || (χαϊρέκακα) *πολύ το φαριστήθηκα που την πάτησε!* ΣΥΝ. **ικανοποιώ, ευαρεστώ** ΑΝΤ. **δυσαρεστώ**. [ETYM. < μτγν. *ευχαριστώ* (-έω) (αρχ. *ευχαριστούμαι*) < αρχ. *ευχάριστος*].

ευχέλαιο (το) {μεσν.} {ευχελαι-ου | -ων} 1. ΕΚΚΛΗΣ. ένα από τα επτά Μυστήρια της Ορθόδοξης Εκκλησίας, διά τού οποίου η θεία χάρη επέρχεται στους ασθενείς ή και σε υγιείς πιστούς από το αγιασμένο έλαιο, με το οποίο τους επιχρίει ο ιερέας 2. (συνεκδ.) το αγιασμένο έλαιο με το οποίο πραγματοποιείται το μυστήριο.

ευχέρεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ικανότητα να πραγματοποιεί κανείς εύκολα (κάτι), να ενεργεί με άνεση, χωρίς δυσκολία: ~ *λόγος* | *γραφή* | *μάθηση* | *δράση* ΑΝΤ. **δυσχέρεια** 2. η δυνατότητα (που έχει κανείς) να πράξει (κάτι), να ενεργήσει (κατά συγκεκριμένο τρέ-

πο): είναι στη διακριτική σας - να αρνηθείτε τη συμμετοχή στον διαγωνισμό (εξαρτάται από σας) 3. (ειδικότ.) η οικονομική άνεση και ευρωστία: οικονομική - (καλή οικονομική κατάσταση).

ευχερής, -ής, -ές {ευχερ-ούς} -εις (ουδ. -ή)· ευχερέστ-ερος, -ατός· αυτός που χαρακτηρίζεται από ευχέρεια: ~ χρήση | πρόσβαση ANT. δυσχερής — ευχερός, επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, εύκολος. [ETYM. αρχ., αβββ. ετύμου, πθ. <εὐ- + -χερής < χείρ «χείρ», βλ. κ. δυσχερής. Το επίθ. είχε αρχικώς τη σημ. του ανθεκτικού προς τις δυσκολίες, προφανώς κατ' αντιδιαστολή προς το δυσχερής. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ευχετήριος, -α, -ο κ. (σπάν.) ευχετήριος [1894] (συνήθ. για γραπτά κείμενα) αυτός που γράφεται ή αποστέλλεται για την έκφραση ευχών: ~ γράμμα | τηλεγράφημα | κάρτα ΣΥΝ. ευχετικός.

ευχέτης (ο) [μεσν.], ευχέτης (η) {ευχέτ-ιδος | -ιδες, -ιδών} (αρχαιοπρ.) αυτός που προσευχεται για το καλό των άλλων: διάπυρος προς Κύριον - (φράση που προτάσσεται τής υπογραφής ανωτέρων κληρικών).

ευχετικός, -ή, -ό ο ευχετήριος (βλ.λ.): ΦΡ. ευχετική έγκλιση η ευκτική (βλ.λ.).

ευχή κ. (λαϊκ.) ευχή [μεσν.] (η) 1. τυπική έκφραση τής ελπίδας ή τής επιθυμίας κάποιου για την ευδωδή μιας ενέργειας ή την ευνοϊκή εξέλιξη των πραγμάτων: εκφράζω | στέλνω | λέω τις θερμότερες | καλύτερες ~ μου για την επιτυχία σας | για την ονομαστική σας εορτή | για τον καινούργιο χρόνο ANT. απευχή ΦΡ. (α) ευχής έργο η επιθυμητή κατάσταση που εκπληρώνει τις προσδοκίες (κάποιου): θα ήταν ~ να μην είχε εμπλακεί στην υπόθεση αυτή ΣΥΝ. μακάρι (β) κατ' ευχην (κατ' ευχην, Καλλίνος) σύμφωνα με τις επιθυμίες, τις επιδιώξεις (κάποιου): τα πράγματα πήγαν ~ (δηλ. είχαν αίσια έκβαση) ΣΥΝ. αίσιος, με επιτυχία ANT. απροσδόκητα, άσχημα, (λαϊκ.-εκφραστ.) κατά διαβόλου, στράφι (γ) δίνω | αφήνω (σε κάποιον) ευχή και κατάρα βλ. λ. κατάρα 2. ΕΚΚΛΗΣ. η επίκληση τής θείας χάριτος για την προστασία και τη σωτηρία του ανθρώπου ΣΥΝ. δέηση, αίτηση 3. (συνεκδ.) η χριστιανική προσευχή για την έκφραση των ευχαριστιών των πιστών ή την επίκληση τής χάριτος του Θεού ή τον αγίον για την προστασία ή θεραπεία πάσχοντος προσώπου: διαβάζω σε κάποιον μια ~, για να γίνει καλά 4. ευλογία που απευθύνεται από πρόσωπα που εμπνέουν σεβασμό προς αυτούς που έχουν υπό την προστασία ή την κηδεμονία τους: να έχεις την ~ μου || πήρε την ~ του πατέρα του ΣΥΝ. ευλογία 5. (ειδικότ.) η συγκατάθεση, συνήθ. για γάμο: πήγαν την ευχή των γονιών τους και παντρεύτηκαν · ΦΡ. (α) (οικ.-ευ-φημ.) στην ευχή (σε ερώτησεις, ως έκφραση αγανάκτησης ή αμηχανίας: πού ~ ήσουν (και σε περιμένω τόση ώρα); || τι ~ έκανες; ΣΥΝ. στο καλό, στον διάολο (β) (άι) στην ευχή | να πάρει η ευχή! (ευφομιο-στικά) ως έκφραση αγανάκτησης: ηπιότερη έκφραση αντί του άι στο(ί) διάλο(ο) (γ) να πας | πήγανε στην ευχή (του Θεού) να πας στο καλό· προς κάποιον που φεύγει.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «προσευχή, επίκληση (των θεών) - δεσμεικός όρκος», < εὐχομαι].

ευχήθηκα ρ. → ευχομαι

ευχολόγιο (το) [μεσν.] {ευχολογί-ου | -ων} 1. ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που περιέχει το τελετουργικό τυπικό των διαφόρων ακολουθιών και τις ανάλογες κατά περίπτωση ευχές· διακρίνεται σε Μέγα Ευχολόγιο και Μικρό Ευχολόγιο ή αγιασματάρι 2. (μειοτ.-συνήθ. στον πληθ.) λόγια που εκφράζουν περισσότερο ευχές, ελπίδες για αίσια εξέλιξη παρά βάσιμες εκτιμήσεις για την πραγματικότητα: ακούσαμε μάλλον ευχολόγια, παρά συγκεκριμένες και ρεαλιστικές προτάσεις. — ευχολογικός, -ή, -ό [1891].

εύχομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {ευχήθηκα} (+σε) ♦ (μετβ.) 1. εκφράζω την επιθυμία ή την ελπίδα μου (να συμβεί ή να μη συμβεί κάτι): ~ καλά Χριστούγεννα | υγεία και ευτυχία | βίον ανθοσπαρτον! τα βέλιστα (βλ. λ. βέλτιστος) || σας ~ ό,τι καλύτερο | καλό ταξίδι || σου ~ να πάνε όλα καλά | καλές δουλειές 2. ελπίζω: ~ να έρθουν όλα όπως τα θέλω | να μην αναγκαστώ να χρησιμοποιήσω βία ANT. απεύχομαι 3. δίνω την ευχή μου, την ευλογία μου σε (κάποιον): ήρθε ο πατέρας τής νύφης, για να την ευχηθεί ΣΥΝ. ευλογώ ANT. καταρίεμα 4. επίκληση με επίκληση του Θεού τη θ'ία εύνοια και προστασία: ~ να σ' έχει ο Θεός καλά ♦ 5. (αμετβ.) εκφράζω ευχές σε (κάποιον): να ευχόμαστε στους νεόνυμφους. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, ευκτική. [ETYM. αρχ. < ΙΕ. *eugh- | *wegh- «αναγγέλλω, απευθύνω μια μεγαλοφώνος», πβ. σανσκρ. vaghāt- «ευχεται», λατ. noneo «εύχομαι» (> γαλλ. vouer, ipot. votar), votum «ευχή» (πβ. γαλλ. de-votion «αφοσίωση», ισπ. boda «γάμος») κ.ά. Ομόρρ. ευχ-ή, ευχ-ταίος, εύκ-τήριος κ.ά.].

εύχρηστος, -η, -ο 1. αυτός που μπορεί εύκολα να χρησιμοποιηθεί: ~ εργαλείο | συσκευή ΣΥΝ. χρηστικός ANT. δύσχρηστος 2. αυτός που βρίσκεται σε συχνή χρήση, που απαντά σε μεγάλη συχνότητα: ~ λέξη ANT. άχρηστος. — ευχρηστία (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < ευ- + χρηστός < χρόμαι «χρησιμοποιώ»].

ευχρηστώ ρ. αμετβ. {ευχρηστει...} είμαι σε συχνή χρήση: «συγκεκριμένοι τύποι που μόνον επιφωρηματικός ευχρηστούν». [ETYM. < μετν. ευχρηστό (-έω) < αρχ. εύρηστος].

εύχυμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολλούς χυμούς, ο πολύ ζουμώδης ΣΥΝ. χυμώδης.

ευφύα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η γενναιοδωτία τού φρονιμάτος, η σθεναρή και θαρραλέα στάση (κυρ. κατά την αντιμετώπιση επικίνδυνων και δύσκολων περιστάσεων): η ~ των αγωνιστών | τον στρατιωτών.

εύφυλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που επιδεικνύει υψηλό φρόνημα και θάρρος, που δεν καταβάλλεται εύκολα ΣΥΝ. ανδρείος, γενναίος, γενναιοφύνης, θαρραλέος, εύτολμος, σθεναρός ANT. δειλός, λιπόφυλος, άτολμος ΦΡ. ελεύθερον το εύφυγον (ελεύθερον το εύφυγον, Θουκ.

Επιτάφιος Περικλέους) (ως στρατιωτικό έμβλημα) το υψηλό φρόνημα και το θάρρος προϋποθέτουν να αισθάνεται κανείς ελεύθερος, η γενναιοδωτία είναι χαρακτηριστικό των ελευθέρων.

ευδής, -ης, -ες {ευδ-ούς} -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που αναδίδει ευχάριστη μυρωδιά, που είναι ωραία και λεπτά αρωματισμένος ΣΥΝ. ευωδιαστός, μυρωδάτος, εύσμος, μοσχομυρισμένος ANT. δυσόσμος, δυσώδης, κάκισμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, οσμή, σύνθετος. [ETYM. αρχ. < εὐ- + -ώδης < ὄζω «μυρίζω», βλ. κ. -ώδης].

ευωδία [αρχ.] κ. (καθημ.) ευωδιά (η) η ευχάριστη οσμή: η ~ των ανθισμένων λουλουδιών | των φρεσκοπλυμένων ρούχων ΣΥΝ. μοσχοβολία ANT. δυσσομία, κακσομία.

ευωδιάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} αποπνέω ευχάριστη οσμή, δημιουργώ ευχάριστη αίσθηση στην όσφρηση: ευωδιάζει το γιασεμί | η γαρδένια στις αυλές ΣΥΝ. μοσχομυρίζω, μοσχοβολώ ANT. βρομώ. [ETYM. μετν. < ευδωδ (-έω) < αρχ. ευδής (βλ.λ.).]

ευωδιαστός, -η, -ό αυτός που ευωδιάζει: ~ φαγητό | σκεπάσματα ΣΥΝ. μυρωδάτος, αρωματικός.

εώνυμος (το) {εώνυμ-ου | -ων} γένος αγγειόσπερμων δικότυλων φυτών, που περιλαμβάνει 170 περίπου είδη θάμνων, αναρριχητικών και μικρών δέντρων, ιθαγενή τής ευκρατικής Ασίας, τής Β. Αμερικής και τής Ευρώπης.

[ETYM. < μετν. (ή) εώνυμος | (το) εώνυμον (δένδρον) < αρχ. επίθ. εώνυμος (βλ.λ.).]

εώνυμος, -ος, -ο (λόγ.-ευφημ.) αριστερός: η ~ πτέρυγα μάχης || το εώνυμον κέρασ (παρατάξιως) || εκ δεξιών και εκ εώνυμων (από τα δεξιά και από τα αριστερά). — εώνυμος επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δεξιός. [ETYM. αρχ. < εὐ- + ὄνυμος (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ὄνυμα, αιολ. τ. τής λ. ὄνομα. Για τον ευφημιστικό χαρακτήρα τής λ., βλ. λ. αριστερός].

εωσχία (η) {εωσχίων} (λόγ.) ζωηρό γλέντι με πλούσιο φαγητό ΣΥΝ. συμπόσιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ETYM. αρχ. < εὐοσχία (βλ.λ.).]

εωσχούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εωσχεύομαι...} ευωχθήκα | ξεφαντώνω σε γλέντι με πλούσιο φαγητό ΣΥΝ. διασκεδάζω, γλεντοκοπώ, συμποσιάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. < οφρ. εὐοσχία (-έω-) (μετν. εὐωσχί), συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. εὐ έχω «βρίσκομαι σε καλή κατάσταση, ευδαίμονο, καλύτερνω»].

έφα ρ. → έφη

έφαγα ρ. → τρώω

εφατήριο (το) [1855] {εφαλητήρι-ου | -ων} 1. ΑΘΛ. όργανο γυμναστικής με σχεδόν κυλινδρικό σχήμα και μαλακή επιστροφή στην επιφάνεια του, που τοποθετείται οριζόντια στο έδαφος και χρησιμοποιείται για άλματα 2. (μφο.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως βάση, για την επίτευξη άλλου σκοπού: χρησιμοποίησε τη θέση τού πανεπιστημιακού καθηγητή ως - για την πολιτική του ανέλιξη || «το συνέδριο τού κόμματος θα μπορούσε να αποτελέσει ~ για μια νέα δυναμική πορεία» (εφημ.).

[ETYM. < αρχ. εφάλλομαι «πηδώ, εφορμώ, νινάζομαι πάνω» < εφ- (< έπι-) + αλλομαι (βλ. κ. άλμα)].

εφαμίλλος, -η, -ο (+γεν. |+με) αυτός που στην αναμέτρηση ή αντιπαραβολή με κάτι άλλο αναδεικνύεται ισάξιος: τα ελληνικά προϊόντα είναι ~ των ξένων || δεν είναι ~ αξίας οι δύο διεκδικητές ΣΥΝ. ανταγωνιστικός. — εφάμιλλα επίρρ. [ETYM. αρχ. < εφ- (< έπι-) + αμίλλος < άμιλλα].

εφάπας επίρρ. 1. (συνήθ. για χρηματικά ποσά) που καταβάλλονται άπαξ διά παντός, με μία μόνο δόση και όχι τμηματικά, κατά διαστήματα: εγκρίθηκε ένα ~ ποσό για τους ανταξιούχους τού Ι.Κ.Α. || θα τους καταβληθεί ~ αποζημίωση 2. εφάπαξ (το) το χρηματικό ποσό που, σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία, καταβάλλεται σε υπάλληλο που αποχωρεί από δημόσια υπηρεσία και συνταξιοδοτείται. [ETYM. αρχ. < εφ- (< έπι-) + άπαξ].

εφαπλωμα (το) {εφαπλώμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) το πάπλωμα (βλ.λ.).

[ETYM. μεσν. < μετν. εφάπλω (-όω) «απλώνω πάνω σε κάτι» < εφ- (< έπι-) + άπλω < απλώδης].

εφαπλωματοειδής (ο) [1874] (λόγ.) αυτός που φτειάχνει παπλώματα, ο παπλωματάς.

εφαπλωμα ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} (+γεν.) 1. έχω κοινά σημεία επαφής ή ταύτισης με (κάποιον/κάτι): ♦ (αμετβ.) οι ιδέες μας εφάπτονται πλήρως || τα δύο σπία εφάπτονται στην ανατολική πλευρά || ♦ (μετβ.) η ευθεία εφάπτεται τού κύκλου 2. ΓΕΩΜ. εφάπτομένη (η) ευθεία ή γραμμή η επίπεδο που έχει ένα μόνο κοινό σημείο με μία καμπύλη ή επιφάνεια (στην περιοχή τού σημείου αυτού): ~ κύκλου | καμπύλης. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω, αποθετικός. [ETYM. αρχ. < εφ (< έπι-) + άπτω || -ομαι (βλ.λ.). Η γεωμ. σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. tangente].

εφαρμογή (η) [μετν.] 1. η τοποθέτηση (πράγματος πάνω σε άλλο) κατά τρόπον ώστε να εφάπτεται σε αυτό: η ~ του καθρέφτη στο πλαίσιο τής κορνίζας || η ~ τού επιδέσμου στο τραύμα 2. (γενικότ.) η τοποθέτηση: η ~ τού συνδέτικού υλικού στους αρμούς 3. η κατάλληλη κατασκευή (πράγματος), ώστε να έχει τις σωστές αναλογίες, το σχήμα ή τη μορφή που ταιριάζει: κακή | άνοχη ~ || η τέλεια ~ τού παντελονιού | τής φούστας 4. ΤΕΧΝΟΛ. (α) εργασία που αποσκοπεί στο να δώσει σε κάτι τις σωστές διαστάσεις, ώστε να μπορεί να εφαρμόζει ακριβώς σε κάτι άλλο (β) το αποτέλεσμα τής παραπάνω εργασίας • 5. η υλοποίηση, πραγματοποίηση: η ~ τού κυβερνητικού προγράμματος | μιας συμφωνίας | μιας συνθήκης | μιας μεθόδου | των διατάξεων | των κανόνων | μιας στρατηγικής || αυτή η ανακάλυψη θα βρει

ευρύ πεδίο εφαρμογής || η ~ μιας θεωρίας στην πράξη || η σωστή ~ των νόμων ΣΥΝ. εκτέλεση 6. η πρακτική αξιοποίηση, χρήση: η ~ νέων τεχνολογιών | επιστημονικών ανακαλύψεων || η πληροφορική βρίσκει πολλές ~ στην εκπαίδευση, την εκδοτική, στα συστήματα επικοινωνίας 7. ΠΑΗΡΟΦ. πρόγραμμα με το οποίο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον υπολογιστή για συγκεκριμένη εργασία 8. ΦΥΣ. **σημείο εφαρμογής** (ενν. μιας δύναμης) το σημείο στο οποίο ασκείται μια δύναμη.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προσαρμογή, ρύθμιση», < αρχ. εφαρμοζώ (βλ. λ.). Η σημ. της υλοποίησης μιας απόφασης αποδίδει το γαλλ. application, ενώ ο όρος της πληροφορικής αποδίδει το αγγλ. application].

εφαρμοζώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. (εφαρμοσ-α (λόγ. εφήρμοσα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος (λόγ. εφηρμοσμένος); ♦ 1. (αμετβ.) έχω κατάλληλες αναλογίες, σχέδιο ή μορφή με την επιφάνεια με την οποία έρχομαι σε επαφή, ώστε να ταυριάζω: το σακάκι δεν εφαρμόζει καλά στους ώμους και θέλει στένεμα || το κλειδί εφαρμόζει στην κλειδαριά ΣΥΝ. προσαρμόζομαι, ταυριάζω, εφάπτομαι ♦ (μετβ.) 2. τοποθετώ (κάτι) ακριβώς πάνω σε μία επιφάνεια, ώστε να εφάπτεται σε αυτήν: ~ τον επίδεσμο πάνω στο τραύμα · 3. ακολουθώ στην πράξη, θέτω σε ενέργεια ή ισχύ (θεωρητικό σχήμα, συλλογισμό κατάλληλο για συγκεκριμένη περίπτωση): κάθε κυβέρνηση εφαρμόζει το δικό της πολιτικό πρόγραμμα || ~ απόφαση | τον νόμο | μέθοδο | τα διδάγματα κάποιου | συμφωνία ΣΥΝ. ενεργοποιώ, υλοποιώ, πραγματοποιώ 4. (ειδικότ.) χρησιμοποιώ: ~ σκληρά μέτρα | βία | πιέσεις | μια μέθοδο | τακτική ΣΥΝ. ασκό 5. (η μτγ. **εφαρμοσμένος**, -η, -ο) επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο την πρακτική αξιοποίηση των αντίστοιχων θεωρητικών δεδομένων: ~ γλωσσολογία | ψυχολογία | μαθηματικά || ~ τέχνες (οι διακοσμητικές τέχνες, το μηχανικό σχέδιο, η φωτογραφία κ.ά.).

[ΕΤΥΜ. αρ², αρχική σημ. «ταυριάζω, είμαι κατάλληλος», < εφ-(< έπι-) + αρμόζω (βλ. λ.). Οι σημ. 3, 4 είναι μτγν. Η σημ. 5 αποτελεί απόδ. του αγγλ. applied].

εφαρμοσμένος, -η, -ο [1861] 1. αυτός που μπορεί να «εφαρμοστεί», να χρησιμοποιηθεί στην κατάλληλη περίπτωση: ~ θεωρία 2. (ειδικότ.) αυτός που μπορεί να αποφέρει πρακτικό αποτέλεσμα, που μπορεί να πραγματοποιηθεί: ~ πρόγραμμα | πολιτική | στόχος ΣΥΝ. πραγματοποιήσιμος, εφικτός, κατορθωτός, εκτελέσιμος ΑΝΤ. ανεφαρμοστος, ανέφικτος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. applicable].

εφαρμοστές, -α, -ο αυτός που πρέπει να εφαρμοστεί: το -Δίκαιο || τα ~ μέτρα. [ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. του ρ. εφαρμοζώ (βλ. λ. -τέος)].

εφαρμοστήριο (το) {εφαρμοστήρι-ου | -ίων} τμήμα μηχανουργείου όπου τα διαμορφωμένα μεταλλικά κομμάτια προσαρμόζονται στο αυτοκίνητο.

εφαρμοστής (ο) [1849] τεχνίτης ειδικευμένος στη χρήση σιδηρουργικών μηχανημάτων ή στη συναρμολόγηση και σύνδεση μηχανών και μηχανικών εξαρτημάτων.

εφαρμοστός, -ή, -ο [1833] (συνήθ. ρούχο) που εφαρμόζει ακριβώς πάνω στο σώμα, ώστε να διαγράφεται το σχήμα του σώματος: έχει στενό κόψιμο και αντιδιαστολή προς τα φαρδιά, άνετα ρούχα: ~ παντελόνι | φούστα | σακάκι ΣΥΝ. κολλητός, στενός. — εφαρμοστώ επιρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. ajusté].

εφαρμιάς (ο) {εφαρμιάν} (λόγ.) πρόσωπο (κατά κανόνα άνδρας) το οποίο αισθάνεται ήδονη αγγίζοντας μέρη του σώματος άλλων (συνήθ. γυναικών) εκμεταλλευόμενο τον συνωστισμό (κυρ. σε μέσα μαζικής μεταφοράς) ΣΥΝ. (λαϊκ.) κολλητήρι(ι)τής. ΣΧΟΛΙΟ λ. όπτα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. εφρμιάς < εφάπτο].

εφέ (το) {άκλ.} 1. (κυρ. στον κινηματογράφο) κάθε εντυπωσιακό σκηνοθετικό στοιχείο, που αποσκοπεί στη δημιουργία ψευδαισθήσεων: ειδικά | οπτικά | ηχητικά | φωτιστικά ~ 2. (μειωτ.) οτιδήποτε αποσκοπεί στον εύκολο εντυπωσιασμό 3. (συνεκδ.) η ισχυρή εντύπωση που προκαλείται από σκοπιμώς τονισμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά: τα κοσμήματα που φοράει, αν και ψεύτικα, κάνουν μεγάλο ~. — εφετζής (ο), εφετζού (η), εφετζήδικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. effet «αποτέλεσμα» < λατ. effectus, μτγ. του ρ. efficio «επιτελώ, διαπράττω»].

Ε.Φ.Ε. (η) Ελληνική Φωτογραφική Εταιρεία.

εφεδρεία (η) {εφεδρείων} 1. ΣΤΡΑΤ. τμήμα της κύριας στρατιωτικής δύναμης, που βρίσκεται σε ετοιμότητα στα μετόπισθεν, για να επέμβει σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης: Φρ. **μπαϊνό** | **βγαίνω στην εφεδρεία** παύω να είμαι μάχιμος κ. (μτφ.) παύω να είμαι ενεργός σε κάτι, δεν είμαι στο επίκεντρο των εξελίξεων, της δράσης κ.λπ. 2. (συνεκδ.) το σύνολο των πολιτών που έχουν στρατεύσιμη ηλικία και μπορούν να ανακληθούν σε περίοδο επιστράτευσης στο στρατιωτικό σώμα όπου υπηρετήσαν τη θητεία τους 3. (μτφ.) οτιδήποτε βάζει κανείς στην άκρη, για να το χρησιμοποιήσει σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης ως εναλλακτική λύση: έχω κάποια χρήματα -1| μερικά σχέδια ~ ΣΥΝ. απόθεμα, παρακαταθήκη 4. (μτφ.) **εφεδρείες** (οι) (α) αυτοί που δεν βρίσκονται στην πρώτη γραμμή δράσεως λόγω ηλικίας ή ανικανότητας και παρακολουθούν τις εξελίξεις ως θεατές με δικαίωμα επέμβασης μόνον όταν η κρίσιμότητα της κατάστασης το απαιτεί: οι ~ του κόμματος (β) οι αναπληρωματικοί αθλητές στα ομαδικά αθλήματα: οι **χρυσές ~ της ομάδας έδωσαν τη νίκη** ΣΥΝ. ρεζέρβες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εφεδρεύω < εφεδρός]. **εφεδρικός**, -ή, -ό [1895] αυτός που βρίσκεται στην εφεδρεία και προορίζεται να χρησιμοποιηθεί σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, όταν το κύριο δυναμικό έχει αχρηστευθεί: ~ δυνάμεις | στρατεύματα | διά-

δρομος προγειώσεως | γεννήτρια | τροχός. — εφεδρικ-ά | -ός επιρρ. **εφεδρός**, -η, -ο {κ. εφεδρ-ου | -ων -ους} ΣΤΡΑΤ. (α) πολίτης που μετά την εκπλήρωση της ενεργού στρατιωτικής του υπηρεσίας ανήκει σε μία από τις εφεδρικές κλάσεις (β) μη μόνιμος βαθμοφόρος στρατιωτικός, που εκπαιδεύτηκε σε ειδική στρατιωτική σχολή και μετά τη λήξη της στρατιωτικής του θητείας επανέρχεται στο στράτευμα σε καιρό επιστράτευσης: ~ ανθρωπολογικός (ή δόκιμος) | λογίας || σχολή εφεδρών αξιωματικών.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που κάθεται πάνω σε κάτι», < εφ-(< έπι-) + -έδρος < έδρα. Η λ. δήλωσε συν το χρόνο και αυτόν που κάθεται δίπλα σε κάτι, επομένως και τον ευρισκόμενο εν αναμονή]. Ε.Φ.Ε. (η) Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδας.

εφεκτικός, -ή, -ό αυτός που παρουσιάζει διαταγμό, που αμφιταλαντεύεται και εκφράζει επιφυλάξεις ΣΥΝ. διστακτικός, επιφυλακτικός, αναποφάσιτος, αναβλητικός: Φρ. ΦΙΛΟΣ, **εφεκτικός φιλόσοφος** καθέννας από τους σκεπτικούς φιλοσόφους, οι οποίοι φρονούν ότι ήταν αδύνατη η γνώση των πραγμάτων. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επέχω «συγκρατώ, διατάζω»].

εφεκτικότητα (η) [1852] (χωρ. πληθ.) η διστακτικότητα, η συγκράτηση λόγω αμφιταλαντεύσεων ή επιφυλάξεων: η ~ των λόγων του | των κρίσεων που κατά καιρούς διατυπώνει ΣΥΝ. αμφιταλάντευση.

εφελκίω (η) ΙΑΤΡ. η σκληρή, μαυριδερή κρούστα που σχηματίζεται πάνω σε μια πληγή για την αναπήρωσή και την αποκατάσταση του χαμένου δερματικού ιστού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κάκαδο, κρούστα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. εφελκίς, -ίδος < αρχ. έφέλκω].

εφελκυσμός (ο) ΜΗΧΑΝ. η ταυτόχρονη άσκηση δύο οριζόντιων εσωτερικών, ίσων και αντίθετων δυνάμεων (= τάσεων) στο ίδιο σώμα (δοκού, πλάκες τεχνικών έργων), που τείνουν να το επιμηκύνουν ή να το διασπάσουν ο υπολογισμός αυτών των δυνάμεων διασφαλίζει την αντοχή του έργου. — εφελκυστικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. έφέλκω. ο μηχαν. όρ. είναι απόδ. του γαλλ. traction].

εφελκω ρ. μετβ. {εφελκωσα, εφελκώθηκα} (αρχαιοπρ.) τραβώ προς το μέρος μου, φέρνω κοντά μου ΣΥΝ. έλκω, σύρω, προσελκώω.

ΣΧΟΛΙΟ λ. ελκώω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. έφέλκω > έφ- (< έπι-) + έλκω].

εφείμ κ. εφ-εμ (τα) {άκλ.} (αγγλ. F.M.) 1. η διαμόρφωση της συχνότητας των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, κατά την οποία τροποποιείται διαρκώς η συχνότητα που φέρει το ραδιοφωνικό σήμα μέχρι τη λήξη του από τον ραδιοφωνικό δέκτη 2. οι ραδιοφωνικές συχνότητες: η **μπάντα των** ~ ΣΥΝ. ερτζιανά. [ΕΤΥΜ. Από τα αρχικά του αγγλ. όρου Frequency Modulation «Διαμόρφωση Συχνότητας»].

εφεντής (ο) → αφέντης

εφεξής επιρρ. (λόγ.) 1. από εδώ και στο εξής, στο μέλλον, από εδώ και πέρα: δήλωσε ότι δεν θα **ανεχθεί** ~ άλλες αργοπορίες στην εργασία 2. (α) ΜΑΘ. **εφεξής αριθμοί** οι αριθμοί που έχουν μεταξύ τους διαφορά μιας μονάδας (β) ΓΕΩΜ. **εφεξής γωνίες** δύο γωνίες που έχουν κοινή κορυφή, κοινή πλευρά και οι μη κοινές πλευρές βρίσκονται εκατέρωθεν της κοινής. ΣΧΟΛΙΟ λ. εξής, έχω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. εφεξής < εφ- (< έπι-) + έξης].

έφεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η έντονη τάση, η ροπή που διαθέτει κανείς προς την καλλιέργεια και ανάπτυξη ιδιαίτερης δεξιοτήτας ή τομέα: έχω ~ στις ξένες γλώσσες | στα μαθηματικά | στον χορό ΣΥΝ. κλίση · 2. ΝΟΜ. ένδομο μέσο το οποίο ασκείται σε ανώτερο δικαστήριο από εκείνο που εξέδωσε την απόφαση και με το οποίο επιδιώκεται η εξαφάνιση της πρωτόδικης απόφασης προκειμένου να αναβιώσει η εκκρεμοδικία της αγωγής και να εκούαστεί εκ νέου η υπόθεση στην ουσία της.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. εφεςις < εφίημι «απαρτύνω, παρρημιώ» < εφ- (< έπι-) + ήημι (βλ. κ. αφίημι)]. Η δικαστική σημ. είναι ήδη αρχ. και οφείλεται στη σημ. «ανάφερο (κάποιον) στο δικαστήριο» του ρ. έφίημι. Επίσης αρχ. είναι και η σημ. «τάση, ροπή»].

εφεσιβάλλω ρ. αμετβ. [1854] {εφεσιβ-αλα, -λήθηκα, (λόγ.) εφεσιβεβλημένος} ΝΟΜ. προσβάλλω (δικαστική απόφαση) ασκώντας έφεση (πβ. λ. αναρεσιβάλλω). ΣΧΟΛΙΟ λ. βάλλω. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. interjeter appel].

εφεσιβάλλω ή **εφεσιβολώ**; Το βάλλω, όπως και τα άλλα ρήματα, δεν συντίθεται απευθείας με λέξη άλλη από πρόθεση (ανα-βάλλω, προ-βάλλω, επι-βάλλω κ.λπ.). Σε κάθε άλλη περίπτωση -πλην των προθέσεων- το σύνθετο που προκύπτει είναι στην πραγματικότητα παρα-σύνθετο, δηλ. παράγεται υστερογενώς από ονοματικό σύνθετο. Παραδείγματα με το βάλλω: **κερανώδης + βάλλω > κερανωβόλος > ρ. κερανοβόλος** (όχι *κερανοβάλλω)· **αγκυρα + βάλλω > αγκυροβόλος** (πβ. αγκυροβόλο) > ρ. αγκυροβολώ (όχι *αγκυροβάλλω)· **πυρ + βάλλω > πυροβόλος > ρ. πυροβολώ** (όχι *πυροβάλλω!) κ.ο.κ. Άρα και **εφεσιβολώ** θα έπρεπε να είχε επικρατήσει αντί του εφεσιβάλλω. όταν πλάστηκε η λ. στα μέσα του 19ου αιώνα.

εφεσιβλητός, -η, -ο [1833] ΝΟΜ. Ο διάδικος εναντίον του οποίου στέφεται το ένδομο μέσο της έφεσης. **εφεσιμος**, -η, -ο [μτγν.] ΝΟΜ. αυτός κατά του οποίου είναι δυνατόν

να ασκηθεί έφεση: ~ απόφαση. Έφεσος (η) {Εφέσου} αρχαία ελληνική πόλη της Δ. Μικράς Ασίας σε σημαντικό πολιτιστική προσφορά. — Εφέσιος (ο) [μτγν.], Εφέσια (η), εφεσιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

εφέστιος, -α, -ο (για θ'ούς της αρχαιότητας) αυτός του οποίου το *γάλα* βρίσκεται κοντά στην πατρογονική *στία*, επειδή θεωρείται προστάτης της οικογενειακής ζωής. [ΕΤΥΜ αρχ. < εφ- (< έπι-) + -έστιος < *εστία*].
 εφετινός, -ή, -ό → εφετινός
 εφετιός (το) [1833] ΝΟΜ. δευτεροβάθμιο δικαστήριο, το οποίο είναι αρμόδιο για την εκδίκαση εφέσεων κατά αποφάσεων πρωτοβάθμιων δικαστηρίων. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. cour d'appel].
 εφετζίδικος, -η, -ο → εφε
 εφετζίης (ο) → εφε
 εφετζού (η) → εφε
 εφετίς (ο/η) {(θ)λ. εφέτου} | εφετόν | ο ανώτερος δικαστικός λειτουργός που αποτελεί μέλος εφετείου.
 [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «διοικητής», < *έφιμι* «αυτοτρύνω, παρορμώ» < εφ- (< έπι-) + *ίμι*. Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στις *Νεαρές* του Ιουστινιανού].
 εφετικός, -ή, -ό 1. αυτός που εκφράζει έφεση, επιθυμία, ευχή 2. ΓΛΩΣΣ. *εφετικό ρήμα* καθένα από τα ρήματα της Αρχ. Ελληνικής, που δηλώνουν επιθυμία (π.χ. *βούλομαι, επιθυμώ, έφιμαι* κ.ά.). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έφιμαι* «επιθυμώ, ποθώ», μέση φωνή του ρ. *έφιμι* < εφ- (< έπι-) + *ίμι*].
 εφετινός, -ή, -ό [μτγν.] κ. φετινός αυτός που σχετίζεται με το τρέχον έτος, με τη χρονία που διανύουμε: ~ *μόδα* | *τάση* | *συγκομιδή* | *παράσταση* | *φεστιβάλ*. ΑΝΤ. περυσινός.
 εφέτος κ. φέτος επίρρ. αυτό τον χρόνο, το έτος που διανύουμε (πβ. *τού χρόνου, λ. χρόνος* κ. λ. *πέρσι*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεθαύριο*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. φρ. *έπ' έτος*, με δάσυνση κατ' αναλογία προς φρ. όπως φρ. *ήμεραν, έφ' όσον* κ.ά.].

εφέτος αντί **επέτος!** Δοθέντος ότι η λ. **εφέτος** προέρχεται από τη φρ. *έπι + έτος*, θα έπρεπε να είναι *έπ' έτος* > **επέτος**, αφού η λ. *έτος* δεν δασύνεται, ώστε να δικαιολογεί το εφ' αντί του επ' (πβ. **επέτειος**, επετηρίδα). Ωστόσο, ήδη από τα αρχαία χρόνια, από τον 2ο αιώνα μ.Χ. εμφανίζονται σε παύρους χρήσεις εφ-έτειος αντί του *επ-έτειος* και εφ-ετινός αντί του *επ-ετινός*, και καθ' **έτος** αντί κατ' *έτος*, *έφ' έτη* αντί *επ' έτη* κ.ά. Τέτοιες χρήσεις δείχνουν ότι από νωρίς επέδρασαν αναλογικά στο *έπ' έτος* φράσεις όπου η πρόθ. *επί* εμφανιζόταν ως εφ- (μπροστά από δασυνομένη λέξη) και το έτρεψαν σε εφ' *έτος* | **εφέτος**. Τέτοιες φράσεις θα μπορούσαν να είναι τα εφ' *ήμεραν, έφ' όσον, έφ' εζής* κ.τ.ό. Έτσι, για μια ακόμη φορά, η χρήση υπερίσχυσε του «ορθού», έστω και αν στη *Σούδα*, το περίφημο βυζαντινό λεξικό του 10ου αι., παρατηρείται «*επέτος γαρ δέι λέγειν τον ενεστώτα καιρόν, ουχί διατοϋΪ άλλα διατοϋΙΙ*», και ο γνωστός λεξικογράφος Γεώργιος Ζηκίδης σημειώνει «*εφέτος- φέρεται έν τω παρηκμακότῃ έλληνισμφ, δοκιμώτερον δ' είναι τού επέτος ή έπ' έτος*».

εφεύρα ρ. → εφευρίσκω
 εφευρέθηκα ρ. → εφευρίσκω
εφεύρεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η επινόηση νέας συσκευής, μεθόδου, διαδικασίας κ.λπ.: η ~ του *τηλεφώνου* | *τού τηλεγράφου* ΣΥΝ. ευρεσιτεχνία 2. (συνεκδ.) το ίδιο το επινοήμα, το αποτέλεσμα της επινοητικής διαδικασίας του ανθρώπου: *το τηλεφώνον ήταν ~ τού Γκράχαμ Μπελ* || (ειρων.) «η ~ της *αντιπαροχής*, που εφαρμόστηκε κατά παγκόσμια πρωτοτυπία στην Ελλάδα...» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω, βρίσκο*.
 εφευρέτης (ο) [μτγν.] {εφευρετών}, **εφευρέτρια** (η) [1889] {εφευρετριών} πρόσωπο που έχει κάνει μία ή περισσότερες εφευρέσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκο*.
 εφευρετικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει την ικανότητα να εφευρίσκει, να επινοεί: ~ *μαυλό* | *άνθρωπος* ΣΥΝ. επινοητικός, πολυμηχανικός, ευρεσιτεχνικός — **εφευρετικότητα** (η) [1849]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκο*.
εφεύρημα (το) [μτγν.] {εφευρήματος | -ατα, -άτων} το αποτέλεσμα της εφευρετικής διαδικασίας, ό,τι εφευρίσκει κανείς ΣΥΝ. επινόηση.
εφευρίσκω ρ. μετβ. {εφεύρα (λόγ. εφηύρα), εφευ-έθηκα, -ημένος} 1. επινοώ (νέα πρωτότυπη μέθοδο, διαδικασία ή συσκευή), κάνω (μια εφεύρεση): ο *Γκούτενμπεργκ εφεύρε την τυπογραφία* || ο *Γκράχαμ Μπελ εφεύρε το τηλέφωνο* 2. επινοώ (κάτι) με τη φαντασία μου, κυρ. προκειμένου να αντιμετωπίσω μια δύσκολη κατάσταση: *εφευρίσκει διαρκώς απίστευτες ιστορίες, προκειμένου να δικαιολογηθεί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *σκαρφίζομαι, σκαρώνω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω, βρίσκο*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εφ- (< έπι-) + *ευρίσκο*].
έφη ρ. τριτοπρόσ. είπε: μόνο στις ΦΡ. (α) *αυτός έφη* | *έφα* (*αυτός εφη* | *εφα*) αυτός (το) είπε (έτσι επικαλούνταν τη διδασκαλία του Πυθαγόρα οι μαθητές του) για την (συνήα άκριτη) επικλήση των λόγων κάποιου σπουδαίου προσώπου (αυθεντίας), προκειμένου να προσδώσει κανείς κύρος στα λεγόμενα του (β) *τάδε έφη* αυτό είπε: για τα λόγια σπουδαίου προσώπου: «- *Ζαρατούστρα*» (τίτλος έργου του Φρ. Νίτσε). Επίσης **έφα**.
 [ΕΤΥΜ Γ' πρόσ. αορ. β' του αρχ. φημί «λέγω», για το οποίο βλ. λ. φήμη].
εφηβαίο (το) [μτγν.] {εφηβαίου | -ων} το τριγωνό τριγωνικού σχήματος τμήμα του υπογαστρίου, η ηβική χώρα ΣΥΝ. ήβη.
εφηβεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η περίοδος της ζωής του ανθρώπου, στη διάρκεια της οποίας παρατηρείται η ωρίμαση των γεννητικών οργάνων και η ανάπτυξη των δευτερογενών χαρακτηριστικών του φύλου, ώστε το άτομο να γίνεται ικανό για αναπαραγωγή- στα κορίτσια διαρκεί συνήθ. από το 12ο ως το 18ο έτος της ηλικίας τους, ενώ

στα αγόρια από το 14ο ως το 20ο έτος τους, συμπίπτει με τη μετάβαση από την παιδική ηλικία στην ωριμότητα και χαρακτηρίζεται από αύξηση των πνευματικών ικανοτήτων και ένταση του συναισθηματικού βίου του εφήβου: *πρόσμη* | *καθυστερημένη* | *παρατεταμένη* - (βλ. λ. ήβη). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*.
εφηβικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται στον έφηβο ή χαρακτηρίζει τον έφηβο ή την εφηβεία: ~ *ροχά* | *συμπεριφορά* | *ορμή* | *είδωλα* ΣΥΝ. νεανικός (πβ. λ. *μετεφηβικός*).
έφηβος (ο) (εφηβ-ου | -ων, -ους), **έφηβη** (η) 1. ο νέος που βρίσκεται στην περίοδο της εφηβείας (βλ.λ.)· ΦΡ. **Βουλή των Εφήβων** βλ. λ. *βουλή* 2. (μτφ.) αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά (ψυχικά, σωματικά) της εφηβικής ηλικίας: *αιώνιος* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εφ- (< έπι-) + -ηβος < ήβη].
εφημερεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εφημερεύω} 1. βρίσκομαι σε ετοιμότητα για την αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών κατά τη διάρκεια ενός εικοσιτετράωρου: *νοσοκομείο* | *φαρμακείο* | *εφημερεύω* || (συνήα η μτχ. *εφημερεύω*, -ούσα, -ον) *εφημερεύω νοσοκομείο* | *φαρμακείο* || *τα εφημερεύοντα ιατρεία* του «*Ευαγγελισμού*» 2. (στο σχολείο) βρίσκομαι σε ετοιμότητα για την ομαλή λειτουργία του σχολείου και τον έλεγχο των χώρων του κατά τη διάρκεια του σχολικού ωραρίου · 3. ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερείς) είμαι εφημέριος σε εκκλησία, έχω τη γενική εποπτεία όλης της ενορίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
εφημερία (η) [μτγν.] {εφημερίων} 1. διατεταγμένη υπηρεσία επί ένα εικοσιτετράωρο για την έγκαιρη αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών: *ποια νοσοκομεία είναι σε ~*; 2. (συνεκδ.) ο χρόνος της παραπάνω υπηρεσίας και το ποσό με το οποίο αμείβεται κάθε γιατρός για αυτήν: *περικόπτονται οι ~ πλήρῃθηκα τις ~* 3. (στο σχολείο) η διατεταγμένη υπηρεσία στον σχολικό χώρο για επιτήρηση και μέριμνα της ασφάλειας και προστασίας των μαθητών, γενικότερ. για την ομαλή λειτουργία του σχολείου · 4. ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερείς) η χρονική περίοδος ασκήσεως των καθηκόντων του ιερέα στον ναό όπου υπηρετεί, κατ' εναλλαγή με τους άλλους ιερείς, που συλλειτουργούν στον ίδιο ναό.
εφημερίκος, -ή, -ό → εφημέριος
εφημερίδα (η) 1. περιοδική, συνήθ. ημερήσια, έντυπη έκδοση, που περιέχει σχόλια, ειδήσεις, ανταποκρίσεις, διαφημίσεις και στιδήποτε άλλο έχει σχέση με την επικαιρότητα: *πρωινή* | *απογευματινή* | *καθημερινή* | *κυριακάτικη* | *ημερήσια* | *δεκαπενθήμερη* | *οικονομική* | *πολιτική* | *αθλητική* | *λαϊκή* ~|~ *τοίχου* (εφημερίδα που τοχοκολλάται) 2. (α) **Εφημερίδα της Κυβερνήσεως** (συντομ. Ε.τ.Κ.) η επίσημη εφημερίδα του ελληνικού κράτους, στην οποία δημοσιεύεται υποχρεωτικά το νομοθετικό έργο της Βουλής και πράξεις της δημόσιας διοίκησης με ειδήσεις και πληροφορίες (β) **ηλεκτρονική εφημερίδα** διάδοση ειδήσεων και άλλων πληροφοριών που περιέχει μια έντυπη εφημερίδα μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή (γ) ΝΑΥΤ. **αστρονομικές εφημερίδες** ετήσιοι πίνακες που εκδίδονται από την υδρογραφική υπηρεσία ή το αστεροσκοπείο με τα απαραίτητα στοιχεία για την επίλυση προβλημάτων αστρονομικής ναυτιλίας ΣΥΝ. *άμμανακ*, — (υποκ.) *εφημεριούλα* (η) κ. *εφημεριάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *εφημερίς*, -ίδος, αρχική σημ. «αμερολόγιο, αρχείο (κυρ. στρατιωτικό)» (όπως χρησιμοποιούν τη λ. ο Αθηναίος, ο Πλούταρχος και ο Αρριανός), < αρχ. *εφημερος* < εφ- (< έπι-) + -ημερος < *ημερα*. Τον 18ο αι. η λ. επανήλθε στη χρήση αντικαθιστώντας το ιταλ. *gazetta*].
εφημεριδογραφία (η) [1819] η άσκηση της δημοσιογραφίας σε εφημερίδα.
εφημεριδογράφος (ο/η) [1809] επαγγελματίας δημοσιογράφος εφημερίδας (κατ' αντίδιαστολή προς δημοσιογράφους του ηλεκτρονικού τύπου).
εφημεριδοποιός (ο) [1868] αυτός που «στήνει» μια εφημερίδα.
εφημεριδοπώλης (ο) [1897] {εφημεριδοπωλών} πρόσωπο που πουλά εφημερίδες.
εφημεριδοφάγος (ο) [1889] ο φανατικός αναγνώστης εφημερίδων, που διαβάζει με μανία τις ειδήσεις τους.
εφημέριος (ο) (εφημερί-ου | -ων, -ους) ΕΚΚΛΗΣ. ιερέας διορισμένος από επίσκοπο σε ενορία. — **εφημεριακός**, -ή, -ό [1854]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που διαρκεί μία ημέρα», < *εφημερος*. Η εκκλησ. σημ. είναι μεσν.].
εφήμερος, -η, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που έχει διάρκεια ζωής μίας μόνο ημέρας 2. (συνήθ.) αυτός που περνά γρήγορα, που έχει σύντομη διάρκεια: ~ *αγάπη* | *δόξα* | *ευτυχία* | *θρίαμβος* | *απόλαυση* ΣΥΝ. πρόσκαιρος, παροδικός, βραχύβιος, προσωρινός ΑΝΤ. αιώνας, διαχρονικός, μόνιμος. — **εφήμερα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος, πνεύμα*. [ΕΤΥΜ αρχ. < εφ- (< έπι-) + -ημερος < *ημερα*].
εφησυχάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εφησυχάζω-α, -μένος} (λόγ.) 1. περιέρχομαι σε κατάσταση ηρεμίας και αδράνειας, δεν ανησυχώ: *οι πολίτες που διαθέτουν πραγματική πολιτική συνείδηση, δεν πρέπει να εφησυχάζουν, διότι οι κίνδυνοι πάντα καρδοκοούν* 2. αφήνω τον εαυτό μου να στηριχθεί (σε κάποιον/κάτι), επαναπαύομαι: *μην εφησυχάζεις με τις υποσχέσεις του, γιατί άλλα λέει κι άλλα κάνει* || ο *εφησυχασμένος πολίτης υπονομεύει τη δημοκρατία* ΣΥΝ. εμπιστευόμενα, επαφειμαί · 3. *μονάζω* σε μονή. — **εφησυχαστικός**, -ή, -ό.
εφησυχασμός (ο) (λόγ.) η κατάσταση αδράνειας, κατά την οποία επαναπαύεται κανείς, χωρίς να ανησυχεί για όσα συμβαίνουν: ο ~ των *πολιτών είναι επικίνδυνος για τη δημοκρατία*.
εφηύρα ρ. → εφευρίσκω
εφθάρην ρ. → φθείρω
εφθαρμένος, -η, -ο (λόγ.) κ. φθαρμένος (σημ. 1) 1. αυτός που έχει φθαρεί 2. ΦΙΛΟΛ. χωρίο ή στοιχείο το οποίο είναι γραμμένο σε πάπυρο που έχει φθαρεί και καθιστά την ανάγνωση δύσκολη ή αδύνατη.

[ETYM. Μτγ. παθ. παρακ. τού αρχ. *φθείρω*. Ως φιολ. όρ. αποδίδει το λατ. *corpurtus* (εν^ο. locus). εφθήμερης, -ής, -ές {εφθήμερ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που αποτελείται από επτά μισά, δηλ. από τρία ολόκληρα μέρη και από ένα μισό 2. ΜΕΤΡ. *εφθήμερης τομή* η τομή τού δακτυλικού εξαμέτρου και τού ιαμβικού τριμέτρου, η οποία χωρίζει τον στίχο μετά την πρώτη συλλαβή τού τέταρτου πόδα.

[ETYM₂ < μτρν. *εφθήμερης* < *έπει(α)*- (με τροπή των -πτι- στα αντίστοιχα δασέα προ τού ή-) + *ήμερης*]. Ε.Φ.Ι. (η) Επιτροπή Φιλολογίας Ιδιότητας. Εφιάλτης (ο) [αρχ.] 1. ο προδότης που, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, βοήθησε τους Πέρσες να νικήσουν τους Σπαρτιάτες στις Θερμοπύλες χτυπώντας τους από τα νώτα 2. (μετωνυμ.) ο προδότης. εφιάλτης (ο) {εφιαλτών} 1. το τρομακτικό όνειρο: *ζυνοῦσε σχανά τα βράδια από εφιάλτες* || *βλέπω | έχω εφιάλτες* 2. (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί άγχος και τρόμο: ο ~ των εξετάσεων/ *τής φορίας* || *από τότε που ξεκίνησαν οι βομβαρδισμοί, ζουν έναν ~ ΣΥΝ.* βραχνάς. [ETYM₂ αρχ., αγν. ετύμου. Κατά την αρχαιότητα η λ. συνδεόταν παρε-τομολογικά με το ρ. *εφάλλομαι* «εφορμώ πάνω σε κάποιον» (πράγμα που δεν εξήγησε τη μη αυτοκοπή τού τελικού -ι- της προθ. *επί* στο συνθ. *εφ-ι-άλτης*), ενώ δεν είναι πειστική η αναγωγή στη λ. *ηπιάλτης* «κρυετός» (μέσω των ιων. τ. *επιάλος* και *επιάλτης* τού τ. *επιάλτης*). εφιαλτικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον εφιάλτη: ~ όνειρο 2. (κυρ. μτφ.) αυτός που προκαλεί τρόμο, που σχετίζεται με οδοντρές, αποκρουστικές καταστάσεις: ~ *συνθήκες ζωής* || *ζουν μια ~ κατάσταση, την οποία κανείς δεν θα ήθελε να ζήσει* || ~ *σενάρια για το μέλλον τού πλανήτη βλέπουν το φως τής δημοσιότητας* || *οι ~ συνέπειες τής διαρροής ραδιενέργειας*. — εφιαλτικά επίρρ. εφιδρώση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η παραγωγή και αποβολή ιδρώτα από τους ιδρωτοποιούς αδένες τού δέρματος: *λουτρό εφιδρώσεως* (το χαμάμι). — εφιδρωτικός, -ή, -ό, εφιδρώνω ρ. [αρχ.], εφιδρωτικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση, εφικτός, -ή, -ό αυτός τον οποίο μπορεί να προσεγγίσει και να πραγματοποιήσει κανείς: ~ *στόχος* || *σχέδιο* || *λύση* || (κ. ως ουσ.) *λέγεται ότι η πολιτική είναι η τέχνη τού εφικτού* ΣΥΝ. προσιτός, κατορθωτός, δυνατός, πραγματοποιήσιμος ΑΝΤ. ανέφικτος, αδύνατος, ακατόρθωτος. [ETYM₂ αρχ. < *εφίωμαι* (-έω) «φθάνω, προσεγγίζω», βλ. κ. *αφ-κνωίμαι*]. εφίπτιο (το) [αρχ.] {εφίπτι-ου | -ων} (επίσ.) η σέλα (βλ. λ.). εφίπτος, -η, -ο αυτός που είναι πάνω σε άλογο: ~ *αστυνομία*.

[ETYM₂ αρχ. < *εφ-* (< *επι(ι)-*) + *ίππος*]. εφιστώ ρ. μετβ. {εφιστάς... | επέστησα (να/θα επιστήσω)} τοποθετώ, προσηλώνω μόνο στη ΦΡ. *εφιστώ την προσοχή (κάποιου) σε (κάτι) κάνω (κάποιον) να προσέξει, επισύρω την προσοχή του (σε κάτι σημαντικό ή κρίσιμο): θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή σας στις επιπτώσεις από τη χρήση σολινών αμάντων*.

[ETYM₂ < μτρν. *εφιστώ* (-άω) < *εφ-* (< *επι(ι) 4- αρχ.* ιστώ, παράλλ. τ. τού ρ. *ίστημι*). Ηδη μεσν. οι φρ. *εφιστώ τον νουν* | *τη διάνοια*]. Ε.Φ.Ο.Α. (η) Ελληνική Φιλολογία Ομοσπονδία Αντισφαίρισης. εφοδία ρ. μετβ. [αρχ.] {εφοδίασε}

(για αξιωματικό) κάνω έφοδο (βλ. λ., σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*. εφοδιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εφοδίασε-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} παρέχω σε (κάποιον) τα απαραίτητα μέσα (υλικά ή πνευματικά) για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων του αναγκών: ~ *με τρόφιμα | χρήματα | ρούχα* || *όλα τα μέσα μαζικής μεταφοράς πρέπει να είναι εφοδιασμένα με πυροσβεστήρες* ΣΥΝ. προμηθεύω, χορηγώ. εφοδισμός (ο) [μτρν.] η παροχή εφοδίων: ο ~ *τού στρατού με καύσιμα* ΣΥΝ. προμήθεια, χορήγηση. εφοδίο (το) {εφοδίου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) ο υλικής ή άλλης μορφής εξοπλισμός που διαθέτει κανείς ή του παρέχεται ως απαραίτητο μέσο για την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών και την επίτευξη των επιδιωκόμενων από αυτόν στόχων: *επιστημονικά* | *ηθικά* | *πνευματικά* | *στρατιωτικά* ~ || *οι γνώσεις και οι ηθικές αξίες αποτελούν σπουδία ~ για έναν νέο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*. [ETYM₂ < αρχ. *εφόδιον* (κυρ. πληθ. *εφόδια*), αρχική σημ. «προμήθειες για το ταξίδι (κυρ. για εκστρατείες)», < *εφ-* (< *επι(ι)-*) + *όδιον* < *οδός*]. εφοδιοπομπή (η) [1898]

ΣΤΡΑΤ. η ειδική πομπή στρατιωτικών οχημάτων ή υποζυγίων με προσωπικό, εφόδια, τρόφιμα και υλικά από και προς το μέτωπο: η ~ *του Ερυθρού Σταυρού*. έφοδος (η) {εφοδίου | -ων, -ους} 1. (α) η απότομη, αφινδιαστική επίθεση ΣΥΝ. εφόρμηση. ΦΡ. (λόγ.) *εξ εφόδου* με έφοδο: ο *λάφος κατελήφθη* ~ (β) (ως προτροπή: *Έφοδος!*) ως στρατιωτικό παράγγελμα και κραυγή επιτιθεμένων στρατιωτών 2. η απροειδοποίητη νυκτερινή επιθεώρηση των σκοπών στρατοπέδου από αξιωματικό. ΦΡ. *εξωτερική* έφοδος η απροειδοποίητη επιθεώρηση τής νυκτερινής φρουράς στρατοπέδου από ανώτερο αξιωματικό, που δεν ανήκει στη δύναμη αυτού τού στρατοπέδου 3. ο απροειδοποίητος έλεγχος (του τρόπου λειτουργίας μιας υπηρεσίας, τής εργασίας εργαζόμενων κ.λπ.) από υπεύθυνο, αρμόδιο στέλεχος: *κάνει ~ τρεις φορές την ημέρα* (δηλ. επιθεωρεί αφινδιαστικά) 4. (μτφ.) ο ξαφνικός, απρόσμενος ερχομός: η *πρώτη ~ τού χειμώνα έφερε χιόνια στα βουνά τής Αττικής* ΣΥΝ. εφόρμηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*. [ETYM₂ αρχ. < *εφ-* (< *επι(ι)-*) + *οδός*]. Ε.Φ.Ο.Ε.Α. (η) Ελληνική Φιλολογία Ομοσπονδία Επιτραπέζιας Αντισφαίρισης. εφοπλίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εφοπλίσω, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για πλοία) παρέχω τον κατάλληλο εξοπλισμό, αρματώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. εφοπλιστής. εφοπλισμός (ο) [1833] 1. το σύνολο των εφοπλιστών και των σχετικών με αυτούς επιχειρήσεων: ο *ελληνικός ~ ήταν παρών στην τελετή*

τής καθέλκυσης τού νέου πλοίου · 2. ο εξοπλισμός πλοίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφοπλιστής*. εφοπλιστής (ο) [1840], εφοπλιστρια (η) {εφοπλιστριών} 1. πρόσωπο που έχει την εκμετάλλευση πλοίου (είτε είναι ιδιοκτήτης του είτε όχι, πβ. λ. πλοιοκτήτης) 2. (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που διαθέτει πάρα πολλά χρήματα, ο πολύ πλούσιος: *δεν έχεις πατέρα ~, για να ζοδεύεις τόσα πολλά!* Επίατος (λαϊκ.) εφοπλιστία (η). — εφοπλιστικός, -ή, -ό.

εφοπλίζω - εξοπλίζω, εφοπλίστης. Αρχική σημ. τού αρχ. εφοπλίζω είναι «εφοδιάζω με τα απαραίτητα» - «εφοδιάζω με όπλα» είναι συνώνυμο δηλ. τού αρχ. εξοπλίζω. Βαθμωδόν τού *εφοπλίζω* περιορίστηκε στον εξοπλισμό πλοίων (ήδη στην *Οδύσσεια*, ζ 295 απαντά: «*νήα εφοπλίσσαντες*»). Σε νεότερα χρόνια, αρχές τού 19ου αι., πλάστηκε η λ. εφοπλιστής, ενώ το σύγχρονο *εφοπλισμός* απαντά επίσης ως λ. από την ίδια εποχή (με τη σημ. «εξοπλισμός»).

→ πλοιοκτήτης

εφορεία (η) - εφορία

εφορευτικός, -ή, -ό αυτός που έχει την αρμοδιότητα να επιβλέπει τη σωστή λειτουργία ή την ομαλή εξέλιξη μιας διαδικασίας: ~ επιτροπή (η επιτροπή που ασκεί εποπτεία για τη νομιμότητα διεξαγωγής τής εκλογικής διαδικασίας). — εφορευτικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. < *εφορεύω* < *έφορος*]. εφορεύω ρ. μετβ. {εφορεύεσα} εποπτεύω, επιβλέπω, έχω τον γενικό έλεγχο για τη νόμιμη διεξαγωγή τής διαδικασίας, εκτελώ καθήκοντα εφόρου, είμαι έφορος ΣΥΝ. επιτηρώ, επιστατώ. [ETYM. αρχ. < *έφορος*].

εφορία (η) (σχολ. ορθ. *εφορεία*) {εφοριών} 1. η κρατική υπηρεσία που υπάγεται στο Υπουργείο Οικονομικών με αρμοδιότητα τον προσδιορισμό των κατά κεφαλήν φόρων και τον έλεγχο τής σωστής είσπραξής τους: *ανήκει στην Γ Οικονομική - Αθηνών* || *τον κληρηά η ~ για φοροδιαφυγή* 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η συγκεκριμένη υπηρεσία και το σύνολο των υπαλλήλων που εργάζονται σε αυτήν: *βόμβα εξέρραξη στην ΙΑ ~ 3*. (α) αρχή ή υπηρεσία με αρμοδιότητα την επιβλέψη τής σωστής λειτουργίας άλλων υπηρεσιών (β) *Εφορία Αρχαιοτήτων* βλ. λ. *αρχαιότητα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχηα*. [ETYM₂ αρχ. < *έφορος*].

εφορία - ευφορία. Οι λέξεις είναι ομόηχες, αλλά διαφορετικής ετυμολογικής προέλευσης και σημασίας: εφορία < *έφ-ορος* < *επί* + *-ορός* (αρώ «βλέπω») - *ευφορία* < *εύφορος* < *εὖ* + *-φόρος* (φέρω). εφορία ή εφορεία: Παρά την ύπαρξη ρ. σε -εύω (*εορσέω*), όπως και σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις, το ουσ. εφορία παράγεται από το έφορος και γράφεται γι' αυτό με -ι- (πβ. *συνουδία* από το *συνουδός* [μολονότι υπάρχει *συνουδέω*], *προεδρ-ία* από το *προεδρος* [παρά το ρ. *προεδρεύω*] κ.ά.). → -ία, *ομόχηα*, *πληροφορική*

εφοριακός, -ή, -ό [1862] 1. αυτός που έχει σχέση με την εφορία ή τον έφορο: ~ *υπάλληλος* | *έλεγχος* | *ελεγκτής* 2. *εφοριακός* (ο/η) υπάλληλος τής οικονομικής εφορίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*. εφόρμηση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ορμητική επίθεση (εναντίον στόχου): ~ *κατά τού εχθρού* ΣΥΝ. έφοδος, επιδρομή. ΦΡ. *κάθετη εφόρμηση* η αεροπορική επίθεση με κατακόρυφη ή γενι-κότ. απότομη κίνηση προς τα κάτω, η «βουτιά» αεροσκάφους, για να πλήξει στόχο, λ.χ. τον γερμανικό «Στούκα» κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: *αεροπλάνο καθέτου εφορμίστη* 2. ΨΥΧΟΛ. η αθόρμητη ένταση τής ενέργειας που καταναλώνει κανείς κατά την επίτευξη συνεχούς έργου, κυρ. ως αποτέλεσμα υποσυνείδητης προσπάθειας.

εφορμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εφορμάς... | εφορμήσα} επιτίθεμαι με ορμή (εναντίον στόχου) ΣΥΝ. ορμώ, επέρχομαι, επιπίπτω, χυμώ, κάνω γυρορούσι, ριχνώμαι. έφορος (ο/η) {εφόρου | -ων, -ους} 1. δημόσιος υπάλληλος που έχει ως αρμοδιότητα τον έλεγχο και την επιβλέψη τής σωστής λειτουργίας συγκεκριμένης κρατικής υπηρεσίας: ~ *αρχαιοτήτων* (που επιβλέπει τη συντήρηση αρχαίων μνημείων και τη διεξαγωγή ανασκαφών) || ~ *βιβλιοθήκης* (διευθυντής βιβλιοθήκης) | *μουσείων* · 2. (ειδικότ.) ο προϊστάμενος εφορίας: (*οικονομικός*) ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχηα*. [ETYM₂ αρχ. < *εφ-* (< *επι(ι)-*) + *-ορός* < *ορός* «βλέπω»].

εφόσον σύνδ. 1. (με χρονικούποθετική σημασία) υπό τον όρο να, υπό την προϋπόθεση ότι: *θα συμφωνήσω, ~ μόν πεις την αλήθεια* · 2. (με αιτιολογική σημασία) αφού, επειδή: ~ *σου μίλησα κατ' αυτό τον τρόπο, πρέπει να ζητήσεις εξηγήσεις* [ETYM₂ < αρχ. *εφ' όσον*, αρχική σημ. «επί όσο χρονικό διάστημα»]. Εφοραίμ (ο) {άκλ.} 1. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον *Εφοραίμ τον Σύρο* (4ος αι.), ασκητή, θεολόγο, ποιητή και συγγραφέα 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM₂ μτρν. κύρ. όν. (που προσδιόριζε στην Π.Δ. έναν από τους γιουσις τού Ισού) < εβρ. Ephraim «παραγωγικός γόνιμος», πβ. *Γένε-σις* 41, 52: *τό δέ όνομα του δευτέρου έκάλεσεν Εφοραίμ, ότι ηύχρησεν με ό Θεός εν ηη ταπεινώσεώς μου*].

Ε.Ε.Τ.Α. (η) Ευρωπαϊκή Ένωση Ελευθέρων Συνολλαγών.

[ETYM₂ < αγγλ. European Free Trade Association].

εφτά (το) → επτά

εφτά → επτα-

εφτάδιπλος, -η, -ο 1. αυτός που αποτελείται από επτά μέρη 2. ο κατά επτά φορές μεγαλύτερος ΣΥΝ. εφταπλάσιος 3. αυτός που έχει επτά πτυχές.

εφταετία (η) → επταετία

εφτάζυμο κ. (λόγ.) επτάζυμο (το) ψωμί που παρασκευάζεται με ει-

δική ζύμη από ρεβίθια και όχι από προζύμι.
[ETYM. < μγν. *αυτόζυμος* (κατά παρετυμολ. προς το εφτά) < αυτό- + *-ζυμος* < ζύμη]. εφτάήμερος, -η, -ο → επτάήμερος εφταιεία ρ. → φταίω εφτακοσάρια κ. επτακοσάρια (η) {χωρ. πληθ.} επτακοσίοι-στη Φρ.

καμά εφτακοσάρια περίπου εφτακόσιοι, -ιες, -ια (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΠ).

[ETYM. < *εφτακόσια* + παραγ. επίθημα -*αρία*].

εφτακόσια (το) → επτακόσια
εφτακόσιοι (οι) → επτακόσιοι
εφτακοσιοστός (ο) → επτακοσιοστός
εφταμηνικός, -η, -ο 1. (μωρό) που γεννήθηκε πρόωρα μετά από κύηση επτά μηνών 2. (μψ.) αυτός που εμφανίζει ατέλειες στη σωματική του κατάσταση ΣΥΝ. ατροφικός, μικροκαμωμένος.

Εφτάνησα (τα) → Επτάνησα
εφταπλάσιος, -α, -ο → επταπλάσιος
εφτάστερο (το) (λαϊκ.) ο αστερισμός της Μεγάλης Αρκτού.

εφτασφράγιτος, -η, -ο → επτασφράγιτος
εφτάφυλος, -η, -ο αυτός που έχει επτά ψυχές- (συνήθ. μψ.) αυτός που δεν πεθαίνει εύκολα, που ό,τι και αν του συμβεί κατορθώνει να επιβιώσει: *οι γάτες είναι ~*.

Ε.Φ.Τ.Ε. (ο) Ειδικός Φόρος Τραπεζικών Εργασιών.
εφυάλωμα (το) {εφυάλω-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) υαλώδες επιχρίσμα μετ'αλλανίων ή πηλίνων σκευών ΣΥΝ. σιάλτο.

εφυάλωνος ρ. μετβ. {εφυάλω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) επαλείφω εξωτερικά (μετάλλινα ή πήλινα σκεύη) με υαλώδες επιχρίσμα ΣΥΝ. επιχρίω, σμαλτώνω. — εφυάλωση (η), εφυαλωτικός, -η, -ό. [ETYM. < εφ- (< επι-) + *υαλώων* < *υαλος*, απόδ. του γαλλ. vitrifier].

έφυγα ρ. → φεύγω
εφυγραίνω ρ. μετβ. {εφυγράνω} (λόγ.) υγραίνω κάποια επιφάνεια, νοτίζω. — εφυγράνηση (η). [ETYM. < αρχ. *εφυγραίνωμαι* < εφ- (< επι-) + *υγραίνω* | -ομαι].

εφύμνισ(ν) (το) [αρχ.] {εφυμνί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. σύντομος ύμνος που ψάλλεται κατά τη λειτουργία στο τέλος των αντιφώνων.

εφφέ (το) + εφέ
εφέγγος, -ος, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που παρέχει τις απαραίτητες εγγυήσεις, που μπορεί να τον εμπιστευθεί κανείς ΣΥΝ. φερέγγος, αξιοπίστος, έμπιστος 2. *εφέγγο* (το) {εφεγγύ-ου | -ων} αυτό που παρέχει ως η απαιτούμενη εγγύηση για την εξασφάλιση του επιθυμητού αποτελέσματος: *έχει όλα τα ~ για να πετύχει* || *δίνω εφέγγα πίστωσης* | *φιλίας* | *εξεμύθειας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ETYM. αρχ. < εφε- (< έγω) + *-έγγος* < *εγγή* (βλ. λ.)].

έχει (το) {μόνο σε ονομ. και αιτ.} (λαϊκ.) η περιουσία, τα υπάρχοντα: *πούλησε το ~ του*. [ETYM. μεσ. < αρχ. *αφρω* *εχειν* (τό), τού ρ. *έχω*, με την ίδια σημ.].

εξεμύθεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ικανότητα να μην αποκαλύπτει κανείς όσα γνωρίζει, κυρ. όσα του έχουν εμπιστευθεί ως μυστικά: *για ό,τι σου πω, χρειάζεται απόλυτη ~ δεν πρέπει να το μάθει κανείς άλλος* || *τήρηση εξεμύθειας* ΑΝΤ. (λόγ.) ακριτομυθία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξεμύθος*, *έχω*. [ETYM. < μγν. *εξεμύθια* < *εξεμύθος*].

εξεμύθος, -η, -ο αυτός που μπορεί να κρατά μυστικά ό,τι του εμπιστευόταν, που δεν προδίδει τα μυστικά που του εμπιστευόταν άλλοι ΣΥΝ. έμπιστος ΑΝΤ. ακριτομύθος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ETYM. μγν. < *εξε-* (< έγω) + *μύθος*].

εξεμύθος: αντόνυμα. Κοινό χαρακτηριστικό των λέξεων αυτών είναι ότι έχουν ως β' συνθετικό δύο αρχαίες λέξεις για το «λόγος», τις λ. *μύθος* και *επος*. Εξεμύθος είναι αυτός που μπορεί και κρατάει μυστικά ό,τι του εμπιστευόταν, που δεν μαρτυράει, που είναι αξιοπίστος. Αντίθετα σημασιολογικά είναι τα ακριτομύθος και ακριτοεπίης. Δηλώνουν και τα δύο αυτόν που δεν μπορεί να κρατήσει κάτι μυστικό, γιατί του λείπει η κρίση, η λογική υπευθυνότητα, γ' αυτό και άκριτα μιλάει και φανερώνει τα πάντα. Αμετροεπής είναι, εξάλλου, αυτός που δεν έχει «μέτρο» στα λόγια του, που δεν «μετράει τα λόγια του», εκστομίζοντας λόγια (πληροφορίες, χαρακτηρισμούς, ύβρεις κ.λπ.) που θίγουν τους άλλους. Ανάλογες σημασίες (ομοιότητες και διαφορές) έχουν και τα αντίστοιχα παράγωγα ουσιαστικά: *εξεμύθεια*, *ακριτομυθία*, *ακριτοέπεια*, *αμετροεπεία*.

Πρόβλημα εμφανίζει το ουσ. *εξεμύθεια*. Το σωστό είναι *εξεμύθος* - *εξεμύθια*. Ενδεχομένως, μάλιστα, το *εξεμύθια* να είναι παράγωγο ρήματος, του αρχ. *εξεμύθω*, που είναι παλαιότερο του *εξεμύθος*- πβ. και *ακριτομύθος* - *ακριτομυθία*, *εγαστριμύθος* - *εγαστριμύθια*. Αξιοσημείωτα είναι και τα παραμυθία και στιχομυθία που είναι ρηματικά παράγωγα των αρχ. *παρამυθώμαι* «παρηγορώ, ενθαρρύνω» και αρχ. στιχομυθώ. Γενικότερα, από ονόματα σε -ος τα παράγωγα ουσιαστικά σχηματίζονται σε -ία: *ακόλουθος* - *ακολουθία*, *κακός* - *κακία*, *αδικός* - *αδικία*, *διδάσκαλος* - *δίδασκαλία* κ.ο.κ. Αρα το *εξεμύθεια* μπορεί να θεωρηθεί νεότερος αναλογικός τύπος κατά τα ουσ. σε -ία (*ακριτοέπεια*, *αμετροεπεία*, *εν πρόπεια*, *εγγένεια* από *ακριτοεπίης*, *αμετροεπίης*, *ευγενής* κ.τ.ό.). Κανονικό παραμένει το *εξεμύθια*. →

εξεφροσύνη (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} σύνεση, το να σκέφτεται κανείς με σφύρανα τρόπο ΣΥΝ. φρόνηση, η σοφροσύνη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. *εξεφρώνω*, -ων, -ον {εξεφρό-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει λογική, σύνεση: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. συνετός, φρόνιμος, μυαλωμένος ΑΝΤ. άφρων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον, *έχω*.

[ETYM. αρχ. < *εχε-* (< έγω) + *-φρων* < *φρήν*, *φρονός*].

εχθίτος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) πολύ μισητός. [ETYM. αρχ. < θ. *έχθ*- (βλ. λ. *έχθ-ρός*) + επίθημα υπερθ. βαθμού, -*ιστός* (πβ. *κάκ-ιστος*)].

έχθρα [αρχ.] κ. (λαϊκ.) έχτρα (η) αίσθημα ή κατάσταση μίσους, αποστροφής και κακών διαθέσεων, που εκδηλώνεται με τα λόγια, τις πράξεις ή τη γενικότερη στάση (κάποιου): *υπάρχει παλιά - μεταξύ των δύο οικογενειών ΣΥΝ. απέχθεια*, μίσος, αποστροφή ΑΝΤ. φιλία, οικειότητα, αγάπη.

εχθρεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [μγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} τρέφω εχθρικά αισθήματα εναντίον (κάποιου): *εχθρεύεται όλη του την οικογένεια, γιατί τη θεωρεί υπεύθυνη για την κατάντια του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

έχθρητα κ. (λαϊκ.) όχρητη (η) (λογот.) η έχθρα. [ETYM. μεσ. < αρχ. *έχθρα* + *-ητα* (κατά τα ουσ. σε -ητα)].

εχθρικός, -η, -ό [μγν.] 1. αυτός που ανήκει στην πλευρά τού αντιπάλου ή σχετίζεται με αυτήν: ~ *δυνάμεις* | *στράτος* | *στρατοπέδο* | *απόλειες* | *χώρα* ΑΝΤ. φίλιος 2. αυτός που μαρτυρεί αισθήματα έχθρας και αποστροφής: *-βλέμμα* | *διάθεση* | *ενέργεια* ΣΥΝ. δυσμενής ΑΝΤ. ευμενής, φιλικός. — *εχθρικ-ά* | -ώς επίρρ.

εχθροπραξία (η) [1836] {εχθροπραξιών} 1. κάθε εχθρική ενέργεια εναντίον (κάποιου) 2. *εχθροπραξίες* (οι) πολεμικές ενέργειες ανάμεσα σε αντίπαλα στρατόπεδα: *κατάπαυση* | *αναστολή* | *έναρξη* | *τερματισμός των εχθροπραξιών*.

εχθρός κ. (λαϊκ.) εχθρός κ. (λαϊκός) εχθρός (ο) 1. αυτός που τρέφει μίσος ή που έχει κακές διαθέσεις εναντίον άλλου: *έχει λίγους φίλους και πολλούς ~* || *πρόσπερ πός μιλάς, γιατί θα αποκτήσεις εχθρούς* || *είναι ορκισμένοι | θανάσιμοι ~* || — *της δημοκρατίας* | *της Εκκλησίας* | *της υγιεινής διατροφής* ΣΥΝ. φίλος-Φρ. (α) να *σκάσουν οι εχθροί μας!* να *ζηλένων* πάρα πολύ οι εχθροί μας: *για κάτι που είναι τόσο καλό για μας, ώστε θεωρούμε ότι οι εχθροί μας θα στενοχωρηθούν πάρα πολύ: Βεβαίως, θα το δείξω! Θα το δείξω ~* (β) *ούτε στον χειρότερο εχθρό μου δεν το εύχομαι!* για κάτι πάρα πολύ κακό: *αυτό που πάθαμε ~*! 2. (ειδικότ.) ο πολεμικός αντίπαλος, η αντίπαλη στρατιωτική δύναμη σε ένοπλη σύρραξη: ο ~ *αναγκάστηκε να υποχωρήσει υπό την πίεση των στρατευμάτων μας* ΑΝΤ. σύμμαχος 3. (μψ.) οτιδήποτε λειτουργεί κατά τρόπο επιβλαβή και επίζημο για όποιον υφίσταται τις συνέπειες του: *το τσιγάρο είναι ~ της υγείας* || ~ *της πρόοδου*.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η λ. σήμαινε αρχικώς τον αλλοδαπό, τον ξένο προς όλες τις κοινωνικές σχέσεις και επαφές με την ομάδα. Δεν είναι βέβαιο αν η λ. *εχθρός* ή το αρχ. *εχθος* «μίσος, εχθρότητα» συνδ. ετυμολογικά με το επίρρ. *εχθος* «εκτός, έξω από» (βλ. κ. *εκεί*), αλλά η λ. *εχθρός* παρουσιάζει μορφολογική ομοιότητα με το λατ. *extra* (πβ. επίθ. *extraneus* «ξένος, αλλοδαπός»)].

εχθρότητα (η) [1843] {εχθροτήτων} η εχθρική κατάσταση, διάθεση ή συμπεριφορά απέναντι σε (κάποιον/κάτι), η έχθρα (βλ. λ.): η ~ *στις μεταξύ των δύο κρατών σγέσεις δεν συμβάλλει στη δημιουργία κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης* ΣΥΝ. αντιπαλότητα, μίσος, αποστροφή ΑΝΤ. φιλία, οικειότητα, αγάπη.

έχθρα (η) {εχθρών} 1. η οχιά 2. (μψ.) άνθρωπος πανούργος και κακεντρεχής, που καταφέρει δόλια χτυπήματα στους αντιπάλους του ΣΥΝ. οχιά, φίδι.

[ETYM. αρχ. < *εχ*ς (ό) «φίδι» (βλ. κ. *εχίνος*). Είναι πιθανό ότι η λ. *εχ*ς χρησιμοποιήθηκε ευφημιστικά, προκειμένου να αποτραπεί η χρήση τού όρου φίδι].

εχινόδερμο (το) [1884] {εχινόδερμ-ου | -ων} κάθε θαλάσσιο ασπόνδυλο ζώο που ανήκει σε συνομοταξία, η οποία περιλαμβάνει διάφορες κατηγορίες, με κύρια χαρακτηριστικά το διατεταγμένο σε πέντε τμήματα, ακτινωτά συμμετρικό σώμα τους και έναν ασβεστοειδή εσωτερικό σκελετό (λ. κ. *αστερίας*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. *échinoderme*].

εχινοκοκκίαση (η) {-ης κ. -άσεως} {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανθρωποζωονόσος που οφείλεται σε μόλυνση τού ανθρώπινου οργανισμού από το παράσιτο εχινόκοκκος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *echinococose*].

εχινόκοκκος (ο) [1896] παράσιτη ταινία των εντέρον του σκόλου, τής γάτας ή τής αλεπούς, που μπορεί να μεταδοθεί και στον άνθρωπο προκαλώντας του την ασθένεια τής εχινοκοκκίασης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *echinococcus*], *εχίνος* (ο) 1. ο σκαντζόχοιρος · 2. ο *αχινός* · 3. ΖΩΟΛ. το τρίτο και κύριο μέρος τού στομάχου των μπουκαστικών, όπου γίνεται η πέψη · 4. ΑΡΧ.Ιτ. στοιχείο τού δορικού και τού ιωνικού κιονόκρανου μεταξύ άβακα και κορυμίου τού κίονα: η μορφή του, με έντονη κυρτότητα κατά την αρχαϊκή περίοδο, γίνεται κοινική στα ελληνιστικά μνημεία. [ETYM. < αρχ. *έχινος*, αρχική σημ. «σκαντζόχοιρος», πθ. < *εχ*ς «φίδι, οχιά». Η λ. *εχίνος* παρουσιάζει θ. **egh-ino-*, οπότε συνδ. με αρμ. οζνι «αχινός» (< I.E. **ogh-in-jo-*), αρχ. γερμ. *igil* (> γερμ. *Igel*), αρχ. σλαβ. *jeii* (< I.E. **egh-jo-*) κ.ά. Βλ. κ. *αχινός*].

έχομαι ρ. (αρχαιοπρ. + γεν.) διέπομαι, ακολουθώ σταθερά: *έχεται τον παραδόσεων* || *εχόμενος υγιών αρχών*.

[ETYM. αρχ., μέσος τ. τού *έχω* (βλ. λ.), με βασικές σημ. «συνδέομαι στενά, ακολουθώ εκ τού σύγγενος»]. Ε.Χ.Ο.Ν. (η) Ελληνική Χριστιανοσοσιαλιστική Οργάνωση Νέων. Ε.Χ.Π. Α. (η) Ένωση Χειριστών Πολιτικής Αεροπορίας. *εχτέ*ς επίρρ. → *χθες εχθρός* (ο) → *εχθρός*

έχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έχαι-αόρ. από άλλα ρήμ., λ.χ. *απέκτησα*} ♦ (μετβ.) 1. φέρω, κρατώ πάνω μου ή μαζί μου: ~ *όπλο* || ~ *έναν σταυ-*

ρό στον **λαιμό** | **καπέλο στο κεφάλι** || **μήπως έχεις καμία φωτογραφία σου**; | **τις σημειώσεις που σου ζήτησα**; | **χρήματα πάνω σου**; 2. κρατώ (κάτι σε ορισμένο σημείο, στάση ή θέση): ~ **την πλάτη ακουμπισμένη στον τοίχο** | **τα χέρια ενωμένα** | **το κεφάλι κατεβασμένο** 3. είμαι ιδιοκτήτης (πράγματος), κατέχω (από αγορά, ιδιοποίηση, δικαιοπραξία κ.λπ.): ~ αυτοκίνητο | σπίτι | **περιουσία** | **κατάστημα αθλητικών** | **αλυσίδα καταστημάτων** | **λεφτά** | **πλούτη** | **παλάτια** | **μετοχές** || **έχει τη μισή πόλη δική του** (σε ακίνητα): ΦΡ. (α) **τι είχα, τι έχασα** σε περιπτώσεις στις οποίες **γάνει** κανείς κάτι το οποίο ουδέποτε θεωρούσε δεδομένο ή σίγουρο ή που δεν τον ανήκε ή στις οποίες η απόληξη ενός πράγματος του είναι αδιάφορη (β) **ό,τι έχω και δεν έχω** τα πάντα, όσα κατέχω, ό,τι είναι δικό μου: ~ **είναι δικό σου** (δηλ. όλη μου η περιουσία) || **στοιχημάτσια** - ΣΥΝ. διαθέτο, διατηρώ ΑΝΤ. στερούμαι (γ) (παροιμ.) **τι 'χες Γιάννη, τι 'χα πάντα** (ως σχόλιο) για την παροιμική κάποιου στην ίδια κατάσταση, σε ό,τι είχε (δ) **δεν ξέρει τι έχει** είναι πολύ πλούσιος: **ούτε αυτός** ~! 4. για τη δήλωση φιλικής, ερωτικής ή συγγενικής σχέσης με κάποιον, καθώς και του τρόπου με τον οποίο υφίσταται αυτή η σχέση: ~ **οικογένεια** | **φίλους** | **έναν αδελφό** || **δεν - άντρα και παιδιά**: ΦΡ. (α) **τα έχω καλά** | **άσχημα (με κάποιον)** έχω καλές/κακές σχέσεις (με κάποιον): τα **χέεις καλά** με την **πεθερά σου**; (β) **τα έχω (με κάποιον)** (i) συνδέομαι ερωτικά (με κάποιον): τα **έχει με έναν πολύ μεγαλύτερο της** (ii) είμαι θυμωμένος (με κάποιον): τα **'χω με τον Γρηγόρη**-**δεν έπρεπε να μου μιλήσει έτσι** || **δεν τα 'χω μαζί σου, μην ανησυχείς!** (γ) **έχω παρτίδες** | **νταραβέρια** | **πάρε-δώσε (με κάποιον)** έχω σχέσεις, συναλλαγές κ.λπ. (με κάποιον): **δεν θέλω παρτίδες μαζί τους, δεν είναι καλοί άνθρωποι** || **είχε παρέ-δώσε με κάτι υποτιμωμένο τύπου** 5. σε φρ. για τη δήλωση των (θετικών ή αρνητικών) συναισθημάτων (για κάποιον) ή της συμπεριφοράς του, π.χ. **τον έχω στην καρδιά μου** τον αγαπώ πολύ, τον λατρεύω, τον έχω στη **μυσάκα του κανονίου** τον αντιμετωπίζω εχθρικά, τον έχω **πολύ** τον εκτιμώ ιδιαίτερα, τον θεωρώ σπουδαίο, τον έχω **στα όπα-όπα** | **μη βρέξει κα μη στάξει** τον προσέχω, τον περιποιούμαι πολύ, **έχω κάποιον** | **κάτι στο μάτι** βλ. λ. **μάτι** 6. για γνώρισμα, ιδιότητα: ΦΡ. (α) **(κάτι | κάποιος) έχει γούστο** | **πλάκα** (κάτι/κάποιος) είναι χαριτωμένο*) (αστειόει): **έχει γούστο ο φίλος σου!** || **το έργο έχει πολλή πλάκα!** (β) **έχω πέραση** βλ. λ. **πέραση**, για γνώρισμα, διαφοροποιητικό στοιχείο μου: **μόνο τα αρσενικά λιοντάρια έχουν χαίτη** 8. για χαρακτηριστικό της εμφάνισης μου: ~ **γένια** | **μακριά μαλλιά** | **οραία πόδια** | **μυωπία** 9. για τυπικό, απαραίτητο στοιχείο: η **αίτηση πρέπει να έχει χαρτόσημο** || **αυτό το γραπτό δεν έχει όνομα** ΣΥΝ. φέρω 10. πάσχω (κάτι), υποφέρω (από αρρώστια): ~ **πυρετό** | **πονοκέφαλο** | **πνευμονία** | **βηχα** 11. σε φρ. που δηλώνουν οικονομική άνεση ή ότι κάποιος στηρίζεται σε ισχυρά συμφέροντα, π.χ. **έχω τον τρόπο μου** τα βγάζω πέρα με διάφορα μέσα, τα βολεύω, τα φέρνω βόλτα, **έχω τα μέσα** γνωστούς που με εξυπηρετούν, **έχω μπάριπα στην Κορώνη** | **(γερές) πλάτες** | **δόντι** δηλ. γερή υποστήριξη, ισχυρά πολιτικά μέσα 12. σε φρ. για τη δήλωση του ελέγχου ή της επιρροής που μπορεί να ασκήσει κανείς (σε κάποιον), π.χ. **έχω (κάποιον) του χεριού μου** | **στο χέρι** μπορώ να τον κάνω ό,τι θέλω, **έχω (κάποιον) δεμένο** έχω δεσμεύσει κάποιον και τον ελέγχω πλήρως: τον έχω **δεμένο με ισχυρό συμβόλαιο**-**θα κάνει ό,τι του λέω εγώ!** || (εμφατ.) τον έχω **δεμένο χειροπόδαρα**, **τον έχω στο τσεπάκι μου!** τον ελέγχω πλήρως: Αυτός, να μη σε **απασχολεί**-~! (θ) **κάνει ό,τι του πω εγώ!**, **τον έχω σήκο σήκο, κάτσε κάτσε** κάνει ό,τι του πω, με υπακούει τυφλά, τον κάνω ό,τι θέλω 13. περιλαμβάνω, αποτελούμαι από: **ο χρόνος έχει δώδεκα μήνες** || **το βιβλίο δεν έχει καθόλου δράση** || **απ' όλα έχει ο μαζές** (βλ. λ. **μαζές**) ΣΥΝ. περιέχω 14. σε φρ. για τη δήλωση συγκεκριμένου χρονικού σημείου: **ο μήνας έχει 13** || **πόσο του μηνός έχουμε σήμερα**; || **έχουμε ανοιξη** | **καλοκαίρι** | **Δεκέμβριο** | **Πάσχα** 15. (+για) (+σαν) θεωρώ, εκτιμώ ή αξιολογώ (ως), αποδίδω (σε κάποιον/κάτι) συγκεκριμένες ιδιότητες, που μπορούν να αμφισβητηθούν: τον **είχα σαν αδελφό**, **αλλά αυτός με πρόδωσε!** || **όλοι τον έχουν για έξυπνο** ΣΥΝ. εκλαμβάνω, νομίζω, πιστεύω 16. σε φρ. για τη δήλωση του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνεται κανείς μια κατάσταση, π.χ. **δεν το έχω σε τίποτα να...** δεν μου είναι δύσκολο να..., **το έχω σε καλό** | **κακό** το θεωρώ καλό | κακό σημάδι, **το έχω καλύτερα να...** προτιμώ να... 17. σε φρ. που δηλώνουν την καλή ή κακή θέση στην οποία βρίσκεται κανείς, τον επιτυχή ή ανεπιτυχή τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει μια κατάσταση κ.λπ., π.χ. **τα έχω χαμένα** είμαι σε αμηχανία, έχω σαστίσει, **την έχω καλά** | **άσχημα** είμαι σε καλή | άσχημη θέση 18. ειδικότερ. σε φρ. για τη δήλωση δυσάρεστης ψυχικής διάθεσης, π.χ. **έχω τα χάλια μου** | **τις μαυρές μου** | **τις παρασενιές μου** (συμπεριφέρωμαι ιδιότροπα), **έχω ιστορίες** | **φασαρίες** | **μπλεξίματα** | **μπελάδες** | **τραβήγματα** | **ντράβαλα (με κάποιον/κάτι)** για ανεπιθύμητες υποθέσεις που ταλαιπωρούν κάποιον, **έχω μαύρα μεσάνυχτα (για κάτι)** δεν ξέρω απολύτως τίποτε, είμαι παντελώς άσχετος 19. σε φρ. που δηλώνουν νοητική διεργασία, τι σκεφτείται ή σχεδιάζει κανείς, π.χ. **πού έχεις το μυαλό σου** | **τον νου σου** | **τα μάτια σου** | **τη σκέψη σου**; τι σκεφτείσαι, τι σε απασχολεί, τι προσέχεις; **έχω κατά νου** | **στον νου μου** | **στα σκαριά να...** σχεδιάζω, σκοπεύω να κάνω κάτι 20. ειδικότερ. σε φρ. για τη δήλωση της απόλυτης επίγνωσης που έχει κανείς ως προς συγκεκριμένη κατάσταση, π.χ. **έχω τα μάτια μου δεκατέσσερα** | **τα έχω τετρακόσια** προσέχω πάρα πολύ, συνήθ. για ηλικιωμένο, διατηρώ στο ακέραιο τις διανοητικές μου ικανότητες, τις πνευματικές μου δυνατότητες 21. (δεν έχω + πλάγια ερώτηση) δεν ξέρω, δεν είμαι σε θέση, δεν γνωρίζω: **δεν έχω τι να κάνω** | **τι να πω** | **που να πάω** 22. (+να) (α) αν-σθαύματι την υποχρέωση (να κάνω κάτι), πρέπει: **δεν μπορώ να έρθω μαζί σας, γιατί ~ να διαβάσω** ΣΥΝ. οφείλω, προτίθεμαι ΦΡ. **έχω να κάνω (με)...** (i) έρχομαι σε επαφή, σχέση, συναλλαγή κ.λπ. με (κάποιον/κάτι): **εδώ έχετε να κάνετε με τιμίου ανθρώπους** || **προσέχε τα λό-**

για σου, γιατί δεν έχεις να κάνεις με κανέναν άσχετο! (ii) σχετιζομαι (με), αφορώ (σε): η **δουλειά του έχει να κάνει με ηλεκτρονικά συστήματα** || **αυτό που λες δεν έχει να κάνει με το συγκεκριμένο κείμενο** (β) για μελλοντική εξέλιξη, ενέργεια κ.λπ.: πρόκειται: **τι έχω να κερδίσω απ' αυτή την υπόθεση**; || **το τι έχει να γίνει απόψε δεν περιγράφεται!** 23. συνήθως, διατηρώ ως παράδοση: **εδώ το έχουμε ακόμη αυτό το έθιμο** || **έτσι το 'χουμε στο σπίτι**, να τρώμε μαζί τις Κυριακές 24. σε ρηματικές περιφράσεις αντί του ρήματος (απολεξικοποιημένα ρήματα), π.χ. **έχω πείσμα** πεισμώνω, **έχω σκοπό** σκοπεύω, **έχω πένθος** πενθώ, **έχω νιορτή** γιορτάζω, **έχω ευθύνη** ευθύνομαι, **έχω εμπιστοσύνη** εμπιστεύομαι 25. σε φρ. που δηλώνουν στέρεση ελευθερίας ή περιορισμό, π.χ. **τον έχουν υπό περιορισμό** | **υπό κράτηση** | **μέσα** (ενν. στη φυλακή) ♦ (αμετβ.) 26. (σε ερώτηση) (σπάν.) βρισκομαι σε ορισμένη ψυχική κατάσταση: **πώς έχετε**; (τι κάνετε); 27. (για τιμές) αξίζει, κοστίζει: **πόσο έχει το εισιτήριο**; 28. υπάρχει: ~ θέση **εκεί και για μένα**; ΦΡ. **έχει ψωμί** | **φαί (η υπόθεση)** για υπόθεση, χειρωνακία, έργο κ.λπ. που μπορεί να αποφέρει μεγάλα κέρδη, από όπου μπορεί κανείς να βγάλει πολλά λεφτά ♦ 29. (απρόσ. έχει) σε φρ. όπως (α) **έχει γούστο** | **πλάκα να...**, για φαντάσου 'α... (για ανεπιθύμητη εξέλιξη): **Του έδωσα τα λεφτά, για να πληρώσει τους λογαριασμούς** Έχει γούστο να τα έφαγε! (β) για τη περιγραφή των καιρικών συνθηκών: ~ **κρύο** | **ζέστη** | **καταιγίδα** | **αέρα** (φυσάει) | ήλιο | **λιακάδα** | **κύμα** (η θάλασσα) | **βροχή** (βρέχει) | **χόνι** (χιονίζει) ΦΡ. **δεν έχει γιατί** για κάτι που θεωρείται αυτονόητο ή λαμβάνεται ως δεδομένο: ~! Αυτό **λέει η διαταγή, αυτό θα κάνουμε!** 30. ως βοηθητικό για τον σχηματισμό των περιφραστικών χρόνων: ~ **γράφει** | **είχα ήδη πειθεί** 31. έχει (το) βλ. λ. ΦΡ. (α) **έχει ο Θεός**, ως έκφραση εμπιστοσύνης για ευτυχή έκβαση: **κάνε εσύ την προσπάθεια σου και μη σε νοιάζει**-~! (β) ως έχει όπως ακριβώς είναι, χωρίς να αλλάξει: **αφήστε την υπόθεση**- και μην **νύχτετε άλλο!** (γ) **έχουμε και λέμε** για περιπτώσεις στις οποίες ανακεφαλαιώνουμε ή ξεκινούμε μια συζήτηση: **λοιπόν**, ~: **τόσα τα έσοδα, τόσα τα έξοδα...** (δ) **έχει καλώς** εντύξει, όλα καλά: ~ ως εδώ (ε) είχε δεν είχε... για κάτι που γίνεται συστηματικά από κάποιον ενώ δεν θα έπρεπε: ~ την είπα πάλι την κακία της! [ETYM. αρχ. < *ίεχο (με ονομοίωση του δασέος) < IE. *segh- «κρατώ, αποκτώ», πβ. σανσκρ. sanate «κατακτώ, νικώ», sáhas- «άνιχν», γοθθ. sigis k. Ουόρ. έξ-ις (-η), σγέ-σις (-η), σγί-μα, όγη-μα, όνη-ρός κ.ά. Η φρ. τα έχω τετρακόσια οφείλεται στο γεγονός ότι η οκά, παλαιότερη μονάδα βάρους, είχε 400 δράμια].

έχω: σύνθετα - παράγωγα. Το ρ. έχω, βασικό ρήμα της Ελληνικής (και όλων σχεδόν των γλωσσών), δεν χρησιμοποιήθηκε μόνο στον σχηματισμό των συνολικών χρόνων του ρήματος (έχω γράψει - είχα γράψει - θα έχω γράψει), αλλά έδωσε και πλήθος συνθέτων και παραγώγων που συναποτελούν κύριο λεξιλογικό πεδίο της Ελληνικής. **Σύνθετα** (με τα παράγωγα τους): αν-έχομαι - ανοχή, αντέχω - ανοχή, απ-αντέχω - απανοχή, απ-έχω - αποχή, εν-έχομαι - εν-οχή, εισ-έχω - εσοχή, εζ-έχω - εζοχή, προ-έξω - προεξοχή, επέχω - εποχή, (δια-) κατ-έχω - κατοχή, μετ-έχω - μετοχή, συμ-μετ-έχω - συμμετοχή, παρ-έχω - παροχή, αντι-παρέχω - αντιπαροχή, περι-έχω - περιοχή, εμ-περιέχω, συμ-περιέχω, προ-έχω, προσ-έχω - προσοχή, υπ-έχω, υπερ-έχω - υπεροχή, συν-έχω - συνοχή. Το έχω ως α' συνθετικό (εξε-) έδωσε τα: **εξε-μυθία** (εξεμυθία/εξεμυθία), (εξεφροσύνη) **εξε-φρων**, **εχ-έγγυος**. Ως β' συνθετικό (-ετής) τα: **νουν-ετής**, **προσ-ετής**, **συν-ετής** (συνέτης), **α-συνετής**. Παράγωγα του έχω: (α) από το θέμα **εχ-**: **εξη** (έξις) «συνήθεται», **εξής** (εφεξής) | **καθεξής**, -**εκτός** (ακάθεκτος, ανεκτός, απρόσεκτος), **εκτικός** (εκτική νόσος > χυκτικό), **καχεκτικός** - **καχεξία**, **εφεκτικός**, **ευεξία**, **πλεονέκτης** (πλεονεξία) κ.ά. (β) από το θέμα **-αχ-**: **μετ-έσχω** | **μετά-σχο** κ.λπ., **σέσχο** (σχετικός) | **άσχετος**, **ακατάσχετος**, **σήμα**, **υπόσχομαι**, **σχεδών**, **ίσχω** (ισχ-αιμία) ίσως και **σολή** (γ) από θέμα **ψχ-**: **αν-οχή**, **κατ-οχή**, **παρ-οχή** κ.τ.ό., **ηνί-οχος**, **έν-οχος**, **κάτ-οχος**, **μέτ-οχος** κ.λπ. και τα πολλά σε -**ούχος** (**πολι-ούχος**, **αξίωματ-ούχος** κ.λπ.), **ευ-οχία**, αρχ. **άνοκαγή** (> **ανακογή**). **έχω**: **σημασιολογικός** χρόνος. Τα σύνθετα του έχω θα μπορούσαν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες: σε αυτά που σηματίζουν τον αόριστο αρχαϊκά σε **-έσχω** (τύπος: **μετ-έσχω**) και σε αυτά που σηματίζουν τον αόριστο όμοιο με τον παρωτικό σε **-είχα** (τύπος: **εξ-είχα**). Με αόριστο σε **-έσχω** σηματίζονται τα σύνθετα: (συμμετ-έχω (μετ-έσχε, να μετά-σχει, μετάσχω) - **μετάσχομαι** - **μετασχών**, **πληθ. μετάσχοντες**), **απ-έχω** (απ-έσχε, να από-σχει, αποσχών - **αποσχομαι** - **αποσχών**, **πληθ. αποσχοντες**), **επ-έχω** (επ-έσχε, να επί-σχει, επισχών - **επισχούσα** - **επισχών**, **πληθ. επισχόντες**), **παρ-έχω** (παρ-έσχε, να παρά-σχει, παράσχω) - **παράσχομαι** - **παράσχων**, **πληθ. παράσχοντες**). Με αόριστο σε **-είχα** σηματίζονται τα υπόλοιπα σύνθετα: **περι-έχω** (περι-είχε = **παρ**ατ. + **αόρ.**, να περι-έχει = **ενεστ.** + **αόρ.**, **περιέχω**, **περιέχουσα**, **περιέχων** ■ **ενεστ.** + **αόρ.**), **εμπρι-έχω**, **εν-έχω**, **συν-έχω**, **εξ-έχω**, **προεξ-έχω**, **προ-έχω**, **υπ-έχω**, **υπερ-έχω**, **κατ-έχω**, **διακατ-έχω**. Τα ρήματα με **αόρ. σε -έσχω** σηματίζονται συχνά και με τον απλούστερο τρόπο σε **-είχα**: «**Δεν μετείχε στο συμβούλιο χθες**» αντί «**Δεν μετέσχε στο συμβούλιο χθες**». Τα ρήματα **προσέχω** και **αντέχω** σηματίζονται σαν να ήταν απλά: **προσέχω** - (παρ.ατ.) **πρόσχεα** - (αόρ.) **πρόσχεα**- **αντέχω** - (παρ.ατ.) **άντεχα** - (αόρ.) **άντεχα**.

έψαλα ρ. → ψάλλω, ψέλω
Ε.Ψ.Ε. (η) 1. Ελληνική Ψυχιατρική Εταιρεία 2. Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρεία.

εψές κ. ψες επίρρ. (λαϊκ.-διαλεκτ.) 1. χθες βράδυ 2. χθες. [ETYM₁ μεσν. < ὄψές < αρχ. ὄψε «αργά το βράδυ», κατ' αναλογία προς το επίρρ. (έ)χθές].
 ἐψίλον (το) {άκλ.} E, e- το πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. αριθμός).
 [ETYM₁ < μτγν. ε ψιλόν, προκειμένου να διακρίνεται από τη δίφθογγο αι, με την οποία αργότερα συνέπιπτε φωνητικά].
 Ε.Ψ.Ψ.Ε.Π. (η) Εταιρεία Ψυχολογική και Ψυχιατρική Ενηλίκων και Παιδιών.
 εωθινός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που γίνεται την αυγή 2. ΕΚΚΛΗΣ. για κείμενα που ψάλλονται ή διαβάζονται κατά τον ὄρθρο: ~ τροπάρια | ευαγγέλιο ΣΥΝ. ορθρινός · 3. ΣΤΡΑΤ. **εωθινό** (το) το πρωινό σάλπισμα για την έγερση των στρατιωτών, το γεργτήριο σάλπισμα. [ETYM₁ < αρχ. *εωθινός* < *εωθεν* < *εως* (ή) «χάραμα, αυγή». Το αρχ. *εως* | *ἄεώς* < Ι.Ε. *ausos «αυγή», πβ. σανσκρ. usāh, λατ. aurora, aus-ter, «νότιος (άνεμος)», αρχ. γερμ. ostar «ανατολικός» (> γερμ. Ost, αγγλ. east, γαλλ. est, ισπ. este) κ.ά. Ομόρρ. *αἴριο(ν)*, *εω-λος*, *εωσ-φόρος* κ.ά.].
 έωλος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) 1. (συνήθ. για τρόφιμα) που έχουν απομείνει από την προηγούμενη μέρα ΣΥΝ. μπαγάτικος, μουχλιασμένος ΑΝΤ. φρέσκος, νωπος · 2. εσφαλμ. γραφή αντί του *αἰόλος* (βλ.λ.).
 ΣΧΟΛΙΟ λ. *αἰόλος*. [ETYM₁ < αρχ. *εωλος* < *εως* «χάραμα, αυγή» + παραγ. επίθημα -λος].
 έως κ. ως πρόθ. δηλώνει: 1. τόπο: το έσχατο ὄριο κίνησης ή έκτασης (+αιτ., +επίρρ.): *έφτασαν ~ την κορυφή* || *έφτασαν ~ εκεί* || *το χωράφι εκτείνεται ~ την άλλη μεριά του λόφου*, ~ απέναντι ΣΥΝ. *μέχρι* 2. χρόνο: το ὄριο χρονικού διαστήματος (+αιτ., +επίρρ. ή ως περιφραστικός σύνδεσμος έως ότου): ~ *το Σάββατοκύριακο πρέπει να έχουμε παραδώσει τις εργασίες μας* || ~ *αἴριο θα έχει έρθει* || ~ *ότου έρθει, δεν θα κάνω τίποτα* ΣΥΝ. *μέχρι* 3. προσέγγιση ή ανώτατο ὄριο ποσού (περίπου) (+αριθμητ.): *ένα διαμέρισμα σε αυτή την περιοχή κοστίζει ~ 100 εκ. δρχ.* || *απέχει ~ 500 μέτρα από 'δώ* || *παρακολούθησαν τη συναυλία ~ 10.000 άνθρωποι* ΦΡ. (α) *ως εδώ και μη παρέκει!* *μέχρι εδώ και όχι παραπέρα*, για να δείξουμε σε κάποιον ότι εξαντλήθηκε η υπομονή ή η ανοχή μας ή ότι πρέπει να σταματήσει αμέσως κάτι ενοχλητικό (β) *έως τής συντέλειας του αιώνας* ως το τέλος τού κόσμου, για πάντα. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
 [ETYM₁ < αρχ. *εως* < *af-ος, που συνδ. με σανσκρ. yāvat «τόσο μακριά, για τόσον καιρό», ο παράλληλος τ. ως οφείλεται στην επίδρ. τού συνδέσμου *ως*. Η σύγχυση τής χρήσεως των δύο λ. μαρτυρείται ήδη στην Αρχ. σε χρονικές προτάσεις που δηλώνουν το υστερόχρονο (πβ. Σοφοκλ. *Φιλοκτήτης* 1330: *ως αν αυτός ήλιος... αίρη*), κανονικώς δε στην ελληνιστική (μτγν.) εποχή (πβ. Κ.Δ. Ιωάνν. 12, 35: *περιπατείτε ως το φως έχετε*).

έως - *ως* - *μέχρι* - *ίσαμε*. Οι λέξεις αυτές λειτουργούν σήμερα ως *προθέσεις* (δηλ. με ονόματα) και ως *σύνδεσμο!* (δηλ. με ρήματα).

Κακώς χαρακτηρίζονται ενίοτε ως επιρρήματα. Ως προθέσεις ανήκουν στις λεγόμενες «καταχρηστικές προθέσεις», αυτές που έγιναν εκ των υστέρων προθέσεις και δεν σχηματίζουν σύνθετα όπως οι λοιπές (κύριες) προθέσεις (*μεταφέρο*, *μετάδοση*, *μετακλασικός*, *μετεπιβιβάζομαι* κ.τ.ό.). Όταν λειτουργούν ως σύνδεσμοι, τα *έως* και *ως* ακολουθούνται από αναφορικές λέξεις: *ως ότου* (ωστού) - *ως που* (ώσπου): *μέχρις (ότου)* | *έως ότου* | *ώσπου* | *ίσαμε* να *έλθει*, *θα σου εξηγήσω* *τι ακριβώς συμβαίνει*. Στην πραγματικότητα, οι λέξεις αυτές δηλώνουν *ὄργα* χρόνου και τόπου και, κατ' επέκταση, χρονική ή τοπική *προσέγγιση*: (α) Χρόνο: *Έως τον επόμενο χρόνο θα έχει τελειώσει τις σπουδές του* - *Ως την Κυριακή θα βρίσκομαι εδώ* - *Μέχρι την Τρίτη θα είμαι ελεύθερος* - *Ίσαμε* το μεσημέρι *θα έχει δείξει* (β) Τόπο: *Θα καλύψουν τις ευρωπαϊκές χώρες έως την απόμακρη Ισπανία* - *Οι φωνές της ακούστηκαν ως έξω στον δρόμο* - *Θα ταξιδέψουμε μέχρι τη Θεσσαλονίκη οδικώς κι από 'κεί μέχρι το Μόναχο αεροπορικώς* - *Μας συνοδewe ίσαμε τη στάση του λεωφορείου* (γ) Προσέγγιση: *Συγκεντρώθηκαν στο Ηρόδειο, για να παρακολουθήσουν την παράσταση έως | ως | μέχρι | ίσαμε δύο χιλιάδες άτομα*. Συχνά η δήλωση των ορίων συνοδεύεται και από δήλωση τής αφετηρίας (χρονικής/τοπικής): *Θα εργαστεί εκεί από τον Φεβρουάριο έως | ως | μέχρι | ίσαμε τον Δεκέμβριο* - *Ταξίδεψε σε πολλές χώρες, από την Ελλάδα έως τη Σουηδία, από την Ισπανία μέχρι την Τουρκία και από την Αφρική ίσαμε την Αμερική*. Το *ως* στη χρήση αυτή έχει προέλθει από το *έως* και γράφεται με τόνο, για να διακρίνεται από το συγκριτικό *ως*: *Θα σε συνοδέωω ως την πόρτα* - *Εργάζεται ως νομικός σύμβουλος*. Το *μέχρι* (που προ φωνήεντος εμφανίζεται και ως *μέχρις*) συντάσσεται συχνά με γενική, ιδίως σε παγιωμένες εκφράσεις: *μέχρι θανάτου*, *μέχρις εσχάτων*, *μέχρι κεραίας*, *μέχρις ενός*, *μέχρι τινός*, *μέχρι στιγμής*, *μέχρι ενός σημείου*, *μέχρι τρέλας*, *μέχρι μυελού οστέων*, *μέχρι τελευταίας ρανίδος τού αίματος του*. Ωστόσο, στην καθημερινή γενικότερη χρήση του συντάσσεται επίσης με αιτιατική. Το *ίσαμε* έχει κυρίως τοπική σημασία, έχει επεκταθεί όμως -αναλογικά και προς τις λοιπές λέξεις- και σε χρονική σημασία.

εωσφορικός, -ή, -ό [1797] αυτός που σχετίζεται με τον Εωσφόρο (βλ.λ.), τον Διάβολο ΣΥΝ. σατανικός, διαβολικός.
 Εωσφόρος (ο) 1. το άστρο τής αυγής, ο Αυγερινός · 2. ο αρχηγός των αγέλων που εξέπεσαν, ο Σατανάς, ο Διάβολος ΣΥΝ. Βεελζεβούλ.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*.
 [ETYM₁ < αρχ. *εωσφόρος* < *εως* «χάραμα, αυγή» (βλ. κ. *εωθινός*) + - *φόρος* < *φέρω*. Η χρήση τής λ. ως προσδιορισμού τού Διαβόλου, πριν αυτός εκπέσει στην αμαρτία, ανάγεται στην Π.Δ. (πβ. *Ησαΐας* 14, 12: *πώς εξέπεσεν εκτο Ύουρανού ὁ εωσφόρος ὁ πρωί ανατέλλων*;), όπου η λ. *εωσφόρος* αποδίδει το εβρ. hslél «λαμπρός»].

Z

Ζ, ζ: ζήτα, το έκτο γράμμα του νεότερου ελληνικού αλφαβήτου. Στο αρχαίο ελληνικό αλφάβητο και στο σύστημα της ελληνικής αρίθμησης με γράμματα, το ζ ήταν το έβδομο γράμμα και μαζί ο αριθμός 7, αφού έκτο γράμμα ήταν το δίγαμμα (F), το οποίο εξελίχθηκε μορφικά στο λεγόμενο στίγμα (ς), που δήλωνε τον αριθμό & ήτοι α'=1, β'=2, γ'=3, δ'=4, ε'=5, ς'=6, ζ'=7, η'=8, θ'=9, ι'=10. Όπως δείχνει η μελέτη της φωνολογίας της αρχαίας γλώσσας, το ζ προφερόταν ως [zd], ήτοι ως διπλό σύμφωνο (ή συμφωνικό σύμπλεγμα) από το συριστικό ζ και το οδο'τικό d (πβ. *Ἀθήνας δε > Ἀθήναζε*, *si-sd-o > i'-ζ-ω [καθ-ίζω, από p. *sed-εδ-ρα], ή, κατ' άλλους, ως [dz] [όπως το σημερινό τζάμι]). Η σημερινή προφορά του ζ ως [z] ανάγεται στα τέλη του 4ου-αρχές του 3ου αι. π.Χ. Μέχρι τότε προφερόταν ως [z] μόνο μπροστά από ηχηρά σύμφωνα (μ, ν, λ, ρ κ.λπ.) (πβ. σήμιος, *πρέσβος*). Έτσι, το φωνολογικό σύστημα της ελληνικής γλώσσας, από τους χρόνους της Αλεξανδρινής Κοινής, διαθέτει ιδιαίτερο ηχηρό συριστικό φθόγγο [z] (από το κληρονομημένο ζ. π.χ. *ζω Ιτάοο* στην Αρχαία, /ζθ/ στη μετέπειτα Ελληνική από τους αλεξανδρινούς χρόνους και εξής) παράλληλα προς τον άηχο συριστικό φθόγγο [s]. Οι ιστορικοί της ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα ζήτα είτε στο βορειοσιμιστικό *zayin*, οπότε η ονομασία ζήτα προήλθε αναλογικά προς τα βήτα, ήτα, θήτα, είτε στο αραμαϊκό *zayit* (που είχε το -τ-) με κατάληξη -α. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλάβητο*, *γραφή*.

Ζ, ζ ζήτα: το έκτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. ζήτα, αριθμός). **Ζαβὰ δα** (η)
→ ζαβός

ζαβλακόνω ρ. μετρ. {ζαβλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) κάνω (κάποιον) να περιέλθει σε κατάσταση αποχαίνωσης, ώστε να αντιδρά υποτονικά, με μειωμένα αντανάκλαστικά: *τον έχει ζαβλακώσει η πολλή τηλεόραση || είναι ζαβλακωμένος από τον ύπνο.* — ζαβλάκω-μα (το) κ. ζαβλακωμάρα (η). [ETYM. Από συμφυρμό των ρ. ζαβόνω (< ζαβός) και βλακώμα (η)].
ζαβλιάρης, -α, -ικο αυτός που κάνει ζαβλιές. — ζαβλιάρικα
επίρρ. ζαβός, -ή, -ό (λαϊκ.-εκφραστ.) 1. στραβός, αυτός που δεν είναι ίσιος 2. (μτφ. για πρόσ.) ιδιότροπος, παράξενος 3. πνευματικά ή σωματικά ανάπηρος. — ζαβή επίρρ., ζαβάδα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός, τρελός*. [ETYM. μεσν., αβεβ. ετύμου. Κατά μίαν άποψη, προέρχεται από το μτγν. *Σάβος/Σαβός* «τρελός, βακχεϊών» (ίσως συνδ. με όνομα φρυγικής θεότητας). Κατ' άλλη άποψη, ζαβός < ζαβία (υποχωρητ.) < αραβ. *zāwiyah* «γονία», οπότε η λ. θα σήμαινε αρχικώς «στρεβλός, αγκύλος», άρα και «ανόητος». Έχει διατυπωθεί ακόμη η υπόθεση ότι η λ. αποσπάστηκε από μεσν σύνθετα με ά συνθ. *ζαβό-1* ζαβόλο- και ανάγεται στη λ. *διάβολος/ζαβόνω* ρ. μετρ. κ. αμετρ. {ζαβό-σα, -θηκα, -μέ'Ος} (λαϊκ.) ♦ (μετρ.) 1. κάνω (κάποιον) ζαβό 2. (μτφ.) κάνω (κάτι) να στραβώσει, να χαλάσει: ~ μια δουλειά ♦ 3. (αμετρ.) (α) γίνομαι στραβός: το *ξύλο ζάβωσε από την υγρασία* (β) (μτφ.) παίρνω κακή τροπή, αντίθετα προς το επιθυμητό: η *δουλειά ζάβωσε.* — ζαβωμάρα (η). **Ζαγάρι** (το) {ζαγαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το κινηγητικό σκυλί 2. (υβρι-στ. για πρόσ.) άξεστος, αδαής: *φύγε από εδώ, βρε ~!* [ETYM. < μεσν. *ζαγάριον* < τουρκ. *zagar* «κυνηγόσκυλο, λαγωνικό» < αραβ. *sakar*]. **Ζάγκρεμπ** (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα της Κροατίας. [ETYM. < σερβοκρ. *Zagreb*, ονομασία που δόθηκε στην πόλη Gradée (= «φρούριο») το 1241-42 από τους Μογγόλους επιδρομείς. Το τόπων, ανάγεται στην πρόθ. za «πέρα από» και το ουσ. *grebom*, οργανική πτώση του *greb* «όχθη, μόλος»]. **Ζαγορά** (η) κομποπόλη της ΝΑ. Θεσσαλίας στον νομό Μαγνησίας, στις Α. πλαγιές του Πηλίου. — Ζαγοραίος κ. (λαϊκ.) Ζαγοραϊανός (ο). Ζαγοραία κ. (λαϊκ.) Ζαγοραϊανή (η). [ETYM. < σλαβ. *zad gora* «πέρα από το βουνό», ονομασία που μαρτυρείται από τον 17ο αι.]. **ζαινισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ.-ΦΙΛΟΣ. (μαζί με τον ινδουισμό και τον βουδισμό) μία από τις τρεις μεγάλες θρησκείες που αναπτύχθηκαν στους κόλπους του αρχαίου ινδικού πολιτισμού-εμφανίστηκε γύρω στον 6ο αι. π.Χ. ως διαμαρτυρία και αντίδραση κατά της βεδικής τελετουργικής λατρείας της εποχής εκείνης. [ETYM. Μεταφορά του *αγγλ. Jainism* < χίντι *Jain* < σανσκρ. *Jaina* < *jina* «νικηφόρος - κατακτητής», όρος που αποδίδεται στους 24 ιδρυτές της θρησκείας]. **Ζαΐρ** (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Zaΐre = Δημοκρατία του Ζαΐρ) (προσφάτως μετονομάστηκε πάλι σε *Δημοκρατία του Κονγκό*, γαλλ. République démocratique du Congo) κράτος της Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Κινσάσα, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Κονγκό. — Ζαϊρινός (ο), Ζαϊρινή (η), ζαϊρινός, -ή, -ό. [ETYM. < γαλλ. *Zaΐre*, αρχαιότερη ονομασία του ποταμού Congo, ο οποίος διαρρέει ολόκληρη τη χώρα. Το όν. του ποταμού ανάγεται σε τ. *nzai* (γλώσσα κικόνγκο), διαλεκτ. τ. του *nazdi* «ποταμός». Βλ. κ. *Κονγκό*].

Ζακάρ (το) {άκλ.} 1. τρόπος πλεξίματος με νήματα διαφόρων χρωμάτων, που σχηματίζουν ποικίλα, συνήθ. γεωμετρικά σχέδια: *πλέξη ~* 2. (συνεκδ. κ. ως επιθ.) το ρούχο που είναι πλεγμένο με τον συγκεκριμένο τρόπο: *πουλόβερ | ζακέτα ~*.

[ETYM. < γαλλ. *Jacquard*, από το όνομα του Γάλλου μηχανικού και σχεδιαστή J.-M. Jacquard (1752-1834)].

Ζακέτα (η) {ζακέτων} εξωτερικό ένδυμα με μανίκια, που περιβάλλει το πάνω μέρος του σώματος μέχρι τη μέση ή λίγο κάτω από αυτήν και κλείνει μπροστά με ή χωρίς κουμπιά (ή και φερμουάρ): *ανδρική | γυναικεία | παιδική | μάλλινη | χειμωνιάτικη | ανοξιάτικη | χοντρή | πλεχτή ~*. Επίσης **Ζακέτο** (το). — (υποκ.) **ζακετίτσα** κ. **ζακετούλα** (η) κ. **ζακετάκι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδυμασία*. [ETYM. < γαλλ. *jaquette*, υποκ. του *jaque*, αβεβ. ετύμου, πθ. < Jacques «χωρικός» < κύρ. όν. Jacques «άκωβος» (που θεωρήθηκε χαρακτηριστικό των χωρικών) ή *jaque* < αραβ. *Sakk* «σάκος»].

ζακόνι (το) {ζωρ. γεν. και πληθ.} (λαϊκ.) συνήθεια, έθιμο-ΦΡ. (παροιμ.) *κάθε τόπος και ζακόνι, κάθε μαχαλάς και τάξη* το κάθε μέτρο έχει τις δικές του συνήθειες. [ETYM. < μεσν. *ζακόνιν* < σλαβ. *zakoni*]].

Ζακχαΐος (ο) όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. < μτγν. *Zachaios* < εβρ. *Zakkai* «αθώς, αγνός»].

Ζακύνθος κ. (λαϊκότ.) Ζάκυθος (η) {Ζακύνθου} 1. νησί των Επτα-νήσων Ν. της Κεφαλληνίας· αλλιώς (διαλεκτ.) *Τζάντε* (το) 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού και νομού (*νομός Ζακύνθου*). — Ζακύνθιος κ. (λόγ.) Ζακύνθιος (ο), Ζακύνθινη κ. Ζακύνθινια κ. Ζακύνθια κ. Ζακύνθια (η), Ζακύνθινος, -ή, -ό. [ETYM. αρχ. προελλην. τοπωνύμιο (πβ. *Κόρινθος, Λαβρινθος* κ.ά.), αγν. ετύμου. Στον Όμηρο η Ζακύνθος αποκαλείται *ώλησσα* «δασώδης», πράγμα που ακολουθεί και ο Βιργίλιος (*nemorosa* «αλσώδης»). Κατά μία παράδοση (που μνημονεύει ο Πανσανίας), το νησί έλαβε το όνομα του τον 15ο αι. π.Χ. έπειτα από τον εμποικισμό του από τον Ζάκυνθο, γιο του βασιλιά της Τροίας Δαρδάνου. ο Θεουκιδίδης, εντούτοις, θεωρεί αχαϊκή την καταγωγή των κατοίκων της Ζακύνθου].

Ζαλάδα (η) 1. ζάλη, σκοτοδίνη: *με έπιασε ζαφνική ~ || υποφέρω από ζαλάδες* 2. (μτφ.) *ζαλάδες* (οι) οι έγνοιες, τα προβλήματα, που δεν μας αφήνουν να ησυχάσουμε: *έχω πολλές ~ στο κεφάλι μου* ΣΥΝ. σκοτούρες, μπελάδες, *οπότε* το όν. θα είχε τη σημ. «ολόλευκος»]. [ETYM. < ζάλη + παρυσ. επίθημα -άδα].

Ζάλευκος (ο) {-ου κ. -εύκου} αρχαίος πυθαγόρειος φιλόσοφος και νομοθέτης (7ος αι. π.Χ.)· οι νόμοι του, τους οποίους εφάρμοσαν οι Λο-κροί, ήταν απστηροί και αφορούσαν τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική ζωή. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < ζά (αιολ. τ. του διά, βλ. κ. *ζά-πλουτος*) + *λευκός*, οπότε το όν. θα είχε τη σημ. «ολόλευκος»].

ζάλη (η) 1. παροδική εξασθένηση της αίσθησης της ισορροπίας: *μου ήρθε ~ και παραλίγο να πέσω κάτω* ΣΥΝ. *ζαλάδα* (πβ. *ύλιγος, σκοτοδίνη*) 2. (κατ' επέκτ.) (α) σύγχυση του νου: *οι αριθμοί μου φέρνουν ~* (β) κατάσταση που προκαλεί αναστάτωση: *μέσα στη ~ τον έχασα*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «θύελλα, καταγιάδα», αγν. ετύμου].

ζαλίω ρ. μετρ. {ζάλισα-α, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ (σε κάποιον) ζάλη: *το αυτοκίνητο | το πλοίο | το αεροπλάνο με ζαλίζει || με ζάλισε το κρασί | το ύψος ||* (μεσοπαθ.) *ζαλίστηκα από τις πολλές στροφές του δρόμου || δεν μπορώ να ύμη, ζαλίζομαι* 2. (μτφ.) *ενοχλώ* (κάποιον), δεν τον αφήνω να ησυχάσει: *πάψε να πηγαίνεις πέρα-δώθε, μας ζαλίζεις || - το μυαλό μου με έγνοιες* 3. (μεσοπαθ. *ζαλιζομαι*) (μτφ.) τα χάνω: *μόλις την είδα, ζαλίστηκα.* — ζάλισμα (το). [ETYM. μεσν. < αρχ. ζάλη].

ζάλικα (η) {ζωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. φορτίο από ξύλα, που παίρνει κανείς στους ώμους του: *κουβάλησε μια - ξύλα || παίρνω | φορτώνομαι (κάποιον/κάτι) ~2.* (ως επίρρ.) φορτώνοντας κάτι | κάποιον στους ώμους: *πήρα το δεμάτι ~*. Επίσης **ζάλικι** (το). — **ζαλικώνομαι** ρ.

[ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < βουλγ. zalük «δυστηχής» ή υποκ. του ζαλιά < ζαλιώνη | -ομαι (βλ. λ.)].

ζάλο (το) (διαλεκτ.) βήμα στον αέρα, πήδημα: ρίξε ένα ~ (πβ. λ. πεντοζάλης).

[ETYM. < μεσν. ζάλον < αρχ. σάλος «ταρακούνημα, αναταραχή» (βλ. λ.)].

Ζαλόγγο (το) (ορθότ. Ζαλόγκο) {Ζαλόγγου} 1. βουνό και χωριό της Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων 2. **χορός του Ζαλόγγου** η ηρωική πράξη αυτοθυσίας εξήντα Σουλιωτισσών τον Δεκέμβριο του 1803, οι οποίες προτίμησαν να πέσουν μαζί με τα παιδιά τους από τον βράχο του Ζαλόγγου στον γκρεμό παρά να συλληφθούν από τους Τούρκους· σύμφωνα με την παράδοση, η πράξη αυτή έγινε τελετουργικά με τη μορφή κυκλικού χορού. [ETYM. < σλαβ. Zalogb «πίσω από δάσος»].

ζαλώνω ρ. μετβ. {ζάλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) φορτώνω (κάτι) στην πλάτη ή στους ώμους κάποιου ANT. ξεζαλώνω: (συνήθ. το μεσοπαθ.

ζαλιώνομαι: στον πόλεμο του '40, οι γυναίκες της Πίνδου ζαλιώνονταν πολυμορφία και τα μετέφεραν στο πεδίο της μάχης. [ETYM. μεσν. < ζάλον < σάλος].

ζαμάνι (το) στη Φρ. **χρόνια | καιρούς και ζαμάνια** πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα: ~ έχουμε να σε δούμε, **πολύ χάρηκες**: [ETYM. < τρυρκ. zaman].

ζαμανφού κ. **ζεμανφού** επίρρ. κ. επίθ. {άκλ.} πρόσωπο που εκφράζει συνειδητή αδιαφορία για οτιδήποτε συμβαίνει γύρω του· Φρ. **ζαμανφού κι απάνω τουρλα** (εμφρ.) για πλήρη αδιαφορία. [ETYM. < γαλλ. je m'en fous «αδιαφορώ, σκοτίστηκα»].

ζαμανφουτισμός κ. **ζεμανφουτισμός** (ο) η συνειδητή αδιαφορία προς καθετί που κανονικά θα έπρεπε να ενδιαφέρει και να απασχολεί (κάποιον) (πβ. **οχαδερφισμός**). — **ζαμανφουτίστας** (ο), **ζαμανφουτίστρια** (η), **ζαμανφουτίστικα** επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. je-m'en-foutisme].

Ζαμβέζης (ο) ποταμός της ΝΑ. Αφρικής που πηγάζει από τα όρη της Κ. Αφρικής και εκβάλλει στον Ινδικό Ωκεανό. [ETYM. < αγγλ. Zambezi, ίσως από θ. za «ποταμός» (τοπικές γλώσσες)].

ζαμπάκι (το) {ζαμπάκι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ποικιλία του φυτού νάρκισσος, με μικρότερα άνθη ΣΥΝ. **μανουσάκι**. [ETYM. < τουρκ. zambak].

Ζάμπια (η) (αγγλ. Republic of Zambia = Δημοκρατία της Ζάμπιας) κράτος της Ν. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λουσακά, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το κουάτσα Ζάμπιας. [ETYM. < αγγλ. Zambia. Από το 1890, οπότε ανέλαβε την εκμετάλλευση της περιοχής η Βρετανική Εταιρεία της Ν. Αφρικής (British South Africa Company), η χώρα αποτελούσε αποικία και ονομαζόταν *Βόρεια Ροδεσία*. Κατά τη δεκαετία 1953-63 η χώρα ήταν μέλος της Κε-ντροαφρικανικής Ομοσπονδίας, ώσπου το 1964 απέκτησε την ανεξαρτησία της και έλαβε το όνομα Ζάμπια, το οποίο ανάγεται στον ποταμό Ζαμβέζη (αγγλ. Zambezi)].

ζαμπλουτος, -η, -ο → ζάμπλουτος

ζαμπόν (το) {άκλ.} παστό κομμάτι χοιρινού κρέατος από τον μηρό ή την πλάτη του ζώου: φέτες ~ || σάντουιτς | **ομελέτα | πίτσα** με ~. — (υποκ.) **ζαμπονάκι** (το) (συνήθ. για χοιρινό συσκευασμένο σε κονσέρβες). ΣΧΟΛΙΟ λ. **καμπή**.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. jambon < jambe «κνήμη» < μγν. λατ. gamba < αρχ. δωρ. **καμπά** «καμπή»].

ζαμπονοτροπιτά (η) {δύσγρ. ζαμπονοτροπιτόν} μικρή πίτα με γέμιση από αλεπάλληλες στρώσεις ζαμπόν και τυρί.

ζάντα (η) {ζαντών} ελλην. **σώτρο-** η μεταλλική στεράνη του τροχού του αυτοκινήτου, που περιβάλλεται από το λάστιχο: αυτοκίνητο με **ζάντες αλουμινίου**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **καμπή**.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. jante < δημόδ. λατ. *cambita «καμπύλη» < λατ. gamba | camba < αρχ. δωρ. **καμπά** «καμπή». Ορισμένοι λεξικογράφοι θεωρούν ότι το γαλλ. jante < δημόδ. λατ. *cambita ανάγεται σε κελτ. *cambno- «καμπύλη»].

ζαντολάστιχο (το) (λαϊκ.) η αλουμινένια ζάντα ενός τροχού μαζί με το ελαστικό του.

ζάφι (το) → ζάφτι

ζάφινικ (το) {άκλ.} ελλην. **εναλλαγή σταθμών** η συνεχής αλλαγή καναλιών στην τηλεόραση με το πάτημα των πλήκτρων του τηλεχειριστηρίου: κάνω ~. [ETYM. < αγγ. zapping, ηχοποίηση λ., < z(ιp) slap, γραπτή απόδοση ήχων στα κόμπες].

ζάπλουτος, -η, -ο κ. (εσφαλμ.) ζάμπλουτος αυτός που έχει πάρα πολλά πλούτη ΣΥΝ. **βαθύπλουτος, πάμπλουτος** ANT. **πάμφτωχος**. [ETYM. αρχ. < επιτατ. μόριο ζα- (< δια-) + πλουτος].

ζαπανέ επίθ. {άκλ.} 1. είδος μανικιού που ξεκινά από τον λαϊμό και είναι ριχτό, χωρίς μανικοκόλληση · 2. είδος μαργαριταριού του οποίου η μία πλευρά είναι επίπεδη και η άλλη καμπυλωτή. [ETYM. < γαλλ. (costume) japonais «ιαπωνικό (ένδυμα)», επειδή ράβεται όπως το κιμονό (με μανίκια χωρίς ραφή)].

ζάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. τσαλάκομα: το **ύφασμα κάνει ζάρες** ΣΥΝ. **ταλακά** 2. (μτφ.) ρυτίδα του δέρματος: **πρόσωπο γεμάτο ζάρες**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **υποχωρητικός**. [ETYM. < ζαρώνω (υποχωρητ.)].

ζαργάνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ψάρι με μακρύ, λεπτό, σχεδόν κυλινδρικό σώμα, με κυανοπράσινο χρώμα στη ράχη, που ξεχωρίζει για το στενό, επίμηκες ρύγχος του 2. (μτφ.) κοπέλα με ωραίο σώμα και παράστημα.

[ETYM. μεσν. < μγν. **ζαργάνη**, πθ. < αρχ. **σαργάνη** «πλεγμένο καλάθι», αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

ζαργκόν (η/το) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. συνθηματική γλώσσα με ειδικό λεξιλόγιο, που χρησιμοποιείται για την πιο εύκολη και γρήγορη επικοινωνία μεταξύ επιστημόνων ή επαγγελματιών του ίδιου χώρου. [ETYM. < γαλλ. jargon, ονοματοποιημ. λ., από ρίζα garg- «βήχο, καθαρίζω τον λάρυγγα»].

ζαρζαβατικό (το) (συνήθ. στον πληθ.) λαχανικό και χορταρικό κάθε είδους, που τρώγεται συνήθ. μαγειρεμένο. [ETYM. < τουρκ. zerzevat]. **ζάρι** (το) {ζαρ-ιού | -ιών} 1. μικρός κύβος που καθεμιά από τις έδρες του έχει από μία έως έξι κουκκίδες και χρησιμοποιείται σε τυχερά παιχνίδια: **έριζα τα - μου κι έφερα εζάρες** 2. (συνεκδ.) **ζάρια** (τα) τυχερό παιχνίδι που παίζεται με τους παραπάνω κύβους: **έγασε το σπία του στα ~ || παίζω** - ΣΥΝ. **μαρμπούτι**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μοίρα**. [ETYM. < μεσν. **ζάριν** < **άζάριον** < αραβ. az-zahr «τα ζάρια», εξού το **hazard** «τύχη - κίνδυνος»].

ζαρία (η) το ριζίμο ενός ή δύο ζαριών μαζί και ο συνδυασμός των αριθμών που δείχνουν οι επάνω έδρες τους, όταν σταθεροποιηθούν: **καλή | κακή ~**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μοίρα**.

ζαρκαδήςσιος, -ια, -ιο αυτός που ταιριάζει σε ζαρκαδί: **-βήμαλ κορμί**.

ζαρκαδί (το) {ζαρκαδ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) μηρκαστικό θηλαστικό, που ζει στα δάση, πιο μικρόσωμο από το ελάφι, με καστανοκόκκινο τρίχωμα, που αλλάζει χρώμα ανάλογα με τις εποχές· χαρακτηρίζεται από το γρήγορο τρέξιμό του. — (υποκ.) ζαρκαδάκι (το). [ETYM. μεσν. < *ζαρκαδίων, υποκ. του αρχ. **ζορκάς** | **δορκάς** (βλ. λ.)].

ζαρντιέρα (η) {δύσγρ. ζαρντιερών} (τσιμεντένια, μεταλλική κ.λπ.) κατασκευή μέσα στην οποία τοποθετούνται γλάστρες ή φυτεθούν απευθείας καλλωπιστικά φυτά: **γέμισα τις - με χόμα**. [ETYM. < γαλλ. jardinière < jardin «κήπος» < φρανκον. gardo, πβ. γερμ. Garten, αγγλ. garden κ.ά.].

ζαρτιέρα (η) {ζαρτιερών} ζώνη που φοριέται πάνω ή κάτω από το γυναικείο εσώρουχο, με εξαρτήματα από τα οποία συγκρατούνται οι υψηλές κάλτσες. [ETYM. < γαλλ. jarretière < jarret «μηρός» < κελτ. garta].

ζαρμοματιά (η) μικρή πτυχή σε ύφασμα ή δέρμα ΣΥΝ. ζάρα, πτύχωση, ρυτίδα.

ζαρόνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (μια επιφάνεια) να γεμίσει ζάρες: ~ **ένα φόρεμα | ένα παντελόνι | ένα πονκάμισο** ΣΥΝ. **τσαλάκωνω** 2. μαζεύω, ώστε να σχηματιστούν ρυτίδες: ~ **το μέτωπο μου | τα φρόδια μου | τα χείλη μου** ΣΥΝ. **ρυτιδώνω** ♦ (αμετβ.) 3. αποκόττω ζάρες: **το φόρεμα ζάρωσε** 4. αποκόττω ρυτίδες: **το πρόσωπο του ζάρωσε από τα χρόνια και τις ταλαιπωρίες** ΣΥΝ. **ρυτιδώνομαι** 5. (α) μαζεύω το σώμα μου, ώστε να καταλαμβάνω όσο γίνεται λιγότερο χώρο: ~ **από φόβο | ντροπή | κρίση** ΣΥΝ. **διπλώνομαι** ANT. **απλώνομαι, τεντώνομαι** (β) μικραίνω σε όγκο, αδυνατίζω: **ζάρωσε από την αρρώστια**. — **ζάρωμα** (το) [μεσν.]. [ETYM. μεσν. < *ζαρόνω < *ζάριον, υποκ. του αρχ. όζος «κλαδί» (βλ. λ.)].

ζατρίκι (το) {ζατρίκιου} (λόγ.) το σκάκι: «η ήττα **του** μετρ **του μετρ Γκάρι Κασπάροβ** **μελαγχόλησε τους φίλους του ζατρίκιου**» (εφημ.). [ETYM. < μγν. **ζατρίκιον** αρχ. περσ. Satranj «βασιλικό παιχνίδι»].

ζαφειρένιος, -ια, -ιο 1. (κόσμημα) που είναι κατασκευασμένο ή στολισμένο με ζαφειρόπετρες: ~ **βραχιόλι | δαχτυλίδι** 2. αυτός που έχει το βαθύ γαλανό χρώμα του ζαφειριού: ~ **μάτια | θάλασσα**.

ζαφείρι (το) {ζαφειρ-ιού | -ιών} 1. πολύτιμος λίθος με όλες τις αποχρώσεις του γαλανού, από το ανοιχτό ως το σκούρο: **δαχτυλίδι με πέτρα από ~** 2. καθετί που έχει το χρώμα του ζαφειριού: **μάτια**. [ETYM. Αντιδάν., < μεσν. **ζαφείριν** < ιταλ. zaffiro < λατ. sapphirus < μγν. **σάφφειρος** (βλ. λ.)].

ζαφειρία (η) γυναικείο όνομα.

Ζαφειρίος (ο) ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ζαφείρης**.

[ETYM. Από το ουσ. **ζαφείρι** (βλ. λ.)].

ζαφειρόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κατεργασμένο ζαφείρι, που χρησιμοποιείται σε κοσμήματα.

ζαφορά (το) το φυτό κρόκος και ειδικότερ. η κίτρινη σκόνη που προέρχεται από τα στίγματα του φυτού και χρησιμοποιείται ως αρτυματικό ΣΥΝ. **σαφράν**. [ETYM. μεσν. < τουρκ. zafraan < αραβ. zafarān].

ζαφράν (το) {άκλ.} (λαϊκ.) το σαφράν, η ζαφορά (βλ. λ.).

ζάφτι κ. **ζάφι** (το) (λαϊκ.) περιορισμός, έλεγχος: κυρ. στη Φρ. **κάνω ζάφτι** επιβάλλομαι (σε κάποιον) υποτάσσοντάς τον στη δική μου θέληση και δύναμη, τον κατανικά, «τον κάνω καλά», **χαλιναγωγώ**: **δεν μπορεί να κάνει ζάφτι τα παιδιά του || τον έπιασαν τρεις μαζί και πάλι δεν μπόρεσαν να τον κάνουν ζάφτι**. [ETYM. μεσν. < τουρκ. zapt «κατάκτηση, σύλληψη»].

ζαχαράτος, -η, -ο → ζαχαρωτός

ζαχαρένιος, -ια, -ιο [μεσν.] 1. αυτός που έχει παρασκευαστεί από ζάχαρη, που περιέχει ζάχαρη 2. (μτφ.) πολύ γλυκός: ~ **γελιά | λόγια** 3. **ζαχαρένια** (η) {χωρ. πληθ.} (συνήθ. σε εκφράσεις με ειρωνική σημασία) η καλή ψυχική διάθεση και ισορροπία (κάποιου): **δεν χαλάω τη ~ μου** (δηλ. δεν στενοχωριέμαι, αδιαφορώ).

ζάχαρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. γλυκιά ουσία σε κρυσταλλική μορφή, που εξάγεται από τα ζαχαρότευτλα ή το ζαχαροκάλαμο και χρησιμοποιείται κυρ. στη ζαχαροπλαστική: **χοντρή | ψιλή | λευκή | μαύρη** ~ || **ένas κύβος ~** 2. σε φρ. που δηλώνουν ευχάριστη κατάσταση ή συμφωνία, αρμονική σχέση, π.χ. **περνάω ζάχαρη με κάποιον, τα πάμε ζάχαρη οι δυο μας** (πβ. **μελι-γάλα**) 3. (μτφ.) για καθετί που δηλώνει ιδιαίτερα τρυφερότητα και γλυκύτητα: **λόγια όλο ~ || το στόμα της ήταν όλο ~** 4. (ειρων.) για ανθρώπους πάρα πολύ ευαίσθητους:

έλα κι ας βρέχει- δεν είσαι από ~, για να φοβάσαι μη λειώσεις. Επίσης (λόγ.) ζάχαρις {ζαχάρεος}. [ETYM₁ < μεσν. ζάχαριν/ζάχαρ | σάχαρ < μγν. σάχαρ | σάκχαρις, βλ. κ. σάκχαρο].

ζαχαριάζω ρ. → ζαχαρώνω

Ζαχαρίας (ο) 1. προφήτης της Π.Δ. 2. ο πατέρας του Ιωάννη του Προδρόμου 3. όνομα αγίων και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 4. ανδρικό όνομα.

[ETYM₁ μγν. < εβρ. Zekharyāh «ο Γιαχ (ο Θεός) έχει θυμηθεί», όπου Γιαχ (-yah) είναι η συντετημένη μορφή του ονόματος Γιαχβέ].

ζαχαριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο δοχείο για ζάχαρη: πορσελάνη | γυάλινη | μεταλλική ~. [ETYM₁ < ζάχαρη + παραγ. επίθημα -ιέρα].

ζαχαρίνη (η) [1847] {ζαχαρινών} ΧΗΜ. υποκατάστατο της ζάχαρης, που χρησιμοποιείται για διαίτα ή από όσους πάσχουν από σακχαρώδη διαβήτη. [ETYM₁ < λόγ. σακχαρίνη, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharine].

ζάχαρο (το) ΙΑΤΡ. (λαϊκ.-προφορ.) 1. η περιεκτικότητα του αίματος σε σακχαρώδεις ουσίες, γλυκίδια: υψηλό | χαμηλό | φυσιολογικό ~ || μετρού | ρυθμίζω το ~ μου 2. η ασθένεια του σακχαρώδους διαβήτη: πάσχω από ~. [ETYM₁ < μεσν. ζάχαρ < μγν. σάκχαρον (βλ. λ.)].

ζαχαροδιαβήτης κ. (λόγ.) σακχαροδιαβήτης (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο σακχαρώδης διαβήτης, που οφείλεται σε μεγαλύτερη από το φυσιολογικό συγκέντρωση ζάχαρου στο αίμα- αλλιώς *διαβήτης, ζάχαρο*. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. diabète sucré].

ζαχαροκάλαμο [1810] κ. σακχαροκάλαμο (το) [1859] {-ου κ. -άμου | -ων κ. -άμων} φυτό που ευδοκμεί κυρ. σε τροπικά κλίματα, από τον χυμό του οποίου παράγεται η ζάχαρη. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Zuckerrohr].

ζαχαρομήκτας (ο) → σακχαρομήκτας

ζαχαροπλαστικό (το) [1811] κατάστημα στο οποίο παρασκευάζονται, πωλούνται ή σερβίρονται γλυκά.

ζαχαροπλάστης (ο) [1834] {ζαχαροπλάστης}, **ζαχαροπλάστρια** (η) {ζαχαροπλάστριών} επαγγελματίας που παρασκευάζει και πωλεί γλυκίσματα ή ο ιδιοκτήτης ζαχαροπλαστείου- Φρ. *ζαχαροπλάστης ήταν ο μπαμπάς σου*; ως πείραγμα από άντρα σε καλοφτεπωμένη κοπέλα. Επίσης **ζαχαροπλάστισσα** (η) {δύσφρ. Ζαχαροπλάστισσών}.

ζαχαροπλαστική (η) [1856] η τέχνη παρασκευής γλυκυσμάτων: οδηγός | συνταγές | εργαστήριο ζαχαροπλαστικής.

ζαχαροποιία (η) [1897] κ. (λόγ.) **σακχαροποιία** {χωρ. γεν. πληθ.} βιομηχανία παραγωγής ζάχαρης.

ζαχαροτέυλο κ. (λόγ.) σακχαροτέυλο (το) {ζαχαροτέυλ-ου | -ων} ποώδες φυτό (τεύλο), από το οποίο παράγεται η ζάχαρη. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Zuckerrübe].

ζαχαρούχος, -α, -ο [1849] κ. (λόγ.) **σακχαρούχος** αυτός που περιέχει ζάχαρη: ~ γάλα.

ζαχαρώδης, -ης, -ες [1856] κ. (λόγ.) **σακχαρώδης** {ζαχαρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που περιέχει ή έχει παρασκευαστεί από ζάχαρη: ~ είδη 2. ΙΑΤΡ. **σακχαρώδης διαβήτης** ο διαβήτης (βλ. λ. ζάχαρο). * ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ζαχαρώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζαχάρο-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) (για μέλι, γλυκά, καρπούς κ.λπ.) εμφανίζω σε κρυσταλλική μορφή τη ζάχαρη που περιέχεται στη σύστασή μου, κρυσταλλώνω: *ζαχάρωσε το σιρόπι | το μέλι | η μαρμελάδα | το σκόκο* ♦ (μετβ.) 2. πασπαλίζω με ζάχαρη ή βουτύρο μέσα σε ζαχαρωμένο διάλυμα: - τα αμύγδαλα 3. (μτφ.-εκφραστ.) (i) επιθυμώ κάτι πολύ (ii) (ειδικότ.) φλερτάρω, προσεγγίζω ερωτικά: *ζαχάρωσε μια νεαρή απέναντί*. Επίσης **ζαχαριάζω** (σημ. 1, 2). — ζαχάρομα (το).

ζαχαρωτός, -ή, -ό 1. αυτός που περιέχει ή είναι πασπαλισμένος με ζάχαρη ΣΥΝ. ζαχαρώτος 2. **ζαχαρωτό** (το) [1856] μικρό γλύκισμα από ζάχαρη. Επίσης ζαχαρώτος, -η, -ο [μεσν.].

ζεβζεκής, -α/-ισσα, -ικο (λαϊκ. ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος επιτόλιος και ελαφρόμυαλος, που κάνει συνέχεια αταξίες, που δεν κάθεται ήσυχα. — ζεβζεκά (η). [ETYM₁ < τουρκ. zevzek].

ζέβρα (η) {ζεβρών} θηλαστικό ζώο της Αφρικής με χαρακτηριστικές μαύρες ή καφέ ραβδώσεις σε όλο του το σώμα, που μοιάζει με τον γάιδωρο και το άλογο- αλλιώς (επιστ.) *όναγρος*. — **ζέβρος** (ο). [ETYM₁ < πορτ. zebra (πβ. ισπ. cebra), πθ. < λατ. equiferus «άγριο άλογο»].

ζείδωρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δίνει ζωή, ο ζωογόνος: ~ πνεύμα. [ETYM₁ αρχ. < ζει- (< αρχ. ζείαι «είδος σιταριού» < *ζεP-ια, που συνδ. με σανσκρ. jāna-, λθ. jana! «σιτάρι») + -δωρος < δώρον. Η λ. παρετυμολογήθηκε ήδη από τους μγν. συγγραφείς προς το ρ. ζώ και θεωρήθηκε ότι έχει τη σημ. «αυτός που διορίζει ζωή»].

ζείμπέκης (ο) {ζείμπέκης} (πλαισιότ.) χωροφυλακός ή επαγγελματίας στρατιώτης της Οθωμανικής Τουρκίας, που προερχόταν από εξεσλαμωθέντες Έλληνες της Μικράς Ασίας. [ETYM₁ < τουρκ. zeybek].

ζείμπεκιά κ. **ζεμπεκιά** (η) (λαϊκ.) ο ζείμπέκης χορός, σύντομη φιγούρα από ζείμπέκικο χορό: *χορεύει | ριζέ μια ~ || έριξε τις ~ του*.

ζείμπέκος, -η, -ο κ. **ζεμπέκος** 1. αυτός που σχετίζεται με τον ζείμπέκη 2. **ζείμπέκος** (ο) | **ζείμπέκικο** (το) λαϊκός αυτοσχεδιαστικός χορός, πθ. μικρασιατικής προέλευσης, που χορεύεται συνήθ. από ένα άτομο- επίσης η αντίστοιχη μουσική.

ζελατίνα (η) {ζελατινών} διαφανές φύλλο πλαστικού, που χρησιμοποιείται ως κάλυμμα βιβλίων, τετραδίων ή ως περιτύλιγμα. [ETYM₁ < γαλλ. gélatine < ιταλ. gelatina < λατ. gelatus «παγωμένος»].

ζελατίνη (η) {ζελατινών} 1. κολλώδης ουσία ζωικής προέλευσης, που χρησιμοποιείται και ως προσθετικό κυρ. σε προϊόντα διατροφής στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική και έχει επίσης πολλές χρήσεις στη βιομηχανία: *φύλλα ζελατίνης* 2. (λόγ.) η ζελατίνα. [ETYM₁ Βλ. λ. ζελατίνα].

ζελέ (το) {άκλ.} 1. (α) γλύκισμα που παράγεται με βάση μείγμα από χυμό φρούτων και ζάχαρη που πήζει με ψύξη (β) ζουμί από βρασμένο κρέας, που έχει διαλυθεί και έχει πήξει με ψύξη 2. το τζελ (βλ. λ.). Επίσης (λαϊκ.) ζελές (ο). — (υποκ.) ζελεδάκι (το). [ETYM₁ < γαλλ. gelée < geler «παγώνω» < λατ. gelo].

ζεμανφού επίρρ. κ. επίθ. → ζαμανφού

ζεμανφουισμός (ο) → ζαμανφουισμός

ζεματίζω ρ. μετβ. {ζεμάτις-α, -θηκα, -μένος} 1. περιχύνω (κάτι) με ζεματιστό υγρό ή βυθίζω μέσα σε βραστό υγρό: ~ τα μακαρόνια με λειωμένο βούτυρο | τα χόρτα | τα ρούχα 2. προκαλώ έγκλημα ή έντονο αίσθημα από κίνημο: *ζεμάτισα τη γλώσσα μου από το τσάι* 3. (μτφ.) προκαλώ (σε κάποιον) μεγάλη στενοχώρια: *με ζεμάτισε η εφορία || τον ζεμάτισαν τα λόγια σου!* ΣΧΟΛΙΟ λ. ζεμάτι, [ETYM₁ μεσν. < μγν. ζέμα, -ατός «βράσιμο, βρασμός» < αρχ. ζέω «βράζω» (βλ. λ.)].

ζεματίσμα (το) {ζεματίσμ-ατος | -ατα, -ατών} 1. η περιχύση με ζεματιστό υγρό ή η βύθιση μέσα σε βραστό υγρό: το ~ των μακαρονιών με λειωμένο βούτυρο 2. (καθημ.) η πρόκληση εγκαύματος: *το - της γλώσσας από τον καφέ* 3. (μτφ.) η πρόκληση μεγάλης στενοχωρίας: *τέτοιο ~ από την εφορία δεν το περιμένα!*

ζεματιστός, -ή, -ο [μεσν.] (για υγρό ή φαγητό) πάρα πολύ καυτός: ~ λάδι | νερό | ψωμί (που μόλις βγήκε από τον φούρνο).

ζεματό (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζεματός... | ζεμάτσα} ♦ 1. (μετβ.) ζεματίω (βλ. λ.) ♦ (αμετβ.) 2. είμαι πάρα πολύ καυτός, κίπο πολύ: *ζεματάει το σίδερο | το νερό | το λάδι* 3. (για πρόσ.) έχω πυρετό: *ζεματάς ολόκληρος- βάλε θερμομετρο* ΣΥΝ. καίω.

[ETYM₁ < μεσν. ζεματίζω (βλ. λ.), από τον αδρ. ζεμάτσα, που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον τον ρημάτων σε -ώ (λ.χ. *παράτσα - παρατό, ζητσα - ζητό*)].

Ζεματό - ζεματίζω. Χαρακτηριστική περίπτωση αντίθεσης μεταξύ ενός μεταβατικού (**ζεματίζω**) και ενός αμετάβατου (**ζεματό**) ρήματος: *Συνηθίζει να ζεματίζει τα μακαρόνια με βούτυρο - Μην πάσεις την κατασάρλα, ζεματάει*. Όπως συμβαίνει με τέτοια ρήματα, το αμετάβατο ρ. ζεματώ χρησιμοποιείται έντοτα και ως μεταβατικό: *Κάθε φορά που μαγειρεύει στον φούρνο, ζεματάει το χέρι της*.

ζεμένιο, -η, -ο (για ζώο) αυτός που έχει ζεαίτη στον ζυγό.

ζεμπίλι (το) {ζεμπιλ-ιού | -ιών} μεγάλος ανοιχτός σάκος από ψάθα, χοντρό ύφασμα, δέρμα ή δίχτυ με δύο λαβές στα πλάγια, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά διαφόρων οικοδομικών υλικών ή και για ψώνια: επίσης, καλάνθι σε αναβατήριο οικοδομών. [ETYM₁ < τουρκ. zembil < αραβ. zanin].

ζέον (το) {άκλ.} μορφή του βουδισμού, που εμφανίστηκε στην Κίνα τον 6ο αι. και διαδόθηκε στην Ιαπωνία τον 12ο αι., σύμφωνα με την οποία μπορεί να φτάσει κανείς στον φωτισμό μέσω του διαλογισμού και των έμφυτων δυνάμεων του και όχι μέσω της μελέτης των γραφών κ.λπ.

[ETYM₁ < γαλλ. zen < κινεζ. chān < σανσκρ. dyaṇa «σκέψη που εστιάζεται σε ένα μόνο αντικείμενο»].

ζενερικ (το) {άκλ.} ΚΙΝΗΜΑΤ. το σύνολο των στοιχείων ενός κινηματογραφικού έργου (τίτλος, ονόματα ηθοποιών, σκηνοθέτη, συντελεστών) που προβάλλεται συνήθ. στην αρχή της ταινίας. [ETYM₁ < γαλλ. générique < λατ. genus, -eris «γένος»].

ζενίο (το) [1856] {άκλ.} 1. ΑΣΤΡΟΝ. το νοητό σημείο του ουρανού, που βρίσκεται κατακόρυφα και ακριβώς πάνω από τον παρατηρητή ΑΝΤ. ναυίρ 2. (μτφ.) το ανώτατο σημείο, στο οποίο μπορεί να φτάσει κανείς: το ~ της δόξας | της *ακμής* ΣΥΝ. μεσουράνημα, Κολοφώνας, αποκορύφωμα ΑΝΤ. ναυίρ. [ETYM₁ < γαλλ. zénith < παλαιότ. ισπ. zenit < αραβ. samt (ar-ra's) «δρόμος (πάνω από το κεφάλι)»].

ζενιθιακός, -ή, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με το ζενίθ: ~ απόσταση ενός *αστρού* (η γωνία με την οποία μετρούν την απόσταση του από το ζενίθ).

ζεν-πρεμέ (ο) {άκλ.} νεαρός άνδρας, ανερχόμενο αστέρι του θεάτρου ή του κινηματογράφου (που έχει συνήθ. μεγάλη απήχηση στο γυναικείο φύλο). [ETYM₁ < γαλλ. jeune premier].

ζέον (το) ΕΚΚΛΗΣ. (ενν. *ύδωρ*) 1. το ζεστό νερό που ρίχνει ο ιερέας στο Άγιο Πνεύμα πριν από τη θεία Κοινωνία 2. (συνεκδ.) το σκευος στο οποίο βάζει ο ιερέας το ζεστό νερό. [ETYM₁ Ουδ. μτφ. εκστ. του αρχ. ζέω «βράζω» (βλ. λ.)].

ζέλεβιν (το) {άκλ.} μεγάλων διαστάσεων αερόπλοιο, που αποτελείται από μακρύ κυλινδρικό μεταλλικό κορμό, κάτω από τον οποίο αιωρείται ένα στεγανό τμήμα για τις μηχανές και τους επιβαίνοντες. [ETYM₁ < γερμ. Zeppelin (προφέρεται *Ισέππλιν*), από το όνομα του Γερμανού αξιωματικού F. G. von Zeppelin, ο οποίος πραγματοποίησε την πρώτη πτήση με αερόπλοιο το 1900].

ζερβής, -ιά, -ί-> ζερβός

ζερβοδέξα επίρρ. (λαϊκ.) αριστερά και δεξιά.

ζερβοδέξος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιεί εξίσου και το δεξί και το αριστερό του χέρι ΣΥΝ. (λόγ.) αμφιδέξιος.

ζερβοκόταλας (ο) (λαϊκ.-σκωπτ.) ο αριστεροχειρας (βλ. λ.) ΣΥΝ. ζερβοχέρης.

ζερβός, -ή, -ο/-ί (λαϊκ.) 1. αυτός που βρίσκεται αριστερά 2. **ζερβός**

(ο), **ζερβή** (η) αριστερόχειρας ΑΝΤ. δεξιόχειρας. Επίσης ζερβής, -ιά, -ιά. — ζερβά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δεξιός.
 [ETYM. μεσν. < *ζαρβός | *ζαβρός (η προσθήκη του -ρ- ίσως κατά το αριστερός) < ζαβός (βλ.λ.).]
ζερβοχέρης, -α, -ικο αριστερόχειρας (βλ.λ.).
ζερό (το) {άκλ.} {σπάν.} (το) μ.δέν. [ETYM. < γαλλ. zéro < ιταλ. zero < zefiro < μγν. λατ. zephirum < αραβ. sifr «κενός»].
ζέρσαι (το) {άκλ.} **1.** λεπτό ελαστικό ύφασμα: μεταζοτό | λεπτό | μαλακό ~ **2.** (ως επίθ.) αυτός που αποτελείται από το ύφασμα αυτό: μπλούζα | φόρεμα ~. [ETYM. < αγγλ. Jersey, όνομα βρετανικού νησιού, όπου κατασκευάστηκε για πρώτη φορά αυτό το είδος υφάσματος].
ζεσοσκοπία (η) {ζεσοσκοπιών} ΦΥΣ. μέθοδος προσδιορισμού του μοριακού βάρους μιας ουσίας μέσω της μέτρησης του σημείου βρασμού διαλύματος της. [ETYM. < ζέση + -σκοπία < σκοπώ, απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. ébullioscopie | ébulliométrie (νόθα συνθ.)].
ζεσοσκοπίο (το) {ζεσοσκοπιί-ου} {-ων} ΦΥΣ. όργανο που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του σημείου βρασμού. [ETYM. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. ébullioscope].
ζέση (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} {λόγ.} **1.** ο βρασμός **2.** (συνήθ. μτρ.) εξαιρετικά μεγάλος ζήλος, επιθυμία για την πραγματοποίηση σκοπού: αγωνίζεται με -για το κοινό καλό ΣΥΝ. θερμή. [ETYM. < αρχ. ζέσις < ζέω «βράζω»].
ζέστα (η) → ζέστη
ζεσταίνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ζέστα-να, -θηκα, -μένος} ♦ {μετβ.} **1.** κάνω (κάτι) να γίνει ζεστό, του αυξάνω τη θερμοκρασία: ~ το φαγητό | τα χέρια μου στο τζάκι | το δωμάτιο **2.** (μτρ.) (α) δημιουργώ οικείο και φιλικό κλίμα: με τα λόγια του ζέστανε την ατμόσφαιρα (β) κάνω (κάτι) περισσότερο ζωνορό και ενδιαφέρον: η κόντρα δημοσιογράφων και πολιτικών ζέστανε τη συζήτηση ♦ **3.** (αμετβ.) γίνωμαι ζεστός, θερμαίνωμαι: σιγά-σιγά ο καιρός άρχισε να ζεσταίνει (μεσο-παθ. **ζεσταίνωμαι**) **4.** αισθάνομαι ζέστη: άνοιξε το παράθυρο, γιατί ~ **5.** (ειδικότ.) προετοιμάζομαι (για αθλητική δραστηριότητα, κάνουντας τις απαραίτητες προκαταρκτικές ασκήσεις), προθερμαίνωμαι: έβαλε τους αθλητές να τρέξουν πέντε γύρους, για να ζεσταθούν **6.** (μτρ.) αποκτώ ενδιαφέρον: το παιχνίδι άρχισε να ζεσταίνεται μετά την ισοφάριση ΣΥΝ. θερμαίνω ΑΝΤ. κρύωνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα.
ζεσταίνα (το) {ζεσταίματος | χωρ. πληθ.} **1.** η άνοδος της θερμοκρασίας (σώματος ή χώρου): το ~ του φαγητού | του νερού | του δωματίου ΣΥΝ. θέρμανση ΑΝΤ. κρύωμα **2.** η προθέρμανση (βλ.λ.) χορευτή ή αθλητή: κάνω ~ || ~ με τροχαδία | με μικρά επιτόπια πηδηματάκια.
ζεστασία (η) {χωρ. πληθ.} {εκφραστ.} **1.** η ευχάριστη υψηλή θερμοκρασία (σε εσωτερικό ή προφυλαγμένο χώρο): αναζήτησε λίγη ~ κοντά στο τζάκι || μετά την κούραση της ημέρας χάλάρωνε στη ~ του κρεβατιού ΣΥΝ. ζέστα ΑΝΤ. παγωνιά **2.** (λόγ.-μτρ.) το ευχάριστο και οικείο περιβάλλον, η φιλική και εγκάρδια ατμόσφαιρα: η ~ της οικογένειάς || έχει χαθεί η ~ απ' τις ανθρώπινες σχέσεις ΣΥΝ. θαλπωρή ΑΝΤ. παγωμάρα.
ζέστη (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κατάσταση στην οποία επικρατεί σχετικά υψηλή θερμοκρασία: η ~ του καλοκαιριού || στο δωμάτιο έχει ~ ΣΥΝ. ζεστασιά ΑΝΤ. κρύο ΦΡ. (καθημ.) (δεν μου κάνει) ούτε κρύο ούτε ζέστη μου είναι αδιάφορο, δεν με επηρεάζει: το αποτέλεσμα των εκλογών δεν τον κάνει ~ ΣΥΝ. το ίδιο μου κάνει, δεν δίνει δεκάρα **2.** {ΖΕΣΤΕ (οι) η περίοδος του χρόνου με υψηλές θερμοκρασίες- ΦΡ. (α) **πίδνον οι ζέστες** αρχίζει να κάνει ζέστη (β) **σφήγγον οι ζέστες** βλ. λ. σφήγγω. Επίσης (λαϊκ.) ζέστα. — (υποκ.) ζε-στούλα (η).
ζεστοκοπό (κ. -ώ) ρ. αμετβ. {ζεστοκοπάς...} (λαϊκ., συνήθ. τρίτο-πρόσ. για τον καιρό) είμαι πολύ ζεστός, έχω υψηλή θερμοκρασία. — ζεστοκόπημα (το). [ETYM. < ζεστός + επίθημα -κοπό < κόπητο].
ζεστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει υψηλή θερμοκρασία: το μέτωπο του ήταν ~ είχε πυρετό || οι ~ ημέρες του καλοκαιριού || ~ μπάνιο | νερό | καιρός | χώρα | δωμάτιο | φαγητό | μάτι κουζίνας | μηχανή ΣΥΝ. θερμός ΑΝΤ. κρύος, δροσερός, παγωμένος (πβ. λ. κεντός, χλιαρός)- ΦΡ. (α) (καθημ.) **ζεστό | θερμό χρήμα** (i) χρήμα δανειζόμενο με υψηλό τόκο (ii) διεθνώς περιπλανώμενο χρήμα (λ.χ. σε ανώνυμους λογαριασμούς), το οποίο ανάλογα με την περίπτωση μεταφέρεται στη χώρα που έχει το σταθερότερο νόμισμα (iii) εισόδημα που αποκτήθηκε από παράνομη πράξη και διατίθεται γρήγορα λόγω των κινδύνων με τους οποίους συνδέεται (iv) το χρήμα που εισπράττεται αμέσως και χωρίς επιβαρύνσεις, κρατήσεις- το ρευστό (χρήμα) (β) (καθημ.) **παίρω (κάτι) στα ζεστά** ασχολούμαι με (κάτι) διαθέτονα όλη μου την ενεργητικότητα, με μεγάλη όρεξη: έχει πάρει στα ζεστά την όλη προσπάθεια και δουλίζει με πολύ μεράκι **2.** (για υφάσματα, είδη ρουχισμού) κατάλληλος για τη διατήρηση ή την αύξηση της θερμοκρασίας, κυρ. του σώματος: ~ πουλόβερ | κουβέρτα **3.** (χρώμα) που κυμαίνεται στις αποχρώσεις του κόκκινου και του πορτοκαλί, κατ' αντιδιαστολή προς τα ψυχρά χρώματα των αποχρώσεων του μπλε και του πράσινου: στα μέρη του σπιτιού που είχαν αδύνατο φωτισμό, οι διακοσμητές προτίμησαν τα ζεστά ~ ΣΥΝ. θερμός **4.** (μτρ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εγκάρδια και φιλική διάθεση, που εκδηλώνει συμπάθεια και ευγένεια ή στοργή: το ~ της χαμόγελο του έδωσε κοράγιο || ~ ατμόσφαιρα || ~ άνθρωπος ΣΥΝ. εγκάρδιος, πρόσχαρος **5.** αυτός που μεταδίδει ένα συναίσθημα άνεσης και οικειότητας: το στέκι αυτό είναι μια ~ γωνιά στο κέντρο της Αθήνας ΣΥΝ. ανθρώπινο **6.** **ζεστό** (το) το ρόφημα που πίνεται ως θερμαντικό και συνήθ. έχει καταπραυντικές ή θεραπευτικές ιδιότητες, π.χ. τσάι, χαμομήλι, τίλιο, φασκόμηλο κ.ά.

ΣΥΝ. αφένημα. — ζεστό επίρρ., (υποκ.) ζεστούλης, -α, -ικο κ. ζε-στούσιος, -η/-ια, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα. [ETYM. αρχ. < ζέω «βράζω» (βλ.λ.), από θ. ζεσ- και παραγ. επίθημα -τός, πβ. κ. βρασ-τός].
ζετε (το) {άκλ.} **1.** χορευτική κίνηση του μπαλέτου στην οποία ο χορευτής ή η χορεύτρια πηδά μεταφέροντας το βάρος του σώματος του/της από το ένα πόδι στο άλλο **2.** ΑΘΛ. (στην άρση βαρών) κίνηση που περιλαμβάνει δύο φάσεις, κατά τις οποίες ο αρσιβαρίστας φέρνει τη μπάρα με τα βάρη πρώτα στο ύψος του στήθους και στη συνέχεια την ανυψώνει πάνω από το κεφάλι προσπαθώντας να την κρατήσει για ορισμένο χρόνο σε αυτή τη θέση (πβ. λ. αρσά). [ETYM. < γαλλ. jeter < jeter «ρίχνω» < λατ. jacto].
ζευγαράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ζευγάρι ερωτευμένων που δεν έχει ακόμη δεσμευτεί με γάμο **2.** νεαρό ζευγάρι.
ζευγάρι (το) {ζευγαριού | -ιών} **1.** δύο όμοια ή παρόμοια ή αλληλοσυμπληρώνόμενα πράγματα, που συνταιριάζονται για κοινή χρήση ή συνανταλούν αντικείμενο με δύο ξεχωριστά μέρη ή κομμάτια, τα οποία ενώνονται μεταξύ τους: ένα - γάντια | παπούτσια | παντόφλες | γαλιάνι | σκουλαρίκια ΣΥΝ. ζεύγος, διάδα **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) δύο άτομα μεταξύ των οποίων έχει αναπτυχθεί σχέση έγγαμου βίου, ερωτική σχέση ή σχέση επαγγελματικής συνεργασίας (π.χ. στα χορευτικά ντουέτα): ο Νουρέγιεφ και η Φονταίν ήταν από τα πιο γνωστά ~ της σύγχρονης χορευτικής σκηνής || έχω καλέσει δύο φιλικά ~ για δείπνο | παράνομο | διάσημο | αταίριαστο ~ || έγιναν ~ από την πρώτη μέρα ΣΥΝ. (για επαγγελματική σχέση) ντουέτο **3.** (λαϊκ.) δύο ζώα ζευμένα στο ίδιο άροτρο (βόδια ή άλογα) (συνεκδ.) το όργωμα με αλέτρι που το σέρνουν δύο ζώα: κάνω ~. [ETYM. < αρχ. ζευγάριον, υποκ. του ζεύγος].
ζευγαριό ρ. μετβ. [μεσν.] {ζευγαρίσα} (λαϊκ.) οργώνω με αλέτρι που το σέρνουν δύο ζώα: ~ το χωράφι. — ζευγαρίωμα (το).
ζευγαρόπλεχτος, -η, -ο ΜΕΤΡ. (ομοιοκαταληξία εξάστιχου) στην οποία ο πρώτος στίχος ομοιοκαταληκτεί με τον δεύτερο, ο τρίτος με τον έκτο και ο τέταρτος με τον πέμπτο.
ζευγαρώω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ζευγαρώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ {αμετβ.} **1.** (για πρόσ.) αναπτύσσω ερωτική σχέση (με κάποιον/κάποια), γινώμωστε ζευγάρι **2.** (για ζώα) εκτελώ τη διαδικασία της αναπαραγωγής: είναι η εποχή που ζευγαρώνουν οι γάτες ΣΥΝ. αναπαράγωμαι ♦ {μετβ.} **3.** φέρνω σε επαφή ζώα αντίθετου φύλου για επιλεγμένη γονιμοποίηση: αγόρασε τσίφρο, για να ζευγαρώσει τις αγελάδες του **4.** βρίσκω αντικείμενο πανομοιότυπο να αντίστοιχο με άλλο που έχω ήδη, ώστε να αποτελούν ζευγάρι: έχει ήδη ένα φανταστικό, αλλά θέλει και το ταίρι του, να το ζευγαρώσει ΣΥΝ. ταυριάζω, συνδυάζω. — ζευγαρώω (το).
ζευγαρώτος, -η, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει ζευγαρώσει, που έχει γίνει ζευγάρι: πουλάκι ~ ΣΥΝ. ζευγαρωμένος **2.** ΜΕΤΡ. ζευγορο-τή ομοιοκαταληξία η ομοιοκαταληξία κατά την οποία ο πρώτος στίχος ομοιοκαταληκτεί με τον δεύτερο, ο τρίτος με τον τέταρτο κ.λπ. (βλ. κ. λ. ζευγαρόπλεχτος). — ζευγορωτά επίρρ.
ζευγάς (ο) (λαϊκ.) {ζευγάδες} ο ζευγολάτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. ζευγίτης ΦΡ. (παροιμ.) ή παππάς-παπάς ή ζευγάς-ζευγάς καθέναν πρέπει να αφοσιώνεται στο έργο του (να μην περισταθεί σε πράγματα που δεν σχετίζονται με την ειδικότητά του, γιατί στο τέλος δεν θα κάνει τίποτε σωστά). [ETYM. μεσν. < αρχ. ζεύγος «ζευγάρι βόδια»].
ζευγίτης (ο) {ζευγιτών} **1.ο** ζευγολάτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. ζευγάς **2.** ΙΣΤ. ο δικοσμομέδιμος (βλ.λ.). [ΖΕΥΓΙΤΕΣ (οι) < ζεύγος].
ζεύλα κ. ζεύλα (η) {ζευγλών} (παλαιότ.) το εξάρτημα που χρησιμοποιούσαν για τη ζεύξη στο αλέτρι δύο ζώων, κυρ. βοδιών, και που συνήθ. περιελάμβανε δύο συνδεδεμένα καμπυλωτά, τοξωτά κομμάτια, τα οποία προσαρμόζονταν στον λαμό των ζώων ξεχωριστά, επιτρέποντας τη μεταφορά φορτίου, αλετριού (ειδικότ.) καθένα από τα καμπυλωτά τμήματα του ζυγού. [ETYM. < αρχ. ζεύγλη < ζεύγ-νυ-μ «ζεύω» + παραγ. επίθημα -λη (πβ. κ. τρώγ-λη)].
ζεύματα (το) {ζεύμα-τος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη σύνδεση, την ένωση ξεχωριστών μερών, τμημάτων ΣΥΝ. σύνδεσμος **2.** (παλαιότ.) ΝΑΥΤ. η αλυσίδα που εκτεινόταν οριζόντια κατά μήκος της εισόδου λιμανιού αποκλειόντας την είσοδο ανεπιθύμητων ή εχθρικών πλοίων **3.** ΦΙΛΟΛ. το γλωσσικό σχήμα βραχυ-λογίας που επιτρέπει την παράλειψη ενός ρήματος συγγενικού στη σημασία με το αμέσως προηγούμενο του αλλά με διαφορετικό αντικείμενο π.χ. στους στίχους: «παιρών κι εγώ τον μαύρο μου να πάω να τον ποτίσω' να τον ποτίσω κρύο νερό και (ενν. τσίφρο) δροσερό χορτάρι» **4.** ΦΙΛΟΛ. βραχυλογικό σχήμα, κατά το οποίο ένα ρήμα αναφέρεται σε δύο ή περισσότερα υποκείμενα ή αντικείμενα ή κατηγορούμενα, ενώ αρμόζει σε ένα μόνο από αυτά: π.χ. ούτε φωνή ανθρώπου (ενν. ν' ακούσεις) ούτε ανθρώπινη μορφή να δεις **5.** ΜΕΤΡ. το σημείο στίχου, το οποίο, σύμφωνα με τους κανόνες της αρχαιοελληνικής και λατινικής μετρικής, απαγορεύεται να συμπίπτει με το τέλος λέξης. [ETYM. < αρχ. ζεύμα < ζεύγ-νυ-μ «ζεύω»].
ζευγνό ρ. μετβ. {ζεύεξα, ζεύηθηκα, ζευγνέμενος} **1.** συνδέω δύο σημεία που απέχουν αρκετά μεταξύ τους (λ.χ. με γέφυρα, βλ. κ. λ. ζεύξη) **2.** συνδέω δύο αντικείμενα μεταξύ τους **3.** ζεύω (βλ.λ.). [ETYM. αρχ., παράλλ. τ. του ζεύγνυμαι, βλ. λ. ζεύω].
ζευγολαίτη (το) [μεσν.] (παλαιότ.) **1.** το χωράφι που έχει οργωθεί ή προσφύεται για όργωμα **2.** η αγροικία, το υποστατικό.
ζευγολάτης (ο) {ζευγολατών} (παλαιότ.) ο γεωργός: αυτός που οργώνει με αλέτρι που το σέρνουν δύο ζώα (άλογα ή βόδια) ΣΥΝ. ζευγάς, ζευγίτης.

[ETYM. μεσν. < αρχ. ζευγηλάτης (με τροπή του -η- σε -ο- κατ' αναλό-

τον οποίο το υποζύγιο, κυρ. το βόδι, δένεται στον ζυγό ΣΥΝ. (λόγ.) ζευ- κτήρας. ζεύγος (το) {ζεύγ-ους -η-, -όν} (λόγ.) 1. (για πρόσ.) τα δύο πρόσωπα που αποτελούν ζευγάρι (βλ. λ., σημ. 2): το ~ Παπαδοπούλου || το πρωτοπυργικό ~ || ~ νεόνυμφον 2. (για ζώα) δύο υποζύγια ζεμένα στο ίδιο άροτρο για το όργωμα του χωραφιού: ~ βοδιών 3. (για πράγμ.) δύο ομοειδή ή αλληλοσυμπληρούμενα αντικείμενα, που προορίζονται να χρησιμοποιηθούν μαζί: ~ υποδημάτων | τροχών || θερμοληκτρικό ~ ΣΥΝ. ζευγάρι, διάδα' φρ. ανά | κατά ζεύγη (για τη διάταξη προσώπων | πραγμάτων) ανά δύο: στοιχηθείτε ~ || το τανγκό και το βαλς χορεύονται ~ ΣΥΝ. σε διάδες. [ETYM. < αρχ. ζεύγος < ζεύγνυμι «ζεύω», βλ. κ. ζεύω]. ζευκτήρας (ο) (λόγ.) το ζευγόλουρο (βλ. λ.).

[ETYM. < μτγν. ζευκτήρ, -ηρος < αρχ. ζεύγνυμι «ζεύω»]. ζευκτήριος, -α, -ο [αρχ.] 1. (λόγ.) αυτός που είναι κατάλληλος για ζεύξη, που επιτρέπει τη σύνδεση, που συνδέει: ~ ίππος 2. NAYT. ζευ-κτηρία (η) καθένα από τα δύο τμήματα της ωλοσίδας που συγκρατεί το πλοίο, για να μην αποσυνδεθεί από τις αρθρώσεις του, και συνδέει το πηδάλιο με τα πλευρά του. ζευκτός, -η, -ό 1. αυτός που μπορεί να ζευχθεί (βλ. λ. ζευγνύω) 2. αυτός που έχει συνδεθεί με άλλον (κυρ. για τεχνικά έργα) 3. ζευκτό(ν) (το) τριγωνικός σκελετός στέγης, από συναρμογή ξύλινου ή μετάλλι-νον στοιχείων.

[ETYM. αρχ. < θ. ζευκ- (< ρ. ζεύγνυμι, βλ. λ. ζεύω) + παραγ. επίθημα ρηματικών επιθ. -τός].

ζεύλα (η) → ζεύλα

ζεύξη (η) {ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) 1. η σύνδεση δύο σημείων (λ.χ. με γέφυρα): η ~ Ρίου-Αντιρρίου ΣΥΝ. γεφύρωμα, γεφύρωση, σύνδεση 2. ΤΕΧΝΟΛ. σύνδεση δύο μηχανικών διατάξεων, εξαρτημάτων, οχημάτων, προκειμένου να λειτουργούν υπό τις ίδιες συνθήκες ΣΥΝ. σύζευξη 3. η τοποθέτηση ζώων κάτω από τον ίδιο ζυγό, κυρ. βοδιών ή αλόγων για τη μεταφορά φορτίων ΣΥΝ. ζεύγνυμι ΑΝΤ. ξέζεμα. [ETYM. < αρχ. ζεύξας < ζεύγνυμι «ζεύω», βλ. κ. ζεύω].

ζεδάξιος, -η, -ο (κυρ. για ζώα) αυτός που μπορεί να μπει στον ζυγό, να ζευχθεί. [ETYM. < θ. ζεδξ- (ρ. ζεύω) + παραγ. επίθημα -μοξ].

Ζευς (ο) {Δι-ός, -α} ΜΥΘΟΛ. ο Δίας (βλ. λ., σημ. 1). [ETYM. < αρχ. Ζευς | Δεός (ήδη μυκ. Di-we), ο Ζευς, το οποίο τη λατρεία εισήγαγαν τα πρώτα ελληνικά φύλα, ήταν αρχικός ο θεός του ουρανού και του φωτός. Θεωρείται γενικά ότι ανάγεται σε αρχικό Ι.Ε. τ. *Dyēus, ο οποίος απαντά σε πολλές Ι.Ε. γλώσσες, πβ. σανσκρ. dyāuh, χεττ. diun(i)-, λατ. Jupiter (= αρχ. Ζεύ πάτερ) κ.ά. Αν δεχθούμε ότι το θ. τής λ. Ζευς ανάγεται σε αρχαιότερη Ι.Ε. λ. για την ημέρα, τότε πθ. συνδ. και με λατ. dies «ημέρα», σανσκρ. deva-, βλ. κ. ευ-δία. Η αρχ. γεν. Διός εμφανίζει τη μηδενισμ. βαθμ. του θ. και ανάγεται σε τ. *DIE-ός. Από την αιτ. Δια προήλθε η νεοελληνική ονομαστική Δίας].

ζεύω ρ. μετβ. {έξων, ζεύτηκα, ζεμένος} (λαϊκ.) τοποθετώ ζώα (κυρ. βόδια, αλόγα) κάτω από τον ίδιο ζυγό, για να σύρουν φορτίο, βάρος: ~ τα βόδια στο αλέτρι || ~ σε κάρρο | άμαξα ΑΝΤ. ξεζεύω, λύνω· ΦΡ. ζεδάμα στη δουλειά δουλεύω πολύ και εντατικά ΣΥΝ. στρόνομαι στη δουλειά. — ζεύγνυμι (το).

[ETYM. μεσν. < ζεύω, πβ. αόρ. έ-ζεύε-α του αρχ. ζεύγνυμι. Το αρχ. ζεύγ-νυ-μι < Ι.Ε. *yeu-g- «συνδέω, συνάπτω», πβ. σανσκρ. yunākt-ti, yuga- «ζυγός», λατ. iungo «συνδέω», γαλλ. joindre, ισπ. yugo «ζυγός», αγγλ. yoke, γερμ. Joch κ.ά. Ομόρρ. ζεδξ-ις (-η), ζεύγ-ος, ζυγ-ός, ζεύγ-μα κ.ά.].

ζεύφουρος (ο) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) άνεμος που πνέει από τα δυτικά (βλ. λ. άνεμος, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) πουνέντες.

[ETYM. αρχ., πθ. < *ζέφος, που συνδ. με τη λ. ζόφος «βαθό σκοτάδι» (βλ. λ.), η οποία χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «ανατολή»].

ζέγνο ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} αναδίδω πολύ δυσάρεστη οσμή, μυρίζω πολύ άσχημα, αποκρουστικά-συνήθ. στη ΦΡ. βρομάει και ζέχνει ΣΥΝ. βρομοκοπώ.

[ETYM. < μεσν. ζένω, μεταπλ. ενεστ. βάσει του μτγν. αορ. ώζεσα του αρχ. ρ. ζέω «βρομάω» (βλ. λ.), κατά το σχήμα έσπρωξιζα - σπρώχνω].

ζέγνυμι (το) → ζεύω

ζέω ρ. αμετβ. (λόγ.) {ευρ. κυρ. στη μτχ. ενεστ. ζέων, ζέουσα, ζέων} (για υγρά) βρίσκω στο σημείο βρασμού, κολλάζω ΣΥΝ. βράζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα.

[ETYM. αρχ. < *ζέω-ω < Ι.Ε. *yes- «βράζω», πβ. σανσκρ. yasati, αρχ. γερμ. jesan «αφρίζω», γερμ. Gisch «αφρός», αλβ. ziej (< Ι.Ε. *yes-ej) κ.ά. Οζιόρρ. ζεσ-τός, ζέσ-ις (-η) κ.ά.].

ζηλαδέλφια (τα) (λαϊκ.) τα αδέρφια από διαφορετικό γονέα (πατέρα ή μητέρα), τα ετεροθαλή αδέρφια (κυρ. αρσενικού φύλου). [ETYM. < μηλαδέλφια < αλληλαδέλφια, με παρεμολ. προς το ρ. ζηλεύω].

Ζηλανδία (η) → Νέα Ζηλανδία

ζήλια (η) → ζήλια

ζήλεμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που τον ζηλεύουν, τον επιθυμούν πολλοί' (γενικότ.) πολύ ωραίος: ~ μάτια | ομορφιά. — ζηλεμένα επίρρ.

ζήλευτός, -η, -ό αυτός που επάξια γίνεται αντικείμενο επιθυμίας και θαυμασμού: ~ θέση εργασίας | γάμος | χάρη | επιτυχία ΣΥΝ. αξιοζήλευτος, επίζηλος, ζηλεμένος. — ζηλευτά επίρρ.

ζηλεύω ρ. μετβ. {ήλε-ψα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. επιθυμώ για τον εαυτό μου (αγαθό που έχει άλλος): ζήλεψε την επιτυχία των άλλων || ~ τα νιάτα και την ανεμελιά της 2. βλέπω (κάποιον) με δυσφορία ή θουμισμό (επειδή πλεονεκτεί, επειδή καταφέρνει ή έχει κάτι που δεν έχω): ~ τον πλούσιο αδερφό του || σε ~ που είσαι τόσο ψύχραμος ΣΥΝ. (λόγ.) φθόνος, εφθοβισμό 3. (ειδικότ. για σύζυγο ή ερωτικό σύντροφο) αισθάνομαι δυσάρεστα, επειδή ανησυχώ ή φοβούμαι για πιθανή απιστία: εκδηλώματα ζηλοτυπία (βλ. λ.): ζηλεύει τη γυναίκα του' δεν την αφήνει ποτέ μόνη με άλλον ♦ 4. (αμετβ.) επιθυμώ να έχω κάτι που έχει άλλος, αισθάνομαι δυσφορία ή θουμισμό για κάτι που καταφέρει ή έχει άλλος: Αχ, ~! Τι ωραίο σπίτι! || ζήλεψαν με την επιτυχία του.

λυν || ~ τα νιάτα και την ανεμελιά της 2. βλέπω (κάποιον) με δυσφορία ή θουμισμό (επειδή πλεονεκτεί, επειδή καταφέρνει ή έχει κάτι που δεν έχω): ~ τον πλούσιο αδερφό του || σε ~ που είσαι τόσο ψύχραμος ΣΥΝ. (λόγ.) φθόνος, εφθοβισμό 3. (ειδικότ. για σύζυγο ή ερωτικό σύντροφο) αισθάνομαι δυσάρεστα, επειδή ανησυχώ ή φοβούμαι για πιθανή απιστία: εκδηλώματα ζηλοτυπία (βλ. λ.): ζηλεύει τη γυναίκα του' δεν την αφήνει ποτέ μόνη με άλλον ♦ 4. (αμετβ.) επιθυμώ να έχω κάτι που έχει άλλος, αισθάνομαι δυσφορία ή θουμισμό για κάτι που καταφέρει ή έχει άλλος: Αχ, ~! Τι ωραίο σπίτι! || ζήλεψαν με την επιτυχία του.

[ETYM. μτγν. < αρχ. ζήλος]. ζήλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το δυσάρεστο συναίσθημα που νιώθει κανείς απέναντι σε κάποιον ο οποίος πλεονεκτεί ή επιτυγχάνει (κάτι αξιόλογο) ή κατέχει κάτι που δεν έχει ο ίδιος: τον τύφλωσε η ~ για την επιτυχία του ανταγωνιστή του || νιώθω | προκαλώ | με τρώει η ~ ΦΡ. (α) κάνω ζήλιες εκδηλώνω ζηλοτυπία ΣΥΝ. κάνω σκηνή (β) ζήλια-ψόρα βλ. λ. ψόρα (γ) (παροιμ.) αν ήτανε η ζήλια ψόρα, θα την είχε ~ λη κολλάνε όλα η ζήλια ως σχόλιο για κάποιον που ζηλεύει πολύ, για να δείξουμε ότι όλοι οι άνθρωποι ζηλεύουν 2. (ειδικότ.) το δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλεί ο φθόνος ή η ανησυχία για πιθανή απιστία αγαπημένου προσώπου: όταν τον είδε να χορεύει με άλλη, ένιωσα έντονη ~ ΣΥΝ. ζηλοτυπία. ΣΧΟΛΙΑ λ. -ια. [ETYM. < μεσν. ζήλια | ζήλια < μτγν. ζηλεύω, υποχωρητ. κατά το σχήμα φτωχός - φτωχάνω - φτώχεια, περίφρανος - περιφρανούμαι - περιφρανία].

ζήλια - φθόνος - ζηλοφθονία - ζηλοτυπία. Η λ. ζήλια δηλώνει είτε την επιθυμία που γεννάται σε κάποιον να αποκτήσει κάτι καλύτερο ή πλεονεκτικότερο που διαθέτει ένας άλλος είτε το δυσάρεστο συναίσθημα που νιώθει κανείς απέναντι σε κάποιον που υπερέχει. Το κοφτερό μυαλό της και το αθλητικό σώμα της προκαλούσαν τη ζήλια στις συμμαθήτριές της. Το φθόνος είναι κα-κόστημη λ. Δηλώνει το μίσος που γεννάται στην ψυχή κάποιου για τα πλεονεκτήματα ή τα αγαθά που έχει κάποιος άλλος: Ο φθόνος μερικόν γύρω του για τη νέα θέση του τον πίκρανε πολύ. Η ζήλια μπορεί να οδηγήσει στην άμιλια «έπί καλώ», ενώ ο φθόνος λειτουργεί «έπί κακω», εις βάρος κάποιου. Αν οδηγήσει σε φθόνος, τότε χαρακτηρίζεται ως ζηλοφθονία, ενώ η ζήλια με ερωτικά κίνητρα καταντά στη ζηλοτυπία.

ζηλιάρης, -α, -ικο [μεσν.] 1. αυτός που ζηλεύει εύκολα: είναι πολύ ~ αν δεν είοι ο γείτονας του αγόρασε κάτι που δεν έχει κι αυτός, θα πρέξει να το αγοράσει 2. (ειδικότ.) αυτός που αισθάνεται συχνά έντονη ζήλια για σύζυγο ή ερωτικό σύντροφο, για πιθανή απιστία αγαπημένου προσώπου: ~ σύζυγος ΣΥΝ. ζηλότυπος, (εκφραστ.) ζηλιάρωτος.

ζηλιάρικος, -η, -ο αυτός που εκφράζει ζήλια: ~ ματιά | αντίδραση. — Ζηλιάρικα επίρρ.

ζηλιάρωτος (ο), ζηλιάρωγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-σκοπτ.) πρόσωπο που αισθάνεται συχνά και έντονα κυρ. ερωτική ζήλια, που ζηλεύει παράφορα ΣΥΝ. ζηλιάρης, ζηλότυπος.

ζήλος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η έντονη επιθυμία ή προσπάθεια (για την επίτευξη σκοπού), η ενθουσιώδης εργατικότητα και αφοσίωση (σε κάτι): έχω ~ για μάθηση || έδειξε υπερβολικό | υπερβάλλοντα ~ κατά την εκτέλεση της αποστολής του ΣΥΝ. ενθουσιασμός, θέρμη, προθυμία 2. απεργία ζήλου βλ. λ. απεργία.

[ETYM. < αρχ. ζήλος, αββ. ετόμου, πθ. συνδ. με το ρ. ζητώ, ίσως και με τη λ. ζήμια (βλ. λ.).]

ζηλοτυπία (η) [αρχ.] {ζηλοτυπιών} η εκδήλωση ερωτικής ζήλιας-η παθολογική πρόσληψη στο αγαπημένο πρόσωπο κατά απόλυτα κτητικό τρόπο σε συνδυασμό με τον διαρκή φόβο απώλειας του ή ύπαρξης αντεραστή | αντεράστριας: μου έκανε ολόκληρη σκηνή ζηλοτυπίας, επειδή με βρήκε να μιλάω με τον γείτονα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζήλια.

ζηλότυπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζήλια (ερωτική), που παθολογικά επιδιώκει την ολοκληρωτική κατοχή του αγαπημένου προσώπου φοβούμενος την απώλεια του και την ύπαρξη αντεραστή | αντεράστριας: ~ σύζυγος | φίλος. — Ζηλότυπα | ζηλο-τύπος [αρχ.] επίρρ., ζηλοτυπό ρ. [αρχ.] {-εις, ...}. [ETYM. αρχ. < ζήλος + τύπος < τύπτω «χτυπώ», οπότε η λ. Ζηλότυπος θα δήλωνε εκείνον που έχει χτυπηθεί από ζήλια].

Ζηλόφθονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αισθάνεται ζήλια η οποία οδηγεί σε φθόνος (για αγαθά, επιτυχίες ή την ευτυχία άλλων). — Ζηλό-φθονα | ζηλοφθόνως επίρρ., ζηλοφθονία (η) [μεσν.], ζηλοφθονώ ρ. [μεσν.] {-εις, ...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζήλια.

ζήλω ρ. μετβ. {ζηλώσις... | εζήλωσα} (αρχαιοπρ.) επιθυμώ (κάτι που θεωρώ αξιόλογο), ζηλεύοντας ή μιμούμενος αντίστοιχο πρότυπο: εζήλωσα τη δόξα των προκατόχων του. [ETYM. < αρχ. ζήλω (-όω) < ζήλος].

Ζηλωτής (ο) 1. (α) ΘΡΗΣΚ. ο οπαδός ακραίας, φιλοπόλεμης αίρεσης Εβραίων στην Ιουδαία κατά τον Ιο αι. μ.Χ., που αποσκοπούσε στην εκδίωξη των Ρωμαίων κατακτητών και τόνιζε την πίστη στην παράδοση και την εθνική καθαρότητα (β) ΙΣΤ. ο οπαδός θρησκευτικής και πολιτικής τάσης στη βυζαντινή κοινωνία, η οποία εμφανίστηκε στη Θεσσαλονίκη τον 14ο μ.Χ. αι., έμενε πιστή στην παράδοση και αντιδρούσε σε καινοτομίες 2. (μτφ.-κακόδ.) πρόσωπο που ακολουθεί χωρίς παρεκκλίσεις το θρησκευτικό δόγμα στο οποίο ανήκει, ο φανατικός στη θρησκευτική του πίστη ΣΥΝ. φονταμενταλιστής 3. πρόσωπο που αγωνίζεται με ζήλο για συγκεκριμένο ιδανικό, που αφοσιώνεται με πάθος σε αυτό: ~ της παράδοσης ΣΥΝ. θιασώτης. [ETYM. αρχ. < ζήλω]. ζήμια κ. (λόγ.) ζήμια (κυρ. στη σημ. 3) 1. κάθε φθόρα, οποιασδήποτε

τε βλάβη ή απώλεια η οποία μειώνει την αξία, την ποιότητα ή τη λειτουργικότητα αυτού που την υφίσταται: η *κακοκαρία προκάλεσε σοβαρή - στις καλλιέργειες || αποκαθιστώ τη ~* || αν δεν *κόψεις το κάπνισμα, θα πάθεις μεγάλη ~!* ΦΡ. *τόρα έγινε η ζημιά* τότε έγινε το κακό, δεν επανορθώνεται: ~, *ας δούμε από 'δω και μπρος τι θα κάνουμε* 2. (συνεκδ.) το κόστος της βλάβης που υπέστη (κάποιος/κάτι): η ~ που *έπαθε το αυτοκίνητο ανέρχεται σε 700.000 δρχ.* ANT. όφελος, ωφέλεια, καλό 3. (ειδικότ.) η οικονομική απώλεια, το να είναι τα έξοδα περισσότερα από τα έσοδα: η ~ που *υπέστη η επιχείρηση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *γασούρα*, ANT. κέρδος, όφελος. [ETYM. < αρχ. ζημία, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τις λ. ζήλος, ζητώ].

ζημιάρης, -α, -ικο {ζημιάρης} αυτός που προκαλεί συχνά ζημιές (κυρ. λόγω απροσεξίας ή αδεξιότητας): ~ *γάτα | παιδί* ΣΥΝ. απρόσεκτος, (λαϊκ.) *ατζαμής*. Επίσης ζημιάρικος, -η, -ο.

ζημιάρωγος (ο), ζημιάρωγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (κυριολ.) γάτος που κάνει ζημιές 2. (συνήθ. μτρ. για πρόσ.) πρόσωπο που κάνει ζημιές ΣΥΝ. ζημιάρης.

ζημιώνομος, -ος, -ο (λόγ. κυρ. για επιχείρηση) αυτός που εμφανίζει ζημία. [ETYM. < ζημία + -γόνος (πβ. κ. παραασθησιο-γόνος)].

ζημιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζημιώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) ζημία, κυρ. οικονομική: η *αποτυχία του προϊόντος αναμένεται να ζημιώσει την εταιρεία (κατά) 10.000.000* || (κ. μεσοπαθ.) *τελικά όλοι βγήκαν ζημιωμένοι από αυτή τη δουλειά* ΣΥΝ. βλάπτω ANT. αποφέρω κέρδος ♦ 2. (αμετβ.) έχω ζημία, έσοδα λιγότερα από τα έξοδα: *έχω ζημιώσει από αυτή την επένδυση.* — Ζημιώμα (το) [αρχ. | κ. ζημιώσιον (η) [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. ζημιώ (-όω) < ζημία].

ζην (το) {άκλ.} (αρχαιοπρ.) η ζωή: κυρ. στις ΦΡ. (α) *τα προς το ζην* το σύνολο των υλικών αγαθών που επιτρέπουν την επιβίωση, τα αναγκαία αγαθά: *προσπάθησε να βγάλει - κάνοντας τις πιο απίθανες δουλειές* ΣΥΝ. τα απαραίτητα, τα στοιχειώδη (β) *το εν ζην* (ι) η ζωή που χαρακτηρίζεται από ηθικές και πνευματικές αξίες: *στους φυσικούς γωνείς χρωστάωμε το ζην και στους διδάσκαλους το ~* ΣΥΝ. ενάρετη ζωή (ii) η ευχάριστη και ποιοτική ζωή (συχνά και η πολυτελής και γεμάτη απολαύσεις) (γ) *προσμετρώ το ζην* βαδίζω προς το τέλος της ζωής μου (δ) *εξέμετρησε το ζην* πέθανε (ε) *το ζην επικινδύνω* (βίβηρε περικοιλούμεντε) το να ζει κανείς με επικίνδυνο τρόπο. [ETYM. < αρχ. ζην, απρφ. ενεστ. τού ρ. ζώ (-ήω)].

Ζηνοβία (η) 1. *Σεπτίμια Ζηνοβία*: βασίλισσα της αρχαίας πόλης Παλμύρας στη Συρία (267-273 μ.Χ.) 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ETYM. μτρν. κύρ. όν., θηλ. τού Ζηνόβιος (βλ. λ.).]

Ζηνόβιος (ο) {-ου κ. -ίου} μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. μτρν. κύρ. όν. < Ζεύς (επική γεν. Ζηνός) + βίος].

Ζηνόδοτος (ο) {-ου κ. -ότου} αρχαίος γραμματικός από την Έφεσο (3ος αι. π.Χ.), πρώτος διευθυντής της Βιβλιοθήκης της Αλεξανδρείας. [ETYM. μτρν. κύρ. όν. < Ζεύς (επική γεν. Ζηνός) + -δοτός < ρ. δίδωμι].

Ζήνων (ο) {Ζήνων-ος, -α} 1. (α) ο Ελεάτης: αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (495/490-430 π.Χ.), που συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάπτυξη της Λογικής και των μαθηματικών, πολέμιος των Πυθαγορείων (β) ο Κιτιεύς: αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (335-263 π.Χ.), ιδρυτής της Στωικής Σχολής 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. Επίσης Ζήνωνας. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < Ζεύς (επική γεν. Ζηνός)].

Ζήρεια (η) το όρος Κυλλήνη (βλ. λ.). [ETYM. Αβεβ. ετύμου, ίσως ομόρρ. της αρχ. Ζηρήνθου, πόλεως και σηπλαιού της Θράκης (θρακ. προελ., αγν. ετύμου). Κατ' άλλους, το τοπωνύμιο είναι σλαβ. αρχής].

ζήση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ζωή: «*αυτός οπού 'δε πράματα στη ~ του φοριτά*» (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. βίος. ΣΧΟΛΙΟ λ. βιώνω. [ETYM. < μτρν. ζήσις < αρχ. ζώ (-ήω)].

Ζήσης (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM. Κύρ. όν. που βασίζεται στην ευχή να *ζήσει!*, η οποία αφορούσε στο νεογέννητο παιδί].

Ζήσιμος (ο) {-ου κ. -ίμου} ανδρικό όνομα. [ETYM. < Ζήσης, με προσθηκή του επιθέματος -ιμος, το οποίο έδινε λογιότερο χαρακτήρα στο όνομα].

ζήτα (το) {άκλ.} 1. Ζ, ζ το έκτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου 2. ομάδα «Ζήτα» ειδική ομάδα της Αστυνομίας από αστυνομικούς με μοτοσυκλέτες για την αντιμετώπιση επειγόντων περιστατικών. (Βλ. κ. λ. αριθμός). [ETYM. < αρχ. ζήτα < αραμ. zeta (πβ. εβρ. zayin)].

ζήτα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ζητιανιά: το 'ρίξε στη ~. [ETYM. < ζήτω (υποχωρητ.)].

ζητακισμός (ο) η διαταραχή της ομιλίας, που χαρακτηρίζεται από τραυλισμό των συμφώνων, και κυρ. τού ζ.

ζητάς (ο) {ζητάδες} (αργκό) ο αστυνομικός που ανήκει στην ομάδα «Ζήτα» (βλ. λ. ζήτα).

ζητείτε και ευρήσετε → ζητώ

ζητήμα (το) {ζητήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. στιδίποτ^ε τίθεται ως θέμα διαπραγματεύσεως ή διερεύνησης: η κυβέρνηση *οφείλει να ασχοληθεί σοβαρά με το ~ των ναρκωτικών* || *προέκυψε ~ από το πλήθος των καταγγελιών χρηματισμού* || το ~ *τίθεται επί τάπητος* || *θα ήθελα να σας απασχολήσω για το ~ μου* (για την προσωπική μου υπόθεση) ΣΥΝ. θέμα, πρόβλημα, υπόθεση 2. στιδίποτε προκαλεί ή αποτελεί λόγο διένεξης, διαφοροποίησης και αντιπαράθεσης: *δημιουργεί ~ εκ τού μη-δενός* || λύση των *εκκρεμών* - ΣΥΝ. πρόβλημα: ΦΡ. (α) *δεν υπάρχει | τίθεται | υφίσταται ζήτημα* δεν αποτελεί καν αντικείμενο προς συζήτηση (είτε επειδή δεν υπάρχει αντικείμενο είτε επειδή είναι ασήμα-

ντο): *τόνισε πως ~ παραίτησης τού υπουργού* || *εφόσον δόθηκαν οι εξηγήσεις, ~ κλιμάκωση των αντιδράσεων* ΣΥΝ. δεν συζητείται, δεν υπάρχει πρόβλημα (β) *δημιουργώ | κάνω (κάτι) ζήτημα* αποδίδω (σε κάτι) αυξημένη σπουδαιότητα και σοβαρότητα: *αυτά είναι συνθησμένα πράγματα, ας μην τα κάνουμε ζήτημα κάθε φορά* ΣΥΝ. μεγεθύνω, μεγαλοποιώ, κάνω (κάτι) θέμα (γ) *είναι δικό μου ζήτημα* είναι δική μου επιλογή, είναι απόφαση που εξαρτάται αποκλειστικά από εμέ'α: *αν θα πάρεις μέρος στον διαγωνισμό, είναι καθαρά δικό σου ζήτημα* (δ) (εκφραστ.) *ζήτημα ζωής και θανάτου* για κάτι εξαιρετικά σοβαρό και επειγόν: *είναι - να επικοινοήσεις αμέσως μαζί μου!* (ε) *γλωσσικό ζήτημα* βλ. λ. *γλωσσικός* (στ) Ανατολικό *Ζήτημα* βλ. λ. ανατολικός (ζ) *είναι ζήτημα* (+γεν.) αφορά σε, έχει σχέση με: *άλλο το βρίσκουν ωραίο, άλλο άσχημο - είναι | γούστου* || ~ *τύχης | χρημάτων* | *αρχών* ΣΥΝ. είναι θέμα, απαιτείται (η) *είναι ζήτημα...*, το πολύ... όλα αυτά τα χρόνια ~ *αν ήρθε μια-δυ φορές να με δει* (δεν ήρθε παραπάνω από μια-δύο φορές). — (υποκ.) ζήτηματά (το). [ETYM. αρχ. < ζήτω (-ήω)]. ζήτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η διαδικασία αναζήτησης, η επιδιώξη εύρεσης: η ~ της αλήθειας: ΦΡ. *σε πρώτη ζήτηση* αμέσως μόλις ζητηθεί (ι) για την άμεση πληρωμή χρέους ή δανείου από τον υπόχρεο, όταν απαιτηθεί κάτι τέτοιο: *υποσχέθηκε να έγω πίσω τα λεφτά μου ~!* ΣΥΝ. χωρίς καθυστέρηση (ii) για την άμεση παροχή οποιουδήποτε αγαθού βάσει συμφωνίας: *οι υπηρέσιές μας θα είναι στη διάθεσή σας ~!* 2. ΟΙΚΟΝ. (α) η γενική εκδήλωση αγοραστικού ενδιαφέροντος για την απόκτηση (με αγορά) αγαθού: η ~ πετρελαίου τον *χειμώνα εμφανίζεται αυξημένη* || *περιορισμένη* | *έντονη* | *ξαφνική* | *διάρκης* | *μεγάλη* | *εποχική* ~ ANT. προσφορά (β) *νόμος της προσφοράς και της ζήτησης* νόμος της αγοράς (βλ. λ. αγορά, σημ. 4), σύμφωνα με τον οποίο η σχέση του ενδιαφέροντος που εκδηλώνει το καταναλωτικό κοινό για την αγορά ενός προϊόντος (ζήτηση) και της τιμής του είναι ανάλογη, ενώ η σχέση της προσφοράς τού προϊόντος και της τιμής του είναι αντίστροφη ανάλογη, δηλ. όταν το αγοραστικό ενδιαφέρον (η ζήτηση) αυξηθεί (ή ελαττωθεί), η τιμή τού προϊόντος αυξάνεται (ή μειώνεται αντίστοιχα), ενώ όταν η προσφορά αυξηθεί (ή ελαττωθεί), η τιμή μειώνεται (ή αυξάνεται) (γ) *ενεργός ζήτηση* η ανάγκη ή η επιθυμία για την αγορά προϊόντος, η οποία μπορεί να ικανοποιηθεί, εφόσον ο πιθανός αγοραστής διαθέτει τα αναγκαία χρήματα για την αγορά (δ) *καυτάλη ζήτησης* η γραφική απεικόνιση της σχέσης της τιμής ενός προϊόντος και της ζητούμενης ποσότητας αυτού του προϊόντος ανά χρονική περίοδο. [ETYM. < -Ρλ. ζήτησις < ζήτη. Οι οικον. όροι είναι μετάφρ. δάνεια: νόμος της *προσφοράς και της ζήτησης* (< αγγλ. law of supply and demand), *ενεργός ζήτηση* (< αγγλ. active demand), *σε πρώτη ζήτηση* (< αγγλ. on first demand)], ζητητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που απεύχεται στις πνευματικές αναζητήσεις, που αναπτύσσει με ευχαρίστηση και αφοσίωση πνευματικά ενδιαφέροντα: ~ *φιλοσοφία* | *φιλόσοφος* 2. *ζητητική* (η) το σύστημα θέσεων και ιδεών των σκεπτικών φιλοσόφων, το γνωσιολογικό πλαίσιο της φιλοσοφίας που ανέπτυξαν, αρνούμενοι το κύρος κάθε αλήθειας ως ανέφικτης. — Ζητητικ-ά | -ός [μτρν.] επίρρ. ζητιάνους ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζητιάνεγα} ♦ 1. (αμετβ.) ζήτω χρήματα, υλική βοήθεια, απευθυνόμενος στον οικοτό των άλλων, είμαι ζητιάνος: *κατάγγνε να ζητιανεύει στους δρόμους* ΣΥΝ. ζήτω ελεημοσύνη, (λόγ.) *επαϊτώ*, (λαϊκ.) *διακονεύω*, *ψωμοζήτω*, *βγαίνω στη γύρα* ♦ 2. (μετβ.) ζητητικός, (λαϊκ.) *εκκλησιάρη* για κάτι με αναξιοπρεπή τρόπο: ~ *φιλοφρονήσιος* | *τη συγγνώμη κάποιου* || *ζητιανεύει για μια θεοσέλια στο Δημόσιο* ΣΥΝ. *ικετεύω*, *ζητιανιά* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η πράξη τού να ζητιανεύει κανείς, η κατάσταση τού να ζει κανείς ζητιανεύοντας: *έμεινε άνεργος κ' άστεγος και τού 'ρίξε | βγήκε στη -* ΣΥΝ. (λόγ.) *επαϊτεία*, (λαϊκ.) *διακονιά*, *ζήτα* 2. (μτρφ.) η έντονη και κυρ. αναξιοπρεπής ικεσία (για κάτι): *δεν μου αρέσουν οι ~ για να πετύχω μια λογική προσφορά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχεια*, *ζητιάνος* (ο), *ζητιάνια* (η) 1. πρόσωπο που ζει από ελεημοσύνες, ζητώντας χρήματα, υλική ενίσχυση ΣΥΝ. (λόγ.) *επαϊτής*, (λαϊκ.) *διακο-νιάρης*, *ζήτουλας* 2. (μτρφ.-μειωτ.) πρόσωπο που εκκλησιάρει (για κάτι, συχνά αναξιοπρεπώς). — Ζητιανιά (το), ζητιάνικος, -η, -ο κ. ζηπια νί-στικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχεια*.

[ETYM. < ζήτια | ζητιά < ζήτης (πβ. *επαϊτώ - επαϊτής*) < ζήτω + παραγ. επίθημα, -ιάνος, πβ. *πρωτεύουσ-ιάνος, καθαρευουσ-ιάνος* κ.ά.].

ζητιάνος: συνώνυμα. Η λέξη που δηλώνει ουδέτερα, χωρίς σημασιολογικές αποχρώσεις, αυτόν που ζητάει από τους άλλους ελεημοσύνη (σε χρήματα ή και σε είδος) λόγω ανέχειας και αδυναμίας να αντιμετωπίσει τις στοιχειώδεις ανάγκες της ζωής (φαγητό - στέγη) είναι η λ. Ζητιάνος, από το ζήτη (< ζήτηω) και την κατάλ. -ιάνος, που έχει υποτιμητική χροιά (πβ. *πρωτεύουσ-ιάνος, καθαρευουσ-ιάνος*). Στους μεσαιωνικούς χρόνους ζήτη (η) και ζητούλι (το) ήταν «τα χρήματα που κατέβαλλαν οι πιστοί κατά εποχές για να ζήσουν οι ιερείς», ενώ στα έγγραφα τού Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως αναφέρεται (από το 1659) και η λ. ζήτια (η) κ. τη σημ. «ζητιάνος, επαϊτεία». Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν με τη σημ. τού «ζητιάνος» τις λέξεις από το ρ. *αιτούμαι: προσαίτης, μεταίτης* και, λιγότερο, *επαϊτής*, το τελευταίο επιβίωσε και αποτέλεσε την κύρια λόγια και επίσημη λέξη που δήλωσε το «ζητιάνος», με παράγωγο το *επαϊτεία* (ή ορθότερα *επαϊτία*, όπως παρατηρεί ο Κ. Κόντος). Από το ζήτης και την εκφραστική κατάληξη -ούλας (ή, λιγότερο πιθανόν, από το ζητούλι και την κατάλ. -ας με αναβιβασμό τού τόνου) σχηματίστηκε η λ. ζήτουλας με επιτακτική και μειωτική σημασία (αυτός που με αναξιοπρεπή και φορτικό τρόπο ζητάει βοή-

θεια από τους άλλους) και το σύνθετο **ψωμοζήτης** Ως ισχυρότεροι και εκφραστικότεροι τύποι σχηματίστηκαν το σύνθετο **ψωμοζήτουλας** και το (παράγωγο) **ζήτουλιάρης**. Από την ανάγκη των μοναγών να επιτελούν (στα μεσαιωνικά και νεότερα χρόνια) τη «διακονία» ή το «διακονήμα» της επαιτείας, δηλ. της συγκέντρωσης χρημάτων και προφίμω από τους πιστούς για τα μοναστήρια, προήλθε η λ. **διακονιάρης** (< διακονία < διακονία).

ζήτουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) αυτός που ζητάει διαρκώς και αναξιοπρεπώς από τους άλλους. Επίσης (εμφατ.) **ζήτουλιάρης** ΣΧΟΛΙΟ λ. **ζητιάνος**. [ETYM. μεσν. < ζήτω + παραγ. επίθημα -ουλας, πβ. *δράκ-ουλας, ρουφ-ουλας*].

ζητούμενο (το) {ζητούμεν-ου | -ον} 1. οτιδήποτε προκύπτει ή τίθεται ως ζήτημα, αντικείμενο έρευνας ή αναζήτησης: η **μείωση της ανεργίας είναι το ~ της πολιτικής μας** 2. αυτό που επιθυμώ να αποκτήσω, γιατί αισθάνομαι ότι μου λείπει: τα πάντα εξαρτώνται **από την ποιτική παιδεία** αυτό είναι το ~ στη χώρα μας ΣΥΝ. αίτημα 3. το προς απάντηση ερώτημα ή θέμα: στο θέμα της έκθεσης **ιδεών διακρίνουμε δεδομένα και ζητούμενα** || τα ~ στο πρόβλημα της **άλγεςβρας**. [ETYM Ουδ. μτχ. παθ. ενεστ. του αρχ. ρ. *ζήτω*].

ζήτω (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζη-είς κ. -άς... | ζήτ-ησα, -ιέμαι (λόγ. -ομαι, -είσαι...), -ήθηκα, -ήμένος; | (μετβ.) 1. ψάχνω να βρω, έχω ανάγκη (από κάτι): **ζήτουμε ένα πρόχειρο καταφύγιο από τη βροχή** || **ζητούνται πωλητήριες με πείρα** || **ζητείται γκαρσονιέρα επιπλωμένη** || (κ. μεσοπαθ. τρίτησος.) **ζητείται τηλεφωνήτρια (αγγελία)** || **ζητούνται εργάτες για βραδινή βάρδια** ΣΥΝ. αναζητώ, ψάχνω, γυρεύω-ΦΡ. **Πι ζητάει | γυρεύει (κάποιος κάποιον)**; για να δηλώσουμε ότι κακάς, κατά τον ομιλητή, κάποιος βρίσκεται ή ενεργεί κάπου 2. θέλω να συνατηώ (κάποιον) ή να μιλήσω (σε κάποιον): από το πρωί σε **ζητάει** σε όλα τα **γραφεία** || **ποιον ζητάτε ακριβώς;** || **κάποιος σε ζήτησε στο τηλέφωνο, αλλά δεν άφησε όνομα** 3. εκφράζω (σε κάποιον) την ανάγκη μου (για κάτι), με σκοπό να μου το δώσει: **ζήτησε τη βοήθεια των φίλων** || **ζήτησε το έλεος των δικαστών** || τα **κόμματα ζητούν την ψήφο σας** || **πολλά ζητάς!** (έχεις πολλές απαιτήσεις) || **ζήτησε το τηλέφωνο του** (τον ρώτησε ποιος είναι ο αριθμός του τηλεφώνου του) || ~ την **άδεια του** | **μια χάρη** | **το χέρι κάποιου** (κάνω πρόταση γάμου σε γυναίκα) ΣΥΝ. επιζητώ, (λόγ.) αιτούμαι: ΦΡ. **Ζητώ σε γάμο** κάνω πρόταση γάμου, εκφράζω την επιθυμία (σε γυναίκα ή στον κηδεμόνα της) να παντρευτώ (κάποιον): τη **ζήτησε** (σε **γάμο**) από τους **γονείς της** 4. επιδιώκω (κάτι): **ζήτησε τ' αδύνατα** || **ό,τι κι αν ζητήσει στη ζωή του θα το πετύχει** ΦΡ. (λόγ.) **Ζητείτε και ευρήσετε** (ζητείτε και εύρησε-τε, Κ.Δ. Ματθ. 7, 7) **ζητάτε (κάτι) με επιμονή και θα το βρείτε**: για την αξία της επίμονης αναζήτησης, αυτός που επιμένει ανταμειβεται για την προσπάθειά του 5. (ειδικότερ.) απαιτώ, προβάλλω αξίωση βάσει φυσικού, ηθικού ή νομικού δικαιώματος μου: **οι εργαζόμενοι ζητούν την άμεση ικανοποίηση των αιτημάτων τους** || **ζήτησε την επέμβαση του εισαγγελέα για τα έκτροπα** || **αποζημίωση | διαζύγιο | μια καθαρή και έντιμη εξήγηση | την αλήθεια | το δικό μου** ΣΥΝ. αξιώνω ΦΡ. (α) **Ζητώ τον λόγο (από κάποιον)** βλ. λ. **λόγος** (β) **Ζητώ την κεφαλή (κάποιου) επί πύλας** (από την απαίτηση της Σαλώμης για τον αποκεφαλισμό του Ιωάννη του Προδρόμου) **ζητώ την αυστηρή τιμωρία** ή την αποπομπή κάποιου 6. (+νυ) εκφράζω (σε κάποιον) την επιθυμία (να κάνει | να γίνει κάτι): του **ζήτησα να είναι σύντομος** || **τους ζήτησα να μου δώσει άδεια να λείγω για λίγες μέρες** 7. επιθυμώ έντονα, επιδιώκω: ~ να μάθω την **αλήθεια** ♦ (αμετβ.) 8. διατυπώνω την επιθυμία να αποκτήσω ή να πετύχω κάτι, κυρ. να μου δοθεί κάτι, επιδιώκω να καρπωθώ, να κερδίσω από τους άλλους: στη ζωή δεν **πρέπει μόνο να ζητάς- πρέπει και να δίνεις** 9. (μτφ.) έχω ανάγκες, απαιτήσεις, χρειάζομαι πράγματα: **το σπίτι ζητάει συνεχώς- πρέπει να ξοδεύσεις συνέχεια χρήματα** || τα παιδιά **μεγαλώνουν και ζητάνε** (έχουν ανάγκες, που πρέπει να καλύψουν οι γονείς τους) 10. (χτιανειώδ.) δεν ντρέπεται να **ζητά από δεξιά κι αριστερά** || **το έχει πιο εύκολο να ζητά από το να δουλεύει** 11. (μτφ.) αισθάνομαι έντονη ανάγκη, ειδ. βιολογική-κατεχόμενα από σφοδρή επιθυμία (για κάτι): και το **σώμα ζητάει με το πνεύμα** 12. (μεσοπαθ. ζητούμαι | **ζητιέμαι**) έχω ζήτηση: **το μεζέ ζητιέται πολύ φέτος στα ρούχα**.

[ETYM. < αρχ. ζήτω (-έω), αβεβ. ετύμου. Έχει υποστηριχθεί ότι τόσο το ρ. ζήτω όσο και οι λ. ζήμια, **ζήλος** εμφανίζουν κοινό θ. ζή-, το οποίο παρομοιάζεται επίσης στο ρ. **δίζιμαι** «αναζητώ, ψάχνω, ερευνώ» < **dīzā-mai* (με ενεστωτικό αναδιπλασιασμό[]). Ζήτω επιφών. 1. να ζήσει | να ζήσουν ως έκφραση έντονης επιδοκιμασίας και αποδοχής ή ενθουσιασμού: η εορταστική **εκδήλωση τελείωσε μέσα σε χειροκροτήματα και με τη φράση: «~ η Ελλάδα»** || «~! Τα **καταφέραμε!**» ANT. ου, γιούχα ΦΡ. (α) (για πρόσ.) **δεν κάνω ούτε για ζήτω** είμαι εντελώς ανικανός, άχρηστος: τι τον **μάζεψες** αυτό τον **αχρηστο**, **αυτός δεν κάνει ούτε για ζήτω!** (β) **ούτε για ζήτω** για κάτι εντελώς ανεπαρκές: τα **λεφτά** δεν φτάνουν ~ (γ) (ειρων.) **ζήτω που καήκαμε** για κατάσταση που θεωρείται καταστροφική, αδιέξοδη: έτσι **κι αλλήθουν οι φήμες**, ~!2. **ζήτω** (το) {άκλ.} η επιδοκιμασία με ζητωκραυγές, τα ~ και τα **χειροκροτήματα του πλήθους** ΣΥΝ. ζητωκραυγή 3. (κατ' επέκτ.) η ευρεία αποδοχή, η έντονη επιδοκιμασία: **μια ζωή τη συντρόφειαν τα ~ του κοινού** ΣΥΝ. εκτίμηση. [ETYM. Γ πρόσ. προσωπικής ενεστ. του αρχ. ρ. ζώ (-ήω), που χρησιμοποιήθηκε επιφωνηματικώς, ξεκινώντας από τους Εβδομηκοντα ως απόδ. του εβρ. *jehi*].

ζήτω - ζητωκραυγές - τραγιάσκα. Το ζήτω αρχίζει να χρησιμοποιείται ευρύτερα από τους χρόνους της Κοινής. Στην Π. Διαθήκη βρίσκουμε συχνά τη φράση «ζήτω ο βασιλεύς» (Α Βασιλειών 10,

24- Β'Βασιλειών 16,16 κ.ά.). Στην πραγματικότητα είναι τύπος προστακτικής (γ' ν.) του ρ. ζώ (ζήθι, **ζήτω** - ζήτε, ζώντων | ζήτωσαν), που εξελίχθηκε βαθμηδόν σε επιφώνημα (πβ. αγγλ. long live the King «ζήτω ο βασιλεύς»). Από τη φράση «κραυγάζω ζήτω» σχηματίστηκε στα χρόνια αμέσως μετά την Επανάσταση του '21 το ρ. ζητωκραυγή με τη σημ. «επευφημώ» (αργότερα -το 1870- πλάστηκε και επικράτησε τελικά ο τ. ζητωκραυγάζω) και το ους. ζητωκραυγές «επευφημίες» (και τα δύο μαρτυρούνται στα Πρακτικά της Εθνοσυνέλευσης το 1843-44). ο Στέφ. Κουμανούδης, πνευματώδης μελετητής της Ελληνικής, παρατηρεί λογοπαίζοντας και σ' γλαφυρό ύφος τα εξής περί της λέξεως: «Ο **Σκαρλάτος Βυζάντιος** [γνωστός λεξικογράφος] **τω 1835 κατέκρινε την λέξιν, αλλ' αυτή κραυγαστική ούσα φύσει κραυγάζει μέχρι σήμερα** [1900!], και **αδύνατον να υπερκραυγασθή υπό των δυσχεραίνοντων προς την ελευθέραν κίνησιν της γλώσσης το Υλάριον, των πνευμόνων και του Θνού τα πάντα τ' ανθρώπινα κινούντες**. (Συναγωγή νέων λέξεων...). Αξίζει επίσης να αναφερθεί συναφώς ότι η τραγιάσκα, το γνωστό είδος καπέλου, συνδέεται άμεσα με το ζήτω! Προήλθε από παρανόηση των λόγων Ρουμάνων εκδρομίων στην Αθήνα, που φωνάζοντας «ζήτω η Ελλάδα» (trăiască Grecia) πετούσαν στον αέρα τις «τραγιάσκες» τους, δηλ. τα καπέλα τους (είδος κασκέτου).

Ζητωκραυγάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [1870] {ζητωκραυγάζω} ♦ 1. (αμετβ.) **επευφημώ φωνάζοντας «ζήτω», κραυγάζω υπέρ** (κάποιου), εκδηλώνω ζωηρό θαυμασμό και ενθουσιασμό (για κάτι): τα **πλήθη των ζητωκραυγάζαν** ΣΥΝ. (λόγ.) **αλαλάζω** ANT. **αποδοκιμάζω, γιουχαρίζω, γιουχαίω** ♦ 2. (μετβ.) **επευφημώ (κάποιον), εκδηλώνω** (σε κάποιον) την επιδοκιμασία και τον ενθουσιασμό μου: **όλο το στάδιο ζητωκραυγάζε τον νικητή** || **όρθιοι ζητωκραυγάζαν την έξοχη ενέργεια του παίκτη** ΣΥΝ. **επευφημώ** ANT. **αποδοκιμάζω, γιουχαρίζω**. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζήτω.

Ζητωκραυγή (η) [1843] η επευφημία, η κραυγή «ζήτω»: **όλο το γήπεδο σεΐταν από τις ~**.

Ζιβάνκο (το) {άκλ.} 1. ο κλειστός ανυψωμένος λαϊμώ ζευωνιάτικης κυρ. μπλούζας, που καλύπτει, εραπτόμενος, τον λαϊμό αυτού που τη φορά: αυτό το **πουλόβερ έχει ψηλό | χαμηλό | χαλαρό | σφιχτό** ~ 2. (συνεκδ.) κάθε μπλούζα που έχει τέτοιο λαϊμό: **κόλλινο | άσπρο | χορνοτό | εφορμιστό** ~.

[ETYM. < αγγλ. zhivago, τίτλος κινηματογραφικής ταινίας, στην οποία ο κεντρικός ήρωας (Δρ Ζιβάνκο) φορούσε πουλόβερ με γυριστό γιακά, < ρωσ. Zhivago, όνομα ήρωα του μυθιστορηματός *Doctor Zhivago* (1955) του Β.Λ. Pasternak].

ζιγκ-ζάγκ κ. ζικ-ζάκ επίρρ. 1. με συνεχείς ελιγμούς: η **μηχανή ράβει το γαζί** ~ 2. **ζιγκ-ζάγκ** (το) (α) η κίνηση που χαρακτηρίζεται από συνεχείς ελιγμούς: **έκανε συνέχεια ~, προσπερνώντας τα αυτοκίνητα που βρισκόνταν στον δρόμο** (β) (συνεκδ.) τμήμα δρόμου ή πορείας, που εξαναγκάζει σε τέτοια κίνηση: ο **δρόμος έχει πολλά ~**. [ETYM. < γαλλ. zigzag, πθ. < γερμ. Zickzack, μάλλον ηχομιμητική λ., κατ' άλλους όμως ανάγεται στη γερμ. λ. Zacke «αιγιμή»].

ζιγκολό (ο) {άκλ.} άνδρας που επί πληρωμή συνάπτει σεξουαλικές σχέσεις, κυρ. με γυναίκες μεγάλης ηλικίας ΣΥΝ. πόρνος [ETYM. < γαλλ. gigolo < μεσν. γαλλ. giguer «χορευείο» < αρχ. γαλλ. gigue «μουσικό όργανο»].

ζιγκουράτ (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. γιγαντιαίος πύργος-ναός σε σχήμα βαθμιδωτής πυραμίδας με ιερό στην κορυφή, χαρακτηριστικός της αρχαιετικότητας της αρχαίας Μεσοποταμίας. [ETYM. < αγγλ. ziggurat < ακαδό. zigguratu «διακοσμητικός πύργος»].

ζιζάνιο (το) {ζιζανί-ου | -ον} 1. κάθε φυτό, κυρ. αγριόχορτο, που φυτρώνει σε εδάφη καλλιεργειών, παρεμποδίζοντας την ανάπτυξη των καλλιεργούμενων φυτών ΣΥΝ. τριβόλι, παράσιτο 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που κάνει αταξίες, προκαλώντας αναστάτωση στους υπολοίπους: **σκέτο ~ αυτό το παιδί- δεν αφήνει άνθρωπο σε ησυχία** ΣΥΝ. **ταρσοχόσιος, ταραξίας, άτακτος, διαβολάκι, σκανταλιάρης** 3. (μτφ.) το στοιχείο που επιφέρει σταδιακή αποσύνθεση και διάλυση, τροποποιώντας τα ισχύοντα δεδομένα: το ~ της **αμφισβήτησης** | **τού ατομικισμού** ΣΥΝ. (μτφ.) **μικρόβιο**-ΦΡ. (μτφ.) **ενσπείρω** | **σπέρνω ζιζάνια** προκαλώ έριδες, διχόνοιες: **προσπαθούν με δηλώσεις να ενσπείρουν ζιζάνια στο εσωτερικό του κόμματος**.

[ETYM. < μτγν. ζιζάνιον, πθ. < σουμερ. zizān «σιτάρι» (πβ. κ. εβρ. zēneh). Η λ. **απαντά** για πρώτη φορά στην Κ.Δ. (πβ. Ματθ. 13, 25 ...ήλθεν (...)) ο **έχθρας** και **έπασπειρεν ζιζάνια ανά μέσον του** και **άπηλθεν** (...), όπου χρησιμοποιείται πάντοτε με αρνητική σημ. κατ' αντιδιαστολή προς το σιτάρι].

ζιζανιοκτόνο (το) φάρμακο για την εξολόθρευση των ζιζανίων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος. [ETYM. < ζιζάνιο + -κτόνο < αρχ. κτείνω «φονεύω», βλ. κ. -κτονία].

ζιζέ (το) {άκλ.} το ανδρικό ή γυναικείο ελαφρύ γιλέκο, που φοριέται πάνω από το ποκάμισο. Επίσης **ζιζέ** (ο). — (υποκ.) ζιζεδάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. **ενδυμασία**. [ETYM. < γαλλ. gilet < ισπ. jileco, βλ. κ. γιλέκο].

ζιμί (το) {χωρ. γεν.} 1. το ταμπούρλο 2. **ζιμια** (τα) μεταλλικά κρόταλα σε σχήμα μικρών δίσκων για συνοδία λαϊκού χορού ή τραγουδιού (συχνά στα κάλαντα). [ETYM. < τουρκ. zil, πθ. περσ. proel.].

Ζιμπάμπουε (η) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Zimbabwe = Δημοκρατία της Ζιμπάμπουε) κράτος της Ν. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Χαράρε, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Ζιμπάμπουε. [ETYM. < αγγλ. Zimbabwe < (γλ. Μπαντού) zimba we bah we «στέρινα σπία», όν. αρχαιολογικής περιοχής στα ΝΑ. της χώρας, η οποία ως το 1979 ήταν γνωστή με το όν. *Ροδεσία* (αγγλ. Rhodesia), από τον Βρε-

τανό πολιτικό και οικοϋμολόγο C. Rhodes (1853-1902)].

Ζημπελίνα (η) {χωρ. γε.} πληθ.} 1. κουνάβη που ζει σε δάση της Β. Αμερικής και της Ευρασίας (βλ.λ.), γνωστό για την απαλή, ζεστή και ακριβή γούνα του 2. (συνεκδ.) η ίδια η γούνα του παραπάνω ζώου. [EJYM Μεταφορά του γαλλ. zibeline < ιταλ. zibellino, σλαβ. προελ., πβ. ρωσ. sobol' «κουνάβη»].

Ζημπούλι (το) → ζουμπούλι

Ζίνια (η) ποδός διακοσμητικό φυτό με μεγάλα πολύχρωμα άνθη σε ταξιανθίες (που ονομάζονται κεφάλια).

[EJYM. < νεολατ. zinnia, από το όν. του Γερμανού βοτανολόγου J. Zinn (1727-59)].

Ζιου-ζιτσου (το) {άκλ.} ΑΘΛ. ιαπωνική τεχνική προσωπικής άμυνας χωρίς όπλα, με βίαιες λαβές σε συγκεκριμένα αδύνατα σημεία του σώματος του επιτιθεμένου, κατά την οποία χρησιμοποιείται η δύναμη και το βάρος του ίδιου του αντιπάλου για την εξουδετέρωση του. [EJYM < αγγλ. jiu-jitsu < ιαπ. jujitsu < jū «εγγένεια» + jitsu «τέχνη»].

Ζιπ (το) {άκλ.} Η/Υ 1. συσκευή για την αποθήκευση συμπιεσμένων αρχείων σε μεγάλης χωρητικότητας δισκέτες 2. (συνεκδ.) η ίδια η δισκέτα που χρησιμοποιείται στην παραπάνω συσκευή 3. (ως επίθ.) για αρχείο συμπιεσμένο με το σύστημα της παραπάνω συσκευής. — (υποκ.) ζιπάκι (το) (σημ. 2). [EJYM < αγγλ. zip].

Ζιπ-κίλ.Οτ (η/το) {άκλ.} το φαρδύ γυναικείο παντελόνι, που συνήθ. σταματά στο ύψος του γονατού και δίνει την εντύπωση φούστας: *μάλλινη | σπορ | μονόχρωμη | καρό* ~. [EJYM. < γαλλ. jupe-culotte < jupe «φούστα» (< αραβ. djubbah) + culotte (βλ. λ. κιλότα)].

Ζιπουλάκι (το) {χωρ. γεν.} παιδικό κοντομάνικο εσώρουχο, που φοριέται από τη μέση και πάνω κατάσαρκα ως φανέλα.

Ζιπούνι (το) (ζιπούνι-ιού | -ιών) πανωφόρι με μήκος ως τη μέση, συνήθ. εφαρμοστό και με μακριά μανίκια: *δερμάτινο* ~. [EJYM. < μεσν. ζιπούνι < ζιπώνι < βεν. zipon].

Ζιρκόνιο (ο) {ζιρκονίου | χωρ. πληθ.} 1. ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Zr) αργυρόλευκο χρώματος, που έχει ιδιαίτερη σημασία στον τομέα των εφαρμογών της πυρηνικής ενέργειας (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) 2. ΟΡΥΚΤ. το πυριτικό ορυκτό του παραπάνω στοιχείου, με μεγάλο δείκτη διάθλασης και έντονη διάχυση φωτός· είναι ευρέως διαδεδομένο στην κοσμηματοποιία λόγω των ελκυστικών ιδιοτήτων του και της ασύγκριτα χαμηλής τιμής του σε σχέση με τους πολύτιμους λίθους. Επίσης ζιρκόνιο {άκλ.} (σημ. 2). [EJYM. Μεταφορά του γερμ. Zirkon < γαλλ. jargon < ιταλ. giargone < περσ. zargūn «χρυσοφάος»].

ζο (το) → ζώο

ζογκλέρ (ο) {άκλ.} 1. επαγγελματίας του θεάματος που εκτελεί κυρ. ταχυδακτυλουργικές ή ακροβατικές ασκήσεις, ψυχαγωγώντας το κοινό, συνήθ. στο τσίρο 2. (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για αθλητή ή συνήθ. σε ομαδικό άθλημα (ποδόσφαιρο, μπάσκετ κ.λπ.) που διακρίνεται για το θεαματικό του παίγνιο: ~ τον *γηπέδων*. — **ζογκλερικός**, -ή, -ό.

[EJYM. < γαλλ. jongleur < λατ. jocolator < p. jocolor «παίξω, χαριεντίζομαι»].

ζομπι (το) {άκλ.} 1. (στο βουντού) το σώμα νεκρού που «επαναφέρεται» από κάποιον στη ζωή με υπερφυσικό τρόπο, για να τον υπηρετήσει ως άβουλο και άφωνο όργανο του· (μτφ.-μειωτ.) 2. άνθρωπος με ιδιαίτερα εκκεντρική και παράξενη εμφάνιση ή με κινήσεις και αντιδράσεις αφόσικες και μηχανικές 3. εξαιρετικά άσχημο άνθρωπος ή και πολύ ρυτιδωμένος και καταβεβλημένος λόγω προχωρημένης ηλικίας.

[EJYM. < αγγλ. zombie, πθ. συνδ. με την κογγολέζικη λ. nzambi «θεός»].

ζορζέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ λεπτό μεταξωτό ή μάλλινο ύφασμα.

[EJYM. < Georgette, επωνυμία αγγλ. εμπορικού οίκου, που διαβίβαστηκε με γαλλ. προφορά].

ζορι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.-λαϊκ.) 1. η καταναγκαστική πίεση που ασκείται σε κάποιον για πράξη ή στάση, για την οποία εκδηλώνει απροθυμία, αδιαφορία ή αντίθεση ΣΥΝ. βία, εξαναγκασμός, στανιό ΦΡ. με **το ζορι** (i) με τη βία, με το στανιό: δεν ήθελε να *έρθει*- τον *φέραμε* ως *εδώ* ΣΥΝ. με εξαναγκασμό, με πίεση (ii) με μεγάλη δυσκολία, προσπάθεια: - *κρατήθηκα* να *μη σκάσω* στα *γέλια* 2. η δυσκολία που αντιμετωπίζει κανείς, οτιδήποτε δυσχεραίνει και παρεμποδίζει: αυτή η *άσκηση* είναι *μεγάλο* - || *έχει πολλά* ~ να *πέρασει*! ΣΥΝ. δυσκολία, δυσχερεία- ΦΡ. **τραβάω ζορι** βλ. λ. *τραβώ*. [EJYM < τουρκ. ZOR].

ζορίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζορίσ-α, -ηκα, -μένος} (καθημ.) ♦ (μετβ.) 1. εξαναγκάζω (κάποιον να καταβάλει έντονες προσπάθειες), αγκό πίεση (εκβιάζοντας συγκεκριμένη εξέλιξη ή αποτέλεσμα): *έπρεπε* να τον *ζορίσω*, *για να μου δώσει* απάντηση || τον *ζορίζουν* απ'όλες τις *πλευρές*, *αλλά αυτός δεν υποχωρεί*! ΣΥΝ. πιέζω, στρνυμώνω 2. χρησιμοποιώ (κάτι) κατά εξαντλητικό τρόπο, οδηγώντας το στα όρια των δυνατοτήτων του (συσκευής ή μηχανής): *μην τη ζορίζεις* άλλο *τη μηχανή*, *γιατί θα χαλάσει* 3. φέρνω (κάποιον) σε δυσχερή θέση: ο *ρεπόρτερ* ήθελε να *ζορίσει* τον *καλεσμένο* του με *επιθετικές ερωτήσεις* ΣΥΝ. στρνυμώνω ♦ 4. (αμετβ.) γίνομαι δυσκολότερος- ΦΡ. **ζορίζουν τα πράγματα** η κατάσταση γίνεται πιο δύσκολη: *αν δει* ότι ~, *θα τα παρατήσει* ΣΥΝ. σκούρα τα πράγματα 5. (μεσοπαθ. **ζορίζομαι**) δυσκολεύομαι σε κάτι, αισθάνομαι να με πιέζουν: ~ *οικονομικά* | *επαγγελματικά* || *όταν ζορίζεται*, *αντιδρά* απότομα ΣΥΝ. πιέζομαι, (λαϊκ.) να βρισκό σκούρα, τα βρίσκω ματαστούνια. — **ζορίσμα** (το), (υποκ.) **ζορ-ρισματάκι** (το).

ζόρικος, -η/-ια, -ο (εκφραστ.) 1. αυτός που δύσκολα αποδέχεται ή υποτάσσεται σε απαιτήσεις άλλων: *είναι πολύ* ~ *στις διαπραγματεύσεις* ΣΥΝ. σκληρός ANΤ. υποχωρητικός, συμβιβαστικός, βολικός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα, σκληρότητα ή απειλητικότητα: *είναι πολύ* ~ *δεν μπορώ* να του *επιβληθώ*- ΦΡ. (α) κάνω τον **ζόρικο** (σε κάποιον) συμπεριφερόμαι με επιθετικό, άγριο τρόπο (σε κάποιον), χρησιμοποιώ απειλές ή έχω απειλητικό ύφος (β) **ζόρικο αντράκι** (ειρων.) για άντρα που παριστάνει τον σκληρό, χωρίς να πείθει γι' αυτό 3. (ενέργεια ή εργασία) που έχει μεγάλη δυσκολία: ~ *άσκηση* | *δουλειά* | *υπόθεση* || **ζόρικά** τα *πράγματα στην οικονομία* με τα *νέα μέτρα*! — **ζόρικά** επίρρ.

ζοριλήδικός, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα ΣΥΝ. ζόρικος 2. αυτός που προκαλεί δυσκολία κατά την εκτέλεση του: *είναι πολύ* ~ *αυτή η δουλειά* ΣΥΝ. ζόρικος.

ζοριλικί (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) η προκλητική επίδειξη δύναμης, η επιθετική, απειλητική συμπεριφορά: *αρχίζει* τα ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) νταηλίκι, μαγκιά, τσαμπούκας. [EJYM. < τουρκ. zorluk].

ζοριμάλικι κ. **ζορμπαδάλικι** (το) (λαϊκ.) η προκλητική, επιθετική και απειλητική συμπεριφορά ή ενέργεια. [EJYM. < τουρκ. zorbalik].

ζορμπάς (ο) {ζορμπάδες} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που έχει επιθετική, βίαιη συμπεριφορά 2. άνθρωπος ανένδοτος, που ζει έντονα και με τρόπο αντισυμβατικό 3. (παλαιότ.) το ένοπλο μέλος άτακτου στρατού, που ακολουθούσε τη ζωή της παρανομίας με αρπαγές, βιασμούς, καταστροφές κ.λπ. [EJYM. < τουρκ. zorb].

Ζορρό (ο) {άκλ.} κινηματογραφικός και τηλεοπτικός ήρωας, δεινός ξιφομάχος και σκοπευτής, που έκρυβε την πραγματική του ταυτότητα και παρενέβαινε μισοκρυφός και ντυμένος στα μαύρα, για να υπερασπιστεί το δίκαιο και τους αδύνατους· ΦΡ. (ειρων.) κάνω τον **Ζορρό** παριστάνω τον πρόστατη, τον σωτήρα άλλων, εμφανίζομαι αυτόκλητα ως τιμωρός των κακών.

[EJYM. < αγγλ. Zorro < ισπ. zorro «αλεπού», πράγμα που συμβαδίζει με τον χαρακτήρα του προσώπου, το οποίο πρωτοπαρουσιάστηκε το 1920 στην ταινία *The mark of Zorro* (Το σημάδι του Ζορρό), όπου τον Ζορρό υποδύθηκε ο Douglas Fairbanks].

ζούγκλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. τροπικό δάσος, συχνά αδιαπέραστο, με πλούσιότητα άγρια πανίδα και χλωρίδα: η ~ του *Αμαζονίου* ΦΡ. (κακός.) **νόμος της ζούγκλας** (i) ο νόμος της φυσικής επικράτησης του ισχυρότερου εις βάρος του πιο αδύνατου (ii) η χρήση οποιουδήποτε διαθέσιμου μέσου από την πλευρά του ισχυρότερου για την επικράτηση του σε ανταγωνισμό ΣΥΝ. ο νόμος | το δίκαιο του ισχυρότερου 2. (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο κυριαρχεί η βία, η έλλειψη ασφάλειας ή ο απάνθρωπος ανταγωνισμός: η *σύγχρονη* ~ *της κοινωνίας* μας || - *καταντήσαμε!* *Κινδυνεύεις ακόμη και μέσα στο σπίτι σου!* 3. (μτφ.) η χαώδης κατάσταση: η ~ των *διατάξεων* και των *ρυθμίσεων* του *φωρολογικού συστήματος*.

[EJYM. Μεταφορά του γαλλ. jungle < αγγλ. jungle < χίντι jangal «δάσος» < σανσκρ. jāngala].

ζουδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. το ζουφίο, το έντομο ΣΥΝ. ζουζούνι, μαμουίνι 2. (μτφ.-χαϊδευτ.) ο εξαιρετικά μικρόςμοιος ή ο πολύ μικρός στην ηλικία. — (υποκ.) ζουδάκι (το). [EJYM. < μεσν. ζουδιον < αρχ. ζώδιον, υποκ. της λ. ζουσι].

ζουζούλο (το) (λαϊκ.) 1. ζουφίο, ζουζούνι 2. (μτφ.-χαϊδευτ.) ζωηρό και άτακτο μικρό. [EJYM. Άλλος τ. του ζουζούνο < ζουζούνι].

ζουζούνα (η) ως προσφώνηση σε ζωηρή και χαριτωμένη κοπέλα. — (υποκ.) ζουζουνίτσα (η).

ζουζούνι (το) {ζουζούνι-ιού | -ιών} (καθημ.) 1. έντομο μικρών διαστάσεων, κυρ. αυτό που πετά παράγοντας έναν χαρακτηριστικό βόμβο ΣΥΝ. ζουφίο 2. (ως χαρακτηρισμός) για ζωηρό, άτακτο παιδί. — (υποκ.) ζουζουνάκι (το).

[EJYM. Ηχομιμητική λ. (από τον ήχο ζου-ζου) + παραγ. επίθημα -ούνι, κατά το *μαμουίνι* πβ. κ. βουλύ. zuzukam «ζουζουνίτσα»].

ζουζούνια (η) (χαϊδευτ.-οικ.) πείραγμα ή αταξία.

ζουζουνίτσα ρ. αμετβ. (ζουζουνίτσα) (για έντομο) παράγω τον χαρακτηριστικό βόμβο του εντόμου που πετά ΣΥΝ. βουζίω. — **ζουζουδνί-σμα** (το).

ζούλα (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) η μυστικότητα- ΦΡ. (οικ.) στη **ζούλα** στα κρυφά, χωρίς να γίνονται αντιληπτός: ο *γιατρός* του *απαγόρευσε* *τελείως* το *κρασί*, *αλλά ~ πίνει* κανένα *ποτηράκι* || *πέρασε* τα *λαθραία* - ΣΥΝ. στα κλεφτά, μυστικά, στα μουλλωχτά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*. [EJYM. < ζουλώ (υποχωρητ.)].

ζουλάπι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. το άγριο ζώο ΣΥΝ. αγρίμι 2. (μτφ.-υβριστ.) βλάκας, ηλίθιος, αγαθός.

[EJYM. < μεσν. ζουλάπι, πθ. < αλβ. zullap «άγριο ζώο», πβ. κ. ρουμ. zupare].

ζούληγμα κ. **ζούλημα** κ. **ζούλισμα** (το) (ζουλήγμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. το να πιέζει δυνατά κανείς, συνήθ. με τα δάχτυλα, κάτι 2. το σημάδι που μένει όταν ζουλήξει κανείς κάποιον.

ζούληξά ρ. → ζουλώ

Ζουλού (οι) [1897] (άκλ.) 1. έθνους της επαρχίας Νατάλ της Ν. Αφρικής 2. **Ζουλού** (η | τα) η γλώσσα των Ζουλού, που ανήκει στη γλωσσική ομάδα Μπαντού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*. [EJYM < αγγλ. Zulu, λ. της γλ. Μπαντού, αγν. ετύμου].

ζουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. (ζουλάς... | ζούλη-σα κ. -ξα, -ιέμαι, -χτηκα, -γμένος) (καθημ.) προκαλώ πιέζοντας ελαστική ή μόνιμη παραμόρφωση σε επιφάνεια ή αντικείμενο: *του* - *το μάγουλο* || ~ *το σωληνά*-

ριο της οδοντοπάστας ΣΥΝ. πιέζω, (λαϊκ.) ζουπό. Επίσης ζουλιζώ [μεσν.]. [ETYM < μεσν. ζουλιζώ < αρχ. διυλιζώ, με τροπή δι- > ζ-, πβ. διαβολιά - ζαβολιά].

ζουμ (το) {άκλ.} 1. φακός ή σύστημα φακών μεταβλητής εστιακής απόστασης που χρησιμοποιούνται για τη λήψη φωτογραφικής ή κινηματογραφικής σκηνής, κατά τρόπον ώστε να φαίνεται πως ο φακός το προσεγγίζει (ή απομακρύνεται από αυτό): φακός ~ || βιντεοκάμερα με ~ 2. η λήψη (φωτογραφική | κινηματογραφική) με τέτοιο σύστημα φακών: ο σκηνοθέτης άρχισε με ένα αργό ~ στο πρόσωπο του παιδιού || κάνω ~ σε κάτι ΣΥΝ. εστίαση. [ETYM < αγγλ. zoom, ηχομημητική λ.].

ζουμάρι ρ. αμετβ. {ζουμάρισα κ. ζουμάρα} κάνω ζουμ (βλ.λ.): ο φακός ζούμαρε στο πρόσωπο του πρωταγωνιστή.

ζουμερός, -ή, -ό [μεσν.] (καθημ.) 1. (κυρ. για καρπούς, φαγώσιμα κ.λπ.) αυτός που έχει ζυμό, ζουμί: ~ πορτοκάλι || τα ~ φρούτα του καλοκαιριού ΣΥΝ. (λόγ.) χυμώδης, εύχυμος ΑΝΤ. ξερός, στεγνός 2. (μτφ.) (α) αυτός που έχει ουσία, που έχει περιεχόμενο: ~ άνθρωπο | συζήτηση | λόγια ΣΥΝ. μεστός, ουσιαστικός, ουσιαστικός ΑΝΤ. ανούσιος, αδιάφορος φ) (για γυναίκα) αυτή που έχει πλούσιες καμπύλες.

ζουμί (το) {ζουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. κάθε φυσικό υγρό που περιέχεται ή παράγεται από ζωντανό οργανισμό, κυρ. φυτικό, ή από τμήμα του οργανισμού αυτού: αυτό το φρούτο έχει πολύ ~ || το ~ του κρέατος ΣΥΝ. χυμός 2. ο ζυμός (από βρασμένο κρέας, λαχανικά κ.λπ.): το φαγητό έχει πολύ ~ ΦΡ. (α) (εκφραστ.-σκωπτ.) με παίρνουν τα ζουμιά δακρύζω, βάζω τα κλάματα από συγκίνηση (β) (εκφραστ.) βράζω στο ζουμί μου κυριαρχούμαι από δυσάρεστα συναισθήματα (φθόνου, οργής κ.λπ.) και δεν τα εκδηλώνω: μην κοιτάς που δεν αντέδρασε, βράζει στο ζουμί του (γ) (εκφραστ.-σκωπτ.) η γριά (η) κότα έχει το ζουμί βλ. λ. κότα 3. (μτφ.) οτιδήποτε αποτελεί την ουσία, το σημαντικό περιεχόμενο ενός πράγματος: αυτή η είδηση έχει πολύ ~ || το ~ του έργου συνυμίζεται στο εξής... ΣΥΝ. νόημα, ενδιαφέρον, ουσία, (λαϊκ.) ψητό 4. (μτφ.-οικ.) το οικονομικό κέρδος: αυτές οι δουλειές δεν έχουν ζουμί. — (υποκ.) ζουμάκι (το). [ETYM < μεσν. ζουμίνκ ζουμίν< μτγν. ζουμίν, υποκ. του αρχ. ζυμός].

ζουμπάς κ. ζουπάς (ο) {ζουμπάδες} 1. το εργαλείο (κυρ. από χάλυβα) που χρησιμοποιείται για να τρυπάει μέταλλα ή για να σπρώχνει τα καρφιά βαθύτερα, ώστε να μην προεξέχουν οι κεφαλές τους 2. (μτφ.-μειωτ.) ο εξαιρετικά κοντός, μικρόσωμος άνθρωπος ΣΥΝ. κοντός, νάνος ΑΝΤ. ψηλός, (λαϊκ.) λελέκι, ντερέκι. [ETYM < τουρκ. zimba].

ζουμπερο (το) 1. το μικρό έντομο ΣΥΝ. ζουφιο, ζουζούλο, ζουζούνι 2. (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος με καχεκτική και άσημη εμφάνιση ΣΥΝ. κακοφτιαγμένος. [ETYM < σλαβ. zombri].

ζουμπούλι κ. ζιμπούλι (το) {ζουμπούλι-ιού | -ιών} (καθημ.) ο υάκινθος και συνεκδ. το άνθος του. — (υποκ.) ζουμπούλακι κ. ζιμπούλακι (το). [ETYM < τουρκ. sümbül].

ζουμπουλούδικος, -η, -ο (εκφραστ.-προφορ.) παχουλός, στρουμπουλός. [ETYM Αγν. ετύμου].

ζουπό (κ.-ώ) ρ. μετβ. {ζουπάς... | ζουπή-σα κ. -ξα, -χτηκα, -γμένος} (καθημ.) ασκώ πίεση με τα δάχτυλα σε κάτι προς τα κάτω ΣΥΝ. ζουλώ. Επίσης ζουπιζώ. — ζουπίσμα κ. ζουπίγμα (το). [ETYM < ζουπιζώ (με μεταπλασμό κατά το συνώνυμο ζουλώ) < *διο-πιζώ «αποχυμών, βγάζω τον χυμό» < διο(α)- + αρχ. πίζω < σπός «χυμός». Το αρχ. σπός < I.E. *sok-^wos «χυμός», πβ. αρχ. σλαβ. sokn, λθ. snekas, πθ. κ. λατ. suscus (> γαλλ. suc κ.ά.).

ζούρα (η) (λαϊκ.) η τρέλα. Επίσης ζούρια κ. ζουραλάρα. ζουραλίνω ρ. μετβ. {ζούρα-να, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. τρελαίνω, κάνω (κάποιον) να χάσει τα λογικά του: θα με ζουραλάνουν αυτά τα παιδιά με τις φωνές τους ΣΥΝ. παλαβώνω, (λαϊκ.) μουραλίνω, λωλαί-νω, βουρλιζώ 2. ξεμυαλιζώ, προκαλώ μεγάλη χαρά ή επιθυμία (σε κάποιον): τον ζούραλε με την αμορφιά της || ζουραλάθηκε με τα καλά νέα ΣΥΝ. ξετρελαίνω.

ζουραλάρα (η) → ζούρα

ζουρλομανδύας (ο) [1893] {χωρ. γεν. πληθ.} ρούχο από ανθεκτικό, σκληρό υλικό με μακριά μανίκια, που περνούν από μπροστά και δένονται πίσω από την πλάτη, ώστε να δεσμεύονται τα χέρια αυτού που το φορά (κυρ. για βίαιους και επικίνδυνους φρενοβλαβείς) ΦΡ. (α) του φόρεσαν ζουρλομανδύα τον έκλεισαν σε φρενοκομείο (β) του χρειάζεται ζουρλομανδύας πρέπει να τον κλείσουν σε φρενοκομείο. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. camisole de force].

ζουρλοπαντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) 1. πρόσωπο που εκδηλώνει την τρέλα του, ζουρλός ΣΥΝ. τρελός, μουρλός 2. πρόσωπο που είναι εκκεντρικό, πολύ ζωηρό: κοίτα τι ~, τι φοράει πάλι! ΣΥΝ. ψώνιο, τρελάρα | τρελάρας, (αρχκό) περίπτωση. [ETYM < ζουρλός + παντιέρα «σημαία», οπότε η λ. θα δήλωνε αυτόν που εκδηλώνει την τρέλα του, που την κάνει «σημαία» πβ. κ. βιάκας με πατέντα].

ζουρλός, -ή, -ό (λαϊκ.) τρελός ΣΥΝ. μουρλός, ανισόρροπος, παλαβός, κουζουλός. ΣΧΟΛΙΟ λ. τρελός.

[ETYM. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογήσεις: (α) < ζερβός + τρελός (με συμφυρμό) (β) < (σ)βουρλός < σβουρίζομαι «γυρίζω σαν σβούρα, σαν τρελός» (γ) < Ben. zurio «άστατος, ελαφρόμυαλος»].

ζουρνάς (ο) {ζουρνάδες} λαϊκό ξύλινο πνευστό όργανο, που παράγει οξύ και διαπεραστικό ήχο και αποτελούσε παιαδιότ. το κατεξοχήν όργανο υπαίθριων εορταστικών συγκεντρώσεων ΦΡ. η τελευταία τρύ-

πα του ζουρνά για πρόσωπο που είναι τελευταίο σε μια ιεραρχία, που δεν έχει την παραμικρή ισχύ ή δυνατότητα λήψεως αποφάσεων ΣΥΝ. ο τελευταίος τροχός της αμάξης.

[ETYM μεσν. < τουρκ. zuma < περσ. süma «είδος τρομπέτας (που τη χρησιμοποιούσαν σε εορταστικές εκδηλώσεις)» < sūr «εορτή» + nâ(y) «καλάμι»].

ζουρνατζής (ο) {ζουρνατζήδες} ο οργανοπαίκτης του ζουρνά. [ETYM. < τουρκ. zumaci].

ζούφιος, -α, -ο → τζούφιος

ζοφερός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που δεν έχει καθόλου φως, ο εξαιρετικά σκοτεινός, ώστε να προκαλεί φόβο: ~ σκότος | νύχτα || ~ υπόγεια ΣΥΝ. θεοσκοτεινός, κατασκοτεινός, (λόγ.) ερεβώδης ΑΝΤ. φωτεινός, λαμπρός 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί απαισιοδοξία και ανασφάλεια, που εμπνέει φόβο και απελπισία: ζούμε σε ~ καιρούς || ύστερα από αυτή την αποτυχία, το μέλλον του διαγράφεται ~||~ ύψος | έκφραση ΣΥΝ. δυσόαντος, μαύρος. — ζοφερά επιπρ., ζοφερότητα (η) [μεσν.]. [ETYM αρχ. < ζόφος].

ζόφος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. το βαθύ και απειλητικό ή τρομακτικό σκοτάδι ΣΥΝ. (λόγ.) έρεβος, (καθημ.) σκοτεινιά, μαυρίλα ΑΝΤ. φως, λάμψη, (λόγ.) φέγγος 2. (μτφ.) η κατάσταση βαθιάς απογοήτευσης ή μελαγχολίας, παντελώς έλλειψης αισιόδοξων προοπτικών. — ζοφώ-θης, -ης, -ες [αρχ.].

[ETYM αρχ., προφανώς συνδ. με τη λ. ζέφυρος (βλ.λ.), αν θεωρηθεί ότι η ονομασία του ανέμου ανάγεται σε θ. *ζέφος. Η λ. ζόφος παρουσιάζει όμοιο επιθήμα με τα συνώνυμα δύσφορος, γνόφος (βλ.λ.).

ζογάδα (η) (λαϊκ.) 1. η αιμορροΐδα (βλ.λ.) 2. (μτφ.) (συνήθ. σε πληθ.) η καικόκηφ και δύστροπη διάθεση: ασ' τον, γιατί έχει πάλι τις ~ του σίμερα || είναι σίς ~ του ΣΥΝ. τσαντίνα.

[ETYM μεσν. < *σογάδα < μτγν. έσογάς (συνήθ. πληθ. έσογάδες) < είσοχη < αρχ. εισόχη].

ζογάδας (ο) (λαϊκ.) αυτός που είναι συνεχώς νευριασμένος, δύστροπος.

ζογαδιάζω ρ. μετβ. {ζογαδιάσα-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) προκαλώ εκνευρισμό (σε κάποιον), (του) χαλώ τη διάθεση: μη με ζογαδιάζεις προηγουμένα! || ζογαδιάστηκε επειδή του πήγα κόντρα! ΣΥΝ. εκνευρίζω, (λαϊκ.) τσαντίνα.

ζογαδιάρης, -α, -ικο 1. (κυριολ.) αυτός που υποφέρει συχνά από αιμορροΐδες 2. (μτφ.) αυτός που έχει δύστροπη, ιδιότροπη συμπεριφορά, που συμπεριφέρεται πολύ νευρικά ΣΥΝ. ζογάδας, δύστροπος. Επίσης ζογαδιακάς, -ή, -ό. [ETYM < ζογάδα + παραγ. επίθημα -ιάρης].

ζογάς (ο) (παιαδιότ. ορθ. ζωγάς) αγκαθωτό, ποδόδεσ ζιζάνιο που χρησιμοποιείται ως ζωτροφή ή τρώγεται βραστό ως λαχανικό. [ETYM. < μεσν. ζογάς | ζόχος < μτγν. σόχος, αγν. ετύμου].

ζούγαινα (η) {ζυγανών} είδος καρχαρία των τροπικών θαλασσών. [ETYM. αρχ. < ζυγόν | ζυγός, λόγω του σχήματος της κεφαλής αυτού του είδους καρχαρία].

ζυγαριά (η) 1. όργανο με το οποίο μετρείται το βάρος αντικειμένων σύμφωνα με τη θέση στην οποία ισορροπεί μία ράβδος, από τα άκρα της οποίας κρέμονται δύο πανομοιότυποι δίσκοι, στον έναν από τους οποίους τοποθετείται το αντικείμενο που ζυγίζουμε και στον άλλο ζύγια: ~ παραδοσιακή ΣΥΝ. (λόγ.) πλάστιγγα, ζυγός, (λαϊκ.) παλάντζα 2. (γενικότ.) οποιοδήποτε όργανο μετρήσεως βάρους: χάλασε η βελόνα της ~ || ~ ακριβείας | μπάνιο | κουζίνας | ηλεκτρονική. [ETYM < μεσν. ζυγαρέα < *ζυγάριον, υποκ. του αρχ. ζυγός].

ζυγι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. καθένα από τα διαφορετικού βάρους βαριά, που χρησιμοποιούνται κατά το ζύγισμα: αυτό ο σόκος βάλει ζύγια των δύο οκάδων ΣΥΝ. (στον πληθ.) σταθμά 2. ο υπολογισμός του βάρους με ζυγαριά, το ζύγισμα: κλέβει στο ~ || πουλάει με το ~ ΣΥΝ. ζύγιση, μέτρημα, ζύγιασμα 3. (συνεκδ.) η ποσότητα ομοειδών υλικών που αντιστοιχεί σε κάθε ζύγισμα: παράγγειλα ένα ~ κάρβουνα | σταφίδα.

[ETYM < μεσν. ζύγιν < μτγν. ζύγιον, υποκ. του αρχ. ζυγόν (τό) | ζυγός (ο) | ζύγια (η) (λαϊκ.) 1. το ζυγάρι 2. ζυγάρι μουσικών οργάνων (βιολί-λαούτο, ζουρνάς -νταούλι, κλαρίνο -λαούτο κ.λπ.): στον γάμο ήταν δυο ζυγιάς όργανα.

ζυγιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ζύγ-ιασα, -ιάζομαι κ. -ίεμαι, -ιάστηκα, -ια-μένος} 1. υπολογίζω βάρος με ζυγαριά ΣΥΝ. ζυγίζω 2. (μτφ.) συγκρίνω (υπολογίζοντας τα θετικά και τα αρνητικά) πριν φτάσω στο τελικό συμπέρασμα, απόφαση: για κάθε σου βήμα πρέπει να ζυγιάζεις όλα τα ενδεχόμενα || «την ζενιτιά, την ορφάνια, την πίκρα, την αγάπη, τα έσπερα τα ζύγιασαν, βαρύτερα είναι τα ζένα» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. σταθμίζω (μεσοπαθ. ζυγιάζομαι κ. ζυγίεμαι) 3. ισορροπώ, κανονίζω τη θέση του κέντρου βάρους μου, ώστε να εξασφαλίζεται η ισορροπία μου: ζυγιάστηκε στο ένα πόδι 4. αιωρούμαι πάνω από ένα σημείο, μετεωρίζομαι ισορροπώντας: το γεράκι ζυγιάστηκε πάνω από το υποψήφιο θύμα του που έκανε κάθετη εφόρμηση. — ζύγιασμα (το).

ζυγιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζύγισ-α, -ηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. έχω συνολικό βάρος (αντίστοιχο προς ορισμένα κιλά ή άλλη μονάδα μετρήσεως του βάρους): είναι πολύ χοντρός-πρέπει να ζυγίσει πάνω από εκατό κιλά || πόσο ζυγίζει ένα αυτοκίνητο σε τόνους; 2. (για ζυγαριές, άλλα όργανα μετρήσεως βάρους) δείχνω το βάρος: οι ζυγαριές ακριβείας ζυγίζουν καλύτερα 3. προσδιορίζω το βάρος (κάποιου πράγματος) κυρ. με ζυγαριά: έδωσε στον μονάδη τα ψώνια, να τα ζυγίσει || ζυγίεται κάθε πρωί, για να παρακολουθεί το βάρος της ΣΥΝ. σταθμίζω, ζυγιάζω ♦ (μετβ.) 4. (μτφ.) εκτιμώ, αποδίδω ορισμένη αξία σε (κάποιον/κάτι): εγώ τον άνθρωπο δεν τον ~ από τα λεφτά, μα απ' την καρδιά του || τον ζύγια με το μάτι τι χαρακτήρας είναι ΣΥΝ. καταλαβαίνω, κρίνω, αξιολογώ 5. (μτφ.) συνυπολογίζω τον θετικό και

αρνητικό αντίκτυπο (σε κάτι): να ζυγίζεις τις κουβέντες σου (να μιλάς προσεκτικά), γιατί δεν ξέρεις πάντα ποιος σε ακούει ΣΥΝ. υπολογίζω, αναμετρώ · 6. παρατάσσω κατά ευθυγράμμες σειρές: ο καθένας να ζυγιστεί με τον μπροστινό του || ο λογίας ζύγισε τους στρατιώτες του για την παρέλαση ΣΥΝ. ευθυγραμμίζω 7. ΝΑΥΤ. επιτυχάνω τη σύμπτωση του διαμήκους άξονα του πλοίου με τον άξονα του στενού ή της διώρυγας που θα διαπλεύσει: ~ πλοίο. — ζύγισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. εργαστικός [ΕΓΥΜ, μεσν. < αρχ. ζυγός].

ζύγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ο υπολογισμός βάρους με ζυγαριά: καθημερινή ~ του βρέφους ΣΥΝ. ζύγισμα, στάθμιση · **2.** η κατά ευθύγραμμες σειρές παράταξη ομάδας, συνόλου: ~ επί δεξιά | αριστερά.

ζυγιστής κ. **ζυγιστής** (ο) ο υπάλληλος τελωνείου που ζυγίζει τα προς έλεγχο εμπορεύματα, κυρ. για να εξακριβωθεί το δηλωθέν βάρος τους.

ζυγιστικά (τα) τα τέλη που καταβάλλονται για τη ζύγιση προϊόντων ως αμοιβή του ζυγιστή.

ζυγολόγιο (το) {ζυγολογί-ου | -ων} το εμπορικό βιβλίο ή οποιαδήποτε κατάσταση, στην οποία αναγράφονται τα βάρη των ζυγισμένων εμπορευμάτων.

ζυγούρι (το) {ζυγούρι-ου | -ιών} (παλαιότ.) ο συνήθ. μακρύς μαντάς που χρησιμοποιούσαν για την πρόσδεση του ζυγού στο τιμόνι (άλετριου ή κάρου). Επίσης ζυγούλοιο. [ΕΤΥΜ, < μεσν. ζυγούλοιο < αρχ. ζυγούλοιο < ζυγός + λόρος (βλ. λ.)].

ζυγός (ο) (λόγ.) **1.** η παραδοσιακή κυρ. ζυγαριά, ως όργανο υπολογισμού του βάρους σωμάτων: ο ~ του φαρμακοποιού || ~ ακριβείας ΣΥΝ. ζυγαριά, (λόγ.) πλάστιγγα, (λαϊκ.) παλάντζα **2.** (ειδικότ.) το οριζόντιο τμήμα, στέλεχος της παραδοσιακής ζυγαριάς, από τις άκρες του οποίου αναρτώνται οι δύο πλάστιγγα: ο ~ κλίνει προς τα δεξιά ΣΥΝ. φάλαγγα · **3.** ζυγός (ο) (α) ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστήριδος του Β. Ημισφαιρίου (β) ΑΣΤΡΟΛ. το έβδομο ζώδιο του ζωδιακού κύκλου, που συμβολίζεται με τη ζυγαριά και που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 23/9-23/10 (γ) (συνεκδ.) κάθε άτομο που είναι γεννημένο κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου · **4.** το εγκάρσιο εξάρτημα σε άροτρα ή άμαξες, στο οποίο ζευνώνται τα υποζύγια **5.** (μτφ.) (α) κάθε είδους καταπίεση, τυραννικό καθεστώς: ο ελληνοισμός αποτινάξε τον βαρύ ~ του κατακτητή || αβάσταχτος | ατιμωτικός ~ || «του Έλληνας ο τράχηλος ζυγόν δεν υποφέρει» || ο ~ των προκαταλήψεων | της αμορφωσιάς ΣΥΝ. σκλαβιά, υποταγή (β) η βαριά εργασία ΦΡ. είμαι | μπαίνω στον ζυγό εργάζομαι, στρώνομαι στη δουλειά · **6.** η στοιχισή σε ευθεία γραμμή κατά μέτωπο, καθώς και καθεμιά από τις γραμμές αυτές: (στον στρατό) παράταξη εφ' ενός ζυγού || (γυμναστικό πρόσταγμα) πκνώστε τους ~! ΣΥΝ. γραμμή" ΦΡ. (παράγγελμα) τους ζυγούς λύσατε! για τη διάλυση παράταξης, που ισοδυναμεί με άδεια αποχώρηση: ο λογίας φώναξε: ~ ΣΥΝ. διαλυθείτε · **7.** ΗΛΕΚΤΡ. η χάλκινη ή αλουμιένια ράβδος, μέσω της οποίας το ρεύμα υψηλής τάσεως διαμοιράζεται στους επιμέρους αγωγούς: ~ εξισορρόπησης · **8.** ΑΘΛ. ασύμμετροι ζυγοί (α) ζεύγος παράλληλων ζυγίων δοκών με διαφορά ύψους μεταξύ τους, οι οποίοι στηρίζονται συνήθ. σε κοινή βάση, και χρησιμοποιούνται σε ιδιαίτερο αγώνισμα της ενόργανης γυμναστικής γυναικών και από τους άνδρες ως δίζυγο με παράλληλους και ισοϋνείς ζυγούς (β) (συνεκδ.) το αγώνισμα γυμναστικής στο οποίο χρησιμοποιείται το παραπάνω όργανο. [ΕΤΥΜ αρχ. < θ. ζυγ-, μηδενισμ. βαθμ. του ρ. ζεύγω-νυ-μι, βλ. κ. ζεύω].

ζυγός, -ής, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συγκροτείται από δύο ομοειδή μέρη **2.** (αριθμός) που διαφέρει ακριβώς διά του δύο, αφήνοντας υπόλοιπο μηδέν ΣΥΝ. άρτιος, στρογγυλός ΑΝΤ. μονός, περιττός **3.** αυτός που κατά σύμβαση αριθμείται, συμβολίζεται ή παρουσιάζεται με άρτιο αριθμό: οι ~ μέρες του μήνα ΦΡ. μονά-ζυγά βλ. λ. μονός.

ζυγοστάθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} εργασία που γίνεται πάνω σε περιστρεφόμενους άξονες (λ.χ. των μηχανών εργοστασίου, της έλικας πλοίου, των τροχών αυτοκινήτου κ.λπ.) για να αποτραπεί η καταπίεσή τους από τη φυγόκεντρο δύναμη και να διατηρηθεί η ισορροπία του βάρους των περιστρεφόμενων σωμάτων ως προς τον άξονα περιστροφής τους. — ζυγοσταθμίζω ρ. [ΕΤΥΜ, Απόδ. του γαλλ. équilibrage].

ζυγούρι (το) {ζυγούρι-ου | -ιών} (λαϊκ.) το αρνί που βρίσκεται στον δεύτερο χρόνο της ζωής του. — ζυγοურήσιος, -ια, -ιο. [ΕΤΥΜ, < μεσν. ζυγούριν, υποκ. του αρχ. ζυγός].

ζύγωμα (το) [μτγν.] {ζυγώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πλησίασμα, η προσέγγιση · **2.** ΑΝΑΤ. η οστέινη καμάρα στην εξωτερική άκρη της κόγχης του ματιού, που σχηματίζεται από την ένωση των μηλών και των ζυγωματικών απορύσεων του κροταφικού οστού **3.** ΗΛΕΚΤΡ. το σιδερένιο κομμάτι ή το σύνολο σιδερένιων κομματιών που αποτελούν τον σκελετό μιας ηλεκτρικής μηχανής, συγκρατώντας τα κινητά της μέρη.

ζυγωματικός, -ής, -ό [1836] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τα σημεία του κρανίου δίπλα στο ζύγωμα (βλ. λ.): ~ οστό | μς | νεύρο | απόφυση **2.** ζυγωματικό (το) καθένα από τα οστά από την κάθε πλευρά του προσώπου, που βρίσκονται κάτω από τα μάτια σχηματίζοντας την προέξοχη των μηλών: το πρόσσωπο των Μογγόλων διακρίνεται για τα έντονα ~ του.

[ΕΤΥΜ < ζύγωμα < αρχ. ζυγώ «συνδέω, συναρμώζω» (βλ. λ. ζυγώνω), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zygomatique]. ζυγώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζύγω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) προσεγγίζω, έρχομαι κοντούτερα: τι φοβάσαι και δεν ζυγώνεις; ΣΥΝ. πλησιάζω, σιμώνω ΑΝΤ. μακρύνω, απομακρύνω ♦ **2.** (μετβ.) πλησιάζω, προχωρώ προς το σημείο όπου βρίσκεται (κάποιος/κάτι): δεν τον ζυγώνει, μην τον κολλήσει και αυτόν γρίπη.

[ΕΤΥΜ, < αρχ. ζυγώ (-όα) «συνδέω υπό τον ίδιο ζυγό, συναρμώζω» < ζυγός. Η σημ. «πλησιάζω» είναι μεσν., όπως συμβαίνει και με το παράγωγο σου. ζύγωμα].

ζυγιότης (ο) {ζυγιωτών} ΒΙΟΛ. ζυγωτό κύτταρο.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zygote]. ζυγωτό (το) ΒΙΟΛ. το γονιμοποιημένο ωάριο που προέρχεται από τη σύζευξη δύο ετερόφυλων γαμετών. [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < νεολατ. zygote < αρχ. ζυγιωτός].

ζυθεστιάτοριο (το) {ζυθεστιάτορι-ου | -ων} (επίσ.) το εστιατόριο στο οποίο εκτός από φαγητό σερβίρεται και μπίρα ΣΥΝ. μπιραρία.

ζυθοζύμη (η) {ζυθ. πληθ.} η μαγιά της μπίρας, που προέρχεται από έναν σακχαρομύκητα, ο οποίος χρησιμοποιείται για την παρασκευή ζύθου αλλά και άλλων αλκοολούχων ποτών (κρασίω, λικέρ), καθώς και ψωμιού. [ΕΤΥΜ, Απόδ. του γερμ. Bierhefe].

ζυθοποιείο (το) [1833] το εργοστάσιο στο οποίο παρασκευάζεται ζύθος (μπύρα) ΣΥΝ. ζυθοποιία. — ζυθοποιός (ο/η) [1807].

ζυθοποιία (η) [1871] **1.** η βιομηχανική παραγωγή ζύθου (μπύρας) **2.** (συνεκδ.) ο τόπος παραγωγής μπίρας, το εργοστάσιο μπίρας ΣΥΝ. ζυθοποιείο.

ζυθοποισία (η) [1871] η κατανάλωση ζύθου. — ζυθοπότης (ο) [1839], ζυθοπότρια (η).

ζυθοπωλείο (το) [1837] (επίσ.) το κατάστημα στο οποίο διατίθεται, πωλείται μπίρα ΣΥΝ. μπιραρία. — ζυθοπώλης (ο) [μτγν.], ζυθοπώλισσα (η).

ζύθος (ο) {ζυθ. πληθ.} (λόγ.-επίσ.) η μπίρα, το αλκοολούχο ποτό που παράγεται με ζύμωση ειδικά επεξεργασμένου κριθαριού, βόννης (πβ. λ. μπίρα).

[ΕΤΥΜ, < μτγν. ζύθος | ζύτος, αβεβ. ετύμου. Το γεγονός ότι ο ζύθος αποτελούσε εθνικό ποτό των Αιγυπτίων οδηγεί στην εκδοχή ενός δανείου αιγυπτ. προελ., αλλά δεν έχει προσδιοριστεί η αντίστοιχη αιγυπτιακή λ. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ζύθος συνδ. με το αρχ. ζύμη (βλ. λ.).

ζυμάρι (το) {ζυμάρ-ιού | -ιών} **1.** η παχιά και εύπλαστη μάζα, μείγμα αλευριού με νερό, ενδεχομένως και με άλλα συστατικά (γάλα, αβγά, μαγιά κ.λπ.), που αποτελεί την πρώτη ύλη στην παρασκευή ψωμιού, γλυκυσμάτων κ.λπ. ΣΥΝ. ζύμη **2.** (μτφ.) κάθε μάζα με μαλακή και εύπλαστη υφή, που δεν είναι σκληρή, τραγανή: ~ γίνανε τα μακαρόνια-πάση ώρα τα βραζες: — (υποκ.) ζυμαράκι (το). [ΕΤΥΜ, < μεσν. ζυμαρίον, υποκ. του αρχ. ζύμη].

ζυμαρικό (το) (συνήθ. στον πληθ.) αμυλόχο προϊόν διατροφής, όπως είναι τα μακαρόνια, ο φιδές και οι χυλοπίτες: παρασκευάζεται από σιμιγδάλι (συνήθ. από σκληρό σιτάρι), συχνά με την προσθήκη αβγών, και σε διάφορα μεγέθη και σχήματα- μαγειρεύεται σε βραστό νερό και συνοδεύεται από σάλτσα, τυρί τριμμένο κ.ά. ΣΥΝ. πάστα.

ζυμάση (η) {ζυμ. γεν. πληθ.} ΒΙΟΛ. ένζυμο που εκκρίνεται από ζυμομυκήτες και που προκαλεί αλκοολική ζύμωση σε ζαχαρούχα υγρά. [ΕΤΥΜ, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zymase].

ζύμη (η) {ζυμών} **1.** κάθε μείγμα από αλεύρι και νερό, το ζυμάρι: ανοίγω φύλλο ζύμης για τυρόπιτα || η ~ είναι σκληρή: θέλει και άλλο δούλεμα || εύπλαστη ~ || η ~ πρέπει ν' αλώνει καλά **2.** (ειδικότ.) κάθε ουσία, όπως μαγιά ή σκόνη, που προκαλεί ζύμωση και αύξηση, φύσκωμα του ζυμαριού ΣΥΝ. προζύμι, μαγιά **3.** ο ζυμομύκητας. ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί.

[ΕΤΥΜ, αρχ. < ΙΕ. *yūn-mā «ανακατεύω, αναμειγνύω», πβ. σανσκρ. yunati, λατ. jus «ζωμός» (> γαλλ. jus) κ.ά. Ίσως συνδ. και με τη λ. ζύθος (βλ. λ.).

ζυμ ο γόνιο (το) [1889] ΒΙΟΛ. το προένζυμο (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zymogène]. ζυμοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ζυμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ζύμη.

ζυμομυκήτας (ο) {ζυμομυκήτων} μονοκύτταρος κατά κανόνα οργανισμός, με την επίδραση του οποίου επιτυγχάνεται η αλκοολική ζύμωση στη μπίρα, στο κρασί, στον μηλίτη, στο λικέρ, καθώς και η δημιουργία μαγιάς για την αρτοποιία ΣΥΝ. ζύμη (σημ. 3). [ΕΤΥΜ, Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Hefepilz].

ζυμομυκητίαση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΙΑΤΡ. μυκητίαση που προκαλείται στο δέρμα από την ανάπτυξη ζυμομυκήτων.

ζυμοτεχνία (η) [1809] {ζυμοτεχνιών} ο κλάδος της μικροβιολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ζυμώσεων για χρήση στη βιομηχανία ποτών, τροφίμων κ.λπ. — ζυμοτεχνικός, -ής, -ό [1894]. ζύωμα (το) [αρχ.] {ζυμώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ζυμώνει κανείς, η παρασκευή ζύμης: το ~ του ψωμιού ΣΥΝ. ζύμωση, μάλαξη **2.** (μτφ.) το να διαμορφώνεται (κάποιος/κάτι) μέσα από την αλληλεπίδραση, συνένωση ή σύνθεση στοιχείων: το ~ των ανθρώπων μέσα στην καθημερινότητα || το ~ ενός νέου με τη σκληρή δουλειά τον κάνει ανθεκτικότερο στις δυσκολίες · **3.** το ένζυμο (βλ. λ.). ζυμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζύω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αναμειγνύω αλεύρι ή άλλο αμυλώδες υλικό με νερό και δουλεύω (τη ζύμη) με τα χέρια ή σε μηχανήμα, ώστε να γίνει εντελώς ομοιογενής και έτοιμη για ψήσιμο: ~ το ψωμί | το τσουρέκι | τα κολλώδη ΣΥΝ. μάλασσω, ανακατώνω, πλάθω **2.** ανακατεύω (οποιαδήποτε ύλη) με νερό δημιουργώντας πολύτιμες ομοιογενές μείγμα ή γενικότ. παρασκευάζω μείγμα, σπυμειάζω διαφορετικών υλών: ~ λάσπη | πηλό | γύψω- (μεσοπαθ. ζυμόνομαι) **3.** (μτφ.) διαμορφώνω δεχόμενος ερεθίσματα και επιδράσεις που καθορίζουν την προσωπικότητά μου και τις επιλογές μου: από τη νεαρή τους ηλικία ζυμόθηκαν με τις φιλελεύθερες ιδέες ΣΥΝ. πλάθωμαι, διαπλάθωμαι, διαμορφώνωμαι **4.** (κυ-ριολ.) (για ποτά και άλλες χημ. ενώσεις) υφίσταμαι τη διαδικασία της ζύμωσης: ο μούστος ζυμώνεται σε βαρέλια ΣΥΝ. βράζω ♦ **5.**

(αμετβ.) ασχολούμαι με το ζύωμα: για τα *γλυκά των Χριστουγέννων δύο μέρες ζύωμεν*- Φρ. (παροιμ.) (α) *όποιος δεν θέλει | βαριέται να ζυμώσει, δέκα μέρες κοσκινίζει* αυτός που δεν θέλει να εκτελέσει μια εργασία, χρονοτριβεί, προσποιούμενος ότι δήθεν ασχολείται με την προετοιμασία της: για να διαβάσει ένα μάθημα, *χίλιες φορές θα σηκωθεί να πει γερό και να ζήσει το μολύβι* ~ (β) *αν θα ζυμώσεις το ταχύ, αποβραδίς κοσκινά* ως προτροπή σε κάποιον να προετοιμαστεί εγκαίρως για κάτι που πρόκειται να κάνει.

[ETYM. < αρχ. ζυμά (-όω) (απαντά ως όρος της πένης στον Ιπποκράτη-η σημερινή σημ. ήδη στον Αριστοτέλη) < ζύμη].

ζύωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις-} **1.** το να ζυμώνει κανείς, το ζύωμα · **2.** ΧΗΜ. η βιοχημική μετατροπή οργανικών ενώσεων που γίνεται με την επενέργεια μικροοργανισμών: *αλκοολική | οξική* ~ **3.** (μτφ. κυρ. στον πληθ.) οι εσωτερικές διεργασίες: έχουν ήδη αρχίσει οι ~ στο εσωτερικό των κομμάτων *εν όψει των εκλογών.*

ζυμοσιγόνο, -ος/-α, -ο [1881] **1.** αυτός που είναι κατάλληλος να προκαλέσει ζύωση **2.** **ζυμοσιγόνο δύναμη** ο βαθμός της ικανότητας ενός μικροοργανισμού να προκαλεί ζύωση: η ~ των *μικροβίων.*

ζυμοτήριο (το) [1883] {ζυμοτηρί-ου | -ων} **1.** η μηχανή που χρησιμοποιείται για την αμείλιξη και μάλαιξη ζύμης ή ζυμοειδούς μάζας **2.** η εργοστασιακή μονάδα ή το τμήμα της εργοστασίου, στο οποίο γίνεται η ζύωση σιτηρών.

ζυωτής (ο) [μεσν.], **ζυωτήρια** (η) {ζυωτηρίων} πρόσωπο που επαγγελματικά αναλαμβάνει το ζύωμα ή την τσίβλαση του αυτόματου ζυμώματος (π.χ. σε ζυμοτήριο). Επίσης (λαϊκ.) **ζυωτήρα** (η) {ζωφ. γεν. πληθ.}.

ζυωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συντελεί στη ζύωση ΣΥΝ. ζυμοσιγόνο, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χρησιμοποιεί για το ζύωμα: ~ *μηχανή* **3.** ΙΑΤΡ. (κατάσταση) που προκαλείται από αύξηση των ζυμώσεων **4.** ζυωτική (τα) η πληρωμή του ζυωτή για την εργασία του.

ζυωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται με ζύωμα, που έχει ζυωθεί με τα χέρια: ~ *κουλουράκι* | *ψωμί* ΣΥΝ. του χεριού, χειροποίητος, σπιτικός · **2.** ΧΗΜ. αυτός που έχει υποστεί ή διαμορφωθεί με ζύωση.

Ζυρίχη (η) η μεγαλύτερη πόλη της Ελβετίας (στο γεωμανόφωνο καντόνι), χτισμένη στις Β. όχθες της ομώνυμης λίμνης. [ETYM. < γαλλ. Zurich < μτγν. λατ. Turicum, ονομασία που δόθηκε στην πόλη κατά τον 6ο αι. μ.Χ. από τους Ρωμαίους επιδρομείς- ίσως ανάγεται σε κελτ. dur «νερό», με αναφορά στην τοποθεσία της κοντά στην ομώνυμη λίμνη. Η γερμ. ονομ. είναι Zürich και η ιταλ. Zurigo].

ζω (το) {ακλ.} φθόγγος της βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο σι της ευρωπαϊκής. [ETYM. Βλ. λ. πα].

ζω ρΤαμετβ. κ. μετβ. {ζει..., μτγ. ζών, ζώσα, ζών (βλ.λ.) | έζησα} ♦ (αμετβ.) **1.** βρίσκωμαι στη ζωή, διατηρούμαι στη ζωή: αυτό το *φυτό δεν ζει χωρίς συχνό πότισμα* || *κανείς δεν ζει χωρίς νερό και τροφή* || *έζησε μέχρι τα εκατό (ενν. χρόνια)* || «*Να ζει κανείς ή να μη ζει;*» (αγγλ. To be or not to be? από τον *Άμλετ* του Σαίξπηρ) ΑΝΤ. πεθαίνω, είμαι νεκρός- Φρ. (α) **ζω** και **βασιλεύω** (i) (για πρόσ.) βρίσκωμαι στη ζωή και χαιρώ άκρας υγείας (κυρ. παρά τα όσα διαδίδονται ή πιστεύονται): *Αν ζει λέει! Ζει και βασιλεύει!* || *-Ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος; -Ζει και βασιλεύει και τον κόσμο κυριεύει!* (από τον λαϊκό θρύλο της γοργόνας) (ii) (για φαινόμενα, καταστάσεις) εξακολουθώ να υπάρχω και μάλιστα πέρα από αμφισβητήσεις, ως κυρίαρχη χαρακτηριστική: *το ρουσφέι ακόμα ζει και βασιλεύει* (β) να (**μων**) **ζήσεις** για κάποιον που έκανε κάτι που μας ευχαριστεί: ~ *λεβέντη μου!* || *πες μου, ~, αυτό το τραγούδι που μ'αρέσει!* ΣΥΝ. να σε χαρώ (γ) να **ζήσεις** ευχή προς εορτάζοντα: ~ να σε *χαρώμαστε* || ~ *χιλιόχρονος και ευτυχισμένος* || ~ και ό,τι *επιθυμείς!* ΣΥΝ. χρόνια πολλά (δ) να **ζήσεται** (ευχή προς νεόνυμους) να έχετε μακροχρόνια και ευτυχισμένη κοινή ζωή: ~ *και καλούς απογόνους!* ΣΥΝ. βίον ανθόσπαρτον (ε) και **ζήσανε αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα** η τυποποιημένη φράση με την οποία τελειώνει ένα παραμύθι (στ) (λαϊκ.-εκφραστ.) **που να μη ζήσω** για απόλυτη επιβεβαίωση της ακρίβειας ή της ειλικρίνειας των λεγομένων (κάποιου): σου λέω *επιβεβαιωμένα πράγματα, ~ πια, τι άλλο θες!* (ζ) (παροιμ.-σκωπτ.) **ζήσε Μάη (μων) να φας τριφύλλι** βλ. λ. Μάης (η) **ουκ επ'άρτω μόνω ζήσεται άνθρωπος** βλ. λ. *αρτος* **2.** (μτφ.) συνεζίζω να υπάρχω, διαρκώ: *η μορφή της θα ζει για πάντα στην ψυχή μας* || *οι σκηνές αυτές θα ζουν πάντα χαραγμένες στη μνήμη όσων τις έζησαν!* ΣΥΝ. υπάρχω, εξακολουθώ, μένω **3.** κατοικώ, διαμένω: ~ στην πόλη | σε *διαμέρισμα* | *μόνος μου* | *μέσα στο καυσάεριο* (ενν. σε περιοχή με ατμοσφαιρική μόλυνση) **4.** (με κάποιον) συγκατοικώ (κυρ. με ερωτικό σύντροφο), έχω κοινή ζωή ως ζευγάρι: *πριν παντρευτούν, ζούσαν μαζί για δύο χρόνια* ΣΥΝ. συζώ, συμβιώνω, συγκατοικώ **5.** (α) (+με | +από) εξοικονομώ τα μέσα συντήρησης μου: με | *από έναν μισθό περιμένει ολοκλήρη η οικογένεια να ζήσει* || τα νησιά μας ζουν από τον τουρισμό (β) έχω συγκεκριμένο τρόπο ζωής, περνώ τη ζωή υπό συγκεκριμένες συνθήκες: ~ *άνετα* | *έντονα* | *μοναχικά* | *σαν πασάς* | *σαν πύξιν* | *όπως-όπως* | *μέσα στη φτώχεια* ΣΥΝ. διάγω (τον βίο), περνώ- Φρ. ξέρω να ζώ ξέρω να απολαμβάνω τη ζωή και τις χαρές της, ζώ χωρίς να σκέφτομαι τα έξοδα ή τις κοινωνικές δεσμεύσεις: δεν πολυσκοτίζεται κι είναι όλο ταξίδια, γλέντια, εξόδους...-*ζέρι να ζει ο άνθρωπος!* **6.** (+σε) κινούμαι στο πλαίσιο συγκεκριμένης πραγματικότητας, επιμένω να συγκεκριμένα πρότυπα ή νοοτροπίες- Φρ. (α) (ειρων.) **πού ζεις;** (i) σε κάποιον που εκφράζει ξεπερασμένες θέσεις ή συμπεριφέρεται με παρωχημένο τρόπο: *Καλά, ~, Δεν κατάλαβες πια ότι έχει αλλάξει ο κόσμος;* (ii) σε κάποιον που δεν έχει ενημερωθεί για τις συζητούμενες, τρέχουσες εξελίξεις: ~ *βρε παιδί μου, τίποτα δεν άκουσες; Εδώ γαλά ο κόσμος!* (β) **ζω στον κόσμο μου** έχω επαφή με την πραγματικότητα, υπάρχω και ενεργώ σύμφωνα με

ιδέες που έχω στο μυαλό μου (και που δεν συμφωνούν με την πραγματικότητα) ♦ (μετβ.) **7.** περνώ τη ζωή μου με συγκεκριμένο τρόπο, έχω συγκεκριμένες εμπειρίες: ~ *μία ζωή ήρεμη* || *πώς έζησες την Κατοχή;* **8.** βιώνω, αποκτώ ουσιαστική γνώση για (κάτι) μέσω της άμεσης εμπειρίας: αυτός ζει τη ζωή του || *έζησε και τον έρωτα και τον πόνο του* || *ζει τα γεγονότα, δεν είναι παθητικός δέκτης* || *θέλει να τα ζήσει όλα!* || *έζησε μεγαλεία και πλοήτη* || ~ την ένταση | το πάθος | τη *δυστυχία του άλλου* | τον *ρόλο* (έχω μπει στο πετσί του ρόλου) **9.** (καθημ.) συντηρώ κάποιον προσφέροντας του τα προς το ζην, ενισχύω, στηρίζω οικονομικά: με τέτοιο μισθό πώς να ζήσει την *οικογένεια του* ΣΥΝ. συντηρώ, τρέφω, φροντίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζήτω. [ETYM. < αρχ. ζώ (-όω) (-ήω) < I.E. *g^hyo «ζω», μεταπτωτ. βαθμ. του θ. *g^hiy-δ- > βίος (βλ.λ.). Ομόρρ. ζωή, ζώον(ν), ζώο(ν), ζώ-παθός κ.ά.].

ζω: ζεις ή ζης, ζει ή ζή...: Πώς γράφεται το β', το γ' κ.λπ. πρόσωπα του ζώ; Ζεις ή ζης, ζει ή ζή; Το ζω ανήκει σ' έναν μικρό αριθμό ρημάτων της Αρχαίας Ελληνικής (ζώ, πείνω, διψώ και χρώμαι) που σχηματίζονται με -η-: ζώ, ζής, ζή, ζώμε, ζήτε, ζώσι. Όσοι, λοιπόν, γράφουν ζης, ζή, ζήτε (με -η-) χρησιμοποιούν υπαρκτούς (και κληνοικούς) τύπους της Ελληνικής, οι οποίοι δεν μπορεί να εκληφθούν ως λανθασμένοι. Από την άλλη μεριά, τα ρήματα σε -ό της Ν. Ελληνικής (πβ. μιλώ, ζήτω, *αργώ, μπορώ* κ.τ.ό.) κλίνονται κανονικά με τις κατάληξεις -ώ, -είς, -ει, -οίμε, -είτε, -όν. Όσοι, άρα, γράφουν ζω, ζεις, ζει, *ζώμε, ζείτε, ζών* συμμορφώνουν την κλίση του ρ. ζω προς τη γενικότερη κλίση των ρημάτων σε -ό. Για να μην πολλαπλασιάζονται οι εξαιρέσεις, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούνται οι «ομαλότεροι» αυτοί τύποι. Είναι *καλά*, όμως, να γνωρίζουμε ότι οι ομιλητές της Ελληνικής που προτιμούν στον γραπτό λόγο τους τύπους με το -η- δεν είναι καθόλου άμοιροι της Ελληνικής, αλλά επιλέγουν τους τύπους γραφή που είναι πιο κοντά στη γραπτή παράδοση παρά στην γραπτή εξομάλυνση του ζώ. Βεβαίως, προκειμένου για το αρχ. απαρέμφατο ζην, λ.χ. στη φράση *εν ζην*, δεν υπάρχει καμία δικαιολογία να γραφεί «*εν ζεν*», αφού είναι αυτούσιο το αρχ. απαρέμφατο.

ζωαγορά (η) [1886] ο καθιερωμένος τόπος αγοραπωλησιών ζώων, η αγορά ζώων.

ζωάκι (το) {ζωφ. γεν.} **1.** το μικρό ζώο, αυτό που έχει μικρό μέγεθος λόγω είδους ή ηλικίας **2.** η μικρού μεγέθους απομίμηση ζώου, που διατίθεται ως παιγνίδι.

ζωάλευρο (το) {-ου κ. -εύρου | -ων κ. -εύρων} σκόνη που προέρχεται, μετά από επεξεργασία, από τα μη βρώσιμα μέρη ζώων και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή.

ζωανθρωπία (η) [1861] {ζωφ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η πνευματική διαταραχή κατά την οποία κάποιος πιστεύει πως έχει μεταμορφωθεί σε ζώο, υποθετώντας ανάλογη συμπεριφορά. — {ζωανθρωπος (ο) [1893]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. zoanthropy].

ζωανθρωπισμός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ζωανθρωπία ή τον ζωάνθρωπο: ~ *παράληρημα.*

ζωάριο (το) {ζωαρί-ου | -ων} (λόγ.) το μικρό λόγω ηλικίας ή σωματικής κατασκευής ζώο ΣΥΝ. ζωάκι. [ETYM. < μτγν. ζωάριον, υποκ. του αρχ. ζων].

ζωγραφία (η) [αρχ.] **1.** καθετί που έχει ζωγραφίσει κάποιος: *παιδική* ~ || ~ με *νερομπογιές* | *λαδομπογιές* ΣΥΝ. εικόνα **2.** (ειδικότ.) έγγραφο ή μαυρόασπρο σχέδιο, εικόνα βιβλίου και γενικότ. έντυπη έκδοση: *βιβλίο με ζωγραφίες* ΣΥΝ. σχέδιο ΑΝΤ. γράμμα **3.** (μτφ.) ωραίο θέαμα- κυρ. στη ΦΡ. **μια** | **σκέτη** | **ωστή** | **ζωγραφία:** *την άνοιξη οι ανθισμένοι κήποι της περιοχής ήταν ~* || *το μικρό λιμανάκι με τα καϊκάκια ήταν ~.* — (υποκ.) ζωγραφίτσα (η).

Ζωγραφία (η) γυναικείο όνομα.

ζωγραφίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ζωγράφισ-α, -τηκα -μένος}

♦ (μετβ.) **1.** αναπαριστώ με χρώματα ή με απλό σχέδιο: ~ *πορτρέτα* | *απαριθμένα σχήματα* | *τοπία* ΣΥΝ. αναπαριστάω, απεικονίζω **2.** (συνεκδ.) διακοσμώ με σχέδια ή χρώματα: *οι αρχαίοι ζωγράφιζαν τα αγάλματα και τα αγγεία τους* || *τα παιδιά ζωγράφιζαν τους τοίχους του κτηρίου* ΣΥΝ. εικονογράφω **3.** (μτφ.) αποδίδω με μεγάλη σαφήνεια, ευκρίνεια: η έρευνα *ζωγραφίζει με τα μελανότερα χρώματα την κατάσταση της οικονομίας* || η *απογοήτευση ήταν ζωγραφισμένη στο πρόσωπο του ΣΥΝ. σκιαγραφώ, αποδίδω, καταγράφω, αποτυπώνω ♦ (αμετβ.) **4.** ασχολούμαι με τη ζωγραφική: ~ *στις ελεύθερες ώρες μου* | *ερασιτεχνικά* | *για χόμπι* **5.** (ειδικότ.) ασχολούμαι συστηματικά με τη ζωγραφική, είμαι ζωγράφος **6.** (μτφ.-εκφραστ.) κάνω (κάτι) με τρόπο εξαιρετικά επιδέξιο, αξιοθαύμαστο, θεαματικό: *Δες τον πώς ντριπλάρει τους αντιπάλους! Ο άνθρωπος ζωγραφίζει!* — ζωγράφισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. ζώδιο.*

ζωγραφική (η) [μτγν.] **1.** η εικαστική τέχνη της αναπαράστασης μορφών και σχημάτων με τη βοήθεια χρωμάτων, χρωστικών υλών: *παραδοσιακή* | *αναγεννησιακή* | *ασημένια* | *λαϊκή* | *σοφιστικτική* ~||~ *σε μουσικά* | *ζύλο* | *ελεφαντόδοντο* **2.** το ιδιαίτερο ύφος, η τεχνοτροπία: η ~ του *Θεοτοκοπούλου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζώδιο.

ζωγραφική. Η τέχνη της ζωγραφικής, κατεξοχήν μορφή εικαστικής τέχνης σύνθετου χαρακτήρα, συνδέεται με ένα πλούσιο λεξιλόγιο που αφορά, μεταξύ άλλων, στα μέσα και τα είδη της ζωγραφικής. Τα μέσα αναφέρονται στις διάφορες χρωστικές ουσίες, στα εργαλεία και γενικά στο τεχνικό μέρος της δημιουργίας ενός έργου ζωγραφικής. Στα μέσα της ζωγραφικής ανήκουν: η τέμπερα (< ιταλ. tempera), η νοβογραφία, γνωστή ως *φρέσκο* (< ιταλ. fresco), το *σκραφίτο* (< ιταλ. sgraffito < graffiare «ζύνω»), η ελαιογραφία, η υδατογραφία, γνωστή ως ακουαρέλα (ιταλ. acquarella), το *μελάνι*.

το γκούας (< γαλλ. gouache < ιταλ. guazzo < λατ. aquatio βρέξιμο, ράντισμα), η ενκαυστική, η καζεΐνη (< γαλλ. caseine < λατ. caseus (τυρί)), το γαλλικό παστέλ (< γαλλ. pastel < ιταλ. pastello), το λαδοπαστέλ, η χαρτεπικόλληση, γνωστή ως κολάζ (< γαλλ. collage < γαλλ. colle < λατ. colla < ελλην. κόλλα), κ.ά. Ως προς τα είδη και τα θέματα της ζωγραφικής αναφέρονται τα εξής: τοιχογραφία, μικρογραφία, γνωστό και ως μινιατούρα (< ιταλ. miniatura), προσωπογραφία, γνωστή και ως πορτρέτο (γαλλ. portrait), ροπογραφία (< αρχ. ροπογράφος < αρχ. ρόπος «καθημερινά, ευτελή πράγματα») ή ηθογραφία, τοιογραφία, νεκρή φύση (< γαλλ. nature morte) κ.ά.

ζωγραφικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον ζωγράφο ή/και το έργο του. — ζωγραφικά επίρρ.

ζωγραφιστός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει ζωγραφιστεί ΣΥΝ. ζωγραφισμένος 2. αυτός που έχει διακοσμηθεί με ζωγραφίες: ~ *αβγά* ΣΥΝ. ζωγραφισμένος ΑΝΤ. αζωγράφιστος 3. αυτός που είναι εξαιρετικά όμορφος, που διαγράφεται όμορφα (κυρ. για τα χαρακτηριστικά του προσώπου): ~ *γαμόγελο* | *προσωπο*-ΦΡ. (εκφραστ.) *ούτε ζωγραφιστό (δεν θέλω) να (τον | την | το) βλέπω* για πρόσωπο εξαιρετικά ανεπιθύμητο, δυσάρεστο: μετά από τόσα που της είχε κάνει, *ούτε ζωγραφιστό δεν ήθελε να τον δει*. — ζωγραφιστά επίρρ.

ζωγράφος (ο/η) καλλιτέχνης που ασχολείται με τη ζωγραφική: *λαϊκός | μοντέρνος* | *αναγεννησιακός* | *ερασιτέχνης* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζώδιο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ζωο- (< ζωή ή ζωός «ζωντανός») + -γράφος < γράφω].

ζωδιακός, -ή, -ό [μετρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα ζώδια: ~ *ημερολόγιο* | *προβλεψη* 2. ΑΣΤΡΟΝ. **ζωδιακός (κύκλος)** | **ζωδιακή ζώνη** η νοητή ουράνια ζώνη, που περιέχει τις φαινόμενες τροχιές του Ηλίου, της Σελήνης και των πλανητών, εκτός του Πλούτωνα, ως προς τη Γη: υποδιαιρείται σε 12 αστερισμούς και κατά τη διάρκεια του έτους ο Ήλιος φαίνεται να περνά διαδοχικά κοντά από τους αστερισμούς αυτούς (ζώδια).

ζώδι ο (το) (ζωδι-ου | -ων) ΑΣΤΡΟΝ. 1. καθένας από τους 12 αστερισμούς του ζωδιακού κύκλου: ~ *τον Διδύμων* | *του Κριού* 2. (ειδικός) καθέμια από τις δώδεκα υποδιαιρέσεις του ζωδιακού κύκλου 3. καθένας από τους παραπάνω 12 αστερισμούς σε αντιστοιχία προς συγκεκριμένη περίοδο του ημερολογιακού έτους 4. (συνεκδ.) το σύμβολο καθενός από τους παραπάνω αστερισμούς: *αγόρασε ένα μενταγιόν με το ~ της* · ΑΣΤΡΟΛ. 5. (συνεκδ.) ο άνθρωπος που έχει γεννηθεί στην περίοδο που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο αστερισμό: *-Τι ~ είσαι;* · *Ζυγός* 6. (συνεκδ.) το σύνολο των ιδιοτήτων, των ψυχογενεμιατικών χαρακτηριστικών που (χωρίς επιστημονική βάση) αποδίδονται από κάποιον στα άτομα που έχουν γεννηθεί στα χρονικά όρια, τα οποία αντιστοιχούν στους παραπάνω αστερισμούς: *αυτό το ~ έχει θετικά χαρακτηριστικά*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ζῳδιον, αρχική σμμ. «μικρή εικόνα», υποκ. του ζῳον. Η σημερινή σμμ. πήδη αρχ.].

ζώδιο - ζωγραφική. Και τις δύο λέξεις συνδέει μία κοινή έννοια, η έννοια του ζώου και της ζωής. Ζώδιο είναι «το μικρό ζωντανό ον, το μικρό ζώο» (*ζῳ-ίδιον> ζῳδιον), το υποκοριστικό του ζώο. Ήδη στην Αρχαία όμως σήμανε τη μικρή εικόνα, τη μινιατούρα, τη ζωγραφισμένη ή τη χαρμιμένη. Επειδή δε οι απεικονίσεις ζώων σε μικρό μέγεθος αποτέλεσαν τα σημεία με τα οποία δηλώθηκαν οι 12 αστερισμοί του ζωδιακού κύκλου (αιγόκερως, ιχθύς, κριός, ταύρος, λέων, σκορπιός, καρκίνος κ.ά.), το ζώδιο έφτασε να σημαίνει τον αστερισμό. Η άλλη λ. που συνδέεται με ζωή και ζώα είναι η ζωγραφική. Ζωγράφος ξεκίνησε να είναι αυτός που «γράφει» («απεικονίζει») τον κόσμο της ζωής, τον κόσμο ανθρώπων, ζώων, φυτών. Από το ζωγράφος παρήχθη το ζωγρα<ρά, το οποίο μεταπλάστηκε σε ζωγραφίω στους μεσαιωνικούς χρόνους.

ζωεμπορία (η) {χωρ. πληθ.} το εμπόριο ζώων: *έσοδα από ~*. Επίσης ζωεμπόριο (το). — ζωεμπόρος [1876] κ. (λαϊκ.) ζωεμπορας (ο), ζωεμπορικός, -ή, -ό.

ζωή (η) 1. όνομα αγίου γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Το αρχ. ουσ. ζῳη, που χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα].

ζωή (η) 1. η γενική κατάσταση που χαρακτηρίζει τα ενόργανα όντα, διαφοροποιώντας τα από τα άψυχα αντικείμενα και τους νεκρούς οργανισμούς και η οποία εκδηλώνεται με επιμέρους λειτουργίες, όπως η ανάπτυξη μέσω του μεταβολισμού, η αναπαραγωγή και η προσαρμογή στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος: *προσπαθούν να εντοπίσουν μορφές ζωής σε άλλους πλανήτες* || ο Θεός έδωσε στον άνθρωπο ~ || *κάνω κάτι με κίνδυνο της ~ μου* || με τιμμή την ίδια του τη ~ || *θύσασαν τη ~ τους, για να είμαστε ελεύθεροι* || *διακινδύνωσα τη ~ μου* || *νοιάζομαι μόνο για τη ~ μου* || *αφιέρωσε τη ~ της στον αγώνα* || *δικαίωμα στη ~* || (απειλή ληστών) *τα λεφτά σου ή τη ~ σου!* || *δεν έχει δώσει σημαία ζωής από τότε που έφυγε* || «καλύτερα μια ώρα ελεύθερη ζωή | παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή» (από τον "Θούριο" του Ρήγα Βελεστινλής ΦΡ. (α) **φέρνω στη ζωή** (για γυναικες) γεννώ: *έφερε στη ~ ένα υγιέστατο κοριτσάκι* ΣΥΝ. τίκτω, φέρνω στον κόσμο (β) δίνω ζωή (σε κάποιον | κάποιον) (μεσν. φρ.-μφο.) προσδίδω ζωντάνια, δημιουργώ πιο έντονη και αισιόδοξη διάθεση της ατμόσφαιρα: *με πειράγματα και προτροπές κατάφερε πάντα να δίνει ζωή στην παρέα* || *ήρθαν τα παιδιά κι έδωσαν ζωή στο σπίτι με την παρουσία τους* ΣΥΝ. αναζωογονώ, ζωντανεύω, ζωηρεύω (γ) **επα-ναφέρω** | **ζαναφέρω στη ζωή** επιτυγχάνω με τεχνικά κυρ. μέσα την επαναφορά οργανισμού στους φυσιολογικούς, απαραίτητους βιολογικούς ρυθμούς και λειτουργίες, π.χ. λειτουργία καρδιάς, ώστε να

εξακολουθεί να ζει: *κατά την εγχείρηση σταμάτησε η καρδιά του, αλλά οι γιατροί με μαλάξεις τον επανέφεραν στη ζωή* (δ) **παίρνω** | **αφαίρω τη ζωή (κάποιον | από κάποιον)** (μεσν. φρ.) (εμφημ.) σκοτώνω (κάποιον) (ε) (εκφραστ.) **ζήτημα ζωής και θανάτου** βλ. λ. ζήτημα (στ) στη ζωή μου | **των παιδιών (μου | μας)** για όρκους σε ό,τι πιο ιερό έχει κάποιος, για την πιστοποίηση της ακρίβειας των λεγόμενων του: *έτσι ακριβώς έγινε, στη ζωή μου, σου λέω!* ΣΥΝ. σε ό,τι έχω ιερό, μα την πίστη μου (ζ) **ζωή σε λόγους σας** | **ζωή σε σας!** συλλυπητήρια ευχή στους συγγενείς και οικείους προσώπου που πέθανε (η) δίνω **τη ζωή μου** (ι) πεθαίνω (για συγκεκριμένο σκοπό, προσωπικό ιδανικό): *έδωσε τη ζωή της, για να σώσει τα παιδιά της* (ii) αφιερώνομαι ολοκληρωτικά στην εξυπηρέτηση σκοπού, ιδανικού: *έδωσε τη ζωή του στην έρευνα για την καταπολέμηση του καρκίνου* (θ) **χρωστώ τη ζωή μου σε (κάποιον)** αναγνωρίζω (κάποιον) ως σπτήρα μου, του αναγνωρίζω ότι με έσωσε από βέβαιο θάνατο (ι) **φεύγω από τη ζωή** πεθαίνω (ia) δίνω (ένα) τέλος στη ζωή μου αυτοκτονώ ή οδηγώ τον εαυτό μου στον θάνατο: *για την αυτοκτονία του έδωσε τέλος στη μί-ζερη ζωή του* 2. η ανθρώπινη ύπαρξη (ως χρονική διάρκεια), το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ένας οργανισμός υπάρχει βιολογικός, από τη γέννηση ως τον θάνατο του· (ειδικός. για ανθρώπους, το χρονικό διάστημα που κάποιος έχει ζήσει από τη γέννηση του ή θα ζήσει ως τον θάνατο του: *το υπόλοιπο της ~ του το πέρασε στο νησί* || *ποτέ στη ~ μου δεν ξανάδα τόσο ωραίο πρόσωπο!* || αυτό που έκανε για μένα θα το θυμούμαι σ' όλη μου τη ~ || *πώς περνάς τη ~ σου;* ΦΡ. (α) **αιώνια** | **μεταθανάτια** | **άλλη** | **μέλλουσα ζωή** η ζωή που ακολουθεί μετά τον θάνατο, σύμφωνα με μεταφυσικές αντιλήψεις (β) **η προηγουμένη ζωή** η ζωή που έζησε κάποιος σύμφωνα με τη θεωρία της μετεμψύχωσης: *έλεγε πως στην ~ του ήταν πρίγκιπας* (γ) **μύηστη διάρκεια ζωής** η στατιστικά καταγεγραμμένη μακρότερη διάρκεια βιολογικής υπάρξεως οργανισμού: η ~ της γάτας είναι 21 έτη (ο) **μέ-σος όρος ζωής** ο αναγνωρισμένος μέσος όρος ανώτατης ηλικίας των μελών ανθρώπινης κοινότητας με βάση τα στατιστικά δεδομένα: *οι Έλληνες είναι ο λαός με τον μεγαλύτερο ~ στην Ευρώπη στις γυναίκες* || (κατ' επέκτ. για ζώα και αντικείμενα) ο ~ *μας μπαταρίας* (ε) εφ' **όρου ζωής** ισόβιος, για όλη τη διάρκεια του βίου: *κανονικά οι βασι-λείς διατηρούν το αξίωμα τους ~* (στ) εν ζωή (εν ζωή, μετρν.) στη ζωή, ενώ είναι (κάποιος) ζωντανός: *οι γονείς του βρίσκονταν ακόμα ~* || *τι-μούν σπουδαίους ανθρώπους ~* || *δωρά ~* ΑΝΤ. μετά θάνατον 3. (μφο.) (α) (για πρόσ.) η ζωντάνια: *ένας ωραίος, γελαστός άνθρωπος, που ξε-χέλίζει από ~ και αισιόδοξία* || *γεμάτος ~* ΣΥΝ. ζωτικότητα, ενεργητι-κότητα (β) η κίνηση (εμπορική, κοινωνική), η δραστηριότητα και η διασκέδαση που προσφέρει ένα μέρος: *νέος άνθρωπος, τι να κάνει σ' ένα χωριό χωρίς ~* || *οι Κυκλάδες έχουν πολλή ~* || *το καλοκαίρι, αλλά τον χειμώνα πέφτει νεκρά* ΑΝΤ. νεκρά 4. η συνολική διάρκεια υπάρ-ξης, λειτουργίας (μηχανής, συστήματος, οργανισμού κλπ.): *η μέχρι σήμερα ~ της εφημερίδας χαρακτηρίστηκε από μαχητικότητα και αξιοπρέπεια* || η ~ της κυβέρνησης | *μιας μηχανής* 5. (ειδικός.) (για εθνικούς, κοινωνικούς θεσμούς κ.λπ.) η συνολική διάρκεια ύπαρξης στο πλαίσιο της ιστορικής συνέχειας: *ο νόμος αυτός στη σύντομη ~ του προκάλεσε ισχυρές αντιδράσεις* 6. (εκφραστ.) ο άνθρωπος ως ζῳ-ντανό ον: *στον τελευταίο πόλεμο χάθηκαν χιλιάδες ~ΣΥΝ. ψυχή, άνθρωπος* 7. το σύνολο των εμπειριών και βιωμάτων που αποκτά κανείς ενόσω ζει, τα γεγονότα που έχει ζήσει κανείς: *γράφω την ιστορία της ~ μου* || η ~ *μου ήταν γεμάτη πίκρες* || *μια φορά στη ~ του πήγε κι αυτός θέατρο και ακόμα το λέει* ΦΡ. (α) *κάνω τη ζωή μου* ζω με βάση τις προσωπικές μου επιλογές, χωρίς να δεσμευόμαι από γνώμες ή κανόνες άλλων | **αλλάζω ζωή** | **πορεία** βλ. λ. αλλάζω 8. η πραγματικότητα (α) το τι όντως ισχύει στα ανθρώπινα πράγματα: *έμαθε τη ~ από νωρίς δουλεύοντας από τα δώδεκα του* || *αυτά έχει η ~* (συμβαίνουν αυτά) || στη ~ τα πράγματα δεν είναι όπως στα παραμύθια || *είσαι νέος ακόμη, τι ζέρεις απ' τη ~*; (β) προσωπική ενασχόληση με θέματα επιβίωσης και κοινωνικών σχέσεων και η πείρα που προκύπτει από αυτά: η ~ *τον διδάξε να προσέχει τις κουβέντες του* || *μπασημένος στη ~* || *απέκτησε πολλές εμπειρίες στο σχολείο της ~* || *ιστορίες βγαλμένες από την καθημερινή ~* 9. ο τρόπος με τον οποίο ζει κανείς, οι συνθήκες στις οποίες ζει: *κάνω άστατη ~* || *είχε μια δύσκολη ~* || η ~ *δεν είναι πάντα ρόδινη* || η *νυχτερινή ~ του* || η *πνευματική | κοινωνική | οικονομική ~ της χώρας* || *αλλάζω ~* || *στοιχική ~* ΦΡ. (εκφραστ.) (α) *δεν είναι ζωή αυτή* για εκδήλωση δυσανασχετήσης ή απογοήτευσης από την καθημερινή πορεία των πραγμάτων: ~, *όλο δουλειά και κουρασση!* (β) **μεγάλη ζωή** η πολυτελής διαβίωση σύμφωνα με τα πρότυπα της υψηλής κοινωνίας: *παντρεύτηκε έναν εύπολο και άρχισε να κάνει τη ~*; *ταξίδια, δεξιώσεις, χοροί* (γ) ζωή **χαρισισμένη** ευτυχισμένη ζωή, γεμάτη απολαύσεις: *περνά | κάνω ~* ΣΥΝ. καλοπέραση (δ) **σκυλίσει** | **κότα** σκληρή, γεμάτη ταλαιπωρίες ζωή (ε) (καθημ.) (περνά) **ζωή** *κάτα* βλ. λ. *κότα* (στ) **γλυκά ζωή** η ντόλτσε βίτα (βλ.λ.) (ζ) **κάνω τη ζωή (κάποιον) δύσκολη** | **μάυρη** | **πατινή** | **ποδήλατο** | **κόλαση** | **μαρτύριο** κ.ά. καταταλαιπωρό (κάποιον), συνήθ. καθημερινά: *ο άντρας μου όλο φωνάζει και βρίζει μου 'χει κάνει τη ζωή κόλαση!* 10. τα προς το ζην, τα μέσα με τα οποία καλύτερα κανείς τις ανάγκες του: *η ~ έχει ακριβίσει πολύ* || η ~ *στην Αγγλία είναι πιο ακριβή απ' ό,τι στην Ελλάδα* ΦΡ. (α) **κόστος ζωής** ο μέσος όρος χρημάτων που ένα πρόσωπο ή μια οικογένεια δαπανά για την αγορά των απαραίτητων αγαθών (τροφίμων, ρούχων, για στέγη κ.λπ.): *το ~ ανεβαίνει συνεχώς* (β) (καθημ.) **κερδίζω τη ζωή μου** εξασφαλίζω τα προς το ζην, κερδίζω τόσα όσα ο ίδιος θέτω ως επιδιωκόμενο επίπεδο διαβίωσης: *και αν στην βράβει πολλά, ωστόσο κερδίζει τη ζωή του* ΣΥΝ. βιάζω το ψωμί μου 11. (ως προσφώνηση) *ζωή μου!* για πολύ οικεία, αγαπημένα πρόσωπα. — (υποκ.) ζῳίτσα κ. ζῳούλα (η) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. βίος.

[ETYM αρχ. < ζώ (βλ.λ.).]

ζωηράδα (η) → ζωηρός
ζωηρέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1884] {ζωήρευα} ♦ 1. (μετβ.) προσδίδω ζω-
 ντάνια σε (κάτι), κίνω (κάτι) εντονότερο, πιο αισθητό: με *αστεία και*
πειράγματα ζωήρευε πάντα το κέφι της παρέας ΣΥΝ. διεγείρω, ζωγο-
 νώ, τονώνω, Ξυπνώ, ζωντανώνω ♦ (αμετβ.) 2. αποκτό περισσότερο ζωή,
 ζωτικότητα: *πότισε το λουλουδι, να ζωηρέψει λίγο* ΣΥΝ. τονώνωμαι 3.
 (για πρόσ.) γίνομαι ζωηρός: *ο μικρός έχει ζωηρέψει- όλο σκανταλιές*
κάνει 4. (ειδικότ.) εκδηλώνω ερωτική διάθεση με εντονότερο τρόπο (από

πριν): *Έχει ζωηρέψει πολύ τώρα τελευταία! Δεν αφήνει θηλυκό για*
θηλυκό! 5. εκδηλώνομαι με πιο έντονο και φανερό τρόπο: *η συζήτηση*
ζωήρευε ύστερα από την τοποθέτηση του ΣΥΝ. αυξάνομαι, εντείνωμαι,
ενισχύομαι. ζωηρός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από
 ζωντάνια, σβελάδα, κινητικότητα: ~ *βήμα* | *κίνηση* | *βλέμμα* ΣΥΝ.
 αλέγρος, πεταχτός ΑΝΤ. αργός, κουρασμένος, νοηλικός 2. (κυρ. για
 παιδιά) αυτός που συμπεριφέρεται απειθαρχα, που είναι άτακτος ΣΥΝ.
 ανήσυχος, απειθαρχητός, σκανταλιάρης, ανυπακούος ΑΝΤ.
 πειθαρχημένος, μοζεμένος, φρόνιμος 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από
 ενθουσιασμό: ~ *φωνές* | *γέλια* 4. (ειδικότ.-σκοπτ.) αυτός που
 εκδηλώνει έντονη ερωτική διάθεση: *παρά την ηλικία του, είναι πολύ*
5. (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από αυξημένη ένταση: ~ *ενδιαφέρον*
| συζήτηση | *φαντασία* | *περιγραφή* | *ανάμνηση* | *διαμαρτυρίες* (β)
 ειδικότ. (για χρώμα) αυτός που είναι πολύ έντονος, φαρτερός, ζωικός,
 χτυπητός: - *κόκκινο* || *το ~ πράσινο των ματιών της*. — (υποκ.)
 ζωηρούλης, -α, -ικο κ. ζωηρούτσι-κος, -η/-α, -ο, ζωηρ-ά | -ός επίρρ.,
 ζωηρότητα κ. ζωηρόδα (η). [ETYM; μτρν. < αρχ. ζωή]. ζωηρόχρωμος,
 -η, -ο [1888] αυτός που έχει έντονο, χτυπητό χρώμα:
 ~ *εξώφυλλο. Ζώνης*^ (ο)
 → Πολυζώνης

ζωικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη ζώα, που παράγεται
 ή προέρχεται από αυτά- κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τον φυτικό: ~
βασιλεία || ~ *λίπος* | *παρωσώη* || *πρόϊοντα ~ προέλευσης* || ο ~ *άνθρακας*
προέρχεται από τα οστά των ζώων. — ζωικ-ά | -ός επίρρ. {ζωικός,
 -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα έμβια όντα, με τη ζωή: ~ *δύναμη* |
θερμότητα | *ορμή*. — ζωικ-ά | -ός επίρρ., ζωικότητα (η) [1897]. **ζωμός**
 (ο) το εκχύλισμα από το βράσιμο κρέατος, ψαριού ή χόρτων,
 λαχανικών, πλούσιο σε θρεπτικές, ζωικές ή φυτικές ουσίες: βουδίνου |
μοσαριού || ο *άρρωστος έπερε να πίνει μόνο ~ μέχρι να δυναμώσει*
 ΣΥΝ. ζουμί ΦΡ. *μέλας ζωμός* το εκχύλισμα από ωμό χοιρινό κρέας
 βρασμένο με αίμα, που έτρωγαν οι ενήλικοι αρχαίοι Σπαρτιάτες στα
 κοινά τους συστίατα.
 [ETYM αρχ. αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση του με τη λ. ζύμη παρουσιάζει
 φωνητικές δυσκολίες]. ζών, ζώσα, ζών [αρχ.] μτρ. ενεστ. του ρ. ζώ
 (λόγ.) 1. αυτός που ζει, που βρίσκεται στη ζωή: οι ζώντες και οι
τεθνεώτες || *στον δρόμο δεν υπήρχε ψυχή ζώσα* || *οι ζώντες οργανισμοί*
 ΣΥΝ. ζωντανός ΑΝΤ. νεκρός, πεθαμένος- ΦΡ. (α) (λόγ.) *διό ζώσης*
 (ενν. ομιλίας | επικουνοίας) από κοντά, πρόσωπο με πρόσωπο: *αυτά*
θα τα πούμε και ~ καλύτερα! (β) (λόγ.) *ζώντος μου* | *σου κ.λπ.* (μοσφ.
 φρ.) όσο βρίσκομαι, βρίσκεσαι κ.λπ. στη ζωή 2. ζώσα **Εκκλησία** (ι) το
 σύνολο των ζωντανών χριστιανών, μελών της Εκκλησίας, κυρ. κατ'
 αντιδιαστολή προς τη θριαμβεύουσα Εκκλησία (βλ. λ. *θριαμβεύω*) (ii)
 κίνηση κληρικόν και λαϊκών, που εκδηλώθηκε στη Ρωσία μετά την
 Οκτωβριανή Επανάσταση (1917) για τη συνεργασία με το νέο
 καθεστώς, ζωνάρι (το) {ζωναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η φαρδιά υφασμάτινη
 ζώνη, που σφίγγει τη μέση συγκρατώντας το ρούχο- (γενικότ.) κάθε
 ζώνη- ΦΡ. (α) (καθήμε.) *σφίγγω το ζωνάρι* βλ. λ. *σφίγγω* (β) *Λίνος* | *έχω*
λυτό | *αμολάω* | *απλώνω* | *κρεμάω το ζωνάρι μου για καββά* (χω
 εριστική διάθεση, είμαι έτοιμος για καββά ΣΥΝ. αρπάζομαι εύκολα (γ)
 (λαϊκ.-εκφραστ.) *το ζωνάρι της Παναγίας* | *της κυράς* | *τού ουρανού* το
 ουράνιο τόξο (δ) (λαϊκ.) *το ζωνάρι της καλογοριάς* ο γαλαξίας, όπως γί-
 νεται ορατός από τη Γη ως υπόλευκη ζώνη αστερών. [ETYM μεσν. <
 μτρν. ζωνάριον, υποκ. του αρχ. ζώνη]. ζώνη (η) {ζώνων} 1. κάθε ταινία,
 συνήθ. από ελγύστιο υλικό, κυρ. υφασμα ή δέρμα, που περισφίγγει
 το ρούχο στο ύψος της μέσης, για να το συγκρατήσει σε επιθυμητή
 θέση: ~ *παντελονιού* | *φούστας* | *πολιού* *Ικαμπαρντίνας* || *δερμάτινη* |
στενή ~ ΣΥΝ. ζωνάρι, ζωστήρας, λουρίδα ΦΡ. *χτύπημα κάτω από τη*
ζώνη | *μέση* (i) (κυριολ. στην πυγμαχία) απαγορευμένο χτύπημα σε
 ευαίσθητη περιοχή του σώματος (ii) (μτφ.) αθέμιτη, ύπουλη ενέργεια
 (εις βάρος κάποιου), ενέργεια που υπερβαίνει τα επιτρεπόμενα όρια
 του ανταγωνισμού: στη συζήτηση έπασαν πολλά *χτυπήματα κάτω από*
τη ζώνη 2. οποιαδήποτε ανάλογη ταινία ανθεκτικού και ελγύστιου
 υλικού, που χρησιμοποιείται για την πρόσδεση, τη σταθεροποίηση
 (πράγματος), π.χ. για λόγους ασφαλείας: *πριν από την απογείωση οι*
επιβάτες καλούνται να δέσουν τις - τους κατά τις υποδείξεις των
αεροσυνοδών || *στερεώστε τη ~ στο κάθισμα*- ΦΡ. ζώνη **ασφαλείας**
 (κυρ. για αυτοκίνητα) ο ιμάντας που χρησιμοποιείται για την ατομική
 ασφάλεια του επιβάτη ενός αυτοκινήτου, συγκρατώντας το σώμα του
 στη σωστή του θέση και αποτρέποντας την απότομη μετατόπιση ή και
 εκτόξευση του εκτός αυτοκινήτου σε περιπτώσεις σύγκρουσης,
 φρεναρίσματος ή απότομης στροφής 3. (συνεκδ.) η οσφυϊκή χώρα ΣΥΝ.
 μέση 4. ΕΚΚΛΗΣ. το άμφο πρεσβυτέρων και επισκόπων, που φοριέται
 στη μέση συμβολίζοντας την ετοιμότητα για συμμετοχή στη θεία
 Λειτουργία: ΦΡ. *για λόγους ασφαλείας* | *αγνείας* το σιδερένιο πλέγμα που
 κατάν τον Μεσαίωνα προσάρμοζαν στη λεκάνη γυναικείας της οποίας ο
 στύζυγος θα αποστίαζε για μεγάλο χρονικό διάστημα (λ.χ. σε
 σταυροφορίες), ώστε να μη μπορεί να έλθει σε σεξουαλική επαφή με
 άλλον άντρα 5. ΙΑΤΡ. ειδική κατασκευή που φοριέται κατόπι
 υποδείξεως ιατρού για στήριξη, συ-

γκράτηση περιοχών ή οργάνων του σώματος προς αποφυγή εκδήλω-
 σης ή επιδείνωσης παθήσεων και επιπλοκών που αυτές δημιουργούν:
ορθοπαιδική | *μετεχειρητική* ~ || ~ *λοχείας* | *εγκμοσίνης* | *κολίνας* 6.
 (στο καράτε) υφασμάτινη ταινία που φοριέται στη μέση και που
 δηλώνει το επίπεδο στο οποίο έχει φτάσει ο καρατέκα (μετά από
 εξετάσεις): *έχει μούρη ~ στο καράτε* 7. οποιαδήποτε οριοθετημένη
 περιφέρεια γης, χώρος που εντοπίζεται μεταξύ δύο νοητών παραλλή-
 λων βάσει της ομοιομορφίας που παρατηρείται σε αυτόν ή βάσει της
 αξιοποίησής του για την εκτέλεση μιας σειράς επιχειρήσεων κοινού
 χαρακτήρα: προτείνεται η δημιουργία ζωνών πρασίνου εντός του *λε-*
κανοπεδίου || το *πλήθος είχε σχηματίσει μια ασφυκτική ~ γύρω της*
 ΣΥΝ. περιοχή, σφαίρα, χώρος 8. ΒΟΤ.-ΟΙΚΟΛ. ζώνη **βλάστησης** η περιοχή
 που προσδιορίζεται στη γήινη σφαίρα παράλληλα με τον Ισημερινό
 ανάλογα με τη μεταβολή της βλάστησης κατά γεωγραφικό πλάτος:
τροπική | *ισημερινή* | *εύκρατη* | *ψυχρή* ~ 9. **υγειονομική ζώνη** (σε
 προηγουμένως επιδημιών) διαδοχικά φυλάκια που παρεμποδίζουν την
 επικουνοία με μια χώρα προς αποφυγήν μεταδόσεως της επιδημίας
 10. ΣΤΡΑΤ. (α) ζώνη **επιχειρήσεων** (ε) περιοχή διεξαγωγής πολεμικών
 επιχειρήσεων: η *μεταφορά της ~ προς τα νότια* (β) **στρατιωτική ζώνη**
 η κατεχόμενη από στρατιωτικές δυνάμεις περιοχή (γ) **ουδέτερη ζώνη**
 βλ. λ. *ουδέτερος* (δ) **μεθοριακή ζώνη** η περιοχή κατά μήκος και
 εκατέρωθεν των συνόρων που εκτείνεται σε σταθερό πλάτος ορι-
 σμένων χιλιομέτρων (ε) **νεκρή ζώνη** βλ. λ. *νεκρός* 11. (α) **ελεύθερη**
ζώνη βλ. λ. *ελεύθερος* (β) ζώνη **Ελεύθερων Συναλλαγών** (Ζ.Ε.Σ.) |
ζώνη Ελεύθερου Εμπορίου σύνολο κρατών στα οποία έχουν καταρ-
 χθεί όλοι οι δασμοί ή όλα τα μέτρα που περιορίζουν το εμπόριο με-
 ταξύ τους, διατηρούνται όμως τα εθνικά τους δασμολόγια όσον αφο-
 ρά στο εμπόριο με τρίτες χώρες: η *Ευρωπαϊκή ~* (Ε.Ζ.Τ.Α.) | *Ε.Ε.Τ.Α.*
 (πβ. *τελωνειακή ένωση*, λ. *τελωνειακός*) (γ) *τελωνειακή ζώνη* η πε-
 ριοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία των τελωνείων μιας χώρας (δ) **νο-**
μισματική ζώνη το σύνολο χωρών με αμοιβαίως μετατρέψιμα, σταθε-
 ρής ή κυμαινόμενης ισοτιμίας νομισματά και με σύνταξη προνομια-
 κών σχέσεων μεταξύ τους ή με σύνδεση βάσει της κυριαρχίας του
 νομισματός μιας χώρας στις υπόλοιπες: ~ *τού δολαρίου* | *τού φράγκου*
 | *τού ρουβλίου* || η ~ *των χωρών που μετέχουν στο ευρωπαϊκό νο-*
μισματικό σύστημα 12. (α) **αγριαλitis ζώνη** βλ. λ. *αγριαλitis* (β) ζώνη
επιρροής το σύνολο των γεωγραφικών περιοχών (κρατών), στις οποίες
 ένα ισχυρότερο κράτος ασκεί την επιρροή του ΣΥΝ. σφαίρα επιρροής
 13. καθεμιά από τις πέντε υποδιαίρεσεις της γήινης σφαιρας, όπως
 ορίζονται από τους πόλους, τους πολικούς κύκλους και τον Ισημερινό
 (δύο εύκρατες, δύο πολικές και διακεκαυμένη) 14. ΑΣΤΡΟΝ. η
 διαφορετικό χρώματος ταινία που εμφανίζεται στις επιφάνειες των
 πλανητών: ~ *του Δία* | *τού Κρόνου* 15. ΙΑΤΡ. ο έρπης ζωστήρ, η δερμα-
 τική ασθένεια που ακολουθώντας τη διαδρομή ενός νεύρου εμφανί-
 ζεται ως ταινία που περιβάλλει το σώμα του ασθενούς 16. ΑΘΛ. αμυ-
 ντική τακτική ομάδας κατά την οποία οι αμυντικοί της παρατάσσου-
 νται σε γραμμή (ή παράλληλες γραμμές) απέναντι στους αντιπάλους
 επιθετικούς, με σκοπό να τους εμποδίσουν να εισχωρήσουν κατ' αντι-
 διαστολή προς την άμυνα μαν-του-μαν: η *ομάδα αυτή παίζει ~* || *σύ-*
στημα | *άμυνα ζώνης*: — (υποκ.) ζωνούλα κ. ζωνίτσα (η), (μεγεθ.) ζω-
 ναρά (η).

[ETYM αρχ. < *jōs-na < ζών-νυ-μι «ζώνω». Βλ. κ. ζώνω. Η λ. πέρασε
 και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. zone, γαλλ. zone, γερμ. Zone κ.ά. Οι
 σημ. των ζωνών της γήινης σφαιρας απαντούν ήδη στους Στοιχείους
 φιλοσόφους (διακεκαυμένη) | *εύκρατος ζώνη*. Πολλές σύγχρονες φρ.
 είναι μετάρρ. δάνεια: ζώνη **επιχειρήσεων** (< γαλλ. zone d'operations),
 ζώνη **επιρροής** (< γαλλ. zone d'in-fluence), **υγειονομική ζώνη** (< γαλλ.
 cordon sanitaire), **νομισματική ζώνη** (< γαλλ. zone monétaire), ζώνη
αγνότητας (< γαλλ. ceinture de chasteté), *χτύπημα κάτω από τη ζώνη*
 (< αγγλ. hit below the belt) κ.ά.]. ζωνάνεω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.]
 {ζωνάνε-ψα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. επαναφέρω στη ζωή, αποκαθιστώ
 τις ζωτικές λειτουργίες (ζωντανού οργανισμού): ούτε με *φωνές, ούτε*
με θρήνους θα ζωντανέυετε τον νεκρό ΣΥΝ. αναζωογονώ, ανασταίνω,
 νεκρανασταίνω, ξαναζωντανεύω 2. (μτφ.) προσδίδω ζωηρότητα,
 ένταση: *ένα χαμόγελο αισιοδοξίας ζωντανέυε το πρόσωπο της* || ο
μικρός περίπατος στην παραλία θα σε ζωντανέψει λιγάκι ΣΥΝ.
 ζωηρέω 3. (μτφ.) αποδίδω με παραστατικότητα, αναπαριστώ: τα
πραγούδια ζωντανέψαν τις μέρες της νύχτης τους || τα *πρόσφατα*
αιματηρά γεγονότα ζωντανέψουν άσχημες μνήμες ♦ (αμετβ.) 4.
 επανέρχομαι στη ζωή ή εμφανίζω επίταση, ένταση των λειτουργιών
 μου: είδες με *λίγο πότισμα πώς ζωντανέψαν ο κήπος*? ΣΥΝ.
 ξαναγεννιέμαι 5. (μτφ.) αποκτό αυξημένη ζωηρότητα, γίνομαι πιο
 έντονος: με την *επιθετική του παρέμβαση ζωντανέψαν* η συζήτηση ΣΥΝ.
 τονόνομα 6. αναβιώνω: ζωντανέψαν *ένα παλιό έθιμο*. — ζωνάνεμα
 (το), ζωνάνια (η) {χωρ. πληθ.) 1. η ζωηρή και ενεργητική διάθεση, η
 εκδηλωτική και έντονη, ευχάριστη συμπεριφορά: *είχε μέσα του πολλή*
~ και δίψα για ζωή || *νέος με ~ και κέφι για δουλειά* ΣΥΝ. ζωηρότητα,
 ενεργητικότητα, σφρηγιότητα ΑΝΤ. νοηλεκότητα, παθητικότητα, χα-
 λαρότητα 2. η ζωντανή και παραστατική απόδοση, η ευκρινής απο-
 τύπωση: ~ *στην αφήγηση* || *περιέγραφε με ~ ό, τι περιερχότο του συνέ-*
βαινε! ΣΥΝ. παραστατικότητα, πιστότητα, ευκρίνεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια.
 [ETYM. < ζωντανός (υποχωρητ.)]. ζωντανό (το) [μεσν.] 1. κάθε ζώο,
 κυρίως το υποζύγιο ή το κατοικίδιο ζώο 2. (σκοπτ.) ο γαζός, ο ανόητος
 άνθρωπος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*, ζωντανός, -ή, -ό 1. (για φυτικούς,
 ζωικούς οργανισμούς) αυτός που βρίσκεται εν ζωή: *όταν τον έβγαλαν*
από το αυτοκίνητο, ήταν ακόμα ~, αλλά ξενήγισε στον δρόμο για το
νοσοκομείο ΣΥΝ. ζων ΑΝΤ. πεθαμένος, νεκρός, (για ζώο) ψόφιος-
 (μτφ.) 2. αυτός που συνεχίζει να υπάρχει, να βιώνεται: *πρέπει να*
κρατήσουμε τα ~ στοιχεία της πα-

ράδωσης ANT. νεκρός, νεκρωμένος 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωνή διάθεση και ενεργητικότητα: *είναι ~ γυναίκα, πάντα μέσα σε όλα!* || ~ άνθρωπος, γεμάτος πίστη και φλόγα για ζωή! SYN. δραστήριος, ενεργητικός, ζωνρός, σφριγηλός ANT. νοηλικός, (οικ.) κοιμισμένος 4. αυτός που προκαλεί έντονη αίσθηση, που γίνεται αντιληπτός ως λαμπρός: ~ κόκκινο της φωτιάς SYN. λαμπρός, φωτεινός ANT. ξεθωριασμένος, αχνός 5. (για περιγραφές, εικόνες κ.λπ.) αυτός που αναπαριστά με εξαιρετική πιστότητα, παραστατικότητα, που αποδίδει (κάτι) με ευκρίνεια: ~ αφήγηση SYN. ανάγλυφος, παραστατικός, σπαρταριστός, εναργής 6. **ζωντανό** (το) βλ. λ. 7. **ζωντανός** (οι) οι άνθρωποι που βρίσκονται στη ζωή: Δεν θα τον κλάις μια ζωή τον μακαρίτη! Οι - με τους ~ κι οι πεθαμένοι με τους πεθαμένους! — ζωντανά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια.

[ETYM. μεσν. < θ. ζωντ- του αρχ. ζών (γεν. ζώντ-ος), μτχ. ενεστ. του ρ. ζώ, + παραγ. επιθμια -ανός, κατά τα επίθ. σε -ανός, π.χ. μελ-ανός, πιβ-ανός κ.ά.].

ζωντόβολο (το) (μτφ.-υβριστ.) ο χαζός άνθρωπος, αυτός που η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από ζωώδη αδεξιότητα και έλλειψη ευστορίας SYN. βλάκας, (λαϊκ.) μπουνταλάς ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. [ETYM. < μεσν. ζωντόβολον, αρχική σημ. «το σύνολο των κατοικίδιων ζώων», < θ. ζωντ- (βλ. λ. ζωντανός) + -βόλον < βάλλω].

ζωντόγυρος (ο), ζωντόγυρα (η) πρόσωπο που έχει πάρει διαζύγιο από τη/τον σύζυγο του/της, η οποία/ο οποίος ζει.

ζών ρ. μετβ. {έζωσα, ζώσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. φοράω στη μέση (κάτι), κρεμώντας το ή περνώντας το στη ζώνη (γενικότερ.) περισφιγγω (τη μέση μου ή ρούχο στο ύψος της μέσης μου) με ζώνη: *έζωσε το σαβί του* || *έζωσε σφιχτά την καμπαρνίνα και σήκωσε τον γιακά για το κρύο* SYN. φοράω, περιζώνω 2. σφιγγω (κάτι) γύρω από ένα σώμα (κυρ. ζώου) στερεώνοντας το: *έζωσε τη σέλα στο άλογο* SYN. σφιγγω, στερεώνω, δένω 3. (μτφ.) προσεγγίζω κυκλικά, περικυκλώνω, βρίσκωμαι γύρω-γύρω: ο εχθρός είχε ζώσει το στρατόπεδο από παντού SYN. κυκλώνω, περιβάλλω 4. (καθμ.) με ζώνουν τα φιδία καταλαμβάνονται από υπονίσιες ή από ανησυχία: όταν *πέρασαν δύο ώρες και δεν είχε έρθει ακόμη, με ζώσανε τα φιδία* 5. (μεσοπαθ. ζώνομαι) περνώ στη ζώνη μου (όπλο, άρματα): *από μικρός ζώστηκε τ' άρματα* | το *σαβί*. — ζώσιμο (το).

ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνο. [ETYM. μεσν., από τον αόρ. έ-ζωσ-α του αρχ. ζώννυμι. Το αρχ. ζώννυμι < *ζώσ-νυμι < I.E. *yōs- «ζώνω», πβ. σανσκρ. řāñā «ζώνη» (< I.E. *jōs-nā), αρχ. σλαβ. ro-jaō «περιζώνω» κ.ά. Ομόρρ. ζώνη, ζώσ-θη(ας) κ.ά.].

ζώο (το) 1. κάθε έμβιο ον, εκτός από τα φυτά, κάθε οργανισμός με την ικανότητα της συνείδησης και της κίνησης, κυρ. θηλαστικό και κατά δεύτερο λόγο έντομο, πτηνό, ψάρι ή ερπετό: ο άνθρωπος είναι κοινωνικό | πολιτικό ~ SYN. έμβιο ον 2. (καθμ.) κάθε έμβιο ον που στερείται λογικής, κατ' αντιδιαστολή προς τον άνθρωπο: ~ της ζούγκλας || ~ στο κλουβί | κατοικίδια | άγρια ~ SYN. (λαϊκ.) ζωντανό 3. (μτφ.-υβριστ.) βλ. λ. ζών ΦΡ. (ειρων.-μειωτ.) τα ζώα μου *αργά* βλ. λ. *αργά*. Επίσης ζώ [μεσν.] {τα ζα, — (υποκ.) ζώακι (το) (βλ. λ.) κ. (λόγ.) ζώά-ριο (το) [μτγν.]}. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζώδιο, ανόητος.

[ETYM. < αρχ. ζώνω < ζώ (ζήω). Η λ. δήλωνε εξαρχής κάθε ζωντανό πλάσμα, περιλαμβανομένου και του ανθρώπου, αλλά ήδη από την αρχαιότητα περιοριστής στη σημ. «κτήνη». Σε αρχ. συγγραφείς απαντά επίσης η πιο εξειδικευμένη σημ. «εικόνα, ζωγραφιά», η οποία χρησιμοποιήθηκε στο λεξιλόγιο της τέχνης].

ζωο- κ. ζωό- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: 1. σχέση με τα ζώα: ζωο-λόγη, ζωό-μορφος · 2. σχέση με τη ζωή: ζωοδόχος. [ETYM. Α συνθ. το οποίο στη σημ. 1 προέρχεται από τη λ. ζώο, ενώ στη σημ. 2 από τη λ. ζωή. Μερικά από τα σύνθετα και των δύο κατηγοριών είναι ήδη αρχ. (λ.χ. ζωο-τροφία - ζωο-γόνος), ενώ άλλα είναι ελληνογενείς ξέν. όροι (λ.χ. αρχλ. zo-anthropy - γαλλ. zoo-gamète)].

ζωογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της βιογεωγραφίας που μελετά τη γεωγραφική κατανομή των ειδών στη γη. — ζωογεωγραφικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoogéographie].

ζωολογία (η) [1881] υμνοειδές άθροισμα βακτηρίων ή μυκήτων, που σχηματίζεται σε επιφάνεια υγρών (ξιδίου, στάσιμων υδάτων κ.λπ.) με δράση γλοιώδους ουσίας που τα συγκρατεί. [ETYM. < ζωο- + -λογία < γλοῖος].

ζωογόνος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] 1. αυτός που ζωογονεί, που συμβάλλει στη δημιουργία, στην ανάπτυξη ζωής: ο ~ αέρας του πελάγους SYN. ζωοποιός 2. (μτφ.) αυτός που προσφέρει τόνωση και ενίσχυση, κυρ. σε ψυχικό ή ηθικό επίπεδο: ~ πίστη | *ελευθερία* | *μάθηση* SYN. αναζωογονητικός, εμπνευστικός, ενθαρρυντικός. Επίσης ζωο-Υονητικός, -ή, -ό [μτγν.].

ζωογονο ρ. μετβ. [αρχ.] {ζωογονεί... | ζωογόνη-σα, -θηκα, -μένος} 1. ενισχύω τις ζωτικές λειτουργίες (σε οργανισμό), παρέχω τόνωση και ενδυνάμωση: ο ήλιος *ζωογονεί τη φύση* SYN. ζωντανεύω, ενδυναμώνω 2. (μτφ.) προσφέρω ηθική, ψυχική τόνωση, υποστηρίζω συναισθηματικά: η *επαφή με τους ανθρώπους του χωριού τον ζωογονεί πάντα* SYN. τονώνω. — ζωογόνηση (η) [μτγν.].

ζωοδότης (ο) [μτγν.] {ζωοδοτών}, ζωοδότρια κ. ζωοδότρα (η) {ζωοδοτριών} αυτός που παρέχει ζωή, που ζωογονεί, ενισχύει τις εκδηλώσεις, λειτουργίες της ζωής: ο ~ ήλιος SYN. ζωοποιός.

ζωοδόχος, -ος, -ο ΕΚΚΛΗΣ. 1. (κυρ. για τον ουρανό ή για τον επίγειο τάφο του Ιησού) αυτός που έχει δεχθεί μέσα του τον Χριστό ως πηγή ζωής 2. **Ζωοδόχος Πηγή** (α) άγιασμα της Θεοτόκου έξω από τα τείχη της Κωνσταντινούπολης, όπου τον 5ο αι. ανικοδομήθηκε ναός της Θεοτόκου (β) προσωνμία της Παναγίας (γ) (συνεκδ.) ονομασία ναών και μονών αφιερωμένων στην Παναγία (δ) εικονογραφικό θέμα στο οποίο παριστάνεται η Θεοτόκος βρεφοκρατούσα πάνω σε μία πι-

γή. [ETYM. μτγν. < ζωο- + -δόχος < δέχομαι]. **ζωοειδής**, -ής, -ές [μτγν.] {ζωοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή ζώου, που μοιάζει με ζώο SYN. ζωόμορφος. — ζωοει-δώς επίρρ. **ζωοθεισμός** (ο) η ζωολατρία (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχλ. zootheism].

ζωοθυσία (η) [μτγν.] {ζωοθυσιών} η δημόσια ή ιδιωτική θυσία ζώου για λατρευτικούς σκοπούς ή ως μέτρον μαγικής τελετής: οι ~ εξακολουθούν να τελούνται σε κτηνοτροφικές κυρ. περιοχές του βορειοελλαδικού χώρου την ημέρα του Αγίου Γεωργίου.

ζωοκλέφτης (ο) [1839] {ζωοκλεφτών} αυτός που διαπράττει κλοπές ζώων. ζωοκλοπή (η) [1833] η κλοπή ζώου κυρ. από κοπάδι ή μαντρί, η κλοπή βοσκημάτων. Επίσης ζωοκλοπία [1848].

ζωοκομία (η) [1826] {χωρ. πληθ.} η κατά επιστημονικό τρόπο εκτροφή και συντήρηση ζώων για κτηνοτροφικούς σκοπούς SYN. ζωοτροφία. — ζωοκόμος (ο). [ETYM. < ζωο- + -κομία (βλ. λ.) < αρχ. κομῶ «φροντίζω»].

ζωοκτονία (η) {ζωοκτονιών} η παράνομη θανάτωση ζώου ή ζώων κυρ. χωρίς τη συγκατάθεση του ιδιοκτήτη, πράγμα που συνιστά φθορά ξένης ιδιοκτησίας και τιμωρείται ποινικά. — ζωοκτόνος (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος. [ΨΥΜ μτγν. < ζφο- + -κτονία (βλ. λ.) < αρχ. κτείνω «φρονεῖω»].

ζωοκλατρία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} η θεοποίηση και λατρεία ζώων ως προσωποποιημένων θεϊών στοιχείων, δυνάμεων ή φορέων προγονικών ψυχών SYN. ζωοθεισμός. — ζωολάτρες (ο) [1897], ζωολάτρισα (η), ζωολατρικός, -ή, -ό [1861]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoolatrie].

ζωολογία (η) [1766] {ζωολογιών} ο κλάδος της βιολογίας που έχει ως αντικείμενο του τη μελέτη των ζωικών οργανισμών ως προς τη μορφή, την ανατομία και τη λειτουργία τους, καθώς και τις μεταβολές τους σχέσεις ή τις σχέσεις τους με τα φυτά και γενικότερ. το περιβάλλον. — ζωολόγος (ο/η) [1819]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoologie].

ζωολογικός, -ή, -ό [1819] 1. αυτός που σχετίζεται με τη ζωολογία ή τον ζωολόγο: ~ πραγματεία | ενδιαφέρον 2. αυτός που περιλαμβάνει και παρουσιάζει ζωικά είδη κατά οργανωμένο τρόπο, συντηρημένα τα ζωντανά ή ταρχειμωμένα και υπό τις κατάλληλες συνθήκες: *μουσειο-φρ. (α) ζωολογικός κήπος* ειδικά διαμορφωμένος και επιστημονικά επιβλεπόμενος χώρος στον οποίο άγρια ή σπάνια ζώα εκτίθενται σε δημόσια θέα μέσα σε ειδικά κλουβιά ή περιφραγμένους τόπους (β) **ζωολογικό πάρκο** προστατευόμενη φυσική έκταση, μέσα στην οποία οι επισκέπτες μπορούν να παρατηρήσουν τα άγρια ζώα στο φυσικό τους περιβάλλον. — ζωολογικ-ά | -ώς [1882] επίρρ.

ζωομορφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. η παράσταση (συνθ. θεότητας) με μορφή ή με ορισμένα χαρακτηριστικά ζώου 2. η θρησκευτική δοξασία για την αντίληψη και λατρεία του θεϊου με μορφή ή με ορισμένα χαρακτηριστικά ζώου: ο *πραγμορφος θεός Παν* είναι από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα ζωομορφισμής *αρχαελληνικής θρησκείας*. — ζωομορφικός, -ή, -ό, ζωομορφικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχλ. zoomorphism].

ζωόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει μορφή ή χαρακτηριστικά ζώου: ~ θεός | *παράσταση* | *σύμβολο* SYN. ζωοειδής. ζών (το) 1. (λόγ.) το ζώο 2. (υβριστ.) ο ανόητος άνθρωπος: *Καλά ~ είσαι; Τόση ώρα σου εξήγη και δεν καταλαβαίνεις;* SYN. βλάκας, χαζός, ηλίθιος, (οικ.) μπουφός 3. ο άνθρωπος που δεν έχει σωστή κοινωνική συμπεριφορά: *είναι ένα ~ δεν μπορεί να συμπεριφερθεί σαν άνθρωπος!* ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. [ETYM. < αρχ. ζώνω, βλ. κ. ζώο].

ζωονομία (η) [1811] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο της τους νόμους οι οποίοι διέπουν ρυθμιστικά τη ζωή και τη φυσιολογία των ενόργανων όντων. — ζωονομικός, -ή, -ό, ζωονομικ-ά | -ώς επίρρ.

ζωονόσος (η) ΙΑΤΡ. νόσος που προσβάλλει ζώα (σε πολλές ξένες γλώσσες η λέξη έχει τη σημασία της *ανθρωποζωονόσου*, βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχλ. zoonosis].

ζωοπάζαρο (το) η ζωοπανήγυρη.

ζωοπανήγυρη (η) [1888] {-ης κ. -ύρεως | -ύρες, -ύρεων} εμπορικό πανηγύρι, κατά το οποίο εκτίθεται και πωλούνται ζώα (π.χ. άλογα, αγ'λάδ'ς κ.λπ.) SYN. ζωοπάζαρο. [ETYM. Απόδ. του τουρκ. hayvan panayiri (νόθο συνθ.)].

ζωοπάροχος, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που παρέχει ζωή, ζωοδότης. ζωοπλακτόν (το) {ζωοπλακτόν} {χωρ. πληθ.} πλακτόν που αποτε-λείται από μικροσκοπικούς ζωικούς οργανισμούς, κατ' αντιδιαστολή προς το φυτοπλακτόν.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zooplancton]. ζωοποιός, -ός, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που ζωοποιεί, που δημιουργεί ζωή: η ~ δύναμη του ήλιου ANT. φθοροποιός, καταστροφικός- ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. **Ζωοποιό Πνεύμα** (ως τυποποιημένο επίθετο) το Άγιο Πνεύμα, ζωοποι ρ. μετβ. [αρχ.] {ζωοποιεί... | ζωοποι-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. δημιουργώ ζωή, δίνω ζωή 2. (μτφ.) ενισχύω ηθικά και ψυχικά, προσφέρω συναισθηματική υποστήριξη SYN. ενδυναμώνω, εμπνευστώνω, υποστηρίζω. — ζωοποίηση (η) [μτγν.]. ζωοτεχνία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **ΖΩΟΛ.** ο επιστημονικός κλάδος που εξειδικεύεται στη μελέτη των μεθόδων και των συνθηκών εκτροφής και αναπαραγωγής ζώων χρήσιμων κυρ. για τη διατροφή του ανθρώπου. — ζωοτεχνικός, -ή, -ό [1887], ζωοτεχνικ-ά | -ώς

[1898] επίρρ.
[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zootechnie].
ζωοτόκος, -ος, -ο ΖΩΟΛ. (για ζώο) αυτός που γεννά ζώα (κατ' αντιδιαστολή προς τον ωοτόκο), του οποίου το έμβρυο αναπτύσσεται μέσα στη μήτρα του θηλυκού και τρέφεται από τον πλακούντα ANT. ωοτόκος. — ζωοτοκία (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < ζωο- + -τόκος < τίκτω (βλ. λ.)].
ζωοτομία (η) [1809] ΙΑΤΡ. η ανατομική ζωντανού ζώου για πειραματικούς, ερευνητικούς λόγους. — ζωοτομικός, -ή, -ό [1891]. (ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zootomie].
ζωοτοξίνη (η) {ζωοτοξινών} ΒΙΟΛ. η τοξική ουσία που παράγουν ορισμένα ζώα, κυρ. ερπετά ή έντομα, για λόγους άμυνας, π.χ. το δηλητήριο της μέλισσας ή πολλών φιδιών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zootoxin].
ζωοτροφέο (το) [μτγν.] το σύνολο των εγκαταστάσεων όπου γίνεται εκτροφή ζώων.
ζωοτροφή (η) [μεσν.] η καλλιιεργούμενη ή βιομηχανικός παρασκευασόμεη τροφή ζώων, που χρησιμοποιείται κυρ. στην κτηνοτροφία: ~ αγελάδων.
ζωοτροφία (η) [αρχ.] η κατά συστηματικό, ελεγχόμενο τρόπο εκτροφή ζώων ΣΥΝ. ζωοκομία. — ζωοτροφικός, -ή, -ό [αρχ.].
ζωοτρόφος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που ασχολείται με τη ζωοτροφία.
ζωούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η ζωή ανθρώπου ή γενικότε. έμβιου όντος μικρής ηλικίας: *μια ~ ενός έτους* 2. (χαϊδεντ., συνήθ. σε προσφωνήσεις) τρυφερή, αγαπημένη ύπαρξη: *τι είναι ~ μου;* 3. (ειρων.) η ευχάριστη διαβίωση (όταν αγνοεί κανείς ξένα προβλήματα και έχει καθαρά εγωκεντρικό προσανατολισμό): *αυτός τη ~ του κοιτά και ως υποφέρουν οι άλλοι!*
ζωόφιλος, -η, -ο [1889] 1. αυτός που αγαπά τα ζώα: *ζητείται οικογένεια ζωόφιλων, για να υιοθετήσει τρία γατάκια* 2. αυτός που συντηρεί ζώα (π.χ. σκύλους, γάτες, σπάνια ζώα) όχι για βιοποριστικούς σκοπούς. — ζωοφιλία (η), ζωοφιλικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoophile].
ζωοφοβία (η) ΙΑΤΡ. η παθολογική φοβία που προκαλείται στη θέα ζώων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoophobie].
ζωοφόρος (η) → ζωφόρος
ζωοφυσική (η) {χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που ερευνά τις φυσικές ιδιότητες των ζώων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zoophysics].
ζωόφυτο (το) [μεσν.] { -ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα πολυάριθμα ασπόνδυλα ζώα που μοιάζουν με φυτά ως προς την εμφάνιση ή τον τρόπο αύξησης τους.
ζωοψία (η) {ζωοψιών} ΙΑΤΡ. η δημιουργία οπτικών ψευδαισθήσεων με παραστάσεις ζώων από ασθενή που βρίσκεται υπό την επήρεια τοξικών ουσιών, παρασθησιογόνων, ναρκωτικών κ.λπ. ή σε παραλήρημα, π.χ. λόγω οινοποσίας, μέθης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zoopsia].
ζώπυρο (το) 1. το κομμάτι αναμμένου κάρβουνου, που χρησιμοποιείται για το άναμμα φωτιάς ΣΥΝ. σπινθήρας, σπίθα 2. (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως μέσο μετάδοσης έντονου συναισθήματος, ένθερης πίστης. [ETYM. < αρχ. ζώπυρον < ζ(ω)ο- + -πυρον < πύρ, πβ. κ. άνα-ζώπυρώ].
ζωροαστρισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} η σημαντικότερη θρησκεία

της αρχαίας Περσίας πριν από τον ισλαμισμό, ιδρυτής της οποίας υπήρξε ο Ζωροάστρης (Ζαρατούστρα)- χαρακτηρίζεται από μονοθεϊστική αντίληψη καθώς και από μια δυϊστική άποψη του κόσμου και της μοίρας, στη βάση της αιώνιας αντιπαλοότητας καλού και κακού, με αισιόδοξη προοπτική ότι το καλό τελικά επικρατεί. — ζωροαστρικός, -ή, -ό [1817].
[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. zoroastrisme < Zoroastre < λατ. Zoroastes < αρχ. Ζωροάστρης < αρχ. περσ. Zarathustra, όνομα του ιδρυτή του ζωροαστρισμού, ο οποίος έζησε στην Περσία (περ. 628-551 π.Χ.)].
ζώσα → ζων
ζώσιμο (το) → ζώνω
ζωστήρας (ο) η ζώνη. Επίσης ζωστήρα κ. (λαϊκ.) ζώστρα (η). [ETYM. < αρχ. ζωστήρ, -ήρος < ζώννυμι «ζώνω»].
ζωστός, -ή, -ό 1. (για πράγμ.) αυτός που είναι περασμένος στη ζώνη: ~ *ξίφος* 2. (ειδικότ.) ζωστή (η) (στο Βυζάντιο) κυρία της Αυλής που είχε ως έργο τον κάλλωπισμό της βασίλισσας. [ETYM. αρχ. < ζών-νυ-μι (βλ. κ. ζώνω), πβ. αόρ. ε-ζωσ-α].
ζωτικοκρατία (η) → βιταλισμός
ζωτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη ζωή, ο απαραίτητος για τη ζωή: ~ *όργανο* | *λειτουργία* | *ενέργεια* | *δύναμη* 2. αυτός που έχει καθοριστική σημασία για τη λειτουργία ζωντανού οργανισμού: η *σφαίρα τον έπληξε σε ~ σημείο επιφέροντας ακαριαίο θάνατο!* 3. (μτφ.) (α) αυτός που είναι θεμελιώδους σημασίας, που έχει αυξημένη και καθοριστική σημασία: ~ *συμφέροντα μιας χώρας* || το *θέμα είναι ~ σημασίας για την οικονομία της χώρας*. (β) *ζωτικός χόρος* (θεωρία του ζωτικού χώρου) (i) (γεωμ. Lebensraum) η πολιτικοοικονομική θεωρία, όπως αποκρυσταλλώθηκε από τους θεωρητικούς του εθνικοσοσιαλισμού στη μεσοπολεμική Γερμανία ως βάση του ναζιστικού επεκτατισμού, που κατοχυρώνει το δικαίωμα επέκτασης ενός λαού σε εδάφη και εκτός των συνόρων του, όταν το απαιτεί η δημογραφική του αύξηση και ο οικονομικός του δυναμισμός (ii) ΣΤΡΑΤ. στρατηγικής σημασίας εδαφική έκταση, όπως αεροδρόμιο, βιομηχανικά ή αστικά κέντρα. — ζωτικ-ά | -ως [αρχ.] επίρρ., ζωτικότητα (η) [1845]. ΣΧΟΛΙΟ λ. βιώνω.
ζώψιο (το) {ζωψι-ού | -ων} ο πολύ μικρός ζωικός οργανισμός, κυρ. το έντομο: ο *ψύλλος είναι από τα πιο ενοχλητικά* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.-εκφραστ.) ζουδι, μαμούνι, ζουζούνι. [ETYM. < μτγν. ζώψιον, υποκ. του αρχ. ζώο v].
ζωφόρος κ. ζωοφόρος (η) ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. συνεχής εικονιστική παράσταση σε επιμήκη ζώνη- κυρ. το τμήμα του θριγκού που μεσολαβεί μεταξύ επιστύλιου και γείσου στους αρχαίους ναούς και καλύπτεται από ανάγλυφες διακοσμήσεις με παραστάσεις ζώων ή ανθρώπων σε συνεχείς σκηνές: στη ~ του *Παρθενώνα υπάρχει παράσταση της γλυμπής των Παναθηναίων*. [ETYM. < αρχ. ζωφόρος < ζ(ω)ο- + -φόρος < φέρω].
ζωώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ζωώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που χαρακτηρίζει τα ζώα: ~ *δύναμη!* *χαρακτηριστικά* | *όψη* | *κίνηση* ΣΥΝ. κτηνώδης, θηριώδης 2. (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς ή πνευματικής καλλιέργειας: ~ *ένστικτα* | *βλακεία* || η ~ *εγκατάλειψη στις υλικές απολαύσεις* ΣΥΝ. κτηνώδης. — ζωώδως επίρρ. [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
ζωωνύμιο (το) {ζωωνυμί-ου | -ων} το όνομα ζώου. [ETYM < ζώο + -ονύμιο < αρχ. *δνυμα* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. του ουσ. *όνομα*, πβ. κ. *τοπ-ονύμιο*].

Η

Η, η: **ήτα**, το έβδομο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Η ιστορία του γράμματος είναι περιπετειώδης όσο και σημαντική για την ιστορία της ελληνικής γραφής. Στις δασυντικές διαλέκτους (σε αυτές που προέφεραν κανονικά έναν ιδιαίτερο δασύ φθόγγο, όπως η αττική και οι περισσότερες από τις αρχαίες διαλέκτους) το γράμμα Η δήλωσε τον δασύ φθόγγο που υπήρχε στα Αρχαία Ελληνικά-πβ. Ελλάς = ΗΕΛΛΑΣ, ήρωας = ΗΕΡΩΣ. Στις ψιλωτικές διαλέκτους (αυτές που δεν είχαν τον δασύ φθόγγο, όπως η ιωνική διάλεκτος, η λεσβιακή, η ηλειακή, η κυπριακή και η κρητική), ιδίως στην ιωνική της Μ. Ασίας, το Η χρησιμοποιήθηκε ναρκω για να δηλώσει το μακρό ε (ς), το οποίο στις δασυντικές διαλέκτους δηλωνόταν με το Ε (σε αυτές Ε = ε, η και ει). Ωστόσο, ήδη από τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. τόσο στην αττική όσο και αλλού χρησιμοποιούσαν, σποραδικά και ανεπίσημα, το ιωνικό αλφάβητο (και μάλιστα της Μιλήτου), που τελικά υιοθετήθηκε και επίσημα το 403 π.Χ. Συγκεκριμένα για το Η λέγεται ότι ο Ευριπίδης το χρησιμοποίησε συστηματικά στα έργα του (αντί του Ε). Γενικά, το Η (από τις ψιλωτικές διαλέκτους και, αργότερα, από την υιοθέτηση του ιωνικού αλφαβήτου στην αττική) συνδέθηκε με την προφορά του ζ (μακρού ανοιχτού ε) τόσο πολύ, που ολόκληρη η αρχαία προφορά της Ελληνικής ονομάστηκε ητακιστική. σε αντίθεση με τη νεότερη προφορά (από τον αλεξανδρινών χρόνων και εξής) του γράμματος Η ως ιώτα (ι), που χαρακτηρίζεται ως ιωτακιστική. Από τη χρήση του Η για να δηλώνει στην αττική τον δασύ φθόγγο, το γράμμα Η άρχισε από το 200 π.Χ. να χρησιμοποιείται σε παραλλαγμένες μορφές τόσο για τη δήλωση δασέος φθόγγου (ή δασέος πνεύματος) όσο και -πολύ σχολαστικά- για την απουσία δασέος πνεύματος («ψιλή»). Η γραφική εξέλιξη είχε ως εξής: Η Ε - ' (δασεία) -Η-ι' (ψιλή). Οι ιστορικοί της ελληνικής γραφής συνδέουν το γράμμα ήτα με το βορειοσημητικό γράμμα hēth, από όπου ακροφωνικός (h-ēth) θεωρείται ότι προήλθε το γράμμα που δήλωνε τον δασύ φθόγγο της Ελληνικής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Η, η ήτα- το έβδομο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. ήτα, *αριθμός*). η θηλ. του οριστικού άρθρου ο, η, το (βλ. κ. λ. ο, η, το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρθρο*.

[EITYM. < αρχ. ή < I.E. *sā, πβ. σανσκρ. sā, γοθθ. so, τοχ. B' sa, λιθ. ta, αρχ. σλαβ. ta κ.ά. Ομόρρ. ό, τό (βλ.λ.)].

ή συνδ. διαζευκτικός 1. για σύνδεση αλληλοαποκλειόμενων εννοιών, για παρουσίαση ζεύγους αλληλοαναιρούμενων εκδόχων: *θα είναι στο σχολείο ~ στο σπίτι* || *μπορείς να διαλέξεις κόκκινο ~ μαύρο- και τα δύο μαζί δεν γίνεται!* || *συμφωνείς, ναι ~ όχι*; || *σε μένα μιλάς ~ μολολογείς*; 2. (επαναλαμβανόμενο τουλάχιστον δύο φορές) για ενυπακούσιμες εκδόχες, ενδεχόμενα: *~ θα πίνει ~ θα καπνίζει ~ θα ξενυχτά, δεν κάνει και τίποτα χρήσιμο στη ζωή του!* || *αυτό θα πει ζωή- όλη μέρα ~ θα κάνει ηλιοθεραπεία ~ θα ψωνίζει ρούχα ~ θα κάνει βόλτες- ΦΡ. ή τον ή επί τας* (ή τάν ή επί τας, Πλουτάρχου *Λακ. άποφθ.* 16) «ή να τη φέρεις νικητής ή να σε φέρουν πάνω της νεκρόν» φράση που έλεγαν οι Σπαρτιάτισσες στους γιους τους, όταν τους παρέδιδαν την ασπίδα για τη μάχη- λέγεται και για να εκφράσουν τη σταθερή απόφαση να τελειώσουμε με κάθε θυσία ένα έργο 3. στην αντίθετη, σε διαφορετική περίπτωση: *θα κάνεις ό,τι σου πω - θα με αναγκάσεις να χρησιμοποιήσω βία!* || *να φερθείς σαν άνθρωπος εκεί που θα πάμε ~ να μην έρθεις καθόλου!* ΣΥΝ. ειδήμ, αλλιώς, ειδήμ 4. (κυρ. με συγκριτικά επιρρ.) για την τροποποίηση μιας διατύπωσης με άλλη παραπλήσια, ομολογία, περισσότερο ταυριαστή στις (προθέσεις κάποιου): *θα πάρω παγωτό - μάλλον έναν γιουμό* || *θα περάσω να σε πάρω ~, καλύτερα, θα σε πάρω τηλέφωνο* 5. για την παρουσίαση, υπό μορφήν ερωτήσεως, της αιτίας πιθανής απόρριψης, διάγνωσης μιας ήδη διατυπωμένης πρότασης, αρχικής ερώτησης: *θα έρθεις για μπίο ~ είσαι κουρασμένη*; || *συμφωνείς με τα νέα μέτρα ~ τα βρισκεις ανεφάρμοστα*; || *θα το αγοράσεις ~ το θεωρείς ακριβό*; 6. για τη σύνδεση μιας ερώτησης με άλλη ερωτηματική διατύπωση προς εκμείωση, εξακρίβωση της αιτίας, που ήδη υποτίθεται ως απάντηση στην αρχική ερώτηση: *Τι πάθατε; Βαρεθήκατε ~ είναι ώρα να πηγαίνετε*; || *γιατί ντύθηκες έτσι, φοβάσαι μήπως αρρωστήσεις ~ κρώνεις*; [EITYM. < αρχ. ή | ήε | ήε < *η-Ρε < ή' «πράγματι, αληθώς», καταφατικό μόριο, αγν. ετύμου, + *Ρε, εγκλιτικό μόρφωμα. Βλ. κ. ήτοι].

Η.Α.Ε. (τα) Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (βλ.λ.).

Ηβη (η) [αρχ.] 1. ΜΥΘΟΛ. αρχαιοελληνική θεότητα, κόρη του Δία και της Ηρας, προσωποποίηση της αιώνας θηλυκής νιότης 2. γυναικείο όνομα.

ήβη (η) (χωρ. πληθ.) 1. η ηλικιακή περίοδος της βιολογικής ωρίμασης, κατά την οποία ο άνθρωπος αποκτά την αναπαραγωγική ικανότητα (κυρ. μεταξύ δώδεκα και είκοσι ετών), εγκαταλείποντας την παιδική ηλικία: *πρωτογενή | δευτερογενή χαρακτηριστικά της - | φυσιολογική | καθυστερημένη | πρόωγη* ~ || *η εμφάνιση ακμής είναι από τα χαρακτηριστικά σημάδια της* ~ ΣΥΝ. εφηβεία 2. (γενικά) η περίοδος νεότητας, τα *γλυκά σκιρτήματα της* ~ ΣΥΝ. νιότη 3. (συνεκδ.) η ήβικη χώρα, το τριχωτό μέρος του σώματος κάτω από το υπογάστριο, που καλύπτει την περιοχή των γεννητικών οργάνων (γυναικών και ανδρών) ΣΥΝ. εφηβαίο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*.

[EITYM. < αρχ. ήβη < I.E. *jégw-á, πβ. λιθ. jegą «αχύς, δύναμη» κ.ά. Παράγ. εφ-ήβος (βλ.λ.)].

ηβικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. 1. αυτός που σχετίζεται με την ήβη (βλ.λ., σημ. 3): ~ οστό | *σύνωση* 2. *ηβική χώρα* το εφηβαίο (βλ.λ.).

ήνογα ρ. → άνω

ήγγελα ρ. → *αγγέλλω*

ήγγικεν η ώρα (ήγγικεν η ώρα, Κ.Δ. Ματθ. 26. 45) έφτασε η ώρα-για κάτι που αναμένουμε με βεβαιότητα να συμβεί πολύ σύντομα.

ηγεμόνας (ο), **ηγεμονίδα** (η) [μτγν.] 1. πρόσωπο που κατέχει την εξουσία και κυβερνά επιβάλλοντας τη θέληση του: *οι ηγεμόνες των μεσαιωνικών κρατιδίων απέκτησαν σημαντικά προνόμια με την ειρήνη της Αυγούστας 2.* (κατ' επέκτ.) η αρχηγική φυσιογνωμία, ο ηγέτης, αυτός που επιβάλλεται στους άλλους ως φυσικός κυρίαρχος: *το πρότομο ηγεμόνα που δημιούργησε ο Μακιαβέλλι, χαρακτηρίστηκε από κωνικότητα ΣΥΝ. κυρίαρχος, αρχηγός. Επίσης (λόγ.) ηγεμών (ο) [αρχ.] {ηγεμόνος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι. [EITYM. < αρχ. ηγεμών < ηγούμαι].*

ηγεμονεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ηγεμόνευσα} 1. ασκώ την εξουσία ως ηγεμόνας: *στη Ρωσία εκείνη την εποχή ηγεμόνευε ο τσάρος Αλέξανδρος ΣΥΝ. βασιλεύω, κυβερνώ 2. (μτφ.) κατέχω κυρίαρχη θέση σε σύνολο: ο βιομηχανικός αυτός κολοσσός χρόνια ηγεμονεύει στον χώρο της εφαρμογής νέων τεχνολογιών ΣΥΝ. δεσπόζω, κυριαρχώ. — ηγεμόνευσε (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι.*

ηγεμονία (η) [αρχ.] {ηγεμονιών} 1. (α) η άσκηση εξουσίας με την ιδιότητα του ηγεμόνα (β) η πολιτική, οικονομική ή στρατιωτική επιβολή ελέγχου από ένα κράτος πάνω σε άλλα κράτη (γ) (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία ασκείται η παραπάνω εξουσία: *επί της ~ του η αυτοκρατορία εξασφάλισε ειρήνη και ευημερία ΣΥΝ. ηγεσία 2. (συνεκδ.) η χώρα ή περιοχή αυτοκρατορίας που διοικείται από ηγεμόνα: οι παραδονάβιες ~ 3. η κυριαρχία σε ένα σύνολο, η πρώτη θέση: η πολιτιστική ~ της Ευρώπης στη διάνοξη του 20ού αιώνα* || η ~ της Αγγλίας στις χώρες της Κοινοπολιτείας ΣΥΝ. πρωτιά, επικράτηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι.

ηγεμονικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με ηγεμόνα ή ηγεμονία: ~ *θρόνος | ανάκτορο | παρέμβαση | απόφαση | ρόλος | θέση ΣΥΝ. αρχηγικός, εξουσιαστικός, ηγετικός, βασιλικός, αυτοκρατορικός, πριγκιπικός 2. αυτός που διαθέτει τη μεγαλοπρέπεια και το κύρος που αρμόζουν σε ηγεμόνα: ~ *τρόπος | παρουσιαστικό | πολυτέλεια | μεγαλοψυχία | παράστημα | περιποίηση | υποδοχή ΣΥΝ. αρχοντικός, μεγαλοπρεπής, επιβλητικός, μεγαλειώδης ΑΝΤ. ταπεινός, ευτελής 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πλούτο και γενναιοδωρία ανάλογη ηγεμόνα, πλουσιοπάροχος: ~ *δώρα | δέπνο | αμοιβή | μισθός | παροχές ΑΝΤ. φτωχός, φειδωλός, μίσερος. — ηγεμονικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., ηγεμονικότητα (η) [1896]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι.***

ηγεμονισκος (ο) [1815] 1. ηγεμόνας μικρής ή ασήμαντης χώρας ή περιοχής: *στη θέση της παλιάς κεντρικής εξουσίας ξεπήδησαν δεκάδες αυτόνομες περιοχές με εκατοντάδες υποηγήσιους ~ 2. ο ηγεμόνας νεαρής ηλικίας 3. ηγεμόνας ανάξιος στην άσκηση των καθηκόντων του ή στη διαφύλαξη του κύρους που επιβάλλει η θέση του 4. (μτφ.) ανώτερος ιεραρχικά υπάλληλος, που συμπεριφέρεται με αυθαίρετο και αυταρχικό τρόπο: οι ενοχλητικοί ~ του Δημοσίου που ταλαιπωρούν τους πολίτες ΣΥΝ. δικτατορικός.*

ηγεμονισμός (ο) 1. η επιθυμία και η προσπάθεια για επικράτηση και άσκηση κυριαρχικού ελέγχου στους άλλους 2. (για κράτη, συνασπισμούς χωρών κ.λπ.) η τάση ισχυρού κράτους να επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής του σε άλλα κράτη, ασκώντας πολιτική έμμεσου εξουσιασμού και ελέγχου, κυρ. κατά τρόπο αυταρχικό 3. (ειδικότ. στην πολιτική) η επιδίωξη κοινωνικής ομάδας ή ιδεολογικοπολιτικού χώρου να ελεγχεί την εξουσία και τις εξελίξεις μονοπολιακά, αποκλείοντας συνεργασίες και πιθανούς συνδιοικητές. — **ηγεμονισ-**

στικός, -ή, -ό, ηγεμονιστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. hegemony < αρχ. ηγεμονία, με αλλαγή επιθήματος, ώστε να διακρίνεται από την αρχ. λ. (φαινόμενο προσφύλαξης)];

ηγερία (η) {ηγεριών} η γυναικεία που συντροφεύει έναν συνήθ. μεγάλο καλλιτέχνη, ποιητή, διανοητή ή πολιτικό εμπνευστή τον: η Τζούλιετα Μασίνα ήταν η ~ του Φελλίνι.

[ΕΤΥΜ < λατ. Egeria, αγν. ετύμου, ονομασία νύμφης της ρωμαϊκής θρησκείας, που, κατά την παράδοση, ήταν γυναικεία ή ερωμένη του βασιλιά Νουμά Πομπιλίου, ο βασιλιάς, επιδιώκοντας να προσδώσει κύρος στους νόμους που θέσπιζε, ισχυριζόταν ότι τους έγραφε καθ' ύπαγορευσην της νύμφης Ηγερίας, την οποία κρυφά συναντούσε στο δάσος].

ηγεσία (η) [μτγν.] {ηγεσιών} **1.** η κορυφή της εξουσίας και η άσκηση ανώτατης εξουσίας: *αναλαμβάνω την ~ κόμματος* | *τού στρατεύματος ΣΥΝ.* αρχηγία, ηγεμονία **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο ή τα πρόσωπα που ασκού' ανώτατη εξουσία ή πρωτοστατούν σε χώρο δράσης, σε ορισμένο τομέα ανθρώπινης δραστηριότητας: η *πνευματική - του τόπου* | *τού κράτους* | *της Εκκλησίας* | *τού κόμματος ΣΥΝ.* (μτφ.) κορυφή, κεφαλή ΑΝΤ. (για πολιτικά κόμματα) βάση ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι.

ηγέτης (ο) {ηγετών}, **ηγέτιδα** (η) [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται στην κορυφή της εξουσίας ή γενικός. επιρρέει και ελέγχει ένα σύνολο (σε πολιτικό, κοινωνικό, ιδεολογικό επίπεδο): πολιτικός | θρησκευτικός —| οι — των χωρών-μελών της Ε.Ε. *συναρτήθηκαν στις Βρυξέλλες* || *υπεύθυνος* | *άξιος* | *χαρισματικός* | *λαοφιλής* | *αγαπητός* ~ ΣΥΝ. αρχηγός, ηγεμόνας **2.** (καθημ.) αυτός που θεωρείται κορυφαίος σε έναν χώρο: *πνευματικός* ~ *μιας γενιάς* || *ανυπόθετος σε ~ της ομάδας του 3.* (μτφ.) πρόσωπο που έχει αρχηγικά προσόντα: *γεννημένος ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι. [ΕΤΥΜ < αρχ. ηγέτης < ηγούμαι].

ηγετικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με τον ηγέτη ή την ηγεσία: ~ *στέλεχος* | *θέση* | *ρόλος* | *ομιλία* | *εμφάνιση* | *ικανότητες* | *φιλοδοξίες* | *χαρίσματα* | *φυσιογνωμία*. — ηγετικ-ά -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι.

Ηγήσω (η) {-ός κ. -ούς} γυναικείο όνομα γνωστό από την ομώνυμη επιτύμβια στήλη που βρέθηκε στον Κεραμεικό. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. ἡγήσω- του ρ. ηγούμαι (αόρ. ἡγήσασθαι), που απαντά και σε άλλα κύρ. ον. (λ.χ. Ἀγησί-λαος, Ἠγησ-ίας) και ίσως αποτελεί συγκεκριμ. τ. συνθέτων ονομάτων (λ.χ. Ἠγησι-βούλη, Ἠγησι-στράτη)].

ηγήτορας (ο) (λόγ.) {ηγητόρων} πρόσωπο που έχει αρχηγικό ρόλο, που αναγνωρίζεται ως ηγέτης: *πεφωτισμένος* | *άξιος* —| *τού έθνους* | *της φυλής* | *τού στρατεύματος ΣΥΝ.* αρχηγός, καθοδηγητής, αρχηγέ-της, κεφαλή, ταγός ΑΝΤ. ακόλουθος, οπαδός. Επίσης (λογιότ.) ηγή(τορ [αρχ.] {ηγήτορος}). ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι. [ΕΤΥΜ < αρχ. ηγήτορ, -ορος < ηγούμαι].

ηγύσσιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει αγιασθεί, που είναι άγιος: *Σάββας ο ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

ηγούμαι ρ. αμετβ. αθ. {ηγείσαι... | ηγήθηκα} (λόγ.) (+γεν.) **1.** προπορεύομαι ως οδηγός: *τού αποσπάσματος ηγείται αξιωματικός* || *της παρελάσεως ηγείται η μάττα του Δήμου ΣΥΝ.* προηγούμαι, προπορεύομαι ΑΝΤ. έπομαι, ακολουθώ **2.** τίθεμαι αρχηγός, επί κεφαλής, αναλαμβάνω την ηγεσία: ~ *κόμματος* | *στρατού* | *κινήματος* | *ανταρσίας* || *έγκυρος πληροφορίες τον φέρουν να ηγείται ομάδα διαφρονούντων* || *ηγείται του αγώνος για την αποκατάσταση της δημοκρατίας ΣΥΝ.* διευθύνω, άρχω, προϊΐσταμαι, πρωτοστατώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ηγούμαι < ηγ-έομαι < I.E. *sāg- «αρχηλατώ», πβ. λατ. sāgio «αυσθάνω, αντιλαμβάνομαι», γαλλ. pré-sage «προαισθήματα», γοτθ. sokjan «ψάχνω, ερευνώ», αγγλ. seek, γερμ. suchen κ.ά. Ομόρρ. *ήγνια* (βλ.λ.), *ήγε-μόν*, *ήγη-τορ*, *ήγέ-της* κ.ά. Μετά τον Ομηρο το ρ. *ήγούμαι* προσέλαβε επίσης τη σημ. «νομίζω, έχω τη γνώμη», η οποία διατηρήθηκε ευρέως στα σύνθετα, π.χ. *άφ-ηγούμαι*, *δι-ηγούμαι*, *εξηγούμαι*, *εισ-ηγούμαι*].

ηγούμαι: παράγωγα - σύνθετα. Μία από τις πιο παραγωγικές και πολυδηλωτικές λέξεις της Αρχ. και της Ν. Ελληνικής. Βασική σημ. «προηγούμαι, βαδίζω μπροστά», άρα «είμαι οδηγός» και, κατ' επέκταση, «είμαι αρχηγός, ηγεμόνας». Υστερογενής (μεθομηρική ήδη) σημ. «θεωρώ, νομίζω, σκέπτομαι». Παράγωγα: *ηγεμόνας* (ηγεμονία, ηγεμονικός, ηγεμονεύω, ηγεμονισμός κ.ά.), *ηγήτορας*, *ηγέτης* (ηγετικός, ηγεσία, αρχηγέτης, ποδηγέτης, ποδηγέτηση), *ηγούμενος*, *ήγνια*. **Σύνθετα:** *αφ-ηγούμαι* (αφηγητής, αφήγηση, αφήγημα, αφηγηματικός), *εξ-ηγούμαι* | *εξ-ηγώ* (εξηγήση, εξηγητής, ανεξηγητος, εξηγητικός), *επ-εξηγώ* (επεξηγήση, επεξηγηματικός), *δι-ηγούμαι* (διήγηση, διήγημα, ανεκδιήγητος, διηγηματικός), *προ-ηγούμαι* (προηγούμενος, προηγούμενος), *περι-ηγούμαι* (περιήγηση, περιηγητής), **καθ-ηγούμαι* (καθηγητής, καθηγησία, καθηγητικός), **υφ-ηγούμαι* (υφηγητής, υφηγησία), *εισ-ηγούμαι* (εισηγήση, εισηγητής, εισηγητικός).

ηγουμένειο (το) [μεσν.] το κελλί ηγουμένου ή ηγουμένης σε μοναστήρι- το ιδιαίτερο γραφείο και διαμέρισμα του/της ηγουμένειου ρ. αμετβ. {ηγουμένευσα} εκτελώ χρέη ηγουμένου ή ηγουμένης μοναστηρίου: είμαι ηγουμένος ή ηγουμένη.

ηγουμένη [μεσν.] κ. (λαϊκ.) γουμένη κ. γουμένη (η) [μεσν.] η προϊσταμένη σε γυναικεία μονή. Επίσης ηγουμένησα κ. (λαϊκ.) γουμένησα. — ηγουμενικός, -ή, -ό [μεσν.] ηγουμενικ-ά/-ός επίρρ.

ηγουμενία (η) [μεσν.] {ηγουμενιών} **1.** το αξίωμα του ηγουμένου ή της ηγουμένης **2.** (συνεκδ.) η θητεία ηγουμένου ή ηγουμένης. **Ηγουμενίτσα** (η) πόλη της Ηπείρου, πρωτεύουσα του νομού Θε-

σπρωτίας. [ΕΤΥΜ. Υποκ. του τ. ηγουμένη. Η πόλη ήταν αρχικώς ένα μικρό χωριό, μέχρις ότου το 1936 έγινε πρωτεύουσα του νομού. Ανοικοδομήθηκε ριζικά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο].

ηγούμενος κ. (λαϊκ.) γούμενος (ο) {ηγουμέν-ου | -ων, -ους} ο προϊστάμενος ανδρικής μονής: ΦΡ. (παροιμ.) *όποιος έκανε γούμενος, έκανε και κελλάρης* όποιος έχει φτάσει στην κορυφή ιεραρχίας, γνωρίζει τις δυσκολίες αλλά και τις παρατυπίες που συνηθίζονται στα κατώτερα στάδια αυτής της ιεραρχίας, ώστε να μην εξαστάται. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι.

[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. του αρχ. ρ. ηγούμαι. Η χρήση της μτχ. ως τίτλου του προϊσταμένου (ή της προϊσταμένης) μονής είναι μεσν.].

ηγουμενοσυμβούλιο (το) [1896] {ηγουμενοσυμβουλι-ού | -ων} το συμβούλιο που ανάλογα με το τυπικό κάθε μονής ασκεί τη διοίκηση της μονής και αποτελείται συνήθ. από τον ηγούμενο ή την ηγουμένη και δύο εκλεγμένα μέλη (μοναχούς | μοναχές). — ηγουμενοσύμβου-λος (ο/η) [1898].

ήγουν σύνδ. (αρχαιοπρ.) δηλαδή, ή μάλλον: *ο υπουργός υπέγραψε εφεισθεσμένος τη μετάθεση του*, ~ *τον εκπαρθύρωσε τεχνηέντος ΣΥΝ.* ήτοι, τούτστιν, δηλονότι, κατά το δη λεγόμενον, με άλλα λόγια, αλλιώς. ΣΧΟΛΙΟ λ. δηλαδή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. η γε ούν].

ήδη επίρρ. **1.** πάντα σε αναφορά με δεδομένο χρονικό σημείο) για τον προσδιορισμό: (α) προγενέστερου χρονικού σημείου: *έχω ~ διαβάσει την ιστορία*, *τόρα μου μένει η φυσική* | *εμείς έχουμε ~ φάει για βράδυ ΣΥΝ.* *τόρα πια*, *πλέον* (β) γεγονότος που έχει συντελεστεί παλαιότερα (και δεν χρειάζεται, λ.χ. να ξανασυμβεί): *τον είχα προειδοποιήσει ~ από τον πρώτο μας καβγά ΣΥΝ.* *κιόλας* (γ) χρονικής περιόδου (ι) με αρχή προγενέστερη του σημείου αυτού: *την εποχή εκείνη είχαν ~ αρχίσει οι διεργασίες στο εσωτερικό του κόμματος* || *τα μέτρα ήρθαν σε εποχή που η οικονομία αντιμετώπιζε ~ πολλά προβλήματα* (ii) με αρχή που συμπίπτει χρονικά με αυτό, σύγχρονη του χρονικού αυτού σημείου: ~ *από την άνοιξη αρχίζει η τουριστική κίνηση* || *οι διαμαρτυρίες άρχισαν ~ με την ανακίνωση των αποτελεσμάτων* || *διαφωνίες και αμφισβήτηση υπήρξαν ~ από την εκλογή του 2.* για την έμφαση, την επίταση νοήματος κατά τον χρονικό προσδιορισμό περιόδου ή χρονικής στιγμής: *μα ~ υπάρχει πρόβλημα!* | *αίριο* ~ *δεν θα θυμάσαι τίποτε απ' όλα αυτά!* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ή «πράγματι» (καταφατικό μόριο) + δη. Βλ. κ. ή δια-ζευκτ.].

ήδη: χρονικά επιρρήματα. Τα χρονικά επιρρήματα που ακολουθούν, χρησιμοποιούνται όχι απλώς για να αναφερθεί κανείς στον χρόνο, αλλά για να σχολιάσει μια χρονική σχέση θετικά ή αρνητικά (με έκπληξη ή κατάπληξη, με προσδοκία ή ειρωνεία, με απορία ή έκφραση κ.λπ.). Το ήδη δηλώνει μια χρονική σχέση με ιδιαίτερη έμφαση το ίδιο και το επίρρ. *κιόλας*: *Ήδη εργάζεται εκεί - Ταξιδεύει ήδη για το Σικάγο - Βρίσκεται ήδη στη σύσκεψη - Το υποστηρίζει ήδη - Πέτυχε κιόλας στο πανεπιστήμιο - Μιλάει κιόλας τη γλώσσα - Ήθελε κιόλας*. Το ακόμη σχολιάζει χρονικός τα λεγόμενα υποδηλώνοντας έκπληξη ή κατάπληξη: *Ακόμη δεν έχει ξεκινήσει για τη δουλειά του - Ακόμη εδώ είναι - Ακόμη ψάχνει για δουλειά; - Ακόμη τρέχει...* *Ακόμη δουλεύει στο ίδιο κατάστημα* - *Κανείς δεν ζέρει τι μας περιμένει ακόμη* - *Δεν έφτασε ακόμη* - *είναι πολύ νωρίς - Δεν έχει αποφασίσει ακόμη*. Τα χρονικά επιρρήματα πια (στανιότερα πια) και άλλο δηλώνουν εμφορικά το τέλος ή τη διακοπή της διάρκειας μιας πράξης, ενέργειας ή κατάστασης: *Δεν δουλεύει πια εδώ - Δεν θα συνεχίσει άλλο τα Αγγλικά - Δεν τους μπορώ άλλο πια - Φτάνει πια. Δεν πάει άλλο*. Το επίρρ. *μέχρι στιγμής* | *τόρα* | *σήμερα* σχολιάζει αρνητικά τον χρόνο σε σχέση με το παρόν: *Μέχρι στιγμής* | *τόρα* *δεν έχει δώσει σημεία ζωής - Δεν πέτυχε μέχρι τώρα* | *σήμερα* *να πείσει κανένα*.

-ήδικο (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα που δηλώνει επαγγελματικό χώρο: *σουβλατζ-ήδικο*, *παλιατζ-ήδικο*.

[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τον πληθ. ουσ. σε -ης, -ηδες και το επίθημα -ικο, λ.χ. *παλιατζ-ήδ-ες* > *πα-λιατζ-ήδ-ικο*, *προποτζ-ήδ-ες* > *προποτζ-ήδ-ικο*].

-ηδόν αρχαιοπρ. επίθημα επιρρημάτων που δηλώνει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται κάτι: *κρουν-ηδόν*, *πρην-ηδόν*, *βαθμ-ηδόν*, *σωρ-ηδόν*. [ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, παρεκτεταμένος τ. του επιθήματος -δόν (πβ. *σχε-δόν*, *άνα-φαν-δόν*), που συνδ. με συν-σφρ. -am. Οι παρεκτεταμ. τύποι ξεκίνησαν αρχικώς από επιρρ., όπου το *ά* συνδ. είναι θηλυκό (πβ. *αγέλη - αγελήδον*) ή κατ' αναλογία προς τα αρχαία *έληκ-δόν*, *πετηρ-δόν* (Ησιόδος)].

ηδονή (η) **1.** το συναίσθημα ευχαρίστησης που δημιουργεί η ικανοποίηση των φυσικών, βιολογικών επιθυμιών, αναγκών, ενστίκτων ή ορμών ενός ατόμου ΣΥΝ. απόλαυση **2.** (ειδικότ.) η έντονη σωματική απόλαυση που προκαλείται κατά την εκπλήρωση της γενετικής ορμής: *οι ~ της σύρκας* || *είχε προκαλόθει στην αναζήτηση της* - **3.** (μτφ.) οποιοδήποτε συναίσθημα έντονης ευχαρίστησης: η ~ της *πνευματικής δημιουργίας* | της *εξουσίας ΣΥΝ.* ευχαρίστησης, τέρψη, ικανοποίηση ΑΝΤ. θλίψη, λύπη, πίκρα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ηδονή < ήδομαι < I.E. *swad- «γλυκός», πβ. σανσκρ. svādate, λατ. suavis (> γαλλ. suave «τερπνός»), αγγλ. sweet «γλυκός», γερμ. süß κ.ά. Ομόρρ. ηδύς, άσμενος (βλ. λ. *ασμένως*), *ά-ηδής* κ.ά.].

ηδονή: συνώνυμα. Διάφοροι βαθμοί και είδη ευχαρίστησης δηλώνονται από τις αντίστοιχες λέξεις της Ελληνικής: η λ. ευχαρίστηση είναι ο πιο γενικός όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει

ότι κάποιος βρίσκεται σε κατάσταση ευδιαθεσίας, ότι αισθάνεται ωραία σε σχέση με πρόσωπα ή πράγματα. Συγκρατημένη ευχαρίστηση δηλώνει η λ. ικανοποίηση, ενώ μεγάλη ευχαρίστηση δηλώνεται με τη λ. τέρψη. Η λ. απόλαυση έχει επιτακτική σημασία, δηλώσ'Ο τας μεγάλη, συνεχή, παρατεταμένη ή επαναλαμβανόμενη ευχαρίστηση. Τέλος, η λ. ηδονή, συνδεδεμένη περισσότερο με την ερωτική απόλαυση, χρησιμοποιείται κατ' επέκτασιν για έντονες μορφές ευχαρίστησης και ισχυρές συγκινήσεις.

ηδονίζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {ηδονίστηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι ηδονή, έντονη σωματική απόλαυση: *ηδονίζεται βλέποντας ερωτικές εικόνες* ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) αισθάνομαι ηδονή (με κάτι): *ηδονίζεται ν' ακούει επαίνους ΣΥΝ. ευχαριστιέμαι, ικανοποιούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.*

ηδονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί ή προσφέρει ηδονή, ερωτική απόλαυση: ~ *κορμί* | *χείλη* | *βλέμμα* || ~ *περιγραφή* | *ανάμνηση ΣΥΝ. απολαυστικός, επιθυμητός, ερωτικός* **2.** (γενικότερ.) αυτός που ενεργοποιεί τις αισθήσεις, επιτυγχάνοντας κυρ. ερωτική διέγερση: ~ *άρωμα* | *ροτισμός* | *άρωμα* | *κλινομα* || «~ *μυρωδικά κάθε λογής*» (Κ. Π. Καβάφης) ΣΥΝ. αισθησιακός, διεγερτικός, μεθυστικός **3.** αυτός που σχετίζεται με την ηδονή, που περιέχει απολαύσεις: ~ *νόστιη* | *ζωή*. — ηδονικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ.

ηδονισμός (ο) [1880] **1.** η επιδίωξη της ηδονής, η διαρκής αναζήτηση της σαρκικής απόλαυσης: ο ~ *είναι το κυρίαρχο μήνυμα πολλών σύγχρονων διαφημίσεων* **2.** ΦΙΛΟΣ, το φιλοσοφικό σύστημα που αποδέχεται την ηδονή ως ύψιστο αγαθό, κίνητρο και σκοπό του ανθρώπου, που ορίζει την κατάκτηση της ως ανώτατο ηθικό ιδεώδες **3.** ΟΙΚΟΝ. η αρχή που, σύμφωνα με την αντίστοιχη θεωρητική σχολή των ηδονιστών, αναγνωρίζει ως σκοπό κάθε οικονομικής ενέργειας την κατά το δυνατόν μεγιστοποίηση της ικανοποίησης ΣΥΝ. ηδονιστική αρχή **4.** ΨΥΧΟΛ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έντονη αναζήτηση της ευχαρίστησης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hedonism].

ηδονιστής (ο) [1894], **ηδονίστρια (η)** {ηδονιστριών} **1.** (για πρόσ.) πρόσωπο που έχει παραδοθεί στις σαρκικές απολαύσεις, στην επιδίωξη της ηδονής ΣΥΝ. φιλήδονος **2.** ΦΙΛΟΣ, οπαδός του συστήματος του ηδονισμού, που πιστεύει στην ηδονή ως ύψιστο αγαθό: οι *Κυρηναίοι* -| *ηδονιστές θεωρούνται και οι Γάλλοι υλιστές φιλόσοφοι του Διαφωτισμού*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hedonist].

ηδονιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ηδονισμό ή τον ηδονιστή: - *φιλοσοφία* | *αντίληψη* | *πρότυπο* | *συμπεριφορά* | *στάση* | *αντιμετώπιση* | *μήνυμα ΣΥΝ. ηδονικός* **2.** αυτός που προκαλεί ηδονή, που στοχεύει στην πρόκληση κυρ. της σαρκικής απόλαυσης: ~ *κάλεσμα*. — ηδονιστικ-ά | -ως επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hedonistic].

ηδονοβλεψία (η) {χωρ. πληθ.} οι ενέργειες του ηδονοβλεψία και η ηδονή που αντλεί από αυτές.

ηδονοβλεψίας (ο/η) {ηδονοβλεψιών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που αισθάνεται ηδονή παρακολουθώντας κρυφά άλλους ανθρώπους (συνήθ. του αντίθετου φύλου) σε στιγμές του ιδιωτικού τους βίου, που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το ερωτικό στοιχείο (π.χ. στις ερωτικές τους επαφές, στο λουτρό, στην ένδυση | έκδυση κ.α.) ΣΥΝ. (λόγ.) οφθαλμοπόνος, (λαϊκ.-μειωτ.) ματάκιας, μανιστριτζής **2.** (γενικότερ.) πρόσωπο που παρακολουθεί με ευχαρίστηση ερωτικά θέαματα: τα *ηθολογικά θέαματα έχουν γίνει τόσο τολμηρά, ώστε μεταβάλλουν συχνά τον τηλεθεατή σε -!* — ηδονοβλεπτικός, -ή, -ό, ηδονοβλεπτικ-κά επίρρ. [ΕΤΥΜ. < ηδονή + -βλεψίας < βλέπω, απόθ. του γαλλ. voyeur].

ηδονοθήρας (ο) [1892] {ηδονοθηρών} (λόγ.) πρόσωπο που επιζητεί την ηδονή, που επιδιώκει επίμονα τις ερωτικές απολαύσεις ΣΥΝ. ηδονιστής, φιλήδονος, ηδονολάτρης. — ηδονοθηρία (η), ηδονοθηρικός, -ή, -ό, ηδονοθηρικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθηρίας*. [ΕΤΥΜ. < ηδονή + -θηρας < θήρα «κυνήγι»].

ηδονολάτρης (ο) {ηδονολατρών}, ηδονολάτρισσα (η) {ηδονολατρισσών} πρόσωπο που επιδιώκει την ηδονή και γενικότερ. τη φιλήδονη ζωή ΣΥΝ. φιλήδονος, ηδονιστής. — ηδονολάτρια (η).

ηδονοπληκτής, -ή, -ό [1894] (λόγ.) αυτός που έχει πάθος με την ηδονή, που σκέφτεται και ενεργεί με κριτήριο την ηδονή. [ΕΤΥΜ. < ηδονή + -πληκτής < πλήττω].

ηδονόχαρος, -ή, -ό αυτός που χαίρεται τις ηδονές, που δίνεται με θέρημ στις σαρκικές απολαύσεις.

ηδύ- κ. ηδύ- (λόγ.) ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** γλυκιά γεύση: *ηδύ-ποτο* **2.** (μτφ.) κάτι ευχάριστο, απολαυστικό: *ηδύ-γλωσσος, ηδύ-φωνος, ηδύ-λογία*. [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. ηδύς (βλ. λ.).]

ηδύγλωσσος, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που μιλά με γλυκύτητα, που διακρίνεται από εκφραστική λεπτότητα και χάρι, του οποίου τα λόγια προκαλούν ευχαρίστηση: ~ *παρηγορητής στις ώρες της πίκρας ΣΥΝ. γλυκομίλητος, ευπροσηγορος*. — ηδύγλωσσία (η) [μτγν.].

ηδύλογία (η) [μτγν.] {ηδύλογιών} (λόγ.) η ευχάριστη ομιλία, τα γλυκά λόγια ΣΥΝ. γλυκόλογα. — ηδύλόγος (ο/η) [αρχ.].

ηδύνομαι ρ. αμετβ. {εὐχρ. μόνο στον ενεστ.} (σπάν.-αρχαιοπρ.) τέρπνομαι, ευφραίνομαι, ευχαριστιέμαι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ηδύνω | -ομαι < ηδύς (βλ. λ.).]

ηδυντικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για να κάνει κάτι πιο νόστιμο, πιο ευχάριστο στη γεύση, κυρ. προσδίδοντας γλυκύτητα: - *ουσία* | *μείγμα* | *προσθήκη ΣΥΝ. γλυκαντικός, γευστικός* **2.** ηδυντικό (το) κάθε είδους καρύκευμα. — ηδυντικός επίρρ.

ηδύνω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) **1.** νοστιμίζω **2.** κάνω κάτι ευχάριστο: με τα *σχήματα λόγου ηδύνεται η γλώσσα του κειμένου*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ηδύνω < ηδύς (βλ. λ.).]

ηδύσμος (ο) (λόγ.) ο δύσμος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ηδύσμος < ηδύ- + -σμος < οσμή].

ηδύπαθης, -ής, -ές {ηδύπαθ-ούς} -είς (ουδ. -ή) | ηδύπαθέστ-ερος, -ατός} αυτός που εκπέμπει ερωτισμό, που προκαλεί ερωτικό πόθο: ~ *βλέμμα* || το ~ *άρωμα των εραστών ΣΥΝ. ηδονικός*. — ηδύπαθώς επίρρ., ηδύπαθαία (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες [ΕΤΥΜ αρχ. < ηδύ- + -παθής < θ. παθ-, πθ. αόρ. β' ε-παθ-ον του ρ. πάσχω].

ηδύποτο (το) [αρχ.] κάθε αλκοολούχο ποτό με γλυκιά γεύση, που παρασκευάζεται με ανάμειξη αρωματικών χόρτων και γλυκαντικής ουσίας και σερβίρεται κυρ. μετά το δείπνο ΣΥΝ. λικέρ.

ηδύς, -εία, -ύ {ηδ-έος} -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -είων) | ηδύτερος, ηδύστος} (αρχαιοπρ.) αυτός που γίνεται αντιληπτός από τις αισθήσεις ως ευχάριστος, γλυκός και, κατ' επέκτ., αυτός που προσφέρει ευχαρίστηση, απόλαυση: ~ *πόθος ΣΥΝ. ευχάριστος, απολαυστικός, ευφραγνικός, ηδονικός, θελκτικός*. — ηδύςως επίρρ. [αρχ.], ηδύτητα (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ < αρχ. ηδύς < *Faδ-ύς* < I.E. *swad- «γλυκός», πθ. σανσκρ. svādūh, λατ. suavis (> γαλλ. suave «τερπνός»), αγγλ. sweet «γλυκός», γερμ. süß κ.ά. Ομόρρ. *ηδ-ομαι, ηδ-ονη* κ.ά.].

ηδύσμη (το) [αρχ.] {ηδύσμη-ατος} -ατα, -άτων} (λόγ.) κάθε ουσία που προστίθεται στο φαγητό ή σε ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα, για να το κάνει πιο νόστιμο, πιο γλυκό ΣΥΝ. άρτυμα, (καθήμε.) καρύκευμα.

ηδύσφονος, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει γλυκιά, ευχάριστη στο άκουσμα φωνή: ~ *αυδός ΣΥΝ. γλυκύφωνος, γλυκόλογος*. — ηδύσφως επίρρ. [μτγν.], ηδύσφονία (η) [μτγν.].

H.E. (τα) Ηνωμένα Έθνη.

ήθελα ρ. —θέλω

ήδηλημος, -ής, -ό αυτός που γίνεται με πρόθεση, σκόπιμα: ~ *παράληψη* | *λάβρος* | *παρποίηση* | *σφάλμα ΣΥΝ. σκόπιμος, εσκεμμένος* ANT. αθέλητος. — ήδηλημένα επίρρ.

[ΕΤΥΜ Εσφαλμ. μεταπλ. (κατά τις μτγ. παθ. παρακ. σε -μένος) του αρχ. ρ. ἐθέλω, του οποίου, ωστόσο, δεν έχει μέση φωνή].

ήθη (τα) - ήθος

ηθική (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κλάδος της φιλοσοφίας που πραγματεύεται τις αξιολογικές κρίσεις με θέμα τη διάκριση του αγαθού από το κακό και επιδιώκει να προσδιορίσει τον σκοπό της ζωής του ανθρώπου, καθώς και τα μέσα για την επίτευξη του σκοπού αυτού **2.** (με κερ.) το επιστημονικό, φιλοσοφικό σύγγραμμα, στο οποίο εξετάζονται συστηματικά οι ανθρώπινες πράξεις με μεθόδους του παραπάνω κλάδου: ο *Σπινόζα στην ~ του επιχειρεί την απελευθέρωση του ανθρώπου από το κράτος της ανάγκης* **3.** κάθε διδασκαλία θρησκείας, ιδεολογίας κ.π., η οποία καθορίζει, συνήθ. με τη μορφή δόγματος, τι είναι καλό και τι κακό, τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται, τι είναι θεμιτό και τι ανεπίτρεπτο: *χριστιανική* | *προτεσταντική* - **4.** (γενικότερ.-περιληπτ.) το σύστημα κανόνων συμπεριφοράς, που χαρακτηρίζει μια εποχή, κοινωνική ομάδα κ.π.: *κόδικας ηθικής* | *επαγγελματική* | *κοινωνική* | *επικρατούσα* | *τρέχουσα* | *αστική* | *ξεπερασμένη* | *μοντέρνα* | *σύγχρονη* | *παραδοσιακή* | *κομμουνιστική* | *τυπική* | *επαναστατική* | *αναρπικτική* | *Βικτωριανή* - **5.** (περιληπτ.) το σύνολο των αρχών και των αξιών που έχει διαμορφώσει και τηρεί ένα πρόσωπο στην καθημερινή του ζωή: η ~ *μου δεν μου επιτρέπει να ασχοληθώ με τα προσωπικά τρίτων* **6.** (ειδικότερ.) η *κοίλη* συμπεριφορά, η ενάρετη διαγωγή, η χρηστότητα των ηθών: *δεν ζέρει τι θα πει ~* || *ο ανειρασιμότης της ~ από αμφισβήτητες* **7.** η ποιότητα του χαρακτήρα, το ποίον του ανθρώπου με βάση τα κίνητρα, τις πράξεις και τις πεποιθήσεις του: *άτομο ύποπτης* | *αμφίβολης ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήθος*. [ΕΤΥΜ Θηλ. του αρχ.επιθ. ηθικός (βλ. λ.).]

ηθικιστής (ο), ηθικίστρια (η) {ηθικιστριών} πρόσωπο που ελέγχει τα ήθη των άλλων, που επιδιώκει ή προσβέβει την αυστηρή τήρηση ηθικών κανόνων, λ.χ. με την εφαρμογή περιορισμών, λογοκρισίας κ.π. ΣΥΝ. ηθικολόγος, σεμνόντυφος. — ηθικισμός (ο), ηθικιστικός, -ή, -ό, ηθικιστικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. moralist].

ηθικό (το) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των συναισθηματικών και πνευματικών δυνάμεων του ανθρώπου, που εκδηλώνονται ως ευδιαθεσία, αυτοπεποίθηση, ζήλος, προθυμία ή ενθουσιασμός, κυρ. σε περιπτώσεις συγκρούσεων, δοκιμασιών και ταλαιπωρίας ή στέρησης: *παισμένο* | *ενισχυμένο* | *αναπερωμένο* | *τονομένο* | *χαμένο* - || *καταφέρνει να διατηρεί το ~ τον παρά τα δυσμενή σχόλια* || *το ~ του στρατού είναι υψηλό* || ηθικόν ακμαϊότατον ΣΥΝ. φρόνημα, θάρρος, σθένος, ευψυχία, αυτοπεποίθηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήθος*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. moral].

ηθικοδιδασκτικός, -ή, -ό αυτός που διδάσκει ηθική, που συμβάλλει στην ηθική διάπλαση του ατόμου: - *βιβλία*. — ηθικοδιδασκτικά επίρρ.

ηθικοδιδασκάλος (ο) [1889] {ηθικοδιδασκάλ-ου} -ων, -ους} πρόσωπο που καθοδηγεί ηθικά είτε ως ηθικός φιλόσοφος είτε ως απλός σύμβουλος.

ηθικοθρησκευτικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται συγχρόνως με την ηθική και τη θρησκεία, αυτός που σχετίζεται με τη θρησκευτική ηθική: ~ *ομιλίες* | *κηρύγματα* | *κατηχήσεις*.

ηθικοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} το ηθικό σύστημα που αποδέχεται ως βασική φιλοσοφική αρχή την πράξη, καθορίζοντας ως νόημα της ανθρώπινης ζωής και ύψιστο αγαθό τη σύμπτωση του ηθικού νόμου και της προσωπικής βούλησης και επιθυμίας. — ηθικοκρατικός, -ή, -ό, ηθικοκρατικ-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόθ. του γαλλ. moralisme].

ηθικολογία (η) [1871] {ηθικολογίων} 1. η ηθική διδασκαλία, το φιλοσοφικό κήρυγμα περί σωστού και λάθους, αγαθού και κακού 2. (ειρων.) κάθε κριτική περί του σωστού ή λάθους μιας συμπεριφοράς, κάθε ηθική αξιολόγηση που διατυπώνεται με κατακριτική κυρ. διάθεση, ιδίως όταν αυτή απορρέει από μια περιορισμένη αντίληψη και οπτική: στείρα ~ ΣΥΝ. κήρυγμα. — ηθικολογικός, -ή, -ό [1858], ηθικολογικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. moralisation]. ηθικολόγος (ο/η) [1825] πρόσωπο που κάνει κήρυγμα περί ηθικής, που ασκεί συχνή και συνήθ. υπερβολική κριτική για ηθικά ζητήματα (και του συνάχ. χαρακτηρίζεται από αδιαλλαξία, δογματισμό και στενότητα πνεύματος): ένας παιδαγωγός οφείλει να αποφεύγει πρακτικές και κηρύγματα ηθικολόγου || ένας ~ της πολιτικής ζωής ΣΥΝ. ηθικιστής. — ηθικολογώ ρ. [1851] {-είς...}. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. moralisateur]. ηθικολογιστικός, -ή, -ό [1890] αυτός που συμβάλλει στην ηθική διάπλαση, ηθολογιστικός (βλ. λ.): ~ διηγήματα | λόγος || (συνάχ. ειρων.) ~ κηρύγματα περιεχόμενο βιβλίου. — ηθικολογιστικά επίρρ. ηθικολογώ ρ. μεββ. [1831] {ηθικολογίσις...} ηθικοποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιδόκω την ηθική αναμόρφωση προσώπου ή συνόλου. — ηθικοποίηση (η) [1831], ηθικοποιητικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. moraliser]. ηθικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το ήθος, που διαμορφώνει ή χαρακτηρίζει την ποιότητα του ήθους (κάποιου): από - πλευράς είναι έντιμος και ειλικρινής || ~ κατάρτιση | εξευτελισμός || ~ προτερήματα | χρισμάτα | αρετές || απέναντι στην προσβλητική του συμπεριφορά, εκείνος έδειξε ~ ανωτερότητα και δεν ανταπέδωσε τις ύβρεις: ΦΡ. (α) ηθικός νόμος ο κατά παράδοση αποδεκτός και καθιερωμένος άγραφος νόμος, που ισχύει σε μια κοινωνία: η συμπεριφορά του μπορεί να είναι νόμιμη, αντικείται όμως στον ~ της περιοχής (β) ΝΟΜ. ηθική βλάβη ζημία η οποία δεν είναι αποτιμητή σε χρήμα και την οποία υφίσταται κάποιος από την προσβολή των εννόμων αγαθών του είτε περιουσιακών είτε και μη περιουσιακών για την ηθική βλάβη το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει χρηματική ικανοποίηση (γ) ηθικός αυτοργός βλ. λ. αυτοργός (δ) ηθικό διάγραμμα το συμπέρασμα από ένα έργο ή μια υπόθεση, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να διδάξει, να παραδειγματίσει ηθικά τον αναγνώστη | θεατή | ακροατή: το ~ του παραμυθιού είναι ότι όποιος βιάζεται να επιτύχει κάτι, συχνά αποτυγχάνει 2. (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου πέρα από οποιαδήποτε επίδραση ή εξάρτηση από υλικά δεδομένα: - προσβολή | αμοιβή | αποζημίωση | ευθύνη || από τη δουλειά αυτή δεν είχε οικονομικό όφελος αλλά την ~ ικανοποίηση της αναγνώρισης του || στις δύσκολες ώρες που πέρασα, μου πρόσφερε σημαντική ~ υποστήριξη 3. αυτός που βρίσκεται σε συμφωνία με τα αποδεκτά πρότυπα ή τους κανόνες ηθικής: έζησε μια ~ ζωή χωρίς προκλήσεις και σκάνδαλα || ~ επιταγή | νόμος | τάξη || το ~ χρεος της διαφύλαξης της οικογενειακής τιμής || είχε την ~ υποχρέωση να με υπερασπίσει ΣΥΝ. χρηστούτης, χρηστός, ενάρετος, ακέραιος, έντιμος, αδιάφορος ΑΝΤ. ανήθικος, διεφθαρμένος, ανέντιμος: ΦΡ. (α) ΦΙΛΟΣ, ηθικός κώδικας το σύνολο των κανόνων συμπεριφοράς, που υπαγορεύεται από ένα σύστημα ηθικής και το οποίο προσδιορίζει τα όρια εντός των οποίων το άτομο μπορεί να κινηθεί, να δράσει (β) ηθικό ανίστημα βλ. λ. ανίστημα 4. (για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται κατά τρόπο σύμφωνο προς τα πρότυπα ηθικής: ~ πολιτικός | γυναίκα | οικογένεια- ΦΡ. ηθικό στοιχείο (ως χαρακτηρισμός) ηθικός άνθρωπος: είναι -, μπορείς να τον εμπιστευθείς. — ηθικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., ηθικότητα (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < ήθος. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. ηθική υποστήριξη | υποχρέωση | ικανοποίηση (πβ. αγγλ. moral support | obligation | satisfaction), ηθικός κώδικας (πβ. γαλλ. code moral), ηθική ανωτερότητα (πβ. αγγλ. moral superiority) κ.ά.]. ηθμοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ηθμοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που μοιάζει με ηθμό (βλ. λ.), σπογγώδης: ~ κυνέλες | αρτηρίες 2. ΑΝΑΤ. ηθμοειδής (το) οστό του προσώπου από το οποίο περνούν τα οσφρητικά νημάτια. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM. μτγν. (όρ. του γιατρού Γαλιηνού), ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. ηθμοειδής < ηθμός + -ειδής}. ηθμός (ο) (λόγ.) οποιοδήποτε μέσο (συνήθ. πορώδες) που κατακρατεί στερεά σώματα τα οποία αιωρούνται σε ρευστό (υγρό ή αέριο) επιτρέποντας να το διαπερνά μόνο το καθαρό ρευστό ΣΥΝ. φίλτρο. [ETYM. αρχ. < ήθω (-έω) «διυλίζω, φίλτρωνω» < *ή-θω < I.E. *s6-j- «διυλίζω, κοσκινίζω», πβ. αρχ. σλαβ. pro-sějo, ρωσ. sito «κοσκίνισ», αρχ. σκανδ. said κ.ά. Ομόρρ. δι-ηθώ (βλ. λ.). Το αρχ. ήθω δεν παρουσιάζει δασύτητα λόγω ανομοιοσέως προς το -θ-]. ηθμοσολήνας (ο) ΒΟΤ. σωληνωτός αγωγός που μεταφέρει οργανικές ουσίες (κυρ. σάκχαρα) από τα φύλλα σε άλλα τμήματα του φυτού: ο ~ αποτελείται από μια κατακόρυφη σειρά ηθμοειδών κυττάρων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sieve-tube]. ηθμοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ηθμοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή), -ών} αυτός που μοιάζει με ηθμό (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. ηθμοσολήνας (το) {ηθμοσολήνας-ατος | -ατα, -άτων} λογοτεχνικό έργο, που δίνει έμφαση στην περιγραφή των επικρατούντων εθμών και των καθημερινών ασχολιών και περιγράφει όσο γίνεται πληρέστερα και παραστατικότερα συγκεκριμένους αντιπροσωπευτικούς χαρακτήρες ή τη γενική εικόνα | ατμόσφαιρα μιας κοινωνίας σε συγκεκριμένη χωροχρονική ενότητα. ηθογραφία (η) {ηθογραφιών} 1. (α) η αφηγηματική παρουσίαση των ηθών και εθμών που χαρακτηρίζουν την κοινωνική ζωή ενός συνόλου (λαού, τοπικής κοινότητας κ.λπ.) σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο (β) το αντίστοιχο λογοτεχνικό είδος 2. (ειδικότ.) η σύνθεση ηθο-

γραφημάτων: η ~ εντάσσεται στο ρεύμα του ρεαλισμού || η ~ επικράτησε κατά το δεύτερο μισό του 19ου αι. — ηθογράφος ρ. [μτγν.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζωγραφική. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. ethographie < αρχ. ηθογράφος «αυτός που περιγράφει χαρακτήρες»]. ηθογράφος, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με την ηθογραφία: ~ μελέτη | έρευνα | προσέγγιση || ~ διήγημα | μυθιστόρημα | έργο. — ηθογραφικ-ά | -ώς επίρρ. ηθογράφος (ο/η) [αρχ.] ο συγγραφέας ηθογραφημάτων. ηθολογία (η) [μτγν.] {ηθολογίων} 1. (γενικά) ο λόγος, η συζήτηση περί ηθών και χαρακτήρων 2. ΦΙΛΟΣ, (κατά τον J.S. Mill) η επιστήμη η οποία συνάγει τους νόμους που συντελούν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα 3. (συνεκδ.) το επιστημονικό έργο, η πραγματεία για τη διαμόρφωση, τον καθορισμό του χαρακτήρα 4. ΒΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. η εθολογία (βλ. λ.). — ηθολόγος (ο/η) [μτγν.], ηθολογικός, -ή, -ό [1808], ηθολογώ ρ. [μτγν.] {-είς...}, ηθολογικ-ά | -ώς επίρρ. ηθολογιστικός, -ή, -ό [1881] αυτός που επιχειρεί τη διαμόρφωση, τη διάπλαση χαρακτήρων σύμφωνα με δεδομένα πρότυπα ηθικής, που καθοδηγεί την ανάπτυξη του ήθους, του χαρακτήρα ενός ατόμου προς την επιθυμητή κατεύθυνση: ~ βιβλίο | έργο | ιστορία | ανάλυση-σua. — ηθολογιστικ-ά | -ώς [1893] επίρρ. ηθοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η τέχνη και το επάγγελμα του ηθοποιού, η μίμηση και η απόδοση (με λόγο και κινήσεις) των διανοημάτων ή των συναισθημάτων ενός προσώπου ΣΥΝ. υποκριτική τέχνη 2. (ειδικότ.) η ερμηνεία ενός ρόλου: μοναδική | συγκλονιστική ΣΥΝ. υποκριτική 3. (μτρ.) η σκόπιμη εκδήλωση συναισθημάτων, που στοχεύει στη δημιουργία παραπλανητικών, ψεύτικων εντυπώσεων η προσποίηση, η υποκρισία: Από ~ άλλο τίποτα! Δεν ξέρεις πότε λέει αλήθεια και πότε ψέματα! 4. η ακριβής και παραστατική απόδοση των χαρακτηριστικών, τής συμπεριφοράς ή των ιδιοτήτων ενός προσώπου, κατά τρόπον ώστε να επιτυγχάνεται η μέγιστη φυσικότητα και πιστότητα στην περιγραφή-η ανάγλυφη και ζωντανή παρουσίαση: η εξαιρετική ~ των έργων του τον κατέταξε στους μεγάλους ανατόμους τής ανθρώπινης συμπεριφοράς, στους πιο συναρπαστικούς συγγραφείς ΣΥΝ. παραστατικότητα. ηθοποιός (ο/η) καλλιτέχνης που επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά υποδύεται πρόσωπο θεατρικού, κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου, αποδίδοντας τα διανοήματα, τα συναισθήματα και τον χαρακτήρα του: διάσημος | κομικός | τραγικός ~ || ~ του κλασικού ρεπερτορίου | τής επιθεώρησης | τής τηλεόρασης ΣΥΝ. (κακόσ.) θεατρίνος. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που διαπλάθει χαρακτήρα», < ήθος + -ποιος < ποιό. Η λ. έλαβε βαθμίδον τη σημ. «αυτός που αναπαριστάει χαρακτήρα», αντικαθιστώντας σε αυτή τη χρήση την αρχ. λ. υποκριτής}. ήθος (το) {ηθ-ους | -η, -ών} 1. το σύνολο των ψυχικών στοιχείων που συναποτελούν τον χαρακτήρα ενός ανθρώπου, όπως εκδηλώνεται στη συμπεριφορά του: πολιτικό | δημοκρατικό | ανθρωπιστικό ~ ΣΥΝ. ποιόν ΦΡ. φθείρουσι ήθη χρηστά οικιακά (φθείρουσι ήθη χρηστά οικιακά, Κ.Δ. Α' Κορινθ. 15, 33) οι κακές συναναστροφές επηρεάζουν αρνητικά το ήθος 2. το σύνολο των ψυχικών και πνευματικών χαρακτηριστικών ενός καλλιεργημένου και αξιοπρεπούς ανθρώπου, τα οποία είναι σύμφωνα με τις επικρατούσες ηθικές αξίες και καθορίζουν τη συμπεριφορά του: έχει λείψει πια το ~ από τον σύγχρονο πολιτικό κόσμο || ένας εκβιαστής δεν μπορεί να έχει ~! 3. ήθη (τα) καθιερωμένα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς που επικρατούν σε ένα σύνολο ή το καθορίζουν ως χαρακτηριστικά τής φύσης, τής ιδιοσυγκρασίας ή τής πολιτισμικής ταυτότητας των μελών του: Βάρβαροι | αυστηρά | ευγενή | γαλαρά -! | άλλοι καιροί τόρα, έλλα -! || ω καιροί! ω ήθη! (λατ. o tempora, o mores!) ΣΥΝ. έθιμα, θεσμοί, άγραφος νόμος, ηθικός νόμος: ΦΡ. (α) ήθη και έθιμα βλ. λ. έθιμο (β) ΝΟΜ. χρηστά ήθη οι ιδέες του κοινωνικού ανθρώπου ο οποίος, κατά τη γενική αντίληψη, σκέπτεται χρηστά και εμφορώνος (σωστά και λογικά): μια πράξη που αντικείται στα ~ || προσβολή των ~ (γ) (Τμήμα) Ηθών υπηρεσία τής αστυνομίας, που ασχολείται με τη δίωξη προσώπων, τα οποία δρουν εκτός του νόμιμου πλαισίου των χρηστών ηθών, έξω από τα καθιερωμένα ηθικά πρότυπα τής κοινωνίας (λ.χ. πόρνες, παιδεραστές κ.λπ.) (δ) ελαφρών ηθών βλ. λ. ελαφρός (ε) συναλλακτικά ήθη βλ. λ. συναλλακτικός: 4. ΦΙΛΟΛ. ένα από τα κατά ποιόν μέρη τής τραγωδίας, το οποίο δηλώνει τον ξεχωριστό, προσωπικό τρόπο συμπεριφοράς, την ποιότητα του χαρακτήρα του προσώπου που υποδύεται ο υποκριτής. ΣΧΟΛΙΟ λ. έθνος, ελεύθερος. [ETYM. < αρχ. ήθος, του οποίου η συνεσταλμ. βαθμ. απαντά στο ουσ. εθος (βλ. λ. για τις I.E. αναγωγές). Ηδη αρχ. είναι η διάκριση σημασιών μεταξύ των λ. ήθος «χαρακτήρας» και εθος «συνήθεια, έθιμο»].

ήθη: ομόρριζα. Ομόρριζες λέξεις με διαφορετική σημασία και χρήση. Ηθος είναι η βαθύτερη διαμόρφωση και καλλιέργεια του χαρακτήρα του ανθρώπου, ώστε να συμπεριφέρεται λελογισμένα, με μέτρο και αξιοπρέπεια, σεβόμενος τον εαυτό του και τους άλλους. Ηθη είναι οι μορφές συμπεριφοράς που αναπτύσσονται σε ομάδες ανθρώπων (κοινωνίες, λαούς, έθνη) μέσα από τον τρόπο ζωής, τις αντιλήψεις, τις αξίες, την ιστορία και την καλλιέργεια τους σε μικρότερες περιόδους χρόνου. Τα ήθη συνδυάζονται συχνά και με άλλα έθιμα, τις πάγιες συνήθειες και παραδόσεις ενός λαού, που συμβαδίζουν με τη διαμόρφωση των ηθών του. ο όρος ηθική, ξεκινώντας από τη φιλοσοφία, δήλωσε «τη μελέτη των ηθών (αξιών, αντιλήψεων, συμπεριφοράς κ.λπ.) μιας κοινωνίας και, κατ' επέκτ., το σύστημα των κανόνων σκέψης και συμπεριφοράς που ρυθμίζει τις πράξεις και τις στάσεις μιας κοινωνίας σε ορισμένο τόπο και χρόνο». Διαφορετική είναι η σημ. τής λ. ηθικό δηλώνει το φρόνη-

μα, την πνευματική, ηθική και ψυχική δύναμη του ανθρώπου ιδίως | σε στιγμές δοκιμασίας και σε δύσκολες γενικά περιστάσεις.

-ήθρα παραγωγικό επίθημα που δηλώνει: **1.** το κάλυμμα αυτού που σημαίνει το α' συνθετικό: *δαχτυλ-ήθρα* **2.** το όργανο με το οποίο γίνεται η πράξη που σημαίνει το α' συνθετικό: *ουρ-ήθρα* **3.** το πλαίσιο ή το αντικείμενο στο οποίο γίνεται αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: *τσουλ-ήθρα, κολυμβ-ήθρα*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί. [ETYM. Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται σε -θρα (< I.E. *-thra) με την προσθήκη του -η- από συνηρημέα ρήματα (λ.χ. *κολυμβώ - κολυμβ-ήθρα, ουρώ - ουρ-ήθρα*)].
ήλιστα επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** ελάχιστα, κατά τρόπο μόλις αισθητό: εφάνη - συγκινιμένος ΣΥΝ. μόλις, ανεπαίσθητα **2.** καθόλου, κατ' ου-δένα τρόπο: ~ αζιόπιστος λόγος και των καταδικών εις βάρος του || *τυγχάνει - συμπαθής στους δημοσιογραφικούς κύκλους* ΣΥΝ. όλως διόλου, ουδόλως.
[ETYM. < αρχ. ήλιστα, υπερθ. του επίρρ. ηκα «ελαφρώς, λίγο». Βλ. λ. ήσσον].

ηλακάτι (η) |ηλακατών| (επίσ.) η ρόκα (βλ.λ.) του αργαλειού. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με λθ. lenktūvas, lanktis «ανέμη, τυλιγάδι» παρουσιάζει σημαντικές μορφολ. δυσχέρειες, ενώ η υπόθεση ότι πρόκειται για μικρασιατικό δάνειο δεν εξηγεί το μικ. a-ra-ka-te-ja «κλώστρες (:»)].

-ηλάτης λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο που οδηγεί (κάτι): *αμαξ-ηλάτης, αρ-ματ-ηλάτης, κοπι-ηλάτης*.

[ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *στρατήλατης, μτρν. κοπι-ηλάτης*), που προέρχεται από το ρ. *ελαίνω* (με έκταση του αρχικού φωνηέντου εν συνθέσει). Βλ. κ. *ελατός*].

Πλεγμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ελεγχθεί (πβ. λ. *ελέγχο*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. Μτρ. παθ. παρακ. του ρ. *ελέγχο* (αρχ. *ἐλ-ηλεγμένος*)].

Ηλεία (η) περιοχή και νομός της Δ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα τον Πύργο. — Ηλείος (ο) [αρχ.], **Ηλεία** (η), ηλείακός, -ή, -ό [μτρν.]. [ETYM. αρχ. < Ηλίας, ονομασία της πρωτεύουσας των Ηλείων στην αρχαιότητα, < δωρ. Εάλις «κούλαδος», πβ. λατ. vallis].

Ηλεκτρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η κόρη του Αγαμέμνονα και της Κλυταιμνήστρας **2.** ΨΥΧΟΛ. *σύμπλεγμα* της **Ηλέκτρας** (κατά τη φροϊδική θεωρία) σύμπλεγμα ανάλογο με το ουιδιόπειο, που εκδηλώνεται ως ερωτική έλξη της κόρης προς τον πατέρα και αντίζηλο μίσος προς τη μητέρα και το οποίο οριστικά ξεπερνιέται κατά την εφηβεία **3.** γυναικείο όνομα.

[ETYM. αρχ., αρχική σμ. «λαμπρή, φωτεινή», < *ήλεκτρον* (βλ.λ.), ο επιστ. όρ. *σύμπλεγμα της Ηλέκτρας* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γερμ. Electraskomplex (όρος του C. Jung)].

ηλεκτραγωγός, -ός, -ή [1812] (για σώματα) αυτός που λειτουργεί ως καλός αγωγός του ηλεκτρισμού, διά μέσου του οποίου περνά εύκολα ηλεκτρικό ρεύμα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. conducteur électrique].

ηλεκτράμαξα (η) [1898] {ηλεκτραμαζών} το σιδηροδρομικό όχημα που κινείται με ηλεκτρική ενέργεια μέσω ανιέρου αγωγού ή τρίτης ηλεκτροφόρας σιδηροτροχιάς και επιτυγχάνει την ενεργειακή προφοδότηση ολόκληρου του σιδηροδρόμου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. electric locomotive].

ηλεκτρωμητικός, -ή, -ό [1885] ΧΗΜ. (για ηχητικό στοιχείο) αυτός που τα άτομα του εμφανίζουν την τάση να προσλαμβάνουν ηλεκτρόνια στην εξωτερική τους στιβάδα ΑΝΤ. ηλεκτροθετικός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. électronégatif (νόθο συνθ.)].

ηλεκτρογεντικός, -ή, -ό [1861] αυτός που προκαλεί την ανάπτυξη ηλεκτρικού ρεύματος: ~ *δύναμη* | *δυναμική* | *πεδίο*. [ETYM. < *ηλεκτρο(ο)*- + *-γεντικός* < *εγείρω*, απόδ. του γαλλ. exciteur électrique].

ηλεκτρίζω ρ. μετβ. [1766] {ηλέκτρις-α, -ηκα, -μένος} **1.** δημιουργώ ηλεκτρική φόρτιση σε ένα σώμα, μεταδίδοντας ηλεκτρισμό από άλλο σώμα ή διοχετεύοντας σε αυτό ηλεκτρισμό και αναπτύσσοντας στην επιφάνεια του ηλεκτρικά φορτία: *πολλές φορές τα μαλλιά ηλεκτρίζονται με το βούρτσισμα* || *δύο θετικά ηλεκτρισμένα σώματα αποθωθούνται* **2.** επιφέρω ηλεκτρικό κλονισμό, ηλεκτροπληξία (σε κάποιον) **3.** (μτρ.) μεταδίδω ή προκαλώ φόρτιση, διέγερση ή έξαψη: η *παρουσία του πάντα ηλεκτρίζει τα πλήθη* || η *ατμόσφαιρα ήταν σαφώς ηλεκτρισμένη ύστερα από τις δηλώσεις και τις συμπλοκές των τελευταίων ημερών* ΣΥΝ. διεγείρω, εξάπτω, ερεθίζω, (λαϊκ.) ξανάβω, ξεσπκώνω, (δλογ.) ιστριηλάτω. — *ηλέκτριση* (η) [1861]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électriser].

ηλεκτρικός, -ή, -ό [1766] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον ηλεκτρισμό: ~ *ροή* | *μέτρηση* | *δύναμη* | *ισχύς* | *πεδίο* (β) *ηλεκτρική ενέργεια* η μορφή ενέργειας που στηρίζεται στην αξιοποίηση του ηλεκτρισμού: *παραγωγή* | *κατανάλωση* της ~ (γ) *ηλεκτρικό φορτίο* βλ. λ. *φορτίο* (δ) *ηλεκτρικό ρεύμα* η κίνηση, η ροή ηλεκτρικών φορτίων: *εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος* (ε) *ηλεκτρικό κύκλωμα* ο πλήρης (κλειστός) αγωγικός δρόμος, από τον οποίο διέρχεται το ηλεκτρικό ρεύμα ολόκληρο το σύστημα που περιλαμβάνει μία γεννήτρια (πηγή, αντιστάσεις ή πυκνωτές: *εξωτερικό* | *εσωτερικό* | *ανοικτό* | *κλειστό* ~ (στ) *ηλεκτρική μηχανή* κάθε μηχανή που μπορεί να μετατρέπει τη μηχανική ενέργεια σε ηλεκτρική (γεννήτρια) ή το αντίστροφο (ηλεκτροκινητήρας) ή να μετασχηματίζει ηλεκτρική ενέργεια από μία μορφή της σε άλλη: ~ *συνεχούς* | *εναλλασσόμενου ρεύματος* (ζ) *ηλεκτρική εγκατάσταση* (περιληπτ.) το σύνολο των συστημάτων που διαθέτει ένας χώρος κατανάλωσης και με τα οποία επιτυγχάνεται η παραγωγή, ο μετασχηματισμός και γενικότερ. η αξιοποίηση της

ηλεκτρικής ενέργειας: οι *ολοκληρωμένες* | *κλειστές* | *αυτόνομες* ~ *πλοίων, αεροπλάνων και αυτοκινήτων* (η) *ηλεκτρικό στοιχείο* βλ. λ. *στοιχείο* **2.** (για συσκευές, μηχανές, εξαρτήματα κ.λπ.) αυτός που λειτουργεί με ηλεκτρισμό: ~ *αυτοκίνητο* (τρόλεϊ) | *κάμινος* | *κλιβανός* | *οικιακή συσκευή* | *πλυντήριο* | *κουζίνα* | *ψυγείο*- φρ. *ηλεκτρική καρτέλα* (ι) η καρτέλα που χρησιμοποιείται για θανάτωση με ηλεκτροπληξία εγκληματιών που έχουν καταδικαστεί σε θάνατο (ii) (συνεκδ.) η ποιητή της θανάτωσης με τον παραπάνω τρόπο: του *αζίζι* ~ **3.** (ει-δικότερ. για μουσικά όργανα) αυτός που παράγει ηλεκτρικό, μη φυσικό ήχο ή που ενισχύει τον φυσικό του ήχο με τη χρήση ηλεκτρισμού, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που παράγει φυσικό ήχο: ~ *βιολί* | *κιθάρα* | *μπουζούκι* | *κοντραμπάσο* **4.** *ηλεκτρικό* (το) {χωρ. πληθ.} (α) κάθε εγκατάσταση παροχής ηλεκτρικού ρεύματος για οικιακή ή δημόσια χρήση: το *χωριό* ήταν τόσο *απομακρυσμένο, ώστε δεν είχε ακόμη* ~ || *μόλις χθες μας έβλεπαν* το ~ (β) (συνεκδ.) η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος μέσω αυτής της εγκατάστασης: *έχουμε διακοπή του* ~ || *αν δεν πληρώσετε, θα σας κόψουν* το ~ (γ) (συνεκδ.) το ποσό που καταβάλλεται ως συνδρομή από κάθε καταναλωτή προς τη Δ.Ε.Η. και εξαρτάται από το ύψος της κατανάλωσης ρεύματος: *αυξήσεις στο ~ και το νερό από τον άλλο μήνα* **5.** *ηλεκτρικό* (τα) (κα-θημ.) οι καλωδιώσεις για την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, καθώς και οι συσκευές που συνδέονται με αυτές: τα ~ *παρουσίασαν βλάβη και φώναζαν τον ηλεκτρολόγο* **6.** *ηλεκτρικός* (ο) (α) ο ηλεκτροκίνητος σιδηροδρομικός Κηφισιάς - Πειραιώς: *παίρνω τον ~* || *κινούμαι με τον ~* (β) (συνεκδ.) κάθε σταθμός επιβίβασης-αποβίβασης του παραπάνω σιδηροδρόμου: *είχαν ραντεβού έξω από τον ~, στα φανάρια*. — *ηλεκτρικ-ά* [-ώς [1766] επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electric], *ηλέκτριση* (η) [1861] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η φόρτιση σώματος με ηλεκτρισμό, η μετάδοσή ηλεκτρισμού: ~ *εξ επαφής* | *εξ επιδράσεως* ΣΥΝ. φόρτιση **2.** (μτρ.) η μεταβίβαση ή η δημιουργία συναισθηματικής έντασης, έξαψης: *επιτύχανε τη διαρκή ~ πνευμάτων και ψυχών, τη μετάδοση πίστης και ελπίδας στους νέους* ΣΥΝ. διέγερση, έξαψη.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. electrification], *ηλεκτρισμός* (ο) [1811] **1.** μορφή ενέργειας που οφείλεται σε κίνηση ηλεκτρονίων (γενικότερ.) κάθε φαινόμενο που είναι αποτέλεσμα της ύπαρξης στατικών ή κινητών ηλεκτρικών φορτίων: *στατικός* (βλ.λ.) | *δυναμικός* ~ **2.** (συνεκδ.) κάθε συγκεκριμένη εκδήλωση αυτής της μορφής ενέργειας: *τον χτύπησε ο ~* (έπαθε ηλεκτροπληξία) **3.** (συνεκδ.) η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος (για φωτισμό, θέρμανση κ.λπ.): *ο ~ δεν έχει φτάσει ακόμη σε μερικές ορεινές περιοχές της χώρας* ΣΥΝ. ηλεκτρικό **4.** (καθημ.) το ηλεκτρικό φορτίο (βλ. λ. *φορτίο*) **5.** ο αντίστοιχος κλάδος της φυσικής, που έχει ως αντικείμενο τον την καταγραφή και τη μελέτη φαινομένων μαγνητικής και ηλεκτρικής ενέργειας, διαχωριζόμενος αναλόγως σε ηλεκτροδυναμική και ηλεκτροστατική.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electricity (βλ. λ. *ηλεκτρο*)] *ηλεκτρο* (το) (ηλέκτρ-ου | -ων) **1.** η κίτρινη, κτηνολοκκίνη ή ερ-θροκαυστανή ημιδιαφανής, απολιθωμένη ρητίνη κομοφορών δέντρων, η οποία έχει την ιδιότητα να φορτίζεται με τριβή εύκολα με στατικό ηλεκτρισμό και χρησιμοποιείται συχνά στην κοσμηματοποιία: το *κεχριμπάρι* **2.** ΧΗΜ. εξαερετικά ελαφρύ κράμα μαγνησίου με προσμειξεία αλουμινίου και ψευδαργύρου **3.** ΟΡΥΚΤ. φυσικό κράμα γαλκού, σιδήρου, παλλαδίου και άλλων μετάλλων με χρωσάφι ως μπροτινέιο χρώμα.

[ETYM. < αρχ. *ήλεκτρον* < *ήλεκτρον* «λαμπρός, φωτεινός», αγν. ετύμου]. *ηλέκτρο*- κ. *ηλεκτρο*- α' συνθετικό λέξεων, που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: **1.** παράγεται ή γίνεται με ηλεκτρισμό: *ηλεκτρο-θεραπεία, ηλεκτρο-σόκ* **2.** χρησιμοποιεί, λειτουργεί, κινείται ή συντελείται με ηλεκτρισμό: *ηλεκτρο-λωση, ηλεκτρο-συγκόλληση* **3.** παράγει ηλεκτρισμό: *ηλεκτρο-γεννήτρια* **4.** (γενικότερ.) σχετίζεται με τον ηλεκτρισμό: *ηλεκτρο-λόγος*.

[ETYM. Α συνθ. της Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο αρχ. *ήλεκτρον*, μέσω ελληνογενών ξένων όρων (λ.χ. γαλλ. électro-lyse, électro-logie) η νόθων συνθέτων (λ.χ. γαλλ. électro-moteur). ηλεκτροακουστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με μετατροπή ακουστικής ενέργειας | ακουστικών κινήσεων σε ηλεκτρική ενέργεια | ηλεκτρικά κύματα και αντιστρόφως **2.** *ηλεκτροακουστική* (η) η επιστήμη που ασχολείται με τη μετατροπή ηχητικού σήματος σε ηλεκτρικό Κατ' αντιστρόφως.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroacoustic], *ηλεκτροακτινολογία* (η) {χωρ. πληθ.} η ιατρική ειδικότητα που ερευνά τις εφαρμογές του ηλεκτρισμού και της ακτινοβολίας στον τομέα της διάγνωσης και της θεραπείας παθήσεων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. électroradiologie (νόθο συνθ.)]. *ηλεκτροβιογένεση* (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η παραγωγή ηλεκτρισμού από ζωντανούς οργανισμούς ΣΥΝ. βιοηλεκτρισμός, ηλεκτροβιολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μελέτη της παραγωγής ηλεκτρισμού από τους ζωντανούς οργανισμούς: η χρήση του ηλεκτρισμού για τη συναγωγή συμπερασμάτων σχετικών με την προώθηση των βιολογικών ερευνών (λ.χ. για τις αντιδράσεις των αισθητικών και κινητικών νεύρων). — *ηλεκτροβιολογικός*, -ή, -ό, *ηλε-κτροβιολογικ-ά* [-ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. electrobiologie], *ηλεκτροβόρος*, -ός, -ο (για συσκευές, μηχανήματα κ.λπ.) αυτός που καταναλώνει μεγάλη ποσότητα ηλεκτρικού ρεύματος. [ETYM. < *ηλεκτρο*- + *-βόρος* < *Βορά*]. *ηλεκτρογενήτρια* (η) {ηλεκτρογενητριών} μηχανή που μετατρέ-

πει τη μηχανική ενέργεια σε ηλεκτρική.
[ETYM: Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. électro-générateur (νόθο συνθ.).]
ηλεκτρογόνος, -ος, -ο [1840] αυτός που παράγει ηλεκτρικό ρεύμα, που δημιουργεί ηλεκτρισμό.
ηλεκτροδηγός (ο/η) οδηγός ηλεκτρικού σιδηροδρόμου.
ηλεκτροδιάνωση (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεις} η ηλεκτρο-διανωστική (βλ. λ.).
ηλεκτροδιαγνωστική (η) [1890] ΙΑΤΡ. η χρήση ηλεκτρισμού για τη διάγνωση ασθενειών, κυρ. για την εξέταση των νεύρων σε νευροπάθειες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrodiagnostique].
ηλεκτρόδιο (το) [1870] {ηλεκτροδι-ου | -ων} 1. κάθε αγωγός, διά μέσου του οποίου το ηλεκτρικό ρεύμα εισέρχεται ή εξέρχεται από μη μεταλλικό τμήμα κυκλώματος, όπως από ηλεκτρολύτη 2. (ειδικότ.) παρόμοιος αγωγός, που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση του ανθρώπινου σώματος με ειδικές ηλεκτρικές συσκευές καταγραφής και μέτρησης των βιολογικών λειτουργιών του ανθρώπου για διαγνωστικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς. — ηλεκτροδιακόπτης, -ή, -ό. [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. electrode < ηλεκτρο- + -ode < οδός].
ηλεκτροδότηση (η) {-ης κ. -ήσεις | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εγκατάσταση δικτύου παροχής ηλεκτρικού ρεύματος για κοινόχρηστους ή οικιακούς σκοπούς, η σύνδεση κατοικημένης περιοχής, και γενικότ. έκτασης, με το κεντρικό δίκτυο παραγωγής ρεύματος: *πρόγραμμα ηλεκτροδότησης των απομακρυσμένων χωριών ΣΥΝ.* εξηλεκτρισμός 2. (συνεκδ.) η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, η απόδοση, ο τρόπος λειτουργίας του συστήματος παροχής ηλεκτρισμού, διανομής ρεύματος, η ~ έχει σημαντικά προβλήματα- κάθε λίγο πέφτει η τάση και έχουμε διακοπές! — ηλεκτροδοτικός, -ή, -ό. [ETYM. < ηλεκτροδοτός < ηλεκτρο- + -δοτός < δότης].
ηλεκτροδοτό ρ. μετβ. {-είς...} ηλεκτροδοτ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} εγκαθιστά δίκτυο παροχής ηλεκτρικού ρεύματος: η Δ.Ε.Η. πρόκειται να ηλεκτροδοτήσει τρεις νέες περιοχές του νομού. [ETYM. < ηλεκτρο- (< αγγλ. electro-) + -δοτός < δότης].
ηλεκτροδυναμική (η) [1854] ΦΥΣ. ο κλάδος που ασχολείται με την αλληλεπίδραση ηλεκτρικών, μαγνητικών και μηχανικών φαινομένων, κυρ. κατά τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος από αγωγό. — ηλεκτροδυναμικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrodynamics].
ηλεκτροδυναμόμετρο (το) {-ου κ. -έτρον | -ων κ. -έτρον} ειδικό όργανο για τη μέτρηση της έντασης του ηλεκτρικού ρεύματος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electro-dynamometer].
ηλεκτροεγκεφαλογράφημα (το) {ηλεκτροεγκεφαλογραφή-ατος | -ατα, -άτων} το εγκεφαλογράφημα (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroencephalogram].
ηλεκτροεγκεφαλογραφία (η) {ηλεκτροεγκεφαλογραφιών} ΙΑΤΡ. η καταγραφή με ειδικό όργανο των ηλεκτρικών δυναμικών που παράγονται από τον εγκέφαλο, δηλ. η καταγραφή της ηλεκτρικής δραστηριότητας του εγκεφάλου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroencephalography].
ηλεκτροεγκεφαλογράφος (ο) ΙΑΤΡ. όργανο για τη μέτρηση και την καταγραφή της ηλεκτρικής δραστηριότητας του εγκεφάλου για την παραγωγή εγκεφαλογραφημάτων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroencephalograph].
ηλεκτροθεραπεία (η) [1888] {ηλεκτροθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία παθήσεων με τη χρήση ηλεκτρισμού, η ιατρική αξιοποίηση του ηλεκτρικού ρεύματος με χρήση ειδικών συσκευών, εργαλείων κ.λπ. — ηλεκτροθεραπευτικός, -ή, -ό [1888]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrothérapie].
ηλεκτροθερμία (η) {ηλεκτροθεμιών} ΦΥΣ. κλάδος που ασχολείται με τη μετατροπή της ηλεκτρικής ενέργειας σε θερμότητα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrothermie].
ηλεκτροθετικός, -ή, -ό [1840] ΧΗΜ. (για χημικό στοιχείο) αυτός που τα άτομα του εμφανίζουν την τάση να παραχωρούν ηλεκτρόνια κατά τον σχηματισμό χημικών ενώσεων ΑΝΤ. ηλεκτραρνητικός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. électropositif (νόθο συνθ.).]
ηλεκτροκαρδιογράφημα (το) {ηλεκτροκαρδιογραφή-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το καρδιογράφημα (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocardiogram].
ηλεκτροκαρδιογραφία (η) {ηλεκτροκαρδιογραφιών} ΙΑΤΡ. η καταγραφή με καρδιογράφημα της δραστηριότητας του μυοκαρδίου με βάση τις διαφορές δυναμικού που εμφανίζονται κατά τις συστολές της μυϊκής ίνας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocardiography].
ηλεκτροκαρδιογράφος (ο) ΙΑΤΡ. συσκευή που χρησιμοποιείται για τη συλλογή, ενίσχυση και καταγραφή των ρευμάτων ενέργειας της καρδιάς. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocardiograph].
ηλεκτροκαυτήρας (ο) ΙΑΤΡ. όργανο που χρησιμοποιείται για την καυτηρίαση διαφόρων, δερματικών κυρίως, μορφωμάτων.
ηλεκτροκαυτηρίαση (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η καταστροφή μορφώματος στο δέρμα, τον δακτύλιο και άλλες προσιτές περιοχές με ειδικό όργανο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocauterisation].
ηλεκτροκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεις | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η χρήση ηλεκτρικής ενέργειας σε ποικίλες εφαρμογές κίνησης (κυρ. γεωργικών, βιομηχανικών ή και οικιακών εργαλείων, μηχανών κ.λπ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromotion (νόθο συνθ.).]
ηλεκτροκίνητηρας (ο) [1895] ΤΕΧΝΟΛ. κάθε μηχανή που χρησιμοποιείται για τη μετατροπή της ηλεκτρικής ενέργειας σε μηχανική, που αποδίδει μηχανικό έργο καταναλώνοντας ηλεκτρικό ρεύμα.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. électromoteur (νόθο συνθ.).]
ηλεκτροκίνητηρη (η) [1861] ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τον ηλεκτρισμό ως προς την κίνηση ηλεκτρικών φορτίων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrocinétique].
ηλεκτροκίνητος, -η, -ο [1886] αυτός που κινείται με ηλεκτρική ενέργεια: ~ όχημα | σιδηρόδρομος | λεωφορείο (τρόλεϊ).
ηλεκτροκόλληση (η) → ηλεκτροσυγκόλληση
ηλεκτρολογία (η) [1805] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο της τη μελέτη και την πρακτική αξιοποίηση των αρχών που διέπουν τα ηλεκτρικά φαινόμενα, κυρ. με την πρακτική εφαρμογή του ηλεκτρισμού. — ηλεκτρολογικός, -ή, -ό, ηλεκτρολογικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrologie].
ηλεκτρολόγος (ο/η) [1886] 1. ο φυσικός επιστήμονας που έχει εξειδικευθεί στην αξιοποίηση των πρακτικών εφαρμογών του ηλεκτρισμού: ~ μηχανικός | μηχανολόγος 2. (καθημ.) αυτός που, συχνά εμπειρικά, ασχολείται με τις επισκευές, κατασκευές ή τοποθετήσεις ηλεκτρικών συσκευών ή εγκαταστάσεων, ο ηλεκτροτεχνίτης: *κάθε λίγο και λιγάκι φονιάζουν τον ~ για επισκευές* 3. (λαϊκ.-καταρ.) ο καταμετρητής της κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος: *ήρθε ο - να μετρήσει το ρεύμα* (δηλ. ο καταμετρητής).
ηλεκτρόλυση (η) [1884] {-ης κ. -ύσεις | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση ηλεκτρολύτη κατά τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος διά μέσου διαλύματος του. — ηλεκτρολύω ρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. electrolyse].
ηλεκτρολύτης (ο) [1890] {ηλεκτρολυτών} ΧΗΜ. κάθε ουσία που διατίθεται σε ιόντα, όταν διαλύεται σε κατάλληλο μέσο ή λειώνει, επιτρέποντας να περάσει μέσα από τη μάζα της ηλεκτρικό ρεύμα: τα οξέα και οι βάσεις είναι από τους πιο γνωστούς ~. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. electrolyte].
ηλεκτρολυτικός, -ή, -ό [1866] 1. αυτός που σχετίζεται με την ηλεκτρόλυση: ~ διάσπαση | καθαρισμός | στίλβωση 2. (α) **ηλεκτρολυτική συσκευή** κάθε συσκευή που χρησιμοποιείται για την πραγματοποίηση ηλεκτρόλυσης (β) **ηλεκτρολυτική κομμάδα** το δοχείο όπου τοποθετείται το διάλυμα ή το πήγμα του ηλεκτρολύτη κατά την ηλεκτρόλυση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. electrolytique].
ηλεκτρομαγνητικός (ο) [1858] {ηλεκτρομαγνητών} ΦΥΣ. η διάταξη που αποτελείται από έναν πυρήνα από μαλακό σίδηρο, ο οποίος μαγνητίζεται από το ηλεκτρικό ρεύμα του πηνίου που τον περιβάλλει. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromagnet].
ηλεκτρομαγνητικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται με τον ηλεκτρομαγνητισμό ή τον ηλεκτρομαγνητή: ~ ακτινοβολία | κύμα | αλληλεπίδραση | επαγωγή | σύζευξη | τάλανωση | πεδίο | σύνδεσμος | σύστημα | ράσμα | φαινόμενο | κλειδαριά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromagnetic].
ηλεκτρομαγνητισμός (ο) [1861] 1. το σύνολο των φαινομένων που συνδέονται με τα ηλεκτρικά και μαγνητικά πεδία, καθώς και με τις αλληλεπιδράσεις τους ή τις επιδράσεις αυτών των πεδίων στα ηλεκτρικά φορτία και ρεύματα 2. (στο μάθημα της φυσικής) το αντίστοιχο (διδακτικό) κεφάλαιο του ηλεκτρισμού, που περιγράφει, μελετά αυτά τα φαινόμενα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromagnetism].
ηλεκτρομεταλλουργία (η) [1882] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος της παραγωγής και της επεξεργασίας των μετάλλων μέσω του ηλεκτρισμού (κυρ. βάσει της αξιοποίησης των ηλεκτρολυτικών και θερμικών ιδιοτήτων του), καθώς και η τεχνική εφαρμογή ή εκμετάλλευση αυτών των ιδιοτήτων. — ηλεκτρομεταλλουργικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrometallurgie].
ηλεκτρομετρία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το σύνολο των μεθόδων μέτρησης ηλεκτρικών μεγεθών μέσω ηλεκτρομέτρου. — ηλεκτρομε-τρικός, -ή, -ό [1895], ηλεκτρομετρικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrométrie].
ηλεκτρόμετρο (το) [1812] {ηλεκτρομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο μέτρησης ηλεκτρικού φορτίου και ειδικότ. η ηλεκτροστατική συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση εξαιρετικά χαμηλών ηλεκτρικών τάσεων ή ηλεκτρικών φορτίων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électromètre].
ηλεκτρομηχανή (η) [1889] κάθε μηχανή που καταναλώνει ή παράγει ηλεκτρισμό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. electromachine].
ηλεκτρομηχανικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με μηχανική διάταξη, της οποίας ο χειρισμός και ο έλεγχος λειτουργίας επιτυγχάνεται με ηλεκτρικά μέσα, όργανα: ~ επιλογές || ~ διατάξεις χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο της σηματοδότησης στους σιδηροδρομικούς σταθμούς 2. **ηλεκτρομηχανική** (η) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη μηχανικών διατάξεων, αξιοποιώντας πρακτικά με εφαρμογές τα πορίσματα αυτής της μελέτης 3. **ηλεκτρομηχανικός** (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στον κλάδο αυτό, ο μηχανικός ηλεκτρολόγος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromechanical].
ηλεκτρομυογράφημα (το) {ηλεκτρομυογραφή-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η γραφική παράσταση της ηλεκτρικής δραστηριότητας των μυϊκών ινών, η οποία παράγεται από τους μυς, όταν λειτουργούν (κινούνται, συστέλλονται κ.λπ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromyogram].
ηλεκτρομυογραφία (η) {ηλεκτρομυογραφιών} ΙΑΤΡ. η καταγραφή της ηλεκτρικής δραστηριότητας των μυϊκών ιστών μέσω ηλεκτροδίων με τη μορφή καμπύλης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromyography].

ηλεκτρονική (η) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την ανάπτυξη και την εφαρμογή συσκευών και συστημάτων που απαιτούν τη ροή ηλεκτρονίων σε κενό, σε αεριώδεις μέσο και σε ημιαγωγούς. Επίσης (καθ.μ.) ηλεκτρονικά (τα). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electronics].

ηλεκτρονικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τα ηλεκτρόνια ή με κάθε ηλεκτρόνιο ζευγαριό: ~ ρεύμα | τροχιά | δέσμη (β) ΗΛΕΚΤΡ. **ηλεκτρονικό νέφος** βλ. λ. νέφος **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με την ηλεκτρονική ή τις συσκευές, τα συστήματα ή τα κυκλώματα, που κατασκευάζονται μέσω της ηλεκτρονικής: ~ λυχνία | κύκλωμα | φακός | φωτογραφία | παρακολούθηση | πόλεμος | πυροβόλο όπλο | φίλτρο || ο αυτοματοποιημένος και - κόσμος των σύγχρονων κινηματογραφικών ταινιών τύπου «Star Trek» (β) **ηλεκτρονικά παιχνίδια** προγράμματα παιχνιδιών που χρησιμοποιούν ηχητικά μηνύματα και κινούμενες οπτικές παραστάσεις, για να αποδώσουν την εξέλιξη εικονικής πραγματικότητας, που διαμορφώνει ο παίκτης με βάση τις επιλογές του και τους κανόνες του παιχνιδιού και που κυκλοφορούν με τη μορφή δισκετών, κασετών ή ψηφιακών δίσκων (συνεκδ.) οι μικρές ατομικές ή μεγάλες επαγγελματικές συσκευές με οθόνη για τη λειτουργία τέτοιων προγραμμάτων (γ) **ηλεκτρονικός υπολογιστής** (Η/Υ) η ηλεκτρονική συσκευή, με την οποία χειρίζεται και επεξεργάζεται κανείς πληροφορίες και δεδομένα με υψηλή ταχύτητα και ακρίβεια, χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα κάθε φορά προγράμματα, και η οποία συνδέεται με άλλες συσκευές (λ.χ. οθόνη, εκτυπωτή) για την εισαγωγή, αποθήκευση, ανάκληση και απεικόνιση δεδομένων: συμβατός | μη συμβατός | προσωπικός (P.C.) | κεντρικός | φορητός ~ ΣΥΝ. κομπιούτερ (δ) ηλεκτρονική **δημοσιογραφία** τα ραδιοηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την έντυπη δημοσιογραφία (ε) **ηλεκτρονική εφημερίδα** βλ. λ. εφημερίδα (στ) **αντιμετα-ηλεκτρονικά** βλ. λ. αντίμετρο (ζ) **ηλεκτρονικό ταχυδρομείο** | **αλληλογραφία** (electronic mail ή e-mail) ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ ανθρώπων, με τη βοήθεια Η/Υ, που διασυνδέονται μέσω δικτύου (η) **ηλεκτρονικό εμπόριο** (electronic commerce ή e-commerce) το εμπόριο που διεξάγεται μέσω Διαδικτύου (θ) **ηλεκτρονικό κατάστημα** (electronic shop ή e-shop) το εμπόριο κατάστημα που λειτουργεί μόνο ή/και στο διαδίκτυο (ι) ΠΑΗΡΟΦ.ΟΙΚΟΝ. **ηλεκτρονικές τραπεζικές συναλλαγές** (electronic banking ή e-banking) η πραγματοποίηση τραπεζικών συναλλαγών μέσω του Διαδικτύου **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τους υπολογιστές, αυτός που ελέγχεται από υπολογιστές: - επεξεργασία πληροφοριών **4.** (α) (για μουσικά όργανα) αυτό που χρησιμοποιεί ηλεκτρικά ή ηλεκτρονικά μέσα για την παραγωγή ή την αλλοίωση του ήχου, όπως η ηλεκτρική κιθάρα, το ηλεκτρικό βιολί κ.λπ. (β) **ηλεκτρονική μουσική** το σύγχρονο είδος μουσικής, στο οποίο ο συνθέτης αξιοποιεί ηλεκτρονικά μέσα, ακόμα και υπολογιστές, για τη σύνθεση και την εκτέλεση μουσικών θεμάτων: **συγκρότημα** | **συναυλία** ~ **μουσικής** **5. ηλεκτρονική** (η) βλ. λ. **6.** ηλεκτρονικός (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην ηλεκτρονική **7. ηλεκτρονικά** (τα) (α) τα ηλεκτρονικά παιχνίδια (βλ. παραπάνω) (β) (συνεκδ.) το κατάστημα στο οποίο μπορεί να παίζει κανείς με τα παραπάνω παιχνίδια: εντευκτήριο: *πού τον χάνεις, πού τον βρίσκεις, όλο στα ~ παγνάνει!* (γ) η επιστήμη της ηλεκτρονικής και όσα έχουν σχέση με τις εφαρμογές της: *ασχολείται με τα ~* | στο *κατάστημα του θα βρεις ό,τι έχει σχέση με ~*. — ηλεκτρονικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electronic].

ηλεκτρόνιο (το) {ηλεκτρονι-ου | -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. 1. το στοιχειώδες σωματίδιο που έχει αρνητικό φορτίο και κινείται σε τροχίες γύρω από τον πυρήνα του ατόμου: ο αριθμός των ηλεκτρονίων είναι ίσος με τον αριθμό των πρωτονίων του πυρήνα **2. ηλεκτρόνιο σθένους** το παραπάνω στοιχειώδες σωματίδιο, που βρίσκεται στην εξώτατη στιβάδα του ατόμου και μετέχει στη δημιουργία χημικών δεσμών. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electron].

ηλεκτρονόμος (ο) [1861] η ηλεκτρική συσκευή στην οποία ένας διακόπτης που δέχεται ασθενές ηλεκτρικό ρεύμα ενεργοποιεί ηλεκτρομαγνητή, ο οποίος ανοιγοκλείνει το κύκλωμα με ισχυρό ηλεκτρικό ρεύμα, επιτρέποντας τον ασφαλή ηλεκτρικό έλεγχο ΣΥΝ. ρελέ(ς). [ETYM, Απόδ. του γαλλ. relais].

ηλεκτροοπτική (η) → ηλεκτροοπτική **ηλεκτροπαραγωγή** (η) η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, η δημιουργία ηλεκτρισμού. — ηλεκτροπαραγωγός, -ός, -ό [1895], ηλεκτροπαραγωγικός, -ή, -ό [1895]. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. electrical production].

ηλεκτροπληξία (η) {ηλεκτροπληξιών} το έντονο φυσικό αποτέλεσμα, ο σφοδρός κλονισμός τον οποίο επιφέρει η διέλευση ισχυρού ηλεκτρικού ρεύματος από ζωντανό οργανισμό, που μπορεί να επιφέρει και θανατηφόρα αποτελέσματα: *οι θάνατοι από ~ οφείλονται συχνά στην απρόσεκτη χρήση οικιακών ηλεκτρικών εγκαταστάσεων* || Προσοχή! Κίνδυνος ηλεκτροπληξίας!

[ETYM < ηλεκτρο- + -πληξία < πλήτω, απόδ. του γαλλ. électrochoc]. ηλεκτροπόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ηλεκτρικό εργαλείο συγκόλλησης μεταλλικών αντικειμένων (π.χ. ελασμάτων). ηλεκτροπτική (η) ηλεκτροοπτική (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τη σχέση φωτεινότητας και ηλεκτρισμού και ειδικότερ. τις επιδράσεις ηλεκτρικών πεδίων σε συγκεκριμένα διαφανή υλικά ως προς τον τρόπο απορρόφησης, εκπομπής ή διάδοσης του φωτός μέσα από τη μάζα τους. — ηλεκτροπτικός, -ή, -ό. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électro-optique]. ηλεκτροσκόπιο (το) [1861] {ηλεκτροσκοπί-ου | -ων} η συσκευή ανίχνευσης της παρουσίας και προσδιορισμού των ενδείξεων ηλεκτρικού φορτίου με βάση την ηλεκτροστατική έλξη και απόθληση δυο λε-

πτών μεταλλικών φύλλων (συνήθως χρυσού ή αλουμινίου), που απολήγουν στο εσωτερικό γυάλινο μονωμένου δοχείου. — ηλεκτροσκοπικός, -ή, -ό [1884].

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. electroscopie]. ηλεκτροσόκ (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. η ηλεκτροσπασμοθεραπεία (βλ. λ.). [ETYM, Μεταφορά του αγγλ. electroshock (νόθο συνδ.)]. **ηλεκτροσπασμοθεραπεία** (η) ΨΥΧΙΑΤΡ. η πρόκληση σπασμών με ηλεκτρικό ρεύμα για θεραπεία ψυχικών παθήσεων ΣΥΝ. ηλεκτροσόκ. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. electroconvulsive therapy]. ηλεκτροστατική (η) ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά ηλεκτρικά φαινόμενα ισορροπίας, δηλ. ακινησίας ηλεκτρισμένων σωμάτων ΣΥΝ. στατικός ηλεκτρισμός. — ηλεκτροστατικός, -ή, -ό [1896]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrostatique]. ηλεκτροσυγκόλληση (η) {ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συγκόλληση μετάλλων με τη χρήση ειδικής ηλεκτρικής συσκευής (βλ. λ. συγκόλληση). Επίσης ηλεκτροκόλληση. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. electric welding]. ηλεκτροτεχνία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός και τεχνολογικός κλάδος που μελετά τις τεχνικές εφαρμογές του ηλεκτρισμού και τα προβλήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή του σε κατασκευές και εγκαταστάσεις.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrotechnie]. **ηλεκτροτεχνικός** (ο) [1887] {ηλεκτροτεχνιτών} ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στην εγκατάσταση, τη συντήρηση ή την επιδιόρθωση ηλεκτρικών συσκευών και καλωδιώσεων. ηλεκτροφόρος, -α/-ος, -ο [1799] 1. αυτός που λειτουργεί ως αγωγός ηλεκτρισμού, που διαρρέεται από ηλεκτρικό ρεύμα: ~ καλώδιο | σύρμα | γραμμές του σιδηροδρόμου 2. αυτός που παράγει ηλεκτρισμό: ~ μηχανή. [ETYM, < ηλεκτρο- + -φόρος < φέρο, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrophore]. ηλεκτροφυσιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. τομέας της φυσιολογίας που ασχολείται με την εξέταση της (βιο)ηλεκτρικής δραστηριότητας του νευρικού και μυϊκού ιστού και γενικότερ. κάθε ζωντανού ιστού. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrophysiologie]. ηλεκτροφόρο (το) [1896] {ηλεκτροφόρ-ου | -ων} συσκευή ή σύστημα αναπαραγωγής ήχου που έχει εγγραφεί σε δίσκους και το οποίο περιλαμβάνει συσκευή περιστροφή του δίσκου ή ανάγνωσης του, ενισχυτή και μεγάφωνα ενσωματωμένα ή αποσπώμενα από τη συσκευή.

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. electrophone]. ηλεκτροφωτάγεια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το φαινόμενο της παραγωγής φωτός χωρίς παράλληλη παραγωγή θερμότητας: *καθαρή* | *ενδογενής* ~ || *κωτταρο ηλεκτροφωταγείας*. [ETYM Απόδ. του αγγλ. electroluminescence (νόθο συνδ.)]. ηλεκτροφωτισμός ρ. μετβ. [1892] {ηλεκτροφωτίσ-α, -τηκα, -μένος} φωτισμός εγκαθιστώντας δίκτυο παροχής ηλεκτρικού ρεύματος: ζήτησαν να *ηλεκτροφωτιστούν τα στενά κοντά στο σχολείο για μεγαλύτερη ασφάλεια των παιδιών* ΣΥΝ. ηλεκτροδοτώ. — ηλεκτροφωτιστή (η) κ. ηλεκτροφωτισμός (ο) [1891]. — ηλεκτροφωτιστός, -η, -ο [1890] αυτός που φωτίζεται με ηλεκτρικό, που έχει ηλεκτροφωτιστεί: ~ *χαριό* | *ρόμιος* | *πάρκο* | *περιοχή*. **ηλεκτροχειρουργική** (η) {χωρ. πληθ.} η χρησιμοποίηση των ιδιοτήτων του ηλεκτρικού ρεύματος στη χειρουργική. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrochirurgie]. **ηλεκτροχημεία** (η) [1858] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ο κλάδος που μελετά τις χημικές αντιδράσεις που προκαλεί ο ηλεκτρισμός ή την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος κατά τις διάφορες χημικές αντιδράσεις, καθώς και γενικότερα την επίδραση του ηλεκτρισμού στα χημικά φαινόμενα.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrochimie]. ηλεκτροχημικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ηλεκτροχημεία: ~ *μελέτη* | *αντίδραση* | *ισορροπία* **2. ηλεκτροχημικός** (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην ηλεκτροχημεία. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrochimique]. ήλθα ρ. → έρχομαι

Ηλιαία (η) ΙΕΤ. το ανώτατο λαϊκό δικαστήριο στην αρχαία Αθήνα, το οποίο ιδρύθηκε από τον Σόλωνα τον 6ο αι. π.Χ., έφτασε στην ύψιστη ισχύ της δικαιοδοσίας του κατά τον 5ο αι. π.Χ.: το αποτελούσαν 6.000 πολίτες-δικαστές (ηλιαστές), οι οποίοι εκλέγονταν με κλήρο, και συνεδρίαζε κατά τμήματα (των 500 μελών).

[ETYM < αρχ. *Ήλιαία* (το ή- πθ. από παρετυμολογία προς το *ήλιος*) < θ. ήλι- < *άλης* «συγκεντρωμένος, συναθροισμένος» **á*-E1-νής < *á*-αθροιστ. + θ. *Eελ- (βλ. λ. *απειλώ*)]. ηλιακός, -ή, -ό [μετρ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον Ήλιο (ενν. ως αστέρα): ~ *μάζα* | *ατμόσφαιρα* | *έκλειψη* | *ακτίνα* | *φως* | *ακτινοβολία* | *έκλαμψη* (η σύντομη και αφιρνδια αύξηση της λαμπρότητας του Ηλίου, που συνοδεύει την έκρηξη ακτινοβολίας από κηλίδα) | *ενέργεια* (που εκπέμπεται από τον Ήλιο ως ακτινοβολία) | *λατρεία* | *θεώτητα* | *σύμβολο* (β) **ηλιακό σύστημα** ο Ήλιος μαζί με όλους τους πλανήτες και τα άλλα σώματα που περιστρέφονται γύρω από αυτόν (γ) **ηλιακό ημερολόγιο** το σύστημα χρονολόγησης που στηρίζεται στον χρόνο μιας πλήρους περιφοράς της Γης γύρω από τον Ήλιο, δηλ. στις 365 ημέρες, καθώς και στη διάκριση των τεσσάρων εποχών (δ) **ηλιακές κηλίδες** τα συγκριτικώς σκοτεινά τμήματα που εμφανίζονται περιοδικά στην επιφάνεια του Ηλίου επηρεάζοντας τον μαγνητισμό της Γης και προκαλώντας άλλα φαινόμενα στη γήινη επιφάνεια **2.** (α) αυτός που λειτουργεί με βάση την ενέργεια που εκπέμπει ο Ήλιος, που εξαρτάται από την αξιοποίηση της, την εκμετάλλευση του Ηλίου ως πηγής φωτός ή θερμότητας: ~ *ενεργειακός σταθμός* (β)

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. heliolatry].
 ηλιόλουστος, -η, -ο [1889] κ. (λογοτ.) λιλόλουστος αυτός που φωτίζεται άπλετα από τον ήλιο, που χαρακτηρίζεται από έντονο φωτισμό, ηλιοφάνεια: ~ *πρωινό* | *δομάτιο* | *χώρα* | *παράλια* ΣΥΝ. ευήλιος, κατάφωτος, ολόφωτος ΑΝΤ. ανήλιος. [ETYM Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. sunbathed].
 ηλιόλουτρο (το) [1896] ΙΑΤΡ. η μερική ή ολική έκθεση του σώματος στην άμεση επίδραση των ηλιακών ακτινών για θεραπευτικούς λόγους ΣΥΝ. ηλιοθεραπεία.
 ηλιομορφος, -η, -ο [μτγν.] κ. (λογοτ.) **λιόμορφος** αυτός που η μορφή του εκπέμει την ομορφιά, τη ζεστασιά και τη λάμψη του ήλιου, ο εξαιρετικά λαμπερός και ωραίος.
 ήλιον (το) [1895] {ηλιού | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αδρανές, μονατομικό, άχρωμο, αγευστο και άοσμο αέριο (σύμβολο He), που ανήκει στα ευγενή αέρια: βρίσκεται σε μικρές ποσότητες ελεύθερο στην ατμόσφαιρα και χρησιμοποιείται συχνά ως υποκατάστατο εύφλεκτων αερίων (π.χ. του υδρογόνου στα αερόστατα) και σε μείγματα των στις καταδύσεις (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
 [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. helium, που ονομάστηκε έτσι, επειδή θεωρήθηκε ότι βρίσκεται ειδικά στον ήλιο].
ηλιοπληκτικός, -η, -ο [1878] αυτός που λόγω υπερβολικής έκθεσης στον ήλιο έχει πάθει ηλίαση ή έχει υποστεί εγκαύματα.
 ηλιοπληξία (η) [1881] {ηλιοπληξιών} η ηλίαση (βλ. λ.). [ETYM < ήλιο- + *πληξία* < *πλήττω*].
 ηλιοπροστασία (η) {ηλιοπροστασιών χωρ. πληθ. στη σημ. 1} 1. η προστασία από την ηλιακή ακτινοβολία: αντηλιακή *κρέμα για ~* || *υλικό* | *κόλλημα για ~ του οχήματος* 2. (συνεκδ.) το κάλυμμα που τοποθετείται στο παρμπρίζ του αυτοκινήτου, για να προστατεύει από τον ήλιο το εσωτερικό του. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sun protection].
 ηλιοροφή (η) 1. (σε όχημα) συρόμενο τμήμα τής οροφής που ανοίγει και κλείνει την είσοδο αέρα και ηλιακού φωτός 2. (σε κτήριο) ειδικά κατασκευασμένη διαφανής οροφή που επιτρέπει την είσοδο του ηλιακού φωτός. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sunroof (σημ. 1) και skylight (σημ. 2)].
 ήλιος (ο) {ήλ-ιου κ. (λόγ.) -ίου | -ιών κ. (λόγ.) -ίων, -ιούς κ. (λόγ.) -ιους} 1. (συνήθ. με κεφ.) ο αστέρας που αποτελεί το κέντρο του ηλιακού συστήματος, γύρω από τον οποίο περιστρέφονται οι πλανήτες και από τον οποίο παίρνουν φως και θερμότητα: φάσμα | *ακτινοβολία* | *περιστροφή* | *πυκνότητα* | *θερμοκρασία* τού ~ 2. αυτός ο αστέρας, όπως γίνεται αντιληπτός στη Γη, σε σχέση με τη θέση του στον ουρανό, τη θερμότητα που παράγει, τον χρόνο κατά τον οποίο γίνεται ορατός κ.λπ.: ο ~ *δεν έχει ανατείλει ακόμα* || *δεν μπορούσε να κοιτάξει τον ~ χωρίς γυαλιά* || ο ~ *της Ελλάδας* || *έκλειψη ηλίου* (βλ. λ. *έκλειψη*)· Φρ. (α) *βγαίνει ο ήλιος* ανατέλλει, ξεκινά η μέρα: *μόλις βγει ο ήλιος*, *θα ξεκινήσουμε* (β) *η χώρα του ανατέλλοντος ηλίου* η Ιαπωνία (γ) *υπό τον ήλιο* (υπό τον ήλιον, Δημοσθένης - πολλές φορές στην Π.Δ.) στη γη, στον επίγειο κόσμο: *όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι ~* (δ) *ήλιος του μεσονκτίου* το άστρο όπως γίνεται ορατό τα μεσάνυχτα του καλοκαιριού στις αρκτικές και ανταρκτικές περιοχές (ε) (λόγ.) *ουδέν κρυπτόν υπό τόν ήλιον* (ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον, παρανόηση τής φρ. *ούκ εστίν πάν πρόφατον υπό τόν ήλιον*, Π.Δ. Εκκλ. 1,9) όλα αποκαλύπτονται, τίποτα δεν μένει μυστικό για πάντα: *πήγαν να αποκρύψουν τη συνήθη, αλλά ~* (στ) (λόγ.) *ήλιος φαινό-τερον* (ήλιος φαινότερον) για πράγματα αυταπόδεικτα, που δεν αμφισβητούνται, που είναι απολύτως αυτονόητα: *είναι ~ ότι η σύμπτωση των θέσεων τους οφείλεται σε προσυνεννόηση* (ζ) *δεν έχω στον ήλιο μοίρα* είμαι σε εξαιρετικά δυσχερή κατάσταση, στερούμαι παντελώς ερεισμάτων (οικονομικών, κοινωνικών κ.λπ.), προοπτικών και δυνατοτήτων: *ορφανά και απροστάτευτα' δεν έχουν στον ήλιο μοίρα* (η) (παροιμ.) *ήλιος και βροχή, παντρεύονται οι φτωχοί* για τα θλιβερά επακόλουθα τής φτώχειας, την ατυχία και τη δυσμενή μεταχείριση όσων στερούνται οικονομικών μέσων ΣΥΝ. όπου φτωχός κι η μοίρα του (θ) (παροιμ.) με τον *ήλιο τα μπάζω, με τον ήλιο τα βγάζω, τι έχουν τα έρμα και ψοφάνε*; (ενν. τα πρόβατα) για την εύλογη και αναμενόμενη αποτυχία όσων ξεκινούν με καθυστέρηση και σταματούν νωρίς την εργασία τους: αυτοί που δεν εργάζονται με ήλιο και σύστημα δεν προκόβουν 3. (συνεκδ.) το φως και η θερμότητα που εκπέμει αυτός ο αστέρας: ο *εκτοφλωτικός ~ τού μεσημεριού* || ο *έμπαινε γλυκά από το ανοικτό παράθυρο* || *βγήκε να ζεσταθεί λιγάκι στον ~* || η *άμμος έκαψε από τον ~!* Φρ. (α) *με πιάνει ο ήλιος* (μεσν. φρ.) *μαυρίζω* από την επίδραση των ηλιακών ακτίνων, σκουραίνει εύκολα η επιδερμίδα μου με την έκθεση στον ήλιο: *είναι μελαγχρινός και τον πιάνει εύκολα ο ήλιος* (β) (καθημ.) *κάθομαι στον ήλιο* κάνω ηλιοθεραπεία, εκτίθεμαι στις ηλιακές ακτίνες: *κάθεται με τις ώρες στον ήλιο, για να μαυρίσει* (γ) (εκφραστ.) *ήλιος με δόντια* για μέρα που συνδυάζει ηλιοφάνεια και κρύο (δ) *το βλέπει ο ήλιος* (για σπίνια, χώρας) *λιάζεται*, είναι εκτεθειμένο στον ήλιο: *το σπίτι μας ~ από όλες τις πλευρές* 4. (συνεκδ.) ο ωραίος, ηλιόλουστος καιρός: *σήμερα έχει ~, είναι χαρά θεού έξω* 5. κάθε αυτόφωτο ουράνιο σώμα, που αποτελεί κέντρο ηλιακού συστήματος: *άστρα τής νύχτας είναι οι ~ άλλων πλανητικών συστημάτων* 6. σχέδιο ή συμβολική αναπαράσταση τού αστέρα αυτού, π.χ. ως κύκλου περιβιβημένου με ακτίνες ή ζωγραφισμένου με ανθρώπινα χαρακτηριστικά προσώπου (μάτια, στόμα κ.λπ.): *ζωγράφισε έναν ~ στην άκρη τού τετραδίου τής* || ο ~ *της Βεργίνας* 7. (μτφ.) (α) οτιδήποτε προσεγγίζει τη λάμψη και την αίγλη τού αστέρα αυτού: ο ~ *της δικαιοσύνης* (ο Χριστός) (β) (συχνά και ως προσφώνηση αγαπημένου προσώπου): *ήλιε μου!* · 8. το φυτό ηλιάνθος και το άθος του (η κεφαλή του). ΣΧΟΛΙΟ λ. συνί-

ζηση, καινός.
 [ETYM; < αρχ. ήλιος | *άέλιος* < *σαΕέλιος < I.E. *sawel- «ήλιος», πβ. σανσκρ. sura-, λατ. sol, γαλλ. soleil, ισπ. sol, ιφλ. sül, γερμ. Sonne, αγγλ. sun κ.ά. Παράγ. *άηλιώτης* (βλ. λ.). ηλιοσκοπη (η) [1894] {χωρ. πληθ.} (λογοτ.) 1. τα αιωρούμενα μόρια σκόνης που διακρίνονται σε μια ακτίνα φωτός, η οποία διαπερνά σκοτεινό χώρο 2. (μτφ.) ο γαλαξίας ως σύνολο αυτοτελών άστρων. ηλιοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η παρατήρηση τού ήλιου κατά συστηματικό, επιστημονικό τρόπο και με τη χρήση ειδικών τηλεσκοπικών οργάνων. — ηλιοσκοπικός, -ή, -ό, ηλιοσκοπικά επίρρ. [ETYM < ήλιο- + *σκοπία* < *σκοπώ*]. ηλιοκόπιο (το) {ηλιοσκοπί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. εξάρτημα τού τηλεσκοπίου που χρησιμοποιείται κατά την παρατήρηση τού Ηλίου με στόχο τον περιορισμό τής εκτοφλωτικής λαμπρότητας του για τη διευκόλυνση τής παρατήρησης τής επιφάνειας τού- αποτελείται από μία μαύρη γυάλινη πλάκα, που στα σύγχρονα τηλεσκόπια αντικαθίσταται από απορροφητικά φίλτρα.
 [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Helioskop, άσχετο προς το μτγν. *ήλιοσκόπιος* «είδος ηλιοτροπίου»]. ηλιόσπορος κ. (λαϊκ.) λιόσπορος (ο) ο σπόρος τού ηλιάνθου, που χρησιμοποιείται κυρ. ως συστατικό κτηνοτροφών και πτηνοτροφών και τρώγεται αποξηραμένους ή καθυποτιμένους ως ξηρός καρπός: *αλατισμένοι ~*, ηλιοστάσιο (το) {ηλιοστασι-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. καθεμιά από τις δύο ημέρες στη διάρκεια τού έτους, κατά τις οποίες η ημέρα έχει ελάχιστη ή ελάχιστη διάρκεια ανάλογα με τη θέση τού Ηλίου ως προς τη Γη: *θερινό ~* (21-22 Ιουνίου) και *χειμερινό ~* (21-22 Δεκεμβρίου) αντίστοιχα. [ETYM. < μεσν. ηλιοστάσιον < *ήλιο- + -στάσιον > στάσις*], ηλιοστάτης (ο) [1873] {ηλιοστατών} ΑΣΤΡΟΝ. όργανο που αποτελείται από καθρέπτη κινούμενο με ορολογιακό μηχανισμό, ο οποίος αντανακλά τις ηλιακές ακτίνες προς καθορισμένη κατεύθυνση. [ETYM < ήλιο- + *στάτης* < θ. στα- (πβ. αρχ. *ί-στα-μα*), Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heliostat]. ηλιοσυσσωρευτής (ο) η ηλιακός συσσωρευτής (βλ. λ. *ηλιακός*), ηλιοτρόπιο (το) {ηλιοτροπί-ου | -ων} 1. φυτό των εύκρατων και τροπικών περιοχών, που χαρακτηρίζεται από τη συνεχή στροφή των ανθέων του προς την κατεύθυνση τού ήλιου ο ηλιάνθος (βλ. λ.) · 2. ΧΗΜ. η μπλε χρωστική ύλη που λαμβάνεται από συγκεκριμένους λει-χίνες, παίρνοντας μπλε χρώμα σε αλκαλικό διάλυμα και κόκκινο σε όξινο διάλυμα και η οποία χρησιμοποιείται ευρύτατα ως χημικός δείκτης: *βάμμα ηλιοτροπίου*. Επίσης (λαϊκ.) λιοτρόπι. [ETYM. < μτγν. ηλιοτρόπιον < *ήλιο- + -τρόπιον > τρέπω*]. ηλιοτροπισμός (ο) [1891] η χαρακτηριστική ιδιότητα συγκεκριμένων φυτών να στρέφουν τα φύλλα τους προς την κατεύθυνση τού ήλιου και κάθετα προς τη ροή τής ηλιακής ακτινοβολίας ΣΥΝ. φωτο-τροπισμός. Επίσης ηλιοτροπία (η). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heliotropism], ηλιοτυπία (η) [1850] {ηλιοτυπιών} 1. (παλαιότ.) μέθοδος φωτογραφικής εκτύπωσης για την αναπαραγωγή αντιγράφων, κατά την οποία πάνω σε μια πλάκα από ψευδάργυρο ή σε μια λιθογραφική πλάκα απλώνεται ένα στρώμα από ειδικό υλικό και κατοπιν αυτή εκτίθεται στον ήλιο, ώστε η πλάκα αυτή να είναι έτοιμη για λιθογραφικές εργασίες ΣΥΝ. ηλιογραφία 2. αντίστοιχη με την παλαιά μέθοδος παραγωγής αντιτύπων, κατά την οποία η πλάκα εκτίθεται σε τεχνητό φωτισμό. — ηλιοτυπικός, -ή, -ό [1889]. [ETYM^Α Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héliotypie], ηλιοφάνεια (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ύπαρξη ηλίου σε ουρανό χωρίς σύννεφα: ο *καιρός θα είναι βροχερός και συνεφασμένος με διασφήματα ηλιοφάνειας* 2. ο χρόνος που μεσολαβεί μεταξύ τής ανατολής και τής δύσης τού ήλιου και ο οποίος είναι διαφορετικός κατά γεωγραφικά μήκη: το *καλοκαίρι υπάρχει μεγαλύτερη ~, καθώς οι μέρες μεγαλώνουν*. [ETYM < ήλιο- + *φάνεια* < *φαίνομαι*, απόδ. τού γαλλ. ensoleillement]. ηλιοφίλος, -η, -ο [1891] αυτός που ευδοκμεί και αναπόστειται σε συνθήκες έντονης ηλιοφάνειας, υψηλών θερμοκρασιών ΣΥΝ. ηλιοχα-ρής, φωτοφίλος. ηλιοφοβία (η) [1898] {χωρ. πληθ.} ο παθολογικός φόβος τής έκθεσης στο ηλιακό φως. — ηλιόφοβος, -η, -ο κ. ηλιοφοβικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heliophobia], ηλιόφωτος κ. (λογοτ.) λιόφωτος (το) {ηλιόφωτος | χωρ. πληθ.} το φως τού ήλιου, το σύνολο τής φωτεινής ενέργειας που εκπέμει ο ήλιος. ηλιοφώτιστος, -η, -ο [1853] αυτός που φωτίζεται από τον ήλιο: ~ *ποπίο* | *δομάτιο* | *χωριό* ΣΥΝ. ηλιόλουστος, κατάφωτος, φωτόλουστος, ολόφωτος. Επίσης ηλιόφωτος [1854] κ. (λογοτ.) λιόφωτος, ηλιόχαρος, -η, -ο κ. (λογοτ.) λιόχαρος αυτός που δημιοουργεί την αίσθηση ότι δέχεται με χαρά το φως και τη ζεστασιά τού ήλιου, ότι παραδίδεται με ευχαρίστηση στο φως τής ημέρας: ~ *αφρογιάλιό νησί* | *θάλασσα*. Επίσης ηλιοχαρής, -ής, -ές, ηλιοψημένος, -η, -ο (λογοτ.) ηλιοκαμένος, μαυρισμένος από τον ήλιο. ήλος (ο) (αρ^ο αιωπρ.) 1. το καρφι-συνήθ. στη φρ. *επί* (εις) *τον τύπον των ήλων* (εις τόν τύπον των ήλων, Κ.Δ. Ιωάνν. 20,25) στο αποτύπωμα των καρφιών (πάνω στο σώμα τού Χριστού) (μτφ.) στο σημείο, θέμα κ.λπ. που κυρίως ενοχλεί, που μαρτυρεί μια δυσάρεστη ή οδυνηρή κατάσταση: *πρέπει να βάλουμε το δάκτυλο ~, αντικρίζοντας κατάματα το πρόβλημα των ναρκοτικών* 2. ΙΑΤΡ. το ειδικό μεταλλικό καρφι που χρησιμοποιείται για την αποκατάσταση καταγμάτων μακρών οστών. [ETYM < αρχ. ήλος < *Ράιλ-νος | *Εάλ-σος, που πιθ. συνδ. με λατ. vallus

«πάσδαλος», vallum «χαράκιωμα (με πασδάλους)»).

ήλος: παράγωγα. Στην Αρχ. Ελληνική η λ. που χρησιμοποιείται για το καρφι είναι η λ. ήλος (ο). Η λ. αυτή σε νεότερους χρόνους (του Μεσαίωνα) αντικαθίσταται από το καρφι (< *καρφ-ίον*), υποκοριστικό του αρχ. κάρφος «σχίζα, ξυλάκι, ξερό άχυρο, ακίθιο». Από τη γλώσσα του Ευαγγελίου είναι γνωστή η φράση του Χριστού: «Μη κρίνετε, ίνα μη κριθήτε [...] τί δέ βλέπετε το κάρφος το εν τω όφθαλμο του αδελφού σου, την δέ εν τω σου όφθαλμο δοκόν ου κατανοείτε;» (Ματθ. 7, 1-4). Στη λόγια γλώσσα, εντούτοις, το ήλος χρησιμοποιείται ευρύτερα: έτσι το βρίσκουμε συχνά στην υμνο-γραφία των Παθ(>) του Χριστού, στα τροπάρια που ψάλλοιται τη Μ. Εβδομάδα (πβ. το αντίφωνο της Μ. Πέμπτης: «Σήμερον κρεμάται επί ξύλου ό εν ύδασι την γην κρεμάσας [...] "Ηλιος προ-σηλώθη ό νυμφίος της Έκκλησίας. Λόγη εκεντήθη ό Υιός της Παρθένου [...]).

Σύνθετα του ήλος: *καθ-ηλώνος* (< *κατά* + ήλω), *καθήλωση*, *καθλωτικός-προσ-ηλώνος* (< *προς* + ήλω), *προσήλωση*, *προσηλωμένος-ξ-ηλώνος* (< *εξ-ηλώνος*), *ξήλωμα* (το ξήλωμα θεωρήθηκε παλιότερα ότι παράγεται από το ξύλο και γραφτεί λανθασμένα ως ξυλώ-νο!).

Η φράση επί τον τύπον των ήλων του Ευαγγελίου, που σήμερα χρησιμοποιείται μεταφορικά, για να δηλώσει την πρόθεση των ομιλητών να μπου στην ουσία ενός ζητήματος, να αντιμετωπίσουν την πραγματικότητα άμεσα και ευθέως, είναι εσφαλμένη. Η ορθή φράση (αυτή που απευθύνει στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο ο Θωμάς στους λοιπούς Αποστόλους, όταν του αναγγέλλουν ότι είδαν τον Χριστό, ο οποίος τους φανερώθηκε μετά τη σταύρωση και την ταφή του) είναι: «εάν μη ίδω εν ταις χερσίν αυτού τον τύπον των ήλων και βάλω τον δάκτυλόν μου εις τον τύπον των ήλων» και όχι «επί τον τύπον των ήλων».

ηλός, -ή, -ό κατάληξη επιθέτων που δηλώνει ιδιότητα: *απατ-ηλός*, *σιωπ-ηλός*, *σφριγ-ηλός*.

[ETYM αρχ. καταλ. επίθημα, που προέρχεται από το αντίστοιχο Ι.Ε. *1ο-, επανυξημένο συνήθ. με τα φωνήεντα -ε-, -ο- και -α-. Τα επιθ. σε -ηλός προέρχονταν αρχικά από συντηρημένα ρήματα, πράγμα που εξηγεί το μακρό -η- ως αποτέλεσμα συναιρέσεως (πχ *σιωπά-ω* > **σιωπα-αλό-ς* > *σιωπηλός*, *νοσέ-ω* > **νοσε-ελό-ς* > *νοσήλός*), αργότερα όμως επεκτάθηκαν αναλογικά και σε μετωνοματικά ή άλλα παράγωγα (π.χ. *χαμαί* > *χαμηλός*, ύνος > *υψηλός*). Η.Α.Π.Α.Π. (τα) Ηλεκτροκρίνητα Λεωφορεία Περιοχής Αθήνας-Πειραιά. Ηλύσια Πεδία (τα) [Ηλύσιον Πεδίον] 1. ΜΥΘΟΛ. το έδαφος άκρο της Γης, όπου διέμεναν οι ήρωες μετά τον θάνατο τους σε συνθήκες άπολυτης ευτυχίας 2. (γενικότε.) κάθε τόπος που προσφέρει ευχαρίστηση, μακαριότητα και απολαύσεις 3. παγκοσμίως γνωστή κεντρική λεωφόρος του Παρισιού, που ενόψει της πλατείας Ομονοίας με την Αψίδα του Θριάμβου.

[ETYM₂ < αρχ. ήλυσιον (πεδίον), αβελ. ετύμου. Κατά μία άποψη, πρόκειται για προελλην. λ., αν ο τ. Ηλύσιον θεωρηθεί αρχαϊκό τοπωνύμιο. Κατ' άλλη άποψη, η λ. αποδόθηκε από το επιθ. εν-ηλύσιος «χτυπημένος από κεραυνό» (< εν- + ηλύσιος < θ. -ελυ-, μεταπτωτ. βοθμ. θ. που απαντά στον μέλλ. *έλευσμαι*, βλ. λ. *έλευσις*), άποψη που ενισχύεται από το γεγονός ότι οι αρχαίοι θεωρούσαν ευτυχισμένους όσους πέθαναν από χτύπημα κεραυνού). ήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η στερέωση με ειδικό καρφι κατάγματα ενός μακρού οστού. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. nailing]. -ημα παραγωγική κατάληξη (λεξικό επίθημα) που χρησιμοποιείται στη γλωσσολογία για να δηλωθούν οι διάφορες μονάδες στην ανάλυση της δομής της γλώσσας: φών-ημα (βλ. λ.), μόρφ-ημα (βλ. λ.), λέξ-ημα (βλ. λ.), γράφ-ημα (βλ. λ.), μόν-ημα (βλ. λ.), σήμ-ημα (βλ. λ.), γλώσσ-ημα (βλ. λ.). Ημωθία (η) περιοχή και νομός της Κ. Μακεδονίας με πρωτεύουσα τη Βέροια.

[ETYM₂ αρχ. < *άμαθος* «άμμος», πβ. αρχ. *ψάμαθος* «η άμμος της θαλάσσιας παραλίας», βλ. κ. *άμμος*]. ή **μα ρ** (το) (αρχαιοπρ.) η ημέρα: μόνο στις ΦΡ. (α) νόστιμο ν *ήμαρ* (νό-στιμον *ήμαρ*, Ομήρ. Οδ. α 9, 168) η μέρα της επιστροφής στην πατρίδα: *για τους ξενιτεμένους το πιο γλυκό όνειρο είναι το ~ (β) μόρσιμον | ολέθριον ν | αίσιμον | νηλεές ήμαρ* (μόρσιμον | ολέθριον | αίσιμον | νηλεές *ήμαρ*) η μοιραία μέρα, η μέρα του θανάτου: *θλιβερό, αλλά και αναπόδραστο το ~ (γ) έσσετ' ήμαρ* (έσσετ' *ήμαρ*, όταν ποτ' *αλόγη* "Υιός Τρη", Ομήρ. Ιλ. Δ 164: θα έρθει η ημέρα που θα γαβει η ιερή Τροία) θα έρθει μέρα...! (κυρ. ως απειλή ή προειδοποίηση): *Όλα όσα επιχειρείτε να αποκρύψετε, θα αποκαλυφθούν! ~!* [ETYM < αρχ. *ήμαρ* | *αμαρ* (< Ι.Ε. *amōr), που συνδ. με αρμ. awt «ημέρα». Βλ. Κ. *ημέρα*]. ημαρτημένος, -η, -ο (λόγ.) εσφαλμένος, λανθασμένος: *διόρθωση ημαρτημένου*. — **ημαρτημένος** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. < αρχ. *αμαρτημένος*, μετ. παθ. παρακ. του ρ. *άμαρτάνω*]. ήμαρτον επιφών. 1. έλεος! συγχώρησε με! κυρ. στις ΦΡ. (α) *ήμαρτον, Θεέ μου | Παναγία μου | Χριστέ μου!* (i) για περιπτώσεις παραδοχής σφάλματος, ατοπήματος, αμαρτίας και μετάνοιας γι' αυτό (ii) για την έκφραση αγανάκτησης ή απελπισίας: *~! Μα αυτός ο άνθρωπος σε βγάζει από τα ρούχα σου!* (β) κάνω (*κάποιον*) να *πει «ήμαρτον»* βασανίζει, κάνω (*κάποιον*) να ζητήσει έλεος 2. (για έκφραση αγανάκτησης και εντονότερης δυσαναχέτησης, κυρ. για κατάσταση που ταλαιπωρεί τον ομιλούντα) *έσφαλα, φτάνει! ως εδώ! αρκεί! αλίμονο!*

αμάν πια! ~! *Τι έχω κάνει και βασανίζομαι έτσι!* (βλ. λ. *άμαρτάνω*). [ETYM < αρχ. *ήμαρτον*, αόρ. β' του ρ. *άμαρτάνω*, που χρησιμοποιήθηκε επιφώνημα από τον Μεσν., προφανώς μέσω της γλώσσας της Κ.Δ. (π.χ. Λουκ. 15,21: *...πάτερ, ήμαρτον εις τον ουρανόν και ενόπιον σου...*)].

ημεδαπός, -η, -ό 1. (λόγ.) αυτός που η προέλευση, η καταγωγή του είναι από το εσωτερικό μιας χώρας ΣΥΝ. ιθαγενής, ντόπιος ΑΝΤ. αλλοδαπός, ξένος 2. **ημεδαπός (ο), ημεδαπή (η)** αλλοδαπός που έχει αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια: *οι σύζυγοι Ελλήνων θεωρούνται ημεδαπές 3. ημεδαπή (η) η χώρα στην οποία ανήκουμε, η χώρα μας: μεγάλωσε και σπούδασε στην ~ ΣΥΝ. αλλοδαπή, εξωτερικό.* [ETYM₂ < αρχ. *ημεδαπός* < *ήμε-δ-απός* < θ. ήμε- (< ημείς) + πρόσφωμα -δ- (κατ' αναλογία προς το αντώνυμο αλλοδαπός, βλ. λ.) + -απός (< Ι.Ε. *nk^wos)].

ημείς προσ. αντων. {ημών, ημίν, ημάς} (αρχαιοπρ.) εμείς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προσωπικός*.

[ETYM < αρλ. *ημεις* | *άμμες* | *άμές* < *άσμε (με δασύτητα οφειλούμενη σε αναλογία προς το *υμεις* ή σε πρόληψη του -σ- στον σύμπεγμα -ομ-του *άσμε) < Ι.Ε. *ns-sme «εμείς», πβ. σανσκρ. asmān, λατ. nos, γαλλ. nous, γοτθ. unth «εμάς», αγγλ. us, γερμ. uns κ.ά. Ομόρρ. *ήμε-δαπός, ημέτερος* (βλ. λ.).

ημέρα κ. μέρα (η) {ημερών} 1. το χρονικό διάστημα που διαρκεί από την ανατολή ως τη δύση του ήλιου, το διάστημα ηλιοφάνειας που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο νύχτες: *εργάζεται πάντα την ~ || οι μεγάλες ~ του καιοκαιριού* ΑΝΤ. *νύχτα*, βράδυ- ΦΡ. (α) *μέρα-νύχτα* | *νύχτα-μέρα* (μεσν. φρ.) συνεχώς, καθ' όλο το εικοσιτετράωρο, χωρίς διακοπή: *~ δούλεψε, για να τελειώσει εγκαίρως* || *~ προσεύχεται* (β) *η μέρα με τη νύχτα* για εντελώς ανόμοια, διαφορετικά μεταξύ τους πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις: *τα δύο αδέρφια είναι ~, ο ένας εργατικός ο άλλος τεμπέλης ΣΥΝ. καμία σχέση (γ) πήρε | βρήκε η μέρα (κάποιον)* ζημέρωσε: *μας ~ στους δρόμους* (δ) *άστρο της ημέρας* ο Ήλιος (ε) *στειράχνη την ημέρα (κάποιον)* βλ. λ. φτείαχνο 2. (συνεκδ.) η ηλιοφάνεια, το φως του ήλιου κατά τη διάρκεια αυτού του χρονικού διαστήματος: *έξω έχει ακόμα ~, γιατί άναψες φως*; 3. το σύνολο των καιρικών συνθηκών που επικρατούν κατά τη διάρκεια ενός εικοσιτετράωρου: *ηλιόλουστη | βροχερή | κρύα | ζεστή | συννεφιασμένη ~ 4. ΑΣΤΡΟΝ. ο χρόνος που χρειάζεται οποιοδήποτε ουράνιο σώμα, για να επιτελέσει μια πλήρη περιστροφή γύρω από τον άξονα του: η ~ του Άρη 5. (ειδικότε.) το χρονικό διάστημα είκοσι τεσσάρων ωρών, ένα εικοσιτετράωρο: *η εβδομάδα έχει επτά ~ || ο μήνας έχει 31 ~ ΦΡ. (α) μέρα παρά μέρα* κάθε δύο εικοσιτετράωρα: *τον επισκέπτονταν ~ πέντε φορές το δεκαήμερο* (β) *μέρα με τη μέρα* | *ημέρα την ημέρα* (μεσν. φρ.) | *από μέρα σε μέρα* με την πάροδο του χρόνου, καθώς περνά ο καιρός: *ακολουθούσε αυστηρή θεραπευτική αγωγή και ~ έβλεπε βελτίωση* || *~ τα πράγματα γίνονται πιο απειλητικά στα σύνορα μας ΣΥΝ. βαθμηδόν* (γ) *κάθε μέρα* συνέχεια: *στο ίδιο βιοζή, σε βαρέθηκα πια!* || *~ τα ίδια και τα ίδια* (δ) *από τη μια μέρα στην άλλη* σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, ξαφνικά: *~ έγινε πλούσιος και διάσημος ΣΥΝ. από τη μια στιγμή στην άλλη* (ε) *της ημέρας* αποκλιθετός: *έγινε με την πράξη του το πρόσωπο ~ || το θέμα ~, η ληστεία της τράπεζας, προκάλεσε έντονες συζητήσεις* || *το πιάτο ~* (αυτό που σερβίρεται ως σπεσιαλιτέ σε εστιατόριο για ένα εικοσιτετράωρο) (στ) *βλέπω το φως της ημέρας* (i) (μτφ.) έρχομαι στη ζωή, γεννιέμαι: *είδε το φως της ημέρας στις 21 Νοεμβρίου του 1990* (ii) κοινοποιούμαι, έρχομαι στη δημοσιότητα, αποκαλύπτομαι, γίνομαι γνωστός: *ένα νέο σκάνδαλο βλέπει σήμερα το φως της ημέρας* (ζ) *σώθηκαν οι μέρες* του έφτασε στο τέλος της ζωής του: *ενενήντα χρόνων είναι πια ο άνθρωπος- ~!* (η) (λόγ.) *προ ημερών* πριν από κάποιες ημέρες: *~ δέχθηκαν ένα περίεργο τηλεφώνημα 6. (η γεν. ημέρας* ως προσδιορισμός) φρέσκος: *αβγά ~ 7. το χρονικό διάστημα που υπολογίζεται ως χρόνος ημίσιας επαγγελματικής απασχόλησης και αντιστοιχεί σε ένα ημερομίσθιο: δούλεψε είκοσι ~ αυτό τον μήνα* || *πήρε δέκα ~ άδεια-ΦΡ. (α) εργάσιμη μέρα* αυτή που έχει συμφωνηθεί ως κατάλληλη για επαγγελματική απασχόληση, κατά τη διάρκεια της οποίας ο εργαζόμενος οφείλει να αποδώσει έργο, να εργαστεί: *οι επέτειοι σημαντικών ιστορικών γεγονότων δεν είναι συνήθως εργάσιμες ~ || η Δέσπερα είναι η πρώτη ~ της εβδομάδας* ΑΝΤ. αργία (β) *τρώω | χάνω την ημέρα μου* χάνω τον χρόνο μου, διαβέτω τον χρόνο μου κατά μη αποδοτικό τρόπο: *έχασα την ημέρα μου με το κυκλοφοριακό!* (γ) (πα-ροιμ.) *της νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά* βλ. λ. *νύχτα 8. εικοσιτετράωρο που αφιερώνεται σε συγκεκριμένο σκοπό* (δραστηριότητα, εορτασμό, λατρεία κ.λπ.): *σίμερα είναι ~ ξεκούρασης και χαλάρωσης* || *έφτασε και η ~ των εκλογών* || *~ του Πάσχα* | *των Χριστουγέννων* | *της 25ης Μαρτίου* | *της επετείου του ΟΧΙ* | *του Πολυτεχνείου* | *της Καθαράς Δευτέρας* || *~ του παιδιού* | *της γυναίκας* | *των ζώων 9. κάθε εικοσιτετράωρο ως σύνολο δραστηριοτήτων, όπως το επί κανείς με βάση τα γεγονότα που συμβαίνουν: απλή | τυπική | σημαντική | κριτική | ξεχωριστή -ΦΡ. (α) μια μέρα* (συνήθ. ως απει-λή) κάποτε στο μέλλον: *~ θα σου πω εγώ* | *θα σου δείξω* (β) *είμαι σε καλή | κακή | σπουδαία κ.λπ. ημέρα* βρίσκομαι σε καλή | κακή | σπουδαία κ.λπ. κατάσταση, αποδίδω καλά | άσχημα | σπουδαία κ.λπ. (γ) *είναι η μέρα μου* για αλληπάλληλες επιτυχίες ή ατυχίες, που ακολουθούν η μία την άλλη: *όλα μου πάνε στραβά σήμερα, θα ναι η μέρα μου!* (δ) (για γυναίκες) *είμαι στις μέρες μου* περιμένο να γεννήσω, είμαι στον ένατο μήνα (ε) *μέρα σου και μέρα μου* σεαρά σου και σεαρά μου, μία σου και μία μου: *δεν γίνεται κάθε φορά να με νικάς, ~!* (στ) *αποφράδα ημέρα* βλ. λ. *αποφράδα* (ζ) (μτφ.) *άσπρη μέρα* ευνοϊκή και αίσια στιγμή: *θα 'ρθει μια ~ και για μας, δεν μπορεί!* || *μια ζωή στα βάνια και στις ταλαιπωρίες- μια ~ δεν είδε!* (η) *την κακή σου μέρα* | *την κακή και ψυχρή σου μέρα* | *κακή μέρα να 'χεις!* ως κτ-*

τάρα και βρισιά εναντίον κάποιου: ~, παλιάνθρωπε! (θ) (παροιμ.) κάθε **μέρα δεν είναι τ' Αι-Γιαννίου** | **Πασαγάλι** τα ευχάριστα γεγονότα δεν μπορούν να επαναλαμβάνονται συχνά: *κέρδισε μια φορά στο ΛΟΤΤΟ, αλλά δεν θα κερδίσει συνέχεια* -! (ι) (παροιμ.) **όλες οι μέρες είναι τού Θεού** δεν υπάρχουν γρουσουζίκες ημέρες (ια) (παροιμ.) η **καλή μέρα από το πρωί φαίνεται** η θετική έκβαση μιας προσπάθειας φαίνεται από την αρχή, από το ξεκίνημα της **10. ημέρες** (οι) διάστημα κατά το οποίο έζησε κάποιος, κάθε ομοιογενής ιστορική περίοδος: *οι χρυσές ~ τού '60!* αγωνιζόμαστε με την *ελλάδα καλύτερων* -| *έχει περάσει δύσκολες ~, για να φτάσει ως εδώ* || ~ *δόξας και μεγαλείου* ΣΥΝ. εποχή-ΦΡ. (λόγ.) επί των **ημερών (κάποιου)** κατά την περίοδο που κυβερνούσε, διοικούσε κάποιος: *επί των ημερών του εκσυγχρονίστηκε η δημόσια διοίκηση* 11. (ως επίρρ.) κατά τη διάρκεια της ημέρας, με το φως του ήλιου: *ξεκινήσαμε - και φτάσαμε βράδυ*: ΦΡ. (εμφατ.) **μέρα μεσημέρι** όταν υπάρχει άπλετο φως (δηλ. το μεσημέρι)- (μτφ.) ολόφανερα, μπροστά στα μάτια όλων: *τόρα πια ληστείες γίνονται ~*. — (υποκ.) **μερούλα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, ενήμερος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *μέρα* (η) δασύτητα οφείλεται σε αναλογία προς το ουσ. *εσπερά*], παρεκτεταμένο τ. του ουσ. *ήμαρ* (βλ.λ.). Η λ. *μέρα* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει το διάστημα μεταξύ ανατολής και δύσης, ενώ ήδη μεσ. είναι πολλές χρήσεις της λ., όπως η δήλωση του εκοισιτετράωρου, η σημ. της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου κατά την οποία συμβαίνει κάτι κ.ά. Με σύγηση του αρκτικού φωνήεντος -η- προήλθ' ο τύπος *μέρα* (πβ. *ελεύθερος* > *λέντερος*, *αγιαλός* > *γιαλός*, *υγεία* > *γεια* κ.ά.). Η φρ. (δεν) *είναι η μέρα μου είναι* απόδ. του αγγλ. *it isn't my day today*]. **ημεράδα** (η) → ημερος

ημεράλωπια (η) [1844] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογικό σύμπτωμα, κατά το οποίο την ελάττωση του ηλιακού φωτός (όταν σκοτεινιάζει) ακολουθεί δυσανάλογη ελάττωση της όρασης και το οποίο οφείλεται κυρ. σε αβταμώωση ΑΝΤ. νυκταλωπία. — **ημεράλωψ** (ο/η) [μτγν.] {ημεράλωπος}.

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. *héméralopie* < μτγν. *ημεράλωψ* < *ημέρα* + αρχ. *άλ(άος)* «τυφλός» + *ών* «όψη, βλέμμα»]. **ημεραργία** (η) [1871] {ημεραργιών} (λόγ.) 1. η εργάσιμη μέρα που συμφωνείται ή επιβάλλεται ως αργία: η *αυριανή μέρα αποφασίστηκε - εις ένδειξη πένθους* 2. (συνεκδ.) η χρηματική αποζημίωση που καταβάλλεται σε εργαζόμενο για την απασχόληση του σε ημέρα υποχρεωτικής αργίας, **ημερέσιο** κ. **μερέσιο** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ημέρεσια} ♦ (**μετβ.**) 1. καθιστώ (κάποιον) ήμερο, εξημερώνω (κάποιον/κάτι) άγριο, ατίθασο: ~ *ένα λιοντάρι* | *άγριο όλογο* | *αδέσποτο σκυλί* ΣΥΝ. εξημερώνω, τιθάσεύω ΑΝΤ. εξαγριώνω 2. (μτφ.) βοηθώ κάποιον να ηρεμήσει, τον καθησυχάζω: *προσπάθησε με γλυκόλογα να τον ημερέσει, αλλά μάταια* ΣΥΝ. καθησυχάζω, ηρεμώ, μαλακώνω ΑΝΤ. αγριεύω, θυμώω, προκαλώ, εκνευρίζω, κεντρίζω ♦ (**αμετβ.**) 3. (μτφ., για πρόσ.) γίνομαι ηπιότερος στις εκδηλώσεις, στις αντιδράσεις μου, αποβάλλω την αγριότητα μου: *δεν ημερέυε, αν δεν έπαιρνε εκδίκηση* ΣΥΝ. ηρεμώ 4. (μτφ.) γίνομαι λιγότερο έντονος, άγριος, τραχύς ή απότομος: *δεν ημερέυει ο θυμός του* || *σταμάτησε ο άνεμος και ημερέυε η θάλασσα* ΣΥΝ. εθιμαίνω, γαληνεύω, ησυχάζω. — **ημερέυση** (η). **ημερήσιος**, -α (λόγ. -ίο), -ο [αρχ.] {-ου κ. -ίου (θηλ. -ίας) [-ων κ. -ίων, -ους κ. -ιούς]} 1. αυτός που σχετίζεται με την ημέρα, που εξελίσσεται, διαμορφώνεται κατά τη διάρκεια της ημέρας: ~ *εξερεύνηση* || *εκτός από τη νυχτερινή δουλειά ψάγει και για ~ απασχόληση* ΑΝΤ. νυχτερινός 2. αυτός που ολοκληρώνεται μέσα σε ένα εκοισιτετράωρο: ~ *εκδρομή* | *διαδρομή* | *ταξίδι* ΣΥΝ. της μιας ημέρας 3. αυτός που επαναλαμβάνεται κάθε μέρα, που συμβαίνει σε καθημερινή βάση: ~ *πρόγραμμα* | *έξοδα* | *ανάγκες* || ~ *τροφοδοσία των καταστημάτων* ΣΥΝ. καθημερινός 4. (α) (ειδικότ. για έντυπα) αυτός που εκδίδεται κάθε μέρα, που κυκλοφορεί καθημερινά: ~ έντυπο | εφημερίδα | *φυλλάδιο* | *τύπος* ΑΝΤ. περιοδικός, μηνιαίος, ετήσιος (β) ΣΤΡΑΤ. **ημερήσια διαταγή** το ειδικό βιβλίο επιτελείου ή μονάδας, στον οποίο καταγράφονται οι δραστηριότητες της μονάδας και (συνεκδ.) κάθε εγκύκλιος που καταχωρίζεται στο βιβλίο αυτό: ο *επιλοχίας πήγε στον λοχαγό την ημερήσια διαταγή, για να την υπογράψει* (γ) **ημερήσια διάταξη** (ι) το πρόγραμμα θεμάτων που τίθενται προς συζήτηση σε συνεδρία, συνέλευση κ.λπ.: «η *προ ημερησίας διατάξεως συζήτηση* σε *επιτεδο αρχηγών κομμμάτων για τους σεισμούς μετατέθηκε για την Παρασκευή...*» (εφημ.) (ii) (καθημ.-μτφ.) κάθε μέρα, καθημερινά: *τους καβγάδες τους έχουν στην ~*. — **ημερησίως** επίρρ. [μτγν.]. **ημερίδα** (η) [1894] εκδήλωση που εκτείνεται χρονικά σε διάστημα μιας ημέρας: ~ *αφιερωμένη στην ελληνική ποίηση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέδριο*.

[ΕΤΥΜ < Απόδ. του γαλλ. *matinée*, άσχετο προς το αρχ. *ημερίς* «ήμερο κλήμα»], **ημερόβιος**, -α, -ο [μτγν.] 1. (για ζώα) αυτός που ενεργοποιείται κατά τη διάρκεια της ημέρας μόνο και ηρεμεί, ξεκουράζεται, συγκεντρώνει δυνάμεις κατά τη διάρκεια της νύχτας: ~ έντομο ΑΝΤ. νυκτόβιος 2. **ημερόβιο** (το) έντομο ωφέλιμο στη γεωργία, με πλατιά διαφανή φτερά και σκούρο χρώμα. **ημεροδείκτης** (ο) [1879] {ημεροδεικτών} 1. το ημερολόγιο που διαθέτει αριθμό έντυπων φύλλων ίσο με τον αριθμό των ημερών ενός έτους και που παρέχει στην κάθε σελίδα πληροφορίες για την αντίστοιχη ημέρα: (γενικότ) κάθε ημερολόγιο: *επιτραπέζιος* ~ 2. (κατ' επέ-κτ.) ηλεκτρονικό ημερολόγιο με αντίστοιχη οργάνωση και πληροφορίες 3. (γενικότ.) το ημερολόγιο. **ημερολογιακός**, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με το ημερολόγιο: ~ *έτος*. **ημερολόγιο** (το) [μτγν.] {ημερολογί-ου | -ων} 1. κάθε σύστημα υπο-

λογισμού του χρόνου, κατά το οποίο αυτός διαιρείται σε ημέρες, μήνες, έτη με βάση τα σταθερά, περιοδικά αστρονομικά φαινόμενα της περιστροφής της Γης γύρω από τον άξονά της, της περιστροφής της γύρω από τον Ήλιο και της περιστροφής της Σελήνης γύρω από τη Γη, κατά τρόπον ώστε να επιτυγχάνεται η οργάνωση της δημόσιας και θρησκευτικής ζωής, καθώς και η εξυπηρέτηση των κάθε είδους επιστημονικών και ιστορικών σκοπών: *σεληνιακό* | *ηλιακό* | *αρχαιοελληνικό* | *κινεζικό* | *αραβικό* ~ ΦΡ. (α) **ιουλιανό** | **παλιό ημερολόγιο** βλ. λ. *ιουλιανός* (β) **γρηγοριανό** | **νέο ημερολόγιο** βλ. λ. *γρηγοριανός* 2. (συνεκδ.) οποιοσδήποτε πίνακας ή βιβλίο που παρουσιάζει τις ημέρες, τις εβδομάδες, τους μήνες και τα έτη κατ' απόλυτη ημερομηνιακή σειρά, σημειώνοντας συνήθ. ξεχωριστά και τις κάθε είδους γιορτές, τις φάσεις της Σελήνης κ.λπ.: *κοιτάζω το ~, για να κανονίσω το πρόγραμμα μου* || *σημειώνω τις δουλειές μου στο ~* ΣΥΝ. ημεροδείκτης 3. (ειδικότ.) σημειωματάριο σε κάθε σελίδα του οποίου αναγράφεται ημερομηνιακή ένδειξη, αφήνοντας λευκό χώρο για σημειώσεις, υπομνήσεις προγραμματισμένων ενεργειών, συναντήσεων κ.λπ.: *σημείωσε βιολογικά την ώρα του ραντεβού σου* || *συμβουλευτέθε το ~, το, αλλά δεν μπορούσε να βρει μέρα ελεύθερη για τη συνάντηση* ΣΥΝ. ατζέντα, ημεροδείκτης 4. (λογοτ.) είδος αυτοβιογραφίας που στηρίζεται στη χρονολογική καταγραφή προσωπικών βιωμάτων, καθώς και κρίσεων, παρατηρήσεων στα καθημερινά γεγονότα: *κρατώ* ~ 5. επίσημο και υποχρεωτικός τηρούμενο βιβλίο που αφορά στην καταγραφή λεπτομερειών μιας διαδικασίας, κυρ. ταξιδιού με πλοίο ή αεροπλάνο: ~ *αεροπλάνου* | *πλοίου* || ~ *γέφυρας* | *καταστροφάτος* 6. λογιστικό βιβλίο στο οποίο γίνονται οι διπλογραφικές καταχωρίσεις για τις εμπορικές δεσοληψίες. — (υποκ.) ημερολογιάκι (το).

ημερομηνία (η) [1833] {ημερομηνιών} 1. συγκεκριμένη χρονική στιγμή, προσδιορισμένη ως προς την ημέρα και τον μήνα, κατά τα οποία συνέβη ή θα συμβεί κάποιο γεγονός: ~ *και έτος γεννήσεως* | *θανάτου* | *διεξαγωγής συνάντησης* || *Ποια ~ είχαμε τότε; Ήταν στις δέκα του μηνός ή αργότερα;* 2. (ειδικότ.) η αριθμητική ή ολόγραφη ένδειξη που αναγράφεται συνήθ. σε προϊόν και καταδεικνύει τον χρόνο και συχνά τον τόπο παραγωγής, παράδοσης του (γενικότ.) η ένδειξη που αναγράφεται σε έγγραφο, νόμισμα, εμπόρευμα πληροφορώντας αντίστοιχα για τον χρόνο σύνταξης, κοπής, συσκευασίας του κ.λπ.: η ~ *στα κονιάτα του γάλακτος είχε σβηστεί* || *το γράμμα είχε παρσινή* ~ ΦΡ. **ημερομηνία** λήξεως ή ημέρα, ο μήνας και το έτος που αναγράφονται στα προϊόντα άμεσης κατανάλωσης | χρήσης, πληροφορώντας για το χρονικό όριο, πέρα από το οποίο η κατανάλωση | χρήση τους είναι επικίνδυνη για τον καταναλωτή. — ημερομηνιακός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρονολογία*.

ημερομισθίο (το) [1821] {ημερομισθί-ου | -ων} 1. η χρηματική αμοιβή που αντιστοιχεί στην πληρωμή ημερησίας εργασιακής απασχόλησης και αναλογεί σε συγκεκριμένο αριθμό ωρών (ωράριο): *υψηλό* | *χαμηλό* | *αυξημένο* ~ || *αύξηση* | *μείωση των -* || *το κατάτατο ~ των μισθοτών καθορίζεται από συμβάσεις* || ~ *ανειδίκευτον εργάτη* ΣΥΝ. μεροκάματο, μεροδούλι 2. (συνεκδ.) 1. (γενικότ.) αυτός που αντιστοιχεί στο ωράριο, στην απασχόληση μιας ημέρας, το έργο που παράγεται κατά την ημερησία απασχόληση: *υπολόγισε δέκα ~* ΣΥΝ. μεροκάματο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Tagelohn*].

ημερομισθίος, -α, -ο [1834] 1. αυτός που σχετίζεται με το ημερομισθίο: ~ *εργασία* | *πληρωμή* 2. (για πρόσ.) αυτός που απασχολείται επαγγελματικά με ημερησίο μισθό: ~ *εργάτης* ΣΥΝ. μεροκαματιάρης ΑΝΤ. μισθοτός, ορομισθίος 3. **ημερομισθίο** (το) βλ.λ. ημερονύκτιο (το) [μτγν.] {ημερονυκτί-ου | -ων} το χρονικό διάστημα μιας νύχτας και μιας ημέρας, ένα εκοισιτετράωρο ΣΥΝ. μερονύκτιο. **ήμερος**, -η, -ο 1. (για ζώα) αυτός που έχει εξημερωθεί, κατοικίδιος: ~ *σκύλος* | *γατί* ΣΥΝ. εξημερωμένος, τιθάσευμένος, δαμωμένος 2. (για φυτό) (α) αυτός που δεν φυτρώνει ούτε αναπτύσσεται σε άγρια κατάσταση, αλλά καλλιεργείται από τον άνθρωπο: ~ *τριαντάφυλλο* | *ελιά* ΣΥΝ. κηπευτός ΑΝΤ. άγριος (β) αυτός που μπορεί να καταναλωθεί από άνθρωπο ή ζώο ως τροφή: ~ *ραδικά* | *μανιτάρι* 3. (για τόπο) αυτός που έχει καλλιεργηθεί, που έχει δεχθεί την επέμβαση του ανθρώπου: ~ *αγρός* | *χωράρι* ΣΥΝ. ξεχερσωμένος, οργωμένος, καλλιεργημένος, δουλεμένος ΑΝΤ. ακαλλιεργητός 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από πράοτητα, ηπιότητα, απουσία βίας ή μεγάλης έντασης: ~ *τρόποι* | *λόγια* | *φωνή* | *λάος* | *χαρακτήρας* ΑΝΤ. βίαιος, σκληρός, έντονος, δυνατός ΦΡ. (παροιμ.) **ήρθαν τ' άγρια, να διώξουν τα ήμερα** βλ. λ. *άγριος*. — ημέρα επίρρ., ημερότητα [αρχ.] κ. ημεράδα (η).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ήμερος*, αγν. ετόμου]. **-ήμερος**, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει διάρκεια συγκεκριμένου αριθμού ημερών: *τριήμερη εκδρομή* || (το ουδ. ως ουσ.) *το πενήντημερο των εργαζομένων* || *έλειψε για ένα διήμερο*. [ΕΤΥΜ Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τετρα-ήμερος*, *τρι-ήμερος*), το οποίο προέρχεται από τη *μέρα*].

ημεροσκοπός (ο) [αρχ.] αυτός που φρουρεί σε σκοπιά κατά τη διάρκεια της ημέρας. ημερώνω κ. (λαϊκ.) **μερώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ημέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (**μετβ.**) 1. (για ζώο) εξημερώνω, τιθάσεύω, μαθαίνω να κάνει (κάτι) υπάκουα: *ημερώνε το όλογο και το έμαθε στον ζυγό* ΣΥΝ. μερεύω, μερεύω 2. (μτφ.) διδάσκω ηπιότερους και πιο εξευγενισμένους τρόπους έκφρασης, συμπεριφοράς, προσδίδω πιο ήρεμη μορφή: η *τέχνη ημερώνει τον άνθρωπο* || η *μουσική μερώνει και τ' αγρίμια* ΣΥΝ. εκπολιτίζω, εξημερώνω ♦ 3. (**αμετβ.**) γίνομαι ήμερος, γαληνεύω: *ο πόνος του δεν ημερώνει* || «*κλαίει η καρδιά και δεν μερώνει*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. καταπραίνωμαι, μαλακώνω, κατενύαζομαι, ησυχάζω, καταλαγιάζω ΑΝΤ. αγριεύω. — **ημέρωμα** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **μέρωμα** [μεσν.] (το), ημέρωση (η) [μτγν.].

[ETYM. < αρχ. ήμερό (-όω) < ήμερος]. **ημέτερος**, -έρα, -ερο {ημ^ετέρου | -ον, -ους} 1. (αρχαιοπρ.) αυτός που προέρχεται από εμάς ή ανήκει σε μας ΣΥΝ. δικός μας ΑΝΤ. ξένος 2. (ειρων.) **ημέτεροι** (οι) {ημετέρων, -ους} αυτοί που μας υποστηρίζουν ή τους υποστηρίζουμε, αυτοί με τους οποίους ανήκουμε στην ίδια ομάδα: *κάθε κόμμα που ελέγχει τον κρατικό μηχανισμό επιδιώκει να προσήσει τους ημετέρους.*

[ETYM. < αρχ. ήμετερος < θ. ήμε- (< ημείς, βλ. λ.) + -τερος]. η μ ι κ. ημί- (λόγ.) λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι είναι μισό ή δεν έχει ολοκληρωθεί: **ημι-έπισημος**, **ημι-αναίσθητος**, **ημι-παράφρων**, **ημι-βάρβαρος**, **ημι-μέτρο**.

[ETYM. < αρχ. ήμι- < I.E. *sem-i- (< *sem- «ένας»), πβ. σανσκρ. sāmi, λατ. semi, αρχ. γερμ. sāmi- κ.ά. Βλ. κ. ήμισυς]. **ημιάγριος**, -α, -ο [1812] αυτός που βρίσκεται σε σχεδόν άγρια κατάσταση, που δεν έχει απολιτίστα πλήρως: ~ φυλή ΣΥΝ. απολιτίστος. — **ημιάγρια** | **ημιαγρίος** [1889] επύρρ. **ημιαγωγίμος**, -η, -ο ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που πρέπει τη μεταφορά ηλεκτρικών φορτίων, όταν βρίσκεται σε υψηλή θερμοκρασία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. semiconductive]. **ημιαγωγός** (ο) [1888] ΗΛΕΚΤΡ.-ΧΗΜ. ύλη (με βάση το πυρίτιο, το γερμάνιο κ.ά.) που έχει μεταβλητή ηλεκτρική αγωγιμότητα, που είναι μικρότερη από εκείνη των μετάλλων και υψηλότερη από αυτή των μονωτών, η οποία μεταφέρει ηλεκτρικά φορτία μόνο όταν προσλάβει ενέργεια (συνήθ. θερμική) εξωτερικά: χρησιμοποιείται στην κατασκευή τρανζίστορ και σε άλλες ηλεκτρονικές εφαρμογές. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. semiconductor]. **ημιάμιος**, -η, -ο 1. (ζώο, κυρ. σκύλος) που δεν είναι ράτσας 2. **ημιάι-μος** (ο) ο σκύλος που δεν είναι ράτσας: *αδού ~ (διασταύρωση γκρι-φόν με μποξέρ) χωρίζονται σε φιλόζωους (από αγγελία) ΣΥΝ. μπά-σταρδος ΑΝΤ. καθαρόαιμος.*

ημιανάπτυξη (η) {-ης κ. -άσεων, -ώσεων} η στάση του σώματος κατά την οποία το άτομο που βρίσκεται σε στάση προσοχής, μετακινεί το πόδι του προς τα αριστερά ή ελαφρά μπροστά, ώστε να βρίσκεται σε πιο ξεκουράστη θέση: (ως γυμναστικό παράγγελμα) *άνδρες, ~!* ΑΝΤ. προσοχή. **ημιανάπτυξη** (η) {-ης κ. -άσεων, -ώσεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία σηκώνεται το ένα χέρι κατακόρυφα και παράλληλα προς το σώμα (βλ. κ. λ. ανάταση). **ημιαντοχή** (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. Ο αγώνας δρόμου 800 έως 1.500 μέτρων: *δρόμος ημιαντοχής*. **ημιάζονιο** (το) {ημιάζονι-ου | -ων} 1. καθένα από τα δύο μέρη άξονα με σχετικούς αυτόνομοι ή έστω διαφοροποιημένη λειτουργία: ~ μηχανής 2. (ειδικότ.) καθένας από τους δύο άξονες που μεταφέρει την κίνηση από το διαφορικό στον κινητήριο τροχό αυτοκινήτου: *στραβωμένο | σπασμένο ~*.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. demi-axe]. **ημισασχόληση** (η) {-ης κ. -ήσεων | χωρ. πληθ.} η απασχόληση με μειωμένο ωράριο ΣΥΝ. μερική απασχόληση. — **ημισασχολούμενος** (ο), **ημισασχολούμενη** (η). η μ ι π ρ **ημ** (η) {ημιαργιών} η ημέρα κατά την οποία οι υπάλληλοι εργάζονται με μειωμένο ωράριο, επειδή εορτάζεται επέτειος ή έχει συμβεί σημαντικό έκτακτο γεγονός: *η Μεγάλη Πέμπτη είναι ~ για τους δημοσίους υπαλλήλους.* **ημισατέρας** (ο) ΑΣΤΡΟΝ. εξωγαλαξιακό αντικείμενο που εκπέμπει τεράστια ποσά ενέργειας και πιστεύεται ότι αποτελείται από μια εξαιρετικά μεγάλη μάζας μαύρη τρύπα, γύρω από την οποία έχει σχηματισθεί ένας δίσκος υπερθερμής ύλης: *αλλιώς κβάζαρ* (το). [ETYM. Απόδ. του διεθνούς αγγλ. ακρωνυμίου QUASAR. (κβάζαρ) < Quasi Stellar Astronomical Radiosource «Ημισατρική Αστρονομική Πηγή Ραδιοκυμάτων»]. **ημισατικός**, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με κομπούλες (για αστική περιοχή) αυτός που διατηρεί πολλά από τα αγροτικά χαρακτηριστικά του: ~ *περιοχή | οικισμός | πληθυσμός*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. semi-urban]. **ημιαυτόματος**, -η, -ο (για μηχανήματα, συσκευές κ.λπ.) αυτός που λειτουργεί με τον συνδυασμό του δικού του αυτόματου μηχανισμού και εξωτερικού χειρισμού: ~ *όπλο*. — **ημιαντόματα** επύρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. semi-automatique (νόθο συνθ.)]. **ημιαυτόνομος**, -η, -ο [1840] (για περιοχές, κράτη, περιφέρειες κ.λπ.) αυτός που δεν είναι εντελώς αυτόνομος: ~ *καθεστώς* (βλ. κ. λ. αυτόνομος). — **ημιαυτόνομα** επύρρ.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. ορ., < αγγλ. semiautonomous]. **ημιγλυκός**, -η, -ο (για κρασί) αυτός του οποίου η γέυση είναι σχεδόν γλυκιά: ~ *ερυθρός οίνος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. halbsüß]. **ημίγυμνος**, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που το σώμα του δεν καλύπτεται πλήρως από ρούχα, που είναι γυμνός, συνήθ. από τη μέση και πάνω ΣΥΝ. *μισόγυμνος* 2. αυτός που φορά ελάχιστα και κυρ. αποκαλυπτικά ρούχα: ~ *χορεύτριες* 3. αυτός που αφήνει εκτεθειμένο μεγάλο μέρος του σώματος: ~ *εμφάνιση*. **ημιδημόσιος**, -α, -ο ο ημικρατικός (βλ. λ.). **ημιδιάμετρος** (η) [1766] {ημιδιάμετρο-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΜ. το μισό της διαμέτρου του κύκλου, η ακτίνα.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. demi-diamètre (νόθο συνθ.)]. **ημιδιαμονή** (η) {χωρ. πληθ.} η διαμονή σε τουριστικό κατάλυμα για χρονικό διάστημα μικρότερο των εικοσιτεσσάρων ωρών.

ημιδιατροφή (η) {χωρ. πληθ.} η παροχή προιού και ενός ακόμη γεύματος ημερησίως στους πελάτες ξενοδοχείου, κρουαζιερόπλοιου κ.λπ., η οποία περιλαμβάνεται στις προσυμφωνημένες παροχές που εξασφαλίζει ο πελάτης με το ποσό που καταβάλλει: στην τιμή του ταξιδιού περιλαμβάνεται και ~. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. demi-pension]. **ημιδιαφανής**, -ής, -ές [1766] {ημιδιαφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που επιτρέπει στο φως να τον διαπεράσει μόνον ως έναν βαθμό, έτσι ώστε τα σώματα πίσω από αυτόν να διακρίνονται θαμπά: ~ *υφάσματα | κρύσταλλο | τζάμι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. demi-transparent]. **ημιδιάφραγμα** (το) {ημιδιαφραγμα-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο τμήματα που αποτελούν το διάφραγμα (βλ. λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. semiseptum]. **ημιδίπλος**, -η, -ο (για κρεβάτια, συντόνια, παπλόματα κ.λπ.) αυτός που έχει πλάτος μεγαλύτερο από τον μόνο και μικρότερο από τον διπλό. **ημιέκταση** (η) {-ης κ. -άσεων, -άσεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία το ένα χέρι σηκώνεται οριζόντια προς το έδαφος, στο ύψος του ώμου, πλαγίως και κάθετα προς το σώμα. **ημιεπίπεδο** (το) {ημιεπιπέδου | -ων} ΓΕΩΜ. καθένα από τα δύο ση-μειοσύνολα, στα οποία χωρίζεται ένα επίπεδο μία ευθεία και η ευθεία αυτή. **ημιέρημος** (η) [1898] δάνειο από γαλλ. demi-herme (το) της οποίας το κλίμα προσεγγίζει αυτό της ερήμου. — **ημιερημικός**, -η, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. semi-desert]. **ημιευθεία** (η) [1890] {ημιευθειών} ΓΕΩΜ. καθένα από τα δύο σύνολα σημείων, στα οποία χωρίζεται μία ευθεία από συγκεκριμένο σημείο της και το σημείο αυτό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. demi-droite]. **ημιθανής**, -ής, -ές {ημιθαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται μεταξύ ζωής και θανάτου, που πλησιάζει στον θάνατο: ο ληστής τραυμάτισε τον *θουρού* και τον *εγκατέλειψε ημιθανή* ΣΥΝ. *μισοπεθαμένος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ.

[ETYM. < μτγν. ημιθανής < ήμι- + -θανής, πβ. αόρ. β' ε-θαν-ον του ρ. θνήσκει «πεθαίνω»]. **ημιθεός** (ο) [αρχ.] {-ου κ. -έου | -ων κ. -έων, -ους κ. -έους} 1. ΜΥΘΟΛ. ήρωας του οποίου ο ένας γονέας ήταν θεός και ο άλλος κοινός θνητός: ο ίδιος αποτελούσε αντικείμενο θρησκευτικής λατρείας, όπως ο Ηρακλής, ο Θησέας, ο Αχιλλέας κ.ά. 2. (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που πέτυχε σπουδαία κατορθώματα: *οι τρεις Επανάστασης του '21 || οι αθλητικές εφημερίδες χαρακτήρισαν τους παίκτες που κατέκτησαν το ευρωπαϊκό κύπελλο ημιθεούς*. **ημικίονας** (ο) [1843] {ημικίωνων} το ημιστόλιο (βλ. λ.). **ημίκλαστος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει σάκωση στη μέση: *οι αιτήσεις συντάσσονται επί ημικλάστον χάρτου*.

[ETYM. < μτγν. ημίκλαστος < ήμι- + -κλαστος < κλώ (-άω) «σπάζω»]. **ημικλειστός**, -η, -ο [1851] 1. μισόκλειστός, όχι τελείως κλειστός 2. (ειδικότ.) αυτός που δεν είναι κλειστός από όλες τις πλευρές. **ημικρανία** (η) [μτγν.] {ημικρανιών} ΙΑΤΡ. ο σφοδρός πόνος που εντοπίζεται στο ένα από τα ημισφαίρια του κρανίου: *υποφέρει από | έχει ημικρανίες*. **ημικρατικός**, -η, -ό αυτός που δεν είναι εξ ολοκλήρου κρατικός: ~ *ομιλία | θέατρο || εταιρείες που λειτουργούν σε ~ καθεστώς*. **ημικύκλιο** (το) [μτγν.] {ημικυκλί-ου | -ων} 1. ΓΕΩΜ. καθένα από τα δύο μέρη, στα οποία χωρίζει τον κύκλο μία διάμετρος του ΣΥΝ. *ημιπεριφέρεια* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει το σχήμα μισού κύκλου: *οι στρατιώτες παρατάχθηκαν σε ~ || οι θεατές κάθισαν στο ~ του θεάτρου*. — **ημικυκλικός**, -η, -ό [μτγν.], ημικυκλικά επύρρ. **ημιλιπόθυμος**, -η, -ο [1891] αυτός που σχεδόν έχει χάσει τις αισθήσεις του ΣΥΝ. *μισολιπόθυμος*. **ημιμαθής**, -ής, -ές {ημιμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για πρός.) αυτός που έχει ελλιπή μόρφωση και συγκεκριμένες γνώσεις: ~ *κοινό || (κ. ως ουσ.) οι ~ είναι πιο επικίνδυνοι από τους αμαθείς*. — **ημιμάθεια** (η) [1819]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ.

[ETYM. < μτγν. ημιμαθής < ήμι- + -μαθής, πβ. αόρ. β' ε-μαθ-ον του ρ. μαθάνω]. **ημίμαυρος**, -η, -ο [1812] ΤΥΠΟΓΡ. (για στοιχεία του αλφαβήτου) αυτός που είναι μεσαίαις χρωματικής έντασης: *κατ' αντίδιαστολή προς τα λευκά ή τα μαύρα*. **ημιμέτρο** (το) [1849] 1. {ημιμέτρο-ου | -ων} (συνήθ. σε πληθ.) ανεπαρκής, πρόχειρη ενέργεια για την επίλυση προβλήματος, μέτρο χωρίς μακροπρόθεση προοπτική: *το νέφος δεν αντιμετωπίζεται με ημιμέτρα, αλλά με σοβαρό και συγκροτημένο μακροπρόθεσμο σχέδιο* 2. το μισό από μία μονάδα μέτρησης. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. demi-mesure]. **ημιμόριο** (το) [αρχ.] {ημιμορί-ου | -ων} 1. η μισή μοίρα κύκλου 2. το μισό οποιουδήποτε συνόλου, που είναι ίδιο με το άλλο μισό: *τα ~ του εγκεφάλου*. **ημίξηρος**, -η, -ο [μτγν.] (για κρασί) αυτός του οποίου η γέυση είναι σχεδόν ξηρή: ~ *λευκός οίνος*. **ημιόλια** (η) {ημιολιών} (επίσ.) η γολέτα (βλ. λ.). [ETYM. θηλ. του αρχ. επιθ. ημιόλιος < ήμι- + όλιος < όλος. Η ημιόλια ναός ονομάστηκε έτσι, επειδή είχε μιάμιση σειρά κουπών]. **ημιονηγός** (ο) ΣΤΡΑΤ. (παλαιότ.) ο στρατιώτης που είναι επιφορτισμένος με την καθοδήγηση των υποζυγίων ΣΥΝ. (καθημ.) *μουλαράς*.

ημι- λεξικό πρόθημα

ημι-αναίσθητος, -η, -ο	ημι-αυτόνομος, -η, -ο	ημι-διώροφος, -η, -ο	ημι-παράφρων, -ων, -ων	ημι-ώροφος (ο)
ημι-αυτόματος, -η, -ο	ημι-βάρβαρος, -η, -ο	ημι-επίσημος, -η, -ο	ημι-πολύτιμος, -η, -ο	

[ETYM. < μτρν. *ήμιονήος* < *ήμιονος* + *-ήος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *άγω*].
 ημίονος (ο/ή) {ημιόν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) τo μουλάρι (βλ. λ.). [ETYM < *αρχ. ήμιονος* < *ήμι-* + *όνος*].
 ημιορεινός, -ή, -ό αυτός που δεν βρίσκεται στην πεδιάδα, αλλά ούτε και ψηλά στο βουνό: ~ *πληθυσμός* | *κτήματα* | *χωριά*.
 ημιόροφος (ο) → ημιόροφος
 ημίπαλο (το) τo κοντό παλό που φτάνει συνήθως μέχρι τo γόνατο.
 ημιπαράλυτος, -η, -ο [1863] ΙΑΤΡ. αυτός που έχει μερική παράλυση ή είναι σχεδόν παράλυτος. — ημιπαράλυσις (η).
 ημιπαρामीνη (η) {χωρ. πληθ.} η ημιδιαμονή (βλ. λ.).
 ημιπάρεση (η) [1879] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ. η ελαφρά παράλυση τού μισού σώματος (ενός χεριού και ενός ποδιού). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ. hēmi-parésie*].
 ημιπεριόδος (η) {ημιπεριόδ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. τo τμήμα περιόδου (βλ. λ.) που ξεκινά ή τελειώνει σε άνω τελεία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. *αγγλ. semi-colon* (νόθο συνθ.)].
 ημιπεριφέρεια (η) [1761] {ημιπεριφερειών} ΓΕΩΜ. καθένα από τα ίσα τμήματα, τόξα τής περιφέρειας κύκλου, στα οποία τον χωρίζει μία διάμετρος του. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *γαλλ. demi-circonférence*].
 ημιπληγία (η) {μεσν.} {ημιπληγιών} η παράλυση τής μιας πλευράς (ημιμορίου) τού σώματος ύστερα από εγκεφαλικό επεισόδιο (βλ. κ. λ. *ημιπαράλυτος*).
 ημιπληγικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που σχετίζεται με την ημιπληγία ΣΥΝ. ημιπληκτός 2. *ημιπληγικός* (ο), *ημιπληγική* (η) πρόσωπο που πάσχει από ημιπληγία. [ETYM. Αντιδάν., < *γαλλ. hēmiplégique* < μεσν. *ημιπληγία*].
 ημιπληκτός, -ή, -ό {μεσν.} αυτός που πάσχει από ημιπληγία ΣΥΝ. ημιπληγικός.
 ημιπολιτικός, -ής, -ή [1890] (για ορυκτά) αυτός που αξίζει λιγότερο από έναν πολύτιμο λίθο, διότι έχει λιγότερη λάμψη, αλλά μεγαλύτερη ανθεκτικότητα (π.χ. *αχάτης*): ~ *λίθος* | *πετράδι*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *γαλλ. (pierre) demi-précieuse*].
 ημιπροεστός, -ή, -ό [1766] αυτός που είναι ρευστός, αλλά έχει πολύ μεγάλη πυκνότητα: η μελέτη των ~ *υλικών αποτελεί ξεχωριστό κλάδο τής φυσικής* ΣΥΝ. *απύρροεστος*, *πυκνόρρεστος*.
 ημισεληνιοειδής, -ής, -ές [1880] {ημισεληνιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τo σχήμα τής ημισελήνου (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, | ημισελήνος (η) [1856] {ημισελήν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) 1. η σελήνη, όπως εμφανίζεται πριν από τo πρώτο ή μετά τo τελευταίο τέταρτο τού κύκλου τής σε δρεπανοειδές σχήμα ΣΥΝ. *μισοφέγγαρο* ΑΝΤ. *πανσέληνος* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει τo παραπάνω δρεπανοειδές σχήμα, τo σχέδιο που έχει τo σχήμα αυτό: *στο ύραμα ήταν κεντημένες ασπμέντες* ~ ΣΥΝ. *μισοφέγγαρο* 3. (α) τo παραπάνω σχήμα ως σύμβολο τού μουσουλμανικού κόσμου, τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και πολλών σύγχρονων μουσουλμανικών κρατών (Τουρκίας, Αλγερίας, Πακιστάν, Τυνησίας, Μαλαισίας κ.ά.) (β) *Ερωθρά Ημισέληνος* ανθρωπιστικός οργανισμός που έχει ως στόχο τoν τήν παροχή βοήθειας σε θύματα πολέμου και θεομηγιών, τo μουσουλμανικό αντίστοιχο τού Ερυθρού Σταυρού. — *ημισεληνιοειδής*, -ής, -ές [1880]. [ETYM. Απόδ. τού τουρκ. *yanpa*, σύμβολο που εμφανίζεται στον μουσουλμανικό κόσμο από τον 13ο αι.].
 ημιστίχιο (το) {μτρν.} {ημιστιχι-ου | -ων} ΜΕΤΡ. τo μισό ενός μετρικού στίχου: ο *δεκαπεντασύλλαβος χωρίζεται σε δύο - ένα των οκτώ και ένα των επτά συλλαβών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
 ημιστύλιο (το) {ημιστυλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. τo μισό ενός στύλου κάθετα διχοτομημένον, που χρησιμοποιείται ως παραστάδα σε πόρτα ή παράθυρο ΣΥΝ. ημίκιονας.
 -ήμισι κ. -μισι β' συνθετικό αριθμητικών, που δείχνει ότι στις μονάδες που δηλώνει τo α' συνθετικό προστίθεται ακόμη μισή μονάδα: *δυό-μι-σι, τρεις-ήμισι, πεντέ-μισι*.
 ήμισος, ήμισια, ήμισυ {ημίς-εος (θηλ. -είας) | -εις (ουδ. -εα κ. -ίση), -εων (θηλ. -ειών)} 1. (αρχαιοπρ.) μισός- Φρ. *εξ ημισείας* από μισό (ο καθένας): *το οικημα κληροδοτήθηκε ~ στα δύο αδέρφια* ΑΝΤ. *όλος, ολόκληρος* 2. *ήμισυ* (το) τo μισό, τo ένα από τα δύο ίσα μέρη ενός όλου: *το - τού συνόλου*: Φρ. (α) *η αρχή είναι τo ήμισυ τού παντός* βλ. λ. *αρχή* (β) *κατά τo ήμισυ* ως προς τα μισά: *πέτυχε τους σκοπούς τoν ~ (γ) τo έτερον ήμισυ* καθένας από τoυς δύο συζύγους ως προς τoν άλλο ΣΥΝ. *ταίρι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης*. [ETYM. < *αρχ. ήμισος* < *ήμι-* + *-σος* | -τος (καταλ. επίθημα)].
 ημισφαίριο (το) {αρχ.} {ημισσφαιρί-ου | -ων} 1. τo μισό μέρος μιας σφαιράς 2. (συνήθ. ειδικότ.) καθένα από τα δύο μισά τής γήινης σφαιράς: *Βόρεια* | *Νότιο* ~ 3. (κατ' επέκτ.) καθένα από τα δύο μέρη ενός σφαιρικού ή σφαιροειδούς σχήματος 4. ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο τμήματα τού εγκεφάλου (δεξιό και αριστερό) και τής παρεγκεφαλίδας. — ημισσφαιρικός, -ή, -ό [1871], ημισσφαιρικά επίρρ.
 ημιτελής, -ής, -ές {ημιτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν έχει τελειώσει, τού οποίου δεν έχει ολοκληρωθεί η κατασκευή, ή δημιουργία: ~ *κτήριο* | (*μουσική*) *συμφωνία* (λ.χ. η ογδόη τού Φ. Σού-περτε) | *μυθιστόρημα* ΣΥΝ. *μισοτελειωμένος* ΑΝΤ. *τελειωμένος, ολοκληρωμένος*. — ημιτελής^ επίρρ. {μτρν.}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, [ETYM < *αρχ. ημιτελής* < *ήμι-* + *-τελής* < *τέλος*].
 ημιτελικός, -ή, -ό 1. αυτός που γίνεται πριν από τoν τελικό: ~ *αγόνες* | *φάση* | *γύρος προταθλήματος* 2. ΑΘΛ. *ημιτελικό* (οι) κ. *ημιτελικά* (τα) οι αγόνες που αναδεικνύουν αυτούς που θα διαγωνιστούν στην τελική φάση διοργάνωσης. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ. semifinal*].
 ημιτόμος, -ος, -ον {αρχ.} 1. (λόγ.) ο μισός τόμος ή γενικότ. τμήμα ενός

τόμου 2. (αρχαιοπρ.) καθένα από τα δύο μέρη ενός όλου, τo οποίο έχει κοπέι στη μέση.
 ημιτόνιο (το) {μτρν.} {ημιτονί-ου | -ων} ΜΟΥΣ. τo μικρότερο μουσικό διάστημα ανάμεσα σε δυο διαδοχικούς φθόγγους μιας κλίμακας, φυσικής ή συγκαταμμένης, τού διατονικού ή τού χρωματικού γένους: *στο συγκαταμμένο σύστημα, ο τόνος διαίρεται σε δύο ίσα μεαξύ τους ημιτόνια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*.
 ημιτονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η χρήση ενδιάμεσων χρωματικών αποχρώσεων, ιδ. στη ζωγραφική και τη φωτογραφία.
 ημίτονος, -η, -ο 1. (για πίνακα, φωτογραφία κ.λπ.) αυτός στον οποίο έχουν χρησιμοποιηθεί ή αποδίδονται χρώματα ενδιάμεσων αποχρώσεων 2. ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με ή αποτελείται από ημιτόνια 3. ΜΑΘ. (α) *ημίτονο* (το) [1871] {ημιτόν-ου | -ων} τριγωνομετρικός αριθμός (συμβολίζεται ημz) (β) *ημίτονο τόξου* η αλγεβρική τιμή τού διανύσματος που ορίζεται από τo κέντρο τού τριγωνομετρικού κύκλου και τής προβολής τού πέρας τού τόξου, είναι πάντοτε η ^ ημz + 1 (γ) *ημίτονο γωνίας* σε ορθογώνιο τρίγωνο, ο αριθμός που ισούται με τo ηγλικό τής κάθετης πλευράς που είναι απέναντι από τή γωνία αυτή, διά τήν υποτείνουσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*. [ETYM. < *ήμι-* + *τόνος* < *τείνω, άσχετο* προς τo μεσν. *ημίτονος* «αδύναμος σωματικά», ο μαθ. όρ. είναι απόδ. τού *γαλλ. sinus* (< λατ. *sinus* «καμπύλη»), που αποτελεί μετάφρ. τού *αραβ. fjabu* «πτυχή»].
 ημιπόγιοιος, -α, -ο 1. αυτός τού οποίου ένα τμήμα βρίσκεται κάτω από τήν επιφάνεια τού εδάφους: ~ *μαγαζί* | *διαμέρισμα* 2. *ημιπόγιοιο* (το) [1888] {ημιπογί-ου | -ων} κατάσταση, διαμέρισμα, αποθήκη κ.λπ., που τo πάτωμα τού βρίσκεται λίγο κάτω από τήν «πιφάνεια τού δάφους και συνεκδ. ο αντίστοιχος όροφος κτηρίου.
 ημιφορητό (το) μικρό φορητό όχημα που χρησιμοποιείται κυρ. για τή μεταφορά προϊόντων, επίπλων, προσώπων κ.λπ.: *κλειστό* | *ανοιχτό* ~ ΣΥΝ. *φορητάκι*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ. half track*].
 ημιφωνα (η) {μτρν.} {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανικανότητα να μιλά κανείς δυνατά.
 ημιφώνιο (το) {αρχ.} {ημιφών-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. ο φθόγγος που λειτουργεί ως σύμφωνο ή φωνήεν ανάλογα με τo περιβάλλον στο οποίο απαντά: *φωνηεντικό* | *συμφωνικό* ~, — ημιφωνικός, -ή, -ό, ημιφωνικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διγάμμα*.
 ημιφωνοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή φθόγγου σε ημίφωνο: *τo για προήλθε από τo διά με συμπαροσφά τού -i- με τo -a- και ~ τού διά > όρια > για*.
 ημιφωτός (το) [1877] {ημιφώτος} {χωρ. πληθ.} τo χαμηλό και άτονο φως, τo οποίο υπάρχει είτε φυσικά, λ.χ. κατά τo σούρουπο, είτε από τoν χαμηλό φωτισμό ενός διαματίου: *μέσα στο ~ δεν μπορούσα να διακρίνω καθαρά τo πρόσωπο τού*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *γερμ. Halblucht*].
 ημιχόριο (το) {μτρν.} {ημιχορί-ου | -ων} οι μισοί από τoυς ηθοποιούς που αποτελούν τoν χορό τού αρχαίου δράματος.
 ημιχρόνιο (το) {ημιχρόν-ου | -ων} ΑΘΛ. 1. τo καθένα από τα δύο χρονικούς ίσα μέρη αθλητικής συνάντησης: *ο αγώνας κρίθηκε ήδη από τα πρώτα λεπτά τού δεύτερου* ~ 2. (συνεκδ.) διάλειμμα που μεσολαβεί ανάμεσα στα δύο ίσα μέρη τού αγώνα, ώστε να αναπαυθούν οι παίκτες: *στο ~ ο προπονητής έδωσε νέες οδηγίες στους παίκτες*. Επίσης ημιχρόνιο [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ. half-time*].
 ημιχωνίο (το) {ημιχωνί-ου | -ων} (στη βυζαντινή ναοδομία) τμήμα τού θόλου που υποστηρίζει γωνία που προεξέχει.
 [ETYM. Πιθ. μεσν. (πβ. μτρν. ημιχώνη) < *ήμι-* (βλ. λ.) + *-χώνιον* < *ζώνη* (< *συνρημ.* τού *ζώνη*, βλ. λ.) + υποκ. επίθημα *-ιον*].
 ημιήνιο (το) καπέλο με κυλινδρικό σχήμα, που παλαιότερα αποτελούσε μέρος τής επίσημης ανδρικής ενδυμασίας. [ETYM. Ουδ. τού επιθ. *ημίηνος* (πβ. επιθ. *ημιηνώφορα πρόσωπα*, 1892) < *ήμι-* + *υμηγός*, που ορθογραφηθήκε κατά τα συνθ. τού ημι-].
 ημιώρος, -η, -ο {μτρν.} (λόγ.) 1. αυτός που διαρκεί μισή ώρα: ~ *παράταση/ αναμονή/ πρόγραμμα* ΣΥΝ. *μισάωρος* 2. *ημιώρο* (το) {ημιώρ-ου | -ων} χρονικό διάστημα μισής ώρας: *το ~ τής αναμονής τελείωσε* ΣΥΝ. *μισάωρο*.
 ημιώροφος (ο) {ημιωρόφ-ου | -ων, -ους} όροφος που βρίσκεται συνήθ. ανάμεσα στο ισόγειο και στον πρώτο όροφο: *εγκαταστάθηκε στον ~ ΣΥΝ. μεσοπάτωμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ETYM. < *ήμι-* + *όροφος* (με έκταση τού -ο- εν συνθέσει), μετάφρ. δάνειο από *γερμ. Halbgeshobf*].
 ημιπόρρ ρ. μετβ. {μεσν.} {ημιπορείς... | ημιπόρεσα} (παλαιότ.) μπορώ.
 ηνίο (το) 1. καθένα από τα δύο δερμάτινα ή σχοινένια λουριά, που στερεώνονται στα χαλινάρια ενός αλόγου και με τις άκρες τoυς ο αναβάτης ελέγχει τo ζώο ΣΥΝ. *γκέμι* 2. (μτφ.) (συνήθ. στον πληθ.) ο *έλεγχος*, η διακυβέρνηση: *αναλαμβάνω | κρατώ | έχω τα ~| τα ~ τού κράτους* | τού *κάμματος* | τής *εταιρείας*. [ETYM < *αρχ. πληθ. ηνία* < **άνισια*, που συνδ. με μέσ. ιρλ. *ē(i)si* «*ηνία*», λατ. *ansa* «*λαβή*» κ.ά. Δυσσερμηνευτή παραμένει η διασύττα τής λ. ηνία, η οποία ωστόσο θεωρείται υστερογενής. Ομόρρ. ηνίοχος].
 ηνίοχος (ο) {ηνιόχ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ο οδηγός ιππλάτου άρματος, ο οποίος κρατά τα ηνία: ο ~ τών *Δελφών* (το γνωστό *άγαλμα* τού 5ου αι. π.Χ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ETYM. < *αρχ. ηνίοχος* (ήδη μκκ. a-ni-o-ko) < *ηνία* + *-οχος* < *έχω*].
 ήντα (τα) {άκλ.} οι ηλικίες μετά τα πενήντα, τα χρόνια κατά τα οποία κάποιος θεωρείται αρχικά μεσήλικας και αργότερα υπερήλικος: *μπαίνω | είμαι στα ~| είναι ~ και κάτι φρ. τα πρώτα ήντα* η πέμπτη δεκαετία τής ζωής ενός ανθρώπου. [ETYM. Καταλ. *τέρμα* που αποσπάστηκε από τo αριθμ. *πεν-ήντα*, εξ-

ήντα κ.τ.ό.].
 ήνυστρο (το) {ήνυστρο-ου | -ων} 1. ΖΩΟΛ. το τέταρτο στομάχι των μυρμηκαστικών, στο οποίο συντελείται τελικά η χώνευση 2. (λόγ.) ο πατσάς (βλ.λ.).
 [ETYM < ΟφX- ήνυστρον < *Εήνυ-τερον (όπου το -υ- κατ' αναλογία προς το *υστέρ* «μήτρα») < I.E. *wenes-tro-, πβ. σανσκρ. vanisthu-«παχύ έντερον», αρχ. γερμ. wanast «κοιλιά» κ.ά.].
 Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (τα) (συντομ. Η.Α.Ε.) (αραβ. Al imarat al Arabiyah al Muttahidah) κράτος της Α. Αραβίας με πρωτεύουσα το Άμπου Ντάμπι, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ντιράμ Εμιράτων.
 [ETYM. Η χώρα ονομάστηκε έτσι μετά τη συνένωση επτά αραβικών εμιράτων και την αποδέσμευσή τους από τη βρετανική προστασία το 1971].
 Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (οι) (συντομ. Η.Π.Α.) κ. Ενωμένες Πολιτείες Αμερικής (συντομ. Ε.Π.Α.) (αγγλ. United States of America) ομοσπονδιακό κράτος της Β. Αμερικής με πρωτεύουσα την Ουάσινγκτον, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α.· αλλιώς (καταχρ.) Αμερική (η). Επίσης Ηνωμένες Πολιτείες. [ETYM. Μετά τη συνθήκη του Παρισιού το 1782, οπότε η Μεγάλη Βρετανία αναγνώρισε την ανεξαρτησία δεκατριών πολιτειών, ως το τέλος του 19ου αι. στην ομοσπονδία προσεχώρησαν ή προσαρτήθηκαν και άλλα εδαφικά διαμερίσματα].
 Ηνωμένο Βασίλειο (το) {Ηνωμένου Βασιλείου} (αγγλ. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland = Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Β. Ιρλανδίας) ηθιστικό κράτος της ΒΔ. Ευρώπης, που περιλαμβάνει τη Μεγάλη Βρετανία και τη Β. Ιρλανδία, με πρωτεύουσα το Λονδίνο, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα τη λίρα Αγγλίας (στερλίνα)· αλλιώς (Μεγάλη) Βρετανία, Αγγλία (η).
 [ETYM Βλ. λ. Μεγάλη Βρετανία, Αγγλία].
 ηνωμένος, -η, -ο(ν) → ενώνω
 ήξεις αφήξεις (λόγ.) για κάτι διαφορούμενο, που στερείται σαφήνειας: *οι δηλώσεις του ήταν ~ || οι χρημαί της Πωθίας ήταν ~*. [ETYM. Οι λ. αποτελούν τμήμα πασίγνωστου χρησμού του Δελφικού μαντείου, ο οποίος μπορούσε να ερμηνευθεί διττός (ανάλογα με τη θέση του κόμματος) ως εξής: (α) ήξεις, αφήξεις, ού θνήξεις εν πο-λέμω = θα φθάσεις, θα επιστρέψεις, δεν θα πεθάνεις στον πόλεμο (β) ήξεις, αφήξεις ού, θνήξεις εν πολέμω = θα φθάσεις, δεν θα επιστρέψεις, θα πεθάνεις στον πόλεμο].
 ήξερα ρ. → ξέρω
 Η.Π.Α. (οι) οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (βλ.λ.).
 ήπαρ (το) {ήπατος | -ατα} ANAT. το συκώτι: *κίρρωση | φλεγμονή ήπατος*- ΦΡ. *μου κόπηκαν τα ήπατα* φοβήθηκα πολύ: *έτσι όπως τον είδα απότομα μες στο σκοτάδι, ~! ΣΥΝ. τα χρειάστηκα*. [ETYM. < αρχ. ήπαρ, -ατός < I.E. *yekʷr(t) «ήπαρ», πβ. σανσκρ. yakri, λατ. jecur, περσ. jigar, πθ. κ. αρχ. γερμ. libara (> γερμ. Leber, αγγλ. liver), αρμ. leard κ.ά.].
 ηπαρίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. αντισηπτικό του αίματος, που περιέχεται στο ήπαρ των θηλαστικών ζώων. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héparine].
 ηπατάλγη (η) [1845] {χωρ. πληθ.} IATP. πόνος στο συκώτι. [ETYM-Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatalgie].
 ηπατεκτομή (η) IATP. χειρουργική επέμβαση με την οποία αφαιρείται μέρος του ήπατος (πβ. λ. ηπατοτομή). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hepatectomy].
 ηπατικός, -ή, -ό [μτγν.] ANAT. αυτός που σχετίζεται με το συκώτι: ~ *αρθρία* | *πάθηση* | *φάρμακο* | *νόσημα* | *εξέταση*.
 ηπατίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} IATP. η οξεία ή χρόνια φλεγμονώδης νόσος του ήπατος, η οποία προκαλείται από ιό, από μερικά φάρμακα ή από δηλητήριο και που απαντά σε διαφόρους τύπους. [ETYM. < αρχ. ήπατις < ήπαρ, -ατός].
 ηπατοκυτταρικός, -ή, -ό IATP. αυτός που αποτελείται από ηπατικά κύτταρα: ~ *καρκίνος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. hepatocellular (νόθο συνθ)].
 ηπατολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} IATP. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτη το ήπαρ και τις παθήσεις του. — ηπατολόγος (ο/η), ηπατολογικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatologie].
 ηπατομεγαλία (η) IATP. η πέραν του φυσιολογικού αύξηση του όγκου του ήπατος. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatomégalie].
 ηπατονεφρικός, -ή, -ό I. ANAT. αυτός που σχετίζεται με το συκώτι και τα νεφρά 2. IATP. *ηπατονεφρικό σύνδρομο* βαριά πάθηση που οφείλεται σε συνδυασμό βλαβών στο συκώτι και στα νεφρά ΣΥΝ. ηπατονεφρίτιδα. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. hepatonephal (νόθο συνθ)].
 ηπατοπάγκρεας (το) {ηπατοπαγκρέατος | χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. αδένας του πεπτικού συστήματος των μαλακίων, των αρθροπόδων και ορισμένων ιχθύων. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatopancreas].
 ηπατοπάθεια (η) {ηπατοπαθειών} IATP. οποιαδήποτε πάθηση του ήπατος. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatopathie].
 ηπατόπτωση (η) {-ης κ. -όσεως | χωρ. πληθ.} η μετατόπιση του ήπατος προς τα κάτω εξαιτίας της χαλάρωσης των συνδέσμων του να συγκρατούν. Επίσης ηπατοπτώσια [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatoptose].
 ηπατορραγία (η) {χωρ. πληθ.} IATP. η αιμορραγία του ήπατος. [ETYM < ηπατο- (< ήπαρ) + -ραγία (πβ. πθ. αόρ. β' έρ-ράγ-ην του

αρχ. ρ. *ρήγ-νω-μι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépator-ragie].
 ηπατορραφία (η) {χωρ. πληθ.} IATP. η ραφή του ήπατος σε περίπτωση τραυματισμού ή ηπατόπτωσης. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hepatorrhaphy].
 ηπατοσάκχαρο (το) {ηπατοσακχάρου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. η οργανική ένωση που αποτελεί το ζωικό άμυλο ΣΥΝ. γλυκογόνο.
 ηπατοτομία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} IATP. η χειρουργική τομή για την αφαίρεση αποστήματος ή πέτρας από το ήπαρ (πβ. λ. ηπατεκτομή). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatoomie].
 ηπατόμα (το) {ηπατόμ-ατος | -ατα, -άτων} IATP. καρκινικός όγκος του ήπατος που συνήθ. παρουσιάζεται σε ανθρώπους με ηπατίτιδα ή κίρρωση του ήπατος ΣΥΝ. πρωτοπαθής ηπατοκυτταρικός καρκίνος. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatome].
 ηπειρογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. το σύνολο των αργών κινήσεων, οι οποίες σημειώνονται σε εκτεταμένες ζώνες του φλοιού της Γης, εξαιτίας των οποίων προκαλούνται εξάρσεις ή καθιζήσεις, οι οποίες δεν συνοδεύονται από διαταραχή του τεκτονικού ιστού των πετρωμάτων και προκαλούν μορφολογικές εξελίξεις, όπως λ.χ. δημιουργούν πελάγη, θάλασσες, επιφέρουν απομάκρυνση ηπείρων κ.λπ. — ηπειρογενετικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epeirogenesis].
 Ήπειρος (η) {Ηπείρου} 1. ορεινό γεωγραφικό διαμέρισμα της ΒΔ. Ελλάδας, που περιλαμβάνει τους νομούς Αρτας, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων και Πρέβεζας 2. ΙΣΤ. περιοχή της ΒΔ. Ελλάδας, που κατά την αρχαιότητα εκτεινόταν από τον Αμβρακικό Κόλπο μέχρι την Ίλυρία, περιελάμβανε τη σημερινή Ν. Αλβανία και συνόρευε στα Α. με τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία 3. ΙΣΤ. *Λεσποτάτο* της *Ηπείρου* ανεξάρτητο κράτος που ιδρύθηκε στην περιοχή της Ηπείρου από τον Βυζαντινό άρχοντα Μιχαήλ Άγγελο Δούκα Κομνηνό μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους δυτικούς σταυροφόρους (1204) και τον κατακερματισμό της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 4. Βόρειος Ήπειρος βλ.λ. — Ηπειρώτης (ο) [αρχ.], Ηπειρώτισσα (η), Ηπειρώτικος, -η, -ο. [ETYM αρχ. ονομασία (< ήπειρος, βλ.λ.), η οποία προσδιόριζε από τον 4ο αι. π.Χ. την περιοχή που περικλείεται μεταξύ της οροσειράς της Πίνδου, του Ιονίου Πελάγους και της Πρέβεζας].
 ήπειρος (η) {ηπειρ-ου | -ον, -ους} 1. η στερεά γη, κατ' αντιδιαστολή προς τη θάλασσα ΣΥΝ. στεριά, ξηρά 2. καθεμιά από τις έξι μεγάλες γεωγραφικές περιοχές της Γης, που συνήθ. περιλαμβάνουν περισσότερες από μία χώρες (Ευρώπη, Ασία, Αφρική, Αμερική, Ωκεανία και Ανταρκτική): ΦΡ. (α) *μαύνη ήπειρος* η Αφρική (β) *γηραιά ήπειρος* η Ευρώπη. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «ξηρά γη», < *απερ-ιος < I.E. *apero- «όχθη», πβ. αρχ. αγγλ. ðifer, γερμ. Ufer κ.ά.].
 ηπειρωτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τη στεριά, που είναι μακριά από τη θάλασσα: η ~ *Ελλάδα* (κατ' αντιδιαστολή προς τα ελληνικά νησιά) ΣΥΝ. στεριανός ANT. θαλάσσιος, νησιωτικός (β) *ηπειρωτικό κλίμα* το κλίμα που επικρατεί μακριά από τη θάλασσα, στο εσωτερικό μιας χώρας ή περιοχής και χαρακτηρίζεται από πολύ ψυχρούς χειμώνες και πολύ θερμά καλοκαίρια 2. (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την Ήπειρο ΣΥΝ. ηπειρωτικός. — ηπειρωτικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνιμο*.
 ήπια ρ. → πίνω
 ήπιος, -α, -ο 1. (α) (για πρόσ.) αυτός που τον διακρίνει η πραότητα: ~ *χαρακτήρας* | *αντίδραση* | *βλέμμα* | *φωνή* | *στάση* | *διαμαρτυρία* | *τόνος* | *κριτική* ΣΥΝ. ήμερος, πρόσ (β) αυτός που δεν είναι οξύς, έντονος: ~ *μορφές ενέργειας* (που δεν μολύνουν το περιβάλλον, π.χ. η ηλιακή, η αιολική κ.λπ.) || ~ *τουρισμός* ANT. οξύς, σφοδρός, έντονος ΦΡ. (μτφ.) *ήπιο κλίμα* η έλλειψη έντονων διενέξεων και ακροτητών: η *υβριστική επίθεση εναντίον του αντίπαλου κόμματος διατάραξε* το -της *προεκλογικής περιόδου* 2. (ειδικότ.) αυτός του οποίου οι κλιματικές συνθήκες δεν είναι ακραίες (έντονο κρύο ή αφόρητη ζέση): ~ *κλίμα* | *χειμώνας* 3. (ειδικότ. για ασθένεια) αυτός που δεν είναι σοβαρός, επικίνδυνος: ~ *βήχας* | *εκδήλωση της ασθένειας* ANT. οξύς. — ήπια | ηπίος [αρχ.] επίρρ., ηπίοτητα (η) [μτγν.]. [ETYM αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. ári-«φίλος», ενώ έχει προταθεί η σύνδεση με το αρχ. νήπιος (βλ.λ.) μέσω παροιματικών φράσεων, λ.χ. *πατήρ ως ήπιος ήν* (όπου αντιδιαστέλλονται οι δύο λ., βάσει της παραδοσιακής ανάλυσης *νήπιος* < *νε-έπιος «αυτός που δεν μπορεί να μιλήσει - παιδαριώδης, χαζός, ανόητος», οπότε το επίθ. *ήπιος* εξελήφθη ως ανώνυμο του νήπιος). Η πρόταση για αναγωγή στο ρ. άπιο προσκρούει στην έλλειψη δασύτητας του επίθ. Ορισμένοι σύγχρονοι όροι είναι μετάφρ. δάνεια: λ.χ. *ήπιες μορφές ενέργειας* (< αγγλ. soft energy), ήπιος *τουρισμός* (< γερμ. sanfter Tourismus)]. Η *ρα* (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μία από τις δώδεκα θεότητες του Ολύμπου, σύζυγος του Δία και προστάτιδα του γάμου 2. γυναικείο όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόγηρα*. [ETYM. < αρχ. *Hpa, αβεβ. ετύμου. Η λ. θεωρείται συγγενής ετυμολογικά με το ουσ. *ήρωσ* (βλ.λ.), αν υποθεθεί ότι *Hpa < *Hr- Ea, κάτι που προσκρούει στο μυκ. E-ra. Έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με τη λ. *Qra < I.E. *yér-, αρχαιότατη λ. για το έτος, βλ. κ. *ώρα*), το οποίο συμφωνεί με τα μυθολογικά δεδομένα και βάσει αυτού η Ήρα θα προσδιοριζόταν ως «η θεά του έτους», αλλά και αυτή η άποψη δεν ικανοποιεί μορφολογικούς. Ίσως και το θεωνύμιο αυτό να αποτελεί, τελικά, προελλην. δάνειο]. *ήρα* (η) ζιζάνιο των σιτηρών ΦΡ. ξεχωρίζω την *ήρα* από το *στάρι* απομονώνω τα αρνητικά στοιχεία από τα θετικά, τα άχρηστα από τα χρήσιμα, τους ανάξιους από τους άξιους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόγηρα*. [ETYM. < μεσν. *ήρα* < αρχ. *αίρα* (κατ' αναλογία προς το *ψείρα*.), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το συνώνυμο σανσκρ. erakā-]. *ήρα* ρ. → αίρω

Ηραίο (το) ναός αφιερωμένος στη θ'ά Ήρα.

[ETYM. < αρχ. *ηραϊόν* (ιερόν) < *Ήρα*]. **Ηράκλεια** κ. **Ηράκλεια** (η) νησί των Κυκλάδων ΒΑ. τής Ίου. [ETYM. < αρχ. *Ηράκλεια*, προς τιμήν του ήρωα Ηρακλή. Το νησί ονομαζόταν «Ίσιος και Όνος λόγω στήματος». **Ηράκλειες Στήλες** (οι) {Ηρακλείων Στηλών} (αρχ.) τα Στενά του Γιβραλτάρ. [ETYM. < αρχ. *Ηράκλεια* στήλη (ήδη στο³ Ηρόδοτος), επειδή, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ηρακλής έφθασε μέχρι το σημερινό Γιβραλτάρ και τοποθέτησε μνημειακές στήλες, καθώς πίστευε ότι εκεί ήταν η άκρη του κόσμου]. **Ηράκλειο** (το) {Ηρακλείου} πόλη τής Κρήτης, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (*νομός Ηρακλείου*) ΣΥΝ. (παλαιότ.) Χάνδακας. — **Ηρα-κλειώτης** (ο), Ηρακλειώτισσα (η), Ηρακλειώτικος, -η, -ο. [ETYM. < αρχ. *Ηράκλειον* < *Ηρακλής* (βλ.λ.), επειδή ο ήρωας Ηρακλής λατρευόταν στην Κρήτη με ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια. Μετά την αραβική κατάκτηση του νησιού (824 μ.Χ.) η πόλη ονομάστηκε Χάν-δαξ (< αραβ. Khandak «τάφος, χαντάκι») λόγω τής τάφου με την οποία οι Αραβες περιχαράκωσαν την πόλη. Οι Βενετοί, που κατέλαβαν την πόλη το 1204, την αποκαλούσαν Candia (παραφθορά του Χάνδαξ > Candiga > Candia), όνομα που διατήρησαν αργότερα και οι Τούρκοι κατακτητές (Kandiye). Το 1822 επανήλθε η αρχ. ονομασία *Ηράκλειον*. **Ηράκλειος** (ο) {-ου κ. -είου} 1. αυτοκράτορας του Βυζαντίου (610-641) 2. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. < μγν. *Ηράκλειος* < αρχ. *πίθ. *ηράκλειος* < *Ηρακλής* (βλ.λ.)]. **ηράκλειος**, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αναφέρεται στον Ηρακλή: ~ *άβλιος* 2. (για σωματική δύναμη, διαστάσεις ή ενέργειες) πολύ μεγάλος: ~ *δύναμη* ΣΥΝ. *τιτάνιος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος, Ηρακλειεύς, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Ηρακλή: ~ *φιλοσοφία* | *σύλληψη του κόσμου* 2. **Ηρακλειεύς** (οι) οι μαθητές και οι οπαδοί τής θεωρίας του Ηρακλείτου. **Ηράκλειτος** (ο) {-ου κ. -εΐτου} αρχαίος Έλληνας προσωκρατικός φιλόσοφος (6ος-5ος αι. π.Χ.), που θεωρούσε ως αρχή των πάντων τη φωτιά, καθώς και ότι τα πάντα βρίσκονται σε διαρκή κίνηση και μεταβολή- θεωρείται ο θεμελιωτής τής διαλεκτικής μεθόδου. [ETYM. < αρχ. *Ήρακλειτος* < *Ήρα* + *κλειτός* «κένδοξος» < *κλέω*]. **Ηρακλής** (ο) {-ή κ. -εύς} | -είς, -έων} 1. ΜΥΘΟΛ. ήρωας με τεράστια σωματική δύναμη, που πραγματοποιήσε 12 άθλους για να καθαρθεί από τον φόνο των παιδιών του και με τον θάνατο του έγινε δεκτός στον Όλυμπο από τους θεούς: *οί άθλοι του Ηρακλή* 2. (μετωνυμ.) εξαιρετικά δυνατός άνδρας 3. ανδρικό όνομα · 4. αθλητικό σωματείο τής Θεσσαλονίκης. [ETYM. < αρχ. *Ηρακλής* < *Ήρα* + *-κλής* < *κλέω* «δόξα»]. η **ρέμα** επίρρ. [αρχ.] (σπάν.) ΝΑΥΓ. σιγά-σιγά, ήρεμα, αργά: *πρόσω* ~ (παράγγραμμα) ΑΝΤ. *γρήγορα, ταχύως*. [ETYM. < αρχ. βλ. λ. *ηρεμώ*]. **ηρεμία** (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το να είναι κάτι ακίνητο και ήσυχο, να μην ταρασσεται από τίποτα: ~ *επικρατούσε στα πελάγη σήμερα* || η ~ τής *ψυχής* με *ξεκουράζει* || ~ θανάτου ΣΥΝ. *ησυχία, αταραξία, γαλήνη, ακινησία* 2. η έλλειψη εσωτερικών εντάσεων: *δεν αφήνει τίποτα να τής κατατρέψει την ψυχική τής* ~ ΣΥΝ. *γαλήνη, αταραξία* ΑΝΤ. *ένταση, ταραχή, αναστάτωση* 3. η έλλειψη δράσης: ~ *επικρατούσε σε όλα τα μέτωπα* ΣΥΝ. *ησυχία* ΑΝΤ. *ένταση, κίνηση, ηρεμίζω* ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ηρέμισα} καθησυχάζω ΣΥΝ. *γαλήνευω, καλμάρω* ΑΝΤ. *ταράζω, ηρεμιστικός*, -η, -δ 1. αυτός που προσφέρει, δημιουργεί ηρεμία: ~ *φάρμακα* 2. ΦΑΡΜ. **ηρεμιστικό** (το) το φάρμακο που καταπραίνει τις ψυχικές εντάσεις: *παίρνει ηρεμιστικά, για να κοιμηθεί*. — ηρεμιστικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *tranquillisant*]. **ήρεμος**, -η, -ο 1. αυτός που δεν βρίσκεται σε ή δεν χαρακτηρίζεται από κίνηση, κινητικότητα ή ταραχή: ~ *θάλασσα* | *ύπνος* | (μτφ.) *ζωή* ΣΥΝ. *ήσυχος, γαλήνιος, ατάραχος* ΑΝΤ. *ταραγμένος, έντονος* 2. (για πρόσ.) αυτός που έχει ήπιο χαρακτήρα, που δεν αντιδρά έντονα στα ερεθίσματα: ~ *άνθρωπος* | *παιδί* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. *πρός, ήσυχος, νηφάλιος* ΑΝΤ. *εκδηλωτικός, έντονος* 3. αυτός που μπορεί να επιφέρει ηρεμία: ~ *απόσφαιρα* | *μουσική*. — **ήρεμα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. μγν. < αρχ. *ηρεμώ* (βλ.λ.)]. **ηρεμώ** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ηρεμείω...} ηρέμισα} ♦ 1. (αμετβ.) βρίσκειται ή περνά σε κατάσταση αταραξίας, γαλήνης: με την *επίμβαση του διατητή τα πνεύματα ηρέμισαν* || ~ *ακούγοντας μουσική* ΣΥΝ. *ησυχάζω, καταλαγιάζω, γαλήνευω, καλμάρω* ΑΝΤ. *αναστατώνομαι, ταραζώμαι* ♦ 2. (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) ήρεμο, εξουδετερώνω την ταραχή του: *του μιλούσε γλυκά προσπαθώντας να τον ηρεμίσει*. [ETYM. < αρχ. *ηρεμώ* (-έω) < επίρρ. *ήρεμα*. Αν το αρχικό ή- θεωρηθεί προθεματικό, τότε η λ. συνδ. με *σανσκριτ. ramate* «ηρεμώ», γοθθ. *rimis* «ηρεμία» κ.ά.]. -ήρης, -ήρης, -ήρης (λόγ.) παραγωγικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής που δηλώνει: 1. ότι κάποιος είναι εφοδιασμένος με κάτι: *ξυφ-ήρης* 2. ιδιότητα: *μον-ήρης, φρεν-ήρης, κλιν-ήρης, ποδ-ήρης*. [ETYM. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. του αρχ. *άρ-αρ-ίσκω* «συνδέω, τακτοποιώ - εφοδιάζω» (για το οποίο βλ. λ. *αρ-μός, άρ-μα*), με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει. Η σμ. του τέρματος γενικεύθηκε, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιείται ως δηλωτικό ιδιότητας ή χαρακτηριστικού. *ήρθα* ρ. → *έρχομαι ήρθην* ρ. → *αίρω ηρκεσα* ρ. → *αρκώ*

ήρζατο χειρών αδικών → αδικος

Ηρόδοτος (ο) {-ου κ. -ότου} αρχαίος Έλληνας ιστορικός (5ος αι. π.Χ.), που εξιστόησε τους Περσικούς Πολέμους, ο επονομαζόμενος και «πατέρας τής Ιστορίας». — **ηροδότειος**, -α, -ο. [ETYM. < αρχ. *Ήροδοτος* < *Ήρα* + *δοτός* < *δίδομι*, πβ. *Θεό-δοτος, Ζη-νό-δοτος*]. -ηρός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό «πιθέτων που φαν'ρόνουν ένα έντονο χαρακτηριστικό: *αιχμ-ηρός, αιματ-ηρός, δα-παν-ηρός, λυπ-ηρός, ηχ-ηρός, οδυν-ηρός, τοιμ-ηρός*. [ETYM. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *αυστηρός, πον-ηρός*), που προέρχεται από το Ι.Ε. *πίθημα *-ro- με⁶ επαύξηση -η- (βλ. κ. *-αρός, -ερός*)]. **ηροστράτειος**, -α, -ο [1894] αυτός που αναφέρεται στον Ηρόστρατο-ΦΡ. (α) **ηροστράτειος δόξα** η φήμη που κατακτά κάποιος από καταστροφική του πράξη (β) **ηροστράτειο έργο** μάταιο έργο. **Ηρόστρατος** (ο) {-ου κ. -άτου} 1. Εφέσιος που πυρπόλησε τον ναό τής Αρτέμιδος στην Έφεσο το 365 π.Χ., προκειμένου να μείνει το όνομα του στην Ιστορία 2. (μτφ.) οποιοσδήποτε διακατέχεται από τη μανία να γίνει γνωστός, έστω και διαπράττοντας κάτι κατακριτέο, καταστροφικό. [ETYM. < αρχ. *Ήροστρατος* < *Ήρα* + *στράτός*]. **Ηρό** (η) {-ός κ. -ούς} 1. ΜΥΘΟΛ. νεαρή ίερέα τής Αφροδίτης, που παραβίασε τον όρκο παρθενίας τής εξαντίας του έρωτα τής για τον Λέανδρο, έρωτα που είχε τραγικό τέλος 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. < μγν. *Ήρω, παράλλ. τ. του* αρχ. *Ήρα* (βλ.λ.)]. **ήρωας** (ο) {ηρώων}, **ηρωίδα** (η) [αρχ.] 1. ο άνθρωπος που προβαίνει που γενναία πράξη, συχνά μέχρι σημείου αυτοθυσίας: *αφανής* | *εθνικός* | *χάρτινος* (ψεύτικος) ~ || οι ~ των αγώνων του έθνους || η *παρασημοφόρηση* | *το μνημείο των* ~ 2. (γενικότ. ως χαρακτηρισμός) (α) ο γενναίος (β) αυτός που κατορθώνει κάτι εξαιρετικά δύσκολο: *είναι ~ φρονιτής τόσα χρόνια την κατάκοιτη γυναίκα του και μεγάλωσε μόνος τον τρία παιδιά* 3. ο άνθρωπος που οι άλλοι θαυμάζουν και μιμούνται: *οι ~ των σημερινών παιδιών διαφέρουν από αυτούς του παρελθόντος* ΣΥΝ. πρότυπο, *ινδάλμα* 4. (στην αρχαιότητα) το μυθολογικό πρόσωπο που δεν είναι θεός και συνήθ. ξεχωρίζει για την αρετή, την ανδρεία του κ.λπ. (π.χ. *Αγαμέμνων, Ιάσων* κ.ά.): *ομηρικός* | *μυθολογικός* — || ο *Θησέας ήταν τοπικός ~ τής Αθήνας* 5. ο χαρακτήρας που παίζει συγκεκριμένο και κεντρικό ρόλο σε αφήγηση (λογотεχνική, θεατρική, κινηματογραφική): *οι ~ του βιβλίου* | *του δράματος* | *του Παπαδιαμάντη* ΣΥΝ. πρωταγωνιστής ΑΝΤ. *δευτερογωνιστής, κομπάρσος* 6. το άτομο που βρίσκεται στο επίκεντρο ενός γεγονότος ή το προκαλεί: (ειρων.) *οι ~ των χθεσινών συμπολίων...* *αφανείς και άφαντοι!* ΣΥΝ. πρωταγωνιστής, δράστης, πρωταίτιος. — **ηρωικός**, -ή, -ό [αρχ.], **ηρωικ-ά** | -ώς [ETYM.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, εγωισμός*. [ETYM. < αρχ. *ήρωος, -ωος*, αβελ. ετύμου, ίσως συνδ. με Ι.Ε. *ser- «προστατεύω, προφυλάσσω» (βλ. κ. *όραση*), ενώ δεν πρέπει να αποκλειστεί η σύνδεση με το θεωνύμιο *Ήρα* (βλ.λ.). Η λ. *ήρωος* αναφερόταν τόσο στους θεούς όσο και στους ανθρώπους ευγενούς καταγωγής, ενώ μεθομηρική είναι η χρήση τής λ. με τη σμ. «ημίθεος»]. **Ηρώδης** (ο) {-η κ. -ου} 1. *Ο Μέγας*, ο διορισμένος από τους Ρωμαίους βασιλιάς τής Ιουδαίας, κατά τη διάρκεια τής βασιλείας του οποίου γεννήθηκε ο Χριστός και που, όπως αναφέρεται στην Κ.Δ., διάταξε τη σφαγή των νηπίων τής Βηθλεέμ 2. (μετωνυμ.) αυτός που φέρεται βάνουσα στα παιδιά 3. *Αντίπασης-γιοις* του Ηρόδη του Μεγάλου, κυβερνήτης τής Γαλιλαίας, ο οποίος διάταξε τον αποκεφαλισμό του Ιωάννη του Προδρόμου 4. ο *Αττικός*- Αθηναίος ρήτορας και σοφιστής (2ος αι. μ.Χ.), που από την τεράστια περιουσία του χρηματοδότησε την κατασκευή πολλών έργων στην Αθήνα, όπως το Ωδείο και το Παναθηναϊκό Στάδιο. [ETYM. < μγν. *Ήρώδης*, πθ. < *ήρως*]. **ηρωίνη** (η) {χωρ. πληθ.} 1. ισχυρό ναρκωτικό που προέρχεται από τη μορφίνη και προκαλεί έντονο εθισμό, σωματικό και ψυχικό: *καθαρή* | *νοθευμένη* - || *υπερβολική δόση ηρωίνης* || *παίρνω* ~ ΣΥΝ. *λευκός θάνατος*, (αργκό) *άσπρη* 2. (συνεκδ.) η χρήση του παραπάνω ναρκωτικού: *δύο ακόμα νέοι νεκροί από ~*. [ETYM. Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. *heroin* < γερμ. εμπορική ονομ. *Heroin*) < μγν. *ηρωίνη* «ηρωίδα», θηλ. του αρχ. *ήρωος*. Το ναρκωτικό ονομάστηκε έτσι λόγω τής ισχυρής επίδρασης και των έντονων ψευδοισθήσεων που προκαλεί στους χρήστες]. **ηρωιομανής** (ο/η) {ηρωιομαν-ούς} | -εις} πρόσωπο που είναι εθισμένο στη χρήση ηρωίνης. — **ηρωιομανία** (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *heroïomanie*]. **ηρωισμός** (ο) [1797] 1. η ιδιότητα του ήρωα (βλ.λ., σμ. 1): *οι υπερσπαστές τής πόλης επέδειξαν απαρύμιλλο* - || *υποφέρω να μαρτύρια με ~* || *πράξεις* | *πνεύμα* | *δείγματα υψηλού* ~ ΣΥΝ. *ανδρεία* 2. (συνεκδ.) κάθε εκδήλωση γενναιότητας και θάρρους, ενδοχόμενος μέχρι σημείου αυτοθυσίας: *δεν χρειάζονται ~ αυτό που μετράει εδώ είναι η σύνεση και η μεγάλη προσοχή* ΣΥΝ. *ανδραγαθία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγωισμός*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *heroïsme*, άσχετο προς το μγν. *ηρωισμός* «λατρεία, θαυμασμός των ηρώων»]. **ηρώο** (το) 1. μνημείο για εθνικούς ήρωες: *κατάθεση στεφάνου στο ~ τής πόλης* || το ~ των πεσόντων 2. (στην αρχαιότητα) μικρός ναός αφιερωμένος στη λατρεία τοπικού ήρωα. [ETYM. < απρε- *ήρώων* (ιερόν) < *ήρωες*]. **ηρωολατρία** (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ο υπερβολικός θαυμασμός προς τους ήρωες ή προς συγκεκριμένο ήρωα. **ηρωοπιώ** ρ. μετβ. {ηρωοπιεύω...} ηρωοπιώ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (κάποιον) σε ήρωα, θεωρώ (κάποιον) ήρωα, συνήθ.

χωρίς να διαθέτει τα ανάλογα προσόντα: η *κοινωνία συχνά ηρωοποιεί άτομα, μόνο και μόνο επειδή είχαν μαρτυρικό τέλος*. — ηρωοποίηση (η).

[ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *héroïser*]. -ης, -ης, -ες [αρχ.] κατάληξη τριγενών και δικαταλήκτων επιθέτων.

ΣΧΟΛΙΟ Τα επίθετα της κατηγορίας αυτής (λέγονται και «τριτόκλιτα») είναι λόγιας προελεύσεως και χρησιμοποιούνται συχνά σε απαιτητικότερες μορφές ομιλίας. Η κλίση των επιθέτων αυτών εμφανίζει ιδιαιτερότητες στο γένος, στις κατάληξεις και στον τονισμό.

ασφαλ-ής ασφαλ-ές	συνήθ-ης σύνθη-ες
ασφαλ-ούς	συνήθ-ους
ασφαλή	συνήθ-η
ασφαλ-είς ασφαλ-ή	συνήθ-εις συνήθ-η
ασφαλ-ών	συνήθ-ων

Παρατηρήσεις: (α) Το αρσενικό και θηλυκό γένος συμπίπτουν πλήρως (β) Οι κατάληξεις αρσ.-θηλ. που διαφέρουν στον ενικό είναι τρεις: σε όλο το ουδ. και στον πληθ. αριθμό είναι δύο (γ) Τα επιθ. σε -ώδης (στοιχειώδης, δηλητηριώδης) στη γεν. πληθ. τονίζονται στη λήγουσα (στοιχειωδών, δηλητηριωδών) (δ) Τα επιθ. σε -ήθης (συνήθης) και τα λοιπά επιθ. σε -ης (επιμήκης, ανάρκης), πλην των επιθ. σε -ώδης, στο ουδ. ενικού αναβιβάζουν τον τόνο στην προπαρλήγουσα (το σύνθητες, το *επίμηκες*, το *αύταρκες*, αλλά το στοιχειώδες) (ε) Τα επίθετα σε -ής, -ής, -ές και τα σε -ώδης σχηματίζουν τα επιρρήματα τους σε -ώς (ασφαλής - ασφαλώς, στοιχειώδης - στοιχειωδώς), ενώ τα επιθ. σε -ης, -ης, -ες σχηματίζουν επιρρήματα σε -ως (συνήθης - συνήθως, πλήρης - πλήρως) (στ) Στα ουσιαστικοποιημένα επίθετα αρσενικού γένους αυτής της κατηγορίας συνήθίζεται ο σχηματισμός γενικής ενικού σε -η (π.χ. του *συγγενή μου* αντί του *συγγενούς μου*). Η τάση για σχηματισμό τέτοιων γενικής εμφανίζεται συχνά και όταν το επίθετο δεν είναι ουσιαστικοποιημένο (π.χ. ενός *στοιχειώδη τρόπον* αντί ενός *στοιχειώδους τρόπον*), πράγμα που πρέπει να αποφεύγεται.

Παράδειγματα: (α) σε -ής: *ακραφινής, αμαθής, ανεπαρκής, απαθής, απρεπής, ασαφής, ασθενής, διαρκής, διεθνής, δυσχερής, εγκρατής, ειλικρινής, ελλειπής, επαρκής, επεικής, επιμελής, ευκρινής, ευφυής, ευχερής, ηπτοπαθής, ιδιοτελής, κοινωφελής, λαοφιλής, μακροσκελής, ομοσχερής, οξυδερκής, πολυμελής, πολυπληθής, πολυτελής, προσηγής, πρωτοφανής, συνεπής, συνεχής, γονδροειδής, σοσειδής κ.ά.* (β) σε -ώδης: *αματιάδης, αμμώδης, βραχώδης, δασώδης, δηλητηριώδης, θορυβώδης, ιδεώδης, λιγγωδής, μαυιώδης, μεγαλειώδης, μυστηριώδης, ουσιώδης, παιδαριώδης, περιπετιώδης, στοιχειώδης κ.ά.* (γ) διάφορα σε -ης: *αήθης, ασυνήθης, ακοήθης, καλοήθης, συνήθης, επιμήκης, ουρανομήκης, κίνηρης, μονήρης, πλήρης, ανάρκης, ισομεγέθης, φυλαλήθης κ.ά.* Στη Ν. Ελληνική παρατηρείται μια τάση (που ξεκίνησε από την παλαιότερη δημοτική) να αποφεύγονται τα (τριτόκλιτα) επίθετα σε -ης, -ης, -ες (απόδης, *συμαθής, αντιπαθής, διεθνής, διαφανής, μεγαλοπρεπής, συνήθης* κ.τ.δ.) και να χρησιμοποιούνται στη θέση τους (δευτερόκλιτα) επίθετα σε -ος, -η, -ο είτε από παράγωγα αντίστοιχων ρημάτων (αηδιστικός < *αηδιάζω, συμπαθητικός < συμπαθώ, άπρεπος < πρέπει, άτυχος < τυχαίνω, αντιπαθητικός < αντιπαθώ, σνηθησιμένος < σνηθίζω*) είτε με απλό μορφολογικό μεταπλασμό από -ης... σε -ος...: *διεθνής > διεθνικός. Η τάση αυτή δεν επικράτησε πάντοτε (το διεθνικός δεν αντικατέστησε το διεθνής), αλλά πέτυχε να δημιουργήσει υφολογικές ποικιλίες: *απρεπής - άπρεπος, ατυχής - άτυχος* κ.ο.κ.*

Ησαΐας (ο) προφήτης, που προφήτευσε την έλευση του Μεσσία, συγγραφέας του ομώνυμου βιβλίου της Π.Δ.: ΦΡ. (καθμ.) *χορεύω τον χορό του Ησαΐα* παντρευομαι.

[ETYM. μτγν. < εβρ. *Yesaeyāh*, συντετμημένος τ. του ονόματος *Yēšaʿyāhu* «σωτήρια του Γιάχ (του θεού)»].

Η.Σ.Α.Π. (οι) Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι Αθήνας-Πειραιά.

Ησιόδος (ο) {Ησιόδου} αρχαίος Έλληνας ποιητής (8ος αι. π.Χ.) από τη Βοιωτία-σημαντικότερα έργα του το αφηγηματικό ποίημα *Έργα και Ημέρα* και το έπος *Θεογονία*. — **ησιόδοις**, -α, -ο [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. *Ησιόδος < ήσι-* (< ρ. *ήμι* «φίχνω, εκτοξεύω», βλ. κ. αφινω) -Ι- -οδος < *Εοδή «φωνή, ωδή» (βλ. κ. άδο)].

-ήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. -ίσιος) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, που δηλώνουν την καταγωγή, την προέλευση αυτών που δηλώνει το θέμα: βουν-ήσιος, κατσικ-ήσιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. βουνό, αετός.

[ETYM. αρχ. επίθημα (*ήμερ-ήσιος, Ίθακ-ήσιος*), που επεκτάθηκε στη Ν. Ελληνική και τη συνδρομή του λατινογενούς -ēsis < -ensis (κυρ. για παράγωγα τοπωνυμίων)].

-ήσιος ή -ίσιος; Η κατάλ. -ήσιος θεωρείται ότι προήλθε είτε από την αρχ. ελληνική -ήσιος (*ετήσιος, ημερήσιος, Ίθακήσιος, Μιλήσιος* κ.ά.) με συνίχηση (συμπροφορά του -ιος σε μία συλλαβή) είτε από τη λατ. -esis < -ensis είτε και από τις δύο. Στην ά περίπτωση η κατάληξη πρέπει να γράφεται με -η- (-ήσιος) στη β' περίπτωση πρέπει να γράφεται με -ι- (-ίσιος), αφού η λατ. κατάληξη *e-* δεν δεσμεύει την ελληνική απόδοση: στη γ' περίπτωση ορισμένα παράγωγα πρέπει να γράφονται με -ι- (*-ίσιος*) και άλλα με -η- (*-ήσιος*). Η ά άποψη έχει υποστηριχθεί από τον Γ. Χατζιάδην ή β' (από τη Λατινική) από τον Ν. Ανδριότι, μολοντί -ίσιος λόγω της

μεσαιωνικής ορθογραφίας της σε -ήσιος- υποστηρίζει τη γραφή σε -ήσιος- η γ' άποψη (με διαφορετικό σκεπτικό) υποστηρίζεται από τους Μ. Τριανταφυλλίδη και Α. Τσοπανάκη. Κατά τη γνώμη μας -και για διευκόλυνση της ορθογραφίας- είναι προτιμότερο να τηρήσουμε έναν μόνο τύπο ορθογραφίας (αντί δύο), που δεν μπορεί να είναι άλλος από το -ήσιος, μια που από κανέναν δεν αμφισβητείται ότι τα *ημερήσιος, ετήσιος, γενετήσιος, παραπλήσιος κ.ά.* και τα πολλά δηλωτικά τόπου καταγωγής (*Ίθακήσιος, Μιλήσιος, Πελοποννήσιος, Δωδεκανήσιος, Επτανήσιος* κ.ά.) υπήρξαν η βάση του συστήματος. Η Ελληνική (ιδίως των ελληνιστικών και βυζαντινών χρόνων) σχημάτισε αρκετά ονόματα σε -ήσιος (ποικιλής παραγωγικής προελεύσεως): *ακακήσιος (άκακος, ακακία), φιλησιος-φιλοτήσιος («προσφιλής»), Λιμνήσιος, γυμνήσιος, πρυμνήσιος, νυκτερήσιος, προρήσιος, θανατήσιος, βροντήσιος, νεοτήσιος, χαρτήσιος, γναφήσιος, επετήσιος, βιοτήσιος* κ.ά. Τα ονόματα αυτά ενισχύθηκαν -δεν δημιουργήθηκαν- από λατ. προελεύσεως επίθετα (που και οι Βυζαντινοί έγραφαν με -η-): *φαβρικήσιος (< fabricensis), κομμενταρήσιος (< commentariensis), καστρήσιος (< castrensis)*.

Παράδειγματα παραγώνων σε -ήσιος: *αλογήσιος, αρκονδήσιος, αλεπουδήσιος, αμπελήσιος, αρνήσιος, βουνήσιος, βαρελήσιος, βαπορησιος, γιδήσιος, γουρουνήσιος, γαϊδουρήσιος, γατήσιος, δαμαλήσιος, ελαφήσιος, θυμάρήσιος, καρφήσιος, καμητήσιος, κολογερήσιος, καλαμποκήσιος, κασικήσιος, κοτήσιος, κεφαλήσιος, κριθαρήσιος, κουνελήσιος, λιμνήσιος, λεονταρήσιος, μοναστηρήσιος, μαιμωδησιος, μουλαρήσιος, μοσχαρήσιος, νταμαρήσιος, πελαγήσιος, περιβολήσιος, παραπανήσιος, παλληκαρήσιος, περιστερήσιος, προβατήσιος, πανηγυρήσιος, παιδικήσιος, ποταμήσιος, σκυλήσιος, σπιτήσιος, τραγήσιος, τουλουμήσιος, φιδήσιος, γελωνήσιος, φεργαρήσιος.*

ήσιος (σχολ. ορθ. *ίσκιος*) (ο) 1. η σκοτεινή επιφάνεια που δημιουργείται κοντά σε αδιαφανές σώμα, όταν το τελευταίο δέχεται τις ακτίνες του φωτός, οι οποίες δεν μπορούν να το διαπεράσουν: *παρτηρούσαμε τους ~ μας πάνω στον τοίχο ΣΥΝ.* σκιά 2. (στο σκοτάδι) μορφή που δεν είναι ευδιάκριτη: *ένας ~ πέρασε μέσα στο σκοτάδι και χάθηκε ΣΥΝ.* σκιά 3. (συνεκδ.) μέρος στο οποίο δεν γηπά καταυθάν ο ήλιος: *καθόμαστε στον ~, για να μη μας κάνει ο ήλιος ΣΥΝ.* σκιά 4. (μτφ.) ανάμνηση ανθρώπου που έχει φύγει ή πεθάνει 5. (μτφ.) δημιουργία της φαντασίας: *παλεύει με τους ~ ΣΥΝ.* φαντασμα, αερικό.

[ETYM. < μεσν. ήσκιος < αρχ. σκιά, όπου το αρχικό η- υπό την επίδραση του ήλιος. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για συνθ. εκ συνωπαγής από τη συνεκφορά ή σκιά > ήσκιά, με αλλαγή γένους κατά το ήλιος. Η γρ. με ι- (*ίσκιος*) είναι εσφαλμ., μη έχοντας ετυμολογική στήριξη].

ήσκιωμα (το) {ήσκιωμ-ατος | -ατα, -άτων} ο τόπος που βρίσκεται στη σκιά.

ήσκιωμα ρ. μετβ. {ήσκιω-σα, -μένος} ρίχνω τη σκιά μου: *τα ψηλά δέντρα ήσκιωναν μεγάλο μέρος του κήπου ΣΥΝ.* σκιάζω.

ήσσον, -ων, -ον κ. ήττον {ήσσ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) μικρότερος, λιγότερος (συνεκδ.) υποδεέστερος, δευτερεύων: αυτό το θέμα είναι *ήσσονος σημασίας ΣΥΝ.* ελάσσον ΦΡ. (α) *αρχή* της *ήσσονος προσπάθειας* η πρακτική του να καταβάλλει κανείς όσο μικρότερη προσπάθεια γίνεται, προκειμένου να επιτύχει κάτι (β) *κατά το μάλλον ή ήττον* βλ. λ. *μάλλον* (γ) *ουχ ήττον* (ούχ ήττον) εντούτοις, όμως: *η άμυνα κατά τον επιδρομέον δεν υπήρχε συστηματικά οργανωμένη- ~ υπήρχε ιδιαίτερα αποτελεσματικά.* [ETYM. < αρχ. ήσσον (αττ. ήττον), συγκρ. βαθμός του επιφρ. *ή-κα* (με επική ψιλωση), που συνδ. με λατ. *seg-nis* «νωθρός, οκνηρός». Βλ. κ. ήκιστα, ήττα. Η *αρχή* της *ήσσονος προσπάθειας* μεταφράζει το γαλλ. *la loi du moindre effort*].

ησυχάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ησυχάζ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάποιον) να πάγει να ανησυχεί, οδηγώ ή επαναφέρω (κάποιον) σε κατάσταση ηρεμίας: *με ησυχασαν αυτά που μου είπες ΣΥΝ.* καθησυχάζω, ηρεμώ, καταπραΰνω, καλύμάρω, κατευνάζω, γαληνεύω ANT. αναστατώνω, ανησυχώ, ερεθίζω, ταράζω 2. (ειδικότ.) κάνω (κάποιον) να σταματήσει να θορυβεί: *με πολύ κόπο ησυχάσε τη μικρή που έκλαιγε || αν δεν ησυχάσετε τους ζωνηρούς μαθητές, θα έχετε πρόβλημα στην τάξη* ♦ (αμετβ.) 3. φθάνω σε κατάσταση ηρεμίας, παύω να είμαι σε ένταση, σε ταραχή: *δεν ησυχάζω, αν δεν μου τηλεφωνήσουν ότι έφτασαν καλά || η θάλασσα ησυχάσε ξαφνικά ΣΥΝ.* ηρεμώ, γαληνεύω 4. (ειδικότ.) παύω να θορυβώ: *Ησυχάστε! Τι φασαρία είναι αυτή; ΣΥΝ.* παύω, ηρεμώ, σιωπώ ANT. θορυβώ 5. παύω να ενοχλούμαι: *πότε θα ησυχάσουμε από τις απροειδοποίητες επισκέψεις του; || φύγε να ησυχάσουμε!* ΣΥΝ. απώλασσομαι 6. παύω να έχω ασχολίες, δραστηριότητες, να βρίσκομαι σε κίνηση: *συνήθ. με άρνηση: Δεν ησυχάζει λεπτό! Όλη μέρα τρέχει δεξιά και αριστερά! || αυτό το παιδί δεν μ'αφήνει να ησυχάσω!* ANT. δραστηριοποιούμαι 7. (σπάν.) εξαπλώνω και κοιμάμαι, αναπαύομαι: *το μεσημέρι ησυχάζει μια-δυο ώριπες* > 8. ζω μοναστική ζωή, είμαι ησυχαστής ΣΥΝ. μονάζω.

ησυχασμός (ο) [1861] 1. (λαϊκ.) το να ησυχάζει κανείς, η ησυχία 2. ΦΡΗΣΚ. τρόπος ζωής των ασκητών κυρ. της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που χαρακτηρίζεται από την αδιάλειπτη προσευχή και την τάση προς πλήρη απαλλαγή από τα ανθρώπινα πάθη 3. (ειδικότ.) τάση που εμφανίστηκε στο Άγιον Όρος κατά τον 14ο αι. και σύμφωνα με την οποία οι μοναχοί μέσω της συνεχούς προσευχής και σε κατάσταση απόλυτης ησυχίας μπορούσαν να προσεγγίσουν συνειδητά το θείο και να αποκτήσουν θεοπτία, δηλ. νοερή θέα του ακτιστου θείου φωτός. — ησυχαστής (ο) [μτγν.]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hesychasm].

ησυχαστήριο (το) [μεσν.] {ησυχαστηρί-ου | -ων} 1. μέρος στο οποίο απομονώνεται ο μοναχός ησυχαστής ΣΥΝ. ερημητήριο, ασκητήριο, ασκηταριό 2. (γενικότερ.) το μέρος στο οποίο μπορεί κανείς να απομονωθεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. μονή.

ησυχαστής (ο) → ησυχασμός

η συ γαυτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ησυχασμό 2. ΣΤ.-ΕΚΚΛΗΣ. **ησυχαστική έριδα** οι θεολογικές συγκρούσεις που σημειώθηκαν στο Βυζάντιο τον 14ο αι., όταν αμφισβητήθηκε η πρακτική του ησυχασμού (βλ. λ.).

ησυχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη ταραχής, αναστατάσεων, εντάσεων ΣΥΝ. ηρεμία, αταραξία, γαλήνη ΦΡ. **ησυχία, τάξις και ασφάλεια** (από προπαγανδιστικό σύνθημα της απριλιανής δικτατορίας) (i) η κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχει καμιά δραστηριότητα και κοινωνική διεκδίκηση, συνήθ. εξαιτίας της επιβολής απολυταρχικής διακυβέρνησης (ii) για να δηλωθεί ότι δεν συμβαίνει τίποτε αξιο λόγου: *-Τρέχει τίποτα; -Μπα, ~! 2. το να είναι κανείς ήσυχος, ήρεμος- κυρ. σε φράσεις όπως: ~ δεν έχει αυτό το παιδί! | Μη με ανακατένετε σε τέτοιες ιστορίες! Εγώ θέλω την ~ μου! 3. η έλλειψη θορύβου: προηγουμένως άκουγα ομιλίες, αλλά εδώ και δύο ώρες βασιλεύει απόλυτη ~ || κάντε ~! || (ως προσταγή) ~! Θέλω να κοιμηθώ! || περιέργη | ύποπτη - ΣΥΝ. σιωπή, σιγή, γαλήνη ΑΝΤ. φασαρία, ταραχή 4. ΝΟΜ. διατάραξη **κοινής ησυχίας** πείσιμα κατά το οποίο ο δράστης διαταράσσει δημόσια τις ασυλίες ή τη νυχτερινή ησυχία των κατοίκων κυρ. με υπερβολικούς θορύβους 5. ΘΕΟΛ. η υλική και πνευματική εγκράτεια (νήψη) που βοηθούν στην κατάνυξη και την εσωτερική γαλήνη της ψυχής: βασική επιδίωξη του ησυχασμού (βλ. λ.).*

Ησυχίος (ο) {Ησυχίου} 1. Έλληνας γραμματικός από την Αλεξάνδρεια (5ος αι. μ.Χ.), από τους σημαντικότερους λεξικογράφους: το λεξικό του εκτός από πλήθος λέξεων περιέχει ερμηνεία δύσκολων χωρίων, παροιμίων και διαλεκτικών λέξεων που δεν έχουν παραδοθεί από κείμενα 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ήσυχιος* < αρχ. επίθ. *ήσυχος* < ήσυχος].

ήσυχος, -ή, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ηρεμίας, γαλήνης: *-θάλασσα* ΣΥΝ. ήρεμος, γαλήνιος, ατάραχος ΑΝΤ. ανήσυχος, ταραγμένος 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη θορύβου, που δεν θορυβεί: *~ βραδιά | δάσος | βήματα | δωμάτιο* ΣΥΝ. σιωπηλός, αθόρυβος, σιγαλός ΑΝΤ. θορυβώδης 3. (α) αυτός που σιωπά, που δεν μιλά: *το παιδί καθόταν ~ κι έπαιζε* ΣΥΝ. σιωπηλός ΑΝΤ. θορυβώδης, ομιλητικός (β) (συνεκδ.) αυτός που δεν ενοχλεί: *καθόταν ~ στη γωνία του και δεν πείραζε κανέναν* ΑΝΤ. ενοχλητικός, φασαριόζος 4. αυτός που είναι απερισκεπής από έγνοιες: *Μείνε ήσυχος. Θα φροντίσω την υπόθεσή σου || άσε με ήσυχο να δουλέγω! | Δεν ανακατεύομαι σε τέτοιες δουλειές. Εγώ θέλω να έχω το κεφάλι μου ~ || ~ γερμάματα | συνείδηση (χωρίς ενοχές) ΣΥΝ. αμέριμος, ανενόχλητος, ατάραχος, ξενόστομος ΑΝΤ. προβληματισμένος 5. (α) αυτός που δεν έχει απότομο ή βίαιες αντιδράσεις, που δεν παραφέρεται: *είναι ~ ανθρώπινα* || *~ χαρακτήρας* ΑΝΤ. απότομος, βίαιος (β) (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηπιότητα και ευγένεια: *~ κουβεντούλα | τρόποι* ΣΥΝ. ήρεμος, ήπιος 6. αυτός που δεν παρουσιάζει μεταβολές, αναστατάσεις ή ενοχλήσεις: *κάνει ~ ζωή || περπατά μια ~ χρονιά* ΑΝΤ. ανήσυχος. — ήσυχα | ησυχώς [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ήσυχος*, αγν. ετιμολ.].*

ήτα (το) {ήτλ.} Η, η: το έβδομο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομήχα*. Γ [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ήτα* < εβρ. *hēth* «φράκτης, περίβολος»].

ητακισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. 1. (σύμφωνα με την ερασμική προφορά) η προφορά του γράμματος ε (έφυλον) από τους αρχαίους Έλληνες ως ε μακρού ΑΝΤ. ιωτακισμός 2. (γενικότερ.) η προφορά που επιχειρεί να ανασυνθέσει επιστημονικά τον τρόπο με τον οποίο προφερόταν η Ελληνική στους κλασικούς χρόνους: η προφορά αυτή συγκλίνει χωρίς να ταυτίζεται, με την ερασμική προφορά ΑΝΤ. ιωτακισμός. — ητακιστής (ο) [1854]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προφορά*. [ΕΤΥΜ. Ελληνιστικής ξέν. όρ. < γερμ. *Etazismus*].

ήτις αντων. → όστις

ητθ! μόριο (αρχαιοπρ.) δηλαδή: *κατά την οριζόμενη εκ του νόμου προθεσμία, ~ μετά παρέλευση πέντε ημερών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή, ομήχη*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < η τοκ η «πράγματι, αληθώς» (αγν. ετύμου, βλ. κ. ήδη) + -τοι, άτονος τ. δοτ. του β' προσώπου (σύ, άωρ, τυ), που χρησιμοποιήθηκε στην αττ. διάλεκτο ως επίθημα, πβ. *μέν-τοι, και-τοι*].

ήττα (η) {ηττών} η αρνητική έκβαση σε αγώνα, μάχη, σύγκρουση, αλλά και σε κάθε είδους ανταγωνισμό ή συναγωνισμό, η αποτυχία στην επίτευξη στόχου: *το στρατεύμα υπέστη συντριπτική ~ || εκλογική | σοβαρή | απροσδόκητη | βαριά | διπλωματική | οδυνηρή | προσωπική ~ || παραδέγομαι | διαπιστώνω την ~ μου* ΣΥΝ. αποτυχία ΑΝΤ. νίκη, επιτυχία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός, ομήχη*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ήττα < ήττομαι (υποχωρητ.)].

ηττοπάθεια (η) {χωρ. πληθ.} η εκ των προτέρων πεποίθησης κάποιου για αρνητική εξέλιξη: η ~ του δεν τον αφήνει να προχωρήσει στην επαγγελματική του σταδιοδρομία || *πνεύμα | κλίμα ηττοπάθειας* || *καταλαμβάνομαι από ~*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *défaitisme*].

ηττοπαθής, -ής, -ές αυτός που διακατέχεται από τον φόβο της ήττας, που δεν πιστεύει ότι μπορεί να πετύχει κάτι: *~ στάση | άνθρωπος | χαρακτήρας*. — ηττοπαθώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *défaitiste*].

ηττώμα ρ. αμετβ. αποθ. {ηττώσαι... | ηττήθηκα, -μένος} υφίσταμαι ήττα, αποτυχία (στην προσπάθειά μου, στον αγώνα μου, σε σύγκρουση): η *εθνική μας ομάδα ηττήθηκε από την αντίστοιχη αγγλική* || *~ ολοσχερώς | άδοξα* | *κατά κράτος* (εντελώς) ΣΥΝ. νικιέμαι, χάνω

ΑΝΤ. νικό, κερδίζω ΦΡ. *ουαί τοις ηττημένοις* βλ. λ. *ουαί*. * ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθραύω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ήττομαι* (-άο-) < ήττων «λιγότερος, κατώτερος» (βλ. λ. ήττων), κατ' αναλογία προς το συνώνυμο *νικόμαι*].

ήττων, -ων, -ον - ήττων

ηφαιστειο (το) [1812] {ηφαιστειο-ου | -ων} 1. ΓΕΩΛ. άνοιγμα ή ρήγμα στον φλοιό της Γης (και άλλων πλανητών), από το οποίο αναβλύζουν κατά καιρούς λειωμένα ή καυτά πετρώματα και ατμός: *έκρηξη | λάβα | κρατήρας ηφαιστείου* || *ενεργό | σβησμένο* | *εν δράσει* | *εν ηρεμία* ~ (βλ. λ. *ηφαιστειο*) 2. (συνεκδ.) το βουνό ή ο λόφος που βρίσκεται γύρω από το παραπάνω άνοιγμα ή ρήγμα και αποτελείται κυρ. από στερεοποιημένο υλικό από τα βάθη της γης, π.χ. ο Βεζούβιος και η Αίτνα 3. (μτφ.) τόπος ή κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ταραχές, συγκρούσεις: *το ~ των Βαλκανίων*. — ηφαιστειακός, -ή, -ό [1861]. [ΕΤΥΜ. < *Ήφαιστος*, θεός της φωτιάς. Η λ. απέκτησε τη σημ. αυτή ως αποδ. λατινογενών ξέν. όρων, πβ. *γαλλ. vulcan* < λατ. *Vulcanus*, επίθ. του Ηφαίστου, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. για την ονομασία του νησιού όπου βρίσκεται το ηφαιστειο Αίτνα, το οποίο θεωρείται ως το «εργαστήριο του Ηφαίστου»].

ηφαιστειογενής, -ής, -ές [1867] {ηφαιστειογεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται ή σχηματίζεται από ηφαιστειο, από τα καυτά υλικά που αναβλύζουν από αυτό: *~ εδάφη | πετρώματα | νησιά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *volcanique*]. ηφαιστειολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ηφαιστειών και των συναφών φαινομένων. — ηφαιστειολόγος (ο/η) [1877]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *volcanologie* (νόθο συνθ.)].

ηφαιστειότητα (η) [1883] {χωρ. πληθ.} η ηφαιστειακή δράση.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *volcanisme*].

ηφαιστειώδης, -ής, -ές [1861] {ηφαιστειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που θυμίζει ηφαιστειό 2. (μτφ.) εκρηκτικός: *~ ιδιοσυγκρασία*.

Ηφαιστίων (ο) {Ηφαιστίων-ος, -α} 1. παιδικός φίλος του Μ. Αλεξάνδρου, που τον ακολούθησε ως στρατιωτικός αρχηγός στην εκστρατεία της Μ. Ασίας 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Επίσης Ηφαιστίωνας. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ήφαιστίων*, -ωνος < αρχ. *Ήφαιστος* (βλ. λ.)].

Ήφαιστος (ο) {-ου κ. -αίστου} ΜΥΘΟΛ. ένας από τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου, σύζυγος της Αφροδίτης, ο οποίος λατρευόταν ως κύριος της φωτιάς και της μεταλλουργίας και προστάτης των τεχνιτών. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ήφαιστος*, προελλην. θεωνύμιο, αγν. ετύμου].

ηχαγωγός, -ός, -ό [1888] ΦΥΣ. αυτός που χρησιμοποιεί για τη μετάδοση του ήχου: *~ σωλήνας*. [ΕΤΥΜ. < ηχ(ο-) + αγωγός (< άγω)].

ηχείο (το) 1. η συσκευή που χρησιμοποιείται για την ενίσχυση ή τη μετάδοση του ήχου 2. το κοίλωμα των έγχορδων μουσικών οργάνων, όπου παράγεται ο μουσικός ήχος.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ήχειον* «κύμβαλο, τύμπανο» < αρχ. *ήχος*. Η σημερινή σημ. αποτέλει απόδ. του αγγλ. *(sound-box) resonator*].

ηχηρός, -ή, -ό [1871] 1. αυτός που παράγει έντονο ήχο: *χειροκρότημα | κουνόμυνη | φωνές | γαστροίκα | γέλιο | φιλι* ΣΥΝ. δυνατός, έντονος, βροντερός ΑΝΤ. αθόρυβος, σιγαλός 2. (συνεκδ.) αυτός που προσελκύει την προσοχή, που προκαλεί εντύπωση: *δεν χρειάζομαστε ~ ονόματα, αλλά γνώστες του αντικείμενου, έστω κι αν δεν είναι γνωστοί* 3. ΓΛΩΣΣ. **ηχηρό σύμφωνο** κάθε σύμφωνο που παράγεται, όταν πάλλονται οι φωνητικές χορδές: *τα ~ σύμφωνα της Ν. Ελληνικής είναι τα μπ, ντ, γκ (γγ), β, δ, γ, μ, ν, λ, ρ, ζ* ΑΝΤ. άηχος. — ηχηρότητα (η) [1894]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *sonore*].

ηχηροποίηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή ενός άηχου συμφώνου στο αντίστοιχο ηχηρό: η ~ του «σ» σε «ς». — ηχηροποιούμαι ρ. [1891] {-είται...}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *sonorisation*].

ηχητικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που παράγει ή αναπαράγει ήχο, αυτός που σχετίζεται με τον ήχο: *~ παρεμβολή | διαβαθμίσεις* | *απόχρωση* | *κύματα* | *ποιότητα* 2. ΦΥΣ. **ηχητική** η ο κλάδος της ακουστικής και της μηχανικής των ρευστών, που ασχολείται με τη μελέτη της ταχύτητας και του ήχου και με τα συναφή φαινόμενα. — ηχητικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

ηχητικότητα (η) το γνώρισμα μουσικού οργάνου που αποδίδει το πόσο ικανοποιητικά (από την άποψη της έντασης, της καθαρότητας του ήχου κ.λπ.) ακούγεται το όργανο αυτό σε κάθε περιοχή της έκτασης του. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *sonorité*].

ήχθην ρ. → άνω

ηχοαίσθημα (το) {ηχοαισθηματος} {χωρ. πληθ.} η αίσθηση του ήχου, η ιδιότητα του ήχου να γίνεται αντιληπτός μέσω της ακοής. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. *audibility*].

ηχοαπορροφητικός, -ή, -ό αυτός που απορροφά τους ήχους: *~ οδόστρωμα*.

ηχοβολία (η) η συσκευή που, με τη χρήση ηχητικών κυμάτων, προσομοιάζει το βάθος του ωκεανού ή την ύπαρξη σώματος ή επιπέδου μέσα στη θάλασσα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. *echo sounder*].

ηχοβολισμός (ο) η μέτρηση του βάθους της θάλασσας ή η εξακρίβωση της ύπαρξης αντικειμένου ή επιπέδου μέσα σε αυτή με την εκπομπή ηχητικών κυμάτων, που αντανακλώνται στην επιφάνεια του βυθού και επιστρέφουν στη συσκευή (ηχοβολίδα). Επίσης ηχοβόλιση (η) — ηχοβολιστικός, -ή, -ό, ηχοβολίζω ρ.

ηχοβολιστικό (το) ΝΑΥΤ. συσκευή η οποία μετράει το βάθος της θάλασσας με τη βοήθεια υπερήχων.

ηχογράφος (ο) η συσκευή με την οποία καταγράφεται ο ήχος. [ETYM.

Απόδ. του αγγλ. sound recorder].
ηχογράφος ρ. μετρ. {ηχογραφέις... | ηχογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταγράφω (ήχο) σε ειδικό υλικό, με τρόπο ώστε να διατηρηθεί και να μπορεί να αναπαράγεται με τα κατάλληλα μέσα: ηχογράφησαν πρώτα τα όργανα και μετά τη φωνή || ~ ψηφιακά || πιστά | επιτυχημένα. — ηχογράφηση (η). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. record].

ηχοεντοπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ΦΥΣ. μέθοδος εντοπισμού αντικειμένων με προσδιορισμό του χρόνου που χρειάζεται η ηχώ για να επιστρέψει στο σημείο εκπομπής του ήχου, καθώς και της κατεύθυνσης από την οποία αυτή επιστρέφει, λ.χ. από ένα ρα'τάρ ή ανιχνευτή υποθαλάσσιων αντικειμένων 2. ΒΙΟΛ. μηχανισμός ανίχνευσης αντικειμένων που ε'ργοποιούν δελφίνια, νυχτερίδες και άλλα ζώα εκπέμποντας υψηλής συχνότητας ήχους οι οποίοι ανακλώνται στο αντικείμενο και επιστρέφουν πίσω στα αφτιά ή σε άλλα ακουστικά όργανα.

[ETYM. ο βιολογικός όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. echo-location (νόθο συνθ.), ενώ ο φυσ. όρ. αποδίδει το αγγλ. sonar (βλ. κ. σόναρ)].

ηχοκαρδιογράφημα (το) {ηχοκαρδιογραφήμα-ατος | -ατα, -άτων} η διάγνωση για την κατάσταση της καρδιάς, που γίνεται με τη βοήθεια υπερήχων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. échocardiogramme].

ηχοκαταστολή (η) η παύση ή η απομάκρυνση του θορύβου που προέρχεται από ηχητικό σύστημα ΣΥΝ. αποθρονοβοποίηση.

ηχοκινησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική και αυτόματη μίμηση κινήσεων που ο ασθενής είδε άλλους να εκτελούν ή εκτέλεσε ο ίδιος μία φορά ΣΥΝ. ηχοπραξία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. échokinésie].

ηχολαλία (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική τάση για μηχανική επανάληψη λέξεων και φράσεων που ο ασθενής άκουσε άλλους να προφέρουν. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. echolalia].

ηχολήπτης (ο) {ηχοληπτών}, ηχολήπτρια (η) {ηχοληπτριών} τεχνικός που είναι υπεύθυνος για την εγγραφή του ήχου κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής εκπομπής, ταινίας κ.λπ.

ηχοληψία (η) {ηχοληψιών} η τεχνική διαδικασία για την εγγραφή ήχου σε ειδικό υλικό, ιδ. για κινηματογραφική ή τηλεοπτική χρήση. — ηχοληπτικός, -ή, -ό.

[ETYM. < ήχος + ληψία < λήψη, μετάφρ. δάνειο από γερμ. Tonaufnahme]. ηχολογώ ρ. αμετρ. [1871] {ηχολογείς... | ηχολογ-ησα} δημιουργώ ήχο, σχολολογώ (βλ. λ.).

ηχομετρία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η μέθοδος μέτρησης του ήχου 2. η μελέτη του ήχου ως προς τη διάρκεια, την ένταση, το ύψος ή την προέλευση με τη βοήθεια ειδικού μηχανήματος. — ηχομετρικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sonométrie (νόθο συνθ.)].

ηχώμετρο (το) [1861] {ηχώμετρο-ου | -ων} το ειδικό όργανο με το οποίο υπολογίζεται η ένταση, το ύψος και η διάρκεια του ήχου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sonomètre (νόθο συνθ.)].

ηχομηπητικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που μιμείται φυσικό ήχο: ~ λέξη ΣΥΝ. ηχοποίητος 2. ΓΛΩΣΣ. ηχομηπητική (η) η διαδικασία κατά την οποία σχηματίζονται λέξεις που ακουστικά θυμίζουν φυσικούς ήχους και παρουσιάζουν αιτιολογική σχέση μεταξύ σημασίας και μορφής ΣΥΝ. ονοματοποιία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. lautnachahmend].

ηχομόνωση (η) {-ής κ. -ώσεις, -ώσεων} 1. η απομόνωση και η προστασία ενός χώρου από τους εξωτερικούς θορύβους: σε όλα τα στούντιο ηχογραφήσεων είναι απαραίτητη η ~ 2. (συνεκδ.) το υλικό με το οποίο ηχομονώνεται ένας χώρος και γενικότερ. ο τρόπος με τον οποίο ενισχύεται η κατασκευή κτηρίου γι' αυτό τον λόγο: το διαμέρισμα δεν έχει καλή ~ || δεν έχουν βάλε την ~ ακόμα. — ηχομονω-τικός, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. sound-isolation].

ηχοπέτασμα (το) {ηχοπετάσμα-ατος | -ατα, -άτων} φράγμα, φυσικό (π.χ. από χώμα, δένδροστοιχία) ή τεχνητό (π.χ. πανό από ηχομονωτι-κό υλικό), που εμποδίζει τη μετάδοση του ήχου.

ηχοποίητος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που παράγεται κατά την προσπάθεια των ομιλητών μιας γλώσσας να μιμηθούν φωνητικά φυσικό ήχο: η λέξη «νισοόρισμα» είναι ~ (από το «νιάου»), που αποτελεί φωνητική απόδοση της φωνής της γάτας. [ETYM < ηχο- + -ποίητος (< ποιώ), κατά το χειρο-ποίητος]. ηχοπραξία (η) {χωρ. πληθ.} η ηχοκινησία (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. echopraxia].

ηχο ρ ρύπανση (η) {-ής κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μορφή υποβάθμισης του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής, που οφείλεται στους υπερβολικούς σε αριθμό και ένταση θορύβους: την ~ στην πόλη την προκαλούν τα αυτοκίνητα, τα κομπρεσέρ κ.ά. || στην ~ αποδίδουν πολλοί τη νευρικότητα των ανθρώπων της πόλης 2. (συνεκδ.) το σύνολο των θορύβων που υποβαθμίζουν το περιβάλλον ή προκαλούν ενόχληση σε όποιον τους ακούει: (σκωπτ.) αυτό δεν είναι τραγούδι, είναι σκέτη ~. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sound pollution].

ήχος (ο) 1. οτιδήποτε γίνεται ή μπορεί να γίνει αντιληπτό με τη βοήθεια της ακοής: ανεπαίσθητος | δυνατός | ρυθμικός | υπόκοφος | πένθιμος | μελωδικός | ευχάριστος ~|| ο ~ της φωνής | της θάλασσας | της καμπίνας || το φράγμα του ήχου (βλ. λ. φράγμα) 2. (εκφραστ.) χαρακτηριστικό άκουσμα: ήχοι από την Αφρική (μουσική ή ομιλία) 3. (για ηλεκτρονική συσκευή) η ένταση του ήχου: καμπίνας από τους οκτώ τρόπους της βυζαντινής μουσικής: ~ πλάγιος. Επίσης (λαϊκ.) αγχος (σημ. 1) (βλ. λ.).

[ETYM. < αρχ. ήχος, παράλλ. τ. του αρχαιότερου ουσ. ήχη (ήδη ομηρικού) < *Éχḗ, που απαντά αναδιπλασιασμένο στο ρ. ίαχω < *Ei-Éḗ-χω (βλ. λ. ιαχή). Η λ. ήχη συνδ. με λατ. vagio «κλαυθουρίζω», αρχ. αγγλ. swðgan κ.ά.].

-ήχος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό ήχων ή ψάλλεται κατά συγκεκριμένο αριθμό ήχων: οκτά-ήχος, οκτώ-ήχος. [ETYM. Β' συνθ. της Μεσν. και Ν.

Ελληνικής (πβ. μεσν. οκτώ-ήχος), το οποίο προέρχεται από το αρχ. ηχος]: ηχοόμοια (το) {ηχοομόμα-ατος | -ατα, -άτων} η ξεχωριστή ποιότητα του ήχου, η οποία εξαρτάται από τις μεταβολές της πίεσης (κυματο-μορφή) στο ηχητικό κύμα, κατά τρόπο ώστε οι ομαλές διακυμάνσεις της να αντιστοιχούν σε μελωδικούς ήχους και οι απότομες σε σκληρούς ήχους: το φλάουτο έχει μαλακό ~, ενώ το τύμπανο σκληρό ΣΥΝ. χροιά.

ηχώ (η) {ηχούς | χωρ. πληθ.} 1. η επανάληψη του ήχου λόγω ανακλάσεως των ηχητικών κυμάτων σε μακρινό εμπόδιο, με αποτέλεσμα να φτάνουν στα αφτιά μας πιο αργά από τα κανονικά ηχητικά κύματα (που εκπέμπονται κατευθείαν): η ~ της φωνής του αντίχησε στη σπηλιά ΣΥΝ. αντίλαλος, αντήρηση, αντιβουσία 2. (μτρ.) αυτός που απλώς αναπαράγει λόγους και ιδέες άλλου, χωρίς να αλλοιώνει ή να τροποποιεί όσα μεταφέρει: η εφημερίδα έχει μεταβληθεί σε ~ της κυβερνητικής πολιτικής (υποστηρίζει άκριτα την κυβερνητική πολιτική) ΣΥΝ. φερέφωνο. [ETYM. αρχ. < ήχη, βλ. κ. ήχος].

ηχώ ρ. αμετρ. {ηχείς... | ήχησα} 1. βγάζω ήχο: οι καμπάνες ηχούν 2. γίνομαι αντιληπτός, ακούγομαι (συνήθ. δίνοντας συγκεκριμένη εντύπωση): τα λόγια του ήχσαν παράξενα στ' αφτιά μου. [ETYM < αρχ. ήχώ (-έω) < ήχη (βλ. λ. ήχος)].

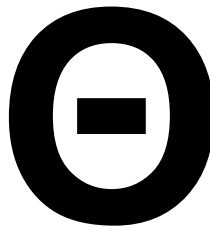
ηχώϊκος, -ή, -ό ΓΕΩΛ. αυτός που σχετίζεται με την πρώτη περίοδο εμφάνισης ζωικών όντων στη Γη: ~ αιώνας | όντα. [ETYM. < ηω- (< ηώς «αυγή», βλ. λ.) + ζωϊκός, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eozoic].

Ηόκαινο (το) [1873] {Ηοκαίνου} ΓΕΩΛ. γεωλογική περίοδος που θεωρείται ότι άρχισε πριν από 54 εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε περίπου 16 εκατομμύρια χρόνια.

[ETYM. < ηω- (< ηώς «αυγή») + καινός «καινούργιος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eocene].

Ηώς (η) [αρχ.] {Ηούς} ΜΥΘΟΛ. κόρη του Υπερίωνος, αδελφή του Ηλίου και της Σελήνης, η προσωποποίηση της αυγής.

ηώς (η) {ηούς, ηώ | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η αυγή. [ETYM. αρχ., ιων. τύπος της λ. έως «χάραμα, αυγή», βλ. λ. εωθινός].

Θ, θ: θήτα, το όγδοο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Το γράμμα Ο αντιπροσώπευε στην Αρχαία Ελληνική ένα οδοντικό κλειστό δασύ σύμφωνο (π.χ. *θέμα* = /théma/, από όπου λατ. *thema*, γαλλ. *thème*, αγγλ. *theme* κ.λπ.), ενώ από πολύ νωρίς με απώλεια της δασυτήτας του άρχισε να προσλαμβάνει τη φωνητική αξία οδοντικού διαρκούς συμφώνου, όπως προφέρεται και σήμερα (πβ. *θέμα* = /Géma/). Η δήλωση της δασυτήτας στο φωνολογικό σύστημα της Αρχαίας ήταν πολύ σημαντική, τόσο που προσδιόριζε την ονομασία όλων των κλειστών συμφώνων της Ελληνικής (δασέα σύμφωνα: *χ, φ, θ*- μη δασέα ή ψιλά: *κ, π, τ* - μέσα σύμφωνα, τα μεταξύ δα-σέων και μη δασέων ευρισκόμενα: *γ, β, δ*). Ήταν τόσο σημαντική, που το ελληνικό αλφάβητο, το οποίο αρχικά διέθετε μόνο το Ο (th), ενώ τα άλλα δύο δασέα σύμφωνα τα δήλωνε ως ΠΗ (Π με το δασύ Η) και ΚΗ (Κ με το δασύ Η), δημιουργήσε δύο νέα γράμματα, το Φ (= ph) και το Χ (= kh), για να δηλώσει μονογραμματικά (όπως το Θ) και τα δύο άλλα δασέα. Τη δασυτήτα της αρχαίας προφοράς του Ο βρίσκουμε και στις (αρχαίες) λέξεις που έχουν περάσει σε ξένες γλώσσες ως δάνεια από την Ελληνική, πβ. λ.χ. αγγλ. *theatre*, *ethnic*, *therapy*, *theology*, *theory*, *thermometer*, *athletic*, *atheism* κ.λπ. Οι ειδικοί μελετητές της ιστορίας της ελληνικής γραφής ανάγουν το ελληνικό γράμμα θήτα στο αντίστοιχο βορειοσημιτικό γράμμα tēth (εμφατικό οδοντικό), ενώ το γράμμα ται το ανάγουν στο (μη εμφατικό οδοντικό) γράμμα tāw της βορειοσημιτικής. ΣΧΟΛΙΟ λ. αλφάβητο, γραφή.

Θ, ο θήτα: το όγδοο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. θήτα, αριθμός). ΣΧΟΛΙΟ λ. πνεύμα.

θα μόριο 1. για τον σχηματισμό των μελλοντικών ρηματικών χρόνων (στιγμιαίου, διαρκείας και συντελεσμένου μέλλοντα): *θα πάω σε μία ώρα στην αγορά* || *θα πηραίνω κάθε απόγευμα στην αγορά* || *όταν επιστρέψεις, θα έχω ήδη πάει στην αγορά* 2. για τον σχηματισμό των δυνατικών εγκλίσεων, κυρ. στη δήλωση του μη πραγματικού: *θα πήρα να στην αγορά, αλλά δεν έχω χρήματα* || *θα είχα πάει στην αγορά, αν δεν ήμουν κατάκοπος* || *θα μπορούσατε να μου φέρετε ένα ποτήρι νερό*; 3. για τη δήλωση του πιθανού ή του ενδεχομένου: *δεν μου μιλάει φαίνεται θα είναι θυμωμένος* || *θα ήμουν στην αγορά και γ' αυτό δεν με βρήκες* · 4. **θα** (τα) οι υποσχέσεις: *ο λαός κουράστηκε από τα προεκλογικά ~ < θέλει έργα*. Επίσης (λαϊκ.) θενά. [ΕΤΥΜ. μεσν. < θανά < Θε' να (μτ' προληπτική αφομοίωση) < θέλ' να (μτ' αποποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος -λν-) < θέλω νά < θέλω ινά < θέλω ινα, τρόπος περιφραστικής δήλωσης του μέλλοντα, που χρησιμοποιήθηκε - ακολουθούμενος από υποτακτική- στους όνιμους μεσν. Ξέρωνους].

θάβω κ. (λόγ.) θάπτω κ. (λαϊκ.) θάφτω ρ. μετβ. {έθανα, θάφτηκα (λόγ. ετάφην, -ης, -η..., μετ. ταφείς, -είσα, -έν), θαμμένος} 1. τοποθετώ μέσα στη γη και σκεπάζω με χώμα: *θαμμένος θησαυρός ΣΥΝ.* χώνω, κρύβω ANΤ. ξεθάβω, βγάζω 2. (ειδικότ.) τοποθετώ (νεκρό) σε τάφο και τον σκεπάζω με χώμα: *τον έθαψαν στον οικογενειακό τάφο ΣΥΝ.* ενταριάζω, (μειωτ.) χώνω 3. κατατακτών, σκεπάζω (παλιδοοντας, χιώνω να αφηνή δυνατότητα διαφυγής: *εξαιτίας του σεισμού πολλοί θάφτηκαν στα ερείπια των σπιτιών τους ΣΥΝ.* πλακώνω ANΤ. ξεπλακώνω 4. σκεπάζω (κάτι) εντελώς, ώστε να μη φαίνεται: *οι σημειώσεις του είχαν θαφτεί κάτω από τον σάρκο των βιβλίων και των εγγραφών* 5. (μτφ.) δεν αφηνή (κάτι) να γίνει γνωστό, να έρθει στο φως της δημοσιότητας: *προσπάθησαν να θάψουν την υπόθεση δωροδοκίας ΣΥΝ.* κουλανάω ANΤ. φανερώω, φέρνω στο φως 6. (μτφ.) προκαλώ μεγάλη ζημιά (σε κάποιον/κάτι): *τον έθαψε αυτή η γκάφα παραμονές εκλογών ΣΥΝ.* (καθημ.) χαντάκωνω 7. (μτφ.-οικ.) μιλώ άσχημα για (κάποιον) ΣΥΝ. κακολογώ, κατασομπολεύω ANΤ. εκθειάζω, υμνολογώ, επαινώ 8. θίγω το φιλότιμο (κάποιου), μειώνω: *τόρα με θάβεις, μ' αυτό που λες* 9. (μεσοπαθ. **θάβωμαι**) (μτφ.) μένω στάσιμος, δεν εξελίσσομαι: *θάφτηκε στη θέση του ταμία τόσα χρόνια χωρίς προαγωγή. — θάψιμο* (το) [μεσν.] (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. **θάπτω** (από τον αόρ. *ε-θαγα*, κατά το σχήμα *άναγα - ανάβω, έκομα - κόβω* κ.ά.) < *θάφ-τω (με ανομοίωση του -φ, πβ. παθ. αόρ. β' *ε-τάφ-ην*) < I.E. *dhmbh- «σκάβω», πβ. αρμ. *damb-an* «τάφος». Ομόρρ. *τάφ-ος, τάφ-ρ-ος* (βλ. λ.).

θαλαμάρχης (ο/η) [1886] {θηλ. *θαλαμάρχη*} | *θαλαμαρχών*} υπεύθυνος για την τήρηση της τάξης και της καθαριότητας σε θάλαμο (κυρ. στρατώνη ή νοσοκομείου). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *chef de chambre*].

θαλάμη (η) {θαλαμών} 1. η τρύπα όπου φωλιάζει υδρόβιο ζώο: η ~ του *χαταποδιού* · 2. το κοίλο τμήμα όπλου, στο οποίο τοποθετείται το βλήμα. Επίσης *θαλάμι* (το) [μεσν.] (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνιμο, ομόηχα*. [ΕΤΥΜ. αρ'., παράλλ. τ. του ουσ. *θάλαμος* (βλ. λ.).]

θαλαμηγός (η) πολυτελής σκάφος μικρής σχετικά ισχύος και μεγέθους μ' χαρακτηριστική μυτ'ρη πλήρη, που χρησιμοποιείται σε ιστοπλοϊκούς αγώνες ή για ταξίδια αναψυχής ΣΥΝ. γιοτ. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *θαλαμηγός* (ενν. ναύς) < *θάλαμος* + *-ηγός* < *άγω*. Η λ. απαντά στους ελληνιστικούς παπύρους προσδιορίζοντας ένα είδος αιγυπτιακού πλοίου, ενώ η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ. *yacht* (βλ. κ. *γιοτ*). **θαλαμηπόλος** (ο/η) 1. πρόσωπο που ε'ίαι υπεύθυνος για τη φροντίδα ενός δωματίου σε ξενώνα | ξενοδοχείο ΣΥΝ. *καμπαριέρα* 2. πρόσω-

πο που φροντίζει τις καμπίνες σε επιβατηγά πλοία ΣΥΝ. *καμπαρότος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *θάλαμος* + *-πόλος* < *πέλω* | *-ομαι* (βλ. κ. *πόλος*).]

θαλάμι (το) → **θαλάμη**
θαλαμίσκος (ο) [1851] μικρός κλειστός χώρος, συνήθ. με ένα μόνο άνοιγμα: ~ *αεροπλάνου* | *πλοίου* | *διαστημοπλοίου* ΣΥΝ. *καμπίνα*.

θαλαμοειδής, -ής, -ές [1807] {θαλαμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που θυμίζει θάλαμο ΣΥΝ. *θαλαμοτός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

θάλαμος (ο) {θαλάμ-ου | -ων, -ους} 1. το δωμάτιο: *νυφικός* ~ (όπου μένουν οι νεόνυμφοι) || *νεκρικός* - ΣΥΝ. *δωμάτιο, κάμαρα* 2. (α) το δωμάτιο που προορίζεται για διαμονή και ύπνο πολλών ατόμων: *νοσοκομειακός* | *στρατιωτικός* ~ ΣΥΝ. *κοιτώνας* (β) (συνεκδ.) τα πρόσωπα που βρίσκονται σε δωμάτιο: *όλος ο - αναστατώθηκε από τις φωνές του* 3. (α) κλειστός εσωτερικός χώρος που προορίζεται για συγκεκριμένη χρήση: ~ *διαστημοπλοίου* | *ανελκυστήρα* | *διακοβέρνησης* | *πλοήγησης* | *δοκιμών* || *χειρουργικός* ~ (β) **θάλαμος αποσυμπίεσης** βλ. λ. *αποσυμπίεση* 4. (α) αυτόνομο, κλειστό και συνήθ. μικρό κτίσμα ή κατασκευή που προορίζεται για συγκεκριμένη χρήση: *τηλεφωνικός* ~ (β) **ψυκτικός θάλαμος** ο ειδικός χώρος στον οποίο επικρατεί πολύ χαμηλή θερμοκρασία χάρη στη χρήση ηλεκτρισμού και χρησιμοποιείται στη συντήρηση των τροφίμων (γ) **θάλαμος αερίων** (ι) χώρος θανάτωσης με δηλητηριώδη αέρια: *οι ~ του Άουσβιτς* | *Ράβενσμπρικ* (ii) (μτφ.) δωμάτιο ή κλειστός χώρος με αποπνικτική ατμόσφαιρα (δ) **σκοτεινός θάλαμος** (ι) το τμήμα της φωτογραφικής μηχανής που μοιάζει με μικρό κουτί με μία οπή από την οποία διέρχεται το φως, με αποτέλεσμα να σχηματίζει το αναστραμμένο είδαλο των αντικειμένων στην εσωτερική πλευρά του κουτιού απέναντι από την οπή (ii) χώρος που μπορεί να συσκοτιστεί πλήρως, ώστε να είναι δυνατή η επεξεργασία φωτογραφιών ή κινηματογραφικής ταινίας μέσα σε αυτόν · 5. ANAT. (α) καθέννας από τους χώρους του ματιού, που περιέχουν υδατοειδές υγρό και βρίσκονται μεταξύ του κερατοειδούς χιτώνα και της ίριδας και μεταξύ της ίριδας και του φακού (β) καθέννας από τους συμμετρικούς χώρους στον εγκέφαλο που περιέχουν φαία νευρική ουσία · 6. BOT. το άκρο του μίσχου, από όπου φύονται όλα τα μέρη του άνθους ΣΥΝ. *αρθρόδοξη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνιμο*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *θόλος*, η οποία προσδιόριζε ένα μνημείο στρογγυλού σχήματος. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *θάλαμος αερίων* (< γερμ. *Gaskammer*), *σκοτεινός θάλαμος* (< γαλλ. *chambre noire*), *θάλαμος οφθαλμού* (< γαλλ. *chambre de l'oeil*), *θάλαμος δοκιμών* (< αγγλ. *test chamber*) κ.ά.].

θαλαμοφύλακας (ο) [1893] {θαλαμοφυλάκων} ο υπεύθυνος για την ασφάλεια και φύλαξη κοιτώνα στον στρατό ή σε νοσοκομείο.

θαλαμοτός, -ής, -ό [1856] 1. αυτός που θυμίζει θάλαμο: ~ *τάφος* ΣΥΝ. *θαλαμοειδής* 2. αυτός που αμάρτίζεται από θάλαμους: - *κατασκευή* | *κτήριο*.

θάλασσα (η) {-ας κ. (λόγ.) -άσης | -ασών} 1. η υδάτινη αλυρή έκταση που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος της επιφάνειας της Γης: *μαγνημένη* | *ακίβητη* | *αγριεμένη* | *ζεστή* | *γαλιανή* | *γαλιάνη* | *σκοτεινή* | *αφιλόξενη* ~ || *αθλήματα της* ~ || *επίθεση από αέρος και θαλάσσης* || η ~ *φουρτουναίες* | *φουσκώνει* | *βουίζει* | *λυσσομανεί* | *αγριέει* | *γαληνέει* || *ταξιδεύω* | *κολυμπώ* | *μαρευώ* | *αρμενίζω* | *πέφτω* | *ανοίγομαι* στη ~ ANΤ. *ξηρά*, *στεριά*· ΦΡ. (α) *παλέω με τη θάλασσα* (i) αγωνίζομαι να κρατηθώ στην επιφάνεια της θάλασσας: *οι ναυαγοί πάλεωσαν για ώρες με τη θάλασσα* (ii) δουλεύω, μοχλώ στη θάλασσα (λ.χ. ως ναυτικός) (β) *έχω φάει τη θάλασσα με το κουτάμι* έχω μεγάλη πείρα στη θάλασσα, έζησα όλη μου τη ζωή ταξιδεύοντας στη θάλασσα ΣΥΝ. είμαι *θαλασσόλυκος* (γ) *ανοιχτή θάλασσα* βλ. λ. *ανοιχτός* (δ) κλειστή *θάλασσα* βλ. λ. κλειστός (ε) *νεκρή θάλασσα* βλ. λ. νεκρός (στ) *οργώνω τις θάλασσες* ταξιδεύω συνεχώς στη θάλασσα (ζ) *επτά θάλασσες* το σύνολο των ωκεανών: *πειρατής των επτά θαλασσών* || τα *κάνω θάλασσα* αποτυγχάνω παταγωδώς, με χαρακτηριστι-

κή αδεξιότητα: *πάλι θάλασσα* τα έκανε: *πήγε να με βοηθήσει στο μαγειρέμα και έκαψε το φαγητό* ΣΥΝ. τα κάνω μούσκεμα, τα θάλασσα-νω, τα κάνω μαντάρια ΑΝΤ. τα καταφέρνω (θ) *πρω, γυνή και θάλασσα* βλ. λ. γυνή 2. (συνεκδ.) έκταση με αλμυρό νερό, μικρότερη από ωκεανό, που περιβάλλεται από στεριά και επικοινωνεί με τον ωκεανό μέσα από στενή διόδο: *Μεσόγειος | Μαύρη | Ερυθρά | Βόρεια* ~ 3. η επιφάνεια της θάλασσας: *το χωριό είναι 500 μ. πάνω από τη ~* || «20.000 λέγες υπό τη ~» (μυθιστόρημα του Ιουλ. Βερν) 4. περιοχή που βρέχεται από θάλασσα: *κάνω διακοπές στο βουνό και στη ~* || *τόρα με τις ζέστες, πάνε όλοι στη ~* 5. (συνεκδ.) το αλμυρό νερό: *σκάβοντας βαθιά για το πηγάδι, βρήκε ~* || *ήπια ~, καθώς πάλευε με τα κύματα* 6. (συνεκδ.) η αναστατωμένη θάλασσα, η φουρτούνα: *στον γυρισμό βρήκαμε ~ και ταραπωρήθηκαμε* || με πιάνει η θάλασσα (με πιάνει ναυτία) || *σήμερα έχει ~* (φουρτούνα) ΣΥΝ. θαλασσοταραχή, τρικυμία ΑΝΤ. γαλήνη, νηνεμία 7. (συνεκδ.) μεγάλη λίμνη με αλμυρό νερό: *Κασπία ~* — (ντοκ.) θαλασσίτσα (η) κ. θαλασσάκι (το). (Βλ. κ. λ. *θάλαττα*). [ΕΤΥΜ. αρχ., σγν. «τίμιον, πηθ. συνδ. με τη μακεδονική ιδιοματική λέξη (« γλώσσα ») *δαλάσσαν* και είναι προελλην. λ. Το Ι.Ε. θέμα **mal-* «θάλασσα», από όπου λατ. mare, γαλλ. mer, ιρλ. muir, γερμ. Meer κ.ά., δεν απαντά στην Ελληνική, όπου αντιθέτως χρησιμοποιείται με γενική σημ. η λ. *θάλασσα* και οι ποιητικές λ. *άλς, πόντος και πέλαγος* (βλ.λ.).]

θάλασσα: συνώνυμα. Η γενική λέξη που χρησιμοποιείται στην Ελληνική, για να δηλώσει το υγρό στοιχείο σε αντίθεση με το στερεό (στεριά, ξηρά), είναι η θάλασσα. Πρόκειται για λέξη πανάρχα, πιθανότατα προελληνική, αφού δεν απαντά σε άλλη συγγενή (ινδοευρωπαϊκή) γλώσσα. Η λ. δηλώνει συνήθως μεγάλη υδάτινη επιφάνεια (πβ. *Μεσόγειος Θάλασσα*) με αλμυρό νερό. Ακόμη μεγαλύτερη υδάτινη επιφάνεια, τσίη που να χωρίζει ηπειρούς μεταξύ τους, δηλώνει η λ. ωκεανός (πβ. Ατλαντικός *Ωκεανός*). Ανοιχτή θάλασσα (όπως η *θάλασσα* και ο *ωκεανός*), μικρότερη συνήθως από αυτή που δηλώνει η λ. *θάλασσα*, είναι το *πέλαγος* (πβ. *Αιγαίο Πέλαγος*). Η ετυμολογική προέλευση της λ. (συγγενής με τις λ. *πλάγιος, πλάξ | πλάκα, παλάμη* και, πιθανότατα, με τη λ. *Πελασγοί*) τη συνδέει με τη σημ. «επίπεδη επιφάνεια» (οπότε και *Πελασγοί*, από **Πελαγισ-κοί*, θα ήταν «οι κάτοικοι επίπεδων, πεδινών χωρών») και με την έννοια της ανοιχτής, ανεμπεικμένης υγρής επιφάνειας (ανοιχτές, ανεμπεικμένες υδάτινες επιφάνειες είναι και η *θάλασσα* και ο *ωκεανός*). Αντιθέτως, ο *πόντος* (που αρχικά σήμαινε «θαλάσσιο πέρασμα», πβ. και λατ. *pons, pontis* «γέφυρα») είναι η κλειστή διαπλευστή θάλασσα (πβ. *Ευξείνιος Πόντος*) ή θάλασσα διόδου (πβ. *Ελλήσποντος*). Ενώ ο (αι)γιαλός, από την αρχική σημ. της ακτής, της παραλίας, δήλωσε την παράπλευρη προς την ακτή θάλασσα, τα αβαθή νερά, όπου παραπλέουν μικρότερα σκάφη, θάλασσα - αλς. Η αρχαία λ. *άλς* σήμαινε τη θάλασσα (ιδίως -στον Όμηρο- όπως τη βλέπει κανείς από τη στεριά). Η λέξη θάλασσα επηρέασε αναλογικά το γένος της λέξης *άλς*, που ως θηλυκό (ή *άλς*) δήλωσε τη θάλασσα, ενώ ως αρσενικό (ό *άλς*) το «αλάτι». Από το *άλς* παρήχθησαν πολλές λέξεις της Ελληνικής, που συνδέονται με τη θάλασσα: *εν αιγί αλός* («στο κύμα της θάλασσας») > αρχ. *αγιαλός* > μεσν. *γιαλός παρά + αλς* > *παράλιος, παραλία* (ενν. γη) - *ενάλιος, αλιεύς, αλιεύω, αλιεία: Αλ-μος, ύφ-αλος, Αγγί-αλος* κ.ά. πηθ. και *Άλιόνησος* < **Αλοσ-νησος*.

θαλασσαετός κ. **θαλασσαϊτός** (ο) μεγάλος αετός με σκούρο καστανό χρώμα και άσπρη ουρά.

θαλασσαίμια (η) η μεσογειακή αναιμία (βλ. λ. *μεσογειακός*). — θαλασσαίμια, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. thalassaemia].

Θάλασσα (τής) Ανατολικής Κίνας (η) η Ανατολική Σινική Θάλασσα (βλ.λ.).

Θάλασσα (τής) Νότιας Κίνας (η) η Νότια Σινική Θάλασσα (βλ.λ.).

Θάλασσα των Σαργασσών (η) τμήμα του Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ των Μεγάλων Αντιλλών και των Α. ακτών της Β. Αμερικής. [ΕΤΥΜ. Ξέν. ονομασία (πβ. *αγγλ.* Saragasso Sea), που ανάγεται στο πορτ. sargazo «είδος φυκών»].

θαλασσοσφάλεια (η) [1894] {θαλασσοσφαλειών} η ασφάλεια κατά ατυχημάτων και κινδύνων που προέρχονται από τη θάλασσα ΣΥΝ. ναυτοσφάλεια. Επίσης θαλασσοσφάλιση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Seeversicherung].

Θάλασσα των Κοραλλιών (η) τμήμα του Ειρηνικού Ωκεανού ΒΑ. της Αυστραλίας. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του *αγγλ.* Coral Sea, που αναφέρεται στην κοραλλιογενή ΒΑ. Αυστραλία].

θαλάσσερμα (το) {θαλασσερμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΑΥΤ. 1. το θαλασσινό νερό που τοποθετείται στη δεξαμενή πλοίου ή υποβρυχίου, για να διατηρηθεί η σταθερότητα του πλοίου ή για να μπορεί να καταδυθεί το υποβρύχιο (βλ. κ. λ. *έρμα*) 2. η δεξαμενή που προορίζεται για το παραπάνω θαλασσινό νερό. [ΕΤΥΜ. < *θάλασσα* + *έρμα* (βλ.λ.).]

θαλασσίης, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το ανοιχτό μπλε χρώμα της ήρεμης, ζεστής θάλασσας: ~ *πουκάμισο | χάντρες* ΣΥΝ. *γαλάσιος, γαλανός, γαλακός* 2. *θαλασσί* (το) το ίδιο το ανοιχτό μπλε χρώμα της ήρεμης, ζεστής θάλασσας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

Θαλασσίκα (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) 1. η χαρακτηριστική μυροδία της θάλασσας 2. η αλμυρή και πικρή γεύση του θαλασσινού νερού. θαλασσινός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που προέρχεται από τη θάλασσα: ~ *νερό | αέρας | αβρα | μυροδιές* || «ένα είν' πουλί ~ κι άλλο είν' που-

λί βουνήσιο» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. (λόγ.) θαλάσσιος 2. αυτός που συντελείται στη θάλασσα: ~ *εμπόριο | μάνιο | ταξίδι | ιστορία | ζωή | σπορ* ΣΥΝ. θαλάσσιος 3. *θαλασσινός* (ο). *θαλασσινή* (η) (α) κάτοικος παραθαλάσσιας περιοχής ή νησιού ΑΝΤ. μεσογειακός, ηπειρώτης, στεριανός (β) άνθρωπος που απασχολείται επαγγελματικά στη θάλασσα (ψαράς, ναυτικός κ.λπ.): «*θάλασσα, τους θαλασσινούς μην τους θάλασσοδέρνεις*» (δημοτ. τραγ.) 4. *θαλασσινά* (τα) τα εδέσματα που προέρχονται από τη θάλασσα (ψάρια, μαλάκια, οστρακοδόμημα κ.λπ.): *φρέσκα | νόστιμα ~*. θαλάσσιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται στη θάλασσα: ~ *κίτος | πανίδα | αρτηρίες | ανεμώνη | ελέφαντας* || *μόλυνση του ~ περιβάλλοντος* ΣΥΝ. θαλασσινός 2. αυτός που συντελείται στη θάλασσα: ~ *εξερευνήσεις | συγκοινωνία | μεταφορές | έρευνα* ΑΝΤ. *χερσαίος, θαλασσοβρεγμένος*, -η, -ο κ. **θαλασσοβρεγμένος** (εκφραστ.)

αυτός που έχει βραχεί από τη θάλασσα. Επίσης **θαλασσοβρεγτός**. **θαλασσογραφία** (η) [1852] {θαλασσογραφιών} 1. η ζωγραφική με θέματα από τη θάλασσα και τη ναυτική ζωή 2. (συνεκδ.) ο πίνακας που απεικονίζει θαλασσινά θέματα: *αγόρασα δύο ~*. — **θαλασσο-Υγράος** (ο/η), **θαλασσογραφικός**, -ή, -ό [1888]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* thalassography] **θαλασσοδάνειο** (το) [1817] {θαλασσοδανείου} -ων} 1. δάνειο με πολύ υψηλό τόκο, που δίνεται στον ιδιοκτήτη πλοίου ή τον υπεύθυνο για τη φόρτωση εμπορευμάτων και του οποίου η επιστροφή εξαρτάται από το αν το προϊόν θα φθάσει σώο στον προορισμό του ή όχι • 2. (σκωπ.) δάνειο του οποίου η εξόφληση δεν γίνεται εξαιτίας της απεργηγοδότητασ του δανειζόμενου. **θαλασσοδαρμένος**, -η, -ο 1. αυτός που τον χτυπάνε συνεχώς τα κύματα της θάλασσας: ~ *βράχοι* 2. αυτός που έχει διατρέξει κινδύνους στη θάλασσα: «*μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή έφτασαν θαλασσοδαρμένοι στα χόματα της Μακεδονίας*» (εφημ.). Επίσης **θαλασσοδάρτος** [1880]. **θαλασσοδέρνω** ρ. μετβ. {θαλασσοδάρ-θηκα, -μένος} 1. (για τη θάλασσα) χτυπο με δύναμη με τα κύματα: «*θάλασσα, τους θαλασσινούς... μην τους θάλασσοδέρνεις*» (δημοτ. τραγ.) (μεσοπαθ. **θαλασσοδέρνομαι**) 2. (εκφραστ.) παλεύω με τη θάλασσα, με τα κύματα: *αφού θαλασσοδάρθηκαν για έξι ώρες, διασώθηκαν από την ακτοφυλακή* ΣΥΝ. θαλασσοπνίγομαι, παραδέρνω 3. (συνεκδ.) **ταλαιπωρούμαι**, βασανίζομαι δουλεύοντας στη θάλασσα: *θαλασσοδαρμένο πρόσωπο | καίκι | ναυτικός* 4. (μτφ.) αντιμετωπιζώ δύσκολες καταστάσεις: *Οα-λασσοδέρνονται για να βγάλουν το ψωμί τους* ΣΥΝ. *υποφέρω, ταλαιπωρούμαι*. — **θαλασσοδαρμός** (ο).

θαλασσοθεραπεία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} 1. θεραπευτική αγωγή για ορισμένες παθήσεις με θαλάσσια λουτρά ή διαμονή σε παραθαλάσσιες περιοχές 2. (ειδικότ.) η περιποίηση του σώματος (σε ειδικό κέντρο αισθητικής) με τη χρήση θαλασσινού νερού και προϊόντων με βάση τα φύκια και το νερό της θάλασσας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ.* thalassotherapie]. **θαλασσοκράτορας** (ο) {θαλασσοκρατόρων},

θαλασσοκράτειρα (η) [1863] {θαλασσοκράτειρων} πρόσωπο που έχει ηγεμονικό ρόλο στη ναυτιλία, που κυριαρχεί με τον στόλο του στις θάλασσες: η *μωκοική Κρήτη ήταν από τις πρώτες ~* || *η Μ. Βρετανία ήταν ~ κατά τον 19ο αι.* Επίσης (λόγ.) θαλασσοκράτωρ (ο)

{θαλασσοκράτορες}, **θαλασσοκρα-τόρισα** (η). [ΕΤΥΜ. < *αρχ.* θαλασσοκράτωρ, -ορός < *θάλασσα* + -κράτωρ < *κρατός*, πβ. κ. αυτοκράτωρ - αυτοκράτειρα]. **θαλασσοκρατορία** [1863] κ.

θαλασσοκρατία [μτγν.] (η) {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία με δύναμη, ενός κράτους στη θάλασσα, η υπεροχή στη ναυτική δύναμη: η ~ της *αρχαίας Αθήνας | της Βενετίας*. — θαλασσοκρατό ρ. [αρχ.] {-εις...}.

[ΕΤΥΜ. < *αρχ.* θαλασσοκράτωρ < *θάλασσα* + -κράτωρ < *κρατός*]. θαλασσολοκός (ο) (εκφραστ.) ο παλαιμάχος και έμπειρος ναυτικός.

θαλασσομαχώ ρ. μετβ. [μτγν.] {θαλασσομαχεΐς...} {θαλασσομάχησ} 1. διεξάγω πόλεμο ή μάχη στη θάλασσα ΣΥΝ. *ναυμαχώ* 2. παλεύω με τα κύματα της θάλασσας: *οι ναυαγοί θαλασσομαχούσαν επί ώρες* ΣΥΝ. θαλασσοδέρνομαι. — **θαλασσομαχία** (η) (σημ. 1), **θαλασσομα-χητό** (το) (σημ. 2), **θαλασσομάχος** (ο/η) [μτγν.]. **θαλασσόνερο** (το) το νερό που προέρχεται από τη θάλασσα. **θαλασσοπλοΐα** (η) [1826] {χωρ. πληθ.} η κίνηση με πλοίο στη θάλασσα.

[ΕΤΥΜ. < *θάλασσα* + -πλοΐα < *πλοΐω*, απόδ. του γερμ. Seefahrt]. θαλασσοπνίγομαι ρ. αμετβ. αποθ. (θαλασσοπνίγ-ηκα, -μένος) {εκφραστ.} 1. κοντεύω να πνιγώ μέσα στη θάλασσα: *θαλασσοπνίγεται και εξαντλημένος βγήκαν στην ακτή* ΣΥΝ. θαλασσοδέρνομαι 2. ταξί-δειω, δουλεύω πολύ καιρό στη θάλασσα 3. (μτφ.) **βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι**. — **θαλασσοπνιζέμο** (το). θαλασσοπνιχτής (ο) {δύσχερ. θαλασσοπνιχτών} (λοϊκ. -εκφραστ.)

(πλοίο) σε κακή κατάσταση, που είναι επικίνδυνο για ταξίδι.

θαλασσοπόρος (ο/η) [μτγν.] 1. πρόσωπο που διασχίζει τη θάλασσα με πλοίο 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που εξερευνά νέους θαλάσσιους δρόμους: *οι μεγάλοι ~ του 15ου αι., όπως ο Μαγγελάνος, ο Κολόμβος κ.ά.* ΣΥΝ. *ποντοπόρος*. — **θαλασσοπορία** (η) [1840] (σημ. 1). **θαλασσοπούλι** (το) {θαλασσοπούλι-ού | -ιών} το πουλί που ζει σε

παράκτιες περιοχές ή σε ακατοίκητα από ανθρώπους νησιά.

θαλασσοπνιχιά (η) η σπηλιά που βρίσκεται σε ακτή.

θαλασσοταραχή (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία η θάλασσα είναι ταραγμένη: *σφοδρή ~* || η ~ *καλύει | μαινεται* ΣΥΝ. *τρικυμία, φουρτούνα* ΑΝΤ. *γαλήνη, νηνεμία*. **θαλασσοφοβία** (η) [1881] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. ο παθολογικός φόβος για τη θάλασσα.

θαλασσόχορτο (το) 1. φυτό που φυτρώνει κοντά στη θάλασσα 2. (ειδικότ.) η αριμυρήθρα.

θαλασσόχορτος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα της θάλασσας ΣΥΝ. θαλασσή.

θαλασσώνω ρ. μετβ. {θαλάσσω-σα, -μένος} στη ΦΡ. **τα θαλασσώνω** κάνω γκάφα ή αποτυγχάνω εντελώς: *τα θαλάσσωσε στη νέα του δουλειά: χωρίς να το καταλάβει, προσέβαλε τον διευθυντή* ΣΥΝ. *τα κάνω θάλασσα*. — θαλάσσομαι (το).

[ETYM < θάλασσα, άσχετο με το αρχ. θαλασσώ (-όω) «μετατρέπω σε θάλασσα»].

θάλαττα (η) (αρχαιοπρ.) η θάλασσα- ΦΡ. **θάλαττα! θάλαττα!** (Ξενοφ. *Κύρου Ανάβασις* 4.7.24) ως επιφώνημα όταν αντικρίζει κανείς τη θάλασσα μετά από μεγάλο ταξίδι ή όταν παρουσιάζεται κάποιο αίσιο σημάδι για το τέρας μιας υπόθεσης μετά από μακρές και κοπιαστικές προσπάθειες. [ETYM αρχ. αττ. τ. του *θάλασσα* (βλ.λ.)].

Θάλασσα (η) 1. κόρη του Δία και της Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα της κομωδίας και των συμποσίων 2. μία από τις τρεις Χάριτες (μαζί με την Αγλαΐα και την Ευφροσύνη) 3. γυναικείο όνομα. [ETYM αρχ. < *θαλός (πβ. *γλυκός - γλυκεία*) < *θάλλω*].

θαλαρός, -ή, -ό 1. (για φυτά) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ανθοφορίας: ~ *μωπιά* ΣΥΝ. ανθηρός ANΤ. μαρμαμένος 2. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται στην ακμή του: ~ *πνεύμα* | *νόση* ΣΥΝ. ακμαίος ANΤ. παρηκμασμένος. — **θαλερότητα** (η) [1893]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιθαλής, ποικίλος*. [ETYM αρχ. < *θαλός < *θάλλω* «ανθίζω» (πβ. αορ. β' έ-θαλ-ον) + *πα-ραγ.* επίθημα -*ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός*].

Θάλλω (ο) 1. ο Μιλήσιος- αρχαίος Έλληνας προσωκρατικός φιλόσοφος (7ος-6ος αι. π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς, ο οποίος ασχολήθηκε με τα μαθηματικά, την αστρονομία, τις φυσικές επιστήμες και θεωρούσε ως αρχή του σύμπαντος το νερό 2. ανδρικό όνομα. [ETYM < αρχ. *Θαλής* «ανθηρός, θαλερός» < θ. *θαλ-*, πβ. αορ. β' έ-θαλ-ον, ρ. *θάλλω*].

θαλλοειδής (η) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ουσία με ηρεμιστικές ιδιότητες, αλλά και τερατογόνους επιπτώσεις στο έμβryo, όταν λαμβάνεται από εγκύους. [ETYM Μεταφορά του γερμ. Thalidomid, συγκεκριμένος τ. του (ph)thal-(im)ido-mid, στο οποίο το á συνθ. rphthal- προέρχεται από το ουσ. (na)rphthalene «αφθαλιΐνη», ενώ το β' συνθ. imido- ανάγεται σε imid < amid < am(monia) «αμμωνία» + κατάλ. -id].

θάλλω (το) [1885] {θαλλίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Tl) (βλ. κ. λ. *πериодικό, um*). [ETYM Αντιδάν., < νεολατ. thallium < αρχ. *θαλλός* (βλ.λ.)].

θάλλος (ο) (λόγ.) το νεαρό κλαδί φυτού, το φυτικό σώμα κατώτερον οργανισμών, όπως των φυκών, μυκήτων κ.ά. ΣΥΝ. (καθμη.) βλαστάρι, φυτάνι. [ETYM: αρχ. < *θάλλω*].

θαλλοφόρος (ο) [αρχ.] ΙΕΤ. (στην αρχαιότητα) αυτός που κρατούσε θαλλούς ελάς, νεαρά βλαστάρια, κατά την πομπή των Παναθηναίων.

θαλλοφόρα (τα) {θαλλοφύτων} ΒΟΤ. (παλαιότ. όρ.) φυτά που αποτελούνται μόνο από θαλλό (βλ.λ.), όπως τα φύκια, οι μυκήτες κ.ά. [ETYM: Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Thallophyta].

θάλλω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.} (λόγ.) 1. βγάζω άνθη ΣΥΝ. ανθίζω, ανθοφόρο 2. (μτφ.) βρίσκω στην ακμή μου: *τα μεγάλα πνεύματα θάλλουν υπό οποιοσδήποτε συνθήκες* ΣΥΝ. ακμάζω, ανθίζω, ευδοκίμω ANΤ. παρακμάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιθαλής, ποικίλος*. [ETYM αρχ. < *θάλ-ιο / *θάλ-ον < I.E. *thal-nō «ανθώ, βλαστάνω», πβ. αρμ. dalar «χλωρός, πράσινος», αλβ. dal «βλαστάνω, προβάλλω» κ.ά. Ομόρρ. *θαλ-ερός, Θαλ-ής, -Θαλής* (πχ. *άμφι-θαλής, έτερο-θαλής*)].

θαλπερός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που παρέχει θερμότητα, αυτός που ζεσταίνει ήπια ΣΥΝ. ζεστός, θερμός ANΤ. ψυχρός, παγερός 2. (μτφ.) αυτός που μεταδίδει εσωτερική ζεστασιά, αίσθημα τρυφερότητας, γλυκύτητας: ~ *αγκαλιά* | *φιλιά* ΣΥΝ. ζεστός ANΤ. αποκαρδιωτικός. — **θαλπερότητα** (η) [1895]. [ETYM < θάλλω + *πα-ραγ.* επίθημα -*ερός*].

θάλλω (το) {θάλλωπος} {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αίσθηση της ζεστασιάς και της ασφάλειας ΣΥΝ. θαλπωρή. [ETYM: αρχ. < *θάλλω*].

θάλλω ρ. μετβ. {έθαλψα} (λόγ.) μεταδίδω ήπια και ευχάριστη ζέση ΣΥΝ. ζεσταίνω, θερμαίνω ANΤ. ψυχραίνω, κρυώνω. [ETYM αρχ. αββ. *ετύμου*. Αν το -*πω* (*θάλ-πω*) θεωρηθεί επίθημα, τότε η λ. πθ. συνδέεται με το αρχ. επίθ. *θαλκρός* «θερμός, φλέγων»].

θαλπωρή (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ευχάριστη ζέση: *το τζάκι γέμιζε το δωμάτιο με γλυκιά ~* ΣΥΝ. θάλλωπος, ζεστασιά ANΤ. ψύχρα, δροσιά 2. (μτφ.) η ατμόσφαιρα ζεστασιάς και εγκαρδιότητας, τρυφερότητας: *σπαική οικγενειακή ~* || *έχω ανάγκη από ~*.

[ETYM αρχ. < *θάλλω* + *πα-ραγ.* επίθημα -*ωρή*].

θάμα (το) → **θαύμα**

θαμβός, -ή, -ό → **θαμπός**

θάμβος κ. (λαϊκ.) **θάμπος** (το) {θάμβους} {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η λάμψη, η ακτινοβολία: το ~ *των άστρων* 2. το γόητρο, η ακτινοβολία που εκπέμπει κάτι εντυπωσιακό: το ~ *της αρχαίας ελληνικής τέχνης*

3. ΙΑΤΡ. η απότομη διαταραχή της όρασης εξαιτίας ξαφνικής και έντονης λάμψης ή από παθολογικά αίτια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ETYM αρχ. αββ. *ετύμου*. Ασφαλής θεωρείται η σύνδεση του όρου με τον αρχ. παρακ. *τέ-θη-πα*, τού οποίου μαρτυρείται η μητ. αορ. β' *ταφών* «αυτός που εξεπλάγη, που θαμπώθηκε». Το θέμα ταφ- < *θαφ-απαντά στο ουσ. *θά(μ)β-ος* με ηχηροποίηση (-φ- > -β-) έπειτα από έρρινο σύμφωνο, πβ. *τρέφομαι - θρό(μ)βος, στρέφομαι - στρό(μ)βος*. Το

θέμα αυτό συνδέθηκε επίσης με το γοτθ. *afðobn* «σώπα!», που θα οδηγούσε σε I.E. *dhābh-, από όπου και μέσ. αγγλ. *dabben* «χτυπό απαλά», γερμ. *tarpen* κ.ά. Κατ' άλλη άποψη, *θάμβος* < *θέμβ-ος < I.E. *dhembh- | *dhrmbh-, πβ. γοτθ. *dumbs* «σιωπηλός, άφωνος»]. **θαμβόμα** (το) → **θαμπώνω** **θαμβώνω** ρ. → **θαμπώνω** **θαμβωτικός**, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (ρήμα) που δηλώνει συχνή επανάληψη πράξης, λ.χ. *επιχωριάζω, συχνάζω: στα Αρχαία Ελληνικά το ρήμα «φά-σκα» είναι θαυματικό τού «φημί»*.

[ETYM < αρχ. *θαμίζω* < επίρρ. *θάμα* «συχνά, πολλές φορές», συνε-σταλμ. βαθμ. τού θ. *θε-*, που απαντά στο ρ. *τί-θη-μι* (πβ. *α' πληθ. τί-θε-μεν*). Ομόρρ. *θάμ-νος, θη-μών* (> *θημονιά*), *θή-κη, θέ-σις* (-η), *θώ-κος, θε-σμός* κ.ά.]. **θαμνόβιος**, -α, -ο [1886] αυτός που έχει την κατοικία του ή συχνάζει κοντά σε θάμνους: ~ *πουλιά*. **θαμνοειδής**, -ής, -ές {μτγν.} {θαμνοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} **θαμνώδης** (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. **θαμνοκοπτικός**, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται για την κοπή και

την σχηματοποίηση θαμνώδων φυτών: ~ *εργαείο*. **θάμνος** (ο) {ευλόδους πολυτέτες φυτό με κλαδιά που φτρώνουν χαμηλά στη βόση του: *μέσα στους ~ και στα χαμοκλάδα φτειάζει τη φωλιά της η πέροικα* || η *βαλανιδιά υπάρχει και σε μορφή θάμνου και σε μορφή δέντρου* (πβ. λ. *πόα, δέντρο*).

[ETYM: αρχ. < επίρρ. *θαμά* «συχνά» (πβ. *πικνός < πύκα*), ίσως μέσω αμάρτρου τύπου **θαμός* «συχρός, ευφρίμωρο». Βλ. κ. *θαμιστικός*].

θαμνοσκεπής, -ής, -ές [1891] {θαμνοσκεπ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που τον σκεπάζουν, τον καλύπτουν θάμνοι: ~ *έκταση* | *βουνό* ΣΥΝ. **θαμνόφυτος** ANΤ. **δενδρόφυτος**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **θαμνότοπος** (ο) έκταση γεμάτη θάμνους. **θαμνόφυτος**, -ή, -ό [1894] αυτός που είναι σπαρμένος με θάμνους ΣΥΝ. **θαμνοσκεπής**, **θαμνώδης**, **θαμνοειδής**, -ης, -ές {μτγν.} {θαμνοειδ-ούς | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που έχει μορφή θάμνου: ~ *φυτό* ΣΥΝ. **θαμνοειδής** 2. αυτός που καλύπτεται από θάμνους: ~ *έκταση* | *περιοχή* ΣΥΝ. **θαμνόφυτος**, **θαμνοσκεπής**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **θαμνάδα** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη διάγναις, στυλπνότητας, η ιδιότητα τού θαμπού: η ~ *των γυαλιών* | *των ασμηκών* || *πρωινή* ~ ΣΥΝ. **θαμπούμα** ANΤ. **διαγνεία** 2. η προσωρινή συσκότιση της όρασης. **θαμπερός**, -ή, -ό 1. αυτός που δεν λάμπει: ~ *επιφάνεια* | *γυαλί* ΣΥΝ. **αμυδρός** ANΤ. **λαμπερός** 2. αυτός που προκαλεί συσκότιση της όρασης ΣΥΝ. **εκθαμβωτικός**. **θαμπίζω** ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.} *πώθω* 'α είμαι λαμπερός, στυλπνός- *τείνω* να γίνω θαμπός: *το κρασί θαμπίζει* ΣΥΝ. **θολώνω**, **σκοτεινιάω** ANΤ. **λάμπω**. **θαμπόγυαλο** (το) το γυαλί που δεν έχει διάγναις.

θαμπός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **θαμβός** 1. αυτός που δεν είναι διαγνής, λαμπερός αυτός που καλύπτεται από άχνα: *τα τζάμια ήταν ~ από τους υδρατμούς* || ~ *καθρέφτης* | *χρώμα* | *φως* ΣΥΝ. **θολός** 2. αυτός τού οποίου το περίγραμμα είναι ασυφές: ~ *γραμμές τού ορίζοντα* | *κορφές* | *τοπίο* ΣΥΝ. **θολός**, **αμυδρός** ANΤ. **σαφής**, **καθαρός** 3. αυτός που έχει ξεθωριάσει, που δεν είναι έντονος: ~ *χρόματα μετά το πλύσιμο* || *χωρίς περιποίηση τα μαλλιά χάνουν τη φυσική τους λάμψη, γίνονται ~* ΣΥΝ. **ξεθωριασμένος** ANΤ. **έντονος**, **ζωηρός** 4. (μτφ.) αυτός που στερείται σαφήνειας: ~ *αναμνήσεις* ΣΥΝ. **θολός**, **αμυδρός** ANΤ. **εξάθαρος**. — **θαμπα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ETYM μεσν. < *θαμβός* < αρχ. *θάμβος* (βλ.λ.)].

θάμβος (το) → **θάμβος** **θαμποφέγγω** ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.} εκπέμπο αμυδρό,

θαμπό φως: *λίγα φωτάκια θαμποφέγγαν στην άκρη τού χωριού*. **θαμπώνω** κ. (λόγ.) **θαμβώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θαμπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ {μετβ.} 1. κάνω (κάτι) **θαμπός**: *οι αναμνοές θαμπούσαν τα τζάμια* || *τα δάκρυα θαμπούσαν τα μάτια* ΣΥΝ. **θολώνω** ANΤ. **γυαλίζω, καθαρίζω** 2. συσκοτίζω την όραση: *ο οδηγός θαμποθήκε από τα φώτα των αυτοκινήτων* 3. (μτφ.-εκφραστ.) προκαλώ **θαυμασμό**, έντονη εντύπωση (σαν να εκπέμπο ακτινοβολία): *τον θαμπούσε με την ομορφιά της* || *θαμπώθηκε στη θέα των διαμαντιών* ♦ {αμετβ.} 4. χάνω την στυλπνότητα, τη διάγναις: *ο καθρέφτης θαμπούσε από την πολυ-καυρία* 5. ελαττώνεται η όραση μου: *θαμπούσαν τα μάτια μου από το απότομο κρύο* ΣΥΝ. **θολώνω**. — **θαμπούμα** κ. (λόγ.) **θάμβωμα** (το) {μεσν.}.

[ETYM μεσν. < μτγν. *θαμβώ (-όω)* < αρχ. *θαμβώ (-έω)* < *θάμβος*]. **θαμποτικός**, -ή, -ό κ. (λόγ.) **θαμβωτικός** [1812] **εκθαμβωτικός** (βλ.λ.). **θαμώνας** (ο/η) [1880] πρόσωπο που συχνάζει κάπου: *οι ~ τού μπαρ* | *της ταβέρνας* | *των νυχτερινών κέντρων* | *καφενείου*. [ETYM Νεόπλαστη λ., η οποία μαρτυρείται ως **θαμώνης** (< αρχ. *θαμά* «συχνά» + -ώνης < αρχ. *ώνοιμα* «αγοράζω») από το 1846 αποδίδοντας το γαλλ. *fréquentant* (πεπαλιωμένο στη σύγχρονη Γαλλική). Η λ. *πλάστηκε* προς αντικατάσταση τού τουρκ. *μουστερή* (< müşteri), αφού τότε η λ. *πελάτης* δεν είχε σημειώσει ιδιαίτερη επίδοση].

Θανάσιος (ο) 1. καθμη. τ. τού Αθανάσιου (βλ.λ.) · 2. παιχνίδι με την τράπουλα, το οποίο μοιάζει με το κουμ-κάν. **θανάσιμος**, -ή, -ο [αρχ.] 1. αυτός που επιφέρει τον θάνατο: ~ *τραυματισμός* | *ενέδρα* | *παγίδα* ΣΥΝ. **θανατηφόρος**, **φονικός** · 2. αυτός που δεν είναι δυνατόν να συγχωρηθεί, που πρέπει να καταδικαστεί: *υπέπεσε σε ~ αμάρτημα* | *σφάλμα* || - *προβολή* ΣΥΝ. **σοβαρός**, **ασυγχώρητος** ΦΡ. *τα επτά θανάσιμα αμάρτηματα* βλ. λ. *αμάρτημα* · 3. αυτός που είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος ή μισητός: ~ *αντίπαλος* | *κίνδυνος* | *εχθρός*. — **θανάσιμα** επίρρ.

θανάτος (ο) {χωρ. πληθ.} η απόλεια τής ζωής: συνήθ. στις Φρ. (α) *είμαι τού θανάτου* πρόκειται σύντομα να πεθάνω, έρχεται γρήγορα το τέλος μου: αρρώστησε η μάνα του κι είναι τού θανάτου ΣΥΝ. είμαι ετοιμοθάνατος (β) *πέφτω τού θανάτου* καταρρέω ψυχολογικά, λυπούμαι σε υπερβολικό βαθμό: μετά τον χωρισμό του έπεσε τού θανάτου-βλέπεις, αγαπούσε πολύ τη γυναίκα του! ΣΥΝ. πάω να πεθάνω. [ΕΤΥΜ. Επιστ. τ. τού ουσ. θάνατος, πθ. από μεσν. γεν. *τού θανάτου σε φρ. όπως κείτομαι | γίνωματούθανάτου].

θανατερός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει ως συνέπεια τον θάνατο: ~ *χτύπημα* ΣΥΝ. θανάσιμος. — θανατερά επίρρ.

θανατηφόρος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ως αποτέλεσμα τον θάνατο: ~ *ατύχημα* | *φάρμακο* | *επιδημία* | *δηλητήριο* | *ιός* ΣΥΝ. θανάσιμος, καταστροφικός, φονικός. — θανατηφόρα επίρρ.

θανατικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον θάνατο: ~ *ποινή* | *καταδίκη* (σε θάνατο) 2. *θανατικό* (το) (i) η επιδημία τής πανούκλας: το ~ *θέριξε κατά δεκάδες τον πληθυσμό* (ii) σειρά από θανάτους: *έπεσε ~ στις τέχνες με τους διαδοχικούς θανάτους τριών διακεκριμένων καλλιτεχνών του θεάτρου*» (εφημ.).

θανάτιλα (η) {χωρ. πληθ.} η οσμή πτώματος ή η αίσθηση θανάτου που αποπνέει κάτι: *το δωμάτιο μύριζε ~*.

θανατοποιήσιον (ο) {θανατοποιιτών}, θανατοποιιτίσιον (η) {δύσχερ. θανατοποιιτισσών} πρόσωπο που με δικαστική απόφαση έχει καταδικαστεί σε θάνατο και πρόκειται να εκτελεστεί από στρατιωτικό απόσπασμα.

θάνατος (ο) {θανάτ-ου | -ων, -ους} 1. ΒΙΟΛ. η οριστική διακοπή όλων των βιολογικών λειτουργιών ενός φυτικού ή ζωικού οργανισμού, το τέλος τής ζωής: *άδοκος* | *άδοξος* | *ακαριαίος* | *αναπάντεχος* | *ανόδυνος* | *αργός* | *αδόκιμος* | *ατιμητικός* | *βίαιος* | *ένδοξος* | *ηρωικός* | *μαρτυρικός* | *μυστηριώδης* | *πρόσχαρος* | *σταυρικός* | *ύποπτος* | *φυσικός* ~ || ο ~ *επλήθε ακαριαία* || ο ~ *τον βρήκε στον ύπνο* || ~ *από αστία* | *πέινα* | *αμορραγία* | *δηλητηρίαση* | *ασφυξία* ΣΥΝ. χαμός, πεθαμός, θανά, αιώνιος ύπνος, αιώνια ανάπαυση, μοιραίο, κοίμηση, τελευτή, τέλος, μεγάλο ταξίδι ΑΝΤ. ζωή ΦΡ. (α) (εμφατ.) *μέχρι θανάτου* στον υπέρτατο βαθμό, ως το τέλος: *τους υποσχέθηκε ότι θα αγωνιζόταν ~ για την ι-κανοποίηση των δικανών αιτημάτων τους* ΣΥΝ. μέχρι τελικής πτώσεως (β) *ο θάνατος σου η ζωή μου* για περιπτώσεις σκληρού ανταγωνισμού, όπου η επιβίωση ή επικράτηση του ενός συνεπάγεται την εξόντωση του άλλου: η *κοινωνία μας έγινε ζούγκλα ~!* (γ) *ζήτημα ζωής ή θανάτου* πολύ επίεργον, άμεση προτεραιότητα, *μεταξύ επιβίωσης και καταστροφής* (η) *κίνδυνος-θάνατος* (ως επιγραφική προειδοποιητική ή απαγορευτική) για κάτι πολύ επικίνδυνο που μπορεί να προκαλέσει τον θάνατο 2. (συνεκδ.) κάθε μεμονωμένη περίπτωση θανάτου (σημ. 1): *οι ~ ζεπέρασαν τις γεννήσεις* 3. (μτφ.) ότι μας φαίνεται δυσάρεστο ή επιζήμιο, καταστρεπτικό: *αυτό το φαγητό ήταν ~ για το στομάχι* || *αυτό το ζήτημα ήταν τα χαράματα* ήταν ~ 4. (μτφ.) η εξάλειψη, υπονόμηση ή καταστροφή (λειτουργίας, στοιχείου κ.λπ.): *τέτοια βιβλία οδηγούν στον ~ τής κριτικής ικανότητας των παιδιών* || *ο σύγχρονος τρόπος ζωής οδηγεί στον ~ του συναισθηματός* || *πνευματικός/ ηθικός/ πολιτικός/ οικονομικός ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*, *νεκρός*, *πεθαίνω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. θανά-τος (από δισύλλαβη ρίζα θανα-Ι dhānā-, πθ. και 0ν&-θνη-τός, τέ-θη-κα), που μαρτυρείται στα σανσκρι. ð-dhvanī- «εξαφανίστηκε, έβησχε», μτχ. dhān-tā- «σκοτεινός». Ορισμένες φρ. είναι μετφρ. δάνεια, λ.χ. *μεταξύ ζωής και θανάτου* (< γαλλ. entre la vie et la mort), *ζήτημα ζωής ή θανάτου* (< αγγλ. a matter of life or death)].

θανατοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤρ. 1. η παθολογική ενασχόληση με το φαινόμενο του θανάτου 2. επιθυμία θανάτου.

θανατοφοβία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤρ. Ο υπερβολικός φόβος απέναντι στον θάνατο, που οδηγεί σε σοβαρές ψυχολογικές διαταραχές. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thanatophobia].

θανατόνιο ρ. μετβ. [αρχ.] {θανάτω-σα, -θηκα, -μένος} επιφέρω τον θάνατο, σκοτώνω, αφαιρώ τη ζωή (κάποιου) ΣΥΝ. φονεύω. — θανάτωση (η) [αρχ.] κ. θανάτωμα (το). θανή (η) (λογος.) ο θάνατος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < τó θανεύν (ένανθρο απρφ. αορ. β' τού αρχ. ρ. θνήσκω «πεθαίνω»), κατά το ουσ. ταφή]. θάπτω ρ.→θάβω

θαρραλέος, -α, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερο θάρρος: ~ *αγωνιστής* | *απόφαση* | *στάση* ΣΥΝ. τολμηρός, γενναίος, παλληκα-ρήσιος, ευθαρσής, άφοβος, λιαντής ΑΝΤ. άναδρος, φοβητσιάρης, πε-ριδεής, έντρομος — θαρραλέα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θάρρος + παραγ. επίθημα -αλέος (βλ.λ.)]. θαρρετός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από τόλμη ή παρηρησία: ~ *άνθρωπος* | *λόγια* ΣΥΝ. τολμηρός, ευθαρσής. — θαρρετά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-. θαρρευώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {θάρο-ενα, -εύθηκα, -εμένος} αποκτώ τόλμη, γενναίο φρόνημα: με *λόγια του θάρρεψαν κι οι υπόλοιποι και πήραν τα όπλα*. θάρρητα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το θάρρος [ΕΤΥΜ < θάρρος + καταλ. -ητα τον τριτοκλίτων, λ.χ. *νέστητα, ωραιότητα*]. θάρρος (το) {θάρρους} {χωρ. πληθ.} 1. η απουσία φόβου, η τόλμη, η αποφασιστικότητα: *έχω | παίρνω | αντλώ | ανακτώ | εμφανώ | μετα-δίδω | σπλίζομαι ~* || *θαυμαστό ~* || *θαυμαστό | πατριωτικό | αντίρ-κειο* ~ ΣΥΝ. γενναιότητα, σθένος, κουράγιο, (λόγ.) εντολμία ΑΝΤ. δει-

λία, φόβος, ατολμία- ΦΡ. (α) *παίρνω θάρρος* ξεπερνώ τον φόβο μου: *όταν έμαθνα τα ευχάριστα μαντάτα, πήραν θάρρος κι όρμησαν στη μάχη* (β) (προτρεπτικό) *θάρρος!* (δείξε) κουράγιο, σθένος, γενναιότητα! ~! *Είναι μια δύσκολη στιγμή, αλλά θα περάσει* · 2. η άνεση λόγου, η παρηρησία που έχει κανείς (λόγω τής οικειότητας του με κάποιον): *είναι δικός μου άνθρωπος, έχω το ~ να του ζήτησω μια χάρη* || μ' *όλο το ~, θα σου που κάτι που δεν θα σου αρέσει* || *δεν έχω το ~ τής γνώμης μαζί του, τον φοβάμαι* || *μην του δίνεις πολύ ~, γιατί θα καβαλήσει το καλάμι* ΣΥΝ. αέρας- ΦΡ. *παραιτίρνω θάρρος* αποκτώ υπερβολική οικειότητα, αρχίζω να συμπεριφερόμαι με αυθάδεια ή αλαζονεία: *μην τον καλοπιάνεις πολύ, γιατί παραπήρε θάρρος και δεν σεβέται κανέναν πια!* ΣΥΝ. αυθαδιάζω, αλαζονεύομαι, ξεθαρ-ρευώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-. [ΕΤΥΜ. < αρχ. θάρρος | θάρσος < θέρ-σος (αιολ.) < I.E. *dher-s- «έχω θάρρος», πθ. σανσκρι. dharsnu- «τολμηρός», γοθθ. ga-dars «τολμώ» κ.ά. Ομόρρ. θρά-σος (βλ.λ.), θρα-σύς, θαρ-ρώ κ.ά. Οι λ. θάρρος και θράσος, παρότι ανάγονται σε κοινό θέμα, διαφοροποιήθηκαν σημασιολογικά (προφύλαξη), ώστε το μεν θάρρος να προσδιορίζει τη θετική ιδιότητα τής ανδρείας, το δε θράσος να συνδέθει με το επίθ. θρασύς, δηλώνοντας όχι απλώς τον τολμηρό, αλλά και εκείνον που ξεπερνά τα όρια, τον αυθάδη].

θαρρό ρ. μετβ. {θαρρείς...- μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} έχω τη γνώμη ή κάνω μια υπόθεση: ~ *ότι σήμερα είχαμε πει να συναντηθούμε* ΣΥΝ. νομίζω, φρονώ, φαντάζομαι, ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.

[ΕΤΥΜ < αρχ. θαρρό | θαρώ (-έω), αρχική σημ. «τολμώ, έχω θάρρος», < θάρρος | θάρσος. Η σημερινή σημ. (από αρχική σημ. «τολμώ να νομίζω») είναι μεσν.].

θάσος (η) 1. νησί του Β. Αιγαίου Πελάγους Ν. τής Καβάλας (λ. η πρωτεύουσα τού ομόνομου νησιού· αλλιώς *Λιμένας* (ο). — Θασίτης κ. (λόγ.) Θάσιος (ο), Θασίτισσα κ. (λόγ.) Θάσια (η), θασίτικος, -ή, -ο. [ΕΤΥΜ αρχ., εν. επίμιο, πθ. προελλην. (μη I.E.) τοπωνύμιο, αν ισχύει η άποψη ότι οι πρώτοι της κάτοικοι ήταν μια θρακική φυλή. Κατά την αρχαιότητα η Θάσος ήταν επίσης γνωστή και με άλλα ονόματα: *Ωργυία* (το νησί τής Καλνυνούς στον Όμηρο), *Χρυσή* (λόγω των πλούσιων μεταλλείων τής), *Αιθρία*, *Αερία* κ.ά.].

θαύμα κ. (λαϊκ.-λογος.) θάμα (το) {θαύμ-ατος} 1. (ο) κάθε υπερφυσικό φαινόμενο, που δεν εξηγείται με τη λογική και τη φυσική τάξη: *Έπεσε από είκοσι μέτρα και δεν έπαθε τίποτε! Κάποιο ~ θα έγινε!* || *στις μέρες μας δεν γίνονται ~* || δεν υποσχόμαστε ότι κάνουμε θαύματα, *αλλά* ό,τι είναι *ανθρωπίνως δυνατό* (β) ΘΡΗΣΚ. κάθε τέτοιο φαινόμενο που αποδίδεται σε έκτακτη θεϊκή επέμβαση: *η ανάσταση τού Λαζάρου θεωρείται σπουδαίο ~* || *σε εκκλησία των Αθηνών μια εικόνα διακρύβει!* || τα ~ τής Παναγίας τής Τήνου- ΦΡ. (α) *ο* τού θαύματος! για μεγάλη έκπληξη λόγω παράδοξου ή εντυπωσιακού γεγονότος: *προσευχήθηκε να βρέξει και, ~, άρχισε να βρέχει!* (β) *παιδί-θαύμα* παιδί με εξαιρετικές ικανότητες σε συγκεκριμένο τομέα, ιδιοφυΐα: *ο Σχορόδς ήταν ένα ~ στη μουσική* (γ) (λόγ.) *ως εκ θαύματος* σαν από θαύμα, απρόσμενα, αναπάντεχα: *σώθηκε από αυτοκινητικό δυστύχημα ~* (δ) *εν τω άμα* (και *το θάμα*) βλ. λ. *άμα* (ε) αλλού *το όνειρο κι αλλού το θαύμα* βλ. λ. *αλλού* (στ) *πράματα και θάματα!* για περιπτώσεις στις οποίες συμβαίνουν εκπληκτικά ή εξωφυσικά πράγματα: *Πού να σ' τα περιγράφο!* - *γίνονται εκεί πέρα!* (ζ) (εμφατ.) *θαύμα θαυμάτων* για πολύ μεγάλο θαύμα, που ξεπερνεί κάθε προηγούμενο 2. (+γεν. που δηλώνει ιδιότητα) για κάποιον/κάτι που έχει μια ιδιότητα σε εξαιρετικά υψηλό βαθμό: *αυτός ο άνθρωπος είναι ~ υπομονής* | *αντοχής* | *ομορφιάς* 3. οτιδήποτε προκαλεί μεγάλο θαυμασμό, καθέτι το υπέροχο: «~ *φαγητό* (διαφήμιση) || *ένα σπίτι* ~ ΣΥΝ. καταπληκτικό, εξίστιο, μοναδικό, αριστουργημα, φανταστικό' ΦΡ. *θαύμα ιδέσθαι* (θαύμα ιδέσθαι, Ομήρ. *Ιλ. Ε 725*) υπέροχο, θαυμάσιο στην όψη: η φύση ήταν ~ ΣΥΝ. χάρμα οφθαλμών 4. κάθε σπουδαίο επίτευγμα: τα ~ τής *επιστήμης* | *τής τεχνολογίας* || *οικονομικό* -1| *το αρχιτεκτονικό* ~ τής *Ακρόπολης*- ΦΡ. *τα επτά θαύματα τού κόσμου* επτά κτίσματα τής αρχαιότητας, που προκαλούσαν θαυμασμό: οι κρεμαστού κήποι τής Βαβυλώνας, η πυράμις τού Χέοπος στην Αίγυπτο, το Μουσείο τής Αλικαρνασσού, ο ναός της Αρτέμιδος στην Έφεσο, ο Κολοσσός τής Ρόδου, ο Φάρος τής Αλεξάνδρειας και το χρυσελεφάντινο άγαλμα τού Διός στην Ολυμπία. [ΕΤΥΜ. < αρχ. θαύμα < I.E. *dhau-mn (< *dhāu- «βλέπω, κοιτάζω»). Το I.E. δν απαντά σε καμία άλλη γλώσσα, υποστηρίζεται όμως ότι συνδ. με τη λ. θέα (βλ.λ.). Μετφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ως εκ θαύματος* (< γαλλ. comme par miracle), *παιδί-θαύμα* (< αγγλ. a wonder child), *θαύμα ομορφιάς* | *υπομονής* (< γαλλ. une merveille de beauté | de courage) κ.ά.].

θαυμάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {θαύμασ-α, -τηκα} 1. παρατηρώ (κάποιον/κάτι) με θαυμασμό: ~ *τα μνημεία τής πόλης*- ΦΡ. (εμφατ.) *απαρό και θαυμάζω* για πολύ μεγάλη αμορία, έκπληξη: *Συνέβη τέτοιο πράγμα, ~!* 2. αισθάνομαι ξεχωριστή εκτίμηση για πρόσωπο: ~ *έναν πολιτικό* || ~ *κάποιον υπερίοριστα*.

θαυμάσιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί θαυμασμό· περίφημος, καταπληκτικός: ~ *άνθρωπος* | *συμπεριφορά* | *χαρακτήρας* | *επίδοση* | *ταλέντο* ΣΥΝ. εξάισιος, υπέροχος, μοναδικός, έκτακτος. — θαυμάσια | θαυμασίως [αρχ.] επίρρ.

θαυμασμός (ο) [μτγν.] 1. η ισχυρή εντύπωση που προκαλεί (κά-ποιος/κάτι), η ευχάριστη αμορία ή έκπληξη που αισθανόμαστε λόγω συγκεκριμένου ξεχωριστού ή υπερφυσικού γνωρίσματος του: *παρατηρούσαν με έκδηλο ~ τον φημισμένο πίνακα* || *ακούω κάποιον με ~* || *πως τα κατάφεραν να κατασκευάζουν τέτοια έργα εκείνη την εποχή;* ~ *ρόσηψη με* - 2. η βαθιά εκτίμηση (για κάποιον/κάτι): *ο ~ του για τον ελληνικό πολιτισμό είναι απεριόριστος*. Επίσης (λαϊκ.) θαύ-μασμα κ. θάμασμα [μεσν.] (το).

θαυμαστής (ο) [αρχ.], θαυμάστρια (η) [1893] {θαυμαστρών} πρόσωπο που θαυμάζει, που εκτιμά βαθύτατα (κάποιον/κάτι): *πολλοί της την περιμεναν με λουλουδία στο αεροδρόμιο* || έχω πολλούς ~ ANT. αντίπαλος, εχθρός.
 θαυμαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δηλώνει θαυμασμό **2.** ΓΛΩΣΣ. **θαυμαστικό** (το) σχολιαστικό σημείο στίξεως που τίθεται στο τέλος λέξης ή φράσης και εκφράζει οικολία συναισθημάτων (απορία, έκπληξη, αμοιβήτηση κ.λπ.) (βλ. κ. λ. στίξη).
 θαυμαστός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι άξιος να τον θαυμάζει κανείς: ~ πρόδοξο | *αποτελέσματα* | *επιτεύγματα* | *επιτυχίες* ΣΥΝ. αξιοθαύμαστος, αξιοεπίτανος ΦΡ. *Μέγας είσαι | ει, Κύριε, και θαυμαστά τα έργα σου!* (Μέγας ει, Κύριε, και θαυμαστά τα έργα σου!), ὕμνησ. ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Αγ. Βαπτίσματος) για τη δήλωση μ'γάλου θαυμασμού (για κάτι).
 θαυματοποιός (ο) [αρχ.] αυτός που κάν'ι θαύματα (συνήθ. κακός.) ~ αυτός που εξαπατά τους ανθρώπους με ψεύτικα θαύματα: *κάποιος ~ παραπλανούσε τους θρησκόληπτους* ΣΥΝ. τσαρλατάνος, αγύρτης, απατεώνας. — **θαυματοποιία** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. θαυματουργός.
 θαυματουργός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να κάνει θαύματα: ~ άγιος | *εικόνα* **2.** (μτφ.) αυτός που επιφέρει άριστα αποτελέσματα: ~ *φαρμακο* | *συναγή* ΣΥΝ. καταπληκτικός, αποτελεσματικός. Επίσης **θαυματουργικός**, -ή, -ό [μεσν.]. — θαυματουργικά επίρρ., **θαυματουργία** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ουργός, χειρουργός.

θαυματουργός - θαυματοποιός. Το θαυματουργός είναι εύσημη λέξη και δηλώνει αυτόν που μπορεί να πραγματοποιήσει ένα θαύμα, ιδιότητα που αποδίδεται σε θεϊκές δυνάμεις και σε ανθρώπους που ενεργούν με τη χάρη του Θεού (θαυματουργός Άγιος, θαυματουργική εικόνα). Αντιθέτως, το θαυματοποιός είναι κακόσημη λέξη και δηλώνει αυτόν που προσποιείται ότι μπορεί να κάνει θαύματα εξαπατώντας τους ανθρώπους για χρηματισμό ή άλλους λόγους.

θαυματουργό ρ. αμετβ. {θαυματουργείς... | θαυματουργήσα} **1.** κάνω θαύματα **2.** (μτφ.) δημιουργώ καταπληκτικά αποτελέσματα: *το ελληγικό δαιμόνιο θαυματουργήσε και πάλι* ΣΥΝ. διαπρέπω, μεγαλουργώ · **3.** (ειρων.) σημειώνω αποτυχία σε κάτι: *θαυματουργήσε και σ' αυτό το διαγώνισμα!* [ETYM₂ < αρχ. θαυματουργώ (-έω) < θαύμα, -ατός + -ουργό < έργον].

θάφτης (ο) {θαφτών} **1.** (κυριολ.) αυτός που θάβει (κάποιον) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που κάνει αρνητικά σχόλια για άλλους, κυρ. σε κοινοσμπολό (βλ. κ. λ. θάβω). [ETYM₂ < θάψ-της < ρ. θάβω (αόρ. *θ-θαπ-σα > έ-θαυ-α)].

θάφτω ρ. → θάβω
 θάψιμο (το) [μεσν.] {θαψίμι-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** (για νεκρούς) η ταφή, ο ενταφιασμός ANT. ξεθάψιμο, εκταφή **2.** η τοποθέτηση κάτω από το χώμα, το χώσιμο στη γη: ~ σκουπιδιών (επιστ. υγειονομική ταφή) **3.** τόνον ρωδιόκων στις γιοματερές **3.** (μτφ.) η διατύπωση κακεντρεχών σχολίων: *μόλις τέλειωσε η παράσταση οι κριτικοί άρχισαν το ~* ΦΡ. *πέφτει θάψιμο* γέγονται κακά σχόλια: *σ' αυτούς τους κύκλους πέφτει πολύ θάψιμο* ΣΥΝ. κακολόγησι.
 -ο ε κατάληξη τοπικών επιρρημάτων, που δηλώνει προέλευση ή κίνηση από τόπο: *πούθε ήρθες*; || *κείθε* (από εκεί) (πβ. λ. -θεν). [ETYM₂ μεσν. < αρχ. -θεν (βλ. λ.)].

θεά (η) [αρχ.] **1.** θηλυκή θεότητα: η ~ της *ομορφιάς* | *της γης* | *του κυνιηρού* | *της εστίας* || οι θεοί και οι θεές του *Ολύμπου* **2.** (μτφ. -αργκό) η γυναίκα που διακρίνεται για το σωματικό της κάλλος ΣΥΝ. άγγελος, κούκλα, ντίβα, καλλονή, αστέρι. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνυμο.
 θεά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η άποψη ενός χώρου από ψηλό ή μακρινό σημείο, η έκταση που βλέπει κανείς μπροστά του ή από ψηλά: *δομάτιο | βεράντα με ~* || *στο σπίτι μας στο βουνό έχουμε μαγευτική ~* || *πανοραμική ~* || *εκτεθειμένος σε κοινή ~* (τον βλέπουν όλοι) · **2.** η οπτική επαφή (με κάτι/κάποιον): *στη ~ του αστήρου προσώπου του δασκάλου του φοβήθηκε* ΣΥΝ. κοίταγμα, αντίκρισμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνυμο.

[ETYM₂ αρχ. < *θῆ|ἦ < *θα|εΛ < I.E. *dhāu- «βλέπω, κοιτάζω», το οποίο δεν μαρτυρείται σε άλλες γλώσσες (βλ. λ. θαύμα). Παράγ. *θεά-τρο(ν)*, *θεά-της*, *θεά-ομαι* (> θεώμαι) κ.ά. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε I.E. *dhmsva- < *dhem-bh- (βλ. λ. θάμβος)].
Θεαγένης (ο) **1.** ο Ρηγίνος- αρχαίος Έλληνας γραμματικός (6ος αι. π.Χ.), ο οποίος επιχείρησε την αλληγορική ερμηνεία των θεών **2.** όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας.
 [ETYM₂ αρχ. κύρ. όν. < θεά + -γένης < γένος (πβ. μτγν. επίθ. Θεαγένης «όσιος, θεοσεβής»)].

θεαθήναι (το) {ακλ.} (λόγ.) μόνο στη ΦΡ. *προς | διά | για το θεαθήναι* μόνο για επίδειξη, για τα μάτια του κόσμου: *έκανε μια γενναϊόδορη προσφορά* || *η εξαγγελία μεταρρυθμιστικών μέτρων είναι για το ~* ΣΥΝ. για γιούρα.
 [ETYM₂ < αρχ. *θεαθήναι*, απφρ. παθ. αορ. τού ρ. *θεώμαι* (-άω) «κοιτάζω, παρατηρώ». Η σημερινή χρήση ανάγεται στην Κ.Δ., όπου ο Ιησούς καταδικάσε τους Γραμματείς και τους Φαρισαίους για την υποκρισία και την επίδειξιομανία τους (πβ. Ματθ. 23, 5: πάντα δε τά έργα αυτών ποιούν προς το θεαθήναι τους ανθρώποις)].

θέαμα (το) {θεάμι-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) ό,τι γίνεται αντικείμενο οπτικής εντύπωσης, ό,τι βλέπει κανείς: *δεν άντεχε να βλέπει ένα τόσο φριχτό ~ μπροστά στα μάτια της* || *θλιβερό | μακάβριο | ασχρό | αποτρόπαιο | περίεργο | απολανστικό | απερίγραπτο «~* ΦΡ. *γίνομαι θέαμα* γίνομαι αντικείμενο τής περιέργειας και των ειρωνικών ή χλευαστικών σχολίων των άλλων: *έγινε θέαμα στους καλεσμένους μ' αυτό το προκλητικό ντύσιμο* (β) καθετί το οποίο βλέπει κανείς και του προσφέρει ευχαρίστηση: *η ομάδα με την απόδοση της προσφέρει*

σπουδαίο ~ || *θυσιάζει την ουσία για το ~* **2.** ό,τι προβάλλεται ή παρουσιάζεται από την τηλεόραση, το θέατρο, τον κινηματογράφο κ.λπ.: *τους άρεσαν τα ~* || *ο όρος θεαμάτων αναγράφεται στο εισιτήριο- ΦΡ. (α) άρτος και θεάματα* βλ. λ. άρτος (β) *άνθρωπος του θεάματος* πρόσωπο που σχετίζεται με τα ραδιοηλεκτρονικά μέσα, το θέατρο ή τον κινηματογράφο, τη μόδα κ.λπ.

[ETYM₂ αρχ. < θεώμα < θέα. Η φρ. *γίνομαι θέαμα* είναι μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. *se donner en spectacle*]. **θεαματικός**, -ή, -ό [1883] **1.** αυτός που προσφέρει ωραίο θέαμα: ~ *εμφάνιση* | *άποψη ενός τοπίου* | *σκηνή* · **2.** αυτός που προσεχει εντύπωση: ~ *άνοδος* | *προόδος* | *εξέλιξη* | *αποτέλεσμα* | *αύξηση τιμών* | *ενέργεια* | *ανάπτυξη* | *βουτιά* | *άλλα* ΣΥΝ. εντυπωσιακός, καταπληκτικός. — **θεαματικό επίρρ.** [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *spectaculaire*]. **θεαματικότητα** (η) [1825] {χωρ. πληθ.} **1.** το ωραίο ή εντυπωσιακό θέαμα που προσφέρει (κάποιον/κάτι): η - *μιας ακροβασίας* · **2.** το ποσοστό επί του συνόλου των θεατών που παρακολούθησαν ένα θέαμα (συνήθ. στην τηλεόραση): *υψηλή | μεγάλη | χαμηλή ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ακροαματικότητα**. **Θεάνθρωπος** (ο) [μτγν.] {Θεανθρώπου} ΕΚΚΛΗΣ. ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος ήταν τέλειος θεός και έγινε τέλειος άνθρωπος κατά την ενανθρώπιση του. **Θεάνο** (η) { -ός κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά της Θράκης Κισ-σέα, σύζυγος του Τρόα Αντήνορα **2.** αρχαία Σπαρτιάτισσα, μητέρα του Πανσάνια **3.** μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** γυναικείο όνομα.

[ETYM₂ αρχ. κύρ. όν. < θεός, κατά τον σχηματισμό των θηλ. (λ.χ. αρχ. *θεάναι* «θεές») ή συγκεκριμένο τ. κυρίων ονομάτων (λ.χ. *Θεάν-ερα*)].

θεάρεστος, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι ευπρόσδεκτος, αρεστός στον Θεό: ~ *πράξη* | *έργο*. — **θεάρεστα** επίρρ. **θέσος** (η) { -ής κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κατοπτευση ενός χώρου, το κοίταγμα προσώπου ή η παρατήρηση μιας δράσης σε εξέλιξη από ψηλό σημείο ΣΥΝ. εποπτεία, θέα, παρατήρηση, αγνάντευμα, κατοπτευση **2.** το να βλέπει κανείς (κάτι): η ~ *τέτονον προγραμμάτων προκαλεί δυσφορία στον θεατή* ΣΥΝ. παρακολούθηση **3.** το πρίσμα υπό το οποίο εξετάζει κανείς τα πράγματα: η ~ *του κόσμου* **4.** η δυνατότητα να αντιλαμβάνεται κανείς εσωτερικά πνευματικά γεγονότα: η ~ *του κάλλους προϋποθέτει αισθητική παιδεία*. [ETYM₂ < μτγν. *θεάσει* < αρχ. *θεώμαι* < *θέα*]. **θεατής** (ο) **1.** αυτός που βλέπει (κάτι): *έγινε άθελα του ~ ενός φόνου* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που κοιτάζει (κάτι) χωρίς να συμμετέχει ή χωρίς να αισθάνεται την ανάγκη να συμμετάσχει: ο *σύγχρονος πολίτης έχει μετατραπει σε - των γεγονότων* || *δεν πρέπει κανείς να μένει απλός ~ τής πραγματικότητας, αλλά να συμβάλλει στη διαμόρφωση της* · **3.** αυτός που παρακολουθεί θέαμα το οποίο απευθύνεται σε κοινό: οι ~ *έμειναν ενθουσιασμένοι από την παράσταση* || ~ *ηλεκτρονικών έργων* | *κινηματογράφου* | *ποδοσφαιρικής συνάντησης*. [ETYM₂ αρχ. < *θεώμαι* < *θέα*]. **θεατός**, -ή, -ό (σπάν.) αυτός που μπορεί να γίνει ορατός από άλλους, να τον δουν: *έμεινε μόνο στη ~ όμη των πραγμάτων* ANT. αθέατος, αόρατος.

[ETYM₂ αρχ. < *θεώμαι* < *θέα*]. **θεατράνθρωπος** (ο) {θεατρανθρώπου} -ων, -ους} αυτός που ασχολείται με το θέατρο (είτε ως δημιουργός ή συντελεστής παραστάσεων είτε ως ειδικός ή ενδιαφερόμενος) και έχει διακριθεί για την προσφορά του σε αυτό: ο *Αλέξης Μινωτής ήταν ένας σπουδαίος ~*. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Theatermann (νόθο συνθ.)]. **θεατρίζομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {θεατρίστικα} (λόγ.) παρακολουθώ θεατρικές παραστάσεις, πηγαίνω στο θέατρο. — **θεατρίσιμος** (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM₂ μτγν., αρχική σημ. «παίζω στη σκηνή - γίνομαι θέαμα», < αρχ. *θεατρον*]. **θεατρικογράφος** (ο) [η] [1886] δημοσιογράφος που καταγράφει θεατρικές ειδήσεις ή επιδιόεται σε κριτική θεάτρο σε περιοδικό ή εφημερίδα. **θεατρικός**, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στο θέατρο ή στα θεατρικά έργα: ~ *παράσταση* | *συγγραφέας* | *κείμενο* | *έργο* | *κοινό* | *κριτική* | *διάλογος* | *μόνολογος* | *θεατρινισμός* | *θεατρικός* | *σχολή* | *ερμηνεία* | *κοστούμι* | *τέχνη* · **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ψέμα, υποκρισία, επίδειξη ή από ιδιαίτερη εκφραστικότητα: ~ *χειρνομία* | *κινήσεις* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. προσποιητός, επίδεικτικός, φανταχτερός. — **θεατρικό επίρρ.**

θεατρικότητα (η) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** η συμφωνία ενός θεατρικού έργου προς τις αρχές που διέπουν μια θεατρική παράσταση, προς τις δραματουργικές αρχές **2.** η υπαρέη θεατρικών στοιχείων σε ένα λογοτεχνικό έργο **3.** το να εκφράζεται κανείς με ιδιαίτερα εκφραστικό τρόπο (όπως ένας ηθοποιός του θεάτρον): *η διδασκαλία του χαρακτήριζεται από ~* || ~ *φωνής*. **θεατρίνα** (η) → **θεατρίνος** **θεατρινισμός** (ο) (συνήθ. στον πληθ.) υποκριτική συμπεριφορά ή επιδεικτική ενέργεια που έχει όλα τα εξωτερικά γνωρίσματα τής αληθινής, αυθεντικής συμπεριφοράς ή ενέργειας: *αρχίζω τους ~* || *σολοφοφανείς ~ μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες*. — **θεατρινιστικός**, -ή, -ό, **θεατρινιστικά** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιστικός, **θεατρίνος** (ο) [1873], **θεατρίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (α) (συχνά μειωτ.) ηθοποιός του θεάτρον: *έλεγε πως δεν θα επέτρεπε ποτέ στην κόρη του να γίνει θεατρίνα* (β) (εύσημη) ηθοποιός με σημαντική παρουσία στο θέατρο **2.** (κακός.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται υποκριτικά, ανειλικρινώς: *πρόκειται για έναν φτηνό ~ τής πολιτικής* ΣΥΝ. υποκριτής. — **θεατρίνικος**, -ή, -ο.

θέληση (η) [μτγν.] (-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) 1. η επιθυμία ενός ατόμου για την πραγμάτωση ορισμένου σκοπού: είχε *μεγάλη* ~ να *μάθει γράμματα* 2. η ψυχική διάθεση (απέναντι σε κάτι/κάποιον): όταν *υπάρχει καλή* ~, όλα γίνονται || *χειρονομία καλής* ~ || *σε ένδειξη καλής* ~ 3. η αξίωση (που προβάλλει κάποιος): *δεν γνώριζε τη ~ του αντιδίκου ΣΥΝ.* απαιτήση 4. ο δυναμικός και η επιμονή του χαρακτήρα: *οι άνθρωποι με ~ στο τέλος πετυχαίνουν.*

θελιά (η) -> θηλιά
 θελκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που θέλγει, ελκυστικός ΣΥΝ. σαγηνευτικός ANΤ. απωθητικός. — θελκτικά επίρρ., **θελκτικότητα** (η) [1854].

θελκικόρδιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που ευχαριστεί τη καρδιά, που προκαλεί ψυχική ευχαρίστηση ΣΥΝ. ευφρόσυνος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < θελζι- (< θέλγω) + -κάρδιος < καρδία].

θέλω ρ. μετβ. {θέλεις κ. θες, πληθ. λαϊκ. θέμε, θέτε, θένε | ήθελα, θέλησα, ήθελημένος} 1. έχω την επιθυμία, τη διάθεση, την πρόθεση (να πω ή να κάνω κάτι): *το 'κάνω χωρίς να το ~ || τα 'θέλες και τα 'παθες || τα θέλει όλα δικά του || εσύ το θέλησες να χωρίσουμε || θα θέλατε να σας προσφέρω ένα αναμνηστικό; || τον κάνω ό,τι ~ || δεν ξέρει τι θέλει || ~ ένα ποτήρι παγωμένο νερό || - να βοηθήσω, αλλά δεν μπορώ || θα θέλα να 'μουν πλούσιος ΣΥΝ. επιθυμώ, ποθώ ΦΡ. (α) *δεν το ήθελα* για κάτι που έγινε ακούσια: *Σας πάθησα; Συγγνώμη, ~!* (β) **θέλοντας** και μη εκόν-άκων, με το ζόρι: *~ αναγκάστηκε να τους ακολουθήσει (γ) (παροιμ.) 'όποιος δεν θέλει να ζυμώσει, δέκα μέρες κοσκι-νίζει* (για κάτι που καθυστερεί, επειδή το κάνει κάποιος δίχως να το επιθυμεί (δ) **ποιος στραβός δεν θέλει το φως του | τα μάτια του;** βλ. λ. φως (ε) **τα θέλει** (για γυναικά) επιθυμεί ερωτική επαφή, χωρίς όμως να το δείχνει φανερά (στ) *λίγο ήθελε (ακόμα)* παραλόγιο: *~ και θα πέθαναι, αν δεν βρισκόταν κάποιος να με μεταφέρει εγκαίρως στο νοσοκομείο (ζ) με το έτσι θέλω* με το ζόρι, με το στανιό: *προσπαθούσε ~ να περάσει τις απόψεις του (η) 'άλλο που δεν θέλω!* για να δείξουμε ότι θέλουμε πάρα πολύ κάτι που μας προτείνουν: *-Είναι καλή δουλειά, αλλά πρέπει να ηγηγείσαι συχνά στην επαρχία. —! Θα γυρίσω όλη την Ελλάδα τ'άματα!* (θ) εδώ σε θέλω (εδώ σε θέλω κάβουρα, να περπατάς στα κάρβουνα)! σ' αυτή τη δύσκολη περίπτωση να μου δείξεις τι αξίζεις, τι μπορείς να καταφέρεις: *-Είναι πολύ δύσκολο αυτό το πρόβλημα. -Εδώ σε θέλω! Τα εύκολα τα λύνει ο καβένας!* (ι) **το καλό που σου θέλω** για συμβουλή ή απειλή: (~, μην τον λες προσωπικά σου θέματα || -, μη με ξαναενοχλήσεις! (ια) **τι 'θέλια (να | και...)** για να δείξουμε ότι μετανιώσαμε για κάτι που κάναμε, είπαμε κ.λπ., επειδή είχε το αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό για το οποίο έγινε: *~ και μίλησα; Τώρα παρεξηγήθηκε!* || *~ να πάω σ' αυτή τη συναυλία; Πλήρωσα ένα σορό λεφτά και στρωμάχτηκα σε μια γωνίτσα (ιβ) **αν θέλεις** (ει θέλεις, Σοφοκλ. Οιδ. Τύρ. 343) μετριστική φράση χωρίς ιδιαίτερο σημασιολογικό περιεχόμενο (επιφώνημα), που χρησιμοποιείται παρενθετικά στον λόγο ως ευγενική παραχώρηση και συνείδηση του ομιλητή σε σχέση προς τον συνομιλητή του: θα προτιμούσα μια διατύπωση ουδέτερη ή, αν θέλετε, λιγότερο επιθετική || *θα μπορούσα, ~, να συμφωνήσω μαζί σας...* (ιγ) **θέλεις | τα θες και τα λες (ή σου ξεφρένουν);** (οικ.) ως ήπια έκφραση δυσaráσκειας (συνώνη με ειρων. χροιά) για κάτι που είπε κάποιος: *Τα θες και τα λες αυτά; Εδώ, είναι φως-φανάρι ότι σε εμπαιζίζουν!* (ιδ) **θέλω να πω (μ' αυτό) πως | ότι** ως εισαγωγή σε επεξηγήση (ιε) **θέλεις να μου πεις | να μας πεις | να πιστέγω πως | ότι...** (ειρων.) για τη δήλωση δυσπιστίας ή δυσκολίας αποδοχής ως αληθών αυτών που λέει | ισχυρίζεται κάποιος: *δηλαδή, θέλεις να μου πεις ότι δεν ήθελε να με θείει, αλλά κατά λάθος είπε ό,τι είπα!* || *και θέλεις τώρα να πιστέγω ότι στην πραγματικότητα με συμπαθεί παρά τα όσα έγιναν μεταξύ μας;* (ιστ) **θες, δέ θες...** είτε θέλεις είτε όχι: *~, θα πάμε στην εκδήλωση* || θα το φας το φαγητό σου ~! (ιζ) **πώς το θες;** (ειρων.) ως απάντηση σε υπερβολική απαίτηση ή σε κάτι εξωπραγματικό: *-Μέσα σε μια ώρα πρέπει να έχεις τελειώσει τα πάντα! —; (ιη) **τα θέλει ο κόλλος (κάποιος)*** βλ. λ. κόλλος 2. σκοπεύω, επιδιώκω: *θέλει να προκόψει | να γίνει γιαντός || ~ να πω (εννοώ)...* || *δεν θέλουμε να σας κάνουμε κακό* 3. επιχειρώ, δοκιμάζω: *ήθελε να με κοροϊδέσει || ήθελαν να τον σκοτώσουν* 4. δέχομαι, συγκατατίθεμαι: *δεν θέλει να λύσουμε ειρηνικά τη διαφορά μας* || της ζήτησα να παντρευτούμε, αλλά δεν ήθελε 5. απαιτώ, αξιώνω: *θέλει δύο νοίκια μπροστά || οι μεγάλες επιτυχίες θέλουν μεγάλη προσπάθεια και υπομονή || «θέλει αρετή και τόλμη η ελευθερία» (Α. Κάλβος) ΦΡ. (α) **θέλει και τα ρέστα** έχει απαιτήσεις κι από πάνω! (β) **θέλει σώνει και καλά να...** αξιώνει με το ζόρι: *- να τον πιστέψουμε* 6. ζητώ, γυρεύω: *σας θέλουν στο τηλέφωνο || θέλω να μας δώσεις μόνο μαν υπόσχεση | τον λόγο της τιμής σου- ΦΡ. **τι θέλει (κάποιος κάπου);*** για να δηλωθεί ότι κάποιος κακώς, κατά τον ομιλητή, βρίσκεται ή ενεργεί κάπου (πβ. τι γυρεύει η αλεπού στο παζάρι;) 7. περιμένω: *Τώρα, τι θέλεις να κάνω; Να σου πω και «μπράβο»;* 8. έχω ανάγκη, χρειάζομαι, μου είναι απαραίτητο: *~ ζύρισμα* || το αυτοκίνητο *θέλει βλάβο* || *το φαγητό θέλει αλάτι- ΦΡ. **θέλει (και) ρούτιμα;*** βλ. λ. ρούτιμα 9. (κυρ. τριτοπρόσ. *θέλει, θέλουν*) αξίζει σε κάποιον κάτι: *θέλει ένα γερό ξύλο || θέλουν να πάρουν το μάθημα τους για να στρώσουν* 10. οφείλω, χρωστώ: *σου ~ τίποτε;* 11. για κάτι μοιραίο: *έτσι το θέλησε ο Θεός | η μοίρα να γίνουν τα πράγματα ΦΡ. **Θεο-θέλοντος (και καιρού επιτρέποντος)*** (θεού θέλοντος, Μενάνδρ. Μονόστ. 671· Κ.Δ. Πράξ. 18,21: *πάλιν ανακάμνω προς υμάς του θεού θέλοντος*) | *αν θέλει ο Θεός* εάν επιθυμεί ο Θεός (να γίνει κάτι), αν επιτρέψουν οι περιστάσεις, αν έρθουν όλα βολικά, ευνοϊκά 12. υπολείπομαι: *θέλει εκατό γραμμάρια, για να γίνει ένα κιλό* 13. παρουσιάζω (κάποιον/κάτι) να βρίσκεται σε ορισμένη κατάσταση, να ενεργεί ή να προτίθεται να ενεργήσει με ορισμένο τρόπο: ο *Τύπος θέλει την κυβέρνηση να προκηρύσσει πρόωρες εκλογές || οι φήμες θέλουν τους δύο άνδρες να έχουν έλθει σε συμφωνία συνεργασίας || οι πλη-****

ροφορίες θέλουν την εταιρεία στα πρόθυρα διάλυσης 14. (στο β' πρόσ., κυρ. στον τ. **θες** σε διάζευξη) είτε, ή: *θες γιατί κουράστηκε, θες γιατί βρισκε κάτι καλύτερο, αποφάσισε να εγκαταλείψει την εταιρεία* 15. (θα + παρατ.) για την έκφραση βαθύτερης επιθυμίας ή για να ζητήσει κανείς (κάτι) ευγενικά: *θα ήθελα ένα ποτήρι νερό || θα ήθελα να πάω διακοπές, αλλά δεν γίνεται!* 16. ευνοώ: *αν δεν σε θέλει η τύχη, δεν γίνεται τίποτα!* || *τον θέλει το χαρτί και κερδίζει συνέχεια* *απόψε!* 17. (η μτγ. **ήθελημένος, -η, -ο**) βλ. λ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θέλω, αβεβ. ετύμου. Δυσεξήγητο παραμένει το αρχικό ε- (προθεματικό). Το θέμα θελ- θα μπορούσε να συνδεθεί με αρχ. σιλβ. ζέλειq «επιθυμώ» και με αρμ. gelj «ευχή, επιθυμία». Ήδη στον Ηρόδοτο απαντά η σύναχη θέλω να πω «εννοώ», λ.χ. *το έπος τούτο θέλει λέγειν ως ...* (2,13)].

θέμα (το) {θέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το ζήτημα, το αντικείμενο συζήτησης ή πραγμάτευσης: *εθνικά | πολιτικά | οικονομικά | εκπαιδευτικά ~ || συζητήθηκε ευρύ φάσμα θεμάτων || το Κυπριακό ήταν το πρώτο || το κύριο ~ στην ημερήσια διάταξη της διάσκεψης || ανέκυψε συνταγματικό ~ || θέτω | παρουσιάζω | αναλύω | πραγματεύομαι ένα ~ || αλλάζω ~ || βγαίνω από το ~ || ξαναγυρίζω στο ~ || αυτό είναι άλλο ~ || ως μείνει εκεί το ~ || *βάζω ~ σε ψηφοφορία | προς συζήτηση || το κυριο ~ μας έκθεσης ιδεών || το - που μας απασχολεί είναι η γνεία || η σεξουαλική ζωή έγινε απαγορευμένο ~ || δεν υποχωρεί σε θέματα αρχής || αυτό είναι το όλο ~ || το εν λόγω ~ || το ~ ομιλίας | διάλεξης | συνεδρίου | συζήτησης | σχολιασμού | διατριβής | έρευνας- ΦΡ. (α) *δεν είναι δικό σου θέμα* δεν σε αφορά, δεν σου πέφτει λόγος, δεν είναι δική σου υπόθεση (β) *δημιουργώ θέμα* προκαλώ πρόβλημα (γ) *είναι θέμα (+γεν.)* σχετίζεται με, εξαρτάται από: *- γοβάτος | γνώσεις | συνήθειες | τιμές | χρόνος | χρημάτων (δ) **δεν υπάρχει | μάλιστα | γίνεται*** γεννάται θέμα δεν ανακύπτει κάτι ως πρόβλημα ή ζητούμενο: *~ αναθεωρήσεως του Συντάγματος, δήλωσε ο κυβερνητικός εκπρόσωπος (ε) επί του θέματος* σχετικά με το θέμα που συζητείται, εντός του θέματος: *έχετε να προσθέσετε κάτι ~, κύριε μάρτυς;* ANΤ. εκτός θέματος (στ) *θέμα της μέρας* το περιστατικό ή το γεγονός που λόγω της βαρύτητας ή του ενδιαφέροντος του μονοπωλεί το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης και προβάλλεται εμφρακτικά από τα Μ.Μ.Ε.: η παραίτηση του υπουργού αποτελεί το ~ (ζ) **πιάνω ένα θέμα** αρχίζω να ασχολούμαι με ένα ζήτημα: *ας πιάσουμε τώρα ένα άλλο θέμα που μας απασχολεί...* 2. (λογот.) η περισσότερο ή λιγότερο εκτεταμένη, ολοκληρωμένη ιστορία συγκεκριμένου λογοτεχνικού κειμένου: *ποιο είναι το ~ του έργου; || ενδιαφέρον | πρωτότυπο | συνηθισμένο | συναρπαστικό | έξυπνο | ευφάνταστο | συμβολικό | υφαντικό | αμφιλεγόμενο | προπαγανδιστικό ~ βιβλίου* 3. το προς ανάπτυξη ζήτημα των εξετάσεων, που καλύπτει μέρος ή συνδυασμό μερών της διδακτέας ύλης: *βατό | δυσνόητο | στρωφό | απαιτητικό | κριτικό | απομνημονευτικό ~ ΦΡ. **εκτός θέματος*** έξω από το πλαίσιο και τα ζητούμενα των εξεταζόμενων θεμάτων: *~ γραπτό | έκθεση | ανάπτυξη | στοιχεία* ANΤ. εντός του θέματος, επί του θέματος 4. (ειδικό) το αυτοτελές κείμενο | απόσπασμα από την κλασική ελληνική γραμματεία που δίνεται στους μαθητές για μετάφραση, γλωσσική επεξεργασία κ.λπ., με στόχο την εξοικείωση τους με την αρχαία ελληνική γλώσσα ΣΥΝ. άγνωστο, αδιάκτο- ΦΡ. **αντίστοιχο θέμα** βλ. λ. αντίστοιχο 5. ο τίτλος επιστημονικής εργασίας που δηλώνει το πραγματευόμενο επιστημονικό πρόβλημα: *~ διδακτορικής διατριβής | επιστημονικής ανακοίνωσης* 6. το αντικείμενο διαφωνίας ή αντιπαράθεσης κ.λπ.: ΦΡ. *κάνω (κάτι) θέμα* δίνω σε κάτι που πρόκειται μεγάλες διαστάσεις: *για απλή διαφωνία είχαμε, μην το κάνεις θέμα!* · 7. ΜΟΥΣ. (α) αναγνωρίζω μουσική ενότητα, η οποία τίθεται ως αρχή της οργάνωσης ενός μουσικού κομματιού είτε με την «ανάπτυξη» της (η οποία συνίσταται στη συνέχιση της, τη συμπλήρωση της σε ευρύτερη μουσική ενότητα με την προσθήκη άλλων μουσικών εννοιών) είτε με την «επεξεργασία» της (η οποία συνίσταται στην πολλαπλή της επαναφορά κατά τη διάρκεια του κομματιού, στις πολλαπλές μεταμορφώσεις, παραλλαγές της κ.λπ.) (β) σύντομη μελωδική γραμμή η οποία χρησιμεύει ως αφετηρία της σύνθεσης της τυπικής φόρμας της φούγκας 8. ΝΟΜ. το αντικείμενο δικαστικής διερεύνησης και νομικής αποδείξης · 9. ΚΑΛ. TEXN. το αντικείμενο που αναπαριστά, εξεικονίζει ο καλλιτέχνης (τοπίο, πρόσωπο, ανθρώπινη σκηνή κ.λπ.) · 10. ΓΛΩΣΣ. το τμήμα της λέξης που αποτελείται από τη ρίζα και τα προσφύματα, κατ' αντιδιαστολή προς την κατάληξη · 11. ΙΣΤ. διοικητική περιφέρεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τον 7ο και 8ο αι. κ.εξ. — (υποκ.) **θεματικά** (το) (σημ. 3,4). ΣΧΟΛΙΟ λ. πνεύμα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. τίθημι (πβ. α' πληθ. τί-θε-μι). Βλ. λ. θέτω, τίθεμαι. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. theme, γαλλ. thème, γερμ. Thema κ.ά. Η σημ. του αντικείμενου συζήτησεως είναι ήδη μτγν. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *είναι θέμα + γεν. (< αγγλ. if s a matter of...), εκτός θέματος (πβ. αγγλ. off the point | subjct(, επί του θέματος (πβ. αγγλ. to the point) κ.ά. ο μους. όρ. είναι αντίδαν. από ίταλ. tema].***

Θεματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με ένα θέμα, με το αντικείμενο συζήτησης ή πραγμάτευσης: *~ υλικό | κατάταξη | πίνακας || ~ πρόταση | περίοδος | πηγή μιας παραγράφου || το βιβλίο έχει πέντε ~ ενότητες* 2. αυτός που σχετίζεται με το θέμα μιας λέξης: *~ φωνήεν* 3. **θεματική** (η) η θεματολογία: *η ~ του συνεδρίου || του βιβλίου || ποικίλη | πολύπλευρη | πολυεδρική ~* 4. ΓΛΩΣΣ. (για ρήματα της Αρχ. Ελληνικής) αυτός που σχηματίζεται με τη μεσολάβηση θεματικού φωνηέντος μεταξύ θεματος και κατάληξεως, π.χ. *λύ-ο-μεν, βιάπτ-ε-τε* ANΤ. αθέματος. — Θεματικ-ά | -ός [1761] επίρρ. **θεματογραφία** (η) [1761] | θεματογραφίω(ν) | το σύνολο αποσπασμάτων από αρχαίους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς, τα οποία επεξεργάζονται γλωσσικά μαθητές ή φοιτητές: *αρχαία ελληνική | λατι-*

νική ~. — **θεματογραφίας**, -ή, -ό [1761]. θεματολογία (η) {θεματολογίων} 1. το πλαίσιο των ζητημάτων, με τα οποία καταπιάνεται κανείς: ~ *σζητήσης* | *επιστημονικού συνεδρίου* | *ημερίδας* | *εκπομπής (ραδιοφωνικής, τηλεοπτικής)* ΣΥΝ. θεματική 2. το σύνολο των θεμάτων με τα οποία ασχολείται κάποιος: η ~ *του Ν. Καζαντζάκη* || η ~ *των ελληνικών τραγουδιών του Μεσοπολέμου* 3. (συνεκδ.) (α) βιβλίο που περιέχει αποσπάσματα από την αρχαία ελληνική γραμματεία για μελέτη και εξέταση (β) βιβλίο με θέματα (π.χ. σχολικών εκθέσεων) για μελέτη και εξέταση. Επίσης **θεματολόγιο** (το) [1894] (σημ. 3β). — **θεματολογικός**, -ή, -ό, **θεματολογικά** επίρρ. **θεματοφύλακας** (ο/η) [1833] {θ(η)λ. γεν. θεματοφύλακος} | θεματοφύλακων} 1. πρόσωπο που συντηρεί και διαφυλάσσει κάτι ιερό, σπουδαίο: ~ *πολιτιστικής κληρονομιάς* | *οσίων και ιερών της φυλής* | *εθνικής ενότητας* || «οι στρατιωτικοί θεωρούν το στρατεύμα ως τον ~ του κοσμικού χαρακτήρα της τουρκικής δημοκρατίας» (εφημ.) 2. ο φύλακας ξένου κινήτου πράγματος. **θεμελιακός**, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που αναφέρεται σε θεμέλια 2. (μτφ.) αυτός που είναι ή κρίνεται ως κύριος και σημαντικός, που συνιστά προαπαιτούμενο και προϋπόθεση (για κάτι): ~ *παρατήρηση* | *ερώτημα* | *διαφορά* | *αίτημα* | *γνώση* | *αντιστοιχία* ΣΥΝ. θεμελιώδης, βασικός. **θεμέλιο** (το) {θεμελί-ου | -ών} 1. η υλική βάση (κτίσματος): ~ *σπιτιού* | *εργοστασίου* ΣΥΝ. κρηπίδα-φρ. (α) **ρίγνω τα θεμέλια** βάζω τις βάσεις (από σπλισμένο σκυρόδεμα), πάνω στις οποίες θα οικοδομηθεί το κτήριο (β) **εκ θεμελίων** (εκ των θεμελίων, Θουκ. 3,68) από τη βάση, θεμέλια: *το σπίτι σείστηκε ~ 2.* (μτφ.) το ουσιαστικό στήριγμα, πάνω στο οποίο στηρίζεται (κάποιος/κάτι): ~ *της δημοκρατίας είναι ο σεβασμός των νόμων* || *τρέχουν τα ~ του καθεστώτος ΣΥΝ. βάση* ΦΡ. **έχω γερά θεμέλια** έχω γερές βάσεις (αρχές, γνώσεις, αξίες κ.λπ.) στη ζωή μου.

[ETYM. Ουσιαστικοποιημένο ουδ. του αρχ. επιθ. *θεμέλιος* (βλ. λ.), θεμέλιος, -α (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τα θεμέλια ΦΡ. *θεμέλιος λίθος* (1) η πρώτη πέτρα που τοποθετείται στα θεμέλια οικοδομής: *τοποθέτησαν τον ~ του νέου εργοστασίου* (ii) (μτφ.) το βασικότερο στοιχείο ενός συστήματος, μιας ιδεολογίας, μιας πολιτικής κ.λπ.: *η συλλογικότητα είναι ο ~ της πολιτικής μας* || *η αγάπη είναι ο ~ του χριστιανισμού* 2. **θεμέλιος** (η) (*μιας συγχωριάδας*) (στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή αρμονία της μουσικής) η νότα (ο φθόγγος) πάνω στην οποία «χτίζεται» η συγχωρδία (βλ. λ.), με αλληλλάλληλα διαστήματα (βλ. λ.) τρίτης

[ETYM. αρχ. < θεμο- (που απαντά σε σύνθετα ανθρώπωνυμα, καθώς και στη μτγν. «γλώσσα» *θεμός*) < *dhe-mo-, παράγ. του ρ. τί-θη-μι (πβ. απφρ. τι-θέ-ναι). Βλ. κ. θέτω, τίθειαι, θεμελιώδης, -ης, -ες [1766] {θεμελιώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} (λόγ.) θεμελιακός, ο πιο βασικός: ο ~ *νόμος της θερμοδυναμικής* || *τα ~ δικαιώματα του πολίτη* || ~ *ερώτημα* | *αρχές* — **θεμελιώδης** επίρρ. [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, θεμελιώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {θεμελιώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. ρίγνω τα θεμέλια (σε οικοδομή ή τεχνικό έργο): ~ *γέφυρα* | *εργοστάσιο* 2. (συνεκδ.) θέτω τον θεμέλιο λίθο σε ειδική επίσημη εκδήλωση για έναρξη των εργασιών ανέγερσης κτηρίου: *ο υπουργός δημοσίων έργων θα θεμελιώσει αύριο το νέο εργοστάσιο* 3. (μτφ.) τεκμηριώνω με αποδείξεις, βασίζω (κάπου): *θεμελιώσε με λογικά επιχειρήματα τις απόψεις του ΣΥΝ. στηρίξω* 4. θέτω τις βάσεις για την ανάπτυξη: *θεμελιώσε την επιστήμη της κοινωνιολογίας* | *τη νεότερη γλωσσολογία*. — **θεμε-λίωμα** (το) κ. θεμελιώση (η) [μτγν.] θεμελιωτής (ο) [μτγν.], θεμελιωτριά (η) [1812] {θεμελιωτριών} 1. πρόσωπο που ρίγνει τα θεμέλια σε μιαν οικοδομή: ~ *έργου* 2. (μτφ.) πρόσωπο που ιδρύει και στηρίζει κάτι πάνω σε ασφαλείς βάσεις: ~ *της δικαιοσύνης* | *της δημοκρατίας* | *της νεότερης γλωσσολογίας*. — **θεμελιωτικός**, -ή, -ό [μεσν.]. **Θέμις** (η) {Θέμιδ-ος, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. θεά που προσωποποιούσε την έννοια της πατροπαράδοτης τάξης και του δικαίου 2. γυναικείο όνομα 3. (μτφ.) η δικαιοσύνη: *υπηρετούν τη ~* || *σπάθη* | *ζυγός της ~* ΦΡ. (α) **λειτούργησε ο Θέμιδος** οι δικαστές και οι δικηγόροι (β) **ναός της Θέμιδος** ο χώρος του δικαστηρίου (γ) **Θέμιδος μέλαθρον** το κτήριο του Αρείου Πάγου. Επίσης (καθημ.) **Θέμιδα**.

[ETYM. αρχ. (ήδη μκ. te-mi) < θ. θε- < τί-θη-μι (πβ. απφρ. τι-θέ-ναι), οπότε η λ. θα προσδιόριζε αρχικά τα νομικά όρια, τους περιορισμούς που τίθενται από το θεϊκό δίκαιο (εξού και η ομώνυμη μυθολ. θεά). Βλ. κ. θέτω, τίθειαι, Θεμιστοκλής]. **Θεμιστοκλής** (ο) {-ή κ. -έους} 1. αρχαίος Αθηναίος στρατιωτικός και πολιτικός, που έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στη ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ.) 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα.

[ETYM. < αρχ. Θεμιστοκλής «η δόξα της θεμιδος» < θέμις (γεν. *θεμί-στος* | *θεμιτός* | *θεμιδος*) + -κλής < κλέος «δόξα». θεμιστοπόλος (ο) (λόγ.) ο λειτουργός της δικαιοσύνης (δικαστής, δικηγόρος, νομικός). [ETYM. μτγν. < θέμις + -πόλος < πέλο | -ομαι, βλ. λ. πόλος]. **θεμιτός**, -ή, -ό αυτός που επιτρέπεται από τις ανθρώπινες συμβάσεις και τους νόμους: ~ *σκοπός* | *όφελος* | *κέρδος* | *συναγωνισμός* ΣΥΝ. επιτρεπτός, νόμιμος, δικαίος ΑΝΤ. αθέμιτος. — **θεμιά** επίρρ. [ETYM. αρχ. < θέμις]. -**θε(ν)** (αρχαιοπρ.) επίθημα που δηλώνει προέλευση, κίνηση από τόπο ή χρονική αφετηρία: *το πρόβλημα υπήρχε παλαιότεν* || *πότεν έρχες*, (από πού απέκτησε, ενν. περιουσιακό στοιχείο) || *οι έξωθεν επιμβάσεις* || *είχε την κλίση προς το θέατρο παιδιόθεν* (από παιδί). [ETYM. < αρχ. -θε(ν), όπου η παρέκταση σε -ν για ευνωχικούς λόγους < I.E. *-dhe, πβ. λατ. un-de «πόθεν, από πού» (πβ. ισπ. dónde «πού;»),

in-de «εκείθεν», σανσκρ. ku-ha «πού;» κ.ά. Το επίθημα -θεν αποτελεί πθ. κατάλοιπο αφαιρετικής ή γενικής πτώσεως, με χρήση που εξέφραζε την αφετηρία της κίνησης, την απομάκρυνση από τόπο ή, τελικά, την προέλευση από αυτόν].

-θεν: αρχαιοπρεπή και **λόγια** παράγωγα. Με το παραγωγικό επίθημα -θεν (που ξεκίνησε στην αρχαιότητα φάση της Ελληνικής ως κατάληξη αφαιρετικής που δήλωνε προέλευση, κίνηση, απομάκρυνση, π.χ. *οίκο-θεν* = «από το σπίτι») σχηματίστηκαν πολλές λέξεις της Αρχαίας (κυρίως ονόματα) που λειτουργήσαν τελικά ως επιρρήματα. Τέτοιες λέξεις είναι: ανέκαθεν «από παλιά έως σήμερα», δήθεν, πόθεν (έσχες) «από πού (είχες)», όπισθεν «από πίσω», εμπροσθεν «από εμπρός», άνωθεν «από πάνω», έξωθεν «από έξω», κάτωθεν «από κάτω», ένθεν *κακίθεντι ένθεν και ένθεν* «από εδώ κι από εκεί, και από τις δύο μεριές» (ένθεν και ένθεν του κτηρίου της Βουλής), εκείθεν «από εκεί» (εκείθεν οι επιθέσεις εναντίον του), ένδοθεν «από μέσα», όθεν «απ' όπου, άρα, λοιπόν», πανταγόθεν «από παντού», οίκοθεν «από το σπίτι, οικείος» (*οίκοθεν νοείται* «είναι ανονόητο»), εντεύθεν «από το σημείο αυτό και εδώ, προς το μέρος μας - όθεν, λοιπόν» (εντεύθεν της Πανεπιστημίου -εντεύθεν *συνάγεται*), εκατέρωθεν «από τη μια ή από την άλλη μεριά», θύραθεν «απ' έξω, εξωτερικός, άρα κοσμικός (ως αντίθετο του ουρανού)», *πυραγόθεν* «από μακριά (για τόπο)» (εσφαλμένα, δηλ. πλεοναστι-κά, λέγεται ενίοτε «εκ του μακρόθεν»), όπου η χρήση του λόγιου στοιχείου εκ νέου χρειάζεται, αφού υπάρχει το -θεν το ίδιο ισχύει και στη φράση *από ανέκαθεν* αντί του απλού *ανέκαθεν*, *πολλαγό-θεν* «από πολλά μέρη», *εγγύθεν* «από κοντά», *αμφοτέρωθεν* «κι από τις δύο πλευρές» (*βάλλεται αμφοτέρωθεν*), *άλλοθεν* «από άλλου» (*άλλοθεν αρέται τη δύναμη του*), *ουδαμόθεν* «από πουθενά» (*ουδαμόθεν προκύπτει ότι...*).

θενά μόριο (διαλεκτ.-λογστ.) θα: ~ *βρεθούμε μπλεγμένοι σ' αυτή την ιστορία* || «*εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός ~ πεθάνω*» (δημοτ. τραγ.). [ETYM. < μεσν. θενά, βλ. λ. θα].

θεο- κ. θεό- ά συνθετικό λέξεων (ονομάτων και ρημάτων) που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: 1. γίνεται από τον Θεό ή χάρη στον Θεό ή σχετίζεται με αυτόν: *θεο-γνωσία*, *θεο-σοφία*, *θεο-πνεύσια* 2. υπάρχει σε πολύ μεγάλο βαθμό: *θεό-κουφος*, *θεό-τρελος*, *θεο-νήσιος*. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από τη λ. θεός].

θεοβάδιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει περπατήσει από τον Θεό: το ~ *όρος Σινά*.

θεοβλαβούμενος, -η, -ο αυτός που δείχνει ευλάβεια, ευσέβεια προς τον Θεό ΣΥΝ. ευλαβής, όσιος.

θεογενής, -ής, -ές [μτγν.] {θεογεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει θεϊκή καταγωγή: ~ *μυθικός ήρωας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

θεογενήτορας (ο) [μεσν.] {θεογεννητόρων}, **θεογεννητρια** (η) [μεσν.] {θεογεννητριών} πρόσωπο που γέννησε θεό.

θεογόμενα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.-εκφραστ.) ως χαρακτηρισμός για πάρα πολύ όμορφη γυναίκα.

Θέογινς (ο) {-ι κ. -όγινδος} 1. ο *Μεγαρέυς*- αρχαίος Έλληνας λυρικός ελεγειακός ποιητής (όος αι. π.Χ.) 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < θεός + θ. γν- (μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *gen-, βλ. λ. γί-γνομαι, γέν-ος) + κατάλ. -ις].

θεογονισία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η γνώση της θεϊκής βούλησης και διδασκαλία.

θεογονία (η) {θεογονιών} 1. η γέννηση των θεών 2. (συνεκδ.) οι παραδόσεις που αναφέρονται στο μυθολογικό πλαίσιο θεϊκών γενεαλογιών: *ησιόδια* ~.

[ETYM. αρχ. < θεο- + -γονία < γόνος].

θεόγυμνος, -η, -ο αυτός που δεν φοράει τίποτε, ο εντελώς γυμνός: έκαναν μπάνιο στη *θάλασσα* ~ ΣΥΝ. τρίτσιδος, ολόγυμνος.

θεοδιδάκτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει διαχθεί από τον ίδιο τον Θεό. **θεοδικία** (η) [1812] (θεοδικιών) I. ΘΡΗΣΚ. η εκδήλωση θεϊκής εύνοιας ή τιμωρίας σε σχέση με ανθρώπινες πράξεις μέσω υπερφυσικών σημείων ΣΥΝ. θεοκρισία 2. ΦΙΛΟΣ., η δικαίωση του Θεού για τη δημιουργία και την ύπαρξη του κακού στον κόσμο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. théodicée].

θεοδόλιγος (ο) [1897] {θεοδόλιγ-ου | -ων, -ους} τοίχογρ. το όργανο με το οποίο μετρούνται γωνίες ή το αζιμούθιο και το ζενίθ αποστάσεων στην τοπογραφία.

[ETYM. Εσφαλμ. μεταφορά του ελληνογενούς γαλλ. théodolite < thé-(< *θέα*) + -odo- (< *οδός*) + -lite (< *λίθος*), κατά παρετυμολογία προς το αρχ. *δόλιγος* (βλ. λ.).

Θεοδοσία (η) [μτγν.] 1. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

Θεοδόθης (ο) {Θεοδοσίου} 1. όνομα αυτοκράτορα του Βυζαντίου: ο *Μέγας* ~ 2. όνομα αγίου, πατριάρχων, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Θεοδόσης** [ETYM. μτγν. κύρ. όν., αρχική σημ. «ο δοσμένος από θεό», < θεο- + -δό-σιος < *δόσις* < *δίδωμι*].

θεοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {θεοδρομείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} (σπάν.) ακολουθώ τρόπο ζωής σύμφωνο με τις θείες επιταγές.

Θεοδόρα (α) [μτγν.] 1. όνομα αγία γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα ηγεμονίδων του Βυζαντίου 3. γυναικείο όνομα.

Θεοδώρητος (ο) {-ου κ. -ήτου} 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ ο *επίσκοπος Κύρου*.

[ETYM. μτγν κύρ. όν. (< θεός + -δώρητος < δωροῦμαι «δωρίζω»), απόδ. του μτγν. λατ. Adeodatus, συνθ. από τη φρ. a deo datus «δοσμένος στον 080»].

θεοδώρητος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει δωρηθεί από τον Θεό: *διέθετε ~ χαρίσματα*.

Θεόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} 1. όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ο ναός των Αγίων *Θεοδώρων* 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθην.) Θόδωρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «δώρο του Θεού», < θεο- + -δωρος < δωρον].

θεοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {θεοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή) θ^ο-ιδέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που μοιάζει με θεό 2. αυτός που έχει το κάλλος θεού: ~ όψη ΣΥΝ. θεσπέσιος. — θεοειδώς επίρρ. [μτγν.], θεοειδία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

θεόθεν επίρρ. (λόγ.) από τον Θεό, με προέλευση θεική. [ETYM. αρχ. < θεο- + -θεν (βλ. λ.)].

θεοκάπηλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εκμεταλλεύεται την πίστη των άλλων στον Θεό για δικό του όφελος: ήταν ένας ~, *φιλοχρήματος ιερέας ΣΥΝ.* σμιωνιακός. — θεοκαπλία (η) [1895].

θεοκατάρατος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που φέρει το βάρος της κατάρας του Θεού: ~ *μισός ΣΥΝ.* τρισκατάρατος ΑΝΤ. ευλογημένος 2. αυτός που δεν δείχνει ευσέβεια και ευλάβεια ΣΥΝ. θεομισήτος.

θεοκλειστός, -η, -ο [1894] αυτός που είναι κλειστός από παντού: *παρά τη ζέση το σπίτι ήταν ~ ΣΥΝ.* κατάκλειστός.

Θεόκλητος (ο) {-ου κ. -ήτου} 1. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. μεσν. κύρ. όν. < μτγν. επίθ. *θεόκλητος* (βλ. λ.)].

θεόκλητος, -η, -ο αυτός που έχει επιλεγεί από τον Θεό για την εκτέλεση θεάρεστης αποστολής. [ETYM. μτγν. < θεο- + κλητός (< *καλώ*)].

θεόκομος, -η, -ο αυτός που είναι τελειώς κομψός: η *μαγιά του είναι ~*.

θεοκρασία (η) {χωρ. πληθ.} η ανάμειξη θρησκευτικών αντιλήψεων και πρακτικών που προέρχονται από διαφορετικές θρησκείες ΣΥΝ. συγκρητισμός. [ETYM. μτγν. < θεο- + -κρασία < *κράσις* «ανάμειξη» (βλ. λ.)].

θεοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η άσκηση της πολιτικής εξουσίας και η ρύθμιση της κοινωνικής ζωής από φορείς συγκεκριμένης θρησκείας ή με επίκεντρο αυτούς, η ταύτιση της πολιτικής εξουσίας με τη θρησκευτική: στο *Ιράν μετά την ισλαμική επανάσταση επεβλήθη* 2. κάθε καθεστώς όπου η εξουσία ασκείται με αυτό τον τρόπο. — θεοκράτης (ο), **θεοκρατικός**, -η, -ο. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «η διακυβέρνηση από τον Θεό», < θεο- + -κρατία < *κρατώ*].

θεοκρατικός, -η, -ο [1812] αυτός που σχετίζεται με τη θεοκρατία ή χαρακτηρίζεται από αυτήν: ~ *καθεστώς* | *σύστημα* | *κράτος* | *αντιλήψεις*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *theocratique*].

θεοκρισία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η θεοδικία (βλ. λ.).

Θεόκριτος (ο) {-ου κ. -ίτου} αρχαίος Έλληνας ποιητής της ελληνιστικής εποχής (3ος αι. π.Χ.): έγραψε *Ειδύλλια* με βουκολικό χαρακτήρα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < θεός + -κριτος < *κρίνω*].

θεολήπτος, -η, -ο 1. αυτός που εμπνέεται από τη θεία χάρη: ~ *ποιητής ΣΥΝ.* θεόπνευστος, ένθεος 2. αυτός που είναι παθολογικά προσκολλημένος στα θεία, στη θρησκευτική πίστη ΣΥΝ. θρησκόληπτος, θρησκομανής, φανατικός. — θεοληψία (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < θεο- + -ληπτος < *λήπτω*].

θεολόγε ίο (το) [μτγν.] το σημ^ο της σκηνης από όπου παρουσιάζονται οι θεοί στο αρχαίο δράμα.

Θεολογία (η) γυναικείο όνομα.

Θεολογία (η) [αρχ.] 1. (α) η επιστήμη που μελετά ό τι σχετίζεται με τον Θεό, όπως αυτός παρουσιάζεται στις διάφορες θρησκείες: *σπουδάζω ~ (β) μυσταγωγική θεολογία* βλ. λ. *μυσταγωγικός* (γ) *νηπιτική θεολογία* βλ. λ. *νηπιτικός* (δ) *θεολογία της Απελευθέρωσης* επαναστατική κοινωνικοπολιτική θεωρία και πράξη, που γεννήθηκε στους κόλπους της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στη Λατινική Αμερική και άνθησε κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970- συνδύαζε χριστιανικές αρχές και νεομαρξιστικές αντιλήψεις και υποστήριζε την ανάγκη ανατροπής των διεφθαρμένων και αντιδημοκρατικών καθεστώτων της Κ. και Ν. Αμερικής 2. (ειδικότ.) (α) η επιστήμη που εξετάζει συστηματικά τη χριστιανική πίστη, όπως αυτή εκφράζεται στην Αγία Γραφή και την Ιερά Παράδοση της Εκκλησίας (β) *συστηματική θεολογία* βλ. λ. *συστηματικός* (γ) *καταφατική θεολογία* βλ. λ. *καταφατικός* (δ) *αποφατική θεολογία* βλ. λ. *αποφατικός* 3. οι συγκεκριμένες αντιλήψεις, η θεωρία (κάποιου) περί του Θεού: η ~ του Σπινόζα 4. ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται το θείο στο έργο ενός δημιουργού (πρόσωπα, αντιλήψεις, δοξασίες κ.λπ.): στη ~ του Ομήρου, *πλήθος θεών συγκεντρώνονται γύρω από τον ισχυρότερο από αυτούς* || η *καβαφική ~*. — **θεολογικός**, -η, -ο [αρχ.], θεολογικ-ά | -ώς επίρρ.

Θεολόγος (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. (από τον *Ιωάννη τον Θεολόγο*) < θεο- + λόγος].

θεολόγος (ο/η) [αρχ.] 1. πρόσωπο που εξηγεί τον λόγο του Θεού: *Γρηγόριος ο ~ 2. επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη θεολογία: χριστιανός | ορθόδοξος | καθολικός | προτεστάντης ~ ΦΡ. νηπιτικοί θεολόγοι | πατέρες* βλ. λ. *νηπιτικός*.

θεολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {θεολογείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} μιλώ για τον Θεό ως θεολόγος, εξηγώ τον λόγο του Θεού.

θεομαγία (η) [αρχ.] {θεομαγίων} "Ι. ΜΥΘΟΛ. η διαμάχη, λεκτική ή πολεμική, ανάμεσα σε θεούς: του *πολεμικό τοπίο της «Γιάδας» συναντούμε συχνά και θεομαγίες* 2. η μαχητική άρνηση κάθε θεολογικής ερμηνείας και αναγωγής του ανθρώπινου κόσμου (σύμπαντος, κοινωνίας, ηθικής κ.λπ.) στον Θεό ΣΥΝ. αθεία, ασέβεια ΑΝΤ. θεοσέβεια.

Θεομάχος (ο) [μτγν.] πρόσωπο που αντιτίθεται με κάθε τρόπο στην ιδέα περί Θεού, θεικής πρόνοιας και λατρείας ΣΥΝ. άθεος, άθρησκος. — **θεομαχώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

Θεομηνία (η) {θεομηνίων} 1. οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες που επιφέρουν μεγάλες καταστροφές σε καλλιέργειες και κατασκευές (κτηρία, σπίτια, ειδικά διαμορφωμένους χώρους κ.λπ.): η ~ *κατέστρεψε την πόλη* || τα θύματα της ~ ΣΥΝ. πλημύρα, νεροποντή 2. η εκφραση και εκδήλωση της θεικής οργής μέσω καταστρεπτικών φαινομένων (λ.χ. ασθeneιών) που πλήττουν τους ανθρώπους. [ETYM. μτγν. < θεο- + -μηνία < *μήνη* «οργή» (βλ. λ.)].

Θεομήτωρ (η) {Θεομήτορος, -α} η μητέρα του Χριστού, η Παναγία. — **θεομήτορος**, -η, -ο [μτγν.].

[ETYM. < μτγν. *θεομήτωρ*, -ορός «η Ολυμπιάδα (ως μητέρα του Αλεξάνδρου)» < θεο- + -μήτωρ < *μήτηρ*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

θεομισήτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που τον μισεί ο Θεός, που δεν είναι ευπρόσδεκτος από τον Θεό: ~ *άνθρωπος | κακία | έχθρα | διχόνοια ΣΥΝ.* θεοκατάρατος ΑΝΤ. θεοφιλήτος, θεάρεστος.

θεομόρφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει τόση ομορφιά (σωματική ή και ψυχική), ώστε να μοιάζει με θεό: ~ *πλάσμα ΣΥΝ.* θεοειδής, αγγελικόσ.

θεομουρλος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς μουρλός: - *άνθρωπος!* *φέσιμο* | *οικογένεια ΣΥΝ.* θεοπάλαβος, θεότρελος.

θεομπαίχτης (ο) {θεομπαιχτών}, **θεομπαίχτρα** (η) {θεομπαιχτρών} 1. πρόσωπο που εξαπατά με κάθε τρόπο τους άλλους: τους *ξεγέλασε ένας έμπορος ~ ΣΥΝ.* απατεώνας, τσαρλατάνος 2. αυτός που προσποιείται ότι είναι αφοσιωμένος στα θεία: *έκανε ο ~ πολλούς σταυρούς, αλλά τον νου του τον είχε μόνο στο συμφέρον*. [ETYM. < θεο- + -μπαίχτης < *εμπαίκτης* < *εμπαίζω*].

θεονήστικος, -η, -ο αυτός που δεν έχει φάει τίποτε, που έχει τελειώς άδειο στομάχι: *από το προί είμαι ~*.

θεοπάλαβος, -η, -ο αυτός που είναι τελειώς παλαβός ΣΥΝ. θεόμουρλος, θεότρελος.

θεόπειμτος, -η, -ο αυτός που έχει αποσταλεί από τον Θεό: ~ *άγγελος* | *μήνυμα* | *τιμωρία* | *συμφορά* | *επιπορεία* | *ευτυχία*. [ETYM. αρχ. < θεο- + -πέμπτος < *πέμπω*].

θεοπνευστία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η θεία έμπνευση, το να γίνεται κάτι από θείκη έμπνευση (υπό την καθοδήγηση του Αγίου Πνεύματος): η ~ *των Γραφών* | *των Ευαγγελίων*.

θεόπνευστος, -η, -ο αυτός που εμπνέεται από τη θεία χάρη ή αυτός που γίνεται από θεία έμπνευση και φώτιση: ~ *Απόστολοι* | *κειμενα της Αγίας Γραφής* | *εκκλησιαστικοί συγγραφείς*. [ETYM. μτγν. < θεο- + πνευστός < *πνέω*].

θεοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {θεοποιείς...} θεοποι-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμένος αποιδώ σε (κάποιον/κάτι) ιδιότητες και αξία που αρμόζουν στον Θεό, του προσδίδω διαστάσεις υψηλότερες από τις πραγματικές: ~ *το χρέμα* | *την πολιτική* | *την επιστήμη ΣΥΝ.* μεγαλοποιώ, απολυτοποιώ, αποθεώνω. — θεοποίησις (η) [μτγν.].

Θεόπομπος (ο) {-ου κ. -όμπου} αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (378-323 π.Χ.): κυριότερο έργο του τα *Φιλιππικά*, η ιστορία του Φιλίππου Β'. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < θεός + *πομπός* < *πέμπω*].

θεόπτης (ο) {θεοπτήν} αυτός που είδε ή βλέπει τον Θεό: ο ~ *Μωυσής*. [ETYM. μτγν. < θεο/ο- + -όπτης < θ. -οπ- του παρκα. *οπ-οπ-α* (ρ. *ορά*), πβ. κ. *επ-όπτης*. Βλ. κ. όνηη].

θεοπτία κ. **θεοψία** (η) η νοερή θέαση του Θεού από τους ησυχαστές (14ος αι.). [ETYM. μεσν. < θεο- + *οπτι-οψ-* (< θ. του αρχ. *οψις*) + -ία].

θεόρατος, -η, -ο αυτός που έχει τεράστιες διαστάσεις: ~ *παλληκάρη* | *βράχος* | *βουνό ΣΥΝ.* πελώριος, πανύψηλος. [ETYM. < θεο/ο- + *ορατός*. Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το αρχ. *αθεόρατος* κατά παρεμπόμλ. προς τα σύνθετα με *θεο-*].

θεός (ο) "ΙΘΡΗΣΚ. το υπέρτατο προσωπικό ή μη προσωπικό (στις ανατολικές θρησκείες) ον, στο οποίο αποδίδεται η δημιουργία ή/και η λειτουργία του κόσμου, της ζωής και του τελικού σκοπού τους: ο ~ *των Αράβων είναι ο Αλλάχ* || *οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν σε πολλούς* - || σε ποιόν ~ πιστεύεις; 2. (ειδικότ.) καθένα από τα όντα που έχουν υπερφυσικές δυνάμεις και που θεωρούνται, ανάλογα με τη θρησκεία, ότι ελέγγουν και επηρεάζουν συγκεκριμένο τομέα της ανθρώπινης ζωής ή της φύσης: ο *Ποσειδάνας ήταν ο ~ της θάλασσας* || ο *Άρης ήταν ο ~ του πολέμου*- ΦΡ. (α) *ανάγκη και θεοί πείθονται* βλ. λ. *ανάγκη* (β) *απειλό θεούς και δαίμονες* βλ. λ. *απειλό* (γ) *από μηχανής θεός* βλ. λ. *μηχανή* (δ) *άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων άλλα δε θεός κενεί* βλ. λ. *βουλή* 3. ΘΕΟΛ. (με κεφ.) (ο) το ανώτατο προσωπικό ον στη χριστιανική πίστη, όπως περιγράφεται και στον ορθόδοξο δόγμα: η *ευλογία* | *η χάρη* | *το έλεος του* — Π ο — είναι *άπαρος και άναρχος*- ΦΡ. (α) *άνθρωπος του Θεού* το πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από ευσέβεια και ζει σύμφωνα με τις αρχές του χριστιανισμού' (ειδικότ.) *καλοκάγαθος άνθρωπος, άκακος και ηθικός ΣΥΝ.* ευλαβής,

θεοσεβής, καλόψυχος (β) προς Θεού | για τον Θεό | για όνομα του Θεού (προς θεών, Ηροδ. 5,49) (i) για την έντονη έκφραση αποτροπής ή άρνησης: ~, δεν ήθελα να σας προσβάλω (b) για την έντονη έκφραση παράκλησης ή αγανάκτησης: ~, λυπηθείτε με! || «Πρέπει, λοιπόν, να γίνει το κακό και να θρηνησούμε θύματα, για να αναζητηθούν οι ευθύνες: Για όνομα του Θεού, είναι κράτος αυτό.» (εφημ.) (γ) να δώσει ο Θεός να βοηθήσει, μακάρι, είθε: ~ να 'ρθεί πίσω ο γιος μου και τότε να δείτε γλέντι που θα γίνει (δ) Θεός φυλάξει (i) μακάρι να μη γίνει (κάτι): -Φοβάμαι ότι πάμε για πόλεμο. —! (ii) για τη δήλωση έντονης αποδοκιμασίας ή απόρριψης: ~! Γι' πράγματα είναι άδικο που γίνονται! (ε) (και) ο Θεός βοηθός ο Θεός ας βοηθήσει, ας βάλει το χέρι του: πάμε να δώσουμε εξετάσεις και ~ (στ) δόξα σοι ο Θεός (μεσν. φρ.) οραία, καλά, ευτυχώς: ~, τα καταφέραμε (ζ) δεν έχω τον Θεό μου (i) δεν σέβομαι τίποτε, δεν υπακούω σε καμιά δέσμευση και σε κανένα κανόνα (ii) είμαι παράτολμος (η) ελέω Θεού (λατ. Dei gratia) με τη συγκατάθεση και την ευλογία του Θεού: ~ μονόργης | βασιλιάς (θ) έχει ο Θεός υπάρχει ελπίδα, κάτι (καλό) θα γίνει: μην απελπίζεσαι! ~! (i) ένας Θεός ξέρει βλ. λ. ξέρω (ia) από το στόμα σου και από Θεού τ' αφτί! ευχετ. για να γίνει κάτι (ιβ) κι άγιος ο Θεός/ για κάτι αρνητικό που επαναλαμβάνεται: όλη μέρα ζάπια ~ (ιγ) ο Θεός μαζί σου! ως ευχή σε ταξιδιώτη ή σε κάποιον που ξεκινά δύσκολο έργο (ιδ) πρώτα ο Θεός αν θέλει πρώτα ο Θεός (ενν. όλα θα πάνε καλά) (ie) απ' τον Θεό να το 'βρεις βλ. λ. βρίσκω (ιστ) βλέπω Θεού πρόσωπο για θετική | προς το καλύτερο εξέλιξη: κάποτε θα δούμε κι εμείς Θεού πρόσωπο (ιζ) Θεός σχωρέσ' τον (για νεκρό) ο Θεός να τον συγχωρήσει (ιη) ο Θεός να βάλει το χέρι του! να κάνει το θαύμα του! μακάρι να βοηθήσει ο Θεός: εδώ που φτάσαμε, ~! (θ) ποιος είδε τον Θεό και δεν τον φοβήθηκε για τον φόβο που προκαλεί η εκρηχθεί οργής (κάποιου): μύλις έμαθε ότι τον κοροΐδευαν, ~! (κ) ο Θεός και η ψυχή του! για να δηλώσουμε την αβεβαιότητα μας για την αλήθεια των λόγων κάποιου: μου είπε ότι τα ετοιμάσε- τώρα, αν τα έχει ετοιμάσει όμως, ~! (κα) ο (ίδιος ο) Θεός να κατέβει κάτω για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δείξουμε ότι κάτι δεν μπορεί να αποτραπεί οτιδήποτε και αν συμβεί: Δεν πρόκειται να τον κάνω το χατίρι κι ο ίδιος ο Θεός να κατέβει κάτω! ΣΥΝ. ο κόσμος να χαλάσει (κβ) Θεέ μου! | Θε μου! ως επίκληση ή έκφραση αγωνίας, φόβου, έκπληξης κ.λπ.: ~, τι θ'αγινό; || ~, τι ήταν αυτό που με βρήκε! (κγ) έχω (κάποιον) σαν Θεό μου είμαι απόλυτα αφοσιωμένος σε κάποιον, τον πιστεύω και τον εμπιστευόμαι απόλυτα: αυτή τον είχε σαν Θεό της και αυτός της συμπεριφερόταν με τον χειρότερο τρόπο (κδ) ορνή Θεού βλ. λ. οργή (κε) φωνή λαού, οργή Θεού βλ. λ. φωνή 4. (μτφ.) το πρόσωπο που θαμμάζει κανείς σε απόλυτο βαθμό, είδωλο: της άρσαν πολλοί ποιητές, αλλά ο Έλιωτ ήταν ο ~ της || ~ το μάσκαει | της ρουκ ΣΥΝ. ινδάλμα, πρότυπο 5. καθετί που αποτελεί το ανώτατο ιδανικό (κάποιου): ~ τους είναι το χρίμα | το σεζ' | η εξουσία 6. (μτφ.) πρόσωπο που διακρίνεται για την ομορφιά του: ήταν ένας έφηβος ~||~ της πασαρέλας ΣΥΝ. πανέμορφος. [ETYM, αρχ., αγν. ετύμω. Εκτός από τις πολυάριθμες παρετυμολογίες (λ.χ. συγχέσι με το συνώνυμο λατ. deus, με τις αρχ. λ. θέα, θεώματα, θεώ «τρέχω» κ.τ.ό.), έχουν προταθεί δύο βασικές ετυμολογίες: (α) <*θεσ-ός, που συνδ. με λαθ. ανασία «πνεύμα», μέσ. γερμ. getwās «φάντασμα», αλλά η άποψη αυτή προσκροτεί στην έλλειψη του διγαμίου από τον μυκ. τ. te-o, καθώς και στο γεγονός ότι οι αρχαίοι Έλληνες είχαν περισσότερο ανθρωπομορφική παρά πνευματική αντίληψη για τους θεούς του (β) <θ θε- (<*dhe-, του ρ. τί-θη-μι), που συνδ. με αρμ. di-k' «θεοί», λατ. festus «εορταστικός», άποψη που εντούτοις δεν ερμηνεύει το ά συνθ. θεο- (π.χ. θεο-φατον, θεο-πέσιος κ.ά.). Μόδρο. έν-θου-ιάζω (βλ.λ.). Με τη λ. θεός απέδωσαν συστηματικά οι Εβδό-μήκοντα τις εβρ. λ. Elohâh, Elohim (πληθ. της μεγαλοπρέπειας) στην Π.Δ.] Θεοσεβής, -ής, -ές {θεοσεβ-ούς | -εις (ουδ. -ή) | θεοσεβέστ-ερος, -ατός} αυτός που δείχνει σεβασμό και ευλάβεια απέναντι στον Θεό ΣΥΝ. θεοσεβούμενος, ευλαβής ΑΝΤ. ασεβής, ανόσιος, άθεος. — θεοσεβεία (η) [αρχ.]. Επίσης θεοσεβούμενος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

[ETYM, αρχ. <θεο- + -σεβής< σέβας]. θεοσκοταδο (το) το βαθύ σκοτάδι, μέσα στο οποίο δεν διακρίνεται απολύτως τίποτε. θεοσκοτεινός, -η, -ο αυτός που είναι τελείως σκοτεινός: ~ δωματίο | κάμαρα. — θεοσκοτεινά επίρρ. θεοσκοτωμένος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση υπερβολικής κόπωσης: γύρισε από τη δουλειά του ~ ΣΥΝ. κατάκοπος, τσακισμένος, θεοσοφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η φιλοσοφία που εκφράζει τάσεις της μυστικιστικής, εσωτερικής σκέψης. Επίσης θεοσοφισμός (ο). — θεοσοφιστής (ο) [1891], θεοσοφίστρια (η), Θεοσοφιστικός, -ή, -ό [1894]. θεοσοφώ ρ. αμετβ. [μτγν.] (θεοσοφείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.) 1. στοχάζομαι φιλοσοφικά για τον Θεό 2. ασχολούμαι με τη θεοσοφία. θεόσταυλος, -η, -ο [1894] αυτός που έχει σταύλο από τον Θεό: μήνυμα | χάρη | ευλογία | ευτυχία | άτομο | δόρο | αγαθό ΣΥΝ. θεόπε-μπος, θεόστραβός, -η, -ο 1. αυτός που έχει εντελώς ασθενηκή όραση, που δεν βλέπει καθόλου 2. (μτφ.) αυτός που είναι τελείως απρόσεκτος και αφηρημένος: ήταν ~, δεν έβλεπε καθόλου μπροστά του 3. (μτφ.) αυτός που είναι εντελώς αμόρφωτος και ακαλλιέργητος ΣΥΝ. αμαθέστατος, στούσνος 4. αυτός που δεν είναι ίσιος, εντελώς στραβός: ~ γραμμή, θεοσύστατος, -η, -ο αυτός που έχει συσταθεί, δημιουργηθεί από τον Θεό.

[ETYM, μτγν. <θεο- + -στάτος < ρ. συν-ίστημι | -ίσταμαι (πβ. κ. α-στάτος)]. θεότητα (η) [μτγν.] {θεοτήτων} 1. η αφηρημένη έννοια και ουσία του Θεού, το σύνολο των ιδιοτήτων του Θεού: αδύνατο σε άνθρωπο να εισδύει στο μυστικό βάθος της ~ 2. (συνεκδ.) κάθε θεϊκή μορφή αρσενικού ή θηλυκού γένους: προχριστιανικές | ασιατικές ~. θεοτικός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τον Θεό, με τα θεία 2. θεοτικός (τα) διάφορα ιερά αντικείμενα (εικόνες αγίων, ιερά βιβλία κ.λπ.) ή τελετές, φυλαχτά που χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία ασθενειών: κάνω θεοτικά || το ρίζω στα ~. [ETYM, μεσν. < μτγν. θεότης, -ητος]. θεοτόκιο (το) [μεσν.] {θεοτοκί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το τροπάριο που είναι αφιερωμένο στη Θεοτόκο: ~ εγκωμιαστικό | ικετευτικό | κατανυκτικό | νεκρόσιμο. Θεοτόκος (η) 1. η μητέρα του Χριστού, η Παναγία (βλ.λ.) 2. (α) ενσώματη μετάσταση της Θεοτόκου βλ. λ. ενσώματος (β) Εισόδια της Θεοτόκου βλ. λ. Εισόδια (γ) Υπαπαντή της Θεοτόκου βλ. λ. Υπαπαντή (δ) Ευαγγελισμός της Θεοτόκου βλ. λ. Ευαγγελισμός (ε) Κοίμηση της Θεοτόκου βλ. λ. κοίμηση. [ETYM, όμιμο μτγν., αρχικός ως μέρος της φρ. Θεοτόκος γή, <θεο- + τόκος (βλ.λ.) ο όρ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά στην Αλεξάνδρεια (Ωρι-γένης, αρχές 3ου αι.) για να δηλώσει την κατά σάρκα γέννηση του Υιού και Λόγου του Θεού από την Παρθένο Μαρία: η Παναγία ονομάστηκε «Θεοτόκος», γιατί σύμφωνα με τη διδασκαλία της Γ Οικουμενικής Συνόδου κυοφόρησε και γέννησε «Θεόν σεσαρκωμένον» και όχι απλώς τέλει άνθρωπο, όπως υποστήριζε ο αρετικός Νεστό-ριος, πβ. Ιωάνν. Χρυσ. Λόγος εις την Υπαπαντήν 74, 29: Θεοτόκος δε τυγχάνει καθότι θεόν εξ αυτής σαρκοθέντα τέτοκε]. θεοτόκος, -η, -ο 1. αυτός που είναι τελείως τρελός ΣΥΝ. θεοπάλα-βος, θεοτύρολος 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζοηράδα και αποκοτιά ΣΥΝ. ζωηρός, άτακτος. θεοτύρολος, -η, -ο αυτός που έχει χάσει πλήρως την όραση του ΣΥΝ. θεοστραβός. θεούλης (ο) {χωρ. πληθ.} (υποκ.) ο θεός: στις φρ. (α) θεούλη μου! επιφωνηματικά για τη δήλωση τρόμου ή θαυμασμού: ~, τι τρομαχτικό που είναι αυτό το σπίτι! || ~, δεν έχω ξαναδεί πιο ωραίο πράγμα! (β) ο καλός ο θεούλης (i) συνοδευτικό ευχής: μακάρι να ακούσει τις προσευχές μας ο ~! (ii) ως σκόλλιο για τη θεϊκή εύνοια: Πάλι τη γλύτωσε! είδες ~; [ETYM, <θεός + υποκ. επίθημα -ούλης]. θεοσύνος (ο) (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη μαγεία και παριστάνει ότι κάνει θαύματα ΣΥΝ. τσαρλατάνος, θαυματοποιός, αγόρτης. — θεουργία (η) [μτγν.], θεουργικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM, μτγν. <θεο- + -εργός < έργον]. θεούσα (η) (μειωτ.) η θρησκόληπτη γυναίκα και, κατ' επέκτ., αυτή που δείχνει υποκριτική σεμνότητα. [ETYM, <Θεός + -ούσα (των ενεστ. μτχ.), πβ. κ. ζανθαυλά-ούσα]. Θεοφάνης (ο) {-η κ. -άνους} 1. όνομα αγίου, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM, μτγν. κύρ. όν. «η φανέρωση του Θεού» <θεο- + -φάνης < φαίνω | -ομαι. Το όνομα γνώρισε ιδιαίτερη επίδοση λόγω της εορτής των Θεοφανών, που καθιερώθηκε τον 4ο αι. μ.Χ. Η αρχ. αντίστοιχη γιορτή στους Δελφούς περιελάμβανε τα αποκαλυπτήρια αγαλμάτων του Απόλλωνα και άλλων θεών]. Θεοφάνια (η) γυναικείο όνομα. Θεοφάνια (τα) (συνήθ. ορθ. Θεοφανεία) [μτγν.] {Θεοφανών} η γιορτή της Βάπτισης του Χριστού στον Ιορδάνη ποταμό που εορτάζεται στις 6 Ιανουαρίου ΣΥΝ. Φότα, Επιφάνια. [ETYM, Αρχικά η λ. σήμαινε γενικά τη φανέρωση του Θεού μέσω της ενανθρωπήσεως, πβ. Κ.Δ. Α' Τιμόθ. 3, 16 (Θεός εμφανερώθη εν σαρκί, εδικαιώθη εν πνεύματι, ώφθη άγγέλους, εκηρύχθη εν εθνεσιν, έπι-στεύθη εν κόσμω, άνέλθηθη εν δόξη). Με αυτή την έννοια εξειδικεύτηκε στη δήλωση της Γεννήσεως του Χριστού (πβ. Βασιλ. Είς την Ίεράν Γέννησιν του Χριστού, 31. 1473. 3-5: όνομα θάμεθα τη εορτή ημών θεοφανεία- εορτάσωμεν τά σωτήρια του κόσμου, την γενε-θλιον ήμεραν της άνθρωπότητος). Επίσης Γρηγορίου Θεολόγου Είς τά Θεοφανεία 36. 316. 34-44: Τά δε νυν Θεοφανεία, ή πανήγυρις, ήγουν Γενέθλια του Σωτήρος- λέγεται γάρ αμφοτέρα, δύο καμείνων προσηγοριών ενί πράγματι. Εφάνη γάρ Θεός άνθρώπος διά γεννήσεως. Αυτή η ταύτιση ευνοήθηκε και από το γεγονός ότι στην αρχαία Εκκλησία και οι δύο γιορτές εορτάζονταν την ίδια μέρα (6 Ιανουαρίου). Τον 4ο αι. οι δύο γιορτές χωρίστηκαν και η γέννηση μεταφέρθηκε στις 25 Δεκεμβρίου, ημέρα που οι εθνικοί γιόρταζαν τον θεό Ήλιο. Από τότε αρχίζει να χρησιμοποιείται η λ. Θεοφανεία | Θεοφάνια για τη Βάπτισή παράλληλα με τη λ. Επιφάνια]. Θεοφάνια ή Θεοφανεία; Η εορτή των Θεοφανών είναι προτιμότερο να γραφτεί με -ια: τα Θεοφάνια. Εκτός από τη γυναικεία χριστιανική γιορτή των Θεοφανών, της βάπτισης δηλ. του Χριστού και της φανέρωσης του Θεού, Θεοφάνια (τα), ήταν και αρχαία εορτή στους Δελφούς, όπου έδειχναν στους λάτρεις του Απόλλωνος το άγαλμα του. Η γραφή Θεοφανεία με -ει δικαιολογείται ως δήλωση της πράξης και ιδιότητας του επιθ. Θεοφάνης: Θεοφάνης - θεοφανεία, όπως διαφανής - διαφάνεια. Ωστόσο, προκειμένου για εορτή σε ουδέτερο γένος είναι προτιμότερο να τηρηθεί η γραφή σε -ια: τα Θεοφάνια πβ. τα Πύθια, τα Ίσθια και τα Επιφάνια, αλλά η επιφάνεια από το επιφανής.

Θεοφανώ (η) 1. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα αυτοκρατεριών του Βυζαντίου 3. γυναικείο όνομα.

[ETYM μεσν. κύρ. όν. < μγν. *Θεοφάνης*].
 Θεοφιλέστατος, -η, -ο [αρχ.] προσφώνηση χωρεπισκόπου, βοηθού επισκόπου, τιτουλάριου επισκόπου και αρχιμανδρίτη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.
 θεοφιλής, -ής, -ές {θεοφιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} θεοφιλέστ-ερος, -ατός} αυτός που είναι αγαπητός στον Θεό: ~ *πράξεις* ΣΥΝ. *θεάρεστος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM αρχ. < θεο- + φιλής < *φιλώ*].
 θεοφιλήτος, -η, -ο [μγν.] αυτός που έχει την αγάπη του Θεού ΣΥΝ. *θεοφιλής* ΑΝΤ. *θεομίσητος*, *θεοκατάρτατος*.
Θεόφιλος (ο) {-ου κ. -ίλου} **1.** όνομα αγίον, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** αυτοκράτορας του Βυζαντίου (829-842) **3.** ανδρικό όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*. [ETYM αρχ.- κύρ. όν. < θεο- + *φίλος*].
 θεοφοβούμενος, -η, -ο αυτός που σέβεται τον Θεό: ~ *οικογενειάρχης* ΣΥΝ. *θεοσεβής*, *πιστός*, *ευσεβής*.
 θεοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που εμπνέεται από τον Θεό, που φέρει μέσα του τον Θεό και αναδεικνύεται σε όργανο τής θείας οικονομίας, σε «δοχείο» τής θείας χάριτος: ~ *άγιοι Πατέρες τής Εκκλησίας*.
Θεόφραστος (ο) {-ου κ. -άστου} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (372-287 π.Χ.), διάδοχος του Αριστοτέλη στη διεύθυνση τής Σχολής του (του Περιπάτου)- ασχολήθηκε με τη φυτολογία, τη ζωολογία, την ηθική και τη λογική **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. [ETYM αρχ. κύρ. όν. < θεός + *φραστος* < *φράζω* (βλ. λ. *φράση*)].
 θεοφτάχος, -η, -ο αυτός που στερείται κάθε υλικού μέσου, παντελώς φτωχός ΣΥΝ. *πάμπτωχος* ΑΝΤ. *πάμπλουτος*, *κροισός*.
Θεοφύλακτος (ο) {-ου κ. -άκτου} **1.** Βυζαντινός ιστορικός τής εποχής του αυτοκράτορα Ηρακλείου **2.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. [ETYM μεσν. κύρ. όν. < θεός + *-φύλακτος* < *φυλάσσω*].
 θεοφύλακτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που βρίσκεται κάτω από το προστατευτικό πέπλο τής θείας χάριτος, που τον φυλάει ο Θεός.
 θεοφώτιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δέχεται το φως τής θείκης παρουσίας, που τον φωτίζει ο Θεός.
Θεογάρης (ο) {-η κ. -άρους} ανδρικό όνομα. [ETYM μγν. κύρ. όν. «αρεστές στον Θεό» < *θεογάρης* < θεο- + *γάρης*].
Θεοψία (η) → *θεοψία*
θεραπευαίνω (η) [αρχ.] **1.** η γυναίκα που χρησιμοποιείται για τις οικιακές εργασίες ΣΥΝ. *υπηρετρία*, *παραδουλεύτρια*, *οικονόμος* **2.** (μτφ.) καθετί που έχει βοηθητικό ρόλο: η *γλωσσολογία* ήταν η - τής *φιλολογίας* || τον *Μεσαίωνα* η *φιλοσοφία* *εθεωρείτο* - τής *θεολογίας* (ancilla theologiae). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*.
θεραπεία (η) [αρχ.] {θεραπειών} **1.** κάθε μέσο που αποσκοπεί στην ίαση μιας νόσου: *αιτιολογική* - (αντιμετωπίζει τα αίτια μιας νόσου) || *συμπτωματική* - (αντιμετωπίζει τα συμπτώματα) || *αποτελεσματική* | *ριζική* | *χρόνια* ~ **2.** ολοκληρωμένη αισθητική περιποίηση: - *προσώπου* | *σώματος*.
θεραπευσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να γιατρευτεί: ~ *ασθένεια* ΣΥΝ. *ιάσιμος* ΑΝΤ. *ανιάτος*, *αγιάτρευτος*.
θεραπευτήριον (το) [1894] {θεραπευτήρι-ον | -ών} ο χώρος στον οποίο γίνεται η νοσηλεία ασθενούς: το νοσοκομείο: *προηγμένο* | *δημόσιο* | *ιδιωτικό* ~.
θεραπευτής (ο) [αρχ.], **θεραπευτρία** (η) {θεραπευτριών} **1.** πρόσωπο που θεραπεύει ασθενείς μέσω κατάλληλης ιατρικής αγωγής • **2.** πρόσωπο με ξεχωριστές θεραπευτικές ικανότητες, που θεραπεύει τους πάσχοντες χωρίς φάρμακα και ιατρικές μεθόδους: *διάσημοι είναι οι - τής Ν.Α. Ασίας*, που λέγεται ότι *κάνουν αναιμάκτες χειρουργείες*.
 θεραπευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αποσκοπεί στη θεραπεία: ~ *αγωγή* || ~ *κοινότητα* για *χρήστες ναρκωτικών ουσιών* **2.** ΙΑΤΡ. *θεραπευτική* (η) ο κλάδος τής ιατρικής που ασχολείται με τη θεραπεία των ασθενών.
θεραπεύω ρ. μετβ. (θεράπευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος) **1.** (για ασθένειες ή ασθενείς) κάνω (κάποιον) καλά, αποκαθιστώ την υγεία (κάποιου): ~ *καρκίνο* | *έλκος* | *τις πληγές* ΣΥΝ. *γιατρεύω* **2.** (μτφ) αποκαθιστώ βλάβη ή ζημία ΣΥΝ. *επανορθώνω* • **3.** ικανοποιώ (κάτι): *θεράπευαν τις μορφωτικές και νυγαγωγικές ανάγκες του κοινού* • **4.** ασχολούμαι δραστήρια (με κάτι): ~ *τα γράμματα* | *τις τέχνες* | *την επιστήμη*. [ETYM αρχ. < *θεραπ*, -πος, παράλλ. τ. του *θεράπων* (βλ. λ.)].
θεράπων (ο) {θεράπ-οντος, -οντά | -οντες, -όντων}, **θεράπινα** (η) [αρχ.] {θεραπιανών} **1.** πρόσωπο που χρησιμοποιείται ως υπηρέτης, οικονόμος • **2.** πρόσωπο που ασχολείται εντατικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: - *των επιστημών* | *τής μουσικής* **3.** *θεράπων ιατρός* ο γιατρός που ασχολείται με τη νοσηλεία συγκεκριμένου ασθενούς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*.
 [ETYM αρχ., αββ. ετιμώ. Έχουν προταθεί δύο βασικές ετυμολογίες: (α) < Θεράπην «κατοικία» αν αυτή η σημ. θεωρηθεί αρχική, η λ. είναι μάλλον προελλην. αρχής και συνδέεται ίσως με τον αρχ. πληθ. *τέρα-μνα* «σπίτι, κατοικία» (κατά το *οϊκέτης* < *οίκος*) και με τα μωρρ. λατ. trabs «δοκός», αρχ. γερμ. doif «χωρίον» κ.ά. Ωστόσο, αυτή η άποψη δεν ερμηνεύει την αρχική σημ. «ακόλουθος συνοδός (του πολεμιστή)» του τ. *θεράπων* (β) *θεράπων* | *θέραμ* < χεττ. taprala-, άποψη που συμφωνεί με τη χρήση τής λ. στον Όμηρο. Ενώ αρχικός η λ. *θεράπων* αναφερόταν στον ακόλουθο του πολεμιστή, σε εκείνον που συντηρούσε τα όπλα του, οδηγούσε το άρμα του και τον βοηθούσε να φορέσει την πανοπλία του, η ίδια λ. προσέλαβε αργότερα και θρησκευτική σημ. περιγράφοντας τη φροντίδα που παρεχόταν σε θεό ή

τιμώμενο πρόσωπο. Από την εποχή του Θουκυδίδη, τέλος, ως *θεράπων* χαρακτηριζόταν επίσης, όπως και σήμερα, εκείνος που προσέφερε ιατρική περίθαλψη].
θέρετρο (το) {θερέτρου | -ών} **1.** η περιοχή που προσφέρεται για ανανύξη την εποχή των θερινών διακοπών **2.** η εσοχική κατοικία στην οποία παραθερίζει (κάποιος) ή συγκροτήματα εσοχικών, παραθεριστικών κατακοιτών. [ETYM < αρχ. *θέρετρον* < *θέρος* (βλ. λ.) + επίθημα -τρον (με παρέκταση -ε-)]
θεριακή (η) **1.** (παλαιότ.) φάρμακο το οποίο χρησιμοποιούσαν ως αντίδοτο σε δηλητηριώδη δόγματα **2.** το όπιο. [ETYM < μγν. *θηριακή* < περσ. tiryák «όπιο» (βλ. κ. *θεριακλής*)].
θεριακλής (ο) {θεριακλήδες}, **θεριακλός** (η) {θεριακλούδες} πρόσωπο που επιδιότα με πάθος (σε κάτι, κυρ. στο κάπνισμα ή στην καφεποσία). — **θεριακλίκι** (το), **θεριακλήδικος**, -η, -ο. [ETYM < τουρκ. tiryaki < περσ. tiryák «όπιο», από όπου πθ. και το μγν. *θηριακή* (ενν. αντίδοτος ουσία) κατά παράτυπολ. προς το ουσ. *θηρίον*].
θεριεύω ρ. αμετβ. {θέρ-ιευα, -ιεύτηκα, -ιεύω} (μένος) **1.** γίνομαι επιθετικός και άγριος, όπως τα θηρία ΣΥΝ. *αγριεύω* **2.** (μτφ.) θυμώνω, εξοργίζομαι: *θέριεψε απ' το κακό του* **3.** αποκτώ υπέρτερες δυνάμεις, μιούζοντας σε θηρίο: *θέριεψαν τα παλληκάρια και ρίχτηκαν στον αγώνα* || «να τη πέτσει *αποζωργής* κι αντριέει και *θεριέει*» (Γ. Ρίτσος) ΣΥΝ. *ενδυνάμωμα*, *κραταιώνομαι*, *γίγαντώνομαι* **4.** (για φυτά) αναπτύσσομαι γρήγορα και αποκτώ μεγάλα διαστάσεις: *τα χόρτα θέριεψαν στο πεζούλι* **5.** (για στοιχείο τής φύσης) γίνομαι άγριος: *θέριεψε το κύμα* **6.** (μτφ.) γνωρίζω ιδιαίτερη ανάπτυξη, κυρ. οικονομική. — **θέριεμα** (το), {ΕΤΥΜ < θεριό}.
θερίο (αλάνθιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το θέρισμα και το αλώνισμα του σιτηρών: ~ *μηχανή*. [ETYM Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. moissonneuse-batteuse].
θερίζω ρ. μετβ. {θέρισ-α, -τηκα, -μένος) **1.** κόβω στάχυα ή χόρτα με δρεπάνι ή θεριστικές μηχανές **2.** (μτφ.) αποκομίζω εμπειρίες (γενν-κός.) απολαμβάνω τα αποτελέσματα των κόπων και των προσπαθειών μου: ήταν ο *καιρός να θερίσει τους καρπούς τής πολύχρονης εργασίας* του ΣΥΝ. *δρέπω* ΦΡ. (παροιμ.) *ό,τι σπείρεις θα θερίσεις* (ο γαρ εάν σπείρη άνθρωπος, τούτο και θερίσει, Κ.Δ. Γαλ. 6,7) τα αποτελέσματα είναι ανάλογα των προσπαθειών μας ΣΥΝ. όπως στρώσεις θα κοιμηθείς • **3.** φρονεύω ομαδικά, αφανίζω: η *επιδημία θέρισε τον αγροτικό πληθυσμό* ΣΥΝ. *εξολοθρεύω*, *εξοντώνω* • **4.** προκαλώ ισχυρό πόνο: τον *θέρισε* ο *πονόκοιλος* ΣΥΝ. *πονώ*, *βυσανίζω* **5.** (ειδικότ.) προκαλώ διάρροια: ήταν *χαλασμένο* το *κρέας* και τον *θέρισε*. [ETYM αρχ. < *θερίω* (βλ. λ.)].
θερινός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται το καλοκαίρι: ~ *ωράριο* | *κινηματογράφος* | *ηλιοστάσιο* ΣΥΝ. *καλοκαιρινός* ΑΝΤ. *χειμερινός* ΦΡ. (α) ΑΣΤΡΟΝ. *θερινή ώρα* η ώρα που ισχύει κατά τη θερινή περίοδο (βλ. κ. λ. *χειμερινή ώρα*, λ. *χειμερινός*) (β) *θερινή νάρκη* βλ. λ. *νάρκη* **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για το καλοκαίρι: - *κατοικία* | *κοστούμι* ΣΥΝ. *καλοκαιρινός* ΑΝΤ *χειμερινός*.
θερίο (το) **1.** το άγριο ζώο, κυρ. το σαρκοβόρο **2.** (μτφ.) ο άνθρωπος που έχει τη σωματική δύναμη άγριου ζώου: ήταν *ένας εργάτης* ~ *σωστό* ΣΥΝ. *πανίσχυρος*, *ατσάλι* ΦΡ. **θερίο ανήμωρο** (i) θηριόδης, που δύσκολα τον αντιμετωπίζει κανείς: ήταν *ένας αμμοβόρος πολεμιστής*, ~! (ii) (μτφ.) για άνθρωπο που έχει οργιστεί και εκδηλώνει την οργή του: όταν *έμαθε* τι *είχε συμβεί* έγινε ~!
 ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*. [ETYM μεσν. < αρχ. *θηρίον*].
θέρισμα (το) [μεσν.] {θερίσματος | -ατα, -άτων} ο **θερισμός**.
θερισμός (ο) [αρχ.] **1.** το να θερίζει κανείς ΣΥΝ. *θέρισμα* **2.** (συνεκδ.) η χρονική περίοδος στην οποία θερίζονται τα σιτηρά και γενικότ. γίνεται η συγκομιδή γεωργικών φυτών που διαθέτουν ταξιανθία που θυμίζει στάχυ ΣΥΝ. *θέρος*.
θεριστής (ο) [αρχ.], **θερίστρια** (η) {θεριστριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται με τη γεωργική εργασία του θερισμού • **2.** (λαϊκ.) **Θεριστής** (ο) ο μήνας Ιουνίου, κατά τον οποίο γίνεται ο θερισμός **θεριστικός**, -ή, -ό [μγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το θέρισμα ή το υποβोधεί: ~ *μηχανή* **2.** *θεριστικά* (τα) το χρηματικό ποσό που δίνεται στους εργάτες οι οποίοι βοηθούν στον θερισμό σιτηρών ή χόρτων. *θερμισγωγός*, -ός, -ό αυτός που μεταδίδει θερμότητα: ~ *σώματα*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. caloriteur η conducteur de chaleur]. **Θερμιστικός** (Κόλλπος) (ο) κόλλπος μεταξύ του κυρίου κορμού τής Δ. Μακεδονίας και τής Χαλκιδικής ΦΡ. *νύμφη του Θερμιστικού* η Θεσσαλονίκη. [ETYM αρχ. τοπωνύμιο, που (κατά τον Ηρόδοτο) έλαβε αυτή την ονομασία από την αρχ. πόλη *Θέρμη*, σημαντικό κέντρο τής περιοχής, γνωστό για τα θερμά αλατούχα και θειούχα ιαματικά νερά του]. *θερμισίω* ρ. μετβ. [αρχ.] {θέριμα-να, -νήκα, -σμένος) **1.** κάνω κάτι θερμό, αυξάνω τη θερμοκρασία (κάποιου): *το καλοριφέρ θέριμανε το σπίτι* ΣΥΝ. *ζεσταίνω* ΑΝΤ. *ψυχραίνω*, *ψύχω* • **2.** δίνω σε κάποιον θάρρος, αναπεράνω το ηθικό του: με *τα κηρύγματα* του *θέριμανε τις ψυχές των πιστών* ΣΥΝ. *αναζωογονώ*, *εμψυχώνω*, *ενδυναμώνω*, *τονώνω* • **3.** κάνω κάτι πιο φιλικό, οικείο: *με τις ενέργειες* του *θερμάνθηκαν* οι *σχέσεις τους*. **θερμισσθήσια** (η) {χωρ. πληθ.} η ικανότητα να ασβάνεται κανείς τις μεταβολές τής θερμοκρασίας ΣΥΝ. *θερμιοσθήση*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermesthesia]. **θέριμανση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η αύξηση τής θερμότητας κλειστούν χώρων με ειδικές συσκευές (καλοριφέρ, σόμπες, αερόθερμα κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) (α) το σύστημα παροχής θερμό-

τητας (λέβητας, σωληνώσεις, καλοριφέρ κ.λπ.): *σπίτι χωρίς* ~ (β) **κεντρική θέρμανση** σύστημα συλλογικής θέρμανσης κτηρίων ή συγκροτημάτων που αποτελείται από διάφορα μέρη (το κεντρικό λεβητοστάσιο, τον καυστήρα κ.λπ.) (γ) **αυτόνομη θέρμανση** σύστημα θέρμανσης που επιτρέπει σε κάθε ανεξάρτητο διαμέρισμα να θερμαίνεται χωριστά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

Θερμαντήρας (ο) [μτγν.] ειδικό σκεύος όπου θερμαίνουν ένα υγρό, αέριο κ.λπ. Θερμαντικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που παράγει θερμότητα, που θερμαίνει: ~ *συσκευή* || ~ *ικανότητα* 2. **θερμαντικό** (το) ζεστό ρόφημα με ευεργετικές ιδιότητες για τον οργανισμό ΣΥΝ. ζεστό. — θερμα-ντικ-ά | -ώς επίρρ., θερμαντικότητα (η).

Θερμαστής (ο) ο εργάτης που φροντίζει να διατηρεί αναμμένη τη φωτιά σε λέβητες μηχανών (εργοστασίου, πλοίου, σιδηροδρόμου κ.λπ.). [ETYM < θερμαίνω (αντί του αναμενόμενου *θερμαντής), απόδ. του γαλλ. chauffeur].

Θερμάστρα (η) [μτγν.] {θερμαστρών} συσκευή που χρησιμοποιείται ως θερμαντικό μέσο κλειστών χώρων (ηλεκτρική ή πετρελαίου ή υγραερίου) ΣΥΝ. σόμπα.

Θέρμη (η) {χωρ. πληθ.} 1. η άνοδος της θερμοκρασίας του σώματος λόγω πυρετού 2. (συνεκδ.) ο πυρετός ως σύμπτωμα προσβολής από ελώ-δη νόσο · 3. η ζαηρή προθυμία, ο ζήλος για κάτι: *ρίχτηκε με μεγάλη* ~ *στη μελέτη* ΣΥΝ. ζέση · **θέρμες** (οι) 4. οι θερμές πηγές που έχουν ιαματικές ιδιότητες 5. ΑΡΧΑΙΟΙ. δημόσια λουτρά στην αρχαία Ρώμη: *οι* ~ *τού Καρακάλα*.

Θέρμη (αρχ. < *θερμή* (με αναβιβασμό του τόνου), θηλ. του επιθ. θερμός]. **Θερμηλασία** (η) {θερμηλασιών} η επεξεργασία μετάλλων σε περιβάλλον μεγάλων θερμοκρασιών.

[ETYM < θερμ(ο)- + -λασία (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ελάτος < ελαίνω, απόδ. του γαλλ. forgeage].

Θερμίδα (η) 1. η μονάδα με την οποία προσδιορίζεται ποσοτικά η θερμότητα · 2. η μονάδα μέτρησης του ενεργειακού περιεχομένου των τροφίμων: *αποφεύγει να τρώει λιπαρά, επειδή έχουν πολλές* ~. — θερμιδικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. calorie (< λατ. calor «θερμότητα»)].

Θερμιδογλόφος, -ος, -ο 1. αυτός που παράγει θερμότητα 2. (ουσίες) που έχουν θρεπτική και ενεργειακή αξία για τους οργανισμούς, κυρ. οι υδατανθρακτες, τα λίπη και τα λευκόματα. [ETYM Απόδ. του γαλλ. calorifique].

Θερμιδομετρητής (ο) κατάλογος στον οποίο αναφέρονται οι θερμίδες, το ενεργειακό περιεχόμενο κάθε τροφής· χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των θερμιδών των τροφών που καταναλώνει κανείς. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. calorimètre].

Θερμιδομετρία (η) {θερμιδομετριών (σημ. 2)} 1. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο του τη μέτρηση της θερμότητας που εκλύεται ή απορροφάται κατά τις χημικές αντιδράσεις 2. ο προσδιορισμός της θερμότητας με θερμιδόμετρο. — **θερμιδομετρικός**, -ή, -ό. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. calorimetrie (νόθο συνθ.)].

Θερμιδόμετρο (το) {θερμιδομέτρ-ου | -ων} το όργανο με το οποίο μετρείται η ποσότητα θερμότητας. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. calorimètre].

Θερμικός, -ή, -ό [1831] 1. αυτός που σχετίζεται με τη θερμότητα: το *φρέσκο παστεριωμένο γάλα υψίσταται τη σωστή* - *επεξεργασία, ώστε να διατηρεί αναλλοίωτα τα πολύτιμα συστατικά του φρέσκου γάλακτος* 2. αυτός που προκαλείται από τη θερμότητα: ~ *ενέργεια* | *μεταβολή* | *διαστολή* || ~ *λεωφορείο* (που κινείται με κινητήρα, ο οποίος μετατρέπει τη θερμική ενέργεια σε μηχανική) || ~ *εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermique].

Θερμιονικός, -ή, -ό κ. (εσφάμ.) θερμιονικός ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με την αποβολή σωματιδίων από πυρακτομένη ύλη. [ETYM < θερμ(ο)- + ιονικός < ιόν (βλ. λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermionic].

Θερμιστορ (το) {άκλ.} η συσκευή της οποίας η αντίσταση μεταβάλλεται σημαντικά όταν μεταβάλλεται η θερμοκρασία της χωρίς να ακολουθεί τον νόμο του Ohm.

[ETYM < αγγλ. thermistor (νόθο συνθ.), από συμφυρμό των λ. therm(al) «θερμικός» + (res)istor «αντίσταση»].

Θερμό- κ. **θερμό-** κ. **θερμ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι το β' συνθετικό σχετίζεται με τη θερμότητα: *θερμο-στάτης*, *θερμό-μετρο*, *θερ-μο-γράφος*.

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *θερμός* και χρησιμοποιείται ευρέως σε ελληνογενείς ξέν. όρους, π.χ. αγγλ. thermodynamic, thermo-electric, thermostat κ.ά.].

Θερμοαίμιος, -η, -ο [1819] 1. αυτός που έχει ζεστό αίμα, υψηλή θερμοκρασία: *με τόσο κρύο και είσαι ντυμένος ελαφριά, φαίνεται είσαι* ~! · 2. ο άνθρωπος που εκνευρίζεται εύκολα, που παίρνει εύκολα φωτιά ΣΥΝ. αγρύς, ευερέθιστος, οξύθυμος, ευέξαπτος, θερμοκέφαλος ΑΝΤ. νηφάλιος, νύχραιμος · 3. (για ζώο) αυτό που έχει σταθερή θερμοκρασία σώματος, ανεξάρτητα από τις ατμοσφαιρικές μεταβολές. — **θερμοαιμία** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. (qui a le) sang chaud ή απλώς à sang chaud (επιρρηματικός)].

Θερμοαισθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η θερμοαισθησία (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermaesthesia].

Θερμοβαθμογράφος (ο) ΝΑΥΤ. η ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται στα υδρογραφικά ή ωκεανογραφικά πλοία, με την οποία μετρίε-

ται η θερμοκρασία του θαλάσσιου νερού καθώς κλιμακώνεται κατά βάθος. Θερμογόνος, -ος, -ο [1811] (λόγ.) 1. το σώμα που δημιουργεί θερμότητα · 2. αυτός που αυξάνει την ποσότητα των θερμιδών: ~ *συντελεστής*. — **θερμογονία** (η). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermogène].

Θερμογράφος (ο) [1894] ΦΥΣ. το όργανο που καταγράφει τις θερμοκρασιακές μεταβολές (λ.χ. σε φυσικά στοιχεία, όπως ο αέρας, το νερό κ.λπ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermographe].

Θερμοδυναμική (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. Ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο εξέτασης τη θερμότητα ως ενεργειακό φαινόμενο και τη μεταβολή της σε ποικίλες μορφές ενέργειας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermodynamique].

Θερμοδυναμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη θερμοδυναμική: ~ *επίεις* | *σύστημα*. [ETYM; Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermodynamique].

Θερμοηλεκτρικός, -ή, -ό [1869] αυτός που σχετίζεται ή στηρίζεται στις αρχές του θερμοηλεκτρισμού: ~ *φαινόμενο* | *σταθμός* (εργοστάσιο στο οποίο παράγεται ηλεκτρικό ρεύμα με τη μέθοδο της μετατροπής της θερμικής ενέργειας σε ηλεκτρική) | *ενέργεια*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermo-électrique].

Θερμοηλεκτρισμός (ο) [1840] {χωρ. πληθ.} ο τομέας της ηλεκτρολογίας που μελετά την επίδραση της θερμότητας και των μεταβολών της στα ηλεκτρικά φαινόμενα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermoélectricité].

Θερμοηχοηλεκτρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μόνωση από θερμότητα και ήχο ταυτόχρονα: ~ *ρολά* | *κουφώματα*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. heat sound-proofing].

Θερμοθάλαμος (ο) {θερμοθαλάμ-ου | -ων, -ους} [1891] ο χώρος ηλεκτρικής κοκίνωσης, όπου μπορεί κανείς να θερμάνει φαγητό ή να το διατηρήσει ζεστό, χωρίς να ανάνει τον φούρνο ή τις εστίες.

Θερμοθεραπεία (η) [1894] {θερμοθεραπειών} η θεραπευτική αγωγή που βασίζεται στην ευεργετική για τον ασθενή χρησιμοποίησης της θερμότητας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermothérapie].

Θερμοκέφαλος, -η, -ο [1844] αυτός που εξάπτεται εύκολα: *διάφοροι* ~ *ευθύνονται για τα επεισόδια* ΣΥΝ. θερμόαιμος, οξύθυμος, ευερέθιστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. hot-head].

Θερμοκηπτιο (το) [1856] {θερμοκηπί-ου | -ων} ο προστατευτικά κλεισμένος χώρος, που χρησιμοποιείται για την καλλιέργεια φυτών υπό τεχνητές συνθήκες και την προστασία τους από δυσμενείς κλιματολογικές συνθήκες· ΦΡ. **φαινόμενο του θερμοκηπίου** το φαινόμενο της διαρροής μεγάλης ποσότητας θερμότητας από τα ανώτερα στρώματα της ατμόσφαιρας, που έχει ως αποτέλεσμα την ανατροπή της θερμοκρασιακής ισορροπίας του πλανήτη. — **θερμοκηπτικός**, -ή, -ό.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.

[ETYM < θερμό- + -κήπος, απόδ. του γαλλ. serre (chaud) < μτγν. λατ. serrare «κλείνω, σφραγίζω». Η φρ. φαινόμενο του θερμοκηπίου αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. greenhouse effect].

Θερμοκινητήρας (ο) κινητήρας που λειτουργεί με θερμότητα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο, < γαλλ. moteur thermique].

Θερμοκοιτίδα (η) γυάλινη και διαφανής συσκευή, όπου τοποθετούνται τα βρέφη που γεννήθηκαν πρόωρα, για λόγους προστασίας τους από μολύνσεις και για να υποστηριχθεί η σωματική τους ανάπτυξη.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM Απόδ. του αγγλ. incubator].

Θερμοκρασία (η) {θερμοκρασιών} το μέτρο προσδιορισμού της θερμότητας: η *εσωτερική* ~ *του ανθρώπινου σώματος κυμαίνεται φυσιολογικά γύρω στους 37°C* || *μεγάλη* | *υψηλή* | *χαμηλή* ~ || *ανεβάζω* | *κατεβάζω τη* ~ || ~ *πήξεως* | *τήξεως* | *υγροποίησης* || *το νερό βράζει στους* ~ *100°C* || ~ *δοματίου*. — **θερμοκρασιακός**, -ή, -ό [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.

[ETYM < θερμό- + -κρασία < αρχ. κράσις «ανάμειξη

 - θερμότητα του ατμοσφαιρικού αέρα», απόδ. του γαλλ. température < λατ. temperatura < tempero «αναμειγνύω (υγρά)». Η λ. είναι άσχετη με το μτγν. *θερμοκρασία* «ανάμειξη θερμού ποτού»].

Θερμόλουτρο (το) [1897] λουτρό με θερμό νερό, που γίνεται συνήθ. για την ανακούφιση ή/και τη θεραπεία από διάφορες ασθένειες. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bain chaud].

Θερμόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση ή αποσύνθεση σώματος ή ουσίας ως αποτέλεσμα μεταβολής της θερμοκρασίας τους ΣΥΝ. θερμική διάσπαση. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermolysis].

Θερμομαγνητισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. Ο μαγνητισμός που προκαλείται στα αγώγιμα υλικά υπό την επίδραση της θερμότητας. — **θερμομαγνητικός**, -ή, -ό. [EJYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermomagnétisme].

Θερμομέτρηση (η) → **Θερμομετρώ**

Θερμομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. Ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μέτρηση θερμοκρασιών, χρησιμοποιώντας ειδικά όργανα (θερμιόμετρα).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermométrie].

Θερμομετρικός, -ή, -ό [1845] αυτός που σχετίζεται με τη θερμομετρία (βλ. λ.) ή το θερμιόμετρο (βλ. λ.): ΦΡ. (α) ΦΥΣ. **θερμομετρική κλίμακα** κλίμακα μετρήσεως της θερμοκρασίας των ζωντανών σωμάτων ή του περιβάλλοντος (β) ΙΑΤΡ. **θερμομετρικό διάγραμμα** γραφική παράσταση που απεικονίζει την πορεία της θερμοκρασίας του σώματος

του ασθενούς.
 [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermométrique]. **θερμόμετρο** (το) [1766] {θερμιέτρ-ου | -ον} 1. το όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της θερμοκρασίας και που στη γνωστότερη μορφή του αποτελείται από μικρό γυάλινο (διαφανή) μακρόστενο σωλήνα με σχεδιασμένη θερμομετρική κλίμακα και με ποσότητα ερυθρού υδραργύρου στο εσωτερικό του, ο οποίος ανεβαίνει ανάλογα με τη θερμοκρασία του σώματος μέσα σε τριχοειδή εσωτερικό σωλήνα υπό μορφήν στήλης, δείχνοντας τη θερμοκρασία του σώματος ή του περιβάλλοντος, της ατμόσφαιρας: το ~ *δείχνει τον πυρετό* || βάζω | *βγάζω* το ~ || *ηλεκτρικό* | *ψηφιακό* ~ || *κατεβάζω* το ~ (το τινάζω με απότομη κίνηση, μετά από θερμομέτρηση, ώστε η στήλη του υδραργύρου να πέσει στο αρχικό της σημείο) 2. (μτφ.) ο βαθμός εντάσεως: το *πολιτικό* ~ *δείχνει ότι θα επέλθει έκρηξη*-ΦΡ. **ανεβαίνει το θερμομέτρο** για αυξανόμενη ένταση: ~ στην πολιτική *σκηνή του τόπου* || ~ *στις σχέσεις των δύο χωρών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermomètre]. **θερμομετρώ** ρ. μετβ. [1888] {θερμιομετρέις... | θερμομετρή-σα,-ομαι, -ήθηκα, -ημένος} (κυριολ.) μετρώ τη θερμοκρασία (συνήθ. ασθενούς): ο *ασθενής πρέπει να θερμομετρείται τρεις φορές την ημέρα*. — **θερμομέτρηση** (η) [1894]. θερμομηχανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις θερμοκές και μηχανικές ιδιότητες των υλικών, εφόσον αυτές εκλαμβάνονται ως ενιαίο σύνολο: ~ *ασκευή*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermomécanique]. θερμομόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ειδική μόνωση κατασκευών ή χώρων (λ.χ. ψυκτικού θαλάμου, βιομηχανικής εγκατάστασης, κτηρίου, κατοικίας κ.λπ.) για την αποτροπή της μεταβολής της θερμοκρασίας στο εσωτερικό τους λόγω της ανταλλαγής θερμότητας με το περιβάλλον (λ.χ. για να διατηρείται η ψύξη σε ψυκτικό θάλαμο ή να μη χάνει τη θερμότητα της μια κατοικία): *αλλιώς θερμοκή μόνωση*. — θερμομονωτικός, -ή, -ό. [ETYM. Απὸδ. του γαλλ. isolation thermique]. θερμομόρφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. τα ειδικά χαρακτηριστικά που εμφανίζουν διάφορα φυτά υπό την επίδραση της θερμοκρασίας. θερμοπαράκλεια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ. -εκφραστ.) οι έντονες ικεσίες, επίμονες παρακλήσεις. **θερμοπαράκλεις** (κ. -άω) ρ. μετβ. {θερμιοπαράκλεις κ. -εις... | θερ-μιοπαράκλεις} (εκφραστ.) παρακλώ θερμώς, ικετεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακλώ*. **θερμοπερατός**, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που επιτρέπει στη θερμότητα να περνάει από μέσα του: ~ *δομικό στοιχείο*. — **θερμοπερατότητα** (η). [ETYM < θερμό- + αρχ. *περάτος* < *περώ* (-άω) (βλ. λ. *περνάω*), απὸδ. του αγγλ. heat permeable]. **θερμοπεριόδιομος** (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο παρατηρείται ευαισθησία και αντίδραση των φυτών στις περιοδικές (ετήσιες, εποχικές, ακόμη και ημερήσιες) μεταβολές της θερμοκρασίας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermoperiodisme]. θερμοπιγή (η) το σημείο της γήινης επιφάνειας από το οποίο αναβλύζουν θερμά υπόγεια ύδατα, η θερμοκρασία των οποίων είναι μεγαλύτερη από τη μέση αντίστοιχη των περιοχών του Ισημερινού ΣΥΝ. *θερμή πηγή*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. thermal spring]. **θερμοπίδακας** (ο) {θερμιοπίδακων} η πηγή από την οποία αναβλύζει θερμό νερό με τη μορφή πίδακα. [ETYM. Απὸδ. του αγγλ. geyser (ισλανδική λ.)]. θερμοπλαστικό (το) υλικό, όπως το πολυαιθυλένιο, που, όταν θερμαίνεται, μαλακώνει και γίνεται εύπλαστο παίρνοντας διάφορα σχήματα, και, όταν ψύχεται, σκληραίνει ξανά: χρησιμοποιείται για την κατασκευή παιχνιδιών, μπαλονιών, σωλήνων, πλαστικών σακών κ.ά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermoplastic]. **θερμοπληξία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σοβαρότατη διαταραχή, που προκαλείται από έλλειψη επαρκούς εφίδρωσης και, κατά συνέπεια, από αδυναμία αποβολής της περισσής θερμότητας λόγω εκθέσεως σε υψηλή θερμοκρασία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM. Απὸδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. heatstroke]. θερμοπομπός (ο) 1. ειδικό σώμα με μεγάλη επιφάνεια, που χρησιμοποιείται για την αύξηση της επίδρασης μιας συσκευής θέρμανσης ή ψύξης 2. (ειδικότ.) καθένα από τα μεμονωμένα σώματα που ανήκουν σε εγκατάσταση κεντρικής θέρμανσης και θερμαίνουν περιορισμένο κλειστό χώρο ΣΥΝ. *θερμαντικό σώμα*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermopompe (σύγγρ. γαλλ. pompe de chaleur), νόθο συνθ. τη λ. pompe «αντλία»]. **θερμοπύλες** (οι) {θερμιοπύλων} 1. ΙΣΤ. στενό μεταξύ του όρους Καλλιδρομίου και του Μαλλιαικού κόλπου στον νομό Φθιώτιδας, όπου το 480 π.Χ. έγινε η περίφημη μάχη, κατά την οποία οι τριακόσιοι άνδρες του Σπαρτιάτη βασιλιά Λεωνίδα και επτακόσιοι Θεςπιείς αντιμετώπισαν μεγάλο αριθμό Περσών και έπαισαν μέχρις ενός-ΦΡ. *φύλασσαν θερμοπύλες* (για κοινωνικές, ηθικές αξίες, παραδόσεις κ.λπ.) υπερασπιζομαι κάτι ιερό, σπουδαίο, προσπάθη να το διατηρήσω αναλλοίωτο από τη φθορά 2. χωριό κοντά στη Λαμία. [ETYM < αρχ. *θερμοπύλαι* < θερμό- + *πύλαι*. Σύμφωνα με ήδη αρχ. απόψεις, η τοποθεσία ονομάστηκε έτσι απενός με επειδή εκεί υπήρχαν ιερά ιαματικές πηγές θερμών νερών, απετέρου δε επειδή η μορφολογία του εδάφους και η στενότητα του παράσιματος μεταξύ Θεσσαλίας και Φοκίδας είχαν καταστήσει την περιοχή «πύλη» εξαιρετικής στρατηγικής σημασίας]. θερμοπυρηνικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη σύντηξη

πυρήνων ελαφρών ατόμων σε εξαιρετικά υψηλή θερμοκρασία: ~ *ενέργεια* | *αντίδραση* | *όπλο*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. thermonuclear (νόθο συνθ.)]. **θερμορρύθμιση** (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΒΙΟΛ. η λειτουργία του οργανισμού των ανθρώπων και των ζώων, με την οποία εξασφαλίζεται η σταθερότητα της θερμοκρασίας στο εσωτερικό του σώματος (ομοιοθερμία), δηλ. η ισορροπία μεταξύ προσλήψεως και αποβολής θερμότητας 2. ΦΥΣΙΟΛ. το σύνολο των μηχανισμών που συμβάλλουν στη σταθερότητα της εσωτερικής θερμοκρασίας του οργανισμού. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. thermoregulation (νόθο συνθ.)]. **θερμορρυθμιστής** (ο) ο θερμοστάτης (βλ. λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. thermoregulator (νόθο συνθ.)]. θερμορρυθμιστικός, -ή, -ό ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τη θερμορρύθμιση: ~ *κέντρο* (περιοχή του εγκεφάλου που επιβλέπει τους μηχανισμούς της θερμορρύθμισης). **θερμός** (το) (άκλ.) ειδική κατασκευής δοχείο με διπλά τοιχώματα χωρίς αέρα στο μεταξύ τους κενό, που χρησιμοποιείται για τη διατήρηση της υψηλής ή χαμηλής θερμοκρασίας τροφίμων ή ποτών που τοποθετούνται μέσα σε αυτό. [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. thermos (< Thermos flask, εμπορική επωνυμία) < αρχ. *θερμός*]. **θερμός**, -ή, -ό (λόγ.) 1. (για τόπους) αυτός στον οποίο επικρατούν συνήθ. υψηλές θερμοκρασίες: οι ~ *χώρες του Νότου* ΣΥΝ. *ζεστός* ΑΝΤ. *ψυχρός*, *κρύος*, *παγωμένος* 2. αυτός που έχει σχετικά υψηλή θερμοκρασία, που βρίσκεται μεταξύ του χλιαρού και του καυτού: ~ *αέρας* | *λουτρό* ΣΥΝ. *ζεστός* ΑΝΤ. *ψυχρός*, *κρύος*, *παγωμένος* 3. ΓΕΩΛ. **θερμή πηγή** η θερμοπηγή (βλ. λ.) 4. (συνεκδ.) αυτός που έχει την ιδιότητα να δημιουργεί θερμότητα ή να διατηρεί την υπάρχουσα θερμότητα: ~ *ένδυμα* ΣΥΝ. *ζεστός* 5. (μτφ.) (για συναισθήματα, εκδηλώσεις κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση ή/και από πάθος: ~ *ενδιαιφέρνη* | *υποστηρικτής* ΣΥΝ. *ζωηρός*, *έντονος*, *φλογερός* ΦΡ. εν *θερμά* (εν θερμού) πάντοτε σε συναισθηματική ένταση, όχι ψύχραμα: *αυτές οι αποφάσεις δεν παίρνονται ~ πρέπει να ηρεμήσεις πρώτα* ΑΝΤ. εν ψυχρά 6. αυτός που δηλώνει την έντονη επιθυμία (κάποιου): ~ *παράκληση να κλείνετε την πόρτα καθώς βγαίνετε* 7. αυτός που φανερώνει φιλική διάθεση, που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια και εγκάρδιότητα: ~ *ευχή* | *χαίρετισμός* | *συγχαρητήρια* | *συλληπητήρια* | *υποδοχή* | *μήνυμα συμπαραστάσης* | *χειροκρότημα* ΣΥΝ. *ζεστός*, *εγκάρδιος*, *ειλικρινής*, *ολόψυχος* ΑΝΤ. *ψυχρός*, *παγερός*, *αδιάφορος* 8. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός του οποίου η συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από έντονες συναισθηματικές εκδηλώσεις, που εκφράζει τα συναισθήματα του και εκδηλώνεται με διαχτυκότητα: οι *κάτοικοι των μεσογειακών χωρών εκδηλώνουν έντονα τη χαρά και τη λύπη τους και γι' αυτό χαρακτηρίζονται ~ και ανοιχτοί άνθρωποι* ΣΥΝ. *ζεστός*, *διαχτυκός*, *εκδηλωτικός* ΑΝΤ. *ψυχρός*, *συγκρατημένος*, *κλειστός*, *σφιγμένος* 9. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτό που εκφράζεται με ένταση και ζοηρότητα στον ερωτικό και κυρ. στον σεξουαλικό τομέα: ~ *γυναικα* | *άνδρας* ΣΥΝ. *ισθησιακός*, *ερωτικός*, *σεξουαλικός* ΑΝΤ. *ψυχρός* · 10. (χρώμα) που υποβάλλει το αίσθημα της θερμότητας: κυρ. για αποχρώσεις μεταξύ κίτρινου και κόκκινου ΣΥΝ. *ζεστός* ΑΝΤ. *ψυχρός* · 11. ΠΟΛΙΤ. **θερμό επεισόδιο** (α) περιορισμένης έκτασης στρατιωτική σύγκρουση ή ένα μικρής διάρκειας γεγονός που οδηγεί σε μεγάλη ένταση αντίπαλες στρατιωτικές δυνάμεις και στην απειλή γενικής σύρραξης, πολέμου: φοβόι για ~ στο *Αγιάο* (Β) κάθε έντονη συμπλοκή: *θερμό μεθοριακό επεισόδιο μεταξύ περιπόλων και λαθροπράσων* 12. **θερμό** | **ζεστό χρώμα** λ. ζεστός. — **θερμ-ά** | -ώς [αρχ. | επιρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM. αρχ. < ΙΕ. *g^her-mo- «θερμός, ζεστός», πβ. sanskr. ghamāh «έστη», αρμ. jerm «θερμός», λατ. formus, γαλλ. four «φούρνος», ισπ. homo, αγγλ. warm «θερμός», γερμ. warm κ.ά. Ομόρρ. *θέρ-ος* (βλ. λ.), *θερ-ίζω*. Παράγ. *θερμ-άστρα*, *θερμ-ός-της* κ.ά.]. **θερμοσκόπιας** (ο) [1898] {σπάν. θερμοσκοπίων} οικιακή συσκευή που λειτουργεί συνήθ. με ηλεκτρισμό και χρησιμοποιείται στη θέρμανση νερού για οικιακή κυρ. χρήση: *ανάβω τον ~ για να πλυθώ* || ο ~ *καίει πολύ ρεύμα* || *ηλιακός* ~ (που λειτουργεί αξιοποιώντας τη θερμότητα των ηλιακών ακτινών). Επίσης (προφορ.) θερμοσκόπιο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermosiphon]. θερμοσκοπικός, -ή, -ό [1891] 1. ΦΥΣ. αυτός που αναφέρεται στον έλεγχο των μεταβολών της θερμοκρασίας ή στην αντίδραση υψηλών θερμοκρασιών: ~ *χάρτης* | *παρατηρήσεις* 2. ΒΙΟΛ. αυτός που διακρίνει τη θερμότητα που ακτινοβολείται: ~ *μάτια* (τα μάτια ορισμένων κεφαλοπόδων, που διακρίνουν τις υπέρυθρες ακτίνες). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermoscopique]. **θερμοσκόπιο** (το) [1847] {θερμιοσκοπί-ου | -ων} ΦΥΣ. η συσκευή που δείχνει την υπέρυθρη διαφορές θερμοκρασίας, τις θερμοκρασιακές μεταβολές. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermoscope]. **θερμοστάτης** (ο) {θερμοστατών} ΤΕΧΝΟΛ. η ειδική ρυθμιστική συσκευή που χρησιμοποιείται για να διατηρεί στα επιθυμητά επίπεδα τη θερμοκρασία κλειστού χώρου ή ηλεκτρικής συσκευής: ~ *αυτοκίνητου* | *ψυγείου* | *θερμοσφίωνα* ΣΥΝ. *θερμορρυθμιστής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. — **θερμοστατικός**, -ή, -ό. [ETYM. < θερμό- + -στάτης < αρχ. *ίστημι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermostat]. **θερμοσυσσωρευση** (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η αποθήκευση θερμότητας σε σώματα με αυξημένη θερμοκή χωρητικότητα, τους θερμοσυσσωρευτές (βλ. λ.). **θερμοσυσσωρευτής** (ο) ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή κατασκευασμένη από υλικά με μεγάλη θερμοχωρητικότητα (λ.χ. πυρότουβλα), στα

μπεριφορά του κ.λπ. (συνήθ. ως προτροπή): *έλα στη θέση μου και πες μου αν έχω άδικο* (δ) *είμαι σε θέση να...* έχω τη δυνατότητα, μπορώ να...; δεν ~ να γινώριζω επακριβώς τι συνέβη || *δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί στα νέα διευρυμένα καθήκοντα του* 14. (μτφ.) (α) συγκεκριμένη και επεξεργασμένη πρόταση, που εκφράζει τις απόψεις και τις ιδέες κάποιου και η οποία τίθεται στην κρίση άλλων: *οι ~ των αγροτών για τη φορολόγηση τους απορρίφθηκαν από τον υπουργό Γεωργίας* || *γνωστοποίησε τις ~ του κόμματος του για το Κυπριακό* || *υπουργείο και συνδικαλιστές εμμένουν στις ~ τους οδηγώντας τις διαπραγματεύσεις σε αδιέξοδο* (β) (γενικότερ.) άποψη, γνώμη: *η ~ μου στο ζήτημα αυτό είναι σαφής* || *δεν έχει συγκεκριμένες ~ ΦΡ.* (α) *παίρνω θέση* (ι) κάδομαι (κάπου) (ii) διατυπώνω θετική ή αρνητική άποψη, συντάσσομαι με συγκεκριμένη πλευρά: *παίρνω ανοιχτά θέση υπέρ της αποικιοποίησης της χώρας* (β) *διαχωρίζω τη θέση μου* διατυπώνω διαφορετική άποψη, η τοποθέτηση μου σχετικά με ένα ζήτημα διαφοροποιείται από τον άλλον: *δύο μέλη του εκτελεστικού γραφείου διαχώρισαν τη θέση τους στο θέμα της ονομασίας των Σκοπίων* 15. ΦΙΛΟΣ, (α) η διατύπωση και υποστήριξη με λογικά επιχειρήματα μιας άποψης, διδασκαλίας, θεωρίας κατά τον αντιρρήσεων που θα μπορούσε να εγείρει κανείς σχετικά με αυτήν: *οι 95 θέσεις του Λουθήρου κατά της πώλησης συγχωροχαρατίων* (β) (στην εγγε-λιανή και κατόπιν στη μαρξιστική διαλεκτική) η πρώτη από τις τρεις φάσεις με τις οποίες συντελείται η κίνηση του διαρκώς μεταβαλλόμενου Είναι: κάθε ιδέα ή κατάσταση, κάθε «θέση», συνοδεύεται από την «αντίθεση» της και, τελικά, οι δύο συναιρούνται στη «σύνθεση», που τις υπερβαίνει οδηγώντας τις σε ένα ανώτερο ποιοτικά επίπεδο (γ) (στη Λογική, κυρ. την αριστοτελική) κάθε πρόταση που μπορεί να συζητηθεί και πρέπει να αποδειχθεί 16. εργασία η οποία υφίσταται σε πανεπιστημιακή σχολή ή άλλο εκπαιδευτικό ίδρυμα για την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος ή για τον διορισμό προσώπου ως μέλους του διδακτικού προσωπικού του ιδρύματος 17. ΜΕΤΡ. (στην αρχαία μετρική και μουσική) η μακρά συλλαβή του μετρικού ποδός και το πρώτο μέρος του μουσικού μέτρου ΑΝΤ. άρση 18. ΓΛΩΣΣ. *θέσει μακρά συλλαβή* (στην αρχαία Ελληνική) η συλλαβή που περιέχει βραχύ φωνήεν, το οποίο ακολουθείται από δύο ή περισσότερα σύμφωνα ή από ένα διπλό (ξ, ψ, ζ) και γι' αυτό εκτείνεται σε μακρό, π.χ. στη φράση *άνδρα μοι έννεπε* (Ομηρ.) το *ά* (τού *άνδρα*) και το *ε* (τού *έννε-πε*) είναι θέσει μακρές συλλαβές ΑΝΤ. φύσει μακρά συλλαβή 19. ΜΟΥΣ. (α) (στην πολυφωνική μουσική) η κατανομή της συγχορδίας στις διάφορες φωνές (β) (στα έγχορδα με δοξάρι) το συγκεκριμένο σημείο που επιλέγεται ανάμεσα σε άλλα για την παραγωγή νότας ορισμένου ύψους, για λόγους ηχοχρώματος, ταχύτητας κ.λπ. (γ) το ισχυρό μέρος, ο ισχυρός χρόνος του μέτρου (βλ.λ.) ΑΝΤ. άρση. — (υποκ.) *θεσούλα* (η) (σημ. 4, 6). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη*. [ETYM < αρχ. *θέσις* < θ. θε-, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τί-θη-μι* (βλ. κ. θέτω, *τίθεται*). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «τοποθέτηση - απόθεση», ενώ επίσης αρχ. είναι οι σημ. τού τόπου που καταλαμβάνει κάποιος ή κάτι, καθώς και της άποψης, της γνώμης με συγκεκριμένο ζήτημα. Η σημ. 16 αποτελεί σηματολ. δάνειο, πβ. *αγγλ.* thesis, *γαλλ.* thèse κ.ά. Μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική αποτελούν αρκετές φρ.: *είμαι σε θέση να...* (< être en état de...), *παίρνω θέση* (< prendre position), *προνομιούχος θέση* (< endroit privilégié), *θέση ισχύος* (< position de force), *θέση-κλειδί* (< position clé), *βάζω κάποιον στη θέση του* (< remettre quelqu'un à sa place), στη θέση σου (< à ta place), *εμμένω στις θέσεις μου* (< rester sur mes positions) κ.ά.]

-*θεοσία* (α) (στην πολυφωνική μουσική) η κατανομή της συγχορδίας στις διάφορες φωνές (β) (στα έγχορδα με δοξάρι) το συγκεκριμένο σημείο που επιλέγεται ανάμεσα σε άλλα για την παραγωγή νότας ορισμένου ύψους, για λόγους ηχοχρώματος, ταχύτητας κ.λπ. (γ) το ισχυρό μέρος, ο ισχυρός χρόνος του μέτρου (βλ.λ.) ΑΝΤ. άρση. — (υποκ.) *θεσούλα* (η) (σημ. 4, 6). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη*. [ETYM < αρχ. *θέσις* < θ. θε-, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τί-θη-μι* (βλ. κ. θέτω, *τίθεται*). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «τοποθέτηση - απόθεση», ενώ επίσης αρχ. είναι οι σημ. τού τόπου που καταλαμβάνει κάποιος ή κάτι, καθώς και της άποψης, της γνώμης με συγκεκριμένο ζήτημα. Η σημ. 16 αποτελεί σηματολ. δάνειο, πβ. *αγγλ.* thesis, *γαλλ.* thèse κ.ά. Μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική αποτελούν αρκετές φρ.: *είμαι σε θέση να...* (< être en état de...), *παίρνω θέση* (< prendre position), *προνομιούχος θέση* (< endroit privilégié), *θέση ισχύος* (< position de force), *θέση-κλειδί* (< position clé), *βάζω κάποιον στη θέση του* (< remettre quelqu'un à sa place), στη θέση σου (< à ta place), *εμμένω στις θέσεις μου* (< rester sur mes positions) κ.ά.]

-*θεοσία* (α) (στην πολυφωνική μουσική) η κατανομή της συγχορδίας στις διάφορες φωνές (β) (στα έγχορδα με δοξάρι) το συγκεκριμένο σημείο που επιλέγεται ανάμεσα σε άλλα για την παραγωγή νότας ορισμένου ύψους, για λόγους ηχοχρώματος, ταχύτητας κ.λπ. (γ) το ισχυρό μέρος, ο ισχυρός χρόνος του μέτρου (βλ.λ.) ΑΝΤ. άρση. — (υποκ.) *θεσούλα* (η) (σημ. 4, 6). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη*. [ETYM < αρχ. *θέσις* < θ. θε-, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τί-θη-μι* (βλ. κ. θέτω, *τίθεται*). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «τοποθέτηση - απόθεση», ενώ επίσης αρχ. είναι οι σημ. τού τόπου που καταλαμβάνει κάποιος ή κάτι, καθώς και της άποψης, της γνώμης με συγκεκριμένο ζήτημα. Η σημ. 16 αποτελεί σηματολ. δάνειο, πβ. *αγγλ.* thesis, *γαλλ.* thèse κ.ά. Μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική αποτελούν αρκετές φρ.: *είμαι σε θέση να...* (< être en état de...), *παίρνω θέση* (< prendre position), *προνομιούχος θέση* (< endroit privilégié), *θέση ισχύος* (< position de force), *θέση-κλειδί* (< position clé), *βάζω κάποιον στη θέση του* (< remettre quelqu'un à sa place), στη θέση σου (< à ta place), *εμμένω στις θέσεις μου* (< rester sur mes positions) κ.ά.]

-*θεοσία* (α) (στην πολυφωνική μουσική) η κατανομή της συγχορδίας στις διάφορες φωνές (β) (στα έγχορδα με δοξάρι) το συγκεκριμένο σημείο που επιλέγεται ανάμεσα σε άλλα για την παραγωγή νότας ορισμένου ύψους, για λόγους ηχοχρώματος, ταχύτητας κ.λπ. (γ) το ισχυρό μέρος, ο ισχυρός χρόνος του μέτρου (βλ.λ.) ΑΝΤ. άρση. — (υποκ.) *θεσούλα* (η) (σημ. 4, 6). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη*. [ETYM < αρχ. *θέσις* < θ. θε-, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τί-θη-μι* (βλ. κ. θέτω, *τίθεται*). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «τοποθέτηση - απόθεση», ενώ επίσης αρχ. είναι οι σημ. τού τόπου που καταλαμβάνει κάποιος ή κάτι, καθώς και της άποψης, της γνώμης με συγκεκριμένο ζήτημα. Η σημ. 16 αποτελεί σηματολ. δάνειο, πβ. *αγγλ.* thesis, *γαλλ.* thèse κ.ά. Μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική αποτελούν αρκετές φρ.: *είμαι σε θέση να...* (< être en état de...), *παίρνω θέση* (< prendre position), *προνομιούχος θέση* (< endroit privilégié), *θέση ισχύος* (< position de force), *θέση-κλειδί* (< position clé), *βάζω κάποιον στη θέση του* (< remettre quelqu'un à sa place), στη θέση σου (< à ta place), *εμμένω στις θέσεις μου* (< rester sur mes positions) κ.ά.]

θεοσία (τα) [αρχ.] {θεσμίον} το σύνολο των θεσμών στο εσωτερικό ελεύθερης πολιτείας: τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις, οι γραπτοί και άγραφοι νόμοι οργανωμένης κοινωνίας.

θεσμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους θεσμούς: ~ *πλαίσια* | *φορείς* | *αλλαγές* | *δικαιοδοσία* | *καθεστώς* | *λειτουργίες* | *επίπεδο*-ΦΡ. **θεσμικός επενδυτής** νομικό πρόσωπο δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου (εταιρεία διαχείρισης ομοιβαίων κεφαλαίων, επενδυτικός οίκος, τράπεζα, ασφαλιστικό ταμείο) που επενδύει στο χρηματιστήριο. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. institutionnel].

θεσμοθέτης (ο) {θεσμοθετών} 1. πρόσωπο που συμβάλλει στην καθιέρωση θεσμών ή συντάσσει νόμους και επιβλέπει την τήρησή τους (πβ. κ. λ. *νομοθέτης*) 2. ΣΤ. **θεσμοθέτες** (οι) οι έξι από τους εννέα ετήσιους άρχοντες στην αρχαία αθηναϊκή δημοκρατία, καθήκον τον οποίων ήταν να καταγράφουν και να ελέγχουν τους νόμους, προκειμένου να αποφεύγονται τυχόν αντιφάσεις, καθώς επίσης και να καθορίζουν τις δίκες ή να αναθεωρούν τυχόν πεπαλιωμένες διατάξεις

(το τελευταίο ίσχυσε κατά τη μετά τον Σόλωνα εποχή). — **θεσμοθεσία** (η) [μτγν].

[ETYM₁ αρχ. < *θεσμός* + *-θέτης*, βλ. κ. θέτω, *τίθεται*].

θεσμοθέτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η δημιουργία θεσμού με νόμο, λ.χ. το δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες κ.ά. (πβ. λ. *θεσμοποίηση*).

θεσμοθετώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {θεσμοθετείς... | θεσμοθετή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ 1. (αμετβ.) θεσπίζω νόμους, συντάσσω νομοθετικές διατάξεις και φροντίζω για την τήρησή και την επιβολή τους: *το κύριο καθήκον της Βουλής στις δημοκρατικές πολιτείες είναι να θεσμοθετεί ΣΥΝ. νομοθετώ* ♦ 2. (μετβ.) καθιερώνω με την ισχύ νόμου: *το 1982 θεσμοθετήθηκε το δικαίωμα ψήφου στα δεκαοκτώ ΣΥΝ. καθιερώνω*.

θεσμοποίηση (η) [1887] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία κατά την οποία μια κοινωνική πρακτική παγιώνεται, τυποποιείται και γίνεται κοινωνικός θεσμός με την ομοίομορφη επανάληψη της (λ.χ. το έθιμο) (πβ. λ. *θεσμοθέτηση*). — **θεσμοποιώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

θεσμός (ο) 1. πρότυπο ή κανόνας ατομικής ή συλλογικής συμπεριφοράς και δράσης, που έχει καθιερωθεί με τη συνεχή και ομοίομορφη επανάληψη και εκ παραδόσεως ή από κοινή συμφωνία επιδιώκει σημαντικούς κοινωνικούς σκοπούς: *οικονομικοί* | *πολιτικοί* | *θρησκευτικοί* ~ 2. (ειδικότερ.) οποιοδήποτε θεμελιώδες στοιχείο (νόμος, οργανισμός, αξίωμα) της πολιτειακής οργάνωσης (π.χ. το Σύνταγμα, τα δικαστήρια, ο πρόεδρος της Δημοκρατίας κ.λπ.): *προστατεύω* | *θέτω σε κίνηση την ομαλή λειτουργία του* ~ 3. οποιοδήποτε στοιχείο έχει θεμελιώδη ρόλο στις λειτουργίες και τις δραστηριότητες του κοινωνικού συνόλου και χαρακτηρίζει τη δομή μιας κοινωνίας: ο ~ της *οικογένειας* | *τού γάμου* | *τού σχολείου* | *της εργασίας* | *της κράτας στην ντόικη κοινωνία* 4. (συνεκδ.) οποιοδήποτε οργανωμένη οργανωμένη δραστηριότητα έχει καθιερωθεί και έχει αποκτήσει κύρος, κυρ. μέσω της επανάληψης: *το ετήσιο διεθνές θεατρικό φεστιβάλ έχει γίνει - για την πόλη μας. — θεσμικά* -ί -ώς επίρρ.

[ETYM₁ αρχ. < θ. θε- (< *dh--), συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τί-θη-μι* (πβ. απρρ. τι-θέ-ναι) με επίθημα -σμός (βλ. λ. θέτω). Παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό συναντούμε και σε κελτ. τύπους, λ.χ. αρχ. ιρλ. deidmea, suaλ. deidff. Η λ. *θεσμός* είχε αρχικώς τη σημ. τον νόμο που τίθεντο σε επιγραφές, για να είναι ορατοί στους πολίτες. Στην αττ. διάλεκτο η λ. έλαβε τη σημερινή σημ., δηλώνοντας τον κανόνα δικαίου ή το εξουσιαστικό όργανο που γίνεται καθεστώς διά νόμο. Βλ. κ. *προθεσμία*].

θεσμοφορία (τα) {θεσμοφορίον} ΣΤ. γιορτή με την οποία τιμούσαν οι γυναίκες τη θεά Δήμητρα στην αρχαία Ελλάδα. [ETYM₁ αρχ., εορτή προς τιμήν της *Θεσμοφόρου Δήμητρος*, εφόσον η θεά Δήμητρα εθεωρείτο θεματοφύλακας των παραδόσεων και των θεσμών].

θεσμοφύλακας (ο/η) [μτγν.] {θηλ. γεν. θεσμοφύλακος} ο θεσμοφύλακας των θεσμών, των νόμων.

θεσούλα (η) → **θέση**

θεσπέσιος, -α, -ο εξαιρετικά ωραίος, θεϊκά ωραίος: ~ *γυναίκα* | *έργο* | *θέαμα* | *άρωμα* ΣΥΝ. θαυμάσιος, έξοχος, υπέροχος, θεϊός ΑΝΤ. άπίσιος, ελεεινός, φρικτός. — **θεσπέσια** | **θεσπέσιος** [αρχ.] επίρρ. [ETYM₁ αρχ. < *θεσ-σπ-ετος < θεσ- (< θεός, βλ.λ.) + -σπ-ετος (πβ. αρχ. *ασπετος* «ατελείωτος»), αρχική σημ. «ανεπίτοτος»] < θ. σπ- που απαντά στον αόρ. β' εν-σπενί τού ρ. εννεπω «δηγούμαι, αναγγέλλω» < εν- (με μετρικό διπλασιασμό τού -ν-) + I.E. *sek^w- «λέγω, μιλώ», πβ. αρχ. *σπασ*, *socii* «πατριώτες, υποδεκνίθων», λατ. in-seque «πες» (προ-στ.), γερμ. sagen, αγγλ. say κ.ά. Σύμφωνα και με την ετυμολογία αυτή, η λ. *θεσπέσιος* θα σήμαινε αρχικά τον θεόπνευστο, τον εμπνευσμένο από θεό και, κατ' επέκταση, τον εξαιρετικό, τον θαυμάσιο].

θεσπίζω ρ. μετβ. {θεσπίσ-α, -τηκα (λόγ. -θήκα), -μένος} καθιερώνω με νόμο (ενν. θεσμός): η *κυβέρνηση θεσπίσε την ψήφο στα 18 χρόνια* ΣΥΝ. θεσμοθετώ, νομοθετώ.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «προφητεύω, τελώ θαύμα», < *θέσις*, συντε-τημένος τ. τού επιθ. *θεσπέσιος* (βλ.λ.)].

Θέσις (ο) {Θέσιπδος} αρχαίος Έλληνας δραματικός ποιητής (6ος αι. π.Χ.), πρόδρομος της τραγωδίας: διδάξε πρώτος δράμα καθιερώνοντας τον πρώτο υποκριτή σε διάλογο με τον χορό-ΦΡ. **άρμα Θέσιπδος** βλ. λ. *άρμα*.

[ETYM₁ αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *θέσις* «θεόπνευστος», συντετημένος τ. τού επιθ. *θεσπέσιος* (βλ.λ.)].

θέσπιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η καθιέρωση με νόμο.

θεσπίσμα (το) [αρχ.] {θεσπίσ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (γενικά) ό,τι αποφασίζεται από κυβερνητική ή άλλη εξουσία και έχει ισχύ νόμου 2. απόφαση της συγκλήτου πανεπιστημιακού ιδρύματος · 3. ΝΟΜ. **κλητήριο θεσπίσμα** το ειδικό δικαστικό έγγραφο που εκδίδεται από τον εισαγγελέα ή τον δημόσιο κατηγορηγό, με το οποίο ο κατηγορούμενος καλείται να παρουσιαστεί ενώπιον τού δικαστηρίου και να δικαστεί για την αξιόποινη πράξη που αναφέρεται σ' αυτό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.

Θεσπία (η) περιοχή και νομός της Ηπείρου με πρωτεύουσα την Ηγουμενίτσα. — **Θεσπρωτός** (ο), **Θεσπρωτή** (η), θεσπρωτικός, -ή, -ό. [ETYM₁ αρχ., αγν. ετύμου].

Θεσσαλία (η) γεωγραφικό διαμέρισμα στο κεντρικό τμήμα της ηπειρωτικής Ελλάδας μεταξύ της Μακεδονίας, της Ηπείρου, της Στερεάς Ελλάδας και τού Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει τους νομούς Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων. — **Θεσσαλός** (ο) [αρχ.], **Θεσσαλί** (η), θεσσαλικός, -ή, -ό [αρχ.] . [ETYM₁ αρχ. < *Θεσσαλιός* | *Θεταλιός* | *Πεταλιός*, αγν. ετύμου, προελ.-λην. λ.].

Θεσσαλιώτις (η) {Θεσσαλιώτιδ-ος, -α} (κατά την αρχαιότητα) περιοχή της Θεσσαλίας. [ETYM < αρ. Θεσσαλιώτις, -ιδος < Θεσσαλία]. Θεσσαλονίκη (η) πόλη της Κ. Μακεδονίας, η δεύτερη σε μέγεθος και πληθυσμό μετά την Αθήνα, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός Θεσσαλονίκης) ΣΥΝ. (λογот.) νύμφη του Θερμαϊκού. Επίσης (λαϊκ.) Σαλονίκη (βλ. λ.). — Θεσσαλονικέας κ. (λόγ.) Θεσσαλονικέας κ. Θεσσαλονικεύς (ο), Θεσσαλονικιά (η), Θεσσαλονικιώτικος, -η/-ια, -ο. [ETYM: Την πόλη ονόμασε έτσι το 316/315 π.Χ. ο Μακεδόνας βασιλιάς Κάσσανδρος προς τιμήν της σύζυγού του Θεσσαλονίκης, ετεροθαλούς αδελφής του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Το ίδιο το όνομα προέρχεται από τη φρ. Θεσσαλών νίκη].

θέσφατο (το) {θεσφάτ-ου | -ων} 1. (συχνά στον πληθ.) ο λόγος που προέρχεται από τον θεό (προφητεία, εντολή κ.λπ.) 2. ο λόγος που προέρχεται από σημαντικό πρόσωπο και θεωρείται ότι έχει ξεχωριστή ή απόλυτη σημασία και ισχύ: στην πολιτική δεν υπάρχουν θέσφατα: όλα κρίνονται στην πράξη.

[ETYM Ουδ. του αρχ. επιθ. θέσφατος < θεσ- (< θεός, βλ. λ.) + φατός, ρ. επιθ. του ρημ. «λέγω»].

-θέτης, -θέτρια: λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το πρόσωπο που: 1. θέτει, βάζει κάτι κάπου ή με ορισμένο τρόπο: σκινο-θέτης, ονοματο-θέτης, ψηφιο-θέτης 2. θεσπίζει κάτι: νομο-θέτης, αθλο-θέτης 3. (γενικότερ.) κάνει κάποια ενέργεια: συν-θέ-της, κατα-θέτης, ταξι-θέτης, παρακατα-θέτης.

[ETYM Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. θεσμο-θέ-της, αθλο-θέτης), που προέρχεται από το ρ. τίθημι (βλ. κ. θέτω)].

θετικισμός (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} 1. ΦΙΛΟΣ, θεωρία που εισήγαγε ο Αύγουστος Κοντ (1798-1857) και προσβέπει ότι η γνώση της πραγματικότητας πρέπει να βασίζεται στα εμπειρικά δεδομένα, θεωρεί έγκυρες γνώσεις μόνο αυτές που παρέχει η (εφαρμοσμένη) επιστήμη και διδάσκει την παρρησία του ανθρώπινου πνεύματος από την προσπάθεια να κατανοήσει την ουσία των πραγμάτων ΣΥΝ. ποζιτιβισμός 2. ο τρόπος σκέψης και η στάση ζωής που λαμβάνει υπ' όψη και αξιολογεί τα γεγονότα αυτά καθ' αυτά, χωρίς να τους δίνει προεκτάσεις ή να ξεφεύγει από αυτά. — θετικιστής (ο), θετικίστρια (η), θετικιστικός, -ή, -ό, θετικιστικά επίρρ. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. positivisme].

θετικός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν αφήνει περιθώρια για αμφιβολίες, που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και βεβαιότητα: στην έκθεση του παρουσιάσει ~ και τεκμηριωμένες προτάσεις || δεν μπορούμε ακόμη να δώσουμε καμία ~ πληροφορία για το συμβάν || (κ. για πρόσ.) δεν ήταν πολύ ~ στις απαντήσεις του: σας να αμφιβάλλε και ο ίδιος 2. (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και φερεγγυότητα, που εμπνέει εμπιστοσύνη: μπορείς να βασιστείς σε αυτόν, είναι ~ άνθρωπος 3. (α) αυτός που έχει επαφή με την πραγματικότητα που διαπνέεται από πνεύμα ρεαλισμού: ~ αντίληψη της ζωής ΣΥΝ. ρεαλιστικός, πρακτικός ANT. χιμαιρικός (β) θετικός επιστήμης τα μαθηματικά, η φυσική, η χημεία και οι τεχνικές επιστήμες, καθώς επίσης και όλοι οι κλάδοι και οι υποδιαίρεσεις τους, κατ' αντιδιαστολή προς τις θεωρητικές ή επιστήμες του ανθρώπου (γ) ΦΙΛΟΣ. θετική φιλοσοφία η φιλοσοφική θεωρία που απορρίπτει τη μεταφυσική, ο θετικισμός (βλ. λ.) ANT. ιδεαλισμός 4. (α) καταφατικός: δεν έδωσε ~ απάντηση στο αίτημα μου ANT. αποφατικός, αρνητικός (β) ΙΑΤΡ. θετικό (αποτέλεσμα) το αποτέλεσμα ανάλυσης ή εξέτασης, που αποδεικνύει ότι υπάρχει στον οργανισμό το στοιχείο για το οποίο έγινε η διαδικασία ANT. αρνητικό (αποτέλεσμα) (γ) ΦΩΤΟΓΡ. θετική εικόνα η εικόνα που παράγεται από το αρνητικό φιλμ και αποδίδει τα φωτο-γραφιζόμενα αντικείμενα με τα κανονικά τους χρώματα 5. (λόγ.) εννοικός, καλός: ~ αποτέλεσμα || ρόλος || επιρροή || πρότυπο || συμβολή || συνεισφορά || βλέπω τη ζωή από τη ~ της πλευρά || σκέφτομαι με ~ τρόπο δεν κάνω αρνητικές σκέψεις || μας μετέφερε μια ~ εικόνα για την πορεία των συνομιλιών || η πορεία της εταιρείας είναι ~, αφού φέτος πέτυχε υψηλά κέρδη σε σχέση με πέρσι ΣΥΝ. επωφελής, εννοικός ANT. επίσημος, βλαβερός, αρνητικός 6. ΜΑΘ.-ΦΥΣ. ο αριθμός (ή παράσταση) που είναι μεγαλύτερος του μηδενός και που λαμβάνει το πρόσημο (+): ~ αριθμός || βαθμός || θερμοκρασία || επιτάχυνση || ένδειξη ANT. αρνητικός (πρόσημο: -) 7. ΦΥΣ. (α) αυτός που διαθέτει λιγότερα ηλεκτρόνια από όσα υπάρχουν στην κατάσταση της ηλεκτρικής ουδετερότητας (β) θετικό φορτίο ηλεκτρικό φορτίο, που αναπτύσσεται με την τριβή γυάλινης ράβδου ή ηλεκτρονίου πάνω σε μάλλινο ύφασμα (γ) θετικός πόλος (λ.χ. μπαταρίας) ο πόλος που έχει θετικό ηλεκτρικό φορτίο ANT. αρνητικός πόλος 8. ΓΛΩΣΣ. θετικός (βαθμός) ο πρώτος βαθμός, δηλ. ο αρχικός τύπος επιθέτων και επιρρημάτων, από τον οποίο κανονικά σχηματίζονται, με την προσθήκη ειδικών καταλήξεων, τα παραθετικά τους, δηλ. ο συγκριτικός και ο υπερθετικός βαθμός, π.χ. θετικός: σοφός, συγκριτικός: σοφότερος, υπερθετικός: σοφότερος 9. ΝΟΜ. θετικό Δίκαιο το Δίκαιο που υπάρχει και εφαρμόζεται σε συγκεκριμένη πολιτεία και για δεδομένη χρονική περίοδο, αντίθετα με το λεγόμενο φιλοσοφικό δίκαιο, δηλ. την πραγματική της γενικής και αφηρημένης έννοιας της δικαιοσύνης 10. ΤΥΠΟΓΡ. θετικό (το) φιλμ ή χαρτί κ.λπ., επάνω στο οποίο είναι αποτυπωμένη πανομοιότυπη η παράσταση του προτύπου. — θετικ-ά || -ός [μτγν.] επίρρ., θετικότητα (η).

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «ο αρμόδιος να ορίζει - ο σχετικός με την υιοθεσία», < θετός Η καταφατική σημ. (κατ' αντιδιαστολή προς το αρνητικός) είναι μτγν., ενώ οι επιστημονικοί όροι είναι μετάφρ. δάνεια, πβ. γαλλ. positif]. Θέτις (η) {Θέτιδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα, κόρη του Νηλέα και της Δωριδίας, σύζυγος του Πηλέα και μητέρα του Αχιλλέα. Επίσης Θέτιδα.

[ETYM. αρχ., πελασγ. αρχής, αγν. ετύμου]. θετός, -ή, -ό 1. (γενικά) αυτός που τέθηκε ή μπορεί να τεθεί, που υπάρχει κατόπιν αποφάσεως και επιβολής: ~ νόμος || δίκαιο ANT. φυσικός 2. (ειδικότερ.) αυτός που υιοθέτησε ή υιοθετήθηκε: ~ πατέρας | γονείς | γιος | αδελφός (από υιοθεσία). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «τοποθετημένος, γκατεστημένος», < θε-, συνσταλμ. βαθμ. του ρ. τί-θη-μι (πβ. απφρ. τι-θέ-ναι), βλ. λ. θέτω. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.]. θέτω ρ. μετβ. {θέσσα, μεσοπαθ. ενεστ. τίθεμαι (βλ. λ.), μεσοπαθ. παρ. επιθ.-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, μεσοπαθ. αορ. ετέθην, -ης, -η... (καθημ. τίθηκα, μτχ. τεθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ. τεθεμένος, -η, -ο) (λόγ.) 1. (α) βάζω, τοποθετώ: ~ τον δάκτυλον εις τον τύπον των ήλων (βλ. λ. ήλος) || ~ κάποιον στο περιθώριο (β) (συνήθ. -(υ)πό | +σε) καθορίζω τη θέση ή την κατάσταση κάποιου: ~ κάποιον υπό την προστασία του νόμου || μετά τις αποτυχημένες επιλογές του τον έθεσαν υπό αμφισβήτηση || οι δυνάμεις ασφαλείας έχουν θέσει την περιοχή υπό επιτήρηση || οι αρχές της χώρας έθεσαν το κόμμα αυτό εκτός νόμου || οι δύο χώρες έθεσαν το νέο κράτος υπό την προστασία τους ΦΡ. (α) θέτω (κάποιον) υπό απαγόρευση ΝΟΜ. (i) κηρύσσω (κάποιον) ανίκανο για δικαιοπραξία (ii) (για πρόσ.) απαγορεύω τη δράση (κάποιου) (iii) (για πράγμα) απαγορεύω τη χρήση (β) θέτω σε κίνηση αρχίζω να κινώ με εξωτερική ώθηση, θέτω σε λειτουργία: κυρ. για μηχανές, οχήματα κλπ. (γ) θέτω (κάποιον) προ των ευθυνών του καλώ (κάποιον) να αναλάβει τις ευθύνες του: ο καθηγητής έθεσε τους μαθητές προ των ευθυνών τους ενόψει των εξετάσεων (δ) θέτω κάτι σε εφαρμογή κάποιου να υλοποιεί ένα σχέδιο: οι σύμμαχοι έθεσαν σε εφαρμογή το σχέδιο ανατροπής του δικτάτορα (ε) θέτω (κάτι) υπ' όψιν (κάποιου) γνωστοποιώ (κάτι) σε (κάποιον): έθεσαν υπ' όψιν της διευθύνσεως τα προβλήματα για την υλοποίηση του έργου (στ) θέτω σε | στην κυκλοφορία κυκλοφορώ κάτι: ~ ένα νέο νόμισμα (ζ) θέτω θέμα (σε κάτι) σηματοδοτώ με τη δήλωση του θέσε θέμα στις συζητήσεις για πιθανή κίνηση του στις εκλογές (η) θέτω (κάτι) κατά μέρος παύω να ασχολούμαι (με κάτι) προσωρινά: έθεσαν κατά μέρος τις προσωπικές τους διαφορές προκειμένου να κατέλθουν ενωμένοι στις εκλογές 2. (μτφ.) υποβάλλω: ~ ερωτήσεις | όρους | μια πρόταση προς ψηφοφορία ΦΡ. (α) θέτω θέμα | ζήτημα επί τάπητος βλ. λ. τάπητος (β) θέτω θέμα | ζήτημα (+γεν.) υποβάλλω για συζήτηση ή έλεγχο ένα σοβαρό ζήτημα: ένας μέτοχος έθεσε ζήτημα διαφάνειας στη διαχείριση των εσόδων (γ) τίθεμαι επί τα ίχνη (κάποιου) βρίσκω τα ίχνη (κάποιου), τον οποίο αναζητώ (δ) δεν τίθεται θέμα | ζήτημα (ως καθυστασιαστική απάντηση) δεν υπάρχει πρόβλημα: αν τα χρήματα που σου λείπουν είναι τόσο λίγα ~ θα σου τα δώσω εγώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. τίθεμαι, εκθετιέμενος, μετοχή.

[ETYM μεσν. < αρχ. τίθημι, από το οποίο πλάστηκε ο μτγν. τύπος τί-θω. Το μεσν. θέτω σχηματίστηκε βαρύτονο (όπως το τίθω) κατά το θ. θε-, που γνώρισε ευρεία χρήση στα ομόρρ. (λ.χ. θέ-σις, θε-τός, θε-σμός κ.ά.) και στα συνηρημένα σύνθετα ρ. σε -θετώ (λ.χ. ά-θετώ, οριοθετώ, υιο-θετώ, αθλο-θετώ κ.τ.δ.), ενώ ασφαλώς συνέτεινε και η φωνητική σύμπτωση του μτγν. αορ. ε-θεσα (αντί του αρχ. ε-θη-κα) με τον αορ. ρημάτων σε -τω (λ.χ. έπεσα - πίπτο, έπλισα - πλάττω κ.ά.). Το αρχ. τί-θη-μι < *θι-θη-μι (με ενεστ. αναδιπλασιασμό και προληπτική ανομοίωση) < -θη- < I.E. *dhé- «τοποθετώ κάτι για να διαρκέσει, καθιστώ», πβ. σανασκρ. dhā-dhā-mī, λατ. facio «κάνω» (αρχική σημ. «τοποθετώ, θέτω»), γαλλ. faire, ισπ. hacer, αρχ. γερμ. tat «πράξη», γερμ. Tat, αγγλ. do «κάνω» κ.ά. Ομόρρ. θε-σις (-ης), ανά-θη-μα, θη-μόν «θημιονιά», θε-τός, θε-σμός, θέ-μις, θή-κη, θή-κος (βλ. λ.) κ.ά. Πολλές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική: θέτω επί ποδός (πολέμου) (< mettre sur pied (de guerre)), θέτω κατά μέρος (< mettre de côté), θέτω επί τάπητος (< mettre sur le tapis), θέτω εκτός νόμου (< mettre hors de loi), θέτω σε κυκλοφορία | σε χρήση (< mettre en circulation/en usage), θέτω θέμα (< mettre fin), θέτω ζήτημα (< poser une question) κ.ά.]. -θετώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: 1. ότι κάποιος θέτει, βάζει κάτι κάπου ή με ορισμένο τρόπο: οριο-θετώ, τοπο-θετώ, στοιχειο-θετώ, ναρκο-θετώ 2. ότι κάποιος θεσπίζει κάτι: νομο-θετώ, θεσμο-θετώ, αθλο-θετώ.

[ETYM Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. νομοθετώ, μτγν. υιο-θετώ), που προέρχεται από τα συνθ. σε -θέτης (βλ. λ.). Βλ. κ. θέτω]. θεώμιαι ρ. μετβ. αποθ. {θεάσαι... | εθεάθην, -ης, -η... (μτχ. θεαθείς, -είσα, -έν) κ. (καθημ.) θεάθηκα; (λόγ.-συνήθ. στον αορ.) με βλέπουν, είμαι σε (κοινή) θέα: η ηθοποιός εθεάθη σε νυκτερινό κέντρο συνοδευόμενη από γνωστό επιχειρηματία.

ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM < αρχ. θεώμιαι (-ώο) < θέα (βλ. λ.)]. Θεών η (η) ηθνακείο όνομα. [ETYM, Θηλ. του μτγν. κυρ. ον. Θεών, -ανος < αρχ. θεός (πβ. Δάμων -δήμος)]. ,θεωνυμία (η) {θεωνυμιών} (λόγ.-σπάν.) το θεϊκό όνομα, η ονομασία θεού. Επίσης θεωνύμιο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. όνομα. [ETYM μτγν. < θε(ο)- + -ωνυμία (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. όνομα, αιολ. τ. της λ. άνομα]. θεωρείο (το) 1. καθέναν από τα ιδιαίτερα διαμερίσματα αίθουσας θεαμάτων ή ακροάσεων (κυρ. σε θέατρο), που βρίσκονται στα πλάγια ή επάνω, πάντοτε ψηλότερα από την πλατεία: τα εισιτήρια για τα ~ είναι συνήθως φθηνότερα από της πλατείας || το - των εισιτήμων 2. (ει-

δικότ.) εξέδρα της αίθουσας του Κοινοβουλίου, που προορίζεται για επισκέπτες, για μη βουλευτές.

[ETYM. < μτγν. θεωρείον < αρχ. θεωρώ].

θεώρημα (το) {θεωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. κάθε πρόταση, η αλήθεια της οποίας χρειάζεται απόδειξη: το *ποθαγόρειο* ~. [ETYM. αρχ. < θεωρώ].

θεωρημένος, -η, -ο ~» θεωρώ
θεώρηση (η) {-ής κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εξέταση: *σύντομη* ~ ενός εντύπου | *μιας εργασίας* || η *μελέτη του δεν αντέχει σε σοβαρή και συστηματική* ~ 2. ο τρόπος με τον οποίο βλέπει κανείς τα πράγματα, η οπτική γωνία: *πρόκειται για μια νέα - του κόσμου, σύμφωνα με τα πορίσματα της μοντέρνας φυσικής* || *απαισιόδοξη ~ της ζωής* 3. η επίσημη σφραγίδα ή υπογραφή που τίθεται σε έγγραφο, για να βεβαιώσει την εγκυρότητα του ή ότι ελέγχθηκε: η ~ *βιβλιαρίου υγείας από το Ι.Κ.Α. | διαβατηρίου*.

[ETYM. < αρχ. θεωρήσας < θεωρώ. Η σημ. 3 αποδίδει τον διεθνή όρο visa (βλ. κ. βίσα)].

θεωρήσιμος (ο) [μτγν.], θεωρήτρια (η) {θεωρητριών} υπάλληλος του Δημοσίου που είναι επιφορτισμένος με τον έλεγχο και την έγκριση δημοσίων εγγράφων.

θεωρητικόλογό ρ. αμετβ. {θεωρητικόλογείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ. α.) μιλώ θεωρητικά, με ασφάλεια και γενικότητες, χωρίς να αγνίζω την ουσία θέματος ή προβλήματος ΣΥΝ. γενικόλογό, χωριστολογό. — θεωρητικόλoν(ια) (η), θεωρητικόλόγος (ο) [1895].

θεωρητικοποιώ ρ. μετβ. {-είς...} {θεωρητικοποι-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ανάγω (ζήτημα, πρόβλημα κ.λπ.) σε θεωρητική βάση, αποδίδω (γεγονότα, δεδομένα) με θεωρητικούς όρους: μη *θεωρητικοποιού-με τα πράγματα - εδώ έχουμε να αντιμετωπίσουμε μια πολύ συγκεκριμένη περίπτωση* || *έχει την τάση να θεωρητικοποιεί τη συζήτηση*. — θεωρητικοποίηση (η).

θεωρητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που ανήκει ή αναφέρεται σε θεωρία: το ~ *υπόβαθρο της επανάστασης | της συζήτησης | της άποψης* ΣΥΝ. αφηρημένος ΑΝΤ. πρακτικός 2. (ειδικότ.) (α) αυτός που εξετάζει ή εξετάζεται με την αφηρημένη σκέψη κι όχι με την παρατήρηση και το πείραμα (β) *θεωρητικές επιστήμες* η φιλοσοφία, η φιλοσοφία, η νομική κ.ά., κατ' αντιδιαστολή προς τις θετικές επιστήμες ΑΝΤ. θετικός (γ) ΜΑΘ. *θεωρητική αριθμητική* ο κλάδος της αριθμητικής που ασχολείται με τις ιδιότητες και τις πράξεις των αριθμών στη γενική τους μορφή, κατ' αντιδιαστολή με την πρακτική αριθμητική, που εξετάζει τις αριθμητικές πράξεις με συγκεκριμένους αριθμούς 3. αυτός που είναι αποτελεσματικό υπόθεσης, υπολογισμού: τα ~ *κέρδη ήταν υψηλά, τα πραγματικά όμως ήταν περιορισμένα* || *πρόκειται για ~ κατάσταση | συνθήκες* ΣΥΝ. φανταστικός, υποθετικός ΑΝΤ. πραγματικός 4. (για πρόσ.) αυτός που ασχολείται περισσότερο με τη θεωρία παρά με την πρακτική διάσταση των πραγμάτων: μην *περιμένεις να δώσεις λύσεις στα προβλήματα, είναι τελείως ~ άνθρωπος* ΑΝΤ. πρακτικός, θετικός 5. *θεωρητικός* (ο), *θεωρητική* (η) (α) πρόσωπο που ασχολείται με τη θεωρία συγκεκριμένου επιστημονικού αντικειμένου: ~ της λογοτεχνίας | των *πολιτικών επιστημών* (β) πρόσωπο που ασχολείται με ζητήματα θεωρίας (και όχι π.χ. τακτικής, πρακτικών ζητημάτων): ο ~ του *κόσμου* (γ) (πυλαιότ.) για πρόσωπο επιβλητικό, με εντυπωσιακή εξωτερική εμφάνιση. — θεωρητικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ.

θεωρία (η) {θεωριών} 1. το σύνολο προτάσεων, υποθέσεων, αρχών, ιδεών που είναι οργανωμένες σε ένα λογικό σύστημα, το οποίο περιγράφει ή και ερμηνεύει ένα φαινόμενο, γεγονός, η τρόπο δράσης: η *μαρξιστική* || *εγγεληνή* ~ || η ~ της *σχετικότητας* | του *Δαρβίνου* || η ~ της *εξέλιξης* || *φιλοσοφική* || *παιδαγωγική* ~ || ο *επιθεωρητής μάς ανέπτξε τη - του για το πώς διαπράχθηκαν τα εγκλήματα* || η *ατομική* ~ ΦΡ. (α) *θεωρία (της) συνομοσίας* βλ. λ. *συνομοσία* (β) *θεωρίας είνεκεν* (θεωρίας είνεκεν, Ηροδ. 1, 30) για να γνωρίσω τον κόσμο βλέποντας τον, για να δω και να μάθω, όχι όμως για πρακτικούς λόγους 2. η αφηρημένη διάσταση γνωστικού αντικειμένου, η ανεξάρτητη από την εμπειρία, την εξάσκηση, τις πρακτικές εφαρμογές: ~ *μουσικής* | *μηχανικής* 3. (ειδικότ.) η γνώση του πώς γίνεται κάτι: *περνάμε από τη ~ στην πράξη* 4. η όψη, το παρουσιαστικό ΣΥΝ. θορία: ΦΡ. (παροιμ.) *θεωρία επισκόπου και καρδιά μολονά* για κάποιον που εξωτερικώς δείχνει σπουδαίος, αλλά στην πραγματικότητα είναι ασήμαντος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «το αξίωμα, η αποστολή του θεωρού», < θεωρός (βλ. λ.). Η σημ. του φιλοσοφικού στοχασμού απαντά ήδη στον Πλάτωνα, ενώ η σημ. του συστηματικού συνόλου επιστημονικών υποθέσεων (λ.χ. η θεωρία της εξέλιξης | της σχετικότητας) αποτελεί αντιδάν., πβ. αγγλ. theory, γαλλ. théorie, γερμ. Theorie κ.ά.].

θεωρικά (τα) ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) τα χρήματα που καταβάλλονταν από το δημόσιο ταμείο της Αθήνας στους άπορους πολίτες, προκειμένου να πληρώσουν το εισιτήριο των θεατρικών παραστάσεων.

[ETYM. Πληθ. ουδ. του αρχ. επιθ. θεωρικός < θεωρία «απατήρηση, θέαμα»].

θεωρός (ο) 1. ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) μέλος της επίσημης αντιπροσωπίας πόλεως σε πανελληνίους αγώνες, γιορτές ή στη λήψη χρησίου από μαντείο 2. ΕΚΚΛΗΣ. πρόσωπο αρμόδιο για τη διαφύλαξη των ιερών σκευών ναού.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «απεσταλμένος (πρέσβυς) για συμμετοχή σε θρησκ. εορτή», < *θεα-(F)ορός < θέα «θέαμα» + -(F)ορος < ορώ «βλέπω» (πβ. κ. *θυρ-ωρός*)].

θεωρώ ρ. μετβ. {θεωρ-είς...} {θεώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εξετάζω: ~ την *κατάσταση* | το *φαινόμενο* 2. (α) (ειδικότ.) διενεργώ ως αρμόδιος τους καθιερωμένους ελέγχους (για δημόσιο έγγραφο) δίνω την έγκριση μου για την εγκυρότητα και την ισχύ: ~ *διαβατήριο* | *ένταλμα πληρωμής* (β) προσκομίζω στις αρμόδιες αρχές δημόσιο έγ-

γραφο που μου ανήκει, για τον απαραίτητο έλεγχο και τη σχετική έγκριση: - το *διαβατήριο στη νομαρχία* || - το *εκλογικό μου βιβλιário στο πρωτοδικείο* || *θεωρημένο δίπλωμα οδήγησης* | *βιβλιário υγείας* || *θεωρημένη εξουσιοδότηση* | *βίσα* | *απόδειξη* · 3. (+ κατηγορούμενο) νομίζω ότι κάποιος είναι κάτι, έχω (κάποιον/κάτι) για: *πολλοί θεωρούν τον Βενιζέλο ως τον μεγαλύτερο Έλληνα πολιτικό* || *τον ~ εγκληματία* || *το ~ άσχετο με την υπόθεση* || *«όποιος είναι γεννημένος στα πλούτη, δεν μιλά ποτέ για χρήματα: τα περιφρονεί, γιατί τα θεωρεί δεδομένα»* (εφημ.) 4. (+ότι) είμαι της γνώμης, νομίζω: ~ ότι στην *περίπτωση αυτή έχεις δίκιο* || *οι περισσότεροι αναλυτές θεωρούν ότι τα νέα μέτρα έχουν αντιλαϊκό χαρακτήρα* ΣΥΝ. φρονώ, κρίνω, θαρρώ.

[ETYM. < αρχ. θεωρώ (-έω), αρχική σημ. «είμαι θεωρός», < θεωρός (βλ. λ.). Η λ. απέκτησε ήδη στην Αρχ. τη σημ. «βλέπω, παρατηρώ», η οποία διατηρήθηκε στο νεοελλην. θεωρώ. Στη σημ. «εγκρίνω επίσημο έγγραφο» η λ. αποδίδει το γαλλ. viser]. βόωση (η) [μτγν.] {-ής κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. η ένωση της ανθρώπινης φύσης με το θείο: ο *άνθρωπος έχει δημιουργηθεί με σκοπό τη ~, χωρίς να είναι θεός από τη φύση του - η ανθρώπινη ψυχή είναι ικανή να θεωθεί*. —

θεομία η. [αρχ.] {-ούσαι...} **Θήβα** (η) πόλη της Α. Στεράς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας με πλούσιο ιστορικό παρελθόν. Επιστ. (πυλαιότ.-λόγ.) **Θήβα!** (αι) {Θηβών}. — **Θηβαίος** (ο) [αρχ.], **Θηβαία** (η), **θηβαϊκός**, -ή, -ό [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **θη-βαϊκός**, -ή, -ο.

[ETYM. < αρχ. Θήβα (για τη μεταβολή αριθμού βλ. λ. *Αθήνα*), αγν. ετύμωμο, προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο (πβ. καρ. teiba «πέτρα», teba «λόφος»). Βλ. κ. Θήβες]. **Θήβες** (οι) {Θηβών} αρχαία πόλη της Ανω Αιγύπτου στις όχθες του Νείλου, πρωτεύουσα του αρχαίου αιγυπτιακού βασιλείου στην εποχή της ακμής του. — **θηβαϊκός**, -ή, -ό [αρχ.].

[ETYM. < αρχ. Θήβα < αρχ. αιγυπτ. Ta-ore «κιβώτιο». Στην αρχ. αιγυπτιακή είχε επίσης τα ονόματα Nit «πόλη» και Waget «σκήπητρο». Υποστηρίζεται βάσιμα ότι από την αιγυπτιακή πόλη έλαβαν το όνομα τους και *αι Θήβα* της Βοιωτίας, αφού ιδρύθηκαν από Φοινικές αιτικούς με επί κεφαλής τον Κάδιομ]. **θηκάρ** κ. (λαϊκ.) **φγκάρ** (το) {θηκαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) θήκη σπαθιού ή μαχαριού.

[ETYM. < μτγν. *θηκάρ*ιον, υποκ. του αρχ. θήκη]. **θηκάρων** ρ. μετβ. {θηκάρω-σα, -θηκα, -μένος} **βάζω** (σπαθί ή μαχαίρι) στο **θηκάρ** του ΑΝΤ. **ζεθηκάρων**. Επίσης **θηκαρίζω**, **θήκη** (η) {θηκών} 1. (γενικά) **καθετί** που είναι έτσι διαμορφωμένο, ώστε μέσα του να τοποθετείται και να φυλάσσεται ένα αντικείμενο (ή σύνολο ομοειδών αντικειμένων): η ~ του **ρολογιού** | του **περιτρίφρου** | του **θερμομέτρου** | της **φωτογραφικής μηχανής** 2. (ειδικότ.) επιμηκός περίβλημα για την τοποθέτηση και φυλάξη λεπίδας ξίφους ή μαχαριού ΣΥΝ. **θηκάρ** 3. μεταλλικό ή πορσελάνινο κάλυμμα δοντιού (βλ. κ. *κορώνα*, *στεράνη*). — (υποκ.) **θηκούλα** (η) (σημ. 1). [ETYM. αρχ. < θη- (< dhe-) του ρ. *τι-θη-μ* (πβ. αόρ. *ε-θη-κα*), βλ. λ. θέτω. Παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό συναντούμε και στο συνώνυμο *σανσκρι. dhāka-*]. -θήκη [αρχ.] β' συνθετικό λέξεων, που δηλώνουν σκεπή, επιπλα ή διαμορφωμένα κτηρίων, τα οποία χρησιμοποιούν ως χώροι στους οποίους αποθηκεύονται, φυλάσσονται ή εκθέτουμε σύνολα ομοειδών αντικειμένων: *κοσμηματο-θήκη*, *ιματιο-θήκη*, *ομπρελο-θήκη*, *οπλο-θήκη*, *αβγο-θήκη*, *βιβλιοθήκη*, *μαχαίρο-θήκη*, *πινακο-θήκη* κ.λπ. **θηλάω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θηλασ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) **τρέφω** **μορφή**, **δίνοντας** του τον **μαστό** για να πει **γάλα**: η *μητέρα **θηλάζει** το **μορφή** της* ΣΥΝ. **βυζάινω**, **γαλουζιά** ΑΝΤ. **αποθηλάω**, **απογα-λακτίζω**, **αποκοβώ** ♦ (αμετβ.) 2. (για βρέφος ή νεογνό θηλαστικού ζώου) **ρουφώ** **γάλα** από τη θηλή του **μαστού**, **τρέφω**μαι με **γάλα** από τον **μαστό**: *το **γατάκι** **θηλάζει*** ΣΥΝ. **βυζάινω** 3. (για γυναίκα) είμαι στην περίοδο, κατά την οποία **τρέφω** **μορφή** με **γάλα** από τον **μαστό**: η *γυναίκα που **θηλάζει** πρέπει να προσέχει τη διατροφή της*. — **θηλασμός** (ο) [μτγν.] κ. **θηλασμά** (το) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < θηλή]. **θηλασμός**, -α, -ο ΑΝΑΤ.

αυτός που σχετίζεται με τη θηλή του **μαστού** και γενικότερ. με οποιαδήποτε θηλή του σώματος: ~ **μυς** | **άλω** (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. théliall]. **θηλαστικός**, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον θηλασμό 2. **ΒΙΟΛ.** **θηλαστικό** (το) κάθε σπονδυλωτό ζώο, συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπου, το οποίο χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη **μαστών** στα θηλακά άτομα για τον θηλασμό των νεογνών, καθώς και από το γεγονός ότι μέρος τουλάχιστον του δέρματος τους καλύπτεται από τρίχες ΣΥΝ. **μαστοφόρο**.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. mammal]. **θηλαστρο** (το) [1874] {θηλαστρ-ου | -ων} (λόγ.) 1. δοχείο που αποτελείται από γυάλινη ή πλαστική βαθμολογημένη φιάλη με προσαρμοσμένη στο στόμιο ελαστική θηλή και χρησιμοποιείται στον τεχνητό θηλασμό του βρέφους (με **γάλα** όχι μητρικό) ΣΥΝ. **μπιπερό** 2. συσκευή που αφαιρεί το **γάλα** που απομένει στο στήθος της μητέρας μετά τον θηλασμό. **θηλεία** (η) → **θηλιά**

θηλιά (η) 1. ΑΝΑΤ. η μικρή στρογγυλή προεξοχή του άκρου του **μαστού** ΣΥΝ. **ρόγα** 2. μικροσκοπικός σχηματισμός στο παρέγχυμα του νεφρού 3. εξέχον σημείο στον βυθό του οφθαλμού 4. (γενικότ.) η μικρή προεξοχή στην επιφάνεια οργάνου στο σώματος: *γλωσσική ~*. [ETYM. αρχ. < *dhe-lā < I.E. *dhe «εκμυζώ, ρουφώ», πβ. λατ. fēlo «θηλάω», femina «γυναίκα» (> γαλλ. femme), filius «γυιός» (> γαλλ. fils), μέσ. ιρλ. del «μιστός», αρχ. γερμ. tua «γυναίκεο στήθος» κ.ά. Ομόρρ. *θη-λύς*, *θη-λυ-κός*, *θηλ-άζω* κ.ά.]. **θηλιά** κ. (λαϊκ.) **θηλιά** (η) 1. ειδικό δέσιμο σχοινού, σπάγκου κ.λπ.,

έτσι ώστε να σχηματίζεται κύκλος, ο οποίος σφίγγει όσο το επιθυμεί αυτός που δίνει: ο *κρατούμενος έφτειζε* ~ με το σεντόνι του και *απαγονίστηκε* ΣΥΝ. βρόχος· ΦΡ. (μτφ.) *βάζω τη θηλιά στον λαμό (κάποιου)* βλ. λ. *βάζω* 2. (συνεκδ.) *παγίδα για τη σύλληψη πουλιών και μικρών θηραμάτων* 3. το διάκενο που υπάρχει κατά διαστήματα στο δίχτυ ΣΥΝ. βρόχι 4. το κάθε πάτημα της βελόνας στο πλέγμα και ό,τι σχηματίζεται από αυτό ΣΥΝ. βελόνια 5. κουμπότρυπα, που σχηματίζεται με πλέγμα, από το οποίο περνά το κουμπί. [ETYM. μεσν. < θηλιά < αρχ. *θήλεια*, θηλ. του επιθ. θήλεις (βλ. λ.). Η σημασιολ. εξέλιξη οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένα όργανα ή αντι-κείμενα είναι κατασκευασμένα έτσι, ώστε να δέχονται στο εσωτερικό τους τα συμπληρώματα τους (που ονομάζονται «αρσενικά» κατά μεταφορά από την ανατομική κατασκευή των γεννητικών οργάνων), πβ. κ. θηλυκόνων].

Θηλιάζω ρ. μετβ. {θήλιασα; (λαϊκ.) 1. κάνω θηλιά 2. ταιριάζω, ενώνω δύο τμήματα μιας κατασκευής μεταξύ τους. [ETYM. < θηλιά].
θηλιτιάδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή που προσβάλλει θηλή οργάνου του σώματος, λ. χ. του μαστού, του νεαρού, του δωδεκαδάκτυλου, της γλώσσας κ.λπ. [ETYM. Απόδ. του νεολατ. papillitis].

Θηλοειδίς -ής, -ές [1876] {θηλοειδ-ούδ | -είς (ουδ. -ή); ANAT. αυτός που έχει το σχήμα θηλής (βλ. λ.): ~ μύες (αυτοί που βρίσκονται στο εσωτερικό των κοιλιών της καρδιάς). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. papillaire].

Θηλορραγία (η) {θηλορραγιών; ΙΑΤΡ. η αιμορραγία της θηλής του μαστού. [ETYM < θηλή + -ραγία (με διπλασιασμό του αρχικού -ρ- εν συνθέσει) < θ. -ραν-, πβ. αρθ. β' *έρ-ράγ-ην* του αρχ. *ρήγ-νυ-μι*, βλ. κ. *ρήγμα*].

θηλυ (το) → θήλυς
θηλυγονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η γέννηση μόνο θηλυκών παιδιών ΣΥΝ. θηλυτοκία ANΤ. αρρενογονία, αρρενοτοκία. — θηλυγο-νικός,-ή,-ό [1840].
θηλύκι (το) {θηλυκ-ιού | -ιών} 1. κουμπότρυπα, που αποτελείται από μικρή θηλιά, στην οποία αγκιστρώνεται το κουμπί · 2. ειδικό εργαλείο με το οποίο συγκρατείται δέσμη χειρογράφων ΣΥΝ. θηλυκοτήρι. [ETYM. < μεσν. *θηλύκιον*, υποκ. του αρχ. *θηλυκός*].

θηλυκός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το φύλο που έχει την ικανότητα να γεννά νέα άτομα του είδους του: ~ *βρέφος* | *ζώο* | *πουλί* | *μια -ζέβρα* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) θήλυς ANΤ. αρσενικός 2. (εκφραστ.-ειρων.) *θηλυκό* (το) η γυναίκα: τα ~ *δεν έχουν μέσση* || *χαριτωμένο* | *τετραπέριτο* | *πονηρό* ~ ANΤ. αρσενικό 3. αυτός που ταιριάζει σε γυναίκα: ~ *φέριμο* | *ντύσιμο* | *βλέμμα* ΣΥΝ. γυναικείος 4. (μτφ. για όργανα και εργαλεία) αυτός που φέρει κοιλότητα ή εγκοπή, μέσα στην οποία εισχωρεί αντίστοιχη προεξοχή άλλου οργάνου: ~ *κόπιτα* | *σούστα* | *πρίζα* ANΤ. αρσενικός 5. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γονιμότητα ιδεών, που έχει την ικανότητα να επινοεί, να εφευρίσκει: ~ *μαυλό* ΣΥΝ. γόνιμος, δημιουργικός, επανοητικός ANΤ. στείρος, άγονος 6. ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που ανήκει στο θηλυκό γένος: ~ *όνομα* | *κατάληξη* (β) *θηλυκό γένος* βλ. λ. γένος. — θηλυκά επίρρ. [ETYM. αρχ. < θήλυς (βλ. λ.).]

θηλυκότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των γνωρισμάτων και των ιδιοτήτων που θεωρούνται ότι χαρακτηρίζουν τη γυναικεία φύση, τον γυναικείο χαρακτήρα (η τρυφερότητα, η γλυκύτητα, η κομψότητα, η χάρη κ.ά.): *μέσα στο σκληρό ανταγωνιστικό επαγγελματικό περιβάλλον έχασε τη ~ της* ANΤ. αρρενοποπότητα 2. (ειδικότ.) ο ερωτισμός που εκπέμπει πρόσωπο γυναικείου φύλου, το σύνολο των στοιχείων που απαρτίζουν την ικανότητα της γυναίκας να προκαλεί ερωτική έλξη: τα *στενά μακριά φορέματα της φεινής μόδας τονίζουν τη ~σας* | *κινήσεις γεμάτες ~*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *féminité*].

θηλυκόνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θηλυκό-σα, -θηκα, -μένος} ♦ {μετβ.} 1. (γενικά) εισάγω την προεξοχή (π.χ. κόπιττας, πόρπης ή άλλου συνδέκτη οργάνου) στην αντίστοιχη εσοχή της, στο θηλυκό σχήμα: ~ την τάντα | το *πορτοφόλι* ΣΥΝ. προσαρμώζω, κουμπώνω, κλείνω ANΤ. ξεθηλυκόνω, ανοίγω 2. (ειδικότ. για ενδύματα) εισάγω (το κουμπί στην κουμπότρυπα) και γενικότ. συνδέω τα δύο μπροστινά άκρα του υφάσματος, προσαρμώζοντας τα κουμπιά, τις πόρπες, τις κόπιττες κ.λπ. του ενός στις κατάλληλες υποδοχές του άλλου ΣΥΝ. κουμπώνω ANΤ. ξεκουμπώνω ♦ 3. (αμετβ.) (για προεξοχή) εισχωρώ και προσαρμώζωμαι στην αντίστοιχη εσοχή. — θηλυκόμα (το). [ETYM. μεσν. < *θηλύκιον*]. θηλυκοτήρι (το) {θηλυκοτήρι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. πόρπη που χρησιμοποιείται ως εξάρτημα της γυναικείας ενδυμασίας ΣΥΝ. καρφίτσα, περόνη 2. όργανο που χρησιμοποιείται στο κόψιμο των παπουτσιών ή άλλων τμημάτων της ενδυμασίας ΣΥΝ. κουμπωτήρι. Επίσης θηλυκό-τάρι [ETYM. < *θηλυκόνω* + -τήρι, πβ. κ. *σουρόνω* - *σουρωτήρι*]. θηλυμανής, -ής, -ές (θηλυμαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)) (λόγ.) αυτός που ασθάνεται ασυγκράτητο ερωτικό πάθος για τις γυναίκες ΣΥΝ. γυναικάς. — *θηλυμανία* (η) [μτγν.]. [ETYM. μτγν. < θήλυ- + -μανής < *μαίνωμαι*]. θηλυμορφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο θηλυκά σωματικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες επικρατούν σε αρσενικό οργανισμό.

[ETYM. < αρχ. *θηλυμορφος* < *θήλυ* + *-μορφος* < *μορφή*]. θηλυπρεπής, -ής, -ές {θηλυπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} θηλυπρεπέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που αρμώζει στις γυναίκες, στο γυναικείο φύλο: ~ *ντύσιμο* | *ύφος* | *ήθος* ΣΥΝ. γυναικοπρεπής, γυναικείος ANΤ. ανδρο-

πρεπής 2. (μειοτ. για άνδρες) αυτός που υιοθετεί τους τρόπους και τη συμπεριφορά γυναικείας ΣΥΝ. γυναικοτός ANΤ. αρρενωπός 3. (μτφ.-σπάν.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μαλακότητα και τρυφερότητα ή από δειλία και ατολμία. — *θηλυπρεπός* επίρρ., *θηλυπρέπεια* (η) [1862]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ETYM. μτγν. < θήλυ- + *-πρεπής* < *πρέπω*].

θήλυς, -εια, -υ {θήλ-εος | -εις (ουδ. -εα), -έων (θηλ. -εών)} (αρχαιοπρ.) 1. (γενικά) αυτός που σχετίζεται με το γυναικείο φύλο, θηλυκός ΣΥΝ. γυναικείος ANΤ. άρρην 2. (η γεν. θηλέων ως προσδιορισμός εκπαιδευτικών ιδρυμάτων) π.χ. *γυμνάσιο θηλέων* το γυμνάσιο που προορίζεται αποκλειστικά για κορίτσια ANΤ. (γυμνάσιο) αρρένων. [ETYM. < αρχ. θήλυς < *dh5-lu- < I.E. *dhe- «εκμυζώ, ρουφώ», πβ. σαν-σπρ. *dhāru-*, λατ. *felo* «θηλάζω», *femina* «γυναίκα» (> γαλλ. *femme*), *filius* «γυιός» (> γαλλ. *fil*), αρχ. γερμ. *tua* «γυναικείο στήθος» κ.ά. Ομόρρ. *θη-λή*, *θη-λυ-κός*, *θηλ-άζω* κ.ά.].
θηλυτοκία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η γέννηση μόνο θηλυκών τέκνων ΣΥΝ. θηλυγονία ANΤ. αρρενογονία, αρρενοτοκία 2. βιολ. η ιδιότητα ορισμένων ζωικών οργανισμών (κυρ. εντόμων και σκουληκιών) να παράγουν συστηματικά θηλυκά άτομα με παρθενόγνεση. — θηλυτόκος, -ος, -ο [αρχ.], θηλυτόκος ρ. [αρχ.] {-είς...}. [ETYM. αρχ. < *θηλυτόκος* < *θήλυ*- + *τόκος* (βλ. λ.).]

θηλώμα (το) [1879] {θηλώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αναπτύσσεται στο δέρμα ή άλλα όργανα (χοληδόχος, ουροδόχος κύστη κ.λπ.). [ETYM < θηλή, απόδ. του γαλλ. *papillome*].

θηλωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. 1. η ύπαρξη θηλωμάτων 2. αφοδίσιο νόσημα που προκαλείται από ιό· μπορεί να εντοπίζεται στο πέος, το αιδείο ή στον πρωκτό· κοινώς *κονδυλώματα* (βλ. λ. κονδυλώμα) [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *papillomatosis*].

Θημώνια (η) ο σωρός που σχηματίζεται από θηρισμένα στάχια ή χόρτα πιασμένα σε δεμάτια. [ETYM. μτγν. < αρχ. θημών (ό) «σωρός» < θ. θη-, που απαντά στο ρ. τί-θη-μι, βλ. κ. θέτω, *τίθεμαι*].

θημωνιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {θημώνια-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) μαζεύω θηρισμένα στάχια ή χόρτα και τα στοιβάζω σε δεμάτια, φτιάχνω θημωνιές. — θημώνιασμα (το).

Θήρα (η) 1. νήσι των Ν. Κυκλάδων Ν. της Ίου, γνωστό για το ενεργό του ηφαιστειο-αλλιάς *Σαντορίνη* 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού· αλλιάς *Φηρά* (τα). — Θηραίος (ο), Θηραία (η), θηραϊκός, -ή, -ό (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*.

[ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, που έλαβε την ονομασία του από τους Λακεδαιμονίους αποίκους του, οι οποίοι είχαν αρχηγό τον Θήρα. Προηγουμένως η νήσος ονομαζόταν *Καλλιστή* εξαιτίας της εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς της. Κατά τη μεσαιωνική περίοδο της φραγκικής κατοχής, το νήσι απεκαλείτο επίσης *Σαντορίνη* (< ιταλ. *Santa Irene* «Αγία Ειρήνη»), από ομώνυμο νάϊσκο. Η ονομασία αυτή απαντά ήδη το 1153].

θήρα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. το κυνήγι: στις *προστατευόμενες περιοχές απαγορεύεται η ~* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε συλλαμβάνεται και θανατώνεται κατά το κυνήγι: τα *βουνά μάς προσφέρουν πλούσια ~ ΣΥΝ. λεία, θήραμα, θήρευμα, κυνήγι* 3. (μτφ.) η συστηματική επιδίωξη: η ~ *του κέρδους* ΣΥΝ. κυνήγι, άγρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*. [ETYM. αρχ. < θήρ (ό) «άγριο ζώο» < I.E. *zhwer-, πβ. λατ. *ferus* (> γαλλ. *fier* «περήφανος»), *ferox* «άγριος», γαλλ. *feroce*, ισπ. *feroz* κ.ά. Ομόρρ. *θηρ-ίο(ν)*, *θηρ-εΐω*, *θήρ-αμα*, *πάν-θηρ(ας)* κ.ά.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*.

θηραϊκός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τη νήσο θήρα: - *οίνος* | *τοπίο* ΣΥΝ. (καθημ.) σαντορινιώτικος, σαντορινιός, σαντορινικός 2. ΟΡΥΚΤ. *θηραϊκή γη* πέτρωμα πλούσιο σε πυρίτιο και φτωχό σε ασβέστιο, τα υλικά του οποίου εκτινάσσονται κατά τη διάρκεια ηφαιστειακών εκρήξεων με τη μορφή τέφρας και μύδρων και το οποίο αποτελεί άριστο δομικό υλικό.

θήραμα (το) {θηράμ-ατος | -ατα, -άτων} ζώο που θηρεύεται ή θεωρείται κατάλληλο για θήρα, για κυνήγι ΣΥΝ. λεία, άγρα, κυνήγι. Επίσης θήρευμα [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < *θηρώ* (-άω) «κυνηγώ» < θήρ, βλ. κ. *θήρα*].

θηραματοπονία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μελέτη και φροντίδα για τη διάσωση, την ανάπτυξη και το ελεγχόμενο κυνήγι θηραμάτων. [ETYM. < *θήραμα* + *-πονία* < αρχ. *πονό* «κοπιάζω», πβ. κ. *γεω-πονία*].

-θήρας λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. τον κυνηγό θηράματος: *φαλινο-θήρας*, *περδικο-θήρας* 2. αυτόν που κυνηγεί (κάτι) με ορισμένο τρόπο: *λαθρο-θήρας* 3. αυτόν που συστηματικά επιδιώκει (κάτι): *χρυσο-θήρας*, *πρικο-θήρας*, *βαθιο-θήρας*, *ηδονο-θήρας*, *ψηφο-θήρας*.

[ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *νυκτο-θήρας*, *μτγν. περδικο-θήρας*), που προέρχεται από το ρ. *θηρώ* «κυνηγώ» < θήρα (βλ. λ.).]

Θηρεσία (η) 1. όνομα αγίου γυναικών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. Επίσης *Τερέζα*. [ETYM. βλ. λ. *Τερέζα*].
θηρευτικός, -ή, -ο (λόγ.) αυτός που μπορεί ή αξίζει να γίνει αντικείμενο κυνηγιού: η *πέρδικα είναι ~ είδος* ΣΥΝ. αγρεύσιμος.

θηρευτής (ο) [αρχ.], θηρευτήρια (η) {θηρευτηρίων} (λόγ.) 1. πρόσωπο που επιδιώκει στο κυνήγι, στη θήρα ΣΥΝ. κυνηγός 2. (μτφ.) πρόσωπο που επίμονα αναζητεί ή επιδιώκει (κάτι): ~ *σκανδάλων*. θηρευτικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με το κυνήγι: ~ *μέθοδος* ΣΥΝ. κυνηγητικός 2. *θηρευτική* (η) η τέχνη του κυνηγιού ΣΥΝ. θήρα. — θηρευτικ-ά | -ώς επίρρ.

θηρεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {θήρευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) ♦ 1. (αμετβ.) ασχολούμαι με το κυνήγι: *συνέλαβαν αγροφύλακα να θηρεύει παρανόμως ΣΥΝ. κυνηγώ* ♦ (μετβ.) 2. κυνηγώ: ~ *κροκοδίλους για το δέρμα τους* 3. (μτφ.) επιδίωξις σε έντονη αναζήτηση, επιδίωξις με πάθος και επιμονή (κάτι): *στις προεκλογικές περιόδους όλα τα κόμματα θηρεύουν ψήφους ΣΥΝ. επίζητώ, κυνηγώ*. [ETYM₁ αρχ. < θήρ < άγριο ζώο>, βλ. κ. θήρα].

-θηρία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. το κυνήγι, τη θήρα: *φαλαίνο-θηρία* 2. τον τρόπο με τον οποίο γίνεται το κυνήγι: *λαθρο-θηρία* 3. την επίμονη επιδίωξη (πράγματος): *βαθμο-θηρία, προικο-θηρία, ψηφο-θηρία, ηδονο-θηρία*. [ETYM₁ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *φιλο-θηρία*), που προέρχεται από τα συνθ. σε -θήρας (βλ. λ.)].

θηριο (το) 1. άγριο, επικίνδυνο, μη εξημερωμένο σαρκοφάγο ζώο: *κυνηγός άγριων* ~|| *τα -βρυχόνται στα κλουβιά τους* 2. (μτφ.-εκφραστ.) πολύ οργισμένος άνθρωπος: *του μίλησα άσχημα κι έγινε ~ || είναι ~ με τον γιο του || τον έκανε ~ με τη συμπεριφορά του || δεν κρατιόταν με τίποτα, ήταν ~ ανήμερο* 3. αλλόκοτο και τρομακτικό πλάσμα, τρομακτικό ον: *τα ~ της Αποκαλύψεως ΣΥΝ. τέρας, λάμα: (μτφ.-εκφραστ.)* 4. αυτός που έχει τεράστιες σωματικές διαστάσεις, που καταλαμβάνει όγκο και διαθέτει εκτόπισμα: με τη γυμναστική έγινε ~ ΣΥΝ. τέρας, κτήνος 5. αυτός που ανέρρωσε πλήρως, που επανέκτησε τελείως τη σωματική του ευρωστία: *σ' έναν μήνα μετά την εγχείρηση θα είσαι - ΣΥΝ. περδίκι, ταύρος* 6. το πολύ ζωνορό παιδί. Επίσης (λαϊκ.) θηριο — (υποκ.) θηριάκι (το) (σημ. 6). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμιάς*. [ETYM < *ρχ. θήριον, υποκ. του ουσ. θήρ, βλ. κ. θήρα].

θηριοδαμαστής (ο) [1821], **θηριοδαμάστρια** (η) [1895] {θηριοδαμαστρίων} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να δαμάζει και να γυμνάζει άγρια ζώα, προκειμένου να εκτελέσουν υπό την καθοδήγηση του διάφορα νοήματα σε τσίρκο. [ETYM Απόδ. του γαλλ. dompteur (env. des bêtes sauvages)].

θηριομαχία (η) [μτγν.] {θηριομαχιών} η μάχη μεταξύ θηρίων ή η πάλη ανθρώπου με θηριο: *οι Ρωμαίοι οργάνωναν πολλές ~ προς τέρψην του όχλου*. — **θηριομάχος** (ο) [μτγν.], **θηριομαχό** ρ. [μτγν.] {-εις...}.

θηριομορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει μορφή θηρίου, που μοιάζει με θηριο: ~ *παραστάσεις* (εικαστικές παραστάσεις που απεικονίζουν θεούς με μορφή θηρίων) ΣΥΝ. κτηνόμορφος. — **θηριομορφία** (η) [μτγν.].

θηριοτροφείο (το) [μτγν.] 1. περιφραγμένος χώρος (συνήθ. κλουβιά), όπου εκτρέφονται άγρια ζώα 2. (συνεκδ.) το σύνολο των άγριων ζώων που είναι κλεισμένα σε κλουβιά: (μτφ.) 3. θορυβώδης συγκέντρωση ανθρώπων: *προς το τέλος η συνέλευση έγινε ~!* 4. τάξη η σχολείο με άτακτα και απίθασα παιδιά. — **θηριοτρόφος** (ο/η) [μτγν.].

θηριώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θηριώδ-ους | -εις, (ουδ. -η), -ών | θηριωδέ-στ-ερος, -ατός} (λόγ.) 1. (γενικά) αυτός που έχει τις διαστάσεις και τη δύναμη θηρίου: ~ *σωματική διάπλαση | άντρας* ANT. ασθενικός, ισχνός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αγριότητα, σκληρότητα θηρίου ANT. μαλακός, ήπιος. — **θηριωδώς** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

θηριωδία (η) [αρχ.] {θηριωδιών} η επιδείξει μεγάλης σκληρότητας και συνεκδ. κάθε άγρια και απάνθρωπη πράξη: *οι ~ των κατακτητών εις βάρος του άμαχου πληθυσμού ΣΥΝ. κτηνωδία, ωμότητα, απάνθρωπία* ANT. ανθρωπισμός, ευσπλαγμία.

θησαυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {θησαύρις-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) αποκτώ πλούτη: *άνοιξε εστιατόριο στην Αμερική και θησαύρισε ΣΥΝ. πλουτίζω* ANT. πτωχέω ♦ 2. (μετβ.) συγκεντρώω ομοειδή στοιχεία, με σκοπό να τα ταξινομήσω και να τα προβάλω: ~ *παροιμίες | διαλεκτικά στοιχεία ΣΥΝ. αποθησαυρίζω*. — **θησαύριση** (η) [μεσν] κ. **θησαύρισμα** (το) [αρχ.] κ. **θησαυρισμός** (ο) [αρχ.], **θησαυριστής** (ο) [μτγν.], **θησαυρίστρια** (η).

θησαυρός (ο) 1. (γενικά) μεγάλα πλούτη: *οι ~ του Κροίσου ΣΥΝ. πλούτος, περιουσία* 2. αντικείμενα μεγάλης αξίας συγκεντρωμένα, σύνολο πολύτιμων κειμηλίων: *καλλιτεχνικός | αυθητός | ανεκτίμητος ~ || ~ μεγίστης αξίας* 3. (ειδικότ.) μεγάλο χρηματικό ποσό ή αντικείμενα μεγάλης αξίας, που βρίσκονται κρυμμένα: *το κυνήγι του χαμένου ~ ΦΡ. άνθρακας ο θησαυρός* βλ. λ. *άνθρακας* 4. (κατ' επέκτ.) σπιδήποτε θεωρείται ότι έχει μεγάλη αξία, σπουδαιότητα: *το πλυντήριο είναι για τη νοικοκυρά αληθινός ~* 5. μεγάλες ποσότητες, αφθονία: *στην αποθήκη ανακαλύψαμε ολόκληρο ~ παλαιών περιοδικών || -καλοσύνης | γνώσεων | εμπειριών* 6. (μτφ.-χαϊδεντ. για πρόσ.) άνθρωπος αξιωματικός 7. ΦΙΛΟΛ. ο λεξιλογικός πλούτος γλώσσας, οργανωμένος σε λεξικό: *Θησαυρός της Λατινικής Γλώσσας* (Thesaurus Linguae Latinae) 8. ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) μικρό οικοδόμημα σε σχήμα και μορφή ναού, που ανεγείρονταν από ελληνικές πόλεις στα μεγάλα, πανελλήνια ιερά, προκειμένου να φυλάσσονται μέσα σε αυτό τα πολύτιμα αναθήματα τους προς τους θεούς (β) (ειδικότ.-σύμφωνα με την αρχαία και τη νεότερη παράδοση) θολωτός μυκηναϊκός τάφος, επειδή υπήρχε η αντίληψη ότι σε αυτόν Μυκηναίοι βασιλείς έκρυβαν πολύτιμα αντικείμενα: *ο ~ του Ατρέως*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*. [ETYM₁ αρχ., αγν. ετύμου, τεχνικός όρος, πθ. δάνειο. Η παραδοσιακή σύνδεση της λ. με το ρ. *τίθημι* (με *α'* συνθ. *θησ-*) δεν υποστηρίζεται από κανέναν παρόμοιο σχηματισμό, ενώ η άποψη ότι το β' συνθ. -αν-ρός ανάγεται σε αμάρτυρο **αυρος* <νερός> (πβ. *άν-αυρος* <άνυδρος>), οπότε η λ. *θησ-αυρ-ός* θα σήμαινε «δεξαμενή νερού», δεν επιβεβαιώνεται από το περιβάλλον χρήσεως της λ.].

θησαυροφυλάκιο (το) [μτγν.] {θησαυροφυλακί-ου | -ων} 1. χώρος ασφαλείας, ειδικά διαμορφωμένος για να φυλάσσονται χρήματα, μετοχές, χρεώγραφα, ομόλογα, κοσμήματα ή άλλα πολύτιμα αντικείμενα: *το ~ της τράπεζας* 2. (στη Μεγάλη Βρετανία και άλλες χώρες) το Υπουργείο των Οικονομικών: *πρώτος λόρδος του -* (τίτλος που δίδε-

ται στον πρωθυπουργό). — **θησαυροφύλακας** (ο) [μτγν.]. **Θησείας** (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. γιος του Αίγαια, ο σημαντικότερος ήρωας της Αττικής και βασιλιάς των Αθηνών, ο οποίος σκότωσε τον Μινώταυρο 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (λόγ.) **Θησεύς** {Θησεύ-ως, -α}. [ETYM₁ < αρχ. *Θησεύς*, αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) όνομα].

Θησειό (το) [αρχ.] συνουκία της Αθήνας, γύρω από τον ναό του Ηφαίστου στον λόφο του Αγοραίου Κολωνού' ονομάστηκε έτσι από τον ναό του Ηφαίστου που σώζεται μέχρι σήμερα στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας, ο οποίος εσφαλμένος θεωρήθηκε αρχικά ναός του Θησέα.

θήτα (το) {άκλ.} Θ, θ- το όγδοο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*). [ETYM < °ΦΧ' θήτα < σμμιτ. τέθη «φίδ»].

θητεια (η) {θητειών} 1. η υπηρεσία των κληρωτών στις Ένοπλες Δυνάμεις, η στρατιωτική υπηρεσία: *υπηρετώ | κάνω τη ~ μου στον Στρατό | στο Ναυτικό | στην Αεροπορία || υποχρεωτική | προαιρετική ~ ΣΥΝ. στρατιωτικό* ΦΡ. *εναλλακτική θητεια* η όπλη υπηρεσία που δίνει τη δυνατότητα σε κληρωτό (συνήθ. αντήρρηση συνείδησης) να υπηρετήσει για περισσότερο χρόνο σε υπηρεσίες κοινωνικού έργου (σε νοσοκομεία) 2. (συνεκδ.) η χρονική διάρκεια της υπηρεσίας στις Ένοπλες Δυνάμεις: *η ~ μειώνεται | παρατείνεται* 3. (γενικά) η διάρκεια άσκησης αξιώματος, δημόσιου λειτουργήματος- οποιαδήποτε υπηρεσία ή δημόσιο λειτουργήμα, που ασκείται για περιορισμένο και εκ των προτέρων καθορισμένο χρονικό διάστημα: *τερματίζεται | λήγει η ~ του συμβουλίου | του προέδρου της Δημοκρατίας || υπουργική | προεδρική | βουλευτική ~* 4. (μτφ.-εκφραστ.) ο χρόνος συστηματικής απασχόλησης με κάτι: *πολύχρονη, επιτυχημένη ~ στο λαϊκό τραγούδι || ~ στην ποίηση | τη μουσική | στο θέατρο*. [ETYM₁ αρχ. < θητεύω].

θητεύω ρ. αμετβ. {θήτευσα} (εκφραστ.) (+σε) ασχολούμαι συστηματικά και με αφοσίωση (με συγκεκριμένη δραστηριότητα): *θήτευσε για σαράντα χρόνια στο θέατρο*.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «εργάζομαι ως μισθωτός ή δούλοπάροικος», < θής, θητός «ακτήμων εργάτης γης, δούλοπάροικος», αγν. ετύμου, πθ. δάνειο σημιτικής προελ.].

θήτης (ο) {θητών} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ. (στο τιμοκρατικό σύστημα της αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος της κατώτερης από τις τέσσερις τάξεις, στην οποία ανήκαν όσοι δεν είχαν καθόλου ιδιοκτησία ούτε σταθερό εισόδημα (βλ. κ. λ. *πεντακοσιομέδιμνος*). [ETYM₁ < αρχ. θής, θητός, βλ. κ. θητεύω].

-θ! παραγωγικό επίθημα αρχ. και λόγ. λέξων που δηλώνει τόπο: *αυτό-θι, κάτω-θι*.

[ETYM αρχ. επίθημα, αρχικά για σχηματισμό τοπικής πτώσεως, που δήλωνε στάση σε τόπο. Από τη χρήση αυτή απέμειναν γλωσσικά υπολείμματα, λ.χ. *άλλο-θι, αυτό-θι, οίκο-θι* κ.ά. Το επίθημα ανάγεται σε Ι.Ε. **-dhi* ή **-g'hi*].

Θιάκι (ο) {Θιακίου} (διαλεκτ.-λογοτ.) η Ιθάκη (βλ. λ.). — **Θιακός** (ο), **Θιακή** (η).

θιασάρχη (ο/η) [μτγν.] ((θηλ. γεν. θιασάρχη) | θιασαρχόν', **θιασάρχησα** (η) {θιασαρχισών} πρόσωπο που διευθύνει θιάσο, ο αρχηγός ομάδας ηθοποιών που συνεργάζονται στην ίδια θεατρική παράσταση. — **θιασαρχικός**, -η, -ό.

θιάσος (ο) {θιάσ-ου | -ων, -ους} 1. το σύνολο των ηθοποιών που παρουσιάζουν θεατρικό έργο, που συνεργάζονται στο ανέβασμα θεατρικής παράστασης: *περιοδεύω -* 2. (μτφ.) σύνολο ανθρώπων που δρουν ενιαία: *ένας αξιοθρήνητος κομματικός ~*. — **θιασικός**, -η, -ό. [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «θηρασκεντικός όμιλος», αγν. ετύμου, πθ. δάνειο θρακο-φρυγικής προέλευσεως, αν θεωρήσουμε ότι η λ. συνδέεται με τη διονυσιακή λατρεία, όπως συμβαίνει με την παρόμοια σχηματισμένη λ. *θύρ-σος* «ραβδί με φύλλα κισσού, έμβλημα του Διονύσου» (πβ. χεττ. tuwarsa «κισσός»)].

θιασώτης (ο) [αρχ.] {θιασωτών}, **θιασώτρια** (η) {θιασωτριών} ενθουσιώδης οπαδός: ~ *ριζοσπαστικών λύσεων | της ανεξαρτησίας | του παλαιού καθεστώτος | της κλασικής Ελλάδας ΣΥΝ. υπέρμαχος*.

Θιβέτ (το) {άκλ.} 1. οροπέδιο της Κ. Ασίας Β. των Ιμαλαίων, στη ΝΔ Κίνα 2. αυτόνομη περιοχή της ΝΔ Κίνας με πρωτεύουσα τη Λάσα. — **Θιβετιανός** (ο), **Θιβετιανή** (η), **Θιβετιανός**, -η, -ό κ. **Θιβετιανός** [ETYM₁ < Θιβέτ. Thibet | Tibet, ονομασία που απαντά τον 5ο αι. ως T(h)ai-bat, αβεβ. ετύμου, ίσως < Debā, αρχ. τίτλος βασιλέων της χώρας, ή < Το-bōd «ψηλή χώρα»].

θίγο ρ. μετβ. {θήιξα | θί-γηκα (λόγ. εθίγην, -ης, -η..., μτχ. θηγείς, -είσα, -έν), -γμένος} 1. προσβάλλω, τραυματίζω (κυρ. την αξιοπρέπεια κάποιου): ~ *τον πατριτισμό | τον εγωισμό | την αξιοπρέπεια | τα ασθήματα κάποιου || θίγηκε από τα σόγια τους και ανταπέδωσε την προσβολή* 2. προκαλώ ζημιά, πλήττω: *οι νέες διατάξεις θίγουν βασικά δικαιώματα των εργαζομένων || ~ τα συμφέροντα | την ασφάλεια ΣΥΝ. προσβάλλω, ζημιώνω* ANT. ωφλόγ 3. αναφέρω, κάνω λόγο για (κάτι): ~ *ένα φλέγον ζήτημα | σοβαρό θέμα*. — **θίξιμο** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ταγιάνος*.

[ETYM < αρχ. *θηγάνω* (από τον αόρ. β' *ε-θην-ω*), με έρρινο ένθημα, οπότε *θηγ-γ-άνω* < **θηγ-ν-άνω*, που συνδ. με λατ. *fi-n-go* «διαπλάθω», fictio «δημιουργία» (> γαλλ. fiction) κ.ά. Οι συνδέσεις αυτές θα μπορούσαν να αποτελέσουν βάση για την υιοθέτηση Ι.Ε. πύου **dheigh-* «διαπλάθω, διαμορφώνω», πβ. σανσκρ. *déh-mi* «αλείφω, αγγίζω», γοτθ. *daigs* «ζυμάρω», γερμ. *Teig, αγγλ. dough, dig* «σκάβω» κ.ά. Ομόρρ. *τείχ-ος, τσίχ-ος* (βλ. λ.)].

θίνα (η) {θινών} (συνήθ. στον πληθ.) υψώματα που σχηματίζονται από τη συσσώρευση άμμου (αμμόλοφοι) και παρατηρούνται στις παραθαλάσσιες τοποθεσίες ή σε έρημους ΦΡ. (αρχαιοπρ.) *παρά θ/ν' αλός* βλ. λ. *παρά*.

[ETYM < αρχ. θίς, θινός, αβεβ. ετόμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. dhisnya-«πρασάρτημένος σε ανάχουμα» ή, κατ' άλλη άποψη, με γερμ. Düne και σανσκρ. dhānvan- «ζήρα γη, ακτή», που θα έβετε ως προϋπόθεση αρχικό τύπο *θινE-ς].

θινκ-τάνκ (το) {άκλ.} δεξαμενή think tank's (βλ. λ. σκέψη). [ETYM.

Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. think tank].

ο | ξι μ ο (το) → θίγω

θλάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. (λόγ.-σπάν.) το σπάσιμο ΣΥΝ. θράση, ρήξη 2. ΙΑΤΡ. τραυματισμός σε ιστό (από χτύπημα, συμπίεση κ.λπ.), χωρίς να τραυματιστεί το δέρμα: ~ *ινών* | *μυός*. [ETYM. < αρχ. θλάσις < θλώ (-ώ), αγν. ετύμου· έχει προταθεί η σύνδεση του με τσεχ. dlatmati «πιέζω» και σανσκρ. dhrśad- «μυλόπετρα»].

θλαστικός, -ή, -ό [αρχ.] ικανός ή κατάλληλος να σπάξει, να συντρίβει: ~ *μηχάνημα*.

θλιβερός, -ή, -ό 1. αυτός που προσεχει θλίψη, δυσάρεστα συναισθήματα: *κατά τη διάρκεια του εορτασμού σημειώθηκαν ~ επεισόδια μεταξύ των οπαδών των κομμιάτων* || η ~ *κατάσταση της εθνικής οικονομίας* || ~ *προοπτική* | *διαπίστωση* | *τέλος* | *κρούμα* | *είδηση* | *γεγονός* | *μήνυμα* | *απολογισμός* | *ανάμνηση* | *συνείπεια* | *υπόθεση* | *τραγούδι* || στο *κάλεσμα για εκστρατεία προστασίας του περιβάλλοντος ανταποκριθήκαν άπαντες* || το ~ *ρεκόρ σε αυτοκινητικά δυστυχήματα* ΣΥΝ. λυπηρός, δυσάρεστος, αλγεινός, οδυνηρός ΑΝΤ. ευχάριστος 2. (σπάν.-συνεκδ.) αυτός που προκαλεί οίκτο: ~ *ζωή* | *απομίμηση* ΣΥΝ. αξιολύπητος. — *θλιβερά* | -ώς επίρρ. [ETYM. μτρν. < αρχ. θλιβω].

θλίβω ρ. μετβ. {σπάν.} έθλιω, (λόγ.) εθλίβην, -ης, -η..., θλιμμένος (λόγ. τεθλιμμένος) (λόγ.) 1. προκαλώ θλίψη, αίσθημα λύπης, στενοχώρια: *με θλίβει η συμπεριφορά του απέναντί μου* || (μειοπαθ.) *συλλογίζομαι το τέλος του και θλίβεται η καρδιά μου* || *θλιβόμαι βαθύτατα για το κατόντημα του ΣΥΝ. λυπό, στενοχωρώ, πικραίνω* ΑΝΤ. χαροποιώ 2. (λόγ.-σπάν.) εξασκώ δύναμη (σε αντικείμενο), το πιέζω ώστε να ελαττωθεί ο όγκος του 3. (οι μτρ. *θλιμμένος, -η, -ο, τεθλιμμένος, -η, -ο*) βλ. λ. *θλιμμένος*. ΣΧΟΛΙΟ *λ. μετοχή*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «πιέζω, σφίγγω», από συμφορμικό τον ρημάτων θλώ «συντρίβω, σπάω» και *θλιβω* «πιέζω, σπάω» λόγω της σηματολογικής και μορφολογικής σύνδεσης τους. Για το ρ. θλώ βλ. λ. *θλάση*. Βλ. κ. *φιέβω*].

θλιμμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) τεθλιμμένος (γενικά για έμψυχα και άψυχα) αυτός που αισθάνεται θλίψη, συναισθήματα λύπης, που εκδηλώνει θλίψη: ~ *όψη* | *βλέμμα* | *χαμόγελο* | *έκφραση* || *βαθιά* ~ ΣΥΝ. λυπημένος, στενοχωρημένος ΑΝΤ. χαρούμενος, ευτυχισμένος (πβ. κ. λ. *τεθλιμμένος*). — *θλιμμέν-α* | -ως [μεσν.] επίρρ. [ETYM. < αρχ. *τεθλιμμένος*, μτρ. παθ. παρακ. του ρ. θλιβω].

θλίψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. ο ψυχικός πόνος, η λύπη: ~ *για τον χαμό του συντρόφου της ΣΥΝ. οδύνη*, *πίκρα*, *στενοχώρια* ΑΝΤ. *χαρά* · 2. (σπάν.-λόγ.) η πίεση, η συμπίεση. — *θλιπτικός, -ή, -ό* [μτρν.]. [ETYM. < αρχ. *θλίψις* < θλίβω].

θνησιγένεια (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η αριθμητική σχέση που υφίσταται ανάμεσα στα παιδιά, τα οποία γεννώνται νεκρά ή ετοιμοθάνατα, και στον ολικό αριθμό των γεννήσεων σε μια χώρα.

θνησιγενής, -ής, -ές [1853] {θνησιγεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που πεθαίνει ή είναι καταδικασμένος να πεθάνει άμεσα μετά τη γέννηση του, που γεννιέται ετοιμοθάνατος: ~ *βρέφος* || (μτρ.) *ο εγκυρότεροι πολιτικοί αναλυτές χαρακτηρίζουν τη νέα κυβέρνηση συνασπισμού θνησιγενή* || «~ *λύση σ' ένα πρόβλημα*» (εφημ.) ΣΥΝ. θνησι-μαίος 2. αυτός που γεννιέται νεκρός ΣΥΝ. θνησιγένητος. ΣΧΟΛΙΟ *λ. -ης, -ής, -ές*.

[ETYM. < θνησι- (< μτρν. *θνήσις* < αρχ. *θνήσκειο*, βλ. λ.) + *-γενής* < *γένος*].

θνησιγένητος, -η, -ο [1892] αυτός που γεννιέται νεκρός: ~ *βρέφος* ΣΥΝ. θνησιγενής.

θνησιγλωσσία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η εξαφάνιση (ο «θάνατος») μιας γλώσσας, κυρ. όταν μειώνονται οι φυσικοί ομιλητές της. [ETYM. Αποδ. του ελληνογενούς γαλλ. glossothanasie].

θνησιγονία (η) {θνησιγονιών} 1. η γέννηση νεκρού παιδιού 2. ΙΑΤΡ. η τάση για γέννηση θνησιγενών παιδιών.

[ETYM. < θνησι- (< μτρν. *θνήσις* < αρχ. *θνήσκειο*, βλ. λ.) + *-γονία* < *γόνος*].

θνησιμαίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που είναι καταδικασμένος να πεθάνει, που δεν έχει τη δύναμη να χθσει (λόγω ασθένειας ή άλλης αιτίας): ~ *νεογνό* ΣΥΝ. ετοιμοθάνατος, θνησιγενής ΑΝΤ. *εφάπνοχος*. [ETYM. < μτρν. *θνησιμαίος* < αρχ. *θνήσκειο* (βλ. λ.)]. θνησιμότητα (η) [1866] {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των θανάτων που σημειώνονται σε δεδομένο αριθμό ατόμων και σε συγκεκριμένο χρόνο, το ποσοστό ανθρώπων που πεθαίνουν σε δεδομένο τόπο και χρόνο 2. (ειδικότ.) η αναλογία που υφίσταται ανάμεσα στον αριθμό των θανάτων και στον πληθυσμό (ή μία κατηγορία αυτού) ή/και στο ποσοστό των γεννήσεων σε δεδομένο τόπο και χρόνο: στις *υπανάτοκτες χώρες παρατηρείται υψηλή παιδική* ~ [ETYM. Αποδ. του γαλλ. mortalité]. θνήσκειο ρ. τής Αρχ. Ελληνικής που σημαίνει «πεθαίνω» και απαντά σε σύνθετα και παράγωγα, π.χ. *αποθνήσκω, θνησιγενής, θνησιμότητα* κ.ά.

[ETYM. < αρχ. *θνήσκειο* | *θνήσκειο* < *θνα-ίσκειο* < I.E. *dh(w)nē-, πβ. σανσκρ. dhvani-t «εξαφανίστηκε, έσβησε», μτρ. dhvān-tā «σκοτεινός». Ομόρρ. *θνη-τός, θνά-τος* (βλ. λ.) κ.ά.]. θνητός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι προορισμένος να πεθάνει κάποτε, που υπόκειται στον θάνατο: ~ *φύση* ΑΝΤ. *αθάνατος* 2. (ειδικότ.) *θνητός* (ο), *θνητή* (η) ο άνθρωπος κατ' αντιδιαστολή προς τους θεούς-ΦΡ.

(μτρ.) *κοινός θνητός* βλ. λ. *κοινός*. [ETYM. αρχ. < *θνήσκειο* (βλ. λ.)].

θνητότητα (η) [μτρν.] {χωρ. πληθ.} 1. το να υπόκειται κανείς στον θάνατο, να είναι θνητός ΑΝΤ. *αθανασία* 2. ΙΑΤΡ. ο αριθμός των θανάτων από μια νόσο σε σχέση με τον συνολικό αριθμό περιπτώσεων εκδήλωσης νόσου από τη συγκεκριμένη νόσο, εκφραζόμενος σε ποσοστό επί τοις εκατό (%) ή επί τοις χιλίοις (%ο).

Θεόδωρος (ο) → Θεόδωρος

Θ.Ο.Κ. (ο) Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου.

θολερός, -ή, -ό (σπάν.) 1. αυτός από τον οποίο λείπει η διαύγεια και η καθαρότητα, που χαρακτηρίζεται από θολούρα και θαμπάδα ΣΥΝ. *θολός, θαμπός, ημιδιαφανής* ΑΝΤ. *καθαρός, διαυγής* 2. αυτός που παρουσιάζει σκίες, που δεν είναι τελείως καθαρός ΣΥΝ. *σκιερός* ΑΝΤ. *καθαρός, διαυγής*. — *θολερά* | -ώς [μτρν.] επίρρ., *θολερότητα* (η) [αρχ.] [ETYM. αρχ. < *θολός* (βλ. λ.)].

θολίτης (ο) [1894] {θολιτών} ΑΡΧΙΤ. λίθος σχήματος *τραπέζιου* με τις δύο πλευρές *καμπύλες*, που αποτελεί στοιχείο τούζου ή θόλου. [ETYM. Αποδ. του γαλλ. voussoir].

θολοδομία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΡΧΙΤ. (στη βυζαντινή ναοδομία) το σύνολο των εργασιών κατασκευής θόλου. [ETYM. < *θόλος* + *-δομία* (< αρχ. *δέωμι*), πβ. κ. *πλινθό-δομία*].

θολοειδής, -ής, -ές [μτρν.] {θολοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα θόλου: ~ *στέγη* | *κάλυμμα* | *οικοδόμημα*. — *θολοειδ-ώς* επίρρ. [μτρν.].

θολό κουλούρα (η) ψευτική επιφανειακή κουλούρα που έχει ως χαρακτηριστικό τη σύγχυση εννοιών και τη δυσχέρεια να γίνει κατανοητή.

θολός, -ής, -ό 1. (γενικά για διαφανή σώματα) αυτός του οποίου το εσωτερικό δεν είναι απόλυτα διαπερατό από το φως, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαύγειας: ~ *νερό* | *κρασί* | *ατμόσφαιρα* || *μέγιστο να πιο καφέ και να συνέλθω, τα έβλεπα όλα* ~ ΣΥΝ. *θολωμένος, θολερός* ΑΝΤ. *αθόλωτος, καθαρός, διαυγής, λαμπαρός, διάφανος* 2. (συνεκδ.-μτρ.) αυτός από τον οποίο λείπει το φως, η λαμπρότητα: ~ *προϊνό* | *δειλινό* | *ημέρα* ΑΝΤ. *φοτεινός, λαμπρός* 3. (ειδικότ.) για τα μάτια και ό,τι σχετίζεται με αυτά) αυτός που δεν έχει την εντύπωση του λαμπερού, του καθαρού: ~ *βλέμμα* 4. (μτρ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αοριστία, έλλειψη σαφήνειας: *οι τελευταίες εξελίξεις δημιουργήσαν μια ~ κατάσταση, που δεν μας επιτρέπει να προβλέψουμε τι θα συμβεί στο μέλλον* || ~ *ανάμνηση* ΣΥΝ. *σκοτεινός, αόριστος, αδιαφανής* ΑΝΤ. *καθαρός, διαυγής, διάφανος* · ΦΡ. (α) (μτρ.) *φαγεύω σε θολά νερά* *αναμεγνύομαι σε ύποπτες καταστάσεις ή ενεργώ και συμπεριφέρομαι κακόπιστα, ύποπτα, δόλια* (β) (παροιμ.) *θολό πρωί, κα-θάρια ημέρα* (ι) (κυριολ. ως πρόγνωση του καιρού) όταν το πρωί υπάρχει ομίχλη, αργότερα η ημέρα καθαρίζει (ii) (μτρ.) ό,τι ξεκινάει άσχημα είναι δυνατόν να εξελιχθεί ευνοϊκά (γ) (μτρ.) *θολό τοπίο* για ασαφή προοπτική, για αβέβαιο μέλλον: στο *θέμα της φορολογικής μεταρρύθμισης το τοπίο είναι θολό*. — *θολά* επίρρ., *θολότητα* (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ *λ. παρόνυμο*.

[ETYM. αρχ. (αρχικός ουσ., αργότερα και επίθ.) < *θολ-ός, πθ. < I.E. *dhwol-οχος «σύγχυση», πβ. αρχ. *σαξ. far-dwelan «κρυφώνω», αρχ. γερμ. gi-twelan «είμαι σύγχυσιμένος», γοθ. dwals «τρελός, ανόητος», αρχ. ιρλ. dall «τυφλός» κ.ά.].*

θολός (ο) 1. ΑΡΧΙΤ. (α) *καμπυλόγραμμο αρχιτεκτονικό στοιχείο* με ημισφαιρικό σχήμα, σύμφωνα με το οποίο διαμορφώνεται *συνήθ. οροφή ή στέγη*: ο ~ *της εκκλησίας* | *τού ναού* | *τού τζαμιού* ΣΥΝ. *τρούλος* · ΦΡ. *ουράνιος θόλος* το τμήμα του ουρανού που βρίσκεται πάνω από τον ορίζοντα και το οποίο γίνεται αντιληπτό ως ημισφαίριο ΣΥΝ. *ουράνος, ουράνια σφαίρα, στερέωμα* (β) *τύπος κυκλικού (περικεντρου) αρχαίου οικοδομήματος* (θέατρο Επιδάουρου, Δελφών, Αγοράς Αθηνών κ.λπ.) 2. (κατ' επέκτ.) το *καμπυλόγραμμο τμήμα του καπέλου, αυτό που έχει θολωτή μορφή* 3. ΑΝΑΤ. *κάθε θολοειδές κοίλωμα του σώματος: ~ τού κρανίου* | *τού στομάχου* | *τού διαφράγματος*. — (υποκ.) *θολίσκος* (ο) [1869].

ΣΧΟΛΙΟ *λ. παρόνυμο*. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδεση με το ουσ. *θάλασος*, καθώς και με όρους που σημαίνουν «κοιλότητα, κοιλάδα» (π.χ. γοθ. *daís «φαράγγι», ρωσ. dol «κοιλάδα» κ.ά.*), δεν ικανοποιεί]. *θολοσκεπάστος, -η, -ο* [1862] αυτός που έχει σκεπή σε σχήμα θόλου: ~ *τάφος* | *κτήριο*. Επίσης (λόγ.) *θολοσκεπής, -ής, -ές* [1894]. *θολοστατής* (ο) {θολοστατών} ΑΡΧΙΤ. *αρχιτεκτονικό στοιχείο, συνήθ. τοίχος, στον οποίο στηρίζεται ο θόλος*. [ETYM. < *θόλος* + *-στάτης* < αρχ. *ίστημι* (πβ. *ζυγο-στάτης, θερμο-στάτης, λυχνο-στάτης* κ.ά.)]. *θολότητα* (η) → *θολός*.

θολούρα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) 1. η κατάσταση του θόλου, η έλλειψη διαφάνειας και καθαρότητας: *λόγω των καυσαερίων υπήρχε ~ στην ατμόσφαιρα* || *ήξεω ~ στα μάτια, δεν βλέπω καθαρά* || *είχε αναδειχτεί η άμμος τού βυθού και υπήρχε ~ στο νερό* ΣΥΝ. *θολότητα, θαμπάδα* ΑΝΤ. *διαύγεια, καθαρότητα, διαφάνεια* 2. (ειδικότ. για τον καιρό) η βαριά συννεφιά που προειδείζει για επερχόμενη κακοκαιρία ΑΝΤ. *αθρία, ευδία* 3. (μτρ.) *ασαφής, μπερδεμένη κατάσταση ή έλλειψη διαύγειας πνεύματος: δυσφόρησαν με τη ~ τον απόνεων του γραμματέα τού κόμματος* || *αισθάνομαι ~ στο μυαλό*. [ETYM. < *θολός* + *παραγ. επιθήμα -ούρα*, πβ. κ. *λαϊκός - λαϊκούρα*]. *θολώνω* ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θολώ-σο, -θηκα, -μένος} ♦ {μετβ.} 1. *καθιστώ (κάτι) θαμπό και αδιαφανές: ~ το κρασί ρήγνοντας νερό* || ~ *το τζάμι με τα χνότα μου* ΣΥΝ. *θαμπώνω* ΑΝΤ. *ξεθολώνω* 2. (μτρ.) *προκαλώ ταραχή (σε κάποιον): η αποτυχία τής θόλωσε το μυαλό* || ~ *την κρίση* | *την αντίληψη κάποιου* 3. *προκαλώ (σε κάτι) σύγχυση* ΣΥΝ. *συσκοτίζω* ΑΝΤ. *ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω* · ΦΡ. *θολώνω τα νερά* *προ-*

καλώ σύγχυση, προσπάθω να παραπλανήσω για τις πραγματικές μου προθέσεις ή για να μην αποκαλυφθεί αθέμιτη πράξη: *προσπαθών να θολώσω τα νερά, για να μη στραφούν οι υποψίες εναντίον τους* ♦ (αμετβ.) 4. γίνομαι θαμπός και αδιαφανής ή ημιαδιαφανής, χάνω την καθαρότητα και τη διαύγεια μου: *έπεσαν χρώματα μέσα στη στέρνα και το νερό θολώσε* || τα τζάμια θόλωσαν από τα νερά ΣΥΝ. θαμπώνω ΑΝΤ. καθαρίζω 5. χάνω την πνευματική μου διαύγεια και την ισορροπία μου, καταλαμβάνομαι από σύγχυση και παρατή: θόλωσε το μυαλό μου, όταν είδα να με κατηγορούν τόσο άδικα ΣΥΝ. σκοτεινιάζω ΦΡ. (μτφ.) *θολώνει το μάτι μου* (i) αισθάνομαι έντονη οργή, γίνομαι εκτός εαυτού από θυμό ΣΥΝ. (εξ)οργίζομαι, εξαγριώνομαι (ii) αισθάνομαι εντονότερη επιθυμία (για κάτι), νιώθω έντονα την έλλειψη του: *έχει θολώσει το μάτι του για ένα τσιγάρο.* — θόλωμα (το) [μεσν.] κ. θόλωση (η) [αρχ.]

[ETYM. μεσν. < αρχ. θολώ (-όω) < θολός. Η φρ. *θολώνω* τα νερά είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *troubler les eaux*].

θολωτός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΡΧΙΤ. 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί σε σχήμα θόλου (βλ. λ.): ~ τάφος | στέγη | αίθουσα ΣΥΝ. θολοειδής 2. αυτός που διαθέτει έναν ή περισσότερους θόλους (βλ. λ.): ~ κτίσμα | εκκλησία.

Θορικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το ανδρικό σπέρμα 2. **Θορικό** (τα) τα μόρια που περιέχουν σπέρμα.

[ETYM. αρχ. < θορός «αναπαραγωγικό σπέρμα» < θ. *dhog-, που ανήκει στην ίδια οικογένεια με το ρ. *θρόσκα* «πηδω - γονιμοποιώ» (βλ. λ. *θούριος*)].

θόριο (το) [1896] {θορίου} ΧΗΜ. ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Th) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ETYM < νεολατ. *thorium* < αρχ. σκανδ. Thötr, όνομα σκανδιναβικού θεού του κεραυνού].

θορυβημένος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που έχει καταληφθεί από ανησυχία: *θορυβημένη από τη διάρρηξη, έσπευσε να τοποθετήσει στο σπίτι συναγερμό ΣΥΝ. αναστατωμένος.*

θορυβοποιός, -ός, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί θόρυβο, που δημιουργεί σύγχυση και παρατή: *οι πνευματιστές μιλούν για ~ πνεύματα* ΑΝΤ. αθόρυβος.

θόρυβος (ο) {θορυβ-ου | -ων, -ους} 1. ο συνεχής ήχος χωρίς αρμονία, που μπορεί να γίνει ενοχλητικός στο αφτί: *τα μηχανήματα του εργοστασίου κάνουν πολύ -| το παχύ χαλί του σαλονιού έπνιγε τον ~ των βημάτων* || *εκκοφαντικός ~ ΣΥΝ. φασαρία, αντάρα* ΑΝΤ. σιγή, σιωπή, ησυχία 2. (μτφ.) μεγάλη και εκτεταμένη συζήτηση για πρόσωπο, πράγμα, γεγονός, κατάσταση: *θόρυβο προκάλεσε στους κοσμικούς κύκλους το διαζύγιο του γνωστού ζεύγους ΣΥΝ. σάλος, ντόρος.* [ETYM. αρχ. ουσ., σχηματισμένο με το επίθημα -βος, όπως συμβαίνει συχνά με λ. που περιγράφουν ήχους (λ.χ. *φλοίσβος, διθύραμβος, ιαμ-βος* κ.ά.) Το θ. *θορύ-* αποτελεί τερτοειωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *dhregw- | *dhergw- «μουρμουρίζω, θορυβώ», πβ. σανσκρ. dhṛānati «θορυβεί», γοτθ. driukja «ήχος», γερμ. dröhnen «βροντώ» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *θρόε-μαι* «κρανιάζω» (< *θρέ-Ρ-ομαι), *τον-θορύ-ζω* «μουρμουρίζω», *θρύ-λος* (βλ. λ.), *θρή-ζω* (βλ. λ.) κ.ά. Είναι πθ. ότι όλες αυτές οι λ. σχηματίστηκαν με τη συμβολή της ονοματοποιίας].

θορυβώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {θορυβεί-ς... | θορυβή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) 1. (κυριολ.) προσενώ ενοχλητικά ακουστικά ερεθίσματα, κάνω θόρυβο: *μη θορυβείτε κατά τις ώρες κοινής ησυχίας* ΑΝΤ. σιγή, σιωπή, κάθο ησυχία 2. (μτφ.-μειωτ.) προκαλώ την προσοχή του κοινού, δημιουργώ εντυπώσεις: *τελευταίως θορυβεί πολύ για τη δήθεν προσφορά του στα γράμματα και στις τέχνες* ♦ (μετβ.) 3. προκαλώ ανησυχία (σε κάποιον): *η ιατρική γνωμάτευση περιείχε σημεία που τον θορύβησαν* || *θορυβήθηκα από τα γεγονότα και έτρεξα να σε βρω* ΣΥΝ. ανησυχώ, ταράζω, αναστατώνω ΑΝΤ. καθυσχάζω. — θορύβηση (η) (σημ. 2, 3).

θορυβώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θορυβώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών | θορυβωδέστερος, -ατός} 1. γεμάτος θόρυβος: ~ *εκδήλωση/ συζήτηση/ διαμαρτυρία* | *εμφάνιση* ΣΥΝ. πολυθόρυβος, πολύβουος, ταραχώδης ΑΝΤ. σιγανός, ήσυχος 2. (ειδικότ.) αυτός που προκαλεί θόρυβο: ~ *μηχάνημα* | *ακροατήριο* ΣΥΝ. θορυβοποιός. — θορυβώδης επίρρ. [αρχ.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Θουκυδίδης (ο) αρχαίος Έλληνας ιστορικός (5ος αι. π.Χ.), που συνέγραψε την ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου από την έναρξη του (431) μέχρι το 411 π.Χ. με υποδειγματική εμμονή στην ακρίβεια της αφήγησης και την ανάδειξη του δραματικού χαρακτήρα των γεγονότων.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < Θεο-κυδ-ίδης (με συνάρτηση και επίθημα -ίδης) < Θεός + κύδος (τό) «δόξα»].

θούλιο (το) {θουλίου} ΧΗΜ. σπάνιο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Tm) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ETYM. < νεολατ. *thulium* < Thule, αρχαιότατη ονομασία της Β. Σκανδιναβίας, που αρχαίοι γεωγράφοι θεωρούσαν το βορειότερο μέρος του κόσμου. Η ονομασία δόθηκε στο χημικό στοιχείο από τον Σουηδό Ρ.Τ. Cleve το 1879].

Θουριγγία (η) κρατίδιο της Γ. Γερμανίας, [ETYM. Μεταφορά του αγιλ. Thuringia (πβ. γερμ. Thüringen), από ονομασία γερμ. φύλου που κατοίκησε εκεί. Αγν. ετύμου].

θούριος (ο) {θουρί-ου | -ων, -ους} γοργό και ρυθμικό πολεμικό τραγούδι, που στόχο έχει να εμπνεύσει μαχητές, αγωνιστές: ο «*Θούριος*» του Ρήγα Φεραίου ΣΥΝ παϊνάς, εμβατήριο. Επίσης **θούριο** (το).

[ETYM. αρχ. < θούρος «ορμητικός, σφοδρός» < *θούρ-Φος, ασθενής βαθμ. του θρού-σκω «πηδω, εφορμάω» (πβ. αόρ. β' ε-θούρ-ον) < Ι.Ε. *dhro- «αναπηδω», πβ. μέσ. ιρλ. der «κορίτσι», ουαλ. -derig «φλογερός», ίσως και σανσκρ. dhātā «ρεύμα, καταγιάδα»].

θράκα (η) {χωρ. πλθ.} σωρός από αναμμένα κάρβουνα και στάχτη, πυρά χωρίς φλόγα ΣΥΝ. ανθρακία, καρβουνία.

[ETYM. < αθράκα, μεγεθ. τού μεσν. *άθρακι* < *άθθράκι < μτγν. *άνθρά-κιον* «μαγκάλι» (με αφομοίωση -θ-> -θθ- και απλοποίηση των συμφώνων), υποκ. τού αρχ. *άνθραξ*].

Θράκη (η) 1. γεωγραφικό διαμέρισμα στην Α. Βαλκανική Χερσόνησο, τού οποίου το ΝΔ. τμήμα ανήκει στην Ελλάδα, το ΒΔ. τμήμα ανήκει στη Βουλγαρία και το Α. στην Τουρκία 2. (ειδικότ.) η Δ. Θράκη, γεω-γραφικό διαμέρισμα της Ελλάδας, στα ΒΑ. της χώρας, που περιλαμβάνει τους νομούς Έβρου, Ξάνθης και Ροδόπης. — Θρακιώτης (ο), Θρακιώτισσα (η), θρακιός, -ή, -ό [μτγν.] κ. θρακιώτικος, -η, -ο. [ETYM. < αρχ. *θρήκη* < Θρξ, -κός, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με σημιτ. qariwa «στερέωμα»].

Θρακικό (Πέλαγος) (το) [μτγν.] η θαλάσσια περιοχή μεταξύ της Θάσου, της Σαμοθράκης και των ακτών της Θράκης.

θραύο (το) ξύλινο ή μεταλλικό τραπέζι, που διαθέτει συχνά και ράφι για την τοποθέτηση βιβλίων, μπορεί δε να συνδέεται και με κάθισμα, και το οποίο προορίζεται για δύο ή περισσότερα άτομα, συνήθ. μνηστής σε σχολικές αιθουσες ΦΡ. (α) **κάθισμα στα θρανία** πηγαίνω στο σχολείο, είμαι μνηστής: *πολλοί γονείς που δεν είχαν τελειώσει το γυμνάσιο, κάθισαν στα θρανία, για να πάρουν το απολυτήριο τους* (β) αφήνω τα **θρανία** τελειώω το σχολείο, παύω να είμαι μνηστής [ETYM. < αρχ. *θρανίον*, υποκ. τού *θράνος* (ό) «κάθισμα, εδούλιο» < *dhra-no- < Ι.Ε. *dher- «συγκρατώ, φέρο», πβ. σανσκρ. dadhara «έχω καθίσει», dhātma- «δικαιο, θέσει», λατ. firmus «σταθερός», γαλλ. ferme, ισπ. firme κ.ά. Ομόρρ. *θρό-νος* (βλ. λ.)].

θραύσω ρ. αμετβ. {θράσεινα} (λαϊκ.) (για φυτά) αναπτύσσομαι, βγάζω πυκνά φύλλα και κλαδιά ΣΥΝ. θρασομανώ. [ETYM. < μεσν. *θρασέω (η) (πθ. μεσν. *θράσειμα*) < αρχ. *θράσος*].

θρασίμι (το) {θρασίμι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. νεκρό ζώο, άταφο πτόμα ζώου ΣΥΝ. ψοφίμι 2. (υβριστ.) άνθρωπος που προσποιείται τον γενναίο, ενώ στην πραγματικότητα είναι δειλός ΣΥΝ. θρασοδείλος, ανιάδης, χαμερπής.

[ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < *θρασόν (< αρχ. *σαθρόν*, με αντιμετάθεση) + -ίμι (πβ. *ψοφ-ίμι, αγρ-ίμι*) ή, κατ' άλλη άποψη, < *θρασίμι-ον, υποκ. τού αρχ. επιθ. *θρηάσιμος* «αυτός που είναι δυνατόν να κυνηγηθεί» < θρω < *θήρα*].

θρασομανώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {θρασομανεί-ς...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.} 1. (για φυτά) αναπτύσσομαι γρήγορα, βγάζω πυκνά φύλλα και κλαδιά ΣΥΝ. θρασεύω, φουντώνω, θερειεύω 2. (μτφ.) εξαπλώνομαι γρήγορα και εντυπωσιακά: «...*φυσικά η επιδημία των ναρκαωτικών θρα-σομανεί από καιρό και είναι γνωστή στους πάντες έμμεσα ή άμεσα*» (Μ. Πλωρίτης) 3. ενεργώ και συμπεριφέρομαι με θράσος. [ETYM. < θράσος + -μανώ < -μανής < *μαίνομαι*].

θράσος (το) {θράσους | χωρ. πλθ.} η υπερβολική τόλμη, που φθάνει στην αναίδεια, στην έλλ'ψη οποιασδήποτε αναστολών: *έχετε το ~ να έρχεστε στο σπίτι μου μετά από ό,τι μου κάνετε*; || *το ~ σου δεν έχει όρια* || *ο ανταγωνισμός είναι πολύ σκληρός- για να επιβιώσεις, χρειάζεται και λίγο ~ ΣΥΝ. θρασύτητα, αδιάντροπιά, αναίδεια, αυθά-δεια, ξεστοπισιά ΑΝΤ. σεμνότητα.*

[ETYM. < αρχ. *θράσος* | *θράσος* < *θέρ-σος*, από όπου και η λ. *θάρρος* (βλ. λ.)]. **Θρασύβουλος** (ο) {-ου κ. -ούλου} 1. αρχαίος Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός (τέλος του 5ου - αρχές του 4ου αι. π.Χ.), που ηγήθηκε τού στρατού των δημοκρατικών και κατέλυσε το καθεστώς των Τριάκοντα τυράννων 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. «ο τολμηρά σκεπτόμενος, ο αποφασιστικός» < *θρασύς* + *βουλος* < *βουλή*].

θρασοδείλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συμπεριφέρεται με θράσος και δειλία συγχρόνως, που προσποιείται τον γενναίο, ενώ στην πραγματικότητα είναι δειλός: *οι ~ ταραξίες τράπηκαν σε φυγή, μόλις απελήθησαν από μερικές γυναικές ΣΥΝ. ανιάδης, αναίδης, θρασύς, θρασίμι ΑΝΤ. γενναίος, θαρραλέος, ηρωικός. — θρασοδείλια επίρρ., θρα-σοδειλία (η).*

Θρασύμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} 1. αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (5ος αι. π.Χ.), ο οποίος υποστήριζε το δικαίο του ισχυρότερου 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν < *θρασύς* + *μαχος* < *μάχομαι*].

θρασύς, -εία, -ύ {θρασ-έος | -εις (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών) | θρασύτ-ερος, -ατός} αυτός που χαρακτηρίζεται από θράσος, που επιδεικνύει αναίδεια και αδιάντροπιά: είναι πολύ ~ *τον ζήτησα να μην κανίσει και μου απάντησε: «Αν δεν σ' αρέσει, βγες έξω!»* || ~ *ύφος* | *απαίτηση* | *αξίωση* ΣΥΝ. αναίδης, αυθάδης, αδιάντροπος ΑΝΤ. σεμνός, συννεσταλμένος. — θρασεώς [αρχ.] επίρρ., θρασύτητα (η) [αρχ.] *

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ός.

[ETYM. αρχ. < *dhros-u-, συννεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *dher-s- «έχω θάρρος, τολμώ», πβ. σανσκρ. dhros-nū- «τολμηρός», γοτθ. ga-dars «τολμώ» κ.ά. Ομόρρ. *θάρ-ρος* | -σος (< *θέρ-σος*, ιολ. τ.ι., *θρά-σος, θαρ-ρώ* κ.ά. Βλ. κ. *θάρρος*].

θραύση (η) {-ης κ. -άσειος | -αύσεις, -αύσεων} (λόγ.) 1. το βίαιο σπάσιμο (στερεού, σκληρού αντικείμενου): Φρ. *κάνω θραύση* (η) προκλώ μεγάλη καταστροφή: *επιφέρω μεγάλο πλήγμα: αυτή η αρρώστια κάνει θραύση στα βοσειδή* (β) (μτφ.) κάνω μεγάλη εντύπωση, προσελκύω την προσοχή όλων: *η νέα μόδα κάνει θραύση στη νεολαία* 2. ΤΕΧΝΟΛ. η λύση της συνέχειας των μορίων υλικού, η οποία οφείλεται σε υπέρμετρη καταπόνηση του (λ.χ. άσκηση υπερβολικής πίεσης σε αυτό, υπερθέρμανση κ.λπ.) [ETYM. < αρχ. *θραύσις* < *θραύω*].

θραύσμα (το) {θραύσμα-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) τμήμα στερεού, σκληρού σώματος, που αποσπάζεται με βίαιο τρόπο: ~ *αγγείου* | *οβί-*

δας | αγάλματος. — θραυσματικός -ή, -ό. [ETYM, < αρχ. θραύσας < θραύω].

θραυστήρας (ο) [1894] ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό μηχάνημα ή εργαλείο, που χρησιμοποιείται για τη θράυση σκληρών αντικειμένων (κυρ. μετάλλων και ογκωδών λίθων). Επίσης θραύστης [μτγν.]. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. concasseur].

θραύω ρ. μετβ. {έθραυσα} (λόγ.) σπάζω, συντρίβω, κομματιάζω. [ETYM °ΦΧ-τεχνικός όρ., του οποίου το -α- παραμένει δυσερμηνευτο. Η λ. ανάγεται πθ. σε *θρ(α)ύ-σω < *dhrus-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *dhreus- «θραύω, σπάζω», πθ. λετ. drubaias «κομμάτι ξύλου», αρχ. ιρλ. drucht «σταγόνα», αρχ. σκανδ. djrþira «στάζω» κ.ά. Ομόρρ. θρύ-πτω (βλ.λ.), θρύμμα, τρυφ-ή, τρυφ-ερός, τρυφ-ηλός κ.ά. Το Ι.Ε. θ. έλαβε πολλές μεταφορικές σημ., για τις οποίες βλ. λ. θρίπτω].

θράψαλο (το) κεφαλόποδο μαλάκιο συγγενές προς το καλαμάρι, με σώμα μεγαλύτερο από αυτό, περύριο που εκτείνονται μέχρι το πίσω άκρο του και με λιγότερο εύγευστη σάρκα. [ETYM, < θρήψαλο (βλ.λ.)].

θραυερός, -ή, -ό → θραυερός

θρήμα (το) {θρέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. αυτός που έχει ανατραφεί· συνήθ. στη φρ. **γέννημα** (και) **θρέμμα** (μεσν. φρ.) πρόσωπο που έχει γεννηθεί και ανατραφεί (σε ορισμένο τόπο ή περιβάλλον): *είμαι ~ Θεσσαλονικιός* 2. **θρέμματα** (τα) τα οικιακά ζώα, αυτά που εκτρέφονται από τον άνθρωπο για το κρέας, το γάλα, το μαλλί τους κ.λπ. [ETYM, αρχ. < τρέφω (βλ.λ.), με ανομοίωση του αρχικού δασέος συμφώνου].

θρεμμένος, -η, -ο 1. (κυρ. για ζώα) αυτός που έχει τραφεί καλά, πολύ, που έχει ταισθεί και παχύνει ΣΥΝ. καλοθρεμμένος ΑΝΤ. ατροφικός, ισχνός 2. (μτφ. για πρός.) αυτός που έχει ανατραφεί, που έχει μεγαλώσει και εξελιχθεί (με κάτι): ~ με τα *ιδανικά* της *ελευθερίας* και της *ισότητας* ΣΥΝ. αναθρεμμένος, μεγαλωμένος

θρεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (γενικόν.) αυτός που συντελεί στην ανάπτυξη του οργανισμού: ~ τροφή | *συστατικά* 2. (α) αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία της θρέψης: ~ *ικανότητα* | *αξία* κ.λπ. (β) **θρεπτικό σύστημα** το σύνολο των οργάνων, τα οποία συμμετέχουν στη λειτουργία της θρέψης. — θρεπτικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ., θρε-πτικότητα (η) [1856].

θρεψάρι (το) {σπάν. θρεψαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. (κυρ. για ζώα) αυτός που τρέφεται καλά, που ταΐζεται πλούσια, προκειμένου να παχύνει και να σφαγεί: στον *γάμο* του *έσφαζαν* το *πο καλό* ~! ΣΥΝ. βό-σκημα, μανάρι 2. (μτφ. για πρός.) πρόσωπο παχύ και μεγαλόσωμο, που δείχνει ότι τρέφεται υπερβολικά. [ETYM < μτγν. θρεπάριον, υποκ. του αρχ. θρεπτός < τρέφω].

θρέφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έθρεψα, τράφηκα (λόγ. ετράφην, -ης, -η..., μτχ. τράφεις, -είσα, -έν), θρεμμένος} ♦ (μετβ.) 1. τρέφω (βλ.λ.) 2. παρέχω (σε κάποιον) τα μέσα για να επιβιώσει: *πρέπει να τον βοηθήσουμε, γιατί έχει οικογένεια να θρέψει* || *έχει να θρέψει τρία παιδιά* ΣΥΝ. τρέφω, ταΐζω 3. (ειδικόν. για ζώα) ταΐζω καλά (οικιακό ζώο), συνήθ. για το κρέας του: *όλο τον χρόνο έθρεφαν το γουρουνάκι των Χριστουγέννων* ΣΥΝ. παχαίνω 4. (η μτχ. **θρεμμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ♦ (αμετβ.) 5. (για τραύμα, τραυματισμένο μέλος) επουλώνωμαι, απο-καθίσταμαι: *θα περάσουν αρκετές ημέρες, μέχρι να θρέψει η πληγή* ΣΥΝ. επουλώνωμαι, κλείνω 6. (για καρπό) ωριμάζω: *έθρεψαν τα καλαμπόκια*. — θρέψω (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. τρέφω.

[ETYM, μεσν. < αρχ. τρέφω (βλ.λ.), κατ' αναλογίαν προς τους τ. θρέψω (μελλ.), ε-θρεψα (αόρ.), καθώς και προς τα παράγωγα θρεπτικός, θρέμμα].

θραυερός, -ή, -ό κ. θραυερός (σημ. 2) (λαϊκ.) 1. (για καλλιεργητή έκτασης) αυτός που αποδίδει πολύ, που προσφέρει για καλλιέργεια: ~ *χωράφι* ΣΥΝ. γόνιμος, καρπερός 2. (για έμψυχον) αυτός που έχει ανατραφεί καλά, που έχει πάχος ΣΥΝ. καλοθρεμμένος, ευτραφής, εύσαρκος, παχύς. [ETYM < θ. θρευ- (ρ. θρέφω) + παραγ. επίθημα -ερός, πθ. κ. καμ-ερός].

θρέψη (η) { -ης κ. -έψεως | χωρ. πληθ.} 1. ΒΙΟΛ. το σύνολο των φαινομένων, των λειτουργιών και των μέσων με τα οποία τα έμβια όντα εξασφαλίζουν την επιβίωση, την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό τους με την τροφή 2. (για τραύμα, πληγή κ.λπ.) η αποκατάσταση της συνέχειας και της ακεραιότητας των ιστών ΣΥΝ. επουλώνω, κλείσιμο 3. (σπάν.) το να τρέφεται κανείς για να επιβιώει, να συντηρείται στη ζωή ΣΥΝ. θρέψιμο, συντήρηση, διατροφή. [ETYM, < μτγν. θρέψις < αρχ. τρέψω]. θρέψιμο (το) → θρέφω

θρεψινή (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τυποποιημένο θρεπτικό έδεσμα με γλυκιά γεύση. [ETYM < θρέψη + παραγ. επίθημα -ινή, πθ. κ. πεμψ-ινή].

θρέψω (να/θα) ρ. + τρέφω

θρηνητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που περιέχει θρήνο ή γίνεται αντιληπτός ως θρήνος: ~ *άσμα* | *πραγούδι* | *κραυγή* ΣΥΝ. θρηνώδης ΑΝΤ. εθιμικός, φαιδρός, λιάρος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που εκφράζει πένθος: ~ *μοιρολόι* | *λόγος* ΣΥΝ. πένθιμος. — θρηνητικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ. θρηνηλογω ρ. αμετβ. [μτγν.] {θρηνηλογεί... | θρηνηλόγησα} ξεσπά σε θρήνους ΣΥΝ. θρηνώ, θρηνωδώς, μοιρολόγι, κλαίω, οδύρομαι, ολο-φύρομαι. — θρηνηλόγημα (το) κ.

θρηνηλογία (η) [μεσν.], θρηνηλό-γος (ο/η), θρήνος (ο) 1. η έκφραση έντονου ψυχικού πόνου με κλάματα, λυγμούς, μοιρολόγια: *ξεσπά σε -* || *επιτάφιος* | *σπαρακτικός* | *γοερός* | *βουβός* ~ ΣΥΝ. κλαυθμός, μοιρολόι, οδυρμός, ολοφυρμός 2. ΦΙΛΟΛ. ιστορικό θρηνητικό ποίημα, που εκφράζει πόνο για οδυνηρό γεγονός: *θρήνοι για την άωση της Κωνσταντινούπολης*. [ETYM < αρχ. θρήνος < *dhre-, εκτεταμ. βαθμ. του Ι.Ε. *dhrew- «μουμουρίζω, θορυβώ», για το οποίο βλ. λ. θορύβος, καθώς και τα ομόρρ.

θρύ-λος, (ύπο)τον-θουρί-ζω]. θρηνώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {θρηνεί... | θρήνησα, -ούμαι, -ήθηκα} ♦ 1. (μετβ.) εκδηλώνω με κλάματα, λυγμούς, μοιρολόγια τον ψυχικό μου πόνο (για κάποιον ή κάτι που χάνω για πάντα): *θρηνεί τον άντρα της* | *τα παιδιά της* || (μτφ.) ~ *τη χαμένη μου νιότη* || (στον δημοσιογραφικό λόγο) *η θεατρική οικογένεια θρηνεί τη μεγάλη ηθοποιό* || *πρέπει να προγραμματίσουμε την κατασκευή αντιπλημυρικών έργων, προτού θρηνησουμε κι άλλα θύματα* ΣΥΝ. κλαίω, μοιρολόγι ♦ 2. (αμετβ.) εκφράζω με κλάματα, λυγμούς, μοιρολόγια έντονο ψυχικό πόνο: *θρηνεί για τον γιο της, που χάθηκε στον πόλεμο* ΣΥΝ. θρηνηλογω, θρηνωδώς, ολοφυρομαι, οδυρομαι, θρηνώδης, -ης, -εσ [αρχ.] {θρηνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (σπάν.) αυτός που ταϊράζει σε θρήνο, που έχει χαρακτηριστικά θρήνου: ~ *κραυγή* | *λόγος* ΣΥΝ. θρηνητικός. — θρηνωδός επίρρ., θρηνωδία (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ, θρηνωδός ρ. αμετβ. {θρηνωδείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ξεσπά σε θρήνους και μοιρολόγια ΣΥΝ. θρηνηλογω, θρηνώ, μοιρολόγι. — θρηνωδός (ο/η) [μτγν.]. [ETYM, < αρχ. θρηνωδός < θρήνος + -αδός < φδο (βλ.λ.), πθ. *επ-αδός, μελ-φδός, τραγ-αδός*]. θρησκεία (η) {θρησκείων} 1. η συγκεκριμένη σε μορφή και περιεχόμενο πίστη σε θεό, σε θεούς ή γενικόν. Σε υπερφυσικές δυνάμεις και η αντίστοιχη απόδοση λατρείας: *χριστιανική* | *μονασολμική* ~ || *αλλάξι* | *ασπάζομαι* | *απαρνούμαι* μια ~ || μονοθεϊστική | *ειδολολατρική* | *μυστηριακή* ~ (μτφ.) 2. ο απόλυτος σεβασμός και η φανατική αφοσίωση (σε αξία, ιδεώδες κ.λπ.), θρησκοραστ.) το αντικείμενο φανατικής αφοσίωσης και λατρείας, αυτό που θεωρεί κανείς ιερό: *η ομάδα μου είναι για μένα ~*. [ETYM, αρχ. < θρησκείω (βλ.λ.)], θρησκειολογία (η) [1839] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις διάφορες θρησκείες, εξετάζοντας τες από ιστορική, φιλοσοφική και ψυχολογική άποψη. — θρησκειολόγος (ο/η) [1869], θρησκειολογικός, -ή, -ό [1849], θρησκειολογ-ά | -ός επίρρ. **θρησκεία** (το) [μτγν.] 1. {θρησκεία-ατος | -ατα, -άτων} 1. (επίσ.) η συγκεκριμένη θρησκευτική πίστη που ασάθείται κανείς: *χριστιανός στο ~* ΣΥΝ. δόγμα, θρησκεία 2. ΝΟΜ. **καθύβριση θρησκείων** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος δημόσια και κακόβουλα καθυβρίζει με οποιοδήποτε τρόπο την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία του Χριστού ή άλλη θρησκεία ανεκτική στην Ελλάδα, θρησκευτικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. (γενικόν) αυτός που σχετίζεται με τη θρησκεία: - *πεποιθήσεις* | *συναίσθημα* | *γάμος* (στην εκκλησία, όχι πολιτικός) | *σύστημα* | *ηγέτης* | *κανόνες* | *τελετή* | *όμιλος* | *καθέκον* | *παράδοση* | *δόγμα* | *εορτή* | *φανατισμός* | *συνείδηση* || «*η τρίτη χιλιετηρίδα θα είναι θρησκευτική ή δεν θα υπάρξει καθόλου*» (Αντρέ Μαλ-ρώ) ΦΡ. (με) **θρησκευτική ευλάβεια** (με) μεγάλη προσοχή και αφοσίωση: *διαβάξω την εφημερίδα σας με ~ ευλάβεια* 2. **θρησκευτικό δράμα**, **μυστήριο** (στο Βυζάντιο) θρησκευτική παράσταση με θέμα από την Α.Γ., που βίωσι τον αγιών ή τα Απόκρυφα Ευαγγέλια, με διδακτικό περιεχόμενο (λ.χ. *Τρεις παίδες εν καμίνω του πυρός*, *Τα Πάθη του Χριστού* κ.ά.) 3. **θρησκευτικά** (τα) το σχολικό μάθημα που αναφέρεται στη θρησκεία, συνήθ. των μαθητών 10 ης επίσημης θρησκεία του κράτους. — θρησκευτικ-ά | -ός [1841] επίρρ. θρησκευτικότητα (η) [1812] {χωρ. πληθ.} το θρησκευτικό συναίσθημα, η διάθεση (κάποιου να) θρησκείει. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. religiosité]. θρησκείω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εκτελώ τα θρησκευτικά μου καθήκοντα' (επίσης καταγρ. μεσοπθ. **θρησκέομαι**): *η τανία προκάλεσε την οργή του θρησκουμένου λαού*. [ETYM, < αρχ. θρησκέω «αποδίδω ιερή υπηρεσία, λατρεύω μια θεότητα», αφεβ. ετόμω. Πιστεύεται ότι το ρ. συνδέεται με τους τύπους *θρησκα* «νοώ» και *θράσκειν* «θυμίζω», που απαντούν ως «γλώσσες» στον Ησύχιο, καθώς και με τον όμο. β' *έν-θρειν* «φυλάσσω». Εν τοιαύτη περιπτώσει, το ρ. *θρησκείω* θα είχε τη σημ. «φυλάσσω, τηρώ», οπότε δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η σύνδεση με τα ουσ. *θράνος*, *θρό-νος*]. θρησκόληπτος, -η, -ο [1888] (κακόσ.) αυτός που διακατέχεται από υπέρμετρο θρησκευτικό ζήλο, που είναι υπερβολικά αφοσιωμένος στη θρησκεία, που βλέπει τα πάντα υπό θρησκευτικό πρίσμα: *στα επεισόδια πρωτοστάτησαν διάφοροι ~ πολίτες, που πίστευαν ότι η τανία είναι βλάσφημη* ΣΥΝ. θρησκομανής. — θρησκοληψία (η) [1893]. [ETYM < θρησκος + -ληπτος < λαμβάνω, πθ. κ. μτγν. θεόληπος «προ-ληπτικός»], θρησκομανής, -ης, -ές [1825] {θρησκομαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (κακόσ.) αυτός που αφοσιώνεται στη θρησκεία του σε βαθμό μανίας, φανατικά ΣΥΝ. θρησκόληπτος. — θρησκομανία (η) [1801]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ, θρησκος, -α, -ο αυτός που ζει σύμφωνα με τη διδασκαλία της θρησκείας του, που μετέχει τακτικά στη ζωή της Εκκλησίας ΣΥΝ. θεοσε-βής, θεοσεβούμενος, ευλαβής, φιλόθρησκος (πθ. λ. *θρησκόληπτος*) ΑΝΤ. άθρησκος, άπιστος. [ETYM, < μτγν. θρησκος < αρχ. θρησκέω (υποχωρητ.)]. **θριαμβευτής** (ο) [μτγν.], **θριαμβεύτρια** (η) {θριαμβευτριών} πρόσωπο που πέτυχε θρίαμβο, που αντιμετώπισε με εξαιρετική επιτυχία δύσκολες καταστάσεις ή αντίξοες συνθήκες: *είναι ο ~ των χθесανών εκλογών, αφού κυριολεκτικά συνέτριψε τους αντιπάλους του* || ~ *της ζωής* || ~ *στρατηγός* ΣΥΝ. προταίχος, θριαμβευτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον θρίαμβο ή συνιστά θρίαμβο: ~ *νίκη* | *πρόκριση* | *εκλογή* 2. αυτός που αποκτά τον χαρακτήρα θριάμβου, που ταϊράζει σε θρίαμβο ή θριαμβευ-

τή: ~ υποδοχή | τόνος | όφος ΣΥΝ. ενθουσιώδης, μεγαλοπρεπής, επιδεικτικός. — θριαμβευτικός-ά | -ως [μτγν.] επίρρ. θριαμβεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {θριάμβευσα} 1. αναδεικνύομαι πανηγυρικά νικητής, σημειώνω θρίαμβο: *θριάμβευσε στις προεδρικές εκλογές* 2. (για αφηρ. έννοιες) επικρατώ, κυριαρχώ απόλυτα: *θριαμβεύει η δημοκρατία | η δικαιοσύνη | η αλήθεια | η λογική | το παρασκήνιο | η φαυλοκρατία* 3. (μτφ.) επιτυχάνω απόλυτα (σε κάτι), έχω εξαιρετικά ικανοποιητική απόδοση: *θριάμβευσε στον ρόλο του Άμλετ* || στη δύσκολη τηλεοπτική συζήτηση κατάφερε να θριαμβεύσει επί του αντιπάλου του 4. ΘΕΟΛ. **θριαμβεύουσα Εκκλησία** η Εκκλησία στον ουρανό, τής οποίας μέλη είναι όσοι πιστοί ευαρέστησαν τον Θεό στον επίγειο βίο τους, οι οποίοι προηγούνται τα αγαθά τής μακαριότητας. — **θριάμβευση** (η) [μτγν.]. θριαμβικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται ή αρμόζει στον θρίαμβο: - *ιαχές | χαρακτηρισ* ρ. αμετβ. {θριαμβολογεί... | θριαμβολογήσα} (συχνά ειρων.) εκφράζω με θριαμβευτικό τρόπο τον ενθουσιασμό μου (για επιτυχία μου): *την ίδια στιγμή που το ραδιόφωνο θριαμβολογούσε για υποτιθέμενες νίκες του στρατού της χώρας, η κυβέρνηση διαπραγματευόταν τους όρους τής παράδοσης* ΣΥΝ. κομπορημονώ. — **θριαμβολογία** (η). **θρίαμβος** (ο) {θριάμβ-ου | -ων, -ους} 1. η ένδοξη νίκη, η λαμπρή επιτυχία: *το κόμμα πέτυχε ~ στις τελευταίες εκλογές, παίρνοντας ποσοστό μεγαλύτερο του 50%* 2. το σημαντικό, το μεγάλο κατόρθωμα: *αυτή η ανακάλυψη ήταν ένας - τής ιστορίας || η θεατρική πρεμιέρα κατέληξε σε ~* 3. ΙΣΤ. (στους αρχαίους Ρωμαίους) η επινίκια ποιμητή στρατηγού μετά από σημαντική νίκη του: *τελώ ~* 4. (για αφηρημένες έννοιες) η απόλυτη επικράτηση, κυριαρχία (ενός πράγματος): *ο ~ τής λογικής | τής αλήθειας*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αν. ετύμου, λ. σχηματισμένη όπως και τα ουσ. *διθρύαμβος, ίαμβος* (βλ. λ.). Η πιθανότερη εκδοχή θεωρεί τη λ. προελληνικό (πελασγικό) δάνειο, όπως και το αντίστοιχο λατ. triumphus, άποψη που ενισχύεται από το γεγονός ότι η λ. *θρίαμβος* αποτελούσε αρχικά ύμνο προς τιμήν του Διονύσου]. θρηγκός (ο) ΑΡΧΑΙΟΛ. περιβόλος, περιφερική επίστεψη· κυρ. το τμήμα κτηρίου, που στηρίζεται στους κίονες και αποτελείται από το επιστύλιο, τη ζωφόρο και το γείσο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. θρηγκός | τρηγκός | θρηγκός, αν. ετύμου]. **θρύλερ** (το) {άκλ.} 1. ταμιά ή ανάγνομα με περιτειχίδες και γεμάτο ένταση περιεχόμενο, που προκαλεί στον θεατή ή αναγνώστη αισθήματα αγωνίας ή και τρόμου: *ψυχολογικό αστυνομικό | κατασκοπικό | πολιτικό ~* 2. (συνεκδ.) το αντίστοιχο με τα παραπάνω είδος της κινηματογραφικής τέχνης: *γνωστός σκηνοθέτης ταινιών ~* 3. (μτφ.) καθετί του οποίου η έκβαση κρίνεται μόνο την τελευταία στιγμή, ώστε να κρατά σε αγωνία και ένταση αυτόν που παρακολουθεί την αμφίρροπη εξέλιξη του: *~ τα αποτελέσματα των εκλογών! Μόλις στις 3.00 το πρωί φάνηκε ο νικητής*. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. thriller < thrill «προκαλώ έξαψη, τρόμο»]. -θρο παραγωγικό επίθημα ουδέτερον ουσιαστικών που δηλώνει: 1. όργανο: *κλει-θρο* 2. τόπο: *βά-θρο, ρεί-θρο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. -θρον, -θρα, παραγ. επίθημα τής Αρχ. Kat N. Ελληνικής, που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-ro- (των επιθέτων) με προσθήκη του διασέος *-dh- (οπότε *dhro-). Εκτός από την απλή μορφή του (π.χ. *βάρα-θρον, ύπαυ-θρον*), συχνά ενισχύεται από το φωνήεν ε/ε και λαμβάνει παρεκτεταμένη μορφή -ήθρον, -ήθρα (π.χ. *κηρ-ήθρα, ρειθρον* < *rē-ε-θρον < rēw, *κολυμβ-ήθρα*). θρόσιος (το) {θροσίμ-ατος | -ατα, -άτων} ελαφρός, ασθενής και συνεχιής ήχος, που παράγεται κυρ. από την κίνηση και την τριβή των φύλλων των δέντρων: *τον ναυοίρισε το ~ των φύλλων*. — **θροίξω** ρ. [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *θροίξω* < αρχ. *θροώ* (-έω) «κραυγάζω» < *θροός* «θόρυβος, μουρμουρητό» < *θρέομαι* < *θρέP-ομαι < Ι.Ε. *dhrew- «μουρμουρίζω, θορυβώ». Ομόρρ. *θόρυ-βος, (ύπο)τον-θρού-ζω* (βλ. λ.) «μουρμουρίζω», *θρή-νος, θρή-λος*, ίσως και *ά-θρόος* (βλ. λ.)]. **θρομβεκτομή** (η) ΙΑΤΡ. εγχείρηση για τη διάνοιξη αγγείου και την αφαίρεση του θρόμβου που το φράσσει, ώστε να αποκατασταθεί η κυκλοφορία του αίματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombectomy]. **θρομβίνη** (η) {χωρ. πλήθ.} ΦΥΣΙΟΛ. ουσία που συντελεί στην πήξη του αίματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombin]. **θρομβοκυτταρο** (το) {θρομβοκυττάρ-ου | -ών} ΦΥΣΙΟΛ. το αιμοπετάλιο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombocyte]. **θρομβοκυτταρώση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η αύξηση του αριθμού των αιμοπεταλίων στο αίμα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombocytosis]. **θρομβολυτικό** (το) φάρμακο που δρα αμέσως και μπορεί να διαλύσει σε ελάχιστο χρόνο έναν θρόμβο· χρησιμοποιείται σε ειδικές καταστάσεις, λ.χ. μετά από οξύ έμφραγμα του μυοκαρδίου και μόνο σε νοσοκομείο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombolytic]. **θρόμβος** (ο) (λόγ.) 1. σταγόνα πηγμένου αίματος 2. ΙΑΤΡ. συγκέντρωση πηγμένου αίματος, που συνιστά όγκο και εμφανίζεται σε εσωτερικό αγγείο ή στο εσωτερικό τής καρδιάς. [ΕΤΥΜ; αρχ. < Ι.Ε. *dhrombh-os, ετεροίωμ. βαθμ. του *drembh- (> *τρέφο*, με τη σημ. «αναπτύσσω, κάνω (κάτι) να αυξηθεί σε όγκο»), πβ. ισλ. *drambtr* «κόμπος», αρχ. σκανδ. *tré-drumbr* «κούτσουρο» κ.ά. Η παρουσία του έρρινου -μ- στο ουσ. *θρόμβος* έχει εκφροστική λει-

τουργία, όπως συμβαίνει και στο σχήμα *θάμβος - ταφό*. Βλ. κ. τρέφο]. **θρομβούμι** ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {θρομβούται...} μόνο στον ενεστ.} σχηματίζω θρόμβους. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. **θρομβοφλεβίτιδα** (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή, που συνοδεύεται από τον σχηματισμό θρόμβου σε φλέβα και συνήθ. βρίσκεται κοντά στο δέσμα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombophlebitis]. **θρομβώδης**, -ης, -ες [αρχ.] {θρομβώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που αποτελείται από θρόμβους. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **θρόμβωση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. 1. Ο σχηματισμός θρόμβου μέσα σε αιμοφόρο αγγείο: ~ *των φλεβών τής κνήμης* 2. **θρόμβωση στεφανιαίας** απόφραξη στεφανιαίας αρτηρίας από θρόμβο αίματος, η οποία έχει συχνά ως αποτέλεσμα την καρδιακή προσβολή. **θρονή** (το) [μεσν.] {θρον-ιού | -ιών} (λαϊκ.-λογ.) 1. κοντό κάθισμα με ακουμπστήρι 2. ΕΚΚΛΗΣ. ξύλινο έπιπλο σε ορισμένη θέση του ναού, όπου τοποθετείται η εικόνα τής Παναγίας ή του τιμώμενου αγίου. **θρονώζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {θρονώσα-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.-εκφροα-στ.) 1. βάω (κάποιο) να καθίσει σε θρόνο 2. (μεσοπαθ. **θρονώζομαι**) κάθωμαι κάπου με όλη μου την άνεση, σαν να μου ανήκει η θέση δικαιοδικά, με σκοπό να μείνω για πολύ: *ήρθε και θρονώστηκε δίπλα μου και δεν έλεγε να το κοιμηθεί* || *πήγε η πεθερά και τους θρονώστηκε στο σπίτι έναν μήνα τώρα* ΣΥΝ. στοργυλοκάθωμαι. — **θρο-νισμα** (το). **θρόνος** (ο) 1. πολυτέλης κάθισμα με βραχίονες, υποπόδιο και ερεισί-νυτο, που προορίζεται για πολιτικούς και εκκλησιαστικούς άρχοντες, βασιλείς κ.λπ.: *βασιλικός | πατριαρχικός | οικουμενικός ~* || η *αίθουσα του ~* 2. (συνεκδ.) (α) η εξουσία του άρχοντα, του βασιλιά: *ανήλθε στον ~ σε ηλικία 18 ετών* || *κατακτό | εγκαταλείπει τον ~* || *ρίχνο από τον ~* || *διαδέχομαι στον ~* || «*Οι μνηστήρες του ~*» (νορβ. Kongsemnerne, όρμα του Ε. Ίψεν) (β) ο άρχοντας, ο βασιλιάς ως φορέας εξουσίας: *η κυβέρνηση υπονομεύει τον ~* || *στράφηκε κατά του θρόνου* ΣΥΝ. *παλάτι, στέμμα* 3. ΕΚΚΛΗΣ. **θρόνοι** (οι) τάξη αγγέλων που ανήκουν μετά τα Χερουβείμ και Σεραφείμ στην πρώτη ιεραρχία 4. η έδρα των πατριαρχείων με τη δικαιοδοσία τους: *Πατριαρχικός - Κωνσταντινουπόλεως | Αλεξανδρείας | Αντιοχείας | Ιεροσολύμων* || ο *παπικός ~*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *dhr-ónos, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *dher- «συγκρατώ, φέρω», πβ. σανσκρ. *dadhāra* «έχω καθίσει», *dharma* «δικαιο, θέση», λατ. *firtus* «σταθερός» κ.ά. Ομόρρ. *θρα-νίον*) (βλ. λ.), ίσως και *θρη-σκεύω* (βλ. λ.)]. **θρομβιάλιζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θρομβιάλασα-α, -τηκα, -μένος} (λο-γοτ.-διαλεκτ.) θρυμματίζω. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *θρύβω* (< αρχ. *θρύπτω*, βλ. λ., με τροπή [i] —> [u]), κατ' αναλογία προς τα *τσουβαλιάζω, κουρελιάζω, θρυμνιάζω* κ.ά. (όπου το -άλ- αποτελεί μέρος του θέματος)]. **θρούπια** (η) {χωρ. γεν. πλήθ.} 1. ο ώριμος καρπός τής ελιάς, που πέφτει από το δέντρο και μαζεύεται από το έδαφος ΣΥΝ. *χαμοελιά, χα-μάδα* 2. καρπός ελιάς αρωματισμένος με θρούμπι. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *θρούπια* (κατά παρετυμολ. προς το αρωματικό φυτό *θρούμπι*, βλ. λ.) < *θρούπια (πβ. λατ. *druppa*) < *θρούπιη < αρχ. *δρουπε-πίς* (έλια) «καρπός που ωριμάει πάνω στο δέντρο». Το αρχ. επίθ. *δρουπετής* είναι αβεβ. ετύμου. Ενώ το α' συνθ. είναι ασφαλώς η λ. *δρος* «δέντρο» (βλ. λ.), το β' συνθ. εγείρει αρκετά προβλήματα. Ίσως ισχύει η εκδοχή ότι το επίθ. *δρουπετής* αποτελεί φωνητική παραλλαγή τής «γλώσσα» του Ηενχίου *δρουπετής* «αυτοί που έχουν πέσει από το δέντρο»]. **θρούμπι** (το) {χωρ. γεν.} αρωματικό φυτό, τα φύλλα και οι βλαστοί του οποίου χρησιμοποιούνται ως καρύκευμα (συνεκδ.) τα ίδια τα φύλλα και οι βλαστοί αυτού του φυτού. Επίσης θρούμπι (η). [ΕΤΥΜ. < *θρούμπι* | *θρούμπι* < μεσν. *θρούμπη* < *θρούμβη* < αρχ. *θούμβη*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ουσ. *θυμόν* «θυμάρι»]. **θρυαλλίδα** (η) (λόγ.) 1. το φιλίτι λάμπαρ ή λυχναριό 2. εύφλεκτο πλέγμα που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση τής φωτιάς σε εκρηκτικές ύλες ΣΥΝ. *άφτρα* 3. (μτφ.) η αφορμή συγκεκριμένου γεγονότος, κυρ. με αρνητικές καταλυτικές επιπτώσεις: *ο εμπρηστικός του λόγος λειτούργησε ως ~ για τη διάσπαση του κόμματος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρυαλλίς, -ίδος* < *θρύον* «βούρλο» < *θρύον (με πρόληψη τής δασύτητας) < Ι.Ε. *truso- «βούρλο», πβ. αρχ. σλαβ. *trusti* «καλάμ»]. **θρύβω** ρ. —> *θρούπτο* **θρυλεύεται, θρυλούνται** ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. διαδίδομαι ως φήμη: *θρυλούνται συγκρούσεις μέσα στους κόλπους τής κυβέρνησης* || *θρυλεύει ότι...* ΣΥΝ. ακούγεται, λέγεται, φημολογείται 2. **θρυλούμενα** (τα) οι φήμες που κυκλοφορούν ΣΥΝ. *διαδόσεις*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, θρούλημα* (το) [μτγν.] {θρυλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (σπάν.) η φήμη, η διάδοση. **θρυλικός**, -ή, -ό αυτός που έχει γίνει θρόλος: *ο ~ Ρομπέν των Δασών* || ~ *κατορθώματα* | *μάχες* ΣΥΝ. μυθικός, ένδοξος, ξακουστός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος, θρόλος* (ο) 1. η διήγηση, συνήθ. μυθικού χαρακτήρα, που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά: *θρόλοι και παραδόσεις του λαού μας* || *ο ~ του μαμαρομένου βασιλιά* 2. (συνεκδ.) το πρόσωπο, γεγονός ή οτιδήποτε άλλο απέκτησε μεγάλη φήμη, ακτινοβολία, ώστε η ανάμνηση του να συναρπάζει: *το όνομα του έγινε ~* || *η ταινία έγινε ~, αφότου πήρε Π Όσκαρ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρύλος*, αρχική σημ. «θόρυβος, μουρμουρητό», < *dhrw-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *dhrew- «μουρμουρίζω, θορυβώ» (βλ.

κ. λ. *θύρνος*}).
θύρμα (το) {θύρμα-τος | -ατα, -άτων} θρύψαλο, θραύσμα. [ETYM. αρ.Ε. < *θύρπτο* (βλ.λ.)].
θυρματίζω ρ. μετβ. {θυρματίσ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} *σπάζω* (κυρ. με δυνατό χτύπημα), *διαλύω* σε πολύ μικρά κομμάτια: (συ-ήθ. μεσοπαθ.) *το παριμπρίζ του αυτοκινήτου θυρματίστηκε κατά τη σύγκρουση* || (μτφ.) ~ *τις φιλοδοξίες κάποιου* ΣΥΝ. συντριβή, (οικ.) *σμπαραλιάζω*. — **θυρματισμός** (ο) [1894] κ. θρυμάτισμα (το). [ETYM. < *θύρμα*].
 θρυπτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να συντριβεί: ~ *μηχάνημα*.
θύρπτο κ. (καθήμε) **θύρβω** ρ. μετβ. {έθρυνα} θρυμματίζω (βλ.λ.). [ETYM. αρχ. < **θρύπ- /ω* < **dhru-bh-jō*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **dhrēu-S-* «θραύω, σπάζω», πβ. λετ. *drubazas* «κομμάτι ξύλου», αρχ. ιρλ. *drucht* «σταγόνα», αρχ. σκανδ. *dhrifa* «στάζω» κ.ά. Ομόρρ. *θραύω* (βλ.λ.), *θύρμια*, *τρυφ-ή*, *τρυφ-ερός*, *τρυφ-ηλός* κ.ά. Εκτός από τη σημ. «θραύω, κομματιάζω», το ρ. *θύρπτο* έλαβε και μτφ. σημ., όπως «διαφθείρω, ζω ακόλαστα», πράγμα που φαίνεται σαφέστερα στα όμορρ. *τρύφη* (αρχική σημ. «μαλθακότητα»), *τρυφερός* (αρχική σημ. «θηλυ-πρεπής»), *τρυφηλός* (αρχική σημ. «αυτός που επιδιώκει ασήσιμακές ηδονές»}).
θυρψαλιάζω ρ. μετβ. {θυρψαλίσ-α, -ηκα, -μένος} (σπάν.) θρυμματίζω, *κάνω* (κάτι) *θρύψαλο*. — **θυρψαλισμα** (το).
θύρψαλο (το) πολύ μικρό κομμάτι από κάτι σπασμένο (κυρ. γυαλί) (συνήθ. στον πληθ.): *ο καθρέφτης έπεσε κι έγινε θύρψαλα* || (κ. μτφ.) *οι ελπίδες του έγιναν σκόνη και θύρψαλα*. [ETYM < θρυψ- (< θρύπτω) + -αλο, πβ. *κόκκα-αλο*, *ρόπαλο* κ.ά.].
θύρμις (ο) {Θυάμιδος; ο Καλαμιάς (βλ.λ.). [ETYM. αρχ., πελασγ. αρχής, αγν. ετύμου, παρ.άλλ. τ. του Θύ-αμιος (όρος κοντά στη λίμνη Αμβρακία)].
θυγατέρα (η) **1.** (λόγ.-διαλεκτ.) η κόρη, το θηλυκό τέκνο: η μονάκριβη ~ *τον 2.* (μτφ.) αυτό που έρχεται ως συνέπεια, ως επακόλουθο: η *γκρίνια είναι ~ της μιζέριας* ΣΥΝ. καρπός.
θυγατρικός, -ή, -ό [1858] αυτός που έχει δημιουργηθεί και εξαρτάται από άλλον φορέα: ~ *εταίρεια* | *τράπεζα*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *filiale*].
θύελλα (η) {-ας κ. (λόγ.) -έλλης | -ελλών} **1.** σφοδρός άνεμος με βροχή, μεγάλη καταιγίδα: η ~ *ξεσπά* | *άρχισε να κοπάζει* || ~ και *θαλασσοταραχή* ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος, σίφουνας, τυφώνας Φρ. *δελτίο θυέλλης* έκτακτο δελτίο που εκδίδει η μετεωρολογική υπηρεσία, με το οποίο ενημερώνονται κυρ. οι ναυτιλλόμενοι ότι επικείται καταιγίδα **2.** (μτφ.) μεγάλη αναταραχή, σύγχυση, αναστάσιμος: *οι δηλώσεις του ξεσήκωσαν ~ στο εσωτερικό του κόμματος* -Φρ. *όποιο σπένει ανέμους, θερίζει θυέλλες* βλ. λ. *άνεμος* **3.** (+γεν.) για κάτι που εκδηλώνεται ορμητικά και σε μεγάλο πλήθος: η *απόφαση του δικαστηρίου ξεσήκωσε ~ διαμαρτυριών* | *αντιδράσεων* | *κινητοποιήσεων* || *τα λόγια του ομιλητή πνίγηκαν σε μια ~ χειροκροτημάτων*. [ETYM. αρχ. < θύω | θύνο «τρέχω ορμητικά, εφορμώ» (που πθ. συνέπιπτε αρχικά με το ρ. θύω «θυσιάω»), βλ.λ.) < **θύ-ve-θ* < **dhu-*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **dheu-* «σκορπίζω, στροβιλίζω» (πβ. *σανσκρ. dhu-nó-ti* «σειεί»), για την οποία βλ. λ. *θύω*].
θυελλώδης, -ης, -ες [μτγν.] (θυελλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών) **1.** αυτός που είναι όμοιος στη σφοδρότητα με θυέλλα: *το δελτίο καιρού προέβλεπε για αύριο ~ ανέμους* ΣΥΝ. τρικυμώδης ΑΝΤ. νήνεμος, γαλήνιος **2.** (μτφ.) ασυγκράτητος, ακατάσχετος: ~ *χειροκροτήματα* **3.** (μτφ.) ταραχώδης, περιπετειώδης: η *συνομιλία μεταξύ των διπλωματών υπήρξε ~* || η *συνεδρίαση έληξε μέσα σε ~ ατμόσφαιρα*. — **θυελ-λωδώς** επίρρ. [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
θυέστειος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Θυέστη (βλ.λ.)-στη Φρ. **θυέστεια δείπνα** (ι) ΜΥΘΟΛ. το γεύμα που παρέθεσε ο Ατρέας στον Θυέστη, στο οποίο ο τελευταίος έφαγε εν αγνοία του τις σάρκες των ιδίων του των παιδιών (ii) (μτφ.) η ανθρώπινοφαγία. [ETYM. αρχ. < κύρ. όν. *Θυέστης*, αρχική σημ. «αυτός που χειρίζεται το γουδοχέρι, προετοιμάζοντας το προσφερόμενο για θυσία κρέας», < θύω (βλ.λ.)].
Θυέστης (ο) ΜΥΘΟΛ. γνιος του Πέλοπα και τής Ιπποδάμειας, αδελφός του Ατρέα, με τον οποίο βρισκόταν σε διαμάχη για τον θρόνο των Μυκηνών (βλ. κ. *θυέστεια δείπνα*, λ. *θυέστειος*). [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < θ. *θυεσ-* του ουσ. *θύος* (γεν. **θυεσ-ος*) με τη σημ. «προσφορά ολοκαυτώματος - αρωματική ουσία» (< ρ. *θύω*, βλ.λ.). Το όν. *Θυέσ-της* θα δήλωνε εκείνον που προετοιμάζει μια θυσία παρασκευάζοντας αρώματα, ειδικός δε εκείνον που χειρίζεται το γουδοχέρι (πβ. μτγν. *θυέσ-της* «γουδοχέρης»). **θύλακας** (ο) → **θύλακος** **θύλακιο** (το) [αρχ.] (θύλακί-ου | -ων) (λόγ.) **1.** σακίδιο, σακούλι **2.** η τσέπη **3.** ΑΝΑΤ. κοιλώμα βλεννογόνου αδένα. **θυλακίτιδα** (η) ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια από φλεγμονή στις ρίζες των τριχών.
 [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *bursitis*]. **θυλακοειδής**, -ής, -ές [αρχ.] {θυλακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα θύλακου. **θύλακος** (ο) {θύλακ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** μικρός σάκος, σακούλι ΣΥΝ. σακίδιο, ταγάρι **2.** ΑΝΑΤ. θήκη ή περιβλήμα οργάνου του σώματος: ~ *δοντιών* | *τριχών* **3.** ΣΤΡΑΤ. η τοποθεσία όπου εισέρχονται και παραμένουν στρατεύματα σε τμήμα του εχθρικού εδάφους, ενώ τα γύρω εδάφη εξακολουθούν να κατέχονται από τις εχθρικές δυνάμεις. Επίσης **θύλακας** (σημ. **3.**) [ETYM. < αρχ. *θύλακος* «σάκος», αγν. ετύμου. ο τ. *θύλακας* μεταπλ. τ.

τού μτγν. *θύλας* «θύλακος, σάκος», πβ. *ενήλικος - ενήλικας*].
θύλακόνιο ρ. μετβ. {θύλακί-οσα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) *βάζω* σε θύλακο, σε σακούλι — **θύλακωση** (η) [1889].
θύμα (το) {θύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πρόσωπο που υπέστη κάτι κακό (συμφορά, καταστροφή, εκμετάλλευση κ.λπ.) χωρίς δική του υπαιτιότητα: *πέφτο ~ εκβιασμού* | *απαγωγής* | *απάτης* | *του ολοκαυτώματος* | *του ναζισμού* | *ληστείας* | *τρομοκρατικής ενέργειας* | *τροχαίου δυστυχήματος* || *δεν αναφέρθηκαν θύματα από τον σεισμό* || (συχνά κατ' αντιδιαστολή προς τον θύτη) *στην προσπάθεια του να φανεί αντικειμενικός, βάζει θύτη και ~ στο ίδιο σουβάλι* **2.** το πρόσωπο που υφίσταται τις δυσάρεστες συνέπειες από κάτι: *έπεσε ~ τής ιδίας του της φιλοδοξίας* || *υπήρξε ~ των περιστάσεων* **3.** το πρόσωπο που γενικά υφίσταται τις συνέπειες από ό,τι δυσάρεστο συμβαίνει, που αδικείται σε όλες τις περιπτώσεις: *δεν μπορεί να είμαι μια ζωή το - και να υποχωρώ σε όλους* Φρ. **εξίλαστήριο θύμα** βλ. λ. εξίλαστήριος **4.** (οικ.) ο ανόητος, το κορόιδο: *βρε ~!*
 [ETYM < αρχ. *θύμα* «θυσιαζόμενο ζώο» < θύω (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. (για πρόσωπα) ήδη αρχ.].
θυμάμια [μεσν.] ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {θυμάσια... | θυμήθηκα} ♦ (μετβ.) **1.** επαναφέρω στη μνήμη μου, αναπολώ: ~ *τα περασμένα και μελαγχολώ* ΣΥΝ. αναθυμιά ΑΝΤ. Ξεχνώ Φρ. *ό,τι θυμάται χαίρεται* για κάποιον που αναφέρει άσχετο με τη συζήτηση ή την περίπτωση θέμα **2.** διατηρώ στη μνήμη μου: *θα ~ για πάντα το καθαρό του βλέμμα* || *τον ~ να έρχεται κάθε μέρα στις 3.00* || *θυμάσαι, όταν ήμασταν μικροί, που φεύγαμε από το σχολείο και πηγαίναμε σνεμά*; ♦ **3.** (αμετβ.) έχω μνημονικό, διαθέτω δυνατή μνήμη: *λόγω τής ηλικίας του αρχίζει να μη θυμάται*. Επίσης **θυμούμια**. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, [ETYM < μεσν. *θυμούμια* < *έθθυμούμια* < αρχ. *εθθυμούμια* (βλ.λ.)].
θυμάμια - κοιμάμια - λυπάμια - φοβάμια, **θυμίζω** - **κοιμίζω** - **φοβίζω** - **λυπώ**. Τα ρήματα αυτά στον ενεστώτα κυρ. και στον παρατατικό εμφανίζουν ιδιάζουσα κλίση: ενεστ. *θυμάμια* (κ. -ούμια), -άσαι, -άται, -ούμαστε (κ. -όμαστε), -άστε (κ. -όσαστε), -ούνται πα-ρατ. *θυμ-όμουν*, -όσουν, -όταν, -όμαστε | -όμασταν, -όσαστε | -όσασταν, -όνταν | -ούνταν | -όντουσαν. Δεν κλίνονται δηλ. στον ενεστώτα όπως το *αγαπέμια*, -έσαι, -έται κ.λπ., ούτε έχουν -ι- (-ιό-μουν, -ιόσουν κ.λπ.) στον παρατατικό.
Τα θυμάμια, λυπάμια και **φοβάμια** λειτουργούν ως μεταβατικά (με αντικείμενο), αλλά και ως αμετάβητα ρήματα (χωρίς αντικείμενο): *Δεν θυμάμια αυτό το περιστατικό* - *Δεν θυμάμια: Τον λυπάμια τον καμμένο* - *Λυπάμια, δεν θα ζανασμυβεί* - *Φοβάμια τον θάνατο* - *Δεν φοβάμια καθόλου*. Το *κοιμάμια* είναι αμετάβητο: *Δεν κοιμάται τα βράδια*. Τα *θυμάμια, κοιμάμια* και *φοβάμια* διαθέτονται και μεταβιαστικό τύπο ρήματος σε -ίζω: *θυμάμια - θυμίζω, κοιμάμια - κοιμίζω, φοβίζω* (θυμίζω = *κάνω κάποιον να θυμηθεί, κοιμίζω = βάζω* | *κάνω κάποιον να κοιμηθεί, φοβίζω - φοβίζω = προξενώ φόβο σε κάποιον*, βλ. λ. *φοβούμια*). Το *λυπάμια* έχει ως μεταβιαστικό το *λυπώ* (= *κάνω κάποιον να λυπηθεί, προξενώ λύπη*).
θυμαράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) το θυμάρι: Φρ. (σκοπτ.) *πηγαίνω στα θυμαράκια* πεθαίνω ΣΥΝ. (λόγ.) αποδημώ, αποβίω. ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω.
θυμαρήσιος, -ια, -ιο αυτός που προέρχεται από θυμάρι: ~ *μέλι* (από μέλισσες που μαζεύουν τη γύρη από θυμάρι). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.
θυμάρι (το) {θυμαρ-ιού | -ιών} φυτό χαρακτηριστικό τής εύκρατης κυρ. μεσογειακής ζώνης, που απαντά σε ξηρούς, άγονους και πετρώδεις τόπους, έχει πολλά κλαδιά, μικρά φύλλα με χρώμα έντονο γκρι-ζοφράσινο, μοιάζει με τη ρίγανη και έχει διαπεραστικό ευχάριστο άρωμα, για το οποίο χρησιμοποιείται στη μαγειρική ως αρωματικό, αλλά και στην παρασκευή αφεψημάτων για τις φαρμακευτικές του ιδιότητες.
 [ETYM < μτγν. *θύμον* (< αρχ. *θύω*, με τη σημ. «ευωδιάζω») + -άρι, πβ. *λυγ-νάρι, συρτ-άρι* κ.ά.].
θυμαρία (η) **1.** συστάδα θυμαριών **2.** έκταση γεμάτη από θυμάρι **3.** το θυμάρι.
θυμέλαιο (το) [1880] {θυμελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. αιθέριο έλαιο με ευχάριστη οσμή, που λαμβάνεται με απόσταξη από τους ανθισμένους βλαστούς του θυμαριού και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη θεραπευτική.
 [ETYM. < μτγν. *θύμον* (βλ. λ. *θυμάρι*) + *έλαιο*, ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. *αγγλ. thymoil*].
θυμέλι (η) {σπάν. θυμελών} (στην αρχαιότητα) **1.** ο βωμός, το θυσιαστήριο **2.** (ειδικότ.) ο βωμός του Διονύσου, που ήταν τοποθετημένος στο κέντρο τής ορχήστρας του θεάτρου. — **θυμελικός**, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < θ. *θυ-* (< θύω, βλ.λ.) + -μέλι, πβ. *θε-μέλιον*].
θυμηδία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ελαφρά σκωπτική διάθεση γέλιου: το σχολίο του *προκάλεσε τη ~ όλων*.
 [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ευχαρίστηση τής καρδιάς, τής ψυχής», < *θυμηδής* < *θυμός* (βλ.λ.) + -ηδής < *ηδός* «ευχαρίστηση» (βλ. λ. *ηδονή*)].
θύμηση (η) [μεσν.] {θύμησες} (λογος.) **1.** η μνήμη: *εκείνο το καλοκαίρι χαράχτηκε στη ~ του ανεξίτηλα* **2.** η επαναφορά στη μνήμη (προσώπου ή γεγονότος): *και μόνο η ~ της του προκαλούσε πόνο* ΣΥΝ. ανάμνηση, ενθύμηση. **θυμητήρι** (το) {θυμηταρ-ιού | -ιών} (λογος.) ενθύμιο, αναμνηστικό. [ETYM. < **θυμητός* + παραγ. επίθημα -άρι, πβ. κ. *προσκυνη-άρι*].
θυμητικό (το) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η ικανότητα να θυμάται κανείς πράγματα: *θύμασε κι άργισε να χάνει το ~ του* **2.** το αναμνηστικό, το ενθύμιο: *διατηρεί πολύτιμο ~ τη φωτογραφία της*.

θυμιάζω ρ. μετβ. {θυμίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καίω θυμίαμα, θυμιατίζω (βλ. λ.). — θυμίαση (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. θυμιάω (-άω) < θ. θυμ- του ρ. θυω (πβ. θύμα, θυμέλη)]. **θυμίαμα** (το) [αρχ.] {θυμιάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ρητινώδης ουσία

που καίγεται κατά τις θρησκευτικές ακολουθίες ή κατά την προσφορά θυσιάς και αναδίδει αρωματικές αναθυμιάσεις **2.** (συνεκδ.) το να θυμιατεί κανείς **3.** (μτφ.) ο υπερβολικός έπαινος, η κολακεία ΣΥΝ. λιβανωτός, (οικ.) γλείψιμο. θυμιατήριο (το) [αρχ.] {θυμιατηρ-ιού | -ιών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. εκκλησιαστικό σκεύος όπου καίγεται θυμίαμα και με το οποίο ο ιερέας θυμιατίζει τις εικόνες και τους εκκλησιαζόμενους ΣΥΝ. θυμιατό **2.** παρόμοιο με το παραπάνω σκεύος μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιείται για τη θυμίαση του εικονοστασίου των σπιτιών. Επίσης (λαϊκ.) θυμιατήρι.

θυμιατίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {θυμιάτισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) σκορπώ τον καπνό θυμιάματος προστά ή πάνω σε (κάτι): ~ το εικόνασμα της Παναγίας ♦ **2.** (αμετβ.) καίω θυμίαμα σε εκκλησιαστική τελετή ΣΥΝ. λιβανίζω. — **θυμιάτισμα** (το)

θυμιατό (το) το θυμιατήρι (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < μεσν. θυμιατόν, ουδ. του αρχ. επιθ. θυμιατός < θυμιάω, βλ. κ. θυμιάζω].

θυμικός ρ. μετβ. {θυμίασ} επαναφέρω (κάτι) στη μνήμη άλλου, κάνω (κάποιον) να θυμηθεί (κάτι): μη μου θυμίζεις *δυσάρεστα γεγονότα!* || αυτό το πρόσωπο *κάτι μου θυμίζει* || τον θυμίζω *να πάρει το φάρμακο* του ΣΥΝ. υπεθυμίζω, (λόγ.) ενθυμίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. θυμιάμα.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. ενθυμίζομαι < αρχ. ενθυμούμαι (βλ. λ.)]. θυμικός ρ. -η, -ό αυτός που σχετίζεται με το συναίσθημα ή με το θυμικό μέρος της ψυχής: οι *ψυχοσωματικές διαταραχές οφείλονται σε ~ ανατατάσεις* **2.** **Θυμικό** (το) το σύνολο των ψυχικών φαινομένων, που σχετίζονται με το συναίσθηματικό μέρος της ψυχής. Επίσης θυμοειδής, -ής, -ές [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. γνωστικός. [ΕΤΥΜ αρχ. < θυμός].

θυμικός ρ. -η, -ό αυτός που σχετίζεται με τον θυμό (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. thymic].

θυμοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {θυμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) ζωηρός, ορμητικός, δυνατός (συνήθ.) **θυμοειδής** (το) το θυμικό (βλ. λ. θυμικός).

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. θυμοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που υποστηρίζει ότι το συναίσθημα αποτελεί θεμελιώδη λειτουργία του ψυχικού βίου.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. νεολατ. Sentimentalismus].

θυμός (ο) έντονη ψυχική κατάσταση, που προκαλείται από μεγάλη δυσάρεσκα και μπορεί να εκδηλώνεται με βίαιες και ουρικές κινήσεις, ύπωση του τόνου της φωνής, έλλειψη αυτοελέγχου και άλλες συναρπείς εκδηλώσεις: *μήκε στο σπίτι έξαλλος από θυμό | γεμάτος θυμό | έγινε κατακόκκινος από τον ~ τον* ΣΥΝ. οργή, αγανάκτηση ΑΝΤ. ψυχραιμία: ΦΡ. (παροιμ.) ο θυμός *μάτια δεν έχει* ο θυμός τυφλώνει τον άνθρωπο. ΣΧΟΛΙΟ λ. θυμώνω.

[ΕΤΥΜ αρχ. αβεβ. ετύμου, πθ. < θύω «εφορμάω, τρέχω ορμητικά» (βλ. λ. θύελλα). Η φωνητική σύμπτωση με το ρ. θύω «θυσιάζω» (τα δύο ρήματα προφανώς έχουν κοινή ετυμολογική προέλευση) οδήγησε στη συνδεση της λ. θυμός με άλλες Ι.Ε. λ., οι οποίες έχουν τη σμ. «καπνός», λ.γ. σανσκρ. dhūma, λατ. fumus, αρχ. σλαβ. dymū κ.ά. Η συσχέτιση, πάντως, περιπλέκεται, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι η λ. θυμός δηλώνει αρχικά την καρδιά ως έδρα των συναίσθημάτων, των κινήτρων και του φρονήματος, ενώ στον Πλάτωνα ο θυμός είναι ένα από τα τρία μέρη της ψυχής, η κινητήριος δύναμη των ευγενών αισθημάτων, ιδ. του θάρρους και της ανδρείας. Η σμ. «οργή» είναι ήδη ομηρική].

θυμός (ο) **1.** (λόγ.) το θυμάρι **2.** ΑΝΑΤ. ενδοκρινής αδένας που βρίσκεται στο πάνω μέρος του θώρακα, είναι πολύ ανεπτυγμένος κατά τη βρεφική ηλικία, ενώ ατροφεί κατά την εφηβική και παύζει σημαντικό ρόλο στο ανοσοποιητικό σύστημα.

[ΕΤΥΜ μτγν., παράλλ. τ. του αρχ. θυμόν (τό) «θυμάρι», βλ. κ. θυμάρι. Με την ιατρ. σμ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. thymus].

θυμοσοφία (η) [1880] {χωρ. πληθ.} **1.** η ψυχραιμη αντιμετώπιση των αντιξοοτήτων της ζωής, η στωικότητα **2.** η πρακτική φιλοσοφία, η φιλοσοφία της καθημερινότητας.

θυμόσοφος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει έμφυτη την κλίση να φιλοσοφεί, που φιλοσοφεί χωρίς να έχει τη σχετική μόρφωση **2.** αυτός που διατηρεί την ψυχραιμία του σε κρίσιμες περιστάσεις. — **θυμοσοφικός**, -ή, -ό [αρχ.], θυμοσοφικά επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σμ. «ο εκ φύσεως σοφός», < θυμός + σοφός].

θυμούμαι ρ. → θυμάμαι

θυμιάδης, -ής, -ές [αρχ.] {θυμιάδ-ους | -είς (ουδ. -ή), -ών} (λόγ.) αυτός που εύκολα θυμώνει, ερεθίζεται: είναι ~ *τύπος* ΣΥΝ. οξύθυμος, ευέξαπτος, οργίλος, ευερέθιστος, ανίθυμος ΑΝΤ. υγιήλιος, ψυχραιμικός. **θυμιάμα** (το) {θυμιάμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. όγκος του θυμού αδένου που συνδυάζεται συχνά με μυασθένεια. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. thymoma (βλ. κ. θυμός)].

θυμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {θυμω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να οργιστεί, προκαλώ σε (κάποιον) θυμό: με *θυμωσε* με την *αυθάδη συμπεριφορά* του ΣΥΝ. εξοργίζω, εκνευρίζω, οργίζω, φέρω εκτός εαυτού, (εκφραστ.) φουρκίζω, χολώνω ♦ (αμετβ.) **2.** οργίζομαι, καταλαμβάνομαι από θυμό: *θυμωσα* με την *αυθάδη συμπεριφορά* του || *όταν θυμώνει, κάνει σαν τρελός* ΣΥΝ. εκνευρίζομαι, εξάπτομαι, ανάβω, αγανακτώ, νευριάζω, γίνομαι εκτός εαυτού, (εκφραστ.) φουρκίζομαι, χολιάζω **3.** (+γεν. προσωπικής αντων. | +μαζι) διακόπτω τις σχέσεις μου με κάποιον, ψυχραίνομαι μαζί του: *μον θυμωσε, επειδή*

ήμουν ειλικρινής μαζί του || *είσαι ακόμη θυμωμένος μαζί μου*: ΣΥΝ κακίωμα **4.** (λαϊκ.) (για καιρικές συνθήκες ή στοιχεία της φύσης) γίνομαι ορμητικός: *θυμωσε ο καρός | η θάλασσα | ο άνεμος* ΣΥΝ. χαλάω, αγριεύω. — **θυμώμα** (το) [αρχ.].

θυμώνω - εκνευρίζω | -ομαι - νευριάζω - οργίζομαι - εξοργίζω | -ομαι - φέρω | γίνομαι εκτός εαυτού - μου δίνει στα νεύρα - μου τη δίνει - μου τη σπάει. Τη γενική σμ. του σημασιολογικού πεδίου του θυμού ως ενέργειας και ως κατάστασης δηλώνει κυρ. το θυμώνω, που λειτουργεί και ως μεταβατικό ρ. (με αντικείμενο προσώπου) και ως αμετάβατο (χωρίς αντικείμενο). Μεταβατική σμ. έχουν και τα εκνευρίζω, νευριάζω, εξοργίζω, φέρω | *κάνω εκτός εαυτού*. Αμετάβατη σμ. έχουν τα εκνευρίζομαι, νευριάζομαι, οργίζομαι, εξοργίζομαι, γίνομαι εκτός εαυτού, *μου δίνει στα νεύρα, μου τη δίνει, μου τη σπάει*. Ανάμεσα στα ρήματα αυτά παρατηρείται μια σηματολογική κλιμάκωση ευρύτερα αισθητή. Τα νευριάζω και εκνευρίζω | -ομαι καταλαμβάνουν το αρχικό στάδιο της εμφάνισης του θυμού (ως ενέργειας ή ως κατάστασης). Ακολουθεί το θυμώνω, που δηλώνει ότι από την κατάσταση της νευρικότητας, της απώλειας της ψυχραιμίας και μιας αρχομένης ψυχικής δυσθυμίας περνά στην κατάσταση του ελεγχόμενου θυμού, της ψυχικής ενόχλησης και ταραχής, που οδηγεί σε δυσμενείς αντιδράσεις εναντίον προσώπων. Ακολουθούν τα εκνευρίζομαι και οργίζομαι, όπου η κατάσταση της οργής, του μεγάλου θυμού, συχνά ξεπερνά τον έλεγχο και ξεσπάει με βίαιο τρόπο (ύβρεις, επιθέσεις κ.λπ.). Το αποκορύφωμα είναι όταν φέρω | *γίνομαι εκτός εαυτού*, που δηλώνει ότι η οξύτητα της οργής είναι τόση, που δεν μου επιτρέπει να ελέγξω τον εαυτό μου. Φράσεις όπως *μον δίνει στα νεύρα* ή *μου τη δίνει* και (σε πολύ προφορικό και οικείο ύφος) *μον τη σπάει* δηλώνουν αντιστοίχως ότι τα νευριάζω | εκνευρίζω και οργίζομαι | εξοργίζομαι.

Το θυμώνω ως μεταβατικό ρ. (θυμώνω κάποιον) απαντά κυρ. από τον 3ο αι. π.Χ., ενώ η κανονική χρήση («είμαι θυμωμένος») εμφανίζεται πριν από τους κλασικούς χρόνους με τον τ. (θυμούομαι >) θυμούμαι. Το νευριάζω είναι νεότερο, ενώ αρχαίο είναι το εκνευρίζω «αφαιρώ τα νεύρα» και (ως μεσοπαθ.) «καταρρέω, εξασθενώ» με το εξίσου αρχαίο νευρούμαι να σημαίνει «νευριάζω» (ως σημειωθεί ότι η νεότερη χρήση της λ. «νεύρα» είναι ιατρικής φύσης και απαντά στους ιατρούς των μεταγενεστέρων χρόνων - 4ο αι. π.Χ.). Τα οργίζομαι και εξοργίζομαι είναι αρχαία (Αριστοφάνης, Πλάτων κ.ά.) με την ίδια σημασία. Η σημασιολ. διαφορά ανάμεσα στο θυμώνω και το (εξ)οργίζομαι υπάρχει και ανάμεσα στα θαμμός και οργή, τόσο στην Αρχ. όσο και στη Ν. Ελληνική. Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν και τη λ. γόλος με τη σμ. «πικρία, μνησικακία» που βρίσκεται στα πρόθυρα του θυμού (πβ. κ. τα σημερινά χολώνομαι, χολωμένος). + τόνος

θυνός (ο) (λόγ.) μεγάλο εδώδιμο ψάρι: ο τόννος (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., αιν. ετύμου, πθ. δάνειο (πβ. εβρ. tannin «κίττος»)].

θύρα (η) {θυρών} (λόγ.) **1.** η πόρτα: ΦΡ. (α) *επί θύρας | προ των θυρών* (επί θύρας | *προ θυρών*, αρχ. φρ.) για κάτι απειλητικό, που επικρατεί ή βρίσκεται ήδη πολύ κοντά: ο πόλεμος | ο κίνδυνος | ο εχθρός *βρίσκεται* ~ (β) *κεκλεισμένων των θυρών* {κεκλεισμένων των θυρών, Κ.Δ. Ιωάνν. 20, 19} (λόγ.) (για δική, συνεδρίαση) με κλειστές τις πόρτες, χωρίς το κοινό να μπορεί να παρακολουθήσει: η *δίκη διεξήχθη* ~ ΑΝΤ. ανοικτός, ελεύθερος (γ) *παραβιάζω ανοικτές θύρες* | *πόρτες* | *πίλες* βλ. λ. *παραβιάζω* (δ) *πολιτική* | *διπλωματία ανοικτών θυρών* πολιτική ή διπλωματία που επιδιώκει τον ελεύθερο εμπορικό ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών και αποβλέπει στην ανάπτυξη των σχέσεων τους **2.** ΑΘΛ. (α) η καθεμία από τις εισόδους σταδίου ή γηπέδου, από τις οποίες εισέρχονται οι θεατές στις αντίστοιχα αριθμημένες εξέδρες του (β) (συνεκδ.) η εξέδρα του γηπέδου, στην οποία εισέρχονται οι θεατές από την παραπάνω είσοδο (γ) (συνεκδ.) οι θεατές που κάθονται στις κερκίδες αυτού του τμήματος του σταδίου | γηπέδου: όλη η ~ *10 ήταν ανάστατη* (δ) οι οργανωμένοι (και συνήθ. φανατικοί) οπαδοί ομάδας, οι οποίοι κατά παράδοση κάθονται στην ίδια πλευρά του γηπέδου (της ομάδας τους), που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη είσοδο από τον αριθμό της οποίας και χαρακτηρίζονται: ~ *13 (οι οπαδοί του Παναθηναϊκού)*, ~ *4 (οι οπαδοί του Π.Α.Ο.Κ.)* κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *dhu-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *dhwer- «θύρα», πβ. σανσκρ. dvārah, αρχ. σλαβ. dvor-ū «αυλή», λατ. foris «έξω», γαλλ. dehors «έξω» (< λατ. de- foris), forêt «δάσος (< λατ. forestis silva «δάσος έξω από τις πύλες του βασιλικού πάρκου)», αρχ. γερμ. tūrī «θύρα», γερμ. Tür, αγγλ. door κ.ά. Ομόρρ. *θυρ-εός, θυρ-ής (-ίδα), ά-θυρό-στομος, θυρ-ωρός* (βλ. λ.) κ.ά. Το δόγμα της πολιτικής ανοικτών θυρών αποδίδει το γαλλ. doctrine de la porte ouverte].

θύραθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από έξω ΑΝΤ. έσωθεν, εκ των έσω **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κοσμικό, μη εκκλησιαστικό περιεχόμενο: ~ *λογοτεχνία* - ΦΡ. (ειδικότ.) **θύραθεν παιδεία** η κλαστική παιδεία κατ' αντιδιαστολή προς την εκκλησιαστική. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ΕΤΥΜ αρχ. < θύρα + -θεν (βλ. λ.)].

θυρανοεία (τα) [αεσν.] {θυρανοείω} τα εγκαίνια ναού.

θυρεοειδεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαιρέση όλου ή μέρους του θυρεοειδούς αδένος για τη θεραπεία βρογχόκλισης, όγκου του θυρεοειδούς ή υπερθυρεοειδισμού. Επίσης θυρεοειδεκτομία [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. thyroidectomy].

θυρεοειδής, -ής, -ές {θυρεοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** όμοιος στο σχήμα με θυρεό (βλ. λ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τον θυρεοειδή αδένος ή τον θυρεοειδή χόνδρο: ΦΡ. ΑΝΑΤ. (α) **θυρεοειδής (αδένας)** ο ενδο-

κρίνης αδένος που βρίσκεται στο εμπρόσθιο μέρος του λαιμού και με τις ορμόνες που εκκρίνει συμβάλλει στην ανάπτυξη του σώματος και στον μεταβολισμό (β) **θυρεοειδής χόνδρος** ο μεγαλύτερος χόνδρος του λάρυγγα, που έχει σχήμα θυρεού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. μτγν. < θυρεός + -ειδής < είδος. Η λ. απαντά ήδη στον γιατρό Γαλιήνο με τη σχ. του ενδοκρινούς αδένος του λαιμού, ο οποίος έχει σχήμα θυρεού]. **θυρεοειδής**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον θυρεοειδή αδένος. **θυρεοειδίτιδα** (η) [1853] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή του θυρεοειδούς αδένα.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thyroidite]. **θυρεοειδοπάθεια** (η) {θυρεοειδοπαθεκόν} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση του θυρεοειδούς αδένα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thyroidopathy]. **θυρεός** (ο) το έμβλημα αριστοκρατικής οικογένειας, το οποίο έχει σχήμα ασπίδας ΣΥΝ. οικόσημο.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σχ. «μεγάλη πέτρα που χρησιμοποιείται ως θύρα (όπως αυτή που, κατά την *Οδύσσεια*, χρησιμοποιούσε ο κύκλωπας Πολύφημος, για να κλείσει τη στηλιά του)», < *θύρα* + -εός (< -Εός). Η σχ. της μεγάλης ποδοφύλλου ασπίδας, που έμοιαζε με θύρα, απαντά από τον 3ο αι. π.Χ.]. **θυρεοτροπίνη** (η) ΒΙΟΛ. ορμόνη της υπόφυσης που διεγείρει την ανάπτυξη και τη εκκριτική δραστηριότητα του θυρεοειδούς αδένα ΣΥΝ. θυρεοειδοτρόπος ορμόνη.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thyroéotropine < thyreo- (< μτγν. θυρεοειδής) + -tropine (βλ. κ. *ατροπίνη*)]. **θυρίδα** (η) 1. (λόγ.) μικρή πόρτα, μικρό άνοιγμα ΣΥΝ. πορτάκι, πορτί-τσα 2. (ειδικότ.) μικρό άνοιγμα σε χώρισμα γραφείου ή ταμείου, μέσω του οποίου γίνονται οι συναλλαγές μεταξύ υπαλλήλων και πολιτών: *απευθυνθείτε στην πρώτη ~ ΣΥΝ. γκισέ* 3. (συνεκδ.) το αντίστοιχο τμήμα γραφείου ή ταμείου: η ~ 3 *δεν λειτουργεί* 4. (α) χώρισμα χρηματοκιβωτίου ή ντουλαπιού, που διαθέτουν τράπεζες σε ιδιώτες, για την ασφαλή φύλαξη χρημάτων, εγγράφων, κοσμημάτων ή άλλων πολύτιμων αντικειμένων: *τραπέζική ~* || ~ *ασφαλείας* (β) **ταχυδρομική θυρίδα** (συντομ. Τ.θ.) μικρό, ιδιωματικής χρήσεως γραμματοκιβώτιο, που βρίσκεται σε ταχυδρομείο: για να διατηρήσει την *ανωνυμία του, παρήγγειλε οι απαντήσεις στην αγγελία του να στέλνονται σε - 5*. ΠΛΗΡΟΦ. (α) **θυρίδα (πλαίσιο) διαλόγου** (αγγλ. dialogue box) πλαίσιο που εμφανίζεται στην οθόνη δείχνοντας στον χρήστη πληροφοριακά μηνύματα και ζητώντας του μία απάντηση (β) **θυρίδα εισερχομένων μηνυμάτων** (η) | **εισερχόμενα** (τα) (αγγλ. inbox) αρχείο στο οποίο ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας αποθηκεύει μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θυρίς*, -ίδος, υποκ. του ουσ. *θύρα*. Στις σχ. 2-3 η λ. αποδίδει το γαλλ. *guichet*]. **θυροκολλή ρ. μετβ.** {θυροκολλάς... | θυροκόλλη-σα, -ώμα, -άται... -ήθηκα, -ημένος} επικολλή σε πόρτα για κοινοποίηση (επίσημο έγγραφο, π.χ. απόφαση, διάταγμα, κλήση κ.λπ.): *έδωσε εντολή να θυροκολληθεί η απόφαση του δικαστηρίου*. — **θυροκόλληση** (η). **θυροζίνη** (η) {θυροζίνων} ΒΙΟΛ. σημαντική ορμόνη που παράγει ο θυρεοειδής αδένος και δίνεται ως φάρμακο σε ενδοκρινικές ανωμαλίες, η οποία εντείνει τον βασικό μεταβολισμό στα θερμόαιμα ζώα και στον άνθρωπο, με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι καύσεις: χρησιμοποιείται ως διεγερτικό του μεταβολισμού για τη θεραπεία ενδοκρινικών ανωμαλιών.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thyroxine < thyr- (< thyroid «θυρεοειδής») + -ox- (< οξύ) + -ine (< -ίνη)]. **-θυρος**, -η, -ο (λόγ.) β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό θυρών: *αγόρασε ένα πεντάθυρο αυτοκίνητο* ΣΥΝ. -πορτος. [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. δι-θυρος, μτγν. *τρι-θυρος*), που προέρχεται από το ουσ. *θύρα* (βλ. λ.)]. **θυροηλεκδράση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ηληλεκτρονιοδυναμικό σύστημα, που συνδυάζει ήχο με εικόνα και έχει λειτουργία και χρήση αντίστοιχη με αυτήν του θυροηλεκφώνου (βλ. λ.). **θυροηλέφωνο** (το) {θυροηλεφώνου | -ων} ηληλεκτρονιοδυναμικό σύστημα, που συνδέει την είσοδο κατοικίας (συνήθ. πολυκατοικίας) με τους εσωτερικούς χώρους της και χρησιμοποιεί στην ακουστική επικοινωνία μεταξύ ενοίκων και επισκεπτών, κυρ. για το άνοιγμα της εξώπορτας, **θυροφύλλο** (το) [1856] {θυροφύλλων} (λόγ.) το καθένα από τα κινητά μέρη της πόρτας ΣΥΝ. πορτόφυλλο. **θίρσος** (ο) (στην αρχαιότητα) κλαδί από καλάμι ή ξύλο, που στην κορυφή του είχε φύλλα κισσού ή αμπέλου και αποτελούσε χαρακτηριστικό διονυσιακό έμβλημα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αν. ετύμου, πθ. δάνειο, όπως και το αντίστοιχο χετ. *tuwarsa* «κισσός»]. **θυροσφόρος**, -ος, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που κρατά θύρσο. **θύρωμα** (το) {θύρωμα-ατος | -ατα, -άτων} το πλαίσιο πόρτας ή παραθύρου, το κούφωμα ΣΥΝ. τελάρο, περβάζι, κάσα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θυρώ (-άω) < *θύρα*]. **θυρωρείο** (το) [μτγν.] ο χώρος της κυρίας εισόδου ενός κτηρίου (πολυκατοικίας, εργοστασίου, δημόσιας υπηρεσίας κ.λπ.), στον οποίο βρίσκεται ο θυρωρός. **θυρωρός** (ο/η) κ. (λαϊκ.) **θυρωρίνα** (η) πρόσωπο που έχει καθήκον να βρίσκεται στη είσοδο πολυκατοικίας ή γενικότ. μεγάλο κτηρίου, για να την επιτηρεί και για να δίνει πληροφορίες στους επισκέπτες ΣΥΝ. (λαϊκ.) πορτιέρης.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θυραωρός* < *θυρα-Πορός < *θύρα* + **-Φορός* < *ορώ* (< **Ρορώ*)]. **θυσανοειδής**, -ής, -ές [μτγν.] {θυσανοειδούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος

με θύσανο, φουντωτός ΣΥΝ. θυσανωτός, κροσσωτός. — **θυσανοειδώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **θυσανόμορφος**, -η, -ο όμοιος στη μορφή με θύσανο. **θύσανος** (ο) {θύσαν-ου | -ων, -ους} 1. (λόγ.) το σύνολο ισομεγώνων νημάτων, που δένονται μεταξύ τους σφιχτά στο ένα άκρο, ενώ στο άλλο αφήνονται ελεύθερα - η φούντα 2. ΜΕΤΕΩΡ. λεπτό λευκό νέφος από παγοκρυστάλλους, το οποίο ανήκει στα ανώτερα νέφη. [ΕΤΥΜ. αρχ., αββ. ετύμου, πθ. < *θύσσα (παρεκτεταμένο με παραγ. επιθήμα -ανος) < *θύθ-ά, που συνδ. με λετ. *duSa* «δεμάτι άγυρο», σανσκρ. *dudhi* «ορμητικός» κ.ά.]. **θυσανόστρωμα** (το) [1897] {θυσανοστρώμα-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. λεπτό νέφος σαν σεντόνι ή πέπλο, που σχηματίζει μεγάλο φωτεινό κύκλο λόγω της διάθλασης των ηλιακών ακτίνων στους παγοκρυστάλλους του - ανήκει στα ανώτερα νέφη. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *cirrostratus*]. **θυσανοσωφ(ε)ίτης** (ο) [1897] {θυσανοσωφ(ε)ιτών} ΜΕΤΕΩΡ. λεπτό λευκό νέφος, σφαιρικού σχήματος, που σχηματίζει μαζί με άλλα σειρές σαν αυτές των μικρών κυμάτων α' ήκει στα ανώτερα νέφη. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *cirrocumulus*], **θυσανωτός**, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) 1. όμοιος στη μορφή με θύσανο, φουντωτός ΣΥΝ. **θυσανοειδής** 2. αυτός που φέρει θυσανούς, φουντωτός ΣΥΝ. κροσσωτός. **θυσία** (η) {θυσιών} 1. προσφορά λατρευτικού χαρακτήρα, που απευθύνεται σε θεότητα: *αιματηρή | αναίμακτη ~* || *προσφέρω | τελώ ~* || η ~ του Αβραάμ - (μτφ. -συνήθ. πληθ.) 2. η στέρηση υλικών ή ηθικών αγαθών ή ενδοχόμενης προσφορά και της ίδιας της ζωής, την οποία υφίσταται κάποιος για την επίτευξη ευγενούς και ανιδιοτελούς σκοπού: οικισμική | προσωπική | *υπέρατη* - || *κάνω | υποβάλλομαι σε | απαιτώ ~* - ΦΡ. (α) **γίνομαι θυσία (για κάποιον)** (μεσν. φρ.) προσφέρω όλο μου τον εαυτό, όπως το παν: *θυσία έγινε για σένα κι εσύ ούτε που το αναγνώρισε!* (β) **πάση θυσία** (*πάση θυσία*) με οποιοδήποτε τίμημα, οπωσδήποτε: *θα επιδιώξω ~ να τον συναντήσει*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θύω «θυσιάζω» (βλ. λ.)]. Η λ. δήλωσε εξαρχής τόσο το ολοκαύτωμα όσο και τις αιματηρές και αναίμακτες προσφορές]. **θυσιάζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {θυσιάσα-, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} * (μετβ.) 1. προσφέρω (κάποιον/κάτι) ως θυσία: *ο Αβραάμ δέχθηκε να θυσιάσει τον μονάκριβο γιο του || κατά την αρχαιότητα θυσίαζαν ζωα στους θεούς* 2. (μτφ.) στεροίμαι εκουσία ή προσφέρω (κάτι) χάριν συγκεκριμένου σκοπού: *θυσίασε την καριέρα του, για να μεγαλώσει τα ορφανά αδέρφια του || θυσίασε την υπόληψη του, για να ικανοποιήσει τις φιλοδοξίες του || δεν διατάζον να θυσιάσουν τα εθνικά συμφέροντα στον βωμό μικροκομματικών σκοπιμοτήτων* * 3. (αμετβ.) **τελώ θυσία**: οι πιστοί *θυσίαζαν στους θωμούς* 4. (μεσοπαθ. **θυσιάζομαι**) (α) υποβάλλομαι σε μεγάλες στέρσεις χάριν ανιδιοτελούς σκοπού: *θα μπορούσα κι εγώ να διασκεδάσω, θυσιάσηκα όμως, για να μη λείπει τίποτε απ' τα παιδιά μου* (β) υποφέρω τη ζωή μου: *θυσιάστηκαν για την πατρίδα τους*. **θυσιαστήριο** (το) {θυσιαστήριου | -ων} 1. η τράπεζα ή ο βωμός όπου τελείται η θυσία 2. ΕΚΚΛΗΣ. η Αγία Τράπεζα (βλ. λ. *τράπεζα*). [ΕΤΥΜ. < μτγν. θυσιαστήριον < αρχ. θυσιάζω], **θυσιαστής** (ο) [μτγν.] πρόσωπο που θυσιάζει, που προσφέρει θυσία ΣΥΝ. θύτης. **θύτης** (ο) {θυτών}, **θύτρια** (η) {θυτρίων} 1. πρόσωπο που θυσιάζει, που προσφέρει θυσία 2. πρόσωπο που προκαλεί σε κάποιον κακό κατ' αντιδιαστολή προς το θύμα (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. θύω]. **θύω** ρ. της Αρχ. Ελληνικής που σημαίνει «θυσιάζω» και απαντά σε σύνθετα και παράγωγα, π.χ. *θύμα, θυμίαμα, θυσία*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σχ. «βγάζω καπνούς - θυσιάζω», < *dhu, μηδε-νισμ. *baθm*. του Ι.Ε. *dheu- «σκορπίζω, στροβιλίζω», πθ. λατ. *fumus* «καπνός» (> γαλλ. *fumée*, ισπ. *humo*), σανσκρ. *dhūmāh*, αγγλ. *dust* «σκόνη», γερμ. *Dunst* «καπνός» κ.ά. Ομόρρ. **θύ-μα, θυ-μίαμα, θυ-μέλη, θυ-της, θυ-σία** κ.ά. Βλ. κ. *τύφος*, τυφλόξ]. **θώκος** (ο) 1. (λόγ.) έδρα, κάθισμα 2. (ειδικότ.) το κάθισμα υψηλού προσώπου και συνεκδ. το αντίστοιχο υψηλό αξίωμα: *προεδρικός | υπουργικός ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. θώκος | θάκος, αββ. ετύμου, πθ. < *ea-Fa*-κος ή *Θό-Fa*-κος, οπότε η σύνδ. με το ρ. τί-θη-μι (πθ. *θα-μά, θάμ-νος, θω-μός* «σωρός, στοίβα») δεν μπορεί να αποκλειστεί]. **Θωμάς** (η) {Θωμάδιος, -α} 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. Επίσης **Θωμάη**. [ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., θηλ. του μτγν. *Θωμάς* (βλ. λ.)]. **θωμιαίστες** (οι) τα μέλη των αρχαίων χριστιανικών Εκκλησιών της Ν. Ινδίας, τις οποίες ίδρυσε ο Απόστολος Θωμάς, σύμφωνα με απόκρυφη χριστιανική παράδοση. **Θωμάς** (ο) 1. ένας από τους δώδεκα μαθητές του Χριστού, που θέλησε να ψηλαφήσει τις πληγές του διδασκάλου του, για να πιστέψει στην ανάστασή του: *αναδείχθηκε σε μεγάλο Απόστολο* ΦΡ. (α) (μτφ. -σκωπτ.) **άπιστος Θωμάς** βλ. λ. *άπιστος* (β) ΕΚΚΛΗΣ. **Κυριακή του Θωμά** η πρώτη Κυριακή μετά το Πάσχα 2. όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. Θωμάς < αραμ. *Te'omā* «δίδυμος»]. **θωμισμός** (ο) η θεολογική και φιλοσοφική διδασκαλία του Θωμά του Ακινάτη. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *thomisme*], **θωμιστής** (ο) [1766] ο οπαδός του θωμισμού. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *thomiste*]. **θωπεία** (η) [αρχ.] {θωπειών} (λόγ.) 1. χάδι, εκδήλωση στοργής και τρυφερότητας: *μητρικές | ερωτικές ~ ΣΥΝ. χαϊδεμα, χαϊδολόγημα* 2. (συνεκδ.) ο κολακευτικός λόγος, ο λόγος με τον οποίο προσπαθεί κανείς

να καλοπιάσει κάποιον ΣΥΝ. κολακεία, (καθμ.) κανάκεμα, (λαϊκ.) γαλιφιά. Επίσης θώπευμα (το) [αρχ.] θωπεύω ρ. μετβ. {θώπευ-σα, -τηκα, -μένος} (λόγ.) 1. χαϊδεύω 2. (μτφ.) καλοπιάνω ή κολακεύω. — θωπευτής (ο) [μεσν.], θωπευτικός, -ή, -ό

[αρχ.]

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «κολακεύω», < θώψ, *θωπός* «κόλακας», που συνδ. με την Ι.Ε. ρίζα *dhabh-, για την οποία βλ. λ. *θάμβος*, αν ληφθεί υπ' όψη η παρακ. *τέ-θη-πα* «έχω εκπλαγεί, θαμψοθεί»].

θώρακας (ο) {θωράκων} 1. δερμάτινο ή μεταλλικό περίβλημα, που κάλυπτε και προφύλασσε το στήθος και την πλάτη των πολεμιστών 2. ΑΝΑΤ. η οστείνη κοιλότητα του σώματος των σπονδυλωτών, που περικλείει τους πνεύμονες και την καρδιά 3. προστατευτικό περίβλημα πλοίου, οχήματος, χώρου κλπ., ειδικά κατασκευασμένο για να παρεμποδίζει τη διέλευση βλημάτων. — θωρακικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. *θώραξ* (ήδη μικ. πληθ. to-ra-ke), αγν. ετόμου, πθ. δάνειο, όπως και η συνώνυμη λατ. λ. *lorica*].

θωρακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {θωράκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος (λόγ. τεθωρακισμένος)} 1. επε-δύω (κάτι) με κατάλληλο υλικό (πχ. χάλυβα), ώστε να είναι απρόσβλητο από βλήματα: ~ *αεροσκάφος* | *όχημα* || *θωρακισμένη πόρτα* 2. (μτφ.) εξοπλίζω (κάτι), ώστε να αυξήσω την αμυντική αποτρεπτική του ισχύ: ~ *τα παράλια της χώρας* 3. (μτφ.) καθιστώ ισχυρότερο, ανθεκτικότερο: *τα νέα οπλικά συστήματα θωρακίζουν την άμυνα της χώρας* || *τα αντιπλημυρικά έργα θωράκισαν την περιοχή απέναντι στον κίνδυνο πλημύρας* || (μεσοπαθ.) *πρέπει να θωρακιστείς με υπομονή και θάρρος*. — θωράκιση (η) [1889] κ. θωρακισμός (ο) [μτγν.] κ. θωράκισμα (το).

θωράκιο (το) [μτγν.] {θωρακί-ου | -ων} (λόγ.) 1. ο μικρός θώρακας 2. μικρό τείχος στο ύψος του στήθους, που προφυλάσσει από πτώσεις ΣΥΝ. στηθαίο 3. ΝΑΥΤ. ο μικρός εξώστης που στερεώνεται στον λαϊμό της στήλης του ιστού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κόφα.

θωρακοκέντηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η παρακέντηση της θωρακικής κοιλότητας για διαγνωστικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *thoracocentèse*].

θωρακοπλαστική (η) ΙΑΤΡ. η πλαστική εγχείρηση στον θώρακα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *thoracoplastie*].

θωρακοτομία (η) [1890] {θωρακοτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή του θωρακικού τοιχώματος για την εξαγωγή πύου ή για άλλους θεραπευτικούς σκοπούς. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *thoracotomie*

θωρακοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που φέρει θώρακα- ΦΡ. *θωρακοφόροι* (οι) (γαλλ. *Les Cuirassiers*) στρατιώτες που μέχρι τις αρχές του 20ού αι. ανήκαν στο βαρύ ιππικό της Γαλλίας και τη στολή των οποίων συμπλήρωνε προστατευτικός θώρακας.

θωρακωτός, -ή, -ό [1858] 1. αυτός που είναι επενδεδυμένος με θώρακα, θωρακισμένος 2. ΝΑΥΤ. **θωρακωτό** (το) πλοίο του οποίου οι ιστοί είναι εφοδιασμένοι με θωράκια (βλ. λ.).

θωρηκτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχ'ι επενδυθεί με μεταλλικές πλάκες 2. **θωρηκτό** (το) [1889] μεγάλο πολεμικό πλοίο, που είναι εφοδιασμένο με τη μέγιστη επιθετική ικανότητα βολής και τη μέγιστη δυνατή αμυντική προστασία, η οποία επιτυγχάνεται από σειρά ισχυρών θωρακίσεων: το ~ «*Αβέρωφ*» έπαιξε σημαντικό ρόλο στη δράση του ελληνοικού Πολεμικού Ναυτικού.

[ETYM. < αρχ. *θωρήσσω* (πθ. αρχ. *θωρηκτής*) < *θώραξ*, απόδ. ξέν. όρου, π. β. γαλλ. *cuirassé*].

θώρα (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. η όψη, η εξωτερική εμφάνιση 2. το βλέμμα, η ματιά. [ETYM. μεσν. < θωρώ].

θωριά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) η εξωτερική εμφάνιση, η όψη, το παρουσιαστικό ΦΡ. (για πρόσ.) **χάνω τη θωριά μου** ωχραίνω, χάνω το χρώμα μου. [ETYM. μεσν. < αρχ. *θεωρία*].

θωρώ ρ. μετβ. {θωρ-είς κ. -άς, .: μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λογοτ.-λαϊκ.) κοιτάζω, παρατηρώ: «*πώς μας θωρείς ακίνητος, που τρέχει ο λογισμός σου;*» (Α. Βαλαωρίτης). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω*. [ETYM. < μεσν. θωρώ < αρχ. *θεωρώ*].

θως (ο) {θω-ός, -α | -ες, -ων} (επιστημ.) το τσακάλι (βλ. λ.). [ETYM. αρχ., αγν. ετόμου. Θεωρείται ότι αρχική σημ. της λ. είναι «αυτός που καταβροχθίζει» και, επομένως, το ουσ. συνδ. με το ρ. *θώσθαι* «γεύομαι, ευωχούμαι» και με το ομόρρ. ουσ. *θωίνη* «ευωχία, συμπόσιο» (και οι δύο λ. είναι επίσης αγν. ετόμου), καθώς και με το αρχ. σλαβ. *daviti* «πνίγω»].

I

I, ι: ιώτα κ. γιώτα, το ένατο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Με τη διαφορά ότι το γράμμα ιώτα στην Αρχαία δήλωνε ένα μακρό και ένα βραχύ [i], ήταν δηλ. ό,τι ονομάζουμε δίχρονο. Το | είναι από τα γράμματα που όχι μόνο διατήρησαν διαχρονικά τη φωνητική τους αξία στο σύστημα της Ελληνικής, αλλά και τη διεύρυναν. Ειδικά το ιώτα ήταν ο φθόγγος της Ελληνικής στον οποίο εξελίχθηκαν φωνητικά έξι άλλοι διαφορετικοί (στην Αρχαία) φθόγγοι: το η (που αρχικά προφερόταν ς), το υ (προφερόταν ü), το ει (προφερόταν ει και è), το οι (προφερόταν οι), το ηι (προφερόταν ηί) και το υι (προφερόταν υί). Όλα αυτά έγιναν φωνητικά [i], διατηρώντας -λόγω της ιστορικής ορθογραφίας- τον διαφορετικό τρόπο γραφής τους. Το φαινόμενο της εξέλιξης σε [i] διαφορετικών στην αρχική προφορά τους φθόγγων είναι γνωστό ως ιωτακισμός. ολόκληρη δε η προφορά της Ελληνικής με τον τρόπο που εξελίχθηκε ιστορικά, δηλ. έτσι όπως προφέρουμε την Ελληνική οι Έλληνες ήδη από τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες, αποκαλείται ιωτακιστική (κατ' αντιδιαστολή προς την ητακιστική ή **ερασμική** λεγόμενη προφορά της Αρχαίας· βλ. λ. *προφορά*). Η σπουδαιότητα του ιώτα προέρχεται και από το ότι αποτελούσε το υποτακτικό φωνήεν πολλών διφθόγγων της Αρχαίας (*αι, ει, οι, υι, ηι, οι*). Στα βυζαντινά χρόνια, κατά το θηλυκό γένος του «η αλφάβητος», ελέχθησαν σε θηλυκό γένος και οι ονομασίες πολλών γραμμάτων (*η άλφα, η βήτα, η ιώτα* κ.ά.). Έτσι ελέχθη σε θηλυκό γένος και η υπογεγραμμένη (ενν. ιώτα) αντί του παλαιότερου «το υπογεγραμμένο ιώτα». Οι ιστορικοί της ελληνικής γραφικής εξέηγούν την προέλευση του ελληνικού ιώτα από το σημιτικό γράμμα yōd, που σήμαινε το «χέρυ» και είχε (όπως και στην Ελληνική) ημφωνική λειτουργία (ι και υ)· ως προς την ονομασία του γράμματος, κατά τα θήτα, βήτα, ζήτα κ.λπ. επικράτησε η κατάληξη -τα (*ιώτα*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

I, | γιώτα κ. (λόγ.) ιώτα: το ένατο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *γιώτα, αριθμός*).
-ί (αρχαιοπρ.) κατάληξη επιρρημάτων. [ETYM. Κατάλ. επιρρημάτων της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά και σε άλλες Ι.Ε. γλώσσες, πβ. λατ. ut-i, γερτ. eni- κ.ά.]

-ί ή -εϊ: επιρρηματικές χρήσεις. Πώς είναι σωστό να γράφεται: **αμισθί ή αμισθεί; αυτολεξί ή αυτολεξεί;** παμψηφί ή παμψηφεί; κ.ο.κ. Οι αρχαιοπρεπείς αυτές λέξεις, που χρησιμοποιούνται σε λογιότερο ύψος, αποτελούν κατά κανόνα υπολείμματα αρχαίων οργανικών πτώσεων, που πέρασαν σε επιρρηματική χρήση, ή λέξεις που σχηματίστηκαν με το πρότυπο τέτοιων χρήσεων. Για να αντιμετωπίσει κανείς το πρόβλημα της ορθογραφίας αυτών των τύπων, πρέπει να θυμάται: (α) με -ί γράφονται πολλές λέξεις σε -τί | -ιστί, καθώς και τρεις λέξεις που δεν λήγουν σε -τι: οι λέξεις *αμισθί (μισθός), αυτοχειρί* «(διοχείριος) (χειρ «χέρυ») και *πα ν νυχί* (νυκ «νύκτα») (β) με -εϊ γράφονται όλες οι άλλες λέξεις (*αυθωρεί, παμψηφεί* κ.λπ.). Παραδείγματα: (α) -ί | -τί: *ακροποδίτι, αιτωρωτί, ασυζητί, αμαχητί, αψηλαφητί, ασκαρδομακτί* («με σταθερό βλέμμα, χωρίς ανοιγοκλείσιμο των ματιών»), *αμελλήτι* («χωρίς αναβολή ή καθυστέρηση, αμέσως»), *αυτονυκτί, ανομοιτί* («χωρίς όρκο»), *ανεπιστρεπτί* -στί: *νεωστί, απνευστί* -αστί: *χιαστί, ονομαστί* («ονομαστικός»), *ιππαστί* («καβάλα»), *ίππος* «άλογο» -ιστί: *χυδαίσι* («λαϊκά»), *παλιότ.* «στη δημοτική»), *αρχαίσι* («στην αρχαίχουσα γλώσσα»), *εβραΐσι, ελληνιστί, γαλλιστί, αγγλιστί, ιταλίστι, γερμανιστί, τουρκιστί* κ.λπ. (για γλώσσες) -παπαγαλίστι, *ακροβολιστί, λακωνιστί* (β) -εϊ: *αυτολεξεί, αυτοστιγμεί, αυθωρεί* (τώρα «αμέσως»), *παμψηφεί, πανδημεί* («όλος ο κόσμος»), *πανοικεί* («όλα τα μέλη της οικογενείας, συν γυναιξί και τέκνοις»), *αποινεί* («ατιμωρητί»).

-ια κατάληξη: **1.** μεταρρηματικών αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών: *βλαστήμια, κατάντια, κατηγορία* **2.** θηλυκών ουσιαστικών (αντί «PX- -η) *άκρη - άκρια, κόμη - κόμπια, φώκη - φώκια*. [ETYM. Κατάλ. (ήδη μεσν.), που σχηματίστηκε κατά τα αρχ. ουσ. σε -ία τα οποία υπέστησαν συνίτηση (πβ. *παρηγορία - παρηγορία, βλασφημία - βλαστήμια*) και εμφανίζεται σε μεταρρηματικά ή μετονομαστικά παράγωγα (πβ. *αγρυνώ - αγρύνια, αρρωστος - αρρώστια*)].

-ιά παραγωγικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνει: **1.** δέντρο, φυτό: *μηλιά, κερασ-ιά* **2.** κηλίδα ή αποτύπωμα: *μελαν-ιά, δαχτυλ-ιά, λαδ-ιά* **3.** χτύπημα (με όργανο): *σπαθ-ιά, κονταρ-ιά* **4.** τραύμα (από κάτι): *μαχαρ-ιά, χαρακ-ιά* **5.** μέτρο, ποσότητα: *χερ-ιά, φτωρ-ιά, πικρυν-ιά* **6.** θηλ. εθνικών και κυρίων ονομάτων: *Κρητικ-ιά, Πατριν-ιά* **7.** θηλ. επιθέτων, αντί αρχ. -η: γνωστικ-ια, *κακ-ιά, μοιακ-ιά* κ.τ.ό. **8.** αφηρ. ουσ. από ονόματα και ρήματα: *ανθρωπ-ιά, ανημοπ-ιά, βρισ-ιά, περπατη-ιά* **9.** σύνολο ανθρώπων: *εργατ-ιά, Τουρκ-ιά* **10.** κατάσταση: *ερμη-ιά, παγων-ιά, συννεφ-ιά*. [ETYM. Κατάλ. (ήδη μεσν.), που προέρχεται από συνίτημένη προφορά της κατάλ. -εα | -αία (λ.χ. *μηλ-εα > μηλιά, έλαια > ελιά*) και επεκτάθηκε αναλογικώς σε νεολογ. αφηρημένα ουσ. (λ.χ. *κλεψ-ιά, προστυχ-ιά, ανθρωπ-ιά*) εξαιτίας της φωνητικής σύμπτωσης με αρχ. αφηρημένα ουσ. σε -ια (λ.χ. *άδικ-ια, ζημ-ια, φιλ-ια* κ.ά.)].

ουσιαστικά σε -ig, **τύπος**: φθί-νια | περηφά-νια. Αρκετά ουσιαστικά σε (μονοσύλλαβο) -ια σχηματίστηκαν στη Ν. Ελληνική ως παράγωγα ρημάτων (οπότε δηλώνουν κατάσταση, π.χ. *συμπανό - συμπαρόνια*) ή επιθέτων (οπότε δηλώνουν ιδιότητα: *ζωντανός - ζωντά-*

νια). Παραδείγματα ρηματικών παραγώγων: *αγρυνώ - αγρύνια, βαρυνγωιά - βαρυνγώμια, βλαστημώ - βλαστήμια, καταντώ - κατάντια, καταφρονώ - καταφρόνια, κατηγορώ - κατηγορία, ζαγρυνώ - ζαγρύνια, παρηγορώ - παρηγορία, συμπανω - συμπαρόνια, τυραννώ - τυραννία, ψυχοπνω - ψυχοπόνια*. Παραδείγματα ονομαστικών παραγώγων: *άσκημος - ασκήμια, γυμνός - γύμνια, ζουρλός - ζουρλία, ζωντανός - ζωντάνια, μίκερος - μίκερια, μουρλός - μουρλία*.

Προβλήματα ορθογραφίας εμφανίζουν ορισμένα παράγωγα σε -ια, τα οποία, είτε γιατί τα συνδέουν με ρήματα σε -εώ (*ζηλεύω*) είτε γιατί τα θεωρούν εξέλιξη παλαιότερων ουσιαστικών (*παχεία*), τα γράφουν ενίοτε με -εια. Ωστόσο, τα ουσιαστικά σε -εια είναι είτε παράγωγα επιθέτων σε -ης, οπότε τονίζονται στην προπαρλήγουσα (*επιμελής - επιμέλεια*), είτε ρημάτων σε -εω, οπότε τονίζονται στο -εια (*μαγεύω - μαγεία*). Αντιθέτως, τα ουσιαστικά σε -ια που παράγονται από ρήματα και δηλώνουν κατάσταση, τονίζονται πάντοτε στην παραλήγουσα, δεν παράγονται από επίθ. σε -ης, συνιζάνουν (συμπροφέρουν σε μία συλλαβή) το -ια και μπορούν να συνδέονται συγχρόνως με επίθ. σε -ος (να δηλώνουν δηλ. και ιδιότητα). Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά κάνουν τα ουσιαστικά αυτά να διαφέρουν από όλα τα άλλα, αποτελώντας ιδιαίτερη ενιαία παραγωγική κατηγορία, που είναι προτιμότερο να έχει και ενιαία ορθογραφία, ήτοι *αρρωστος - αρρωσταινω - αρρώστια, ζηλεύω - ζηλία, ορφανός - ορφανεύω - ορφάνια, περηφανός - περηφανεύομαι - περηφάνια, φτηνός - φτηναινω - φτηνία, φτωχός - φτωχαινω - φτώχεια*. Ομοίως και *ακριβός - ακριβαινω - ακρίβια* (ενώ *ακριβής - ακρίβεια*). Διαφορετική είναι η περίπτωση των *έν-νοι-α > έννοια* (έννοια σου), *διχό-νοι-α > διχό-νοια, μετά-νοι-α > μετά-νοια* κ.ά., που είναι ουσιαστικά, τα οποία έχουν απλώς υποστεί συνίτηση.

*ία **1.** παραγωγικό επίθημα αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών: (α) παραγώγων από ρήμ. συχνά σύνθετα: δηλώνει την ενέργεια ή το αποτέλεσμα της ενέργειας που εκφράζει το ρήμ. της πρωτότυπης λ.: (*επιθυμώ*) *επιθυμία*, (*επιστατώ*) *επιστασία*, (*συνομιλώ*) *συνομιλία* (β) παραγώγων από επίθετα συνήθ. σύνθετα: δηλώνει κατάσταση, γνώρισμα ή συμπεριφορά σχετική με την ιδιότητα που εκφράζει η πρωτότυπη λ.: (*άγλωσσος*) *άγλωσσία*, (*άφθαρτος*) *αφθαρσία*, (*ψυχραμία*) *ψυχραμία* (γ) επιστημονικών όρων ή για να δηλώσει πάθηση ή γενικά κατάσταση που αποκλίνει από το φυσιολογικό: *δυσλεξ-ία, ισχυμια, υδροκεφαλ-ία* **2.** κατάληξη κυρίων ουσ.: δηλώνει τη χώρα ή τον τόπο που παίρνουν την ονομασία τους από το εθνικό ή πατριδονομικό ουσ. σε -ος/-ός, -ας, -ης, από το οποίο παράγονται: (*Αγγλος*) *Αγγλία*, (*Βούλγαρος*) *Βουλγαρία*, (*Γάλλος*) *Γαλλία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσάρεσκεια*.

[EHM Παράγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται είτε αυτοτελώς (λ.χ. *επιθυμ-ια, ομιλ-ια*) είτε ως τμήμα άλλων συνθετικών (λ.χ. *-λογία, -μανία, -πορία, -κρατία* κ.ά.). Μέσω του λατ. -ια διαδόθηκε και σε ξέν. γλώσσες, ιδίως δε σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. *hématologie, hématopsie* κ.ά.)].

-ια: ουσιαστικά σε -ια. Τα ουσιαστικά σε /ia/, εφόσον τονίζονται στην παραλήγουσα (δευτέρα από το τέλος συλλαβής), γράφονται με -ι- (-ία). Παραδείγματα: *άδικ-ια* (άδικος) *κακ-ια* (κακός), *αφθον-ια* (άφθονος), *ανεργ-ια* (άνεργος), *προεδρ-ια* (προέδρος), *ηγεμον-ια* (ηγέμονος), *ευδαιμον-ια* (ευδαιμόν), *επιτυχ-ια* (επιτυχής), *ευχαριστ-ια* (ευχαριστός), *διαφων-ια* (διαφωνός), *δοκιμασ-ια* (δοκιμάζω), *εικασ-ια* (εικάζω), *ομιλ-ια* (ομιλώ). Επίσης *ταιν-ια, ζημ-ια, Ιταλ-ια,*

Λευκοσ-ία, Συρ-ία, Λαμ-ία κ.λπ. Ακόμη τα παρασύνθετα (ουσιαστικά που παράγονται από ήδη σύνθετες λέξεις, που το ά συνθετικό τους είναι όνομα): πρωτοπορ-ία (< *πρωτοπόρος*), αεροπορ-ία (< *αεροπόρος*), οδοπορ-ία (< *οδοπόρος*), *πεζοπορ-ία* (< *πεζοπόρος*), αργοπορ-ία (< *αργοπορώ*), μολοντί το απλό *πορεία* γράφεται με -ει- ως παράγωγο από ρ. σε -*εύομαι* (< *πορεία*) *μοι-ρολατρία* (< *μοιρολάτρη*), φυσιολατρ-ία (< *φυσιολάτρη*), *ειδωλο-λατρ-ία* (< *ειδωλόλατρη*), *εγωλατρ-ία* (< *εγωλάτρη*), *τυττολατρ-ία* (< *τυπολάτρη*), *εικονολατρ-ία* (< *εικονολάτρη*) κ.ά., μολοντί το απλό λατρεία από το ρ. *λατρεύω* γράφεται με -ει- αρχαιοκατηλ-ία (< *αρχαιοκάπηλος*), πολεμοκατηλ-ία (< *πολεμοκάπηλος*), βιβλικοκατηλ-ία (< *βιβλιοκάπηλος*), εθνοκατηλ-ία (< *εθνοκάπηλος*), πατριδοκατηλ-ία (< *πατριδοκάπηλος*) κ.ά., μολοντί το απλό κατηλεία από το ρ. *κατηλεύομαι* γράφεται με -ει- *εθελόδουλ-ία* (< *εθελόδουλος*), *ιεροδουλ-ία* (ιερόδουλος), *κοιλοδουλ-ία* (< *κοιλόδουλος*), μολοντί το *δουλεία* από το *δουλεύω* γράφεται με -ει- *ανεξίθρησκία* (< *ανεξίθρησκος*), *αρνησιθρησκ-ία* (< *αρνησιθρησκός*) κ.ά., μολοντί το θρησκεία από το *θρησκέω* | *θρησκέομαι* (και όχι από το *θρησκός*, που παράγεται κι αυτό από το ρήμα) γράφεται με -ει- *χειρομαντ-ία* (< *χειρόμαντις*), *αστρομαντ-ία* (< *αστρόμαντις*) κ.ά., μολοντί *μαντεία* από *μαντεύω*.

Εξαιρέσεις: μολοντί τονίζονται στην παραλήγουσα, εξαιρούνται και γράσκονται με -ει- (ε-ία): (α) Ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σε -εύω | -εύομαι: *δουλ-εία* (*δουλ-εύω*), *παιδ-εία* (*παιδέω*), *ειρον-εία* (*ειρωνεύομαι*), *νηστ-εία* (*νηστ-εύω*) κ.λπ. (β) Τα ουσιαστικά: *μνεία*, *λεία*, *χρεία*.

Ειδίκες περιπτώσεις: *αμνηστία* (όχι **αμνηστεία*, μολοντί *μνη-στεία*) < *αμνηστος* *ανανδρία* < *ανανδρος* (ενώ το ανδρεία, θηλ. του *ανδρείος*, γράφεται κανονικά με -ει-, πβ. και *τελεία*, θηλ. του *τέλειος*- *εταρεία* - όχι **εταρεία* - θηλ. του *εταρείας*), *προεδρία* < *πρόεδρος* (όχι από *προεδρείον*), *συνοδία* (< *συνόδος* - και μάλιστα από τον αρχαίο τύπο *σόννοδος* - όχι από το *συνοδένω*), *εφορία* < *εφόρος*, *συνεδρία* < *σύνεδρος*, *φιλανθρωπία* < *φιλάνθρωπος*, *ασωτία* < *άσωτος*, *παρθενία* < *παρθένος*, *εμπορία* < *έμπορος* και όχι από τα αντίστοιχα σε -εύω | -εύομαι ρήματα, που είτε είναι νεότερα τον σε -ία τύπων είτε έχουν διαφορετική σημασία κ.λπ. ο περίφημος Βυζαντινός γραμματικός Γεώργιος Χοιροβοσκός (8ος-9ος αι.) στο έργο του *Ορθογραφία* διδάσκει: «[γράφονται ως -εια] χωρίς [δηλ. με εξείρεση] των εις -ως συνθέντων δια του -ια παραγομένων θηλυκών καν γαρ έχουσιν αντίπαρκαίμενον ρήμα διατοῦ-εῖω, διατοῦ-ι- γράφεται, οἷον πρόεδρος, προεδρέω, προεδρία, συνεδρία, φιλανθρωπία, ασωτία, εμπορία, παρθενία, συνοδία».

Ιάβα (η) νησί τής Κ. Ινδονησίας Ν. τής νήσου Βόρνεο. [ETYM.] < νδονησ.

Java < σανσκρ. *yavanāpura* < *yava* «κριθάρι» + *dūra* «νησί»].

Ιαβέρης (ο) (μετωνυμ.) αστυνομικός που είναι αυστηρά προσηλωμένος στο καθήκον του σε βαθμό που να γίνεται σκληρός και απάνθρωπος. — *ιαβέρειος*, -α, -ο.

[ETYM.] Μεταφορά του γαλλ. *Javere*, όνομα ήρωα του μυθιστορημάτος *Άθλιοι* (*Les Misérables*) του Β. Ουγκό].

Ιάγος (ο) 1. ήρωας τής τραγωδίας του Σαίξπηρ *Οθέλλος*, άνθρωπος δολοπλόκος και συκοφάντης 2. (μετωνυμ.) εξαιρετικά ύπουλος και ραδιούργος άνθρωπος. [ETYM.] < *αγγλ.* *Jago*, *κελτ.* μορφή του ον. *Jack* < μέσ. *αγγλ.* *Janekin* < *Jan* «Ιωάννης» + *υποκορ.* επίθημα -*kin*].

ιαγουήρος (ο) (λόγ.) μεγαλόσωμο σαρκοβόρο θηλαστικό, ρομαλέο και ευκίνητο, με δέρμα ανοιχτό ξανθό στη ράχη και στα πλευρά, λευκό στο ρύγχος και στα πόδια και διάστικτο από μαύρες κηλίδες· ζει στην Αμερική, κυρ. στις δασώδεις όχθες των ποταμών και στους βάλτους ΣΥΝ. *τζάγκουαρ*. [ETYM] Μεταφορά του *αγγλ.* *jaguar* (οπτικό δάνειο) < *ισπ.* *yaguar* < *yaguara*, λ. τής γλ. Γκουαράνι, ή < *jaguara*, λ. τής γλ. Τουπί].

-ιάδης → **-άδης**

ιαίμιττα (η) ΙΑΤΡ. η παρουσία ιών στο αίμα. [ETYM.] *Μετάρφ.* δάνειο από *αγγλ.* *viraemia* (νόθο συνθ.).

ιαίνω ρ. μετβ. {*ιασα*, *ιάθηκα*} (λόγ.) *γιατρεύω*, *θεραπεύω*. [ETYM.] *αρχ.*, *αρχική* σημ. «θερμαίνω, ζεσταίνω», < **iav-j'co* < **iśán'w*, που συνδ. με *σανσκρ.* *isanyāti* «θέτω σε κίνηση» (προφανώς από τη σημασιολογική σχέση τής κίνησης με τη θερμότητα). Θεωρείται ότι το ρ. *ιαίνω* έχει υποστεί ψιλωση (ίσως λόγω ανομοιώσεως προς το αμάρτυρο ενδοφωνηντικό -σ- του **iav-j'ū*) και ότι συνδέεται με το *αρχ.* επίθ. *ιερός* (βλ. λ.), ενώ η *αναγωγή* στο ρ. *ιάομαι* «θεραπεύω» (βλ. λ. *ιαμα*) προκαλεί ερμηνευτικές δυσκολίες. Η σημ. «θεραπεύω» (του ρ. *ιαίνω*) είναι *μγν.*].

Ίακχος (ο) {-ου κ. -άκχου} ΜΥΘΟΛ. θεότητα των Ελευσίνιων Μυστηρίων θεωρείται άλλοτε γιος τής Δήμητρας ή τής Περσεφόνης και άλλοτε σύζυγος τής Δήμητρας. [ETYM.] *αρχ.* κύρ. *όν.*, που συνδ. με το ρ. *ιάχω* (βλ. λ. *ιαχή*) με εκφραστ. συμφωνικό σύμπλεγμα -κχ-].

Ιακώβ (ο) {άκλ.} 1. Π.Δ. γιος του Ισαάκ και τής Ρεβέκκας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM] *μγν.* < *εβρ.* *Ya'akov*, *πιθ.* συνδ. με την *εβρ.* λ. *aqab* «φτέρνα» ή, *κατ' άλλη άποψη*, με το ρ. *aqab* «ποσκελίζω». Σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, η Ρεβέκκα ονόμασε έτσι τον γιο της, επειδή κατά τη διάρκεια του τοκετού (και ενώ είχε δίδυμη κύηση) ο Ιακώβ γεννήθηκε δεύτερος, κρατώντας τη φτέρνα του δίδυμου αδελφού του Ησαύ (Π.Δ., *Γένεσις* 25, 26: *και μετά τούτο ἐξήλθεν ὁ ἀδελφός αὐτοῦ, και ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἐπιλημμένη τῆς πτέρνης Ἡσαῦ- και ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰακώβ*)].

ιακωβινισμός (ο) [1803] 1. το πολιτικό δόγμα των Ιακωβίνων (βλ. λ.), που υιοθετούσε την προσφυγή σε βίαιες ενέργειες για την εδραίωση τής δημοκρατίας 2. (ειδικότ.) πολιτική θεωρία που δέχεται τη συγκεντρωτικότητα του κράτους. — *ιακωβινιστής* (ο). [ETYM.] Μεταφορά του γαλλ. *jacobinisme*]. **Ιακωβίνος** (ο) [1856] *Ιστ.* 1. Γάλλος μοναχός του τάγματος του Αγίου Δομίνκου, εγκατεστημένου στο Παρίσι σε κοινόβιο κοντά στον ναό του Αγίου Ιακώβου· τα μέλη του επέδειξαν τον μεγαλύτερο φανατισμό κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών πολέμων στη Γαλλία 2. *Λέσχη των Ιακωβίνων* η πολιτική ομάδα με τη μεγαλύτερη λαϊκή επιρροή κατά τη Γαλλική Επανάσταση, η οποία υπό την ηγεσία του Ροβεσπιέρου εξουδετέρωσε όλους τους αντιφρονούντες, ακολουθώντας ριζοσπαστική και εξτρεμιστική πολιτική 3. (μετωνυμ.) ο φανατικός θιασώτης ακραίων ριζοσπαστικών πολιτικών λύσεων, που δεν αποκλείει και τη χρήση βίας για την επίτευξη τους. — *ιακωβίνικος*, -η, -ο [1889].

[ETYM.] Μεταφορά του γαλλ. *Jacobin*. Ενώ οι ίδιοι οι μοναχοί αυτοαποκαλούνταν «Εταιρεία των φίλων του Συντάγματος» (*γαλλ.* *Société des amis de la constitution*), επειδή συνεδρίαζαν στην τράπεζα δομινκανής μονής, οι αντίπαλοί τους τους ονόμαζαν ειρωνικά «Λέσχη των Ιακωβίνων» (*γαλλ.* *Club des Jacobins*)].

Ιάκωβος (ο) {-ου κ. -όβου} 1. ο Αλφραίουένας από τους δώδεκα μαθητές του Χριστού, που έλαβε το προσώνυμο Μικρός σε διάκριση από τον συνονόματο του Ιάκωβο τον Πρεσβύτερο 2. ο *Πρεσβύτερος*, ο *Ζηλωτής*- *ένας* από τους δώδεκα μαθητές του Χριστού, γιος του Ζεβεδάου και αδελφός του ευαγγελιστή Ιωάννη 3. ο *Αδελφόθεος*-*ένας* από τους αδελφούς του Χριστού (από άλλον γάμο του Ιωσήφ κατά μία ερμηνεία) κατείχε σημαντική θέση στην αποστολική Εκκλησία των Ιεροσολύμων και θεωρείται συγγραφέας τής φερώνυμης επιστολής 4. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 5. ανδρικό όνομα.

[ETYM.] *μγν.* εξελληνισμένη μορφή του *εβρ.* ονόματος *Ίακώβ* (βλ. λ.).

ία ΜΝ (το) [ιάμ-ατος | -ατα, -άτων] {σπάν.} το μέσο θεραπείας, το φάρμακο ΣΥΝ. *γιατρικό*.

[ETYM] *αρχ.* < *ιάομαι*, *αεββ.* *ετύμου*, *πιθ.* < **isā-jo-mai*, *οπότε* η λ. *θα* μπορούσε να συνδεθεί με *σανσκρ.* *isanyāti* «θέτω σε κίνηση» και με το ρ. *ιαίνω* «θεραπεύω». Οστόσο, η μακρότητα του αρχικού Ι- (στο *ιάομαι*) και η πολύπλοκη σημασιολογική μεταβολή που απαιτείται, εγείρονται σοβαρά προβλήματα. Ομόρρ. *ιασις* (-η), *ιά-σιμος*, *ιαματικός*, *ιά-τός*, *ια-τρός* κ.ά.].

Ιαμάκη (η) → **Τζαμάικα**

ιαματικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στη θεραπεία, την ίαση: *οι ~ ιδιότητες ενός φαρμάκου* || ~ *λουτρά* | *πηγές* || ~ *νερό* ΣΥΝ. *θεραπευτικός* *ΑΝΤ.* *επιβλαβής*. — *ιαματικ-ά* | -ώς *επίρρ.*, *ιαματικότητα* (η) [1892]. [ETYM.] *υ-τρν.* < *αρχ.* *ιαμα* (βλ. λ.).

ιαμβικός, -ή, -ό [-αρχ.] *ΜΕΤΡ.* αυτός που αποτελείται από *ιάμβους* (βλ. λ.): ~ *στιγός* | *ρυθμός* | *μέτρο* | *δεκαπεντασύλλαβος*.

Ίάμβιλος (ο) {-ου κ. -ίλου} 1. νεοπλατωνικός φιλόσοφος από τη Συρία (τέλος του 3ου - αρχές του 4ου αι. μ.Χ.) 2. άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM.] *μγν.* κύρ. *όν.*, *συρ.* *αρχής*, *αγν.* *ετύμου*].

ιαμβογράφος (ο) [μγν.] αρχαίος Έλληνας ποιητής, που έγραφε τα

ποιήματα του σε *ιαμβικούς* στίχους.

ιαμβος (ο) {ιάμβ-ου | -ων, -ους} *ΜΕΤΡ.* 1. ο μετρικός πους που αποτελείται από μία άτονη και μία τονισμένη συλλαβή (- -) 2. ο αρχαίος μετρικός πους, που αποτελείται από μία βραχεία και μία μακρά συλλαβή (—) 3. (συνεκκ.) ποίημα με σκοπτικό περιεχόμενο, γραμμένο σε *ιαμβικούς* στίχους 4. ο *ιαμβικός* στίχος. [ETYM.] *αρχ.*, *αγν.* *ετύμου*, *προελλην.* *δάνειο*, *όπως* και οι παρόμοια σχηματισμένες λ. *διθόραμβος*, *θρίαμβος*, που συνδέθηκε ηχομιμητικά με την κραυγή *ιά*].

ιάνθος (ο) {ιάνθ-ου | -ων, -ους} το άνθος του μενεξέ. [ETYM.] *μγν.* < *επίθ.*

ιάνθινος (υποχωρητ.) < *Γον* (βλ. λ.) + *άνθινος* < *άνθος*].

Ίανός (ο) 1. θεός του πολέμου τής αρχαίας Ρώμης με δύο πρόσωπα 2.

(μετωνυμ.) πρόσωπο ή φαινόμενο με δύο όψεις: *ο ~ του εθνικισμού*. [ETYM.] < *λατ.* *Ianus* < *janus* «πόλη, διόδος με καμάρα (από την οποία εξερχόσε ο στρατός σε πόλεμο)», συνδ. με τη λ. *janua* «θύρα»].

Ιανουάριος (ο) {Ιανουαρίου} ο πρώτος μήνας του έτους και δεύτερος μήνας του χειμώνα (μαζί με τον Δεκέμβριο και τον Φεβρουάριο), ο οποίος αποτελείται από 31 ημέρες· *αλλιώς* (λαϊκ.) *Γενάρης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*. [ETYM.] *μγν.* < *λατ.* *Ianuaris* < *Ianus*, ο *Ίανός*, *αρχ.* θεός τής Ρώμης, προστάτης των δημοσίων διόδων και *πυλών* τής πόλης (μερικές φορές του όνομα του), η δε *λατρεία* του συνδεόταν με κάθε έναρξη ή ξεκίνηση, πράγμα που εξηγεί γιατί *μνημονεύοταν* πάντοτε πρώτος μεταξύ των ρωμαϊκών θεοτήτων].

ιαπετικός, -ή, -ό *ινδοευρωπαϊκός* (βλ. λ.). [ETYM.] < *αρχ.* *Ίαπετός*- σύμφωνα με τη μυθολογία, *ένας* από τους έξι Τιτάνες που θεωρήθηκε πρόγονος του ανθρώπου. Το όνομα είναι *αεββ.* *ετύμου*, *αλλά* από πολύ παλιά καταβλήθηκαν προσπάθειες συνδέσεως του με τον *Ίάπεθ*, *έναν* από τους τρεις γιους του Νόε, που, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, θεωρείται *γενάρης* τής λευκής φυλής (*μγν.* < *εβρ.* *Yapheth* «είθε αυτός (όηλ. ο Θεός) να του χαρίσει μεγάλη έκταση»). Είναι αξιοσημείωτο ότι *ένας* από τους γιους του *Ίάπεθ* ήταν ο *Yawan*, που είναι η *εβρ.* λ. για τους *Ίωνες* (βλ. λ.).

Ίαπετός (ο) ΜΥΘΟΛ. *ένας* από τους Τιτάνες, γιος του Ουρανού και τής Γαίας· απέκτησε από την Ωκεανίδα Κλυμένη τέσσερις γιους: τον Ατλαντα, τον Μενειότα, τον Προμηθέα και τον Επμηθέα.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. *ιάπτω* «ρί-
χνω, εξακοντίζω» (επίσης *αγρ.*: ετύμου) με παραγ. επίθημα -ετός (πβ.
κ. κόπτο - κοπ-ετός), οπότε το *όν*. θα σήμαινε «αυτόν που παράγεται,
που προκύπτει». Βλ. κ. *ιατευκός*].

Ιαπωνία (η) (ιαπων. Nippon | Nihōn) νησιωτικό κράτος της Α. Ασίας
με πρωτεύουσα το Τόκιο, επίσημη γλώσσα την Ιαπωνική και νόμι-
σμα το γεν. ΣΥΝ. (λογος.) η χώρα του ανατέλλοντος ηλίου, χώρα των
χρυσανθέμων. — *Ιάπωνας* [1864] κ. (καθμ.) Γαπωνέζος (ο), *Ιαπωνί-
δα* κ. (καθμ.) Γαπωνέζα (η), *ιαπωνικός*, -ή, -ό [1859] κ. (καθμ.) *ια-
πωνέζικος*, -η, -ο, *Ιαπωνικά* κ. (καθμ.) Γαπωνέζικα (τα). [ETYM. Ξέν. τοπο-
ύμιο, πβ. γαλλ. Japon < ιαπων. Nippon | Nihōn (nichī «ήλιος» +
hon «προέλαση»), μ'ταγραφή στο σινικό αλφάβητο του ονόματος
Jeppeun Kuo «κράτος του ανατέλλοντος ηλίου», κατ'αντιδιαστολή
προς το Chung Kuo «κράτος του μέσου, της ενδοχώρας», που
αποτελεί την ονομασία της Κίνας. Η ονομασία Nippon | Nihōn
καθεράσθη επίσημα το 670 μ.Χ.].

-*ιάρης*, -α, -ικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό: **1.** επιθέτων
που δηλώνουν (α) (μειωτ.) αυτόν που έχει ένα ελάττωμα, ένα χαρα-
κτηριστικό ή μια πάθηση: *αρρωστ-ιάρης*, *χτικ-ιάρης*, *σπιρ-ιάρης*,
ασπρουλ-ιάρης (μειωτ. αντί *άσπρος*) (β) αυτόν που τον χαρακτηρίζει
κάτι: *ψυχοπον-ιάρης* 2. ουσιαστικών που δηλώνουν επαγγελματίες ή δρα-
στηριότητα: *σκούπιδ-ιάρης*, *μεροκαμάδ-ιάρης*, *διακον-ιάρης*. — *ια-
ρικός*, -η/-ια, -ο. [ETYM. Βλ. λ. -άρης].

-*ιάς* παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστι-
κών που δηλώνουν: **1.** το πρόσωπο που κάνει κάτι ή που ασκεί κάποιο
επάγγελμα: *σκαφτ-ιάς*, *χολκ-ιάς*, *γραφ-ιάς*, *βαφ-ιάς* 2. καιρικό φαινό-
μεγο, κύρ. άνεμο: *βορ-ιάς*, *νοτ-ιάς*, *χιον-ιάς*.

-*ιάς* παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστι-
κών που δηλώνουν τόπο γεμάτο από φυτά ορισμένου είδους: *πευκ-
ιάς*.

-*ιάς* (αρχαιοπρ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστι-
κών που δηλώνουν το πρόσωπο που: **1.** έκανε κάτι ή που φέρει την ευ-
θύνη για κάτι: *εγκληματ-ιάς*, *πράξικοπηματ-ιάς*, *ταραξ-ιάς* 2. έχει κά-
τι, συνήθ. σε μεγάλο βαθμό: *εισοδηματ-ιάς*, *κτηματ-ιάς*. [ETYM. αρχ.
επίθημα, που ανάγεται σε Ι.Ε. *-iya και χρησιμοποιήθηκε αρχικά σε
ουο. για ζώα, φυτά ή φυσικά φαινόμενα (λ.χ. *καρχαρ-ιάς*, *άστερ-ιάς*,
γαλαξ-ιάς), καθώς και ως δηλωτικό ιδιότητας (λ.χ. *θηλυ-δρ-ιάς*,
γυναικ-ιάς), σημ. με την οποία γνώρισε ευρεία χρήση στη Ν.
Ελληνική (λ.χ. *αντιρρησ-ιάς*, *επιδειξ-ιάς*, *αισθηματ-ιάς*)].

ίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (αρχαιοπρ.) η αποκατάσταση
της υγείας: η ~ του *λεπρού από τον Χριστό*. [ETYM. < αρχ. *ιασις* <
ιάσμαι «θεραπεύω», βλ. κ. *ιάμα*].

-*ιάση* παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστι-
κών που δηλώνουν ασθένεια ή παθολογική κατάσταση: *μυκητ-ίαση*,
ψωρ-ίαση, *ελεφαντ-ίαση*, *χολοιθ-ίαση*.
[ETYM. Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *λιθ-ιάσις*,
μγν. *μυρμηκ-ιάσις*, *ψωρ-ιάσις*), το οποίο προέρχεται από ρ. σε -ιάω | -
ίω (λ.χ. μγν. *μυρμηκ-ιώ*) με επίθημα -σις, ενώ αργότερα απαντά και
αυτοτελώς ή σε ξέν. επιστημ. όρους (λ.χ. *κοκκ-ίαση*, *ελμινθ-ίαση* <
αγγλ. helminth-iasis)].

ιάσιμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που μπορεί να θεραπευθεί: ~ *ασθέ-
νεια* ΣΥΝ. θεραπεύσιμος ΑΝΤ. ανίατος, αθεράπευτος. — *ιασιμότητα* (η)
[1857].

Ιάσιο (το) {*Ιασίου*} ιστορική πόλη της ΒΑ. Ρουμανίας. [ETYM. <
ρουμ. Iasi, πβ. από τους *Ιάζωγες*, αρχ. σαρματικό φύλο που ζούσε στην
περιοχή του Δούναβη και των Καρπαθίων στη Δακία].

ιασμελαιο (το) {ιασμελαι-ου | -ων} (λόγ.) ΧΗΜ. αρωματικό αιθέριο
έλαιο, που εξάγεται από τα άνθη του γαισεμίου ΣΥΝ. γαισεμολαδο.
[ETYM. < μγν. *ιασμελαιο* < *ιάσιμος* (βλ. λ. *ιασιμος*) + *ελαιον*].

ιασμος (ο) {ιασμο-ου | -ων, -ους} το γαισεμί. [ETYM. < μγν.
ιασμη < μγν. περσ. *yāsman*, βλ. κ. *γαισεμί*].

ιασιπίς (ο/η) {ιασιπίδος} ημιπολύτιμος αδιαφανής λίθος, παραλλαγή
του *χαλαζία*, που παρουσιάζεται σε διάφορες αποχρώσεις από γαλά-
ζιο ως κίτρινο και από φαιό ως κόκκινο ή και μαύρο και χρησιμο-
ποιείται στην κοσμηματοποιία και τη διακοσμητική (σε μικρές ψη-
φιδωτές διακοσμήσεις).

[ETYM. < αρχ. *ιασις* (ή) < εβρ. *yaSneh* (πβ. ακκαδ. *jaSnu*). *Ιάσον* (ο)
{*Ιάσον-ος*, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. αρχηγός των Αργοναυτών, που με τη
βοήθεια της Μήδειας κατόρθωσε να πάρει το χρυσόμαλλο δέρας **2.**
ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμ.) *Ιάσυνας*.

[ETYM. αρχ. < *ιάσθαι*, απρφ. του ρ. *ιάμαι* (-άω) «θεραπεύω». Σύμφω-
να με τη μυθολογία, ο *Ιάσον* έλαβε το όνομα του από τον Κένταυρο
Χείρωνα, ο οποίος τον δίδαξε τη θεραπευτική τέχνη]. **1.** Α.Τ.Α. (η)
(αγγλ. International Air Transport Association) Διεθνής
Οργάνωση Εναέριων Μεταφορών. -*ιατής*, -ιάτρισσα παραγωγικό
επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.**
καταγωγή: *Σπαρτ-ιατής* - *Σπαρτ-ιάτρισσα*, *Μαν-ιάτης* - *Μαν-ιάτρισσα* **2.**
ιδιότητα, χαρακτηριστικό: *αγωγ-ιάτης* - *αγωγ-ιάτρισσα*, *χωρ-ιάτης* -
χωρ-ιάτρισσα.

[ETYM. Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *Σπαρτ-ιά-
της*), που προέρχεται από το παραγ. επίθημα -άτης σε ον. με ληκτικό
θεματικό φωνήεν -ι-]. -*ιάτικα* παραγωγικό επίθημα για τον
σχηματισμό επιρρημάτων που έχουν τη σημασία **1.** κατά τη χρονική
περίοδο που δηλώνει το θέμα της λ., για κάτι που δεν είναι
φυσιολογικό ή αναμενόμενο να συμβεί τότε: *καλοκαιρ-ιάτικα*,
χριστουγενν-ιάτικα, *δευτερ-ιάτικα*, *νυχτ-ιάτικα* **2.** τρόπο: *περνάω
σπαρ-ιάτικα*. [ETYM. < (-)ιάτης, βλ. λ. -ιάτικός]. -*ιάτικός*, -η, -ο
παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων

που δηλώνουν αυτόν που συμβαίνει κατά τον χρόνο που δηλώνει το
θέμα της λ.: *μεσημερ-ιάτικός*, *σαββατ-ιάτικός*, *προτοχρον-ιάτικός*.
[ETYM. Παραγ. επίθημα που προέρχεται από το αρχ. -(ι)άτης, το οποίο
εμφανιζόταν κυρ. σε πατριδωνυμικά, λ.χ. *Σπάρτη* - *Σπαρτιάτης*, *Μό-
κονος* - *Μυκονιάτης* (πβ. αρχ. *Ελέα* - *Ελεάτης*)].

ιάτος, -ή, -ό (λόγ.) ιάσιμος (βλ. λ.). [ETYM. αρχ. <
ιάσμαι «θεραπεύω», βλ. κ. *ιάμα*].

ιατρεία (η) [αρχ.] η γιατρεία.

ιατρείο (το) [αρχ.] ο χώρος όπου ο γιατρός δέχεται και εξετάζει τους
ασθενείς: *ιδιωτικό*/ *σύγχρονο*/ *αγροτικό*/ *περιφερειακό*-' ΦΡ. (α) *εξω-
τερικά ιατρεία* βλ. λ. *εξωτερικός* (β) *έχω ιατρείο* (για γιατρό) *έχω* |
εκτελώ υπηρεσία σε ιδιωτικό ιατρείο ή σε νοσοκομείο.

ιατρεύω ρ. → *γιατρεύω*

ιατρική (η) [αρχ.] **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη διατήρη-
ση της υγείας και την πρόληψη και αντιμετώπιση των ασθενειών του
ανθρώπου: *διαγνωστική* | *προληπτική* | *παράδοσιακή* ~ || *ασκή των* -**2.**
ο αντίστοιχος με την παραπάνω επιστήμη σπουδές ανώτατου επι-
πέδου: στην *Ελλάδα* η - *είναι εξαιρετός φοιτητής* **3.** (συνεκδ.) η
αντίστοιχη ανώτατη σχολή: *πέρασε/ είναι στην-* || *τελείωσε την-* με
άριστα.

ιατρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με γιατρούς ή και με
την επιστήμη τους: ~ *ανακονισθέν/ εξέταση/ παρακολούθηση* | *σύλ-
λογος* | *συνέδριο* | *συνταγή* | *μέθοδος* | *πειράμα* | *περίθαλψη* | *μονάδα*
| *κέντρο*- ΦΡ. *ιατρικό συμβούλιο* το ιατροσυμβούλιο (βλ. λ.) **2. ιατρική**
(η) βλ. λ. **3.** (λόγ.) *ιατρικό* (το) το γιατρικό (βλ. λ.). — *ιατρικ-ά* | -ώς
[μγν.] επίρρ.

ιατροδικαστής (ο/η) [1886] {-ή κ. (λόγ.) -ού} γιατρός που ορίζει
από την πολιτεία, για να θέσει τις επιστημονικές του γνώσεις στην
υπηρεσία της δικαιοσύνης, προκειμένου να εξακριβώσει τα ακριβή
αίτια και τις συνθήκες τραυματισμών ή θανάτων, που ενδεχομένως
δεν οφείλονται σε φυσικά αίτια. [ETYM. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ.
médecin légiste].

ιατροδικαστική (η) [1837] ο κλάδος της ιατρικής, που ερευνά ζητή-
ματα, τα οποία απασχολούν τη δικαιοσύνη. [ETYM. Απόδ. ξέν. όρου,
πβ. γαλλ. *médecine légale*].

ιατροδικαστικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ιατρο-
δικαστή ή και την ιατροδικαστική: ~ *εξέταση* | *έκθεση* **2. ιατροδικα-
στική** (η) βλ. λ.

ιατρός (ο) → *γιατρός*
-ιατρος β' συνθετικό για τον σχηματισμό αρσενικών και θηλυκών ου-
σιαστικών που δηλώνουν: **1.** γιατρό με συγκεκριμένη ειδικότητα:
παιδ-ιατρος, *ψυχ-ιατρος*, *οδοντ-ιατρος* **2.** τη θέση γιατρού σε ιεραρχ-
ία: *αρχ-ιατρος*, *υπ-ιατρος*.

[ETYM. β' συνθ. της Μγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μγν. *ιππ-ιατρος*,
κτην-ιατρος), που προέρχεται από το αρχ. *ιατρός* και απαντά επίσης
σε ελληνογενή ξένα συνθ. (λ.χ. γαλλ. *péd-iatre* > *παιδ-ιατρος*)].

ιατροσόφιο (το) → *γιατροσόφι*

ιατροσυμβούλιο (το) [1837] {ιατροσυμβουλίου | -ων} **1.** θεσμός των
πρώτων δεκαετιών του ελληνικού κράτους για τη ρύθμιση των ση-
μαντικότερων υγειονομικών και ιατρικών προβλημάτων **2.** συμβούλιο
γιατρών, που συγκαλείται σε περιπτώσεις δύσχερους διάγνωσης ή
δυσάρεστης εξέλιξης μιας νόσου ΣΥΝ. ιατρικό συμβούλιο.

ιατροφαρμακευτικός, -ή, -ό [1844] αυτός που σχετίζεται με την
ιατρική και φαρμακευτική αγωγή: ~ *περίθαλψη*.

ιατροφιλόσοφος (ο) [μγν.] {ιατροφιλόσοφ-ου | -ων, -ους} (παλαι-
ότ.) ο γιατρός που ασχολείται με τη φιλοσοφία και τα γράμματα.

Ι.Α.Χ. *Ιδία* Αυτού/-ής Χερσί: *πάνω στον φάκελο έγραφε: Ι.Α.Χ.* (δηλ.
να παραδοθεί στα ίδια τα χέρια του παραλήπτη).

ιαγή (η) (λόγ.) η ενθουσιώδης κραυγή: *ιαγές θράμβον* || ενθουσιώδεις
~ || *ανταχρηστί οι - του πολέμου* ΣΥΝ. (καθμ.) βουητό. [ETYM. αρχ. <
ιάχω < **Pr-?άγω* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. **Éαγ*, από όπου
και ήχη (< **Εοχα*) «ήχος», για το οποίο βλ. λ. *ήχος*].

Ιβηρική Χερσονήσος (η) χερσονήσος της ΝΑ. Ευρώπης, που βρέ-
χεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό και τη Μεσόγειο Θάλασσα και πε-
ριλαμβάνει την Ισπανία και την Πορτογαλία.

[ETYM. μγν. < *Ίβηρια* < *Ίβηρ*, ονομασία ποταμού της χερσονήσου
(πβ. λατ. *Iberus*, ισπ. *Ebro*), αγν. ετύμου, ίσως κελτ. λ. που σημαίνει
απλώς «ποταμός» (πβ. κελτ. *iber*)].

ιβιά (το) → *βιά*

ίβις (η) {ίβ-ιδος | -ιδών} **1.** πουλί μετρίου ή μεγάλου μεγέθους με χα-
ρκτηριστικό μακρύ, λεπτό, κυρτό προς τα κάτω ράμφος- ζει σε υδρό-
τοπους στις εύκρατες και τις τροπικές ζώνες **2.** λιμνόβιο, ιερό πουλί
των αρχαίων Αιγυπτίων. [ETYM. < αρχ. *ίβις* < αρχ. *αγυπτ. hb, hib*].

ίβισκος (ο) φυτό ιθαγενές θερμών περιοχών, που καλλιεργείται κυρ.
για καλλωπιστικούς σκοπούς, για τα μεγάλα και ζωηρόχρωμα άνθη
του, που αποτελούνται από πέντε πέταλα. [ETYM. < μγν. *ίβισκος* |
έβισκος < λατ. *hibiscus*, λ. κελτ. προελ.].

ιβουάρ επιθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το ανοιχτό μπλε χρώμα του επε-
ξεργασμένου ελεφαντόδοντου **2. ιβουάρ** (το) το ίδιο το ανοιχτό μπλε
χρώμα του επεξεργασμένου ελεφαντόδοντου. [ETYM. < γαλλ. *ivoire* <
λατ. *eboreus* < *ebur*, *eboris* «ελεφαντόδοντο»].

Ίβυκος (ο) {-ου κ. -ύκου} αρχαίος Έλληνας χορικός λυρικός ποιητής
από το Ρήγιο (6ος αι. π.Χ.).

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τις «γλώσσες» του Ησυχίου
Ίβυξ: *όρνενυ είδος*, *Ίβυκη*- *ευφημία*, *Ίβυκτήρ* «πολεμικό άσμα», που
μόλλον είναι προϊόντα ονοματοποιίας].

ιγδών (το) → *γουδί*

Ι.Γ.Ε. (το) Ινστιτούτο Γεωπονικών Επιστημών.

ίγκλα (η) {χορ. γεν. *πληθ.*} (λόγ.) ζώνη, λωρίδα με την οποία δένεται το

σαμάρι στο υποζύγιο ΣΥΝ. καταζώστης. [ETYM, μεσν. < *γίγκλα < κίγκλα < λατ. *cingla < cingula «ζώνη» < ρ. cingo «περιζώνω»].
 ιγκλού (το) {άκλ.} το θολωτό σπίτι των Εσκιμών, που κατασκευάζεται από στερεοποιημένο χόνι. [ETYM, < αγγλ. igloo < iglu «σπίτι», λ. της γλώσσας των Εσκιμών].

Ι.Γ.Μ.Ε. (το) Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών.
 ιγμορείο (άντρο) (το) {ιγμορείου | -ών} ANAT. καθ'ιμά από τις δύο κοιλότητες στα οστά της άνω γνάθου, δεξιά και αριστερά της μήτης ΣΥΝ. γναθιαίος κόλπος.

[ETYM, μεταφορά του αγγλ. Highmore (προφ. Χάιμουρ), επώνυμο Άγγλου γιατρού, από τον τρόπο γραφής της λ. στην Αγγλική].

ιγμορίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή της μεμβράνης που καλύπτει τα ιγμορεία, η οποία εκδηλώνεται ενίοτε με πυρετό, πόνο, ζαλάδες και ρινοκτικές εκκρίσεις. οξεία | χρόνια | υποτροπιάζουσα | επίμονη ~. [ETYM, Μεταφορά του αγγλ. highmoritis].

ιγνώσιο (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα αγίου και πατριάρχων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM, μτγν. < όψιμο λατ. Ignatius, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. ignis «φωτιά». Κατ'άλλη άποψη, είναι ετρουσκ. προελ.].

ιγνώα (η) {ιγνώων} ANAT. ρομβοειδής κοιλότητα στο πίσω μέρος της επιφάνειας του γονάτου ΣΥΝ. ιγνακός βόθρος. Επίσης (λόγ.) ιγνώς (η) {ιγνώος, -α}.

[ETYM, < αρχ. ιγνώς | ἰγνώη < *εν-γνώη < εν- (με διαλεκτ. παραλλαγή ι-) + -γνώη, μηδενισμ. βαθμ. θέματος που απαντά και στη λ. γόνυ. Βλ. κ. γόνατο].

ιγνακός, -ή, -ό [1836] ANAT. 1. αυτός που σχετίζεται με την ιγνώα (βλ. λ.) 2. (α) **ιγνακική αρτηρία** η προέκταση της μηριαίας αρτηρίας πίσω από το γονάτο (β) **ιγνακός** μυς καθέναν από τους τρεις μυς, που εκτείνονται στο πίσω μέρος του μηρού και επιτρέπουν στο γονάτο να λυγίσει.

Ι.Γ.Π.Β.Ε. (το) Ινστιτούτο Γενετικών Παθήσεων και Βιοϊατρικής Ερευνας.

ιδάιος, -α, -ο(ν) [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με το όρος Ίδη (βλ. λ.) 2. **Ιδαίον Άντρον** λατρευτικό σπήλαιο της αρχαιότητας στην Ίδη, όπου, σύμφωνα με τη μυθολογία, γεννήθηκε και ανατράφηκε ο Δίας. **ιδαιλός** (ο) (παλαιότ.) Ισπανός ευγενής των κατώτερων βαθμίδων.

ΣΧΟΛΙΟ λ. ιδεολόγος.
 [ETYM < ισπ. hidalgo < hijo de algo «γνιος, απόγονος κάποιου», ισπανικός μεσν. τίτλος ευγενείας].

ιδανίκευση (η) [1871] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εξιδανίκευση. [ETYM, Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. idéalisation].

ιδανικέο ρ. μετβ. [1871] {ιδανικέου-σα, -θηκα κ. (καθημ.) -τηκα, -μέ-} εξιδανικέω. [ETYM, Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. idéaliser].

ιδανικός, -ή, -ό 1. (γενικά) αυτός που δεν έχει κανένα μειονέκτημα, άνοχος, τέλειος, που μπορεί να λειτουργήσει ως πρότυπο: **οραματίζεται μια -ζωή** || - **ομορφιά** | **λύση** | **κόσμος** | **φιλία** | **πολίτευμα** ΣΥΝ. ιδεώδης, υποδειγματικός 2. ο καλύτερος δυνατός: **ένα νησί με φιλήσυχους κατοίκους και ελάχιστους τουρίστες είναι ~ τόπος για ξεκούραση** ΣΥΝ. ιδεώδης- ΦΡ. **ιδανικό βάρος** βλ. λ. **βάρος** 3. αυτός που υφίσταται μόνο ως ιδέα, που η ωραιότητα ή τελειότητα του δεν υπάρχει στην πραγματικότητα: ~ **έρωτας** || «**θα μείνω πάντα ~ κι ανάξιος εραστής τον μακρυσμένον ταξιδιών...**» (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. ιδανικός ANT. υπαρκτός, πραγματικός 4. **ιδανικό** (το) (α) ο υψηλός πνευματικός ή ηθικός σκοπός, για τον οποίο αγωνίζεται κανείς: **αγωνίζεται για το υπέρτατο ~ της ελευθερίας** (β) η ηθική αξία που αποτελεί βασική αρχή στη ζωή (κάποιου) ΣΥΝ. ιδεώδες 5. **ιδανικό** | **τέλειο αέριο** το αέριο που ικανοποιεί πλήρως τους απλούς νόμους των αερίων ΣΥΝ. τέλειο αέριο. — ιδανικά επίρρ., ιδανικότητα (η).

ΣΧΟΛΙΟ λ. εξατομικεύω.
 [ETYM μτγν., αρχική σημ. «αυτός που υφίσταται μόνο ως ιδέα», < ἰδανός «ωραίος, κομψός» < θ. ιδ- (πβ. αόρ. β' ιδ-εἶν του ρ. ὀρώ «βλέπω») + -ανός, πβ. ἰκ-ανός, πῖθ-ανός. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις του ελληνογενούς γαλλ. idéal].

ιδανικός - ιδεώδης - ιδεατός. Το ιδανικός (αρχαία λ. που σήμαινε «αυτόν που υπάρχει μόνο ως ιδέα», παράγωγο του αρχ. ιδανός «ωραίος στην όψη» < ιδεῖν) συμπίπτει κατά πολύ, με το νεότερ. (λόγιας προέλευσης, πρωτοαπαντά το 1869) ιδεώδης. Συμπίπτουν κυρ. στη σημ. «τέλειος, πρότυπος, υψηλού επιπέδου» (ιδανικές | ιδεώδεις συνθήκες εργασίας - ιδανική | ιδεώδης αναπαράσταση της αρχαίας μορφής), όπως συμπίπτουν και στη σημ. «αξίος», την οποία δηλώνουν τόσο τα ιδανικά όσο και τα ιδεώδη (τα ιδανικά | ιδεώδη του ελληνικού πολιτισμού, της παιδείας, της χριστιανικής πίστης). Το ιδανικός εκφράζει περαιτέρω «τον υπάρχοντα στον νου, στο πνεύμα του ανθρώπου, τον εξωτερικό, νοητικό και, συχνά, εξωπραγματικό»: **ιδανική σύλληψη της εννοίας του θείου** - **ιδανικός έρωτας**. Το ιδεατός, τέλος, σημαίνει κυριολεκτικά «αυτόν που υπάρχει μόνον ως ιδέα», τον νοητό και, υπ'αυτή την έννοια, ενίοτε τον εξωπραγματικό: **Ζει σ' έναν ιδεατό κόσμο, που έχει πλάσει ο ίδιος και που δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα**.

ιδανισμός (ο) [1812] ΦΙΛΟΣ, η σχολή που δέχεται ως πρωταρχική ουσία των όντων την ιδέα, το πνεύμα, τον νου- ο ιδεαλισμός (βλ. λ.). ιδέ ρ. (αρχαιοπρ.) δεσ, βλέπε. [ETYM αρχ. προστ. του εἶδον, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως αόρ. β' του ρ. ὀρώ (βλ. κ. ιδέα)].

Ι.Δ.Ε. (το) Ινστιτούτο Δασικών Ερευνών.

ιδέα (η) {ιδεών} 1. (α) η παράσταση των αισθητών αντικειμένων που σχηματίζεται στον νου, η αντίληψη καταστάσεων ή ιδιοτήτων: **ποια ~ έχεις για τη ζωή** | **την ομορφιά** | **τον πλούτο**; (β) εικόνα, άποψη για κάτι/κάποιον: **δώστε μου μια - για τη δουλειά σας με τι ακριβώς ασχολείστε**; || **για να πάρετε μια ~ του πώς έχουν τα πράγματα, ακούστε αυτό...** || **έχω μια ~ της κατάστασης, αλλά όχι πολύ ξεκάθαρη** 2. (γενικότ.) κάθε αφηρημένη έννοια 3. (ειδικότ.) η υπωνία, η εντύπωση που δημιουργείται (σε κάποιον), χωρίς να έχει εξακριβωθεί η εγκυρότητα της: **νόμιζα πως άκουσα κάτι, αλλά τελικά ήταν μόνο η ~ μου** || **έχει την έμμονη - ότι τον καταδιώκουν** ΦΡ. (α) **βάζω (κάποιον) σε ιδέες** τον βάζω σε σκέψεις, τον υπονιάζω ή τον προβληματίζω (β) **βάζω ιδέες (σε κάποιον)** δημιουργώ (σε κάποιον) υποψίες ή φιλοδοξίες: **κάνω (κάποιον) να σκέφτεται (κάτι), στρέφω τη σκέψη (κάποιου) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: οι φίλες της άρχισαν να της βάζουν ιδέες για τον άντρα της** || **τόρα που του έβαλε την ιδέα, δεν μπορεί να ηρεμήσει** || **μη βάζεις ιδέες στο κεφάλι σου- δεν τρέχει τίποτα ύπνο** (γ) **μου μπαίνει μια ιδέα** αρχίζει να με απασχολεί μια ιδέα, σκέφτομαι κάτι συνήθ. **κάθε επίμονο τρόπο: Είναι να μην τον μπει μια ιδέα! Θα σκέφτεται και θα μιλάει συνέχεια γι' αυτό** 4. γνώμη, άποψη ή κρίση, που σχηματίζεται (και διατυπώνεται) για (κάποιον/κάτι): **έχει ριζοσπαστικές ~** || **τι ~ έχεις για το άτομο του**; || **έκθεσε ιδέων** (βλ. λ. **έκθεση**) ΦΡ. **έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου** θεωρώ τον εαυτό μου εξαιρετικά τμόνο και σπουδαίο, είμαι εγωιστής 5. (ειδικότ.) σκέψη ή γνώμη, που διατυπώνεται ως πρόταση: **περιμένο να ακούσω τις ~ σας για τη διακόσμηση του χώρου** | **την οργάνωση της εκδήλωσης** || **έξυπνη** | **πρωτότυπη** | **φαινή ~** ΦΡ. (α) **έχω την ιδέα** νομίζω, έχω την εντύπωση: **είχα την ιδέα ότι ήταν τίμιος άνθρωπος- πώς ξεγελάστηκε έτσι**; (β) **δεν έχω ιδέα** δεν γνωρίζω τίποτε, αγνώστ εντελώς: **από μαγειρική** || (εμφατ.) **-Πού είναι ο Παύλος; -Δεν έχω την παραμικρή ιδέα!** 6. η στιγμιαία σκέψη την οποία κάνει κανείς, λ.χ. **για να λύσει ένα πρόβλημα: έχω μια ~** || **ωραία ~!** ΦΡ. (α) **κατεβάζω ιδέες** είμαι επινοητικός, έξυπνος, δημιουργικός (β) **μου έρχεται** | **μου καταβαίνει μια ιδέα** έχω μια έμπνευση: **είχα απελπισθεί, όταν ζοφνικιά μου ήρθε μια ιδέα** 7. το υψηλό ιδανικό: **πολέμησε για την ~ της πατρίδας** ΦΡ. **Αίετοψη** **Ιδέα** βλ. λ. **μεγάλος** ΦΡ. (ως επίρρ.) **μια ιδέα** (ι) πάρα πολύ λίγο: **έβαλε τον τοίχο ~ πιο ανοιχτό** ΣΥΝ. ελάχιστος (ιι) πολύ μικρή ποσότητα: ~ **ζάχαρη**.

[ETYM, αρχ., αρχική σημ. «μορφή, είδος», < θ. ιδ- (πβ. απφρ. αορ. β' ιδ-εἶν του ρ. ὀρώ «βλέπω») < *wid-, μηδενισμ. βαθμ. (πβ. λατ. video «βλέπω») του Ι.Ε. *wid-, για το οποίο βλ. λ. **οίδα**. Ομόρρ. **ειδ-ήμων**, **ιστορία**, **ειδ-όλλιο(ν)** κ.ά. Η λ. έλαβε εξέχουσα φιλοσοφική σημ. στον Πλάτωνα, όπου δήλωσε την αληθινή ουσία των όντων, της οποίας ο αισθητός κόσμος αποτελεί απλώς αντανάκλαση. Η λ. διαδόθηκε ευρέως στις ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. αγγλ. idea, γαλλ. idée, γερμ. Idee κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. **έμμονη** | **φαινή ιδέα** (< idée fixe | lumineuse), **έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου** (< avoir une haute idée de moi), **δεν έχω (την παραμικρή) ιδέα** (< je n'ai pas [la moindre] idée), **θα σας δώσω μια ιδέα** (< je vous donnerai une idée) κ.ά.). **ιδεάζω** ρ. μετβ. [1812] {ιδεάζηκα} 1. βάζω (κάποιον) σε σκέψη, τον υπονιάζω για κάτι 2. (μεσοπθ. **ιδεάζομαι**) μου περνάει από τη σκέψη, υπονιάζομαι ΣΥΝ. υποτέλεια, πονηρεύομαι, εικάζω. **ιδεαλισμός** (ο) [1840] 1. ΦΙΛΟΣ, (α) η θεωρία κατά την οποία ο πραγματικός κόσμος υπερβαίνει τον αισθητό και τα αντικείμενα που αντιλαμβανόμαστε είναι μόνο ατελή αντίγραφα του κόσμου των ιδεών (β) σύνολο θεωριών που τονίζουν την υπεροχή του πνεύματος και της συνείδησης έναντι του αισθητού υλικού κόσμου (πβ. λ. **υλισμός**, **ρεαλισμός**) ΣΥΝ. ιδανισμός 2. η επιδίωξη του ιδεώδους, η αναζήτηση του ιδανικού: **άκρατος** ~ 3. η στάση ζωής που χαρακτηρίζεται από πίστη σε ορισμένες αρχές, σε ιδανικά ANT. ρεαλισμός. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Idealismus].

ιδεαλιστής (ο), **ιδεαλίστρια** (η) {ιδεαλιστριών} 1. οπαδός του ιδεαλισμού 2. πρόσωπο που πιστεύει σε ιδανικά και ζει σύμφωνα με αυτά (αγνοώντας ή αδιαφορώντας για τον υλιστικό χαρακτήρα της καθημερινής ζωής) ΣΥΝ. ιδεολόγος ANT. ρεαλιστής. — ιδεαλιστικός, -ή, -ό [1894], ιδεαλιστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ιδεολόγος. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Idealist].

ιδεατός, -ή, -ό [1852] αυτός που υπάρχει μόνο ως ιδέα, που λαμβάνει υπόσταση μόνο με τη νόηση: ~ **μορφή** | **γραμμή** ΣΥΝ. φανταστικός, υποθετικός ANT. υπαρκτός, αισθητός. — ιδεατ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ιδανικός.

[ETYM, < ιδέα + -τός, κατ'αναλογία προς τα ρηματικά επίθ., πβ. **ορατός**, **αισθητός**, **δεκτός** κ.ά.]. **ιδεο-** κ. **ιδεο-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την έννοια της ιδέας: **ιδεόγραμμα**, **ιδεο-λήγία**, **ιδεο-λο-γία**.

[ETYM, Λεξικό πρόθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. **ιδέα** και απαντά σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γερμ. Ideo-logie, γαλλ. idéo-gramme)]. **ιδεόγραμμα** (το) [1884] {ιδεογράμματος | -ατα, -άτων} (σε σύστημα γραφής) σημείο, σύμβολο ή παράσταση, που αντιπροσωπεύει μία έννοια και όχι μία συλλαβή ή έναν φθόγγο: **κινέζικα ~**. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéogramme].

ιδεογραφία (η) [1861] {χωρ. πλθθ.} γραφή που χρησιμοποιεί ιδεογράμματα, η παράσταση εννοιών με ιδεογράμματα. — ιδεογραφικός, -ή, -ό [1851], ιδεογραφικά επίρρ. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéographie]. **ιδεοκράτης** (ο) {ιδεοκρατών} ο οπαδός της ιδεοκρατίας. **ιδεοκρατία** (η) {χωρ. πλθθ.} το φιλοσοφικό σύστημα του ιδεαλισμού (βλ. λ.). — ιδεοκρατικός, -ή, -ό, ιδεοκρατικά επίρρ.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Ideokratismus].
 ιδεολογία (η) [1897] {ιδεολογίων} 1. ΨΥΧΟΛ. νοσηρή κατάσταση που εκδηλώνεται με την επίμονη εμφάνιση στη συνείδηση του πάσχοντος ιδεών ή αισθημάτων, έμμοιων ιδεών 2. η υπερβολική έμμοιη σε ιδεολογικά δόγματα. — ιδεοληπτής (ο), ιδεοληπτικός, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. obsession].
 ιδεολόγημα (το) {ιδεολογία-ατος | -ατα, -άτων} αυθαίρετο συμπέρασμα, που προκύπτει από ιδεολογία και λειτουργεί ως δόγμα (πβ. λ. ιδεολογία).
 ιδεολογία (η) [1782] {ιδεολογίων} 1. μορφή πολιτικής, κοινωνικής ή ηθικής φιλοσοφίας με πρακτικό και θεωρητικό χαρακτήρα: *μαρξιστική | φιλελεύθερη | φασιστική* ~ || *σύγκρουση ιδεολογιών* || *στο έργο του υπόκειται συγκεκριμένη* ~ 2. (ειδικότ.) πολιτική, κοινωνική ή ηθική αρχή, την οποία υπηρετεί κανείς με πίστη, αφοσίωση και πλήρη ανιδιοτέλεια: *ότι κάνει τον κάνει από* ~, *δεν αποσκοπεί σε προσωπικό όφελος*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéologie].
 ιδεολογικοπολιτικός, -ή, -ό αυτός που έχει ιδεολογικές και πολιτικές διαστάσεις: ~ *σύγκρουση | αντίθεση | παράμετρος | υπόβαθρο | σύγκριση*. — ιδεολογικοπολιτικά επίρρ.
 ιδεολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ιδεολογία: ~ *αρχές | ταυτότητα | φορητή | παράδοση | επίπεδο | εύρος | περιεχόμενο | σύγκρουση | σύγκριση | διαμάχη* || *ο ~ άξονας ενός κειμένου* || *το ~ υπόβαθρο μιας αντιπαράθεσης*. — ιδεολογία-ά | -ώς [1880] επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéologique].
 ιδεολόγος (ο/η) [1818] 1. πρόσωπο που υπηρετεί μια ιδέα με αφοσίωση και ανιδιοτέλεια: αγνός ~ 2. (ειρων.) πρόσωπο που καλλιεργεί την αφηρημένη σκέψη, που στερείται πρακτικού πνεύματος: *από ιδεολόγους άλλο τίποτα: τα προβλήματα, όμως, ποιος θα τα λύσει*; [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéologue].

ιδεολόγος - ιδεαλιστής - ιδαλγός. Το ιδεολόγος σημαίνει τον οπαδό μιας ιδεολογίας (πολιτικής, κοινωνικής, πνευματικής), τον αγνό υπερασπιστή των ιδεών και ιδανικών που πιστεύει, τον αγωνιστή -και ενίοτε «αίθεροβάμονα» κατά την αντίληψη των περισσότερων «ρεαλιστικά» σκεπτομέω'. Το ιδεαλιστής (< γαλλ. idéal «ιδανικός» < *ιδέα*) σημαίνει τον οπαδό του ιδεαλισμού και αντίπαλο του ρεαλισμού, αυτόν που κινείται στον χώρο των ιδεών και πιστεύει στην κυριαρχία της νόησης του ανθρώπου (νοησιαρχία) πέρα και πάνω από όποια άλλη προσέγγιση του κόσμου· ο χαρακτηρισμός κάποιου ως ιδεαλιστή μπορεί να χρησιμοποιηθεί και κακόσημα, για να σημάνει τον στερούμενο της αίσθησης του πραγματικού, τον αιθεροβάμονα. Τελείως διαφορετική στη σημασία της -αλλά ενίοτε συγχέομενη στη χρήση της- είναι η λ. ιδαλγός. Το ιδαλγός, ισπανική λέξη (αρχική σημασία «ο γιος κάποιου» < *hijo de algo*, σημαντικό, ανήκων στην τάξη των ευγενών), σημαίνει τον «ευγενή» και, επομένως, δεν έχει σχέση με τις ιδέες και τα ομόρριζα (*ιδεαλιστής* και *ιδεολόγος*).

ιδεοπλασσία (η) ΒΙΟΛ. μορφή μιμητισμού (βλ.λ.): η αφομοίωση ζώων ή εντόμων κατά το χρώμα και το σχήμα τους προς το φυσικό περιβάλλον: *ο γαμάλειοντας είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα ιδεοπλασσίας*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ideoplasty].
 -ιδερός → -ειδερός
 ιδεώδης, -ης, -ες [1869] {ιδεώδους | -εις (ουδ. -η), -ών ιδεωδέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που είναι ιδανικός (βλ.λ.) 2. *ιδεώδες* (το) (α) σιδητόπε θεωρείται από κάθε άποψη τέλειο και ολοκληρωμένο και αποτελεί πρότυπο προς μίμηση ή αντικείμενο επιδιώξης: *το αθλητικό* ~ (β) (ειδικότ.) κάθε ιδέα που θέτει κανείς ως υψηλό σκοπό της ζωής του και την υπηρετεί ανιδιοτελώς: *τα ~ του έθνους* ΣΥΝ. ιδανικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *ιδανικός*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéal].

Ιδη (η) το ψηλότερο όρος της Κρήτης στον νομό Ρεθύμνης: *αλλιώς Ψηλορείτης* (ο). — *ιδαιός*, -α, -ο. [ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, προελλην. αρχής, αγν. ετυμολ].
 -ιδής κατάληξη επωνύμων: *Νικολά-ιδής, Ιωανν-ιδής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή*. [ETYM. Βλ. λ. -άδης].
 -ιδί 1. υποκοριστικό επίθημα ουδ. ουσ.: *παρν-ιδί*. 2. παραγωγική κατάληξη ουδ. ουσ., που προσδίδει σε αυτά περιληπτική σημασία προκειμένου για λέξεις που δηλώνουν επιθετικότητα ή δυσάρεστη κατάσταση: *βρις-ιδί, μπουν-ιδί, σπρωξ-ιδί*. [ETYM. < αρχ. υποκορ. επίθημα -ιδιον, αρχικός από ουσ. σε -ις, -ιδος (λ.χ. *σφραγίς* - *σφραγίδος* - *σφραγίδων, σανίς* - *σανίδος* - *σανιδίων*), που απέκτησε περιληπτική σημ. από τη χρήση του στον πληθυντικό].
 ιδία επίρρ. (αρχαιοπρ.) προπάντων, ιδιαίτερος, ξεχωριστά. [ETYM. < αρχ. ιδίς, δοτικοφάνες επίρρ., που προέρχεται από το θηλ. *ιδία* του επίθ. *ιδίος*. Το επίρρ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως αντώνυμο του δημοσία (λ.χ. *ούτε ιδία ούτε εν κοινω*, ©ουκ. 1, 141)].
 ιδία επίρρ. → ιδίος
 ιδιάζοντας επίρρ. (λόγ.) νδιατέρως, ξεχωριστά: *η ιστορία αυτή μου είναι ~ βαρετή* || ~ *ειδεχθές έγκλημα*. [ETYM. μτρν., επιρρηματικός τ. μτρ. ενεστ. του αρχ. ρ. *ιδιάζω* (βλ.λ.)].
 ιδιάζω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} 1. ταιριάζω λόγω των ιδιαίτερων ατομικών μου χαρακτηριστικών, προσιδιάζω: *οι απρπείς εκφράσεις δεν ιδιάζουν στον πρώο χαρακτήρα του* 2. (η μτρ. *ιδιάζων, -ούσα, -ον*) αυτός που ξεχωρίζει ή διακρίνεται από τους άλλους, διαφορετικός: ~ *περίπτωση* | *εμπειρία* | *φανόμενο* ΣΥΝ. ξεχωριστός, ιδιαίτερος. [ETYM. αρχ. < *ιδίος*].
 ιδιαίτατος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) κατεξοχήν ιδιαίτερος, εντελώς ξεχωρι-

στός. — *ιδιάτατα* [αρχ.] επίρρ.
 [ETYM. αρχ., υπερθ. βαθμός του επίθ. *ιδίος*].
 ιδιαίτερα (η) → ιδιαίτερος
 ιδιαίτερος, -η (λόγ. -έρα), -ο {κ. (λόγ.) -έρον (θηλ. -έρας) | -έρον, -έρους} 1. αυτός που ανήκει σε συγκεκριμένο πρόσωπο: *με δέχθηκε στο ~ γραφείο του* || ~ *γνωρίσμα* | *χαρακτηριστικό* || *τον δέχθηκε στα ~ δόματα της* ΦΡ. *ιδιάτερη πατρίδα* βλ. λ. *πατρίδα* 2. αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένο πρόσωπο: *μην περιμένεις ~ πρόσκληση για να έρθεις* || *χρειάζεται ~ φροντίδα* | *μεταχείριση* ΣΥΝ. προσωπικός- ΦΡ. *ιδιάτερο (μάθημα)* το εξατομικευμένο μάθημα που παραδίδει (συν. νήθ. κατ' οίκον) καθηγητής ή δάσκαλος σε μαθητή, κατ' αντιδιαστολή προς το μάθημα με πολλούς μαθητές σε τάξη ή γκρουπ: *κάνω ~ στα Αγγλικά* | *στα Αρχαία* 3. αυτός που διακρίνεται από τους άλλους, ο εξαιρετικός: *πρόκειται για θέμα ~ ενδιαφέροντος* 4. (ειδικότ.) *ιδιάτερος* (ο), *ιδιάτερα* (η) προσωπικός/-ή γραμματέας: *αφήστε την επιστολή σας στην - του υπουργού* 5. *ιδιάτερα* (τα) ατομικές υποθέσεις, προσωπικά θέματα: *μην ανακατεύετε στα ~ μου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιτακτικός, προηγουμένως.
 [ETYM. αρχ., συγκρ. βαθμός του επίθ. *ίδιος*. Σε ορισμένες σημ. η λ. αποδίδει ξέν. όρο: *ιδιάτερο δόμα* | *δωμάτιο* (< γαλλ. *chambre particulière*), *ιδιάτερος γραμματέας* (< γαλλ. *secrétaire particulier*)].
 ιδιαίτεροτητα (η) {ιδιαιτεροτήτων} τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που κάνουν κάτι να ξεχωρίζει από τα άλλα: *η ~ μιας περίπτωσης* || *δείχνει σεβασμό στην ~ κάθε εθνικού πολιτισμού* || (συνεκδ.) *άνθρωπος με πολλές -1* | *κάθε κοινωνία έχει τις ~ της*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *particularité*].

ιδιαιτερότητα - ιδιορρυθμία - ιδιοτροπία - ιδιοσυγκρασία - εκκεντρικότητα - παραξενιά. Μια σειρά από λέξεις δηλώνουν τις ιδιαιτερότητες στη συμπεριφορά, στις αντιλήψεις, στο ύφος κ.λπ., γενικότερα τις αποκλίσεις από ό,τι θεωρείται, από τους περισσότερους, κανόνας ή νόρμα, που αποτελεί και το μέτρο κρίσεως ως προς την απόκλιση. Η λ. ιδιαιτερότητα χαρακτηρίζει κάθε μορφή απόκλιση και λειτουργεί ως «μέση» λέξη, ήτοι με βετική (κάτι για το οποίο διακρίνεται κανείς και ξεχωρίζει από τους άλλους) και με αρνητική σημασία (κάτι για το οποίο αποκλίνει κανείς και μειονεκτεί έναντι των άλλων: *Οι ιδιαιτερότητες του χαρακτήρα της για άλλους την κάνουν αξιολάτρευτη και για άλλους το πιο μισητό πρόσωπο*. Η ιδιορρυθμία δηλώνει χαρακτηριστικά (συμπεριφοράς, χαρακτήρα, αντιλήψεως) που τείνουν περισσότερο προς το αρνητικό, αλλά που θα μπορούσαν ενίοτε να θεωρηθούν και δημιουργικές παραξενιές (συνχά γίνεται λόγος για τις ιδιορρυθμίες των καλλιτεχνών): *Η ιδιορρυθμία της ζωγραφικής του όχι μόνον δεν ενοχλεί, αλλά επαινείται από τους περισσότερους κριτικούς ως σημαντικό προσωπικό ύφος*. Η ιδιοτροπία αποτελεί, κατά κανόνα, αρνητικό σχολιασμό για κάποιον εκ μέρους του ομιλητή: *Οι ιδιοτροπίες του τον κάνουν να ζει απομονωμένος χωρίς φίλους και παρέες*. Η ιδιοσυγκρασία είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνιστούν τον χαρακτήρα, τον οργανισμό, τη φύση του καθενός και που τον ξεχωρίζουν από τους άλλους: *Λόγω ιδιοσυγκρασίας δεν μπορεί να συνεργαστεί με τους άλλους*. Η εκκεντρικότητα είναι κάθε μορφή παρέκκλιση στη συμπεριφορά, ιδ. στην εμφάνιση ενός ανθρώπου: *Φοράει μαύρα γυαλιά τη νύχτα και μπότες μέχρι το γόνατο με βραδινό κουτσούμι τέτοιες εκκεντρικότητες είναι συνήθεις στους καλλιτέχνες, για να τραβούν την προσοχή*. Τέλος, παραξενιά είναι κάθε ιδιοτροπία στον χαρακτήρα ή στη συμπεριφορά ενός ατόμου, που είναι συνήθ. ενοχλητική για τους άλλους: *Είναι όλο παραξενιές- ούτε μια μέρα δεν μπορείς να ζήσεις μαζί του*.

ιδιαιτέρως επίρρ. [μτρν.] 1. χωριστά από τους άλλους, σε προσωπικό | ατομικό επίπεδο: *μπορώ να σας δω ~*; 2. κυρίως, κατεξοχήν: *δώσε χαιρετισμούς σε όλους και ~ στον Κώστα* || *αγαπώ το μάλλετο και ~ το κλασικό* ΣΥΝ. προπαντός. Επίσης *ιδιάτερα* (σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. προηγουμένως.
 ιδικός, -ής, -ό → δικός
 ιδίο- κ. ιδίο- (ιδι-ο-) ά συνθετικό που δηλώνει: 1. την ιδιαιτερότητα, την ξεχωριστή ή προσωπική διάσταση (προσώπου | πράγματος): *ιδιο-μορφή, ιδιο-κατοίκηση, ιδιο-μέλο* 2. τη σχέση (ενός πράγματος) με ένα ορισμένο άτομο και όχι με το σύνολο: *ιδιο-κτητός, ιδιο-τελής, ιδιο-γράφος* 3. την εσωτερική προέλευση (ενός πράγματος): *ιδιο-φνία*. [ETYM. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ιδίος* και εμφανίζεται τόσο σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. *idio-synchrone*) όσο και σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. *Selbst-gebrauch* «αυτοχρήση»)].
 -ιδίο (-ιδι-ο) 1. παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα ουδέτερον ουσιαστικών: *σφαιρ-ιδίο, ογκ-ιδίο, σωματ-ιδίο* 2. κατάληξη επιστημονικών όρων: *οξ-ιδίο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι, υποκοριστικός*. [ETYM. < αρχ. υποκορ. επίθημα -ιδιον (βλ. κ. -ίδι), το οποίο χρησιμοποιήθηκε και σε ξέν. όρους ως μεταφορά του λατ. -idium (λ.χ. οχ-*idium, gon-*idium**)].
 ιδιόβουλος, -η/-ος, -ο 1. αυτός που ακολουθεί τη δική του σκέψη ή βούληση, αυτόβουλος 2. αυτός που γίνεται με τη θέληση (κάποιου), οικειοθελής ΣΥΝ. εκούσιος. — *ιδιοβούλος* επίρρ. [μτρν.].
 ιδιόγραφος, -η, -ο [μτρν.] αυτός που γράφτηκε ιδιοχείρως, αυτόγραφος. — *ιδιογράφως* επίρρ.
 ιδιοκατοίκηση (η) {-ής κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η κατοίκηση σε ιδιόκτητο σπίτι (όχι σε ενοικιασμένο) 2. ΝΟΜ. το δικαίωμα του ιδιοκτήτη οικίας να κατοικήσει σε αυτή και η άσκηση αυτού του δικαιώματος κατά του ενοικιαστή. — *ιδιοκατοικό* ρ. {-είς, -εις}.
 ιδιοκατοίκητος, -η, -ο (κατοικία) που κατοικείται από τον ιδιοκτή-

της.
ιδιόκλητος, -η, -ο [1801] ΓΛΩΣΣ. 1. (ουσιαστικό) που έχει τη δική του κλίση, που κλίνεται με ιδιότυπο τρόπο **2. ιδιόκλητο** (το) {ιδιόκλητ-ου | -ων} κλιτό μέρος του λόγου, που δεν εντάσσεται σε συγκεκριμένη κλίση, αλλά κλίνεται με ιδιαίτερο τρόπο, που συνήθ. συνδυάζει διαφορετικά κλιτικά παραδείγματα, π.χ. *συγγραφέας - συγγραφέας* (όχι *συγγραφές*), *δόρυ - δόρατος, ον - όντος* κ.τ.ό.
ιδιοκτησία (η) [1782] {ιδιοκτησιών} 1. η κινητή ή ακίνητη περιουσία που έχει κανείς στην κατοχή του: η *έκταση αυτή αποτελεί ~ του ελληνικού κράτους* 2. η κυριότητα που έχει ο ιδιοκτήτης επί της περιουσίας του, το απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα κατοχής, διάθεσης και εκμετάλλευσης της: τίτλοι *ιδιοκτησίας*- ΦΡ. (α) *πνευματική ιδιοκτησία* βλ. λ. πνευματικός (β) ατομική *ιδιοκτησία* δικαίωμα αποκλειστικής χρήσης αντικειμένων στα οποία τα άτομα έχουν νόμιμο τίτλο ιδιοκτησίας· διακρίνεται από τη δημόσια ιδιοκτησία, όπου η χρήση δεν είναι αποκλειστική. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Eigenbesitz].

ιδιοκτησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με θέματα ιδιοκτησίας: ~ καθεστώς. — ιδιοκτησιακά επίρρ.
ιδιοκτήτης (ο) [1816] {ιδιοκτητών}, **ιδιοκτήτρια** (η) [1816] {ιδιοκτητριών} 1. πρόσωπο που κατέχει συγκεκριμένο αντικείμενο: ~ *πολυκατοικίας* | *οικοπέδου* | *αυτοκινήτου* | *καταστήματος* | *περιπτέρου* ΣΥΝ. κάτοχος 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που κατέχει περιουσιακό στοιχείο, κυρ. σπίτι: *σύγκρουση ενοικιαστών και ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. μισθών. [ΕΤΥΜ. < ιδιο- + -κτήτης < αρχ. κτώμαι (-άο-) «αποκτώ» (βλ. λ. κτήμα, κτήση), απόδ. του γερμ. Eigenbesitzer].
ιδιοκτήτης, -η, -ο αυτός που βρίσκεται στην κατοχή κάποιου ως ατομικό περιουσιακό στοιχείο: ~ μονοκατοικία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ιδιο- + κτήτος < κτώμαι (-άο-) «αποκτώ» (βλ. λ. κτήμα, κτήση)].

ιδιόλεκτος (η) {ιδιόλεκτ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των ιδιαίτερων γλωσσικών στοιχείων που συνθέτουν τον προσωπικό τρόπο έκφρασης ενός ατόμου. Επίσης ιδιόλεκτο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. διάλεκτος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. idiolect].

ιδιόμελο (το) {ου κ. -έλου | -ων κ. -έλων} ΕΚΚΛΗΣ.-ΜΟΥΣ. τροπάριο με δικό του μέτρο και δικό του ρυθμό, το οποίο, κατ' αντίθεση προς το αυτόμελο (βλ. λ.), δεν χρησιμεύει ως πρότυπο για μίμηση, αλλά παραμένει μοναδικό και ανεπανάληπτο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. ιδιόμελον, που αποσπάστηκε από τη φρ. *ιδιόμελον* (τροπάριον) < ιδιο- + μέλος].

ιδιομορφία (η) {ιδιομορφιών} 1. η ιδιότητα του ιδιομορφου ΣΥΝ. ιδιοτυπία, ιδιορρυθμία 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε αποκλίνει από το συνηθισμένο, που έχει ιδιαίτερη μορφή ΣΥΝ. ιδιοτυπία, ιδιορρυθμία.
ιδιομορφός, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποκλίνει από το συνηθισμένο και εμφανίζεται με τη δική του, ιδιαίτερη μορφή ΣΥΝ. ιδιοτύπος, ιδιορρυθμός, ιδιάζων. — **ιδιομορφα** επίρρ.

ιδιοπαθής, -ής, -ές {ιδιοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. (για ασθένεια) αυτός που προήλθε από άγνωστη αιτία και όχι από βλάβη του οργανισμού: ~ υπέρταση. — **ιδιοπάθεια** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ιδιο- + -παθής ρ. πάσχω (πβ. αόρ. β' επαθ-όν)].
ιδιοποίηση (η) [μτγν.] (-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) η οικειοποίηση (βλ. λ.).

ιδιοποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {ιδιοποιείσαι... | ιδιοποιή-θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) δικό μου με αθέμιτο τρόπο: *ιδιοποιήθηκε την περιουσία του αδελφού του* | *την επιτυχία του συναδέλφου του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλέβω.

ιδιοπροσωπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. (λόγ.) η ιδιαίτερη έκφραση της όψης (προσώπου) 2. η ιδιαίτερη μορφή της προσωπικότητας (κάποιου), η ιδιαιτερότητα (κάποιου ως ανθρώπινης οντότητας) 3. (μτφ.) η ξεχωριστή φυσιογνωμία, ο ιδιαίτερος χαρακτήρας: η ~ *του νεοελληνικού πολιτισμού*.

ιδιοπροφορά (η) το αξάν (βλ. λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. accent].

ιδιορρυθμία (η) [μτγν.] {ιδιορρυθμιών} 1. η ιδιότητα του ιδιορρυθμού 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε ξενίζει λόγω του πολύ ιδιαίτερου χαρακτήρα του: ως *καλλιτέχνης, έχει κι αυτός τις ~ του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ιδιοαπερότητα.

ιδιορρυθμός, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που αποκλίνει πολύ από το συνηθισμένο, που ξενίζει λόγω των πολύ ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του: ~ *άνθρωπος* | *συμπεριφορά* | *εμφάνιση* | *τεχνική* | *ποιητικό ύφος* ΣΥΝ. ιδιότροπος, παράξενος, περιέργος, εκκεντρικός 2. (για μοναστήρι) το μοναστήρι στο οποίο οι μοναχοί μετέχουν στις κοινές ακολουθίες, αλλά μπορούν να ακολουθούν ατομικό τρόπο ζωής, έχοντας ατομική περιουσία, τρώγοντας μόνοι στα κελλιά τους εκτός των Κυριακών κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μονή.
ιδίος, ιδία, ιδίο {ιδι-ου (θηλ. -ας, αιτ. -αυ) | -ων, -ους} (λόγ.) 1. αυτός που ανήκει σε κάποιον, προσωπικός, που δεν ανήκει ή προέρχεται από άλλον: *φρόντινα να είμαι παρών, για να έχω ιδίαν αντίληψη του γεγονότος* || για λόγους *ιδίου συμφέροντος* || *ξεκίνησε την επιχείρηση με ίδια κεφάλαια* ΑΝΤ. ξένος ΦΡ. (α) (*κρίνω*) *εξ ιδίων τα αλλότρια* βλ. λ. αλλότριος (β) *ιδίους όμματα* βλ. λ. όμμα (γ) *εξ ιδίας αντίληψης* βλ. λ. αντίληψη (δ) *έχω ιδίαν αντίληψη* βλ. λ. αντίληψη (ε) *ιδία βουλήσει* (ιδία βουλήσει) με προσωπική θέληση, αυτοβούλως: *ενεργώ ~ ΣΥΝ. οικεία βουλήσει*, εκουσίως (στ) *ιδία ευθύνη* (ιδία ευθύνη) με προσωπική ευθύνη: *θα δανειστείς το βιβλίο, αλλά ~ (ζ) ιδίους χερσίν* (λατ. ipso mano) (ii) με τα δικά μου χέρια: *το έγραψα ~* (ii) (συντομ. Ι.Χ.) στα ίδια τα χέρια κάποιου: ως ένδειξη σε φάκελο επιστολής που σημαίνει ότι αυτός πρέπει να επιδοθεί προσωπικός στον παραλήπτη: *σημείωσε στον φάκελο ~ (Ι.Χ.) ώστε να τον παραλάβει ο ιδίος*: επίσης *ιδίαις*

αυτού | *-ής χερσίν* (συντομ. Ι.Α.Χ.) (η) *ιδίαις δαπάναις* | *ιδίους αναλώμασιν* με προσωπικές δαπάνες, με προσωπικά έξοδα: η *έκδοση του βιβλίου* | *το χτίσιμο του ναού έγινε ~* 2. αυτός που έχει ιδιαιτερότητες: *πρόκειται για ποίημα με ~ εκφραστικά μέσα* ΣΥΝ. ιδιαίτερος, ξεχωριστός, ιδιάζων 3. **ιδίο(ν)** (το) η ιδιαιτερότητα, αυτό που χαρακτηρίζει κάποιον: *έχει το ~ να μην ανέχεται υποδείξεις* · ΦΡ. *κατ' ιδίαν* (κατ' ιδίαν, μτγν. φρ.) ιδιαίτερος, χωρίς την παρουσία τρίτων: *τον πήρε παράμερα και τον μίλησε ~* || ~ *συνομιλία*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ϊτιέ-διος < *Ρηε- (> έ) «αυτόν» (αιτ. ενικού γ' προσώπου τής ανωνυμίας εγώ, σύ, έός, στην οποία οι πτώσεις τού γ' προσώπου είναι εξαιρετικά σπάνιες και συνήθ. αντικαθίστανται από την επαναληπτική ανωνυμία αυτός, -ή, -ό) + παραγ. επίθημα -ιδίος. Η μεταβολή *Ρηιέ-διος > ι-διος με κόφωση του -ε- σε -ι-].

ιδίος: **ί-δι-ος** και **ι-διος**. Το λογιότερο **ι-δι-ος** (με 3 συλλαβές, δηλ. χωρίς συμφοραρά | συνίληση του -ι- με την κατάληξη -ος σε μία συλλαβή) διαφέρει σημασιολογικά από το **ι-διος** (το διούλλαβο, με συνίληση του -ι-): **ι-ε-υος** σημαίνει «προσωπικός, ατομικός» και χρησιμοποιείται σε λόγια προελεύσεως εκφράσεις (προς **ιδίον** όφελος «για προσωπική του ωφέλεια», **εξ ιδίων** τα **αλλότρια** «από τα προσωπικά του κρίνει τα των άλλων» κ.λπ.): **ι-διος** σημαίνει «όμοιος, अपαράλλακτος» - «κοινός». Η σημασιολογική διαφορά ανάμεσα στον ασυνίλητο και τον συνίλημένο τύπο της λέξης είναι συχνό φαινόμενο της Ελληνικής. → *ομοιος, συνίληση*

ιδίος², -ια, -ιο {κ. (λόγ.) -ίου (θηλ. -ίας) | -ίων, -ίους} (με άρθρο) 1. αυτός που ταυτίζεται (με κάποιον/κάτι), όχι κάποιος άλλος | κάτι άλλο: *«Διόνυσος» και «Βάκχος» είναι δύο διαφορετικά ονόματα τού ~ θεού* || *έχει τους ~ στόχους με μένα* || *έχουν τις ~ προμήθειες* || *χρόμα* | *ηλικία* | *αξία* || *την ~ μέρα* || με τον ~ τρόπο 2. (κακός.) αυτός που επαναλαμβάνεται κατά τρόπο μονότονο, εκνευριστικό, δυσάρεστο: *Μια ζωή | κάθε φορά η ~ ιστορία: έρχεται ανησυχούμενος και πρέπει εμείς να τον δικαιολογούμε* ΦΡ. (α) **το ίδιο** (ι) το ίδιο πράγμα, τίποτε διαφορετικό: δεν είναι ~ να ταξιδεύεις με πλοίο και να ταξιδεύεις με αεροπλάνο || ~ *ισχίζει και για σένα* (ii) (ως επίρρ.) επίσης: *τραγουδήσες πολύ ωραία κι ο αδελφός σου ~* (β) **το ίδιο μου κάνει** | **το ίδιο είναι** δεν έχει για μένα διαφορά, δεν με νοιάζει: *είτε έρθεις είτε δεν έρθεις, ~ ωραία περνάω και μόνος μου* (γ) **τα ίδια** τα ίδια πράγματα, η ίδια κατάσταση: *είναι κρίμα μετά από τόση προσπάθεια και αγώνα να γυρίσουμε πάλι στα ίδια* (δ) **τα ίδια και τα ίδια** | **τα ίδια Παντελά: κη μου, τα ίδια Παντελά** μου για πράγματα, καταστάσεις που επαναλαμβάνονται μονότονα, που δεν αλλάζουν (ε) **μία από τα ίδια** (i) (σε εστιατήριο) για επανάληψη της ίδιας παραγγελίας: *φέρε μας ~!* (ii) (ειρων.) δεν υπάρχει διαφορά: *Πώς σου φαίνεται η νέα κυβέρνηση;* — 3. (εμφρ.) αυτός καθ' αυτών, όχι άλλος: *εγώ ο ~!* *πώς πρόπεσε να σκοτώσει τον - του τον πατέρα;* || *το είδα με τα - μου τα μάτια* || *δεν έβλαψε παρά μόνο τον - του τον εαυτό* || (στο τηλεφώνημα) *Μπορώ να μιλήσω με τον κ. Αντωνίου;* - *Ο ~* (εγώ είμαι ο κ. Αντωνίου) · 4. (συνεκδ.) αυτός που διαφέρει ελάχιστα, όμοιος: *Τίδος ο πατέρας του!* *Έχει τα ~ μάτια, την ~ μύτη, το ~ ανάστημα* (με τον πατέρα του) || *ιδίος κι अपαράλλακτος*. — **ιδία** επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ιδίος (βλ. λ.), με συνίληση].

ιδιοσημός, -η, -ο αυτός που έχει ειδική, ξεχωριστή σημασία.
[ΕΤΥΜ. < ιδιο- + -σημος < σημα].
ιδιοσκευάσμα (το) {ιδιοσκευασμάτων | -ατα, -άτω} ΦΑΡΜ. το φάρμακο που διατίθεται στην αγορά σε ορισμέ η συσκευασία και με ειδική ονομασία. [ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. specialité (pharmaceutique)].

ιδιοσυγκρασία (η) {ιδιοσυγκρασιών} 1. ο ιδιαίτερος τρόπος κατά τον οποίο εκδηλώνεται και αντιδρά κανείς (γενικότ.) ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνει κανείς τον ψυχικό του κόσμο: ο *αυθορμητισμός είναι χαρακτηριστικό της μεσογειακής ~* 2. ΙΑΤΡ. ο ιδιαίτερος τρόπος κατά τον οποίο αντιδρά ένα άτομο σε ορισμένα ερεθίσματα, κυρ. η αλλεργική ευαισθησία του.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ιδιο- + σύγκρασις «ανάμειξη - ισορροπία μεταξύ των στοιχείων του σώματος» < συν- (< σύν) + κράσις (βλ. λ.)].

ιδιοσυγχρονία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η εξέταση μιας γλώσσας μέσα στην ίδια συγχρονία, π.χ. της Νέας Ελληνικής στην κοινή της χρήση χωρίς τη διαλεκτική της διαφοροποίηση. — **ιδιοσυγχρονικός**, -ή, -ό, **ιδιοσυγχρονικά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idiosynchronie].

ιδιοσυντήρητος, -η, -ο [1843] αυτός που συντηρείται μόνος του: δεν εξαρτιόταν από τους γονείς του, ήταν ~ ΣΥΝ. αυτοσυντήρητος.
ιδιοσυστασία (η) [μτγν.] {ιδιοσυστασιών} 1. ΙΑΤΡ. ο ιδιαίτερος τρόπος αντίδρασης του οργανισμού κάθε ανθρώπου στις επιδράσεις που δέχεται από το εξωτερικό περιβάλλον: *δυνατή | ασθενική ~* · 2. ΨΥΧΟΛ. η ιδιαίτερη ψυχική διαμόρφωση κάθε ατόμου, έτσι όπως εκδηλώνεται στον χαρακτήρα και στην πνευματική του ζωή.

ιδιοσυστάτος, -η, -ο αυτός που έχει τη δική του ξεχωριστή σύσταση, το δικό του ξεχωριστό περιεχόμενο, τη δική του υπόσταση ΣΥΝ. αυθηλοστάτος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ιδιο- + συστάτος, βλ. κ. σύσταση].

ιδιοτελής, -ής, -ές [1836] {ιδιοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποκλείει αποκλειστικά στην εξυπηρέτηση στενά ατομικών συμφερόντων ή καθετί που βασίζεται στο ατομικό όφελος: *είναι πολύ ~ βοηθεί μόνον αυτούς που έχει ότι αρμότερα θα του το ανταποδώσουν* || ~ *κίνητρα* | *επιδιώξεις*. — **ιδιοτελής** επίρρ., **ιδιοτέλεια** (η) [1836]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.
[ΕΤΥΜ. < ιδιο- + -τελής < τέλος, πβ. αυτο-τελής, ημι-τελής, λυσι-τελής κ.ά., απόδ. του γερμ. eigennützig].

ιδιότητα (η) {ιδιοτήτων} 1. το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό: *νερά με θεραπευτικές ~* || η *ανοχή και η ελαστικότητα είναι δύο βασικές - αυτού του υλικού* || ο ~ *τού Θεού* || *τεχνολογικές | φυσικές | χημικές ~ των υλικών ΣΥΝ.* γνώρισμα, διακριτικό, ιδών 2. (για πρόσ.) η ιδιαίτερη θέση που έχει κανείς (αξίωμα, επάγγελμα, τίτλος, καθήκον που του έχει ανατεθεί) και τον χαρακτηρίζει: με την ~ *τού μέλους της επιτροπής.* [ETYM < αρχ. ιδιότης, -ητος < ιδιος].

ιδιοτροπία (η) [μτγν.] {ιδιοτροπιών} 1. η ιδιότητα του ιδιότροπου 2. (συνεκδ.) οποιαδήποτε εκδήλωση φανερώσει ιδιότροπο, στρωφνό χαρακτήρα: *γέρασε κι άρχισε τις ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιαιτερότητα.*

ιδιότροπος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που αποκλίνει από το συνηθισμένο, το κανονικό: ~ *συμπεριφορά | ντόσιμο | χτένισμα ΣΥΝ.* ιδιόρρυθμος, αλλόκοτος, π'ρί'ργος 2. (για πρόσ.) αυτός που έχει στρωφνό χαρακτήρα, δύστροπος ΣΥΝ. δύσκολος, ανάποδος. — ιδιότροπα επίρρ.

ιδιοτυπία (η) [1849] {ιδιοτυπιών} η ιδιαιτερότητα, η ιδιομορφία που διακρίνει κάποιον/κάτι: *χαρακτηριστική είναι η - της σκέψης του που αποτυπώνεται και στον λόγο του.* — ιδιοτυπικός, -ή, -ό, ιδιου-πικά 'πίρρ.

ιδιότυπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαιτερότητες, που ξεχωρίζει λόγω των ιδιαίτερων γνωρισμάτων του: *έχει έναν - τρόπο σκέψης και έκφρασης, που δεν τον βρίσκει σε άλλους συγγραφείς ΣΥΝ.* ιδιομορφος.

ιδιοφυής, -ής, -ές {ιδιοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | ιδιοφυέστ-ερος, -ατός} αυτός που έχει έμφυτη ικανότητα για εξαιρετικές επιδόσεις σε κάποιο αντικείμενο: ~ *επιστήμονας! καλλιτέχνης! τεχνάμα! σύλληψη ΣΥΝ.* μεγαλοφυής. — ιδιοφυώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM, μτγν. < ιδιο- + -φυής < φύω | -ομαι «βλαστάνω, φυτρώνω»

eu.].
ιδιοφυΐα (η) [1892] {χωρ. πληθ.} 1. η έμφυτη ικανότητα για εξαιρετικές επιδόσεις σε κάποιο αντικείμενο 2. (συνεκδ.) το πρόσωπο που παρουσιάζει εξαιρετικές πνευματικές ικανότητες: *μόνο μια ~ μπορεί να λύσει αυτό το πρόβλημα (βλ. κ. λ. μεγαλοφυΐα).*

ιδιόφωνος, -η, -ο αυτός του οποίου ο ήχος παράγεται από το ίδιο το σώμα του οργάνου (π.χ. η καμάνια, οι καστανιέτες). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Idiophon].

ιδιόχειρος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει γραφτεί από το ίδιο το άτομο στο οποίο αποδίδεται: - *επιστολή | διαθήκη | σημείωμα ΣΥΝ.* αυτόγραφος, ιδίωγραφος 2. *ιδιόχειρο* (το) {ιδιοχείρ-ου | -ών} το πρωτότυπο έγγραφο ΑΝΤ. αντίγραφο + ΦΡ. *ιδιόχειρη παράδοση* (τής επιστολής) η παράδοση της επιστολής στο ίδιο το πρόσωπο, προς το οποίο απευθύνεται. — *ιδιοχειρώς* επίρρ. [μτγν].

ιδιοχρησία (η) {ιδιοχρησιών} 1. η αποκλειστική χρήση περιουσιακού στοιχείου, αντικειμένου από τον ιδιοκτήτη 2. ΝΟΜ. το δικαίωμα του ιδιοκτήτη ακινήτου να λύσει τη σύμβαση του με τον εννοικιαστή, προκειμένου να το χρησιμοποιήσει ο ίδιος (π.χ. να κατοικήσει σε αυτό ο ίδιος ή το παιδί του - ιδιοκατοίκηση- ή για άλλη χρήση). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Selbstgebrauch].

ιδιοχρηστος, -η, -ο αυτός που χρησιμοποιείται από τον ιδιοκτήτη μόνο, που δεν είναι κοινόχρηστος. [ETYM. < ιδιο- + χρηστός].

ιδιοχρόμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει φυσικό χρώμα και δεν έχει βαφτεί με τεχνητή χρωστική ουσία.

Ι.ΔΙ.Σ. (το) Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων Παντείου Πανεπιστημίου.

ιδιώμα (το) {ιδιόμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΓΛΩΣΣ. η γεωγραφικά διαφοροποιημένη χρήση μιας γλώσσας, η τοπική διάλεκτος ορισμένης περιοχής κατ' αντιδιαστολή προς τη διάλεκτο που δηλώνει μείζονα γεωγραφική διαφοροποίηση που περιλαμβάνει περισσότερα ιδιώματα: *τοπικό ~* || *το ~ τού Ρεθύμνου | τής Ρόδου ΣΥΝ.* ντοπιολαλιά- ΦΡ. *συνθηματικό ιδιώμα* βλ. λ. *συνθηματικός* · 2. (σπάν.) το ιδιαίτερο γνώρισμα, η ιδιότητα: *τα ~ τού Θεού* (αιωνιότητα, παντοδυναμία, αγιότητα, πανσοφία κ.ά.) ΣΥΝ. ιδιοτυπία, ιδιόρρυθμια, ιδιαιτερότητα 3. (για πρόσ.) η ξεχωριστή συνήθεια, ενίοτε και ιδιόρρυθμία: *έχει το ~ να αρχίζει να δουλεύει τα έργα του μετά τα μεσάνυχτα ΣΥΝ.* χούι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος.* [ETYM, μτγν., αρχική σημ. «ιδιαιτερότητα, χαρακτηριστικό γνώρισμα», < αρχ. ιδιώμα «οικειοποιούμαι» < 'ιδιος. Η γλωσσολογική σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. idiole].

ιδιωματικός, -ή, -ο αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένο γλωσσικό ιδιώμα: ~ *λέξεις | εκφράσεις | προφορά.* — ιδιωματικά επίρρ. [ETYM Αντιδάν., < γαλλ. idiomatique < idiole (< αρχ. ιδιώμα)].

ιδιωματισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. 1. κάθε χαρακτηριστικό στοιχείο ιδιώματος ή διαλέκτου- π.χ. μη βλέπ (= με βλέπει) || φιλιότσος (= βαφτισμός) 2. ο ιδιωτισμός (βλ.λ.).

ιδιωματισμός - ιδιωτισμός. Είναι καλό να γίνεται διάκριση ανάμεσα στο ιδιωματισμός και το ιδιωτισμός. **Ιδιωματισμός** είναι κάθε γλωσσικό στοιχείο (φωνητικό, γραμματικό, συντακτικό, λεξιλογικό) που αναφέρεται σε γλωσσικό ιδιώμα ή διάλεκτο της Ελληνικής- π.χ. με δίνει (συντακτικός ιδιωματισμός των βορείων ιδιωμάτων της Ελληνικής) αντί του κοινού *μου δίνεν κένωσε στο πιάτο* «άδειασε, σεβρίσει, βάλε στο πιάτο» (λεξιλογικός ιδιωματισμός) *πδι* (= παιδί- φωνητικός ιδιωματισμός) κ.ο.κ. Αντίθετα, **ιδιωτισμός** είναι κάθε λεξιλογική φράση της κοινής Ελληνικής, που αποτελεί ιδιαίτερη έκφραση με μεταφορική συνήθος σημασία- π.χ. *το βαλε στα πόδια, τα τσουγκρίσαμε, πήρε επάνω του, τρώει ζύλο* κ.τ.ό.

ιδιώνυμος, -η, -ο ιδιαίτερος, ξεχωριστός- στις ΦΡ. (α) ΝΟΜ. *ιδιώνυμο (αδίκημα)* το αδίκημα για το οποίο προβλέπονται ιδιαίτερα (ελαφρύτερες ή βαρύτερες) ποινές από αυτές που προβλέπονται για τα

αδίκηματα της γενικής κατηγορίας όπου υπάγεται: η *σωματική βλάβη ανήλικου αποτελεί ~, που τιμωρείται αυστηρότερα από την απλή σωματική βλάβη* (β) ΠΟΛΙΤ. **ιδιώνυμο** (το) {ιδιώνυμου} καταστατικό μέτρο που ίσχυσε από το 1929 μέχρι το 1975 και ποινικοποιούσε την υποστήριξη και διάδοση κομμουνιστικών ιδεών. [EYIM μτγν., αρχική σημ. «αρμόζων», < 'ιδι)ο- + -όνυμος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < όνυμα, αιολ. τ. της λ. όνομα. Ο νομικός όρ. αποτελεί απόδ. του λατ. delicta sui generis (κατά λέξη: *ιδιογενή αδικήματα | εγκλήματα*)].

ιδίως επίρρ.: *κατά κύριο λόγο, προπάντων: τα αυτήματα στις εθνικές οδούς είναι πλέον κάτι πολύ συνηθισμένο, - τις ημέρες των εορτών ΣΥΝ.* κυρίως, κατεξοχήν. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.* [EYIM αρχ. < ιδιος].

ιδιωτεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πλήρης διανοητική καθυστέρηση. [EYIM. αρχ., αρχική σημ. «ιδιωτικός βίος - έλλειψη εκπαίδευσης», < ιδιώτης (βλ.λ.). Η ιατρ. σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. idiotie].

ιδιωτεωσ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ιδιωτεωσα} 1. πάω να αναμενόμενα στην πολιτική ζωή, σταματώ να καταπιάνομαι με τα κοινά και αποσύρομαι στην ιδιωτική μου ζωή 2. ζω μόνος, μακριά από κοινωνικές σχέσεις: *ιδιωτεωσε σε μια εξοχική κατοικία* 3. (για δημοσίους υπαλλήλους) σταματώ να εργάζομαι στο δημόσιο. — ιδιωτεωτή (η).

ιδιώτης (ο) {ιδιωτών}, **ιδιώτρια** (η) (ιδιωτριών) (σημ. 1, 2) 1. αυτός που δεν κατέχει επίσημη θέση, ο κοινός εκπολιτής 2. αυτός που εκπροσωπεί ατομικά οικονομικά συμφέροντα, όχι κρατικά ή κοινωνικά: *εκτός από τα κρατικά κανάλια, όλοι οι υπόλοιποι τηλεοπτικοί σταθμοί ανήκουν σε ιδιώτες* · 3. ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από ιδιωτεία, ο διανοητικός καθυστερημένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνητος.* [EYIM, αρχ., αρχική σημ. «απλός πολίτης (δηλ. όχι δημόσιος άνδρας)», < ιδιος + παραγ. επίθημα -ώτης (πβ. δεσπ-ώτης, πατρι-ώτης, νησι-ώτης). Η λ. απέκτησε κατά τους μτγν. αιώνες μειωτική σημ. «κοινός άνθρωπος, χωρίς ιδιαίτερες ικανότητες ή κατάρτιση», ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. idiot].

ιδιωτικοοικονομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ιδιωτική οικονομία: ~ κριτήρια | αντίληψη | πολιτική.

ιδιωτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μεταβίβαση δημόσιας επιχείρησης, φορέα ή περιουσίας στην κυριότητα ιδιωτών: ~ *των ΔΕΚΟΙ τής Ολυμπιακής | τού ΟΤΕ.* [EYIM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. privatisation].

ιδιωτικοποιώ ρ. μετβ. {ιδιωτικοποιεί... | ιδιωτικοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμένος} ΟΙΚΟΝ. μεταβιβάζω την ιδιοκτησία και τον έλεγχο (κρατικών επιχειρήσεων, οργανισμών) σε ιδιώτες: η *κυβέρνηση θα ιδιωτικοποιήσει ορισμένες προβληματικές κρατικές επιχειρήσεις* ΑΝΤ. κρατικοποιώ, εθνικοποιώ, κοινωνικοποιώ. [EYIM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. privatise].

ιδιωτικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που ανήκει σε ιδιώτη, που δεν ανήκει στο κράτος: ~ *επιχείρηση | τηλεόραση | κατοικία | κεφάλαια | φορέας | σχολείο | εκπαίδευση | οικονομία* || *αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσεως* (συντομ. Ι.Χ.) ΑΝΤ. δημόσιος, κρατικός· ΦΡ. (α) **ιδιωτικός τομέας** ο τομέας της οικονομίας που αποτελείται από επιχειρήσεις οι οποίες ανήκουν σε ιδιώτες ΑΝΤ. δημόσιος τομέας (β) **ιδιωτική πρωτοβουλία** κάθε δραστηριότητα που οφείλεται σε πρωτοβουλία ιδιώτη (και όχι δημόσιου φορέα): *ενθαρρύνεται η ~ || η ~ έκανε θαύματα στις τηλεπικοινωνίες* (β) αυτός που σχετίζεται με ιδιώτη (και όχι με το κράτος ή ομάδα προσώπων): ~ *κατανάλωση | συμφέρον | κέρδος | ασφάλιση* 2. (συνεκδ.) αυτός που εργάζεται σε ιδιωτική επιχείρηση ή για λογαριασμό ιδιώτη: ~ *υπάλληλος* | αστυνομικός (ο τετελετβ) 3. αυτός που αφορά ή απευθύνεται σε συγκεκριμένο άτομο ή ομάδα ατόμων και όχι στο κοινό: *είδα την ταινία σε ~ προβολή* 4. (ειδικότ.) αυτός που αποτελεί αυστηρά προσωπική υπόθεση και δεν αφορά σε τρίτους: *δεν επέτρεπε σε κανέναν να επεμβαίνει στην - του ζωή* || ~ *στιγμές | συζητήσεις* ΣΥΝ. προσωπικός 5. αυτός που γίνεται από κάποιον με την ιδιότητα του ως ιδιώτη, ανεπίσημος: ~ *συνομιλίες των δύο υπουργών* || ~ *συμβόλαιο | επίσκεψη* 6. ΝΟΜ. (α) ιδιωτικό **δικαίο** το δικαίο που ρυθμίζει τις σχέσεις των ατόμων μεταξύ τους (β) **ιδιωτική κατηγορία** η άσκηση ποινικής αγωγής από το ίδιο το άτομο που υπέστη το αδίκημα (γ) **ιδιωτικό συμβόλαιο** το συμβόλαιο που συντάσσεται μεταξύ ιδιωτών χωρίς την παρουσία συμβολαιογράφου. — ιδιωτικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., **ιδική** {κότητα (η) [1851] (σημ. 4).

[EYIM, αρχ. < *ιδιώτης*. Οι σύγχρονες οικονομικές και νομικές σημ. είναι μετάφρ. δάνεια, πβ. αγγλ. private, γαλλ. privé].

ιδιωτισμός (ο) έκφραση της οποίας η σημασία δεν προκύπτει από τον συνδυασμό των σημασιών των λέξεων που την αποτελούν, π.χ. *σγά τα λάχανα!* || *μου πήρες τ' αφτιά!* || *μου έκανες την καρδιά περιβόλι!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιωματισμός.*

[EYIM μτγν., αρχική σημ. «ο τρόπος ενός ιδιώτη, κοινού ανθρώπου (κυρ. στη γλωσσική έκφραση)», < αρχ. ιδιώτης (βλ.λ.).]

ιδιοφελής (ο) {ιδιοφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποφέρει μόνο ατομικά όφελι ΑΝΤ. κοινωφελής. — ιδιοφέλεια (η) [1824]. [EYIM, μτγν. < ιδί)ο- + -οφελής (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < όφελος].

ιδιομενής (ο) {Ιδομενέ-ως, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς της Κρήτης, γιου-ος του Δευκαλίωνα, ήρωας τού Τρωικού Πολέμου 2. ανδρικό όνομα. Επίσης **Ιδομενέας**.

[EYIM αρχ. < 7δη (βλ.λ.) + -μενέως (αντί του αναμενόμενου -μενης) < μένος].

ιδού επίφρ. (λόγ.) (όταν δείχνουμε κάτι) να, δεξ | δείτε: ~ *οι αποδείξεις τής ενοχής του!* ΣΥΝ. ορίστε· ΦΡ. (α) *ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα* (αυτού γαρ και Ρόδος και πήδημα, Αισώπ. *Μύθοι*, αρ. 51) ως πρόκληση σε κάποιον να πραγματοποιήσει κάτι που ισχυρίζεται ότι μπορεί: *Αν μπορείς να κολυμπήσεις μέχρι απέναντι, θα σου δώσω 100.000!* ~! (β)

ιδού ο **νομφίος** (ιδού ό νομφίος έρχεται, Κ.Δ. Ματθ. 25,6) (μτφ.) να ο γαμπρός (έρχεται) για πρόσωπο καθοριστικό σε μια περίπτωση που εμφανίζεται απροσδόκια (γ) **ιδού** (δόξης) **στάδιον λαμπρόν** (Ιδού [δόξης] στάδιον λαμπρόν) (το μικρόν τούτου χάνι) (μτφ.) να πεδίο εξαιρετικά πρόσφορο για δράση και άμλλα (στίχος από το ποίημα «Το χάνι της Γραβιάς» του Γεωργίου Ζαλοκώστα).

[ETYM < αρχ. ιδού | ιδού, προστ. αορ. β' μέσης φωνής τού ρ. ορώ «βλέπω», που χρησιμοποιήθηκε ως δεικτικό μόριο. Το θ. ιδ-, από το οποίο παράγεται η λ., εμφανίζεται και στη λ. ιδέα (βλ.λ.)]. ιδροκόπημα (το) {ιδροκοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} ή έκκριση άφθονου ιδρώτα 2. (μτφ.) ο πολύς κόπος, που μπορεί να προκαλέσει άφθονο ιδρώτα. Επίσης (λαϊκ.) ιδροκόπη | ιδροκοπό ρ. αμετβ. {ιδροκοπέας... | ιδροκοπή-σα, -μένος} 1. χύνω άφθονο ιδρώτα 2. (μτφ.) εργάζομαι σκληρά: *ιδροκοπήσαμε, για να πάρουμε πτυχίο ΣΥΝ. μοχθώ, κουράζομαι.*

[ETYM < μεσν. ιδροκοπό < ιδρο- (< αρχ. ιδρός) + επιτατ. επίθημα -κοπό < κόπητω]. **ιδρός** κ. **ιδρός** (ο) ο ιδρώτας (βλ.λ.). **ιδρυμα** (το) [αρχ.] {ιδρύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οργανισμός που συγκροτείται για την πραγματοποίηση κοινωφελών σκοπών σύνολο περιουσίας το οποίο έχει οριστεί σύμφωνα με την ιδρυτική του πράξη για να εξυπηρετηθεί ορισμένος διαρκής σκοπός και το οποίο αποκτά νομική προσωπικότητα με διάταγμα που εγκρίνει τη σύσταση του: *μορφωτικό | εκπαιδευτικό | φιλανθρωπικό ~|| ~ Κοινωνικών Ασφαλίσεων* (συντομ. Ι.Κ.Α.) || ~ Μεσογειακών Σπουδών || *Εθνικό - Ερευνητικό ΦΡ. Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα* βλ. λ. ανώτατος 2. (συνεκδ.) το κτήριο που ανεγείρεται για την πραγματοποίηση των σκοπών τού παραπάνω οργανισμού 3. (ειδικότ.) οποιοσδήποτε οργανισμός, όπου παρέχεται στέγη και τροφή σε άτομα που δεν είναι σε θέση να φροντίσουν μόνο τους τον εαυτό τους (οργανοτροφείο, ψυχιατρική κλινική, γηροκομείο κ.λπ.): *θα βάλουν τον πατέρα τους σε ~, ιδρυματικός, -ή, -ό* 1. αυτός που σχετίζεται με ιδρυμα 2. (ειδικότ. -συνήθ. κακόσ.) κάτι που γίνεται μέσα από ιδρυμα με ψυχρό και απρόσωπο τρόπο (σε αντίθεση με το φυσικό περιβάλλον της οικογένειας): *τα ~ παιδιά εμφανίζονται, κατά κανόνα, έναν αρνητισμό στη συμπεριφορά τους ~| ~ μεταγείριση | αντιμετώπιση | νοστροπία. ιδρυματισμός* (ο) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των σωματικών και ψυχικών διαταραχών που εμφανίζονται μετά την απότομη αποκοπή παιδιού από τη μητέρα και τη μακροχρόνια παραμονή του σε ιδρυμα περιθάλψεως.

[ETYM Απόδ. τού γαλλ. hospitalisme]. **ιδρυματοποίηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η εισαγωγή ασθενών σε ιδρυμα 2. η κατάσταση τού ιδρυματισμού. -ιδρυματοποιώ ρ. {-εις...}. [ETYM Απόδ. τού αγγλ. institutionalisation. Βλ. κ. *ιδρυματισμός*]. **ιδρυση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. το να ιδρύσει κανείς (κάτι): η ~ *κόμματος | οργανισμού | πόλης | νέας θρησκείας* 2. (συνεκδ.) η χρονική στιγμή κατά την οποία ιδρύθηκε (κάτι): *από ιδρύσεως της εταιρείας, ιδρυτής* (ο) [1867], **ιδρύτρια** (η) [1888] {ιδρυτριών} πρόσωπο που ιδρύει ή έχει ιδρύσει (κάτι): ~ *κόμματος | συλλόγου | ένωσης | ομάδας | νοσοκομείου* ΣΥΝ. δημιουργός, θεμελιωτής. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fondateur]. **ιδρυτικός**, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με ιδρυση ή ιδρυτή: *αναθεώρηση της ~ διακήρυξης τού κόμματος || ~ μέλος συλλόγου | στέλεχος κόμματος || ~ νόμος | συνθήκη. ιδρύω* ρ. μετβ. (ιδρύ-σα, -θηκα, -μένος) θέτω σε λειτουργία, δημιουργώ (κάτι συλλογικό και συγκροτημένο): ~ *κόμμα | οργανισμό | σχολή νοσοκόμων | υπηρεσία | επιτροπή* || *το Βυζάντιο ήταν αποικία που ίδρυσαν οι αρχαίοι Μεγαρέες || ο Απόστολος Παύλος ίδρυσε πολλές χριστιανικές Εκκλησίες* || (κ. πνευματικά δημιουργήματα με συστηματικό χαρακτήρα) ~ *νέα θρησκεία | λογοτεχνική σχολή.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα.*

[ETYM < αρχ. ιδρύω, αρχική σημ. «καθίζω κάτω - καθιστώ, διορίζω, τοποθετώ», *sid-ιού, όπου το θ. *sid- ερμηνεύεται είτε κατ' αναλό-γίαν προς το ρ. ίδω (πβ. καθ-ί-ζω) είτε με κόμφωση τού αρχικού ΙΕ. *sed- (για το οποίο βλ. λ. *έδ-ρα*). Το επίθημα -ρύω πηθ. οφείλ'ται σε σύνδεση με ομόρρ. που περιέχουν τον φθόγγο -ρ- (πβ. *έδ-ρα*). ιδρώνω ρ. αμετβ. {ιδρώ-σα, -μένος} 1. εκκρίνω ιδρώτα από τους πόρους τού δέρματος μου: *ιδρώσε από την πολλή ζέση* || ~ *από φόβο | άγχος/ αγωνία* ΣΥΝ. εφιδρώνω, ιδροκοπό ΦΡ. *δεν ιδρώνει τ' αψίτ' μου* δεν νοιάζομαι για όσα ακούω, αδιαφορώ: *όσο κι αν τον κάνεις παρατηρήσεις, δεν ιδρώνει τ' αψίτ' του* 2. (μτφ.) (α) καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια, συνήθ. σε φρ. τού τύπου *ιδρώσα να τον καταφέρω* | *να τον πείσω να έρθει μαζί μας* || *ιδρώσε για να μπορέσει να νικήσει τον αντίπαλο* (β) εργάζομαι σκληρά: *ιδρώνει για να βγάλει το ψωμί του* ΣΥΝ. μοχθώ, κοπιάζω, ταλαιπωρούμαι 3. σηματοποιείται σταγονίδια νερού στην επιφάνεια μου: *το τζάμι ιδρώνει. — ιδρώμα* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνα.*

[ETYM μεσν. < αρχ. ιδρώ (-όω < ιδρός (βλ.λ.)). **ιδρωτάρι** κ. **δρωτάρι** (το) {ιδρωταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η άφθονη έκκριση ιδρώτα, πολύς ιδρώτας. [ETYM < μτγν. *ιδρωτάρια* (τά) < αρχ. ιδρός, -ώτος]. ιδρώτας κ. (λαϊκ.) **ιδρωτας** (ο) 1. το υγρό που εκκρίνουν οι πόροι τού δέρματος, π.χ. όταν ο οργανισμός ζεσταίνεται, είναι άρωστος κ.λπ.: ΦΡ. (μτφ.) *με κόβει | λούζει κρύος ιδρώτας* τροιάζω, τρέμω από ανησυχία, από φόβο: *και μόνο που σκέφτομαι την αντίδραση τού διευθυντή, ~!* 2. (μτφ.) η κοπιαστική προσπάθεια: *με ~ καταφέρνει και ζει την οικογένεια του* || με τον ~ (τού προσώπου) μου (με κοπιαστική προσπάθεια, μοχθώντας) ΣΥΝ. μοχθός, κόπος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρό-*

ννο.

[ETYM < αρχ. ιδρός, -ώτος < *swid-r-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sweid- «ιδρώνω», πβ. σκανσκ. svédah «ιδρώτας», αλβ. dirsh, λατ. sudor, γαλλ. sueur, ισπ. sudor, γερμ. Schweiß, αγγλ. sweat κ.ά.].

ιδρωτίλα (η) {χωρ. πληθ.} η κακοσμία τού ιδρώτα. **ιδρωτοθεραπεία** (η) {ιδρωτοθεραπειών} η θεραπεία της οποίας η αποτελεσματικότητα βασίζεται στην πρόκληση εφίδρωσης. **ιδρωτοποίος**, -ός, -ό [μτγν.] αυτός που εκκρίνει ιδρώτα: ~ *αδένες. — ιδρωτοποσία* (η) [μτγν.]. **ιδωθώ** (να/θα) ρ. → βλέπω **ιδωμεν** ρ. θα δούμε-λέγεται σε περιπτώσεις που περιμένουμε να δούμε τι θα συμβεί: *δεν ξέρω αν θα με προσλάβουν τελικά. ~ || -Πιστεύω ότι θα τα καταφέρεις. —■*

[ETYM αρχ. υποτ. αορ. β', μηδενισμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στην οριστική *ιδών*. Βλ. κ. *οίδα*].

Ιεζεκιήλ (ο) {άκλ.} προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου της Π.Δ.

[ETYM μτγν. < εβρ. Yehezqél «ο Θεός ενισχύει, δυναμώνει»].

Ι.Ε.Κ. (το) Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Ι.Ε.Ν.Α.Ε. (το) Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών.

Ι.Ε.Π. (το) Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού.

-ιέρα παραγωγικό επίθημα που δηλώνει: 1. θήκη, δοχείο ή συσκευή, που περιέχει κάτι: *φρουτ-ιέρα* (δοχείο φρούτων), *καπελ-ιέρα* (θήκη για καπέλα), *γκαζ-ιέρα* (συνσκευή που λειτουργεί με γκαζί, αέριο), *σκακ-ιέρα* (η επίπεδη βάση όπου τοποθετούνται τα πιόνια και τα κομμάτια τού σκακιού) 2. επαγγελματική ιδιότητα γυναικεία: *καμαριέρα, τραπέζ-ιέρα* (πβ. λ. *-ιέρης*).

[ETYM. Παράγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ιταλ. -iera, εμφανίστηκε δε αρχικώς σε λ. ιταλ. προελ. (λ.χ. *φρουτ-ιέρα, καπελ-ιέρα*).

ιερακόμορφος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) 1. αυτός που μοιάζει με γεράκι, που έχει τη μορφή γερακιού 2. ΖΩΟΛ. *ιερακόμορφα* (τα) τάξη πτηνών που περιλαμβάνει όλα τα αρπακτικά εκτός από τις κοκουοβίτες.

ιερακοτρόφος (ο) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που συντηρεί και εκγυμνάζει γεράκια. — **ιερακοτροφία** (η) [1872].

ιεραξ (ο) → γεράκι **ιεραποστολή** (η) [1878] 1. η αποστολή κληρικών ή/και λαϊκών σε μη χριστιανικές χώρες με σκοπό τη διάδοση της χριστιανικής πίστης 2. (συνεκδ.) το ιδρυμα που συγκροτείται από ιεραποστόλους σε μη χριστιανική χώρα με σκοπό τη διάδοση της χριστιανικής πίστης και την πραγματοποίηση αγαθοεργών σκοπών. [ETYM Απόδ. τού γαλλ. mission < μεσν. λατ. missio (sacra)].

ιεραποστόλος (ο) [1836] {ιεραποστόλ-ου | -ων, -ους} 1. ο κληρικός ή ειδικά καταρτισμένος λαϊκός που αποστέλλεται σε μη χριστιανικές χώρες, για να κηρύξει και να διδάσκει τη χριστιανική πίστη 2. (μτφ.) οποιοσδήποτε διδάξει με ζήλο κάτι στο οποίο πιστεύει. — **ιεραποστολικός**, -ή, -ό [1852]. [ETYM Απόδ. τού γαλλ. missionnaire].

ιεραρχών (ο) {ιεραρχών} 1. ο κληρικός ανώτερου ή ανώτατου ιερατικού βαθμού 2. ΕΚΚΛΗΣ. *Τρεις Ιεράρχες* ο Άγιος Βασίλειος ο Μέγας, Γρηγόριος ο Θεολόγος και Ιωάννης ο Χρυσόστομος: *αίριο είναι των ~* (η 30ή Ιανουαρίου, ημέρα κοινού εορτασμού των τριών αυτών αγίων), *αργία για τα σχολεία*. [ETYM < μτγν. *ιεράρχης < ιερ(ο) + -άρχης < άρχω*].

ιεράρχηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η τοποθέτηση σε σειρά από το ανώτερο στο κατώτερο, από το σημαντικότερο στο λιγότερο σημαντικό κ.λπ.: ~ *προτεραιοτήτων | αναγκών | αξιών.*

ιεραρχία (η) {ιεραρχιών} 1. η διαβαθμισμένη κλίμακα που δομείται στη σχέση ανώτερης και κατώτερης βαθμίδα: *στρατιωτική | υπαλληλική | κομματική* ~|| *αρχή* | η *κορυφή τής ~* || - *αξιών | κριτηρίων*

2. ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των ιεραρχών που ποιμαίνουν επισκοπές μιας Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας. — **ιεραρχικός**, -ή, -ό [μεσν.], **ιεραρχικά** -ά /-ώς επίρρ.

[ETYM < μτγν. *ιεραρχία* «διάταξη ιερών πραγμάτων - καθεμιά από τις τάξεις των αγγέλων» < *ιερ(ο) + αρχία < αρχή*].

ιεραρχώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ιεραρχέις...} | *ιεράρχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος* | ♦ 1. (μετβ.) τοποθετώ σε σειρά από το ανώτερο | σημαντικότερο προς το κατώτερο | λιγότερο σημαντικό: ~ *ανάγκες | προτεραιότητες | στόχους* ♦ 2. (αμετβ.) είμαι ιεράρχης.

[ETYM Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ. hiérarchiser < hiérarchie < μτγν. *Ιεραρχία* (βλ.λ.), άσχετο από το μτγν. *ιεραρχώ* «μυσταγογώ, κατευθύνω στα ιερά πράγματα»].

ιερατικό (το) 1. το σύνολο των λειτουργών μιας θρησκείας: η *εξεχούσα θέση τού ~ στους αρχαίους πολιτισμούς* 2. (μτφ.-κακόσ.) κλειστή εξουσιαστική ομάδα, που διατηρεί κοινωνικά στεγανά: *το - τής γνώσης | τής πολιτικής*. [ETYM < μτγν. *ιερατέον < ιερατέω < αρχ. ιερός*].

ιερατία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιεροσύνη.

ιερατέω ρ. αμετβ. [μτγν.] {ιεράτευσά} είμαι ιερέας, ασκώ ιερατικά καθήκοντα: *τα τραγικά γεγονότα στην περιοχή σημειώθηκαν ιερα-τείνοντας τού αρχιμανδρίτου Παντελεήμονος.*

ιερατικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με ιερείς- ΦΡ. *ιερατικά άμφια* βλ. λ. *άμφια* 2. αυτός που σχετίζεται με το ιερατικό.

ιερέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} 1. ΕΚΚΛΗΣ. ο κληρικός που τελεί τις ιερές ακολουθίες (στην Ορθόδοξη Εκκλησία ανήκει στον δεύτερο από τους τρεις βαθμούς τής ιεροσύνης): *πρεσβύτερος ΣΥΝ. παππάς* 2. (γε-νικότ.) ο λειτουργός θρησκείας (λ.χ. αββάς, βραχμάνος, μουλάς κ.λπ.)

3. ο θρησκευτικός λειτουργός συγκεκριμένου θεού: ~ *τού Απόλλωνα* | *τής Ίσιδας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*. [ETYM < αρχ. *ιερέας* (ήδη μυκ. i-je-re-u) < *ιέρός* (βλ.λ.). Αρχικός η λ.

περιέγραφε τον μάντη (μέλος ενός μαντείου), ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την τήρηση του λατρευτικού τυπικού και των Ουσιαστικών προσηφωρών στο μαντείο. Οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν αυτή τη λ., προκειμένου να δηλώσουν τα μέλη του ιουδαϊκού ιερατείου, αποδίδοντας την εβρ. λ. kohen (πβ. το συχνό εβρ. επώνυμο Κοέν), ενώ η σημ. αυτή διατηρήθηκε (κυριολεκτικά ή μεταφορικά) και στην Κ.Δ. Κατά τον Μεσαίωνα η λ. χρησιμοποιήθηκε παράλληλα με τον όρο παπάς, για να προσδιορίσει τους πρεσβυτέρους κληρικούς].

ιέρεια (η) [αρχ.] {ιερείων} **1.** η λειτουργός θρησκείας: ~ τον *Τικας* **2.** η γυναίκα που έχει αφιερωθεί στην υπηρεσία συγκεκριμένου θεού: η *Ιφριγένεια ήταν ~ της θεάς Αρτέμιδος* **3.** (μτφ.) η γυναίκα που υπηρετεί με ζήλο το ιδανικό της Τέχνης: *μια από τις ~ του ελληνικού θεάτρου* || «πέθανε και η *Ναταλί Σαρότ*, η ~ του γαλλικού πονηναί *roman*, σε ηλικία 99 ετών» (εφημ.) Επίσης (λαϊκ.-λογот.) **ιέρισσα** [μεσν.] {ιερισσών}.

ιερεμιάδα (η) [1816] **1.** (κυριολ.) η θρηνωδία του προφήτη Ιερεμία, που προείπε την άλωση των Ιερουσαλήμ από τους Βαβυλώνιους **2.** (μτφ.) η παρουσίαση μιας κατάστασης με μεμψιμοίρο και απαισιόδοξο τρόπο: *παρά τις ~ της ανπιολίτευσης αντιμετοπίσαμε το πρόβλημα με επιτυχία* ΣΥΝ. μεμψιμοίρια.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. jérémiade < όνιμο λατ. Jeremias < μτγν. *Ύερεμίας* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε με σχετλιαστικό τρόπο εξαιτίας του θλιβερού και καταδικαστικού (για τους Ισραηλίτες) μηνύματος που κήρυττε ο προφήτης Ιερεμίας, ότι δηλ. η Ιερουσαλήμ επρόκειτο σύντομα να αλωθεί από τους Βαβυλώνιους και ότι οι Ιουδαίοι θα σύρονταν στην εξορία].

Ιεραμίας (ο) {-α κ. (λόγ.) -ίου} **1.** προφήτης και συγγραφέας του ομώνυμου βιβλίου της Π.Δ. **2.** μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα πατριάρχων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. < εβρ. Yirmeyahu «ο Γιαχ(βέ) εξυψώνων»].

-ιέρης παραγωγικό επίθημα που δηλώνει πρόσωπο το οποίο χειρίζεται ή είναι υπεύθυνο για κάτι: *κανον-ιέρης, πορτ-ιέρης, καμαρ-ιέρης*. [ETYM. Παραγ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την ιταλ. -iere και εμφανιζόταν αρχικώς σε λ. ιταλ. προελ. (λ.χ. *πορτ-ιέρης, καμαρ-ιέρης*)].

Ιεριχώ (η) {-ός κ. -ούς} πόλη του Α. Ισραήλ Β. της Νεκράς Θάλασσας, γνωστή από τη βιβλική διήγηση για την πτώση των τειχών της υπό τους ήχους των σαλπύγων των Ισραηλιτών με αρχηγό τον Ιησού του Ναυή.

[ETYM. μτγν. < εβρ. Yerihho, πθ. < yareah «σελήνη», με αναφορά σε αρχ. αιδωλοατρική τιμή της σελήνη, που απεδίδαν εκεί ορισμένοι λαοί].

ιερό (το) [αρχ.] **1.** (στην αρχαιότητα) τόπος (π.χ. σπηλιά, βουνοκορφή) με ιδιαίτερη θρησκευτική σημασία, στον οποίο κατά τους κλασικούς χρόνους χιζόταν και μικρός ναός **2.** (συνεκδ.) ο μικρός ναός που χιζόταν στον παραπάνω τόπο **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το τμήμα του χριστιανικού ναού στο οποίο βρίσκεται η Αγία Τράπεζα ΣΥΝ. άβιατο, άδυτο, Αγία των Αγίων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός*.

ιερό- κ. ιερό- κ. ιερ- α' συνθετικό λέξεων, που δηλώνει ότι κά-ποιος/κάτι έχει σχέση με το ιερό, το θείο: *ιερ-άρης, ιερο-διάκονος, ιερο-τελεστία, ιερο-μναχος, ιερο-σπουδαστής*. [ETYM. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ιερός*].

ιερογλυφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα ιερογλυφικά: ~ *γραφη* **2. ιερογλυφικά** (τα) (α) το σύστημα γραφής στο οποίο χρησιμοποιούνται εικονογραφικοί χαρακτήρες για την απόδοση λέξεων, συλλαβών ή γραμμάτων (ειδικότ.) η γραφή των αρχαίων Αιγυπτίων (β) (μτφ.) τα κείμενα με δυσανάγνωστο γραμικό χαρακτήρα ή δυσνόητο περιεχόμενο. [ETYM. μτγν. < *ιερογλύφος* < *ιερό-* + *γλύφος* < *γλύφω* «εγχαράσσω, σκαλίζω»].

ιερό γράφος (ο) [μεσν.] **1.** πρόσωπο που συγγράφει βιβλία με ιερό, θρησκευτικό περιεχόμενο: ~ της *Ορθόδοξης Εκκλησίας* **2.** πρόσωπο που απεικονίζει ζωγραφικά θρησκευτικά θέματα με τρόπο συμβολι-στικό. — *ιεροναφία* (η) [μτγν.].

ιεροδιάκονος (ο) [μεσν.] {ιεροδιακόνου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο διάκονος που προέρχεται από τις τάξεις των μοναχών, ο οποίος είναι άγαμος.

ι ε ρο δ δάσκαλος (ο) [μτγν.] {ιεροδιδασκάλου | -ων, -ους} **1.** το πρόσωπο που είναι ταυτόχρονης ιερέας και δάσκαλος **2.** αυτός που διδάσκει τα ιερά γράμματα (δηλ. τις ιερές Γραφές μιας θρησκείας). — *ιεροδιδασκαλείο* (το) [1888]. **ιεροδίκης** (ο) [1867] {ιεροδικών} **1.** ο ιερωμένος που συμμετείχε ως δικαστής στο ειδικό δικαστήριο, το οποίο λειτουργούσε κατά την περίοδο της Ιεράς Εξέτασης **2.** ο μουσουλμάνος ιερωμένος που δικάζει σε μουσουλμανικό δικαστήριο με βάση τον ισλαμικό νόμο (*σάρια*). — *ιεροδικείο* (το) [1856].

ιερόδουλη (η) {ιεροδούλων} (λόγ.) η πόρνη. Επίσης (λογιότ.) **ιερό-δουλος** — *ιεροδουλία* (η) [μτγν.].

[ETYM. < μτγν. *ιερόδουλος* < *ιερό-* + *δούλος*, νεαρή γυναίκα που υπηρετούσε σε ναό αφιερωμένη στον πάνδημο έρωτα (στο πλαίσιο της αρχαίας μμητικής μαγείας που αποσκοπούσε στη γονιμοποίηση της Γης από τον Ουρανό)].

ιεροεξεταστής (ο) [1887] μέλος του δικαστηρίου της Ιεράς Εξέτασης (βλ. λ. *ιερός*). — *ιεροεξεταστικός*, -ή, -ό [1832]. **Ιερόθεος** (ο) (-ού κ. -έου) **1.** όνομα αγίων, πατριάρχων και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. [ETYM. < μεσν. *Ύερόθεος* < *ιερός* + *Θεός*]. **ιεροκήρυκας** (ο) {ιεροκλήρων} ΕΚΚΛΗΣ. ο κληρικός ή και λαϊκός θεολόγος που ορίζει από την Εκκλησία να κηρύττει τον θείο λόγο.

[ETYM. < αρχ. *ιεροκήρυξ*, -κος «ο παριστάμενος σε θυσία (ως παρατηρητής)» < *Ύερο-* + *κήρυξ*. Η σημερ. σημ. είναι μτγν.].

Ιεροκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** Αλεξανδρινός στωικός φιλόσοφος (2ος αι. μ.Χ.) **2.** Αλεξανδρινός νεοπλατωνικός φιλόσοφος (5ος αι. μ.Χ.) **3.** ανδρικό όνομα. [ETYM. < μτγν. *Ύεροκλής* < *Ύερο-* + *-κλής* < *κλέω* «δίδω», πβ. *Περικλής, Σοφο-κλής*].

ιεροκοκκύνικός, -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. (σχηματισμός) που σχετίζεται με το ιερό οστό και τον κόκκυγα: ~ *άρθρωση* | *πλέγμα* | *σύνδεσμος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sacrocoecygien (νόθο συνθ.)].

ιεροκρατία (η) [1845] {ιεροκρατιών} η υποταγή της πολιτικής εξουσίας στην ιερατική (πβ. λ. *θεοκρατία*). — *ιεροκρατικός*, -ή, -ό [1846].

ιεροκρυφός επίρρ. (λόγ.-σπάν.) με τρόπο απόκρυφο, απόρρητο και μυστηριώδη.

ιεροκτόνος, -ος, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που φονεύει ιερό πρόσωπο. [ETYM. < μεσν. *ιεροκτόνος* < *Ύερο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω», βλ. κ. *-κτόνια*].

Ιερολογιχτός (ο) [1867] {ιερολογιχτόςου | -ων, -ους} (ως προσα-γόρευση) ο ιεροδιάκονος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

ιερολόγιος ρ. αμειβ. [μτγν.] {ιερολογείας... | ιερολόγησα} **1.** μιλώ για ιερά, θεολογικά και εκκλησιαστικά θέματα **2.** (για κληρικούς ή λειτουργούς) τελώ γάμο ή αρραβώνα. — *ιερολογία* (η) [μτγν.], *ιερολογικός*, -ή, -ό.

ιερολογιτής (ο) {ιερολογιτών} ΣΤ. μέλος του Ιερού Λόγου, του στρατιωτικού σώματος που συγκρότησε το 1821 ο Αλέξανδρος Υψηλάντης.

[ETYM. Το σώμα που συγκρότησε ο Α. Υψηλάντης, οφείλει την ονομασία του στον *Ύερον Αόχον* των αρχ. Θηβαίων (4ος αι. π.Χ.), ο οποίος είχε συγκροτηθεί από επίλεκτους νέους και διέπρεψε κυρίως υπό την αρχηγία του Πελοπίδα και του Επαμεινώνδα].

ιερομάντης [μτγν.] {-η κ. (λόγ.) -εως | -εις, -εων}, **ιερό μάντισσα** (η) {ιερομαντισσών} [1835] ο μάντης που αποφανόταν για τα μέλλοντα ύστερα από παρατήρηση στα σπλάχνα των ζώων που θυσιάζονταν. — *ιερομαντία* (η).

ιερό μάρτυρας (ο) {ιερομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που βρήκε μαρτυρικό θάνατο εξαιτίας της αφοσίωσης του στη χριστιανική πίστη: ο *Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός ανήκει στους νεότερους ~ της χριστιανοσύνης*. Επίσης *ιερομάρτυς* [μτγν.] {ιερομάρτυρος} (βλ. κ. λ. *άγιος*).

ιερομναχος (ο) [μεσν.] {ιερομναχού | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο μοναχός που χειροτονήθηκε ιερέας.

ιεροπραξία (η) {ιεροπραξιών} η τέλεση θρησκευτικής τελετής (λ.χ. Θείας Λειτουργίας, γάμου) ΣΥΝ. τελετουργία, ιερουργία. [ETYM. < *ιερό-* + *πραξία* < *πράξη*, πβ. μεσν. *ιερόπραξις*].

ιεροπρεπής, -ής, -ες [αρχ.] {ιεροπρεπούς | -είς (ουδ. -ή) ιεροπρεπέ-στ-ερος, -ατός} (για πρόσ.) αυτός που εμπνέει σεβασμό, που αρμόζει σε ιερά πρόσωπα: ~ *παράσημα* | *συμπεριφορά* | *έκφραση* ΣΥΝ. σεβασμός. — *ιεροπρέπεια* (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

ιεροράπτης (ο) [1888] {ιεροραπτών} ράπτης ειδικός για ενδύματα κληρικών, για ιερά άμφια. — *ιεροραπτικός*, -ή, -ό.

ιεροραφείο (το) ραφείο όπου κατασκευάζονται ενδύματα κληρικών, ιερά άμφια.

ιερός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** οτιδήποτε σχετίζεται με τον Θεό, τη θρησκεία και τις θρησκευτικές δραστηριότητες: ~ βιβλία | *Γραφές* | *άμφια* | *κειμήλια* | *εικόνες* | *παράδοση* | *ναός* | *μορφή* | *πρόσωπα* | *λείψανα* | *τελετή* || η *Ιερά Αρχιεπισκοπή* || (ειδικότ. ως προσδιορισμός χριστιανικού ναού ή μονής, με κεφ.) ο ~ *Ναός Αγίου Αντωνίου* (συντομ. Ι.Ν. Αγ. Αντωνίου) || η *Ιερά Μονή Αγ. Ιωάννου* || το *πρόσωπο του αυτοκράτορα ήταν ~* || *για τους Ινδούς η αγελάδα είναι ~ ζώο*-Φρ. (α) **τα ιερά και τα όσα** το σύνολο των πραγμάτων και αείων που σέβεται και διαφυλάσσει κανείς περισσότερο από οτιδήποτε άλλο: αυτό το *έργο προσβάλλει ~ της φυλής μας* (β) *δεν έχω ούτε ιερό ούτε όσιο* δεν σεβόμαι τίποτε, δεν έχω ηθικές αναστολές **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) *Ιερά Σύνοδος* η ιεραρχία κάθε Αυτοκέφαλης Εκκλησίας και της Εκκλησίας της Ελλάδος (β) ΕΚΚΛΗΣ. (*Ιερά*) *Σύνοψη* βλ. λ. *σύνοψη* (γ) *ιερός πόλεμος* ο πόλεμος που γίνεται στο όνομα της θρησκείας εναντίον των απίστων (δ) *Ιερά Εξέταση* βλ. λ. *εξέταση* (ε) *ιερό δράμα* το θρησκευτικό δράμα (βλ. λ. *θρησκευτικός*) (στ) (εμφημ.) *ιερή νόσος* (*ιερά νόσος*, Ηρόδ. 3,33) η επιληψία (βλ.λ.) **3. ιερό** (το) βλ.λ. **4.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αγιότητα και βαθύτατη ευσέβεια: ο ~ *Αυγουστίνος* **5.** αυτός που σχετίζεται με κάτι υψηλό, θεάρεστο, ιδιαίτερος σημαντικό για την ανθρώπινη ζωή: ο *έρανος γίνεται για ~ σκοπό: την ίδρυση ορφανοτροφείου* || *είναι ~ καθήκον η υπεράσπιση της πατρίδας από ξένες επιβουλές*-Φρ. (α) **Ιερός Λόγος** (i) το σώμα των Θηβαίων στρατιωτών που πολέμησαν και έπεσαν στη μάχη της Χαϊρώνειας (338 π.Χ.) (ii) το επαναστατικό στρατιωτικό σώμα που συγκρότησε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης το 1821 στη Μολδοβλαχία και αποδεκατίστηκε στη μάχη του Δραγατσανίου (7/6/1821) (β) **Ιερά** | **Ιερή Συμμαχία** η συμμαχία που συγκροτήθηκε μεταξύ των μοναρχών των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων μετά την πτώση του Ναπολέοντος (1815), ορίζοντας ως σκοπό της την εφαρμογή των «ιερών αρχών της θρησκείας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης», ενεργώντας όμως για την καταστολή των επαναστατικών κινήσεων της Ευρώπης **6.** αυτός που αξίζει ή απαιτεί απόλυτο σεβασμό: *αφιέρωσε το βιβλίο στην ~ μνήμη των γονέων του* || οι ~ *παρακαταθήκες των προγόνων μας* || *αυτή η παράσταση αποτέλεσε πράξη ασέβειας στον ~ χώρο της Επιτάφου* || τα ~ *χόματα της Ιωνίας* || οι Ινδιάνοι *δεν ήβελαν τους αποίκους στην ~ γη των προγόνων τους*-Φρ. σε *ότι έχω ιερό* (σε όρκο) σε *ότι* έχει για μένα μεγαλύτερη αξία: σου *ορκίζομαι* ~ **7.** ΑΝΑΤ. **ιερό οστό** | **οστόν** {ιερόν οστόν}, Ιπποκρ. *Περί άρθρων εμβολής* 45) το τριγωνικό οστό που βρίσκεται στο κατώτατο άκρο της σπονδυλί-

κής στήλης. — ιερότητα (η) [μεσν.]. [ETYM. < αρχ. *ιερός* | *ιαρός*, αβεβ. ετόμου, πθ. < *isr-os, που συνδ. με σανσκρ. *isirá-* «σχυρός» (πβ. σανσκρ. φρ. *isiréna mānasa* = *Ιερόν μένος*), ενώ οι προσπάθειες συνδέσεως με λ. του μεσογειακού προ-Ι.Ε. υποστράγγου (πβ. οσκ. *aisusis* = *ιεροίς*; ετρουσκ. *aesar* «θεός») δεν έχουν ισχυρή βάση. Ομόρρ. *ιερ-εύς* (-έας), *ιεραι-είο(ν)*, *ιερό-σολος* κ.ά.].

ιεροσκόπος (ο) (κατά την αρχαιότητα) ο μάντης που εξέταζε τα σπλάγχνα θυσιαζόμενων ζώων και προέβλεπε αναλόγως τα μέλλοντα ΣΥΝ. ιερομάντης. — ιεροσκοπία (η) [αρχ.]. [ETYM. < μτγν. *ιεροσκόπος* < αρχ. *ιεροσκοπία* (υποχωρητ.) < *Ιερο-* + -σκοπία < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά»].

Ιεροσόλυμα (τα) [μτγν.] {Ιεροσολύμων} η Ιερουσαλήμ: εξελληνισμένη μορφή του ονόματος της πόλης: *Πατριάρχης Ιεροσολύμων*. — Ιεροσολυμίτης (ο) [μτγν.], Ιεροσολυμίτισσα (η), ιεροσολυμίτικος, -η, -ο.

ιεροσολυμίτιο (το) [1840] {ιεροσολυμίτιο-ου} [-ων] η σχολή στην οποία διδάσκονται τα ιερά γράμματα ΣΥΝ. ιεροδιδασκαλείο.

ιεροσπουδαστής (ο) [1840] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που διδάσκει τα ιερά γράμματα (Ιερές Γραφές, ιερά παράδοση, θεολογία κ.λπ.) σε ιερατική σχολή.

ιερόσυλη (μα) [μτγν.] {ιεροσυλή-ατος | -ατα, -άτων} το ιερό αντικείμενο ή κειμήλιο που κλέβει ιεροσύλος.

ιεροσύλια (η) [αρχ.] {ιεροσυλίαν} 1. η κλοπή και διαρπαγή ιερών αντικειμένων ΣΥΝ. σύλληψη, σκύλευση 2. (μτφ.) η εκδήλωση ελλειψως σεβασμού σε αξία, πρόσωπο κ.λπ. που θεωρείται ιερό, αξιοσεβαστό: η καταστροφή των *μνημείων* ήτα: ~ || *θεωρήθηκε ~ η σχολική εναντίον του εθάρχη* ΣΥΝ. ανοσιούργημα, ασέβεια, βεβήλωση.

ιερόσυλος, -η, -ο 1. αυτός που κλέβει ιερά αντικείμενα ΣΥΝ. βεβήλος, αγιογδύτης 2. (μτφ.) αυτός που δείχνει ανευλάβεια σε αξία, πρόσωπο κ.λπ., το οποίο θεωρείται ιερό, αξιοσεβαστό ΣΥΝ. ανόσιος, ασεβής. — ιεροσολύ ρ. [αρχ.] {-εις.}. [ETYM. < αρχ. *Ιερόσυλος* < *ιερο-* + *-σολος* < σιλω «ελεγκτάς» (βλ.λ.)].

ιεροσσηνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. ΕΚΚΛΗΣ. ένα από τα επτά μυστήρια της Εκκλησίας, το οποίο συνδέεται με τη τελετή της χειροτονίας για την απόδοση στον χειροτονούμενο ενός από τους τρεις βαθμούς της ιερατικής εξουσίας (διάκονος, πρεσβύτερος, επίσκοπος) 2. (περιληπτ.) το σύνολο των ιερών.

ιεροτελεστία (η) {ιεροτελεστιών} 1. η τελετουργία ΣΥΝ. ιεουργία, ιεροπραξία 2. (μτφ.) η πράξη της οποίας τα επιμέρους στάδια γίνονται με τρόπο τελετουργικό, με ιδιαίτερη προσοχή, τήρηση κανόνων, καθορισμένη τάξη κ.λπ.: το *δείπνο ήταν μια ολόκληρη ~* ΣΥΝ. τελετουργία. — ιεροτελεστής (ο), ιεροτελεστικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. < μεσν. *ιεροτελεστία* < *ιερο-* + *τελεστία* < *τελώ*].

ιερότητα (η) → ιερός

ιεορουργία (η) [αρχ.] {ιεορουργιών} η πραγματοποίηση θρησκευτικής τελετής ΣΥΝ. ιεροτελεστία. — **ιεορουργικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ιεορουργός (ο) ο θρησκευτικός λειτουργός, όταν τελεί τη Θεία Λειτουργία και άλλες θρησκευτικές ακολουθίες. [ETYM. < αΡΧ. *ιεορουργός* < *ιερο-* + *-ορργός* < *έργον*].

ιεορουργό ρ. αμεβ. [μτγν.] {ιεορουργείς... | ιερορουργα} (για ιερείς) τελώ θρησκευτική τελετή ΣΥΝ. λειτουργία.

Ιεροσολύμη (η) {άκλ.} ιερή πόλη για τον ιουδαϊσμό, τον χριστιανισμό και τον ισλαμισμό, η οποία ανήκει σήμερα στο Ισραήλ. Επίσης Ιεροσόλυμα (τα) (βλ.λ.). [ETYM. < μτγν. *Ιεροσολύμη* (η δασεία κατά παρετυμολ. σύνδεση προς το επίθ. *ιερός*) < εβρ. *YeruSaláyim*, αβεβ. ετόμου. Αρχαίες αιγυπτιακές επιγραφές περιέχουν το όνομα *UruSalim-mi*, το οποίο θα μπορούσε να σημαίνει «κοίκοι ειρήνης» (υπ. «σπίτι, πόλη»). *Salóm* «ειρήνη»). Λγνότερο πιθανή θεωρείται η αναγωγή σε σημιτική θεότητα *Salem*. Η αραβ. ονομασία της πόλης είναι *Al-quds* «η ιερή» (> τουρκ. *Kudüs*)].

ιεροφάντης (ο) {ιεροφαντών} 1. (κατά την αρχαιότητα) ο πρώτος της τάξεως ιερέας των Ελευσίνιων Μυστηρίων 2. (γενικότ.) το πρόσωπο που μυσεί σε ιεροτελεστίες, σε θρησκευτικά μυστήρια 3. (μτφ.) αυτός που διαθέτει βαθύτατη γνώση επιστήμης ή τέχνης. [ETYM. < αρχ. *ιεροφάντης* < *ιερο-* + *φάντης* < *φαίνω* «φανερώω»].

ιεροφυλάκιο (το) [μτγν.] {ιεροφυλακί-ου} [-ων] ΕΚΚΛΗΣ. ο χώρος φύλαξης των ιερών σκευών των εκκλησιών ΣΥΝ. σκευοφυλάκιο.

ιεροψάλτης (ο) [μτγν.] (ιεροψαλτών) ο ψάλτης στις εκκλησίες.

ιερωμένος (ο) ο κληρικός ΣΥΝ. ιερέας, παππάς, λειτουργός. [ETYM. < μεσν. *ιερωμένος*, ουσιαστικοπ. μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *ιερών* (-όω) «αγιάζω, αφιερώνω» < *ιερός*].

Ιερώνυμος (ο) {-ου κ. -ύμου} 1. τύραννος των Συρακουσών (3ος αι. π.Χ.) 2. Αγίους εκκλησιαστικός συγγραφέας και άγιος της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < *Ιερώνυμος* «ο φέρων ιερό όνομα» < *ιερ(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < όνομα, αιολ. τ. της λ. *όνομα*].

Ιεχωβά (ο) {άκλ.} 1. μία από τις ονομασίες του Θεού (ελληνική μεταφορά από τα Εβραϊκά), όπως απαντά στο πρωτότυπο κείμενο της Π.Δ. 2. *μάρτυρας του Ιεχωβά* το μέλος θρησκευτικής ομάδας που θεωρεί την Αγία Γραφή ως μοναδική αυθεντία, αρνείται την πατερική παράδοση, τους αγίους, τη θεότητα του Ιησού Χριστού και του Αγίου Πνεύματος, την Αγία Τριάδα, την τιμή των εικόνων κ.ά., καθώς και βασικές υποχρεώσεις του πολίτη απέναντι στο κράτος (π.χ. ένοπλη θητεία, απόδοση τιμών στη σημαία) και χρησιμοποιεί ευρέως ως μέσο προσλητισμού πιστών τις προσωπικές επισκέψεις από σπίτι σε σπίτι ΣΥΝ. *ιεχωβάς*, *χιλιαστής*.

[ETYM. Ένα από τα ονόματα του θεού (*Γιαχβέ*) στην Π.Δ. Η προέλευση του ονόματος *Γιαχβέ* < εβρ. *Yahwéh* ή *Yahwah* «ο ων, ο υπάρχων» ή και συντεταγμένο *Yah* (στους Ψαλμούς) είναι αβεβαία. Οι Εβδομή-

κοντα το απέδωσαν με το *Κύριος* και η Vulgata με το *Dominus*]. **ιεχωβάς** κ. (λαϊκ.) **γιαχωβάς** (ο) {ιεχωβάδες}, **ιεχωβίτισσα** κ. (λαϊκ.) **γιαχβού** (η) μάρτυς του Ιεχωβά. Επίσης *ιεχωβίτης* (ο).

ιζάνο ρ. αμεβ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) μένω ως κατακάθι ΣΥΝ. κατακαθίζω, καθίζαίνω. [ETYM. αρχ., παράλλ. τ. του ρ. *Γίζω*, βλ. λ. *ιζήμα*].

ιζήμα (το) {ιζήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (λόγ.) τα υπολείμματα στερεών υλικών που κατακάθονται στον πυθμένα δοχείου ΣΥΝ. κατακάθι 2. ΓΕΩΛ. στερεό υλικό που αποτελείται από ανόργανα ορυκτολογικά και οργανικά συστατικά μεταφέρεται με τον αέρα, το νερό ή τον πάγο από τη θέση γενέσεως του στη θέση απόθεσης, που είναι η επιφάνεια της γης, πάνω ή και κάτω από τη στάθμη της θάλασσας 3. ΧΗΜ. η στερεά ουσία που αποχωρίζεται από διάλυμα και κατακάθεται στον πυθμένα του δοχείου που το περιέχει. [ETYM. < μτγν. *Ιζήμα* < αρχ. *Γίζω* «κατακαθίζω, καθίζαίνω» (με παράλλ. τύπο το αρχ. *ιζάνω*) < *si-sd-δ (με ενεστ. αναδίπλασιασμό) < θ. *sd-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sed- «καθίζω, τοποθετώ», πβ. σανσκρ. *sidati*, λατ. *sido*, sedeo, γαλλ. *seoir*, ισπ. *ser* «είμαι», γερμ. *sitzen*, αγγλ. *sit* κ.ά. Ομόρρ. *καθ-ίζω*, *εδ-ρα*, *εδ-ώλιο(ν)*, *έν-έδρα* κ.ά.].

ιζηματογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. 1. η διαδικασία της σταδιακής απόθεσης στερεού υλικού που βρίσκεται αιωρούμενο ή διαλυμένο σε ρευστό 2. *λεκάνη ιζηματογένεσης* η περιοχή που λειτουργεί ως χώρος απόθεσης μεταφερόμενων ιζημάτων. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *sedimentation*].

ιζηματογενής, -ής, -ές [1866] {ιζηματογεν-ού} [-εις (ουδ. -ή)] ΓΕΩΛ. αυτός που προέρχεται από ιζηματογένεση: ~ *πέτρωμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *sedimentaire*].

ιζηματογόνος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που δημιουργεί ιζήμα.

ιζηματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. Ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα ιζήματα. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *sedimentology* (νόθο συνθ.)].

ιζηματοδότης, -ης, -ες {ιζηματοδ-ους} [-εις (ουδ. -η), -όν] 1. αυτός που έχει τη μορφή ιζημάτων 2. αυτός που αποτελείται από ιζήματα: ~ *πέτρωμα* | *υγρό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

-ίζω επίθημα ρημάτων. [ETYM. Επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που έχει την αφετηρία του σε ρήματα παραγόμενα από θηλ. ουσ. με τελικό θεματικό συμφώνιο του -δ, οπότε -ίζω < *-ιδ/ω (πβ. *έλιπς -ελιάζω*, *ασίς* - (βπερ)-*ασιζώ*, *σφραγίς* - *σφραγιζώ*) κατάλοιποι, αλλά χωρίς όμως χρησιμοποιήθηκε ως αυτοτελές ρηματικό επίθημα (τόνος - τονίζω, αξία - *αξιζώ*, *δρος* - *οριζώ* κ.ά.)].

-ίζω: ορθογραφία. Τα ρήματα σε -ίζω γράφονται με -ι- (*τονίζω*, *ρυθμίζω*, *αρχίζω*, *ποτιζώ*, *καπνίζω*, *χωρίζω* κ.ά.). Εξαιρούνται και γράφονται με -ε!-, -θ!-, -υ- και -η- τα ρήματα: *δανειζώ* (< *δάνειο*), *αθροίζω* (< *αθρο-ίζω* < *αθρόος*), *δακρυζώ* (< *δάκρυο*), *αναβρύζω* | *αναβλύζω* (< *βρύω*-πβ. *βρύση*) τα αρχ. ηχομυθικά με -υ- που αποτελούν εκφραστικούς σχηματισμούς: *γογγυίζω*, (*υπο*)*τονθορυζώ* «μυρομυρίζω», *κελαρυζώ*, *ολολύζω* «θρηγών γοερώς» *κατακλύζω* (< *κλύω* < κλυδ-jo) πβ. *κλυδ-ονίζω*), *σφύζω* (< σφυγ- /ω πβ. *σφυγμός*, *σφύξη*), *πρίζω* (< *έπηξα* < *πηγ-νύω*), *πρίζω* (< *επιρσα* < *πρήθη*), *μητζίζω* (*έμπηξα* < *ενέπηξα* < *έμ-πηγνύω*), *χρηζέει* (< *χρηζέω*). Προκειμένου για το ρ. *αντικρίζω*, μολονότι η παραγωγή από το επίρρημα αντίκρυ θα δικαιολογούσε γραφή *αντικρίζω* (που είναι και η παλαιότερη γραφή της λ.), εντούτοις η λ. επικράτησε να απλογραφείται με -ι- (*αντικρίζω*, βλ.λ.).

→ *αντικρίζω*, *εγκληματώ*, *-ισμένος*

Ιησουίτης (ο) [1768] {Ιησουιτών}, **Ιησουίτισσα** (η) {Ιησουιτισσών} 1. το μέλος μοναστικού τάγματος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (ιδρύθηκε το 1534), γνωστό για την αυστηρή πειθαρχία των μελών του, τις ακρότητες στις οποίες κατά καιρούς έφθασε υπερασπιζόμενος τη ρωμαιοκαθολική πίστι, αλλά και για το πλούσιο εκπαιδευτικό και ιεραποστολικό έργο του (μετανύω) 2. ο άνθρωπος που δείχνει υποκριτική ευσεβεία, που παριστάνει τον ενάρετο ΣΥΝ. υποκριτής, ταρτούφος 3. ο ραδιούργος, ο άνθρωπος που δρα ύπουλα, καταχθόνα 4. ο φανατικός στην πίστη του, ο ζηλωτής. — **ιησουίτικος**, -ή, -ό [1852] κ. ιησουίτικος, -η, -ο.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *Jésuite*, ονομασία των μελών μοναστικού τάγματος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που έφερε τον τίτλο «Εταιρεία του Ιησού» (λατ. *Societas Jesu*)].

ιησουίτισμος (ο) [1829] {χωρ. πληθ.} 1. η διδασκαλία των Ιησουιτών 2. (μτφ.) η ύπουλη και υποκριτική συμπεριφορά: ο ~ *του εκπροσώπου των στρατιωτικών κατά την περίοδο των βουβαροδικιών προκάλεσε την αγανάκτηση του απλού πολίτη*. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *jésuitisme*].

Ιησούς (ο) ο ιδρυτής της χριστιανικής θρησκείας- το εβραϊκό όνομα του Υιού του Θεού κατά τη χριστιανική θρησκεία, το οποίο αναφέρεται στην Κ.Δ. παράλληλα με το *Χριστός*, αποδίδοντας το εβρ. Μεσσίας: Φρ. (καθημ.) *Ιησούς Χριστός νικά (κι όλα τα κακά σκορπά)! (i)* για την αποτροπή κακού (στην πληρή μορφή της φρ.) (ii) για την έκφραση έκπληξης (μόνο το πρώτο μέρος της φρ.). Επίσης **Ιησούς Χριστός**.

[ETYM. < μτγν. *Ιησοῦς* < εβρ. *YeSuáh*, συντεταγμένη μορφή του ονόματος *YehoSuáh* «ο Γιαχβέ είναι σωτήρια», πβ. Κ.Δ. Ματθ. 1.21: *καί καλέσει το όνομα αὐτοῦ Ιησοῦν ἀπὸς γαρ σώσει τον λαόν αὐτῶν ἀπὸ των αμαρτιῶν αὐτῶν*. Βλ. κ. *Χριστός*, *Μεσσίας*].

ιθαγένεια (η) [1848] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. ο νομικός δεσμός που συνδέει ένα πρόσωπο με ορισμένο κράτος, με βάση τον οποίο το πρόσωπο κα-

θίσταται πολίτης τού κράτους αυτού: *απόκτηση* | *απόλεια* *ιθαγένειας* ΣΥΝ. υπηκοότητα.
[ETYM. *Μετάφρ.* δάνειο από γαλλ. indigenati. ιθαγενής, -ής, -ές {ιθαγεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. (επίσ.) αυτός που κατοικεί στον τόπο γέννησής και καταγωγής του: ~ *πληθυσμοί* ΦΡ. *ιθαγενής ομιλητής* (μιας γλώσσας) αυτός που ομιλεί μια γλώσσα ως μητρική του: τα *φροντιστήρια ξένων γλωσσών χρησιμοποιούν ιθαγενείς ομιλητές των γλωσσών που διδάσκουν* ΣΥΝ. ντόπιος, γηγενής, αυτόχθον ΑΝΤ. ξένος, αλλοδαπός 2. (ειδικότ. ως ουσ.-συνάμ. μειωτ.) ο αυτόχθον κάτοικος τόπου που βρισκόταν υπό την κυριαρχία Ευρωπαίων αποικιοκρατών: *οι ~ της Αφρικής | της Ν. Αμερικής* 3. (για φυτό ή ζώο) που απαντά σε μια περιοχή, κατ' αντιδιαστολή προς άλλα (φυτά ή ζώα) που έχουν εισαχθεί στην ίδια περιοχή από τον άνθρωπο: *το κακαόδέντρο είναι ~ της Ν. Αμερικής*.

[ETYM. < αρχ. ιθαγενής | ιθαγενής, κτητικό σύνθετο σε -γενής < γένος. Ως προς το *ά* συνθ., αν θεωρήσουμε αρχικό το *ιθα-*, τότε *ι-θα* < *εν-θα* (βλ. λ.), όπου το *ι-* (όπως και το *εν-*) αποτελεί αντωνυμικό στοιχείο. Σε αυτή την περίπτωση η λ. ιθαγενής θα σήμαινε «αυτόχθον». Αν, ωστόσο, θεωρηθεί ως αρχικό το *ιθα-*, τότε πιθαν. συνθ. με τη λ. *ιθαρός* «αγρός, καθαρός» (πβ. *μγν. ιθαίνω* «διάκειμαι ευμενώς»), οπότε η λ. *ιθαγενής* θα σήμαινε «ο νομίμως γεννηθείς, ο ευγενής», σημ. με την οποία κυρ. συναντούμε τη λ. στον Όμηρο].

ιθαγενής: συνώνυμα. Οι λέξεις αυτές, που δηλώνουν καταγωγή από τον ίδιο τόπο όπου ζει κανείς, συνδέονται με έννοιες που σημαίνουν «γένος» (ιθα-γενής, γη-γενής, πβ. γαλλ. indigène, αγγλ. native) ή «γνη» (*γη-γενής, αυτο-χθον* < *χθον* «γη») ή «τόπος» (*εν-τόπιος* > ντόπιος, *ιθα-γενής*). Ενώ τα αυτόχθον, γηγενής και ντόπιος δηλώνουν μόνο την καταγωγή, το *ιθαγενής* χρησιμοποιήθηκε (με στένωση της σημασίας του) για να δηλώσει τους ντόπιους κατοίκους, τους γεννημένους στον τόπο όπου βρέθηκαν, τους πρωτόγονους (primitive) των διαφόρων φυλών (Ινδιάνους, μαυρούς κ.λπ.) στις «νέες χώρες» που κατακτήθηκαν από τον 15ο αι. και εξής από ευρωπαϊκές χώρες που επιδόθηκαν σε εξερευνησεις νέων χωρών για οικονομικούς σκοπούς (Ισπανία, Ολλανδία, Αγγλία, Γαλλία κ.ά.). Έτσι η λ. *ιθαγενής* δήλωσε τους αυτόχθονες κατοίκους (aboriginal) κατ' αντιδιαστολή προς τους ξένους κατακτητές. Σήμερα το *ιθαγενής* στην Ελληνική δηλώνει τόσο τον κάτοικο των χωρών αυτών όσο και τον αυτόχθονα, ντόπιο κάτοικο οποιασδήποτε περιοχής, η φράση δε «ιθαγενής ομιλητής» αποδίδει το «native speaker» της Αγγλικής, δηλώνοντας αυτόν που ομιλεί μια γλώσσα ως μητρική του (σε αντίθεση με την ξένη). → ντόπιος

Ιθάκη (η) 1. νησί των Επτανήσων, το οποίο ανήκει στον νομό Κεφαλληνίας και είναι γνωστό από την αρχαιότητα ως η πατρίδα του Οδύσσεια 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. Επίσης (διαλεκτ.-λογότ.) Θιάκι (το) (βλ. λ.). — Ιθακήσιος [αρχ.] (ο), Ιθακήσια (η), Ιθακήσιος, -α, -ο [αρχ.].

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. προέρχεται από το φοινικικό Ušica «αουκία», ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι ανάγεται σε τύπο *iθās (προσωνυμία του Προμηθέα) και είναι πελασγικής προελ. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το *ά* συνθ. *Ι-* του τοπωνυμίου ανάγεται στη φοινικική λ. για το νησί, ενώ το β' συνθ. *παρ* «αμενιμένο». ιθύνω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) 1. κατευθύνω, καθοδηγώ- κυρ. η *μτχ.* στις ΦΡ. (α) *ιθύνω νους* αυτός που διαδραματίζει καθοδηγητικό ρόλο, ο «κεγέφαλος» μιας επιχείρησης (β) *ιθύνουσα τάξη* η ομάδα που διαχειρίζεται την εξουσία, που κυβερνά 2. *ιθύνοντες* (οι) οι άνθρωποι που έχουν ηγετικό ρόλο σε ένα κράτος, τομέα, επιχείρηση κ.ά. ΣΥΝ. κρατούντες, υπεύθυνοι.

[ETYM. αρχ. < ιθύς «ευθύς, ίσιος» < *srdh-us, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *se[ɪ]dh- «βρίσκομαι κατευθείαν τον στόχο» (πβ. αρχ. επιρρ. *ειθ-αρ* «αμέσως, απευθείας»), πβ. σανσκρ. sadhu- «ευθύς», śadhati «φθάνω στον στόχο» (παράλλ. του συνωνύμου sidhyati) κ.ά. Ομόρρ. *εὐθ-ός* (βλ. λ., *ιθυ-* (π.χ. *ιθυ-φαλλικός, εὐθ-ίνω* | *-ομαι* κ.ά.).

ιθυφαλλικός, -ή, -ό [μγν.]. 1. αυτός που σχετίζεται με τον ιθυφαλλό: ~ *τραγοῦδια* | *χοροί* | *Σάτυρος* 2. ΜΕΤΡ. *ιθυφαλλικό μέτρο* (στην αρχαία ελληνική ποίηση) το τροχαϊκό βραχυκατάληκτο δίμετρο που απαρτίζεται από τέσσερις τροχαίους, από τους οποίους οι δύο τελευταίοι δεν έχουν άρση.

ιθυφαλλός (ο) {ιθυφάλλ-ου} | *-ων, -ους* 1. το ομοίωμα πέους σε στύση, το οποίο χρησιμοποιούσαν κατά την αρχαιότητα σε βακχικές γιορτές 2. (συνεκδ.) το τραγοῦδι και ο χορός όσων συμμετείχαν στις γιορτές προς τιμήν του Διονύσου. [ETYM. αρχ. < ιθύς, βλ. λ. *ιθύνω* + *φαλλός*].

Ι.Ι.Ε.Κ. (το) Ιδιωτικό Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης, υικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τους ιούς: ~ *βιοσύνθεση*. [ETYM. *Μετάφρ.* δάνειο από αγγλ. viroid].

Ι.Κ. (το) → *αί-κιού*

Ι.Κ.Α. (το) Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων ενιαίος ασφαλιστικός οργανισμός, στον οποίο υπάγονται όλοι οι εργαζόμενοι σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και κάθε είδους ιδρύματα με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου (για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και συνταξιοδότηση): *συνταξιοχός* | *γιατρός* | *βιβλιόριο* | *ιατρεία* *τού* ~ || *αυτός είναι* *τού* ~ (είναι ασφαλισμένος στο ~).

ικανοποίηση (η) [μεσν.] { *-ης κ. -ήσεως* | *-ήσεις, -ήσεων* } 1. η ευχαρίστηση που πηγάζει από το αίσθημα της επιτυχίας, της πραγματοποίησης επιθυμίας, της πλήρωσης: *νιώθω ~, επειδή έπραξα στο ακέραιο το καθήκον μου* || *σεξουαλική* | *ηθική* | *ψυχική* | *επαγγελματική* ~ || *όφρος* | *βλέμμα* | *χαμόγελο* *γεμάτο* ~ || *με μεγάλη μου ~ βλέπω* *ότι προχωρεί-*

τε θαυμάσια στο έργο σας ΣΥΝ. χαρά ΑΝΤ. απογοήτευση 2. (α) η εκπλήρωση: ~ *επιθυμιών* | *φιλοδοξιών* || *οι εργαζόμενοι αγωνίζονται για την ~ των αιτημάτων τους* ΣΥΝ. πραγματοποίηση, υλοποίηση, πραγμάτωση (β) η επαρκής κάλυψη: η ~ *των αναγκών κάποιου* 3. επανόρθωση ζημίας ή βλάβης: *ζητώ* | *παίρνω ~ από κάποιον*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηδονή*, ικανοποιητικός, -ή, -ό [1873] 1. αυτός που ικανοποιεί, αυτός από τον οποίο μπορεί να είναι κανείς ευχαριστημένος: ήταν ~ *τα αποτελέσματα της έρευνας* || ~ *λύση προβλήματος* 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από επάρκεια, πληρότητα: *δόθησαν ~ εξηγήσεις* || ~ *μισθός* | *λειτουργία* | *απόδοση* ΑΝΤ. ανεπαρκής. — ικανοποιητικ-ά | *-ώς* [1888] επιρρ. ικανοποιώ ρ. μετβ. {ικανοποιείς... | ικανοποι-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. προσφέρω ικανοποίηση (σε κάποιον): ο *δάσκαλος είπε ότι τον ικανοποίησαν οι επιδόσεις των μαθητών του* || *με ικανοποιεί το γεγονός ότι καταβάλλεις προσπάθεια* ΣΥΝ. ευχαριστώ ΑΝΤ. δυσμενώς 2. ανταποκρίνομαι (σε απαίτηση, επιθυμία, ανάγκη): ~ *ανάγκη* | *απαίτηση* | *επιθυμία* | *αιτήματα* | *δικαιήσεις* || *το περί δικαίου αίσθημα* | *το γούστο* | *την αισθητική* (κάποιου) || η *χώρα* *μας ικανοποιεί τα κριτήρια της ευρωπαϊκής οικονομικής σύγκλισης* || ~ *τα συμφέροντα κάποιου* 3. προσφέρω αποζημίωση (σε κάποιον) λόγω ζημίας που προκάλεσα: *προσφέρθηκε να ικανοποιήσει τον παθόντα* 4. (η *μτχ. ικανοποιημένος*, -η, -ο) αυτός που αισθάνεται ικανοποίηση: *δεν είμαι ικανοποιημένος από την εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης* || ο *επιθεωρητής έμεινε ~ από το επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών*. [ETYM. < μεσν. ικανοποιώ < ικανός + ποιώ (-έω), απόδ. τού λατ. satisfacere] ικανός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει τα προσόντα να κάνει κάτι καλά: τον *εμπιστεύομαι απόλυτα: είναι ~ για οποιαδήποτε δουλειά* || *-δικηρόρος* | *επαγγελματίας* ΣΥΝ. άξιος, επιδέξιμος ΑΝΤ. ανίκανος: ΦΡ. *είμαι ικανός να...* είμαι άξιος, μπορώ (να κάνω κάτι): *το δίπλωμα οδήγησης πιστοποιεί ότι είσαι ικανός να οδηγείς* || (ειρων.) *είναι ικανή να τα κάνει θάλασσα στην πιο απλή περίπτωση* || *δεν είναι ικανός ούτε μια λάμπα ν' αλλάξει* 2. ΣΤΡΑΤ. αυτός που κρίνεται ότι είναι σε θέση να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία ΣΥΝ. στρατεύσιμος 3. (κακόστ.) αυτός που δεν έχει ηθικές αναστολές, δεν διατάζει να κάνει κάτι: *δεν τον έγω ικανό για τέτοια ατιμία* | να κάνει *τέτοια ατιμία*: ΦΡ. (ειδικότ.) *ικανός για όλα* για άνθρωπο αδίστακτο, που μετέρχεται όλα τα μέσα για να πετύχει, χωρίς ενδοιασμούς: αυτόν να τον *φοβάσαι, είναι ~ 4.* (λόγ.) επαρκής, ικανοποιητικός: *για να γίνει η εκδρομή, θα πρέπει να υπάρξει ~ αριθμός συμμετεχόντων* ΣΥΝ. αρκετός: ΦΡ. *ικανή συνθήκη* ο όρος, η προϋπόθεση που επαρκεί, προκειμένου να ισχύει (κάτι): η *ύπαρξη μιας ορθής γνώμης είναι η ~, για να χαρακτηριστεί το τρίγωνο ορθογώνιο* || *αναγκαία και ικανή συνθήκη* 3. αυτός που μπορεί να είναι αποτελεσματικός, που έχει την ικανότητα να πετύχει: *τα λόγια της δεν στάθηκαν - να τον πείσουν*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εντελός.

[ETYM. < αρχ. ικανός < θ. ικ- (τού ρ. Γκω «φθάνω, απλώνω»), για το οποίο βλ. λ. *εξικνούμαι* + παραγ. επίθημα -ανός (πβ. *πιθ-ανός, στεγ-ανός*). Ομόρρ. αρχ. *ικ-νοῦμαι* «ερχομαι, φθάνω», *ικ-ετης, προ-ίζ (-ικα) κ.ά.*] ικανότητα (η) [αρχ.] {ικανοτήτων} 1. (μόνο για πρόσ.) (α) το να είναι κάποιος ικανός για κάτι, το να μπορεί να κάνει κάτι: *κάθε υγιής άνθρωπος έχει την - να μιλά* || *αμφισβητώ την ~ του να κυβερνήσει* || *είναι μια ~ που αποκτά κανείς με την εξάσκηση* || *αναγνωρισμένη* | *θαυμαστή* | *εξαιρετική* ~ (β) συγκεκριμένο φυσικό ή πνευματικό προσόν: ~ *πνευματική* | *επιχειρησιακή* | *διανοητική* | *διπλωματική* | *διαπραγματευτική* | *συγγραφική* | *διδασκική* | *ρητορική* | *αναλυτική* | *συνθετική* | *ηγετική* || (συνά στον πληθ.) *ειδικές* | *ιδιαιτέρως* | *εξαιρετικές* ~ || *αυτό το παιδί έχει πολλές ~* || *διακρίνεται για τις - του στη μουσική* || *κανένα από τα μέλη μας δεν στερείται ικανότητας* || *κάτι τέτοιο είναι πραγματικά πέραν των ικανοτήτων μου* ΣΥΝ. δεξιότητα, επιδεξιότητα, δυνατότητα ΑΝΤ. ανικανότητα (γ) *ικανότητα δικαίου* η ικανότητα να είναι κανείς υποκείμενο δικαιομάτουν και υποχρεώσεων, την οποία έχει κατ' αρχήν κάθε άνθρωπος 2. (ειδικότ.) ο βαθμός στον οποίο είναι κανείς σε θέση να πετυχαίνει (κάτι): *αυξημένη αγοραστική ~* || η *αποτρεπτική - των Ενόπλων Δυνάμεων* || η *επενδυτική - των τραπεζών* ΣΥΝ. δυνατότητα, δύναμη ΑΝΤ. αδυναμία 3. ΣΤΡΑΤ. η καταλληλότητα για στρατιωτική υπηρεσία, η οποία διακρίνεται σε πέντε βαθμίδες, από την πλήρη ικανότητα (1) ως την ανικανότητα για στρατιωτική θητεία (5) ΑΝΤ. ανικανότητα 4. ΦΥΣ. η ιδιότητα ενός σώματος να αντιδρά με συγκεκριμένο τρόπο σε επιδράσεις ή υπό συγκεκριμένες συνθήκες: η *ύλη έχει την ικανότητα να περιορίζει την κινητική ενέργεια σωματιδίου που τη διασχίζει*. ικανώνω κ. ενικανώνω ρ. μετβ. { *ικάνω-σα, -θηκα, -ωμένος* } (σπάν.) καθιστώ κάποιον ικανό (για κάτι): *«αναζητούν μια πολιτική που θα τους ικάνωνε να εξαντιώσουν την εθνική τους αξιοπρέπεια»* (εσφμ.). [ETYM. < μγν. *ικάνω* (-όω) «καθιστώ κάποιον επαρκή, του παρέχω τα προσόντα για κάτι» < αρχ. *ικανός*]. I.C.A.O. (ο) (αγγλ. International Civil Aviation Organisation) Διεθνής Οργανισμός Πολιτικής Αεροπορίας. Ικαρία (η) νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους μεταξύ τής Σάμου και τής Μυκόνου. Επίσης (λαϊκ.) Ικαρία — Ικαριώτης (ο), Ικαριώτισσα (η), ικαριώτικος, -ή, -ο (βλ. λ.).

[ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλει την ονομασία του στον μυθικό Ίκαρο, γιο του Δαίδαλου, ο οποίος, αφού έλειψαν τα αυτοσχέδια φερά του, έπεσε και πλύνθηκε στο πέλαγος της περιοχής (που ονομάστηκε *Ικαρία*). Το νησί προηγουμένως έφερε τις ονομασίες *Μακρίς, Δολίχη* (λόγω τού επιμήκους σχήματός του) και *Ιχθυόεσσα* (λόγω τής πλούσιας αλιευτικής δραστηριότητας). Δεν μπορεί να αποκλειστεί η αναγωγή στην πέλασγ. λ. *ikar* «ξύλειω»].

Ικάριο (Πέλαγος) (το) [αρχ.] {Ικαρίου (Πελάγους)} η θάλασσα περιοχή μεταξύ της Χίου, των Κυκλάδων, της Κω και των παραλίων της Μ. Ασίας, που οφείλει το όνομα της στον Ίκαρο (βλ.λ.).

ικαριώτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την Ικαρία (βλ.λ.) ή προέρχεται από αυτήν 2. **ικαριώτικος** (ο) νεοελληνικός κυκλικός ζωηρός χορός. — ικαριώτικα επίρρ.

Ίκαρος (ο) {ου κ. -άρου} 1. ΜΥΘΟΛ. γιος του Δαιδάλου, ο οποίος, στην προσπάθεια του να δραστηριοποιηθεί από την Κρήτη πετώντας με φτερά από κερί, που κατασκεύασε ο πατέρας του, έπεσε στη θάλασσα και πνίγηκε 2. (α) μόνιμος αξιωματικός της Πολεμικής Αεροπορίας (β) *Σχολή Ίκάρων* στρατιωτική σχολή, από την οποία αποφοιτούν οι μόνιμοι αξιωματικοί της αεροπορίας (ιπτάμενοι, μηχανικοί κ.λπ.) 3. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πθ. προελλην. λ. Βλ. κ. *Ικαρία*].

ικεμπάνα (η) {χωρ. πληθ.} παραδοσιακή ιαπωνική ανθοδοτική τέχνη. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *ikebana* < ιαπων. *ike-bana* «ζωντανό λουλούδι», επειδή η ανθοστοιχία προσέχει την εντύπωση αυτή].

ικεσία (η) [αρχ.] {ικεσιών} 1. η θερμότητα, η εντονότητα και δραματική παρακλίση: *κατέφυγε σε ικεσίες προς τους άρχοντες, προκειμένου να σώσει το παιδί της* 2. η δέηση προς τον Θεό: *κάνω ~ ΣΥΝ. προσευχή*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.
ικετεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {ικέτ-εμα (λόγ. -ευσα)} παρακαλώ θερμά, έντονα και δραματικά, δέομαι ΣΥΝ. *θερμοπαρακαλώ, εκλιπαρώ*. — ικετευτικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.

ικετήριος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον ικέτη ή την ικεσία. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ικετήριος* < *ικέτης* + *παρ.* επίθημα -ήριος, πθ. κ. μυ-στήριος].

ικέτης (ο) {ικετών}, ικέτιδα (η) [αρχ.] {ικετιδών} 1. αυτός που ζητεί βοήθεια με θερμές παρακλήσεις: *προσέφυγε ~* 2. (στην αρχαιότητα) αυτός που καταφεύγει συνήθ. σε ιερό, βωμό ή ναό ζητώντας βοήθεια ή προστασία επικαλούμενος τους θεούς, πράγμα που τον καθιστά ιερό πρόσωπο: οι «*Ικέτες*» είναι από τις σπουδαιότερες τραγωδίες του Αισχύλου. Επίσης {καθημ.} ικέτισσα (η) {ικετισσών}. — ικετικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ικέτης* (ήδη μκ. *i-ke-ta*) < θ. *ik-* που απαντά και στις λ. *ik-anós* (βλ.λ.), *ik-noúmai* κ.ά.) + -έτης (πθ. *oik-έτης*). Η συχνότερη σημ. με την οποία χρησιμοποιείται η λ. στον Όμηρο, είναι εκείνου που έρχεται για να ζητήσει βοήθεια ή προστασία, που επιδιώκει να εξαγιστεί έπειτα από ανθρωποκτονία].

-ίκι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό: 1. υποκοριστικών ουδέτερων ουσιαστικών: *δεκαν-ίκι* 2. ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν (συχνά μειωτ.) επάγγελμα ή ασχολία: *υπαλληλ-ίκι, αλκοολ-ίκι*. [ΕΤΥΜ. Πάραγ. επίθημα της Μεσον. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. υποκ. επίθημα -ικιον (πθ. αρχ. φωνικ-ιον < *φονίς*, μτγν. *πέρδικ-ιον* < αρχ. *πέρδικς*), το οποίο προέρχεται από ουσ. με λεηκτικό μόρφημα -ικ- (του θέματος) και υποκ. επίθημα -ιον. Το επίθημα -ικιον σύντομα αυτονομήθηκε με απούποκορισμό (λ.χ. μεσν. *άπολυτ-ικιον, δεκαν-ικι(ν)*). Σε ορισμένα ουσ. δηλωτικό επαγγέλματος το επίθημα -ίκι προέρχεται από -ίκι (τουρκ. προελ., βλ.λ.), εφόσον υπήρχε λεηκτικό θεματικό -λ- (λ.χ. *δάσκαλ-ος* > *δάσκαλ-ίκι, υπάλληλ-ος* > *υπαλληλ-ίκι*)].

ικμάδα (η) {χωρ. πληθ.} 1. (σπών.-κυριολ.) η υγρασία της γης, που ευνοεί την ανάπτυξη των φυτών 2. (μτφ. για πρόσ.) η ζωτικότητα: *γεμάτος νεανική ~ ΣΥΝ. ζωντάνια, δυναμισμός*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ικμάς, -άδος*, σχηματισμός κατά το συνώνυμο ουδ. *ικμαρ* (πθ. *τέκ-μαρ*). Εφόσον το θ. *ik-* φέρει ιωνική ψίλωση, η λ. *ικμάς* θα μπορούσε να συνδέεται με *σανσκρ. siccati* «χύνω», αρχ. γερμ. *sithan* «διυλίζω», αρχ. σλαβ. *sitati* «κουράω» κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικά τους χυμούς των φυτών, καθώς και την υγρασία της γης, που αποτελεί τη θρεπτική τους δύναμη].

Ικόνιο (το) {Κονίου} ιστορική πόλη της Ν. Μικράς Ασίας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ικόνιον*, αγν. ετύμου. Η τουρκ. ονομασία *Konya* προέρχεται από την Ελληνική].

-ικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ιδιότητα: *φυσ-ικός, φιλ-ικός, βασιλ-ικός, σπιτ-ικός*. [ΕΤΥΜ. Πάραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-ko-, ενισχυμένο με το φωνήεν -i- (οπότε *i-ko-), από θέματα που έληξαν σε -i-. Χρησιμοποιήθηκε ευρέως στην αρχαία γλώσσα, προσκολλώμενο σε ουσ. και επίθ., εκτοπίζοντας το τελευταίο τους φωνήεν (λ.χ. *φόνος* > *φον-ικός, λόγος* > *λογ-ικός*). Με βάση το επίθημα αυτό, προέκυψαν ήδη στην Αρχ. επίθημα ενισχυμένα, όπως -τικός (λ.χ. *μύστης* > *μυστικός*) και -ευτικός (λ.χ. *προοδεύω* > *προοδευτικός*), καθώς και τα νεοελληνικά -ι)ά)τικός (λ.χ. *χωριάτης* > *χωριάτικος*, και αναλογικός *μεσημεριάτικος*) και -ιάρικος (λ.χ. *γκρινιάρης* > *γκρινιάρικος*). Τέλος, το επίθημα -ικός πέρασε και σε επίθ. ξένων γλωσσών, πθ. *αγγλ. -ic* (π.χ. *fanat-ic*), *γαλλ. -ique* (π.χ. *prag-ique*), *γερμ. -isch* (π.χ. *stürrn-isch*)].

-ικός: αρνητική εκφορά. Τα επίθετα σε -ικός και -ιμος δεν σχηματίζουν κανονικός αρνητικό τ. με το στερητικό α-: *γενικός - μη γενικός, όχι *αγενικός, βασικός - μη βασικός, όχι *αβασικός κ.τ.ό., υπολογισμός - μη υπολογισμός, όχι *ανυπολογισμός (αλλά ανυπολόγιστος), εορτάσιμος - μη εορτάσιμος, όχι *ανεορτάσιμος (αλλά ανεορτάστος) κ.τ.ό.* Αλλιώς έχει το θέμα με τα ατονικός, αφασικός, αναμικός κ.τ.ό., που περνούν μέσα από τα *ατονία - ατονικός, αφασία - φασικός, αναμία - αναμικός*, αποτελώντας ειδικό παραγώγου και όχι αρνητικό τύπο επιθέτου σε -ικός. Σύμφωνα με αυτά, το αταξικός ως αρνητικό του ταξικός δεν είναι ορθά σχηματισμένο, αλλά έχει επιβληθεί από τη χρήση. Ομοίως, το αρνητικό του φυσικός δεν μπορεί να είναι *αφυσικός, ωστόσο

στην απλούστερη γλώσσα σχηματίστηκε -και επικράτησε- τύπος αφυσικός. Το ίδιο ισχύει και για το ακαταλαβίστικος (βλ.λ.). Ως προς τα αβασίσιμος ως αντίθετο του βασίσιμος και αδοκίμος ως αντίθετο του δοκίμος, από παλιά παρατηρήθηκε ότι δεν έχουν σημασιολογική ορθότητα (το επισήμανε ο λεξικογράφος Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος), ωστόσο και αυτά καθιερώθηκαν από τη χρήση, πράγμα που δεν συνέβη με τα αρχαία ανόστιμος και αχρήσιμος. Άλλες καταχρηστικές χρήσεις στερητικών σε -ιμος είναι τα α γόνιμος (*μη γόνιμος, άγονος*) παρά το γόνιμος, αγνώριμος (*μη γνώριμος, αγνωστος*) παρά το γνώριμος κ.ά.

→ *αβασίσιμος, διάστημα, εξατομικεύω, -ιστικός, πληροφορική*

ικρίον (το) (λόγ.) η σκαλωσιά. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ικριον* (κυρ. απαντά ο αρχ. πληθ. *ικρία*), βλ. λ. *ικρίωμα*]. *ικρίωμα* (το) {ικριώματος | -ατα, -άτων} 1. η εξέδρα πάνω στην οποία στηρίζεται η λαμπαδόση ή η αγχόνη 2. (συνεκδ.) η θανατική ποινή με κατατόμηση ή απαγχονισμό: *στέλνω στο ~* 3. κατασκευασμα από δοκάρια (ξύλινα ή μεταλλικά), το οποίο στήνεται πρόχειρα στο εξωτερικό μιας οικοδομής, ώστε να μπορούν οι κτίστες και γενικοί. οι εργάτες της οικοδομής να μετακινούνται και να δουλεύουν στο εξωτερικό της ΣΥΝ. *σκαλωσιά* 4. (γενικότ.) κάθε εξέδρα που στήνεται πρόχειρα, συνήθ. από ξύλα, σανίδες.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ικριώ (-όω)* < αρχ. *ικρία (τά)* «οι ξύλινες πλευρές του πλοίου, το σανίδωμα» (ο ενικός *ικριον* μαρτυρείται μόνον ως μτγν.), *τεχνικός όρ.*, αγν. ετύμου].

ικτερίκος, -ή, -ό [μτγν.] 1. ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον ίκτερο 2. (ως ουσ.) ο ασθενής που πάσχει από ίκτερο.

ίκτηρος (ο) {ίκτηρου} {χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. σύνδρομο με ποικίλη αιτιολογία (ηπατιτίδες, απόφραξη χοληφόρων, όγκοι, αιμόλυση κ.λπ.) χαρακτηρίζεται από ύπαρξη υπερβολικής ποσότητας χοληρυθρίνης στο αίμα εξαιτίας της οποίας το δέρμα αποκτά κίτρινο χρώμα, ενώ τα ούρα βάφονται κόκκινα ΣΥΝ. (λαϊκ.) *χρυσή* 2. ΓΕΩΠ. ασθένημα των φυτών, με βασικό σύμπτωμα το γενικό κίτρινισμα 3. ΖΩΟΛ. πουλί με ζωηρά χρώματα και κοινόκιο ράμφος, που προεκτείνεται μέχρι το μέτωπο 4. τωστώτερα είδη του ζουν στην Αμερική. [ΕΤΥΜ. οφχ. λ. σε -ερος, σχηματισμένη κατ' αναλογία προς ονομασίες άλλων ασθενειών, όπως *χολ-έρα, ύδ-ερος*. Ως προς την ετυμ., η λ. συνδ. με τα ουσ. *Ικτίνας* «είδος αρπακτικού πτηνού» και *ίκτης* «κουνάβη», πιστεύεται δε ότι η ρίζα *ik-* αυτών των λέξεων θα μπορούσε αρχικά να δηλώνει το κίτρινο χρώμα].

ικτίδα (η) ΖΩΟΛ. κάθε σαρκοβόρο θηλαστικό του γένους που περιλαμβάνει τη νυφίτσα, το κουνάβη, την ερμίνα κ.ά. Επίσης *ικτίς* [αρχ.] {ικτιδός}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ίκτης* | *ίκτης*, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *Ίκτηρος* (βλ.λ.). Από το αρχ. *ίκτης* προήλθε η λ. *ατίδα* (βλ.λ.)].

Ικτινός (ο) αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας (5ος αι. π.Χ.): συνεργάστηκε με τον Καλλικράτη στην κατασκευή του Παρθενώνα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ικτινός* < *ικτινός* «είδος γερακίου» (με παραγ. επίθημα -ινος, πθ. *εγίνος*), που συνδ. με το θ. της λ. *ικτ-ερος* (βλ.λ.)].

Ι.Κ.Υ. (το) Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών.

-ίλα (καθημ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. δυσάρεστη οσμή, η οποία προέρχεται από κάτι: *ιδρωτ-ίλα, ψαρ-ίλα, τσιγαρ-ίλα, σκατ-ίλα* 2. (γενικότ.) δυσάρεστη κατάσταση: *ζερα-ίλα, σκασ-ίλα, σπαρ-ίλα* 3. (α) ποσότητα ή απόχρωση χρώματος: *κτιρν-ίλα, μαυρ-ίλα* (β) κηλίδα ή λεκέ από ορισμένο χρώμα: *κοκκιν-ίλα*.

[ΕΤΥΜ. Πάραγ. επίθημα της όμηρης Μεσον. και Ν. Ελληνικής, που πθ. προήλθε από λ. σε -λα, των οποίων ο τελευταίος θεματικός φθόγγος ήταν [i], λ.χ. *καίλα* (αντί *καή-λα) < *αόρ. έ-κά-ην, σπαίλα* (αντί *σπη-λά) < *αόρ. ε-σάτ-ην*. Το επίθημα έχει αποκλειστικά κακόσημη χρήση, ξεκινώντας από λ. που δήλωναν δυσάρεστη οσμή (π.χ. *ζιν-ίλα, ποδαρ-ίλα*) και επεκτεινόμενο ακόμη και σε αφηρημένα ουσ. (π.χ. *ζεντ-ίλα, σκασ-ίλα*). Απίθανη φαίνεται η άποψη της αναγωγής στο λατ. επίθημα -ile (από τα κτητικά επίθ. σε -ilis), αν ληφθεί υπ' όψιν η χρονολογία εμφανίσεως του επιθέματος -ίλα τον Μεσαίωνα].

ίλαρά (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης νόσος που εμφανίζει επιδημική έξαρση στα παιδιά και προκαλεί κηλιδώδη εξανθήματα και υψηλό πυρετό, αφού προηγηθούν συμπτώματα που θυμίζουν κρουστίγγα" ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) *βγάσω την ίλαρά* καταταλαιπωρούμαι, υφίσταμαι μεγάλη ταλαιπωρία ΣΥΝ. *μου έχει βγει η πίστη*. [ΕΤΥΜ. < μ'σν. *ίλαρη*, υπό τη λογ. επίδραση του *ίλαρα*, θηλ. του αρχ. επίθ. *Ιλαρός* (βλ.λ.), ονομασία που δόθηκε στην ασθένεια κατ' ευφημισμόν].

Ιλαρίων (ο) {Ιλαρίωνος, -α} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Ιλαρίωνας. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ιλαρίων, -ωνος* < αρχ. *ίλαρός* (βλ.λ.)].

ίλαρός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από χαρά και ευθυμία: ~ *πρόσωπο* ΣΥΝ. *φαιδρός, εθθύμος, χαρωπός* ΑΝΤ. *κατηρήξ, σκυθρωπός, μελαγχολικός* ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. *φως ίλαρόν* (στην εβραϊκή ευχαριστία) ο Ιησούς Χριστός, — *λαρότητα* (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ίλαρός* < *ιλιά-σκουμα* «εξέλιωσιν, καταπραΰνση» < *σι-σλά-σκουμα (με ενεστ. αναδιπλασιασμό), αβεβ. ετύμου, πθ. < *sla-, μηδενισμ. (ως προς την ά συλλαβή) βαθμ. δισύλλαβου Ι.Ε. θ. *sela-, πθ. λατ. *solor* «σπηρογόνος», αρψ. *sälig* «ευδαίμων» (> γερμ. *selig*) κ.ά. Ομόρρ. *ίλε-ος, ίλα-σμός, εξ-ιλεώ* κ.ά.].

ίλαροτραγωδία (η) [μτγν.] {ίλαροτραγωδιών} 1.ΦΙΛΟΛ. η τραγωδία από κομική κατάληξη 2. (μτφ.) το γεγονός ή το συμβάν που, ενώ φαίνεται τραγικό, στην ουσία του είναι κομικό: *δυο μέρες τώρα παρακολουθούμε την ~ τον συνεχών παραιτήσεων, δηλώσεων και αντι-*

δηλώσεων των *αρμοδιών*. — ιλαροτραγικός, -ή, -ό [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομωδία*.

Ιλαρίνω ρ. μετβ. {Ιλαρίνω} (λόγ.) προκαλώ ευθυμία και χαρά ΣΥΝ. φαιδρώνω, χαροποιώ. — ιλαριντικός, -ή, -ό. [ETYM. < μγν. *ιλαρίνω* < αρχ. *ιλαρός*].

Ιλαρχος (ο) {Ιλαρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ο αξιωματικός των Τεθωρακισμένων, (παλαιότ.) του Ίππικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM. μγν. < ίλη + -αρχος < αρχ.].

Ιλασμός (ο) (λόγ.) 1. ο ψυχικός εξαγνισμός (από αμαρτήματα, ενοχές) ΣΥΝ. κάθαρση, εξιλέωση 2. η συγχώρηση άδικων πράξεων, που βαρύνουν ψυχικά και συνειδησιακά ΣΥΝ. άφεση.

[ETYM. < μγν. *ιλασμός* < αρχ. *ιλάσσομαι* (για το οποίο βλ. λ. *ιλαρός*). Βλ. κ. *εξιλασμός*].

ίλη (η) {Ιλών} ΣΤΡΑΤ. λόχος Τεθωρακισμένων, (παλαιότ.) λόχος Ίππικού. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα.

[ETYM. αρχ. < *ελ-νά (με κόφωση του -ε- σε -ι-) < *ειλ-έω* «συγκεντρώνω» < *Εελ-νέ-ω < I.E. *wel- «συγκεντρώνω, συναθροίζω», πβ. ρωσ. za-nál «φράχτης», αρχ. σλαβ. velimi «πολύ» κ.ά. Αν το θ. *wel-συνδ. ετυμολογικός με το ομώνυμο *wel- «στρέφω, κυλίω», τότε η λ. ίλη μπορεί να θεωρηθεί συγγενής προς τις λ. *ειλ-έος*, *ιλ-ηγος*, *ελ-ιξ*, *δλ-μος* κ.ά. Βλ. κ. *ουλαμός*].

Ιλιάδα (η) {-ας κ. -άδος} το ηρωικό έπος του Ομήρου, που έχει ως θέμα γεγονότα του Τρωικού Πολέμου, ξεκινώντας από τον θυμό του Αχιλλέα και τελειώνοντας με τον θάνατο του Έκτορα. [ETYM. < αρχ. *Ίλιάς*, -άδος < *Ίλιον (βλ. λ.)].

Ιλιγγιώδης, -ης, -ες [μγν.] {ιλιγγιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών | ιλιγ-γιωδέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που προκαλεί ιλιγγό κυρ. στις φρ. (α) *ιλιγγιώδης ταχύτητα* η εκπληκτικά μεγάλη ταχύτητα (β) *ιλιγγιώδεις ρυθμοί* οι εκπληκτικά ταχείς ρυθμοί 2. (για ένδυμα) αυτός που έχει πολύ μεγάλο άνοιγμα ή είναι πάρα πολύ κοντός: ~ *νεκολτέ* || ~ *μίνι*. 3. (για ποσό) πάρα πολύ μεγάλος, εξωφρενικός: για την *απόκτηση του ποδοσφαιριστή δαπανήθηκε ένα ~ ποσό*. — ιλιγγιώδως επίρρ. [1890]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Ιλιγγος (ο) {ιλιγγ-ου | -ων, -ους} 1. ΙΑΤΡ. η απατηλή αίσθηση που έχει κανείς ότι μετατοπίζεται ή περιστρέφεται ο ίδιος ή σταθερά αντικείμενα του περιβάλλοντος, που συνοδεύεται συχνά από κακοδιαθεσία, ωχρότητα, ναυτία κ.λπ. 2. (μτφ.) το αίσθημα που νιώθει κανείς, όταν είναι αδύνατον να συλλάβει σε όλη του την έκταση κάτι το οποίο ξεπερνά τα συνήθη μέτρα: *καί μόνο που σκέφτομαι πόσα χρήματα θα χρειαστούν, με πιάνει | μου | ρχεται* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM. < αρχ. *ιλιγγος* | Γλιγγ < θ. *ιλ-* (με ιωτακισμό) < *ειλ-*, του ρ. *είλω* «στρέφω, κυλίω» (< *Εελ-νέω). Ομόρρ. *ειλ-έος* (βλ. λ.), *ελ-ιξ*, *όλμος*, *ελν-τρο(ν)*, *αλν-σις* (-*ιδά*) κ.ά.].

-ίλικι -> -ίλικι

Ιλιον (το) {Ιλίου} η ακρόπολη τής ομηρικής Τροίας. [ETYM. αρχ. < ^τΊλιος, μυθικός ήρωας και ιδρυτής του Ιλίου, γιος του Τρώα, ο οποίος, σύμφωνα με την επική παράδοση, είχε ταφεί στην τρωική πεδιάδα].

Ιλισσία (τα) {Ιλισσιών} περιοχή τής Αθήνας μεταξύ του δήμου Αθηναίων και του δήμου Ζωγράφου.

[ETYM. Η περιοχή οφείλει το όνομα της στον ποταμό *Ιλισσό* (βλ. λ.), που τη διέρρεε, προτού καλυφθεί η κοίτη του· η εκφορά σε ουδ. πθ. από επίδρ. του τοπωνυμίου *Ηλιόα* (*Πεδία*)].

Ιλισσός (ο) χειμάρρος τής Αττικής, η κοίτη του οποίου έχει σήμερα καλυφθεί, γνωστός από την αρχαιότητα ως ο σημαντικότερος ποταμός τής Αθήνας. [ETYM. < αρχ. *Ίλισσός* | *Είλισσός* | *Είλισσός*, αγν. ετύμου, προέλλην. (μη I.E.) τοπωνύμιο].

Ιλλυρία (η) ΙΕΤ. εκτεταμένη περιοχή τής Δ. Βαλκανικής Χερσονήσου με ασαφή όρια (περίπου μεταξύ τής Ηπειρού και των ποταμών Μο-ράβα και μέσου Δουναβή), στην οποία κατοίκησε κατά την αρχαιότητα, μέχρι να απομειωθεί από τους Ρωμαίους, το ινδοευρωπαϊκό φύλο που είναι γνωστό ως *Ιλλυριοί*. — Ιλλυριοί (οι) [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. *Ίλλυρία* | *Ίλλυρίς*, αγν. ετύμου, προέλλην. λ. Αμφιβόλου αξιοπιστίας είναι η ανάλυση *is-lo- με τη σημ. «ζω, διαμένω»].

ιλλυρικός, -ή, -ό [μγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την Ιλλυρία και τους Ιλλυριούς: ~ *γλώσσα* 2. ΙΣΤ. *Ιλλυρικό* (το) μεγάλη διοικητική περιφέρεια της ύστερης ρωμαϊκής και πρώτης βυζαντινής περιόδου (υπαρχία), που περιελάμβανε σχεδόν ολόκληρη τη Βαλκανική. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βαλκάνια*. Ιουστρασιόν επίθ. {άκλ.} 1. (χαρτί) γυαλιστερό, κατάλληλο για εκδόσεις με έγχρωμες, γυαλιστερές φωτογραφίες 2. αυτός που είναι φτιαγμένος από έγχρωμο, γυαλιστερό χαρτί: ~ *περιοδικό* | *έκδοση* 3. (μτφ.-μειοτ.) αυτός που είναι φανταχτερά εντυπωσιακός (συνήθ. κρύβοντας ένα φτωχό περιεχόμενο, χωρίς ουσία): οι ~ *παρουσιάσεις των ψυχαγωγικών εκπομπών*.

[ETYM. < γαλλ. illustration < illustrer «στολίζω, εικονογραφώ» < λατ. illustrare «φοτιζώ» < illustris «λαμπρός» < in + lux «φως»].

Ιλυόλουτρο (το) [1865] (λόγ.) το λουτρό στη λάσπη ιαματικής πηγής ΣΥΝ. λασπόλουτρο. [gTYM. < *ιλύς* + λουτρό, μετάφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. mud bath].

ιλύς (η) {ιλύος | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η λάσπη. — ιλυόδης, -ης, -ες [αρχ.†]

[ETYM. αρχ. λ., σχηματισμένη κατά το άγγλ. «καταχινά, σκοτοδίνη» συνδ. με αρχ. σλαβ. *ilü* «λάσπη». **Ιμαλία** (τα) {Ιμαλιών} οροσειρά τής Ν. Ασίας που εκτείνεται στη ΒΔ. Ινδία, τη Ν. Κίνα και στο Νεπάλ και περιλαμβάνει το ψηλότερο όρος τής Γης, το Έβερεστ. [ETYM. < αγγλ. Himalaya < σανσκρ. hima alava «κατοικία των χιονιών»].

ιμάμης (ο) {ιμάμηδες} 1. ο μουσουλμάνος θρησκευτικός λειτουργός που καλεί τους πιστούς σε προσευχή από τον μιναρέ ΣΥΝ. χότζας, μουεζίνης 2. τιτλούχος ηγεμονίσκος τής Αραβίας. [ETYM. < τουρκ. imam < αραβ. imam «οδηγός, ηγέτης»].

ιμαμ μπαϊντί (το) {άκλ.} λαδερό φαγητό με μελιτζάνες και γέμιση από σκόρδο, κρεμμύδι, ντομάτα και μαϊντανό.

[ETYM. < τουρκ. imam-bay Udü < p. bayilmak «λιποθυμώ» (από την επιθυμία για κάτι) πβ. κ. *μαϊλντίτζο*].

ιμάντας (ο) ελαστική ταινία, κατασκευασμένη κυρ. από δέρμα, και γενικότ. κάθε εξάρτημα (ταινία) μηχανής που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση περιστροφικής κίνησης: *επίπεδοι* | *σφηνοειδείς* ~ ΣΥΝ. λουρί ΦΡ. (μτφ.) ιμάντες *εξουσίας* οι κινητήριοι μοχλοί του συστήματος τής εξουσίας.

[ETYM. < αρχ. *ιμάς*, -άντος < ουσ. *ιμά «χονίνι», που συνδ. με αρχ. σαξ. slmo «χορδή», σανσκρ. śimān- «όριο» κ.ά.].

ιμαντοκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. μεταφορά ιμαντοκίνησης κίνησης με ιμάντα. — ιμαντοκίνητος, -η, -ο [1892].

ιμάτζ (το) {άκλ.} η εικόνα που προβάλλεται (για κόποιον) προς τα έξω (λ.χ. για δημόσια πρόσωπα μέσα από δημοσιεύματα, συνεντεύξεις, εκπομπές κ.λπ.): *καλλιεργεί το ~* τού *λαοφιλόυ ηγέτη* | *φτειάχνω* | *βλάπτω το ~* μου || *διαθέτω καλό ~* || κοινωνικό | καλλιτεχνικό ~. [ETYM. < αγγλ. image < γαλλ. image «εικόνα» < λατ. imago].

ιμάτζ μίκερ (ο) {άκλ.} ειδικός ο οποίος αναλαμβάνει επαγγελματικά τη διαμόρφωση και προβολή δημόσιας εικόνας ενός προσώπου (κόμματος, εταιρείας κ.λπ.), ώστε να γίνει γνωστό και αγαπητό στο κοινό. [ETYM. < αγγλ. image maker].

ιμάτιο (το) {ιμάτι-ου | -ων} (λόγ.) (κατά την αρχαιότητα) ρούχο που φοριόταν πάνω από χιτόνα ή πέπλο ΣΥΝ. εξωτερικό ένδυμα ΦΡ. *διαρρηγνύω τα ιμάτια μου* βλ. λ. *διαρρηγνύω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδυμασία*. [ETYM. < αρχ. *ιμάτιον* / *εϊμάτιον* (με ιωτακισμό) < εϊμα «ένδυμα, ρούχο» < *ΰεσ-μα < εννυμ «άντινω» < *Ρέσ-νύ-μα < I.E. *wes- «άντινω», πβ. σανσκρ. vaste «άντινω», λατ. vestis «ένδυμα», vestire «άντινω» (> γαλλ. vêtir, ισπ. vestir), αγγλ. in-vest «επενδύω» κ.ά. Ομόρρ. *ίμφι-εσις* (< αρχ. *ίμφι-έννυμι*), *εσ-θής* (-*ήτα*)].

ιματιοθήκη (η) [μγν.] {ιματιοθηκών} (λόγ.) χώρος εναποθέσεως ρούχων για φύλαξη.

ιματιοφυλάκιο (το) [μγν.] {ιματιοφυλακί-ου | -ων} (λόγ.) ο χώρος (θεάτρου, αίθουσας εκδηλώσεων κ.λπ.) όπου αφήνει κανείς το παλτό, την καμπαρντίνα, το καπέλο κ.λπ. για φύλαξη όσον χρόνο βρίσκεται στο εσωτερικό αυτού του χώρου (βλ. κ. λ. *γκαρνταρόμπα*, *βεστιάριο*).

ιματισμός (ο) [μγν.] 1. (γενικά) το σύνολο των ρούχων: είδη | *βιομηχανία ιματισμού* ΣΥΝ. ρουχισμός · ΦΡ. *προστατευτικός ιματισμός* οι ειδικές προστατευτικές στολές που χρησιμοποιούνται κατά την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας (για βιομηχανικούς εργάτες, πυροσβέστες, πιλότους κ.λπ.) 2. ΣΤΡΑΤ. τα στρατιωτικά ρούχα που δίνονται στον νεοσύλλεκτο στρατιώτη: είδη | *παραλαβή ιματισμού*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδυμασία*.

Ιμβρος (η) νησί του ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους, το οποίο (μαζί με την Τένεδο) ανήκει στην Τουρκία ο πληθυσμός του ήταν βασικά ελληνικός, αλλά μερίονετα συνεχώς λόγω των συνεχών διώξεων που υφίσταται (κατά παράβαση τής συνθήκης τής Λωζάνης). — Ιμβριώτης κ. (λόγ.) Ιμβριός [μγν.] (ο), Ιμβριώτισσα κ. (λόγ.) Ιμβρία κ. Ιμβρία (η), ιμβριώτικος, -ή, -ο. [ETYM. < αρχ. *Ίμβρος* (ο), αγν. ετύμου, προέλλην. (μη I.E.) τοπωνύμιο. Το τουρκ. Imroz προέρχεται από το ελλην. *Ιμβρος*].

I.M.E. (το) Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού.

I.M.E.O. (το) Ινστιτούτο Μελέτης τής Ελληνικής Οικονομίας.

ίμερος (ο) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) έντονη επιθυμία (κυρ. ερωτική) ΣΥΝ. πόθος, λαχτάρα. [ETYM. < αργλ. *ίμερος* < *ιμείρω* «ποθώ, επιθυμώ» (υποχωρητ.) < *si-smér-jo (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < I.E. *smer- «θυμώμαι, σκέπτομαι», για το οποίο βλ. λ. *μέριμνα*. Η λ. *ίμερος* συνδ. με *αβεστ.* hi-Smarant «προσέχω» και *σανσκρ.* smāraṭi «σκέφτομαι»].

Ιμια (τα) {Ιμίων} δύο βραχονησίδες των Δωδεκανήσων κοντά στην Κάλυμνο. [ETYM. < Λίμνια (*τα*) ή Λιμνιά (*τα*), πθ. με εσφαλμ. χωρισμό από την ιταλ. απόδ. του ονόματος Limnia > L'Imnia και απλοποίηση του -μν-εσ-μ-].

ιμιτασιόν (η) {άκλ.} η απομίμηση· χρησιμοποιείται και ως επίθ.: *ένα κινέζικο βάζο ~*. [ETYM. < γαλλ. imitation < imiter «μιμούμαι» < λατ. imitor].

I.M.O. (ο) Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός. [ETYM. Αρκτικόλεξο τού αγγλ. International Maritime Organisation].

-ιμος κατάληξη επιθέτων τής Ελληνικής: *σκόπ-ιμος*, *χρήσ-ιμος*, *βάσιμος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός.

[ETYM. Κατάλ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται σε I.E. ♦mo-και εμφανίζεται προσκολλόμενο σε ρηματικά θέματα κυρ. από τον αδριστό (λ.χ. *χρήσ-ιμος*, *καθσ-ιμος*, *ζεύξ-ιμος*) ή απευθείας σε επίθετα παραγόμενα από ουσ. (λ.χ. *νόμος* - *νόμιμος*, *σκοπός* - *σκόπιμος*, *βάσις* - *βάσιμος* κ.ά.)]. **ιμπεριαλισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ο επεκτατισμός (βλ. λ.).

[ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. impérialisme]. **ιμπεριαλιστής** (ο), **ιμπεριαλίστρια** (η) {ιμπεριαλιστριών} 1. πρόσωπο που εφαρμόζει πολιτική εις βάρος τής ανεξαρτησίας (κυρ. πολιτικής και οικονομικής) άλλων κρατών 2. ο οπαδός τού ιμπεριαλισμού. — ιμπεριαλιστικός, -ή, -ό. ιμπεριαλιστικά επίρρ. [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. imperialiste], **ιμπίριουμ** (το) {άκλ.} η αυτοκρατορία (κυρ. η ρωμαϊκή). [ETYM. < λατ. imperium < p. imperare «διατάσσω, επιτάσσω»].

μμπρεσάριος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} **1.** ο επιχειρηματίας που καταπιάται με θεατρικές επιχειρήσεις **2.** (ειδικότ.) ο επιχειρηματίας που αναλαμβάνει τη διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων, συναυλιών κ.λπ., τις εμφανίσεις καλλιτέχνη ή ομάδας καλλιτεχνών.
[ETYM₂ < ιταλ. impresario < impresa «ανάληψη» < imprendo «αναλαμβάνω» < μγν. λατ. *imprehendo < λατ. in- + prehendo «αποκτώ, παίρνω»].

μμπρεσιονισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αισθητική τάση που πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη του 19ου αιώνα, κυρ. στη ζωγραφική, με έμφαση στην αναπαράσταση των επιδράσεων, των αντανακλάσεων του φωτός στα αντικείμενα-γενικεύθηκε ως ευρύτερο καλλιτεχνικό κίνημα, που δίνει έμφαση στην άμεση έκφραση της διάθεσης και των αισθητικών εντυπώσεων του δημιουργού. —

μμπρεσιονιστής (ο), **μμπρεσιονιστι-κός**, -ή, -ό, **μμπρεσιονιστικ-ά** | -ός επίρρ.
[ETYM₂ < γαλλ. impressionisme < impression «εντύπωση», από τον πίνακα «Impression, soleil levant» (= Εντύπωση, ανατολή του ηλίου) του Γάλλου ζωγράφου Claude Monet, ιδρυτή του μμπρεσιονισμού].

I.M.X.A. (το) Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου.

IV (το) {άκλ.} μέσα: για πράγματα που συμβαδίζουν με τη μόδα: τα ~ και τα άουτ τού φεινού χειμώνα (ως χαρακτηρισμός) αυτός που είναι μέσα στα πράγματα, που συμβαδίζει με τις τρέχουσες προτιμήσεις, τάσεις, τη μόδα κ.λπ. ANT. άουτ. [ETYM₂ < αγγλ. in «μέσα»].

ίνα (η) {ινών} **1.** (λόγ.) η πολύ λεπτή κλωστή: το μαλακτικό εισχωρεί μέχρι τις ~ των ρούχων || **φυσικές** | **τεχνητές** ~ **2.** ANAT. το λεπτό τμήμα ορισμένων ιστών: **ινική** | **συνδεδειγμένη** | **νευρική** ~ **3.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) **ίνα γυαλιού** | **γυάλινη Ίνα** γυάλινο νήμα που χρησιμοποιείται για την κατασκευή μονωτικών υλικών, άφλεκτων κορδονιών και υφασμάτων, καθώς και στη βιομηχανία ενισχυμένων πλαστικών (β) **οπτική ίνα** βλ. λ. **οπτικός**. **4.** (φωτικές) **ίνες** (διατολόγια) στοιχεία φωτικά που βοηθούν στη σωστή λειτουργία του εντέρου: τα **φρούτα** και τα **λαχανικά** έχουν υψηλή περιεκτικότητα σε **φωτικές** ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. **συγκοπή**. [ETYM₂ < αρχ. ίς, ινός, < *Είς, που πθ. ταυτίζεται με το αρχ. ομηρικό ουσ. Γς «ισχύς», ενώ η σημ. «λεπτή κλωστή, νεύρο» μάλλον αποτελεί νεωτερισμό της Ελληνικής, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι η λ. έλαβε ποι-κίλες τεχνικές σημ., όπως «μυϊκή ίνα», «φωτική ίνα» κ.ά. Εφόσον η ετυμ. αυτή είναι βάσιμη, η λ. συνδ. με λατ. vis «δύναμη»].

-ίνα παραγωγικό επίθημα: **1.** θηλυκών ουσιαστικών: **αραπ-ίνα**, **ελαφίνα** **2.** ανδρονυμικών, χαϊδευτικών: **Νικολ-ίνα**, **Ασημ-ίνα**, **Λασκαρ-ίνα** **3.** θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών: **γιατρ-ίνα**, **βουλευτ-ίνα**. [ETYM₂ Παραγ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το λατ. -ina κυρίων ονομάτων (πβ. **Αγριππίνα** < Agrippina, **Παυ-λίνα** < Paulina), από όπου επεκτάθηκε σε ελληνικά κύρια ονόματα (π.χ. **Αγγελ-ίνα**, **Νικολ-ίνα**), επαγγελματικά ουσιαστικά (π.χ. **βουλευτ-ίνα**, **δικηγορ-ίνα**), καθώς και σε θηλ. ζώνον (π.χ. **ελαφ-ίνα**, **λιονταρ-ίνα**)].

in abstracto λατ. (προφέρεται **in αμπστράκτο**) ελλην. **αφηρημένα**, **θεωρητικά** ANT. **in concreto**.

ιναι (το) → **γινάτι**

Ίναγος (ο) {-ου κ. -άγος} **1.** ΜΥΘΟΛ. θεός-ποταμός της Αργολίδας, στην οποία καθιέρωσε τη λατρεία της Ηρας **2.** ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. < *Ίσν-αγος, που πθ. συνδ. με το ρ. **ίνω** «εκκενώνω, αδειάζω (ορμητικά)» (βλ. λ. **περίναο**) και αποτελεί εκφραστική ονομ. ποταμού].

I.N.B.I. (ο) Ιησούς Ναζωραίος Βασιλεύς Ιουδαίων.

in vivo λατ. (προφέρεται **in βίβο**) (επιστημ.) για να δηλωθεί ότι ένα πείραμα, μία έρευνα κ.λπ. γίνεται μέσα σε έναν ζωντανό οργανισμό ANT. **in vitro**.

ETYM₂ < λατ. **in vivo** < **in «εν»** + **vivo**, αφαιρετ. του ουσ. **vinum** «ζωντανός οργανισμός»].

in vitro λατ. (προφέρεται **in βίτρο**) ελλην. **εντός υάλου** (επιστημ.) για να δηλωθεί ότι ένα πείραμα, μία έρευνα κ.λπ. γίνεται έξω από έναν ζωντανό οργανισμό, στο εργαστήριο ANT. **in vivo**. [ETYM₂ < λατ. **in vitro** «εν υάλω» < **in «εν»** + **vitro**, αφαιρετ. του **vitrum** «υάλος, γυαλί»].

ινδάλμα (το) {ινδάλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ιδεατή ή φανταστική ει-κόνα πράγματος: «τα ~ της ηδονής» (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. ομοίωμα, απεικασμα· ΦΡ. (α) ακουστικό **ινδάλμα** | **ακουστική εικόνα** βλ. λ. **ακουστικός** (β) **οπτικό ινδάλμα** βλ. λ. **οπτικός** **2.** πρόσωπο που γίνεται αντικείμενο πολύ μεγάλου θαυμασμού, λατρείας: **σύντομα έγινε το ~ των οπαδών της ομάδας του ΣΥΝ.** είδωλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ομοίωμα**. [ETYM₂ μγν. < αρχ. **ινδάλλωμαι** «παρουσιάζομαι, φαίνομαι» < *(E)ίν-δάλω < θ. ιδ- (του ιδ-είν, απρφ. αορ. β' του ρ. **ορώ** «βλέπω») με έρρι-νο ένθημα i-v-d- + -αλον. Η λ. συνδ. με σανσκρ. **vinđāti** «βρίσκω», αρχ. ιρλ. **nad-finnadr** «αρνούουν», ουαλ. **vindo-«λευκός»** κ.ά.].

Ινδία (η) {χίντι Bhārat Ganarajā, αγγλ. Republic of India = Δημοκρατία της Ινδίας} κράτος της Ν. Ασίας με πρωτεύουσα το Νέο Δελχί, επίσημες γλώσσες τη Χίντι και την Αγγλική και νόμισμα τη ρουπία Ινδίας. — **Ινδός** (ο), **Ινδή** (η), **ινδικός**, -ή, -ό (βλ.λ.). [ETYM₂ < αρχ. **Ινδός**, ο ομώνυμος ποταμός της Ινδικής Χερσονήσου, < αρχ. περσ. **hindu** «ποταμός» (πβ. σανσκρ. **sindhu** «ποταμός»), οπότε **hindu-stan** «χώρα του [μεγάλου] ποταμού». Η ονομασία **Bhārat** ανάγεται στο ομώνυμο ινδοευρωπαϊκό φύλο που υπέταξε σταδιακά τους Δραβίδες, παλαιότερους κατοίκους της χερσονήσου. Την ιστορία αυτή ασηγείται (ως θρύλο) το σημαντικότερο έπος της ινδικής λογοτεχνίας **Mahābhārata** «οι μεγάλοι Μπαράτ» ή «ένδοξη [ιστορία] των Μπαράτ», όπου **Bhārat** ονομάζεται ο θρυλικός γενάρχης αυτού του φύλου].

Ινδιάνος (ο), **Ινδιάνη** (η) {χωρ. γεν. **πληθ.**} ερυθρόδερμος ιθαγενής

της αμερικανικής ηπείρου: **οι φυλές των ~** || **φίλι με καουμπόδες και Ινδιάνους**. — **Ινδιανάκι** (το), **ινδιάνικος**, -η, -ο, **ινδιάνικα** επίρρ., **Ινδιάνικα** (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρόνυμο**.

[ETYM Μεταφορά του αγγλ. **Indian** < **India** «Ινδία», από το σφάλμα που διέπραξε αρχικά ο Κολόμβος να ονομάσει «Αυτικές Ινδίες» την Κεντρική Αμερική και, ως εκ τούτου, τους ιθαγενείς κατοίκους της **Ινδιάνους**. Στην Αγγλική η λ. **Indian** σημαίνει πλέον τόσο τον «Ινδό» (**Indian**) όσο και τον «Ινδιάνο» (**American Indian**)].

ινδιάνος (ο) ο διάνος (βλ.λ.) ΣΥΝ. κούρκος, **ινδόνρις**. [ETYM₂ Πιθ. μετάφρ. δάνειο από ιταλ. **pollo d'India**, αρχική σημ. «πουλί από τις Δ. Ινδίες, δηλ. από την Αμερική». Το **διάνος** είναι συγκεκριμένος τ. του **ινδιάνος**].

Ινδίες (οι) {Ινδιών} ΙΣΤ. **1.** (κυρ. κατά την αρχαιότητα) η περιοχή γύρω από τον Ινδό ποταμό **2.** (την εποχή της βρετανικής αυτοκρατίας) η περιοχή που περιλαμβάνει την Ινδική Χερσονήσο, τη Βιρμανία και την Κεϋλάνη. [ETYM₂ βλ. λ. **Ινδία**].

ινδικό (το) (λόγ.) φωτική κυανή χρωστική ουσία ΣΥΝ. **λουλάκι**.

ινδικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ινδία ή/και τους Ινδούς: ~ **λόγος** | **θρησκείες** | **μυθολογία** **2.** **ινδικό** (το) βλ.λ. **3.** **ινδική κάνναβη** | **κάνναβης** θάμνος που ευδοκίμει στη Ινδία, είδος κάνναβης από το οποίο παρασκευάζεται το **χασίς** **4.** **ινδικό χοιρίδιο** μικρό, νυκτόβιο και φυτοφάγο τρωκτικό με βραχύ και στρογγυλό ρύγχος, μικρά αφτιά, κοντό λαμύ και απαλό γκρίφο ή λευκό τρίχωμα: κύριο χαρακτηριστικό του ότι έχει τέσσερα δάχτυλα στα μπροστινά πόδια και τρία στα πίσω» χρησιμοποιείται συχνά ως πειραματόζωο ΣΥΝ. **ινδόχοιρος**, **χάμιστερ**.

Ινδικός (Ωκεανός) (ο) ο τρίτος σε έκταση ωκεανός της Γης: βρίσκεται μεταξύ της Α. Αφρικής, της Ν. Ασίας, της Δ. Αυστραλίας και της Ανατολικής.

[ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. **Indian Ocean**].

ινδικιών (η) {ινδικιών-ος, -α | -ες} χρονική μονάδα που χρησιμοποιεί η Εκκλησία και αντιστοιχεί σε δεκαπέντε χρόνια. Επίσης **ινδι-κτιώνια**. [ETYM₂ < μγν. **ινδικτιών** (ή) < λατ. **indictio** «επαγγελία, κήρυξη»].

ινδικτός (η) {ινδικτ-ου | -ών} (λόγ.-σπάν.) η **ινδικτιών** (βλ.λ.). [ETYM₂ μεσν. < λατ. **indictus**, περίοδος 15 ετών, που εισήχθη στο ρωμαϊκό ημερολόγιο κατά το πρώτο έτος του Ιουλιού Καίσαρος].

ινδίο (το) {ινδιού} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο **In**) με γυαλιστερό αργυρό χρώμα, το οποίο χρησιμοποιείται σε κατασκευές κατά της διάβρωσης, σε κράματα που τήκονται εύκολα, καθώς και σε στεγνωποτήσεις (βλ. κ. λ. **περιοδικός**, **ΠΙΝ.**).

[ETYM₂ < νεολατ. **indium** < λατ. **indicum** «λουλακι χρώμα» (από μπλε χρωστική ουσία που προερχόταν από τη Ινδία) < αρχ. **ινδικός**].

ινδογερμανικός, -ή, -ό [1860] ο **ινδοευρωπαϊκός** (βλ.λ.). [ETYM Μεταφορά του γερμ. **indogermanisch**, όρος που χρησιμοποιείται κυρ. από Γερμανούς γλωσσολόγους, θεωρώντας ότι έτσι περιγράφονται τα δύο ακρότατα όρια της Γ.Ε. γλωσσικής οικογένειας, δηλ. η Σανσκριτική (Ινδία) και η Ισλανδική (γερμανικής καταγωγής)].

ινδοευρωπαϊκός, -ή, -ό [1859] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με μια προϊστορική κοινή υποθετική πρωτογλώσσα (τη λεγόμενη **ινδοευρωπαϊκή γλώσσα**) **2.** **ινδοευρωπαϊκή γλώσσα** υποθετική πρωτογλώσσα που θεωρείται ως η αρχαιότερη μητέρα-γλώσσα από την οποία προήλθαν πολλές σύγχρονες και άλλες νεκρές γλώσσες της Ευρώπης και της Ασίας ΣΥΝ. **ιαπετικός**, **ινδογερμανικός** (βλ. **ΠΙΝ.** στην επόμενη σελ.). [ETYM₂ Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. **Indo-European**].

Ινδοευρωπαϊός (ο) [1893], **Ινδοευρωπαϊά** (η) πρόσωπο που μιλούσε την **ινδοευρωπαϊκή γλώσσα** (βλ. λ. **ινδοευρωπαϊκός**).

ινδοϊρανικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με υποοικογένεια της **ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας**, η οποία περιλαμβάνει τη Σανσκριτική (αρχαία Ινδική) και τις ιρανικές γλώσσες. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. **indo-iranien**].

ινδοκάλαμος (ο) [1856] {ινδοκαλάμ-ου | -ων, -ους} ΒΟΤ. το δέντρο μπαμπού (βλ.λ.).

ινδοκάρυδο (το) **1.** η ινδική καρύδα **2.** η ψίχα του καρπού της καρύδας τριμμένη ή κομμένη σε πολύ μικρά κομμάτια, όπως χρησιμοποιείται κυρ. στη **ζαχαροπλαστική**: **βουτήματα** | **κέικ** από ~.

Ινδοκίνα (η) χερσονήσος της ΝΑ. Ασίας, που βρέχεται Δ. από τον Κόλπο της Βεγγάλης και Α. από τη Ν. Σινική Θάλασσα και περιλαμβάνει τα κράτη: Μπαυμάρ (Βιρμανία), Ταϊλάνδη, Μαλαισία, Σιγκαπούρη, Λάος, Καμπούτζη και Βιετνάμ. — **ινδοκινεζικός**, -ή, -ό. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. **Indochine**].

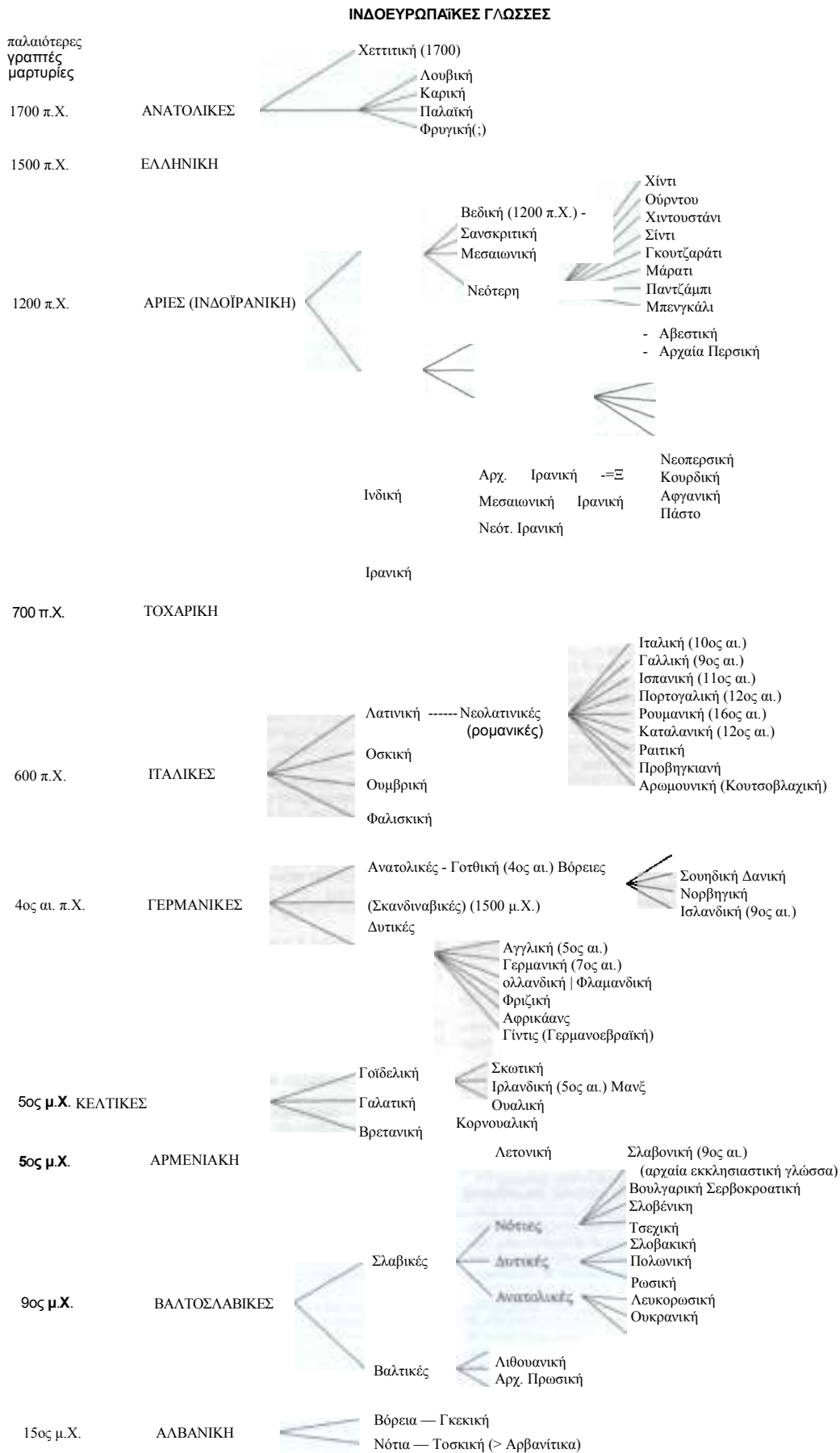
ινδολογία (η) [1845] {χωρ. **πληθ.**} επιστήμη που μελετά την ιστορία και τον πολιτισμό της Ινδίας και των Ινδιών. — **ινδολόγος** (ο/η) [1847], **ινδολογικός**, -ή, -ό [1866].

Ινδονησία (η) [1890] (ινδονησ. **Republik Indonesia** = Δημοκρατία της Ινδονησίας) νησιωτικό κράτος της ΝΑ. Ασίας στο Μαλαϊκό Αρχιπέλαγος με πρωτεύουσα τη Τζακάρτα, επίσημη γλώσσα την Ινδονησιακή και νόμισμα τη ρουπία Ινδονησίας. — **Ινδονησιός** (ο), **Ινδονησία** (η), **ινδονησιακός**, -ή, -ό, **Ινδονησιακά** (τα).

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. ονομασία, < **ινδονησ.** **Indonesia**, που οφείλεται στο γεγονός ότι τα νησιά της χώρας βρίσκονται στον Ινδικό Ωκεανό].

ινδόνρις (ο/η) [1884] {ινδόνρι-θος, -ιθα | -ιθες, -ιθών} (λόγ.) το πτηνό-διάνος ή γάλος ΣΥΝ. **ινδιάνος**. [ETYM₂ < **ινδός** + **όνρις**, -ιθος].

Ινδός (ο) ποταμός της Ν. Ασίας, που πηγάζει από το Θιβέτ, διαρρέει το Πικιστάν και εκβάλλει στην Αραβική Θάλασσα. [ETYM₂ αρχ., βλ. κ. **Ινδία**].

ινδουισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η κρατούσα θρησκεία της Ινδίας, που χαρακτηρίζεται από πίστη στο πεπρωμένο (κάρμα) και στη μετεμψύωση και ακολουθεί ειδικό ηθικό νόμο με ιερογλυφιστίες, μυστικό διαλογισμό και πρακτικές αυταπάρνησης, συνδέεται δε μ' συγκε-κρμένο σύστημα κοινωνικής οργάνωσης (κάστ'ς). — **ινδουιστής** (ο), **ινδουίστρια** (η), **ινδουιστικός**, -ή, -ό. [ETYM₂ Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. hinduism].

ινδόχοιρος (ο) [1890] {ινδόχοιρ-ου | -ων, -ους} το ινδικό χοιρίδιο (βλ. λ. *ινδόκος*). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. cochon d'Inde].

ΙΝ.Ε. (το) Ινστιτούτο Εργασίας.

in extremis λατ. (προφέρεται *ιν εξτρέμις*) ελλην. εν εσχάτη περιπέσει στα έσχατα, στο τέλος: «διότι κακά τα νέματα στην πράξη ένα κράτος διαθέτει μόνο όση ανεξαρτησία και όσα δικαιώματα μπορεί αποτελεσματικά να προσάψει: νομικός, διπλωματικός και, ~, ενόπλιος» (εφημ.).

-ινή παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που αποδίδουν ξένες λέξεις, οι οποίες δηλώνουν ουσία χημική, φαρμακευτική κ.λπ.: βαζελ-ινή, καφε-ινή, νικοτ-ινή, πενικιλ-ινή. [ETYM. Παραγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που απαντά σε ξέν. όρους (κυρ. χημ. ουσίες) ως μεταφορά των γαλλ. -ine, γερμ. -in, ιταλ. -ina κ.ά. (λ.χ. γερμ. Aspir-in, γαλλ. nicot-ine, αγγλ. haemoglob-ine «αιμοσφαιρίνη»). Προέρχεται από το νεολατ. επίθημα -ina, το οποίο οφείλεται είτε σε δανεισμό από τα Ελληνικά (πβ. μτρν. *ήρω-ινή* «ηρωϊόδο»), αρχ. *άζ-ινή*) είτε σε προσαρμογή της γερμ. κατάληξης -in, ώστε τα παράγωγα να είναι θηλ., όπως όλες οι ουσίες].

ινιακός, -ή, -ό [1843] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το ννίο: ~ *αρτηρία* | *νεύρο* | *οστό* | *λόβος* | *μυς*. [ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. occipital].

ινιδίο (το) [1853] {ινιδί-ου | -ων} η πολύ λεπτή μινική ίνα.

ινιδιόμος (ο) ΙΑΤΡ. το φαινόμενο των διαδοχικών ταχύτατων συσπάσεων μεμονωμένων ινών ενός μύος: *κολπικός* ~ (στους κόλπους της καρδιάς). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. fibrillation].

ινίο (το) ΑΝΑΤ. το πίσω και κάτω μέρος του κεφαλιού. [ETYM₂ < αρχ. *ίνιον*, υποκ. του *ις* «δύναμη - μινική ίνα». Βλ. κ. *ίνα*].

Ινκα (ο) {άκλ.-πληθ. *Ινκας*} 1. το μέλος ινδιάνικης φυλής της Ν. Αμερικής, η οποία ίδρυσε αυτοκρατορία με λαμπρό πολιτισμό στο Περού και καταστράφηκε τον 16ο αι. από τους Ισπανούς 2. ο βασιλιάς της παραπάνω αυτοκρατορίας.

[ETYM₂ < Inca, ονομασία της φυλής στη γλώσσα Κετσούα, αβεβ. σημ., ίσως σημαίνει απλώς «βασιλιάς». Η λ. *Quetchua*, με την οποία οι ισπανόφωνοι κάτοικοι της Λατινικής Αμερικής αποκαλούν τη φυλή, σημαίνει «θερμή κοιλιά». Οι ίδιοι αποκαλούσαν τη χώρα τους Tawantinsuyu «αυτοκρατορία των τεσσάρων περιοχών»].

ΙΝ.ΚΑ. (το) Ινστιτούτο Καταναλωτών.

ινκόγκνιτο επίρρ. 1. (για επίσημο ή διάσημο πρόσωπο) ιδιωτικά, χωρίς να ακολουθείται το επίσημο πρωτόκολλο: ο *Γάλλος πρόεδρος βρίσκεται - στη χώρα μας επισκεπτόμενος Έλληνες φίλους του ΣΥΝ*. ανεπίσημα 2. (για γνωστό, διάσημο πρόσωπο) μυστικά από τους δημοσιογράφους και τα μέσα ενημέρωσης, χωρίς να γίνεται γνωστή η ταυτότητα (κάποιου): *ταξίδεω* ~ 3. **ινκόγκνιτο** (το) η μυστικότητα ως προς τις μετακινήσεις επίσημου ή διάσημου προσώπου: στις *συναντήσεις αυτές ίσχυσε αστήρ* ~. [ETYM₂ < ιταλ. incognito < λατ. incognitus «άγνωστος»].

in concreto λατ. (προφέρεται *ιν κονκρέτο*) ελλην. *συγκεκριμένα*- όχι αφηρημένα ή θεωρητικά ΑΝΤ. in abstracto.

in loco λατ. (προφέρεται *ιν λόκο*) ελλην. *κατά χώραν, στον τόπο* (σημείο): σε συγκεκριμένο σημείο: οι *εκφράσεις τέθηκαν* ~, *στην αλφαβητική τους σειρά*.

in médias res λατ. (προφέρεται *ιν μέντιας ρες*) 1. (κυριολ.) στο μέσο της υπόθεσης ή της πλοκής: η *διήγηση στα ομηρικά έπη αρχίζει* ~ ΑΝΤ. ab ovo 2. (κατ' επέκτ.) στα ίδια τα πράγματα, στην καρδιά των πραγμάτων: δεν θα *μιλήσω με γενικότητες- θα προχωρήσω αμέσως* -ΑΝΤ. ab ovo.

ινολίπομα (το) {ινολιπόμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος από ινώδη και λιπώδη ιστό. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. fibrolipoma (νόθο συνθ.)].

ινωμόμα (το) [1879] {ινωμόμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αποτελείται από ινώδη και μυϊκό ιστό: ~ της *μήτρας*. [ETYM₂ < *ίνα* + *-μόμα* < *μυς*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. fibromyoma (νόθο συνθ.)].

ινός κ. -ινος κ. -ινος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. ιδιότητα: *ανθρωπ-ινός, γαι-δουρ-ινός, αληθ-ινός* 2. ύλη: *δερμάτ-ινος, πέτρ-ινος, χάρτ-ινος, χάλκινος* 3. χρόνο: *απογευματ-ινός, χειμερ-ινός, αλλοτ-ινός* 4. καταγωγή: *Πατρ-ινός, Αλγερ-ινός*.

[ETYM₂ Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την παρουσία του Ι.Ε. επιθέματος *-ηο- σε λ. με τελικό θεματικό φωνήεν -ι- (λ.χ. *ίρις* - *ιρινος*), από όπου επεκτάθηκε σε επίθ. που δήλωναν ύλη (π.χ. *ξύλ-ινος, άδάμάντ-ινος*) και με καταβιβασμό του τόνου, σε ποικίλων σημασιών επίθ. (λ.χ. *περυσ-ινός, άληθ-ινός, θα-λασσ-ινός*), καθώς και σε πατριδωνυμικά (λ.χ. *Πατρ-ινός, Ισραηλινός*)].

ινοςάρκωμα (το) [1895] {ινοςαρκόμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος από ινώδη ιστό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. fibrosarcoma (νόθο συνθ.)].

in perpetuum λατ. (προφέρεται *ιν περπέτουουμ*) ελλην. *εις το διηνεκές*- για πάντα.

Ι.Ν.Σ. (το) Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

ινσουλίνη (η) {ινσουλινόν} η παγκρεατική ορμόνη, διάλυμα της οποίας χρησιμοποιείται κατά του σακχαρώδους διαβήτη: *ενέσεις ινσουλίνης*. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. insulin < λατ. insula «νησί», ονομασία που οφείλεται στο γεγονός ότι η ορμόνη εκκρίνεται από τα κύτταρα β' των νησίδων του παγκρέατος].

ινστιτούτο (το) 1. το ίδρυμα που αναπτύσσει δραστηριότητα (λ.χ. με εκδηλώσεις, εκδόσεις) για την προώθηση μορφωτικών και επιστημονικών σκοπών (επιστημονική έρευνα, διάδοση εθνικού πολιτισμού κ.λπ.): *Γερμανικό Αρχαιολογικό* ~ || ~ *Παστέρ* 2. (ειδικότ.) ίδρυμα για την προώθηση του πολιτισμού και της γλώσσας διαφόρων χωρών, που λειτουργεί σε ξένες χώρες και εξαρτάται από την κυβέρνηση της χώρας προέλευσης: το *Γαλλικό* ~ || το ~ *Γκαίτε* 3. (α) ιδιωτικό εκπαιδευτήριο ξένων γλωσσών: ~ *Αγγλικής ΣΥΝ*, φροντιστήριο (β) ιδιωτικός ή κρατικός εκπαιδευτικός οργανισμός επαγγελματικής κατάρτισης (Ι.Ε.Κ. ή Ι.Ι.Ε.Κ.) 4. εμπορική επιχείρηση, που λειτουργεί ως εργαστήριο εφαρμογής μεθόδων και τεχνικών καλλωπισμού και φροντίδας του ανθρώπινου σώματος, προσφέροντας επί πληρωμή ανάλυτες υπηρεσίες στους πελάτες του: ~ *ομορφιάς* | *αδυνατίματος* | *καλλονής* | *αισθητικής* (βλ. λ. *αισθητική*). [ETYM. Μεταφορά του νεολατ. institutum < λατ. instituo «καθιστώ, ιδρύω»].

ινστιτούτο ή ((**Ν**)**Ι****Ν****Τ****Ι****Ν****Τ****Ο****Τ****Ο**; Συχνά η λ. ι(ν)στιτούτο εκφέρεται λανθασμένα ως *ιστιντο*Οτο ή *ινστιντο*! Πρόκειται για ξένη λ., που από το λατ. in-stitutum, μετοχή του in-stituo, πέρασε σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες, μεταξύ των οποίων και στην Ελληνική (πβ. αγγλ. institute, γαλλ. institut). Η λ., σημαίνει κάτι που ιδρύω, εγκαθιστώ, θέτω, ήτοι «ίδρυμα», αλλά και «θεσμός». Στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκε σε διάφορες χρήσεις: στα **ινστιτούτα** διδασκαλίας (της Αγγλικής και άλλων) ξένων γλωσσών (μέχρι που επίσημα μετονομάστηκαν σε φροντιστήρια), στα **ινστιτούτα έρευνας με πανεπιστημιακή στήριξη**, καθώς και στα κρατικά ή ιδιωτικά **Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης** (Ι.Ε.Κ. | Ι.Ι.Ε.Κ.). Επίσης η λ. χρησιμοποιήθηκε και στα λεγόμενα **ινστιτούτα καλλονής** | *αισθητικής*, που φροντίζουν για την αισθητική εμφάνιση γυναικών, τελευταία και ανδρών.

ινστρουχτορας (ο) {ινστρουχτόρων} (σε κομμουνιστική οργάνωση ή κόμμα) πρόσωπο που δίνει πολιτική κατεύθυνση σύμφωνα με συγκεκριμένη ιδεολογία, που καθοδηγεί ιδεολογικά ΣΥΝ. καθοδηγητής. [ETYM. Μεταφορά τού ρωσ. instructor < γαλλ. instructeur < instruire «εκπαίδευω, καθοδηγώ»].

ιντελεκτουαλισμός (ο) η νοσηαρχία (βλ. λ.) [ETYM. Μεταφορά τού γερμ. Intellektualismus < λατ. intellectus «νόηση, διάνοια» < intelligo «κατανοώ, μαθαίνω»].

ιντελινκέντια (η) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΑ. το σύνολο των διανοουμένων, κυρ. όσον ενεργοποιούνται στους χώρους της φιλοσοφίας, της πολιτικής και της τέχνης: οι διανοούμενοι ως ιδιαίτερη ομάδα: *εθνική | κομματική* ~ ΣΥΝ. *διανόηση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοιλουριάρης*. [ETYM₂ < ρωσ. intelligentsija < λατ. intelligentia «νόηση, γνώση, επι-στήμη»].

ίντεξ (ο/το) {άκλ.} 1. ο αλφαβητικός κατάλογος όρων ή ονομάτων που εμπεριέχονται στο κείμενο ενός βιβλίου, ο οποίος συντίθεται στο τέλος τού βιβλίου ή εκδίδεται ως χωριστός τόμος: ~ *ομηρικών λέξεων* ~ 2. ΘΡΗΣΚ. κατάλογος βιβλίων απαγορευμένων για τους πιστούς (λατ. index librorum prohibitorum), που είχε καταρτίσει η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και ο οποίος ήταν σε ισχύ μέχρι το 1966. [ETYM. < μεσν. *ίνδξ* | *ίνδξ* | *ίντεξ* < λατ. index «ενδείκτης, πίνακας»].

ίντερβιού κ. **ίντερβιού** (η/το) [1895] {άκλ.} η συνέντευξη. [ETYM₂ < αγγλ. interview < γαλλ. entrevue, μτρ. τού γαλλ. s'entrevoir «συναντώ - κοιτάζω» < entre «μεταξύ» + voir «βλέπω»].

ίντερβιού - **συνέντευξη**. Η ξένη λ. **ίντερβιού**, που σήμερα αποδίδεται στα Ελληνικά ως **συνέντευξη** (συνάντηση προσωπικής γνωριμίας και αξιολόγησης για την επιλογή προσώπων), χρησιμοποιήθηκε στις ελληνικές εφημερίδες ήδη στα τέλη του 19ου αιώνα (1895). Μάλιστα ο λέξικογράφος Στ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων...*) καταγράφει **ίντερβιού** (τα), αλλά και **ίντερβιούάρω** *τινά ανθρωπον* (!), **ίντερβιουαρισόμενος** (!) και **ίντερβιουαρισθείς** (!), παρατηρώντας «*πάντα ταυτα τα ξένα κακά πράγματα και ονόματα, εισθθαρόντα εις την εφημεριδο-γραφιαν ημών [...]* εγράφησαν και γράφονται υπό πολλών [...]. "Οθεν εγώ τά ανέγραψα εδώ επιτόμως εις εν άρθρον μόνον, εκφραίνων ουτε καν την αποδομισίαν μου, τά δε άλλάφω και τους **ινστενκέδες** και τους **νταντίδες** και τάς **Γιουρφίς** και την **κοκόταν** και τό **φλιρτράρω** και τό **ράουτ** κ.τ.λ. κ.τ.λ. δεν 'ήγχε το χέρι μου νά τά καταχώρησι εις τά οικεία στοιχεία της **Συναγωγής ταύτης**, επειδή επανήμω πλέον εκ *δυσανασχετήσεως*».

ιντερέσο (το) το συμφέρον ΣΥΝ. **ιντερέσο**, διάφορο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιαφέρο*. [ETYM₂ < ιταλ. interesse (πεπαλαιωμένο σήμερα) < ρ. interessare «ενδιαφέρω» < λατ. interesse].

ιντερλίνγκουα (η) {άκλ.} τεχνητή διεθνής γλώσσα, η οποία βασίστηκε κατά μεγάλο μέρος σε στοιχεία της Λατινικής, που υπάρχουν σε κυρίαρχες ευρωπαϊκές γλώσσες.

[ETYM₂ < νεολατ. interlingua < λατ. inter- «μεταξύ» + lingua «γλώσσα»].

ιντερλούδιο (το) 1. παλαιότερο θεατρικό είδος με ηθοθηρσκευτικό

περιεχόμενο 2. ΜΟΥΣ. το μουσικό κομμάτι που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο σκηνών θεατρικού έργου ή μεταξύ των μερών μεγαλύτερης σύνθεσης (όπερας). [ETYM. < ιταλ. interludio < λατ. inter- «μεταξύ» + ludus «παιγνίδι»].

ιντερμέτζο (το) 1. το μικρό και αυτοτελές επεισόδιο ή χοροδράμα, που παρεμβάλλεται ανάμεσα στις πράξεις δράματος 2. ΜΟΥΣ. (α) ενδιάμεσο μουσικό κομμάτι ανάμεσα σε δύο μέρη μουσικής σύνθεσης (β) μικρή ανεξάρτητη μουσική σύνθεση. Επίσης **ιντερμέδιο** [ETYM. < ιταλ. intermezzo | intermedio < λατ. intermedius «ενδιάμεσος» < inter- «μεταξύ» + mediū «μέσος»].

Ιντερνέτ κ. Ιντερνέτ (το) {άκλ.} το Διαδίκτυο (βλ.λ.): *συνδέομαι με το ~* || *σερφάρω στο ~*, — ιντερνετικός, -ή, -ό. [ETYM. < αγγλ. Internet < λατ. inter- «μεταξύ» + αγγλ. net «δίκτυο»].

ιντερνούντιος (ο) ο διπλωματικός αντιπρόσωπος ή απεσταλμένος του Πάπα. [ETYM. < ιταλ. internunzio < λατ. Internuntius < inter- + nuntius «αγγελιαφόρος»].

Ιντερπόλ (η) {άκλ.} η Διεθνής Οργάνωση Εγκληματολογικής Αστυνομίας, που έχει ως σκοπό τον συντονισμό των αστυνομικών αρχών των διαφόρων κρατών. [ETYM. < διεθν. Interpol, κατά συγκοπή των αγγλ. λ. Inter- national Police «Διεθνής Αστυνομία»].

ιντερσιτι (το) {άκλ.} διαστικό (βλ.λ.) μέσο μεταφοράς (κυρ. τρένο). [ETYM. < αγγλ. Intercity].

ιντερφερονή (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. διαλυτή πρωτεΐνη που παράγεται από κύτταρο, το οποίο έχει προσβληθεί από ιό, για να εμποδίσει την αναπαραγωγή του και να ενισχύσει την άμυνα του κυττάρου. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. interféron < interférer < αγγλ. interfere «παρεμβαίνω», λόγω του ρόλου της πρωτεΐνης αυτής να εμποδίζει τον πολλαπλασιασμό ιών μέσα στα κύτταρα].

ιντερτερμινισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. 1. η θεωρία που υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος έχει απόλυτα ελεύθερη βούληση, ανεξάρτητη από εξωτερικά προσδιοριστικά αίτια (αυτεξούσιο) ΑΝΤ. ντετερμινισμός 2. άρνηση του ντετερμινισμού, σύμφωνα με τον οποίο τα ίδια αίτια οδηγούν στα ίδια αποτελέσματα. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Indeterminismus. Βλ. κ. ντετερμινισμός].

ιντιβιτουαλισμός (ο) ο ατομικισμός (βλ.λ.). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. individualisme < individu «άτομο» < λατ. individuus «αδιαίρετος» < in- στερητ. + dividō «διαίρω»].

ιντιπάντα (η) {χωρ. πληθ.} ΠΟΛΙΤ. το αντιστασιακό κίνημα των Παλαιστινίων στα κατεχόμενα από το Ισραήλ εδάφη της Δ. Οχθής του Ιορδάνη και της Λωρίδας της Γάζας, που ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 1987. [ETYM. < араβ. intifada «ρίγος, τρεμουλά» < nafada «ταράξι, σείω»].

ιντριγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πλεκτάνη που εξυφάνεται μυστικά εις βάρος (κάποιου): *οι - τής αυλής* || *πολιτικές ~* || *η σειρά περιγράφει τα πάθη και τις ~ μεταξύ των μελών μιας ισχυρής οικογένειας* ΣΥΝ. δολοπλοκία, μηχανορραφία, ραδιουργία. — ιντριγκάρο ρ. [ETYM. < ισπ. intriga < λατ. intricare «περιπλέκω» < in- + tricare «μηχανορραφώ»].

ιντριγκάδρος (ο) πρόσωπο που επιδιέχεται σε ραδιουργίες, σε μηχανορραφίες. [ETYM. < ιντριγκα + -δρος (βλ.λ.)].

ίντσα (η) {ιντσών} η αγγλική μονάδα μετρήσεως του μήκους, που είναι ίση με 2,54 εκατοστά του μέτρου: *τηλέορση 14 ιντσών* (που η οθόνη της έχει διαγώνιο 14 ~). [ETYM. < αγγλ. inch < αρχ. αγγλ. ynce < λατ. uncia «ουγκιά»].

ινφάντης (ο), ινφάντα (η) τίτλος καθενός από τους γιουίς (εκτός από τον πρωτότοκο) και των θυγατέρων αντίστοιχα του μονάρχη της Ισπανίας ή της Πορτογαλίας. [ETYM. Μεταφορά του ισπ. infante < λατ. infans «παιδί», αρχική σημ. «άνικανος να μιλήσει» (πβ. αρχ. νήπιος), < in- στερητ. + fans, μτχ. του ρ. fari «μιλώ»].

ινφλουέντσα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. εξαιρετικά μεταδοτική ιογενής νόσος (ιώση), η οποία εκδηλώνεται ξαφνικά, χαρακτηρίζεται από εξάντληση, οξεία πόνους και φλεγμονή της βλεννογόνου και άλλων αναπνευστικών οδών η ισπανική γρίπη. [ETYM. < ιταλ. influenza «μετάδοση - επίδραση» < λατ. in-fluentia < influere «εισρέω» < in- + fluo «ρέω». Η λ. οφείλεται στη μεσν. πεποιθήση ότι οι επιδημίες ανάγονται στην επίδραση των άστρον].

Ινώ (η) {-ώς κ. -ούς} 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Κάδμου, που μεταμορφώθηκε σε θάλασσα θεότητα με το όνομα Λευκοθέα 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., που πθ. συνδ. με το ελλειπτικό αρχ. ἴς «ισχύς» (βλ. λ. ίνα), το οποίο στην οργανική πτώση ίρη απαντά και στο κύρ. όν. Ἰρι-γένεια]. ινώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ινώδ-ους} | -εις (ουδ. -η), -όν] 1. αυτός που αποτελείται από ίνες: ~ ιστός-ΦΡ. ΙΑΤΡ. *ινώδης δυσπλασία* η διαταραχή της σωματικής ανάπτυξης, που αρχίζει από την παιδική ηλικία και συνίσταται στον σχηματισμό κύστεων και στην ανάπτυξη ινώδους ιστού στα μακρά οστά και στη λεκάνη 2. **ινώδες** (το) το τελικό προϊόν πήξεως του αίματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. ινωδογόνο (το) ΒΙΟΛ. διαλυτή πρωτεΐνη, η οποία μετατρέπεται σε ινι-κή πρωτεΐνη, για να σχηματίσει έναν θρόμβο αίματος και η οποία, όταν εμφανίζεται σε υψηλά ποσοστά στο αίμα, δημιουργεί κίνδυνο για καρδιακή προσβολή. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fibrinogène (νόθο συνθ.)]. **ινώμα** (το) [1865] {ινώματος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος του συνδετικού ιστού. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fibrome (νόθο συνθ.)]. **ινωμάτωση** (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική

κατάσταση αναπτύξεως ινωμάτων σε διάφορα μέρη του σώματος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fibromatose (νόθο συνθ.)].

ίνωση (η) [1839] {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. υπερπλασία ινώδους συνδετικού ιστού: *κυστική ~ παγκρέατος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fibrose (cystique)].

Ι.Ξ.Γ.Φ. (το) Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών και Φιλολογίων.

ιζός (ο) 1. το παρασιτικό φυτό γκι (βλ.λ.) 2. η κολλώδης ουσία που παράγεται κυρ. από το παραπάνω φυτό και με την οποία επαλείφονται τα κλαδιά (ξόβεργες) που χρησιμοποιούνται για την παγίδευση πουλιών. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξόβεργα. [ETYM. αρχ.] αβεβ. ετύμου, συνδέεται με το συνώνυμο λατ. viscum. Αν οι δύο λ. είναι Ι.Ε. καταγωγής, θα μπορούσε να θεωρηθεί πθ. η συγγένεια με αρχ. γερμ. wihselā «βύσσινο» και ρουσ. visnja «κεράσι»].

ιζώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ιζώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν] 1. αυτός που είναι κολλώδης σαν τον ιζό 2. ΧΗΜ. **ιζώδες** (το) η αντίσταση που αναπτύσσεται στη μάχη των υγρών κατά τη μεταφορά τους 3. ΖΩΟΛ. **ιζώδης** (ο) τσιμτσιούρι που παρασιτεί σε διάφορα θηλαστικά (κυρ. σκύλους). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

-ιό επίθημα → -ειό

Ι.Ο.Β.Ε. (το) Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών.

ιοβόλος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που παράγει και εκχέει δηλητήριο: ~ ζώο | *αδένας ΣΥΝ.* (για ζώα) δηλητηριώδης, φαρμακερός-ΦΡ. *ιοβόλος όφεις* ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο που χαρακτηρίζεται από μοχθηρία και κακία: *τον εμπιστεύτηκε, αλλά τελικά αποδείχτηκε ~*. [ETYM. αρχ. < ιός «δηλητήριο» (βλ.λ.) + βόλος < βάλλω, πβ. βολή, πυρο-βόλο].

ιογενής, -ής, -ές {ιογεν-ούς} | -εις (ουδ. -η) | ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλείται από ιό: ~ νόσος | *λοιμώξη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. viral].

Ιόη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά της Ουγαλίας Ευρύτου, ερωμένη του Ηρακλή 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < ιον«μενεξές» (βλ.λ.), με όμοιο μορφολ. σχηματισμό προς το ομόφρ. λατ. viola].

ιολογία (η) ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ιών. — **ιολογικός**, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. virology (νόθο συνθ.)].

ιόν (το) {ιόν-ος | -α, -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. άτομο ή μόριο φορτισμένο θετικά (κατιόν) ή αρνητικά (ανιόν) λόγω της απώλειας ή πρόσκτησης ενός ή περισσότερων ηλεκτρονίων. [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. ion < αρχ. ión, ουδ. μτχ. ενεστ. του ρ. είμι «πηγαίνω», που χρησιμοποιήθηκε ως μέλλ. του ρ. *έρχομαι*].

ιόν (το) (αρχαιοπρ.) ο μενεξές (βλ.λ.). [ETYM. αρχ. < *Finon*, αγν. ετύμου, δάνειο μεσογειακής προελ., όπως και το συνώνυμο λατ. viola].

Ιόνια Νησιά (τα) τα Επτάνησα. Επίσης (λόγ.) **Ιόνιοι Νήσοι** (οι) {Ιονίων Νήσων}. [ETYM. Από τις φρ. *Ιόνιον πέλαγος* (μτγν.) και *Ιόνιος θάλασσα* | *πόντος* (αρχ.). Η φρ. πρωτοαπαντά σε επίσημο έγγραφο Ρώσου ναυάρχου το 1799 ως *ιονικά Νήσοι*].

ιονίζω ρ. → ιοντίζω

ιονικός¹, -ή, -ό [1797] αυτός που σχετίζεται με το Ιόνιο Πέλαγος ή με τα Ιόνια Νησιά: ~ *Ακαδημία* | *Τράπεζα* ΣΥΝ. ιόνιος, επτανησιακός. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόμοιο.

ιονικός - ιονικός, ιόνιος - ιόνιος. Το επίθ. ιονικός αναφέρεται στους *Ιωνες* και στην *Ιωνία* και γράφεται με -ω-. Το επίθ. ιονικός (και ιόνιος) αναφέρεται στα *Ιόνια Νησιά*, στο *Ιόνιο Πέλαγος* (πβ. Ιονική *Τράπεζα*) και γράφεται με -ο-. Από το *Ιωνες* - *Ionos* σχηματίστηκαν τα *ιόνιος* και *ιον-ικός* (το ίδιο το *Ion* | *Ionos* προέρχεται από πληρέστερο τ. *Íáon* | *Íáones* < αρχικός τ. *Íáōnes). ο ήδη αρχαίος τ. *ιόνιος* είτε είναι προϊόν βραχύτερου τύπου ***Ion**-ες (αντί *Íáon*-ες), από όπου το *ιόν-ιος*, είτε σχηματίστηκε αναλογικά προς το *χθόνιος* (όπως πθ. και *ιάς* - *Ionες* κατά το *Ελλάς* -Ελληνες) είτε συνδέεται απευθείας με το όνομα της *Ιούς*, η οποία, κατά τη μυθολογία, διέσχισε το Ιόνιο Πέλαγος, που πήρε το όνομα της.

ιονικός², -ή, -ό → ιοντικός

Ιόνιο (Πέλαγος) (το) [μτγν.] {Ιονίου (Πελάγους)} το τμήμα της Κ. Μεσογείου μεταξύ της Ιταλίας, της Αλβανίας και της Ελλάδας.

Ιόνιος, -ος (καθημ. Ιόνια), -ο αυτός που σχετίζεται με το Ιόνιο Πέλαγος ή τα Ιόνια Νησιά: ~ *Ακαδημία* | *Πανεπιστήμιο* | *Σχολή* ΣΥΝ. ιονικός, επτανησιακός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιονικός*.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. μύθο, το Ιόνιο Πέλαγος έλαβε το όνομα αυτό από την *Ίω*, θυγατέρα του *Ινάχου*, η οποία το διέσχισε κολυμπώντας (πβ. Αισχύλ. *Προμ. Δεσμ.* 840: *πόντιος μυχός... Ίόνιος κεκλήσεται, τής σης πορείας μνήμα*). Το όνομα *Ίω* είναι αγν. ετύμου].

ιοντιστής (ο) → ιοντιστής

ιοντόσφαιρα (η) → ιοντόσφαιρα

ιοντίζω κ. (εσφαλμ.) ιονίζω ρ. μετβ. {ιόντίζω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. 1. προκαλώ ιοντισμό 2. *ιοντίζουσα ακτινοβολία* η ακτινοβολία που μπορεί να προκαλέσει ιοντισμό σε μόρια ή άτομα του μέσου από το οποίο διέρχεται. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*.

ιοντικός, -ή, -ό κ. (εσφαλμ.) ιονικός αυτός που σχετίζεται με ιόντα (βλ. λ. *ιόν*): - *ένωση* | *δεσμός*.

ιοντισμός κ. (εσφαλμ.) ιοντισμός (ο) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. η διαδικασία κατά την οποία ηλεκτρικός ουδέτερος σωματίδια μετατρέπονται σε ηλε-κτρικώς φορτισμένα σωματίδια, δηλ. σε ιόντα, είτε με προσθήκη είτε με απόσπαση ηλεκτρονίων από αυτά.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. ionisation. Οι τ. με α' συνθ. ιοντ(ο)- είναι οι ορθοί στην Ελληνική, καθώς σχηματίζονται με βάση το θέμα της γεν. *ιοντ-ος* (πβ. κ. ον, όντος > *οντο-λογία*, όχι **ονο-λογία*). Οι τ. με ά συνθ. *ιον(ο)-*, ωστόσο, συμφωνούν με τα σχήματα συνθέσεως της Αγγλικής και Γαλλικής (λ.χ. γαλλ. *iono-sphère*]).
ιοντιστής κ. (εσφαλμ.) ιοντιστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή ιοντισμού.

[ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. *ionizer*].
ιοντοθεραπεία κ. (εσφαλμ.) ιοντοθεραπεία (η) {ιοντοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρήση του ιοντισμού ως θεραπευτικής μεθόδου ΣΥΝ. ιοντοφό-ρηση.
[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *ionotherapy*].

ιοντόσφαιρα κ. (εσφαλμ.) ιονόσφαιρα (η) {ιοντοσφαιρών} ΜΕΤΕΩΡ. το ατμοσφαιρικό στρώμα σε ύψος πάνω από 60 χιλιόμετρα από την επιφάνεια της Γης, που έχει υψηλή περιεκτικότητα σε ιόντα και σε ελεύθερα ηλεκτρόνια και ανακλά ηλεκτρομαγνητικές ακτινοβολίες, επιτρέποντας τη διάδοση ραδιοκυμάτων (πβ. λ. *ατιμόσφαιρα*).
ΣΧΟΛΙΟ λ. όζον. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ionosphère*].

ιοντοφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εισαγωγή στο σώμα ιόντων δια μέσου του σώματος με τη χρήση συνεχούς ηλεκτρικού ρεύματος (δηλ. μέσω μεταλλικού ηλεκτροδίου τοποθετημένου λ.χ. πάνω σ' *γάλα* διαποτισμένη μ' υδατικό διάλυμα του ιόντος), η οποία χρησιμοποιείται στη θ'ραπεία δερματικών παθήσεων, νευραλγιών, στηθάγχης κ.λπ.
[ETYM. < ίόν, *ιοντος* + -φόρηση < *φέρω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ionophorèse*].

Ιορδάνης (ο) **1.** ποταμός της Μέσης Ανατολής, που πηγάζει από τη Συρία, διατρέχει τα σύνορα Ισραήλ - Ιορδανίας και εκβάλλει στη Νεκρά Θάλασσα: έχει μεγάλη θρησκευτική σημασία για τους χριστιανούς, αφού σε αυτόν βαπτίσθηκε ο Χριστός **2.** όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ETYM. μτγν. < εβρ. *Yardén* «εκροή» < p. *yārad* «κατεβαίνω». Η αραβ. ονομασία *Seriāt el-kebir* σημαίνει «μεγάλη δεξαμενή». Η χρήση της λ. ως κυρίου ονόματος είναι μεσν.].

Ιορδανία (η) (αραβ. *Al-Mamlakah al-Urdunīyah al-Hāchīmīyah* = Χασημιτικό Βασίλειο της Ιορδανίας) κράτος της Μέσης Ανατολής με πρωτεύουσα το Αμμάν, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Ιορδανίας. — **Ιορδανός** (ο), **Ιορδανή** (η), **ιορδανικός**, -ή, -ό.
[ETYM. Ξέν. όνομα, πβ. αγγλ. *Jordan* < αραβ. *Urdunīyah* < εβρ. *Yardén* «Ιορδάνης». Βλ. κ. *Ιορδάνης*].

ιός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. ο παθόγόνος μικροοργανισμός που χαρακτηρίζεται από το μικρό του μέγεθος (είναι ορατός μόνο με ηλεκτρονικό μικροσκόπιο), την απλή βιοχημική του σύσταση, την ανάγκη του να αναπτύσσεται μέσα σε ζωντανό κύτταρο και να προκαλεί λοιμώδη νοσήματα: ~ της *γρίπης* | του *A.I.D.S.* || *κολλάω* | *αρκάζω έναν* ~ **2.** (συνεκδ.) η μεταδοτική ασθένεια: *κυκλοφορούσε ~ στην περιοχή* · **3.** ΠΑΗΡΟΦ. μικρό πρόγραμμα ή σύντομος κώδικας, ο οποίος εισάγεται σκοπιμώς σε πρόγραμμα ΗΥ ή σύστημα, με την πρόθεση να προκαλέσει βλάβη στο λογισμικό, καταστρέφοντας αρχεία, προκαλώντας παύση της λειτουργίας του κ.λπ.: *χρειάζεται τακτική ενημέρωση των υπολογιστών για τους καινούργιους ~* ΦΡ. *ιός της χιλιετίας* | *του 2000* (αγγλ. *millennium bug*) (ορθότ. *το πρόβλημα του έτους 2000*) το πρόβλημα που θα προκάλυπτε η έλευση του έτους 2000 στη λειτουργία ορισμένων ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι οποίοι είχαν προγραμματιστεί να αναγνωρίζουν τα έτη με διψήφιο και όχι με τετραψήφιο αριθμό· έτσι το έτος 2000, που θα εμφανιζόταν ως 00, θα το αναγνώριζαν ως έτος 1900 · **4.** (σπάν.) το δηλητήριο που εκλύουν ορισμένα ζώα, όταν δαγκώνουν ή κεντρίζουν **5.** (μτφ.) οτιδήποτε δηλητηριάζει, επηρεάζει αρνητικά το πνεύμα ή την ψυχή: ο ~ της *αμφισβήτησης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*.

[ETYM. αρχ. αρχική σημ. «δηλητήριο», < ΙΕ. **wiso-* «δηλητήριο», πβ. *lat. virus* «δηλητήριο - φυτικός χυμός», *sanskp. visa-*, ουαλ. *gwyar* «αιμά» κ.ά. Η λ. αντικαταστάθηκε χάρην ενοχημισμού από τη λ. *φάρμακον* (πβ. γαλλ. *poison* «δηλητήριο» < *lat. potio* «ποτό, φάρμακο», αντί του αναμενόμενου *virus* «δηλητήριο»). Οι σημ. της ιατρικής και

^ της πληροφορικής αποδίδουν το αγγλ. *virus*].
Ιός (η) **1.** νησί των Κυκλάδων Β. της Θήρας **2.** η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. Επίσης (διαλεκτ.) Νως (βλ.λ.). — (λόγ.) **Ιήτης** (ο), (λόγ.) **Ιήτισσα** (η), (λόγ.) **ιητικός**, -ή, -ό.

[ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, για την ετυμολογία του οποίου έχουν διατυπωθεί (στην αρχαιότητα) δύο απόψεις: (α) Κατά τον Πλίνιο, η λ. προέρχεται από τους *Ιωνες*, που αποίκισαν το νησί (β) Κατά τον Πλούταρχο, η ονομασία ανάγεται στο *ιον* «μενεζές». Η παλαιότερη ονομασία του νησιού ήταν *Φοινίκη*, πράγμα που ίσως σημαίνει ότι οι Φοινίκες ήταν οι πρώτοι οικιστές του].

-ιός, -ιά παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό πατριδωνυμικών ουσιαστικών ή επωνύμων: *Σαντοριν-ιός* - *Σαντοριν-ιά*, *Μυτιλην-ιός* - *Μυτιλην-ιά*.

[ETYM. Παραγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. -*aiος* (με καταβίβασημό τόνου και συνίσηση), λ.χ. αρχ. *Μυτιληνῆαιος* > *Μυτιληνιοί*. Ορισμένες φορές το επίθημα αποτελεί απλή συνίσημηνη εξέλιξη του αρχ. -*ιος* (με καταβίβασημό τόνου), λ.χ. αρχ. *Μήλιοι* > *Μηλιοί*].

-ιος, -α, -ο παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών και επιθέτων που δηλώνουν προέλευση ή καταγωγή: *ουράν-ιος*, *πρόσθ-ιος*, *βαυλιαν-ιος*, *μετσόβ-ιος*.

[ETYM. Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο ΙΕ. *-*yo-* και εμφανίζεται σε επίθετα παράγωγα ουσιαστικών και κυρίων ονομάτων (λ.χ. *Κορινθός* - *Κορινθίος*, *Όλυμπος* - *Όλυμπιος* και

κόσμος - *κόσμιος*, *χρόνος* - *χρόνιος*, *αίών* - *αιώνιος*)].

-ιος ή -ειος: κύρια ονόματα σε -/ος/. Για την ορθογραφία των ουσιαστικών και επιθέτων κυρίων ονομάτων σε -/ος/, ανθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων, είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε τα εξής: (α) Με -ιος γράφονται όλα τα βαπτιστικά ονόματα (ανθρωπωνύμια) και όλα τα επίθετα από τοπωνύμια που δηλώνουν καταγωγή, τόπο κ.λπ. Παραδείγματα: (i) Ανθρωπωνύμια (Βαπτιστικά): *Αντώνιος*, *Γεώργιος*, *Δημήτριος*, *Ελευθέριος*, *Ευγένιος*, *Ευτύχιος*, *Ευστάθιος*, *Ευσέβιος* κ.τ.ό. (Εξαιρούνται και γράφονται με -ειος τα *Βασίλειος* και *Δαρείος*) (ii) Τοπωνυμικά επίθετα: *Κορινθ-ιος* (*Κορινθός*), *Ρόδ-ιος* (*Ρόδος*), *Όλυμπ-ιος* (*Όλυμπος*), *Ζακύνθ-ιος* (*Ζάκυνθος*), *Λεσβ-ιος* (*Λέσβος*), *Πάρ-ιος* (*Πάρος*), *Βερολίν-ιος* (*Βερολίνο*), *Λονδίν-ιος* (*Λονδίνο*), *Μετσόβ-ιος* (και όχι *Μετσόβ-ειος*!) (*Μετσόβο*) κ.ο.κ. (β) Με -ειος γράφονται ανθρωπωνυμικά επίθητα, που γίνονται από ονόματα προσώπων. Παραδείγματα: *Ομήρ-ειος* (*Ομήρος*), *Πυθαγόρ-ειος* (*Πυθαγόρας*), *Επικούρ-ειος* (*Επικουρός*), *Ηράκλ-ειος* (*Ηρακλής*), *Αρ-ειος* (*Άρης*), *Αγγιλ-ειος* (*Αγγίλιεύς*), *Σοφοκλ-ειος* (*Σοφοκλής*), *Αισχыл-ειος* (*Αισχύλος*) κ.ο.κ. Με -ι- παραδίδονται τα *Απολλώνιος*, *Ποσειδώνιος*, *Πλουτώνιος*.

ιοσταφής, -ής, -ές [1895] {ιοσταφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που είναι στεφανωμένος με μενεζέδες: ~ άστν (η Αθήνα). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εε.

ιουδαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη θρησκεία και γενικότερ. με τη ήθη και τον πολιτισμό των Εβραίων: ~ *νόμος* | *θρησκεία* | *ημέρα* (που διαρκεί από τη δύση του ηλίου μέχρι την επόμενη ανατολή) **2.** αυτός που σχετίζεται με τους Εβραίους, κυρ. της ελληνορωμαϊκής εποχής: ο ~ *πόλεμος του 66-70 μ.Χ.*

Ιουδαίος (ο), **Ιουδαία** (η) πιστός της εβραϊκής θρησκείας, ο Εβραίος (κυρ. στην ελληνορωμαϊκή εποχή): ΦΡ. (μτφ.) *περιπλανώμενος Ιουδαίος* βλ. λ. *περιπλανώμια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Εβραίος*. [ETYM. < μτγν. *Ιουδαίος* < εβρ. *Yehudhī* < *Yehudā* «Ιουδαία». Βλ. λ. *Ιουδαία*. Ομοίως και το *lat. Judaeus*, από όπου και γαλλ. *Juif*, αγγλ. *Jew*, γερμ. *Jude* κ.τ.ό.].

ιουδαϊσμός (ο) [μτγν.] **1.** η θρησκεία των Εβραίων, που χαρακτηρίζεται από την πίστη σε έναν μόνον Θεό και από μια θρησκευτική ζωή σύμφωνα προς τα ιερά τους βιβλία, τον Νόμο (*Τορά*) και τις παραδόσεις (*Ταμιούδ*), όπως αυτές έχουν καταγραφεί και ερμηνευθεί από τους θρησκευτικούς τους αρχηγούς: *ορθόδοξος* | *μεταρρυθμιστικός* ~ **2.** οι πολιτισμικές, κοινωνικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις των Εβραίων: ο ~ *στάθηκε το σημείο αναφοράς των Εβραίων της διαπορώς* **3.** το σύνολο των Εβραίων: ο ~ *κυνηγήθηκε στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*. — **ιουδαϊστής** (ο).

Ιουδαίος (ο) **1.** Π.Δ. γνιος του Ιακώβ, ο γενάρχης μιας από τις δώδεκα φυλές του Ισραήλ **2.** ο *Ισκαριώτης*: ένας από τους δώδεκα μαθητές του Χριστού, ο οποίος, κατά την Κ.Δ., τον πρόδωσε για τριάντονα αργύρια **3.** (μετωνυμ.) ο προδότης, ο καταδότης: ΦΡ. *ΤΟ φιλί ΤΟΥ Ιουδαίου* υποκριτικό φιλί, γενικότ. φιλική χειρονομία, πίσω από την οποία κρύβονται συζητικές διαθέσεις **4.** αδελφός του Ιακώβου του Αδελφοθέου και συγγραφέας επιστολής, που περιλαμβάνεται στην Κ.Δ. [ETYM. μτγν. < εβρ. *Yehudhā* καινούμενος, αντικείμενο αίνου].

Ιουδήθ (η) {άκλ.} Π.Δ. Ισραηλιτίσση, η οποία, για να σώσει την πατρίδα της από την πολιορκία των Ασσυρίων, δολοφόνησε τον αρχηγό τους Ολοφέρνη.

[ETYM. μτγν. < εβρ. *Y'hūdīth* «Ιουδαία», θηλ. του *Yehudhā* (βλ. λ. *Ιουδαία*)].

Ιούλης (ο) → Ιούλιος
Ιουλία (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν., θηλ. του *Ιούλιος* (βλ.λ.)].

Ιουλιανός (ο) **Φλαβίος Κλαύδιος**- αυτοκράτορας του Βυζαντίου (361-363), γνωστός για την προσπάθεια επανακαθιέρωσης της ειδωλολατρίας, εξαιτίας της οποίας χαρακτηρίστηκε από τους χριστιανούς «παραβάτης» ή «αποστάτης». [ETYM. μτγν. < υστερολατ. όν. *Julianus* < *lat. Julius*. Βλ. κ. *Ιούλιος*].

Ιουλιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβαίνει τον μήνα Ιούλιο **2.** ΙΣΤ. **Ιουλιανός** (τά) (α) η δολοφονική απόπειρα κατά του Ελευθερίου Βενιζέλου στο Παρίσι τον Ιούλιο του 1920 και οι οχλοκρατικές αντιδράσεις εις βάρος επιφανών στελεγχών των αντιβενιζελικών, που ξέσπασαν κατόπι στην Αθήνα (β) τα πολιτικά γεγονότα που συνδέονται με την ανατροπή της κυβέρνησης του Γεωργίου Παπανδρέου από τον τότε βασιλιά Κωνσταντίνο τον Ιούλιο του 1965 και τις μαζικές κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας των οπαδών του Κέντρου και της Αριστεράς (βλ. κ. λ. *αποστασία*) (γ) τα γεγονότα που συνδέονται με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο και την πτώση της δικτατορίας τον Ιούλιο του 1974 · **3.** αυτός που σχετίζεται με τον Ιούλιο Καίσαρα και συνήθ. ειδικότερ. με την ημερολογιακή μεταρρύθμιση που καθιέρωσε **4.** **Ιουλιανός** | **παλιό ημερολόγιο** το ημερολόγιο που καθιέρωσε ο Ιούλιος Καίσαρας το 46 π.Χ., έχοντας ως βάση το ηλιακό αντί του σεληνιακού έτους, το οποίο χωρίστηκε σε 12 μήνες ή 365 ημέρες (366 κάθε 4 χρόνια) και κάθε μήνας σε 30 ή 31 ημέρες -εκτός του Φεβρουαρίου, ο οποίος έχει 28 (29 κάθε 4 χρόνια)- και το οποίο χρησιμοποιείται στη λατρεία των ορθοδόξων λαών διορθωμένο κατά 13 ημέρες (λ.χ. Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία, Αντιόχεια, Αλεξάνδρεια) ή αδιόρθωτο (Περσόλυμα, Ρωσία, Σερβία, Αγ. Όρος) (πβ. κ. *γρηγοριανό ημερολόγιο*, *λ. γρηγοριανός*) ΣΥΝ. παλιό ημερολόγιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Απριλιανός*.

Ιούλιος (ο) {Ιουλίος} **1.** ο έβδομος μήνας του έτους, ο δεύτερος του καλοκαιριού (μαζί με τον Ιούνιο και τον Αύγουστο), ο οποίος έχει 31 ημέρες ΣΥΝ. (λαϊκ.) **Αλωνάρης** **2.** όνομα πολλών Ρωμαίων με γνωστό-

τερο τον Γάιο Ιούλιο Καίσαρα (101-44 π.Χ.) (βλ. λ. *Καίσαρ*) 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Ιούλης κ. Γουίλης** (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. μήνας. [ETYM. *μεγν.* < λατ. *Julius*, από το όνομα του Ιουλίου Καίσαρα, προς τιμήν του οποίου μετονομάστηκε σε *Julius* ο μήνας *Quintilis* («πέμπτος») του πρώιμου ρωμαϊκού ημερολογίου. Έκτοτε η λ. χρησιμοποιήθηκε και ως κύρ. όν.].

Ιουλίττα (η) {-α κ. -ης} 1. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. *μεγν.* κύρ. όν. < *Ιουλία*, θηλ. του *Τούλιος* (βλ. λ.). **Ιούλος** (ο) {ιούλ-ου | -ών, -ους} 1. (λόγ.) οι πρώτες τρίχες από το γένι των εφήβων ΣΥΝ. *χνοῦδι* 2. ΖΩΟΛ. *σαρανταποδαρούσα* με σώμα γκριζό και κυλινδρικό, που ζει κάτω από πέτρες ή κούτσουρα, φέρει κεραίες αντί για μάτια και, όταν συλληφθεί, τυλιγεται ώστε να πάρει τη μορφή παλιτίτσας 3. ΒΟΤ. ταξιανθία σε σχήμα βιότρου. [ETYM. *αρχ.* < **Fi-FoX*-νος ή **Ei-Eol*-ος (με αναδιπλασιασμό), που συνδ. με τη λ. *ούλος* «πυκνός» και με το ρ. ειλώ «στρέφω, τυλίγω» (για το οποίο βλ. λ. *αλυσίδα*, *ειλός*)].

Ιούνιος (ο) {Ιούνιου} ο έκτος μήνας του έτους, ο πρώτος του καλοκαιριού, ο οποίος έχει 30 ημέρες ΣΥΝ. (λαϊκ.) *θεριστής*. Επίσης (λαϊκ.) **Ιούνιος κ. Γιούνης** ΣΧΟΛΙΟ λ. μήνας. [ETYM. *μεγν.* < λατ. *Junius*, μήνας του ρωμαϊκού ημερολογίου αφιερωμένος στη θεά *Hera*, < *Junō* «*Hera*»].

ιουρασιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τη γεωλογική περίοδο του Μεσοζωϊκού Αιώνα, κατά τη διάρκεια της οποίας γνώρισαν τη μεγαλύτερη τους ανάπτυξη και κυριαρχία σε ξηρά, θάλασσα και αέρα κάθε είδους γιγαντιαία ερπετά (δεινόσαυροι, ιχθυόσαυροι, πτερό-σαυροι κ.λπ.).

[ETYM. *Μεταφορά* του *γαλλ.* *jurassique* < *Jura*, οροσειρά μεταξύ Ελβετίας και Γαλλίας (< *κελτ.* *iuri* «δοσώδες όρος»)].

Ιουστίνη (η) γυναικείο όνομα. Επίσης *Ιουστίνια*. [ETYM. *μεγν.* κύρ. όν., θηλ. του *Ιουστίνος* (βλ. λ.)]. **ιουστινιάνειος**, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Ιουστινιανό Α, αυτοκράτορα του Βυζαντίου (την περίοδο 527-565) και άγιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *κόδικας* | *νομοθεσία*. [ETYM. *μεγν.* < λατ. *Justinianus* < *Justus* «δικαίος, νόμιμος»].

Ιουστινιανός (ο) όνομα δύο αυτοκρατόρων του Βυζαντίου, με γνωστότερο τον Ιουστινιανό Α' (τον *Μέγα*) (527-565), ο οποίος έκτισε τον ναό της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη, συνέβαλε στην εμπέδωση της Ορθοδοξίας και άφησε σπουδαίο νομοθετικό έργο (*Ιουστινιάνειος νομοθεσία*).

[ETYM. *μεγν.* < λατ. *Justinianus* | *Justinus* < *επίθ.* *Justus* «δικαίος, νόμιμος»] **Ιουστίνος** (ο) 1. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας με γνωστότερο τον φιλόσοφο και απολογητή (2ος αι.) 2. όνομα αυτοκρατόρων του Βυζαντίου. [ETYM. < *μεγν.* *Ιουστίνος* < λατ. *Justinus* < *επίθ.* *Justus* «δικαίος, νόμιμος»].

ιουρως, -ους, -ουν {χωρ. *πληθ.*} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα του μενεζέ: ~ *βαφή* ΣΥΝ. *μενεζεδής*, *μοβ*, *σκουρογάλιας*. [ETYM. < *ιον* + *χρως* < *αρχ.* *χρως* «χρώμα»].

ιπάριο (το) {ιπάρι-ου | -ών} 1. (αρχαιοπρ.) το μικρό σε ηλικία ή μέγεθος άλογο ΣΥΝ. *αλογάκι* 2. μικρή ατμοκίνητη αντλία, που χρησιμοποιείται για την τροφοδοσία λέβητα με νερό ή την παραγωγή πεπιεσμένου αέρα στις ατμάμυξες, που υποβοηθεί την κίνηση αντλίας. **Ίππαρχος** (ο) {Ίππαρχου} όνομα ιστορικών προσώπων της αρχαίας Ελλάδας, με σημαντικότερο τον Ίππαρχο που έζησε στη Ρόδο (2ος αι. π.Χ.) και υπήρξε ο μεγαλύτερος αστρονόμος της αρχαιότητας.

[ETYM. < *αρχ.* *Ίππαρχος* < *ίππος* + *-άρχος* < *άρχω*]. **ιπάρχιος** (ο) {ιπάρχι-ου | -ών, -ους} (παλαιότ.) ο αρχηγός του Ίππικού. [ETYM. < *αρχ.* *Ίππαρχος* < *ίππος* + *-άρχος* < *άρχω*].

ιπασσία (η) {χωρ. *πληθ.*} 1. η τέχνη του να ιππείει κανείς άλογο 2. το άθλημα κατά το οποίο ο ιππέας εκτελεί με το άλογο του διάφορες ασκήσεις και άλματα 3. (γενικότ.) ο περιπάτος ή η πορεία πάνω σε άλογο: *κάνω ~ ΣΥΝ.* *καβάλα*. [ETYM. < *αρχ.* *ιπασσία* < *ιπάζομαι* «οδηγώ ίππους, ιππεύω» < *ίππος*].

ιπαστί επίπρ. (αρχαιοπρ.) 1. σαν ιππέας, με τον τρόπο που κάθεται ο ιππέας πάνω στο άλογο ΣΥΝ. *καβάλα* 2. (σε ερωτική στάση) με τη γυναίκα να κάθεται πάνω στον άνδρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί. [ETYM. < *μεγν.* *ιπαστί* < *αρχ.* *ιπάζομαι* «οδηγώ ίππους, ιππεύω» < *ίππος*].

ιππέας (ο) {ιππ-είς, -έων}, **ιππεύτρια** (η) [1893] {ιππευτριών} 1.(λόγ.) αναβάτης αλόγου ΣΥΝ. *καβαλάρης* 2. στρατιώτης που ανήκει σε έφιππο στρατιωτικό σώμα ΑΝΤ. *πεζός* 3. ΣΤ. ο τριακισιομέδμιμος (βλ. λ.).

[ETYM. < *αρχ.* *ιππέας* < *ίππος*].

ιππιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που ανήκει ή προέρχεται από ίππο: ~ *ορός* (ο ορός που λαμβάνεται από το αίμα του αλόγου) | *κρέας* ΣΥΝ. *αλογήσιος*.

ιππευτήριο (το) [1887] {ιππευτηρί-ου | -ών} στεγασμένος χώρος, στον οποίο γίνονται μαθήματα ιππασίας.

ιππευτική (η) [1833] {χωρ. *πληθ.*} η τέχνη της ιππασίας, κατά την οποία επιχειρείται η μέγιστη αξιοποίηση των αντιληπτικών ικανοτήτων του αλόγου με τη μικρότερη δυνατή παρέμβαση του αναβάτη.

— *ιππευτικός*, -ή, -ό. **ιππεύω** ρ. *μετβ.* κ. *αμετβ.* [αρχ.] {ιππεύσα} ♦ 1. (μετβ.) ανεβαίνω σε άλογο ή άλλο ζώο, λχ. *μουλάρι*, *γάδαρο* ΣΥΝ. *καβαλικεύω*, *καβαλάω* ♦ (αμετβ.) 2. κινούμαι έφιππος 3. κάνω ιππασία: *ιππείει ωραία*.

— *ιππευση* (η) {μεγν.}.

ιππληασία (η) {μεγν.} {ιππλησιών} (λόγ.) ο αγώνας δρόμου μεταξύ

ιππέων ΣΥΝ. *ιπποδρομία*.

ιππληάτης (ο) {ιππληατών} (λόγ.) ο επαγγελματίας που ιππείει άλογο και το οδηγεί σε αγώνες δρόμου (στον ιππόδρομο) ΣΥΝ. *ιππέας*, *τζόκει*.

[ETYM. < *αρχ.* *ιππληάτης* < *ιππ(ο)-* + *-ελάτης* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ελάνω*].

ιππήλατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που τον σέρνει άλογο: ~ *άμαξα* | *όχημα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

[ETYM. < *αρχ.* *Ίππήλατος* < *ιππ(ο)-* + *-ελάτος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ελάνω*].

Ιππίας (ο) 1. αρχαίος Αθηναίος, γιος και διάδοχος του Πεισιστράτου στην τυραννίδα μετά την εκδίωξη του από την Αθήνα κατέφυγε στην Περσία και έλαβε μέρος στην εκστρατεία των Περσών στον Μαραθώνα 2. αρχαίος Έλληνας σοφιστής (5ος αι. π.Χ.). [ETYM. < *αρχ.* *Ίππίας* < *ίππος* + *παργα*. *επίθημα* -ίας, πβ. κ. *Κριτ-ίας*, *Λυσ-ίας*, *Γοργ-ίας*].

ιππίδες (οι) {ιππιδών} οικογένεια θηλαστικών που περιλαμβάνει τα *άλογα*, τα *γιάδουρια*, τα *μουλάρια*, τις *ζέβρες* κ.ά. [ETYM. *Μετάφρ.* *δάνειο* από νεολατ. *equidae* < λατ. *equus* «ίππος»].

ιππική (η) [αρχ.] η ιππασία και οι ιππικοί αγώνες. **ιππικός**, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα *άλογα* ή με την ιππασία και τους ιππείς: ~ *αγώνας* | *ασκήσεις* | *τέχνη* | *όμιλος* | *επιδείξεις* 2. **ιππικό** (το) το σώμα στρατού που αποτελείται από έφιππους άνδρες ΣΥΝ. (λαϊκ.) *καβαλαρία*.

ιππο- κ. **ιππο-** κ. **ιππ-** ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται 1. με το άλογο: *ιππό-δρομος*, *ιππο-κόμος*, *ιππ-ήλατος* 2. με τον ίππο (στη μηχανολογία): *ιππο-δύναμη*. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. κ. Ν. Ελληνικής (πβ. *αρχ.* *ιππό-δρομος*, *ιππο-κόμος*), που προέρχεται από το ουσ. *ίππος*].

Ιπποδάμεια (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά της Πίσας Οινόμαου, σύζυγος του Πέλοπα, από τον οποίο απέκτησε έξι γιους, μεταξύ των οποίων τον Ατρέα και τον Θυέστη. [ETYM. < *αρχ.* *Ίπποδάμεια*, θηλ. του *Ίππόδαμος*] (βλ. λ.).

ιπποδάμειος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που θεωρείται έργο του Ίπποδάμου, που αποδίδεται στον Ίππόδαμο 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που φέρει πολεοδομικά χαρακτηριστικά, τα οποία θεωρείται ότι εισήγαγε ο Ίππο-δάμος, π.χ. ορθογώνια τεμνωμένους δρόμους ή κατανομή της πόλης σε ζώνες δραστηριοτήτων.

Ιπποδάμιος (ο) {Ιπποδάμου} (ο Μιλήσιος) αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας και πολεοδόμος (5ος αι. π.Χ.).

[ETYM. *αρχ.* < *επίθ.* *ιππόδαμος* «*δαμαστής αλόγων*» < *ίππο-* + *δαμος* < *θ.* *δαμ-*, για το οποίο βλ. λ. *δαμάζω*].

ιπποδρομία (η) [αρχ.] {ιπποδρομιών} ο αγώνας ταχύτητας μεταξύ εκπαιδευμένων αλόγων, τα οποία καθοδηγούνται από επαγγελματίες αναβάτες ΣΥΝ. (λόγ.) *ιππληασία*, (καθημ.) *κούρσα*. — *ιπποδρομακός*, -ή, -ό [μεγν.].

ιπποδρόμιο (το) [αρχ.] {ιπποδρομι-ού | -ών} ο ειδικά διαμορφωμένος ανοικτός χώρος, που προορίζεται για τη διεξαγωγή αγώνων μεταξύ αλόγων ΣΥΝ. *ιππόδρομος*, *πίστα*.

ιππόδρομος (ο) [αρχ.] {ιπποδρόμ-ου | -ών, -ους} 1. ο ειδικά διαμορφωμένος ανοικτός χώρος (στίβος με *χλοστάπια*, *χώμα* ή *άμμο*), που προορίζεται για τη διεξαγωγή αγώνων με *άλογα* εκπαιδευμένα για *ιπποδρομίες* ΣΥΝ. *ιπποδρόμιο* 2. (γενικότ.) το σύνολο των εγκαταστάσεων (στάβλοι, στίβος, εξέδρες, εξέδρες και θεωρία για τους θεατές, περίβολοι, εκδοτήρια κ.λπ.) 3. (συνεκδ.) οι ιπποδρομίες και τα τυχερά παιχνίδια που σχετίζονται με αυτές: το *πάθος* του για τον ~ τον *κατέστρεψε* || *παίζω στον ~* || τα *στοιχήματα* | *λαχεία* του ~, — *ιπποδρομακός*, -ή, -ό [μεγν.].

ιπποδύναμη (η) {-ης κ. -άμεος | χωρ. *πληθ.*} ΜΗΧΑΝ. η ισχύς μηχανής μετρημένη σε ίππους (βλ. λ., σημ. 3): το αυτοκίνητο είναι *μηκής ~* και *δεν τραβάει στην ανηφόρα* || η *φορολογητέα ~*. [ETYM. *Μετάφρ.* *δάνειο* από αγγλ. *horse power*].

ιπποειδή (τα) ΖΩΟΛ. οικογένεια μονόηλων θηλαστικών, στην οποία ανήκει το *άλογο*, ο *ημίονος*, ο *γάδαρος*, η *ζέβρα* κ.ά. Επίσης *ιππίδες* (οι). [ETYM. *Μετάφρ.* *δάνειο* από νεολατ. *equidae*].

ιππόκαμπος (ο) {-ου κ. -άμπου | -ών κ. -άμπους, -ους κ. -άμπους} 1. μικρό ψάρι που ζει κυρ. στις θερμές θάλασσες και έχει χαρακτηριστικά παράξενο σχήμα, καθώς το κεφάλι του σχηματίζει γωνία με το σώμα του, κολυμπά σε όρθια στάση με τη βοήθεια του ραχιαίου πτερυγίου, ενώ η λεπτή ουρά του χρησιμεύει ως όργανο αγκιστρώσεως ΣΥΝ. *αλογάκι* της *θάλασσας* 2. ΑΝΑΤ. περιοχή του εγκέφαλου που σχετίζεται με τις διαδικασίες της μνήμης και της μάθησης. [ETYM. < *μεγν.* *Ιππόκαμπος* < *ίππο-* + *-κάμπος* < *κάμψι* «θαλάσσιο τέρας», *αβεβ.* *ετύμου*, *πθ.* *δάνειο*, ο ανατομικός όρ. είναι αντιδάν. από νεολατ. *hippocampus*].

ιπποκόμος (ο) 1. ο υπεύθυνος για την καθαριότητα, την υγεία και τη διατροφή των αλόγων ΣΥΝ. *σταβλίτης* 2. (παλαιότ.) στρατιώτης που υπηρετούσε προσωπικά αξιωματικό ΣΥΝ. *ορντινάτσα*. — *ιπποκομία* (η) (σημ. 1).

[ETYM. < *αρχ.* *ίπποκόμος* < *ίππο-* + *-κόμος* < *κομώ* «φροντίζω», βλ. κ. - *κομιά*].

Ιπποκράτης (ο) {-η κ. -άτους} 1. ο μεγαλύτερος αρχαίος Έλληνας ιατρός (460-377 π.Χ.), γνωστός και ως «*πατέρας της ιατρικής*»: *Φρ. όρκος του Ιπποκράτη* ο όρκος που δίνουν οι απόφοιτοι της Ιατρικής Σχολής, πριν ασκήσουν την ιατρική ως επάγγελμα 2. ανδρικό όνομα. — *ιπποκρατικός*, -ή, -ό [1889] κ. *ιπποκράτειος*, -α, -ο [μεγν.]. [ETYM. < *αρχ.* *Ίπποκράτης* «αυτός που κρατάει τους ίππους» < *ίππο-* + *-κράτης* < «*ρατώ*»]. **Ιππόλυτος** (ο) {-ου κ. -ύτου} 1. ΜΥΘΟΛ. γιος του Θησέα, τον οποίο

ερωτεύθηκε η μητριά του Φαίδρα· γνωστός κυρ. από την ομώνυμη τραγωδία του Ευριπίδη 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. < αρχ. *Ἰππόλυτος* «αυτός που λυθεί τους ίππους» < *ἵππο-* + *λυτός* < *λύω*].

ιππομαχία (η) [αρχ.] {ιππομαχίων} η μάχη που διεξάγεται μεταξύ έφιππων στρατιωτών.

ιππονομή (η) [1833] ΣΥΡΑΤ. η τροφή που αναλογεί στα άλογα του στρατού κάθε 24 ώρες. [ETYM. < *ἵππο-* + *νομή* < *νέμω*].

ιπποπέδη (η) {ιπποπεδών} (λόγ.) τα δεσμά που τοποθετούνται στα πόδια των αλόγων, ώστε να μη μπορούν να κινούνται ελεύθερα. [ETYM. < *μγν.* *ἵππο-* + *πέδη* (βλ. λ.)].

ιπποπόταμος (ο) [μγν.] 1. μεγάλο, χορτοφάγο αμφίβιο θηλαστικό, που ζει σε ποταμούς και βάλτους της Αφρικής, του οποίου το σώμα έχει πολύ χοντρό ρυτιδωμένο γκριζωπό δέρμα και παχύ υποδόριο στρώμα λίπους, κοντά, χοντρά πόδια, πλατύ ρύγχος και κοντά αφτιά και ουρά 2. (μτφ.-σκωπτ.) ο εξαιρετικά χοντρός άνθρωπος.

ίππος (ο) 1. (λόγ.-επιστημ.) το άλογο: *αραβικός* - ΣΥΝ. (λογοτ.) άτι ΦΡ. *δόξριος ίππος* βλ. λ. 2. ΑΘΛ. (α) *πλάγιος ίππος* επίμηκες όργανο γυμναστικής ανδρών, ύψους 1,08 μέτρων, με δύο λαβές στην κορυφή, στις οποίες στηρίζεται ο αθλητής και εκτελεί κινήσεις του κορμού και των ποδιών (περιστροφές, ψαλιδία κ.λπ.) χωρίς διακοπή μέχρι το τέλος της επίδειξης (β) *ίππος άματος* όργανο γυμναστικής όμοιο με το παραπάνω, χωρίς λάβες, πάνω στο οποίο στηρίζεται ο αθλητής με τα χέρια, για να εκτελέσει άμια, αφού τρέξει και πατήσει στον βατήρα που είναι τοποθετημένος μπροστά 3. ΜΗΧΑΝ. η μονάδα που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της ισχύος των μηχανών και ισούται με τη δύναμη που χρειάζεται για να σηκωθεί βάρος εβδομήντα πέντε κιλών κατά ένα μέτρο για ένα δευτερόλεπτο. [ETYM. < αρχ. *ἵππος* (ήδη μκ. i-qo) < ΙΕ. *ekwo- «ίππος», πβ. σανσκρ. *ásvah*, λατ. *equus*, αρχ. αγγλ. eoh «πολεμικό άλογο» κ.ά. Η παρουσία του παρόλλ. τύπου *ίκκος* και συνθέτων όπως το κύρ. όν. *Λεύκ-ίππος* (αντί **Λεύκ-ίππος*), αποδεικνύει ότι η δασύτητα της λ. *ίππος* είναι υστερογενής. Το αρχικό ι- παραμένει ανεμυμμένο. Η λ. *ίππος* χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως ά συνθ. (πβ. *ίππο-κόμος*, *ίππο-πόταμος* κ.ά), καθώς και σε κύρια ονόματα (πβ. *Ἰπποκράτης*, *Ἰππό-λυτος*, *Ξάνθ-ιπ-πος*). Βλ. κ. λ. *άλογο*].

ιπποσκευή (η) [1847] (λόγ.) το σύνολο του εξοπλισμού ενός αλόγου, ώστε να μπορεί να το υπεβίπει κανείς, κυρ. η σέλα, ο αναβολέας, τα χάλιναρία και η στομάδα (πβ. λ. *σαγή*).

ιπποστάσιο (το) {ιπποστασί-ον | -ων} (λόγ.) ο κλειστός χώρος όπου φυλάσσονται τα άλογα ΣΥΝ. στάβλος, ιπποτροφείο. [ETYM. < αρχ. *ἵπποστάσιον* < *ἵππο-* + *-στάσιον* < *στάσις*].

ιπποσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των ιπποτών: η *παρακμή της* -1| *περιπλανώμενη* ~ ΣΥΝ. ιπποτισμός 2. η ιδιότητα του να είναι κανείς ιππότης, η ευγενική, έντιμη και αξιοπρεπής συμπεριφορά ΣΥΝ. ιπποτισμός.

ιππότης (ο) {ιπποτών} 1. ΙΣΤ. ευγενής του Μεσαίωνα που μαχόταν έφιππος και συνήθ. ανήκε σε τάγμα, του οποίου τις αρχές ακολουθούσε: οί ~ της *Στρογγυλής Τραπεζής* | της *Αποκαλύψεως* (αιρετικοί του 19ου αι.) || *περιπλανώμενος* ~ (που περιπλανιόταν αναζητώντας την περιπέτεια, τη δόξα, τον έρωτα κ.λπ.) || *χρίστηκε* ~ || *σδηρόρακτος* ~ 2. ΙΣΤ. μοναχός ένοπλου τάγματος που ορκιζόταν πίστη στην Εκκλησία και πολεμούσε εναντίον των απίστων: οί *Ναίτες ιππότες* (ρωμαιοκαθολικό τάγμα, που έδρασε στις Σταυροφορίες) 3. ο άνδρας που έχει τιμηθεί με το παράσημο τιμής μοναχικού τάγματος: ~ του *Σωτήρος* | της *Λεγεώνας της Τιμής* - (μτφ.) 4. ο άνδρας με ευγενικούς και περιποιητικούς τρόπους, κυρ. απέναντι στις γυναίκες: *ένας ~ δεν αφήνει ποτέ μια γυναίκα να γυρίσει μόνη της τη νύχτα στο σπίτι* ΣΥΝ. *τέντεντλιαν* 5. ο άνδρας που συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά του ρομαντικού εραστή (νέος, ωραίος και ευγενής): *πέρασε όλη της τη νύχτη περιμένοντας μάταια τον ~ της*. [ETYM. < αρχ. *ιππότης* < *ίππος*. Οι σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. *chevalier*].

ιπποτικός, -ή, -ό [1840] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ιπότη, τη ζωή και τη δράση του (σημ. 1): ~ *τίτλος* | *περιπέτειες* | *μυθιστορήματα* | *ποίηση* | *χαρακτήρας* - ΦΡ. *ΙΠΠΟΤΙΚΟ Τάγμα* μεσαιωνικό τάγμα, τα μέλη του οποίου είχαν ορκιστεί πίστη στην Εκκλησία και υπηρετούσαν φιλανθρωπικούς σκοπούς ή πολεμούσαν εναντίον των απίστων (λ.χ. για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων): το - των *Ναϊτών* | του *Αγίου Λαζάρου* 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια, αβροφροσύνη (ιδ. προς τις γυναίκες): ~ *συμπεριφορά* | *χειρονομία* | *έρωτας* (πιστός, αφοσιωμένος) | *αίσθημα*. — ιπποτικότητα (η) [1870]. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *chevaleresque*].

ιπποτισμός (ο) [1868] {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των ιδιοτήτων που αποδίδονται στους ιππότες (κυρ. η ευγένεια, η αξιοπρέπεια, η γενναϊότητα κ.λπ.): *από ~ παραχώρησε τη θέση του στην κυρία* ΣΥΝ. ευγένεια 2. ο θεομός που κατά τον Μεσαίωνα αναγνώριζε τους ιππότες ως χωριστή και τιμώμενη τάξη 3. το σύνολο των ιπποτών ΣΥΝ. ιπποσύνη.

ιπποτροφείο (το) [μγν.] ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος για τη συντήρηση και την αναπαραγωγή αλόγων ΣΥΝ. ιπποφορβείο, ιπποστάσιο.

ιπποτρόφος (ο) [αρχ.] το πρόσωπο που ασχολείται με την εκτροφή και αναπαραγωγή αλόγων. — ιπποτροφία (η) [αρχ.].

ιππορίδα (η) 1. ΙΣΤ. φρούτα από τριχες αλόγου, που έφεραν ως διακριτικό του βαθμού τους οι Τούρκοι πασάδες: *πασάς με τρεις ιππο-ρίδες* (στρατιάρχη) · 2. ΑΝΑΤ. η νηματοειδής απόληξη του νοτιαίου μυελού · 3. ποώδες φυτό με στενά, επιμήκη φύλλα.

[ETYM. < αρχ. *ἵππουρίς*, -ίδος < *ἵππο(ο)-* + *-ουρίς* < *ουρά*). ο ανατ. όρ. αποτελεί αντιδάν., < αγγλ. *hippuris*].

ιπποφάγος (ο) [μγν.] αυτός που τρώει αλογήσιο κρέας. — ιπποφα-Υία (η) [1891].

ιπποφορβείο (το) ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος για την εκτροφή και αναπαραγωγή αλόγων ΣΥΝ. ιπποτροφείο.

[ETYM. < μγν. *ἵπποφορβεύς* (πβ. αρχ. *ἵπποφόρβιον*) < *ἵππο-* + *φορβεύς* < *φέρβω* «τρέφω». Βλ. κ. *φορβή*].

Ιπώννας (ο) {Ιπώννακτ-ος, -α} αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής, ιαμβογράφος, από την Έρεσο (6ος αι. π.Χ.). Επίσης Ιπώννακτας. [ETYM. < αρχ. *Ἰπώννας* < **ἵππο-Ράνας* < *ἵππος* + *άνας* «βασιλιάς» (βλ. λ.)].

ipso facto λατ. (προφέρεται *ίπσο φάκτο*) με αυτό καθ' εαυτό το γεγονός, το συμβάν.

ipso jure λατ. (προφέρεται *ίπσο γιούρε*) αυτοδικαίως.

ιπταίμο, ο αμετβ. αποθ. {ιπταίμοι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, μγν. ιπταίμοι, -η, -ο | παρατ. ιπταίμων, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (αρχαιοπρ.) 1. πετάω, βρσκομαι στον αέρα 2. (η μτχ. *ιπταίμενος*, -η, -ο) βλ. λ.

ΣΧΟΛΙΟ 1. αποθετικός.

[ETYM. < αρχ. *ἵπταμαι* (κατά το σχήμα *εστην, στήσομαι* του ρ. *ίσταμαι*, που συνέπιπε μορφολογικά με τους τύπους *εστην, πτήσομαι* του ρ. *ίπταμαι*) < θ. πτά- < **πιά*, μηδενισμ. βαθμ. (ως προς την α' συλλαβή) του *δισύλλ.* 1.Ε. θ. **petā*- «πετώ», πβ. σανσκρ. *pātati*, λατ. *penna* «πούπουλο» (< **pet-na*), ιταλ. *penna*, γερμ. *Feder* «φτερόν», αγγλ. *feather* κ.ά. Ομόδρ. *πέτ-ομαι, πετινός, πη-νό(ν), πε-ρό(ν), πί-πτο* (βλ. λ.), *πτό-σις* (-η), *πτό-μα* κ.ά.].

ιπταίμενος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται στον αέρα, που πετά: *-μηνάγει | ραντάρ ~ Αγνώστης Ταυτότητας ~ Αντικείμενα* (Α.Τ.Ι.Α. ή Υ.Ε.Ο.) · ΦΡ. *ιπταίμενος δίσκος* άγνωστο αντικείμενο που παρτηρείται στον ουρανό, έχει σχήμα φτενινού δίσκου και ορισμένοι πιστεύουν ότι έχει εξωγήινη προέλευση (πβ. λ. *ούφο*) 2. (ζώο) που φέρει φτερά ή μπορεί να πραγματοποιήσει πτήση: ~ *σαύρα* | *μυρμήγκι* | *κατασαρίδα* | *σκίουρος* || ο *Πήγασος* ήταν ένα *μυθικό ~ άλογο* 3. *ιπταίμενο δελφίνι* τύπος ταχύπλοου επιβατηγού σκάφους, του οποίου η καρένα (βλ. λ.) ανυψώνεται, ώστε να μην ακουμά στην επιφάνεια του νερού καθώς πλέει, χάρη σε πλαϊνά πτερύγια, τα οποία βυθίζονται μερικώς ή πλήρως στο νερό (πβ. λ. *καταμαράν*) ΣΥΝ. υδροπτερόνιο 4. (για πρόσ.) αυτός που κινείται με αεροπλάνο ή ελικόπτερο, συνήθ. λόγω επαγγέλματος: ~ *συνόδος/ προσωπικό* (σε αντιδιαστολή προς το προσωπικό εδάφους αεροδρομίου ή αεροπορικής εταιρείας) || ~ *γιατροί* (που κινούνται με ιπταίμενο μέσο) 5. *ιπταίμενος* (ο) ο πιλότος αεροσκάφους, ιδ. της Πολεμικής Αεροπορίας: ο *γιος της είναι* ~. [ETYM. Μτχ. ενεστ. του αρχ. *ίπταμαι*. Πολλοί όροι είναι μετάφρ. άμεγα: *ιπταίμενος δίσκος* (< αγγλ. *flyng saucer*), *ιπταίμενο δελφίνι* (< αγγλ. *diving dolphin*), *ιπταίμενο προσωπικό* (< αγγλ. *flyng crew*) κ.ά.].

ιπτάδες (ο) ΙΣΤ. (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) αυτοκρατορικό διάταγμα, σουλτανικό φερμάνι. [ETYM. < τουρκ. *irade*].

Ιράκ (το) {άκλ.} (αραβ. Al-Jumhūriyah al-İrāqīyah = Δημοκρατία του Ιράκ) κράτος της ΝΔ. Ασίας με πρωτεύουσα την Βαγδάτη, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Ιράκ. — Ιρακινός (ο), Ιρακινή (η), ιρακινός, -ή, -ό.

[ETYM. < αραβ. *Iraq*, αβεβ. ετύμου, ίσως προέρχεται από παλαιότ. όρο που σημαίνει «όχθη» λόγω του ότι περιλαμβάνει τη λεκάνη των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη].

Ιράν (το) {άκλ.} (περσ. JomhOriye Eslāmiye Iran = Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν) κράτος της ΝΔ. Ασίας με πρωτεύουσα την Τεχεράνη, επίσημη γλώσσα την Περσική και νόμισμα το ριάλ· *άλλως (παλαιότ.) Περσία* (ο). — Ιρανός (ο), Ιρανή (η), ιρακινός, -ή, -ό (βλ. λ.). [ETYM. < περσ. *Iran* < αρχ. περσ. *Eran* | *Arjan* «Άριο»].

ιρακινός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το Ιράν ή/και τους κατοίκους του ΣΥΝ. περσικός 2. αυτός που σχετίζεται με τον κλάδο της ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας, στον οποίο ανήκουν η Περσική, η Πάστο (επίσημη γλώσσα του Αφγανιστάν), η Οσετική (γλώσσα του Καυκάσου) κ.ά.: ~ *γλώσσες*.

ιρασιοναλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό σύστημα του 19ου αι., σύμφωνα με το οποίο η νόηση δεν μπορεί να προσεγγίσει εξ ολοκλήρου τη γνώση, πράγμα που μπορεί να γίνει μέσω της ενόρασης ή της διαίσθησης, με το ένστικτο και τη βούληση ΑΝΤ. ρασιοναλισμός, ορθολογισμός, λογοκρατία. — ιρασιοναλιστής (ο), ιρασιονα-λίστρια (η), ιρασιοναλιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *irrationnalisme* < in- στερητ. + *rationalisme* < λατ. *ratio* «λόγος, λογισμός»].

ίριδα (η) {ιριδών} 1. ΜΕΤΕΩΡ. φυσικό φαινόμενο που εμφανίζεται στον ουρανό μετά τη βροχή, το οποίο προκαλείται από τη διάθλαση του φωτός μέσα από τα σταγονίδια της βροχής και την ατμόσφαιρα και κατά το οποίο σχηματίζονται τα επτά βασικά φυσικά χρώματα σε τόξο που προβάλλεται στον ουρανό (ουράνιο τόξο) · ΦΡ. *χρώματα της ίριδας* τα επτά χρώματα (μοβ, βαθύ μπλε, ανοιχτό μπλε, πράσινο, πορτοκαλί και κόκκινο) που σχηματίζει η αντανάκλαση του ηλιακού φωτός · 2. ΑΝΑΤ. εξωτερικό τμήμα του ματιού, που έχει κυκλικό σχήμα, βρίσκεται μεταξύ του κερατοειδούς χιτώνα και του κρυσταλλοειδούς φακού και φέρει στο κέντρο οπή (την κόρη), έχει διαφορετικό χρώμα σε κάθε άνθρωπο και λειτουργεί ως οπτικό διάφραγμα · 3. διασκορμικό φυτό με άνθη διάφορων χρωμάτων και φύλλα μακρόστενα στο σχήμα σπαθίου, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή καλλυντικών και τη φαρμακευτική. — ιριδικός, -ή, -ό. [ETYM. < αρχ. *ἶρις*, αρχ. θεωνύμο, < *Ἰριε* < ΙΕ. **wi-r*- «κάμπω, λυγίζω», πβ. αρχ. αγγλ. *wir* «σύρμα» (> αγγλ. *wire*), αρχ. σκανδ. *vir* «ελικοειδής γραμμή, σπράλ» κ.ά. Πιστεύεται ΟΤι η λ. *ίρις* συνδ. ετυ-

μολογικά και με τη λ. *Ιτέα* (βλ. λ.). Η σημ. τής οφθαλμολογίας είναι μτγν.].
ιριδεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση με την οποία αφαιρείται μέρος τής
 ιδιάς, με σκοπό να ελαττωθεί η πίεση στο εσωτερικό του ματιού ή να ανοίξει
 δίοδος για το φως. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iridectomy].
ιριδίδα (οι) {ιριδιών} οικογένεια φυτών που περιλαμβάνει τα φυτά ιρίδα,
 κρόκο, γλαδιόλα κ.ά. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Iridaceae].
ιριδίω ρ. αμετβ. {ιριδίσα} εμφανίζω στην επιφάνεια μου τα χρώματα τής
 ιδιάς: όταν χύνεται πετρέλαιο στη θάλασσα, τα νερά ιριδί-ζουν. [ETYM₂
 Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. iriser].
ιριδίω (το) [1812] {ιριδίω | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μεταλλικό
 στοιχείο (σύμβολο Ir) (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΗΝ.).
 [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iridium. Το χημικό στοιχείο οφείλει
 την ονομασία του στις ποικίλες αποχρώσεις που σχηματίζονται μετά την
 κατεργασία του].
 ιριδιούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει ιριδίω. [ETYM₂ <
 ιριδίω + -ούχος < έχω].
ιριδισμός (ο) το φαινόμενο κατά το οποίο ένα σώμα παρουσιάζει στην
 επιφάνεια του τα χρώματα τής ιδιάς, όταν πέφτει πάνω του το φως (π.χ. στις
 σαπουνόφουσες, τις πετρελαιοκηλίδες κ.λπ.). Επίσης ιριδισμα (το). [ETYM₂
 Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. irisation].
ιριδίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τής ιδιάς του ματιού. [ETYM₂
 Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iritis].
 ιριδοκλήη (η) ΙΑΤΡ. η πρόπτωση τμήματος τής ιδιάς του ματιού μετά από
 τραυματισμό του κερατοειδούς. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ.
 iridocoele].
ιριδοτομία (η) ΙΑΤΡ. η απλή χειρουργική επέμβαση και τομή στην ιρίδα του
 ματιού. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iridotomy].
 ιριδοτός, -ή, -ό αυτός που εμφανίζει ποικιλία στον χρωματισμό του: - επιφάνεια
 | όφραση ΣΥΝ. ποικιλόχρωμος ΑΝΤ. μονόχρωμος.
Ιρίς (η) {Ιριδ-ος, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Θαμάντος και τής Ωκεανί-δας
 Ηλέκτρας, αδελφή των Αρπυιών, αγγελιαφόρος των θεών 2. γυναικείο όνομα.
 Επίσης (καθμ.) 'Ιριδα [ETYM₂ < αρχ. 'Ιρις, βλ. λ. *ιρίδα*].
Ιρλανδία (η) (αγγλ. Republic of Ireland = Δημοκρατία τής Ιρλανδίας, ιρλ. Eire) 1.
 νησί του Ατλαντικού Ωκεανού στη ΒΔ. Ευρώπη, που χωρίζεται από τη
 Μεγάλη Βρετανία από την Ιρλανδική Θάλασσα 2. κράτος τής ΒΔ. Ευρώπης,
 που καταλαμβάνει το παραπάνω νησί εκτός από το Β. τμήμα του, με
 πρωτεύουσα το Δουβλίνο, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και την Ιρλανδική
 και νόμισμα τη λίρα Ιρλανδίας (2002: ευρώ) ΣΥΝ. Έιρε (το) 3. **Βόρεια**
Ιρλανδία γεωγραφική και πολιτική διαίρεση του Ηνωμένου Βασιλείου, που
 καταλαμβάνει το ΒΑ. τμήμα του νησιού τής Ιρλανδίας (σημ. 1), με
 πρωτεύουσα το Μπέλφαστ. — Ιρλανδός κ. (λαϊκ.) Ιρλανδέζος (ο), Ιρλανδή κ.
 (λαϊκ.) Ιρλανδέζα (η), ιρλανδικός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) ιρλανδέζικος, -η/-ια, -ο.
 Ιρλανδικά κ. (λαϊκ.) Ιρλανδέζικα (τα).
 [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. Irlande (οπτικό δάνειο) < αγγλ. Ireland. Τόσο
 το αγγλ. Ire-land (land «γη, χώρα») όσο και το ιρλ. Eire ανάγονται σε αρχ. ιρλ.
 Erin | Eriu < iar «δύση», οπότε η λ. Ireland σημαίνει «χώρα τής δύσεως». Οι
 αρχ. Ρωμαίοι γνώριζαν τη χώρα με το όνομα Hibernia | Bernia < κελτ. Iveriu].
 ιρόκο (το) σκληρό και ανθεκτικό στην υγρασία αφρικανικό ξύλο, χρώματος
 καφέ-ερυθρού.
 [ETYM₂ < αγγλ. iroko, λ. της γλ. Γιορούμπα (ομιλείται από φυλή που ζει στη
 Νιγηρία, στο Μπενίν και στο Τόγκο)].
ισά επήρ. [μεσν.] 1. με τρόπο που να υπάρχει ισότητα, σε ίσα μέρη: *χώριαν ~*
την πατρική περιουσία ΣΥΝ. ισομερής ΑΝΤ. άνισα, ανισομερής (λαϊκ. αντί
 ίσια) ΦΡ. (δεν είμαστε) *ισα κι όμοια* βλ. λ. *όμοια* 2. σε ευθεία γραμμή: θα
προχωρήσει ~ και δεν θα στρίψει πουθενά ΣΥΝ. ίσια, ευθεία, (λαϊκ.-οικ.)
 ντουρου ΑΝΤ. λοζά 3. σε όρθια στάση χωρίς κύρτωση: *κράτα ~ το κορμί σου*
και μην καμπουριάζεις! 4. κατευθείαν, αμέσως, χωρίς καθυστερήσεις: μετά τη
 δουλειά *τράβηξαν-για το σπίτι: δεν στάθηκαν ούτε λεπτό* 5. ευθέως,
 απερίφραστα: ΦΡ. *τα λέω σε κάποιον στα ίσα* μιλάω ανοιχτά, απερίφραστα: *εγώ*
δεν φοβάμαι, θα πάω και θα του τα πω στα ίσα 6. (χρον.) μόλις: ΦΡ. *ισα που* (i)
 μόλις που: *~ πρόλαβα να τελειώσω το μαγειρέμα κι ήρθαν οι καλεσμένοι* (ii)
 ανεπαίσθητα, ελάχιστα: *~ τον ακούμησα κι άρχισε τις φωνές* 7. ίσο-ίσο (i)
 ακριβώς, στην απαιτούμενη ποσότητα ή στιγμή: *το ύρασμα μου έφτασε ~ για το*
φόρεμα || *τελείωνα την αναφορά ~ την ώρα που μου τη ζήτησε ο διευθυντής* (ii)
 αντιθέτως: *-Νόμιζα ότι αυτό ήθελε από μένα. —, αυτό ακριβώς ήταν που δεν*
ήθελε! ΣΥΝ. *απεναντίας*. Επίσης *ίσια* (σημ. 2-5).
ισα ρ. (λαϊκ.-προστ. ως επιφών.) 1. (προτρέποντας) εμπρός!; με δύναμη!; *~ και*
φύγαμε! || *~ και αράξαμε!* 2. (απειλητικά-οικ.) για πρόσεξε!; *~, που θα με πεις*
εμένα βλάκα!
 [ETYM₂ < ιταλ. issa, προστ. του ρ. issare «ψώνω κάθεται, ανεβάζω»].
 1 Σ.Α. (ο) Ιατρικός Σύλλογος Αθηνών.
Ισαάκ (ο) {άκλ.} 1. Π.Δ. γιος του Αβραάμ και πατριάρχης των Εβραίων ΦΡ.
 του *Αβραάμ και τον Ισαάκ τα αγαθά* | *τα καλά* βλ. λ. *Αβραάμ* 2. όνομα αγίου
 τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM₂ μτγν. < εβρ. Yitschak
 «γέλιο». Έτσι ονομάστηκε ο γιος του Αβραάμ, σύμφωνα με τη βιβλική
 αφήγηση, επειδή η μητέρα του Σάρ-ρα γέλασε, όταν πληροφορήθηκε ότι με
 θεϊκή βοήθεια θα μπορούσε να τεκνοποιήσει σε ηλικία ενενήντα ετών (πβ. Π.Δ.
Γένεσις 17,12-15)]. **Ισαάκιος** (ο) {-ου κ. -ιου} 1. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης
 Εκκλησίας

2. όνομα αυτοκράτορων του Βυζαντίου.
 [ETYM₂ μεσν. κύρ. όν. < μτγν. *Ισαάκ* (βλ. λ.), πβ. κ. *Ιακώβ - Ιάκωβος*].
Ισαβέλλα (η) 1. αγία τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. όνομα ηγε-
 μονίδων τής Δ. Ευρώπης 3. γυναικείο όνομα.
 [ETYM₂ < ιταλ. Isabella < ισπ. Isabel, παραλλαγή του όν. *Ελισάβετ*
 (βλ. λ.) μέσω του μτγν. λατ. Elisabeth]. **ισάδα** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το να
 είναι κάτι ίσο, ομαλό, ευθύ 2. ο
 δρόμος που είναι ομαλός και ευθύς ΣΥΝ. ευθεία. Επίσης *ισιάδα*. **ισάδελφος**, -
 ος, -ο [αρχ.] αυτός που θεωρείται ή αγαπιέται σαν
 πραγματικός αδελφός ΣΥΝ. αδελφικός.
 ισάζω ρ. → ισάζω
ισάκις επήρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) ισάριθμες φορές. **ισαλλοβαρείς γραμμές** |
καμπύλες (οι) ΜΕΤΕΩΡ. οι καμπύλες γραμμές που συνδέουν πάνω στον γόρτη
 τους τόπους με την ίδια βα-ρομετρική τάση. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., <
 αγγλ. isallobar < is(o)- (< *ίσος*) + allo-
 (< *άλλος*) + -bar (< *βάρος*)].
ισάλος, -ος, -ο [1858] (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται στην ίδια ευθεία με την
 επιφάνεια τής θάλασσας: *~ στάθμη* | *γραμμή* 2. *ισαλα* (τα) {ισάλοιο} τα μέρη
 ενός σκάφους, που βρίσκονται στην ίδια γραμμή με την επιφάνεια τής
 θάλασσας, όταν επικρατεί απόλυτη νηνεμία (πβ. λ. *ύφαλα*, *έξαλα*). [ETYM₂ <
 ιζος] < αρχ. *ἰσός*, *ἰσός* «θάλασσα», κατά το *ύφαλος*.
ισάμα πρόθ. (κυρ. προφορ.-λογοτ.) δηλώνει: 1. τόπο: *το έσχατο όριο κίνησης ή*
έκτασης (+αιτ.): προχώρησαν ~ το εκκλησάκι || *το οικοπέδο φτάνει ~ το ρέμα* 2.
 χρόνο: *όριο ενός χρονικού διαστήματος (+αιτ., +επήρ.): θα τα έχω έτοιμα ~ το*
βράδι || *θα τα έχω έτοιμα ~ αύριο* 3. ποσό κατά προσέγγιση ή ανάτοπο όριο
 πάνω (+αριθμ.): *το φορητό αντέχει φορτίο ~ 25 τόνους* || *θα ήταν ~ 50*
χρόνων. (βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΗΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. έως. [ETYM₂ μεσν. < φρ. *ισα*
 με].
 ισάξιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που έχει την ίδια αξία με κάποιον άλλον: *φανήκατε*
ισάξιοι των προγόνων σας! || *~ αντίπαλος* | *βραβεία* ΣΥΝ. εφάμιλλος, ισότιμος,
 ανάξιος. — *ισάξια* | *ισαξίως* [μτγν.] επήρ.
 ισαπόστολος (ο/η) [μτγν.] {ισαποστόλ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. το ιε-ρό
 πρόσωπο, του οποίου το έργο για την Εκκλησία αναγνωρίζεται ως ανάξιο με
 εκείνο των Αποστόλων: *οι ~ Κωνσταντίνος και Ελένη*.
ισάριθμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ανέρχεται στον ίδιο αριθμό με κάτι άλλο που
 προαναφέρεται: *σε πέντε αγώνες η ομάδα πέτυχε ~ νίκες*. — *ισάριθμη* |
ισαριθμός [μτγν.] επήρ.
ισάσιμα (το) → *ισιαίμα*
ISBN (το) (προφέρεται *Αι-Ες-Μπι-Εν*) (αγγλ. International Standard Book
 Number) Διεθνής Αριθμός Τυποποίησης Βιβλίου: δεκαψηφιος αριθμός που
 αναγράφεται σε κάθε βιβλίο που εκδίδεται.
ISDN (το) (προφέρεται *Αι-Ες-Ντι-Εν*) (αγγλ. Integrated Services Digital
 Network) Ψηφιακό Δίκτυο Ενοποιημένων Υπηρεσιών δικτύου που παρέχει τη
 δυνατότητα υποστήριξης με τη χρήση μιας μόνο τηλεφωνικής σύνδεσης
 τεσσάρων μορφών επικοινωνίας: φωνής, εικόνας, δεδομένων, κειμένου.
ισηγορία (η) {χωρ. πληθ.} 1. το δικαίωμα να μιλά κανείς όσο και ο άλλος 2.
 (συνεκδ.) η ισονομία, η πολιτική ελευθερία. [ETYM₂ αρχ. < ίς(ο)- + -ηγορία
 (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *αγορεύω*].
ισημερία (η) [αρχ.] {ισημεριών} καθεμία από τις δύο ημέρες στη διάρκεια του
 έτους, κατά τις οποίες η διάρκεια τής ημέρας είναι ίση με τη διάρκεια τής
 νύχτας: *εαρινή* ~21 Μαρτίου) και *φθινοπωρινή* ~ (22 Σεπτεμβρίου).
 Ισημερινή Γουινέα (η) (ισπ. Guinea Equatorial) κράτος τής Δ. Αφρικής με
 πρωτεύουσα τη Μαλίμπο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το
 φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας: *παλαιότ. Ισπανική Γουινέα*.
 [ETYM₂ Βλ. λ. *Γουινέα*].
Ισημερινός (ο) ΑΣΤΡΟΝ. ο νοητός, μέγιστος κύκλος γύρω από τη γήινη σφαίρα
 (ή άλλο ουράνιο σώμα), ο οποίος απέχει εξίσου από τους πόλους της και του
 οποίου το επίπεδο τέμνει κάθετα τον άξονα της. [ETYM₂ αρχ. < *ισημέριος* <
 ίς(ο)- + -ημέριος < *ημέρα*].
Ισημερινός (ο) (ισπ. Republica del Ecuador = Δημοκρατία του Ισημερινού)
 κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Κίτο, επίσημη γλώσσα την
 Ισπανική και νόμισμα το σουκρ: *αλλιώς* *Εκουαδόρ* (το). [ETYM₂ Απόδ. του
 ίσπ. Ecuador, ονομασία που οφείλεται στο γεγονός ότι η χώρα εκτείνεται
 κατά μήκος του ισημερινού κύκλου τής Γης].
 ισημερινός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Ισημερινό¹: *~ γραμμή* |
παράλληλη | *αστέρες* | *σημεία* | *χλωρίδα* 2. αυτός που σχετίζεται με την
 ισημ'ρια: *~ εποχή*.
ισθμιακός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αναφέρεται σε Ισθμό, κυρ. σε αυτόν
 τής Κορίνθου ΣΥΝ. *ισθμικός* (βλ. λ.).
ισθμιοκίτης (ο) [αρχ.] {ισθμιοκίτων} (στην αρχαιότητα) ο νικητής
 στα Ισθμια (πβ. λ. *ολυμπιονίκης*).
ισθμικός, -α, -ο [αρχ.] 1. (λόγ.) αυτός που αναφέρεται στον Ισθμό τής Κορίνθου
 ΣΥΝ. *ισθμιακός* 2. **Ισθμια** (τα) {ισθμίων} πανελλήνιοι αγώνες που
 διεξάγονταν στην αρχαιότητα κάθε δύο χρόνια στον Ισθμό τής Κορίνθου.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. *Θεοφάνια*.
ισθμός (ο) στενή λωρίδα γης που ενώνει δύο στεριές και χωρίζει δύο θάλασσες:
 ο ~ τής Κορίνθου, μέχρι να κατασκευαστεί η διώρυγα, *χωρίς τον Κορινθιακό*
από τον Σαρωνικό Κόλπο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πορθμός* [ETYM₂ αρχ. < *ι-* + *θμός* (το -
 σ- παραμένει ανεξήγητο), < θ. *ί-*, μεταπτωτ. βαθμ. του ρ. *εμί* «πηγαίνω, θα
 πάω», + *πίθημα* -*θμός*. Ομόρρ. *εισ-ιτ-ήριος* (βλ. λ.), *ἴτ-αμός* κ.ά.].
ισιάζω ρ. → *ισιάζω*
Ίσιδα (η) θεά τής φύσης (ειδικότ. τής εύφορης γης γύρω από τον Νεί-

λο) κατά την αρχαία αιγυπτιακή μυθολογία, αδελφή και σύζυγος του Όσιρη και μητέρα του Ωρου (συμβολίζει τη βλάστηση), η οποία αντιπροσώπευε τη συζυγική πίστη και τη μητρική αφοσίωση. Επίσης Ίσις {Ίσιδ-ος, -α}. [ETYM. < αρχ. Ἰσις, πθ. < αιγυπτ. Iset «θρόνος, παλάτι»].

Ισιδώρα (η) [μτγν.] **1.** όνομα αγίον γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Ισιδώρας (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** όνομα αγίον, πατριάρχον και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** αρχιτέκτονας και μηχανικός τής εποχής του Ιουστινιανού, δημιουργός, μαζί με τον Ανθέμιο, του ναού τής Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη **3.** ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν., αρχική σημ. «δώρο τής Ίσιδος», < αρχ. Ἰσις (βλ. λ. Ίσιδα) + δώρον].

ίσιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει καθόλου καμπές, γωνίες, κυματισμούς ή ανωμαλίες: *τραβώ μια ~ γραμμή* || ~ *χαρίστρα* | *κορμιοστασιά* | *δρόμος ΣΥΝ.* ευθύς **ΑΝΤ.** στραβός, λοξός, πλάγιος: ΦΡ. (μτφ.) *ίσιος δρόμος* ο σωστός, ηθικός τρόπος ζωής: *πάλεψε πολύ, για να τον ξαναφέρει στον ~ 2.* (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευθύτητα χαρακτήρα: ~ *χαρακτήρας ΣΥΝ.* ευθύς, (οικ.) ντόμπρος: ΦΡ. *στα ίσια* (κ. στα *ίσα*) κατευθείαν, χωρίς περιστροφές: μέχρι τώρα *της έκανε διάφορους υπαινημούς, τελικά όμως αποφάσισε να την μιλήσει ~ ΣΥΝ.* ευθέως **ΑΝΤ.** εμμέσως, πλάγιως. Επίσης (λαϊκ.) *ίσιος*. — *ίσια* επίρρ. (βλ. κ. λ. *ίσα* κ. *ίσος*). ΣΧΟΛΙΟ λ. δεξίος.

-ίσιος → -ήσιος
ίσιωμα κ. **ισώμα** κ. **ίσαμα** (το) (σημ. 1) κ. **ισωμός** (ο) (σημ. 1) [μτγν.] {ισιόμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να γίνεται κάτι ίσιο · **2.** μικρή επίπεδη έκταση γης, που περιστοιχίζεται από ανώμαλα εδάφη **3.** ομαλός, στρωτός δρόμος: ΦΡ. (οικ.) *χαμός στο ίσιωμα* μεγάλη φασαρία, αναστάτωση ή κατάσταση που έχει ξεφύγει από κάθε έλεγχο.

ισιώνω κ. ισώνω ρ. μετβ. {ισιόω-σα, -μένος} **1.** φέρνω (κάτι) στην ευθεία του, κάνω (κάτι) ίσιο, ευθύ: *ίσιωσε τους ώμους του και βάδισε περήφανα ΣΥΝ.* ευθυγραμμίζω **ΑΝΤ.** στραβώνω **2.** κάνω (κάτι) ομαλό, το φέρνω στη θέση του: *ίσιωσε το φόρεμα της ΣΥΝ.* ισιάζω, στρώνω. Επίσης ις)άζω [αρχ.] (σημ. 1).

[ETYM. < μεσν. *ίσιος* < αρχ. *ίσιος*, ο τ. ισώνω (όχι από αρχ. *ισώ*, -όω, που δεν μαρτυρείται στις «νδιάμ» σς χρονικές φάσας) παρουσιάζει αποβολή του -ι- μ' ταύθ [s] και φωνήεντος, πβ. κ. *ισώνω* < *ισιόνω*].

ισκα (η) {χωρ. γ'ν. πληθ.} παρασιτικός μύκητας που προβάλλει τα δέντρα και του οποίου η σάρκα χρησιμοποιείται, κατόπιν ειδικής επεξεργασίας, ως ύλη προσανάμματος (παλαιότερ. σε τσακμάκια).

[ETYM. μεσν. < λατ. *esca*, αρχική σημ. «έδεσμα, (παρασκευασμένο) φαγητό» (< *edere* «τρώω»)].

ίσκιος (ο) → ήσκιος

ίσκιωμα (το) → ήσκιωμα

ισκίωνω ρ. → ησκίωνω

-ίσκος (λόγ.) παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών: *βαλιμ-ίσκος, οβελ-ίσκος, λοφ-ίσκος, αρχηγ-ίσκος, τυρανν-ίσκος, υπαίληλ-ίσκος, πυργ-ίσκος, δικηγ-ίσκος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποκοριστικός.

[ETYM. Υποκ. επίθημα τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *isko-. Αρχικά είχε τη σημ. «όμοιος με...» και απαντούσε κυρίως σε ονομασίες ζώων, φυτών και τεχνικών όρων (πχ. *μην-ίσκος, ἴβ-ίσκος*). Στη Ν. Ελληνική έχει αποκλειστικά υποκοριστική λειτουργία (πχ. *νεαν-ίσκος, λοφ-ίσκος* κ.ά.).

ισλάμ (το) {άκλ.} **1.** η μονοθεϊστική θρησκεία που διδάζει ο Μωάμεθ, αναγνωρίζει ως θεό τον Αλλάχ, ο οποίος έχει προκαθορίσει τα πάντα (κισμέτ), προφήτες του τον Αβραάμ, τον Νώε, τον Μωυσή και τον Ιησού και τελευταίο τον ίδιο τον Μωάμεθ ΣΥΝ. Ισλαμισμός, άμνησθαισμός, μουσουλμανισμός **2.** ο πολιτισμός που ανέπτυξαν τα έθνη και οι φυλές, που ασπάστηκαν τη θρησκεία του Μωάμεθ: η τέχνη του ~ *επέδρασε στον ισπανικό πολιτισμό 3.* το σύνολο των πιστών τής θρησκευτικής διδασκαλίας του Μωάμεθ, τα έθνη που την έχουν ασπαστεί: η *αντιπαράθεση του ~* με τη Δύση || η *αφύπνιση του ~* (του ισλαμικού κόσμου) ΣΥΝ. μουσουλμανικός κόσμος. [ETYM. < αραβ. islam «ευσεβής υπαταγή (στο θεϊκό θέλημα»)].

ισλαμικός, -η, -ό [1874] αυτός που σχετίζεται με το ισλάμ: ~ *πίστη* | *αίρεση* | *κοιλούρα* | *τέχνη* (συνήθ. η αραβική) | *κόσμος* (οι μουσουλμάνοι) | *φονταμενταλισμός* (βλ.λ.): ΦΡ. (α) *ισλαμικό κίνημα* το ριζοσπαστικό ισλάμ (βλ. λ. *ισλαμισμός*) (β) *ισλαμική οργάνωση* οργάνωση πιστών του ισλάμ που επιδιώκουν την επικράτηση των αρχών του ισλαμισμού (βλ.λ., σημ. 2) συχνά με την ένοπλη βία, την τρομοκρατία, τον «ιερό πόλεμο» κ.λπ.

ισλαμισμός (ο) [1807] **1.** η θρησκεία του ισλάμ (βλ.λ.) **2.** πολιτικοθρησκευτική ιδεολογία που επιδιώκει την ανατροπή των κοσμικών καθεστώτων και την εγκαθίδρυση ισλαμικής εξουσίας (ριζοσπαστικό ισλάμ): η *άνοδος του ~ στη Μέση Ανατολή*. — *ισλαμιστής* (ο) [1896], *ισλαμίστρια* (η). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. islamisme].

Ισλανδία (η) (ισλ. Lydhveldidh Island = Δημοκρατία τής Ισλανδίας) **1.** νησί μεταξύ του Ατλαντικού και του Αρκτικού Ωκεανού **2.** κράτος τής ΒΔ. Ευρώπης, που καταλαμβάνει το παραπάνω νησί, με πρωτεύουσα το Ρέικιαβικ, επίσημη γλώσσα την Ισλανδική και νόμισμα την κορώνα Ισλανδίας. — **Ισλανδός** (ο), **Ισλανδή** (η), **ισλανδικός**, -ή, -ό [1870], **Ισλανδικά** (τα). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Islande < ισλ. Island «χώρα των πάγων»].

Ισμαήλ (ο) γιος του Αβραάμ από την Αιγύπτια δούλη Αγαρ. [ETYM. μτγν. < εβρ. Yismael «ο θεός ακούει», πβ. Π.Δ., Γένεσις 16, 11: ...και καλέσει το όνομα αυτού Ίσμαήλ, ότι έπήκουσεν Κύριος τη ταπεινώσει σου].

Ισμαηλίτες (οι) [μτγν.] {Ισμαηλιτών} αίρεση του σιτιτικού κλάδου

του ισλαμισμού. -ισμένους, -η, -ο επίθημα μετοχών ρημάτων που λήγουν σε -ίζω.

-ισμένους: μετοχές ρημάτων που δεν λήγουν σε -ίζω. Αρκετά ρήματα σχηματίζουν τη (μεσοπαθητική) μετοχή τους σε -ισμένους, δηλ. κατά το πρότυπο των ρημάτων σε -ίζω, χωρίς να είναι ρήματα σε -ίζω. Αυτό συμβαίνει κυρ. με ρήματα τα οποία στον αόριστο τους (σε -ησα, πχ. *ετύχησα, τυράνησα*) ακούγονται το ίδιο με τα ρήματα σε -ίζω (-θηα: *στολίσια, χτένισια*), οπότε σχηματίζουν τη μετοχή τους όπως αυτά, δηλ. σαν να ήταν ρήματα σε -ίζω: *ετυχησμένους, τυραντισμένους* κ.τ.ό., όπως *στολισμένους, χτενισμένους*. Μετοχές σε -ισμένους από ρήματα που δεν τελειώνουν σε -ίζω είναι: *τραγουδισμένους, χιλιотραγουδισμένους (τραγουδώ), απηυδατισμένους (απαυδώ), λιθοθυμισμένους, λιποθυμισμένους (λιθοθυμώ | λιποθυμώ), βαρνηγμισμένους (βαρνηγμώ), τυραντισμένους (τυραννώ), ξαγρυνισμένους (ξαγρυντώ), αγρυντισμένους (αγρυντώ), ξενυγχιτισμένους (ξενυγχιτώ), εντυγχιτισμένους (εντυγχιτώ), δυστυγχιτισμένους (δυστυγχιτώ), ξευγχιτισμένους (ξευγχιτώ), λαγχαρισμένους (λαγχαρώ)*. Σε -ισμένους σχηματίζονται και τα φοβισμένους (φοβώμαι) από το φοβίζω, κοιμισμένους (κοιμώμαι) από το κοιμίζω και καθισμένους (κάθωμαι) από το καθίζω, κοπανισμένους (κοπανίζω) από το κοπανίζω και αρχινισμένους (αρχινώ) από επίδραση του αρχίζω. Τέλος, σε -ισμένους σχηματίζονται τα (κυρ. ξενικής προέλευσης) ρήματα σε -άμω: *μακγιαρισμένους (μακγιαρώ), φρακαρισμένους (φρακάρω), αμπαλαρισμένους (αμπαλάρω), φιλτραρισμένους (φιλτράρω), γρασαρισμένους (γρσασάρω), στραπασαρισμένους (στραπασαρίζω), πακεταρισμένους (πακετάρω), λιμαρισμένους (λιμαρώ), μπιλιμαρισμένους (μπιλιμαρίζω), ποδηγαρισμένους (ποδηγαρώ), μανταρισμένους (μαντάρω), φοδραρισμένους (φοδράρω), λανσαρισμένους (λανσάρω), σταμπαρισμένους (σταμπάρω), μαρκαρισμένους (μαρκάρω), στοκαρισμένους (στοκάρω), παρκαρισμένους (παρκάρω), καμπολαρισμένους (καμποφλάρω), λαμπκαρισμένους (λαμπκάρω), μαρκαρισμένους (μαρκάρω), φρεσκαρισμένους (φρεσκάρω), λασκαρισμένους (λασκάρω), λουστραρισμένους (λουστράρω), ντετραρισμένους (ντετραράρω), μοστραρισμένους (μοστράρω), μπλοκαρισμένους (μπλοκάρω), πικαρισμένους (πικάρω), καλμαρισμένους (καλμαρώ), ντοπαρισμένους (ντοπαρώ), πρεσαρισμένους (πρεσάρω), σκισαρισμένους (σκιστάρω), παρκαταρισμένους (παρκατάρω), τουμπταρισμένους (τουμπτάρω), μονταρισμένους (μοντάρω), φουνταρισμένους (φουντάρω), φορμαρισμένους (φορμάρω), ραφιαρισμένους (ραφινάρω), ντοκουμενταρισμένους (ντοκουμεντάρω), παρφομαρισμένους (παρφομαρώ), κλαταρισμένους (κλατάρω) κ.ά., καθώς και τα φαλιρισμένους και γαρνιρισμένους από ρ. σε -ίρω (φαλίζω, γαρνίζω).*

Ισημήνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη του Οιδίποδα και αδελφή τής Αντιγόνης **2.** γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. αγν. ετύμου].

-ισμός παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών: **1.** που προέρχονται από ρήματα με κατάληξη -ίζω και δηλώνουν την αντίστοιχη πράξη: *χωρ-ίζω > χωρ-ισμός, φωτ-ίζω > φωτ-ισμός* κ.ά. **2.** που δηλώνουν σύστημα ιδεών σχετικών με κάτι: *χριστιαν-ισμός, γνωστικ-ισμός, στουκ-ισμός, μαρξ-ισμός, αναρχ-ισμός, ισλαμ-ισμός* **3.** που δηλώνουν πρακτική βασισμένη στις αρχές ενός προσώπου: *θαυερ-ισμός, καρμανιλ-ισμός, στάλιν-ισμός, παπανδρε-ϊσμός* κ.ά. **4.** που δηλώνουν συμπεριφορά ή τάση, η οποία χαρακτηρίζεται από κάτι: *ετσιθελ-ισμός, εγκωκεντρ-ισμός, ταρτοφ-ισμός, παραλογ-ισμός, επεκτατισμός* **5.** που δηλώνουν φαινόμενο σχετικό με κάτι: *πολυμορφ-ισμός, φωτοτροπ-ισμός* **6.** που δηλώνουν αισθητικό (λογοτεχνικό, καλλιτεχνικό κ.λπ.) ρεύμα σχετικό με κάτι: *υπερρεαλ-ισμός, νταντα-ισμός*. [ETYM. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. Το αρχ. -ισμός αποτελεί ενισχυμένη μορφή του επιθήματος -μός και προέρχεται από ρ. σε -ίζω (λ.χ. *ονειδίζω - όνειδισμός, εθίζω - εθισμός, αποικίζω - αποικισμός*), ενώ το νεοελληνικό αντίστοιχο αποτελεί μεταφορά ξέν. όρων σε -ισμ (αγγλ., -ism (γαλλ.), -ismus (νεολατ. κ. γερμ.) κ.τ.ό, που απαντά σε ονομασίες θεωριών, θρησκειών ή φιλοσοφικών απόψεων, λ.χ. *κομμουν-ισμός* (πβ. αγγλ. communism), *ισλαμ-ισμός* (πβ. γαλλ. islamisme) κ.ά.).

ISO (το) (προφέρεται *άίζο*) (αγγλ. International Standards Organisation) Διεθνής Οργανισμός Τυποποίησης: ένδειξη που δηλώνει την πιστοποίηση τής ποιότητας ενός προϊόντος, ότι το προϊόν αυτό πληροί ορισμένες προδιαγραφές.

ισο (το) → ίσος

ισο- κ. **ισό-** κ. **ισ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ισότητα ή ισοτιμία σε σχέση με κάποιον/κάτι: *ισο-ύλης, ισο-μεγέθους, ισο-ψηφία, ισο-άπο-στολος* **2.** ΧΗΜ. ισομέρεια (βλ.λ.).

[ETYM. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *ίσιος*].

ισοβαθής, -ης, -ές [μτγν.] {ισοβαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το ίδιο βάθος με άλλον: *όσο - δεξαμενές | φράτια* **ΑΝΤ.** ανισοβαθής **2.** ΝΑΥΤ. **ισοβαθής** (η) η καμπύλη που περιλαμβάνει τα ίδια βάθη στον ναυτικό χάρτη: ~ *των 15 ποδών*. — **ισοβαθώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ισοβαθμία (η) [1833] {ισοβαθμιών} η συγκέντρωση τής ίδιας βαθμολογίας (με κάποιον ή κάποιους άλλους): το να είναι κάποιος στην ίδια βαθμολογική σειρά με κάποιον άλλο: *μήπκε στη Γεωπονική λόγω ισοβαθμίας με τον τελευταίο εισαγόμενο*.

ισοβάθμιος, -α, -ο [1876] αυτός που φέρει τον ίδιο ή αντίστοιχο βαθμό με άλλον: *έγινε κλήρωση ανάμεσα στους ~ επίλαχόντες* || ~ *αξιοωματικοί ΣΥΝ.* ομοιόβαθμος. Επίσης **ισόβαθμος**, -η, -ο [1812].

ισοβαθμώ ρ. αμετβ. [1833] {ισοβαθμείς... (λόγ. ενεστ. ισοβαθμώ,

-ούσα, -ούν) | ισοβάθμισα (λόγ. μτχ. ισοβαθμίσας, -ασα, -αν) | έχω ίσους ή αντίστοιχους βαθμούς, επιτυγχάνω το ίδιο βαθμολογικό αποτέλεσμα: στην πρώτη θέση του *ομίλου ισοβάθμισαν οι ομάδες της Ελλάδας και της Δανίας* || έγινε κλήρωση μεταξύ των ισοβαθμού-ντων.

ισοβαρής, -ής, -ές [αρχ.] {ισοβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει ίσο βάρος με άλλον: ~ *υλικά* | *χημικά στοιχεία* || *δίνουμε ~ σημασία σε όλους τους τομείς ανάπτυξης* 2. ΜΕΤΕΩΡ. *ισοβαρής γραμμή* η γραμμή στον χάρτη που ενώνει σημεία ή θέσεις, που έχουν την ίδια βαρομετρική πίεση κατά την ίδια χρονική στιγμή. Επίσης ισοβαρός, -η, -ο. — ισοβαρώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ισόβιος, -α, -ο [μτγν.] 1. (κυρ. για αξιώματα ή ποινές) αυτός που διαρκεί ή ισχύει όσο ζει κάποιος: ~ *κάθειρξη* | *δεσμά* (ποινή φυλάκισης που διαρκεί όσο ζει ο καταδικασθείς) | *ποινή* | *αργοντας* | *στέρηση δικαιωμάτων* 2. (καθμ.) *ισόβια* (τα) {ισοβίων} η καταδική σε ισόβια δεσμά: *έφαγε - για τη δολοφονία της γυναίκας του*.

ισοβιότητα (η) [1831] το να διαρκεί κάτι όσο ζει κάποιος: χαρακτηριστικό της σχέσης που συνδέει ορισμένους δημόσιους λειτουργούς (π.χ. δικαστές) με το Δημόσιο, έτσι ώστε να μην είναι δυνατή η απόλυση τους ακόμη και αν καταρτηθεί με νόμο η θέση που κατέχουν.

ισοβίτης (ο) [1892] {ισοβιτών}, *ισοβίτισσα* (η) {ισοβιτισσών} πρόσωπο που έχει καταδικαστεί σε ισόβια φυλάκιση.

ισόγειος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με το έδαφος (πβ. λ. *υπέργειος, υπόγειος*): ~ *κατάστημα* 2. *ισόγειο* (το) {ισογεί-ου | -ων} ο όροφος κτίσματος, ο οποίος βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με το έδαφος. [ETYM, μτγν. < ίσο- + -γειος < γαία < γη)].

ισόγλωσσος (η) {ισογλώσσ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. η γραμμή που σε χάρτες διαλέκτων περικλείει τις περιοχές που εμφανίζουν το ίδιο γλωσσικό φαινόμενο με την ίδια ή διαφορετική μορφή. Επίσης ισογλωσσο (το). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Isoglosse].

ισογώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ίσες γωνίες: ~ *τρίγωνο*.

ισόδομος, -η, -ο αυτός που είναι χτισμένος με πλίνθους ίσων διαστάσεων.

[ETYM, μτγν. < ίσο- + -δόμος < δόμος (βλ. λ.)].

ισοδυναμία (η) [μτγν.] {ισοδυναμιών} 1. το να διαθέτει κανείς ή κάτι στον ίδιο βαθμό μια ιδιότητα (δύναμη, σημασία, αξία, περιεχόμενο κ.λπ.) με άλλον: ~ *αντιπάλων* | *προτάσεων* | *ποσών* | *μεγεθών* | *κομιμάτων* 2. ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) η ιδιότητα που συνδέει δύο προτάσεις Α και Β, όταν η Α συνάγεται από τη Β και η Β από την Α., λ.χ. Α: «*Σοκράτης ήταν δάσκαλος του Πλάτωνα*» και Β: «*Πλάτων ήταν μαθητής του Σοκράτη*», ή δύο έννοιες με το ίδιο πλάτος, λ.χ. οι έννοιες «*τρίγωνο*» και «*τρίπλευρο*».

ισοδυναμίες, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει την ίδια αξία, σημασία ή δύναμη με κάποιον άλλον: *οι αντίπαλοι είναι ~ και ο αγώνας προβλέπεται αμφίρροπος* || - *προτάσεις* (προτάσεις με ίδιο νόημα, αλλά διαφορετική διατύπωση) | *ποσά* | *μεγέθη* ΣΥΝ. ισάξιος, αντάξιος ΑΝΤ. άνισος 2. (για τροφές) που έχουν την ίδια θρεπτική αξία.

ισοδυναμίο ρ. αμετβ. [μτγν.] {ισοδυναμείες...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ. | (+με) 1. έχω την ίδια σημασία ή επιφέρω το ίδιο αποτέλεσμα, είμαι ίσος με κάποιον άλλον ή αντίστοιχος του: *οι δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών ισοδυναμούν με εγκατάλειψη της μέριμνας τώρα πολιτικής γραμμής* ΣΥΝ. αντιστοιχία, συνεπάγομαι, ισούμαι 2. ΦΙΛΟΣ.-ΜΑΘ. σε φρ. όπως *το Α ισοδυναμεί με το Β*, που σημαίνει ότι το Α σχετίζεται με το Β με τρόπο, ώστε το Α να συνάγεται από το Β και το Β από το Α.

ισοζυγίω ρ. μετβ. [1869] {ισοζυγίω-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κάνω δύο πράγματα να αποκτήσουν το ίδιο βάρος ΣΥΝ. ισοσταθμίζω 2. (+με) διατηρώ την ισορροπία (ανάμεσα σε δύο πράγματα): *η συγγραφέας ισοζυγίζει την αφήγηση των γεγονότων με την περιγραφή του εξωτικού τοπίου, διατηρώντας αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη* ΣΥΝ. ισορροπώ. Επίσης (λαϊκ.) *ισοζυγιάζω* [μεσν.]. — *ισοζυγία* (η).

ισοζύγιο (το) [1848] {ισοζυγί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. 1. η εξίσωση ανάμεσα στα έσοδα και τα έξοδα: *ισοσκελιζώ* | *επιτυγχάνω* | *καλύπτω* το ~ || *ανισοσκελές* ~ || το ~ *του προϋπολογισμού* 2. (στη λογιστική) ανακεφαλαιωτικός πίνακας των λογαριασμών του καθολικού, που συντάσσεται περιοδικά (συνήθ. κατά μήνα) από τις επιχειρήσεις που τηρούν διπλογραφική λογιστική: *χρησιμοποιεί στον έλεγχο της ακρίβειας στη μεταφορά των εγγραφών του καθολικού: δημοσιονομικό* | *συναλλαγματικό* ~ 3. (α) *παθητικό ισοζύγιο* το ισοζύγιο κατά το οποίο τα έξοδα υπερβαίνουν τα έσοδα (β) *ενεργητικό ισοζύγιο* το ισοζύγιο κατά το οποίο τα έσοδα υπερβαίνουν τα έξοδα (γ) *εμπορικό ισοζύγιο* ο πίνακας που απεικονίζει τις εισαγωγές και εξαγωγές μιας χώρας σε δεδομένη χρονική στιγμή (δ) *ισοζύγιο άδηλων συναλλαγών* το ισοζύγιο που περιλαμβάνει τις απαιτήσεις και υποχρεώσεις από τις μη εμπο-ρευματικές συναλλαγές (λ.χ. από τον τουρισμό, σπουδές στο εξωτερικό, διεθνή κίνηση κεφαλαίων κ.λπ.) (ε) *ισοζύγιο τρεχοσοών συναλλαγών* το ισοζύγιο άδηλων συναλλαγών (βλ. ΦΡ. δ) και το εμπορικό ισοζύγιο αθροιστικά (στ) *ισοζύγιο πληρωμών* ο πίνακας που απεικονίζει τις γενικότερες οικονομικές συναλλαγές μιας χώρας με το εξωτερικό σε δεδομένη χρονική στιγμή.

[ETYM. < μτγν. *ισοζυγίης* < *ίσο- + -ζυγίης* < *ζυγός* < *ζυγός*, από το γαλλ. *balance*]. *ισοζυγισμός* (ο) 1. η διατήρηση ή η επίτευξη ισορροπίας · 2. η προσθήκη βάρους στα πολύ δυνατά άλογα ιπποδρομιών, έτσι ώστε όλα τα αγωνιζόμενα άλογα να έχουν τις ίδιες δυνατότητες νίκης ΣΥΝ. χάν-ντικαπ. [ETYM. Από το αγγλ. *handicap* (βλ. κ. χάντικαπ)]. *ισοζυγίο* ρ. αμετβ. {ισοζυγίεις...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ. | 1. βρίσκομαι

σε κατάσταση ισορροπίας 2. ΟΙΚΟΝ. παρουσιάζω ισοζύγιο, ισορροπώ τα έξοδα με τα έσοδα.

[ETYM. < μτγν. *ισοζυγίω* (-έω) < *ισοζυγίης* < *ίσο- + -ζυγίης* < *ζυγός* < *ζυγός*].

ισόθεος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει την ίδια αξία με θεό ή τιμάται ως θεός ΣΥΝ. θεϊκός, θεϊός 2. αυτός που ταυρίζεται σε θεό: ~ *τιμές*.

ισοθερμία (η) {ισοθερμιών} ΦΥΣ. η εμφάνιση σταθερής θερμοκρασίας σε ένα σώμα παρά τις όποιες μεταβολές της θερμοκρασίας του περιβάλλοντος. —

ισοθερμικός, -ή, -ό [1850]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *isothermie*].

ισόθερμος, -η, -ο [1766] 1. αυτός που παρουσιάζει την ίδια θερμοκρασία με κάποιον άλλον 2. ΜΕΤΕΩΡ. *ισόθερμη γραμμή* | *καμπύλη* (ι) η γραμμή σε χάρτη, η οποία ενώνει περιοχές με ίση μέση θερμοκρασία σε δεδομένη χρονική στιγμή (ii) η γραμμή που αναπαριστά γρα-φικός φυσικές μεταβολές σε συνθήκες σταθερής θερμοκρασίας 3. αυτός του οποίου η θερμοκρασία παραμένει σταθερή: ~ *σώματα*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *isotherme*].

ισοκατανομή (η) {χωρ. πληθ.} η ίση κατανομή μεγέθους, τιμής ή ποσού: η ~ *του πλούτου* | *των κοινοτικών κονδυλίων* ΑΝΤ. ανισοκατανομή. — *ισοκατανέμο* ρ.

ισοκρατημα (το) [1845] {ισοκρατήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) το να κρατά ένας ψάλτης το ίσο (βλ. λ. *ίσος*).

Ισοκράτης (ο) {-η κ. -άτους} αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (436-338 π.Χ.), ο οποίος υποστήριξε μέσω των πολιτικών του λόγων την ιδέα της ένω-σης ΤΩΝ ελληνικών πόλεων' υπό κοινή αρχή.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *Ισοκράτης* «αυτός που διαθέτει ίση ισχύ ή εξουσία με κάποιον άλλον» < *ίσο- + -κρατής* < *κρατός*].

Ισοκράτης (ο) [1869] {ισοκρατών} ΜΟΥΣ. 1. (στη βυζαντινή μουσική) ο ψάλτης που κρατά το ίσο (βλ. λ. *ίσος*) 2. (στην ευρωπαϊκή μουσική) (α) το «*κράτημα*» ενός ή περισσότερων φθόγγων μιας μελωδίας ή συγχορδίας για ένα χρονικό διάστημα, ενόσω στις άλλες μουσικές γραμμές συνεχίζεται η μουσική εξέλιξη: ~ *της τονικής* || ~ *της δεσπόζουσας* (β) μέρος της τυπικής φόρμας της φούγκας, στο οποίο η μία φωνή ηχεί σταθερά σε έναν φθόγγο, ενόσω οι υπόλοιπες συνεχίζουν τη μουσική τους εξέλιξη ΣΥΝ. πεντά. [EIXM < *ίσο* (το) + *-κρατής* < *κρατός*].

ισόκυρος, -η, -ο αυτός που έχει το ίδιο, νομικό συνήθ., κύρος με άλλον (πβ. λ. *ισότιμος*).

ισόκόλο (το) {ισοκόλ-ου | -ων} ΡΗΤΟΡ. το σχήμα λόγου κατά το οποίο τα κώλα ή γενικά, τα τμήματα μιας περιόδου έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών. [ETYM. αρχ. < *ίσο- + κόλον* (βλ. λ.)].

ισολογισμός (ο) [1813] ΟΙΚΟΝ. 1. ο λογιστικός πίνακας που απεικονίζει συγκριτικά την κατάσταση των περιουσιακών στοιχείων, των υποχρεώσεων και των απαιτήσεων επιχειρήσεως, τράπεζας κ.λπ. σε συγκεκριμένο χρόνο, εμφανίζοντας στο αριστερό μέρος το ενεργητικό (έσοδα) και στο δεξιό το παθητικό (έξοδα): *υποβολή του ισολογισμού* || *εθνικός* - (στη εθνικής οικονομίας σε συγκεκριμένο χρόνο) || *ανάλυση του* — || ο — *του κράτους υποβάλλεται προς κύρωση στη Βουλή από τον υπουργό Οικονομικών* 2. (γενικότ.) η καταγραφή της σύγκρισης των εσόδων και των εξόδων σε δεδομένη στιγμή. [ETYM. Από το ιταλ. *bilancio* (pareggiamento saldo) < ημεοδ. λατ. < *bilancia* < λατ. *bis* «*δύο*» + *lanx* «*δίσκος ζυγαριάς*»].

ισομεγέθης, -ής, ισομέγεθες [αρχ.] Ησομεγέθ-ους | -εις (ουδ. -η) | αυτός που έχει το ίδιο μέγεθος με κάποιον άλλον: ~ *ποσά* ΑΝΤ. ανισομεγέθης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ισομερία (η) {ισομεριών} 1. η ισότητα μεταξύ των μερών ενός συνόλου η κατανόηση σε ίσα μέρη: ~ *στην κατανομή των στοιχείων* | *στην οικονομική ανάπτυξη* ΑΝΤ. ανισομέρεια 2. [1890] ΧΗΜ. το φαινόμενο κατά το οποίο δύο περισσότερες ενώσεις έχουν την ίδια χημική σύσταση και το ίδιο μοριακό βάρος, αλλά η διάταξη των ατόμων τους είναι διαφορετική. — *ισομερής*, -ής, -ές [μτγν.]. *ισομερής* επίρρ. [μτγν.].

[ETYM. μεσν. < μτγν. *ισομερής* < *ίσο- + -μερής* < *μέρος*. Ο χημικός όρ. είναι ελληνογενής, < γαλλ. *isomerie*].

ισόμετρος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι ίσος (ως προς άλλον) με βάση συγκεκριμένο μέτρο σύγκρισης: ~ *κατασκευές* 2. αυτός που παρουσιάζει συμμετρία ως προς άλλον ΣΥΝ. συμμετρικός, αναλογικός ΑΝΤ. ασύμμετρος, δυσαναλόγος. — *ισόμετρα* επίρρ., *ισομετρία* (η) [αρχ.], *ισομετρικός*, -ή, -ό.

ισομήκης, -ής, ισομήκης [αρχ.] {ισομήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που έχει το ίδιο μήκος με άλλον: ~ *σκοινιά* | *αποστάσεις*. — *ισομήκως* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ισομοίρος, -η, -ο αυτός που έχει ίσο μερίδιο (με άλλον): ~ *κληρονόμοι*. — *ισομοίρια* (η) [αρχ.]. [ETYM. αχ. < *ίσο- + μοίρος* < *μοίρα* «*μερίδιο*» (βλ. λ.)].

ισομορφία (η) {ισομορφιών} 1. το να είναι κανείς όμοιος με κάποιον άλλον ως προς τη μορφή 2. ΟΡΥΚΤ. ο ισομορφισμός (βλ. λ.). — *ισό-μορφος*, -η, -ο [1766].

ισομορφισμός (ο) [1888] ΧΗΜ. η ιδιότητα των κρυσταλλικών μορφών ορισμένων χημικών ενώσεων να παρουσιάζουν στενές αναλογίες με άλλους κρυστάλλους ως προς το πλέγμα και τη μορφή ΣΥΝ. ομοιομορφισμός.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *isomorphisme*].

ισον επίρρ. [αρχ.] 1. λέγεται για να δηλωθεί το αποτέλεσμα μαθηματικής πράξης (σύμβολο =): *πέντε συν πέντε = δέκα* (5 + 5 = 10) ΣΥΝ. ισούται με, (καθμ.) κάνει 2. *ισον* (το) το σύμβολο =, που δηλώνει το αποτέλεσμα μαθηματικής πράξης: *έχασε να βάλει το ~ στο άθροισμα*. *ισονομία* (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ισότητα υποχρεώσεων και δικαιω-

μάτων όλων των πολιτών απέναντι στον νόμο, η αντιμετώπιση όλων των πολιτών εκ μέρους του κράτους ως ίσων: ο *κατά κεφαλήν φόρος* αντίκειται στην *αρχή της* ~ ΣΥΝ. ισοπολιτεία ΑΝΤ. ανισότητα. — **ισόνόμος**, -ης, -ο [αρχ.]. ισοπαλία (η) {ισοπαλιών} ΑΘΛ. η μη ανάδειξη νικητή σε αγώνα μεταξύ δύο αντιπάλων: το *αποτέλεσμα ήταν ~ | παραχωρώ | αποσπώ | φέρνω* - ΦΡ. (στο ποδόσφαιρο) **λεική ισοπαλία** ισόπαλο αποτέλεσμα χωρίς γκολ (σκορ 0-0). ισόπαλος, -η, -ο ΑΘΛ. 1. αυτός που επιτυγχάνει την ίδια επίδοση με τον αντίπαλό του, με αποτέλεσμα να μη μπορεί ο ένας από τους δύο να αναδειχθεί νικητής: *οι δύο ομάδες αναδείχθηκαν ισόπαλες* 2. (συνεκδ.) (αποτέλεσμα) που δεν δίνει τη νίκη σε κανέναν από τους δύο αντιπάλους: το *αποτέλεσμα ήταν ~*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ισοδύναμος», παράλλ. τύπος του αρχαιότερου *ισόπαλης* < *ισο-* + *πάλης* < *πάλη*]. ισοπαχής, -ής, -ές [αρχ.] {ισοπαχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ίσος στο πάχος: - *σπρώματα* ΑΝΤ. ανισοπαχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. ισοπέδος, -ης, -ο 1. αυτός που έχει επίπεδη επιφάνεια ΣΥΝ. ομαλός, επίπεδος, πεδινός ΑΝΤ. ανισόπεδος 2. αυτός που βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με κάτι άλλο ΑΝΤ. ανισόπεδος: ΦΡ. **ισόπεδη διάβαση** η διασταύρωση στο ίδιο επίπεδο δύο δρόμων ή δρόμου και σιδηροδρομικής γραμμής: *αφύλακτη | φυλασσόμενη | σηματοδοτούμενη ~* ΑΝΤ. ανισόπεδη διάβαση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ισο-* + *πέδος* < *πέδον* «έδαφος», πβ. γη-πεδον] βλ. κ. *πεδίο*]. ισοπέδωνο ρ. μετβ. [1856] {ισοπέδω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (επιφάνεια) ομαλή, επίπεδη: *εξαιτίας των έργων ασφαλιστικής ισοπέδούθηκαν τμήματα των γύρω λόφων* 2. (για κτίσματα) καταστρέφω ολοσχερώς: *ολόκληρη η πόλη ισοπεδώθηκε από τους σεισμούς* 3. (μτφ. -κακός.) καταργώ κάθε διαφορά, εξισώνω προς τα κάτω: ο *κοσμοπολιτισμός ισοπεδώνει τις εθνικές παραδόσεις* || η υπερβολικά επικριχτική *βαθμολογία ισοπεδώνει όλους τους μαθητές, καλούς και κακούς*. — ισοπέδωση (η) [1856], ισοπεδοτικός, -ής, -ό [1861] **ισο-** πεδοτικ-ά | -ώς επίρρ. ισοπεδωτής (ο) [1864] αυτός που ισοπεδώνει ή που προκαλεί ισοπέδωση. ισοπλευρός, -ης, -ο [αρχ.] αυτός του οποίου όλες οι πλευρές είναι ίσες μεταξύ τους: ~ *τρίγωνο* ΑΝΤ. ανισόπλευρος. — **ισόπλευρα** επίρρ. ισοπολιτεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η νομική ισότητα όλων των πολιτών απέναντι στο κράτος ΣΥΝ. ισονομία. ισόποσος, -ης, -ο [μεσν.] αυτός που ανέρχεται στο ίδιο ποσό (με άλλον): *το δάνειο θα εξοφληθεί σε δώδεκα ~ δόσεις*. — **ισόποσα** επίρρ. **ισορροπιμένος**, -ης, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από ισορροπία 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει υπερβολικά στοιχεία (που τηρεί ίσες αποστάσεις προς όλες τις πλευρές): *στο κείμενο των δηλώσεων υιοθετήθηκε μια ~ διατύπωση, ώστε να μη θιγεί καμία από τις αντίπαλες πλευρές* || ~ *πολιτική* | *γέυση* 3. (για πρός.) αυτός του οποίου ο εσωτερικός κόσμος βρίσκεται σε αρμονία, που είναι ψυχικά ήρεμος και διατηρεί τη λογική του ικανότητα ΑΝΤ. ανισόρροπος. — ισορροπιμένα επίρρ. [ΕΤΥΜ. Οι μτφ. σημ. αποτελούν απόδ. του γαλλ. *équilibré*]. ισορρόπηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αποκατάσταση της ισορροπίας, η επίτευξη της ισορροπίας ΣΥΝ. εξισορρόπηση. — ισορροπητικός, -ής, -ό. **ισορροπία** (η) {ισορροπιών} 1. η κατάσταση κατά την οποία ένα σώμα, υπό τη) επίδραση ίσων και αντίθετων δυνάμεων που αλληλοεξουδετερώνονται, βρίσκεται σε σταθερή ή στην κανονική του θέση, χωρίς να ταλαντεύεται ή να κλίνει προς τη μία ή την άλλη πλευρά: ο *σχοινοβάτης περπατάει στο τεταμένο σκοινί διατηρώντας την ~ του* || *επεχείρησε σου εκτός ισορροπίας* (χωρίς να πατάει σταθερά) || *χάνω την ~ μου* || *αβέβαιη | εθύβραστη | ασταθής | επισφαλής | προσωρινή ~* || *αποκατάσταση | εξασφάλιση της ~* ΑΝΤ. ανισορροπία: ΦΡ. **λεπτή ισορροπία** αυτή που είναι εύκολο να διαταραχθεί και γι' αυτό χρειάζεται επιδέξιους χειρισμούς για τη διατήρησή της- (και μτφ.): *οι σχέσεις των δύο κρατών βρίσκονται σε ~* 2. ΠΟΛΙΤ. (α) **ισορροπία (των) δυνάμεων** πρακτική αρχή βασισμένη στην άποψη ότι η κατανομή της ισχύος μεταξύ των κρατών οφείλει να αποβλέπει στην αποτροπή της υπέρμετρης διάγκωσης των δυνάμεων ενός κράτους ή μιας ομάδας κρατών εις βάρος των υπολοίπων, μεμονωμένων ή μη, κρατών (β) **ισορροπία του τρόμου** η διασφάλιση της παγκόσμιας ειρήνης μέσω της ισοδυναμίας των πυρηνικών οπλοστασίων των δύο υπερδυνάμεων (προκειμένου για τις Η.Π.Α. και την Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι τη διάλυση της τελευταίας) 3. (γενικότ.) η κατάσταση κατά την οποία αντισταθμίζονται μεταξύ τους αντίθετες δυνάμεις, τάσεις ή πιέσεις: η *ένταξη κάθε βαλκανικής χώρας στη σφαίρα επιρροής μιας μεγάλης δύναμης εξασφάλιζε την ~ δυνάμεων στην περιοχή* || *πολιτική | οικονομική | οικολογική | στρατιωτική | παγκόσμια ~* || *ανατροπή | διατάραξη | έλλειψη ισορροπίας* ΦΡ. **κρατώ | τηρώ τις ισορροπίες** ελέγχο τις αντίθετες δυνάμεις σε έναν χώρο ή κατάσταση εξασφαλίζοντας τη σταθερότητα: «ο *πρόεδρος του κόμματος πρέπει να κρατήσει τις ~ ανάμεσα σε διαφορετικές απόψεις*» (εφημ.) 4. κατάσταση στην οποία δεν υπάρχουν υπερβολές, όπου δύο ή περισσότερα πράγματα βρίσκονται στην ίδια περίπτωση αναλογία: ο *σύγχρονος άνθρωπος χρειάζεται ~ ανάμεσα στην εργασία και στον ελεύθερο χρόνο του* || *τα μέρη ενός μουσικού έργου, που βρίσκονται μεταξύ τους σε ~* 5. η ψυχική ηρεμία, η εσωτερική αρμονία: *ένος μήνας διακοπές θα σε κάνει να βρεις την ~ σου* ΑΝΤ. ανισορροπία, ένταση 6. η κατάσταση κατά την οποία δεν εμφανίζονται διανοητικές διαταραχές ΑΝΤ. παράνοια, τρέλα 7. ΓΥΜΝΑΣΤ. θέση του σώματος κατά την οποία περιορίζεται στο ελάχιστο η επιφάνεια στηρίξεως των πελμάτων των ποδιών. *

ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ρρ-*, *συμμετρία*. [ΕΤΥΜ; αρχ. < *ισόρροπος* (βλ. λ.)]. **ισορροπιστής** (ο) [1897], **ισορροπίστρια** (η) {ισορροπιστριών} ο ειδικός στις ασκήσεις που απαιτούν μεγάλη ικανότητα εξισορροπι-σεως του σώματος ΣΥΝ. ακροβάτης. — ισορροπιστικός, -ής, -ό [1898], ισορροπιστικά επίρρ. **ισόρροπος**, -ης, -ο 1. αυτός στον οποίο επιδρούν ίσες και αντίθετες δυνάμεις, οι οποίες αλληλοεξουδετερώνονται, αυτός που παρουσιάζει ισορροπία: ~ *ανάπτυξη όλων των παραγωγικών δυνάμεων* ΑΝΤ. ανισόρροπος 2. αυτός που έχει ίση ροπή, δύναμη (με άλλων) και ενδεχομένως τον αντισταθμίζει: ~ *δυνάμεις*. — **ισόρροπα** | **ισορρόπως** [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < *ισο-* + *-ροπος* (με διπλασιασμό του αρχικού -ρ- εν συνθέσει) < *ρέπω* (βλ. λ.)]. **ισορροπό** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ισορροπέις... | ισορρόπησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ 1. (μετβ.) επιφέρω ισορροπία, κάνω (κάτι) να βρεθεί σε κατάσταση ηρεμίας ή στη φυσικόλογική του θέση: ~ *την κατάσταση* | *τον προϋπολογισμό* | *τα οικονομικά* | *τα συναισθήματα* μου ΣΥΝ. ισοζυγίζω, ισοσταθμίζω, εξισορροπώ ♦ (αμετβ.) 2. βρίσκω/μαι σε κατάσταση σταθερότητας ή στη φυσικόλογική θέση μου υπό την επίδραση ίσων και αντίθετων δυνάμεων, που αλληλοεξουδετερώνονται: (μτφ.) η Ελλάδα *προσπαθεί να ισορροπήσει μεταξύ της ανάγκης να εκσυγχρονιστεί και της ανάγκης να διατηρήσει την ταυτότητα της* 3. ΓΥΜΝΑΣΤ. στέκομαι όρθιος έχοντας περιορίσει στο ελάχιστο την επιφάνεια στηρίξεως των πελμάτων των ποδιών 4. (η μτχ. **ισορροπιμένος**, -ης, -ο) βλ. λ. **ισος**, -ης, -ο 1. αυτός που έχει τις ίδιες διαστάσεις, ποσότητα, δυνατότητες, αξία ή δύναμη με κάποιον άλλον: *ήταν ίσος στο ανάστημα, αλλά διέφεραν τον βάρος* || *οι μειονότητες αγωνίζονται για ~ μεταχείριση* | *για ~ δικαιώματα* || *οι νηπιαγωγοί απαιτούν ~ αμοιβές με τους δασκάλους* || ~ *έκταση* | *μερίδιο* || *πέρχονται ~ ευκαιρίες σε όλους* || *όλοι οι πολίτες είναι ~ απέναντι στον νόμο* || *φέρεται στον διευθυντή του σαν ίσος προς* ίσον ΣΥΝ. ισοδυναμείας, ισότητα, ιδιότητα ΑΝΤ. άνισος: ΦΡ. (α) **πρώτος μεταξύ ίσων** (λατ. primus inter pares) πρόσωπο που ξεχωρίζει από αυτούς που έχουν τον ίδιο βαθμό με αυτόν, όχι λόγω πραγματικής υπεροχής, αλλά κατά παράδοση (β) **εξ ίσου** | **εξίσου** (αρχ. *εξ ίσων*) στον ίδιο βαθμό: *είστε όλοι ~ υπεύθυνοι για τη χρεω-κόπια και πρέπει να αναλάβετε το μερίδιο της ευθύνης που σας αναλογεί!* (γ) **επί ίσους όρους** κατά τρόπο που να εξασφαλίζεται ανάλογες ευκαιρίες για όλους, που να μη δίνεται υπεροχή σε κανέναν εκ των προτέρων: *διαπραγματεύσεις* — *Πο ο αγώνας θα διεξαχθεί ~* || *οι εξεταζόμενοι πρέπει να συμμετάσχουν στον διαγωνισμό* ~ (δ) **όλα τα δάχτυλα δεν είναι ίσα** δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι τις ίδιες δυνατότητες ή ικανότητες (ε) **ανταποδίδω τα ίσα βλ. λ. ανταποδίδω** (στ) στα **ίσα** (η) σε ίσα μέρη: *μοιράστηκαν τα λεία τους* ~ (ii) (κ. στα **ίσα**) ευθέως, χωρίς περιστροφές: *θα του τα πα ~ κι ως παρεξήγηθεί* || (αρκού) της την *έπαισε ~ κι έφαγε γυλόπια* (της έκανε ερωτική πρόταση και απορρίφθηκε) (ζ) (λαϊκ.) **έρχονται στα ίσα μου** | **βρίσκω τα ίσα μου** συνέρχομαι, ξαναβρίσκω τη νηφολιότητα και την ηρεμία μου: *ταλαιπώρηκε πολύ από την αρρώστια του, αλλά τώρα έχει έρθει πια στα ίσα του* 2. **ισο** (το) η επανάληψη του ίδιου φθόγγου στη βυζαντινή μουσική-κωρ. στη ΦΡ. **κρατώ το ίσο** (i) ΜΟΥΣ. ψάλλω στον ίδιο φθόγγο, ενώ οι άλλοι ακολουθούν διαφορετική μελωδική γραμμή (ii) ενισχύω τη γνώμη (κάποιου): *κατσάδιαζε τη γυναίκα του κι από κοντά κρατούσε το ίσο η μάνα του* ΣΥΝ. σιγοντάρω (κάποιον) ΑΝΤ. αντιθέμαι 3. (λαϊκ.) **ίσιος** (βλ. κ. *ισα* επίρρ.). [ΕΤΥΜ < αρχ. *ίσιος* | *FioFoc* (βωιστ.), αβεβ. ετύμου. Δύο είναι οι βασικές ετυμολογικές πορείες: (α) *FioFoc* < **Fio-o-Foc* < **Eit-o-Eos* < **wid-s-wos*, όπου το θ. **wid-* αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **weid-*, εξού και το αρχ. ουσ. *ειδ-ος* (βλ. λ.) (β) *FioFoc* < *(*d*)*wi-twos*, όπου το *(*d*)*wi-* αποτελεί παράγωγο του αριθμητ. *δύο* (βλ. λ.), ενώ ο σχηματισμός σε -*twos* πηθ. κατά τις λ. σε -*tw* (πβ. *ήμισος*, *δωρ. ήμι-τις*). Στην περίπτωση αυτή η λ. θα σήμαινε «ισομοιρασμένος σε δύο τμήματα». Το μεσν. *ίσιος* (< αρχ. *ίσιος*) οφείλει την κατάληξη του στα επίθ. σε -*ιος* (π.χ. *όρθιος*) ή στο συνώνυμο *ομοιος*]. **ισοσκελής**, -ής, -ές {ισοσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός του οποίου τα σκέλη είναι ίσα: ~ *τρίγωνο* ΣΥΝ. ισοπλευρός ΑΝΤ. ανισοσκελής 2. ΟΙΚΟΝ. αυτός που παρουσιάζει ισορροπία ανάμεσα στα έσοδα και τα έξοδα: ~ *ισοζύγιο* ΑΝΤ. ανισοσκελής. — **ισοσκελώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ αρχ. < *ισο-* + *-σκελής* < *σκέλος*]. **ισοσκελίζω** ρ. μετβ. [1893] {ισοσκελίω-α, -θηκα (καθμ. -τηκα), -μένος} εξισώνω τα έξοδα με τα έσοδα: ~ *τον προϋπολογισμό* | *το ισοζύγιο πληρωμών*. — **ισοσκελίση** (η) κ. **ισοσκελισμός** (ο). **ισοσταθμία** (η) → **ισοσταθμίο** **ισοσταθμίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1825] {ισοσταθμίζω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) επιφέρω ισορροπία (ανάμεσα σε διαφορετικά πράγματα): *όσα κι αν είναι τα προτερήματα του, δεν μπορούν να ισοσταθμίσουν τα ελαττώματα του* ΣΥΝ. ισορροπώ, ισοζυγίζω ♦ 2. (αμετβ.) έχω το ίδιο βάρος (με άλλον) ΣΥΝ. ισοσταθμώ. — **ισο-**σταθμίζω (η) [1864], **ισοσταθμίωμα** (το), **ισοσταθμίο** ρ. αμετβ. {ισοσταθμίζω... | ισοσταθμίωμαι} έχω ή αποκτώ το ίδιο βάρος με κάποιον ΣΥΝ. ισοζυγώ. — **ισοσταθμία** (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ισοσταθμίο* (-έω) < *ΐσοσταθμίο* < *ισο-* + *σταθμός* (βλ. λ.)]. **ισοστασία** (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η θεωρητική ισορροπία των τμημάτων που απαρτίζουν τον γήινο φλοιό πάνω σε πυκνό στρώμα υποκειμένου ρευστού υλικού, το οποίο βρίσκεται κάτω από τη γήινη επιφάνεια. — **ισοστατικός**, -ής, -ό. [ΕΤΥΜ < *ισο-* + *-στασία* < *στάση*, ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. *αγγλ.*

isostasy].
ισοσύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] 1. (λέξη, στίχος) που έχει τον ίδιο αριθμό συλλαβών (με άλλη λέξη, στίχο): ~ *στίχοι* ANT. ανισοσύλλαβος 2. ΓΛΩΣΣ. (όνομα) που έχει τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε κάθε του πτώση και στους δύο αριθμούς, π.χ. στρα-τός, (2 συλλαβές) - *στρα-τό* (2) - *στρα-τό* (2) - *στρα-τό* (2) - *στρα-τών* (2) - *στρα-τών* (2) ANT. ανισοσύλλαβος. — *ισοσύλλαβια* (η) [μτγν.].
ισοσταγής, -ής, -ες {ισοσταγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει την ίδια ταχύτητα με άλλον: ~ *οχήματα*. — *ισοσταγώς* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < ισο- + -ταγής < ταγος].
ισοτέλεια (η) [αρχ.] (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να καταβάλλει κάποιος τους ίδιους φόρους που καταβάλλουν οι άλλοι, η ισότητα στη φορολόγηση ANT. ανισοτέλεια.
ισοτελής, -ής, -ές {ισοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει τις ίδιες φορολογικές και δασμολογικές υποχρεώσεις (με άλλον): *κατηγορία ισοτελών φορολογουμένων* ANT. ανισοτελής 2. (αγαθό) για το οποίο καταβάλλεται ίσος φόρος ή δασμός (με άλλο αγαθό): ~ *εισαγώγιο προϊόντα* ANT. ανισοτελής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < ισο- + -τελής < τέλος].
ισότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το να είναι δύο ή περισσότερα ποσά ή μεγέθη ίσα μεταξύ τους: ~ *δυνάμεις* | *διαστάσεις* | *μεγεθών* 2. η ίση μεταχείριση, η αντιμετώπιση κάποιου με τον ίδιο τρόπο, με τον οποίο αντιμετωπίζονται και οι άλλοι | ισχύει για τον έναν ό,τι ισχύει και για τον άλλον: (ειδικότ.) *βασική αρχή του δημοκρατικού πολιτεύματος, καθιερωμένη συνταγματικά, που θεσπίζει την ίση και χωρίς διακρίσεις μεταχείριση των πολιτών σε όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής, λ.χ. στη φορολογία, στα πολιτικά δικαιώματα, στη δικαστική αντιμετώπιση, στις προσωπικές πεποιθήσεις κ.λπ.*: ~ *των πολιτών μεταξύ τους* || η ~ *δικαιοσύνη και υποχρεώσεων* || η *αρχή της ισότητας* || *κοινωνική* | *πολιτική* | *οικονομική* | *πλήρης* | *εικονική* ~ || *αποκαθιστώ* | *επιτυγχάνω* | *επιφέρω* | *αποκτώ* | *κατορθώνω* την -ΣΥΝ. ισοδυναμία, ισονομία, ισοπολιτεία, ισοτιμία ANT. ανισότητα 3. (ειδικότ.) η ισότητα αντιμετώπιση των δύο φύλων, η ουσιαστική και τυπική (νομοθετική κ.λπ.) αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων στις γυναίκες σε σχέση με αυτά των ανδρών και η δημιουργία ίσων ευκαιριών για ανάπτυξη και στα δύο φύλα: *Γενική Γραμματεία Ισότητας* || ο *αγónας* *γυναικείων σωματείων* για την ~.
ισοτιμία (η) [αρχ.] {ισοτιμών} 1. η αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων ή ίσης αξίας: η ~ *των πολιτών/ ανδρών και γυναικών* || «*συνήχεται στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες το να θα αναγνωρίζεται στο μέλλον η ισοτιμία των πτυχίων των ιατρικών μας σχολών προς εκείνα των λοιπών ευρωπαϊκών πανεπιστημίων*» (εφημ.) ΣΥΝ. ισότητα 2. ΟΙΚΟΝ. η ισότητα ως προς την αγοραστική δύναμη ή τη χρηματιστηριακή ή συναλλαγματική αξία | η σχέση ανάμεσα σε νομίσματα που δείχνει πόσο αξίζει ένα νόμισμα συγκρινόμενο με ένα άλλο: η ~ *της δραχμής με* | *ως προς το δολάριο* || *συναλλαγματική* | *χρηματιστηριακή* | *διεθνής* ~.
ισοτιμικός, -ής, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει τα ίδια δικαιώματα με άλλον: ~ *μέλος* | *σάμαχος* | *συμμετοχή* ΣΥΝ. ισοξίος 2. ΟΙΚΟΝ. αυτός που έχει την ίδια οικονομική ή εμπορική αξία (με άλλον): ~ *νομίσματα*. — *ισοτιμία* | *ισοτιμικός* [μτγν.] επίρρ.
ισοτονικός, -ής, -ό ΧΗΜ. (διάλυμα) που παρουσιάζει την ίδια οσμω-τική πίεση (με άλλο). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. isotonic].
ισοτόπο (το) {ισοτόπου | -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. καθένα από δύο ή περισσότερα άτομα του ίδιου χημικού στοιχείου, που έχουν τον ίδιο αριθμό πρωτονίων και ανάλογη χημική συμπεριφορά, αλλά διαφορετικό αριθμό νετρονίων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. isotope].
ισούται, ισούνται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. {μόνο σε ενεστ.} είναι ίσο με: το *άθροισμα των γωνιών ενός τριγώνου ~ με 180°*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλήρω*. [ETYM. Μέση φωνή του αρχ. *ισώ* (-όω) < *ισος*].
ισοϋψής, -ής, -ές [μτγν.] {ισοϋψούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το ίδιο ύψος (με άλλον): ~ *κτήρια* | *κατασκευές* ANT. ανισοϋψής.
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.
ισοφαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ισοφάρι-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ 1. (μετβ.) φέρνω στο ίδιο ποσοτικό επίπεδο: ο *οικονομικός έλεγχος της περιοχής αυτής θα ισοφαρίσει σύντομα τα έξοδα που κάναμε* ΣΥΝ. αντισταθμίζω ♦ 2. (αμετβ.) ΑΘΛ. κάνω το σκορ ισόπαλο (να μην προηγείται κανείς): η *γηπεδούχος ομάδα ισοφάρισε με πέναλτι* || *ισοφάρισε το σκορ του πρώτου αγώνα*. — *ισοφάριση* (η) [1895] κ. *ισοφάρισμα* (το).
[ETYM. αρχ. < *ισο-φορίζω < *ισοφόρος* < *ισο-* + *φόρος* < *φέρω*. Το -α-(αντί -ο-) του ρ. *ισοφαρίζω* οφείλεται σε συννεσταλμ. βαθμ. του φέρω (πβ. *φαρ-έτρα*).]
ισοχρονισμός (ο) [1882] 1. το να γίνεται κάτι σε ίσα χρονικά διαστήματα ΣΥΝ. συγχρονισμός 2. ΦΥΣ. το να συντελείται η ταλάντωση (ενός εκκρεμούς) μέσα σε ίσα χρονικά διαστήματα 3. (στις τηλεπικοινωνίες) η ταύτιση των συχνοτήτων, που αποτελεί τη βάση για την εκπομπή και τη σωστή ανάλυση και ανασύνθεση των εικόνων κατά τη λήψη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. isochronisme].
ισόχρονος, -ης, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει ίση διάρκεια (με άλλον) ΣΥΝ. σύγχρονος, συγχρονισμένος ANT. ασυγχρόνιστος 2. αυτός που γίνεται σε ίσα, τακτά χρονικά διαστήματα: - *ταλαντώσεις* | *σφυγμοί* (φυσιολογικοί) ΣΥΝ. κανονικός, τακτικός ANT. ασυγχρόνιστος, άτακτος. — *ισόχρονα* | *ισοχρόνως* [μτγν.] επίρρ.
ισοψηφός ρ. αμετβ. {ισοψηφείς... | *ισοψηφισα*} λαμβάνω τον ίδιο

αριθμό ψήφου (με άλλον): οι *αντίπαλοι* *ισοψηφισαν, κερδίζοντας από 100 ψήφους ο καθένας* || ~ *στον διαγωνισμό*. — *ισοψηφία* (η) [μτγν.], *ισόψηφος*, -η, -ο [αρχ.].
Ισπανία (η) (ισπ. Reino de Espana = Βασίλειο της Ισπανίας) κράτος της ΝΔ. Ευρώπης στην Ιβηρική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Μαδρίτη, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα την πεσέτα (2002: ευρώ). — **Ισπανός** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) Σπανιόλος (ο), Ισπανή κ. Ισπανίδα κ. (λαϊκ.) Σπανιόλα (η), Ισπανικός, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λαϊκ.) σπανιό-**λικός**, -η, -ο, Ισπανικά κ. (λαϊκ.) Σπανιόλικά (τα). [ETYM. < μτγν. *Ισπανία* < λατ. Hispania, αγν. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί πολλές εικασίες, όπως η αναγωγή στη φοινικική λ. Sphān «αββός, κουνέλι» ή στην κελτική λ. sphan «κροτοφορός». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το όνομα ανάγεται στη βασκ. λ. ezipan «χείλος, άκρο» (και μτφ. «όχθη, ακτή»)].
ισπανισμός (ο) τάση για εθνική και γλωσσική ενότητα των ισπανόφωνων λαών μέρος της σύσφιγξης των σχέσεων τους και την αποδοχή από τους επίσημους φόρες της Ισπανίας των ισπανικών διαλέκτων και της πνευματικής παραγωγής σε αυτές (που μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας αποκλειστικά). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. hispanisme].
Ισπανοεβραίοι (ο) [1890], **Ισπανοεβραία** (η) ο Σεφαρ(α)δίτης (βλλ.). — *ισπανοεβραϊκός*, -ή, -ό.
ισπανομαθής, -ής, -ές {ισπανομαθούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει την ισπανική γλώσσα.
ισπανόφωνος, -ης, -ο → -φωνος
Ισραήλ (ο) [μτγν.] (στην Π.Δ.) ο εβραϊκός λαός, ο οποίος ίδρυσε στα εδάφη της Παλαιστίνης που κατέκτησε, το ομόνομο βασίλειο (*Βασίλειο του Ισραήλ*) - Φρ. όλες οι *φυλές του Ισραήλ* για πλήθος ανθρώπων με διαφορετική εθνική ή τοπική καταγωγή: στην *κεντρική πλατεία της πόλης κωλοφορούν* ~.
Ισραήλ (το) {άκλ.} (εβρ. Medinat Yisra'el, αραβ. Dawlat Isra'il = Κράτος του Ισραήλ) κράτος της ΝΔ. Ασίας με πρωτεύουσα (μη αναγνωρισμένη από τη διεθνή κοινότητα) την Ιερουσαλήμ, επίσημες γλώσσες την Εβραϊκή και την Αραβική και νόμισμα το νέο σκεκέλ Ισραήλ. — **Ισραηλινός** (ο), **Ισραηλινή** (η), **ισραηλινός**, -ής, -ό. [ETYM. μτγν. < εβρ. Yisra'el, ίσως κμάχεται, *παλεύει με τον Θεό*]. Κατά τη βιβλική αφήγηση, η ονομασία αυτή δόθηκε στον πατριάρχη Ιακώβ (συνεπώς και στους απογόνους του), επειδή *πάλεψε* για μια νύχτα με τον άγγελο που είχε στείλει ο Θεός (πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 32,28/29: ...Ού κληθήσεται ει το όνομά σου *Ιακώβ*, αλλά *Ισραήλ* *εσται* το όνομά σου, *δι ενίσχυσας μετά Θεού και μετά ανθρώπων δυνατός*). Ωστόσο, αρκετοί ερευνητές προτιμούν σήμερα την ετυμ. από τη φρ. Iṣṣ rea'el «άνδρας φίλος του Θεού» < iṣ «άνδρας» + rea «φίλος» + el «Θεός»].
Ισραηλίτης (ο) [μτγν.] {Ισραηλινός}, **Ισραηλίτισσα** (η) {Ισραηλι-τισσών} πρόσωπο που έχει ασπαστεί την εβραϊκή θρησκεία, τον ιουδαϊσμό. — *Ισραηλιτικός*, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) *ισραηλιτικός*, -η, -ο, *ισραηλιτικά* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Εβραϊός*.
-ισσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών θηλυκού γένους, που δηλώνουν: 1. τον κάτοικο ενός τόπου: *Μακεδόν-ας* > *Μακεδόν-ισσα*, *νησιώτ-ης* > *νησιώτ-ισσα* 2. τη γυναίκα η οποία ασκεί ορισμένο επάγγελμα: *φουρνάρ-ης* > *φουρνάρ-ισσα* 3. τη γυναίκα η οποία φέρει ορισμένο τίτλο ή αξίωμα: *βασιλιάς* > *βασιλ-ισσα*, *κόμης* > *κόμ-ισσα* 4. τη γυναίκα η οποία φέρει ορισμένο χαρακτηρισμό: *συντροφ-ος* > *συντρόφ-ισσα*. [ETYM. Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικά σε θηλ. εθνονόμια ως *ik-ya (π.χ. *Φοινίξ* - *Φοινίσις* < *Φοι-νικ-γα*) ή ως υποτέλεσμα φωνητικών μεταβολών (π.χ. *μέλισσα* < *μέ-λιτ-νο). Το επίθημα γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση από τη μεσν. περίοδο].
Ισσός (η) αρχαία ελληνική πόλη της Ν. Μικράς Ασίας, γνωστή από τη νίκη του Μ. Αλεξάνδρου επί των Περσών (333 π.Χ.). [ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, προελλην. αρχής].
ίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. ενεστ. *ίσταμαι*, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανταν παρατ. *ίστα-μην*, *ίστα-σο*, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (αρχαιοπρ.) 1. στέκομαι, είμαι ή μένω όρθιος 2. βρίσκομαι (κυρ. η μτχ. *ιστάμενος, ιστάμενη*): οι *νυηλά ιστάμενοι* (σε μια ιερουργία). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. < αρχ. *ίσταμαι*, μέση φωνή του *ίστημι* < *σί-στη-μι (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. στη- < I.E. *stā-«στήνω, στέκομαι», πβ. σανακρ. ā-sthā-m «έστησα», λατ. sto «στέκομαι», status «κατάσταση, καθεστώς», ισπ. estar «βρίσκομαι, είμαι», γαλλ. j'étais «ήμουν» (< παλ. γαλλ. ester «είμαι όρθιος» < λατ. stare του ρ. sto), γερμ. stehen «στέκομαι, βρίσκομαι», αγγλ. stay «μένω», stand «στέκομαι» κ.ά. Ομόρρ. *στά-σις* (-η), *στάς-μος*, *στα-θμός*, *στά-μνα*, *στή-λη*, *στάθ*, *στή-μιον*, *στά-διο(ν)*, *ί-στ-ός*, *ίσως* και *σταυρός* (βλλ. λ.). -*στασία* (πβ. *επιστα-σία*), -*στημα* (πβ. *ανά-στημα*) κ.ά.]. **ισταμίνη** (η) {ισταμινών} ΒΙΟΛ. οργανική ουσία που απελευθερώνεται από τους ιστούς του οργανισμού κατά τη διάρκεια του στρες (αλλεργία, μόλυνση). — *ισταμινικός*, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. histamine]. -*ισταμιν* (εiron.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ονομάτων χωρών, τα οποία παραπέμπουν στα λεγόμενα (κυρ. ασιατικά) τριτοκοσμικά κράτη, των οποίων το όνομα λήγει σε -*ιστάν* (κυρ. όταν θέλει κανείς να δείξει τον αποσυντονισμό, τη διάλυση ή το χάος που επικρατεί σε μια χώρα): «*δεν γνωρίζω αν στο Ζουλουδιτάν συμβαίνουν παρόμοια πράγματα* (ενν. όπως στη χώρα μας)» (εφημ.) || *μόνο στο Ελλαδιτάν κάνει ο καθένας ό,τι τον καπνίζει, χωρίς να τιμωρείται*. [ETYM. Από ονόματα ασιατικών χωρών (λ.χ. *Αφγανιστάν, Πακιστάν*) με β' συνθ. την αρχ. περσ. λ. stān «χώρος»].

-ίστας, -ίστα παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών (αντί του -ιστής, -ίστρια), που δηλώνει: 1. οπαδό θεωρίας ή κινήματος: *αριβ-ίστας, φρανκ-ίστας* (οπαδός του φρανκισμού), *φασ-ίστας* (οπαδός του φασισμού), *κυβ-ίστας* (οπαδός του κυβισμού) 2. καλλιτέχνη οργάνου: *πιαν-ίστας, τρομπετ-ίστας, κιθαρ-ίστας* 3. πρόσωπο που το χαρακτηρίζει κάτι ή κατέχει κάτι: *χιουμορ-ίστας, νομπελ-ίστας* 4. πρόσωπο που ασχολείται με κάτι: *τουρ-ίστας* (που κάνει τουρισμό), *καρταρ-ίστας* (που υποδύεται στο θέατρο ιδιαίτερους χαρακτήρες), *αρτ-ίστας* | *αρτ-ίστα*.

[ETYM Παραγ. επίθημα που απαντά αρχικώς σε ουσ. με το ιταλ. επίθημα -ista (λ.χ. art-ista, pian-ista)].

-ιστής, -ίστρια παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. τον οπαδό θρησκευτικού, φιλοσοφικού ή πολιτικού συστήματος: *ινδου-ιστής, υλ-ιστής, κομμουν-ιστής* 2. πρόσωπο που ακολουθεί επιστημονικό, ιδεολογικό ή αισθητικό ρεύμα: *δαρβινιστής, εθνικ-ιστής, κυβ-ιστής, ισλαμ-ιστής* 3. πρόσωπο που συμπεριφέρεται με ορισμένο τρόπο: *εγω-ιστής (εγω-ισμός), εσθελ-ιστής (εσθελ-ισμός)* 4. πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με κάτι: *ποδοσφαιρ-ιστής, σκακ-ιστής* (βλ. κ. λ. -ισμός). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιστικός. [ETYM Παραγ. επίθημα που απαντά αρχικώς σε ξέν. όρ., λ.χ. γαλλ. communiste, égo-iste κ.ά., βασισμένο στο αρχ. επίθημα -ιστής ρημάτων σε -ίζω (λ.χ. άττικίζω - άττικιστής, βαδίζω - βαδιστής, συντονίζω - συντονιστής)].

-ιστί παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που δηλώνουν τη χρήση μιας γλώσσας στον γραπτό ή τον προφορικό λόγο: *ελλην-ιστί, λατιν-ιστί, γαλλ-ιστί*.

[ETYM Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ελλην-ιστί, περσ-ιστί*), το οποίο προήλθε από αντιστοίχα ρ. σε -ίζω (ελλην-ίζω, «μιλώ Ελληνικά», *περσ-ίζω*)].

ιστικός, -ή, -ό ANAT. αυτός που σχετίζεται με ιστό του σώματος: ~ βλάβη.

-ιστικός, -ή, -ό κ. (λαϊκ. ή μειωτ.) -ιστικός, -η, -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν αυτόν που: 1. σχετίζεται με ό τι δηλώνει το αντίστοιχο όνομα σε -ιστής: *αγωνιστής > αγωνιστικός* 2. πραγματοποιεί την ενέργεια που δηλώνει το αντίστοιχο ρήμα σε -ίζω: *χαρακτηρ-ιστικός* (αυτός που χαρακτηρίζει), *ποτιστικός* (αυτός που ποτίζει) 3. (ο τ. -ιστικός) σχετίζεται με κάτι: *κοριτσ-ιστικός*, (μειωτ.) *νομικ-ιστικός, δασκαλ-ιστικός*. [ETYM Παραγ. επίθημα που απαντά στην Αρχ. Ελληνική προερχόμενο από ουσ. σε -ιστής (λ.χ. *βασανιστικός - βασανιστής, σοφιστικός - σοφιστής*), απευθείας από το αοριστικό θ. ρημάτων σε -ίζω (λ.χ. *χαριστικός - χαρίζομαι, οριστικός - ορίζω*), καθώς και στη Ν. Ελληνική ως απόδ. ελληνογενών ξέν. επιθημάτων (λ.χ. *εγωιστικός*, πβ. αγγλ. egoistic)].

-ίσπος. Η παραγωγική κατάληξη -ίσπος (< -ιστής + -ικος) λειτουργεί διπλά: (α) Σχηματίζει επίθετα με μειωτική σημασία έναντι των συνήθων επιθέτων σε -ΐσπος (*μυστικιστής - μυστικιστικός, δημοτικιστής - δημοτικιστικός, ρεαλιστής - ρεαλιστικός* κ.τ.δ.). Τέτοια είναι επίθετα όπως: *λαϊκιστικός, νομικιστικός, εξπνακιστικός, ελιτιστικός, χωροφυλακιστικός, γεροντιστικός, παραγοντιστικός, νεοπλουτιστικός, αριστεριστικός, θεαρινιστικός, ποταμιστικός, μπακαλιστικός* κ.ά. (β) Σχηματίζει επίθετα που δηλώνουν χαρακτηριστικά ή ιδιότητα: *νεολαιιστικός, κοριτσίστικος, αγορίστικος, φανταριστικός, παππαδίστικος, καλογεριστικός, μορφωδίστικος, κοικλιστικός, δασκαλιστικός, μπισκεμπολιτιστικός* κ.ά.

ιστίο (το) (επίσ.) το πανί των ιστοφόρων πλοίων.

[ETYM < αρχ. ιστίον, υποκ. του *ιστός*].

ιστιοδρομία (η) [1858] {ιστιοδρομιών} 1. αγώνας ταχύτητας μεταξύ ιστοφόρων πλοίων 2. η πορεία ιστοφόρου σκάφους. — *ιστιοδρομ-ός* (ο/η), *ιστιοδρομικός*, -ή, -ό, *ιστιοδρομώ* ρ. [αρχ.] {-εις...} [ETYM < αρχ. *ιστιοδρομώ (-έω)* < *ιστίον* + *-δρομώ* < *δρομός*].

ιστιοπλοία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η πλεύση με ιστοφόρο πλοίο (για αναγυχή ή σε αγώνες): *αγώνες | μαθήματα ιστιοπλοίας* || ολυμπιακό *μέταλλο στην ~*. — *ιστιοπλόος* (ο/η), *ιστιοπλοικός*, -ή, -ό, *ιστιοπλόω* ρ. [1890] (-εις...).

ιστιοσανίδα (η) 1. μακρόστενη σανίδα με στρογγυλεμένες άκρες και με κινούμενο τριγωνικό ιστίο στο μέσον, πάνω στην οποία ισορροπεί όρθιος ο αθλητής και κινείται πάνω στα κύματα κρατώντας το ιστίο και μετακινώντας το κατευθύνει με τη βοήθεια του ανέμου τη σανίδα ΣΥΝ. *γουντ-σερφ* 2. (κατ' επέκτ.) το ομώνυμο άθλημα ΣΥΝ. *γουντ-σερφινγκ*. [ETYM Απόδ. του αγγλ. surfboard. Βλ. κ. *σέρφινγκ*].

ιστιοφόρο (το) το σκάφος που φέρει ιστία και κινείται με τη δύναμη του ανέμου. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλοίο. [ETYM Ουδ. του μγν. επιθ. *ιστιοφόρος* < *ιστίον* + *-φόρος* < *φέρω*].

ιστογράμμα (το) {ιστογράμ-ατος | -ατα, -άτων} διάγραμμα που χρησιμοποιείται στατιστική για τη γραφική παρουσίαση κατανομών συχνότητας, κατά το οποίο σε ένα σύστημα δύο κάθετων μεταξύ τους αξόνων σχηματίζονται ορθογώνια παραλληλόγραμμα με ύψη αντίστοιχα προς τις συχνότητες που αναπαριστώμενες. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. histogram].

ιστοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} θεραπευτική μέθοδος κατά την οποία γίνεται εμφύτευση ή ένεση ιστών (ζωικών, φυτικών ή ανθρώπινων) σε γηρασμένους ή εξαντλημένους οργανισμούς για την ανανέωση και βελτίωση της κατάστασής τους. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. histotherapy].

ιστοκαλλιέργεια (η) {ιστοκαλλιεργειών} ΒΙΟΛ. η αφαίρεση τμημάτων ιστού από φυτικούς ή ζωικούς οργανισμούς και η εξωσωματική

διατήρηση και ανάπτυξη τους για ερευνητικούς σκοπούς (εμβόλια, θεραπευτικές μεθόδους, ιατρικά πειράματα κ.ά.) σε θρεπτικά υλικά. [ETYM Απόδ. του αγγλ. tissue culture].

ιστολογία (η) [1863] ΙΑΤΡ. Ο κλάδος που ασχολείται με τη φυσιολογία και την παθολογία των ιστών του σώματος. — *ιστολογικός*, -ή, -ό [1874], *ιστολογικ-ά* | -ός επιθρ. [1873]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. histologie].

ιστόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} το φαινόμενο κατά το οποίο αποσυντίθενται και καταστρέφονται οι ιστοί οργανισμού. Επίσης *ιστολυσία* (η). — *ιστολυτικός*, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. histolysis].

ιστόρημα (το) {μγν.} {ιστορήμ-ατος | -ατα, -άτων} η διήγηση, η εξιστόρηση (συνήθ. γραπτή): *τα ~ για την πτώση της Πόλης εξηγούν τα προηγήθηκα της Αλώσεως* ΣΥΝ. *ιστόρηση*. *ιστορημένος*, -η, -ο διακοσμημένος με θέματα από την εκκλησιαστική παράδοση (βλ. λ. *ιστορώ*). [ETYM Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *ιστοράω (-έω)*].

ιστόρηση (η) {μσεν.} η διακόσμηση με εκκλησιαστικά και βιβλικά θέματα (βλ. λ. *ιστορώ*).

ιστορία (η) {ιστοριών} 1. η εξέλιξη μέσα στον χρόνο (ενός λαού, μιας ομάδας ανθρώπων, ενός τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας), το σύνολο των γεγονότων που απαρτίζουν το παρελθόν του (από την πρώτη εμφάνιση τους μέχρι την τωρινή τους κατάσταση): *η ~ της Ελλάδας | του ελληνικού έθνους | της Χερσονήσου του Αίμου | των κτιστάδων της Ηπείρου | των σιναίων της Λέσβου | της ελληνικής ζωγραφικής | της μουσικής | του αθλητισμού | της λογοτεχνίας | του κινηματογράφου* || *η ~ της οικογένειας του χάνεται στα βάθη των αιώνων* || *οι παραγραφέες της ~* || *η αληθινή ~ της Αντίστασης* (τα πραγματικά γεγονότα) ΦΡ. *τέλος της ιστορίας* [1989] όρος με τον οποίο ο πολιτικός επιστήμονας Φράνσις Φουκουγιάμα περιέγραψε την προοπτική της επικράτησης της ελεύθερης οικονομίας και της φιλελεύθερης δημοκρατίας σε ολόκληρο τον κόσμο λόγω της κατάργησης του κομμουνισμού και της Σοβιετικής Ένωσης και της υποχώρησης των ιδεολογιών που προκαλούσαν συγκρούσεις και επαναστάσεις 2. (ειδικότ.) το σύνολο των αξιοσημειώμενων γεγονότων: *αυτή η συμφωνία θα μείνει στην -1 | αυτό που συνέβη θα το γράψει η -1 | με το έργο του κέρδισε μια θέση στην ~* ΦΡ. *γράφω ιστορία* διακρίνομαι ιδιαίτερα: *ο σερ Λόρενς Ολιβιέ έγραψε ιστορία στον χώρο της υποκριτικής* 3. (ειδικότ.) (α) η επιστήμη που μελετά τα γεγονότα του παρελθόντος κατά χρονολογική σειρά και σύμφωνα με συγκεκριμένες μεθόδους (ιστορικές μεθόδους), επιχειρώντας συνήθ. την ανάλυση και ερμηνεία τους (την εύρεση των σχέσεων που τα διέπουν): *η επιστήμη της ~* || *σπουδάω ~* || *παίρνω πτυχίο στην ~* || *κορυφαίος μελετητής της αρχαίας -1* | *οι πηγές και οι μέθοδοι της ~* (πβ. κ. λ. *ιστοριογραφία*) (β) η επιστήμη που εφαρμόζει τις ίδιες μεθόδους για τη μελέτη της γεννησης, ανάπτυξης και προόδου κάθε χρώου δράσεων και ιδ. άλλων επιστημονικών κλάδων: *η ~ της φιλοσοφίας | της τέχνης | των μαθηματικών | της γλώσσας | των θρησκειών* 4. (συνεκδ.) το σχολικό μάθημα που βασίζεται στα στοιχεία που παρέχει η παραπάνω επιστήμη: *διαβάζω ~* || *σύμφωνα με τη σχολική - ...* (β) το αντίστοιχο σχολικό βιβλίο: *βάζω την ~ στην τσαντά* || *έχασα την ~ στο σπίτι* || *στη σελίδα δέκα της ~* 5. η γραπτή και με συγκεκριμένη μέθοδο παρουσίαση των γεγονότων που συνέβησαν στη χωροχρονική πορεία ενός λαού, μιας κοινωνικής ομάδας κ.λπ.: *κυκλοφόρησε η ~ της νήσου Χίου* || *ποιος έγραψε την ~ του εργατικού κινήματος*; || *η ~ της πειρατείας από τον 10ο έως τον 17ο αι.* || *η επίσημη - αποσιωπά σημαντικά στοιχεία* 6. (συνεκδ.) το βιβλίο που περιλαμβάνει τα παραπάνω γεγονότα: *αγόρασα την ~ της Γαλλικής Επανάστασης* || *η ~ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου πωλείται φθηνά* 7. η περίοδος για την οποία έχουμε γραπτές μαρτυρίες (κατ' αντιδιαστολή προς την *προϊστορία* και τη *παθολογία*) 8. (συνεκδ.) οι γραπτές πηγές στο σύνολο τους, από τις οποίες αντλούμε πληροφορίες για το παρελθόν, καθώς και τα βιβλία που έχουν γραφτεί γύρω από τα γεγονότα του παρελθόντος: *η ~ αναφέρει πως...* || *στην ~ υπάρχουν πολλές ανάλογες περιπτώσεις* || *πουθενά στην ~ δεν θα βρει κανείς τέτοια προσωπικότητα* || *τα προσώπα της ~* 9. (α) αφήγηση (γραπτή ή προφορική) πραγματικών ή φανταστικών γεγονότων: *άκουσα μια περιεργή ~* || *θα σας διηγηθώ μια - με μάγους και τέρατα* || *παρακολούθησε αληθινές - από τη ζωή των συνανθρώπων μας* || *η ~ που θα ακούσετε εκτυλίσσεται | διαδραματίστηκε | έλαβε χώρα στο μακρινό παρελθόν* || *λέω | πλάθω | φτιάχνω | διηγούμαι ιστορίες ~* || *χωρίς αρχή, μέση και τέλος* (β) η αφήγηση με κινηματογραφικά ή τηλεοπτικά μέσα ενός περιστατικού, μιας προσωπικής ιστορίας κ.λπ.: *γυρίζω μια - αγάπης με γνωστούς ηθοποιούς* || *~ μυστηρίου και τρόμου* || *προβάλλονται αστυνομικές | πολεμικές | χιουμοριστικές | τολμηρές -10*. (ειδικότ.) λογοτεχνικό έργο που αναφέρεται στη ζωή και στα έργα προσώπων πραγματικών ή φανταστικών, τα γεγονότα που αφορούν σε δυνάστειες: *«Η ~ δύο πόλεων»* (A Tale of two cities, Κ. Ντίκενς) || *«Χριστουγεννιάτικη ~»* (A Christmas carol, Κ. Ντίκενς) || *η ~ ενός περιπλανώμενου ιππότη, όπως την παρουσιάζει ο βιογράφος του* || *γράφει ιστορίες έρωτα και πάθους* 11. γεγονός ή σειρά γεγονότων, που συνέβησαν στη ζωή κάποιου ή συμβαίνουν στην καθημερινή ζωή: *άκου μια ~ που μου συνέβη σήμερα...* || *γυρνώντας από την Αμερική, είχε να τους πει πολλές ~* || *ιστορίες καθημερινής τρέλας* ΣΥΝ. *περιστατικό* ■ ΦΡ. *ιστορίες για αγρίους* βλ. λ. *άγριος* 12. το σύνολο των γεγονότων της ζωής (κάποιου): *μας είπε την ~ της ζωής του* || *αυτή είναι η ~ μου* ΦΡ. *λέω την ιστορία της ζωής μου* μιλάω λέγοντας πάρα πολλές λεπτομέρειες και αναφέροντας πολλά άσχετα με το θέμα περιστατικά: *συντόμεινε, δεν θέλουμε να μας πεις την ιστορία της ζωής σου!* 13. (ως χαρακτηρισμός) ο ίδιος ο άνθρωπος και κυρ. ο ιδιότροπος: *αυτός είναι*

~ δεν μπορείς να συνεννοηθείς μαζί του || τι ~ είσαι συ; 14. δυσάρεστο γεγονός, ταλαιπωρία ή περιπέτεια (συνήθ. στον πληθ.): *είχα ιστορίες με την αστυνομία* || δεν θέλω ιστορίες με τους γείτονες || ένα λάθος στη δήλωση μου άνοιξε ιστορίες με την εφορία || *είχα μια ~ με την υγεία μου* || *κάθε τόσο μου δημιουργεί ιστορίες* (μπλεξίματα) ΣΥΝ. μπλέξιμο, φασαρία 15. (ειδικότ.) (α) η ερωτική περιπέτεια: *είχε μια ~ μαζί της* || *είχαν μια σύντομη - οι δυο τους* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το πρόσωπο με το οποίο είχε κάποιος ερωτική σχέση: «~ μου, *αμαρτία μου, λάθος μου μεγάλο*» (λαϊκ. τραγ.) || «*εσύ ήσουνα για μένα μια παλιά ~*» (λαϊκ. τραγ.) 16. (γενικότ.) υπόθεση, κατάσταση που μας αφορά: η ~ αυτή *συνεχίζεται εδώ και μήνες* || *δυο μέρες τώρα η ίδια ~* || τι θα γίνει με αυτή την ~, θα τελειώνουμε επιτέλους; || *δεν ξέρω ποιος θα βγει κερδισμένος απ' αυτή την -* || αυτό είναι άλλη ~, μην ανακατεύεσαι- ΦΡ. *παλιά ιστορία* περιστατικό ή σχέση από το παρελθόν: αυτό είναι ~, *ας μην επανερχόμαστε* 17. *φυσική ιστορία* βλ. λ. φυσικός. — (υποκ.) ιστοριοίσιμα (η) (σημ. 9-11, 15). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω*.

[ETYM. < αρχ. *ιστορία* < *ιστορ* «γνώστης, κριτής» < *Eιδ-τωρ, μεταπτωτ. βαθμ. του ρ. *οίδα* «γνωρίζω» (βλ.λ.). Η λ. διαδόθηκε ευρέως ως δάνειο στις ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. αγγλ. history, γαλλ. histoire, ισπ. historia, ιταλ. storia κ.ά. Η σημ. «προβλήματα, περιπέτειες» (σημ. 14) οφείλεται σε ανάλογη χρήση του γαλλ. histoire(s)].

ιστορία: σημασιολογική εξέλιξη. Η λέξη ανάγεται ετυμολογικά στο αρχαίο ρ. *οίδα*, που σήμαινε «γνωρίζω»: *οίδα* «γνωρίζω - *ιστορ* «γνώστης» - *ιστορά* «αναζητώ πληροφορίες, επιδιώκω τη γνώση» - *ιστορία* «γνώση». Άρα η αρχική σημ. της λ. είναι «η γνώση» και μάλιστα αυτή που προκύπτει από την αναζήτηση της πληροφορίας και την έρευνα. Βαθμίδων η σημ. της λ. φθάνει να σημαίνει την επιστημονική και συστηματική παρατήρηση και αναζήτηση της γνώσης, δηλ. την επιστήμη (σε αντίθεση με τη *μυθολογία*): *όλοιθες όστις της 'ιστορίας* *εχαξε μάθησιν* (Ευριπίδης). Περνάει ακολουθώς στη γραπτή αναφορά σε αποκτηθείσες γνώσεις για πρόσωπα και πράγματα, στη γραπτή αναφορά σε γεγονότα του παρελθόντος, δηλ. σε εξιστόρηση και ιστορία. Ωστόσο, η ιστόρηση των γεγονότων δεν είναι απλή αφήγηση, αλλά αναζήτηση σχέσεων αιτιού-αιτιατού, έρευνα των αιτίων που γέννησαν τα γεγονότα, δηλ. πραγματική ιστορία. Σε νεότερους χρόνους και υπό την επίδραση της σημασιολογικής εξέλιξης της αντίστοιχης ξένης λέξης (story) η λ. *ιστορία* δήλωσε περισσότερο τη διαδικασία και το αποτέλεσμα της αφήγησης (το αφήγημα) παρά το γεγονός που αποτελεί το αντικείμενο της αφήγησης (θα σου *διηγηθώ μια ιστορία - διηγείται πολύ ωραίες ιστορίες*). Τέλος, η λέξη σε απλούστερες συζητήσεις του προφορικού λόγου έφθασε να σημαίνει συγκεκριμένο γεγονός, περιστατικό ή υπόθεση, που ο ομιλητής δεν θεωρεί σοβαρή ή αξιόπιστη (*Τι ιστορίες είναι πάλι αυτές; - Τι θα γίνει μ'αυτή την ιστορία; - Άκου μια ιστορία που μου συνέβη χτες*).

ιστορίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ιστόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εικονίζω, αφηγοούμαι μέσω της ζωγραφικής. ιστορικός(ο) 1. θεωρία και μέθοδος έρευνας που εμφανίστηκε κατά τον 19ο αι. ως αντίδραση στην κυριαρχία του θετικισμού στις κοινωνικές επιστήμες και βασίζεται στην αρχή ότι μόνη η ιστορία καθορίζει την πραγματικότητα, τη γνώση και την επιστήμη: *τον κατηγορούν για άκρατο ~* 2. (α) θεωρία σύμφωνα με την οποία κάθε ιστορική περίοδος θεμελιώνεται και εξηγεί με διαφορετικό τρόπο ανθρώπινες αξίες: κατά συνέπεια, δεν υπάρχουν απόλυτες αξίες ή αλήθειες, αλλά όλα είναι σχετικά (β) (στην αρχιτεκτονική) τάση που εμπνέεται από παλαιότερες εποχές: *νεοβυζαντινός ~* (μέσα 19ου αι.) (γ) ερμηγεία του μαρξισμού σύμφωνα με την οποία η ουσιαστική προσφορά του μαρξισμού έγκειται στο στοιχείο της ιστορικότητας, δηλ. στην ιστορική θεώρηση των κοινωνικών φαινομένων και στην αποδοχή αυτού που επιβεβαιώνεται από την ιστορία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. historicisme].

ιστορικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την ιστορία ή και με τον αντίστοιχο επιστημονικό κλάδο: ~ *έρευνα* | *συνέχεια* | *εξέλιξη* | *γεγονός* | *νομοτέλεια* | *δεδομένα* | *ενδιαφέρον* | *περιστατικό* | *πηγές* | *αναδρομή* | *αξία* | *γλωσσολογία* | *μουσείο* | *αναγκαιότητα* | *αρχείο* (β) *ιστορικό κέντρο* (ενν. της Αθήνας) το τμήμα του κέντρου της Αθήνας, από το οποίο ξεκίνησε η οικοδόμηση της πόλης στη δεκαετία του 1830, δηλ. η περιοχή μεταξύ Ακρόπολης, Πλατείας Ομονοίας και Πλατείας Συντάγματος (γ) *ιστορικός υλισμός* η μαρξιστική θεωρία για την ιστορία και την κοινωνία, σύμφωνα με την οποία οι ιδέες και οι κοινωνικοί θεσμοί (το *εποικοδομήμα* ή *υπερδομή*) είναι αντανάκλαση της οικονομικής δομής, της οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής (βάση) 2. αυτός που μελετά έναν λαό, έναν τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας, ένα φαινόμενο κ.λπ. διαχρονικά, εξηγώντας πώς εξελίχθηκε μέσα στον χρόνο: ~ *γλωσσολογία* | *λεξικό της ελληνικής γλώσσας* | *αρχείο* | *επισκόπηση* ΣΥΝ. διαχρονικός ANT. συγχρονικός 3. ο σχετικός με το τμήμα του ανθρώπινου παρελθόντος, για το οποίο υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες, γραπτά μνημεία: *κατ' αντιδιαστολή προς το προϊστορικό* | *το μυθικό* - *στούς ~ χρόνους* 4. ΦΙΛΟΛ. *ιστορικό μυθιστόρημα* | *δράμα* το μυθιστόρημα | *δράμα* του οποίου η υπόθεση εκτυλίσσεται σε συγκεκριμένη εποχή του παρελθόντος, την οποία και προσπαθεί να αναπαράσχει 5. αυτός που έχει ενδιαφέρον λόγω της ιστορίας του, εξαιτίας των γεγονότων με τα οποία συνδέεται ή της καλλιτεχνικής τάσης μιας περιόδου του παρελθόντος, την οποία εκφράζει: ~ *μνημείο* | *τόπος* | *περιοχή* | *χωριό* || η ~ *κατοικία* ενός αγωνιστή 6. αυτός που έχει εξέχουσα σημασία, αυτός που επηρεάζει την πορεία της ιστορίας, που πέρασε στην ιστορία ή έχει σχέση με ση-

μαγτικά γεγονότα: η ~ *συνάντηση* Στάλιν, *Ρουζβέλτ, Τσώρτσιλ στη Γιάлта* || *απόφαση ιστορικής σημασίας* || η ~ *στιγμή της παράδοσης της Θεσσαλονίκης στον ελληνικό στρατό* || η ~ *ημέρα ενός κόμματος* 7. αυτός που έχει πράγματι συμβεί και δεν είναι αποκόνημα της φαντασίας: ~ *γεγονός* | *στοιχείο* | *αλήθεια* | *δεδομένα* ΣΥΝ. πραγματικός, αληθινός ANT. πλαστός, φανταστικός, μυθικός 8. ΓΛΩΣΣ. (α) *ιστορική ορθογραφία* το ορθογραφικό σύστημα, στο οποίο η γραφή δεν αποδίδει τη συγγρη προφορά των λέξεων, αλλά την προφορά (και τον τρόπο γραφής) τους σε παλαιότερη περίοδο που συνδέεται με την ετυμολογία τους, π.χ. στην περίπτωση της Ν. Ελληνικής, η γραφή των λέξεων σύμφωνα με προηγούμενα στάδια γραφής (αρχαία, βυζαντινή), πβ. τη γραφή λέξεων, όπως *επανελημμένους*, *λύπη*, *ελλίπης*, *ωραίος* κ.ά. (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. φωνητικός) (β) *ιστορικοί* | *παράγωγοι χρόνοι* οι ρηματικοί χρόνοι που αναφέρονται στο παρελθόν (παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος) (γ) *ιστορικός ενεστώτας* βλ. λ. ενεστώτας 9. αυτός που θα μείνει στην ιστορία (κυρ. επειδή αποτελεί τομή στην ιστορία, έχει ξεχωριστή σπουδαιότητα για το μέλλον και τερματίζει μια πρακτική του παρελθόντος): η ~ *απόφαση του υπουργείου προκάλεσε πλήθος αντιδράσεων* || ο ~ *συμβιβασμός Δεξιάς και Αριστεράς* 10. *ιστορικός* (ο/η) (α) ο μελετητής της ιστορίας: *εξέχων* | *μαρξιστής* | *αντικειμενικός* ~ ΣΥΝ. ιστοριογράφος, ιστοριοδίφης (β) ο καθηγητής που διδάσκει το σχετικό μάθημα στη μέση, την ανώτερη ή την ανώτατη εκπαίδευση 11. *ιστορικό* (το) η κατά χρονολογική εξέλιξη αφήγηση γεγονότων συναφών μεταξύ τους και η καταγραφή της: στα δημοσιευμένα της *εποχής μπορεί να βρει κανείς το ~ της κρίσης* || ο *νέος μαρξός ζήτησε το ~ της ασθενοσύς, για να ενμνηρωθεί για την πορεία της υγείας της*. — ιστορικ-ά | -ώς [αρχ.] επίφρ.

ιστορικοσυγκριτικός, -ή, -ό [1898] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία (βλ. λ. *γλωσσολογία*). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. historisch-vergleichende (Sprachwissenschaft)].

ιστορικότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα ενός γεγονότος να αποτελεί μέρος ή να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της ιστορίας 2. το να αποτελεί κάτι πραγματικό γεγονός, να μαρτυρείται από πηγές: η ~ του γεγονότος *είναι αναμφισβήτητη* || η ~ ενός *προσώπου* | του *Ιησού*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. historicité].

ιστοριογραφία (η) [μτγν.] {ιστοριογραφιών} η έκθεση γεγονότων του παρελθόντος με λογοτεχνικό τρόπο και με βάση την κριτική έρευνα, την παράδοση και την προσωπική εμπειρία. — ιστοριογραφικός, -ή, -ό [μτγν.].

ιστοριογράφος (ο/η) [μτγν.] 1. πρόσωπο που ασχολείται με την ιστοριογραφία 2. (καταγρ.) ειδικός που ασχολείται με την καταγραφή της ιστορίας, ο συγγραφέας ιστορικών βιβλίων.

ιστοριοδίφης (ο/η) [1861] {ιστοριοδίφων} ο ειδικός που ερευνά τις ιστορικές πηγές με σκοπό τη συγκέντρωση υλικού για την ιστορική έρευνα. — ιστοριοδιφικός, -ή, -ό.

[ETYM. < *ιστορία* + *-δίφης* < αρχ. διφώ (-άω) «αηλιαφώ, έρευνα επίμελως», αγν. ετύμου].

ιστοριοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η αντίληψη σύμφωνα με την οποία ό,τι συντελείται σε πνευματικό και πολιτισμικό επίπεδο, οφείλεται σε ιστορικά αίτια ΣΥΝ. ιστορισμός ANT. φυσιοκρατία.

ιστορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. η θεωρητική θέση σύμφωνα με την οποία τα κοινωνικά γεγονότα και τα πνευματικά δημιουργήματα ερευνώνται σε συνάρτηση με την ιστορική πραγματικότητα στην οποία εμφανίζονται και αντιμετωπίζονται σε σχέση με την εξέλιξη τους 2. ΦΙΛΟΣ, η ιστοριοκρατία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γερμ. Historismus].

ιστορώ ρ. [αρχ.] {ιστορείς... | ιστόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. αφηγοούμαι (γεγονότα): η «*Οδύσσεια*» *ιστορεί τις περιπέτειες του Οδυσσέα μέχρι την επιστροφή του στην πατρίδα* ΣΥΝ. εξιστορώ, διηγούμαι 2. ζωγραφίζω, διακοσμώ με θέματα από την εκκλησιαστική ζωή και παράδοση, την Π.Δ. και τη Κ.Δ. κ.λπ. (κυρ. η μετ. *ιστορικόνας, -η, -ο*): *ιστορημένα χειρόγραφα* (τα χειρόγραφα που είναι διακοσμημένα με μικρογραφίες) || *ιστορημένος ναός* (με αγιογραφίες). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιστορία*.

ιστός (ο) 1. ψηλό, κυλινδρικό κοντάρι, στύλος ή πύργος, που τοποθετείται κάθετα προς την επιφάνεια στήριξης στα πλοία και χρησιμεύει για να στερεώνονται τα πανιά, οι κεραίες εκπομπής σήματος, τα διακριτικά σήματα πλοίου κ.ά.: ο *κάκιος ή προραίος* (το πλωρό κατάρτι) | *πρωμναίος* ~ ΣΥΝ. (για πλοία) κατάρτι, άρμπουρο-ΦΡ. *στήλη ιστού* βλ. λ. *στήλη* 2. ΤΕΧΝΟΛ. (~ *κεραίες*) η επιμήκης κυλινδρική μεταλλική ράβδος, στην οποία στηρίζεται η κεραία εκπομπής ή λήψης σήματος (ηχητικού, τηλεοπτικού): ο *δυνατός αέρας έριξε κάτω τον - της κεραίας* 3. (α) το εργαλείο με το οποίο υφαινει κανείς: *υφαντικός* ~ ΣΥΝ. *αργαλείο* (β) (συνεκδ.) το ύφασμα που υφαιίνεται στον αργαλείο: ο ~ *της Πηνελόπης* (κ. μτφ. έργο ατελείωτο και μάταιο, χωρίς αποτέλεσμα) || *πικνός* | *καλοδουλεμένος* - ΣΥΝ. υφάδι 4. το δικτυωτό πλέγμα που κατασκευάζει η αράχνη για να συλλαμβάνει τη λεία της: (μτφ.) *έχει πιαστεί στον ιστό της γοητίας* της ΣΥΝ. δίχτυ 5. (μτφ.) η δομή ενός έργου (μυθιστορήματος, σεναρίου, κινηματογραφικής ταινίας, θεατρικού κ.λπ.), ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους και αναπτύσσονται τα μέρη του: ο *αφηγηματικός* ~ *μιας νουβέλας* 6. ΒΙΟΛ. σύνολο κυττάρων που έχουν όμοια ή παρόμοια κατασκευή και επιτελούν την ίδια λειτουργία: *ινώδης* | *συνδεδεκός* | *φωτικός* | *ζωικός* | *μυϊκός* | *καταστρωμένος* ~ 7. (α) *Παγκόσμιος Ιστός* βλ. λ. *παγκόσμιος* (β) *φωτομετρητής ιστού* βλ. λ. *φωτομετρητής* (γ) *εξυπηρετητής ιστού* βλ. λ. *εξυπηρετητής*. [ETYM. < αρχ. *ιστός* < *i-στη-μ* (πβ. λατ. si-stō). ο βιολ. όρ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. tissue, ο δε όρος *Παγκόσμιος Ιστός* αποδίδει

τον αγγλ. Worldwide Web. Βλ. κ. ισάμια].
 -ιστός, -η, -ο(ν) [αρχ.] (λόγ.) παραγ. επίθημα που δηλώνει τον υπερθετικό βαθμό επιθέτων: *μέγ-ιστος, πρώτ-ιστος, κάκ-ιστος, ελάχιστος, βέλτ-ιστος*. [ETYM αρχ. επίθημα του υπερθ. βαθμού επιθέτων, που ανάγεται σε *isto- < I.E. *-is- (ασθενής βαθμίδα του επιθέματος *je/so-) + -to(-των ρηματ. επιθ.), πβ. γοθθ. -ists, σανσκρ. -isthas].

ιστοσελίδα (η) ΠΑΗΡΟΦ. σελίδα στο Διαδίκτυο που μπορεί να αποτελείται από κείμενο ή να περιέχει (συνηθέστερα) και εικόνες, σταθερές ή κινούμενες, γραφικά, συνδέσεις κ.ά.· η έννοια της σελίδας αντιστοιχεί στο εύρος μιας οθόνης Η/Υ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. webpage].

ιστοχημεία (η) ΒΙΟΛ. κλάδος της ιστολογίας ο οποίος αναλύει τη χημική σύσταση των ιστών και τη δραστηριότητα των ενζύμων σε αυτές. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. histochimie].

ισχαιμία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση ή διακοπή της κυκλοφορίας του αίματος σε μέρος του σώματος, η οποία οφείλεται σε πρόβλημα της αρτηρίας. — ισχαιμικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ETYM. < μτγν. *ισχαιμικός* < *ίσχω* «σταματώ, εμποδίζω, αναστέλλω» (< *σι-σχω, ενστωπικός αναδιπλασιασμός του θ. -σχ-, πβ. αόρ. β' έ-σχ-ον, ρ. έχω) + -αιμος < *αίμα*. Η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. ischémie].

ισχιαλγία (η) [1861] {ισχιαλγίων} ΙΑΤΡ. ο πόνος του ισχιακού νεύρου στο πίσω μέρος του ποδιού. — ισχιαλγίας, -ή, -ό. [ETYM < *ισχίο* + *αλγία* < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Ischialgie].

ισχίο (το) ΑΝΑΤ. οι κοιλότητες μέσα στις οποίες βρίσκονται οι αρθρώσεις της λεκάνης με τα μηριαία οστά ΣΥΝ. γοφόρ. — ισχιακός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM < αρχ. *ισχίον*, αβεβ. ετύμου. Είναι πθ. ότι η «γλώσσα» του Ησυχίου *ισχν οσφός* διασφίξε αρχαϊκό τύπο της λ. (πβ. μέλι), αλλά πέραν αυτού είναι αδύνατο να συνδεθεί το *ισχίον* με λ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών. Υποθετική παραμένει επίσης η σύνδεση με τις λ. ισχνός, ισχύς(βλ.λ.).

ισχναίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) καθιστώ (κάτι) αδύνατο, το λεπταίνω ΣΥΝ. αδυνατίζω, λε-πτύνω ΑΝΤ. παχύνω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι αδύνατος ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. παχύνω. Επίσης ισχναίνω [μτγν.].

ισχνανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} (λόγ.) η απώλεια βάρους ΣΥΝ. αδύνατισμα, λεπτυνση ΑΝΤ. πάχυνση. — ισχναντι-κός,-ή, -ό [αρχ.].

ισχνός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν έχει λίπος, που είναι πολύ αδύνατος: ~ *πάρχεις με ανανετικές τάσεις προβάλλονται ως πρότυπα ομορφιάς* ΣΥΝ. λιπόσαρκος ΑΝΤ. παχύς, εύσωμος, γεμάτος-ΦΡ. *περίοδος ισχνών αγελάδων* περίοδος οικονομικής δυσχέρειας (βλ. κ. λ. *αγελάδα*) 2. αυτός που δεν έχει αποδεικτική επάρκεια: ~ *επιχειρήματα* ΣΥΝ. αδύνατος ΑΝΤ. ισχυρός, ικανοποιητικός 3. αυτός που δεν έχει μεγάλο μέγεθος, φτωχός, λίγος: ~ *ημερομίσθιο/ικανοποίηση-μειοψηφία* ΣΥΝ. πενιχρός, ανεπαρκής ΑΝΤ. πλούσιος, παχυλός, άφθονος — *ισχν-ά* | -ός [αρχ.] επιρρ., **ισχνότητα** (η) [αρχ.]. [ETYM αρχ. < *si-sq-sno- < I.E. *si-sq-u- «αποξηραίνω», πβ. αβεστ. hisku «ξηρός», λατ. siccus (> γαλλ. sec, ισπ. seco) κ.ά.].

ισχυορία (η) {χωρ. πληθ.} η αδυναμία ουρήσεως, η επίσχεση των ούρων (βλ.λ.) ΑΝΤ. ακράτεια. [ETYM μτγν. < *ισχυρώ* (-έω) < αρχ. *ίσχω* «έχω - συγκρατώ» (ανα-διπλ. τ. του. έχω) + *ουρά*].

ισχυρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ισχυρίζε-ηκα (λόγ. -θηκα)} υποστηρίζω άποψη με το ρήμα αυτό μπορεί να εκφράζεται και επιφύλαξη ως προς την αλήθεια της άποψης, λ.χ. *τον πυροβόλησε ευρισκόμενη σε αυτοάμυνα- αυτό, τουλάχιστον, ισχυρίζεται η ίδια* || *ισχυρίστηκε ότι τα κίνητρα της ήταν ανιδιοτελή* ΣΥΝ. διατεινόμενα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, *επιχείρημα*. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «ενδυναμώνομαι, ενισχύομαι», < *ισχυρός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ισχυρισμός (ο) [1871] αυτό το οποίο ισχυρίζεται κανείς, αυτό που υποστηρίζει ως αληθινό: *αβάσμιος* ~ || *οι ~ του αποδείχθηκαν ψευδείς*. **ισχυρογνώμων, -ων, -ον** [αρχ.] {ισχυρογνώμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} αυτός που υποστηρίζει την άποψη του με επιμονή και δεν ακούει ή δεν αποδέχεται τη γνώμη των άλλων ΣΥΝ. πεισματάρης, ξεροκεφάλος, αδιάλλακτος ΑΝΤ. διαλλακτικός, συζητήσιμος. Επίσης **ισχυρογνώμωνος** (ο/η). — **ισχυρογνωμοσύνη** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον.

ισχυροποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ισχυροποιείσ... | ισχυροποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάποιον/κάτι) ισχυρό, του δίνω περισσότερη δύναμη και κύρος: η νέα *πολιτική συμμαχία ισχυροποίησε τη θέση της κυβέρνησης* ΣΥΝ. ενισχύω, ενδυναμώνω, δυναμώνω, εδραιώνω ΑΝΤ. αποδυναμώνω. — **ισχυροποίηση** (η) [μτγν.] **ισχυροπο-τι-κός, -ή, -ό**.

ισχυρός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει ισχύ, που τον χαρακτηρίζει η δύναμη και δεν κλονίζεται εύκολα: ~ *άμυνα* | *θέληση* | *προστασία* | *δεσμός* | *αντίπαλος* | *επιχείρημα* | *όπλο* | *προσωπικότητα* ΣΥΝ. δυνατός, ανθεκτικός, κραταιός, σθεναρός ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος 2. αυτός που έχει μεγάλη ένταση: ~ *σεισμός* | *ρεύμα* | *έκρηξη* | *ράπισμα* | *άνεμος* | *πυρετός* | *επιθυμία* ΣΥΝ. έντονος, δυνατός, σφοδρός ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος, άνοτος, ασθενής 3. αυτός που βρίσκεται σε θέση ισχύος, που μπορεί να επιβάλλει τη βούληση του ή να επιηρεάζει καθοριστικά: ~ *κυβέρνηση* | *επιρροή* | *φύλο* (το ανδρικό φύλο) | *πολιτικός παράγοντας* | *κράτος* ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος 4. αυτός που

μπορεί να έχει έντονα, δραστικά αποτελέσματα: *πίρη - δόση δηλητηρίου και πέθανε* || ~ *οικονομική βοήθεια* ΣΥΝ. δραστικός 5. **ισχυροί** (οι) οι παράγοντες που έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τις εξελίξεις, να επιβάλλονται: *οι ~ της γης* 6. ΝΟΜ. νομικά έγκυρος, αυτός που έχει νομική ισχύ: ~ *διαθήκη* ΑΝΤ. άκυρος, ανίσχυρος-ΦΡ. **το δίκαιο του ισχυρότερου** για τις περιπτώσεις στις οποίες εκείνος που έχει τη μεγαλύτερη δύναμη επιβάλλει τη θέληση του στους ασθενέστερους. — **ισχυρ-ά** | -ός [αρχ.] επιρρ. [ETYM αρχ. < ισχύς (βλ.λ.)].

ισχύς (η) {ισχύος, ισχύ | χωρ. πληθ.} 1. η δύναμη (συνήθ. όχι σωματική) που διαθέτει κανείς και που του επιτρέπει να επιβάλλεται: *στρατιωτική* | *πολιτική* | *οικονομική* | *κοινωνική* ~ || *με τη νέα στρατιωτική άσκηση στην περιοχή, το ΝΑΤΟ κάνει επίδειξη ισχύος* || η ~ *της κυβέρνησης* | *της επιχείρησης* | *των αντιπάλων* || *εδραίωνω την ~ μου* || *επιβάλλεται διά της ~* || *έχει μεγάλη ~ στον χώρο του Τύπου* || η - *τον εξασθενεί* ΑΝΤ. αδυναμία, ατονία-ΦΡ. (α) **από θέσεως ισχύος** από πλεονεκτική θέση: *μιλό ~ (β) η ισχύς εν τη ενόσει* (ή *ισχύς εν τη ενόσει*) η δύναμη βρίσκεται στη συνεργασία και την αλληλοβοήθεια (γ) **ισχύς μου η αγάπη του λαού** μου η δύναμη μου στηρίζεται στην αγάπη, την αφοσίωση του λαού μου (έμβλημα της δεύτερης ελληνικής δημοκρατίας: η φρ. καθιερώθηκε από τον βασιλιά Γεώργιο Α) 2. ΝΟΜ. πρακτική η νομική εγκυρότητα: η *διάταξη βρίσκεται σε ~* | *εν ισχύ* || *τίθεται εκτός ισχύος* || *αναστέλλω* | *παραιτώ την ~* | *των έκτακτων μέτρων* || *αναστροφική* | *συνταγματική* | *προσωρινή* ~ || η ~ *της συμφωνίας* | *του συμβολαίου* | *του νόμου* 3. ΦΥΣ. η ποσότητα της ενέργειας, η οποία παράγεται ή απορροφάται από ένα σύστημα ανά μονάδα χρόνου και εκφράζεται με το πηλίκο της συνολικής παραγόμενης ή απορροφούμενης ενέργειας προς τον χρόνο παραγωγής ή απορροφήσεως της. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.

[ETYM αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. εμφανίζει έ-πρόθεμ. και μηδενισμ. βαθμ. -σχ- του ρ. έχω (πβ. αόρ. β' έ-σχ-ον). Κατ' άλλη άποψη, η λ. αρχικά απαντά με δίγαμμα (*Εισχύς) κατ' αναλογίαν προς το ουσ. Ές «δύναμη» (πβ. λατ. vis). Παράγ. *ισχυ-ρός, ισχυ-ω, ισχυρ-ίζομαι* κ.ά. Η σημ. 3 αποδίδει τον αγγλ. όρο power].

ισχύω ρ. αμετβ. {μετ. ενεστ. ισχύων, -ούσα, -ον | ισχύωσα} 1. έχω ισχύ: η *σύμβαση* | ο *νόμος* | η *παράδοση ισχύει* || *τα έκτακτα μέτρα* | ο *κανόνας* | *τα κριτήρια ισχύουν* || *αυτό που είπα* | η *πρόσκληση μου ισχύει* και για *σένα* || *αυτή η πρόταση ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις* 2. (η μετ. ενεστ. **ισχύων, -ούσα, -ον**) βλ.λ. [ETYM αρχ. < ισχύς (βλ.λ.)].

ισχύων, -ούσα, -ον {ισχύ-οντος (-ούσας) | -όντων (-ουσών)} 1. αυτός που έχει ισχύ: ~ *νομοθεσία* | *δίκαιο* | *νόμος* | *διάταξη* | *καθεστώς* | *περιορισμοί* 2. **ισχύοντα** (τα) αυτά που ισχύουν: *μόλιφα* (*Εισχύς) κατ' αναλογίαν δεν μπορεί να εγκρίνει την πρόταση τους. [ETYM. Μτχ. ενεστ. του αρχ. *ισχύω*].

ίσωμα (το) → **ισώμα**
 ισώνο ρ. → **ισιώνω**
 ίσως επιρρ. (για τη δήλωση του πιθανού) υπάρχει περίπτωση να, μπορεί: ~ (να) *είναι δίκαιο-ο καιρός θα δείξει* ΣΥΝ. πιθανόν, ενδεχομένος ΑΝΤ. σίγουρα, οποιοδήποτε. [ETYM αρχ. < *ίσος* (βλ.λ.)].

ίσως: συνώνυμα. Μια σειρά λέξεων δηλώνουν πιθανότητα δηλώνουν δηλ. την επιφυλακτική στάση του ομιλητή απέναντι στα λεγόμενα, την περιορισμένη βεβαιότητα που έχει για ενέργειες, πράξεις, καταστάσεις, πράγματα ή και πρόσωπα. Εντάσσονται στους μηχανισμούς (γραμματικούς ή λεξιλογικούς) της λεγόμενης **τρο-πικότητας** (modality) στη γλώσσα, των τρόπων δηλ. που διαθέτει ο ομιλητής για να σχολιάσει και να τροποποιήσει | διαφοροποιήσει τα λεγόμενα του. Στην περίπτωση των τροπικών αυτών λέξεων (ρημάτων, επιρρημάτων, επιρρηματικών φράσεων), η επιφυλακτικότητα είναι διττή: τόσο λεξιλογική (με τη χρήση αυτών των λέξεων) όσο και **γραμματική** (ακολουθώντας από υποτακτική ή πιθανολογική έγκλιση): *ίσως να βρέξει* - *ίσως να έβρεξε* - *ίσως να βρέξει* - *ίσως να έβρεξε* - *ίσως να έχει βρέξει* - *ίσως να είχε βρέξει*. **Παρατηρήσεις:** (α) Τα επιρρήματα *ίσως*, *πιθανός* και **ενδεχομένος** χρησιμοποιούνται και με οριστική έγκλιση (μικρότερη επιφυλακτικότητα) και με υποτακτική/πιθανολογική (μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα): *ίσως* | *πιθανός* | *ενδεχομένος έφυγε για το εξωτερικό* - *ίσως* | *πιθανός* | *ενδεχομένος να έφυγε για το εξωτερικό* (β) Τριπλή δυνατότητα εκφράσεως εμφανίζουν τα είναι πιθανόν | πιθανόν | πιθανός (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πιθανός*) και **ενδέχεται** | είναι ενδεχόμενο | **ενδεχομένος** (γ) Το **μπορεί** (< *μορρά*) από τη «δυνατότητα» (μορρά) έχει περάσει στη δήλωση «πιθανότητας», διατηρώντας υπολογικούς και ετυμολογικούς τη χροιά μειωμένης δυνατοτητας ή μεγαλυτέρης, τρόπον τινά, πιθανότητας έναντι των λοιπών: *μπορεί να βρέξει* «πιθανότερο» από το *ίσως να βρέξει*. Η πιθανότητα μάλιστα γίνεται μεγαλύτερη με τη χρήση του *και*: *μπορεί και να βρέ-ξει*.

Ιταλία (η) (ιταλ. Repubblica Italiana = Ιταλική Δημοκρατία) 1. χερσόνησος της Ν. Ευρώπης στη Μεσόγειο Θάλασσα, μεταξύ της Αδριατικής Θάλασσας και του Τυρρηνικού Πελάγους ΣΥΝ. Ιταλική Χερσόνησος 2. κράτος της Ν. Ευρώπης, το οποίο καταλαμβάνει την παραπάνω χερσόνησο, τη Σικελία, τη Σαρδηνία και άλλα μικρότερα νησιά, με πρωτεύουσα τη Ρώμη, επίσημη γλώσσα την Ιταλική και νόμισμα την ιταλική λιρέτα (2002: ευρώ). — **Ιταλός** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **Ιτα-λιάνος** [μεσν.] (ο), **Ιταλιδα** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **Ιταλιάνια** [μεσν.] (η), **ιταλικός, -ή, -ό** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **ιταλιάνικος, -η, -ο, Ιταλικά** κ. (λαϊκ.) **Ιταλιάνικα** (τα).

[ETYM; αρχ. < αρχαϊκ. λατ. *Vitalia* < *vitulus* «μοσχάρι» (πβ. οσκ. *viteliu*), οπότε η λ. θα σήμαινε αρχικά «χώρα των μοσχαρίων» εξαιτίας της εκτεταμένης κτηνοτροφικής δραστηριότητας των νότιων περιοχών της. Είναι ενδιαφέρον ότι επικράτησε διεθνώς η αρχ. λ. *Italia* χωρίς το δίγαμμα (πβ. αγγλ. *Italy*, γαλλ. *Italie*, γερμ. *Italien*). Έχει διατυπωθεί επίσης η άποψη ότι το τοπωνύμιο είναι άλλωρ. προελ. | ιταλιζμός (ο) [1805] 1. η μίμηση των Ιταλών και των ιταλικών τρόπων, κάθε δείγμα τέτοιας μίμησης 2. στοιχείο που δηλώνει επιρροή της ιταλικής γλώσσας στην ελληνική: οι - στη γλώσσα του Κάλβου, όπως η επίταξη του επιθέτου μετά το ουσιαστικό, είναι χαρακτηριστικά.

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. *italianisme*] Ιταλιώτης (ο) [αρχ.] {Ιταλιωτών}, Ιταλιώτισσα (η) {Ιταλιωτισσών} ελληνικής καταγωγής κάτοικος της Κάτω Ιταλίας. — ιταλιωτικός, -ής, -ό [αρχ.] ιταλομάθης, -ής, -ες [1889] αυτός που γνωρίζει την ιταλική γλώσσα.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, ιταλόφωνος, -η, -ο → -φωνος

ιταμός, -ής, -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από προκλητικότητα και αυθάδεια: ~ ύψος | *πρόκληση* | *αξίωση* | *λόγια* ΣΥΝ. αυθάδης, αναίδης ΑΝΤ. σεμνός, ήπιος — ιταμός επίρρ. [αρχ.], σαμότητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειστήριο*.

[ETYM. αρχ. < ίτης «ορμητικός, αυθάδης, προπετής» < θ. *i-*, μηδενισμ. βαθμ. του ρ. *ειμι* «πηγαίνω, θα πάω» < Ι.Ε. **ei-mi-* «πηγαίνω», πβ. σαν-σκρ. *é-mi*, λατ. *eo* (< **ei-d*), γαλλ. *j'irai* «θα πάω», ισπ. *iré* (< λατ. *ire*, απρφ. του *eo*), γαλλ. initial «αρχικός» (< λατ. *in-ire* «αρχίζω») κ.ά. Ομόρρ. *εϊσ-ι-τ-ήριο(ν)*, *έξ-ί-τ-ήλος*, *ισθμός* (βλ.λ.) κ.ά.], 1.Τ.Ε. (το) Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, *Ιτέα* (η) πόλη της Κ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φοκίδας, το επίνειο της Αμφισσας.

[ETYM. Η ονομασία της πόλεως οφείλεται στις τιές που φούντα^ν παλαιότερα στη^ν παοαλία της]. *ίτε*, *παίδες* Ελλήνων (*ο* *παίδες* 'Ελλήνων, *ίτε*, Αισχ. Περσ. 402) εμπρός πααία των Ελλήνων λέγεται ως προτροπή πριν από κρίσιμη εθνική πολεμική (αλλά και αθλητική) αναμέτρηση με αντίπαλο. -ιτζής παραγωγικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν επαγγελμα ή ασχολία: *λυρ-ιτζής*, *αερ-ιτζής*.

[ETYM Παρεκτ. τύπος του επιθέματος -ιτζής < τουρκ. -ci, βλ. κ. -*τζίζ* / -ιτης, -ίτσα παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών που δηλώνει: 1. ιδιότητα: *κοπρ-ίτης*, *ισοβ-ίτης*, *μαγκ-ίτης*, *ερημοσπ-ίτης*, *πολυτεχν-ίτης* 2. καταγωγή: Πολ-ίτης, Μεσολογγ-ίτης, Ανατολ-ίτης, Περσχωρ-ίτης. [ETYM Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, λ.χ. αρχ. *πολ-ίτης*, *οπλ-ίτης*, *τεχν-ίτης* κ.ά.], ιτιά (η) φυλλοβόλο δένδρο με μικρά, κτρινωπά άνθη, που αναπτύσσεται κυρ. κοντά σε υδροτόπους, αλλά καλλιεργείται και ως καλλωπιστικό: ~ η *κλαίσουσα*.

[ETYM < αρχ. *Ιτέα* < **It-éa* < **wi-t-*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **wei-* στρέφω, κάμπτω», πβ. σανσκρ. *vita-* «πλεγμένος», αρχ. σλαβ. *vétni* «κλαδί», λατ. *vitus* «στεφάνι, περιφέρει» κ.ά.], -ιτιό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν φλεγμονή ή ασθένεια, η οποία εντοπίζεται σε ορισμένη περιοχή: *αμυγδαλ-ιτιόδα*, *τραχηλ-ιτιόδα*, *φαρυγγ-ιτιόδα*. [ETYM₂ < -ίτης, παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (θηλ. του επιθέματος -ίτης), που εμφανίζεται σε ονομασίες ασθενειών (πβ. αρχ. *άρθρ-ίτης*, *πλευρ-ίτης*, *νεφρ-ίτης*) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. *μηνιγγ-ιτιόδα* < γαλλ. *méning-ite*) και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. *επιπεφυκ-ιτιόδα* < γαλλ. *conjonctiv-ite*)], -ίτικός, -η, -ο παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει: 1. ιδιότητα: *παλιομοδ-ίτικός*, *κομποσιαν-ίτικός* 2. καταγωγή: *μακεδον-ίτικός*, *λευκαδ-ίτικός*, *μοσχοβ-ίτικός*. [ETYM₂ < -ίτικός < -ίτης < -ικός]. -ίτσα παραγωγικό επίθημα 1. υποκοριστικό θηλυκών ουσιαστικών: *ομπρελ-ίτσα*, *αγελαδ-ίτσα*, *κουκλ-ίτσα*, *λεμον-ίτσα*, *δασκαλ-ίτσα*, *κα-ρεκλ-ίτσα* 2. (κ. -ιτόα) τοπωνυμίων, συνήθ. σλαβικής προέλευσης: *Βόν-ίτσα*, *Κόν-ίτσα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποκοριστικός.

[ETYM. Παραγ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σλαβ. -itsa ή, κατ' άλλους, από ουδ. -itsin | -ίτσα < -iki(v) < μγν. -ικιον]. 1.Υ.Π. (το) Ινστιτούτο Υγείας Παιδιού.

Ιργένεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας} 1. κόρη του Αγαμέμνονα και της Κλυταίμ(η)στρας, την οποία θυσίασαν οι Αχαιοί στην Αρτεμη, προκειμένου να αποπλέσει ο ελληνικός στόλος για την Τροία 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM₂ αρχ. κύρ. όν. < *ίρι* (αρχαϊκό κατάλοιπο οργανικής πτώσεως του ουσ. *ίς* «ισχύς» < **Ρίς*, που συνδ. με το συνώνυμο λατ. *vis*) + *-γέ-νεια* < *-γενής* < *γένος*. Το όνομα *Ίργενεια* θα είχε, ως εκ τούτου, τη σημ. «η καταγόμενη από ισχυρό γένος»]. 1.Χ. 1. Ιδιοτικής Χρήσεως (ενν. *όχημα*) 2. (ο) Ιησούς Χριστός 3. Ιδίας (ενν. *Αυτού*) Χερσί, δηλ. στα ίδια τα χέρια του πυρλάπητη- σημειώνεται σε επιστολή κ.λπ. που πρέπει να παραδοθεί στον ίδιο τον πυρλάπητη ΣΥΝ. 1.Α.Χ., *Ipso Mano* (λατ.). *ιχθυαγορά* (η) (λόγ.) η ψαγαγορά (βλ.λ.).

ιχθυάλευρο (το) {ιχθυάλευρ-ου | -ον} σκόνη που προέρχεται, μετά από επεξεργασία, από τα μη βρώσιμα μέρη ψαριών (κόκκαλα κ.λπ.) και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. *farine de poisson*].

ιχθύαση (η) → ιχθόωση *ιχθυέλαιο* (το) [1852] {ιχθυέλαι-ου | -ων} (λόγ.) λάδι που προέρχεται από τα ψάρια ΣΥΝ. ψαρόλαδο.

[ETYM Απόδ. του γαλλ. *huile de poisson*]. *ιχθυηρός*, -ά, -ό 1. αυτός που είναι κατάλληλος για ψάρια 2. αυτός που σχετίζεται με ψάρια ή προέρχεται από αυτά: *ιχθυηρός ζωμός* (ψαρόσουπα) || *μεγάλη κινητικότητα παρουσίασε η αγορά κατευνημένων ιχθυηρών* (εορμη.). [ETYM, αρχ. < *ιχθύς* + παραγ. επίθημα -ηρός, πβ. κ. ανθ-ηρός].

ιχθυο- κ. *ιχθυο-* (λόγ.) ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση με ψάρια: *ιχθυο-αγορά*, *ιχθυο-καλλιέργεια*, *ιχθυο-πα-ραγωγός*. [ETYM Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *ιχθύς*]. *ιχθυογενετικός*, -ής, -ό κ. *ιχθυογεννητικός* αυτός που σχετίζεται με τη γέννηση και την παραγωγή ψαριών: ~ *σταθμός*.

ιχθυοδεξαμενή (η) η ειδικά διαμορφωμένη τεχνητή ή φυσική δεξαμενή, που προορίζεται για την παραγωγή και την εκτροφή ψαριών και θαλασσιών. *ιχθυοκαλλιέργεια* (η) {ιχθυοκαλλιεργειών} 1. το σύνολο των τεχνικών που αποσκοπούν στην εκτροφή και την παραγωγή ψαριών 2. (συνεκδ.) η εγκατάσταση στην οποία εκτρέφονται και αναπαράγονται ψάρια. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *pisciculture*].

ιχθυοκιβώτιο (το) {ιχθυοκιβωτί-ου | -ων} (λόγ.) κιβώτιο όπου τοποθετούν ψάρια ΣΥΝ. (λαϊκ.) ψαροκασέλα.

ιχθ ο κλωβός (ο) (λόγ.) κλουβί εκτροφής ψαριών σε μονάδα ιχθυοκαλλιέργειας.

ιχθυόκολλα (η) [μγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) είδος κόλλας που κατασκευάζεται από μέρη ψαριού ΣΥΝ. ψαροκόλλα.

ιχθυολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της ζωολογίας ο οποίος μελετά τα είδη, τη μορφολογία, την ανατομία και τη φυσιολογία των ψαριών, καθώς και τις συνθήκες και τον τρόπο αναπαραγωγής τους. — *ιχθυολόγος* (ο/η), *ιχθυολογικός*, -ής, -ό [1814]. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *ichthyology*].

ιχθυοπαραγωγός, -ός, -ό 1. αυτός που παράγει μεγάλες ποσότητες ψαριών: ~ *χώρα* | *ποταμός* 2. *ιχθυοπαραγωγός* (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το ψάρεμα, την παραγωγή ή το εμπόριο ψαριών: τα *προβλήματα των* ~. — *ιχθυοπαραγωγή* (η) [1893].

ιχθυοπληθυσμός (ο) τα είδη και ο αριθμός των ψαριών που εκτρέφονται και αναπαράγονται σε ιχθυοπαραγωγή.

ιχθυοπονία (η) επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ειδών των ψαριών και της διαχείρισής τους. [ETYM < *ιχθυο-* (< *ιχθύς*) + *-πονία*, πβ. κ. *γεω-πονία*, *δασο-πονία*].

ιχθυοπλόξιο (το) [μγν.] (λόγ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται ψάρια και θαλασσινά ΣΥΝ. (καθμ.) ψαράδικο.

ιχθυοπώλης (ο) [αρχ.] {ιχθυοπωλών}, *ιχθυοπώλισσα* (η) {ιχθυοπωλισσών} (επίσ.) πρόσωπο που πουλάει ψάρια, ο έμπορος ψαριών.

ιχθυόσκαλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το ειδικά διαμορφωμένο τμήμα λιμανιού, που διατίθεται για την εξυπηρέτηση της αλιευτικής κίνησης, τη διακίνηση αλιευτικών προϊόντων ΣΥΝ. *ιχθυολιμένας*.

ιχθυοτροφείο (το) [μγν.] η εγκατάσταση (συνήθ. κοντά σε παραθαλάσσιες ή παραποτάμιες τοποθεσίες, σε λιμνοθάλασσες κ.λπ.), στην οποία πραγματοποιείται εκτροφή και αναπαραγωγή ψαριών (συγκεκριμένων ποικιλιών) για εμπορικούς σκοπούς.

ιχθυοτροφία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η συστηματική εκτροφή και αναπαραγωγή ψαριών μέσα σε ειδικές εγκαταστάσεις (ιχθυοτροφεία) σε ευρεία κλίμακα για εμπορικούς σκοπούς. — *ιχθυοτρόφος* (ο/η) [μγν.], *ιχθυοτροφικός*, -ής, -ό [μγν.].

ιχθυοφαγία (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να τρέφεται κανείς με ψάρια, η κατανάλωση ψαριών στη διατροφή. — *ιχθυοφάγος* (ο) [αρχ.], *ιχθυοφαγικός*, -ής, -ό [1890].

ιχθύς (ο) {ιχθ-ύος, -ύ | -ύες, -ύων, -ύς} 1. (λόγ.) το ψάρι-φρ. *τηρώ σι-νήν ιχθύος* (πβ. *άφρονότερος ιχθύων*, Λουκιανός) αποφεύγω να πω στιδήποτε, δεν σχολιάζω, δεν παίρνω θέση, σιωπώ: *και στο θέμα αυτό τήρησε σιγήν ιχθύος, αποκρίπτοντας επιμελώς τις προθέσεις του* *Ίχθυος* (οι) 2. ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός του Β. Ημισφαιρίου μεταξύ των αστερισμών του Κριού και του Υδροχόου 3. ΑΣΤΡΟΛ. το δωδέκατο ζώδιο του ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 20/2-20/3 4. (συνεκδ. στον εν.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου. [ETYM < αρχλ. *ιχθύς* < *i-* προθεμ. + Ι.Ε. **ghdú-* «ψάρι», πβ. αρμ. *ju-κn*, λθ. *zuvis* κ.ά. Βλ. κ. *ψάρι*].

Ι.Χ.Θ.Υ.Σ. (ο) Ιησούς Χριστός Θεού Υιός Σωτήρ. *ιχθύοψη* (η) [1866] {-ης κ. -όσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που χαρακτηρίζεται από τον σχηματισμό λεπιών στο δέρμα και την απολέπιση της επιδερμίδας. Επίσης *ιχθύαση*. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ichtyose*].

ιχνευτής (ο) [αρχ.] ο ανιχνευτής (βλ.λ.). *ιχνεύο* ρ. μετβ. [αρχ.] {ιχνευ-σα, -θηκα} (σπάν.) εξετάζω επίμονα αναζητώντας ίχνη, ενδείξεις, προσπαθώ να εντοπίσω: (μτφ.) ~ *τα όρια της ανθρωπίνης θέλησης και αντοχής* (πβ. λ. *ανιχνεύω*) ΣΥΝ. *ανιχνεύω*, *αναζητώ*, *ιχνηλατώ*, *ερευνώ*.

ιχνηλασία (η) [μγν.] {ιχνηλασιών} (λόγ.) 1. η προσπάθεια εντοπισμού (κάποιου) μέσω της επισήμανσης και παρακολούθησης ιχθών, σημάδιών (συνήθ. στο έδαφος) ΣΥΝ. *ανίχνευση*, *αναζήτηση*, *έρευνα* 2. (μτφ.) η συστηματική και επίμονη αναζήτηση δεδομένων, η επιδίωξη στόχου.

ιχνηλάτης (ο) {ιχνηλατών} (λόγ.) 1. πρόσωπο που προπορεύεται (μιας ομάδας) αναζητώντας και ακολουθώντας τα ίχνη (κάποιου): ~ *σκόλος* || *οι Άγγλοι στην Αμερική χρησιμοποιούσαν Ινδιάνους* - 2. (μτφ.) πρόσωπο που ακολουθεί μια πορεία βάσει ενδείξεων, που ανιχνεύο-

ντας χαράζει πορεία προς συγκεκριμένο στόχο: - τής αλήθειας ΣΥΝ. ανιγενετής, ιγνευτής. — ιγνηλατικός, -ή, -ό [μτν.], ιγνηλατικ-ά | -ώς [μεσν.] επίρρ.

[ETYM. μτν. < *ίγνος* + *-ηλάτης* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ελαυνω*].

ιγνηλατώ ρ. μετβ. [1863] {ιγνηλατείς... | ιγνηλάτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) ακολουθώ τα ίχνη (κάποιου) προσπαθώντας να τον εντοπίσω (μτφ.) ^{πλζητώ μ^ε επιμονή, μ^ε πείσμα: ιγνηλατώντας τη μυστική διαδρομή εκείνου του πρώτου, αγνώστου εξερευνητή ΣΥΝ. ανιχνεύω, αναζητώ, ερευνώ. — ιγνηλάτησι (η).}

• **ιγνογραφία** (το) [1863] {ιγνογραφίμ-ατος | -ατα, -άτων} σχέδιο με γραμμές, κυρ. με μολύβι ΣΥΝ. σκίτσο, ζωγραφιά, σχεδιάσμα.

ιγνογράφησι (η) [1843] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο σχεδιασμός ιγνογραφίματος, η αποτύπωση σχεδίου με μολύβι ΣΥΝ. σκιστάρισμα.

ιγνογραφία (η) [μτν.] {ιγνογραφιών} 1. κάθε σχέδιο που αναπαριστά μορφή ή αντικείμενο αφαιρετικά, χωρίς χρώματα, μόνο με γραμμές, με το ίχνος που αφήνει το μολύβι (ή άλλο σκληρό υλικό γραφής) πάνω στο χαρτί ΣΥΝ. ιγνογράφημα, σκίτσο, σχεδιάσμα 2. (συνεκδ.) το αντίστοιχο σχολικό μάθημα σχεδίου για παιδιά (κυρ. μικρής ηλικίας), κατά το οποίο οι μαθητές τοποθετούν ένα πολύ λεπτό χαρτί πάνω από ένα σχέδιο και το αντιγράφουν σε αυτό με απλές γραμμές (ίχνη), προκειμένου να το μεταφέρουν σε άλλο χαρτί και να το ζωγραφίσουν εξαρχής 3. (συνεκδ.) το βιβλίο, μπλοκ ή τετράδιο που χρησιμοποιείται κατά τη διδασκαλία του μαθήματος για την εξάσκηση των μαθητών και το οποίο συνήθ. περιέχει ή συνοδεύεται από ασκήσεις ή πρότυπα σχεδίων. — ιγνογραφίας, -ή, -ό [1803], ιγνογραφικ-ά | -ώς [1847] επίρρ.

ιγνογράφω ρ. μετβ. [1856] {ιγνογραφείς... | ιγνογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ζωγραφίζω γραμμικά (σχεδιά) χωρίς χρώματα, με μολύβι ΣΥΝ. σκιστάρω, σχεδιάζω. — ιγνογράφος (ο/η) [1861].

ίχνος (το) {ίχν-ους | -η, -ών} 1. το αποτύπωμα, σημάδι που σχηματίζεται σε μια επιφάνεια από το βάρος σώματος που πατά ή ακουμπά πάνω της: ίχνη τροχών πάνω στην υγρή άμμο 2. (συνήθ. ειδικότ.) το αποτύπωμα πέλατος: ίχνη από πατημασιές πάνω στο χιόνι βοήθησαν στον εντοπισμό τους || αφήνω ευδιάκριτα ~|| ο κυνηγός ακολουθεί τα ~ του θηράματος ΣΥΝ. πατημασιά, (α)χνάρων ΦΡ. (μτφ.) (α) *βαίνω επί τα ίχνη* βλ. λ. *βαίνω* (β) *βαδίζω επί τα | στα ίχνη (κάποιου)* ακολουθώ την ίδια πορεία εξελίξεως (με κάποιον άλλον), μιμούμαι (κάποιον): ο ρυθμός βαδίζει στα ίχνη του πατέρα του- θέλει κι αυτός να γίνει *καλλιτέχνης* (γ) (*είμαι*) *επί τα ίχνη (κάποιου)* (βρίσκομαι) κοντά στον εντοπισμό (καταζητούμενου ή αναζητούμενου): η αστρονομία είναι ~ των λιπαστών (δ) *χάνω τα ίχνη (κάποιου)* (ι) αδυνατώ να ακολουθήσω (κάποιον) λόγω ελλείψεως επαρκών στοιχείων για τον προσδιορισμό της πιθανής πορείας του: τον *ακολουθήσαν μέχρι τους βάλτους, αλλά εκεί έχασαν τα ίχνη του* (ii) παύω να έχω επαφή (με κάποιον), δεν ξέρω πού βρίσκεται ή τι κάνει: στον στρατό *κάνομε πολύ παρέα, αλλά μετά έχασα τα ίχνη του* 3. κάθε σημάδι που μένει ή ένδειξη από κάτι που προηγήθηκε: στην *πλάτη έφερε ίχνη βασανισμού* || ο *δολοφόνος εξαφανίσσε κάθε ~ πάλης, ώστε να μοιάζει με αυτοκτονία* || *ίχνη αρχαίου πολιτισμού* || δεν *υπήρχε κανένα ~ ανθρώπινης παρουσίας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) απομεινάρι, λείψανο, υπόλειμμα 4. η ελάχιστη ποσότητα, που μόλις διακρίνεται (συχνά σε πληθ.): εντοπιστήκαν ίχνη *αιματος στο σημείο εκείνο* || (μτφ.) δεν *υπήρχε ούτε ~ αληθείας στα όσα κατέθεσε* ΣΥΝ. (μτφ.) στάλα.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδεση με το ρ. *οίχομαι* «φρεύγω» δεν μπορεί να τεκμηριωθεί. Η λ. *ίχ-νος* εμφανίζει επίθημα -νος (πβ. *κτήνος, θρό-νος*).

ιγνοστοιχείο (το) ΒΙΟΛ. στοιχείο (συνήθ. μεταλλικό) το οποίο βρίσκεται σε πολύ μικρές ποσότητες στους ζώντες οργανισμούς και είναι απαραίτητο για τη διατήρησή τους στη ζωή, τη φυσιολογική λειτουργία τους, καθώς και την ανάπτυξη τους. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. trace element].

ιχώρ (ο) {ιχώρ-ος, -α | χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. το πύλωδες και δύσσομο υγρό που εκκρίνεται κατά τη σήψη των ζωικών ιστών ΣΥΝ. πύων 2. ΜΥΘΟΛ. ο αιθέριος χυμός που, κατά τις αρχαιοελληνικές θρησκευτικές αντιλήψεις, έρρεε στις φλέβες των θεών.

[ETYM. αρχ. αγν. ετύμου. Παραμένει αναπόδεικτη η συσχέτιση της λ. με τα ουσ. *ίχμας* «υγρασία», *ίχαρ* «πλεονεξία» και με το συνώνυμο γεττ. eāhar].

ιωνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Ε. Ίψεν και το έργο του ΦΡ. *ιγνεωκό τρίγωνο* το συζυγικό ζεύγος και ο εραστής, που είναι φιλικό πρόσωπο και των δύο.

[ETYM. Η λ. προέρχεται από το όνομα του Νορβηγού ποιητή και δραματουργού H. J. Ibsen (1828-1906), γνωστού για τα περίτεχνα δραματικά έργα, που αντιμετώπιζαν κριτικά την ηθική της εποχής του].

Ιώ (η) {Ιούς} 1. ΜΥΘΟΛ. ιέρεια της Ήρας και ερωμένη του Δία, ο οποίος τη μεταμόρφωσε σε αγελάδα, για να τη γλυτώσει από την οργή της Ήρας 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το επίθ. *Ιόνιος*, αν ληφθεί υπ' όψιν η μυθολογική αναγωγή του πελάγους στην Ιώ].

Ιωακείμ (ο) {άκλ.} 1. ο σύζυγος της Άννας και πατέρας της Θεοτόκου Μαρίας 2. όνομα πατριάρχη και επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ ο Γ. Κωνσταντινουπόλεως 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτν. < εβρ. Yehoyakim «ο Γαζ (ο Θεός) σταθεροποιεί, καθιερώνει»]. Ιωάννα (η) [μτν.] 1. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

Ιωάννης (ο) {-η κ. -άννου} 1. ο Πρόδρομος ή ο Βαπτιστής- προφήτης, πρόδρομος και βαπτιστής του Χριστού 2. ο *Ευαγγελιστής* ή ο *θεολό-*

γος- άγιος, ένας από τους δώδεκα μαθητές του Χριστού και Απόστολος, συγγραφέας του τέταρτου Ευαγγελίου, τριών επιστολών και της Αποκάλυψης 3. ο *Χρυσόστομος*- άγιος, από τους μεγαλύτερους εκκλησιαστικούς συγγραφείς και πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (345-407) 4. όνομα αγίων της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 5. όνομα ηγεμόνων, πατριαρχών, πατών, καθώς και αυτοκρατόρων του Βυζαντίου 6. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Πάννης (σημ. 6, βλ. λ.).

[ETYM. μτν. < εβρ. Y(eh)okhanān «ο Γαζ (ο Θεός) έχει δείξει εύνοια»].

Ιωάννινα κ. (καθημ.) Γιάννενα κ. Γιάννινα (τα) {Ιωαννίνων} 1. η μεγαλύτερη πόλη της Ηπείρου, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός *Ιωαννίνων*) 2. *λίμνη Ιωαννίνων* ή *Παμβότκι*: λίμνη στα Α. της πόλης των Ιωαννίνων. — Πανν-Ιότης κ. (λόγ.) Ιωαννίτης (ο), Παννώτισσα κ. (λόγ.) Ιωαννίτισσα (η), ιωαννιώτικος, -ή/-ια, -ο κ. (λόγ.) *ιωαννιωτικός*, -ή, -ο.

[ETYM. μεσν., αβεβ. ετύμου. Τόσο η ετυμολογική προέλευση όσο και η εποχή ιδρύσεως της πόλης παραμένουν ανεξασκρίβωτες. Κατά μία άποψη, η μονή του Ιωάννου του Προδρόμου αποτέλεσε τον πυρήνα του συνοικισμού της πόλεως, ενώ άλλοι ανάγουν την ονομασία σε ομώνυμο Βυζαντινό αυτοκράτορα. Έχει υποστηριχθεί επίσης η άποψη (Μ. Φιλίππας, Δ. Καμπούρογλου) ότι το τοπωνύμιο ανάγεται στην τουρκ. λ. āyan «άρχοντας», που «εξελληνίστηκε» και παρετυμολογήθηκε προς το κύρ. όν. *Ιωάννης* (ας σημειωθεί ότι επί Τουρκοκρατίας οι άρχοντες μιας περιοχής αποκαλούνταν συχνά *Αγιάνηδες* < *ayan*)].

Ιώβ (ο) {άκλ.} πρόσωπο της Π. Δ., πρότυπο ευσεβείας και πίστης, σύμβολο αντίστασης στους πειρασμούς και υποταγής στο θείο θέλημα- ΦΡ. (μτφ.) *τα πάθη του Ιώβ* εξαιρετικά σκληρές και συνεχείς δοκιμασίες. [ETYM. μτν. < εβρ. Iyyōb «αντικείμενο εχθρότητας, καταδωμένος»].

ιώβειος, -ος, -ο [1897] αυτός που σχετίζεται με τον Ιώβ- κυρ. στη ΦΡ. *ιώβειος υπομονή* η ανεξάντλητη υπομονή και καρτερικότητα.

ιωβηλαίο (το) 1. η συμπλήρωση πενήντα ετών ύπαρξης, συνεχούς δραστηριότητας ΣΥΝ. πεντηκονταετηρίδα 2. (γενικότ.) η συμπλήρωση ορισμένου αριθμού ετών (συνήθ. 25, 50 ή 60) από σημαντικό γεγονός που αξίζει να εορταστεί, όπως λ.χ. από γάμο, από την ανάρρηση μονάρχη στον θρόνο, από την ίδρυση εταιρείας κ.λπ.: *αργυρό | χρυσό | αδαμάντινο* - 3. ΘΡΗΣΚ. θεσμός της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, κατά τον οποίο παρέχεται άφεση αμαρτιών μία φορά κάθε 25 χρόνια τα Χριστούγεννα στους πιστούς που θα εξομολογηθούν και θα επισκεφθούν ορισμένους τόπους προσκυνήματος.

[ETYM. < μτν. *ιωβηλαίων* (έτος) < εβρ. yōvel «κέραιο κριαριού», που το χρησιμοποιούσαν ως σύμπληγμα κάθε 50 χρόνια, οπότε απειλευρόνονταν οι δούλοι, επιστρέφονταν τα κτήματα στον πρόην ιδιοκτήτη τους και χαρίζονταν τα χρέη (Π. Δ. *Λευιτικόν* 25,8-12)].

ιώδης², -ης, -ες {ιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. (λόγ.) αυτός που έχει το χρώμα του μενεξέ ΣΥΝ. μοβ, μαβής, μενεξέδης, λιά 2. *ιώδες* (το) (α) το χρώμα του μενεξέ, το οποίο παράγεται από την ανάμιξη ερυθρού και κυανού (β) ΦΑΡΜ. ουσία του παραπάνω χρώματος, με φαρμακευτικές ιδιότητες, που χρησιμοποιείται για την καταπολέμηση εντερικών παρυσίτων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < ίο γ].

ιώδης², -ης, -ες {ιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (αρχαιοπρ.) αυτός που περιέχει δηλητήριο ΣΥΝ. δηλητηριώδης, φαρμακερός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. αρχ. < ίός].

ιώδιο (το) {ιώδιου} 1. ΧΗΜ. αμέταλλο αλογόνο στοιχείο (σύμβολο I), που χρησιμοποιείται ως απολυμαντικό και αντισηπτικό (βλ. κ. λ. *περιδοτικό*, ΠΙΝ.) ΦΡ. *λάμπα ιωδίου* λαμπτήρας που περιέχει ιώδιο, το οποίο αυξάνει την αντοχή του σπειρώματος του και συμβάλλει στην παραγωγή λευκότερου φωτός (συνεκδ.) 2. ο πλούσιος σε ιώδιο θαλασσινός αέρας: πάμε βόλτα στην *παράλια ν'αναπνεύσουμε λίγο* - 3. διάλυμα ιωδίου σε αιθυλική αλκοόλη, που χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό σε πληγές (*βάμμα ιωδίου*).

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. iode < αρχ. ιώδης < *ίον*, επειδή οι ατμοί του στοιχείου έχουν το χρώμα του μενεξέ].

ιωδιούχος, -ος, -ο [1879] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει ιώδιο: ~ *κάλιο/νάτριο*.

ιωδισμός (ο) ΙΑΤΡ. η χρόνια και συνήθ. οξεία δηλητηρίαση οργανισμού από τη χορήγηση ιωδιούχων παρασκευασμάτων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < iodisme].

Ιωήλ (ο) προφήτης που έζησε τον 8ο αι. π.Χ., συγγραφέας του ομώνυμου βιβλίου της Π. Δ. [ETYM. μτν. < εβρ. Yōhēl «ο Γαζ είναι ο θεός», πβ. κ. *Ηλίας*].

Ι.Ο.Κ.Α.Ε. (το) Ινστιτούτο Ωκεανογραφικών και Αλιευτικών Ερευνών. Ίον (ο) {Ίον-ος, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. ήρωας και γενάρχη των Ιώνων 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Ίωνας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιονικός*. [ETYM. αρχ., βλ. λ. "ιωνες].

Ιωνάς (ο) 1. προφήτης και συγγραφέας του ομώνυμου βιβλίου της Π. Δ., ο οποίος, αν και έμεινε στην κοιλάδα ενός κήτους για τρεις ημέρες, βγήκε τελικά αβλαβής (συμβολίζοντας έτσι την τριήμερη Τωφή αν Ανάσταση του Χριστού) 2. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. < μτν. Ίωνάς < εβρ. Yōnāh «περιστέρη»].

Ίωνες (οι) {Ίωνων} 1. ένα από τα ελληνικά φύλα, καταγόμενο κατά τη μυθολογία από τον Ίωνα, που εγκαταστάθηκε στην ηπειρωτική Ελλάδα ήδη από τη δεύτερη χιλιετία π.Χ. και στη συνέχεια αποίκισε τα παράλια της Μ. Ασίας 2. (ειδικότ.) οι κάτοικοι των παραλίων της Μ. Ασίας και ορισμένων ανατολικών νησιών του Αιγαίου. [ETYM. αρχ. < *ΊΐΡονες (πβ. μκκ. i-a-wo-ne), αγν. ετύμου. Η ύπαρξή του

δίγλωσσο επιβεβαιώνεται από αντίστοιχες ονομασίες άλλων γλωσσών, π.χ. εβρ. Yawan, αιγυπτ. jwn(n)', αρχ. περσ. yavana κ.ά. (πβ. κ. τουρκ. Yunan «Έλληνας», Yunanistan «Ελλάς»). Βλ. κ. Ιαπετός].

Ιωνία (η) η περιοχή της Δ. ακτής της Μικράς Ασίας και των παρακείμενων νησιών του Αιγαίου Πελάγους, που είχαν αποικιστεί από την αρχαιότητα από τους Έλληνες και αποτελούσαν μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή ζωτικό χώρο ανάπτυξης του ελληνισμού. [ETYM; αρχ. < "Ιωνες, βλ.λ.].

Ιωνικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την Ιωνία και τους Ιωνες: ~ πόλη | τέχνη | διάλεκτος- ΦΡ. **Ιωνική φιλοσοφία** (η) η φιλοσοφία που αναπτύχθηκε κυρ. κατά τον 6ο αι. π.Χ. στην Ιωνία της Μ. Ασίας με κύριους εκπροσώπους τους Θαλή, Αναξίμανδρο, Αναξίμανη (από τη Μίλητο) και τον Ηράκλειτο (από την Έφεσο) και συνιστά την αρχή του δυτικοευρωπαϊκού επιστημονικού στοχασμού 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον αρχαιοελληνικό ρυθμό που εμφανίστηκε στην Ιωνία της Μ. Ασίας και στις Κυκλάδες κατά την αρχαϊκή εποχή: ~ ρυθμός (με πιο ελαφριά κατασκευή και πιο πλούσια διακόσμηση) || ~ *κιονόκρανο*. — Ιωνικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. Ιωνικός.

Ιωνιστί επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) στην Ιωνική διάλεκτο.

ίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. κάθε λοιμώδες νόσημα, που οφείλεται στην εισοδο και στον πολλαπλασιασμό στο ανθρώπινο σώμα ιών που προσβάλλουν συγκεκριμένα όργανα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. virose].

Ιώσηπος (ο) 1. (Φλάβιος *Ιώσηπος*) Ιουδαίος ιστορικός του Ιου αι. μ.Χ. 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM. μτγν. κύρ. όν., εξελληνισμένος τ. του εβρ. ονόματος *Ίωσηφ* (βλ.λ.)].

Ιωσηφ (ο) {άκλ.} 1. Π.Δ. πατριάρχης των Εβραίων, γιος του Ιακώβ

και της Ραχήλ 2. ο μνήστωρ- μνηστήρας της Παρθένου Μαρίας, ο οποίος οδήγησε τη Θεοτόκο με το θείο βρέφος στην Αίγυπτο, για να σωθούν από τους διωγμούς του Ηρώδη 3. ο από *Αριμαθαίας*- κρυφός μαθητής του Ιησού Χριστού, ο οποίος ζήτησε (μαζί με τον Νικόδημο) από τον Πόντιο Πίλατο το σώμα του Χριστού και το έθαψε 4. όνομα αγίου, πατριαρχών και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 5. όνομα ηγεμόνων της Δ. Ευρώπης 6. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. < εβρ. Yoseph «αυτός (δηλ. ο Θεός) θα προσθέσει, θα αυξήσει» (ενν. με περισσότερα παιδιά), πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 30,24: *και εκά-λεσεν τό όνομα αυτού Ιωσηφ λέγουσα, Προσθέτω ό Θεός μοι υιόν έτερον*].

Ιωση φίνα (η) γυναικείο όνομα.

ιώτα (το) → γιώτα

ιωτακισμός κ. γιώτακισμός (ο) 1. ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή της προφοράς των φωνηέντων η, υ και των διφθόγγων *ει, οι, ηι, υι* σε [i], η ^ομοίωση δηλ. της προφοράς τους με την προφορά του *ι*, από τα χρόνια της Αλ^εξανδρινής Κοινής 2. (συν^{κδ.}) η προφορά της γλώσσας των αρχαίων κειμένων κατά το νεοελληνικό φωνολογικό σύστημα, σε αντίδιαστολή προς την ερασμική και κάθε άλλη μορφή απόδοσης της προφοράς της Αρχαίας ΑΝΤ. ητακισμός. — Ιωτακιστής (ο), ΚΛτακίΟΠ-κός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προφορά*.

[ETYM. Αντιδάν., < νεολατ. iotacismus < μτγν. *Ίωτακισμός*, αρχική σημ. «διπλασιασμός του /i/»].

-ιώτης | -ιώτισσα κ. -ώτης | -ώτισσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. πατριδωνυμικά: *Βολ-ιώτης* - *Βολ-ιώτισσα*, *Χαν-ιώτης* - *Χαν-ιώτισσα*, *Ηπειρ-ώτης* - *Ηπειρ-ώτισσα*, *Πειραι-ώτης* - *Πειραι-ώτισσα* 2. επώνυμα 3. ιδιότητα, χαρακτηριστικό, προέλευση: *θιασ-ώτης*, *επαρχι-ώτης* - *επαρχι-ώτισσα*, *νησι-ώτης* - *νησι-ώτισσα*. [ETYM Βλ. λ. -ώτης].

K

Κ, κ: κάππα, το δέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Ειδικά με το γράμμα αυτό φαίνεται ότι η σημερινή φωνολογική κατάσταση τής Ελληνικής, κατά την οποία όλα τα λαρυγγικά ή ουρανισκόμενα σύμφωνα (κ-γ -χ) έχουν δύο μορφές, μια ουρανική προφορά (μπροστά από [e] και [i]) και μια υπερωική (σε όλα τα άλλα περιβάλλοντα), ίσχυε στην Αρχαία Ελληνική προκειμένου για το κάππα (κ) και το κόππα (ο). Όπως σήμερα προφέρουμε ουρανικά, δηλ. «μαλακά», τα κ, γ, χ στις λέξεις *κυρία*, *γέλιο*, *νύχι* και υπερωικά, δηλ. «σκληρά», στις λέξεις *κακός*, *γάλα*, *χαρά*, έτσι στην Αρχαία προέφεραν διαφορετικά το κ -στα *δική*, *Αλκιβιάδης*, *καλός* (το προέφεραν ουρανικά μπροστά από [e], [i] αλλά και [a]) και στα *κόρη*, *κύριος* (το προέφεραν υπερωικά μπροστά από [o] και [u, ü]). Αλλά στην Αρχαία τα έγγραφα και διαφορετικά (στους αρχαίους [όχι στους κλασικούς] χρόνους): ΔΙΚΕ, ΑΛΚΙΒΙΑΔΕΣ, ΚΑΛΟΣ, αλλά 9ΟΡΕ, 9ΥΡΙΟΣ. Ενώ σήμερα (και ήδη από τους κλασικούς χρόνους προκειμένου για το κ) δεν γίνεται διάκριση στη γραφή ανάμεσα στην ουρανική και την υπερωική προφορά (ένα κ, ένα γ και ένα χ δηλώνουν τόσο την ουρανική όσο και την υπερωική προφορά). Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα τής Ελληνικής (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβήριο) τα ίδια συλλαβογράμματα δήλωναν και τις τρεις σειρές των λαρυγγικών συμφώνων (ένα συλλαβογράμμα δήλωνε συγχρόνως τα *κα*, *γα* και *χα*, ένα συλλαβογράμμα τα *κο*, *γο* και *χο* κ.ο.κ.). Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα κάππα στο βορειοσημιτικό γράμμα *kaḥ* που σήμαινε «παλάμη» (ή «υψωμένο χέρι»): το -α προστέθηκε σε πολλά άλλα γράμματα άλφα-α, βήτα-α, γάμμα-α κ.λπ., ενώ ο διπλασιασμός τού π (*κάππα*) φαίνεται πως οφείλεται σε εκφραστικούς λόγους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο*, *γραφή*.

Κ, κ κάππα κ. κάπα: το δέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *κάππα*, *αριθμός*).
C συμπληρωματική σειρά διεθνούς μεγέθους γαρτιού που περιλαμβάνει μεγέθη από το C0 έως το C8 (βλ. λ. *χαρτί*, ΠΠΝ.).
κ' συνδ. → (παλαιότ.) κ
κ.¹ κύριος/κυρία (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
κ.² συνδ. και.
κα κυρία (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
κ.ά. και άλλοι, -ες, -α.
κ.α. και άλλοι.

Κ.Α.Α. (ο) Κρατικός Αερολιμένας Αθηνών.

Κ.Α.Β. (το) Κέντρο Αμέσου Βοηθείας.

κάβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο ειδικά διαμορφωμένος υπόγειος ή ημι-υπόγειος χώρος κτηρίου, που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση εμφιαλωμένου κρασιού στις κατάλληλες, σταθερές συνθήκες υγρασίας και θερμοκρασίας ΣΥΝ. *κελλάρι* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των εμφιαλωμένων οινόπνευματων ποτών που έχει συγκεντρώσει κάποιος και έχει ταξινομήσει κατά είδος, προέλευση, έτος εμφιαλώσεως για ιδιωτική χρήση 3. το κατάστημα ή τμήμα καταστήματος, που ειδικεύεται στην πώληση οινόπνευματων ποτών · 4. (σε τυχερά παιχνίδια, γαρτοπαίγνια) το χρηματικό ποσό που κατατίθεται στην αρχή τού παιχνιδιού ως εγγύηση για τη συμμετοχή κάποιου στο παιχνίδι. [ΕΤΥΜ < ιταλ. cava < λατ. cava, πληθ. τού canum «κοίλωμα»].

καβάκι (το) {χωρ. γεν.} {λαϊκ.} η λεύκα (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ; < τουρκ. kavak].

Καβάλα (η) πόλη τής Α. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (νομός *Καβάλας*). — Καβαλιώτης (ο), Καβαλιώτισσα (η), καβαλιώτικος, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ μεσν., αγν. ετύμου. Είναι κτισμένη στη θέση τής αρχαίας Νεαπόλεως. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η ονομασία οφείλεται στη γεωτοπωνική αρχ. πόλη *Σκαβάλλα*].

καβάλα' (η) {λαϊκ.} 1. η ιππασία, το να καβαλικεύει κανείς ζώο: μικρός ξετρελαινόταν *για ~ με τα γαϊδουράκια* · 2. (οικ.) η σεξουαλική πράξη, η συνουσία.

[ΕΤΥΜ μεσν. < μγν. *καβάλλης* «ίππος» < μγν. λατ. caballus, που αντικατέστησε το κλασικό λατ. equus. Προτιμάται η απλογράφηση των -λλ- κατά τα νεότερα παράγωγα, που είναι και τα περισσότερα (*καβαλάρης*, *καβαλώ* κ.ά.)].

καβάλα* (η) [1857] ο καβαλισμός (βλ. λ.).

καβάλα επίρρ. {λαϊκ.} 1. υπεινώντας (άλωγο ή άλλο υποζύγιο), καθισμένος στην πλάτη ζώου: *μπήκε στο χωριό ~ σε ένα κάτασπρο άλωγο* || «*καβάλα πάει ο Χάροντας τον Διγενή στον Άδη*» (Κ. Παλαμάς) || «*καβάλα πόν' στην εκκλησιά, καβάλα προσκυνάνε*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. (λόγ.) επίρρως, καβαλικευτά ΑΝΤ. με τα πόδια, (λόγ.) πεζή· ΦΡ. *καβαλικεύω* (ο) (οικ.) περφο θύμα εξαπάτησης κατά τη διαδικασία της αγοραπωλησίας, ξεγελιέμαι από τον πωλητή για την ποιότητα ή την τιμή τού εμπορεύματος που αγοράζω (β) *είμαι καβάλα στο άλωγο* βρίσκομαι σε πλεονεκτική θέση 2. (συνεκδ.) καθισμένος κατά τρόπο που μοιάζει με το κάθισμα ίππου με ένα πόδι από κάθε πλευρά: *πήρε το παιδί ~ στους ώμους του, να το κάνει βόλτα* || *έκατσε ~ στον φράχτη* ΣΥΝ. (λόγ.) ιππαστί 3. (μτφ.) ελέγχοντας πλήρως (κάποιον), κάνοντας τον ό,τι θέλουμε: *αυτών ούτε που τον λογαριάζει καθόλου, τον έχει, λέει, ~* 4. (οικ.) σε στάση συνουσίας: *τους έπιασαν ~*. Επίσης καβαλητά.

καβαλάρης (ο) {καβαλάρ-ηδες κ. -αίοι}, **καβαλάρισσα** {χωρ. γεν. πληθ.} (η) 1. {λαϊκ.} πρόσωπο που υπεινεί, που βρίσκεται καθισμένος στη ράχη αλόγου ΣΥΝ. *ιπέας*, *έφιππος*, *αναβάτης* 2. ΜΟΥΣ. (στα έγχορδα) το λεπτό μετακινούμενο κομμάτι (ξύλινο ή κοκκάλινο) που το-

ποθετείται όρθιο πάνω στο καπάκι τού σκάφους (αντηχείου) τού οργάνου κρατώντας τις χορδές σε ένα ύψος 3. ο οριζόντιος στύλος στην κορυφή στέγης ΣΥΝ. *Κολοφώνας*.

[ΕΤΥΜ₁ μεσν. < *καβαλάριος* < λατ. caballarius «ίππεας» < caballus «ίππος»].

καβαλαρία [μεσν.] κ. **καβαλερία** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} 1. (περιληπτ.) ομάδα ιπέων, συνήθ. συνοδευτικής αποστολής ΣΥΝ. *ιππικό* 2. η πορεία έφιππου προσώπου ή ομάδας, η ίππευση για συγκεκριμένη απόσταση, σε συγκεκριμένη κατεύθυνση ΣΥΝ. *καβάλα* 3. (ως επίρρ.) υπεινώντας άλωγο ή άλλο υποζύγιο: *πήγαν ~ μέχρι τού δάσους, αλλά γύρισαν πεζοί*.

καβαλάω (κ. -ώ) ρ. μετβ. [μεσν.] {καβαλάς... | καβάλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} {λαϊκ.} 1. ανεβαίνω σε (άλωγο ή άλλο υποζύγιο) ΣΥΝ. *καβαλικεύω*· ΦΡ. (α) (οικ.) *καβαλάω το καλάμι* βλ. λ. *καλάμι* (β) με *καβαλάω* ο *διάολος!* (i) εκνευρίστηκα έντονα: *μ' αυτά που μου είπε ~ και τού αστραψά δυο σκαμπίλια* (ii) έκανα πράξη μια κακή μου σκέψη: *δεν ξέρω πως ~ στα καλά καθούμενα κι άρρισα να τον βρίζω* 2. (συνεκδ.) κάθομαι όπως ο αναβάτης, με ένα πόδι από κάθε πλευρά: ~ τη *μηχανή* | *το ποδήλατο* | *τον φράχτη* 3. (μτφ.-οικ.) επιβάλλομαι σε (κάποιον) με τρόπο που θίγει την αξιοπρέπεια του, την ελευθερία του, τον κάνω ό,τι θέλω: *τον είχαν χαιδεμένο, δεν τον χάλασαν χατίρι και τους έχει καβαλήσει όλους* ΣΥΝ. (καθμ.) παίρνω τον αέρα (κάποιου), (λόγ.) επιβάλλομαι, υποτάσσω, (οικ.) βάζω από κάτω 4. (οικ.) συνουσιάζομαι, έρχομαι σε σεξουαλική επαφή ΣΥΝ. (οικ.) *πιδώ*, (!) *γαμά*, (για ζώα) *βατεύω*, *οχεύω*. — καβαλήμα (το).

καβαλέτο (το) 1. η ξύλινη συνήθ. κατασκευή με τρία πόδια που καταλήγει σε βάση με ράχη, πάνω στην οποία στηρίζει ο ζωνγράφος ή ο σχεδιαστής τον καμβά ή τον πίνακα και η οποία διαθέτει ρυθμιζόμενη κλίση και ύψος εξασφαλίζοντας σταθερότητα κατά την εργασία του 2. ΜΟΥΣ. (στα έγχορδα) ο καβαλάρης (βλ. λ., σημ. 2). [ΕΤΥΜ₁ < βεν. cavaletto, υποκ. τού cavallo «άλωγο»].

καβαλιέρος (ο) 1. ο άνδρας που συνοδεύει γυναίκα σε κοινωνική εκδήλωση, δημόσια εμφάνιση τής ΣΥΝ. *συνόδος* 2. (ειδικότ.) ο άνδρας ή το πρόσωπο που έχει τον ρόλο τού άνδρα σε χορό που χορεύεται από ζευγάρι: *ποια είναι τα βήματα τού ~ στο τανγκό*; ΑΝΤ. *ντάμα*. [ΕΤΥΜ₁ μεσν. < βεν. cavalier «ίππεας, ιππότης» < λατ. caballarius].

καβαλικέμα (το) [μεσν.] {καβαλικέμ-ατος | -ατα, -άτων} {λαϊκ.} 1. το να καβαλικεύει κανείς ή να έχει καβαλικεύει άλωγο ή άλλο υποζύγιο ΣΥΝ. *καβάλα*, (λόγ.) *ίππευση* ΑΝΤ. *ξεκαβαλικέμα* 2. (οικ.) η συνουσία.

καβαλικευτά επίρρ. υπεινώντας ΣΥΝ. *καβάλα*, *ιππαστί*.

καβαλικεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {καβαλικέ-εμα, -εύτηκα, -εμένος} {λαϊκ.} **καβαλάω** (βλ. λ.).

καβαλίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} η κοπριά των ζώων, κυρ. τού αλόγου. [ΕΤΥΜ₁ μεσν. < λατ. caballinus > caballus «ίππος»].

καβαλισμός (ο) οι αρχές και τα δόγματα τού συστήματος εσωτερικής φιλοσοφίας που αναπτύχθηκε από ραββίνους και ήκμασε κατά τον Μεσαίωνα, το οποίο βασιζόταν σε μια μυστικιστική μέθοδο ερμηνείας των Γραφών. Επίσης καβάλα (η) [1857]. — καβαλιστής (ο) [1855].

[ΕΤΥΜ₁ Μεταφορά τού γαλλ. cabalisme < μεσν. λατ. cabbala < μγν. εβρ. qabbalah «παράδοση»].

καβαλιστικός, -ή, -ό [1863] 1. αυτός που σχετίζεται με τον καβαλισμό και τους καβαλιστές: ~ *θεωρία* | *δόγμα* | *σύστημα* 2. (μτφ.) εντελώς ακατανόητος: ~ *γραφή* | *σύμβολα* ΣΥΝ. *ακατανόητος*, *μυστηριώδης*. — καβαλιστικ-ά | -ώς [1863] επίρρ.

καβάλος (ο) η ραφή τού παντελονιού, που ενώνει κάτω από το άνοιγμα των ποδιών τα δύο μπατζάκια. Επίσης καβάλο (το).

[ETYM < ιταλ. cavallo «άλογο»]. **καβάτζα** (η) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) οτιδήποτε φυλάσσεται, για να χρησιμοποιηθεί αργότερα: αν δεις ότι σου τελειώνει το στρούφι, πες μου να σου φέρω την καβάτζα || *βάλω* | *έχω* | *αφήνω* τρεις μπίρες ~ (για τότε που δεν θα έχουμε άλλες) ΣΥΝ.

ρεζέρβα.
[ETYM. Πιθ. < ιταλ. cavezza «χαλινάρι» < παλαιότ. capezza < λατ. carpitium «καπίστρι», υποκ. του carpit, -itis «κεφάλι»]. **καβατζάρο** ρ.μετβ. {καβάτζαρο κ.καβατζάρισα} (λαϊκ.) Ι.ΝΑΥΤ. πλώ γύρω από (ακρωτήριο), γενικότ. παρακάμπω (προεξοχή στεριάς) περιπλέοντας την: ~ τον *κάβο* ΣΥΝ. περιπλώ 2. (μψφ.) ξεπερνά (συγκεκριμένη ηλικία): με το που *καβατζάρισε* τα πενήντα, μετρά πότε θα πάρει σύνταξη. — **καβατζάρισμα** (το). [ETYM < ιταλ. *cavazzare < cano «κάβος»]. **καβατίνα** (η) (στην όπερα) σύντομη άρια σε απλοποιημένη μορφή: με τον τίτλο αυτό γράφθηκαν και ενόργανα κομμάτια. [ETYM < ιταλ. canatina < canata (di voce) «διάγεια ήχος» < p. canare «βγαίνω (ενν. ήχο)» < λατ. canare «κοιλιώνω» < canus «κοίλος»]. **καβαφικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Κ.Π. Καβάφη και το έργο του: - ειρωνεία | *λίτση* | *σίγιος*. **καβαλλισμός** (ο) → **καβαλισμός** **καβαλλιστικός**, -ή, -ό → **καβαλιστικός** **καβγαδίζω** ρ. αμετβ. {καβγάδια} {καθημ.} (+με) κάνω καβγά, διένεξη, έρχομαι σε έντονη φραστική αντιπαράθεση: συνεχώς *καβγαδίζει* για τα *πολιτικά* ΣΥΝ. τσακόνωμα, (λόγ.) φιλονικία, διαπληκτισμοί. — **καβναδίσμα** (το). **καβγάς** (ο) {καβγάδες} {καθημ.} η έντονη φραστική αντιπαράθεση, η διαφωνία που εκφράζεται σε υψηλούς τόνους και με εκδηλώσεις οργής και που μπορεί να περιλαμβάνει και ύβλοδαρμό: οικογενειακός | *πολιτικός* ~ || *θα γίνει μεγάλος* ~, *αν μάθει τι έκανε* || *κάνω* ~ με κάποιον Η ο — ήταν για το *πάπλωμα* (βλ. λ. *πάπλωμα*) ΣΥΝ. τσακωμός, φιλονικία, διαπληκτισμός: ΦΡ. (α) *στήνω καβγά* αρχίζω να καβγαδίζω (με κάποιον) (β) *ομηρικός καβγάς* χαρακτηρισμός διένεξης, με δυνατές φωνές και έντονο διάλογο. — (υποκ.) **καβγαδάκι** (το). [ETYM μεσν. < τουρκ. kavga]. **καβγατζής** (ο) {καβγατζήδες}, **καβγατζού** (η) {καβγατζούδες} {καθημ.} πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από φιλονικία διάθεση και συμπεριφορά, που είναι συνεχώς έτοιμος για καβγάδες και διαπληκτισμούς. — **καβγατζήδικος**, -ή, -ο. [ETYM < τουρκ. kangacı < kanga «καβγάς»]. **καβδ** **λανός**, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την ιστορία της αρχαίας ιταλικής πόλης Καβδίου (λατ. Caudium) και ειδικότερ. με την εξερευνητική ήττα του ρωμαϊκού στρατού και τον αιχμαλωτισμό του από τους Σαμνίτες και τον εξαναγκασμό του να περάσει κάτω από ταπεινωτικό ζυγό, τον οποίο αποτελούσαν δύο δόρατα μπηγμένα στο έδαφος και ένα τρίτο οριζόντιο, ώστε να σηματοδοτείται Π΄ κυρ. στη ΦΡ. **περνά από καβδιανά δίκρανα** (λατ. fauces Caudinae) υφίσταται έντονο εξευτελισμό, εξαναγκάζομαι να αποδεχθώ απαράδεκτους και ταπεινωτικούς όρους. [ETYM < λατ. Caudinus < Caudium]. **Κάβειροι** (οι) {Καβείρων, -ους} ΜΥΘΟΛ. μυστηριακές θεότητες: πατέρα τους θεωρούσαν τον Ηραίο και μητέρα τους την Καβειρώ· κυριότερο κέντρο λατρειας τους ήταν η Σαμοθράκη. [ETYM αρχ.] αγγ. ετύμου, ίσως μικρασίτικ. προελλ., ενώ κατ' άλλη άποψη προέρχεται από φων. qabirium «μεγάλοι, δυνατοί». **καβίλια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το ξυλόκαρφο (βλ. λ.): *οι ~ του τιμονιού του πλοίου* 2. ΝΑΥΤ. εργαλείο μυτερό μήκους 16-40 εκατοστών, λίγο καμπυλωτό, που χρησιμοποιείται για εργασίες σε σχοινιά (οπότε είναι ξύλινο) ή σε συρματόσχοινια (οπότε είναι σιδερένιο) ΣΥΝ. κέστρα. [ETYM < ιταλ. cavigla < προβηγκ. cavilha < μγν. λατ. cavicla < *clavicula, υποκ. του λατ. clavis «κλειδί»]. **κάβο**- (λαϊκ.) α' συνθετικό που τίθεται μπροστά από το όνομα ακρωτηρίου: **κάβο-Μαλιάς** | **κάβο-ντ'Ορο** (ο Καφηρέας). **κάβο-Κολώνες** (οι) (ορθότ. **κάβο Κολώνες**) (λαϊκ.) το Σούνιο (βλ. λ.).

[ETYM < κάβο (βλ. κ. κάβος) + Κολώνες]. **κάβο-Μαλιάς** (ο) (λαϊκ.) ο Μαλέας (βλ. λ.). [ETYM. < κάβο (βλ. κ. κάβος) + Μαλιάς < Μαλέας (βλ. λ.)]. **κάβο-Ματαπάς** (ο) (λαϊκ.) το Τάιναρο (βλ. λ.). [ETYM. < κάβο (βλ. κ. κάβος) + Ματαπάς, τοπωνύμιο που απαντά στις πινακίδες της Πύλου και, κατά μία άποψη (Ι. Βογιατζίδης), προέρχεται από την προθ. *μετ(α)-* (με πρόληπτ. αφομοίωση) και το ουσ. *άπα «νερό», το οποίο θεωρείται ότι απαντά και στα αρχ. τοπωνύμια "Αν-απος «παραπόταμος του Αζελώου» και *Απία* «Πελοπόννησος»]. **κάβο-ντ'Ορο** (το) {άκλ.} (λαϊκ.) ο Καφηρέας (βλ. λ.). [ET χμ < ιταλ. cano d'oro «χρυσό ακρωτήριο», ευφημιστ. ονομασία του Καφηρέας λόγω των κινδύνων που ελλοχεύουν κατά την περί-πλευσή του]. **κάβος** (ο) ΝΑΥΤ. η έκταση στεριάς που προεξέχει μέσα στη θάλασσα, το απόκρημνο και μεγάλο ύψους ακρωτήριο ΦΡ. (λαϊκ.) **παίρνω κάβο** μπαίνω στο νόημα, αρχίζω να καταλαβαίνω. [ETYM μεσν. < ιταλ. cano < βεν. cao «άκρο, κεφαλή». Βλ. κ. *κάβος*']. **κάβος** (ο) ΝΑΥΤ. το πολύ χοντρό και ανθεκτικό σχοινί, που χρησιμοποιείται στα λιμάνια κυρ. για την πρόσδεση πλοίων, σκαφών ΣΥΝ. *πα-λαμάρι*, *καρμπούσκοινο*. [ETYM μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < ισπ. cabo < πορτ. cabo < *cabo < λατ. capulus «σπορός» ή < βεν. cao < γενουατ. cano «άκρη (σχοινιού)» < λατ. caput (funis)]. **καβούκι** (το) {καβουκ-ιού | -ιών} το όστρακο (βλ. λ., σημ. 1), κυρ. τής γελάνας ΦΡ. (μψφ.) (α) *μπαίνω* | *μαζεύομαι* | *κλείνομαι στο καβούκι μου* περιορίζομαι από φόβο (ή) απογοήτευση, παύω να εξοφηρεκδομαι, να ανοίγομαι: μετά τον *χωρισμό τους κλείστηκε στο καβούκι της* και

δεν μιλούσε σε άνθρωπο (β) *βγαίνω από το καβούκι μου* βγαίνω από την απομόνωση μου, γίνομαι πιο προσεγγίσιμος και κοινωνικός, αποκτώ μεγαλύτερη άνεση στις επαφές μου. [ETYM < τουρκ. kabuk «φλούδα»].

καβούκι (το) {καβουκ-ιού | -ιών} ανδρικό κάλυμμα τού κεφαλιού, που φοριέται κυρ. από τους μουσουλμάνους στη Ν. Ασία και αποτελείται από μακρύ μεταξένιο, λινό, βαμβάκερο κ.λπ. ύφασμα, που δένεται γύρω από το κεφάλι ή από άλλο καπέλο ΣΥΝ. *τουρμπάνι*. [ETYM. < τουρκ. kabuk «σαρικό»]. **καβουράκι** (το) {χωρ. γεν.} 1. ο μικρός κάβουρας · 2. (λαϊκ.) ανδρικό καπέλο σχετικά μικρού μεγέθους, με στενό κυκλικό γύρο ΣΥΝ. *ρεπούμπλικα*. **κάβουρας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. δεκάποδο καρκινοειδές της θάλασσας και τού γλυκού νερού με φαρδύ, π'πλατυσμένο σφαιρικό (καλυμμένο από σκληρό περιβλήμα), πέντε ζεύγη ποδιών, (από τα οποία το πρώτο έχει μετασχηματιστεί σε δαγκάνες), που λόγω τής διάταξης τους επιτρέπουν κίνηση μόνο προς τα πλάγια: βασιλικός ~ (βλ. λ. βασιλικός): ΦΡ. (α) *πάω σαν τον κάβουρα* (i) βαδίζω πλάγια ή προς τα πίσω (ii) κινούμαι ή ενεργώ με βραδύτητα και νοηρότητα (β) (παροιμ.) τι 'ναι ο *κάβουρας*, *τι 'ναι το ζουμί του* για οτιδήποτε υπάρχει σε ελάχιστη ποσότητα, δεν επαρκεί: *μ'αυτό τον μισθό μόνο προσπαθούν να ζήσουν τρεις άνθρωποι, αλλά ~, δεν μπορούν να το βγάλουν πέρα έτσι!* (γ) να *καβούρους, δώσ' μου αλεύρι* για ανταλλαγές πραγμάτων άνισου με φαρδύ, για ανταλλαγές εμφανώς άδικες: *ήθελε να του δώσω ολόκληρο χωράφι για λίγα ψωρογυλιάρικα, ~ δηλαδή!* (δ) *εδώ σε θέλω κάβουρα να περπατάς στα κάρβουνα* ως πρόκληση σε κάποιον να πραγματοποιήσει κάτι δύσκολο ή να αποδείξει την αξία του σε αυτό ΣΥΝ. (λόγ.) ιδού η Ρόδος ιδού και το πήδημα · 2. εργαλείο για το βίδωμα ή το ξεβίδωμα μεταλλικών αντικειμένων, που διαθέτει λαβίδα, μοιάζει με δαγκάνα και διαθέτει κινητό στέλεχος, που ρυθμίζεται ανάλογα με το πάχος του αντικειμένου (πβ. λ. *παπαγάλος*). Επίσης **κάβουρος** [μγν.] {-ου κ. -ούρος | -οι κ. -ούροι, -ον κ. -ούρων, -ους κ. -ούρους].

[ETYM μεσν., πιθ. μεγεθ. τού τ. *καβούρι*, υποκ. τού μγν. *κάβουρος* < αρχ. *κάραβος* «καραβίδα» (με αντιμετάθεση και πιθ. επίδραση τού αρχ. συνωνύμου *πάγουρος*). Βλ. κ. *καραβίδα*]. **καβουροΐδι** ρ. → **καβουρντίζω** **καβούρι** (το) [μεσν.] {καβουρ-ιού | -ιών} 1. ο κάβουρας ΦΡ. (σκαπτ.) η *τσάπη (κάποιον) έχει καβούρια* για άνθρωπο πολύ τσιγγύνιο, που δεν ξοδεύει εύκολα λεφτά 2. ΝΑΥΤ. άγκυρα, οι βραχιόνες τής οποίας συναρθρώνονται με την άτρακτο. — (υποκ.) **καβουράκι** (το) (βλ. λ.). **καβουρίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο θηλυκός κάβουρας. **καβουρμάς** (ο) (λαϊκ.) {καβουρμάδες} 1. το τσιγαρισμένο κρέας που φτιαχτείται με κρεμμυδι και βούτυρο 2. κρέας που έχει καβουρντιστεί και φυλάσσεται σε λίπος, μέχρις ότου χρησιμοποιηθεί · 3. το κουλ-λουρί που είναι ξεροψημένο, το πολύ τραγανό. [ETYM < τουρκ. kavurma]. **καβουρντίζω** κ. **καβουρντίζω** ρ. μετβ. {καβουρντίζομαι, -ηκα, -μένος} 1. ξεροψηνώ, ξεραινω με τη φωτιά: ~ το *σιμιγδάλι* | *τα αμύγδαλα* | *τον καφέ* 2. τσιγαρίζω, ψήνω αργά-αργά κυρ. στο λάδι: ~ *κρεμμύδια* 3. (μψφ.) υποβάλλω σε δοκιμασία ταλαιπωρώντας: *τους έχει όλη μέρα στο πόδι και τους καβουρντίζει* ΣΥΝ. *βασανίζω*, *παίδεω*. — **καβουρντισμα** (το).

[ETYM. Μεταφορά τού τουρκ. kavurdum, αόρ. τού p. kavurmak. ο τ. *καβουρντίζω* οφείλεται σε υπερδιόρθωση]. **καβουρντιστήρι** κ. **καβουρδιστήρι** (το) {καβουρντιστηριού | -ιών} 1. οικιακό σκεύος που χρησιμοποιείται για το καβουρντίσμα (κυρ. τού καφέ) 2. (σκαπτ.) συσκευή, μηχανήμα ή όχημα που δεν λειτουργεί σωστά ή και καθόλου, που είναι ξεπερασμένης τεχνολογίας ή που κάνει πολύ θόρυβο όταν δουλεύει.

[ETYM < *καβουρντίζω* (από το θ. τού αορίστου) + παραγ. επίθημα -τήρι, πβ. κ. *ποτιστήρι*, *εργαστήρι*]. **καβουρντιστός**, -ή, -ό αυτός που μπορεί να καβουρντιστεί, να ξεροψηθεί σε ειδική επεξεργασία: ~ **καφές** | *αμύγδαλο* ΣΥΝ. ξεροψημένος ΑΝΤ. *ακαβουρντιστός*. — **καβουρντιστά** επίρρ. **καβουρολόγος** (ο) εργαλείο ψαρέματος που μαζεύει καβούρια ΣΥΝ. **καβουροσύρτης**.

[ETYM. < *κάβουρας* + -λόγος < λέγω (στη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»)]. **καβουρομάνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάβουρας μεγάλου μεγέθους (περίπου 20 εκατοστών), αγκαθωτός και τριγυτός, με καστανοκόκκινο ως καστανοκίτρινο κέλυφος, που ζει στη Μεσόγειο και στον Α. Ατλαντικό. **κάβουρος** (ο) → **κάβουρας** **καβουροσύρτης** (ο) {καβουροσυρτών} ο καβουρολόγος (βλ. λ.).

καγκιάκ (το) {άκλ.} 1. κανό τω Εσκιμώων, που αποτελείται από ελαφρό σκελετό, καλυμμένο με δέρματα, εκτός από ένα άνοιγμα για τη θέση τού κομπλάτη, το οποίο τον καλύπτει μέχρι τη μέση και προοιείται με διπλό κουπί 2. ΑΘΛ. κανό σχήματος ανάλογου με το παραπάνω, που χρησιμοποιείται στην κωπηλασία (πβ. λ. *κανό*, *πύργα*). [ETYM < αγγλ. kayak < qajaq, λ. των Εσκιμώων]. **καγιανάς** (ο) {καγιανάδες} μείγμα αβγού με ντομάτα μαγειρεμένο στο τηγάνι.

[ETYM < τουρκ. kaygana < περσ. ka(ya)gna «ομελέτα» < χάγα «αβγό»]. **καγκελαρία** (η) [μεσν.] {σπάν. *καγκελαριών*} 1.οι διοικητικές υπηρεσίες που προωθούν την άσκηση έργου από τον καγκελάριο μιας χώρας 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζονται οι παραπάνω υπηρεσίες, το γραφείο τού καγκελαρίου 3. η γραμματεία ξένης διπλωματικής αποστολής (πρεσβείας ή προξενείου) 4. (για τα κράτη που κυβερνώνται από καγκελάριο) το Υπουργείο Εξωτερικών.

καγκελάριος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} 1. ο ηγέτης χώρας με αξίωμα αντίστοιχο του πρωθυπουργού σε ορισμένες προεδρευόμενες δημοκρατίες, όπως αυτή της Γερμανίας: ο ~ της Γερμανίας | της *Αυστρίας* 2. πρόσωπο με υψηλό αξίωμα στην ιεραρχία ορισμένων θεσμών στη Μ. Βρετανία (π.χ. ο πρόεδρος της Βουλής των Λόρδων, ο επίτιμος πρύτανης πανεπιστημίου, ο νομικός σύμβουλος αγγλικανού επισκόπου) 3. ο υπουργός Εξωτερικών ή ανώτατος υπάλληλος υπουργείου, κυρ. του Υπουργείου Εξωτερικών, σε ορισμένες χώρες 4. ΙΣΤ. ο αρχιγραμματέας ορισμένων βασιλείων ή ηγεμονιών. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μγν. λατ. cancellarius < cancellus «κάγκελος», επειδή η λ. προσδιόριζε αρχικά τους Ρωμαίους δικαστικούς υπαλλήλους (κλητήρες) που στέκονταν δίπλα στο κιγκλιδίωμα μεταξύ του δικαστηρίου και του κοινού. Η σημερινή σημ. αποτελεί μεταφορά του γερμ. Kanzler].

κάγκελο (το) 1. η ξύλινη ή μεταλλική ράβδος που στερεώνεται σε οριζόντιο πλαίσιο μαζί με άλλες πανομοιότυπες, τοποθετημένες κατά μικρά διαστήματα έτσι, ώστε να σχηματίζουν φράχτη, περιφράξη 2. *κάγκελα* (τα) η περιφράξη που σχηματίζεται από τη διάταξη των παραπάνω ράβδων είτε για διακοσμητικούς είτε κυρ. για πρακτικούς λόγους, για στήριξη, διαχωρισμό χώρων, αποτροπή της διέλευσης κ.λπ.: τα ~ της *φυλακής* || *έβαλαν κάγκελα στα τζάμια του σχολείου για μεγαλύτερη ασφάλεια του κτηρίου ΣΥΝ.* σίδερα, κιγκλιδίωμα: ΦΡ. (α) (αργκό) *και τα μυιά στα κάγκελα* (αρχικά στη γλώσσα των ηγέτων ως απειλητικό σύνθημα κατά των οπαδών της αντίπαλης ομάδας ή ως έκφραση τυφλού φανατισμού για συγκεκριμένη ομάδα) για την έκφραση ολοκληρωτικής αφοσίωσης ή/και ανεξέλεγκτου ενθουσιασμού (β) (ως επίρρ.) (καθημ.-εκφραστ.) *μον σηκώνεται η τρίχα κάγκελο* αισθάνομαι έντονη ανατριχίλα, φρίκη ή αηδία: όταν *ακούω ιστορίες με φαντάσματα*, ~ (γ) (!) της *πουτάνας το κάγκελο* βλ. λ. *πουτάνια*. — (υποκ.) καγκελάκι (το). [ΕΤΥΜ. < μγν. *κάγκελ(α)λον* < λατ. cancellum].

καγκελόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πόρτα εξωτερικού χώρου με κάγκελα, κιγκλιδιώτη: η ~ του *κίπου*.

καγκελόφραχτος, -η, -ο (εξωτερικός χώρος) που έχει περιφραχθεί με κάγκελα.

καγκελωτός, -ή, -ό [μγν.] 1. αυτός που αποτελείται από κάγκελα: ~ *περίφραξη* | *πόρτα* | *φράχτης* | *διακοσμήση* ΣΥΝ. κιγκλιδιώτος 2. αυτός που μοιάζει με κάγκελο, που έχει ανάλογο σχήμα: ~ *γραμμή* | *πλαίσιο*. — κογκελωτά επίρρ.

καγκουρό (το) {άκκ.} μαρσιπιποφόρο θηλαστικό, σύμβολο της αυστραλιανής ηπειρου, χορτοφάγο, με μακριά λεπτά αλλά και δυνατά πίσω πόδια (που του δίνουν εξαιρετική αλτικότητα), ατροφικά μπροστά πόδια και μακριά, παχιά και δυνατά ουρά για εξισορρόπηση και στήριξη: τα θηλυκά φέρουν το νεογνό τους για μερικούς μήνες σε μάρσιπο.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. kangourou < αγγλ. kangaroo, αβεβ. ετύμου, πθ. < ganupa «είδος καγκουρό» (λ. των Αβοριγίνων της Αυστραλίας). Σύμφωνα με μια δημοφιλή άποψη, η λ. προήλθε από τη φρ. ka gouzo «δεν ξέρω», με την οποία απάντησαν οι ιθαγενείς σε ερώτηση του Αγγλου εξερευνητή J. Cook σχετικά με το όνομα του ζώου].

καγκουρό - μάννα (το). Από τις περιεργές συμπτώσεις στην ιστορία των λέξεων είναι και αυτή που συνδέει μια παράλληλη ετυμολογική προέλευση δύο άσχετων μεταξύ τους λέξεων, των λέξεων *καγκουρό* και *μάννα* (το). Αν αληθεύει (πράγμα που δεν είναι βέβαιο, βλ. ΕΤΥΜ.) ότι η λέξη *καγκουρό* (αγγλ. kangaroo) προήλθε από τη φράση «ka gouzo» των ιθαγενών της Αυστραλίας, που σημαίνει «δεν ξέρω» (απάντηση που δόθηκε, κατά την παράδοση, στον εξερευνητή J. Cook, όταν ρώτησε έναν ιθαγενή ποιο είναι το όνομα του πρωτόγονου για εκείνον ζώου), τότε η δημιουργία της λέξης μοιάζει με αυτή της λέξης *μάννα*. Σύμφωνα με την Π.Δ., μάννα ήταν η ερώτηση «τι είναι τούτο;» (από εβρ. man hu?) που απηύθυναν οι Εβραίοι μεταξύ τους με απορία, όταν ο Θεός τους έστειλε το μάννα αντί του άρτου: «και ιδού επί πρόσωπον τής ερήμου λεπτόν όσει κόριον λευκόν, όσει πάγος επί τής γης. ιδόντες δε αυτό οι υιοί Ισραήλ είπαν έτερος τω έτερο. "Τι εστί τούτο;» ου γαρ ήδεισαν τι ην. είπε δε Μωυσής αυτοίς "ούτος ό άρτος δν έδωκεν Κύριος υμίν φαγειν"» (Π.Δ. Εξόδος 16, 14-15). Επομένως, τόσο η λ. *καγκουρό* όσο και η λέξη *μάννα* (το) προήλθαν από τη απόλυση απορίας και άγνοιας για αυτό που δήλωσε τελικά καθεμιά από τις δύο λέξεις.

καγγάζω ρ. αμετβ. {κάγγασα} (λόγ.) ξεπιά σε ηχηρό, έντονο γέλιο (εις βάρος κάποιου), εκφράζομαι με σαρκαστική ή περιφρονητική διάθεση. — *καγγαστής* (ο) [μγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καγγάζω*, αναδιπλασιασμένος τ. του θ. -γα-, που αποτελεί προϊόν ονοματοποιίας (ίσως από τον ήχο του γέλιου)].

καγγασμός (ο) [μγν.] έντονο ειρωνικό γέλιο εις βάρος κάποιου: έκφραση με σαρκαστική ή μειωτική διάθεση. — *καγγαστικός*, -ή, -ό, *καγγαστικ-ά* | -ως επίρρ.

καδένα (η) {δύσχρ. καδενών} 1. η αλυσίδα (κυρ. από πολύτιμο μέταλλο), που φοριέται (συνήθ. στον λαιμό) για καλλωπισμό: *χρυσή* | *ανδρική* ~ 2. (ειδικότ.) η μικρή, λεπτή αλυσίδα που συγκρατεί το ρολόι τσέπης 3. ΝΑΥΤ. (καθημ.) μεταλλική αλυσίδα στην οποία στερεώνεται η άγκυρα. — (υποκ.) καδενίτσα (η). [ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. catena < λατ. catena «άλυσίδος»].

κάδη (η) 1. μεγάλο, φαρδύ και κυρ. στρογγυλό δοχείο, κατασκευασμένο από ξύλινες σανίδες, που συγκρατούνται με στεφάνια και συναρμολογούνται γύρω από επίπεδο πάτο: χρησιμοποιείται κυρ. για το πάτημα των σταφυλιών 2. μικρότερων διαστάσεων δοχείο, που

χρησιμοποιείται κατά την παραγωγή βουτύρου για το χτύπημα του γαλακτός 3. δοχείο σε σχήμα βαρελιού για την τοποθέτηση και φύλαξη βουτύρου ή τυριού 4. (συνεκδ.) η ποσότητα υλικού που αντιστοιχεί στο μέγεθος κάθε τέτοιου δοχείου.

[ΕΤΥΜ. < *κάδος*, πθ. από παρανόηση του πληθ. *οι κάδοι*, που θεωρήθηκε θηλ.].

καδής (ο) → *καής*

κάδι (το) {καδ-ιού | -ιών} ο μικρός κάδος, καθώς και το περιεχόμενο του: (συνεκδ.) η ποσότητα υλικού που αναλογεί στη χωρητικότητα του: ένα - φέτα | *βούτυρο*. [ΕΤΥΜ. < μγν. *κάδιον*, υποκ. του αρχ. *κάδος*].

Κάδιξ (ο) {Κάδικ-ος, -α} πόλη, λιμάνι και περιοχή της ΝΔ. Ισπανίας. [ΕΤΥΜ. < ισπ. Cadix (προφ. *Κάδιθ*) < φoin. gadir «αγορά, φρούριο» (ξέρου και το μγν. *Γάδειρα*, ονομασία με την οποία ο Στράβων αποκαλεί τη φoin. πόλη)].

καδμείος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον Κάδομο: κυρ. στις ΦΡ. (α) (με τον τύπο *καδμείος, -ή, -ιον*) *καδμεία γράμματα* (όρος του Ηρόδοτου) τα γράμματα της φοινικικής γραφής, την οποία, κατά την παράδοση, ο Κάδομος εισήγαγε πρώτος στη Θήβα, τροποποιώντας τα σύμφωνα με τις ανάγκες της ελληνικής γλώσσας (β) *καδμεία νίκη* η νίκη που υπήρξε επικήμια για τον νικητή λόγω των θυσιών που απαιτήθηκαν για να επιτευχθεί, πθ. κ. *πύρρειος νίκη* λ. *πύρρειος*. κάδιο (το) {καδμίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο, μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cd, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. στην κατασκευή κραμάτων (βλ. κ. λ. *πυροδίκος*, ΠΠΝ). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. cadmium < μγν. *καδμεία* «είδος ορυκτού»].

Κάδομος (ο) ΜΥΘΟΛ. γενάρχη των κατοίκων της Βοιωτίας, ιδρυτής της Θήβας.

[ΕΤΥΜ. ο,ρχ. αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *κέκασμαι* «υπερέχω, λάμπω» (< **κε-καδ-μαι*). Βλ. κ. *Κασσάνδρα*].

κάδος (ο) 1. κυκλικό δοχείο με μεγάλη διάμετρο και χωρητικότητα, ξύλινο ή μεταλλικό, που χρησιμοποιείται για την εναπόθεση ή τη μεταφορά μεγάλων ποσοτήτων υγρών, κυρ. για το πήξιμο τυριού: ΦΡ. *κάδος πλυντηρίου* το εξάρτημα πλυντηρίου ρούχων, μέσα στο οποίο τοποθετούνται τα άπλυτα ρούχα και το οποίο κατά την πύση περιστρέφεται με ρυθμιζόμενη ταχύτητα 2. μεγάλο μεταλλικό ή πλαστικό δοχείο στο οποίο τοποθετούνται αντικείμενα με αλληλεπιδράσεις: ~ *απορριμμάτων* | *ανακύκλωσης*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < εβρ. kad].

καδράρισμα (το) {καδράρισμα-τος | -ατα, -άτων} 1. η τοποθέτηση εικόνας, πίνακα, φωτογραφίας σε κάδρο 2. (ειδικότ.) η τοποθέτηση της εικόνας στα όρια του φωτογραφικού ή κινηματογραφικού φακού.

καδράριο ρ. μετβ. {καδράρισα, -μένος} (καθημ.) βάζω μέσα σε πλαίσιο, σε κορνίζα: ~ *μια φωτογραφία*.

καδρία (η) → *καντρίλια*

κάδρο (το) (καθημ.) 1. το διακοσμητικό πλαίσιο εικόνας, πίνακα ή φωτογραφίας: *τετράγωνο* | *οβάλ* | *μεταλλικό* | *ξύλινο* ~ ΣΥΝ. κορνίζα 2. (συνεκδ.) η εικόνα, ο πίνακας μαζί με το πλαίσιο, στο οποίο έχει τοποθετηθεί: *κρέμασε κάδρο στους τοίχους*, *να τους στολίσει* 3. ο πίνακας, η ζωγραφιά ή η φωτογραφία που κρεμά κανείς στον τοίχο: *το - του πατέρα του*. — (υποκ.) καδράκι (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *κάδρον* < ιταλ. quadro < λατ. quadrus «τετράγωνος»].

καδρόνι (το) {καδρον-ιού | -ιών} δοκός ή δοκάρη ξύλινο και επεξεργασμένο, ώστε να έχει τέσσερις πλευρές. — (υποκ.) καδρονάκι (το). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. quadrone < quadro «τετράγωνος»].

καδρονιάζω ρ. μετβ. {καδρονιάσα, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. επενδύω (επιφάνεια) με καδρόνια, στρώνω με καδρόνια 2. επεξεργάζομαι κομμάτι ξύλου, ώστε να έχει τέσσερις εδρές, μετατρέπω (ακατέργαστο ξύλο) σε καδρόνι. — *καδρονιάσμα* (το).

Κ.Α.Ε. (το) Κατάστημα Αφορολόγητων Ειδών.

καζάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ανδρική ή γυναικεία μπλούζα ή εξωτερικό ροζάο (πανοφόρι) σε φαρδιά γραμμή, συνήθ. από χοντρό υλικό (λ.χ. μαλλί) με άνετα μανίκια (ή χωρίς μανίκια), που φθάνει μέχρι τη λεκάνη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. casacca < περσ. kazagand].

Καζακστάν (το) → *Καζαχστάν*

καζαμίας (ο) {δύσχρ. καζαμιάς} η ετήσια έκδοση που περιλαμβάνει ημερολόγιο της επομένης χρονιάς με προβλέψεις, πληροφόρηση ανεκδοτολογικού χαρακτήρα και σημαντικές ημερομηνίες ή επισήμανση φυσικών (μετεωρολογικών ή αστρονομικών) φαινομένων: *πολιτικός* | *καλλιτεχνικός* | *οικονομικός* ~ ΣΥΝ. ημερολόγιο, καλεντάρι. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. Casamia, τίτλος παλαιού προφητικού βιβλίου, ο οποίος υποτίθεται ότι αποτελούσε το όνομα αστρολόγου].

Καζαμπλάνκα (η) το κύριο λιμάνι του Μαρόκου στον Ατλαντικό Ωκεανό.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. Casablanca «άσπρο σπίτι». Το ίδιο σημαίνει και η αραβ. ονομασία Dar al-Baydā. Η ισπ. ονομασία αποτελεί μετάφραση του πορτ. on. Casa Branca, που είχε δοθεί στην πόλη από τους Πορτογάλους το 1515].

καζανάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το μικρού μεγέθους καζάνι ή άλλο παρόμοιο στήματος και χρήσεως σκεύος 2. (συνήθ.) η μικρή δεξαμενή, που εντοχίζεται ή κρεμείται πάνω από τη λεκάνη της τουαλέτας και περιέχει το νερό που χρησιμοποιείται για την απομάκρυνση των ακαθαρσιών και τον καθαρισμό της (συνεκδ.) ο όλος μηχανισμός (η δεξαμενή, ο σωλήνας, η βαλβίδα και η στροφιγγα) που έχει την παραπάνω λειτουργία: *τραβάω το ~* (θέτω σε λειτουργία τον μηχανισμό). καζάνι (το) {καζαν-ιού | -ιών} 1. μεταλλικός λέβητας με μεγάλη αντοχή στις υψηλές θερμοκρασίες και εξίσου μεγάλη χωρητικότητα, που χρησιμοποιείται κυρ. για τον βρασμό νερού ή το μαγείρεμα μεγάλης

ποσότητας φαγητού" ΦΡ. (μρφ.) (α) όλοι στο ίδιο *καζάνι βράζουμε* όλοι υποφέρουμε υπό τις ίδιες συνθήκες, όλοι βρισκόμαστε στην ίδια άσχημη θέση: *τι σακάνεστε μεταξύ σας, αφού ~!* (β) *ό, τι βγει απ' το καζάνι* για αποτέλεσμα μη εξακριβώσιμο πριν από την τελική του εκδήλωση, για εξελίξεις αβέβαιες και άδηλες: *εμείς κάναμε ό, τι μπορούσαμε: από δύο και πέρα είναι ~!* (γ) *καζάνι που βράζει* | *έοιμο να εκραγεί* για έκρυθμες και επικίνδυνες καταστάσεις, που απειλούν να ξεσπάσουν, κυρ. λόγω εσωτερικών συγκρούσεων και αντιπαράθεσεων: *τα Βαλκάνια είναι πάλι ~* 2. ΤΕΧΝΟΛ. (α) λέβητας που χρησιμοποιείται για την παραγωγή μηχανικής ενέργειας, με αξιοποίηση της πίεσης που δημιουργεί ο ατμός από τον βρασμό ή την καύση υλικών: *~ βαποριού* | *ατμομηχανής* || ο καπετάνιος *τον έστειλε να δουλέψει στα ~* (β) μεγάλο, συνήθ. στρογγυλό, μεταλλικό δοχείο για διάφορες χρήσεις, λ.χ. απόσταξη τσίπουρου, ούζου κ.λπ. ΦΡ. (μρφ.-εκφραστ.) (α) *μον κάνει το κεφάλι καζάνι* μου φέρνει πονοκέφαλο, ζάλη, κούραση με κάνει να μη μπορώ να σκεφθώ κανονικά, να μπλέκονται οι σκέψεις στο μυαλό μου: *~ με την πολυλογία του* || *αυτές οι πολυπλοκές ασκήσεις από έκαναν το κεφάλι καζάνι* (β) *είναι* | *γίνεται το κεφάλι μου καζάνι* βρίσκομαι | φθάνω στην παραπάνω κατάσταση. — (υποκ.) καζανιάκι (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) καζάνα (η). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. kazan].

καζανιά (η) (λαϊκ.) η χωρητικότητα ενός καζανιού, η ποσότητα που μπορεί να χωρέσει ή που περιέχει μια ~ συστήσιο.

καζανιάζω ρ. μετβ. {καζανιάσ-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω στο καζάνι για βράσιμο ή για απόσταξη.

καζανόβας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (συνήθ. σκωπτ.) ο γυναικοκατακτητής, αυτός που μπλέκεται συνεχώς σε γυναικοδουλειές. [ΕΤΥΜ. Από το όνομα του Ιταλού τυχοδιώκτη Giovanni Jacomo Casanova (1725-1798)].

καζαντζής (ο) {καζαντζήςδες} (λαϊκ.) ο κατασκευαστής καζανιών ΣΥΝ. λεβητοποιοί. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. kazanci < kazan (βλ. κ. καζάνι)].

καζάντιο (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) τα (κυρ. χρηματικά) κέρδη από εμπορικές συναλλαγές ή εργασία, η περιουσία που δημιουργεί κανείς με την εργασία του ΦΡ. (ειρων.) *είδαμε τα καζάντια σου!* για την αποτυχία κάποιου να προκόψει, να έχει κάποιο όφελος: *~ που δεν έχεις μια δραχμή στην άκρη* ΣΥΝ. καζάντισμα. [ΕΤΥΜ. < καζαντζής (υποχωφρ.)].

καζαντζιό ρ. μετβ. {καζαντζισ-α, -μένος} (λαϊκ.) 1. βγάζω λεφτά, κάνω περιουσία: *πήγε στην Αμερική και καζαντζισε* 2. (κατ' επέκτ.) κερδίζω, έχω ως όφελος: *«μια ζωή την έχουμε κι αν δεν τη γλεντήσουμε, τι θα καταλάβουμε, τι θα καζαντζισουμε;»* (τραγ.). — καζάντισμα (το). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του τουρκ. kazandim, αόρ. του ρ. kazanmak].

καζάρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο στρατώνας. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. caseerma < προβηγ. cazema «παράγκα για τέσσερεις στρατιώτες» < λατ. quaternus «ανά τέσσερεις»].

Καζαχστάν κ. Καζακστάν (το) {άκλ.} (καζαχ. Qazaqstan Respublikasy = Δημοκρατία του Καζαχστάν) κράτος της Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία της Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα την Άλμα Ατά, επίσημη γλώσσα την Καζαχική και νόμισμα το τέγκε Καζαχστάν. — Καζάχος (ο), Καζάχα (η), καζαχικός, -η, -ό κ. καζαχικός, -η, -ο, Καζαχικά κ. Καζαχικά (τα).

[ΕΤΥΜ < καζαχ. Qazaqstan < Kazakh «Καζάχος», ονομασία του μογγολικής καταγωγής λαού που κατοικεί στην περιοχή, πθ. < τουρκ. kazak «Κοζάκος - στρατιώτης υπικού»].

καζεΐνη (η) {καζεϊνών} ΧΗΜ. 1. ουσία πρωτεϊνικής φύσεως (ομάδα πρωτεϊνών), που βρίσκεται στο γάλα και υδρολύεται υπό την επίδραση ενζύμου κατά την παρασκευή του τυριού 2. κάθε γαλακτώμα που κατασκευάζεται από διάλυμα της παραπάνω πρωτεΐνης 3. ΚΑΑ. ΤΕΧΝ. ζωγραφική τεχνική, στην οποία τα χρώματα αναμειγνύονται με την παραπάνω πρωτεΐνη (παλαιότ. με φρέσκια μυζήθρα ή συμπυκνωμένο γάλα) 4. είδος κόλλας που χρησιμοποιείται στην ξυλουργική. — καζεϊνικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. caseine < λατ. caseus «τυρί»].

καζίκι (το) {καζικίου | χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ο πάσσαλος, το παλούκι 2. (μρφ.) μεγάλο πρόβλημα, δυσχερής υπόθεση, που συνήθ. παρουσιάζεται ζαφνικά: *να δούμε τι θα κάνουμε μ' αυτό το ~ που μας έτυχε!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μεπλάς, μπλέξιμο, πάθημα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. kazik].

καζίνο (το) χώρος (κτήριο ή αίθουσα) ειδικά διαμορφωμένος, που διατίθεται νομίμως για τυχερά παιχνίδια όπως ρουλέτα, ζάρια, χαρτιά κ.ά., και ο οποίος μπορεί να είναι ιδιωτικός ή να βρίσκεται υπό τον έλεγχο του κράτους. [ΕΤΥΜ < ιταλ. casino, υποκ. του casa «σπίτι»].

κάζο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το αναπάντεχο περιστατικό που προκαλεί αναστάτωση ή στενοχώρια: *τι ~ ήταν αυτό που έπαθε!* ΣΥΝ. στραπάτσο, ζημιά, πάθημα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. caso «περίπτωση, συμβάν» < λατ. casus].

καζουιστικός, -ή, -ό 1. ΦΙΛΟΣ.ΚΟΙΝΩΝΙΑ. αυτός που σχετίζεται με την πρακτική αντιμετώπιση επιμέρους ηθικών διλημάτων 2. καζουιστική (η) επιμέρους κλάδος της ηθικής, που εστιάζει στην πρακτική αντιμετώπιση συγκεκριμένων ηθικών προβλημάτων | διλημάτων μέσω της σχηματοποίησης συγκεκριμένων οδηγίων συμπεριφοράς για τον κατά περίπτωση χειρισμό τέτοιων περιπτώσεων. — καζουισκ-ά | -ος επίρρ., καζουιστής (ο), καζουιστρία (η). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. casuistique < casuiste < λατ. casus «πτώση - περίπτωση»].

καζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) κάθε πράξη με την οποία περιπαίει κανείς (κάποιον), χοντροκομμένο πείραγμα, διακομιδή: *κάνω σε κάποιον ~* || *τον άρρισαν στην ~* ΣΥΝ. πλάκα.

[ΕΤΥΜ. < κάζο + επίθημα -ούρα (πβ. γασ-ούρα, φαγ-ούρα κ.ά.)]. casus belli λατ. (προφέρεται *κάζους μπέλι*) ελλην. *αίτια πολέμου* για πράξη που δικαιολογεί την κήρυξη πολέμου ή προτείνεται ως εκλογική σχετική απειλή.

κάηκα ρ. + καίω
κάηλα (η) (συνήθ. ορθ. *κάηλα*) (λαϊκ.) 1. το αίσθημα του κανιματος ΣΥΝ. κάνα 2. η υπερβολική θερμότητα ΣΥΝ. κάνα 3. (μρφ.) μεγάλη επιθυμία: *είχε μεγάλη ~ να τη συναντήσει* ΣΥΝ. κάνα 4. (ειρων.) μεγάλη αδιαφορία: *σιγά την ~ που είχα να βγω μαζί του* ΣΥΝ. κάνα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ε-κάη-ν, παθ. αόρ. β' του ρ. καίω].

καημένος, -η, -ο (κυρ. με άρθρο) 1. αυτός που προκαλεί οίκτο, συμπάθεια: *~ Αθήνα, πώς κατάντησες έτσι!* || *Βρε το ~ το παιδί, τι έχει τραφήξει με τις αρρώστιες!* ΣΥΝ. κακομοίρης, ταλαίπωρος, αξιολύπητος, ούστυχος, φτωχός 2. (στην κλητ. *καημενε*, -η ως ελαφρά επίπληξη): *Μην κάνεις έτσι, καημένε!* Δεν έγινε *δα και τίποτα φοβερό!* — (υποκ.) *καημενούλης*, -α, -ικο, καημενάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος, συμπάθεια*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. καίω (πβ. παθ. αόρ. β' ε-κάη-ν)].

καημός (ο) (εκφραστ.) 1. η έντονη λύπη, ο ψυχικός πόνος: *έχει μεγάλο ~ που δεν πέρασε το παιδί στις εξετάσεις* || *έχει τον ~ του γιου της, που έφυγε στα ξένα* || *βαρδύς* | *αβάσταγτος ο ~ της ζενιτειάς* ΦΡ. *Άεω τον καημό μου εκμυστηρεύομαι ό, τι με απαχολεί έντονα, τον ψυχικό μου πόνο: δεν έχω έναν άνθρωπο να πω τον καημό μου: ζελαλαφρώσω* 2. το όνειρο, η επιθυμία που μένει απραγματοποίητη: *~ το 'χω να το δω αυτό το παιδί να διαβάζει* (δεν διαβάζει ποτέ) || *αυτή η γυναικά ήταν ο ~ του τόσα χρόνια* ΣΥΝ. λαχτάρα, πόθος, επιθυμία, έρωτας 3. η βαθιά λαχτάρα, η έντονη και βασανιστική επιθυμία: *μεγάλο ~ του άναψε η ματιά της* || *γρήγορα του 'φύγε ο ~ για τα ταξίδια* || *κρυφός ~*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. καίω (πβ. παθ. αόρ. β' ε-κάη-ν) + παραγ. επίθημα -μός (πβ. αγαπη-μός, στερη-μός)].

καθά κ. καθ' α επιρρ. (αρχαιοπρ.) σύμφωνα με όσα: *~ γνωρίζω, ουδείς έθεσε τέτοιο θέμα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. καθ' α < καθ- (< κατά) + α, πληθ. ουδ. τής αναφ. αντων. δε, ή, ό(βλ.λ.)].

καθαγιαζώ ρ. μετβ. {καθαγιασ-α, -ηκα | -ηκα, -μένος} εξαγνίζω, απαλλάσσω (κάτι) από το άγος: *καθιστό άγιο, ιερό: ο ιερέας καθαγιαζέει τα ύδατα την ημέρα των Φώτων* ΣΥΝ. αγιάζω, εξαγνίζω ANT. μολύνω, (λόγ.) μαινώ, βεβηλώνω, κηλιδώνω. — καθαγιαση (η) [1871]. [ΕΤΥΜ. μργν. < καθ- (< κατά-) + αγιάζω].

καθαγιασμός (ο) [1871] 1. το να καθαγιαζεται (κάτι) ΣΥΝ. καθαγιαση 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) *καθαγιασμός* των υδάτων ή συμβολικού χαρακτήρα τελετουργική πράξη, κατά την οποία ο ιερέας καθαγιαζει τα ύδατα κατά την εορτή των Φώτων, ρίχνοντας τρεις φορές τον σταυρό μέσα στη θάλασσα (στον ποταμό, στη λίμνη) ή στη δεξαμενή της ενορίας του (β) *καθαγιασμός* (Τιμόν) *Δώρον* η μεταβολή του άρτου και του οίνου σε σόμα και αίμα Χριστού κατά τη θεία Λειτουργία.

καθαγιζώ ρ. μετβ. {καθαγιζο-α, -θηκα | -ηκα, -μένος} (λόγ.) καθιστό (κάτι) αγνό, προσδίδω αθωότητα, αγνότητα ΣΥΝ. εξαγνίζω ANT. μαινώ, μολύνω, βεβηλώνω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < καθ- (< κατά-) + αγνίζω].

καθαίσιμος ρ. μετβ. {κυρ. μετβ. παρακ. καθαίσιμος, -η, -ο} (αρχαιοπρ.-κυριολ.) καταματομένος (συνήθ. μρφ.) αυτός που έχει υποστεί μεγάλες δοκιμασίες, που έχει καταταλαιπωρηθεί ή καταστραφεί: *η τελευταία κρίση βρήκε την οικονομία της γεωνικής χώρας καθαίσιμη από τα χρέη*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < καθ- (< κατά-) + αμιάσσω (< *αμιάτ-λω) < αμιά].

καθαίσιμη (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. το να καθαιρείται κανείς, να εκδιώκεται από αξίωμα, θέση 2. ΕΚΚΛΗΣ. η απόλυτη της ιδιότητάς του κληρικού και η μετάταξη του στους ηλικιούς ή τους μοναχούς, η στέρηση του δικαιώματος τελέσεως ιερατικών πράξεων 3. ΣΤΡΑΤ. η αφαιρεση στρατιωτικού αξιώματος βαρύτερη ποινή που επέβαλλεται σε αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και οπλίτες: η ~ αξιωματικού συνεπάγεται *αφαίρεση των διακριτικών βαθμού και συντριβή του ζήφους του* 4. το κατέβασμα (π.χ. σσιβίβια λέμβου) στη θάλασσα ANT. ανακρέμαση. — καθαίσιμικός, -ή, -ό [μργν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. καθαίρω ρ. μετβ. {καθαίρει... | καθαίρ-εσα (λόγ. καθήρσα), -σύμαι, -έθηκα (λόγ. καθήρθην, -ης, -η...), -εμένος} 1. εκδιώκω (κάποιον) από αξίωμα, από δημόσια θέση σε συγκεκριμένη (κυρ. στρατιωτικού χαρακτήρα) ιεραρχία: *καθαίρήθηκε αξιωματικός της αστυνομίας λόγω υπέρβασης καθήκοντος* 2. κατεβάζω (π.χ. σσιβίβια λέμβο) στη θάλασσα ANT. ανακρεμάω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. καθαίρω (-έω) < καθ- (< κατά-) + αίρω «συλλαμβάνω, αποκτώ»]. καθαίρω ρ. μετβ. {καθήρα} (αρχαιοπρ.) απαλλάσσω (από το βάρος αμαρτήματος ή εγκλήματος): *καθιστό αγνό, καθαρό, εξαγνίζω: το κήρυγμα αγάπης του ιερέα καθαίρει τις ψυχές των πιστών*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθάρ-ιω < καθαρός]. καθαλάτωση (η) [1858] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η επικάλυψη επιφάνειας, κυρ. του εσωτερικού ατιμολέβητα, που σχηματίζεται με καθίζηση κυρ. αβεσποζώνων αλάτων στα τοιχώματα του.

[ΕΤΥΜ. < καθ- (< κατά-) + -άλατωση < άλας, απόδ. του γαλλ. incrustation > λατ. incrustatio > incrusto «πιστρώνω, εναποθέτω»]. καθάπερ επιρρ. (αρχαιοπρ.-σπάν.) όπως ακριβώς, κατά τον τρόπο ακριβώς: *~ είχε συμφορηθεί*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. καθ' άπερ < καθ- (< κατά) + απερ, ουδ. πληθ. τής αντωνυμίας *όσπερ - ήπερ - όπερ*].

καθάπτομαι ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) (+γεν.) θίγω, προσβάλλω: *ανυπόστατα δημοσιεύματα που καθάπτονται τής υπόληψης του || υπανήγιοι τέτοιοι χαρακτήρα τής πολιτικοτικής ΣΥΝ. καθάπτονται τής τιμής και τής ακεραιότητας τού προσώπου αυτού..*

[ETYM < αρχ. καθάπτομαι | -ομαι, < καθ- (< κατά-) + απτω | -ομαι «αγγίζω»].

καθάρειος, -εια, -ειο κ. (σγολ. ορθ. *καθάριος*, -ια, -ιο) (λογот.) 1. καθαρός, μη βρόμικος: ~ *ρούχα* | *σπιτικά ΣΥΝ.* (λαϊκ.) *παστρικός 2. διαγωγής, όχι θολός: ~ νερό* | *ουρανός ΣΥΝ.* (κυρ. για υλικά ατόφους, (λογот.) ξάστερος 3. (μυφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αμεσότητα και σαφήνεια: ~ *λόγια* | *κουβέντες* | *χαρακτήρας ΣΥΝ.* (λαϊκ.) *στράτος, ντούμπρος, ξεκάθαρος.*

[ETYM < αρχ. καθάρειος < καθάρω> μαρτυρείται και μετν. *καθάριος* από ιωτακιστική εναλλαγή -ει- | -ι-].

καθαρεύουσα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η μορφή τής ελληνικής γλώσσας, κυρ. τής γραπτής, που επικράτησε ως επίσημη γλώσσα του κράτους έως και το 1976 χαρακτηρίζεται ιστορικά από την τάση για περιορισμό των ξένων και διαλεκτικών στοιχείων και κυριαρχία των λόγων και αρχαιότερων στοιχείων τής Ελληνικής: *αντιδιαστέλλεται προς τη δημοτική.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσικός*. [ETYM; θηλ. τού *καθαρεύων*, μετ. ενεστ. τού αρχ. *καθαρεύω* «είμαι καθαρός, αγνός». Η σημ. που σχετίζεται με τη γλώσσα είναι μετν. (λ.χ. *καθαρεύειν τήν διάλεκτον*, Διον. Αλικαρν.).

καθαρευουσιάνικος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που σχετίζεται με την καθαρεύουσα: ~ *διαπίπωση* | *ύφος* | *κατάληξη* | *έκφραση* ΑΝΤ. δημοτικιστικός. — καθαρευουσιάνικα επίρρ.

καθαρευουσιανισμός (ο) 1. η προσήλωση στην καθαρεύουσα και η αντίθεση προς τη δημοτική 2. η τάση να χρησιμοποιεί κανείς την καθαρεύουσα στον λόγο του.

καθαρευουσιάνος (ο), **καθαρευουσιάνη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο οπαδός τής καθαρεύουσας στη διαμάχη η τού γλωσσικού ζήτημα, αυτός που χρησιμοποιεί την καθαρεύουσα στον προφορικό και γραπτό λόγο του ΣΥΝ. *καθαρολόγος* ΑΝΤ. *δημοτικιστής*. [ETYM < *καθαρεύουσα* + παραγ. επίθημα -ιάνος, πβ. κ. *πρωτευουσιάνος*].

καθαρεύω ρ. αμετβ. [μετν.] {μετ. ενεστ. *καθαρεύων*, -ούσα, -ον συνήθ. σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. (παιλαιότ.) μιλώ ή γράφω σε λόγια γλώσσα, καθαρευουσιάνικα: *οι καθαρεύοντες* (οι καθαρευουσιάνοι) || *γράφει σε καθαρεύοντα λόγο 2. καθαρεύουσα* (η) βλ. λ.

καθαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μετν.] {καθάρισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) καθαρό, το απαλλάσσω από τη βρομιά (συνήθ. χωρίς πλύσιμο): ~ *τα χέρια μου με οινόπνευμα* || ~ *τον δρόμο από τα σκουπίδια* || ~ *το σπίτι* || - *βιολογικά* | σε *βάθος* | με *σύρμα* | με *βαμβάκι* | με *χλωρίνη ΣΥΝ.* (λαϊκ.) *ξεβρομίζω* ΑΝΤ. *βρομίζω* (λόγ.) *ρυπαίνω*, (καθμη.) *λερώνω*, *λεκιάζω* (πβ. λ. *πλένω*) 2. *απαλλάσσω* από ξένα, περιττά ή ανεπιθύμητα σώματα: ~ *τις φακές* (αφαιρώ όσες θεωρώ χαλασμένες, τα πετραδάκια κ.λπ.) || ~ *τα ψάρια από τα λέπια* | *από τα κόκκαλα* || ~ *μαρούλια* (κοβώντας τα μαραμμένα φύλλα): ΦΡ. *καθαρίζω τον λαμό μου* *απαλλάσσω τον λάρυγγα μου από το φλέμα ξεροβήχωντας 3. αφαιρώ τη φλούδα: ~ πορτοκάλια* | *αγγούρια* | *ακτινίδια* | *πατάτες ΣΥΝ.* *ξεφλουδίζω* ΦΡ. *αβγά σου καθαρίζουν*; βλ. λ. *αβγό 4. βάζω σε τάξη, οργανώνω (κάτι) απαλλάσσω τον από περιττά αντικείμενα: ~ το συρτάρι* | *το γραφείο μου, πετώντας τα άχρηστα χαρτιά* || (μυφ.) ~ *το μυαλό* | *τη σκέψη μου 5. (οικ.) σκοτώνω: με δυο πιστολιές τον καθαρίσε ΣΥΝ.* (λαϊκ.) *βγάζω απ' τη μέση*, *ξεκάνω*, *ξεπαστρεύω 6. (λαϊκ.) κερδίζω ως καθαρό εισόδημα, αποκομίζω ως κέρδος από οικονομική, επαγγελματική απασχόληση, εργασία: πόσα καθαρίζεις τη βδομάδα* || *καθαρίσε τουλάχιστον 10.000.000 από την πώληση του οικοπέδου ΣΥΝ.* *κερδίζω 7. (καθμη.) απαλλάσσω από επικίνδυνα, κατοποιό στοιχεία: η αστυνομία αδυνατεί να καθαρίσει τα κυκλώματα των υγχαρινών κέντρων 8. (μυφ.) διευθετώ διευκρινίζοντας επιμέρους δεδομένα και τη μεταξύ τους σύνδεση: ο διευθυντής καθαρίσε το ζήτημα δίνοντας τις απαραίτητες εξηγήσεις 9. (λαϊκ.) καθαρίζω την έκβασή υπέρ μου: «οι φιλοξενούμενοι καθαρίσαν το παιχνίδι από νωρίς σημειώνοντας τρία γκολ» (εφημ.) ♦ (αμετβ.) 10. γίνομαι καθαρός, απαλλάσσομαι από τη βρομιά: *ένα ρούχο λερωμένο από μελάνι καθαρίζει με οινόπνευμα* || *τόση ώρα το πλένω κι ακόμη να καθαρίσει!* 11. γίνομαι διαγής, λαμπερός, παύω να είμαι θολός: *μετά την καταιγίδα ο ουρανός καθαρίσε και το βράδυ είχαμε ξαστεριά* || (μυφ.) *μόλις τώρα αρχίζει να καθαρίζει το τοπίο των εξελίξεων* (να ξεκαθαρίζουν οι διαγραφόμενες εξελίξεις) || *επιτέλους να ηρεμήσω, να καθαρίσει λίγο και το μυαλό!* 12. (αργκό) αντιμετωπίζω μια κατάσταση, ξεδιυλίνω, ξεκαθαρίζω μια κατάσταση (κυρ. με βαβγά), λύνω τις διαφορές: *συνήθως αφήνει τον αδελφό του να καθαρίζει και ο ίδιος κάνει τον ψόφιο κοριό* || η *εθνική ομάδα καθαρίσε χάρη στον Γκάλη* ΦΡ. *καθαρίζω για πάρτη μου* *αντιμετωπίζω* ο ίδιος μια κατάσταση που με αφορά: *εγώ ~ κι εσύ κανόνισε για τον εαυτό σου.**

καθάριος, -α, -ο → **καθάρειος**

καθαριότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού καθαρού, το να είναι (κάποιος/κάτι) καθαρό: η ~ *τού σπιτιού* | *τού χωριού* || η ~ *ενός ανθρώπου είναι ζήτημα αγωγής ΣΥΝ.* (λαϊκ.) *πάστρα* ΑΝΤ. *βρομιά*, (λαϊκ.) *βρομιά* (λόγ.) *ακαθαρσία*, *ρυπαρότητα*: ΦΡ. (α) *έχω* | *κάνω καθαριότητα* *ασχολούμαι με το να κάνω το σπίτι καθαρό ΣΥΝ.* *καθαρίζω* (β) (παροιμ.) *η καθαριότητα είναι μισή αργοντιά* για την επισήμανση τής σπουδαιότητας του να είναι κανείς καθαρός.

καθαρίσμος (το) {καθαρίσμο-ατος | -ατα, -άτων} (καθμη.) ο καθαρίσμος: ~ *των ρούχων* | *τού σπιτιού* || *στεγνό ~* (βλ. λ. *στεγνός*). — (υποκ.) **καθαρίσματάκι** (το).

καθαρισμός (ο) 1. η απαλλαγή από τη βρομιά ή η αφαίρεση των ξένων, περιττών ή ανεπιθύμητων στοιχείων ή σωμάτων από κάτι, ώστε

να γίνει καθαρό: *μηχανικός* | *χημικός* | *βιολογικός* ~||~ *υδάτων των φρεάτων* | *τού μεταλλεύματος* || *ένα συνεργείο καθαρισμού ανέλαβε την καθαριότητα τής πολιτικοτικής ΣΥΝ.* *καθάρισμα*, *πλύσιμο*, (εκφραστ.) *ξεβρόμισμα* ΦΡ. *καθαρισμός προσώπου* με χρήση ειδικών καλλυντικών, θεραπευτικών ουσιών για την απομάκρυνση των νεκρών κυττάρων, τού σμήγματος που εκκρίνει το δέρμα κ.λπ. 2. ΓΛΩΣΣ. **καθαρισμός** | **καθαρισμός τής γλώσσας** βλ. λ. *καθαρισμός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελληνίζω*.

[ETYM μετν., αρχική σημ. «εξαγνισμός» (πβ. Κ.Δ. Λουκ. 2, 22: *και ότε επλήσθησαν αι ημέραι του καθαρισμού αυτών κατά τον νόμον Μωυσέως*), < *καθαρίζω* < αρχ. *καθαρός*. Η γλώσσ. σημ. είναι νεότε., βλ. κ. *καθαρεύουσα*].

καθαριστήριο (το) [μετν.] {καθαριστήρι-ου | -ων} εμπορικό κατάστημα, στο οποίο παραδίδονται ρούχα, χαλιά, καλύμματα, κουρτίνες κ.λπ. για στεγνό καθαρισμό με ειδικά μηχανήματα.

καθαρίστρια (η) {καθαρίστριών}, **καθαρίστης** (ο) [μετν.] πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα τον καθαρισμό χώρων (κατοικίας, γραφείων, σχολείων κ.λπ.).

καθαρίσμα (το) {καθαρίσμα-ατος | -ατα, -άτων} (υβριστ.) για άνθρωπο ανήθικο, κακό ΣΥΝ. *απόβρασμα*, *παλιάνθρωπος*, (λαϊκ.) *κινάγιας*. — (υποκ.) **καθαρίσματάκι** (το), (μυφ.) **καθαρίσματα** (η). [ETYM <*ρχ> αρχική σημ. «σκουπίδι, απόρριμμα», < *καθαρό* «καθαρίζω» < *καθαρός*].

καθαρίσμος, -η, -ο → **καθαίρω**

καθαρίσμος (ο) (λόγ.) 1. η απαλλαγή από το βάρος τής ενοχής, τής αμαρτίας: ~ *τής ψυχής μέσω τής εξομολογήσεως ΣΥΝ.* (λόγ.) *εξαγνισμός*, *εξέλιξιμος* ΑΝΤ. *μίσημα* 2. η κάθαρση 3. ΓΛΩΣΣ. **καθαρίσμος** | **καθαρισμός τής γλώσσας** όρος τού Κοραή που αναφερόταν στην αντικατάσταση ξένων λέξεων (δανείων) με αντίστοιχες ελληνικές, καθώς και λέξεων «φραδαίων» (λαϊκότροπων, ιδιωματικών κ.τ.δ.) με λόγιες ή λιγότερο λαϊκές λέξεις (βλ. κ. λ. *καθαρεύουσα*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελληνίζω*.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «καθαρισμός, εξαγνισμός», < *καθαίρω* < *καθαρός*. Η γλώσσ. σημ. είναι νεότε., βλ. κ. *καθαρεύουσα*].

καθαρό (το) → **καθαρός**

καθαρό-κ. **καθαρό**-ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι: 1. (α) κάποιος/κάτι είναι καθαρός, χωρίς βρομιές: *καθαρό-ντυμένος*, *καθαρο-πλυμένος* (β) ότι κάποιος/κάτι είναι απαλλαγμένος από προσμειξεις: *καθαρό-αιμος* 2. ένα κείμενο γράφεται με καθαρά, ευανάγνωστα γράμματα: *καθαρο-γραφό*, *καθαρο-γράφιση* 3. κάποιος/κάτι σχετίζεται με την καθαρεύουσα: *καθαρο-λογία*, *καθαρο-λόγος*.

[ETYM Α συνθ. τής Μετν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *καθαρο-λογία*), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *καθαρός*].

καθαρόαιμος, -η, -ο 1. (ζώο) τού οποίου οι πρόγονοι ανήκουν σε συγκεκριμένη ράτσα, που δεν προέρχεται από διασταύρωση ή επιμείζια: ~ *ύλογο* | *λυκόσκυλο* ΑΝΤ. η ημίαιμος, (οικ.) *μυσταρόδεμος 2. (μυφ.)* (α) αυτός που έχει αυθεντικά χαρακτηριστικά: «η ομάδα υπογραρέθηκε να παίξει με έναν μόνο ~ επιθετικό» (εφημ.) (β) αυτός που είναι γνήσιος, που έχει επιδείξει συνέπεια και πίστη σε συγκεκριμένη ιδεολογία, θεωρία, παράταξη: ~ *αριστερός* | *δημοτικιστής*. [ETYM Μετάρρ. δάνειο από γαλλ. pur-sang].

καθαρογλώσσημα (το) [1868] {καθαρογλωσσήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο γλωσσοδέτης (βλ. λ.).

καθαρογράφω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καθαρογραφείω... | καθαρογράφωσα, -φουμαι, -φήθηκα, -μένος} γράφω με καθαρά, ευανάγνωστα γράμματα. — **καθαρογράφηση** (η) [1892], **καθαρογράφος** (ο/η). **καθαρογράφω** ρ. μετβ. {καθαρόγρα-ψα, -φ(τ)ηκα, -μένος} αντιγράφω (κείμενο), κατά τρόπον ώστε να είναι ευανάγνωστο ή κατάλληλο για επίσημη χρήση: *οι μαθητές καθαρογράφουν την έκθεση πριν την παραδόσουν*.

Καθαροδευτέρα (η) (λαϊκ.) η Καθαρά Δευτέρα (βλ. λ. *καθαρός*), **καθαρολογία** (η) [1859] {καθαρολογιάν} η χρήση τής καθαρεύουσας στον λόγο (κυρ. ως επιλογή τού ομιλητή). — **καθαρολογικός**, -ή, -ό.

καθαρολόγος (ο/η) [1887] αυτός που επιλέγει την καθαρεύουσα ως τρόπο έκφρασης ΣΥΝ. *καθαρευουσιάνος* ΑΝΤ. *δημοτικιστής*. — **καθαρολόγος** ρ. [μεσν.] {-είω...}.

καθαρός, -ή (λόγ. -ά), -ό 1. (α) αυτός που είναι απαλλαγμένος από βρομιά, από ρύπους, από οποιαδήποτε ανεπιθύμητη ή και επιβλαβή ουσία: *τα χέρια σου δεν είναι ~ πήγαινε να τα πλύνεις!* || ~ *πουκάμισο* | *πρόσωπο* | *αίθουσα* | *γραφείο* || *διατηρείτε τις ακτές ~ ΣΥΝ.* *παστρικός*, (λογот.) *καθάρειος* ΑΝΤ. *βρόμικος*, *λερωμένος*, *ακάθαρτος* (β) αυτός που η σύστασή του δεν επιβαρύνει την ανθρώπινη υγεία, που είναι υγιεινός: ~ *περιβάλλον!* *ατμόσφαιρα* || *ο~ αέρας τής εξοχής* || *τα νερά τής πηγής* ΑΝΤ. *μιολισμένος 2. (συνεκδ.)* αυτός που διακρίνεται για την καθαριότητα του, που φροντίζει να διατηρεί την προσωπική του καθαριότητα ή την καθαριότητα τού περιβάλλοντος του, που τηρεί τους κανόνες υγιεινής: ~ *άνθρωπος* | *νοικοκύριος* | *νοσοκομείο* || *η γάτα είναι -ζώο* ΑΝΤ. (για πρόσ.) *βρομιάρης*, *βρομιάρικός 3. (α)* αυτός που χαρακτηρίζεται από αυξημένο βαθμό ομοιογένειας, που είναι απαλλαγμένος από προσμειξεις, που δεν έχει νοθευτεί: - *λάδι* | *σιτάρι* | *μαλλί* | *αλκοόλ* || ~ *χρυσάφι* | *κρύσταλλο* | *πετρέλαιο ΣΥΝ.* *ανοθευτός*, *αγνός* (β) (για λαό, έθνος) αυτός που δεν έχει υποστεί επιμείζια: ~ *φυλή* | *έθνος* | *λαός*-ΦΡ. (α) **καθαρό κέρδος** βλ. λ. *κέρδος* (β) **καθαρό εισόδημα** τού εισόδημα κάποιου (φυσικού ή νομικού προσώπου), που απομένει ύστερα από την αφαίρεση των εξόδων του και δηλώνεται στην εφορία (γ) **καθαρό βάρος** (για εμπορεύματα) τού βάρους προϊόντος, που υπολογίζεται αφού αφαιρεθεί το βάρος τήςσκευασίας του (δ) **καθαρό αίμα** (ι) τού αίμα που μπορεί να μεταγγιστεί, που δεν μεταφέρει ασθένεια: τού υγιές αίμα (ii) (συνεκδ.) τού άτομο ή ζώο που

είναι αποδεδειγμένα αμιγούς καταγωγής, που όλοι του οι πρόγονοι είναι της ίδιας γενιάς ή ράτσας ΣΥΝ. καθαρόαιμος 4. (κυρ. για τον ουρανό) αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιότητα, φαινομένη: ο ~ ουρανός τον καλοκαιριού | ορίζοντας || (μτφ.) ~ βλέμμα- ΦΡ. (μτφ.) **καθαρό μυαλό** (i) η διανοητική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από πνευματική διαύγεια, απουσία περισπασμών, ορθή κρίση κ.λπ.: *κοιμήθηκε αρκετά, για να έχει ~ αίριο στις εξετάσεις* || νέος και ξέπλυνος άνθρωπος με ~ (ii) (συνεκδ.) ο άνθρωπος του οποίου η σκέψη χαρακτηρίζεται από ακρίβεια και σαφήνεια: είναι ~! 5. (μτφ. για οπτικά ή ηχητικά ερεθίσματα) αυτός που γίνεται αντιληπτός με σαφήνεια, χωρίς παρεμβολές, που δεν αφήνει περιθώρια για παρεξήγηση ή σύγχυση στην αναγνώριση του: ~ περίγραμμα | χρώμα | κόκτιανο || η προφορά του στα Αγγλικά είναι ~|~| ~ άρθρωση || ~ τηλεοπτική εικόνα χωρίς είδωλα ΣΥΝ. ξεκάθαρος, έντονος ΑΝΤ. θολός, θμπός, ακαθόριστος, δυσδιάκριτος 6. (ειδικότ.) αυτός που διαβάζεται εύκολα, ευανάγνωστος: ~ γραφικός χαρακτήρας || το τετράδιο του μαθητή πρέπει να είναι ~ (με ωραία γράμματα και χωρίς μοντζούρες) 7. **καθαρό** (το) (α) το γραπτό που έχει καθαρογραφεί (β) (συνεκδ.) το χαρτί ή το τετράδιο που προορίζεται για το καθαρογραμμένο γραπτό: έγραψε την έκθεση του πρόχειρο, αλλά καθαρά || ~ απάντηση! || ~ ΑΝΤ. πρόχειρο 8. (για φαστικές διατυπώσεις, κείμενα κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια, που διατυπώνεται χωρίς περιστροφές ή αμφισβητήσεις: θέλω μια ~ απάντηση! || ~ κουβέντες ΣΥΝ. ξεκάθαρος, σαφής ΑΝΤ. συγκεκριμένος, διφορούμενος 9. (επιτατ.) απόλυτος, αυτός που φέρει σε απόλυτο βαθμό τις ιδιότητες που τον χαρακτηρίζουν: αυτό δεν είναι παίξιμο, είναι ~ ληστεία! || με μια απλή σύγκριση των γραπτών προκύπτει ότι το ένα είναι ~ αντιγραφή του άλλου || οι οπαδοί της ~ Τέχνης (δηλ. του δόγματος «η Τέχνη για την Τέχνη») ΣΥΝ. (οικ.) σκέτος, καραμπινάτος 10. αυτός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, μείωση του κύρους του: πήραμε μια ~ νίκη κανένα παράπονο για αδικίες ή παιχνίδια της τύχης ΣΥΝ. αναμφισβήτητος 11. (μτφ.) αυτός που είναι απαλλαγμένος από επιλήψεις πράξεις, που είναι σύμφωνος προς τους επίσημους ή άγραφους ηθικούς κανόνες: ~ συνείδηση || **πινικό μητρώο** || ~ δουλειές! || ~ παιχνίδια στα χαρτιά ΣΥΝ. τιμής, νόμιμος ΑΝΤ. βρόμικος ΦΡ. (α) (έχω) **καθαρά χέρια** δεν ευθύνομαι για ανέντιμη πράξη, δεν εμπλέκομαι σε παράνομη δραστηριότητα: δεν έκλεψα τίποτα, τα χέρια μου είναι καθαρά || στην Ιταλία ολοκληρώνεται η επιχείρηση «καθαρά χέρια» με παραπομπή των υπευθύνων για τα σκάνδαλα στη δικαιοσύνη (β) **έχω το μέτωπο** || **κουτίλο καθαρό** δεν έχω υποστεί κανέναν ηθικό εξουτελισμό, δεν μου έχει καταλογιστεί ηθικό παράπτωμα: δεν τους φοβάται ό,τι και να πουν έχει το μέτωπο του καθαρού! ΣΥΝ. έχω ψηλά το κεφάλι (γ) (παροιμ.) **καθαρός ουρανός αστραπές δεν φοβάται** βλ. λ. αστραπή 12. (για πρός.) αυτός που δεν βαρύνεται από ηθικά σφάλματα, που έχει σωστή και ηθική συμπεριφορά: ~ στο σώμα και στην ψυχή || **εγώ δεν έχω φταίξει σε τίποτα, είμαι ~ ΣΥΝ.** άσπιλος, αναμάρτητος ΑΝΤ. άτιμος ΦΡ. (λαϊκ.) **τη βράζω καθαρή** ξεφουδώνω, ούσκωλη κατάσταση χωρίς να υποστώ δυσάρεστες συνέπειες: τον έβγαζα μηνύσει δυο-τρεις φορές, αλλά καταφέρνει πάντα και τη βράζει καθαρή ΣΥΝ. τη γλυτώνω 13. (αργκό για πρόην ναρκομανείς) αυτός που έχει σταματήσει τη χρήση ναρκωτικών ουσιών 14. **Καθαρή** | **Καθαρά Δευτέρα** η πρώτη μέρα της Σαρακοστής, η πρώτη Δευτέρα μετά την Κυριακή της Τυρινής: την ~ πετάμε χαρταετό. — καθωρ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. επίμοι. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ήδη από την ομηρική εποχή, για να δηλώσει τη φυσική, την ηθική και τη θρησκευτική καθαρότητα και αγνότητα]. καθαρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η απουσία περιττών ή επιβλαβών στοιχείων ή προσμιξέων: η ~ του μετάλλου | της αμόσφαιρας 2. σαφήνεια, η ακρίβεια: ~ νοημάτων | διατυπώσεις | εκφράσεις | λόγου || (μτφ.) **ψυχική** ~ (η αγνότητα και η απλότητα του χαρακτήρα) 3. (για λαό, έθνος) η απουσία επιμειξίας, η ύπαρξη αμιγών χαρακτηριστικών: **φυλετική** | **εθνική** ~.

κάθαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} 1. το τελετουργικό συμβολικό χαρακτηρισμό (συνήθ. στο πλαίσιο συγκεκριμένης θρησκείας), μέσω του οποίου απαλλάσσεται κανείς από το μίσμα της αμαρτίας, από κακά πνεύματα ή από επιβλαβή στοιχεία ΣΥΝ. εξαγνισμός 2. ΦΙΛΟΛ. (κυρ. προκειμένου για την τραγωδία, σύμφωνα με τον ορισμό που της έδωσε ο Αριστοτέλης στην *Ποιητική* του) η λύτρωση από τη συναισθηματική ένταση που προκαλεί ένα αφηγηματικό έργο, ο εξαγνισμός των συνασθημάτων που προκαλεί, μέσα από την τελική του έκβαση 3. ΨΥΧΟΛ. η θεραπεία νοσηρής ψυχικής κατάστασης μέσω της ανάκλησης από τον ασθενή στη μνήμη του της τραυματικής εμπειρίας που την προκάλεσε 4. η απομάκρυνση των βλαβερών και περιττών ουσιών, ο καθαρισμός 5. (μτφ.) η απαλλαγή (κοινωνικού συνόλου, οργανισμού κ.λπ.) από μη υγιή, επιβλαβή στοιχεία (ειδικότ.) η απαλλαγή της κρατικής μηχανής από ανέντιμους λειτουργούς της: η ~ του δημόσιου βίου από επικίνδυνους νοσταλγούς αυταρχικών λύσεων 6. ΦΥΣΙΟΛ. η ποσότητα μιας ουσίας η οποία αποβάλλεται με τα ούρα στη μονάδα του χρόνου. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίρω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κάθαρις < καθαιρώ < καθάρω, Η σμ. 6 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. clearance].

καθάρσιο (το) {καθαρισίου} χωρ. πληθ.} καθαρτικό φάρμακο ή φαρμακευτικός παράγοντας που επιτυγχάνει την αποκάθαρση κυρ. του πεπτικού συστήματος προκαλώντας κένωση των εντέρων ΣΥΝ. καθαρτικό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. καθάρσιον < καθαιρώ < καθάρω].

καθαρήρας (ο) [μτγν.] το όργανο που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό της κάννης όπλου.

Καθαρηρῖο (το) {Καθαρηρῖ-ου | -ων} (κατά τη διδασκαλία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας) ο τόπος ή η κατάσταση της μεταθανά-

τίας ζωής, κατά την οποία οι δίκαιες και μετανοημένες ψυχές εξαγνίζονται με πρόσκαιρες τιμωρίες, ώστε να γίνουν άξιες για τον Παράδεισο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. καθαρτήριον < καθαιρώ < καθάρω]. Η σμ. της ρωμαϊοκαθολικής διδασκαλίας αποδίδει το λατ. purgatorium] καθαρτήριο, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) 1. αυτός που επιφέρει τον εξαγνισμό (από αμαρτήματα, πάθη ή μιάσματα), που καθαρίζει εξιλιώνοντας: ~ πυρ [θυσία] δοκιμασία ΣΥΝ. εξιλιαστήριο, εξαγνιστικός, εξι-λεωτικός 2. αυτός που επιφέρει την κάθαρση: ~ επίδραση. καθαρτικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στον καθαρισμό ΣΥΝ. εξαγνιστικός, εξιλιωτικός, καθαρτήριο ΑΝΤ. μα-σματοικός 2. **καθαρτικό** (το) φάρμακο που χορηγείται για την κένωση των εντέρων και γενικά του πεπτικού συστήματος και την αποβολή ουσιών που επιβαρύνουν τη φυσιολογική λειτουργία του ΣΥΝ. καθάρσιο. καθωτό κ. καθωτού επίρρ. κυρίως, κατέρχην: πρόκειται για πρόβλημα καθωτό πολιτικό || η καθωτό ατία της κατάστασης είναι άλλη.

[ΕΤΥΜ Βλ. λ. καθωτόν]. καθωτόν, -ήν, -ό κ. καθ' εαυτών αντων. (με το αντός, -ή, -ό μπροστά) μόνος, ξεχωριστός (ως αυτοτελής ενότητα, ως κάτι το ξεχωριστό) χωρίς να συνυπολογίζονται συνδέσεις ή εξαρτήσεις (συσχετίσεις): αυτό καθαυτό το γεγονός αρκεί για να πεισθούμε || αυτή κα-θαυτή η δήλωση δεν έχει τη σημασία που εκ των υστέρων της αποδόθηκε || αυτός καθωτόν ο άνθρωπος ουδέποτε ενόχλησε είναι το περιβάλλον του, που είναι αντιπαθές. ΣΧΟΛΙΟ λ. εαυτός. [ΕΤΥΜ. < καθ- (< κατά-) + αντόν, από την αρχ. φρ. αντοί καθ' αυτοί]. καθωτός, -ή, -ό καθωτόν. ΣΧΟΛΙΟ λ. εαυτός. κάθε αντων. {άκλ., μόνο σε εν.} 1. (α) (για επιμερισμό) ένας προς έναν, όλα ανεξαιρέτως τα μέλη συγκεκριμένου συνόλου: - άνθρωπος έχει δικαίωμα στη μόρφωση || ενα βιβλίο που πρέπει να διαβάσει ~ Έλληνας || ~ προσπάθεια θα αμείβεται ανάλογα || για ~ εργασία έχετε 5 λεπτά καιρό || ~ Κυριακή πηγαίνει να κάνει σπινάκι απόφαση, πρόγραμμα συμβαίνουν ~ μέρα | χρόνο ΣΥΝ. έκαστος, καθέναν (β) για τη δήλωση του διαστημάτος, μετά το οποίο επαναλαμβάνεται κάτι: ~ τέσσερα χρόνια έχουμε διάκετο έτος || — πότε περνάει τρένο από 'δω; — 20 λεπτά || ~ χρόνο και καλύτερα ΦΡ. (α) **κάθε φορά** πάντα: γιατί πρέπει να την πληρώνω εγώ ~; (β) **κάθε (φορά)** που όποτε, οσάκις: ~ πρέπει να πάει μια σημαντική απόφαση, συμβουλεύεται τον πατέρα του (γ) **κάθε τόσο** σε συχνά, αλλά όχι προδιορισμένα χρονικά διαστήματα (δ) **κάθε λίγο (και λιγάκι)** | **κάθε ώρα και στιγμή** | **κάθε τρεις και δέκα** πάρα πολύ συχνά: ~ γυπάζει το τηλέφωνο 2. οποιοσδήποτε, πιθανός: με ~ τρόπο | **τιμήμα**- ΦΡ. (α) **κάθε λογής** | **κάθε είδους** από όλα τα είδη, από οποιοδήποτε κατηγορία: ένας αστυνομικός συναντά στη δουλειά του ~ ανθρώπους (β) **για κάθε ενδεχόμενο** για καλό και για κακό: δεν πιστεύω να βρεθεί, αλλά πάρε μια ομπρέλα μαζί σου ~ (γ) σε **κάθε περίπτωση** όπως και αν έχει το πράγμα: -, δεν μπορούμε να αλλάζουμε τώρα τακτική (δ) **κάθε άλλο** βλ. λ. άλλος 3. (μειωτ.) ο οποιοσδήποτε τυχαίος, ο πρώτος τυχών: δεν θ' αφήσω τον ~ ηλίθιο να μου κάνει κουμάντο!

[ΕΤΥΜ. μεσν. < καθέν (ουδ. του καθείς - καθεμία - καθέν) με αναβι-βαισμό του τόνου και σίγηση του τελικού -ν. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. για κάθε ενδεχόμενο | διά παν ενδεχόμενον (< γαλλ. pour toute éventualité), σε κάθε περίπτωση | εν πάση περιπτώσει (< γαλλ. en tout cas)]. καθ' εαυτών, -ήν, -ό αντων. ~> καθωτόν

καθέδρα (η) {καθεδρών} (λόγ.) 1. (σπάν.) το υπερυψωμένο κάθισμα, που προορίζεται για επίσημο πρόσωπο ΣΥΝ. θρόνος, έδρα, θρόνος 2. η έδρα επισκόπου και συνεκδ. η πόλη στην οποία εδρεύει μητροπολιτική, επισκοπική αρχή. ΦΡ. **από καθέδρας** με ύψος αυθεντίας ή από θέση που δίνει το δικαίωμα να θεωρηθεί κάποιος αυθεντία: τα ~ κηρύγματα δεν πείθουν πλέον τα ανήσυχα, νεανικά πνεύματα || προτιμά ως πολιτικός να ομιλεί ~ για τον διάλογο και τη δημοκρατία από το να τα εφαρμόζει στην πράξη. ΣΧΟΛΙΟ λ. έδρα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < καθ- (< κατά-) + έδρα. Η φρ. από καθέδρας αποδίδει το νεολατ. ex cathedra, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. για να προσδιορίσει τον δογματικός «αλάθητο» χαρακτήρα των αποφάσεων του Πάπα]. καθεδρικός, -ή, -ό [1808] αυτός που σχετίζεται με επισκοπική έδρα (καθέδρα), μητροπολιτικός: ~ ναός. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cathédrale]. καθέρη (η) {-ης κ. -είρξεως | -είρξεις, -είρξεων} ΝΟΜ. η πλέον αυστηρή ποινή στέρησης της προσωπικής ελευθερίας, που κυμαίνεται από 5-20 χρόνια (πρόσκαιρη ~) και από 21 χρόνια και πάνω (ισόβια ~), η οποία επιβάλλεται για εγκλήματα σε βαθμό κακουργημάτων: στους αξιωματικούς κάθε ποινή κάθειρξης συνεπάγεται **καθάρση**. [ΕΤΥΜ < μτγν. κάθειρξις < αρχ. καθέρηννι «φυλακίζω» < καθ- (< κατά-) + είνρηννι, βλ. κ. ειρκτή]. καθείς (ο) αντων. ~> καθέναν καθέκαστα (τα) {χωρ. γεν.) τα επιμέρους ζητήματα, οι λεπτομέρειες που άπτονται ζητήματος ή γεγονότος: γνώριζε σε βάθος όλα τα ~ της υπόθεσης.

[ΕΤΥΜ. μτγν., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. καθ' εκαστον, καθ' εκάστη ν]. καθέκλα (η) ~> καρέκλα

καθεκλοποιία (η) [1898] (λόγ.) 1. η τέχνη κατασκευής καρεκλών 2. εργαστήριο όπου κατασκευάζονται καρέκλες. Επίσης καθεκλοποι-είο (το) (σημ. 2). — καθεκλοποιός (ο) [1893].

[ΕΤΥΜ < καθέκλα < βεν. cadegla, με επίρρ. του ρ. κάθωμα, βλ. κ. καρέκλα] + -ποιείο < -ποιος < πώβ]. καθέλκυση (η) [1889] {-ης κ. -ύσεων | -ύσεις, -ύσεων} η καταβίβαση

πρόσφατα κατασκευασμένου (ή ^επιδιορθωμένου) σκάφους στο νερό, με ολισθήση του σ^ε κεκλιμένο επίπεδο, ώστε να εισέρχεται στο νερό με την πρόνιμη: *σχάρα καθελκύσεως* || κατά την *τελετή της καθέλκυσης* ενός πλοίου, γίνεται και το *καθεραμένο σπάσιμο* ενός *μουκαλιού σαμπάνιας στην πόρη του*. Επίσης *καθελκύσιος* (ο), καθελκύω κ. καθέλω ρ. μετβ. {καθελκύω} ρίχνω στη θάλασσα νεότευκτο ή επιδιορθωμένο σκάφος με καθέλκυση του. [ΕΤΥΜ. < αρχ. καθέλκω < καθ- (< κατά-) + έλω]. καθένας, καθεμία (-μια), καθέα {καθερός | χωρ. πλθ.} 1. ένας-ένας ξεχωριστά ως ανεξάρτητο άτομο ή ως αυτοτελές μέλος συνόλου, σειράς: *κέρδισαν από δέκα χιλιάδες ο ~ || δεν μπορώ να διαλέξω κανένα από τα τρία: το - έχει και τη χάρη του ο ~ μας ως αναλογιστεί τις ευθύνες του || ~ με τα γούστα του | με τις ανάγκες του*. ΦΡ. (α) *καθένας με τον πόνο του (κι ο μιλώντας τ' αντάκι)* κάθε άνθρωπος έχει ή ασχολείται με τα δικά του προβλήματα (συνγά ειρων.): ~ εδώ μέσα: ο ένας έχει τα νεύρα του επειδή έχασε η ομάδα τον και ο άλλος που δεν τον έδωσαν άδεια! (β) *καθένας με την τρέλα του* κάθε άνθρωπος έχει τις ιδιορρυθμίες του: μην παραξενεύεσαι που κυκλοφορεί έτσι ντυμένος: ~! 2. ο οποιοσδήποτε, ο κάθε άνθρωπος χωρίς εξαίρεση ή διάκριση: (α) ~ θα φοβόταν στη θέση του! || (ο) ~ το σκέφτεται, πριν πάρει τέτοια απόφαση || μην ακούς τον ~ τι σου λέει! 3. (μειωτ.) αυτός που δεν έχει ξεχωριστή αξία: γι' αυτά τα πράγματα δεν μπορεί να μιλάει ο ~ θα μιλούν μόνο αυτοί που ζέρον ΣΥΝ. ο πρώτος τυχών, τυχάιος, όποιος, όποιος κι όποιος. Επίσης καθείς (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. πασαένας.

[ΕΤΥΜ. < μγν. καθείς < καθ- (< κατά-, με επιμεριστική -διανεμητική σημ.) + είς]. *καθεξής* επίρρ. (λόγ.) κατά όμοιο τρόπο, συνεχίζοντας με τον ίδιο ή παραπλήσιο τρόπο: εύχρ. κυρ. στη ΦΡ. *και ούτω καθεξής* (συνήθ. στο τέλος της απαρίθμησης, για να δηλωθεί η πανοσιόλητη ή εκ των προτέρων γνωστή συνέχεια) και τα λοιπά (συντομ. κ.ο.κ.): ο πρώτος θα πάρει 10 βαθμούς, ο δεύτερος 9, ο τρίτος 8 ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. εξής, θο.

[ΕΤΥΜ. < μγν. *καθεξής* < καθ- (< *ατα-) + εξής]. *καθεστηκία τάξη* (η) (*καθεστηκία τάξις*) το κυρίαρχο σύστημα, το καθιερωμένο σύστημα θεσμών, αξιών και αντιλήψεων ΣΥΝ. *καθεστώς*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παρακ. του ρ. *καθίστημι* (*καθεστηκώς*, -νία, -ός)]. *καθεστώς* (ο) {καθεστώς-ος | -α, -ων} 1. το πολιτεύμα που έχει καθιερωθεί ή επιβληθεί ως σύστημα διακυβέρνησης σε μια χώρα: δημοκρατικό | απολυταρχικό | σοσιαλιστικό ~ 2. η επικρατούσα κατάσταση, η πολιτική, κοινωνική, οικονομική κ.λπ. πραγματικότητα σε μια χώρα και τα πρόσωπα και οι θεσμοί που την εκπροσωπούν: *ανήκει σ'αυτούς που, ανεξαρτήτως του ποιος κυβερνά, είναι πάντα με το ~ || ανατροπή του ~ ΣΥΝ. (λατ.) status quo* 3. (γενικότερ.) το σύνολο των (πολιτικών, πολιτειακών, κοινωνικών κ.λπ.) δεδομένων που επικρατούν σε συγκεκριμένο χώρο ως σύστημα, η κυρίαρχη κατάσταση που αυτά συνθέτουν: τα νησιά αυτά υπόκεινται σε άλλο νομικό ~ || ~ εκμείλιξης | *ισοτιμία* ΣΥΝ. (λατ.) status quo 4. αυτό το οποίο ισχύει σε δεδομένη περίπτωση: «*χρειάζεται εκσυγχρονισμός της υποδομής και μακροπρόθεση του ιδιοκτησιακού ~ της Δ.Ε.Θ.*» (εφημ.). [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. της μτχ. *καθεστώς*, -ώσα, -ώς, παθ. παρακ. του αρχ. ρ. *καθίστημι*], *καθεστωτικός*, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το καθεστώς: ~ ζήτημα | *υπονόμηση* | *ανατροπή* 2. *καθεστωτικός* (ο) αυτός που υποστηρίζει το κυρίαρχο καθεστώς: *όλοι οι - προσηθήθηκαν στα νησιά κλιμάκια* ΑΝΤ. αντικαθεστωτικός, *καθετή* (η) αλειευτικό εργαλείο για το ψάρεμα σπάρων, περκών ή μικρών πετρόψαρων, που αποτελείται από πετονιά και ένα ή περισσότερα αγκίστρια, όπου για δόλωμα χρησιμοποιείται κυρ. σκουλήκι. [ΕΤΥΜ. < *κάθετη*, με καταβίβαση του τόνου στη λήγουσα, πβ. μγν. φρ. *κάθετος όρμις* (καπιανός)]. *καθετήρας* (ο) λεπτός, ευλύγιστος σωλήνας που εισέρχεται σε φυσική ή τεχνητή διόδο, κοιλότητα ή αγγείο του σώματος, επιτυγχάνοντας τη διαστολή του, ώστε να είναι εφικτή η διαρροή υγρών του οργανισμού προς τα έξω ή η μεταβίβαση μικροσκοπικών διαγνωστικών ή άλλων οργάνων στο σώμα για θεραπευτικούς ή και ερευνητικούς σκοπούς.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθετήρ*, -ήρος < *καθήμι* «αφήνω να πέσει, ρίχνω». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. catheter, γαλλ. cathéter]. *καθετηριασμός* (ο) [1891] η εισαγωγή καθετήρα σε διόδο, κοιλότητα ή αγγείο του σώματος για διαγνωστικούς, θεραπευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς: ~ της καρδιάς για την εξέταση της λειτουργίας του μυοκαρδίου με μέτρηση των πιέσεων στις καρδιακές κοιλότητες. Επίσης *καθετηρίαση* (η) [1889]. — *καθετηρίαζω* ρ [1871]. [ΕΤΥΜ. < μγν. *καθετηρισμός* < αρχ. *καθετήρ*]. *καθετί* αντων.: *κάθε πράγμα, οτιδήποτε: αγαπά ~ το ελληνικό || ~ που δεν καταλαβαίνει το αντιμετωπίζει με καγνοποιία*. [ΕΤΥΜ. < *κάθε* + *τί*, ουδ. της αρχ. αντωνυμίας τίς]. *καθετόμετρο* (το) [1889] {καθετομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση της κατακόρυφης απόστασης δύο τυχαίων σημείων, που αποτελείται από μία διόπτρα με αριθμημένη κλίμακα και εξασφαλίζει μεγάλη ακρίβεια.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cathétomètre]. *καθετοποιημένος*, -η, -ο ΟΙΚΟΝ. (επιχείρηση) που η δομή λειτουργίας της περιλαμβάνει όλα τα στάδια παραγωγής του τελικού προϊόντος (ή όσο το δυνατόν περισσότερα) από την αρχική του επεξεργασία ως την τελική διάθεση του στο εμπόριο ΣΥΝ. *κάθετος*. *καθετοποίηση* (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. η οργάνωση επιχειρήσεως κατά τρόπο ώστε να περιλαμβάνει στη δομή λει-

τουργίας της όλα ή όσο το δυνατόν περισσότερα από τα διαδοχικά στάδια παραγωγής ενός προϊόντος. — *καθετοποιώ* ρ. {-είς...}. *κάθετος*, -η (λόγ., -ος), -ο 1. αυτός που έχει θέση ή κατεύθυνση κατακόρυφη προς το επίπεδο του ορίζοντα, που εμπειρικά γίνεται αντιληπτός ως κατακόρυφος προς την επιφάνεια της Γης, του εδάφους: ~ *πτώση με την επίδραση της βαρύτητας* ΑΝΤ. ορίζοντος: ΦΡ. (για μαθητικά αεροσκάφη) *κάθετη εφόρμηση* βλ. λ. *εφόρμηση* 2. (α) αυτός που τέμνει ευθεία ή επίπεδο κατακόρυφα σχηματίζοντας γωνία 90°: το *ορθογώνιο τρίγωνο έχει δύο πλευρές του κάθετες* (μεταξύ τους) (β) (δρόμος) που τέμνει άλλον δρόμο σχηματίζοντας γωνία με αυτόν: η *οδός Ιπποκράτους είναι ~ στην οδό Ακαδημίας* 3. *κάθετη* κ. (λόγ.) *κάθετος* (η) (α) η ευθεία ή το ευθύγραμμο τμήμα που τέμνει άλλη | *άλλο*, σχηματίζοντας ορθή γωνία: *τράβηξε μία ~ από ένα σημείο* (β) ο δρόμος που διασταυρώνεται με άλλον τέμνοντάς τον (κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την παράλληλο): η *πρώτη - στην Εργασία μετά την Ιωαννίνων είναι η Παπάρη* 4. (συνεκδ.-καταχρ. για στατιστικά μεγέθη, δείκτες κ.λπ.) κατακόρυφος: - *άνοδος* | *πτώση τιμών* || ο *πύλας δείχνει ~ πτώση των πωλήσεων* || οι *δημοσκοπήσεις δείχνουν ~ αύξηση της ακροαματικότητας* || η *αποχώρηση του από τη σύζηση προκάλεσε τον ~ πτώση του ενδιαφέροντος* 5. (μτφ.) ριζικός, ευθύς: *ζητούσε την ~ αντιμετώπιση με τους εργοδότες*. — *κάθετα* | *κάθετως* [μτγν.] επίρρ., *καθετότητα* (η) [1845].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάθετος* (ενν. γραμμή) < *καθήμι* «αφήνω να πέσει, ρίχνω» < καθ- (< κατα-) + *ήμι* (βλ. λ. *αφήνω*)].

κάθετος - κατακόρυφος, *κάθετος* - πλήρης | *ριζικός*. Συνγά χρησιμοποιείται λανθασμένα το *κάθετος* αντί του κατακόρυφου. Το σωστό είναι ότι το *κάθετος* δηλώνει σχέση, τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην κατακόρυφη και την οριζόντια (ευθεία) γραμμή: προϋποθέτει δηλ. δύο στοιχεία. Άρα, όταν δεν δηλώνει τέτοια σχέση, αντί του *κάθετος* πρέπει να χρησιμοποιείται η λ. *κατακόρυφος*: *Σημειώθηκε κατακόρυφη πτώση | άνοδος της αξίας των μετοχών στο Χρηματιστήριο (όχι κάθετη πτώση)*.

Ομοίως, χρησιμοποιείται το *κάθετος* λανθασμένα αντί του πλήρη | *ριζικός*: *Υπάρχει ριζική | πλήρης διαφάνεια ανάμεσα στις απόψεις μας (όχι κάθετη διαφάνεια)*!. Το ίδιο ισχύει, φυσικά, και για το επίρρημα: *Είμαι ριζικά αντίθετος σε αυτή την πολιτική (όχι κάθετα αντίθετος)*!.

καθεύω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αργαιοπρ.) 1. (κυριολ.) κοιμάμαι 2. (συνήθ. μτφ.) βρίσκωμαι σε αδράνεια: η *πολιτική ηγεσία καθεύδει εν μέσω ραγδαίων διεθνών εξελίξεων* ΣΥΝ. αδρανός, απρακτός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < καθ- (< κατα-) + είδω «κοιμώμαι», αββ. ετόμου, πθ. < Ι.Ε. *seu-d- «κοιμάμαι», πβ. σανσκρ. svapiti «κοιμάται», ίσως και λατ. somnus (> *swor-nus) «όννος» κ.ά. Ομόρρ. *ύπ-νος* (βλ. λ.)].

καθηγησία (η) [1858] {καθηγεσιών} 1. η ιδιότητα του καθηγητή 2. (συνεκδ. στην τριτοβάθμια εκπαίδευση) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είναι κανείς καθηγητής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*. [ΕΤΥΜ < *καθηγητής* (αντί του αναμενόμενου *καθηγησία, πθ. υπό την επίδραση του ουσ. *ηγεσία*)].

καθηγητής (ο) {-η κ. (λόγ.) -ού, κλητ. καθηγητά}, *καθηγήτρια* (η) [1893] {καθηγητριών} 1. πρόσωπο που διδάσκει στη μέση εκπαίδευση κατ' αντιδιαστολή προς τον διδάσκοντα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (τον δάσκαλο): ~ *γυμνασίου* | *λυκείου* || *μεταθέσεις και διορισμοί καθηγητών* 2. πρόσωπο που διδάσκει επαγγελματικά συγκεκριμένο γνωστό αντικείμενο είτε ως μέλος του διδακτικού προσωπικού σε εκπαιδευτήριο είτε ιδιωτώς, κατ' οικον.: ~ *με φροντιστηριακή πείρα παραδίδει ιδιαίτερα μαθήματα φυσικής* || ~ *Ιταλικών* | *πεπαιρημένος* ~ 3. (ειδικότερ.) μέλος του διδακτικού προσωπικού ανώτερης ή ανώτατης σχολής, εκπαιδευτικού ιδρύματος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (πανεπιστημίου, πολυτεχνείου κ.λπ.): *επικουρος* | *τακτικός* ~. — (μειωτ.-ειρων.) καθηγητικός (ο), *καθηγητριούλα* (η), *καθηγητζίκι* (το) (βλ. -λίκι). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*, *ηγούμαι*, *πανεπιστημιακός*. [ΕΤΥΜ. μγν., αρχική σημ. «οδηγός, καθοδηγητής» (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 23,10: μηδέ κληθήτε καθηγητάί, ότι καθηγητής υμών εστίν εις ό Χριστός), < αρχ. *καθηγούμαι* < καθ- (< κατα-) + ηγούμαι].

καθηγητικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον καθηγητή ή/και το λειτουργήμα του: ~ *έργο* | *έδρα* | *ύψος* | *θέση* 2. (σχολή) που εκπαιδεύει καθηγητές, οι πτυχιούχοι της οποίας μπορούν να διοριστούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (λ.χ. η Φιλοσοφική, η Φυσικομαθηματική Σχολή).

καθηγουμένος (ο) {καθηγουμέν-ου | -ων}, *καθηγουμένη* (η) ηγούμενος μοναστηρίου. [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. του αρχ. *καθηγούμαι* (-έο-) < καθ- (< κατα-) + ηγούμαι].

καο ή κι (το) → καθοίκι *καθόνον* (το) {καθήκ-οντος | -οντά, -όντων} 1. η υποχρέωση για το τι πρέπει να κάνει κανείς, που πηγάζει από τη συνείδηση ή τη θρησκεία, την κοινωνία, την πολιτεία, τον ηθικό νόμο, το έθιμο κ.λπ.: *είναι - ό- λων μας η προσπάθεια της εθνικής ανεξαρτησίας* || *δεν έχεις δικαίωμα να το αμελήσεις: είναι ~ σου να το κάνεις!* || *το θεωρώ - μου* || *ηθικό* | *περὶ -* || *κάνω το ~ μου* || *το ~ με καλεί!* || *έχω συναίσθηση του ~ΣΥΝ. υποχρέωση*, *χρέος*, *επιταγή*. ΦΡ. (α) *άνθρωπος του καθόνοντος* άνθρωπος που τηρεί σταθερά τις υποχρεώσεις του, που θέτει αυτό που πρέπει να κάνει πάνω από όλα (ιδ. τις προσωπικές επιθυμίες) (β) *από καθόνον* για πράξεις που γίνονται ως υποχρέωση: ~ *κάνω* ό,τι *κάνω* - *αν δεν ήμουν υποχρεωμένος, θα είχα ήδη φύγει* 2. (ειδικότερ.) το έργο το οποίο είναι υποχρεωτικό να εκτελέσει (κάποιος) και καθορίζεται από τον νόμο: αυτή η θέση *έχει αυξημένα -* || *κατατοπίζω κάποιον στα νέα του ~* || *μετά την παράδοση των υπουργείων οι νέοι ό-*

πουργοί θα αναλάβουν και επισήμως τα ~ τους || τα ~ του οικοδεσπότη | τού δικαστή || αποκτό διευρυνμένα ~ || εκτελώ | εκπληρώνω | αμελώ τα ~ μου || ασκό καθήκοντα προέδρου- ΦΡ. (α) **σύγκρουση καθήκοντων** η περίπτωση κατά την οποία η εκτέλεση ενός καθήκοντος οδηγεί σε παράβαση, αθέτηση άλλου (β) **παράβαση καθήκοντος** βλ. λ. παράβαση (γ) **υπέρβαση καθήκοντων** η οικειοποίηση εξουσίας, που δεν αντιστοιχεί στις αναγνωρισμένες επισήμως αρμοδιότητες, δικαιοδοσίες δημοσίου υπαλλήλου ή υπηρεσίας (δ) **απαλλοτρίωση (κάποιου) από τα καθήκοντα** του απολύω (κάποιον).

[ETYM. < αρχ. καθήκον, ουδ. γενεστ. του ρ. καθήκω «αρμοζώ» < καθ- (< *ατα-) + ήκω «έχω έλθει» < *sek- (< I.E. *sek-, για το οποίο βλ. λ. ικανός)]. καθηκοντολογία (η) [1880] {καθηκοντολογιών} 1. επιμέρους κλάδος της ηθικής, που έχει αντικείμενο του τα ανθρώπινα καθήκοντα 2. (μειωτ.) το να μιλά κανείς συνεχώς και ενδοχόμενος υποκριτικά για το καθήκον, την τήρηση των υποχρεώσεων και των ηθικών δεσμεύσεων ΣΥΝ. ηθικολογία. καθηκοντολόγιο (το) {καθηκοντολογία-ου | -ον} το σύνολο των καθήκοντων που έχει κάποιος: ορίστηκε το ~ των υπαλλήλων της εταιρείας, καθήκοντος επίρρ. (αρχαιοπρ.) αρμοδιός, καταλλήλως, εκ καθήκοντος: « υποβάλλω ~ το πόρισμα της Ε.Α.Ε. που μου ανατέθηκε να διεξάγω με το υπ' αριθμ. 2035199 έγγραφο σας». [ETYM. μτρν., επίρρ. τ. του αρχ. καθήκων, -οντος, μτρ. γενεστ. του κα-θήκω (βλ. κ. καθήκων)]. καθήλων ρ. μετβ. {καθήλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) στερεότυπο με καρφία, καρφώνω 2. (συνήθ. μτρ.) εξαναγκάζω σε ακινησία, αφιρό από (κάποιον/κάτι) τη δυνατότητα μετακίνησης: ο τραυματισμός της την κράτησε καθήλωμένη στο κρεβάτι δύο μήνες || το μπιτσιλάρισμα καθήλωσε τους εκδρομείς επί μία ώρα στην ίδια θέση || η λιτότητα έχει καθήλωσει τους μισθούς στα περσινα επίπεδα || (εκφραστ.) η ταινία καθήλωνε τον θεατή από την πρώτη σκηνή || καθήλωσε το βλέμμα του πάνω της ΣΥΝ. ακινητοποιώ, (εκφραστ.) καρφώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. ήλος, ζήλων.

[ETYM. < αρχ. καθήλω (-όω) < καθ- (< κατα-) + ήλω < ήλος «καρφί», καθήλωσις (η) {μτρν.} j-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) (λόγ.) 1. η ακινητοποίηση του σώματος με καρφία, το κάρφωμα του πάνω σε κάτι: η ~ του Χριστού στον σταυρό ΣΥΝ. κάρφωμα 2. (μτρ.) η αναγκαστική ακινητοποίηση σε μια θέση χωρίς δυνατότητα μετατόπισης ή μετακίνησης: η ~ των στρατευμάτων σε μια θέση λόγω των σφοδρών βομβαρδισμών || (μτρ.) ~ τον συντάξεων στα ίδια επίπεδα με πέρσι ΣΥΝ. σταθεροποίηση, διατήρηση.

ΣΧΟΛΙΟ λ. ήλος, ζήλων. **καθημαγμένος**, -η, -ο → καθαμαγώσω καθήμενος, -ημένη, -ο(ν) μτρ. (λόγ.) αυτός που κάθεται, που είναι καθισμένος: το λεωφορείο έχει τριάντα θέσεις καθημένων. [ETYM. Μτρ. του αρχ. κάθημαι (βλ. λ. κάθωμαι)]. καθημερινός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **καθημερινός 1**, αυτός που συμβαίνει κάθε μέρα, που αποτελεί μέρος της καθημερινότητας: ~ γυμναστική | προσευχή | ύπνος | διάβαση | διαδρομή 2. αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια, πολύ συχνός: από τότε που έφυγε, ζουν ένα ~ μαρτύριο αγωνιώντας για την τύχη του 3. **καθημερινή** (η) κάθε ημέρα της εβδομάδας εκτός του Σαββατοκυριακού και των εορτών, η εργάσιμη μέρα ΑΝΤ. γιορτή, Σαββατοκύριακο, σχολή 4. **καθημερινά** (τα) τα πρόχαρα ρούχα, αυτά που φοριούνται για τις ημερήσιες ασχολίες και δουλειές (π.χ. στο σπίτι, στον χώρο εργασίας) και όχι σε εξαιρετικές, επίσημες περιστάσεις ΑΝΤ. γιορτινά, καλά, επίσημα, κυριακάτικα. — καθημερινά-ί | -ός [μτρν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενήμερος. [ETYM. μτρν., συνθ. εκ συναπαγής από τη φρ. καθ' ημέραν]. καθημερινότητα (η) {χωρ. πληθ.} η μονότονη διαδοχή καταστάσεων κατά τον αναμενόμενο τρόπο, χωρίς το στοιχείο της έκπληξης, του απρόοπτου, του εξαιρετικού: η γκρίζα ~ της μεγαλούπολης || ένιωθε να τον πνίγει η ~ του γραφείου ΣΥΝ. ρουτίνα. **κάθηρα** ρ. - > καθαίρω κάθισα ρ. → κάθισα

καθησυχάζω ρ. μετβ. [μτρν.] {καθησυχασ-α, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να ησυχάσει, να μην ανησυχεί: έπεισε να καθησυχάσει τους γονείς, διαβεβαιώνοντας τους ότι τα παιδιά τους ήταν ασφαλή ΣΥΝ. γαληνεύω, ηρεμώ, (λόγ.) κατευνάζω, (λαϊκ.) καλμάρω ΑΝΤ. (λόγ.) διεγείρω, (καθημ.) αναστατώνω, ερεθίζω, κεντρίζω, ηλεκτρίζω, ταράζω 2. (για συναισθηματικές καταστάσεις) μειώνω την ένταση: ~ τις υποψίες | τους φόβους | τις αμφιβολίες κάποιου ΣΥΝ. καταπραΰνω, καταλαγιάζω, διαψεύδω. — καθησυχασή (η) [1871]. καθησυχαστικός, -ή, -ό [1844] αυτός που συμβάλλει στον κατευνασμό, που καθησυχάζει: ~ δηλώσεις | κίνηση | φωνή ΣΥΝ. κατευναστικός ΑΝΤ. ανησυχητικός. — καθησυχαστικ-ά | -ός επίρρ. κάθιδρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ιδρώσει πολύ, που είναι μούσκεμα στον ιδρώτα ΣΥΝ. (οικ.) καταιδρωμένος, βουτηγμένος στον ιδρώτα.

[ETYM. μτρν. < καθ- (< κατα-) + ιδρώς «ιδρώτας»]. **κάθιδρυμα** (το) {καθιδρύμα-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) ιδρύμα με ιδιαίτερο κύρος: όταν ιδρύθηκε το σεβαστό αυτό ~, το Πανεπιστήμιο Αθηνών || εκκλησιαστικό | πανεπιστημιακό ~. [ETYM. μτρν. < αρχ. καθιδρύω < καθ- (< κατα-) + ιδρύω]. **κάθιδρυ** ρ. μετβ. [αρχ.] {καθιδρύ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.)

ιδρύω. — καθιδρύση (η) [μτρν.]. καθιερωμένος, -η, -ο 1. αυτός που είναι επίσημος και αναγνωρισμένος, που έχει τον χαρακτήρα θεσμού: ο ~ εορτασμός της 25ης Μαρτίου 2. (α) (για αντίληψεις, ήθη και έθιμα) αυτός που συνήθίζεται, πατροπαράδοτος: το ~ σύβλημα του αρνιού το Πάσχα || (το ουδ. ως ουσ.) το άσπρο δερμάτινο κοστούμι του γαμπρού ξέφυγε από τα

καθιερωμένα (β) (ενέργεια) που επαναλαμβάνεται συνήθ. σε τακτά χρονικά διαστήματα: κάθε πρωί κάνει την ~ επίσκεψη στο καφενείο του χωριού 3. αυτός που έχει αναγνωριστεί στον τομέα του ως σημαντικός: στα σαράντα του, είναι πια ένας ~ καλλιτέχνης || ~ συγγραφέας.

[ETYM. αρχ., μτρ. παρακ. του ρ. καθιέρω (-όω) (βλ. λ.), με αρχική σημ. «αφιερωμένος (στους θεούς) - αγιασμένος». Η σημ. «επίσημος αναγνωρισμένος» απαντά ήδη στον Πολύβιο: δίκαια εν στήλη καθιερωμένα (9, 36,9). Σε μισν. κείμενα συναντούμε επίσης τη σημ. «συνηθισμένος» (λ.χ. νά άκοισή τής προσευχής τής καθιερωμένης, Διγ. Ακρίτ. 75)]. καθιερώνω ρ. μετβ. {καθιέρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (κάτι) επίσημο και αναγνωρισμένο, του δίνω τον χαρακτήρα θεσμού: καθιέρωσε την υποχρεωτική ασφάλιση όλων των εργαζομένων || το 1976 καθιερώθηκε η δημοτική ως επίσημη γλώσσα του ελληνικού κράτους ΣΥΝ. θεσπίζω ΑΝΤ. καταργώ 2. υιοθετώ ως συνήθεια: έχει καθιέρωσε να πηγαίνει στο γυμναστήριο τρεις φορές τη βδομάδα || τώρα τελευταία το έχει καθιέρωσε να πηγαίνει με τα πόδια στη δουλειά 3. (μτρ.) βοηθώ (κάποιον/κάτι) να επικρατήσει (σε συγκεκριμένο κοινό): το έργο του αυτό τον καθιερώνει και στους αναγνώστες της ευρωπαϊκής ηπειρού || είναι από τους λόγους που καθιερώνουν έναν ηθοποιό 4. (η μτρ. **καθιερωμένος**, -η, -ο) βλ. λ. · 5. ΕΚΚΛΗΣ. (για ναό) εγκαινιάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναός.

[ETYM. < αρχ. καθιέρω (-όω) «αφιερώνω σε θεό, καθαγιαζώ» < καθ- (< κατα-) + έρω < έρωδς)]. καθιέρωση (η) [αρχ.] {~ης κ. -ώσεως | ~ήσις, -ώσεων} 1. η επίσημη αναγνώριση ή θεσμοθέτηση: η ~ του οκταώρου | τής δημοτικής ΣΥΝ. θεσπίση ΑΝΤ. κατάργηση 2. η καταξίωση, η ευρεία αποδοχή: η ~ του ως μεγάλου σκηνοθέτη ήρθε με την τελευταία του ταινία · 3. ΕΚΚΛΗΣ. η τελετή αγιασμού ή εγκαινίων ναού. **καθιερωτικός**, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που συντελεί στην καθιέρωση,

που επιφέρει καθιέρωση. καθιζάνω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} ΧΗΜ. υφίσταμαι καθίζηση. [ETYM. αρχ. < καθ- (< κατα-) + ιζάνω, βλ. λ. ιζήμα]. καθίζηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΓΕΩΛ. η κατακόρυφη μετακίνηση προς τα κάτω μαζών εδάφους, που επιφέρει βύθιση της επιφάνειάς του: ~ λόγω υπόγειου εκσκαφών || ~ από υπόγεια κίνηση του νερού- ΦΡ. (γενικότ.) **υφίσταμαι | παθίω καθίζηση** βυθίζομαι σε χαμηλότερο επίπεδο: τα θεμέλια έπαθαν ~! ΣΥΝ. βουλιάζω 2. (μτρ.) η κατακόρυφη αριθμητική πτώση: ~ του εκλογικού ποσοστού του κόμματος της τάξεως του 20% ΣΥΝ. κατάρρευση, καταβαράθρωση 3. ΧΗΜ. η κατακρήση αιωρούμενων στερεών σωματιδίων στον πυθμένα δοχείου, η συσφύρευση ιζήματος 4. ΤΕΧΝΟΛ. **δεξαμενή καθίζησης** ο ειδικό διαμορφωμένος χώρος σε εγκατασταστικές βιολογικού καθαρισμού λυμάτων, όπου πραγματοποιείται ο διαχωρισμός των ακαθαρσιών 5. ΙΑΤΡ. κοινή ονομασία της εξέτασης που μετρά την ταχύτητα της καθίζησης των ερυθρών αιμοσφαιρίων (συντομ. ΤΚΕ). [ETYM. < μτρν. καθίζησης «καθιστή θέση» < αρχ. καθίζανω. Η γεωλ. σημ. είναι απόδ. του γαλλ. affaissement, ενώ η χημ. και ιατρ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. sedimentation (πβ. κ. αγγλ. sedimentation tank «δεξαμενή καθίζησης»)], καθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κάθισα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάποιον) να καθίσει σε συγκεκριμένη θέση, βιάζω (κάποιον) σε συγκεκριμένη θέση: κάθισε το παιδί στο τραπέζι, να το ταισεί- ΦΡ. (εκφραστ.) **καθίζω | στέλνω (κάποιον) στο σκαμνί** βλ. λ. σκαμνί ♦ (αμετβ.) 2. λυγίζω, υποχωρώ από το βάρος που μεταφέρω, υφίσταμαι καθίζηση: το αυτοκίνητο έχει καθίσει με τόσα που του φόρτωσες! || ο δρόμος έχει καθίσει σ' εκείνο το σημείο και τον επισκευάζουν ΣΥΝ. βουλιάζω 3. (για πλοία) ακουμπώ στον βυθό, σκαλώνω στον πυθμένα θάλασσας, ποταμού κ.λπ. ΣΥΝ. προσαράζω 4. (μτρ.) παύω να έχω υψηλή απόδοση: στο β' ημίχρονο η ομάδα κάθισε.

ΣΧΟΛΙΟ λ. έδρα. [ETYM. αρλ. < *αθ- (< κατα-) + ίζω «κατακαθίζω, καθιζάνω», βλ. λ. ιζήμα]. καθικετεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθικέτευσα} (αρχαιοπρ.) ικετεύω με έντονο και επίμονο τρόπο ΣΥΝ. εκλιπαρώ, εξορκίζω. — καθικέτευση (η) [1766]. καθίσι (το) → καθοίσι κάθισα ρ. → κάθωμαι καθισιά (η) (λαϊκ.) στη ΦΡ. στην **καθισιά μου** στον χρόνο που χρειάζομαι για να φάω: αυτός μπορεί να κατεβάσει δύο πικουλές κρασί στην ~ του και να μη ζαλιστεί! [ETYM. < καθίζω (βλ. λ.)]. **καθισίω** (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η απραξία, το να μένει κανείς αδρανής (χωρίς να εργάζεται ή να προσφέρει κάτι ουσιαστικό) ΣΥΝ. αδράνεια, απραξία, τεμπελιά ΑΝΤ. δράση, κινητικότητα. [ETYM. < καθίζω (πβ. αδρ. κάθισα), πβ. ρημαϊδ-ίω, κολατ-ιό]. κάθισμα (το) {καθισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η θέση που προορίζεται για να καθίσει (κάποιος): ζύλινο | μεταλλικό | υπερυψωμένο | περιτρεφόμενο | ανατομικό | εκπινασσόμενο ~ (κυρ. σε μονοθέσια ή διθέσια πολεμικά αεροσκάφη) || ~ οδηγού | συνοδηγού || τα ~ του αυτοκινήτου | τού γηπέδου 2. (α) ο τρόπος με τον οποίο τοποθετεί κανείς το σώμα του όταν κάθεται: σεμνό | προκλητικό ~ (β) ΓΥΜΝΑΣΤ. **βαθιά κάθισμα** βλ. λ. βαθύς (μτρ.) 3. η υποχώρηση προς τα κάτω λόγω υπέρμετρου βάρους, η καθίζηση ΣΥΝ. βουλιαγμά 4. (για πλοία) η ελαφρά ή βίαιη πρόσκρουση στον βυθό (θάλασσας, ποταμού κ.λπ.) ΣΥΝ. προσάραξη 5. ΕΚΚΛΗΣ. (α) (στη βυζαντινή μουσική) τροπάριο που ψάλλεται μετά το απολυτίκιο στην ακολουθία του όρθρου, κατά τη διάρκεια του οποίου επιτρέπεται να κάθονται οι πιστοί (β) (σε μουσ.) ησυχαστήριο, ερημητήριο: μικρή καλύβα όπου μένει ισοβίως ένας μοναχός. — (οποκ.) **καθισματάκι** (το), (μεγελ.) καθισματάρα (η).

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. καθίζω].

καθιστάμαι ρ. → καθιστώ

καθιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν απαιτεί μετακινήσεις, που πραγματοποιείται από καθισμένο άνθρωπο: ~ εργασία- ΦΡ. (α) **καθιστική διαμαρτυρία** η ομαδική εκδήλωση διαμαρτυρίας, κατά την οποία οι μετέχοντες καταλαμβάνουν έναν χώρο και παραμένουν σε αυτόν καθισμένοι στο έδαφος, αρνούμενοι να μετακινηθούν (β) **καθιστική ζωή** τρόπος ζωής που χαρακτηρίζεται από ελλιπή σωματική δραστηριότητα, κυρ. λόγω επαγγέλματος: ως *υπάλληλος γραφείου κάνω ~* || η ~ μου κάνει κακό 2. **καθιστικό** (το) δωμάτιο σπιτιού, το οποίο χρησιμοποιείται σε ώρες ανάπαυλας, αναψυχής: *μεγάλο | άνετο | ζεστό - || βλέπει τηλεόραση στο ~* ΣΥΝ. (αγγλ.) λιβινγκ-ρουμ. [ΕΤΥΜ. Η σμ. 1 αποδίδει το γαλλ. *sédentaire* (λ.γ. *vie sédentaire* «καθιστική ζωή»), ενώ το **καθιστικό** (δωμάτιο) αποδίδει το αγγλ. *sitting-room*].

καθιστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει καθίσει, που είναι καθισμένος: στο *λεωφορείο χωράνε 28 ~ και 10 όρθιοι* ΣΥΝ. (λόγ.) καθήμενος. καθίστρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) αυτή που κάθεται- στη ΦΡ. *αγία καθίστρα* εiron. αναφορά για σκόπιμη αποφυγή υπογράφεσης: Δεν πήγε ο γιος σου σήμερα σχολείο; *Τι είναι, τής Αγίας Καθίστρας;* [ΕΤΥΜ. < καθίζω (αορ. *κάθισ-α*) + παρὰγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. *χιονίσ-τρα, γυρίστ-ρα*].

καθιστώ ρ. μετβ. (καθιστάς... | κατέστησα, καταστάθηκα κ. (λόγ.) κατέστην, -ης, -η..., κατεστημένος) 1. (κυριολ.) τοποθετώ (σε συγκεκριμένη θέση) ΣΥΝ. εγκαθιστώ 2. αποδίδω σε κάποιον συγκεκριμένη ιδιότητα: *τον κατέστησε και επίσημως πληρεξούσιο* || σε ~ υπεύθυνο για ό,τι συμβεί ΣΥΝ. κάνω 3. (μεσοπαθ. **καθισταίμαι**) γίνομαι: με τα νέα δεδομένα η θέση του καθισταίται εξαιρετικά δύσχερης || *καθισταίται πλέον σαφές ότι οδεύουμε προς εκτόνωση της κρίσης* || *καθισταίται αναπόφευκτο | αναγκαίο | υποχρεωτικό* 4. (η μχ. κατεστημένος, -ή, -ο) βλ. λ.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *καθιστό*, παράλλ. τ. του αρχ. *καθίστημι* < καθ- (< *κατά-*) + *ίστημι*, κατά τα ρήματα σε -άω].

καθό κ. καθ' ο επίρρ. (αρχαιοπρ.) καθώς είναι, επειδή είναι: τον ακούει και τον σέβεται, ~ ο αρχαιότερος στην εταιρεία ΣΥΝ. καθότι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *καθ' ο* < *καθ-* (< *κατά*) + *ο*, ουδ. τής αντωνυμίας *δς, ή, δ*].

καθοδήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεων | -ήσεις, -ήσεων} 1. η κατευθύνση (κάποιου) βάσει υποδείξεων και οδηγιών, ώστε να ενεργήσει με συγκεκριμένο τρόπο: τα παιδιά *χρειάζονται σωστή ~ από τους γονείς τους* || *κανείς δεν μπορεί να εργαστεί μεθοδικά χωρίς ~* 2. (ειδικότ. σε κομματικές οργανώσεις, κυρ. τής Αριστεράς) (α) ο προσδιορισμός της επίσημης γραμμής από υπεύθυνο (καθοδηγητικό) όργανο κόμματος: *αναλαμβάνουν την ~* || *υπεύθυνος καθοδήγησης* (β) (συνεκδ.) το καθοδηγητικό όργανο του κόμματος, καθώς και το σύνολο των μελών που το απαρτίζουν.

καθοδηγητής (ο), καθοδηγήτρια (η) {καθοδηγητριών} πρόσωπο που αναλαμβάνει υπεύθυνο να καθοδηγήσει συντονίζοντας, επιβλέποντας, ελέγχοντας τις ενέργειες άλλων και τη συμμόρφωση τους προς συγκεκριμένο σχέδιο, για την επίτευξη ορισμένου στόχου: *ιδεολογικός - ΣΥΝ. ιντρούχτορας. — καθοδηγητικός, -ή, -ό, καθοδηγητικά επίρρ.*

καθοδήγω ρ. μετβ. [μτγν.] {καθοδηγείς... | καθοδήγη-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. οδηγώ (κάποιον) κατευθύνοντας τον σε συγκεκριμένη πορεία, δέχνω τον δρόμο: *ο διοικητής καθοδηγεί τους στρατιώτες* του ΣΥΝ. κατευθύνω, οδηγώ 2. (μτφ.) υποδεικνύω, υποβάλλω σε (κάποιον) τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να δράσει: *ο χωρικοματικός ηγήθηκε καθοδηγεί τα πλήθη με ιδέες και οράματα* ΣΥΝ. κατευθύνω.

καθοδικός, -ή, -ό [1896] 1. αυτός που ακολουθεί πορεία καθόδο, που κατευθύνεται προς τα κάτω: *ο τιμάρθιος εμφανίζει ~ τάση* || *ο αριθμός των γεννήσεων ακολουθεί ~ πορεία τα τελευταία χρόνια* || ~ *κίνηση* ΑΝΤ. ανοδικός 2. αυτός που αναφέρεται σε κίνηση ή κατευθύνση προς το κέντρο της πόλης ή προς τη θάλασσα: *το ~ ρεύμα της Κηφισίας* ΑΝΤ. ανοδικός · 3. ΦΥΣ. (α) **καθοδική ακτίνα** η ροή ηλεκτρονίων που κατευθύνεται από μια κάθοδο σε αερόκενο σωλήνα και συγκεντρώνεται σε μια στενή φωτεινή δέσμη, ακτίνα (β) **καθοδικός σωλήνας** | **καθοδική λυχνία** ο αερόκενος σωλήνας που παράγει μια εστιασμένη ακτίνα ηλεκτρονίων, τα όρια της οποίας είναι ορατά ως φωτεινό σημείο ή γραμμή στην οθόνη του φαρδιού άκρου του σωλήνα και χρησιμοποιείται για την προβολή παραστάσεων σε τηλεοπτικό δέκτη ή οθόνη υπολογιστή. — *καθοδικ-ά* | -ως επίρρ.

κάθοδος (η) {καθόδ-ου | -ων, -ους} 1. η κίνηση από υψηλότερο μέρος σε χαμηλότερο: η ~ από το πλοίο | το τρένο || η- του Χριστού | *Ορφεία | Οδύσσεια στον Άδη* ΣΥΝ. κατάρβαση, κατεβασμα ΑΝΤ. άνοδος, ανάβαση, ανέβασμα 2. η μετακίνηση (κυρ. πλήθους) από τον Βορρά σε νοτιότερο σημείο: η ~ των Δωριέων/ *μυρίων* 3. η κίνηση προς το κέντρο της πόλης: η ~ της Κηφισίας (το καθοδικό ρεύμα) 4. η μετάβαση από μεσόγεια μέρη σε παράλια ΑΝΤ. άνοδος 5. η οδός ή η σκάλα που οδηγεί προς τα κάτω: από την πίσω πόρτα είναι μόνο ~ δεν μπορείς να ανέβεις ΑΝΤ. άνοδος · 6. ΦΥΣ. ηλεκτρόδιο συνδεδεμένο με τον αρνητικό πόλο ηλεκτρικής πηγής ΑΝΤ. άνοδος. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατά-*) + *οδός*].

καθόδη (το) (σγολ. ορθ. *καθίδη*) {καθοικ-ιού | -ιών} 1. (λαϊκ.) το δωδεκίο νυκτός, το δωδεκίο στο οποίο κάνει κανείς (κυρ. νήπια, ηλικιωμένοι ή ασθενείς) την ανάγκη του ΣΥΝ. αγγείο, ουροδοχείο, γιογιό 2. (!-υβριστ.) κακός, ανέντιμος άνθρωπος ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, λέρια, κάθαρμα, βρομιάρης. Επίσης καθοίκης (ο) (σμη. 2). — (υποκ.) καθοικικά (το). [ΕΤΥΜ μεσν. < *καθ-* (< *κατά-*) + *-οικα* < *οίκος*, οπότε η λ. θα δήλωνε το ιδιαίτερο αυτό οικιακό σκεύος. Η δάσυνση *καθ-* (αντί *κατ-*) ίσως οφείλεται σε παρετυμολ. επιδράση του ρ. *καθίζω*. Ορισμένοι παρά-

γουν τη λ. απευθείας από το εν λόγω ρήμα, προκρίνοντας έτσι τη γρ. *καθίδη*, αλλά τα ρ. σε -ίζω δεν σχηματίζουν παράγωγα σε -ίδη]. *καθ' όλα* κ. *καθόλα* επίρρ.: ως προς όλα, σε όλα: *είναι ~ εντάξει*. καθολικεύω ρ. μετβ. [1766] {καθολικεύ-σα, -μένος} καθιστώ (κάτι) καθολικό, γενικεύω ΑΝΤ. ειδικεύω. — καθολικέωση (η) [1805].

[ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *généraliser*]. καθολικίζω ρ. αμετβ. [1888] ασπάζομαι τον καθολικισμό. καθολικισμός (ο) [1768] 1. η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, που αναγνωρίζει ως κεφαλή της τον Πάπα (τον επίσκοπο Ρώμης) ΣΥΝ. ρωμαιοκαθολικισμός, (μειωτ.) παπισμός 2. το σύνολο των χριστιανών που ανήκουν στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *catholicisme*].

καθολικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό 1. (α) αυτός που αναφέρεται στο σύνολο, γενικός: *πρόκειται για θέμα ~ ενδιαφέροντος* || ~ *συμμετοχή* ΣΥΝ. (συνολικός ΑΝΤ. μερικός, ειδικός (β) ΕΚΚΛΗΣ. **καθολική επιστολή** η επιστολή Αποστόλου, η οποία απευθύνεται στο σύνολο των πιστών: οι επτά ~ *επιστολές της Κ.Δ.* 2. **καθολικό** (το) (α) εμπορικό, λογιστικό βιβλίο, όπου συγκεντρώνονται όλοι οι λογαριασμοί μιας επιχείρησης (β) ΕΚΚΛΗΣ. ο κυρίως ναός, δηλ. ο χώρος μεταξύ ιερου και νάρθηκα, όπου παραμένουν οι εκκλησιασζόμενοι (ειδικότ.) ο κεντρικός ναός του μοναστηριού 3. *καθολικά* (τα) (λατ. *universalia*) (α) φιλοζ, γενικές έννοιες ή κατηγορίες, στις οποίες εμπίπτουν όλα τα μέλη ενός γένους ή μιας τάξης (β) ΓΛΩΣΣ. τα γενικά γλωσσικά που εμφανίζονται στη δομή των περισσότερων ανθρώπινων γλωσσών και τα οποία υποστηρίζεται ότι αποτελούν βιολογικά προσδιορισμένες γλωσσικές καταβολές του ανθρώπου 4. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που αναφέρεται στην ιδιότητα της Εκκλησίας να συνάγει το σύνολο των πιστών της, καθώς και όλες τις παρελθούσες μορφές της 5. ΘΡΗΣΚ. (α) αυτός που σχετίζεται με τον καθολικισμό, τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, που αναγνωρίζει ως κεφαλή της τον Πάπα: ~ *ιερέας* | *Εκκλησία* ΣΥΝ. ρωμαιοκαθολικός, (μειωτ.) παπικός (β) **Καθολική Εκκλησία** η χριστιανική Εκκλησία, κεφαλή της οποίας είναι ο Πάπας: η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία 6. **καθολικός** (ο), **καθολική** (η) οπαδός του καθολικισμού · 7. **καθολικός άνθρωπος** ο ανθρωπιστής (βλ. λ.). — καθολικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., καθολικότητα (η) [1836]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικουμενικός* [ΕΤΥΜ 'ΡΧ. < *καθόλου* (επίρρ.) «εν γενει συνολικός». Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τον 4ο αι. μ.Χ. στο Σύμβολο της Πίστεως ως προσδιορισμός της Εκκλησίας γενικά (*Είς μίαν, αγίαν, καθολικήν και αποστολικήν εκκλησίαν...*), αλλά μετά το σχίσμα (1054) παρέμεινε ως χαρακτηρισμός των πιστών της Δυτικής Εκκλησίας (*καθολικός*)].

καθόλου επίρρ. 1. (σε αρνητ. προτάσεις) ούτε στο ελάχιστο, διόλου, ουδόλωσ: *δεν αισθάνομαι - κουρασμένος* || *δεν θέλω ~ θορυβώ* || *δεν οδηγεί ~ προσεκτικά* || (ως ελλειπτική απάντηση) *-Πενιάς*; — 1 2. (σε ερωτηματικές προτάσεις) λίγο, κάπως: *κρυώνεις ~;* · 3. (αρχαιοπρ.) γενικά, συνολικά: ο ~ *χειρισμός του θέματος υπήρξε εξαιρετικής* ΣΥΝ. εν γενει.

[ΕΤΥΜ ο,ρχ. < φρ. *καθ' όλον* «εν γενει, συνολικά» < *καθ-* (< *κατά*) + *όλος*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά με την προαναφερθείσα σμ. ως αντίθετο τον φρ. κατά μέρος και *καθ' έκαστον*. Η σμ. «διόλου» είναι μεσν.].

κάθωμα ρ. αμετβ. αποθ. {μχ. ενεστ. καθήμενος, κάθισα κ. έκατσα (προστ. κάθισα κ. κάτσε), καθιμένος} 1. έχω το σώμα μου σε θέση τέτοια, ώστε να στηρίζεται στους γλουτούς ή τους μηρούς, βρισκόμαι σε εδραία θέση: ~ στην *καρέκλα* | στο *τραπέζι* (σε θέση μπροστά από το τραπέζι) | *ίσια* | *στραβά* || *όπως κάθεται, θα στραβώσει η πλάτη σου* || ~ *οκλιδών* | *στα γόνατα* | *ανακούρκουδα* ΑΝΤ. στέκομαι, είμαι όρθιος 2. τοποθετώ το σώμα μου σε κάθισμα, σε θέση: *παραλόι, καθίστα!* || *δεν έχει να καθίσουμε, όλες οι θέσεις είναι παλαιμένες* || *καθίστα, μη στέκεστε όρθιοι!* || (για κάτι που θα προκαλέσει μεγάλη έκπληξη στον ακροατή) *αν δεν κάθεται, κάτσε, γιατί θα πέσεις κάτω* μ', αυτό που θ' ακούσεις! ΑΝΤ. σηκώνομαι · ΦΡ. (μτφ.) **κάθωμα στον σβέρκο** (κάποιον) βλ. λ. *σβέρκος* 3. (καταχρ.) στέκομαι: *μερικοί βρήκαν θέση, οι υπόλοιποι κάθισαν όρθιοι* 4. κατοικώ, είμαι εγκατεστημένος: *-Πού κάθεται;* — στο *Παγκράτι* || *μόλις πάρο τη σύνταξη, θα πάω να καθίσω στο χωριό* ΣΥΝ. διαμένω 5. βρισκόμαι σε ορισμένη θέση ή κατάσταση: στο *πηδάλιο της χώρας κάθονται πάλι οι σοσιαλιστές* · ΦΡ. (οικ.) *σιγά μην κάτσω να...* δεν πρόκειται να...: ~ *σκάσω για δούλον!* Έχω σοβαρότερα πράγματα να κάνω! 6. δεν ασχολούμαι με τίποτε, μένω άπρακτος: *τον απέλυσαν από τη δουλειά του και τώρα κάθεται* || *μη δει άνθρωπο να κάθεται, του φορτάνει αμέσως δουλειά* 7. δεν αντιδρώ: *σε προσβάλλουν κι εσύ κάθεται;* || *-Μου προτείνουν δουλειά με πολλά κέρδη -Και κάθεται;* (και γιατί δεν σπεύδεις να το εκμεταλλευθείς;) ΣΥΝ. αδρανά 8. (+να | +και) υπομένω, ανέχομαι χωρίς να αντιδρώ: *πώς κάθεται να σε προσβάλλουν έτσι;* || *κάθεται και τον κοροϊδεύουν* 9. (η προστ. *κάτσε*) περιμένω, στάσου: ~, *μη φεύγεις, δεν τέλειωσε ακόμη!* || ~, *ρε παιδί μου, μη βιάζεσαι βιαστικά συμπεράσματα!* || *Κάτσε μια στιγμή! Δεν το κατάλαβα αυτό* 10. μένω σε χώρο όπου έχω πάει: *Λοιπόν, τι κάνουμε; Καθόμαστε ή φεύγουμε;* || *κάθισα στο καφενείο δύο ώρες και μετά πήγα σπίτι* 11. τηρώ ορισμένη στάση, έχω ορισμένη συμπεριφορά: ~ *ήσυχος* | *φρόνιμα* || *κάτσε ήσυχα, να σε εξετάσει ο γιατρός!* || *κάθεται όλη μέρα και κλαίει* · ΦΡ. (α) *κάθωμα στ' αβγά* μου δεν επεμβαίνω σε ξένα ζητήματα, δεν ανακατεύομαι (β) *κάθωμα στα καρφία* | *σε αναμμένα κάρβουνα* | *στ' αγκάθια* είμαι ανήσυχος, αδημονώ ΣΥΝ. αγωνιώ (γ) **κάθωμα με σταυρομένια** τα γέρια αδρανά, δεν κάνω τίποτε (δ) *κάτσε καλά* ως προειδοποίηση σε κάποιον να είναι προσεκτικός, να μην παρεκτρέπεται ή να μην ξεθαυραίνει: ~, *είσαι μικρός ακόμη και δεν ξέρεις τους κινδύνους που παραμονεύουν* 12. (+να | +και) ασχολούμαι, αφιερώνομ πολυ χρόνο σε (κάτι): *Τι κάθωμα και σου τα λέω τώρα;* Αφού δεν σε ενδιαφέρουν τα δικά μου || *κάθισε και μας αρπάξισε ένα σορό απί-*

θανές ιστορίες 13. είμαι δεκτικός προς κάποιον, ανέχομαι: *καλά, κάθεται και πιστεύεις ότι σου λέει; || κάθεται και ακούς αυτό τον άνθρωπο;* 14. κατακόθια, καθιάνω; η σκόνη κάθισε παντού || το φαγητό μου κάθισε βαρύ στο στομάχι 15. σκαλώνω: η τελευταία μουκιά τού κάθισε στο λαιμό- ΦΡ. (α) στον *λαιμό να σου κάτσει* (ως κατάρα) να μην απολαύσεις, να μη χαρείς (κάτι) (β) *(κάποιος) || κάτι μου κάθεται στο στομάχι* βλ. λ. *στομάχι* 16. (για πλοία) (α) προσαράζω σε αβαθή νερά (β) κατεβαίνω κάτω από την ίσαλο γραμμή 17. (μτφ.-οικ.) πέφτει η απόδοση μου, ελαττώνονται οι ρυθμί μου: η παραγωγή έχει κάσει το τελευταίο τρίμηνο 18. (οικ.-αργκό) έχω ευνοϊκή έκβαση (για κάποιον), εξελίσσομαι όπως επιθυμεί κάποιος, συνήθ. σε φρ. του τύπου: *αν μου καθίσει αυτή η δουλειά, θα βγάλω πολλά λεφτά || κινήρησε εκείνη την προαγωγή με όλα τα μέσα, αλλά δεν του κάθισε* ΦΡ. *κάτσε* να... (i) (για την αναφορά σε υποθετική περίπτωση, με υποδήλωση της επιθυμίας του ομιλητή να πραγματοποιηθεί η υπόθεση) συχνά λέγεται απειλητικά ή χαϊρέκκωλα περίμενε να, όσε να... ~ *κερδίσω το ΛΙΟΤΤΟ και θα δεις τι έχει να γίνει!* || ~ *τον πετύχω μπροστά μου και θα του δείξω εγώ το απατόνα!* (ii) ως προτροπή σε κάποιον να μην πάρει μια απόφαση, να μην καταλήξει σε οριστικό συμπέρασμα, να μην κάνει ορισμένη ενέργεια κ.λπ., πριν πραγματοποιηθεί κάτι που λειτουργεί ως προϋπόθεση για όσα σκέφτεται ή σχεδιάζει: ~ *πάρουμε τα λεφτά που μας χροστάνε και μετά βλέπουμε πού θα πάμε διακοπές || ~ τελειώσω με πρώτα μου και θα του δώσω εγώ το απατόνα!* (iii) ως προτροπή να τις υπόλοιπες 19. (οικ.-αργκό) (για γυναίκα) ενδοίο, υποχωρό στις ερωτικές προτάσεις κάποιου: *τον αρέσει και την κινήρησε συνεχώς, αλλά αυτή δεν του κάθεται* · ΦΡ. (αργκό) *μου την έκασε* με εξαπάτησε ΣΥΝ. μου την έφερε, μου την έκανε. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *κάθημαι* (κατά τα ρ. σε -ομαι), παρακ. τού *καθέ-ζομαι* σε ενεστ. χρήση. Το ίδιο το *καθέζομαι* < *καθ-* (< *κατά-*) + *εζο-μαι*, βλ. λ. *έδρα*].

κάθισα ή κάθησα; ο αόρ. τού κάθισα σχηματίζεται από τον αόρ. τού *καθίζω* και γράφεται κανονικά με -ι-. Τύπος κάθησα δεν δικαιολογείται.

καθολομυμένη (η) η γλώσσα που χρησιμοποιείται στην καθημερινή ζωή σε αντιδιαστολή κυρ. προς τη λόγια γλώσσα: στην ~ λέμε και «πίονι» αντί «υποχείριον».

[ΕΤΥΜ Μτφ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *καθολμύω* (-έω) < *καθ-* (< *κατά-*) + *ομύω*]. καθολομύω (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως / -ήσεις, -ήσεων} 1. η ανεπιφύλακτη ομολογία, η ειλικρινής αποδοχή · 2. ο όρκος που δίνεται δημόσια με συγκεκριμένο τελετουργικό: ~ *πίστεως* || η ~ *είναι μέρος της αναγόρευσης κάποιου σε δίδακτορα*.

καθολομύω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθολομύω... | καθολομύωσα} αποδέχομαι χωρίς επιφυλάξεις, ομολογώ ανεπιφύλακτα. — καθολομύω (η) [μτγν.].

καθορίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καθορίζω-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ορίζω (κάτι) με ακρίβεια, προσδιορίζω: ~ την *ποινή* | τη *στάση μου* | την *πολιτική του* *θα ακολουθήσω* 2. ασκό αποφασιστική επίδραση, επιηρεάζω αποφασιστικά: τα *αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών θα καθορίσουν την περαιτέρω πορεία της κυβερνήσεως*.

καθορισμός (ο) ο ακριβής προσδιορισμός, η οριοθέτηση: ~ *αρμοδιότητα* | *ορίων* | *συνόρων* | *τιμής* | *ημερομηνίας εκλογών* | *τακτικής* | *στόχων* | *μεθόδων*. καθοριστικός, -ής, -ό [μτγν.] αυτός που καθορίζει, που επηρεάζει αποφασιστικά (κάτι): *οι διανυδόμενοι του με νηλιά πρόσωπα έπαιζαν -ρόλο στην εξέλιξη του* || ~ *παράγοντας* | *απόφαση* ΣΥΝ. αποφασιστικός. — καθοριστικός-ά | -ός επιρρ. καθορισω ρ. μετβ. {καθορισώ-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) 1. καθιστώ (κάτι) επέρ 2. προσφέρω ως ανάμνηση, αφιερώνω. [ΕΤΥΜ < αρχ. *καθοσιώ* (-έω) < *καθ-* (< *κατά-*) + *οσιώ* < *οσιός*].

καθοσίωση (η) {-ης κ. -ώσεως / -ώσεις, -ώσεων} 1. η αφιέρωση (βλ. λ.). 2. ΝΟΜ. *έγκλημα καθοσιώσεως* έγκλημα εσχάτης προδοσίας (κατά της πατρίδας, τού πολιτεύματος και της πολιτείας). [ΕΤΥΜ < μτγν. *καθοσιώσις* < αρχ. *καθοσιώ* (βλ. λ.). Η φρ. *έγκλημα καθοσιώσεως* (λατ. *crimen majestatis propli Romano impunitae* = έγκλημα μεγίστης προσβολής τού ρωμαϊκού λαού) προέρχεται από την αρχ. Ρώμη και περιέγραφε εγκληματικές πράξεις κατά της πολιτείας και τού πολιτεύματος].

καθόσον κ. καθ' όσον σύνδ. (λόγ.) 1. σύμφωνα με... στο μέτρο που...: ~ *γνωρίζω, αυτό το πράγμα δεν ειπώθηκε στη συνάντηση* ΣΥΝ. όσο 2. επειδή, καθώς: *φέρει αυξημένη ευθύνη, ~ τυγχάνει αρμόδιος*. ΣΧΟΛΙΟ λ.

αιτιολογικός. [ΕΤΥΜ < αρχ. φρ. *καθ' όσον* < *καθ-* (< *κατά*) + *όσος*]. καθότι κ. καθ' ότι σύνδ. (λόγ.) επειδή, διότι: *έφυγε, ~ έκρινε την παρουσία του* *περιττή* ΣΥΝ. λόγω τού ότι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιολογικός*. [ΕΤΥΜ < αρχ. φρ. *καθ' ότι* > *καθ-* (< *κατά*) + *ότι*].

καθ' ου (ο), **καθ'** ης (η) {πληθ. αρσ. κ. θηλ. οι, των, τους καθ' ου} ΝΟΜ. πρόσωπο εναντίον τού οποίου στρέφεται η αγωγή. [ΕΤΥΜ < αρχ. *καθ' ου* < *κατά* + *ου*, γεν. τής αναφορικής αντωνυμίας ός. Το θηλ. η σχηματίζει γενική ης].

ο καθ' ου, η καθ' ης. Πρόκειται για ελλειπτικές φράσεις λόγιας προέλευσης: ο καθ' ου = «εκείνος εναντίον τού οποίου» (ενν. «στρέφεται η αγωγή» ή «υποβάλλεται η μήνυση» ή «εγείρονται αξιώσεις» κ.τ.ό., ανάλογα με το περιεχόμενο του εγγράφου): η καθ' ης = «εκείνη εναντίον τής οποίας» κ.λπ. Οι φράσεις κλίνονται: ο καθ' ου - τού καθ' ου - τον καθ' ου - οι καθ' ου - τον καθ' ου -

τους καθ' ου - η καθ' ης - τής καθ' ης - την καθ' ης - οι καθ' ου - τον καθ' ου - τις καθ' ου κ.λπ. Κλίνεται το άρθρο, η δε πρόθεση κατά | καθ' (βλ. λ. κατά) συντάσσεται με τη γενική (καθ' ου - καθ' ου) τής αντωνυμίας ός (= ο οποίος), ου (= τού οποίου), ης (= τής οποίας), ου (= των οποίων).

καθούμενος, -η, -ο αυτός που κάθεται- στη φρ. στα *καλά καθούμενα* | *στα καλά τού καθούμενου* χωρίς εμφανή αίτια, χωρίς αφορμή: δεν είναι δυνατόν να σου *επιέθηκε έτσι*, ~ *κάτι θα του έκανε κι εσύ*.

[ΕΤΥΜ Μτφ. τ. τού ρ. *κάθουμαι* (πβ. κ. *χρειάζομαι*, *καλοστεκούμενος*) κατ' αναλογία προς εκείνες των συννηριμένων σε -έω ή -όω (πβ. *τοποθετούμενος*, *πληρούμενος*)].

καθρέφτης (το) {χωρ. γεν.} ο μικρός (φορητός ή σταθερός) καθρέφτης: *είχε στην τσάντα της ένα ~||- αυτοκινήτου* | *μοτοσικλέτας*.

καθρέφτης κ. (λόγ.) καθρέπτης (ο) {καθρέφτων} 1. η λεία και στιλπνή επιφάνεια (συνήθ. επαργυρωμένο γυαλί, που αντανακλά τα είδωλα από οτιδήποτε βρίσκεται μπροστά της: *κοιτάζομαι | βλέπω το πρόσωπο μου στον ~* || *παραιομορφικός* ~ (βλ. λ. *παραιομορφωτικός*) || στο *παραιτή* «*Η Χιόνια* και οι *εφτά νάνοι*» η *κακιά βασίλισσα συμβουλεύονταν έναν μαγικό ~ ΣΥΝ.* *κάτοπτρο*, (λαϊκ.) *γυαλί* (μτφ.) 2. οποιαδήποτε στιλπνή επιφάνεια αντανακλά τα είδωλα των μορφών ή των αντικειμένων που βρίσκονται μπροστά της: *θελω μετά το γυαλίμα να έχει γίνει το πάτωμα ~ ΣΥΝ.* *γυαλί* 3. οτιδήποτε δίνει την αντιπροσωπευτική εικόνα (κάποιου): *τα μάτια είναι ο ~ τής ψυχής* || *θεωρείται ότι οι εφημερίδες είναι ο ~ τής κοινής γνώμης* ΣΥΝ. εικόνα. [ΕΤΥΜ < μεσν. *καθρέπτης* < **καθρόπτης* < **κάθροπτον* < **κάθροπρον* (με αντιμετάθεση και δάσυνση, ίσως υπό την επίδραση τού ρ. *οράω*) < αρχ. *κάτοπρον* (βλ. λ.)].

καθρεφτίω κ. (λόγ.) καθρεπτίω ρ. μετβ. [μεσν.] {καθρεφτίσω-α, -θηκα, -μένος} 1. (για λεία επιφάνεια) αντανακλώ το είδωλο (κάποιου) συνήθ. το μεσοπαθ. **καθρεφτίζομαι**: *το κάστρο καθρεφτίζεται στα νερά τής λίμνης* ΣΥΝ. αντικατοπτρίζω 2. (μτφ.) αναπαριστάνω πιστά, περιγράφω παραστατικά: *απεικονίζω* ο λόγος του καθρεφτίζει το πάθος του για το θέατρο. — καθρεφτίσμα (το).

καθυβρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθυβρίσω-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) βρίζω με έντονα χυδαία και αυθαδή τρόπο ΑΝΤ. *ελαϊνώ, εγκωμιάζω*. — καθυβρίση (η) [μτγν.].

καθυγραινω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθυγραινω-α, -θηκα} (λόγ.-σπάν.) γραινω εντελώς, μουσκεύω ΣΥΝ. διαποτίζω, εμποτίζω.

καθυγρός, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) πολύ υγρός, μουσκεμένος.

καθυποβάλλω ρ. μετβ. {καθυπέβαλα} (επιπατ.) υποβάλλω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < καθ- (< *κατά-*) + *υποβάλλω*].

καθυποδουλώνω ρ. μετβ. [1825] {καθυποδούλω-σα, -θηκα, -μένος} υποδουλώνω εντελώς ΣΥΝ. καθυποτάσσω. — καθυποδούλωση (η) [1825].

καθυποτάσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {καθυπέτασα, καθυποτά-χθηκα, -γμε-νος} υποδουλώω πλήρως, θέτω ολοκληρωτικά υπό την εξουσία μου. — καθυποτάξη (η) [1888].

καθυποχρεώ ρ. > καταύποχρεώνω

καθυστερημένος, -η, -ο 1. αυτός που έφθασε αργά, αργοπορημένος: *ήρθα ~, γιατί χάλασε το αυτοκίνητο μου* 2. αυτός που δεν ακολουθεί τις εξελίξεις, που μένει πίσω στην ανάπτυξη: *άνθρωπος με ~ αντιλήψεις* || ~ *λαός* | *κράτος* | *εκατομυτικό σύστημα* ΑΝΤ. προοδεύμενος, εκσυγχρονισμένος 3. ΨΥΧΟΛ. (για πρόν.) αυτός που έχει μειωμένη διανοητική ανάπτυξη έναντι των συνομηλίκων του, που πάσχει από νοητική καθυστέρηση. — καθυστερημένα επιρρ. (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήτης*. [ΕΤΥΜ Μτφ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καθυστερώ* (βλ. λ.). Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού *γαλλ. retardé*].

καθυστέρηση (η) [1885] {-ης κ. -ήσεως / -ήσεις, -ήσεων} 1. το να γίνεται κάτι αργότερα από τον προκαθορισμένο ή αναμενόμενο χρόνο: ο ~ στην *καταβολή τού ποσού* θα *τιμωρείται με πρόστιμο* ΣΥΝ. αργοπορία, επιβράδυνση 2. (ειδικότ.) η μη έγκαιρη αναχώρηση ή άφιξη: *το τρένο είχε ~||- στο δρομολόγιο* 3. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα τής αργοπορίας: *το πλοίο ήρθε με | είχε δύο ώρες ~* 4. (καθημ. για γυναίκες) το να μην εκδηλώνεται η έμμηνος ρύση τις ημέρες που θα έπρεπε, πράγμα που αποτελεί ένδειξη πιθανής εγκυμοσύνης: *έχω ~* 5. ΑΘΛ. (α) (στο ποδόσφαιρο) η παράταση τής κανονικής διάρκειας τού αγώνα λόγω διακοπών (εξαιτίας τραυματισμών, διαμαρτυριών κ.λπ.) (β) (συνεκδ.) καθεμιά από τις διακοπές τού αγώνα, οι οποίες παρατείνουν την κανονική του διάρκεια και ο χρόνος στον οποίο αντιστοιχούν: *ο διαιτητής κράτησε 5 λεπτά ~||* ο αγώνας *δήρκεσε 95 λεπτά με τις ~* 6. η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από αργούς ρυθμούς εξέλιξης ή έλλειψη εκσυγχρονισμού, προοδευτικού πνεύματος: η *χώρα τους παρουσιάζει ~ στον τομέα τής παραγωγής* · 7. ΨΥΧΟΛ. η μειωμένη διανοητική ανάπτυξη, η παθολογική κατάσταση, κατά την οποία οι νοητικές ικανότητες κάποιου είναι κατώτερες από αυτές που αντιστοιχούν στην ηλικία του 8. ΜΟΥΣ. στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.), ο οποίος έχει εμφανιστεί στο πλαίσιο προηγούμενης συγχορδίας, και εξακολουθεί να ακούγεται και στο πλαίσιο επόμενης, στην οποία δεν ανήκει. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήτης*.

καθυστερώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καθυστερέω... | καθυστερέω-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάποιον/κάτι) να αργοπορήσει, να χάσει χρόνο: *Με καθυστερείς!* *Πες μου γρήγορα τι θέλεις, να φύγω!* 2. κάνω (κάτι) αργότερα από τον καθορισμένο χρόνο: *καθυστερέω την εξόφληση τού λογαριασμού και πλήρωσα πρόστιμο* || *καθυστερέω να υποβάλω τα δικαιολογητικά και ήταν εκπρόθεσμος* ♦ (αμετβ.) 3. αργοπορώ: *δεν φθάνω* ή *δεν συμβαίνω εγκαίρως: καθυστερεί η έκδοση τής διαζυγίου* | η *εκτέλεση τής πρωτοπορητικής*

εντολής ΣΥΝ. βραδύνο, αργά 4. υπολείπομαι (σε κάτι), δεν συμβαδίζω με τους άλλους; ~ στην υιοθέτηση νέων τεχνολογιών 5. (η μετ. καθυστερημένος, -η, -ο) βλ.λ. [ETYM₂ < αρχ. καθυστερώ (-έω) < καθ- (< κατά-) + υστερά].

καθώς συνδ. 1. σύμφωνα με, με βάση (κάτι): κυρ. για την εισαγωγή παραβολικών προτάσεων: ~ ανέφερα παραπάνω, επειδή η λήψη μέτρων ΣΥΝ. όπως: ΦΡ. **καθώς πρέπει** βλ. λ. **καθωσπρέπει** 2. (για την παραβολή ανάλογων πραγμάτων): ~ έζησε, πέθανε- ήρεμα και αθόρυβα-ΦΡ. **καθώς και** όπως πίσης: για κάτι που λέγεται ως 'πυρρόσθ'το: σας ευχαριστώ για την ενημέρωση, ~ για τα καλά σας λόγια · 3. (α) (+ παρτα., για την εισαγωγή χρονικών προτάσεων που δηλώνουν το σύγχρονο) ενώ, τη στιγμή που, όταν: ~ έκλεινα την πόρτα, άκουσα τον πυροβολισμό (β) (+ μέλλ.) για την εισαγωγή χρονικών προτάσεων που δηλώνουν τη διαδικασία, την εξέλιξη μιας ενέργειας: ~ (θα) έρχεσαι, πάρε μου μια εφημερίδα 4. (για την εισαγωγή αιτιολογικών προτάσεων) επειδή, για τον λόγο ότι, αφού, τη στιγμή που: ~ δεν είχα χρήματα, δεν μπορούσα να τον κεράσω. [ETYM₂ αρχ. < καθ- (< κατά-) + ως, με χρονική και τροπική σημ.].

καθωσπρέπει επιρρ. 1. όπως πρέπει, ευπρεπώς ΣΥΝ. άσπογα, τέλεια 2. (συντά ως επιθ.) ευπρεπής, αυτός που ταιριάζει με ό, τι είναι κοινωνικά αποδεκτό: ένας ~ κύριος δεν βρίζει. [ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. comme il faut].

καθωσπρεισιμός (ο) (κακόσ.) η εμμονή σε ό, τι είναι κοινωνικός αποδεκτός, στα αυστηρά πρότυπα (κυρ. συμπεριφοράς και εμφάνισης) και η οποιαδήποτε σχετική εκδήλωση: στον αντίποδα του *λαϊκισμού ορισμένων βρισκείται ο ~ ορισμένων άλλων* ΣΥΝ. σοβαροφάνεια.

και κ. κί (πριν από φωνήεν) συνδ. 1. ως συμπλεκτικός σύνδεσμος: (α) για την κατά παράταξη σύνδεση στοιχείων που βρίσκονται σε συμπληρωματική σχέση, την πρόσθεση: *εσύ ~ εγώ θα φύγουμε μαζί* || *είναι πολύ κακός ~ αποδίδει στη δουλειά του* || *πέντε ~ πέντε κάνουν δέκα* || *ο Γιάννης, ο Πέτρος ~ ο Βασίλης* (β) **και** για έμφαση στη συμπλεκτική σύνδεση: ~ όλες τις δουλειές του κάνω ~ ευγενικά τον φέρομαι - *τι άλλο θέλει*; || ~ *ο ένας ~ ο άλλος* (γ) επίσης, ακόμη: εκτός από *Αγγλικά ξέρω - λίγα Ιταλικά* (δ) για τη σύνδεση πράξεων που συμβαίνουν συγχρόνως: *γελούσε ~ έκλαιγε μαζί* || *εκείνος μιλούσε - εμείς ακούγαμε προσεκτικά* (ε) για τη σύνδεση πράξεων που βρίσκονται σε συνέγεια, σε ακολουθία: *ήρθε ο ταχυδρόμος ~ έφερε τα γράμματα* || *ανοίγω την πόρτα ~ τι να δω*;... (στ) για σύνδεση ομοίων λέξεων, ώστε να εκφραστεί το αδιάκοπο, το συνεχές ή το πλήθος: *ώρες ~ ώρες* *περίμενα* || *κόσμος ~ κοσμικός* || *τα ίδια ~ τα ίδια* (ζ) για τη σύνδεση ομοίων λέξεων, ώστε να εκφραστεί η διαφορά ποιότητας μέσα στο πλήθος: *υπάρχουν πολιτικοί ~ πολιτικοί- άλλοι είναι έντιμοι, άλλοι ανέντιμοι- ΦΡ. και ούτω* *καθεξής* βλ. λ. *καθεξής* 2. για την εισαγωγή προτάσεως που εκφράζει συμπέρασμα, επακόλουθο: *κάνε ό, τι σου ζητάει ~ θα δεις που θα το ξεπληρώσει* || *με έκανε ~ έγινε* *εχθρός με όλο τον κόσμο* 3. για αντίθετη σύνδεση (αντί του ενώ): *εγώ σκοτώνομαι στη δουλειά - εσύ κάθεται* || (αντί του *αλλά*) *λοιπόν, επαναλαμβάνω, ~ αυτή τη φορά δεν θέλω σχολία* || *κάθε χρόνο το λέω - όλο το ξεχνάω* 4. (α) με επιδοτική λειτουργία, για να δώσει έμφαση σε αυτό που ακολουθεί: *Μην το παίρνεις ~ τόσο κατάκαρό!* *Δεν χάλωσε* *δα ~ ο κόσμος* || *δεν σε είπαμε - καμπουρή!* || ~ *βέβαια!* || (οικ.) *είσαι - ο πρότος!* (είσαι πολύ σπουδαίος) (β) ακόμη και: *φοβάται ~ τον ήσυχου του* || *μας εξηγεί ~ το παραμικρό* (γ) για να εισαγάγει κάτι που λέγεται συμπληρωματικά, ενισχυτικά προς αυτό που προηγείται: *φοβήθηκε, ~ με το δικό του- ΦΡ. και μάλιστα* βλ. λ. *μάλιστα* (δ) με ενωτήριο αριθμητικό π.χ. *και οι δύο* | *τρεις*... χωρίς να εξαιρείται κανείς από τους δύο | τους τρεις...: *και τα τρία του παιδιά σπουδάζουν* || *το λέω ~ για τους δυο σας, όχι μόνο για σένα* (ε) (με λέξεις όπως *μόνο, τίποτε, κανένας*) για να τονιστεί η αποκλειστικότητα: *αυτό ~ μόνο* || *~ τίποτε άλλο* (κανένα άλλο εκτός από αυτό, μόνο αυτό) || *το πρόγραμμα απευθύνεται αποκλειστικά ~ μόνο σε νέους* (ακό των 25 ετών) 5. για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων (α) (*ακόμη και αν*) για χωρίς να εξαιρείται η περίπτωση που: ~ *ο θεός ο ίδιος να μου το ζητήσει, θα αρνηθώ* || *ό, τι ~ να μου πεις, δεν θα με πείσεις* (β) *και να...* *και να* είτε... είτε, σε οποιαδήποτε περίπτωση: ~ *έρθεις ~ μην έρθεις, το ίδιο μου κάνει* ΣΥΝ. και αν... και αν (γ) *και αν* βλ.λ. (δ) *και ως* βλ.λ. 6. (μετά από αρνητ. πρόταση) ως χρονικός σύνδεσμος, για να εκφράσει τη στενή χρονική ακολουθία, το αμέσως μετά: *δεν πρόλαβα να πέσω στο κρεβάτι ~ χτύπησε το τηλέφωνο* ΣΥΝ. όταν 7. (καθημ.) (μετά από προστακτική) ως αιτιολογικός σύνδεσμος: *μη μου κάνεις τον σκληρό ~ δεν σου πάει!* ΣΥΝ. γιατί 8. αντί του να (α) για την εισαγωγή βουλητικής πρότασης μετά από ρήμα αθήσεως: *τον βλέπω ~ έχει αλλάξει από την τελευταία φορά* (πβ. σημ. 10) (β) για την εισαγωγή τελικής πρότασης: *κάθισε φρόνιμα, γιατί πηγαίνω ~ τα λέω όλα στον πατέρα σου!* (θα πάω να τα πω στον πατέρα σου) 9. για τη δήλωση παρομοίωσης (α) μετά από λέξεις όπως *σαν, όπως* κ.τ.δ.: *εγχομαι να γίνω κάποτε σαν ~ σένα* || *όπως ~ εσύ* (β) μετά από ρήματα όπως *λες, θαρρείς*: *λες ~ ήταν χθες* (σαν να ήταν χθες) || *θαρρείς ~ δεν μιλάει αυτός, αλλά ο πατέρας του* (σαν να μιλάει ο πατέρας του) 10. (με το ρήμα *βλέπω*) αντί του ότι: *βλέπω ~ έχεις όρεξη για καβγά* 11. (α) για την εισαγωγή ευχετικών εκφράσεων: ~ *στα δικά σου!* || ~ *εις ανώτερα!* (β) για την έκφραση ευχής: *ε.ρε. ~ να ημουν νέος τώρα!* 12. για τη μετάβαση σε άλλο θέμα, σε άλλη έννοια: *καλά, εσύ θα φύγεις από το σπίτι- - το παιδί σου, που θα μείνει μόνο, το σκέφτηκες*; || ~ *αυτός μου είπε...*, ~ *εγώ του απάντησα...*-ΦΡ. (α) *και λοιπόν*; (ι) προτρεπτικά προς αυτόν που μιλά, για να συνεχίσει να ολοκληρώσει: ~, *τι έγινε μετά*; (ii) αυτό είναι όλο; πού είναι το αξιοσημείωτο; (σχολιαστικά, για κάτι που είπε κάποιος) (β) *ε, και*; αυτό είναι όλο; πού είναι το αξιοσημείωτο; και τι έγινε; ~ τι με νοιάζει; *Τι έχω να χάσω*; || *-Ο Δημήτρης έπιασε δουλειά στον Ο.Τ.Ε.!* —;

|| ~; *Πρώτη φορά βλέπεις φίδι*; ΣΧΟΛΙΟ λ. *διθόγγος, ίσως* [ETYM₂ αρχ., αγν. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί εικασίες περί συνδέσεως του με αρχ. *σλαβ.* *σε* «καίτοι, αν και», *λατ. ceu* «ακριβώς όπως», *ceteri* (< *cae etepi «και έτεροι»), αλλά οι συσχετισμοί δεν μπορούν να αποδεχθούν. Το μόριο *και* είχε αρχικά τη σημ. «επιπλέον, εξίσου», αλλά τελικά επικράτησε η προσθετική-επιτακτική του χρήση, ο τ. *κι* είναι μεσν. και προέρχεται από συνίχιση του φθόγγου [e] (στο *και*) προ των φωνηέντων [a], [o], [u] (λ.χ. *και ανοίξει > κι ανοίξει, και όμως > κι όμως, και ούτε > κι ούτε*), ενώ προ των φωνηέντων [e], [i] έχουμε έκκρουση (λ.χ. *και έφερε > κι έφερε, και είπε > κι είπε*).

κι ή κί ή κ'; Όπως είναι γνωστό, στην Ελληνική υπάρχουν δύο μορφές («αλλομορφές») της λέξης («μορφώματος») και: το αλλομόρφο και που χρησιμοποιείται μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από σύμφωνο (*και το παιδί, και λέω, και τώρα*) και το αλλομόρφο κι που χρησιμοποιείται με λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν (*κι αυτός, κι έδωσε*). Για την ορθή γραφή του αλλομόρφου κι υπάρχει διχογνωμία. Μερικοί γράφουν κ', ενώ άλλοι γράφουν κί. Αυτό το οποίο, στην πραγματικότητα, συμβαίνει είναι ότι το και μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν υπέστη έκθλιψη του φωνηεντικού του στοιχείου -ai (= [e]) και, συγχρόνως, από περιπτώσεις που ακολουθούσε [i] ή [e], το εναπομείναν από την έκθλιψη κ προφέρθηκε ως ουρανικό [k] (ή κ'), όποιο φωνήεν και αν ακολουθούσε: ουρανικοποιήθηκε δηλ. το κ του *και*, γι' αυτό γράφτηκε και γράφεται παντού Κι, που είναι και η ορθή γραφή. Αν γράφαμε κ' εγώ (< *και εγώ*) ή κ' είμαστε (< *και είμαστε*), θα ήταν τυπικά σωστό-θα ήταν όμως λάθος να γράφουμε κ' αυτός (θα προφερόταν όπως το... κατός!) ή κ' όλος (!) ή κ' ούτε (!) Σε αυτές τις περιπτώσεις θα έπρεπε να δείξουμε ότι το κ' προφέρεται ουρανικά (όπως στις λέξεις *κυρία, κήπος, κερί, κελί* κ.τ.δ., οπότε θα έπρεπε να το γράφουμε κ' ή κί. Για να αποφευχθούν οι διαφορετικές γραφές κ' εγώ - κί' αυτός (ή κ' αυτός), καθιερώθηκε η γραφή κί ως ενιαία γραφή του και μπροστά από φωνηέντα. Ήδη τον 16ο αι. γράφτηκε *κιό-λας*) από τη φράση και όλα.

Καιάδας (ο) {χωρ. πληθ.} 1. χάσμα του Ταυγέτου, στο οποίο οι αρχαίοι Σπαρτιάτες έριχναν τους εγκληματίες, τους αιχμαλώτους πολέμου, τους ιερόσυλους, τους προδοτές και, σύμφωνα με ορισμένες μαρτυρίες, τα καχεκτικά ή ανάπηρα βρέφη 2. (ως προσηγορ.) η σκληρότητα που επιφυλάσσει το κοινωνικό σύνολο σε άτομα που μειονεκτούν.

[ETYM₂ αρχ. < *kaiP-atas < *kai-wr-t-, που συνδ. με βεδ. κένατα- «τάφορος», πράγμα που θα οδηγούσε σε αρχικό τ. *KaiFap]. και αν [μεσν.] κ. και αν περιφραστικός συνδ. 1. (μετά από αναφορική αντων. ή επιρρ.) (α) για την εισαγωγή αναφορικών-παραχωρητικών προτάσεων: *όσο ~ τρέχεις, θα σε φτάσω* (οσοδήποτε) || *όποιος ~ χτυπήσει το κουδούνι, δεν θα του ανοίξεις* (οποιοδήποτε) ΣΥΝ. και να (β) (κυρ. με το ό, τι) εμφατικά: *τον έδωσε ό, τι ~ είχε* (όλα όσα είχε)-ΦΡ. *και αν...* *και αν* είτε... είτε, σε οποιαδήποτε περίπτωση: ~ *δουλέψεις - δεν δουλέψεις, το σίγουρο είναι ότι θα πεινάσεις* ΣΥΝ. και να... και να 2. *και αν ακόμη* | *ακόμη και* (κι) αν ανεξαρτητως του αν... για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων, όπου εκφράζεται αδιαφορία για το γεγονός που αναφέρεται: ~ *μας πολεμήσουν, εμείς δεν θα βάλουμε κάτω* || *κι αν είσαι και παππάς, με την αράδα σου θα πας*» (βλ. λ. *παππάς*) ΣΥΝ. και αν, και να.

και *ας* κ. κι *ας* περιφραστικός συνδ. (καθημ.) για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων, στις οποίες εκφράζεται αδιαφορία για το γεγονός που αναφέρεται (πότε στην αρχή περιόδου): *μίλα μου εσύ, ~ μη σε καταλαβαίνω* || *ας ήταν εδώ, ~ μη βλέπομαστε!*

Καϊάφας (ο) Κ.Δ. Ιουδαίος αρχιερέας, γαμπρός του αρχιερέα Άννα, πρόεδρος του συνεδρίου που καταδίκασε τον Χριστό σε θάνατο στη ΦΡ. (καθημ.) *από τον Άννα στον Καϊάφα* βλ. λ. Άννας. [ETYM₂ μετν. < αρμ. Kaphā, αβεβ. ετύμου, πθ. < ακκαδ. qēru «μά-ντις»].

καϊγομαί ρ. → *καίω*

και *δη* μόρ. [αρχ.1 (λόγ.) και μάλιστα (βλ.λ.).

καϊζερ (ο) {άκλ.} ΙΣΤ. ο Γερμανός αυτοκράτορας. [ETYM₂ < γερμ.

Kaiser < αρχ. γερμ. keisur «αυτοκράτορας» < λατ. Caesar «καίσαρας». Βλ. κ. *Καίσαρας*].

καϊκι (το) {καϊκ-ιού} -ιών} μικρό ισοαφόρο ή και μηχανοκίνητο πλοίο.

— (υποκ.) καϊκάκι (το).

[ETYM₂ μεσν. < τουρκ. kayik].

καϊκία (η) (λαϊκ.) η ποσότητα φορτίου που μπορεί να χωρέσει ένα

καϊκι *μα - κάρβουνο*.

καϊκιάτικα (τα) (λαϊκ.) ο ναύλος καϊκιού.

καϊκίτης κ. *καϊκίης* (ο) {καϊκίτηδες} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης καϊκιού.

[ETYM₂ < τουρκ. kayikçil].

καϊλά (η) → *καϊλά*

καϊμακάμης (ο) {καϊμακάμηδες} ΙΣΤ. (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) ανώτερος διοικητικός υπάλληλος με καθήκοντα τοποτηρητή σε συγκεκριμένη περιοχή· ο Τούρκος διοικητής του Αγίου Ορους κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. [ETYM₂ μεσν. < τουρκ. kaymakam].

καϊμάκι (το) {καϊμακίσι} {χωρ. πληθ.} 1. το λεπτό και παχύρρευστο στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια του χτυπημένου ή βρασμένου γάλακτος ΣΥΝ. αφρόγαλα, ανθόγαλα, κρέμα 2. πυκνό αφρώδες στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια του καφέ κατά το βρασμό του: *το ~ έκοψε* 3. (μετφ.) το καλύτερο, το εκλεκτότερο τμήμα ΣΥΝ. αφρόκρεμα, άνθος. [ETYM₂ < τουρκ. kaymak].

καϊμακλής (ο) {καϊμακλήδες} (λαϊκ.) ο καφές με παχύ καϊμάκι. — καϊμακλήδικος, -η, -ο. [ETYM. < τουρκ. kaymaklı].
Καϊμακτσάλαν (το) {άκλ.} 1. η ψηλότερη κορυφή του όρους Βόρας 2. (συνεκδ.) το ίδιο το όρος Βόρας. [ETYM. < τουρκ. Kaymakçalan «λευκή και γυμνή (κορυφή)»].

και μάλιστα μόρ. → μάλιστα

Καϊμπριτζ (το) {άκλ.} πόλη της ΝΑ. Αγγλίας παγκοσμίως γνωστή για το πανεπιστήμιο της.
 [ETYM. < αγγλ. Cambridge, παρηλλαγμένος τ. του αρχ. αγγλ. Grantacaestir «αγρό το (ποταμού) Grama», που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. Cam (άλλη ονομασία του ποταμού) και bridge «γέφυρα»].

Καιν (ο) {άκλ.} 1. Π.Δ. ο μεγαλύτερος γιος του Αδάμ και της Εύας και δολοφόνος του αδελφού του Αβελ 2. (μετωνυμ.) ο αδελφοκτόνος. [ETYM. μγν. < εβρ. Qayin «απόκτηση - παραγωγή», πράγμα που δηλώθηκε από την Εύα, μόλις έφερε στον κόσμο τον Κάιν, πβ. Π.Δ. Γενεσις 4,1: ...και συλλαβούσα ετεκεν τον Κάιν και ειπεν. Εκτήσασμην (εβρ. qan-ithi, του p. qanah «παράγω») άνθρωπον διατοῦ Θεοῦ. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το όνομα Qayin σημαίνει «μεταλλουργός»].

και να περιφραστικός σύνδ.: χρησιμοποιείται για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων, συχνά μετά από αναφορικές αντωνυμίες: ~ μου ζητήσει συγγνώμη, δεν θα τον συγχωρήσω || ό,τι ~ κάνει, ό,τι ~ πει, εγώ δεν τον πιστεύω || όσα χρόνια - δουλεύεις, δεν πρόκειται να βγάλεις τόσα λεφτά ΣΥΝ. και αν.

καινό κ. **καινό**-ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι γίνεται ή παρουσιάζεται για πρώτη φορά, ότι είναι καινούργιο: **καινό**-τόμος, **καινό**-φανής.

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. καινό-τομό, καινό-τροπος), που προέρχεται από το επίθ. καινός].

καινοδιαθηκολογος (ο/η) ο μελετητής της Καινής Διαθήκης. [ETYM. Συνθ. εκ συναρπαγής από τη συνεκφορά **Καινή Διαθήκη** + -λόγος (βλ. λ.)].

καινοζωϊκός, -ή, -ό [1867] ΓΕΩΛ. 1. αυτός που σχετίζεται με τον τελευταίο γεωολογικό αιώνα 2. **Καινοζωϊκός Αιώνας** ο τρίτος κατά σειρά και νεότερος γεωολογικός αιώνας, που χαρακτηρίζεται από την επικράτηση των θηλαστικών στον ζωϊκό κόσμο και των αγγειοσπέρμων στον φυτικό· διαρκεί 65 εκατομμύρια χρόνια περίπου και χωρίζεται σε δύο περιόδους, το Τριτογενές και το Τεταρτογενές. [ETYM. < καινός + ζωϊκός, ελληνογενής έν. όρ., < αγγλ. caenozoic].

καινοθήρας (ο) [1889] {καινοθηρών} (σπάν.) πρόσωπο που επιδιώκει το νέο, το πρωτότυπο, που δέχεται εύκολα και άκριτα καθετί νέο. — καινοθηρία (η) [1887]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **προκοθήρας**. [ETYM. < καινός + -θήρας < θήρα «κυνήγν». Η λ. πλάστηκε ως απόδ. του ξέν. geronter, προτού επικρατήσουν οι λ. δημοσιογράφος και ανταποκριτής].

καινοπρεπής, -ής, -ές {καινοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λογ.) αυτός που έχει νέα ή ασυνήθιστη εμφάνιση ή συμπεριφορά: ο **πολύς κόσμος φαίνεται να αποδοκιμάζει με την ψήφο του αυτά τα καινοπρεπή** ήθη ΣΥΝ. καινομανής. — καινοπρεπώς [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. μγν. < καινός + -πρεπής < πρέπω]. καινός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που γίνεται ή παρουσιάζεται για πρώτη φορά, καινούργιος: Φρ. **καινά δαυμόνια** νεοτεριστικές ιδέες, που ανατρέπουν την επικρατούσα τάξη κυρ. στη φρ. εισάγω ~ 2. ΕΚΚΛΗΣ. **Καινή Διαθήκη** (συντομ. Κ.Δ.) το σύνολο των ιερών βιβλίων της Αγίας Γραφής· περιλαμβάνει τα *Τέσσερα Ευαγγέλια*, τις *Πράξεις των Αποστόλων*, τις δεκατέσσερες *Επιστολές* του Αποστόλου Παύλου, τις επτά Καθολικές Επιστολές και την *Αποκάλυψη* του Ιωάννη, που περιγράφει τα μετά τη γέννηση του Χριστού γεγονότα (σε αντιδιαστολή προς την Παλαιά Διαθήκη) γραμμένα στην ελληνική γλώσσα (βλ. κ. *Αγία Γραφή*, λ. *γραφη*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομότης*. [ETYM. αρχ. < *Kan-jos < θ. *kan-, μεταπτωτ. βωθμ. του Ι.Ε. *ken- «εμφανίζομαι για πρώτη φορά», πβ. σανσκρ. kanyā «κορίτσι», λατ. ge-cen-s «νέος, πρόσφατος» (> γαλλ. récent), αρχ. ιρλ. cinin «εκπρήζω» κ.ά. Παράγ. **καινό**-τόμος, **εγκαίνια**, **καινούργιος** (βλ. λ.) κ.ά. ο όρ. **Καινή Διαθήκη** χρησιμοποιήθηκε από τον 2ο αι. μ.Χ. με τη σημ. των 27 βιβλίων της Α.Γ. που γράφτηκαν στην ελληνική γλώσσα. Η ίδια φρ., ωστόσο, είχε χρησιμοποιηθεί στην Κ.Δ. χαρακτηρίζοντας τη νέα σχέση του Χριστού με την ανθρωπότητα (πβ. Λουκ. 22, 20: ...*τουτό τό ποτηριον ή καινή διαθήκη εν τω αιματι μου τό υπέρ υμών εκχυνό-μενον*). Η φρ. **καινά δαυμόνια** (Πλάτ. *Απολογία Σωκρ.* 24c περιλαμβανόταν στην επίσημη κατηγορία κατά του Σοκράτη, ότι εισήγαγε νέες θεότητες στους Αθηναίους και ότι διέφθειρε τους νέους].

καινός - νέος, **Καινή Διαθήκη** - **Παλαιά Διαθήκη**. Η λ. καινός είναι αρχαία και σημαίνει «νέος». Στην αρχαία γλώσσα το μεν καινός αναφερόταν σε άβυσθα (αντικείμενα) και δήλωνε κάτι το νέο, το καινούργιο, το μη παλαιό, το μη γνωστό, ενώ το επίθ. νέος αναφερόταν τόσο σε έμψυχα (ανθρώπους), δηλώνοντας την ηλικία (νεαρός), όσο και σε πράγματα (καινούργιος). Δε σημειωθεί ότι η λ. καινούργιος, από το αρχ. **καιν-ουργός**, σημαίνει αρχικά τον «πρόσφατα κατασκευασμένο, τον νεοφτιασμένο» (το **καινούργιος** είναι προτιμότερο να γράφεται με -γ- ως μεταπλασμένος τ. του **καινούργης**). Το **Καινή Διαθήκη** δηλώνει τη διάθεση, την εκκλήρωση της υποσχέσης του Θεού, τη νέα οικονομία του Θεού να σώσει τον άνθρωπο με το όλο έργο του Χριστού («εν Χριστώ»). Η νέα οικονομία του Θεού (**Καινή Διαθήκη**) δεν απευθύνεται μόνο στον παλαιό λαό του Ισραήλ (όπως η **Παλαιά Διαθήκη**), αλλά σε ολόκληρη την ανθρωπότητα, στον νέο λαό του Θεού, ο Απόστολος Παύλος γράφει: «*Και δια τούτο διαθήκης καινής μεσίτης εστίν Ιο Χριστός*».

θανάτου γενομένου εις απολύτρωσιν των επί τη πρώτη διαθήκη παραβάσεων, την επαγγελίαν λάβωσιν οι κεκλημένοι της αιωνίου κληρονομιάς» (Κ.Δ. Εβρ. 9,15). · **ουδέν καινόν** ή **κρυπτόν** υπό τον ήλιον; Συνήθως οι φράσεις «ουδέν καινόν» και «ουδέν κρυπτόν» συμψύρονται μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να ακούγονται «ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον» και άλλα παρόμοια. Στην πραγματικότητα πρόκειται για δύο διαφορετικές φράσεις που κατέστησαν παροιμιώδεις. Η φρ. «ουδέν καινόν υπό τον ήλιον» προήλθε από παραφθορά των λόγων του Εκκλησιαστή (Π. Διαθήκη): «*και ουκ εστί παν πρόσφατον υπό τον ήλιονδς λαλήσει και έρει*. *Ίδε τούτο καινόν εστίν, ήδη γέγονεν εν τοις αιώσι τοις γενομένοις από έμπροσθεν ημών*» (Εκκλ.σ. 1, 9-11). Από την Κ. Διαθήκη, εξάλλου, έχει προέλθει η φρ. «ουδέν κρυπτόν», αποσπασμένη από τους λόγους του Χριστού: «ουδέν δε *συγκεκάλυμμένον εστί ό ουκ άποκαλυφθήσεται, και κρυπτόν ο ου γνωσθήσεται*» (Λουκ. 12,3) και άλλοι (Λουκ. 8,17): «*ου γαρ εστί κρυπτόν δ ου φανερόν γενήσεται, ουδέ άποκρυφτόν ου γνωσθήσεται και εις φανερόν ελθη*». Η φρ. σήμερα σημαίνει «τίποτε δεν μένει κρυφό, όλα γίνονται γνωστά» και, βεβαίως, είναι εσφαλμένη (από συμψύρμιο προς το «ουδέν καινόν...») η φρ. «ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον».

καινοτομία (η) [αρχ.] {καινοτομιών} η ουσιώδης τροποποίηση, η ριζική αλλαγή: η **νέα διεθνή εισηγάγε** | έφερε πολλές - στην επιχείρηση ΣΥΝ. νεοτερισμός. — καινοτομικός, -ή, -ό [1895].

καινοτομώ ρ. αμετβ. {καινοτομείς... | καινοτομώμαι} εισάγω νέες μεθόδους, φέρνω αλλαγές και νεοτερισμούς ΣΥΝ. νεοτερίζω. — καινοτομός, -ος, -ο [αρχ.].

[ETYM. < αρχ. καινοτομώ (-έω), αρχική σημ. «διανοήγω νέο δρόμο», < καινός + -τομώ < τόμος (< τέμνω). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

καινότροπος, -η, -ο [αρχ.] ασυνήθιστος, αλλόκοτος ΣΥΝ. παράδοξος, καινοφανής ΑΝΤ. συνηθισμένος.

καινούργιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. **καινούριος**) (καθημ.) 1. αυτός που έρχεται να αντικαταστήσει κάτι όμοιο στο είδος του: νέος: *εντυχι-σμένος ο -χρόνος!* || *είναι ευχαριστήμενος από την ~ τον δουλειά* ΑΝΤ. παλιός 2. αυτός που κατασκευάστηκε πρόσφατα: ~ *μοντέλο αυτοκι-νήτου* || αυτό το σπίτι είναι ~ *δεν υπήρχε πριν από δύο χρόνια* 3. αυτός που δεν έχει χρησιμοποιηθεί ακόμη ή χρησιμοποιείται για πρώτη φορά | άρχισε πρόσφατα να χρησιμοποιείται: *πέρα ~ παντελόνι* || στο ~ *σπίτι μένουμε εδώ και τρεις μήνες* ΣΥΝ. νέος ΑΝΤ. παλιός | Φρ. (παροιμ.) **καινούργιο κοσκινάκι μου και πού να α' ακουπήσω** = σε **κρε-μάσω** για κάτι που έχει μόλις αποκτήσει κάποιος και προσπαθεί να το χρησιμοποιεί όσο γίνεται προσεκτικότερα, με όσο γίνεται μεγαλύ-τερη φροντίδα 4. αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται γνωστός για πρώτη φορά: ~ *εφείρεση* | *ιδέες* | *δίσκος* | *τανία* | *τεχντροπία* ΑΝΤ. παλιός, απηργισμένος 5. (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που έχει φθάσει ή έχει εμφανιστεί πρόσφατα (κάπου): *είμαι ~ στην πόλη* και δεν ξέρω τα *μέρη* || ~ *συγγραφάς* (το έργο του έχει εμφανιστεί πρόσφατα) || *θα έρ-θει ~ δάσκαλος, στη θέση αυτού που πήρε σύνταξη* || (κ. ως ουσ.) την *πολλή δουλειά τη δίνω στον ~ ΣΥΝ. νέος* (όχι σε ηλικία) ΑΝΤ. παλιός.

ΣΧΟΛΙΟ λ. καινός.

[ETYM. μγν. < καινούργος (πβ. ίσος - ίσιος) < καινούργης (με μετα-πλασμό) < αρχ. καινούργω (-έω) «ανδημιουργώ, ξεκινώ κάτι νέο» < καινός + -εργώ < έργον. Η γρ. καινούριος δεν δικαιολογείται ετυμολογικώς].

καινοφανής, -ής, -ές {καινοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} | καινοφανέσ-τερος, -τατος} 1. αυτός που εμφανίζεται για πρώτη φορά ΣΥΝ. νεοφανής, πρωτοφανής 2. (μτφ.) παράδοξος, πρωτακουστός 3. ΑΣΤΡΟΝ. **καινοφανής** (ο) (αγγλ. nova) ο αστέρας ο οποίος παρουσιάζει ξαφνικά ταχέως και έντονη αύξηση της λαμπρότητας του και επανέρχεται στα αρχικά επίπεδα λαμπρότητας μετά από μερικές ημέρες ή εβδομάδες (πβ. κ. λ. **υπερκαινοφανής**). — καινοφανώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. μεσν. < καινός + -φανής < φαίνωμαι].

καϊκής (ο) → καϊκτής

καϊτερ σύνδ. (αρχαιοπρ.) αν και, μολονότι.

[ETYM. αρχ. < και + -τερ, βεβαιωτικό μόριο]. **καιρικός**, -ή, -ό [μγν.] αυτός που σχετίζεται με τον καιρό (βλ. λ., σημ. 1), με την κατάσταση της ατμόσφαιρας: *κακές ~ συνθήκες* || ~ *μεταβολές*. καιρίος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που γίνεται στην κατάλληλη στιγμή· αποτελεσματικός: ~ *επέμβαση* ΣΥΝ. έγκαιρος, εύστοχος ΑΝΤ. άκαιρος, ανεπίκαιρος, παρακάτω, άωρος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει πρωταρχική και θεμελιώδη σημασία: ο *εχθρός προχωρεί στην κατάκτηση ~ θέσεων* || η *υπόθεση της παγκόσμιας ειρήνης είναι ζήτημα ~ σημασίας* ΣΥΝ. βασικός, κρίσιμος, αποφασιστικός 3. καθοριστικός: *δυνάμεις ανταρτών κατάφεραν ~ γτύπημα στον κύριο σταθμό ανεφοδιασμού τού κατακτητή* || (μτφ.) *ένας τέτοιος νόμος θα επιφέρει - πλήγμα στην ιδιοτική πρωτοβουλία* ΣΥΝ. μοιραίος: Φρ. **καίριο σημείο** ευπρόσβλητο και τρωτό σημείο | η *σφαίρα τον βρήκε σε - ΣΥΝ. αχλύλιος πέτρα*. — καιρία επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **δραστικός**. Κάιρο (το) {Καίρου} η πρωτεύουσα της Αιγύπτου και η μεγαλύτερη πόλη της Αφρικής.

[ETYM. < αγγλ. Cairo < араβ. (Al-) Kahira «νικηφόρος», πβ. προς τιμήν του Αραβα στρατηγού, ο οποίος κατέκτησε την Αίγυπτο το 969 μ.Χ. Το παλαιότερο αιγυπτ. όνομα της πόλης ήταν Khere-okeh | Kheri-aha «πε-διο μάχη», αντανακλώντας τον μύθο ότι σε εκείνη την περιοχή πο-λέμησαν δύο αρχ. αιγυπτιακές θεότητες]. **καιρός** (ο) 1. η κατάσταση της ατμόσφαιρας (θερμοκρασία, ένταση ανέμων κ.λπ.), οι επικρατούσες μετεωρολογικές συνθήκες: *χάλασε | άλλαξε απότομα ο ~* || *ωραίο ~ κάνει σημερα!* || *άσημος* | *άστατος* 1

κακός ! αίθριος | καλός -■ ΦΡ. (α) **δελτίο καιρού** η αναγγελία με τις προβλέψεις της Μετεωρολογικής Υπηρεσίας (β) **παντός καιρού** για όλες τις καιρικές συνθήκες (ι) (καταγρ.) ονομασία ορισμένων ελικοπτερόν που τα τεχνικά τους χαρακτηριστικά τους επιτρέπουν να πετούν νύχτα και να εκτελούν ειδικές αποστολές (π.χ. αερομεταφορά ασθενών σε περίπτωση επείγουσας ανάγκης), εφόσον όμως οι καιρικές συνθήκες δεν είναι ακραίες (ii) (μτφ.) ως χαρακτηρισμός προσώπου, οχήματος, κατασκευής κ.λπ. που αντεπεξέρχεται σε οποιοδήποτε συνθήκες: *ένα τζιπ - || αποδίδει εξίσου καλά σε οποιοδήποτε γήπεδο- είναι παίκτης ~ (γ) (οικ.) τον κακό σου τον καιρό!* ως αποδοκιμασία σε κάποιον: ~, *που θα μου πεις εμένα ότι δεν ζέρω τι λέω!* (δ) (εκφραστ.) **τού καλού καιρού** (i) πάρα πολύ: *έφαγε, ήπια ~ (ii) (για ύπνο) πολύ βαθιά: κοιμάται ~ 2. (συνεκδ.) το δελτίο καιρού (βλ. ΦΡ. σημ. 1), κυρ. όπως παρουσιάζεται στην τηλεόραση, στο ραδιόφωνο ή σε εφημερίδα: πότε θα πει τον ~: || συνηθίζουν να βάζουν τις νικήτριες των καλλιτεχνών να λένε (να παρουσιάζουν) τον καιρό στην τηλεόραση 3. (προφορ.) κακοκαιρία: *απ' ό,τι φαίνεται, θα 'χουμε - στο ταξίδι || κάνει καιρό || (κ. σε πληθ.) θα 'χουμε καιρούς · 4. στιγμή κατ'άλληλη για κάποια ενέργεια, ευνοϊκή κατάσταση: ήρθε ο ~ να πάρει τη μεγάλη απόφαση || (οικ.) ~ να του δίνουμε!* (πρέπει να φύγουμε) ΣΥΝ. ευκαιρία- ΦΡ. (α) (παροιμ.) **κάθε πράγμα στον καιρό του (κι ο κολοιός τον Αύγουστο)** για κάθε πράγμα υπάρχει η κατάλληλη στιγμή, η κατάλληλη χρονική περίοδος (β) **καιρός παντί πράγματι** (Π.Δ. Εκκλησ. Γ 1 τοις πάσι χρόνος και καιρός παντί πράγματι) για κάθε πράγμα υπάρχει η κατάλληλη στιγμή (για να γίνει) ΣΥΝ. κάθε πράγμα στον καιρό του (γ) (παροιμ.) **καιρός φέρνει τα λάχανα, καιρός τα παραπούλια** βλ. λ. *παραπούλι* 5. (για καρπούς, φυτά) ο χρόνος κατά τον οποίο ολοκληρώνεται η ωρίμαση, η κατάλληλη εποχή: *οι φράουλες δεν είναι ακόμη στον ~ τους || πέρασε ο ~ των σέκων · 6. ο χρόνος: ο ~ περνά || «και κάποιο δάκρυ αν θα κλάψει, θα το στεγνώσει ο ~» (τραγ.)- ΦΡ. (α) με τον καιρό (μεσν. φρ.) με την πάροδο του χρόνου: ~ θα ξεχαστούν όλα | θα συνέλθει (β) (παροιμ.) **ο καιρός είναι γιατρός** με την πάροδο του χρόνου κάθε μεγάλος ψυχικός πόνος αμβλύνεται 7. χρονική περίοδος (στο παρελθόν, το παρόν ή το μέλλον), εποχή: *τον - του πολέμου | του Ναπολέοντα || «στης ακρίβιας τον καιρό...» (τραγ.)- || (μειωτ.) αναλήψεις απ' τον - της γιαγιάς || τον παλιό καλό - || πέρι τέτοιον ~ έβραχε καταρακτωδώς- ΦΡ. (α) (μτφ.-σικπ.) **απ' τον καιρό τού Νόε** βλ. λ. Νόε (β) (καθην.) **έναν καιρό** (μεσν. φρ.) κάποτε: ~ δούλευα στην εταιρεία του μετά βρήκα καλύτερη δουλειά (γ) **από καιρό σε καιρό** | **κατά καιρούς** μερικές φορές, πότε-πότε, σε διάφορες χρονικές στιγμές: ~ επισκέπτομαι τον γιατρό μου και κάνω ένα τσεκάπ (δ) **μια φορά κι έναν καιρό** (στερεωμένη αργή παραμυθιού) κάποτε: ~ ήταν μια καλή βασίλισσα (ε) (παροιμ.) **ο καιρός γυρίσματα** για τις απρόβλεπτες μεταβολές που συμβαίνουν στη ζωή, για τις εκπλήξεις που επιφυλάσσει η ζωή (στ) **για δεξ καιρό που διάλεξε...** (από πληρέστερη φρ. «για δεξ καιρό που διάλεξε ο χάρος να με πάρει, τώρα που ανθίζουν τα κλαριά και βγάζει η γης χαρτάρη», στίχοι που λένε ότι τους είπε ο Αθανάσιος Διάκος, όταν τον ετοιμαζαν για τον θάνατο του, βλέποντας την ανοιξιάτικη ομορφιά της φύσης γύρω του) για κάτι το οποίο συμβαίνει σε περίοδο κατά την οποία δεν θα έπρεπε, κατά τη γνώμη μας, να συμβεί (ζ) **τω καιρό εκείνο...** (τω καιρό εκείνο) (σε αρχή αφηγησικής) για να δη-λωθ' ότι κάτι συνέβαινε πολύ παλιά 8. **καιροί** (οι) η εποχή, οι συνθήκες της ζωής, οι περιστάσεις: *οι ~ αλλάζουν || νέοι ~|| σε ~ χαλεπούς || δύσκολοι ~ για ερωτευμένους | πρίγκιπες (η σημερινή εποχή δεν εννοεί τους ερωτευμένους | τους πρίγκιπες) 9. (α) χρονικό διάστημα ορισμένης διάρκειας: *πόσον - ζεις εδώ; || είναι πολύς - που δεν έχω λάβει γράμμα του (β) (ειδικότε.) μεγάλο χρονικό διάστημα: -Είσαι καιρό εδώ; -Όχι, δύο βδομάδες μόνο || καιρό έχω να φάω σταφύλια || είναι καιρός που δεν έχω φάει σταφύλι (πέρασε πολύς χρόνος από τότε που έφαγα σταφύλια) 10. ο διαθέσιμος χρόνος: δεν έχω ~ για γάσιμο || έχεις λίγο ~, να σε ρωτήσω κάτι; ΦΡ. (α) **περνά τον καιρό** μου ασχολούμαι με κάτι, για να μην αδρανάω, για να μην πλήττω: *περνάει τον καιρό του στα καφεενία χαρτοπαίζοντας (β) γάνομ τον καιρό* μου ματαιοπονώ, κουράζομαι άδικα, χωρίς αποτέλεσμα: *μη χάνεις τον καιρό σου μαζί του- αφού βλέπεις ότι δεν σου δίνει σημασία (i) μ' χάνεις καιρό* βιάσου, ενέργησε αμέσως. [ETYM. αρχ., αββ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί διάφορες υποθέσεις, όπως η σύνδεση με το ρ. *κείρω* «κόβω» (με τη σημ. «αποφασιστική στιγμή, τμήμα χρόνου»), με το ρ. *κρίνω* και κύρω «συναντώ», αλλά προσκρούουν σε φωνητικές και σηματολογικές δυσχερείες. Η λ. χρησιμοποιήθηκε με ποικίλες χρονικές σημ., εκ των οποίων αρχική φαίνεται η σημ. «αποφασιστική στιγμή, κατάλληλο χρονικό σημείο». Στην ελληνιστική εποχή η λ. έλαβε τη σημ. του απροσδιόριστου χρονικού διαστήματος, της εποχής, ενώ δήλωσε επίσης τις μετεωρολογικές συνθήκες. Η φρ. *τού καλού καιρού* λεγόταν αρχικώς για φρούτα ή γεωργικά προϊόντα όρμια και εντός εποχής (λ.χ. σταφύλια, πορτοκάλια ~), αργότερα δε επεκτάθηκε σε οτιδήποτε γίνεται στην ώρα του (λ.χ. *κουβέντα, λόγος* ~). Στην αρχή διηγήσεων της Κ.Δ. απαντά μερικές φορές η φρ. *εν εκείνο τω καιρώ* (Ματθ. 12,1 και 14,1), πβ. κ. *Εφες*. 2,12: *ότι ήτε τώ καιρῷ εκείνῳ χωρίς Χριστοῦ*. καιροσκοπιsmός (ο) (κακόσ.) η αναζήτηση της κατάλληλης ευκαιρίας, από την οποία μπορεί να αποκομίσει κάποιος προσωπικά οφέλη: η *κυβέρνηση κατηγορεί την αντιπολίτευση* για ~ ΣΥΝ. οπρτοτυπιsmός, σπέκουλα. Επίσης καιροσκοπία (η) [1886]. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. opportunisme]. καιροσκόπος (ο/η) [μτγν.] (κακόσ.) πρόσωπο που καιροσκοπεί ΣΥΝ. σπεκουλαδόρος. — καιροσκοπός, -ή, -ό [1890], καιροσκοπικά επίρρ. καιροσκοπώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {καιροσκοπιsmός... | καιροσκοπία} (κα-κόσ.) Ι. περιμένο να παρουσιαστεί η κατάλληλη ευκαιρία, για να την*****

εκμεταλλετώ ΣΥΝ. σπεκουλάρο 2. είμαι καιροσκόπος. καιροφυλάκτησα ρ. αμετβ. [μτγν.] {καιροφυλάκτησα... | καιροφυλάκτησα} αναζητή τον κατάλληλη περίσταση, για να δράσω- παραμονεύω: ο *εχθρός | ο αντίπαλος | ο κίνδυνος καιροφυλάκτη* ΣΥΝ. караδοκώ, (κακόσ.) σπεκουλάρο. **Καίσαρ** (ο) {Καίσαρ-ος, -α} 1. *Γάιος Ιούλιος-* (100-44 π.Χ.) Ρωμαίος πολιτικός, στρατηγός και συγγραφέας, από τις σημαντικότερες προσωπικότητες του ρωμαϊκού κόσμου, που συνέβαλε αποφασιστικά στη μετάβαση από το καθεστώς της Δημοκρατίας (res publica) στη μοναρχία 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθην.) Καίσαρας. [ETYM. < μτγν. *Καίσαρ* < λατ. Caesar, αββ. ετύμου. Κατά μίαν άποψη, Caesar < caesus «τομή» < caedo «τέμνω, κόβω», επειδή ο Καίσαρ γεννήθηκε με τομή (η οποία ονοματίστηκε γι' αυτό «καισαρική»). Έχουν προταθεί επίσης οι συνδέσεις με τη λ. caesaries «κόμη», επειδή ο Καίσαρ γεννήθηκε με πυκνό μαλλί, ή με τις λ. caeruleus «κυανός - μελαχρινός» και caesius «γλαυκός» (χρώμα ματιών), χαρακτηριστικά που αποδίδονταν στον Ιούλιο Καίσαρα. Στη βιβλική φρ. *άπόδοτε τὰ Καισαρος Καισαρι* και *τά του Θεού τῷ Θεῷ* (Κ.Δ. Ματθ. 22, 21, Μάρκ. 12, 17, Λουκ. 20, 25) η λ. *Καίσαρ* προσωποποιεί κάθε κοσμική πολιτική εξουσία]. **καίσαρ** (ο) {καίσαρ-ος, -α | καίσαρων} ΕΤ. (ως τιμητικός τίτλος) Ι. (στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) ο αυτοκράτορας- ΦΡ. *τα τού Καισαρος του καισαρι* (*άπόδοτε οὖν τὰ Καισαρος Καισαρι* και *τά του Θεού τῷ Θεῷ*, Κ.Δ. Ματθ. 22, 21) για την ανάγκη να αποδίδεται στον καθενα αυτό που πρέπει, αυτό που οφείλεται, που του αρμόζει 2. (στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία) ανώτατος αξιωματικός · 3. (μτφ.-κακόσ.) αυτό που εκδηλώνει εξουσιαστικές τάσεις, που φέρεται δεσποτικά και αλαζονικά. Επίσης *καίσαρας*. — (υποκ.) καισαρισκος (ο) (σημ. 3). [ETYM Βλ. λ. *Καίσαρ*]. **Καίσαρη** (η) {-ας κ. -είας} ιστορική πόλη της Μικράς Ασίας. [ETYM μτγν. < λατ. Caesarea (Cappadociae), ονομασία που δόθηκε κατά τον Ιο αι. μ.Χ., όταν η πόλη έγινε πρωτεύουσα της ρωμαϊκής επαρχίας της Καππαδοκίας. Όμοια προέλευση έχει και η σημερινή τουρκ. ονομασία Kayseri]. καισαρικός, -ή, -ό Ι. αυτό που σχετίζεται με *καίσαρα*: ~ *αξίωμα* · 2. ΙΑΤΡ. **καισαρική (τομή)** η χειρουργική διάνοιξη της μήτρας μέσω των κοιλιακών τοιχωμάτων και η εξαγωγή του εμβρύου, όταν ο φυσιολογικός τοκετός κρίνεται αδύνατος. Επίσης *καίσαρες*, -α, -ο [μτγν.]. [ETYM μεσν. < μτγν. *Καίσαρ*. Η ιατρ. σημ. αποτελεί μεταφορά του γαλλ. (incision) césarienne < λατ. caesus «τομή» < caedo «τέμνω, κόβω». Για τη σύνδεση με τον Ιούλιο Καίσαρα, άποψη που παραδίδεται από τον Λατίνο συγγραφέα Πλίνιο, βλ. λ. *Καίσαρ*]. **καισαρισμός** (ο) [1870] (κακόσ.) η συγκέντρωση όλων των εξουσιών σε ένα άτομο ΣΥΝ. απολυταρχία, τυραννία. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. césarisme]. **καιροσκοπιsmός** (ο) [1864] ΕΚΚΛΗΣ. πολιτικακό σύστημα, κατά το οποίο η εξουσία του κράτους είναι απόλυτη και η Εκκλησία είναι υποταγμένη σε αυτό. **καίσι** (το) (λαϊκ.) ποικιλία βερίκοκου με γλυκό κουκούτσι: ~ *βερίκοκο* και *το κουκούτσι αμύγδαλο*. [ETYM < τουρκ. kaysi]. **καίσι** (η) (διαλεκτ.) ποικιλία βερίκοκιάς. **καίσιο** (το) [1892] {καίσιου} ΧΗΜ. Ι. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cs) αργυρόλευκο χρώματος, το δραστηριότερο και ίσως μαλακότερο από όλα τα μέταλλα (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) 2. **καίσιο-137** ραδιενεργό ισότοπο του καίσιου, που αποτελεί ένα από τα κύρια συστατικά της ραδιενεργού τέφρας και απελευθερώνεται ως αποτέλεσμα πυρηνικών εκρήξεων. [ETYM < νεολατ. caesium < λατ. caesius «γλαυκός - κυανός»]. **καίσι** συνδ. (λόγ.) αν και, μολοντί: ~ *δεν είναι φίλος μου, θα τον βοηθήσω* || ~ *δυσάρεστο, θα το πω*. [ETYM αρχ. < *καί* + *-σι*, βεβαιωτικό μόριο, πβ. κ. *ή-τοι*]. **καίω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καίς, καίει, καίμε, καίτε, καίνε | έκαμα, κάκη, καμένος} ♦ (μετβ.) Ι. καταστρέφω με φωτιά: *εμπρηστές έκαμαν χιλιάδες στρέμματα δάσους || έκαμε όλες τις παλιές φωτογραφίες- ΦΡ. (α) **θα καίει το πελεκούδι*** βλ. λ. *πελεκούδι* (β) (μτφ.) **κοντά στα ξερά καιγοντα και τα χωρά** βλ. λ. *ξερός (γ) (μτφ.) **καμένη γη*** (i) σε φρ. όπως: *τακτική της* ~ (η πολεμική τακτική κατά την οποία ο στρατός που υποχωρεί καταστρέφει οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιήσει στον εχθρό που ακολουθεί, π.χ. καλλιέργειες, εργοστάσια, γέφυρες κ.λπ.) (ii) (ως πολιτική έκφραση) η κατεστραμμένη οικονομία: *παραλάβαμε - από την προηγούμενη κυβέρνηση 2. (α) καταναλώνω ως καύσιμη ύλη: ~ **κάρβουνο** | **βενζίνη** | **πετρέλαιο** || (για αυτοκίνητα) **πόσα λίτρα καίει το χιλιόμετρο**; (β) χρησιμοποιώ ως προσάναμμα: - **ξύλα** | **κούτσουρα**- ΦΡ. (μτφ.) **δεν μου **καίγεται καρφί***** βλ. λ. *καρφί* 3. προκαλώ φθора, καταστρέφω ή αλλοιώνω (κάτι), είτε υπερθερμαίνοντάς το είτε εκθέτοντάς το σε πολύ χαμηλές θερμοκρασίες: *έκαμα το ποκάκιμο στο σιδέρωμα || το χιόνι έκαμα τα σπαρτά || κάηκε η ασφάλεια από βροχικόκλυμα || έκαμα το φαγητό (το άφησα στη φωτιά περισσότερη ώρα από όση έπρεπε)*: ΦΡ. (μτφ.) **καίω τη γούνα** (κάποιου) βλ. λ. *γούνα* 4. εξαντλώ κάτι, ώσπου να μη λειτουργεί άλλο, το γαλό: *μην αφήνεις το ραδιοφωνάκι συνέχεια ανοιγτό, γιατί θα κάψει τις μπαταρίες* του 5. υποβάλλω σε υψηλή θερμοκρασία (με βραστό νερό, με καυτηριασμό) για εξόντωση των μικροβίων: *κάηκε τη βελόνα, προτού ¹⁴ χρησιμοποιήσεις* 6. (για έμψυχα) (α) σκοτώνω με φωτιά: *τον έκαμαν ζωντανό (β) προκαλώ έγκαυμα: ο ήλιος μου έκαμε την πλάτη (γ) (για νεκρό) αποτερονών: στην αρχαιότητα έκαγαν τους νεκρούς (δ) προκαλώ πόνο όταν φέρνω σε επαφή (κάτι) με (κάτι καυτό): ήπια καφέ καυτό και κάηκε η γλώσσα μου (ε) τσούζω: τον έκαμε το σιτό-*

πνεύμα που του έβαλα στην πληγή 7. (μτφ.-για πρόσ.) προζενό κακό σε (κάποιον), γίνωμα αιτία για να καταστραφεί (κάποιος): τον έκαψες με αυτό που πήγες και είπες στον διευθυντή του- ΦΡ. **μάρκα μ' έκαψες** βλ. λ. *μάρκα* 8. (μτφ.) χρησιμοποιοί (ικανότητα, προσόν) με τρόπο μη επωφέλι, καταστρέφοντας τα: μη λες τα καλύτερα σου αστασία όταν το κοινό είναι κουρασμένο, γιατί τα καίς! ♦ (αμετβ.) 9. είμα κανός, εκπέμπο υψηλή θερμοκρασία: καίει ο ήλιος | το φαγητό 10. είμα αναμμένος: το καλοριφέρ | η μηχανή καίει στο φουλ 11. (μτφ.-για πρόσ.) έχω πυρετό- ΦΡ. **καίει και δεν καπνίζει** για μοχθηρό και ύπουλο άνθρωπο 12. (μτφ.) έχω μεγάλο ενδιαφέρον, κυρ. επειδή μπορώ να προκαλέσω μεγάλη βλάβη, να εκθέσω, να ενοχλήσω: θέμα | ρεπορτάζ που καίει || έκανε αποκαλύψεις που καίνε! ΦΡ. (κάποιον) **καίει (κάτι)** για περιπτώσεις που κάποιον τον απασχολεί και τον προβληματίζει έντονα (κάτι), επειδή τον επηρεάζει καθοριστικά: οι αλλαγές που προσθύνονται στην κοινωνική ασφάλιση καίνε χιλιάδες εργαζομένους 13. σε φρ. που δηλώνουν μεγάλη διασκέδαση, ξεφάντωμα: τη μέρα που θα πάρεις το πτυχίο σου **θα το κάγουμε** || **χweis βράδι, πήγαμε στα μουσούκια και το κάγουμε** ♦ (μεσοπαθ. **καίωμα**) 14. καταστρέφω από φωτιά: κάηκαν πολλά στρέμματα πευκοδάσους 15. παθίωνο έγκλημα, κίνηση: κάηκε από το καντό λάδι ΦΡ. (παροιμ.) **όποιος καίει με τον | στον χυλό, φουάει και το γαιούρι** βλ. λ. *γαιούρι* 16. (μτφ.) βρίσκομαι σε πολύ δύσκολη θέση, χάνομαι, καταστρέφομαι: *έχομε καίει με τις ανατιμήσεις στα καύσιμα!* ΦΡ. **ζήτω που καίηκα** βλ. λ. *ζήτω* 17. (συχνά ως προειδοποίηση ή απειλή) παθίωνο μεγάλο κόπο: αν ανοίξεις το στόμα σου, **κάηκες!** || **θα καούνε, αν βγουν αυτά στη δημοσιότητα** 18. επείγομαι, έχω να φέρο εις πέρας πολλά καθήκοντα: αυτός καίγεται με τις εκλογές και θα σκεφτεί την ξεκούραση του: || **εδώ καίγομαστε και συ μου μιλάς για άδεια**; ΦΡ. **εδώ ο κόσμος καίγεται | χάνεται...** σε περιπτώσεις που κάποιος ασχολείται με πράγματα επουσιόδη, δευτερεύοντα, ενώ υπάρχουν σοβαρά, επείγοντα θέματα: ~ *κι αυτή σκέφτεται τις διακοπές του* 19. διακατέχομαι από έντονα συναισθήματα (κυρ. ερωτικού πόθου): ~ *από επιθυμία | έρωτα | πάθος*-ΦΡ. **καίγομαι για (κάποιον | κάτι)** (i) (για πρόσ.) ποθώ (κάποιον) (ii) (για πράγματα) επιθυμώ πολύ (κάτι): *δεν καίγομαι και τόσο για αυτό το φόρεμα, ώστε να δώσω τόσα χρήματα* 20. (σε χαρτοπαίγιο) ξεπερνά το καθορισμένο όριο βαθμών, βγαίνω από το παιχνίδι, χάνω: αν το άθροισμα των χαρτιών ξεπεράσει το 31 **καίγομαι**-ΦΡ. **καμένο χαρτί** (i) (σε χαρτοπαίγιο) το χαρτί που δεν μπορεί πια να χρησιμοποιήσει ο παίκτης (ii) (μτφ.) κάτι ή κάποιος που δεν είναι πια δυνατόν να αξιοποιηθεί: μετά την αποτυχία του να εκλεγεί δήμαρχος, θεωρείται ~ για την ηγεία του κόμματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός, θερμότητα, μετοχή, συμπάθεια*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *kaF-|έου < *qāu-, συνισταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *qeu- «καίω, ανάβω»], πβ. λιθ. *kuļės* «καυσόξυλο». Ομόρρ. *καϊ-μα, καϊ-σις (-η), και-τηριάζω, πωρ-καϊά, έγ-καμα* κ.ά.]. **κακά** (τα) (στο λεξιλόγιο των νηπιών) τα περιττώματα, τα κόπρανα:

κάνω τα ~ μου. **κακά** επίρρ. → **κακός** **κακά** β | (το) → **κακκάβι** **κακαβιά** (η) → **κακαβιά** **κακαδιά** ρ. αμετβ. {κακάδιας-α, -μένος} (λαϊκ.) (για τραίματα) **βγάω** **κάκαδο** (βλ.λ.). **κάκαδο** (το) 1. η κρούστα που σχηματίζεται στην επιφάνεια πληρών, εξανθημάτων κ.λπ. 2. η ξεραμμένη βλάννα της μήτης. Επίσης **κακάδι**. — **κακαδάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. Από το θ. *κα- του ρ. καίω* με διπλωση και επανάληψη. Εντούτοις, αν ως αρχικό τύπο χαρακτηρίζουμε το *κάραδο*, τότε η λ. *πιθ.* προέρχεται από το μεσν. *καρκάλλι < καρακάλλιον*, υποκ. του λατ. *caracalla* «κουκούλα». **κακανθρώπιμο** (το) {κακανθρώπιμ-ατος | -ατα, -άτων} (διαλεκτ.) (κυρ. στον πληθ.) οι καλικάντζαροι (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κακανθρώπιω* «γίνωμα κακός άνθρωπος - βρικολάκας» < *κακ(ο)- + άνθρωπιω < άνθρωπος*]. **κακάο** (το) [1854] {κακάο | χωρ. πληθ.} 1. η γλυκόπικρη ουσία σε σκόνη, που λαμβάνεται από την επεξεργασία των σπόρων του κακαόδε-ντρού, αφού ψηθούν και αφαιρεθεί μερικώς το λίπος τους 2. οι σπόροι του κακαόδε-ντρού- (συνεκδ.) 3. το ρόφημα που παρασκευάζεται με βρασμό της αλεσμένης σκόνης του κακαόδε-ντρού με νερό ή και γάλα, *ζάχαρη: απολαυστικό | ζεστό* ~ 4. το κακαόδε-ντρο. [ΕΤΥΜ. < ισπ. *cacao* < *cacahuatl*, λ. της γλώσσας Ναχουάτλ, που δήλωνε τους σπόρους του κακαόδε-ντρού], **κακαόδε-ντρο** (το) [1852] αειθαλές τροπικό δέντρο, ιθαγενές της Ν. Αμερικής, που φθάνει σε ύψος τα 10 μέτρα, έχει κίτρινους λοβούς σε σχήμα αγγουριού με κόκκινες κηλίδες, που περιέχουν 25-40 σπόρους, οι οποίοι χρησιμοποιούνται στην παραγωγή σοκολάτας ή, αλεσμένοι, ροφήματος. **κακαρίζω** ρ. αμετβ. {κακάρισα} 1. βγάωω τη χαρακτηριστική φωνή της κότας 2. (μτφ.) γελάω ή και φλυαρώ με θόρυβο: *Τι κακαρίζεις; Τόσο ασταίο σου φάνηκε*; — **κακάρισμα** (το), **κακαριστός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μεσν., ονοματοποιημένη λ. από τη φωνή της κότας]. **κακαρώ** ρ. αμετβ. {κακάρω-σα, -μένος} (εκφραστ.) στη ΦΡ. **τα κακαρώ** σπαθίω. — **κακάρωμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*. [ΕΤΥΜ. Αναδιπλασιασμός της τ. του ρ. *καρώνω* < αρχ. *καρώ (-όω)* «πέφτω σε λήθαργο», βλ. λ. *κάρωμα, κάρωση*]. **κακάσχιμος**, -η, -ο (εκφραστ.) εξαιρετικά άσχημος, δύσμορφος. — **κακάσχημα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*. **κακείθεν** επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. **ένθεν κακείθεν** (ένθεν *κάκειθεν*) και από τις δύο πλευρές, αμφότεροθεν: στην εξωτερική μας πολιτική δεχόμαστε επιθέσεις ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάκειθεν < και εκείθεν* (με κράση)].

κακείσε επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. **τήδε κακείσε** (τήδε *κάκεισε*) εδώ και εκεί, πέρα δώθε.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάκεισε < και εκείσε* (με κράση), όπου το *έκεισε* δηλώνει κατεύθυνση].

κακέκτυπος, -η, -ο [1889] (λόγ.) 1. (για έντυπα) αυτός που παρουσιάζει λάθη και ελλείψεις κατά την εκτύπωση ΣΥΝ. **κακοτυπωμένος** 2. (ειδικότ.) **κακέκτυπο** (το) γραμματόσημο που παρουσιάζει σημαντικές παραλλαγές από τον κανονικό τύπο στο χρώμα, στην εικόνα κ.λπ., οι οποίες οφείλονται σε λάθη κατά την εκτύπωση και για τον λόγο αυτό έχει μεγάλη συλλεκτική αξία 3. (μτφ.) αυτός που δεν μιμείται με επιτυχία το πρότυπο του: το εκαιδευτικό σύστημα που εφαρμόστηκε, ήταν ~ *αντίγραφο αντιστοιχούσαν ευρωπαϊκό*. [ΕΤΥΜ. < *κακ(ο)- + έκτυπος*].

κακέμφατος, -η, -ο (λόγ.) 1. (λόγος) που προξενεί άσχημη εντύπωση, που έχει κακή σημασία ΣΥΝ. **απρεπής, άσεμνος, αισχρός** 2. **κακέμφα-το** (το) η χρήση στον λόγο λέξεων ή συλλαβών, από τη συνεκφορά των οποίων προκύπτει αισχρό ή διαφορετικό νόημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κα-κόσμημα*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *κακ(ο)- + έμφατος < εμφαίνω*].

κακεντρέχης, -ής, -ές {κακεντρέχ-ους | -είς (ουδ. -ή) | κακεντρέχ-εστ-ερος, -ατός} αυτός που χαρακτηρίζεται από μίσος και κακία: *το πάθημα του προκάλεσε ~ γέλια* || ~ *σγόλιο* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. **χαρέκακος, κακόβουλος, δόλιος, φθονερός, μοχθηρός**. — **κακεντρέχως** επίρρ. [μτγν.], **κακεντρέχεια** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *κακ(ο)- + έντρεχής* «ικανός, έτοιμος» < εν- + *τρεχής < τρέχω*].

κακέω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κάκεωα} (προφορ.) γίνωμα κακός: *έχει κα-κέωι τελευταία και δεν δέχεται συμβουλές από κανέναν*.

κακήν κακός (λόγ.) με τον χειρότερο, τον πιο ανάρμοστο τρόπο, διά τής βίας: *τον έδιωξε ~*.

[ΕΤΥΜ. Έκφραση που αναφερόταν αρχικά μόνο σε θηλ. κατά παράλειψη της αιτιολογικής μτχ., π.χ. την *εξολόθρευσε, κακήν (ούσαν), κακώς* (πβ. αρχ. φρ. «άπο σ' άλλο κακόν κακός»)].

κακήν κακός. Πρόκειται για επιρρηματική φράση που σημαίνει «με πολύ άσχημο τρόπο» και που σήμερα χρησιμοποιείται άκριτα στο θηλυκό γένος του επιθέτου (κακήν). Η φρ. ξεκίνησε από πληρέστερες γλωσσικές δομές με το επίθ. **κακός** ως κατηγορούμενο του αντικειμένου (σε αιτιατική πτώση) και με το επίρροπο **κακός** που δημιουργούσε παρηχρηστική: *Την εξολόθρευσε, κακήν* (ενν. *ούσαν*), *κακός - Τους έθανάτωσε, κακούς* (ενν. *ονάς*), *κακός -Το εξαπέστειλε, κακόν* (ενν. *δν*), *κακός, Βεβαίως* (ενν. περίπτωση που το **κακός** δεν θα ήταν κατηγορούμενο του αντικειμένου, αλλά θα αναφερόταν στο υποκείμενο του ρήματος, είναι προφανές ότι θα εκφερόταν σε ονομαστική πτώση: *Έθωγε, κακός* (ενν. *όν*), *κακός - απέθανε, κακή* (ενν. *ούσα*), *κακός - Έθανάτωη, κακόν* (ενν. *δν*), *κακός*. Λόγως χρήσεως που χρησιμοποιούν τέτοιους τύπους (**κακός κακός, κακούς κακός** κ.τ.ό.) ακολουθούν αρχαιοπρεπές ύφος.

κάκητα (η) [χωρ. γεν. πληθ.] (λαϊκ.) 1. αίσθημα κακίας, εχθρότητας ή μίσους 2. θυμός, οργή.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κακός + -ητα*, με επίδρ. των ουσ. σε -ητα, πβ. κ. *άργητα*].

κακία (η) [αρχ.] {κακιών} 1. η διάθεση για κακό, το να είναι κάποιος κακός: *έχει ~ μέσα του* || *τα λέει όλα αυτά από ~* || *δείγνω - απέναντι σε κάποιον* || *βλέμμα γεμάτο ~* || *αφήστε τις ~ και τα μίσω* ΑΝΤ. **καλοσύνη** ΦΡ. (α) **κρατά κακία σε (κάποιον)** δεν ξεχνά το κακό που μου έκανε (κάποιος), μνησικακό εναντίον (κάποιου): *κόμμα του κρατά κακία για το φέροσμο του*; (β) **η κακία θα σου μείνει** ως απάντηση σε κάποιον που μας έχει πει κάτι άσχημο ή αρνείται να μας βοηθήσει (ενώ μπορεί) 2. (συνεκδ.) **κακεντρέχης λόγος**: *τι ~ θα πεις πάλι*; (βλ. κ. λ. *κακός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολαρία*.

κάκια (η) [χωρ. πληθ.] (λαϊκ.) εχθρότητα, ψυχρότητα.

κακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κακίωα} επιπλήτω κάποιον (για τη συμπεριφορά ή τις πράξεις του): *τον κακίζω για έλλειψη αντικειμενικότητας* ΣΥΝ. **κατηγόρω, ψέγω, αποδοκιμάζω** ΑΝΤ. **επαινώ, εγκομιάζω**.

κακίζω - **κακιώνω**. Το **κακίζω** συντάσσεται με αιτιατική και σημαίνει «αποδίδω ευθύνες σε κάποιον για κάτι κακό που έγινε»: *Όλοι τον κακίζω που ως επιστήμονας, ειδικός σε αυτό το θέμα, απέφυγε να πάρει θέση, για να μην τους δυσαρεστήσει*. Το **κακιώνω** σημαίνει «κρατάω κακία, θυμώνω σε κάποιον για κάτι που με ενόχλησε»: *Μην τον κακιώσεις που δεν μίλησε καλά στη φίλη σου*.

κάκιστος, -η, -ο πάρα πολύ κακός ΣΥΝ. **χειρίστος** ΑΝΤ. **άριστος, κάλλιστος**. — **κάκιστα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. του επιθ. **κακός**].

κακίστρα (η) [χωρ. γεν. πληθ.] (καθημ.) γυναίκα δύστροπη, μοχθηρή και χαϊρέκακη ΣΥΝ. **στριμμένη, στρίγγλα, μέγαλα**. Επίσης (εκφραστ.) **κακίστρο**.

[ΕΤΥΜ. < *κακίζω* (από το θ. του αορ. *κάκια-α*) + *-τρα*, κατά τα *μοδίστρα, χιον-ίστρα, κούδου-ίστρα* κ.ά.].

κακιώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κακίω-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. κυριεύομαι από φθόνο (για κάποιον): *μην κακιώνεις μαζί μου* 2. **δυσαρεστούμαι, θυμώνω**: *κακίονα όταν τον λένε την αλήθεια* 3. **διακόπτω** τις φιλικές μου σχέσεις με κάποιον: *είναι κακιωμένοι και δεν μιλιούνται* ΣΥΝ. **ψυχραίνω, παρεξηγώμαι** ♦ 4. (μετβ.) **κάνω** (κάποιον) να θυμώσει, να στραφεί εναντίον (κάποιου): *πρόσέξε μην τον κακιώ-σεις- μίλα του με τρόπο*. — **κακίωμα** (το).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακίζω*.

κακκάβι (το) (σχολ. ορθ. *κακάβι*) {κακκαβ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μεγάλο χάλκινο ή ορειχάλκινο μαγειρικό σκεύος, καζάνι. Επίσης κακκάβη (η) [αρχ.].

[ETYM, < αρχ. κακκάβιον, υποκ. του ουσ. *κακκάβη* «ρήτρα», πιθ. δάνειο σημ. προελ., πβ. ακκαδ. kukkub(b)u], κακκαβιά (η) (σχολ. ορθ. *κακαβιά*) 1. το περιεχόμενο του κακκαβιού, η χωρητικότητα του ΣΥΝ. καζανιά 2. η σούπα που φτιάχνεται από τον ζωμό διαφόρων μικρών ψαριών βρασμένων μαζί. **κακό** (το) [αρχ.] 1. (ως γενική έννοια) το στοιχείο που αντιβαίνει στους ηθικούς νόμους ή που προκαλεί συμφορές: ο άνθρωπος από τη φύση του *ρέπει προς το -* || *πρέπει να διαλέξεις ανάμεσα στο καλό και το ~* || (και με μεταφυσική έννοια) το πνεύμα | οι δυνάμεις του (-πβ. λ. *καλό, αγαθό*) || ο άνθρωπος αυτός είναι η *προσωποποίηση του κακού* 2. *πίχλιμα*, *δυσάρεστη κατάσταση* ή ενέργεια: ο πόλεμος είναι μεγάλο ~ || *άθελα του μου έκανε μεγάλο ~* || *ανάμεσα στα δύο ~ διάλεξα το μικρότερο* ΣΥΝ. βλάβη, ζημιά 3. οτιδήποτε συμβαίνει απρόοπτα και φέρνει δυστυχία: ατύχημα, συμφορά: *πάθαμε μεγάλο ~* || *έχεται το ~ τον άλλον* ΦΡ. (α) *το 'χω σε κακό* το θεωρώ κακοτυχία, κακό οτιών (β) *κακό να σου 'ρθει | να α' εύρει* (ως κατάρα) (γ) ενός *κακού μύρια έπονται* (*μύρια* «δέκα χιλιάδες» αντί του ορθότ. *μύρια* «άπειρα») τη μία συμφορά ακολουθούν πολλές άλλες (δ) *...και κακό επιτακτικός για τη δήλωση* μεγάλου πλήθους ή φασαρίας: *κόσμος ~* (φασαρία, θόρυβος) || *βροχή - (ε) το 'κόνο* μάτια, ανώφελα: ~ τον παρακαλούσα να με *συγχωρήσει* || *τον φώναζε, μα ~, εκείνος δεν άκουγε* || «οι καταγγελλόμενοι για την οικολογική καταστροφή του παραδοσιακού οικισμού πήγαν ~» (εφημ.) ΣΥΝ. (λόγ.) εις μάτην (στ) *σκάω από το κακό μου* υποφέρω αναλογιζόμενος αυτό που έπαθα: *όταν σκέφτομαι τι είχα και τι έχασα, ~!* (ζ) *κιτρινίζω | πρασινίζω από το κακό μου* αισθάνομαι πολύ δυσάρεστα για αρνητική εξέλιξη ή λόγω ζήλιας: *περίμενε ότι με τις γνωριμίες που διέθετε θα έπαυρνε αυτός τη δουλειά* όταν την έδωσαν σε άλλον *πρασίνισε από το κακό του* (η) *καλού-κσκού | για καλό και (για) κακό* (μεσν. φρ.) για κάθε ενδεχόμενο: *συννέφιασε, δεν παίρνεις μαζί σου την ομπρέλα -;* (θ) *πη-γαίνω από το κακό στο χειρότερο* (μεσν. φρ.) διαρκώς επιδεινώνομαι (ι) *αναγκαίο κακό* βλ. λ. *αναγκάσιος* (ια) *μικρό το κακό* δεν έγινε | δεν είναι μεγάλη ζημιά: *-Οχ! Έσπασα το ποτήρι! -Μη σκας' ~* (ιβ) *οικεία κακά* αρνητικές καταστάσεις ή συμφορές που αφορούν εμάς, οι δικές μας συμφορές: *αποθεύουν συστηματικά να μιλούν για ~* 4. το μειονέκτημα, ελάττωμα: *έχει το ~ ότι κινιζεί πολύ* || *κάθε πρόταση έχει τα καλά της και τα ~ της* ΑΝΤ. πλεονέκτημα, προτέρημα ΦΡ. *το κακό είναι...* για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δώσουμε έμφαση σε αρνητική ιδιότητα, αρνητική συγκυρία κ.ά.: *το κακό με αυτόν τον άνθρωπο είναι ότι δεν ζέρεις πότε μιλεί σοβαρά και τότε αστειεύεται* ΑΝΤ. το καλό είναι... κακό-κ. κακό-κ. κακ-ά συνθετικό που δηλώνει: 1. ασχήμια ή δυσάρεστη κατάσταση: *κακο-φωνία, κακο-γράφος, κακό-κεφος, κακο-ζώ* 2. βλάβη ή δυσμενής: *κακό-τυχος, κακο-μεταχειρίσματα, κακο-τάξιμος* 3. εχθρότητα ή κακή προδιάθεση: *κακό-πιστος, κακό-βουλος, κακο-ήθεια* 4. χαμηλή ποιότητα ή αρνητικό τρόπο: *κακ-έκτυπος, κα-κο-φτιασμένος, κακο-ντυμένος, κακο-πληρωτής* 5. ανεπάρκεια: *κα-κο-φωτισμένος, κακο-πληροφορημένος* 6. επίταση τής αρνητικής σημασίας του β' συνθετικού: *κακ-άσχημος*. [ETYM Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *κακός*], κακοαναθρεμμένος, -η, -ο αυτός που δεν έχει λάβει καλή ανατροφή, που αγνοεί βασικούς κανόνες καλής συμπεριφοράς ΣΥΝ. ανάγωγος, κακομαθημένος ΑΝΤ. καλοαναθρεμμένος, κακοβάζω κ. κακοβάνω [μεσν.] ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κακοβάνω, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) *βάζω* κάτι σε ακατάλληλη ή αταίριαστη θέση ♦ 2. (αμετβ.) *βάζω* κακό με τον νου μου: *πέντε λεπτά άργησε, μην κακο-βάσεις!* ΣΥΝ. κακομελετώ, κακολογίζω 3. (ιμχ. *κακοβαλμένος*, -η, -ο) αυτός που έχει άσχημη (σωματική) κατασκευή, ασουλούπωτος ΑΝΤ. καλοβαλμένος, κακόβουλος, -η, -ο 1. αυτός που έχει δύσκολο χαρακτήρα, δύστροπος ΣΥΝ. στριμμένος, στρυφνός, ανάποδος ΑΝΤ. καλόβουλος 2. άβολος: ~ *κάθισμα* ΑΝΤ. βολικός. — **κακόβουλα** επίρρ. [ETYM, < κακό- + -βόλος < *βολή*], κακόβουλος, -η, -ο [αρχ.] 1. (για πρόσ.) αυτός που επιθυμεί ή επιδιώκει το κακό άλλου: οι *εφημερίδες έπασαν θύματα κακόβουλον πληροφοριοδοτών* ΣΥΝ. χαιρέκακος, κακεντρεχής, κακοήθης ΑΝΤ. καλοπροαίρετος 2. αυτός που γίνεται με κακή πρόθεση: ~ *φήμη* | *κριτική* | *ενέργεια* | *διάδοση* | *δημοσίευμα*. — κακόβουλα επίρρ., *κακο-βουλία* (η) [μτγν.], κακογεννήτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (γυναικα ή θηλυκό ζώο) που γεννά με μεγάλη δυσκολία. Επίσης κακόγεννη, κακόγεννος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που γεννά με δυσκολία ΑΝΤ. καλό-γεννος, ευκλόγεννος. — κακογεννώ ρ. {-άς...}. κακογεννώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {κακογεννάς...} | κακογεράσ-α, -μένος} 1. γερνώ πρόωρα, αποκτώντας ρυτίδες και άλλα σημάδια γεροντικής ηλικίας που με ασχημαίνουν 2. έχω δυστυχημένα γεράματα. κακόγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συνηθίζει να κακολογεί τους άλλους: *πάλι πέταξαν το φαρμάκι τους οι ~* ΣΥΝ. φαρμακόγλωσσος. — κακόγλωσσα (η) [μτγν.], κακογλωσσεύω ρ. κακόγνωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει δύσκολο, ιδιότροπο χαρακτήρα: δύστροπος ΣΥΝ. στριμμένος, ανάποδος, κακόβουλος ΑΝΤ. κα-

λόγνωμος. — **κακογνωμία** [μεσν.] κ. κακογνωμία (η). κακόγουστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη καλαισθησίας, καλού γούστου: ~ *ντύσιμο* | *φάρσα* | *αστείο* ΣΥΝ. ακαλαίσθητος, κιτς ΑΝΤ. καλαίσθητος. — **κακόγουστα** επίρρ., κακογουστία (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτά. κακογραμμένος*, -η, -ο [μεσν.] 1. γραμμένος με κακό γραφικό χαρακτήρα, *δυσανάγνωστος: ~ επιστολή* ΑΝΤ. καλογραμμένος 2. γραμμένος με τρόπο που παραβιάζει κανόνες του γραπτού λόγου (π.χ. με ασυνταξίες, ανορθογραφίες, κακή διατύπωση ή έλλειψη συνοχής): ~ *άρθρο* | *διήγημα* ΑΝΤ. καλογραμμένος, κακογράφος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που έχει κακό γραφικό χαρακτήρα, που γράφει *δυσανάγνωστα* ΑΝΤ. καλλιγράφος. — **κακογραφία** (η) [1871]. **κακοδαίμονια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η κακοτυχία: η ~ *που τον δέρνει δεν έχει προηρομένο*, κακοδαίμων, -ων, -ον [αρχ.] {κακοδαί-μονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνιον} (λόγ.) αυτός που έχει κακή τύχη, δυστυχημένος ΣΥΝ. ευδαίμων, ευτυχής, καλότυχος. — κακοδαίμων ρ. [αρχ.] {-εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. κακοδιάθετος, -η, -ο [1871] 1. αυτός που δεν έχει κέφι, που έχει άσχημη διάθεση ΣΥΝ. κακόκερος ΑΝΤ. καλοδιάθετος, κεράτος, ευδιάθετος 2. αυτός που αισθάνεται ελαφρώς ασθενής, αδιάθετος. — **κα-κοδιαθεσία** (η) [1863], κακοδιαχείριση (η) [1897] {-ης κ. -ίσεως} | χωρ. πληθ.} η *αποτελεσματική* ή και *επιζήμια διαχείριση*: η ~ *των οικονομικών τής εταιρείας την οδήγησε σε πτώχευση* || ~ *της περιουσίας* | *τον εθνικών ζητημάτων* | *τής κληρονομιάς* | *του δημοσίου χρηματός*, κακοδικία (η) [αρχ.] {κακοδικίων} ΝΟΜ. 1. η δικαστική απόφαση που αντιβαίνει στους νόμους και στο δίκαιο ΣΥΝ. αδικοκρίσια ΑΝΤ. ευδικία, δικαιοκρισία 2. *αγωγή κακοδικίας* αγωγή με αίτημα να υποδικαστεί η αξίωση αποζημίωσης του ενάγοντα εναντίον του δικαστή ή δικαστικού υπαλλήλου ή του δικηγόρου του που παράνομα και υπαίτια τον ζημίωσαν. κακοδιοκίηση (η) [1888] {-ης κ. -ίσεως} | χωρ. πληθ.} η κακή διοίκηση λόγω έλλειψης διοικητικής ικανότητας ή διαφθοράς: η ~ *που επικρατεί στα κρατικά νοσοκομεία στρέφει τους ασθενείς στις ιδιωτικές κλινικές*, κακοδιοικούμαι ρ. μετβ. αποθ. [μεσν.] {κακοδιοικείται...} | κακοδιοι-κή-θηκα, -μένος} διοικούμαι με εσφαλμένο και ακατάλληλο τρόπο: *κακοδιοικούμενος οργανισμός*. — **κακοδιοίκησης**, -η, -ο [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*, κακοδόκος, -η, -ο αυτός που πιστεύει σε λανθασμένες θρησκευτικές δοξασίες ΣΥΝ. ανορθόδοξος, αρετικός. — κακοδοξία (η) [αρχ.], κα-κοδοξώ ρ. [αρχ.] {-εις...}.

[ETYM, αρχ. < κακό- + -δοξος < *δόξα* «γνώμη, άποψη - φήμη»], κακόζηλος, -η, -ο [μτγν.] 1. (για πρόσ.) αυτός που μμείται κάτι άεγχα και ακαλαίσθητα 2. αυτός που γίνεται με αδέξια και άτεχνη απομίμηση: ~ *στίχον* ΦΡ. ΡΗΤΟΡ. **κακόζηλο ύφος** το επιτηδευμένο ύφος λόγου, που χαρακτηρίζεται από μοιλωδείς λέξεις και φράσεις, κοσμητικά στοιχεία κ.τ.ό. — κακόζηλα επίρρ., **κακόζηλια** (η) [μτγν.], κακοζώ ρ. αμετβ. {κακοζείς...} | κακό-ζηση, -ζοιμένος} (λαϊκ.) ζώ στη φτώχεια και τη μιζέρια, στη στέρηση ΣΥΝ. δυστυχία, κακοπερνά ΑΝΤ. καλοζώ, καλοπερνά. — κακοζωία (η) [μτγν.], κακοζώητος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ζει ή έζησε άθλια, δυστυχημένα. [ETYM, < κακό- + -ζωητος < *ζωή*], κακοζωισμένος, -η, -ο αυτός που περνά ή πέρασε ζωή γεμάτη στερήσεις και δυσκολίες, κακοήθεια (η) [αρχ.] {κακοηθειών} 1. το να έχει κανείς δόλιο, αισχρό ήθος: οι *πράξεις του δείχνουν ~* ΣΥΝ. αχρειότητα, αβλιότητα, ελεεινό-τητα, φαλοήθεια 2. (συνεκδ.) οποιαδήποτε ενέργεια ή λόγος χαρακτηρίζεται από την παραπάνω ιδιότητα: *όσα λέει είναι κακοήθειες* || *τέτοια ~ δεν έχω ζανακούσει*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαίδεια*, κακοήθης, -ης, κακοήθης {κακοήθ-ους} | -εις (ουδ. -η), -ων} 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει κακό, ανήθικο χαρακτήρα ΣΥΝ. κακεντρεχής, φαύλος, δόλιος 2. αυτός που αντιβαίνει στους ηθικούς κανόνες, που γίνεται με κακή πρόθεση: ~ *διαγωγή* | *συμπεριφορά* | *σκοφαντία* | *ψευδολογία* || ~ *σγόλιο* | *υπανιγμός* 3. ΙΑΤΡ. (για νόσους ή όγκους) αυτός που λόγω τής βιολογίας του μορφής είναι ανίατος ή δύσκολα θερα-πεύσιμος και συνήθ. έχει θανατηφόρο έκβαση: ~ *όγκος* ΑΝΤ. καλοήθης. — κακοήθως επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *εγκυκλοπαίδεια*. [ETYM, αρχ. < κακό- + -ήθος < *ήθος*. Η ιατρ. σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. malignant], κακόηχος, -η, -ο [μτγν.] *δυσάρετος στη ακοή*, αυτός που έχει ενοχλητικό ήχο: ~ *σύνθεση* | *λέξη* ΑΝΤ. εύηχος. — κακόηχα επίρρ., κα-κοηχία(η), κακοθάλασος, -η, -ο (σκάφος) που κλυδωνίζεται εύκολα σε τρικυμισμένη θάλασσα, που δεν έχει ευστάθεια ΣΥΝ. κακοτάξιδος ΑΝΤ. κα-λοθάλασος, καλοτάξιδος, κακοθανάτιζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακοθανάτιζα} 1. βρισκό οδονηρό και ταπεινοτικό θάνατο ΑΝΤ. καλοθανάτιζω 2. καταρείμαι (κάποιον) να πεθάνει με οδονηρό και βασανιστικό τρόπο. κακοθάνατος, -η, -ο [μτγν.] (λαϊκ.) αυτός που είχε άσχημο θάνατο: η *ζωή του ήταν άθλια και στερημένη και ~ πήγε*. — κακοθανατιά (η).

κακό- α' συνθετικό κακο- νυμασμένος, -η, -ο
κακο-δουλεμένος, -η, -ο
κακο-θρεμμένος, -η, -ο

κακο-καμωμένος, -η, -ο
κακο-κουρεμένος, -η, -ο
κακο-μαγειρεμένος, -η, -ο

κακο-μεταχειρίζομαι ρ.
κακομεταχείριση (η)
κακο-ζυρισμένος, -η, -ο

κακο-ομορφία (η) κακο-ομορφος, -η, -ο
κακο-παιγμένος, -η, -ο

κακο-πληρωμένος, -η, -ο
κακο-πληρώνω ρ.

κακοθελής (ο) [μεσν.], κακοθελήτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που επιθυμεί ή επιδιώκει το κακό άλλου, που χαιρείται με τη δυστυχία του ΣΥΝ. φθονερός, χαϊρέκακος, κακεντρεχής (πβ. λ. *καλοθελής*).

κακοθυμός, -η, -ο [μτγν.] αυτός που κατέχει από κακή ψυχική διάθεση ΣΥΝ. βαρύνθος, δύσθυμος, κακόκεφος ΑΝΤ. εύθυμος, ευδιάθετος. — κακοθυμία (η) [μτγν.].

κακοκαίρια κ. (λαϊκ.) κακοκαίρια (η) {κακοκαιριών} δυσμενείς καιρικές συνθήκες, άσχημος καιρός: *έρχεται νέο κύμα κακοκαιρίας || δριμύτατη | σφοδρή ~ || η ~ μαινεται | εντεινεται | επιδεινώνεται | υπογορεί ΣΥΝ. παλιόκαιρος ΑΝΤ. καλοκαίρια.*

κακοκαρδίω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κακοκάρδισα, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάποιον) να χάσει το κέφι του, του χαλάω τη διάθεση: *δεν ήθελε να κακοκαρδίσει τους γονείς του και δεν τους έκανε παράπονα ΣΥΝ. στενοχωρώ, λυτώ, δυσάρεστό ΑΝΤ. καλοκαρδίω* ♦ 2. (αμετβ.) χάνω το κέφι μου, μου χαλά η διάθεση: *μην κακοκαρδίσεις με αυτά που θα σου πω ΣΥΝ. λυπούμαι, στενοχωρούμαι ΑΝΤ. ευχαριστιέμαι, χαίρομαι. — κακοκάρδισμα (το).*

κακόκεφος, -η, -ο αυτός που έχει κακή ψυχολογική κατάσταση, άκεφος ΣΥΝ. κακοδιάθετος, δύσθυμος, βαρύνθος ΑΝΤ. κεράτος, εύθυμος, ευδιάθετος. — κακοκεφία (η), κακοκεφιάω ρ.

κακολογιάω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακολογίασα} (σπάν.) σκέφτομαι κάτι κακό, βάζω κακό με τον νου μου.

κακολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κακολογείς... | κακολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. σχολιάω κακόβουλα, διαβάλλω ΑΝΤ. επαίνω 2. μέμφομαι, κατηγορώ: *δεν σε ~ γι' αυτό που έκανες - κι εγώ στη θέση σου μπορεί να έκανα το ίδιο. — κακολογία [αρχ.] κ. κακολόγηση (η), κακολόγος, -ος, -ο [αρχ.].*

κακομαθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κακόμαθα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. διαπαιδαγωγώ (κάποιον) με εσφαλμένο τρόπο, ικανοποιώντας άκριτα τις απαιτήσεις του, ώστε να συμπεριφέρεται εγωιστικά, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν του τις ανάγκες, τις επιθυμίες ή τις δυσκολίες που έχουν οι άλλοι: *το κακομαθαίνει το παιδί κάνοντας του όλα τα χατίρια* ♦ (αμετβ.) 2. αποκτώ κακές συνήθειες: *έχει κακομαθεί και τα θέλει όλα στο πιάτο ΣΥΝ. κακοσυνηθίζω, καλομαθαίνω* 3. συνηθίζω στις ευκολίες, στην ευχάριστη ζωή: *αν κακομάθει στην άνεση, δεν μπορείς την κούραση* 4. (η μτχ. *κακομαθημένος*, -η, -ο) (α) αυτός που έχει αποκτήσει κακές συνήθειες (β) (κατ' επέκτ.) αγενής, ανάγωγος. κακομελετώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακομελετάς... | κακομελετήσα} προαισθάνωμαι δυσόιαση έκβαση, βάζω κακό με τον νου μου: *Μην κακομελετάς! Κάτι θα του έτυχε και άργησε.*

κακομιλώ ρ. μετβ. {κακομιλάς... | κακομιλίσα} μιλώ με άσχημο, με απρεπή τρόπο, μιλώ σκληρά, επιθετικά ΑΝΤ. καλομιλώ, γλυκομιλώ.

κακομοίρης, -α, -ικο [μεσν.] {κακομοίρηδες} (καθημ.) 1. αυτός που είχε δυσμενή τύχη: *άσπρη μέρα δεν έχει δει ο ~!* ΣΥΝ. άμοιρος, κακορίζκος ΑΝΤ. καλόμοιρος, καλότυχος, καλορίζκος 2. (κατ' επέκτ.) (α) άξιος οίκτου και συμπάθειας: *τον βλέπεις και τον λυπάσαι τον ~!* ΣΥΝ. καημένος, φουκαριάς (β) (μειωτ.) για πρόσωπο αέσιολητη, που δεν αντιλαμβάνεται τι συμβαίνει γύρω του: *βρε κακομοίρη, δεν καταλαβαίνεις ότι σε κοροϊδεύει;* 3. σε κλητ. για την έκφραση απειλής: *αν σε ξαναδώ εδώ, κακομοίρα μου, αλίμονο σου!* • ΦΡ. *γίνεται της κακομοίρας* επικρατεί μεγάλη φασαρία και αταξία: *τόρα με τις εκπτώσεις στα μαγαζιά ~.* Επίσης κακόμοιρος, -η, -ο [μτγν.] κ. κακομοιρασιμένος [μεσν.]. — ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυστυχημένος, συμπάθεια.*

κακομοιρία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η δυσμενής κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος λόγω της φτώχειας και της δυστυχίας του: *άνθρωποι καταδικασμένοι στην ~* 2. η αισθητική ή πνευματική μιζέρια και ευτέλεια, που προκαλεί αισθήματα οίκτου ή απέχθειας: *σπίτια ετοιμόρροπα, άθλιοι δρόμοι, σαροί σκουπιδιών, η ~ σε όλο της το μεγαλείο!* || η *συνεχής γκρίνια για τα πάντα, η αρνητική κριτική σε τιδήποτε φανεράνεει ~.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. κακομοίρα < κακόμοιρος (βλ. λ.).]

κακομοιρικός, -η, -ο (καθημ.-εκφραστ.) αυτός που ταιριάζει σε κακομοίρη, κυρ. αυτός που χαρακτηρίζεται από μιζέρια, από ταπεινότητα: *~ σπία.*

κακομούτσουνος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει άσχημο πρόσωπο ΣΥΝ. ασχημομούρης, κακόμορφος. — ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, κακονοία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κακή, εχθρική διάθεση: η ~ του δεν τον αφήνει να σκεφθεί δίκαια και αντικειμενικά - στρέφεται πάντα εναντίον όλων. — κακόνους, -ους, -ουν [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < κακόνους < κακό- + νους]. κακόνουμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που διοικείται με κακούς νόμους, κα-κοδιοικητός. — κακονομία (η) [αρχ.]. κακοντυμένος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που φοράει φτωχικά ή άκομψα ρούχα ΑΝΤ. καλοντυμένος 2. αυτός που δεν είναι ντυμένος όπως ταιριάζει στην περίπτωση, που δεν έχει την πρόεπουσα περιβολή: *θα πάνε όλοι καλοντυμένοι με κοστούμι κι αυτός θέλει να πάει ~ με τα τζιν.* ΑΝΤ. καλοντυμένος, κακοντυσιμένος, -η, -ο αυτός που ταλαιπωρήθηκε ή δεν κοιμήθηκε επαρκώς κατά τη διάρκεια της νύχτας. — κακονυχτώ ρ. [μεσν.]. κακοπαθάνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακοπάθα κ. κακοπάθησα, κακοπαθημένος} (λαϊκ.) 1. υποφέρω, ταλαιπωρούμαι από βάσανα και δοκιμασίες: *κακοπάθησα στον πόλεμο ΣΥΝ. βασανίζομαι, τυραννίζομαι, δεινοπαθώ* 2. (ειδικότ.) υποφέρω από φτώχεια, περνώ οικονομικές δυσκολίες: *με αυτό τον ανεπρόκοπο που πήρε, κακόπαθε στον γάμο της* 3. (μτφ.) υφίσταμαι κακή μεταχείριση: *η γλώσσα μας έχει κακοπάθει από τον Τύπο.* Επίσης (λόγ.) κακοπαθώ [αρχ.] {~είς...}. — κακοπάθη-μα (το) [μτγν.] κ. κακοπάθηση [μεσν.] κ. κακοπάθεια (η) [αρχ.]. κακόπαθος, -η, -ο αυτός που έχει κακοπάθει. [ΕΤΥΜ. μτγν. < κακοπαθής < αρχ. κακοπαθώ (-έω) < κακό- + παθώ <*

ρ. *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ε-παθ-ον*)].

κακοπαίρνω ρ. μετβ. {κακοπήρα} 1. παρεξηγώ κάτι: *κακοπήρε αυτό που του είπαμε και προσβλήθηκε* 2. αποπαίρνω κάποιον: *είναι δύστροπος - κακοπαίρνει όλους τους νέους υπαλλήλους και δεν μπορεί να στεριώσει άνθρωπος.*

κακοπαντρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {κακοπάντρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} παντρεύω (κόρη, αδελφή κ.λπ.) με άνθρωπο που δεν της ταιριάζει ή δεν της αξίζει (συνήθ. το μεσοπαθ.): *η μεγάλη τους κόρη κακοπαντρεύτηκε και χώρισε γρήγορα ΑΝΤ. καλοπαντρεύω. — κακοπαντρεία (η).*

κακοπερνώ ρ. αμετβ. {κακοπερνάς... | κακοπέρασα} 1. ζω σε άσχημες συνθήκες 2. περνώ δυσάρεστα τον καιρό μου ΑΝΤ. καλοπερνώ. — κακοπέραση (η).

κακοπέφτω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακόπεσα, -μένος} (λαϊκ.) 1. περιέρχομαι σε δυσάρεστη κατάσταση 2. (ειδικότ. για γυναίκα) έχω άτυχο γάμο, πέφτω «σε κακό χέρι» ΣΥΝ. κακοπαντρεύομαι ΑΝΤ. καλοπέφτω-ΦΡ. *μην κακοπέφτει* μου έρχεται άσχημα, μου προκαλεί δυσάρεστα αισθήματα, αισθήματα απαρέσκειας (συνήθ. ειρων.): *Τι το άσχημο έχει αυτή η δουλειά; Θα σου κακοπέσουν δηλαδή 250.000 τον μήνα και τρεις μήνες διακοπές;*

κακόπιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει καλή πίστη, που είναι εκ των προτέρων αρνητικά διατεθειμένος: *~ συζητητής | κριτική. — κακοπίστη επιρ., κακοπίστη (η) [μτγν.].*

κακοπλάσια (η) {κακοπλάσιών} ΙΑΤΡ. η ελαττωματική, προβληματική διάπλαση μέλους (ή και όλου) τού σώματος ΣΥΝ. δυσπλασία, δυσμορφία ΑΝΤ. ευπλασία, αρτιμελεία. [ΕΤΥΜ < κακό + πλάσια < πλάσσω].

κακοπληρωτής (ο), κακοπληρώτρια (η) {κακοπληρωτριών} πρόσωπο που δείχνει ασυνέπεια στην εξόφληση των οφειλών του, που πληρώνει με καθυστέρηση τα χρέη του ΑΝΤ. καλοπληρωτής-ΦΡ. (παροιμ.) *από κακοπληρωτή κι ένα σάκι άχνηρα* από ασυνεπή οφειλέτη και το ελάχιστο είναι αρκετό.

κακοποίηση (η) [μτγν.] {~ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μεταχείριση κάποιου με βλαπτικό γι' αυτόν τρόπο, η πρόκληση σωματικών βλαβών: *η ~ τον απαχθέντων από τους απαγωγείς || το παιδί είχε εμφανή σημάδια κακοποίησης* 2. (ειδικότ.) ο βιασμός, η ασέλγεια εις βάρος κάποιου: *~ ανηλικών* 3. (μτφ.) η διαστρέβλωση, η αλλοίωση της πραγματικής εικόνας ή τού περιεχομένου: *η ~ της αλήθειας από ορισμένα σκανδαλοθηρικά έντυπα. — κακοποιητικός, -ή, -ό [μτγν.].*

κακοποιός, -ος, -ό [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που επιφέρει ζημιά και βλάβη, που κάνει κακό: *~ στοιχεία | δράση || (στον πνευματισμό) ~ πνεύματα ΣΥΝ. επιζήμιος, βλαπτικός ΑΝΤ. αγαθοποιός* 2. κακοποιός (ο) πρόσωπο που διαπράττει κατ' επανάληψη σοβαρά ποινικά αδικήματα, εγκληματικός τύπος ΣΥΝ. κακούργος.

κακοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κακοποιείς... | κακοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. προσένω κακό (σε κάποιον) (ειδικότ.) κακομεταχειρίζομαι, προκαλώ σωματικές βλάβες: *οι απαγωγείς είχαν κακοποιήσει τους απαχθέντες* 2. βιάζω, ασελγώ (εις βάρος κάποιου): *κακοποίησε ένα ανήλικο αγοράκι || ψυχολογική υποστήριξη κακοποιημένου γυναικών* 3. (μτφ.) διαστρεβλώνω, αποδίδω με εσφαλμένο τρόπο, χωρίς καθόλου σεβασμό: *~ την αλήθεια | τη δικαιοσύνη | τη γλώσσα | ένα μουσικό κομμάτι.*

κακοπραγία (η) {κακοπραγιών} (λόγ.-σπάν.) ατυχής συγκυρία, έλλειψη καλής τύχης ΣΥΝ. ατυχία, δυστυχία, κακοτυχία ΑΝΤ. ευπραγία, ευτυχία. [ΕΤΥΜ. αρχ. < κακοπραγώ (-έω) < κακό- + πραγώ < πράττω]. κακοπροαίρετος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από κακή πρόθεση (για κάποιον/κάτι): *~ σχόλιο | κριτική | άνθρωπος | δημοσίευμα ΣΥΝ. κακόπιστος, κακόβουλος ΑΝΤ. καλοπροαίρετος. [ΕΤΥΜ < κακό- + προαίρετος < προαιρούμαι (βλ. λ.).]*

κακοπρόφερτος, -η, -ο [1819] αυτός που δεν προφέρεται σωστά ή εύκολα: *το συμφωνικό σύμπλεγμα -νθ- στη λέξη «συνονθύλευμα» ακούγεται πάντα κακοπρόφερο.*

κακορίζκος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν ευνοείται από την τύχη, που έχει κακή μοίρα ΣΥΝ. άτυχος, κακότυχος ΑΝΤ. καλορίζκος, καλότυχος • 2. αυτός που έχει δύσκολο και στρωμένο χαρακτήρα ΣΥΝ. ιδιότροπος, δύστροπος, στριμμένος. — κακορίζκος επιρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια.*

κακός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό 1. (γενικά) αυτός που δεν αναγνωρίζεται ως χρήσιμος, ωφέλιμος, που προκαλεί την αποδοκιμασία για το ήθος και την ποιότητα του: *~ παιδί | παρέες | έξεις | συνήθειες | σοννααστροφές* ΑΝΤ. καλός 2. (ειδικότ.) αυτός που αποδοκιμάζεται ως ανήθικος, που αντιβαίνει στην ηθική ή στα κοινωνικά πρότυπα: *~ γυναίκα* (ανήθικη ή άπιστη) || *~ λέξεις* (βρισιές) ΣΥΝ. βρόμικος-ΦΡ. (α) (μτφ.) *κακός δρόμος* ο τρόπος ζωής που αποδοκιμάζεται ηθικά και κοινωνικά: *από μικρός πήρε τον κακό δρόμο* (β) κακοί *τρόποι* η αγενής συμπεριφορά 3. αυτός που προκαλεί στενοχώρια, δυσφορία κ.λπ.: *~ νέα || ~ μπελές είσαι!* ΣΥΝ. άσχημος-ΦΡ. (α) *είμαι στις | έχω τις κακές μου έχω άσχημη διάθεση* (β) *κακός, ψυχρός* κ. *ανάποδος* ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι πάρα πολύ αρνητικό, αντιπαθητικό: *δεν είναι απλώς κακός ο καιρός, είναι ~ || -Τι σόι άνθρωπος είναι ο καινούργιος διευθυντής; —!* 4. (με μεταφυσική έννοια) αυτός που είναι εχθρικός προς τον άνθρωπο, που συνδέεται με δυνάμεις του κακού: *~ πνεύματα ΣΥΝ. διαβολικός* 5. αυτός που διακηρύσσεται από μοθηρή διάθεση, δυσμενής, επίβουλος, που έχει σκοπό να βλάψει: *~ άνθρωπος || μην ακούς τι λένε οι ~ γλώσσες* ΑΝΤ. άκακος, καλός 6. αυτός που προκαλεί βλάβη, ζημιά, φθορά: *~ τύχη*-ΦΡ. (α) *κακά όρα* (μεσν. φρ.) η στιγμή που συμβαίνει κάτι δυσάρεστο ή καταστροφικό' σύμφωνα με τις προλήψεις, εξαιτίας μοθηρής, διαβολικής επιδράσης: *δεν έφταιγε αυτός για το ατύχημα-η ~ έφταιγε* (β) *κακό μάτι* το

βλέμμα ανθρώπου που φθονεί ή ζηλεύει και που πιστεύεται ότι μπορεί να προκαλέσει βλάβη σε κάποιον: *φορούσε φυλαχτό, να μην τον πιάσει το ~ ΣΥΝ.* βασκανία (γ) **κακιά αρρώστια** η θανατηφόρος, ανίατη ασθένεια: κυρ. ο καρκίνος: (υβριστ.) (δ) **τον κακό σου τον καιρό!** | **τον κακό σου τον φίλο!** | αποδοκιμαστικά για κάποιον που λέει κάτι, το οποίο μας διαρεστεί: ~, *που θα με πεις εμένα γέρο!* (ε) **κακό χρόνο** | **κακόχρονο** να 'γεις! | βλ. λ. *κακόχρονος* 7. αυτός που δεν κάνει σωστά αυτό για το οποίο είναι προορισμένος, αυτό το οποίο έχει αναλάβει, που αποδεικνύεται ανίκανος: ~ *τεχνίτης* | *δάσκαλος* | *συνομιλητής* | *γονέας* 8. αυτός που είναι χαμηλού επιπέδου: ~ *ποιότητα* | *ενημέρωση* | *παροχή υπηρεσιών* | *παράσταση* 9. **κακός** (ο) ο κακοποιός, ο μοχθηρός χαρακτήρας: *παιδιά, να χωριστούμε σε δυο ομάδες- εμείς θα είμαστε οι καλοί κι εσείς οι κακοί* || ο *παλαιμαχος* ηθοποιός *πνίξε* ένας από τους μεγαλύτερους «κακούς» του *ελληνικού κινηματογράφου*. — κακά επίρρ., κακότητα [αρχ.] κ. κακοσύνη (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία*.

[ETYM. αρχ., αββ. ετύμου, πθ. πρόκειται για εκφραστική λ., ίσως μάλιστα της παιδικής ηλικίας. Έχουν διατυπωθεί εικασίες περί συνδέσεως της λ. με φρυγ. *κακκάω* «αφοδεύω», αν και αυτό παραμένει αναποδεδεικτό. Η λ. χρησιμοποιήθηκε τόσο με φυσική όσο και με ηθική σημ., αντιτιθέμενη έτσι στα επίθ. *καλός* και *αγαθός*]. κακοσημαδία (η) (λαϊκ.) 1. δυσοίονο σημείο, κακός οιωνός 2. (κατ' επέκτ.) ανατοδιά, γρουσουζιά ANT. γούρι. — κακοσημαδός, -η, -ο. κακόσημος, -η, -ο αυτός που έχει αποκτήσει αρνητική σημασία: *στα Νέα Ελληνικά η λέξη «συμφορά» είναι ~*. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «άσχημος», < κακό- + -σημος < σήμα. Η νεοελληνική σημ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. pejorative].

κακόσημος - εύσημος. Η σημασία των λέξεων χαρακτηρίζεται συχνά ως «κακή» και «καλή» ή, αλλιώς, ως «αρνητική» και «θετική». Οι επιστημονικοί όροι που χρησιμοποιούν οι ξένοι για τέτοιες λέξεις είναι το pejorative (< όνιμο λατ. pejorativus, μτγ. του pejorare «χειροτερεύω» < pejor «χειρότερος») για τις λέξεις με αρνητική | κακή σημασία και το meliorative (< όνιμο λατ. melioratus, μτγ. του meliorare «βελτιώνω» < melior «καλύτερος») για λέξεις με καλή | θετική σημασία. Στην Ελληνική, οι αντίστοιχοι όροι που τείνουν να καθιερωθούν είναι το κακόσημος (= pejorative) αντί του παλαιότερου *κακέμματος* και το εύσημος (= meliorative). Κακόσημη χαρακτηρίζεται η σημ. μιας λέξης που τη χρησιμοποιούμε για να χαρακτηρίσουμε αρνητικά κάποιον ή κάτι (πράξη, ενέργεια, κατάσταση) ή για να μειώσουμε, να θίξουμε κ.τ.δ.: π.χ. *χοκτρός, τέρας, ιατρής (νευριάρης, χικιάρης)* κ.τ.δ. **Εύσημη** χαρακτηρίζεται, αντίθετος, η λ. που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει θετικά κάποιον ή κάτι (πράξη, ενέργεια, κατάσταση, ιδιότητα) ή να επαινέσει, να εξάρει κ.τ.δ.: π.χ. το αρχ. *δωροδοτό* ήταν εύσημο (δίνω σε κάποιον δώρο, προσφέρω ευχарιστήση, ευγνωμοσύνη κ.λπ.), ενώ το *δωροδοκό*, ήδη στην Αρχαία, ήταν κακόσημο (σημειω «διαφθείρω κάποιον με την προσφορά δώρων»)· ομοίως εύσημο είναι το διοπτροφόρος, αλλά κακόσημο το γυαλάκιος. Συχνά μια λέξη μπορεί να είναι συγχρόνως εύσημη και κακόσημη, να έχει δηλ. δύο αντίθετες σημασίες (που μπορούν να προκαλέσουν και αμφισβήτηση): π.χ. *ευφάνταστος* σημαίνει και τον έχοντα ζωηρή και δημιουργική φαντασία (*ευφάνταστος ερευνητής* | *δημιουργός*) και τον έχοντα υπερβολική και εξωπραγματική φαντασία, τον φαντασιόπληκτο (*ευφάνταστο άτομο*). Κάθε λέξη με διπλή αντίθετη σημασία λέγεται *μέση λέξη* (media vox). Άλλα παραδείγματα: *χοντρός* (κακόσημο) - *ευτραφής* (εύσημο), γριά (κακόσημο) - ηλικιωμένη (εύσημο)· *δεξιός* (εύσημο), ενώ για να αποφευχθεί η έννοια του «μη δεξιός» που τη θεωρούσαν κακόσημη, χρησιμοποιήσαν ευφημιστικές λέξεις: *αριστερός* (< *άριστος*) και (στην Αρχαία) *ευνώνιος* «με καλό όνομα», *πολιτικός* (εύσημο) - *πολιτικάντης* (κακόσημο).

κακοσμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η δυσάρεστη μυρωδιά: ~ *στόματος* | *ποδιών* || *αποσμητικό για την ~ της μασχάλης* ΣΥΝ. δυσοσμία, δυσοδία ANT. ευοσμία, ευοδία. — κάκοσμος, -η, -ο [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.

κακοστημένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει κακή οργάνωση, ελλιπή επιμέλεια: ~ *παραγωγή* | *θέαμα* | *κόλπο* | *κείμενο* ANT. κάλοστημένος 2. αυτός που τελικός απογοητεύει ή προκαλεί ενόχληση.

κακοστομαχία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (καθημ.) διαταραχή του στομάχου από δυσπενία ή από παθολογικά αίτια ΣΥΝ. βαρυστομαχία. κακοστομαχιάς ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κακοστομαχία} (καθημ.) 1. (αμετβ.) υποφέρει από δυσπενία, *πάσχω* από κακοστομαχία 2. (μετβ.) (για τροφές) προκαλώ δυσπενία.

κακοστόμαχος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που υποφέρει από δυσπενία, που έχει ευαίσθητο και ασθενικό στομάχι 2. (για τροφές) αυτός που προκαλεί δυσπενία, *δυσπепτος* ANT. *ευπепτος*, *χωνευτικός*.

κακοσυνεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακοσύνεψα} 1. (συνήθ. για τον καιρό) επιδεινώνομαι, *αγριεύω* ANT. *καλοσυνεύω* 2. (για πρόσ.) θυμώνομαι, *φέρομαι* *άγρια* και *απότομα*.

κακοσύνη (η) → κακός κακοσυνήθισ-α, -μένος ♦ 1. (αμετβ.) αποκτό κακές συνήθειες ΣΥΝ. *κακομαθαίνω* ANT. *καλοσυνήθισ-α* ♦ 2. (μετβ.) συμβάλλω με τη συμπεριφορά μου, ώστε να αποκτήσει κάποιος κακές συνήθειες: *τον κακοσυνήθισε κι όλο τειπε-*

λιάζει.

κακοσύντακτος, -η, -ο κ. κακοσύνταχτος αυτός που περιέχει γλωσσικά, ιδίως συντακτικά λάθη· ο ασύντακτος: *το κείμενο σας είναι ~ πρέπει να ξαναγραφεί*.

κακοσυστήνω κ. κακοσυσταίνω ρ. μετβ. {κακοσυστ-ησα, -ήθηκα, -ήμένος} (λαϊκ.) 1. δίνω κακές συστάσεις για κάποιον 2. προκαλώ κακή εντύπωση για το πρόσωπό μου: *αυτά που λέει και κάνει τον κακοσυσταίνουν σε όλους τους γνωστούς και φίλους*.

κακοσφυγμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο μη φυσιολογικός, ανώμαλος σφυγμός. Επίσης κακοσφυζία [μτγν.].

κακοτάξιδος, -η, -ο (πλοίο) που έχει κακό ταξίδι λόγω των άσχημων καιρικών συνθηκών ANT. *καλοτάξιδος*.

κακοτέχνημα (το) [μτγν.] {κακοτεχνήματος} (-ατα, -άτων) το κακοφτιαγμένο κατασκευασμα, το άκομμο και άτεγνο έργο.

κακοτεχνία (η) [αρχ.] {κακοτεχνιών} κατασκευή που δεν πληροί τις αναγκαίες προδιαγραφές· κακή ή ακατάσθητη κατασκευή: *οι ~ του οδικού δικτύου ευθύνονται για πολλά τροχαία ατυχήματα*.

κακότεγνος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος άτεγνα και άκομμο, ακατάσθητος ΣΥΝ. *άτεγνος*, *άκομμος*, *κακοφτιαγμένος* ANT. *καλότεγνος*, *καλοδομημένος* 2. αυτός που έχει ελαττώματα και έλλειψεις στην κατασκευή του: ~ *κτίριο* ΣΥΝ. *ελαττωματικός* — κακότεγνα επίρρ.

κακοτοπία (η) [μεσν.] 1. έδαφος ανώμαλο και δύσβατο ΣΥΝ. *κατσάβραχα* 2. (μτφ.) κατάσταση που μπορεί να εκθέσει κάποιον σε κίνδυνο, που απαιτεί δύσκολους και προσεκτικούς χειρισμούς: *ένας ικανός και έμπειρος πολιτικός ξέρει να αποφεύγει τις ~ σε μια δημόσια σύζηση*.

κακοτράγαλος, -η, -ο (καθημ.) 1. (τόπος) που έχει ανώμαλο και δύσβατο έδαφος 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δύσκολα προσαρμόζεται ή συμβιβάζεται, που έχει στρηνωφ χαρακτήρα. [ETYM. < κακό- + -τράγαλος (με προληπτική αμορφίωση) < *τράγαλο* «χαλίκι, πέτρα», ουδ. του αρχ. επίθ. *τροχάλος* «αυτός που τρέχει -στρογγόλος» (βλ. μτγν. *τρώγαλος* «κυλιόμενος λίθος»), από συμφορ-ιό των τροχός και *ομάλος*] < θ. τροχ- (του ρ. *τρέχω*) + παραγ. επίθημα -αλός].

κακότροπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει επιθετική ή ανάγωση συμπεριφορά ANT. *καλότροπος*. — κακοτροπία [αρχ.] κ. κακοτροπία (η).

κακοτυχίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κακοτύχισα} θεωρώ ή χαρακτηρίζω κάποιον κακότυχο και άμοιρο, τον οκτίρω ANT. *καλοτυχίζω*, *μακαρίζω*.

κακότυχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν ευνοείται από την τύχη, *κακορίζκος* ΣΥΝ. *άτυχος*, *δυσμοιρος*, *δύστυχος* ANT. *καλότυχος*, *τυχερός*. — κακοτυχία [μεσν.] κ. (λαϊκ.) *κακοτυχία* (η).

κακοτυχία ρ. αμετβ. [αρχ.] {κακοτυχίεις...} κακοτύχισα | *δέχομαι αλλεπάλληλα χτυπήματα από τη μοίρα* ANT. *ευτυχώ*, *ευδαίμονώ*.

κάκου στη ΦΡ. *τού κάκου* βλ. λ. κακό. [ETYM. < *τού κακού*, με αναβιβασμό του τόνου].

κακούρημα (το) [αρχ.] {κακούρημα-ατος} (-ατα, -άτων) 1. ΝΟΜ. κάθε πράξη που τιμωρείται με την ποινή του θανάτου ή της κάθειρξης (ισόβιας ή πρόσκαιρης) και διακρίνεται από το πλημμέλημα ή το πταίσμα με βάση τη βαρύτερη ποινή που επισύρει 2. (μτφ.) απαράδεκτη ενέργεια με ιδιαίτερα ζημιόγους συνέπειες ΣΥΝ. *έγκλημα*. Επίσης *κακούρημα* (η) [αρχ.] 2. — κακούρηματικός, -η, -ό.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα*. κακουρηγοδικείο [1833] κ. κακουρηγοδικείο (το) δικαστήριο αρμόδιο για την εκδίκαση κακουρημάτων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα*.

κακουρηγοδικής (ο/η) [1833] {κακουρηγοδικών} δικαστής που δικάζει κακουρηματα. [ETYM. < κακούρημα (< κακούργος < -δικής < *δική*].

κακούργος, -α, -ο 1. αυτός που είναι πολύ κακός ή που προκαλεί κακό: ~ *κοινωνία*! 2. (ως ουσ.) (α) εγκληματίας, *κακοποιός* που έχει διαπράξει κακούρημα (β) (μτφ.) άνθρωπος σκληρόκαρδος και ανήλεης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ουργός, *χειρουργός*. [ETYM. < αρχ. *κακούργος* < κακό- + -ούργος < *έργον*].

κακούργω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κακούργεις...} κακούρησα | *διαπράττω πράξεις αξιόπινες σε βαθμό κακούρηματος*, *εγκληματώ*.

κακουχία (η) {κακουχιών} (συνήθ. σε πληθ.) σωματική και ψυχική ταλαιπωρία, *κακοπάθεια*: η ζωή του ήταν *γεμάτη κακουχίες* || *κακουχίες του πολέμου* | *της φυλακής* | *της εξορίας* ΣΥΝ. *βάσανα*. [ETYM. αρχ. < *ακουχία* (-εω) < κακό- + *έχω*].

κακοφάνειται ρ. αποθ. [μεσν.] (κακοφάνηκε) (απόρσ., με τις προσωπ. αντωνυμίες *μου*, *σου*, *του* | *της*, *μας*, *σας*, *τους*) 1. αισθάνομαι ή/και εκφράζω τη δυσαρέσκεια μου για λόγους, ενέργειες, παραλείψεις κ.λπ. άλλων: *της κακοφάνηκε που δεν την κάλεσαν* 2. (κατ' επέκτ.) στενοχωρούμαι θυμώνομαι και εναντιώνομαι στους άλλους: *τον κακοφάνηκε που τον μίλησαν τόσο προσβλητικά* || *μη σου κακοφάνεται αυτό που λέω* είναι η *αλήθεια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

κακοφανισμός (ο) (σπάν.) αίσθημα δυσαρέσκειας, παρεξήγηση· κυρ. στη ΦΡ. *μη προς κακοφανισμό (κάποιου)* μην κακοφάνει (κάποιου). [ETYM. < *κακοφάνίζω* < κακό- + *φάνίζω* < θ. *φαν-*, πθ. παθ. αόρ. β' *εφάνην* του ρ. *φάνομαι*].

κακόφημος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αποκτήσει κακή φήμη, κακό όνομα: *συνήθ. για χώρους ή περιοχές όπου επικρατεί ανηθικότητα ή συχνάζουν άνθρωποι του υποκόσμου: ~ *στέκι* | *μπαρ* | *συννοκία*: ΦΡ. *κακόφημο σπίτι* οίκος ανοχής, πορνείο. — κακοφημία (η) [μτγν.].*

κακοφορμίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κακοφορμίσα} (καθημ.) ♦ 1.

κακο- α' συνθετικό
κακο-ραμμένος, -η, -ο
κακο-σιδερωμένος, -η, -ο

κακο-συντηρημένος, -η, -ο
κακοσχεδιασμένος, -η, -ο

κακο-σχηματισμένος, -η, -ο
κακο-ταϊσμένος, -η, -ο

κακο-τυπώμένος, -η, -ο
κακο-χτενισμένος, -η, -ο

κακο-ψημένος, -η, -ο
κακο-ψήνω ρ.

(αμετβ.) (για πληγές, εξανθήματα κ.λπ.) σχηματίζω φλεγμονή, ερεθίζομαι-μαζεύω πόνον ΣΥΝ. (λόγ.) διαπιστώμα ♦ 2. (μετβ.) προκαλώ στο τραύμα φλεγμονή ή διαπίσηση: αυτή η *αλοιφή μου κακοφόρμισε την πληγή*. [ETYM. < κακό- + αφορμίζω «ερεθίζομαι» (με διατήρηση του -ο- ως συνδυαστικού φωνήεντος) < αφορμή].

κακοφτειανμενος, -η, -ο 1. (για πράγματα) κατασκευασμένος αδέξια ή και ακαλαίσθητα, ελαττωματικός 2. (για πρόσ.) αυτός που έχει άσχημη σωματική διάπλαση, δύσμορφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.

κακόφωνος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που ηχεί παράφωνα, που προκαλεί δυσάρεσκεια στην ακοή: ~ *μελωδία* | *ήχος* | *λέξη* ΣΥΝ. κακόηχος 2. (για πρόσ.) αυτός που έχει λανθασμένη ως προς τη μουσικότητα φωνή, παράφωνος ΑΝΤ. καλλίφωνος. — κακοφωνία (η) [μτγν].

κακοχρονα (η) χρόνος γεμάτος συμφορές και δυστυχία ΑΝΤ. καλο-χρονια. **κακοχρονίζω** ρ. μετβ. (κακοχρόνισα) καταριέμαι κάποιον να έχει κακή χρονιά, να του τύχουν πολλά βάσανα και συμφορές ΑΝΤ. καλο-χρονίζω. — κακοχρόν(ι)α(σ)μα (το)

κακόχρονος (ο) (λαϊκ.) μόνο στη Φρ. **κακόχρονο** (= κακό χρόνο) να 'χεις/ να σου πάει άσχημα η χρονιά ως κατάρη ή, συνηθέστερα, ως έκφραση αποδοκιμασίας ή αγανάκτησης: (Που) ~, *παλιόπαιδο! Μου 'βγαλεις την ψυχή όλη μέρα με τις αταξίες σου!*

κακωχωνευτος, -η, -ο 1. (για τροφές) αυτός που χωνεύεται με δυσκολία, δύσπεπτος ΣΥΝ. δυσκοιλοχώνευτος ΑΝΤ. καλοχώνευτος 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δύσκολα τον υποφέρει ή τον ανέχεται κανείς: *δύστροπος ΣΥΝ. ανυπόφορος, φορτικός*. — κακωχώνευτα επίρρ.

κακωχωνεύω ρ. μετβ. {κακωχώνεψα} χωνεύω με δυσκολία, υποφέρω από δύσπεπτα ΑΝΤ. καλοχώνευω.

κακοψόχοι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) κατάρη εναντίον κάποιου να έχει οικτρό, βσανιστικό θάνατο.

κακόψυχος, -η, -ο αυτός που έχει κακή ψυχή, που εχθρεύεται τους άλλους ΣΥΝ. μοχθηρός, επίβουλος, κακός ΑΝΤ. καλόψυχος.

κακτοιδές (το) [1896] {κακτοιδ-οὺς} | -ή, -όν} κάθε φυτό που ανήκει στην οικογένεια των κάκτων.

κάκτος (ο) φυτό των ξηρών κλιμάτων, με παχύ σαρκώδη βλαστό και αγκάθια στη θέση των φύλλων απαντά σε πετρώδη υψίπεδα με μεγάλη ξηρασία. — (υποκ.) κακτάκι (το), κακτώδης, -ής, -ες [1880]. [ETYM αρχ> ο:γ'· ετύμου, όπως και το αντίστοιχο λατ. cactus].

κακόνημος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που έχει κακό όνομα, κακή φήμη ΣΥΝ.

κακόφημος ΑΝΤ. οημισημένος. — κακονομία (η) [μτγν]. [ETYM. μτγν. < κακό- + -όννημος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ό'νομα, αιολ. τ. τής λ. *δνομα*].

κακός επίρρ. [αρχ.] 1. λανθασμένα: για κάτι που δεν έπρεπε να έχει συμβεί: ~ του απάντησα: *έπρεπε να τον αγγισσω εντελώς* || ~ *έχει δημιουργηθεί αυτή η εντύπωση* || ~ *έπαραξ* ΑΝΤ. ορθώς, σωστά 2. (σπάν.) με κακό τρόπο· Φρ. (α) *τα κακώς κείμενα* βλ. λ. *κείμεα* (β) (λόγ.) *κακήν κακώς* βλ. λ.

κάκωση (η) | -ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων] ΙΑΤΡ. ελαφρά ή βαριά σωματική βλάβη, που προκλήθηκε από εξωτερικούς παράγοντες, κυρ. χυτήπια: *το θέμα δεν έφερε τραύματα ή κακώσεις* || ~ *στον εγκέφαλο* | *στη σπονδυλική στήλη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM < αρχ. *κακώσις* < κακός (-όο) < κακός].

καλά επίρρ. [μεσν.] {καλύτερα (λαϊκ. κάλλιο), άριστα (λόγ. κάλλιστα)} 1. με τρόπο καλό, ορθό ή σωστό, όπως πρέπει: *τους φέρθηκε τόσο ~, που δεν βρήκαν λόγια να τον ευχαριστήσουν* || *έπειτα πολύ ~ τον ρόλο του* || *η συζήτηση δεν άρχισε καθόλου ~* || δεν τα λέω ~; ΣΥΝ. ωραία, σωστά, ορθά ΑΝΤ. κακά, άσχημα· Φρ. (α) *καλά* τού κάνω τον φέρομαι όπως τον αρμόζει, ενεργώ όπως πρέπει απέναντί του: *Καλά τού έκανε και τον χαστούκισε!* *Εγώ στη θέση της θα του είχα πάρει το κεφάλι!* (β) *καλά να (τα) πάθεις* σου αξίζει αυτό που έπαθες, δικαίως το έπαθες: ~, *γιατί, όταν σου έλεγα να προσέχεις, εσύ ήθελες να μου κάνεις τον γενναίο (γ) καλά κάνω!* (εμφατ.) πράττω σωστά, κάνω αυτό που πρέπει: ~! *Εσύ να μην ασχολείσαι!* (δ) *καλά μου έλεγε...* σωστά μου έλεγε, με συμβούλευε κ.λπ. κάποιος· σε περιπτώσεις που αναγνωρίζουμε εκ των υστέρων την ορθότητα των λόγων κάποιου 2. με τρόπο όμορφο και ευχάριστο: *εύχομαι να περάσετε ~ στη χώρα μας* ΣΥΝ. όμορφα, ευχάριστα ΑΝΤ. άσχημα, δυσάρεστα· Φρ. τ. *καλά!* (για τη δήλωση ικανοποίησης): ~, *θα έρθει και ο Νίκος μαζί!* || ~ *που θα 'τανε να ζούσαμε σε μια τέτοια χώρα!* 3. με τρόπο φιλικό και ευγενικό: *μου μίλησε ήρεμα και ~* ΣΥΝ. φιλικά 4. σε καλή (σωματική ή ψυχική) κατάσταση, χωρίς προβλήματα: *είναι μεγάλος στην ηλικία, αλλά στέκεται ~* || δεν νιώθω ~ || *μου φαίνεται ότι δεν στέκει | είναι ~ στα μαλά* του· Φρ. (α) *είμαι καλά* είμαι υγιής, βρίσκομαι σε καλή σωματική (και ψυχολογική) κατάσταση (β) (προφορ.) *να είσαι (να Ότε) καλά* ως απάντηση στο «ευχαριστώ», αντί του «παρακαλώ»: *-Ευχαριστώ πολύ για τις πληροφορίες. -Να είστε καλά!* (γ) *γίνομαι καλά* αποκαθίσταται η υγεία μου ΣΥΝ. θεραπεύομαι, αναρρώνω (δ) *πηγαίνω καλά* (i) εξελίσσομαι προς θετική κατεύθυνση: ~ στα μαθήματα ΣΥΝ. προοδεύω, προκόβω (ii) η κατάσταση της υγείας μου εξελίσσεται ικανοποιητικά: *τις τελευταίες ημέρες ο ασθενής πηγαίνει καλά* (ε) (εκφραστ.-συχνά το σαν προηγείται) (σαν) *δεν είμαστε καλά!* για την έκφραση απορίας, έκπληξης, συνήθ. δυσάρεστης: ~, *είπε τέτοιο πράγμα για σένα*; ΣΥΝ. Κύριε ελέησον, μηνήθητί μου Κύριε (στ) (εκφραστ.) *είσαι καλά; | δεν είσαι καλά!* | *είσαι στα (με) τα καλά σου;* | *δεν είσαι (στα) με τα καλά σου!* | *πας καλά;* | *δεν πας καλά!* | *στέκεις καλά;* | *δεν στέκεις καλά!* αποδοκιμαστικά για ανόητο λόγο ή πράξη: *Είσαι με τα καλά σου; Σκέφτηκες σοβαρά τι πας να κάνεις;* (ζ) *όλα καλά* (i) ως ερώτηση, αν όλα εξελίσσονται ομαλά, σωστά: ~; *Υπάρχει κάποιο πρόβλημα;* (ii) ως απάντηση, ότι όλα εξελίσσονται ομαλά, σωστά: *-Πώς πάνε τα πράγματα;* —, *δός* τα θεά! 5. με τρό-

πο ολοκληρωμένο, χωρίς παραλείψεις ή ατέλειες: *πρέπει να φράξεις - την θράμ* με *ταμμένο* ΣΥΝ. εντελώς, πλήρως ΑΝΤ. πρόχειρα 6. σε ικανοποιητικό βαθμό, αρκετά: *στο σκοτάδι δεν βλέπω ~* || *ήταν - πλήρωςορημένος* || *πρόσπεξε ~ μην ανοίξω το στόμα μου, γιατί δεν θα ξέρεις πού να κρυφτείς* || *τον γνωρίζω ~* || *δεν κατάλαβα <- τι είπατε;* ΣΥΝ. επαρκώς ΑΝΤ. ελλιπώς 7. (μτφ.) με τρόπο επιδέξιο, εύστοχο και αρμονικό: *κάνω ~ τη δουλειά μου* || *συνεργαζομαι - σε όλα τα επίπεδα* ΣΥΝ. ουσιαστικά, αποτελεσματικά 8. (προφορ.) στην αρχή ομιλίας εμφατ. γι' αυτό που ακολουθεί: ~, *τόσο άσχημη νύχτα δεν έχω ξαναπέρασει!* 9. (προφορ.) στην αρχή ομιλίας για έκφραση εκπλήξεως: ~, *χτες δεν είπες ότι θα ερχόσουν μέχρι τις δώδεκα;* *Γιατί γυρίσες χαράματα;* Φρ. *και καλά* (i) (στην αρχή ερώτησης, που δηλώνει έντονη απορία): ~, *πώς συνέβη, αφού είχαν ληφθεί τόσα μέτρα ασφαλείας;* (ii) (οικ.) δήθεν, τάχα: *ήρθε ασφινικά, ~ ότι τον λείψαμε, αλλά στην πραγματικότητα ήθελε δανεικά 10. ως απάντηση για τη δήλωση συμφωνίας, συναίνεσης, συνήθ. με παραχωρητική διάθεση: -Σε παρακαλώ, έλα αύριο το βράδυ από το σπίτι! —, θα έρθω* || *άλλοι επιβάτες προσπαθούσαν να συνέλθουν και άλλοι έμοιαζαν να λένε "~, ρε παιδιά, πώς κάνετε έτσι;"* || (και με απειλητική διάθεση) ~, *συνέχισε να φέρσαι έτσι και θα δεις!* ΣΥΝ. εντάζει Φρ. (α) (ειρων.) να *καλά!* για να δείξουμε ότι δεν πιστεύουμε αυτά που λέει κάποιος: *-Μου είπε ότι θα σου επιστρέψει τα δανεικά σε μία εβδομάδα. —!* (β) *πάει καλά* είμαστε συμφωνοί, δέχομαι ΣΥΝ. εντάζει, έστω (γ) *πάλι καλά* (συνήθ. στην αρχή πρότασης) ευτυχώς που συνέβη μόνο αυτό ή τουλάχιστον αυτό (που περιγράφει η πρόταση δηλ. θα μπορούσε να είχε συμβεί κάτι χειρότερο): ~ *που πρόλαβες να δώσεις λίγα πράγμα τα από τη φωτιά* || ~ *να λες που δεν πάθατε τίποτε από τη σύγκρουση!*· Φρ. (α) *κάνω καλά (κάποιον)* (i) θεραπεύω (κάποιον): *τον πήγαν σ' ένα γιατρό και τον έκανε καλά ΣΥΝ.* γιατρέυω (ii) ελέγχο (κάποιον), μπορώ να κοιμαντώρω ή να νικήσω (κάποιον) (από πλευράς δύναμης): *είναι δυο μέτρα άντρας, πού να τον κάνεις καλά;* (β) *καλά-καλά* (i) πολύ καλά: *με κοίταζε ~* (ερευνητικά ή με έκπληξη) (ii) (αρνητ.) μόλις και μετά βίας, σχεδόν καθόλου: *δεν είχε ζημερώσει ~ όταν έγινε η έκρηξη (γ) καλά που | καλά και* για καλή τύχη, ευτυχώς: *καλά που το θυμήθηκες -εγώ το είχα ξεχάσει!* (δ) *για (τα) καλά* πολύ, σε μεγάλο βαθμό: *αρρέστομο! | θύμωσε ~ (ε) σώνει και καλά | καλά και σώνει* βλ. λ. σώνει (στ) *καλά σου!* ως έκφραση παραπόνου προς κάποιον που δεν ικανοποίησε την επιθυμία μας, ενώ, κατά τη γνώμη μας, θα μπορούσε: *Όποτε δεν θα μου πεις τι έγινε; -! Κι εγώ δεν πρόκειται να σου ξαναπώ τίποτα!* Επίσης (λόγ.) καλώς [αρχ.] (βλ. λ.).

καλά - **καλώς**. Το καλώς έχει διττή σημασία: σημαίνει σε πιο τυπικό λόγο ό,τι το καλά (Μιλάει καλά τα Ελληνικά - Γνωρίζει καλώς την Αγγλική)- χρησιμοποιείται (περισσότερο από το καλά) ως προτασικό επίρρημα, για να δηλώσει «συμφωνία, επιβεβαίωση, κατάφαση» (= εντάζει, συμφωνοί, βεβαίως, μάλιστα): *Καλώς- θα συνεργαστώ κι εγώ μαζί σας - Η σύμβαση θα υπογραφεί από τον πρόεδρο της εταιρείας, Καλώς;*

καλαζάρ (το) {ίκλ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης ανθρωποζωονόσος που προκαλείται από παρασιτικό πρωτόζωο και εμφανίζει ως συμπτώματα υψηλό πυρετό, αναμία, απίχναση, διόγκωση του σπλήνα κ.ά., μπορεί δε να οδηγήσει στον θάνατο ΣΥΝ. λειψιανίαση. [ETYM. < αγγλ. kala-azar < χίντι kalā-azar «μυόρη νόσος» < χίντι kalā «μαύρος» + περσ. azar «νόσος»].

Καλαβρία (η) περιοχή της ΝΔ. Ιταλίας. — **Καλαβρός κ. Καλαβρέος** (ο), Καλαβρική κ. Καλαβρέζα (η), καλαβρέζικος, -ή, -ο. [ETYM. < ιταλ. Calabria, ανγ. ετύμου].

Καλαβρτα (τα) {Καλαβρύτων} ιστορική κομόπολη της ΒΔ. Πελοποννήσου στον νομό Αχαΐας, γνωστή για τη μεγάλη σφαγή του ανδρικού πληθυσμού της στις 13 Δεκεμβρίου 1943 από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής (η *σφαγή των Καλαβρτών*). — Καλαβρτινός (ο), Καλαβρτινή (η), Καλαβρτινός, -η, -ό. [ETYM μεσν. < πηθ. *καλός* + -βρτα < αρχ. βρύω «αναβλύζω», από όπου και το ουσ. βρύση (βλ. λ.) Η ετυμ. αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι τα Καλαβρτα φημίζονται για τα άφθονα νερά και τις πηγές τους].

καλαγκάθι (το) {χωρ. γεν.} φλεγμονή που σχηματίζεται στη ρίζα του νυχιού χεριού ή ποδιού και καταλήγει συχνά σε συκέντρωση πύου και απόστημα ΣΥΝ. παρωνυχίδα.

καλάδα (η) ομαλό τμήμα του βυθού όπου σύρεται η τράτα. [ETYM. < βεν. calada < ρ. calar, βλ. λ. *καλάρα*].

καλαθός (ο) {καλαθάδες} (καθμη.) ο επαγγελματίας που κατασκευάζει ή εμπορεύεται καλάθια ΣΥΝ. καλαθοποιός.

καλάθι (το) {καλαθ-ιού | -ιών} 1. σκευός πλεκτό, συνήθ. από κλαδιά λυγαριάς, ιτιάς, από καλάμι ή και πλαστικό, κυρ. για μεταφορά ή τοποθέτηση τροφίμων, σκευών, ρούχων κ.λπ.: *έβαλε τα φρούτα σε ένα ~* || είχε στο ~ τα *άπλυτα* || ένα ~ με *αβγά* || *κουβαλούσε στο ~ φαγητό και κρασί* || *πλέκω καλάθια* ΣΥΝ. (λόγ.) *κάνιστρο*· Φρ. (α) *καλάθι | καλάθος των αγρήστον* το ειδικό σκευός εσωτερικού χώρου, που χρησιμοποιείται για την απόρριψη των άρρηστον αντικειμένων ΣΥΝ. δοχείο απορριμμάτων (β) (μτφ.) (κατάληγο ή ρίχνω | πετώ κ.λπ. κάτι) στον *κάλαθο των αγρήστον* βλ. λ. καλάθος (γ) (μτφ.) *χάνω τ' αβγά και τα καλάθια* βλ. λ. *αβγό* (δ) (παροιμ.) *δίνους ακούς πολλά κεράσια, κράτα και μικρό καλάθι* όταν ακούς μεγάλα λόγια (π.χ. υποσχέσεις, περιπτώσεις), να είσαι πολύ επιφυλακτικός: *μην εμπιστεύσαι πολιτικούς που ισχυρίζονται ότι θα κάνουν τη χώρα παράδεισο-!* ΣΥΝ. *κράτα πισινή* (ε) (παροιμ.) *στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει* βλ. λ. *κοφίνι* 2. (συνεκδ.) η ποσότητα των προϊόντων που χωρά σε πλεκτό σκευός, όπως το παραπάνω· το περιεχόμενο του: *μω έσται-*

λε δόρο ένα - σκά ΣΥΝ. καλαθιά· ΦΡ. **10 καλάθι** τής **νοικοκυράς** το σύνολο των αγαθών που μπορεί να αγοράσει κανείς για τις ανάγκες ενός νοικοκυρίου (συνήθ. για την αγοραστική δύναμη του μισθού): *χρόνο με τον χρόνο το - αδειάζει λόγο της συνεχούς αύξησης των τιμών* 3. ΑΘΛ. (στην καλαθοσφαίριση) (α) ο στόχος, η στρογγυλή μεταλλική στεφάνη, η οποία είναι τοποθετημένη σε ορισμένο ύψος από το έδαφος και στην οποία είναι δ'μένο το μικρό δίχτυ όπου καταλήγει η μπάλα, όταν η βολή είναι ύστοχη (β) (συνεκδ.) η εύστοχη βολή τής μπάλας μέσα στον στόχο (καλαθί) τής αντίπαλης ομάδας, πράγμα που καθορίζει και το σύνολο των πόντων της: *βάζω | πετυχαίνω ~ δύο | τριών πόντων* (τρίποντο) || ~ *άγγιχτο* (χωρίς να αγγίζει η μπάλα τη στεφάνη) || το ~ *μετράει* (θεωρείται έγκυρο) 4. καλάθι με δύο χειρολαβές και κατάλληλη επένδυση στο οποίο τοποθετούνται και μεταφέρονται τα βρέφη. — (υποκ.) καλαθάκι (το), (μεγεθ.) καλάθα κ. καλαθούνα (η) (κυρ. σημ. 4).

[ETYM < μτγν. καλάθιον, υποκ. του αρχ. κάλαθος (βλ.λ.). Η αθλ. σημ. αποδίδει το αγγλ. basket].

καλαθιά (η) (λαϊκ.) το περιεχόμενο ενός καλαθιού ή και η ποσότητα των προϊόντων που χωράει, η χωρητικότητα του: *μία ~ σταφύλια* || *δύο ~ σκα* ΣΥΝ. καλάθι.

καλαθιάζω ρ. μετβ. {καλάθιασα-, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) (κυριολ.) τοποθετώ (πρόϊοντα, αντικείμενα) σε καλάθια.

καλαθοπλακτική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής καλαθιών ΣΥΝ. καλαθοποιία.

καλαθοποιία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής καλαθιών ή και πλακτών επίπλων και διακοσμητικών αντικειμένων από εύκαμπτες φυτικές ίνες ΣΥΝ. καλαθοπλακτική. — καλαθοποιός (ο/η) [μτγν.].

καλάθος (ο) {καλάθ-ου | -ων, -ους} 1. (αρχαιοπρ.) το καλάθι κυρ. στη ΦΡ. (μτφ.) (κατάληγο ή ριχνο) | πετό κ.λπ. κάτι στον **κάλαθο των αρεστών** στα σκουπίδια, εκεί όπου ρίχνει κανείς τα άχρηστα ή αυτά που δεν λαμβάνει καθόλου υπ' όψη για την πλήρη αδιαφορία για τις αιτήσεις, τις αναφορές κ.λπ. κάποιου: *είχε προειδοποιήσει επανειλημμένως για τη διαρροή, αλλά οι αναφορές του κατέληξαν πάντοτε ~ 2.* δοχείο από λεπτά μεταλλικά ελάσματα, πλεγμένα μεταξύ τους, που χρησιμεύει στην ανέκχυση και τη μεταφορά μεταλλεύματος 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. το τμήμα του κορινθιακού κιονόκρανου, που περιβάλλεται από γλυπτή διακόσμηση σε σχήμα φύλλων άκανθας.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, όπου το επίθημα -θος εμφανίζεται όπως και στα συνώνυμα *γύργα-θος, κνά-θος*. Η λ. πθ. συνδέεται με το ρ. *κλώθω*].

καλαθοσφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. (επίσ.) αγωνιστικό παιχνίδι, που παίζεται από δύο ομάδες των πέντε παικτών, κατά το οποίο κάθε ομάδα προσπαθεί να ρίξει τη μπάλα στον στόχο (μία κατασκευή σε σχήμα καλαθιού) τής αντίπαλης ομάδας περισσότερες φορές από την άλλη ΣΥΝ. μπάσκετ. Επίσης καλαθοσφαίρα. — καλαθοσφαιριστής (ο), καλαθοσφαιρίστρια (η).

[ETYM. Απόδ. του αγγλ. basket ball].

καλαθούνα (η) -> καλάθι

καλάι (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) μείγμα από κασσίτερο και μολύβι το οποίο χρησιμοποιείται στη συγκόλληση υλικών. — καλάνος, -η, -ο. [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < τουρκ. kalay < μτγν. *κάλ(λ)αίς* (βλ.λ.).]

καλαϊζώ ρ. μετβ. [μεσν.] {καλάισα-, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) καλύπτω την εσωτερική κυρ. επιφάνεια σκευών με κασσίτερο, προκειμένου να το προφυλάξω από τη σκουριά ΣΥΝ. (επι)κασσιτερώω, γανώνω. Επίσης καλαϊδίζω — καλάισμα (το).

καλαϊές (η) {καλαϊός | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) ΟΡΥΚΤ. πολύτιμος λίθος με όμορφο γαλαζοπράσινο χρώμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) περουζές. [ETYM < μτγν. *κάλ(λ)αίς*, ετγ. ετύμου, τεχνικός όρ., για τον οποίο έχει υποστηριχθεί ότι προέρχεται από την Αίγυπτο εξαιτίας τής χρήσης αυτού του χρώματος στην κεραμική].

καλαίσθησία (η) [1857] {χωρ. πληθ.} το να διαθέτει κανείς καλό, λεπτό γούστο, το να μπορεί να διακρίνει και να εκτιμά το ωραίο: *το έργο φανερώνει έμφυτη ~ || το καινούργιο κτήριο στο κέντρο της πόλης προσβάλλει την ~ των πολιτών* || ανεπτυγμένη - ΣΥΝ. φιλοκαλία, γούστο ΑΝΤ. ακαλαίσθησία, κακόγουστος, αφιλοκαλία. — καλαισθητικός, -ή, -ό [1863], καλαισθητικ-ά /-ώς επίρρ.

καλαίσθητος, -η, -ο [1873] 1. (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από καλαίσθησία, που έχει λεπτό, καλλιεργημένο γούστο: *είναι εξαιρετικά ~ στο ντύσιμο του και στη διακόσμηση του σπιτιού του* ΑΝΤ. ακαλαίσθητος, κακόγουστος 2. αυτός που φανερώνει καλλιεργημένο γούστο, που είναι καλόγουστος: *~ μακιγιάζ | διακόσμηση* ΑΝΤ. ακαλαίσθητος, κακόγουστος. — καλαίσθητα | καλαισθητός [1888] επίρρ.

καλάισμα (το) -> καλαϊζώ

καλαϊτζής (ο) {καλαϊτζήδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που επαλείφει την εσωτερική επιφάνεια γαλκινών σκευών με κασσίτερο, για να τα προφυλάξει από τη σκουριά ΣΥΝ. γανωματής, γανωτής, κασσιτερωτής. — **καλαϊτζήδικο** (το).

[ETYM < τουρκ. kalayci < kalay, βλ. κ. καλά].

καλακούφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καλάκουσα} (καθμη.) ♦ 1. (μετβ.) ακούω κάτι καθαρά, το αντιλαμβάνομαι όπως ακριβώς ειπώθηκε: *αυτό το τελευταίο δεν το καλάκουσα, πες το πάλι* ♦ 2. (αμετβ.) ακούω καλά, έχω οξεία αίσθηση τής ακοής: *γέρασα και δεν ~ πια*.

καλαμάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (α) το μικρό μέγεθος καλάμι (β) μακρόστενο αιχμηρό και λεπτό ξυλάκι στο οποίο περνιούνται κομμάτια κρέας (συνήν και λαχανικών) για ψήσιμο σε σχάρα (γ) (συνεκδ.) κρέας που ψήνεται στη σχάρα περασμένο σε ξυλάκι: *~ με πίτα* 2. (συνήν.) λεπτό, πλαστικό σωληνάκι για την πόση χυμών, αναψυκτικών, ποτών κ.λπ.

καλαμαράκι (το) {χωρ. γεν.} το μικρό καλαμάρι (βλ.λ., σημ. 1), συνήθ.

ως έδεσμα: *τηγαητά ~, καλαμαράς* (ο) {καλαμαράδες}, **καλαμαρό** (η) {καλαμαρούδες} (σημ. 2) 1. (λαϊκ.-μειωτ.) ο άνθρωπος των γραμμάτων, ο λόγιος ΣΥΝ. γραμματισμένος, εγγράμματος, μορφωμένος 2. (διαλεκτ.-συνήν σκωπτ. ή μειωτ., στην Κύπρο) ο Ελλαδίτης **καλαμάρι** (το) {καλαμαρ-ιού | -ιών} 1. κεφαλόποδο μαλάκιο με σώμα επιμήκες και πλατύ, τριγωνικά πετέρια στο κάτω μέρος, το οποίο φέρει δύο άνισους πλοκάμους, με τους οποίους συλλαμβάνει την τροφή του (μικρά ψάρια)· αλιεύεται σε όλες τις παράκτιες περιοχές για το νόστιμο κρέας του · 2. (παλαιότ.) μικρό δοχείο, όπου τοποθετούνταν το μελάι για το γράνιμο ΣΥΝ. μελανοδοχείο 3. (παλαιότ.) ειδική θήκη, στην οποία τοποθετούνταν τις πένες από καλάμι (βλ. λ. *κάλαμος*) ΦΡ. (μτφ. ως επίρρ.) **χαρτί και καλαμάρι** με όλες τις λεπτομέρειες, καταλείπεις: *μον τα ειπε όλα ~ ΣΥΝ. διεξοδικός* ΑΝΤ. σύντομα, αδρόμερως. — (υποκ.) καλαμαράκι (το) (βλ.λ.). [ETYM. Αντιδάν., < μτγν. *καλαμαρίον* < λατ. (theca) calamaris «θήκη καλαμών γραφής» < αρχ. *κάλαμος* (βλ.λ.). Η ονομασία του θαλασσινού ερμηνεύεται από την ομοιότητα του με τα μελανοδοχεία και είναι μεσν.]. **Καλαμαριά** (η) ο μεγαλύτερος σε πληθυσμό (προσφυγικής προελεύσεως στο μεγαλύτερο του ποσοστό) δήμος της ευρύτερης περιοχής τής Θεσσαλονίκης.

[ETYM μεσν. τοπωνύμιο, πθ. από παραφθορά των φρ. *καλή μεριά* ή *σκάλα-μεριά*, που προσδιόριζαν τον βυζαντινό ναύσταθμο, ο οποίος είχε κατασκευαστεί στην περιοχή για την απόκρουση αραβικών επιδρομών]. **καλαμαριά** (η) (παλαιότ.) επιτραπέζιο σκευός σε σχήμα δίσκου, που χρησίμευε ως βάση για ένα ή περισσότερα μελανοδοχεία, γραφίδες και άλλα είδη γραφής· **καλαμαριέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αλιευτικό εργαλείο, που χρησιμοποιείται για το ψάρεμα καλαμαριών. [ETYM < *καλαμάρι* + παραγ. επίθημα -ιέρα]. **Καλαμάς** (ο) ποταμός τής Ηπείρου, που εκβάλλει στον Κόλπο τής Ηγουμενίτσας: *αλλιώς Θθάμις*.

[ETYM < *κάλαμος*, όν. φυτού, βλ.λ., εξού και το όν. τής αρχ. πόλεως *Καλαμάι*]. **Καλαμάτα** (η) πόλη τής ΝΔ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα του νομού Μεσσηνίας. Επίσης (λόγ.) *Καλάμα* (αι) {Καλαμών}. — Καλαματιανός (ο), **Καλαματιανή** (η), καλαματιανός, -ή, -ό (βλ.λ.).

[ETYM. μεσν. ονομασία τής αρχ. πόλης *Φαραί*, που μνημονεύεται στον Όμηρο. Σύμφωνα με την πιο αξιόπιστη εκδοχή (Ν. Πολίτης), η ονομασία αυτή ανάγεται σε παλαιό βυζαντινό μοναστήρι, το οποίο ήταν γνωστό ως *Παναγία η Καλομάτα*, από όπου με αφομοίωση προήλθε το όνομα *Καλαμάτα*. Κατ' άλλη άποψη (Γ. Χατζιδάκις, Σ. Κουγέας), το τοπωνύμιο παράγεται από τ. **καλάματα*, πληθ. του *καλάμι* (υπό την επιδρ. του γειτονικού τοπωνυμίου *Πετροκαλάματα*), με καταβιβασμό τόνου κατά παρετυμ. προς θηλ. σε *-μάτα* (λ.χ. *μαυρο-μάτα, γαλανο-μάτα*), καλαματιανός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την Καλαμάτα ή προέρχεται από αυτήν: *~ μαντίλι* 2. **καλαματιανός** (ο) νεοελληνικός κυκλικός συρτός χορός, που χορεύεται από ομάδα προσώπων πιασμένων χερι-χέρι. **καλάμε νιος**, -ια, -ιο -> καλάμι καλάμι (η) {καλαμών} (αρχαιοπρ.) 1. το στέλεχος του σταχυού στα δημητριακά και ιδ. στο σιτάρι 2. (ειδικότ.) το τμήμα του σταχυού που απομένει στο έδαφος μετά τον θερισμό των σιτηρών ΣΥΝ. καλαμά, άγυρο.

[ETYM αρχ., παράλλ. τ. του ουσ. *κάλαμος* (βλ.λ.)]. **καλαμήθρα** (η) {καλαμήθρες} (λαϊκ.) 1. ονομασία διαφόρων φυτών 2. η μέντα.

[ETYM < μτγν. *καλαμίνθη* | αρχ. *καλαμίνθος* + παραγ. επίθημα -ήθρα. Το αρχ. *καλαμίνθος* | -μίνθη, αν δεν είναι προελλην. όρ. (λόγω του -νθ-), ίσως προέρχεται από συμφυρμό των *κάλαμος* και μίνθη]. **καλάμι** (το) {καλαμ-ιού | -ιών} 1. πολυετές φυτό που ζει σε υδρο-τόπους και έχει ψηλό, λεπτό, κυλινδρικό, συνήθ. κούφιο και ευλύγιστο βλαστό με μακριά φύλλα σαν ταινίες, που τυλιγούνται γύρω από το στέλεχος του βλαστού 2. (συνεκδ.) το ξερό κούφιο στέλεχος του παραπάνω φυτού, το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων: *καλύβες από ~ ΦΡ.* (μτφ.) **καβαλάω το καλάμι** αποκτό μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, αρχίζω να συμπεριφέρομαι αλαζονικά (συνήθ. μετά από κάποια επιτυχία): *από τότε που νίκησε στον διαγωνισμό ομορφιάς, καβάλλησε το καλάμι και δεν μας μιλάει πια* 3. ειδικό αλιευτικό όργανο που αποτελείται από μακρύ καλάμι (σημ. 2), στο άκρο του οποίου είναι προσαρμοσμένη πετονιά με αγκίστρια: *ψαρεύω με ~ ΣΥΝ. καλαμίδι* · 4. (ειδικότ.) το πνίο, γύρω από το οποίο τυλιγεται το νήμα ΣΥΝ. μασούρι · 5. (καθμη.) το πρόσθιο οστό τής κνήμης: *μον έδωσε κλοτσιά στο ~ ΣΥΝ. αντικνήμιο*. — καλαμένιος, -ια, -ιο κ. (λόγ.) καλάμινος, -η, -ο [αρχ.]. [ETYM. < μτγν. *καλάμιον*, υποκ. του αρχ. *κάλαμος* (βλ.λ.)]. **καλαμιά** (η) [μτγν.] 1. το καλάμι ΣΥΝ. (λόγ.) *κάλαμος*: ΦΡ. *σαν την καλαμιά στον κάμπο* εντελώς μόνος και έρημος, σε τέλεια εγκατάλειψη, χωρίς προστασία: *έχασε τον άντρα της, έφυγαν και τα παιδιά της κι έμεινε μόνη* · 2. (συνεκδ.) ο τόπος όπου φυτρώνουν πολλά καλάμι ή συστάδα καλαμιών ΣΥΝ. καλαμιόνας 3. (ειδικότ.) το στέλεχος του σταχυού, ιδ. αυτό που απομένει στο έδαφος μετά τον θερισμό των σιτηρών ΣΥΝ. καλάμι, (λόγ.) καλάμη. **καλαμίδι** (το) {καλαμιδ-ιού | ιών} (λαϊκ.) 1. ειδικό αλιευτικό εργαλείο που αποτελείται από μακρύ καλάμι, στο άκρο του οποίου είναι προσαρμοσμένη πετονιά με αγκίστρια ΣΥΝ. καλάμι 2. ραβδί από καλάμι μήκους ενός μέτρου, το οποίο χρησιμοποιούν οι υφάντρες, για να συ-

γκρατούν τη διασταύρωση του νήματος. [ETYM. < μ^οσν. καλαμιδίν < μτγν. καλάμιον/, καλαμιζώ ρ. μετβ. {καλάμι-α, -η, -μένος} 1. (λαϊκ.) περιτύλιξη (το νήμα) στα μασούρια, ξετυλιγόντας το ταυτόχρονα από την ανέμη ΣΥΝ. καρουλιάζω • 2. μαζεύω τα πεσμένα άχυρα μετά τον θερισμό. — καλάμισμα (το). καλάμιος, -η, -ο → καλάμι καλάμισμα (το) → καλαμιζώ
καλαμιώνας (ο) (λαϊκ.) συστάδα καλαμιών ή έκταση γεμάτη καλάμια (στις παρυφές ελών, τελάτων, λιμνών και γ'νικά ήρεμων ν'ρών). [ETYM. μ^οσν. < μτγν. καλαμιών < αρχ. κάλαμος/. καλαμοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {καλαμοειδής -ους | -εις (οιδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με καλάμι, που έχει σχήμα καλαμιού: ~ βλαστός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
καλαμοκάννης (ο) (καλαμοκάννηδες), καλαμοκάννα κ. καλαμοκάννισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) ο ψηλός και αδύνατος άνθρωπος, αυτός που έχει πόδια μακριά και λεπτά σαν καλάμια ΣΥΝ. καλαμοπόδαρος, λελέκι ANTI. κοντοπόδαρος. [ETYM. < καλάμι + -κάννης < καννί]. καλαμοπόδαρος, -η, -ο 1. (σκωπτ.) αυτός που έχει πόδια μακριά και αδύνατα σαν καλάμια, ψηλός και λεπτός ΣΥΝ. καλαμοκάννης 2. καλαμοπόδαρο (το) κνήμη μακριά και λεπτή, που μοιάζει με καλάμι. κάλαμος (ο) {καλάμ-ου | -ων, -ους} 1. (λόγ.) το καλάμι (βλ. λ., σημ. 1) 2. (συνεκδ.) το στέλεχος του σταχυού, αυτό που απομένει στο έδαφος μετά τον θερισμό των σιτηρών ΣΥΝ. καλαμιά, καλάμι 3. (παλαιότ.) ο κεράτινος κορμός του φτερού πτηνού (συνήθ. χήνας ή κόρακα), που ακονιζόταν κατάλληλα στην άκρη του και χρησιμοποιούνταν ως όργανο γραφής: (κ. μτφ.) *χειρίζεται καλώς τον -* (είναι δεινός συγγραφέας) ΣΥΝ. πένα, κονδυλοφόρος. (λαϊκ.) καλέμι 4. (παλαιότ.) η γραφίδα • 5. ΜΟΥΣ. αρχαίο ελληνικό μουσικό όργανο, είδος ποικιμοκού αλύου, που κατασκευαζόταν από καλάμι (βλ. λ.) • 6. ειδικό μεταλλικό εργαλείο που το χρησιμοποιούσαν παλαιότ. πυρακτωμένο για το κατάρωμα των μαλλιών • 7. ΕΚΚΑΛΗΣ. μαρμάρinos, τετράγωνος ή κυλινδρικός στόλος, στον οποίο ακουμάη τη λάκα της Αγίας Τράπεζας στις εκκλησίες της Ανατολής. [ETYM. αρχ. < *κόλαμος (με προληπτική ομοιοποίηση) < I.E. *kolamo- «καλάμι», πβ. λατ. culmus (> γαλλ. chaume), ρωσ. soloma, αρχ. γερμ. halam «καλάμι, πάσσαλος», γερμ. Haln, αγγλ. helm «απόδητο πλοίου» κ.ά. Βλ. κ. καλέμι]. καλαμοσάκχαρο (το) [1885] {-ου κ. -άριου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) πολυσακχαρίτης που περιέχει γλυκόζη και φρουκτόζη: το σάκχαρο που λαμβάνεται από το στέλεχος του καλαμώδους φυτού που είναι γνωστό ως ζαχαροκάλαμο. καλαμοσιταρο (το) (λαϊκ.) το καλαμπόκι ΣΥΝ. αραβόσιτος, αραποσίτι. καλαμοσκονιο (το) → καλαμοσχονιο καλαμοσίπιτο (το) σπίτι κατασκευασμένο από καλάμια. καλαμοσχονιο κ. καλαμοσκονιο (το) σπινί φτιαγμένο από καλάμια (βλ. λ.), με το οποίο δένονται τα δεμάτια των σταχυών. Καλαμάκα (η) κομόπολη της Θεσσαλίας στον νομό Τρικάλων, κοντά στα Μετέωρα. — Καλαμακιάκωτης (ο), Καλαμακιάκωτισσα (η), καλαμακιάκωτης, -η, -ο.
[ETYM. Η ονομασία ανάγεται στον 10ο αι. μ.Χ. και, σύμφωνα με την πιο αξιόπιστη εκδοχή, οφείλεται στο όνομα μιας βυζαντινής οικογένειας Καλαμάκη. Προηγουμένως η πόλη ήταν γνωστή ως Σταγού]. καλαμακιάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. μεγάλος θύρνος που προκαλείται από συγκεντρωμένο πλήθος ΣΥΝ. οχλαγωγία, οχλοβοή, χάβρα 2. καλαμακιάκι (τα) ακατάστατος σωρός από διάφορα αντικείμενα, κυρ. πράγματα του νοικοκυριού ΣΥΝ. τσουμπλέκια • 3. (αργκό στον πληθ.) οι ανδρικοί όρχεις. [ETYM. < τουρκ. kalabalik «πληθος»]. καλαμοκόκκινο (το) αλεύρι που φτιαχίνεται από καλαμπόκι: ψωμί από ~ (η μομπίτα) ΣΥΝ. (λόγ.) αραβοσιτάλευρο. καλαμοκέλαμο (το) {-ου κ. -αίου | -ων κ. -αίων} λάδι που παράγεται από καλαμπόκι ΣΥΝ. (λόγ.) αραβοσιτέλαιο. καλαμπόκησιος, -ια, -ιο (σγολ. ορθ. καλαμποκίσιος) αυτός που παρασκευάζεται από καλαμπόκι, που έχει ως βάση το καλαμπόκι: ~ αλεύρι | ψωμί. Επίσης καλαμπόκενιος, -ια, -ιο. καλαμπόκι (το) {καλαμποκ-ιού | -ιών} 1. μονοετές δημητριακό φυτό, από τον καρπό του οποίου εξάγεται αλεύρι, άμυλο, λάδι κ.λπ., ενώ από τον βλαστό του χαρτί και νήματα: έχει καλαμοειδή βλαστό που φθάνει τα 2-3 μέτρα ύψος, μακρούλα, λογχοειδή και ευλύγιστα φύλλα και μικρούς κίτρινους καρπούς ΣΥΝ. καλαμπόκιά, (λόγ.) αραβόσιτος (συνεκδ.) 2. ο εδώδιμος καρπός του παραπάνω φυτού ΣΥΝ. (λαϊ-κότ.) αραποσίτι 3. το αλεύρι που παρασκευάζεται από τον καρπό του παραπάνω φυτού: ψωμί από ~ ΣΥΝ. καλαμποκόλευρο. [ETYM. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής εκδοχές: (α) < αλβ. kalambok (β) < ιταλ. calambochi (γ) < τουρκ. kalembek]. καλαμπόκιά (η) το φυτό αραβόσιτος (καλαμπόκι) και κυρ. το στέλεχος, ο βλαστός του φυτού ΣΥΝ. αραποσίτι, καλαμπόκι. καλαμπόκησιος, -ια, -ιο → καλαμποκίσιος
καλαμπούρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) το αστείο, οτιδήποτε λέγεται για να προκαλέσει το γέλιο: δεν σοβαρολογούσα - έτσι το 'πα, για ~ || κάνω ~ σε κάποιον (τον κάνω πλάκα, αστείο). — (υποκ.) καλαμπούρακι (το).
[ETYM. < γαλλ. calembour, αγγ. ετύμου]. καλαμπουρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καλαμπούρισα} (καθημ.) ♦ 1. (αμετβ.) λέω αστεία: *κάτσε να καλαμπουρίζουμε λίγο, να χαλαρώσουμε* ΣΥΝ. αστεϊόμοι, χαριτωλόγ, χωρατέο ANTI. σοβαρολόγ ♦ 2. (μετβ.) στη ΦΡ. το καλαμπουρίζω δίνω εύθυμο τόνο σε κάτι, δεν

αναγνωρίζω τη σοβαρότητα, τη σπουδαιότητα του: μην το καλαμπουρίζεις, το θέμα είναι σοβαρό! ΣΥΝ. παίρνω στ' αστεία ANTI. παίρνω στα σοβαρά. — καλαμπουρι(τι)ζής (ο), καλαμπουρι(τι)ζού (η). καλαμοδής, -ης, -ες [αρχ.] {καλαμοδής -ους | -εις (οιδ. -ή), -ών} 1. (τόπος) που είναι γεμάτος καλάμια, κατάφυτος από καλάμια: ~ όχηθ 2. αυτός που μοιάζει με καλάμι, που έχει το σχήμα και τη μορφή καλαμιού: ~ βλαστός ΣΥΝ. καλαμοειδής 3. BOT. καλαμοδές φυτό το φυτό του οποίου ο βλαστός μοιάζει με καλάμι, δηλ. είναι ψηλός, λεπτός, ξυλώδης και ως επί το πλείστον έχει κόμπους (γόνατα), όπως λ.χ. τα σιτηρά. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
καλαμώνο ρ. μετβ. [μτγν.] {καλάμω-σα, -θηκα, -μένος} 1. στρώνω (επιφάνεια) με καλάμια, απλώνω καλάμια: ~ τη σκεπή 2. σχηματίζω φράχτη από καλάμια, φράζω (περιοχή) με καλαμοτή ΣΥΝ. περιζώνω. — καλάμωμα (το)
καλαμοτός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από καλάμια: ~ καλύβα ΣΥΝ. καλαμένιος 2. καλαμοτή (η) (α) πλέγμα από καλάμια που χρησιμοποιείται ως διαχωριστικό ή για σκίαση (Β) (ειδικότ.) σκεπή ή φράχτης από καλάμια.
καλάντα (τα) {καλάντων} ευχετήρια και εγκωμιαστικά εορταστικά τραγούδια, τα οποία κατά την παράδοση τραγουδούν παιδιά, πηγαίνοντας από πόρτα σε πόρτα, την παραμονή των μεγάλων εορτών (των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς, των Θεοφανίων), συγκεντρώνοντας ρημάτα: λέω τα ~.
[ETYM. μεσν. < μτγν. καλάνδα < λατ. calendae (dies) «νομηνία» (βλ. κ. καλένδες). Η περίοδος των καλένδων του μηνός Ιανουαρίου (calendae Ianuariae), που ήταν πενήνθημερη, εορταζόταν από τους Ρωμαίους με ιδιαίτερη λαμπρότητα, αφού συνέπιπτε με την είσοδο του νέου έτους. Από αυτές τις καλένδες έλαβαν το όνομα τους τα καλάντα, των οποίων η αρχαιότερη μαρτυρία ανάγεται στον 12ο αι.]. καλαντάρι κ. καλεντάρι (το) {καλανταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ημερολόγιο επιτραπέζιο ή τοίχου ΣΥΝ. ημεροδείκτης. [ETYM. < μτγν. καλαντάριον < λατ. calendarium < calendae «καλένδες»]. καλαποδάς (ο) {καλαποδάδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που κατασκευάζει καλαποδία (βλ. λ.).
καλαποδί (το) {καλαποδ-ιού | -ιών} (λαϊκ., παλαιότ.) 1. ξύλινο ομοίωμα του κατώτερου μέρους του ποδιού, δηλ. του πέλματος, της φτέρνας και του αστραγάλου, το οποίο χρησιμοποιεί ο υποδηματοποιός, για να κατασκευάσει παπούτσια ή για να φαρδύνει έτοιμα υποδήματα ΣΥΝ. ξυλοπόδαρο 2. ξύλινο ομοίωμα του κατώτερου μέρους του ποδιού, που τοποθετείται μέσα στο υποδήμα, προκειμένου αυτό να διατηρήσει το σχήμα και τη φόρμα του. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμβέλεια, ομοίωμα.
[ETYM. < μτγν. καλαποδίον, υποκ. του αρχ. καλπόπος | καλόπος < καλόν «ξύλο» (< *kaF-αλον < καίω < *kaP-jo, βλ. λ.) + πους «πόδι». Είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. πέρασε και σε ανατολικές γλώσσες, πβ. αραβ. qālib, περσ. kālibud, τουρκ. kalip. Βλ. κ. καλοδίτι]. καλαρέσω ρ. αμετβ. {καλάρεσα} (καθημ.) 1. (συνήθ. ειρων.) αρέσω πολύ, είμαι πολύ αρεστός (συνήθ. σε αντίθεση με ό,τι θα περίμενε κανείς, κατά παράδοξο τρόπο): *του αρέσει και του καλαρέσει, μην κοιτάς που έφερνε αντιρρήσεις στην αρχή για τα μάτια του κόσμου* 2. (αργητ. δεν μου καλαρέσει) δεν το βρίσκω και τόσο καλό, δεν μου πολυαρέσει: ~ που ξεγυρνά τόσο συχνά δεκαεπτά χρονών παιδί. καλάρω ρ. μετβ. {καλάρισα} (λαϊκ.) NAYT. 1. (για ιστιοφόρο πλοίο) λύνω τα σχοινιά των πανιών και τα αφήνω να πέσουν, προκειμένου το πλοίο να ελαττώσει ταχύτητα ή να σταματήσει: *κατεβιάω την αντένα και μαζεύω τα πανιά ΣΥΝ. μαϊνάρω* • 2. (ειδικότ. για αλιευτικά σκάφη) ρίχνω τα δίχτυα στη θάλασσα για ψάρεμα, απλώνω δίχτυα. — καλάρισμα (το).
[ETYM Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. calare < προβηγκ. calar < μτγν. λατ. calare < αρχ. χαλώ «χαλαρώνω»]. καλάρνικοφ (το) {άκλ.} φορητό οπλοπολυβόλο που πρωτοκατασκευάστηκε στη Σοβιετική Ένωση (1947) και γνώρισε παγκόσμια διάδοση, κυρ. σε ανταρτικά κινήματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. [ETYM. Από το όν. του Ρώσου κατασκευαστή του όπλου Μ. Kalashnikov (1919-98)]. καλαφάτης (ο) {καλαφάτηδες} (λαϊκ.) τεχνίτης ειδικευμένος στο κα-λαφάτισμα (βλ. λ. καλαφατίζω, σημ. 1). [ETYM. μεσν. < ιταλ. calafato < αραβ. qalafat]. καλαφατίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλαφάτισα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. επισκευάζω (πλοία ή βαρέλια), φράζοντας με στουπί τα κενά διαστήματα (τις χαραμάδες) ή τα ρήγματα ανάμεσα στις σανίδες τους και επιστρώνοντας τα με πίσσα • 2. (!) (αργκό για άνδρα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή (με γυναίκα) ΣΥΝ. (i) γαμώ. — καλαφάτισμα (το). καλβινισμός (ο) [1768] ΘΡΗΣΚ. η προτεσταντική διδασκαλία του θρησκευτικού μεταρρυθμιστή Ιωάννη Καλβίνου (1509-64), που αναδεικνύει την απόλυτη αυθεντία της Αγίας Γραφής (κυρ. της Π.Δ.) και την απόλυτη αξία της πίστης για τη σωτηρία του ανθρώπου, ενώ χαρακτηρίζεται από αυστηρό και άεγκρο πνεύμα. — καλβινικός, -ή, -ό, καλβινιστής (ο) [1632], καλβινίστρια (η). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. calvinisme], καλδέρα (η) → καλύτερα καλέ επιφών. (οικ.) 1. ως προσφώνηση ή για την επίκληση προσώπων είτε στον ενικό είτε στον πληθυντικό αριθμό: ~ κορίτσια, πού πάτε; (ειδικότ.) 2. με προτροπική παρανετική λειτουργία: *πήγαινε ~ να μου πληρώσεις τον λογαριασμό* 3. για την έκφραση έκπληξης, θαυμασμού ή απορίας: ~, πώς ψήλωσες έτσι; || ~, τι ακούω; || ~, κοίτα τι γίνεται! 4. δηλώνει ειρωνική διάθεση: ~, τι μας λες! Αποφάσισε να 'ρθει να μας δει! [ETYM μεσν., κλητ. του αρχ. επιθ. καλός, που χρησιμοποιήθηκε ως

επιφώνημα],
καλειά επίρρ. (λαϊκ.) στη φρ. *πάω καλειά μου* (ι) καταστρέφομαι (ι) πεθαίνω.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

[ETYM. < φρ. άμε καλειά σου | *πάει καλειά του* από πληρέστερη φρ. *κά(με τη δου)λειά σου*].

καλειδοσκόπιο (το) [1851] {καλειδοσκόπι-ου | -ων} οπτικό όργανο που αποτελείται από επίπεδα κάτοπτρα, τοποθετημένα μέσα σε αδιαφανή σωλήνα και σε τέτοια γωνία μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζονται συμμετρικά φαντασμαγορικά σχήματα από τις πολλαπλές ανακλάσεις κομματιών χρωματιστού γυαλιού, που βρίσκονται επίσης μέσα στον σωλήνα, και τα σχήματα που δημιουργούνται να μεταβάλλονται συνεχώς με την περιστροφή του σωλήνα. — καλειδοσκοπικός, -ή, -ό [1863].

[ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kaleidoscope < kal- (< *καλός*) + -eido- (< *είδος*) + -scope (< -σκόπιο < *σκοπώ*)].

καλέμι (το) {καλεμι-ιού | -ιών} 1. ειδικό σιδερένιο εργαλείο για τη λάξευση σκληρόν και συμπύκνωση επιφανειών, το οποίο χρησιμοποιούν οι λιθοδόδοι, οι ξυλουργοί κ.ά. κατά την επεξεργασία των διαφόρων υλικών ΣΥΝ. σμίλη, γλύφανο, γλυφίδα 2. (παλαιότ.) πένα από ινδικό καλάμι, που χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο γραφής ΣΥΝ. γραφίδα, καλάμι, (λογιότ.) κάλαμος, πένα. [ETYM. Αντιδάν. < τουρκ. kalemi < αραβ. kalam < αρχ. *κάλαμος*].

καλένδες (οι) {καλένδων} οι πέντε ή επτά πρώτες ημέρες κάθε μήνα κατά το ρωμαϊκό ημερολόγιο, περίοδος ανάλογη με τη νομηνία του ελληνικού συστήματος μετρήσεως του χρόνου· φρ. (ειρων.) στις *ελληνικές καλένδες* (λατ. ad calendae graecae) για κάτι που δεν θα πραγματοποιηθεί ποτέ, που βρίσκεται σε άμεση αναβολή: «~ *παρπαμπεται προφανώς η διακομματική επιτροπή που θα μελετούσε το θέμα των μονιμοποιήσεων*» (εφημ.).

[ETYM < μτρν. *καλάνδα* | *καλένδα* < λατ. calendae < νομηνία, ονομασία με την οποία οι Ρωμαίοι προσδιόριζαν τις πρώτες πέντε ή επτά ημέρες κάθε μηνός. Προέρχεται από τη φρ. *calo luna novella* («καλώ, ορίζω τη νέα σεληνή»), την οποία εκφονούσε ανότατος ιερέας από το Καπιτώλιο, αναγγέλλοντας έτσι τη νομηνία].

καλεντάρι (το) → καλεντάρι
καλεντούλα κ. καλέντουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες διακοσμητικό φυτό με έντονα κίτρινα άνθη σε ταξιανθίες. [ETYM. < νεολατ. calendula < λατ. calendae «καλένδες», επειδή στην κατάλληλη εποχή το φυτό ανθοφορεί κάθε μήνα].

κάλεσα ρ. → καλώ
κάλεσμα (το) [μεσν.] {καλέσ-ματος | -ατα, -άτων} 1. (λαϊκ.) η πρόσκληση 2. (εκφραστ.) η κλήση που απευθύνεται στην νοχή κάποιου, στον βαθύτερο κόσομο του, στα ένστικτα του: *δεν μπόρεσε ν' ανισταθεί στο ~ της φύσης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσκληση*.

καλεσιμόνος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει προσκληθεί σε συγκέντρωση, σε κοινωνική (λ.χ. γάμο, βάπτιση, δείπνο κ.λπ.) ή άλλη εκδήλωση (διάλεξη, βράβευση κ.λπ.) (συνήθ. ως ουσ.) *δέχομαι | περιποιούμαι τους ~ μου* || *επίσημοι* ~ ΣΥΝ. προσκεκλημένος ΑΝΤ. απρόσκλητος, ακάλεστος.

καλέστηκα ρ. → καλώ
καλεστής (ο) [μετρν.] (καθημ.) πρόσωπο που πραγματοποιεί την πρόσκληση, που προσκαλεί (σε συγκέντρωση, γιορτή, γάμο, βάπτιση, δεξίωση, γεύμα κ.λπ.) ΣΥΝ. (αρχαιοσπρ. αμφιτρόν.

Καλή (η) γυναικείο όνομα.
καλημαύκι (το) → καμιαύκι

καλημέρα επιφών. 1. ευχετ. ως χαιρετισμός που απευθύνεται από το πρωί μέχρι και το μεσημέρι συχνά απαντά και χωρισμένο στα συνθετικά του, ανάμεσα στα οποία παρεμβάλλεται προσωπική αντων.: *καλή σας μέρα!* || (εκφραστ.) *πολύ ~ σας* (πβ. λ. *καλησπέρα, καληνύχτα*)· φρ. με το «*καλημέρα*» από την πρώτη στιγμή, ευθός εξαρχής: «ο *παίκτης αυτός έδειξε ~ ότι μπορεί να γίνει ο νέος ηγέτης της ομάδας*» (εφημ.). 2. *καλημέρα* (η) ο χαιρετισμός κατά τη διάρκεια της ημέρας με το ευχετ. επιφών. «*καλημέρα*»: την ~ *μου στον αζιότιμο πατέρα σας!* (ενν. *διαβίβαστε*) || *πέρασα να σου πω μια ~*· ΦΡ. (α) *κόβω την καλημέρα (σε κάποιον)* παύω να χαιρετώ και να μιλώ (σε κάποιον), διακόπτω κάθε σχέση (με κάποιον) (β) *δεν θέλω ούτε την καλημέρα (κάποιον)* δεν θέλω καθόλου σχέσεις μαζί του. [ETYM. μεσν., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλή(ν) (ή)μέρα*].

καλημερίζω ρ. μετρβ. [μεσν.] {καλημέρι-α, -τηκα} χαιρετώ (κάποιον) λέγοντας του «καλημέρα»: *μήτρε γελαστός και τους καλημέρισε όλους*. — καλημέρισμα (το) [μεσν.].

καλημεροδία επιφών. (οικ.) ευχετ. ως χαιρετισμός από το πρωί μέχρι και το μεσημέρι· λέγεται με φιλική, τρυφερή ή και περιπαικτική διάθεση αντί του «καλημέρα»: «*Ακόμη κοιμάσαι; || ~ μορό μου!*» [ETYM < *καλημέρα* + υποκ. επίθημα -οδία), πβ. *μαθητ-οδία, αγηελ-οδία, τρυφερ-οδία* κ.ά.].

καλήν εσπέρα → καλησπέρα
καληνύχτα επιφών. 1. ευχετ. ως αποχαιρετισμός που απευθύνεται κατά τη διάρκεια της νύχτας· συχνά απαντά και χωρισμένο στα συνθετικά του, ανάμεσα στα οποία παρεμβάλλεται προσωπική αντων.: *καλή σας νύχτα!* || - *και όνειρα γλυκά!* 2. (ειρων.) για την έκφραση απογοήτευσής, απελτίσας: *Τι, τελείωσαν και τα καύσιμα; Ε, τότε ~!* || *Αν δεν το ξέρεις ούτε αυτό, ~!* 3. *καληνύχτα* (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ο βραδινός αποχαιρετισμός με το ευχετ. επιφών. «*καληνύχτα*»: *είπε μια ξερή ~ κι έφυγε*. [ETYM. μεσν., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλή(ν) νύχτα*].

καληνυχτίζω ρ. μετρβ. [μεσν.] {καληνύχτι-α} αποχαιρετώ (κάποιον) κατά τις βραδινές ώρες, λέγοντας του «καληνύχτα»: *πριν φύγει, μας καληνύχτισε και μας ευχόθηκε όνειρα γλυκά*. — καληνύχτισμα (το) [μεσν.].

καληνορίζω ρ. μετρβ. {καληνύρι-α} (λαϊκ.) αποχαιρετώ με την ευχε-τική φρ. «*καλή σου ώρα | ώρα σου καλή*». — καληνύρισμα (το) [μεσν.]. [ETYM. μεσν., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλήν ώρα*].

καλησπέρα επιφών. 1. ευχετ. ως χαιρετισμός που απευθύνεται κατά τις απογευματινές και τις πρώτες βραδινές ώρες: ~ *σας, τι κάνετε*; 2. *καλησπέρα* (η) ο απογευματινός και εσπερινός χαιρετισμός με το ευχετικό επιφών. «καλησπέρα»: *δεν θα μείνω πολύ' πέρασα να πω απλώς μια ~*. Επίσης (διαλεκτ.) καλήν εσπέρα. [ETYM. μεσν., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλή(ν) έσπέρα(ν)*].

καλησπερίζω ρ. μετρβ. [μεσν.] {καλησπερί-α} χαιρετώ (κάποιον) κατά τις απογευματινές ή πρώτες βραδινές ώρες, λέγοντας του «καλησπέρα». — καλησπερίσμα (το).

καλησπεροδία επιφών. με φιλική ή τρυφερή ή και περιπαικτική διάθεση αντί του «καλησπέρα».

[ETYM. < *καλησπέρα* + υποκ. επίθημα -οδία), πβ. *μαθητ-οδία, αγ-γελ-οδία, τρυφερ-οδία* κ.ά.].

καλή ώρα επιφών. [μεσν.] παρενθετικά με ευχετική σημασία σε αφήγηση, όταν γίνεται παραβολή με τον ακροατή ή με κάτι πολύ οικείο σε αυτόν: *είχε πλεί και εκείνος στην πόλη να σπουδάσει, ~ όπως εσύ*.

καλά επίρρ. → καλεία
καλιακούδα (η) → καιοιακούδα

καλιαντά (τα) {χωρ. γεν.} (αργκό) (κυρ. παλαιότερα) ο ιδιαίτερος γλωσσικός συνθηματικός κώδικας που χρησιμοποιούσαν οι ομοφυλόφιλοι και οι τραβεστί στις μεταξύ τους συνεννοήσεις, ώστε να μην τους καταλαβαίνουν οι υπόλοιποι, κυρ. οι αστυνομικοί. Επίσης κα-λιαντήρ κ. καλιάρων (η).

[ETYM. Αβελ. ετύμου, πιβ. < γαλλ. gaillard «τολιμηρός, αναίδης» (αργκό «πέσο») < ουαλ. galia «ισχύς, ορμή»].

καλιγόνω ρ. μετρβ. {καλιγό-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) προσαρμίζω και στερεώνω πέταλο (σε οπλή υποζυγίου), καρφώνω πέταλο: ~ *το άλογο* ΣΥΝ. πεταλόνο· ΦΡ. (μτρβ.) *καλιγώνει και φύλλο* είναι πολύ έξυπνος, πονηρός και κατάπτος. — καλινώμα (το) κ. καλιώωση (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*. [ETYM. μεσν. < μτρν. *καλιγόν* «υπόδημα», υποκ. του ουσ. *καλίγα* | *κα-λίγη* < λατ. caliga].

καλιγωτής (ο) (παλαιότ. ορθ. *καλλιγωτής*): {καλιγωτήδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που έχει ως επάγγελμα να προσαρμίζει τα πέταλα στις οπλές των υποζυγίων ΣΥΝ. πεταλωτής.

καλικάντζαρος (ο) {-ου κ. -άρου | -ον κ. -άρων, -ους κ. -άρους} (λαϊκ.) δαιμόνιο που, σύμφωνα με νεοελληνικές λαϊκές δοξασίες, κατοικεί στα έγκατα της γης και βγαίνει στην επιφάνεια την ημέρα των Χριστουγέννων προκαλώντας ζημιές και μικροαστατάσεις, για να εξαφανιστεί στην εορτή των Θεοφανίων μετά τον αγιασμό. — (υποκ.) καλικαντζαράκι κ. καλικαντζαρούδι (το). [ETYM. Αβελ. ετύμου. Έχουν προταθεί, μεταξύ άλλων, οι εξής ετυμολογικές ερμηνείες: (α) *καλικάντζαρος* < *καλικάντζαρος* (με ανάπτυξη ευφωνικού -ι-) < *καρκάντζαρος* < *καρκά(ν)τζά* «καμιόνο, ξηρό» (πιβ. συνδ. με τη λ. *κάρκαδο* < *κάκαδο*, βλ. λ.) + μεγεθ. επίθημα -αρος, εξαιτίας της σύνδεσης των καλικάντζαρων με τη φωτιά και το τζάκι (β) < *καλίκι* (< μτρν. *καλιγόν* «υπόδημα», βλ. κ. *καλιγώνω*) + αντία «κνήμη», από το είδος υποδημάτων που, κατά την παράδοση, φορούσαν οι καλικάντζαροι (γ) < **καλικοτάγγαρος* < *καλίκι* + *-τάγγαρος* < μτρν. *τζάγγη* «είδος υποδηματος» (βλ. λ. *τασκαρής*) (δ) < κ-αλλικτά-ντζαρος < *καλλι-* (< *κτάλος*) + *κάντζαρος* < *κάνθαρος* «σκαθάρι», με ευρημιστική χρήση του επιθ. *καλός*].

καλιμαύκι (το) → καμιαύκι
καλίμπρα (η) (συνήθ. ορθ. *καλύμπρα*) 1. μηχανήμα με το οποίο ισώνονται συνήθ. τρακαρισμένα μηχανάκια και αυτοκίνητα · 2. (α) το διαμέτρημα κάννης όπλου (β) η εσωτερική διάμετρος σωλήνα, βαρελιού κ.λπ. [ETYM < γαλλ. calibre < αραβ. qalib «καλούπι, φόρμα»].

καλιμπραρω ρ. μετρβ. {καλιμπράρ-ισα, -ισμένος} 1. ισώνω τρακαρισμένο αυτοκίνητο ή μηχανάκι στην καλίμπρα · 2. μετρώ την εσωτερική διάμετρο π.χ. βαρελιού, ή το διαμέτρημα, π.χ. κάννης 3. ρυθμίζω, βάζω τις σωστές ρυθμίσεις: ~ *τοπιογραφική μηχανή* | *τα χρώματα*. — καλιμπράρισμα (το). [ETYM. < ιταλ. calibrare < calibro < γαλλ. calibre < αραβ. qalib «καλούπι, φόρμα»].

κάλιο (το) [1880] {καλίου} χημ. μεταλλικό στοιχείο αργυρόλευκου χρώματος (σύμβολο Κ) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.): *νιτρικό* | *ανθρακικό* | *χλωριούχο* ~. — *καλιούχος*, -οζ/-α, -ο [1876]. [ETYM. Μεταφορά του νεολατ. calium < αραβ. qali «ποτάσα»].

Καλιφόρνια (η) πολιτεία των ΝΑ. Η.Π.Α. στον Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα το Σακραμέντο. — Καλιφορνέζος (ο), Καλιφορνέζα (η), καλιφορνέζικος, -η, -ο.

[ETYM. < αγγλ. California < ισπ. California, αβελ. ετύμου, πιβ. από συμ-φυρμό των λ. *caliente fornella* «θερμός κλίβανος», λόγω του κλίματος της περιοχής].

καλιφορνίο (το) {καλιφορνίου} χημ. τεχνητό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cf) με χρήσεις στη βιομηχανία και την ιατρική (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ETYM. < αγγλ. californium, επειδή παρασκευάστηκε από τέσσερεις ερευνητές του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας το 1950].

καλκάνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. εδώδιο ψάρι, που μοιάζει στο σχήμα με ασπίδα · 2. ΝΑΥΤ. η επάνω άκρη της πρύμνης πλοίου, η κορόνα πλοίου 3. ΑΡΧΙΤ. το τρίγωνο της στέγης κτίσματος. [ETYM. μεσν. < τουρκ. kalkan].

Καλκούτα (η) πόλη και λιμάνι της ΒΑ. Ινδίας στον Κόλπο της Βεγ-γάλης.

[ETYM. < αγγλ. Calcutta, από το όν. τής ινδουιστικής θεάς των νεκρών Kali (< σανσκρ. Kali «μαύρη»)].
κάλλα (η) {δίστρ. καλλών} διακοσμητικό φυτό με μεγάλα καρδιό-σχημα λευκά άνθη με κίτρινο ύπερο.
 [ETYM. Αντιδάν., < νεολατ. calla < **κάλλαια* < αρχ. κάλλαιον «λειρή πετεινού» (βλ.λ.)].
κάλλαιο (το) {καλλάι-ου | -ον} **1.** (αρχαιοπρ.) το λειρή του πετεινού • **2.** ANAT. προεξοχή του ηθμοειδούς οστού του κρανίου, πάνω στην οποία προσφύεται η σκληρή μήνιγγα.
 [ETYM. < αρχ. κάλλαιον, αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με τη λ. *κάλλος*, ενώ η α' αμε' όμενη ετυμολογική σχέση με το ουσ. *κάλλαις* «κόκορας» δεν ερμηνεύεται ικανοποιητικά].
καλλι- κ. καλλι- (λόγ.) λεξικό πρόθημα που προσδίδει στο β' συνθετικό το χαρακτηριστικό του οραίου: *καλλι-φωνος*, *καλλι-μάρμαρος*, *καλλι-έπεια*.
 [ETYM. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το πθ. *καλός*. Η παρουσία των δύο -λλ- προξενεί ερμηνευτικές δυσχερίες, έχει δε αποδοθεί είτε σε εκφραστικό αναδιπλασιασμό είτε σε σύναψη του θ. *καλ-* με επίθημα -j- μέσω αφομοίωσης (-λλ- < -λ/-). Βλ. κ. *κάλλος*, *κάλλιστος*].
κάλλια κ. **κάλλιά** επίρρ. → **κάλλιο**
καλλιγράμμος, -η, -ο [1890] (λόγ.) (για ανθρώπους και για μέλη του ανθρώπινου σώματος) αυτός που διαθέτει ωραίες αναλογίες, που έχει ωραία, αρμονική διάπλαση: ~ *κοπέλα* | *χαρτέρινα* | *σώμα* | *πόδια* ΣΥΝ. *τορνευτός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
καλλιγραφειθ(ν) (το) (στο Βυζάντιο) οργανωμένο εργαστήριο αντιγραφής χειρογράφων.
καλλιγραφία (η) {μτγν.} {χωρ. πλθ.} 1. η τέχνη τής όμορφης και κομψής γραφής, το να γράφει κανείς με ωραία γράμματα (που συνήθ. έχουν συγκεκριμένο τρόπο σχεδίασμού): τετράδιο *καλλιγραφίας* ANT. *κακογραφία* 2. το μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές του δημοτικού σχολείου διδάσκονται πώς να γράφουν όμορφα και συμμετρικά. — *καλλιγραφό ρ.* [αρχ.] {-εις...}.
καλλι γραφικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που είναι γραμμένος με καλλιγραφία: ~ *γράμματα* ANT. *κακογραμμένος* 2. ΤΥΠΟΓΡ. *καλλιγραφικά στοιχεία* τυπογραφικά στοιχεία που μιμούνται τον πλάγιο χειρόγραφο χαρακτήρα. — *καλλιγραφικ-ά* | -ός επίρρ.
καλλιγράφος (ο/η) {μτγν.} 1. αυτός που γράφει με όμορφα και κομψά γράμματα, που έχει ωραίο, συμμετρικό, καθαρό και ευανάγνωστο γραφικό χαρακτήρα ANT. *κακογράφος* 2. (ειδικότ.) αυτός που κατέχει την τέχνη τής καλλιγραφίας.
καλλιπέπια (η) {μτγν.} {χωρ. πλθ.} (για τον γραπτό ή τον προφορικό λόγο) η χάρη, η κομψότητα και η γλαφυρότητα του ύφους ΣΥΝ. *καλ-λλιολογία*, *κοιμωπέπια*.
καλλιπέτης, -ής, -ές {καλλιπε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ομιλεί ή/και γράφει με όμορφο τρόπο, που χειρίζεται κομψά τον λόγο: ~ *ρήτορας* ΣΥΝ. *ευφράδης*. — *καλλιπέως* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *συνέπεια*. [ETYM. αρχ. < *καλλι-* + *πέτης* < *έπος*].
καλλιέργεια (η) {καλλιεργείων} 1. το σύνολο των εργασιών με τις οποίες προετοιμάζεται το έδαφος, για να δεχθεί τον σπόρο και να αποδώσει την καλύτερη δυνατή συγκομιδή: *επιδίδονται στην ~ τής γης* || *χιλιάδες στρέμματα θα παραδοθούν σύντομα προς ~* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των φροντίδων, προκειμένου ορισμένο είδος φυτού να αποδώσει προϊόντα: *πρόγραμμα για την ~ νέων ποικιλιών καπνού* || *το Υπουργείο Γεωργίας προωθεί την επέκτασή της ~ τής ελιάς* || ~ *σίτου* | *δημητριακών* | *οπωρικών* 3. (συνεκδ., συνήθ. στον πλθ.) η καλλιεργούμενη έκταση ή και το σύνολο των φυτών που καλλιεργούνται σε αυτήν: *το χαλάζι έβλαψε σοβαρά τις ~* || *καλλιέργειες λαχανικών* | *καπνού* 4. (α) (μτφ. για έννοιες) η έντεχνη και επιμελημένη ενίσχυση, η συστηματική ανάπτυξη: *δημοσίευμα που αποσκοπεί στην ~ εντυπώσεων* || ~ *σχέσεων φιλίας* | *έχθρας* | *καλαισθησίας* | *ελπίδων* | *φόβου* (β) η άσκηση, ενίσχυση και βελτίωση ιδιότητας ή ικανότητας: *η ~ τής φωνής* | *τού ταλέντου* | *τής έκφρασης* 5. (ειδικότ.) η ανάπτυξη προκειμένου για πολιτιστικά αγαθά: ~ *τής επιστήμης* | *των γραμμάτων* | *των τεχνών* | *τής γλώσσας* | *τής ποίησης* | *τής παράδοσης* 6. η ανεπτυγμένη παιδεία, ο πνευματικός πλούτος που διαθέτει κανείς: *είναι άνθρωπος με ~* || *πνευματική* | *αισθητική* | *εσωτερική* ~ ΣΥΝ. *μόρφωση*, *παιδεία* ANT. *αμορφωσιά*, *αμάθεια*, *απαιδευσία* • 7. ΒΙΟΛΟΓΙΑ. (α) μέθοδος απομόνωσης και πολλαπλασιασμού στην κατάλληλη θερμοκρασία και σε ειδικό θρεπτικό περιβάλλον μικροοργανισμών ή τμημάτων από ζωικούς ή φυτικούς ιστούς, με στόχο να αναπρωριστούν επαρκώς και να μελετηθούν ή να εξεταστούν τα προϊόντα του μεταβολισμού τους: ~ *μικροβίων* | *ιών* | *ιστών* (β) (συνεκδ.) σύνολο μικροοργανισμών που έχουν απομονωθεί και αναπτύσσονται σύμφωνα με τις παραπάνω προϋποθέσεις: στον *δοκιμαστικό σωλήνα έχουμε μια ~ μικροβίων* (γ) *καλλιέργεια ούρων* ειδική εξέταση για τη διάγνωση τής ουρολοίμωξης (βλ.λ.) (δ) *βιολογική καλλιέργεια* η καλλιέργεια γεωργικών φυτών με φυσικά λιπάσματα και χωρίς φυτοφάρμακα, ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*. [ETYM. < μτγν. *καλλιέργια* < *καλλιεργώ* (βλ.λ.). ο τ. *καλλιέργεια* κατά τα πολλά προπαροξύτωνα σε -εια (συνέπεια, ευγένεια), πβ. κ. *περίεργος* - *περιεργία* - *περιεργία*. Η βιολογική και πολιτιστική σημ., καθώς και πολλές σημ. τής γεωπονικής, αποτελούν μετάφρ. δάνεια από γαλλ. culture]. **καλλιεργημά** (το) [1895] {καλλιεργ-ή-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. 1. το προϊόν του τεχνητού πολλαπλασιασμού ιών, μικροβίων, βακτηρίων κ. ά. σε ειδικό θρεπτικό υλικό για επιστημονικούς ή/και θεραπευτικούς σκοπούς 2. (καταχρ.) η καλλιέργεια (βλ.λ.) βιολογικού υλικού για διαγνωστικούς και πειραματικούς σκοπούς.

καλλιεργημένος, -η, -ο 1. (μτφ. για πρός.) αυτός που έχει πνευματικό πλούτο, μόρφωση και παιδεία: *είναι βαθιά ~ άνθρωπος*, *με ποικίλα ενδιαφέροντα από διάφορους τομείς τής τέχνης και τής επιστήμης* ΣΥΝ. *μορφωμένος* ANT. *ακαλλιεργητος*, *αμόρφωτος*, *άξεστος* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική καλλιέργεια, που αποπνέει άερα παιδείας και πολιτισμού: *μεγάλωσε σε ~ περιβάλλον* || ~ *γούστο* | *αισθητική*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. cultivé].
καλλιεργησιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να καλλιεργηθεί: ~ *έδαφος* | *έκταση* | *γη* ANT. *άγονος*.
καλλιεργητής (ο) [1856], **καλλιεργητήρια** (η) [1898] {καλλιεργη-τριών} (σημ. 1) 1. πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την καλλιέργεια τής γης και την παραγωγή γεωργικών προϊόντων ΣΥΝ. *γεωργός*, *αγρότης*, *παραγωγός* 2. ειδικό εργαλείο ή μηχανήμα που ανασκάπτει το έδαφος και το καθιστά πρόσφορο για καλλιέργεια.
καλλιεργητικός, -ή, -ό [1889] 1. αυτός που σχετίζεται με την καλλιέργεια: ~ *δάνειο* | *ικανότητα* 2. **καλλιεργητικά** (τα) τα έξοδα που απαιτούνται για την καλλιέργεια εκτάσεως γης.
καλλιεργώ ρ. μεβ. {καλλιεργέις... | καλλιέργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. δουλεύω (έκταση γης), εκτελώ τις απαραίτητες γεωργικές εργασίες, ώστε το χώμα να γίνει εύφορο και να καρποφορήσει 2. (συνεκδ.) ακολουθώ συγκεκριμένη γεωργική διαδικασία για την ανάπτυξη και καρποφορία (φυτού): ~ *πατάτες* | *καπνά* | *στάρι* 3. ΒΙΟΛ. προκαλώ την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό στην κατάλληλη θερμοκρασία και σε ειδικό θρεπτικό περιβάλλον (μικροοργανισμών ή τμήματος ιστών) για επιστημονικούς ή/και θεραπευτικούς σκοπούς: ~ *μικρόβια* | *ιούς* 4. (μτφ.) κάνω (κάτι) να αναπτυχθεί: *τα παιχνίδια αυτά καλλιεργούν στα παιδιά πολεμικά ένστικτα* || ~ *τις κοινωνικές μου σχέσεις* || ~ *μια ιδέα* || ~ *τη διχόνοια* | *πνεύμα* (συνεργασίας, κατανόησης κ.λπ.) | *τη φιλία* | *την έχθρα* | *την πίστη* | *την εντυπώση* | *την αυτοπεποίθηση* | *τον μύθο* | *τους φόβους* | *τις ελπίδες* | *τα όνειρα* | *το κλίμα* (διχόνοιας, συμπάθειας) ΣΥΝ. *αναπτύσσω* 5. (ειδικότ.) ασχολούμαι (με πολιτιστικό αγαθό) συστηματικά και επιμελώς, με στόχο να το αναπτύξω και να το διευρύνω: ~ *τα γράμματα* | *τις τέχνες* | *τις επιστήμες* | *τη μουσική* 6. (μτφ.) φροντίζω για την ανάπτυξη και την τελειοποίηση (μιας ικανότητας ή ιδιότητάς μου): ~ *την κλίση* | *το χάρισμα* | *το ταλέντο* | *το πνεύμα* | *το γούστο* | *τον νου* | *την ψυχή* | *τα ενδιαφέροντα* | *την εξυπνάδα μου* ΣΥΝ. *εξασκώ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοιλοτουράριος*.
 [ETYM. < μτγν. *καλλιεργώ* (-έω) < *καλλι-* + *-εργώ* < *έργον*. Πολλές σύγχρονες τεχνικές και πολιτιστικές χρήσεις αποδίδουν το γαλλ. cultivier].
καλλικέλαδος, -ος/-η, -ο 1. (αρχαιοπρ.) (κυρ. για πτηνά) αυτός που κελαηδεί όμορφα και αρμονικά, που διαθέτει μελωδική φωνή: ~ *αηδών* ΣΥΝ. *καλλιφωνος* 2. αυτός που τραγουδά ή ψάλλει όμορφα ΣΥΝ. *καλλιφωνος*. [ETYM. μτγν. < *καλλι-* + *κέλαδος* «θύρβρος», βλ. κ. *κελαηδό*].
καλλικνημιος, -ος/-η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που διαθέτει ωραίες κνήμες: ~ *κόρη*.
καλλικόμοσος, -ος/-η, -ο (αρχαιοπρ.-σπάν.) 1. (για πρός.) αυτός που διαθέτει όμορφη κόμη, πλούσια και πυκνά μαλλιά: ~ *κόρη* 2. (φυτό) που διαθέτει όμορφο, υγιές και πυκνό φύλλωμα. [ETYM. αρχ. < *καλλι-* + *-κομος* < *κόμη*].
Καλλικράτης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας (5ος αι. π.Χ.)-συνεργάστηκε με τον Ικτίνο στην κατασκευή του Παρθενώνα. [ETYM. αρβ. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-κράτης* < *κράτος*].
καλλιλογία (η) {μτγν.} {καλλιλογιών} (λόγ.-σπάν.) η όμορφη και κομψή έκφραση, ο λόγος που χαρακτηρίζεται από γλαφυρότητα ΣΥΝ. *καλλιέπια*, *ορασιολογία*, *κοιμωπέπια*, *γλαφυρότητα*. — *καλλιλογό ρ.* [μτγν.].
καλλιμάρμαρος, -η, -ο [1887] (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που έχει οικοδομηθεί με όμορφα μάρμαρα, που διαθέτει όμορφα μάρμαρα 2. **Καλλιμάρμαρο** (το) το Παναθηναϊκό Στάδιο.
Καλλιμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} 1. αρχαίος Έλληνας λόγιος και ποιητής (3ος αι. π.Χ.), έζησε στην Αλεξάνδρεια: άφησε πλούσιο συγγραφικό έργο 2. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-μάχος* < *μάχομαι*].
καλλιμορφος, -η, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που διαθέτει ωραία μορφή, όμορφη όψη ΣΥΝ. *όμορφος*, *ευειδής* ANT. *δύσμορφος*, *άσημος*, *κακοφτιαγμένος*.
Καλλίνικη (η) {μτγν.} 1. όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.
Καλλίνικος (ο) {-ου κ. -ίκου} 1. όνομα μαρτύρων, πατριάρχων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-νικος* < *νίκη*].
καλλίνικος, -η, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που κατήγαγε λαμπρή και περιφανή νίκη: ~ *μάρτυρες*.
κάλλιο επίρρ. (λαϊκ.) καλύτερα, προτιμότερο: *«κάλλιο 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή, παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή»* (Ρήγας Βελεστινλής) ANT. χειρότερα: ΦΡ. (παροιμ.) (α) *κάλλιο πέντε και στο χέρι, παρά δέκα και καρτερεί* τα λιγότερα και σίγουρα είναι προτιμότερα από τα περισσότερα αλλά αβέβαια: *δεν μ' ενδιαφέρουν οι επενδύσεις και οι μετοχές προτιμώ να έχω τα λεφτά μου στην τράπεζα και να εισπράττω έναν μικρό αλλά σίγουρο τόκο* ~! (β) *κάλλιο αγρά παρά ποτέ* για την έκφραση ικανοποίησης σχετικά με κάτι που γίνεται έστω και αργά ή τής ανάγκης να γίνει έστω και αργά (γ) *κάλλιο γαϊδουρόδενο, παρά γαϊδουρογύρενο* βλ. λ. *γαϊδουροδένο* (δ) *κάλλιο πρώτος στο χωριό, παρά δεύτερος στην πόλη* καλύτερα να είναι κανείς πρώτος σε μέτρο περιβάλλον παρά δεύτερος σε καλύτερο για την αξία που έχει η πρωτιά. Επίσης *κάλλια* κ. *κάλλια*

[ETYM. < αρχ. κάλλιον, επιρρ. χρήση του επιθ. καλλίων, βλ. λ. κάλλιος].

Καλλιόπη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα του έπους και τής λυρικής ποίησης 2. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα 4. (σκαμπ.-μενυμ.) το απόχωρητήριο στρατοπέδου.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < καλλι- (βλ. λ.) + -όπη < *όψν «φωνή» (μαρτυρούνται μόνον οι πλάγιες πτώσεις *όπός, όπί, όπα*), που αποτελεί την εταροίωμ. βαθμ. του θ. επ- (βλ. λ. *έπος*) και συνδ. επίσης με το συνώνυμο λατ. vox. Αρχική σημ. του ονόματος: «καλλιφώνη»].

κάλλιος, -ια, -ιο (σπάν.) καλύτερος, προτιμότερος. [ETYM. μεσν. < αρχ. καλλίων (από το ουδ. κάλλιον) < *καλ/ιον (με αφομοίωση), συγκριτ. βαθμός του επιθ. καλός. Φαίνεται πως αρχικά δημιουργήθηκε τύπος ουδ. *κάλλον < *καλ-ιον), που θεωρήθηκε θετική βαθμ. και χρησιμοποιεσε ως αφερτηρία σχηματισμού νέου συγκριτικού καλλ-ιον (πβ. *ασχρός - αίσχιον, κακός - κακίον*)].

καλλιπείριος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ωραία μάγουλα, όμορφο πρόσωπο: ~ *κόρη*. [ETYM αρχ. < καλλι- + -πειριος < *παρειά* (βλ. λ.)].

καλλιπύγος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ωραίους γλουτούς: ~ *Αφροδίτη*. [ETYM μεγν. < καλλι- + -πύγος < *πυγή* «γλουτός, οπίσθιο» (βλ. λ.)].

Καλλιρρόη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. όνομα πολλών γυναικών, που σχετίζονται πάντοτε με το υγρό στοιχείο, όπως η κόρη του Ωκεανού, η κόρη του Αγελάου, η κόρη του Σκαμάνδρου και μητέρα του Γανυμήδη κ.ά. 2. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ETYM αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτή που χαρακτηρίζεται από καλή ροή, από άφθονα νερά», < καλλι- (βλ. λ.) + ροή].

Καλλισθένης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (370-327 π.Χ.), μαθητής του Αριστοτέλη, ακολούθησε τον Μ. Αλέξανδρο στην εκστρατεία του. [ETYM αρχ. κύρ. όν. < καλλι- (βλ. λ.) + -σθένης < «σθένος»].

καλλίστα επιρρ. [αρχ.] (λόγ.) πολύ ωραία, θαυμάσια: κυρ. μετά το *μπορώ*, για να τονιστεί ότι κάτι είναι ή θα ήταν δυνατόν: *κανείς δεν σε εμπόδιζε-θα μπορούσες - να είγες φύγει* (ανάλογη χρήση έχει και το *θαυμάσια*).

καλλιστεία (τα) διαγωνισμός ομορφιάς: *συμμετέχω στα ~* || *υποψήφια των ~* || ~ *σκύλου*.

[ETYM < αρχ. καλλιστείων, λ. που αρχικώς περιέγραφε έναν διαγωνισμό ομορφιάς στη Λέσβο, < καλλιστεύω < κ.άλλιστος].

Κάλλιστος (ο) {-ου κ. -ιστου} 1. όνομα αγίου και πατριάρχων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM μεγν. κύρ. όν. < αρχ. επιθ. κάλλιστος (βλ. λ.)].

κάλλιστος, -ιστη, -ιστό (αρχαιοπρ.) ο πιο ωραίος. [ETYM αρχ., υπερθ. του επιθ. καλός. Για την παρουσία του διπλού -λλ- (όπως και στον συγκριτ. καλλίων) βλ. λ. κάλλιος].

καλλιστώσιος, -η, -ο (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που διαθέτει όμορφο, καλοσχηματισμένο σώμα ΣΥΝ. καλλιγράμμος. [ETYM; < καλλι- (βλ. λ.) + -σώσιος < *σώμα*].

καλλίτερος, -η, -ο → καλύτερος
καλλιτέχνημα (το) {μεσν.} {καλλιτέχνημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το προϊόν τής καλλιτεχνικής δημιουργίας, ό,τι εί'αι ή θεωρείται έργο τέχνης 2. (εκφραστ.) οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί με μεράκι και καλαισθησία: *οι τούρτες του είναι πραγματικά* ~ ΣΥΝ. αριστούργημα ΑΝΤ. κακοτέχνημα, τερατούργημα.

καλλιτέχνης (ο) {καλλιτεχνών}, καλλιτέχνηδα (η) {καλλιτεχνιδών}, 1. πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την τέχνη, με κάποια από τις Καλές Τέχνες: ~ είναι ο ζωγράφος, ο γλύπτης, ο τραγουδιστής, ο ηθοποιός, ο σκηνοθέτης, ο μουσικός, ο χορευτής κ.ά. || *διεθνούς φήμης | πρωτοποριακός | διακεκριμένος | μεγάλος | διάσημος | εκκολαπόμενος | αυτοδίδακτος | ταλαντούχος ~* || *ομάδα | σωματείο | κύκλος καλλιτεχνών* (πβ. λ. *αρτίστας, δημιουργός*) 2. (εκφραστ.) οποιοσδήποτε δουλεύει με μεράκι και καλαισθησία, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στην αισθητική πλευρά του έργου του: *ο αρχιτέκτονας που θα αναλάβει το κτήριο του μουσείου, δεν αρκεί να είναι καλός επαγγελματίας, πρέπει να είναι αληθινός* ~ ΣΥΝ. αριστοτέχνης, (οικ.) μερακλής. Επίσης (λόγ.) καλλιτέχνης (η) [1888] {καλλιτεχνίδος}, ΣΧΟΛΙΟ λ. χειροουργός. [ETYM αρχ. < καλλι- + -τέχνης < *τέχνη*].

καλλιτεχνία (η) [μεγν.] {καλλιτεχνιών} 1. το σύνολο των Καλών Τεχνών ΣΥΝ. τέχνη, δημιουργία 2. (συνεκδ.) ή άσκηση των Καλών Τεχνών, η καλλιτεχνική ενασχόληση: *από μικρός αφοσιώθηκε στην ~* 3. εργασία που εκτελείται με λεπτή τεχνική, επιμέλεια και καλαισθησία, που φανερώνει υψηλή αισθητική: η *ανθοκομία για μένα είναι* ~ ΣΥΝ. κομψοτεχνία ΑΝΤ. κακοτεχνία.

καλλιτεχνικός, -ή, -ό [1865] 1. αυτός που σχετίζεται με τις Καλές Τέχνες ή τους καλλιτέχνες: *λίγοι ζέρον για τις - του δραστηριότητες, ό,τι δηλαδή ζωγραφίζει στον ελεύθερο χρόνο του και είναι και μέλος χορευδίας* || ~ *αξία | δημιουργία | κίνηση | ψευδόνυμο | φιλοδοξία | εκδήλωση | έκφραση | ζωή | ενδιαφέροντα | σταδιοδρομία | παραγωγή | ταλέντο | ιδιοφυία | γεγονός | δράση | επιμέλεια | εκδότης | στήλες των εφημερίδων* | *διευθυντής | κύκλος* 2. (συνεκδ.) αυτός που γίνεται ή δημιουργείται με καλαισθησία, με μεράκι, με έμφαση στην αισθητική ΣΥΝ. ωραίος, αριστοτεχνικός, περίτεχνος, μερακλήδικος ΑΝΤ. ακαλαισθητός, αντιαισθητικός, άτεχνος, κακοτέχνος. — καλλιτεχνικά | -ώς [1871] επιρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. προηγουμένως. **καλλιτεχνία** (η) {χωρ. πληθ.} ΦΩΤΟΓΡ. ειδική μεθοδος αναπαραγωγής φωτογραφικών αντιτύπων με τη χρησιμοποίηση αλάτων σιδήρου και αργύρου. [ETYM. < καλλι- + -τεχνία < *τύπος*].

καλλιφώνος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που διαθέτει ωραία φωνή, που τραγουδά, ψάλλει όμορφα και μελωδικά ΣΥΝ. γλυκόλαλος, καλλικέλαδος ΑΝΤ. κακόφωνος. — **καλλιφωνία** (η) [μεγν.] καλλονή (η) 1. η ωραιότητα: *γυναικα εκπάγων | απεριήραπτης* ~ ΣΥΝ. κάλλος, ομορφιά ΑΝΤ. ασχήμα, δυσμορφία 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε εξαιρετικά ωραίο: *οι φυσικές ~ του νησιού* ΣΥΝ. ομορφιά 3. (συνεκδ.) γυναικά εξαιρετικής ομορφιάς: *εξωτική | μαύρη | μελαγχρινή | ξανθά ~* || *στα νιάτα της πρέπει να ήταν αληθινή* ~ ΣΥΝ. κοίκα. ΣΧΟΛΙΟ λ. όμορφος.

[ETYM αρχ., παράλλ. τ. του ουσ. κάλλος]. κάλλος (το) {κάλλ-ους | -η, χωρ. γεν. πληθ.} 1. (λόγ.) η έννοια ή η ιδιότητα του ωραίου, η ομορφιά: *το αρχαίο ~* || *το ~ τής ψυχής* ΣΥΝ. ομορφιά, ωραιότητα, καλλονή ΑΝΤ. ασχήμα, δυσμορφία: ΦΡ. (α) *απέριον κάλλους* βλ. λ. *άπειρος* (β) *εν τη αγιότητι το κάλλος* βλ. λ. *απλότητα* 2. **κάλλη** (τα) το σύνολο των στοιχείων που καθιστούν κάποιον όμορφο, ελκυστικό: στις *παράλιες πολλά κορίτσια επιδεικνύουν τα - τους* || *έχει περίσσια -* ΣΥΝ. δέληγτρα, χάρες: ΦΡ. (α) (πειραζομ.) *μπρος στα κάλλη τι* | *να* ο *πόνος* βλ. λ. *εμπρός* (β) (λαϊκ.) *πάν' τα νιάτα, πάν' τα κάλλη* για την υπενημία του γεγονότος ότι μαζί με τη νεότητα φύγει και η ομορφιά (γ) *τα πάχη μου, τα κάλλη μου* (παλαιότ., σήμερα συνήθ. ειρων.) το πάχος μου είναι στοιχείο ομορφιάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίχα, όμορφος, παρόνυμο*.

[ETYM αρχ. < κάλος (βλ. λ.)]. Για το πρόβλημα του διπλού -λλ-, βλ. λ. καλλι-, κάλλιος]. καλλυντικός, -ή, -ό [1865] 1. αυτός που έχει την ιδιότητα να ομορφαίνει, που συντελεί στον καλλοπισμό: ~ *αιοιρή* 2. **καλλυντικό** (το) οποιοδήποτε φυσικό ή χημικό παρασκευάσμα χρησιμοποιείται για την περιποίηση και τον καλλοπισμό του προσώπου, του σώματος, των μαλλιών, των νυχιών κ.λπ.: ~ (περιποίησης) *προσώπου* | *σώματος* || *φωτικά* | *χημικά* | *φαρμακευτικά* ~ || - για τα νεανικά | για λιπαρά δέρματα.

[ETYM. < μεγν. καλλυντής «ευτρεπιστής - κουρέας» < αρχ. καλλύνω < κάλλος (βλ. λ.)]. Η σημ. των καλλυντικών παρασκευασμάτων αποτελεί απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. cosmétiques («ελλην. κοσμητικός»).

καλλύνω ρ. μετβ. {εκάλλυντα} (αρχαιοπρ.) καλλοπίζω (βλ. λ.).

[ETYM αρχ. < κάλλος]. καλλοπίζω ρ. μετβ. {καλλώπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καθιστώ ωραία την όψη (κυρ. ανθρώπου, προσώπου) ΣΥΝ. ομορφαίνω, ευ-πρεπίζω, ευτρεπίζω ΑΝΤ. ασχημίζω 2. (μεσοπαθ. **καλλοπίζομαι**) προσφέρω τις απαραίτητες φροντίδες στο πρόσωπο μου, ώστε να γίνει ωραιότερο, ασχολούμαι με την εξωτερική μου εμφάνιση: *όλη την ημέρα κάθεται στον καθρέφτη και καλλοπίζεται* ΣΥΝ. φτειαζομαι. — καλλώπισμα (το) [αρχ.] ΣΧΟΛΙΟ λ.

ομορφαίνω. [ETYM αρχ. < καλλι(ι)- + -απίζω < *όψν* «πρόσωπο» (γεν. *ώπός*)], καλλωπίζω (ο) [αρχ.] 1. το σύνολο των φροντίδων, η περιποίηση του προσώπου ή/και του σώματος, ώστε να φαίνονται ωραιότερα: *γυναικείος* ~ 2. (γενικότ.) το να διακοσμεί κανείς την εξωτερική όψη (πολιτής, κτηρίου κ.λπ.), το να την καθιστά ωραιότερη: ~ *τής πόλης με πάρκα, πλατείες* ΣΥΝ. εξωραϊσμός, ευπρεπισμός, στόλισμα 3. ΜΟΥΣ. **καλλωπισμοί** (οι) ελεύθεροι ή τυποποιημένοι φθόγγοι, που προστίθενται στη βασική μελωδία συνθέσεως, για να γίνει πιο ευχάριστη ακουστικά. καλλωπιστής (ο) [αρχ.] καλλωπιστρια (η) [μεγν.] {καλλωπισ- τριών} πρόσωπο που καλλοπίζεται υπερβολικά. καλλωπιστικός, -ή, -ό [μεγν.] αυτός που χρησιμεύει για καλλωπισμό: ~ *φωτά* ΣΥΝ. κοσμητικός, διακοσμητικός. κάλυμα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. (κυρ. για τη θάλασσα) γιγνεμία, άπνοια: *σήμερα έχει* ~ ΣΥΝ. μπουνάτσα ΑΝΤ. τρικυμία, φουρτούνα, χαλασμός κόσμου 2. (μτφ.) η ψυχική ηρεμία, η απουσία σύγχυσης και ταραχής ΣΥΝ. γαλήνη, ηρεμία, αταραξία, ησυχία ΑΝΤ. αναταραχή, αναμπουμπούλα, αναβρασμός, ανακάτωμα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. άπνοια. [ETYM Αντιδάν., < ιταλ. calma < αρχ. *καμία* «μεγάλη ζέση (που οδηγεί σε απραξία, σε λήθαργο)»]. καλιάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (καλιάρω-α (λαϊκ. προστ. κάλυμα) κ. -ισα, -ισμένος) (καθημ.) ♦ 1. (μετβ.) ηρετώ κάποιον/κάτι, εκτονώσω την ένταση: *είδα κι έπαθα να τον ~*! || *η μουσική καλιάρισε τα νεύρα τους* || ~ την *αγωνία* | *τον πόνο* | *τα πνεύματα* ΣΥΝ. καθησυχάζω, καταπραΐνω, κατευνάζω, ημερεύω ΑΝΤ. ανησυχώ, ταράζω, αναστατώνω, (εξ)ερεθίζω ♦ (αμετβ.) 2. ανακτώ την ψυχική μου ηρεμία, γίνομαι ήσυχος ή ηπιότερος: *ακούγοντας αυτά τα λόγια, καλιάρισε κάποιος* || *πήγαινε την βόλτα, για να καλιάρουν λίγο τα νεύρα της* || ο *θμός του είχε καλιάρει* ΣΥΝ. ησυχάζω, ηρεμά, γαληνεύω, μαλακώνω, καταλαγιάζω, καταπραΐνομαι, κατευνάζομαι ΑΝΤ. ταράζομαι, αγαστατώνομαι, (εξ)ερεθίζομαι 3. (ειδικότ. για τις καιρικές συνθήκες) γίνομαι γαλήνιος ή ηπιότερος: *θα περιμένουμε να καλιάρει η θάλασσα και μετά θα ξεκινήσουμε* ΣΥΝ. γαληνεύω, κοπάζω 4. γίνομαι ηπιότερος, εκτονώνεται ή ένταση μου: *το βράδυ καλιάρισε ο πυρετός* || με το *ούζο μου καλιάρισε ο πονόδοντας* ΣΥΝ. καταπραΐνομαι ΑΝΤ. οξύνομαι, εντείνομαι. — καλιάρωμα (το). [ETYM < ιταλ. calmare < calma «κάλυμα»]. καλντέρα κ. καλδέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΓΕΩΛ. μεγάλη εδαφική κοιλότητα σε σχήμα γούνας ή λέβητα, που σχηματίζεται από την υποχώρηση του κεντρικού τμήματος ηφαιστειακού κώνου ως συνέπεια ισχυρής εκρήξεως ή από βαθμιαία διάβρωση των εσωτερικών τοιχωμάτων του: *η περίφημη - τής Θήρας*. [ETYM < ισπ. caldera «λέβητας, καζάν» < λατ. caldaria, θηλ. του επιθ. caldarius «θερμαντικός» < calidus «θερμός»]. **καλντερίμι** (το) {καλντεριμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) λιθόστρωτος δρόμος, συνήθ. στενός, με ακανόνιστες στο σχήμα και τη μορφή πέτρες ή πλάκες: *τα ~ στους παραδοσιακούς οικισμούς των Κυκλάδων* || «με

στο ~ *τρέχει ο αραμπάς*» (τραγ.). [ETYM. < τουρκ. kaldırım]. καλό (το) [αρχ.] 1. αυτό που είναι σύμφωνο με τον ηθικό νόμο και που αναγνωρίζεται ως αγαθό: η πάλη του ~ με το κακό ANT. καλό 2. η ηθική πράξη, πράξη ανθρωπιάς, αλληλεγγύης: καλή πράξη: *προσπαθεί να κάνει το ~* || (παροιμ.) «*κάνε το ~ και ρίξε το στον γαλιό*» (κάνε την καλή πράξη και μην περιμένεις ανταπόδοση) || *έκανε πολλά ~ στη ζωή του, αλλά δεν του το αναγνώρισαν* || *ανταποδίδω το ~ ΣΥΝ. ευεργεσία* ΦΡ. *δεν χρωστάει καλό* για πρόσωπο που συμπεριφέρεται με άσχημο, ανάρμοστο ή αγάριστο τρόπο 3. η ωφέλεια, το συμφέρον κάποιου: *εγώ για το ~ σου σ' τα λέω αυτά* || *αγωνιζόμαστε για το ~ της πατρίδας* || *την περίορτα για το ~ της* || το - *της κοινωνίας επιβόλlei γενναίες αποφάσεις* || *θέλω το ~ σου*- ΦΡ. (α) *κάνω καλό* ωφελώ: *τα φρούτα κάνουν καλό στην υγεία* (β) σε καλό να *μou βγει* | σε καλό *μου* σε περιπτώσεις που έχουμε γελάσει για κάτι πάρα πολύ ή έχει συμβεί κάτι πολύ ευάριστο ή μετά από χασμουρητό: *μπα, ~ το γέλιο που έκανα απόψε* || ~, *νυστάζω πολύ!* (γ) *μou βγήκε σε καλό* για επιλογή που τελικά μας ωφέλησαν: *στην αρχή λυπήθηκα που με απέρριψαν, αλλά τελικά ~, γιατί βόηκα καλύτερα δουλειά* (δ) *το καλό είναι...* για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δώσουμε έμφαση σε θετική ιδιότητα, ευχάριστη συγκυρία κ.ά.: *το καλό στην όλη υπόθεση είναι ότι δεν υπήρξαν θύματα ΣΥΝ. το εντύχημα είναι ANT. το κακό είναι...* (ε) *για καλό και για κακό* | *καλού κακού* για κάθε ενδεχόμενο: ~, *πάρε μαζί σου ομπρέλα* (στ) *το καλό που σου θέλω* για προειδοποίηση ή απειλή προς κάποιον: ~, μη με *ξαναενοχλήσεις τέτοια ώρα!* (ζ) (*μπα*) *σε καλό* (*μου, σου κ.λπ.*) (ι) για να εκφραστεί απορία, έκπληξη (συνήν) με επιτημητικό ύφος: *Μπα σε καλό σου! Τι ώρα είναι αυτή που παίρνεις τηλέφωνο;* (ii) λέγεται μετά από χασμουρητό: ~, *τι έπαθα σήμερα και χασμουριέμαι συνέχεια;* 4. το πλεονέκτημα, το προτέρημα: *ένα ~ αυτού του αυτοκινήτου είναι η άνετη οδήγηση* || *ως άνθρωπος έχει και τα ~ του, έχει και τα άσχημα του* ANT. μειονέκτημα, ελάττωμα 5. οτιδήποτε θεωρείται σημαντικό για τη ζωή του ανθρώπου: ο Θεός να σου δώσει όλα τα ~! || «*τρία ~ είναι στον ντουδιά και στον απάνω κόσμο, η νιότη και η λεβεντιά και το καλό κορίτσι*» (δημοτ. τραγ.) 6. *καλά* (τα) αγαθά προς κατανάλωση, προϊόντα: στο *κατάστημα έβρισκες όλα τα ~* ΦΡ. (α) *τα καλά μου* τα επίσημα ρούχα μου (όχι τα καθημερινά ή προχειρά): *έβαλε τα καλά του και πήγε στην εκκλησία* (β) (*είμαι*) *στα* | με *τα καλά μου* είμαι λογικός, σκεφτόμαι ως λογικός άνθρωπος: *συνήθ. σε ερώτηση, όταν απορούμε με την παράξενη συμπεριφορά κάποιου: Είσαι στα καλά σου; Τι έπαθες και φωνάζεις έτσι;* || *μou φαίνεται πως δεν είναι με τα καλά του!* (γ) με *το καλό* (i) με ήπιον τρόπο, ήρεμα, με το μαλακό: *προσπάθησε να τον πείσει -* || *έβραζε | χλόινε ~* (στ) *δεν το χω σε καλό* θεωρώ αρνητικό οτιδήποτε: ~, όταν βλέπω *τέτοια όνειρα*: 7. χαριτωμένος λόγος: *τους είπα ένα ~* (ενν. αστείο). κάλο- κ. κάλο- κ. *καλ-* ά συνθετικό 1. που δηλώνει ότι κάποιος/κά-τι έχει την ιδιότητα: (α) του καλού: *καλό-καρδός, καλο-προαίρετος* (β) (ειδικότ.) του ωραίου: *καλο-φτιαγμένος* 2. για τον σχηματισμό ρημάτων, τα οποία δηλώνουν ότι κάτι γίνεται σε επαρκή ή σε απόλυτο βαθμό- συνήθ. με άρνηση π.χ. η γιαγιά δεν *καλοβλέπει* πια (βλέπει λίγο, δεν βλέπει καλά): *καλο-βράζω, καλο-νυχτώνει, καλο-πλημένος, καλ-ακούω, καλο-δουλειμένος.*

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *καλός*]. καλοαναθρεμμένος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει ανατραφεί και διαπαιδαγωγηθεί σωστά, που διαθέτει καλή αγωγή και συμπεριφορά: ~ *παιδί* ANT. κακοαναθρεμμένος, κακομαθημένος 2. (κακός) αυτός που έχει συνηθίσει να του προσφέρονται όλα έτοιμα, που δεν έχει την εμπειρία δύσκολων καταστάσεων ΣΥΝ. καλομαθημένος ANT. σκληραγωγημένος, ψημένος *καλοβαλμένος*, -η, -ο 1. αυτός που έχει τοποθετηθεί στην κατάλληλη θέση, που έχει διευθετηθεί ή τακτοποιηθεί καλά και με γούστο: ~ *επίπωση στο δωμάτιο* ANT. κακοβαλμένος 2. (για πρός.) αυτός που έχει επιμελημένη εμφάνιση, που ντύεται όμορφα και κομμά ΣΥΝ. περιποιημένος, κομψός ANT. ατημέλητος, *καλοβάμονα* (τα) {καλοβαμόνιον} ΖΩΟΛ. ομάδα υδροβίων πτηνών που έχουν ψηλό λαιμό και πολύ μακριά και λεπτά πόδια, όπως λ.χ. ο πελαργός, ο γερανός κ.ά. Επίσης καλοβατικά.

[ETYM. < μτγν. *καλοβάμων* «σχοινοβάτης» < *κάλο* ν «καυσόξυλο» (βλ. *καλαπόδι*) + *-βάμων* < *βαίνω*. ο τ. *καλοβατικά* < μτγν. *καλοβάτης* «σχοινοβάτης» < *κάλο* ν «καυσόξυλο» + *-βάτης* < *βαίνω*). *καλοβαστό* ρ. μετβ. {καλοβαστός... | καλοβαστό-αξια, -ιέμαι, -αγμέ-νος} (λαϊκ.) 1. (σπάν.) βαστώ γερά (κάτι), μπορώ να το κρατήσω, να το διατηρήσω: ~ *τα πακέτα* ANT. κακοβαστό 2. (συχνόντ.) με μεσοπαθ. *καλοβαστειάμι* έχω μεγάλη ζοκτικότητα (α) σε σχέση με την ηλικία ή την κατάσταση έχω, βρίσκομαι σε καλή σωματική κατάσταση: *έχει πατήσει τα 70, αλλά καλοβαστειάμι* ΣΥΝ. (μτφ.) κρατιέμαι καλά, διατηρούμαι ANT. καταπέφτω, γερνώ (β) βρίσκομαι σε καλή οικονομική κατάσταση. *καλοβλέπω* ρ. αμετβ. [μεσν.] {καλοείδα κ. καλοείδα κ. καλό-

δα (καθήμε.) ♦ 1. (αμετβ.) έχω οξεία την αίσθηση της όρασης, βλέπω και διακρίνω καλά: *τη νύχτα δεν καλοβλέπει* ♦ (μετβ.) 2. βλέπω (κάποιον/κάτι) καλά: *δεν πρόλαβα να τον καλοδώ* 3. βλέπω (πρόσωπο) ή ενδεχόμενο, γεγονός, κατάσταση) με ευχαρίστηση ή με ευνοϊκή διάθεση: *τον καλοβλέπει για γαμπρό* ΣΥΝ. βλέπω με καλό μάτι, ευνοώ ANT. μου κακοπέφτει, μου ξινίζει.

καλόβολος, -η, -ο αυτός που εύκολα βολεύεται ή συμβιβάζεται, που δεν προκαλεί στους άλλους δυσκολίες ή προβλήματα με τη συμπεριφορά του: *δεν χρειάζονται ιδιαίτερες προετοιμασίες για τη φιλοξενία του: είναι ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. συγκαταβατικός, βολικός, καταδεκτικός ANT. δύσκολος — *καλόβολα* επίρρ., *καλόβολια* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ETYM. < *καλό*- + *-βόλος* < *βολή* (< *βολέω*)].

καλόβουλος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει καλές προθέσεις ΣΥΝ. καλοπροαίρετος ANT. κακόβουλος, κακοπροαίρετος. — *καλόβουλα* επίρρ., *καλοβουλία* (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

καλόβρατος, -η, -ο αυτός που βράζει εύκολα και γρήγορα: ~ *κρέας /φασόλια* ΣΥΝ. βραστερός ANT. δυσκολόβρατος.

καλόγεννος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που γεννά χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες ANT. κακόγεννος, δυσκολόγεννος. — *καλόγεννώ* ρ. {~ας...}.

καλόγερο ρ. αμετβ. [μεσν.] {καλόγερα} 1. περιβάλλομα το μοναχικό σχήμα, γίνομα καλόγερος 2. (μτφ.) κάνω μοναχική ζωή ή κά μένω άγαμος: (παροιμ.) «*ή μικρός-μικρός παντρέψου ή μικρός καλόγερόσου*».

καλόγερικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους καλόγερους: ~ *ζωή* | *νοστροπία* ΣΥΝ. καλόγερικός, μοναχικός, ασκητικός ANT. κοσμικός 2. *καλόγερική* (η) η κατάσταση ή/και η ζωή του καλόγερου, το να είναι κανείς καλόγερος ΣΥΝ. καλόγεροσυνή. ΦΡ. (*είναι*) *βαριά ή καλόγερική* για εργασία, καθήκον, έργο που απαιτεί πολλούς κόπους, μεγάλες θυσίες, στερήσεις και στενωχώριες (όπως η ζωή του καλόγερου).

καλόγεριστικός, -η, -ο → καλόγερος *καλογεροπαίδι* (το) {χωρ. γεν.} δόκιμος μοναχός νεαρής ηλικίας, *παίδι* ή έφηβος που προορίζεται για καλόγερος ΣΥΝ. καλογεράκι. Επίσης *καλογερόπαϊδο*

καλογερόπαππας (ο) [μεσν.] (λαϊκ.) ο ιερομόναχος (βλ. λ.).

καλόγηρος κ. (λόγ.) καλόγηρος (ο) {~ου κ. ~έρου | ~ον κ. ~έρον κ. ~ήρον, ~ους κ. ~έρους κ. ~ήρους} (καθήμε.) 1. ο άνδρας που, επιθυμώντας να αφοσιωθεί στον Θεό, παραμένει άγαμος και διάγει ασκητικό βίο εκτός των πλαισίων της κοινωνίας, σε ειδική χριστιανική κοινότητα (μοναστήρι) ή και εντελώς μόνος ΣΥΝ. μοναχός, ασκητής ANT. κοσμικός, *λαϊκός* 2. (μτφ.-σκωπτ.) ο άνδρας που ζει μονήρη και ασκητική ζωή, που δεν έχει συνάψει γάμο: ΦΡ. (α) (παροιμ.) *το μοναστήρι να 'καλά* (από *καλογήρους βριάσκες*) βλ. λ. *μοναστήρι* (β) (λαϊκ.) *μη-κε ο καλόγηρος στο* φαί κήκε το φαγητό, τσίκνισε: 3. μακρόστενο, φορητό έπιπλο με ειδικές εγκοπές ή υποδοχές για το κρέμασμα ενδυμάτων, καπέλων κ.λπ. ΣΥΝ. κρεμάστρα: 4. απόστημα μέσα σε ιδρωτοποιό θυλάκιο, το οποίο καταλήγει σε εξογκωμένο, κοκκινωπό και οδυνηρό οίδημα στο δέρμα και εμφανίζεται στην περιοχή του ιερού οστού: 5. ΝΑΥΤ. μικρός βράχος που προξέχει από την επιφάνεια της θάλασσας, είτε μεμονωμένος είτε με άλλους παρόμοιους βράχους ΣΥΝ. σκόπελος: ΦΡ. (ανιγμάτος) (α) *χιλιού-μυρίου καλόγεροι σ' ένα ράσο τυλιγμένοι* οι κόκκοι του ροδιού (β) *μακρός-μακρός | ψηλός-ψηλός καλόγερος και κόκκαλα δεν έχει ο κανιστός* (γ) *μακρός-μακρός καλόγερος και πύτα η κεφαλή του* το φτυάρι του φούρνου (δ) *ψηλός-ψηλός καλόγερος και πέρα η φωνή του* το καμπαριό της εκκλησίας. — (υποκ.) *καλογεράκι* (το) [μεσν.], *καλογεριστικός*, -η, -ο, *καλογεριστικά* επίρρ. [ETYM. μεσν. < μτγν. *καλόγηρος* < *κάλο*- + *-γηρος* < *γήςας*].

καλογεροσυνή (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση, η ιδιότητα ή η ζωή του καλόγερου ΣΥΝ. καλόγερική 2. (περιλιπτ.) το σύνολο των καλόγερων. *καλόγηρος* (ο) → καλόγερος

καλογιάννος κ. *καλογιάννος* (ο) (λαϊκ.) ο κοκκινολαίμης (ονομασία πτηνού). *καλόγλωσσος*, -η, -ο [μεσν.] αυτός που λέει πάντα καλά λόγια, που

μιλά ευάριστα ΣΥΝ. γλυκομίλητος ANT. κακόγλωσσος, καλόγνωμη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) δίθυρο μαλάκιο που προσκολλάται στα βράχια του βυθού. *καλόγνωμος*, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει αγαθές διαθέσεις ΣΥΝ. καλόβουλος, καλοπροαίρετος ANT. κακόγνωμος, κακόβουλος. — *κα-λωνωμία* (η) [μεσν.]. *καλόγουστος*, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από καλό γούστο, σωστή αισθητική αντίληψη: ~ *διαρρήθμιστος* ANT. κακόγουστος, κίτς. — *καλόγουστα* επίρρ.

καλογρία (η) [μεσν.] {καλογριαών} η καλόγρια: *Σχολή Καλογριαών*. *καλογραμμένος*, -η, -ο [μεσν.] 1. (κειμενίο) που έχει γραφτεί με τον πρόποντα τρόπο: ~ *βιβλίο* | *διήγημα* | *άρθρο* ANT. κακογραμμένος 2. (λαϊκ.-ευγεν.) αυτός που έχει καλή τύχη, καλό «γραφτόν»: *καλότνος* να *ναι* και ~ ΣΥΝ. καλότνος, καλορίζικος.

καλόγρια κ. *καλογρία* (η) [μεσν.] (καθήμε.) 1. η γυναίκα που, θέλοντας να αφοσιωθεί στον Θεό, παραμένει άγαμη και διάγει ασκητικό βίο εκτός των πλαισίων της κοινωνίας σε ειδική χριστιανική μοναστική κοινότητα ή και εντελώς μόνη ΣΥΝ. μοναχή, ασκήτρια ANT. κοσμική, *λαϊκή* 2. (μτφ.-σκωπτ.) η γυναίκα που διάγει μονήρη και ασκη-

κάλο- α' συνθετικό

καλο-Βολεύομαι ρ
καλο-Βολέμένος, -η, -ο
καλο-δουλειμένος, -η, -ο

καλο-θρεμμένος, -η, -ο
καλο-καμμένος, -η, -ο
καλο-κάμωτος, -η, -ο

καλο-κουρεμένος, -η, -ο
καλο-μαγειρέμένος, -η, -ο
καλο-μεταχειρίζομαι ρ,

καλο-μεταχείριση (η)
καλο-ξυρισμένος, -η, -ο
καλο-πισηγμένος, -η, -ο

καλο-ραμμένος, -η, -ο

τική ζωή ή που δεν έχει παντρευτεί ΣΥΝ. άγαμη, ανύπαντρη · ΦΡ. **το ζωνάρι τής καλογριάς** βλ. λ. ζωνάρι · 3. (στον τ. καλογριά) μικρό ψάρι μαύρου χρώματος με πεπλατυσμένο σώμα, ισχυρά λέπια και έντονη διχαλωτή ουρά, που ζει σε βραχώδεις βυθούς και δεν τρώγεται. — (υποκ.) καλογριούλα κ. καλογρίτσα (η).

καλογυμνασμένος, -η, -ο [μεσν.] 1. (για πρόσ.) (α) αυτός που διαθέτει πολύ καλή σωματική κατάσταση ως αποτέλεσμα συστηματικής εκγύμνασης ή ενασχόλησης με διάφορες αθλητικές δραστηριότητες: *είναι ~, γιατί εδώ και χρόνια κάνει κολύμπι* (β) (για αθλητές ή αθλητικές ομάδες) αυτός που είναι επαρκώς προπονημένος και ασκημένος σωματικά: *η εθνική ομάδα τής ρυθμικής γυμναστικής είναι μία από τις πιο - ομάδες του κόσμου* 2. (για μυσ) αυτός που έχει εν-δυναμωθεί και αναπτυχθεί με εκγύμναση: *οι - ραχιαίοι μύες συγκρατούν καλύτερα τη σπονδυλική στήλη*.

καλογυρισμένος, -η, -ο (ταινία) που έχει γυριστεί με τέχνη και επιμέλεια: ~ *πολιτικό θρίλερ*.

καλοδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. {καλοδέχ-θηκα (καθημ. -τηκα)} 1. επιφύλασσω θερμή υποδοχή (σε κάποιον), τον δέχομαι με μεγάλη ευχαρίστηση 2. ακούω ή πληροφορούμαι με ευχαρίστηση και ευνοϊκή διάθεση ΣΥΝ. χαϊρετίζω ΑΝΤ. κακοδέχομαι, κωκοπαίρνω 3. (η μετ. καλοδεχόμενος, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

καλοδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. {καλοδέχ-θηκα (καθημ. -τηκα)} 1. επιφύλασσω θερμή υποδοχή (σε κάποιον), τον δέχομαι με μεγάλη ευχαρίστηση 2. ακούω ή πληροφορούμαι με ευχαρίστηση και ευνοϊκή διάθεση ΣΥΝ. χαϊρετίζω ΑΝΤ. κακοδέχομαι, κωκοπαίρνω 3. (η μετ. καλοδεχόμενος, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

καλοδιάθετος, -η, -ο αυτός που έχει καλή διάθεση, που είναι πρόσημος και κεφάτος: *ζήτησε ~ ΣΥΝ. κεφάτος ΑΝΤ. κακοδιάθετος*.

καλοδιατηρημένος, -η, -ο 1. αυτός που διατηρείται καλά, που διατηρεί αναλλοίωτο τη μορφή ή το χαρακτήρα του: ~ *σπίτι | χωριό | όχημα* 2. (για πρόσ.) αυτός που φαίνεται νέος παρά την προχωρημένη ηλικία του: *είναι πενήντα χρόνων αλλά ~*.

καλοδούλευτος, -η, -ο 1. αυτός που μπορεί κανείς να τον επεξεργαστεί εύκολα ΑΝΤ. κακοδούλευτος 2. καλοδουλεμένος (βλ. λ.) ΑΝΤ. κακοδουλεμένος. **καλοε)ξέταζω** ρ. μετβ. (καλοε)ξέτασα-α, -τηκα, -μένος) (καθημ.) εξετάζω (κάτι) με επιμέλεια και προσοχή, μελετώ όλες τις λεπτομέρειες ή/και όλες τις απόψεις του: *αν καλοεξετάσεις τα πράγματα, θα δεις ότι αυτό που σου προτείνω είναι η μοναδική λύση*.

καλοέρχεται κ. καλόρχεται, καλοέρχονται κ. καλόρχονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. (+ πρόσ. αντων. σε γεν.) 1. (για ρούχα, κοσμήματα και οτιδήποτε φοριέται) εφαρμόζω ή ταιριάζω καλά (σε κάποιον): *τον καλόρχετο το κοστούμι του πατέρα του!* || *πάχυνε και δεν μου καλόρχεται πια η φούστα* 2. (μτφ.) είμαι ευχάριτος, αρεστός (σε κάποιον): *φυσικά και του καλόρχε η αύξηση* || *δεν θα του καλόρχεται, αν μάθει ότι έφυγες έτσι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

καλοζυγίζω κ. καλοζυγίζω ρ. μετβ. (καλοζυγί)α(σ)-α, -μένος) (καθημ.) 1. ζυγίζω καλά και με ακρίβεια ΑΝΤ. λειψοζυγιά)ζω 2. υπολογίζω με προσοχή, σταθμίζω στον νου με προσοχή και ακρίβεια: *καλοζυγίζαν όλα όσα τους έλεγε και τα συνέκριναν με όσα ήξεραν* 3. ρυθμίζω με προσοχή, με επιμέλεια: *η παράσταση έχασε το ελαφρό, το γοργό, το καλοζυγισμένο ύψος της*.

καλοζώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. (καλοζώεις... | καλοζώησα) (καθημ.) ♦ 1. (αμετβ.) ζω καλά, περνώ ζωή πλούσια και ευτυχισμένη, χωρίς στερήσεις και οικονομικές δυσχέρειες: *εκείνη την εποχή καλοζώσαμε* ΣΥΝ. καλοπερνώ ΑΝΤ. κακοζώ, κακοπερνώ ♦ 2. (μετβ.) παρέχω (σε κάποιον) τις υλικές προϋποθέσεις για άνεση και ευτυχισμένη ζωή: *τον καλο-ζούν οι φίλοι και οι συγγενείς του ΣΥΝ. διατρέφω*. — καλοζωία (η) [1885].

καλοζωισμένος, -η, -ο αυτός που πέρασε ή περνά πλούσια και άνετη ζωή, που ζει ή έζησε χωρίς στερήσεις και οικονομικές δυσχέρειες ΑΝΤ. κακοζωισμένος. **καλοζωιστής** (ο), **καλοζωίστρια** (η) πρόσωπο που του αρέσει η ευζωία, η άνετη οικονομικά και πλούσια σε εμπειρίες και δραστηριότητες ζωή και που αναζητεί την υψηλή ποιότητα σε οτιδήποτε κάνει. [ΕΤΥΜ. < καλοζωία + παραγ. επίθημα -ιστής, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bon viveur].

καλοήθης, -ης, καλοήθεις (καλοήθ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων) 1. (λόγ.-σπάν. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αγαθότητα ήθους ΣΥΝ. ηθικός, ενάρετος, χρηστοήθης ΑΝΤ. κακοήθης, ανήθικος, ασχρός, σαρκής, φάυλος 2. ΙΑΤΡ. [1897] (για νοσήματα, όγκους κ.λπ.) αυτός που εμφανίζεται σε ήπια μορφή και δεν συνιστά σοβαρό κίνδυνο για την υγεία- αυτός που δεν προξενεί σοβαρές αλλοιώσεις στους ιστούς και στις φυσιολογικές λειτουργίες του οργανισμού: ~ *όγκος* (αυτός που δεν κάνει μεταστάσεις) ΑΝΤ. κακοήθης. — **καλοή-θεια** (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. μετν., αρχική σημ. «αυτός που έχει καλό χαρακτήρα», < καλο- + -ήθης < ήθος. Η ιατρ. σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. bénin (< lat. benignus «ευμενής»)].

καλοθάλασσο, -η, -ο (πλοίο) που αντέχει στη θαλασσοταραχή, που δεν κλυδωνίζεται εύκολα: ~ *ρολέτα* ΣΥΝ. καλοτάξιδος ΑΝΤ. καλοθ-λασσο, κακοτάξιδος.

καλοθανάτιζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καλοθανάτισα} (λαϊκ.) ♦ 1. (αμετβ.) βρίσκω καλό και ανώδυνο θάνατο ΑΝΤ. κακοθανάτιζω ♦ 2. (μετβ.) εύχομαι (σε κάποιον) καλό και ένδοξο ή ανώδυνο θάνατο ΑΝΤ. κακοθανάτιζω. — καλοθανάτι (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνο.

καλοθελητής (ο) [μεσν.] {κ. καλοθελητάδες}, καλοθελήτρια (η) [1796] {χωρ. γεν. πληθ.} (επρων.) πρόσωπο που προσποιείται ότι δείχνει ενδιαφέρον για κάποιον, ενώ στην πραγματικότητα επιδιώκει να τον βλάψει ΣΥΝ. φθονερός, δόλιος, ύπουλος.

καλοθυμμαι ρ. μετβ. αποθ. {καλοθυμ-άσαι... | καλοθυμήθηκα} (σε αρνητ. προτάσεις) έχω σαφή ανάμνηση, θυμούμαι ξεκάθαρα: *δεν το*

~, *έχει περάσει πολύς καιρός από τότε*. Επίσης **καλοθυμούμαι** [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

καλοιακούδα (η) (σχολ. ορθ. *καλοιακούδα*) {δυσχρ. καλοιακούδων} 1. μικρόσωμο πτηνό με φτέρωμα ολόμαυρο με σιλπνές μπλε αποχρώσεις και ράμφος μακρύ, κυρτό και κόκκινο ΣΥΝ. κάργια- ΦΡ. **μαύρη μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σαν καλοιακούδα** (εμφατ.) για πολύ κακή κατάσταση 2. (μτφ.) υβριστ. για γυναικά άσχημη. [ΕΤΥΜ. < καλοιακας (+ επίθημα -ούδα, πβ. *πεταλ-ούδα*) < κολοιακας < αρχ. κ-ολοίος, ίδια σημ. (κατ' αναλογία προς το κόρακας), σγν. ετό-μου].

καλοκάγαθος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από καλοσύνη, αγαθότητα και πραότητα, ενίοτε και ανειστία: *είναι ένας ~ ανθρωπάκος, που δεν μπορεί να βλάψει ούτε μισητή* || ~ *χαμόγελο*. — καλοκάγαθα επίφρ., καλοκαγαθία (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. καλοκ-άγαθος, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλός κάγαθος* < και *αγαθός* (με κράση)].

καλοκάθομαι ρ. αμετβ. αποθ. {καλοκάθησα} (+σε) (καθημ.) 1. κάθομαι καλά και άνετα, καταλαμβάνω αναπαυτική και βολική θέση ΣΥΝ. στρουγγυλόκαθομαι, θροναί)ζομαι, στρώνομαι, βολεδομαι 2. (επρων.) εγκαθίσταμαι για μεγάλο χρονικό διάστημα ή/και μόνιμα: *καλόκά-θισαν οι συγγενείς σου στο σπίτι μας* ΣΥΝ. στρουγγυλόκαθομαι, βο-¹ λεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

καλοκαίρι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) το καλοκαίρι- ΦΡ. **μικρό καλοκαίρι** | **καλοκαίρι του Αγίου Δημητρίου** (εμφατ.) για πολύ καλό καλοκαίρι ενίοτε τα πρώτα κρύα του φθινοπώρου και συμβαίνουν συνήθ. λίγο πριν ή/και λίγο μετά την εορτή του Αγ. Δημητρίου (26 Οκτωβρίου).

καλοκαίρειω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καλοκαίρεινα} 1. διαμένω ή παραμένω σε συγκεκριμένο τόπο για την περίοδο του καλοκαιριού, περνώ κάπου το καλοκαίρι: *συνήθιζαν να καλοκαίρειναν στο χωριό τους κοντά στη θάλασσα* ΣΥΝ. καλοκαίριάζω, παραθερίζω ΑΝΤ. διαχειμάζω, ξεχειμωνιάζω 2. (απρόσ. **καλοκαίρειος**) ο καιρός βελτιώνεται, γίνεται πιο καλός και θερμός, αρχίζει το καλοκαίρι ΣΥΝ. καλοκαίρι-ζει ΑΝΤ. χειμωνιάζει.

καλοκαίρι (το) {καλοκαίρι-ιού | -ιών} η θερμότερη από τις τέσσερις εποχές του χρόνου, αυτή που ακολουθεί την άνοιξη και προηγείται του φθινοπώρου στο Β. Ημισφαίριο, περιλαμβάνει τυπικά τους μήνες Ιούνιο, Ιούλιο και Αύγουστο και αστρονομικός αρχίζει από το θερινό ηλιοστάσιο (21 Ιουνίου) και τελειώνει με τη φθινοπωρινή ισημερία (22 Σεπτεμβρίου): *μήνικε | έφθασε | πέρασε το ~ | στην κάμα | καρδιά του ~ | πού θα πάτε το ~*: (στις καλοκαιρινές διακοπές) ΣΥΝ. (λόγ.) θέρος ΑΝΤ. χειμώνας- ΦΡ. (α) (σκαπέ.) έξω (**εκτός**) **τα καλοκαίρια** για όσους αποκρύπτουν την πραγματική τους ηλικία: *είναι σαράντα χρόνων ~ (β) **ινδιάνικο καλοκαίρι*** περίοδος καλοκαιρίας κατά την περίοδο του φθινοπώρου: *ήταν μέσα Οκτωβρίου, αλλά το Παρίσι μας υποδέχτηκε με ένα ~, με τριάντα βαθμούς θερμοκρασία και με "τα τραπέζια έξω"* (εμφμ.).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. καλοκαίριν < μετν. καλοκαίρια (< κάλο- + -καίρια < καιρός) ή, κατ' άλλη άποψη, < φρ. *καλός καιρός* κατ' αναλογία προς τα ουδ. σε -ι- (πβ. *στολίδ-ι, παργινίδ-ι, ταξίδ-ι*)].

καλοκαίρια [μετν.] κ. (λαϊκ.) καλοκαίρια (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ο όμορφος και καλός καιρός, ο ηλιόλουστος και ζεστός καιρός: ~ *σε όλη την Ελλάδα θα επικρατήσει κατά το τρέχον εικοσιτετράωρο* ΑΝΤ. κακοκαίρια, χειμωνιά ΦΡ. (παροιμ.) **καλοκαίρια τής Παπαντῆς, μαρτιάτικος χειμώνας** ο καλός καιρός της ημέρα τής Υπαπαντής (2 Φεβρουαρίου) προοιωνίζεται βαρύ χειμώνα τον Μάρτιο.

καλοκαιριάζω ρ. αμετβ. {καλοκαιρίασα} 1. (λαϊκ.) περνώ το καλοκαίρι, παραμένω σε συγκεκριμένο τόπο για το καλοκαίρι ΣΥΝ. καλοκαίρειω, παραθερίζω ΑΝΤ. ξεχειμωνιάζω, διαχειμάζω 2. (απρόσ. κτ-**καλοκαίριζει**) αρχίζει το καλοκαίρι, ο καιρός γίνεται καλός, αρχίζουν οι καλές ημέρες ΣΥΝ. καλοκαίρειει ΑΝΤ. χειμωνιάζει. — καλοκαί-ριασμα (το).

καλοκαιρικά επίφρ.: *μέσα στο καλοκαίρι- για κάτι που κανονικά δεν πρέπει ή δεν είναι φυσιολογικό να συμβαίνει ή να υπάρχει το καλοκαίρι: ~ *τον ήρθε να φορέσει παλτό*.*

καλοκαιρινός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται το καλοκαίρι: ~ *διακοπές | άδεια | περίοδος | μπάνια | ταξίδι | αεράκι | ήλιος* ΣΥΝ. (λόγ.) θερινός, καλοκαιριτικός ΑΝΤ. χειμωνιάτικος 2. αυτός που είναι κατάλληλος για το καλοκαίρι: ~ *ρούχα | κατοικία | παπούτσια-* ΦΡ (αργκό) **κάνω (κάτι) καλοκαιρινό | θερινό** διαλύω τα πάντα, δεν αφήνω τίποτα στη θέση του: *μήπικαν κλέφτες και μου έκαναν το σπίτι ~ ΣΥΝ. κάνω άνω-κάτω* 3. **καλοκαιρινά** (τα) τα ρούχα που φοριούνται το καλοκαίρι: *μάξιμε τα χειμωνιάτικα κι έβγαλε τ'ανοιξιάτικα και τα - 4. αυτός που έχει τα στοιχεία του καλοκαιριού (ηλιοφάνεια, ζεστή): *σήμερα είναι μια ~ μέρα* || *η σημερινή νύχτα είναι καλοκαιρινή* (πολύ ζεστή). Επίσης καλοκαιριτικός, -η, -ο. — καλοκαιρινά κ. καλοκαιριτικά (βλ. λ.) επίφρ.*

καλοκαρδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {καλοκαρδισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάποιον) να χαρεί, τον φτειάζω το κέφι, τη διάθεση ΣΥΝ. χαροποιώ ΑΝΤ. κακοκαρδίζω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι ή αισθάνομαι χαρούμενος και ευτυχισμένος, βρίσκομαι σε ευθυμία, έχω καλή διάθεση: *όταν σε βλέπω, - ΣΥΝ. ευχαριστημαι, χαίρομαι, ευθυμώ* ΑΝΤ. κακοκαρδίζω, δυσμερεστούμαι. — καλοκαρδισμα (το).

καλόκαρδος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει καλή καρδιά, γεμάτος καλοσύνη: ~ *ανθρωπάκι | χαμόγελο* ΣΥΝ. καλοσυνάτος ΑΝΤ. κακόμυθος, άκαρδος. — καλόκαρδα επίφρ.

καλόκεφος, -η, -ο αυτός που έχει καλή ψυχολογική κατάσταση, ο ευδιάθετος: *μον φτειάζει τη διάθεση όταν είμαι μελαγχολική, γιατί είναι πάντα ~ ΣΥΝ. κεφάτος, καλοδιάθετος, ευθύμος* ΑΝΤ. καλόκεφος,

κακοδιάθετος, δύσθυμος, βαρύνθυμος.
καλοκοιτάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλοκοιτά-ξα, -χηκα, -γμένος} (καθμ.) 1. κοιτάζω με προσοχή, παρατηρώ λεπτομερώς: *δεν πρόφτασα να τους καλοκοιτάζω κι αυτοί εξαφανίστηκαν* ΣΥΝ. παρατηρώ 2. κοιτάζω (κάποιον) με ευνοϊκή διάθεση ή/και ερωτικό ενδιαφέρον ΣΥΝ. γλυκοκοιτάζω, καλοβλέπω ΑΝΤ. κακοκοιτάζω, λοξοκοιτάζω.
καλοκυρά (η) {καλοκυράδες; (λαϊκ.-λογ.)} 1. (συνήθ. σε πληθ.) ευμενής μοίρα, πνεύμα με ρόλο αγαθό στη νεοελληνική λαϊκή μυθολογία και παράδοση ΣΥΝ. νεράϊδα · 2. καλή νοικοκυρά ή γυναικα πλούσια και με ευγενική καταγωγή ΣΥΝ. αρχοντίσσα.
καλολογία (η) {μεσν.} {χωρ. πληθ.} 1. η ωραία και κομψή έκφραση, το να εκφράζεται κανείς περίτεχνα και με γλαφυρότητα ΣΥΝ. καλλιλογία, ωραιολογία 2. η ενασχόληση με το ωραίο, η σπουδή του ωραίου ΣΥΝ. αισθητική.
καλολογικός, -η, -ό [1850] αυτός που σχετίζεται με την καλολογία· κυρ. στη ΦΡ. **καλολογικά στοιχεία** τα εκφραστικά στοιχεία που κοσμούν το ύφος ενός κειμένου (κοσμητικά επίθετα, παρομοιώσεις, μεταφορές κ.λπ.). — καλολογικά-ά | -ώς [1871] επίρρ.
καλομαθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {καλόμαθ-α, -ημένος} ♦ 1. (μετβ.) συνηθίζω (κάποιον) στην άνεση και την καλοπέραση, τον εθίζω στην τρυφή και την ευκολία: *τον είχαν καλομάθει οι γονείς του, γι'αυτό τώρα που μένει μόνος δυσκολεύεται* || *είναι καλομαθημένος για μια τόσο σκληρή δουλειά* ΣΥΝ. κακομαθαίνω, κακοσυνθίζω ΑΝΤ. σκληραγωγώ ♦ 2. (αμετβ.) (συχν.) συνηθίζω στην ευκολία, την άνεση και τη φροντίδα, γίνομαι νωθρός και τρυφηλός από την καλοπέραση: *καλόμαθε στις περιποιήσεις και δεν λείπει να φύγει* ΣΥΝ. κακομαθαίνω, κακοσυνθίζω ΑΝΤ. σκληραγωγούμαι· ΦΡ. (α) (παροιμ.) **καλόμαθε-κακόμαθε** η έξη στην ευκολία, την άνεση και την καλοπέραση βλάπτει (β) (παροιμ.) **καλόμαθε η γριά στα σούκα (κι όλη μέρα τ' αναζητά)** δύσκολα αποβάλλεται η κακή αλλά και απολαυστική συνήθεια.
καλομαθημένος, -η, -ό [μεσν.] 1. (εύσημο) αυτός που έχει καλή αγωγή: *είναι ~ παιδί και συμπεριφέρεται πάντα με ευγένεια* ΣΥΝ. κλοαναθρεμμένος ΑΝΤ. κακοαναθρεμμένος 2. (κακός.) αυτός που έχει συνηθίσει στην άνεση και την καλοπέραση: *είναι ~ και τα περιμένει όλα έτοιμα* ΣΥΝ. κακομαθημένος. [ΕΤΥΜ. < μεσν. καλομαθαίνω < κάλο- + μαθαίνω].
καλομελετώ ρ. μετβ. {καλομελετάς... | καλομελέτη-σα, -μένος} 1. μελετώ με προσοχή και επιμέλεια, εξετάζω (κάτι) από όλες τις πλευρές του: *καλομελετημένο σχέδιο* ΣΥΝ. καλοξετάζω 2. κάνω αισιόδοξες προβλέψεις· κυρ. στη ΦΡ. **καλομελετά κι έρχεται** να σκέφτεσαι αισιόδοξα και γρήγορα θα πραγματοποιηθούν οι επιθυμίες σου ΑΝΤ. κακομελετώ.
καλομιλήτος, -η, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που μιλά με ευγενικό τρόπο, που εκφράζεται με γλυκύτητα και προσήνεια: *~ παιδί | κοπέλα* ΣΥΝ. γλυκομιλήτος, γλυκόλογος ΑΝΤ. κακόγλωσσος, πικροχολός.
καλομιλώ ρ. αμετβ. {καλομιλάς... | καλομίλησα} (καθμ.) μιλώ με γλυκύτητα και προσήνεια, συμπεριφέρομαι με ευγένεια και φιλοφροσύνη: *όμα του καλομιλήσεις, δεν θα φέρει αντίρρηση* ΣΥΝ. γλυκομιλώ, καλοπιάνω ΑΝΤ. κακομιλώ.
καλομοίρης, -α, -ικο [μεσν.] {καλομοίρηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει καλή μοίρα, καλή τύχη ΣΥΝ. καλότυχος, καλορίζικος, τυχερός ΑΝΤ. κακομοίρης, κακότυχος, άτυχος, κακορίζικος. Επίσης καλομοίρος, -η, -ό [μεσν.]. — καλομοίρια (η) [μεσν.]
καλονάρχημα (το) → κανοναρχώ
καλοναρχώ ρ. → κανοναρχώ
καλοντυμένος, -η, -ό 1. ντυμένος με όμορφα, κομψά ρούχα ΣΥΝ. κομψός ΑΝΤ. κακοντυμένος, ατημέλητος 2. αυτός που φοράει επίσημη ενδυμασία: *κάθε πρωί πηγαίνει ~ και περιποιημένος στο γραφείο του*.
καλοπαντρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλοπαντρεύω, -εύτηκα, -εμένος} (καθμ.) παντρεύω (κόρη, αδελφή κ.λπ.) με άνθρωπο που της ταιριάζει ή της αξίζει (συνήθ. με πλούσιο σύζυγο) (συνήθ. το μεσοπαλ. **καλοπαντρεύομαι**): η κόρη του καλοπαντρεύτηκε· πήρε έναν ωραίο και πλούσιο επιχειρηματία ΑΝΤ. κακοπαντρεύω. — καλοπαντρεύα (η).
καλοπερασάκιος (ο)η {καλοπερασάκηδες} πρόσωπο που του αρέσει να ζει με ευκολία και άνεση: *είναι πολύ ~ για να φτιάξει οικογένεια· κάθε μέρα στις ταβέρνες θα είναι*.
καλοπέραση (η) {χωρ. πληθ.} 1. η εύκολη και άνετη ζωή, χωρίς στερήσεις και κόπους: *συνθησιμένος στην ~* || *το 'χει ρίξει στην ~* || *φαίνεται πως η ~ σε γάλασε κι εσένα* ΣΥΝ. ευζωία, καλοζωία ΑΝΤ. στέρηση, μίστρια· ΦΡ. (παροιμ.) **η φτώχεια θέλει καλοπέραση** οι δύσκολες συνθήκες ζωής, η στέρηση αγαθών επιβάλλουν να διασκεδάζει κανείς (με όποιον τρόπο μπορεί, ώστε να γίνεται πιο υποφερτή η ζωή του 2. το να περνά κανείς ευχάριστα, η ξένοιαστη και γεμάτη διασκεδάσεις ζωή.
καλοπερνάω ρ. αμετβ. {καλοπερνάς... | καλοπέρασα} (καθμ.) 1. ζώ άνετα και εύκολη ζωή, περνά καλά, χωρίς στερήσεις και οικονομικές δυσχέρειες: *σήμερα οι νέοι καλοπερνούν, δεν στερούνται τίποτε* ΣΥΝ. καλόζω ΑΝΤ. κακοπερνάω, κακοζώ 2. (ειδικ.) περνά ευχάριστα και διασκεδαστικά την ώρα μου για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *καλοπεράσαμε χθεσ βράδυ στο πάρτι* ΣΥΝ. διασκεδάζω, ψυχαγωγούμαι, γλεντώ ΑΝΤ. κακοπερνάω, πλήττω.
καλοπότη ρ. αμετβ. {καλόπεται} (λαϊκ.) πέφτω σε «καλά γέρια», δηλ. σε καλούς ανθρώπους με τον γάμο μου, συνάπτω ευτυχισμένο γάμο: *δεν καλόπεται το κορίτσι του* ΣΥΝ. καλοπαντρεύομαι ΑΝΤ. κακοπαντρεύομαι.
καλοπιάνω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλοπίασα} πιάνω (κάποιον) με το καλό, τον φέρωμαι καλά προσπαθώντας να τον κερδίσω: *κοίταζε να τον καλοπιάσεις, μήπως σου κάνει τη χάρη* ΑΝΤ. αποπαιρνώ. — καλόπιασμα (το).

καλόπιτος, -η, -ο (συνήθ. σε ευχή) για κάτι που ευχόμαστε να το πιουν με όρεξη, με ευχαρίστηση: *~ το κρασί* (πβ. λ. *καλοφάγος*).
καλόπιτος, -η, -ο [1894] 1. (για πρόσ.) αυτός που αντιμετωπίζει (κάποιον/κάτι) με καλή διάθεση, με εμπιστοσύνη και χωρίς προκαταλήψεις: *~ κριτής | συζητητής | δανειστής | μελετητής | αντίπαλος* ΣΥΝ. καλοπροαίρετος, ανυστερόβουλος ΑΝΤ. κακοπροαίρετος, κακόπιστος, υστερόβουλος 2. (γενικότ. για πράξεις, ενέργειες κ.λπ.) αυτό που γίνεται ή συντελείται με καλή πίστη και ειλικρίνεια, χωρίς δόλο και υστεροβουλία: *~ έλεγχος | κριτική* ΑΝΤ. κακόπιστος, κακοπροαίρετος, υστερόβουλος. — καλόπιστα | καλοπίστος επίρρ., καλοπιστία (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. de bonne foi].
καλοπίτερος, -η, -ο (λαϊκ. για πρόσ.) αυτός που έχει ή φέρνει τύχη ΣΥΝ. τυχερός, γουρλής, γουρλήδικος. [ΕΤΥΜ. < μεσν. καλοπίτη(η)ρος < κάλο- + επιχίρω].
καλοπληρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καλοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) πληρώνω πλουσιοπάροχα, δίνω ικανοποιητική αμοιβή: *αυτή η εταιρεία καλοπληρώνει τους υπαλλήλους της* || *καλοπληρώνω επαγγελματία* ΑΝΤ. κακοπληρώνω ♦ 2. (αμετβ.) είμαι συνεπής στις οικονομικές μου υποχρεώσεις, αποδίδω τα οφειλόμενα στην καθορισμένη προθεσμία: (παροιμ.) *«δανείσου, καλοπλήρωσε, να σε ξαναδανείσου»*. — καλοπληρωτής (ο), καλοπληρώτρια (η).
καλοπόδαρος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που κάνει καλό ποδαρικό, που το πέραςμα ή η είσοδος του (κάπου) φέρνει τύχη (στους άλλους) ΣΥΝ. καλοπίτερος, γουρλής ΑΝΤ. (εκφραστ.) κατσκοπόδαρος, γρουσουζής.
καλοπροαίρετος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από αγαθές προθέσεις (για κάποιον/κάτι): *~ στόλιο | κριτική | θεατής | κριτής* ΣΥΝ. καλόπιστος, καλόβουλος ΑΝΤ. κακοπροαίρετος, κακόβουλος, προκατειλημμένος. — καλοπροαίρετα επίρρ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < κάλο- + προαίρετος < προαιρούμαι].
καλόρι (το) {άκλ.} η θερμίδα, μονάδα μέτρησης της θερμότητας. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. calorie < λατ. calor, -ris «θερμότητα»].
καλορίζικος, -η, -ό [μεσν.] 1. ευχεται για καινούργιο σημαντικό απόκτημα: *~ το καινούργιο σας σπίτι!* 2. **καλορίζικα!** ευχεται. (α) σε γάμο προς τους νεόνυμφους (β) σε εγκαίνια 3. (σπάν. για πρόσ.) αυτός που έχει καλή τύχη, που του έρχονται τα πράγματα ευνοϊκά ΣΥΝ. τυχερός, καλότυχος ΑΝΤ. κακορίζικος, άτυχος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρη.
καλοριφέρ (το) {άκλ.} 1. σύστημα κεντρικής θέρμανσης, στο οποίο το νερό που θερμαίνεται στον καυστήρα (βλ.λ.), διοχετεύεται μέσω σωληνώσεων σε όλο το κτήριο ζεσταίνοντας τους χώρους: στην πολυκατοικία πληρώνουμε κοινόχρηστα για το ~ || **βάω** | **ανάβω** | **κλείνω** | **σβήνω** το ~ || *το ~ λειτουργεί από το πρωί ως το βράδυ* || *έχει χαλάσει το ~* 2. (συνεκδ.) καθένα από τα μεταλλικά σώματα που χωρίζεται σε φέτες (βλ.λ.), αποτελεί μέρος του παραπάνω συστήματος και ζεσταίνει τον χώρο, μέσα στον οποίο είναι τοποθετημένο: *αυτό το ~ θέλει εξαέρωση* || *κάθωμαι κοντά στο ~, γιατί κρύωνω* 3. (γενικότ.) ηλεκτρική συσκευή ή σώμα θέρμανσης, συνήθ. με επιμήκες ορθογώνιο σχήμα, που χρησιμοποιεί για να ζεσταίνει έναν χώρο 4. (ειδικ.) ο μηχανισμός που θερμαίνει τον εσωτερικό χώρο αυτοκινήτου. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. calorifère < calor- (< λατ. calor «θερμότητα») + -fere (< λατ. fero «φέρω»)].
καλόρχεται ρ. → καλοέρχεται
καλός, -η, -ό (καλύτερος, άριστος- (λόγ.) κάλλιστος) 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια, καλοσύνη, από αγαθά αισθήματα: *~ άνθρωπος* || *τι - που είστε μαζί μου!* || *είναι ~ με όλους* || *έχει ~ ψυχή, δεν κρατάει κακία σε κανέναν* ΑΝΤ. κακός· ΦΡ. (α) **καλέ μου άνθρωπε** (i) προσφώνηση για παράκληση: *~, θα με βοηθήσει να περάσω απέναντι*; (ii) σε συζήτηση, όταν προσπαθούμε να χαμηλώσουμε τους τόνους, να δημιουργήσουμε πιο ήπιο ή ευνοϊκό κλίμα: *~, εγώ δεν θέλω να σε θέξω, μια κουβέντα είπα!* (β) **καλός Σαμουράιτης** βλ. λ. Σαμουράιτης (γ) (παροιμ.) **ο καλός καλό δεν έχει** οι αγαθοί άνθρωποι συχνά δυστυχούν (δ) **καλή θέληση** η αγαθή πρόθεση να συμβάλει κανείς σε κάτι, να βοηθήσει καλοπροαίρετα: *με λίγη ~ όλα γίνονται* || **χειρονομία καλής θέλησης** (ε) **καλή πίστη** (i) η ευθύτητα και η εντιμότητα που απαιτούνται στις συναλλαγές (ii) η εμπιστοσύνη, η απουσία προκατάληψης και καχυποψίας (στ) **καλή πράξη** πράξη φιλανθρωπίας (ευεργεσία, ελεημοσύνη κ.λπ.): *έκανα μια ~ βοηθήσα έναν τυφλό να περάσει τον δρόμο* 2. ευνοϊκός, αυτός που προκαλεί ανακούφιση ή χαρά: *μας έφερε - νέα* || *ήρθαν ~ μαντάτα από το μέτωπο* || *«ρίξει μια ζοριά ~ και για μένα βρε ζωή»* (τραγ.) || *έχω ένα ~ προαίτημα*· ΦΡ. (α) **τέλος καλό, όλα καλά** (αγγλ. All's well that ends well, τίτλος έργου του Σαίξπηρ, 1602) το ευνοϊκό τέλος μάς κάνει να ξεχνάμε ότι δυσάρεστο προηγήθηκε (β) **παίρω (κάποιον) με καλό μάτι** σχηματίζω για κάποιον θετική εντύπωση: *στην αρχή δεν τον είχα πάρει με καλό μάτι, τώρα όμως έχω πειστεί για την αξία του* 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από ομαλότητα στην εξέλιξη του, από τον οποίο αποσιώχονται τα προβλήματα και εξελίσσεται κατά τον επιθυμητό τρόπο: *είχαμε ~ διακοπές* || *ήταν μια ~ μέρα η σπερμινή-όλα πήγαν όπως τα θέλαμε* || *είχε ~ γράμματα*· ΦΡ. (παροιμ.) **η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται** (μτφ.-επρων.) για υπόθεση, η οποία φαίνεται από την αρχή ότι δεν θα εξελισσόταν ομαλά 4. επίσης σε πολλές φρ. με ευχες. περιεχόμενο: *~ καλοκαιρί* | *γεμιάνα* (και στην αρχή κάθε ερπαστικής περιόδου) || (για γάμο που θα γίνει) *~ στέφανα*, || *η όρα η ~* || *~ χρονιά!* || *~ Χριστούγεννα!* || *~ τύχη!* || *~ όρεξη!* || *~ ανάπαυση!* || *~ σσδει!* || *~ ανάρρωση!* || *~ ταξίδι!* || *~ κουράγιο* (σε κάποιον που αντιμετωπίζει δυσκολίες, προκειμένου να έχει αρκετό κουράγιο για να τις ξεπεράσει) || *~ αποτελέσματα!* (σε διαγωνιζόμενος ή σε κάποιον που περιμένει τα αποτελέσματα ιατρικών εξετάσεων) || *~ επιτυχία!* || *καλούς απογόνους!* (σε νεόνυμφους) || *~ λευτεριά!* (σε εγκυο)

|| ~ *αντάμωση!* (όταν αποχαιρετούμε κάποιον) || ~ βόλι! (σε πολεμική) || ~ *δουλειές!* (σε κάποιον που ξεκινά επιχείρηση) || *άντε, και μ' έναν καλό χωράφι!* (σε ανύπαντρη γυναίκα) || ~ *ψυχή!* (σε υπερήλικα, να παραδώσει την ψυχή του απαλλαγμένη από αμαρτίες, όταν πεθάνει) ΦΡ. (α) *ώρα καλή* βλ. λ. *ώρα* (β) *καλή ώρα (όπως τώρα)* βλ. λ. *ώρα* (γ) *καλή ώρα* βλ. λ. *ώρα* 5. (για πρόσ.) (α) αυτός που είναι ικανός, δεινός σε κάτι: ~ *δουλευτής* | *μαθητής* | *επιστήμονας* | *Ιστό είδος του* | *επιχειρηματίας* | *διαπραγματευτής* || είναι ~ στα *μαθηματικά* ΣΥΝ. επιδέξιος, άξιος ΑΝΤ. ανίκανος, αδέξιος (β) παραγωγικός: ~ *εργάτης* | *υπάλληλος* 6. αυτός που αποφέρει κέρδος: ~ *συμφωνία* | *εμπόρευμα* 7. σωστός, συμφωνός με τις απαιτήσεις ή τις προδιαγραφές: *έκαναν ~ δουλειά οι εργάτες* || ο - *καφές θέλει τέχνη και μεράκι* || για ~ *φαγητό θα σας πάω σε μια ωραία ταβέρνα* || (παροιμ.) « το ~ *πράγμα ωργί να γίνει*» 8. (α) ηθικός, ενάρετος: τα ~ *καϊδιά δεν βρίζουν!* || είναι - *κοπέλα κι από σπύτι!* || τα ~ *και ψυχοφελή αναγνώσματα* || *πρόερχεται από ~ οικογένεια* (β) ευπρεπής, κόσμιος: ~ *τρόποι συμπεριφοράς* (βλ. κ. λ. *σαβούρ βιβρ*) || *επέδειξε ~ διαγωγή* και *αποβλακίστηκε νωρίτερα* || *μειώθηκε η ποιή του λόγου ~ διαγωγή* 9. αυτός που προκαλεί ευχάριστη εντύπωση (χωρίς να μπορεί απαραίτητα να θεωρηθεί ωραίος): ~ *γραμμή σώματος* | *χαρακτηριστικά* | *παρομοιαστικό* ΣΥΝ. ικανοποιητικός, αποδεκτός, ευχάριστος- ΦΡ. μες στην *καλή* | *τρελή χαρά* βλ. λ. *χαρά* 10. αυτός που είναι ήσυχος και πεπνυμένος, που δείχνει σεβασμό και υπακοή (ειδικότερ. προς τους ανωτέρους του): ~ *στρατιώτης* | *μαθητής* || το - *παιδί της οικογένειας* || να είστε ~ *παιδιά όσο λείπω* 11. (ειδικότερ.) πιστός και ευσεβής: *ένας - χριστιανός* | *μουσουλμάνος* 12. επαινετικός (για κάποιον) ή που ικανοποιεί (κάποιον): *πες του μια - κουβέντα, όλο παρατηρήσεις του κάνεις!* || θα πείτε στον υποοργό και έναν - *λόγο και για μας;* || *μόνο - λόγια άκουσα από τους καθηγητές του* || *υποψήφιος με ~ συστάσεις* 13. ευγενής, με αριστοκρατική καταγωγή: *κατάγεται από - γενιά* || οι - *οικογένειες της πόλης* 14. αυτός που έχει υψηλή ποιότητα, που είναι υψηλό επιπέδου: *ένας χώρος όπου παίζεται - μουσική* | *παρακολουθώ το ~ θέατρο* | τον - *κινηματογράφο* || τα ~ *προϊόντα είναι ακριβά και δυσεύρετα* || *φέτος ήταν ~ χρονιά για το κρασί* || τα Ελληνικά του είναι ~ || *όλος ο ~ ο κόσμος ήταν εκεί* || η - *κοινωνία* (βλ. κ. λ. *τέξ-σέτ*) || *πηγαίνει σε ~ σχολείο* || *Καλές Τέχνες* || (σε διαμημίες) θα το *βρείτε σε όλα τα ~ καταστήματα* 15. κατάλληλος, βολικός (για κάτι): *ένα ρούχο ~ για την εξοχή, όχι όμως και για την πόλη* || αυτή η *μουσική είναι ~ για χαλάρωση* 16. αυτός που συμφέρει: *βρήκα αντικίνητο σε - τιμή* || *πρόκειται για ~ περίπτωση, μην τη χάσεις!* || ~ *επένδυση*- ΦΡ. τα *καλά και συμφέροντα* βλ. λ. *συμφέρον* 17. επίσημος, όχι πρόχειρος ή καθημερινός: το ~ *μον κοστούμι* || *έβαλε τα ~ τον ρούχα και βγήκε* || (κ. ως ουσ.) τις *Κυριακές, φοράει τα - του και πάει στην εκκλησία* 18. ως προσδιορισμός που δηλώνει νοσταλγία για κάτι ωραίο που δεν υπάρχει πια στη ΦΡ. *παλιός καλός*: ο - *κινηματογράφος* || τον ~ *καιρό* || *πάνε οι - μέρες!* 19. χρήσιμος, ωφέλιμος, επικοδομητικός: *πήρε μερικές ~ πληροφορίες* || τον *έδωσε μια - συμβουλή* || *πολύ - το λεζικό-βρήκα όλα όσα έμαχνα* 20. αυτός που θεωρείται αξιόπιστος, αξιοπρεπής και αναγνωρισμένος στο είδος του: *έχει - όνομα στην αγορά* || η ~ *φήμη της εταιρείας* 21. (χαϊδευτ., για να δείξουμε τρυφερότητα, συμπάθεια): το ~ *μας το παιδί* || η ~ *μας η γιαγιά* || *πώς είναι σήμερα το - μας το κορίτσι*, 22. έξυπνος, εύστοχος, επιτυχημένος: ~ *ιδέα!* | *Να την υλοποιήσουμε!* || ~ η *σκέψη σου* || - *επιχείρημα-μάρβρο σου!* || *βρήκα μια ~ δικαιολογία κι έφυγα* || ~ το *αγκάδοτο* 23. μεγάλος σε μέγεθος ή πολλές σε ποσότητα: *μια ~ δόση χάχαρι* || τον *έβαλε μια - μερίδα κρέας* || *παίρνει - λεφτά σ' αυτή τη δουλειά* 24. αυτός που μας δίνει ικανοποίηση, που μας αφήνει ευχαριστημένους: *βρήκε επιτέλους μια - δουλειά* || *βγάζει - μεροκάματο* || *δουλεύει σε - συνθήκες εργασίας* 25. (για τις διαπροσωπικές σχέσεις) φιλικός, εγκάρδιος: *έχουμε ~ σχέσεις οι δυο μας* || *είμαστε ~ φίλοι* (στενοί) 26. έμπιστος: κυρ. στη ΦΡ. (*είμαι*) | *βρίσκομαι* | *σε καλά χέρια* βλ. λ. *χέρι* 27. αυτός που χρησιμοποιούμε συνήθως: το ~ *μου χέρι είναι το δεξί* || *σούταρε τη μάλα με το - του πονή, το αριστερό* 28. (ως επιφών. για τη δήλωση θαυμασμού και ευχάριστη έκπληξης): *Καλό!* | *Πώς το σκέφτηκες*, 29. (ως επιφών.) *καλέ* βλ. λ. ΦΡ. (οικ.) *βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου...* σε περιπτώσεις που κάποιος μένει αμετάπειτος παρά τις έντονες και συνεχείς προσπαθειές των άλλων να του αλλάξουν γνώμη: *ώρες τον παρακαλούσα, ~, τίποτα αντάς-κεφάλι αγύριστο!* · 30. ΦΥΣ. (για σώματα, υλικά, αγωγούς) αυτός που επιτρέπει τη μεταφορά μιας μορφής ενέργειας από το ένα σημείο του στο άλλο: ~ *αγωγός της θερμότητας* | *τού ηλεκτρισμού* ΑΝΤ. κακός 31. (σε ΦΡ. +και + δεικτική αντων.) για να δείξουμε απορία, έκπληξη, ειρωνεία κ.λπ.: *Καλό και τούτο!* | *Σε λίγο θα με βγάλεις και φταιχτή!* || *Καλός κι αυτός!* | *Αντί να βοηθήσει λίγο, φωνάζει κι από πάνω!* 32. (με τη δήλωση της ώρας ή χρονικού σημείου) συνήθ. για να δείξουμε ότι θα καθυστερήσουμε πέρα από τον καθορισμένο ή προβλεπόμενο χρόνο ή ότι το χρονικό σημείο που αναφέρομε αποτελεί ήδη καθυστέρηση: *-Πότε θα επιστρέψεις;* - *Καλές δώδεκα* || - *Μάρτιο βλέπω να τελειώνουμε τη δουλειά*- ΦΡ. (α) στις *καλές μου* (ενν. ημέρες, στιγμές) σε ευχάριστη ψυχική διάθεση, στα κέφια μου: *σήμερα είμαι ~*, *ζήτησε μου ό,τι θες* ΑΝΤ. στις κακές μου, στις μαύρες μου (β) στα *καλά καθούμενα* | *στα καλά του καθουμένου* βλ. λ. *καθούμενος* · *καλός* (ο), *καλή* (η) 33. αυτός που κάνει καλές πράξεις, που γίνεται αποδεκτός ως ηθικός, τίμιος, που οι πράξεις του αποσκοπούν στο καλό (βλ.λ.): στις *αμερικανικές ταινίες ο - νικάει πάντα τον κακό* || ο ~

της *υπόθεσης είναι ένας ευσυνειδητός επιστήμονας* || (παροιμ.) οι ~ *χωράνε παντού*- ΦΡ. (παροιμ.) (α) *όλοι οι καλοί μαζί κι ο ψωριάς χώρα* για πρόσωπο που κάθεται χωριστά από τους άλλους (ιδ. όταν οι άλλοι τον έχουν απομονώσει ή τον αποφεύγουν) (β) *όλοι οι καλοί χωράνε* σε περιπτώσεις στις οποίες βρίσκονται σε έναν χώρο περισσότερο άνθρωποι από όσους κανονικά χωρούν ή στην περίπτωση που κάποιος καλείται ή έρχεται να προστεθεί σε έναν χώρο όπου υπάρχει συνωστισμός 34. ο αγαπημένος, το πρόσωπο που αγαπά (ερωτικά) κάποιος: *παντρεύτηκε τον - της* || *μας επισκέφθηκε με την - του* 35. (+σου, ειρων. ή σκωπτ.): *βλέπο, λοιπόν, τον - σου να καταφθάνει τραγουδώντας, σαν να μη συμβαίνει τίποτα!* || να την *τότε η - σου, πετάγεται πάνω κι αρχίζει τον χορό!* 36. (το θηλ.) η μπροστινή πλευρά υφάσματος, ρούχου κ.λπ., αυτή που φαίνεται εξωτερικά: *στρώσε το σεντόνι απ' την ~ του* || *είχε γυρίσει την ~ από μέσα και φορούσε τη μπλούζα απ' την ανάποδη*- ΦΡ. (α) *απ' την καλή κι απ' την ανάποδη* βλ. λ. *ανάποδη* (β) *μια και καλή βλ. λ. ένας* (γ) *πίανω την καλή* βλ. λ. *πίανω* (δ) *(τα λέω σε κάποιον) απ' την καλή* μιλώ σε κάποιον ευθέως, καθαρά, χωρίς φόβο (για πράγματα που είναι εναντίον του, εις βάρος του): *του τα 'πα ~, κι ησύχασα!* 37. για (τα) *καλά* βλ. λ. *καλά* ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε, δεξίος, όμορφος, παρώνιμο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ιωζελός, αφεβ. επίμω, πθ. συνδ. με σανσκρ. kaly-ána «με ωραία μπράτσα». Ομόρρ. *κάλως, κάλλιστος, καλλιτεία, καλλι-ντικός, καλλι-* (α' συνθ.) κ.ά. Για την παρούσα του διπλού -λλ- στα ομόρρ., βλ. λ. *καλλι-*. Το επίθ. *καλός* δήλωνε αρχικώς τον όμορφο, τον ευεχίο, στοιχεία που περιλαμβάνονταν στον αρχαίο ιαδικό τύπο προσωπικότητας (*καλός κάλαθος*), ενώ το συνδ. *καλόν* απέκτησε ηθική σημ. δηλώνοντας την ψυχική αρετή. Αυτή η σημ. μωρτυρείται και στη γλώσσα της Κ.Δ. (λ.χ. Ιωάνν. 10, 11: *εγώ έμω ο ποιμνί ο καλός*). *καλός* (ο) 1. η σκληρή προεξοχή στην επιφάνεια του δέρματος (κυρ. στα δάχτυλα των ποδιών, όταν φορά κανείς στενά παπούτσια): *έβγαλε - ΣΥΝ. ρόκος* ΦΡ. (α) (μτφ.) *πατώ τον κάλο (κάποιον)* | *πατώ στον κάλο (κάποιον)* (ι) σκευερικό, ενοχλό (κάποιον) (ii) (ειδικότερ.) θίγω (κάποιον) στο ευαίσθητο σημείο του: *δεν είναι καλός άνθρωπος, αν του πατήσεις όμως τον κάλο, γίνεται θηρίο* (β) (αργκό) *έχω κάλο στον εγκέφαλο* παρουσιαζώ μονομανία ή αδυναμία συνεννόησης: *έχει κάλο στον εγκέφαλο ο άνθρωπος, μην προσπαθείς να τον πείσεις* 2. (μειωτ.) πρόσωπο που έχει περιορισμένη σκέψη, ο στενωμόαλος: *είναι πολύ ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόμχα, παρώνιμο*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. callo < λατ. callus]. *καλοσκαμνίζω* {καλοσκάμνισα} (λαϊκ.) υποδέχομαι με τιμές, περιπούμαι κάποιον. *καλοσκέφτομαι* ρ. μετβ. αποθ. {καλοσκέφτηκα} σκέπτομαι καλύτερα: *τόρα που το -, μάλλον είχε δικίο* ΣΥΝ. *καλοσκέφτιζομαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. *καλοστεκούμενος*, -η, -ο 1. αυτός που, παρά τη μεγάλη ηλικία του, διατηρεί την υγεία του σε καλή κατάσταση: ~ ο *πατέρας της!* ΣΥΝ. *καλοδιατηρημένος* 2. αυτός που βρίσκεται σε καλή οικονομική κατάσταση: *προερχόταν από - οικογένεια* ΣΥΝ. *εύπορος* ΑΝΤ. *φτωχός*. *καλοστημένος*, -η, -ο αυτός που έχει φτιαχτεί, οργανωθεί με ωραίο ή αποτελεσματικό τρόπο: *να γινάδα* | *παράσταση* ΑΝΤ. *κακοστημένος*. *καλοστρόνω ρ. μετβ.* {καλόστρο-σα, -θηκα, -μένος} 1. στρώνω όμορφα 2. (μεσοπαθ. *καλοστρόνωμαι*) (α) εγκαθίσταμαι κάπου, χωρίς να με θέλουν: *καλοστρόνωμε και δεν έλεγε να φύγει* ΣΥΝ. *θρονιάζομαι* (β) ρίχνομαι σε κάτι με ζήλο: ~ στο *φαί* | στο *γλέντι* | στη *δουλειά*. — *καλόστρωτος*, -η, -ο [μεσν.]. *καλοσυνάτος*, -η, -ο [μεσν.] (καθημ.) 1. (για πρόσ.) αυτός που τον διακρίνει η καλοσύνη ΣΥΝ. *καλόκαρδος, καλόνηχος* ΑΝΤ. *κακόνηχος, μοχθηρός* 2. (για τον καιρό) αυτός που είναι ήπιος, αίθριος ΑΝΤ. *ανάποδος*. — *καλοσυνάτα* επίρρ. *καλοσυνεύω* ρ. αμετβ. [μεσν.] {καλοσύνεψα} μεταβάλλομαι προς το ηπιότερο, ησυχάζω, μαλακώνω: *σαν να καλοσύνεψε η θάλασσα, δεν σπκάνει κύμα* ΑΝΤ. *κακοσυνεύω*. — *καλοσύνεμα* (το) [μεσν.]. (για ευγενική παράκληση): ~ *μου πείτε τι ώρα, -μένος* | 1. *καλοσύνη σου* | *καλή ψυχική διάθεση έναντι των άλλων*: *δείχνω* | *έχω* - || *μεγάλη* | *σπάνια* - ΣΥΝ. *αγαθότητα* ΦΡ. (α) *θα είχατε την καλοσύνη να...* (για ευγενική παράκληση): ~ *μου πείτε τι ώρα, -μένος* | (β) *καλοσύνη σου* | *σας* (*που...* | *να...*) (i) ως φιλοφρόνηση για ευγενική πράξη ή διάθεση άλλου: ~ *που δέχθηκε να βοηθήσει* (ii) (ειρων.) να είσαι καλά, ευχαριστώ: *-Θα προσπαθήσω να σε βοηθήσω, παρότι είναι πολύ δύσκολο!* — 2. (για καιρό) η αιθρία, η μπουνάτσα 3. (συνεκδ.) *καλοσύνες* (οι) (α) οι καλές πράξεις, οι ευεργεσίες: *έκανε πολλές -, χωρίς να το δείχνει* ΣΥΝ. *καλά* ΑΝΤ. *κακά* (β) οι υποκριτικές εκδηλώσεις ευγένειας και φιλίας: *σήμερα που ήταν κι άλλοι μπροστά, ήταν όλο -|| μη μου αρχίζεις τις ~ τώρα*. *καλοσυνήθισω* ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καλοσυνήθισα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) *αρέσκομαι σε κάτι και δυσκολεύομαι να το εγκαταλείψω*: *καλοσυνήθισα στην εξοχή και δεν λείπει να φύγει* || (ειρων.) *άμα καλοσυνήθισαι, μετά θα θέλει συνέχεια βόλτα* ΑΝΤ. *καλοσυνήθισω* ♦ 2. (μετβ.) *κάνω κάποιον να αποκτήσει καλές, ευχάριστες συνήθειες*: *θα με καλοσυνήθισεις στην τούση περιποίηση και θα μου κακοφάνει όταν φύγω*. *καλότα* (η) {δύσχηρ. *καλοτάων*} 1. μικρός στρογγυλός σκούφος των Ρωμαιοκαθολικών για το πάνω μέρος της κεφαλής: οι *καρονάλλοι της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας φορούν κόκκινη* ~ 2. (στα γυναικεία καπέλα) το τμήμα που καλύπτει την κεφαλή (κατ' αντιδιαστολή προς το

κάλω-α' συνθετικό	καλο-συντηρημένος, -η, -ο	καλο-ταϊζω ρ.	καλο-τυπώνω ρ.	καλο-ψημένος, -η, -ο
καλο-οιγουρισμένος, -η, -ο	καλο-σχεδιασμένος, -η, -ο	καλο-ταϊσμένος, -η, -ο	καλο-φορεμένος, -η, -ο	καλο-ψήνω ρ.
καλο-σδερωμένος, -η, -ο	καλο-σχηματισμένος, -η, -ο	καλο-τυπώμενος, -η, -ο	καλο-χεντισμένος, -η, -ο	
καλο-συλλογίζομαι ρ.				

γείσο).
[ETYM. < γαλλ. calotte < παλ. γαλλ. cale «κάλυμμα κεφαλιού» ίσως < écale «ξεζωκάρπιο του κάστανου» < φραγκ. *skalal].
καλοταιριαζω ρ. αμετβ. (καλοταιρίασ-α, -τηκα, -μένος) 1. εφαρμόζω ταριασά 2. ταυριάζω επιτυχημένα (με κάτι/κάποιον): τα ρούχα | χρώματα αυτά δεν καλοταιριαζούν.
καλοτάξιδος, -η, -ο 1. (για πλοία) αυτός που αντέχει στις τρικυμίες, που δεν «κουνάει» στα ταξίδια: το «Αρκάδι» είναι ~ 2. (α) (για πρόσ.) αυτός που έχει καλό ταξίδι: του ευχθήθηκε να 'ναι ~ (β) ως ευχή για καινούργιο αυτοκίνητο.
καλότροπος, -η, -ο [μετβ.] αυτός που συμπεριφέρεται ευγ'νικά, που είναι βολικός, χωρίς ιδιότητες ΣΥΝ. ευπροσήγορος, καταδεκτικός ΑΝΤ. ιδιότροπος. — καλότροπα επίρρ.
καλοτρώω κ. καλοτρώω ρ. αμετβ. {καλόφαγ-α, -όμενος} διατρέφω με καλής ποιότητας τροφές, τρώω πολύ και καλά: καλοτρώτε, βλέπω! || πάλι πάχυνε, θα καλοτρώει φαίνεται!
καλοτυχία (η) → καλότυχος
καλοτυχίω ρ. μετβ. [μ'σν.] {καλοτυχίασ-α, -μένος} 1. 'ύχομαι σε (κάποιον) να έχει καλή τύχη 2. μακαρίζω (κάποιον), επειδή έχει καλή τύχη: τον καλοτυχίζω όλοι για τα παιδιά του ΑΝΤ. κακοτυχίω, ελεεινολογώ. — καλοτύχισμα (το).
καλότυχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει καλή τύχη, ευνοούμενος τής τύχης: «καλότυχα που 'ναι τα βουνά, ποτέ τους δεν πεθαίνουν» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. καλορίζκος ΑΝΤ. κακότυχος, κακορίζκος. — καλοτύχια κ. (λαϊκ.) καλοτυχιά (η).
καλοούδια (τα) {καλουδιών} (διαλεκτ.) τα δώρα, ιδ. τα γλυκύσματα για τα μικρά παιδιά: γέμισε τα εργόνια του με ~. [ETYM. < καλό + υποκ. επίθημα -ουδι, πβ. κ. αρχελ-ουδι].
καλού-κακού επίρρ.- για κάθε ενδεχόμενο (επειδή όλα μπορούν να συμβούν): δεν νομίζω να βρέξει, όμως ~ πάρε μαζί σου ομπρέλα ΣΥΝ. για καλό και για κακό.
καλούλης (ο) {καλούληδες}, καλούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {χαϊδευτ.} καλός, γλυκός άνθρωπος, που μας είναι πολύ αγαπητός ή αρεστός: είναι πολύ ~.
καλουμάριω ρ. μετβ. {καλουμάρισα} αφήνω πιο χαλαρά τεντωμένο νήμα, σχοινί, αλυσίδα κ.λπ. — καλουμάρισμα (το). [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. calumare < δημωδ. λατ. *chalaumare < *chalauma < *chalauma < μτγν. χάλασμα (< αρχ. χαλώ, στη σημ. «χαλαρώνω»)].
καλούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο σπάγκος που είναι τυλιγμένος γύρω από μικρό ξύλο και με τον οποίο γίνεται το πέταγμα του χαρταετού: αμύλα ~!
[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. caloma | caluma < δημωδ. λατ. *calauma < *chalauma < μτγν. χάλασμα «χαλαρώση (τού τεντωμένου σχοινού)» < αρχ. χαλώ(-άω)].
καλουπατζής (ο) {καλουπατζήδες} τεχνίτης ειδικευμένος στην κατασκευή καλουπιών, κυρ. σε οικοδομές.
καλούπι (το) {καλουπιού | -ιούν} 1. το κοίλο σώμα μέσα στο οποίο στερεοποιούνται ρευστά υλικά, ώστε να αποκτήσουν συγκεκριμένο σχήμα, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή πολλών ομοιομορφων αντικειμένων: βγάλε αντίγραφο από το ίδιο ~ ΣΥΝ. μήτρα, εκμαγείο· ΦΡ. (ειρων.) όταν βγήκε, ο Θεός έσπασε το καλούπι είναι μοναδικός, δεν υπάρχει όμοιος του 2. (ειδικότ.) πρόχειρο ξύλινο κατασκευασμα, μέσα στο οποίο χύνεται και στερεοποιείται τοτσιμέντο (κυρ. οπλισμένο σκυρόδεμα) κατά την κατασκευή, ανέγερση οικοδομής: τώρα βάζουν τα ~ για τα θεμέλια 3. (συνεκδ.) καλούπια (τα) το αντίστοιχο στάδιο κατασκευής κτηρίων: η πολυκατοικία είναι ακούρα στα ~ ΦΡ. (κάτι) είναι στα καλούπια για κάτι που ετοιμάζεται, που ξεκινά τώρα: η επιχείρηση είναι μόλις στα καλούπια ΣΥΝ. στα σκαριά 4. (συνεκδ.) το σχήμα σώματος, αντικείμενο ως προϊόν τεχνικής εργασίας: αυτό το αυτοκίνητο δεν έχει ωραίο ~ || δεν μου αρέσει το ~ αυτού του καναπέ (εκφραστ.) (για ανθρώπινο σώμα) έχει ωραίο ~! 5. (μτφ.) το έτοιμο και περιοριστικό σχήμα, που οδηγεί στην τυποποίηση: δεν πρέπει να περιορίζουμε την έκφραση των νέων στα στενά ~ των εισαγωγικών εξετάσεων για τα Α.Ε.Ι. · ΦΡ. σε καλούπια σε τυποποιημένα, περιοριστικά πλαίσια, που εμποδίζουν την ελεύθερη έκφραση, δράση κ.λπ.: η σκέψη | ο λόγος του δεν μπαίνει | χωράει ~ || δεν μπορείς να βάλεις τέτοια ελεύθερα μυαλά ~. [ETYM. Αντιδάν. < μεσν. καλούπιν < τουρκ. kalıp < араβ. qālib < αρχ. καλόπους | καλόπους «ξύλινο πόδι». Βλ. κ. καλαπόδι].
καλουπάνω ρ. μετβ. κ. αμ'τβ. {καλουπόσ-α, -θηκα, -μένος} ♦ (μ'τβ.) 1. χώνω ρευστές ύλες σε καλούπι κατασκευάζοντας ομοιομορφα αντικείμενα 2. (για οικοδομές) τοποθετώ το σκυρόδεμα (μετόν) σε ξύλινα καλούπια ΑΝΤ. ξεκαλοπάνω 3. (το μεσοπαθ. καλοπάνωμα) (σκαπτ. για γυναίκες) περιτοιούμαι, προσέχω την εμφάνισή μου ♦ 4. (αμετβ.) κατασκευάζω καλούπι ή καλούπια. Επίσης καλοουπιάζω. — καλοπούμα κ. καλοπούμα (το). καλοπούστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι μετρίως καλός, ανεκτός:
είχε ~ βαθμούς. — καλούτσικα επίρρ. καλοφαγάς (ο) {καλοφαγάδες}, καλοφαγού (η) {καλοφαγούδες} (καθημ.) πρόσωπο που του αρέσουν τα εύγευστα και εκλεκτά φαγητά: αυτοί οι μεζέδες είναι για καλοφαγάδες. — καλοφαγία (η) [μεσν.]. καλοφάγωτος, -η, -ο για κάτι που ευχόμεσταν να φαγωθεί με όρεξη, με ευχαρίστηση: ~ τα γλυκά! καλοφαινομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {καλοφάνηκα} 1. ξεχωρίζω, διακρίνωμαι ευκρινώς: είναι στη φωτογραφία, αλλά δεν καλοφαινε-ται || η θάλασσα δεν καλοφαινεται από 'δω(απρόσ. καλοφαινεται) 2. είναι αποδεκτό, ευχάριστο: δεν του καλοφαινεκε που δεν του ευχθήκατε ΣΥΝ. καλάρεσει ΑΝΤ. κακοφαινεται 3. κάνει καλή εντύπωση.

δεν θα καλοφαινει να πάω μόνος, ενώ έχουν καλέσει και τους δυο μας.
ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
καλοφόρετος, -η, -ο για καινούργιο ρούχο που ευχόμεσταν να φορεθεί καλά, να το φορέσει (κάποιος) και να του πηγαίνει: άντε, ~ το καινούργιο σου σακάκι!
καλοφραιγόμενος, -η, -ο 1. αυτός που έχει γίνει, που έχει κατασκευαστεί σωστά και με ωραίο τρόπο: ~ σπίτι | φαγητό ΣΥΝ. καλοδουλεμένος, φιλοτεχνημένος, περίτεγνος ΑΝΤ. κακοφραιγόμενος 2. αυτός που διαθέτει ωραία, αρμονική διάπλαση: ~ σώμα | κοπέλα ΣΥΝ. καλοσηματισμένος, αρμονικός ΑΝΤ. κακοφραιγόμενος. ΣΧΟΛΙΟ λ. όμορφος.
καλοχειμωνιά (η) ο χειμώνας που δεν είναι πολύ βαρύς ΑΝΤ. βαρυχειμωνιά.
καλοχρονιά (η) χρονιά πλούσιας συγκομιδής, πλούσια σε κέρδη: είχαμε ~ φέτος ΑΝΤ. κακοχρονιά.
καλοχρονίζω ρ. μετβ. {καλοχρονίσ-α, -μένος} εύχομαι σε κάποιον να έχει καλή χρονιά ΑΝΤ. κακοχρονίζω. — καλοχρονίσμα (το).
καλόχυμος, -η, -ο [1761] αυτός που έχει άφθονο ή γλυκό χυμό: ~ πορτοκάλια ΣΥΝ. ζουμερός, εύχυμος.
καλοχώνω ρ. μετβ. {καλοχών-εψα, -εύτηκα, -εμένος} 1. χωνεύω καλά αυτό που έφαγα 2. (μτφ.) αφομοιώνω γνώσεις: δεν καλοχώνεψε το μάθημα ΣΥΝ. κατανοώ, εμπέδωνο. — καλοχώνεωτος, -η, -ο.
καλόχυμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει καλή ψυχή, αισθήματα καλοσύνης για τους άλλους ΣΥΝ. ευπλαγχνικός, καλόκαρδος, πονόητος, πονετικός ΑΝΤ. άπονος, σκληρόκαρδος. — καλόχυμα επίρρ., καλοχυμία (η) [μεσν.].
καλλάω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. καλλάζω, -ούσα, -ον | κάλασα} 1. (για άλογα) τρέχω γρήγορα 2. (για αναβάτες) ιππεύω με μεγάλη ταχύτητα 3. (μτφ.) αναπτύσσομαι πολύ γρήγορα: η ανεργία καλλάζει || καλλάζουσα φαντασία | φουματίωση || καλλάζων πληθωρισμός || ~ προς την καταστροφή. — καλαστικός, -η, -ο [1890]. [ETYM. αρχ. < κάλη «τρέχάλα, κάλασμός» (που μαρτυρείται ως μτγν.), αββ. ετιμού. πθ. ονοματοποιημένη λ. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με γοθθ. hlauran «τρέχω», γερμ. laufen κ.ά.].
καλλάκι (το) {καλλάκ-ιού | -ιών} ο μάλλινος ή δερμάτινος σκούφος.
[ETYM. μεσν. < τουρκ. kalpak, πό. < kalip «καλούπι» + επίθημα -ak].
καλπασμός (ο) [μτγν.] 1. ο γρήγορος βηματισμός του αλόγου: γρήγορος | ελεύθερος - ΣΥΝ. τριποδισμός 2. (μτφ.) η γρήγορη, αλματώδης πορεία: ο ~ του κόμματος προς τη νίκη.
κάλη (η) {καλών} 1. το (συνήθ. ξύλινο) κιβώτιο, μέσα στο οποίο ρίχνουν τα ψηφοδέλτια τους οι ψηφοφόροι: η σχισμή τής ~ || ρίχνω το ψηφοδέλτιο στην ~ || πριν από την έναρξη τής ψηφοφορίας η φοροεπιτηκή επιτροπή ελέγχει την ~, αν είναι άδεια ΣΥΝ. ψηφοδόχος 2. (συνεκδ.) το εκλογικό κέντρο, όπου έχει τοποθετηθεί η κάλη: οι ψηφοφόροι προσήλθαν από νωρίς στις ~ ΦΡ. (α) ανοίγουν οι κάλτες αρχίζει η ψηφοφορία: με την ανατολή του ηλιού ~ (β) κλείνουν οι κάλτες τελειώνει η ψηφοφορία: με τη δύση του ηλιού ~ 3. (συνεκδ.) η εκλογική διαδικασία ή το περιεχόμενο τής κάλης, το ψηφοδέλτιο: περιμένουμε να μάθουμε τι θα βγάλει η ~ (το αποτέλεσμα τής ψηφοφορίας).
[ETYM. μτγν., παράλλ. τ. τού αρχ. κάλις «στάμνα, δοχείο», αββ. ετιμού. πθ. < *kāl-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kelp- «στάμνα, δοχείο», πβ. αρχ. ιφλ. cilomn (< *kelrumpo-), ενώ, κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με ακαθ. καρμ «δοχείο». Η σημ. «ψηφοδόχος» είναι μτγν.].
κάλη (η) {κάληδες}, κάλησσα (η) {δύσγρ. κάλησσών} πρόσωπο που εξαστά τους άλλους, που είναι αφερέγγυο στις συναλλαγές του ΣΥΝ. απατεώνας, αναξιόπιστος. [ETYM. < τουρκ. kalp].
κάληκος, -η, -ο 1. (για νομίσματα) αυτός που δεν είναι γνήσιος: ~ λίρα ΣΥΝ. πλαστός, παραχαραγμένος 2. (μτφ.) αυτός που τον χαρακτηρίζει η υποκρισία, η ψευτιά: ~ αισθήματα | αγάπη | έρωτας ΣΥΝ. ψεύτικος, πλαστός· ΦΡ. (α) (μτφ.) κάληκος παράς (ως χαρακτηρισμός) ανεικρινής άνθρωπος, υποκριτής, διπρόσωπος: αποδείχτηκε ~ ο κύριος: άλλα μας έλεγε κι άλλα έκανε (β) ξέρω (κάποιον) σαν κάληκη δεκάρα ξέρω (κάποιον) πολύ καλά, γνωρίζω τα πάντα σχετικά με αυτόν. — κάληκα επίρρ. [ETYM. μεσν. < κάλης (μέσω τού ουδ. κάληκο) < τουρκ. kalp].
καλονοθεία (η) {χωρ. πληθ.} η αλλοίωση τού εκλογικού αποτελέσματος με παραβίαση τής κάλης (με προσθήκη ή αφαίρεση ψηφοδελτίων).
καλονοθεύω ρ. αμετβ. [1870] {καλονοθεύσα} νοθεύω το εκλογικό αποτέλεσμα. — καλονοθεύση (η) [1855], καλονοθευτικός, -η, -ό [1874]. [ETYM. < καλο- (< κάλη) + νοθεύω].
καλού(α)νιά (η) (λαϊκ.) κατεργαρία, απάτη: είναι άσος στην ~ έχει φάει τα λεφτά πολλών ανθρώπων.
καλουζάνος (ο), καλουζάνα (η) (λαϊκ.) απατεώνας, ψεύτης.
[ETYM. < τουρκ. kalpazan (πβ. μεσν. καλοζάνης)].
καλσόν (το) → καλτσόν
κατ'επίθ. {άκλ.} αυτός που απευθύνεται σε ειδικό κοινό, που έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία ενδιαφέρουν ένα μικρό συνήθως σύνολο ανθρώπων: ~ ταϊνία | βιβλίο | θεατρική παράσταση || ένα θέαμα για ~ κοινό.
[ETYM. < αγγλ. cult «λατρεία» (με θρησκ. έννοια, καθώς και με τη σημ. τής τυφλής προσοπολατρίας) < γαλλ. culte < λατ. cultus «εργασία - λατρεία» < colere «καλλιεργώ - λατρεύω»]. κάλτσα (η) {καλτσών} κάλυμμα τού ποδιού, κυρίως πλεκτό, που καλύπτει το πέμα μέχρι και τον αστράγαλο ή το γόνατο: φορούσε ζεστές ~, για ν' αντέχει το κρύο τού χειμώνα || πλεκτή | βαμβακερή | μάλλινη | συνθετική | ελαστική | νάylon ~ || πλέκω | μαντάρω | μπολ-

λόνον κάλτσες || βάζω | βιάζω τις - μου || φοράω τράπεζες ~ ΦΡ. (μτφ.) **διαβόλου κάλτσα** άνθρωπος τετραπέροτος, πολυμήχανος, πανέξυπνος: είναι ένα άτομο μέσα σε όλα, ~! — (υποκ.) καλτσάκι (το) κ. καλτσούλα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδυμασία.

[ETYM. μεσν. < ιταλ. calza < μτγν. λατ. calcea < λατ. calceus «απόδημα»].

καλτσοβελονα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βελονά που χρησιμοποιείται για το πλέξιμο καλτσών.

καλτσοβιομηχανία (η) {καλτσοβιομηχανιών} βιομηχανία που κατασκευάζει κάλτσες και καλσόν. — καλτσοβιομήχανος (ο/η).

καλτσοδέτα (η) {καλτσοδετών} η ταινία που κρατά τις γυναικείες κάλτσες ψηλά στο πόδι: ΦΡ. (παροιμ.) **τον έχει δεμένο στην καλτσοδέτα της** για γυναικά που έχει κάνει κάποιον άνδρα υποχείριο της. [ETYM. < κάλτσα + -δέτα < δένω].

καλτσομηχανή (η) {καλτσομηχανών} μηχανή για το πλέξιμο καλτσών.

καλτσόν κ. καλσόν (το) {άκλ.} γυναικείο μονοκόμματο, λεπτό και ελαφροστό κάλυμμα του ποδιού και της λεκάνης: **μάλλινο | συνθετικό | μαύρο | δικτυωτό** ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδυμασία. [ETYM. < γαλλ. caleçon < ιταλ. calzone < calza «κάλτσα»].

καλτσούπια (η) [1859] {χωρ. πληθ.} η βιομηχανία κατασκευής καλτσών.

καλτσούνι (το) {καλτσούνι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. είδος πλεκτής κάλτσας 2. είδος γλυκύσματος. — (υποκ.) καλτσούνακι (το). [ETYM. < μεσν. καλτσούνι | (σκαρτσούνι < ιταλ. calzone (βλ. κ. κάλτσα)].

καλτσώνο ρ. μετβ. {κάλτσω-σα, -θηκα, -μένος} φορώ σε κάποιον κάλτσες ANT. ξεκαλτσώνω. — κάλτσωμα (το).

καλύβα (η) {καλυβάων} 1. το παράπηγμα, πρόχειρη κατασκευή για κατοίκηση (με ξύλα, κλαδιά, χόρτα κ.λπ.): «Π - του μπαρμπα-Θωμά» {Uncle Tom's Cabin, μυθιστόρημα της Χ. Μπίτσερ Στόου} 2. (μτφ.-μειωτ.) η πρόχειρη φτειαγμένη κατοικία: αυτό δεν είναι σπίτι αλλά ~! 3. (α) μεμονωμένη κατοικία μοναχού γύρω από το Κυριακό σκήτης (β) μικρή μεμονωμένη κατοικία που έχει παραγρηθεί σεβόθιος για τρεις μοναχούς μονής. — (υποκ.) καλόβουλα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. μονή. [ETYM. < αρχ. καλύβη < καλύπτω, με ηχηρό -β- στη θέση του αντίστοιχου αήχου χειλικού -π-].

καλύβι (το) {καλυβι-ιού | -ιών} 1. η μικρή καλύβα 2. (ειδικότ.) το αγροτόσπιτο, η φτωχική κατοικία ΣΥΝ. καλυβόσπιτο. — (υποκ.) καλυβάκι (το) [μεσν.]. [ETYM. < μτγν. καλύβιον, υποκ. του αρχ. καλύβη (βλ. λ. καλύβα)].

καλυβόσπιτο (το) το σπίτι που είναι τόσο φτωχικό και προχειροφτιαγμένο, ώστε να μοιάζει με καλύβα: τα ~ του χωριού με την πρώτη υπόρα πλημύρισαν.

καλυδάνιος κάπρος (ο) ΜΥΘΟΛ. Ο μεγάλος και δυνατός κάπρος, τον οποίο έστειλε η Αρτεμις στην Καλυδώνα, για να τιμωρήσει τους κατοίκους της, επειδή ο βασιλιάς της πόλης δεν θυσίασε στη θεά-τον κάπρο πλήγωσε η Αταλάντη και τον σκότωσε ο Μελέαγρος. [ETYM. μτγν. < αρχ. Καλυδών (πόλη της Αιτωλίας), αγν. ετύμου, πθ. προελλην. τοπωνύμιο].

καλύκας (ο) {καλύκων}!, το μεταλλικό περίβλημα μιας σφαιράς, η θήκη μέσα στην οποία τοποθετείται το εκρηκτικό υλικό σφαιράς ή οβιδίας: οι στρατιώτες μάζευαν τους άδειους ~ από τα όπλα τους μετά τη βολή || απόρριψη των ~ ύστερα από βολή 2. (γενικότ.) κάθε μεταλλικό περίβλημα: ~ του λαμπτήρα 3. ΒΟΤ. το σύνολο των σέπαλων ενός άνθους, που περικλείει τα πέταλα, τους στήμονες και τα καρπόφυλλα και προστατεύει το άνθος, όταν είναι ακόμα οφθαλμικό (βλ. λ., σημ. 2) 4. ANAT. ο ανατομικός σχηματισμός που μοιάζει με κάλυκα άνθους: νεφρικοί | γενετικοί ~. [ETYM. < αρχ. κάλυξ, αββ. ετύμου, πθ. συνδ. με σανσκρ. kalikā «μπουμπουκί», καθώς και με το ουστ. κύλιξ (βλ. λ.)].

καλυκοειδής, -ής, -ές [1891] {καλυκοειδ-ους | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει εξωτερικά με κάλυκα: ~ σήμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

καλυκοποιείο (το) το εργαστήριο ή το εργοστάσιο, στο οποίο κατασκευάζονται κάλυκες όπλων. — καλυκοποιία (η) [1898].

καλυκοφόρος, -α, -ο αυτός που φέρει κάλυκα: ~ άνθος.

κάλυμμα (το) {καλύμματος | -ατα, -άτων} 1. καθετί το οποίο σκεπάζει, καλύπτει (κάτι): τα έπιπλα ήταν σκεπασμένα με πολύχρωμα ~|| ~ βιβλίου | κρεβατιού | καναπέ' ΦΡ. **κάλυμμα (της) κεφαλής** στιδήποτε χρησιμοποιείται για να καλύπτει κανείς το κεφάλι του, λ.χ. καπέλο, μαντήλι: η γυναίκα έφερε διαφορετικό ~, ανάλογα με την κοινωνική της θέση: 2. ΟΙΚΟΝ. το απόθεμα σε χρυσό και συνάλλαγμα, που διαθέτει εκδοτική τράπεζα ως εγγύηση του χαρτονομίσματος που εκδίδει 3. ΓΕΩΛ. **εδαφικό κάλυμμα** οποιοδήποτε είδους (εδαφολογική, φυτική κ.λπ.) επικάλυψη σε συμπαγή επιφάνεια (π.χ. σε πέτρωμα). [ETYM. αρχ. < καλύπτω].

καλυμμασάκι (το) → καμλαούκι
καλυμμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) κεκαλυμμένος 1. αυτός που τον καλύπτει, τον σκεπάζει (κάτι): το πρόσωπο του ληστή ήταν ~ με κουκούλα || ο καταπές είναι ~ με ύφασμα 2. αυτός που έχει (κάτι) απλομένο σε όλη του την έκταση: η επιφάνεια της θάλασσας ήταν ~ από πέτρελοιο 3. αυτός που έχει λάβει τα αναγκαία μέτρα, ώστε να μην κινδυνέψει: σ' αυτή την υπόθεση εγώ είμαι ~ απ' όλες τις πλευρές- κανείς δεν μπορεί να με κατηγορήσει για στιδήποτε 4. ΠΡΑΤ. αυτός που προφυλάσσεται από τα εχθρικά πυρά: οι στρατιώτες φρόντιζαν να είναι ~ καθώς προχωρούσαν || έχω ~ τα νότια μου 5. (για ανάγκες, απαιτήσεις κ.λπ.) αυτός που έχει πλήρως ικανοποιημένος (ως προς κάτι): είμαι ~ από αυτή τη σχέση || της δίνουν λεφτά οι γονείς της, οπότε οικονομικά είναι ~ 6. (για ποσό, λογαριασμό κ.λπ.) αυτός που είναι πληρωμένος (συνήθ.) από κάποιον άλλο: τα έξοδα κίνησης είναι ~

- από την εταιρεία μου' ΦΡ. **καλυμμένη επιταγή** η επιταγή που μπορεί να ρευστοποιηθεί, να πληρωθεί σε μετροτή ANΤ. ακάλυπτη επιταγή 7. (σε συζητήσεις) αυτός που θεωρεί ότι κάποιος άλλος εξέφρασε επαρκώς και τις απόψεις του ίδιου: ο συνάδελφος ανέλασε όλες τις παραμέτρους του προβλήματος- δεν έχω να προσθέσω τίποτα, είμαι ~ 8. (για αποστάσεις) αυτός που έχει διανυθεί: από το σύνολο της απόστασης των 25 χιλιομέτρων που τρέχουν οι αθλητές, αυτή τη στιγμή είναι ~μόνο το 1/4 9. αυτός που παρουσιάζεται, αναμεταδίδεται κ.λπ. από τα Μ.Μ.Ε.: οι αγώνες θα έπρεπε να είναι πολύ καλύτερα ~ από τα τηλεοπτικά συνεργεία και τους σκηνοθέτες. — καλυμμένα επίρρ. [ETYM. μεσν. (αρχ. κεκαλυμμένος), μτγ. πθ. παρακ. του ρ. καλύπτω].

Κάλυμνος (η) {Καλύμνου} 1. νησί των Δωδεκανήσων ΒΔ. της Κω 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Καλυμνώτης κ. (λόγ.) Καλυμνιος (ο), Καλυμνιώτισσα κ. (λόγ.) Καλυμνία κ. Καλυμνία (η), καλυμνώτικος, -η, -ο.

[ETYM. < αρχ. Κάλυμνος | Καλύδωνα], αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο κερικής προελ., αφού οι Κάρες ήταν οι πρώτοι κάτοικοι του νησιού].

καλύμπρα (η) → καλίμπρα
καλυπτήριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που χρησιμεύει ως σκέπασμα. καλυπτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} (για χρώμα ή υγρό με χρώμα κ.λπ.) η ικανότητα κάλυψης μιας επιφάνειας.

καλύπτρα (η) [αρχ.] {καλύπτρων} 1. το σκέπασμα του προσώπου και του κεφαλιού ΣΥΝ. κεφαλόδεσμος, κεφαλομάντηλο, βέλο 2. ΒΟΤ. το προστατευτικό κάλυμμα στην κορυφή της ρίζας των φυτών.

καλύπτο ρ. μετβ. {κάλυ-ψα, -φθηκα (λόγ. -φθηκά), -μμένος} 1. σκεπάζω επιφάνεια ή αντικείμενο: κάλυψε το δάπεδο του δωματίου με μοκέτα 2. (μτφ.) κρύβω, κρατώ (κάτι) στην αφάνεια, κάνω (κάτι) να μη φαίνεται: ~ τα ίχνη μου || κάποιος Γερμανός ιστορικός προσπάθησαν να καλύψουν πολλά εγκλήματα πολέμου που είχαν διαπραχθεί || οι συνεργάτες των ενόχων επεδίωξαν να καλύψουν την υπόθεση ΣΥΝ. κουκουλώνομ, θάβω ANT. ξεσκεπάζω, δημοσιοποιώ, αποκαλύπτω 3. (ειδικότ.) παρέχω προστασία (συνήθ.) σε πρόσ. που διώκεται: η διοίκηση της εταιρείας καλύπτει τους υπευθύνους του σκανδάλου ANT. εκθέτω 4. καταλαμβάνω όλη την έκταση μιας επιφάνειας: τα σημάδια της αρρώστιας κάλυπταν όλο του το σώμα || η πετρελαιοκηλίδα κάλυψε γρήγορα όλη τη λίμνη 5. ΣΤΡΑΤ. προφυλάσσω κάποιον από τα εχθρικά πυρά με την εκτόξευση πυρών: ο λοχίας πλυσίωσε το εχθρικό χαρακωμα, ενώ οι χαρατώτες τον πίσω τον κάλυπταν 6. ανταποκρίνομαι ικανοποιητικά (σε κάτι): δύσκολα καλύπτει τις βιοτικές του ανάγκες || ~ τις απαιτήσεις κάποιου 7. (ειδικότ.) πληρώνω, καταβάλλω ποσό έναντι εξόδου: η εταιρεία μου καλύπτει όλα τα έξοδα μετακίνησης 8. ξεπερνάω (σε μέγεθος, ένταση κ.λπ.): η φωνή της κάλυψε όλες τις άλλες || τα έξοδα καλύπτουν τα έξοδα 9. αναφερόμαι επαρκώς, διεξοδικά σε (κάτι): η εργασία τον κάλυψε όλο το φάσμα των προβλημάτων που προκύπτουν || το βιβλίο καλύπτει τρεις διαφορετικές περιόδους 10. (σε συζητήσεις) εκφράζω και τις απόψεις άλλων συνομιλητών μου: με κάλυψε ο συνάδελφος μου με όσα είπε 11. (για αποστάσεις) διανύω, διατρέχω: ο αθλητής κάλυψε απόσταση 50 γμ. 12. (για δημοσιογράφους, σχολιαστές, τηλεοπτικά συνεργεία κ.λπ.) αναλαμβάνω την παρουσίαση: ~ το αθλητικό | πολιτικό ρεπορτάζ || την ομιλία του πρωθυπουργού θα καλύψουν όλα τα κανάλια σε απευθείας σύνδεση 13. (για τηλεπικοινωνιακά συστήματα) εκλέμπτω σήμα το οποίο λαμβάνεται σε ορισμένη έκταση: η Ε.Ρ.Τ. καλύπτει ραδιοηλεκτρονικά το σύνολο της ελληνικής επικράτειας 14. ΟΙΚΟΝ. (για επιταγή) καταθέτω ποσό στην τράπεζα, ώστε να υπάρχει αντίκρισμα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

[ETYM. αρχ. < κλι-υ-, συνεσταύμ. βαθμ. (με παρέκταση -υ-) του Ι.Ε. *kel- «καλύπτω, κρύβω», πθ. λατ. *celo (όπως μαρτυρείται στο συνθ. occlere «αποκρύπτω»), πθ. γαλλ. celer, ισπ. celar κ.ά.), αρχ. γερμ. helan, αγγλ. helmet «κράνος», γερμ. hehlen «κρύβω», Hülle «φάκελος» κ.ά. Ομόρρ. κάλυμ-μα, κέλυ-φος, κολ-εός, καλύ-βη (-α), πθ. κ. κλέπτο (βλ. λ.). Αρκетές σύγχρονες οικονομικές και άλλες σημ. αποδίδουν ξέν. όρο, πθ. γαλλ. couvrir].

καλύτερο ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {καλύτερενα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) καλύτερο: ο τουρισμός καλύτερεγε σημαντικά το βιοτικό ποσό επίπεδο ΣΥΝ. βελτιώνω ANT. χειροτερέω, επιδεινώνομ ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι καλύτερος: καλύτεροτε ο καιρός! η υγεία | η επίδοση κάποιου ΣΥΝ. βελτιώνομαι ANT. επιδεινώνομαι. — καλύτεροση (ο)!. ΣΧΟΛΙΟ λ. εργασιτικός.

καλύτερος, -η, -ο πιο καλός: ~ καιρός | άνθρωπος | βαθμός | αποτέλεσμα' ΦΡ. (α) προς το καλύτερο σε περιπτώσεις που κάποιος/κάτι βελτιώνεται: η υγεία του ασθενούς πάει ~ || μεταβολή - (β) ό,τι καλύτερο το πιο καλό σε δεδομένη περίπτωση: αυτό το νέο ήταν ~ μπουρούσα V ακούσω αυτή την περίοδο || ο παίκτης αυτός δεν είναι - για την ομάδα μας || (ως ευχή) σας εύχομαι ~! — καλύτερα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύτερος.

[ETYM. Συγκρ. βαθμ. του αρχ. επιθ. καλός, σχηματισμένος κατά τον αντίστοιχο βαθμό των επιθ. σε -ύς (λ.χ. βαθύς - βαθύτερος, ευρύς - ευρύτερος). Τοσο ο σχηματισμός όσο και η ορθογράφηση με -ύ- (αντί του καλύτερος) προτάθηκαν το 1888 από τον Γ. Χατζιδάκι. κάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύφωτος | -ύφεις, -ύφια} 1. το σκέπασμα επιφάνειας ή αντικειμένου: ~ δαπέδου με πλακάκια || ~ της πηγής με γάζα ΣΥΝ. επικάλυψη 2. (συνεκδ.) το υλικό ή η ουσία που καλύπτει (κάτι), η επένδυση: χρυσή | σιδερένια | αλεξίσφαιρη ~ ΣΥΝ. κάλυμμα 3. (μτφ.) η σκόπημη αποσιώπηση, η απόκρυψη: ~ τον ατσθαλλών || ~ της εγκληματικής δράσης κάποιου ΣΥΝ. συκάλυψη ANT. αποκάλυψη, ξεσκεπάσμα 4. (σε περιπτώσεις έντολης αντιπαράθεσης, σύγκρουσης) σειρά επαναλαμβανόμενων βολών κατά του εχθρού ή του αντιπάλου κατά τη μετακίνηση στρατιώτη ή τμήματος στρατού, ώστε

ο εχθρός να μη μπορεί να στοχεύει εναντίον του ανενόχλητα: η *απόβαση* θα γίνει με *αεροπορική* - 5. η παροχή προστασίας σε κάποιον, ώστε να μην εκτεθεί: *έφυγε μία ώρα νωρίτερα από τη δουλειά με την ~ τον συναδέλφον του* || ο υπουργός είχε την ~ του πρωθυπουργού για όλους τους χειρισμούς του στο θέμα || *δύο προσφύγει ~ σε κάποιον* 6. η ικανοποίηση, η προσφορά σε κάποιον τόνον όσα ο ίδιος κρίνει επαρκή: ~ τον οικονομικών | *ψυχολογικών | συναισθηματικών αναγκών κάποιου* || η ~ τον απαιτήσεων | *των αιτημάτων | των στόχων κάποιου | πλήρης | μερική* ~ 7. η εξασφάλιση κάποιου από πιθανό κίνδυνο, από δύσκολη θέση ή κατάσταση με την παροχή των μέσων που θα χρειαστεί για την αντιμετώπιση της: *ασφαλιστική* ~ (λ.χ. σε περιπτώσεις ατυχήματος, ασθένειας, κλοπής) || *ενδιαφερόταν για την οικονομική ~ των παιδιών της* || «το Αιγαίο σύντομα θα έχει πλήρη ~ με πυραύλους μεσαίου και μεγάλου βεληνεκούς» (εφημ.) 8. (α) η χρηματική ενίσχυση, προκειμένου να πληρωθούν τα έξοδα έργου: το Υπουργείο θα αναλάβει την ~ της δαπάνης για την αποπεράτωση του έργου (β) η ισοστάθμιση (βλ.λ.): ~ τον ελλειμμάτων (γ) (ειδικότ.) η πληρωμή, η καταβολή: *για τις ημέρες που θα μέναμε, ανέλαβε αυτός την ~ των εξόδων* | έχω πλήρη νοσηλευτική | *ιατροφαρμακευτική - από την ασφαλιστική μου εταιρεία* · 9. η διεξοδική, εκτεταμένη αναφορά σε κάτι: *πολύπληρη ~ ενός θέματος* 10. (για τηλεοπτικά, ραδιοφωνικά προγράμματα) η μετάδοση, η παρουσίαση: η ~ της προεκλογικής εκστρατείας των κομμάτων από τα μεγάλα κανάλια || ~ *αθλητικών αγώνων* || *αντικειμενική ~ μιας είδησης* || *πανελλήνια τηλεοπτική* -11. (για τηλεπικοινωνιακά συστήματα) η έκταση στην οποία μεταδίδεται και λαμβάνεται το εκπαιδευτικό σήμα: η ~ του 90% της επικράτειας από ένα δίκτυο κινητής τηλεφωνίας 12. η διά-νυση, η μετακίνηση από ένα σημείο σε άλλο (σε συγκεκριμένο χρόνο): η ~ της απόστασης μέχρι το κέντρο της Αθήνας (σε λιγότερο από μισή ώρα είναι αδύνατη) || (μτφ.) *χρειάζονται μεγάλες προσπάθειες για την ~ της διαφοράς που έχει από τους υπολοίπους* 13. η πλήρωση: *προκηρύχθηκε διαγωνισμός για την ~ των κενών θέσεων εργασίας* 14. ΟΙΚΟΝ. (για επιταγή) η κατάθεση στην τράπεζα ποσού, ώστε να υπάρχει αντικείμενο. **Καλυψώ** (η) {-ός κ. (λόγ.) -ούς} 1. ΜΥΘΟΛ. νύμφη, κόρη του Ατλαντά, η οποία, κατά την Οδύσσεια, υποδέχθηκε και κράτησε τον νησί της (την Ωγυγία) τον Οδυσσέα επί επτά χρόνια 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ., αβελ. ετήνυ, πιθ. < καλύπτω, πράγμα που θα παρουσίαζε την ομηρική νύμφη Καλυψώ ως εκείνη που προσπάθησε να κρύψει, να «καλύψει» τον Οδυσσέα και να τον κρατήσει για πάντα κοντά της νέο και άβαντο]. **καλυψάκι** (το) {καλυψάκι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το να είναι κανείς κάλφας 2. το μεροκάματο του πληρώνεται ο κάλφας. [ETYM. < τουρκ. kalfalık]. **κάλφας** (ο) {καλυψάδες} (λαϊκ.) ο μαθητευόμενος βοηθός τεχνίτη (ιδ. ράφτη ή τσαγγάρη) ΣΥΝ. παραγιός, τσιράκι. — (υποκ.) **καλυψόπου-λο** (το). [ETYM. μεντ. < τουρκ. kalfa < αραβ. hafifa]. **Κάλφας** (ο) {Κάλφαντ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. ο μάντης που ακολούθησε τους Έλληνες στον Τρωικό Πόλεμο. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμιο]. **καλώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καλείς... | κάλεσα, κλήθηκα (λόγ. εκλήθη, -ης, -η... | μετ. κληθείς, -είσα, -εν, κ. λαϊκ.-προφορ. καλέστηκα), (λόγ.) κε-κλήμενος} ♦ (μετβ.) 1. απευθύνω πρόσκληση σε κάποιον, του ζητώ να έρθει σε οικείο ή δικό μου χώρο, σε εκδήλωση που διοργανώω ή στην οποία μετέω: *τον κάλεσαν στον γάμο τους* || ~ σε *γεύμα* | σε *πάρτι* | σε *δεξίωση* | *στο σπίτι μου* ΣΥΝ. προσκαλώ 2. (ειδικότ.) απευθύνω κάλεσμα ή ζητώ επισήμως, βάσει των αρμοδιοτήτων ή λόγω της ιδιότητάς μου, από κάποιον να παρουσιαστεί, να δώσει το παρόν ή γενικότ. να πράξει κάτι: *κλήθηκε στο αστυνομικό τμήμα για συμπληρωματική κατάθεση* || ~ στο *δικαστήριο* | *στον στρατό* | *στα όπλα* ή υπό τα *όπλα* (στρατολογό, επιστρατεύω) || ο *προϊστάμενος κάλεσε τους δύο υπαλλήλους στο γραφείο του* || (λόγ.) *κληθείς από τους δημοσιογράφους να σχολιάσει την επικαιρότητα, απέφυγε οποιαδήποτε δήλωση* || το *προεδρείο καλεί τα μέλη του συλλόγου σε γενική συνέλευση* (συγκαλεί γενική συνέλευση) | σε *απεργία* || *εκλήθη σε απολογία* 3. προσπαθώ να πείσω (κάποιον) να κάνει (κάτι), προτρέπω, παρακινώ: *το κήρυγμα του καλούσε τους συμπολίτες του σε αγανάκτηση* | να *διαμαρτυρηθούν* || ~ σε *δράση* | *κινητοποίηση* | *διαμαρτυρία* | *αποχή* || ο *πρωθυπουργός κάλεσε την αντιπολίτευση να εγκαταλείψει τη διαμαρτυρία* ΣΥΝ. ωθώ 4. ζητώ τις υπηρεσίες ενός επαγγελματία, την εξυπηρέτηση μου από οργανισμό, εταιρεία, δημόσια υπηρεσία κ.λπ.: ~ το *εκατό* | *την πυροσβεστική* || ~ τον *γιατρό* | το *σέρβις* | *ραδιοταξί* || *πήγαυε να καλέσει τον κλειδαρά, γιατί χάλασε η κλειδαριά* 5. φωνάζω (σε κάποιον): *καλούσε τους φίλους του σε βόθθεια* (φώναζε «βοήθειο») 6. (α) προσπαθώ να επικοινωνήσω (με κάποιον), χρησιμοποιώντας τεχνητό διαύλο, λ.χ. τηλεπικοινωνιακό μέσο: - *κάποιον στον ασύρματο* | *μέσω* *Ιντερνέτ* || *Αθήνα καλεί Λονδίνο, όβερ* (β) (ειδικότ.) τηλεφώνω (σε κάποιον): *είπε στη γραμματία του να καλέσει τον υπεύθυνο πωλήσεων* (γ) (ειδικότ.) *σημαίνει στον δίσκο επιλογής του τηλεφώνου έναν αριθμό: για περισσότερες πληροφορίες καλέσατε το 131!* (δ) (για ανεγκυστήρα) *πατώ το κουμπά που βρίσκεται έξω από τον ανεγκυστήρα δίπλα στην πόρτα του, για να έρθει ή να σταματήσει στον όροφο όπου βρίσκομαι: κάλεσε το ασανσέρ*; ♦ (αμετβ.) 7. (για τηλέφωνο) δίνω σήμα στην τηλεφωνική γραμμή: *το τηλέφωνο καλεί, αλλά δεν το σηκώνει κανείς* 8. (μεσοπαθ. **καλούμαι**) (α) ονομάζομαι: το μέρος αυτό *καλείται «Φανάρι»* ΣΥΝ. προσγορεύομαι, λέγομαι (β) μου ζητείται να πράξω (κάτι) ή υπάρχει η προσδοκία να ενεργήσω με συγκεκριμένο τρόπο: η *κυβέρνηση καλείται να αποσύρει την επίμαχη τροπολογία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -εσα, ετερόκλητος.

[ETYM. < αρχ. *καλώ* (-έω), συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. διούλλ. θ. *kalā-mi (πβ. αιολ. *κάλη-μι*) «φονάζω, καλώ», πβ. *σανσκρ. usā-kalah* «κόκορας» (κατά λέξη «αυτός που φονάζει τον αυγή»), *λατ. calo* «καλώ», *clamo* «φουάζω» (> *γαλλ. clamer*), *clarus* «σαφής, καθαρός» (> *γαλλ. clair*, *ισπ. claro*), *classis* (βλ. λ. *κλάση*), *γερμ. hell* «φωτεινός, καθαρός», *Hall* «ήχος», *αγγλ. haul* «τραβώ, σέρνω» κ.ά. Ομόρρ. *κλή-σις (-η)*, *κλή-τήρ[ας]*, *εγ-κλή-μα*, *εκ-κλή-ια* κ.ά.). **καλωδιακός**, -ή, -ό 1. αυτός που γίνεται ή λειτουργεί με ηλεκτρικά καλώδια: ~ σύνδεση 2. (α) **καλωδιακή τηλεόραση** η τηλεόραση στην οποία τα ηλεκτρικά συστήματα της εικόνας και του ήχου διαβιβάζονται στους δέκτες των συνδρομητών μέσω καλωδίων και όχι με εξωτερική κεραία (β) **καλωδιακό κανάλι** κανάλι καλωδιακής τηλεόρασης που λειτουργεί με συνδρομητές. [ETYM. Η φρ. *καλωδιακή τηλεόραση* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από *αγγλ. cable television* | *cablevision*].

καλώδιο (το) {καλωδιό-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. σύρμα που συνιστά αγωγό ηλεκτρικής ενέργειας ή αποτελείται από ένα σύνολο αγωγών ηλεκτρικής ενέργειας, συνδεδεμένων με κοινό μονωτικό υλικό: *μονωμένο* | *ενισχυμένο* | *ομοαξονικό* | *ηλεκτρικό* | *γυμνό* ~ (χωρίς μονωτική κάλυψη). — (υποκ.) **καλωδιάκι** (το). [ETYM. < αρχ. *καλώδιον*, υποκ. του ουσ. *κάλωος* «χορδή, σχοινί», *τεχν. όρ., αγν. ετύμιο*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. *αγγλ. cable*].

καλωδιώνω ρ. μετβ. {καλωδιώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. συνδέω με καλώδια 2. (μεσοπαθ. **καλωδιώνομαι**) (αργκό) συνδέομαι με καλώδια με σύστημα εικονικής πραγματικότητας (φορώντας τα κατάλληλα εξαρτήματα).

καλωδίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η τοποθέτηση ηλεκτρικών καλωδίων: *ήρθε ο ηλεκτρολόγος για την ~ της οικοδομής* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ηλεκτρικών καλωδίων μιας εγκατάστασης: *παλιά* | *καινούρια* ~. **καλώς** επίρρ. [αρχ.] {καλύτερα, ύριστα κ. (λογιότ.) καλύτερα} (λόγ.) 1. σωστά, λογικά: ~ *επιδράσεις* - Φρ. **καλώς ή κακώς** σωστά ή όχι, είτε μας αρέσει είτε όχι, ανεξαρτήτως του τι πιστεύουμε σχετικά: ~, ο *γυιος σου αποφάσισε να γίνει καλιτέχνης* - το *ζήτημα είναι πώς θα τον βοηθήσεις σε αυτό που διάλεξε* 2. αίσχος, ευνωχία: *ας ελπίσουμε ότι θα εξελιχθούν ~ τα πράγματα* || *όλα βαίνουν ~ ΣΥΝ. κατ' ευχήν, δεξιά, πρίμα*: Φρ. **καλώς ενόγντων τον πραγμάτων** εν όλα πάνε καλά, όπως αναμένουμε ή αν οι συνθήκες είναι ευνοϊκές 3. σε καλή κατάσταση, εντάξει: *όλα έχουν ~* - Φρ. *έχει καλώς* (αρχ. φρ.) (i) εντάξει, όλα καλά: ~ ως εδώ (ii) σύμφωνοι, δεκτόν: *αν μπορείς να έρθεις τώρα, ~, αλλιώς να σε περιμένω ΣΥΝ. εντάξει, έστω, μάλιστα* 4. (για την έκφραση φιλικής διαθέσεως απέναντι σε κάποιον, ως φιλοφρόνηση, για τη διατύπωση χαιρετισμού κατά την υποδοχή κάποιου): ~ *σε βρήκα* || - *να πάτε* - Φρ. (α) **καλώς τον** ή **καλώς τον...** (μεσν. φρ.) ως χαιρετισμός για κάποιον που έρχεται: *βρε καλώς τα τα παιδιά!* || (για γυναίκα που βαδίζει καμαρωτά) *καλώς τηνη την πέρδικα!* (β) **καλώς τον** | **τους** | **την κ.λπ. δέχτηκες** (ενεχτ.) για κάποιον που υποδέχθηκε αγαπητό πρόσωπο: *έμαθα ότι γύρισε ο γυιος σου -!* (γ) **καλώς όρισε** | **καλώς ήρθες** για την υποδοχή κάποιου που ήρθε από μακριά (επιστρέφοντας ως φιλοξενούμενος ή επισκέπτης), προκειμένου να δηλωθεί ότι είναι ευπρόσδεκτος (δ) (εκφραστ.-οικ.) **καλώς τα μάτια μου** | **μας τα δυο** (i) για την υποδοχή αγαπημένου προσώπου (ii) (επρόν.) για την υποδοχή προσώπου που λείπει πολύ καιρό ή που έχει αργήσει να εμφανιστεί (κάπου). ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.

καλώς (ο) {του κάλω, τον κάλω} | *χωρ. πληθ.* NAYT. το χοντρό σχοινί των καραβιών, που χρησιμοποιείται για τις πολύ σκληρές εργασίες ΣΥΝ. *παλαμάρι*, *καραβόσχοινο*. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμιο]. **καλωσόριζω** ρ. μετβ. {καλωσόρι-σα, -θηκα, -μένος} υποδέχομαι (κάποιον) λέγοντας «καλωσόρισε»: (κατ' επέκτ.) υποδέχομαι (κάποιον) περιποιητικά: *ο οικοδεσπότης τους καλωσόρισε στην είσοδο του σπιτιού* ΣΥΝ. *καλοδέχομαι*, *δεξιώνω* - Φρ. **καλωσόρισε** | **καλωσόρισατε** χαιρετισμός που λέγεται κατά την υποδοχή επισκέπτη, φιλοξενούμενου κ.λπ., δηλώνοντας ότι είναι ευπρόσδεκτος: *μας υποδέχθηκε η μητέρα της λέγοντας «καλωσόρισατε, καλωσόρισατε»*. — *καλωσόρισμα* (το). [ETYM. *Συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. καλώς όρισε*].

καλωσύνη (η) → **καλοσύνη**

κάμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) το μαχαίρι που κόβει και από τις δύο πλευρές και είναι πολύ αιχμηρό ΣΥΝ. *στύλετο*. [ETYM. < τουρκ. *kama*]. **κάμα**² (το) {κάμα-τος | -ατα, -ύτων} το καύμα (βλ.λ.): *το ~ του καλοκαιριού*.

[ETYM. < μεσν. *κάμα(ν)* < αρχ. *καίμα*]. **καμάκι** (το) {καμακ-ιού | -ιών} 1. το ξύλινο κοντάρι που απολήγει σε μεταλλική αιχμή ή τριάντα και χρησιμοποιείται ως αλιευτικό εργαλείο 2. (μτφ.-οικ.) (α) το απροκάλυπτο ή και φορτικό φλερτ- (γενικότ.) το φλερτ: *έκανε ~ σε τουρίστρες* (β) (συνεκδ.) ο άνδρας που φλερτάρει συστηματικά γυναίκες, επιδιώκοντας τη σεξουαλική επαφή μαζί τους: *κυκλοφορούσαν πολλά ~ στις παραλίες*.

[ETYM. < μτγν. *καμάκιον*, υποκ. του αρχ. *κάμαξ* «μακρύ ξύλο, κοντάρι», *τεχν. όρ. με επίθημα -ak-*, που συνδ. με *σανσκρ. samyā* «μπαστούνι, ράβδος», *αρμ. sami-k'* «ζυγό», μέσ. *γερμ. hamel* «κορμός, κούτσουρο» κ.ά.] **καμακόνω** ρ. μετβ. {καμάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. κτυπώ και τρυπώ με καμάκι: *καμάκωσε ένα μεγάλο χταπόδι* 2. (μτφ.) ερωτοτροπώ, φλερτάρω ΣΥΝ. *κορτάρω*, (αργκό) *την πέφτω*, τα *ρίχνω*. Επίσης *κα-μακίζω*. — **καμακώμα** (το) κ. **καμάκια** (η) [μεσν] (σημ. 1). **καμαμπέρ** (το) {άκλ.} *γαλλικό τυρί με κρεμόδες εσωτερικό και έντο-*

νη χαρακτηριστική μυρωδιά και γεύση.
[ETYM. < γαλλ. camembert < Camembert, χωριό παρασκευής του τυριού στην περιοχή Orv (της Νορμανδίας)]. **καμάρα** (η) {καμάρων} 1. αψίδα με τοξοειδές, ημικυκλικό σχήμα, που είναι κατασκευασμένη από πέτρα και σίδερο: *περνούσαμε μέσα από καμάρες, για να βρούμε στην άλλη πλευρά του χωριού ΣΥΝ. θόλος, τόξο 2.* (συνεκδ.) γέφυρα που έχει αψιδωτό σχήμα 3. το τμήμα του πέλματος ποδιού που έχει κοίλο σχήμα ΣΥΝ. αντικόλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο, *παρόνιομο*. [ETYM. αρχ., αβελ. επίμου, πθ. συνδ. με αβεστ. kamāra «ζώνη», λατ. camurus «κυρτός, καμπύλος», σανσκρ. kṃarāti «κυρτώνω» κ.ά. Η λ. πέρασε στα λατ. camera | camara και μέσω αυτών σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες με τη σημ. «δομάτιο», λ.χ. ιταλ. camera, ισπ. cámara, γαλλ. chambre κ.τ.ό.]. **καμάρα** (η) {καμάρων} 1. το δωμάτιο σπιτιού: *είχαν ένα μεγάλο αρχοντικό με πολλές ~ 2.* (ειδικότ.) το υπνοδωμάτιο: *είναι στην ~ της, έχει ζαπλώσει ΣΥΝ. κρεβατοκάμαρα*. Επίσης (λαϊκ.) **κάμαρη**. — (υποκ.) **καμαρούλα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, παρόνιομο*. [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < λατ. camera | camera < αρχ. kamāra (βλ.λ.)]. **καμαραϊκός**, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) **καμαραϊκά αγγεία** τα προϊστορικά αγγεία που βρέθηκαν αρχικά κοντά στο χωριό Καμάρες της Κρήτης και τα οποία χαρακτηρίζονται από πολύ λεπτά τοιχώματα (οοκέλυ-φα), τη μίμηση αντίστοιχων μεταλλικών αντικειμένων ως προς το σχήμα και την ανοιχτή πολύχρωμη διακόσμηση τους σε σκούρο φόντο με φυτικά και αφηρημένα σχέδια (β) **καμαραϊκός ρυθμός** η αντίστοιχη τεχνοτροπία της κρητικής κεραμικής (περ. 2200-1600 π.Χ.), χαρακτηριστικά δείγματα της οποίας είναι τα παραπάνω αγγεία. [ETYM. < Καμάρα, χωριό της Κρήτης (στον νομό Ηρακλείου), που οφείλει το όνομα του στους θόλους του μεγάλου σπηλαίου, όπου ανακαλύφθηκαν το 1889 τα αρχαιολογικά ευρήματα]. **καμαράκι** (το) {χωρ. γεν.} το μικρό δωμάτιο: *διάβαζε σ'ένα απόμωρο* ~ ΣΥΝ. **καμαρούλα**. **καμάρι** (το) {χωρ. γεν.} 1. η υπερηφάνεια (για κάποιον/κάτι): *ένοιθε ~ για τη συμμετοχή του στους εθνικούς αγώνες* ΑΝΤ. ντροπή 2. (συνεκδ.) καθέτι για το οποίο υπερφανεύεται κανείς: *ο γιος που σπούδαζε στο εξωτερικό, ήταν το ~ της οικογένειας ΣΥΝ. καύχημα* ΑΝΤ. στίγμα ΦΡ. **Ο κόσμος το 'χει τούμπανο κι εμείς κρυφό καμάρι** βλ. λ. *κόσμος 3.* ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνει κανείς την υπερφάνεια του: *περπατά | μιλά | κοιτάει με ~ 4.* (συνεκδ.) το αντίστοιχο ύψος που έχει κανείς όταν είναι υπερήφανος: *κοίτα ~ που κέρδισε η ομάδα του!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνιομο*. [ETYM. < μεσν. *καμάριν* < *καμαρόνω* (υποχωρητ.), βλ.λ. Κατ' *άλλη άποψη*, < ιβν. *καμάριον*, υποκ. τού αρχ. *καμάρα*]. **καμαριέρες** (ο) (καμαριέρηδες), **καμαριέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που καθαρίζει και τακτοποιεί τις κρεβατοκάμαρες σπιτιών ή ξενοδοχείων: *φώναζε την ~, για να φτιάξει το δωμάτιο της ΣΥΝ. θαλαμηπόλος*. [ETYM. μεσν. < βεν. *camariere* < camera «δομάτιο» < λατ. *camara* | camera «αψίδα, θόλος», βλ. κ. *κάμαρα*]. **καμαρίλα** (η) {χωρ. πληθ.} (εκκρυστ.) το σύνολο των συμβούλων που παρασκηνιακά επηρεάζουν τις αποφάσεις ισχυρού ατόμου με πολλές εξουσίες: *η ~ του παλατιού έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στη συναμοσία ΣΥΝ. μυστικό συμβούλιο*. [ETYM. < ιταλ. *camarilla* < ισπ. *camarilla* < *camara* «δομάτιο» < λατ. *camara* | camera «αψίδα, θόλος»]. Η λ. πρωτοεμφανίστηκε το 1814 περιγράφοντας τον κύκλο προσώπων που περιστοιχίζαν τον βασιλιά της Ισπανίας Φερδινάνδο Ζ', οι οποίοι συνεδρίαζαν μυστικά στον αντιθάλαμο (*camarilla*) παραπλευρώς της βασιλικής αίθουσας και ασκούσαν ισχυρή επιρροή στις βασιλικές αποφάσεις. **καμαρίνι** (το) {καμαρινιού} | -ιών} 1. το δωμάτιο των παρασκηνίων του θεάτρου, στο οποίο αλλάζουν ρούχα και καλλοπίζονται οι ηθοποιοί: *έπρεξε στο ~ της πρωταγωνίστριας, για να τον υπογράψει ένα αυτόγραφο 2.* **καμαρίνια** (τα) ο χώρος πίσω από τη σκηνή, τα παρασκηνία: *η αγωνία των ηθοποιών στα ~*. [ETYM. < ιταλ. *camerino*, υποκ. τού camera «δομάτιο»]. **καμαροειδής**, -ής, -ές [μγν.] {καμαροειδ-ούς} | -ής (ουδ. -ή) αυτός που μοιάζει με καμάρα, που έχει σχήμα καμάρας ΣΥΝ. αψιδωτός, θολωτός, καμαρωτός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **καμαρόπορτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πόρτα που στο πάνω μέρος της έχει αψιδωτό σχήμα: *ήταν νησιωτικό σπίτι με γραφικές ~*. **καμαρωτός** (ο) (παλαιός. ορθ. *καμαρωτός*) μέλος του πληρώματος πλοίου, που είναι υπεύθυνο για την καθαριότητα και την τακτοποίηση των καμπίνων και γενικά για την εξυπηρέτηση των επιβατών ΣΥΝ. θαλαμηπόλος. — (υποκ.) **καμαρωτάκι** (το). [ETYM. < ιταλ. *capatogno* < camera «δομάτιο»]. **καμαρούλα** (η) → **κάμαρα** **καμαροφρύδης** (ο) [μεσν.] {καμαροφρύδηδες}, **καμαροφρύδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που έχει τοξοειδή φρύδια. Επίσης **καμαροφρύδουσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. **καμαρώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καμάρωσα} ♦ 1. (μετβ.) έχω (κάποιον/κάτι) **καμάρι**, **καύχημα** μου: *καμάρωνε την κόρη του για την προκοπή της* || (ειρων.) *Καμάρωνε τον κανακάρη σου!* Αντί να πάει για δουλειά, παίζει τάβλι! ♦ 2. (αμετβ.) αισθάνομαι υπερφάνεια, επιείρομαι, κορδώνομαι: *καμάρωνε σαν γαμπρός* || *καμάρωνε για την ευρωμάθεια του* || ~ σαν παγόνι | σαν γύφτικο σκεπάρι ΑΝΤ ντρέπομαι. — **καμάρωμα** (το). [ETYM. < ιβν. *καμαρώ* (-όω) «κυρτώνω, κάμπτω» < αρχ. *καμάρα*. Η σημαρτη σημ. είναι μεσν., από τον χαμερητισμό με υπόκλιση που απηύθυναν συνήθως οι ευγενείς. Κατ' *άλλη*, λιγότερο πιθανή άποψη, η σημ. αυτή ανάγεται στο κύρτωμα τού αλόγου ως δείγμα της υπε-

ρηφάνειας του (λ.χ. «*τράχηλον έκκαμάρωσεν, έτινάξε την χήτην*», μεσν. δημόδες κείμενο)].

καμαρωτός, -ή, -ό 1. αυτός που κινείται με καμάρι, με υπερήφανο τρόπο- ευθύντης και με αυτοπεποίθηση: *περπατούσε ~, με το κεφάλι ψηλά* || ~ **βήμα ΣΥΝ. αγέρωχος, περήφανος, κορδωμένος** · 2. [μγν.] αυτός που έχει αψιδωτό σχήμα: ~ **θόλος ΣΥΝ. θολωτός**. — **καμαρωτά** επίρρ.

καμαρωτός (ο) → **καμαρωτός**

κάμα-σούτρα (το) {άκλ.} 1. κλασικό ερωτικό έργο της σανσκριτικής φιλολογίας γραμμένο από τον Βασιανόγα Μαλανάγκα (μεταξύ 4ου και 7ου αι. μ.Χ.) και μεταφρασμένο σε πολλές γλώσσες, στο οποίο περιέχονται κανόνες για τη σεξουαλική ζωή και περιγράφονται ποικίλες σεξουαλικές στάσεις 2. (καθημ.) το σύνολο των γνωστών ερωτικών στάσεων και τεχνικών.

[ETYM. < σανσκρ. *kama-sutra* < *kama* «έρωτας, αγάπη» + *sūtra* «κλωστή, νήμα», οπότε η περιφρασση θα σημαίνει ένα σύνολο συνδεδεμένων κανόνων ή τεχνικών για τον έρωτα].

καματάρης (ο) {καματάρηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει κοπιαστικές δουλειές, κυρ. γεωργικές: *ήταν ~ άνθρωπος, που κέρδιζε με ιδρώτα το ψωμί του ΣΥΝ. αγρότης, εργάτης*.

[ETYM. < *kāmatas* + *paraγ.* επίθημα -*áris*, πβ. *περιβολ-áris, διαβατ-áris, πρωτ-áris* κ.ά.].

καματερός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. αυτός που αγαπά την επίπονη εργασία: ~ **εργάτης ΣΥΝ. εργατικός, φιλόπονος** 2. **καματερό** (το) το βόδι που χρησιμοποιείται στην κωπαστική εργασία του οργώματος 3. **καματερή** (η) η ημέρα εργασίας, η καθημερινή ΑΝΤ. σαβόλα. [ETYM. μεσν. < αρχ. *καματηρός* < *κάματος*].

καματεύω ρ. αμετβ. {καμάτευσα} (λαϊκ.) 1. καταπιάνομαι επίμονα με κάποια εργασία 2. εργάζομαι σε αγροκτήματα, καταπιάνομαι με γεωργικές εργασίες (κυρ. το όργωμα). [ETYM. μγν. < αρχ. *κάματος*].

κάματος (ο) {καμάτ-ου} | -ων, -ους} η σωματική καταπόνηση που οφείλεται σε σκληρή εργασία: *δεν υπολόγιζε τον ~, προκειμένου να πετύχει στο έργο του ΣΥΝ. μόχθος, κόπωση, εξάντληση* ΑΝΤ. ξεκούραση, αναψυχή.

[ETYM. αρχ. < **kām-ā-to*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. δισύλλ. θ. **kamea-*, που συνδ. με σανσκρ. *Sami-tár* «αυτός που διευθετεί, που προετοιμάζει», ίσως και με μέσ. ιβλ. *cuma* «φροντιδά». Ομόρρ. *κάμω* (> *κάνω*), *κομ-ώ* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*), *κομ-ίζω*, *κομ-μωσις*, *νοσο-κόμος* κ.ά.].

καμβάς (ο) {καμβάδες} 1. το χονδρό ύφασμα που κατασκευάζεται κυρ. από λινάρι και βαμβάκι και χρησιμοποιείται ως βάση στα κεντήματα 2. (μτφ.) το περιγράμμα της υπόθεσης (λογοτεχνικό έργο, ιστορία κ.λπ.): *αυτός είναι με λίγα λόγια ο ~ της ιστορίας, που πρόσφατα ήλθε στο φως της δημοσιότητας* || με *αδρές πινελιές ο συγγραφέας υφαίνει τον ~ τού έργου του*.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. *canevas* < μγν. λατ. **cannabaceus* < λατ. *cannabis* < αρχ. *κάνναβις* (βλ.λ.)].

καμβίο (το) {καμβί-ου} | -ων} στρόμα τού κορμού των δέντρων, που βρίσκεται ακριβώς κάτω από τον φλοιό· στην εσωτερική του πλευρά δημιουργούνται τα νέα κύτταρα, ενώ από την εξωτερική δίνει νεκρά κύτταρα στον φλοιό.

[ETYM. Μεταφορά τού νεολατ. *cambium* «ανταλλαγή» < μγν. λατ. *ambiare* «αλλάζω, ανταλλάσσω»].

κάμβριος, -ια, -ιο 1. αυτός που σχετίζεται με το διάστημα τού γεωολογικού χρόνου από 590-570 ιός 500 εκατομμύρια χρόνια πριν 2. ΓΕΩΛ. **Κάμβριο** (το) {Καμβρίου} το διάστημα τού γεωολογικού χρόνου με την παραπάνω διάρκεια το οποίο περιλαμβάνεται στον παλαιozoικό αιώνα (βλ. λ. *παλαιozoικός*).

[ETYM. Μεταφορά τού αγγλ. *cambrian* < μεσν. λατ. *Cambria* «Θυαλία» < ουαλ. *Cymry* «Ουαλό»].

καμέα (η) {καμαέων} σκληρός, ημιπολύτιμος λίθος (αχάτης, όνυχας, σαρδόνιας) με ανάγλυφες παραστάσεις ή και απομίμηση τέτοιων λίθων από γυαλί: *οι ρωμαϊκές ~ έφεραν ανάγλυφες προσοπογραφίες και μυθολογικές σκηνές*. Επίσης **καμέο** (το).

[ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. *camée* (ενν *piette*) < ιταλ. *cammeo* < μεσν λατ. *cameus*, αβελ. επίμου, ίσως συγκεκριμ. τ. τού λατ. **chamae-phaeus* < αρχ. *γαμαί* + *φαιός*, οπότε θα πρόκειται για αντιδάν. Κατ' *άλλους*, ο λατ. τ. ανάγεται σε αραβ. *qama'il* «μπουμπούκια»].

καμέλια (η) {καμελιών} αιθιαλές δενδρόλλιο, που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό για τα εντυπωσιακά άνθη του με επικαλυπτόμενα πέταλα κόκκινου χρώματος (αλλά και λευκού ή κτρινωπού) σε καλλιεργημένες ποικιλίες και κομνά φύλλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι*. [ETYM. < γαλλ. *camelia* < νεολατ. *camellia*, από το όνομα τού Ιησούτη ιεραποστόλου G. J. Kamel, ο οποίος τον 17ο αι. έφερε το φυτό στην Ευρώπη από την τροπική Ασία].

Καμένα Βοτρώλα (τα) κομμόπολη της Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φθιώτιδας.

[ETYM. Η ονομασία της κομμόπολης οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο έγινε η αποστράγγιση και η αποξήρανση της ελώδους περιοχής, που κάλυπτε παλαιότερα τον χώρο].

καμένος, -η, -ο → **καίω**

κάμερα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *εικονοσκόπιο* (βλ.λ.) 1. συσκευή που μετατρέπει την εικόνα σε ηλεκτρικό σήμα και χρησιμοποιείται κυρ. σε τηλεοπτικές μεταδόσεις: *φορητή | ασύρματη | κιντριν* (βλ.λ.) — Μ ο *χώρος ελέγχεται από κάμερες* || *κρυφές, μικροσκοπικές - είχαν τοποθετηθεί παντού* || *εμφανίστηκε αμήχανος μπροστά στις τηλεοπτικές ~* || *στήνω την ~* || *τοποθετώ την ~ σε τρίποδο* || *οι υποήκοι είχαν στηθεί μπροστά στις κάμερες* || *φώναζε τις κάμερες, για να κά-*

νει δηλώσεις (δηλ. τα τηλεοπτικά συνεργεία τηλεοπτικών σταθμών) ΣΥΝ. μηχανή λήψης 2. συσκευή που εγγράφει την εικόνα σε φιλμ (κινηματογραφικό ή βίντεο): ο χώρος όπου στέκονται η ~ (εγγράφει) η εικόνα μου σε φιλμ || *ζουμάρω με την ~* || *παίρνω λήψεις με την ~* || η ~ του σκινοθέτη κινείται ακατάστατα ανάμεσα σε πρόσωπα και χώρους· ΦΡ. *πίσω από τις κάμερες* (i) (κυριολ.) ο χώρος όπου στέκονται τα μέλη (τηλεοπτικού, κινηματογραφικού) συνεργείου, δηλ. πίσω από τις μηχανές λήψης, έξω από τον χώρο όπου παίζουν οι ηθοποιοί (ii) (μτφ.) το παρασκήνιο: *είναι άνθρωπος που προτιμά να κινείται ~* 3. η φωτογραφική μηχανή.

[ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. camera < λατ. camera | camera «αψίδα, θόλος» < αρχ. *καμάρα*]. *κάμερα-μαν* (ο) {άκλ.} ελλην. εικονολήπτης-αυτός που λαμβάνει εικόνες με κάμερα, ο χειριστής κάμερας ΣΥΝ. οπερατέρ. [ETYM. < αγγλ. cameraman].

ΣΧΟΛΙΟ Η ξενική αυτή λέξη, που είναι προτιμότερο να αποδίδεται στην Ελληνική με τον όρο εικονολήπτης, έχει τονικό ενδιαφέρον. Επειδή αποτελείται από τέσσερις συλλαβές, για να προφερθεί, απαιτεί δύο τόνους, έναν κύριο (στην αρχική συλλαβή) και έναν δευτερεύοντα (υποστηρικτικό) στη ληκτική συλλαβή. Τόσο στην Αγγλική όσο και ως δάνειο στην Ελληνική, η λέξη ακούγεται με δύο τόνους: κάμερα-μάν. Φυσικά, περιλάβαμε τη λέξη στο λεξικό δηλώνοντας μόνο τη θέση του κύριου τόνου, γιατί αλλιώς θα είχαμε μία λέξη με δύο τόνους!

καμεράτα (η) ορχήστρα δωματίου: η - τής Βιέννης θα *παρουσιάζει ένα κουαρτέτο του Σούπερτ*. [ETYM. < ιταλ. camerata < camera, βλ. κ. *κάμαρα*]. **Καμερόν** (το) {άκλ.} {γαλλ. République du Cameroun, αγγλ. Republic of Cameroon < Δημοκρατία του Καμερόν} ομοσπονδιακό κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Γουαντού. Επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και την Αγγλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. — **Καμερουνέζος** (ο), **Καμερουνέζα** (η), **καμερουνέζι-κος**, -η, -ο.

[ETYM. < γαλλ. Cameroun < πορτ. camaraō «καραβίδα», ονομασία που δόθηκε στη χώρα από Πορτογάλο εξερευνητή του 16ου αι., εξαιτίας της αφθονίας αυτών των θαλασσινών στους ποταμούς της χώρας]. **καμήλα** κ. (λαϊκ.) **γκαμήλα** (η) {καμηλών} 1. μεγαλόσωμο μηρυκαστικό της ερήμου με μία ή δύο καμπούρες (ύβρους), που μπορεί να ζήσει αρκετές ημέρες χωρίς νερό· χρησιμοποιείται ως μεταφορικό μέσο και εκτρέφεται για το κρέας, το γάλα, το δέρμα και το τρίχωμα (αποκαλείται *πλοίο της ερήμου*) 2. (μτφ.-μειωτ.) η ψηλή, άχαρη και άσχημη γυναίκα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμάς, νοικοκύρης* [ETYM. μεσν. < αρχ. *κάμηλος*, λ. σημητ. προελ., πβ. εβρ. gāmal, από όπου και οι αντίστοιχοι λ. των ευρωπαϊκών γλωσσών, πβ. αγγλ. camel, γαλλ. chameau, γερμ. Kamel κ.ά.]. **καμηλακί** (το) → **καμηλακί** **καμηλήσιος**, -ια, -ιο αυτό που σχετίζεται με την καμήλα ή προέρχεται από αυτήν: ~ *δέρμα* || ~ *παστουρμάς* **καμηλιέρης** (ο) [μεσν.] {καμηλιέρηδες}, **καμηλιέρισσα** (η) {καμη-

λιέρισσών} πρόσωπο που οδηγεί καμήλα. — **καμηλιέρικος**, -η, -ο. **καμηλό** (το) → **καμηλό**

καμηλόδερμα (το) [1756] {καμηλοδέρματος} το δέρμα καμήλας, **καμηλοπαράδλη** (η) {καμηλοπαράδλη-εις, -ων} 1. μηρυκαστικό θηλαστικό της Κ. Αφρικής, το ψηλότερο ζώο της γης (με ύψος τρία μέτρα μέχρι τους ώμους και έξι μέτρα συνολικά), αγκροκτερίνο τρίχωμα με σκουρόχρωμες κηλίδες και με δύο χόνδρινά κέρατα ανάμεσα στα αφτιά του, καλυμμένα με δέρμα · 2. (αργκό) η θήκη στην οποία τοποθετείται το μικρόφωνο (κυρ. σε στούντιο), για να μένει σταθερό και σε μεγάλο ύψος.

[ETYM. < μτγν. *καμηλοπάρολις* «στικτή καμήλα» < *κάμηλος* + *πάρ-δαλις* (βλ. λ.).] **κάμηλος** (η) {καμηλό-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η καμήλα· ΦΡ. *διυλίζω τον κόνοπα και καταπίνω την κάμηλο* βλ. λ. *κόνοψ*. [ETYM. αρχ., βλ. λ. *καμήλα*]. **καμηλότριχα** (η) {καμηλοτριχών} το μαλλί της καμήλας, **καμηλωτή** (η) 1. το τομάρι της καμήλας 2. το ύφασμα που κατασκευάζεται από **καμηλότριχες** **καμιά**, **καμιά** **αντων**. → **κανείς** **καμίζόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φαρδύ και ελαφρύ γυναικείο πουκάμισο, που φτάνει ως τα γόνατα.

[ETYM. < γαλλ. camisole < προβηγ. camisola, υποκ. του camisa «γυναικείο πουκάμισο» < λατ. camicia]. **καμικάι** (ο) {άκλ.} 1. ο Ιάπωνας αεροπόρος, που κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εκτελούσε αποστολές αυτοκτονίας, πέφτοντας με το αεροπλάνο του πάνω σε εχθρικούς στόχους 2. (μτφ.) ο οδηγός μοτοσυκλέτας που αναπτύσσει πολύ μεγάλες ταχύτητες και συμμετέχει σε επικίνδυνες αναμετρήσεις, σε «κόντρες»: *οι ~ της ασφάλτου*. [ETYM. < ιαπων. kamikaze «θεϊκός άνεμος» < kami, όνομα σιντοϊστή-κής θεότητας, + kaze «άνεμος». Η λ. kamikaze αναφερόταν αρχικώς σε έναν ανεμοστρόβιλο, ο οποίος κατέστρεψε τους Μογγόλους, όταν αυτοί επιχείρησαν να εισβάλουν στην Ιαπωνία το 1281. Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η ίδια λ. χρησιμοποιήθηκε ως ονομασία των αποστολών αυτοκτονίας που ανελάμβαναν ειδικά σώματα Ιαπώνων αεροπόρων κατά των αμερικανικών πολεμικών πλοίων}. **καμηλακί** (κ. εσφαλμ. *καλυμμάκι, καμηλακί*) (το) {καμηλακ-ιού | -ιών} το μαύρο κάλυμμα της κεφαλής των ορθόδοξων κληρικών: ο *παπάς έβγαλε το ~ του και προσκύνησε την εικόνα*. [ETYM. < μεσν. *καμηλακίον* < λατ. camellaucium < camelia «ποτή-

ρι», λόγω του σχήματος του. Η γρ. με -η- οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση προς το ουσ. *κάμηλος* λόγω της ομοιότητας των λατ. l. camelia «ποτήρι» και camelus «καμήλα», ενώ η γρ. *καλυμμάκι* (ήδη μεσν.) οφείλεται επίσης σε παρετυμολογική σύνδεση προς τις λ. *κάλυμμα* και *αυξίνας*. Συνεπώς, προτιμάται η απλούστερη γραφή *καμηλακί*].

καμηλό (το) (συνήθ. ορθ. *καμηλό*) {άκλ.} 1. το μάλλινο ή κατσίκα 2. το χρώμα που έχει το φυσικό δέρμα της καμήλας 3. (ως επίθ.) αυτός που έχει το χρώμα του φυσικού δέρματος της καμήλας: το σακάκι το θες *μαύρο ή ~*; || ~ *παλτό*.

[ETYM. < γαλλ. camelot < αραβ. hamlat «μάλλινο ύφασμα», που συνδέθηκε παρετυμολογικά με το παλ. γαλλ. chamelot (< chameau «καμήλα»)]. **καμινόδα** (η) ο μακρόστενος σωλήνας, μέσα από τον οποίο περνά ο καπνός από φωτιά, τζάκι, καμίνι βιομηχανίας κ.λπ.: *από μακριά φαινόταν ο καπνός που έβγανε από τις ~ των εργοστασίων* || *ο Αϊ-Βασίλης κατεβαίνει από την ~* ΣΥΝ. **καπνοδόχος**, **φουγάρο**, **τσιμινιέρα**. [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < βεν. caminada < λατ. caminus < αρχ. *κάμινος*].

καμινάρης (ο) [μεσν.] {καμινάρηδες} 1. πρόσωπο που δουλεύει στα καμίνια ως εργάτης 2. (παλαιότ.) ο αξιωματούχος παραδουναβίου περιοχών, που εισέπρατε τους φόρους καπνού, **ταμπάκου** κ.λπ.

καμινάτα (η) {δύσχρ. καμινετών} μικρό καμινίον. [ETYM. < ιταλ. camionetta, υποκ. του cannone (βλ. λ. καμινόνη)].

καμινότο (η) η μικρή εστία που λειτουργεί με εύφλεκτο υλικό (οινόπνευμα, γκάζι), παράγει ρυθμιζόμενης εντάσεως φλόγα και είναι κατάλληλη για βράσιμο μικρής ποσότητας υγρών (καφέ, γάλα κ.λπ.): *ανάβω το ~ για να φτιάξω έναν καφέ*. [ETYM. < ιταλ. caminetto, υποκ. του camino «κάμινος»].

καμινέω ρ. μετβ. [αρχ.] {καμίν-εω, -εύτηκα, -εμένος} 1. λειώνω μέταλλο σε καμίνι 2. (κατ' επέκτ.) κατεργάζομαι (κάτι) μέσα σε καμίνι. — **καμίνεση** (η), **καμίνεμα** (το), **καμινετής** (ο) [μτγν.], **καμινετί-κος**, -η, -ό [μτγν.].

καμίνι (το) {καμιν-ιού | -ιών} 1. ο κλειστός χώρος, μέσα στον οποίο αναπτύσσονται μεγάλες θερμοκρασίες και είναι κατάλληλος για την τήξη μετάλλων 2. (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο επικρατεί πολλή ζέστη: *το δωμάτιο είχε γίνει ~* || ~ η *πρωτεύουσα λόγω του κάσωνα* 3. (μτφ.) τόπος όπου επικρατούν μεγάλες εντάσεις, βίαια πάθη κ.λπ.: *το ~ της Μ. Ανατολής*.

[ETYM. < μτγν. καμίνιον, υποκ. του αρχ. *κάμινος* (βλ. λ.).]

κάμινος (η) {καμίν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το καμίνι· ΦΡ. (μτφ.) *παίδες εν κάμινω* για ανθρώπους που αντιμετωπίζουν δύσκολα προβλήματα, που βρίσκονται σε μεγάλα βάσανα.

[ETYM. αρχ., αβελ. ετύμου, τεχν. όρ., πιθ. δάνειο. Ίσως συνδ. με αρχ. *σλαβ. kamy «πέτρα»*. Η φρ. *παίδες εν κάμινω* ανάγεται στη βιβλική αφήγηση για τους τρεις νεαρούς Εβραίους (Ανανία, Αζαρία και Μι-σαήλ) αιχμαλώτους στη Βαβυλώνα, οι οποίοι αρνήθηκαν να προσκυνήσουν το είδωλο που είχε κατασκευάσει ο βασιλιάς Ναβουχοδονόσορ και ρίχτηκαν σε φλεγόμενη κάμινος· επέζησαν με θείκη παρέμβαση (Π.Δ. *Λευιθ.* κεφ. 3)].

καμιορέτα (η) {δύσχρ. καμιορετών} μικρό καμινίον. [ETYM. < ιταλ. camionetta, υποκ. του camione (βλ. λ. καμινόνη)].

καμινό (το) {καμιν-ιού | -ιών} το φορητό αυτοκίνητο: *μεταφορά υλικών με ~*. — (υποκ.) **καμινόκι** (το). [ETYM. < γαλλ. camion, αγν. ετύμου].

καμιά, καμιά αντων. → **κανείς** **καμύω** ρ. μετβ. {κάμυσα} (διαλεκτ.) μισοκλείνω τα μάτια. [ETYM. αρχ. < *καταμύω* (με αιολ. συγκοπή της προθ. και αφομοίωση) < *κατά- + μύω* «κλείνω (τα μάτια)» (βλ. κ. *μύωψ*)].

κάμνω ρ. -+ **κάνω**

Καμόρα (η) η ιταλική εγκληματική οργάνωση που δρα στη Νάπολη της Ιταλίας. — **καμοράνος** (ο).

[ETYM. < ιταλ. camorra < ισπ. camorra «διάμαχη, καβγάς», αγν. ετύμου]. **καμουτσίκι** κ. **καμ(ι)τσίκι** (το) {καμουτσικ-ιού | -ιών} το μαστίγιο, με το οποίο χτυπούν τα ζώα για να προχωρήσουν. Επίσης **καμουτσά**. [ETYM. < *καμουτσά* < τουρκ. kamış].

καμουτσικά κ. **καμ(ι)τσικά** (η) το χτύπημα ζώου με καμουτσίκι. **καμουφλάζ** (το) {άκλ.} ελλην. *παραλλαγή* 1. η παραπλανητική κάλυψη τμημάτων στρατιωτικής εγκατάστασης ή στρατιωτικών ομάδων, ώστε να μη μπορούν να εντοπιστούν από τον εχθρό, κυρ. από την εχθρική αεροπορία 2. η κατασκευή παραπλανητικών αντικειμένων, που από μακριά φαίνονται σαν στρατιωτικές εγκαταστάσεις και λειτουργούν ως παραπλανητικοί στόχοι 3. (περιληπτ.) τα ρούχα από ύφασμα με ακαθόριστα σχέδια (συνήθ. σε πράσινο και καφέ χρώμα), που επιτρέπουν σε αυτόν που τα φοράει να μη διακρίνεται από μακριά (ή χρησιμοποιούνται κυρ. στον στρατό στις στολές παραλλαγής) 4. (μτφ.) κάθε μέσο που αποσκοπεί στην απόκρυψη της πραγματικότητας: *χρησιμοποίησαν την εταιρεία ως ~ για τις παράνομες συναλλαγές τους*.

[ETYM. < γαλλ. camouflage < camouflet < camouflet «φύσημα καπνού», από συμφωνικό των μέσ. γαλλ. chault moufflet < chault «θερμός» (< λατ. calidus) + διαλεκτ. moufflet «φουσκώνω τα μάγουλα»].

καμουφλάρω ρ. μετβ. {καμουφλάρι-α, -ηκα, -μένος} 1. ΣΤΡΑΤ. αλλάζω τεχνητά την όψη στρατιωτικών εγκαταστάσεων και ανθρώπινου δυναμικού, ώστε να μην εντοπίζονται από τον εχθρό: ο *λοχίας καμουφλίωσε τους στρατιώτες του με φούμο και κλαδιά δέντρων* ΣΥΝ. **παραλλάσσω** 2. (μτφ.) καλύπτω έντεχνα μια κατάσταση με παραπλανητικά μέσα: *προσπαθούσε να καμουφλίσει τα αντιλαϊκά μέτρα με δήθεν αναπτυξιακές υποσχέσεις*. — **καμουφλάρισμα** (το).

[ETYM. < γαλλ. camoufler, βλ. λ. καμουφλάζ].

καμουχάς κ. καμπουχάς (ο) {καμουχάδες} μεταξωτό υφαντό ύφασμα με πολύχρωμα στολίδια κλαδιών και λουλουδιών. [ETYM. μεσν. < καμ(π)ου]χάς < τουρκ. kemha < περσ. kamchā «μονόχρωμο μετάξι από τη Δαμασκό»].

καμπάνα¹ (η) {καμπάνων} 1. κοίλο όργανο από μέταλλο σε σχήμα κλόουρου κώνου και σε διάφορα μεγέθη, που κρεμείται από κρικό και κρούεται από εσωτερικό γλωσσίδι ή με ρόπτρο, που χτυπά το όργανο στο εσωτερικό του χείλους· τίθεται σε κίνηση είτε με το χέρι είτε με ηλεκτρικό μηχανισμό και τοποθετείται στο καμπαναριό εκκλησίας ή μοναστηριού, παράγοντας ήχο με διαφορετικό τονικό ύψος: *χτύπησαν χαρμόσυνα οι ~ της εκκλησίας* · 2. (μτφ.) (α) η φαρδιά απόληξη παντελονιού που θυμίζει το σχήμα της καμπάνας: *παντελόνη* ~ (β) (συνεκδ.) παντελόνη που τα μπατζάκια του φαρδαινούν στο κάτω μέρος: *φοράω ~* 3. (αργκό) η τιμωρία που επιβάλλεται σε κάποιον για παράπτωμα: *ο διοικητής έριξε σήμερα πολλές ~ || αυστηρές θα είναι οι ~ της τροχιάς στους παραβάτες οδηγούς* Φρ. (ειρων.) *για ποιον χτυπάει η καμπάνα* βλ. λ. *κτυπά* ΣΥΝ. ποιή, πρόστιμο. — (υποκ.) *καμπανούλα* (η) (βλ. λ.).

[ETYM. μεσν. < μτγν. λατ. campana < λατ. Campania, περιοχή της Ιταλίας, όπου μαρτυρείται για πρώτη φορά η εκκλησιαστική χρήση, πράγμα που επιβεβαιώνεται από τον συγγραφέα Ισίδωρο: «a regione Italiae nomen accerit, ubi primum usus eius reperitur est». Από τη Δύση η λ. και το ίδιο το αντικείμενο εισήχθησαν στις Ανατολικές Εκκλησίες τον 9ο αι., ξεκινώντας από τον ναό της Αγίας Σοφίας στην Κων/πολη].

καμπάνα (η) {καμπάνων} το μπανγκαλόου (βλ. λ.). [ETYM. < γαλλ. cabane < μτγν. λατ. caranna, αγν. ετόμου].

καμπανάκι (το) {χωρ. γεν. πληθ.} η μικρή καμπάνα¹ - κυρ. στη Φρ. *χτυπά το καμπανάκι* (ι) (κυριολ.) ΑΘΛ. ήχος από μικρή καμπάνα, που προειδοποιεί τους δρομείς του στίβου (σε αγωνίσματα αντοχής) ότι εισέρχονται στον τελικό γύρο πριν από τον τερματισμό (ii) γίνεται προειδοποίηση ότι υπάρχει μεγάλος κίνδυνος: *μετά από τόση εντατική εργασία κάποια στιγμή ~ του οργανισμού σου και σου λέει ότι θα πρέπει να ξεκουραστείς*.

καμπαναριό (το) αυτοτελές, εξωτερικό τμήμα του ναού, συνήθ. με μεγάλο ύψος, από το οποίο κρέμονται οι καμπάνες: *«χιόνια στο ~ που Χριστούγεννα σημαίνει»* (τραγ.) ΣΥΝ. κωδωνοστάσιο. [ETYM. μεσν. < λατ. campanarium < campana].

καμπανά (η) ο ήχος της καμπάνας.

Καμπάνια (η) 1. περιοχή της Β. Γαλλίας, γνωστή για την παραγωγή αφρώδους οίνου, της σαμπάνιας · 2. περιοχή της Ν. Ιταλίας. [ETYM. < λατ. Campania, βλ. λ. καμπάνια].

καμπάνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλη. *εκστρατεία*-r) συστηματική, οργανωμένη προσπάθεια ενημέρωσης του κοινού για συγκεκριμένο θέμα: *προεκλογική | διαφημιστική | ενημερωτική* ~. [ETYM. < γαλλ. campagne «εκστρατεία, εξοχή» < ιταλ. campagna «πεδιάδα, επίπεδη περιοχή» < λατ. Campania «Καμπάνια», περιοχή της Γαλλίας, < campus «πεδίο, πεδιάδα»].

καμπανίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καμπάνισα} παράγωγο ήχο παρόμοιο με αυτόν της καμπάνας: *τι είναι αυτό που καμπανίζει μέσα στο κουτί; — καμπανίσμα* (το).

καμπανιστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που ηχεί όμοια με καμπάνα: *ήχος | φωνή* ~ ΣΥΝ. ηχηρός, εύηχος, κουδουνιστός.

καμπανίτης (ο) [1889] {καμπαντιών} ο αφρώδης οίνος, η σαμπάνια (βλ. λ.), που παράγεται στην Καμπάνια της Γαλλίας. [ETYM. < Καμπάνια, περιοχή της Γαλλίας (< λατ. Campania, σύγχρ. γαλλ. Champagne, βλ. κ. σαμπάνια)].

καμπανούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η μικρή καμπάνα 2. κάθε απομίμηση καμπάνας, που χρησιμοποιείται ως παιχνίδια, στολίδια κ.λπ.: *στόλιζαν το χριστουγεννιάτικο δέντρο με πλαστικές ~* · 3. ΒΟΤ. το διακοσμητικό φυτό, του οποίου τα άνθη έχουν σχήμα καμπάνας και χρώμα συνήθ. μπλε.

καμπαρέ (το) {άκλ.} νυχτερινό κέντρο με πλούσιο και τολμηρό μουσικοχορευτικό πρόγραμμα (μπαλέτα με προκλητικό ντύσιμο, στριπτίζ κ.τ.ό.), στο οποίο σερβίρονται κυρ. ονοπνευματώδη ποτά: *το Μουλέν Ρουζ είναι από τα πιο διάσημα ~ του Παρισιού || χορεύτρια | μπαλέτα του ~ || καν-καν, ο χορός του γαλλικού ~*. [ETYM. < γαλλ. cabaret < μέσ. ολλ. cambret < διαλεκτ. camberette «μικρό δωμάτιο» (πβ. γαλλ. chambrette) < λατ. camera | camera. Βλ. κ. *κάμαρα*].

καμπαρετζού (η) {καμπαρετζούδες} (μειωτ.) η γυναίκα που εργάζεται σε καμπαρέ (κατ' επέκτ.) ή γυναίκα ελευθερίων ηθών.

καμπαρντίνα κ. **καμπρντίνα** (η) {καμπαρντιών} 1. ανθεκτικό, μικτό ύφασμα (μάλλινο, βαμβακερό ή μεταξωτό), που έχει σφιχτή, διαγώνια ύφανση και το υφάδι του βρίσκεται στην εσωτερική όψη του, ώστε να μη φαίνεται από την εξωτερική· προορίζεται κυρ. για τη ραφή κοστούμιών και πανωφοριών: *χοιτρή | λεπτή* ~ 2. (συνεκδ.) το πανωφόρι που κατασκευάζεται από το παραπάνω ύφασμα: *χειμωνιάτικη | με επένδυση | ελαφριά | αδιάβροχη | σπορ | κλασική | γυναικεία | μεσάτη | μακριά* ~. — (υποκ.) *καμπαρντινούλα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδομασιά*.

[ETYM. < ισπ. cabardina, από συμφυρμό των λ. gaban tabardina < gaban (< араβ. qabā «ανδρικό πανωφόρι») + tabardina, υποκ. του tabardo «επίσημος μανδύας»].

καμπαρντινέ επίθ. {άκλ.} (ρούχο) που είναι κατασκευασμένο από καμπαρντίνα: *~ παντελόνη*.

Καμπερά (η) η πρωτεύουσα της Αυστραλίας. [ETYM. < αγγλ. Canberra (ορθή προφ.: *Κάνπερα*) < nganbirra «τόπος συνάντησης» (λ. των ιθαγενών Αβοριγίνων)].

καμπή (η) 1. η στροφή, το γύρισμα: *στο σημείο αυτό ο δρόμος | ο ποταμός έχει μία - 2. (μτφ.) το χρονικό ορόσημο, το οποίο δηλώνει τη μετάβαση από μια περίοδο ή κατάσταση σε μιαν άλλη: στην ~ του 20ού αιώνα οι κοινωνικές εξελίξεις είναι μεγάλης σημασίας για το μέλλον || οι σχέσεις των δύο χωρών βρίσκονται σε κρίση* ~. [ΣΙΧΜ αρχ. < κάμπω].

καμπή - γάμπα - ζαμπόν - ζάντα. Το αρχ. ελλη. **καμπή** | **καμπή** (από το ρ. *κάμπω*), που σημαίνει κυρίως ό,τι και το σημερινό *καμπή*, το χρησιμοποιούσαν συχνά για διάφορα μέλη του σώματος, για να δηλώσουν «την κάμψη, το λύγισμα» (τού ποδιού, τού χεριού κ.λπ.). Από τη χρήση αυτή προέκυψε πιθανώς το μτφ. λατ. gamba «πίσω μέρος τού γονάτου - κνήμη». Αυτό, με τη σειρά του, μέσω τού ιταλ. gamba έδωσε (ως αντιδάνειο) το νεοελλ. γάμπα και δύο ακόμη αντιδάνεια: το **ζαμπόν** (μέσω τού γαλλ. jambon < γαλλ. gambe «κνήμη - γάμπα») και τη ζάντα (μέσω τού γαλλ. jante < δημ. λατ. *cambita «καμπύλη» < μτγν. λατ. gamba | camba).

καμπήσιος, -ια, -ιο αυτός που αναφέρεται ή ανήκει σε κάμπο ΣΥΝ. πεδινός. **κάμπια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η προνήμη διαφόρων εντόμων (κυρ. στις πεταλούδες), η οποία με σειρά μεταμορφώσεων εξελίσσεται σε χρυσάλλιδα και στη συνέχεια σε τέλειο άτομο του είδους της, έχει συνήθ. κυλινδρικό και δακτυλιοειδές σώμα, πολλά κοντά πόδια και προχώρα με κυματοειδείς, προωθητικές κινήσεις. Επίσης κάμπη [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. *κάμπη*, συνδ. με αναστρ. karanā, λει. κάρη «κάμπια», που ανάγονται σε Ι.Ε. *kam-p- «κάμπω». Βλ. λ. *κάμπω*].

καμπίνια (η) {καμπίνων} 1. μικρός θάλαμος διαμονής κατά το ταξίδι επιβατών πλοίου ή τρένου: (σε πλοίο) *δίπλωνη | τετράκλινη | λουξ | εσωτερική* (χωρίς παράθυρο) | *εξωτερική* (με παράθυρο) ~ || ~ *πλότου* (το τμήμα τού αεροπλάνου, στον οποίο ο πιλότος διευθύνει ή χειρίζεται τα όργανα διευθύνσεως) 2. (σε πλυσ., λουτρά κ.λπ.) μικρό δωμάτιο που χρησιμεύει ως αποδυτήριο, για να αλλάξει η και να φυλάσσει (σε ειδικό ντουλάπι) κανείς τα ρούχα του. [ETYM. < ιταλ. cabina < μτγν. λατ. caranna «καλύβα»].

καμπινάτος, -η, -ο (για σκάφη) αυτός που διαθέτει καμπινα: *~ ταχυπλοο*.

κάμπινγκ (το) {άκλ.} ελλη. *κατασκήνωση* 1. τόπος προσιωτικής εγκατάστασης κοντά στη φύση, στον οποίο εγκαθίσταται κανείς με ιδιωτική ή ενκοιλιζόμενη σκηνή ή τροχόσπιτο, καταβάλλοντας ημερήσιο ενοίκιο για τον χώρο διαμονής και τις κοινόχρηστες παροχές (λουτρά, πλυντήρια κ.λπ.) 2. η ελεύθερη κατασκήνωση στη φύση με σκηνή ή τροχόσπιτο (*ελεύθερο* ~) ή σε ειδικά οργανωμένο χώρο, όπως ο παραπάνω: *κάνω - || οδηγός για τους λάτρεις τού ~*. [ETYM. < αγγλ. camping < ρ. camp «ζω στην ύπαιθρο, καταστρώνομ» < μέσ. γαλλ. camp < λατ. campus «πεδιάδα, πεδίο»].

καμπίνες (ο) {καμπινέδες} το δωμάτιο που περιέχει νιττήρα και λεκάνη για τις φυσικές ανάγκες του ανθρώπου ΣΥΝ. αποχωρητήριο, τουαλέτα, W.C., (λόγ.) αφοδευτήριο, (λαϊκ.) απόατος, μπάνιο, μέρος. Επίσης καμπινέ (το) {άκλ.}.

ΣΧΟΛΙΟ λ. τουαλέτα. [ETYM. < γαλλ. cabinet < cabine «μικρό δωμάτιο» < cabane < μτγν. λατ. caranna «καλύβα»].

κάμπος (ο) 1. πεδινή έκταση γης, που είναι γεμάτη δέντρα και φυτά: *πέρα από τα σπίτια του χωριού απλώνονταν ένας καταπράσινος ~* · 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. το φόντο σε ζωγραφική παράσταση, πίνακα (κυρ. στη βυζαντινή τέχνη). [ETYM. μεσν. < λατ. campus «πεδιάδα, πεδίο»].

κάμποσος, -η, -ο κ. **καμπόσος** αυτός που υπάρχει σε αρκετό, ικανοποιητικό βαθμό: *διαθέτει ~ χρώματα* ΣΥΝ. πολύς, επαρκής - Φρ. *κάνω τον κάμποσο* παρουσιάζομαι σαν σπουδαίος, γενναίος: *Σαν πολύ τον κάμποσο δεν μας κάνεις; Ποιος νομίζει ότι είσαι; — κάμποσο* επίφρ. [ETYM. < μεσν. *καμπόσος* < καν + πόσος].

κάμποτ (το) {άκλ.} χοντρό βαμβακερό ύφασμα, το οποίο δεν έχει υποστεί λευκανση με ειδική επεξεργασία, έχει απλή ύφανση και χρησιμοποιείται ως φθινό και πρόχειρο υλικό για τη ραφή εσωρούχων, σεντονιών κ.λπ. [ETYM. < αγγλ. cabot, πθ. εμπορική ονομασία].

καμποτάζ (το) {άκλ.} ελλη. *δικαίωμα ενδομεταφοράς*-δικαίωμα παροχής μεταφορικών υπηρεσιών (οδικών, ναυτικών, αεροπορικών) εντός των συνόρων μιας άλλης χώρας.

[ETYM. < γαλλ. cabotage, αρχική σημ. «παρόχθιος πλους», < ρ. caboter, αβεβ. ετόμου, ίσως < ισπ. cabo «ακροτήριο»].

Καμποτζή (η) (χμερ Preahréachéanachâkr Kampuchea = Βασίλειο της Καμποτζής) κράτος της ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα την Πνομ Πενχ, επίσημη γλώσσα τη Χμερ και νόμισμα το νέο ριέλ. — **Καμποτζιανός** (ο), **Καμποτζιανή** (η), **καμποτζιανός**, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. Cambodge < χμερ Kampuchea < Kâmprou, όνομα μυθικού ιδρυτή της φυλής των Χμερ].

καμποτινός (ο) 1. ο ατάλαντος, πλανόδιος ηθοποιός 2. (κατ' επέκτ.) άνθρωπος μηδαιμής αξίας, που προσπαθεί με απατηλούς να φαίνεται σπουδαίος ΣΥΝ. αγήρτης, κομπογιαν(ν)ίτης, τσαρλατάνος. — **καμποτινισμός** (ο), **καμποτινικός**, -η, -ο.

[ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. cabotin, πθ. όνομα κωμικού ηθοποιού τού Που αι.].

Καμπούλ (η) η πρωτεύουσα τού Αφγανιστάν. [ETYM. < πάστο Kabul, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει την πόλη, αγν. ετόμου].

καμπούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η κυρτή προεξοχή στη ράχη ζώου: *~ καμψίας* (ύβος) 2. (α) η ανώμαλη διαμόρφωση της σπονδυλικής

στήλης, κατά την οποία παρατηρείται κύρτωση τής πλάτης: μη σκίβεις συνέχεια, γιατί θα κάνεις ~ || έχει - ΣΥΝ. κύφωση (β) (συνεκδ.) το κυρτωμένο σημείο τής πλάτης, που έχει τη μορφή εξογκώματος * ΦΡ. (α) *έχει πολλά στην καμπούρα του* φέρει ευθύνες για πολλά παραπτώματα (β) *ρίχνω | φορτίζω στην καμπούρα (κάποιου)* επιφορτίζω (κάποιον) με πρόσθετες ευθύνες, υποχρεώσεις: *τα έχουν φορτώσει όλα στην καμπούρα του* 3. (κατ' επέκτ.) κάθε κυρτό εξογκώμα στην επιφάνεια ενός αντικειμένου: η πλάτη τής *καρέκλας* κάνει μια ~ — καμπουρωτός, -ή, -ό. [ETYM < καμπούρης (υποχωρητ.)].

καμπούρης, -α, -ικο {καμπουρήδες} αυτός που έχει καμπούρα, που είναι κυφός ΦΡ. *δεν σε είπαμε και καμπούρη!* για τον μετριάσιο τής αντίδρασης ή του θυμού κάποιου που δείχνει να έχει θυμώσει ή παρεξηγηθεί με κάτι που του είπαμε: *μην κάνεις έτσι, δεν ~!* — κα-μπουρικός, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ETYM Αντιδάν., μεσν. < τουρκ. kambur < αρχ. καμπύλος].

καμπουριάζω ρ. αμετβ. {καμπουριάσ-α, -μένος} 1. αποκτώ καμπούρα, παθαίνω κύφωση: η *γιαγιά άρχισε να καμπουριάζει λόγω γρηαιτίας* 2. λυγίζω το σώμα μου (κυρ. την πλάτη μου) προς τα εμπρός, γέρνω μπροστά κυρτώνοντας την πλάτη (σαν καμπούρα): *κράτα ίσια το σώμα, μην καμπουριάζεις!* — καμπουριάσμαι (το).

καμπουριάστος, -ή, -ό αυτός που μοιάζει να έχει καμπούρα. — κα-μπουριάστώ επίρρ.

καμπουρωτός, -ή, -ό αυτός που γέρνει προς τα εμπρός, που σχηματίζει καμπούρα.

καμπριολέ (το) {άκλ.} αυτοκίνητο επιβατηγό, ανοιχτό από πάνω ή με συρόμενη οροφή, κατάλληλο κυρ. για το καλοκαίρι. Επίσης κά-μπριο. [ETYM < γαλλ. cabriolet < cabriole «χορευτικό βήμα» (έτσι ονομάστηκε το συγκεκριμένο είδος αυτοκινήτου λόγω τής ευκρινείας του) < ιταλ. carpiola < ρ. carpiolate «βηματίζω, χοροπηδώ» < λατ. carpeolus «ζαρκάδι», υποκ. του carer «τράγο»].

καμπτήρας (ο) ΑΝΑΤ. μυς που εκτελεί κίνηση κάμψης. [ETYM. < αρχ. καμπτήρ, -ήρος < κάμπτω].

κάμπτω ρ. μετβ. {έκταμα, κάμφθηκα (λόγ. εκάμφθη, -ης, -η..., μετ. καμφθείς, -είσα, -έν), κεκαμμένος} 1. κάνω (κάτι) να αποκτήσει καμπύλο ή κυρτό σχήμα, ασκώντας πίεση σε διαφορετικά σημεία του: ~ *ένα σίδερο* ΣΥΝ. κυρτώνω, καμπλώνω, λυγίζω ΑΝΤ. ισιώνω 2. (για το σώμα) κινώ τα μέλη μου, ώστε η γωνία ανάμεσα σε δύο γειτονικά οστά να μικραίνει: ~ *τα γόνατα | το κορμί | τη μέση* ΑΝΤ. τεντώνω, εκτείνω 3. (μετβ.) κάνω (κάτι) να υποχωρήσει, κατακινώντας ή κατα-βάλλοντας τις αντιστάσεις που προβάλλονται: ~ *το ηθικό (καταπτώ)* | την *αντίσταση* | την *σκληρότητα* | τις *αντιρρήσεις* | την *αδιαλλαξία* (κάποιου) || *δεν κάμπτεται με τίποτα* επιμένει στις θέσεις του. [ETYM αρχ. < I.E. *kam-p- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. λετ. kampis «στρογγυλό ξύλο», λιθ. kampas «γωνία, καμπλωτό ξύλο (που χρησιμοποιεσε ως ζυγό αλόγου)», γοθθ. hamf «ανάπρος», αρχ. γερμ. hamma «γλουτό», αγγλ. ham κ.ά. Ομόρρ. *καμπ-ή, κάμψ-ης (-η), καμπ-ύλος* κ.ά.].

καμπύλη (η) [αρχ.] {καμπυλών} 1. ΜΑΘ. (α) κάθε γραμμή τής οποίας κανένα τμήμα δεν είναι ευθύγραμμο, λ.χ. ο κύκλος, η παραβολή κ.ά. (β) κάθε επιφάνεια τής οποίας κανένα τμήμα δεν είναι επίπεδο, λ.χ. η σφαίρα, η επιφάνεια κυλίνδρου, κώνου κ.ά. 2. (σε στατιστικές μετρήσεις) γραμμή γραφήματος, που δείχνει την πορεία, την εξέλιξη (έργου, συναλλαγών, εσόδων, τιμών κ.λπ.): η ~ *τιμών* || η ~ *που δείχνει τη γεννητικότητα* * 3. **καμπύλες** (οι) τα καμπύλα μέρη του γυναικείου σώματος, κυρ. η περιφέρεια και το στήθος, σε αντίδιαστολή προς το μονοκόμματο, ευθύγραμμο ή τριγωνικό ανδρικό σώμα: *γυναίκες με πλούσιες ~*.

καμπυλόγραμος, -η, -ο [μετρ.] 1. αυτός που αποτελείται από καμπύλες γραμμές, που έχει καμπύλο σχήμα, καμπυλότητα: ~ *επιφάνεια* 2. αυτός που γίνεται κατά καμπύλη γραμμή: ~ *κίνηση* 3. ΤΕΧΝΟΛ. **καμπυλόγραφο** (το) ο καμπυλογράφος.

καμπυλογράφος (ο) [1870] ΤΕΧΝΟΛ. ξύλινο ή πλαστικό σχεδιαστικό όργανο, που το σχήμα του έχει πολλά τόξα με ποικίλες καμπυλότητες: χρησιμοποιείται για τη σχεδίαση καμπυλών, που δεν αποτελούν τόξα κύκλων ΣΥΝ. καμπυλόγραφο. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. curvigrphe (νόθο συνθ.)].

καμπυλοειδής, -ής, -ές [μετρ.] {καμπυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει (σχεδόν) καμπύλο σχήμα. — καμπυλοειδώς επίρρ. [μετρ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **καμπύλος**, -η, -ο αυτός που σχηματίζει καμπύλη: *γραμμή* ΣΥΝ. κυρτός ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*. [ETYM αρχ. < *καμπή* + *παραγ.* επίθημα -ύλος (βλ. λ.)]. καμπυλότητα (η) [αρχ.] {καμπυλοτήτων} 1. το να έχει κανείς καμπύλο σχήμα, να κυρτώνει: η ~ *σχήματος* | *κατασκευής* | *κυλινδρικής επιφάνειας* ΣΥΝ. κύρτωμα ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος 2. ο βαθμός στον οποίο κάτι είναι καμπύλο: *μεγάλη | μικρή ~ επιφάνειας*, καμπυλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μετρ.] {καμπύλω-σα, -θηκα, -μένος} * 1. (μετβ.) κάνω κάτι καμπύλο, γειρτό, του δίνω καμπύλο σχήμα: ~ *το ξύλο | το σίδερο | το κλαδί του δέντρου* || (μεσοπαθ.) *σε μερικούς κίονες τα περιγράμματα καμπυλώνονται ελαφρά στο κάτω μέρος* * 2. (αμετβ.) *σχηματίζω καμπύλη, γίνομαι κυρτός: στο σημείο αυτό η επιφάνεια του εδάφους καμπυλώνει*. καμπυλωτός, -ή, -ό [1872] αυτός που έχει καμπύλες: ~ *επιφάνεια*. καμψίσι (το) → καμψισίσι

καμφορά κ. καμφορά (η) ΧΗΜ. άχρωμη ή λευκή οργανική ένωση με χαρακτηριστικά έντονη και διαπεραστική οσμή, η οποία είτε παρασκευάζεται χημικά με τη μορφή λευκής κρυσταλλικής σκόνης εξαιρετικά πτητικής είτε λαμβάνεται από το καμφορέλαιο (βλ. λ.) ή από άλλα αιθέρια έλαια (λ.χ. λεβάντας, χαμομηλιού, δάφνης) με τη μορ-

φή διαφανούς εύθραυστης μάζας με λιπαρή υφή· χρησιμοποιείται στην ιατρική και τη φαρμακευτική ως πλαστικοποιητής, για την παραγωγή εντομοκτόνων, ως εντομοαπωθητικό, για την καταπολέμηση του σκόρου κ.λπ. [ETYM μεσν. < ιταλ. canfora < μεσν. λατ. camphora < αραβ. kāfir < μα-λαϊκό kāfir]. καμφορέλαιο (το) {καμφορελαί-ου | -ων} το αιθέριο έλαιο του καμφοροδέντρου, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή βερνικιών, στη θεραπευτική, ως λιπαντικό κ.λπ. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. huile de camphre]. καμφοροδέντρο (το) δέντρο που ευδοκμεί στην Ιαπωνία, από το οποίο παράγεται με απόσταξη η καμφορά. [ETYM Απόδ. του γαλλ. camphrier]. κάμψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. (λόγ.) το λήγισμα: *παρατηρείται ~ των μετάλλων λόγω τής υψηλής θερμοκρασίας* ΣΥΝ. κύρτωση, κα-μπύλωμα ΑΝΤ. ευθυγράμμιση, ίσιωμα 2. (για μέλη του σώματος) κάθε κίνηση με την οποία ένα άκρο ή μέρος άκρου ή η σπονδυλική στήλη απομακρύνεται από τη θέση τής έκτασης, ώστε να μικραίνει η γωνία ανάμεσα σε δύο γειτονικά οστά: ~ *τον γόνατον | το ποδιό | το αγκώνα | το κορμό* | τής *μέσης* ΑΝΤ. έκταση 3. **κάμψεις** (οι) γυμναστική άσκηση κατά την οποία πέφτει κανείς μπρούμυτα, μαζεύοντας τα χέρια δίπλα στον κορμό, με τις παλάμες στο έδαφος, δίπλα στους ώμους και ανασηκώνει και χαμηλώνει διαδοχικά το σώμα του, σπιριζόμενος μόνο στα χέρια του: *κάνω | παίρνω ~* ΣΥΝ. πουσάπς * 4. (μετβ.) η μείωση ή ελάττωση (μεγέθους, φαινομένου κ.λπ.): η ζήτηση *του προϊόντος παρουσιάζει ~* || ~ *των τιμών* (μείωση) στο *χρηματιστήριο* | τής *τιμής του γερμανικού μάρκου* | *των εξαγωγών* || ~ *τής κακοκαρίας* | *των κρουσμάτων βίας* ΣΥΝ. ύφεση, πτώση ΑΝΤ. ένταση, ενίσχυση, ανάκαμψη, αύξηση 5. (κάτι) η υποχώρηση, κυρ. λόγω τής άσκησης πίεσης: ~ *του φρονήματος* | τής *αδιαλλαξίας κάποιου* | τής *αντίστασης* | *των επιφυλάξεων*.

[ETYM < αρχ. κάμψις < κάμπτω. Η σμν. 4 είναι απόδ. του γαλλ. fléchissement (des grux)]. **καμώματα** (τα) [μεσν.] {καμωμάτων} 1. ό,τι κατασκευάζει, φτιάχνει κανείς: κυρ. στην παροιμ. ΦΡ. *τής νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά* βλ. λ. *νύχτα* 2. (ειδικότ.) ό,τι πράττει κανείς, το σύνολο των ενεργειών (κάποιου), οι πράξεις του: με *τα χθεσινά της ~ τρέχουμε όλοι και δεν προλαβαίνουμε!* || *τα μαβές τα ~ του κανακάρη σου*. ΣΥΝ. κατορθώματα 3. κάθε συμπεριφορά επιτηδευμένη και έντονη, που αποσκοπεί να τραβήξει την προσοχή, το ενδιαφέρον ή την περιέργεια (κάποιου) *περιέργα | ασταία | παιδίστικα | παιχνιδιάρικα* | *γυναικεία* (συνήθ. για τη δημιουργία ερωτικού ενδιαφέροντος) *κουτά ~* || *τι είναι αυτά τα ~ πάλι, πότε θα σοβαρευτείς*; ΣΥΝ. νάζια, πεισίματα. **καμωματού** (η) {καμωματούδες} γυναικία που κάνει καμώματα ΣΥΝ.

ναζιάρα, σκερτσόζα, παιχνιδιάρ. καμωμένος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που είναι πιασμένος για (κάτι): *νόμιζε πως ήταν ~ μόνο για μεγαλεία* 2. αυτός που έχει φτειαχτεί ή διαπραχθεί (από κάποιον): *όλα είναι καλά καμωμένα στη φύση* || *έργα καμωμένα με μεράκι και φαντασία* || «από τα πολλά που μου χεις καμωμένα δεν σε θέλω πια» (τραγ.) ΣΥΝ. φτειαγμένος, τελειομένος. **καμωνομα** ρ. αμετβ. ασηθ. {καμωθήκα} 1. υποκρίνομαι, παριστάνω (κάτι που δεν είμαι): *καμωνόταν τον άρρωστο, για να μην πάει στο σχολείο* || *καμωνότα τον ανήξερο* | τον *καμπόσο* | τον *κοιμισμένο* | τον *αδιάφορο* ΣΥΝ. προσποιούμαι 2. κάνω καμώματα, νάζια ΣΥΝ. ακκίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM < μεσν. *καμώνω* | -ομαι < αρχ. κάμνω, μέσο του αορ. β' *εκαμον* + -όνω], καν επίρρ. 1. (αρνητ.-εμφατ.) ούτε: *δεν ήξερε ~ τα βασικά* || *δεν μας είπε ~ πού πάει* 2. (εμφατ. μετά τα ούτε, χωρίς) καθόλου: *πέρασε από προστά μας κι ούτε ~ μας κοιτάζε* || *ούτε ~ το όνομα του δεν ξέρι να γράψει σωστά* || *έφυγε χωρίς ~ να μας αποχαιρετήσει* 3. (σπάν. με επανυλήνη) είτε... είτε, ή... ή: ~ *καλοί, ~ κακοί, όλοι θέλουν να διοριστούν*; ΣΥΝ. αμ.

[ETYM < αρχ. καν < φρ. *και αν* (με κρήση)]. Από την αρχική σμν. «ακόμη και» και τη χρήση του μορίου σε υποθ. προτάσεις, η λ. απέκτησε την αρνητική σμν. «καθόλου, ούτε». **καναβάτσο** (το) → **κανναβάτσο**

κα νάγιας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (για πρόσ.) ο παλιάνθρωπος: *ήταν ένας αδιάτακτος ~, που εκμεταλλεόταν τον κοσμάκη* ΣΥΝ. κάθαρμα, αχρείος.

[ETYM < βεν. canaglia < ιταλ. canaglia < cane «σκύλος» < λατ. canis]. **Καναδάς** (ο) (αγγλ. κ. γαλλ. Canada) κράτος τής Β. Αμερικής με πρωτεύουσα την Οτάβα, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Γαλλική και νόμισμα το δολάριο Καναδά. — Καναδός κ. (καθημ.) Καναδέζος (ο), Καναδή κ. (καθημ.) Καναδέζα (η), Καναδικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) Καναδέζικος, -η, -ο. [ETYM < αγγλ. Canada, πθ. < ινδιάν. canatha «άθροισμα καλυβών, συστοιχία καλυβόσπιτων»]. **κανακάρης** (ο) {κανακάρηδες} ο αγαπημένος και χαϊδεμένος γυιος, ο μεγαλωμένος με φροντίδα και περιποιήσεις: *έναν ~ τον έχουν και του κάνουν όλα τα χατίρια*.

[ETYM μεσν. < κανάκι (βλ. λ.) + *παραγ.* επίθημα -άρης]. **κανακάρισσα** (η) {κανακάρισσών} η αγαπημένη και χαϊδεμένη κόρη (συνήθ. η πρώτη). Επίσης (λαϊκ.) **κανακαρά**. **κανακεύω** ρ. μετβ. {κανάκε-γα, -μένος} 1. (για γονείς) ανατρέφω τα παιδιά μου με χάδια και ιδιαίτερη φροντίδα: *έτσι που τα κανακεύει τα παιδιά, θα τα χαλάσει!* 2. (γενικότ.) περιποιούμαι (κάποιον), του συμπεριφέρομαι με καλό, ευγενικό τρόπο, τον καλοπιάνω: *τι κάθεσαι και τον κανακεύεις, μίλησε του και λίγο αυστηρά!* || *πολύ κάνα-*

κεμένη την *έχει η μάνα της*. Επίσης κανακίζω [μεσν.]. — κανάκεμα (το) [μεσν.].
 [ETYM μεσν. < κανάκι (βλ. λ.)].
 κανάκι (το) {κανακ-ιού | -ιών} (κυρ. στον πληθ.) τα χάρδια, τα καλοπίσματα: *μεγάλωσαν το παιδί τους με πολλά ~*. [ETYM μεσν. < αρχ. κανάχη «ήχος μετάλλων και μουσικών οργάνων», ουσ. σχηματισμένο σε -αχή (πβ. στον-αχή «αναστεναγμός»), που προέρχεται από ΙΕ. *kan- «ήχο, τραγουδω», πβ. λατ. cano, γαλλ. chanter, ισπ. cantar, γοθθ. hana «κόκορας», γερμ. Hahn, αγγλ. hen «κότα» κ.ά. Η σημασιολ. μεταβολή μεταξύ των λ. *καναχή* και *κανάκι* είναι παράλληλη προς αυτή του ουσ. *χάδι* < μεσν. *ηγάδιον* «τραγουδών», υποκ. του αρχ. *ήκος*].

κανακίζω ρ. → κανακεύω
 καναλάρχης (ο) {καναλαρχών} (λαϊκ.) ιδιοκτήτης τηλεοπτικού σταθμού. [ETYM < κανάλι + -άρχης < άρχω].

κανάλι (το) {καναλ-ιού | -ιών} 1. ο τηλεοπτικός δίαυλος, στενή ζώνη συχνότητας, μέσα στην οποία είναι δυνατή η εκπομπή του σήματος τηλεοπτικού σταθμού: *ο τηλεοπτικός σταθμός της ΕΤ3 εκπέμπει στο ~ 31 στα UHF* (δηλ. στη συχνότητα 31) || *στο χωριό δεν πίνουν όλα τα ~* (δηλ. το σήμα των τηλεοπτικών σταθμών, τις συχνότητες εκπομπής τους) 2. (συνεκδ.) ο ραδιοφωνικός ή τηλεοπτικός σταθμός: *παρακολουθώ συστηματικά ένα ~ || σε ποιο ~ ακούω τις ειδήσεις; || το - εκπέμπει όλο το εικοσιτετράωρο || μεγάλο | σύγχρονο | μουσικό | τοπικό | εθνικό | ειδησεογραφικό ~ || για τηλεόραση που έχει πολλά ~* (μπορεί να αποθηκεύει τις συχνότητες πολλών τηλεοπτικών σταθμών)- ΦΡ. (α) *παίζω με τα κανάλια* πατώ συνεχώς τα κουμπιά επιλογής τηλεοπτικών σταθμών στο τηλεχειριστήριο αλλάζοντας διαρκώς σταθμό: *κάθεται μπροστά στην τηλεόραση και παίζει με τα κανάλια ΣΥΝ.* κώνω ζάπτιγκ (β) *αλλάζω κανάλι* επιλέγω διαφορετικό τηλεοπτικό σταθμό (με το τηλεχειριστήριο ή από τα αντίστοιχα κουμπιά της τηλεοπτικής συσκευής): *αν δεν σας αρέσουν οι εκπομπές μας, μην τις βλέπετε- αλλάζτε κανάλι!* 3. ΠΛΗΡΟΦ. ο δίαυλος μέσω του οποίου γίνεται η σύνδεση των λειτουργικών μονάδων ενός υπολογιστικού συστήματος 4. (μτρ.) ο τρόπος ή η διάδος επικοινωνίας, επαφής: *μέσα από το ~ του διαλόγου ανέλυσαν πολλά προβλήματα* · 5. κάθε βαθύ και μακρύ αλάκι, που χρησιμοποιείται για την παροχέτευση νερού, την αποστράγγιση ή την άρδευση μιας περιοχής 6. στενή θαλάσσια διάδοδος, που χρησιμοποιείται για την επικοινωνιακή σύνδεση μιας περιοχής, ως πέρασμα: τα ~ της Βενετίας 7. (ειδικότ.) η διώρυγα: το ~ του Σουέζ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρθμός*. — καναλάκι (το) (σημ. 2, 5).

[ETYM < μτγν. *κανάλιον* «θαλάσσιο πέρασμα» < λατ. canalis. Η σημ. του τηλεοπτικού διαύλου αποτελεί μεταφορά του αγγλ. channel].

καναλιάρω ρ. μετβ. {καναλιάρω-α, -ηκα, -μένος} (κυρ. στην πολιτική γλώσσα) κατευθύνω κάποιον/κάτι, ώστε να έχει συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς ή αντίδρασης: *παρά τις προσπάθειες τους δεν μπόρεσαν να καναλιάρουν τους αναστασιαστικούς ηγέτες ΣΥΝ.* χειραγωγώ, καθοδηγώ. — *καναλιάρωμα* (το). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. canaliser < canal (βλ. λ. *κανάλι*)].

καναπεδάκι (το) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο μικρός καναπές · 2. το ορεκτικό συμπιερωμένο ή αντιδραστικό: *παρά τις προσπάθειες τους δεν μπόρεσαν να καναλιάρουν τους αναστασιαστικούς ηγέτες ΣΥΝ.* χειραγωγώ, καθοδηγώ. — *καναλιάρωμα* (το). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. canaliser < canal (βλ. λ. *κανάλι*)].

καναπέδες (ο) {καναπέδες} το επίμηκες άνετο κάθισμα με ράχη και συνήθ. με μπράτσα, στο οποίο κάθονται πολλά άτομα: *το σαλόνι διαθέτει τρεις άνετους - || κλασικός | μοντέρνος | αναπαυτικός | λευκός | δερμάτινος | διθέσιος | τριθέσιος | σκαλιστός | ανατολίτικος ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδιάνειο*.

[ETYM. Αντιδιάν., < γαλλ. canapé < μεσν. λατ. canoreum < λατ. canoreum «κουνουπιέρα» < μτγν. *κανόπιον* «κρεβάτι με κουνουπιέρα», υποκ. του αρχ. *κάνωπι* «κουνουπίρι»].

κανάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό καναρίνι.
 καναρινής, -ιά, -ί {άκλ.} 1. αυτός που έχει το έντονο, φωτεινό, κιτρινωπό χρώμα του καναρινιού: *~ μπλουζάκι | μαντήλι* 2. *καναρινί* (το) το έντονο, φωτεινό κιτρινωπό χρώμα του καναρινιού.

καναρινί (το) {καναριν-ιού | -ιών} μικρό ωδικό πτηνό με κιτρινωπό φτέρωμα, που φέρεται με σπόρους (κανναβούρι) και το οποίο έρχεται οι άνθρωποι στα σπίτια σε κλουβί. — *κανάρα* (η), (υποκ.) καναρινάκι (το).

[ETYM < βεν. canarin < ισπ. canario < Canadas (islas) «Κανάριοι Νήσους», επειδή το καναρινί είναι ιθαγενές πτηνό αυτών των νησιών].

Κανάριοι Νήσοι (οι) {Καναρίων Νήσων} νησιωτικό σύμπλεγμα του Ατλαντικού Ωκεανού, κοντά στις ΒΔ. ακτές της Αφρικής, που ανήκει στην Ισπανία, με κυριότερες πόλεις τη Λας Πάλμας και την Τενερίφη. Επίσης Κανάρια Νησιά (τα).

[ETYM. Μεταφορά του ισπ. Canarias (Islas). Σύμφωνα με την πιο αξιόπιστη εκδοχή, η ονομασία ανάγεται στη λατ. λ. canis «σκύλος», επειδή οι Ρωμαίοι είχαν πληροφορηθεί ότι στα νησιά αυτά ζούσαν πολλά μεγάλα σκύλοι].

κάνας, καμιά, κάνα αντων. (προφορ.) 1. κανέννας: *να 'ταν και ~ σοβαρός άνθρωπος, να συζητήσεις μαζί του...*- ΦΡ. *κάνα δυο* κάποιος, μερικώς: *θα με βοηθήσουν ~ άνθρωποι* 2. (+ αριθμό, χρονική ένδειξη, αριθμητικό κ.λπ.) περίπου: *έφυγε κάνα μισάωρο πριν* || *-Πόσες πατάτες να βάλω; -Βάλε κάνα κιλό.* [ETYM. < κανέννας (με απλολογία). Βλ. λ. *καμείς*].

κανάτα (η) → καννάτα
 καννάτας (ο) → καννάτας
 κανάτι (το) → καννάτι

καμείς κ. κανέννας, καμιά κ. καμιά (παλαιότερ. ορθ. *καμμία*), κανένα αντρ. αντων. {κανενός (λαϊκ. θηλ. *καμιανής*)} 1. (αρνητ.) ούτε ένας: *~ δεν με γυρορίζει εδώ* || *- εφημερίδα δεν έγραψε για τον φόνο* || *δεν είδα κανέναν* || *δεν υπήρχε - ανακοίνωση στον τόγο* || *καμείς από τους γείτονες δεν αντέληφθη τους διαρρηκτές* || (+γεν. προσωπικής αντων.) *καμείς τους δεν αντέληφθη τίποτα* || *καμιά σας δεν αξίζει την υποτροφία* || *κανέννας μας* (από εμάς) *δεν είχε πια δυνάμεις ΣΥΝ.* (λόγ.) ουδείς ΑΝΤ. όλοι, οι πάντες: ΦΡ. (εκφραστ.) *με καμιά κυβέρνηση!* | *με κανέναν τρόπο* (για επιμονή άρνηση) ποτέ, ό,τι και αν συμβεί: *~ δεν θα ενδώσω στις απαιτήσεις τους!* || *δεν αλλάζω γνώμη ~!* ΣΥΝ. με τίποτα, (λόγ.) επ' ουδενί 2. κάποιος, όχι συγκεκριμένος, ένας (τυχαία): *υπάρχει κανέννας στον κήπο; || βρήκατε ~ λύση; || ας διαβάσουμε και κανένα βιβλίο!* ΦΡ. *καμιά φορά* (μεσν. φρ.) βλ. λ. *φορά* 3. (για ποσότητα ή αριθμό χωρίς σαφή προσδιορισμό) κάποιος, τουλάχιστον ένας: *πάμε να πιούμε κανένα ποτηράκι | καμιά μπιρίτσα || ήρθαμε ν' ακούσουμε κανένα τραγουδάκι | καμιά πενιά* 4. (για αόριστη αναφορά στο υποκείμενο) οποιοσδήποτε: *θα μπορούσε να πει καμείς ότι...* || *αν ήθελε καμείς να καταλάβει τι συμβαίνει, θα έπρεπε να γυροίσει το παρασκήνιο* 5. (+αριθμό, χρονική ένδειξη, αριθμητικό κ.λπ.) περίπου: *αγόρασε καμιά δεκαριά μπουκάλια μπύρα* || *θα ήταν καμιά εικοραριά νέοι* || *κέρδισε στα χαρτιά καμιά τριακοσαριά χιλιάδες* 6. (σε μειωτ. φρ., στις οποίες δηλώνεται σύγκριση ή αναλογία με πρόσωπο, ιδιότητα, πράγμα): *μήπως είσαι κανέννας χαζός και δεν καταλαβαίνεις; || δεν είναι και καμιά σφαλιά, για να γνύνηται έτσι* || *για κανένα σπουδαίο περνάει τον εαυτό του; || κανέννας Ωνάσης νομίζει ότι είναι και ζοδεύει τόσα;*

[ETYM. μεσν. < φρ. καν είν | *καν ένας*, που χρησιμοποιήθηκαν (όπως και σήμερα) με τις σημ. «τουλάχιστον ένας, κάποιος» και «ούτε ένας, ουδείς». Το θηλ. *καμιά* (μεσν.) < *καν μία* θα μπορούσε τυπικώς να γραφεί με δύο -μμ- (*καμμία, καμμία*) λόγω αφομοίωσης, αλλά η γραφή αυτή θα ήταν ουσιαστικώς εσφαλμένη, διότι τα διπλά σύμφωνα δεν προφέρονταν στη Μεσν. Ελληνική].

κανέλα (η) → καννέλα
 κανελής, -ιά, -ί → καννελής
 κανελονί, *κανελλόνι* (το) → καννελόνι
 κανέννας αντων. → κανεΐς
 κάνη (η) → κάννη

κानηφόρος, -ος, -ο (λόγ.) 1. αυτός που φέρει στους ώμους ή στο κεφάλι κάνιστρο 2. *κानηφόροι* (οι) οι παρθένες που κατά τις εορταστικές πομπές στην αρχαία Αθήνα έφεραν στα κεφάλια τους κάνιστρα, μέσα στα οποία ήταν τοποθετημένα τα ιερά σκείλη. [ETYM. αρχ. < *κάνων* «δοχείο, κάνιστρο» + *-φόρος* < φέρω]. Το αρχ. *κάνων* προέρχεται από το ουσ. *κάννη* «καλάμι» (βλ. λ.), δηλώνοντας το καλάθι που πλέκεται με καλάμια: συνδέεται με τα ομόφρ. *κάν-ιστρον, κάνναβη*].

κानηθαρίδα (η) σκαθάρι το οποίο εκκρίνει τη διεγερτική ουσία κानηθαρίδη: το σώμα του έχει λαμπρό πράσινο χρώμα με κινεές ανταύγειες: *αλλιώς ισπανική μύγα*. [ETYM. < αρχ. *κानθαρίς, -ίδος*, υποκ. του *κάνθαρος* (βλ. λ.)].

κानηθαρίδη (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ουσία η οποία εκκρίνεται από τις κानηθαρίδες: είναι ισχυρό δηλητήριο και χρησιμοποιείται για ιατρικούς σκοπούς και ως αροδιστακό.

κάνθαρος (ο) {κानθάρ-ου | -ων, -ους} 1. (λόγ.) το σκαθάρι (βλ. λ.) 2. το ψάρι σκαθάρι (βλ. λ.) 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο με βαθύ κοίλωμα, δύο κάθετες λαβές, που προεξέχουν από το χείλος του προς τα επάνω και φθάνουν στο κάτω μέρος της κοιλιάς του, και συνήθ. ψηλό στήριγμα με πλατιά βάση: το χρησιμοποιούσαν κυρ. στην οινόποση και ήταν σύμβολο του Διονύσου.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετόμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *κάνθων* «γάιδαρος», αν και ο μορφολογικός σχηματισμός δείχνει ότι η λ. ανήκει πθ. στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα].

κानθός (ο) ΑΝΑΤ. η εσωτερική και η εξωτερική γωνία του ματιού, το σημείο στο οποίο ενώνονται τα βλέφαρα (έσω και έξω κανθός). [ETYM. αρχ., αβεβ. ετόμου, πθ. < ΙΕ. *qan-tho- «καμψή, γωνία», πβ. ουαλ. cant «σιδερένια στεφάνη», ρουσ. kut «γωνία», λατ. cantus «σιδερένια στεφάνη» κ.ά. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα].

κανί (το) → καννί
 κανιβαλικό-, -ή, -ό → κανίβαλος

κानιβαλισμός (ο) [1883] 1. η τελετουργική ανθρωποφαγία, η οποία ήταν διαδεδομένη στις πρωτόγονες φυλές και η οποία αποσκοπούσε στην απόκτηση των ιδιοτήτων του νεκρού, στην απόκτηση μαγικών δυνάμεων, στη διατήρηση της ενότητας της ομάδας (στις περιπτώσεις που το θύμα ανήκε στην ίδια φυλή, ομάδα), καθώς και στην εκδίκαση των νεκρών και την οικειοποίηση ξένων ουσιών (όταν ο νεκρός ανήκε σε ξένη φυλή, ομάδα) (πβ. λ. *ανθρωποφαγία*) 2. (γενικότερ.) η ανθρωποφαγία 3. (μτρ.) η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από απανθρωπία και αγριότητα, από έλλειψη σεβασμού προς τον άνθρωπο: *ο - των δελτιών ειδήσεων μπροστά στον ανθρώπινο πόνο ΣΥΝ.* βαρβαρότητα 4. ΒΙΟΛ. η βίαιη συμπεριφορά ζώου, που επιτίθεται και κατατρώγει άτομα του ίδιου είδους: *στα μεγάλα εκτροφεία πουλερικών ορισμένα πουλιά εκδηλώνουν ~* (λόγω κακής ισορροπίας στην αναλογία των τροφών τους, υπερπληθυσμού ή σκηνρίας για αναζήτηση τροφής). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. cannibalism].

κानιβαλος (ο/η) {κानιβάλ-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που επιδιώκει σε κανιβαλισμό, ο ανθρωποφάγος 2. (ως επιθ. για ζώα) αυτός που τρώει άλλα άτομα του ίδιου είδους του: *ψάρι ~ 3*. (μτρ.) ο άνθρωπος που συμπεριφέρεται με τρόπο θηριώδη και απάνθρωπο ΣΥΝ. πρωτόγονος, απολίτιστος. — *κानιβαλικός, -ή, -ό*.

[ETYM. Μεταφορά του ισπ. canibal, λ. που πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Κολόμβο για τους ανθρωποφάγους κατοίκους της Καραϊβικής, παράλλ. τ. του caribal < carib, λ. της αρωκτικής γλώσσας, που σημαίνει «δύ'ατός, γενναίος»]. κánις (το) {άκλ.} μικρόσωμος σκύλος ράτσας με σγουρό τρίχωμα. — (υποκ.) κανισάκι (το).

[ETYM. < γαλλ. caniche < λατ. canis «σκύλος»]. κανίσκι (το) {κανισκ-ιού | -ιών} 1. μικρό καλάθι από καλάμι ή λυγαριά 2. πανέρι που περιέχει διάφορα αντικείμενα και στέλνεται ως δώρο σε γιορτές.

[ETYM. < αρχ. κανίσκιον, υποκ. του κάνεον «καλάθι, πανέρι», < κán-να | κánηη «καλάμι» (βλ.λ.)]. κανιστρο (το) {κανιστρ-ου | -ων} 1. το πλατύ και αβαθές πανέρι από καλάμι, λυγαριά ή πλαστικό: ~ γεμάτο λουλούδια | με φρέσκα ψωμάκια 2. μιτόνι, δοχείο για μεταφορά υγρών.

[ETYM. < μτγν. κánιστρον < αρχ. κάνεον «καλάθι, πανέρι» < κánνα | κánηη «καλάμι» (βλ.λ.)]. κανκάν (το) {άκλ.} ζωηρός και τολμηρός γαλλικός χορός του περισμένου αιώνα, που χορευόταν από κοπέλες επάνω στη σκηνή του καμαπαρέ οι οποίες ανασηκωναν και κουνούσαν τις μακριές τους φου-στές τινάζοντας ρυθμικά τα πόδια τους προς τα πάνω. [ETYM. < γαλλ. cancan, λ. της παιδικής γλώσσας για το ουσ. canard «πάπια»].

κανναβάτο (το) {χωρ. πληθ.} 1. το χοντρό ύφασμα από λινάρι, βαμβάκι και κάρναβι, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή σακίων, πανιών πλοίου, εσωτερικών επενδύσεων ανδρικών ρούχων κ.λπ. 2. το δάπεδο του ρινγκ, στο οποίο γίνονται αγώνες πυγμαχίας: *σάριασε τον αντίπαλο του στο ~*.

[ETYM. Αντιδάν., < μεσν. κανν[υ]βάσσον < ιταλ. canavaccio < λατ. cannabis < αρχ. κánναβις (βλ.λ.)]. κανναβέλιο (το) [1865] {κανναβελαί-ου | -ων} λάδι από σπόρους

κάρναβις, που χρησιμοποιείται ως ξηραντική ύλη στη ζωγραφική. κανναβείνος, -α, -ιο → κανναβί

κάρναβι (η) {χωρ. πληθ.} φυτό που μπορεί να φτάσει σε τέσσερα μέτρα ύψος, με φύλλα σε σχήμα παλάμης και μακρύ μίσχο, από τις ίνες των βλαστών του οποίου κατασκευάζονται κλωστές, σχοινιά, νήματα για στεγανοποίηση σε υδραυλικές εγκαταστάσεις κ.ά. από τους αδένες των φύλλων και των άκρων των κλαδιών μιας ποικιλίας καν-νάβις παράγεται το γασίς, ενώ από τα άλλα μέρη του βγαίνει η μαριχουάνα: *νιδική ~* (βλ.λ.). Επίσης (λόγ. κάρναβις {κάρναβις}). [ETYM. < αρχ. κánναβις, δάνειο ανατολικής προελ., πβ. σουμερ. kuniibu. Το λατ. cannabis προέρχεται από την Ελλην.]. καννάβι (το) {κάρναβ-ιού | -ιών} 1. η κάρναβι (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) η κλωστική ύλη του φυτού αυτού, που χρησιμοποιείται στην υφαντουργία και αλλού. — κανναβίνος, -η, -ο κ. κανναβίνος, -α, -ο κ. κανναβίσιος, -α, -ιο.

[ETYM. μεσν. < μτγν. καννάβιον, υποκ. του αρχ. κánναβις (βλ.λ.)]. κανναβίς (η) [μτγν] {κάρναβι-ός | -ες, -ών} ΒΟΓ. Ο σπόρος που προέρχεται από το φυτό της κάρναβις ΣΥΝ. κανναβούρι. κάρναβις (η) → κάρναβι κανναβόπανο (το) το κάρναβάτο (σημ. 1).

κάρναβος (ο) {κάρναβ-ού | -ων} ΑΡΧΙΤ. Ο χωρισμός μιας επιφάνειας για σχεδίαση συνήθ. σε κανονικά τετράγωνα: βοηθεί σχεδιαστικά και μετρικά στην οργάνωση της λειτουργίας, της μορφής και της κατασκευής ενός κτίσματος, συμβάλλοντας κυρ. στην αρμονία των αναλογιών του: *τριδιάστατος | τετραγωνικός | ορθογωνικός ~*. [ETYM. < αρχ. κán(ν)αβος «σχεδίο ανθρώπινου σώματος - ξύλινο πλαίσιο» < κánνα I-η (βλ.λ.) + σπάνιο παραγ. επίθημα -βος]. κανναβόσπορος (ο) ο σπόρος του ποώδους φυτού της κάρναβις. κανναβόσκοινο κ. κανναβόσκοινο (το) το σχοινί που είναι κατασκευασμένο από ίνες κάρναβις. κανναβούρι (το) {κάρναβουρ-ιού | -ιών} ο καρπός του φυτού της κάρναβις, ο οποίος χρησιμοποιείται ως τροφή για οδικά πτηνά. — κανναβουριά (η).

[ETYM. < μεσν. καννάβουριν, υποκ. του αρχ. κánναβις (βλ.λ.)]. καννάτα (η) {σχολ. ορθ. κανάτα} {κάρναταν} το μεγάλο πλατύστομο δοχείο από γυάλι, πήλο, πορσελάνη, πλαστικό κ.λπ., που χρησιμοποιείται στο τραπέζι για το σερβίρισμα του νερού και του κρασιού: *μια γυάλινη ~ με παγωμένο νερό ΣΥΝ. κροντήρι, μαστραπάς*. — (υποκ.) καννατούλα (η).

[ETYM. Αντιδάν., μεσν. < μεσν. λατ. cannata < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. κánνα/κánηη «καλάμι» (βλ.λ.)]. καννατάς (ο) {σχολ. ορθ. κανατάς} {κάρνατάδες} επαγγελματίας που

φτιάχνει ή/και εμπορεύεται καννάτες ΣΥΝ. σταμνάς. καννάτι (το) {σχολ. ορθ. κανάτι} {κάρνατ-ιού | -ιών} μικρή καννάτα: *έφερε ένα ~ νερό ΣΥΝ. λαγήνη, σταμνί-Φρ. βρέχει με το καννάτι βρέχει καταπρακτωδός*. — (υποκ.) καννατάκι (το). Καννέλα (η) (συνήθ. ορθ. Κανέλλα) γυναικείο όνομα. καννέλα (η) {σχολ. ορθ. κανέλα} {χωρ. γεν. πληθ.} 1. θαμνόμορφο αειθαλές δέντρο, ιθαγενές της Κεϋλάνης και γενικότερ. της ΝΑ. Ασίας, από τον φλοιό των βλαστών του οποίου παράγεται το φερόνυμο μπαχαρικό ΣΥΝ. καννέλοδεντρο 2. το μπαχαρικό που παράγεται από τον φλοιό των κλαδιών του παραπάνω δέντρου, το οποίο έχει ανοιχτό καφέ χρώμα, λεπτό ευχάριστο άρωμα, έντονη γεύση, χρησιμοποιείται ευρέως στη ζαχαροπλαστική και ως καρύκευμα σε πολλά μαγειρικά παρασκευάσματα και διατίθεται είτε σε μορφή σκόνης είτε σε μικρούς κυλίνδρους ή κομματάκια (από τον αποξηραμένο φλοιό του παραπάνω δέντρου): *καπουτσίνιο με ~ || κοπανισμένη ~ || έρπειαζε λαχταριστούς λουκουμάδες με μέλι και ~ || «στης Πάργας τον ανήφορο, - και γαρύφαλλο» (δημοτ. τραγ.)* ΦΡ. *από την πόλη έρχομαι και στην*

κορφή καννέλα για ασυνάρτητα λόγια, που δεν βγάζουν κανένα νόημα ΣΥΝ. τρία πουλάκια κάθονται.

[ETYM. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. cannella, υποκ. του λατ. canna «καλάμι» < αρχ. κánνα | κánηη «καλάμι» (βλ.λ.)].

κάννελις, -ιά, -ί {σχολ. ορθ. καννελίς} 1. αυτός που έχει το ανοιχτό καφέ χρώμα της καννέλας 2. καννελί (το) το ανοιχτό καφέ χρώμα της καννέλας. Επίσης καννελί {άκλ. επίθ.}. ΣΧΟΛΙΟ λ. χρώμα.

κάννελονι (το) {σχολ. ορθ. καννελόνι, συνήθ. ορθ. κανελλόνι} {κάννε-λον-ιού | -ιών} 1. μεγάλο κυλινδρικό ζυμαρικό 2. καννελόνια (τα) το φαγητό που παρασκευάζεται με τα παραπάνω ζυμαρικά, αφού γεμιστούν με κιμά και περιχυθούν με ντομάτα, τριμμένο τυρί και τριμμένη φρυγανιά.

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. cannelloni (πληθ.) < cannellone «σωλήνας» < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. κánνα | κánηη «καλάμι»].

Καννέλος (ο) (συνήθ. ορθ. Κανέλλος) ανδρικό όνομα. καννελόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα της καννέλας ΣΥΝ. καννελίς.

Κάννης (οι) {Καννών} πόλη της ΝΑ. Γαλλίας στην Κιανή Ακτή, γνωστή από το ετήσιο Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Cannes (οπτικό δάνειο) < προ Ι.Ε. *kan-«κύφος», καθώς η παλαιά πόλη κείται στους πρόποδες λόφου].

κάννη (η) {κάννων} ΣΤΡΑΤ. το χαλύβδινο κυλινδρικό τμήμα φερόμενου όπλου, μέσα από το οποίο περνά το βλήμα και εξεκοντίζεται προς τον στόχο: *μακριά | κοντή | διπλή ~ || του έβαλε την ~ του όπλου στον κρόταφο*.

[ETYM. < αρχ. κánνα | κánηη «καλάμι», δάνειο σμιτ. προελ., πβ. εβρ. qané, ακκəd. qanu κ.τ.δ. Από την αρχ. λ. κánηη έχουν προέλθει, είτε απευθείας είτε ως αντιδάνεια, αρκετές λ., π.χ. κánιστρο(ν), κανν-σκιο(ν), κánναβις, κανναβούρι, καννί(ον), καννέλα κ.ά.].

κάννι (το) {κάνν-ιού | -ιών} 1. ΕΚΚΛΗΣ. το στρογγυλό δοχείο με τον στενόμακρο κυλινδρικό λαμό, με το οποίο ο ιερέας ραντίζει τους πιστούς με μύρο 2. (λαϊκ.) καννιά (τα) τα μακριά και ψηλά πόδια: *μάζεψε λίγο τα ~ σου, μη σκοτάνει κανείς και πέσει ΣΥΝ. αριδες, σκέλα*.

[ETYM. < μεσν. καννίον, υποκ. του αρχ. κánνα | κánηη «καλάμι» (βλ.λ.)]. καννιβολισμός (ο) → καννιβολισμός

καννιβόλος (ο) → καννιβόλος καννοκιάλι (το) {κάννοκιάλ-ιού | -ιών} μικρό φορητό τηλεσκόπιο, που χρησιμοποιούν οι ναυτικοί ΣΥΝ. διόπτρα.

[ETYM. Νόθο συνθ. < ιταλ. cannocchiale «οπτικός σωλήνας» < cann-< λατ. canna < αρχ. κánνα | κánηη + occhiale (βλ. λ. κιάλι)].

κάννονι (το) {σχολ. ορθ. κανόνι} {κάννον-ιού | -ιών} 1. μεγάλο και βαρύ πυροβόλο όπλο, που εκτοξεύει σε μεγάλη απόσταση και σε σταθερή πορεία βλήματα μεγάλου διαμετρήματος (ώς και είκοσι εκατοστών), στηρίζεται πάνω στον κιλλίβαντα (βλ.λ.), όπου είναι προσαρμωμένη και η διάταξη σκοπευσιμής, διαθέτει δε μηχανισμό επαναφοράς του σωλήνα στην αρχική του θέση μετά τη βολή 2. (ειδικότ.-παλαιότ.) πυροβόλο όπλο, που είτε ήταν σταθερό είτε στηριζόταν σε βάση με τροχούς, αποτελείτο από έναν μακρύ πυροσωλήνα, μέσα στον οποίο τοποθετούνταν οι οβίδες και πυροδοτούνταν με φτιλί ΦΡ. *ρίχνω | βαράω κανόνι* αδυνατώ να ξεπληρώσω τα χρέη μου, χρεο-κοπώ: *πολλές επιχειρήσεις βάρεσαν κανόνι μέσα στον Δεκέμβρη* 3. (μτγ.) αυτός που είναι πολύ καλός στο έδαφος του: *ήταν ~ στα μαθηματικά || ήταν ένα αμάζι - 4. (μτφ.) υγιής, σε άριστη κατάσταση: ακολούθησε αυτή τη θεραπεία και σε δυο βδομάδες θα γίνεις | θα είσαι ~*. — (υποκ.) καννονάκι (το), (μεγεθ.) καννονάρα (η). [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < βεν. canon < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. κánνα | κánηη (βλ.λ.)].

κάννονια (η) {σχολ. ορθ. κανονιά} [μεσν] 1. η βολή του καννονιού 2. (συνεκδ.) ο δυνατός ήχος του καννονιοβολισμού.

κάννονιδι (το) {σχολ. ορθ. κανονίδι} {χωρ. γεν.} {λαϊκ.} οι συνεχείς βολές από καννονια: *έπεσε άγριο ~*.

κάννονιέρης (ο) {σχολ. ορθ. κανονιέρης} {κάννονιέρης} 1. ο καννονιοβολητής ΣΥΝ. πυροβολητής 2. (στο ποδόσφαιρο) ο παίκτης που επιτυγχάνει συχνά γκολ, τα περισσότερα της ομάδας του: *ο ~ τον γηπέδων ΣΥΝ. σκόρερ, γκολτζής*.

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. cannoniere < cannone < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. κánνα | κánηη (βλ.λ.)].

κάννονιοβολητής (ο) {σχολ. ορθ. κανονιοβολητής} [1847] στρατιώτης του πυροβολικού, που είναι υπεύθυνος για τον χειρισμό πυροβόλου όπλου ΣΥΝ. πυροβολητής.

κάννονιοβολισμός (ο) {σχολ. ορθ. κανονιοβολισμός} [1889] 1. η βολή καννονιού, γενικότερ. τηλεβόλου όπλου, η καννονια 2. οι συνεχείς βολές καννονιού ή καννονιών, το καννονίδι.

κάννονιοβολώ ρ. αμετβ. {σχολ. ορθ. κανονιοβολώ} [1897] {κάννονιο-βολείς... | καννονιοβόλησα} *ρίχνω βολές με κανόνι* [ETYM. < καννόνι + -βολώ < βόλλω (πβ. κ. βολή)].

κάννονιοστάσιο (το) {σχολ. ορθ. κανονιοστάσιο} {κάννονιοστάσι-ου | -ων} το οχηρό σημείο στο οποίο είναι στημένο ένα καννόνι ΣΥΝ. πυροβολείο.

[ETYM. < καννόνι + -στάσιο (< ίστημι, πβ. κ. στάσις), πβ. κ. εργο-στά-σιο, χοιρο-στάσιο, νοικο-στάσιο]. καννονιοστοιχία (η) {σχολ. ορθ. κανονιοστοιχία} [1876] {κάννονιο-στοιχίών} η σειρά παρατεταγμένων καννονιών. [ETYM < καννόνι + -στοιχία < στοιχος (βλ.λ.), απόδ. του γαλλ. batterie]. καννονιοφόρος (η) {σχολ. ορθ. κανονιοφόρος} [1822] το πολεμικό σκάφος που είναι εξοπλισμένο με ένα ή περισσότερα καννονια. καννοθυρίδα (η) {σχολ. ορθ. καννοθυρίδα} [1825] ΣΤΡΑΤ. το κoi-

λο άνοιγμα στα πλάγια πολυβολείου, μέσα από το οποίο βάλλει ένα πολυβόλο.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. embrasure]. καννούλα (η) (σχολ. ορθ.

καννούλα) (χωρ. γεν. πληθ.) μηχανισμός που αποτελείται από σωλήνα και στρόφιγγα και χρησιμοποιείται για τον έλεγχο τής εκροής υγρού (νερού, κρασιού κλπ.) από βαρέλι, δοχείο, δεξαμενή κ.ά. ΣΥΝ. κρουνοί, ρουμπινές, στρόφιγγα, βρύση. [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < λατ. canna, υποκ. του canna «καλάμι, σωλήνας» < αρχ. κάνα | κάνη «καλάμι». κανό (το) {άκλ.} 1. μακρόστενη ελαφριά βάρκα (που αρχικά φτεια-χνόταν από έναν κορμό δέντρου σκαμμένο κατά μήκος), με μυτερή, ανασηκωμένη, καμπυλωτή άκρη στην πρόμνη και την πλώρη, κινείται με κουπί που έχει μονή ή διπλή παλάμη (πλατιά άκρη), το οποίο δεν είναι προσαρμοσμένο σε σκαρμό, αλλά το χειρίζεται ο κωπηλάτης, για να δίνει στο πλοιάριο ώθηση και κατευθύνση: μονοθέσιο | διθέσιο ~ 2. (ειδικότ.) πλαστικό πλοιάριο σχήματος παρόμοιου με το παραπάνω χωρίς βαθύ άνοιγμα, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. στη θάλασσα για καλοκαιρινή ψυχαγωγία: ενοικιαζόμενα ~ στην παραλία 3. (συνεκδ.) άθλημα με κανό (σημ. 1) σε ήρεμα νερά (λίμνες, ποτάμια): καναδέζικο ~ (μονοθέσιο, διθέσιο ή ομαδικό με πηδαλιούχο) (πβ. λ. κανιάκ, πιρόγα). [ETYM. < γαλλ. canot < ισπ. canoa, λ. τής αραουκικής γλώσσας (των κατοίκων τής Καραϊβικής)].

κανονιάλι (το) → κανονιάλι
κανονάκι (το) λαϊκό, νυκτό μουσικό όργανο με σχήμα τραπέζιου και σπανιότερα τριγώνου, πάνω στο οποίο τετονίζονται χορδές, που πιάνονται με τα δάχτυλα (τα οποία φέρουν δαχτυλήθρες) ΣΥΝ. ψαλτήρι (πβ. κ. λ. σαντούρι).

[ETYM. Υποκ. του αρχ. κανών, -όνος στη μετρ. σημ. «μουσικό όργανο» (πβ. οκτάχορδος κανών, Πτολεμαίος)].

κανοναρχω κ. (λαϊκ.) καλοναρχω κ. καλαναρχώ ρ. αμετβ. {κανοναρχής... | κανοναρχισα} βοηθός ψάλτη, υπαγορεύοντας του μουσικά τους εκκλησιαστικούς ύμνους-ΦΡ. όπως τον κανοναρχής, ψέλνει για άτομα που υπακούουν άκριτα. — κανονάρχημα κ. καλονάρχημα κ. καλανάρχημα (το), κανονάρχος [μεσν.] κ. καλονάρχος κ. καλανάρχος (ο).

[ETYM. < μεσν. κανοναρχω < κανονάρχης < κανών + -άρχης < άρχω. ο τ. καλοναρχω (ήδη μεσν.) οφείλεται σε συμφωνική ανομοίωση, ενώ ο τ. καλαναρχώ (επίσης μεσν.) οφείλεται σε παρετυμολογική επίδραση τής λ. καλά].

κανόνας (ο) [μεσν.] 1. γενική αρχή, πρότυπο, υπόδειγμα, σύμφωνα με το οποίο σχηματίζεται, λειτουργεί ή κινείται κάτι: γραμματικός | φωνητικός | μαθηματικός | ηθικός - | θέτω | θεσιζώ | τηρώ | παραβαίνω τους ~ | συμμορφώνομαι με τους ~ 2. ΟΙΚΟΝ. (α) χρυσός κανόνας (κ. λόγ. χρυσός κανών) βλ. λ. χρυσός (β) νομισματικός κανόνας ή βάση του νομισματικού συστήματος μιας χώρας 3. (συνεκδ.) αρχή ή νόμος σύμφωνα με τα οποία πρέπει να γίνεται κάτι: οι ~ εύρυθμης λειτουργίας τής κοινωνίας | καλής συμπεριφοράς | υγιεινής | κυκλοφοριακής αγωγής | του Διεθνούς Δικαίου || δεν τηρούνται οι ~ του παιχιδιού | του ανταγωνισμού | τής ελεύθερης αγοράς 4. το γενικό μέτρο, ό,τι ισχύει στην πλειονότητα των περιπτώσεων: οι εξαιρέσεις επιβαίνουν τον ~ ΦΡ. κατά κανόνα συνήθως: ~ δεν επιβάλλονται αυστηρές ποινές ANTI. εξείρεση 5. το όργανο χάραξης ευθειών και μετρήσεως του μήκους: βαθμονομημένος | λογαριθμικός ~ ΣΥΝ. χάρακας 6. ΕΚΚΛΗΣ. (α) το σύνολο των βιβλίων τής Π.Δ. και τής Κ.Δ. που αναγορίστηκαν από την Εκκλησία ως θεόπνευστα, γνήσια {κανονικά ή πρωτοκανονικά βιβλία} (β) εκκλησιαστικός ύμνος, που αποτελείται από εννέα συνήθ. ωδές (γ) (στα μοναστήρια) η καθορισμένη προσευχή του μοναχού στο κελλί του, αλλά και το επιτίμιο που ορίζεται σε παρεκτρεπόμενο μοναχό-ΦΡ. ιερόι κανόνες οι αρχές, οι νόμοι, οι διατάξεις, τα ήθη και τα έθιμα που διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία τής Εκκλησίας (πβ. Κανονικό Δίκαιο, λ. κανονικός) 7. ΜΟΥΣ. μία από τις πιο απλές στην κατασκευή τής και τις πιο διαδεδομένες αντιστικτικές φόρμες, κατά την οποία μια μουσική γραμμή (φωνή) προηγείται παίζοντας μια μελωδία, ενώ μία ή περισσότερες άλλες ακολουθούν παίζοντας την ίδια μελωδία, αλλά με διαφορετά φάσεις ως προς την πρώτη: τρεις ~ για πιάνο || ~ τετράφωνος. Επίσης (λόγ.) κανών {κανόνος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. ιδιαιτερότητα, παρόνυμο.

[ETYM. < αρχ. κανών, -όνος < κάνα «καλάμι», οπότε η λ. κανών θα είχε αρχικός τή σημ. τής «καλάμινης ράβδου». Η λ. χρησιμοποιείται ως τεχν. όρ. στα μαθηματικά και στη μουσική, ενώ έλαβε και τη μεταφορική σημ. «πρότυπο, γενική αρχή». Στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία συνηθισμένος κανόνας ήταν η απαγγελία ύμνων, λ.χ. ο κανονιζόμενος αναλάμβανε να πει ορισμένες φορές το Άβε Μαρία, ή το Πάτερ Ημών. Στα μοναστήρια οι κανόνες αυτοί εκτελούνταν στον ίδιο χώρο από μοναχούς οι οποίοι απηγγέλλαν μεν τον ίδιο ύμνο, αλλά όχι ταυτόχρονα ο ένας με τον άλλον].

κανόνας (ο) {κανόνων} ΕΚΚΛΗΣ. η ποιή που επιβάλλει ο πνευματικός ως επιτίμιο σε εξομολογούμενο πιστό για την αμαρτία στην οποία έχει υποπέσει (βλ. κ. λ. κανόνας, σημ. 2γ). ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνυμο.

κανονί (το) → κανονί
κανονιά (η) → κανονιά
κανονιά (το) → κανονιά
κανονιέρης (ο) → κανονιέρης

κανονίζω ρ. μετβ. {κανονίσι-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καθορίζω τον τρόπο με τον οποίο θα λειτουργεί (κάτι), θέτω και τους κανόνες που ρυθμίζουν (κάτι): οι νόμοι κανονίζουν τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους || ποιος κανονίζει τι θα γίνει; (ποιος παίρνει τις αποφάσεις, ποιος διευθύνει) 2. βάζω (κάτι/κάποιον) σε ορισμένο πρόγραμμα, σε

τάξη ή σειρά: ~ την κυκλοφορία των οχημάτων || -τη συμπεριφορά μου ανάλογα με το περιβάλλον || ~ τα έξοδα μου με βάση τις ανάγκες μου 3. (κάθμ.) προετοιμάζω (κάτι), ρυθμίζω τις λεπτομέρειες του: ~ ταξίδι για το εξωτερικό | πάρτι | μαθητική εκδήλωση | φιλική συνάντηση ΣΥΝ. οργανώνω 4. ορίζω τον χρόνο τελέσεως (γεγονότος, εκδήλωσης κ.λπ.): κανόνισαν τον γάμο τους για τις 18 Ιουνίου || δεν κανόνισαν ακόμη το ραντεβού τους 5. έρχομαι σε συμφωνία (για την επίλυση προβλήματος, ρύθμιση εκκρεμοτήτας), τακτοποιώ: ~ ένα χρέος μου με την εφορία || ~ τους λογαριασμούς μου || ~ να πληρώσω με δόσεις || τα κανόνισαν μεταξύ τους (τα βρήκαν) (ο αόρ. κανονίστηκε) ρυθμίστηκε, έγινε, οριστικοποιήθηκε: Λοιπόν, ~! Δευτέρα πρωί-πρωί πάνεις δουλεύει! 6. (ειδικότ. για παρόνομες συμφωνίες) ρυθμίζω εκ των προτέρων με αθέμιτα μέσα (εξασφαλίζοντας την έκβαση, το αποτέλεσμα): κατηγορεί ότι κάποιος κανονίζουν τους αγώνες του πρωταθλήματος || τα είχαν κανονίσει από πριν ΣΥΝ. στήνω · 7. αναγκάζω (κάποιον) να συμμορφωθεί, να πειθαρχήσει (παρά τη θέληση του) σε κανόνα: κυρ. στη ΦΡ. θα σε κανονίσω θα σε κάνω να υπακούσεις, τιμωρώντας σε ή παίρνοντας εκδίκηση: ας μην κάνεις αυτό που σου λέω και ~ εγώ! ΣΥΝ. θα σε μάθω, θα σου δείξω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. [ETYM. αρχ. < κανών (βλ. λ. κανόνας)].

κανονικός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι σύμφωνα με κανόνα (νόμο, αρχή, απόφαση κ.λπ.), που προβλέπεται ή δικαιολογείται από κανόνα: ~ αερία | άδεια | αποδοχές | ενέργειες | παρέμβαση ΣΥΝ. νόμιμος, επιτρεπόμενος ANTI. αντικανονικός, παράτυπος 2. (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. (για τύπο) αυτός που ακολουθεί ορισμένο κανόνα ή, συχνά, ορισμένο κλιτικό (μορφολογικό) παράδειγμα: ~ σχηματισμός τής γενικής 3. αυτός που είναι αναμενόμενος, για τον οποίο υπάρχει προειδοποίηση, που δεν είναι έκτακτος ή ξαφνικός: πρόκειται για ~ διακοπή ρεϊμάτων-είχαν στείλει ειδοποίηση || ~ και έκτακτα όρομολόγια ΣΥΝ. προβλεπόμενος 4. αυτός που δεν αποκλίνει από τον μέσο όρο, από το συνηθισμένο: ~ ύψος | βάρος | διάπλαση | μάκρος ρούχου || πρόκειται για έναν ~ άνθρωπο, τίποτα το ιδιαίτερο ANTI. ξεχωριστός, εξαιρετικός 5. (ειδικότ.) ομαλός, κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι θεωρείται ανώμαλο, παρά φύσιν: αυτά δεν είναι ~ πράγματα || είναι κανονικός ή όχι; (μήπως είναι ομοφυλόφιλος;) 6. αυτός που εμφανίζει σταθερή τιμή, η οποία είτε έχει καθοριστεί ως φυσιολογική είτε επαναλαμβάνεται σταθερά και με τον ίδιο τρόπο: ~ σφυγμός | ανατομή | θερμοκρασία 7. αυτός που γίνεται με τον σωστό, αποδεκτό τρόπο: ~ παρκάρισμα | προετοιμασία αθλητή-κυρ. στο επίρρ. κανονικά: μίλα μου κανονικά, να σε καταλάβω || αν δεν κάθεται κανονικά, θα σε πονέσει η πλάτη σου 8. ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη συμβατική τιμή φυσικού μεγέθους, ελαφρώς μεταβαλλόμενο, την οποία λαμβάνουμε ως σημείο αναφοράς κατά τις μετρήσεις αυτού του μεγέθους από πείραμα: ~ ατμοσφαιρική πίεση-ΦΡ. κανονικές συνθήκες (συντομ. Κ.Σ.) βλ. λ. συνθήκη · 9. ΕΚΚΛΗΣ. (α) Κανονικό Δίκαιο το σύνολο των εκκλησιαστικών διατάξεων και πρακτικών, που αντλούν την ισχύ τους από τις συνοδικές αποφάσεις και την καθιερωμένη εκκλησιαστική πράξη (β) κανονικά βιβλία βλ. λ. κανόνας (σημ. 2α). — κανονικ-ά | -ώς [μετρ.] επίρρ.

[ETYM. μετρ. < αρχ. κανών. Οι λ. κανών - κανονίζω - κανονικός (πβ. γαλλ. règle - régulier) εμφανίζουν όλες την αρχική σημ. τής συμμορφώσεως προς συγκεκριμένο πρότυπο (αρχικός στον χώρο των μαθηματικών και τής τεχνοδικμής, αργότερα και σε άλλους τομείς). Η γενική σημ. «ρυθμιστική αρχή» (πβ. γαλλ. règle, αγγλ. rule) είναι επίσης αρχαία].

κανονικότητα (η) [1812] {κανονικότητων} 1. η ύπαρξη κανόνων και η τήρησή τους: υπάρχει ~ στην τήρηση του προγράμματος ΣΥΝ. συνέπεια, ομαλότητα 2. η εμφάνιση συμμετρίας, κανονικών, σταθερά επαναλαμβανόμενων στοιχείων: στη γλώσσα υπάρχουν κανονικότητες και αποκλίσεις. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. régularité].

κανονιοβολής (ο) → κανονιοβολητής
κανονιοβολισμός (ο) → κανονιοβολισμός
κανονιοβολώ ρ. → κανονιοβολώ
κανονιοστάσιο (το) → κανονιοστάσιο
κανονιοστοιχία (η) → κανονιοστοιχία
κανονιοφόρος (ο) → κανονιοφόρος
κανόνισμα (το) [μετρ.] {κανονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η τακτοποίηση (υποθέσεων): ασχολήθηκε με το ~ όλων των εκκρεμών θεμάτων ΣΥΝ. διακανονισμός, διευθέτηση, ρύθμιση.

κανονισμός (ο) [μετρ.] 1. το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τη λειτουργία θεσμού, οργανισμού, ιδρύματος κ.λπ.: ~ τής Βουλής | νοσοκομείου | πολυκατοικίας | σχολείου | σωματείου | εργασίας | κυκλοφορίας || εσωτερικός ~ (που ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ των μελών συνόλου) || ο ισχύων ~ || συμφωνεί με | αντικείται στον ~ 2. (συνεκδ.) το βιβλίο στο οποίο αναγράφονται οι κανόνες αυτοί: άνοιξε τον ~ στη σελίδα 20 · 3. η διευθέτηση μιας υπόθεσης ΣΥΝ. κανόνισμα · 4. (στην Ε.Ε.) (κανονικός) κανονισμός νομοθετική πράξη που εκδίδεται από τα όργανα τής Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει άμεση ισχύ και απόλυτα δεσμευτικό χαρακτήρα για όλα τα κράτη-μέλη' οι κοινοτικοί κανονισμοί δημιουργούν αυτόματα (χωρίς την ανάγκη ενσωμάτωσής τους στα εθνικά δίκαια με πολιτειακή πράξη) δικαιώματα και υποχρεώσεις στο πρόσωπο των πολιτών τους, αποτελούν δε πηγή του παράγωγου κοινοτικού δικαίου (πβ. λ. απόφαση, οδηγία).

κανονιστικός, -ή, -ό [μετρ.] 1. αυτός που αποσκοπεί στον κανονισμό, στη ρύθμιση: ~ διατάξεις | μέτρα | πλαίσιο 2. κανονιστικό διάταγμα το διάταγμα που αναφέρει και καθορίζει τις λεπτομέρειες τής εφαρμογής ενός νόμου. — κανονιστικ-ά | -ώς επίρρ., κανονιστικότη-τα (η).

κανονοθυρίδα (η) → κανονοθυρίδα

κανοτιέ (το) {άκλ.} ψάθινο καπέλο με σκληρό μπορ.

[ETYM. < γαλλ. (chapeau) canotier < canot «κανό»].

κάνουλα (η) → κίνουλα

κάνταδα (η) 1. λαϊκό τραγούδι με ερωτικό θέμα, που τραγουδιέται με συνοδεία εγγύθρον στους δρόμους. {κυκνθινές ~ 2. (ειδικότ.)} το τραγούδι που ένας ερωτευμένος τραγουδά ο ίδιος ή με τη βοήθεια άλλων μουσικών κάτω από το παράθυρο της αγαπημένης του: *κάθε βράδυ της έκανε ~ κάτω από το παράθυρο της*. — κανταδόρος (ο), κανταδόρικός, -η, -ο.

[ETYM. < βεν. cantada < cantare < λατ. canto «τραγουδώ» (παράλλ. τ. του αρχαιότερου cano)]. καντάρι κ. κατάρι (το) {κανταίρ-ιού | -ιών} 1. το σύνολο από πολύ λεπτά ζυμαρικά (σαν τις τρίχες των μαλλιών), που χρησιμοποιούνται κυρ. στη ζαχαροπλαστική 2. (συνεκδ.) γλυκό ταψιού με γέμιση από ψίχα αμυγδαλό ή καρυδιού και κανέλα, πλούσιο σε σιρόπι και με επικάλυψη από το παραπάνω υλικό (σημ. 1). [ETYM. < τουρκ. kadayıfı. κανταράκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) 1. (υποκ.) 2. μικρή ζυγαριά για μικρά βάρη (συνήθ. μέχρι 10 κιλά), η οποία αποτελείται από έναν γάντζο, στην άκρη του οποίου περνά κανείς το βάρος, ένα ελατήριο συνδεδεμένο με τον γάντζο και έναν δείκτη, ο οποίος, ανάλογα με το πόσο εκτείνεται το ελατήριο, κινείται πάνω σε βαθμονομημένο κανόνα. καντάρι (το) {κανταρ-ιού | -ιών} 1. (παλαιότ.) μονάδα βάρους ίση με 44 οκάδες (περ. 57 κιλά) ΣΥΝ. στατήρας 2. ζυγαριά αποτελούμενη από δύο μεταλλικούς δίσκους, που ενώνονται στα άκρα οριζόντια με διατεταγμένο σιδηρού κανόνα με αλυσίδα για τη μέτρηση των βαρών 3. για τη δόλωση μεγάλης ποσότητας από κάτω: (α) σε φρ. όπως *έχει λεφτά με το καντάρι* (είναι πολύ πλούσιος), *ρίχνει καντάρια* (βρέχει κα-ταρακτωδώς, ρίχνει καρεκλοπόδαρα) (β) (στον πληθ.) έχει *καντά-ρια γνόσεις* || «*ξέρει καντάρια μάσκες*» (ερμη.). [ETYM. μεσν. < ιταλ. cantare (ή τουρκ. kantar) < μγν. κεντηνάριον < λατ. centenarius < centum «εκατό»]. Κανταρτζής (ο) {κανταρτζήδες} ο κατασκευαστής κανταριών.

[ETYM. < τουρκ. kantarcı. κανάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. φωνητική σύνθεση, με χαρακτηριστικό της ότι τραγουδιέται από έναν ή περισσότερους σολίστες ή και χορωδία, κατά κανόνα με συνοδεία οργάνων αναπτύχθηκε στον 17ο αι. και διαμορφώθηκε στη μορφή που τη γνωρίζουμε σήμερα, δηλ. ως είδος μικρού ορατόριου, τον 18ο αι., κυρ. με τις καντάτες του Μπαχ· τα θέματα της είναι συνήθ. εκκλησιαστικά, αλλά υπάρχουν και κοσμικές καντάτες. [ETYM. < ιταλ. cantata < canno «τραγουδώ» < λατ. canto, παράλλ. τ. του cano]. καντέντσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. 1. μουσική πτώση, διαδοχή συγχορδιών η οποία, στην τονική αρμονία, οδηγεί την μουσική εξέλιξη σε μια κατάληξη, «πτώση» στην τονική συγχορδία 2. δεξιοτεχνικό κομμάτι, το οποίο παρεμβάλλεται ανάμεσα στις τελικές συγχορδίες ενός μουσικού κομματιού, διακόπτοντας έτσι και αφηγόντας μετέωρη για ένα διάστημα τη μουσική πτώση (κατ' επέκτ.), οποιοδήποτε δεξιοτεχνικό πέρασμα που διακόπτει τη μουσική ροή είτε στη φόρμα κεραιότου είτε και σε άλλες φόρμες, λ.χ. τη φόρμα σονάτας. [ETYM. < ιταλ. cadenza «πτώση» < μεσν. λατ. cadentia < λατ. μγν. cadens < ρ. cadere «πέφτω»]. καντήλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η κρεμαστή λυχνία που χρησιμοποιείται στις εκκλησίες και στα εικονοστάσια των σπιτιών· 2. φουσκάλια του δέρματος με πύον ή κοκκινίλα που προκαλείται από κάψιμο ή άλλο δερματικό ερεθισμό· ΦΡ. *βγάσω | πτάω καντήλες* (μτφ.) εξοργίζομαι με κάτι/κάποιον ή αισθάνομαι αποστροφή: *πτάωε καντήλες απ' τον θυμό του* || *όποτε ακούω τέτοια πράγματα*. — [ETYM. μεσν. < μγν. κανδήλη < λατ. candela < candeo «λάμπω, καίγομαι»]. καντηλιάνφτισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που φροντίζει για τον καθαρισμό και τον στολισμό του ναού, καθώς και για το άναμμα των καντηλιών και των πολυελαίων ΣΥΝ. νεοκόρος, καντηλιέρι κ. καντηλιέρι (το) {καντηλιερ-ιού | -ιών} 1. η επιτραπέζια λυχνία· 2. μεταλλικό σκεύος, πάνω στο οποίο τοποθετούνται τα αναμμένα κεριά στην εκκλησία ΣΥΝ. κηροπήγιο. [ETYM. μεσν. < βεν. candelier < λατ. candela < candeo «λάμπω, καίγομαι»]. καντηλιήθρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό μεταλλικό στήριγμα για το φιτίλι του καντηλιού.

[ETYM. < καντήλι + παραγ. επίθημα -ήθρα, πβ. *δαχτυλ-ήθρα, ουρήθρα, κρη-ήθρα*. καντήλι (το) {καντηλι-ιού | -ιών} η μικρή λυχνία που και με λάδι μπροστά από τα εικονίσματα των αγίων ή πάνω στους τάφους των νεκρών ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. *ακοίμω καντήλι* βλ. λ. *ακοίμωτος* (β) *σβήνει | σώνεται το καντήλι (κάποιου)* βλ. λ. *σβήνω* (αρκό) (γ) *μου ανάβουν τα καντήλια* βρίσκωμαι εκτός εαυτού, εξοργίζομαι ΣΥΝ. μου ανάβουν τα λαμπάκια (δ) *κατεβάζω καντήλια* βρίζω ασύστολα, χωρίς αιδώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μιτάτο, πεθαίνω*.

[ETYM. μεσν. < κανδήλιον, υποκ. του μγν. κανδήλη < λατ. candela < candeo «λάμπω, καίγομαι»]. καντηλιτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. 1. κατασκευή πάνω στην οποία στέκεται αυτός που χρωματίζει ή επισκευάζει ένα πλοίο 2. είδος ναυτικού κόμπου. [ETYM. < ιταλ. candelizza < ισπ. candeliza, υποκ. του candela (< λατ. candela, στη σημ. «κρηωμένος σπάγκος, σχοινί»].

καντιανισμός (ο) το φιλοσοφικό σύστημα του Καντ. [ETYM. < γερμ. Kantianismus, από το όνομα του Γερμανού φιλοσόφου Immanuel Kant (1724-1804)].

καντιανός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Γερμανό φιλόσοφο Ι. Καντ: ~ σύστημα | *θεωρία | φιλοσοφία | διδασκαλία* 2. (για πρόσ.) αυτός που αποδέχεται τη φιλοσοφία του Καντ. [ETYM. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. γερμ. kantianer, βλ. κ. *καντιανισμός*].

κάντινα (η) {δύσchr. καντινόν} 1. χώρος στον οποίο μπορεί να αγοράσει κανείς πρόχειρα φαγητά ή αναψυκτικά: η ~ *του σχολείου* | *του εργοστασίου* ΣΥΝ. κυλικείο 2. (ειδικότ.) ημιφορητό του οποίου το πίσω μέρος έχει διαμορφωθεί έτσι, ώστε να λειτουργεί ως χώρος παρασκευής και πόλησης πρόχειρου φαγητού (σουβλάκια, σάντουιτς, λουκάνικα κ.ά.) και αναψυκτικών, το οποίο σταθεμεί συνήθ. στις συμβολές μεγάλων οδών ή κοντά σε γήπεδα, νυχτερινά κέντρα ή εθνικές οδούς. [ETYM. < ιταλ. cantina < canto «γωνία» < λατ. cant(h)us «σιδερένια στεφάνη». Βλ. κ. *κανθός*].

κάντινι (το) {καντιν-ιού | -ιών} η χορδή μουσικού οργάνου που αποδίδει τον οξύτερο μουσικά ήχο· ΦΡ. (λαϊκ.) στο *κάντινι* (ι) σε ετοιμότητα: *είναι ~* (ii) (για ντύσιμο) *τέλεια, άνογα: «στολίστηκες κυρά μου, στην πένα, ~»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. στην τρία. [ETYM. < ιταλ. cantino (πληθ. cantini) < cantare «τραγουδώ»].

κάντινι κάμερα (η) 1. μικροσκοπική κάμερα (βλ. λ.), που χρησιμοποιείται για ανεπίσημες λήψεις, κυρ. προσόπων στις καθημερινές τους δραστηριότητες (συνήθ. χωρίς να το γνωρίζουν), ώστε να υπάρχει φυσικότητα στις σκηνές που γυρίζονται 2. (ειδικότ.) μικροσκοπική κάμερα που τοποθετείται σε συγκεκριμένα σημεία, όπου δεν μπορεί να τοποθετηθεί εύκολα μεγάλη μηχανή λήψεως, λ.χ. στο εσωτερικό δικτύων τέρματος ποδοσφαίρου ή στην κορυφή μετασκάτας. [ETYM. < αγγλ. candid camera < candid «αγνός, απροκατάλητος, άμεσος» + camera].

κάντιο (το) {κάντι-ου | -ων} ζάχαρη σε κρυστάλλους, που παράγεται από το ζαχαροκάλαμο. [ETYM. < μεσν. *κάντιον* < ιταλ. canti < араβ. qandī]. Καντόνα (η) πόλη και λιμάνι της ΝΑ. Κίνας. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Canton < κινεζ. Guangdong | Kwangtung «αχανής ανατολή» (ονομασία ολόκληρης της επαρχίας). Η πόλη φέρει το κινεζ. όνομα Guangzhou (< guang «φαιρός» + Zhou «περιοχή»)].

κάντονι (το) {κάντον-ιού | -ιών} 1. διοικητική περιφέρεια σε ορισμένες χώρες (π.χ. στη Γαλλία) 2. (ειδικότ.) καθεμιά από τις ομόσπονδες περιφέρειες που απαρτίζουν την Ελβετία. [ETYM. μεσν. < ιταλ. cantone < canto «γωνία» < λατ. cant(h)us «σιδερένια στεφάνη». Βλ. κ. *κανθός*].

κάντρο (ο) αρχιμουσικός σε σύνολο εκκλησιαστικής μουσικής: «ο *Μπαχ - του Αγίου Θωμά της Λειψίας*». Επίσης κάντρορας. [ETYM. < λατ. cantor, -oris «αιώδος, μουσουργός», βλ. κ. *κανάτα*].

κάντονι (το) {κάντον-ιού | -ιών} (διάλεκτ.) μικρό στενό δρομάκι, συνήθ. πλακόστρωτο. [ETYM. μεσν. < καντόνι (βλ. λ.)].

κάντονι (το) {άκλ.} επίπεδη επιφάνεια με υποδιαιρέσεις και αριθμητικές ενδείξεις: ~ *ρολογιού* | *αυτοκινήτου* | *τηλεφώνου*. [ETYM. < γαλλ. cadran < κινεζ. quadrans < λατ. quadrans, μγν. του quadrare «σχηματίζω τετράγωνο, είμαι συμμετρικός» < quadrum «τετράγωνο»].

κάντριλια κ. καθρύλια (η) 1. παλιός ευρωπαϊκός χορός που χορεύεται αντικριστά σε σχήμα τετραγώνου από τέσσερα ζευγάρια και απαρτίζεται από πέντε διαδοχικές κινήσεις ή κομμάτια 2. (συνεκδ.) η μουσική του παραπάνω χορευτικού είδους. [ETYM. < ιταλ. quadriglia «κουαρτέτο χορευτών» < quadro «τέσσερα»].

καντσονέτα (η) {σπάν. καντσονετών} ΜΟΥΣ. ιταλική φόρμα χορευτικού φωνητικού τραγουδιού του 16ου και του 17ου αι.· αργότερα, ο όρος χρησιμοποιήθηκε για το απλό, συνήθ. λαϊκό ή λαϊκότροπο τραγούδι, που τραγουδιόταν από ένα άτομο: *ναπολιτάνικες*. — [ETYM. < ιταλ. canzonetta, υποκ. του canzone «τραγούδι»].

κάνω ρ. μετβ. {έκανα κ. έκαμα, καμώθηκα, καμωμένος} 1. κατασκευάζω, φτιάχνω: ~ *έπιπλα από ξύλο* || - *κεντήματα* | *κατασκευές* 2. (α) εκτελώ, φέρω σε πέρας, εκπληρώνω: ~ *ότι μου λένε* || ~ *το χρέος* | *το καθήκον μου*· ΦΡ. (α) *κάνω τη δουλειά μου* δεν ανακατεύομαι σε ξένες υποθέσεις: *κάνε τη δουλειά σου και μην ανακατεύεσαι!* (β) *κάνω μισές δουλειές* δεν ολοκληρώνω (κάτι) που έχω αναλάβει ή που έχω αρχίσει να κάνω: *μην κάνεις μισές δουλειές*· *αφού σκουπίσεις, σφουγγάρισε κιόλας!* (β) *επιτυχγάνω, κατορθώνω*: με τα *κλάματα* δεν *κάνεις τίποτα* 3. ενεργώ (με συγκεκριμένο τρόπο): *πραγματοποιώ, διενεργώ*: ~ *έρευνα* | *ανακρίσεις* | *έλεγχο*· ΦΡ. (α) *τι κάνεις*: ως έκφραση χαιρετισμού, προκειμένου να ρωτήσουμε πόσο καλά είναι κανείς ΣΥΝ. *πώς είσαι*; (β) *κάνω ό,τι μου κανίσει* | *τού κεφαλιού μου* δεν δίνω σημασία στους άλλους, ενεργώ σύμφωνα με τη δική μου βούληση, όπως μου αρέσει: *κάνε ό,τι σου λέω, μην κάνεις τού κεφαλιού σου!* || *είναι εντελώς απείθαρχος*· *κάνει ό,τι του κανίσει* και *δεν λογαριάζει κανέναν!* (γ) *κάνω τα δικά μου* (i) ενεργώ όμως μου αρέσει (ii) επιδεικνύω περιεργή, ιδιόμορφη συμπεριφορά: *μην την παρεξηγείς*· *όταν πει λίγο, κάνει τα δικά της!* (δ) *κάνω το γούστο μου* | *το κέφι μου* (i) πραγματοποιώ τις προσωπικές μου επιθυμίες: *απόψε θέλω να κάνω το κέφι μου* (ii) ικανοποιώ τις προσωπικές μου επιθυμίες, χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν μου τους άλλους: *θα κάνει το κέφι του και μετά θα την παρατήσει* (ε) *κάνω ό,τι μου 'ρθει* | *ό,τι μου κατέβει* | *ό,τι μου περάσει απ' το μυαλό* ενεργώ επιπόλαια, αλόγιστα, παρορμητικά: Αυτό το *παιδί κάνει ό,τι του κατέβει!* *Ποτέ δεν σκέφτεται τις συνέπειες!* (στ) *(για) κάνε μου τη χάρη!* (με ασηπρό ύφος) προς κάποιον για να σταματήσει να *λέει* ή να *κάνει* κάτι που μας ενοχλεί: ~, σε *πάρα*·

καλό! Δεν έχω καμιά όρεξη για καβγάδες προεινιάτικα! || Λοιπόν, κάνε μου τη χάρη να ημερήσιες και τα ξαναλέμε αύριο! (ζ) **χάρη (σου | του | της...)** κάνω που... για να δείξουμε σε κάποιον ότι θέλουμε και τον εξυπηρετούμε, ενώ θα μπορούσαμε να μην τον εξυπηρετήσουμε: Ας μη διαμαρτυρείται, γιατί χάρη του κάνω που ασχολούμαι με το θέμα του! Θα μπορέσει να τον αφήσω να περιμένει μήνες, όπως οι υπόλοιποι (η) **κάνω χώρο | θέση | τόπο | παραπέρα | στην άκρη** μετακινούμαι, παραμερίζω, ώστε να δημιουργηθεί ο απαιτούμενος χώρος: *κάντε λίγο χώρο να καθίσω κι εγώ!* || *για κάνε στην άκρη να περάσω!* (θ) **(κάποιον) κάνουν ουρά** για πολλούς ανθρώπους που περιμένουν κάτι/κάποιον ο ένας πίσω από τον άλλον: *ουρά έκανε ο κόσμος έξω από το καμαρίνι της για να τη δει!* || (μτφ.) οι άντρες κάνουν ουρά για χάρη της (ι) **κάνω πίσω** (ι) κινούμαι προς τα πίσω: (σε παρκάρισμα) *κάνε λίγο πίσω, έχεις χώρο* (ii) υποχωρώ, κάμπτομαι: *μετά από πολλές πιέσεις, έκανε πίσω και δέχτηκε να συνεργαστεί* (ια) **κάνω κάποιον ταιρί μου** παντρεύομαι κάποιον (ιβ) **κάνω την καρδιά μου πέτρα**, σκληραίνω ψυχικά, συναισθηματικά, προσπαθώ να μην επηρεάζομαι, παραμερίζω από δυσμενείς εξελίξεις: *παρά τις δυστυχίες που τη βρήκαν, έκανε την καρδιά της πέτρα και συνέχισε το έργο της* (ιγ) **κάνω μετάνοιες (σε κάποιον)** ικετεύω (κάποιον), τον παρακαλώ για να συγχωρήσει: *τον 'κανε χίλιες μετάνοιες για να τον εξυπηρετήσει* (ιδ) **κάνω κομμάτια** (i) (~ κάτι) σπάζω κάτι σε μικρά κομμάτια, θρυμματίζω: *έριξε το βάζο κάτω και το 'κανε κομμάτια* (ii) θλιβώ, απογοητεύω (συνηθ. ερωτικά): *μου 'κανες την καρδιά κομμάτια* (iii) (~ κάποιον) τιμωρώ κάποιον αυστηρά: *αν σε πιάσω στα χέρια μου θα σε κάνω κομμάτια* (ιε) **κάνω τον σταυρό μου** (i) κάνω το σημείο του σταυρού, π.χ. όταν βρισκόμαι στην εκκλησία (ii) σε εκφράσεις που δηλώνουν μεγάλη αβίαση ή θαυμασμό για κάτι: *Να κάνω τον σταυρό μου!* Είναι δυνατόν να γίνονται τέτοια πράγματα; 4. διαπράττω: ~ φόνος | *έγκλημα | μια απαγωγή* 5. διοργανώνω: ~ *πάρτι | γιορτή | ρεβεγιόν | δεξίωση* ΦΡ. (μτφ.) **κάνω πάρτι** χαιρόμαι πάρα πολύ, πανηγυρίζω: *μαγειρεύαμε ψάρι σήμερα και οι γάτες θα κάνουν πάρτι!* 6. συγκροτώ, ιδρύω: ~ *κόμμα | σωματίο | σύλλογο* 7. γίνομαι αιτία (για κάτι), επιφέρω (συγκεκριμένη κατάσταση): ~ *κακό | καλό | ζημιά | καταστροφή* | *φασαρία*: ΦΡ. (α) **κάνω καλά** (i) (για γιατρό) *θ'ραπ'ώ* (ασθ'νή) (ii) (γενικά) αναλαμβάνω την ευθύνη: *από εδώ και πέρα, κάνε εσύ καλά μου - τον* (iii) ξεπερνώ κάποιον σε δύναμη, τον *Ύκω* στην πάλη: *δεν τον - τον Γιώργο, είναι ο πιο δυνατός στην τάξη* (β) **κάνω πιαμ | πάταγο | θόρυβο | θραύση** προκαλώ, εκπλήσσω: *μια ταινία που έκανε πάταγο* 8. (για τόπους, φυτά, ζώα) παράγω (ως προϊόν): η *πορτοκαλιά* δεν έκανε *πολλά πορτοκάλια φέτος* 9. (για ανθρώπους) φέρνω στον κόσμο παιδιά, γεννώ: θα κάνει *δίδυμα* 10. (α) (σε ΦΡ. όπως **κάνω τον δάσκαλο** | **τον βονθό** κ.λπ.) εξασκώ περιστασιακά συγκεκριμένο επάγγελμα, συγκεκριμένη δουλειά: *κάνω τον δάσκαλο σε επαγγελματικό σχολείο* (β) (κ. αμετβ.) σε παρελθοντικό χρόνο με κατηγορούμενο διετέλεσα, ημουν: *έκανε για πολλά χρόνια μηχανικός στα καρβάρια* 11. προσποιούμαι, παριστάνω (κάποιον άλλον ή κάτι άλλο) εξαπατώντας τους γύρω μου: *με έκανε τον φίλο και αποδείχθηκε ο χειρότερος εχθρός μας* || *κάνει την καθηγήτρια | τον γιατρό χωρίς να έχει δίπλωμα* || (κ. + ότι) *κάνει ότι κοιμάται* (δεν κοιμάται πραγματικά) ΦΡ. (α) **κάνω το κορόδο | την πάπια | τον ψόφιο κοριό** υποκρίνομαι ότι δεν καταλαβαίνω ή ότι δεν ξέρω τίποτα (σε μια υπόθεση), ώστε να μη μπλεχτώ σε αυτήν (β) **κάνω τον δύσκολο** εκδηλώνω επιφυλακτικότητα, απροθυμία 12. (για κινηματογραφικό ή θεατρικό ρόλο) υποδύομαι: *ποιος κάνει τον κακό σ'αυτή την ταινία;* 13. μιμνημι: ~ τη φωνή του *προέδρου | την υπογραφή του* | τα *γράμματα σου* 14. καθιστώ κάποιον κάτι: *με έκανε ευτυχιμένο*- ΦΡ. (α) **κάνω (κάποιον) σκοπούδι | κορηέι | τρεις παράδες** κατεξουσιάζω (β) τα **κάνω θάλασσα | αλάδα | μουσκεμα | μαντάρα** (i) έχω παταγωδή αποτυχία (ii) διαλύω τα πάντα (γ) τα **κάνω άνω-κάτω | γυαλιά-καρδιά | γης Μαδιάμ** προκαλώ αναστάτωση, επιφέρω καταστροφές, ισοπεδώνω τα πάντα (βλ. κ. λ. γη) (δ) **τον έκανε Χριστό | Θεό | άγιο** για θερμές παρακλήσεις που δεν εξακουίζονται (ε) **κάνω (κάποιον) λούτσα | μουσκεμα | παπί** καταβρέχω (κάποιον) με πολύ νερό, μουσκεύω (στ) **κάνω τα αδύνατα δυνατά** | **ό, τι περνάει από το χέρι μου** καταβάλλω κάθε δυνατή προσπάθεια (ζ) **κάνω (κάποιον) ό, τι θέλω** ελέγχω απόλυτα (κάποιον) ΣΥΝ. έχω το χεριού μου (η) **κάνω (κάποιον) αλοιφή** | **λειώμα** βλ. λ. *αλοιφή* (θ) **κάνω (κάποιον) τ' αλατιού** βλ. λ. *αλάτι* (ι) **κάνω (κάποιον) με τα κρεμμυδάκια** βλ. λ. *κρεμμύδι* (ια) **κάνω γνωστό ό,τι...** γνωστοποιώ, ανακοινώνω: «ο υπουργός Τύπου έκανε γνωστό ότι η κυβέρνηση αποφάσισε πόσες άδειες θα παραχωρηθούν» (εφημ.) (ιβ) **κάνω (κάποιον) άνθρωπο** συμμορφώνω (κάποιον), είτε εμφανισιακά είτε ως χαρακτήρα: *τον πήρε από τις τρώγλες όπου ζούσε και τον έκανε άνθρωπο* (ιγ) **κάνω (κάποιον) χόμα** | **λειώμα** καταρρακώνω, κάνω (κάποιον) να καταρρέσει ψυχολογικά: *του είχαν συμβεί πολλά δύσφρεστα στον τελευταίο καιρό, ήρθε κι αυτή η αρρώστια και τον έκανε χόμα* 15. υποθετώ σε μια θέση ως αποτέλεσμα εκλογής ή επιλογής μεταξύ άλλων υποψηφίων: η κυβέρνηση τον έκανε γραμματέα στο Υπουργείο Τουρισμού || *τον έκαναν διευθυντή της εφημερίδας* | *αρχηγό του κόμματος* 16. έχω συγκεκριμένη εντύπωση (για κάποιον), υπολογίζω κατά προσέγγιση: *πόσο την κάνεις;* || *για τι άνθρωπο τον κάνεις;* || (+για) *όποιος τον βλέπει για πρώτη φορά και δεν ξέρει την ηλικία του τον κάνει για σαραντάρη* 17. (για θρησκευτική τελετή) τελώ: ~ *γάμο | αγιασμό* | *ευχέλαιο* | *τρισάγιο* 18. (για αριθμητικές πράξεις, τριτοπρόσ. **κάνει, κάνουν**) ισούται, έχει τελικό εξαγόμενο: *ένα και ένα κάνουν δύο* 19. λύνω (άσκησι, πρόβλημα), τελειώνω (σχολική εργασία): *δεν έκανα τις ασκήσεις, γιατί ήταν δύσκολες* 20. καθαρίζω, συγχωρίζω, τακτοποιώ: ~ *το σπίτι* | *την κουζίνα* | *τα τζάμια* 21. ετοιμάζω ή παρασκευάζω (κάτι που τρώγεται ή πίνεται): ~ *μουσακά* | *μια ομελέτα* | *τα ψάρια τηγανητά* | *καφέ* | *κοκτέιλ*- επίσης σε ΦΡ. όπως

κάνω τα χαρτιά μου ετοιμάζω τα απαραίτητα δικαιολογητικά για να τα υποβάλω στην αρμόδια αρχή 22. συντάσσω (γραπτό κείμενο): - τη *διαθήκη μου* || *την έκθεση έκανε ο αρμόδιος υπουργός* 23. αποκτώ: ~ φίλους | *λεφτά* | *περιουσία*- επίσης σε ΦΡ. όπως **κάνω χρώμα** | **μάγουλα** | **κοιλίτσα** | **περιφέρεια**: *από το πολύ φαγητό έκανε κοιλίτσα* || *κάθισε αρκετή ώρα στον ήλιο και έκανε χρώμα* 24. πληρώνω, καλύπτω τα έξοδα: ~ τα εισιτήρια | *το τραπέζι* 25. ασχολούμαι με (κάτι) συστηματικά: ~ *κόλλωπι* | *υποβρύχιο ψάρεμα* | *ορειβάσια* 26. (+ουσ.) (λειτουργεί ως περίφραση του αντίστοιχου ρήματος): ~ *ταξίδια* (ταξιδεύω) || ~ *όνειρα* (ονειρεύομαι) || ~ *μια συζήτηση* (συζητώ) || - *λόγο για* (μιλώ για...) || - *χαρές* (χαιρόμαι) || ~ *την επεξεργασία* (επεξεργάζομαι) || ~ *βόλτα* (βολτάρω) || ~ *κάτι πράξη* (πραγματοποιώ) || ~ *προκοπή* (προκόβω) 27. (+να πρόταση) (α) σε ΦΡ. του τύπου **κάνω (κάποιον) να (κάνει κάτι)** (μεσν. φρ.) φέρνω σε ορισμένη κατάσταση, ενεργώ έτσι, ώστε κάποιος να πράξει κάτι: *τον έκανες να θυμάσει* | *να φύγει* | *να παραιτηθεί* (β) προσπαθώ να κάνω κάτι, βρίσκομαι στην αρχή μιας ενέργειας: *έκανε να σηκωθεί και ξανακάθισε από τους πόνους* || *μην κάνεις να φύγεις, γιατί θα το μετανιώσεις* (γ) φροντίζω, βοηθώ: *Παναγίτσα μου, κάνε να γυρίσει πίσω!* 28. ενεργώ, αντιδρώ, συμπεριφέρομαι με συγκεκριμένο τρόπο: ~ *σαν παιδί* | *σαν ώριμος άνθρωπος* || *έκανες λάθος που του αντιμίλησες* || *Μην κάνετε έτσι, βρε παιδιά!* *Δε χάρθηκε κι ο κόσμος!* ΦΡ. (α) **κάνω αμάν για...** | **σαν τρέλος για...** (οικ.) *κάνω για...* | επιθυμώ πάρα πολύ (β) **κάνω πώς και πώς** | **πώς και τι** χρησιμοποιώ όλα τα μέσα για την επίτευξη ενός σκοπού 29. (α) μένω για κάποιον χρονικό διάστημα: *έκανε πολλά χρόνια στο Παρίσι* (β) βρίσκομαι για ορισμένη χρονική περίοδο κάπου: *πού θα κάνετε Χριστούγεννα φέτος;* 30. (α) διανύω χρονικό διάστημα: *έκανε μια ώρα να μιλήσει* (β) καλύπτω (συγκεκριμένη απόσταση): *έκαναν ένα χιλιόμετρο σε τρεις ώρες* 31. κοστίζω, αξίζω, έχω χρηματική αξία: *το σακάκι κάνει 50.000 δραχμές* || *πόσο κάνουν τα παπούτσια;* || *κάνει μια περιουσία* (για κάτι πολύ ακριβό) ΣΥΝ. στοιχίζω 32. (α) (+για) έχω τις προϋποθέσεις, είμαι κατάλληλος (για κάτι): *κάνει για δάσκαλος, γιατί αγαπάει τα παιδιά* (β) ταιριάζω: *μαζί δεν κάνουνε και χώρια δεν μπορούνε* || *σου κάνει αυτή η φουόστα;* 33. ακολουθώ συγκεκριμένη κατεύθυνση: ~ *ευθεία* | *δεξιά* | *αριστερά* 34. (για γραμματικούς τύπους) σχηματίζομαι, λέγομαι: *πώς κάνει αυτό το ρήμα στον μέλλοντα;* 35. (για καιρικές συνθήκες): επικρατεί, είναι, έχει: *κάνει ζέση* | *κρύο* | *συννεφιά* 36. (συνηθ.) με αρνητ. ή ερωτημ. πρότασεις): επιτρέπεται, πρέπει: *δεν κάνει να λες ψέματα* | *να καπνίζεις πολύ* | *να πίνεις αλκοόλ στην ηλικία σου* || *κάνει να μω;* · ΦΡ. (α) το **κάνω** | **κάνω έρωτα** (μεσν. φρ.) συνουσιάζομαι (β) τα **κάνω** | **κάνω (τα) κακά μου** αφοδεύω: *από τον φόβο του τα έκανε πάνω του* (νε χέστηκε από τον φόβο του) (γ) **έχει να κάνει (με κάτι)** έχει σχέση (με κάτι): *το πρόβλημα της ξηρασίας έχει να κάνει με την ανομβρία της φετινής περιόδου* (δ) **το ίδιο κάνει** κάτι έχει την ίδια αξία, δεν διαφέρει (ε) **το ίδιο μου κάνει** για μένα δεν υπάρχει διαφορά: *είτε έρθτε εσείς στο σπίτι μας είτε έρθουμε εμείς στο δικό σας* ~ (στ) *έχω να κάνω (με κάποιον)* αντιμετωπίζω (κάποιον) (ζ) **κάνω ταμείο** (για υπάλληλο) μετρώ εισπράξεις και έξοδα (η) **κάνω ψιλά** αποκτώ κέρματα ή χαρτονομίσματα μικρότερης αξίας, δίνοντας χαρτονομίσματα μεγαλύτερης αξίας (θ) **κάνω** | **βάζω (κάποιον) στην άκρη** βλ. λ. *άκρη* (ι) **μου κάνει (κάποιος)** (κάποιος) είναι κατάλληλος για να εκπληρώσω τον δικό μου στόχο (ια) (οικ.) **την κάνω φεύγω**, την κοπανώ: *μολις κατάλαβε ότι δεν τον βλέπει κανείς, την έκανε*. Επίσης (σπάν.) **κάνω**.

ΣΧΟΛΙΟ λ. δημιουργώ, θυμώνω, τελώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. **κάνω**, με απολοποίηση του συμπλέγματος -μν-. Το **κάνω** είχε αρχικός τη σημ. «εργάζομαι, καταπονομάω (από την εργασία)» και ανάγεται σε θ. *kam-na-, μηδενισμ. Βαθμ. του Ι.Ε. διούλλ. θ. *kamā-, που συνδ. με σανκρ. sam-nl-ε «εργάζομαι, κοπιάζω», ίσως και με μεσ. ιρλ. cuma «φροντίζω». Ομοίρρ. *κάμα-τος, κομ-ώ* (πβ. νοσοκόμος), *κομ-ίζω, κομ-ώεις* κ.ά. Ήδη μεσν. είναι η χρήση του κόμου σε συνδυασμό με ουσιαστικά για τον σχηματισμό περιφραστικών εκφρολών, λ.χ. *κάνω αναφορά* | *απόφαση* | *απόλυση*. Επίσης πλήθος νεοελληνικών φρ. έχουν μεσν. αφετηρία, λ.χ. *κάνω καρδιά, κάνω κομμάτια, κάνω μετάνοιες, κάνω (ο)πίσω, κάνω πέτρα την καρδιά, κάνω πράξη, κάνω προκοπή, κάνω τον σταυρό μου, κάνω ταιρί* κ.ά. Η φρ. (δεν) *έχει να κάνει* είναι ξενισμός, από το αγγλ. it has (nothing) to do (with)...

κάνω: συνώνυμα. Μια σειρά ρημάτων της Ν. Ελληνικής δηλώνουν ενέργεια ή πράξη (με ή χωρίς αντικείμενο) και κατασκευή. Το ρήμα που σήμερα έφθασε να δηλώνει και τις τρεις σημασίες είναι το **κάνω** (ξεκίνησε από το αρχ. **κάνω** που σημαίνει «κατασκευάζω» και «κοπιάζω»). Το **κάνω** είναι «λέξη-λάσπηγο» που χρησιμοποιείται για πλήθος χρήσεων και στη θέση πολλών άλλων ρημάτων (βλ. λ. *απολεξικοποιημένο ρήμα*). Στην προκειμένη περίπτωση, χρησιμοποιείται σε απλούστερο λόγο (παλιότερα και «εν ονοματί της δημοτικής» προς αποφυγή λογύτερων λέξεων) αντί όλων των συνωνύμων ρημάτων που δηλώνουν ενέργεια, πράξη ή κατασκευή. Δύο από αυτά τα ρήματα, το **ενεργώ** και το **δρω**, δηλώνουν αμετάβλητη ενέργεια (χωρίς αντικείμενο του ρήματος): *Κατάλαβε τον κίνδυνο και έδρασε σωστά - Είναι πολύ επιδέξιος και ενεργεί αστραπιαία*. Τα ρήματα πρώττω (λογιότερης χρήσεως) και **διαπράττω** (κακόσημο) και, κυρίως, τα **ενεργώ**, **διεξέρω**, **πραγματοποιώ** και **επιτελώ** είναι μεταβατικά ρήματα (παίρνουν αντικείμενο): *Πρώττω το καθήκον μου - Διέπραξε βαρύ έγκλημα - Η Επιτροπή θα διενεργήσει τις εξετάσεις των υποψηφίων - Οι αρχές διεξέρουν τίτάνιο αγώνα εναντίον των εμπόρων ναρκωτικών - Οι διαδολήτες θα πραγματοποιήσουν συγκέντρωση στα προπύλαια του Πανεπιστημίου - Επιτελεί σημαντικό έργο για τη χώρα*. Τέλος, τα ρήματα *κατασκευάζω* και *φτεαί(χ)νω* (< μεσν. *ευθειάζω* «διορθώνω» < ευθύς) δηλώ-

νουν κατασκευή, επεξεργασία και πρόσδοση συγκεκριμένης μορφής ή λειτουργίας σε κάτι: *Κατασκευάζουν αυτοκίνητα προηγμένης τεχνολογίας - Έφταιξαν αγάλματα από πηλό.* Ας σημειωθεί εδώ η κατάχρηση που γίνεται σήμερα του δημιουργώ συχνά με τη σημασία του κάνω (βλ. λ. *δημιουργώ*). Επίσης, σημειώτεον ότι τα παραπάνω ρήματα (με την ίδια ή παραλλαγμένη σημασία) είναι η-δη αρχαία, εκτός του πραγματοποιώ (1833) και του φτειά(χ)νω

κωνών (ο) → κανόνας
 καολίνης (ο) {χωρ. πληθ.} μαλακή λευκή άργιλος, που αποτελεί το κύριο συστατικό για την παρασκευή τής κινεζικής ή άλλων ειδών πορσελάνης. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. kaolin < κινεζ. gāo lǐng «ψηλός λόφος»].

καουμπόης (ο) {καουμπόηδες}, καουμπόισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθέναν από τους καβαλάρηδες που οδηγούσαν κοπάδια αγελάδων στην αμερικανική Δύση και έχουν γίνει θρυλικό κυρ. από τις ταινίες γουέστερν. Επίσης κάου-μπίοι (ο) {άκλ.}. [ETYM. < αμερ. cowboy < αγγλ. cow «αγελάδα» + boy «αγόρι»].

καουμπόικος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) καμποικός 1. αυτός που σχετίζεται με τον καουμπόη 2. **καουμπόικο** (το) η ταινία γουέστερν (βλ.λ.). — καουμπόικα επίρρ.

καουμπούλικοι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-συνήθ. μειωτ.) η επιθετική και ανιάδης συμπεριφορά.

καούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η αίσθηση καγίματος σε σημείο του σώματος, η οποία προκαλείται από τροφή ή άλλον εξωτερικό ερεθισμό: ~ στο *στομάχι* ΣΥΝ. καήλα, κάημο ΦΡ. *έχω μια καούρα (να...)* (ειρων.) ούτε που μου περνάει από το μυαλό, δεν θέλω καθόλου: - Δεν σε *κάλεσαν στη γιορτή; - Ξέρεις, είχα κι εγώ μια καούρα...* ΣΥΝ. μου είναι αδιάφορο.

[ETYM. < θ. κα- + (< καίω) + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. θολ-ούρα, χασ-ούρα, χαιρετ-ούρα].

καουτσούκ (το) {άκλ.} ελαστικό προϊόν, το οποίο παράγεται από τον παχύρρευστο χυμό ορισμένων φυτών (φυσικό καουτσούκ) ή ως προϊόν χημικών αντιδράσεων κυρ. σε βιομηχανική κλίμακα (συνθετικό ή τεχνητό καουτσούκ). — **καουτσουκέσιος**, -ια, -ιο. [ETYM. < γαλλ. caoutchouc (οπτικό δάνειο) < ισπ. caucho < caocho (λ. των ιθαγενών του Ισημερινού) «ξύλο που διλιξεί»].

καουτσουκόδεντρο (το) δέντρο της Ν. Αφρικής, που καλλιεργείται σε φυτείες και αποτελεί την κύρια πηγή του φυσικού καουτσούκ.

Κ.Α.Π. (η) Κοινή Αγροτική Πολιτική.

κάπα (το) → κάππα

κάπα (η) {δύοσχ. καπών} 1. χοντρό πανωφόρι από μαλλί προβάτου ή κατσίκας, με κουκούλα και χωρίς μανίκια, το οποίο φορούν χωρικοί, κυρ. βοσκοί, για προστασία από το κρύο 2. γυναικείο φαρδύ και μακρύ πανωφόρι, χωρίς μανίκια ΣΥΝ. μέρτα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία, ομόσηχα*. [ETYM. μεσων. < λατ. capra].

καπάκι (το) {καπακ-ιού | -ιών} 1. σκέπασμα δοχείου, σκευός της φιάλης: βιδωτό ~ || ~ *κασσαρόλας* ΣΥΝ. κάλυμμα, επικάλυμμα ΦΡ. (α) *κώλησε ο τέντζερης και βρήκε 10 καπάκι* για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος βρίσκει τον όμοιο του, κάποιον που του ταιριάζει (συνήθ. ειρων.) ΣΥΝ. βρήκε ο Φίλιππος τον Ναθαναήλ (β) *φέρνω (κάποιον) καπάκι* κάνω (κάποιον) να συμφωνήσει μαζί μου, να ενεργήσει όπως θέλω, τον τονιμάρω, τον καταφέρνω: του τα 'πε έτσι, του τα 'πε *αλλιώς, στο τέλος τον έφερε καπάκι* 2. (οικ., ως επίρρ.) αμέσως μετά: με το που θα *τελειώσω τις σπουδές, θα πάω ~ στρατό*. [ETYM. < τουρκ. kapak].

καπακίωνο ρ. μετβ. {καπάκω-σα, -θηκα, -μένος} 1. σκεπάζω (ένα άνοιγμα) με καπάκι 2. *πέφτω πάνω σε κάτι και το καλύπτω με το σώμα μου: ο *περματοφιλάκας καπακίωσε τη μάλα** 3. (μτφ.) επιτυγχάνω να υπερिशώσω (έναντι κάποιου) (συνά με δόλια και αθέμιτα μέσα), τον κάνω να βρεθεί σε υποδεέστερη θέση ΣΥΝ. καπελώνω 4. (μτφ.) αποκρύπτω, συγκαλύπτω (κάτι) από το φως τής δημοσιότητας: ~ *μια υπόθεση | ένα ζήτημα*. — καπακίωμα (το).

καπακωτός, -ή, -ό αυτός που καλύπτεται με καπάκι ~ *βαζάκι*.

καπαμάς (ο) {καπαμάδες} φαγητό από αρνίσιο ή μοσχαρίσιο κρέας με ντομάτα και μπαχαρικά. [ETYM. < τουρκ. kapama < ρ. kapamak «κλείνω, σκεπάζω»].

καπάνταης (ο) {καπανταήδες} (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) αρχηγός σπείρας νταήδων 2. (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που κάνει τον ζόρικο, που εμπλέκεται σε έριδες παριστάνοντας τον παλληκαρά. [ETYM. < τουρκ. kabadayi].

κάπαρη (η) → κάππαρη

καπαρντίνα (η) → καπαρντίνα

καπαρο (το) η προκαταβολή που δίνεται ως εγγύηση για την εξασφάλιση αγοραπωλησιών ή μισθώσεων: *παίρνω | δίνω* ~ ΣΥΝ. αρραβώνας.

[ETYM. < ιταλ. caparra < capro «κεφάλι, κεφάλαιο» (< λατ. caput, -itis) + agra «εγγύηση» (< μτγν. λατ. agra, συγκεκριμένος τ. του λατ. apatabo < αρχ. *άρραβόν*, βλ.λ.)].

καπαρώνο ρ. μετβ. {καπαρώ-σα, -θηκα, -μένος} (οικ.) εξασφαλίζω (κάτι) δίνοντας προκαταβολή ΣΥΝ. κλείνω, αγκαζάρω. — καπαρώμα (το).

καπάτσος, -α, -ο αυτός που κατορθώνει να τα βγάλει πέρα και να αντιπαρέρχειται κάθε δυσκολία με την εξυπνάδα και την πονηρία του: ~ *γυναίκα | επιχειρηματίας* ΣΥΝ. καταφερτζής, επιτηδείος, επιδέξιος, ικανός. — καπατσούνη (η). [ETYM. < ιταλ. carapace < λατ. carapax < caprio «λαμβάνω, παίρνω»].

Κ.Α.Π.Ε. (το) Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (εποπτεύεται από το Υπουργείο Ενέργειας).

καπελάδικο (το) κατάσταση κατασκευής, επιδιόρθωσης ή πώλησης καπέλων ΣΥΝ. (λόγ.) πιλοποίηση, πιλοποίηση.

καπελαδόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλο σγήματος καπέλο, που καλύπτει ολόκληρο σχεδόν το πρόσωπο. [ETYM. < βεν. capeladura, βλ. κ. καπέλο].

καπέλας (ο) {καπελάδες}, καπελού (η) {καπελούδες} πρόσωπο που κατασκευάζει, επιδιορθώνει ή πουλάει καπέλα.

καπέλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} αυτός που έχει καπηλειό, ταβέρνα όπου σερβίρεται βαρελίσιο κρασί: *βάλε μας, κάπελα, κρασί!* ΣΥΝ. ταβερνιάρης.

[ETYM. < αρχ. *κάπηλος* (βλ.λ.) «ταβερνιάρης», όπου η μεταβολή -ε- < -η- οφείλεται σε επίδραση του -λ- (πβ. κ. θηλιά - θελιά)].

καπελιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κουτί στρογγυλό σχήματος από χαρτί, πλαστικό ή δέρμα, που χρησιμοποιείται ως συσκευασία φύλαξης και μεταφοράς καπέλων. [ETYM. < ιταλ. cappelliera < cappello].

καπελίνα (η) γυναικείο καπέλο με μεγάλο γύρο.

[ETYM. < ιταλ. cappellina < cappello].

καπελίνο (το) το μικρό καπέλο. [ETYM. < ιταλ. cappellino, υποκ. του ουσ. cappello].

καπέλο (το) 1. εξάρτημα τής ανδρικής και γυναικείας ενδυμασίας (διαφόρων σχημάτων και σχεδίων), που φορείται στο κεφάλι για λόγους αισθητικούς, πρακτικούς (προστασία από το κρύο, τον ήλιο) ή λειτουργικούς (δηλωτικό αξιώματος, επαγγελματός κ.λπ.) ΣΥΝ. (λόγ.) πύλος ΦΡ. (α) *βγάλω (σε κάποιον) το καπέλο* αναγνωρίζω την αξία και την υπεροχή (κάποιου), τον παραδέχομαι: *αν *καταφέρεις να τον πείσεις, εγώ θα σου βγάλω το καπέλο** (β) *άλλο καπέλο* βλ. λ. *άλλος* ΣΥΝ. έτερον εκάτερον (γ) *παίρνω το καπέλο | καπελάκι μου και φεύγω* ως απειλή σε (κάποιον) ότι θα φύγει, ότι δεν θα διαστύσει να το κάνει: *αν επικρατήσει αυτή η γραμμή στην εταιρεία, εγώ ~!* 2. η πέρα από τα νόμιμα και επιτρεπτά όρια αύξηση τής τιμής ενός εμπορεύματος για την επίτευξη του μέγιστου δυνατού κέρδους: *βάζω ~ στα φρούτα* || *πουλάω λαχανικά με ~*. — καπελάκι (το) (σημ. 1).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.

[ETYM. < ιταλ. cappello < δημωδ. λατ. *cappellus < λατ. capra «κάλυμμα κεφαλής»].

καπελώνω ρ. μετβ. {καπέλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) φοράω καπέλο στο κεφάλι (κάποιου) · 2. (μτφ.) επιβάλλω την άποψη μου εις βάρος των άλλων, καπηλεύομαι, εκμεταλλεύομαι τις προσπάθειες ή τη δράση άλλων προς όφελος μου: *οι φοιτητικές παρατάξεις *καπηλώνουν* ότι *καπελώνονται* από τα κόμματα που τις υποστηρίζουν* || ~ *μια οργάνωση | συζήτηση | την υπονηφιότητα του *δημάρχου* | την *εκλογή** · 3. (για τις τιμές των προϊόντων) *βάζω καπέλο στα εμπορεύματα, κερδοσκοπώ εις βάρος του καταναλωτή*. — καπέλωμα (το).

Καπερναούμ (η) {άκλ.} αρχαία πόλη τής Παλαιστίνης στη Γαλιλαία, στην οποία δίδαξε ο Ιησούς Χριστός.

[ETYM. < μτγν. *Καπερναούμ* | *Καφαρναούμ* < εβρ. Kefar-Nahum «χωριό του Ναούμ» (η λ. *Ναούμ* αποτελεί κύριο όνομα, που σημαίνει «παρηγορία, ανακούφιση») < kefar «χωριό» + nahum «παρηγορία, ανακούφιση»].

καπ(ε)τάν- (ο) (λαϊκ.) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων, σε προσφωνήσεις ναυτικών ή οπλαρχηγών: *καπ(ε)τάν-Ανδρέα, καπ(ε)τάν-Νικόλα* ΦΡ. *καπετάν-φασαρίας* πρόσωπο που κάνει μεγάλη φασαρία και προκαλεί διαρκή αναστάτωση στους γύρω του: ο ~ τής *τάξης!* ΣΥΝ. ταραχοποιός. [ETYM. Βλ. λ. *καπετάνιος*].

καπετανάτο (το) 1. ΙΣΤ. (στην Τουρκοκρατία) το αξίωμα του καπετάνιου, που είχε υπό τη δικαιοδοσία του ένοπλους άνδρες 2. (συνεκδ.) η εδαφική περιοχή όπου ασκούσε την εξουσία του ο καπετάνιος 3. (μτφ.) το πεδίο δράσης ή ο χώρος όπου έχει κανείς απόλυτο έλεγχο: *μερικοί στο κόμμα έχουν δικό τους ~ και δεν ακούνε κανέναν*.

καπετάνιος (ο) {λαϊκ. καπετανίαιοι} 1. (στην Τουρκοκρατία) ο αρχηγός σώματος ενόπλιων ανδρών, ο οπλαρχηγός · 2. ο κυβερνήτης πλοίου, ο πλοίαρχος: *πρώτος | δεύτερος* - || ο ~ *είναι στο τιμόνι και ο λοστρόμος στη μηχανή* ΦΡ. (παροιμ.) ο *καλός ο καπετάνιος στη φουρτούνα φαίνεται* βλ. λ. *φουρτούνα*.

[ETYM. μεσων. < βεν. capetanio (όπως και *καπετάνος* < βεν. capetano) < μεσων. λατ. caripaneus «ο επί κεφαλής» < λατ. caput, -itis «κεφαλή»). Όμοια αρχή έχει και ο τίτλος *καπετάνω* Βυζαντινού αξιωματούχου και διοικητή επαρχιών, που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. κατά και επάνω. Η λ. έχει ευρεία ευρωπαϊκή παρουσία, πβ. αγγλ. captain, γαλλ. capitain, ισπ. capitán, σερβ. capetan κ.ά. ο τ. *καπετάν* πιβ. < τουρκ. kaptan* kapudan (πβ. *καπουδάν πασάς* = ναύαρχος) < βεν. capitania.

καπετανίσσα (η) {σπάν. καπετανισσών} 1. η σύζυγος του πλοίαρχου ή του οπλαρχηγού · 2. γυναίκα καπετάνιος 3. η карабокурица.

καπετανλίκι (το) {καπετανλίκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το αξίωμα και η εξουσία του καπετάνιου · 2. το σύνολο των καπετανιών, των οπλαρχηγών. Κ.Α.Π.Η. (το) Κέντρο Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων.

καπηλεία (η) {καπηλειών} 1. η αθέμιτη και αισχροκερδής εμπορική συναλλαγή ΣΥΝ. αισχροκέρδεια 2. (ειδικότ.) αθέμιτη εκμετάλλευση, κυρ. ευγενών ιδεωδών, για την επίτευξη ίδιου οφέλους: η ~ τής *θρησκείας | τής πατριδας | τής ελευθερίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία*. [ETYM. αοχ. < *καπηλεύω* (βλ.λ.)]. καπηλειό (το) ταβέρνα όπου σερβίρεται κυρ. βαρελίσιο κρασί ΣΥΝ. οινομυγειρείο, κουτούκι. [ETYM. μεσων. < αρχ. *καπηλειόν* < *κάπηλος* «ταβερνιάρης» (βλ.λ.)].

καπηλεύομαι ρ. αμετβ. {καπηλεύτηκα (λόγ. -θηκα)} εκμεταλλεύομαι (κυρ. ιδεώδη, ιδανικά κ.λπ.) για ιδιοτελείς σκοπούς ~ *την ιδέα τής πατριδας | την προσφορά των ανώνυμων αγωνιστών* ΣΥΝ. καταχρώ-

73

μαι, εμπορεύομαι. — καπήλευση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδολογία, εκμεταλλεύομαι*.

[ETYM₂ < αρχ. *καπήλεύω* «εμπορεύομαι - κάνω ασχροκερδείς συναλλαγές» < *κάπηλος* (βλ. λ.)].

καπηλευτής (ο) [μτγν.], *καπηλεύτρια* (η) {καπηλευτριών} πρόσωπο που εκμεταλλεύεται αδιάστακα κάθε υψηλή ιδεώδες, για να αποκομίσει δικά του οφέλη-κάπηλος. — καπηλευτικός, -ή, -ό [αρχ.].

καπηλικός, -ή, -ό 1. (παίν.) αυτός που σχετίζεται με τον κάπηλο 2. (συνεκδ.) βάνανους, χυδαίος; η ~ *συμπεριφορά του ενόχλησε όλους τους παριστάμενους* || ~ *ύβρεις* | *λόγια*.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με το οινοποίηση», < *κάπηλος* (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

κάπηλος (ο/η) {καπήλ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που δεν διστάζει να εκμεταλλευθεί ευγενή και υψηλά ιδεώδη ή δύσκολες καταστάσεις για ιδιοτελείς σκοπούς.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «μικρέμπορος - οινοπώλης», αββ. ετόμου, πθ. < *κάπη* «κουτί» < I.E. *kap- «λαμβάνω, παίρνω», πβ. λατ. carpio, carabilis «ακόνο» (> γαλλ. carable(ε, γοτθ. hafjan «παίρνω», γερμ. haben «έχω», αγγλ. have κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κάπτω* «καταβροχθίζω, καταπίνω». Κατ' άλλη άποψη, η λ. *κάπηλος* αποτελεί δάνειο, όπως και το συνώνυμο λατ. capro, «οπίς»].

-κάπηλος β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών, που δηλώνουν πρόσωπο το οποίο εκμεταλλεύεται αυτό που δηλώνει το α' συνθετικό για ιδιοτελείς σκοπούς: *ιερο-κάπηλος, αρχαιο-κάπηλος, πολε-μο-κάπηλος, πατριδο-κάπηλος*.

καπικί (το) {καπικ-ιού | -ιών} (παλαιότ.) ρωσικό νόμισμα αξίας ίσης προς το ένα εκατοστό του ρουβλίου.

[ETYM. < ρωσ. koréjka < korj «ακόντιο, δόρυ», που ονομάστηκε έτσι, επειδή το πρώτο που κόπηκε (από τον τσάρο Ιβάν Δ' τον Τρομερό) απεικόνιζε έναν ιππέα με ακόντιο].

καπίστρι (το) {καπίστρ-ιού | -ιών} λουρί που περνιέται στο κεφάλι υποζυγίου, για να το ελέγχει ο αναβάτης (πβ. λ. *χαλινάρι*): Φρ. *σέρνω* | *τραβώ (κάποιον) από το καπίστρι* κάνω (κάποιον) ό, τι θέλω, του επιβάλλωμαι καθ' ολοκληρίαν.

[ETYM. < μτγν. *καπίστριον* λατ. capistrum < capistro].

καπίστρων ρ. μετβ. {καπίστρω-σα, -θηκα, -μένος} περνώ το καπίστρι στο υποζύγιο ΑΝΤ. ξεκαπίστρώνω. — καπίστρωμα (το).

καπιτάλι (το) {χωρ. γεν.} ΤΥΠΟΓΡ. (συνήθ. σε πληθ.) κεφαλαίο γράμμα, μικρότερο σε μέγεθος από τα κεφαλαία που χρησιμοποιούνται στο υπόλοιπο κείμενο.

[ETYM. < γαλλ. (lettre) capitale «κεφαλαίο (γράμμα)» + υποκ. επίθημα -άκι].

καπιτάλιος (ο) (ειρων.) πρόσωπο που ασπάζεται τον καπιταλισμό ή ζει σύμφωνα με τις αρχές του συνήθ. για αυτούς που κερδίζουν πολλά χρήματα και τα ξοδεύουν επιδεικτικά. [ETYM; < *καπιταλ(ιστής)* + μεγεθ. επίθημα -ας].

καπιτάλι (το) {καπιτάλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το χρηματικό ποσό, το κεφάλαιο.

[ETYM. < ιταλ. capitale, βλ. κ. *καπιταλισμός*].

καπιταλισμός (ο) 1. η κεφαλαιοκρατία (βλ. λ.) 2. *κρατικομονοπω-λιακός καπιταλισμός* (στη μαρξιστική θεωρία) μορφή καπιταλισμού που χαρακτηρίζεται από τη συνένωση της δύναμης των καπιταλιστικών μονοπωλίων με τη δύναμη του κράτους, του οποίου ο οικονομικός ρόλος ενισχύεται με την άμεση ρυθμιστική του παρέμβαση στη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου (ειδικότ.) στάδιο στο οποίο οδηγήθηκε το καπιταλιστικό σύστημα μετά την οικονομική κρίση του 1929 και 1930 (βλ. κ. λ. *κράχ.*), για να εξισορροπήσει τις αντιθέσεις που δημιουργήθηκαν από την εντελώς ελεύθερη λειτουργία της αγοράς *αλλιώς ώριμος καπιταλισμός*.

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. capitalisme < capital < λατ. capitalis < caput «κεφάλι». Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. του αγγλ. statemonopoly capitalism].

καπιταλιστής (ο), **καπιταλίστρια** (η) {καπιταλιστριών} κεφαλαίο-κράτης (βλ. λ.). Επίσης (μειωτ.) καπιταλίστας (ο). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. capitaliste].

καπιταλιστικός, -ή, -ό αυτός που διέπεται από τις βασικές αρχές του καπιταλισμού, κεφαλαιοκρατικός: ~ σύστημα | κοινωνία | *οικονομία*.

καπιτονέ (το) {άκλ.} 1. ύφασμα από μετάξι ή λινό 2. δύο κομμάτια υφάσματος σε μορφή παλτώματος με μαλακό συνθετικό υλικό ανάμεσα (πχ. υαλοβάμβακα), για να δίνει όγκο, που είναι γαζωμένα έτσι, ώστε να σχηματίζουν συνήθ. ρόμβους.

[ETYM < γαλλ. capitonné, μτχ. τ. του ρ. capitonner < capiton < ιταλ. capitone < λατ. capito «αυτός που έχει μεγάλο κεφάλι» (< caput, -itis «κεφάλι»)].

Καπιτώλιο (το) {Καπιτωλίου} 1. ΙΣΤ. λόφος της αρχαίας Ρώμης, στον οποίο είχαν χτιστεί ναοί, καθώς και η ακρόπολη της πόλης 2. ΠΟΛΙΤ. το μέγαρο συνεδριάσεων του Κογκρέσου των Η.Π.Α. [ETYM. < λατ. Capitolium (< caput «κεφάλι»), από τον ναό του Διός Καπιτωλίου, ο οποίος υψωνόταν στον ομόνομο λόφο].

καπιτάμιος (ο) {καπιτάμιδες} λεπτό φύλο από καλής ποιότητας ξύλο, που επικολάται στην επιφάνεια επίπλων κατασκευασμένων από πιο φθηνό υλικό.

[ETYM. < τουρκ. kaplama].

καπλάι (το) {καπλάν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. η τίγρη 2. (μτφ.) αυτός που δεν δαμάζεται εύκολα, ο σκληρός και γενναίος. [ETYM < τουρκ. kaplan].

καπλάντιος ρ. μετβ. {καπλάντις-α, -θηκα, -μένος} 1. επικαλύ-πτω επιφάνεια με καπλαμά 2. (ειδικότ.) γτίνω πάπλωμα με σεντόνι. — καπλάντισμα (το).

[ETYM. < τουρκ. kapladim, αόρ. του ρ. kaplamak].

καπνά (τα) → **καπνός**
 κάπνα (η) {χωρ. πληθ.} σύννεφα καπνού, η αιθάλη: ~ *από το τζάκι* | *το μαγκάκι*. **καπναγωγός**, -ός, -ό [1853] 1. αυτός μέσα από τον οποίο διοχετεύεται ο καπνός: ~ *σωλήνας* 2. **καπναγός** (ο) η καπνοδόχος, καπναποθήκη (η) [1890] {καπναποθηκών} αποθήκη για τη συγκέντρωση και τη φύλαξη των καπνών.

καπνός (ο) {καπνάδες} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που ασχολείται με την καλλιέργεια και την κατεργασία των φύλλων του καπνού 2. παραγωγός ή έμπορος καπνών.

καπνελαίο (το) [μτγν.] {καπνελαίου} {χωρ. πληθ.} λάδι από τα σπέρματα του καπνού.

καπνέμπορος (ο/η) [1892] {καπνεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εμπορεύεται καπνά. Επίσης (λαϊκότ.) καπνέμπορας (ο). — καπνέμπορα (το), καπνεμπορικός, -ή, -ό [1892].

καπνεργάτης (ο) {καπνεργατών}, **καπνεργάτρια** (η) {καπνεργα-τριών} ο εργάτης που ασχολείται στη συγκέντρωση και την κατεργασία των φύλλων του καπνού. Επίσης καπνεργάτισσα (η) {καπνεργατισσών}.

καπνεργατικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στους καπνεργάτες και την εργασία τους: ~ *ταμείο* | *απεργία* 2. **καπνεργατικά** (τα) η αμοιβή των καπνεργατών, τα χρήματα που καταβάλλονται για την κατεργασία των καπνών.

καπνεργοστάσιο (το) [1883] {καπνεργοστασί-ου | -ων} το εργοστάσιο επεξεργασίας και κοπής των φύλλων καπνού για την παραγωγή τσιγάρων.

καπνιά (η) 1. μαύρη ανθρακώδης ουσία που παράγεται κατά την ατελή καύση άνθρακα, ξύλου ή λαδιού και επικάθεται σε επιφάνειες μαυρίζοντας τις: η ~ *της καμινάδας* 2. (γενικότ.) η μοντέρου που σχηματίζεται πάνω σε διάφορες επιφάνειες από τον καπνό ΣΥΝ. κάπνα, φούμο.

καπνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κάπνισ-α, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. εισπνέω και εκπνέω από το στόμα τον καπνό (από τσιγάρο, πίπα, πούρο ή άλλη επεξεργασμένη μορφή των φύλλων καπνού): ~ *10 τσιγάρα την ημέρα* | *πούρα Αβάνας* | *αρωματικό καπνό σε γαργιέ* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουμάρο 2. γεμίω ή μαυρίζω μια επιφάνεια με καπνό ή κάπνα: *καπνίζοντας ουρανός* || *τα αμαξίδια κεριά καπνίζουν τα έπιπλα και το ταβάνι* || «*Καπνισμένο τσουνκάκι*» (ποιητική συλλογή του Γ. Ρίτσου) || *το μελίσι* (για να μην τιμωθούν οι μέλισσες κατά τη συλλογή του μελιού) 3. (κρέας, ψάρι κ.λπ.) επεξεργάζομαι και συντηρώ ορισμένες τροφές για μεγάλο χρονικό διάστημα με την έκθεση τους στην επίδραση καπνού από φωτιά: ~ *κρέας χοιρινό* ♦ (αμετβ.) 4. βγάζω καπνό προς τα έξω, αναδίδω καπνό: *το τζάκι καπνίζει* || *τα βρεγμένα ξύλα καπνίζουν* 5.

εισπνέω και εκπνέω από το στόμα τον καπνό από τσιγάρο, πίπα, πούρο κ.λπ.: *οι επιβάτες παρακαλούνται να μην καπνίζουν κατά την προαγείση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουμάρο 6. είμαι καπνιστής: -*Καπνίζετε; -Όχι* || *-σαν φουγάρο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουμάρο Φρ. *καπνίζω σαν Αράπης* βλ. λ. *Αράπης* 7. σε φρ. για να δηλωθεί η ξαφνική επιθυμία κάποιου, η αυθαίρετη ενέργεια ή απερισκεψία: *του κάπνισε να πάει εκδρομή κι έφυγε χωρίς να πει κουβέντα, κάνει ό,τι του καπνίσει και δεν δίνει λογαριασμό σε κανέναν, αντί να έχει ένα σταθερό ωράριο, έρχεται και φεύγει όποτε του καπνίσει*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω. [ETYM αρχ., αρχική σημ.

«προκαλώ καπνό», < *καπνός*. Η σημερινή σημ. «εισπνέω καπνό (τσιγάρου, πούρου κ.τ.ό.) αποτελεί απόδ. ξέν. όρων, πβ. αγγλ. smoke, γαλλ. fumer].

Καπνικαρέα (η) (μετωνυμ.) για γυναικα πολύ γηραιά, υπέρηγη. [ETYM Βυζαντινός ναός της Αθήνας (στην οδό Ερμού), που παραδίδεται και με τα ονόματα *Καμουχαρέα*, *Παναγία της Βασιλοπούλας* | *τού Πρίντζη*, ανάγεται δε στον 11ο α. Η ονομασία ανάγεται στο μεσν. **καπνικάρη*ος «εισπράκτορας του φόρου καπνού των καπνοδόχων», στους οποίους αποδίδεται η χρηματοδότηση του κτίσματος. Η ονομασία *Καμουχαρέα* ανάγεται στο μεσν. *καμουγάς* «μεταξωτό ύφασμα (από το οποίο κατασκευάζονται άμφια και άλλοι επενδύτες ιερών)» (< τουρκ. kemha, βλ. κ. *καμουχάς*), επειδή δίπλα στον ναό υπήρχαν εργαστήρια τέτοιων υφασμάτων]. καπνικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τον καπνό: ~ *ζήτημα*. **καπνίλα** (η) {χωρ. πληθ.} η μυρωδιά του καπνού.

κάπνισμα (το) {καπνίσματος} {χωρ. πληθ.} 1. η εισπνοή και εκπνοή του καπνού από τσιγάρο, πίπα, πούρο ή άλλη επεξεργασμένη μορφή φύλλων καπνού: *απαγορεύεται το - στα νοσοκομεία* || *το - βλάπτει σοβαρά την υγεία* 2. το να βγαίνει καπνός από κάπνο 3. η επεξεργασία αλατισμένου κρέατος ή ψαριού με την έκθεση του στον καπνό. [ETYM. < μτγν., αρχική σημ. «θυμίαμα», < αρχ. *καπνίζω* (βλ. λ.)]. καπνιστήριο (το) [1889] {καπνιστήρι-ου | -ων} ο ιδιαίτερος χώρος (σε θέατρο, αεροπλάνο, τρένο...) που χρησιμοποιείται κατ' αποκλειστικό-τητα από καπνιστές **καπνιστής** (ο) [1873], **καπνίστρια** (η) [1896] {καπνιστριών} πρόσωπο που έχει τη συνήθεια να καπνίζει τσιγάρα ή πούρα: *μανιώδης* | *αρειμάνιος* ~ Φρ. *παθητικός καπνιστής* αυτός που, χωρίς να καπνί-ζει ο ίδιος, εκτίθεται σε χώρο καπνιστών, εισπνέοντας τον καπνό από τα τσιγάρα τους. — καπνιστικός, -ή, -ό. **καπνιστός**, -ή, -ό [μτγν.] (για τροφές) που έχει υποστεί ειδική επεξεργασία με την επίδραση του καπνού: ~ *κρέας* | *ρέγκα* | *τυρί* | *σολομός* | *χοιρινό*. **καπνοβιομηχανία** (η) {καπνοβιομηχανιών} 1.ο βιομηχανικός κλάδος της επεξεργασίας καπνού 2. η βιομηχανική μονάδα επεξεργασίας φύλλων καπνού και παραγωγής προϊόντων καπνού (τσιγάρων, πούρων κ.λπ.) ΣΥΝ. καπνεργοστάσιο. — καπνοβιομηχανός (ο) [1892], κα-

προβιομηχανικός, -ή, -ό.
 καπνοβόρος, -α, -ο 1. αυτός που απορροφά τον καπνό και εμποδίζει τον σχηματισμό του 2. **καπνοβόρος** (ο) ειδική συσκευή, η οποία τοποθετείται σε άλλες συσκευές για την απορρόφηση του καπνού που σχηματίζεται κατά την καύση διαφόρων υλών ΣΥΝ. καπνοσυλλέκτης. [ETYM₁ < καπνός + βόρος < βορά, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fumivore (νόθο συνθ.)].
 καπνογόνος, -ος, -ο [1847] 1. αυτός που παράγει καπνό: ~ μηχανή | *αέρια* | *φωτοβολίδες* 2. καπνονόνο (το) χημική ουσία που κατά την καύση της παράγει καπνό: η *αστρονομία διέλυσε το πλήθος κάνοντας χρήση καπνογόνων*. [ETYM₁ < καπνός + γόνος (βλ. λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fumigène (νόθο συνθ.)].
 καπνοδοκοκαθαριστής (ο) [1861] ο επαγγελματίας που ασχολείται με τον καθαρισμό των καπνοδόχων από την κάπνα που σχηματίζεται στα εσωτερικά τους τοιχώματα.
 καπνοδόχος (η) σωλήνας μεταλλικός ή τιςτός συνήθ. κατακόρυφος, ο οποίος επιτρέπει στα αέρια που σχηματίζονται από καύσεις σε τζάκια ή λέβητες, να διοχετεύονται στην ατμόσφαιρα ΣΥΝ. καμινάδα, καπνοαγωγός, καπνοαγωγός, μπουρτί, τιμνιέρα, φουγάρο. [ETYM₁ μγν. < αρχ. καπνοδόκη | -δόχη < καπνός + -δόκη < δέχομαι | δέκομαι].
 καπνοθάλαμος (ο) [1891] {καπνοθαλάμ-ου | -ων, -ους} εξάρτημα στους ατμοεπίβητες, το οποίο βρίσκεται πάνω από την εστία και όπου εισέρχονται τα αέρια της καύσης, πριν φθάσουν στην καπνοδόχο. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. smoke chamber].
 καπνοθήκη (η) [1886] {καπνοθηκών} το κουτί όπου οι καπνιστές τοποθετούν τον καπνό ΣΥΝ. ταμπάκινα.
 καπνοκαλλιέργεια (η) {καπνοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια καπνών. — καπνοκαλλιεργητής (ο) [1890], καπνοκαλλιεργητικός, -ή, -ό.
 καπνοκοπτήρι (ο) [1833] {καπνοκοπτήρι-ου | -ων} το εργοστάσιο κοπής των φύλλων καπνού. — καπνοκοπτικός, -ή, -ό [1891].
 καπνομάγαλο (το) η αποθήκη για την κατεργασία των φύλλων καπνού από τους καπνεργάτες.
 καπνομίχλη (η) {χωρ. πληθ.} η αιθαλομίχλη (βλ. λ.). [ETYM Απόδ. του αγγλ. smog, από συμφωνισμό των λ. smoke «καπνός» και fog «ομίχλη». Βλ. κ. *αιθαλομίχλη*].
 καπνοπαραγωγή (η) [1892] {χωρ. πληθ.} η παραγωγή καπνών.
 καπνοπαραγωγός, -ός, -ό [1892] 1. αυτός που παράγει μεγάλες ποσότητες καπνών: ~ χώρα 2. **καπνοπαραγωγός** (ο/η) γεωργός που ασχολείται με την καλλιέργεια και παραγωγή καπνών. — καπνοπαραγωγικός, -ή, -ό [1894].
 καπνοπωλείο (το) [1871] κατάσταση ή πρατήριο όπου πωλούνται τσιγάρα και άλλα κατεργασμένα προϊόντα καπνού. — καπνοπώλης (ο) [1871], καπνοπώλισσα (η), καπνοπωλικός, -ή, -ό [1891].
 καπνός (ο) {κ. πληθ. καπνά (τα) (σμμ. 2, 4)} 1. μείγμα από αέρια και αερομενόμενα μόρια άνθρακα, που προκύπτει από την καύση ξύλου ή άλλης οργανικής ύλης: από το *φουγάρο βγαίνει ~* || ο ~ *διώχνει τα κουνούπια* || ο ~ *από τα κερία μαυρίζει το ταβάνι* || (κ. στον πληθ.) οί ~ *απ'τα τσιγάρα: φν. (α) (παροιμ.) όπου υπάρχει καπνός, υπάρχει και φωτιά* | *δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά* πίσω από κάθε φημολογία υπάρχει κάποια δόση αλήθειας: *δεν μπορεί να την κατηγορούν χωρίς να 'χει κάνει τίποτα* -! (β) *έγινε καπνός* εξαφανίστηκε: ο *ληστής άρπαξε τη σακούλα με τα χρήματα και ~ (γ) προπέτασμα καπνού* (ι) μάζα από πυκνά σύννεφα καπνού, που παράγονται για να κρύψουν μια περιοχή ή στρατεύματα από το οπτικό πεδίο του εχθρού (ii) (μψ.) οτιδήποτε έχει ως προορισμό να συγκλύσει, να αποκρύψει ή να παραπλανήσει σχετικά με ένα ζήτημα: οι *καινές δηλώσεις τον δύο υπονοητών ήταν ένα ~, για να διασκεδάσουν τις υποψίες σχετικά με τη διαφωνία τους* · 2. φυτό του οποίου τα φύλλα περιέχουν νικοτίνη και με την ξήρανση και την κατάλληλη επεξεργασία τους χρησιμοποιούνται για κάπνισμα ως συστατικό τσιγάρων, πούρων κ.λπ., για μίσσημα ή εισπνοές από τη μύτη 3. (συνεκδ.) η επεξεργασμένη ύλη από τα φύλλα του παραπάνω φυτού, η οποία χρησιμοποιείται στην κατασκευή τσιγάρων, πούρων κ.λπ.: ο ~ *της πίπας* || *εκλεκτό χαριότι από ελληνικό ~* || *βαρύς* | *ελαφρύς* | *αρωματικός* ~ ΣΥΝ. ταμπάκο · Φρ. (οικ.) *τι καπνό φουμάρει*; ποιο είναι το ποιον αυτού του ανθρώπου; 4. *καπνά* (τα) οι εκτάσεις, η καλλιέργεια ή η παραγόμενη ποσότητα του φυτού καπνού: *έχει πολλά ~* || *δουλεύει στα ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τιμήμα*. [ETYM αρχ. < *καπ-νός (με ανομοίωση) < *καπ-νός < I.E. *k^wer- «καπνίζω, κοχλάζω», πβ. σανσκρ. kupa-yati «βράζει», λετ. κνέρτ «καπνίζω», πθ. λατ. varog «ατμός» (< I.E. *k^war-or) κ.ά. Μετάφρ. δάνειο αποτελούν οι φρ. *δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά* (< γαλλ. il n'y a pas de fumée sans feu) και *προπέτασμα καπνού* (< αγγλ. smoke-screen)].
 καπνοσακούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υφασμάτινο ή δερμάτινο σακούλακι, στο οποίο τοποθετείται χύμο ο κομμένος καπνός.
 καπνοσυλλέκτης (ο) {καπνοσυλλεκτών} συσκευή που προσαρμόζεται σε εγκαταστάσεις καλοριφέρ για τη συγκέντρωση της παραγόμενης αιθάλης και την παρεμπόδιση της διοξείσεως της στον ατμοσφαιρικό αέρα.
 καπνοσύριγγα (η) [1845] {καπνοσυριγγών} 1. (λόγ.-σπάν.) η πίπα 2. η μακριά δερμάτινη σύριγγα του ναργιλέ, μαρκούτσι. [ETYM₁ Απόδ. των γαλλ. pipe «πίπα», τουρκ. çubuk «τσιμπούκι»].
 καπνοσωλήνας (ο) [1801] κυλινδρικός μεταλλικός σωλήνας που συνδέει τις μη ηλεκτρικές συσκευές θέρμανσης με την καπνοδόχο ή απευθείας με τον ατμοσφαιρικό αέρα για την απομάκρυνση του παραγόμενου κατά την καύση καπνού ΣΥΝ. μπουρτί. [ETYM₁ Απόδ. του τουρκ. çubuk «τσιμπούκι»].
 καπνοτόπι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) έδαφος όπου καλλιεργούνται καπνά. Επίσης **καπνότοπος** (ο).

καπνόφυλλο (το) το φύλλο του φυτού καπνός.
 καπνοφυτεία (η) [1888] {καπνοφυτειών} η φυτεία καπνών.
 καπνόχορτο (το) [1831] ποώδες φυτό με λεπτό μίσχο.
 καπνοχώραφο (το) χωράφι καλλιεργημένο με καπνά.
 καπό (το) {άκλ.} το σκέπαστρο της μηχανής αυτοκινήτου. [ETYM₁ < γαλλ. capot, αρχική σημ. «είδος κάπας», < capre < ιταλ. capra (βλ. λ. κάπα)].
 καποδιστριακός, -ή, -ό [1832] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Ιωάννη Καποδιστρια, τον πρώτο κυβερνήτη της Ελλάδας 2. σε τίτλους ιδρυμάτων, π.χ. Εθνικό και *Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*.
 κάποιος, -οια, -οιο αντων. 1. (για πρόσωπα ή πράγματα) ένας (αόριστα): ~ *κύριος είναι στην πόρτα* || *δόσ' του ~ συμβουλή* || ~ *με χαίρησε το πρωί, αλλά δεν κατάλαβα ποιος ήταν* 2. (μετά από αόρ. άρθρο) για πρόσωπο ή πράγμα, τα στοιχεία των οποίων δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν με ακρίβεια: *ένας ~ κύριος Κώστας σε ζητάει* | *γυναίκα μιας ~ ηλικίας* (δηλ. μη προσδιορισμένης, αν και αρκετά προχωρημένης) 3. όχι πολύ σημαντικό, όχι πολύς: *κερδίζει ~ χρήματα* || *έχει ~ δίκιο* || *έχει ~ μόρφωση* ΣΥΝ. μικρός, λίγος 4. (καθμη. για πρόσω.) με μεγάλη αξία, σημαντικό: *θέλει να γίνει κάποιος* || *νομίζει ότι είναι κάποιος* || *κάνει τον κάποιον* 5. **κάποιος** μερικοί, όχι όλοι: *θα καλέσω κάποιους από τους φίλους μου το βράδυ* || *κάποιοι υποστηρίζουν ότι έχεις άδικο* · Φρ. **κάτι κάποιον τρόπο** μάλλον, μέχρι ενός σημείου, εξετάζοντας τα πράγματα από μία πλευρά: *έχει ~ δίκιο* ΣΥΝ. (λόγ.) τρόπο τινά. ΣΧΟΛΙΟ λ. άρθρο. [ETYM₁ μεσν. < καν + ποίος. Το φρ. κάποιος σχηματίστηκε με βάση το θηλ. *κάποια*, το οποίο με τη σειρά του πλάστηκε κατ' αναλογία προς το θηλ. *καμιά* (της αντων. *κανείς*). Έτσι ερμηνεύεται η απουσία οποιουδήποτε ίχνους του τελικού -ν (του *καν*), αφού χρησιμοεύσε ως βάση ο τ. *καμιά* (βλ. λ. *κανείς*), όπου το -ν έχει αφομοιωθεί προς το επόμενο -μ-].
 καπώνι (το) {καπον-ιού | -ιών} 1. ευνουχισμένος κόκορας · 2. ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) η εποχίδα (βλ. λ.) · 3. εδωδιμο ψάρι με σόμα τρακτοειδές, μεγάλο κεφάλι, μικρά σκληρά λέπια, χρώμα κοκκινωπό με βαθιά πρασινο-γάλαζη απόχρωση, μουστάρια και δύο μεγάλα πλαϊνά πτερύγια. [ETYM₁ < μεσν. *καπόνιν*, υποκ. του μγν. *κάτων* (ό) < λατ. capro, ίδια σημ. Οι σημ. 2, 3 ανάγονται σε βεν. capon (< λατ. capro)].
 καπότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (λαϊκ.) η κάπα (σημ. 1): «πάνω στην ~ μου, συντροφιά και στέρωμα μου» 2. (!) το ανδρικό προφυλακτικό (βλ. λ.). Επίσης **καπότο** (το). [ETYM < ιταλ. capotta. Με τη σημ. «προφυλακτικό» η λ. προέρχεται από το γαλλ. capote (όπου συνήθ. χρησιμοποιείται ως μέρος της περιφρασής capote anglaise). Τόσο η γαλλ. όσο και η ιταλ. λ. αποτελούν υποκ. του λατ. capra «κάπα»].
 καποτάστο (το) ΜΟΥΣ. μικρή κινητή ράβδος που προσαρτάται στην τασιέρα ήχορδων οργάνων, ιδ. μαντολίνου και κιθάρας, και χρησιμεύει στην ρύθμιση της οξύτητας του ήχου των χορδών. [ETYM₁ < ιταλ. capotasto < capro «κεράτι» (< λατ. caput, -itis) + tasto «ψαθση, άγγιγμα» < tastare «αψάω, ψηλάφω» < *taxitare (< λατ. taxare)].
 κάποτε επίφρ. 1. σε απροσδιόριστο ή ακαθόριστο χρονικό σημείο, σε κάποια χρονική στιγμή: (α) στο παρελθόν: ~ *έλεγε ότι την αγαπούσε* || ~ *έκανα πολλά όνειρα* || (σε παρωμύθια) *ζούσε ~ ένας γίγαντας* (μια φορά κι έναν καιρό) ΣΥΝ. άλλοτε (β) στο μέλλον: ~ *θα καταλάβεις το λάθος σου και τότε θα ναι αργά* || ~ *θα σου τα πω όλα* ΣΥΝ. αργά ή γρήγορα · Φρ. *καποτε-κάποτε από καιρό σε καιρό, κατ' αραία χρονικά διαστήματα: παλιά εργαζόταν ~ να μας δει, αλλά τώρα ούτε κι αυτό γίνεται* ΣΥΝ. *πότε-πότε, μερικές φορές* · 2. (διαισθητικά) άλλες φορές, άλλοτε... άλλοτε: ~ *λέει αλήθεια, ~ λέει ψέματα*. [ETYM₁ μεσν. < καν + ποτέ, όπου η παράλειψη του -ν- οφείλεται σε αναλογία προς το κάποιος (βλ. λ.)].
 κάπου επίφρ. 1. (τοπικά) σε κάποιο μέρος, σε κάποιο σημείο: ~ *θα βρεθεί* || ~ *θα το βρήκε και το μάζεψε* || ~ *θέλει να πάει* || - *εδό γύρω τριγυρίζει* · 2. (ποσοτικά) κατά προσέγγιση: *η επισκεπή μας κόστισε ~ ένα εκατομμύριο* || *η απόσταση είναι ~ 200 χιλιόμετρα* || *έπεσε ~ εκεί* ΣΥΝ. περίπου, πάνω-κάτω 3. (καθμη.) σε κάποιο βαθμό, κατά κάποιον τρόπο: ~ *με έχει απογοητεύσει* || ~ *έχω βαρεθεί να κάνω όλο τα ίδια και τα ίδια* · Φρ. (χρονικά) **κάπου-κάπου** κατ' αραία χρονικά διαστήματα, καμιά φορά: *ερχόταν ~ και μας έβλεπε* || *έμεινε ζα-πλωμένο στο κρεβάτι όλη μέρα: μόνο ~ σηκωνόταν και πήγαινε προς το παράθυρο* ΣΥΝ. *που και που, πότε-πότε, κάποτε-κάποτε*. [ETYM₁ μεσν. < καν + πού, όπου η παράλειψη του -ν- οφείλεται σε αναλογία προς το κάποιος (βλ. λ.)]. **καπούλια** (τα) {καπουλιών} 1. τα νύτια των μεγάλων τετραπόδων και συνήθ. αυτών που χρησιμοποιούνται ως υποζύγια: ~ *του αλόγου* 2. (για ανθρώπους) τα οπίσθια, συνήθ. τα οπίσθια γυναικεία που προεξέχουν. [ETYM₁ < μεσν. καπούλιον, υποκ. του ουσ. *καπούλα* < λατ. scapulae, τ. πληθ.]. **καπούτ** επίθ. {άκλ.} (εκφραστ.) 1. κατεστραμμένος, αχρηστευμένος: το *αυτοκίνητο είναι ~* 2. νεκρός. [ETYM₁ < γερμ. kaputt < γαλλ. (être) capot, όρος της χαρτοπακτικής για εκείνο ο οποίος δεν έχει κανέναν βαθμό]. καπουτσίνος (ο) {χωρ. πληθ. στη σημ. 2} 1. (με κεφ.) μοναχός που ανήκει σε μοναστικό τάγμα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, κλάδο του τάγματος των Φραγκισκανών, με χαρακτηριστικό στοιχείο της ενδυμασίας του τη μακριά κουκούλα · 2. καφές φίλτρο ιταλικής προελεύσεως που παρασκευάζεται με ιδιαίτερη τεχνική και σερβίρεται με γάλα ή κρέμα, συνήθ. πασπαλισμένος με σοκολάτα ή καννέλα · 3. πθήκος της Κ. και Ν. Αμερικής με χαρακτηριστικό καφέ τρίχο-

μα στο κεφάλι · 4. ποώδες διακοσμητικό φυτό. Επίσης καπουτσίνιο (το/ο) {άκλ.} (σημ. 2).
 [ETYM. < ιταλ. cappuccino < cappuccio «κουκούλα». Η σημ. 2 προέκυψε από την ομοιότητα του χρώματος του καφέ με το χρώμα της κουκούλας των καπουτσίνων (μοναχών του τάγματος του Αγίου Φραγκίσκου) και της ενδυμασία τους]. **κάππα** κ. **κάπα** (το) {άκλ.} Κ, κ· το δέκατο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. αριθμός).
ΣΧΟΛΙΟ λ. **ομόγχα**. [ETYM. αρχ. < εβρ. kaph «παλάμη»]. **Καπαδοκία** (η) περιοχή της Κ. Μικράς Ασίας, σημαντικό κέντρο του χριστιανισμού κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες. — Καππαδοκίης (ο) [αρχ.]. Καππαδοκίσις (η), καππαδοκικός, -ή, -ό. [ETYM. αρχ. < ασσυρ. Katra Tuka «η πλευρά του Tuka (·)»]. **κάππαρη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. θαμνώδες αγκαθατό φυτό με επιμήκεις βλαστούς, μεγάλα μεμονωμένα λευκά ή ροζ άνθη, που φύεται σε περιοχές με ζεστό κλίμα 2. (συνεκδ.) ο καρπός ή τα φύλλα του παραπάνω φυτού, ο οποίος διατηρείται σε άμμη ή ξίδι και χρησιμοποιείται ως καρύκευμα σε σαλάτες και σάλτσες ή γίνεται τουρσί. [ETYM. < αρχ. κάππαρις, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο], **καπρίσιο** (το) 1. ιδιότροπη συμπεριφορά, απαιτητική και εγωιστική στάση, πείσμα: *κάνω κάτι από ~ | της κάνουν όλα τα ~ | περαστικό | παράξενο* - || τα ~ του καιρού | της μόδας | της τύχης || (μτφ.). 2. (τροπικό) μιάς κάνει πάλι **καπρίσια** ΣΥΝ. παραξενιά, ιδιοτροπία, ιδιορρυθμία, πείσμα, (πληθ.) κόνξες · 2. ΜΟΥΣ. ζωήρη μουσική σύνθεση με χαλαρή δομή, που στηρίζεται συχνά σε γνωστή μελωδία: το *Ιταλικό Καπρίσιο* του Τσαϊκόφσκι. — **καπριτσιόζος**, -α, -ο/-ικο (σημ. 1), **καπριτσιόζικος**, -η, -ο. [ETYM. < ιταλ. capriccio < capra «κατσίκι, τρελοκάτσικο» < λατ. capra]. **κάπρος** (ο) (αρχαιοπρ.) ο αγριόχοιρος: *ερμυάνθος* ~. [ETYM. ομηρ. < IE. *karpō- «ράγος», πβ. λατ. caper, αρχ. σκανθ. hafir κ.ά. Επειδή στην Ελλην. χρησιμοποιήθηκε η λ. *τράγος* (βλ. λ.) με τη σημ. του αρσενικού αγιόχορου, η λ. *κάπρος* δήλωσε τον αρσενικό χοίρο (μερικές φορές και ως επιθ.: *σως κάπρος*]). **κάπως** επίρρ. 1. (τροπικό) με κάποιον τρόπο: *είτε με τρένο είτε με λεωφορείο, ~ πρέπει να φύγουμε από δω!* || (καθησυχαστικά) *Μην ανησυχείς! ~ θα τα βγάλουμε πέρα* · 2. (ποσοτικό) λίγο: *σήμερα είναι ~ καλύτερα* || *είναι ~ ακριβό για μένα* και *δεν μπορώ να τ' αγοράσω* · 3. περίπου: - *έτσι είναι τα πράγματα* · 4. (στην αρχή των νέων) σε φρ. όπως: *είμαι κάπως, βρίσκομαι κάποιον/κάτι κάπως* κ.λπ. για κάποιον/κάτι που δίνει μια περιέργη αίσθηση, την οποία δεν μπορούμε ωστόσο να προσδιορίσουμε. [ETYM. < φρ. *kán pów, κατ' αναλογία προς τα *κάποιος, κάποτε, κάπου* (πβ. λ. *κάπου*)]. **κά ρα** (η) ΕΚΚΛΗΣ. η κεφαλή αγίου λειψάνου, που φυλάσσεται για ιερό προσκόνημα σε ναό: η ~ του Αγίου Νικολάου ΣΥΝ. κεφάλι, κρανίο. [ETYM. < αρχ. *κάρα* (τό) ή «κεφάλι» (ήδη μικ. ka-ra-a-ri, τ. οργανικής πτώσεως) < θ. *kar-*, συνσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *ker- «κεφάλι», πβ. σανσκρ. śīrah, λατ. cervus «ελάφι» (κατά λέξη «αντί που φέρει στο κεφάλι κέρατα»), comu «κέρατο» (> γαλλ. come), cerebrum «εγκέφαλος» (> ισπ. cerebro), γερμ. Horn «κέρατο», αγγλ. horn κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-ας, κρά-νος, κρα-νίο(ν), кара-δοκ, кара-τομ κ.ά.*]. **κάρα**· κ. **κάρá**· ά συνθετικό που δηλώνει: 1. (λαϊκ.) ότι κάτι είναι μαύρο: *καρα-μυογιά* 2. ότι κάτι είναι βαρύ, βαθύ: *καρα-σεβνιάς, κα-ρα-ντουζένι* 3. (καθμ.) επίταση της σημασίας του β' συνθετικού: *κα-ρά-βλαχος, καρά-νυτος*. [ETYM. Α' συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το τουρκ. kara «μαύρο» και χρησιμοποιείται είτε κυριολεκτικά (π.χ. *καρα-μυογιά*) είτε ως επιτατικό σε λ. με μειωτική χρήση (π.χ. *καρά-βλαχος*]). **καραβάν** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μεταλλικό σκευός μέσα στο οποίο κάθε στρατιώτης βάζει το συσσίτιο του φρ. (μτφ.) **παλιά καραβάν** (ι) ο παλιός στο στρατιωτικό σώμα (ii) άνθρωπος με πολλές εμπειρίες, που έχει «ψηθεί» στον τομέα του και έχει αποκτήσει πολλές πρακτικές γνώσεις. [ETYM. μεσν. < ιταλ. caravana (ή τουρκ. karavana). Βλ. κ. **καραβάνι**]. **καραβάνας** (ο) {καραβανάδες} (μειωτ.) 1. ΣΤΡΑΤ. (αρχκό) ο μόνιμος υπαξιωματικός του Στρατού Ξηράς ΣΥΝ. μονιάς 2. (γενικότ.) κάθε μόνιμος στρατιωτικός, **καραβάνι** (το) {καραβαν-ιού | -ιών} 1. ομάδα ταξιδιωτών (συνήθ. εμπόρων και προσκυνητών), κυρ. στην έρημο, με κοινό σκοπό και προορισμό, που ταξιδεύουν μαζί για ασφάλεια με καμήλες και υποζύγια 2. (μτφ.-γενικότ.) μεγάλος αριθμός ανθρώπων, που μετακινούνται ταυτόχρονα προς ορισμένη κατεύθυνση: *καραβάνια τουριστών κατέκλιναν το νησί φέτος το καλοκαίρι* || ~ *προσέγγον* ΣΥΝ. πλήθος, σμήνος, ορδές. [ETYM. < μεσν. *καραβάνι* | *καρβάνι* < τουρκ. kervan < περσ. kārwan]. **καραβάν-οαράι** (το) {καραβάν-σαρα-γίου | -γιων} 1. (παλαιότ.) κατάσταση για τους ταξιδιώτες των **καραβανιών** και για τα υποζύγια τους 2. (μειωτ.) κτήριο ακαλαίσθητο. [ETYM. < τουρκ. kervansaray. Βλ. κ. **Αμυρολογία** (Καρβασαράς)]. **καρβέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό ιστιοφόρο πλοίο με δύο ή τρία ιστία τριγωνικού σχήματος, που χρησιμοποιήθηκε κατά τον Μεσαίωνα για τα ταξίδια Ισπανών και Πορτογάλων θαλασσοπόρων. [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. caravella, υποκ. του μτγν. λατ. carabus «πλοιάριο» < αρχ. *κάραβος*. Βλ. κ. **καράβι**]. **καρβησίος**, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με καράβι: ~ *παλιά*-φρ. **καρβησίος** βλ. λ. *καρβές*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος **καράβι** (το) {καρβ-ιού | -ιών} 1. ιστιοφόρο πλοίο, συνήθ. μεγάλου εκτοπίσματος, με τρία ή περισσότερα ιστία 2. (καθμ., κατ' επέκτ.) πλοίο οποιουδήποτε τύπου: *πότε φεύγει το - για Σύρο*; φρ. (καθμ.) (α) *πέσαν έξω τα καράβια (κάποιον)* για κάποιον που χωρίς εμφανή

ατία είναι κακόκεφος: *σου - και είσαι έτσι κατσούρης*; (β) (ειρων.) *εδώ καράβια χάνονται, βαρκοῦλες αρμενίζουν* βλ. λ. *χάνω* (γ) *μεγάλα καράβια, μεγάλες φουρτούνες* βλ. λ. *μεγάλος* (δ) *(δουλεύω | είμαι) στα καράβια* είμαι ναυτικός, εργάζομαι στο Εμπορικό Ναυτικό (ε) *πάω στα καράβια* μπαρκάρω. — (υποκ.) **καραβάκι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*. [ETYM. < μεσν. *καράβιον*, υποκ. του αρχ. *κάραβος* «καραβίδα, γαρίδα» (η σημερινή σημ. ήδη μτγν.), αγν. ετύμου, πθ. δάνειο μεσογειακής προελ.]. **καραβιά** (η) το φορτίο, η ποσότητα ή τα άτομα που μπορεί να μεταφέρει ένα πλοίο· φρ. **καραβιές-καραβιές** για να δηλώσουμε μεγάλα πλήθη: ~ *έφταναν οι τουρίστες στο νησάκι*. **καραβίδα** (η) εδοδόμο δεκάποδο μαλακόστρακο, κυρ. του γλυκού νερού, που μοιάζει με μικρό αστακό. [ETYM. < μτγν. *καραβίς*, υποκ. του αρχ. *κάραβος*, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο μεσογειακής προελ.]. **καραβιδόψαγα** (η) αποφλοιωμένο και αποκεραλισμένο σόμα μικρής θαλάσσιας **καραβίδας**, το οποίο προσφέρει συνήθ. τηγανισμένο. **καράβλαχος** (ο) (επιτατ.) αυτός που έχει άξεστη συμπεριφορά και άκομητη εμφάνιση (πβ. λ. *βλάχος*, σημ. 3, κ. λ. *βλάχκος*, σημ. 3). [ETYM. < *κάρα*- (βλ. λ.) + *βλάχος*]. **καραβοκώρης** (ο) [μεσν.] {καραβοκώρηδες}, **καραβοκώρισα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο ιδιοκτήτης πλοίου ΣΥΝ. πλοιοκτήτης · 2. ο πλοίαρχος, ο καπετάνιος του πλοίου· φρ. (παροιμ.) **ο καλός καραβοκώρης στη φουρτούνα φαίνεται** ο ικανός άνθρωπος φαίνεται στις δύσκολες περιπτώσεις, στα δύσκολα αποδεικνύεται ποιος είναι αξιόλογος. **καραβομαρκακός** (ο) (λαϊκ.) ξυλοπυργός που δουλεύει σε ναυπηγείο. **καραβόπανο** (το) 1. το πανί των ιστίων του **καραβιού** 2. (γενικότ.) **καρβόδοκ** χοντρό και σκληρό πανί μεγάλη αντοχής: *τέντες από ~*. **καρβόδοκ** (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) είδος ιστιοφόρου με στρογγυλεμένη πρύμνη. **καρβόδοκ** (το) → **καρβόδοκ** **καρβόδοκ** (ο) 1. το σκυλί του **καραβιού**, που μένει συνέχεια μαζί με τους ναυτικούς 2. (μτφ. για ναυτικό) που έχει περάσει τη ζωή του στη θάλασσα, ο θαλασσολόκος. Επίσης **καρβόδοκ** (το). **καρβοστάσι** (το) {καρβοστάσι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. μικρός όρμος κοντά στην ακτή, όπου προσορμίζονται και αράζουν τα πλοία ΣΥΝ. ακυροβόλιο, αραξοβόλι, λιμάνι 2. (γενικότ.) το ναυπηγείο. [ETYM. < *καράβι* + -στάσι (< αρχ. *ίσταμι*), πβ. *στά-σις*]. **καρβόδοκ** (ο) **καρβόδοκ** (το) το **καρβόδοκ** ΣΥΝ. **καλαμάρι**, (λόγ.) **κάλως**, **καρβοτσακίζω** ρ. αμετβ. {καρβοτσακίζ-ηκα, -μένος} 1. ναυαγώ 2. (μτφ.) καταστρέφομαι, συνήθ. οικονομικά, παθαινώ συμφορές: *άνθρωπος καρβοτσακισμένος*. **καρβοτσακίσματα** (τα) {καρβοτσακισμάτων} (λαϊκ.) οι ατυχίες της ζωής, ταλαιπωρίες και καταστροφές: *βόσανα, πίκρες, φαρμάκια*. → (λαϊκ. τραγ.) **καρβοτσακισμένος**, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που έχει υποστεί ολοκληρωτική καταστροφή στη ζωή του. **καρβοφάγο** (το) το φαρδύλοιο (βλ. λ.): *«πέπεσε το ποτάι αποβράδις | το ~ γαμένο...»* (Ν. Καββαδίας). **καργάσι** (το) (διαλεκτ.) 1. η φτελιά (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) η ευλεία που λαμβάνεται από τη φτελιά και τη συναφή δέντρα, το μαύρο ξύλο. [ETYM. < τουρκ. kara ağas «μαύρο δέντρο»]. **καργακί** (τα) (χωρ. γεν.) 1. τα παιδιά του **καργακί** 2. οι φιγούρες του θεάτρου σκιών 3. (γενικότ.) κάθε είδους σχεδιασμένες ανθρωπομορφες φιγούρες. **καργακί** (ο) {καργακί (η) 1. ο βασικός πρωταγωνιστής του λαϊκού θεάτρου σκιών, ρακένδιντος, φαλακρός και καμπαούρης, εν-σαρκοτικής αρετών και ελαττωμάτων του φτωχού λαού, όπως η εξπννάδα, η πονηρία, η καταποσσύνη, αλλά και η κουτοπονηρία, η δουλοπρέπεια, η τεμπελιά· φρ. (σκωπτ.) **στον γάμο του καργακί** για κάποιον που πυροβολεί ή γενικότ. κάνει κάτι, χωρίς να έχει συγκεκριμένο στόχο 2. (συνεκδ.) το θέατρο σκιών: *πήγαμε τα παιδιά στον —* || *ο μπερντές τού ~* 3. (μετωνμ.) (α) πρόσωπο που με τις πράξεις του και την εμφάνιση του προκαλεί γελοία εντύπωση και αποτελεί αντικείμενο κοροϊδίας: *κάνω τον ~* || με *τέτοιο βάγμιο είναι σαν ~!* (β) πρόσωπο χαμηλού επιπέδου που με τη συμπεριφορά του προσπαθεί να φανεί σπουδαίο: *Είναι ένας ~!* *Περιφέρεται από κανάλι σε κανάλι παριστάνοντας τον παντογνώστη και βγάζοντας όλους τους άλλους άσχετους*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM. < τουρκ. karagöz «μαυρομάτης», (μτφ.) «απαλιότ»]. **καργακί** (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ.) γέλοια καμώματα, ανοησίες: *τα ~ του μας ρεζίλευσαν!* || *άρχισε πάλι τα ~*. [ETYM. < τουρκ. karagözlik]. **καρνανκί** (ο) 1. η σκηνή του θεάτρου σκιών και κατ' επέκτ. το θέατρο του **καργακί** 2. (μτφ.) χώρος ακατάστατος, όπου εκτυλίσσονται ευτραπέλες καταστάσεις. [ETYM. < τουρκ. karagöz-berdesi]. **καργακί** (ο) {καργακί (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η αγρότισσα του θεσσαλικού κάμπου (Καρόιτας και Τρικάλων) 2. ΜΟΥΣ. δημοτικός κύκλιος χορός σε μέτρο 2/4, που χορεύεται κυρ. στη Θεσσαλία 3. (συνεκδ.) η χαρακτηριστική μαύρη ενδυμασία των Καραγκούνηδων. Επίσης **Καρα-Υκούνισσα** (σημ. 1). **Καραγκούνης** (ο) {-οι κ. -ηδες} ο αγρότης του θεσσαλικού κάμπου (Καρόιτας και Τρικάλων), ο οποίος έφερε χαρακτηριστική μαύρη εν-

δυναμία από δέρμα προβάτου. — **καραγκούνικος**, -η, -ο, **καραγκούνικα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. βλάχος. [ETYM. Αγν. ετύμου]. **καραγωγέες** (ο) (ορθότ. *καρραγωγέες*) [1890] {καραγωγ-έως | -είς, -έων} (λόγ.) ο οδηγός κάρου ΣΥΝ. καροτσέρης. **καραδοκώ** ρ. αμετβ. {καραδοκέει... | **καραδοκήσα**} στήνη ενέδρα, περιμένω την κατάλληλη ευκαιρία για επίθεση: ο εχθρός **καραδοκώσε** στο σκοτάδι || «ο αρχηγός της αντιπολίτευσης **καραδοκεί** να καταθέσει πρόταση μομφής, μόλις διαπιστώσει ότι μπορεί να ρίξει την κυβέρνηση» (εφημ.) ΣΥΝ. καιροφυλακτώ, ενεδρεύω, παραμονεύω. [ETYM. < αρχ. **καραδοκώ** (-έω) < *κάρα* «κεφάλι» (βλ. λ.) + *-δοκώ* < *δέγομαι*, οπότε το ρ. θα είχε αρχικώς τη σημ. «αναμένω, παρατηρώ κάτι προτείνοντας το κεφάλι», αλλά αυτή η σημασιολ. εξέλιξη δεν είναι ικανοποιητική. Αν ληφθεί, εντούτοις, υπ' όψιν ότι το *κάρα-* θα μπορούσε να είναι αντικείμενο (πβ. *δωροδοκώ*), ίσως έχει τη σημ. «επίτευγμα». **Καραϊβική** (Θάλασσα) (η) [1854] τμήμα του Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ των Β. ακτών της Ν. Αμερικής, των Α. ακτών της Κ. Αμερικής, των Μεγάλων και των Μικρών Αντιλλών. [ETYM. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Caribbean < carib, λ. τής Αραουκικής (των ιθαγενών κατοίκων των Αντιλλών), που σημαίνει «δυνατός», πθ. < kalipano ή kalino «γενναίοι άνδρες»]. **καρκαδόνα** (η) {χωρ. γεν. πλθ.} (λαϊκ.-μειωτ. ως χαρακτηρισμός) γυναικά ανόητη και ενοχλητική. [ETYM. < **κορακαδόνα* (με προληπτ. αφομοίωση) < *κόρακας* + *αηδόνα*. **καρκαζά** (η) {χωρ. γεν. πλθ.} 1. η κίσσα (βλ. λ.) 2. (μτφ.-υβριστ.) για γυναικά πολύ άσημη και γλωσσού: γριά ~! [ETYM. μεσν.-αβεβ. ετύμου, πθ. ρηχημική λ. από τον ήχο τής κραυγής του πουλιού (πβ. κ. αρωμ. karakaksä). Η άποψη ότι προέρχεται από *κάρα-* «μαύρος» και *κίσσα* «καρκαζά», παρουσιάζει φωνητικές δυσκολίες. Κατ' άλλη εκδοχή, ανάγεται σε τ. **κορακόκισσα* (με επίδραση τής κραυγής του πτηνού) < *κόρακας* + *κίσσα*]. **Καρακατσάνος** (ο) → Σαρακατσάνος **καρακόλι** (το) {χωρ. γεν.} (αργκό) 1. ο αστυνομικός ΣΥΝ. μπάτσος 2. το αστυνομικό τμήμα. [ETYM. < τουρκ. karakol], **καραμανικό** (το) (καθημ.) ποικιλία προβάτου με κοντή, πλατιά ουρά. [ETYM. < μεσν. *Καραμανία* (< τουρκ. Karaman, περιοχή τής Μ. Ασίας]. **Καραμανλής** (ο) (κ. λαϊκ.-προφορ. *Καραμαλής*) {Καραμανλήδες} ο τουρκόφωνος Έλληνας τής Κ. Μικράς Ασίας, ο οποίος έγραφε και διάβαζε Τουρκικά χρησιμοποιώντας ελληνικά γράμματα. — **καραμανλήδικος**, -η, -ο, **καραμανλήδικα** επίρρ. [ETYM. < τουρκ. Karamanlı < Karaman, περιοχή τής Μ. Ασίας, όπου ο Καραμάν-μπεής είχε ιδρύσει εμιράτο το 1243]. **Καραμανλικός**, -η, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Κ. Καραμανλή ή υποστηρίζει την πολιτική του. **καραμανλισμός** (ο) η πολιτική πρακτική και ιδεολογία του Κ. Καραμανλή. **καραμέλα** (η) {καραμελών} 1. μικρό σκληρό ζαχαρωτό σε διάφορα σχήματα και γεύσεις, που λειώνει στο στόμα με πιπίλισμα: ~ *βουτύρου* | *χορής ζάχαρη* | *σοκολάτα* | *λεμονιού*-Φρ. **πιπιλίζω σαν καρμέλα** επαναλαμβάνω συνεχώς τα ίδια (ανούσια) πράγματα: *μερικοί πολιτικοί πιπιλίζουν σαν καρμέλα την έκφραση «για το καλό του λαού»* 2. παχύρρεστο σιρόπι με κτρινωπό χρώμα και ευχάριστο άρωμα καμένης ζάχαρης, που παρασκευάζεται με τον βρασμό ζάχαρης σε υψηλή θερμοκρασία και χρησιμοποιείται για τον χρωματισμό και τον αρωματισμό γλυκισμάτων: *παγωτό ~* || *αμύγδαλα με ~*. — (υποκ.) **καραμελίτσα** (η) κ. **καραμελάκι** (το). [ETYM. Αντιδάν., *ital. caramella* < *μτγν. lat. calamellus*, υποκ. του *lat. calamus* < *αρχ. κάλαμος*. Η λ. έλαβε τη σημερινή σημ. εξαιτίας τής επιδράσης του μεσν. *lat. cannamella* «ζαχαροκάλαμο» (νόθο συνθ.) < *capna* (< *αρχ. κάνα* | *κάνη* «καλάμι») + *mei, mellis* «μέλι». **καραμελέ** επίθ. {άκλ.} (ενν. *κρέμα*) είδος κρέμας που φτιαχίνεται με βραστό γάλα και περιχύνεται με σιρόπι καρμελάς. [ETYM. < *γαλλ. (crème) caramel* + *παράγ. επίθημα -έ* (βλ. λ.)]. **καραμελιάζω** ρ. αμετβ. {καραμελιάσα} (για σιρόπι ή γλυκά του κουταλιού) αποκοτάρω τη σκληρότητα καρμελάς, πλζω στη φωτιά: το σιρόπι *άργισε* να **καραμελιάζει** (δηλ. «έδεσε», είναι έτοιμο) ΣΥΝ. δένω, πλζω, σκληραίνω. Επίσης **καραμελώνω**. — **καραμελιάσμα** (το). **καραμούζα** (η) {χωρ. γεν. πλθ.} 1. πνευστό μουσικό όργανο με οξύ διαπεραστικό ήχο ΣΥΝ. **πίτσι** 2. (μτφ.) η διαπεραστική εκνευριστική φωνή (κάποιου): *σταμάτα επιτέλους την ~ και μη μιλάς άλλο!* [ETYM. μεσν. < *ital. corna musa* «ποιμενική φλογέρα»]. **καραμπίνα** (η) {χωρ. γεν. πλθ.} φορητό ημιαυτόματο όπλο, μικρότερο και ελαφρότερο από το τουφέκι, που προορίζεται για κυνήγι, σκοποβολή ή στανιότ. για πολεμική χρήση. [ETYM. < *ital. carabina* < μεσ. *γαλλ. carabine* < *carabin*, οπλισμένος υπ-πέας του 17ου αι., πθ. περιπατικώς, < (e)scarabin «νεκροθάφτης θυμάτων πανούκλας» < *escarbot* «κοπριά σκαθариού» < *lat. scarabaeus* (βλ. λ. *σκαρβαίος*)]. **καραμπινάτος**, -η, -ο αυτός για τον οποίο δεν χωρεί αμφιβολία, ολοφάνερος: ~ *περίπτωση διασπάθισης δημοσίου χρήματος* || ~ *δεξιός* | *αριστερός* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, τρανταχτός. — **καραμπινάτα** επίρρ. **καραμπινιέρος** (ο) ο Ιταλός αστυνομικός που φέρει όπλο. — **καραμπινιέρα** (η). [ETYM. < *ital. carabinieri* < *carabina*]. **καραμπογιά** (η) η μαύρη μπογιά ή καθέτι που είναι βαμμένο κατάμαυρο: *μαλλιά | μουστάκι ~*. [ETYM. < τουρκ. karaboya].

καραμπόλα (η) {χωρ. γεν. πλθ.} 1. ισχυρή σύγκρουση περισσότερων από δύο οχημάτων, η διαδοχική πρόσκρουση του ενός πάνω στο άλλο: ~ στην *εθνική οδό Αθηνών - Λαμίας λόγω ολισθηρότητας του οδοστρώματος* · 2. (στο μιλιάρδο) επιτυχημένο χτύπημα μπάλας, κατά το οποίο ο παίκτης χτυπάει με μία κίνηση τις δύο άλλες. [ETYM. < *γαλλ. carambole*, ονομασία τής κόκκινης μπάλας του μιλιάρδου, < *ισπ. carambola*, καρπός του μαλαισιακού δέντρου carambil, που μοιάζει με πορτοκάλι]. **καραμπουζοκλής** (ο) {καραμπουζοκλήδες} (λαϊκ., ως φιλική προσφώνηση σε κάποιον): *γεια σου Θύμιο, τσίφτη, λεβέντη και καρμπουζοκλή!* [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < *επιτατ. κάρα-* + *τουρκ. bozuk* «χαλασμένος, κατεστραμμένος» (πβ. κ. *μπουζούκι*) + *-λής* (βλ. λ.)]. **καραντίνα** (η) {χωρ. πλθ.} 1. σύνολο υγειονομικών μέτρων που συνίστανται στην προληπτική απομόνωση πλοίων, ατόμων, ζώων ή ολόκληρων περιοχών, όταν υπάρχουν υποψίες ή ενδείξεις ότι είναι φορείς μεταδοτικών ασθενειών: είμαι | *μπάνω σε ~* 2. (μτφ.) η απομόνωση (κάποιου), ο οποίος θεωρείται ότι μπορεί να προκαλέσει προβλήματα: *σε ~ από χθες ο βουλευτής που διαφώνησε με τη γραμμή του κόμματος* ΣΥΝ. περιορισμός, επιτήρηση. [ETYM. < *ital. quarantina*, περίοδος επιφυλακής και απομόνωσης σαράντα ημερών, στην οποία ετίθεντο τα πληρώματα των πλοίων, προτού τους επιτραπεί να αποβιβαστούν, < μεσ. *γαλλ. quarantaine*, πβ. *γαλλ. quarant* «σαράντα»]. **καραούλι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. η φρουρήση ενός χώρου και ο χρόνος που αυτή διαρκεί: *κρατάω | φυλάω* | *στήνω ~* ΣΥΝ. φρουρά, **βάρδια** 2. (συνεκδ.) η θέση από την οποία φρουρείται ένας χώρος ΣΥΝ. *σκοπιά*, *βίγλα*. [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < τουρκ. karakol «αστυνομικό τμήμα» ή < *σλαβ. karaul*]. **καραπουτάνα** (η) {χωρ. γεν. πλθ.} (!) (επιτατ.) η πουτάνα (βλ. κ. λ. *κάρα*). — (μεγεθ.) **καραπουτανάρα** (η). **καρτάρο** {καρταρίσας} θεωρώ, υπολογίζω κατ' εκτίμηση: τον *καρταρίσας* ότι δεν ήταν *διατεθειμένος να βοηθήσει και δέκομα τη σύζηση* ΣΥΝ. *ζυγιάζω*, *εκτιμώ*. [ETYM. Μεταφορά του *ital. carattare* «υπολογίζω τα καρτάκια» < *ital. carato* (βλ. λ. *καράτι*)]. **καράτε** (το) {άκλ.} ανωνυμική μέθοδος αυτοάμυνας, που συνίσταται σε γρήγορα ισχυρά χτυπήματα εναντίον του αντιπάλου με τα χέρια, τους αγκώνες, τα γόνατα ή τα πόδια: (κ. ως επιθ.) *ταϊνία καράτε*. — **καρταρίστας** κ. **καρτάτεκα** {άκλ.} (ο). [ETYM. < *ιαπων. karate* «άδειο χέρι» < *kara* «άδειος» + *te* «χέρι»]. **καρταριστάς** (ο), **καρταριστά** (η) {χωρ. γεν. πλθ.} ηθοποιός που ειδικεύεται στην ερμηνεία πολύ συγκεκριμένων ρόλων (π.χ. του κακού, του σκληρού, του ήλιθου κ.λπ.: «την *παράσταση κλέβει ο θαυμάσιος Νεοϋορκέζος ~ Στάνλεϊ Τούτσι, στον ρόλο ενός γκαφατζή μικροκακοποιού*) (εφημ.). [ETYM. Αντιδάν., < *ital. caratterista* < *carattere* < *lat. character* < *αρχ. χαρακτήρ*]. **καρταζόβας** (ο) αγροίκος, άξεστος, βλάχος: ήταν ένας *σκέτος ~ που παρίστανε στην παρα τον συνομα* με *παρασκευασμένο*. [ETYM. Αγν. ετύμου]. **καράτι** (το) {καρατιού | -ιών κ. -ίων} 1. μονάδα μετρήσεως τής καθαρότητας των κρυστάλλων χυσού με δεδομένο ότι τα 24 καράτια αντιστοιχούν στον απολύτως καθαρό χυσό: *χρυσός 241 181 14 καράτιον* · 2. μονάδα βάρους για τους πολύτιμους λίθους, ίση προς το 1/5 του γραμμαρίου. [ETYM. Αντιδάν., < *ital. carato* < μεσν. *lat. caratus* < *αραβ. qirāt* «μονάδα βάρους» < *αρχ. κεράτιον* (η σημ. *καράτι* ήδη *μτγν.*), υποκ. του *κέρας* (βλ. λ.)]. **καρταρίστας** (ο) → **καράτε** **καρταρομά** ρ. μετβ. {καρταρομείς... | καρταρομήσα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτφ. καρταρομηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} 1. κόβω το κεφάλι (κάποιου), ειδικότ. σε περίπτωση εκτέλεσης τής θανατικής ποινής με λαμητόμιο ΣΥΝ. *αποκεφαλίζω* 2. (μτφ.) επιβάλω σκληρή τιμωρία σε (κάποιον) 3. (μτφ.) διώχνω (κάποιον) από τη θέση την οποία κατέχει, τον απολύω ή τον διαγράφω: *καρταρομήθηκαν οι διαφρονούντες μετά τη συνεδρίαση του πειθαρχικού του κόμματος* ΣΥΝ. *παύω*, *αποπέμνω*, *απολύω*. — **καρταρομάτης** (η) {μτγν.}. [ETYM. < *αρχ. καρταρομά (-έω)* < *κάρα* «κεφάλι» (βλ. λ.) + *-τομά* < *το-μ**Β. **καράφα** (η) {χωρ. γεν. πλθ.} επιτραπέζια φιάλη με στενό λαιμό και εξογκωμένη κοιλία για νερό, κρασί, ούζο ή άλλα ποτά. [ETYM. < *ital. caraffa* < *διαλεκτ. αραβ. gharafāh* «φλασκί» < *p. gharafā* «αντλώ νερό»]. **καραφάκι** (το) {χωρ. γεν.} μικρή καράφα, συνήθ. για ούζο. **καράφλα** (η) η φαλάκρα (βλ. λ.). [ETYM. < *φαλάκρα*, με αντιμετάθεση]. **καράφλας** (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) ο φαλακρός. Επίσης **καραφλάκι** **καραφλιάζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καράφλιασα} 1. (αμετβ.) αποκοτάρω 2. (αργκό-εμφρ.) (α) (μετβ.) προκαλώ μεγάλη έκπληξη, αφήνω κάποιον άναυδο (λέγοντας ή κάνοντας κάτι παράλογο, ασυνάρτητο κ.λπ.) (β) (αμετβ.) εκπλήσσομαι πάρα πολύ, μένω άναυδος (από λόγο ή πράξη παράλογη, ασυνάρτητη κ.λπ.). **καραφλός**, -η, -ό φαλακρός (βλ. λ.). [ETYM. < *φαλακρός*, με αντιμετάθεση]. **καρβέλι** (το) {καρβελιού | -ιών} 1. ψωμί στρογγυλού σχήματος σε αντιδιαστολή προς τη φραντζόλα ή την κουλούρα 2. (μτφ.) τα προς το ζην, τα απολύτως αναγκαία για επιβίωση: *δουλέω για το ~* || *παισίσια που βγάζει το ~* τον 3 (μτφ.) σε φράσεις που δηλώνουν τη διάρ-

κεια τής ζωής ή την εμπειρία που θα αποκτήσει κανείς (βλ. κ. λ. ψομί): *λίγα είναι τα ~ του* (δηλ. θα ζησει λίγο ή γρήγορα θα χάσει αυτά που έχει) || έχεις να φας *πολλά ~ ακόμα* (έχεις ακόμα να κάνεις ή να μάθεις πολλά). — (υποκ.) καρβελάκι.

[ETYM μεσν. < σλαβ. karvalj < korvalj, πβ. κ. αλβ. karabele «στρατιωτικός άρτος»].

καρβονικός, -ή, -ό ΧΗΜ. **καρβονικό οξύ** οργανική ένωση, τα μόρια της οποίας περιέχουν μία ή περισσότερες ομάδες καρβοξυλίου ΣΥΝ. καρβοξυλικός. [ETYM < γαλλ. carbonique < carbon «άνθρακας» < λατ. carbo].

καρβοξύλιο (το) {καρβοξύλιου | -ων} ΧΗΜ. μονοσθενής οργανική ρίζα που αποτελεί τη χαρακτηριστική ομάδα των καρβονικών οξέων. — **καρβοξύλικός**, -ή, -ό.

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. carboxyle (νόθο συνθ.) < carbon «άνθρακας» + ox (ygene) + παραγ. επίθημα -yle].

καρβουνάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** το μικρό κάρβουνο που τοποθετείται στα θυμιατήρια (στον πληθ.) **2.** η ψήκτρα (βλ.λ.) **3.** εξάρτημα ηλεκτρικής μηχανής από γραφίτη, που μεταφέρει το ρεύμα από ένα τμήμα σε άλλο: τα ~ του αυτοκινήτου.

καρβουναποθήκη (η) {καρβουναποθηκών} αποθήκη για κάρβουνα. **καρβουναρειό** (το) (λαϊκ.) αποθήκη για κάρβουνα ΣΥΝ. καρβουναποθήκη, ανθρακαποθήκη. [ETYM < κάρβουνο + παραγ. επίθημα -ρειό (βλ.λ.)].

καρβονέμπορος (ο) ο ανθρακέμπορος (βλ.λ.). **καρβουναξία** ο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καρβουναξία-α, -της, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καίω (κάτι), ώστε να γίνει κάρβουνο ΣΥΝ. απανθρακώω ♦ **2.** (αμετβ.) μεταβάλλομαι σε κάρβουνο, παίρνω το χρώμα και την όψη του κάρβουνου: το κρέας έχει *καρβουναξίσει!* ΣΥΝ. απανθρακώομαι, μαυρίζω. — **καρβουναξία** (το).

καρβουναίρη (η) [μεσν.] {καρβουναίρηδες}, καρβουναίρισα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αυτός που παρασκευάζει ή πουλάει κάρβουνα **2.** (μτφ.) ο κατάμαυρος από την κάπνα, ο μουντζούρης.

καρβουναίρικος, -η, -ο **1.** αυτός που αναφέρεται στα κάρβουνα ή στον καρβουναίρη: ~ *εμφάνιση* | *πρόσωπο* | *καίει* **2. καρβουναίρικο** (το) μαγαζί όπου πλουνται κάρβουνα ΣΥΝ. ανθρακωπώλειο.

καρβουνίδι (το) {καρβουνιδίου | -ιών} **1.** (λαϊκ.) σκόνη από κάρβουνο ΣΥΝ. καρβουνοσκονή **2.** ΤΕΧΝΟΛ. σκουριά από κάρβουνο που χρησιμοποιείται ως θερμομονωτικό υλικό.

κάρβουνο (το) **1.** ανθρακώδες υλικό που λαμβάνεται με την καύση οργανικών ουσιών, όπως το ξύλο, σε συνθήκες απουσίας ατμοσφαιρικού αέρα και χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη ΣΥΝ. άνθρακας, γαιάνθρακας, λιγνίτης, λιθάνθρακας, ξυλάνθρακας, πετροκάρβουνο, τύρφη ΦΡ. (μτφ.) *κάθομαι σε αναμμένα κάρβουνα* βρίσκομαι σε κατάσταση υπερβολικής ανησυχίας και αγωνίας, περιμένο με ανυπομονησία: *140.000 μαθητές κάθονται σε αναμμένα κάρβουνα περιμένοντας την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων των πανελλαδικών εξετάσεων ΣΥΝ. αδημονώ, ανυπομονώ, ανησυχώ* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε απανθρακώομαι: το κρέας | το δάσος έγινε ~ **3.** (στη ζωγραφική) ειδικός άνθρακας σε σχήμα κοντυλιού, χρησιμοποιούμενος για σχέδιο. — (υποκ.) **καρβουνάκι** (το) (βλ.λ.).

[ETYM < μεσν. κάρβουνον < μγν. κάρβον, -ωνος < λατ. carbo, -onis «άνθρακας»].

καρβουνοσκονή (η) σκόνη από κάρβουνα.

κάργυα (λειτουργεί ως επίθ. ή επίρρ.) (λαϊκ.) **1.** (για δοχεία, χώρους κ.λπ.) εντελώς γεμάτος: το νεπόζιτο της βενζίνης ήταν ~ || τα ποτήρια ήταν ~ *κρασί* (έχει γεμίσει, ως επάνω στα χείλη του δοχείου) || το θέατρο | το αίθουσα *τύπου είναι ~ από κόσμο* ΣΥΝ. φύσκα, τίγκα **2.** (σπάν.) πολύ σφιχτά και δυνατά, με όλη τη δύναμη: *τέντασε το ~ το σγοινί!* || ~ τα *κουτιά!* (ναυτικό πρόσταγμα για τους κωπηλάτες). [ETYM < βεν. carga < p. cargat «φορτώνω, γεμίζω» < μγν. λατ. carrigare < λατ. carrus «κάρρο»].

κάργυα ροι ρ. μετβ. {κάργυρα-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** γεμίζω (κάτι) ως επάνω, το φορτώνω σε υπερβολικό βαθμό: ~ τα *ποτήρια* | *τις βαλίτσες* | *τα σακιά* | *το αυτοκίνητο με πράγματα* ΣΥΝ. παραγεμίζω, παραφορτώνω, φυσκάρω, τίγκαρω **2.** σφίγω με όλη μου τη δύναμη ή τεχνώνω: — *τα σκονιά* | *τα πανιά*.

[ETYM < βεν. cargar, βλ. κ. κάργυα].

κάργυας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-σκοπτ.) αυτός που επιδεικνύεται ως σπουδαίος, ο παλληκαράς: *αλλού να κάνεις τον ~, εκεί που σε παίρνει* ΣΥΝ. νταής.

κάργυα (η) (λαϊκ.) **1.** η καλοιακούδα (βλ.λ.): «*θάνατος είν' ο* - που χτυπιούνται στους μαύρους τοίχους και στα κεραμιά» (Κ. Καραυτάκης) **2.** υβριστ. για γυναίκα μοχθηρή και ζηλιάρα. [ETYM μεσν. < τουρκ. karga].

κάρδαμο (το) {κ. καρδάμου | -ων} ποώδες κητευτικό, του οποίου τα φύλλα έχουν πικάντικη γεύση και χρησιμοποιούνται σε σαλάτες ή ως γαρνιρίσμα σε διάφορα φαγητά.

[ETYM < αρχ. κάρδαμον (ήδη μιν. ka-da-mi-ja), αβεβ. ετόμου, πθ. δάνειο. Η σύνδεση με το σανσκρ. kardamaḥ είναι αμφίβολη, αφού η σανσκρ. λ. περιέγραφε ένα εντελώς άγνωστο φυτό].

καρδάμων ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καρδάμου-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ανακτώ τις χαμένες μου δυνάμεις, αισθάνομαι γερός και ανανεωμένος: *έφαγα και καρδάμωσα* ΣΥΝ. αναζωογονούμαι ♦ **2.** (μετβ.) δυναμώνω (κάποιον) σωματικά: *οι διακοπές στην εξοχή με καρδάμωσαν* || γύρισε *καρδάμωμένος* ΣΥΝ. τονώνω, δυναμώνω, αναζωογονώ. — **καρδάμωμα** (το).

[ETYM < κάρδαμο, το οποίο τρώγεται στις σαλάτες και ως δυναμοτικό].[^]

καρδάρι (το) {καρδαρίου | -ιών} ξύλινο δοχείο, μέσα στο οποίο αρμύζουν το γάλα. Επίσης καρδάρα (η).

[ETYM < μεσν. καρδάρν < *καλδάρν < λατ. caldarium «θερμαντικό σκεύος λουτρών» < caldus «θερμότητα», πβ. κ. αρομ. cardare | caldare «το δοχείο (των ποιμένων) που το άρμεγμω», αλβ. kaldar, ρουμ. cãldare].

καρδερίνα (η) {δύσγρ. καρδερίνων} μικρό ωδικό αποδημητικό πτηνό με λεπτό μυτερό ράμφος και χαρακτηριστικές κίτρινες φτερούγες. — (υποκ.) **καρδερίνοϋλα** (η).

[ETYM < γενουατ. carderina < νεολατ. carduelis, υποκ. του λατ. carduus «γαϊδουράγκαθο» (το χρώμα του άνθους του μοιάζει με της καρδερίνας)].

καρδιά (η) {-άς κ. (λόγ.) -ίας} **1.** κοίλο μυϊκό όργανο που λειτουργεί ως αντλία στην κυκλοφορία του αίματος και το οποίο βρίσκεται (στον άνθρωπο) στο αριστερό μέρος του θώρακα: *υποφέρει από την ~ της* || *συγκοπή* | *ανακοπή καρδιάς* || *μεταμόσχευση καρδιάς* || *έπαυσε να χτυπάει η ~ του* (πέθανε) ΦΡ. (α) *εγχείρηση ανοιχτής καρδιάς* βλ. λ. *εγχείρηση* (β) **καρδιά μου!** ως προσφώνηση προς κάποιον για τον οποίο τρέφουμε συναισθήματα αγάπης και τρυφερότητας **2.** (συνεκδ.) καρδιά που έχει περίπου το σχήμα του παραπάνω οργάνου και που θεωρείται σύμβολο της ερωτικής αγάπης: *ζωγράφισε μια ~ μ'ένα βέλος* **3.** (συνεκδ.) ο άνθρωπος σε σχέση με το πόση καλοσύνη έχει μέσα του: *είναι ~ μάλαμα* || *είναι καλή* - (δεν παρεξηγεί) **4.** (μτφ.) η έδρα των παρορμήσεων, των συναισθημάτων, των συγκινησιακών αντιδράσεων, της συμπεριφοράς του ατόμου: ΦΡ. (α) *ό, τι τραβάει | θέλει η καρδιά σου* ό,τι θέλεις, ό,τι επιθυμείς (β) *(κάποιος) έχει ανοιχτή καρδιά* για άνθρωπο καταδεδεικτό, γενναιοδωρο (γ) *(κάποιος) έχει καλή | χρυσή | ευγενική καρδιά* για άνθρωπο καλοκάγαθο, καλόηχο, καλοσυνάτο (δ) *(κάποιος) έχει καρδιά μαύρη | σκληρή* | *από πέτρα* για άνθρωπο σκληρό, χωρίς οίκτο (ε) *(κάποιος) έχει πονετική καρδιά* για άνθρωπο συμπονετικό, πονόηχο (στ) *έχω καθαρή καρδιά* είμαι αγνός, άδολος (ζ) *αγγίζω την καρδιά κάποιου* συγκινώ κάποιον (η) **καρδιά παραποιάρα** για πρόσωπο που παραποιεί (θ) *ο πόνο της καρδιάς (κάποιου)* η θλίψη, η στενοχωρία (κάποιου) (ι) *ματώνει η καρδιά μου* θλίβομαι βαθύτατα (ια) *η καρδιά μου έβγαλε φτερά* αναθάρρησα (ιβ) *ανοίγω την καρδιά μου* | *την ψυχή μου σε κάποιον* βλ. λ. *ανοίγω* (ιγ) *τρέμει η καρδιά μου* φοβάμαι πολύ (ιδ) *η καρδιά μου χοροπηδάει* | *πάει να σπάσει* για μεγάλη ψυχική αναστάτωση: *η καρδιά μου πάει να σπάσει από την αγωνία* | *από την ταραχή* (ιε) *έχω (κάποιον) στην καρδιά μου* συμπαθώ (κάποιον) πάρα πολύ, μου είναι πολύ αγαπητός (ιστ) *κλέβω | παίρνω* | *κατακτώ* | *καίω την καρδιά (κάποιου)* ασκώ γοητεία (σε κάποιον) ή κάνω (κάποιον) να με ερωτευτεί: αυτό το κορίτσι μου έχει κλέψει την καρδιά (ιζ) *ραγίζω την καρδιά (κάποιου)* θλίβομαι (κάποιον) (νη) *χαρίζω | δίνω* | *προσφέρω την καρδιά μου (σε κάποιον)* αφροσύνομαι πλήρως σε κάποιον, τον δίνω την αγάπη μου (ιθ) *(κάτι είναι) σγκάθι στην καρδιά* για κάτι που υπάρχει στην ψυχή μας και προκαλεί θλίψη (κ) *μαγαίρι* | *μαγαίρι στην καρδιά* για κάτι που προκαλεί μεγάλο ψυχικό πόνο (κα) *κλαίει η καρδιά μου (για κάτι)* θλίβομαι βαθύτατα (για κάτι) (κβ) *φύλλα της καρδιάς* το φυλλοκάρδι (βλ.λ.) (κγ) *με τι καρδιά!* που βρήκες το κουράγιο, την ψυχική δύναμη, πώς μπορείς (να κάνεις κάτι); (σε περίπτωση που απορούμε πώς μπορεί κανείς να κάνει κάτι, συνθ.) ιδιαίτερα σκληρό, χωρίς να διστάζει: ~ *θα με απογοητεύεις*; (κδ) *με μισή καρδιά* απρόθυμα: ~ *μου έδωσε τα χρήματα* (κε) *εκ περισσήματος καρδιάς* βλ. λ. *περισσήμα* (κεστ) *έξω καρδιά* ως χαρακτηρισμός εξωστρεφούς ανθρώπου (κζ) *πήγε η καρδιά (κάποιου) στην Κούλουρη* βλ. λ. *Κούλουρη* **5.** το κουράγιο, η υπομονή: *κάνω καρδιά* (θάρρος) || *κάνω την ~ μου πέτρα* (υπομένω) || *μεγάλη ~* (γενναίος ή μεγαλόψυχος, πονετικός) || *δεν το βαστά η ~ μου* (δεν το αντέχω, δεν έχω κουράγιο) ΦΡ. (α) *βάστα καρδιά!* ως πρότροπη προς τον εαυτό μας να κάνουμε υπομονή: ~ *μου και όλα θα περάσουν!* (β) (μτφ.) *το λέει η καρδιά μου* έχω πολύ θάρρος, κουράγιο, δείχνω γενναιότητα: *είναι παλληκάρι και το λέει η καρδιά του!* **6.** (α) διάθεση, επιθυμία (για κάτι): *δεν τον κάνει - να φύγει* || *δεν τον κάνει - να δουλέει* || *το κάνω με μισή - (χωρίς να το θέλω)* (β) (ειδικότ.) η καλή ψυχική διάθεση: *δεν θα γαλάσουμε τις ~ μας για μικροπράγματα* ΦΡ. (α) με ελαφριά **καρδιά** | (λόγ.) **ελαφρά τη καρδιά** βλ. λ. *ελαφρός* (β) με βαριά **καρδιά** με δυσφορία, χωρίς να το θέλω: *πήγε για δουλειά ~* || *άφησε την παρά του ~ (γ) κάνω την καρδιά (κάποιου) περιβόλι* βλ. λ. *περιβόλι* **7.** (σε ΦΡ. για τη δήλωση ειλικρινών αισθημάτων): *λόγια τής ~* ΦΡ. (α) *με το χέρι στην καρδιά* με απόλυτη ειλικρίνεια, τιμπα: *θα του μιλήσω ~ (β) από καρδιάς* | *μέσα από την καρδιά μου* | (λόγ.) *εκ βάθους καρδιάς* | *από βάθους καρδιάς* με απόλυτη ειλικρίνεια (γ) *με όλη την καρδιά μου* με απόλυτη ειλικρίνεια και αγάπη: *του το χάρισε με όλη την καρδιά* **8.** το μέσον μιας εποχής, περιόδου, κατάστασης, χώρου, το κεντρικότερο σημείο, ο πυρήνας: *βρισκόμαστε στην ~ τής Αθήνας* | *τού χωριού* | *τού χειμώνα* | *τού Αυγούστου* | *τής νύχτας* | *τού θεμάτος* | *τής συζήτησης* | *τού προβλήματος* | *των γεγονότων* || *εδώ χτυπά η ~ της Ελλάδας* | *τού αθλητισμού* **9.** (α) (ειδικότ.) για καρπούς (η φυτά) το εσωτερικό και τρυφερό κεντρικό κομμάτι τους: *τρυφερός σαν την ~ ενός μαρουλιού* || *η ~ του καρπουζιού* (β) (~ *κορμού* δέντρου) το πιο ανεπτυγμένο μέρος του κορμού, που βρίσκεται μεταξύ της εντερικής (βλ.λ.) και του σφυμού (βλ.λ.) και που προτιμάται στην ξυλοουργική για την ποιότητα του. ΣΧΟΛΙΟ *λ. δίφθογγο, συνίγρη*.

[ETYM < αρχ. καρδιά < *krd-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *kerd- «καρδιά», πβ. σανσκρ. hardi (αιτ.), λατ. cor (γεν. cordis), γαλλ. cœur, ισπ. corazon, ιταλ. cuore, πορτ. coraçon, γερμ. Herz, αγγλ. heart κ.α. Πλήθος φρ. έχουν μεσαιωνική αφετηρία, λ.χ. *αγγίζω την καρδιά*, *ανοίγω την καρδιά*, *έχω (κάτι) στην καρδιά μου*, *καίω την καρδιά*, *κάνω καρδιά*, *ραγίζει* | *-ετα η καρδιά μου*, *από καρδιάς κ.α.*]. **καρδιαγγειακός**, -ή, -ό → καρδι(ο)αγγειακός

καρδιακός, -ή κ. -ιά, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την καρδιά και τη λειτουργία της: ~ *επιστόδιο* | *νόσημα* | *ανεπάρκεια* | *προβολή* 2. (ως ουσ.) πρόσωπο που υποφέρει από την καρδιά του. — καρδιακ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*. **καρδιαλγία** (η) [μτγν.] {καρδιαλγίων} ΙΑΤΡ. πόνος στην καρδιακή χώρα, οφειλόμενος συχνά σε νευραλγικά αίτια ΣΥΝ. καρδιόπνοος, — καρδιαλγικός, -ή, -ό [αρχ.] καρδιναλιός (ο) {καρδιναλι-ου | -ων, -ους} ανώτερος κληρικός της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας- Φρ. *με ύφος (δέκα | εκατό | χιλίων κ.λπ.) καρδιναλίον* για κάποιον που εμφανίζεται με ύφος πομπώδες και αλαζονικό, κάνοντας τον σπουδαίο: *μας μιλούσε ~, λες και εμείς δεν ξέραμε τίποτα!*

[ETYM. μεσν. < μτγν. λατ. cardinalis, τίτλος επισκόπου, < cardo «άξονας, βάση», οπότε το επίθ. cardinalis θα σήμαινε αρχικά εκείνον στον οποίο άλλοι βασίζονται], κάρδιο- κ. καρδιό- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την καρδιά: *καρδιο-πάθεια*, *καρδιο-πνευμονικός*, *καρδιό-σχημος*. [ETYM. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *καρδιά*].

καρδιο)αγγειακός, -ή, -ό [1894] αυτός που αναφέρεται στην καρδιά και στα αμφοτέρα αγγεία: ~ *σύστημα* | *πάθηση* | *νοσήματα*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. cardiovascular (νόθο συνθ.) < cardio-(< αρχ. *καρδία*) + vascular «αγγειακός» < λατ. vasculum «μικρό αγγείο»]. **καρδιο)αγγειογραφία** (η) αγγειογραφία των καρδιακών κοιλιοτήτων και των μεγάλων αγγείων, ύστερα από έγχυση ειδικής ουσίας. καρδιοαναπνευστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την καρδιά και το αναπνευστικό σύστημα: ~ *προβλήματα*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. cardiorespiratory (νόθο συνθ.)]. **καρδιογνώστης** (ο) [μτγν.] {καρδιογνώστηών}, καρδιογνώστρια (η) [1892] {καρδιογνώστριών} αυτός που μπορεί να εισωθήσει στην ψυχή του ανθρώπου, να γνωρίζει τις πιο κρυφές σκέψεις του και επιθυμίες του. **καρδιογράφημα** (το) {καρδιογραφημ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. γραφική απεικόνιση της λειτουργίας της καρδιάς ΣΥΝ. ηλεκτροκαρδιογράφημα.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardiogram]. **καρδιογραφία** (η) ΙΑΤΡ. η μέθοδος εξέτασης της καρδιακής λειτουργίας με τον καρδιογράφο. — καρδιογραφικός, -ή, -ό, καρδιογραφική-ά | -ώς επίρρ.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiographie]. **κάρδιο γράφος** (ο) [1885] όργανο με το οποίο παριστάνονται γραφικά οι καρδιακές συστολές για τον έλεγχο της σωστής καρδιακής λειτουργίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiographie]. **καρδιοδυναμική** (η) ΙΑΤΡ. μελέτη των δυναμικών συνθηκών στις κοιλότητες της καρδιάς και στα μεγάλα αγγεία. **καρδιοειδής**, -ής, -ές [μτγν.] {καρδιοειδο-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα ή μορφή καρδιάς: ~ *καμπύλη* ΣΥΝ. καρδιόσχημος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. καρδιόΚατακτητής (ο) [1869] ο άνδρας τον οποίο ερωτεύονται οι

γυναίκες, ο γόης ΣΥΝ. δονουάν, καζανόβας. καρδιοκλέφτης (ο) {καρδιοκλεφτών}, καρδιοκλέφτρια (η) {καρδιοκλεφτρίων} πρόσωπο που κλέβει τους άλλους να το ερωτεύονται.

καρδιολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την ανατομία, τη φυσιολογία και τις παθήσεις της καρδιάς. — καρδιολόγος (ο/η) [1891], καρδιολογικός, -ή, -ό.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiologie]. **καρδιομεγαλία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. συγγενής ή επίκτητη αύξηση του όγκου της καρδιάς σε σχέση με τον θώρακα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardiomegaly].

καρδιομοπαθία (η) {καρδιομοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε ασθένεια προσβάλλει τον καρδιακό μυ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardiomyopathy]. **καρδιοπαθία** (η) [1876] {καρδιοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε δυσλειτουργία και πάθηση της καρδιάς. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiopathie]. **καρδιοπαθής** (ο/η) [1888] {καρδιοπαθ-ούς | -είς} πρόσωπο που πάσχει από την καρδιά του, ο καρδιακός. **καρδιοπνευμονικός**, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία της καρδιάς και των πνευμόνων.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. cardio-pulmonaire (νόθο συνθ.)]. **καρδιόσχημος**, -ή, -ό [1892] αυτός που έχει σχήμα καρδιάς, καρδιοειδής: ~ *διάκοσμος κιονόκρανον*. **καρδιοτομία** (η) {καρδιοτομιών} ΙΑΤΡ. 1. η ανατομική εξέταση της καρδιάς · 2. η χειρουργική διάνοιξη των καρδιακών κοιλιοτήτων.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiotomie]. **καρδιοτοντικός**, -ή, -ό αυτός που αποβλέπει στην ενίσχυση της απόδοσης της καρδιακής λειτουργίας: ~ *φάρμακα*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiotonique].

καρδιοχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική της καρδιάς για τη μερική ή ολική αποκατάσταση της νηγιός λειτουργίας της. — καρδιο-χειρουργός (ο/η), καρδιοχειρουργικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. cardiosurgery (νόθο συνθ.)]. **καρδιοχτύπι** κ. **καρδιοκτύπι** (το) {χωρ. γεν.} 1. γρήγορος και έντονα αισθητός χτύπος της καρδιάς ΣΥΝ. χτυποκάρδι, ταχυπαλμία 2. (συνεκδ.) μεγάλη ταραχή και ανησυχία μπροστά σε αναμενόμενο ευχάριστο ή δυσάρεστο γεγονός: *είχε ~ στις εξετάσεις | στο πρώτο ραντεβού | μήπως τον ανακαλύψουν* ΣΥΝ. άγχος, αγωνία, φόβος, αδημο-

νία, ανυπομονησία, λαχτάρα. — καρδιοχτυπά κ. καρδιοκτυπά ρ. {-άς, -ές}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανόδοτος*. **καρδίτιδα** (η) [1873] ΙΑΤΡ. φλεγμονή της καρδιάς και ειδικότερ. του περικαρδίου, του ενδοκαρδίου και του μυοκαρδίου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardite]. **Καρδίτσα** (η) {-ας κ. -ης} πόλη τής Θεσσαλίας, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (*νομός Καρδίτσας κ. Καρδίτσας*).

— **Καρδίτσιώτης** (ο), Καρδίτσιώτισσα (η), καρδίτσιώτικος, -ή, -ο. [ETYM. μεσν. < *Γαρδίτσα | *Γραδίτσα < σλαβ. gordica «μικρό κάστρο, πόληγγο», πηθ. κατά παρετυμολ. προς τη λ. *καρδιά*]].

καρδούλα (η) [μεσν.] 1. (υποκ., συνήθ. χαϊδευτ.) η καρδιά (ως έδρα των συναισθημάτων και αντιδράσεων του ατόμου): η ~ μου το *ξέρει πόσο τρώμαζα* || το *λέει η ~ του* (είναι άνθρωπος τολμηρός και θαρραλέος) || *τρέμει η ~ μου* (βρίσκομαι σε μεγάλη αγωνία και ταραχή) Φρ. **καρδούλα μου!** ως προσφώνηση σε αγαπημένα πρόσωπα ΣΥΝ. αγάπη μου, ψυχή μου · 2. οποιοδήποτε μικρό αντικείμενο ή σχήμα έχει τη μορφή καρδιάς.

καρέ (το) {άκλ.} 1. το τετράγωνο · 2. (σε χαρτοπαίγνια) (α) ομάδα από τέσσερις συνήθως παίκτες: *κάνω ~ για παιχνίδι* (β) κανόνας του παιχνιδιού για τη συγκέντρωση τεσσάρων ομοίων φύλλων: ~ του άσου | τής *ντάμας* 3. σύνολο τεσσάρων όμοιων πραγμάτων: *πρόσφατα ~* · 7. κέντημα για τραπέζι σε σχήμα τετραγώνου · 8. (στον κινηματογράφο) καθένα από τα τετράγωνα κομμάτια με εικόνα, από τα οποία αποτελείται το φιλμ: *μηχανή προβολής προβάλει 24 ~ το δευτερόλεπτο*- Φρ. (α) *στοπ καρέ* σταμάτημα της ροής του φιλμ σε μια εικόνα (β) *καρέ-καρέ* τρόπος αναπαραγωγής της εικόνας από βίντεο ή μηχανή προβολής, σύμφωνα με τον οποίο η ταινία δεν προβάλεται στην κανονική ταχύτητα, ώστε να αναπαράγεται κινούμενη εικόνα, αλλά σταματώντας σε καθένα από τα τετράγωνα κομμάτια (εικόνας, σκηνές), από τα οποία αποτελείται η ταινία, το φιλμ · 9. ΑΘΛ. Ο χώρος γύρω από το τέρμα μιας ομάδας: *οι γηπεδούχοι δεν επέτρεπαν την είσοδο των αντιπάλων τους στα ~ τους* · 10. κομμάτι κρέατος (χοιρινού, μοσχарησίου ή αρνησίου) από την πλάτη του ζώου κοντά στον λαιμό. — (υποκ.) *καρεδάκι* (το). [ETYM. < γαλλ. carpe «τετράγωνο» < λατ. quadratus < quadrum «τετράγωνο» < quattuor «τέσσερα»].

καρέκλα (η) {καρεκλών} 1. κάθισμα για ένα άτομο, με τέσσερα συνήθ. πόδια για στήριξη στο πάτωμα και ένα στήριγμα για την πλάτη: *πάνηη | ζύλινη | πτυσσόμενη | περιστρεφόμενη* —||- *σκηνοθέτη* (ξύλινη πτυσσόμενη καρέκλα με καρβόβατον στη θέση και στην πλάτη) ΣΥΝ. κάθισμα- Φρ. **ηλεκτρική καρέκλα** βλ. λ. *ηλεκτρικός* · 2. (συνεκδ.) το αξίωμα, η θέση την οποία θέλει κανείς να αποκτήσει ή να διατηρήσει: *δεν είναι λίγος οι πολιτικοί που αγωνίζονται μόνο για την ~, διαιαφορώντας για τα προβλήματα του λαού | κανένας συνδικαλιστής δεν πρόκειται να κινηθεί- για τις ~ τους νοιάζονται όλοι* ΣΥΝ. θέση, αξίωμα, εξουσία. Επίσης (παλαιότ.-λόγ.) καθέκλα. — (υποκ.) *καρεκλάκι* (το) κ. *καρεκλίτσα* (η).

[ETYM. Αντιδάν., μεσν. < βεν. charegla < cadegla < *cadegra < λατ. cathedra < αρχ. *καθέδρα*].

καρεκλάδικο (το) 1. το εργαστήριο όπου κατασκευάζονται ή επιδιορθώνονται καρέκλες · 2. (παλαιότ.-αργκό) νυχτερινό κέντρο με μουσική ντίσκο.

καρεκλάδες (ο) {καρεκλάδες} 1. πρόσωπο που κατασκευάζει, επιδιορθώνει ή πουλάει καρέκλες · 2. (παλαιότ.-αργκό) πρόσωπο που αγαπά φανατικά η και χορεύει τη ντίσκο μουσική.

καρεκλοθήρας (ο/η) {καρεκλοθηρών} πρόσωπο που επιδιώκει με αθέμιτα μέσα να καταλάβει δημόσια θέση ή αξίωμα: *ο υπουργός περιβάλλεται από καρεκλοθήρες, που σπεύδουν να δηλώσουν υποταγή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*. [ETYM. < *καρέκλα* + -θήρας < θήρα «κονήγην», πβ. κ. *βαθμο-θήρας*].

καρεκλοκένταυρος (ο) (κακός.) ο γραφειοκράτης- υπάλληλος δημόσιας υπηρεσίας, ο οποίος από τη θέση που κατέχει ταλαιπωρεί τους πολίτες.

καρεκλοπόδαρο (το) το πόδι καρέκλας στη Φρ. *ρίχνει καρεκλοπό-δαρο* βρέχει καταρρακτωδώς.

καρένα (η) → *καρίνα*

καρένα (η) {άκλ.} ΖΩΟΛ. γένος θαλάσσιων γελωνών: *γελώνα καρένα-καρένα* (είδος θαλάσσιων γελωνών). [ETYM. < νεολατ. caretta < μαλαϊκ. karah].

Κάρες (οι) {Καρόν} ΙΣΤ. αρχαίος λαός της ΝΔ. Μικράς Ασίας. [ETYM. < αρχ. *Κάρ, Καρός, αγν. ετύμου, προελλην. λ.*].

κάρι (το) {άκλ.} καρύκευμα ινδικής προελεύσεως σε μορφή σκόνης, συνήθ. με καυτερή γεύση. [ETYM. < αγγλ. curry < γλ. Tamil kari].

καριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. σταδιοδρομία-η γενική πορεία της επαγγελματικής δραστηριότητας κάποιου και ειδικότερ. η επαγγελματική του κατάξωση και αναγνώριση: *έκανε λαμπρή ~ στο εξωτερικό ως δημοσιογράφος* || *διπλωμάτης καριέρας* || *κάνω ~* (καταξιώνομαι επαγγελματικά).

[ETYM. < ιταλ. carriera < μεσν. λατ. carraia «δρόμος για οχήματα» < λατ. capus «κάρο, άμαξα»].

καριερίστας (ο), **καριερίστρια** (η) {καριεριστριών} (κακός.) πρόσωπο που με κάθε μέσο (θεμτό ή αθέμιτο) επιζητεί την επαγγελματική του άνοδο και κατάξωση, αδιαφορώντας για τις όποιες συνέπειες των ενεργειών του: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ. αριβίστας. Επίσης *καριερί-*

στα (η). — **καριερισμός** (ο), καριερίστικος, -η, -ο.
 [ETYM. < ιταλ. *carriera* < *carra*].
καρικατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η γελοιογραφία 2. (μτφ.) οτιδήποτε αντιγράφει ανεπιτυχώς ένα πρότυπο ΣΥΝ. σκιά. — καρικατούριστας (ο).
 [ETYM. < ιταλ. *caricatura*, αρχική σημ. «υπερβολή, διόγκωση», < *caricare* «φορτώνω» < μτγν. λατ. *caricare* < λατ. *carus* «κάρρο, άμαξω»].
καρικόων ρ. μετβ. {καρικόω-σα, -θηκα, -μένος} 1. διορθώνω με κλωστή τα φθαρμένα μέρη (υφάσματος) ΣΥΝ. μαντάρω · 2. ράβω με κλωστή κατά μήκος τα άκρα (υφάσματος), για να μην ξεφτύνει το στρίψιμά του. — καρικόωμα (το).
 [ETYM. < ιταλ. *carico* «φορτώνω» (κατά τα ρ. σε -ώνω) < μτγν. λατ. *caricare* < λατ. *carus* «κάρρο, άμαξω»].
καρίνα κ. **καρένα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κατώτατο μέρος του σκελετού πλοίου ή βάρκας: «*βάρκα του βάλτου ανάστροφη, φρενή χωρίς ~*» (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. (λόγ.) τρόπος.
 [ETYM. Αντιόαν, μεσν. < λατ. *carina* «κέλυφος» < μτγν. *καρύνας* «αυτός που μοιάζει με καρυδότσουφλο» < αρχ. *κάρυνον* (βλ. λ.)].
καριόκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος μικρού γλυκίσματος με σοκολάτα και καρδιά ή αμύγδαλα, τυλιγμένο σε ασημόχαρτο. [ETYM. < πορτ. *carioca*, λ. της γλ. Τούπι (ιθαγενών της Βραζιλίας)].
καριόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. παλιότατο μεγάλο ξύλινο κρεβάτι · 2. (!) η ανήθικη γυναίκα, η πόρνη· γενικότερ. υβριστ. για γυναίκα. — καριόλικος, -η/-ια, -ο. [ETYM. μεσν. < ιταλ. *carriola* «κρεβάτι» < λατ. *carus* «κάρρο, άμαξω»].
καριόλι (ο) {καριόλιδες} (λαϊκ. -!) υβριστ. για ανήθικο άνδρα.
καριόφιλι (το) {καριόφιλιού | -ιών} μακρύκαννο εμπροσθογενές τουφέκι, που πυροδοτείται με πυριτόλιθο (τουκαμακόπετρα) και το οποίο χρησιμοποιήθηκε σε ευρεία κλίμακα από τους Έλληνες κατά την Επανάσταση του 1821. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, ομόχη*. [ETYM. Από συμφυρμό τον ιταλ. *Carlo e figli* «Καρόλου και υκον», ονομασία εργοστασίου όπλων].
κά ρ κάδο (το) → **κάκαδο**
καρκινικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον καρκίνο: ~ *κίτταρα* | *όγκος* · 2. **καρκινικός στίχος** στίχος που μπορεί να διαβαστεί είτε κανονικά είτε από το τέλος προς την αρχή, διατηρώντας το ίδιο νόημα, π.χ. *ΝΙΨΩΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ* (από το περιφραντήριο της Αγίας Σοφίας στην Πόλη).
καρκινοβατό ρ. αμετβ. [1856] {καρκινοβατείς... | καρκινοβάτησα} προχωρώ με πολύ αργούς ρυθμούς ή κάνω βήματα προς τα πίσω, δεν παρουσιάζω καμία πρόοδο, μένω στάσιμος: *καρκινοβατεί* η διευρυνστή της *Ευρωπαϊκής Ένωσης* ΣΥΝ. πισθοδρομώ, αποτυγχάνω, καθυστερώ. — **καρκινοβασία** (η) [1897].
 [ETYM. < μτγν. *καρκινοβάτης* «αυτός που βαδίζει σαν κάβουρας» < *καρκίνος* (βλ. λ.) + -βάτης < *βαίνω*].
καρκινογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαδικασιών ή μηχανισμών, των οποίων ο πιθανός συνδυασμός μπορεί να οδηγήσει στην πρόκληση καρκίνου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *carcinogenesis*].
καρκινογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. (για χημικές ουσίες ή φυσικούς παράγοντες) αυτός που μπορεί να προκαλέσει ή να ευνοήσει την εμφάνιση καρκίνου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *carcinogen*].
καρκινοειδής, -ής, -ες [αρχ.] {καρκινοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που μοιάζει με καρκίνο, δηλ. κάβουρα 2. ΖΩΟΛ. **καρκινοειδής** (το) κάθε οστρακόδερμο που ανήκει σε ομοταξία αρθροπόδων, τα οποία ζουν στη θάλασσα ή στο γλυκό νερό · 3. ΙΑΤΡ. **καρκινοειδής** (το) όγκος μειωμένης κακοήθειας, που συνήθ. βρίσκεται στο πεπτικό σύστημα ή στους πνεύμονες.
καρκίνο λογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την έρευνα και τη θεραπεία του καρκίνου ΣΥΝ. ογκολογία. — καρκινολόγος (ο/η), καρκινολογικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *cancerology* (νόθο συνθ.)].
καρκινόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η καταστροφή κυττάρων που προσβλήθηκαν από καρκίνο. — καρκινολυτικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *carcinolyse*].
καρκινοπαθής, -ής, -ές [1866] {καρκινοπαθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (κ. ως ουσ.) αυτός που πάσχει από καρκίνο.
καρκινοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η μεταλλαγή προϋπάρχουσας καλοήθους βλάβης σε καρκίνο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *cancerisation*].
καρκίνος (ο) 1. ΙΑΤΡ. (α) κάθε κακοήθης όγκος που μπορεί να εμφανιστεί σε οποιοδήποτε από τους ιστούς του οργανισμού και έχει την τάση να επανειφάνίζεται μετά από κάθε αφαίρεση του ή να σχηματίζει μεταστάσεις σε γειτονικά ή και απομακρυσμένα σημεία του σώματος: ~ του πνεύμονα | τον *μαστόν* | του *στομάχου* (β) κάθε ασθένεια που χαρακτηρίζεται από τέτοιου είδους όγκους: έχει ~ 2. (συνεκδ.) καθετί που μπορεί να προκαλέσει καρκίνο: *κάθε μέρα αναπνέουμε τον -* (αέρα με καρκινογόνες ουσίες) · ΦΡ. (μτφ. -κακός.) **βγάζω τον καρκίνο** δεν μπορώ να ανεχθώ άλλο, υποφέρω από τη συνεχή πίεση που ασκούν πάνω μου πρόσωπα ή καταστάσεις: *ο διευθυντής μου ήταν τόσο απαιτητικός, που μου 'βγάλε τον καρκίνο* ΣΥΝ. *κάρζω* · 3. ΖΩΟΛ. Ο κάβουρας, το καβούρι · 4. ΓΕΩΓΡ. **τροπικός του Καρκίνου** βλ. λ. *τροπικός* · 5. ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός του Β. Ημισφαιρίου, τοποθετημένος ανάμεσα στους αστερισμούς του Λέοντος και του Διδύμου 6. ΑΣΤΡΟΛ. το τέταρτο ζώδιο του ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί στην περίοδο από 21 Ιουνίου μέχρι 22 Ιουλίου 7. (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου: *είναι ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «κάβουρας», < ΙΕ. *kar-kar- «σκλήρως, τραχύς» (αναδιπλ. θ.), πβ. σανσκρι. *karkata* «κάβουρας», λατ. *cancer* (< *car-cros) > γαλλ. *cancer* «καρκίνος» κ.ά. Ομόρρ. πιβ. *κράτος* (βλ. λ.) Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. και απαντά στον Ίπποκράτη].
καρκινοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ιδιότητα ορισμένων οργάνων και ιστών να αναπτύσσουν καρκίνο ή μεταστάσεις από καρκίνοωμα που υπάρχει στον οργανισμό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *cancerophilia* (νόθο συνθ.)].
καρκινοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} η αγχώδης κατάσταση κατά την οποία κάποιος φοβάται ότι έχει ή πρόκειται να προσβληθεί από καρκίνο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *cancerophobia* (νόθο συνθ.)].
καρκινοδής, -ής, -ες [αρχ.] {καρκινοδ-ούς | -εις (ουδ. -ή), -ών} αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά, ως προς τη φύση ή τη μορφή, του καρκίνου: ~ *όγκος* | *εξόγκωμα* ΣΥΝ. κακοήθης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.
καρκίνωμα (το) [αρχ.] {καρκινώμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. ο κακοήθης όγκος που αποτελείται από επιθηλιακό ιστό, ο καρκίνος 2. (μτφ.) οτιδήποτε παίρνει τη μορφή μόνιμου κακού, από το οποίο δεν μπορούμε να απαλλαγούμε, αλλά υπομένουμε παθητικά την καταστροφική του εξάπλωση: το *ρουσφέτι αποτελεί ~ του δημόσιου βίου*. — καρκινοματώδης, -ής, -ές [1853].
Καρλσρούη (η) πόλη της ΝΔ. Γερμανίας. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. *Karlsruhe* («ανάπαυση του Καρόλου»). Η πόλη ιδρύθηκε το 1715, όταν ο ευγενής Κάρολος Γουλιέλμος ανήγειρε εκεί έναν πύργο με κυνηγετικό κατάλυμα].
κάμμα (το) {άκλ.} (κατά την ινδουιστική διδασκαλία για την ύπαρξη μιας αλληλουχίας ζωών) η ηθική ενέργεια που απορρέει από τις πράξεις ή τις επιλογές ενός ατόμου, κατά τρόπον ώστε (μηχανικά και χωρίς θεία επέμβαση) να επηρεάζει τις περιστάσεις που θα αντιμετωπίσει στις επόμενες ζωές του (στις μελλοντικές μετενσαρκώσεις του), πράγμα που προκαθορίζει την ευτυχία ή τη δυστυχία του. [ETYM. < αγγλ. *karma* < σανσκρι. *karma* «πράξη, ενέργεια»].
καρμινόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η λαμπτήρος, μηχανή για τον αποκεφαλισμό των θανατοποινιτών (καθιερώθηκε στη Γαλλία, ο οποίος διέθετε μια μεγάλη λεπίδα, που έπεφτε κατακόρυφα από ψηλά και απέκοπε το κεφάλι από τον λαιμό ΣΥΝ. γκιλοτίνα · 2. (μτφ.) ο δρόμος ή το σημείο δρόμου, όπου γίνονται πολλά τροχαία ατυχήματα: *οι αβύλακες διαβάσεις | αυτή η στροφή είναι ~*. [ETYM. < γαλλ. *carminole*, κοινό χιτώνιο που φορούσαν στη Ν. Γαλλία οι Ιταλοί εργάτες από την πόλη Camagnola. Αργότερα υιοθετήθηκε από τους επαναστάτες το 1792, οπότε δημιουργήθηκε και λαϊκό επαναστατικό τραγούδι με το ίδιο όνομα. Αυτό το τραγούδι γνώρισε ευρεία διάδοση κατά την περίοδο της Τρομοκρατίας (Terreur), οπότε συνδέθηκε με τις δι' αποκεφαλισμού εκτελέσεις].
καρμίνι (το) {καρμίνι-ου | -ών} βαθυκόκκινη φυτική χρωστική ύλη, που χρησιμοποιείται στη βαφική, τη χαρτοπλαστική, την αρωματοποιία και τη ζωγραφική ΣΥΝ. κρεμέζι.
 [ETYM. < βεν. *carmin* < μεσν. λατ. *carminium*, πιβ. από συμφυρμό των λ. **carmesinum* «βυσσινί χρώμα» (< αραβ. *qirmiz*) και *minium* «μίνιο» (βλ. λ. *μίνιο, κρεμεζής*)].
καρμιοής (ο) {καρμιοήδες}, **καρμιοή** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνθρωπος μίζερ, κακομοίρης, που δεν χαιρείται τη ζωή του, για να μην ξεδενέψει χρήματα ΣΥΝ. φιλόλορος, τσιγγόνης. — **καρμιοιά** (η), **καρμιοικός**, -ή, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός, ταγιούνης*. [ETYM. < **καρμιορός* (πβ. *κακομοίρης - κακόμοιρος*) < μτγν. *καρμιορός* «τιποτένιος - μισθοφόρος» < πρι (δοτ. του αρχ. *Κάρ*, πράγμα που εξηγείται από το γεγονός ότι οι Έλληνες αντιμετώπιζαν περιφρονητικά τους Κάρες και τους χρησιμοποιούσαν ως δούλους) + *μοιρος* < *μοίρα*].
καρμπυράτ (το) (παλαιότερ. ορθ. *καρμπυράτ*) {άκλ.} ο εξεριστής (βλ. λ.).
 [ETYM. < γαλλ. *carbureur* < *carburer* < *carbone* «άνθρακας» < λατ. *carbo*].
καρμπόν (το) {άκλ.} ελλην. *χημικός χάρτης* - γαλλ. διαποτισμένο με μελάνι, το οποίο χρησιμοποιείται ανάμεσα σε δύο λευκά φύλλα χαρτιού, για να ανασταχθεί στο χαρτί που βρίσκεται από κάτω οτιδήποτε γράφεται στο χαρτί επάνω. [ETYM. < γαλλ. *carbone* < λατ. *carbo* «άνθρακας»]. **καρμπονάρο** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. λευκή σάλτσα για ζυμαρικά που περιέχει πανσέτα ή μπέικον, αβγό ή κρέμα γάλακτος και τριμμένο μαύρο πιπέρι 2. η μακαρονάδα που περιέχει την παραπάνω σάλτσα. [ETYM. < ιταλ. (*alla*) *carbonara*, αρχικός «(στα κάρβουνα», < *carbone* «άνθρακας, κάρβουνο» (< λατ. *carbo*, -onis)].
καρναβάλι (το) {καρναβάλι-ου | -ιών} 1. ο εορτασμός της αποκριάς με εκδηλώσεις μεταμφιεσμένων, ονοπισία και διασκεδάσεις: *γυιλάδες άνθρωποι συμμετέχουν κάθε χρόνο στο ~ της Πάτρας* || το ~ του Ρίο στη Βραζιλία είναι το διασημότερο στον κόσμο 2. (συνεκδ.) η ίδια η γιορτή της αποκριάς: *πλησιάζει όπου να 'ναι το -ΣΥΝ. αποκριές, τριώδιο. — καρναβαλικός*, -ή, -ό.
 [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. *carnevale* < πρόμιο ιταλ. *came-levare* «αφαιρώ, απομακρύνω το κρέας» < *came* «κρέας» (< λατ. *caro, carnis*) + *levare* < λατ. *levare* «σηκώνω, απομακρύνω». Βλ. κ. *απόκρεως*].
καρναβαλιστής (ο), **καρναβαλιστριά** (η) {καρναβαλιστριών} πρόσωπο που συμμετέχει στις εκδηλώσεις του καρναβαλιού (συνήθ. ως μέλος οργανωμένης ομάδας μεταμφιεσμένων). **καρναβαλιστικός**, -ή, -ο αυτός που θυμίζει καρναβάλι. **καρνάβαλος** (ο) 1. η κεντρική φιγούρα (ομοίωμα προσώπου ή θεού) του καρναβαλιού: *ο βασιλιάς - |* ο γελαστός ~ 2. άρμα της καρναβαλικής πομπής που προπορεύεται και πάνω στο οποίο βρίσκεται το παραπάνω ομοίωμα 3. η πομπή των καρναβαλικών αρμάτων και των

μεταμφιεσμένων κατά τις αποκριάτικες εκδηλώσεις: *περνάει ο ~!* 4. (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο με γελοία εμφάνιση ή συμπεριφορά. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. carnava!, από τη φρ. Sa Majesté le Carnaval «η Αυτού Μεγαλειότης ο Καρνάβαλος», με την οποία προσδιοριζόταν το ανδρικό του προσώπου που το καρναβάλι (βλ. λ.).]

καρναβίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) σκληρό θήλωμα που παρουσιάζεται στην άκρη των δαχτύλων. [ETYM. Αβεβ. ετύμου, ίσως < τουρκ. karnabit «κουνουπίδι»].

καρνάγιο κ. καρναγιο (το) (λαϊκ.) ο χώρος όπου επισκευάζεται η καρένα μικρών πλοίων ΣΥΝ. (λογ.) τροπιστήριο. [ETYM. < ιταλ. carenaggio < γαλλ. carénage < p. caréner < carène < ιταλ. carena «καρίνα» (βλ. λ. καρίνα)].

καρνέ (το) {άκλ.} 1. σημειωματάριο, όπου σημειώνονται τα ατομικά στοιχεία (διεύθυνση, αριθμός τηλεφώνου κ.ά.) φίλων, συνεργατών, συγγενών κ.λπ. 2. μικρό τεύχος με τυπωμένες όμοιες σελίδες για τις συλλογές: το ~ των *επιταγών*. [ETYM. < γαλλ. carnet < μγν. λατ. quaternum «τετράδα» (πβ. κ. τετράδιο) < λατ. quater «τετράκις, τέσσερις φορές»].

καρνάτσας (ο) {καρνάτσαςες} (διαλεκτ.) ο αδελφικός, γκαρδιακός φίλος. Επίσης (σπανιότ.) αρκαντάσης (ο) κ. (οικ.) καρνάτσας (το). [ETYM. < τουρκ. kardas. | kardes. «(ομοιάστριος) αδελφός» < kanh «κοιλιά, γαστήρ» + επίθημα -das].

Κάρντιφ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα και λιμάνι τής Ουαλίας. [ETYM. < αγγλ. Cardiff < ουαλ. Caerdydd < Caer Taff «ποταμός Ταφ», στις όχθες του οποίου είναι χτισμένη η πόλη].

κάρδο (το) {άκλ.} έλλην. *τετράγωνο* 1. το τετράγωνο, κυρ. ως διακοσμητικό σχέδιο υφάσματος ή ενδυμασίας: το *πουλόβερ είχε μεγάλα κόκκινα* - 2. (συνεκδ.) ύφασμα με διακοσμητικά σχέδια σε σχήμα τετραγώνου: *αγόρασα μια φούστα* ~ || (κ. ως επίθ.) ~ *πουκάμισο* | *τραπέζομάνηλο* 3. το ένα από τα τέσσερα χαρακτηριστικά σχέδια της τραπεζοπλάς που έχει σχήμα ρόμβου 4. τραπεζοδόχατο πάνω στο οποίο είναι τυπωμένο αυτό το σχέδιο: έριξε ένα *οχτώ* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. < γαλλ. carreau < λατ. quadrum «τετράγωνο» < quattuor «τέσσερα»].

κάρδο (το) (ορθότ. *κάρρο*) 1. δίτροχο ή τετράτροχο όχημα (συνήθ. ξύλινο) για τη μεταφορά φορτίων, που αποτελείται από ακάλυπτη ορθογώνια καρότσα και θέσεις για τους επιβαίνοντες και τον οδηγό και σύρεται συνήθ. από ζώα (άλογα, μουλάρια κ.ά.) ΣΥΝ. άμαξα, αμάξι 2. (συνεκδ.) το φορτίο που μπορεί να χωρέσει μέσα σε ένα κάρδο: *χρειάζεται ένα ~ χαλί* 3. (μτφ.-προφορ.) μεγάλη ποσότητα: *έχω να κάνω ένα ~ δουλειές* αόριτο ΣΥΝ. σωρός 4. (μτφ.) άτομο ανήμπορο (συνήθ. λόγω μεγάλης ηλικίας) ΣΥΝ. σαράβαλο 5. (μτφ.) αυτοκίνητο παμπάλαιο ή αχρηστευμένο από την πολλή χρήση: *καιρός ν' αφήσει αυτό το ~ και να πάρει ένα καινούργιο αμάξι* ΣΥΝ. σαράβαλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. < μγν. *κάρρον* < λατ. capus, που συνδ. με αρχ. ιφλ. cap «όχημα». Η λ. *κάρρο*, ως μγν. δάνειο, θα έπρεπε να γράφεται με δύο -*pp*- (πβ. *κελλί*), όπως και τα παράγωγα της (*καρρόδρομος*, *καρροποιός* κ.ά.). Ωστόσο, το γεγονός ότι μερικές λέξεις όπως *καρότσα*, *καροσερί* κ.ά. γράφονται με ένα -*p*-, αναγόμενες απευθείας σε ξένους τύπους, και για να μην υπάρχει διαφορά από τα υπόλοιπα σύνθετα και παράγωγα, προτιμήθηκε η απλογράφιση ολόκληρης της λεξιλογικής οικογένειας].

καρρόδρομος (ο) (ορθότ. *καρρόδρομος*) 1. δρόμος κατάλληλος μόνο για *κάρρα* 2. (ειρων.) δρόμος κακοφτιαγμένος ή σε κακή κατάσταση. **Καρολίνα** (η) 1. πολιτεία των Α. Η.Π.Α. στον Ατλαντικό Όκεανό¹ χωρίζεται σε Β. και Ν. Καρολίνα 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. Το κάρ. όν. είναι θηλ. του *Καρόλος* (βλ. λ.) και ανάγεται στο ιταλ. Carolina. Οι δύο πολιτείες των Η.Π.Α. (αγγλ. Carolina) οφείλουν την ονομασία τους στον βασιλιά της Γαλλίας Κάρολο Θ', ο οποίος τις παραχώρησε στους Αγγλους το 1629].

καρολίνα (η) {χωρ. πληθ.} ποικιλία ρυζιού. [ETYM. Εμπορική ονομασία, από τις δύο πολιτείες (Β. και Ν. Καρολίνα) των Η.Π.Α.].

Κάρολος (ο) {-ου κ. -όλου} 1. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. Μεταφορά ξέν. ονόματος, πβ. γερμ. Karl < αρχ. γερμ. charal «δυνατός άνδρας», όνομα κοινό στις ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. Charles, γαλλ. Charles, ισπ. Carlos, ιταλ. Carlo κ.ά.], καρποποιός (ο) (ορθότ. *καρποποιός*) [1892] ο κατασκευαστής κάρων. **καροσερί** (η) {άκλ.} το αμάξιωμα (βλ. λ.). [ETYM. < γαλλ. carrosserie < carrosse < ιταλ. carrozza, βλ. κ. καρότσα].

καροτίνη (η) -+ καροτίνη **καρότο** (το) → καρότο **καροτόζουμο** (το) → καροτόζουμο καροτοσαλάτα (η) → καροτοσαλάτα **καρότσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. δίτροχη ή τετράτροχη άμαξα που σέρνεται από άλογα ΣΥΝ. άμαξα, κάρο 2. το πίσω μέρος φορητών αυτοκινήτων ή σιδηροδρομικού οχήματος (στο οποίο τοποθετούνται φορτία): *φόρτωσαν τα μάζα στην ~ του φορητού* 3. (ειδικότ.) το αμάξιωμα των οχημάτων. [ETYM. μεσν. < ιταλ. carrozza < λατ. capus «κάρο, άμαξα»]. καροτσάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το μικρό καρότσι φρ. *πάω (κάποιον) καροτσάκι* σέρνω (κάποιον) σε μεγάλη απόσταση ή τον αναγκάζω να κινείται αργά (συνήθ. σε αυτοκινητόδρομο) ακολουθώντας στη σειρά άλλους: ήταν *μπροστά μας μια νταλικά και μας πήγε καροτσάκι ως την πόλη* 2. (α) το καρότσι για τη μεταφορά μωρών: ανοιχτό | *σκεπαστό* ~ || *έβγαλε το μωρό βόλτα με το ~* (β) η ειδική μηχανοκίνητη ή χειροκίνητη συσκευή, η οποία επιτρέπει σε άτομα με κινητικές δυσκο-

λίες να μετακινούνται: *αναπηρικό ~* (βλ. κ. λ. *καρότσι*). **καροτσέρης** κ. καροτσέρης (ο) {καροτσέρηδες} ο οδηγός καρότσας, ο άμαξας ΣΥΝ. άμαξήλατης, καραγωγεύς. [ETYM. < ιταλ. carrozziere < carrozza, βλ. κ. καρότσα], καρότσι (το) {καροτσάκι -ιών} 1. ξύλινη ή μεταλλική ορθογώνια κατασκευή για τη μεταφορά αντικειμένων, συνήθ. με δύο ρόδες στα πλάγια και δύο επιμήκεις χειρολαβές στο πίσω μέρος, από τις οποίες τη σπρώχνει ο χειριστής για να κινείται 2. κάθε ανάλογο χειροκίνητο αντικείμενο με δύο ή περισσότερες μικρές ρόδες για τη μεταφορά αντικειμένων: - για τη *μεταφορά αποσκευών στο αεροδρόμιο* || ~ για τα *ψώνια στο σουπερ μάρκετ ή τη λαϊκή* 3. (ειδικότ.) μικρό κάθισμα (σαν καρέκλα) με τέσσερις μικρές ρόδες στα πλάγια και χειρολαβές στο πίσω μέρος για τη μεταφορά νηπίων | βρεφών καροτσάκι (βλ. λ.) 4. ανάλογο κάθισμα μεγαλύτερου μεγέθους για άτομα με κινητικές δυσκολίες, το οποίο κινείται είτε με ώθηση από τις χειρολαβές του στο πίσω μέρος είτε με αυτόματο μηχανισμό είτε από τον ίδιο τον χρήστη, ο οποίος κινεί με τα δύο του χέρια τις δύο μεγάλες ρόδες στα πλάγια πιάνοντας τες συνήθ. από τις ακτινές τους ΣΥΝ. καροτσάκι. [ETYM. Υποκ. του *καρότσα* (βλ. λ.)]. καρούλι (το) {καρουλιού -ιών} 1. ξύλινο, μεταλλικό ή πλαστικό κύλινδρος ή κώνος γύρω από τον οποίο τυλιγεται νήμα, κλωστή, σύρμα, ταινία, φιλέ κ.λπ. 2. (συνεκδ.) το νήμα που τυλιγεται γύρω από αυτό τον κύλινδρο ΣΥΝ. μασούρι 3. καθένας από τους μικρούς τροχούς στο άκρο του ποδιών διαφόρων επίπλων ή συσκευών που διευκολύνει τη μετακίνησή τους ΣΥΝ. ροδίτσα 4. (μειωτ.) παλιό όχημα, σαράβαλο: *πάρε το ~ σου από 'δώ*. — (υποκ.) καρουλάκι (το). [ETYM. μεσν., πβ. < μγν. λατ. capillus, υποκ. του λατ. capus «κάρο, άμαξα»]. **κάρου** λιάζω ρ. μετβ. {καρουλιάσα} τυλίγω (νήμα ή κλωστή) γύρω από καρούλι. **καρούμπι** (το) (καθημ.) οδήμα στο κεφάλι που προκαλείται από χτύπημα: *βγάζω* | *κάνω ~*. Επίσης **καρούμπι** (ο). — (υποκ.) κα-ρουμπιλάκι (το). [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πβ. < **καρούμβαλο*(ν) < μγν. *καρύμβαλος* < αρχ. *καρύμβος* «κορυφή», που συνδ. ετυμολογικά με το ουσ. *κορυφή*]. **καρπαζία** (η) (λαϊκ.) δυνατό και ηχηρό χτύπημα με την παλάμη στο κεφάλι και ιδ. στον σβέρκο: *ρίχνω* | *τρώω ~* || *πέφτουν καρπαζιές* || *ταράζω κάποιον στις ~* ΣΥΝ. σφαλιάρα, σβερκιά, κατραπακιά² φρ. (α) είναι *για καρπαζιές* για πρόσωπο εντελώς ανυπόληπτο, που δεν αξίζει να το πάρει κανείς στα σοβαρά (β) *παίζω καρπαζιές (με κάποιον)* για να δηλωθεί η μεγάλη οικειότητα που υπάρχει (με κάποιον): με τον *Χριστό παίζαμε καρπαζιές στο δημοτικό*. [ETYM. Αβεβ. ετύμου, ίσως < τουρκ. keraze «γελοῖος, ξεπλιτισμένος»]. **καρπαζοεισπράκτορας** (ο) {καρπαζοεισπρακτόρων} (οικ.) πρόσωπο που προκαλεί την αποδοκίμασία ή την περιθώριση των άλλων, που εισπράττει την απόρριψη από τους γύρω του χωρίς να μπορεί να αντισταθεί και να διατηρήσει την αξιοπρέπεια του. **καρπαζώ** ρ. μετβ. {καρπαζώσα} (οικ.) δίνω καρπαζιές (σε κάποιον). — **καρπαζώμα** (το). **Καρπάθια (Όρη)** (τα) {Καρπαθίων (Ορέων)} όρη τής Α. Ευρώπης που εκτείνονται στην Ουκρανία, τη Ρουμανία, την Πολωνία και τη Σλοβακία. **Καρπάθιο (Πέλαγος)** (το) {Καρπαθίου (Πελάγους)} η θαλάσσια περιοχή στα Δωδεκάνησα Β. τής Καρπάθου. **Κάρπαθος** (η) {Καρπάθου} 1. νησι των Δωδεκάνησων ΝΔ. τής Ρόδου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού: *αλλιώς Πηγάδια* (τα). — **Καρπάθιος** (ο), **Καρπάθια** (η), **καρπαθιώτικος**, -η, -ο. [ETYM. < αρχ. *Κάρπαθος* | *Κράπαθος*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο]. **carpe diem** λατ. (προφέρεται *κάρπε ντίεμ*) έλλην. *άδραξε την ημέρα* (βλ. λ. *αδράγνω*). **Καρπενήσι** (το) {-ίου κ. -ιού} ορεινή κομωπολη τής ΒΔ. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα του νομού Ευρυτανίας. — **Καρπενησιώτης** (ο), **Καρπενησιώτισσα** (η), **καρπενησιώτικος**, -η, -ο. [ETYM. Η πόλη, που ιδρύθηκε κατά την Τουρκοκρατία, οφείλει το όνομα της στο αρχμ. carpmi «οστράγα», είδος δέντρου με σκληρό ξύλο, που αφθονεί στην περιοχή (< λατ. carpinus), το οποίο παρετυμολογήθηκε προς το έλλην. νησί. Έχει υποστηριχθεί και η αναγωγή σε τουρκ. Karbenis]. **καρπερός**, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που δίνει πολλούς καρπούς γόνιμος: ~ *γη* | *χωράφι* | *δέντρο* ΣΥΝ. εύφορος, προσοδόφορος, πολυκαρπος ANI. *άγονος*, *άκαρπος* 2. (για άνθρωπο ή ζώο) αυτός που κάνει πολλά παιδιά ή ζώα, που γεννά συχνά: ~ *γυναίκα* | *αγελάδα*. **καρπέτα** (η) 1. βαρύ μάλλινο κλινσκετάσιμα 2. ταπέτο μικρών διαστάσεων, από μαλλί ή από μαλλί και καννάβι, χωρίς χνούδι. Επίσης **καρπέτο** (το). [ETYM. < γαλλ. carpete < μέσ. γαλλ. carpite < παλαιότ. ιταλ. carpite < δημόδ. λατ. *carplre < λατ. carpere «μαιάω, κόβω»], **καρπέτω** ρ. αμετβ. [μγν.] {κάρπεμα} (για καρποφόρα φυτά ή έδαφος) παράγω καρπούς, γίνονται γόνιμος ΣΥΝ. καρπίζω. — **κάρπευμα** (το) [μγν.]. **καρπίζω** ρ. [αρχ.] αμετβ. {κάρπισ-α, -μένος} σχηματίζω και δίνω καρπούς: το *δέντρο είναι έτοιμο να καρπίσουν* ΣΥΝ. καρποφορώ. — **κάρπιμα** (το) [μεσν.]. **καρποκάψα** (η) έντομο που η κάμψια του τρέφεται με καρπούς δέντρων. **καρπολόγος** (ο) [μεσν.] 1. αυτός που συλλέγει καρπούς 2. γεωργικό εργαλείο με το οποίο συλλέγονται οι καρποί ψηλών δέντρων. **καρπολόγιο** ρ. μετβ. [μγν.]. {καρπολογιές... | καρπολόγησα} 1. μα-

ζεύω (καρπούς) ΣΥΝ. τρυγώ **2**. (ειδικότ.) συλλέγω τους καρπούς που απέμειναν μετά τον τρύγο ή τον θερισμό. — **καρπολόγηση** (το) κ. καρπολογία (η) [μτγν.]. **καρπός** (ο) **1**. το εδάδιο σαρκώδες ή ξηρό μέρος φυτού, στο οποίο περιέχονται ένα ή περισσότερα σπέρματα και το οποίο προέρχεται από την ωοθήκη, ανεπτυγμένη και μετασχηματισμένη μετά τη γονιμοποίηση. ΦΡ. (α) **απαγορευμένος καρπός** βλ. λ. **απαγορεύω** (β) **ξηροί καρποί** βλ. λ. ξηρός **2**. (ειδικότ.) ο σπόρος των σιτηρών, των δημητριακών **3**. (ειδικότ. για παιδιά) γέννημα, γόνος: ~ ενός **παράνομου έρωτα** (από γονείς που δεν ήταν νόμιμο ζευγάρι) " ΦΡ. **ο καρπός της κοιλίας σου**, Κ.Δ. Λουκ. 1, 42) το τέκνο **4**. (μτφ.) καθετί που παράγεται, που προκύπτει ως προϊόν (κάποιου πράγματος), ως αποτέλεσμα διαδικασίας, ενέργειας κ.λπ.: το **σημερινό επίτευγμα είναι ~ πολυετούς προσπάθειας** | **μεγάλου αγώνα** || **καρπός να δρέψεις τους ~ των κόπων σου** **5**. ΝΟΜ. το όφελος που παρέχει ορισμένο πράγμα ή δικαίωμα είτε άμεσα είτε με βάση μια έννομη σχέση · **6**. ΑΝΑΤ. το τμήμα του γερσιού ανάμεσα στο αντιβράχιο και στο μετακάρπιο: **λυγίζω τον ~** — καρτικός, -ή, -ό (σημ. **6**).

[ΕΤΥΜ αρχ. < *(s)kṛp-, συναστλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)ker-p- «κόβω», πβ. sanskr. kṛami «ξίφος», λατ. carpo «κόβω καρπούς, μαδάω» (> ιταλ. carpire > γαλλ. carper «χαλάω»), curtus «βραχύς, κοντός» (> γαλλ. court, ισπ. corto), αρχ. γερμ. herbist «φθινόπωρο» (> γερμ. Herbst), αγγλ. harvest «θερισμός», αρχ. γερμ. scurz «βραχύς, κοντός», γερμ. kuiz, αγγλ. short κ.ά. Ομόρρ. αρχ. **καίρω** «κόβω», **κουράω**, **κέρμα**, **κορμός** κ.ά.].

καρποσυλλέκτης (ο) {καρποσυλλεκτών}, καρποσυλλεκτρια (η) {καρποσυλλεκτριών} ο άνθρωπος, στο πρώιμο στάδιο της εξέλιξης του, κατά το οποίο επιβίωσε συλλέγοντας καρπούς (πβ. λ. **τροφοσυλλέκτης**). — καρποσυλλεκτικός, -ή, -ό.

καρποσυλλογή (η) {χωρ. πληθ.} η συλλογή καρπών (συνήθ. από καρποσυλλεκτή για την εξασφάλιση της τροφής του).

καρπούζι (το) {καρπούζι-ιού | -ιών} ο καρπός της καρπούζιας, γυμώδης σφαιρικός ή ελλειψοειδής καρπός, στο μέγεθος περίπου του ανθρώπινου κεφαλιού, με πράσινη, λεία, χοντρή φλούδα, κόκκινη, υδαρή, δροσερή και γλυκιά ψίχα και μαύρους σπόρους ΣΥΝ. (λόγ.) υδροπέπον ΦΡ. (α) **σκάω (κάτω) σαν καρπούζι** πέφτω κάτω απότομα και με θόρυβο (β) (παροιμ.) **δεν χωρούν δύο καρπούζια σε μία μασχάλη** δεν πρέπει κανείς να υπερεκτιμά τις δυνατότητες του, αναλαμβάνοντας ευθύνες πέρα από τις δυνάμεις του, γιατί τότε αποτυγχάνει (γ) **μπάπα το καρπούζι** για περιπτώσεις που κάτι αποδεικνύεται καλύτερο από το αναμενόμενο ΣΥΝ. **άνθρακες ο θσαυρός**. — (υποκ.) **καρπούζακι** (το) [ΕΤΥΜ < τουρκ. karpuz < περσ. xarbuza(a)].

καρπούζια (η) ετήσιο ποώδες φυτό, το οποίο καλλιεργείται σε περιοχές με θερμό κλίμα και σε λιαφρά, αμμουδιά εδάφη· έχει πλατιά φύλλα, κοδωνοειδή φωτεινά κίτρινα άνθη, ο βλαστός του έρπει στο έδαφος, όπως της κολοκυθιάς και της πεπονιάς, και ο καρπός του (καρπούζι) ωριμάει το καλοκαίρι.

καρπούζοκεφαλός, -η, -ο (μειωτ.) **1**. αυτός που έχει κεφάλι μεγάλο σαν καρπούζι **2**. (μτφ.) κουτός, χαζός.

καρπούμαι ρ. → καρπώνομαι

καρηφόρος (ο/η) [αρχ.] πρόσωπο που έχει ως βάση της διατροφής του τους καρπούς. — καρποφαγία (η) [1890].

καρποφορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1**. παραγωγή καρπών από τα φυτά **2**. (μτφ.) οποιαδήποτε καλλιτεχνική, συγγραφική κ.ά. παραγωγή. **καρποφόρος**, -α, -ο **1**. ανιτής που παράγει καρπούς, εύφορος: ~ δέντρο ΣΥΝ. γόνιμος, καρπερός, καρπόδης, παραγωγικός ΑΝΤ. άφορος, άγονος, άκαρπος **2**. (μτφ.) αποτελεσματικός, επικερδής, ωφέλιμος: ~ **συνεργασία** | **συνομιλία** | **συζήτηση** | **έρευνα** ΣΥΝ. επιτυχής, προσοδοφόρος, χρήσιμος, συμφέρων ΑΝΤ. μάταιος, άσκοπος, ασυμφορής, ανωφέλης. ΣΧΟΛΙΟ λ. γόνιμος. [ΕΤΥΜ αρχ. < καρπός + -φόρος < φέρω].

καρποφορό ρ. αμετβ. [αρχ.] {καρποφορείς... | καρποφορήσα} **1**. παράγω καρπούς, είμαι καρποφόρος ΣΥΝ. **καρπίζω** **2**. (μτφ.) φέρνω αποτέλεσμα, τελεσφορώ: οι **προσπάθειες του δεν καρποφόρησαν** ΣΥΝ. (καθημ.) **πιάνω τόπο**.

καρποφύλλο (το) [μτγν.] {καρποφύλλ-ου | -ων} ΒΟΤ. το θηλυκό αναπαραγωγικό όργανο ενός άνθους, το οποίο συνήθ. αποτελείται από ένα στίγμα, τον στίλο και την ωοθήκη.

καρπώνομαι ρ. μετβ. αποθ. {καρπώθηκα} **1**. έχω την επικαρπία **2**. αποκομίζω κέρδος ή ωφέλεια από (κάτι): ~ **οικονομικά ωφέληματα** | **οφέλη** | **κέρδη** ΣΥΝ. **επωφελούμαι**. Επίσης (λόγ.) **καρπούμαι** [αρχ.] {-οστα...} — **κάρπωση** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**, **εκμεταλλεύομαι**. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. καρπούμαι (-δο-) < καρπός].

καρπωτής (ο), **καρπωτριά** (η) {καρπωτριών} **1**. πρόσωπο που παίρνει τους καρπούς, που έχει την επικαρπία **2**. (μτφ.) πρόσωπο που αποκομίζει οφέλη, που επωφελείται από κάτι.

κ αρρο (το) → κάρο

καρρώ (το) → κάρο

καρσί επίρρ. (λαϊκ.) απέναντι, αντικριστά ΣΥΝ. **βιζαβί**.

[ΕΤΥΜ < τουρκ. karsi].

καρσιλάδες (ο) {καρσιλαμάδες} λαϊκός αντικριστός χορός.

[ΕΤΥΜ < τουρκ. karcilama < karci «αντίκρυ»].

καρστ (το) {άκλ.} πέτρωμα ευδιάλυτο στο νερό. — **καρσπικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < γερμ. Karst, ονομασία περιοχής κοντά στο Τρίεστε (Σλοβενία), όπου έγιναν μελέτες για πετρώματα τέτοιου τύπου. Το όν. σημαίνει «σωρός λίθων»].

καρτ (το) {άκλ.} μικρό (αγωνιστικό) αυτοκίνητο που αναπτύσσει αρ-

κτά μεγάλη ταχύτητα και τρέχει σε ειδικά διαμορφωμένη πίστα.

[ΕΤΥΜ < αγγλ. kart | cart «άρμα, κάρρο» ως μέρος της φραστικής λ. go-kart].

κάρτα (η) {καρτών} **1**. ορθογώνιο κομμάτι από λεπτό χαρτόνι μικρών διαστάσεων, συνήθ. εικονογραφημένο, που χρησιμοποιείται ως ταχυδρομικό δελτάριο: **ευχέτηρες** | **χριστουγεννιάτικες ~** || **στέλινο/ταχυδρομώ** | **ανταλλάσσω κάρτες** ΣΥΝ. **καρτ-ποστάλ** **2**. μικρό και λεπτό ορθογώνιο κομμάτι χαρτίου που περιέχει τα ατομικά στοιχεία προσώπου (όνομα, διεύθυνση, τηλέφωνο κ.λπ.) ή την επωνυμία και τα στοιχεία επιχείρησης, εταιρείας, συλλόγου κ.λπ. και έχει σκοπό ενημερωτικό, διαφημιστικό ή λειτουργεί ως επισκεπτήρια κάρτα: **πάρε την ~ μου**, **αν με χρειαστείς** **3**. δελτίο με τα στοιχεία του κατόχου του για ποικίλες χρήσεις: ΦΡ. (α) **κάρτα εισόδου** | **εξόδου** δελτίο με το οποίο επιτρέπεται η είσοδος σε ιδρύματα, οργανισμούς κ.λπ. ή η έξοδος από αυτά (β) **(χρονική) κάρτα απεριορίστων διαδρομών** ατομικό δελτίο με τη φωτογραφία, την υπογραφή του κατόχου και κωδικό αριθμό, ορισμένη διάρκεια (συνήθ. μηνιαία), που παρέχει στον κάτοχο του το δικαίωμα να πραγματοποιεί απεριόριστο αριθμό διαδρομών στα μέσα αστικών συγκοινωνιών για το αντίστοιχο χρονικό διάστημα (γ) **πιστωτική κάρτα** δελτίο που εκδίδει διεθνής ή εθνικός οικονομικός οργανισμός σε άτομα με οικονομική φερεγγυότητα, έναντι (ετήσιας) συνδρομής, και το οποίο χρησιμοποιείται στις συναλλαγές έναντι ρευστού χρήματος ΣΥΝ. **πλαστική κάρτα** (δ) **κάρτα εργασίας** ατομικό δελτίο εργαζομένου, στο οποίο δηλώνεται προς τον Ο.Α.Ε.Δ. η πρόσληψη του στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα (ε) **κάρτα μανάκα** (ιταλ. carta bianca) η υπογραφή εν λευκό, η απόλυτη πληρεξουσιότητα (στ) **κάρτα νέων** ατομικό δελτίο που χορηγείται σε νέους 14-26 ετών, παρέχοντας τους τη δυνατότητα πραγματοποίησης διακοπών, ταξιδιών, αγορών κ.λπ. σε μειωμένες τιμές (ζ) **κάρτα μέλους** ατομικό δελτίο που πιστοποιεί ότι ο κάτοχος του είναι μέλος σωματείου, ομίλου, λέσχης κ.λπ. (η) **πράσινη κάρτα** κάρτα που χορηγείται σε αλλοδαπούς για προσωρινή παραμονή και εργασία σε μια χώρα (θ) **κάρτα καναεριών** κάρτα που εκδίδει εξουσιοδοτημένο συνεργείο αυτοκινήτων, με την οποία πιστοποιείται ότι τα εκτεμπόμενα καυσάερια βρίσκονται εντός του επιτρεπτού ορίου **4**. η πιστωτική κάρτα (βλ. **παράπανα**): **πληρώνω με ~** **5**. (ειδικότ.) ατομικό δελτίο εργαζομένου, στο οποίο αναγράφεται από ειδικό μηχανήμα η ώρα προσέλευσης και αποχώρησης από τον εργασιακό χώρο · ΦΡ. **χτυπάω κάρτα** εγγράφω σε ειδικό μηχανήμα πάνω στο ατομικό μου δελτίο την ώρα προσέλευσης και αποχώρησης από τον εργασιακό μου χώρο (γενικότ.) **ελέγχω** εργασιακά ως προς το ωράριο, τις ώρες απασχόλησης μου **6**. (στο ποδόσφαιρο) (α) η κίτρινη ή η κόκκινη κάρτα που δέχεται ο διαιτητής στους ποδοσφαιριστές: ήταν **πρόβλημα για την ομάδα ότι τόσο παίκτες της είχαν κάρτες** (είχαν δεχθεί κίτρινες ή κόκκινες κάρτες κατά τη διάρκεια των αγώνων) (β) **κίτρινη κάρτα** μικρή κίτρινη κάρτα (βλ. **παράπανα** σημ. **1**), την οποία δέχεται ο διαιτητής σε παίκτη ως παρατήρηση για αντικανονική συμπεριφορά (γ) **κόκκινη κάρτα** μικρή κόκκινη κάρτα, την οποία δέχεται ο διαιτητής σε παίκτη που κατά τους κανονισμούς πρέπει να αποβληθεί και συνεκδ. η αντίστοιχη ποινή (δ) **βγάξω (κίτρινη | κόκκινη) κάρτα σε κάποιον** (i) δείχνω σε ποδοσφαιριστή κίτρινη ή κόκκινη κάρτα (ii) (μτφ.) προειδοποιώ κάποιον για παράβαση που έχει κάνει **7**. το τραπούζι-λαγάρτο **8**. (α) μικρό επίπεδο πλαστικό αντικείμενο το οποίο φέρει επικολημένο μικροτσίπ ή μαγνητική ταινία στο πίσω μέρος του και χρησιμοποιείται για τηλεφωνικές κλήσεις: ~ **προπληρωμένου χρόνου ομιλίας** (β) **πλαστική κάρτα** κινητής τηλεφωνίας που φέρει κωδικό αριθμό, τον οποίο αφού καταχωρήσει ο χρήστης στο κινητό τηλέφωνο, μπορεί να πραγματοποιήσει κλήσεις και να αποστέλλει μηνύματα **αξίας** ίσης με την αξία της κάρτας (γ) κάρτα που τοποθετείται στη συσκευή κινητής τηλεφωνίας με την οποία γίνεται από την τηλεφωνική εταιρεία η αναγνώριση του συνδρομητή της (κάρτα SIM) **9**. ΠΛΗΡΟΦ. (α) **κάρτα ήχου** κάρτα που δίνει στον προσωπικό υπολογιστή τη δυνατότητα να αναπαράγει και να επεξεργάζεται ήχους (β) **κάρτα βίντεο** κάρτα επέκτασης που δίνει στον υπολογιστή τη δυνατότητα να αναπαράγει εικόνα από την οθόνη του. — (υποκ.) **καρτούλια** (η). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. carta < λατ. charta < αρχ. χάρτης. Ορισμένοι όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. **πιστωτική κάρτα** (< αγγλ. credit card), **κάρτα ήχου** (< αγγλ. sound card), **κάρτα βίντεο** (< αγγλ. video card)].

καρτέλ (το) {άκλ.} **1**. σύμπραξη, συνήθ. αθέμιτη, μεταξύ ολιγοπωλιακών επιχειρήσεων για κοινό καθορισμό τιμών ή προώθηση των συμφερόντων τους: το ~ των **πετρελαιοπαραγωγών χωρών** **2**. (ειδικότ.) σύμπραξη (όπως η παραπάνω) παραγωγών και εμπόρων ναρκωτικών: το **κολομβιανό ~ της κοκαΐνης**.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. cartel < ιταλ. cartello, υποκ. του ουσ. carta < λατ. charta < αρχ. χάρτης].

καρτέλα (η) {καρτελών} δελτίο, συνήθ. ταξινομημένο, όπου αναγράφονται τα ατομικά στοιχεία πελάτη ή ασθενούς, λογιστικά και στατιστικοί πίνακες ή άλλα στοιχεία: όλα τα **βιβλία ήταν παρασμένα σε καρτέλες** || ο **γιατρός κοιτάζε την ~ του ασθενούς**. — (υποκ.) **καρτελίτσα** (η) κ. **καρτελάκι** (το).

[ΕΤΥΜ < ιταλ. cartella, υποκ. του carta, βλ. κ. **κάρτα**]. **καρτελοθήκη** (η) {καρτελοθηκών} θήκη αρχεια για την τοποθέτηση και την ταξινόμηση καρτελών. **κάρτερ** (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλικό ή πλαστικό περίβλημα που προστατεύει τα περιστρεφόμενα μέρη ενός μηχανισμού, κυρ. των αυτοκινήτων, από την εσχάρηση ξένων σωματιδίων. [ΕΤΥΜ. Από το όνομα του Αγγλου εφευρέτη J.H. Carter]. **καρτερέω** ρ. αμετβ. [μεσν.] {καρτερέωα} (λαϊκ.) δείχνω καρτερία, υπομένω ΣΥΝ. **αντέχω**. — **καρτέρεμα** (το). **καρτέρι** (το) {καρτερ-ιού | -ιών} (καθημ.) ενέδρα, παραφυλάξη ΣΥΝ.

παραμόνευση· ΦΡ. στήνω | **φολάω καρτέρι** ενεδρεύω, παραμονεύω. [ETYM₁ μεσν. < αρχ. *καρτερό (-έω)* (υποχωρητ.)]. καρτερία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του καρτερικού, η υπομονή, η εγκρατέρευση ΣΥΝ. ανοχή, καρτερικότητα ANT. ανυπομονησία, αδημονία. καρτερικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αντιμετωπίζει με υπομονή και εγκρατέρευση δύσκολες ή δυσάρεστες περιστάσεις: ~ *όφος* | *στάση* | *αντιμετώπιση* ΣΥΝ. υπομονετικός ANT. ανυπόμονος. — καρτερικ-ά | -ός [αρχ.] επιρρ. καρτερικότητα (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του καρτερικού, η αντιμετώπιση των δύσκολων ή δυσάρεστων περιστάσεων με υπομονή και εγκρατέρευση. **καρτερόφυγχος**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει γενναϊότητα και ευθυμία ΣΥΝ. γενναϊόφυγχος, ανδρείος. — καρτερόφυγα επιρρ., καρ-τεροφυγία (η) [μτγν.]. **καρτερώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καρτερ-είς... κ. -άς...} ♦ 1. (μετβ.) περιμένο υπομονετικά: με *καρτερούσε* με *ανοιχτή αγκαλιά* || *χρόνια τον καρτερούσε* ΣΥΝ. αναμένο· ΦΡ. (παροιμ.) **κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτερεί** το μικρό αλλά βέβαιο όφελος είναι προτιμότερο από το μεγαλύτερο αλλά αβέβαιο ♦ 2. (αμετβ.) υπομένω, υποφέρω με υπομονή: *καρτερά λίγο κι όλα θα διορθωθούν* ANT. ανυπομονώ, αδημονώ. [ETYM₁ < αρχ. *καρτερό (-έω)* «υπομένω, αντέγω (υπομονετικά)» < *καρτεράς* | *καρτερός* < *κράτος*], **καρτεσιανισμός** (ο) [1812] {χωρ. πληθ.} το φιλοσοφικό σύστημα του Γάλλου φιλοσόφου Καρτεσιού (Ρενέ Ντεκάρτ, 1596-1650) και των οπαδών του, που βασίζεται στην αμφιβολία και στον ορθό λόγο για την εύρεση της αλήθειας. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. cartésianisme]. καρτεσιανός, -ή, -ό [1799] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Γάλλο φιλόσοφο Καρτέσιο και τις θεωρίες του: ~ *αντιεταγμένες* | *πνεύμα* | *σκέψη* 2. (ως ουσ.) ο οπαδός του φιλοσοφικού συστήματος του Καρτεσιού. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. cartésien < λατ. Cartesius, εκκλησιασμένος τ. του ονόματος του Γάλλου φιλοσόφου René Descartes (1596-1650)]. καρτίν (το) {καρτιν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) NAYT. (στις υποδιαίρεσεις ανε-μολογίου παλαιού τύπου) το τέταρτο του ρόμβου. [ETYM₁ Μεταφορά του βεν. quartin (ιταλ. quartino) < μεσν. λατ. quartinum < λατ. quartum «τέταρτο»]. καρτοδέκτης (ο) {καρτοδεκτών} μηχανισμός που ενεργοποιείται με ειδική κάρτα (π.χ. στα καρτοτηλέφωνα). καρτοκίνητο (το) κινητό τηλέφωνο που λειτουργεί με κάρτα. καρτολίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κάρτα (συνήθ.) διαφημιστική κάρτα που τοποθετείται στις προθήκες καταστημάτων για την προσθήκη προϊόντων. [ETYM₁ Αντιδάν., < ιταλ. cartolina < λατ. chartula, υποκ. του charta < αρχ. χάρτης]. καρτοτηλέφωνο (ο) {καρτοτηλεφών-ου | -ων} τηλεφωνική συσκευή που λειτουργεί με τηλεκάρτα (βλ. λ.). [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. cardphone]. καρτούν (το) {άκλ.} ελλην. *κινούμενα σχέδια*: ο τεχνικός συνδυασμός (στον κινηματογράφο και στο βίντεο) χιλιάδων μορφών του ίδιου ήρωα οι οποίες διαφέρουν ελάχιστα μεταξύ τους, ώστε, όταν διαδέχονται η μία την άλλη με μεγάλη ταχύτητα, να δίνουν την εντύπωση της κίνησης, της ομιλίας κ.λπ. (βλ. κ. λ. *κινούμενα σχέδια*). [ETYM₁ < αγγλ. cartoon < ιταλ. cartone «χαρτόνι», μεγεθ. του carta «κάρτα». Βλ. κ. *κάρτα*]. καρτούτσο κ. καρτούτσο (το) (λαϊκ.) 1. ποσότητα υγρού, συνήθ. κρασιού, ίση με το 1/4 του κιλού 2. (συνεκδ.) το μικρό δοχείο κρασιού που χωρά ποσότητα ίση με το 1/4 του κιλού. — (υποκ.) καρ-τουτσάκι κ. καρτουτσάκι (το). [ETYM₁ < ιταλ. quartuccio < μεσν. λατ. quartuccium, υποκ. του λατ. quartum «τέταρτο»]. **καρτ** ποστάλ (η) {άκλ.} ταχυδρομικό δελτάριο, συνήθ. εικονογραφημένο, στο πίσω μέρος του οποίου γράφει κανείς σύντομο μήνυμα, ευχές κ.λπ. προς τον παραλήπτη- κάρτα (βλ. λ.). [ETYM₁ < γαλλ. carte postale «ταχυδρομική κάρτα» < carte «κάρτα» + postale < poste «ταχυδρομείο»]. κάρν (το) → κάρνι

Καρνατίδες (οι) [-ον κ. -ατίδων] ΑΡΧΑΙΟΛ. μαρμαρίνες κολόνες οικοδομημάτων, κυρ. μνημείων, σε μορφή γυναικών, οι οποίες υποβάσταζαν τον θρηγικό, συνήθ. ναών: - του *Ερεχθείου*. [ETYM₁ < μτγν. *Καρνάτις* (πληθ. -ίδες), που οφείλουν την ονομασία τους στις χορευτρίες λειτουργούς της Αρτέμιδος στις Καρυές της Πελοποννήσου]. **καρυδιά** (η) 1. καρύδι *μεγάλου* μεγέθους · 2. *ινδική καρδιά* ο καρπός και γαλακτώδες υγρό στο εσωτερικό (το *γάλα* της *ινδικής καρδιάς*). **καρυδάκι** (το) 1. γλυκό του κουταλιού από πολύ μικρά άγουρα καρυδιά · 2. πολυγονικό εξάρτημα διαφόρων διαστάσεων, το οποίο προσαρμόζεται σε μονάλη για ξεβίδωμα. καρυδάτος, -η, -ο [μεσν.] (καθημ.) 1. αυτός που έχει το σχήμα ή το μέγεθος καρυδιού 2. αυτός που παρασκευάζεται από καρυδιά: *γλυκό* - 3. (οπάν.) αυτός που το καρύδι του λαϊμού εξέχει, ένδειξη έντονης αρρνεοπόπτητας: *πήρα έναν άντρα καρυδάτο*. **καρυδέλαιο** (το) [μτγν.] {καρυδελαϊ-ου | -ων} λάδι που εξάγεται από την ψιχ^α των καρυδιών. **καρυδένιος**, -ια, -ιο [μεσν.] 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο καρυδιάς: - *τραπέζι* 2. αυτός που είναι φτιαγμένος με κα-

ρυδιά: ~ *μπακλαβιάς*. **καρυδί** (το) {καρυδ-ιού | -ιών} 1. ο καρπός της καρυδιάς, ο οποίος αποτελείται από σκληρό περίβλημα (τσόφλι) και εδώδιμα λοβιάτα σπέρματα, πλούσια σε θρεπτικές ουσίες ΣΥΝ. (επιστημ.) κάρνιον ΦΡ. (α) *σκληρό καρύδι* βλ. λ. *σκληρός* (β) (μειοτ.) *κάθε καρυδιάς καρύδι* κάθε λογής άνθρωποι: *εκεί συναντάς* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) η σάρα και η μά-ρα · 2. (καθημ.) η προεξοχή του λάρυγγα στον λαϊμό- *αλλιώς μύλο του Αδάμ* (βλ. λ. *μύλο*) · 3. **καρυδία** (τα) οι όρχεις. — (υποκ.) καρυδάκι (το) (βλ. λ.). [ETYM₁ < μτγν. *καρυδίων*, υποκ. του αρχ. *κάρνιον* (βλ. λ.)]. καρυδιά (η) 1. φυλλοβόλο δέντρο, η εξημερωμένη μορφή του οποίου απαντά σε όλη την Ελλάδα, καλλιεργείται για τους εδώδιμους καρπούς του, το *συμπαγές*, ελαστικό ξύλο του που χρησιμοποιείται ευρέως στην επιπλαοποιία και τα φύλλα του που διαθέτουν θεραπευτικές ιδιότητες: (συνεκδ.) 2. το ξύλο του παραπάνω δέντρου 3. οτιδήποτε είναι κατασκευασμένο από το ξύλο του παραπάνω δέντρου: το *κρεβάτι και τα έπιπλα του σαλονιού είναι όλα* ~. καρυδόξυλο (το) το ξύλο της καρυδιάς. καρυδόπιτα (η) {δυσχρ. καρυδοπιτών} γλυκό ταψιού φτιαγμένο από ψίχα καρυδιού, αλεύρι, αβγά κ.λπ., που στροπαίχεται. καρυδότσουφλο (το) 1. ο ξυλώδης φλοιός του καρυδιού 2. (μτφ.) πολύ ελαφρύ σκάφος που μπορεί να το παρασύρουν εύκολα τα κύματα. **καρυδόφλουδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο εξωτερικός πράσινος φλοιός των νοπών καρυδιών 2. ο ξυλώδης φλοιός του καρυδιού ΣΥΝ. καρυδότσουφλο. **καρυδόφυλλο** (το) το φύλλο της καρυδιάς. **καρυδόψιχα** (η) η ψίχα του καρυδιού. καρυδώνω ρ. μετβ. {καρυδών-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) σκοτώνω (κάποιον) με στραγγαλισμό, του «στρίβω το λαρύγγι». — **καρυδώμα** (το). [ETYM₁ < καρύδι, άσχετο προς το μτγν. *καρυδός (-όσ)* «ευνοηζίζω (άλογο)»]. **καρυόκευμα** (το) [μτγν.] {καρυκεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που προστίθεται κατά το μαγείρεμα στο φαγητό, για να το νοστιμίσει ΣΥΝ. (λόγ.) άρτυμα, μπαχαρικό· ΦΡ. (μτφ.) **καρυόκευμα λόγου** λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται για να κάνει τον λόγο πιο λογοτεχνικό, να τον διανθίσει. καρυκέω ρ. μετβ. {καρυκ-εύσα κ. -εψα, -εμμένος} 1. προσθέτω κατά το μαγείρεμα μπαχαρικά, για να νοστιμίσει το φαγητό 2. (μτφ. για τον λόγο) διανθίζω με λογοτεχνικά σχήματα και καλολογικά στοιχεία. — καρυόκευση (η), καρυκευτικός, -ή, -ό. [ETYM₁ μτγν. < *καρύκη* «είδος σάλτσας», αγν. ετόμου, πθ. λυδικό δάνειο]. **καρφί** (το) {καρφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η κάρνα του βαμβακιού. [ETYM₁ < μεσν. *καρυκίον*, υποκ. του αρχ. *κάρνιον* (βλ. λ.)]. κάρννος, -η, -ο [μεσν.] καρυδένιος (βλ. λ.). κάρνο (το) {καρ-ου | -ών} 1. ΒΟΤ. μονόσπερμος καρπός, του οποίου το σκληρό περικάρπιο δεν συμπύεται με το σπέρμα (λ.χ. τα βελανίδια, τα κάστανα, τα φουντούκια) 2. το καρύδι. [ETYM₁ αρχ. < **Kar-Fon*, αβεβ. ετόμου, πθ. συνδ. με την Ι.Ε. ρίζα **kar-*«σκληρός, τραχύς» (για την οποία βλ. λ. *καρκίνος*). Βλ. κ. *κάρνα*]. καρυοθραυστής (ο) {καρυοθραυστών} (λόγ.) μεταλλικό επιτραπέζιο όργανο σε μορφή μοχλού, που χρησιμοποιείται για τη θραύση του σκληρού περιβλήματος των καρυδιών και άλλων ξηρών καρπών. [ETYM₁ < *κάρνιον* (βλ. λ.) + *θραύστης* < *θραύω*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *cassenoisette*]. **καρυοφύλλι** (το) → κarioφίλι **καρυοφύλλο** (το) {καρυοφύλλ-ου | -ων} 1. αρωματικό φυτό που το αποξηραμένο άνθος του χρησιμοποιείται ως άρτυμα: *γαρυφάλιο* 2. το φύλλο της καρυδιάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαρυφάλιο*. [ρΥM < μτγν. *καρυοφύλλον* < *κάρνιον* + *φύλλον*. Βλ. κ. *γαρυφάλιο*]. Κάρυστος (η) {Καρύστου} πόλη της ΝΑ. Εύβοιας, γνωστή για τα πετρώματα της (*πλάκες Καρύστου*). — Καρυστινός (ο), Καρυστινή (η). [ETYM₁ αρχ. τοπωνύμιο, που, σύμφωνα με τη μυθολογία, ανάγεται στον *Κάρυστο*, γνιο του Χείρωνος και της Χαρικλούς. Ίσως συνδ. με τη λ. *καρύα* «καρυδιά», αν δεν πρόκειται για προελληνικό τοπωνύμιο]. **καρφάκι** (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό καρφί 2. οτιδήποτε μοιάζει στο σχήμα με μικρό καρφί: *ένα* ~ *γαρυφάλιο*. **καρφί** (το) {καρφ-ιού | -ιών} 1. λεπτό και μακρόστενο μεταλλικό κομμάτι, αιχμηρό στο ένα άκρο και με πλατιά κεφαλή στο άλλο, το οποίο χρησιμοποιείται για τη σύνδεση και τη στήριξη ξυλινών, μεταλλικών ή άλλων αντικειμένων ΣΥΝ. (λόγ.) ήλος· ΦΡ. (α) δεν μου *καίγεται καρφί* αδιαφορώ εντελώς (β) *κάθωμα* | *είμαι* | *στέκομαι σε* | *στα καρφιά* είμαι ανήσυχος, αδημονώ (γ) *τα κάνω γαυλιά-καρφιά* τα πιάζω όλα, καταστρέφω τα πάντα (δ) *μια στο καρφί και μια στο πέταλο* επικρίνονται και επαίνωντας διαδοχικά ή λέγοντας άλλα τη μια φορά κι άλλα την άλλη (ε) *γίνομαι* | *είμαι καρφί στο μάτι* (κάποιον) κάνω (κάποιον) να με φθονήσει με τις επιτυχίες και τις επιδόσεις μου ΣΥΝ. μπαίνω στο μάτι (κάποιου) (βλ. κ. λ. *κάρφος*) 2. οτιδήποτε έχει ανάλογο σχήμα και χρησιμεύει συνήθ. για πρόσθετη στήριξη, σταθερότητα κ.λπ.: τα ~ των *αθλητικών παπουτσιών* 3. (μτφ.) πρόσωπο που εκθέτει κάποιον φανερόντας κάποιο στοιχείο εις βάρος του, ο κα-ταδότης: είναι *μεγάλο* ~ ΣΥΝ. *προδότης*, *χαφιές* 4. έξυπνο και δηκτικό σχόλιο που θίγει έμμεσα αλλά σαφώς κάποιο προσωπικό ή γενικότερο πρόβλημα του συνομιλητή, που τον «χτυπάει εκεί που πονάει»: ο *δημοσιογράφος του πέταξε συνεχώς καρφιά για την υπόθεση δωροδοκίας, στην οποία είχε εμπλακεί το όνομα του* ΣΥΝ. υπαίνυγμός, σπόντα 5. (συνεκδ.) αυτός που έχει ετοιμότητα και δηκτικότητα στα σχο-

λιά του · 6. (στο βόλει) δυνατή και κατακόρυφη βολή της μπάλας στον χώρο της αντίπαλης ομάδας: *θεαματικό* | *δυνατό* - || *το αμυντικό μπλοκ έκοψε το ~ των αντιπάλων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ήλος. [ETYM. < μγν. *καρφίον*, υποκ. του αρχ. *κάρφος* «ξερόχορτο, άχυρο» (βλ. λ.), πθ. λόγω του σχήματος των πρώτων (ξύλινον) καρφίων. Η λ. αντικατέστησε βαθμηδόν το αρχ. ουσ. ήλος].

καρφίδα (η) [1889] η καρφίτσα- φρ. *καρφίδα ασφαλείας* η καρφίτσα ασφαλείας (βλ. λ. *καρφίτσα*).

καρφίτσα (η) {καρφισίον} 1. μικρή επιμήκης μεταλλική βελόνα, αιχμηρή στο ένα άκρο και με μικρή κεφαλή στο άλλο, που χρησιμοποιείται για την πρόχειρη σύνδεση κομματιών υφάσματος ή χαρτιού· φρ. (α) *καρφίτσα ασφαλείας* καρφίτσα που η αιχμηρή της άκρη εισέρχεται σε ειδική κοιλότητα, ώστε η σύνδεση να έχει μεγαλύτερη ασφάλεια (β) *δεν πέφτει καρφίτσα* βλ. λ. *πέφτω* 2. κόσμημα με βελόνα και διακοσμητική κεφαλή, που στερεώνεται συνήθ. στο πέτο των γυναικείων ρούχων. — (υποκ.) καρφιστούλα (η). [ETYM. < *καρφή* + υποκ. επίθημα -ίτσα].

καρφισοθήκη (η) θήκη για τη φύλαξη των καρφιστών.

καρφιστόνω ρ. μετβ. {καρφιστώ-σα, -θήκα, -μένος} 1. συνδέω με καρφίτσες: - *τη φωτογραφία στην αίτηση* ANT. ξεκαρφιστώνω 2. τρυπάω με καρφίτσα: *πρόσεξε με την καρφίτσα, μην καρφισώσεις το δάχτυλο σου*. — καρφιστώμα (το).

καρφιστωτός, -ή, -ό αυτός που στερεώνεται με καρφίτσα, ο καρφιστωμένος. — **καρφιστωτά** επίρρ.

καρφοβελόνα (η) {χωρ. γεν. πλθ.} λεπτό και επιμήκης σιδερένιο καρφί που χρησιμοποιείται στην ξυλουργική και την οικοδομική για τη σύνδεση αντικειμένων ΣΥΝ. καρφί. Επίσης καρφοβελόνη.

καρφοβλάτης (ο) {καρφοβλάτων} εργαλείο που χρησιμοποιείται αντί για τον πριτσανόδρο (βλ. λ.), προκειμένου να δοθεί χειροποίητος χαρακτήρας σε σύνδεση.

[ETYM. < *καρφή* + -λάτης (< *ελαίνω*)], πβ. κ. μεσν. *καρφο-λασία* «ίχνη καρφίων από πέταλα αλόγου»].

κάρφος (το) ξερό χόρτο, άχυρο ΣΥΝ. φρύγανο· φρ. *κάρφος οφθαλμίνον* (το *κάρφος* το *έν τφ οφθαλμώ*, Κ.Δ. Ματθ. 7, 3) (i) (κυριολ.) ξυλαράκι | ακίδα | κομματάκι από άχυρο στο μάτι κάποιου (ii) (μτφ.) αντικείμενο φθόνου και ζηλοτυπίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. ήλος. [ETYM. αρχ. < *(s)krb(h)-, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *(s)kerb(h)- «κάμπω, ζαρώνω», πβ. ρωσ. korobiti «κάμπω», αρχ. ισλ. skopra «ζαρώνω» κ.ά. Το ουσ. *κάρφος* δήλωνε αρχικά το ξερόχορτο ή το άχυρο, καθώς και οποιοδήποτε αιχμηρό κομματάκι ξύλου].

κάρφωμα (το) [μεσν.] {καρφώμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθην.) 1. το στερεώμα (κάποιου πράγματος πάνω σε άλλο) με το μπήξιμο καρφιών 2. (γενικότε.) το μπήξιμο αιχμηρό αντικείμενο μέσα σε ένα σώμα 3. (μτφ.) το να μένει κάτι ακίνητο, σταθερό: *το ~ του βλέμματός του πάνω της* || *το ~ της κάμερας στο πρόσωπο του νικητή* 4. ΑΘΛ. (α) (στο βόλει) το δυνατό κτύπημα της μπάλας, ώστε να κατέβει σχεδόν κάθετα στο αντίπαλο τερνέ (β) (στο μπάσκετ) κίνηση με την οποία ένας παίκτης βάζει με δύναμη τη μπάλα στο καλάθι κρατώντας τη είτε με το ένα είτε και με τα δύο του χέρια: *εντυπωσιακό* | *δυνατό* ~ 5. η κα-τάδοση ενός ατόμου για πράξεις ή κυρ. ιδέες του ΣΥΝ. *χαφιεδισμός*.

καρφώνω ρ. μετβ. [μγν.] {κάρφω-σα, -θήκα, -μένος} 1. στερεώνω κάτι πάνω σε κάτι άλλο, μπήγοντας καρφιά 2. (γενικότε.) μπήγω σε σώμα (μαχαίρι ή άλλο αιχμηρό αντικείμενο): *χόμηξε πάνω του και του κάρφωσε το μαχαίρι στο στήθος*· φρ. (μτφ.) (α) *καρφώνω τα μάτια μου* | *το βλέμμα μου (κάπου)* κοιτάζω επίμονα (κάπου), προσηλώνω τα μάτια μου: *κάρφωσε το βλέμμα του στο κενό* (β) *μου κάρφώνεται* | *μπαινεί στο μυαλό (κάτι)* βλ. λ. *μυαλό* (γ) (αργκό) *μου την κάρφώνει να...* μου έρχεται ξαφνικά η ιδέα ή η ισχυρή επιθυμία να κάνω κάτι: *καθόταν μια χαρά, όταν ξαφνικά του την κάρφωσε να πάρει το αυτοκίνητο και να φύγει!* 3. (μτφ.) φανερώνω τις, συνήθ. παράνομες, πράξεις κάποιου, προδίδω (κάποιον): *κάρφωσε στην αστυνομία την κρωφώνα και τον συνέλαβαν* ΣΥΝ. *καταδίδω* 4. (μτφ.) καθηλώνω (κάποιον) στη θέση του, ακινητοποιώ: *μόλις άκουσε την είδηση, κάρφώθηκε στη θέση του* ΣΥΝ. *προσηλώνω* 5. ΑΘΛ. (α) (στο βόλει) χτυπώ δυνατά τη μπάλα, ώστε να πέσει με ορμή και κατακόρυφα στον χώρο της αντίπαλης ομάδας (β) (στο μπάσκετ) βάζω με δύναμη τη μπάλα στο αντίπαλο καλάθι κρατώντας τη είτε με το ένα είτε με τα δύο μου χέρια. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-.

καρφοτικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται για κάρφωμα: ~ μηχανή || *φορητό ~ μηχανήμα*.

καρφοτός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που είναι στερεωμένος με καρφιά, καρφωμένος 2. (μτφ.) αυτός που προκύπτει με καταδοτική ενέργεια: ~ *είδηση* || (αργκό) *η πληροφορία πήγε καρφοτή στην Ασφάλεια* 3. (μτφ.) διαπεραστικός και έντονος: ~ *βλέμμα*. — **καρφοτά** επίρρ. **καρχαριάς** (ο) {καρχαριών} (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ.) 1. αδηφάγο, σαρκοβόρο ψάρι με επιμήκες, υδροδυναμικό σώμα με ισχυρή ουρά και χαρακτηριστικό περύσιγιο 2. (μτφ.) άρπαγας, πρόσωπο που συμμαετέχει σε διάφορες επιχειρήσεις, για να αποκομίσει μεγάλα οφέλη.

[ETYM. αρχ. < *κάρφαρος* < **χάρ-χαρ-ος* (με ανομοίωση), αναδιπλ. μορφή του θ. *χαρ-* < I.E. *khar- «σκληρός, κοφτερός», πβ. σανσκρ. khāra-, περσ. xār(ā) «βράχος, ακάθην» κ.ά.]. **Καρχηδόνα** (η) σημαντική πόλη της αρχαιότητας στις Β. ακτές της Αφρικής, αποικία των Φοινίκων. — **Καρχηδόνας** (ο), **Καρχηδόνιο** (η), **καρχηδονιάκος**, -ή, -ό [μγν.].

[ETYM. < αρχ. *Καρχηδών* (πβ. κ. λατ. Carthago) < φοιν. Qart Hadās «ένα πόλην»]. **κάρωση** (η) {χωρ. πλθ.} (σπάν.) υπηλία, νάρκωση ΣΥΝ. *λήθαργος*. Επίσης **κάρωμα** (το). — **καρωτικός**, -ή, -ό [αρχ.], **καρώνωρ**. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

[ETYM. < αρχ. *κάρωσις* < *καρό* (-όω) «αποκοιμίζω, ναρκώνω, βυθίζω σε λήθαργο» < θ. *καρ-* < *kr-, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *kei- «κεφάλι», για το οποίο βλ. λ. *κάρα* «κεφάλι»]. **καροτίδα** (η) ANAT. καθέμια από τις τέσσερις κύριες αρτηρίες που τροφοδοτούν τον λαϊμό και τον εγκέφαλο με αίμα (έσω και έξω καρωτίδα, δεξιά και αριστερά). — **καρωτιδικός**, -ή, -ό [1887]. [ETYM. < μγν. *καρωτίς* (αρτηρία) < αρχ. *καρό* «αποκοιμίζω, ναρκώνω» (βλ. λ. *κάρωση*). Η ετυμ. σύνδεση με το ουσ. *κάρα* «κεφάλι» ερμηνεύει και τη σημ. της λ. *καρωτίς*, η οποία προσδιορίζει την αρτηρία που μεταφέρει το αίμα από την καρδιά στον εγκέφαλο]. **καρωτίνη** (η) {χωρ. πλθ.} ΧΗΜ. καθεμία από τις ενώσεις της ομάδας των καρωτινοειδών πρόκειται για ομάδα χρωστικών ενώσεων διαφόρων χρωμάτων, οι οποίες είναι αδιάλυτες στον νερό αλλά διαλυτές στα λίπη και περιέχονται στα πράσινα μέρη των φυτών ή στις ρίζες τους· ένα από τα καρωτινοειδή, το β-καρωτίνη, διασπώμενο δίνει τη βιταμίνη Α.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. carotène < παλαιότερ. carotane < carotte < λατ. carota (βλ. λ. *καρότο*)]. **καρότο** (το) {σχολ. ορθ. *καρότο*) 1. ποώδες φυτό που καλλιεργείται για την επιμήκη εδωδήμη πορτοκαλόχρωμη ρίζα του, πλούσια σε βιταμίνη Α (ενισχύει την όραση) 2. η εδωδήμη ρίζα αυτού του φυτού, η οποία χρησιμοποιείται ως λαχανικό, βρασμένο ή ωμό: *ψιλόκοψε τα ~ για το γαρνιρίσμα*· φρ. (κυβερνώ) **με μαστίγιο** | **ραβδί** και **καρότο** (κυβερνώ) χρησιμοποιώντας άλλοτε τη βία και άλλοτε τον δειλεισμό: *κυβερνώ το κόμμα του ~*. — (υποκ.) **καρωτάκι** (το). [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. carota < λατ. carota < μγν. *καρωτόν* (πλθ. *κα-ρωτά*) < αρχ. *κάρα* «κεφάλι»]. **καρωτόζουμο** (το) χυμός καρότου.

καρωτοσαλάτα (η) {δύσchr. *καρωτοσαλατών*} σαλάτα από καρότο. Κ.Α.Σ. (το) Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο. **κάσα** (η) {κασών} 1. ξύλινο κιβώτιο που χρησιμεύει για την αποθήκευση ή τη μεταφορά πραγμάτων: *δύο κάσες βιβλία* ΣΥΝ. *κασόνι* 2. σιδερένιο χρηματοκιβώτιο και (συνεκδ.) ταμείο 3. το φέρετρο νεκρού ΣΥΝ. *νεκροκρέβατο* 4. ΤΥΠΟΓΡ. η στοιχειοθήκη (βλ. λ.) 5. (στα τυχερά παιχνίδια) το ποσό που κατατίθεται για να αρχίσει η γαρτωπία ΣΥΝ. *μπάνκα* 6. το ξύλινο ή σιδερένιο πλαίσιο κουφομύλων, όπου στηρίζονται τα θυροφύλλα ή τα παραθυρόφύλλα ΣΥΝ. *τελάρο*. [ETYM. < ιταλ. cassa < λατ. carpa (βλ. λ. *κάργα*)]. **κασάτο** (το) παγωτό που είναι συσκευασμένο σε τετράγωνο κουτί και προσφέρεται κομμένο σε φέτες.

[ETYM. < ιταλ. cassata < αραβ. qasa «βαθό πιάτο» (μέσω του διαλεκτ. qasat)]. **κασέ** (το) {άκλ.} 1. η αμοιβή, κυρ. *καλλιτέχνη* ή *αθλητή*, για τη συμμετοχή του σε οργάνωση, εκδήλωση κ.λπ.: *χαμηλό* | *ακριβό* - || *το ~ του για τέτοιες έξιρα εμφανίσεις είναι πολύ υψηλό* 2. (μτφ.) κοινωνική αναγνώριση: *ανέβηκε το ~ του* (αναγνωρίστηκε κοινωνικά) 3. ΤΥΠΟΓΡ. λεπτομερειακό προσχέδιο (υπόδειγμα) του εντύπου, βιβλίου κ.λπ. που πρόκειται να τυπωθεί· *επάνω στο κασέ σημειώνονται όλες οι τεχνικές οδηγίες, ώστε να αποτελέσει πλήρη οδηγό για τους τεχνικούς σε όλα τα στάδια παραγωγής του εντύπου*. [ETYM. < γαλλ. cache «αποτύπωμα σφραγίδας» (κατά λέξη: «κάτι που συμπίπτει, ώστε να μικρύνει το σχήμα του») < cache «κρύβω» < λατ. coactare)]. **κασέλα** (η) {κασελών} κιβώτιο επιμήκες και βαθύ, συνήθ. ξύλινο, όπου φυλάσσονται παλαιότερα τα είδη ρουχισμού: *καρυδένια* | *νυφική* - ΣΥΝ. *μυαούλο*, *σεντούκι*, *κάσα*. — (υποκ.) **κασελίσσα** (η). [ETYM. μεσν. < ιταλ. cassella, υποκ. του cassa «κάσων»]. **κασελάκι** (το) {χωρ. γεν.} 1. η μικρή **κασέλα** 2. το φορητό κιβώτιο που χρησιμοποιούν οι λούστροι για τη μεταφορά των εργαλείων τους. Επίσης **κασέλι**, **κασελιάζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {κασέλια-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ μέσα σε **κασέλες**, **κασέρι** (το) {κασερ-νού | -ιών} ημίσκληρο κίτρινο τυρί, που παρασκευάζεται από ανάμικτο γάλα προβάτου και αγελάδας ΣΥΝ. *κασκαβάλα*. — (υποκ.) **κασεράκι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί. [ETYM. < αρομ. kasare «τυροποίειο, στρούγκω» (πλθ. kasari) (με τροπή α > ε σε περιβάλλον υγρού) < kaSu «τυρί» < λατ. caseus]. **κασερόπιτα** (η) (δύσchr. *κασεροπιτών*) **πίτα με γέμισμα** από **κασέρι**. **κασέτα** (η) {κασατόν} 1. μικρή πλαστική, πλακοειδής θήκη παραλληλόγραμμου σχήματος, όπου βρίσκονται τυλιγμένη σε δύο μοιραίες ταινία μαγνητοφώνου ή βίντεο, στις οποίες τυλιγεται και ξετυλιγεται αναλόγως για την εγγραφή οπτικού | ηχητικού υλικού ή την αναπαραγωγή του: ~ *ήχου* | *βίντεο* | *για βιντεοκάμερα* || *παίζω την ~* στο κασετόφωνο | στο *βίντεο* || *γυρίζω την ~ στην αρχή* || *γράφω κάτι σε ~* (μαγνητοφώνο) | *μαγνητοσκοπώ*: φρ. (καθημ.) **βάζω την κασέτα** αρχίζω να λέω ξανά τα ίδια πράγματα: *Έβαλε πάλι την κασέτα!* Πες του να *σταματήσει*, *τα ξέρουμε!* 2. (ειδικότε.) γενική ονομασία διαφόρων διατάξεων τύπου δοχείου που συνήθ. αποτελούνται από πλαστικό περίβλημα και μαγνητική μονάδα αποθήκευσης δεδομένων. — (υποκ.) **κασετούλα** (η).

[ETYM. < ιταλ. cassetta, υποκ. του cassa «κάσα»]. **κασετίνα** (η) {χωρ. γεν. πλθ.} 1. μικρό κουτί πολυτελώς κατασκευής για τη φύλαξη κοσμημάτων ή άλλων μικροαντικειμένων αξίας 2. μικρό κουτί, με ή χωρίς θέσεις, ποικίλου μεγέθους για τη φύλαξη των σχολικών ειδών (μολυβιών, χάρακα, γόμας κ.λπ.) από τους μαθητές. [ETYM. < ιταλ. cassetina, υποκ. του cassetta]. **κασετοθήκη** (η) {κασετοθηκών} θήκη για **κασέτες**, **κασετοπειρατεία** (η) {χωρ. πλθ.} η αντιγραφική και η εμπορία **κασετών** κατά παράβαση του νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας. — **κασετοπειρατής** (ο).

κασετόφωνο (το) το μαγνητόφωνο (βλ.λ.) που αναπαράγει (παίζει) κασέτες (ήχου). — (υποκ.) κασετοφωνάκι (το).

κασία (η) {κασιών} 1. φυτό από τα φύλλα του οποίου προέρχεται το καθαρτικό φάρμακο σιναμική (βλ.λ.) 2. δένδρο ή θάμνος των τροπικών χωρών που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό ή για το ξύλο του. [ETYM < αρχ. *κασία* (έπισης *μγν. κασσία*) < εβρ. *qasi'a*].

κασία (η) {χωρ. πληθ.} καφέ χρώματος χρωστική ύλη σε σκόνη, που διαλύεται σε νερό και χρησιμοποιείται στη βαφή κυρ. ξύλινων επιφανειών. [ETYM Αντιόχ., < αγγλ. *cassia* < λατ. *cas(s)ia* < αρχ. *κασία* (βλ.λ.)].

κασιακός, -ή, -ό → Κάσος
κασκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάθε κράνος που φοριέται σε διάφορες περιστάσεις (από εργάτες σε οικοδομές, μοτοσυκλετιστές κ.ά.). [ETYM < ιταλ. *casca* < γαλλ. *casque* «κράνος» < ισπ. *casco* < *cascar* < λατ. *quasso* «σειώ, πάλλω»].

κασκαβάλι (το) το κασέρι (βλ.λ.). [ETYM < τουρκ. *kaşkaval* < ιταλ. *caciocavallo* < *cacio* «τυρί» + *cavallo* «άλογο»].

κασκαντέρ (ο) {άκλ.} επαγγελματίας ειδικά γυμνασμένος, ώστε να αντικαθιστά τον ηθοποιό στις επικίνδυνες σκηνές μιας κινηματογραφικής ταινίας.

[ETYM < γαλλ. *cascadeur* < *cascadeur* < *cascade* «καταρράκτης, ορμητική πτώση (νερόν)» < ιταλ. *cascata* < *cascare* «πέφτω» < δημ. λατ. **casicare* < λατ. *casus* «πτώση»].

κασκαρίκα (η) αστέιο πάθιμα από απεισκευρία ή τέχνασμα, φάρσα ΣΥΝ. καζούρα, φιάσκο.

[ETYM Αβεβ. επίμου, ίσως < τουρκ. *kaşkari* ή < ιταλ. *cascare* «σπά-ζω» < λατ. *quasso* «σειώ, πάλλω»].

κασκέτο (το) χαμηλό καπέλο με γείσο, που φοριέται κυρ. από στρατιωτικούς, ναυτικούς και εργάτες. — (υποκ.) κασκετάκι (το). [ETYM < ιταλ. *caschetto* < γαλλ. *casquette*, υποκ. του *casque*, βλ. λ. *κασκα*].

κασκόλι (το) {άκλ.} μακρύ πλεχτό ή υφασμάτινο περιλαίμιμο που προστατεύει τον λαιμό από το κρύο. — (υποκ.) κασκολάκι (το). [ETYM < γαλλ. *cache-col* < *cache* «κρύβω» + *col* < λατ. *collum* «τραχηλός»].

κασκορές (ο) {κασκορέδες} φανέλα με τιράντες, μάλλινη ή βαμβακερή, που φοριέται κατάσαρκα ως εσώρουχο. Επίσης **κασκορέ** (το) {άκλ.}.

[ETYM < γαλλ. *cache-corset* < *cache* «κρύβω» + *corset* «στηθόδεσμος» (βλ. κ. *κοραές*)].

κασμάς κ. (καθημ.) **γκασμάς** (ο) {κασμάδες} εργαλείο για σκάνιμο σ' σκληρό έδαφος, μ' ξύλινο στέλεχος και σιδερένια κεφαλή, η οποία έχει μία τρύπα στη μέση, όπου μπαίνει το στέλεχος, και της οποίας το ένα άκρο είναι αιχμηρό και το άλλο πεπλατυσμένο ΣΥΝ. σκαπάνη, αξίνα. [ETYM < τουρκ. *kazma*].

κασμίρι (το) {κασμρι-ιού | -ιών} λεπτό μάλλινο ύφασμα πολυτελείας, με το οποίο κατασκευάζονται ανδρικά και γυναικεία ενδύματα. — **κασμριένιος**, -ια, -ιο.

[ETYM Μεταφορά του αγγλ. *cashmere* < Kashmir, πριοχί μοιρασμένη ανάμεσα στο Πακιστάν και στην Ινδία. Η αίγια του Κασμίρι είναι γνωστή για το μαλακό τρίχωμα της, από το οποίο παράγεται το ύφασμα *κασμίρι*].

κασμιροφάνελα (η) {χωρ. πληθ.} ύφασμα από φανέλα και κασμίρι, που χρησιμοποιείται κυρ. για ανδρικά κοστούμια και *ταγέρ*.

κασόνι (το) {κασον-ιού | -ιών} ξύλινο κιβώτιο που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση ή τη μεταφορά εμπορευμάτων ΣΥΝ. κάσα. — (μεγεθ.) κασόνά (η), (υποκ.) κασονάκι (το). [ETYM μεσν. < ιταλ. *caassone*, *megeθ.* του *cassa* «κάσος»].

κασονιάω ρ. μετβ. {κασονίασ-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ (κάτι) μέσα σε κασόνι. — **κασονίασμα** (το). **Κάσος** (η) το νοτιότερο νησί των Δωδεκανήσων ΝΔ. της Κερπάθου. — Κασιώτης κ. (λόγ.) **Κάσιος** (ο), Κασιώπια κ. (λόγ.) Κασία (η), κα-σιώτικος, -η, ο κ. (λόγ.) κασιακός, -ή, -ό.

[ETYM αρχ. τοπωνύμιο, αβεβ. επίμου, πηθ. < φοιν. *ikās* «αφρός»].
casus belli λατ. (προφέρεται *κάζους μπέλι*) ελλην. *αίτια πολέμου* (βλ. λ. *αίτια*). **Κασπία Θάλασσα** (η) αλμυρή λίμνη μεταξύ της ΝΑ. Ευρώπης και της Ασίας, ο μεγαλύτερος υδάτινος όγκος εντός ξηράς στον κόσμο. ύΠΥΜ αρχ., από ονομασία φυλών που κατοικούσαν στην περιοχή του Καυκάσου και ήταν γνωστές στους Ρωμαίους ως *Caspii*.

κασπό (το) {άκλ.} διακοσμητικό δοχείο, συνήθ. πήλινο, μέσα στο οποίο τοποθετείται γλάστρα.

[ETYM < γαλλ. *cache-pot* < *cache* «κρύβω» + *pot* «δοχείο»].

Κασσάνδρα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά της Τροίας Πριάμου, η οποία προφήτεσε δυσάρεστα γεγονότα χωρίς να γίνεται πιστευτή 2. (μετωνμ.) πρόσωπο που προλέγει δυσάρεστες εξελίξεις, που προειδοποιεί για επερχόμενους κινδύνους, καταστροφές, τα οποία οι άλλοι αντιμετωπίζουν με δυσπιστία: οι ~ της πολιτικής || «οι *τηλεθεατές ανέκραξαν "αμάν πια" παρακολουθώντας τις ~ των δελτίων ειδήσεων να μιλούν για τους κινδύνους από τη χολέρα στη γειτονική χώρα*» (εσημ.) 3. γυναικείο όνομα.

[ETYM αρχ., αβεβ. επίμου. Φαίνεται πηθ. ότι ο σπάνιος τ. *Κεσσάνδρα* είναι αρχαιότερος (πβ. κ. μυκ. *ke-sa-da-ra*) και ότι το ά συνθ. ίσως συνδ. με το ρ. *κέκασμα* «λάμπω, υπερέχω» (< **ke-kas-ma*, *αναδιπλ. παρ.* με ενσωματωτική χρήση, < **kas-*, που συνδ. με λατ. *censeo* «τιμώ, σانسκρ. *sam-sayati* «αναγγέλλω» κ.ά.). Το β' συνθ. είναι η αρχ. λ. *άνηρ*, ανδρός (πβ. κ. *Κάσσανδρος*)].

Κασσιανή (η) 1. Βυζαντινή ποιήτρια και οσία της Ορθόδοξης Εκκλη-

σίας (9ος αι.), η οποία φέρεται ότι έγραψε το γνωστό τροπάριο που ψάλλεται το βράδυ της Μεγάλης Τρίτης («*Κύριε, ή εν πολλαίς άμαρτίας περιπεσούσα γυνή...*») 2. γυναικείο όνομα. [ETYM μεσν. κύρ. όν., θηλ. του όν. *Κάσιος* (< λατ. *Cassius*)].

κασσίδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση του τριχοτού της κεφαλής, με αποτέλεσμα την τριχόπτωση- η αλωπεκίαση (βλ.λ.). [ETYM μεσν. < κασιδίον, υποκ. του *κάσις* < λατ. *cassis* «περικεφαλαίω»].

κασσίδης (ο) πρόσωπο που πάσχει από κασσίδα, ο φαλακρός ΦΡ. (**μαθαίνω**) **ατού κασσίδη** **το κεφάλι** αποκτό εμπειρία πειραματιζόμενος σε κάποιον, ο οποίος υφίσταται | υπομένει τις επιλογές ή τα λάθη μου: ~ θα μάθει *γιατόρ*!

κασσιδιάζω ρ. μετβ. {κασσιδιασ-α, -μένος} προσβάλλομαι ή υποφέρω από κασσίδα (βλ.λ.).

κασσιδιάρης, -α, -ικο [μεσν.] {κασσιδιάρηδες} 1. αυτός που πάσχει από κασσίδα, ο φαλακρός ΣΥΝ. κασιδής 2. (μψ.) ψυροπερήφανος, ακατάδεκτος.

κασσιτέρνος, -η, -ο [αρχ.] κατασκευασμένος από κασίτερο. **κασσιτεροκόλληση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεως} η συγκόλληση μετάλλινων τεμαχίων με κασίτερο. [ETYM Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. *tin soldering*].

κασσίτερος (ο) {κασσιτέρου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μέταλλο αργυρόλευκο και στιλπνό (σύμβολο Sn) που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση μετάλλων, την επένδυση μαγειρικών σκευών, την κατασκευή θερμαντικού γυαλιού κ.λπ. (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ETYM αρχ., αβεβ. επίμου, πηθ. < **kassi-ti-ra*, λ. που υποδηλώνει την προέλευση του μετάλλου από τη χώρα των Κασσιτών, λαού της Μεσοποταμίας. Από την Ελλην. προέρχεται το λατ. *cassiterum* και το αραβ. *qazdir* «κασσίτερος»].

κασσιπερώνω ρ. μετβ. [μγν.] {κασσιπέρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω (την επιφάνεια σκευούς) με κασίτερο, γανώνω ΣΥΝ. επικασσι-περώνω. — **κασσιπέρωμα** (το) [1847] {κασσιπέρωση (η) [1847]}.

κασσιτερωτής (ο) [1886] ο τεχνίτης που επικαλύπτει μαγειρικά σκεύη και άλλα μεταλλικά αντικείμενα με κασίτερο ΣΥΝ. γανωτής, γανωματής, καλαϊτής.

καστ (το) {άκλ.} το σύνολο των ηθοποιών που επιλέγονται για ένα κυρ. κινηματογραφικό έργο: ταινία με *διεθνές* ~. [ETYM < αγγλ. *cast*, βωσική σμμ. «ρίχνω, πετώ» (επίσης «διανέμω θεατρικούς ρόλους»), < μέσ. αγγλ. *casten* < αρχ. σκανδ. *kasta*, που συνδ. /ie αρχ. σκανδ. *kos* «σώρος»].

κάστα (η) {δύσchr. *καστών*} 1. κάθε κλειστή ομάδα ανθρώπων που έχουν τις ίδιες πολιτικές και θρησκευτικές αρχές ή την ίδια επαγγελματική δραστηριότητα και στην οποία δεν επιτρέπεται να εισέλθουν εύκολα άλλα μέλη διαφορετικής καθαρότητας κάθε ομάδας 3. (συνεκδ.) καθεμιά από τις κλειστές κοινωνικές ομάδες, στις οποίες διαβρώνονταν μια κοινωνία: η ~ των *βραχμάνων στην αρχαία Ινδία* | *των ιερέων στην αρχαία Αίγυπτο*.

[ETYM < πορτ. *casta*, θηλ. του *casto* «αγνός, καθάρος» < λατ. *castus* («careo «απέχω, στερούμαι»)].

Κασταλία (η) ιερή πηγή κοντά στον ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς, το νερό της οποίας χρησιμοποιόταν για καθαρμούς. [ETYM αρχ., αγν. επίμου].

Κασταμονή (η) πόλη και περιοχή Β. Μικράς Ασίας. [ETYM < τουρκ. *Kastamonu* < μεσν. *Κασταμών*, αγν. επίμου].

καστανάς (ο) {καστανάδες} υπαίθριος πωλητής που πουλάει κάστανα, τα οποία ψήνει σε ειδική συσκευή με κάρβουνα, τη φουφού: η *φουφού του* ~ ΣΥΝ. *καστανοπάλης*. **καστανιά** (η) 1. αιωνόβιο, ψηλό (20-30 μέτρα ύψος) φυλλοβόλο δέντρο των ορεινών περιοχών, που απαντά σε μικρά ή μεγάλα δάση, παράγει εδώδιμο καρπό (το κάστανο), έχει πλούσιο φύλλωμα, φύλλα ανοιχτο-πράσινα λογχοειδή και έντονα οδοντωτά: το ξύλο του χρησιμοποιείται για την κατασκευή επίπλων, παρκέ κ.λπ. 2. (συνεκδ.) το ξύλο του δέντρου αυτού.

[ETYM μεσν. < μγν. *καστανέα* < *κάστανον* (βλ.λ.)]. **καστανιέτα** (η) {καστανιέτων} καθένα από τα δύο μικρά ξύλινα στρογγύλα (σε σχήμα μυδιού) και κοίλα κρόταλα, που κρατούνται στην *παλάμη* και με το κροτάλισμά τους, καθώς ο χορευτής χτυπάει το ένα πάνω στο άλλο, δίνουν τον ρυθμό στον χορό (κυρ. στην Ισπανία, τη Ν. Ιταλία και τη Λατινική Αμερική): *χτυπάω τις* - ΣΥΝ. *χειρο-κρόταλα*.

[ETYM < παλαιότ. ισπ. *castaneta* (σήμερα *castafiuela*), υποκ. του *castana* «κάστανον»]. **κάστανο** (το) ο εδώδιμο καρπός του δέντρου της *καστανιάς*, με μαλακή φλούδα σκούρου χρώματος και γευστική και θρεπτική υποκί-τρινη σάρκα ΦΡ. (α) *δεν χαρίζω κάστανά* *δεν κάνω υποχωρήσεις ή εξαίρεσεις: δεν είναι από αυτούς που χαρίζουν κάστανά-μην περιμένεις να υποχωρήσει, αν έχει δικίο* (β) (μψ.) *βγάξω τα κάστανά από τη φωτιά* αναλαμβάνω να εκτελέσω μια δύσκολη πράξη, από την οποία θα ωφεληθούν άλλοι ΣΥΝ. *βγάξω το ρίδι από την τρύπα* (γ) *δεν τρέχει κάστανο* ως ένδειξη αδιαφορίας ή έλλειψης ανησυχίας (για κάτι). — (υποκ.) *καστανάκι* (το).

[ETYM < μγν. *κάστανον*, αγν. επίμου, λ. μικρασιατικής προελ., από όπου και τα συνώνυμα αρμ. *kask*, *kaskeni*. Το λατ. *castanea* προέρχεται από την Ελληνική. Η φρ. *βγάξω τα κάστανά από τη φωτιά* αποτελεί απόδ. της γαλλ. φρ. *tirer les marrons du feu*]. **καστανομάλλης**, -α, -ικο {καστανομάλληδες} αυτός που έχει καστανά μαλλιά.

καστανομάτης, -α, -ικο αυτός που έχει καστανά μάτια.
 καστανόξανθος, -ης, -ο 1. αυτός που έχει πολύ ανοιχτό καστανό χρώμα: ~ *μαλλιά* 2. αυτός που τα μαλλιά του έχουν χρώμα μεταξύ καστανού και ξανθού: ~ *κορίτσι*.
 καστανοπόλης (ο) {καστανοπολών}, καστανοπόλισσα (η) {καστανοπολίσσων} πρόσφορο που πουλάει καστανά ΣΥΝ. καστανός, καστανός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει το χρώμα του καστανού, καστανόχρωμος: ~ *μάτια* | *μαλλιά* 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει καστανά μαλλιά, καστανομάλλης.
 καστανόχρωμος, -η, -ο 1. καστανός, αυτός που έχει καστανό χρώμα 2. καστανομάλλης.
 καστανόχομα (το) {καστανοχόματος} χωρ. πληθ.} χόμα που χρησιμοποιείται στην ανθοκομία και σχηματίζεται κοντά στις ρίζες των καστανιών από τα φύλλα τους που πέφτουν στη γη και αποσυντίθενται: η *γαρδένια θέλει* ~.
 καστανόπος, -ής, -ό [1884] αυτός που το χρώμα του τείνει προς το καστανό. [ETYM. < καστανός + παραγ. επίθημα -οπος (βλ.λ.)].
 καστέλι (το) {καστελι-ιού} | -ιών} μικρό κάστρο, οχυρός πύργος. Επίσης καστέλο (το) [μεσν.] κ. κάστελος (ο). [ETYM. < μεσν. καστέλλ(λ)ιον < λατ. castellum].
Καστελόριζο (το) 1. ακριτικό νησί των Δωδεκανήσων κοντά στη Ρόδο και στα μικρασιατικά παράλια· αλλιώς *Μεγίστη* (η) 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Καστελορίζος κ. Καστελορίζιος (ο), Καστελορίζια κ. Καστελορίζια (η).
 [ETYM. Η αρχ. ονομασία του νησιού είναι *Μεγίστη*, ίσως επειδή ήταν το μεγαλύτερο από τα γύρω νησιά. Η σημερινή ονομασία είναι μεσν. (14ος αι.) και φερόνται στο γεγονός ότι τότε χτίστηκε εκεί ένα κάστρο από τους Ιωαννίτες ιππότες της Ρόδου. Βλ. κ. *καστέλι*.]
 Καστίλλη (η) ιστορική περιοχή της Κ. Ισπανίας. — Καστιλιάνος (ο), Καστιλιάνια (η), καστιλιανικός, -ή, -ο, Καστιλιάνικα (τα). [ETYM. μτγν. λατ. castilla < λατ. castella, πληθ. του castellum «κάστρο, φρούριο» (βλ. μεσν. καστέλλι(ν), καστιλί(ν), ίδια σημ.), καθώς η περιοχή αυτή της Ισπανίας ήταν διάσημη για τα κάστρα της].
 καστίνγκ (το) {άκλ.} η επιλογή των προσώπων, κυρ. ηθοποιών, για ένα έργο. [ETYM. < αγγλ. casting, βλ. κ. *καστ*].
 κάστρορας (ο) {καστόρων} αμφίβιο, πρωκτικό θηλαστικό με θαυμάσια γούνα, που ζει μέχρι πενήτα χρόνια, έχει νηκτική μεμβράνη στα πίσω πόδια του και πλατιά ουρά που χρησιμεύει ως πηδάλιο, τρέφεται με φλοιούς και φύλλα και είναι γνωστό για την ικανότητα του να φτερίζουν φράγματα μέσα στο νερό των ποταμών, πριονίζοντας με τα δόντια του τους κορμούς των δέντρων.
 [EJYM] < αρχ. κάστωρ < **κάδ-τωρ* < **kad-*, που συνδ. με σανσκρ. sasadh «απερέω, ξεχωρίζω». Το όνομα του ζώου προέρχεται από τον μυθικό ήρωα *Κάστορα*, γιο του Δία, ο οποίος ήταν προστάτης των γυναικών, καθώς το ζώο *κάστορας* είναι γνωστό για τα τρυφερά μητρικά του αισθήματα.
 καστορέλαιο (το) [1891] {καστορελαί-ου} | -ων} ΧΗΜ. μη πτητικό έλαιο που χρησιμοποιείται ευρέως κυρ. στη βιομηχανία για την παραγωγή χημικών προϊόντων ΣΥΝ. ρετσινόλαδο, (παλαιότ.) κικινέλαιο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. castor oil].
 καστόρι (το) {καστορι-ού} | -ιών} 1. καταργασμένο δέρμα κάστορα 2. μαλακό δέρμα (συνήθ. από αρνί ή μοσχάρι) ή ύφασμα που μοιάζει στην υφή με αυτό του κάστορα: *παπούτσια* | *γάντια από* ~. [ETYM. < μτγν. *καστόριον* < αρχ. *κάστωρ*].
Καστοριά (η) 1. πόλη της Δ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός *Καστοριάς*) 2. Λίμνη *της Καστοριάς* ή *Ορεστιάς* λίμνη στην περιοχή της Καστοριάς. — Καστοριανός (ο), Καστοριανή (η), καστοριανός, -ή, -ό.
 [ETYM. < μτγν. Καστοριά, πόλη χτισμένη από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό, < αρχ. *κάστωρ* το όνομα της εξαιτίας της εντυπωσιακής δραστηριότητας εμπορίου γούνας που διεξάγεται στην περιοχή].
 καστόρινος, -η, -ο αυτός που είναι κατασκευασμένος από καστόρι: -τόνια | *παπούτσια*.
καστόριο (το) [μτγν.] {καστορι-ού} | -ων} έκκριμα γύρω από τα γεννητικά όργανα των άδενδων του κάστορα που χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό φάρμακο ή στην αρωματοποιία υπό μορφή βιάματος.
 καστράτο (ο) {άκλ.} άνδρας τραγουδιστής του 16ου, 17ου και κυρ. του 18ου αι., που είχε ευνοηστεί πριν από την εφηβεία, για να εμποδιστεί η αλλοίωση της φωνής του (κυρ. σοπράνο). [ETYM. < μτγν. *καστράτος* < λατ. castratus < ρ. castrare «εννουχίζω, αποτέμνω»].
καστρι (το) (καστρι-ού) | -ιών} μικρό κάστρο, καστέλι.
 κάστρο (το) 1. ψηλό και οχυρωμένο κτίσμα (πύργος) που χρησίμευε για τη φρούρηση των πόλεων ΣΥΝ. φρούριο, οχυρό 2. (συνεκδ.) τείχος που περιβάλλει τις πόλεις και τις προφυλάσσει από τις εχθρικές επιδρομές 3. (μτφ.) αυτός που έχει ισχυρή βάση και ακλόνητη στήριξη, που δεν μπορεί να χτυπηθεί ή αντιστέκεται με αποτελεσματικότητα: *πρέπει να πάσουν και τα τελευταία ~ του κομματικού κατεστημένου στη δημόσια διοίκηση* 4. (συνεκδ.) καθετί που λειτουργεί ως υπερασπιστής και εγγυητής (αξιών, ιδεολογίας, θεσμού κ.λπ.): *Άγιον Όρος, το ~ της ορθοδοξίας* [ETYM. < μεσν. *κάστρον* < λατ. castrum].
 καστρόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πόλη του κάστρου: *μεγάλη Ι κρηνη* ~. **Κάστωρ** (ο) {Κάστωρ-ος, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. ο ένας από τους Διόσκουρους, γνιος του Δία και της Λήδας, διδύμος αδελφός του Πολυδεύκη (βλ. κ. λ. *Πολυδεύκης, Διόσκουροι, διδύμος*) 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης

Εκκλησίας. Επίσης Κάστωρας.
 [ETYM. αρχ., βλ. λ. κάστωρας].
Κ.Α.Τ. (το) Κέντρο Αποκατάστασης Τραυματιών Φρ. στέλνω (*κάποιον*) *στο Κ.Α.Τ.* χτυπό (κάποιον) πολύ, του προκαλώ μεγάλη σωματική βλάβη.
 κατά κ. *κατ'* (μπροστά από φωνήεν) κ. *καθ'* (μπροστά από λέξη που παλαιότ. δασυνόταν) πρῶθ. (+γεν.) δηλώνει: 1. τόπο: (α) κατεύθυνση κίνησης ή προσανατολισμένου αντικείμενου (+αιτ., +γεν., +επίρρ.): *πάμε ~ τη θάλασσα* || *έτρεχε ~ πέρα* || ~ *πού λές να πάμε*; || το σπίτι *έχει παράθυρα ~ την ανατολή*- Φρ. (α) *κατά μέτωπο(ν)* (ι) ΣΤΡΑΤ. με το μέτωπο της παράταξης: - *επίθεση εναντίον του εχθρού* (ii) (μτφ.) ευθέως: *του έκανε ~ επίθεση μπροστά σε όλους* (β) *κατά πρόσωπον* προσωπικά σε κάποιον, ευθέως: ~ *επίθεση* (γ) (μτφ.) *πάνω κατά διαβόλου* | (σπάν.) *κατά κρημνών* (κατά κρημνών ριφέντες, Πλάτ. *Νόμοι* 944α) έχω πολύ κακή εξέλιξη: *τα οικονομικά μου πάνε κατά διαβόλου* (β) τοπική εγγύτητα, προσέγγιση (+αιτ., +επίρρ.): *μένει ~ τα Φάρσαλα* || *μένει ~ 'κει* (γ) τόπο όπου γίνεται | ισχύει κάτι ή έκταση στον χώρο (+αιτ.): *τοποθετούνται βίδες ~ τον οριζόντιο άξονα* || ~ *μήκος της ακτής έχουν ποιάζει ακουπιδιά*- Φρ. (α) *κατά μέρος* (κατά μέρος, Αριστοτ. *Ποιητική* 1456α) στην άκρη: *άφησαν τις προσωπικές τους διαφορές ~ και συμφιλιάθηκαν* (β) *καθ' οδόν* στον δρόμο, στην πορεία: ~ *προς το εξοχικό μας είχε πολλή κίνηση* || *ας ξεκινήσουμε και όποια προβλήματα προκύψουν ~ θα τα λύσουμε* (γ) *κατ' οίκον* στο σπίτι: *παραδίδονται ~ μαθήματα* || *δωραάν ~ παράδοση παραγγελιών* (δ) *κατά γη(ν)* | *ξηρά(ν)* | *θαλάσσα(ν)* στη στεριά και στη θάλασσα: *μάχες ~ (ε) έχω κατά νου* σκέφτομαι να..., *έχω στο μυλόδι να...*: *έχω ~ να σε επισκεφτώ* || *δεν σε ξέχασα, το θέμα σου το έχω ~ (στ) κατά φαντασίαν* στη φαντασία κάποιου και όχι στην πραγματικότητα: «*Ο ~ ασθενής*» (κομωδία του Μολιέρου) || *ούτε ~ δεν θα μπορούσε να συμβεί αυτό που λες!* 2. χρόνο: (α) τοποθέτηση σε χρονικό διάστημα ή διάρκεια (+αιτ.): ~ *τη διάρκεια της συναντίας* || ~ *την ομίλια του προέδρου, δεν ακουγόταν τίποτα*- Φρ. *κατ' αρχάς* στην αρχή, αρχικά: ~ *θα ήθελα να σας ευχαριστήσω που με κολάσατε* (β) *χρονική εγγύτητα, προσέγγιση (+αιτ.):* *θα έρθω ~ το μεσημέρι* || ~ *το Πάσχα θα έχουμε τελειώσει* || ~ *τα μεσάνυχτα ακούστηκε ένας φοβερός κρότος* (γ) συχνότητα εμφάνισης, περιοδικότητα, επανάληψη (+αιτ.): *θα σημειωθούν βροχοπτώσεις ~ διαστήματα* || ~ *περιόδους παρατηρούνται ελλείψεις σε είδη πρώτης ανάγκης* || *μας επισκέπτεται ~ καιρούς*- Φρ. (α) *κατά το πλείστον* τις περισσότερες φορές: *είναι ~ ήρεμος, αν όμως θυμώσει, γίνεται πραγματικά επικίνδυνος* (β) *καθ' εκάστην* κάθε μέρα: *δεχόμαστε το κοινό - από τις 10 έως τις 11 π.μ. || πατσάς* ~ (από επιγραφή εστιατορίου) 3. τρόπο (+αιτ.) (κυρ. σε λόγ. εκφράσεις) Φρ. (α) *κατ' εξακολούθησιν* | -η βλ. λ. *εξακολούθηση* (β) *κατ' επάγγελμα* βλ. λ. *επάγγελμα* (γ) *κατ' επέκτασιν* | -η βλ. λ. *επέκταση* (δ) *κατ' επιλογή(ν)* βλ. λ. *επιλογή* (ε) *κατ' επιταγή(ν)* με διαταγή κάποιου (στ) *κατ' οικονομία(ν)* βλ. λ. *οικονομία* (ζ) *κατά σύστημα* βλ. λ. *σύστημα* (η) *κατά σύμπτωση* βλ. λ. *σύμπτωση* (θ) *κατά παράβαση του νόμου* παραβιάζοντας τον νόμο: *πέρασε με κόκκινο ~ του Κ.Ο.Κ.* (ι) *κατ' επανάληψιν* | -η βλ. λ. *επανάληψη* (ια) *κατά τύχη* βλ. λ. *τύχη* (ιβ) *κατ' ανάγκην* βλ. λ. *ανάγκη* (ιγ) *κατά βάσιν* | -η βλ. λ. *βάση* (ιδ) *κατά βάθος* βλ. λ. *βάθος* (ιε) *κατά γράμμα* βλ. λ. *γράμμα* (ιστ) *κατά λέξιν* | -η βλ. λ. *λέξη* (ιζ) *κατ' επίφασιν* | -η βλ. λ. *επίφαση* (ιη) *κατά διαδοχή(ν)* βλ. λ. *διαδοχή* (ιθ) *κατά κανόνα* βλ. λ. *κανόνα* (κ) *κατά κόρον* βλ. λ. *κόρος* (κα) *κατά κράτος* βλ. λ. *κράτος* (κβ) *κατά πρότον* | *μειζονα* | *κύριο λόγο* βλ. λ. *λόγος* (κγ) *κατά λάθος* βλ. λ. *λάθος* (κδ) *κατά σειρά(ν)* βλ. λ. *σειρά* (κε) *κατ' αντιδιαστολή(ν)* αντιδιαστellenτας κάτι προς κάτι άλλο (κστ) ΝΟΜ. *κατ' αντιμωλιαν* βλ. λ. *αντιμωλία* (κζ) *κατ' αντιπαράσταση* βλ. λ. *αντιπαράσταση* (κη) *κατ' ιδίαν* βλ. λ. *ιδίος* (κθ) *κατά μόνος* βλ. λ. *μόνος* (λ) *κατά διάνοια* βλ. λ. *διάνοια* (λα) *κατ' αναλογία(ν)* βλ. λ. *αναλογία* (λβ) *καθ'* *έξιν* βλ. λ. *έξη* (λγ) *κατ' εξοχήν* | *κατεξοχήν* βλ. λ. *κατεξοχήν* (λδ) *κατ' εικόνα και καθ' ομοίον* βλ. λ. *ομοίωση* (λε) *κατά πόδας* βλ. λ. *πους* (λστ) *καθ' υπαγόρευση* βλ. λ. *υπαγόρευση* (λζ) *κατά παραγγελία(ν)* βλ. λ. *παραγγελία* (λη) *κατ' αποκοπή(ν)* βλ. λ. *αποκοπή* (λθ) *καθ' ολοκλήριαν* βλ. λ. *ολοκλήρος* (μ) *κατ' εξαίρεσιν* | -η βλ. λ. *εξαίρεση* (μα) *κατ' ευφημισίον* βλ. λ. *ευφημισμός* 4. εχθρική κίνηση ή στάση | διάθεση (εναντίωση) (+γεν. απολύτως, ως επίρρ.): *επίθεση ~ του εχθρού* || *είναι ~ της συμβιβαστικής λύσης* || *εσείς μπορεί να συμφωνείτε, εγώ όμως είμαι -* || *ψηφίζω -* 5. αναφορά (σε σχέση με, αναφορικά με, σχετικά με, ως προς) (+αιτ.): *διαφέρουν ~ το ύψος και το μήκος* || *σ' αυτό το θέμα υπάρχει πρόβλημα, ~ τα άλλα είμαστε σύμφωνοι* || *οικιστική ανάπτυξη καθ' ύψος* (ως προς το ύψος, δηλ. με ψηλά κτήρια) || *δημοκρατία κατ' όνομα και όχι κατ' ουσίαν* (ως προς το όνομα μόνο, όχι ως προς την ουσία)- Φρ. (α) *τα καθ' ημάς* οι δικές μας υποθέσεις, αυτά που μας αφορούν: *μετά την ξένη ειδησιογραφία, ας περάσουμε τώρα και στα ~* (β) *η καθ' ημάς Ανατολή* βλ. λ. *ανατολή* (γ) *κατά κόσμον* (για το κοσμικό όνομα ιερομένου ή μοναχού: ο *κατήρ Φιλόθεος, ~ Ανδρέας* (δ) *καθ' ύλην αρμόδιος* ο αρμόδιος σχετικά με κάποιο θέμα: *με το θέμα αυτό θα ασχοληθεί ο ~ υπουργός* (ε) *κατ' αρχήν* βλ. λ. *αρχή* 6. συμφωνία (= σύμφωνο με), αναφορά σε άποψη | θεωρία | έργο ενός προσώπου (+αιτ.): ~ *τον νόμο, δε δικαιούνται άδεια* || ~ *τον Φιλίππη, η λέξη είναι αρχαιοελληνική, ~ άλλους όμως είναι ξένη* || *το ~ Μάρκον Ευσταθίου* || - *τη γνώμη μου, χρειάζεται προσοχή*- Φρ. (α) *κατ' βου-λήσιν* | -η (λατ. ad libitum) σύμφωνα με την επιθυμία κάποιου: ο *πρόεδρος του κόμματος άφησε τους βουλευτές του να ψηφίσουν ~* || *πυρ ~!* (β) *κατά πως* σύμφωνα με: - *λες, δεν πρέπει να ανησυχούμε καθόλου* || - *μας είπε, δεν υπάρχουν χρήματα* (γ) *κατά γενική ομολογία* όπως όλοι ομολογούν: ~, *είναι ο καταλληλότερος γι' αυτή τη θέση* (δ) *το κατά δύναμιν* (κατά δύναμιν, Ηρόδ. 3.142) όσο και όπος μπορεί κανείς: *δεν σου υπόσχομαι επιτυχία, όμως θα κάνω ~ για να βοηθή-*

σω (ε) **κατά παράδοση** σύμφωνα με την παράδοση: ο πρόεδρος εκλέγεται ~ δια βοής (στ) **κατά προτίμηση** σύμφωνα με τις προτιμήσεις κάποιου: θα ήθελα κρέας, ~ μοσχάρι (ζ) **κατά συνείδηση** σύμφωνα με αυτό που κάποιος νομίζει σωστό στη συνείδηση του: *ψήφος* ~ (η) **κατά τα λεγόμενα** σύμφωνα με όσα λέει κάποιος: ~ της, *για όλα ευνόηται ο άντρας της* (θ) **κατά τα θυρούμε** με σύμφωνα με όσα λέγονται, διαδίδονται: ~, η *επιχείρηση θα κλείσει* (ι) (λόγ.) **κατά το δη λεγόμενον** σύμφωνα με την επικρατούσα αντίληψη (ια) (αρχαιοπρ.) **κατά το δοκούν** βλ. λ. *δοκούν* (ιβ) (αρχαιοπρ.) **κατ' έθος** βλ. λ. *έθος* (ιγ) (λόγ.) **κατά το δέον** | **πρέπον** όπως πρέπει (ιδ) (λόγ.) **κατά το σύνηθες** | (αρχαιοπρ.) **κατά τα ειωθότα** όπως συνηθίζεται (ιστ) **κατά φύσιν** σύμφωνα με τη φύση (ιζ) **κατ' ευχήν** (κατ' ευχήν ν. Αριστοτ. Πολιτικά 1295α) όπως εύχεται κάποιος, ευνοϊκά: *ελπίσω όλα να σου έρθουν* ~! (ιη) **κατ' εμέ** (το κατ' εμέ. Δημοσθ.) **κατά τη γνώμη μου**, όπως εγώ νομίζω: ~, η *λύση είναι απλή* (ιθ) **κατά πάσα(ν) πιθανότητα** βλ. λ. *πιθανότητα* (κ) **κατά τεκμήριο** βλ. λ. *τεκμήριο* (κα) **κατά το ήμισυ** βλ. λ. *ήμισυ* (κβ) **κατά περίπτωσιν** | **-η** βλ. λ. *περίπτωση* (κγ) **καθ' όλα** βλ. λ. *καθ' όλα* 7. **κατά ολότητα**, αναλογία (+αι.): ~ μάνα, ~ κურή, ~ γιο και θυγατέρα || ~ τον γιο και τ' άρματα || ~ τον μαστρο-Γιάννη και τα κοπέλα του 8. **επιμερισμό, διαιομή** (+αι.): *μοιράζω, τα τρώφια* ~ άτομο || *προχωρούσαν* ~ ομάδες || - *κεφαλήν εισόδημα* || *ψήφισαν* το νομοσχεδίου *κατ' άρθρο* 9. **κριτήριο** επιμερισμού | **κατανομής** (+αι.): *προήχθη* *κατ' αρχαιότητα* || *τους χώρισαν* ~ φύλο | *ηλικίες* | *ομάδες* 10. **ποσότητα** διαφοράς (+αι.): *οι απόψεις τους διαφέρουν* ~ πολύ || ο *Δεικτής Τιμών ανέβηκε* ~ *τρεις μονάδες* || η *διαδρομή από αυτό τον δρόμο είναι* ~ *μία ώρα συντομότερη* || ~ *πόσο ανέβηκαν οι τιμές των κασιμών τον τελευταίο μήνα*: ΦΡ. (α) **κατά το μάλλον ή ήττον** (κατά το μάλλον ή ήττον, Αριστοτ. Ρητορική 1397b) λίγο-πολύ, πάνω-κάτω, περίπου: *έλεγαν τα ίδια πράγματα* - (β) **ούτε κατ' ελάχιστον** καθόλου: *δεν μοιάζουν* ~ *κι εσά είναι αδέρφια* (γ) **κατά τι κάπως**: *οι τιμές των κρεάτων είναι* ~ *ακρίβότερες φέτος σε σχέση με πέρσι* 11. (με άρθρο στον πληθ.) **τα κατά τα αρνητικά στοιχεία**: *βρίσκει πάντα* ~ *μιας άποψης* *καί στέκεται με πίσια* με *αυτά* ΑΝΤ. υπέρ: ΦΡ. **τα υπέρ** και **τα κατά** τα θετικά και τα αρνητικά 12. **με το άρθρο** στον για την ουσιαστικοποίηση φράσεων: *το ~ πόσον είναι επικτή αυτή η λύση είναι συζητήσιμο*. (βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ενάντια, εαυτός, *μοιράζω, περίπου*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < ΙΕ. *kmta- «κοντά, προς τα κάτω, κατά μήκος», πβ. ουαλ. cant «με», αρχ. ιφλ. cet, πθ. κ. λατ. cum. Ομόρρ. κάτω (βλ.λ.). Εκτός από τις αρχ. και μεσν. φρ. αρκετές άλλες είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *κατεξόχην* (< par excellence), *κατά πάσαν πιθανότητα* (< selon toute probabilité), *κατά γενικό κανόνα* (< en règle générale), *κατ'αρχήν* (< en principe), *κατ' ακολουθίαν* (< à la suite), *κατά βάθος* (< au fond), *κατά προτίμηση* (< de préférence) κ.ά.]. **κατά-** κ. κατά- κ. κατ- | **καθ-** α συνθετικό λέξεων, το οποίο δηλώνει: 1. διεύθυνση προς τα κάτω: *κατά-βαση* 2. ότι κάτι γίνεται, συμβαίνει ή υπάρχει με ιδιαίτερα έντονο τρόπο, σε μεγάλο βαθμό ή εκδηλώνεται με επίταση: *κατα-κλέβω, κατά-γυρητόω, κατα-κομματάζω, κατα-λερώνω, κατα-ντροπιάζω, κατά-φωτός, κατά-πτωστος* 3. ότι κάτι γίνεται εναντίον κάποιου, με βιαιότητα ή με τρόπο που θίγει κάποιον: *κατα-γελώ, καταδική, κατα-αναγκάζω*.

[ΕΤΥΜ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *κατά* (βλ.λ.) και εμφανίζεται με τις εξής μορφές: (α) ως *κατα-* προ συμφώνου (π.χ. *κατα-βρογχίζω, κατα-διώκω*) (β) ως *κατ-* προ φωνηεντος (π.χ. *κατ-αγγέλλω, κατ-ομήν*), (γ) ως *καθ-* προ δασυνονήτου φωνηεντος (π.χ. *καθ-έδρα, καθ-οδηγία*). **κατάβαθα** 1. *επίρρ.* πάρα πολύ βαθιά • 2. **κατάβαθα** (τα) τα βάθη, τα έγκατα, τα μύατα: τα ~ της γης | της *ψυχής*. **καταβάλλω** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέβαλα, καταβλή-θηκα (λόγ. καταβλή-θην, -ης, -η-,... μτχ. καταβλήθεις, -εϊσα, -έν), καταβελημένος} 1. υπερνικό (κάποιον), βγαίνω νικήτης από μια αντιπαράθεση: *καταβλήθηκαμε από υπέροχες δυνάμεις* | *κατόρθωσε να καταβάλει όλους τους αντιπάλους του* ΣΥΝ. *καταρπίτω* 2. εξαντλώ (κάποιον), ώστε να μειώνονται ή να παύουν οι σωματικές ή ψυχικές του δυνάμεις: *τον κατέβαλε η αρρώστια* | *ο θάνατος του γιου του* | η *αποτυχία* 3. (η μτχ. *καταβελημένος, -η, -ο*) αυτός που βρίσκεται με κατάσταση μεγάλης εξάντλησης, εξασθένησης: ~ *από την κόυραση* | *την αρρώστια* | *τα βάσανα* 4. (εμφατ.) σε περιπτώσεις για να δηλώσει ότι κάποιος χρησιμοποιεί έντονα τις (ψυχικές ή σωματικές) δυνάμεις του γι' αυτό που κάνει, ότι κάνει κάτι με μεγάλη ένταση: - *κόπους* (κοπιάζω) | *προσπάθειες* (προσπαθώ) | *φροντίδες* (φροντίζω) | *ενέργεια* (ενεργώ) | *προσοχή* (προσέχω) 5. (για χρήματα) πληρώω, καταθέτω: ~ *φόρο* | *εισφορά* | *αποζημίωση* | *το αντίτιμο της αξίας* | *αναδρομικά* | *ασφάλιστρα* | *παράβολο* | *τα δεδουλευμένα* | *τόκο* | *τιμήμα* | *εγγύηση ύψους πολλών εκατομμυρίων* ΑΝΤ. *επισπάρτω, καταβαράθρωνω* ρ. μετβ. [1890] {καταβαράθρω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) *καταστρέφω* εντελώς, γαντακώς: *καταβαράθρωσε το κόμμα του* | *την οικονομία της χώρας* | *«το εθνικό νόμισμα καταβαράθρωθηκε λόγω της οικονομικής κρίσης»* (εσημ.). [ΕΤΥΜ Απόδ. του γαλλ. abimer]. **καταβαράθρωση** (η) [1894] {-ης κ. -ώσεως} {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ολοκληρωτική, οριστική καταστροφή: η ~ της *παιδείας μιας χώρας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *γαντάκωμα*. **κατάβαση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως} | {-σεις, -άσεων} 1. η καθοδική πορεία, το κατάβασμα: η ~ *διήρκεσε δυο ώρες* || *ελευθερή* | *τεχνική* ~ (από σκτέρ σε χιονισμένη πλαγιά, χιονοδρομική πίστα) || ~ *στα άγρια νερά ενός ποταμού* ΣΥΝ. *κάθοδος*, *κατηφορισμα* ΑΝΤ. *άνοδος*, *ανέβασμα*, *ανηφόρισμα* 2. (συνεκδ.) *δρόμος* ή μέρος από όπου καταβαίνει κάποιος 3. ΜΟΥΣ. η κίνηση της φωνής από τους οξείς προς τους χαμηλότερους φθόγγους της κλίμακας.

καταβασία (η) [μτγν.] {καταβασίων} ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) η επανάληψη του ειρμού του κανόνα μετά από την ολοκλήρωση των τροπαρίων κάθε ωδής. **καταβαυκαλίζω** ρ. μετβ. [μτγν.] {καταβαυκαλίσω, -τηκα, -μένος} (επιτατ.) 1. κοιμίζω κάποιον με ναυραίσματα ΣΥΝ. *ναουρίζω* 2. (μτφ.) αποκοιμίζω με τεχνάσματα, εξαπατώ κάποιον, πλανεύω: *τον καταβαυκαλίζουν και του τα παρουνιάζουν όλα ρόδινα*. — *καταβαυκαλισμός* (ο). **καταβελημένος, -η, -ο** → *καταβαλλω* **καταβιβάζω** ρ. → *κατεβάζω* **καταβίβαση** (η) → *κατεβάζω* **καταβλήθηκα** ρ. → *καταβαλλω* **καταβλητέος, -α, -ο** αυτός που πρέπει να καταβληθεί: ~ *ποσό*. [ΕΤΥΜ αρχ. ρηματικό επίθ. του *καταβαλλω*]. **καταβλητικός, -η, -ό** αυτός που καταβάλλει, καταπονεί, εξαντλητικός: ~ *αρρώστια*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *καταβαλλω*]. **καταβολή** (η) [αρχ.] η κατακραυγή. — **καταβού** ρ. [αρχ.] {-άς...} **καταβόθρα** (η) {καταβόθρων} 1. υπόγειος φυσικός οχετός, από όπου τα νερά λιμνών ή ποταμών διοχετεύονται στη θάλασσα ή σε κάποιο άλλο σημείο της ξηράς 2. υπόγειος τεχνητός βόθρος, όπου διοχετεύονται τα νερά της βροχής ή οι ακαθαρσίες ΣΥΝ. οχετός, υπόνομος 3. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που τρώει συχνά και υπερβολικές ποσότητες φαγητού. [ΕΤΥΜ μεσν. < *κατά-* + *-βόθρα* < *βόθρος*]. **καταβολάδα** (η) 1. το τμήμα ενός βλαστού με μάτι στην άκρη, το οποίο βυθίζεται στο έδαφος, χωρίς να κοπεί από τον κορμό, και αποκόπεται, αφού βγάλει ρίζες 2. (συνεκδ.) το φυτό που δημιουργείται από πολλαπλασιασμό με τον παραπάνω τρόπο. [ΕΤΥΜ < μτγν. *καταβολάς, -άδος* < αρχ. *καταβολή, πβ. τετρ-άζ*]. **καταβολεύω** ρ. μετβ. *φυτεύω* στη γη *καταβολάδες* για πολλαπλασιασμό ενός είδους. Επίσης *καταβολιάζω*. — **καταβόλεμα** κ. **καταβόλασμα** (το). **καταβολή** (η) 1. η άσκηση, αξιοποίηση (των δυνάμεων, του κόπου κ.λπ. κάποιου, προκειμένου να επιτευχθεί κάτι): η ~ *μεγάλων προσπαθειών από όλες τις πλευρές, ώστε να βρεθεί μια συμβιβαστική λύση* 2. η εξάντληση, η εξουθένωση 3. η πληρωμή ποσού: η ~ *αποζημίωσης* | *τιμήματος* | *δεδουλευμένων* | *εγγύησης* | *τόκων* | *εισοδίων* | *φόρου* 4. **καταβόλες** (οι) τα στοιχεία ενός ανθρώπου, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της γενικότερης συγκρότησης του και τα οποία είτε έχει κληρονομήσει είτε έχει διαμορφώσει με βάση τις προσωπικές του εμπειρίες και ερεθίσματα: *οι άνθρωποι από διαφορετικές πόλεις δεν έχουν κοινές* ~| *οι ~ ενός ποιητή* | *καλλιτέχνη* || *έχει ελληνικές* ~ ΦΡ. **από καταβολής κόσμου** (κληρονομιάσθη την ήτοιμασμένη υμίνβασίαν άπα καταβολής κόσμου, Κ.Δ. Ματθ. 25, 34) από την αρχή της δημιουργίας του κόσμου, δηλ. από παμπάλαια εποχή. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ρίψη σπόρου - γενετική προέλευση, πατρότητα», < *καταβαλλω*]. **καταβολιάζω** ρ. → *καταβολεύω* **καταβολισμός** (ο) ΒΙΟΛ. μία από τις δύο φάσεις του μεταβολισμού, κατά την οποία οι σύνθετες χημικές ουσίες διασπώνται σε απλούστερες, απελευθερώνοντας ενέργεια και υποπροϊόντα, όπως νερό και διοξείδιο του άνθρακα ΑΝΤ. *αναβολισμός*. — **καταβολικός, -η, -ό**. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. catabolism] **καταβού** ρ. μετβ. [αρχ.] {καταβούας...} (αρχαιοπρ.) αποδοκιμάζω με φωνές κάποιον: η κοινή *γνώμη καταβού εναντίον των υπουργών που εισιγούνται νέα μέτρα λιτότητας* ΣΥΝ. *καταφέρομαι, επιτίθειμαι*, (λαϊκ.) *ξεφονίζω*. — **καταβού** (η) [αρχ.] **καταβρέγμαι** (το) [1871] {καταβρέγμαι-ατος | -ατα, -άτων} το *βρέξιμο* (πρόσωπο) | *πράγματος* από απόσταση ή εντελώς: το ~ *των ρούχων πριν από το σιδέρωμα*. Επίσης *κατάβρεξη* (η) [μτγν.]. **καταβρεχτήρας** (ο) [1893] 1. ειδικό όχημα, το οποίο είναι εφοδιασμένο με κατάλληλο εξάρτημα που καταβρέχει τον δρόμο 2. (συνεκδ.) το εξάρτημα αυτό 3. το *καταβρεχτήρι* (βλ.λ.). **καταβρεχτήρι** (το) [1884] {καταβρεχτήρι-ού | -ών} φορητό δοχείο, κατάλληλο για καταβρέγμαι ή για πόσιμα (αυλής, γλάστρας, κήπου κ.λπ.). **καταβρέχω** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατάβρε-ξα, -γτηκα, -γμένος} 1. *βρέχω* (κάποιον/κάτι) από απόσταση (συνήθ. από πάνω προς τα κάτω) με νερό: ~ *τα ρούγα πριν από το σιδέρωμα* || ~ *την αυλή, για να κατακαθίσει η σκόνη* 2. *βρέχω* (κάτι/κάποιον) εντελώς, μουςκεύω (κάτι/κάποιον): *περνούσα την ώρα που έριχνε τα νερά στον δρόμο και με κατάβρεξε*. **καταβρογχίζω** ρ. μετβ. {καταβρογχίσω, -τηκα, -μένος} 1. *τρώω* με βουλιμία, *καταπίνω* λαίμαργα: *το άγριο ζώο καταβρογχίσε το θύμα του στη στιγμή* ΣΥΝ. *κατατρώω* 2. (μτφ.) *καταναλώνω* μέχρι τέλους, *ξοδεύω, κατασπαταλώ*: *καταβρογχίσε την περιουσία του πατέρα του* ΣΥΝ. *κατατρώω*, *εξοκκαλίζω* 3. (μτφ.) *καταστρέφω, αφανίζω*: *οι πλόγες καταβρογχίσαν στο λεπτό το δάσος*. — **καταβροχθιστή** (η) [1856]. [ΕΤΥΜ αρχ. < *κατά-* + *βρογχίζω* < *βρόγθος* «λαμικός», πβ. < ΙΕ. *g^hrog^h- «λαμικός», πβ. μεσ. γερμ. krage, μεσ. αγγλ. crawe «πρόλοβος πτηνού», αρχ. ιφλ. brāgae «λαμικός, τράχηλος» κ.ά. Ομόρρ. *βρόγος* (βλ.λ.).] **καταβύθιση** (η) [1876] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η ολοκληρωτική βύθιση, ο καταποντισμός 2. ΓΕΩΛ. η κατακόρυφη προς τα κάτω μετακίνηση της γήινης επιφάνειας που οφείλεται σε φυσικά ή αν-θρώπογενή αιτία 3. ΧΗΜ. διεργασία κατά την οποία μέσα σε ένα διάλυμα σχηματίζεται μια αδιάλυτη στερεά ουσία. Επίσης *καταβύθισμα* (το) [1840]. — **καταβυθίζω** ρ. [αρχ.]. **καταβυθιστής** (ο) [1888] αυτός που *καταβυθίζει* (κάτι): ~ *ναρκών*.

καταγγέλλω (να/θα) ρ. → καταγγέλλω
καταγγέλλια (η) [μτγν.] {καταγγελλίων} 1. η υποβολή μήνυσης εναντίον (γνωστού ή άγνωστου) προσώπου για παράνομη πράξη ή δράση του: *προβαίνω σε | κάνω καταγγέλλεις*- ΦΡ. **καταγγέλλια σύμβασης** διαπλαστικό δικαίωμα του συμβαλλομένου να προκαλέσει μονομερώς τη λύση μιας διαρκούς σύμβασης που έχει ήδη λειτουργήσει για το μέλλο 2. (ειδικότ.) η γ' ωστοποίηση στην αρμόδια αρχή ή την κοινή γνώμη παράνομης πράξης ή απαράδεκτης κατάστασης: *καταγγέλλεις εναντίον τής κριτικής επιτροπής για μεροληψία υπέρ υποψηφίων* || *επώνυμη | ανώνυμη* ~ || «την πρώτη θέση κατέχουν οι ~ για καθυστέρηση στα αεροδρόμια και ακολουθούν αυτές για την ποιότητα των φαγητών και για ασυροκέρδεια» (εφημ.).

καταγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {λόγ.) κατήγγελλα κ. κατ'αγγελλα (να/θα καταγγέλλω), καταγγελλήκα, κατήγγελλομαι 1. καταθέτω μήνυση (εναντίον γνωστού ή άγνωστου προσώπου) για παράνομη πράξη του ή αναφέρω αρμόδιος παράνομη πράξη: *κατήγγελλαν την υπεξαίρεση στον εισαγγελέα* 2. (ειδικότ.) γνωστοποιώ στην αρμόδια αρχή και στην κοινή γνώμη παράνομες πράξεις ή απαράδεκτη κατάσταση: ~ *την αυθαιρεσία των υπαλλήλων μιας υπηρεσίας* || *κατήγγελλαν την απάνθρωπη στάση των δυνάμεων καταστολής ΣΥΝ.* δημοσιοποιώ 3. (ειδικότ.) (για συνθήκες, συμβάσεις, συμφωνίες κ.λπ.) ανακοινώνω στον συμβαλλόμενο τη διακοπή, τη λήξη ή την ακύρωση τής ισχύος τής μεταξύ τους συμφωνίας: *η Ελλάδα κατήγγειλε τη σύμβαση λόγω παρατυπιών.*

καταγγελλικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται ή καταφεύγει σε καταγγέλλια πράξεων, γεγονότων, καταστάσεων που θεωρούνται ύποπτα: η ~ στάση των συνδικαλιστών ενόχλησε τη διοίκηση του Οργανισμού.

καταγγέλαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί τον γλενασμό και την περιφρόνηση των άλλων: ~ *συμπεριφορά* || *κατέληξε* - ΣΥΝ. γελοῖος, φαίδρος. — *κατανέλαστα* επίρρ.

καταγγέλω ρ. μετβ. [αρχ.] {καταγγέλλω... | καταγγέλασ-α, -τηκα, -μένος} γελω ειρωνικά και με ιδιαίτερη ένταση σε βάρος (κάποιου) ΣΥΝ. περιγελώ, γλεναίω, εμπαιξίω. — *κατανελαστικός, -ή, -ό* [μτγν.].

καταγγής επίρρ. (λαϊκ.) στη γη, πάνω στο έδαφος: *κάθονται | πέφτουν* || *σπαράζονται* ~ ΣΥΝ. χάμω, γάμω, κατάχαμα. [ΕΤΥΜ < αρχ. φρ. κατά γής].

καταγγέλλω ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρτά.} 1. επιδίδομαι με αφοσίωση σε κάτι, ασχολούμαι: *όλο το πρωί καταγγίνονταν με τον κήπο του* || *καταγγίνεται με τη συγγραφή ενός βιβλίου* 2. έγω ως επάγγελμα: *καταγγίνεται με τις τουριστικές επιχειρήσεις.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

καταγγρεμώ επίρρ. (λαϊκ.) στον γκρεμό" (μτφ.) στην καταστροφή: *η χώρα πηγαίνει* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) κατά κρημόν.

κατάγμα (το) {κατάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. (για οστό) το σπάσιμο οστού: *εγκάρσιο* | *συντριπτικό* | *επιπεπλεγμένο* (με ανοιχτό τραύμα) ~ || *φέρει πολλαπλά ~ στη λεκάνη και στα κάτω άκρα.* [ΕΤΥΜ αρχ. < κατάγνμι «κοιματίζω, συντρίβω» < κατ(α)- + αγν-μι «στάζω, θρυμματίζω» < *Εάγ-νυ-μι, που συνδ. με τοχ. wāk- «διαρρηγνύω, διαχωρίζω», ίσως και με λατ. vagina «θήκη, κάλυκας»].

κατάγωμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτά.} προέρχομαι (από γένος ή περιοχή), έλκω την καταγωγή (οικογενειακή ή τοπική) μου: *κατάγεται από γενιά μεγάλων πολιτικών* || - *από τη Λήμνο* ΣΥΝ. κρατώ, βαστώ, (λαϊκ.) κρατά ή σκούφια μου | το σόι μου. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ αρχ. μέση φωνή του ρ. *κατάγω* (βλ. λ.).]

καταγράφω (ο/η) [μεσν.] {καταγραφ-είς, -έων} 1. πρόσωπο που καταγράφει (στοιχεία, δεδομένα, προφορική ομιλία κ.λπ.) 2. ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την (αυτόματη) καταγραφή στοιχείων και μεγεθών σε χαρτί, μαγνητοταινία, φιλμ κ.λπ.: *αυτόματος* ~ *τηλεφωνημάτων* (γνωστός ως *κορδός*).

καταγραφή (η) [αρχ.] 1. η καταχώριση ανά κατηγορίες σε κατάλογο ή βιβλίο: ~ *των ακινήτων τής εταιρείας* | *των εγγράφων του αρχείου* 2. η γραπτή σημείωση (συχνά και η απαριθμηση): η ~ *των αναγκών των κατοίκων μιας περιοχής* || *στο βιβλίο βρίσκεται κανείς μια λεπτομέρη ~ των γεγονότων* 3. (για συσκευές) (α) η αποτύπωση σε ειδικό χαρτί ή ταινία των τιμών φυσικών μεγεθών: η ~ *τής έντασης των σεισμικών δονήσεων από τους σεισμογράφους* (β) η εγγραφή ήχου ή και εικόνας: η ~ *των συνομιλιών σε κασέτες* || *το ρεπορτάζ αποτελεί μια παραστατική ~ τής καθημερινότητας των φυλακισμένων* 4. (ειδικότ.) η διατήρηση με ακρίβεια στη μνήμη (κάποιου) πράγματος, γεγονότος κ.λπ.: η ~ *του περιστατικού στη μνήμη του παιδιού.*

καταγραφικός, -ή, -ό [1893] αυτός που σχετίζεται με την καταγραφή ή τον καταγραφέα.

καταγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέγραφα, καταγρά-φηκα (λόγ. κατεγράφην, -ης, -η...), -μμένος (λόγ. καταγεγραμμένος)} 1. καταχωρίζω (στοιχεία) ανά κατηγορίες σε κατάλογο ή βιβλίο: *ανάλαβε να καταγράψει τα περιουσιακά στοιχεία* 2. (καταχρ.) κάνω απογραφή, απογράφω 3. σημειώνω (ή και απαριθμώ): ~ *τα προβλήματα των κατοίκων μιας περιοχής* || ~ *τα κρούσματα βίας σε ένα σχολείο* 4. (για συσκευές) (α) αποτυπώνω σε ειδικό χαρτί ή ταινία τις τιμές φυσικών μεγεθών: *οι σεισμογράφοι κατέγραψαν αλλεπάλληλες ασθενείς σεισμικές δονήσεις* (β) εγγράφω ήχο ή και εικόνα: ~ *τις συνομιλίες σε κασέτες* || η σκηνή τής *ολοφρονίας είναι καταγεγραμμένη στις κάμερες* 5. (ειδικότ.) σημειώνω, ώστε να διατηρηθεί στη μνήμη: ~ *ένα περιστατικό στη μνήμη μου* || *πρόκειται για κατόρθωμα που πρέπει να καταγραφεί*

6. (μτφ.) διαπιστώνω, επισημαίνω: οι διεθνείς *παρατηρητές καταγράφουν την αδυναμία των δύο κοινοτήτων να συνυπάρξουν* || *οι στατιστικές καταγράφουν θεαματικό βελτίωση των δεκτών τής οικονομίας* || *στα εκλογικά αποτελέσματα καταγράφονται οι τάσεις του εκλογικού σώματος.*

κατάγω ρ. μετβ. {κατήγαγα} (λόγ.) φέρω εις πέρας, επιτυγχάνω στις ΦΡ. (α) *κατάγω νίκη* | *θριάμβω* νικά, θριαμβεύω: η δημοκρατική *παράταξη κατήγαγε σαρωτική* | *περιφανή νίκη* (β) *κατάγω κτύπημα* (εναντίον αντιπάλου) καταφέρω πλήγμα, χτύπημα ΣΥΝ. πετυχαίνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. άγω.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κατεβάζω, οδηγώ προς τα κάτω», < κατ(α)- + άγω].

καταγωγή (η) {χωρ. πληθ.} 1. η οικογενειακή, εθνική, φυλετική κ.λπ. προέλευση: *ευγενής* | *αριστοκρατική* | *βασιλική* | *λαϊκή* | *ταπεινή* - ΣΥΝ. γενιά, σόι, ρίζα, ράστα, γενεαλογία- ΦΡ. (λόγ.) έλκω την καταγωγή κατάγωμα, προέρχομαι: *έθιμα τα οποία έλκουν την καταγωγή τους από την αρχαιότητα* 2. (συνεκδ.) ο τόπος ή το έθνος από όπου προέρχεται κάποιος/κάτι: *έχει συνείδηση τής ελληνικής του καταγωγής* || *πρόκειται για έθιμα αγνώστου καταγωγής* || η ~ *του πατέρα μου* είναι από τη *Ρουμέλη* 3. ΒΙΟΛ. η αναγωγή ενός είδους σε άλλο που θεωρείται προγονός του: η ~ *του ανθρώπου από τον πίθηκο αμφισβητείται.* [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αποβίβαση - καταγωγή», < κατάγω. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στον Πλούταρχο ως μέρος τής φρ. *καταγωγήτο* (γένους)].

καταγωγή: -όπουλος, -άκης, -άτος κ.λπ. Στην Ελληνική και σε όλες σχεδόν τις γλώσσες η κατάληξη αρκετών επωνύμων δηλώνει τον τόπο καταγωγής αυτού που φέρει το επώνυμο. Έτσι κ.λπ. επώνυμα σε -άκης (Θεοδοράκης, Μυλωνάκης, Χριστάκης κ.λπ.) δηλώνουν Έλληνα που κατάγεται από την Κρήτη. Επώνυμα σε -άτος δηλώνουν καταγωγή από την Κεφαλληνία (Πετράτος, Μαρκάτος, Τζουγανάτος κ.λπ.), σε -έλληνας από τη Μυτιλήνη (Αλεπουδέλης - το πραγματικό όνομα του όδ. Ελύτη-, Ζουγανέλης, Παπαδέλης κ.ά.), σε -έας και -άκος από τη Μάνη (Μαυρέας, Σκαλκας, Σκοπετάς κ.λπ. - Βασιλάκος, Πετρακος, Καργάκος κ.λπ.) κ.ο.κ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πολύ διαδεδομένη κατάληξη σε -(ό)πουλος, που δηλώνει καταγωγή από την Πελοπόννησο και προέρχεται από το μεσαιωνικό *πούλ(λ)λος* (< λατ. pullus «νεοσσός»). Η κατάληξη αυτή δήλωσε αρχικά «το παιδί του ...», για ζώα (*λύκος* - *λυκόπουλο*), και έπειτα για ανθρώπους (*άρχοντας* - *αρχοντόπουλο*), προσλαμβάνοντας και υποκοριστική σημασία (αετόπουλο = μικρός αετός, *σπιτόπουλο* = μικρό σπίτι). Ανάλογη σημασία έχουν τα -*ογλου* | -*όγλου* (από το -oglu τής Τουρκικής) και το *αγγλ. Mac* (MacDonald) και *O'* (O'Connor) που σημαίνουν «το παιδί» ή «τον απόγονο του...». Τέλος, καταγωγή δηλώνουν και τα οικογενειακά ονόματα σε -*ίδης* | -*άδης* (*Ιωαννίδης, Καστοριάδης*), καταγωγή Ελλήνων από τον Πόντο και τη Μ. Ασία.

καταγώγιο (το) {καταγωγι-ου | -ων} (μειωτ.) κλειστός χώρος, συνθή. κατάστημα, όπου συχνάσων άνθρωποι του υποκόσμου ΣΥΝ. άντρο, κέντρο διαφθοράς. [ΕΤΥΜ < αρχ. *καταγωγών* < κατ(α)- + *αγώγιον* < *αγωγός*].

καταδεικνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέδειξα, καταδείχ-θηκα (λογιότ. κατέδειχθη, -ης, -η..., μτχ. καταδειχθείς, -είσα, -έν), καταδεδειγμένος} (λόγ.) δείχνω με σαφήνεια κάτι (συνήθ. με παράθεση αποδείξεων), φανερώνω κάτι ξεκάθαρα (επιτατ. του δείχνω): *τα αδιάσειστα στοιχεία τής διεθνούς επιτροπής καταδεικνύουν την έλλειψη σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα αυτή* ΣΥΝ. φανερώνω, δείχνω. Επίσης *καταδείχνω* [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δείχνω*.

κατάδειξη (η) [1843] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεις} η απόδειξη με ασφαλή στοιχεία, με ισχυρά τεκμήρια: η ~ *τής αλήθειας*.

καταδεικτικός, -ή, -ό [μεσν.] κ. καταδεικτικός αυτός που καταδέχεται τους άλλους, που φέρεται με συγκαταβατικότητα και καλοσύνη, ενώ είναι αγότερος (κοινωνικά, οικονομικά, πνευματικά κ.ά.) ΣΥΝ. προσηνής, συγκαταβατικός ANT. ακατάδεκτος, υπερήφανος, υπερόπτης — *καταδεικτικά* επίρρ.

καταδεικτικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η αντιμετώπιση (κάποιου) χωρίς υπεροψία ΣΥΝ. συγκαταβατικότητα.

κατάδεσμος (ο) [αρχ.] {κατάδεσμο-ου | -ων, -ους} ΛΑΟΓΡ. μαγική πράξη που πιστεύεται ότι προκαλεί εμπόδιο ή βλάβη σε κάποιον ή ότι τον αναγκάζει να κάνει κάτι.

καταδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. {καταδέ-χθηκα κ. -χτηκα} 1. (για σχέσεις ανθρώπων διαφορετικής κοινωνικής θέσης) αντιμετώπιζω (κάποιον) χωρίς υπεροψία, δέχομαι να έχω κοινωνική συναναστροφή (με κάποιον): ο *αδελφός του μας καταδέχεται, ενώ αυτός ούτε που μας μιλάει* 2. δέχομαι (κάτι) ως αξιο να ασχοληθώ με αυτό: *δεν ~ να δώσω απάντηση σε τέτοια κακόβουλα σχόλια.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «δέχομαι πίσω, παραδέχομαι», < κατ(α)- + *δέχομαι*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

κατάδηλος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι εντελώς φανερός, ολοφάνερος: ~ *υπεροχή* | *ήπτα* ΣΥΝ. πασιφανής, καταφανής πασιδηλός ANT. άδηλος.

καταδίω ρ. μετβ. {κατέδωσα} αποκαλύπτω στην αστυνομία ή στους φορείς εξουσίας (κάποιον που δικάζεται) (συνήθ. έναντι αμοιβής) ΣΥΝ. προδίδω, μαρτυρώ, (κακόσ.) καρφώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίωω. [ΕΤΥΜ < αρχ. *καταδίωμι*, αρχική σημ. «(για ποταμό, λιμνοθάλασσα)

κστα- επιτατικό

κατ(α)-ευχαριστώ ρ.
κατα-γάλανος, -η, -ο

κατά-γεμάτος, -η, -ο
κατα-γοητεύω ρ.

κατα-δωπάνω ρ.
κατα-δημαγωγία (η)

κατα-δημαγωγία ρ.
κατα-δυναστευση (η)

κατα-δυναστευτικός, -ή, -ό
κατα-δυναστεύω ρ.

εκβάλλω», < κατά- + *δίδωμι*. Η σημ. «καταγγέλλω, προδίδω» είναι μεσν.].

καταδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {καταδικασ-α, -της, -μένος} 1. (για δικαστήριο) κρίνω (κάποιον) ένοχο και (του) επιβάλλω τιμωρία, εκδίδω καταδικαστική απόφαση: ~ σε θάνατο | σε φυλάκιση | να καταβάλει αποζημίωση | σε κάθειρξη ANT. αθώων, απαλλάσσω 2. σχολιάζω δυσμενώς, αποδοκιμάζω: το έργο καταδικάστηκε από τους κριτικούς || μη με καταδικάζεις- σκέγνον να ήσουν εσύ στη θέση μου! ΣΥΝ. απορρίπτω, κατακρίνω, επικρίνω ANT. επιδοκιμάζω, εγκρίνω 3. (μτφ.) έχω ή θέτω τις προϋποθέσεις, ώστε να μην υπάρξει ευνοϊκή έκβαση: οι έριδες και τα διοικητικά προβλήματα καταδικασαν το εγχείρημα σε αποτυχία || με τέτοια μυαλά είναι καταδικασμένος ν'αποτύχει.

καταδικάζω, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι δυνατόν ή πρέπει να καταδικαστεί.

καταδικαστέος, -α, -ο [1886] αυτός που πρέπει να καταδικαστεί ή να επικριθεί: κρίθηκε ~ || τέτοιες πράξεις είναι ~.

καταδικαστικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που καταδικάζει, που έχει ως αποτέλεσμα την καταδική κάποιου: ~ απόφαση | ψήφισμα ΣΥΝ. ενοχοποιητικός ANT. αθωωτικός, απαλλακτικός 2. (μτφ.) αυτός που επικρίνει, που αποδοκιμάζει πρόσωπα, γεγονότα ή καταστάσεις: ~ σχολία ΣΥΝ. κατακριτικός, αποδοκιμαστικός.

καταδική (η) [αρχ.] {καταδικών} 1. η ποινή που επιβάλλει το δικαστήριο με απόφαση για παράβαση νόμου ANT. αθώωση, απαλλαγή, δικαίωση ΦΡ. *υπογράφω την καταδική μου* οδηγώ ο ίδιος τον εαυτό μου στην καταστροφή: με αυτή του τη δήλωση ουσιαστικά υπέγραψε την πολιτική του καταδική 2. (μτφ.) μεγάλη δοκιμασία, ταλαιπωρία: μαρτύριο, συμφορά: η εργασία κάτω από τόσο δυσμενείς συνθήκες είναι - ΣΥΝ. φρίκη 3. η έντονη αποδοκιμασία: η ~ του πραξικοπήματος από την παγκόσμια κοινή γνώμη || φραστική | ξεκάθαρη | απερίφραστη ~ ANT. επιδοκιμασία, επικρότηση, αποδοχή.

καταδικός, -ή-ιά, -ό (σε συνηγορία με την προσ. αντών. μου, σου, του κ.λπ.) αυτός που ανήκει ολοκληρωτικά σε μένα' εντελώς, ολοσφύδι ολόκληρός μου, σου κ.λπ. ΣΥΝ. ολόδικος.

καταδικός (ο/η) [μτγν.] {καταδικ-ου} -ων, -ους} πρόσωπο που έχει καταδικαστεί για εγκληματική πράξη και εκτίει ποινή φυλάκισης· ο φυλακισμένος: εξέγερση καταδικών στις φυλακές της Κέρκυρας. καταδικωτικό (το) μηχανικό αεροσκάφος της Πολεμικής Αεροπορίας με μεγάλη ικανότητα οριζόντιας πτήσης και ευελιξία κατά τους ελιγμούς, που του επιτρέπει την καταστροφή εχθρικών αεροπλάνων στον αέρα και δευτερευόντως την προσβολή επίγειων στόχων, λ.χ. το «Φάντομ».

καταδικωτικός, -ή, -ό 1. (γενικόν.) αυτός που σχετίζεται με την καταδίωξη: το ~ έργο της αστυνομίας 2. αυτός που έχει ως αποστολή του να καταδιώκει: ~ ασπασμα || ~ αρχές (οι αστυνομικές αρχές που καταζητούν και συλλαμβάνουν κακοποιούς) 3. **καταδικωτικό** (το) βλ.λ.

[ETYM. μτγν. < αρχ. *καταδιώκω*. Η φρ. *καταδικωτικό* (αεροπλάνο) είναι απόδ. του γαλλ. *chasseur* / avion de chasse].

καταδιώκω ρ. μετβ. {καταδιώ-ξα, -γτηκα (λόγ. -γθηκα), -γμένος} 1. κυνηγώ (κάποιον) για να τον συλλάβω ή να τον εξοντώσω: ~ τους ληστές | τον εχθρό ΣΥΝ. διώκω 2. (κατ' επέκτ.) προσπαθώ να βλάψω, να ζημιώσω (κάποιον): ζει με τον φόβο πως όλοι τον καταδιώκουν ΣΥΝ. κατατρέχω 3. (μτφ.) κυνηγώ, δεν αφήνω σε ησυχία (κάποιον): τον καταδιώκει ο φόβος της αποτυχίας || (συνχά μεσοπαθ.) *καταδιώκεται από έμμονες ιδέες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διώχνω*.

[ETYM. αρχ. < κατά- + *διώκω*. Στην Κ.Δ. απαντά και η σημ. «τρέχω από πίσω, ακολουθώ» (Μαρκ. 1,36: και *καταδιώξεν* αυτόν Σίμων και οι μετ' αυτού)].

καταδιώξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} 1. το κυνηγητό (κάποιου) με σκοπό τη σύλληψη ή την εξόντωση του: τον πιάσαμε ύστερα από πολυώρη 2. (κατ' επέκτ.) η προσπάθεια (που καταβάλλεται από κάποιον) να προσεγγίσει κακό στον άλλο: υφίσταται ανηλεή ~ από τους προϊσταμένους του ΣΥΝ. κατατρέγμος ΦΡ. ΨΥΧΟΛ. *μανία καταδιώξεων* η έμμονη ιδέα που ταλαιπωρεί (κάποιον) ότι όλοι επιθυμούν να τον βλάψουν 3. ΝΟΜ. δικαστική ενέργεια κατά πρόσωπο που διέπραξε αδίκημα: αλλιώς ποινική *διώξη*- ΦΡ. *υψηλέστα καταδιώξεως* ειδική υπηρεσία της δημόσιας τάξης που παρακολουθεί και συλλαμβάνει πρόσωπα, τα οποία βαρύνονται με ποινικό αδίκημα 4. ΣΤΡΑΤ. η τελευταία φάση νικηφόρου μάχης, κατά την οποία ο νικητής καταδιώκει τον αντίπαλο του που υποχωρεί, με σκοπό την πλήρη συντριβή του.

[ETYM < καταδιώκω. Η φρ. *μανία καταδιώξεως* αποδίδει το γαλλ. *délire de persécution*], **καταδιεύομαι** ρ. μετβ. αποθ. {καταδιεύ-τηκα, -μένος} (λόγ.) 1. χρησιμοποιώ δόλο για την εξαπάτηση (κάποιου) 2. ΝΟΜ. καταστρατηγώ, παραβαίνω: ~ τον νόμο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός — *καταδο-λιευτικός*, -ή, -ό [1897].

[ETYM. < κατα- + *δολιεύομαι* < *δόλιος*, απόδ. του γαλλ. *frauder*]. **καταδολιεύση** (η) [1879] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η χρήση δόλου για την εξαπάτηση (κάποιου) 2. ΝΟΜ. **καταδολιεύση δανειστών** η σκόπιμη μεταβίβαση από τον οφειλέτη περιουσιακών στοιχείων του σε τρίτους, προκειμένου να μην ικανοποιηθούν από αυτά οι απαιτήσεις των δανειστών του. **κατάδοση** (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η αποκάλυψη στις αρμόδιες αρχές στοιχείων για καταζητούμενο πρόσωπο ΣΥΝ. προδοσία, (λαϊκ.) σπιουνιά, χαφιεδισμός, κάρφωμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM. < μτγν. *κατάδοσις* < αρχ. *καταδιδωμι*]. **καταδότης** (ο) [μεσν.] {καταδοτών}, **καταδότρια** (η) {καταδο-τριών} πρόσωπο που καταδίδει (κάποιον): *οι ~ των Γερμανών* ΣΥΝ. προδότης, (λαϊκ.) σπιούνος, χαφιές. — **Επίσης** **καταδότρα** (η). *

ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

καταδρομέας (ο) [1838] {καταδρομ-είς, -έων} ΣΤΡΑΤ. ειδικά εκπαιδευμένος στρατιώτης μονάδας που αναλαμβάνει επικίνδυνες και αφηνδιαστικές αποστολές (καταδρομές) ΣΥΝ. λοκατζής, κομάντο. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *commando* (βλ. κ. *κομάντος*)].

καταδρομή (η) [αρχ.] 1. ΣΤΡΑΤ. (α) στρατιωτική ενέργεια με δυνάμεις καταδρομών (β) **δυνάμεις καταδρομών** ειδικά εκπαιδευμένες μονάδες στρατού για δύσκολες και αφηνδιαστικές επιχειρήσεις (π.χ. Δ.Ο.Κ. = Λόχος Ορεινών Καταδρομών) 2. (μτφ.) **κατατρέγμος**, **δυσμένεια** ΦΡ. **καταδρομή** της **τύχης** η εναντιότητα των περιστάσεων η αναποδιά ΣΥΝ. **κατατρέγμος** της **τύχης**. **κατατρέγμος** της **τύχης**.

καταδρομικό (το) [1837] ταχύπλοο πολεμικό πλοίο, εξοπλισμένο με πυροβόλα και συστήματα εκτόξευσης πυραύλων, που προστατεύει τους εμπορικούς δρόμους και υποστηρίζει τη δράση των φιλικών πολεμικών πλοίων.

καταδρομικός, -ή, -ό [1837] 1. αυτός που σχετίζεται με την καταδρομή 2. κατάλληλος για καταδρομή, καταδιωκτικός: ~ **δυνάμεις**.

καταδύομαι ρ. μετβ. αποθ. 1. βυθίζομαι μέσα στο νερό: το υποβρύχιο ετοιμάζεται να καταδυθεί ANT. **ανοδιούμαι** 2. **καταδύω** νο (το) (α) (παλαιότ.) το υποβρύχιο (β) αυτόνομο επανδρωμένο σκάφος, που χρησιμοποιείται στην ωκεανολογία για την παρατήρηση του βένθους, δηλ. του βυθού και του κόσμου του (πβ. λ. *βαθυσκόπος*). ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**.

[ETYM. αρχ., μέση φωνή του ρ. *καταδύω* < βυθίζω, βουλιάζω > *κατα- + δύνω* (βλ.λ.)].

κατάδυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η βύθιση μέσα στο νερό (κυρ. στη θάλασσα): ~ *υποβρυχίου* ANT. **ανάδυση** 2. ΑΘΛ. άθλημα που συνίσταται στη γρήγορη, τεχνική και σύμφωνη με συγκεκριμένους κανόνες βουτιά του αθλητή στο νερό από καθορισμένο ύψος: ~ από ελαστικό βατήρα || **αγώνες κατάδυσης ανδρών** | **γυναικών** | **ολυμπιονίκης στις** ~ 3. υποβρύχια κολύμβηση με τη βοήθεια ή μη αναπνευστικής συσκευής: *ελευθέρη* | *αυτόνομη* ~. — **καταδυτικός**, -ή, -ό [1833].

καταδύτης (ο) {καταδυτών}, **καταδυτρια** (η) {καταδυτριών} πρόσωπο που κάνει καταδύσεις.

καταζητούμενος, -η, -ο αυτός που καταζητείται από τις δημόσιες αρχές για να συλληφθεί: ο ~ έχει *επικληρωθεί*.

καταζητώ ρ. μετβ. {καταζητεί... | καταζη-ήσα, -ούμαι (μτχ. *καταζητούμενος*, -η, -ο), -ήθηκα} 1. (για όργανα της δημόσιας τάξης) αναζητώ με επιμονή (πρόσωπο που διέπραξε αδίκημα και διαφεύγει τη σύλληψη): *καταζητείται για φόνο* 2. (η μτχ. *καταζητούμενος*, -η, -ο) βλ.λ. — **καταζήτηση** (η) [1897].

[ETYM. < μτγν. *καταζήτω* (-έω) < *αναζητώ*, *ψάχνω* > *κατα- + ζητώ*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. *poursuivre*].

καταζώστης (ο) {καταζωστήων} η ίγκλα (βλ.λ.). [ETYM. μτγν. < αρχ. *καταζώννυμι* < *κατα- + ζώννυμι* «ζώνω»].

κατάθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η τοποθέτηση στο έδαφος, η απόθεση: ~ *στεφάνου από επίσημο στο μνημείο του αγνώστου στρατιώτου*- ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. **κατάθεση όπλων** ο τερματισμός εχθροπραξιών μετά από ήττα ή συνθηκολόγηση · 2. (α) (-*χρημάτων*) διαρκής σύμβαση, ορισμένου ή αορίστου χρόνου μεταξύ της τράπεζας και του αντισυμβαλλομένου της, βάσει της οποίας η τράπεζα αφενός παραλαμβάνει χρήματα του αντισυμβαλλομένου της που πρέπει να αποδοθούν, αφετέρου υποχρεούται είτε να τα φυλάσσει (με ή χωρίς αντάλλαγμα) είτε μόνον να τα επιστρέψει μετά τη χρήση τους (καταβάλλοντος ή και μη καταβάλλοντος τόκο) (β) (συνεκδ.) το κατατιθέμενο χρηματικό ποσό: ~ *όψεως* | *υπό προθεσμία* | *ταμειωτήριο* || *βιβλιόριο καταθέσεων* || έχω *καταθέσει στην τράπεζα* ANT. **ανάληψη** · 3. ΝΟΜ. γραπτή ή προφορική μαρτυρία ενώπιον δικαστηρίου ή ανακριτικής αρχής: η ~ ενός *μάρτυρα κατηγορίας* || *επιβαρυντική* | *ενοχή* ~ || *παίρνω - από αυτότη μάρτυρα* || *δίνω ~ στην αστυνομία* 4. (α) η υποβολή σε αρμόδια αρχή: ~ *νομοσχεδίου* | *πομπήματος* | *πρότασης για ψήφιση* | *γορατσικής μελέτης* | *αιτήσεως* | *αγωγής διαζυγίου* (β) ΠΟΛΙΤ. **κατάθεση εντολής** (σηματισμού κυβερνήσεως) η παρατήρηση υπονηφίου πρωθυπουργού από την προσπάθεια σχηματισμού κυβερνήσεως, επειδή δεν κατάφερε να δημιουργήσει ένα βιώσιμο κυβερνητικό σχήμα (που να πάρει ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή) 5. (για γνώμη, άποψη) η παρουσίαση, η έκθεση: η ~ των *απόψεων του στην εκπομπή μας* 6. (μτφ.) (για το έργο κάποιου) αυτό το οποίο δίνει, προσφέρει κανείς: αυτό το *βιβλίο αποτελεί ~ ψυχής* ΣΥΝ. προσφορά · 7. ΕΚΚΛΗΣ. η πανηγυρική απόθεση ιερού λειψάνου ή ιερού αντικειμένου σε ναό: στις 31 *Αυγούστου γιορτάζεται η ~ της Τιμίας Ζώνης της Παναγίας*.

καταθέτης (ο) [1865] {καταθετών}, **καταθέτρια** (η) {καταθετριών} πρόσωπο που καταθέτει χρήματα σε πιστωτικό ίδρυμα με σκοπό τη φύλαξη και τον τοκισμό τους. — **καταθετικός**, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *déposant*].

καταθέτω ρ. μετβ. {κατέθεσα, κατατέθηκα (λόγ. *κατετέθη*, -ης, -η..., μτχ. *κατατέθεις*, -είσα, -έν), μτχ. *παρκα. κατατέθειμένος*, -η, -ο) 1. (γενικά) τοποθετώ (κάτι) κάτω, αποθέτω, ακουμπώ (στο έδαφος ή στη βάση ενός μνημείου): ~ *στεφάνο στο μνημείο των πεσόντων* ΦΡ. **κατατέτω τα όπλα** (*κατατίθημι τα όπλα*, *Ξενοφ. Κύρου Ανάβ.* 2,1,14) (i) τερματίζω τις εχθροπραξίες λόγω αδυναμίας ή κατόπι συνθηκολόγησης: τα *κυβερνητικά στρατεύματα έδωσαν προθεσμία τριών ημερών στους αντάρτες για να καταθέσουν τα όπλα* ΣΥΝ. *παραδίδομαι*, *πληγνίζω* (ii) (μτφ.) εγκαταλείπω τις προσπάθειές μου, παραδίδομαι στην τύχη μου: *μην κατατέτεις τα όπλα τόσο εύκολα - προσπάθησε περισσότερο* · 2. *παραδίδο* χρήματα σε πιστωτικό ίδρυμα με σκοπό τη φύλαξη και τον τοκισμό τους: ~ *ποσό στην τράπεζα* · 3. ΝΟΜ. *δίνω μαρτυρία σε δικαστήριο ή ανακριτική αρχή: ~ υπέρ* | *εναντίον* τού

μεγάλη αύξηση της στάθμης του νερού: - *βροχές και καταγίδες* ΣΥΝ. ραγδαίως. Επίσης κατακλυσμικός, -ή, -ό [1889].

κατακλυσμός (ο) 1. (με κερ.) η υπερκάλυψη της επιφάνειας της Γης με νερά (που μαρτυρείται στις ποικίλες παραδόσεις λαών της Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής): ιστορικά εντοπίζεται στην τελευταία παγετώδη περίοδο (κατά το λειώσιμο των πάγων) και κατά τη βιβλική περιγραφή διήκεσε 40 μέρες, εξαφανίζοντας κάθε μορφή ζωής εκτός από τα είδη που έσωσε ο Νώε με την Κιβωτό 2. (μτφ.) καταρρακτώδης βροχή που προκαλεί πλημύρα: η *κίνηση στο κέντρο επανέρχεται σιγά-σιγά στους καθημερινούς της ρυθμούς μετά τον χθεσινό* ~ ΣΥΝ. νεροποντή ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) (α) *κατακλυσμός του Νώε* για ραγδαία και μεγάλης διάρκειας βροχόπτωση, που προκαλεί προβλήματα στην καθημερινή ζωή: τον *κατακλυσμό του Νώε έκανε πάλι χτες, βούλιαξε η Αθήνα* (β) *φέρνω τον κατακλυσμό* παρουσιάζω την πιο απαισιόδοξη εκδοχή ΣΥΝ. φέρνω τη συντέλεια του κόσμου, φέρνω την καταστροφή 3. (μτφ.) ο πολύ μεγάλος αριθμός, η πληθώρα: ~ *διαμαρτυριών* | *επισημόσεων* ΣΥΝ. καταγίσιος, πλήθος ΑΝΤ. έλλειψη, ανωπαρξία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < κατακλύω (βλ.λ.). Στη βιβλική αφήγηση για τον κατακλυσμό του Νώε οι Εβδόμηκοντα χρησιμοποίησαν τη λ. ως απόδ. του εβρ. mabbul].

κατάκοιτος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε χρόνια ή μόνιμη κατάκλιση λόγω αρρώστιας ή γηρατειών. [ΕΤΥΜ. μτγν. < κατά- + -κοιτος < κοιτή].

κατακόμβη (η) {κατακομβών} 1. καθένα από τα υπόγεια νεκροταφεία, που αποτελούνταν από ένα συνήθ. πολύπλοκο, δαιδαλώδες σύστημα σπηράγων και θαλάμων με σκομμένες εσοχές για την τοποθέτηση των νεκρών χρησιμοποιήθηκαν από τους χριστιανούς, κυρ. κατά την περίοδο των διωγμών τους, ως τόπος μυστικής συνάθροισης και λατρείας 2. (κατ' επέκτ.) κάθε υπόγειο και σκοτεινό χώρος, κάθε ανήλιαγο και υγρό υπόγειο, που χρησιμοποιείται κυρ. για μυστικούς σκοπούς.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μτγν. πληθ. *κατακομβία* < μτγν. lat. catacumbae < cata tumbas «κοντά στις τάφους» < cata (< αρχ. κατά) + tumba «τάφος» < αρχ. τύμβος (βλ.λ.).]

κατάκοπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι πολύ κουρασμένος, που έχει εξαντληθεί από την κόπωση: ~ *απ' τη δουλειά* | *απ' το ξενίχι* ΣΥΝ. ξεθεωμένος, αποκαμωμένος, καταποντισμένος, εξαντλημένος ΑΝΤ. ξεκούραστος, φρέσκος.

κατακόρυφος, -η (λόγ. -ος), -ο [1843] 1. αυτός που έχει τη διεύθυνση του νήματος της στάθμης προς το κέντρο της Γης: ~ *πίωση* | *κίνηση* | *άνοδος* | *απορρόγηση* 2. *κατακόρυφος* (η) (ενν. γραμμή) (α) η νοητή κάθετη προς τον οριζόντιο γραμμή, που θεωρείται πως τέμνει την ουράνια σφαίρα σε δύο αντισυμετρικά σημεία της (β) (συνεκδ.) (ενν. στάση σώματος) η γυμναστική άσκηση κατά την οποία ο αθλούμενος ευθυγραμμίζει το σώμα του στηρίζοντάς τα χέρια στο έδαφος και τεντώνοντας στον αέρα τα πόδια 3. (μτφ.) απότομος, έντονος: ~ *πίωση τιμών στο χρηματιστήριο* 4. *κατακόρυφο* (το) το ανώτατο σημείο: η *ένταση έφτασε στο* ~ ΣΥΝ. αποκορύφωμα. — *κατακόρυφα* | *κατακόρυφως* [1876] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάθετος*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. vertical].

κατά κούτελα επίρρ. (λαϊκ.) κατευθαίνει στο κούτελο: τον *χτύπησε ο ήλιος* | ο *έρωτας* ~.

κατακράτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. έγκλημα του οποίου ο δράστης με πρόθεση κατακρατεί άλλον χωρίς τη θέλησή του ή με άλλον τρόπο του στερεί την ελευθερία κινήσεώς του: μήνυσε τον *διοικητή του αστυνομικού τμήματος για παράνομη* ~ ΣΥΝ. παρακράτηση, κατάσχεση ΑΝΤ. απόδοση, επιστροφή 2. η συγκράτηση ορισμένων συστατικών από το σώμα, η μη αποβολή τους: - *υγρών* | *ουρών* ΣΥΝ. επίσχεση.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατακράτης* «υπερίσχυση, καθυπόταξη» < αρχ. κατακρατώ (-έω). Η σημ. «κράτηση προσώπου» αποδίδει το γαλλ. détention, ενώ η ιατρ. σημ. αποδίδει το γαλλ. rétention].

κατακρατώ ρ. μετβ. {κατακρατείς... | κατακράτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ΝΟΜ. (α) κρατώ, περιορίζω παράνομα ή με τη βία (κάποιον) (β) *έγω* παράνομα στην κατοχή μου (κάτι) 2. ΙΑΤΡ. (για το σώμα) συγκρατώ ορισμένα συστατικά, δεν τα αποβάλλω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κατακρατώ (-έω) (< κατά- + κρατώ), αρχική σημ. «υπερισχύω, κατισχύω - χονεύω (τροφή)», ο νομ. όρ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déténir, ο δε ιατρ. όρ. από γαλλ. réténir].

κατακραυγή (η) [μεσν.] 1. αποδοκιμασία που εκδηλώνεται με έντονο ή και βίαιο τρόπο, με έξοπασμα οργής και ζωηρές διαμαρτυρίες: η προκλητική *τοποθέτηση ξεσήκωσε την* ~ *τού πλήθους* ΑΝΤ. ευεφημία, ζητωκραυγή, επικδοκασία 2. (μτφ.) η έκφραση εντονότερης αντίθεσης, αποδοκιμασίας, δυσανασχέτησης: η *επιβολή νέων φόρων αναμένεται να προκαλέσει την* - της *κοινής γνώμης* || «μετά από τη δημόσια ~, το προϊόν αποσπάρθηκε» (εφημ.).

κατακρευώ ρ. μετβ. {κατακρευείς... | κατακρευόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. φωνεύω με μαχαίριες, κομματιάζοντας κάποιον: το *πτόμα βρέθηκε κατακρευογμένο* ΣΥΝ. σφραγιάζω, κατασφάζω 2. (μτφ.) ερμηνεύω ανεπιτυχώς έργο ή ρόλο, καταστρέφοντας την αισθητική, καλλιτεχνική του αξία: *οι κριτικοί έγραψαν ότι ο σκιννοθέτης κατακρευόρθηκε την αρχαία τραγωδία με τις ακραίες και ανιασθητικές επιλογές* του ΣΥΝ. σκοτώνω, καταστρέφω, εκτελώ ΑΝΤ. αναδεικνύω. — κατακρευόρηση (η) [1872]. Γ ΕΤΥΜ. < αρχ. κατακρευοργώ (-έω) < κατά- + κρευοργώ «σφάζω» < κρέας + -εργώ < έργο]]. *κατακρημνιστή* (η) [1812] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. το ριζίμο από ψηλά, το γκρέμισμα (αντικειμένου ή προσώπου) ΣΥΝ. καταβαρά-θρευση, γκρεμοτσάκισμα 2. η καταστροφή μέσω καταδρόσης, το

γκρέμισμα: ~ *των τειχών* || (μτφ.) η ~ της αγοράς ΣΥΝ. καταβαράθρω-ση, καταδρόση, καταστροφή ΑΝΤ. ανέγερση, οικοδόμηση. — *κατα-κρημνίζω* ρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κατακρημνίζω < κατά- + κρημνίζω < κρημνός].

κατακρημνισμα (το) [1812] {κατακρημνισμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. το ίζημα, ό,τι κατακάθεται ως κατάλοιπο ΣΥΝ. κατακάθι 2. ό,τι πέφτει από τα σύννεφα σε υγρή ή και στερεή μορφή (βροχή, χιόνι, χαλάκι): η *μοναδική πηγή γλυκού νερού είναι τα* - νεφών || ο *ετήσιος μέσος όρος κατακρημνισμάτων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

κατακρίνω ρ. μετβ. [αρχ.]. {κατέκρινα, κατακρίθηκα} κρίνω αρνητικά (κάποιον/κάτι), αποδοκιμάζω: *κατακρίνουν τις αλόγιστες δαπάνες σε καιρούς λιτότητας* || ο *Τύπος κατέκρινε την υποκρισία της εξουσίας* ΣΥΝ. επικρίνω, κατηγορώ, μέφομαι, επιτιμώ, στιγματίζω ΑΝΤ. εγκρίνω, επικδοκιμάζω, επαίνω. — *κατάκριτος* (η) [μτγν.], *κατακριτικός*, -ή, -ό [1888], *κατακριτικά* επίρρ.

κατακρίτως, -α, -ο [1859] αυτός που χρειάζεται ή πρέπει να κατα-κριθεί, που είναι άξιος κατάκρισης, στιγματισμού: ~ *συμπεριφορά* | *δήλωση* | *άποψη* ΣΥΝ. επιλήψιμος, αξιόμιμπος, αξιοκατάκριτος ΑΝΤ. αξιόπαινος.

κατάκτηση [μτγν.] κ. (λαϊκ.) κατάκτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η απόκτηση αγαθού, η επίτευξη στόχου (υλικού, πνευματικού, επιστημονικού, κοινωνικού κ.λπ.) με μεθοδικές προσπάθειες: η ~ *υψηλής κοινωνικής θέσης* | *της εξουσίας* | *πλούτου* | *της εθνικής ανεξαρτησίας* | *της προσωπικής ελευθερίας* | *της ανωνυμίας* | *τού Παγκοσμίου Κυπέλλου* | *της πρώτης θέσης* | *τού Έβρεσσ* (η ανάβωση στην κορυφή του όρους) | *της Σελήνης* | *τού Διαστήματος* | της *μητρικής γλώσσας* (κατ' αντιδιαστολή προς την εκμάθηση ξένης γλώσσας) ΣΥΝ. επίτευξη, απόκτηση 2. (συνεκδ.) αυτό που επιτυγχάνει κανείς, κάθε επίτευγμα: *νέες επιστημονικές* - || *λαϊκές* | *συνδικαλιστικές* | *κοινωνικές* ~ 3. η κατάληψη μιας χώρας με χρήση στρατιωτικών δυνάμεων: η - της *Ελλάδας από τα γερμανικά στρατεύματα* || η ~ *εχθρικών εδαφών* ΣΥΝ. καθυπόταξη, κυριείση, κατοχή 4. (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) *κατακτητική χώρα* ή *περιοχή* που έχει υποταχθεί σε ξένη δύναμη: οι ~ *των Άγγλων στη Ν. Αφρική* ΣΥΝ. υποτελής χώρα, αποικία 5. (ειδικότ.) το πρόσωπο που κερδίζουμε ερωτικά, του οποίου καταφέρνουμε να ελκυσουμε το ερωτικό ενδιαφέρον, η ερωτική επιτυχία: *έχει πολλές* ~ *στο ανδρικό φύλο* || η *μονοτέρια* του ~ ΣΥΝ. φλερτ, δεσιμός.

κατάκτηση - εκμάθηση. Οι λέξεις χρησιμοποιούνται ως όροι σε σχέση με τη γλώσσα. Κατάκτηση (αγγλ. acquisition) είναι η εκμάθηση της *μητρικής γλώσσας*, η οποία γίνεται εξ *απαλών* ούχων, αρχίζοντας από τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού και συνεχιζόμενη σε όλη τη ζωή του ανθρώπου, αφού στην πραγματικότητα η κατάκτηση της (μητρικής) γλώσσας είναι «έργο ζωής». Εκμάθηση (αγγλ. learning) είναι η γνώση που γίνεται να αποκτήσει κανείς σε σχέση με μια ξένη γλώσσα, γνώση η οποία δύσκολα μπορεί να φτάσει τη γνώση της μητρικής γλώσσας, γιατί η γλώσσα είναι συνάρτηση του περιβάλλοντος (κοινωνικού, μορφωτικού, εθνικού κ.λπ.) και της νοοτροπίας του λαού που τη μιλάει.

κατακτητής [1826] κ. (λαϊκ.) κατακτητής (ο), κατακτήτρια (η)

[1886] {κατακτητήριον} 1. πρόσωπο που κατακτά (κάτι), που κυριεύει ξένα εδάφη, χώρες ή επιτυγχάνει αξιόλογα κατορθώματα: η *Ελλάδα γνώρισε πολλούς* ~ *τολμηρούς* ~ *των αιθέρων* || *ορειβάτες*, ~ *των ψηλότερων κορυφών του κόσμου* 2. (μτφ.) πρόσωπο που έχει πολλές ερωτικές κατακτήσεις, που είναι ιδιαίτερα επιθυμητός ερωτικά: ~ *γυναικών* ΣΥΝ. δονζουάν, καζανόβας, γόης.

κατακτητικός, -ή, -ό [1831] κ. (λαϊκ.) κατακτητικός 1. αυτός που σχετίζεται με την κατάκτηση ή τον κατακτητή: ~ *δυνάμεις* | *εξουσία* ΣΥΝ. κατοχικός 2. αυτός που αποσκοπεί, αποβλέπει σε κατακτήσεις: ~ *βλέψεις* (κυρ. στρατιωτικές) | *πόλεμος* | *εκστρατεία* | *επίθεση* | *πολιορκία* | *στρατηγική* | *πολιτική* ΣΥΝ. επιθετικός, επεκτατικός. — *κατακτητικ-ά* | -ός [1893] επίρρ. *κατακτώ* κ. (λαϊκ.) *κατακτώ* ρ. μετβ. {κατακτάς... | κατέκτη-ησα, κα-τακτώμαι, -άσαι... κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. αποκτώ (κάτι), επιτυγχάνω στόχο (συνήθ. καταβάλλοντας μεγάλες και επίπονες προσπάθειες): - την *ελευθερία μου με αίμα και αγώνες* || ~ το *χρυσό μετάλλιο* | *κάθε δυνατή διάκριση* ΣΥΝ. επιτυγχάνω, αποκτώ 2. *καταλαμβάνω χώρα* ή *περιοχή* με τη χρήση στρατιωτικής δύναμης: - *μια χώρα* | *γειτονικά εδάφη* ΣΥΝ. υποτάσσω 3. δημιουργώ σε (κάποιον) ισχυρή έλξη, κερδίζω τη συμπάθεια, την εκτίμηση ή την ερωτική του προτίμηση: *κατακτούσε τις γυναίκες με τους τρόπους και τη γοητεία του* || *μέσα σε λίγα λεπτά κατέκτησε το δάσκολο ακροατήριο* ΣΥΝ. γοητεύω, κερδίζω, προσελκύω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. κατακτώμαι (-άω-) < κατά- + κτώμαι «αποκτώ, κατέχω» (βλ. κ. κτήση)].

κατακυριεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατακυριεύ-σα, -θηκα (καθμ. -τηκα), -μένος} κυριεύω (κάποιον/κάτι) απολύτως, κυριαρχώ ολοκληρωτικά (συνήθ. μτφ.): *τον είχε κατακυριεύσει το πάθος της εκδίκησης* ΣΥΝ. καθυποτάσσω, εξουσιάζω.

κατακυρώνω ρ. μετβ. {κατακύρω-σα, -θηκα, -μένος} (για δημοπρασίες) επικυρώνω ως οριστική τη μεταβίβαση ή πώληση αντικειμένου, έργου κ.λπ. στον πλειοδότη: ο *πίνακας κατακυρώθηκε στον κύριο για δέκα χιλιάδες λίρες*. — *κατακύρωση* (η) [1833], *κατακυρωτικός*, -ή, -ό [1871]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κατακύρω (-άω) < κατά- + κύρω < κύρος].

κατάλαβα ρ. → καταλαβαίνω

καταλαβαίνω ρ. μετβ. {κατάλαβα} 1. αντιλαμβάνομαι τη σημασία, το νόημα, κατανοώ: *δεν κατάλαβα τι μου είπε* || *δεν* ~ *Ιταλικά, λυπάμαι!*

|| εξήγησε μου πιο καθαρά για να σε καταλάβω || δεν μπορώ να καταλάβω αυτό το αστέρι! ΣΥΝ. εννοώ, μπαίνω στο νόημα, (λαϊκ.) σκαμπόζο ΦΡ. (α) αφήνω (κάποιον) να καταλάβει δίνο σε (κάποιον) στοιχεία ή ενδείξεις, ώστε να δημιουργήσει συγκεκριμένη εντύπωση, καθοδηγώ (κάποιον) σε ορισμένο συμπέρασμα: με άφησε να καταλάβω πως θα τον ενδιέφερε η πρόταση μου ΣΥΝ. αφήνω να εννοηθεί (β) δίνο (σε κάποιον) να καταλάβει (i) εξήγώ (κάτι σε κάποιον), δίνο διευκρινίσεις ή πληροφορίες ενημερώνοντας τον: μετά από πολλές εξηγήσεις του έδωσε επιτέλους να καταλάβει πώς είχε η κατάσταση και ποια ήταν τα σχέδια του (ii) δημιουργώ (σε κάποιον) συγκεκριμένη εντύπωση: μου έδωσε να καταλάβω πως πρόκειται για άνθρωπο συνειδητό (γ) δίνο και καταλαβαίνει (i) ξυλοφορτώνω: τον στρίμωξε σε μια γωνιά και τον 'δωσε και κατάλαβε (ii) κάνω υπερβολική χρήση ή κατανάλωση: δεν βγαίνει συχνά, όμως όταν βγει, τον δίνει και καταλαβαίνει - γλεντάει ως το πρωί! || Αν έφαγε, λέει! Του 'δωσε και κατάλαβε! (δ) μαζί μιλάμε και χόρια καταλαβαίνουμε | καταλαβαίνουμε βλ. λ. μαζί (ε) (οικ.) τι καταλαβαίνω (που...); | τι κέρδος έχω, σε τι ωφελούμαι (από κάτι): και τι κατάλαβες τώρα που ψακωθήκατε; || τι θα καταλάβω δηλαδή, αν δουλέω από το πρωί ως το βράδυ; 2. (ειδικότ.) προσεγγίζω το π'ερχόμενο μιας έννοιας με προσωπικό τρόπο, αντιλαμβάνομαι (κάτι) με τον δικό μου τρόπο: εγώ τον άνθρωπο τον καταλαβαίνω να είναι πάνω απ'όλα φιλότιμος ΣΥΝ. εννοώ 3. αντιλαμβάνομαι μέσω των αισθήσεων: δεν τον καταλαβαίνεις πότε έρχεται, έτσι αθόρυβα που περπατά ΣΥΝ. νιώθω, παίρνω είδηση 4. (για πρόσ.) επικοινωνώ, αισθάνομαι τα ιδιαίτερα προβλήματα και τις ανάγκες (κάποιου): οι νέοι παραπονούνται πως οι μεγαλύτεροι δεν τους καταλαβαίνουν || τον καταλαβαίνεις κι αυτόν τον κακομοιρή τι περνά || (με:σοπαθ.) καταλαβαίνομαστε | καταλαβαίνουμε καταλαβαίνομαστε με μια ματιά (συνεννοούμαστε, επικοινωνούμε) ΣΥΝ. νιώθω, συμπεριζόμαι 5. (+από) (α) έχω γνώσεις, ιδέα για (κάτι): δεν καταλαβαίνει από μουσική (β) είμαι επιδεκτικός σε κάτι, αντιλαμβάνομαι: δεν καταλαβαίνει από λόγια και ευγένειες ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαμπιάρικο, παίρνω από (κάτι). ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. καταλαμβάνω, με την έννοια «συλλαμβάνω, κυριεύω (με τον νόμο)», οπότε «κατανοώ». Η σημ. αυτή υπάρχει ήδη στην Κ.Δ. (Εφεσ. 3,18: ...καταλαβέσθαι... τί τό πλάτος και μήκος και ύψος και βάθος). Όμοια σηματολογική εξέλιξη συναντούμε και στο λατ. comprehendere «συλλαμβάνω, πιάνω - κατανοώ» (> γαλλ. comprendre, ισπ. comprender, ιταλ. comprendere, όλα με τη σημ. «καταλαβαίνω»)].

καταλαβαίνω - καταλαμβάνω. Τα δύο σύνθετα διαφέρουν σηματολογικά (καταλαβαίνω «αντιλαμβάνομαι, εννοώ» - καταλαμβάνω «επιβάλλω κυριαρχία, κάνω κατάληψη»), αλλά και μορφολογικά (στον αόριστο): κατά-λαβα είναι ο αόρ. του καταλαβαίνω, κατ-έλαβα είναι ο αόρ. του καταλαμβάνω (Δεν κατάλαβα τι μου είπε - Οι αντάρτες κατέλαβαν την πόλη).

καταλαγιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καταλάγιασε-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) ηρεμώ, κάνω (κάτι) πιο ήπιο στην εκδήλωσή του: καταλάγιασε τον θυμό του με τα λόγια της ΣΥΝ. ησυχάζω, κατευνάζω, καταπραίνω ANT. φουντώνω, ανάβω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι ηπιότερος, λιγότερο έντονος ή οξύ: καταλάγιασε λίγο η θάλασσα κατά το μεσημέρι || καταλάγιασε ο θόρυβος γύρω από το σκάνδαλο || σιγά-σιγά καταλάγιαξε ο πόνος και γινόταν υποφερτός ΣΥΝ. μαλακώνω, πέφτω. — καταλάγιασμα (το).

[ΕΤΥΜ μ'σν. < κατά- + λαγιάζω «ησυχάζω, ηρ'μώ», μ'ταπλ. τ. του λαγιάζω < μτγν. λαγαίο (κατά τι ρ. σε -άω) «αφηνώ, ελευθερώω» < θ. λαγ < *(s)lag-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)lēg- «χαλαρός, άτονος», για το οποίο βλ. λ. λίγω. Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το αρχ. καταλάγη «συνδιάλλαξη, συμβιβασμός», οπότε θα έπρεπε να γραφεται με δύο -λλ- (καταλλάγιαζώ)].

κατάλαλια (η) [μτγν.] (λαϊκ.) λόγος εις βάρος άλλου, η κατακραυγή: μην ακούς την ~ του κόσμου ΣΥΝ. κακολογία, κατηγορία, κακογλωσσία. Επίσης καταλαλητό (το).

καταλαλό ρ. μετβ. [αρχ.] {καταλαλέεις... | καταλάλησα} μιλώ δυσφημιστικά, διαβάλλω (κάποιον) στη συνείδηση τρίτων ΣΥΝ. κακολογώ, δυσφημώ, συκοφαντώ.

καταλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέλαβα, καταλήφθηκα (λόγ. κατελήφθη, -ης, -η..., μτγ. καταλήφθεις, -είσα, -έν), κατελημμένος} (λόγ.) 1. κυριεύω ύστερα από έντονη προσπάθεια (συνχά με χρήση στρατιωτικής βίας): - μια χώρα | μια πόλη | ένα φρούριο || με αφιλορησιακή επίθεση κατέλαβαν το κάστρο μετά από πολύμηνη πολιορκία ΣΥΝ. κυριεύω, κατακτώ, πορθώ, εκπορθώ 2. κάνω κατάληψη: απειλημένοι άστεγοι κατέλαβαν εγκαταλελειμμένο σπίτι 3. πιάνω κάποιον, τον βρίσκω σε συγκεκριμένη κατάσταση: τον κατέλαβε εξ' απρόσπου | εξ' αιτίας και δεν μπορούσε να δώσει κάποια απάντηση ΣΥΝ. πιάνω 4. (για επίσημο οριοθετημένες εκτάσεις ή αντικείμενα) έχω συνολικό εμβαδόν εκτείνομαι σε συγκεκριμένο χώρο: το κτήμα καταλαβαίνει είκοσι στρέμματα || τα γραφεία καταλαμβάνουν ολόκληρο τον όροφο του συγκροτήματος 5. καλόππο συγκεκριμένο σημείο ή χώρο τοποθετούμαι σε καθορισμένο πλαίσιο: καλούνται οι αθλητές να καταλαβούν τις θέσεις τους στην αεθρία || οι καλεσμένοι κατέλαβαν τις θέσεις τους γύρω από τον εορτάζοντα || «ιδιώτες επιχειρηματίες καταλαμβάνουν τους ελεύθερους χώρους στις παραλίες με ομπρέλες και καντίνες» (εφημ.) 6. αποκτώ μετά από διεκδίκηση ή με βίαιο τρόπο: οι στρατιωτικοί κατέλαβαν την εξουσία-Φρ. καταλαμβάνω θέση | αξίωμα ανέγχομαι σε αξίωμα, σε υψηλή ιεραρχικά θέση 7. (για αισθήματα, ιδέες) κυριεύω, κυριαρχώ στον ψυχικό, συναισθηματικό κόσμο ή στη σκέψη (κάποιου): τον κατέλαβε τρόμος | φρίκη | φόβος 1

πανικός | μανία | τύψεις 8. (η μτγ. κατελημμένος, -η, -ο) βλ. λ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. καταλαβαίνω, λαμβάνω, μετοχή.

Καταλονία (η) -> Καταλωνία

καταλονικός, -ή, -ό ~> Καταλωνία

κατάλεγω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατ-έλεξα, -ελέχθη, -ης, -η... κ. -ελέγη} (λόγ.) συμπεριλαμβάνω σε κατάταξη, καταγράφω μαζί με άλλους επιλεγμένους: καταλέγεται στους πλουσιότερους ανθρώπους του πλανήτη || τα ελληνικά κρυστά καταλέγονται στα καλύτερα του κόσμου ΣΥΝ. συγκαταλέγω, συμπεριλαμβάνω, περιλαμβάνω, κατατάσσω ANT. εξαιρώ, αποκλείω. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκλέγω.

κατάλειπο ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέλιπα} (λόγ.) 1. (για αποθανόντες) αφήνω (κάτι) ως κληρονομία, κληροδοτήματα: κατέλιπε την περιουσία του σε φιλανθρωπικά ιδρύματα ΣΥΝ. κληροδοτώ 2. αφήνω (κάτι) άθικτο, χωρίς να του προκαλέσω φθορά, αλλοίωση ή τροποποίηση: καταλείπεις επίρρ. (λόγ.) με εξαιρετικά μεγάλη ακρίβεια, με επιμονή στην κάθε λεπτομέρεια: του αφηρήθηκε - την υπόθεση || εξέτασε - όλα τα στοιχεία πριν από την έκδοση της απόφασης ΣΥΝ. λεπτομερής, λεπτομερειακά, ακριβώς ANT. αδρομερής, γκρόσο μόνο, γενικά. ΟΓΥΜ < μεσν. καταλείπτω, από την αρχ. φρ. κατά λεπτόν].

κατάληγο ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέληξα} 1. απολήγω, θάω σε συγκεκριμένο τελικό σημείο: ο ποταμός καταλήγει στη θάλασσα || ο χωματόδρομος κατέληξε σ' ένα ερμιοκλήσι ΣΥΝ. φτάνω, εκβάλλω, οδηγώ 2. (μτφ.) οδηγούμαι σε συγκεκριμένη έκβαση, θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα ή συμπέρασμα: μετά από πολύωρες διαπραγματεύσεις κατέληξε σε απόφαση | συμφωνία | συμβιβασμό || δεν καταλαβαίνω που θέλεις να καταλήξεις || κατέληξε στο υπέρμασμο ότι... 3. (για πρόσ.) κατανώ - οδηγούμαι σε κατάσταση προσβλητική ή μειωτική για μένα: θα καταλήξει στη φυλακή || που θα καταλήξει, αν συνεχίσει μ' αυτές τις παρέες; || κατέληξε να παίρνει χάπια, για να κοιμηθεί 4. (μτφ.) γίνομαι κάτι διαφορετικό από αυτό που ήμουν προηγουμένως, αποκτώ άλλο χαρακτήρα, μορφή, ιδιότητα, σχέση κ.λπ.: το πολιτισμένη συζήτηση κατέληξε σε καβγά || αρχίσαιμα εχθροί και καταλήζαμε φίλοι 5. ΓΛΩΣΣ. τελειώνω σε: το ρήμα «λέω» καταλήγει σε φωνήεν.

καταληκτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός με τον οποίο τελειώνει κάτι - που σχετίζεται με το τέλος, την κατάληξη: η ~ ημερομηνία για την υποβολή αιτήσεων || ~ διαδικασία | προσπάθεια ANT. αρχικός, έναρκτηρίας 2. ΜΕΤΡ. καταληκτικός στίχος ο στίχος που έχει ατελή τον τελευταίο πόδα, που του λείπουν μία ή δύο συλλαβές (βλ. κ. λ. ακατάληκτος). — καταληκτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

κατάληξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} 1. το τέλος, το τελευταίο τμήμα μιας διαδικασίας, ο τρόπος με τον οποίο τελειώνει (κάτι): η ~ του λόγου τον ενθουσίασε τους ακροατές || να ευχηθούμε η-να είναι ανάλογη της αρχής ΣΥΝ. τελειώμα, (καθημ.-εκφραστ.) φινάλε ANT. αρχή, έναρξη 2. (ειδικότ.) το αποτέλεσμα μιας εξέλιξης: όλοι αναρωτούνται ποια θα είναι η ~ όλων αυτών των διαβουλεύσεων || αίσια | θετική | ευνοϊκή | τραγική | θλιβερή | αναπάντητη ~ ΣΥΝ. έκβαση, απόληξη 3. ΓΛΩΣΣ. (στις κλίτες γλώσσες) το τμήμα της λέξης που αλλάζει κατά την κλίση: ~ απλή | σύνθετη || η ~ του «λέγω» είναι το -ω.

καταληπτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει τη δύναμη ή τη δυνατότητα να κατακτήσει (κάτι) ή (μτφ.) να αντιληφθεί (κάτι) στην πλήρη του έκταση, να κατανοήσει πλήρως 2. [1889] αυτός που αναφέρεται στην καταληψία (βλ. λ.) ή τη χαρακτηρίζει: ~ φαινόμενα. — καταληπτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

καταληπτός, -ή, -ό αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός, που τον αντιλαμβάνεται κανείς με ευκολία: έτσι όπως διατυπώθηκε το ερώτημα | το θέμα, δεν γίνεται εύκολα καταληπτό ΣΥΝ. εύληπτος, ευνόητος, κατανοητός, αντιληπτός ANT. ακατάληπτος, ακαταλαβίστικος, ακατανόητος. — καταληπτ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < καταλαμβάνω].

καταλήφθηκα ρ. -> καταλαμβάνω

κατάληψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήξεως | -ήψεις, -ήψεων} 1. η κυριεύση εδαφών ή μεμονωμένων στρατηγικών στόχων με χρήση στρατιωτικής δύναμης: ~ πόλης | φρουρίου | υψώματος | πλοίου | χώρας από εχθρικές μονάδες ΣΥΝ. κατάκτηση, κυριεύση, άλωση, εκπόρθηση, κατοχή, προσάρτηση ANT. απελευθέρωση 2. η απόκτηση μετά από διεκδίκηση ή με βίαιο τρόπο: η ~ της εξουσίας από τους επαναστάτες 3. ο οργανωμένος τρόπος διαμαρτυρίας και διεκδίκησης, κυρ. συλλογικών αιτημάτων, σύμφωνα με τον οποίο όσοι μετέχουν σε αυτόν καταλαμβάνουν έναν χώρο ή κτήριο (δημόσιο ή ιδιωτικό) οργανισμού, ιδρύματος κ.λπ.) αρνούμενοι να τον εγκαταλείψουν και επιδοκάζοντας τη λειτουργία του ή την εξυπηρέτησή του κοινού μέσω αυτού: κάνω | προβαίνω σε ~ || η ~ πανεπιστημιακών σχολών από φοιτητές || η ~ των γραφείων της εταιρείας από απεργούς || κύκλος | κύμα καταλήψεων || ~ της εθνικής οδού από καπνοπαραγωγούς || ~ διαρκείας. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω. καταλήψια (η) [1888] {καταλήψιων} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σωματική καθήλωση, ακαμψία και πνευματική αποχαίνωση και συνδέεται με συγκεκριμένες δυσλειτούργειες του εγκεφάλου (λ.χ. την υστερία, τη σχιζοφρένεια ή διάφορες ψυχώσεις).

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. catalepsie]. καταλήψιας (ο/η) {καταλήψιών} πρόσωπο που μετέχει σε κατάληψη (ενν. κτήριο ή χώρο): οι ~ αρνούνται να εγκαταλείψουν το κτήριο χωρίς εγγυήσεις. καταλήψια (η) {χωρ. πληθ.} συμφιλίωση, συνδιάλλαξη, ειρήνευση: «η Ορθοδοξία κηρύσσει την ~, τον σεβασμό των ιδιαιτεροτήτων...» (εφημ.) || «τα χρόνια ζητήματα στις σχέσεις των δύο Εκκλησιών πρέπει ν' αντιμετωπιστούν σε πνεύμα αλληλοκατανόησης και καταλλα-

γής» (εφημ.) || ο νέος *δήμαρχος με την ήπια τακτική του συνέβαλε σημαντικά στην ~ των παιδιών.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χρηματική συναλλαγή - ναύλος» (η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (, < καταλλάσσω, στη σημ. «μεταβάλλω κάτι από κακό σε καλό - συμφιλιώνω», < κατα(α)- + ἀλλάσσω). κατάλληλος, -η, -ο αυτός που πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις, που έχει τις προδιαγραφές για κάτι, που ανταποκρίνεται σε ό,τι χρειάζεται ή ζητείται: *ρούχα ~ για την περίσταση* || είναι η - στιγμή για την επίσημη *αναγγελία του γεγονότος* || *βιβλίο ~ για αρχαρίους* || ~ ώρα (που δεν συμπίπτει με ώρα κοινής ησυχίας) || *σίγουρα δεν είμαι εγώ ο ~ να κρίνει ΣΥΝ.* ταιριαστός, πρόσφορος, αρμόδιος, πρέπων ΑΝΤ. ακατάλληλος, αναρμόδιος, απρόσφορος: ΦΡ. ο κατάλληλος **άνθρωπος** στην **κατάλληλη θέση** για πρόσωπο που ανταποκρίνεται με απόλυτη επιτυχία, κυρ. στις επαγγελματικές του υποχρεώσεις. — κατάλληλότητα (η) [μτγν].

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αντίστοιχος», συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. κατ' αλληλους. Η φρ. ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση αποδίδει το αγγλ. the right man in the right place].

κατάλληλος: συνώνυμα. Η γενική έννοια ότι «κάποιος/κάτι είναι αναγκαίος, χρήσιμος, απαιτούμενος για κάτι» αποδίδεται με τη λ. κατάλληλος. Αρχική σημ. της λ. είναι «αυτός που στέκεται απέναντι στον άλλον, που αντιστοιχεί στον άλλον» (κατά + ἀλλήλων | ἀλλήλους > κατάλληλος, πβ. παρ' ἀλλήλους > παράλληλος, υπ' ἀλλήλους > υπάλληλος): *κατάλληλη θεραπεία* είναι αυτή που αντιστοιχεί καλύτερα ή περισσότερο σε ορισμένη ασθένεια, *κατάλληλη συμπεριφορά* είναι αυτή που αντιστοιχεί καλύτερα ή περισσότερο (συγκριτικά με άλλες) προς ορισμένες περιστάσεις ή περιβάλλον. Έτσι, συνώνυμο προς τη γενική σημ. του κατάλληλος είναι το ανάλογος: *Το Υπουργείο θα προβεί στις ανάλογες ενέργειες* (δηλ. στις κατάλληλες, αυτές που απαιτούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση). Με την ίδια γενική σημ. χρησιμοποιείται και το **πρόσφορος**: *Έδωσε την πιο πρόσφορη λύση, η οποία και το πρόβλημα έλυσε και συγγρόνος ευχαρίστησε και τις δύο πλευρές.* Ενώ τα κατάλληλος, ανάλογος και πρόσφορος σημαίνουν από κοινού «αυτό(ν) που απαιτείται στη συγκεκριμένη περίπτωση και που οδηγεί σε αποτελεσμα», τα πρέπων και αρμόδιος κυριολεκτούνται περισσότερο σε θέματα ηθικής, συμπεριφοράς κ.λπ.: *Αν η συμπεριφορά του ήταν η πρέπουσα | αρμόζουσα στην περίπτωση, θα είχε κερδίσει την εμπιστοσύνη τους.* Τέλος, τα ενδεχόμενα και ενδεικνυόμενα χρησιμοποιούνται επίσης με γενικότερη σημασία: *Η Πολιτεία θα λάβει όλα τα ενδεικνυόμενα μέτρα -Η θεραπεία με το νέο φάρμακο θεωρείται η πλέον ενδεχόμενη.*

κατάλληλος επίρρ. [αρχ.] κατά τον σωστό, απαιτούμενο τρόπο: *του απάντησε ~, δάζοντας τον στη θέση του ΣΥΝ.* δέοντος. Επίσης κατάλληλα.

καταλογαδην επίρρ. (λόγ.) κατά τον τρόπο της φυσικής ομιλίας, σε καθημερινό, πεζό λόγο, χωρίς (ποιητικό) μέτρο: *να αποδοθεί το απόσπασμα ~ || ~ μετάφραση ΣΥΝ.* πεζά ΑΝΤ. εμμέτρος, με μέτρο. [ΕΤΥΜ αρχ. < κατά + λογάδην, επίρρ. τ. του ουσ. λογάς «διάλεγμενος λόγος» < λέγω «επιλέγω»].

καταλογή (η) ΦΙΛΟΛ. δημοτικό αφηγηματικό ποίημα που απαγγέλλεται χωρίς να τραγουδιέται. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. καταλέγω].

καταλογίζω ρ. μετβ. {καταλόγισα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} (+σε | +γεν.) 1. επιρριπτό ενύπνεος για γεγονός ή κατάσταση σε (κάποιον), αποδίδω αρνητικό γεγονός σε (κάποιον): *του καταλόγισαν ενύπνεος για την απάθεια κερδών* || *καταλόγισαν στον προπονητή την ήττα της ομάδας* || *καταλόγισαν το ατύχημα σε σφάλμα του πιλότου* 2. («πίσ.») χρέωνω κάτι εις βάρος κάποιου: *τους καταλόγισαν τα έξοδα της δικής* || ο διατητής *καταλόγισε πένναλι εις βάρος των ηγέτων* 3. επισημιαίνω αρνητικό στοιχείο, αποδίδω σε (κάποιον) (κάτι): *της καταλόγισαν επιπολαιότητα και έλλειψη πνεύματος συνεργασίας ΣΥΝ.* χρεώνω. — **καταλογιστέος**, -α, -ο [1833]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. καταλογίζομαι < κατά- + λογίζομαι < λόγος].

καταλογιστός (ο) [μτγν.] 1. η απόδοση ευθυνών για πράξη ή γεγονός: ~ ευθυνών για το ατύχημα || ο ~ του *ελλείμματος στην κακή διαχείριση των κονδυλίων* 2. ΝΟΜ. η απόδοση σε κάποιον της ευθύνης για άδικη πράξη και (κατ' επέκτ.) η δυνατότητα επιβολής ανάλογων ποινών στον δράστη: *τα μικρά παιδιά θεωρούνται ανίκανα προς ~ λόγω έλλειψης πνευματικής ωριμότητας ΣΥΝ.* κατηγορία 3. η επίσημη λογιστική εκτίμηση της αξίας μιας ιδιοκτησίας, η οποία χρησιμοποιείται ως βάση για την επιβολή φόρου, καθώς και το πληρωτό ποσό που εκτιμάται 4. η χρέωση σε κάποιον παράβασης, παραπτώματος: ο ~ *ποινής* || ο ~ *πένναλι εις βάρος μιας ομάδας.*

καταλογοστον(ν) (το) [1871] (λόγ.) η υπαιτιότητα νομικής ή ηθικής φύσεως, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το ακαταλόγιστο (βλ. λ.).

καταλογογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεων} η καταχώριση (στοιχείων, τίτλων κ.λπ.) σε κατάλογο. Επίσης **καταλογογραφία** (η) [1891].

καταλογογραφώ ρ. μετβ. {καταλογογραφείσ..., | καταλογογράφησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγγράφω σε κατάλογο: ~ βιβλία.

κατάλογος (ο) [αρχ.] {κατάλογος | -ων, -ους} 1. κάθε κατάσταση ονομάτων (προσώπων ή πραγμάτων), που αναγράφονται κατά συγκεκριμένη σειρά (λ.χ. αλφαβητική, σειρά αξιολόγησης) για πρακτικούς λόγους: *υπηρεσιακοί | βαθμολογικοί ~ || ~ θυμάτων | αγνοουμένων | επιλαχόντων | επιτυχόντων* (σε εξετάσεις, διαγωνισμό) || ~ τον *βιβλίων που διαθέτει μια βιβλιοθήκη* || *τηλεφωνικός ~* (με ονόματα και αριθμούς τηλεφώνων συνδρομητών, χρυσός οδηγός) || *φτειάζω | κα-*

ταρτίζω ~ || ~ για ψώνια || *βάζω | εγγράφω κάποιον στον ~* (τον συμπεριλαμβάνω) || (μτφ.) «πέντε νέοι άνθρωποι προστέθηκαν στον μακάβριο ~ των θυμάτων της τραγωδίας» (εφημ.) ΣΥΝ. κατάσταση, πίνακας, λίστα: ΦΡ. (α) **εκλογικός κατάλογος** καθένας από τους πίνακες που χρησιμοποιεί η εφορευτική επιτροπή σε εκλογική διαδικασία και στους οποίους αναγράφονται τα ονοματεπώνυμα των εκλεγέντων κατά τμήμα ή περιφέρεια: *ελέγχουν τους ~ για διπλοεγγραμμένους* (β) **ενημέρωση καταλόγων** η συμπλήρωση τους με νέα στοιχεία και η επίσημανση αλλαγών ή λαθών η ανανέωση τους (γ) *φονάζω τον κατάλογο* διαβάζω φωναχτά τα ονόματα που είναι καταχωρισμένα σε κατάσταση προς επιβεβαίωση της παρουσίας τους: *δεν ήταν εδώ όταν φονάζαν τον κατάλογο και πήρε απουσία* 2. (ειδικότ.) ο τιμοκατάλογος καταστήματος (λ.χ. εστιατορίου), που προσφέρεται στους πελάτες με πληροφορίες για τις τιμές των προσφερόμενων ειδών: ~ *κρασιών | φαγητών | ορεκτικών ΣΥΝ.* μενού 3. το ενημερωτικό φυλλάδιο που εκδίδεται από φορέα με κατάσταση όλων των εκδόσεων του (προκειμένου για εκδοτικό οίκο), τω' εκθεμάτων του (προκειμένου για μουσείο, πινακοθήκη) κ.λπ.: ~ *χειρογράφων* | *βιβλίων* 4. το προσωπικό βιβλιορακι κάθε καθηγητή με τα ονόματα των μαθητών του (κατ' αλφαβητική σειρά και κατά τμήμα) και την αντίστοιχη κατά εξέταση βαθμολογία τους: *όλοι τρέμουν την ώρα που διαβάζει τον ~ για την εξέταση ΣΥΝ.* βαθμολόγιο 5. ΠΛΗΡΟΦ. τμήμα του συνόλου των αρχειών του οποίου αφορά σε σχετικά θέματα. — ΧΟΛΟΙΟ λ. μενού, κατάλογο, -η, -ο 1. αυτός που απομένει, υπόλοιπος 2. **κατάλοιπο** (το) (α) το υπόλοιπο, αυτό που μένει ως υπόλειμμα κυρ. μετά από βιομηχανική, εργαστηριακή επεξεργασία ή μετά από διαδικασίες φυσικής ή χημικής μεταβολής: ~ *καύσης* || *βιομηχανικό ~* || *ραδιενεργό ~* (πυρηνικής έκρηξης) ΣΥΝ. υπόλειμμα, περίσσειμα (β) (μτφ.) οτιδήποτε απομένει από προηγούμενη κατάσταση ή περίοδο: *ο νόμος είναι ~ παλαιών νομοθετημάτων* || *το βράχυνισμα της φωνής είναι ~ της πρόσφατης γρίπης* || τα *κατάλοιπα του πολέμου στον ψυχισμό των ευρωπαϊκών λαών ΣΥΝ.* απομεινάρια.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < καταλείπω. Στη σημ. του βιομηχανικού καταλοίπου η λ. αποδίδει ξεν. όρο, πβ. γαλλ. résidu]. κατάλυμα (το) {καταλύμ-ατος | -ατα, -άτων} οποιοσδήποτε στεγασμένος χώρος προσφέρεται για προσωρινή διαμονή, στον οποίο μπορεί να καταλύσει κανείς για σύντομο χρονικό διάστημα: *βρήκαν πρόχειρο ~ για τη νύχτα λίγο έξω απ' το χωριό* || ~ στρατιωτών | σε *πανδοχείο* || *εξασφαλίζω | παρέχω | δίνω ~ σε κάποιον ΣΥΝ.* στέγη, σταθμός, καταφύγιο. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. καταλύω]. καταλυτώ ρ. μετβ. [μτγν.] {καταλύσεις... | καταλύπησα, -άμαι | -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προκαλώ έντονη λύπη, βαθιά θλίψη (σε κάποιον), τον στενοχωρώ πολύ: *μιας καταλύπησε ο θάνατος του ΣΥΝ.* καταστενοχωρώ ΑΝΤ. χαροποιώ, ευχαριστώ. **κατάλυση** (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η ριζική ανατροπή, η κατάργηση, η πάυση: η ~ των *δημοκρατικών θεσμών* | *του κράτους* | *της έννομης τάξης από τους πραξικοπηματίες ΣΥΝ.* καταστροφή, διάλυση ΑΝΤ. εγκαθίδρυση 2. ΧΗΜ. η πρόκληση ή επιτάχυνση χημικής αντίδρασης με την παρουσία καταλύτη · 3. η στάση και η προσωρινή στέγασή μονάδας κατόπιν διαταγής ή οδηγίας αρμοδίου, λ.χ. για εξεκούρωση, διανυκτέρευση · 4. ΕΚΚΛΗΣ. η άδεια κατανάλωσης συγκεκριμένων τροφών κατά τη διάρκεια νηστείας: ~ οίνου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. καταλύω < καταλύω, ο χημ. όρ. είναι ελληνογενής, < αγγλ. catalysis, καταλύτης (ο) {καταλυτών} 1. ΧΗΜ. ουσία, η οποία προστιθέμενη σε πολύ μικρές ποσότητες στο σύστημα μιας χημικής αντίδρασης επιταχύνει την αντίδραση λαμβάνοντας μέρος σε αυτήν, χωρίς όμως να αλλοιώνεται τόσο η ποσότητα του όσο και η σύστασή του μετά το τέλος της αντίδρασης: τα *ένζυμα αποτελούν βιολογικούς ~* 2. (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε επιταχύνει τις εξελίξεις (προκαλώντας συνήθ. αντιπαραθέσεις ή ανατροπή μιας κατάστασης), που επιδρά καθοριστικά: *στην ταινία «Θεώρημα» ένας νέος εισέρχεται σε μια πλοίαστη οικογένεια ως ~ και προκαλεί την απελευθέρωση των παιδιών της* · 3. (στα αυτοκίνητα) συσκευή η οποία τοποθετείται μπροστά από την εξάτμιση του αυτοκινήτου, κατακρατώντας τις ρυπογόνες ουσίες των καυσαερίων.

[ΕΤΥΜ < αρχ. καταλύω. ο επιστ. όρ. είναι ελληνογενής, < αγγλ. catalysis]. καταλυτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. ΧΗΜ. αυτός που στείχνεται με τον καταλύτη: ~ δράση ουσίας 2. (μτφ.) αυτός που επισπεύδει τις εξελίξεις, συνήθ. ανατρέποντας καταστάσεις ή προκαλώντας συγκρούσεις: ~ *παρουσία* | *επέμβαση* | *ρόλος* || η *πρόσφατη κρίση είχε ~ συνέπειες στην πορεία των εξαγωγών* || η ~ *επίδραση της τηλεόρασης στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης* · 3. (για όχημα) αυτός που διαθέτει καταλύτη: ~ *αυτοκίνητο* | *μηχανή*. — **καταλυτικός-ά** | -ώς [1891] επίρρ. καταλύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {κατέλυσα, καταλύθηκα (λόγ. κα-τελύθη, -ης, -η...), -μένος} 1. προβαίνω στην κατάλυση, στην οριστική ανατροπή, επιφέρω την πάυση της λειτουργίας (θεσμού, συστήματος, εξουσίας κ.λπ.): *με την επικράτηση τέτοιων μεθόδων καταλύεται κάθε έννοια έννομης τάξης* || *έχει καταλυθεί η δημοκρατία ΣΥΝ.* καταργώ, ανατρέπω, καταστρέφω, διαλύω ΑΝΤ. εγκαθιδρύω, αποκαθιστώ · 2. τρώω σε περίοδο νηστείας και κατ' εξαίρεση τροφές μη νηστήσιμες · 3. (αμετβ.) (κυρ. για στρατιωτικές μονάδες, ταξιδιώτες κ.λπ.) σταθμείο προσωρινά (λ.χ. για διανυκτέρευση ή εξεκούρωση) σε ένα μέρος: *κατέλυσαν για το βράδυ σ' ένα μικρό πανδοχείο ΣΥΝ.* σταθμείο, διανυκτερεύω, φιλοξενούμαι 4. ΧΗΜ. επιταχύνω μια χημική αντίδραση: τα *οξέα καταλύουν την υδρόλυση των σακχάρων*. Καταλόγια κ. **Καταλόγια** (η) απότομη διοικητικά περιοχή της ΒΑ. Ισπανίας, που συνορεύει Β. με τη Γαλλία, βρέχεται Α. από τη Μεσό-

γειο Θάλασσα και έχει πρωτεύουσα τη Βαρκελώνη. — Καταλανός (ο), Καταλανή (η), καταλανικός, -η, -ό. Καταλανικά (τα). [ETYM. < μεσν. λατ. Catalonia (πβ. ισπ. Cataluna, κατάλ. Catal-unya) < Catalan (ονομασία του λαού που κατοικεί στην περιοχή), πβ. συνδ. με κελτ. catu «μάχη»].

καταμαράν (το) {άκλ.} 1. μηχανοκίνητο ή ιστιοφόρο σκάφος, που ο σκελετός του στερεώνεται σε δύο παράλληλους πλωτήρες και χρησιμοποιείται ευρέως (ειδικότ.) για αθλητισμό και ψυχαγωγία: αγώνες ~ 2. μεγάλων διαστάσεων μηχανοκίνητο μεταφορικό σκάφος με ανάλογο σχεδιασμό, το οποίο χρησιμοποιείται για τη γρήγορη και ασφαλέστερη, συγκριτικά με άλλα πλωτά μέσα συγκοινωνίας, μεταφορά επιβατών (π.χ. στα νησιά): τα *δρομολόγια των* - || *πήγαν στην Τήνο με το* -. [ETYM. < αγγλ. catamaran < ταμίλ kattu-maram «δεμένο ξύλο» < kattu «δένω» + maram «δέντρο, ξύλο»].

καταμαρτυρό ρ. μετβ. [αρχ.] {καταμαρτυρείς... | καταμαρτυρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} καταθέτω επιβουρηνικά στοιχεία, βαρύνω κάποιον με αρνητικές μαρτυρίες: του *καταμαρτυρούν έλλειψη υπευθυνότητας και σθένους τις κρίσιμες στιγμές* ΣΥΝ. κατηγορώ, καταλογίζω, επιβαρύνω. — καταμαρτυρήση (η) [1890].

κατάματα επίρρ. [μεσν.] 1. καταυθύνει στα μάτια: τον *κοίταζε* ~ με *θαυμασμό* 2. (μτφ.) ευθέως, με κάθε ειλικρίνεια και τιμότητα: *πρέπει να κοιτάζουμε ~ την αλήθεια*.

καταμερίζω ρ. μετβ. {καταμερίζω-α, -τηκα | -θηκα, -μένος} κατανέμω σε επιμέρους τομείς ή πρόσωπα: οι *ενθύνες πρέπει να καταμερισθούν σε όλους τους αρμοδίους* ΣΥΝ. διανέμω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μοιράζω. [ETYM. < αρχ. καταμερίζομαι < κατά- + μερίζω < μέρος].

καταμερισμός (ο) [μτγν.] 1. η κατανομή σε επιμέρους τομείς ή πρόσωπα: *πρέπει να υπάρχει ~ αρμοδιοτήτων* || *για το αποτέλεσμα θα υπάρξει ~ ευθυνών, ο καθένας έχει το μερίδιο του* ΣΥΝ. κατανομή, διαιρέση, διανομή, μοιρασιά 2. **καταμερισμός εργασίας** η κατανομή των αρμοδιοτήτων και της ευθύνης για επιμέρους στάδια παραγωγής ενός έργου σε διαφορετικά άτομα ή υπηρεσίες, προκειμένου να επιτευχθεί πρακτικότερος και ταχύτερος τρόπος παραγωγής και υψηλότερη ποιότητα έργου. Επίσης (σπανιότ.) καταμερίση (η) [μτγν.]

καταμεσήμερο (το) {χωρ. πληθ.} το μέσο του μεσημεριού, το χρονικό σημείο στο οποίο ο ήλιος μεσουρανάει και η θερμοκρασία βρίσκεται στον μέγιστο βαθμό της ΣΥΝ. ντάλι μεσημέρι.

καταμεσής επίρρ. (συνήθ. + γεν.) στη μέση, ακριβώς στο κέντρο: *στάθηκε ~ του δρόμου!* [ETYM. < κατα- + μέση, κατά το *καταγής*].

κατάμεστος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς γεμάτος: ~ *αίθουσα* | *γίγδο* || *η αγορά ήταν από μικροπωλητές* ΣΥΝ. υπερπλήρης, φούσκα. [ETYM. μτγν. < κατά- + μεστός < μεστός (βλ. λ.)].

καταμετρητής (ο) [1871], **καταμετρήτρια** (η) {καταμετρητριών} 1. πρόσωπο που καταμετρεί (π.χ. ψήφους): στις *αρχαιρεσίες του συνλόγου ορίστηκαν τρεις ~, ένας από κάθε παράταξη* 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που καταγράφει τις ενδείξεις της κατανάλωσης (ρεύματος, νερού κ.λπ.) από κάθε οικιακό μετρητή: ~ της Δ.Ε.Η. 3. το όργανο που χρησιμοποιείται για τη μηχανική καταμέτρηση ΣΥΝ. μετρητής.

καταμετρήω ρ. μετβ. [αρχ.] {καταμετρ-άς... κ. -είς... | καταμετρ-ησα, -ούμαι, -άσαι... κ. -είσαι... | -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. μετρώ με ακρίβεια, μετρώ ένα προς ένα: η *εφορευτική επιτροπή καταμετρά τα ψηφοδέλτια* ΣΥΝ. καταριθμώ 2. καταγράφω με ακρίβεια τις ενδείξεις των μετρητών (ρεύματος, νερού κ.λπ.). — καταμέτρηση (η) [μτγν.]

καταμήνιος, -ος, -ον [αρχ.] (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που έχει μηνιαία συχνότητα, που προκύπτει, εμφανίζεται κάθε μήνα: ~ *κύκλος* (της εμμηνόρρυσιας) 2. **καταμήνια** (τα) {καταμηνίων} η εμμηνόρρυσια ΣΥΝ. έμμηνα, περίοδος (πβ. λ. *αμηνόρροια*).

κατά μνήνω ρ. μετβ. [αρχ.] {καταμήνω-σα, -θηκα} (λόγ.) καταθέτω μνήμηση (εναντίον κάποιου) για παράνομη, άδικη πράξη, κάνω καταγγελία εις βάρος (κάποιου): τον *καταμήνυσε για απάτη* ΣΥΝ. κατηγορώ, μνήνω, καταγγέλλω, ενοχοποιώ ΑΝΤ. συνηγορώ, υπερασπίζομαι | *υπερασπίζω*. — καταμήνυση (η) [μτγν.], **καταμήνυτής** (ο) [1836].

κατά μόνως επίρρ. 1. χωριστά από τους υπολοίπους, ιδιαίτερος: *είχαν μια μακρά συζήτηση ~, μακριά από τρίτους* 2. ο καθένας μόνος του, ένας-ένας, μεμονωμένα: θα *μελετάτε ~, όχι κατά ομάδες* [ETYM. < αρχ. κατά μόνως < μόνος].

κατάμονος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς μόνος, χωρίς καμιά παρέα, συντροφιά: ~ *σαν την καλαμιά στον κάμπο* ΣΥΝ. καταμόναχος, ολομόναχος. Επίσης καταμόναχος.

καταμοσχευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ο πολλαπλασιασμός φυτών με τη μέθοδο των καταβολάδων (φυτεύοντας στη γη κλαδί που δεν έχει κοπεί από τον κορμό του φυτού). — καταμοσχεύω ρ. [μτγν.]

κατάμουτρα επίρρ. (εμφατ.-καθημ.) 1. καταυθύνω στο πρόσωπο: τον *έφτυσε ~!* || *τον έκλεισε - την πόρτα* ΣΥΝ. καταπρόσωπο ΑΝΤ. πίσω-πλατά ~ 2. χωρίς τη ντροπή ή τη συστολή που θα ενέπνευε η παρουσία του ~ προσώπου στο οποίο απευθυνόμαστε: τον *κορόιδευε ~!* || *της πέταζε ~ την αλήθεια* ΣΥΝ. στα ίσια, (λόγ.) ανενδοίαστα ΑΝΤ. ευγενικά, προσεκτικά, διακριτικά.

κατανάγκάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατανάγκασα-α, -τηκα, -μένος} αναγκάζω (κάποιον) να κάνει κάτι, υποχρεώνω (κάποιον) να πράξει κάτι με τη βία: οι *νικητές κατανάγκασαν τους αιχμαλώτους να κάνουν βαριές δουλειές* ΣΥΝ. εξαναγκάζω.

καταναγκασμός (ο) η χρήση βίας (ψυχολογικής ή σωματικής) για

την εξασφάλιση της συγκατάθεσης (κάποιου), τη συμμόρφωση παρά τη θέληση του: *χρησιμοποίησε μέσα καταναγκασμού, εφόσον εκείνοι δεν πείθονταν διαφορετικά* || «συνήν η διαφήμιση δημιουργεί έναν *ψυχολογικό ~*» (εφημ.) ΣΥΝ. εξαναγκασμός.

καταναγκαστικός, -η, -ό [μτγν.] 1. αυτός που χρησιμοποιείται για καταναγκασμό: ~ μέσο ΣΥΝ. εξαναγκαστικός, εκβιαστικός 2. αυτός που επιβάλλεται με καταναγκασμό, που εκτελείται ή τίθεται σε εφαρμογή καταναγκαστικά, με χρήση βίας: ~ *εργασία* | *εισφορά* ΣΥΝ. υποχρεωτικός ΑΝΤ. εκούσιος ΦΡ. **καταναγκαστικά έργα** (ι) βαρύτερη ποινή για εγκληματίες, που βασίζονταν σε εξαντλητική σωματική εργασία του καταδίκου σε δημόσια έργα (συνήθ. με αλυσίδες δεμένες στα πόδια του) (ii) (μτφ.) οποιαδήποτε εργασία γίνεται υπό δυσβάστακτους όρους, που μειώνουν την αξία ή την ελευθερία του απασχολουμένου σε αυτήν: *κάθε μέρα δουλεύει υπερωρίες' αυτό καταντά* πια ~ ΣΥΝ. βασανιστήριο, μαρτύριο. — καταναγκαστικ-ά | -ώς [1871] επίρρ.

καταναλώνω ρ. μετβ. {κατανάλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (α) για οργανισμό, συστήματα βιολογικά, μηχανικά κ.λπ. απορροφώ (για τη λειτουργία, την απόδοση μου), αναλώνω (κάτι) χρησιμοποιώντας το ως πηγή ενέργειας: τα *αυτοκίνητα καταναλώνουν βενζίνη* || *η συσκευή καταναλώνει ηλεκτρική ενέργεια* || *ο οργανισμός καταναλώνει θερμίδες* ΣΥΝ. χρησιμοποιού ΑΝΤ. παράγω (β) χρησιμοποιού (κάτι) για τις ανάγκες μου: ~ *τροφή* | *φάρμακα* | *νερό* 2. χρησιμοποιώ (κάτι) για ορισμένο σκοπό, διαθέτω (επενδύοντας ή ξοδεύοντας): ~ *χρήματα για ρούχα* || ~ *πολλές ώρες μελέτης* || ~ *χρόνο και χρήμα!* ΣΥΝ. αναλίσκο, αναλώνω, ξοδεύω ΑΝΤ. εξοικονομώ 3. αγοράζω (συνήθ. τακτικά) κάτι: *-βιβλία/ ταινίες* | *βιντεοπαιχνίδια*. Επίσης (λόγ.) καταναλίσκω [αρχ.] ΣΧΟΛΙΟ λ. λαπαίνω.

[ETYM.- μεσν. < αρχ. καταναλίσκω (από τον αόρ. *κατηνάλωσα* και τον παρ. αόρ. *κατηναλώθη*), που συνεπίπταν ως προς την κατάληξη η με τ. σε -ωω | -ώνω, πβ. *όρθω* - *όρθωσα* - *όρθωθην*) < *κατ(α)* + *αναλίσκω* (βλ. λ.)].

καταναλώση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις} 1. η χρησιμοποίηση (ενέργειας, πρώτων υλών κ.λπ.) για ορισμένο σκοπό: ~ *καυσίμων* | *ηλεκτρικής ενέργειας* | *θερμίδων* | *δυνάμεων* (πνευματικών και σωματικών) ΣΥΝ. ξόδεμα ΑΝΤ. παραγωγή, εξοικονόμηση 2. (συνεκδ.) η ποσότητα που καταναλώνεται: *αυτός ο τύπος αυτοκινήτου έχει μεγάλη ~ βενζίνης* 3. ΟΙΚΟΝ. η απορρόφηση αγαθών (προϊόντος, υπηρεσίας κ.λπ.) για την κάλυψη αναγκών και ο βαθμός απορρόφησης του από τους καταναλωτές: η ~ *τροφίμων* | *ποτών* | *φαρμάκων* | *βοείου κρέατος* | *λαχανικών* | *ελαιολάδου* || *η μείωση της μαζικής ~* ΦΡ. *για εσωτερική καταναλώση* για λόγους που σχετίζονται με το πώς θα δεχθεί κάτι ο λαός μιας χώρας, το πώς θα παρουσιαστεί κάτι στο εσωτερικό μιας χώρας: «ο *αμερικανός ηγέτης κήρυξε εμπάργκο κατά του Ιράν περισσότερο για λόγους εσωτερικής καταναλώσεως, καθώς κανείς από τους συμμάχους του δεν του συμπαραστάθηκε*» (εφημ.) 4. το μέρος του εισοδήματος οικονομικής μονάδας ή υπηρεσίας, που διατίθεται για την αγορά προϊόντων ή υπηρεσιών ΦΡ. φόρος **καταναλώσεως** έμμεσος φόρος που ενσωματώνεται στην τιμή πώλησης ενός προϊόντος, επιβαρύνοντας τον καταναλωτή.

καταναλωτικός, -η, -ο [1871] αυτός που μπορεί να καταναλωθεί, που είναι κατάλληλος για καταναλώση: ~ *νερό* | *βενζίνη*.

καταναλωτής (ο) [1852] {-ή κ. -ου}, **καταναλώτρια** (η) [1887] {καταναλωτριών} κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο για το οποίο προορίζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά ή το οποίο κάνει χρήση τέτοιων προϊόντων ή υπηρεσιών, εφόσον αποτελεί τον τελικό αποδέκτη τους: *καταναλωτής είναι και κάθε αποδέκτης του διαφημιστικού μηνύματος: οι ~ έχουν υψηλές απαιτήσεις ποιότητας* || *καταναλωτές οιοπνευματωδών* | *ηλεκτρικών συσκευιών* || *Ινστιτούτο Καταναλωτών (ΙΝ.Κ.Α.)* || *σύνγχρονος* | *ενημερωμένος* | *απαιτητικός* ~ || *τα δικαιώματα του ~* || *οδηγίες χρήσης για τους ~* || *προστασία του ~*. **καταναλωτικός**, -η, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία της καταναλώσεως (ή με τον καταναλωτή), που συμβάλλει σε αυτήν ή προκύπτει από αυτήν: ~ *προϊόν* | *συνεταιρισμός* | *συνήθεια* | *τάση* | *οικονομία* | *πολιτική* | *διαδικασία* | *δαπάνες* | *ανάγκες* | *προτιμήσεις* | *συμπεριφορά* | *συνείδηση* || «*ένανς επιστήμονας χαρακτήρισε την ~ φρενιτιδα φαινόμενο αντίστοιχο του αλκοολισμού και των ναρκωτικών*» (εφημ.) || «*στη δεκαετία του '80 διαμορφώνονται νέα ~ ήθη*» (εφημ.) ΣΥΝ. αγοραστής- ΦΡ. (α) **καταναλωτικό κοινό** το σύνολο των καταναλωτών, η αγορά στην οποία στοχεύει ένα προϊόν, οι αγοραστές, το *απληροφόρητο ~ πέφτει εύκολα θύμα επιτήδειων διαφημιστών* ΣΥΝ. αγοραστικό κοινό (β) **καταναλωτική κοινωνία** η κοινωνία στην οποία η απόκτηση υλικών αγαθών προβάλλεται ως αξία, στην οποία κάθε στοιχείο της μπορεί να μετατρέπεται σε καταναλωτικό αγαθό και η ζήτηση από την πλευρά των καταναλωτών καθορίζεται όχι τόσο από τις πραγματικές τους ανάγκες όσο από τη διαφήμιση ΣΥΝ. κοινωνία της αφθονίας (γ) **καταναλωτικά αγαθά** αγαθά, όπως τα προϊόντα ενδύσεως και διατροφής, που παράγονται για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών και μετά τη χρησιμοποίησή τους δεν αξιοποιούνται σε περαιτέρω παραγωγική διαδικασία (παύουν να

κατά-επίτακτικό
κατά-λευκος, -η, -ο
κατα-λερώνω ρ.

κατα-μαγεύω ρ.
κατά-μαυρός, -η, -ο

κατα-μαυρίζω ρ.
κατα-ντρέπτομαι ρ.

κατα-ντροπιζώ ρ.
κατά-ξανθος, -η, -ο

κατά-ξερως, -η, -ο
κατά-ζοδεύω ρ.

είναι χρήσιμα) (δ) **καταναλωτική πίστη** η πίστωση που παρέχεται από κατάσταση, τράπεζα κ.λπ. για την αγορά καταναλωτικών αγαθών (είτε με τη μορφή δανείου από τα καταστήματα είτε με τη μορφή δανείου από τις τράπεζες) (ε) **καταναλωτικό δάνειο** δάνειο τράπεζας προς καταναλωτή για τη χρηματοδότηση των υποχρεώσεων καταβολής τιμήματος πραγμάτων ή υπηρεσιών. — καταναλωτικ-ά | -ός επίρρ.

[ETYM. μτρν. < αρχ. καταναλώσκω (βλ. κ. καταναλώνω). Οι σύγχρονες φρ. και σημ. αποδίδουν ξέν. όρους, λ.χ. καταναλωτικ-ή κοινωνία | πίστη (< αγγλ. consumer society | credit), **καταναλωτικά αγαθά** (< αγγλ. consumer goods), **καταναλωτική οικονομία** (< αγγλ. consumption economy) κ.ά.]

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. consumerism]. **κατά ναυμαχό** ρ. μετβ. [αρχ.] {καταναυμαχέω... καταναμάχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) επιτυγχάνω ολοκληρωτική νίκη σε ναυμαχία. — καταναμάχηση (η) [1852]. **κατανεμηθήκα** ρ. → κατανέμω **κατανεμημένος**, -η, -ο r* κατανέμω

κατανεμητής (ο) **1.** αυτός που κατανέμει (π.χ. τηλεοπτικό σήμα σε διάφορους τηλεοπτικούς δέκτες) ΣΥΝ. διαμοιραστής **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η συσκευή που συνδέει τις γραμμές συνδρομητών με τους αντίστοιχους αριθμούς τηλεφωνικού κέντρου: **ηλεκτρονικός | τηλεγραφικός** ~ || **ενδιάμεσος** (λ.χ. μεταξύ των βαθμίδων επικοινωνίας ενός τηλεφωνικού κέντρου) | κύριος ~.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. répartiteur]. **κατανέμω** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατένεμα, κατανεμή-θηκα, -μένος} **1.** υποδιαιρώ, χωρίζω σε μέρη: η πληρομή του χρόνου **κατανεμήθηκε** σε δύο δόσεις || **κατένεμα** τη λεία σε ίσα μερίδια ΣΥΝ. διαιρώ, χωρίζω, επιμερίζω, καταμερίζω ΑΝΤ. συγκεντρώνω, συνενώνω, μαζεύω **2.** μοιράζω (κάτι) σε πολλούς, διανέμω: **κατένεμα** αρμοδιότητες στα μέλη του **προσωπικού** ΣΥΝ. διαμοιράζω, νέμω. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μοιράζω**. **κατανεύω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατένευα} συγκατατίθεμαι με νεύμα: **κατένευσε** στο σόγλιο του **συναδέλφου** του ΣΥΝ. συνανώ, εγκρίνω, αποδέχομαι, παραδέχομαι, επιδοκιμάζω ΑΝΤ. επικρίνω, αποδοκιμάζω, απορρίπτω. — **κατένευση** (η) [μτρν.] **Κατανή** (η) πόλη της Α. Σικελίας, αρχαία ελληνική αποικία. [ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, αβεβ. ετύμου, ίσως < φων. φαση «μική» (λόγω συγκρίσεως με τις Συρακούσες). Όμοια προέλευση έχει η ιταλ. ονομασία Catania]. **κατανικό** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατανικός... | κατανίκ-ησα, -ώμαι, -όσασ... κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** νικό με συντριπτικό, ξεκάθαρο τρόπο· **επιτυγχάνω** ολοκληρωτική, καταφανή νίκη: **κατανίκησε** τους **αντιπάλους** του σε όλα τα **μέτωπα** ΣΥΝ. κατατροπώνω, νικό κατά κράτος, κατασυντρίβω **2.** (μτρ.) **καταφέρνω** να ξεπεράσω οριστικά (πρόβλημα, δυσκολία κ.λπ.): **δεν μπορούσε** να **κατανίκησει** το **πάθος** του για το ποτό || **κατανίκησε** την **επιθυμία** του να τη **δει** ξανά ΣΥΝ. ξεπερνάω. — **κατανίκηση** (η) [1878]. **κατανόηση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πλήρης, σαφής και σε βάθος αντίληψη που παρέχει τη δυνατότητα ασφαλούς γνώσης, διάκρισης και συσχετισμού δεδομένων το να κατανοεί κανείς: τα **πολλά παραδείγματα διευκόλυναν** την ~ **τού μαθηματος** || η **διαπίπτουσα δυσχέρεια** την ~ **τού θέματος** || **πλήρης | εις βάθος | σαφής** ~ **2.** η συνείδηση της θέσης κάποιου, μιας κατάστασης: η προσέγγιση με διάθεση επικρίσεως, από τον **χρειάζεται** ένας ~ **και όχι κριτική** || **είναι άνθρωπος με ~** || **χαμόγελο | κίνηση | χειρονομία** **κατανόησης** ΣΥΝ. ευμένεια, συμπόνια, συμπάθεια.

κατανοήτος, -η, -ό **1.** αυτός που μπορεί να κατανοηθεί, να γίνει αντιληπτός: το **ζήτημα** **δεν έγινε** **απόλυτα** ~ **στις διαστάσεις** του || ~ **διατύπωση | θέση | άποψη | κούβεντα** || **θα** το **εξηγήσει, μέχρι να γίνει** ~ || **οι προθέσεις** του **έγιναν** ~ ΣΥΝ. ευληπτός, σαφής, αντιληπτός, καταληπτός, ευνόητος ΑΝΤ. ακατανόητος, ακατάληπτος, αδιανόητος **2.** αυτός για τον οποίο μπορεί να υπάρξει κατανόηση, ο οποίος δικαιολογείται, εξηγείται με βάση συγκεκριμένα δεδομένα: **είναι κατανοητή η αντίδραση** του || **είναι κατανοητοί οι δισταγμοί** και οι **αμφιβολίες** του, **αλλά κάποτε πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλία** ΣΥΝ. εξηγήσιμος, δικαιολογήσιμος, δεκτός ΑΝΤ. απαράδεκτος. **κατανομή** (η) **1.** το μοίρασμα, ο καταμερισμός επιμέρους τιμημάτων συνόλου: ~ **κερδών** | **πλούτου** | **εργασίας** | **αρμοδιοτήτων** | **πόρων** | **εθνικού προϊόντος** | **εθνικού εισοδήματος** || **δικαίη | άνιση** ~ **κερδών** ΣΥΝ. μοιρασιά, διανομή **2.** (σε εκλογικά συστήματα ανισομενούς αναλογικής) (α) ο καθορισμός των εδρών που λαμβάνει κάθε κόμμα ή παράταξη με βάση την αντιστοιχία ψήφων και εδρών που ορίζει ο ισχύον νόμος: **πρώτη** ~ (β) **δεύτερη κατανομή** για τις έδρες που έχουν μείνει αδιάθετες από την πρώτη κατανομή (γ) **τρίτη κατανομή** για τη διάθεση των εδρών, οι οποίες δεν έχουν κατανεμηθεί ακόμη στα κόμματα που μείζαν στη δεύτερη κατανομή. [ETYM. {αρχ.} {κατανοείζ... | κατανό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** αντιλαμβάνομαι σε βάθος, καταλαβαίνω **ξεκάθαρα**: **έχει κατανοήσει** το **μάθημα** | το **κείμενο** | την **άσκηση** | τη **θεωρία** || **μένει να κατανοήσουν** **όλοι** τη **διαφορά** σε αυτό το **λεπτό σημείο** ΣΥΝ. καταλαβαίνω, αντιλαμβάνομαι, εννοώ **2.** δείχνω κατανόηση, αντιμεταποίω με επείκεια και συμπάθεια: **όλοι κατανοούν** το **πρόβλημα** του και **είναι διακριτικοί** || ~ **τον ερμητικό** του **εθνουσιασμού, αλλά εδώ χρειάζεται λογική** ΣΥΝ. συμπόνια, συναισθητότητα, νιώθω.

κατάνημα (το) [μτρν.] {κατανήματος | χωρ. πληθ.} η κακή κατάσταση στην οποία οδηγείται (κάποιος/κάτι), η μειωτική κατάληξη, ο ξεπεσμός: το ~ της **οικονομίας** ΣΥΝ. εξευτελισμός, ρεζίλι. Επίσης κατάνια (η).

κατάνης, -ης, **κάταντες** {κατάντ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που έχει κατεύθυνση προς τα κάτω: τα **κατάνη του ποταμού** (τα μέρη του ποταμού που βρίσκονται προς τις εκβολές) ΣΥΝ. κατηφορικός, κατωφερής ΑΝΤ. ανάντης, ανηφορικός. [ETYM. αρχ., βλ. λ. **κατανάτ**]. **κατάντια** (η) → κατάνημα

καταντικρύ [αρχ.] κ. **κατάντικρυ** επίρρ.· ακριβώς απέναντι, κατευθείαν αντικριστά: **ήρθε και στάθηκε ~ μου** || **το εκκλησάκι βρίσκεται ~ στο σπίτι** μας ΣΥΝ. αντίκρυ | αντικρύ, απέναντι, αντικριστά.

καταντία επίρρ. (λαϊκ.) ολοσδιόλου, πέρα από κάθε αμφισβήτηση, παντελώς: **είναι ~ ηλίθιος** -ότι και να του πεις, **δεν καταλαβαίνει!** || (εμφατ.) **ντιπ** ~ ΣΥΝ. εντελώς. [ETYM. < κατά- + ντιπ].

καταντό ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καταντάς... | κατάντησα κ. (λόγ.) κατή-νησα} ♦ (αμετβ.) **1.** καταλήγω σε ανεπιθύμητη κατάσταση: με τόσες **αργίες** θα **καταντίσωμε** **τεμπέληδες** || **πώς κατάντησε να πάρει** **έικοσι** **κιά** σε **έξι** **μήνες!** **2.** (ειδικότ.) οδηγούμαι σε σημείο εξευτελιστικό για την αξιοπρέπεια μου, σε ξεπεσμό (ηθικό, οικονομικό, κοινωνικό κ.λπ.): **κατάντησε να ζήτανε** **στος δρόμους** για να **ζήσει** || **κατάντησε να παραιτείται** την **ψήφο** του για **έναν διορισμό!** || **κατάντησε** **πρεζάκιας** ΣΥΝ. ξεπέφτω, παίρνω την κάτω βόλτα **3.** αλλάζω, εξελίσσομαι αποκτώντας αρνητική μορφή, υφίσταμαι μεταλλαγή: να μην **καταντίει** η **ελευθερία** **ασοδσία** || **τόση σκληρότητα** **καταντά** **σαδισμός!** ΣΥΝ. γίνομαι ♦ **4.** (μετβ.) οδηγώ (κάποιον) σε δύσκολη κατάσταση, ειδικότ. σε ξεπεσμό: **κατάντησαν** τη **χώρα** **ξέφραγο** **αμπέλι** || **τρελό** τον **κατάντησε** με τα **καμώματα** της! [ETYM. < μτρν. **κατανάτ** (-άω) «κατάληγο, φθάνω» < αρχ. **κατάνης** «κατωφερής, επικλινή» < **κατα(α)-** + **-άντης** < **αντί** (βλ. λ.). Η αρχική σημ. απαντά στην Κ.Δ. (Πράξ. 18,19: **κατάντησαν** **δέ** **εις** **Εφεσον**)].

κατανυκτικός, -ή, -ό [μτρν.] **1.** αυτός που προκαλεί αίσθημα βαθιάς θρησκευτικής συγκίνησης και ευλάβειας ή προκαλείται από αυτήν: ~ **προσευχή | δέηση** | **εσπερινός** ΣΥΝ. υποβλητικός **2.** (ακολουθία, τροπάριο) το οποίο ζητείται η συγχώρηση από τον Θεό και εκκράζεται η οδύνη για τον ανθρώπινο ξεπεσμό: ~ **εσπερινός**. — **κατανυκτικά** |-ός επίρρ.

κατανύξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} το αίσθημα βαθιάς θρησκευτικής πίστης και ευλάβειας (των πιστών): ~ **ψυχόν** || **οι πιστοί παρακολουθούσαν** με ~ ΣΥΝ. έκσταση, ψυχική ανάταση | **έξαψη** ΑΝΤ. ασυγκίνητος, απάθεια. [ETYM. < μτρν. **κατάνυξις** < **κατανύσσω** «τρυνά με αχημηρό αντικείμενο» (και μεταφορικά «συγκινώ, διεγείρω ευλαβικά αισθήματα») < **κατά-** + **νύσσω** «τρυνά, διαπερνά» (βλ. λ. **νύξη**)].

καταξεριός (ο) {καταξεριάδες} (λαϊκ.) νότιος άνεμος, που συνοδεύεται από υψηλές θερμοκρασίες ΣΥΝ. λίβας.

καταξίωση ρ. μετβ. [αρχ.] {καταξίω-σα, -θηκα, -μένος} **παραδέχομαι** την αξία (προσώπου ή πράγματος), αναγνωρίζω (κυρ. το μεσοπαθ. **καταξιώνομαι**: **καταξιώθηκε** με τους **αγώνες** και την **προσφορά** του || **καταξιωμένος** **πολιτικός** | **δημοσιογράφος** || **καταξιώθηκε** **κοινωνικά** | **ηθικά** | **καλλιτεχνικά**. **καταξίωση** (η) [μτρν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η αναγνώριση των αναγκών, της αξίας (κάποιου): **ύστερα από τόνους κόπους** **ήρθε** και η ~ || **προσωπική | επαγγελματική | κοινωνική | επιστημονική | ηθική | διεθνής** |- || **πολιτικού** | **καλλιτέχνη** στη **συνείδηση** του **λαού** || **επιτυγχάνω** | **κερδίζω** την ~ ΣΥΝ. δικαιοσύνη.

καταπακτή (η) άνοιγμα στο δάπεδο (σπιτιού, κτηρίου ή πλοίου), που κλείνει με πόρτα οριζόντια και οδηγεί σε χώρο κάτω από το πάτωμα, υπόγειο ή αμπάρι. [ETYM. < αρχ. **καταπακτή** (θύρα), θηλ. του επιθ. **καταπακτός** < αρχ. **καταπήγνυμι** «εμπήγω, εμφυντεύω» < **κατά-** + **πήγνυμι** (βλ. λ. **πήζω**)].

καταπάνω κ. **κατεπάνω** επίρρ. [μεσν.] **κατευθείαν πάνω** (σε κάποιον/κάτι, κυρ. με ορμή ή επιθετική διάθεση): **κλότσησε ~ μου** τη **μάλα** || **χόμηζε ~** του, να τον **σκοτώσει** || το **κύμα** **ήρθε ~** μας ΣΥΝ. ενάντια.

καταπάτηση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ήσεως, -ήσεων} **1.** η κατά αυθαίρετο τρόπο κατάληψη και κατοχή εδάφους- κάθε παράνομη οικειοποίηση, σφετερισμός: ~ **δασικών εκτάσεων** || συνεχώς ~ **δημοσίων γαιών** || ~ **ξενής περιουσίας** **2.** η παραβίαση και η καταστράτηγηση: **καταγγέλιες** για ~ **των ανθρωπίνων δικαιωμάτων** || ~ **θεσμών** | **νόμων** | **τού συντάγματος** **3.** η παραβίαση ή η αθέτηση δεσμεύσεως οποιοσδήποτε μορφής και ισχύος: **τον όρον** του **συμβολαίου** || ~ **συμφωνίας** ΣΥΝ. αθέτηση, μη τήρηση, σπάσιμο.

καταπατητής (ο), **καταπατήτρια** (η) {καταπατητριών} πρόσωπο που κάνει καταπάτηση, που καταλαμβάνει και οικειοποιείται συγκεκριμένη έκταση παράνομα και αυθαίρετα: **πρέπει να τιμορούνται** **παραδειγματικά** οι ~ **δασικών εκτάσεων** ΣΥΝ. οικοπεδοφάγος. [ETYM. μτρν., αρχική σημ. «ανιχνευτής, κατάσκοπος» (μεσν. σημ. «κλέφτης»), < αρχ. **καταπατώ**].

καταπατώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταπατείς... | καταπάτ-ησα, -ούμαι, -άται... | -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καταλαμβάνω και οικειοποιούμαι παράνομα εδαφική έκταση: ~ **καμένες περιοχές!** **οικόπεδο!** **ακίνητο** ΣΥΝ. σφετεριστής **2.** παραβιάζω τα νομικούς ή εθμικούς κατοχυρωμένα και αποδεκτά, καταστρατηγώ: ~ **τους νόμους** | **τις ελευθερίες** | **τα ανθρώπινα δικαιώματα** || **καταγγέλλουν** ότι **καταπατούνται** οι **συμβάσεις** || **καταπάτησε** **κάθε** **ήγνος αξιοπρέπειας** ΣΥΝ. παραβιάζω, παραβιάζω **3.** είμαι ασυνεπής, δεν τηρώ (υποχρέωση ή υπόσχεση): **καταπάτησε** τον **όρκο** | την **υπόσχεση** του || **καταπατώ** **μια**

συμφωνία ΣΥΝ. αθετώ ΑΝΤ. τηρώ, κρατώ, σέβομαι.
κατάπαυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} η πλήρης παύση, ο οριστικός τερματισμός: ~ των εχθροπραξιών | του πολέμου | του πυρός ΣΥΝ. λήξη, σταμτημός, τέλος, τελειωμός. — καταπαύω ρ. [αρχ.].
καταπειθώ ρ. μετβ. [μτγν.] {κατέπεισα, καταπεισθήκα} πείθο (κάποιον) εντελώς, τον απαλλάσσω από κάθε αμφιβολία ή αναστολή, εμπνέω απόλυτη πίστη (για κάτι): είχε καταπείσει τους πάντες για την αθωότητα του ΣΥΝ. πείθο. — καταπειστικός, -ή, -ό [1790], καταπειστικά επίρρ.
καταπέλτης (ο) {καταπελτών} 1. (κατά την αρχαιότητα) πολεμική πολιορκητική μηχανή, την οποία αποτελούσε ένας μεγάλος μοχλός στερεωμένος πάνω σε συνήθ. ξύλινη, τροχοφόρο βάση, ώστε όταν έκοβαν τα σχοινιά που έδεναν το άκρο του μοχλού στη βάση, αυτός να εκτινάσσεται με δύναμη, εκτοξεύοντας σε μακρινή απόσταση βέλη, λίθους, φλεγόμενα αντικείμενα κ.λπ. εναντίον εχθρικών στόχων (κυρ. για το γκρέμισμα τειχών ή την πυρπόληση τους) 2. (μτφ.) κωδexti (πρόσωπο, λόγος, κείμενο κ.λπ.) που επιφέρει συντριπτικά αποτελέσματα εις βάρος συγκεκριμένου στόχου, που λειτουργεί καταλυτικά: στην απαντητική του αγόρευση υπήρξε ~ || τα άρθρα του ήταν ~ κατά της διαφθοράς των πολιτικών 3. μεγάλη μεταλλική πόρτα στην πρύμνη ή πλώρη πλοίου που ανοίγει από πάνω κλείνοντας στην πρόβλητη και επιτρέπει την επιβίβαση και την αποβίβαση επιβατών και οχημάτων 4. (στα αεροπλανοφόρα) μηχανισμός που χρησιμοποιείται για την επίταχση της εκτόξευσης, της απογείωσης αεροπλάνου από το κατάστρωμα του πλοίου 5. μεσαιωνικό όργανο βασανισμού. [ΕΤΥΜ. < αρχ. καταπέλτης | καταπέλης < κατά- + πέλης < πάλλω].
καταπέτασμα (το) {καταπετάσματος} -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε χρησιμοποιείται σε έναν χώρο ως κάλυμμα και διαχωριστικό, στερεωμένο έτσι ώστε να πέφτει προς τα κάτω: το παραπέτασμα 2. ΕΚΚΛΗΣ. (ειδικότ.) το παραπέτασμα του ναού, που χωρίζει το Άγιο Βήμα από τον κυρίως ναό-ΦΡ. πρώτο το καταπέτασμα καταναλώνω πολύ φαγητό ΣΥΝ. πρώτο τον περίδρομο | τον αγγέλορα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. καταπετάσμι < «εδιπλώνω, καλύπτω» < κατά- + πέταννμι (βλ. λ. πετώ). Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομητομένους ως απόδ. του εβρ. παροθέη, για να δηλώσει το χώρισμα ανάμεσα στα Άγια και τα Άγια των Αγίων του ναού. Ακόμη, η φρ. τρώει το καταπέτασμα αναφερόταν αρχικώς σε κλέφτες που δεν δίσταζαν να επεκτείνονταν τις βλάνες τους ακόμη και σε ιερά πράγματα].
καταπέφτω ρ. -> καταπίπτω
καταπιάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [μεσν.] {καταπίστηκα} (+με) ασχολούμαι εντατικά και συστηματικά με (κάτι): καταπίστηκα με το εμπόριο και πρόκοψε || καιρός είναι πια να καταπιάνει κι αυτός με τις σπουδές στο στα σοβρά || καταπιάνεται με πολλά συγχρόνως και διασπαστά! ΣΥΝ. ενασχολούμαι, καταγινομαι, μπλέκο. ΣΧΟΛΙΟ αποθετικός.
καταπιέζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καταπιέσα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} περιορίζω πιεστικά: εμποδίζω την ελεύθερη, αυθόρμητη έκφραση, ασκόντας σωματικό ή ψυχολογικό εξαναγκασμό: έχει καταπιεστεί τόσο πολύ από τον πατέρα του, που ακόμα και σήμερα δεν τολμά να του αντιμιλήσει || δεν άντεχε άλλο να καταπιέζει τα αισθήματα του || - επιθυμίες || καταπιέζει τον λαό του | τους φτωχούς | τις μειονότητες | τους εργαζομένους ΣΥΝ. καταδυναστεύω, τυραννώ.
καταπίση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. ο περιορισμός της ελευθερίας (κάποιου), ο σωματικός ή ψυχολογικός εξαναγκασμός του: ασκεί μεγάλη ~ στα παιδιά της | στους υπαλλήλους του | στους πολίτες της χώρας || η συνεχής ~ των επιθυμιών δημιουργεί απωθημένα ΣΥΝ. καταδυναστεύω 2. (συνεκδ.) κάθε πράξη ή κατάσταση που καταπιέζει (κάποιον): αυτός ο διαρκής έλεγχος, που πάει, με πουν και τι ώρα θα γυρίσει, είναι μεγάλη ~. — καταπιεστής (ο) [1859], καταπιεστρία (η).
καταπιεστικός, -ή, -ό [1856] 1. αυτός που ασκεί καταπίση, που καταπιέζει: ~ νόμος | καθεστώς || ~ τρόπος διακυβέρνησης || - συμπεριφορά || ο — προσαρτητισμός || ~ φορολογία | απαγόρευση || - αγωγή | αγάπη ΣΥΝ. δεσμευτικός, περιοριστικός, ασφυκτικός ΑΝΤ. φιλελεύθερος, ελαστικός 2. (για πρόσ.) αυτός που ενεργεί καταδυναστευτικά, ως καταπιεστής: θα έπρεπε ν' αφήνει τα παιδιά και λίγο ελεύθερα, να μην είναι τόσο καταπιεστικός! ΣΥΝ. καταδυναστευτικός, τυραννικός. — καταπιεστικ-ά | -ώς [1891] επίρρ.
καταπίνο ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {κατάπια, καταπιωμένος} ♦ 1. (α-μετβ.) καταβιάζω (ποτό ή τροφή) από το στόμα και μέσω του φάρυγγα στο στομάχι: τον πονούσε ο λαιμός του και δεν μπορούσε να καταπίει ♦ (μετβ.) 2. καταβιάζω (κάτι) στο στομάχι από το στόμα και τον φάρυγγα: καταπίνο το γάλα | το φάρμακο | τα χάπια | τη μουσική μου 3. (μτφ.) κάνω κάτι να χυθεί στο εσωτερικό μου: τους κατάπιαν τ'άρια κύματα ΣΥΝ. ρουφώ-ΦΡ. (α) ανοίξει η γη και τον κατάπια βλ. λ. ανοίγω (β) ν' ανοίξει η γη και να με καταπίει βλ. λ. ανοίγω 4. (μτφ.-κακός.) αποδέχομαι αφέλως, χωρίς ερωτηματικά ή υποψίες: τους πλάσαρε την ιστορία με λίγο μελοδραματισμό και αυτοί τα κατάπιαν όλα || το κατόπι το νύμφα 5. (μτφ.) αποδέχομαι παθητικά, χωρίς αντίρρηση, ανέχομαι χωρίς διαμαρτυρία, χωρίς να προβάλλω αντίσταση: δεν μπορώ να καταπίω τέτοια προσβολή || όλα τα κατάπιανε κι έκανε υπομονή ΣΥΝ. υπομένω ΦΡ. καταπίνο τη γλώσσα μου (i) αποδέχομαι παθητικά κάτι, δεν τολμώ να εκφράσω την αντίρρηση μου: μόλις της έβαλε τις φωνές, κατάπια τη γλώσσα της και δεν ξαναμίλησε ΣΥΝ. αποστομίζομαι, το βουλλώνω, δεν λέω λέξη (ii) σταματώ να μιλώ, μένω σιωπηλός: έχει καταπίει τη γλώσσα του, από το πρωί δεν έχει πει λέξη 6. (μτφ.) καταπιέω (κάτι), δεν επιτρέπω την εκδήλωσή του (συγκρατώντας τον εαυτό μου): ένιωσα να φουντώνει, αλλά κατάπια τον θυμό του και συνέχισε! || ~ τα δάκρυα | τους λυγμούς μου.

κατάπια (το) (λαϊκ.) {καταπίω-ατος | -ατα, -άτων} η κατάποση. [ΕΤΥΜ. < καταπίω, υποτ. αορ. του ρ. καταπίω].
καταπίνας (ο) ο φάρυγγας (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. καταπίων, μτγ. αορ. β' (κατέπιον) του ρ. καταπίω].
καταπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέπεσα} (λόγ.) 1. παύω να ισχύω: η κατηγορία καταπίπτει υπό το βάρος των αθωωτικών αποδείξεων ΣΥΝ. γκρεμίζομαι, τσακίζομαι, καταρρέω, κατακρημνίζομαι, πέφτω 2. (κυρ. στον αορ.) πέφτω εντελώς (συνήθ. από μεγάλο ύψος): οι τσίχοι είχαν καταπέσει || ένα μεταγωγικό αεροσκάφος κατέπεσε στην Αττική 3. (για καιρικά φαινόμενα) κοπάω, καταπαύω, γίνομαι πιο ασθενής, χαμηλότερης έντασης: οι βορειοί άνεμοι θα καταπέσουν συντόμως ΣΥΝ. κατάλαγιάω, γαληνεύω ΑΝΤ. αγριεύω, φουντώνω, ανταρτιάω 4. (μτφ.) χάνω την ενεργητικότητα μου, τις δυνάμεις μου, εξαντλούμαι: ύστερα από το ατύχημα είχε καταπέσει εντελώς || κατέπεσε ψυχολογικά | βιολογικά | από τα χρόνια | απ' την αρρώστια ΣΥΝ. εξασθενώ, καταβάλλομαι, παρακιάω, εξαντλούμαι ΑΝΤ. δυναμώνω. Επίσης (καθημ.) καταπέφτω [μεσν.].
καταπίστευμα (το) {καταπιστεύω-ατος} -ατα, -άτων} ΝΟΜ. θεσμός ο οποίος παρέχει στον διαθέτη την ευχέρεια να καθορίσει από-τερο κληρονόμο στον οποίον και περιέρχεται η κληρονομία εφόσον, συνήθως, πεθάνει ο αρχικός κληρονόμος: κληρονομικό | καθολικό - (αυτό που προβλέπει και επιβάλλει παράδοση τμήματος ή του συνόλου κληρονομίας σε άλλο πρόσωπο) || προφορικό ~ (αυτό που μαρτυρείται μόνο προφορικά) || μυστικό - (αυτό που ορίζεται σε συμπληρωματικό έγγραφο του κληροδότη και όχι στη διαθήκη του). — καταπιστευματικός, -ή, -ό [1887]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του νεολατ. fideicommissum].
καταπιστευματοδόχος (ο) [1871] ΝΟΜ. ο δέκτης του καταπιστεύματος.
[ΕΤΥΜ. < καταπίστευμα + -δόχος < δέχομαι, απόδ. του λατ. fiduciarius].
καταπίστευση (η) [1840] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΝΟΜ. σύμβαση μεταβίβασης δικαιώματος με την οποία ωστόσο δεν αποσκοπείται η επαύξηση της περιουσίας του προσώπου που αποκτά το δικαίωμα (δηλ. του καταπιστευματοδόχου), αλλά είτε η εξασφάλιση απαίτησης την οποία αυτός έχει κατά του μεταβιβάζοντος το δικαίωμα είτε η απλή διαχείριση του δικαιώματος: αλλιώς καταπιστευτική δικαιοπραξία.
καταπίστομα επίρρ. (λαϊκ.) έχοντας ή φέρνοντας το στόμα προς τη γη, σκύβοντας ή πέφτοντας εντελώς μπρούντας: προσκύνησε ~ ΑΝΤ. ύπια, ανάσκαλα.
καταπλακώω ρ. μετβ. [μεσν.] {καταπλάκω-σα, -θηκα, -μένος} πλάκωω εντελώς: τόνοι χιονιστο καταπλάκωσαν τους ορειβάτες.
κατάπλωμα (το) {καταπλάσμι-ατος} -ατα, -άτων} πολτώδης λάσπη που παρασκευάζεται από φαρμακευτικά διαλύματα με βάση τον λινάρσπορο και χρησιμοποιείται ως επίθεμα για την καταπολέμηση του πόνου ή των φλεγμονών ΣΥΝ. εμπλάστρο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < καταπλάσσω < κατά- + πλάσσω (βλ. λ.).]
κατάπλατα επίρρ.· κατευθύνω στην πλάτη, ακριβώς στο μέσο της πλάτης: τον χτύπησε ~ μ' ένα μαχαίρι.
καταπλεύω (να/θα) ρ. - καταπλέω
καταπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέπλευσα} (για πλοίο) κατευθύνομαι ή φθάνω στον προορισμό μου, πλένω μεσό θαλάσσης ή ποταμού: τα πλοία του αρχικού στόλου αναμένεται να καταπλεύσουν αύριο στο λιμάνι μας || ο «Ποσειδών» κατέπλευσε με καθυστέρηση δύο ωρών ΣΥΝ. εισπλέω ΑΝΤ. αποπλέω, εκπλέω. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω.
καταπληκτικός, -ή, -ό [μτγν.] (σε χαρακτηρισμούς προσώπων, πραγμάτων, γεγονότων, καταστάσεων) αυτός που προκαλεί κατάπληξη λόγω εξαιρετικής σπουδαιότητας ή ποιότητας: ~ περίπτωση άνθρωπου | ταλέντο | χαρακτήρας | ομοιότητα | κατόρθωμα | παράσταση | ερμηνεία | ομορφιά | χιούμορ | μέρα | ταινία ΣΥΝ. εκπληκτικός, απίστευτος, αφάνταστος, φοβερός, μοναδικός, φανταστικός. — καταπληκτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.
κατάπληκτος, -η, -ο αυτός που ασθάνεται μεγάλη έκπληξη, που μένει εμβρόντητος μπροστά σε απροσδόκητες εξελίξεις, θαυμαστά πράγματα, καταστάσεις και συμβάντα: η κοινή γνώμη παρακολουθεί ~ τον νέο πόλεμο δηλώσεων || μένω - από την τροπή που πήραν τα πράγματα || ~ από το θέμα ΣΥΝ. έκθαμβος, άναυδος, εκστατικός, άφωνος, εκπληκτικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμβρόντητος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. καταπλήσσω | -πτω].
κατάπληξη (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η μεγάλη έκπληξη, το αίσθημα βαθιάς αναστάτωσης, απρίας και θαυμασμού (κάποτε μαζί με κάποιον φόβο) από απροβλεπτά πράγματα, γεγονότα ή εξελίξεις: η ~ του ακροατηρίου ήταν μεγάλη, όταν ο ομιλητής ξέσπασε σε ύβρεις ΣΥΝ. έκπληξη, εσθίασμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκπλήσσω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κατάπληξ < καταπλήσσω].
κατάπληξη (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το σοκ, η ξαφνική και βίαιη διαταραχή της νευρικής ισορροπίας, που οφείλεται σε συγκινησιακά, συναισθηματικά αίτια και εντοπίζεται στην απόφαση του μυϊκού τόνου και των αντανακλαστικών κινήσεων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cataplexie].
καταπλήσσω κ. κατάπληττω ρ. μετβ. {κατέπληξα, (λόγ.) -επλάγη, -ης, -η...} προκαλώ κατάπληξη σε κάποιον, δημιουργώ έντονη έκπληξη· κάνω μεγάλη εντύπωση: τα νέα του σχέδια κατέπληξαν τους ειδικούς με τη φαντασία και την πρωτοτυπία τους || μας κατέπληξε το πείσμα και η αποφασιστικότητα του || με έχει καταπληξει η αδιαφορία του! ΣΥΝ. εκπλήσσω, εντυπωσιάζω, θαμπώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκπλήσσω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < κατά- + πλήσσω | -πτω (βλ. λ.).]
κατάπλους (ο) {κατάπλω-ου, -ου(v) | -οι, -ων, -ους} (επίς.) 1. η άριξη

απαντά στην Κ.Δ. (λ.χ. Ρομ. 3,31: νόμον οὐν καταργούμεν διά τῆς πί-στεως[.]. **καταρίεμαι** ρ. μετβ. αποθ. (καταρά-στηκα, -μένος) απευθύνω κατάρα σε (κάποιον), του εύχουμαι να υποστεί κάτι κακό (ο ίδιος ή αγαπημένα του πρόσωπα): *καταρίεται την ώρα και τη στιγμή που τον παντρεύτηκε* || τον *καταράστηκε η ίδια του η μάνα* || - *τους εχθρούς* | τα ξένα ΣΥΝ. αναθεματίζω. Επίσης (λόγ.) **καταρώμαι** [αρχ.] {-άσαι...}. [ΕΤΥΜ μεσν., μεταπλ. τ. του αρχ. *καταρώμαι* (-άω-) (κατά τα ρ. μέσης φωνής σε -ιέμαι) < *κατ(α)- + ἄρωμαι* < *ἀρά* «ανάθεμα, συμφορά» (αρχική σημ. «προσευχή, επίκληση») < **arFa*, αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με αρμ. *urapan* «αρνούμαι», λατ. οιο «ικετεύω, αιτούμαι», καθώς και με το ρ. αρνούμαι (βλ.λ.).] **καταριθμώ** ρ. μετβ. [αρχ.] {καταριθμείω...} | **καταριθμ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος** αριθμώ με προσοχή, καταγράφοντας τα δεδομένα σε κατάλογο, απαριθμώ ένα προς ένα: *καταριθμήθηκαν τουλάχιστον είκοσι κομμάτια της συλλογής με ανάγλυφες παραστάσεις ΣΥΝ. καταμετρώ, καταγράφο*. — **καταριθμηση** (η) [μτγν.]. **καταρώμαι** ρ. → **καταρίεμαι** **καταράκτης** κ. **καταράχτης** (ο) {καταρακτών} 1.η κατακόρυφη πτώση από ύψος των νερών ποταμού ή χειμάρρου, η οποία προκαλείται από τη διακοπή της κοίτης του λόγω της ανώμαλης διαμόρφωσης του εδάφους με μεγάλες υψομετρικές διαφορές: *καταράκτες του Νιαγάρα* | τῆς *Ἑδέσας* || ~ *με κρυστάλλινα νερά* || *κλιμακωτός* ~ ΦΡ. *ανοίγουν οι καταράκτες του ουρανού* (οι *καταράκται του ουρανού ἠνεώγησαν*, Π.Δ. Γένεσις 7,11) για περιπτώσεις ραγδαίας βροχόπτωσης, κατακλυσμιαίας βροχής: *ἀνοίξαν πάλι χθες οι καταράκτες του ουρανού, με αποτέλεσμα να πλημμυρίσει το κέντρο της Αθήνας* ΣΥΝ. ρήγην *καρκελόποδα* 2. (μτφ.) η ασταμάτητη και ασυγκρίτη ροή: ~ *ύβρεον* | *φλαριάς* | *πληροφοριών* | *στοιχείων* | *γνώσεων* ΣΥΝ. *χειμάρρος*, *θέελλα* · 3. ΙΑΤΡ. νόσος των ματιών, που χαρακτηρίζεται από τη δόλωση της φακῆς του οφθαλμού, με αποτέλεσμα τη μείωση ή και την απώλεια τῆς ὄρασης: *εγχείρηση* | *επέμβαση καταράκται*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *καταράσσω* «εφορώ βία» < *κατ(α)- + ῥάσσω*, αβεβ. ετύμου. Ἦδη στη Μτγν. Ἑλλην. παρατηρείται σύγχυση μεταξύ των συνωνύμων *ῥάσσω* «οριώ, κλονίζω» και *ἄρᾶσσω* «χτυπώ, συντρίβω» (εξού και η διττογραφία *κατα-ρράκτης* και *κατ-αράκτης*), των οποίων η ετυμολογική σχέση δεν μπορεί να αποδειχθεί. Σε ό, τι αφορά το ρ. *ῥάσσω*, ἴσως ανάγεται σε τ. **Prax-ω* < I.E. **wnǵh₂- χτυπώ*), πθ. ρος. *gaziti*, *tsxh*, *rǵz* «χτύπημα», σύνδεση που οδηγεί σε υπόθεση ετυμολογικής συγγένειας και με το ρ. ρήγνυμι (βλ. λ. *ρήγμα*). Η Ιατρ. σημ. οφείλεται στο γαλλ. αντιδ. *cataracte*]. **καταρρακτώδης**, -ης, -ες [1884] {καταρρακτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με καταράκτη: ~ *βροχή* (πολύ δυνατή, ορμητική). — **καταρρακτώδως** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **καταρρακώω** ρ. μετβ. {καταρρακώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω κάτι κουρέλια, κατακομματιάζω: *πανιά καταρρακωμένα από τον άνεμο* ΣΥΝ. *κουρελιάω*, *κατάεσχίζω*, *διαλύω* 2. (μτφ.) *προκαλώ ισχυρό πλήγμα, οδηγώ σε διάλυση ή ευτελισμό: οι συνεχείς αποτυχίες τους έχουν καταρρακώσει το ήθικό* || *καταρρακωμένες ελπίδες* || *καταρρακώθηκε η τιμή και η υπόληψη του ΣΥΝ. εξευτελίζω, ταπεινώνω, (κα-θημ.) στρατατάρομαι* ΑΝΤ. ενισχύω, μεγαλώνω, αναδεικνύω. [ΕΤΥΜ; < αρχ. *καταρρακώ* (-άω) < *κατά-* + *-ρακώ* < *ῥακός* (βλ.λ.).] **καταρρακώση** (η) [1886] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.) (λόγ.-μτφ.) το κουρέλιασμα: η ~ του ηθικού των στρατιωτών ύστερα από τις πρώτες ήττες || ~ του κύρους | τῆς *ἀξιοπρέπειας* | τῆς *δημόσιας εικόνας κάποιου* ΣΥΝ. *ταπεινώση, εξευτελισμός, κατάρρευση* (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η πλήρης πτώση, η απώλεια κάθε στήριξης και συνεπώς το γκρέμισμα (κατασκευής, οικοδομήματος): η ~ του *τείχους* | του *σπιτιού* | του *φράγματος* ΣΥΝ. *γκρέμισμα, σφάρισμα, κατάρρευση* ΑΝΤ. *ανέγερση* 2. (μτφ.) η απώλεια εσωτερικής (ψυχικής, πνευματικής) ισορροπίας, η ψυχική εξάντληση: *βρίσκεται στα πρόθυρα τῆς ~* || *νευρική ~ από υπερκόπωση* ΣΥΝ. *εξασθένιση* 3. (μτφ.) η απώλεια τῆς εσωτερικής δομῆς στήριξέως, τῆς συνοχής ή τῆς ισχύος: η *παρακμή* και η *διάλυση* που ἐπέρχεται σε οποιοδήποτε σύστημα: η ~ τῆς *Οθωμανικῆς Αυτοκρατορίας* | του *υπαρκτού σοσιαλισμοῦ* | τῆς *οικονομίας* | του *καθεστώτος* | *μας επιχειρήσης* | *ελπίδων* | *σχεδίων* ΣΥΝ. *αποσύνθεση, πτώση, καταρῶω* ρ. αμετβ. {κατέρρευσα} (λόγ.) 1. (για κτήρια, κατασκευές κ.λπ.) γκρεμίζομαι: *εξαιτίας τού σεισμοῦ κατέρρευσαν πολλά σπίτια* ΣΥΝ. *διαλύομαι, σοφιάζομαι*, (λόγ.) *καταπίπτω* 2. (μτφ.) *εξαντλούμαι* φυσικά και ψυχικά, *γὰ* ὡ *τις* *δυνάμεις* μου: *μετά από τόση προσπάθεια είναι έτοιμος να κατέρυσει* || *δεν άντεξε την θέα του νεκροῦ γιου της και κατέρρευσε* 3. *αποδυναμώνομαι* πλήρως, *χάνω* την *ισχύ* και τη *συναχῆ* μου: η *παλιά διοικητική δομή έχει κατέρυσει* || η *εταιρεία καταρρεί υπό το βάρος των χρεών* || *στον αιώνα μας κατέρρευσαν πολλές ιδεολογίες και πολιτικά συστήματα* ΣΥΝ. *διαλύομαι, φθείρομαι, καταστρέφομαι*.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ρέω καθοδικά, προς τα κάτω», < *κατά-* + *ῥέω*]. **καταρίπτω** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέρριπτα, καταρίφθηκα (λόγ. *κατερ-ρίφθην*, -ης, -η...), (μτγ. *καταρίφθεις*, -είσα, -έν) (λόγ.) 1. ρίχνω υπάμενο αντικείμενο στο έδαφος (χτυπώντας το με πυρά): *καταρίφθηκαν τρία εχθρικά αεροσκάφη* 2. (μτφ.) αποδεικνύω ότι μια θεωρητική κατασκευή είναι λανθασμένη, την ανατρέπω με λογικά επιχειρήματα: *κατέρριψε όλα τα επιχειρήματα τῆς αντιπαλῆς πλευράς* | τα νέα

δεδομένα καταρίπτουν όλες τις ισχύουσες θεωρίες ΣΥΝ. *ανασκευάζω, ανατρέπω, αντικρούω* ΑΝΤ. *ενισχύω, ισχυροποιώ, τεκμηριώνω, αποδεικνύω* 3. (μτφ.) ξεπερνάω όλο αθλητικών επιδόσεων: ~ *ρεκόρ* ΣΥΝ. *υπερβαίνω*. — **κατάρριψη** (η) [μτγν.], **καταρίπτικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω*.

καταρρομή (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή των βλεννογόνων τῆς αναπνευστικῆς οδού, που προκαλεί έκκριση υδαρούς ή βλεννώδους υγρού ΣΥΝ. *κατάρρους*, [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *καταρρέω*].

καταρροϊκός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την καταρροή: ~ *φλεγμονή* 2. (ως ουσ.) πρόσωπο που παρουσιάζει συμπτώματα καταρροῆς.

κατάρρους (ο) {κατάρρ-ου, -ουν | χωρ. πληθ.) η καταρροή (βλ.λ.): *ρι-νικός* | *βρογχικός* ~. [ΕΤΥΜ **ΨΧ*: < *καταρρέω*].

κατάρρυντος, -ος, -ον (αρχαιοπρ. - για έδαφη, εκτάσεις) αυτός που διαρρέεται από πολλά ρυάκια, ποτάμια κ.λπ., που ποτίζεται από πολλά νερά: ~ *αγρός* | *γη*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *κατά-* + *ρύντος* < *ῥέω*].

κατάρτι (το) {καταρτ-ιού | -ιών} υψηλό και γερό κυλινδρικό κοντάρι ή ανάλογη κατασκευή, που υψώνεται κάθετα στον άξονα πλοίου πάνω στο κατάστραμα και στο οποίο αναρτώνται τα ιστία (πανιά), τα ξάρτια και οι κεραίες ΣΥΝ. *ιστός, άλμπουρο*.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *κατάρτιον*, ουδ. του επίρρ. *κατάρτιος* «αυτός που προσαρμόζεται» (πθ. ως μέρος τῆς περιφρασῆς *κατάρτιος ιστός*) < *κατ(α)- + ἄρτιος* (βλ.λ.).]

καταρτίζω ρ. μετβ. {κατάρτισα (-α (λόγ. *κατήρτισα*), -μένος (λόγ. *κατηρτισμένος*)} 1. συντάσσω, οργανώνω: - τους *εκλογικούς καταλόγους* | τη *λίστα των υποψηφίων/ σχέδιο δράσης/ τα δρομολόγια/ σύνταγμα/ οικονομική έκθεση* | *νομοσχέδιο* 2. *παρέχω* χρήσιμες γνώσεις σε έναν τομέα, *εκπαιδεύω*: *ανέλαβε να κατάρτισει τους εργαζομένους σε θέματα νέας τεχνολογίας* 3. (καταρτ.) συγκροτώ: *κατάρτισαν ειδική επιτροπή για τη μελέτη του προβλήματος* 4. (η μτγ. *καταρτισμένος*, -η, -ο κ. *κατηρτισμένος*) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *κατ(α)- + ἄρτιζω* «προσαρμόζω, τακτοποιώ» < ἄρτι (βλ.λ.): πθ. Κ.Δ. Μάρκ. 1, 19: *καταρτίζοντας τα δίκτυα*. Η σημ. «εφοροδιάζω» ἤδη αρχ.].

κατάρτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η συγκρότηση, η σύνταξη ολοκληρωμένου συνόλου: ~ *καταλόγων* | *νομοσχεδίων* | *επιτροπής* | *λόχου* | *ερευνητικῆς ομάδας* || - *προγράμματος* ΣΥΝ. *καταρτισμός, εκπόνηση* 2. η *εκπαίδευση* σε ορισμένο τομέα, η *κάλυψη* των μαθησιακών αναγκών (του): ~ *στελεχών* | *εργαζομένων* || *μονάδα* | *κέντρο κατάρτισης* 3. (συνεκκ.) το σύνολο των γνώσεων που έχει αποκομίσει κάποιος σε συγκεκριμένο τομέα, *οι βασικές σπουδές* σε επιστήμη ή ορισμένο πεδίο γνώσεως για επαγγελματικούς σκοπούς: *έχει γερή* || *στα μαθηματικά* || *τα στελέχη μας φημιζονται για την άρτια επιστημονική τους ~ και το υψηλό τους ήθος*.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *κατάρτις* < αρχ. *καταρτίζω* (βλ.λ.) Στην Κ.Δ. συναντούμε τη σημ. «προκοπή, πρόοδος, αρτίωση» {Β' Κορινθ. 13,9: *τούτο και εἰχόμεθα, την υμῶν κατάρτισιν*}].

κατάρτιση - **επιμόρφωση** - **μετεκπαίδευση**. Και οι τρεις λέξεις αναφέρονται σε σπουδές. Κατάρτιση ειδικότερα σημαίνει τις βασικές προπτυχιακές σπουδές που πραγματοποιεί κανείς σε επιστήμη ή σε ορισμένο πεδίο γνώσεως για επαγγελματικούς σκοπούς: *Η κατάρτιση που παρέχουν ορισμένα Πανεπιστήμια στους αποφοίτους τους είναι ελλιπής* - *Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης (I.E.K.)*. **Επιμόρφωση** είναι κάθε μορφή ενημέρωσης που γίνεται άπαξ ή περιοδικά με παρακολούθηση μαθημάτων, σεμιναρίων κ.τ.ό. για ποικίλο χρονικό διάστημα. Η **επιμόρφωση** προϋποθέτει το στάδιο τῆς **κατάρτισης**: *Όλοι οι επιστήμονες χρειάζονται επιμόρφωση κάθε 5 χρόνια*. **Μετεκπαίδευση** είναι οι οργανωμένες μεταπτυχιακές σπουδές που πραγματοποιούνται μετά την κατάρτιση (προπτυχιακές σπουδές): *Η μετεκπαίδευση των δασκάλων γινόταν παλαιότερα στο Διδασκαλείο του Πανεπιστημίου Αθηνών*.

καταρτισμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **κατηρτισμένος** [αρχ.] 1. αυτός που έχει καταρτιστεί σε κάτι: ~ στην *επιστήμη του* 2. (γενικότε.) αυτός που έχει πολλές γνώσεις, μορφωμένος: *άνθρωπος ~, με υψηλό επίπεδο γνώσεων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

καταρτισμός (ο) [μτγν.] 1. η συγκρότηση συνόλου, η οργάνωση σε ενότητα: - *σχεδίων δράσεως* | *επιτροπῆς* | *λόχου* | *προγραμμάτων* ΣΥΝ. *κατάρτιση, συγκρότηση, εκπόνηση* 2. η απόκτηση μόρφωσης, ο εμπλουτισμός γνώσεων ΣΥΝ. *εκπαίδευση, επιμόρφωση*.

κατ' αρχάς επίρρ. → *αρχή*

κατ' αρχήν επίρρ. → *αρχή*

κατάσαρκα επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) ακριβώς πάνω στη σάρκα: του *ἔδωσε ένα φυλαχτό, που το φορούσε ~* || *φορούσε ένα μπλουζάκι ~*. **κατασαρκίο** (το) {κατασαρκί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το λινό λευκό κάλυμμα, που τοποθετείται απευθείας πάνω στην Αγία Τράπεζα μετά τον καθαγιασμό τῆς και το οποίο συμβολίζει το νεκρικό σεντόνι του Χριστού.

κατάσβεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. το σβήσιμο πυρκαγιάς, φωτιάς: *στην προσπάθεια κατάσβεσεως ἔλαβαν μέρος και μονάδες του στρατοῦ και πυροσβεστικά αεροπλάνα* ΣΥΝ. *πυρόσβεση* ΑΝΤ. *ανάσπυρωση, άναμμα* 2. (μτφ.) η αποτροπή οποιασδή-

κατά- επιπαιτικό
κατα-πικραίνω ρ.
κατά-πικρός, -η, -ο

κατα-πράσινος, -η, -ο
κατα-σκοκίζω ρ.

κατα-σκότεινος, -η, -ο
κατα-σπατάληση (η)

κατα-σπαταλώ ρ.
κατα-σπάλνω ρ.

κατα-σπίλωση (η)
κάτ-οσπρος, -η, -ο

ποτέ εκδήλωσης, η έντονη και αισθητή μείωση τής έντασης, η καταστολή: η ~ *του πάθους* ΣΥΝ. κατάπληξη. **κατασβεστήρας** (ο) φορητή συσκευή, που περιέχει ειδικές χημικές ύλες (επιβραδυντικό, κατασβεστικό υγρό), τις οποίες και εκτοξεύει κατά τής φωτιάς ΣΥΝ. πυροσβεστήρας. **κατασβεστικός**, -ή, -ό [1887] αυτός που χρησιμοποιείται για κατάσβεση: τα ~ *οχήματα τής πυροσβεστικής* || ~ *αεροπλάνα* || ~ *υγρό* || ~ *παρέμβαση*. — κατασβεστικ-ά | -ός επίρρ. κατασβήνω κ. (λόγ.) κατασβένω ρ. μετβ. {κατέσβησα κ. κατ-έσβεσα, κατασβήσ-ηκα (λόγ. κατεσβέσθην. -ης, -η..., μετβ. κατασβεσθείς, -είσα, -έν), -μένος} 1. (για πυρκαγιά) σβήνω εντελώς: τα *πυροσβεστικά κατασβέσαν την πυρκαγιά* 2. (μτφ.) καταπνίγω ένα έντονο συναίσθημα: δεν *τον ήταν εύκολο να κατασβέσει το πάθος του για εκδίκηση* ΣΥΝ. κατασιγάω.

[ETYM < αρχ. κατασβέννιμι < κατά- + σβέννιμι (βλ. λ. σβήνω)]. **κατασιγάω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατασίγαα-α, -ηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. (κυριολ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να σιγάσει, να σιωπήσει, μειώω την ένταση του ήχου που βγάζει ΣΥΝ. χαμηλώνω 2. (συνήθ. μτφ.) μειώνω την ένταση, κάνω πιο ήπιο: δεν *μπορούσε να κατασιγάσει το πάθος του λαού για ελευθερία* ΣΥΝ. καταυνάω ♦ (αμετβ.) 3. εξασθενώ: δεν *έχει κατασιγάσει ακόμα η θύελλα* ΣΥΝ. παύω, σταματώ, σιωπώ 4. (μτφ.) παύω να υφίσταμαι, γίνομαι πιο ήπιος ή λιγότερο βασανιστικός, πειστικός, εκτονώνομαι: δεν *έχει κατασιγάσει το πάθος της γι' αυτόν* ΣΥΝ. σβήνω, πεθαίνω. — κατασιγάση (η), κατασιγαστικός, -ή, -ό [μεσν.].

[ETYM αρχ. < κατά- + σιγάω < σιγή]. **κατασκάβω** κ. κατασκάπτο ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέσκαβα | κατασκά-φθηκα (καθημ. -φθηκα), -μένος} 1. σκάβω σε μεγάλο βάθος, σκάβω καλά 2. καταστρέφω εκ θεμελίων, ισοπεδώνω ΣΥΝ. ξεθεμελιώνω, γκρεμίζω. — κατασκαφή (η) [αρχ.]. **κατασκευάζω** ρ. μετβ. {κατασκευασ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. δημιουργώ (κάτι) με υλικά μέσα, εφαρμόζοντας συγκεκριμένη τεχνική: - *επιπλα* | *ενδύματα* | *μηχανουργικά προϊόντα* ΣΥΝ. παρασκευάζω, φτιάχνω, παράγω, βγάζω, κάνω ANΤ. καταστρέφω, διαλύω 2. (μτφ.-κακός.) επινοώ κάτι (εις βάρος κάποιου, για κακό σκοπό), δημιουργώ κάτι ψευδές: οι *μυστικές υπηρεσίες είχαν κατασκευάσει ένα σενάριο για τη συκοφαντηση του αντιπάλου* || *κατασκευασμένες πληροφορίες* | *εικόνες* ΣΥΝ. επινοώ, μηχανεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. κάνω. [ETYM αρχ. < κατά- + σκευάω < σκευός (βλ. λ.)]. **κατασκευάσμα** (το) [αρχ.] {κατασκευασί-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί ΣΥΝ. δημιουργήμα, έργο, τεχνούργημα, πλάσμα 2. (συνήθ. μειωτ.) οτιδήποτε δεν έχει γίνει σωστά: *ομιλέτα λες αυτό το ~!* || *άλλιο | γελοιό* ~. **κατασκευαστής** (ο) [μτγν.], **κατασκευάστρια** (η) [μτγν.] {κατασκευαστριών} πρόσωπο που κατασκευάζει, που δημιουργεί ή επινοεί κάτι: «29 *κατασκευαστές πλυντηρίων* συνιστούν...» (διαφήμιση) | *ο ~ των πληροφοριών* || (κ. ως επίθ.) η *κατασκευάστρια εταιρεία* ΣΥΝ. δημιουργός. — κατασκευαστικά επίρρ. κατασκευαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την κατασκευή ή συμβάλλει στην κατασκευή: ~ *κόστος* | *πρόγραμμα* | *εταιρεία*. κατασκευή (η) 1. η διαδικασία κατά την οποία δημιουργείται κάτι με υλικά μέσα: ~ *του δρόμου* | *της γέφυρας* | *του φράγματος* | *του ψυγείου* | *του πλυντηρίου* || *εταιρεία κατασκευών* || *παιχνίδια με παιδικές* ~ ΣΥΝ. φτιαχίμο, δημιουργία, επινοήση ANΤ. καταστροφή, διάλυση 2. (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο έχει δημιουργηθεί κάτι, το σύνολο των ειδικών τεχνικών χαρακτηριστικών του: *καλή* | *εξαιρετική* | *ελαττωματική* ~ ΣΥΝ. φτιαχίμο, δημιουργία 3. (κατ' επέκτ.) η μορφή αντικειμένου, όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία δημιουργίας του: η ~ *του σώματος* || *χρήσιμο αντικείμενο, αλλά άκομμο* η ~ *τον είναι αντικειμενική* ΣΥΝ. φτιαχιά, σχήμα, κόψιμο 4. (μτφ.) οτιδήποτε επινοείται από τον ανθρώπινο νου: πρόκειται για *μια ενδιαφέρουσα θεωρητική* ~ 5. η δημιουργία ψευδών δεδομένων (συνήθ. εις βάρος άλλου): ~ *ειδήσεων* *αποσκοπεί στην παραπλάνηση του κοινού*. [ETYM αρχ. < κατά- + σκευή (βλ. λ.)]. κατασκηνώνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατασκηνό-σα, -μένος} 1. στήνω τη σκηνή μου και μένω (προσωρινά) μέσα σε αυτή: *κατασκηνώσαμε κοντά στη θάλασσα* ΣΥΝ. κάνω κάμπινγκ 2. (μτφ.) εγκαθίσταμαι για πολύ (κάπου), παραμένω κάπου περισσότερο χρόνο από όσο πρέπει: *οι συγγενείς σου κατασκηνώσαν στο σπίτι μας και δεν λένε να φύγουν!* || ΑΘΛ. ο παίκτης *κατασκηνώσε στην αντίπαλη περιοχή και σφύρι-χτηκε οραάντ* ΣΥΝ. σταθμεύω, κατασκηνώση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το στήσιμο σκηνών και η εγκατάσταση σε αυτές: *αυτό το καλοκαίρι θα κάνουμε* ~ ΣΥΝ. κάμπινγκ 2. (συνεκδ.) (α) το σύνολο των σκηνών και των εγκαταστάσεων για διαμονή: ~ σε *παραθαλάσσια τοποθεσία* ΣΥΝ. κάμπινγκ (β) η παραπάνω εγκατάσταση και οι κατασκηνωτές που μένουν εκεί: *όλη η ~ ήταν ανάστατη* 3. (ειδικότ., συνήθ. στον πληθ.) σύνολο εγκαταστάσεων σε εξοχική τοποθεσία για παραθερισμό, αλλά και άθληση, εκπαίδευση κ.λπ. παιδιών, υπό την επίβλεψη και καθοδήγηση ενηλίκων στο πλαίσιο θεσμών: *παιδικές ~ του Δήμου Αθηναίων* || *μαθητικές ~* || *οι ~ νέων της Αρχιεπισκοπής Αθηνών*. κατασκηνωτής (ο), κατασκηνώτρια (η) (κατασκηνωτριών) πρόσωπο που κατασκηνώνει, που διαμένει σε σκηνή για μικρό χρονικό διάστημα. — κατασκηνωτικός, -ή, -ό. κατασκοπεύω (η) → κατασκοπία κατασκοπέυση (η) → κατασκοπεύω κατασκοπευτικός, -ή, -ό [1884] αυτός που σχετίζεται με την κατασκοπία: ~ *αποστολή* | *δράση* | *αεροπλάνο* | *δορυφόρος* ΣΥΝ. κατασκοπικός. — κατασκοπευτικ-ά | -ός επίρρ.

κατασκοπεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατασκοπέυσα} 1. παρακολουθώ κρυφά (εχθρό, αντίπαλο, ανταγωνιστή) για τη συλλογή πληροφοριών (σχετικά με απόρρητες κρατικές υποθέσεις, πολιτικά, στρατιωτικά κ.λπ. μυστικά αντίπαλης χώρας ή για μυστικά σχέδια και τεχνονοσία ανταγωνίστριας εταιρείας | βιομηχανίας): *ζένοι πράκτορες κατασκοπεύαν τις κινήσεις του στρατού* || *με τους νέους δορυφόρους οι μεγάλες δυνάμεις μπορούν να κατασκοπεύουν τους εχθρούς τους εκ του ασφαλούς* 2. (μτφ.) παρακολουθώ με προσοχή και χωρίς να γίνομαι αντιληπτός, για να συλλέξω πληροφορίες ή να ανακαλύψω τα μυστικά (κάποιου): *Τι θέλεις και με ακολουθείς συνέχεια; Με κατασκοπεύεις; || από πότε με κατασκοπεύεις και διαβάζεις την προσωπική μου αλληλογραφία; — κατασκοπέυση (η) [μεσν.]. κατασκοπία (η) (σχολ. ορθ. κατασκοπεία) {χωρ. πληθ.} 1. η παρακολούθηση του εχθρού για την απόσπηση μυστικών, η οποία διενεργείται με μυστικούς πράκτορες (κατασκοπούς), κρυφές μεθόδους και μέσα υψηλής τεχνολογίας: *καταδικάσθηκε σε θάνατο για ~ σε καιρό πολέμου* || *επιδόματα σε ~* | *κάνω -1* | *δίκτυο* | *ένοχος κατασκοπίας* ΣΥΝ. κατασκοπέυω 2. (συνεκδ.) η ειδική κρατική υπηρεσία που συλλέγει πληροφορίες για απόρρητα ζητήματα άλλων κρατών: *αμερικανική* | *σοβιετική* | *βρετανική* ~ ΣΥΝ. αντικατασκοπία 3. (ειδικότ.) η μυστική συλλογή πληροφοριών μέσω πρακτόρων ή τεχνικών μέσων για λογαριασμό επιχείρησης, εταιρείας κ.λπ., που αποσκοπεί στην οικειοποίηση των σχεδίων ή της τεχνονοσίας των ανταγωνιστών της: *βιομηχανική* ~ (π.χ. πρωτότυπον βιομηχανικών σχεδίων) 4. (γενικότ.-εκφραστ.) η μυστική παρακολούθηση. κατασκοπικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με κατασκοπία ή κατασκοπούς: ~ *ταινία* (της οποίας η πλοκή σχετίζεται με τη δράση κατασκοπών). **κατάσκοπος** (ο/η) {κατασκοπ-ου} -ων, -ους} 1. πρόσωπο που διενεργεί κατασκοπία ΣΥΝ. (μυστικός) πράκτορας 2. (γενικότ.-εκφραστ.) πρόσωπο που κατασκοπεύει, που παρακολουθεί κρυφά (κάποιον). [ETYM αρχ. < κατά- + σκοπέω (βλ. λ.)]. **κατασκορπίω** ρ. μετβ. [μτγν.] {κατασκορπί-α, -ηκα, -μένος} 1. ρίχνω, πετάω εδώ κι εκεί, διασκορπίζω 2. (μτφ.) καταξοδεύω εδώ κι εκεί, σπαταλώ ANΤ. συγκεντρώνω, μαζεύω, συλλέγω 3. τρέπω σε φυγή: ~ *τους εχθρούς* 4. κάνω κάτι να εξαφανιστεί (φόβο, αμφιβολία κ.λπ.) 5. αφήνω κάτι να εξαπλωθεί, π.χ. μωροδιά, ιδέες. **κατασκοτώνω** ρ. μετβ. {κατασκοτώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκώλω μεγάλο σωματικό ποσό χτυπώντας δυνατά σημείο του σώματος: *Πρόσχευε που πατάς! Με κατασκοτώσες!* (μεσοπαθ. κατασκοτώνομαι) 2. τραυματίζω/σοβαρά: δεν *είδα το χαντάκι, έπεσα και κατασκοτώ-θηκα* 3. (συνήθ. η μετβ. κατασκοτωμένος, -η, -ο) πολύ εξαντλημένος, ταλαιπωρημένος σωματικά: *γύρισε από τη δουλειά κατασκοτωμένος και έπεσε άμεσως για ύπνο* ~ 4. (+να) προσπαθώ με πολύ μεγάλο ζήλο να ικανοποιήσω κάποιον ή να φανώ χρήσιμος (σε κάτι): μόλις *τον είπα τι νόηνα, κατασκοτώθηκε να μ' εξυπηρετήσει*. **κατασπαράζω** κ. (λόγ.) **κατασπαράσσω** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατασπά-ρα-ζα, -χηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} 1. σχίζω σε κομμάτια το σώμα (ανθρώπου ή ζώου) και το τρώω: *το λιοντάρι κατασπαράξε το θήρμα του* 2. (μτφ.) εξοντώνω: *αντί να σε βοηθήσουν, κοιτάζουν πώς θα σε κατασπαράξουν*. — κατασπαράξη (η). **κατάσπαρτος**, -η, -ο 1. σπαρμένος σε όλη του την έκταση: *κάμπος* ~ *με δημητριακά* || (μτφ.) *ουρανό* ~ *με αστέρια* ΣΥΝ. κατασπαρμένος, φυτεμένος ANΤ. άσπαρτος ~ 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει σκορπιστεί παντού, που έχει απλωθεί σε μεγάλη έκταση ΣΥΝ. διάσπαρτος, διασκορπισμένος, σκορπιστός ANΤ. συγκεντρωμένος. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. parsemé]. **καταστάθηκα** ρ. > καθίστο **κατασταλάζω** ρ. αμετβ. [μεσν.] {καταστάλα-ξα, -γμένος} 1. (για υλικά σώματα) σχηματίζω ίζημα ΣΥΝ. κατακάθωμαι, κατακαθίζω 2. (μτφ.) καταλήγω κάπου ύστερα από μια σειρά διεργασιών, σχηματίζω τελική άποψη: *έχω κατασταλάξει σε ορισμένα συμπεράσματα* ΣΥΝ. απολήγω 3. (η μετβ. **κατασταλαγμένος**, -η, -ο) (α) αυτός που έχει αποκρυσταλλώσει συγκεκριμένες αποψεις, που δεν έχει πια αμφιβολίες ή αμφιταλαντεύσεις: *πρόκειται για άνθρωπο κατασταλαγμένο, που ξέρει τι θέλει από τη ζωή* || ~ *νέος* (β) αυτός που έχει καταλήξει οριστικά σε κάτι, αποκρυσταλλωμένος: ~ *σκέψη* | *ιδέες*. — καταστάλαγμα (το). **κατασταλτικός**, -ή, -ό 1. αυτός που χρησιμοποιείται για καταστολή ή σχετίζεται με αυτή: *εληφθήσαν ~ μέτρα* για τον περιορισμό της εγκληματικότητας || ~ *μέσα* | *μέθοδοι* | *κρατικοί μηχανισμοί* ANΤ. προληπτικός 2. (μτφ.) αυτός που κατευνάζει, καταπραύνει: *φάρμακο* ~ *του πόνου* ΣΥΝ. κατευναστικός, καταπραυντικός, ηρεμιστικός ANΤ. διεγερτικός. — κατασταλτικ-ά | -ός [1896] επίρρ. [ETYM μτγν. < αρχ. καταστέλλω]. **κατάσταση** (η) {-ής κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο τρόπος με τον οποίο υπάρχει (κάποιος/κάτι) σε δεδομένη στιγμή: η ~ *των τραυματιών παραμένει κρίσιμη* || *οι δυνάμεις μας διατάχθηκαν να βρίσκονται σε ~ ετοιμότητας* || *φυσική* | *ψυχική* | *σωματική* | *διανοητική* ~ || *σήμερα δεν είμαι σε ~ να κάνω μάθημα* (δεν μπορώ, δεν είμαι σε θέση) || *καλή* | *κακή* | *εγύριση* | *δυσάρεση* | *θλιβερή* | *αρνητική* | *θετική* | *οικτική* | *απαράδεκτη* | *αφόρητη* | *δραματική* | *περίπλοκη* | *ακραία* | *σοβαρή* | *πρωτοφανής* | *κρίσιμη* | *κοιμητώδης* ~ || *αντιμετώπιση* | *βελτίωση* | *έκθεση* | *εξέταση* | *όξηση* | *εκτίμηση* | *κρισιμότητα* | *διευθέτηση* της ~ || *σε ~ ενθουσιασμού* | *αυτοελέγχου* | *άμυνας* | *αβεβαιότητας* | *συναγερμού* | *αφασίας* | *βραβισμού* | *απελπισίας* | *ύφεσης* | *βαρβαρότητας* || *εκτιμώ* | *περιλέγω* | *επιδεινώνω* | *εξετάζω* | *ξεκαθαρίζω* | *ανατρέπει* την ~ 2. (ειδικότ.) το σύνολο των φυσικών, κοινωνικών, οικονομικών ή άλλων συνθηκών που επικρατούν σε δεδομένη στιγμή: η *περιοχή κηρύχθηκε σε ~ πολιορκίας* || *άσημη* *χαρακτήρ*.*

ρίζεται η οικονομική - τής χώρας || τεταμένη | έκρυθμη | χαώδης | ομιλή | κοινωνική | διεθνής | καιρική | ατμοσφαιρική | στρατιωτική | εμπόλεμη | ειρηνική ~ ΦΡ. (α) **δεν είναι κατάσταση αυτή** | **κατάσταση είναι αυτή**; για κάτι που δεν μπορεί να γίνει ανεκτό, που προκαλεί απογοήτευση ή/και αγανάκτηση: «δεν είναι κατάσταση αυτή!», φώναζε, όταν της ζήτησαν να προσκομίσει άλλα δύο δικαιολογητικά (β) (αρκά) κάνω **κατάσταση** (ι) φέρνω σε γνωριμία δύο πρόσωπα, δημιουργώ τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε να αναπτυχθεί αισθηματικός δεσμός μεταξύ τους: τι λες, να σας ~; (ii) δημιουργώ ευχάριστο κλίμα, οργανώνω κάτι που θα προκαλέσει ευφροσύνη και θα διασκεδάσει όσους συμμετέχουν: απόψε ~ θα μαζευτούμε πολλοί φίλοι στο σπίτι και θα το κάνομε! (γ) **παίρνω την κατάσταση στα χέρια μου** | **γίνομαι κύριος τής καταστάσεως** παίρνω την ευθύνη των εξελίξεων, αναλαμβάνω να χειριστώ ένα σοβαρό θέμα (δ) **η κατάσταση ξεφεύγει από τα χέρια μου** χάνω τον έλεγχο των εξελίξεων, πόνταζε, όταν με θέση να επιβάλω τον νόμο, την τάξη κ.λπ. (ε) **κατάσταση έκτακτης** | **εκτάκτου ανάγκης** βλ. λ. **ανάγκη** (στ) **η κατάσταση των πραγμάτων** η κατάσταση, οι συνθήκες 3. (κατ' επέκτ.) κάθε γεγονός, περίπτωση με αντίξοο χαρακτήρα: δεν έμαθες ακόμη να αντιμετωπίζεις καταστάσεις || έχω περάσει εγώ καταστάσεις και καταστάσεις! (πολλές δυσκολίες, περιπέτειες) 4. (σπανιότ.) η παρουσία, τα πλούτη: *δούλεψε και έκανε ~ στην Αμερική* || *ποια είναι η ~ του; (ενν. η οικονομική)* 5. (για στρατιωτικούς και δημοσίους υπαλλήλους) η θέση προσώπου σε σχέση με την υπηρεσία του και τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη θέση αυτή: ~ αρχίας | *διαθεσιμότητας* | *αποστρατίας* || *θέτω κάποιον σε ~ διαθεσιμότητας* · 6. (συνεκδ.) πίνκαος όπου αναγράφονται ονόματα και λοιπά στοιχεία προσώπων ή πραγμάτων κατά ορισμένη σειρά και σύμφωνα με την ιδιότητα, τη λειτουργία τους κ.λπ.: *μισθοδοτική* | *μισθολογική* ~ || ~ *απασχολούμενων* | *δαπανών* | *οδοιπορικών* | *εξόδων* | *εσόδων* | *κερδών* | *ζημιών* ΣΥΝ. κατάλογος, λίστα 7. ΦΥΣ. ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζονται τα διάφορα υλικά σώματα στη φύση, όσον αφορά στη μορφή και τη σύνθεσή τους: *στερεή* | *υγρή* | *αέρια* ~ || *άμορφη* | *κρυσταλλική* ~ 8. ΓΛΩΣΣ. ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η ρηματική ενέργεια χωρίς κομιά εσωτερική μεταβολή και εξέλιξη, με χαρακτηριστή δηλ. στατικό, π.χ. στην πρόταση: *τα παιδιά κοιμούνται από τις 8*, το ρήμα «κοιμούνται» δηλώνει ότι το υποκείμενο τελεί υπό τις συνθήκες του ύπνου, χωρίς άλλη μεταβολή.

[ETYM. < αρχ. κατάστασις < καθίστημι, βλ. κ. καθιστώ. Η σημ. 6 αποδίδει το γαλλ. état, ενώ μετάφρ. δάνεια αποτελούν αρκετές φρ., λ.χ. *είμαι κύριος τής καταστάσεως* (< γαλλ. être maître de la situation), *κατάσταση πραγμάτων* (< γαλλ. l'état des choses), *κατάστασης έκτακτης ανάγκης* | *συναγερμού* | *πολιορκίας* (< αγγλ. state of emergency | alert | siege) κ.ά.]. **καταστασιακός**, -ή, -ο αυτός που σχετίζεται με τις καταστάσεις μέσα στις οποίες υπάρχει ή γίνεται κάτι: ~ *περιβάλλον*. **καταστασιακότητα** (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα του κειμένου να μην είναι απομονωμένο από πρόσωπα, πράγματα και γενικότ., από καταστάσεις, δηλ. από ένα καταστασιακό περιβάλλον, το οποίο προσδιορίζει σημαντικά την πρόσληψη (κατανόηση) ενός κειμένου. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. situationality]. **καταστατικό** (το) [1889] ΝΟΜ. 1. σύμβαση με την οποία συστήνεται το νομικό πρόσωπο εταιρείας: με αυτή τη σύμβαση καθορίζονται και ρυθμίζονται σημαντικά θέματα τα οποία αφορούν στη λειτουργία, εξαιμικευση και οργάνωση του νομικού προσώπου: ~ *συλλόγου* | *σωματείου* | *οργανισμού* | *κόμματος* || η *ενέργεια τους είναι αντίθετη προς τις διατάξεις του* ~ || *εγκρίνω* | *ψηφίζω* | *εκπονώ* | *αναθεωρώ* | *παραβιάζω* | *συντάσσω* | *αναγνωρίζω* | *καταθέτω* | *εφαρμόζω* το ~ 2. (συνεκδ.) το έγγραφο το οποίο περιέχει την παραπάνω σύμβαση. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. statut- άσχετο το μτγν. *καταστατικών* «αμοιβή για ζύγιση»] καταστατικός, -ή, -ο αυτός που σχετίζεται με την ίδρυση, θεμελίωση ή ρύθμιση κατάστασης, θεσμού κ.λπ.: ~ *αρχές* | *διατάξεις* | *διαδικασία* | *συνθήκη*-ΦΡ. **καταστατικός χάρτης** (ι) το σύνολο των νόμων, με τους οποίους ιδρύεται ένας οργανισμός: ~ του *Ο.Η.Ε.* | *τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* (ii) (ειδικότ.) το σύνταγμα, ο θεμελιώδης νόμος ενός κράτους. — **καταστατικός** επίρρ. [μτγν.].

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. statutaire, ο καταστατι^{ος} χάρτης αποδίδει το γαλλ. constitution]. **καταστέλλω** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέστειλα, καταστύλα-ην, -ης, -η..., -μένος} (λόγ.) ανακόπτω την ορμή, περιορίζω τη δύναμη, αποδυναμώνω εντελώς ή εξουδετερώνω την επιρροή: οι δυνάμεις τής τάξεως *κατόρθωσαν να καταστείλουν την ανταρσία* || ~ *εξέγερση* | *επανάσταση* | *κίνημα* | *στάση* | *πραξικόπημα* || ~ *τα πάθη* | *τις εντάσεις* | *τις ορμές κάποιου* ΣΥΝ. συγκρατώ, αναχαχίζω, δαμάζω, καταπνίγω. **κατάστερος**, -η, -ο [μεσν.] (λογοτ.) γεμάτος με αστέρια: ~ *ουρανός* | *νότα* | *άμφια* ΣΥΝ. *έναςτρος* ΑΝΤ. *ανάστερος*. **κατάστηθα** επίρρ. (καθίμ.) ακριβώς επάνω στο στήθος, στο κέντρο του στήθους: τα βόλια των βρήκαν ~ ΑΝΤ. *πισώπλατα*. **κατάστημα** (το) {καταστήμ-ατος | -ατα, -ατων} 1. ο χώρος στον οποίο εμπορική επιχείρηση εκθέτει προς πώληση τα εμπορεύματα της και γενικότ. ο τόπος όπου ασκείται εμπορική δραστηριότητα, όπου πωλούνται προϊόντα: *μεγάλο* | *μικρό* | *κεντρικό* | *γωνιακό* | *τουριστικό* ~ || *ανοίγουν* | *κλείνουν* | *αρχούν τα* ~ || ~ *ανδρικών ειδών* | *vegetariάζει* | *χονδρικής πώλησης* | *λειανικής πώλησης* || *έχω* | *διατηρώ* ~ ΣΥΝ. *μαγαζί*, *εμπορικό*, *πρατήριο* (εμπορευμάτων) 2. το κτήριο όπου στεγάζε-

ται μόνιμα δημόσια υπηρεσία, κοινωφελές ίδρυμα, τράπεζα, οργανισμός κ.λπ.: *δημόσιο* | *φιλανθρωπικό* | *αστυνομικό* | *αναμορφωτικό* (βλ.λ.) | *σφοδρονιστικό* | *ιατρικό* - || *κεντρικό* - *τής Εθνικής Τράπεζας* | *των Ελληνικών Ταχυδρομείων* ΦΡ. (α) **κατάστημα εργασίας** ίδρυμα για τον σφοδρονισμό και την ομαλή επανένταξη στην κοινωνία ανηλικών παραβατών (β) **θεραπευτικό κατάστημα** ίδρυμα όπου κρατούνται επικίνδυνοι εγκληματίες, που θεωρούνται ότι έχουν το ακαταλόγιστο (λόγω ψυχολογικών προβλημάτων, νοητικών διαταραχών κ.λπ.). — (υποκ.) **καταστημάτκι** (το), (μεγεθ.) **καταστημάτσα** (η). [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «κατάσταση», < αρχ. καθίστημι, βλ. κ. καθίστω. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν το γαλλ. établissement]. **καταστηματάρχης** (ο) [1871] {καταστηματάρχών}, **καταστήματα ρχισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που διατηρεί ή/και διευθύνει εμπορικό κατάστημα.

καταστήζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέστη-ξα, -γμένος} (λόγ.) γεμίζω (κάποιον/κάτι) με στίγματα· κάνω τατουάζ ΣΥΝ. *διαστίζω*. — **καταστήζη** (η) [μτγν.].

καταστήκος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) γεμάτος στίγματα: *δέρμα* ~ ΣΥΝ. *διάστικος*.

κατάστιξη (η) → **καταστήζω**

κατάστιχο (το) {κατάστιχων} το λογιστικό βιβλίο, στο οποίο παλαιότερα καταγράφονταν λογαριασμοί ή άλλα στοιχεία για το εμπόριο: *ξέθαμε παλιά ~ χρεών* || *τήρηση εμπορικών* ~ ΣΥΝ. *εμπορικό βιβλίο*, *τεφτέρι* ΦΡ. (α) (μτφ.) **γράφω (κάποιον) από διαβόλο το κατάστιχο** αδιαφορώ πλήρως, δεν δίνω δεκάρα: «στον διαβόλο τα 'γραφα, όλα το κατάστιχο» | *και γίνετο να νιάτα μου, πριν με πιάσει λάστιχο* (λαϊκ. τραγ.) (β) **γράφω στα μαύρα (τα) κατάστιχα** συγκυταλέγω (κάποιον) ανάμεσα στους ανθρώπους που πρέπει να αποφεύγω, στους εχθρούς μου ΣΥΝ. *γράφω στη μαύρη λίστα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*. [ETYM. < μεσν. *κατάστιχον* φρ. *κατά* στίχο ν (ενν. «καταγράφω τους λογαριασμούς»)].

καταστολή (η) {χωρ. πληθ.} 1. το να περιορίζεται ή να συγκρατείται (κάτι) σε λογικά όρια: ~ *πάθος* | *έντασης* ΣΥΝ. *περιορισμός*, *περιοτυλή*, *συγκράτηση* ΑΝΤ. *αύξηση*, *έξαψη*, *διέγερση* 2. (κατ' επέκτ.) η ανακοπή τής ορμής, ο περιορισμός τής δύναμης, η αποδυνάμωση ή εξουδετέρωση: ~ *τής εξέγερσης* | *τής πυρκαγιάς* | *τής βίας* | *τού εγκλήματος* || οι *δυνάμεις καταστολής* (στρατιωτικές, αστυνομικές ή ειδικά εκπαιδευμένες δυνάμεις που είναι διαθεσιμες σε μια χώρα για την καταστολή εξεγέρσεων) || *το καθεστώς επιχειρεί με τη βία και την ~ να δαμάσει τις κοινωνικές αντιδράσεις* ΣΥΝ. *κατάπνιξη*, *περιστολή* ΑΝΤ. *διέγερση*, *ξεσηκωμός* 3. ΙΑΤΡ. (α) η μείωση με φαρμακευτικό τρόπο των αντανακλαστικών και των λειτουργιών του οργανισμού ασθενούς, με ταυτόχρονη μηχανική υποστήριξη, μέχρι την πιθανή αποκατάσταση σοβαρών βλαβών τής υγείας (β) **καταστολή ανοσίας** η ανοσοκαταστολή (βλ.λ.) 4. ΨΥΧΙΑΤΡ. η μείωση ή απάλειψη ψυχοκινητικής διεγερσης ψυχασθενών με φαρμακευτικά μέτρα. [ETYM. αρχ. < καταστέλλω].

καταστρατήγω ρ. μετβ. [μτγν.] {καταστρατηγείω...} | **καταστρατήγησα**, -οῦμαι -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **παραβιάζω** (νόμο ή συμφωνία): ~ *διατάξεις* | *νόμο* | *το σύνταγμα* ΣΥΝ. *παραβίωω*, *καταπατεί* (>, αθετώ ΑΝΤ. *τηρώ*, *φυλάσσω*, *σέβωμαι*. — **καταστρατήγηση** (η) [1877].

καταστρεπτικός, -ή, -ό [1855] αυτός που καταστρέφει, που προξενεί ανεπανόρθωτη φθορά, καταστροφή: ~ *τυφώνας* | *επίδραση* | *συνήθεια* | *πλημύρα* | *φαινόμενο* | *επίπτωση* | *εξέλιξη* | *πολιτική* | *βόμβα* | *πυρκαγιά* | *έργο* | *πόλεμος* | *τακτική* | *πορεία* | *επιρροή* | *δράση* | *σεισμός* | *μανία* ΑΝΤ. *ολέθριος* ΑΝΤ. *ευεργετικός*, *ωστήριος*. — **καταστρεπτικ-ά** -ώς [μτγν.] επίρρ., **καταστρεπτικότητα** (η) [1896].

καταστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέστρεψα, καταστράφηκα, καταστραμμένος} 1. (α) φθείρω (κάποιον/κάτι) εντελώς από υλικής πλευράς, ώστε να πάψει να υπάρχει, να χάσει την υλική του υπόσταση: ο *μεγάλος σεισμός κατέστρεψε εκατοντάδες σπίτια* || η *Πομπηία καταστράφηκε από την έκρηξη του Βεζούβιου* || *το χαλάζι κατέστρεψε τη σοδειά* || ~ *οχυρές θέσεις του εχθρού* | *τα τείχη* | *αρχαιολογικά ευρήματα* | *μνημεία* ΣΥΝ. *αφανίζω* ΑΝΤ. *σώζω*, *διασώζω*, *περισώζω* (β) προξενώ σε (κάποιον/κάτι) ανεπανόρθωτη βλάβη, ζημιά, που δεν αποκαθίσταται: *το ποτό κατέστρεψε την υγεία του* || *θα καταστρέφεις τα μάτια σου, αν κοιτάς από τόσο κοντά την οθόνη* 2. (μτφ.) (α) ενεργώ με τρόπο που εμποδίζει τη θετική εξέλιξη, προκαλώ την αποτυγνία: ~ *το μέλλον κάποιου* | *κάθε προοπτική για εξέλιξη* | *τις πιθανότητες για επιτυχία* | ΑΘΛ. ~ *το παιχνίδι του αντιπάλου* (παίζω αμυντικά εμποδίζοντας τον αντίπαλο να παίξει όπως σχεδίαζε) (β) φθείρω ηθικά: *τον κατέστρεψαν οι κακές παρέες* || *κατέστρεψε την τιμή τής ΣΥΝ.* *διαφθείρω*, *χαλώ* 3. (μτφ.) **επιδρώ βλαπτικά** (σε κάποιον/κάτι): ~ *την καριέρα* | *το καλό όνομα κάποιου* (δυσφημώ) || *το σκάνδαλο κατέστρεψε την καλή κοινωνική εικόνα που είχε δημιουργήσει* 4. (για παρουσία, επιχείρηση, γενικότ. για οικονομικά στοιχεία και αγαθά) προκαλώ οικονομική καταστροφή: *η οικονομική πολιτική των τελευταίων χρόνων κατέστρεψε τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις* || ο *πόλεμος κατέστρεψε την οικονομία των χωρών που αναμιχθήκαν σε αυτόν* (ειδικότ. για πρόσ. το μεσοπρόθ. **καταστρέφωμαι**) χάνω την περιουσία μου, τα υλικά σπριγγίματα τής ζωής μου: *στην Κατοχή καταστράφηκε ολόκληρη η οικογένεια* ΣΥΝ. *φρεσκοποιώ*, *μένω στον δρόμο* ΑΝΤ. *περισώζω* 5. (η μτφ. **καταστραμμένος**, -η, -ό) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. **καταστροφές** (ο/η) {καταστροφ-είς, -έων} αυτός που καταστρέφει, που εξοντώνει, που προκαλεί ανεπανόρθωτες ζημιές: *οι - τής εθνικής οικονομίας* ΣΥΝ. *εξολοθρευτής*, *αφανιστής*, *χάλαστής* ΑΝΤ. *σούτ-*

κατα- επιτατικό	κατα-ουκοφάνηση (η)	κατα-συντρίβω ρ.	κατ-ασώτευση (η)	κατα-ταλαπωρά ρ.
κατα-στενοχωρώ ρ.	κατα-ουκοφαντώ ρ.	κατα-σφάζω ρ.	κατ-ασωτεύω ρ.	κατα-ταράζω ρ.
κατα-συγκίνω ρ.				

ρας, λυτρωτής, μεσσίας. Επίσης (λόγ.) **καταστροφέας** [μτγν.] {καταστροφές}. καταστροφή (η) [αρχ.] 1. η πρόκληση ολοκληρωτικής φθοράς ή ανεπανόρθωτης βλάβης: τα πυρηνικά όπλα απειλούν το ανθρώπινο γένος με ολοκληρωτική ~ || η ~ ενός δάσους έχει σήμερα ανυπολόγιστες συνέπειες || πλήρης | ολοσχερής | οικονομική | οικολογική | ηθική | βιβλική - (μεγάλη καταστροφή που προκαλείται συνήθ. από φυσικά φαινόμενα, λ.χ. σεισμούς, κατακλυσμούς κ.λπ.) ΣΥΝ. αφανισμός, εξόντωση, εξολόθρευση, όλεθρος ΑΝΤ. σωτηρία, διάσωση 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει καταστρεπτικές συνέπειες, οποιαδήποτε πολύ μεγάλη ζημιά: οι ~ από τον μεγάλο σεισμό || η γθενοβραδινή πλημύρα προξένησε εκτεταμένες ~ || αυτή η γυναίκα θα είναι η - του || ~! Και τώρα τι θα κάνουμε; ΣΥΝ. συμφορά, δυστύχημα ΑΝΤ. εντύχημα: ΦΡ. **στο γέλιο της καταστροφής** πολύ κονιάει στον αφανισμό και τον όλεθρο: η επιχείρηση είχε φτάσει ~, όταν την ανέλαβε. καταστροφικός, -η, -ό καταστρεπτικός (βλ. λ.). —

καταστροφικά επίρρ., καταστροφικότητα (η). **καταστροφισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. 1. θεωρία κατά την οποία η οργανική ζωή της Γης έχει καταστραφεί και αναδημιουργηθεί πολλές φορές, επομένως οι διαφορές που παρατηρούνται στα απολιθώματα των διαφόρων στρωμάτων της ίδιας στρωματογραφικής σειράς, οφείλονται ακριβώς σε αυτές τις αλληπαλλήλες καταστροφές και αναδημιουργίες (πβ. θεωρία της εξέλιξης, λ. εξέλιξη) 2. (ειδικότ.) θεωρία που ερμηνεύει τη γεωλογική ιστορία της Γης ως σειρά από σχηματισμούς ορέων, επικλύσεις και αποσύρσεις θαλασσών, επιβιώσεις και εξελίξεις ορισμένων οργανισμών και «ξαφάνισης άλλων. [ΕΤΥΜ. Ελληνισμός ξεν. όρ. < αγγλ. catastrophism], καταστροφολογία (η) {καταστροφολογών} λόγος που πριεχί αρνητικές προβλέψεις, που μιλά για καταστροφή κάθε υπερβολικά απαισιόδοξη πρόβλεψη ή παρατήρηση: η ανεύθνη - της αντιπολίτευσης αποθαρρύνει τους ξένους επενδυτές. — καταστροφολόγος (ο/η), καταστροφολογία, -ης, -ό, καταστροφολογικά επίρρ. **κατάστρωμα** (το) {καταστρώμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. το οριζόντιο τμήμα που στηρίζεται στα ζυγά ενός σκάφους και καλύπτει ολόκληρο το κύτος του πλοίου, προστατεύοντας το από τα κύματα και από τα νερά της βροχής: οι ναύτες πλένουν το ~ || ανεβήκαμε στο ~ να δούμε το ηλιοβασιλέμα || προραίο | πρυμναίο | επάνω | κάτω - || «*Ημερολόγιο Καταστρώματος*» (ποιητική συλλογή του Γ. Σεφέρη) ΣΥΝ. κουβέρτα ΦΡ. ταξιδεύω **κατάστρωμα** ταξιδεύω στην τρίτη, τη φθηνότερη θέση πλοίου 2. (γενικότ.) το τεχνητός επιστρωμένο ανώ-τρο τμήμα της «*πιφάειας* πράγματος (λ.χ. οδού): η επιφάνεια του δρόμου, που είναι στρωμένη με ασφάλτο, πέτρες, πλακές, χαλίκια ή άλλα υλικά ΣΥΝ. οδόστρωμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < καταστρώννμι, βλ. κ. καταστρώνω], **καταστρώνω** ρ. μετβ. {καταστρώσ-α (κ. κατέστρωσα), -θηκα, -μένος} σχεδιάζω ή προετοιμάζω (κάτι) με επιμέλεια και προσοχή, ασχολούμαι με τον καταρτισμό (προγράμματος, σχεδίου κ.λπ.): δεν έχουμε ακόμη καταστρώσει συγκεκριμένα σχέδια για τις διακοπές μας ΣΥΝ. συντάσσω, καταρτίζω, προσχεδιάζω, ετοιμάζω, προπαρασκευάζω. —

κατάστρωση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. καταστρώννμι «εξαπλώνω, καλύπτω» (η σημαρική στημ. είναι μεσν.) < κατά- + στρώννμι «στρώνω»]. καταστώ (να/θα) ρ. → καθιστώ καταστέθηκα ρ. → κατάσχω **κατάσχεσα** ρ. →

κατάσχεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΝΟΜ. διαδικαστική πράξη με την οποία περιουσιακά στοιχεία του οφειλέτη δεσμεύονται υλικά και νομικά κατά τους κανόνες της δικονομίας, προκειμένου να εκπαιστηριστούν και από το πλείστη ρίσιαμα να ικανοποιηθεί η απαιτήση του δανειστή: *αναγκαστική | συντηρητική | προσωρινή* ~ || -περιουσίας | εντύπου | φορτίου | πλοίου | αυτοκινήτου | εισπράξεων | ακινήτου || κάνω | ενεργώ | ζητώ | επιβάλλω | διατάζω | αναστέλλω | προβαίνω σε ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. **κατάσχω**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. **κατάσχεις** «περιορισμός, συγκράτηση» < *κατέχω* (από το θ. του αορ. β' *κατέσχον* - *κατάσχ-ω*). Η στημ. «κατοχή» είναι μτγν. και πρωτοπλατάντα στους Εβδομήκοντα (λ.χ. Π.Δ. Λευϊτικών 25,25)]. **κατασχέσιμος**, -η, -ό [1856] αυτός που μπορεί να κατασχεθεί, κατα-

σχετός, **κατασχετήριος**, -α, -ο [1833] 1. αυτός που σχετίζεται με την κατάσχεση: ~ *έκθεση* 2. **κατασχετήριον** (το) {κατασχετηρί-ου | -ων} (α) δικαστικό έγγραφο, με την επίδοση του οποίου συντελείται κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων (β) δικαστικό έγγραφο, με το οποίο διατάσσεται η σύλληψη και η προφυλάκιση κατηγορουμένου, που απουσιάζει ή θεωρείται φυγάς, κατασχετής (ο) [1840] {κατασχετών}, **κατασχέτης** (η) {κατασχέτι-δος} ΝΟΜ. πρόσωπο που ενεργεί κατάσχεση, που είναι εξουσιοδοτημένο να προβεί σε κατάσχεση, όπως ορίζει ο νόμος. Επίσης **κατασχέ-τρικι** (η). **κατασχετός**, -η, -ό αυτός που μπορεί να κατασχεθεί: ~ *σπίτι* | *μαγαζί* | *επιπλο* ΣΥΝ. κατασχέσιμος, κατάσχω ρ. μετβ. [1833] {κατάσχε-σα (κ. κατέσχεσα), -θηκα} κάνω κατάσχεση (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. Από την υποτ. αορ. β' *κατάσχω* - *κατέσχον*] του αρχ. *κατέχω*, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως οριστική ενεστώτα. Ως νομ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. saisir].

κατάσχω - κατέχω, κατάσχεση - κατοχή. Και τα δύο ρήματα (το κατάσχω προήλθε από το κατέχω) δηλώνουν κτήση, αλλά το μεν κατέχω σημαίνει «μόνιμη και νόμιμη, κατά τεκμήριο, κτήση», ενώ το κατάσχω σημαίνει «προσωρινή και, συχνά αιωνίδια έως και βί-

αιη, κτήση»: *Ό,τι κατέχεις νομίμως δεν μπορεί να σου το πάρει κανείς, ωστόσο, αν χρωστάς πολλά χρήματα στο Δημόσιο, μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να σου κατάσχει μέρος ή και όλη την περιουσία σου. Το κατάσχω προήλθε από την υποτακτική αορίστου του κατέχω (κατέχω - κατέσχον - να κατάσχω > κατάσχω) και η σχέση του προς το κατέχω είναι σχέση «δυναμικού ρήματος» (το κατάσχω δηλώνει διαδικασία) έναντι «στατικού ρήματος» (το κατέχω δηλώνει κατάσταση). Το κατάσχω έχει από την προέλευση του δυσκολία στον σχηματισμό των χρόνων του: έχει αορ. κατάσχεσα | κατέσχεσα και μέλλοντα θα κατάσχω | θα κατασχεσώ, ο παρατατικός, ενίοτε και ο ενεστώτας, αντικαθίστανται με τη χρήση της περιφραστικής εκφοράς: κάνω κατάσχεση - έκανα κατάσχεση κ.τ.ο. Η διαφορά ανάμεσα στο κατοχή και το κατάσχεση είναι ότι και ανάμεσα στα αντίστοιχα ρήματα: κατοχή = «μόνιμη και νόμιμη, κατά τεκμήριο, κτήση» (*Έχει στην κατοχή του τρία ακίνητα*) - κατάσχεση = «προσωρινή και, συχνά αιωνίδια και βίαιη ακομή, κτήση» (*Του έκαναν κατάσχεση στον εξοπλισμό του μαγαζιού με δικαστικό κλητήρα*).*

κατασχετήριος, -α, -ο [1889] αυτός που σχετίζεται με την κατάταξη: ~ *διαγωνισμός*- ΦΡ. **κατασχετήριες εξετάσεις** εξετάσεις για την εισαγωγή πτυχιούχων σε διαφορετική σχολή ή τμήμα σχολής από αυτό που αποφοίτησαν. **κατάταξη** (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. η τοποθέτηση σε θέση, σειρά, κλίμακα ή κατηγορία σύμφωνα με ορισμένο κριτήριο και συγκεκριμένη πράξη (είδος, περιεχόμενο, χρονολογία κ.λπ.): *βαθμολογική* | *μοθολογική* ~ || ~ *βιβλίον* | *περιοδικόν* | *εγγραφών* | *εμπορευμάτων* || η ~ του *μαθητών σύμφωνα με την επίδοση τους* ΣΥΝ. ταξινόμηση, τακτοποίηση 2. (για πρόσ.) η εγγραφή σε κατάλογο ή η ένταξη σε ορισμένη πληθυσμιακή ομάδα, τάξη κ.λπ.: *φορολογική* | *κοινωνική* - ΣΥΝ. ταξινόμηση, κατηγοριοποίηση: ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. **κατάταξη μεταξύ των αγίων** η αγιοποίηση 3. ΣΤΡΑΤ. (α) (γενικά) η προσέλευση στις τάξεις του στρατεύματος: *φέτος έγινε η ~ πενήντα χιλιάδων στρατευομένων* || *αναβολή κατάταξης* || ~ *εθελοντών* ΣΥΝ. στρατεύση (β) (ειδικότ.) η τοποθέτηση στρατευομένου σε Σώμα Στρατού (Στρατός Ήραδς, Πολεμική Αεροπορία, Πολεμικό Ναυτικό), Όπλο (Πεζικό, Πυροβολικό κ.λπ.) ή στη δύναμη στρατιωτικής μονάδας: ~ (κάποιου) *στο Πεζικό* | *στο Πυροβολικό* | *στο Ναυτικό* | *στην Αεροπορία*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. **κατάταξις** < αρχ. **κατάτασσω**]. **κατάτασσω** ρ. μετβ. {κατέτ-αία, *κατατά-γθηκα* (καθημ. -γθηκα) (λόγ. *κατατάγην*, -ης, -η..., *να/θα κατατάγω*), -αγμένος} 1. τοποθετώ (κάποιον/κάτι) στην κατάλληλη θέση σύμφωνα με ορισμένη σειρά, χωρίζω κατά είδη, κατηγορίες κ.λπ.: ~ *βιβλία ανά θεματικές ενότητες* || *πού κατατάσσει τον Α. Εμπειρικό ως ποιητή;* (δηλ. σε ποιο λογοτεχνικό ρεύμα;) ΣΥΝ. ταξινόμη, τακτοποιώ, **κατανέμω** 2. (κατ' επέκτ.) τοποθετώ (πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ.) μαζί με άλλα του ίδιου είδους, της ίδιας ποιότητας κ.λπ.: αυτόν τον *κατατάσσει στους φίλους ή τους εχθρούς σου*; || *κατατάσσεται μεταξύ των ευεργετών* ΣΥΝ. συγκαταριθμώ, συγκαταλέγω, συμπεριλαμβάνω 3. ΣΤΡΑΤ. ενεργώ την κατάταξη (κάποιου), τον εγγραφό στη δύναμη Σώματος Στρατού, Όπλου ή στρατιωτικής μονάδας: *τον κατέταξαν στο Πεζικό* | *στο Πυροβολικό* | *στο Κέντρο Νεοσυλλεκτών Κορίνθου* | *στην Αεροπορία* 4. (ειδικότ. το μεσοπαθ. **κατατάσσομαι**) (α) ΣΤΡΑΤ. παρουσιάζομαι στον στρατό για να υπηρετήσω τη θητεία μου: *διέκομα την αναβολή μου και θα κατατάξω σε δύο μήνες* (β) ΑΘΛ. τοποθετούμαι σε μια θέση σε σειρά (αξιολογήσης, επίδοσης): *κατέταξη στην έβδομη θέση της παγκόσμιας κατάταξης σε τέτοιου τύπου σκάφη*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < κατά- + τάσσω | -ττω (βλ. λ.)], **καταταξιμένος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κατατεθεί.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **καταθέτω, μετοχή**.

[ΕΤΥΜ. Μτγ. παθ. παρακ. του αρχ. **κατατίθημι** (βλ. κ. **καταθέτω**)].

κατατεθέν → καταθέτω, σήμα κατατέθηκε ρ. → καταθέτω **κατατείνω** ρ. αμετβ. {κατέτεινα} (λόγ.) (+σε) έχω την τάση να φθάσω κύπου, αποσκοπώ: οι *προσπάθειες της οικολογικής οργάνωσης κατατείνουν στο να μαιτωθεί η λειτουργία του πυρηνικού εργοστασίου* ΣΥΝ. στοχεύω.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < κατά- + τείνω. Το ρ. είχε αρχικώς τη στημ. «εντάνω», πολύ γρήγορα όμως απέκτησε τη στημ. «εντένω» τις προσπάθειες μου για συγκεκριμένο στόχο»]. **κατατέμνω** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέταμα, *κατετέμην*, -ης, -η... (μτγ. *κατατεμθείς*, -είσα, -έν), *κατατετιμημένος* (λόγ.) *κατατεμαχίζω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μετοχή**. *κατατετιμημένος*, -η, -ο → *κατατέμνω* *κατατεμήθηκα* ρ. → *κατατέμνω*

κατάτμηση (η) [1881] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (γενικά) ο χωρισμός σε τμήματα, η διαίρεση σε πολλά τμήματα: ~ *ηφαιστειακών πετρωμάτων κατά πλάκες* || η ~ της *Φιλοσοφικής Σχολής σε τρία τμήματα* ΣΥΝ. κατακομμάτισμα, κατακεραματισμός, κατατεμαχισμός 2. ΒΙΟΛ. (α) οι συνεχείς και αλληπαλλήλες κутταρικές διαίρεσεις του γνομιοποιημένου ωαρίου κατά τη φάση της ανάπτυξης του σε έμβryo ΣΥΝ. αυλάκωση (βλ. λ.) (β) **πολλαπλή κατάτμηση** ο πολλαπλασιασμός με μονογονία κατώτερων ζωικών οργανισμών 3. ΓΛΩΣΣ. η μία από τις δύο βασικές διαδικασίες για τη γραμματική περιγραφή γλώσσας σύμφωνα με τον αμερικανικό δομοισμό, κατά την οποία επισημαίνονται τα ελάτιστα συστατικά στοιχεία που αποτελούν τη δομή της γλώσσας σε φωνολογικό, μορφολογικό και συντακτικό επίπεδο πριν από την ταξινόμησή τους. [ΕΤΥΜ. < *κατατέμνω*, βλ. κ. τμήση. Η γλωσσολογική χρήση του όρου αποτελεί απόδοση του αγγλ. segmentation].

καταμήσω (να/θα) ρ. → κατατέμνω
κατατομή (η) [μτγν.] {σπάν. στον πληθ.} 1. (λόγ.) η πλάγια όψη (προσώπου ή αντικειμένου), κατ' αντιδιαστολή προς την ευθεία, την κατά μέτωπο όψη: *ευγενική | αριστοκρατική* ~ || ελληνική - (όταν η μύτη είναι ίσια) ΣΥΝ. προφύλ. ΑΝΤ. ανράς 2. (για σχέδιο ή μακέτα οικοδομημάτων, αντικειμένου, σκεύους κ.λπ.) κατακόρυφη τομή που γίνεται για να παρασταθεί το εσωτερικό του αντικειμένου ή τα μέρη ενός όλου: ~ οικίας | *αεροσκάφους | μηχανής* ΣΥΝ. τομή κατατομία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ψυχοκινητικό σύνδρομο (απαντά κυρίως σε σχιζοφρενή άτομα), που χαρακτηρίζεται από μυϊκή ακαμψία ή δυσκαμψία και συνοδεύεται από τη λήψη παράξενων στάσεων, από βίαιες συνήθως παρορμήσεις ή διεγερτικότητα (κατατονική διεγερση), ανωμαλία στην ομιλία (με στερεοτυπικές επαναλήψεις), καθώς και από αρνητισμό (άρνηση του ασθενούς να συμμορφωθεί σε οποιαδήποτε υπόδειξη). — κατατονικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < μτγν. *κατάτονος* «καταπιεσμένος, κατεσταλμένος» < *κατα-* + *τόνος*, ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. *catatonie*]. κατατόπια (τα) {χωρ. γεν.} οι λεπτομερείες τοποθεσίας ή εσωτερικού χώρου, ιδ. τα κρυφά ή απόκρυφα σημεία περιοχής: *ξέρει καλά τα ~*. [ΕΤΥΜ < μεσν. *κατατόπιον* < φρ. *κατά τόπον*] κατατοπίζω ρ. μετβ. [1871] {κατατόπισα-, -ηκα, -μένος} 1. δείχνω (σε κάποιον) τις λεπτομερείες τοποθεσίας ή χώρου, του υποδεικνύω τη σωστή κατεύθυνση, τον δρόμο που πρέπει να ακολουθήσει ΣΥΝ. καθοδηγώ, προσανατολίζω, κατευθύνω, οδηγώ, δείχνω τα κατατόπια 2. (συνήθ. μετβ.) δίνω λεπτομερείς πληροφορίες σε (κάποιον) για ό,τι τον ενδιαφέρει, τον εισάγω στις λεπτομερείς θέματος, ζητήματος, προβλήματος κ.λπ.: ~ συνάδελφος σας σας *κατατοπίζει σχετικά με τα καθήκοντα σας* || ~ κάποιον για τις νέες εξελίξεις ΣΥΝ. πληροφορώ, ενημερώνω, διαφωτίζω, καθοδηγώ 3. (ειδικότ. η) μετβ. *κατατοπισμένος*, -η, -ο) αυτός που έχει ενημερωθεί καλά, σωστά και με λεπτομέρειες: είναι πολύ - *γύρω από τους υπολογιστές* ΑΝΤ. ακατατόπιστος. — *κατατόπιση* (η) κ. *κατατοπισμός* (ο). [ΕΤΥΜ Συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *κατά τόπον*, απόδ. του γαλλ. *localiser*]. κατατοπιστικός, -ή, -ό αυτός που κατατοπίζει, που συντελεί στην ενημέρωσή, τη διαφώτιση (για θέμα, ζήτημα κ.λπ.): οι *οδηγίες του μου έδωσε ήταν πολύ ~ δεν χρειάστηκε να ρωτήσω κανέναν* || ~ *σημείωμα | εισήγηση | ανάλυση | χάρτη* ΣΥΝ. ενημερωτικός, διαφωτιστικός, *κατατρεγμένος*, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κυνηγηθεί και βασανιστεί: *φτωχός και ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. βασανισμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. κατατρώγω. *κατατρεγμός* (ο) η υποβολή (κάποιου) σε συνεχείς δοκιμασίες, διώξεις κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατατρώγω*. κατατρώγω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέτρεξα, κατατρεγμένος} καταδιώκω (κάποιον), τον υποβάλλω σε συνεχείς δοκιμασίες, τον ταλαιπωρώ: *η αδικία | η ατυχία με κατατρέπει* ΣΥΝ. κυνηγώ, βασανίζω, δεν αφήνω σε χλωρό κλαρί. ΣΧΟΛΙΟ λ. κατατρώγω. *κατατρίβω* ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέτρινα, κατατρί-θηκα (καθμ.) -φτη-κα), *κατα(τε)τριμμένος*} 1. τρίβω πάρα πολύ κάτι 2. (συνχόν. το με-σοπαθ. *κατατρίβωμαι*) δαπανώ άσκοπα τις σωματικές ή/και πνευματικές μου δυνάμεις, σταλάζω τον χρόνο μου και φθείρομαι, συνήθ. χωρίς λόγο ή για κάτι ασήμαντο: *κατατρίβεται σε λεπτομέρειες και χάνει την ουσία* ΣΥΝ. καταπονούμαι, φθείρομαι, αναλώνομαι. — *κα-τατριβή* (η) [μτγν.]. *κατατρώπων* ρ. μετβ. {κατατρώπο-σα, -θηκα, -μένος} νικό κατά κράτος και τρέπω τον αντίπαλο σε φυγή, κατάγω συντριπτική νίκη: στη μάχη του *Μαραθώνα*, οι Έλληνες *κατατρώπωναν τους Πέρσες* ΣΥΝ. *κατανικό* ΑΝΤ. (κατα)νικόμαι, ηττώμαι. — *κατατρώπιση* (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < μτγν. *κατατροπώ* (-όω) < *κατά-* + *τροπώ* «τρέπω» < *τρόπος*]. *κατατρώω* ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) υποβάλλω σε ταλαιπωρίες και βάσανα, κάνω (κάποιον) να υποφέρει (κυρ. το μεσο-παθ. *κατατρίβωμαι*): *κατατρίβεται από έμμονες ιδέες* ΣΥΝ. βασανίζω, τυραννώ, καταπονώ, ταλαιπωρώ. [ΕΤΥΜ: αρχ. < *κατά-* + *τρώγω* «καταπονώ - ερειπώνω», παράλλ. τ. του ρ. *τρώω* «βασανίζω, ταλαιπωρώ» < *tr-u-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -U-) του I.E. *ter- «τρυπώ, τρίβω», πβ. λατ. *terere* «τρυπώ», *terebra* «τρυπάνι», ισπ. *taladro*, ιταλ. *trivello*, αρχ. γεωμ. *draan* «στρέφω, τρυπώ», γεωμ. *drehen*, αγγλ. *thrash* «θερίζω», *throw* «ρίχνω» κ.ά. Ομόρρ. *τρυ-πό*, αρχ. *τι-τρώ-σκω* «χτυπώ, πλήττω», *τρώ-σις* (-η), *τρωτός*, *τρω-μα*, *τόρ-νος* «κύκλος» (> λατ. *torus* > γαλλ. *tour*) κ.ά.]

κατατρέχω - κατατρώγω. Τα δύο ρήματα συγχέονται συχνά στη χρήση, ενώ διαφέρουν σημασιολογικά. Το *κατατρέχω* σημαίνει «διάκειμαι εχθρικά απέναντι σε κάποιον, προσπαθώ να του κάνω κακό»: *Δεν ξέρω αν φαίται ο ίδιος η αλήθεια, πάντως, είναι ότι συχνά ορισμένοι συνάδελφοι και γνωστοί τον κατατρέχουν, φανερά ή κρυφά, και βρίσκεται πάντοτε εκτεθειμένος*. Από το *κατατρέχω* και το παράγωγο *κατατρεγμός* και η μετοχή *κατατρεγμένος*, το οποίο έχει και την ειδικότερη σημ. του «άτυχου», του «κυνηγημένου από τη μοίρα». Το *κατατρώγω* σημαίνει «βασανίζω, ταλαιπωρώ»: *Τον κατατρίβουν συνεχώς οι αρρώστιες, η ανέχεια, οι συμφορές*.

κατατρώγω [αρχ.] κ. κατατρώω ρ. μετβ. {κατέφραγα} φθείρω, βα-

κατα- επιτακό
κατα-τεμοχίζω ρ.
κατα-τεμοχισμός (ο)
κατα-τρομάζω ρ.

κατα-τρομοκράτηση (η)
κατα-τρομοκρατώ ρ.
κατα-τρυτώ ρ.

κατα-τυραννώ ρ.
κατα-υποχρεώνω ρ.
κατα-φοβίζω ρ.

κατα-χαίρσομαι ρ.
κατα-χαρούμενος, -η, -ο
κατα-χειροκρότω ρ.

κατά-χάλομος, -η, -ο

σανίζω: οι *αμφιβολίες τον κατέτρωγαν* ΣΥΝ. τυραννώ, βασανίζω.
καταυγάζω ρ. μετβ. {καταύγα-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) φωτίζω δυνατά, προσδίδω έντονη λάμψη σε (κάτι): *πυροτεχνήματα καταύγασαν τον ουρανό* || ~ τον *στόχο πυρώνων* ΣΥΝ. *καταφωτίζω*, *καταλάμπω*, *καταφέγγω* ΑΝΤ. *κατασκοτίζω*, *συσκοτίζω*, *σκοτεινάζω*. — *καταυγα-σμός* (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ μτγν. < *κατα(α)-* + *αυγάζω* < *αυγή*].
καταυγαυήθρας (ο) [1886] το μπαμπούρ (βλ. λ.).
καταυλισμός (ο) [1886] 1. η πρόχειρη διαμονή σε σκηνές ή άλλα προσωρινά καταλύματα στην ύπαιθρο ΣΥΝ. *κατασκήνωση*, *στρατοπέδευση* 2. (συνεκδ.) πρόχειρες εγκαταστάσεις στην ύπαιθρο για τη στέγαση και την περιθαλψη αναξιοπαθούντων ή την προσωρινή παραμονή στρατεύματος: *προσφυγικός ~* || ~ *σεισμοπλήκτων* ΣΥΝ. *κατασκήνωση*. — *καταυλισμοί* ρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ ΙΑΤρ. του γαλλ. *campement*].

καταφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {καταφάνηκα} γίνομαι καταφανής, ολοφάνερος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, διαφαίνομαι*.

καταφάνηκα ρ. → καταφαίνομαι

καταφανής, -ής, -ές {καταφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | καταφανέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) τελείως φανερός, ολοφάνερος: ~ *απροθυμία | νευρικότητα | ψέμα | διαφορά | επιδείνωση | θλίψη | αδικία | παραβίαση* ΣΥΝ. *εμφανεστάτος*, *κατάδηλος*, *πρόδηλος*, *προφανής*, *πασφανής*, *εξόφθαλμος* ΑΝΤ. *αφανής*, *αφανέρωτος*, *ανεκδήλωτος*, *δυσδιάδητος*. — *καταφανώς* επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ αρχ. < *καταφαίνω* < *κατά-* + *φαίνω* | -ομαι]. *κατάφαση* (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. θετική απάντηση: σε *πολλές γλώσσες η διπλή άρνηση ισοδυναμεί με -* || το «*βέβαια*» δηλώνει έντονη ~ ΑΝΤ. *άρνηση* 2. η θετική τοποθέτηση απέναντι σε (κάτι): ο *αθλητισμός αποτελεί ~ στη ζωή*, ενώ τα *ναρκωτικά άρνηση της*. [ΕΤΥΜ < «Ρλ. *κατάφασις* < *κατάφασις* < *κατά-* + *φάσις* «λέγω, μιλώ» (βλ. λ. φήμη), όχι από το ρ. *καταφάσκω*, που παροδότησε ως μτγν.].

καταφάσκω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ (αμετβ.) 1. (λόγ.-σπάν.) λέω «να», δίνω καταφατική απάντηση ΑΝΤ. *αποφάσκω*, *αρνούμαι* ♦ 2. (μετβ.) (σπανιότ.) (κατ' επέκτ.) δίνω τη συγκατάθεσή μου, εκφράζω την αποδοχή μου: *το έργο του ποιητή καταφάσκει τον άνθρωπο και τη ζωή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*. [ΕΤΥΜ μτγν. < *κατά-* + *φάσκω* (βλ. λ.)].

καταφατικός, -ής, -ό 1. αυτός που εκφράζει κατάφαση: ~ *απάντηση | κίνηση | έκφραση* ΣΥΝ. *επιβιβαστικός*, *βεβαιωτικός*, *συναίνετικός*, *επιδοκιμαστικός* ΑΝΤ. *αποφατικός*, *αρνητικός* ΦΡ. *καταφατική πρόταση* οποιαδήποτε πρόταση δεν περιλαμβάνει άρνηση ή ερώτηση, λ.χ. ο *Πέτρος γράφει* 2. ΘΕΟΛ. *καταφατική Θεολογία* μέθοδος γνωσιολογικής προσέγγισης του Θεού από τον άνθρωπο, η οποία αξιοποιεί τη γνωστική ικανότητα του ανθρώπινου νου για τη συστηματική προβολή των βασικών αληθειών της χριστιανικής πίστης και χρησιμοποιεί τον αποδεικτικό ή και τον διαλεκτικό συλλογισμό για την αποδεικτική επιβεβαίωση τους, ιδ. κατά την αντιπαράθεση της θεολογίας προς απρετικές δοξασίες (πβ. κ. *αποφατική θεολογία*, λ. *αποφατικός*). — *καταφατικ-ά* |-ός [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *κατάφασις*].

κατάφατος επίρρ. (οικ.) 1. ακριβώς στο πρόσωπο, στη φάτσα κράτους 2. κατά πρόσωπο: *τον χτύπησε ~* || *του τα είπε ~* ΣΥΝ. *κατάμου-κάτου*, *ευθέως* ΑΝΤ. *πιοσάπλατα*.

καταφέρνω ρ. μετβ. {κατάφερα} 1. οδηγώ σε καλό τέλος, επιτυγχάνω (στόχο, σκοπό): η *επιστήμη έχει καταφέρει σπουδαία πράγματα σ'αυτό τον τομέα* || *κατάφερε να διοριστεί με μέσον στο δημόσιο* || *κατάφερε να τον κάνουν να μου πει τι συνέβη* ΣΥΝ. *κατορθώνω*, *πραγματοποιώ* ΑΝΤ. *αποτυγχάνω*, *αστοχώ* ΦΡ. *τα κατάφέρνω* (i) είμαι επιρικής, ικανός για κάτι: *τα κατάφέρνω μια χαρά στη νέα του δουλειά* || *δεν θέλω βοήθεια, ~ και μόνος μου!* (ii) επιτυγχάνω: *επιτέλους τα κατάφερα, πέρασα στην Ιατρική!* || *Τι λες; Θα τα κατάφέρεις*: ΑΝΤ. *αποτυγχάνω*, *τα κάνω θάλασσα* (iii) αντεπεξέρχομαι στις οικονομικές μου ανάγκες: *δεν κερδίζουμε πολλά, αλλά τα κατάφέρνουμε χρεών*. 2. βγάζω πέρα, τα φέρνω βόλτα 2. χειρίζομαι (κάτι) με επιτυχία: *δεν χρειάζομαι βοήθεια, το κατάφέρνω μόνος μου το μηχανήμα* || *την ~ μια χαρά τη βάρκα* ΣΥΝ. το φέρνω βόλτα 3. (για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να δεχτεί τη γνώμη μου, να υποχωρήσει στη θέλησή μου: *είδα κι έπαθα να τον κατάφέρω να έλθει μαζί μας* || *στο τέλος τον κατάφερε και υπέγραψε το συμβόλαιό* ΣΥΝ. *πέιθω*, (καθμ.) *ρίχνω*, *τομπάραν* ΦΡ. (καθμ.) του *την κατάφερα* τον εξαπάτησα, τον κοροϊδεύω με έξυπνο τρόπο: *πώς του την κατάφερε και τον άφησε άραγκο, κανείς δεν κατάλαβε!* ΣΥΝ. *του την έφερα*, *του την έσκασα* 4. (μτβ.) *μπορώ να νικήσω* (κάποιον), να αντιμετωπίσω με επιτυχία ή να κατορθώσω (κάτι δύσκολο): *τον κατάφέρνει στο πάλεμα* ΣΥΝ. *καταβάλλω*, *κατανικό* ΑΝΤ. *καταβάλλομαι*, *νικίεμαι* 5. (για μεγάλη ποσότητα φαγητού) *μπορώ να καταναλώσω*: *καταφέρει ένα ολόκληρο αρνί στην καθισιά του* (δηλ. κατορθώνει να φάει ένα ολόκληρο αρνί) 6. (καταχρ. αντί του *καταφέρω*, για πρόσ.) δίνω χτύπημα: *δεν προλαβαίνει να διαμαρτυρηθεί και ο άλλος του καταφέρει μια γροθιά στο πρόσωπο* ΣΥΝ. *καταφέρω*, *χτυπώ*, *πλήττω* (βλ. λ. *κατάφερω* κ. ΣΧΟΛΙΟ).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταφέρω*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *καταφέρω*, αρχική σημ. «οδηγώ προς τα κάτω - επιρρίπτο, χτυπώ», < *κατά-* + *φέρω*]. *καταφερτζής* (ο) {καταφερτζήδες}, *καταφερτζού* (η) {καταφερ-τζούδες} (καθμ.) πρόσωπο που πετυχαίνει πρακτικούς σκοπούς με έξυπνο και κάποτε πονηρό τρόπο, που καταφέρνει τους άλλους, που τους πείθει: *μην αφήσεις να σε ρίξει πάλι αυτός ο ~* ΣΥΝ. *επιτήδειος*.

καπάτσος ANT. αδέξιος, ανίκανος. — καταφερτζήδικος, -η, -ο. [ETYM, < καταφέρ(νω) + παραγ. επίθημα -τζής], καταφέρω ρ. μετβ. {κατέφερα κ. κατάφερα} 1. (για χτυπήματα) δίνω με ορμή, χτυπώ με δύναμη: *του κατέφερε δύο απανωτά χτυπήματα στο κεφάλι || το πυροβολικό κατέφερε ισχυρά πλήγματα στον εχθρό || (μτφ.) ο πληθωρισμός κατέφερε ισχυρό πλήγμα στον οικονομικό προγραμματισμό της κυβέρνησης* 2. (μεσοπαθ. **καταφέρομαι**) (-εναντίον | + κατά) κατηγορώ (κάποιον) με δριμύτητα: *όταν πήρε τον λόγο, άρχισε να καταφέρεται εναντίον των κομμάτων και των αρχηγών τους ΣΥΝ. κατακρίνω.*

[ETYM, αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ προς τα κάτω - επιρρίπτω, χτυπώ», < κατά- + φέρω. Ηδη αρχ. οι φρ. *καταφέρω πληγήν | ψόγον, που οδηγούσαν στις σημερινές χρήσεις, ενώ επίσης αρχ. η σημ. του μέσου **καταφέρομαι** (+γεν.) «εναντιώνομαι (σε κάποιον)».*

καταφέρω - καταφέρνω. Τα δύο ρήματα διαφέρουν στη σημασία τους. Το ρ. καταφέρω, λόγια προέλευσης, χρησιμοποιείται για χτυπήματα και σημαίνει «χτυπώ, πλήττω», ενώ το ρ. καταφέρνω σημαίνει «πετυχαίνω (τον στόχο, τον σκοπό μου)»: *Τα καταφέρνει καλά στα μαθήματα του πάντοτε αριστεύει - Καταφέρει αλλεπάλληλα πλήγματα στην οικονομία της χώρας.* Η σημασιολογική διαφορά στο θέμα τού ενεστώτα δηλώνεται με την παρουσία - απουσία τού -ν- (*καταφέρνω αλλά καταφέρω*) και στο θέμα τού αορίστου με την παρουσία - απουσία εσωτερικής αύξησης (-ε-): *Τα κατέφερε και τον προσέλαβαν στο Δημόσιο - Τον κατέφερε αλλεπάλληλα χτυπήματα και τον τραυμάτισε σοβαρά.* Άρα, τόσο το *καταφέρω* διαφέρει από το *καταφέρνω*, όσο και το *κατάφερα* από το *κατέφερα*.

καταφέρω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέφωγα} 1. πηγαίνω κάπου αναζητώντας ασφάλεια και προστασία, βρίσκω καταφύγιο: *κατέφωγα στα βουνά, για να αποφύγω τη σύλληψη* 2. (μτφ.) απευθύνω (σε πρόσωπο | οργανισμό | υπηρεσία κ.λπ.) για βοήθεια ή προστασία ή για να βρω το δικό μου (σε περιπτώσεις που αδικούμαι ή βλάπτομαι και κάποιος φορέας μπορεί να αποκαταστήσει την αδικία ή τη βλάβη που μου συνέβη): *ο παθών κατέφωγε στις αρμόδιες αρχές και κατήγγειλε το συμβάν* ΣΥΝ. προσφεύγω, προστρέχω 3. (ειδικότ.) μεταχειρίζομαι (συγκεκριμένο μέσο) από ανάγκη, κάνω οτιδήποτε για να αντεπεξέλθω σε έκτακτη περίπτωση: *η κυβέρνηση είναι έτοιμη ανά πάσα στιγμή να καταφύγει στην ετιμωρία του λαού || ~ στη βία | σε τεχνασία | σε ύπουλα μέσα ΣΥΝ. χρησιμοποιώ, μετέρχομαι, μεταχειρίζομαι, προσφέρω, κάνω το παν. καταφθάνω κ. καταφθάνω ρ. αμετβ. [μτγν.] {κατέφθασα} φθάω εγκαίρως ή ξαφνικά (κάπου): *τα ασθενοφόρα κατέφθασαν αμέσως στον τόπο του δυστυχήματος || η Πυροσβεστική Υπηρεσία κατέφθα-σε πάνω στην ώρα ΣΥΝ. έρχομαι, (λόγ.) αφικνούμαι ANT. φεύγω, αποχωρώ, απομακρύνομαι, ξεμακρύνω, απέρχομαι, αποσύρομαι **κατάφορα** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η φορά προς τα κάτω, το να παίρνει (πρόσωπο, πράγμα) κατεύθυνση προς τα κάτω ΣΥΝ. κατέβασμα, κάθοδος, καταβίβαση ANT. ανέβασμα, άνοδος, αναβίβαση 2. η έντονη έκφραση αποδοκιμασίας: «*κάλλιο το γκρέμισμα του σπιτιού σου παρά η ~ του κόσμου*» (παροιμ.) ΣΥΝ. δυσμενεία, κατάρκηση, αποδοκιμασία, επικρίση, κατακράνη, καταλαλιά ANT. επιδοκιμασία, έπαινος, εγκώμιο, επευφημία. [ETYM, αρχ. < καταφέρω]. **κατάφορτος**, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που είναι πάρα πολύ φορτωμένος (με κάτι), που δεν μπορεί να δεχθεί άλλο φορτίο: *λεμονιές ~ με λεμόνια ΣΥΝ. καταφορτωμένος, παραφορτωμένος* — **κατα-φορτώνω** ρ. **κατάφορατος**, -η, -ο κ. (καθήμε.) **κατάφορατος** 1. φραγμένος ή κλεισμένος από όλες τις πλευρές, αυτός που δεν αφήνει διόδο προς το εσωτερικό του: *~ σπίτι | κήπος ΣΥΝ. περιφραγμένος, περιφρακτός, κατάκλειστος, περικλειστος ANT. άφρακτος, απεριφρακτός, ξέφραγος, απερίτρητος* 2. ΞΤ. (στον Μεσαίωνα) αυτός που προστατεύεται ή περιβάλλεται από μεταλλικό θώρακα ή γενικότ. περίβλημα: *~ ιππείς | άλογα | πλοία.***

[ETYM, αρχ. < κατά- + φρακτός < φράσσω | -ττω).

καταφρονεμένος, -η, -ο → καταφρονώ
καταφρόνεσα ρ. → καταφρονώ καταφρόνηση (η)
→ καταφρονώ

καταφρονητής [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **καταφρονετής** (ο), **καταφρο-νήτρια** (η) {καταφρονητριών} πρόσωπο που καταφρονεί, που περιφρονεί τους άλλους ΣΥΝ. περιφρονητής. Επίσης (λαϊκ.) **καταφρονή-τρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **καταφρονητικός**, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που φανερώνει περιφρόνηση: *~ πράξι | ενέργεια | συμπεριφορά ΣΥΝ. περιφρονητικός* 2. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει την τάση να περιφρονεί τους άλλους, που φέρεται υπεροπτικά: *~ άνθρωπος | οικογένεια ΣΥΝ. περιφρονή-κός, υπερόπτης. καταφρονητικ-ά | -ός [αρχ.]* επίρρ. **καταφρόνια** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η περιφρονητική, υποτιμητική στάση κάποιου απέναντι σε άλλον ή η κατάσταση ανυποληψίας στην οποία ζει κάποιος: *πέθανε μέσα στη φτώχεια και την ~ του κόσμου ΣΥΝ. καταφρόνηση, περιφρόνηση, υποτίμηση ANT. εκτίμηση, υπόληψη, σεβασμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια. [ETYM, μεσν. < αρχ. **καταφρονώ**]. **καταφρονώ** ρ. μετβ. {καταφρονείς...} **καταφρονήσα** (λαϊκ. -εσα), -ούμαι (λαϊκ. -τέμαι), -ήθηκα (λαϊκ. -έθηκα), -ημένος (λαϊκ. -εμένος) δείχνω περιφρόνηση για (κάποιον/κάτι), δεν εκτιμώ: *πέθανε καταφρονεμένος ΣΥΝ. περιφρονώ, υποτιμώ ANT. εκτιμώ, σεβόμαι, υπολή-πτομαι. — καταφρόνηση* [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **καταφρόνεση** (η).*

[ETYM, < αρχ. **καταφρονώ** (-έω) < κατά- + φρονώ (βλ.λ.).

καταφθάνω ρ. → **καταφθάνω**
καταφθάνω (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το να καταφεύγει κάποιος σε κάποιον τόπο ή αρχή για προστασία, βοήθεια ή ασφάλεια 2. (συνεκδ.) το πρόσωπο, ο τόπος και γενικά οτιδήποτε στο οποίο καταφεύγει κάποιος: *οι αγωνιστές βρήκαν ~ σε μια απόκρηνη σπηλιά του βουνού || ~ της τόσα χρόνια ήταν το εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου- εκεί μέσα έλεγε τα βάσανα της στους αγίους ΣΥΝ. καταφύγιο.*

καταφύγιο (το) {καταφυγί-ου | -ων} 1. ο τόπος ή το πρόσωπο, στο οποίο καταφεύγει κανείς για να προφυλαχθεί από κινδύνους, να προστατευθεί από δυσμενείς συνθήκες, να κρυφτεί από διώκτες κ.λπ.: *η θύελλα τον ανάγκασε να ζητήσει ~ σε κάποια σπηλιά || πλήθος Εβραίων της Γερμανίας αναζήτησε - στην ελεύθερη Ευρώπη, για να γλυτώσει από τη σφαγή || ιδεώδες | ασφαλές - 2. (ειδικότ.) υπόγειος χώρος, που κατασκευάζεται ειδικά για να καταφύγει σε αυτόν στρατιωτικό προσωπικό ή άμαχος πληθυσμός σε καιρό πολέμου: *αντιαεροπορικό | πυρηνικό - 3. (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο οδηγείται κανείς, για να βρει λύση σε πρόβλημα του: «αναζητούν ~ σχεδόν παντού, στη θρησκεία, στα ναρκωτικά, στην εξορία ή στην επανάσταση» (εορμ.). [ETYM, < αρχ. **καταφύγιον**, υποκ. τού ουσ. **καταφυγή**].**

καταφύγω (να/θα) ρ. → **καταφύγω**
κατάφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ANAT. η πρόσφυση τού άκρου μυός (συνήθ. τένοντος) στο κινούμενο από αυτόν μέρος του σώματος, καθώς επίσης και το σημείο τού σκελετού από όπου φυεται ο μυς.

[ETYM, < μτγν. **κατάφυσις** < **καταφύω** | -ομαι < κατά- + φύω | -ομαι (βλ.λ.).

κατάφυτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πάρα πολλά φυτά ή που είναι φυτεμένος σε όλη του την έκταση: *λόφοι ~ από αμπέλια || ~ έκταση | κάμπος | νησί ΣΥΝ. πυκνοφυτεμένος ANT. άδεντρος, γυμνός, απο-υλιωμένος.*

κατάφορος, -η, -ο ολοφάνερος: *- αδικία | παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων | λαθροχειρία ΣΥΝ. καταφάνης, εξοφθαλμός, κατάθλιος, οφθαλμοφανής, χειροπιαστός, — κατάφορα* επίρρ. [ETYM, μτγν., αρχική σημ. «ο συλληφθείς επ' αυτοφώρου», < κατά- + φωρός < φώρ «κλέφτης» (< φέρω)].

καταφωτός, -η, -ο αυτός που φωτίζεται πολύ καλά, ο γεμάτος φως: *~ δρόμος | αίθουσα | κμάρα | πλατεία ΣΥΝ. ολόφωτος, φωτόλουτος, φωταγωγημένος, φωτισμένος ANT. σκοτεινός, αφώτιστος, αφωταγώ-ητος. Επίσης **καταφωτιστός** [1863].*

κατάγωμα επίρρ. [μεσν.] ακριβώς πάνω στη γη ή (καταχρ.) στο δάπεδο: *έστρωσαν να κοιμηθούν ~ ΣΥΝ. καταγής.*

καταγέσω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατάγεσα, -τηκα, -μένος} (!) (μτφ.) **προ-σβάλλω** με βαριές εκφράσεις, βρίζω με αισχρό τρόπο.

καταγείμω (το) {χωρ. πληθ.} η καρδιά του γεμιάνα, το μέσο τού γεμιάνα.

καταγεριά (η) (λαϊκ.-καθημ.) χτύπημα με την παλάμη, χαστούκι ΣΥΝ. **μπάτσος** (λόγ.) **ράπισμα**.

καταχερίω κ. **καταχεριάζω** ρ. μετβ. {καταχερίσα, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **χτυπώ** (κάποιον) με το χέρι, με την παλάμη: *όταν έκανε αταξίες, ο πατέρας του τον καταχερίζε ΣΥΝ. δέρνω. — καταχέρισμα (το). [ETYM, μεσν. < μτγν. **καταχερίζομαι** «παίρνω στα χέρια μου» < **κατα- + χερίζομαι**].*

καταχθόνιος, -α, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που υπάρχει, που ζει ή συντελείται κάτω από την επιφάνεια της γης, κάτω από το έδαφος ΣΥΝ. υπόγειος, υποχθόνιος ANT. επίγειος, υπέργειος 2. (μτφ.) αυτός που ενεργεί κρυφά και ύπουλα, ο δόλιος και ραδιούργος ΣΥΝ. σκοτεινός, κακόβουλος, μηχανορράφος, σατανικός, διαβολικός ANT. καλόβουλος, ανυστερόβουλος. — **καταχθόνια** | **καταχθονίος** [1888] επίρρ., **καταχθονιότητα** (η) [1865]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μυστικός**. [ETYM, αρχ. < κατά- + χθόνιος < χθων, χθονός «έδαφος, γη»].

καταχνιά (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη καθαρότητας στην ατμόσφαιρα, ο ομιχλώδης καιρός: *η - δίνει στο τοπίο έναν τόνο βελούδινο ΣΥΝ. ομίχλη, αγλώς, αντάρα, πούσι. [ETYM, μεσν. < **κατα(α)- + -αχνιά < -αχνη**].*

καταχνιάζει ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. {καταχνιασμένος} **πέφτει** ομίχλη, — **καταχνιασμα** (το).

καταχράσθηκα | **καταχράστηκα** ρ. → **καταχράμαι**
καταχραστώ | **καταχραστώ** (να/θα) ρ. → **καταχράμαι**

καταχραστής (ο) [1839], **καταχράστρια** (η) {καταχραστριών} 1. πρόσωπο που ιδιοποιείται ξένα χρήματα ή άλλα περιουσιακά στοιχεία και τα χρησιμοποιεί για δικό του όφελος: *~ τού δημόσιου χρήματος ΣΥΝ. σφετεριστής* 2. (μτφ.) πρόσωπο που εκμεταλλεύεται την εμπιστοσύνη, την καλοσύνη, την αδυναμία κ.λπ. των άλλων: *~ της οικογενειακής φιλίας ΣΥΝ. εκμεταλλευτής.*

[ETYM, Από τον νεοτ. αδρ. **κατεχράσθην** (αντί τού αρχ. **κατεχρήσθην**) τούαρχ. **καταχράμαι** (βλ.λ.).]

κατάχρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (α) η υπερβολική ή αντικανονική χρήση, η χρήση που ξεπερνά το φυσικό ή νόμιμο όριο: *~ οινόπνευματων ποτών/ φαρμάκων || (μτφ.) μην κάνεις - της καλοσύνης | της υπομονής μου || δεν θέλουμε να κάνουμε ~ της φιλοξενίας σας || ~ ελευθερίας || γλωσσικές ~ (β) **κατάχρηση εξουσίας** αξιόπονη πράξη την οποία τελεί υπάλληλος στα καθήκοντα τού οποίου ανάγεται η δίωξη ή η ανάκριση αξιόπονη πράξεων: (i) αν μεταχειρίστηκε παρανόμως εκβιαστικά μέσα για να πετύχει οποιαδήποτε έγγραφο ή προφορική κατάθεση καταφρονημένου, μάρτυρα ή πραγματονόμου (ii) αν εν γνώσει του εξέθεσε σε δίωξη ή τιμωρία κάποιον αθώο ή παρέλειψε να διώξει κάποιον υπαίτιο ή προκάλεσε την απαλλογή του από την τιμωρία (γ) **κατάχρηση δικαιώματος** η*

άσκηση δικαιώματος έτσι, ώστε να παραβιάζονται τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη, τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος 2. (ειδικότ.) ιδιοποίηση, σφετερισμός ξένων π'ρσιουσιακών στοιχείων από πλευράς αυτού στον οποίο τα έχουν εμπιστευθεί για φύλαξη ή διαχείριση: *παρουσιάστηκαν φαινόμενα καταχρήσεων ΣΥΝ.* εκμετάλλευση, ιδιοποίηση 3. **καταχρηστικός** (οι) ζώη χωρίς εγκράτεια και περιορισμούς: (ειδικότ.) οι σαρκικές ηδόνες: *τον εφθείραν οι ~ || είχε κάνει πολλές ~ στη ζωή του ΣΥΝ.* Ανομία, ακολασία ΑΝΤ. εγκράτεια. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κατάχρησις < καταχρησμαι]. καταχρηστικά επίρρ. 1. κάνοντας κατάχρηση 2. ΓΛΩΣΣ. για λέξη ή φράση που δεν χρησιμοποιείται με την κανονική της σημασία ή σύνταξη, που δεν χρησιμοποιείται σωστά: *το ρήμα «παρατοίμα» δεν έχει ενεργητική φωνή, ~ όμως χρησιμοποιείται για γιουμοριστικούς λόγους σε φράσεις όπως «τον παρήϊσαν».* Επίσης καταχρηστικός [μετρν.]. καταχρηστικός, -ή, -ό [μετρν.] 1. αυτός που γίνεται με τρόπο υπέρμετρο, ξεπερνώντας το κανονικό ή το τυπικό και θεσμικά σωστό: *προσφυγή στις αρχές || ~ χρήση της στήλης στον γραπτό λόγο || η απεργία κρίθηκε καταχρηστική || ~ άσκηση αρμοδιοτήτων || ~ όρος ΣΥΝ.* αντικανονικός, υπερβολικός ΑΝΤ. κανονικός, τυπικός, ομαλός 2. ΓΛΩΣΣ. (α) **καταχρηστική διάθογγος** η διάθογγος που αποτελείται από φθόγγο [i] (ι, η, υ, ει, οι), ο οποίος έχει υποστεί συνίζηση, και από δεύτερο φωνήεν, με αποτέλεσμα να προφέρονται μαζί ως μία συλλαβή, π.χ. το *-ια στο λεμονιά*, το *-ιο στο θερίο* κ.λπ. (β) **καταχρηστική πρόθεση** (παλαιότ.) για προθέσεις της Ελληνικής του τύπου *μέχρι, χωρίς, ένεκα, πλην* κ.ά., που δεν απαντούν σε σύνθεση με ρήματα. **καταχρώμαι** ρ. μετβ. αποθ. {καταχράσαι... | καταχράστηκα} 1. κάνω κατάχρηση, χρησιμοποιώ υπερβολικά ή με αθέμιτο τρόπο (κάτι): *κα-ταχράστηκε τη φιλία μου, για να ανέλθει κοινωνικά || δεν θα καταχραστώ την καλοσύνη | τη γενναιοδορία σας ΣΥΝ.* εκμεταλλεύομαι 2. σφετερίζομαι (ξένα χρήματα, λεφτά που μου έχουν εμπιστευθεί): *ο ταμίας καταχράστηκε τα χρήματα του σωματείου ΣΥΝ.* ιδιοποιούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, κλέβο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. καταχρησμαι «χρησιμοποιώ στο πλήρες - εξαντλώ» < κατά- + χρώμαι (-ήο-), βλ. κ. χρήση]. κατάχτηση (η) → κατάκτηση κατάχτητης (ο) → κατακτητής **καταχτητικός**, -ή, -ό → κατακτητικός **καταχτώ** ρ. → κατακτώ

καταχώνιαζω ρ. μετβ. {καταχώνιασα, -τηκα, -μένος} 1. χώνω βαθιά στη γη 2. (γενικότ.) τοποθετώ (κάτι) σε μέρος όπου είναι δύσκολο να το βρει κανείς: *πού το καταχώνιασες πάλι το βιβλίο μου; ΣΥΝ.* κρύβω, εξαφανίζω ΑΝΤ. βρίσκω, αποκάλυπτο. — **καταχώνιασμα** (το). [ΕΤΥΜ. Μεταβλασμένος τ. (κατά τα ρ. σε -ιάζω) του μεσν. καταχώνω]. **καταχωρίζω** ρ. μετβ. {καταχώρισα, -θηκα (καθην. -τηκα), -σμένος} καταγράφω με αναλυτικό τρόπο (στοιχεία) στην κατάλληλη θέση (σε κατάλογο, πίνακα, βιβλίο, λογαριασμό, έντυπο): *είπε στον γραμματέα του να μην καταχωρίζει την τελευταία φράση στα πρακτικά || η εφημερίδα μας καταχωρίζει δωρεάν τέτοιον είδους αγγελίες || η αίτηση σας καταχωρίστηκε ΣΥΝ.* εγγράφω, πρωτοκολλώ, περνώ ΑΝΤ. διαγράφω, σβήνω. Επίσης (εσφαλμ.) καταχωρώ {-είς...}. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τοποθετώ στην κατάλληλη θέση», < κατά- + χωρίζω. Η σημ. «καταγράφω, εγγράφω σε κατάλογο, αρχαιοθετό» είναι μετρν. Το μετρν. **καταχωρώ** (-έω) «υποχωρώ ως προς κάτι, παραιτούμαι από διεκδικήσεις μου» (< κατά- + χωρώ < χάρος) δεν ταυτίζεται σημασιολογικά προς το αρχ. **καταχωρίζω** και, ως εκ τούτου, δεν πρέπει να προτιμάται αντί του αρχ. ρ.].

καταχωρίζω ή **καταχωρώ**; Είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούμε τον τύπο **καταχωρίζω** (αντί του **καταχωρώ**), όταν θέλουμε να δηλώσουμε την καταγραφή «κατά χωράν» (στην οικεία θέση) μιας επίσημης ή τυπικής πληροφορίας: *Το αγοραστήριο καταχωρίζεται στα βιβλία της εταιρείας - Όλες οι συναφείς πληροφορίες είναι καταχωρισμένες στα αρχεία της Κοινότητας. Το καταχωρίζω (< κατά χωράν θέτω) διαφέρει από τα σύνθετα του χωρώ «προχωρώ, βαδίζω» που δηλώνουν κατά βάσιν κίνηση: ανα-χωρώ, προ-χω-ρώ, προσ-χωρώ, υπο-χωρώ, οπισθο-χωρώ, απο-χωρώ, εισ-χωρώ, συγχορώ («συμβαδίζω, συγκλίνω, συμφωνώ, απαλλάσσω), υπανα-χω-ρώ, παρα-χωρώ, εκ-χωρώ. Το καταχωρίζω δηλώνει θέση (τοποθέτηση σε ορισμένη θέση) με σκοπό την ταξινόμηση και διάκριση των πληροφοριών πβ. και χωρίζω, δια-χωρίζω, απο-χωρίζω, ξε-χωρίζω τα οποία δηλώνουν «διάκριση θέσεως» και, κατ'επέκτασιν, διάκριση. Βεβαίως, το **καταχωρίζω** προσδιορίζει ως προτιμότερες τις χρήσεις **καταχώριση** (και όχι **καταχώρηση**), **καταχωρισμός**, **καταχωρισμός**, **καταχωρισμένος** (και όχι **καταχωρημένος**).*

καταχώριση (η) [1782] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η καταγραφή στοιχείων στην κατάλληλη θέση σε κατάλογο, πίνακα, λογιστικό βιβλίο, λογαριασμό ή βάση δεδομένων: *~ κονδυλίων | δαπάνων στα βιβλία ΣΥΝ.* εγγραφή, πέρασμα, πρωτοκόλληση ΑΝΤ. διαγραφή, σβήσιμη 2. (ειδικότ.) η δημοσίευση (αγγελίας, διαφήμισης κ.λπ.) σε εφημερίδα ή περιοδικό: *η ~ της αγγελίας στην εφημερίδα || διαφημιστική ~ 3.* (συνεκδ.) οποιοδήποτε κείμενο δημοσιεύεται σε εφημερίδα, περιοδικό ή άλλο έντυπο: *οι σημερινές ~ έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον ΣΥΝ.* δημοσίευμα, αγγελία. Επίσης **καταχωρισμός** (ο) κ. (εσφαλμ.) **καταχρή-**

ση. ΣΧΟΛΙΟ λ. **καταχωρίζω**.

καταχωρισμός, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να καταχωριστεί κάπου.

καταχωρώ ρ. → **καταχωρίζω**

κατάχωση (η) → **καταχώνω**

κατανήφιζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατανήφισα, -τηκα (λόγ. -θήκα), -μένος} δίνω αρνητική ψήφο, ψηφίζω εναντίον, δηλώνω με την ψήφο μου την αποδοκμασία μου προς (κάποιον/κάτι): *οι βουλευτές της αντιπολίτευσης θα κατανήφισουν το νομοσχέδιο || τα μέλη αποφάσισαν να κατανήφισουν την πρόταση του προεδρείου ΣΥΝ.* αποδοκμαζώ, απορρίπτο, (οικ.) μαυρίζω ΑΝΤ. υπερνηφίζω.

κατανήφιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η αποδοκμασία με ψήφο: *~ νομοσχεδίου | πρότασης ΑΝΤ* υπερνηφισή.

κατανηφιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την κατανήφιση, την αρνητική ψήφο 2. ΝΟΜ. **κατανηφιστική αγωγή** αγωγή με την οποία επιδιώκεται η καταδική του εναγομένου σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή αντίστοιχη προς την αξίωση που έχει ο ενάγων η ισχύς της αναγνωρίζεται έμμεσα από το δικαστήριο.

καταψυγμένος, -η, -ο → **κατεψυγμένος**

καταψυκτής (ο) {καταψυκτών} συσκευή βαθείας καταψύξεως, η οποία χρησιμοποιείται για να διατηρούνται τρόφιμα ή άλλα ευπαθή υλικά αναλλοίωτα για μεγάλο χρονικό διάστημα. [ΕΤΥΜ. < καταψύχω, απόδ. του αγγλ. freezer].

κατάψυξη (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να ψύχεται κάτι σε μεγάλο βαθμό: *η ~ των προϊόντων* 2. μέθοδος διατήρησης τροφίμων, βιολογικών ιστών ή άλλων ευπαθών ουσιών με διαρκή παραμονή τους σε περιβάλλον εξαιρετικά χαμηλής θερμοκρασίας 3. (συνεκδ.) το τμήμα ψυκτικού μηχανήματος (λ.χ. ψυγείου) ή ο ειδικός θαλάμος, στον οποίο η ψύξη είναι βαθύτερη: *έβαλε το κρέας στην ~, για να μη χαλάσει.* — **καταψυκτικός**, -ή, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < «ΡΧ: κατάψυξις < καταψύχω)].

κατανύχω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατένυξα, κατανύχθηκα, κατενυγμένος} (λόγ.) 1. τοποθετώ (κάτι) σε περιβάλλον πολύ χαμηλής θερμοκρασίας (βλ. λ. κατανύξη): *- φρούτα | λαχανικά ΣΥΝ.* παγώνω ΑΝΤ. υπερθερμαίνω 2. (ειδικότ. η μετ. **κατενυγμένος**, -ή, -ό) βλ. λ.

κατεβάσω ρ. μετβ. {κατέβασα, -τηκα, -μένος} 1. φέρνω από υψηλότερο σημείο σε χαμηλότερο, κινώ προς τα κάτω: *οι ναυτικοί κατέβασαν τη ναυαγοσωστική λέμβο από την πλευρά του πλοίου || ~ τα ρολά του μαγαζιού | το παντελόνι | τη φούστα | την ασφάλεια του ρεύματος | το ακουστικό | τα πράγματα στο ισόγειο | τη σημαία από τον ιστό | τον γιακά του παλτού ΑΝΤ.* ανεβάζω, ανυψώνω ΦΡ. (α) **κατεβάσω τα μούτρα** χάνω το κέρι και τη διάθεση μου, γίνομαι σκυθρωπός και κατηφής ΣΥΝ. σκυθρωπάζω, κατασουφιάζω, μουτρώνομ, κακιά-νω (β)

κατεβάζω τα μάτια | **το κεφάλι** κοιτάζω προς τα κάτω από ντροπή, ενοχή ή αμηχανία (γ) (κακός-οικ.) **τα κατεβάζω** (!) (ενν. τα παντελόνια, τα εσώρουχα) (ι) είμαι παθητικός ομοφύλοφίλος (ii) συμπεριφερόμαι δουλικά, κάθομαι να με ταπεινώσουν: *μόλις μας απειλούν με πόλεμο, εμείς τα κατεβάζουμε και δεχόμαστε τα πάντα (δ) (για θηλυκό ζώο) κατεβάζω γάλα* βλ. λ. γάλα (ε) (αργκό) **κατεβάζω τα ρολά** για μαγαζί ή άτομο που σταματούν προσωρινά ή οριστικά τη δραστηριότητά τους · 2. (μτρφ.) (α) μειώνω, ελαττώνω: *- τον τόνο της φωνής μου (γίνομαι λιγότερο επιθετικός) || ~ τον τόνο στη μουσική κλίμακα || ~ το θερμόμετρο (το τινάζω με κινήσεις του χεριού, ώστε να επανέλθει ο υδράργυρος στην αρχική ένδειξη) || δεν τρώει λιπαρά, για να κατεβάσει τη χοληστερίνη του ΣΥΝ.* χαμηλώνω ΑΝΤ. ανεβάζω, δυναμώνω, υψώνω (β) κάνω (κάτι) φθηνότερο: *τα σουπερ μάρκετ θα κατεβάσουν τις τιμές των ειδών πρώτης ανάγκης ΣΥΝ.* μειώνω, ρίχνω, φτηνάζω ΑΝΤ. ανεβάζω, αυξάνω, ακριβαίνω 3. (για μεταφορικό μέσο) αποβιβάζω (επιβάτη): *ο ελεγκτής είπε στους νεαρούς που έκαναν φασαρία ότι θα τους κατεβάσει στην επόμενη στάση || (στον οδηγό) μπορείτε να μας κατεβάσετε εδώ 4.* (ειδικότ.) πηγαίνω (κάποιον) σε μέρος που βρίσκεται πιο χαμηλά από το σημείο στο οποίο βρισκόμαστε ή προς το κέντρο πόλεως: *θα σας κατεβάσω στην Αθήνα με αυτοκίνητο 5.* (για ιδέες) παράγω, βρίσκω (διεξόδους, λύσεις κ.λπ.): *σε τέτοιες στιγμές οι εφευρετικοί κατεβάζουν πάντοτε έξυπνες ιδέες || λες ότι κατεβάζει το μυαλό σου (μιλάς απερισκεπτά) || (ειρων. σε πρόσ. που κάνει ότι τα ξέρε ή τα καταλαβαίνει όλα): «εσύ που ξέρεις τα πολλά κι ο νους σου κατεβάζει, χίλια κανάρια σίδερο πόσες βελόνες βγάζει.» (αίνιγμα) ΣΥΝ. επινώω, γεννώ ΦΡ. (λαϊκ.) **κατεβάζει ο νους** | **το κεφάλι** | **η κούτρα** | **το ξερό** | **η γκλόμπο μου** (μτρφ.) παράγω πολλές ιδέες, είμαι γονιμος σε ιδέες 6. (μτρφ.-λαϊκ. για πρόσ.) τρώω ή πίνω βιαστικά ή λαιμαργα: *κατέβασε το κρασί του μονορούφι || πάμε στην παραλία να κατεβάσουμε καμιά μπύρα; || δεν πρόλαβε να κατεβάσει δυο μπουκιές κι αναγκάστηκε πάλι να φύγει || κατεβάζει τον περίδρομο (τρώει πάρα πολύ) ΣΥΝ.* καταπίνω, καταβροχθίζω · 7. αφαιρώ (από κάποιον) το αξίωμα, τον ρίχνω από τη θέση που κατέχει ΣΥΝ. καθαιρώ ΑΝΤ. ανεβάζω ΦΡ. (μτρφ.) **ανεβάζω** και **κατεβάζω** | **κατεβάζω κι ανεβάζω** έχω τη δύναμη να καθορίζω τις εξελίξεις σε κάποιον τομέα: *τέτοιοι επιχειρηματίες ανεβάζουν και κατεβάζουν κυβερνήσεις 8.* χαρακτηρίζω (κάποιον) με παρόμοιους χαρακτηρισμούς - σε φρ. του τύπου: *ανήτη μ'ανεβάζει, χαζή με κατεβάζει 9.* ρίχνω σε χαμηλότερο επίπεδο, υποβιβάζω: *η κοινωνία άλλους τους ανεβάζει κι άλλους τους κατεβάζει || μ'αυτά που λες, κατεβάζεις το επίπεδο της συζήτησης · 10.* (στην πολιτική, στον συνδικαλισμό κ.λπ.) προτείνω πρόσωπο ως υποψήφιο σε εκλογική ή άλλη αναμέτρηση: *οι δυο παρατάξεις θα κατεβάσουν κοινό υποψήφιο στις δημοτικές εκλο-**

κατά- επιτατικό
κατά-χρεωμένος, -η, -ο
κατα-χρεώνω ρ.

κατά-χρυσος, -η, -ο
κατ-ενθουσιάζω ρ.

κατ-εξευτελιζώ ρ.
κατ-εξουσιάζω ρ.

κατ-ερεπώνω ρ.
κατ-ερεπίπωση (η)

κατ-ωχρος, -η, -ο

γής ΦΡ. (στη συνδικαλιστική γλώσσα) **κατεβάζω πρόταση** αντί κάνω | υποβάλλω πρόταση 11. (για θεατρικά έργα ή γενικά θέαματα) διακόπτω τις παραστάσεις ενός έργου (συνήθ. γιατί δεν κατορθώσε να προσελκύσει την προσοχή του κοινού): *λίγες εβδομάδες μετά την πρεμιέρα κατέβασαν το έργο* 12. (για ύψωμα, πλαγιά, βουνό) φυσά δυνατός και παγωμένος αέρας από αυτό: *το βουνό κατεβάζει πολύ κρύο* || (κ. αμετβ.) *κάνει πολύ κρύο, γιατί είναι δίπλα το βουνό και κατεβάζει ΣΥΝ. φέρνω 13. (για ποταμό, χειμάρρο) μεταφέρο (νερό, λάσπη κ.λπ.) με ορμή: ο χειμάρρος είχε φουσκώσει από τη βροχή και κατέβαζε πολύ νερό- ΦΡ. **ό,τι βρέξει ως κατεβάζει** βλ. λ. *βρέχει* 14. (για βρισιές) εκστομίζω τη μία μετά την άλλη: *όταν θυμώσει, κατεβάζει καντήλια και αγιούς* 15. απαριθμώ, αναφέρο συσσωρευτικά: *άρχισε να κατεβάζει ονόματα και ημερομηνίες, για να κάνει τον έξυπνο* · 16. ΓΛΩΣΣ. (για τόνο) μεταφέρο τον τόνο από την προπαραλήγουσα στην παραλήγουσα ή τη λήγουσα (λ.χ. η θάλασσα - τον θαλασσών) 17. ΑΘΛ. εμφανίζω στο γήπεδο αθλητή ή ομάδα για αγώνα: *ο σύλλογος μας κατέβασε ένα καλογυμνασμένο σύνολο παικτών ΣΥΝ. παρατάσσω 18. ΠΛΗΡΟΦ. (αργκό) φέρνω στην οθόνη του υπολογιστή: ~ στοιχεία | αρχεία από το Διαδίκτυο. Επίσης (λόγ.-σπάν.) καταβιβάζω [αρχ.]. — **κατέβασμα** (το) [μεσν.], **καταβίβαση** (η) [μτγν.].**

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεβάζω, εκπίπτο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταβιβάζω* (με απόλεια του ενεστωτικού αναδιπλασιασμού -βι- και διατήρηση του -ε- από τους παρωχημένους χρόνους, πβ. αόρ. *κατ-ε-βι-βα-σα*) < *κατά-* + *βιβάζω*, βλ. κ. *βάζω*. Στην πληροφορική η λ. αποδίδει το *αγγλ. download*]. **κατεβαίνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατέβηκα} ♦ {μετβ.} 1. οδηγούμαι ή μετακινούμαι προς τα κάτω, πηγαινώ από υψηλότερο σημείο σε χαμηλότερο: ~ *τη σκάλα ΣΥΝ. κατέρχομαι* ΑΝΤ. *ανεβαίνω, ανέρχομαι*: ΦΡ. (α) *μον κατέβηκα* μου έρχεται ξαφνικά και χωρίς προετοιμασία στο μυαλό, έχω αίφνης την ιδέα: *σκέψομαι μήπως σου κατέβει καμιά λύση* || *πώς σου κατέβηκε αυτό; || κάνει ό,τι του κατέβει* (ενεργεί απερισκεπτά, κάνει ό,τι του έλθει στο μυαλό) ΣΥΝ. *μου έρχεται* (β) *κατεβαίνω στους δρόμους* κάνω πορεία διαμαρτυρίας: *όλοι οι εργαζόμενοι είναι αποφασισμένοι να κατέβουν στους δρόμους, για να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους* 2. (μτφ.-αργκό (για πρόσ.) δίνω (χρήματα): *κατέβαινε το χαρτζιλίκι να το μοιραστούμε!* ♦ {αμετβ.} 3. εξέρχομαι από μέσο συγκοινωνίας ή άλλο όχημα: ~ *από το αυτοκίνητο* | *το τρένο* | *το λεωφορείο* | *το πλοίο* | *το αεροπλάνο ΣΥΝ. κατέρχομαι, αποβιβάζομαι* ΑΝΤ. *ανεβαίνω, επιβιβάζομαι* 4. κινούμαι από τον Βορρά προς στον Νότο ή κατευθύνομαι από τα μεσόγεια προς τα παράλια: πηγαινώ σε μέρος που βρίσκεται πιο χαμηλά από το σημείο που είμαι ή προς το κέντρο πόλης: *κατέβηκε από το χωριό του στην Αθήνα και πλούτισε ΣΥΝ. κατέρχομαι* ΑΝΤ. *ανέρχομαι, ανεβαίνω*: ΦΡ. *θα κατέβηκε από τα Κράβαρα* βλ. λ. *Κράβαρα* 5. (ειδικότ. για ήχο, κύματα, συγγόντες) πέφτω σε χαμηλότερο σημείο από πλευράς εντάσεως, γίνομαι πιο σιγανός: *δεν κατεβαίνει άλλο ο ήχος ΣΥΝ. χαμηλώνω, πέτω* ΑΝΤ. *ανεβαίνω, δυναμώνω* 6. (ειδικότ. για οτιδήποτε αγοράζεται ή αποκτάται με αντίτιμο) ελαττώνεται η αξία μου, γίνομαι φθηνότερος ή λιγότερο ακριβός: *πρόκειται να κατέβουν οι τιμές των οπωροκηπευτικών ΣΥΝ. μειώνομαι, υποτιμώμαι, φτηναιώ* ΑΝΤ. *ανεβαίνω, υπερτιμώμαι, αυξάνομαι, ακριβαίνω* 7. (ειδικότ. + σε + ουσ.) περιφραση που σημαίνει ό,τι και το αντίστοιχο ρήμα (βλ. λ. *απολεξικό-ποιημένο ρήμα*): *κατεβαίνω σε απεργία* (απεργώ) || *κατεβαίνω σε διαδήλωση* (διαδηλώνω) || *κατεβαίνω στον αγώνα* (αγωνίζομαι) || *κατεβαίνω στην πολιτική* (πολιτεύομαι, γίνομαι πολιτικός) 8. (κατ' επέκτ. για μεγάλη, αξίες κ.λπ.) γίνομαι λιγότερος, μειώνομαι σε ποσότητα, ένταση κ.λπ.: *τα νερά κατέβηκαν και φάνηκαν τα πλημμυρισμένα χωράφια* || *η θερμοκρασία κατέβηκε στους -10°C* || *ο δεικτής παιδικής θνησιμότητας έχει κατέβει πολύ την τελευταία εικοσαετία ΣΥΝ. ελαττώνομαι, μικραίνω* (αμετβ.), *πέφτω* (μτφ.), *υποχωρώ, περιορίζομαι* ΑΝΤ. *ανεβαίνω, αυξάνομαι, μεγαλώνω* · 9. ΑΘΛ. εισέρχομαι στον στίβο, στο γήπεδο ή αλλού, για να αγωνιστώ: *η ελληνική εθνική ομάδα κατεβαίνει με την εξής σύνθεση...* ΣΥΝ. *κατέρχομαι* 10. (μτφ. στην πολιτική) λαμβάνω μέρος στον εκλογικό αγώνα, συμμετέχω στις εκλογές: *κατέβηκα στις δημοτικές εκλογές και απέτυχα* || *τα δύο κόμματα είχαν κατέβει ως συνδυασμός συνεργασίας ΣΥΝ. κατέρχομαι* 11. (μτφ.-σπάν. για πρόσ.) αποχωρώ από τη θέση ή το αξίωμα που κατέχω: *σύντομα ο βασιλιάς κατέβηκε από τον θρόνο* ΑΝΤ. *ανεβαίνω* 12. για θεατρικά έργα ή γενικότ. για θέαματα των οποίων σταματούν ορστικά οι παραστάσεις (συχνά λόγω ελλείψεως κοινού): *η παράσταση κατεβαίνει στο τέλος του μήνα* · ΦΡ. *κατέβα να φάμε* λέγεται χαρτολογώντας σε πολύ ψηλό άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταβαίνω* (με διατήρηση της αύξησης -ε- από τους παρωχημένους χρόνους, πβ. παρ. *κατ-ε-βαίνω*, αόρ. β' *κατ-ε-βην*) < *κατά-* + *βαίνω*]. **κατέβηκα** ρ. → *καταβάλλω*
κατεβασιά (η) 1. άβρονη και ορμητική ροή υδάτων (σε ποτάμι, ρεύμα κ.λπ. ως αποτέλεσμα δυνατής βροχοπτώσης): *«με την ~ σου σέρνεις λιθάρια ριζιμιών* (δημοτ. τραγ.) · 2. δρόμος ή μονοπάτι με κατηφορική κλίση ΣΥΝ. *κατήφορος, κατηφοριά* ΑΝΤ. *ανήφορος, ανηφοριά* · 3. (στα ομαδικά αθλήματα) γρήγορη επίθεση των παικτών μιας ομάδας προς την εστία των αντιπάλων, με σκοπό την παραβίαση της: *έκαναν μια ~ και έβαλαν γκολ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταβασία* (< αρχ. *κατάβασις*) κατ' επίδραση του ρ. *κατεβάζω*]. **κατέβασμα** (το) → *κατεβάζω*
κατεβυτός, -ή, -ό 1. (γενικά) αυτός που έχει κλίση προς τα κάτω, που κατευθύνεται προς τα κάτω: ~ *δρόμος* | *ποταμός ΣΥΝ. κατωφερής, κατηφορικός, καθοδικός* ΑΝΤ. *ανεβατός, ανωφερής, ανηφορικός, ανοδικός* 2. **κατεβυτό** (το) μεγάλο κείμενο, τμήμα γραπτού λόγου μεγά-

λης έκτασης: *έγραψε ~ ολόκληρα γι' αυτό το θέμα*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταβυτός* (< αρχ. *καταβαίνω*) κατ' επίδραση του ρ. *κατεβάζω*].
κατεδαφίζω ρ. μετβ. {κατεδάφισα-α, -θηκα (καθμ. -θηκα), -μένος} 1. ρίχνω (κτήριο) στο έδαφος, γκρεμίζω: *το συνεργείο του δήμου είχε εντολή να κατεδαφίσει τα αυθαίρετα ΣΥΝ. γκρεμίζω* ΑΝΤ. *ανεγειρώ, οικοδομώ, χτίζω* 2. (μτφ.) προκαλώ ριζική καταστροφή, καταστρέφω ολοκληρωτικά: *αισθάνεται τον κόσμο γύρω του να κατεδαφίζεται ΣΥΝ. καταστρέφω, φθείρω*. — *κατεδαφιστικός*, -ή, -ό [1886]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *κατ(α)-* + *-εδαφίζω* < *έδαφος*].
κατεδάφιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως} {-ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) το γκρέμισμα: ~ *κτηρίου* | *πολυκατοικίας με δυναμίτες* || *προσεχώς* ~ (σε ενημερωτική πινακίδα για το μελλοντικό γκρέμισμα κτηρίου) || (μτφ.) ~ *αξιών ΣΥΝ. (λόγ.) κατακρήμνιση, χάλασμα, ισοπέδωση* ΑΝΤ. *ανέγερση, ανοικοδόμηση, θεμελίωση*.
κατεδαφιστέος, -α, -ο [1889] (για κτήριο) αυτός που πρέπει να κατεδαφιστεί: *μετά τον σεισμό πολλές κατοικίες κρίθηκαν κατεδαφιστέες*.
κατεδείξα ρ. → *καταδεικνύω*
κατέδωσα ρ. → *καταδίω*
Κ.Α.Τ.Ε.Ε. (τα) (παλαιότ.) Κέντρα Ανωτέρας Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.
κατέεσα ρ. → *καταθέτω*
κατελιμμένος, -η, -ο (και ως φωτεινή κυρ. ένδειξη σε χώρους, μηχανήματα μεταφοράς με κοινή χρήση) αυτός που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί, πιαστεί από κάποιον άλλο, που δεν είναι διαθέσιμος: *ο ανεγκυστήρας είναι ~* || *η θέση είναι ~ από τον κ. Παύλο* || *η γραμμή είναι ~, μιλάει συνέχεια* || ~ *θάλαμος* | *τουαλέτα* || *όλες οι θέσεις στην πλατεία είναι ήδη ~, μόνο ο εξώστης μένει!* ΣΥΝ. *πισμένους* ΑΝΤ. *διαθέσιμος, ελεύθερος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω, μετοχή*. [ΕΤΥΜ. Μτγ. παθ. παρακ. του αρχ. *καταλαμβάνω*, απόδ. του γαλλ. *occuper*].
κατέιχα ρ. → *κατέχω*
κατέλαβα ρ. → *καταλαμβάνω*
κατέλαβα (να/θιά) ρ. → *κατέρχομαι*
κατέληφθη ρ. → *καταλαμβάνω*
κατέναντι επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) ακριβώς απέναντι, από την τελείως αντικρινή πλευρά ΣΥΝ. *καταντικρύ*.
κατενατίο (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) αγωνιστικό σύστημα, που αναπτύχθηκε στην Ιταλία, το οποίο έδινε προτεραιότητα στην άμυνα. [ΕΤΥΜ. < *ιταλ. catenaccio* «σιδερένια αμάρα σε παραθυρόφυλλα» (< *catena* «αλυσίδα»), ο όρ. εφαρμόστηκε αρχικά στο σκληρό αμυντικό ποδόσφαιρο της Ιταλίας κατά τη δεκαετία του 1960].
κατένεμα ρ. → *κατανέμω*
κατενόπιον επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) ακριβώς ενόπιον κάποιου, τελείως κατά πρόσωπο ΑΝΤ. *καταπίσω, πισώπλατα*.
κατεξοχή κ. **κατ'** εξοχήν [μτγν.] επίρρ. (λόγ.) σε μεγαλύτερο βαθμό, περισσότερο από όλα ή πρώτα από όλα, κατά κύριο λόγο: *οι αξίες αυτές στηρίζονται ~ στο φρόνημα του λαού μας* || *οι διώξεις κατά του Τίποτ είναι ένα ~ παράδειγμα αυταρχικής πολιτικής ΣΥΝ. προπάντων, πάνω απ' όλα, κυρίως*.
κατεπανω επίρρ. [μεσν.] ενάντια σε κάποιον/κάτι: *προχωρούσαν απειλητικά ~ μου* (βλ. κ. λ. *καταπάνω*).
κατεπανω (ο) {άκλ.} ΣΤ. (στο Βυζάντιο) το αξίωμα του πολιτικού και στρατιωτικού διοικητή θέματος (βλ. λ.) της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και ο φορέας αυτού. [ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *κατεπάνω*].
κατεπειγ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο στον ενεστ.} 1. πιέζω τόσο, ώστε δεν επιδέχομαι αναβολή· απαιτώ (για τη διεκπεραίωση μου) μεγάλη ταχύτητα, βιασύνη: *τα έγγραφα αυτά κατεπειγούν ΣΥΝ. βιάζω, προέχω* 2. (μεσοπαθ. **κατεπειγώμαι**) βιάζομαι πολύ: ~ *να φθάσω στον σταθμό, γιατί κινδυνεύω να χάσω το τρένο ΣΥΝ. βιάζομαι, επειγώμαι* 3. (η μτχ. **κατεπειγών**, -ούσα, -ον) (για δημόσια έγγραφα, επιστολές και διαδικασίες) αυτός του οποίου η διεκπεραίωση πρέπει να γίνει ή να λυθεί το ταχύτερο δυνατόν: ~ *γράμμα* | *τηλεγράφημα* | *υπόθεση*. — *κατεπειγόντως* επίρρ. [1861].
κατεπλάγη ρ. → *καταπλήσω*
κατέπλευσα ρ. → *καταπλέω*
κατέπληξα ρ. → *καταπλήσω*
κατεργάζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {κατεργάσ-θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} υποβάλλω (κάτι) σε προσεκτική επεξεργασία, ώστε να καταστεί κατάλληλο για χρήση: ~ *γαλλό* | *πολύτιμους λίθους* | *βαμβάκι ΣΥΝ. επεξεργάζομαι* ΦΡ. *πενία τέχνας κατεργάζεται* βλ. λ. *πενία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
κατεργάριος, -α/-ισσα, -ικο {-ηδες κ. -αίοι (θηλ. χωρ. γεν. πληθ.)} αυτός που σκέπτεται και ενεργεί με πονηριά, που χρησιμοποιεί τεχνάσματα, για να επιτύχει τους σκοπούς του: *είδες ο ~ πώς τα κατάφερε!* || *τα κατάφερε η ~ και τον τύλιξε!* ΣΥΝ. *παμπόνηρος* · ΦΡ. (α) *κάθε κατεργάριος στον πάγκο του* για περιπτώσεις στις οποίες τα πράγματα επανέρχονται στην αρχική τους τάξη μετά από διάλειμμα ή διακοπή: *οι διακοπές τελειώνουν από μεθαύριο ~!* (β) *μεταξύ κάτεργα ραίων ειλικρίνεια* άνθρωποι που ειλικρινάζονται τις ίδιες πονηριές, οφείλουν τουλάχιστον να είναι ειλικρινείς μεταξύ τους και να μην προσποιούνται τους αθώους. — (υποκ.) *κατεργάριος* κ. *κατεργαρούλης* (ο), *κατερναρούλα* (η). [ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «κωπηλάτης σε κότεργο», < *κάτεργον* + *-άρης*. Η σημ. «πανούργος, πονηρός» ήδη μεσν.].

κατεργάριος: δηλώσεις συμπάθειας | **επιδοκιμασίας**. Στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες μερικές λέξεις που δηλώνουν αρνητι-

κούς χαρακτηρισμούς και ανήκουν στον κύκλο των λεγόμενων «κακόσημων λέξεων» (pejorative, βλ. λ. *κακόσημος*), χρησιμοποιούνται συχνά στον καθημερινό προφορικό λόγο και σε ύφος οικειότητας, για να δηλώσουν επίσης «εύσημο χαρακτηρισμό», την ανεκτικότητα, τη συμπάθεια, την επιδοκμασία, ενίοτε και θαυμασμό του ομιλήτη για τον χαρακτήριζόμενο με αυτές τις λέξεις: *Ρε τον κατεργάρι, δεν του ξεφύγει τίποτε!* - *Βρε τον αθεόφοβο, τα κατάφερε πάλι!* - *Μπόρεσε, η αφιλότιμη, να παντρευτεί και να κάνει τέσσερα παιδιά, να διακριθεί στην επιστήμη και στο επάγγελμα της και να φτάσει τώρα, με την αξία της, να γίνει και υπουργός!* Πρόκειται για λέξεις όπως κατεργάρις, αθεόφοβος, αφιλότιμος, κερατούκλης, μπαγάσας κ.ά., που χρησιμοποιούνται και με θετικό περιεχόμενο (αντίθετα προς λ. όπως *απατεώνας, ψεύτης, αχρείος, αλήτης* κ.τ.ό., που έχουν πάντοτε αρνητική σημασία). Τέτοιες λέξεις έφτασαν στην επιδοκμαστική δήλωση, περνώντας από χρήσεις που δήλωναν ειρωνεία, επιφυλακτικότητα, ανεκτικότητα κ.λπ.

κατεργαριά (η) πονηριά, τέχνασμα: τι *κατεργαριές* κάνεις εκεί *πέρα*; κατεργάριδος, -η, -ο αυτός που γίνεται με δόλο και πονηριά: ~ *κόλπα* | *πράξη* ΣΥΝ. πονηρός, πανούργος ΑΝΤ. τίμιος, ευθύς. — **κατεργά-** ρικα επίρρ.

κατεργασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η επεξεργασία υλικού, αντικειμένου κ.λπ., ώστε να γίνει κατάλληλο για χρήση: ~ *μέταλλον* | *ξύλον* | *δέρματος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλεία*.

κατεργάσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να υποστεί κατεργασία: ~ υλικό | *μέταλλο* ΣΥΝ. επεξεργάσιμος.

κατέργο (το) **1.** (παλαιότ.) ιστιοφόρο πολεμικό ή πειρατικό πλοίο με δύο ή τρεις σειρές κουπιών και αργότερα παροπλισμένο και αχρη-στευμένο πολεμικό σκάφος, άλλοτε μόνιμα ελλειμνισμένο, που χρησιμοποιήθηκε ως φυλακή καταδικόν, κι άλλοτε ως πλοιάριο στρατών 2. (στον πληθ.-μτφ.) η φυλακή (και οι σκληρές καταναγκαστικές εργασίες που συνεπάγεται συχνά η φυλακιστή): *στέλνω κάποιον στα ~* (τον φυλακίζω) || *χρόνια στα ~*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάτεργον*, ουδ. τού επιθ. *κάτεργος* «καλλιεργημένος, οργωμένος» < *κατ(α)-* + *-εργος* < *έργον*. Η σημ. «ιστιοφόρο πλοίο» είναι μεν.]

Κατερίνα (η) → Αικατερίνη

Κατερίνη (η) πόλη της Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα του νομού Πιερίας. — **Κατερινιώτης** (ο), **Κατερινιώτισσα** (η), κατερινιώτικος, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. μεσν. ονομασία (14ος αι.) μικρού οικισμού, ο οποίος ονομάστηκε έτσι επειδή, κατά την παράδοση, υπήρχε εκεί μεταξύ της μονής της Αγίας Αικατερίνης του Σινά, ενώ φαίνεται ότι αρκετοί πρόσφυγες από τη Χερσόνησο του Σινά εγκαταστάθηκαν στην πόλη],

κατέρρευσα ρ. → καταρρέω

κατέρχεται ρ. μετβ. κ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {κατήλθα} (λόγ.) (αμετβ.)

1. κινείται ή κατευθύνεται προς τα κάτω: ο *παγετώνας κατέρχεται αργά προς τη θάλασσα* || (κ. μετβ.) *κατήλθε τις σκάλες έντρομος* ΣΥΝ. κατεβαίνω ΑΝΤ. ανερχομαι, ανεβαίνω 2. συμμετέχω, παίρνω μέρος: ~ στις *εκλογές* | σε *απεργιακή κινητοποίηση* ΣΥΝ. κατεβαίνω 3. πηγαίνει: *κατήλθαν πάνοπλοι στο πεδίο της μάχης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετι* κός.

κατεσπαρμένος, -η, -ο (λόγ.) διασκορπισμένος εδώ κι εκεί: *οικισμοί* ~ σε όλη την *έκταση της επαρχίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κατασπαίρω*].

κατεσπευσμένος, -η, -ο αυτός που γίνεται ή συντελείται με μεγάλη βιασύνη: ~ *ένεργεια* | *ανάκληση* ΣΥΝ. βιαστικός, εσπευσμένος ΑΝΤ. αβέστος, άνετος. — **κατεσπευσμέν-α** | -ως επίρρ. [ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κατασπεύδο*].

κατεστημένο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η επικρατούσα κατάσταση πραγμάτων στην κοινωνία, το σύστημα που παραδοσιακά ισχύει σε κάθε τομέα της ζωής ΣΥΝ. status quo, καθεστηκία τάξη (πραγμάτων) **2.** (συνεκδ.) κοινωνική ομάδα ή τάξη ανθρώπων με πολιτική, κοινωνική, οικονομική ή άλλη ισχύ, η οποία ασκεί έλεγχο στις κοινωνικές εξελίξεις, υποστηρίζοντας με σθένος το παραδοσιακά αποδεκτό και αποθαρρύνοντας οποιαδήποτε αλλαγή: το *πολιτικο-στρατιωτικό* ~ || δεν ήταν *πρόθυμος να συνδιαλλαγεί με το κομματικό* ~ || τα έβαλε με το ~ της *εποχής του και γι' αυτό πολεμήθηκε*. [ΕΤΥΜ Μτχ. παρακ. τού αρχ. *καθίσταμαι* με βάση τον αορ. β' *κατέ-*στην. Το ουδ. ως ουσιαστικό (*κατεστημένο*) αποτελεί αποδ. τού αγγλ. establishment και εμφανίζεται στην Ελλην. από τη δεκαετία του 1950].

κατεστημένος, -η, -ο **1.** αυτός που ισχύει από παλιά, που έχει επικρατήσει: ~ *δομές* | *μορφές εξουσίας* **2. κατεστημένο** (το) βλ. λ. [ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καθίσταμαι* από τ. θ. τού αορ. β' *κατέ-*στην (αρχ. παθ. παρακ. *καθεστώς*). Απόδ. τού αγγλ. established].

κατέστην ρ. → καθιστώ

κατέστησα ρ. → καθιστώ

κατεστραμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει καταστραφεί. ΣΧΟΛΙΟ λ.

μετοχή. [ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καταστρέφω*].

κατεστημένος, -η, -ο → κατάσχω

κατέσχω ρ. → κατέχω

κατέστησα ρ. → κατατέμνω

κατευθείαν κ. κατ' ευθείαν επίρρ. (δηλώνει κατευθύνση) **1.** σε ευθεία γραμμή προς κάτι, χωρίς στροφές ή παρεκκλίσεις: *πήραν τον κεντρικό δρόμο που οδηγούσε ~ στο δημαρχείο* ΣΥΝ. ίσια, ολόισια- (μτφ.)

2. με τρόπο άμεσο και γρήγορο, χωρίς διακοπές ή καθυστερήσεις: *δεν θα σταματήσεις πουθενά- θα πας ~ στο σπίτι* ΣΥΝ. αμέσως, γρήγορα **3.**

χωρίς μεσολαβήσεις: *παίρνει εντολές ~ από τον πρωθυπουργό* ΣΥΝ.

αευθείας.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *κατ' ευθείαν* (γραμμαίν)].

κατευθύνση (η) [1874] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η πορεία η οποία ακολουθεί σιδηπτότε κινείται, η φορά της κίνησης: το *πλοίο άλλαξε ~ και έπλευσε προς ανατολές* || *κινούμαι προς άνωση* ~ ΣΥΝ. φορά, πορεία, ρότα. Φρ. *δρόμος διπλής κατευθύνσεως* βλ. λ. *διπλός* **2.** το σημείο προς το οποίο κατευθύνεται συγκεκριμένη δραστηριότητα: *οι έρευνες της αστυνομίας στρέφονται προς όλες τις ~* || *οι διοικητικές ενέργειες είναι στη σωστή ~* **3.** ο αντικειμενικός σκοπός πράξης ή ενέργειας, το σημείο που αποτελεί τον στόχο μιας προσπάθειας: *η μείωση του πληθωρισμού οφείλει να είναι η βασικότερη ~ της οικονομικής μας πολιτικής* || *οι σύγχρονες ~ της ιατρικής* | *της έρευνας* | *της επιστήμης* || *πολιτική* | *κοινωνική* | *οικονομική* | *ιδεολογική* ~ ΣΥΝ. στόχος, σκοπός.

κατευθυντήριος, -α, -ο [μτγν.] ικανός ή κατάλληλος να κατευθύνει, αυτός που χρησιμοποιεί στον καθορισμό συγκεκριμένης κατευθύνσης: *οι ~ γραμμές της πολιτικής μας* || ~ *σκέψη* | *αρχές* ΣΥΝ. διευθυντικός, οδηγητικός.

κατευθυντικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η ιδιότητα των κεραίων να ακτινοβολούν εντονότερα προς μία ή περισσότερες κατευθύνσεις στον χώρο.

κατευθύνω ρ. μετβ. {κατευθύν-α (λόγ. κατηύθηνα), -θηκα} **1.** καθορίζω την πορεία, οδηγώ προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, δίνω τον κατάλληλο προσανατολισμό ή σκοπό: ~ *σκάφος* | *αεροπλάνο* || *κατευθύνεται ολιγαρχία προς την πρωθυπουργία* ΣΥΝ. διευθύνω, οδηγώ, προσανατολίζω **2.** ασκό κατάλυτική επίδραση (σε κάποιον/κάτι), καθορίζω απόλυτα τις ενέργειες, τις πράξεις ή την πορεία του: *δεν αναπίσσει καμία πρωτοβουλία, τον κατευθύνει σε όλα η μητέρα του* || *ο Μωάμεε ισχυριζόταν ότι τον κατηύθηνε ο Θεός* || *επηρεάζει και συχνά κατηύθηνε τις εξελίξεις* ΣΥΝ. διευθύνω, καθοδηγώ, επιρραζώ **3.** (μεσοπαθ.) **κατευθύνωμαι** πηγαίνω προς ορισμένο σημείο, ακολουθώ ορισμένη κατεύθυνση: ~ *προς την πλατεία* | *προς τα ανατολικά* || *κατευθύνθηκε προς τα σύνορα* || *κατευθύνόμενος προς Θεσσαλονίκη, στάθμευσε στην Κατερίνη* || *τα δημοσιεύματα αυτά είναι κατευθυνόμενα κι έχουν σκοπό να πληξουν το κύρος του πρωθυπουργού* ΣΥΝ. υπαγορεύωμαι **4.** ακολουθώ ορισμένη πορεία ή ενεργώ σύμφωνα με τις υποδείξεις άλλου: *ο κατευθύνωμαι αυτές κατευθύνονται από άγνωστα κέντρα* **5.** (η μτχ. κατευθυνόμενος, -η, -ο) βλ. λ. [ΕΤΥΜ <*ρχ. < *κατ(α)-* + *εύθύνω* < *ευθύς*].

κατευνάω ρ. μετβ. {κατευνάω-α, κατευνάω-θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μειώνω την ένταση και την οξύτητα, ηρεμώ, καταπραΰνω (κάποιον/κάτι): αυτό το *φάρμακο κατευνάει τους πόνους* || *προσπαθούν να κατευνάσουν την λαϊκή δυσαρέσκεια* || *ο χρόνος κατευνάει τα μίση και τα πάθη* ΣΥΝ. αμβλύνω, μαλακώνω, κωμάρω, ηρεμώ ΑΝΤ. εξά-πτω, διεγείρω, εξερεθίζω. — **κατευνασμός** (ο) [μτγν.], **κατευναστής** (ο) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ αρχ. < *κατ(α)-* + *ευνάω* «βάζω στο κρεβάτι, κοιμίζω» < *ευνή* (βλ. λ.)].

κατευναστικός, -ής, -ό [μτγν.] **1.** ικανός και κατάλληλος να κατευνάει, να καθιςυχάζει ή να ανακουφίζει: ~ *φάρμακο* | *ένεση* || ~ *δήλωση* | *χειρονομία* | *προσπάθεια* | *τακτική* | *ρόλος* | *ύψος* ΣΥΝ. καθιςυχαστικός, ηρεμιστικός, καταπραΰντικός, καταταλτικός ΑΝΤ. διεγερτικός, (εξ)ερεθιστικός, παρορυστικός **2. κατευναστικό** (το) φάρμακο που χρησιμοποιείται για κατευνασμό των νευρών. — **κατευνα-στικ-ύ-ός** [1889] επίρρ.

κατευόδιο (το) {χωρ. πληθ.} καλό και ευχάριστο ταξίδι, καλός δρόμος, συνήθ. ως ευχή: *εύχομαι σε κάποιον καλό ~*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατευόδιον* < μτγν. *κατευοδός* (βλ. λ.)].

κατευοδόω ρ. μετβ. {κατευοδόω-α, -θηκα, -μένος} **1.** εύχομαι (σε πρόσωπο που αναχωρεί) καλό ταξίδι, λέω «καλό κατευόδιο» **2.** (γενι-κότ.) συνοδεύω με ευχές (κάποιον που φεύγει για ταξίδι): *πλήθος κόσμου τον κατευοδόωσε με εκδηλώσεις αγάπης* ΣΥΝ. ξεπροβοδίζω, προ-πέμνω, ξεβγάζω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατευοδός* (-όω) < *κατ(α)-* + *ευοδό*, βλ. λ. *ευοδόω*].

κατευοδόηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η προπομπή, το ξεπροβοδισμα με ευχές κάποιου που πρόκειται να ταξιδέψει. Επίσης **κατευοδόημα** (το) [μεσν.].

κατέφυγα ρ. → καταφεύγω

κατέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέχει (παρ. που χρησιμοποιείται κ. ως αορ. (αορ. κατέσχον, -ες, -ε... (να/θα κατάσχω)), παρακ. έχω κατέσχει} **1.** είμαι κύριος (πράγματος), έχω στην κατοχή μου (κάτι): ~ *αξιάλογη κτηματική περιουσία* ΣΥΝ. έχω, κρατώ, κρατώ στα χέρια μου ΑΝΤ. στερούμαι **2.** έχω υπό την εξουσία μου, έχω υπό την κυριαρχία μου: *ο εχθρός κατέχει την πόλη* **3.** (η μτχ. κατεχόμενος, -η, -ο) αυτός που τελεί υπό ξενική κατοχή: *τα ~ από το Ισραήλ παλαιστινιακά εδάφη* και το ουδ. **κατεχόμενα** (τα) {κατεχόμενος}: *ένταση και ανταλλαγή πυροβολισμών στα ~ στην Κύπρο* **4.** κυριαρχώ στο μυαλό ή στην ψυχή (κάποιου): *ένας φόβος τον κατέχει, μήπως γίνει γνωστό το παρελθόν του* || (κ. μεσοπαθ.) *κατέχεται από πάθη* | *ανασφάλεια* | *συμπλέγματα* ΣΥΝ.

διακατέχω **5.** βρίσκομαι σε ορισμένη θέση: *το οχηρό κατέχει δεσπόζουσα θέση στην πεδιάδα* || *τα ελληνικά νησιά κατέχουν εξέχουσα θέση στα αναπτυξιακά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* || *κατέχει επί πολλά χρόνια τον αξίωμα του πριτάνεως* || *κατέχει την πρώτη θέση στην υπαλληλική ιεραρχία του υπουργείου* || *η Γαλλία κατέχει την παγκόσμια πρωτιά στην κατανώση ψυχοτρόπων* (εφημ.) · **6.** (μτφ.) γνωρίζω στην εντέλεια: *οι ηθοποιοί οφείλουν να κατέχουν την υποκριτική τέχνη* || *κατέχει τρεις ξένες γλώσσες* ΑΝΤ. αγνώω.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάσχω*, *έχω*, *απέχω*, *παρέχω*.

κατέχων, -ούσα, -ων αυτός που έχει στην κατοχή του (κάτι), κύριος,

ιδιοκτήτης πράγματος- ΦΡ. **μακάριοι οι κατέχοντες** βλ. λ. *μακάριος*. [ETYM₁ Μτχ. ^{νεστ.} του αρχ. *κατέχοι*].
κατεψυγμένος, -η, -ο κ. **κατεψυγμένος** 1. αυτός που έχει παγώσει πάρα πολύ, που έχει παραμείνει για αρκετό χρόνο σε μεγάλη ψύξη ΣΥΝ. παγωμένος 2. (α) (ειδικότ. για τρόφιμα και άλλα αναλώσιμα είδη) αυτός που έχει διατηρηθεί στην κατάψυξη: ~ *κρέατα* | *ψάρια* (β) ΓΕΩΓΡ. **κατεψυγμένες ζώνες** περιοχές της Γης, που βρίσκονται κοντά στους δύο πόλους λόγω των πολύ χαμηλών θερμοκρασιών που επικρατούν εκεί η αρκτική ζώνη και η ανταρκτική ζώνη. [ETYM₁ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *καταψύχω*].

κατήγγελα ρ. → καταγγέλλω

κατηγγελλμένος, -η, -ο αυτός που τον έχουν καταγγείλει (βλ. λ. *καταγγέλλω*).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM₁ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *καταγγέλλω*].

κατηγόρημα (το) {κατηγόρημα-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΓΛΩΣΣ. ό,τι λέγεται μέσα σε μια ρηματική πρόταση (π.χ. ο ήλιος λάμπει - ο ταχυδρόμος χτύπησε το κουδούνι) ή σε μια ονομαστική | συνθετική πρόταση (π.χ. ο Πέτρος είναι φοιτητής) για να χαρακτηρίσει (να «κατηγορήσει») το υποκείμενο της πρότασης: το «λάμπει» στο «ο ήλιος λάμπει», το «χτύπησε το κουδούνι» στο «ο ταχυδρόμος χτύπησε το κουδούνι» και το «είναι φοιτητής» στο «ο Πέτρος είναι φοιτητής» 2. ΦΙΛΟΣ. (α) ουσιαστική ιδιότητα μιας υπόστασης, ό,τι αποτελεί κύριο και ουσιαστικό στοιχείο της: τα ~ *του Θεού* (στη μεταφυσική) (β) (ειδικότ. στη Λογική του Αριστοτέλη) αυτό που λέγεται για να υποκειμενικά της κρίσης και απορρέει αναγκαστικά από τη φύση του, δηλ. η ενέργεια, η ιδιότητα, το πάθος κ.λπ. που αποδίδεται στο υποκείμενο ΣΥΝ. γνώρισμα. [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «κατηγορία, ψόγος», < *κατηγόρῶ*].

κατηγορηματικός, -ή, -ό 1. αυτός που διατυπώνεται ρητά και απερίφραστα, που λέγεται με σαφήνεια και καθαρότητα, χωρίς αοριστίες ή επιφυλάξεις: στα *ερωτήματα μιας έδωσης - απαντήσεις* || ~ *διαβεβαίωση* | *απόφαση* | *υπόθεση* | *άρνηση* | *δήλωση* | *γνώμη* | *αποψη* | *εντολή* | *διάθεση* | *βεβαίωση* | *θέση* | *τόνος* | *πληροφορία* | *κατάθεση* | *ύψος* | *απόρριψη* ΣΥΝ. απερίφραστος, ρητός, ανεπιφύλακτος, σαφής, καθαρός ΑΝΤ. ασαφής, διφορούμενος, αόριστος 2. ΓΛΩΣΣ. **κατηγορηματικός προσδιορισμός** προσδιορισμός που αποδίδει σε ουσιαστικό ιδιότητα ή χαρακτηριστικό με εμφιατικό τρόπο (σε αντίθεση προς τον επιθετικό προσδιορισμό), π.χ. το «μεσιότητα» στην πρόταση *το πλοίο μπήκε στο λιμάνι με τη σημαία μεσιότητα*, το «αλμυρό» στην πρόταση *έκανε το φαγητό αλμυρό* (βλ. κ. *επιθετικός προσδιορισμός*, λ. *επιθετικός*). — κατηγορηματικ-ά | -ός [1844] *επιρρ.*, *κατηγο-ρηματικότητα* (η) [1895]. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. *catégorique*].

κατηγόρηση (η) [1766] {η-ς κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} λογική διαδικασία, σύμφωνα με την οποία ένα κατηγορούμενο (Κ) αποδίδεται σε ένα υποκείμενο (Υ).

κατηγορητήριο (το) [1871] {κατηγορητήρι-ου | -ων} 1.ΝΟΜ. η έγγραφη διατύπωση αξιόποινων πράξεων, που αποδίδονται σε κάποιον ή/και η προφορική απόφαση αυτών κατά την έναρξη της δίκης: το ~ *είναι πολύ βαρύ* || *σύμφωνα με το ~, ο κατηγορούμενος διέπραξε κλοπές και ένοπλες ληστείες* || *ο συνήγορος ανέτρεψε το κατηγορητήριο* 2. (συνεκδ.) το δικονομικό έγγραφο, το οποίο περιλαμβάνει την αξιόποινη πράξη που αποδίδεται σε κάποιον, κατόπιν αποφάσεως των αρμοδίων συμβουλίων πλημμελειοδικών ή εφετών 3. (γενικότ.) το σύνολο των κατηγοριών.

κατηγορητικός, -ή, -ό [αρχ.] ΝΟΜ. αυτός που αποδίδει κατηγορίες (σε κάποιον), που κατηγορεί: ~ *λόγος* | *πράξη* ΑΝΤ. απολογητικός, δικαιολογητικός.

κατηγορία (η) {κατηγόριον} 1. πρόταση που ενοχοποιεί (κάποιον για κάτι): η ~ *των χρηματιστιών εκτοξεύεται συχνά εναντίον εφοριακών υπαλλήλων* || δεν υπάρχει αξιόπιστη μαρτυρία, η οποία να στηρίζει την ~ || *τον βαρύνει η ~ της υπεξαίρεσως χρημάτων* || *μια ~ απαγγέλλεται* | *ευσταθεί* | *απορρίπτεται* || *διατιπώνεται* | *αποσύρεται* | *αντικρούεται* | *αποσιείται* | *προσάπτεται* || *απαλλάσσει από την ~* || *είμαι* | *τελώ υπό ~* || *βαριά* | *κακόβουλη* | *ψευδής* | *ανυπόστατη* ~ ΣΥΝ. αιτίαση, μομφή 2. (συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε λέγεται εναντίον (κάποιου): *άκουσα πολλές ~ εναντίον σου* || *χαρακτήρισε αστήρικτες και ανυπόστατες τις ~ που διατυπώθηκαν εναντίον του ΣΥΝ. επικρίση, κατάκριση, ψόγος, αποδοκιμασία ΑΝΤ. επδοκιμασία, έπαινος 3. ΝΟΜ. η απόδοση (σε κάποιον) αξιόποινης πράξης ή παράλειψης: ΦΡ. **μάρτυρας κατηγορίας** ο μάρτυρας που προσάγεται από τον ανακριτή ή τον μηνυτή, για να στηρίζει τις αποδιδόμενες κατηγορίες • 4. σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που χαρακτηρίζονται ως ομοιο-^τη. έχουν δηλαδή κοινά χαρακτηριστικά και ταξινομικές ανήκουν στην ίδια ομάδα: *οι κρατικές επιχειρήσεις χωρίζονται σε δύο βασικές ~, τις κερδοφόρες και τις προβληματικές* || *κατατάσσει* || *ταξινομώ* | *διακρίνει σε (τρεις) ~* || *τόσο οι δάσκαλοι, όσο και οι καθηγητές εντάσσονται στην ~ των ανεπαρκώς αμειβομένων δημοσίων υπαλλήλων* ΣΥΝ. τάξη, κλάση, ομοταξία, συνομοταξία 5. σύνολο ομοειδών πραγμάτων που τοποθετούνται στο ίδιο επίπεδο αξιολόγησης: *ξενοδόχιο* | *εστιατόριό πρώτης* | *δευτέρας* ~ (ανάλογα με το πόσες υπηρεσίες προσφέρουν) || *ομάδα της πρώτης* - *στο μάσκατ* || *υποβιβάστηκε στη δεύτερη κατηγορία* • 6. ΦΙΛΟΣ. **κατηγορίες** (οι) (α) (στον Αριστοτέλη) τα γενικότατα γένη, στα οποία υπάγονται όλα τα όντα και από τα οποία δέχονται προσδιορισμούς: οι αριστοτελικές κατηγορίες είναι οι εξής δέκα: *ουσία, ποσότητα, ποιότητα, σχέση, τόπος, χρόνος, θέση, κατοχή, ενέργεια και πάθος* (β) (στον Καντ) τρόποι με τους οποίους λειτουργεί η νόηση ως γνωστική ικανότητα: οι κατηγορίες είναι δώδεκα και ομαδοποιούνται ανά τρεις σε τέσσερα υποσύνολα: *ποσόν, ποιόν, αναφορά*, *τρόπος*. Επίσης (λαϊκ.) κατηγορία (σημ.*

1,2). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια, -ία.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «μομφή, ψόγος», < *κατηγόρῶ*. Η σημ. «σύνολο ομοιογενών στοιχείων» ήδη ως όρος της Λογικής στον Αριστοτέλη. Με αυτή τη σημ. η λ. *πάρασε* σε αρκετές ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. *category*, γαλλ. *catégorie*, γερμ. *Kategorie* κ.ά.]. κατηγορητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κατηγορία στην

οποία τοποθετούνται πρόσωπα ή πράγματα. κατηγοριάρης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που συνθίβει να κατηγορεί, να συκοφαντεί ΣΥΝ. συκοφάντης, φαρμακόγλωσσος. [ETYM₁ < *κατηγορία* + *παραγ.* επίθημα -ιάρης, άσχετο από το μεσν. *κατηγοριάρης* «εκκλησιαστικός αξιωματούχος»]. κατηγορητικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) 1. κατηγορηματικός 2. ΦΙΛΟΣ. (α) **κατηγορητική κρίση** η κρίση με την οποία διατυπώνεται συμπέρασμα χωρίς όρους ή επιφυλάξεις, δηλ. η πρόταση στην οποία το υποκείμενο συνδέεται με το κατηγορούμενο μέσω του συνθετικού ρήματος *είμαι*, λ.χ. η *αγελάδα είναι θηλαστικό* (β) **κατηγορητικός συλλογισμός** ο συλλογισμός στον οποίο το συμπέρασμα συνάγεται από κατηγορητικές κρίσεις (γ) **κατηγορητική προσταγή** (γερμ. *Kategorische Imperativ*, όρος της ηθικής του Καντ) ηθικού περιεχομένου εντολή, που διατυπώνεται χωρίς όρους και παίρνει τη μορφή καθολικής απαίτησης του ηθικού νόμου, η οποία έχει γενικό, αντικειμενικό, απόλυτο και υποχρεωτικό χαρακτήρα (λ.χ. «πρέπει μόνο έτσι, ώστε να μπορείς να θέλεις το υποκειμενικό αξίωμα της πράξης σου να γίνει καθολικός νόμος») και αντιδιαστέλλεται από την προσταγή «της σύνεσης», η οποία είναι πάντοτε υποθετική και επιβάλλει πράξεις που αποτιμών μεσα να κάποιον άλλο σκοπό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατηγορηματικός* ρ. μετβ. {κατηγοριοποιεί... | κατηγοριοποίησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} χωρίζω ή εντάσσω σε κατηγορίες: η ύλη του βιβλίου *έχει κατηγοριοποιηθεί θεματικά* ΣΥΝ. ταξινομώ. — κατηγοριοποίηση (η).

[ETYM₁ < *κατηγορία* + *ποιώ*, από, του ελληνογενούς αγγλ. *category*]. κατηγορός (ο/η) {κατηγόρ-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που διατυπώνει κατηγορίες, που κατακρίνει: *ενώ παλιότερα τον επαινούσε, τώρα έχει μεταβληθεί σε κατηγορό του ΣΥΝ. κατακριτής, επικριτής ΑΝΤ. επαίνετής* 2. πρόσωπο που καταγγέλλει αξιόποινη πράξη, υποβάλλοντας στις δικαστικές αρχές μήνυση εναντίον του δράστη ΣΥΝ. μηνυτής, ενόχον ΑΝΤ. κατηγορούμενος • ΦΡ. **δημόσιος κατηγορός** βλ. λ. *δημόσιος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

[ETYM₁ αρχ. < *κατ(α)-* + *-ήγορος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *αγορά* (> *αγορεύω*), πβ. *δικ-ήγορος*, *συν-ήγορος*, *παρήγορος* κ.ά.]. κατηγορούμενο (το) {κατηγορουμέν-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. ο όρος της πρότασης, ο οποίος φανερώνει την ιδιότητα ή το χαρακτηριστικό που αποδίδεται στο υποκείμενο ή το αντικείμενο, εκφράζει δηλ. αυτό που λέγεται για το υποκείμενο ή για το αντικείμενο με τη μεσολάβηση συνθετικού ρήματος (είμαι, γίνομαι, εκλέγομαι κ.λπ.), π.χ. το «έξυπνος» στην πρόταση *ο Αντώνης είναι έξυπνος*, το «πρόεδρος» στην πρόταση *εξέλεξαν τον Γιάννη πρόεδρο* (βλ. κ. *επιρρηματικό κατηγορούμενο*, λ. *επιρρηματικός* και *προληπτικό κατηγορούμενο*, λ. *προληπτικό*).

[ETYM₁ < αρχ. *κατηγορούμενον*, ουδ. μτχ. ενεστ. του ρ. *κατηγορούμαι*]. κατηγορούμενος (ο) {κατηγορουμέν-ου | -ων, -ους}, κατηγορουμένη (η) ΝΟΜ. 1. (γενικότ) πρόσωπο εναντίον του οποίου απαγγέλλεται κατηγορία από ιδιώτη ή από την πολιτεία στο δικαστήριο, επειδή θεωρείται ένοχος αξιόποινης πράξης ΑΝΤ. κατηγορός 2. (ειδικότ.) ο ύποπτος εγκληματικής πράξης, που έχει ήδη παραπεμφθεί σε δίκη ή εναντίον του οποίου έχει ήδη ασκηθεί ποινική δίωξη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένοχος*.

[ETYM₁ Μτρξ. μεσοπαθ. ενεστ. του αρχ. *κατηγόρῶ (-έω)*]. κατηγορό ρ. μετβ. {κατηγορεί... | κατηγόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) πράξη ή συμπεριφορά αξιόμο-μπτη: *οι εχθροί του τον κατηγόρησαν για καταχρήσεις* || *κατηγορήθηκε για αντισημιτισμό* || *τον κατηγορούν ως ξενόδοξο* || ~ *την κοινωνία* | *το σύστημα* | *την τηλεόραση* ΣΥΝ. ενοχοποιώ, μέμφομαι, αι-τιώμαι, καταγγέλλω, κατακρίνω ΑΝΤ. υπερασπίζομαι, υποστηρίζω, συνηγορώ 2. ΝΟΜ. ασκό δικαστική δίωξη για αξιόποινη πράξη, απαγγέλλω κατηγορία εναντίον (κάποιου): *κατηγορείται για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως* || *τον κατηγορούν για σωρεία παραβάσεων* ΣΥΝ. μηνύω, ενάγω, διώκω 3. **κατηγόρῶ** (το) το σύνολο των αιτίσεων και των μορφών που εκτοξεύονται εναντίον κάποιου: *εξαπέλυσε δριμύ ~ εναντίον των αντιπάλων του ΣΥΝ. κατηγορητήριο* 4. (μεσοπαθ. τριτο-πρόσ. *κατηγορείται, κατηγορούνται*, π.χ. *αυτό κατηγορείται στο τάδε*) κάτι αποτελεί κατηγορούμενο (Κ) ενός υποκειμένου (Υ) και αποδίδεται σε αυτό μέσω ενός συνθετικού (Υ-Κ). [ETYM₁ < αρχ. *κατηγόρῶ (-έω)* < *κατήγορος*]. κατήλα ρ. → κατέρχομαι κατηρτισμένος,

-η, -ο → **καταρτισμένος** κατῆς κ. **καδής** (ο) {κατῆδες} (παλαιότ.) Τούρκος δικαστής που δικάζε με βάση το θρησκευτικό (ισλαμικό) δικαιο οικογενειακές υποθέσεις ΣΥΝ. ιεροδικαστής. [ETYM₁ < τουρκ. *kadi*]. κατησχυμένος, -η, -ο (λόγ.) καταντροπιασμένος (βλ. λ. *κατασχύνω*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM₁ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *κατασχύνω*]. **κατήφεια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ψυχική κατάσταση ή η όνη κάποιου όταν είναι σκυθρωπός, μελαγχολικός: η ~ *ήταν ζωγραφισμένη στο ασθενακό του πρόσωπο* ΣΥΝ. σκυθρωπότητα, κατσοφιασμά, ακερμία, δυσθυμία, βαρυθυμία ΑΝΤ. ευθυμία, φαιδρότητα, διαχτυκότητα. κατηφής, -ής, -ές {κατηφούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει χάσει το κέφι του, που δείχνει μελαγχολικός: τα μέλη του *υπουργικού* συμ-

βουλίου βγήκαν κατηφοί από την αίθουσα συνεδριάσεων ΣΥΝ. σκυθρωπός, κατσούφης, δύσθυμος ΑΝΤ. εύθυμος, πρόσχαμος, ευδιάθετος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αββ. ετύμου, πθ. *κατ(α)-* + -ηφής < *αφή* (< άπτω), οπότε το επίθ. *κατηφής* θα είχε αρχικός τη σημ. «αυτός που κοιτάζει προς τα κάτω, που έχει το βλέμμα του κολλημένο στο έδαφος». κατηφόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. έδαφος με κλίση προς τα κάτω: η *πλαγιά έχει μια μεγάλη* ~ ΣΥΝ. κατοφέρεια ΑΝΤ. ανωφέρεια 2. (ειδικότ.) δρόμος με κλίση προς τα κάτω: *πρόσεχε τα φρένα σου στην* ~! ΣΥΝ. κατήφορος, κατηφόρι ΑΝΤ. ανηφόρα, ανήφορος, ανηφοριά, ανηφόρι 3. (μτρ.) η πορεία προς τα κάτω, η συνεχής επιδείνωση μιας κατάστασης: η *οικονομία έχει πάρει την* ~ ΣΥΝ. κατακρύλισμα. Επίσης κατήφορος (ο) [μεσν.] κ. κατηφορία (η) [μεσν.] — (υποκ.) κατηφορίτσα (η).

κατηφόρι (το) {χωρ. γεν.} 1. δρόμος με κλίση προς τα κάτω ΣΥΝ. κατήφορος, κατηφόρα, κατηφόρι ΑΝΤ. ανηφόρι, ανήφορος, ανηφοριά, ανηφορία (λόγ.) ανωφέρεια 2. μικρή κατηφόρα ΣΥΝ. κατηφορίτσα. κατηφορίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κατηφορίτσα} ♦ 1. (μετβ.) ακολουθώ δρόμο με κλίση προς τα κάτω, κινούμαι σε κατηφορικό έδαφος: *κατηφορίσαμε την έρημη λεωφόρο μέχρι το γήπεδο* || σε λίγο *αρχίσαμε να κατηφορίζουμε την πλαγιά και το τοπίο άλλαξε* ΣΥΝ. κατεβαίνω ΑΝΤ. ανηφορίζω, ανεβαίνω ♦ 2. (αμετβ.) (για έδαφος, δρόμο κ.λπ.) παρουσιάζω κλίση προς τα κάτω, είμαι επικλινή: *το μονοπάτι κατηφορίζει προς το ποτάμι* ΣΥΝ. κατεβαίνω ΑΝΤ. ανηφορίζω, ανεβαίνω. — **κατηφορίσμα** (το).

κατηφορικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που **έχει κλίση προς τα κάτω*, που κατηφορίζει: ~ *δρόμος* | *μονοπάτι* | *οδός* ΣΥΝ. επικλινή, κατοφερής, κατηφορικός, πρανής ΑΝΤ. ανηφορικός, ανωφερής, ανερχόμενος. — κατηφορικ-ά -ί -ως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

κατηφορίσμα (το) → κατηφορίζω
κατηφόρος (ο) 1. έδαφος ή δρόμος που παρουσιάζει κλίση προς τα κάτω, που κατηφορίζει ΣΥΝ. κατηφόρα ΑΝΤ. ανηφορός 2. (μτρ.) ο τρόπος ζωής που οδηγεί στην καταστροφή, στον ξεπεσμό κυρ. στη ΦΡ. *παίρνω τον κατήφορο*: *έχει πάρει τον κατήφορο* (ζει έκλυτη ζωή) || *άρχισε να πίνει και η καριέρα του πήρε τον κατήφορο* || η *επιχείρησή αρχισε να παίρνει τον κατήφορο* ΣΥΝ. κατακρύλισμα, οδός της απόλειψης 3. (μτρ.) οτιδήποτε παρουσιάζεται εύκολο, μοιάζει απλό να αντιμετωπιστεί ή να κατορθωθεί: *στον ανηφόρο σε θέλω, όχι στον* - || (παροιμ.) «*βρήκε ο κουστός* ~» (βρήκε ευκολία αυτός που την *έχει πράγματι ανάγκη*) ΣΥΝ. ευκολία, ευχέρεια, άνεση ΑΝΤ. δυσκολία, δυσχέρεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

[ΕΤΥΜ. μεσν < μτρν. *κατάφορος* (με επίδραση της ανώμαλης ρηματικής αύξησης *κατ-ή-φερε* αντί *κατ-έ-φερε* του ρ. *καταφέρω*), μεταπλ. επίθ. του αρχ. *κατοφερής* (βλ. λ.).]

κατήχηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (α) η συστηματική διδασκαλία και μύηση σε θρησκευτικό δόγμα (β) (στον χριστιανισμό) η ιερή ιστορία από τη δημιουργία του κόσμου μέχρι την ενανθρώπιση του Χριστού για τη λύτρωση του ανθρώπου, όπως ἴ-σις και η ιδιαίτερη διδασκαλία καθ' κλάδου του χριστιανισμού (*ορθόδοξη* | *ρωμαιοκαθολική* | *προτεσταντική* ~) 2. (κακότ.) η συστηματική προσπάθεια να προσχωρήσει κανείς σε κάποιον συγκεκριμένο τρόπο σκέψης, ιδεολογία κ.λπ. ΣΥΝ. καθοδήγηση, προσηλυτισμός 3. συμβουλές που δίνονται με τρόπο επίμονο και ενοχλητικό: *δεν θέλω με άλλη ~, μπορούμε να κρίνουμε από μόνοι μας*.

κατηχητήριος, -α, -ο → κατηχητικός
κατηχητήριος (ο) [μτρν.] κατηχητήρια (η) [1813] {κατηχητηρίων} 1. (γενικά) πρόσωπο που επιδιώκει με συστηματική διδασκαλία και καθοδήγηση να μεταδώσει τις βασικές αρχές πίστωσης, θρησκείας, ιδεολογίας ΣΥΝ. διδάσκαλος, μνητής, καθοδηγητής, προσηλυτιστής, μισταγωγός 2. ΕΚΚΛΗΣ. πρόσωπο που διδάσκει τα βασικά δόγματα και αρχές της χριστιανικής θρησκείας στα οργανωμένα κατηχητικά σχολεία εντορίας ή περιοχής.

κατηχητικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την κατήχηση, ο ικανός ή κατάλληλος να κάνει κατήχηση: ~ *λόγος* ΣΥΝ. διδασκαλικός, μνητικός 2. **κατηχητικό (σχολείο)** το οργανωμένο εκκλησιαστικό σχολείο, που λειτουργεί στο πλαίσιο εντορίας και στο οποίο γίνεται συστηματική κατήχηση, δηλ. οι νέοι διδάσκονται τα δόγματα και τις ηθικές αρχές του χριστιανισμού ΦΡ. (*κάποιος είναι*) *τού κατηχητικού* ως χαρακτηρισμός για κάποιον που είναι πολύ σεμνός, συνεσταλμένος και συντηρητικός στην εμφάνιση ή άβγατος, που δεν πάει το μυαλό του στο πονηρό: *ας' την αυτήν δεν καταλαβαίνει από τέτοια, είναι του κατηχητικού!* 3. ΘΕΟΛ. **κατηχητική** (η) επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη θεωρία και την ιστορία της κατήχησης, καθώς επίσης και με τις διδακτικές μεθόδους και τα παιδαγωγικά μέσα, με τα οποία επιτυγχάνεται η διδασκαλία της πίστης και η μόρφωση της προσωπικότητας του χριστιανού μέσα στο ειδικό πλαίσιο και στις ανάγκες κάθε κοινωνίας. Επίσης κατηχητήριος, -α, -ο [μτρν.].

κατηχούμενος (ο) [μτρν.] {κατηχουμέν-ου} -ων, -ους, κατηχου-μένη (η) ΣΤ. (κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες) αυτός που διδασκόταν συστηματικά και άκουγε προπαρασκευαστικά τα δόγματα και τις αρχές της χριστιανικής θρησκείας προτού βαπτιστεί και γίνει έτσι οριστική δεκτός στους κόλπους της Εκκλησίας (ο σχετικός θεσμός παρήκμασε τον 6ο αι., οπότε και επικράτησε ο νηπιοβαπτισμός). κατηχ-ή ρ. μετβ. {κατηχέις...} κατηχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. κατη-χῆθη, -ης, -η...) 1. (α) διδάσχω συστηματικά και μυσικά (κάποιον) σε θρησκευτικό δόγμα (β) (ειδικότ.) διδάσχω τα βασικά δόγματα και αρχές της χριστιανικής θρησκείας στα κατηχητικά σχολεία 2. συμβουλευώ, παροτρύνω με τρόπο επίμονο και ενοχλητικό.

[ΕΤΥΜ. < μτρν. *κατηχῶ* (-έω), αρχική σημ. «*ηχῶ έντονα, θορυβῶ*», < *κατ(α)-* + *ηχῶ*. Ἡδη μτρν. η σημ. «*διδάσκω*», ενῶ η σημ. «*καταρτίῳ κάποιον ἔως πρὸς θρησκευτικὴς διδασκαλίας*» *απαντᾷ συχνά στην Κ.Δ. (λ.χ. Πράξ. 18,25: οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου)*. *κάτι ἀφ. αντων. {ἀκλ.} 1. κάποιον πράγμα, κάποιον αντικείμενο ἢ γενικότ. οτιδήποτε ἀόριστο: ἔχω ~ να σου πῶ || ~ μου συμβαίνει, μα δὲν λέγεται || ~ υπάρχει εκεί ἔξω- δὲν ξέρω τι ακριβῶς, ἀλλὰ ~ υπάρχει || βρήκε ~ μέσα στο κουτί- ΦΡ. (α) *κάτι εἶναι κι αυτό!* για να δείξουμε μέτρια ικανοποίηση, ὅτι μπορεί να μὴ ἔγινε το προσδοκώμενο, ἀλλὰ ἔγινε τουλάχιστον ἓνα μέρος (β) με ἄρθρο στη ΦΡ. *εἶναι τὸ κάτι ἄλλο* βλ. λ. *ἄλλος* 2. (+ τέτοιοι, -οἶες, -οἰο | -οἰα) για πρόσωπα, πράγματα, ἐνέργειες ἢ καταστάσεις, που μοιάζουν με ἄλλα που ἔχουν ἤδη αναφερθεῖ: ~ *τέτοιοι ἄνθρωποι με ἐκνευρίζουν* || ~ *τέτοια εἶναι τὰ καταλαβαίνω!* || αν *συνέβαινε ~ τέτοιο*, θα ἦταν *καταστροφή* 3. (ως ἐπίρρ. μετὰ ἀπὸ ἐκφραση που δηλώνει μέτρηση) λίγο (εἶτε περισσότερο εἶτε λιγότερο): *ἀπέχει δύο δάχτυλα και ~ || ζύγισε τρία κιλά και ~ || ἦταν δύο κιλά παρὰ ~ · 4.* (ως ἐπιθ. συνάπτεται με ονόματα και αντικειμενικά τις ἀφ. αντων. *κάποιος | -al -ο κ. μερικοί, -ές, -ά*): σε ζήτησιν ~ *ξένοι* || *εἶδαμε ~ φοβερά πράγματα* || *ἔξω φωνάζουν ~ παιδιά* 5. (ειρων.) για πρόσωπο ἢ πράξη που ἐμφανίζεται ἔως σπουδαία: *νομίζει ὅτι εἶναι ~!* || *θαρρεῖ λίγο* 6. για ἐκφραση θουμισμοῦ, ἐκπληξῆς, ἀπορίας: *έχει ~ μάτια!* || *αγόρασα ~ νόμια!* || *έκανε ~ μούτρα!* || *τα λιοντάρια ἔχουν ~ δόντια!* [ΕΤΥΜ. μεσν. < φρ. *can* τ. (βλ. κ. *κάποιος* για τὴν ἀπουσία τοῦ -ν)].*

κατιδεασμός (ο) η συλλογική διαδικασία (συνήθ. μεταξὺ στελεχών επιχειρήσεων) που ακολουθείται για την επίλυση προβλημάτων, την παραγωγή πρωτότυπων ιδεών, την ενεργοποίηση και ενθάρρυνση της δημιουργικής σκέψης κ.λπ., κατά την οποία όσοι παριστάνονται μετέχουν στη συζήτηση διατυπώνοντας απόψεις και σκέψεις ελεύθερα και αυθόρμητα, χωρίς περιορισμούς, ὥστε να προκύψουν ἓνα πρωτογενές υλικό, το οποίο μπορεί να τύχει περαιτέρω επεξεργασίας και αξιοποίησης. [ΕΤΥΜ. Απόθ. του αγγλ. *brainstorming*].

κατιμάς (ο) {κατιμάδες} (λαϊκ.) κομμάτι κατώτερης ποιότητας κρέατος ἢ μέρος ἀπὸ τα οστεωδῆ τμήματα τοῦ σφαγίου, το οποίο προσθέτει ο κρεοπώλης στο κρέας που ἔχει διαλέξει ο πελάτης, για να μὴ του μείνει κρέας ἀπούλητο. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *katma* «προσθέτος» < ρ. *katmak* «προσθέτω»].

κατιμέρι (το) {κατιμερ-ιού | -ιών} γλυκύσμα ζυμαρικού με διπλωμένο φύλλο, μέσα στο οποίο τοποθετείται ωμό αβγό. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *katmer* «φύλλο, στρώμα» < *kat* «διπλωση - στρώμα»].

Κατίνα (η) 1. χαϊδευτ. του ονόμ. *Κατερίνα* (βλ. λ. *Αικατερίνη*) 2. (μετανοήν-μειοστ.) η λαϊκή, χαμηλού επιπέδου και μικροπρεπής γυναικία, συνήθ. κουτσομπλόκα: *άρχισαν τα σχόλια οι (κυρα-)Κατινές τῆς γειτονιάς*.

[ΕΤΥΜ. Πθθ. < γαλλ. *Catin* (με την πεπαιλωμένη σημ. «πόρνη, πρόστηξη γυναίκας»), υποκ. του ον. *Catherine* «Κατερίνη». Ως προς τη σύνδεση κυρίων ονομάτων (ιδ. υποκοριστικών) με μειωτικές συνδηλώσεις, παράλληλη πορεία συναντούμε και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. *Jacques* «απλοϊκός, χωριάτης» (< κύρ. ὄν. *Jacques*)].

κατινιά (η) χαμηλού επιπέδου, μικροπρεπές σχόλιο και γενικότ. μικροπρεπής συμπεριφορά.

κατινισμός (ο) η τάση να κάνει κάποιος μικροπρεπή σχόλια και συνεκδ. τα ίδια τα μικροπρεπή σχόλια.

κατινίστικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από κατινιά: μικροπρεπής, κουτσομπλοϊστικός κ.λπ. — κατινίστικα επίρρ.

κατιόν (το) {κατιόντ-ος | -α, -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. θετικά φορτισμένο σωματίδιο, που προκύπτει όταν ένα άτομο ἢ ἓνα συγκρότημα ατόμων αποβάλλει ηλεκτρόνια: *κάτα την ηλεκτρόλυση ὁδεύει προς τὴν κάθοδο* ΑΝΤ. ανιόν. — **κατιονικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτρ. ενεστ. του ρ. *κατεμι* «κατεργάζομαι». Η επιστημ. σημ. εἶναι ἀντιδιάν. ἀπὸ αγγλ. *cation*, βλ. λ. *κατιόν*].

κατίσχυος, -η, -ο [μτρν.] (λόγ.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος, εντελώς ισχνός: *οι κατίσχυες ἀπὸ τὴν ἡσυχία μορφῶς τὸν καλόγειρον* ΣΥΝ. σκελετωμένος, αδυνατισμένος, κοκκαλιάρης ΑΝΤ. καλοθρεμμένος, παχουλός.

κατίσχυση (η) [1892] {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η πλήρης επικράτηση, η υπερίσχυση.

κατισχύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτρν.] {κατίσχυσα} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) (+γεν.) επικρατώ, επιβάλλω τη δύναμη μου: *τὸ ἔθιμο κατισχύει τὸν νόμου* || με τὴν *προηγμένη τεχνική τους κατίσχυσαν τὸν ἀντῆλον τους* ΣΥΝ. υπερίσχυω, υπερνικό, καταβάλλω ΑΝΤ. καταβάλλομαι, υποκύπτω, υποτάσσομαι ♦ 2. (αμετβ.) επικρατώ: *στο τέλος τοῦ ἔργου κατισχύουν οἱ δυνάμεις τοῦ καλοῦ* ΣΥΝ. υπερίσχυω, υπερνικό ΑΝΤ. καταβάλλομαι, υποκύπτω, υποτάσσομαι.

κατιτί (το) [μεσν.] {ἀκλ.} {μετριαστικά} κάτι (λίγο ἢ πολύ μικρό): *έχει τὸ ~ τὸν* (διαθέτει λίγα περιουσιακά στοιχεία) || *να σου πῶ ~* || *θα σου φέρω ~ ἀπὸ τὸ παζάρι*. Επίσης (λαϊκ.) **κατιτίς**

κατιφένιος, -ια, -ιο κ. κατιφενένιος 1. αυτός που έχει κατιφένες (σημ. 1): *«ο ~ σου μπαζέ»* (δημοτ. τραγ.) 2. αυτός που έχει την υφή μεταξωτού βελουδού ΣΥΝ. βελουδένιος, βελουδένιος. κατιφές (ο) {κατιφένες} (παλαιότ. ορθ. *κα(ν)τηφές*) 1. καλλωπιστικό φυτό με λουλούδια που μοιάζουν με αυτά του γαρύφαλλου και με αποχρώσεις ἀπὸ το πορτοκαλί ὄς το καφέ, με ιδιότυπα μυρωδιά τοῦ φυλλώματός και τὸν λουλουδιῶν και ἀνοθοφορία ἀπὸ τὸ καλοκαίρι ποὺ τὸ φθινόπωρο ἀλλοιώνει *τσετσέκι* · 2. το μεταξωτό βελουδο. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *katifé*].

κατιών, -ούσα, -όν {κατι-όντος, -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) 1. αυτός που οδηγεί ἢ οδηγείται προς τα κάτω ΣΥΝ. κατερχόμενος, καθοδικός ΑΝΤ. ανιόν, ανοδικός 2. **κατιούσα** (η)

{χωρ. πληθ.} η πορεία προς τα κάτω (μτφ.) πορεία προς την καταστροφή ή την πτώση: οι επιχειρήσεις του έχουν πάρει την - ΣΥΝ. κατολισθήση, παρακμή, κάτω βόλτα, κατηφόρα ΑΝΤ. ανιούσα, ακμή, πρόδος, άνοδος 3. ΜΟΥΣ, αυτός που έχει φορά από οξύτερο προς χαμηλότερο φθόγγο: *κατιόν διάστημα* || *κατιούσα κλίμακα* ΑΝΤ. ανιόν 4. **κατιόντες** (οι) οι συγγενείς που αποτελούν άμεσους ή έμμεσους απογόνους κάποιου (παιδιά, εγγόνια, δισέγγονα) ΑΝΤ. ανιόντες · 5. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. **κατιόν** (το) βλ. λ.

[ΕΤΥΜ. Μτγ. ενεστ. του αρχ. *κάτεμι* «κατέρχομαι, κατεβαίνω» < *κατ(α)-* + *εμι*, για το οποίο βλ. λ. ανιών, -ούσα, -όν/]. κατοίκηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαμονή σε κατοικία. κατοικησιμότητα, -ης, -ο [1856] αυτός μέσα στον οποίο μπορεί να διαμείνοι κανείς: το σπίτι δεν είναι ακόμα <■ οι εργάτες έχουν πολλά να κάνουν || -έκταση, κατοικητήριο (το) [μτγν.] {κατοικητηρίου | -ον} (λόγ.) χώρος διαμονής, κοιτοκία, κατοικία (η) [μτγν.] {κατοικιών} 1. ο ειδικά διαμορφωμένος και στεγασμένος χώρος όπου διαμένει κανείς: *ευρύχωρη | υπόγειη | πρώτη | εξοχική | σύγχρονη | προεδρική | επίσημη | αγροτική | μόνημη | εργατική | λυόμενη | ιδιόκτητη | φτωχική | άνετη* - || *ανέγερση | επίδομα κατοικίας* ΣΥΝ. σπίτι, σπιτικό, εστία, στέγη, οικία 2. το τμήμα οικημάτων (λ.χ. το διαμέρισμα πολυκατοικίας) στο οποίο διαμένει κανείς 3. ΝΟΜ. ο τόπος της κύριας και μόνιμης εγκατάστασης (κάποιου)-κατ' αντιδιαστολή προς τη *διαμονή*, την προσωρινή παραμονή (κάποιου) σε έναν τόπο: ~ εκούσια (που μένει το πρόσωπο με τη θέλησή του) | *αναγκαία* (λ.χ. η κατοικία των παιδιών) · ΦΡ. (α) *άσλο κατοικίας* βλ. λ. *άσλο* (β) *τελευταία κατοικία* βλ. λ. *τελευταίος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. σπίτι, κατοικίδιος, -α, -ο [μτγν.] (για ζώα και πουλιά) αυτός που ζει (εξημερωμένος) μέσα στο σπίτι ή σε ειδικά κατασκευασμένο οίκημα ή γενι-κότ, κοντά στον άνθρωπο: *οι κότες και τα κατσίκια είναι - ζώα* ΣΥΝ. εξημερωμένος, οικόσιτος, ήμερος ΑΝΤ άγριος, κατοικίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατοικίσι-α, -μένος} (σπάν.) στέλνω (κάποιον) να κατοικήσει σε ορισμένο τόπο, ιδρύω αποικία, στέλνω αποίκους ΣΥΝ. αποικίζω. — κατοίκιση (η) [αρχ.]. κατοικοδημότης (ο) [1887] {κατοικοδημοτών}, κατοικοδημότης-σα (η) {κατοικοδημοτισσών} πρόσωπο που κατοικεί σε μια πόλη και είναι ταυτόχρονα και δημότης της: ~ *Αθηνών* ΑΝΤ. ετεροδημότης, κατοικοέδρευο ρ. αμετβ. [1887] {κατοικοέδρευσα} 1. κατοικώ και έχω την έδρα της εργασίας μου στον ίδιο τόπο: *από τα χαρτιά της Εφορίας φαίνεται ότι κατοικοέδρευε στην Αθήνα* 2. (μτφ. κ. ειρων.) συχνά ως η διαμένο σε χώρο που δεν μπορεί να θεωρηθεί ως κατοικία μου, ως έδρα μου: *εγκατέλειψε το σπίτι της και κατοικοέδρευε στις γειτονίτσες* || *πολλοί άνεργοι κατοικοέδρευον έξω από το γραφείο ευρέσεως εργασίας*. κάτοικος (ο/η) {κατοίκου | -ων, -ους} πρόσωπο που κατοικεί σε έναν τόπο: *μόνιμος | γηγενής | φιλόξενος* ~ || ~ *του συνοικισμού* | *της περιοχής* | *της υπαίθρου* || ~ *Πατρών* | *Ξάνθης*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *οίκος*]. κατοικώ ρ. αμετβ. {κατοικείς...} κατοικ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος/η. 1. είμαι εγκατεστημένος κάπου και μένω εκεί μόνιμος: *η περιοχή κατοικείται από Άραβες* || (καταρχ.-μετβ.) αυτή την περιοχή την κατοικούν Άραβες || είναι υποχρεωμένος να κατοικεί στην έδρα της σχολής όπου διδάσκει ΣΥΝ. διαμένο, κάθομαι 2. έχω το σπίτι μου (κάπου): *κατοικεί σε απόμηση περιοχή* ΣΥΝ. μένω 3. (μεσοπαθ. **κατοικούμαι**) (α) (για οικία) έχω κάτοικο: το σπίτι αυτό κατοικείται (β) (για τόπο) έχω κατοίκους: *κατοικημένη περιοχή* || *το χωριό δεν κατοικείται πια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή, σπίτι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κατοικτώ (-έω) < κάτοικος]. κατολισθήση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσει, -ήσεων} 1. ΓΕΩΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο μάζες εδαφών ή πετρωμάτων, που βρίσκονται σε ψηλά και επικλινή σημεία, αποσπώνται (συνήθ. λόγω βροχοπτώσεων ή χιονοπτώσεων) και πέφτουν προς τα κάτω: η συγκοινωνία *δικόπη εξαιτίας κατολισθήσεων* 2. (μτφ.) το κύλισμα προς τα κάτω, η πτωτική πορεία: *η ~ της ηγεσίας συμπαρασύρει συχνά και ολόκληρο το κόμμα*. — κατολισθαίνω ρ. [μτγν.] κατονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατονομάσι-α, -ηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) λέω το όνομα (κάποιου) ΣΥΝ. ονοματίζω, ονομάζω 2. καταγγέλλω κάποιον αποκαλύπτοντας το όνομα του: η εφημερίδα *έγραψε για καταχραστής του δημοσίου χρήματος, χωρίς ωστόσο να τους κατονομάσει* ΣΥΝ. μαρτυρώ. — κατονομασία (η) [μτγν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. όνομα, κάποιον πρόθ. (+γεν.) δηλώνει: 1. το υστερόχρονο (= ύστερα, μετά): *ενέκριναν το σχέδιο ~ εισιγησεως της επιτροπής* || *δεν εμφανίσθηκε στο δικαστήριο ~ τούτου, καταδικάστηκε ερήμην* || ~ *εντολής του εισαγγελέα διενεργείται έρευνα* ΦΡ. **κατόπιν εορτής** (κατόπιν εορτής ήκομεν, Πλάτ. Γοργίας 447b) αφού τελείωσε η γιορτή- αφού έπαψε να υπάρχει η ανάγκη (π.χ. για βοήθεια) ή αφού τελείωσε κάτι καθυστερημένα: *Τι να σε κάνω τώρα, Έρθεσ - να με βοηθήσεις!* · 2. (ως επίρρ.) τόπο: πίσω από (κάποιον): (μόνο στον τ. κατόπι) ΦΡ. **παίρω στο κατόπι** ακολουθώ ή παρακολουθώ (κάποιον): *την έχει πάρει στο κατόπι εδώ και μια ώρα*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.) [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *-ότιν* < θ. *οπι-* (πβ. επίρρ. *οπι* «επι, πάνω»), για το οποίο βλ. λ. *οπισθεν*]. κατοπινός, -ή, -ό 1. αυτός που συμβαίνει μετά από άλλον, που ακολουθεί (χρονικά): *αν και στην αρχή ο καλλιτέχνης είχε δώσει λαμπρά έργα, η - του εξέλιξη μας απογοήτεσε* ΣΥΝ. μεταγενέστερος, επόμενος, ακόλουθος ΑΝΤ. προηγούμενος 2. **κατοπινός** (οι) οι μεταγενέστεροι *παρακαταθήκη έμπνευσης για τους ~*. — **κατοπινά** επίρρ. κατοπτέυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) 1.

(για χώρο) η προσεκτική παρατήρηση από ψηλά ΣΥΝ. εποπτεία, επιθεώρηση 2. ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των ενεργειών για την ανίχνευση της θέσης του εχθρού συνήθ. με τη χρήση οπτικών ή και ηλεκτρονικών μέσων. — κατοπτειτικός, -ή, -ό [1886] κ. κατοπτειτήριος, -α, -ο [μτγν.], κατοπτεύω ρ. μετβ. {κατόπτει-σα, -θηκα, -μένος} 1. εξετάζω από ψηλά, παρακολουθώ με προσοχή: οι ανιχνευτές *κατοπτέυσαν την περιοχή, για να βρουν πώς θα ελιχθεί το στράτευμα* ΣΥΝ. εποπτεία, επιθεώρηση 2. ΣΤΡΑΤ. κάνω κατοπτέυση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποπτεύομαι*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατόπτει* < *κατ(α)-* + *-όπτει* < θ. *-οπ-*, από όπου και *παρακ. *οπ-οπ-α** (βλ. κ. *όψη*)]. κατοπτρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατόπτρισα, -ηκα, -μένος} 1. (για γυαλιστερή επιφάνεια) καθρεφτίζω πάνω μου το είδωλο ενός αντικειμένου: η λίμνη *κατοπτρίζει στα νερά της τους γύρω λόφους* ΣΥΝ. αντανακλώ, καθρεφτίζω 2. (μτφ.) παριστάνω, περιγράφω με πιστότητα: *το διάγραμμα κατοπτρίζει την πορεία της επιχειρήσης* ΣΥΝ. απεικονίζω 3. (μεσοπαθ. *κατοπτρίζομαι*) καθρεφτίζομαι. — κατοπτρισμός (ο) [1864]. κάτοπτρο (το) (κατόπτρου | -ων) 1. κάθε επίπεδη και στυλνή επιφάνεια, πάνω στην οποία εστιάζονται τα είδωλα των αντικειμένων λόγω της ανάκλισης των φωτεινών ακτίνων: *επίπεδο | σφαιρικό | κοίλο | κυρτό* ~ || οι *πλαινοί καθρέφτες των αυτοκινήτων είναι συνήθως κυρτά* ~|| ο *Αρχιμήδης* με ένα σύστημα κατόπτρων *έκαψε τα πλοία του ρωμαϊκού στόλου* 2. (ειδικότ.) ο κοινός καθρέφτης (το επίπεδο κάτοπτρο, που δείχνει μια συμμετρική εικόνα χωρίς παραμορφώσεις). — κατοπτρικός, -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. κάτοπτρο < *κατ(α)-* + *-οπτρον* < θ. *-οπ-*, από όπου και *παρακ. *οπ-οπ-α** (βλ. κ. *όψη*)]. κατόρθωμα (το) [αρχ.] {κατορθώμα-τος | -ατα, -άτων} 1. η επιτυχία που είναι αποτέλεσμα επίπονης και επίμονης προσπάθειας: *ήταν ~ που άντεξαν με τόση ζεση κι *έφτασαν ως την κορυφή!* | *ομαδικό | μεγάλο* ~ ΣΥΝ. επίτευγμα, άθλος ΑΝΤ. αποτυχία 2. γενναία πράξη: *δημοτικά τραγούδια που υμνούν τα ~ των ηρώων του '21* || *ιστορικό | πρωτακουστό | στρατιωτικό | τολμηρό* - ΣΥΝ. ανδραγαθήμα, ηρωισμός 3. (ειρων.) πράξη που στρεφτεί σοβαρότητας ή λογικής: *έμαθες τα - του γιούκα σου*; — (υποκ.) κατορθωμάτκι (το), κατορθώνω ρ. μετβ. {κατόρθω-σα, -θηκα} επιτυγχάνω (κάτι θετικό) ύστερα από προσπάθεια και κόπο: *ύστερα από δύο ώρες κατορθώσα να βγάλω γραμμή για το εξωτερικό* ΣΥΝ. καταφέρνω, πετυχαίνω, πραγματοποιώ ΑΝΤ. αποτυγχάνω · ΦΡ. **κατορθώω το ακατόρθωτο** επιτυγχάνω κάτι που φαίνεται πολύ πάνω από τις δυνάμεις, τις ικανότητες μου: *κατορθώσε το ακατόρθωτο: εκεί που ήταν τελευταίος, έκανε μια εκπληκτική βολή και κέρδισε το γάλκνο μετάλλιο!* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατορθώ* (-όω) < *κατ(α)-* + *όρθω* < *ορθός*]. κατορθωτός, -ή, -ό [1871] αυτός τον οποίο μπορεί να κατορθώσει, να επιτύχει κανείς: ~ *στόχος* | *στέδιο* ΣΥΝ. επιτυχισμένος, ερικός ΑΝΤ. ανέφικτος, ακατόρθωτος, καστοτάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. εκατό (δραχμές ή χιλιάδες δραχμές): του *δύσε μια ~ για μισό μήνα δουλειάς* (ενν. εκατό χιλιάδες δρχ.) 2. (στο μπάσκετ) εκατό πόντοι: *έφαγαν ~ από τους αντιπάλους τους* (δέχτηκαν εκατό πόντους). καστοστάρης (ο) {καστοστάρηδες}, καστοστάρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. αθλητής, δρομέας που τρέχει σε αγώνες δρόμου εκατό μέτρων 2. (ειδικότ. το θηλ.) (α) μηχανή εκατό κυβικών εκατοστών (β) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό εκατό χιλιάδων δραχμών: είναι *ωραίο βάζο αλλά έδωσα μια ~ για να το αγοράσω* (γ) ΑΘΛ. (αργκό) σκορ εκατό πόντων και άνω στο μπάσκετ (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΙΧΜ. < (ε)κατοστή + παραγ. επίθημα -άρης]. καστοστάρη (το) {καστοστारी-ού | -ιών} 1. κέρμα ή χαρτονόμισμα αξίας εκατό δραχμών ΣΥΝ. καστοστάρικο 2. ποσότητα υγρού που ανέρχεται σε εκατό δράμια: *ένα ~ κρασί* 3. (συνεκδ.) μεταλλικό δοχείο με χωρητικότητα εκατό δράμια υγρού 4. αγώνας δρόμου εκατό μέτρων: *τρέχει - 5*. (λαϊκ.) χρηματικό ποσό εκατό χιλιάδων δραχμών. — (υποκ.) κα-τοστάρικη (σημ. 2, 3) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).*

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εκατοστάρην* «ποσότητα υγρού βάρους εκατό δραμίων» < αρχ. *εκατοστός* + παραγ. επίθημα -άρι(ν)]. καστοστάρη (η) {χωρ. πληθ.} εκατό πρόσωπα ή πράγματα- μόνο στη ΦΡ. **καμιά καστοστάρια** περίπου εκατό: *για προκαταβολή αρκεί να δώσεις - χιλιάδες* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ < *εκατοστή* + παραγ. επίθημα -αρία]. καστοστάρικο (το) κέρμα ή χαρτονόμισμα αξίας εκατό δραχμών ΣΥΝ. εκατοντάδραγμα, καστοστάρη (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ < (ε)κατοστάρι (βλ. λ.) + -ικος]. καστοστάρω ρ. → εκατοστάρω κάτω επίρρ. → κάτω κατούρημα (το) [μεσν.] {κατουρήματος | χωρ. πληθ.} (οικ.) 1. η ούρηση: *υπυχερίνο | συχνό* - || *πάρω για ~* 2. η ανάγκη να ουρήσει κανείς: *τον έπιασε ~ κι *έμαγνε για τουαλέτα**. κατουρλής κ. κατρουλής (ο) {κατουρλήδες, κατουρλού [μεσν.] κ. κατρουλού (η) {κατρουλούδες} (οικ.)} 1. το άτομο που δεν μπορεί να συγκρατήσει τα ούρα του, που κατουριέται συχνά πάνω του 2. (μτφ.) το άτομο που δείχνει δειλία: *δεν περίμενα να 'ναι τέτοιος ~ και να το βάλει στα πόδια* ΣΥΝ. δειλός, φοβητισάρης, (οικ.) κότα, λαγός ΑΝΤ. γενναίος. [ΕΤΥΜ. < *κατουρώ* + παραγ. επίθημα -λής < τουρκ. *h*]. κατουρλιάρης, -α, -ικος κ. κατρουλιάρης {κατουρλιάρηδες} (οικ.) αυτός που κατουριέται συνέχεια. κατουρλιό κ. κατρουλιό (το) (οικ.) 1. (συνήθ. στον πληθ.) το προϊόν της ούρησης, τα ούρα ΣΥΝ. κάτουρο 2. η τάση για συχνή ούρηση: *τον έπιασε ~ από τις πολλές μπίρες* ΣΥΝ. κατούρημα.

κατσαρομάλλης, -α, -ικο {κατσαρομάλλης} αυτός που έχει κατσαρά μαλλιά ΣΥΝ. σγουρομάλλης, κατσαρός.

κατσαρός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν είναι ίσιος, που σχηματίζει πτυχές ή έχει σχήμα ελικοειδές: ~ *μαλλιά* | *νήματα* | *φύλλα* | *μαρούλι* (με συνεστραμμένα φύλλα) ΣΥΝ. σγουρός, κατσαρωτός ΑΝΤ. ίσιος· ΦΡ. *τριγές κατσαρές* για πράγματα χωρίς αξία ΣΥΝ. κουραφέζαλα, ανησίες 2. **κατσαρός** (ο), **κατσαρή** (η) πρόσωπο που έχει σγουρά μαλλιά: *οι περισσότεροι ήταν μελαχρινοί και ~, αλλά υπήρχαν και μερικοί ζανθοί με ίσια μαλλιά* ΣΥΝ. κατσαρομάλλης.

[ΕΤΥΜ. μεσν., αβελ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *άκανθρός* (< *άκανθα*). Κατ' άλλη άποψη, < *κασι* «γατί» (υποκ. του μεσν. *κάτα*, βλ. κ. *γάτα*) + -*αρός*]

κατσαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατσαρώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) μετατρέπω κάτι από ίσιο σε κατσαρό: *πήγε στην κομμώτρια, για να κατσαρώσει τα μαλλιά της* ΣΥΝ. σγουραίνω ΑΝΤ. ισώνω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι κατσαρός, πώς να είμαι ίσιος: *με την υγρασία κατσαρώνουν τα μαλλιά, όσο κι αν τα 'χει κανείς ίσιώσει* ΣΥΝ. σγουραίνω ΑΝΤ. ισώνω. — κατσαρώμα (το).

κατσαρωτός, -ή, -ό κατσαρός (βλ.λ.).

κάτσε ρ. → κάθωμα

κατσερ (ο) {άκλ.} αθλητής του κατς (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. *catcheur* < αγγλ. *catch* (βλ. λ. *κατς*)].

κατσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατσιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) κάνω κάποιον να χάσει το σφρίγος, τη ζωντάνια του: *μην το πιάνεις συνέχεια το φύλλωμα, γιατί θα το κατσιάσεις το φυτό* || (μτφ.-εκφραστ.) *σταμάτα πια τα χάρδια-θα το κατσιάσεις το παιδί!* ΣΥΝ. μαραίνω, αδυνατίζω ΑΝΤ. αναπτύσσω ♦ 2. (αμετβ.) χάνω την αρχική μου μορφή, το σφρίγος ή τη ζωντάνια μου: *με το πολύ νερό, το φυτό αντί να λουλουδιάσει, κατσιάσε* ΣΥΝ. συρρικνώνομαι, ζαρώ'ω, μαραίνομαι ΑΝΤ. αναπτύσσομαι, ανθίζω, ανθώ. — κατσιασμα (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < κασι «γατί» (υποκ. του *κάτα*, βλ. κ. *γάτα*) + -ιάζω].

κατσιβελιά (η) (λαϊκ.) 1. η βρόμικη και απεριποίητη εμφάνιση ΣΥΝ. βρομιά, απλυσιά ΑΝΤ. καθαριότητα 2. συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από μικρότητα, φιλαργυρία ΑΝΤ. αρχοντία.

κατσιβελος (ο), **κατσιβέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ο Γύφτος (βλ.λ.) 2. (μτφ.) αυτός που είναι απεριποίητος και βρομικός: *ήρθε κι ένας ~, για να ζητανέγει* ΣΥΝ. βρομιάρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνοι*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. *cattivello* «σκλάβος, δυστυχής», υποκ. του *cattivo* < λατ. *carpinus*, του ρ. *carpio* «κουνιγώ, θηρεύω», επιπατ. του *carpio* «παίρνω, πιάνω». Κατ' άλλους, < αρωμ. *casivel*, με όμοια λατινογενή προέλευση].

κατσικά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μηρκατσικό ζώο γένους θηλυκού, με γένη και κάποιες φορές κέρατα, που απαντά σε πολλά σημεία του πλανήτη, ζει είτε πάνω σε βουνό σε άγρια κατάσταση είτε ως οικόστος σε αγροτικές περιοχές (ορεινές και μη) και εκτρέφεται για το γάλα και το κρέας του: *γαλατερή | κουτσοκέρατη | μαλτζίκη | μαύρη* ~ ΣΥΝ. γίδα, (αρχαιοπρ.) αίγα 2. (μτφ.) γυναίκα με δύσκολο χαρακτήρα ΣΥΝ. στριμμένη, κακιασμένη. — (υποκ.) κατσικόλα (η). [ΕΤΥΜ. μεσν., αβελ. ετύμου, πιθ. < αλβ. *kats* ή < τουρκ. *keci*].

κατσικάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το νεογνό της κατσίκας ή μικρό κατσικάκι 2. (συν'κδ.) φαγητό από κρέας μικρού κατσικιού: ~ *στον φούρνο με πατάτες*.

κατσίκας (ο) {κατσικάδες} (διαλεκτ.) 1. ο γιδोटρόφος ή ο γιδοβοσκός • 2. ο καλικάντζαρος.

κατσικήσιος, -ια, -ιο (σολ. ορθ. *κατσικήσιος*) αυτός που σχετίζεται με το κατσικάκι ή προέρχεται από αυτό: - *γάλα* | *κρέας*.

κατσίκι (το) [μεσν.] {κατσικό-ιού | -ιών} μικρής ηλικίας κατσικάκι: *χοροπιδάει σαν ~* || *σφράζω ένα ~* ΣΥΝ. γίδι, ρίφ φρ. *θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι* για περιπτώσεις στις οποίες προβλέπεται ότι κάποιος θα γελοιοποιηθεί, ότι θα γίνει περιγέλος των άλλων: *μόλις μαθευτούν οι γκάρες που έχει κάνει, ~!* — (υποκ.) κατσικάκι (το) (βλ.λ.). • ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός*.

κατσικήσιος, -ια, -ιο → κατσικήσιος
κατσικόδρομος (ο) δρόμος στενός και με ανώμαλη, πετρώδη επιφάνεια (όπου μόνο κατσικάκια μπορούν να κινηθούν).

κατσικόκλεφτής (ο) {κατσικόκλεφτών} 1. ο κλέφτης κατσικιών 2. (μειωτ.) μικροκαταενάνας ΣΥΝ. ζωοκλέφτης.

κατσικοπόδαρος, -η, -ο 1. ο Διάβολος ή ο καλικάντζαρος (επειδή, κατά τη λαϊκή αντίληψη, έχουν πόδια κατσίκας) ΣΥΝ. τραγοπόδαρος • 2. άνθρωπος που θεωρείται ότι φέρνει γρουσουζιά: *μόλις εμφανίστηκε ο ~, άρχισαν οι συμφορές!* ΣΥΝ. γρουσουζής, γκαντέμης ΑΝΤ. καλότυχος. Επίσης (ως ουσ.) κατσικοπόδος (ο).

κατσικόλα (η) → κατσικά
κατσικοχώρι (το) {χωρ. γεν.} χωριό χτισμένο σε βραχώδη και δύσβατη τοποθεσία: *μένει σ'ένα ~, όπου μόνο με ελικόπτερο μπορείς να πας*.

κατσιοπάδι (η) (λαϊκ.) 1. έλλειψη τύχης, κακοτυχία ΣΥΝ. γρουσουζιά, ατυχία, γκαντεμιά ΑΝΤ. καλοτυχία • 2. η δύστροπη συμπεριφορά ΣΥΝ. γκρίνια ΑΝΤ. καλοσύνη, γλυκύτητα. — κατσιοπαδιάζω ρ. [μεσν.] (σημ. 2).

[ΕΤΥΜ. μεσν., αβελ. ετύμου, πιθ. < *κατσικο-ποδία* (με συγκοπή της συλλαβής -*κο-*) ή, κατ' άλλη άποψη, < *κακο-ποδία*].

κατσιοπάδι (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. τριγωνικό κάλυμμα του κεφαλιού 2. λοφίο στο κεφάλι πουλιών 3. οροφή άμαζας • 4. η γάτα.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. κατσουλι «γατάκι» < *κασι(όν)* < *κασιόν*, υποκορ. του *κάτα* (βλ. λ. *γάτα*)].

κατσούφης, -α/-ισα, -ικο {κατσούφης} αυτός που δεν έχει καλή διάθεση και έχει σκυθρωπό πρόσωπο: *όταν τον βλέπουμε να μπαίνει - στο γραφείο, ξέρουμε ότι η μέρα θα κυλήσει μέσα στη γκρίνια* ΣΥΝ. κατηφής, σκυθρωπός ΑΝΤ. χαρούμενος, κεφάτος. — **κατσούφια** (η),

κατσούφικος, -η, -ο, κατσούφικα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < *κατσουφιάζω* (υποχωρητ.) < **κατσουφός* < αρχ. *κατηφής* (βλ.λ.)].

κατσουφιάζω ρ. αμετβ. {κατσούφιασ-α, -μένος} γίνομαι κατσούφης, σκυθρωπιάζω: *μόλις άκουσε ότι δεν θα πάρει άδεια, κατσούφιασε*. — κατσουφιάσμα (το).

κάττυμα (το) {καττύμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) 1. η σόλα του παπουτσιού 2. (συνεκδ.) το δέρμα που αντικαθιστά φθαρημένη σόλα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κασσυμα* | *κάττυμα* < *κασσώ* | -*τύω* «φαρμόζω σόλες, μεταποιώ ένδυμα», αβελ. ετύμου, ίσως συνδ. με ρ. που σημαίνουν «συρράπτω, ράβω», πβ. λατ. *suo*, γαλλ. *coudre* «ραφή», ισπ. *costura* (< **co-sutura*), αγγλ. *sew* «ράβω», γερμ. *säumen* κ.ά. Οι συνδέσεις αυτές προϋποθέτουν ότι το ρ. αποτελεί σύνθετο με (αιολική;) συγκοπή < *κα(α)- + *σύω*].

κάτω επίρρ. 1. προς ή στο ίδιο επίπεδο με το έδαφος: *μ'ένα χτύπημα τον ζάπλωσε ~* || *μην ετοιμάζετε το κρεβάτι-θα κοιμηθούμε ~* || *κάθισε ~* || *έριξε τα μάτια ~* ΣΥΝ. χάμω ΑΝΤ. πάνω, ψηλά, (λόγ.) άνω· ΦΡ. (α) *άνω-κάτω* βλ. λ. άνω (β) *πάνω-κάτω* βλ. λ. επάνω (γ) *στο κάτω-κάτω της γραφής* | *στο κάτω-κάτω* σε τελική ανάλυση: ~ *δεν έκανε κανένα έγκλημα: απλώς ερωτεύτηκε!* (δ) *βάζω (κάποιον) κάτω* (i) επιβάλλω με (κάποιον), φέρνω σε μειονεκτική θέση, από όπου δεν μπορεί να ξεφυγεί: *τον έβαλε κάτω και του τα 'ψάλε για τα καλά!* (ii) νικό στην πάλη: *βάζει κάτω όλα τα παιδιά της ηλικίας του* (ε) *το κάτω-κάτω* παρατούμαι, υποχωρώ, εμφανίζω αδυναμία να συνεχίσω κάτι: *μην το βάζεις κάτω τώρα που πλησιάζεις στο τέλος!* ΣΥΝ. καταβάλλω ΑΝΤ. αγωνίζομαι, επιμένω, πεσιμώνω (στ) *τα βάζω κάτω* βλ. λ. βάζω (ζ) *με παίρνει από κάτω* απογοητεύομαι από μια αρνητική εξέλιξη, γίνομαι το κουράγιο μου: *μη σε παίρνει από κάτω μια μικρή αποτυχία!* (η) *παίρνω την κάτω βόλτα* βλ. λ. βόλτα (θ) *πέφτω κάτω* (i) καταλήγω στο κρεβάτι λόγω ασθένειας, πέφτω άρρωστος: *έπεσε κάτω με υψηλό πυρετό και πόνοους* (ii) σωριάζομαι στο έδαφος: *στραβοπάτησε και έπεσε κάτω* ΣΥΝ. «τρώω τοίματα» ΑΝΤ. ρίχνω κάτω (i) *κάτω κόσμος* ο Αδης, ο κόσμος των νεκρών: *δεν έστειλε στον ~* (τον σκότωσε) (ια) *μια και κάτω* με τη μία, ιδ. όταν πρόκειται για υγρό που πίνεται: *ήπια το φάρμακο | το ποτό του ~* ΣΥΝ. μονορούφι (ιβ) *μπομ και κάτω* με τη μία, απότομα και ξαφνικά: *την ερωτεύτηκε με την πρώτη ματιά ~!* (ιγ) *έχω κάποιον από κάτω* τον έχω υπό την εξουσία μου ή δεν τον αφήνω να ενεργεί χωρίς την άδεια μου (συνήθ. για πρόσωπο ανταρτικό) (ιδ) *κάτω τα χέρια (από κάποιον/κάτι)*! (κυρ. σε σύνθημα) μακριά! μην πειράζει κανείς, μην τολμήσει κανείς να βλάψει: ~ *τα χέρια από τα κεκτημένα δικαιώματα των εργαζομένων* || ~ *τα χέρια από την Κύπρο!* 2. (μτφ. -I-από) σε χαμηλό ή χαμηλότερο επίπεδο: *άφησαν τα σκουπίδια τους ~ από το παράθυρο των γειτόνων* || *άδειασε τη δεξαμενή μέχρι ~* ΑΝΤ. πάνω! ΦΡ. (μτφ.) (α) *είμαι | βρίσκομαι από κάτω* είμαι σε μειονεκτική θέση: *εσύ δεν πρέπει να μιλάς, γιατί μ'ανά που έκανες τώρα είσαι από κάτω* (β) *από κάτω* από τον λαό, από τα κατώτερα στρώματα: *κη σύγχρονη άποψη δεν προέρχεται από καθέδρας και αφ' υψηλού, αλλά ~, από τον λαϊκό συνθήτη* (εφημ.) ΑΝΤ. από πάνω, άνωθεν 3. σε σημείο που βρίσκεται σε χαμηλότερο υψόμετρο (στην πεδιάδα ή την παραλία): *βλέπεις τα φώτα εκεί ~;* || *στα χωριά του κάμπου γίνεται πανηγύρι* || *δεν άντεχαν άλλο το κρό στο βουνό και κατέβηκαν ~* || «*στο γαλά, ~ στο περιγιάλι*» (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. πάνω, ψηλά· ΦΡ. *πιο κάτω* (i) λίγο πιο πέρα, πιο μακριά: *θα σε πάω με το αυτοκίνητο λίγο - (ii)* (σε κείμενο) σε σημείο που ακολουθεί: ~ *θα αναλύσω εκτενώς όσα συνοπτικά αναφέρα εδώ* 4. σε σημείο που βρίσκεται νότια: *πότε έφυγαν από τη Θεσσαλονίκη για ~;* (για την Αθήνα) ΑΝΤ. πάνω, βόρεια 5. λιγότερο: *δεν έχουν δικαίωμα ψηφισουν οι ~ των δεκαοκτώ ετών* || *η θερμοκρασία θα πέσει στους πέντε βαθμούς - από το μηδέν* ΣΥΝ. υπό ΑΝΤ. περισσότερο, πάνω 6. (ως έκφραση αποδοκιμασίας) να εκδιωχθεί κάποιος από τη θέση που κατέχει: ~ *οι κλέφτες!* || ~ *η χούντα* ΑΝΤ. ζήτη 7. (ως επιθ.) (α) αυτός που βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο: *η ~ γειτονιά* || *ο - οροφος* (ο αμέσως χαμηλότερος όροφος ή το ισόγειο) || *η - Ηλιούπολη* || *τα - έδρανα* ΣΥΝ. χαμηλότερος ΑΝΤ. άνω, ψηλότερος· ΦΡ. *ο από κάτω* αυτός που μένει στον αμέσως χαμηλότερο όροφο: *οι από κάτω συνέχεια καθαγιάζουν* (β) (με κεφ. σε τοπωνύμια) αυτός που βρίσκεται στις εκβολές ποταμού ή κοντά στη θάλασσα: *οι - Χώρες* (η Ολλανδία) || *ο ~ Νείλος* || *η ~ Αίγυπτος* (στις εκβολές του Νείλου) 8. ΑΝΑΤ. *κάτω άκρα* τα πόδια. Επίσης (λαϊκ.) κάτω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < κατά (βλ.λ.), πβ. κ. άνω - άνα. Η φρ. στο *κάτω-κάτω* της γραφής είναι του 19ου αι. (η λ. *γραφη* έχει τη σημ. «επιστολή», ήδη αρχ.). Οι επιστολές εκείνης της εποχής ήταν μακροσκελείς και περιελάμβαναν πλήθος τυπικών εκφράσεων και χαιρετισμών, με αποτέλεσμα ο αναγνώστης να πληροφορείται τον σκοπό της επιστολής στις τελευταίες γραμμές της (*στο κάτω-κάτω της γραφής*)]. *κάτω-κάτω* = συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: 1. βρίσκεται κάτω, από κάτω: *κατω-άσγνο, κατω-σέ-ντονο* 2. κατευθύνεται ή έχει κλίση προς τα κάτω: *κατω-φερός*. [ΕΤΥΜ. Α. συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *κατω-βέσπον*, μεσν. *κατω-μάγυλον*), που προέρχεται από το επίρρ. *κάτω*], κατώγι κ. κατώι (το) {κατώγ-ιού | -ιών} ο χώρος που βρίσκεται κάτω από το σπίτι, ο ημιποτέοις ή υπογείος όροφος που λειτουργεί ως αποθήκη στα αγροτικά σπίτια: *φέρε κρασί απ' το ~* || *δροσερό | βαθύ | ανήλικα* - ΣΥΝ. υπόγειο ΑΝΤ. άνω(γ)ν φρ. (παροιμ.) *ο Μανόλης με τα λόγια χτιένε ανάγια και κατόγια* βλ. λ. *ανώγι*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατώγιον* < μτγν. *κατώγιον*, υποκ. του επιθ. *κατώγιος* < *κάτω* + *-γιος* < *γαία*]. κάτωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από κάτω ΑΝΤ. άνωθεν. Επίσης (λαϊκ.) **κάτωθε** ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάτω* + -θεν (βλ.λ.)].

κάτωθι επίρρ. (λόγ.) πιο κάτω, παρακάτω· κυρ. ως έναρθρο ή άναρθρο επίθετο: από το *υποურγείο εξεδόθη η - ανακοίνωση* || ~ *αριθμοί* | *συμπεράσματα* | *ψηφίσματα* | *πληροφορία* || ο - *υπογεγραμμένος* ΣΥΝ. κατωτέρω ΑΝΤ. ανωτέρω. [ΕΤΥΜ. < κάτω + -θι (βλ. λ.)].

κατωμερι (το) {κατωμερι-τού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η περιοχή και τα χωριά κάτω από τα ψηλάματα, στην πεδιάδα. Επίσης κατώμερο. [ΕΤΥΜ. < κάτω + -μερι < μέρος].

κατωμερίτης (ο) {κατωμεριτών}, κατωμερίτισσα (η) {δύοσφρ. κατωμερίτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από πεδινό μέρος, ο καμπήσιος ΑΝΤ. ορεινός, βουνήσιος. — κατωμερίτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < κάτω + -μερίτης < μέρος, πβ. κ. ζώ-μερίτης].

κατωσάγονο (το) [μεσν.] το μέρος ανάμεσα στο σαγόι και τον λαμό: *έχει παχύνει τόσο, που το ~ του φαίνεται διπλό* ΣΥΝ. προγούλι, διπλοσάγονο.

κατωσέντονο (το) το σεντόνι που στρώνει κανείς πάνω από το στρώμα και (πάνω) στο οποίο κοιμάται (κατ' αντιδιαστολή προς αυτό με το οποίο σκεπάζεται): *πολύχρωμο* | *λερωμένο* | *συνθετικό* ~ ΑΝΤ. πανωσέντονο.

κατώτατος, -η (λόγ. -άτη), -ο 1. αυτός που βρίσκεται στο πιο χαμηλό σημείο: ~ *όριο* | *βαθμίδα* | *κοινωνική τάξη* | *τιμή προϊόντος* ΣΥΝ. χαμηλότερος, τελευταίος ΑΝΤ. ανώτατος 2. (συνεκδ.) αυτός που είναι πολύ κακής ποιότητας: ~ *στάθμης* | *υποστάσεως* ΣΥΝ. ευτελέστατος ΑΝΤ. ανώτατος. — κατώτατα επίρρ. [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός του κάτω].

κατώτερος, -η (λόγ. -έρα), -ο {κ. (λόγ.) -έρου (θηλ. -έρας) | -έρων, -έρου} 1. αυτός που βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο σε σύγκριση με άλλον: ~ *στάθμη* | *επίπεδο* | *υδάτινο στρώμα* ΣΥΝ. χαμηλότερος ΑΝΤ. ανώτερος 2. αυτός που δεν φθάει την ποιότητα άλλου, που υπολείπεται: *είναι κατώτερος της απ' όλες τις πλευρές* || ~ *ποιότητα* | *απόδοση* | *αντίπαλος* | *ένστικτα* | *άνθρωπος* || *αποδείχθηκε κατώτερος των περιστάσεων* | *των προσδοκιών μου* ΣΥΝ. ευτ'λέστ'ρος, υποδέστ'ρος ΑΝΤ. ανώτερος, άξιος 3. αυτός που βρίσκεται σ' χαμηλότερη βαθμίδα ιεραρχίας: ~ *αξιοματικός* | *προσωπικό* | *στελέχη* | *τάξη* ΑΝΤ. ανώτερος 4. (για οργανισμούς) αυτός που δεν έχει εξελιχθεί σε σχέση με άλλους: ~ *όντα* 5. *κατώτερα* (η) βαθμίδα στη μουσική εκπαίδευση: *έδωσε εξετάσεις από την ~ για τη μέση* || *είναι στη δεύτερα ~ στο βιολί* 6. *κατώτερα εκπαίδευση* το δημοτικό 7. ΒΙΟΛ. *κατώτερα φυτά* τα μη εξελιγμένα φυτά που δεν έχουν βλαστούς και ρίζες και που αποτελούνται από ταυτόσημα ή πολύ λίγο διαφοροποιημένα κύτταρα ΑΝΤ. ανώτερα φυτά. — κατώτερα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμός του κάτω].

κατωτρότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση κατά την οποία (κάποιος/κάτι) υστερεί, είναι κατώτερος από (κάποιον/κάτι) άλλο (κύρ. σε ποιότητα): η - *των βιομηχανικών προϊόντων μιας αναπτυσσόμενης χώρας σε σχέση με τα προϊόντα μιας ανεπτυγμένης* || *αναμφισβήτητη* | *ποιότητα* | *φανερή* ~ ΑΝΤ. ανωτρότητα 2. ΨΥΧΟΛ. (α) *συμπλεγμα κατωτρότητας* η κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο αισθάνεται έντονη ανασφάλεια και ανεπάρκεια σε σχέση με τους άλλους, νιώθει ότι είναι κατώτερο σε ικανότητες και αξία ή ως προς ιδιότητα του και προσπαθεί με διάφορους τρόπους να αισθανθεί επιβεβαίωση για τον εαυτό του (συντά και με επιθετικότητα) ή παραιτείται από κάθε προσπάθεια (β) *αίσθημα κατωτρότητας* η εντύπωση που έχει το άτομο ότι μειονεκτεί σε σχέση είτε με άλλους είτε με μια ιδανική κατάσταση που το ίδιο έχει πλάσει (χωρίς, όμως, τις σοβαρές επιπτώσεις του συμπλέγματος). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. inferiorité].

κατωτέρω επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) πιο κάτω: ~ *παράθεται πλήρως κατάλογος* || *λαμβάνω την τιμή να αναφέρω τα ~* ΣΥΝ. κάτωθι ΑΝΤ. ανωτέρω.

κατωφέρεια (η) [μτγν.] {κατωφερειών} 1. η κλίση του εδάφους προς τα κάτω ΑΝΤ. ανωφέρεια 2. (συνεκδ.) το τμήμα του εδάφους που έχει κλίση προς τα κάτω: *επικίνδυνη* | *ομαλή* | *απότομη* ~ ΣΥΝ. κατηφορία ΑΝΤ. ανωφέρεια, ανηφορία.

κατωφερής, -ής, -ές {κατωφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει κλίση προς τα κάτω: ~ *οδός* ΣΥΝ. κατηφορικός ΑΝΤ. ανωφερής, ανηφορικός. — κατωφερός επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < κάτω + -φερής < φέρω].

κατώφλι (το) {κατώφλ-ιού | -ιών} 1. το κομμάτι (ξύλινο ή πέτρινο) που συνδέει τις δύο κάθετες πλευρές της πόρτας και βρίσκεται στο ίδιο ή σ' λίγο ψηλότερο επίπεδο από το πάτωμα: *στάθηκε στο ~ και διάσπασε να προχωρήσει μέσα* || *δρασκελίζω* | *πατάω* | *περνάω το -* || *στέκομαι στο ~* || *μαρμαρένιο* | *φαρδύ* | *ψηλό* ~ ΑΝΤ. ανώφλη φρ. *δεν έχω διαβεί* | *περάσει* | *πατήσει το κατώφλι (κάποιον)* δεν έχω μπει στο σπίτι του: *Πώς λείπει ότι μ'έχει φιλοξενήσει; Εγώ δεν έχω καν διαβεί το κατώφλι του!* 2. (μτφ.) το οριακό σημείο, εκεί όπου αρχίζει μια καινούργια φάση: το ~ *των γηρατειών* | *της ζωής* (ο θάνατος) | *της τρέλας* | *του αιώνα* | *μιας νέας σταδιοδρομίας* | *της εξουσίας* | *της δόξας* | *μιας νέας εποχής*. Επίσης (λόγ.) κατώφλιο {κατωφλιού}. [ΕΤΥΜ. < μεσν. κατωφλιον < κάτω + -φλιον < αρχ. φλιά «παρυσάδα της πόρτας», αγν. ετύμου. Πβ. κ. ανώφλι].

Κάτο Χώρες (οι) (Βασίλειο των Κάτω Χωρών) η Ολλανδία (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου. πβ. αγγλ. Netherlands, γαλλ. Pays Bas].

καυναδίω ρ. — καβγαδίω

καυγάς (ο) - καβγάς κουγατζής

(ο) + καβγατζής

καυδιανός, -η, -ό — καβδιανός

καυκαλήθρα (η) {δύοσφρ. καυκαληθρών} ποώδες αρωματικό φυτό, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική (ειδικότ. σε πίτες). Επίσης καυκαλίδα.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *καυκαλός*, -ίδος, αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι πρόκειται για μεταπλασμό του μτγν. *δαύκος* (άγριος) (με επίρρ. του ρ. *καίω*), το οποίο δήλωνε βότανα διαφόρων ειδών. Την υπόθεση ενισχύει ενδεχόμενη αναγωγή του *δαύκος* στο ρ. *δαίω* «φλέγω»].

καύκαλο (το) {καυκάλ-ου | -ων} 1. (σπάν. για ανθρώπους, συνήθ. για ζώα) τα οστά της κεφαλής ΣΥΝ. κρανίο 2. το όστροκο της χελώνας και των οστρακόδερμων: η *χελώνα μάζεγε το κεφάλι και τα άκρα στο ~ της* || *γερό* | *γυαλιστερό* | *στρογγυλό* ~ ΣΥΝ. καβούκι, κέλυφος, καυκή.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καύκαλον* < *καύκος* «είδος ποτηριού» (αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. βαυκάλιον «βάζο» με αφομοίωση, αν και απουσιάζει ενδιάμεσος τ. *βαύκος) + παραγ. επίθημα -αλον].

Καυκάσια (η) [μεσν.] η περιοχή γύρω από τον Καύκασο.

Καύκασος (ο) {Καυκάσου} οροσειρά που εκτείνεται στη ΝΔ Ρωσία και την ΒΑ Τουρκία, μεταξύ του Εύξεινου Πόντου και της Κασπίας Θάλασσας, φυσικό όριο μεταξύ της Ασίας και της Ευρώπης. — Καυκάσιος (ο) [μτγν.], Καυκάσια (η), καυκασιανός, -η, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ αρχ. < kaz-kaz, γαλιτική ονομασία λαού που κατοικούσε στις ακτές του Εύξεινου πόντου. Κατ' άλλη άποψη, ανάγεται σε πελασγ. λ. και «όρος». Από την Ελλην. προέχει η ονομασία της οροσειράς στις ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. Caucasus, γαλλ. Caucase, ρουσ. Kavkaz κ.ά.]

καυκή (το) 1. (α) μαγειρικό σκεύος, ξύλινο ή λίθινο, με μικρό βάθος ΣΥΝ. γαβάθα (β) βαθιά πατέλα, γαβάθα · 2. το όστροκο της χελώνας και των οστρακόειδων ΣΥΝ. καβούκι, κέλυφος, καύκαλο. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *καυκήν*, υποκ. του *καύκος* «είδος ποτηριού», για το οποίο βλ. λ. *καύκαλο*].

καύλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) 1. η στύση 2. (γενικότ. και συνήθ. στον πληθ.) έντονη επιθυμία για σεξουαλική συνένωση: *έχω ~*. καυλή (το) {καυλή-ιού | -ιών} (!) το ανδρικό γεννητικό όργανο, κ. ειδικότ. η βάλανος του πέους. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *καυλίον*, υποκ. του ουσ. *καυλός* (βλ. λ.)].

καυλιάρης, -α, -ικο {καυλιάρηδες} (!) αυτός που έχει συχνή και έντονη διάθεση για συνουσία.

καυλιτζέκι (το) {δύοσφρ. καυλιτζεκ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) για αντικείμενο, συνήθ. μακρόστενο, το όνομα του οποίου δεν ξέρουμε ή δεν θέλουμε να αναφέρουμε. [ΕΤΥΜ < *καυλή* + -τζέκι, αγν. ετύμου].

καυλός (ο) 1. το μέρος του φυτού που βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια της γης ΣΥΝ. κορμός, βλαστός 2. (ειδικότ.) τα τρυφερά και νέα κλωνάρια ενός φυτού ΣΥΝ. βλαστάρι · 3. (!) το καυλή (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σμ. «στελέχος φυτού, κοτσάνη», < Ι.Ε. *kau- «βλαστός, κοτσάνη», πβ. λατ. caulis, γαλλ. chou «άχανθο», ισπ. col, αγγλ. hole «τρύπα», γερμ. Höhe «σπηλιά» κ.ά.].

καυλόσπυρο (το) (!) καθένα από τα σπυράκια της ακμής που εμφανίζονται συνήθ. κατά την εφηβεία στους νέους.

καυλόστυς ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καυλόστυ-σα, -μένος} (!) ♦ (αμετβ.) 1. έχω στύση 2. νιώθω έντονη ερωτική επιθυμία, διεγείρομαι σεξουαλικά ♦ 3. (μετβ.) διεγείρω (κάποιον) σεξουαλικά. — καυλόωμα (το). [ΕΤΥΜ. μεσν < αρχ. *καυλός* (βλ. λ.)].

καύμα κ. (καθημ.) κάμα (το) {καύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) υψηλή θερμοκρασία, κάποτε πάνω από τα φυσιολογικά επίπεδα: το ~ *του θερμομεριού* | *του καλοκαιριού* ΣΥΝ. καύσωνα ΑΝΤ. παγοί [α: φρ. *κωνικά καύματα* η υπερβολική ζέση που παρατηρείται μερικές φορές στη διάρκεια του καλοκαιριού (ιδ. κατά το Ιούλιο). [ΕΤΥΜ < αρχ. *καύμα* (< *káuP-μα) < *καίω* (< *káuE-/ω)].

καυμένος, -η, -ο → καπμένος

καυμός (ο) → καημός

καυσάεριο (το) {καυσαερί-ου | -ων} (κ. στον πληθ.) το σύνολο των αερίων που παράγονται από την καύση της βενζίνης, του πετρελαίου και γενικότ. κάθε καύσιμης ύλης: τα ~ *των αυτοκινήτων και της βιομηχανίας δημιουργούν το νέφος* || *σύστημα ελέγχου εκπομπής καυσαερίων* [ΕΤΥΜ < καύση + αέριο].

καυσάλγια (η) {καυσάλγιων} ΙΑΤΡ. ιδιαίτερα έντονη νευραλγία που εντοπίζεται στην απόληξη νεύρων των άκρων και δίνει την αίσθηση μεγάλης θερμότητας, ως αποτέλεσμα αλλαγών θερμοκρασίας, θορύβου, άγχους κ.λπ.

[ΕΤΥΜ < *καύση* + -άλγια < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. causalgie].

καύση (η) {κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} 1. το κάημο: η ~ *των σκουπιδιών* φρ. *καύση νεκρών* βλ. λ. νεκρός 2. ΧΗΜ. η αντίδραση κατά την οποία μια ουσία ενώνεται με το οξυγόνο και από την ταχεία αυτή ένωση προκαλείται φλόγα και θερμότητα: *αργή* | *ατελής* ~ || *μηχανή εσωτερικής ~* ΣΥΝ. οξείδωση 3. ΨΥΣΙΟΛ. *καύσεις (του οργανισμού)* | *οργανικές καύσεις* το σύνολο των χημικών αντιδράσεων που περιλαμβάνουν οξυγόνο, συντελούνται στα κύτταρα των ιστών του οργανισμού και παρέχουν στο σώμα την αναγκαία θερμική ενέργεια: το *βραδινό φαγητό δεν ωφελεί, γιατί ο οργανισμός δεν κάνει καύσεις* [ΕΤΥΜ < αρχ. *καύσις* (< *káuE-σις) < *καίω* (< *káuE-/ω). ο επιστημονικός όρ. *οργανικές καύσεις* αποδίδει το γαλλ. combustions organiques].

καύσιμος, -η, -ο 1. αυτός που μπορεί να καεί, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί, ώστε να παραχθεί ενέργεια για βιομηχανική ή οικιακή χρήση: ~ *Ολη* | *αέριο* ΣΥΝ. αναφλέξιμος, ευφλέξιμος ΑΝΤ. άφλεκτος, αφλεχής 2. *καύσιμο* (το) {καυσιμ-ου | -ων} κάθε είδους υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή θερμικής κυρ. ενέργειας: *τεχνητά* | *υγρά* | *εύφλεκτα* | *στερεά* ~ || *κατανάλωση* | *πρατήριο υγρών* ~ || *έλλειψη καυσίμων* || *ανεφοδιασμός σε καύσιμα* || ~ *για αυτοκίνητα* | *αεροπλάνα* || *ακριβαίνουν τα ~*.

[ETYM αρχ. < καΐσις. Το καύσιμο αποδίδει το γαλλ. carburant].
καυσόξυλο (το) [1843] ξύλο που χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη: το δασοχέιο επιτρέπει στους ορεινούς πληθυσμούς την υλοτόμηση για καυσόξυλα.

καύσος (ο) (λόγ.) 1. ενοχλητικό αίσθημα υπερβολικής θερμότητας, συνήθ. σύμπτωμα πάθησης 2. το αίσθημα που προκαλείται από τον πολύ υψηλό πυρετό. [ETYM < αρχ. καύσος < καίω].

καυστήρας (ο) 1. συσκευή μέσα στην οποία συντελείται η χημική ένωση μεταξύ ενός καύσιμου υλικού και οξυγόνου για την παραγωγή ενέργειας: ~ κεντρικής θέρμανσης | μηχανής || ~ υγραερίου || ηλεκτρικός | θερμικός | χημικός ~ || συντήρηση του ~ 2. ο καυτήρας (βλ. λ.). [ETYM < αρχ. καυστήρ, -ήρος < καίω].

καυστηρατζής (ο) {καυστηρατζήδες} (λαϊκ.) ο τεχνικός καυστήρων πρόσωπο που εγκαθιστά και συντηρεί καυστήρες. [ETYM < καυστήρας + παραγ. ^επίθημα -ατζ(ής)].

καυστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που καίει πολύ, που προκαλεί εγκαύματα 2. ΧΗΜ. (για τα υδροξείδια κυρ. των μετάλλων των αλκαλίων) αυτός που προκαλεί διάβρωση και ερεθισμό: ~ νάτριο | κάλιο | σόδα 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δηκτικότητα: ~ κριτική | απάντηση | σάτιρα | φράση | σχόλια | χιοιμορ | παρατήρηση | ειρωνεία | γελοιογραφία || απάντησε στον ίδιο ~ τόνο και με υψωμένη τη φωνή ΣΥΝ. τσουχτερός, δριμύς ΑΝΤ. ήπιος. — **καυστικότητα** (η) [1807].

καύσωνας (ο) {καυσώνων} η υπερβολική ζέστη (που διαρκεί συνήθ. αρκετές ημέρες): *ενέσκηψε* — Π ο — εντείνεται || *αφόρητος* | *θερινός* ~ || *κύμα καύσωνα* || *μέτρα για τον* - ΣΥΝ. λάβρα, λιούτρι, κίμα ΑΝΤ. παγωνιά, παγετός. [ETYM < μτγν. καύσων, -ωνος < αρχ. καίω (πβ. κ. καυσ-)].

καυτερός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που καίει πολύ, που μπορεί να προκαλέσει εγκαύματα ή αίσθημα καψίματος στη γέυση: ~ πιπεριά | σουβλάκι (με πολλά καρυκεύματα) ΣΥΝ. καυτός ΑΝΤ. δροσερός 2. **καυτερά** (τα) φαγητά με έντονα καυστική γέυση (με καρυκεύματα, πιπέρι κ.λπ.): μου *αρέσουν* τα ~ 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από καυστικότητα: ~ γλώσσα | λόγια ΣΥΝ. καυστικός, δριμύς, πειραχτικός, τσουχτερός ΑΝΤ. ήπιος, γλυκός.

καυτήρας (ο) ειδικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στην ιατρική για καυτηρίαση. [ETYM < αρχ. καυτήρ, -ήρος < καίω].

καυτηριάω ρ. μετβ. [μτγν.] {καυτηριάσ-α, -τηκα, -μένος} 1. ΙΑΤΡ. υποβάλλω σε καυτηρίασμό, θεραπεύω καίγοντας κύτταρα με ειδικό εργαλείο (τον καυτήρα) ή/και χημικά φάρμακα: ~ την *πληγή* 2. (μτφ.) ασκό δριμεία κριτική σε (κάτι/κάποιον): ~ τη *στάση* | τη *διαγωγή* | τις *ενέργειες* | τη *συμπεριφορά* | τις *δηλώσεις* κάποιου ΣΥΝ. επικρίνω, κατακρίνω ΑΝΤ. επαίνω. — καυτηρίαση (η) [μεσν.] κ. **καυτηριασμός** (ο).

καυτήριο (το) {καυτηρί-ου | -ων} ουσία που χρησιμοποιείται για καυτηριάσεις.

[ETYM < μτγν. καυτήριο «σημάδι από κάψιμο» < καυ- (ρ. καίω) + παραγ. επίθημα -τήριο].

καυτός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται σε πολύ μεγάλη θερμοκρασία, που καίει: ~ νερό | φαγητό | αέρας | ανάσα | άμιμος ΣΥΝ. ζεματιστός ΑΝΤ. δροσερός, παγωμένος 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση, από πάθος: ~ βλέμμα | φίλι ΣΥΝ. έντονος ΑΝΤ. υποτονικός 3. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ πρόσφατος, που έχει μόλις συντελεστεί ή που είναι ιδιαίτερα οξύ και κρίσιμος και απαιτεί άμεση αντιμετώπιση: ~ προβλήματα | επικαιρότητα | νέα | είδηση || *Ξεκινά μια - εβδομάδα με κινητοποιήσεις εργαζομένων* || ~ θέμα | *ερώτημα* ΣΥΝ. φλέγον 4. σεξουαλικά προκλητικός, σκανδαλιστικός: ~ *κορμιά φωτογραφίες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **θερμότητα**. [ETYM < αρχ. καυστός | καυτός < *καP-τός < καίω].

καύτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μέρος ενός υλικού που είναι αναμμένο ή καίγεται: η ~ του *ταγάρου*. [ETYM < θ. καυ- (πβ. καύ-ση, καύμα) + επίθημα -τρα].

καύχημα (το) [αρχ.] {καυχήμα-τος | -ατα, -άτων} αυτό για το οποίο νιώθει κανείς υπερφάνεια: το *άγαλμα της Αφροδίτης είναι το ~ του μουσείου* || *εθνικό* | *μοναδικό* ~ || το *νέο* ~ *της ομάδας* ΣΥΝ. καμάρι, (λόγ.) αγλαΐσμα ΑΝΤ. ντροπή, όνειδος.

καυχηματίας (ο/η) [μτγν.] {καυχηματιών} (λόγ.) πρόσωπο που καυχάται ΣΥΝ. κομπορημόν.

καύχηση (η) [μτγν.] {~ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να καυχείται, να περνατολογεί κάποιος με τρόπο αλαζονικό ΣΥΝ. κομπασμός, έπαρση, κομπορημοσύνη ΑΝΤ. σεμνότητα, ταπεινότητα. Επίσης (λαϊκ.) καυχησιά [μεσν.].

καυχησιάρης, -α, -ικο [μεσν.] {καυχησιάρηδες} αυτός που έχει την τάση να υπερηφανεύεται, να επαίρεται με τα λόγια ή/και τη συμπεριφορά του ΣΥΝ. πανεσιάρης, φαναρόνος, καυχησιολόγος, κομπορημόν ΑΝΤ. μετρηόφρων, ταπεινόφρων.

καυχησιάρικος, -η, -ο αυτός που λέγεται για να καυχηθεί κάποιος: ~ *λόγια* | *ύψος*. — καυχησιάρικα επίρρ.

καυχησιολογία (η) [1890] {καυχησιολογιών} 1. το να μιλάει κανείς με έπαρση για τον εαυτό του ΣΥΝ. κομπορημοσύνη, (λόγ.) μεγαλωχία ΑΝΤ. σεμνότητα, ταπεινότητα 2. ΨΥΧΟΛ. η τάση κυρ. των παιδιών (και όχι σπάνια των εφήβων και των ενηλίκων) να περιαντολογούν ως αποτέλεσμα υπερβολικής εκδήλωσης εγωκεντρισμού ή συναισθηματος μειονεξίας 3. (συνεκδ.) λόγος που εκφράζει αλαζονική διάθεση: οι ~ του *ψευτοπαλληκαρά* στις *κοιμωδίες του Πλάτωνα* ΣΥΝ. καυχησιολόγημα.

καυχησιολόγος (ο/η) [1888] πρόσωπο που του αρέσει να καυχάται, να μιλάει με έπαρση για τον εαυτό του ΣΥΝ. καυχηματίας, κομπο-

ρημόν, οηματίας.

[ETYM < καύχηση + -λόγος < λέγω]. καυχησιολογία ρ. αμετβ. {καυχησιολογείς... | καυχησιολόγησα} μιλώ προβάλλοντας υπερβολικά τον εαυτό μου, τους δικούς μου ανθρώπους, τα επιτεύγματά μου ή τα αγαθά μου: *όποιος καυχησιολογεί συνέχεια, γίνεται αντιπαθής στους άλλους* ΣΥΝ. καυχέμαι, κομπορη-μονώ. — καυχησιολόγημα (το) [1844]. καυχέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {καυχήθηκα} μιλώ προβάλλοντας τον εαυτό μου, τα επιτεύγματά μου ή τα αγαθά μου, υπερηφανεύομαι: *καυχείται σ' όλους τους γνωστούς για τις επιτυχίες των παιδιών του* ΣΥΝ. καυχησιολογώ, επαίρομαι, κομπορημονώ ΑΝΤ. είμαι μετρηόφρων | ταπεινόφρων. Επίσης (λόγ.) καυχώμαι [αρχ.] {-άσαι...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM < αρχ. καυχόμαι (-άο) < I.E. *qhauk- «κραυγάζω» (με μετάθεση της δασύτητάς), πβ. σανσκρι. navate, αρμ. xausim «μιλώ», αρχ. σλαβ. ζονα «φρονάζω», λιθ. Saukiū «κραυγάζω» κ.ά.]. ΚΑΦΑΟ (το) κιβώτιο του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών στο οποίο υπάρχει ο καταμετρητής των τηλεφωνικών κωλοδίων. [ETYM Από τα αρχικά Κ.Υ. του γερμ. όρου Kabel Verteiler «καταμετρητής καλωδίων»]. καφάσι (το) {καφασιού | -ιών} 1. κιβώτιο για μεταφορά και φύλαξη οπτοροχηματικών, ξύλινο ή πλαστικό, δικτυωτό ή με κενά ανάμεσα στις σανίδες που το αποτελούν: *ο μονάβης στοίβαζε τα ~ στη γωνία και κλειδώνει το μαγαζί* ΣΥΝ. τελάρο, πανέρι 2. δικτυωτό πλέγμα που τοποθετείται κυρ. στα παράθυρα των μουσουλμανικών σπιτιών, για να μη βλέπουν οι διαβάτες τους ενοίκους και κυρ. τις γυναίκες. [ETYM μεσν. < τουρκ. kafes], καφάσι (το) {καφασιού | -ών} τα οστά της κεφαλής ΣΥΝ. κρανίο, καύκαλο ΦΡ. (οικ.) *μου φεύγει το καφάσι* εκπλήσομαι, τραβάνομαι: *θ' ακούσεις νέα, να σου φύγει το καφάσι* ΣΥΝ. (οικ.) παθαίνω πλάκα ΑΝΤ. αδιαφορώ, μένω ήμερος. [ETYM < τουρκ. kafa «κεφάλι»]. **καφασωτός**, -ή, -ό 1. αυτός που αποτελείται από δικτυωτό πλέγμα 2. **καφασωτό** (το) παράθυρο με ξύλινο πλέγμα, χαρακτηριστικό των σπιτιών της Εγγύς Ανατολής: *οι χανούμισσες κοιτάζαν τον δρόμο πίσω απ'τα ~*. καφέ (το) {ακλ.} η καφετέρια (βλ. λ.).

[ETYM < γαλλ. café < τουρκ. kahve < αραβ. qahwah, βλ. κ. καφέζ]. καφέ επίθ. {ακλ.} 1. αυτός που έχει το χρώμα του καφέ, της ανοιχτής σοκολάτας ή του φρέσκου χυμάτος, της γης: *καφετί* ΣΥΝ. καφε-τής, καστανός 2. **καφέ** (το) το ίδιο το χρώμα του καφέ, της ανοιχτής σοκολάτας ή του φρέσκου χυμάτος, της γης. [ETYM < γαλλ. café, βλ. κ. καφέζ]. καφέα (η) {καφεών} ποώδες φυτό των τροπικών κλιματών, που δίνει τους καρπούς από τους οποίους παράγεται το γνωστό αφρώδημα του καφέ το καφεόδεντρο.

[ETYM < νεολατ. coffea (Arabica), βλ. κ. καφέζ]. **καφέ-αμάν** (το) {ακλ.} (παλαιότ.) μουσικό καφενείο των αστικών περιοχών της Ελλάδας, όπου παιζόταν λαϊκή και δημοτική μουσική και ακουγόταν αμανόδες (πβ. λ. *καφέ-σαντάν, καφωδέιο*). [ETYM < τουρκ. kahve-aman < kahve «καφέζ» + aman «αμάν», επιφώνημα].

καφεδάκι (το) → καφέζ

καφεδόκος (ο) → καφέζ

καφέζ **αγαροπλαστίο** (το) [1895] κατάστημα στο οποίο σερβίρονται καφέζ και γλυκά. καφεζυθεστιάτοριο (το) {καφεζυθεστιάτορι-ου | -ων} κατάστημα στο οποίο σερβίρεται καφέζ, μπίρα και φαγητό και το οποίο λειτουργεί από το πρωί ως το βράδυ: *στο χωριό υπήρχε ένα μοναδικό ~ που πρόσφερε τα πάντα*. **καφεθεάτρο** (το) {καφεθεάτρ-ου | -ων} αίθουσα αναψυχής, συνήθ. υπόγειη και μικρή, στην οποία μπορεί κάποιος να παρακολουθήσει θεατρικό έργο ή άλλου είδους συναφή ψυχαγωγία, πίνοντας ταυτόχρονα τον καφέ του (ή άλλο ποτό ή και τρώγοντας). καφεΐνη (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ουσία που περιέχεται στον καφέ, στο τσάι, στην κόλα και στο κακάο και η οποία προκαλεί διέγερση του κεντρικού νευρικού συστήματος και άνοδο της γλυκόχης στο αίμα: *αφαιρούν την ~ από τον καφέ, για να πειράξει λιγότερο τα νεύρα*. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. caféine < café. Βλ. κ. καφέζ].

καφεϊνισμός (ο) ΙΑΤΡ. χρόνια τοξική δηλητηρίαση, που οφείλεται σε υπερβολική κατανάλωση καφεΐνης και εκδηλώνεται με αυξημένους παλμούς και πίεση, εκνευρισμό, δυσκολία στην πέψη και στον ύπνο. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. caféisme]. **καφεκοπτείο** (το) [1894] κατάστημα στο οποίο αλέθουν και ψήνουν τους κόκκους του καφέ, ώστε να είναι έτοιμοι για χρήση: το στενό *μπρίζε φρεσκοκομμένο καφέ από το ~*. — καφεκόπτης (ο). καφεκουτί (το) {σπάν. καφεκουτιού | -ιών} κουτί μέσα στο οποίο φυλάσσεται καφέζ (μερικές φορές και ζάχαρη), για να μη χάνει το άρωμα του και να μην πάρει υγρασία: *κατέβασε το ~ και το μπρίκι, για να φτιάξει καφέ*.

καφεμαντεία (η) {καφεμαντειών} η υποτιθέμενη πρόβλεψη του μέλλοντος με την παρατήρηση του υπολείμματος (κατακάθι) του ελληνικού καφέ στον πάτο του φλιτζανιού ή των φυσαλλιδίων του (φουσκώλες). καφέ **μπαρ** (το) {ακλ.} κατάστημα στο οποίο σερβίρονται καφέζ και οινόπνευματώδη ποτά. [ETYM < γαλλ. café bar]. καφέμπρικο (το) το μπρίκι στο οποίο ψήνει κανείς καφέ. Επίσης καφέμπρικο καφενείο (το) [1818] 1. (α) κατάστημα στο οποίο σερβίρουν κυρ. κα-

φέ αλλά και αναψυκτικά, ποτά, γλυκά και όπου συχνά μπορεί κανείς να παίζει χαρτιά, τάρβι και γενικά να περάσει την ώρα του: *παραδοσιακό | πολύβιο* - || «την Κυριακή από το πρωί στα ~» (τραγ.) || *καλλιτεχνικό* - || *οδικό* ~ (με μουσική τον 19ο αι. τα «καφέ σαντάν» και τα «καφέ αμάν») (β) *φιλολογικό καφενοίο* (παλαιότ.) καφενοίο ή άλλος χώρος στον οποίο συνάξουν καλλιτέχνες και σχολιάζουν τα σύγχρονα πνευματικά θέματα (το γλωσσικό, αισθητικό και καλλιτεχνικά ζητήματα), κρίνουν τις νέες εκδόσεις, διαβάζουν νέα ανέκδοτα έργα τους και προγραμματίζουν δημόσιες εκδηλώσεις ή εκδόσεις 2. χώρος όπου επικρατεί φασαρία, υπάρχει εθιμική ατμόσφαιρα χωρίς τάξη: *Καφενοίο το κάναμε εδώ πέρα; Πιο σιγά, παρακαλώ!* Επίσης (λαϊκ.) καφενές (ο) {καφενέδες}. — (υποκ.) καφενεδάκι (το) (βλ. κ. λ. καφετέρια). [ETYM. < καφενές (< τουρκ. kahvehane < kahve «καφές») + -είο].

καφενόβιος, -α, -ο [1895] (κακόσ.) 1. αυτός που συχνάζει σε καφενοία: *οι συνηθισμένοι ~ ήταν μαζεμένοι στο τραπέζι κι έπαιζαν πρέφα* 2. *καφενόβιος* (ο), *καφενόβια* (η) πρόσωπο που δεν ασχολείται με επάγγελμα ή άλλη συστηματική ανασκόληση, αλλά συχνάζει σε καφενοία: *στα νιάτα του είχε μπλέξει με καφενόβιους και αλήτες* ΣΥΝ. αργόσχολος, τεμπέλης ΑΝΤ. εργατικός, καφεοδεντρο (το) {-ου κ. -έντρον | -ων κ. -έντρον} το ποώδες φυτό από το οποίο παίρνουμε τους σπόρους του καφέ: *φρούτα με καφεό-δέντρα* ΣΥΝ. καφέα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coffee tree].

καφεοφυτεία (η) {καφεοφυτειών} μεγάλη έκταση όπου καλλιεργούνται καφεοδέντρα: *εκτεταμένη | πλούσια | κατεστραμμένη* ~.

καφεπότης (ο) [1889] {καφεποτών}, καφεπότρια (η) {καφεπο-τριών} πρόσωπο που πίνει συνηθώς μεγάλες ποσότητες καφέ. — κα-φεποσία (η) [1857].

καφεπόλις (ο) [1871] {καφεπολών}, καφεπόλισσα (η) {καφεπο-λισσών} (λόγ.) πρόσωπο που πουλάει καφέ- (ειδικότ.) ο καφετζής: *ο ~ πήρε την παραγγελία και έτοιμασε τους καφέδες || σύνδεσμος καφεπολών* ΣΥΝ. καφετζής.

καφές (ο) {καφέδες} 1. ο καρπός του καφεοδεντρού: *κόκκοι καφέ || μύλος για το άλεσμα του καφέ* 2. (συνεκδ.) το ίδιο το καφεοδεντρού: *φύτες καφέ* 3. (συνεκδ.) ποσότητα του παραπάνω καρπού, που παράγεται από την επεξεργασία του (νήσιμο, άλεσμα), ώστε να είναι κατάλληλος για βράσιμο και πόση: *καβουρντισμένος | φρεσκοκομμένος | μωρωδάτος* - 4. (συνεκδ.) το ρόφημα που προκύπτει από το βράσιμο του καφέ (σημ. 1) σε νερό ή ατμό: *πίνο | φρεϊάχνω καφέ || ο ~ φούσκωσε | έβρασε | χύνεται || σερβίριο | απολαμβάνω τον ~* 5. το συγκεκριμένο ρόφημα ανάλογα με τον τρόπο παρασκευής ή την προέλευση των κόκκων του καφέ: ~ *γαλλικός | γερμανικός | βραζιλιάνικος | δυνατός | ξεθυμασμένος | ζεστός | βιονούα | βαρύς | γλυκόβραστος | εσπρέσο | ιταλικός | μερακλήδικος | μέτριος | περιποιημένος | ελληνικός | τουρκικός | με πολλές φουσκάλες | με καϊμάκι | με γάλα | φραπέ | και και όχι (χωρίς ζάχαρη) || ~ φίλτρον* ΦΡ. *καρραβήσιος καφές* ακριβός καφές (όπως αυτός που σερβίρεται στα καράβια) 6. (συνεκδ.) το ρόφημα που παράγεται από οποιονδήποτε καρπό, ο οποίος έχει υποστεί την ίδια επεξεργασία (άλεσμα, νήσιμο), ώστε να υποκαταστήσει τον καφέ: *στην κατοχή έφτεριζαν ~ από ρεβίθι* 7. (συνεκδ.) το περιεχόμενο μιας δόσης καφέ (κούπας ή φλιτζανιού): *πίνο καθημερινά δύο ~ || κερνάω καφέ: έρχεστε; || πάμε για καφέ;* 8. (συνεκδ.) η κατανάλωση (του ροφήματος του) καφέ: *οι πολλοί ~ κάνουν κακό στην υγεία* ΦΡ. (α) *λέω τον καφέ* προβλέπω το μέλλον κάποιου, μελετώντας το κατακάθι του ελληνικού καφέ που έχει πει (β) *καφές της παρηγοριάς* βλ. λ. παρηγορία. — (υποκ.) καφεδάκι (το) κ. καφεδάκος (ο).

[ETYM. μεσν. < τουρκ. kahve < αραβ. qahwah ή από την αιθιοπ. επαρχία Kaffa, η οποία θεωρείται η περιοχή παραγωγής του. Από την τουρκ. λ. προήλθε και το γαλλ. café].

καφέ-σαντάν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) λαϊκό κέντρο διασκεδάσεως με ευρωπαϊκή μουσική, στο οποίο οι θεατές μπορούσαν να τρώνε και να πίνουν ακούοντας κυρ. γυναικείες (σαντέζες) να τραγουδούν και να χορεύουν (πβ. λ. καφέ-αμάν, καφεοδείο).

[ETYM. < γαλλ. café-chantant < café «καφές» + chantant < p. chanter «τραγουδώ»].

καφετέρια κ. καφετερία (η) {καφετεριών} το κατάστημα στο οποίο σερβίρουν καφέ, αλλά και αναψυκτικά, γλυκά ή φαγητά είδη (και που απευθύνεται κυρ. στη νεολαία).

[ETYM. < αγγλ. cafeteria < ισπ. cafeteria (στη Ν. Αμερική) < ισπ. cafetero «καφεπόλης» < café «καφές»].

καφετζής (ο) {καφετζήδες}, καφετζού (η) {καφετζούδες} 1. ο ιδιοκτήτης καφενοείου ή ο υπάλληλος που ετοιμάζει και σερβίρει τους καφέδες: *ο ~ έβγαλε το μαρτίκι απ' τη φωτιά και σέρβιρε τους καφέδες* 2. (ειδικότ. το θηλ.) (α) η γυναίκα που ασχολείται με την καφε-μαντεία (βλ. λ.): *έχει ζοδώνει ένα σωρό λεφτά στις ~* (β) (μειωτ.) πρόσωπο που κάνει προβλέψεις για το μέλλον, συνήθ. χωρίς να είναι ειδικός. [ETYM. < τουρκ. kahveci].

καφετής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα του καφέ ή του φρέσκου χόματος, τής γης: ~ *παπούτσια | μπουφάν* 2. *καφετί* (το) το ίδιο το χρώμα του καφέ ΣΥΝ. καφέ. ΣΧΟΛΙΟ λ. χρώμα. [ETYM. < καφεδής (κατά το σταχτής) < καφές, καφέ-ες].

καφετιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. συσκευή που χρησιμοποιείται για την παρασκευή διαφόρων τύπων καφέ (π.χ. γαλλικού, εσπρέσο): *ηλεκτρική | σύγχρονη | καινούργια | χαλασμένη* ~ 2. το σκεύος που χρησιμοποιείται για το σερβίρισμα και τη διατήρηση τής θερμοκρασίας του καφέ: *πορσελάννη | πρόχειρη* ~. [ETYM. < γαλλ. cafetière < café «καφές»].

Καφηρέας (ο) ακρωτήριο στο ΝΑ. άκρο τής Εύβοιας στο Αιγαίο Πέλαγος: *αλλόλιος (λαϊκ.) κάβο-ντ'Όρο* (το).

[ETYM. < αρχ. Καθηρέας, ίσως < καθαυρά, στη στήμη «καταστρέφω ολοσχερώς», πράγμα που δικαιολογεί και το μεσν. προσωνύμιο *Ξυλοφάγος*, με το οποίο ήταν γνωστό το ακρωτήριο].

καφικτός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον συγγραφέα Φραντς Κάφκα (1883-1924) και το έργο του 2. (μτφ.) αυτός που εκφράζει τις ανησυχίες του ανθρώπου του 20ού αι., την αίσθηση απομόνωσης, την αδυναμία του να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα, στοιχεία που προβάλλονται έντονα στο έργο του Κάφκα. — καφικά επίφρ.

καφρίλα (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) η άξεστη συμπεριφορά, η συμπεριφορά που χαρακτηρίζει ανθρώπους χαμηλού επιπέδου.

κάφρος (ο) (κακόσ.) 1. πρόσωπο αμόρφωτο, άεστο, χαμηλού πολιτιστικού επιπέδου, χαμηλής ποιότητας: *για κάφρους μάς περνάνε και μας συμπεριφέρονται έτσι σ' αυτή την υπηρεσία; || μας έχουν τόση ώρα και συμπερινομε μέσα στη βροχή- καλά, με κάφρους νομίζουν ότι έχουν να κάνουν; ΣΥΝ. βάρβαρος, άεστος, απολίτιστος ΑΝΤ. πολιτισμένος, ευγενής* 2. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ανάγνητα, προσβλητικά, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν του τους άλλους: *αν δεν διώζουμε τους ~ από τα γήπεδα, η βία θα διαιωνίζεται || τον συνόδεαν στην περιόδια του κάτι κάφροι που έβριζαν και ασχημο-νούσαν.* ΣΧΟΛΙΟ λ. εθνικός.

[ETYM. < ιταλ. cafro < αραβ. kāfir «άπιστος», παλαιά ονομασία των λαών Κοζα ή Ξόα της ΝΑ. Αφρικής, όπως τους αποκαλούσαν οι μουσουλμάνοι].

καφτάνι (το) {καφταν-ιού | -ιών} πολυτελές, μακρύ ανδρικό ένδυμα, που συνηθίζουν να φορούν οι άντρες στην Ανατολή (Τουρκία, Ρωσία κ.α.): *πλούσιο | ποήρης | χρυσοκοντημένο* ~. [ETYM. < τουρκ. kaftan < pers. qafān].

κάφτρα (η) - **καύτρα**

καφροδέιο (το) [1886] 1. το καφέ-σαντάν (βλ. λ.) 2. (γενικότ.) κάθε χώρος στον οποίο σερβίρεται καφές (ή και ποτά) και στον οποίο παρουσιάζεται μουσικό πρόγραμμα (πβ. λ. καφέ-σαντάν, καφέ-αμάν). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. café-chantant].

καζέξια (η) {χωρ. πληθ.} η ασθενική κρίση, η έλλειψη υγούς ανάπτυξης: *σοματική | παθολογική* | (μτφ.) *οικονομική* ~ ΣΥΝ. ασθενικό-τητα, αναμία, αδυναμία ΑΝΤ. υγεία, ακμή, ευρωστία, ευεξία. — κα-ζεκτικό-τητα (η) [1885], καζεκτικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ETYM. αρχ. < καζέκτης (που μαρτυρείται ως μτγν.) < κακ(ο)- + -έκτης < έχω, με τροπή του -κ- στο αντίστοιχο δασύ -χ- λόγω δασέως φθόγγου στο p. έχω (πβ. μέλλ. έξω). Βλ. κ. εν-εξία].

καζύποπος, -η, -ο αυτός που νομίζει συνεχώς ότι κάτι ύποπτο συμβαίνει, που υπονιμάει ότι τα πράγματα δεν είναι όπως δείχνουν, που δυσπιστεί προς όλα: *η ~ στάση του έδιωξε μακριά όλους τους φίλους του || είναι τόσο ~, που ούτε τους δικούς του δεν εμπιστεύεται* ΣΥΝ. φιλόποπος, δύσπιστος ΑΝΤ. εκολοπίστος, εμπιστος, απονήρευ-τος. — καζύποπτα επίφρ.

[ETYM. αρχ. < κακ(ο)- (με τροπή του -κ- σε -χ- λόγω υπάρξεως δασέως φθόγγου στο επίθ. ύποπτος) + ύποπτος].

καζυποπία (η) {μεσν.} {καζυποπιών} η διαρκής υποψία ότι κάτι άλλο κρύβεται πίσω από τα φαινόμενα, η έλλειψη εμπιστοσύνης: *τον κοίταζε με ~*.

κάψα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΧΗΜ. ειδικό δοχείο από πυριμαχο υλικό και με σφαιρικό σχήμα, που χρησιμοποιείται στα εργαστήρια για τις χημικές αντιδράσεις 2. ΒΟΤ. ξηρό, εύθραστο περιβλήμα φυτού, το οποίο περιέχει πολλούς καρπούς ΣΥΝ. περικάρπιο 3. ΦΑΡΜ. το περιβλήμα από ζύμη ή ζελατίνη, που τοποθετείται γύρω από δόση φαρμάκου με δυσάρεστη γεύση ΣΥΝ. κάψουλα 4. ΑΝΑΤ. (α) *κρανιακή κάψα* τα οστά τής κεφαλής ΣΥΝ. κρανίο, καύκαλο (β) το περιβλήμα διαφόρων οργάνων του σώματος: *νεφρική ~ || ηπατική ή γαστρώνιος* ~. [ETYM. < λατ. capsa «θήκη, θύλακος» < capio «πάρνω, πιάνω»].

κάψα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η υπερβολική ζέση που οφείλεται σε φυσικά φαινόμενα: *η ~ του καλοκαιριού* ΣΥΝ. καύσωνας, λιοπύρι, λάβρα ΣΥΝ. παγωνιά, δροσιά 2. η υψηλή θερμοκρασία του σώματος: *ένωσε ~ και ξάπλωσε να συνέλθει* ΣΥΝ. περετός, θερμή 3. (μτφ.) έντονη επιθυμία: *τον έπιασε η ~ να πάει διακοπές, μόλις είδε πως έφθγαν όλοι!* [ETYM. μ-εσν. < αρχ. καιώ (πβ. αορ. εκάωσ — έκαψα)].

καψαλίζω ρ. μετβ. {καψαλίσ-α, -τηκα, -μένος} καιώ (κάτι) ελαφρά στην άκρη ή στην εξωτερική επιφάνεια: *~ τις φέτες απ' το ψωμί στη θράκα || απ' όλη την περιπέτεια τής πυρκαγιάς το μόνο που έπαθε ήταν να καψαλιστούν λίγο τα μαλλιά του* ΣΥΝ. τσουρουφλίζω. — κα-ψαλίσμα (το), καψαλιστός, -ή, -ό. [ETYM. < καψάλα < κάψα + μεγθ. επίθημα -άλα].

καφερός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.-οικ.) αυτός που δυστυχεί και είναι άξιος οίκτου: *η ~ έμεινε χήρα σε νεαρή ηλικία κι είχε να μεγαλώσει τρία παιδιά!* ΣΥΝ. κακόμοιρος, καμμένος, αξιολύπητος, άτυχος, φουκαράς, σφοδρισμένος ΑΝΤ. καλότυχος, τυχερός, ευτυχής. ΣΧΟΛΙΟ λ. συμπάθεια.

καψματιά (η) (καθμη.) το έγκλημα, το κάψιμο. [ETYM. < κάψιμο, -ατός + επίθημα -ιά, πβ. κ. σταλαγμα-ιά, σκισμα-ιά, ραγμα-ιά, γαρμα-ιά].

καψίμι (το) {άκλ.} ειδικά διαμορφωμένος χώρος μέσα στο στρατόπεδο, που λειτουργεί ως χώρος αναψυχής για τους στρατιώτες ΣΥΝ. εντεκτήριο. [ETYM. Από το ακρωνύμιο Κ.Ψ.Μ. (= Κέντρο Ψυχαγωγίας Μονάδος)].

καψιμιτζής (ο) (καψιμιτζήδες) ο στρατιώτης που είναι υπεύθυνος για τη λειτουργία του Κ.Ψ.Μ. (καψίμι) και για την εξυπηρέτηση των στρατιωτών σε αυτό.

κάψιμο (το) {καψίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η καύση: *το ~ των σχολικών*

βιβλίων από τους μαθητές στο τέλος της χρονιάς είναι μια απaráδεκτη χειρονομία ΣΥΝ. καύση 2. το έγκαιμα και το έντονο αίσθημα πόνου, που προκαλούνται όταν μέρος του σώματος έρθει σε επαφή με τη φωτιά ή με κάποιο υλικό σε υψηλή θερμοκρασία ή με μεγάλη καυστικότητα: *το ~ από την καύρα του τσιγάρου || τον χτύπησε μια σφαίρα και ένωσε ένα ~ στο μπράτσο ΣΥΝ. έγκαιμα 3. (συνεκδ.) το σημάδι που αφήνει ένα έγκαιμα: είχε ένα ~ πάνω από το φρύδι 4. δυσάρεστο συναισθήμα που προέρχεται από δυσπεψία, ιδ. όταν έχει κανείς φάει κάτι καυτερό: νιώθω ένα ~ στο στομάχι ΣΥΝ. καούρα 5. (ειδικότ.) το τσούξιμο, η έντονη ενόχληση (κυρ. στον λαϊμό): αισθάνθηκε ένα ~ στον λαϊμό. Επίσης καψιματιά (η) (σημ. 3). [ETYM. μεσν. < αρχ. καΐσιμος].*

καψόνι (το) → καψώνι

κάψουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικό περιβλήμα μικρού μεγέθους από ζύμη ή ζελατίνη, που χρησιμοποιείται ως περιβλήμα για φάρμακα με δυσάρεστη γεύση, τα οποία ο ασθενής πρέπει να καταπιεί. *προτιμάτε το φάρμακο να είναι σε σιρόπι ή σε κάψουλα;* [ETYM. < λατ. capsula, υποκ. του capsa «θήκη, θύλακος»].

καψούλι (το) {καψουλίου -ιού | -ιών} 1. μικρό μεταλλικό περιβλήμα γεμάτο με εκρηκτικό υλικό, που προορίζεται για την πυροδότηση του βλήματος ή σε παιδικά (ψευδτικά) πιστόλια, για την απομίμηση της εκπυροκρότησης 2. (α) μεταλλικός ή πλαστικός δακτύλιος που λειτουργεί ως επένδυση για τις τρύπες από τις οποίες περνούν τα κορδόνια (των παπουτσιών ή των ρούχων) (β) μικροί, δικοσμητικοί, μεταλλικοί δίσκοι που τοποθετούνται στις ενώσεις των υφασμάτων. Επίσης (λόγ.) καψούλλιο [1833]. [ETYM. < γαλλ. capsule < λατ. capsula «κάψουλα»].

καψούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} 1. ο σφοδρός έρωτας και το πάθος που νιώθει κανείς για άλλο πρόσωπο: *έπεσε στην ~ για μια μελαγχρινή 2. (συνεκδ.) το πρόσφο για το οποίο νιώθει κανείς σφοδρό έρωτα: είναι η ~ του.* [ETYM. < κάγα + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κ. θολ-ούρα, κα-ούρα].

καψουρεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {καψουρ-εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) νιώθω καψούρα για κάποιον: την καψουρεύτηκε για τα καλά. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

καψούρης (ο) {καψούρηδες}, καψούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.-μειωτ.} πρόσωπο που είναι πολύ ερωτευμένο, «τυφλό από έρωτα»: είναι ~ μαζί της. [ETYM. < κάγα + παραγ. επίθημα -ούρης, πβ. μουρμ-ούρης, μοντζ-ούρνης].

κάψουρικός, -η, -ο αυτός που εκφράζει έντονα ερωτικά συναισθήματα: ~ τραγούδι. — καψούρικα επίρρ.

καψουροτράγουδο (το) {λαϊκ.-σκαπτ.} λαϊκό τραγούδι που εκφράζει με γεμάτους υπερβολή στιχούς και φωνητικά τσακίσματα έντονα ερωτικά συναισθήματα.

καψούλλιο (το) → καψούλι

κάψω (να/θα) ρ. -+ καίω

κάψω μ α (το) → καψώνω

καψώνι (το) {καψών-ιού | -ιών} 1. επίτονη άσκηση ή ταλαιπωρία (συνγνά εξεταστική), που επιβάλλεται σκόπιμα στους στρατιώτες από τους ανωτέρους τους ή από παλαιότερους στρατιώτες με σκοπό την εμπέδωση του στρατιωτικού πνεύματος και της πειθαρχίας: *οι παλιοί τρελαίνουν τους νεοσύλλεκτους στα ~!* || για ~ έβαλαν τον νεοσύλλεκτο να μετρήσει τον θάλαμο με τις παλάμες 2. (γενικότ.) κάθε σκόπιμη ταλαιπωρία, στην οποία υποβάλλεται κανείς κάποιον: *το αφεντικό μου κάνει συνεχώς καψώνια- ό,τι κάνω με βάζει συνεχώς και το ξαναπατάει!* [ETYM. < καψώνω (βλ. λ.)].

καψώνω ρ. αμετβ. {κάψω-σα, -μένος} νιώθω έντονη θερμότητα, ζέστη: *παρπατούσα ώρα κάτω απ' τον ήλιο και κάψωσα ΣΥΝ. ζεσταίνωμαι, ανάθω ANT. κρυνώνω. — κάψωμαι (το). [ETYM. μεσν. < μετρν. καωσώ (-όω) < αρχ. καΐσις].*

καώ (να/θα) ρ. → καίω

κβάζαρ (το) {άκλ.} ΑΣΤΡΟΝ. ο ημισφαιρικός (βλ. λ.). [ETYM. < αγγλ. quasar, ακρωνύμιο της φρ. quas(i) stell(ar) (radio source) «ημισφαιρική ραδιοπηγή»].

κβαντο (το) ΦΥΣ. η ελάχιστη διακεκριμένη ποσότητα φυσικού μεγέθους (ενέργειας, στροφορμής, ηλεκτρικού φορτίου κ.λπ.). — κβαντι-κόξ, -ή, -ό. [ETYM. < νεολατ. quantum < λατ. quantum «πόσο»].

κβαντομηχανική (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την κίνηση των σωματιδίων, τα οποία είναι μικρότερα από το άτομο (ηλεκτρονίων, πρωτονίων, νετρονίων), και που βασίζεται στη διαπίστωση ότι τα σωματίδια έχουν και κυματικό και σωματιδιακό χαρακτήρα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. quantum mechanics (νόθο συνθ.)].

K.B.E. (το) Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών.

K.Δ. (η) Κανή Διαθήκη.

K.Δ.Γ. (η) Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών.

CE (γαλλ. Communauté Européenne) (για εισαγόμενα στην Ε.Ε. προϊό-ντα) σήμανση ορισμένης ποιότητας, ελεγμένη από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

κε (το) {άκλ.} φθόγγος της βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο λα της ευρωπαϊκής. [ETYM. βλ. λα. πα].

K.E. (η) Κεντρική Επιτροπή.

Κέα (η) 1. νησί των ΒΔ. Κυκλάδων κοντά στο ακρωτήριο Σούνιο· αλλιώς (λαϊκ.) Τζια (βλ. λ.) 2. παλαιότερη ονομασία της πρωτεύουσας του παραπάνω νησιού, η σημερινή Ιουλίς. [ETYM. < αρχ. Κέως, αγν. ετύμου. Η παράδοση ανάγει την ονομασία

στον ήρωα Κέα, ο οποίος τέθηκε επί κεφαλής Λοκρών αποίκων και έφθασε στο νησί τον 12ο αι. π.Χ. Η ονομασία Κέα προέρχεται από το λατ. Cea, που επίσης είναι ελληνογενές, ενώ η κοινή ονομασία Τζια (απαντά ήδη τον 13ο αι. η φραγκική λ. Zia) οφείλεται σε τσιτακισμό και συνίγηση του ονόματος Κέα]. K.E.A.Δ.E.A. (η) Κίνηση για την Εθνική Ανεξαρτησία, τη Διεθνή Ειρήνη και τον Αποφισισμό.

K.E.B.O.Π. (το) Κέντρο Εκπαίδευσης Βαρέων Οπλών Πεζικού.

K.E.Γ. (το) Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

K.E.Γ.E. (η) Κεντρική Επιτροπή Γενικών Εξετάσεων.

K.E.A. (η) 1. Κτηματική Εταιρεία Δημοσίου 2. Κεντρική Επιτροπή Δανείων.

K.E.A.A.K. (το) Κέντρο Διαφύλαξης Αγιορείτικης Κληρονομιάς.

K.E.A.K.E. (η) Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος.

κέδρινος, -η, -ο → κέδρος

κεδρόμηλο (το) ο καρπός του κέδρου.

κεδρόξυλο (το) το ξύλο του κέδρου: *έπιπλα | μυρωδιά από ~.*

κέδρος (ο) κωνοφόρο δέντρο που μοιάζει με το έλατο, έχει ψηλό και ίσιο κορμό και κοκκινόπο, αρωματικό ξύλο, που δεν σαπίζει εύκολα: *αιωνόβιος | καταπράσινος | μεγαλοπρεπής ~ || οι ~ του Λιβάνου.* Επίσης κέδρο (το). — κέδρινος, -η, -ο [αρχ.].

[ETYM. < αρχ. κέδρος (ή), αβεβ. ετύμου, ίσως < I.E. *qéd- «αχνίζω, βγάζω καπνό», πβ. λιθ. kadagys «κέδρος», αρχ. σλαβ. kaditi «βγάζω καπνό», σανσκρ. kadru- «καστανός» κ.ά. Το λατ. cedrus (> γαλλ. cèdre, αγγλ. cedar, γερμ. Zeder κ.ά.) είναι δάνειο από την Ελληνική. Βλ. κ. κίτρο].

K.E.E. (το) Καλλιτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος.

K.E.E.A. (το) Κέντρο Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων.

K.E.E.M. (το) 1. Κέντρο Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών 2. Κέντρο Εκπαίδευσης Εφοδιασμού και Μεταφορών.

K.E.Θ.E.A. (το) Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων.

K.E.Θ.I. (το) Κέντρο Έρευνας Θεμάτων Ισότητας.

*κέι επίρρ. → εκεί

κείθε επίρρ. → εκείθε

κέικ κ. κек (το) {άκλ.} γλυκό που παρασκευάζεται με ζύμη από αλεύρι, βούτυρο | λάδι, ζάχαρη, αβγά και άλλα συστατικά και ψήνεται σε ειδικά σκεύη (φόρμες) στον φούρνο: νόστιμο | χορταστικό ~|| ~ πορτοκάλι | σοκολάτα | με σταφίδες. — (υποκ.) κεκάκι (το). [ETYM. < αγγλ. cake < αρχ. σκανδ. kaka, που συνδ. με αρχ. γερμ. kuccho > γερμ. Kuchen «γλυκόσυμα»].

κείμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνον στον ενεστ.} (αρχαιοπαρ.) 1. βρισκομαι, είμαι τοποθετημένος: *το χωριό κείται μεταξύ δύο ψηλών ορεινών όγκων · 2. είμαι θαμμένος, στη ΦΡ. ενθάδε κείται π.χ. ~ ο ένοχος αγωνιστής... ΣΥΝ. κείτομαι · 3. (η μτχ. κείμενος, -η, -ο) (α) αυτός που υπάρχει, που ισχύει ΦΡ. τα κακώς κείμενα το σύνολο των κακών, αρνητικών πλευρών μιας κατάστασης: στην εκπομπή του θύγει τα ~ του δημοσίου βίου (β) ΝΟΜ. αυτός που είναι σε ισχύ: *οι ~ νόμοι | διατάξεις ΣΥΝ. ισχύουν.* ΣΧΟΛΙΟ λ. κόμμα, αποθετικός. [ETYM. < αρχ. κείμαι < I.E. *kei- «κείμαι, βρισκομαι», πβ. σανσκρ. Síte «κείμαι, είμαι ξαπλωμένος», πιθ. κ. λατ. civis «πολίτης», civitas «πολιτεία» (< γαλλ. citoyen «πολίτης», αγγλ. citizen, ισπ. ciudad «πόλη», ιταλιανό «πολίτης»), γοθθ. haims «χωριό», αγγλ. home «σπίτι», γερμ. Heim κ.ά. Ομόρρ. κοι-τη, κοι-τόνης), κοι-άω, κοιμ-όμαι, κειμήλιο(*), κειμήλιον(ν) κ.ά.]*

κειμενικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ.ΦΙΛΟΛ. 1. αυτός που σχετίζεται με το κείμενο 2. (ειδικότ.) αυτός που απαντά ή περιλαμβάνεται μέσα σ' ένα κείμενο ΣΥΝ. ενδοκειμενικός ANT. εξοκειμενικός- ΦΡ. κειμενικό επίρρημα (ή «κειμενικός δείκτης») επίρρημα που χρησιμοποιείται στο κείμενο για να συνδέσει μεταξύ τους μεγαλύτερα πληροφοριακά σύνολα: *π.χ. έτσι, οστόσο, ειδικότερα, συγκεκριμένα* κ.ά. (βλ. ΣΧΟΛΙΟ, λ. επίρρημα). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. textual].

κειμενικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των ιδιοτήτων, παραγόντων και λειτουργιών (της προθετικότητας, της καταστασιακότητας, της πληροφορητικότητας, της διακειμενικότητας, της συνοχής, της συνεκτικότητας και της αποδεκτότητας) που δείχνουν ότι μια αλυσίδα εκφωνημάτων (ένα κομμάτι γραπτού ή προφορικού λόγου) αποτελεί κείμενο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. textuality]. κείμενο (το) {κειμέν-ου | -ών} 1. κάθε μεγαλύτερο (συνήθως) ή και μικρότερο κομμάτι συνεχούς προφορικού ή γραπτού λόγου που χαρακτηρίζεται από νοηματική και γλωσσική αλληλογονία και που η όλη συγκρότηση του διέπεται από συγκεκριμένες επικοινωνιακές προθέσεις του παραγωγού του κειμένου: *θεωρία | ανάλυση | δημιουργία | προβληματική του ~ || ανιωματικό | ακατανόητο | απόκρυφο | μεταφρασμένο | επίσημο | πλαστό | νομικό | ιερό | πρότυπο | δακτυλογραφημένο | βατό | άγνωστο* (κείμενο για εξετάσεις, το οποίο δεν έχει εκ των προτέρων γνωστοποιηθεί στους εξεταζόμενους) | *αντίστροφο* (κείμενο το οποίο πρέπει να μεταφραστεί από τους διαγωνιζόμενους στη γλώσσα στην οποία εξετάζονται) | *εικονογραφημένο | αποκαλυπτικό | γλαφυρό | δημοσιευμένο | επίμαχο | ξένο | αυθεντικό | σαιξ-πηρικό | κλασικό | έμμετρο ~|| ο μεταφραστής | ο κινηματογραφιστής έμεινε πιστός στο ~ || καταχωρίζω ~ σε εφημερίδα 2. το μέρος ενός βιβλίου ή το τμήμα μιας σελίδας που περιλαμβάνει γραπτό λόγο: *μη σε τρομάζει ο όγκος του βιβλίου· το μισό μόνο είναι ~, το υπόλοιπο είναι φωτογραφίες και πίνακες!* 3. ΦΙΛΟΛ. το καθ' αυτό έργο ενός συγγραφέα χωρίς την σχολιασμό, την ερμηνεία ή/και τη μετάφραση των σχολιαστών του: *το ποιητικό ~ συνοδεύεται από κριτικό υπόμνημα και ερμηνευτικά σχόλια.* — (υποκ.) κειμενάκι (το). [ETYM. < αρχ. κείμενον, ουσιαστικ. οὐδ. μτχ. του ρ. κείμαι. Η σημει-*

ρινή σημ. είναι μτγν.]
 κειμενογράφος (ο/η) 1. πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη συγγραφή κειμένων για πρόσκαιρη χρήση και χωρίς υψηλές φιλολογικές απαιτήσεις: ~ επιθεωρήσεων | διαφημίσεων ΣΥΝ. συγγραφέας 2. πρόσωπο που πληκτρολογεί κείμενα σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, στοιχειοθέτης 3. πρόγραμμα Η/Υ με το οποίο γράφει κανείς κείμενα σε Η/Υ. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. copywriter].

κειμενογλωσσολογία (η) ΓΛΩΣΣ. Ο κλάδος που μελετά επιστημονικά το κείμενο και τα θεωρητικά και μεθοδολογικά προβλήματα ανάλυσης του (συνοχή, συνεκτικότητα, ενδογλωσσικό και εξωγλωσσικό περιβάλλον, σχέσεις δείξεως και αναφοράς, προοπτική, επανορθωτικούς μηχανισμούς κλπ.). — κειμενογλωσσολογικός, -ή, -ό, κειμενογλωσσολογικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. text linguistics].

κειμένους, -η, -ο → κείμεα
 κειμήλιο (το) {κειμηλί-ου | -ων} το αντικείμενο που έχει απομείνει από μια ιστορική περίοδο και φυλάσσεται ως αναμνηστικό, έχοντας μεγάλη ιστορική, καλλιτεχνική ή σπουδαία αξία: ιερό | γραπτό | ιστορικό | προγονικό | ανεκτίμητο | άφθαρτο | πολύτιμο | οικογενειακό ~ ΣΥΝ. ενθύμιο. — κειμηλιακός, -ή, -ό.
 [ETYM. < αρχ. κειμήλιον, ουδ. του σπανιότερου επιθ. κειμήλιος < κείμαι + παραγ. επίθημα -ήλιος, πβ. γαμ-ήλιος].

κειμηλιοθήκη (η) [1847] {κειμηλιοθηκών} η θήκη ή ο χώρος όπου φυλάσσονται κειμήλια.
 κείνος, -η, -ο αντών. + εκείνος

κεινσιανισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η οικονομική θεωρία του Τζον Κέυνς για την αντιμετώπιση της ανεργίας, με ενίσχυση της ζήτησης μέσω επεκτατικής δημοσιοποιητικής και νομισματικής πολιτικής. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. keynesianism, από το όνομα του Αγγλού οικονομολόγου John M. Keynes (1883-1946)].

κείρω ρ. μετβ. {εκάριην, -ης, -η...; κεκαρμένος;} (αρχαιοπρ.) 1. κόβω τα μαλλιά: «Οι κεκαρμένοι» (μυθιστόρημα του Ν. Κάσδαγλη) ΣΥΝ. κουρεύω· ΦΡ. εν *χρω κεκαρμένος* βλ. λ. *χρως* 2. (μεσοπαθ. *κείρωμαι*) εγκαταλείπω τα εγκόσμια, στη ΦΡ. *κείρωμαι μοναχός*. [ETYM αρχ < *κέρ-σ-ιω < ΙΕ. *(s)ker- «κόβω», πβ. σανσκρ. kr-n-t-āi «κόβω», αρμ. K'erem «γδέρνω», λατ. capro «κόβω (καρπούς)» (> γαλλ. écharper «κομματιάζω»), ισπ. escarbar, γερμ. scheren, αγγλ. shear κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-μα, καρ-πός, καρ-μός, κουρ-εύω* κ.ά.].

κείτομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. είμαι ξαπλωμένος (στο έδαφος): *κείται στο χόμα νεκρός* 2. βρίσκομαι, είμαι τοποθετημένος: η πόλη *κείται στη μέση της κοιλάδας* ΣΥΝ. κείμαι.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. μεσν. < αρχ. κείμαι, πθ. κατ' αναλογία προς ρ. σε -το-μαι, πβ. θέ-τομαι].

Κ.Ε.Κ. (το) Κέντρο Ελέγχου Καυσαερίων.
 κεκαλυμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι καλυμμένος από κάτι, που δεν γίνεται απροκάλυπτα, αλλά χρησιμοποιεί προσχηματά: ο λόγος του προέδρου ήταν μια ~ πρόκληση προς τους πολιτικούς του αντιπάλους και όχι ένας απλός απολογισμός ΣΥΝ. συγ(κε)καλυμμένος ANΤ. απροκάλυπτος, φανερός. — κεκαλυμμέν-α | -ως επίρρ.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. [ETYM Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. κάλυπτο].

κεκαμμένος, -η, -ο → κάμπτω

κεκαρμένος, -η, -ο → κείρω
 κεκεδίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλά τραυλίζοντας, λέγοντας πολλές φορές μία συλλαβή κατά την εκφορά του λόγου. — κεκέδισμα (το).

κεκές (ο) {κεκέδες} (λαϊκ.-σκωπτ.) πρόσωπο που κεκεδίζει.
 [ETYM < τουρκ. keke].

κεκλεισμένων των θυρών → θύρα
 κεκλιμένος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που έχει κλίση, που γέρνει: ~ επιφάνεια | οροφή || ο ~ πύργος της Πίζας ΣΥΝ. επικλινής, γειρός 2. ΦΥΣ. *κεκλιμένο επίπεδο* επίπεδη επιφάνεια με κλίση ως προς το οριζόντιο επίπεδο με τη βοήθεια του οποίου μπορούμε να ανυψώσουμε ένα σώμα καταβάλλοντας δύναμη μικρότερη του βάρους του· χρησιμοποιείται για να ανυψώνονται βαριά αντικείμενα. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή, κλίνω. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. κλίνω].

κεκοιμημένος, -η, -ο (λόγ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει πεθάνει ο αποθανών, ο εκλιπών. ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω. [ETYM Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. κοιμάω | -όμαι].

κεκορεσμένος, -η, -ο (λόγ.) κορεσμένος (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. κορέννμι «χορταίνω, γεμίζω» (βλ. κ. κορεσμός)].

κεκράκτης (ο) {κεκρακτών} 1. (αρχαιοπρ.) το άτομο που είναι επιφορτισμένο να ειδοποιεί τους συμπολίτες του διαλαλώντας δυνατά είδηση σε διάφορα σημεία της πόλης ΣΥΝ. κήρυκας, κράχτης, νετάλης 2. το άτομο που προκαλεί επίτηδες θόρυβο και φασαρία σε δημόσια συγκέντρωση δρώντας προβοκατόρικα ή που είναι βαλτός από αυτούς που διοργανώνουν τη συγκέντρωση ΣΥΝ. εγκάβητος. [ETYM αρχ., αναδύπλ. τ. του θ. κράγ- του ρ. κράζω (βλ.λ.)].

Κέκρωψ (ο) {Κέκρωπ-ος, -αι} ΜΥΘΟΛ. ο πρώτος αντόχθων βασιλιάς της Αττικής, ο οποίος ήταν από τη μέση και πάνω άνθρωπος και από τη μέση και κάτω φίδι: οργάνωσε τη ζωή της Αθήνας και θέσπισε νόμους. Επίσης Κέκρωπας.
 [ETYM αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < *Κέρκ-ωψ (με αντιμετάθεση) < κέρκος «ουρά» (βλ.λ.) + -ωψ (ομόρρ. του όψις), οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτόν που εμφανίζει ουρά»].

κεκρύφαλος (ο) {κεκρυφάλ-ου | -ων, -ους} 1. ΖΩΟΛ. το δεύτερο από τα τέσσερα στομάχια του πεπτικού συστήματος των μηρυκαστικών • 2. κεφαλόδεσμος από δικτυωτό υλικό μέσα στο οποίο εβαλάν τα μαλλιά τους οι γυναίκες ΣΥΝ. μπόλια, τσεμπέρι. [ETYM. αρχ., σγν. ετύμου, πθ. δάνειο υσιατικής προελ., κατ' επίδραση των λ. κρυπτω, κρυφός].

κεκτημένος, -η, -ο αυτός τον οποίο έχει κανείς ήδη επιτύχει και διατηρεί: *δεν μπορούν να θγούν τα ~ δικαιώματα των εργαζομένων* ΦΡ. *κεκτημένη ταχύτητα* (i) η ταχύτητα με την οποία εξακολουθεί να κινείται ένα σώμα, όταν πάψει να επενεργεί πάνω του η αιτία που την προκάλεσε αρχικά (ii) (μτφ.) για ενέργεια που γίνεται αυθόρμητα, χωρίς αυτός που την εκτελεί να την έχει σκεφθεί όσο πρέπει και κυρ. χωρίς να υπάρχει πλέον λόγος: *συνγνώμη, από ~ το έκανα: δεν το ήθελα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

[ETYM. Μτχ. παρακ. του αρχ. κτώμαι «αποκτώ». Η φρ. *κεκτημένα δικαιώματα* αποδίδει το γαλλ. droits acquis, η δε φρ. *κεκτημένη ταχύτητα* αποδίδει τη γαλλ. vitesse acquise].

κεκυρωμένος, -η, -ο → κυρώνω

κελάδα (η) {κελαδών} πτηνό με καστανές ραβδώσεις, με λευκή ή γκριζά βάση στην ουρά και στα φτερά και μακρύ νυχι στο πίσω άχτυλο, που κινείται με ζωηρό τρόπο, συχνά κουνώντας την ουρά (πβ. λ. σουσουράδα) ΣΥΝ. σεισοπυγίς. [ETYM. < κέλαδος (βλ. λ. κελαιδός)].

κελαϊδιστός, -ή, -ό αυτός που ακούγεται σαν κελαιδίσιμα. — κελαι-διστά επίρρ.

κελαϊδός (κ. -άω) κ. (εσφαλμ.) κελαιδός ρ. αμετβ. {κελαϊδάς... | κελαιδίση} 1. (για πουλιά) βγάω ήχο που έχει μουσικότητα και είναι ευχάριστη: «δεν κελαιδούσε σαν πουλί μπλό σαν χελιδόνι, μόνον μιλούσε κι έλεγε μ' ανθρώπινη λαλιτσα» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. τραγουδιό, λαλώ 2. (μτφ.) μιλάω πολύ και ευχάριστα: *τι κελαιδάς συνέχει*, ΦΡ. (ειρων.) *το πουλάκι κελαιδήσε* για πρόσωπο που προδίδει μυστικά, συνήθ. αφού του ασκηθεί πίεση: *τόρα που τον συνέλαβε η αστυνομία, θα κελαιδήσει το πουλάκι*. — κελαι(ι)δίημα κ. κελαι(ι)δίσιμα (το) κ. κελαιδισμός (ο).

[ETYM < αρχ. κελαιδός (-έω) (ο τ. κελαι-η-δός οφείλεται στην παρετυμολογική επίδραση της λ. *αηδόνι* < κέλαδος «θόρυβος, βοή» < θ. κελα-, για το οποίο βλ. λ. κελαρύζω. Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ρ. *καλώ*].

κελάρης (ο) → κελάρης
 κελάρι (το) → κελάρι
 κελαρύζω ρ. αμετβ. {κελάρυσα} (για νερό) ηχώ ευχάριστα καθώς κυλώ. — κελάρυσμα (το) [μτγν.] κ. κελαρυσμός (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω.

[ETYM. αρχ. < *κέλω (παράλλ. τ. του ουσ. κέλωρ «φωνή», πθ. ηχομητική λ.) + -ύζω, πβ. *όλολ-ύζω, τονθορ-ύζω*].

κελαρυστός, -ή, -ό (για νερό) που ηχεί ευχάριστα καθώς κυλάει, που κελαρυστά επίρρ. — κελαρυστά επίρρ.

κελεμπέκι (το) {κελεμπεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο σφένδαμος (βλ.λ.).
 κελεμπία (η) {κελεμπιών} 1. μακρύ και φαρδύ ένδυμα των Αράβων σε λευκό συνήθ. χρώμα: *οι κελεμπίες αποτελούν ιδανική προστασία για τη ζέση της ερήμου* 2. κάθε μακρύ και φαρδύ ένδυμα, που δεν χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη κομψότητα και δεν αναδεικνύει τη γραμμή του σώματος: *κυκλοφορούσε με κελεμπίες, για να κρύψει τα κιάλα που είχε πάρει*. [ETYM < αραβ. kelebia].

κελεπούρι (το) {κελεπουρ-ιού | -ιών} 1. χρήσιμο αντικείμενο που το βρίσκει κανείς κατά τύχη, και ειδικότ. καλής ποιότητας προϊόν που πωλείται σε πολύ χαμηλή τιμή: *σπουδαίο | απροσδόκητο | πρώτης τάξεως* - ΣΥΝ. ευκαρία, προσφορά 2. πρόσωπο με ξεχωριστές ικανότητες, το οποίο ανακαλύπτει κάποιος: ο *καινούργιος υπάλληλος είναι πραγματικό -■ στον ίδιο χρόνο με τους άλλους βγάζει διπλή δουλειά* 3. (κ. με ειρωνική χροιά) για ακατάλληλο για μια δουλειά ή αστείο πρόσωπο: *Είναι αυτός ένας! ~ που μάς πέτυχε!* [ETYM. < τουρκ. kelerpi].

κελεύσιμα (το) [αρχ.] {κελεύσιμα-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) προσταγή στην οποία δεν μπορεί κανείς παρά να υπακούσει (συνήθ. στον πληθ.): *τα ~ της φύσης | της ηθικής | της πατρίδας* ΣΥΝ. διαταγή, πρόσταγμα ANΤ. παράκληση.
 κελευστής (ο/η) υπαξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ).

[ETYM αρχ. < κελεύω. Η λ. προσδιόριζε αρχικώς τον υπεύθυνο των κοπηλατών, ο οποίος τους έδινε τον ρυθμό].

κελεύω ρ. μετβ. {εκέλευσα} (λόγ.) δίνω διαταγή: ο νόμος *κελεύει τον σεβασμό της ελευθερίας του λόγου* ΣΥΝ. προστάζω, διατάζω, ορίζω ANΤ. παρακαλώ· ΦΡ. *άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων άλλα δε Θεός κελεύει* βλ. λ. βουλή.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «παροτρύνω, καθοδηγώ», που συνδ. με τα ρ. *κέλλω* «θέτω σε κίνηση», *κέλωμαι* «προστάζω», καθώς και με το ουσ. *κελευθός (ή)* «οδός, ταξίδι». Το ρ. *κέλλω* | *κέλωμαι* ανάγεται σε ΙΕ. *kel- «κινώ, θέτω σε κίνηση», πβ. σανσκρ. kalayati «σπράγγει», λατ. celer «ταχύς», γαλλ. accélérer «επιταχύνω» (< λατ. ad + celer), πθ. κ. γοθθ. halpan «ποιμάνω, βόσκω», αγγλ. hold «κρατώ», γερμ. halten «σταματώ» κ.ά.].

κελήτας (ο) {κελήτων} 1. το άλογο που είναι κατάλληλο για υπασπία και τρέξιμο, όχι για εργασίες ΣΥΝ. δρομικός • 2. ΝΑΥΤ. μικρή, μακρόστενη λέμβος, που κινείται με κουπία και επιτυγχάνει μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ. φαλαίνες.

[ETYM. < αρχ. κέλης, -ητος < κέλλω «θέτω σε κίνηση», για το οποίο βλ. λ. κελεύω]. κελί (το) → κελλί κελλάρης (ο) [μτγν.] {κελλάρηδες}, κελλάρισσα (η) {κελλαρισσών}

πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την αποθήκη τροφίμων (ενός μοναστηρίου ή άλλου χώρου, στον οποίο διαμένουν πολλοί άνθρωποι) ΣΥΝ. αποθηκάριος, οικονόμος, κελλάρι (το) {κελλαριού | -ιών} μικρός, συνήθ. υπόγειος, δροσερός και σκοτεινός χώρος, στον οποίο φυλάσσονται τρόφιμα και κρασί: το ~ ήταν γεμάτο γεννηματα και βαρέλια με κρασί ΣΥΝ. αποθήκη. [ETYM. < μγν. κελλάριον < λατ. cellarium, υποκ. του cella «θάλαμος, μικρό δωμάτιο»]. κελλάι (το) {κελλαιού | -ιών} 1. (α) μικρό δωμάτιο σε μοναστήρι για τη διαμονή μοναχού (β) αυτοτελές ευρύχωρο οικοδόμημα μ' ενσωματωμένο ναΐδιο, που εξαρτάται από μονή, δεν υπάρχει σε σκίτη και είναι μεγαλύτερο από καλύβα (βλ. λ.) 2. ο χώρος διαμονής ή κράτησης φυλακισμένων ή κρατούμενων σε φυλακή: καγκελόφραχτο | μικροσκοπικό | στενόχωρο | ανήλιαγο | υγρό | ανθυγιεινό ~ ΣΥΝ. θάλαμος • 3. καθένα από τα μικρά βαθουλωτά χωρίσματα που σχηματίζουν οι μέλισσες στην κηρήθρα, στα οποία τοποθετούν τα αβγά ή αποθηκεύουν το μέλι τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. μονή.

[ETYM. < μγν. κελλίον, υποκ. του κέλλα < λατ. cella «θάλαμος, μικρό δωμάτιο»]. κελλιώτης (ο) [μεσν.] {κελλιωτών} ο μοναχός που ζει σε κελλάι. κελουοίτης (ο) {κελουοιτών} εύφλεκτο πλαστικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε ευρέως στην κατασκευή φωτογραφικών και κινηματογραφικών φιλμ, αλά και χ'ώνων, παιχνιδιών κ.ά. αλλιώς σελοουλόιντ (το).

[ETYM. Βλ. λ. σελοουόιντ]. κελοφάνη (η) {κελοφανών} υλικό που προέρχεται από τη σταδιακή επεξεργασία ξυλοπολτού, έχει τη μορφή πολύ λεπτόν διαφανών φύλλων και χρησιμοποιείται για το ερμητικό σφράγισμα του στομίου δοχείων ή φιαλιδίων ή της συσκευασία τροφίμων (αλλιώς σελοφάν (το)). [ETYM. Βλ. λ. σελοφάνη]. Κελσίου βεθμύς (ο) καθέναν από τους βαθμούς της κλίμακας που επινόησε ο Α. Celsius για τη μέτρηση της θερμοκρασίας (σύμβολο °C). [ETYM. Από το όνομα του Σουηδικού αστρονόμου Κελσίου (Anders Celsius, 1701-1744)]. Κέλτης (ο) {Κελτών}, Κέλτισσα (η) {Κελτισσών} μέλος αρχαίας ομάδας φυλών που έζησαν σε διάφορες περιοχές της Ευρώπης, από την Ιρλανδία, τη Βρετανία, την Κ. Ευρώπη, την Ιβηρική Χερσόνησο ως τα Βαλκάνια και τη Μ. Ασία γλωσσικά και πολιτισμικά τους στοιχεία επιβιώνουν κυρ. στην Ιρλανδία, τη Βρετανία (Ουαλία, Σκωτία) κ.α. — Κελτικά κ. Κέλτικα (τα).

[ETYM. < μγν. Κέλται | αρχ. Κελτοί (πβ. λατ. Celtae), πθ. συνδ. με το λατ. επιθ. celsus «εξέχων, υψηλός». Βλ. κ. Γαλάτες, το οποίο είναι κελτ. προελ.]. κελτικός, -ή, -ό [μγν.] κ. κέλτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τους Κέλτες: - γλώσσες | επιδρομές | τέχνη || ~ σταυρός (που έχει έναν κύκλο γύρω από το σημείο ενώσεως των κεραιών του σταυρού). — κελτικά κ. κελτικά επίρρ. κέλφος (το) {κελφούς | -ών} 1. το φυσικό σκληρό περίβλημα καρπών, αβγών ή οργανισμών: το ~ αβγού | οστράκου ΣΥΝ. τσόφλι, καβούκι, καυκαλο 2. (μτφ.) κάθε κατάσταση που λειτουργεί προστατευτικά και στην οποία επαναπαύεται κανείς: η κόρη του πρέπει να σπάσει το οικογενειακό - και να βγει στη ζωή. — κελφωτός, -ή, -ό. [ETYM. αρχ. < θ. *kel-u-, για το οποίο βλ. λ. κελύπτω (< *kl-u-), + επιθήμα -ος]. Κ.Ε.Μ.Ε. (το) Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμόρφωσης. Κ.Ε.Μ.Ε.Π.Ε. (το) Κέντρο Μελέτης Προβλημάτων του Ελληνισμού. κεμετσές κ. κεμετσές (ο) {κεμετσές} έγχροδο μουσικό όργανο, διαδεδομένο στον Πόντο και στην Καππαδοκία, που μοιάζει με την κρητική λύρα και παίζεται με δοξάρι. [ETYM. < τουρκ. kemençe < pers. kamanca «δοξάρι»]. κεμπάπ (το) {άκλ.} πικάντικος κιάμς πλασμένος σε μακρόστενα κομμάτια, που σερβίρεται πάνω σε πίτα με κόκκινη σάλτσα ή ψητή ντομάτα και κρεμμύδι. — κεμπιτζής (ο), κεμπιτζής (ο) [ETYM. < τουρκ. kebab «ψητό κρέας»]. Κ.Ε.Ν. (το) Κέντρο Εκπαιδευσης Νεοσύλλεκτων. κενό (το) [αρχ.] 1. χώρος ή διάστημα στο οποίο δεν υπάρχει τίποτα: το διαστρικό ~ || νιώθω ένα ~ στο στομάχι μου (πεινάω) || ασηρημένος κάρφωσε το βλέμμα του στο ~ || (μτφ.) απευθύνομαι στο ~ (δεν βρίσκομαι ανταπόκριση) || γύρω τους δεν υπήρχε κανείς και τίποτα, παρά μόνο το απόλυτο ~! 2. ο χώρος μεταξύ ενός ψηλού και ενός χαμηλού σημείου, στον οποίο δεν υπάρχει κανένα αντικείμενο: έπεσε στο ~ με το αλεξίπτωτο || πισωπάτησε και βρέθηκε στο ~ ΦΡ. **πέφτω ergo κενό** αποτυγχάνω: οι προσπάθειες για διάλογο έπεσαν στο κενό 3. καθετί που διακόπτει μια συνέχεια, που δεν επιτρέπει να είναι κάτι συνεχές, ολοκληρωμένο: έχει κενά στις γνώσεις του || η κατάθεση του έχει ορισμένα ~ || χρονικό | λογικό ~ ΣΥΝ. χάσμα 4. θέση που δεν έχει καλυφθεί: ο υπουργός υποσχέθηκε να πληρωθούν τα οργανικά ~ των σχολείων || τα ~ στην άμυνα της ομάδας επέφεραν την ήττα 5. ΦΥΣ. χώρος στον οποίο δεν υπάρχει αέρας ή άλλο είδος υλικό: οι αστροναύτες αμωρούνταν στο ~ || τα προϊόντα διατηρούνται καλύτερα σε συσκευασία κενού || βαρομετρικό | τεχνητό ~ || το αεροπλάνο έπεσε σε κενά αέρος και είχε σκαμπανεβάσματα 6. (μτφ.) η αίσθηση ελλείψεως που δημιουργείται όταν χάνει κανείς (κάποιον/κάτι): ο θάνατος του άφησε δασαναπλήρωτο - || συμπληρώνω | καλύπτω | γεφυρώνω ένα ~ || γειμίζω ~ της αποσιτίας σου || νιώθω μέσα μου ~. κενόδοξος, -η, -ο [μγν.] αυτός που δεν έχει ουσιαστικούς στόχους στη ζωή του, που κυνηγά εφήμερα πράγματα και πρόσκαιρη δόξα: ο ~ άνθρωπος ικανοποιείται να βλέπει τη φωτογραφία του στις κοσμικές στήλες ΣΥΝ. ματαιόδοξος, κενόπουδος ΑΝΤ. μετριόφρων. — **κε-νόδοξα** επίρρ., κενοδοξία (η) [μγν.]

κενολογία (η) [μγν.] {κενολογιών} λόγος χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο αλλά με επιτηδευμένο ύφος: κουραστική | υπερβολική | μεγαλόστομη | ηχηρή | στομφοδής | φραστική ~ ΣΥΝ. μωρολογία, αερολογία, ματαιολογία. — κενολογώ ρ. [αρχ.] {-είς...}. κενολόγος, -ος, -ο [μγν.] αυτός που λέει λόγια χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο. κενός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν περιέχει τίποτα: όλοι απόρησαν διαπιστώνοντας ότι το κιβώτιο που τους είχε σταλεί ήταν ~ ΣΥΝ. άδειος ΑΝΤ. γεμάτος, πλήρης 2. αυτός που δεν έχει καταληφθεί, δεν έχει συμπληρωθεί: ~ μητροπολιτική έδρα (χηρεύουσα) | δωμάτια ξενοδοχείου | ώρες στο σχολικό πρόγραμμα (ώρες χωρίς μάθημα) ΣΥΝ. άδειος ΑΝΤ. γεμάτος, πλήρης 3. (μτφ.) αυτός που στερείται ουσιαστικού περιεχομένου και νοήματος: η προειδοποίηση είναι σοβαρή και όχι -λογία || ~ υποσχέσεις | ελιπίδες | σύνθημα || εξεφώνησε έναν λόγο πομπώδη αλλά κενό περιεχομένου ΣΥΝ. άσκοπος, (μτφ.) κούφος ΑΝΤ. ουσιαστικός- ΦΡ. **κενό γράμμα** βλ. λ. γράμμα 4. κενό (το) βλ. λ. — κενά επίρρ., κενότητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ 4. ομοίχα. [ETYM. αρχ. < *κεν-ός < *κεν-εξ-ος (με συγκοπή), πθ. < Ι.Ε. *ken- «άδειος» και συνδ. με αρμ. sin], κενόσοφος, -η, -ο [μγν.] (λόγ.) αυτός που νομίζει ότι γνωρίζει, αλλά δεν ξέρει ουσιαστικά τίποτα (κ. ως ουσ.): εμφανίζονται συχνά ψευδοσοφής και κενόσοφοι, που εντυπωσιάζουν τα πλήθη ΣΥΝ. δοκησοσφο, ψευδοσοφος ΑΝΤ. σοφός. — **κενόσοφα** επίρρ., κενόσοφια(η), κενόσοφους, -η, -ο [μγν.] (λόγ.) αυτός που ασχολείται με πράγματα άνευ ουσίας: ~ δραστηριότητες, που μόνο φθορά μάς προκαλούν ΣΥΝ. κενόδοξος, ματαιόδοξος, κενωτάριο (το) [αρχ.] {κενωταφι-ου | -ων} ο εν είδει μνημείου τάφος που δεν περιέχει νεκρό, αλλά έχει ανεγερθεί προς τιμήν ανθρώπων (συνήθ. αγωνιστών), των οποίων δεν βρέθηκαν τα πτώματα ή έχουν ταφεί αλλού: ~ προς τιμήν των πεσόντων στη μάχη, κενότητα (η) ~ κενός κενοφοβία (η) {κενοφοβιών} ΨΥΧΙΑΤΡ. Ο παθολογικός φόβος κάποιου όταν βρεθεί σε ανοιχτό και ακατοίκητο χώρο ΑΝΤ. κλειτοφοβία. [ETYM. Ελληνογενής ξεν. όρ., < αγγλ. cenophobia], **κενταύρια** (η) ποώδες εδωφόμο φυτό με παχιά φύλλα και μοβή ή κίτρινα άνθη. Επίσης κενταύριο (το) [μγν.]. κενταυρομαχία (η) [μγν.] {κενταυρομαχιών} ΜΥΘΟΛ. μάχη στην οποία μετείχαν Κένταυροι.

[ETYM. < αρχ. κενταυρία, επειδή, κατά τη μυθολογία, ο Κένταυρος Χείρων χρησιμοποίησε αυτό το φυτό για να θεραπεύσει μια πληγή από βέλος]. Κένταυρος (ο) {-ου κ. -αυρος | -ων κ. -αυρος, -ους κ. -αυρός} 1. ΜΥΘΟΛ. ο το οποίο από τη μέση και πάνω ήταν άνθρωπος και από τη μέση και κάτω άλογο: ο ~ Χείρων υπήρξε δάσκαλος του Αχιλλέα • 2. ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός ορατός από το Ν. Ημισφαίριο: το «άλφα» τού ~ (ο λαμπρότερος αστεράς του).

[ETYM. αρχ. αγν. ετύμων. Έχουν προταθεί διάφορες μη επιστημικές ερμηνείες, μεταξύ των οποίων η σύνδεση με σασκερ. Gandharva «όνομα μυθικού όντος» και με το λατ. februius «καθαριστικός». Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για σύνθετο (< κεντό + *άτρα*), το οποίο ωστόσο εμφανίζει σημασιολογικές δυσκολίες. Ίσως η λ. να μην είναι Ι.Ε. προελ.]. κεντήμα (το) [αρχ.] {κεντήματος | -ατα, -άτων} 1. η διακόσμηση υφασμάτων με σχέδια που γίνονται με βελόνα και κλωστή: μου *αρέσει το ~* || *περνάω ευχάριστα τις ώρες μου με το ~ μου* 2. (συνεκδ.) το ίδιο το ύφασμα ή/και το σχέδιο που έχει διακοσμηθεί με την παραπάνω διαδικασία: *δύσκολο | εντυπωσιακό | πολυχρομο ~* || ~ για ποικιλίες | κούρτινες | μαξιλάρι | πίνακα | *τραπεζοματηλό* ΣΥΝ. εργοχείρο 3. (μτφ.) για εργασία υψηλής ποιότητας (ιδίως γραφική) • 4. το τρίμημα: το ~ της μέλισσας • 5. ΜΟΥΣ. σημείο του συστήματος παραστάσεως των ήχων στη βυζαντινή μουσική. **κεντηματιά** (η) {δυσχερ. κεντηματιών} η βελόνα στο κέντημα. κεντηστρα κ. κεντητρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή εργοχείρων, τα οποία γίνονται με χρωματιστές κλωστές πάνω σε ύφασμα. Επίσης κεντήτρια κεντητική (η) [μγν.] η τέχνη της κατασκευής εργοχείρων πάνω σε ύφασμα με χρωματιστές κλωστές. κεντητός, -ή, -ό [μγν.] 1. αυτός που έχει διακοσμηθεί με κεντήμα: ~ *τραπεζοματηλό* | *σεντόνια* | *φόρεμα* 2. αυτός που έχει κεντηθεί σε ύφασμα: ~ *λουλούδια* | *σχέδια*. κεντήτρια (η) → κεντηστρα

κεντιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) 1. τσίμπημα από μυτερό αντικείμενο ή όργανο: *έδωσε - στο άλογο και εκείνο άρχισε να καλλάει* ΣΥΝ. νυγμός, κέντριμα 2. (συνεκδ.) ο δυνατός πόνος και η ενόχληση που προκαλεί (κρίσιμ): *δεν λέει να με αφήσει η ~ στο στομάχι* ΣΥΝ. σουβλιά 3. (μτφ.) ενοχλητικά λόγια γεμάτα υπαινυγμούς. κεντιδί (το) {κεντιδιού | -ιών} (λαϊκ.) το στολίδι που είναι διακοσμημένο με κεντήμα: *φορεσιά γεμάτη κεντιδιά* ΣΥΝ. πλουμίδι, πλουμι-σμα.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < ιαπων. kendo < ken «ξίφος» + do «τέχνη»]. κεντράδι (το) {κεντραδιού | -ιών} (λαϊκ.) το τμήμα φυτού που εμβολιάζεται στον κορμό άλλου δέντρου ή φυτού για τη βελτίωση του τελευταίου ή τη δημιουργία νέου είδους: νέο | ασθεκινό | *γερό* ~ ΣΥΝ. μπόλι.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. < κεντό + παραγ. επιθήμα -ιδι.]. κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ. λ.). κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη της ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα της περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά.

[ETYM. Υποκ. του ουσ. κέντρο «αγκάθι»].
κεντράκι (το) {χορ. γεν.} (υποκ.) μικρό κατάστημα διασκεδάσεως: *παραλιακό | ύποπο | υπόγειο | συμπαθητικό* -.
κεντραριστός, -ή, -ό αυτός που είναι τοποθετημένος στο κέντρο. —
κεντραριστός επύρρ.
κεντράρι ρ. μετβ. {κέντραρα κ. κεντράρισ-α, -τηκα, -μένος} 1. τοποθετώ (κάτι) έτσι, ώστε το κέντρο του να είναι στην ίδια ευθεία μ^ε το κέντρο άλλου πράγματος (που το περιέχει ή το περιβάλλει): *το πλάνο δεν είναι κεντραρισμένο καλά* (το αντικείμενο της φωτογραφικής ή της κινηματογραφικής λήψης δεν βρίσκεται στο κέντρο του οπτικού πεδίου της μηχανής λήψης) 2. τοποθετώ (κάτι) στο κέντρο: *~ μια εικόνα στην οθόνη | στη σελίδα*. — κεντράρισμα (το).

κεντρί (το) {κεντρ-ιού | -ιών} 1. το αιχμηρό όργανο στο κεφάλι ή στην ουρά εντόμων με το οποίο τρυπούν το σώμα άλλου οργανισμού και χύνουν μέσα του δηλητήριο ή άλλη τοξική ουσία: *το ~ της μέλισσας | του σκορπιού* ΣΥΝ. σουβλί, ακίδα 2. οτιδήποτε αιχμηρό μπορεί να προκαλέσει τσίμπημα ή πόνο 3. (μτρ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που με τα λόγια ενοχλεί, που έχει δηκτικό λόγο 4. (μτρ.) η ίδια η νύξη, ο δηκτικός υπαινιγμός ΣΥΝ. καρφί. [ETYM. < μτρν. κεντρίον, υποκ. του αρχ. κέντρο ν «αγκάθι»].

κεντρίζω ρ. μετβ. {κέντρις-α, -τηκα, -μένος} 1. τρυπά με κεντρί: *τον κέντρισε μια μέλισσα* ΣΥΝ. τσιμπά, κεντώ, αγκυλώνω 2. (μτρ.) παρακινό, αφυπνίζω: *η πλοκή του έργου έχει μεταπτώσεις που κεντρίζουν το ενδιαφέρον του θεατή* || ~ τη ζηλοπλία | τη φιλοδοξία | το φιλότιμο | την περιέργεια | τη φαντασία ΣΥΝ. κεντώ, ερεθίζω, εξάπτω ΑΝΤ. αποκοιμίζω · 3. σχίζω τον κορμό δέντρου και τοποθετώ μπόλι (οφθαλμό) από άλλο είδος, με σκοπό τη βελτίωση του αρχικού φυτού ή τη δημιουργία νέου: *κέντρισαν τις πορτοκαλιές με μια νέα ποικιλία* ΣΥΝ. μοπολιάζω, εγκεντρίζω, κεντρώνω. — κέντρισμα (το). [ETYM. αρχ. < κέντρον].

κεντρικός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται στο κέντρο (μιας χώρας, ηπείρου κ.λπ.): *~ Αφρική | Ευρώπη | Ελλάδα | Ασία | οροσειρά* ΣΥΝ. μεσαίος 2. (ειδικότ.) αυτός που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης: *~δρόμος | αρτηρία | πλατεία | κατάστημα | βιβλιοπωλεία* ΑΝΤ. απόκεντρος, περιφερειακός 3. αυτός που έχει τη μεγαλύτερη σημασία, που παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον: *~ ρόλος | ήρωας | ιδέα | στόχος | θέμα* || ο ~ νοηματικός άξονας ενός δοκιμίου || ~ δελτίο ειδήσεων ΣΥΝ. βασικός, κύριος, πρωτεύων, αρχικός, θεμελιώδης ΑΝΤ. δευτερεύων 4. αυτός που αποτελεί το σημείο από το οποίο ξεκινά η προφοδισία, η παροχή των υπολοίπων - *θερμάνση | αγωγή ύδρευσης | κεραιά τηλεόρασης* ΑΝΤ. περιφερειακός 5. (α) αυτός που έχει τον έλεγχο και τον συντονισμό: *~ διεύθυνση εξαγωγών* || η ~ μονάδα επεξεργασίας ενός υπολογιστή (ο επεξεργαστής) || η ~ εξουσία βρίσκεται σε σύγκρουση με τους ιδιοκτήτες των Μ.Μ.Ε. || η ~ Τράπεζα μιας χώρας (β) **Κεντρική Επιτροπή** (συντομ. Κ.Ε.) ανώτατο πολιτικό όργανο των δημοκρατικών κομμάτων με καθοδηγητική λειτουργία, που αποτελεί τον σύνδεσμο ανάμεσα στην κομματική ηγεσία και τη λαϊκή βάση 6. **κεντρικά** (τα) τα γραφεία εταιρείας ή οργανισμού που αποτελούν τη διοικητική βάση, εκεί όπου λαμβάνονται οι αποφάσεις: *τα ~ μεταφέρθηκαν εκτός Αθηνών*. — κεντρικ-ά | -ός [μτρν.] επύρρ., **κε-ντρικότητα** (η) [1834].

[ETYM. μτρν., αρχική σημ. «ο αναφερόμενος σε σημείο του ορίζοντα», < αρχ. κέντρον (βλ. λ.), ακολουθώντας τη σημασιολ. μεταβολή της λ. κέντρον].
κεντρίσμα (το) → κεντρίζω

κέντρο (το) 1. το σημείο ή το μέρος που βρίσκεται στο μέσον ενός χώρου ή πράγματος: *το άγαλμα είχε στηθεί στο ~ της πλατείας* || *ταξίδι στο ~ της Γης* ΣΥΝ. μέσο ΑΝΤ. άκρο 2. το επίκεντρο: *η διάσπαση για τον αφοπλισμό βρίσκεται στο ~ του ενδιαφέροντος* 3. (α) ΜΑΘ. το σημείο από το οποίο απέχουν εξίσου όλα τα σημεία ενός γεωμετρικού σχήματος ή ως προς το οποίο βρίσκονται ανά ζεύγη σε συμμετρία: *το ~ του κύκλου | της σφαίρας* || ~ συμμετρίας-Φρ. **χρυσάιο κέντρο** πενταγώνιο τον στόχο μου ή κάνω μια εύστοχη επίσημη (β) σημείο ως προς το οποίο αναφερόμαστε: *- ομοιοθεσίας* || *ριζικό* ~ 4. ΦΥΣ. **κέντρο βάρους** (κέντρον βάρους, Αρχιμήδ. *Περί Ύσσορροπιών* 1,4) (i) το νοητό σημείο ενός σώματος, στο οποίο θεωρείται ότι συγκεντρώνεται ολόκληρο το βάρος του: *άξονας του κέντρου βάρους* || *το ~ του σώματος που είναι χαμηλά* (ii) (μτρ.) το σημείο στο οποίο πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον, η προσοχή: *το ~ της πολιτικής μας πρέπει να είναι η κοινωνική πρόνοια* 5. ΦΥΣΙΟΛ. το βασικό σημείο ενός οργάνου ή οργανισμού, το οποίο ρυθμίζει όλες τις λειτουργίες και τις σχέσεις του: *νευρικό | οπτικό | αισθητικό | ακουστικό* ~ || *τα διάφραρα ~ του εγκεφάλου* 6. το μέρος στο οποίο αναπτύσσεται πλούσια και σημαντική δραστηριότητα σε συγκεκριμένο τομέα: *τα ~ του ελληνισμού της διασποράς* || *το εμπορικό ~ της πόλης* || (συνεκδ.) η πόλη μας αποτελεί διεθνές επιστημονικό | βιομηχανικό | καλλιτεχνικό | τουριστικό - ΣΥΝ. πυρήνας Φρ. (α) **αστικό κέντρο** βλ. λ. αστικός (β) **κέντρο απόκεντρο** βλ. λ. απόκεντρος 7. χώρος ο οποίος διαθέτει εγκαταστάσεις και υπηρεσίες για την υλοποίηση συγκεκριμένου σκοπού: *~ Εκπαίδευσης Νεοσύλλεκτων* || *η εταιρεία συγκρότησε ~ ανάπτυξης λογισμικού* || *~ εξυπηρέτησης πελατών* || *~ πυρηνικών δοκιμών* | *αδυνατισματος* || *ερευνητικό* | *θεραπευτικό* ~ Φρ. (α) **κέντρο νεότητας** χώρος κατάλληλα διαμορφωμένος για νεανικές συγκεντρώσεις και δραστηριότητες (με παιχνίδια, βιβλιοθήκες, διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα κ.ά.) (β) **κέντρο** | **ινστιτούτο αισθητικής** βλ. λ. αισθητική (γ) **πνευματικό** | **πολιτιστικό κέντρο** χώρος που διατίθεται για πνευματικές | πολιτιστικές δραστηριότητες (λ.χ. για ομιλίες, μουσικές εκδηλώσεις, εκθέσεις ζωγραφικής κ.ά.): *το - του Δήμου Αθηναίων φιλοξενεί έκθεση έργων υπερρεαλιστών καλλιτεχνών* (δ) **εμπορικό κέντρο** βλ. λ. εμπορικός (ε) **εξεταστικό κέντρο** σχολείο, σχολή ή άλλο κτήριο

στο οποίο διεξάγονται εξετάσεις (συνήθ. μαθητό^α): *οι μαθητές προσέρχονται νωρίς στα ~ για τις πανελλήνιες εξετάσεις* (στ) **τηλεφωνικό κέντρο** ο χώρος στο^ο οποίο συγκεντρώνονται όλες οι εσωτερικές και εξωτερικές τηλεφωνικές γραμμές ενός κτηρίου ή μιας περιοχής και από όπου γίνονται εσωτερικές και εξωτερικές συνδέσεις (ζ) **εκλογικό κέντρο** κτήριο (συνήθ. σχολείο) που ορίζεται ως χώρος στον οποίο ψηφίζουν οι πολίτες στις εκλογές 8. (ειδικότ.) ίδρυμα, οργανισμός, εταιρεία με συγκεκριμένη επαγγελματική, πολιτική, καλλιτεχνική, εθνική κ.λπ. δραστηριότητα: **Κέντρο Αεροκατάστασης Αναπήρων** || *~ Ελληνικού Κινηματογράφου* || *~ Ελληνικής Γλώσσας* 9. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται ένα τέτοιο ίδρυμα, οργανισμός κ.λπ. Φρ. **Κέντρο Υγείας** ο υγειονομικός σταθμός που βρίσκεται σε κάθε κεντρικό σημείο της επικράτειας και καλύπτει ανάγκες της περιοχής σε θέματα υγείας 10. το κατάστημα στο οποίο συγκεντρώνονται άνθρωποι για ψυχαγωγικούς λόγους: *~ διασκεδάσεως* || *εξοχικό* | *κοσμικό* | *λαϊκό* | *νυχτερινό* | *χορευτικό* | *απόμυρο* | *κακόφημο* | *πολυτελές* ~ ΣΥΝ. μαγαζί 11. ο χώρος από τον οποίο προέρχονται οι εντολές που ρυθμίζουν τη ζωή ή τη λειτουργία (πόλης, οργανισμού, υπηρεσίας κ.λπ.): *~ προπαγάνδας* | *εξουσίας* || *διοικητικό* ~ || *το - ελέγχου αεροπορικών πτήσεων* || *του αεροδρομίου* || **Κέντρο Αεροκατάστασης Επιχειρήσεων** Φρ. **κέντρο αποφάσεων** σύνολο προσώπων ή φορέας που αποφασίζει τι θα γίνει κάπου (σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό επίπεδο): *κατηγόρησε την κυβέρνηση ότι υπακούει σε ζένα κέντρα αποφάσεων* · 12. **Κέντρο** (το) ο πολιτικός χώρος που βρίσκεται μεταξύ της Δεξιάς και της Αριστεράς και που χαρακτηρίζεται από την απόρριψη ακρίαιων και την πρόταξη συμβιβαστικών λύσεων: *οι οπαδοί του ~* || *πολιτικά ανήκει στο* -13. ΑΘΛ. (κυρ. στο ποδόσφαιρο) (α) το μέσο του γηπέδου (β) (συνεκδ.) οι παίκτες που αγωνίζονται στην περιοχή μεταξύ της άμυνας και της επίθεσης: *μια ομάδα με ισχυρό ~* || *παίκτες κέντρου* Φρ. **παιχνίδι κέντρου** για περιπατούσες στις οποίες η μπάλα παίζεται στην περιοχή ανάμεσα στις δύο άμυνες (γύρω από τη κεντρία του γηπέδου). — (υποκ.) κεντράκι (το) (βλ. λ.). [ETYM. < αρχ. κέντρον, αρχική σημ. «αγκάθι, ακάθι, κεντρί», < κεντώ (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. χρησιμοποιήθηκε ως γεωμετρικός όρος κυρ. από τον Ευκλείδη (3ος αι. π.Χ.). Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πρ. αγγλ. κ. γαλλ. centre, γερμ. Zentrum κ.ά. Ορισμένες φρ. και όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. **εμπορικό** | **πολιτιστικό** | **βιομηχανικό κέντρο** (< γαλλ. centre commercial | culturel | industriel), **κέντρο διασκεδάσεως** (< αγγλ. recreation centre) κ.ά. ο πολιτικός όρ. είναι επίσης δάνειο από το γαλλ. centre].

κεντροαριστερός, -ή (λόγ. -ά), -ό 1. αυτός που ακολουθεί την αριστερή απόκλιση της πολιτικής παράταξης του Κέντρου ή, ενώ ανήκει στη Δεξιά, προσεγγίζει τις θέσεις του Αριστερά, προσεγγίζει τις θέσεις του Κέντρου 2. **Κεντροαριστερά** (η) ο πολιτικός χώρος με τα παραπάνω χαρακτηριστικά: *άνοιγμα της κυβέρνησης προς την ~* ΑΝΤ. Κεντροδεξιά.

Κεντροαφρικανική Δημοκρατία (η) (γαλλ. République Centrafricaine) κράτος της Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μπάγκι, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. République Centrafricaine, ονομασία που οφείλεται στο γεγονός ότι η χώρα βρίσκεται στο κέντρο της αφρικανικής ηπείρου].

κεντροβαρής, -ής, -ές [1889] {κεντροβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το κέντρο βάρους του στο μέσο του σώματος του: *~ σώμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εζ.

κεντροδεξιός, -ά, -ό 1. αυτός που ακολουθεί τη δεξιά απόκλιση της πολιτικής παράταξης του Κέντρου ή, ενώ ανήκει στη Δεξιά, προσεγγίζει τις θέσεις του Κέντρου 2. **Κεντροδεξιά** (η) ο πολιτικός χώρος με τα παραπάνω χαρακτηριστικά: *προσπάθεια ανασυγκρότησης της ~* ΑΝΤ. Κεντροαριστερά. κεντρομόλος, -ος, -ο [1766] ΦΥΣ. αυτός που κατευθύνεται προς το κέντρο γύρω από το οποίο πραγματοποιείται η κίνηση: *~ δύναμη* | *επιτάχυνση*. [ETYM. < κέντρο + -μός, από το θ. του αρχ. ε-μολ-ον, αόρ. β' του ρ. βλώσκει «έρχομαι» (βλ. λ. αυτομολία). Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. του γαλλ. centripete (νόθο συνθ.)].

κεντροσώμα (το) {κεντροσώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. κυτταροπλασματικό οργανίδιο, που σχηματίζει τον πόλο της ατράκτου (βλ. λ.) σε όλα τα ζώα, σε πολλά κατώτερα φυτά και πρωτόζωα. Επίσης κεντροσώμιο. [ETYM. Ελληνογενής ξεν. όρ., < γαλλ. centrosome].

κεντροφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτρν.] αυτός που έχει κεντρί: *~ έντομο*. κεντροφύγος, -η, -ο αυτός που έχει την τάση να πηγαίνει από το κέντρο προς την περιφέρεια: *~ δύναμη* ΣΥΝ. φυγόκεντρος ΑΝΤ. κεντρομόλος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. centrifuge (νόθο συνθ.)].

κεντρώων ρ. μετβ. {κέντρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κεντρίζω, τρυπά με κεντρί ΣΥΝ. τσιμπά, αγκυλώνω · 2. σχίζω τον κορμό δέντρου και τοποθετώ μπόλι (οφθαλμό) από άλλο είδος, με στόχο τη βελτίωση του αρχικού φυτού ή τη δημιουργία ενός νέου: *~ τις λεμονιές* | *τις ρωδα-κινιές* | *τις τριανταφυλλίες* ΣΥΝ. κεντρίζω, μοπολιάζω, εγκεντρίζω. — κεντρώωμα (το). [ETYM. < αρχ. κεντρώ (-όω) < κέντρον].

κεντρώος, -α, -ο [1766] (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται στο κέντρο χώρου ή έκτασης: **Επίσκοπος Κεντρώος Αφρικής** ΣΥΝ. κεντρικός ΑΝΤ. περιφερειακός, απόμυρος 2. ΠΟΛΙΤ. αυτός που σχετίζεται με το Κέντρο (βλ. λ. κέντρο): *~ κόμμα* | *ιδεολογία* | *υποφόρος* | *πολιτική*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **εμφύλιος**. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. central].

κεντώ (κ. -ώ) ρ. μετβ. {κεντάς... | κέντ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (α) διακοσμία ύψωμα χρησιμοποιώντας βελόνα και κλωστή: ~ παραδοσιακά σχέδια || ~ σταυροβελονιά (β) απεικονίζω διάφορες παραστάσεις χρησιμοποιώντας την τέχνη του κεντήματος: κέντησε στο φόρεμα της τον ουρανό με τ'άστρα 2. (μτφ.) επεξεργάζομαι λεπτομερώς, δουλεύω δίνοντας μεγάλη προσοχή στη λεπτομέρεια: 3. χτυπά ελαφρά με αιχμηρό όργανο: ~ το όλογο με τα σπιρόνια ΣΥΝ. τσιμπώ, αγκυλώνω 4. (συνεκδ.) προκαλώ πόνο, ενοχλώ: με κεντάνε σουβλιές στο σημείο όπου χτύπησα ΣΥΝ. ερεθίζω ΑΝΤ. καταπραίνω 5. (μτφ.) αφυπνίζω, παρακινώ: ~ το φιλότιμο | τη φαντασία | το ενδιαφέρον | τη φιλοδοξία | την περιέργεια || με κεντά το βλέμμα κάποιου ΣΥΝ. παροτρύνω, ερεθίζω ΑΝΤ. αποκοιμίζω, εφησυχάζω 6. (αρχαίο) αποδίδω άριστα ή κάνω κάτι εξαιρετικό: ο σφκ κέντησε στη δεξίωση || οι επιθετικοί της ομάδας κεντάνε σήμερα.

[ETYM₁ < αρχ. κεντώ (-έω), αρχική σημ. «τσιμπώ, ερεθίζω, κεντρίζω», < I.E. *kent- «κεντρίζω, τσιμπώ», πβ. αρχ. γερμ. hanlag «αιχμηρός». Το lat. centum προέρχεται από το αρχ. κέντρον (< κεντώ) και λατινογενείς είναι οι κελτικοί τ., π.χ. ουαλ. cethr «καρφί», ιρλ. cinteir, βρε-τον. kentt «σπιρόνιο» κ.ά. Ομόρρ. κέντρο(ν), κεντρ-ίο(ν), κέντ-ημα, κο-ντ-ός (βλ.λ.), κοντ-άρι(ον) κ.ά.].

Κένυα (η) (σουαχίλι Jamhuri ya Kenya, αγγλ. Republic of Kenya = Δημοκρατία της Κένυας) κράτος της Α. Αφρικής με πρωτεύουσα το Ναϊρόμπι, επίσημες γλώσσες τη Σουαχίλι και την Αγγλική και νόμισμα το σελίνι Κένυας. — Κενυάτης (ο), Κενυά-πασα (η), κενυατικός, -ή, -ό κ. κενυάτικος, -η, -ο. [ETYM. < σουαχίλι Kenya, από το φερώνυμο βουνό, του οποίου το όνομα πθ. σημαίνει απλώς «βουνό, όρος»].

κενώω ρ. μετβ. {κενό-σα, -θηκα, -μένος} 1. αδειάζω, δημιουργώ κενό: υπήρχαν τρεις υποθήκοι για τη θέση που κενώθηκε || οι βουδιστές μοναχοί προσπαθούν να κενώσουν τον νου τους από κάθε σκέψη ΣΥΝ. αδειάζω ΑΝΤ. πληρώ, γεμίζω 2. αφοδεύω, αποπατώ. [ETYM₁ < αρχ. κενώ (-όω) < κενός]. κένωση (η) [αρχ.]-ης κ. -ώσεως, -ώσεων, -ώσεων (λόγ.) 1. το άδειασμα 2. ΘΕΟΛ. η απογύμνωση του ή άρνηση της δόξας που είχε ο Χριστός, προκειμένου να αποδεχθεί την ανθρώπινη φύση (ενσάρκωση) 3. (συνήθ. στον πληθ.) η αφοδευση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

κένωση - εκκένωση. Οι δύο λέξεις διαφέρουν πολύ στη σημασία τους, χρησιμοποιούνται, ωστόσο, συχνά λανθασμένα ως συνώνυμα. Κένωση (συνήθ. σε πληθ.) είναι η «αφοδευση, η αποβολή κοπράνων» (Ο ασθενης είχε κανονικές κενώσεις), ενώ εκκένωση είναι το «άδειασμα» (Ο επί κεφαλής αστυνομικός διέταξε την εκκένωση του κτηρίου). Ίσως η σύγχυση να οφείλεται, εν μέρει, στη φράση «εκκενώσεις βόθρων», που πλησιάζει σημσιολογικά προς το κένωση. Ας σημειωθεί ότι η λ. κένωση, με διαφορετικό σημσιολογικό περιεχόμενο, χρησιμοποιείται ως όρος στη θεολογία, για να δηλωθεί τη θεία συγκατάβαση για τη σάρκωση του Υιού και Λόγου του Θεού.

κ. εξ. και εξής: (συνήθ. σε βιβλίο) για κάτι που υπάρχει ή γίνεται από το σημείο στο οποίο αναφερόμαστε και μετά: σχετικές πληροφορίες θα βρείτε στη σελίδα 20 κ. εξ. του βιβλίου.

Κ.Ε.Ο.Σ.Ο.Ε. (η) Κεντρική Ένωση Οικοποιοητικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων Ελλάδος.

Κ.Ε.Π.Ε.Κ. (το) Κέντρο Επιστημονικής Προστασίας και Ενημέρωσης Καταναλωτή.

κεράδικο (το) (λαϊκ.) εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται κεράια ΣΥΝ. κηροποιείο.

κεράια (η) {κεραίων} 1. ΤΕΧΝΟΛ. (στις τηλεπικοινωνίες) (α) διάταξη από αγωγούς (μεταλλικούς) που εμπίπτει την εκπομπή και τη λήψη ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων (β) μεταλλικός αγωγός, συνήθ. με τη μορφή μακριάς, μεταλλικής ράβδου, για τη λήψη σήματος: ~ του ραδιοφώνου | του αυτοκινήτου || η ~ του σταθμού | της τηλεόρασης | του τηλεφώνου || σηκώνω | κατευθύνω την - ΣΥΝ. αντένα 2. όργανο της κεφαλής ορισμένων εντόμων, που έχει το σχήμα λεπτού μακριού κέρατος και λειτουργεί ως αισθητήριο όργανο: οι κεραιές των μυρμηγκιών | μελισσών 3. ΝΑΥΤ. μακρύ, κυλινδρικό ξύλο, το οποίο τοποθετείται κάθετα στους ιστούς του πλοίου και από το οποίο κρέμονται τα πανιά ή σημαίες και σήματα ΣΥΝ. αντένα 4. κεραιές (οι) (μτφ.) η ιδιαίτερη αντιληπτική ικανότητα, το να συλλαμβάνει κανείς τα ερεθίσματα του περιβάλλοντος του ή της εποχής του: «ως αληθινός δημιουργός με λεπτότατες ~, αισθάνεται βαθύτατα και κάποτε προφητεύει» (εφημ.) · 5. σημείο του γραπτού λόγου με τη μορφή μικρής οριζόντιας γραμμής (-), που τοποθετείται στην αρχή της ομιλίας κάποιου σε διάλογο ή στην αρχή και στο τέλος παρενθετικού λόγου-ΦΡ. (λόγ.) μέγχι κεραιάς χωρίς καμία παράλειψη: θα κάνω το καθήκον μου ~! ΣΥΝ. ακριβέστατα ΑΝΤ. ελλιπώς. — (υποκ.) κεραϊού-λα (η).

[ETYM. αρχ. < κέρα. Αρχικός η λ. σήμαινε κυρ. τα προεξέχοντα αιθητικά άκρα ορισμένων αρθροπόδων, καθώς και σιδηπτε αιχμηρό σαν κέρατο. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. antenne].

κεραμέας (ο) {-α κ. -έως | -εις, -έων} ο κεραμοποιός ΣΥΝ. αγγειοπλάστης, κεραμιδάς, κεραμοργός. [ETYM₁ < αρχ. κεραμέας < κέραμος].

κεραμεικος, -ή, -ό → κεραμικός κεραμεικική (η) [μτγν.] η τέχνη της επεξεργασίας του πηλού και της κατασκευής αντικειμένων από αυτόν ΣΥΝ. κεραμική.

κεραμιδιά (η) μεγάλη ψημένη ημικυλινδρική πλάκα που χρησιμοποιείται στην κατασκευή της στέγης: κοκκινωπή | άθραυστη | σπασμένη ~ ΦΡ. μου 'ρχεται κεραμιδιά λαμβάνω απροσδόκητη είδηση ή μου

συμβαίνει ξαφνικά (κάτι): του ήρθε κεραμιδιά, όταν έμαθε ότι τον απέλυσαν! ΣΥΝ. ξαφνιάζομαι.

[ETYM₁ < αρχ. κεραμής, -ίδος < κέραμος (βλ.λ.)].

κεραμιδόδικο (το) το κεραμοποιείο (βλ.λ.) ΣΥΝ. κεραμιδαρείο, (λόγ.) κεραμοουργείο. [ETYM < κεραμίδι + παραγ. επίθημα -δικο, πβ. κ. διακ-άδικο].

κεραμιδαρείο (το) (λαϊκ.) 1. ο χώρος στον οποίο κατασκευάζονται κεραμιδιά και άλλα πήλινα αντικείμενα ΣΥΝ. κεραμείο, κεραμιδόδικο-ΦΡ. έγιναν όλα κεραμιδαρεία έγινε μεγάλη υλική καταστροφή, μεγάλες ζημιές με τον σεισμό ~! 2. (ως χαρακτηρισμός) υπηρέσια, τομέας στον οποίο επικρατεί χάος: «το ταλαίπωρο αυτό υπουργείο με τις εξαγγελίες και τις διαμετασεις, τις δηλώσεις και τις αντιδηλώσεις (του υπουργού) έχει γίνει ~...» (εφημ.) [ETYM < κεραμίδι + παραγ. επίθημα -αρείο, πβ. κ. παππαδό-αρείο].

κεραμιδάς (ο) {κεραμιδάδες} (λαϊκ.) 1. ο τεχνίτης που κατασκευάζει κεραμιδιά ή άλλα πήλινα αντικείμενα ΣΥΝ. κεραμέας, κεραμοποιός, αγγειοπλάστης · 2. ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην τοποθέτηση κεραμιδιών στις στέγες, κεραμιδόειος, -α, -ο αυτός που είναι φτιαγμένος με κεραμιδιά: ~ στέγη. κεραμιδής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα του ψημένου πηλού· κοκκινωπός, πορτοκαλής: ~ γάτος 2. κεραμιδί (το) το ίδιο το χρώμα του ψημένου πηλού. ΣΧΟΛΙΟ λ. χρώμα.

κεραμιδί (το) {κεραμιδιού | -ιών} 1. η ψημένη πήλινη, συνήθ. ημικυλινδρική, πλάκα (πολλές φορές και με αυλακώσεις) που χρησιμοποιείται στην κάλυψη της στέγης: γερό | ανθεκτικό | μονωτικό | σπασμένο | κοίλο | πχουχό ~ 2. (συνεκδ.) η στέγη που είναι φτιαγμένη από κεραμιδιά: ανέβηκε στα ~ 3. (συνεκδ.) σπίτι, κατοικία: μάζευαν με κόπο τα λεφτά, για να αποκτήσουν ένα ~ πάνω απ' το κεφάλι τους! ΣΥΝ. σπιτικό. [ETYM. < μτγν. κεραμιδιών, υποκ. του αρχ. κεραμής < κέραμος (βλ.λ.)].

κεραμιδόγατος (ο) ο αδέσποτος γάτος. κεραμιδόχομα (το) {κεραμιδόχομο-ατος | -ατα, -άτων} μείγμα, κυρ. αργιλικών χρωμάτων, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή πηλού.

κεραμιδόνο ρ. μετβ. {κεραμιδο-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ κεραμιδιά στη στέγη σπιτιού. — κεραμιδόμα (το) κ. κεραμιδόση (η). [ETYM. < αρχ. κεραμιδό (-όω) < κεραμής, -ίδος].

κεραμικός, -ή, -ό κ. κεραμεικος 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από πηλό ή σχετίζεται με την τέχνη αυτή: παραδοσιακά ~ σκεύη ΣΥΝ. πήλινος 2. κεραμική (η) η τέχνη της επεξεργασίας του πηλού και της κατασκευής αντικειμένων από αυτόν ΣΥΝ. κεραμεικική 3. κεραμικό (το) αντικείμενο, συνήθ. διακοσμητικό, κατασκευασμένο από πηλό 4. Κεραμεικος (ο) γνωστή ιστορική συνοικία των Αθηνών (συνοικία των κεραμιδιών) με αρχαίο νεκροταφείο. [ETYM αρχ. < κέραμος. Η γρ. με -ει- από αναλογική επιδρ. άλλων παραγώγων (κεραμεία, κεραμειών, κεραμειος κ.ά.)].

κεραμίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, κεραμιστρια (η) {κεραμιστριών} ο κεραμοποιός (βλ.λ.) ΣΥΝ. κεραμοργός. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < ιταλ. ceramista].

κεραμοποιία (η) [1889] {κεραμοποιών} 1. η τέχνη της κεραμικής, της κατασκευής κεραμικών ειδών ΣΥΝ. κεραμεικική 2. εργαστήριο ή βιομηχανία παραγωγής κεραμικών ειδών. Επίσης κεραμοποιείο (το) [1886] (σημ. 2).

κεραμοποιός (ο/η) [μτγν.] ο τεχνίτης που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή κεραμικών ειδών ΣΥΝ. κεραμοργός, κεραμέας, (λαϊκ.) κεραμιδάς.

κεράμος (ο) {κεράμου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) το κεραμίδι (βλ.λ.)· κυρ. στη φρ. λίθος, πλίνθιο και κέραμοι ατάκτος ερριμένα βλ. λ. λίθος. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η προφανής σύνδεση με το ρ. κεράννυμι «αναμενίζω, ανακατεύω» παρουσιάζει σημσιολογικές δυσγέριες. Έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με lat. cremo «καίω», λιθ. kārsta «καντός, φλεγόμενος», γοτθ. haiiri «κάρβουνο», αρχ. γερμ. herd «εστία, τζάκι» κ.ά. Τέλος, δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα μικρασιατικού δανείου].

κεραμοσκεπή (η) σκεπή με κεραμιδιά. κεραμοσκεπής, -ής, -ές [1874] {κεραμοσκεπ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (οικοδόμημα) του οποίου η στέγη καλύπτεται από κεραμιδιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κεραμοργός (ο/η) [μτγν.] ο κεραμοποιός (βλ.λ.). — κεραμοργία (η), κεραμοουργείο (το) [1866].

κεραμοσκή (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κάλυψη επιφάνειας με κεραμιδιά. Επίσης κεράμομα (το).

κεραμοτός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (κυρ. για στέγες) αυτός που έχει επενδυθεί με κεραμιδιά, που έχει οροφή ή επίστρωση από κεραμιδιά: ~ οροφή | γκαράζ | σπίτι | υπόστεγο 2. κεραμοτιή (η) σκεπή καλυμμένη με κεραμιδιά: έφτιαξε μια ~, για να προστατεύει τα μηχανήματα από κάτω.

κεράμος (ο) {κεράδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει, πουλάει ή εμπορεύεται κεριά.

κέρας (το) {κέρ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) 1. το κέρατο ΦΡ. κέρας της Αμάλθειας βλ. λ. Αμάλθεια 2. ΓΕΩΓΡ. παραθαλάσσια περιοχή της οποίας το σχήμα θυμίζει κέρα: το ~ της Αφρικής (βλ. λ. Αφρική) 3. ΣΤΡΑΤ. η πτέρυγα στρατιωτικής διάταξης, κάθε προσπάθεια ανάπτυξης στρατού, στόλου κ.λπ. σε παράταξη μάχης: πρώτα λύγισε το δεξί κέρα, δεχόμενο το κύριο βάρος της επίθεσης 4. (α) πνευστό μουσικό όργανο που μοιάζει με σάλπιγγα και κατασκευάζεται από μέταλλο ή κέρατο ζώου· το χρησιμοποιούσαν κατά την αρχαιότητα για στρατιωτικούς λόγους (μετάδοση παραγγεμάτων): ταχυδρομικό | φυσικό ~ (β) κωνηγετικό κέρας η πρώτη μορφή του σύγχρονου πνευ-

στού οργάνου, που έχει επιστόμιο όπως αυτό της σάλπιγγας: σήμερα χρησιμοποιείται κυρ. από κυνηγούς (γ) *αγγλικό κέρας* το αγγλικό κόρνο (βλ.λ.) 5. NAYT. η κεραία που κατευθύνεται προς την πρόννη και στην οποία στηρίζεται η κορυφή του τραπεζοειδούς πανιού ΣΥΝ. πίκι ANI. ράντα', κέρκος 6. (α) ANAT. κάθε ανατομικό στοιχείο που μοιάζει στο σχήμα με κέρατο: ~ *νοτιαίου μυελού* | *των πλεγίων κοιλιών του εγκεφάλου* (β) IATP. παθολογική έκφωση ή νεοπλασία, που έχει κερατώδη σύσταση και εμφανίζεται στα ακάλυπτα τμήματα του σώματος, ιδ. ηλικιωμένων ατόμων.

[ETYM. αρχ. < *ker-ā-so- < I.E. *ker- «κεράλι», πβ. σανσκρ. sirah, lat. cornu «κέρας» (> γαλλ. come), αγγλ. horn, γερμ. Horn κ.ά. Ομοόρρ. κάρ-α (βλ.λ.), κρά-νος, κρα-νίο(ν), κρ-ιός, καρα-δοκό κ.ά.]. κέρασα ρ. → κέρω

κερασάκι (το) {χωρ. γεν.} το μικρό κέρασι· ΦΡ. *ΤΟ ΚΕΡΑΣΑΚΙ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΤΑ* η τελευταία, χαρακτηριστική λεπτομέρεια που προστίθεται στο τέλος ολοκληρώνοντας την εικόνα μιας κατάστασης, το απαραίτητο συμπλήρωμα της: *η εξαγγελία του νέου φόρου ήταν το ~ των κυβερνητικών μέτρων.*

[ETYM.-H φρ. *ΤΟ ΚΕΡΑΣΑΚΙ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΤΑ* είναι μετάφρ. δάνειο (πβ. αγγλ. the cherry on the cake, γαλλ. la cerise sur le gâteau)]. κερσένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από ζύλο κερσινιάς ή έχει παρασκευαστεί με κερσινιά, που έχει κερσινιά στη σύνθεσή του: ~ *έπιπλα* || *τούρτα* | *μαρμελάδα* | *γλύκισμα* 2. αυτός που έχει χαρακτηριστικές ιδιότητες, οι οποίες θυμίζουν κέρασι (ως προς το σχήμα, το χρώμα, τη γεύση κ.λπ.): ~ *γέλη* (κόκκινα σαν κέρασι)

κερασίν, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα του κερσιού: ~ *φόρεμα* | *κραγιόν* | *μολύβι* 2. *κερασί* (το) το ίδιο το χρώμα του κερσιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*. *κεράσι* (το) {κερασι-ιού | -ιών} ο σφαιρικός καρπός της κερσινιάς, ο οποίος έχει κόκκινο ως σκούρο κόκκινο χρώμα, γλυκύτητα, γλυκιά και αρωματική σάρκα, η οποία περιβάλλει ένα απλό κουκούτσι· ΦΡ. (πα-ροιμ.) *όπου ακούς πολλά κερσινιά, κράτα και μικρό καλάθι* βλ. λ. *καλάθι*. — (υποκ.) κερσινιά (το) (βλ.λ.).

[ETYM. < μγν. κεράσιον, υποκ. του αρχ. κέρασος, που φαίνεται να αποτελεί μικρασιατικό δάνειο (πβ. και το τοπωνύμιο Κεράσσος) και μάλιστα αρχαιότατο, αν λάβουμε υπ' όψιν το μυκ. ανθρωποπνόνιο Κερα-σο. Η ακριβής καταγωγή του δανείου είναι άγνωστη, ίσως σχετίζεται με το ασσυρ. karāu. Μέσω του lat. cerasus (< αρχ. κέρασος) η λ. διαδόθηκε σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. γαλλ. cerise, αγγλ. cherry, γερμ. Kirsche κ.ά.]. *κεράσια* (η) [μγν.] ψηλό φυλλοβόλο, σποροφόρο δέντρο με λείο και ίσιο κορμό, που ευδοκίμει στα μέσα εύκρατα κλίματα και καλλιεργείται ευρύτατα για τους εύγευστους καρπούς του. *Κεράσια* (η) γυναικείο όνομα.

κεράσια (το) {κεράσι-ατος | -ατα, -άτων} 1. η προσφορά (συνήθ. ποτού, γλυκού, δείπνου κ.λπ.) είτε για λόγους τυπικούς (λ.χ. σε επίσκεψη) είτε ως χειρονομία καλής διάθεσης, συμπάθειας (προς κάποιον): *πήρε μισό κιλό σοκολατάκια για ~* || *στη γιορτή του έβγαλε λικέρ στο ~* || *για το - τους πήγε στο πιο ακριβό κέντρο ΣΥΝ. (λαϊκ.) τρατήρισμα* 2. η πληρωμή των εξόδων για μια έξοδο, συνάντηση κ.λπ. από ένα πρόσωπο για όλους όσοι παρευρέθησαν: *λόγω της περίπτωσης τους έκανε το γεύμα ~!* | *ανταποδίδω το ~* 3. (συνεκδ.) ό, τι προσφέρεται τυπικά ή ως έκφραση φιλικής διάθεσης σε κάποιον: *το κρασί είναι ~ απ' το κατάστημά!* | *το - της ήταν γλυκό του κουταλιού*. — (υποκ.) κερσινιά (το).

[ETYM. μγν., αρχική σημ. «μείγμα, ανάμειξη», < αρχ. κεράννιμ (βλ. κ. κερνώ). Η λ. ακολούθησε τη σημασιολ. μεταβολή του ρήματος].

Κεράσσος (η) {Κερασούντ-ος, -α} πόλη της ΒΑ. Τουρκίας στον Εύξεινο Πόντο, σημερινό κέντρο του ποντιακού ελληνισμού. Επίσης *Κερασούντα*.

[ETYM. < αρχ. Κεράσσος, -οῦντος < κέρασος. Αξίζει να σημειωθεί ότι από εκεί έφερε ο Λούκιουλλος το πρώτο δέντρο κερσινιάς στη Ρώμη. Η τουρκ. ονομασία Giresun προέρχεται από την Ελληνική], *κερατίνης* (ο) [μγν.], *κεραστρία* (η) (κεραστριών) πρόσωπο που έχει αναλάβει να κερνά, να σερβίρει. *κερασφόρος*, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. (ζώο) που φέρει κέρατα: ~ *θηλαστικό* 2. (ειρων.) ο κερατάς, *κερατάς* (ο) {κερατάδες} (υβριστ.) 1. ο σύζυγος που τον απατά η γυναίκα του ΣΥΝ. (λόγ.) κερσφόρος 2. (ως προσφώνηση ή προσβλητικός χαρακτηρισμός προσώπου): *κάθεται κι ακούει τον κάθε ~!* ΦΡ. (α) *τού κερσά!* (εμφατ.) για ατονόητο συλλογισμό, συμπέρασμα, δήλωση κ.λπ., για περιπτώσεις που κάτι πρέπει να θεωρείται δεδομένο: ~ *πιμπάνε τρεις μέρες που τον περιμένουμε, δεν θα έρθει επιτέλους*; (β) (παροιμ.) *όσο καθίζει ο κερατάς, το κέρατο του αυξάνει η ανοχή της συζυγικής απιστίας και γενικότ. κάθε κατάστασης υποτιμητικής της αξιοπρέπειας κάποιου, φέρνει ακόμα χειρότερα αποτελέσματα*. — (υποκ.) κερσάκος κ. κερσάουκλης (ο) (βλ.λ.). [ETYM. μεσν. < κέρατο (βλ.λ.). Εξαικλουθεί να εγειρεί πολλές ερμηνευτικές δυσκολίες η σημερινή σημ. που συνδέεται με τη μοιχεία, τη συζυγική απιστία. Κατά τον Μ. Ψελλό, η σύνδεση της με το κέρατο οφείλεται στο γεγονός ότι τα κερσφόρα ζώα δεν χαρακτηρίζονται από συζυγική ζηλοτυπία, δηλ. από επιθυμία για αποκλειστική αφοσίωση, αλλά μοιράζονται τους συντρόφους τους ελεύθερα (τά δε γε... κερσφόρα σκεδόν επείν ζυπαντα ρήσιτα το πάθος υψίστανται-εντεύθεν γούν τον μη περί την ιδίαν γαμετήν ζηλοτυπούντα μηδ' άλλως άγανακτούντα επί τη πράγματι κερσάν ό ονοματοθέτης ονόμασεν). Αξίζει να σημειωθεί ότι στον Αρτεμίδωρο (2ος αι. μ.Χ.) απαντά η φρ. *κεράτα ποιούν τινί* με τη σημ. «απατώ τον σύζυγο». *κερατέα* (η) {κερατέων} ή χαρουπιά (βλ.λ.). Επίσης *κεράτια* [ETYM. μγν. < αρχ. κέρας].

κερατένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από κέρατο: ~ *λαβή* | *διακοσμητικό* ΣΥΝ. κερσίνος 2. (οικ.) αυτός που προκαλεί ενόχληση και γίνεται εξαιρετικά δυσάρεστος, κυρ. λόγω της δυσκολίας που χαρακτηρίζει την αντιμετώπιση του: *αυτές οι — οι ασκήσεις πολύ με παίδεψαν!* ΣΥΝ. δύσκολος, δυσάρεστος. *κερατίαση* (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} IATP. δερματική πάθηση που προκύπτει από την υπερβολική σκλήρυνση του εξωεπιδερμικού και σκληρότερου τμήματος της επιδερμίδας, λόγω υπερτροφίας της κερσινικής στιβάδας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. keratiasis].

κερατιάτικός, -η, -ο (οικ.) αυτός που έχει σχέση με τα κέρατα ή τον κερσά, στη ΦΡ. *πληρώνω τα κερσινιάτικα* πληρώνω τις συνέπειες για κάτι, για το οποίο δεν ευθύνομαι.

κερσίνη (η) {χωρ. πληθ.} η ινώδης σκληρή και αδιάλυτη πρωτεΐνη, που είναι το κύριο δομικό συστατικό των τριχών, των νυχιών, των κερσάτων, των οστών κ.λπ., καθώς και του εξωεπιδερμικού στρώματος της επιδερμίδας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. keratin].

κερσίνος, -η, -ο 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από κέρατο: ~ *ομοίωμα* | *διακόσμηση* ΣΥΝ. κερστένιος 2. ANAT. *κερσίνη στιβάδα* το σκληρό εξωεπιδερμικό τμήμα της επιδερμίδας, που σχηματίζεται από τα υπολείμματα των νεκρών κυττάρων, τα οποία παράγονται συνεχώς κατά την ανάπτυξη των βαθύτερων στιβάδων του δέρματος ΣΥΝ. κερσινιοειδής στιβάδα.

[ETYM. αρχ. < κέρας, -τος. Η κερσίνη στιβάδα αποδίδει τον αγγλ. όρο corneal layer].

κερσάτο (το) [αρχ.] {κερατί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) 1. το μικρό κέρατο ΣΥΝ. κερσάκι 2. ο καρπός της χαρουπιάς, το ζυλοκέρατο 3. ΜΟΥΣ. κάθε μουσικό όργανο, που το σχήμα του μοιάζει με κέρατο, λ.χ. το κερσέτο.

Κεράτιος Κόλπος (ο) κόλπος της Κωνσταντινούπολης στον Βόσπορο.

[ETYM. μεσν. τοπωνύμιο, γνωστό και ως Κέρατος των Βυζαντινών, από όποι και η βεν. ονομασία Chrysokeras «χρυσούν κέρας» λόγω της σημασίας του κόλπου αυτού για την εμπορική δραστηριότητα της Κων/πόλης. Η τουρκ. ονομασία Halic σημαίνει απλά «κόλπος»].

κερατίτιδα (η) [μγν.] {-ας κ. -ίτιδος | -ίτιδες, -ίτιδων} IATP. η φλεγμονή του κερσινιοειδούς (βλ.λ.), που μπορεί να προκαλείται από ξηρότητα, εξάπλωση αιμοφόρων αγγείων στην επιφάνεια του, μόλυνση από ιό, απόλεια της αισθητικότητας του κ.λπ. Επίσης *κερατοειδίτιδα*

κεράτο (το) {κεράτ-ου | -ων} 1. κάθε σκληρή οστεοειδής και συνήθ. κοίλη έκφυση, που αναπτύσσεται μόνιμα και συχνά ζευγαρωτά στο κεφάλι συγκεκριμένων θηλαστικών (γενικότ.) κάθε έκφυση παρόμοια σχήματος στο κεφάλι ζώου (όπως ο χαρακτηριστικός όγκος συμπαγούς τριχώματος στους ρινόκερους ή οι γαυλιόδοντες του αγριόχοιρου κ.λπ.): τα ~ του *αρσενικού ελαφιού* 2. (μτφ.-οικ.) στίδηπος εξέγερση αντιασθητική ή κατά τρόπο ανεπιθύμητο: *κοίτα πώς πετάει αυτό το - στα μαλλιά, δεν ξέρω πώς να το ισιώσω* || *βγάλε αυτό το ~ από τον τοίχο, γιατί θα γυρνήσει κανείς πάνω του* 3. (οικ.) στίδηπος δημιουργεί μεγάλη δυσκολία ή πρόβλημα (πρόσωπο, κατάσταση, ζήτημα κ.λπ.): είναι ~ αυτή η άσκηση || *έχει έναν διευθυντή πολύ ~!* ΣΥΝ. (!) *παλούκι, αγγούρι* ΦΡ. (ειδικότ. για πρόσ.) *κέρατο βερνικω-μένο* εξαιρετικά δύστροπος και άκαμπος στις απαιτήσεις του, που επιβάλλεται κατά απόλυτο και πιστικό τρόπο 4. (ειρων.) το εξόγκωμα που υποτίθεται ότι φυτρώνει στο κούτελο όσων πέφτουν θύματα συζυγικής ή ερωτικής απιστίας (βλ. λ. κερσάτας) 5. (συνεκδ.) η ερωτική ή συζυγική απιστία: *το ~ πάει σύννεφο!* || *της ρίχνει ~ πότε με τη μία, πότε με την άλλη!* ΣΥΝ. κερσάτωμα ΦΡ. (α) (ειρων.) *φορώ* | *βάζω κέρατα* (σε κάποιον) απατώ σύζυγο ή ερωτικό σύντροφο: *μικρή και ζωηρή η γυναίκα του, δεν άργησε να του τα φορέσει τα κέρατα!* ΣΥΝ.

κερατώνω (β) (!) *(γαμώ) το κέρατο μου* (έκφραση εντονότερης οργής, αγανάκτησης): ~ *πια μ' αυτή την αυχία!* (γ) (οικ.) τα κέρατα μου (για υπερβολική ποσότητα, που γίνεται δυσβάσταχτη, ανεπιθύμητη): *αύριο δίνω εξετάσεις κι έχω να διαβάσω ακόμα τα ~!* ΣΥΝ. τ' άντερα μου, τα μαλλιοκέφαλά μου (δ) (οικ.) *στού διαόλου το κέρατο* για εξαιρετικά μακρινή απόσταση, αιμομακροσμένη τοποθεσία, σημείο: *πού να τρέχουμε ~* δεν υπάρχει άλλο *μαγαζί* πιο κοντά: ΣΥΝ. *στού διαόλου τη μάννα*, στην άκρη του κόσμου (ε) *και στού βωδιού το κέρατο* να κρυσταί και στο πιο απίθανο μέρος, όπου και αν κρυσταί (θα σε βρω). — (υποκ.) κερσάκι (το), (μεγεθ.) κερσάρα (η). [ETYM. < μεσν. κερσάτων < αρχ. κέρας, -τος. Βλ. κ. κερσάτας].

κερατοειδής, -ής, -εις [μγν.] {κερατοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ής)} 1. αυτός που ως προς το σχήμα ή τη σύσταση του μοιάζει με κέρατο: ~ *γωνία* | *απόφυση* | *προεξογή* 2. ANAT. (α) *κερατοειδής στιβάδα* η κερσινική στιβάδα (βλ. λ. κερσίνος) (β) *κερατοειδής (χιτώνας | υμένιας)* το διαφανές, εμπρόσθιο τμήμα του εξώτατου χιτώνου του οφθαλμού, που καλύπτει την ίριδα και την κόρη.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -εις. κερσάτομοια (η) {κ'ερσάτομοιόν} IATP. χειρουργική επέμβαση κατά την οποία γίνονται μικροσκοπικές τομές στον κερσινιοειδή χιτών για τη διόρθωση ελαφρώς ή μέτριας μυωπίας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. keratotomy].

κερατοούκλης (ο) {κερατοούκλιδες} (υποκ.) ο κερσάς συχνά στον προφορ. λόγο για τη δήλωση συμπάθειας, επιδοκιμασίας, θαυμασμού: *βρε τον ~, κοίτα τι σκέφτηκε!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατερσάρης*. [ETYM. < κέρατο + παραγ. επίθημα -ούκλης < -ούκλια (πβ. γερ-ούκλια, γαρ-ούκλια) < lat. -uc(u)la].

κερατώνω ρ. μετβ. {κεράτω-σα, -θηκα, -μένος} (οικ.) διαπράττω συζυγική απιστία, απατώ τον ερωτικό μου σύντροφο: *κάθε τόσο κερσάτωνα τη γυναίκα του!* ΣΥΝ. απατώ, μοιχεύω. — *κερσάτωμα* (το). [ETYM. < μγν. κερσάτω (-όω) < αρχ. κέρας, -τος. Η σημερινή σημ. ήδη]

κερσάτωμα (το) [ETYM. < μγν. κερσάτω (-όω) < αρχ. κέρας, -τος. Η σημερινή σημ. ήδη]

κερσάτωμα (το) [ETYM. < μγν. κερσάτω (-όω) < αρχ. κέρας, -τος. Η σημερινή σημ. ήδη]

μεσν. Βλ. κ. *κερατάς*].
κεραύνιος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που σχετίζεται με τον κεραυνό, που προκαλείται από κεραυνό.
κεραυνοβόλημένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χτυπηθεί από κεραυνό **2.** (μτφ.) αυτός που έχει δοκιμάσει ισχυρή έκπληξη, που έμεινε άναυδος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.
κεραυνοβόληση (η) [1896] {-η-ς κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** πλήγμα από κεραυνό και, κατ' επέκτ., οποιαδήποτε έκθεση σε ισχυρό ηλεκτρικό ρεύμα, ιδ. η ηλεκτροπληξία **2.** (μτφ.) ο αφωνδιασμός: η *στρατηγική του στόχευε στην ~ των αντιπάλων με κλίριες και πάντα απρόβλεπτες επιλογές*. Επίσης κεραυνοβόλημα (το) [1790].
κεραυνοβόλια (η) [μτγν.] {κεραυνοβολιών} (λόγ.) **1.** η προσβολή ανθρώπου ή ζώου από κεραυνό ΣΥΝ. κεραυνοβόληση, κεραυνοβόλημα **2.** (ειδικότ.) η ηλεκτροπληξία, η έντονη ηλεκτρική εκκένωση σε σώμα, με θανατηφόρα συχνά αποτελέσματα.
κεραυνοβόλος, -ος {καθήμε. -α), -ο **1.** αυτός που εκδηλώνεται με αφωνδίο και καταλυτικό τρόπο, πέρα από κάθε δυνατή πρόβλεψη: ~ *επίθεση του στρατεύματος* || ~ *αντίδραση* || *ενέργεια* || ~ *χτύπημα εναντίον ανυποψίαστου αντιπάλου* ΣΥΝ. ξαφνικός, απρόοπτος, ακαριαίος, απρόσμενος-ΦΡ. **κεραυνοβόλος έρωτας** ο έρωτας που εκδηλώνεται αμέσως μόλις δει κάποιος ένα πρόσωπο, με έντονη και ξαφνική έλξη χωρίς προηγούμενη γνωριμία ή συνάντηση **2.** (ειδικότ. ασθένεια) της οποίας τα συμπτώματα εκδηλώνονται αφωνδία, χωρίς προηγούμενη ένδειξη, επιφέροντας ακόμα και τον θάνατο του ασθενούς **3.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη ένταση, που καθιλώνει με τη δύναμη του: τον *κοίταξε μ' ένα αναστρό, -βλέμμα*. — κεραυνοβόλα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < κεραυνός + -βόλος < βάλλω. Ο κεραυνοβόλος έρωτας αποτελεί απόδ. της ελλειπτικής γαλλ. φρ. le coup de foudre. Μετάφρ. δάνεο είναι και η φρ. κεραυνοβόλο βλέμμα (< γαλλ. regard foudroyant)].
κεραυνοβόλο ρ. μετβ. [μτγν.] {κεραυνοβολείς... | κεραυνοβόλησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} **1.** πλήττω με κεραυνό και, κατ' επέκτ., με ισχυρότατο ρεύμα, κυρ. από ηλεκτρική εκκένωση **2.** (μτφ.) προκαλώ την έντονη κατάπληξη, τον αφωνδιασμό (κάποιου), καθιστώ αδύνατη κάθε αντίδραση του: τον *κεραυνοβόλησε με το βλέμμα* || *κεραυνοβόλησε τους αντιπάλους του με έναν σκληρό και επιθετικό λόγο* ΣΥΝ. καταπληξίωση, αποβολή, κοκκαλώνω (πβ. λ. *κατακεραυνώνω*).
κεραυνοβόλητος, -η, -ο [1877] **1.** αυτός που έχει χτυπηθεί από κεραυνό ΣΥΝ. κεραυνοβόλημένος **2.** (μτφ.) αυτός που νιώθει μεγάλη κατάπληξη, που έχει μείνει εμβρόντητος: *κοιτούσε ~, μη μπορώντας να ξεπεράσει το σοκ* ΣΥΝ. καταπληκτικός, εμβρόντητος. [ΕΤΥΜ. < κεραυνός + -πληκτός < πλήττω].
κεραυνοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} η κεραυνοβόλια (βλ. λ., σημ. 1).
κεραυνός (ο) **1.** ΜΕΤΕΩΡ. η ισχυρότατη ηλεκτρική εκκένωση (σπινθήρα), που προκαλείται μεταξύ των κατώτερων τμημάτων των νεφών και του αντίθετα φορτισμένου εδάφους, η οποία συνοδεύεται από λάμψη και βροντή ΣΥΝ. αστροπελεκί: ΦΡ. (λόγ.-μτφ.) **κεραυνός εν αιθρία** (κεραυνός εν αιθρία) για οτιδήποτε προκύπτει ξαφνικά, χωρίς να μαρτυρείται ή να προμηνύεται από ανάλογα δεδομένα, που δημιουργεί κατάπληξη ως απροσδόκητο και εντυπωσιακό γεγονός: η *παράρτηση του ήρθε ως ~ || η είδηση της κήρυξης πολέμου έπεσε ως ~ || το διαζύγιο έπεσε ως ~ στους κοσμικούς κύκλους* **2.** (μτφ.) άνθρωπος ή ζώο μεγάλης ταχύτητας και γενικότ. κάθε πράγμα, ενέργεια κ.λπ. που εκδηλώνεται κατά αφωνδιαστικό τρόπο χωρίς να αφήνει περιθώρια αντίδρασης: ο ~ των *ηγέδων* || με *σουτ-κεραυνό τίναξε τα δίχτυα της αντίπαλης ομάδας*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *Kera-Fv-ος < θ. *κέρα-* (πβ. αρχ. *κεραίζω* «καταστρέφω, χτυπώ») < Ι.Ε. *ker-a- «καταστρέφω» (άσχετο προς το ομώνυμο Ι.Ε. θ. που σημαίνει «κεφάλι», βλ. λ. *κέρας*), πβ. σανσκρ. *amāti* «χτυπώ», αρχ. ιρλ. *do-cer* «έπεσε». Ομόρρ. *ά-κερα-ιος* (βλ. λ.)].
κεραυνώδης ρ. μετβ. {κεραυνώ-σα, -θηκα, -μένος} κεραυνοβόλω (βλ. λ.). — κεραυνώση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεραυνώ* (-δω) < κεραυνός].
Κέρβερος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. τερατομορφο σκυλί με πολλά κεφάλια και φίδι αντί για ουρά, το οποίο φυλάγε τις Πύλες του Άδη **2.** (μετανυμ. για πρόσ. επιφορτισμένα με καθήκοντα φύλαξης ή επιτήρησης) πρόσωπο που προσπαθεί να παρακολουθεί τα πάντα, να μην του ξεφεύγει τίποτα, να έχει τα πάντα υπό έλεγχο: *κάθισε ~ από πάνω τους και έλεγχε κάθε τους κίνηση* || *ο πατέρας τους ήταν σαστός ~ σε ζητήματα ηθικής* ΣΥΝ. μπαμπούλας, άρτυτο μάτι, ακοιμήτος φρουρός. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. δάνεο. Έχει προταθεί η σύνδεση της λ. με το σανσκρ. *karbarā-* | *sārnara-* «στικτός, παρδαλός», όνομα αρχ. ινδικών υποθρόνιων τεράτων. Ίσως και οι δύο όροι να αποτελούν προελλην. δάνεο μεσογειακής προελεύσεως]. κερδήθηκα ρ. → κερδίζω
κερδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κέρδ-ισα, -ίστηκα κ. -ήθηκα, -ισμένο} ♦ (μετβ.) **1.** έχω όφελος, κέρδος από κάτι: *κέρδισε μεγάλη δόξα από τον πόλεμο* || *τι θα κερδίσεις αν αρνηθείς*; || *βγαίνει κερδισμένος από μια γνωριμία* | *συνεργασία* ΣΥΝ. ωφελοίμαι ΑΝΤ. χάνω-ΦΡ. **κερδίζω έδαφος** βλ. λ. *έδαφος* **2.** εισπράττω αμοιβή (κυρ. χρηματική) για την εργασία μου: *πόσα κερδίζει απ' τη δουλειά του*; || ~ *το ψαμί μου* ΣΥΝ. εξασφαλίζω τα προς το ζην **3.** αποκτώ (κάτι) λόγω της τύχης ή του ικανότητων μου: ~ *στο λαχείο τον πρώτο αριθμό* || *κέρδισε τιμητικό βραβείο για τη συμμετοχή του στο φεστιβάλ* || *κέρδισε επάξια τον τίτλο του πιο ακριβοπληρωμένου ηθοποιού* || *ο παίκτης κέρδισε πέναλτι* | *κόρνερ*-ΦΡ. **κερδίζω την αγωνιότητα** βλ. λ. αγωνιότητα **4.** βγαίνω νικητής σε μια αναμέτρηση: ~ *τον πόλεμο* | *τη μάχη του εντυπώσεων* | *τις εκλογές* | *τον αγώνα* ΣΥΝ. νικό ΑΝΤ. ηττώμαι **5.** καταφέρνω να αποκτήσω κάτι που θέλω: ~ *την εμπιστοσύνη* | *την εκτίμη-*

ση | *τη φιλία* | *την καρδιά κάποιου* ΣΥΝ. (μτφ.) αποκτώ, εισπράττω **6.** κατακτώ: *κέρδισαν όλες τις εκτάσεις της παλιάς αυτοκρατορίας* || (μτφ.) *σε κερδίζει με τη διακριτικότητα και την ενγεία της* ΣΥΝ. κυριεύω **7.** αξιοποιώ πλήρως ή σε μεγάλο βαθμό (κάτι): *ας κερδίσουμε αυτές τις μέρες που θα είμαστε μαζί* ΣΥΝ. αξιοποιώ ♦ (αμετβ.) **8.** ωφελοίμαι, αποκοιμίζω κέρδος: *κέρδισε από τη σχέση μαζί του* **9.** αποδεικνύομαι νικητής (είτε λόγω τύχης είτε λόγω ικανότητας): *το κόμμα τον κέρδισε από τον πρώτο γύρο με σημαντική διαφορά*-ΦΡ. **όποιος χάνει στα χαρτιά, κερδίζει στην αγάπη** βλ. λ. χάνω **10.** πλεονεκτώ ως προς κάποιον, είμαι υπέρτερος του: *σε σχέση με τους υπολοίπους κερδίζει και σε επιδόσεις και σε ήθος* ΣΥΝ. υπέρτερο ΑΝΤ. μειονεκτώ **11.** φαινοίμαι πιο ελκυστικός: *κέρδισε πολύ με αυτό το χτένισμα* | *το φόρεμα* | *το χρώμα* || *φαίνεται ψυχρός στην τηλεόραση, αλλά από κοντά κερδίζει πολύ* ΣΥΝ. αναδεικνύομαι **12.** προηγούμαι: η *Α.Ε.Κ. κερδίζει στο ημίχρονο ένα-μυδέν. κερδομανής*, -ής, -ές {κερδομαν-ούς} | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που κατέχεται από τον πάθος του κέρδους: ~ *επιχειρηματίας* ΣΥΝ. φιλοχρηματίας, φιλοκερδής, φιλάργυρος, παραδόσιτος ΑΝΤ. αφοκερδής. — κερδομανία (η) [1801]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, κέρδος (το) {κέρδ-ους | -η, -ών} **1.** (α) οτιδήποτε αποκοιμίζει κάποιος υπέρ του, καθετί που αποκτά κανείς επιπλέον σε σχέση με ό,τι έδωσε: τα ~ *από τα έργα υποδομής θα φανούν μελλοντικά* || τι ~ *θα είχα εγώ από μια τέτοια ενέργεια*; || τα ~ *της επιχειρήσης ανέρχονται σε 10 εκατομμύρια ευρώ* || *φορολόγησιμο* | *εύκολο* | *μεγάλο* | *ελάχιστο* | *έκτακτο* | *προσωπικό* | *συλλογικό* | *πρόσκαιρο* | *περιστασιακό* | *παράνομο* | *αθέμιτο* | *εμπρόσθετο* | *μονοπωλιακό* ~ ΣΥΝ. όφελος, ωφέλεια, ωφέλιμο ΑΝΤ. ζημία, απώλεια, (λαϊκ.) χασούρα-ΦΡ. **αφήνω** | **αποφέρω** | **βγάζω** | **δίνω κέρδος** (για κάθε οικονομική δραστηριότητα, μαγαζί, επιχείρησης κ.λπ.) είμαι κερδοφόρος: *το περίπτερο δεν αφήνει τόσο κέρδος όσο παλιά* || *οι επενδύσεις σε ομόλογα δίνουν σταθερό κέρδος* (β) **μικτό** | **ακαθάριστο κέρδος** βλ. λ. *ακαθάριστος* (γ) **καθαρό κέρδος** τα τελικά, πραγματικά έσοδα επιχείρησης ή προσώπου, απαλλαγμένα από κάθε είδους επιβάρυνση (παραγωγής, διάθεσης, πληρωμής προσωπικού κ.λπ.) (δ) **θεμιτό** | **νόμιμο κέρδος** το κέρδος που αποκτάται με νόμιμες ενέργειες κατά τις ισχύουσες αγορανομικές διατάξεις ΑΝΤ. αθέμιτο, παράνομο κέρδος (ε) **μεγιστοποίηση κερδών** βασική υπόθεση της οικονομικής θεωρίας, που αποδέχεται ως σκοπό της επιχειρηματικής δραστηριότητας την επίτευξη της μέγιστης απόδοσης εσόδων (στ) **κατακράτηση κερδών** η συσσώρευση εσόδων προς αύξηση του κεφαλαίου και της χρηματοδοτικής ανεξαρτησίας επιχείρησης (ζ) **συμμετοχή στα κέρδη** σύστημα πρόσθετης πληρωμής μισθωτών (ανεξαρτητός μισθού και ημερομισθίου) ανάλογα με τα έσοδα της επιχείρησης στην οποία απασχολούνται (η) **διαγνώριση κέρδους** η απόλεια από την μη ανάλυση μιας ενέργειας **2.** (μτφ.) καθετί ωφέλιμο, κάθε χρήσιμο γεγονός, εμπειρία κ.λπ.: *μια συζήτηση μαζί του αποτελεί ~ για τον καθένα* || *οποιο βιβλίο και να διαβάσεις, έχεις ~* || *η διεθνής επιτυχία του αποτελεί τεράστιο ~ για τη χώρα μας*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με αρχ. ιρλ. *cerd* «τέχνη, εργασία», αλλά και «ποιητής, αγγειοπλάστης», ουαλ. *cerdd* «τραγουδόν», οπότε θα μπορούσε να αναγθεί σε Ι.Ε. *kerdā- «επιδέξιος, επιτήδειος». κερδοσκοπία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} σειρά ενεργιών που γίνονται με βάση προβλέψεις σχετικά με τη διακύμανση των τιμών και στοχεύουν στην επίτευξη κέρδους πάνω από τα νόμια ή συνθησιμένα όρια: *ορισμένα σουπερμάρκετ εμφανίζουν τεχνητές ελλείψεις προϊόντων που πρόκειται να ανατιμηθούν σε μια προσπάθεια κερδοσκοπίας* || *συστηματικοί έλεγχοι της αγορανομίας για την αντιμετώπιση των κρουσμάτων κερδοσκοπίας* ΣΥΝ. αισχροκέρδεια, σπέκουλα, σπε-κουλάρισμα. — κερδοσκόπος (ο/η) [1825]. [ΕΤΥΜ < κέρδος + -σκοπία < σκοπώ, απόδ. του γαλλ. *spéculation*]. κερδοσκοπικός, -ή, -ό [1856] αυτός που σχετίζεται με την κερδοσκοπία, που στοχεύει στην απόκτηση κέρδους με χρήση θεμιτών ή κυρ. αθέμιτων μέσων: ~ *κίνητρα* | *τεχνάσματα* | *κίνηση* | *κεφάλαια* | *επιχείρηση* || *ίδρυμα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα* || *η δράμη υφίσταται ~ πιέσεις* | *επιθέσεις*. — κερδοσκοπικ-ά -ίως [1878] επίρρ. κερδοσκοπώ ρ. αμετβ. [1871] {κερδοσκοπείς... | κερδοσκοπήσα} χρησιμοποιοί οποιοδήποτε θεμιτό ή κυρ. αθέμιτο μέσο για την επίτευξη ή μεγιστοποίηση κερδών ενεργώ κερδοσκοπικά, κυρ. προκαλώντας διακυμάνση τιμών κατά τεχνητό τρόπο, παραβιάζοντας τους νόμους της προσφοράς και ζήτησης: *κερδοσκοπεί αστάτολα εις βάρος των καταναλωτών* ΣΥΝ. αισχροκερδω. **κερδοφορία** (η) {χωρ. πληθ.} η εξασφάλιση κέρδους: *υψηλή ~ βλέπει η Κτηματική Τράπεζα για το τρέχον έτος*. κερδοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] αυτός που εξασφαλίζει κέρδος, που αποφέρει έσοδα υψηλότερα των εξόδων: ~ *επιχείρηση* | *επένδυση* ΣΥΝ. επικερδής. — κερδοφόρος επίρρ. **κερδώς**, -α, -ον [μτγν.] (αρχαιοπρ.) αυτός που αποδίδει κέρδη, που φέρνει κέρδος: κυρ. ως επιθετό του θεού Ερμή (θεού του εμπορίου): ~ *Ερμής* ΑΝΤ. λόγιος, κερένος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που κατασκευάστηκε από κερί: ~ *λαμπάδα* | *κούκλα* | *ομοίωμα* ΣΥΝ. κέρνιος **2.** αυτός που έχει το χρώμα του κεριού, το οποίο δεν έχει υποστεί χρωματική επεξεργασία: ~ *πρόσωπο* ΣΥΝ. χλωμός, ωχρός, ωχρολευκός, ωχροκίτρινος. **κερι** (το) {κερ-ιού | -ιών} **1.** η στερεά, κίτρινη ουσία, συγγενής με τα λίπη και τα έλαια, που εκκρίνεται από τις μέλισσες κατά την κατασκευή των κηρήθρων και χρησιμοποιείται από τον άνθρωπο για την παραγωγή λαμπάδων, καλωπιών, αλοφών κ.λπ. **2.** κάθε παρόμοια με την παραπάνω ουσία, τεχνητή ή φυσική, όπως οι εκκρίσεις συγκεκριμένων εντόμων και φυτών **3.** (συνεκδ.) το επίμηκες, συνήθ. λεπτό

και κυλινδρικό κομμάτι από την παραπάνω στερεά και εύηκτη ουσία (σημ. 1) ή άλλη υποκατάστατη της, στο εσωτερικό του οποίου υπάρχει φτίλι το οποίο προζέχει από τη μία άκρη και καίγεται παρέχοντας φως χρησιμοποιείται στις εκκλήσεις για λατρευτικούς σκοπούς, αλλά και σε ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους για διακόσμηση ή για τη δημιουργία ευάριστης ή υποβλητικής ατμόσφαιρας: λευκό | μικρό | αναμμένο | σβηστό ~ || *ανάβω* ~ ΣΥΝ. λαμπάδα-ΦΡ. (α) (εκ-φραστ.) *κίτρινος* | *άσπρος σαν το κέρι* για κάποιον που για οποιοδήποτε λόγο χάνει το χρώμα του, κυρ. λόγω ασθένειας, εξάντλησης ή φόβου (β) (εκφραστ.) *λειώνω σαν το κέρι* (μεσν. φρ.) για άνθρωπο άρρωστο ή καταβεβλημένο σωματικά, ο οποίος υποφέρει ψυχικά, που χάνει συνεχώς δυνάμεις (γ) (πυρομ.) μην *τάξεις σ' άγιο κέρι και σε παιδί κουλλούρι* | *παυρνίδι* βλ. λ. τάω (δ) *τάω της Παναγιάς κέρι, του διάβολου λιβάνι* βλ. λ. τάω (ε) *μάγω με το κέρι-ψάγγω* να βρω δυσεύρετα πράγματα: στις μέρες μας *ψάχνεις με το κέρι να βρεις τιμο άνθρωπο* (στ) *κεριά και λιβάνια!* ως απάντηση δασκάλου/δασκάλας σε μαθητή που ενοχλητικά και επίμονα φωνάζει «κύριε, κύριε» ή «κυρία, κυρία» ζητώντας τον λόγο 4. (συνεκδ.) το φως που εκπέμπει η φλόγα του κεριού: *δεν γίνεται να διαβάσεις με ~*, θα *στραβωθείς* 5. (στον άνθρωπο) η κτρινωπή έκκριση συγκεκριμένων αδένων του εξωτερικού ακουστικού σωλήνα του αφτιού · 6. τρόπος αποτρίχωσης, χαλαύα (βλ.λ.): *κάνω κρύο* | *ζεστό ~*. Επίσης (παλαιότ.) κηρίο (βλ.λ.). — (υποκ.) κεράκι (το).

[ETYM. μεσν. < αρχ. κηρίον (βλ.λ.), με φωνητική μεταβολή του *ΙΗ* σε /ε/ προ του -ρ- (π.χ. *σίδηρος* - *σίδηρο*, *χείρ* - *χέρι* κ.ά.)].

κέρνινος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που είναι φτειαγμένος από κέρι: *το περίφημο μουσείο των ~ ομοιομάτων* της *μαντίμ Τυσώ* στο Λονδίνο ΣΥΝ. κερέντος 2. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ γλοιώδης, που έχει το χρώμα του κεριού: *πρόσωπο ~ από τον φόβο* και την *εξάντληση* ΣΥΝ. κερένιος, ωχρός.

κερκέλι (το) {κερκέλι-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) ο κρίκος: *ένα 'χεν η γης πατήματα* (στηρίγματα, σκαλοπάτια) *κι ο ουρανός κερκέλια* (ριζίτικο).

[ETYM. μεσν. < κρικέλι(λιον) (με μετάθεση του -ρ-), υποκ. του *κρι-κελ(λ)ος* (αντιδάν.) < λατ. *circellus*, υποκ. του *circulus* < *circus* < αρχ. *κίρκος* (βλ. λ. *κρίκος*)].

κερκίδα (η) 1. ΑΡΧΤ. καθεμιά από τις σειρές καθισμάτων που αναπτύσσονται βαθμιδωτά μεταξύ των κλιμάκων (διαδρόμων με σκάλες) χώρου αμφιθεατρικής κατασκευής (θεάτρου, σταδίου κ.λπ.) και στις οποίες κάθονται οι θεατές: *η προσέλευση δεν ήταν η αναμενόμενη, οι αποτέλεσμα πολλές ~ να μη γεμίσουν* || οι ~ του σταδίου ήταν από μάρμαρο 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που παρακολουθούν μια (αθλητική, καλλιτεχνική, πνευματική) εκδήλωση από τις παραπάνω αμφιθεατρικές θέσεις: *οι ~ του σταδίου πάλλονται από ενθουσιασμό* || το μέτριο παιρνίδι δεν ικανοποίησε την ~ ΣΥΝ. θεατές-ΦΡ. (οικ.) *κάνω κερκίδα* (για πλήθος) παρακολουθώ παιρνίδι ή θέαμα, εκδηλώνοντας έντονα την προτίμησή μου προς κάποιον από όσους συμμετέχουν 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. κατασκευή τριγωνικού σχήματος (τα δύο ημίσεια του αετώματος) · 4. το εργαλείο του αργαλιού, με το οποίο περνιέται το υφάδι από τα νήματα ΣΥΝ. σάιτα · 5. ΑΝΑΤ. το πιο μεγάλο από τα δύο μακρά οστά του πήχου (μέρους του χεριού), αυτό που σχηματίζει το εξωτερικό του τμήμα.

[ETYM. < αρχ. *κερκίς*, -ίδος < *κέρκος* «ουρά» (αρχική σημ. «ραβδί, μαστούνι»). Βλ. κ. *κέρκος*].

Κερκίνη (η) 1. όρος της Κ. Μακεδονίας στα σύνορα με τη Βουλγαρία: *αλλιώς Μπέλες* (το) 2. λίμνη της Κ. Μακεδονίας στον νομό Σερρών. [ETYM. Πιθ. παράγωγο του αρχ. *κέρκος* «ουρά» (βλ.λ.).]

κερκόπορτα (η) 1. η πόλη στο τείχος της Κωνσταντινούπολης από όπου εισέβαλαν οι Τούρκοι και κατέλαβαν την πόλη, επειδή τη βρήκαν αψυλάκτη 2. (μτφ.) καθετί που από απροσεξία ή αμέλεια γίνεται αφορμή για να συμβεί κάτι κακό, επιζήμιο: «Στην πορεία της Ελλάδας υπήρξε κατά καιρούς μια ~, μικρή μιν, αρκετή όμως για να διεσώσει σε δεδομένη στιγμή ο εχθρός ~, ο οποιοσδήποτε εχθρός.» (Α. Σαμαράκης).

[ETYM. Πιθ. < *κέρκος* «ουρά» + *πόρτα*, συνεισώς «πίσω πόρτα», «πα-ραπόρτι»].

κέρκος (η) (αρχαιοπρ.) 1. η ουρά των ζώων 2. ΝΑΥΤ. η κεραία που κατευθύνεται προς την πρύμνη και στηρίζεται σε αυτήν η βάση του τραπεζοειδούς πανιού ΣΥΝ. ράντα' ΑΝΤ. κέρας, πίκι. — κερκοειδής, -ής, -ές [1839].

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ραβδί, μαστούνι», αγν. ετόμου, αφού οι υποθέσεις συνδέσεως με λ. όπως *κρίκος*, *κέρας* κ.ά. δεν έχουν πειστική βάση]. κερκοφόρος, -α, -ο [αρχ.] (ζώο) που έχει ουρά ΑΝΤ. άκερκος.

Κέρκυρα (η) {-ας κ. -ύρας} 1. το δεύτερο σε έκταση νησί των Επτα-νήσων 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού και νομού (*νομός Κερκυράς*). — Κερκυραϊός (ο) [αρχ.], Κερκυραία (η), κερκυραϊκός, -η, -ο κ. (λόγ.) κερκυραϊκός, -ή, -ό [αρχ.].

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετόμου, πιθ. ιλλυρικής προελεύσεως. Κατά την επικρατέστερη άποψη, το όνομα του νησιού ανάγεται στην ιλλυρική λ. για τη βαλάντιδα (πβ. λατ. *quercus* «δρυς», γοτθ. *fairguni* «οροσειρά»), ενώ, κατ' άλλη άποψη, ως αρχικός τ. πρέπει να θεωρηθεί το *Κέρκυρες* (πβ. *Ιλλυρες*), ονομασία φύλου που κατοίκησε εκεί. Η λ. που χρησιμοποιούν οι ευρωπαϊκές γλώσσες (πβ. γαλλ. *Corfu*, γερμ. *Korfu*) οφείλεται στην οζυρή χερσόνησο του Παλαιού Φρουρίου, η οποία είχε δύο κορυφές. Εκεί μεταφέρθηκε η πόλη τον 6ο αι. μ.Χ., για να προστατευθεί από τις βαρβαρικές επιδρομές, το δε νησί έλαβε το όνομα *Κορυφώ* (> *Corfou*). Άλλες αρχ. ονομασίες της Κέρκυρας: *Φαιακία*, *Δρεπάνη*, *Μάκρις*, *Σχερία*].

κέρμα (το) {κέρμ-ατος | -ατα, -άτων} μεταλλικό νόμισμα, κατασκευα-

σμένο κυρ. από μη πολύτιμο μέταλλο και σε στρογγυλό σχήμα, που αντιστοιχεί σε μικρή χρηματική αξία: *το μνημόνιο παίρνει κέρματα των 100 δραχμών* || *το καταστράμικο κυκλοφορεί και σε ~ και σε χαρτονόμισμα* || *το τηλέφωνο λειτουργεί με ~*. [ETYM. αρχ. < *κείρω* (βλ.λ.)].

κερματισμός (ο) [μτγν.] ο διαμελισμός, το κόψιμο σε μικρότερα επιμέρους κομμάτια, η διάσπαση ευρύτερου, μεγαλύτερου συνόλου σε μικρά τμήματα: *~ του πάγου σε παγάκια* ΣΥΝ. τεμαχισμός, κομμάτια-σμα, κόψιμο, σπάσιμο ΑΝΤ. ενοποίηση, συνένωση (πβ. *κατακερματισμός*). — κερματίζω ρ. [αρχ.].

κερματοδέκτης (ο) {κερματοδεκτών} ο μηχανισμός από τον οποίο μια συσκευή δέχεται τα κέρματα που απαιτούνται, προκειμένου να τεθεί σε λειτουργία: *για να πάρεις τον καφέ, ρίχνεις στον ~ το αντίστοιχο ποσό* || *τηλέφωνο με ~ ΣΥΝ. νομισματοδέκτης*.

κερνό (κ. -άω) ρ. μετβ. {κερνάς... | κερ-νιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} 1. προσφέρω κάτι (γλύκισμα, ποτό κ.λπ.) σε επισκέπτες ή καλεσμένους: *~ σοκολάτσια τους επισκέπτες* || *να σας κεράσω ένα λικέρ*; ΣΥΝ. προσφέρω 2. πληρώνω τα έξοδα που αναλογούν σε όποιον ήταν μαζί μου ή συμμετείχε σε εκδήλωση που οργάνωσα, του κάνω τα έξοδα: *~ όλη την παράε σουβλάκια* || *του κέρωσα τα ποτά, επειδή γινόταξε* || *κέρωσα όλο τον κόσμο στο κατάστημα* || *πάρτε ό,τι θέλετε, ~ εγώ!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φιλέω, (καθημ.) τρατάρω, (λόγ.) προσφέρω, (λόγ.) φιλοδορώ' ΦΡ. *Γιάννης κερνάει, Γιάννης πίνει* για καταστάσεις που είναι έτσι διαμορφωμένες, ώστε να λειτουργούν προς όφελος μόνο ενός, ώστε να εξυπηρετείται μόνο ένας.

[ETYM. < μεσν. *κερνάω* < αρχ. *κερνό (-άω)*, αρχική σημ. «αναμειγνύω νερό με κρασί», < *κίρ-νη-μι* (το -ι- αποτελεί φωνήεν στηρίζεως), με-ταπτόθ. βαθμ. της δισύλλαβης ρίζας *ker-a-, για την οποία βλ. λ. *κράσι*, *κράμα*].

κεροδοσία κ. κηροδοσία (η) [μεσν.] {κεροδοσιών} ΕΚΚΛΗΣ. 1. η προσφορά, το άναμμα κεριού σε εκκλησία προς εκπλήρωση τάματος 2. (περιληπτ.) το σύνολο των κεριών που προσφέρονται από την οικογένεια και ανάβονται σε θρησκευτική τελετή (τέλεση κηδείας).

κερόπανο (το) ύψασμα αδιάβροχο λόγω ειδικής επικάλυψης με ουσία που περιέχει κέρι, ο μουσαμάς (βλ.λ.).

Κέρος (η) νησί των Κυκλάδων ΒΔ. της Αμοργού. [ETYM.

< αρχ. *Κέρεια* | *Κέρος*, αγν. ετόμου].

κέρσորας (ο) {κερσόρων} ΠΑΗΡΟΦ.-Η/Υ λεπτή κάθετη γραμμή που χρησιμεύει ως δείκτης θέσης στην οδόντη του Η/Υ και δηλώνει ποσό θα τυπωθεί ή θα σβηστεί ο επόμενος χαρακτήρας: *αλλιώς δρομέας, δείκτης*.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *cursor*, αρχική σημ. «δρομέας», < λατ. *cursor* «δόουλος που έτρεχε μπροστά από άμαξα» < *cursor* «δρόμος, πορεία»].

Κερύνεια (η) πόλη στις Β. ακτές της Κύπρου, πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας, που κατέγεται από τουρκικά στρατεύματα. — Κε-ρυν(ε)ιώτης (ο), Κερυν(ε)ιώτισσα (η), κερυν(ε)ιώτικος, -η, -ο. Βλ. κ. λ. *Αττίλας*, *Κυρνιακό*, *πράσινο*, *ψευδοκράτος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή* [ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, που απαντά επίσης ως *Κερυνία* (Διόδωρος Σικελιώτης), *Κυρηνία*, *Κινυρία* κ.ά., είναι δε αγν. ετόμου, παρότι επιχειρήθηκε να συνδεθεί με τη λ. *κέρως*].

κεράνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κερώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) καλύπτω (κάτι) με κέρι, επαλειφώμαι το ή βυθίζονται το σε κέρι ή σε ανάλογον ιδιότητων υγρό, ώστε να καλυφθούν οι πόροι του και να γίνει αδιάβροχο: *~ το ξύλο του πατώματος* ♦ 2. (αμετβ.) (μτφ.) γίνομαι ωχρός σαν το κέρι, χάνω το χρώμα μου (λόγω μεγάλης αναστάτωσης ή αμηχανίας): *μόλις τον είδε, κέρωσε και δεν μπορούσε να πει οτιδήποτε!* ΣΥΝ. γλοιώζω, αποσβολώνομαι, τα γάνω. — *κέρωμα* (το) < μετγν. *κηρώ (-όω)* (αρχ. *κηρούμαι*) < αρχ. *κηρός* (βλ. λ. *κη-ρίο*].

κεσάτι (το) (συνήθ. στον πληθ.) η παντελής έλλειψη εμπορικής κίνησης, η πτώση της εμπορικής δραστηριότητας, η αναδουλειά: *κι από δουλειές τίποτα κεσάτια!* [ETYM. μεσν. < τουρκ. *kesat*].

Κεσέμι (το) → γκεσέμι

Κ.Ε.Σ.Ε.Ν. (το) Κέντρο Επιστροφώσεως Στελεχών Εμπορικού Ναυτικού. *κεσές* (ο) {κεσεδες} 1. μικρό στρογγυλό δοχείο με επίπεδη βάση και χαμηλά τοιχώματα, οικιακής, ειδικότ. μαγειρικής, χρήσεως από διάφορα υλικά (πηλό, γυάλι, πλαστικό) 2. (ειδικότ.) (α) το μικρό πήλινο δοχείο, που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση και πήξη του γιαουρτιού: *δυο ~ γεμάτοι γιαούρτι* (β) κάθε τέτοιου σχήματος μικρό πλαστικό δοχείο στο οποίο τοποθετείται γιαούρτι, ρυζόγαλο, κρέμα κ.ά.: *αγόρασε έναν ~ γιαούρτι πρόβειο* 3. (συνεκδ.) η ποσότητα γιαουρτιού που χωράει στο παραπάνω δοχείο: *έφαγε δυο ~ στην καθισιά του*. — (υποκ.) κεσεδάκι (το) [ETYM. < τουρκ. *kase*].

κέσιο (το) → καίσιο

ΚΕ.Σ.Υ. (το) Κεντρικό Συμβούλιο Υγείας.

Κ.Ε.Τ.Α. (η) Κοινοπραξία Επαγγελματιών Τουριστικών Αυτοκινήτων.

Κ.Ε.Τ.Ε. (το) Κέντρο Επαγγελματικής Τεχνικής Εκπαίδευσέως.

κέτερνγκ (το) {άκλ.} παρσκευή και προμήθεια εδεσμάτων και εξοπλισμού για παράθεση γευμάτων ή δεξιώσεων με συγκεκριμένη αμοιβή: *επιχείρηση | εταιρεία ~*.

[ETYM. < αγγλ. *catering* < *cater* «τροφοδοτώ, εφοδιάζω» < απρχ. αγγλ. *cater* «αγοραστής προμηθειών» < μέσ. αγγλ. *catour* < αρχ. γαλλ. *acatour* < *acater* «αγοράζω» (> γαλλ. *acheter*) < δημιόδ. λατ. *accaptare* < λατ. *captare* «κυνήγώ»].

κετόνη (η) {κετονών} ΧΗΜ. καθεμία από τις οργανικές χημικές ενώσεις που περιέχουν στο μόριο τους την καρβονυλική ομάδα, το άτο-

μο άνθρακα της οποίας συνδέεται με δύο διαφορετικά άτομα άνθρακα χρησιμοποιούνται ως διαλύτες ή ως πρώτες ύλες στη χημική βιομηχανία. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Keton, παρεμφερής με τ. του ουσ. Aketon «ακετόνη». Βλ. λ. ακετόνη].

κέτσαπ (το/η) {άκλ.} πικάντικη σάλτσα, που παρασκευάζεται από πολτοποιημένες ντομάτες, κρεμμύδια, ξίδι, ζάχαρη και καρυκεύματα. [ETYM < αγγλ. ketchup < μαλαϊκό ketchap «σάλτσα για ψάρι», πη. < διαλεκτ. κινεζ. kējāp | ke-tsiar < qié «μελιτζάνα» + chi «χυμός»].

κετσεδένιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από κετσέ ή που μοιάζει με κετσέ (βλ. λ.).

κετσές (ο) {κετσέδες} (λαϊκ.) ύφασμα από πεπιεσμένο μαλλί ή τρίχες και συνεκδ. ο τάπητας που κατασκευάζεται από το ύφασμα αυτό ΣΥΝ. πλιμα. [ETYM. < τουρκ. keçe].

Κεϋλάνη (η) (παλαιότ.) η Σρι Λάνκα (βλ. λ.).

κεφαλαιογιάρα (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο ιδρυμάτων (τραπεζών, χρηματιστηρίων κ.λπ.), μέσω των οποίων συμφωνούνται οι όροι (κυρ. μακροπρόθεσμο) δανεισμού και επιτυγχάνεται η συγκέντρωση και διοχέτευση κεφαλαίων για επενδύσεις παραγωγικού χαρακτήρα: η απόφαση της Ε.Ε. αναμένεται να επηρεάσει θετικά τη δανειοληπτική μας θέση στη διεθνή ~ || *Επιτροπή Κεφαλαιογιάρας*.

κεφαλαιοματωμα (το) [1893] {κεφαλαιομάτω-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. παροδική διόγκωση του κρανίου νεογνού, που εντοπίζεται στη βρεγ-ματική χώρα μετά τη γέννηση του και έχει προκληθεί από τυλαιοπρία του κατά τον τοκετό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cerebralhaematoma].

κεφαλαίο (το) παράσταση γράμματος που το διαφοροποιεί μορφικά ως προς το μέγεθος ή και το σχήμα από το αντίστοιχο μικρό του (π.χ. στην αρχή κυρίων ονομάτων, κατά την έναρξη περιόδου κ.λπ.): ο τίτλος του βιβλίου είναι με γράμματα || (κ. ως επίθ.) το ~ σήμα είναι Σ || το ~ Ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνυμο. [ETYM. < αρχ. κεφαλαίος (με μετακίνηση του τόνου υπό την επίδραση των πλαγιών πτώσεων) < κεφαλή].

κεφάλαιο (το) {κεφαλαί-ου | -ων} 1. το απόθεμα πόρων που μπορούν να αξιοποιηθούν (με δανεισμό, ενοικίαση ή επένδυση) για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών το σύνολο των αξιοποιήσιμων χρηματι-κός περιουσιακών στοιχείων ενός προσώπου: ο ένας έβαλε το ~ και ο άλλος την προσωπική εργασία, για να στήσουν την εταιρεία || *ρευστοποίησαν μέρος του ~ για την αγορά νέων εγκαταστάσεων* || *μετοχικό | χρηματιστικό ~* || *ανθρώπινο* (βλ. λ.) | υλικό ~ 2. χρηματικό ποσό που αξιοποιείται ως κατάθεση ή επένδυση (σε τράπεζα ή επιχείρηση): *χρηάστηκαν τα ~ των ξένων επενδυτών, για να ξεπεραστεί το οικονομικό αδιέξοδο της επιχείρησης* || *έχει ρίξει μεγάλα ~ σ' αυτό το μαγαζί για διακόσμηση και διαφήμιση* Φρ. (α) *αμοιβαίο κεφάλαιο* βλ. λ. αμοιβαίος (β) *συγκέντρωση κεφαλαίων* βλ. λ. *συγκέντρωση* 3. (περιληπτ.) το σύνολο των κεφαλαιοκρατών (ως οργανωμένης ομάδας συμφερόντων): το ~ *αντιδρά στη μείωση των ωρών εργασίας* || *εκρησάτης του ~* || *απαίτησε του ~* || το *μεγάλο* | *ξένο* | *ντόπιο* ~ ΣΥΝ. *καπιταλιστές, κεφαλαιοκράτες, πλουτοκράτες* 4. (μτφ.) πρόσωπο μεγάλης σημασίας, του οποίου η αξία και η προσφορά αξιοποιούνται υπέρ του συνόλου ή υπέρ ιδιωτικής επιχείρησης: *τέτοιιο επιστήμονες διεθνούς κύρους αποτελούν ~ για τον τόπο* || *οι δύο αυτοί τραγουδιστές αποτελούν δύο αυτόνομα ~ στα εξαγωγικά πλάνα της διακογραφικής εταιρείας* (εφημ.) || *ο παίκτης αυτός αποτελεί ~ για την ομάδα* 5. καθεμία από τις επιμέρους ενότητες βιβλίου, συγγράμματος κ.λπ.: το βιβλίο διαιρείται σε δέκα ~ || *το πρώτο ~ είναι μια εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας* ΣΥΝ. ενότητα, (για διδακτικά βιβλία) *μάθημα*: Φρ. *ανοιγό νέο κεφάλαιο* βλ. λ. *ανοιγό* 6. (μτφ.) το σύνολο των γεγονότων που έχουν ιστορική ενότητα, αλλά και η χρονική περίοδος στην οποία συνέβησαν: η *πολιορκία και η έξοδος του Μεσολογγίου είναι ένα από τα εντυπωσιακότερα ~ της νεότερης ελληνικής ιστορίας* ΣΥΝ. (μτφ.) *σελίδα, περίοδος* 7. **Κεφάλαιο** (το) (γερμ. *Das Kapital*) το πιο γνωστό έργο του Καρλ Μαρξ, στο οποίο περιγράφεται η λειτουργία των μηχανισμών παραγωγής και διανομής του πλούτου κατά τον 19ο αι. και η εξέλιξη των οικονομικών θεσμών. — (υποκ.) κεφαλαϊκά (το), κεφαλαϊκάδες, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή, παρόνυμο*. [ETYM < αρχ. κεφαλαίον, ουδ. του επίθ. κεφαλαίος < κεφαλή. Ο οικονομικός όρ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. capita].

κεφαλαιογράμματος, -η, -ο 1. γραμμένος με κεφαλαία γράμματα 2. *κεφαλαιογράμματα γραφή* (στην παλαιογραφία) η γραφή της οποίας τα γράμματα (που είναι κεφαλαία) περιλαμβάνονται μόνο στο διάστημα δύο παράλληλων γραμμών χωρίς να το υπερβαίνουν και που χρησιμοποιήθηκε για τη γραφή των φιλολογοικών κειμένων της αρχαιότητας ως τον 9ο αι. μ.Χ. (οπότε ξεκινάει ο μεταγραφική-ρισμός, δηλ. η μεταγραφή πολλών έργων στη μικρογράμματα): *επιγραφική | βακχολύδεια | βιβλική | κοπτική | οζυκόροφη | στρουγγυλό-σημη* ~ ΑΝΤ. *μικρογράμματα* (γραφή).

κεφαλαιογράφος ρ. αμετβ. [1829] {κεφαλαιογραφείς... | κεφαλαιο-γράφ-ησα, -ούμα, -ήθηκα, -ημέμος} γράφο (λέξη) με κεφαλαίο το αρχικό γράμμα: η λέξη «γένος» *συνά κεφαλαιογραφείται ως ε ένος*. κεφαλαιοκράτης (ο) [1891] {κεφαλαιοκρατών}, κεφαλαιοκρά-τισσα (η) {κεφαλαιοκρατισσών} 1. πρόσωπο που εκμεταλλεύεται τα κεφάλαια που διαθέτει, εξασφαλίζοντας σταθερό εισόδημα από αυτά ΣΥΝ. *καπιταλιστής* 2. (καταχρ.) πρόσωπο που υποστηρίζει το οικονομικό σύστημα της κεφαλαιοκρατίας, ο οπαδός του καπιταλισμού. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. capitaliste].

κεφαλαιοκρατία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} 1. χαρακτηρισμός του οικονομικού συστήματος της αγοράς (συνήθ. με αρνητική σημασία) που υπερτονίζει τον ρόλο του κεφαλαίου: το καπιταλιστικό σύστημα 2.

(περιληπτ.-συνεκδ.) το σύνολο των κεφαλαιοκρατών, κυρ. ως οργανωμένης ομάδας συμφερόντων. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. capitalisme]. κεφαλαιοκρατικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την κεφαλαιοκρατία ή τον κεφαλαιοκράτη: - *κοινωνία* ΣΥΝ. *καπιταλιστικός*. — κεφαλαιοκρατικ-ά | -ώς επίρρ.

κεφαλαιοκρατισμός (ο) [1889] η κεφαλαιοκρατία ως οικονομικό και κοινωνικό σύστημα (βλ. λ. *κεφαλαιοκρατία*) ΣΥΝ. *καπιταλισμός*.

κεφαλαιοποίηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. 1. (α) η μετατροπή εισοδήματος ή αποθεματικών σε (κυρ. μετοχικό) κεφάλαιο: ~ *κερδών* (β) *κεφαλαιοποίηση τόκων* ο συνυπολογισμός των τόκων και των ανατοκισμών συγκεκριμένου κεφαλαίου 2. (στις ασφάλειες) η σύμβαση με την οποία μια ασφαλιστική εταιρεία δεσμεύεται μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα να καταβάλει σε ασφαλιζόμενο το ποσό που προκύπτει από τους τόκους των εισφορών του. — κεφαλαιοποίη ρ. [1861] {-είς...}. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. capitalisation].

κεφαλαιουχικός, -ή, -ό [1887] 1. αυτός που σχετίζεται με τον κεφαλαίοχο 2. (α) *κεφαλαιουχικός εξοπλισμός* τα υλικά περιουσιακά στοιχεία μιας παραγωγικής διαδικασίας (β) *κεφαλαιουχικά αγαθά* το σύνολο των οικονομικών αγαθών που απαιτούνται ή χρησιμοποιούνται για την παραγωγή άλλων και στα οποία συμπεριλαμβάνονται ο κτηριακός και μηχανολογικός εξοπλισμός της επιχείρησης (πάγια ή διαρκή αγαθά), τα αγαθά προς επεξεργασία και τα αγαθά για την προφοδότηση και λειτουργία της παραγωγικής διαδικασίας (π.χ. τον μηχανών).

κεφαλαιούχος (ο/η) [1840] πρόσωπο που διαθέτει κεφάλαιο. [ETYM. < κεφάλαιο + -ούχος < έχω].

κεφαλαϊώδης, -ης, -ες [μτγν.] {κεφαλαϊώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} αυτός που έχει καθοριστική σημασία, που αναγνωρίζεται ως απόλυτα βασικός και ουσιαστικός: η *ακρίβης και τυπική διαπίστωση είναι κεφαλαϊώδους σημασίας για τη σύνταξη διπλωματικών εγγράφων* ΣΥΝ. *πρωταρχικός, ουσιώδης, κύριος, θεμελιώδης, πρωτεύων, σημαντικός* ΑΝΤ. *επισυώδης, δευτερευών, ασημαντός*. — κεφαλαϊώδης επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. κεφαλαϊώνη (η) {κεφαλαϊώνη} ΙΑΤΡ. κάθε πόνος της κεφαλής, ανεξαρτήτως των αιτιών που τον προκαλούν και της εντάσεώς του ΣΥΝ. *πονοκέφαλος*. [ETYM. αρχ. < κεφαλή + -αλγία < άλγος «πόνος»].

κεφαλαίρι (το) {κεφαλαί-ριου | -ιών} (λαϊκ.) 1. η πηγή από την οποία αναβλύζει μεγάλος όγκος νερού νερομάννα ΣΥΝ. *κεφαλόβρυσο* 2. το υπερυψωμένο μέρος του κρεβατιού από ξύλο, μέταλλο ή ύφασμα, προς τη μεριά του οποίου τοποθετείται το μαξιλάρι 3. (ειδικότ.) η μαξιλάρι που τοποθετείται πάνω από το κυρίως προσκέφαλο του κρεβατιού 4. το κιονόκρανο (βλ. λ.) 5. ο ακρογωνιαίος λίθος οικοδομικής κατασκευής, το αγκωνάρι (βλ. λ.) ΣΥΝ. *γωνιόλιθος* 6. (λαϊκ.) τίτλος που εναλλακτικά δίνεται στην κορυφή της σελίδας βιβλίου. [ETYM. < κεφαλή + παραγ. επίθημα -άρι].

κεφάλιας (ο) 1. άνθρωπος με συγκριτικά μεγάλο κεφάλι σε σχέση με το υπόλοιπο σώμα Φρ. (παροιμ.) *είπε ο γάδαρος τον πετεινό κεφάλια* βλ. λ. *γάδαρος* 2. (σκωπτ.) ο χοντροκέφαλος, αυτός που δεν καταλαβαίνει γρήγορα και ανυπόβη με καθυστέρηση, αργά: *ακόμα να καταλάβει ο ~ τόση ώρα τον το εξήγη!* ΣΥΝ. *ωθρός, χαζός, (εκφραστ.) μπουμπουνός, βλάκας, (λόγ.) μωρός* ΑΝΤ. *έξυπνος* (οικ.) *σίπριο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήθοτος*.

κεφαλή (η) 1. το κεφάλι- Φρ. (α) (δεν έχω) *πού την κεφαλήν κλίνει* (ουκ έχει πού την κεφαλήν κλίνη, Κ.Δ. Λουκ. 9, 58) (ι) *δεν έχω κανένα περιουσιακό στοιχείο, είμαι άπορος, άστεγος. έχασε όλη του την περιουσία και τώρα δεν έχει ~!* (ιι) *δεν έχω κανένα στήριγμα, δεν μπορώ να βασιστώ ποθενά για βοήθεια, συμπαράσταση: έμεινε μόνη και έρημη χωρίς να έχει ~!* (β) *ζητώ την κεφαλή (κάποιου) επί πίνακι* βλ. λ. *ζητώ (γ) κωνηγός κεφαλών* βλ. λ. *κωνηγός* (δ) *επί κεφαλής* βλ. λ. 2. (συνεκδ.) ο κάθε άνθρωπος, το κάθε πρόσωπο: *κακή ~!* (ο ξεροκέφαλος) Φρ. *κατά κεφαλήν* (κατά κεφαλήν, Αριστοτ. *Πολιτικά* 1272a) ανά άτομο, για κάθε πρόσωπο ξεχωριστά: ~ *εισόδημα* 3. ο αργηρός, αυτός που προσιτάται οργανωμένου σώματος, συνόλου: *οι ~ της Εκκλησίας | τού κράτους* || η ~ *της οικογένειας* ΣΥΝ. *ηγέτης* 4. το πλέον προβε-βλημένο τμήμα ή σημείο (αντικειμένου), το οποίο είναι το πιο σημαντικό, χρήσιμο ή έχει σχήμα που μοιάζει με κεφάλι: η ~ *του τραπεζιού* (το σημείο όπου κβάται το σημαντικότερο πρόσωπο) | *της φάλαγγας | της πομπής* || ~ *πυραύλου* 5. ο τύπος με τον οποίο καταχωρίζεται μια λέξη στο λεξικό (συνήθ.) με έντονα γράμματα 6. ΤΕΧΝΟΛ. καθένα από τα τμήματα (εξαρτήματα) κασетоφώνου ή βίντεο, που εγγράφει, σβήνει (διαγράφει), αναπαράγει μαγνητικά σήματα σε ακουστικές κασέτες ή βιντεοκασέτες 7. ΑΝΑΤ. (α) το διογκωμένο μέρος οργάνου: ~ *της επιδόμιαδας | τού παγκρέατος* (β) το άκρο οστών: ~ *τού μυριαίου οστού* 8. ΙΑΤΡ. μεταλλική πρόθεση που τοποθετείται με εγχειρίση σε κατάγματα του ισχίου 9. ΜΟΥΣ. (α) (στα έγχορδα) το άκρο του μπράτσου, στο οποίο τοποθετούνται τα κλειδιά για το κούρντι-σμα των χορδών (β) το άνω κινητό τμήμα του φλάουτου και της φλογέρας, στο οποίο υπάρχει το υποχείλιο ράμφος 10. *κεφαλές* (οι) τα πρώτα αποστάγματα αλκοολούχων υγρών. [ETYM. αρχ. < I.E. *ghebh(e)- «κεφάλι», πβ. λατ. caput, ιταλ. capo, ισπ. cabeza, γοτθ. haubit, αγγλ. head, γερμ. Haupt κ.ά.].

πού την κεφαλήν κλίνει; Η φρ. από την Κ.Δ. είναι «ο υιός του Άνθρωπου ουκ έχει πού την κεφαλήν κλίνη» (Ματθ. 8, 20, Λουκ. 9, 58), δηλ. χρησιμοποιείται τ. υποτακτικής που συμφωνεί με το υποκείμενο του ρήματος (ό υιός του ανθρώπου... κλίνη). Ωστόσο, ο τ. της υποτακτικής στη χρήση της συγκεκριμένης φράσης βαθμηδόν

υποκαταστάθηκε από τ. απαραιτήτου κλίνας. Έτσι, ολόκληρη η φρ. διαμορφώθηκε «δεν έχω (ουκ έχω) πού την κεφαλήν κλίνας». Γραμματικά ορθότερο θα ήταν λοιπόν να λέμε «δεν έχω πού την κεφαλήν κλίνας» για το ά πρόσωπο, «δεν έχεις πού την κεφαλήν κλίνας» για το β' πρόσωπο κ.ο.κ. Η χρήση κι εδώ έχει επιβάλει τον άκλιτο τ. κλίνας, που ούτε γραμματικά δικαιολογείται ούτε παραδίδεται στο κείμενο της Κ.Δ.

κεφαλήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το κεφάλι, που μοιάζει με κεφάλι ως προς το σχήμα του: - τυρί (κεφαλοτύρι). ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί, -ήσιος.

κεφάλι (το) {κεφαλ-ιού | -ιών} 1. το ανώτερο άκρο του ανθρώπινου σώματος, που περιλαμβάνει το κρανίο με τα μάτια, το στόμα, τα αυτιά, τη μύτη και τον εγκέφαλο: με πονάει το ~ μου (έχω πονοκέφαλο) || γυρίζει | βουίζει | πάει να σπάσει το ~ μου (έχω δυνατό πονοκέφαλο) || στρέφω το ~ μου || ακουμπώ το ~ στο μαξιλάρι || φορώ καπέλο στο ~ || κρατώ το ~ μου (το στηρίζω με τα χέρια μου) ΦΡ. (μτφ.) (α) **κόβω το κεφάλι μου** βλ. λ. **κόβω** (β) **βάζω το κεφάλι μου στον τορβά** βλ. λ. **νορβάς** (γ) (παροιμ.) **σηκώθηκαν τα πόδια να χτυπήσουν το κεφάλι** (ι) σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος απειθαρχεί ή εναντιώνεται προς ανώτερο του στην ιεραρχία (ii) σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος, ενώ ο ίδιος έχει άδικο ή βαρύνεται με σφάλματα, ρίχνει τις ευθύνες ή ζητεί τον λόγο από τους άλλους που έχουν δίκιο (δ) **χτυπώ | βαράω το κεφάλι μου (στον τοίχο)** μετανιώνω κιόρα για κάτι: *κοίτα να κάνεις το σωστό, γιατί θα (το) χτυπάς το κεφάλι σου αργότερα* (ε) **πάει να μου φύγει το κεφάλι** (i) έχω δυνατό πονοκέφαλο (ii) για μεγάλη ψυχική αναστάτωση, όταν κανείς δεν μπορεί να συνθίσει στην ιδέα ότι συνέβη κάτι ανεπιθύμητο (στ) **πονάει κεφάλι, κόβει κεφάλι** για περιπτώσεις στις οποίες καταργεί κανείς αυτό που έχει πρόβλημα αντί να αντιμετωπίσει το ίδιο το πρόβλημα: επειδή το *μάθημα αυτό πάσχει στον τρόπο εξέτασης του, σκοπεύουν να το καταργήσουν δηλαδή ~!* (ζ) **στέκομαι | κάθομαι πάνω από το κεφάλι (κάποιου)** (i) στέκομαι ακριβώς δίπλα σε (κάποιον) που κάθεται ή είναι ξαπλωμένος, προκαλώντας του δυσφορία ή κάνοντας τον να αισθάνεται άβολα (ii) επιτηρώ (κάποιον) πολύ στενά: το αφεντικό *στεκόταν όλη μέρα πάνω απ' το κεφάλι* της (η) **έχω** (κάποιον) **πάνω από το κεφάλι μου** δέχομαι την πίεση ή τον έλεγχο κάποιου, λ.χ. *λόγω του ότι είναι ανώτερος μου ιεραρχικά ή λόγω στενής συγγενικής σχέσης: *κάνε μια δική σου δουλειά, να μην έχεις κανέναν πάνω απ' το κεφάλι σου* (θ) **φύγε απ' το κεφάλι μου!** μη με πιέξεις, άσε με στην ησυχία μου! (i) **σηκώνω κεφάλι** (μεσν. φρ.) (i) εξεγείρομαι, επαυσιάζομαι, εκδηλώνω απειθεία: *όσο ήταν αυτός προέδρος, κανείς δεν τολμούσε να σηκώνει κεφάλι στο κόμμα ΣΥΝ*, αντιμυλιώ, αντιτίθεται (ii) (κυρ. για οικονομική κατάσταση) βελτιώνομαι: *με τόσα χρέη που πληρώνομαι, θα χρειαστεί καιρός για να σηκώσουμε κεφάλι ΣΥΝ*, παίρνω τα πάνω μου (ια) **δεν σηκώνω κεφάλι** (i) εργάζομαι εξαντλητικά, αφοσιώνομαι ολοκληρωτικά σε κάτι: *απ' το πρωί που ξεκίνησε το διάβασμα, δεν έχει σηκώσει κεφάλι!* (ii) βρισκόμαι σε συνεχή άσχημη οικονομική, συναισθηματική κ.λπ. κατάσταση: *από τότε που πέρανε ο άντρας της, δεν σηκώσε κεφάλι* (ιβ) **μην έρχεται (κάτι) στο κεφάλι** (i) με πλήττει ξαφνική συμφορά, απάντητο κακό: *τον τελευταίο χρόνο του 'ρθαν πολλά στο κεφάλι, η μία συμφορά μετά την άλλη* (ii) έχω μια ξαφνική ιδέα, μια έμπνευση: *τι του 'ρθε πάλι στο κεφάλι!* ΣΥΝ: σκέφτομαι (ιγ) **άνοιξαν κεφάλια** υπήρξαν βιοπραγίες (ιδ) (οικ.) **τα κεφάλια μέσα!** έκφραση που χρησιμοποιείται όταν κάποιος επιστρέφει στην εργασία του ή σε δραστηριότητα στην οποία δεν έχει τη δυνατότητα να ενεργεί όπως θέλει ο ίδιος: *οι διακοπές τελείωσαν, από αύριο ~ 2. το αντίστοιχο μισοπίστο μέρους ή το ανώτερο άκρο του σώματος, κυρ. των σπονδυλωτών: το ~ του αλόγου | της γάτας* - ΦΡ. (παροιμ.) **το ψάρι βρομάει απ' το κεφάλι** η διαφορά ενός συνόλου ξεκινάει από την ηγεσία του 3. (συνεκδ.) το μήκος που κατά προσέγγιση αντιστοιχεί σε μία κεφαλή (ανθρώπου ή ζώου): *κέρδιες μ'ένα ~ διαφορά* (σε αγώνα δρόμου ή ταχύτητας) ΦΡ. (α) **παίρω κεφάλι** αρχίζω να προηγούμαι, ξεπερνάω τους άλλους λίγο, τίθεται επί κεφαλής (σε αγώνα δρόμου, σε υποδρομία κ.λπ.): *ο Έλληνας δρομέας έχει πάρει κεφάλι* (β) **περνάω κάποιον ένα κεφάλι** (i) (οικ.) **ρίχνω σε κάποιον ένα κεφάλι** είμαι ψηλότερος από κάποιον ένα κεφάλι 4. (συνεκδ.) ό,τι έχει σχήμα που μοιάζει με αυτό της κεφαλής ή που αναπαριστά κεφαλή (λ.χ. ένα γλυπτό έργο): *το ~ μιας κούκλας* 5. (στρογγυλό, σφαιρικό) οτιδήποτε λόγω του σχήματος ή της θέσης του θυμίζει κεφάλι (σημ. 1): *το ~ της καρφίτσας* || *ένα ~ τυρί* || *ένα ~ σκόρδο* || *το ~ του σπιριού* (για την πτώδη απόληξη εξανθήματος) 6. (οικ.) η βάλανος του πέους: λέγεται και (σκαοπτ.) **κάτω κεφάλι**: *το ~ τρώει το πάνω* (η σεξουαλική επιθυμία είναι κακός σύμβουλος για τις επιλογές κάποιου) 7. (συνεκδ.) πρόσωπο ή ζώο που αποτελεί μία μονάδα ενός συνόλου, πλήθους ή κοπαδιού: *έχει γύρω στα εκατό ~ γιδοπρό-βαστα* ΦΡ. **μετράω κεφάλια** κάνω καταμέτρηση (προσώπων ή ζώων) 8. (συνεκδ.) το μυαλό ως κέντρο της ανθρώπινης νόησης, των διανοητικών λειτουργιών ο προσωπικός τρόπος σκέψης: *έχει καλό | γερό | μαθηματικό ~* ΦΡ. (α) **αλλάζω | γυρίζω κεφάλι** αλλάζω γνώμη, άποψη, θέση: *αν αποφασίσει κάτι, δεν του αλλάζει εύκολα κεφάλι* (β) **παίρνω το κεφάλι (κάποιου)** (i) (με τα λόγια | τη φλυαρία μου κ.λπ.) τρελαίνω (κάποιον), του γίνωμαι ανυπόφορος: *πάψε λίγο να μιλάς, μου πήρες το κεφάλι* (ii) αποκεφαλίζω (κάποιον): *συγκέντρωσαν όσους είχαν συνεργαστεί με τους εχθρούς και τους πήραν τα κεφάλια* (iii) (μτφ.) διοχθώ (κάποιον) από τη θέση που κατέχει: *δεν θα του πάρουμε και το κεφάλι για ένα μικρό λαθάκι!* (γ) **κάνω του κεφαλιού μου** κάνω ό,τι θέλω χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν μου συμβουλές και υποδείξεις άλλων, κυρ. κατά τρόπο απερισκεπτό: *ό,τι και να του πεις, αυτός κάνει πάντα του κεφαλιού του* ΣΥΝ: *κάνω ό,τι μου κατέβει* (δ)*

κατεβάζει το κεφάλι μου είμαι επινοητικός, έχω δημιουργική σκέψη (ε) **σπάω το κεφάλι μου** καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια να θυμηθώ ή να καταλήξω σε κάτι: *όσο κι αν σπάσεις το κεφάλι σου, δεν βρίσκεις τη λύση στο αίνιγμα* (στ) **μην μπάνει (κάτι) στο κεφάλι** αποκτώ μια έμμονη ιδέα (ζ) **λέω | βγάζω (κάτι) απ' το κεφάλι μου** επινοώ (κάτι), κατασκευάζω (κάτι) με το μυαλό μου: *τίποτε απ'όσα λέει δεν είναι αλήθεια, όλα τα βγάζει απ' το κεφάλι του* (η) (αργκό) **κάνω κεφάλι** ζαλιζομαι ελαφρά, λ.χ. λόγω της κατανάλωσης αλκοόλ, της χρήσης ναρκωτικών ουσιών, από την πολλή και έντονη πνευματική εργασία κ.λπ. (θ) (μτφ. για ποτά) **χτυπώ στο κεφάλι** βλ. λ. **κτυπώ** (i) **έχω πολλές σκotoύρες** | **πολλά στο κεφάλι μου** έχω πολλές υποχρεώσεις, έγνοιες που με πιέζουν ψυχολογικά: *δεν θέλω να του φορτώσω κι άλλα* - *ήδη έχει πολλά στο κεφάλι του* (ια) **κάτι φεύγει πάνω από το κεφάλι μου** απαλλάσσομαι από έγνοια, υποχρέωση: *«ζητάνε βοήθεια από το κράτος, για να φύγει οριστικά αυτό το άγχος* πάνω από το κεφάλι τους» (εφημ.) (ιβ) **από το κεφάλι μου τα τραβάω** | **τα παθαίνω** (όλα) ό,τι παθαίνω οφείλονται σε δικές μου πράξεις και επιλογές: *αυτή φταίει που ήταν τόσο χαλαρή με τα παιδιά* - *από το κεφάλι της τα τραβάει* || *απ' το κακό του το κεφάλι τα τραβάει* - *όλα αυτά* - *ποιος του είπε να ανακατευτεί με επιχειρήσεις τώρα στα γεράματα*; 9. (συνεκδ.) κάθε πρόσωπο ως προς τις διανοητικές του ικανότητες, τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα: *είναι γερό ~* (άνθρωπος έξυπνος) || *είναι να το μεγάλα ~ της εταιρείας* (από τους σημαντικούς της παράγοντες λόγω γνώσεων, ικανοτήτων κ.λπ.) || **ζερό** | **αγύριστο** | **αρβανίτικο** (βλ.λ.) | **μουλαρήσιο** ~ (άνθρωπος ξεροκέφαλος) 10. η ανθρώπινη ζωή - σε τυποποιημένες φρ. όπως (α) **βιάζω (στοίχημα) το κεφάλι μου** (μεσν. φρ.) για τη βεβαίωση της πίστης κάποιου σε όσα υποστηρίζει (β) (ΤΟ) **τρώω ΤΟ κεφάλι μου** κάνω επιλογές, που είναι καταστροφικές για μένα: *έτσι που πάει, θα το φάει το κεφάλι του!* (γ) **πέφτουν κεφάλια** βλ. λ. **πέφτω** (δ) **γλιτώνω το κεφάλι μου** σώω τη ζωή ή τη θέση που κατέχω: *ο καθένας κοιτάει πρώτα πώς θα γλιτώσει το κεφάλι του* 11. η ηθική και ψυχική υπόσταση ενός ανθρώπου, ο άνθρωπος ως συνειδητή ύπαρξη - σε συγκεκριμένες φρ. όπως (α) **έχω | περπατώ με το κεφάλι ψηλά** είμαι υπερήφανος, αισθάνομαι σίγουρος για την τιμή και την υπόληψη μου: *δεν κάνω αιτιμίες, γιατί θέλω να περπατάω με το κεφάλι ψηλά* (β) **κρατώ το κεφάλι ψηλά** διατηρώ την υπερηφάνεια μου (γ) **σκύβω το κεφάλι** (i) υποτάσσομαι σε κάποιον: *οι Έλληνες δεν σκύβουν το κεφάλι σε κανέναν* (ii) παραδέχομαι (κάτι) σιωπηλά ή συνειδητοποιώ με απογοήτευση (κάτι): *κατάλαβε το σφάλμα του κι έφυγε με σκυμμένο το κεφάλι* (δ) **έχω το κεφάλι μου ησυχό** δεν έχω εκκρεμότητες ούτε προβλήματα, έχω την ησυχία μου: *ακολούθησα όλες τις νόμιμες διαδικασίες, για να 'χω το κεφάλι μου ησυχό* (ε) **κακό του κεφαλιού του** είναι ο άνθρωπος ή ζώο, που με λανθασμένες επιλογές, πράξεις βλάπτουν τον εαυτό τους: *εγώ του είπα τι του συμφέρει - αν δεν το κάνει, ~!* || (παροιμ.) *«λαγός τη φτέρη έσειε, ~!»*. — (υποκ.) κεφαλάκι (το) [μεσν.], (μεγεθ.) κεφαλά κ. κεφαλάρα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. **έξυπνος**. [ΕΤΥΜ. < μτφν. κεφάλιον, υποκ. του αρχ. κεφαλή (βλ.λ.)].

κεφαλί (η) 1. (στο ποδόσφαιρο) χτύπημα της μπάλας με το κεφάλι: *το γκολ μπήκε με θεαματική ~* || *δυνατή | καρφωτή* - || **κεφαλιά-μαράκι** (όταν ο παίκτης οριζοντιώνεται προς το έδαφος κάνοντας βουτιά μπροστά του χτυπώ τη μπάλα με το κεφάλι) 2. χτύπημα με το κεφάλι: *του έριξε μια ~ στο πρόσωπο* ΣΥΝ. *κουτούλια*. — (υποκ.) κεφαλίτσα (η).

κεφαλίτικος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που προσδιορίζεται κατά κεφαλήν, που προκύπτει από υπολογισμό κατ' άτομο: *~ φόρος* | *συμμετοχή* 2. **κεφαλίτικο** (το) ο κεφαλικός φόρος (βλ. λ. κεφαλικός) ΣΥΝ. *χαράτσι*.

κεφαλίδα (η) [-ας κ. (λόγ.) -ιδος] 1. ο τίτλος έντυπης έκδοσης ή επιμέρους κεφαλαίου της, όπως αναγράφεται στην κορυφή του σελίδων της: επίσης, σε λεξικό, η πρώτη και τελευταία λέξη κάθε σελίδας που αναγράφονται και στην κορυφή της 2. η φράση γνωμικού, αποφειγματικού χαρακτήρα (συνήθ. λόγιος προελεύσεως ή και πρωτότυπη), που παρατίθεται κατά εισαγωγικό ή αφιερωματικό τρόπο πριν από το κείμενο άρθρου, κεφαλαίου ή βιβλίου επιστημονικού ή μη. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κεφαλής -ιδος, υποκ. του ουσ. κεφαλή].

κεφαλικός, -ή, -ό [μτφν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το κεφάλι: *~ φλέβα* || *~ προβολή* (της κεφαλής του εμβρύου κατά τον τοκετό) 2. ΙΑΤΡ. ο λόγος του μέγιστου μήκους προς το μέγιστο πλάτος του κεφαλιού επί εκατό, που χρησιμοποιείται για τον χαρακτηρισμό ατόμου ως προς το μέγεθος του κεφαλιού του 3. ΙΣΤ. (α) **κεφαλικός φόρος** (i) φόρος που επιβαρύνει κάθε άτομο ξεχωριστά, ανεξάρτητα από την περιουσία ή το εισόδημα του (ii) (ειδικότ.) το χαράτσι (βλ.λ.), ο φόρος που επί Τουρκοκρατίας επιβαλλόταν κατά κεφαλήν στους υπόδου- **λους για την απαλήν τους από στρατιωτικές υποχρεώσεις** (β) **κεφαλική ποινή** η κατόπι δικής επιβολής της θανατικής ποινής ή η πλήρης στέρηση των πολιτικών κυρ. ελευθεριών του καταδικασμένου.

κεφαλίσιος, -ια, -ιο → κεφαλήσιος
Κεφαλληνία (η) (λόγ.) 1. η Κεφα(λ)ονία (βλ.λ.) 2. **νομός Κεφαλληνίας** νομός του Ιονίου Πελάγους, που περιλαμβάνει την Κεφαλλονία και την Ιθάκη με πρωτεύουσα το Αργοστόλι. — Κεφαλληνί(α)-ς (ο), κεφαλληνιακός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Κεφαλήν, -ήνος. Κατά την παράδοση, η ονομασία οφείλεται στον μυθικό ήρωα Κεφαλο, ο οποίος έφθασε στο νησί ως πρόσφυγας από την Αθήνα και εκδιώξε τους παλαιότερους κατοίκους Γαρίους ή Γηλεβούς].

Κεφα(λ)ονία (η) το μεγαλύτερο νησί των Επτανήσων. — Κεφα(λ)ονίτης (ο), Κεφα(λ)ονίτισσα (η), κεφα(λ)ονίτικος, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. Κεφαλληνία].

κεφαλόβρυσ (η) (λαϊκ.) το κεφαλάρι ΣΥΝ. *νερομάννα*, *πηγή*. Επί-

σης κεφαλόβρυσο (το).
κεφαλογραφίερα (η) σκληρό επιτραπέζιο τυρί.
 [ETYM. < κεφαλογράφι + γραβιέρα, με συμφυρμό].
κεφαλόδεσμος (ο) [μτγν.] {-ου κ. -έσιμον | -ον κ. -έσιμον, -ους κ. -έσιμους} (λόγ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να συγκρατήσει τα μαλλιά ή ως κάλυμμα του γυναικείου κυρ. κεφαλιού για πρακτικούς ή καλλωπιστικούς λόγους, όπως τα κάθε είδους μαντίλια, οι κορδέλες κ.λπ. Επίσης (λαϊκ.) **κεφαλόδεμα** (το) [μεσν.] {κεφαλοδέμη-ατος | -ατα, -άτων}.
κεφαλοκλειδώμα (το) {κεφαλοκλειδώμη-ατος | -ατα, -άτων} λαβή στην πάλη κατά την οποία ο παλαιστής πιάνει από πίσω σφιχτά τον λαιμό του αντιπάλου του με την κλειδώση του αγκώνα του και τον ακινητοποιεί.
κεφαλομαντήλο (το) (καθημ.) μαντήλι που δένεται στο κεφάλι για να συγκρατήσει τα μαλλιά ή για καλλωπιστικούς λόγους: στους *κρητικούς γάμους η νύφη μοιράζει λευκά* ~.
κεφαλοπάνι (το) {κεφαλοπανιού | -ιών} (λαϊκ.) αραχνούφαντο κάλυμμα του κεφαλιού.
κεφαλόποδο (το) [1873] {κεφαλοπόδων} ΖΩΟΛ. κάθε θαλάσσιο μαλάκιο, που ανήκει στην ομοταξία στην οποία εντάσσονται το χταπόδι, η σουπιά και το καλαμάρι. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < νεολατ. cephalopoda].
κεφαλόπονος (ο) [μεσν.] ο ποнокέφαλος, η ελαφρά κεφαλαγία (βλ. λ. ποнокέφαλος). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοτος*.
κεφαλόπουλο (το) μικρός κέφαλος. [ETYM. < κέφαλος + υποκ. επίθημα -πούλο (βλ. λ.)].
κέφαλος (ο) {-ου κ. -άλου | -ον κ. -άλων, -ους κ. -άλους} ασημόχρωμο ψάρι των εύκρατων θαλασσών και του γλυκού νερού- το εξαιρετικά καλή ποιότητας κρέας του τρώγεται φρέσκο, παστό ή καπνιστό και από το θηλυκό του βγαίνει το αβγοτάραχο. [ETYM. αρχ. < κεφαλή].
κέφαλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: 1. έχει συγκεκριμένο αριθμό κεφαλών: *δικέφαλος αετός* || *τετρακέφαλος μύς* 2. σχετίζεται με το κεφάλι: *μακροκέφαλος γοντροκέφαλος, α-κέφαλος*. [ETYM. β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δι-κέφαλος*, μτγν. *τρι-κέφαλος*), που προέρχεται από το ουσ. *κεφαλή*].
κεφαλόσκαλο (το) (καθημ.) το τελευταίο σκαλοπάτι μιας σκάλας, αυτό που βρίσκεται στο πιο ψηλό της σημείο.
κεφαλοτύρι (το) {κεφαλοτυριού | -ιών} σκληρό και ελαφρώς αλμυρό τυρί, που παρασκευάζεται από πρόβιο γάλα- καταναλώνεται σκέτο ή τριμμένο σε ζυμαρικά ΣΥΝ. κεφαλήσιο τυρί. ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί.
κεφαλοχώρι (το) {κεφαλοχωριού | -ιών} το χωριό που λόγω του αριθμού των κατοίκων του, των διοικητικών υπηρεσιών ή γενικότερ. της ανάπτυξης του, έχει πρωτεύουσα σημασία, κυρίαρχο ρόλο σε μια περιοχή. ΣΧΟΛΙΟ λ. πόλη.
κεράρω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτατ.} (λαϊκ., κυρ. για πρόσ.) μου αρέσει (κάποιος) πολύ: σαν να σε *κεράρω* ο τύπος απέναντι, τι λές; [ETYM. < κέρι + παραγ. επίθημα -άρω].
κεράτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει κέρι, που βρίσκεται σε καλή διάθεση: *~ ήρθε σήμερα, όλο πειράγματα και γέλια* ΣΥΝ. ευδιάθετος, εύθυμος, γελαστός, χαρούχος, χαρούμενος ΑΝΤ. λυπημένος 2. αυτός που βγάζει κέρι, που δημιουργεί ευδιάθεση: *~ πείραγμα* | *τραγοῦδι* ΑΝΤ. καταθλιπτικός. — κεράτα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. κέρι.
κέρι (το) {κεριού | -ιών} (καθημ.) η εκδήλωση ευδιάθεσίας, η χαρούμενη διάθεση: *που πήγε το ~ σου, γιατί είσαι μωτρωμένος; || έρχομαι στο ~ || κάνω μια δουλειά με ~ ΣΥΝ. ευδιάθεσια, διάθεση, όρεξη ΑΝΤ. ακεφία* ΦΡ. (α) *κάνω κέρι* δημιουργώ ευδιάθεση ή γίνομαι ευδιάθετος: *έλα, κάνε κέρι, μην είσαι κακόκεφος* (β) (οικ.) *κάνω κέρι (κάποιον)* βρίσκω (κάποιον) του γούστου μου, μου αρέσει: *πολύ τον κάνω κέρι τον αδελφό σου, έχει μεγάλη πλάκα!* (γ) *κάνω το κέρι μου* κάνω ό, τι θέλω, ό, τι μου αρέσει: *αυτός, για να κάνει το κέρι του, μπορεί να διαλύσει το σπίτι* | *μέχρι τώρα είχε συνηθίσει πάντα να κάνει το κέρι της και κανείς να μην της λέει τίποτε* (δ) *πώς πόνε τα κέρια;* πώς είσαι; πώς αισθάνεσαι; (ε) *ανάβει το κέρι* | *το γλέντι* βλ. λ. *ανάβω* (στ) *τσакір κέρι* το κορψομάτι του κερφιού, τής ευθυμίας: φτάνω | *έρχομαι* | *βρίσκομαι* στο ~. — (υποκ.) *κεράκι* (το). [ETYM. < τουρκ. keyif «ευθυμία» < αραβ. kayf].

κέρι - εγκε<ρής - εγκέριος(ή). Στο κύμα του καθαρισμού (τής ελληνικής γλώσσας από ξένες λέξεις, ιδίως τουρκικές) που επικράτησε κατά τον 19ο αι. σύμφωνα με διδάγματα του Κοραή, μερικές φορές προχώρησαν, από υπερβάλλοντα ζήλο, σε ακρότητες, πλάσσαντας υβρίδια (νόθα σύνθετα) εξειρητημένης μορφής. Έτσι, για να λογοποιήσουν τη λ. κέρι (από τουρκ. keyif «ευθυμία») έπλασαν αντί του κεράτος το *εγκεκής* (1881) και *εγκέριος* (1893), για να δηλώσουν τον άνθρωπο που βρίσκεται σε κατάσταση ευθυμίας, κερφιού. Για τους ατυχείς αυτούς νεολογισμούς (που καταδίκασε η χρήση σε αφάνεια) ο λεξικογράφος Στέφανος Κουμανούδης (*Συνομοσύνη νέων λέξεων...*, 1900) παρατηρεί: «τά δύο ταῦτα ἐπίθετα εἰς τὸ κέριν ὡν βέβαια τὰ ἐποίησεν ὁ ποιήσας». → ταψί

κερίφ (το) {άκλ.} πόσιμο υποκίτρινο, όξινο υγρό ή σε κρεμάδη μορφή, από γάλα που έχει υποστεί ζύμωση. [ETYM. < γαλλ. kériph, λ. καυκασιανής προελ.].
κεφτές κ. (λαϊκ.) κιοφτές (ο) {κεφτέδες} μικρό κομμάτι από κιάμα ζυμωμένο με άλλα υλικά (αβγά, ψωμί, μαϊντανό κ.λπ.) και καρυκεύματα, σε σφαιροειδές ή πεπλατυσμένο σχήμα, που τρώγεται συνήθ. τηγανισμένο. — (υποκ.) *κεφτεδάκι* κ. *κιοφτεδάκι* (το). [ETYM. < τουρκ. köfte < περσ. kōftā].

κεχαγιάς (ο) {κεχαγιαδες} 1. τιτλούχος τής σουλτανικής αυλής ή υψηλόβαθμος αξιωματούχος (γραμματέας, αξιωματικός του ιππικού, προϊστάμενος, επιτροπος ή επιτηρητής) 2. (μτφ.-κακός.) πρόσωπο που επιβάλλεται ως αρχηγός ή ρυθμιστής των πραγμάτων ΣΥΝ. δερβέναγας. — *κεχαγιαλίκι* (το).

[ETYM. μεσν. < τουρκ. kehaya (διαλεκτ. τ. αντί του kahya) < περσ. kehuda].
κεχαριτωμένος, -η, -ο [μτγν.] (αρχαιοπρ.) αυτός που διακρίνεται από χάρη και λεπτότητα, ευγένεια μορφής και χαρακτήρα- (συνήθ. επίθ. τής Παναγίας) αυτή που έχει δεχθεί τη θεία χάρη: *χαίρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σου* (Κ.Δ. Λουκ. 1, 28) ΣΥΝ. χαριτωμένος. **κεχηνός**, -νία, -ός {κεχην-ότος, -ότα | -ότες (ουδ. -ότα), -ότων} (αρχαιοπρ.) (κυρ. στο αρσ.) (μτφ.-αρχαιοπρ.) αυτός που χάσκει, που έχει μείνει με ανοικτό το στόμα από την έκπληξη: *κοίταξε κέχηνός* ΣΥΝ. *κατάπληκτος*. — *κεχηνότως* επίρρ. [αρχ.].
 [ETYM. Μτγ. τού παρακ. *κέχηνα* (δθρ. *κέ-χα-να*) τού ρ. *χάσκω* (βλ. λ.), πβ. κ. *ά-χα-νής*].

κερί (το) {κεριού | -ιών} φυτό που καλλιεργείται για τους μικρούς και εδαόδιμους σπόρους του, οι οποίοι καταναλώνονται ως δημητριακά (ζηροί καρποί από ανθρώπους) ή ως ζωοτροφή, κυρ. των πουλιών ΦΡ. *ο νους του στο κέρι* για όσους σταθερά ασχολούνται με τα ποιητικά και ευχάριστα.

[ETYM. μεσν. < *κεχρίον*, υποκ. τού αρχ. *κέχρος* αβεβ. ετύμου, πθ. < *κέχρ-νος* (με μετάθεση) < **έρκ-σ-νος*, που συνδ. με αρχ. γερμ. *hirs* «κεχρί» (> γερμ. *Hirse*). Κατ' άλλη άποψη, *κέχρος* < **gher-ghro-* (με αναούλασασμο και ανομοίωση r- > n-), που συνδ. ίσως με μέσ. γερμ. *grū-z* «καλαμπόκι» κ.ά.].

κεχριμπάριένος, -ια, -ιο 1. αυτός που είναι φτιαγμένος από κεχριμπάρι: *~ κομπολόι* 2. αυτός που το χρώμα του μοιάζει με του κεχριμπάριου: *~ ρετσίνα* | *σταφύλια*.

κεχριμπάρι (το) {κεχριμπάριου | -ιών} 1. το ήλεκτρο (βλ. λ.) 2. το χρώμα των ήλεκτρου και (συνεκδ.) ό, τι έχει ανάλογο χρώμα (κυρ. λόγω διαύγειας, εξαιρετικής καθαρότητας, υψηλής ποιότητας): *κρυσά* | *ρετσίνα* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*. [ETYM. < τουρκ. kehribar < περσ. kâhribâ «κίτρινο ήλεκτρο»].

κηδεία (η) {κηδειών} 1. η εθιμοτυπική τελετή, θρησκευτικού συνήθ. χαρακτήρα, που τελείται για νεκρό πρόσωπο πριν από την ταφή (ή την αποτέφρωση του σώματος του), το σύνολο των εθιμοτυπιών που έχουν χαρακτήρα φροντίδας του νεκρού: η ~ θα γίνει *δημοσία δαπάνη* ΣΥΝ. εκφορά, ενταφιασμός, ταφή, θάψιμο 2. (συνεκδ.) η πομπή που ακολουθεί το φέρετρο κατά την τελετή: η ~ *πέρασε από μπροστά τους* 3. (αργκό) κατάσταση από την οποία απουσιάζει η ευθυμία, η ζωντάνια, το κέφι: *καταθλιπτικό, μονότονο περιβάλλον* ή πρόσωπο που στερείται ενεργητικότητας, ευδιαθεσίας, ταχύτητας: *το μαγαζί απόψε ήταν σκέτη ~!*

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «συγγένεια από γάμο», < *κηδεύω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

κηδείοσημο (το) 1. το κηδείοχαρτο (βλ. λ.) 2. (στην αργκό των στρατιωτών) (υβριστ.) προς στρατιώτη που κινείται αργά, νογελικά χωρίς ζωντάνια. [ETYM. < *κηδεία* + -σημο < *σήμα*, πβ. κ. *γραμματό-σημο*].

κηδείοχαρτο (το) τυπωμένο χαρτί με το οποίο αναγγέλλεται ο θάνατος (κάποιου) και στο οποίο αναγράφονται πληροφορίες για τον τόπο και τον χρόνο τής κηδείας: *επικολούθη συνήθ. σε χώρους που σχετίζονται με τον αποθανόντα ΣΥΝ. κηδείοσημο*.

κηδεμόνας (ο/η) 1. το πρόσωπο (φυσικός ή μη γονέας), που κατά τον νόμο έχει αναλάβει την επιμέλεια ανηλίκου ή γενικότερ. μη αυτεξούσιου προσώπου, τη διαχείριση τής περιουσίας και την εκπροσώπηση του: *ο δάσκαλος ζήτησε να δει τους ~ των μαθητών του* || *ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων τού σχολείου μας ΣΥΝ. προστατής, επιτηρητής, φροντιστής, επιμελητής* 2. (μτφ.-κακός.) αυτός που έχει τον ρόλο προστατή άλλου, επιβάλλοντας ουσιαστικά τη θέληση του: *το συνδικαλιστικό κίνημα δεν έχει ανάγκη από κηδεμόνες* ~ 3. ορθοπαιδικό μηχανήμα για υποβοήθηση κινητικής λειτουργίας ή αποκατάσταση προβλήματος. [ETYM. < απρρ- *κηδεμών*, -όνος < *κηδεομαι* «φροντίζω» (βλ. λ.)].

κηδεμονεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {κηδεμονεύω-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αναλαμβάνω την κηδεμονία προσώπου 2. (μτφ.) καθοδηγώ (κάποιον/κάτι), υποδεικνύοντας του τι πρέπει να κάνει: *ο σύλλογος τους δεν κηδεμονεύεται από κανένα κόμμα* 3. ΝΟΜ. *κηδεμονεύωμαι περιοχές, κηδεμονεύομαι πληθυσμοί* κ.λπ. (περιοχές, πληθυσμοί κ.λπ.) που έχουν υπαχθεί σε καθεστώς διεθνούς κηδεμονίας (βλ. λ. *κηδεμονία*).

κηδεμονία (η) [αρχ.] {κηδεμονιών} 1. η κατά τον νόμο ανάληψη τής επιμέλειας και επίβλεψης ανηλίκου ή υπεξουσίου, με ευθύνη για τη διαχείριση τής περιουσίας του και την εκπροσώπηση του, το σύνολο των υποχρεώσεων και των ενεργειών που απορρέουν από τον ρόλο τού κηδεμόνα 2. διεθνής *κηδεμονία* το καθεστώς που ισχύει στις πρόση αποικίες κατά τη μετάβαση τους από το προηγούμενο στάδιο τής πλήρους εξάρτησης και υποταγής τους στις αποικιακές δυνάμεις, σε άλλου είδους καθεστώς οικονομικής, πολιτικής κ.λπ. κυριαρχίας των αποικιακών χωρών σε αυτές.

κηδεμονικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον κηδεμόνα ή την κηδεμονία, που χαρακτηρίζει το έργο του κηδεμόνα: *~ ρόλος* | *αποστολή* | *υποχρέωση* ΣΥΝ. προστατευτικός, επιβλεπτικός. — *κηδεμονικ-ά* [-ώς [μτγν.] επίρρ.

κηδεστής (ο) (αρχαιοπρ.) ο εξ αγχιστείας συγγενής ΣΥΝ. συγγε^νής εξ επιγαμίας ΑΝΤ. εξ αίματος συγγενής. — **κηδεστία** (η) [αρχ.].

[ETYM. αρχ. < *κηδός* «φροντίζω» < ἦδω | -ομαι (βλ. λ.)].

κηδεύω ρ. μετβ. {κιδέ-εψα, -εψηκα, -εμένος} τελώ την κηδεία (κά-

ποιου), προβαίνω στην εκφορά και ταφή ή αποτέφρωση νεκρού: κηδεύτηκε με τιμές και μεγαλοπρέπεια ΣΥΝ. ενταφιάζω, θάβω, τελώ νεκρόσιμη τελετή. — κήδευση (η) [μγν.].

[ETYM₂ αρχ. < κήδος «φροντίδα» < κήω | -ομαι (βλ.λ.). Η λ. είχε τη γενική σημ. «φροντίζω», αλλά χρησιμοποιήθηκε και με τις σημ. «νυμφεύομαι - συνάπτω γάμο» και «θάβω, παρίσταμαι κατά την ταφή», αναφερόμενη στις προετοιμασίες που απαιτούσαν τέτοιες τελετές].

κήδομα ρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.} (αρχαιοπρ.) (+γεν.) εκδηλώνω μέριμνα (για κάποιον/κάτι), έχω πραγματικό ενδιαφέρον: φιλέλληνο ο οποίος κηδεύει των εθνικών μας δικαίω και συμφερόντων ΣΥΝ. ενδιαφέρονμα, νοιάζομαι, φροντίζω ANT. αδιαφορώ, αμελώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM₁ < αρχ. κήδω | -ομαι < I.E. *kād-os- «φροντίδα - λύπη», πβ. αβε-στ. sādra- «δυστυχία, συμφορά», μέσ. ιρλ. caiss «μίσος», ουαλ. cawdd «οργή», γοτθ. hatis «μίσος», γερμ. Haß, αγγλ. hate κ.ά. Ομόρρ. κηδ-εία, κηδε-μών, κηδ-είω (βλ.λ.) κ.ά.].

κηλεπίδεσμος (ο) [1839] {κηλεπίδεσμο-ου | -ων, -ους} IATP. ελαστικό εξάρτημα που εφαρμόζει σαν ζώνη, συγκρατώντας σε συγκεκριμένα σημεία το σώμα ατόμου που πάσχει από κήλη: στα βρέφη που πάσχουν από ομφαλοκήλη, χρησιμοποιείται -. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. bandage herniaire].

κήλη (η) {χωρ. πληθ.} IATP. η μετακίνηση οργάνου από την ανατομική του θέση στην οποία περιέχεται φυσιολογικά: συνηθισμένες μορφές της είναι η κολυμβοκήλη, η ομφαλοκήλη κ.ά. — κηλικός, -ή, -ό. [ETYM. αρχ. < *káf-el-á < I.E. *qāw-el- «οίδημα, πρήξιμο», πβ. αρχ. σλαβ. kyla, ρωσ. κιλά, αρχ. γερμ. hōla, αρχ. αγγλ. hēala κ.ά.].

κηλίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ιδος} I. οτιδήποτε εμφανίζεται σε μια επιφάνεια ως στίγμα είτε λόγω χρωματικής αντίθεσης είτε ως λεκές, ρυτίς: στο σημείο της πληγής το ποκάμισο είχε μια μεγάλη - από αίμα || - από μελάνι | χρώμα || απτε | μαιύρη || - || πετρελαίου (πετρελαιοκηλίδα στη θάλασσα) ΣΥΝ. (λόγ.) σπίλος 2. ANAT. στίγμα που εμφανίζεται στην επιδερμίδα λόγω τοπικής αλλοίωσης του χρώματος της από φυσικά ή παθολογικά αίτια ΣΥΝ. πανάδα 3. ΒΙΟΛ. οπτική κηλίδα η έντονα χρωματισμένη περιοχή μονοκύτταρων οργανισμών, η οποία λειτουργεί ως φωτοδέκτης και αντιπροσωπεύει βασικό αισθητήριο όργανο των οργανισμών αυτών 4. ΑΣΤΡΟΝ. σκοτεινός σχηματισμός της φωτόσφαιρας του Ηλίου: ηλιακές κηλίδες 5. (μτφ.) οτιδήποτε πλήττει ως μελανό σημείο το ηθικό κύρος, τη συνολική αξία, την τιμή, την υπόληψη κάποιου: τα πρόσφατα κρούσματα ρατσιστικής βίας αποτελούν μαύρη - για τον πολιτισμό της Ευρώπης. [ETYM. < αρχ. κηλίζ, -ιδος < I.E. *qāl- «σκούρα κηλίδα», πβ. λατ. cālidus «σημαδεμένος (για βόδια)», αρχ. ιρλ. caile «κηλίδα», αρχ. σλαβ. kali «ηλίος» κ.ά.].

κηλιδώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κηλιδω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) I. αφήνω στίγματα-λερών (κάτι): το ποκάμισο είχε κηλιδωθεί από αίμα ΣΥΝ. λεκιάζω, ρυτιώνω, στίγματιζω 2. (μτφ.) προσβάλλω την τιμή, την ηθική (κάποιου): οι πράξεις του κηλιδώνουν την οικογενειακή μας τιμή || δεν θα επέτρεπε σε κανέναν να κηλιδώσει το όνομα του ΣΥΝ. αμαυρώνω, ατιμάζω, σπιλώνω, καταισχύνω, ντροπιάζω ANT. τιμώ, λαμπρύνω. — κηλιδωση (η) [μεσν.].

κηνόσφορ (ο) {κηνσόφρων} (λόγ.) πρόσωπο που εμφανίζεται και δρα ως τιμητής των άλλων, που τους αξιολογεί και τους κατατάσσει, κυρ. με επιφανειακά και ανελαστικά κριτήρια και διάθεση επικριτική: μερίδα διανοουμένων επιλέγει τον ασφαλή ρόλο του - της δημόσιας ζωής. Επίσης (λογιότ.) κήνωρ [μγν.] {κήνωρος}. [ETYM < μγν. κήνωρ | κένσωρ, -ορός < λατ. censor, αξιωματοχός (στην αρχ. Ρώμη) επιφορτισμένος με την απογραφή των πολιτών και τον περιουσιών τους < census «απογραφή»].

κηναίος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον κήπο (συ-νήθ. για απορριμματα από τον καθαρισμό των κήπων, δηλ. κλαδιά, φύλλα κ.λπ.): η συλλογή - απορριμμάτων.

κηπάριο (το) → κήπος

κήπευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} I. (γενικά) η μετατροπή έκτασης σε κήπο, η καλλιέργεια φυτών σε ήμερη μορφή 2. (ει-δικότ.) η δημιουργία ήμερης παραλλαγής άγριου φυτού σε κήπο με ειδικές δεινδροκομικές μεθόδους κατά επιστημονικό τρόπο 3. η απομάκρυνση των γερμασμένων ή ξεραμένων δέντρων από καλλιεργούμενο δάσος για την αραίωση του.

κηπεύσιμος, -ή, -ο [μγν.] κηπευτός (βλ.λ.).

κηπευτικός, -ή, -ό [μγν.] I. αυτός που χρησιμοποιείται στην κήπευση ή παράγεται με αυτή: ~ προϊόντα | εργασία | καλλιέργειες 2. κηπευτικά (τα) τα λαχανικά, γενικότ. τα φυτικά προϊόντα που παράγονται στον κήπο 3. κηπευτική (η) η τέχνη της καλλιέργειας φυτών στον κήπο, της ανάπτυξης των ήμερων ποικιλιών τους, η τέχνη του κηπουρού ΣΥΝ. κηπουρική, κηπευτός, -ή, -ό [μγν.] (φυτό) που αναπτύσσεται σε κήπο με ελεγχόμενη καλλιέργεια, που ανήκει σε ήμερη, καλλιεργήσιμη ποικιλία ΣΥΝ. περιβολήσιος, ήμερος ANT. άγριος, αυτοφυής, κηπεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κήπευ-σα, -θηκα, -μένος} καλλιεργώ κήπο, επιμελούμαι την ανάπτυξη φυτών σε κήπο: ασχολούμαι με την κηπουρική, κηποκομία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. η τέχνη και επιστήμη της συστηματικής καλλιέργειας φυτών για εμπορικούς λόγους ή για καθαρά προσωπική ευχαρίστηση ΣΥΝ. κηπουρική. — κηποκόμος (ο/η) [μγν.], κηποκομικός, -ή, -ό.

[ETYM₂ < μγν. κηποκόμος < κήπος + -κόμος < κομά «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. -κομιά)]. κήπος (ο) I. η συνήθ. περιφραγμένη έκταση γης, μπροστά ή πίσω από κατοικία, όπου φυτεύονται και καλλιεργούνται λουλούδια, δέντρα, χόρτα, λαχανικά, θάμνοι κ.λπ. για καλλωπιστικούς ή καταναλωτι-

κούς, πρακτικούς λόγους (οπότε και αναλόγως χαρακτηρίζεται ως ανθήκηπος, δεινδροκήπος, λαχανοκήπος κ.λπ.: ιδιωτικός | σχολικός | εσωτερικός ~ || αρχιτεκτονική κήπων || οι ολάνθιστοι, ανοιξιάτικοι ~ της γειτονιάς || μαρμαρένος και απεριποίητος ~ || ο ~ ήθελε πότισμα ΣΥΝ. περιβόλι, μπαξές 2. (ειδικότ.) (ο) έκταση εδάφους ή τεχνητού χώρου με διακοσμητικά φυτά, δέντρα κ.λπ., η οποία διατίθεται για κοινή χρήση ως πάρκο ή γενικότ. ως χώρος αναψυχής: δημόσιος ~ || ο εθνικός ~ στο κέντρο της Αθήνας (β) βοτανικός κήπος βλ. λ. βοτανικός (γ) ζωολογικός κήπος βλ. λ. ζωολογικός (δ) κρεμαστοί κήποι οι κήποι που διαμορφώνονται σε συνεχή, ανισόπεδα επίπεδα με αυξανόμενη κλίση του εδάφους: οι ~ της Βαβυλώνας (ένα από τα επτά θαύματα της αρχαιότητας, πθ. είδος ζυγκουράτ το οποίο σχημάτιζε καταπράσινο τεχνητό λόφο από κατάφωτα επίπεδα) 3. Κήπος της Εδέμ βλ. λ. Εδέμ. — (υποκ.) κηπάκι κ. (λόγ.) κηπάριο (το) κ. κηπάκος (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. τήχη.

[ETYM₁ < αρχ. κήπος < I.E. *kār-á «κομμάτι γης, οικόπεδο», πβ. αρχ. γερμ. huoba, αρχ. σαξ. hōba, ολλ. hoeve «αγροτεμάχιο», αλβ. kopshtë «κήπος» κ.ά.]. κηπευτική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη του σχεδιασμού κήπων και της διαμόρφωσης και διατήρησης χώρων πρασίνου στις πόλεις για διακοσμητικούς λόγους, κηπουπολη κ. (ορθότ.) κηπόπολη (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεως, -πόλεων} πόλη ή προάστιο με μεγάλους φυσικά διαμορφωμένους κήπους, πάρκα και ανοιχτές εκτάσεις, αλλά και κάθε συνουσιασμός με επαύσεις, οι οποίες περιβάλλονται από κήπο: η ~ της Κηφισιάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. πανεπιστημιοπούλη, κηπουρικός, -ή, -ό [αρχ.] I. αυτός που σχετίζεται με τον κηπουρό ή την εργασία του: ~ εργασία | εξοπλισμός 2. κηπουρική (η) η τέχνη του κηπουρού, το σύνολο γνώσεων και τεχνικών για την περιποίηση κήπου, την καλλιέργεια λουλουδιών, δέντρων ή λαχανικών ΣΥΝ. κηπευτική, κηπουρός (ο/η) το πρόσωπο που επί πληρωμή αναλαμβάνει την καλλιέργεια και τη φροντίδα ενός κήπου, που έχει ειδικευθεί στην περιποίηση δημόσιων ή ιδιωτικών κήπων ΣΥΝ. περιβολήσιος, [ETYM. αρχ. < *κηπο-εορός κήπος + -ουρός ορός «βλέπω, φροντίζω», πβ. οίκου-ουρός]. κηπόχωμα (το) [1808] {κηποχώματος} {χωρ. πληθ.} χώμα που χρησιμοποιείται στην κηπουρική, κηραλοιφή (η) [1871] κ. (λαϊκ.) κεραλοιφή (λόγ.) αλοιφή με βάση

το κερί και το λάδι, κηρήθρα (η) κ. (λαϊκ.) κηρήθρα {κηρήθρων} τμήμα της κυνέλης που κατασκευάζουν οι μέλισσες, το οποίο αποτελείται από ειδικές ομοιόμορφους εξαγωνικών κέρινων κελιών για την αποθήκευση του μελιού, της γύρης, καθώς και για την τοποθέτηση των αυγών τους. [ETYM. μεσν. < κηρός «κερί» + -ήθρα, πβ. δαχτυλ-ήθρα, κολυμβ-ήθρα, μουραμπουλ-ήθρα κ.ά.]. κηρίο (το) μονάδα μετρήσεως της ισχύος, της έντασης της φωτεινότητας που εκπέμπει μια φωτεινή πηγή (σύμβολο cd). [ETYM₁ < αρχ. κηρίον, υποκ. του κηρός «κερί», αβεβ. ετύμου, πθ. δάνειο ανατολικής προελεύσεως, όπως εμπαυτρύεται και από το παράγωγο κηρήθος. Η σύνδεση με βαλτικές λ. για το μέλι (πβ. λιθ. korys, λετ. krāes) εμφανίζει φωνητικές δυσχερείες. Δάνειο από την ίδια πηγή με το αρχ. κηρός αποτελεί πθ. και η αντίστοιχη λατ. κ. cēra (> γαλλ. cire), κηρογραφία (η) [μγν.] {κηρογραφιών} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. I. ζωγραφική τεχνική, που χρησιμοποιεί χρώματα διαλυμένα σε λειωμένο κερί (βλ. κ. λ. εγκαυστική) 2. (συνεκδ.) κάθε έργο ζωγραφικής που δημιουργείται με την παραπάνω μέθοδο: του χάρσινα μια από τις ωραύτερες ~ της 3. μέθοδος ιγνογράφησης για τον σχεδιασμό χαρτών ή την αποτύπωση ζωρογραφικών μετρήσεων με τη βοήθεια κεριού, καθώς και (συνεκδ.) η κόκκινα ή ο χάρτινος που σχεδιάζεται με αυτή τη μέθοδο, κηρόδετος, -ή, -ο ο συγκολλημένος με κερί. [ETYM₂ μγν. < κηρός + δετός]. κηροδοχος, -ος, -ο I. αυτός στον οποίο γίνεται η τήξη του κεριού: ~ λέβητας 2. ο δίσκος στον οποίο στερεώνουν τα αναμμένα κεριά στο μανουάλι.

[ETYM < κηρός + -δόχος < δέχομαι]. κηροζίνη (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα υγρών υδρογονανθράκων, που λαμβάνεται στα ελαφρότερα κλάσματα κατά την απόσταξη του πετρελαίου και χρησιμοποιείται ευρέως ως καύσιμη ύλη (λ.χ. στα αεροπλάνα) καν ως καθαριστικό διάλυμα. [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. Kerosine < αρχ. κηρός]. κηρομπογιά (η) κ. (λαϊκ.) κηρομπογιά είδος μπογιάς που χρησιμοποιείται στη ζωγραφική και που έχει ως βάση της το κερί, κηροπήγιο (το) {ιου | -ίων} εκκλησιαστικό, λατρευτικό ή διακοσμητικό σκεύος με μία ή περισσότερες υποδοχές για τη στερέωση κεριών: χηροσό | σκαλιστό ~ || διπλό | κλασικό ~ || τα αναμμένα ~ της εκκλησίας ΣΥΝ. κηνητήρι, μανουάλι.

[ETYM₂ < κηρός «κερί» + -πήγιο < αρχ. πήγνυμι (βλ. κ. πήζω)]. κηροπλάστης (ο) [αρχ.] {κηροπλάστηών}, κηροπλάστρια (η) {κηροπλάστριών} ο κηροποιός, κηροπλαστική (η) [μγν.] η τέχνη της κατασκευής κεριών, κηροποιείο (το) [1871] εργαστήριο κατασκευής κεριών και λαμπάδων με τη χρήση ειδικών καλουπιών, μέσα στα οποία χύνεται και αφήνεται να κρυώσει το κερί, για να πάρει το σχήμα του, κηροποιός (ο) [μγν.] ο τεχνίτης που ασχολείται με την κατασκευή κεριών ΣΥΝ. κηροπλάστης, κηρός. — κηροποιία (η), κηροπωλείο (το) [μεσν.] κατάσταση που πουλά κεριά, κηρός (ο) (αρχαιοπρ.) I. το κερί 2. ισπανικός κηρός ρητινώδες παρσακέυσμα που ρευστοποιείται όταν θερμαίνεται και χρησιμοποιεί-

ται για το σφράγισμα επιστολών, εγγράφων κ.λπ. ΣΥΝ. βουλλοκέρι. [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. κηρίο].

κηροσβέστης κ. κεροσβήστης (ο) {κηροσβεστόν} σκευός (ιδίως εκκλησιαστικό) που χρησιμεύει για το σβήσιμο των κεριών. [ΕΤΥΜ < κηρός + σβέστης < αρχ. σβέννυμι (βλ. κ. σβήνω)].

κηροστάτης (ο) [1893] {κηροστατών} σκευός με ειδικές υποδοχές για την τοποθέτηση, στερέωση κεριών, που χρησιμοποιείται για οικιακούς, διακοσμικούς ή εκκλησιαστικούς, λειτουργικούς σκοπούς ΣΥΝ. κηροπήγιο, μανουάκι. [ΕΤΥΜ < κηρός «κερί» + -στάτης (< αρχ. Γσταμαι)].

κήρυγμα (το) [αρχ.] {κήρυγματος | -ατα, -άτων} 1. (α) ο θρησκευτικού περιεχομένου λόγος που εκφωνείται σε εκκλησίες από τους ιερείς ή τους επισκόπους ή και επιφορτισμένους προς τούτο πολίτες βάσει αποστολικών και ευαγγελικών λατρευτικών αναγνωσμάτων για την προβολή βασικών χριστιανικών αρχών και ο χρόνος που αυτός διαρκεί: ~ από τον *άμβωνα* || το -τής *Κυριακής* (β) ΘΕΟΛ. Ο λόγος των Αποστόλων ως μέσο διάδοσης της λυτρωτικής αποστολής του Χριστού, όπως καταγράφηκε στα Ευαγγέλια της Κ.Δ., αναπτύσσοντας τις βασικές αλήθειες του χριστιανισμού 2. ο λόγος που απευθύνεται ως διδασκαλία και με τη δηλωμένη πρόθεση να φανερώσει τη' αλήθεια ορισμέ'ης διδασκαλίας ή ορισμένων θέσεων και να εμπνεύσει πίστη σε αυτές (επειδή θεωρεί σαφή την ανάγκη παραδοχής τους): το ~ *μας νέας πολιτικής βρήκε απήχηση στους ψηφοφόρους* || το ~ *για τη φιλετική ισότητα έχει επηρεάσει σημαντικά τη σκέψη του 3.* (κακόσ.) ο εκτεταμένος λόγος με τον οποίο επιδιώκει κανείς να προβάλει ορισμένες θέσεις (με τρόπο φορτικό, ενοχλητικό): *τέτοιος που είναι, καλά θα κάνει ν' αφήσει τα ~ περί θηκής* || *μια απλή γνώμη του ζήτησα κι αυτός μου έκανε ολόκληρο ~.* — (υποκ.) κηρυγματάκι (το).

κήρυκας (ο/η) {κήρυκων} 1. πρόσωπο που κάνει κήρυγμα, κυρ. θρησκευτικό: ο ~ *ανέλυε το νόημα της ευαγγελικής περικοπής* 2. πρόσωπο που προβάλλει συστηματικά και δημόσια ένα δόγμα, μια ιδέα, μια φιλοσοφική θεωρία κ.λπ.: ~ της *αδελφοσύνης των λαών* || ~ *μίσους και εκδίκησης* || σε όλη τη ζωή του *υπήρχε ~ των νέων ιδεών και της ανάγκης εκσυγχρονισμού ΣΥΝ.* προπαγανδιστής 3. το πρόσωπο που αναλαμβάνει τη δημόσια αναγγελία είδησης, αυτός που διαλαλεί (κάτι) στο πλήθος: *έστειλε κήρυκες σε όλη τη χώρα, να μεταφέρουν τα μηνύματα ΣΥΝ.* διαλαλητής, ντελάλης 4. πρόσωπο που αποστέλλεται μεταξύ εμπόλεμων, μεταφέροντας προτάσεις ειρήνευσης, αναχωχής ΣΥΝ. πρεσβευτής, ειρηνευτής · 5. πρόσωπο που προβαίνει στην κήρυξη των δημοσίων πλειστηριασμών, δημοπρασιών, καθώς και στη δημοσίευση των προγραμματιζόμενων στον τοπικό Τύπο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κήρυξ -υκος, που συνδ. με σανσκρ. káru- «τραγουδιστής, ποιητής», οπότε πθ. *ανάγεται* σε Ι.Ε. *kár- «υμνώ, τραγουδώ», πθ. κ. σανσκρ. car-kar-ti «επαινώ, υμνώ»].

κήρυκεο (το) [αρχ.] {κήρυκει-ού | -ων} 1. το ραβδί που έφεραν οι κήρυκες και οι πρέβεις 2. το έμβλημα του θεού Ερμή και γενικότερ. σύμβολο ομόνοιας και πάσης των διαφορών κατά την αρχαιότητα, που απειλείτο από λεπτή ράβδο ελιάς ή δάφνης, με δύο μικρά φερά και δύο φιδία, που ήταν τυλιγμένα γύρω από τη ράβδο και μάχωνται το ένα το άλλο.

κήρυξη (η) [μτν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} η δημόσια και επίσημη ανακοίνωση, γνωστοποίηση: ~ *πολέμου* (ανακοίνωση της έναρξης εχθροπραξιών εναντίον κράτους) || ~ της *έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων* || ~ *παγοέσεως ΣΥΝ.* διακήρυξη, εξαγγελία, αναγγελία.

κήρυγμα κ. κηρύττω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κήρυ-ξια, -χθηκα, -γμένως} 1. κάνω κήρυγμα, διαδίδω ιδέες και δόγματα (φιλοσοφικά, θρησκευτικά, πολιτικά κ.λπ.): *τα έργα του κήρυνταν την πίστη στον άνθρωπο* || οι Απόστολοι κήρυσαν στον κόσμο τον λόγο του Ιησού Χριστού || ~ το *Ευαγγέλιο* || η *οργάνωση αυτή κήρυσσε τον ρατσισμό και τη μισαλλοδοξία ΣΥΝ.* προπαγανδίζω, διαδίδω, διδάσκω ♦ (μετβ.) 2. ανα-κοινώνω επίσημα και δημόσια κάτι (κυρ. στο πλαίσιο καθιερωμένης νομική ή εθμική διαδικασία): *μας κήρυσαν τον πόλεμο* || ο νομός κήρύχθηκε σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης || *κήρυξε την έναρξη των εργασιών της συνδιάσκεψης*- ΦΡ. (α) *κηρυγμένος εχθρός* ο εχθρός του οποίου οι αρνητικές, επιθετικές διαθέσεις είναι ξεκάθαρες και εκ των προτέρων δεδηλωμένες: *ανήκε στους ~ του καθεστώτος και του απαγορεύθηκε η είσοδος στη χώρα* || είναι ~ της *φαιλο-κρατίας* (β) (μτφ.) *κήρυσσω (σε κάποιον) τον πόλεμο* (κήρύσσω πό-λεμον, Ομηρ. ἴλ. Β 443) δηλώνω την εχθρότητα μου, εκδηλώνω αρνητικά (απέναντι σε κάποιον), τον αντιμετωπίζω ως εχθρό: *του έχει κήρυξει τον πόλεμο και προσπαθεί να τον μειώσει με κάθε τρόπο ΣΥΝ.* πολεμώ, κοντράρω, εχθρεύομαι ♦ 3. (αμετβ.) κάνω κήρυγμα, είμαι ή γίνομαι κήρυκας: *όλοι τον θαύμαζαν, όταν κήρυντε.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < κήρυξ (βλ. λ.)].

κηρώδης, -ης, -ες [μτν.] {κηρώδους | -εις (ουδ. -η), -ων} αυτός που έχει την υφή του κεριού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κηρωμένος, -η, -ο αυτός που είναι επιχρισμένος με κεριό: ~ *πινακίδες*, κηρωτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει επάλειψη κεριού, ώστε να είναι αδιάβροχος: ~ *ύφασμα* | *χαρτί* 2. *κηρωτό έμπλαστρο* σκεύασμα από λεπτό ύφασμα επαλειμμένο με διάφορες θεραπευτικές ουσίες με βάση το κεριό (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < κηρώ (-όω) < κηρός «κερί»].

κητέλαιο (το) {κητελαί-ου | -ών} ΧΗΜ. ζωικό έλαιο που χρησιμοποιείται ως λιπαντικό, στην κατασκευή σαπουνιών και σαπιάδι. εδωδιον λιτών και το οποίο προμηθεύεται από τη λιπαρή στιβάδα των κητών (κυρ. της φάλαινας) με τήξη. [ΕΤΥΜ Απόδ. του αγγλ. whale oil].

κητοειδής, -ής, -ές [1873] {κητοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κήτος. Επίσης κητώδης, -ης, -ες [αρχ.]. — κητοειδώς κ. κητωδώς επιφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κήτος (το) {κήτ-ους | -η, -ών} 1. υδρόβιο θηλαστικό μεγάλων διαστάσεων, π.χ. η φάλαινα, το δελφίνι κ.ά. 2. (μτφ.-μειωτ.) αυτός που είναι πολύ παχύς και δυσκίνητος: *πού να χωρέσει τέτοιο ~ σ' αυτό το φουστανάκι!* ΣΥΝ. φάλαινα, θηρίο, θορηκτό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*. [ΕΤΥΜ < αρχ. κήτος, αγν. ετύμου].

κητόσπερμα (το) [1839] {κητοσπέρμ-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ. συστατικό του κητελαίου με ευρεία χρήση στη φαρμακευτική και την αρωματοποιία, καθώς και στην κατασκευή κεριών πολυτελείας κ.λπ. ΣΥΝ. σπερματοτέο. Επίσης κήτειο σπέρμα. [ΕΤΥΜ Απόδ. του αγγλ. sperm oil].

κηφηνεαίο (το) [1839] (μειωτ.) 1. (περιληπτ.) ομάδα αργόσχολων ανθρώπων, που ζουν παρασιτικά καταχρόμενοι την εργατικότητα και ανοχή των υπόλοιπων μελών ενός συνόλου ΣΥΝ. τεμπέληδες, παράσιτα, τεμπελομανάδες, αργόσχολοι 2. (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο συνζάνται οι αργόσχολοι: *αυτή η υπηρεσία του υπουργείου από χώρος εργασίας έχει μεταβληθεί σε ~.*

κηφίνης (ο) 1. η αρσενική μέλισσα και γενικότερ. κάθε έντομο του οποίου η αποικιατική συμβολή και αποστολή είναι η γονιμοποίηση της βασίλισσας 2. (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο που συντηρείται εις βάρος των υπολοίπων, απομυζώντας το προϊόν της εργασίας τους, αυτός που δρα παρασιτικά: *έχει διαρρέσει και δύο-τρεις ~, που κάθονται όλη μέρα και γυρίζουν από γραφείο σε γραφείο ΣΥΝ.* παράσιτο, τεμπέλης, ακαμάτης, χαρμαμοφής ΑΝΤ. (μτφ.) μέλισσα, σκυλί, δουλευταράς, εργατικός, δραστήριος. [ΕΤΥΜ < αρχ. κηφίνη, -ήνος < *κηφός, που πθ. συνδ. με το επίθ. *κοφός* και με το όνομα Κηφούς].

κηφηνοτροφείο (το) [1851] (ειρων.) χώρος όπου τρέφονται κηφίνες, όπου συντηρούνται οι τεμπέληδες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστήμιο*.

Κηφισία (η) πρόοτις και δήμος της Περιφέρειας Πρωτεύουσας Β. των Αθηνών στους πρόποδες της Πεντέλης. — Κηφισιώτης (ο), Κηφισιώτισσα (η), κηφισιώτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ₁ < Κηφισός (βλ. λ.)].

Κηφισός (ο) 1. ποταμός της Στερεάς Ελλάδος, που πηγάζει από τον Παρνασσό, διαρρέει τη Βοιωτία, την οποία και αρδεύει, και εκβάλλει στη λίμνη Υλίκη 2. ποταμός του λεκανοπεδίου της Αττικής. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο].

Κ.Θ.Β.Ε. (το) Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος.

κιά (η) και (βλ. λ.) (μπροστά από φωνήεν): και *μιλούσε κι έτρωγε*. Επίσης (παλαιότερ.) κ' κ. κ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κα*.

Κ.Ι.Α. (η) (προφέρεται Σι Άι Ει ή Σία) η Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών των Η.Π.Α.: ασχολείται με τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με άλλες χώρες. [ΕΤΥΜ Ακρωνύμιο του αγγλ. Central Intelligence Agency].

κιάλα ρ. μετβ. {κιάλα-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) 1. παρατηρώ (κάτι) με τα κιάλα, εστιάζω σε αυτό από απόσταση (γενικότερ.) εντοπίζω (κάτι) από μακριά, ξεχωρίζω παρατηρώντας: *έτσι όπως το κιάλαρε από μακριά, της κιάλαρεσε ΣΥΝ.* διαπίστω, διακρίνω 2. (αργκό) αντιλαμβάνομαι παρατηρώντας από μακριά, εντοπίζω: *αμέσως τον κιά-λαρε ότι έψαχνε για κάποιον γνωστό* || *μισή μέρα την κιάλαρε τη μηχανή, χρώμα, κατασκευή, μάρκα δεν ξεκόλλουσε τα μάτια του από πάνω της ΣΥΝ.* καρφόνο, κόβφο.

κιάλι (το) {κιάλι-ου | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) οπτικό όργανο για τη διευκόλυνση της μακρινής παρατήρησης, που αποτελείται από δύο μικρά τηλεσκοπία προσαρμοσμένα το ένα δίπλα στο άλλο, το καθένα από τα οποία διαθέτει δύο πρίσματα για τη διόρθωση και επαναφορά του οπτικού ειδώλου: *ένα ζευγάρι κιάλια* || *στρατιωτικά ~* || ~ *όπικρα* || *έβαλε τα ~ στα μάτια και ανίχνεσε τον ορίζοντα ΣΥΝ.* διόπτρα, τηλεσκόπιο: ΦΡ. (εκφραστ.) *ούτε με τα κιάλια* για οτιδήποτε θεωρείται πέρα από τις δυνατότητες κάποιου, άπιαστο, αδύνατο να πραγματοποιηθεί: *με τις νέες τιμές δεν βλέπουμε αυτοκίνητο ~!* ΣΥΝ. ούτε με σφαιρές.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *οκιάλι* < ιταλ. occhiali, πληθ. του occhiale «οπτικός» < λατ. oculus «μάτι»].

κίβδηλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του κίβδηλου, το να είναι ή να γίνεται κάτι κίβδηλο ΣΥΝ. πλαστότητα ΑΝΤ. γνησιότητα 2. (ειδικότερ.) αξιόπινη πράξη την οποία τελεί όποιος ελαττώνει την εσωτερική αξία μεταλλικού νομίσματος με οποιονδήποτε τρόπο (ρίνισμα, κοπή κ.λπ.) με σκοπό να το θέσει σε κυκλοφορία σαν να είχε πλήρη την εσωτερική του αξία, καθώς και εκείνος που προμηθεύεται κίβδηλο νόμισμα για τον ίδιο σκοπό 3. (μτφ.-λόγ.) η προσποίηση στη συμπεριφορά, η έλλειψη ειλικρίνειας και γνησιότητας στις εκδηλώσεις: η ~ των *κοσμικών τρόπων ΣΥΝ.* ανειλικρίνεια ΑΝΤ. ειλικρίνεια, γνησιότητα.

κίβδηλέω ρ. μετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (αρχαιοπρ.) 1. κάνω νοθεία, παραιοώ σκοπίμως ευγενή μέταλλα ή (κυρ.) νομίσματα, στοχεύοντας στην απόκτηση προσωπικού κέρδους μέσω της νοθείας ΣΥΝ. νοθεύω, παραιοώ, παραχαράσσω 2. (μτφ. για συναισθήματα, αρετές) καθιστώ (κάτι) ευτελές, αλλοιώνω την υφή, τη χαρακτηριστική του ποιότητα ΣΥΝ. ψευτίζω, εξευτελίζω.

κίβδηλοποιός (ο) [1871] ο παραχαράκτης, πρόσωπο που κατασκευάζει κίβδηλα νομίσματα. — **κίβδηλοποιία** (η) [1871].

κίβδηλος, -η, -ο 1. (για ευγενή μέταλλα και νομίσματα, κυρ. μεταλλικά) αυτός που έχει νοθευτεί, που έχει υποστεί ή προέλθει από πρόσμειξη με ευτελή μέταλλα που έχει παραχαραχθεί ΣΥΝ. κάλπικος, πλαστός, νοθευμένος, νόθος, παραχαραγμένος, παραποιημένος, ψευτικός, (λαϊκ.) μαϊμού ΑΝΤ. γνήσιος, αληθινός, πραγματικός, ανόθευτος 2. (μτφ.) αυτός που κατά δόλο τρόπο εμφανίζεται με ψευτικές ιδιο-

τητες, που στερείται ελικρίνειας και γνησιότητας: ~ *αισθήματα* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. ψεύτικος, δόλιος, ανελικρινής, απατηλός. [ETYM₁ αρχ. < *κίβδος* «σκουριά», αβελ. ετόμου, ίσως συνδ. με τη «γλώσσα» του Ηουχίου *κίβιον* «κουφό, άναυδο» και, κατ' επέκτ., με τεχνικούς όρους της μεταλλουργίας, όπως γαλλ. (pierre) soude «κουφή πέτρα» (δηλ. «χωρίς αντανούγειες»), γερμ. taub «κουφός» (ως τεχν. όρ. «αμέταλλος»)]. κιβούρι (το) {κιβουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το φέρετρο, το κυρ. ξύλινο κιβώτιο, στο οποίο κατά παράδοση τοποθετείται το σώμα του νεκρού για την ταφή ΣΥΝ. νεκροκρέβατο, νεκροσέντουκο 2. ο τάφος, το άνοιγμα γης, στο οποίο τοποθετείται ο νεκρός, καθώς και η ταφό-πλακα: «τρία πουλάκια κάθονταν στου Διάκου το ~» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. μνήμα, μνημούρι.

[ETYM₁ < μεσν. *κιβούριον* < μγν. *κιβόριον*, δάνειο πθ. αιγυπτιακής προέλ., όπως επιμαρτυρείται και από την ερμηνεία της λ. από τον Ησύχιο: «Αιγύπτιον όνομα επί ποτηριού»]. κιβώτιο (το) {κιβωτί-ου | -ων} 1. θήκη κάθε μεγέθους και υλικού (συνήθ. από χαρτόνι, ξύλο ή πλαστικό), που έχει ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο σχήμα και χρησιμοποιείται για τη φύλαξη, τοποθέτηση ή μεταφορά αντικειμένων: το φορητό *ξεφόρτωσε δέκα ~ με ηλεκτρικές συσκευές* || *γέμισε ένα ~ ρούχα για τους αστέγους* ΣΥΝ. κουτί, κάσα, κασόνι, κασέλα, μπαούλο, σεντούκι 2. *κιβώτιο ταχυτήτων* (στα αυτοκίνητα) η συμπαγής, ενσωματωμένη μονάδα ταχυτήτων ή άλλη ανάλογη διάταξη, που επιτυγχάνει τη μεταβίβαση ισχύος μεταξύ μηχανών ή μηχανισμών, συνήθ. με αλλαγές της ροτής στράψεως και της ταχύτητας: *αυτόματο ~* ΣΥΝ. *σαμάν*. — (υποκ.) κιβωτιάκι (το), (με-γεθ.) κιβωτιάρα (η).

[ETYM₁ < αρχ. *κιβώτιον*, υποκ. του ουσ. *κιβωτός* (βλ. λ.). Ορισμένοι τεχνικοί όροι αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *κιβώτιο ταχυτήτων* (< γαλλ. boîte de vitesses)]. κιβωτίοσχημος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα κιβωτίου, δηλ. ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο: ~ *τάφοι*. κιβωτός (η) 1. κάθε κιβώτιο μεγάλου μεγέθους που αξιοποιείται κυρ. ως θήκη για τη φύλαξη ιερών κειμηλίων 2. (α) *Κιβωτός της Διαθήκης* | *του Μαρτυρίου* | *του Θεού* η φορητή κιβωτός των Εβραίων, στην οποία φυλάσσονταν οι δύο πλάκες του Μουσή (Δέκα Εντολές), η Στάμνος του μάννα και η Ράβδος του Ααρών, και είχε καθιερωθεί στη συνείδηση του λαού ως σύμβολο της παρουσίας του Θεού (β) *Κιβωτός του Νόε* το τεράστιο πλοίο που κατά την Π.Δ. κατασκεύασε ο Νόε και με το οποίο κατάφερε να διασωθεί ο ίδιος, η οικογένειά του, καθώς και ένα ζεύγος από κάθε ζωικό είδος, επιβιώνοντας από τον Κατακλυσμό 3. (μτφ.) κάθε χώρος ή μέσο διατήρησης και φύλαξης της πολιτισμικής ή πολιτιστικής κληρονομιάς, χώρος ιερής παρακαταθήκης: η *Εκκλησία υπήρξε ~ των ελληνικών παραδόσεων* κατά την Τουρκοκρατία.

[ETYM₁ αρχ., αγν. ετόμου, πθ. δάνειο σημιτ. προελ., πβ. συρ. qabāthā, μοιλονότι υπάρχει η άποψη ότι η συριακή λ. προέρχεται από την Ελληνική. Οι Εβραίοι κωνάρη χρησιμοποιήσαν στη μετάφραση της Π.Δ. τη λ. *κιβωτός* ως απόδ. των εβρ. λ. tēbāh (για την Κιβωτό του Νόε, σημαίνει «κουτί, κιβώτιο») και 'arōn (ως μέρος της φρ. 'arōn habberit «Κιβωτός της Διαθήκης»)]. κικκαλερία (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) τα κάθε είδους μέταλλινα βιομηχανικά προϊόντα, που προορίζονται κυρ. για οικιακή χρήση, όπως οι βίδες, οι πρόκες, τα λουκέτα, τα κάγκελα κ.λπ. - τα σιδηρικά είδη: *κατάστημα ειδών κικκαλερίας*.

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. quincaille, άλλος τ. του cliqua-aille < παλαιότε. γαλλ. cliquer «θορυβώδ», ονομαστ. λ.]. κικκλίδωμα (το) {κικκλίδω-ματος | -ατα, -άτων} η σειρά κικκλιδών με τις οποίες σχηματίζεται ένα περίφραγμα, η περίφραξη από κάγκελα: - *σκάλιας* | *κήπου* | *τζακιού* || *πολλοί τραυματίστηκαν, όταν κατέρρεσε το προστατευτικό ~ του σταδίου* ΣΥΝ. περίφραγμα, περίφραξη, κάγκελα. — κικκλιδάω ρ.

[ETYM₁ μεσν. < αρχ. *κικκλίας*, -ίδος, αβελ. ετόμου, ίσως < **κίλ-κίλ-δες* (πβ. *δί-κίλ-δες*) με ανομοίωση, οπότε η λ. θα συνδέεται με το ρ. *κίλνω*. Κατ' άλλη άποψη, *κικκλίας* < *κικκλίζω* «ταρακουνά, ανασηκώνω» < *κί-γκλος* «μικρό πτηνό που κουνάει συνεχώς την ουρά», οπότε η λ. *κικκλίας* θα είχε αρχικός τη σημ. «όποια που ανασηκώνεται, που ανοιγοκλείνεται». κικκλιδωτός, -η, -ό [1888] αυτός που είναι κατασκευασμένος με κικκλίδωμα ή που περιβάλλεται από κικκλίδωμα: ~ *παράθυρα*. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. grillagé], κικκλίας (η) {κικκλιδ-ος | -ων} (σπάν. -αρχαιοπρ.) 1. το κάγκελο, κάθε ράβδος περιφράγματος ή χωρίσματος 2. *κικκλίδες* (οι) το κικκλίδωμα (βλ. λ.) ΣΥΝ. *κίκαλα*. Επίσης κικκλίδα [ETYM₁ αρχ., βλ. λ. *κικκλίδωμα*]. Κ.Ι.Ε. (το) Καπνολογικό Ινστιτούτο Ελλάδας, Κίεβο (το) {Κιέβου} η πρωτεύουσα της Ουκρανίας. [ETYM₁ < ρουσ. Kyjev | ουκρ. Kyiv, αγν. ετόμου. Η παράδοση συνδέει την πόλη με το όνομα του Kyj, μυθικού ιδρυτή της πόλεως τον 9ο αι. μ.Χ.]. Κιέλο (το) {Κιέλου} πόλη της ΒΑ. Γερμανίας στη Βαλτική Θάλασσα. [ETYM₁ Μεταφορά του γερμ. Kiel < αρχ. σκανδ. kill «όρμος - ασφαλές σημείο για πλοία». όπως ονομαζόταν η πόλη από την ίδρυσή της το 1242]. κιθάρα (η) {δύσχηρ. κιθάρων} 1. *έγχορδο* μουσικό όργανο με έξι ή δώδεκα χορδές, μακρύ βραχίονα, αχλαδόσχημο ηχείο που θυμίζει εκείνο του βιολιού, επίπεδη ράχη και οπή στο πάνω μέρος: *ηλεκτρική* | *κλασική* | *ακουστική* ~ 2. (συνεκδ.) το να παίζει κανείς αυτό το *έγχορδο* όργανο: *μαθαίνει - εδώ και έξι μήνες*. — (υποκ.) κιθαρίτσα κ. κιθαρούλα (η). [ETYM₁ αρχ., αγν. ετόμου, δάνειο ανατολ. προελ. ελεύσεως. Από την

Ελλην. μέσω λατινικών και αραβικών τύπων προήλθαν οι αντίστοιχες λ. στις ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. γαλλ. cithare | guitare, ισπ. guitarra, αγγλ. guitar κ.ά.]. κιθαρίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. και παρ.ατ.} παίζω κιθάρα. — κιθάρισμα (το) [αρχ.] κ. κιθαρισμός (ο) [μγν.]. κιθαριστής (ο) [αρχ.], κιθαρίστρια (η) [αρχ.] {κιθαριστριών} ο μουσικός που εκτελεί μουσικά κομμάτια σε κιθάρα, πρόσσοπο που παίζει κιθάρα. Επίσης (καθήμε.) κιθαρίστας (ο).

κιθαρωδός (ο) ο κιθαριστής που τραγουδά τα κομμάτια που παίζει στην κιθάρα. — κιθαρωδός ρ. [αρχ.] {-εις...}. [ETYM₁ < αρχ. *κιθαρωδός* < *κιθάρα* + *-ωδός* < ωδή].

κιρικίκο κ. κοκορίκο (το) {άκλ.} η φωνή του κόκορα. [ETYM₁ Ηχομιμητ. λ.].

κικ μπόξινγκ (το) {άκλ.} αθλ. άθλημα στο οποίο επιτρέπεται στους συμμετέχοντες να δίνουν γροθιές φορώντας στα χέρια τους γάντια και να κλοτσούν με γυμνά πόδια. [ETYM₁ < αγγλ. kick boxing].

Κιλίκια (η) περιοχή της ΝΑ. Μικράς Ασίας. [ETYM₁ < αρχ. *Κιλίκια* (η) < *Κίλικες*, ονομασία του λαού που κατοικούσε εκεί (πβ. *Κίλικς*, μυθικό πρόσ.), αγν. ετόμου].

Κιλιάμάντζαρο (το) φημισμένο όρος της Α. Αφρικής. [ETYM₁ < αγγλ. Kilimanjaro < σουαχίλι Kilima «όρος» + njaro «θεός του ψυχρού»].

κίλιμ (το) {κίλιμ-ιού | -ιών} χειροποίητος υφαντός τάπητας χαρακτηριστικός της ανατολικής και βαλκανικής υφαντουργίας χωρίς πέ-λος ΣΥΝ. *χαλί*, *στρωσίδι*. [ETYM₁ < τουρκ. kilim < περσ. killim].

Κιλίκις (το) {άκλ.} πόλη της Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα του ομόνυμου νομού (νομός *Κιλίκις*).

[ETYM₁ Αγν. ετόμου. Επί Τουρκοκρατίας ήταν ένα ασήμαντο χωριό, όπου κατοικούσαν κυρίως Βούλγαροι (οι οποίοι το θεωρούσαν ιερό). Ήταν δε γνωστό με τις ονομασίες *Καλίκις* και *Κουκούσι*].

κιλλίβαντας (ο) {κιλλιβάντων} ΣΤΡΑΤ. μεταλλικό δίτροχο όχημα, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά και τη στήριξη πυροβόλου όπλου, κυρ. για τη συγκράτηση, τον περιορισμό της αποσβόρμησης του κατά τη ριπή βολής: *ορειβατικός* | *πιδινός* | *φρουριακός* | *επάκτιος* | *ναυτικός* ~ || η *σφοδρ. του εκλιπτόνος* θα τοποθετηθεί *τιμητικά* σε *κιλλίβαντα* *πυροβόλου* για τη μεταφορά του στο νεκροταφείο. [ETYM₁ < αρχ. *κιλλίβας*, -αντος < *κίλλος* «όνος» (αρχική σημ. «σταχτής, γκρίζος», δηλ. «ο φέρων το χρώμα του γαιόδου», αβελ. ετόμου, πθ. συνδ. με το αρχ. επίθ. *κελιανός* «σκοτεινός, μαύρος») + *-βας* < *βαίνω*].

κίλο (το) 1. μονάδα βάρους ή μάζας, που αντιστοιχεί σε χίλια γραμμάρια ΣΥΝ. χιλιόγραμμα 2. (συνεκδ.) το βάρος σώματος υπολογισμένο εμπειρικά, χωρίς μέτρηση: *έχει παραπάνω κίλα, θα πρέπει ν' αδυνατίσει κι άλλο!* || *έχει περιττά ~* ΦΡ. (α) *παίρνω* | *χάνω κίλα* *παχαίνω* | *αδυνατίζω*, *γίνομαι πιο παχύς* | *λεπτός: πήρε μερικά ~ τον τελευταίο χρόνο* (β) *έρχομαι στα κίλα* *μον* *αποκότ. το κανονικό ή συνθησιμένο μου βάρος: κάνει δίαιτα, για να ξανάρθει στα κίλα της* (γ) *με το κίλο* (ι) με καθορισμό της τιμής αναλόγως του τελικού βάρους του προϊόντος: *πουλάει ~, όγί με το κομμάτι* || *βιβλία* | *σεντόνια ~* (ii) για μεγάλη ποσότητα, με τον σωρό: *αυτός τις υποσχέσεις τις δίνει ~* ΣΥΝ. *αβέρτα* (δ) *τα έχει τα κιάκια του* *έχει μερικά παραπανή-σια κίλα* (ευφημ. για υπερβάρο άτομο) (ε) *Αθλ. κατηγορία (π.χ. 85 κίλων* *στα αγωνίσματα πάλης, πυγμαχίας και άρσης βαρών, τρόπος ένταξης των αθλητών σε επιμέρους κατηγορίες με κριτήριο το σωματικό τους βάρος: πήρε χρυσό μέταλλο στην κατηγορία των 90 κίλων* | *στα 90 κίλα* (στ) *βρίσκει κάποιον στα κίλα* *μον* *βρίσκει κάποιον ισάξιο μου* (ζ) *(κάποιος) δεν είναι για τα κίλα* *μον* (κάποιος αντίπαλος) είναι ανώτερος μου. — (υποκ.) κιάκι (το).

[ETYM₁ Αντιδάν., < γαλλ. kilo (απεσπασμένο από τη λ. kilo-gramme «χιλιόγραμμα») < ελλην. *χίλιοι*].

κίλο-ά συνθετικό που δηλώνει χίλιες από τις μονάδες της τάξης του β' συνθετικού: *κίλο-τζάουλ*, *κίλο-χέρτζ*, *κίλο-τόνος*. [ETYM₁ Α' συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από απόσπωση ξέν. όρων (συνήθ. ελληνογενών), πβ. γαλλ. kilo-gramme, kilo-mètre κ.ά. Βλ. κ. *κίλο*]. κίλοβάτ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα ισχύος ηλεκτρικού ρεύματος ίση προς χίλια βατ.

[ETYM₁ < γαλλ. kilowatt (νόθο συνδ.) < kilo- (< *χίλιοι*) + watt «βατ» (βλ. λ. *βατ*). κίλοβάτορα (η) {δύσχηρ. κίλοβατόρων} ΦΥΣ. η μονάδα έργου ή ενέργειας, που αντιστοιχεί στο έργο το οποίο παράγεται από μηχανή ισχύος ενός κίλοβάτ σε χρονικό διάστημα μίας ώρας. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. kilowatt-hour, κίλομπάτ (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μέτρησης της μνήμης του ηλεκτρονικού υπολογιστή, που ισούται με χίλια μπάτ (βλ. λ.). [ETYM₁ < αγγλ. kilobyte < kilo- (βλ. λ. *κίλο*-) + byte (βλ. λ. *μάπιτ*). κίλοπόντ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα βάρους ίση με το βάρος που παρουσιάζει ένα σώμα με μάζα ενός χιλιόγραμμου, όταν βρίσκεται σε υψόμετρο μηδέν και γεωγραφικό πλάτος 45°. [ETYM₁ < γερμ. Kilopond < Kilo- (βλ. λ. *κίλο*-) + -pond < λατ. pondus «βάρος, φορτίο»]. -κίλος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο βάρος σε κίλα: *πεντόκilo δοχείο*.

[ETYM₁ Β' συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *κίλο*] κίλοτα (η) {κίλοτών} 1. το γυναικείο εσώρουχο, που καλύπτει τα γεννητικά όργανα και τους γλουτούς ΣΥΝ. *βρακί* 2. (και για άνδρες) το παντελόνι υπαίτιας, που έχει κόψιμο πολύ άνετο στους γοφούς, παρ-τό στα γόνατα και στενό ώς σφιχτό από τα γόνατα μέχρι τους αστρα-

γάλους: (ειδικότ.) το παντελόνι της στολής των ανδρών του ιππικού, η στρατιωτική περισκελίδα: ~ *ιππασίας* || *ανδρική* ~. — (υποκ.) **Κίλο-τάκι** (το) κ. κίλοτίσα (η) (σημ. 1). **ΣΧΟΛΙΟ** λ. *εσφουράχα*. [ETYM₂ < γαλλ. culotte < cul «οπίσθια» < λατ. cuius «προκτός»].

κίλοτο (το) μοσαρητίο άπαχο κρέας εκλεκτής ποιότητας, που προερχεται από το τελευταίο τμήμα της ράχης του ζώου πίσω από το φιλέτο και πάνω από το μπουτί. [ETYM₂ < γαλλ. culotte. Βλ. λ. κίλοτα].

κίλοχέρτζ (το) (συνήθ. γράφεται και προφέρεται *κίλοχέρτζ*) {άκλ.} **ΦΥΣ-ΠΑΗΡΟΦ.** ο χιλιόκυκλος (βλ.λ.). [ETYM₂ < αγγλ. kilohertz (νόθο συνθ.). Βλ. λ. *κίλο-χέρτζ*].

κίλτ (το) {άκλ.} η παραδοσιακή, χαρακτηριστική φούστα των Σκοτσέζων, από μάλλινο καρό ύφασμα, που φθάνει μέχρι το γόνατο. [ETYM < αγγλ. kilt < μέσ. αγγλ. kylfte, πθ. σκανδ. προελ., πβ. αρχ. σκανδ. *kjalta* «δίπλα, πιέτα υφάσματος ή φούστας», δαν. *kilte* «πτοχώνω, διπλώνω»].

κιμαδιάζω ρ. μετβ. | *κιμαδιάσα* (λαϊκ.) κόβω το κρέας κιμά, συνήθ. με ειδική μηχανή.

κιμαδόπιτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} *πίτα με γέμιση από κιμά.*

κιμάς (ο) {κιμάδες} κρέας κομμένο (άλεσμένο) σε πολύ λεπτά επιμήκη κομμάτια (σαν χοντρά μακαρόνια), συνήθ. με ειδική μηχανή: *περνά το κρέας από τη μηχανή του* ~ ΦΡ. (λαϊκ.) **κάνω (κάποιον) κιμά** δέρνω (κάποιον) ανηλεώς, τον «σπάζω στο ξύλο». [ETYM < τουρκ. *kiyma* < *kiymak* «κόβω, κομματιάζω»].

κιμονό (το) {άκλ.} 1. παραδοσιακή ιαπωνική ρόμπα με φαρδύ, άνετο κόψιμο, κυρ. στα χέρια, χωρίς ραφές, που φθάνει μέχρι τους αστραγάλους και περιτυλίσσεται στο σώμα σταυρωτά από αριστερά προς τα δεξιά στο στήθος, ενώ στη μέση συγκρατείται με μια πολύ φαρδιά υφασμάτινη ζώνη 2. (γενικά) κάθε ανάλογο ένδυμα με παρόμοιο σχέδιο (κυρ. για γυναίκες). [ETYM₂ < ιαπων. *kimono* «ρούχο» < *ki* «φορά» + *mono* «πράγμα»].

κιμπάρης (ο) {κιμπάρηδες}, **κιμπάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) γενναϊόδορος, ειλικρινής και περήφανος άνθρωπος. — *κιμπάρικος*, -η, -ο. [ETYM₂ < τουρκ. *kiibar*].

κιμπάρλικι (το) {κιμπάρλικιού} {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ιδιότητα και συμπεριφορά του *κιμπάρη*. [ETYM₂ < τουρκ. *kiibarlik*].

κιμπουζέ (το) {άκλ.} αγροτική ή βιομηχανική κοινότητα στο Ισραήλ, οργανωμένη κατά τα πρότυπα του κολεκτιβισμού, αυτοχρηματοδοτούμενη βάσει των κερδών της και με κάλυψη των αναγκών περιποίησης και πρόνοιας των μελών της, στην οποία η οργάνωση και ο καταμερισμός εργασιών γίνεται από εκλεγμένη επιτροπή. [ETYM₂ < αγγλ. *kibbutz* < βιβλ. *gibbus* «συγκέντρωση, συναγή»].

κιμωλία (η) {κιμωλιών} 1. μαλακό, συνήθ. λευκό πέτρωμα, με υψηλή περιεκτικότητα σε ανθρακικό ασβέστιο· χρησιμοποιείται ευρέως ως χρωστική ουσία, ως λίπασμα, ως σιλβωτικό, ως μέσο σχεδίασης και γραφική σε πίνακες κ.α. 2. (συνεκδ.) το μικρό, κυλινδρικό κομμάτι από αυτό το πέτρωμα, που χρησιμοποιείται για γράψιμο σε μαυρισμένα ή οποιαδήποτε άλλη σκουρόχρωμη και λεία επιφάνεια ή για ζωγραφική σε διάφορες επιφάνειες: *γράφω με ~ στον πίνακα* || *χρωματιστή | σπασμένη* ~. [ETYM₂ < αρχ. *κιμωλία* (ση) < *Κίμωνος* (βλ.λ.)].

Κίμωνος (η) {Κίμωνος} 1. νησί των ΝΑ Κυκλάδων μεταξύ της Μήλου και της Σίφνου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. [ETYM₂ αρχ., ανγ. ετύμου, προελλην. (μη ΙΕ.) τοπωνύμιο. Κατά τη μυθολογία, το όνομα της νήσου οφείλεται στον *Κίμων*ον, σύζυγο της Σί-δης, της οποίας ο πατέρας οίκισε το νησί].

Κίμων (ο) {Κίμωνος, -α} 1. αρχαίος Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός (506-449 π.Χ.), γιος του Μιλτιάδη 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθ.ημ.) **Κίμωνας**. — *κιμώνιος*, -ος, -ο [αρχ.].

[ETYM₂ αρχ. κύρ. όν., αββ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. προέρχεται από επίθ. που αρχικός δήλωνε το σκούρο χρώμα (πβ. Μιλτιάδης < *μίλτος* «κοκκινάδι») και συνδέθηκε με λατ. *cimex* «κορίδι» (αρχική σημ. «χρώμα σκούρο καφέ») και με σανσκρ. *syāma* «σταχτής»: **Κίνα** (η) [1728] (κινεζ. **Zhonghua** **Renmin Gongheguo** = Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας) κράτος της Α. Ασίας με πρωτεύουσα το Πεκίνο, επίσημη γλώσσα τη μανδαρινική Κινεζική και νόμισμα το γιουάν. — **Κινέζος** (ο) [1867], **Κινέζα** (η), **κινεζικός**, -ή, -ό (βλ.λ.) κ. (καθ.ημ.) **κινεζικός**, -η, -ο, **Κινεζικά** κ. (καθ.ημ.) **Κινεζικά** (τα). **ΣΧΟΛΙΟ** λ. *εθνικός*. [ETYM₂ Μεταφορά ξέν. όρου (πβ. γερμ. *China*), που πθ. ανάγεται στην κινεζ. λ. **Qin** ή **Ts'in**, ονομασία δυναστείας, η οποία κυβέρνησε τη χώρα τον 2ο αι. π.Χ. Ωστόσο, η χώρα ήδη τον 4ο αι. π.Χ. απεκαλείτο *Tsinstan*, οι δε Βραχμάνοι χρησιμοποιούσαν για την Κίνα τη σανσκρ. ονομασία *cina*. Φαίνεται πιθανότερη η άποψη ότι το όνομα ανάγεται στην περιοχή **Shaanxi** της ΒΔ Κίνας (η ονομασία **Shaanxi** σημαίνει «Δυτικό Shaan»), η οποία απετέλεσε τον πυρήνα της χώρας. **Η καθ'** εαυτήν κινεζ. ονομασία είναι **Zhonghua** «Μέσο Βασίλειο»: **κίνα** (η) {χωρ. πληθ.} 1. ιθαγενές δέντρο της Ν. Αμερικής, που καλλιεργείται κυρ. για τον φλοιό του, ο οποίος έχει πλούσιες θεραπευτικές ιδιότητες (κατά της θρομβοσπασίας, της αρρυθμίας της καρδιάς, του πυρετού) και από τον οποίο εξάγεται το κινίνο (βλ.λ.) 2. ο φλοιός του δέντρου αυτού: *σταχτόχρωμη | κίτρινη | κόκκινη* ~. [ETYM₂ < αγγλ. *quina* < ισπ. *quina* < *kina* «φλούδα, φλοιός», λ. της ινδιάνικης φυλής *Κετσούα*]. **κιναιδιόμοιος** (ο) η συμπεριφορά των κιναιδίων. **κιναιδός** (ο) (αρχαιοπ.-μειοτ.) ο παθητικός ομοφυλόφιλος ΣΥΝ. (!) ποστής. [ETYM₂ αρχ., αββ. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. ετυμολογικό λεξικό

«παρά το κινεϊσθαι την αιδό ή παρά το κινεϊσθαι τά αιδοία», εκδοχή που θεωρεί τη λ. σύνθετη των *κινό* και *αιδός* ή *αιδοίων*. Εντούτοις, σημαντικό πρόβλημα εξακολουθεί να συνιστά η ποσότητα του *-ι* (*κιναιδός* - *κί* νό[ι]).

κιναισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η συνολική αίσθηση διά μέσου της οποίας αντιλαμβάνομαστε τις κινήσεις των μυών, των τενόντων και των αρθρώσεων, του σώματος συνολικά. Επίσης κινήσιοαίσθηση. — *κιναισθητικός*, -ή, -ό. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *kinesthésie*].

κινάρα (η) → **αγκινάρα**

κινγκ-σάιζ επίθ. {άκλ.} πολύ μεγάλου μεγέθους: ~ *συσκευασία*. [ETYM₂ < αγγλ. *king-size* (με ατελή προφορά)].

κινδυνεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {κινδύνεω κ. (λόγ.) κινδύνευσά} ♦ (αμετβ.) 1. διατρέχω κίνδυνο· απειλούμαι ή βρίσκομαι σε επικίνδυνη κατάσταση: η *εταιρεία κινδυνεύει με χρεοκοπία* || *το χωριό κινδύνεω από την πυρκαγιά* 2. (ειδικότ.) απειλούμαι από πλήρη φθορά, καταστροφή: (για ανθρώπους) *απειλείται η ζωή μου: σ' αυτή τη δουλειά κινδυνεύει ανά πάσα στιγμή* || *αν συνεχίσει να καπνίζει, κινδυνεύει η υγεία του* || *δεν μπορεί να κυκλοφορήσει χωρίς σωματοδύλακα, γιατί κινδυνεύει* ♦ (μετβ.) (+να) 3. βρίσκομαι πολύ κοντά σε δυσάρεστη, ανεπιθύμητη εξέλιξη ή κατάσταση, αντιμετωπίζω κίνδυνο: *κινδυνεύει να χάσει τη δουλειά του* || ~ *να τρελάθω μ'αυτό που βλέπω και ακούω!* ΣΥΝ. κοντεύω 4. διακινδυνεύω: *κινδύνεω να τα χάσει όλα γι' αυτή την υπόθεση* || *κινδυνεύει να τα τινάξει όλα στον αέρα* ΣΥΝ. ρισκοκινδυνεύω. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. *μετοχή*.

κινδυνολογία (η) {κινδυνολογίων} (κακόσ.) λόγος που αναφέρεται σκόπιμα σε (υπαρκτούς ή ανύπαρκτους) κινδύνους, για εκφοβισμό ή αποτροπή από συγκεκριμένες επιλογές: η ~ *αποτελεί συνηθισμένη πολιτική πρακτική* || *οι ~ δεν πρόκειται να πείσουν*. — **κινδυνολόγος** (ο/η), **κινδυνολογικός**, -ή, -ό.

κινδυνολογώ ρ. αμετβ. {κινδυνολογείσ... | κινδυνολογήσα} (κακόσ.) προβάλλω κατά συστηματικό και έντονο τρόπο υπαρκτούς ή πιθανούς κινδύνους προς εκφοβισμό ή αποτροπή από επιλογές: *κινδυνολογεί ασύστολα σε μια περίοδο που η χώρα χρειάζεται ηρεμία και αίσθημα ασφάλειας*.

κινδύνος (ο) {κινδύνων} -ων, -ους) 1. το αρνητικό ενδεχόμενο, πιθανότητα να συμβεί κάτι κακό: *όταν οδηγεί μεθυσμένος, υπάρχει αυξημένος ~ ατυχήματος* || - *πολέμου* || *προκλήσεως επεισοδίων* | *καταστροφής* | *αποτυχίας* | *πνιγμού* | *ηλεκτροπληξίας* || *ο ~ της καταστροφής των τροπικών δασών απειλεί όλο τον πλανήτη* ΦΡ. (α) (λόγ.) **κρούω τον κώδωνα του κινδύνου** βλ. λ. *κώδων* (β) **εκπέμπω σήμα κινδύνου** (ι) **ΝΑΥΤ.** το σήμα που εκπέμπει ένα πλοίο κλιώντας σε επείγουσα βοήθεια όταν βρεθεί σε κίνδυνο (το σήμα S.O.S. με τον ασύρματο, το V με οπτικό ή σημαίες και το MAYDAY με το τηλέφωνο): *εξέπεμψε ~ στα ανοιχτά της Ινδονησίας* (ii) (μτφ.) εμφανίζω σαφή σημαία ότι βρίσκομαι στα πρόθυρα καταστροφής: *το περιβάλλον εκπέμπει σήμα κινδύνου λόγω της μόλυνσης* (γ) **έξοδος κινδύνου** (σε επιχειρηματικές ή βοηθητικές εξόδους που χρησιμοποιείται για την ασφαλή εκκένωση αίθουσας ή κτηρίου από τον κόσμο που βρίσκεται μέσα, σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης (λ.χ. πυρκαγιάς): *κατάφερε να σωθεί, βγαίνοντας από την ~* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε (πράξη, κατάσταση, συμπεριφορά κ.λπ.) μπορεί να προκαλέσει καταστροφή, να επιφέρει απώλειες και φθορές ή μπορεί να φέρει σε επικίνδυνη θέση (κάποιον/κάτι): *οι ~ από το κάπνισμα είναι μεγάλοι* || *οι ~ της θάλασσας* (δηλ. η πιθανότητα ναυαγίου, φθορών, πειρατείας κ.λπ.) || *αυτή η διαδρομή έχει πολλούς ~* || *η νύχτα κρύβει κινδύνους* || *ο ~ των ναρκωτικών ΦΡ.* (α) **προσοχή-κινδύνος!** (σε επιχειρηματικές προτιμήσεις, ενδείξεις χρήσεως κ.λπ.) για την επισήμανση της επικινδυνότητας της επαφής ανθρώπου με συγκεκριμένο αντικείμενο ή της εισόδου, της προσέγγισης σε έναν χώρο (β) **κίνδυνος-θάνατος** για πρόσωπα και πράγματα του αεθιολογούνται ως επιβλαβή, με αρνητικές επιπτώσεις στο σύνολο: *η μόλυνση σήμερα είναι ~!* (γ) **δημόσιος κίνδυνος** βλ. λ. *δημόσιος* (δ) **un' αριθμόν ένα κίνδυνος** ο πλέον απειλητικός, αρνητικός παράγοντας: η μέγιστη απειλή: *τα ναρκωτικά αποτελούν τον υπ' αριθμόν ένα κίνδυνο για τη νεολαία μας* 3. το κακό που απειλεί τη ζωή, την αρτιμεία, την υγεία, την προσωπικότητα ή την περιουσία (κάποιου): *διατρέχω | εκτίθεμαι σε ~* || *εγκυμονώ κινδύνους* || *γυτώνω* | *ξέπερνώ* | *ξεραιγώ τον ~* || *βάζω σε* | *βρίσκομαι σε* → ΦΡ. (α) **φέρω τον κίνδυνο** φέρω την ευθύνη, δέχομαι τις αρνητικές επιπτώσεις, τη ζημία από αρνητική εξέλιξη (β) **επαγγελματικός κίνδυνος** το σύνολο των απειλητικών, αρνητικών ενδεχομένων που προκύπτουν κατά τη διάρκεια εκτελέσεως εργασίας και εξαιτίας της (γ) ΟΙΚΟΝ. **επιχειρηματικός κίνδυνος** η πιθανότητα για οικονομική ζημιά, σε περίπτωση που ένας επιχειρηματίας κάνει επένδυση ή πάρει δάνειο ΣΥΝ. ρίσκο 4. η διακινδύνευση: *κάνω κάτι με προσωπικό ~* || με ~ *της ζωής του και αποθνήσκει αγωνίστηκε να σώσει τα παιδιά ΣΥΝ. ρίσκο*. [ETYM₂ αρχ., αββ. ετύμου. Κατά μια άποψη, η λ. συνδέεται με το *μην. κινάσ* «ευκίνητος» και αναλύεται σε *θ. κί-* + *πρσφρμα* -νδ-, οπότε και οι δύο λ. ίσως ανάγονται στο αρχ. ρ. *κίω* «κινούμαι, φεύγω» (< *θ. κί-*, για το οποίο βλ. λ. *κινό*). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για ανομοιογενή λ., η οποία προέρχεται από τ. *κίν-δυν-ος, που αναλύεται σε *κ'ων* «σκύλος - καλή ζαρία» και σε *θ. *δν-* (που δεν απαντά στην Ελληνική) με τη σημ. «παίγνιδο με ζάρια», πβ. σανσκρ. *divyati, dyūta* «παίγνιδο με ζάρια». **Η λ.** χρησιμοποιήθηκε συχνά ως όρος του παίγνιδου των ζαριών με την έννοια της αβεβαιότητας (λόγ.) κινδυνώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κινδυνώδ-ους | -εις (συνθ. -ή), -ών} (λόγ.) αυτός που ενέχει πολλούς κινδύνους: ~ *βίος* | *κατάβαση* | *πορεία* ΣΥΝ. επικίνδυνος, επισφαλής ΑΝΤ. ακίνδυνος, ασφαλής. — **κινδυνώδης** επίρρ. [μτγν.]. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. -ης, -ης, -ες. **κινεζικός**, -ή, -ό [1897] κ. (καθ.ημ.) **κινεζικός**, -η, -ο 1. αυτός που

σχετίζεται με την Κίνα ή τους Κινέζους: - *θηρσκαία* | *γλώσσα* | *παράδοση* | *ιστορία* || ~ *βάζο* | *πίνακας* | *τεχνοτροπία* | *παρομοία* (βλ. κ. λ. *σινικός*) **2.** (μτφ. στον τ. *Κινέζικα*) ακαταλαβίστικα λόγια: *άσε γα - και μίλα καθαρά, για να καταλάβω* || *αυτά μου φαίνονται* - ΣΥΝ. αλαμυροκέφαλα **3.** *κινέζικο* (το) (α) εστιατόριο όπου προσφέρεται κινέζικο φαγητό (κινεζικές σπεσιαλιτέ) (β) το ίδιο το κινεζικό φαγητό. **Κινέζος** (ο) → Κίνα

κίνημα (το) [αρχ.] {κίνημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η συλλογική και μεθοδευμένη πολιτική ενέργεια, που εκδηλώνεται κατά ξαφνικό και αποφασιστικό τρόπο, κυρ. αυτή που στοχεύει σε ανατροπή μιας κυβέρνησης με παράνομο τρόπο ή με χρήση βίας: ~ τον *συνταγματάρχων* || το ~ στο Γουόι *εκδηλώθηκε το 1909* || η *επικράτηση του - σήμαινε και την κατάλυση των δημοκρατικών θεσμών* ΣΥΝ. πραξικόπημα, στάση, επανάσταση **2.** (περίληπτ.) το σύνολο των προσώπων και των οργανώσεων (συνχά από διαφορετικούς και ανομοιογενείς κοινωνικούς, πολιτικούς, επαγγελματικούς χώρους), που δραστηριοποιούνται για την εξυπηρέτηση ή την επίτευξη κοινού σκοπού και (κατ'επέκτ.) η δράση αυτών των προσώπων και οργανώσεων και το σύνολο των αγώνων και των διεκδικήσεων τους: το ~ *για την παγκόσμια ειρήνη* || *μέλος του ~ για τον διεθνή αποπλισμό* || *εργατικό* | *φοιτητικό* | *συνδικαλιστικό* | *φεμινιστικό* | *οικολογικό* | *ειρηνιστικό* ~||~ *διανοούμενων* || *Κίνημα των Αδεσμεύτων* (βλ. λ. *αδεσμευτός*) **3.** (ειδικότ.) το πολιτιστικό ή ιδεολογικό ρεύμα που διέπεται από κοινούς κανόνες και αρχές έκφρασης και έχει κοινούς εκπροσώπους: ~ του *Διαφωτισμού* | του *υπερρεαλισμού* || ο *στρουκτουραλισμός είναι ~ των αρχών του 20ού α.* ΣΥΝ. ρεύμα **4.** (σπάν.) το να κινείται (κάποιος/κάτι), η κίνηση **5.** (μτφ.) η στιγμιαία και αυθόρμητη αντίδραση σε ερεθίσματα των αισθήσεων, το σκίρτημα: ~ *της καρδιάς* | *της ψυχής* | *του νου* | *της φαντασίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση, κινήματις* (ο) {κινήματιών} πρόσωπο που μετέχει σε ανατρεπτικό κίνημα, που υποστηρίζει ή προβαίνει ο ίδιος σε στασιαστικές πράξεις: *εκκρεμεί η σύλληψη των - ΣΥΝ. στασιαστές, πραξικόπηματις, επαναστάτες, ανάρτες, κινήματις -ή, -ο* [1880] **1.** (α) ΠΟΛΙΤ. αυτός που σχετίζεται με κίνημα εναντίον κυβέρνησης (β) αυτός που σχετίζεται με πολιτικό | κοινωνικό ρεύμα ή οργάνωση: *οργάνωση ~ χαρακτήρα* · **2.** αυτός που σχετίζεται με την κίνηση: ~ *επιδόσεις στρατιωτικού βλήματος* || η ~ *γλώσσα* (η νοηματική γλώσσα). — κινήματις επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématique (σημ. 2)]. κινήματογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως, -ήσεις, -ήσεων} 1. η αποτύπωση εικόνας και ήχου σε ειδικό φιλμ (κινήματογραφικό) και με συγκεκριμένο τρόπο, ώστε να είναι δυνατή η αναπαραγωγή της σε κινούμενη εικόνα με τη μέγιστη δυνατή πιστότητα κατά την προβολή της σε οθόνη ΣΥΝ. γύρισμα, τράβηγμα **2.** (ειδικότ.) η λήψη κινήματογραφικών πλάνων, το γύρισμα ταινίας. — κινήματογράφω ρ. {-είς...}. κινήματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η τέχνη του κινήματογράφου, της αποτύπωσης διαδοχικών εικόνων σε ειδικό φιλμ και της αναπαραγωγής τους σε κινούμενη εικόνα, ώστε να καθίσταται δυνατή η αναπαραστατική της παραγωγική ξέν. *επαγγελματική* | *ερασιτεχνική* ~ **2.** (γενικότ.) η παραγωγή και εμπορία κινήματογραφικών ταινιών: *χώρα με ανεπτυγμένη ~*.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinematographique]. κινήματογραφικός, -ή, -ο [1897] 1. αυτός που σχετίζεται με τον κινήματογράφο, την παραγωγή, διάθεση και προβολή ταινιών του κινήματογράφου: ~ *ταινία* | *σενάριο* | *δασκευή* | *κριτική* | *παραγωγή* | *επιτυχία* | *καριέρα* || ~ *αστέρας* | *ηθοποιός* | *παραγωγός* || ~ *μηχανή λήψεως* | *προβολή* || ~ *αίθουσα* (σινεμά) | *μουσική* (σάουντρακ) | *φεστιβάλ* | *σχολή* | *παιδεία* | *βιομηχανία* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γρήγορο ρυθμό εναλλαγής και εξέλιξης: *οι εξέλιξεις τρέχουν πια με ~ ταχύτητα* ΣΥΝ. αστραπιαίος, γρήγορος, γοργός ΑΝΤ. αργός. — κινήματογραφικός (ο) **1.** -ώς [1896] επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématographique]. κινήματογραφιστής (ο), κινήματογραφίστρια (η) {κινήματο-γραφιστριών} 1. πρόσωπο που ασχολείται με την κινήματογραφία, που γυρίζει τον χειρισμό κινήματογραφικής μηχανής, που τραβάει κινήματογραφικά πλάνα (επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά) **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που γυρίζει κινήματογραφική ταινία. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématographe]. κινήματογράφος [1893] κ. (λαϊκ.-σπάν.) κινήματογράφος (ο) **1.** (α) η τεχνική της αποτύπωσης σε φιλμ εικόνων και η προβολή τους σε οθόνη από ειδική μηχανή με πολύ μεγάλη ταχύτητα εναλλαγής, που να ξεπερνά την ταχύτητα του ματιού, ώστε να δημιουργείται η ψευδαίσθηση της φυσικής κίνησης: *τεχνικές του ~* || *ασπράδαυρος* | *έγχρωμος* | *βωβός* ~ (χωρίς ήχο) (β) η τέχνη της παρουσίασης μιας ιστορίας, ενός γεγονότος, θέματος κ.λπ. με την παραπάνω τεχνική: *καλλιτεχνικός* | *εξπρεσιονιστικός* | *σύγχρονος* | *εμπορικός* ~ || ~ *του δημιουργού* || *θεωρία* | *περιοδικό* | *φεστιβάλ κινήματογράφου* ΣΥΝ. σινεμά **2.** (συνεκδ.) κλειστή αίθουσα ή ανοιχτός χώρος που διατίθεται για την προβολή κινήματογραφικών ταινιών: *χειμερινός* | *θερινός* ~ || *ο ~ ήταν γεμάτος κόσμο* || *η ταινία παίζεται σε δύο μόνο* ~ ΣΥΝ. κινήματοθέατρο, σινεμά, (σκοτεινή) αίθουσα. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématographe]. κινήματογράφος (ο) 1. -ο αυτός που είναι λάτρης του κινήματογράφου, που του αρέσει να βλέπει πολλές ταινίες, που γενικά ασχολείται με την τέχνη του κινήματογράφου ΣΥΝ. σινεφίλ. — κινήματογραφοφιλικός, -ή, -ο. [ΕΤΥΜ Απὸδ. του ελληνογενούς γαλλ. cinéphile]. κινήματοθέατρο (το) {κινήματοθεάτρ-ου | -ων} κινήματογράφος ο

ο οποίος λειτουργεί και ως θέατρο. κίνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η αλλαγή της θέ-

σης αντικειμένου ή προσώπου σε συγκεκριμένο χρόνο και σε σχέση με κάποιο άλλο σώμα (που είναι ακίνητο και λαμβάνεται ως σημείο αναφοράς): *προυποθέτει η συνοδεύεται από εξειδικεύσεις που αναφέρονται στον χώρο (απόσταση, κατεύθυνση, απομάκρυνση-προσέγγιση): μικρή* | *ξαφνική* | *αργή* | *ρυθμική* ~ || η ~ *του αυτοκινήτου* | *των αερίων μαζών* | *της μπάλας* || *σταματό* | *επιβραδύνω* (η) ~ *ενός σώματος* || *ευθύγραμμη* | *κυκλική* | *περιστροφική* | *παλινδρομική* | *ομαλή* ~ (που σε ίσους χρόνους διανεί ίσα διαστήματα) || η *περιοδική* ~ *τού εκκρεμούς* || *επιταχυνόμενη* ~ (που σε ίσους χρόνους διανεί όλο και μεγαλύτερα διαστήματα) ΣΥΝ. μετατόπιση, μετακίνηση ΑΝΤ. ακινησία, στάση, ηρεμία, αδράνεια: *φρ. αναπνευστικές κινήσεις* βλ. λ. *αναπνευστικός* **2.** ΦΙΛΟΣ., η συνεχής αλλαγή της θέσης ενός σώματος σε συνάρτηση με τον χρόνο και με ορισμένη ταχύτητα: *απόλυτη* | *σχετική* ~ **3.** (συνεκδ.) το διάστημα που διανεί ένα κινούμενο σώμα: η - του *δεν ήταν παραπάνω από 10 εκατοστά* **4.** ΒΙΟΛ. η αυτόνομη μετακίνηση ενός οργανισμού με δική του ενέργεια: *ο φυτικό οργανισμό δεν έχουν το χαρακτηριστικό της ~* **5.** ΑΣΤΡΟΝ. *ανώδρομη* κίνηση βλ. λ. *ανώδρομος* **6.** το αποτέλεσμα της αντίδρασης ζωικού οργανισμού στα εσωτερικά ή εξωτερικά ερεθίσματα που δέχεται: *αντανακλαστικές* ~ || η ~ *που κάνουν τα μάτια σε μια ξαφνική λάμψη* **7.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο κινείται κάποιο ή κινεί κάτι: *μην πεις τίποτα, απάντησε μου με μία ~ του κεφαλιού* || *προκλήθηκε* | *τροφοφή* | *προστατευτική* | *βίαιη* | *αέρινη* | *χορευτική* | *συνκρατημένη* | *άτασχη* | *φοβισμένη* ~ **8.** η μετατόπιση ενός σώματος: *αισθάνθηκε μια ~ από πίσω της* || *είδε μια ~ στους θάμνους* | *στο μουσκόδατο* **9.** η μετακίνηση ανθρώπων, κυρ. ταξιδιωτών, από ένα μέρος σε άλλο, κυρ. με μέσα μαζικής μεταφοράς: *παρατηρείται μεγάλη ~ τουριστών από τις χώρες του Βορρά* || *το γραφείο κινήσεως μιας επιχειρήσης* (που φροντίζει για τη μετακίνηση των υπαλλήλων της) **10.** η μεταφορά, διακίνηση εμπορευμάτων, προϊόντων από έναν τόπο σε άλλον, από μία χώρα σε άλλη: ~ *αγαθών* | *προϊόντων* || *στο υπάρχον προσωπικό δεν επαρκεί για την εξυπηρέτηση της μεγάλης ~ του αεροδρομίου* **11.** (συνεκδ.) ο αριθμός, το σύνολο των επιβατών, των προϊόντων κ.λπ. που διακινούνται: *μεγάλη* | *αναμενόμενη* | *περιορισμένη* ~ || η ~ *των ξενοδοχείων έχει περιοριστεί κατά 20%* *σε σχέση με τα περσινά επίπεδα* **12.** η κυκλοφορία οχημάτων και πεζών στους δρόμους μιας πόλης, σε μια περιοχή: *αν μπλέξεις με την ~, θα καθυστερήσεις τουλάχιστον μία ώρα* || η ~ *στους δρόμους διεξάγεται ομαλά* || *το μεσημέρι το κέντρο έχει μεγάλη ~* || *έστριψε σε κάτι στενά, για ν' αποφύγει την ~* || *πυκνή* | *αραιή* ~ **13.** η λειτουργία ενός μηχανικού συστήματος: *το τζιπ λειτουργεί με ~ στους τέσσερις τροχούς* || *με αυτό τον μοχλό μπαίνουν σε ~ όλες οι μηχανές του εργοστασίου*: *φρ. (α) θέτω σε κίνηση* (i) ενεργοποιώ έναν μηχανισμό, θέτω σε λειτουργία μηχανή (ii) (μτφ.) κινήτοποιώ, προκαλώ τη δραστηριοποίηση (κάποιου): *όλος ο ~ προεκλογικός μηχανισμός του κόμματος έχει τεθεί σε κίνηση για την αριανή συγκέντρωση* ΣΥΝ. δραστηριοποιώ (β) *αργή κίνηση* βλ. λ. *αργός* **14.** το σύνολο των δραστηριοτήτων, πρωτοβουλιών και εκδηλώσεων σε έναν χώρο δράσης: *πολιτιστική* | *τουριστική* | *θεατρική* | *επιστημονική* ~ ΑΝΤ. στασιμότητα, (μτφ.) νέκρω **15.** (α) η δραστηριοποίηση ενός συνόλου ανθρώπων με κοινές θέσεις, κοινή ιδεολογία ή κοινές επιδιώξεις για την επίτευξη συγκεκριμένων αποτελεσμάτων: *ενισχύω* | *μετέχω σε οικολογική ~* || *για την επιστροφή των μαμάρων του Παρθενώνα* || *δημοκρατική* | *αριστερή* | *χριστιανική* | *πολιτική* ~ (β) (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που μετέχουν σε αυτή τη δραστηριοποίηση: *μαζική* | *δραστήρια* ~ **16.** οι τρέχουσες εξελίξεις, τα νέα σε ορισμένο τομέα δράσης: *παρακολουθεί την αθλητική ~ από τις εφημερίδες* **17.** (κυρ. σε επιτραπέζια παιχνίδια) η προμελετημένη μετακίνηση πιονιού: *ματ σε τρεις* - (στο σκάκι) **18.** (μτφ.) η χειρονομία, κάθε πράξη που εκφράζει ή επιδιώκει μια αντίδραση: *όλες του οι ~ ήταν προμελετημένες* || *μεθοδικές* | *αυθόρμητες* | *έξυπνες* | *αποτελεσματικές* | *λεπτές* ~|| η *επίσπευση των εκλογών θα είναι λανθασμένη* ~ || *όλοι περιμένουν την επόμενη ~ του* || *έκανε μια ~ καλής θέλησης* ΣΥΝ. χειρισμός, πρωτοβουλία: *φρ. (α) ελευθερία* | *άνεση κινήσεων* δράση χωρίς περιοριστικές δεσμεύσεις: *τα πολλά λεφτά της εξασφαλίζουν μια ~ (β) κάνω την πρώτη κίνηση* παίρνω την πρωτοβουλία **19.** η στατιστική δραστηριότητα, η κινητικότητα: *θέλει δουλειά που να έχει ~, ταξίδια, μετακινήσεις* ΑΝΤ. αδράνεια, ηρεμία, στατικότητα **20.** το σύνολο των οικονομικών πράξεων, συναλλαγών, δόσοληψιών κ.λπ.: η ~ *της αγοράς* | *του χρηματιστηρίου παρουσιάζει κάμψη* || η *εμπορική* ~ *θα αυξηθεί κατά την περίοδο των εκπτώσεων* **21.** η στατιστική καταγραφή των γεγονότων ή συναλλαγών συγκεκριμένης χρονικής περιόδου: ~ *πληθυσμού* (γεννήσεις, γάμοι, θάνατοι) || ο *Πειραιάς είναι το λιμάνι με τη μεγαλύτερη ~ στην Ελλάδα* || ~ *ταμείου* | *λογαριασμού* | *μετοχών* | *κεφαλαίων* | *καταθέσεων* | *εισοδημάτων* **22.** (στις εικαστικές τέχνες) η παραστατικότητα του σχεδίου, η ζωντανή απεικόνιση: η ~ *στον πίνακα τονίζεται από τις έντονες φωτοσκιάσεις* **23.** κινήσεις (οι) το σύνολο των ενεργειών (κάποιου) σε ορισμένο χρονικό διάστημα, η δράση του: *οι ~ των παραξένων των φύλακα της τράπεζας* || *υπόπτες* | *περίεργες* | *ασυνήθιστες* - || *οι ~ του εχθρού έχουν θέσει τον στρατό σε επιφυλακή* · **24.** η ένωση δίκες, η αρχή δικαστικού αγώνα: ~ *αγωγής* | *μηνύσεως*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδησιογραφία*, τελό. *κινήσιογραφία* (η) {χωρ. πληθ.} η καταγραφή των κινήσεων των οργάνων και των μελών του σώματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησιογραφία*, κινήσιοθεραπεία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μέθοδος της σύγχρονης θεραπευτικής με προληπτική και θεραπευτική λειτουργία, που στηρίζεται στην εκτέλεση συγκεκριμένων κινήσεων των άκρων ή του κορμού για τη θεραπεία παθήσεων του ερειστικού και κινήσιου συστήματος: *ενεργητική* | *παθητική* ~ (αναλόγως του αν οι κινήσεις εκτελούνται με τις δυνάμεις του αρρώστου ή όχι). Επίσης κινήσιθε-

ραπεία [1894]. — κινησιοθεραπευτής (ο), κινησιοθεραπεύτρια (η), κινησιοθεραπευτικός, -ή, -ό.
 [ΕΙΧΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kinésithérapie].
 κινησιολογία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. η μελέτη της ανατομίας του σώματος και της φυσιολογίας των κινήσεων, κυρ. για την αξιοποίηση των συμπερασμάτων της στη φυσικοθεραπεία και στη θεραπευτική · 2. ο τρόπος με τον οποίο κινούνται οι ηθοποιοί ή οι χορευτές σε μια παράσταση: «Οι "Ορνίθες" παρουσιάζονται σε μετάφραση Ν.Σ., σκηνοκ-κοστούμα Τ.Κ., μουσική Β.Α., ~ Ε.Π.» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. εθιμογραφία, φρασολογία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kinesiology].
 κινητήρας (ο) ΜΗΧΑΝ. 1. κάθε μηχανή που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση κίνησης σε άλλον μηχανισμό- κάθε συσκευή που αντλεί ενέργεια από φυσική ή τεχνητή πηγή, μετατρέποντας τη σε μηχανική: δοδεκακύνδρος | περιστροφικός | ηλεκτρικός | αερόφυκτος | υδρό-φυκτος | υδραυλικός ~ ΣΥΝ. μοτέρ 2. (α) **κινητήρας εσωτερικής καύσεως** μηχανή που αποτελείται από έναν ή περισσότερους κυλίνδρους, μέσα στους οποίους επιτελείται η διαδικασία της καύσεως για παραγωγή ενέργειας (β) **δύχρονος | τριχρονος | τετραχρονος κινητήρας** (για αυτοκίνητα, μηχανάκια κ.λπ.) μηχανή εσωτερικής καύσεως, στη οποία το έμβολο μετακινείται πάνω-κάτω, συμπληρώνοντας κάθε φορά δύο | τρεις | τέσσερις διαδρομές ανάμεσα σε κάθε ανάφλεξη του αναφλεκτήρα (μπουζιού) (γ) **αριθμός κινητήρα** βλ. λ. αριθμός.
 [ΕΤΥΜ. < αρχ. κινήτηρ, -ήρος «κινήτης» < κινώ. Η σημερινή σημ. αποδίδει τα γαλλ. moteur, αγγλ. motor].
 κινητήριο, -α (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] αυτός που μπορεί να θέτει (κάτι) σε κίνηση, να μετακινεί, που μεταδίδει κίνηση: ~ μάντας | άξονας- ΦΡ. **κινητήρια (-ος) δύναμη** (ι) η ενέργεια που καταναλώνεται, προκειμένου να θεθεί (κάτι) σε κίνηση: ~ του νερόμιλου είναι το νερό (ii) (μτφ.) (κ. **κινητήριο μοχλός**) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε έχει τη δύναμη να επηρεάζει, να προκαλεί εξελίξεις, λειτουργώντας ως μέσο υλοποίησης στόχων, επιδιώξεων: ~ της καταναλωτικής κοινωνίας είναι το χρέμα || η νέα γενιά του επιστημονικού προσωπικού είναι και η ~ της επιχείρησης.
 -κινητήριο, -α, -ο β' συνθετικό που δηλώνει την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού κινήσεων: μονοκινητήριο αεροπλάνο.
 κινητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την κίνηση, που επιτρέπει ή καθιστά δυνατή την κίνηση, που θέτει σε κίνηση ή μετακινεί (κάτι): ~ ενέργεια | ένα (για κίνηση μούθ ή σπλάγγου) | νεύρας 2. αυτός που κινείται, που δραστηριοποιείται, που δεν μένει ακίνητος ή αδρανής: είναι ~ τύπος' δεν κάθεται στιγμή 3. ΦΥΣ. **κινητική** (η) ο τομέας της μηχανικής που μελετά τις κινήσεις των σωμάτων. — κινητικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.
 κινητικότητα (η) [1858] {χωρ. πληθ.} 1. η ικανότητα (κάποιου) να κινείται ή να κινεί (κάτι): ~ αρθρώσεων 2. ΦΥΣΙΟΛ. το σύνολο των επιμέρους βιολογικών λειτουργιών, που καθιστούν δυνατή την κίνηση ενός οργανισμού, που του επιτρέπουν να κινείται: διαταραχές κινητικότητας, σε διάφορες νευρολογικές παθήσεις 3. (μτφ.) η ανάπτυξη έντονης δραστηριότητας, η ενεργοποίηση λειτουργιών και μηχανισμών σε έναν τομέα δράσης για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: παρατηρείται έντονη ~ για την επίλυση του Κυπριακού || κοινωνική ~ ΣΥΝ. δραστηριοποίηση, ενεργοποίηση ΑΝΤ. αδράνεια.
 κινήσιμος (ο) 1. ΦΙΛΟΣ. θεωρία που αποδέχεται ως μεταβλητή και κινήτη την ουσία των πραγμάτων, απορρίπτοντας την ύπαρξη σταθερών νόμων 2. ΓΕΩΛ. θεωρία που εξηγεί τον σχηματισμό των οροσειρών βάσει της μετατόπισης των ηπείρων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. mobilisme].
 κινήτο (το) → κινήτος
 κινήτοποίηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ενεργοποίηση, κυρ. σε συλλογικό επίπεδο και κατά οργανωμένο τρόπο, προκειμένου να επιτευχθεί συγκεκριμένος σκοπός: χρειάζεται ~ όλων των δυνάμεων του έθνους για την αντιμετώπιση της εξωτερικής απειλής || ~ του κρατικού μηχανισμού σε όλα τα επίπεδα ΣΥΝ. δραστηριοποίηση, επιστράτευση ΑΝΤ. ακινήτοποίηση 2. (ειδικότ. σε οργανώσεις, συλλόγους κ.λπ.) η οργανωτική υποδομή και οι αντίστοιχοι μηχανισμοί για την ενημέρωση και δραστηριοποίηση των μελών: υπεύθυνος κινήτοποίησης σε κομματική οργάνωση.
 κινήτοποιο ρ. μετβ. {κινήτοποιείς... | κινήτοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω κάτι να εκδηλωθεί, να ενεργοποιηθεί, προκαλώ τη δραστηριοποίηση του: κατάφερε να κινήτοποιήσει χιλιάδες ανθρώπους διαφορετικής φυλής και καταγωγής 2. θέτω έναν μηχανισμό, μια οργάνωση σε ετοιμότητα, προετοιμάζω για συντονισμένη δράση σε συλλογικό επίπεδο, με βάση καθορισμένο σχέδιο ή τρόπο: έχουν κινήτοποιηθεί όλες οι διαθέσιμες δυνάμεις της πυροβλαστικής και του στρατού για την κατάβρωση της πυρκαγιάς ΣΥΝ. δραστηριοποιώ, ενεργοποιώ 3. (ειδικότ.) θέτω σε πολεμική ετοιμότητα, επιστρατεύω: κινήτοποιήθηκαν δυνάμεις στρατού και ναυτικού για την αντιμετώπιση της εξωτερικής απειλής 4. θέτω (κάτι) σε κίνηση, το κάνω να κινείται ΑΝΤ. ακινήτοποιώ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. mobiliser].
 κινήτοπτερο (το) {κινήτοπτερ-ου | -ον'} κάθε αεροσκάφος του οποίου οι πτέρυγες κινούνται, λ.χ. το ελικόπτερο.
 κινήτος, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να κινείται ή να μετακινείται από ένα μέρος ή σημείο σε ένα άλλο: το ~ στέλεχος ενός μηχανισμού || ~ πληθυσμός (που δεν έχει μόνιμο τόπο διαμονής) | διάφραγμα || ~ γέφυρα (γέφυρα που με ειδικό μηχανισμό μπορεί είτε ολόκληρη είτε τμηματικώς να ανασκόνεται ή να πέφτει, για να εμποδίσει τη διέλευση πάνω από αυτήν σε άλλες περιπτώσεις αποτελείται από δύο χωριστά μέρη, που μπορούν να αποσύρονται προς αντίθετες κατευ-

θύνσεις, λ.χ. επιτρέποντας τον διάπλοο σκαφών από τον ποταμό, τις όχθες του οποίου κανονικά ανώνει) ΑΝΤ. ακίνητος, σταθερός 2. αυτός που χρησιμοποιεί μηχανοκίνητο όχημα ή βρίσκεται μέσα σε αυτό, ώστε να επιτρέπει η εύκολη μετακίνηση του από τόπο σε τόπο: ~ συνεργείο τηλεοπτικών μεταδόσεων | καντίνα' ΦΡ. **κινήτη μονάδα** μονάδα πλήρως εξοπλισμένη για ορισμένη αποστολή (τηλεοπτικές μεταδόσεις, ιατρική φροντίδα κ.ά.) που μεταφέρεται μέσα σε ειδικά διαρρυθμισμένο όχημα: «οι νέες ~ προληπτικής ιατρικής, ειδικά οχήματα εξοπλισμένα με ιατρικά μηχανήματα» (εφημ.) 3. (θρησκευτική εορτή) που δεν εορτάζεται σε καθορισμένη ημερομηνία, αλλά μετατίθεται χρονικώς, λ.χ. το Πάσχα 4. (α) (ειδικότ. για περιουσιακά στοιχεία) αυτός που μπορεί να μεταφερθεί ή να μετακινήθει, κατ' αντιδιαστολή προς τα ακίνητα περιουσιακά στοιχεία (δηλ. οικοπέδα, σπίτια, μαγαζιά κ.λπ.): έχει μεγάλη ~ περιουσία σε καταθέσεις σε ξένες τράπεζες (β) **κινήτά** (τα) το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων του παραπάνω τύπου, που κατέχει κάποιος: ό,τι περιουσία έχει είναι φορ ~ ΑΝΤ. ακίνητα (γ) **κινήτη αξία** βλ. λ. αξία 5. (α) **κινήτο (τηλέφωνο)** κινητό τηλέφωνο που λειτουργεί χωρίς καλωδιακή σύνδεση, με φορ-τιζόμενο μπαταρία, χρησιμοποιώντας ένα δίκτυο ραδιοφωνικών πομπών (καθέναν από τους οποίους καλύπτει διαφορετική γεωγραφική περιοχή), καθώς και ηλεκτρονικών συστημάτων, που επιτρέπουν τη μεταβίβαση μιας κλήσης από μια περιοχή σε άλλη (μετάδοση): απενεργοποιώ το ~ μου ΑΝΤ. σταθερό (τηλέφωνο) (β) **κινήτη τηλεφωνία** η τηλεφωνική επικοινωνία μέσω κινήτων τηλεφώνων: εταιρεία κινήτης τηλεφωνίας || συστήματα κινήτης τηλεφωνίας 6. (μτφ.) σε ΦΡ. όπως **κινήτη βιβλιοθήκη** | **κινήτο λεξικό** | **κινήτη εγκυκλοπαίδεια** κ.λπ. για ανθρώπους με πολλές γνώσεις, με σφαιρική και πλούσια μόρφωση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < κινώ. Στις σύγχρονες τεχνολογικές σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. mobile]. -κινήτος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: 1. κινείται (π.χ. με ορισμένο τρόπο): ευ-κίνητος, δυσ-κίνητος, αει-κίνητος 2. τίθεται σε κίνηση με ορισμένο μέσο ή τρόπο: αυτο-κίνητος, ηλεκτρο-κίνητος, αυτο-κίνητος. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πρ. αρχ. αει-κίνητος, ευ-κίνητος), που πρόδραξε από τ. κινώ και απαντά επίσης σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. αμμο-κίνητος < αγγλ. steam-driven). κινήτρο (το) {κινήτρ-ου | -ων} 1. ό,τι θηεί ένα πρόσωπο να ενεργήσει κατά συγκεκριμένο τρόπο, να προβεί σε μια πράξη, να υιοθετήσει ορισμένη συμπεριφορά κ.λπ.: ήξερε να δίνει στους μαθητές του κινήτρα για έρευνα και μελέτη || προσφέρει | θεσιζώ κινήτρα || κατώτερα | ταπεινά | ευγενή | ανθρωπιστικά | ύποπτα | πιθανά | ιδιοτελή | οικονομικά | πολιτικά | κοινωνικά | ψυχολογικά ~ ΣΥΝ. λόγος, αίτιο, ελατήριο, ερέθισμα 2. (ειδικότ.) οι παράγοντες που επιτρέπουν, ενισχύουν και ευνοούν τη δραστηριοποίηση, την ανάπτυξη πρωτοβουλιών κ.λπ. στον οικονομικό τομέα: εφαρμοζώ πολιτική κινήτρων || εμπορικά ~ ΑΝΤ. ακινήτρο · 3. σιδερένιο όργανο, που χρησιμοποιείται κυρ. από τους μεταλλουργούς, για να μετακινούν ύλες ή αντικείμενα, τα οποία βρίσκονται σε θερμοκρασία πυράκτωσης ή τήξης. [ΕΤΥΜ. < μτγν. κίνητρο < αναδεικνύω < αρχ. κινώ. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. motif]. κινίνο (το) 1. ΦΑΡΜ. λευκό κρυσταλλικό αλκαλοειδές, το οποίο στην καθαρή μορφή του είναι άμορφη ή κρυσταλλική σκόνη και έχει χαρακτηριστικά πικρή γεύση· χρησιμοποιείται ευρέως στη φαρμακευτική για τη θεραπεία της ελονοσίας και (κυρ. παλαιότ.) της αρρυθμίας, καθώς και στη βιομηχανία τροφίμων (για την παρασκευή αεροχών ποτών) 2. (μτφ.) οτιδήποτε έχει έντονα πικρή γεύση: ~ είναι ο καφές όπως τον έκανες, δεν πίνεται ΣΥΝ. δηλητήριο. Επίσης κί-νίνη (η) (σημ. 1) [1842].
 κινίνο. Μεταφορά του γαλλ. quinine < ισπ. quina < kina «φλοΐδα, φλοιός», λ. της ινδίας. φυλής Κετσούα). κιννάβαρι (το) {κιννάβαρεως | χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ. θειούχο ορυκτό του υδραργύρου, που είναι το σπουδαιότερο από τα μεταλλεύματα του, έχει καστανό έως κόκκινο χρώμα και απαντά συνήθ. κοντά σε ηφαιστειακά πετρώματα. Επίσης κιννάβαριτης (ο). [ΕΤΥΜ. αρχ., αν. ετιμολ. δάνειο ανατολικής προελ.]. κιννάμιον (το) (αρχαιοπρ.) η καννέλα (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ < αρχ. κιννάμιον < εβρ. qinnāmōn. Η κατάλ. της ελληνικής λ. οφείλεται πθθ. σε ομονυμία με το φυτό άμιμον]. κινούμενος, -η, -ο 1. αυτός που κινείται ή που τον χαρακτηρίζει η κίνηση: σημάδευαν σταθερούς και ~ στόχους || η ~ κινηματογραφική εικόνα- ΦΡ. κινούμενη άμμος η άμμος που περιλαμβάνει ποσότητα νερού, με αποτέλεσμα να βυθίζεται όποιος ή ό,τι πατήθει επάνω της 2. κινούμενα σχέδια {κινούμενα σχέδια} (α) κινηματογραφική ή τηλεοπτική ταινία, που απαρτίζεται από μια ακολουθία συνεχώς κινουμένων κυρ. ζωγραφικών σχεδίων, το καθένα από τα οποία διαφέρει ελαφρώς από το προηγούμενο έτσι, ώστε η γρήγορη διαδοχική προβολή τους στην οθόνη να δημιουργεί στον θεατή την ψευδαίσθηση ότι οι σχεδιασμένες φιγούρες κινούνται: η «Φαντασία» είναι από τα πιο γνωστά ~ του Ουόλτ Ντιάνεϋ (β) (κ. στον ενικό) καθεμιά από τις φιγούρες που παρουσιάζονται σε τέτοιου είδους ταινίες: ο Ντόναλντ Ντακ είναι από τα πιο γνωστά ~ ΣΥΝ. καρτούν (γ) (συνεκδ.) ο αντίστοιχο είδος ταινιών, κυρ. ως μορφή τέχνης: του αρέσουν τα ~ (δ) (συνεκδ.) ο αντίστοιχος κλάδος της κινηματογραφικής βιομηχανίας, που ασχολείται με την παραγωγή τέτοιων ταινιών. [ΕΤΥΜ Μτγ. μέσ. εναστ. του αρχ. κινώ (βλ. λ.). ο όρος κινούμενα σχέδια αποτελεί απόδ. του αγγλ. animation]. κινώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κινείς... | κίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. κινή-θη, -ης, -η..., μτχ. κινήθεις, -είσα, -έν), -ημένος} • (μετβ.) 1. βιάζω (κάτι/κάποιον) από μια κατάσταση αδράνειας, στασιμότητας, (το/τον) κάνω να αλλάζει θέση, να μετατοπίζεται: ~ τον δρομέα στην οθόνη

τού υπολογιστή· ΦΡ. (α) **κινώ γη και ουρανό** | **κινώ θεούς και δαίμονες** χρησιμοποιώ κάθε μέσο και δυνατότητα που διαθέτω, προκειμένου να πετύχω κάτι: είχε κινήσει γη και ουρανό για τον διαρισμό της γυναίκας του (β) **συν Αθηνά και χείρα κίνει** βλ. λ. χείρ 2. (συνεκδ.) μπορώ, έχω τη δυνατότητα ή την ικανότητα να κάνω κάτι να αλλάξει θέση, να μετατοπίζεται: μετά το ατύχημα δεν κινεί καθόλου τα κάτω άκρα, έμεινε παράλυτος 3. (κυρ. για μηχανές, μεταφορικά μέσα) (α) θέτω (κάτι) σε λειτουργία, το ενεργοποιώ: η μηχανή δεν έχει αρκετή ενέργεια, για να κινήσει την αντλία της γεώτρησης (β) (για μηχανές, μεταφορικά μέσα) αποτελεί πηγή ενέργειας, ειδικότερ. ως καύσιμο: ο αέρας κινεί τα ιστιοφόρα || τα τρόλεϊ κινούνται με ηλεκτρισμό 4. (μτφ.) αποτελώ το ερέθισμα, την αιτία για κάτι, λειτουργώ ως κίνητρο (βλ. λ.): η παράξενη συμπεριφορά του τους κίνησε την περιέργεια || (κ. μεσοπαθ.) **έκανε ό,τι έκανε κινούμενος από ζήλια** | **φθόνο** | **πάθος** | **μίσος** || **κινείται από τα πιο αγνά αισθήματα** ΣΥΝ. (λόγ.) ορμήμονο ΦΡ. (λόγ.) **το κινούν αίτιον** βλ. λ. αίτιο 5. προβαίνω στις ενέργειες που απαιτούνται για την εξέλιξη μιας διαδικασίας: ~ τις προβλεπόμενες διαδικασίες για κάτι | την έρευνα ενός θέματος | **λογαριασμό** (τον χρεωπιστώνω, βλ. λ.) | **αγωγή** (εξεκινώ τη δικαστική δίωξη κάποιου) ΦΡ. **κινώ ένα θέμα** διερευνώ, καθιστώ επικαίρο ένα θέμα: κάποιιο επιχειρούν να κινήσουν εκ νέου το θέμα με αναδημοσιεύσεις παραπάνωτων πληροφοριών 6. εντείνω τους ρυθμούς σε έναν τομέα οργανωμένης δραστηριότητας (λ.χ. στην πολιτική, την οικονομία κλπ.): **οι εκπτώσεις θα κινήσουν λίγο την αγορά** || **πώς κινήθηκαν σήμερα οι μετοχές στο χρηματιστήριο**; 7. καθορίζω τη δράση, τον τρόπο συμπεριφοράς (κάποιου), εμφανίζω (κάποιον/κάτι) να ενεργεί με συγκεκριμένο τρόπο: **πολλές φορές είναι η τύχη που κινεί τις ζώες των ανθρώπων** ΦΡ. **κινώ τα νήματα** βλ. λ. νήμα 8. επιλέγω τον τρόπο κινήσεως με βάση καθορισμένους κανόνες συνήθ. στο πλαίσιο παιχνιδιού ή στρατηγικής: ~ το πόνι μου σε μια παρτίδα σκάκι || ~ τα στρατεύματα μου στο πεδίο της μάχης ♦ (αμετβ.) 9. (λογότ.) **εξεκινώ: κίνησε για μέρη μακρινά** 10. (μτφ. -σπάν.) απομακρύνωμαι: **«ποτέ από το χρέος μη κινούντες»** (Κ.Π. Καβάφης) 11. (μεσοπαθ. **κινούμαι**) (για ανθρώπους και ζώα) αλλάζω θέση, αλλάζω τη στάση του σώματος μου: **ο γιατρός είπε να μην κινήσεις για λίγες ώρες** || **κινείται με χάρη χορεύτριας** 12. πηγαίνω κάπου, διανύω απόσταση έχοντας συγκεκριμένη κατεύθυνση ή πορεία: **πολλοί θα κινήθουν προς την Πάτρα** || **το καρναβάλι** || **τα ραντάρ εντόπισαν άγνωστο αεροσκάφος να κινείται προς τα ανατολικά** ΣΥΝ. πηγαίνω, κατευθύνωμαι προς 13. (ειδικότερ. για μεταφορικά μέσα) (α) τίθεμαι ή βρίσκομαι σε κίνηση: **τα αυτοκίνητα κινούνται με βενζίνη ή πετρέλαιο** || **το όχημα κινείται με μικρή ταχύτητα** (β) εκτελώ δρομολόγιο: **τα τρόλεϊ δεν θα κινήθουν αύριο λόγω της απεργίας** 14. ΦΥΣ. ακολουθώ κάποια τροχιά, μετατοπίζομαι ως προς κάποιο σημείο: η Γη κινείται γύρω από τον Ήλιο || τα ηλεκτρόνια κινούνται γύρω από τον πυρήνα του ατόμου 15. ενήργω, δρω για την 'πίτευξη σκοπού, αποτ'λέσματος: **κινήθηκε πολύ έξυπνα και με μυστικότητα** || **τα κόμματα έχουν αρχίσει να κινούνται εν όψει εκλογών** || η **εχθρική διπλωματία κινείται εναντίον μας** || οι **στασιαστές κινήθηκαν εναντίον του Κοινοβουλίου** 16. (ϊδικότερ.) αναπτύσσω δράση, δραστηριοποιούμαι: **κινείται πάντα σε κύκλους καλλιτεργημένων ανθρώπων** | **στην υψηλή κοινωνία** 17. (μτφ.) κυμαίνωμαι, διαφοροποιούμαι | **λαφρώς εντός ορισμένων πλαισίων** ή αναφορικά με ένα σημείο: **ο πληθωρισμός** | **ο δείκτης τιμών θα κινήθει στα ίδια επίπεδα** | **πάνω από τους αρχικούς υπολογισμούς** || η **συζήτηση κινήθηκε γύρω από θέματα εξωτερικής πολιτικής** | **σε καθαρά φιλικό επίπεδο** || **οι σχετικές εισηγήσεις κινούνται σε εντελώς διαφορετικό τόνο.** ΣΧΟΛΙΟ λ. τελώ. [ETYM. < αρχ. κινώ (-έω) < *K1-νέ-ω, που αντιστοιχεί στον τ. κί-νυμαι «κινούμαι, τίθεμαι σ' κίνηση». Παρότι το μακρό -κ1- παραμένει δυσεξηγήτο, απαντά επίσης στο αρχ. ρ. κί-ω «κινούμαι, φεύγω». Το θ. κ1-, μεταπτωτ. βαθμ. του Ι.Ε. *kei- «θέτω σε κίνηση, κινούμαι», πβ. λατ. citus «ταχύς, γρήγορος», cido | cideo «κινώ», cito «ανακινώ, παροτρύνω» (> γαλλ. citer) κ.ά. Ομόρρ. **κίνη-μα, κίνη-σις**, πιβ. κ. κίνησης (βλ. λ.).] **κίολας** επίρρ. 1. ήδη, σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, ναρξ: **πριν από λίγο άρχισες και τέλειωσες** ~; || **έφτασε ~ στο Λονδίνο**; ΣΥΝ. τόσο γρήγορα | ναρξ, από τώρα 2. (συνήθ. μετά το μόνο) αλλά, επιρρ. αυτήν ακριβώς τη στιγμή, αμέσως: **θα το νάξω και θα σου το πω τώρα** ~, **για να μην περιμένεις** || **αύριο ~ φεύγω για Μόναχο** 3. (α) επιπροσθέτως: **δεν φτάνει που μας έστισε μισή ώρα, φωνάζει** ~ ΣΥΝ. επιπλέον, επίσης (β) και για τον λόγο ακόμη ότι...: **θα του αρέσει το δόρο, που το πήραν ~ τα παιδιά του** 4. (συνήθ. μετά το μόνο) αλλά, επιρρ. **αλλά**, **και**: **όχι μόνο βοήθησε, έπεισε ~ και άλλους να βοηθήσουν** 5. (εμφατ.) από την άλλη, όμως: **δεν ήθελε να τους χαλάσει την παρέα, αλλά τι να κάνει ~ που έπρεπε να ζυπνήσει πρωί την άλλη μέρα**; 6. λοιπόν, εξάλλου: **γι' αυτό ~ σου έλεγα να προσέχεις**. Επίσης (λαϊκ.) κίολα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ήδη, και. [ETYM. μεσν. < φρ. και όλα με την επίδραση των επίρρ. σε -ς]. **κίονας** (ο) {κίονος} ΑΡΧΙΤ. ο στύλος, γενικότ. κάθε κατακόρυφη, επιμηκής και συνήθ. κυλινδρική κατασκευή από πέτρα, μάρμαρο ή άλλο υλικό, που χρησιμοποιείται για να στηρίζει την οροφή και αποτελείται από τη βάση, το σώμα (κορμό) και το κιονόκρανο. — (υποκ.) κιονικός (ο) [μτν.]. [ETYM. < αρχ. κίον, -όνος, που συνδ. με το συνώνυμο αρμ. sion. Ίσως και οι δύο γλώσσες δανείστηκαν τη λ. από κοινή πηγή]. κιονοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {κιονοειδ-ούς} | -εις (ουδ. -ή) | αυτός που έχει το σχήμα κίονα, που μοιάζει με κολόνα, στύλο: ~ **κατασκευή** | **υποστήριγμα**. — **κιονοειδώς** επίρρ. κιονόκρανο (το) {κιονοκράν-ου} | -ον] ΑΡΧΙΤ. το ανώτατο τμήμα κίονα και γενικότ. οποιοδήποτε κατακόρυφο στηρίγματος οικοδομη-

κής κατασκευής: ~ **δωρικού** | **ιονικού** | **κορινθιακού ρυθμού**. [ETYM. < μετν. κιονόκρανον < κίον (βλ. λ.) + -κρανον < *κρανον, για το οποίο βλ. λ. κρανίο]. κιονοστοιχία (η) [1861] {κιονοστοιχιών} σειρά κίονων πανομοιότυπης κατασκευής, οι οποίοι είναι τοποθετημένοι σε τακτές αποστάσεις στήριζοντας την οροφή κτίσματος: ~ **κατά μήκος εξωτερικού διαδρόμου**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **στοίχος**. [ETYM. < κίονας + -στοιχία < -στόχος]. κίοσκι (το) {δύοσφρ. κιοσκ-ιού} | -ιών} 1. στέγαστρο σε υπαίθριο χώρο, κυρ. για δημιουργία σκιάς, προστασία από τη βροχή ή για πώληση προϊόντων: το ~ **στον κήπο** || ένα ~ **με εφημερίδες και περιοδικά** ΣΥΝ. περίπτερο 2. το εξοχικό, συνήθ. πολυτελούς κατασκευής, η έπαυλη που χρησιμοποιείται για εξοχική διαμονή. [ETYM. μεσν. < τουρκ. köşk < περσ. küSk «παλάτι, έπαυλη»]. κιοτσάο ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κιοτσάο} (λαϊκ.) ♦ 1. (αμετβ.) χάνω το θάρρος μου, εγκαταλείπω (κάτι) από δειλία, από φόβο: **στα λόγια ήταν όλοι γενναίοι, μα μπροστά στον εχθρό πολλοί κιοτσάων** ΣΥΝ. δειλιάζω, φοβάμαι ♦ 2. (μετβ.) (σπάν.) εμπνέω σε κάποιον τον τρόπο κάγοντας τον να δειλιάσει: **δεν τον κιοτσάει με απειλές!** ΣΥΝ. τρομάζω, τρομοκρατώ. — κιοτσάο (το). κιοτής (ο) {κιοτήδες} (λαϊκ.) ο δειλός πρόσωπο που εγκαταλείπει εύκολα από φόβο ΣΥΝ. φοβητσιάρης [ETYM. < τουρκ. kötü «κακός»]. κιοτύκι (ο) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο υδροσολήνας, συνήθ. από πυρίμαχο πηλό, που χρησιμοποιείται στους υπονόμους, σολήνας του συστήματος αποχέτευσης [ETYM. < τουρκ. künk < περσ. kunk «υδροσολήνας»]. κιοτύπι (το) {κιοτυπ-ιού} | -ιών} | το πθάρι (βλ. λ.). — (υποκ.) κιοτυπάκι (το). [ETYM. < τουρκ. küp]. κιουρί (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης της ραδιενέργειας χώρου. Γ **ETYM.** Η ονομασία δόθηκε προς τιμή των διαπρεπών Γ άλλων φυσικοχημικών Pierre και Marie Curie]. κιουρίο (το) {κιουρίοι} ΧΗΜ. τεχνητό μεταλλικό στοιχείο με αργυρό χρώμα (σύμβολο Cm) (βλ. κ. λ. **περιοδικός, TUN.**). [ETYM. < νεολατ. curium, βλ. κ. **κιουρί**]. κιούρτος (ο) το δικτυωτό συρμάτινο καλάθι, μέσα στο οποίο τοποθετείται δόλωμα για ψάρεμα, τέτοιας κατασκευής ώστε να εγκλωβίζει τα ψάρια που μπαίνουν από το πάνω μέρος του. [ETYM. < αρχ. κούρτος «καλάθι» (με διαλεκτ. προφορά του -υ- ως -ιου-), άσχετο προς το επίθ. **κυρτός**. Το ουσ. **κυρτός** προέρχεται από θ. *krt-, συνεσταλμ. βαθμ. (με φωνήεν στηρίζεως -υ-) του Ι.Ε. *kert- «σύρρω, τραβώ», πβ. σανσκρ. káta- «δικτυωτό πλέγμα, ψάρα», λατ. cratis «πλέγμα», αρχ. γερμ. hurt «κιούρτος», γερμ. Horst «φωλιά», αγγλ. hurst κ.ά.]. κιοφτές (ο) → κεφτές **Κιργιζία** (η) (κιργίς, Kyrgyz Respublikasy = Δημοκρατία της Κιργιζίας) κράτος της Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία της Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Μπισκεκ, επίσημη γλώσσα την Κιργιζιανή και νόμισμα το σουμ Κιργιζίας. Επίσης **Κιργιζιάν** (το) {άκλ.}. — Κιργιζίος (ο), **Κιργιζία** (η), **κιρνιζιανός, -ή, -ό, Κιρνιζιανά** (τα). [ETYM. < ροσ. Kirgizia, το οποίο προέρχεται από τους ιθαγενείς Kyrgyz. Το όνομα Kyrgyz (τουρκ. Kirgiz) ανάγεται στις τουρκ. λ. kir «στέπα» και gezmek «περιπλανώμαι», πράγμα που χαρακτηρίζει τη φυλή ως νομαδική]. Κιριμπάτι (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Kiribati = Δημοκρατία του Κιριμπάτι) νησιωτικό κράτος του Κ. Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα το Μπαϊράκι, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το αυστραλιανό δολάριο. [ETYM. Παρεμφερής ονομασίας Gilbert Islands, που είχαν προηγουμένως τα νησιά από τον Αγγλο θαλασσοπόρο Thomas Gilbert, ο οποίος ταξίδεψε εκεί το 1788]. **κιρκάδιος, -α, -ο** ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με βιολογικό ρυθμό, ο οποίος έχει περίοδο εικοσιτετραώρου: ~ **ρυθμός** | **δοσολογία**. Επίσης **κιρκάδιανός, -ή, -ό**. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. circadian < λατ. circa «περίπου» + dies «ημέρα»]. **κιρκάνιος, -α, -ο** αυτός που σχετίζεται με βιολογικό ρυθμό ετήσιας περιόδου, που επανέρχεται κάθε χρόνο. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. circannual < λατ. circa «περίπου» + annual «ετήσιος» < λατ. annus «έτος»]. **Κιρκασία** (η) περιοχή της ΝΔ. Ρωσίας στον Καύκασο. — **Κιρκάσιος** (ο) [1835]. Κιρκάσια (η). [ETYM. < αγγλ. Circassia < ροσ. Cerkesy «Κιρκάσιος», πιβ. < οσσε. carkas «αετός». Οι ίδιοι αυτοσποκαλούνται Adugei < αμχαζ. adi «νερό»]. **Κίρκη** (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μάγισσα, κόρη του Ήλιου, η οποία κατά την **Οδύσσεια** μεταμόρφωσε σε χοίρους τους συντρόφους του Οδυσσέα 2. (μετωνύμ.) η παραπλανητική και καταλυτική γοητεία, που αλλοιώνει την ανθρώπινη φύση με ύπουλο τρόπο, που δεσμεύει, αιχμαλωτίζει κάποιον, κάνοντας τον όργανο της: η ~ **της εξουσίας** || **υπέκυψαν στην ~ της δημοσιότητας και του πλουτισμού**. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., που πιβ. ανάγεται στο ουσ. **κίρκος** «γεράκι», αβελ. ετύμου, ίσως πρόκειται για ονοματοποιημένη λ., που συνδ. με το αρχ. συνώνυμο **κρέξ**, καθώς και με άλλες Ι.Ε. ονομασίες πτηνών, πβ. σανσκρ. kṛkara- «πέρδικα», μέσ. ιρλ. ceree «όρνιθα», αρχ. προσ. kerko «γλάρος», ροσ. krecet «γεράκι»]. **κιρκινέζι** (το) {κιρκινέζ-ιού} | -ιών} (λαϊκ.) αρπακτικό πτηνό, ειδικότερ. το γεράκι. [ETYM. < τουρκ. kerkenez, ίσως < αρχ. **κίρκος** «γεράκι» (βλ. κ. **Κίρκη**)].

κίρρωση (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. χρόνια ασθένεια του ήπατος, η οποία χαρακτηρίζεται από νέκρωση κυττάρων και ανάπτυξη συνδετικού ιστού μέσα στο ήπαρ, ενώ ταυτόχρονα υπάρχει αναγέννηση του ηπατικού παρεγχύματος· προκαλείται από ηπατίτιδες ή τοξικές ουσίες, συνεταιρείται δε έκπτωσης της λειτουργίας του ήπατος και αναστολή ή μείωση σωματικών λειτουργιών. — κίρρωτικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

[ETYM. < αρχ. κίρρος «κτρινωτός» εξαιτίας της κτρινωπής εμφάνισης του προσβεβλημένου ήπατος, αβεβ. ετύμου. Με πολλές επιφυλάξεις προτείνεται η σύνδεση με λθ. sírphas «γκρι, γκρι-μπλε», καθώς και με μέσ. ιρλ. ciar «φαιός» και ρωσ. sèryj «γκρι». Αξίζει να σημειωθεί ότι το επίθ. κίρρος δεν εμφανίζει τη γνωστή συμφωνική ποικιλία -rr- | -rs- λόγω φωνητικής συμπτώσεως προς το ουσ. κίρσος (προφύλαξη). Η λ. κίρρωση εμφανίστηκε αρχικώς ως ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cirrhose]. κίρσοιδης, -ής, -ές [αρχ.] {κίρσοειδ-ους} -εις (ουδ. -ή) | ο κίρσοϊδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. κίρσοκλήλη (η) ΙΑΤΡ. διευρυνση των φλεβών του σπληνικού τόνου του όρχεως.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cirsocele]. κίρσος (ο) ΙΑΤΡ. η μόνιμη, παθολογική φύσεως, διευρυνση φλέβας, συνήθ. των κάτω άκρων: έχει κίρσους στα πόδια. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < *κίρκ-ιος, οπότε συνδ. με το ουσ. κίρκος | κίρκος (βλ. λ.) λόγω του σχηματισμού των κίρσων]. κίρσώδης, -ης, -ές [αρχ.] {κίρσώδ-ους} -εις (ουδ. -η), -ών | 1. αυτός που μοιάζει με κίρσο ΣΥΝ. κίρσοειδής 2. αυτός που έχει κίρσους ή που προκαλείται από την ύπαρξη κίρσων: ~ έλκος | διευρυνση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. κίσηρη (η) πορώδης ηφαιστειογόνος υλικό αφρώδους υφής, που σχηματίζεται από την απότομη έκλυση αερίων, κατά την ψύξη της λάβας σε χαμηλές πιέσεις.

[ETYM. < αρχ. κίσηρη, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο]. κίς λορέν (το) (συνήθ. ορθ. κίς λοραίν) {άκλ.} αλμυρή τάρτα, συνήθ. με τυρί, λαμπόν, κρέμα γάλακτος, κιμέτ (το) {άκλ.} (στον ισλαμισμό) η μοίρα, το πεπρωμένο, ό, τι θεωρείται γραφτό σε κάθε άνθρωπο ΣΥΝ. το ρικικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. μοίρα. [ETYM. < τουρκ. kismet < αραβ. qismāh «μερίδιο, μοίρα»]. κίσαα (η) {κισσών} (λόγ.) μικρόσωμο πτηνό με μακριά ουρά, μαύρο πτέρωμα και άσπρη κοιλιά, γνωστό για τη συνήθεια του να «κλέβει» μικρά αντικείμενα που συνήθ. γυαλίζουν: «Κλέφτρα ~» (τίτλος όπερας του Ροσσίνι) ΣΥΝ. καρακάξα.

[ETYM. αρχ. < *Κίλ-γα (ρία ονομαστ.), που συνδ. με σανσκρ. kiki-, αρχ. γερμ. hehara (> γερμ. Häher), αρχ. αγγλ. higorā κ.ά., όλα με τη σημ. «κίσσα»]. Κίσαβος (ο) ηΌσσα (βλ. λ.).

[ETYM. μεσ. < βουλγ. kīsan «αγρός»]. κισσός (ο) αειθαλές αναρριχητικό, ξυλώδες φυτό, ιθαγενές της Ευρώπης, της Ασίας και της Β. Αφρικής· έχει γρήγορη ανάπτυξη, φύλλα στίλβια και βαθυπράσινα· καλλιεργείται κυρ. για καλλωπιστικούς λόγους (κάλυψη τοίχων) τόσο σε εξωτερικούς όσο και εσωτερικούς χώρους.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου]. κισσοστέφης, -ής, -ές [αρχ.] {κισσοστέφ-ους} -εις (ουδ. -ή) | αυτός που έχει στεφανωθεί με κισσό, που περιβάλλεται από κισσό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. κιστέρα κ. κινστερα (η) {κιστερών} υψόμενα συνήθ. δεξαμενή για το βρόχινο νερό, στέρα.

[ETYM. Αντιόχ., μεγν. < λατ. cistema «δεξαμενή» < αρχ. κίση «κιβώτιο, καλάθι» (βλ. λ.)]. κίστη (η) {κιστών} (επίσ.) ΣΤΡΑΤ. κίβωτιο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά και τοποθέτηση πυρομαχικών και το οποίο κατασκευάζεται από χάλυβα.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. ιρλ. cess «καλάθι» και, επομένως, ανάγεται σε Ι.Ε. *kistā «πλεγτό καλάθι». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με το ρ. κείμαι, αφού το παράγωγο ουσ. κίστη σημαίνει επίσης «κουτί». Ίσως να πρόκειται για αρχ. δάνειο]. κίταπι (το) {κίταπι-ιού} -ιών} (λαϊκ.) βιβλίο ή τετράδιο που χρησιμοποιείται για σημειώσεις: άνοιξε τα ~ σου, να δούμε αν είναι περασμένο το όνομα του! ΣΥΝ. βιβλίο, τετράδιο. [ETYM. < τουρκ. kitap < αραβ. qitab «ερω βιβλίο»]. κίτρελαιο (το) [1879] {κίτρελαί-ου} -ων) το αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τις φλούδες των κίτρων. κίτριά (η) ΒΟΤ. εσπεριδοειδές δέντρο με ακανόνιστα, απλωτά και αγκαθωτά κλαδιά, μεγάλα ωχροπράσινα φύλλα, άνθη είτε λευκά είτε πορφυρά στο εξωτερικό τους και λευκά στο εσωτερικό τους, επιμήκει και οοειδείς καρπούς, για τους οποίους καλλιεργείται κυρ. στις χώρες της Μεσογείου και στις Δ. Ινδίες. [ETYM. μεσ. < μεγν. κίτρεα < κίτρο ν (βλ. λ.)]. κιτρικός, -ή, -ό [1802] 1. αυτός που σχετίζεται με το κίτρο, γενικότερ. με τα εσπεριδοειδή, που παρασκευάζεται, προέρχεται από το κίτρο 2. ΧΗΜ. κίτρικό οξύ άκυκλη οργανική ένωση, που εμφανίζεται ως άγρωμο και άγευστο κρυσταλλικό στερεό με έντονα όξινη γεύση και χρησιμοποιείται ευρύτατα στη βιομηχανία τροφίμων ως συντηρητικό, στα αναπνευστικά και τα φάρμακα 3. αυτός που σχετίζεται με το κιτρικό οξύ: ~ νάτριο | εστέρας | ασβέστιο. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. citrique]. κίτριναδά (η) [μεσ.] (λαϊκ.) 1. το κίτρινο χρώμα, η κίτρινη απόχρωση 2. η γλομάδα, το ωχρο χρώμα (λόγω κούρσισης, αρρώστιας κ.λπ.): δεν μου αρέσει αυτή η ~ στο πρόσωπο της, να πάει σε γιατρό ΣΥΝ. ωχροτήτα.

κίτριναδί (το) {κίτριναδ-ιού} -ιών} 1. κίτρινο στίγμα: κάπου ακούμπησε και γέμισε κίτριναδά τα ρούχα του! 2. ο κρόκος του αβγού, λόγω του κίτρινου χρώματος του (πθ. λ. ασπράδι). κίτριναίρης, -α, -ικο [μεσ.] {κντριναίρηδες} (κακός.) 1. αυτός που έχει άτονο κίτρινο χρώμα: ~ ήλιος 2. (για πρόσ.) αυτός που λόγω αρρώστιας ή ιδιοσυγκρασίας έχει γλομό χρώμα, αρρωστιαίρης. — κίτριναίρικός, -ή, -ο.

κίτρινίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσ.] {κτρινίσι-α, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. βάφο (κάτι) κίτρινο ή (μειωτ.) δίνο σε (κάτι) κίτρινη απόχρωση: μην αφήνεις τα ρούχα πολύ στον ήλιο, γιατί τα κίτρινίζει || δάχτυλα κίτρινισμένα από το κάπνισμα 2. (αργκό, στο ποδόσφαιρο για διατητήτες) σημειώνω παίκτη με κίτρινη κάρτα ♦ (αμετβ.) 3. αποκτώ κίτρινο χρώμα, γίνομαι κίτρινος: τα φύλλα κίτρινίζουν, όταν φθινοποριάζει 4. (μτφ.) γλομιάζω: κίτρινισε ολόκληρος από τον φόβο 5. (για χαρτιά) ξεθωριάζω από την πολυκαίρια. — κίτρινισμα (το).

κίτριναίρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο λεκές που φαίνεται σαν κίτρινο σημάδι: το απορρυπαντικό εξαφανίζει τις ~ των λερωμένων ρούχων 2. η κίτρινη απόχρωση: 3. η ωχροτήτα του προσώπου ΣΥΝ. γλομίασμα.

κίτρινισμα (το) → κίτρινίζω
κίτρινισμός (ο) η προβολή στον Τύπο θεμάτων που εξάπτουν την περιέργεια του κοινού (φόνων, σεξουαλικών σκανδαλίων κ.λπ.), συνήθ. χωρίς να τηρείται η δημοσιογραφική δεοντολογία, με υπερβολές, συγκρατικές επιθέσεις, κατασκευασμένα ρεπορτάζ κ.λπ. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. yellow journalism].

κίτρινοπράσινος, -η, -ο [1851] αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ κίτρινου και πράσινου χρώματος: ~ παπαγάλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ποινόδοτος.

κίτρινος, -η, -ο 1. αυτός που έχει το χρώμα του ώριμου λεμονιού: τα ~ πέταλα της μαργαρίτας || ο ~ κρόκος του αβγού || ~ φθινοπορινά φύλλα || ~ πουκάμισο || το ~ φως της λάμπας 2. (α) κίτρινη φυλή η ανθρόπνη φυλή στην οποία ανήκουν οι Κινέζοι, οι Ιάπωνες, οι Κορεάτες, οι Μογγόλοι κ.ά., που έχει ως βασικά της χαρακτηριστικά το γλομό χρώμα της επιδερμίδας και τα σγιστά μάτια (β) Κίτρινη Θάλασσα τμήμα της Σινικής Θάλασσας μεταξύ της Κορέας και των ΒΑ. ακτών της Κίνας· αλλιώς Βόρεια Σινική Θάλασσα (γ) ΙΑΤΡ. κίτρινος πυρετός οξύ λοιμώδες νόσημα των τροπικών και υποτροπικών κλιματών, το οποίο προκαλείται από ιό που προσβάλλει τον άνθρωπο, τους πτηνούς και άλλα μικρά θηλαστικά, μεταδίδεται με το δάγκωμα διαφόρων κουνουπιών και καταστρέφει τα ηπατικά κύτταρα προκαλώντας ίκτερο (εξού και «κίτρινος»): συμπτώματα του νοσήματος είναι ο πονοκέφαλος, οι πόνοι στη ράχη, ο ξαφνικός και υψηλός πυρετός, η ναυτία και (στα βαριά περιστατικά) οι αιματώδεις 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει γλομιάζει, που είναι ωχρός: έγινε κίτρινη απ' τη ζήλια της || - σαν το λεμόνι (κατάγλομος) 3. κίτρινο (το) το χρώμα του ώριμου λεμονιού: σαλά | βαθύ | έντονο | φωτεινό ~ ~ ΦΡ. (α) κίτρινος Τύπος (ι) η πρακτική του κίτρινισμού (βλ. λ.) (ii) (συνεκδ.) το σύνολο των εφημερίδων και των περιοδικών που μετρούνται τις μεθόδους του κίτρινισμού (β) κίτρινο συνδικάτο καθεμιά από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις που εμφανίστηκαν στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αι. στη Γαλλία, με σκοπό την καταπόλεμηση των εργατικών συνδικάτων (γ) (κατ' επέκτ.) κίτρινος εργάτης ο απεργοπάστης. — (υποκ.) κίτριναί (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. χρώμα. [ETYM. μεγν. < κίτρον (βλ. λ.)].

κίτρινωπός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει περίπου κίτρινο χρώμα ΣΥΝ. υποκίτρινος 2. (μτφ.) αυτός που είναι κάπως γλομός ΣΥΝ. γλομούτσικος. [ETYM. < κίτρον + -ωπός < αρχ. *ών, όπως «ονη, βλεμμα»]. κίτρο (το) ο εδώδιμος επιμήκης, ωσειδής και ρυτιδωμένος καρπός της κίτριάς (βλ. λ.), ο οποίος έχει μήκος δώδεκα με δεκαπέντε εκατοστά, λεπτό, κίτρινοπράσινο και αρωματικό φλοιό με παχύ, λευκό σαρκόδες εσωτερικό, σφιχτή, όξινη ή γλυκιά σάρκα και μοιάζει με μεγάλο λεμόνι.

[ETYM. < μεγν. κίτρον < λατ. citrus, ετρουσκικό δάνειο]. κίτρολεμονιά (η) ΓΕΩΠ. το φυσικό υβρίδιο λεμονιάς που παράγει καρπούς όμοιους με κίτρα, οι οποίοι έχουν ξινό γυμό και άρωμα λεμονιού. κίτρολέμονο (το) ο καρπός που παράγει η κίτρολεμονιά. κίτρος (η) κάθε δέντρο που ανήκει στο ίδιο γένος, στο οποίο ανήκουν η λεμονιά, η μανταρινιά, η κίτριά, η πορτοκαλιά κ.λπ. [ETYM. < λατ. citrus, ετρουσκικό δάνειο]. κίτς (το) {άκλ.} 1. το κακό γούστο, όπως εκδηλώνεται με παράταιρους, φανταχτερούς συνδυασμούς σχεδίων ή χρωμάτων, καθώς και (συνεκδ.) ό, τι χαρακτηρίζεται από φανταχτερό και παραφορτωμένο σχεδιασμό, εμφάνιση ή περιεχόμενο και ικανοποιεί κυρ. το ακαλλιέργητο γούστο: πολλές διαφημίσεις συνιστούν αποθέωση του ~ || τόσο υπερβολή και τέτοιος μελοδραματισμός καταντά ~ || στοιχεία | λάτρεις του -|| η τέχνη του ~ (η) τέχνη του ευτελούς ΣΥΝ. κακογούστια ΑΝΤ. καλαισθησία 2. (ως επίθ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κακογούστια, φανταχτερός και παραφορτωμένος: τι ~ φόρεμα είναι αυτό που φοράει! || μια ~ διακόσμηση, όπου συντηρήσαν βαριοί νεοκλασικοί καθρέφτες με πλαστικά πολύχρωμα τραπεζάκια ΣΥΝ. κακογούστος, κίτσάτος ΑΝΤ. καλαισθητός, σικ.

[ETYM. < γερμ. Kitsch < διαλεκτ. ρ. kitschen «αναμειγνύω πρόχειρα, ανακατεύω»]. κίτσοπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (κυρ. για «πρόϊοντα» της τέχνης, της μουσικής και της λογοτεχνίας) οτιδήποτε ακαλαισθητό, αισθητικά κατώτερο και αταίριαστο, κακογούστο: αυτό το κίτριο είναι σκέτη -ΣΥΝ. κίτς 2. (περιήλπτ.-μειωτ.) το σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που χαρακτηρίζονται από κακογούστια: πήγε και γέμισε το σπίτι της με όλη την - που βρήκε || σ' αυτό το μπαρ πηγαίνει όλη η ~. κίτσάτος, -η, -ο αυτός που είναι κίτς, κακογούστος: ~ φούστα | ντύ-

σιμό ANT. σικ, καλόγουστος.

Κ.Ι.Φ.Α. (η) Κοινοπραξία Ιδιοκτητών Φορηγών Αυτοκινήτων.

κιχ (το) {άκλ.} (οικ-αρ'ητ.) ο παρακίρκος ήχος ή λόγος, τσιμουδιά: τα *παιδιά τον φοβούνται και όσο είναι μέσα στην τάξη δεν βιάζουν* -| να μην ακούσω | *δεν θέλω* ~! [ETYM Ηχομημητική λ.].
κιχλη (η) {κιχλιών} (λόγ.) το πουλί τσίτλα (βλ.λ.). [ETYM αρχ., αναδιπλασιασμένος τ., < *χι-χι-η (με ανομοίωση) του θ. *χλ-, που απαντά και στο ουσ. *χελιδόν* (βλ.λ.).]

Κ.Κ. (το) Κομμουνιστικό Κόμμα.

κ.κ. κύριοι | κυρίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

Κ.Κ.Ε. (το) Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος: κόμμα της Αριστεράς που ιδρύθηκε το 1918 με την αρχική ονομασία «Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος» (Σ.Ε.Κ.Ε.).

Κ.Κ.Ε. - Α.Α. (το) Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος - Ανανεωτική Αριστερά.

κλαβανή (η) ~> γκλαβανή

κλαβιέ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. το πληκτρολόγιο των πληκτροφόρων οργάνων. [ETYM < γαλλ. clavier < λατ. clavis «κλειδί»].

κλογγή (η) ο δυνατός και διαπεραστικός ήχος που παράγουν συγκρουόμενα όπλα (σπαθιά, ασπίδες κ.λπ.): *όλοι εφρησάζουν, μέχρι ν' ακουστεί η ~ των όπλων*.

[ETYM αρχ. < κλάζω «στριγγίζω, ουρλιάζω» (υπογορητ.) < *κλάγγ-ιω < *κlang-, ηχομημητική Ι.Ε. ρίζα, που επανασυντίθεται επίσης με τις μορφές *kleg-, *klog-, *kleig-, πβ. λατ. clango «κραυγάζω», γερμ. klingeln «κουδουνίζω», αγγλ. clang «ήχος» κ.ά. Η σύνδεση με τις λ. *καλό* και *κλάδος* δεν μπορεί να αποκλειστεί].

κλόδα (η) {κλάδων} 1. το μεγάλο κλαδί ΣΥΝ. κλάρα 2. ύψασμα πάνω στο οποίο είναι σχεδιασμένα κλαδιά και άνθη και το οποίο χρησιμοποιείται ως κάλυμμα επίπλων.

κλάδεμα (το) {κλαδέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το κόψιμο των περιττών κλαδιών από δέντρα ή φυτά, ώστε να βοηθηθεί η ανάπτυξη, η ανθοφορία ή η καρποφορία τους: ~ *αμπέλων* 2. (μτφ. στο ποδόσφαιρο) το βίαιο χτύπημα στα πόδια του αντίπαλου παίκτη και η ανατροπή του. [ETYM < μτγν. κλάδεμα < κλαδέω < αρχ. κλάδος].

κλαδερός, -η, -ό [μεσν.] (λαϊκ. για δέντρα και φυτά) αυτός που έχει πολλά κλαδιά.

κλαδευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} το κλάδεμα δέντρου ή φυτού.

κλαδευτήρα (η) το μεγάλο κλαδευτήρι.

κλαδευτήρι (το) [μτγν.] {κλαδευτήρι-ού | -ιών} η σιδερένια κοφτερή γεωργική υαλίδα, που χρησιμοποιείται για το κλάδεμα κυρ. των μικρών κλαδιών δέντρων ή φυτών.

κλαδευτής (ο) [μτγν.], κλαδευτήρα (η) ο εργάτης που κλαδεύει δέντρα ή φυτά. Επίσης κλαδευτήρια (η) {κλαδευτήριών}.

κλαδευτικός, -η, -ό αυτός που σχετίζεται με το κλάδεμα.

κλαδέυρι ρ. μετβ. [μτγν.] {κλαδ-εγνα, -εγνηκα, -εμένος} 1. κόβω τα ξερά ή τα ανεπιθύμητα κλαδιά δέντρων ή φυτών: ~ τη *λεμονιά* | *το αμπέλι* 2. (μτφ. στο ποδόσφαιρο) κλοτσώ βίαια τα πόδια αντίπαλου παίκτη ανατρέποντας τον.

κλαδί (το) {κλαδ-ιού | -ιών} 1. το επίμηκες τμήμα δέντρου ή θάμνου, που εξέρχεται από τον κορμό και έχει φορά ανοδική ή πλάγια, από το οποίο φυτρώνουν τα φύλλα και οι καρποί: *χλωρά* | *ξερά* ~ || *μάζεψε κλαδιά* και *άναψε φωτιά* ΣΥΝ. κλαρί, κλωνάρι, κλωνί: Φρ. *δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαδί/κλαρί* βλ. λ. *χλωρός* 2. (συνεκδ.) το δέντρο: «*κάθε ~ και κλέφτης*» (δημοτ. τραγ.). — (υποκ.) κλαδάκι (το) [μεσν.]. [ETYM < μτγν. κλαδίον, υποκ. του αρχ. κλάδος (βλ.λ.).]

κλαδικός, -η, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με ορισμένο κλάδο, με επιμέρους τομέα: - *έκθεση* (που αφορά σε πρόινοτα τα οποία ενδιαφέρονουν έναν μόνο επαγγελματικό κλάδο) | *οργάνωση* | *σωματείο* | *παιδοδικό* - Φρ. *κλαδική πολιτική* η πολιτική παρέμβαση σε ορισμένο τομέα πολιτικής δράσης (λ.χ. στην οικονομία, την υγεία, την παιδεία κ.λπ.) 2. *κλαδική* (η) η κομματική οργάνωση για τα μέλη ορισμένου επαγγελματικού κλάδου: ήταν *γραμμένος στην ~ των δικηγόρων*.

κλάδος (ο) 1. (λόγ.) το κλαδί δέντρου ή θάμνου ΣΥΝ. κλαρί, κλωνάρι Φρ. (α) *κλάδος* ελαίας βλ. λ. *ελαία* (β) *μετά βαιών και κλάδων* (από τροπάρτο της Κυριακής των Βαίων: *δέντε μεγάλων μου Χριστόν, μετά βαιών και κλάδων, ύμνους κραυγάζοντες*) με θριαμβευτικό τρόπο, με μεγάλο ενθουσιασμό ή και με μεγάλη επισιμότητα: *τον υποδέχτηκαν ~ (γ) γενεαλογικοί κλάδοι* οι ομάδες των οικογενειών που κατάγονται από κοινό γενάρχη (όπως αναπαριστώνται σαν κλαδιά δέντρου στο «γενεαλογικό δέντρο») 2. ο τομέας ενός οργανωμένου συνόλου: *ανήκει στον παραγωγικό ~* || η *ζωολογία είναι ~ της βιολογίας* || *επαγγελματικός* | *επιστημονικός* ~ ΣΥΝ. υποδιάρθρωση, τμήμα 3. (ειδικότ.) συγκεκριμένη επαγγελματική ομάδα: *ο ιατρικός ~* || *τα αιτήματα ~ οι διεκδικήσεις* | *τα συμφέροντα του ~*. — (υποκ.) κλαδίσκος (ο) (σημ. 1).

[ETYM αρχ. < *qld-os, συννεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *kel(a)- «χτυπάω», πβ. λατ. clades «καταστροφή», αρχ. σλαβ. klada «δοκός», αρχ. αγγλ. holt «ξύλο», γερμ. Holz κ.ά. Το ίδιο Ι.Ε. θ. απαντά και στο αρχ. ρ. κλώ (-άω) «σπάζω» (βλ. λ. *κλάση, κλάσμα*). Η σημ. του επαγγελματικού ή μορφωτικού τομέα αποδίδει το γαλλ. branche].

κλαδώνιο ρ. αμετβ. {κλάδων-σα, -θηκα, -μένος} 1. (για δέντρα ή φυτά) αποκτό κλαδιά ΣΥΝ. ανακλαδώνομαι 2. (για μεταξοσκώληκες) ανεβαίνω σε κλαδί, για να πλέξω κουκούλι. — κλάδωμα (το).

κλαδωτός, -η, -ό [1836] 1. (για δέντρα ή φυτά) αυτός που έχει πολλά κλαδιά 2. αυτός που έχει σχήμα κλαδιού: ~ *σχήδιο* 3. (για ύψασμα) αυτό που έχει σχεδιασμένα πάνω του κλαδιά και λουλούδια: ~ *κάλυμμα* | *φούστα* ΣΥΝ. κλαρωτός.

Κλαζόμενες (οι) αρχαία ιωνική πόλη στη Λυδία της Μικράς Ασίας, κοντά στη Σμύρνη.

[ETYM < αρχ. *Κλαζομεναί*, αγν. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. παράδοση, η ονομασία οφείλεται στις αγριόπαπιες που πετούσαν *μεγάλα κλάζουσα*, δηλ. με δυνατές κραυγές].

Κλαζομένιος (ο) [αρχ.] ο κάτοικος, ο καταγόμενος από τις Κλαζομένες, στη Φρ. έξεστο *Κλαζομενίους ασχημονείν* βλ. λ. *ασχημονό*.

κλαίγω ρ. → κλαίω

κλαίουσα (ιτιά) (η) ιτιά που φύεται συνήθ. δίπλα σε μικρές λίμνες ή αυλάκια και χαρακτηρίζεται από τα πολύ λεπτά, μακρουλά, λυγισμένα προς τα κάτω κλαδιά της.

κλαίω κ. (σπάν.) κλαίγω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κλαίς...} έκλαγα, κλαύθηκα, κλαμένος; ♦ (αμετβ.) 1. χώνω δάκρυα (από λύπη, φόβο, πόνο, χαρά κ.λπ.): ~ με *λυγμούς* | *αναφιλητά* || *κλαίει για την αδελφή του που πέθανε τόσο νέα* || ~ *από συγκίνηση* | *από χαρά* || *όταν καθαρίζω κρεμμύδια, ~ || με μάτια κλαμένα* ANT. γελώ: Φρ. (α) *κλαίω και οδύρομαι* εκδηλώνω τη λύπη μου με έντονο κλάμα (β) (απειλητικά) *θα κλαίεις πικρά* θα το μετανιώσεις, θα το πληρώσεις (αυτό που έκαιες): ~ *γι' αυτό που είπες* (γ) (μτφ.-απειλητικά) *θα κλάμουν μανουέλες* θα συμβούν πολύ δυσάρεστα πράγματα, θα συμβεί μεγάλο κακό (δ) (σκοπτ.) *τραβάτε με κι ως κλαίω* για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος κάνει ότι δεν θέλει αυτό που του προτείνουν οι άλλοι (ενώ κατά βάθος το θέλει) *κλαίει οι χήρες, κλαίει κι οι παντρεμένες*; (ειρων.) για κάποιον που παραπονιέται, ενώ δεν θα έπρεπε (στ) (παρομ.) *αν δεν κλάμει το παιδί, δεν το ταΐζει η μάνα* | *δεν του δίνουμε θυξ* να την ανάγκη να ζητά κανείς ο,τι χρειάζεται, να μην περιμένει τους άλλους να ενεργήσουν από μόνοι τους (ζ) *ας τα κλαίει αυτός που τα 'χει* ας λυπάται για απώλεια περιουσίας μόνο ο ιδιοκτήτης, όχι και οι τρίτοι (η) *ούτε κλαίει ούτε γελεί* για ανέκροστο άνθρωπο ή για κάτι ουδέτερο, ούτε καλό ούτε άσχημο ♦ (μετβ.) 2. εκδηλώνω τη βαθιά μου θλίψη για τον χαμό (προσώπου ή πράγματος), θρηνώ (κάποιον/κάτι): *όλο το χωριό έκλαψε το άτυχο παλληκάρι* || ~ τη *χαμένη μου νύφη* || (εκφραστ.) ~ τα λεφτά μου (μετανιωμένος για κάτι που αγόρασα, που πλήρωσα, επειδή αποδείχθηκε σκάρτο): Φρ. (α) *κλαίω τη μοίρα μου* (ι) παραπονιούμαι για όσα μου συνέβησαν, για όσα υποφέρω: ~ *για το κακό που μου έτυχε* | *για το κατάντημα μου* (ii) είμαι μοιρολάτρης: *μια ζωή κλαίει τη μοίρα του, χωρίς να κάνει το παραμικρό για να στείξει τη ζωή του* ΣΥΝ. θρηνώ (β) *ας' τα κλαίει που τα 'χει* για να δηλωθεί η αδιαφορία για τα προβλήματα των άλλων, ότι όποιος έχει πρόβλημα, αυτός υποφέρει 3. (εκφραστ.) αισθάνομαι οίκτο, λύπηση για (κάποιον): *τον ~ με όλ' αυτά που τραβάει* ΣΥΝ. λυπάμαι, οικτρός Φρ. (α) *(κάποιος) | κάτι είναι να (τον) κλαίς* | *να τον κλαίει οι ρόγες* είναι σε κατάσταση αξιοθρήνητη (βλ. κ. λ. *ρέγκα*) ΣΥΝ. είναι για κλάματα (β) *κλαύ' τα Χαράλαμπε* για απειλητική κατάσταση: *αν δεν έχω βρει τα λεφτά μέχρι τότε, ~!* ΣΥΝ. *ας' τα να πάνε (γ) (εμένα) | αυτόν κ.λπ.) μη με | τον κλαίς* δεν έχω ανάγκη από συμπόνια: *εμένα μη με κλαίς, ξέρω πώς θα τα βγάλω πέρα* - *αυτός να δούμε τι θα κάνει* 4. (μειωτ. το μεσοπθ. *κλαίγομαι*) παραπονιούμαι, μεμψιμοιρώ, κυρ. επιζητώντας τον οίκτο του άλλου: *κλαίγεται πως δεν του φτάνει ο μισθός του* || *ήρθε και μου κλάφτηκε να βοηθήσω την κόρη του, που δεν βρισκε δουλειά*. [ETYM αρχ. < *κλάε- /ω, αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με το συνώνυμο αλβ. klanj (< *q lau-n- /ω)].

κλακ (το) {άκλ.} ψηλό κυλινδρικό ανδρικό καπέλο, που συμπληρώνει επίσημη στολή και μπορεί να συμπτυσσεται και να επανέρχεται στο αρχικό του σχήμα με ελατήρια που είναι τοποθετημένα στο εσωτερικό του. [ETYM < γαλλ. claque, ονοματοποιημένη λ.].

κλάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακός.) 1. η ομάδα εγκαθέτων, που πληρώνονται για να παρίστανται σε δημόσιο χώρο ή θέαμα και επευφημούν ή αποδοκιάζουν (κάποιον), δημιουργώντας εντυπώσεις και επηρεάζοντας τους παριστάμενους 2. (συνεκδ.) η αποδοκιμασία ή η επιδοκιμασία από εγκαθέτους. [ETYM < γαλλ. claque < ρ. claquer «χτυπάω», ηχομημητική λ.].

κλακαδόρος (ο) (κακός.) ο εγκαθέτος που έχει πληρωθεί για να επευφημεί ή να αποδοκιμάσει πρόσωπο σε δημόσιο χώρο ή θέαμα. [ETYM < κιάκα + παραγ. επίθημα -δόρος (βλ.λ.), πβ. *κοπινα-δόρος, τσιλινα-δόρος, τσιλινα-δόρος*].

κλακέτα (η) {κλακετών} 1. μικρό μουσικό όργανο, που αποτελείται από ξύλινα πλακίδια, τα οποία κρουόμενα μεταξύ τους παράγουν ήχο 2. *κλακέτες* (οι) (α) μεταλλικά πλακίδια, που προσαρμολογούνται στις μύτες και στα τακούνια υποδημάτων ειδικών για χορό, ώστε με το ρυθμικό χτύπημα τους στο πάτωμα να παράγουν ήχο κρουστών οργάνων (β) (συνεκδ.) ο χορός με τα παραπάνω παπούτσια · 3. (στον κινηματογράφο) όργανο αποτελούμενο από ξύλινο πιάνα με κινητό βραχίονα, το οποίο χρησιμοποιείται για να σηματοδοτεί με τον ήχο που παράγει την έναρξη του γυρισματος ταινίας πάνω της αναγράφονται στοιχεία της ταινίας και της σκηνής που πρόκειται να γυριστεί και φωτογραφίζεται πριν από την έναρξη κάθε πλάνου. — *κλακετίστας* (ο).

[ETYM < γαλλ. claquette < ρ. claquer «χτυπάω», ηχομημητική λ.]. κλάμα (το) {κλάμ-ατος | -ατα, -άτων} το να κλαίει κανείς: το ~ *του μορού* || *βαλλαντόνω* | *πλανάζω* | *λείωνο στο ~* (κλαίω πολύ) || *μόλις πληροφορήθηκε τον θάνατο του πατέρα της, έξασσε σε κλάματα* || *Τι ωφελούν τα ~; Δεν μπορείς να τον ξαναφέρεις πίσω στη ζωή* || *σιγάω* | *δυνατό* | *γοερό* ~ ΣΥΝ. κλάμω ANT. γέλιο: Φρ. (α) *(κάποιος) | κάτι είναι για κλάματα* (κάποιος/κάτι) είναι σε αξιοθρήνητη, σε πολύ άσχημη κατάσταση: *η οικονομική του κατάσταση* | *η υγεία του είναι για κλάματα* ΣΥΝ. είναι να τον κλαίς (β) *βάζω τα κλάματα* | *με παίρνουν τα κλάματα* αρχίζω να κλαίω: με το *που θα τον μαλώσεις*

κλακ (το) {άκλ.} ψηλό κυλινδρικό ανδρικό καπέλο, που συμπληρώνει επίσημη στολή και μπορεί να συμπτυσσεται και να επανέρχεται στο αρχικό του σχήμα με ελατήρια που είναι τοποθετημένα στο εσωτερικό του. [ETYM < γαλλ. claque, ονοματοποιημένη λ.].

κλάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακός.) 1. η ομάδα εγκαθέτων, που πληρώνονται για να παρίστανται σε δημόσιο χώρο ή θέαμα και επευφημούν ή αποδοκιάζουν (κάποιον), δημιουργώντας εντυπώσεις και επηρεάζοντας τους παριστάμενους 2. (συνεκδ.) η αποδοκιμασία ή η επιδοκιμασία από εγκαθέτους. [ETYM < γαλλ. claque < ρ. claquer «χτυπάω», ηχομημητική λ.].

κλακαδόρος (ο) (κακός.) ο εγκαθέτος που έχει πληρωθεί για να επευφημεί ή να αποδοκιμάσει πρόσωπο σε δημόσιο χώρο ή θέαμα. [ETYM < κιάκα + παραγ. επίθημα -δόρος (βλ.λ.), πβ. *κοπινα-δόρος, τσιλινα-δόρος, τσιλινα-δόρος*].

κλακέτα (η) {κλακετών} 1. μικρό μουσικό όργανο, που αποτελείται από ξύλινα πλακίδια, τα οποία κρουόμενα μεταξύ τους παράγουν ήχο 2. *κλακέτες* (οι) (α) μεταλλικά πλακίδια, που προσαρμολογούνται στις μύτες και στα τακούνια υποδημάτων ειδικών για χορό, ώστε με το ρυθμικό χτύπημα τους στο πάτωμα να παράγουν ήχο κρουστών οργάνων (β) (συνεκδ.) ο χορός με τα παραπάνω παπούτσια · 3. (στον κινηματογράφο) όργανο αποτελούμενο από ξύλινο πιάνα με κινητό βραχίονα, το οποίο χρησιμοποιείται για να σηματοδοτεί με τον ήχο που παράγει την έναρξη του γυρισματος ταινίας πάνω της αναγράφονται στοιχεία της ταινίας και της σκηνής που πρόκειται να γυριστεί και φωτογραφίζεται πριν από την έναρξη κάθε πλάνου. — *κλακετίστας* (ο).

[ETYM < γαλλ. claquette < ρ. claquer «χτυπάω», ηχομημητική λ.]. κλάμα (το) {κλάμ-ατος | -ατα, -άτων} το να κλαίει κανείς: το ~ *του μορού* || *βαλλαντόνω* | *πλανάζω* | *λείωνο στο ~* (κλαίω πολύ) || *μόλις πληροφορήθηκε τον θάνατο του πατέρα της, έξασσε σε κλάματα* || *Τι ωφελούν τα ~; Δεν μπορείς να τον ξαναφέρεις πίσω στη ζωή* || *σιγάω* | *δυνατό* | *γοερό* ~ ΣΥΝ. κλάμω ANT. γέλιο: Φρ. (α) *(κάποιος) | κάτι είναι για κλάματα* (κάποιος/κάτι) είναι σε αξιοθρήνητη, σε πολύ άσχημη κατάσταση: *η οικονομική του κατάσταση* | *η υγεία του είναι για κλάματα* ΣΥΝ. είναι να τον κλαίς (β) *βάζω τα κλάματα* | *με παίρνουν τα κλάματα* αρχίζω να κλαίω: με το *που θα τον μαλώσεις*

κλακ (το) {άκλ.} ψηλό κυλινδρικό ανδρικό καπέλο, που συμπληρώνει επίσημη στολή και μπορεί να συμπτυσσεται και να επανέρχεται στο αρχικό του σχήμα με ελατήρια που είναι τοποθετημένα στο εσωτερικό του. [ETYM < γαλλ. claque, ονοματοποιημένη λ.].

κλάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακός.) 1. η ομάδα εγκαθέτων, που πληρώνονται για να παρίστανται σε δημόσιο χώρο ή θέαμα και επευφημούν ή αποδοκιάζουν (κάποιον), δημιουργώντας εντυπώσεις και επηρεάζοντας τους παριστάμενους 2. (συνεκδ.) η αποδοκιμασία ή η επιδοκιμασία από εγκαθέτους. [ETYM < γαλλ. claque < ρ. claquer «χτυπάω», ηχομημητική λ.].

κλακαδόρος (ο) (κακός.) ο εγκαθέτος που έχει πληρωθεί για να επευφημεί ή να αποδοκιμάσει πρόσωπο σε δημόσιο χώρο ή θέαμα. [ETYM < κιάκα + παραγ. επίθημα -δόρος (βλ.λ.), πβ. *κοπινα-δόρος, τσιλινα-δόρος, τσιλινα-δόρος*].

κλακέτα (η) {κλακετών} 1. μικρό μουσικό όργανο, που αποτελείται από ξύλινα πλακίδια, τα οποία κρουόμενα μεταξύ τους παράγουν ήχο 2. *κλακέτες* (οι) (α) μεταλλικά πλακίδια, που προσαρμολογούνται στις μύτες και στα τακούνια υποδημάτων ειδικών για χορό, ώστε με το ρυθμικό χτύπημα τους στο πάτωμα να παράγουν ήχο κρουστών οργάνων (β) (συνεκδ.) ο χορός με τα παραπάνω παπούτσια · 3. (στον κινηματογράφο) όργανο αποτελούμενο από ξύλινο πιάνα με κινητό βραχίονα, το οποίο χρησιμοποιείται για να σηματοδοτεί με τον ήχο που παράγει την έναρξη του γυρισματος ταινίας πάνω της αναγράφονται στοιχεία της ταινίας και της σκηνής που πρόκειται να γυριστεί και φωτογραφίζεται πριν από την έναρξη κάθε πλάνου. — *κλακετίστας* (ο).

[ETYM < γαλλ. claquette < ρ. claquer «χτυπάω», ηχομημητική λ.]. κλάμα (το) {κλάμ-ατος | -ατα, -άτων} το να κλαίει κανείς: το ~ *του μορού* || *βαλλαντόνω* | *πλανάζω* | *λείωνο στο ~* (κλαίω πολύ) || *μόλις πληροφορήθηκε τον θάνατο του πατέρα της, έξασσε σε κλάματα* || *Τι ωφελούν τα ~; Δεν μπορείς να τον ξαναφέρεις πίσω στη ζωή* || *σιγάω* | *δυνατό* | *γοερό* ~ ΣΥΝ. κλάμω ANT. γέλιο: Φρ. (α) *(κάποιος) | κάτι είναι για κλάματα* (κάποιος/κάτι) είναι σε αξιοθρήνητη, σε πολύ άσχημη κατάσταση: *η οικονομική του κατάσταση* | *η υγεία του είναι για κλάματα* ΣΥΝ. είναι να τον κλαίς (β) *βάζω τα κλάματα* | *με παίρνουν τα κλάματα* αρχίζω να κλαίω: με το *που θα τον μαλώσεις*

λίγο, βάζει τα ~.
[ETYM. μεσν. < αρχ. κλαίμα < κλαίω].

κλαμένος, -η, -ο → κλαίω

κλαμπ (το) {άκλ.} 1. σύλλογος, λέσχη: το ~ των *οπαδών μιας ομάδας* 2. (μτφ.-συχνά σκωπτ.) κάθε σύνολο ανθρώπων με κοινό χαρακτηριστικό: *ανήκει κι αυτός στο ~ των παντρεμένων* · 3. νυχτερινό κέντρο διασκέδασης με μουσικό πρόγραμμα και συνήθ. πίστα για χορό, στο οποίο διατίθενται οινόπνευματόδη ποτά: *κοσμικό | της μόδας | κεντρικό | μουσικό | χορευτικό | μεγάλο | ακριβό ~ || τέτοια ώρα όλα τα ~ είναι γεμάτα*. — (υποκ.) κλαμπάκι (το).

[ETYM. < αγγλ. club, αρχική σημ. «ραβδί, κλομπ», < μέσ. αγγλ. clubbe < αρχ. σκανδ. klubb, που συνδ. με αρχ. γερμ. kolbo «ραβδί, ρόπαλο». Δεν είναι απολύτως σαφής ο τρόπος με τον οποίο προέκυψε η σημερινή σημ. «λέσχη, εντευκτήριο». Πιστεύεται ότι οφείλεται στο ρ. club με τη σημ. «συγκεντρώνω, συνενώνω» και μαρτυρείται από τον 17ο αι.].

κλάμπινγκ (το) {άκλ.} 1. η έξοδος σε κλαμπ (σημ. 3): το *Σάββατο είναι η κατάλληλη μέρα για ~* 2. το να συγγίζει κανείς σε κλαμπ, σε κέντρα με χορευτική μουσική: *εσύ, κάνεις ~; [ETYM. < αγγλ. clubbing]*.

κλαμπ σάντουιτς (το) {άκλ.} σάντουιτς με πολλαπλές στρώσεις από φέτες ψωμιού του τσστ και ζαμπόν, τυρί, μπέικον, ντομάτα κ.λπ., που κόβεται κάθετα στα τέσσερα, σχηματίζοντας τέσσερις όμοιες τριγωνικές στήλες, οι οποίες περιούνται σε λεπτά ξυλάκια και σερβίρονται με τηγανητές πατάτες (ως πιάτο κυρ. σε καταστήματα έτοιμου φαγητού). [ETYM. < αγγλ. club sandwich].

κλανιά (η) (οικ.) η συνήθ. ηχηρή απελευθέρωση από τον προκτό ποσότητας δύσσομων αερίων, που προέρχονται από τα έντερα: *αφήνω | αμοιόω κλανιές || κούφια ~ ΣΥΝ. πορρή, κλάσιμο*.

κλανιάρης, -α, -ικο {κλανιάρης} 1. (οικ.) αυτός που κλάνει πολύ 2. (!) (μτφ.) δειλός, φοβησιάρης ΣΥΝ. χέστης.

κλάνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έκλασα, κλασμένος} (οικ.) ♦ 1. (αμετβ.) αφήνω κλανιά ΣΥΝ. πέρδομαι, (αρχκό) την αφήνω, τον αμοιόω ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.) περιφρονώ επιδεικτικά ή αδιαφορώ προκλητικά για (κάποιον): *τους έκλασε όλους κι έκανε αυτό που ήθελε* · ΦΡ. (!) (α) *κλάνω μωλί | πατάτες | μέντες* τρομοκρατούμαι, πανικοβάλλομαι ΣΥΝ. τα χρειάζομαι, μου κβονοται τα ήπατα (β) *τα 'κλάσε* φοβήθηκε πάρα πολύ. — κλάσιμο (το).

[ETYM. μεσν. < αρχ. κλώ (-άω) «σπάζω», από τον αόρ. *έκλασα* κατά το σχήμα *έφθασα - φθάνω, έχασα - χάνω* κ.τ.ό. Η σημερινή σημ. είναι μεσν. και οφείλεται στη συνδση ορισμένων θορύβων με δυσάρεστες οσμές (βλ. κ. βρωμάω)].

κλάζον (το) {άκλ.} η κόρνα (βλ.λ.). [ETYM. Η λ. προήλθε από την ονομασία Claxon του πρώτου αμερικανικού εργοστασίου, το οποίο παρήγε ηχητικά όργανα αυτοκινήτων].

κλάπα (η) {δύσγρ. κλαπών} 1. το ξύλο ή το σίδερο που συνήθ. καρφώνεται ανάμεσα σε λίθους ή σανίδες, ώστε να συγκρατούνται μαζί 2. το μικρό σίδερο σε σχήμα «Π», όπου εφαρμόζει ο σύρτης της πόρτας 3. ο μεντεσές πόρτας ή παραθύρου · 4. καθεμιά από τις παρωπίδες αλόγου · 5. ΜΟΥΣ. μουσικό κλειδί που ρυθμίζει το άνοιγμα και το κλείσιμο των οπών του σωλήνα πνευστού μουσικού οργάνου. — (υποκ.) κλαπάκι (το).

[ETYM. < μτγν. κλάπα (πληθ.) «ξύλινα υποδήματα», αβεβ. ετύμου, ίσως ονομαστ. λ. από τον θόρυβο αυτών των υποδημάτων].

κλαπάτσα (η) → γλαπάτσα

κλαπιτσιμπαλό κ. κλαπιτσιμπαλό (το) 1. κρουστό μουσικό όργανο, είδος κυμβάλου ΣΥΝ. τάσια (τα) 2. (συνήθ. στον πληθ.) κάθε θορυβώδες, ενοχλητικό μουσικό όργανο: *άρχισαν τα ~ από το πρσί και δεν έγοιμε βρει ησυχία*.

[ETYM. Παρεφθαρμένος τ. του ουσ. *κλαβικόμπαλο*, που αποτελεί απόδ. του ιταλ. clavicembalo. Βλ. κ. την ορθότερη απόδοση *κλειδοκυμβάλου*].

κλάρα (η) {γρω. γεν. πληθ.} 1. το μεγάλο κλαρί 2. η μικρή ασημένια ή χρυσή βέργα, που έχει σχήμα κλαδιού, στο γέισο των στρατιωτικών πληκτίων των αξιωματικών 3. (συνεκδ.) ύφασμα που το σχέδιό του έχει κλαδιά και λουλούδια.

κλαρί (το) {κλαριού | -ιών} το μικρό κλαδί δέντρου ή θάμνου ΣΥΝ. κλωνάρι- ΦΡ. (α) *βγαίνω στο κλαρί* (i) βγαίνω στην παρανομία: (πλασιότ.) ανεβαίνω στο βουνό ως ανάρτης (ii) (για γυναίκα) αρχίζω να εκδιόνομω ως πόρνη (β) *βγάζω στο κλαρί* βλ. λ. *βγάζω (γ) δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαρί | κλαδί* βλ. λ. *χλωρός*. — (υποκ.) κλαράκι (το).

[ETYM. < μεσν. κλαρίν, αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. κλάδιον «κλαδί» με την επιδρ. του επιθήματος -άριος (< λατ. agius). Κατ' άλλη εκδοχή, κλαρίν < *κλαρίον < *κλαρίον < *κλαδάριον, υποκ. του κλάδιον. Τέλος, υπάρχει η άποψη ότι πρόκειται για υποκ. της «γλώσσας» του Ησυχίου *κλάρας- φωνίξ*, που πλάστηκε ως μεγεθυντικό κατ' αναλογία προς το κλάδος, μεταπλ. τ. του κλάδος].

κλαρινετίστας (ο) {κλαρινετίστών} μουσικός που παίζει κλαρίνο ΣΥΝ. (λαϊκ.) κλαρινετίης [ETYM. < ιταλ. clarinetista].

κλαρινέτο (το) πνευστό μουσικό όργανο, συνήθ. ξύλινο, κυλινδρικού σχήματος με δεκατέσσερις οπές και μεταλλικά κλειδιά, που η απόληξη του έχει σχήμα κώδωνα και διαθέτει ραβδοειδές επιστόμιο με μονή γλωττίδα ΣΥΝ. ευθύαυλος (πβ. λ. κλαρίνο). [ETYM. < ιταλ. clarinetto, υποκ. του clarino].

κλαρίνο (το) 1. το κλαρινέτο- ΦΡ. (μτφ.) *στέκομαι κλαρίνο* στέκομαι σε στάση προσοχής: *ο φαντάρος στάθηκε κλαρίνο μόλις είδε τον διοικητή!* ΣΥΝ. στέκομαι σουζά 2. (συνεκδ.) λαϊκός οργανοπαίκτης του

κλαρίνου: *είναι το καλύτερο ~ της περιοχής* ΣΥΝ. κλαρινετίης 3. (συνεκδ.) *κλαρίνα* (τα) το λαϊκό κέντρο διασκέδασης, όπου υπάρχει ορχήστρα με κλαρίνο, η οποία παίζει δημοτικά τραγούδια: *πάμε απόγευμα στα ~*; 4. αυτός που έχει ηχηρή, καθαρή και ευλύγιστη φωνή: *έχει φωνή ~*. [ETYM. < ιταλ. clarino < claro < λατ. clarus «καθαρός, ηχηρός»].

κλαρινετίης κ. κλαρινετίης (ο) {κλαρινετίης} (λαϊκ.) οργανοπαίκτης που παίζει κλαρίνο.

κλαρκ (το) {άκλ.} όχημα με ρόδες και με δύο βραχίονες, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ή τη φόρτωση εμπορευμάτων. [ETYM. Αβεβ. ετύμου, ίσως < αγγλ. Clarke, εμπορική ονομασία].

κλαρωτός, -ή, -ό (για εμπριμέ υφάσματα, φούστες) που έχει σχέδια με κλαδιά, λουλούδια: «*φούστα ~ και γαρύφαλλο στ'αφτί*» (τραγ.).

[ETYM. < κλαρί + παραγ. επίθημα -ωτός].

κλασάρο ρ. μετβ. {κλασάρισα, -ηκα, -μένος} ταξινομά έγγραφα (σε φάκελο αρχείου). — κλασάρισμα (το). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. classer < classe «τάξη, σειρά»].

κλασανγενίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. και παρτα.} (λόγ.) έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου ΣΥΝ. κορόνομαι, επαίρομαι, ζυπάζομαι, κιαμαρώνω, κομπάζω. — κλασανγενισμός (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. Μεταπλ. τ. του μτγν. *κλασανγενέομαι* «περπατώ με τον ανγένω λυγιμένο», μτφ. «με επιτηδευμένο ύφος» (με αμορφά στον γυν του Αλκιβιάδου) < κλασ- (< αρχ. κλώ «σπάζω», πβ. αορ. *έκλασα*) < αυγενέομαι < αἰχίν, -ένος].

κλασέρ (το) {άκλ.} ο (πλαστικός ή χάρτινος) χαρτοφύλακας με έλασμα στη ράχη, για να τοποθετούνται, αφού τρυπηθούν κατάλληλα, έγγραφα και γενικότερ. χαρτιά. [ETYM. < γαλλ. classeur < classer «ταξινομώ» < classe, βλ. κ. κλάση].

κλάση (η) {-ης κ. -άσεις | -άσεις, -άσεων} (λόγ.-σπάν.) το σπάσιμο, ο τεμαχισμός ενός αντικειμένου σε κομμάτια. [ETYM. < αρχ. κλάσις < κλώ (-άω), βλ. κ. κλάσμα].

κλάση (η) {-ης κ. -άσεις | -άσεις, -άσεων} 1. το σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που συγκροτούν ένα σύνολο, κάθε σειρά κατατάξεως ΣΥΝ. τάξη, ομάδα, κατηγορία 2. ΒΙΟΛ. μονάδα βιολογικής ταξινόμησης, ανώτερη της τάξης ΣΥΝ. ομοταξία 3. ΣΤΡΑΤ. το σύνολο όσων στρατεύονται το ίδιο έτος 4. (μτφ.) υψηλή ποιότητα, μεγάλη αξία: *αθλητής διεθνούς κλάσης || είναι μεγάλης ~ πολιτικός, με λόγο, συγκρότηση, κατάρτιση, παιδεία || είναι κλάσεις ανώτερες*.

[ETYM. < λατ. classis, αρχική σημ. «κλίση (στον στρατό)», < calo «καλώ», βλ. κ. καλώ].

κλασικισμός ρ. αμετβ. [1869] {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} 1. μιμούμαι τους κλασικούς (συγγραφείς, καλλιτέχνες κ.λπ.) στο ύφος: ~ στην *έκφραση* 2. προτιμώ, αξιολογώ ως σημαντικότερη την κλασική παιδεία, κατ' αντιδιαστολή προς άλλες πολιτιστικές παραδόσεις (λ.χ. βυζαντινή παράδοση, χριστιανική διδασκαλία).

κλασικισμός (ο) [1864] {χωρ. πληθ.} 1. η τεχνοτροπία που βασίζεται στη μίμηση αρχαίων Ελλήνων ή Λατίνων συγγραφέων και καλλιτεχνών στον χώρο και στους αισθητικούς κανόνες 2. (γενικότερ.) η τάση προς μίμηση των κλασικών 3. η συστηματική σπουδή των κλασικών συγγραφέων, οι κλασικές σπουδές 4. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η καλλιτεχνική τάση που χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση συμμετρίας, αρμονίας των μορφών, την επιδίωξη ισόρροπων και σταθερών συνθέσεων. — κλασικιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. classicisme].

κλασικιστής (ο) [1888], κλασικίστρια (η) {κλασικιστριών} 1. πρόσωπο που μιμείται την τεχνοτροπία των κλασικών: ~ *συγγραφέας* · 2. πρόσωπο που ασχολείται επιστημονικά με τη μελέτη των κλασικών έργων, με τις κλασικές σπουδές.

κλασικός, -ή, -ό 1. αυτός που θεωρείται αζεπέραστος σε ορισμένο τομέα: *ανήκει στους ~ του είδους || το βιβλίο αυτό είναι πλέον ~ || αυτός ο θιάσος παίζει όλο το ~ ρεπερτόριο* ΣΥΝ. άριστος, ανυπέβλητος 2. (α) *κλασική μουσική* (i) το σύνολο των δημιουργιών των μεγάλων συνθετών της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής παράδοσης (λ.χ. Μπετόβεν, Μότσαρτ, Τσαϊκόφσκι κ.ά.) ΣΥΝ. (καταγρ.) σοβαρή μουσική (ii) (γενικότερ.) η μουσική που κινείται στο ύφος των παραπάνω δημιουργών, στη συνθεση της ορχήστρας, στα όργανα που χρησιμοποιούνται κ.λπ. (π.χ. συνθέσεις του Α. Μπερντίνι, του Μ. Θεοδώρακη, του Γ. Κουρουπού κ.ά.) (β) *κλασικό μπαλέτο* μπαλέτο με καθορισμένες κινήσεις του σώματος, θέμα ρομαντικό, ρεαλιστικό ή μυθολογικό, που έχει επενδυθεί μουσικά από κλασική σύνθεση (γ) *κλασικά οικονομογραφημένα* περιοδικά που κυκλοφορούσαν παλιότερα και περιείχαν κλασικά μυθιστορήματα σε μορφή κόμικς 3. (συνεκδ.) αυτός που σχετίζεται με την κλασική μουσική: ~ *μουσικός | συνθέτης | ερμηνευτής | πιανίστας* 4. αυτός που συνιστά το πρότυπο, τον κανόνα, τη βάση για κάτι 5. (α) αυτός που σχετίζεται με την αρχαία ελληνική λογοτεχνία και τέχνη στην περίοδο ακμής τους: ~ *αρχιτεκτονική | περιόδος* (β) *κλασική εποχή* ο 5ος και 4ος αι. π.Χ. στην αρχαία Αθήνα, περίοδος που χαρακτηρίστηκε από την εντυπωσιακή ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών (γ) *κλασική παιδεία* (i) η αγωγή που βασίζεται στα διδάγματα και στις αρχές, όπως προκύπτουν από τα έργα των αρχαίων Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων (ii) οι κλασικές σπουδές (δ) *κλασικές σπουδές* οι σπουδές που έχουν ως αντικείμενο τους τη μελέτη των κλασικών συγγραφέων, Ελλήνων και Λατίνων (ε) *κλασική φιλολογία* ο επιστημονικός κλάδος που μελετά επιστημονικά τα έργα των αρχαίων Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων (στ) *κλασικό λύκειο* λύκειο θεωρητικής κατεύθυνσης, στο οποίο διδάσκονται περισσότερο εκτεταμένα (σε σχέση με τους άλλους τύπους λυκείου) τα μαθήματα των Αρχαίων Ελληνικών και των Λατινικών ΑΝΤ. πρακτικό (λύκειο) 6. *κλασικοί* (οι) (i) οι αρχαίοι Έλληνες και Λατίνοι συγ-

γραφείς: *διαβάζει Έλληνες και Λατίνους* ~ (η) (γενικόν). οι δημιουργοί (λογότεχνες ή καλλιτέχνες) που κατέχουν εξέχουσα θέση λόγω του σπουδαίου τους έργου σε μια περιοχή: η διασκοπήκη των ~ || *οι Ρώσοι - του 19ου αι.* || *οι σύγχρονοι* ~ 7. (μτφ.) συνηθισμένος, που λέγεται ή γίνεται πολύ συχνά: αυτό είναι το ~ *επιχείρημα*, που μονότονα προβάλλει η *αντίπαλη ομάδα* 8. (μτφ.) μεγάλος στο είδος του, πρώτης τάξεως: ~ *ψεύτης* 9. χαρακτηριστικός στο είδος του: ~ *περίπτωση απάτης* || *ο παίκτης έχασε - ευκαιρία για γκολ* 10. (για ντύσιμο) σοβαρό και χωρίς εξεζητημένα στοιχεία, μετρημένο και ισορροπημένο, μερικές φορές και αυστηρό (γενικόν.) χωρίς πρωτοτυπία ή ιδιαιτερότητα: *παντελόνι με ~ γραμμή* | *στυλ* 11. (για επιπλα, διακόσμηση) που θυμίζουν παλιές εποχές ή που δεν είναι μοντέρνα, εξεζητημένα, πρωτοποριακά κ.λπ. με ισορροπημένο και σοβαρό ύφος: *το σαλόνι τους ήταν ~* || ~ *επίπλωση* 12. παραδοσιακός και αποδεκτός: *αυτή είναι η ~ μέθοδος διδασκαλίας* || «το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο εξομοιώθηκε από νομική άποψη με το - ταχυδρομείο» (εφημ.) ANT. μοντέρνος, πρωτοποριακός. — κλασικά επίρρ.
[ETYM < λατ. classicus, όρος που πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον A. Gellius με αναφορά στους συγγραφείς της αρχαιότητας ως συγγραφείς «πρώτης τάξεως», < classis «τάξη, σειρά». Βλ. κ. *κλαση*].

κλασικός ή κλασικός: Επειδή η λ. κλασικός, λατινικής προελεύσεως (βλ. ετυμολογία), δεν χρησιμοποιήθηκε στην αρχαία γλώσσα, πράγμα που θα δικαιολογούσε γραφή με δύο -σσ-, αλλά είναι νεότερο δάνειο, είναι ορθό να γράφεται με ένα -σ-. Ας σημειωθεί ότι η λέξη από τη Λατινική πρωτοχρησιμοποιήθηκε στη Γαλλική (classique, 1548) και από εκεί στην Αγγλική (classic, 1605-15).

κλασικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) 1. πρόσωπο με κλασικές προτιμήσεις, λ.χ. που ακολουθεί την κλασική γραμμή στη μόδα, που ακούει κλασική μουσική ANT. μοντέρνος 2. οτιδήποτε έχει κλασικό στυλ: *δεν φοράω εγώ τέτοιες ~* || *δεν μου αρέσει αυτό το σαλόνι: είναι πολύ ~*. [ETYM < κλασικός + παραγ. επίθημα -ούρα (βλ.λ.)].

κλάσμο (το) -> κλάσμο
κλάσμα (το) {κλάσμο-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΜΑΘ. το ηλίκο δύο αριθμών α και β (ο β δεν είναι μηδέν), το οποίο συμβολίζεται με την παράσταση | (αλλιώς: *αλγεβρικό κλάσμα*, *λόγος του α προς τον β*), όπου ο α λέγεται *αριθμητής*, ο β *παρονομαστής* και οι α, β όροι του *κλάσματος*: *πρόθεση* | *πολλαπλασιασμός κλάσμάτων* || ~ *ομώνυμα* (που έχουν τον ίδιο παρονομαστή) | *ετερόνυμα* (με διαφορετικό παρονομαστή) | *αντίστροφα* (βλ.λ.) | *νόθο* - (βλ. λ. νόθος) ΦΡ. σε *κλάσματα δευτεροβάθμια* πάρα πολύ γρήγορα, αστραπιαία: *εξαφανίστηκε σε ~ ΣΥΝ.* στο περ και φει 2. τμήμα, μέρος ενός όλου: «*οι Ένοπλες Δυνάμεις πήραν ~ αντών που ζητούσαν από τα κονδύλια*» (εφημ.). [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «σπάσιμο, θραύσμα», < αρχ. κλώ (-άω) «σπάζω, χτυπώ» < *q1-s-, συννεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *qel(a)-«σπάζω, χτυπώ», πβ. αρχ. σλαβ. klati «χωρίζω, τσιμπώ», λατ. per-cello «χτυπώ βιολιά, θρυμματίζω», clades «καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. *κλήρω, κλών* «κλωνάρν», *κλή-μα* κ.ά. Η μαθηματική σημ. της λ. οφείλεται στο γεγονός ότι το *κλάσμα* αντιπροσωπεύει την πράξη της διαίρεσως].

κλασικτικός, -ή, -ό [1749] 1. ΜΑΘ. αυτός που έχει τη δομή (συνεπώς και τις ιδιότητες) του κλάσματος ή αποτελεί ο ίδιος κλάσμα: ~ *αριθμός* | *εξίσωση* ANT. ακέραμος 2. ΧΗΜ. κλασματική απόσταση ή διαδιάσταση απόσταξης κατά την οποία καθώς αυξάνει η θερμοκρασία βρασμού του μείγματος αποστάζει διαφορετικό συστατικό του.

κλασικίζω ρ. -> κλασικίζω
κλασικισμός (ο) -> κλασικισμός
κλασικιστής (ο) -> κλασικιστής

κλασικός, -ή, -ό -> κλασικός
κλατάρω ρ. αμετβ. {κλατ-αρα κ. -άρισα, -αρισμένος} (λαϊκ.) 1. (για λάστιχα αυτοκινήτων) σκάω από πίεση 2. (μτφ.) φέρω επάνω μου υπερβολικό βάρος ή ξεφοσκώνω από αυτό: *το γραφείο έχει κλατάρει από τα βιβλία* 3. (μτφ. για πρόσ.) εξουθενώνω από την πολλή κόπωση: *κλατάρω από το πολύ διάβασμα* ΣΥΝ. εξαντλούμαι. — κλατάρισμα (το). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. éclater < φρανκον. slaitan «σχιζώ, καταστρέφω»].

κλαυθμός (ο) (λόγ.) το κλάμα από λύπη ή πόνο: ~ και *οδυρμός* ANT. γέλωσ [ETYM αρχ. < *κλαE-θμός < κλαίω (< *κλαE-[ω])].
κλαυθμυρίζω ρ. αμετβ. {κλαυθμυρίζω} (λόγ.) κλαυθμυρίζω. — κλαυθμυρισμός (ο) [αρχ.] κ. κλαυθμυρισμα (το) [μτγν.]. [ETYM αρχ. < κλαυθμός + μύρωμαι «θρηνά, κλαίω», κατά τα ρ. σε -ίζω].

κλαυθμών (ο) {κλαυθμών-ος | -ες} (λόγ.) ο τόπος στον οποίο θρηνεί (κάποιος): *πλατεία Κλαυθμώνος* (στην οποία κατά παράδοση συγκεντρώνονταν οι απολιμνένοι δημόσιοι υπάλληλοι μετά από κάθε αλλαγή της κυβέρνησης που τους είχε διορίσει, πριν ο Ελ. Βενιζέλος καθιερώσει τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων): ΦΡ. *κοιλιάς του Κλαυθμώνος* η κόλαση. [ETYM μτγν. < αρχ. κλαυθμός (βλ.λ.)].

κλαυσιγέλος (ο) {κλαυσιγέλ-ωτος, -ωτα | -ώτες, -ώτων} (αρχαιοπρ.) γέλιο μαζί με κλάμα. [ETYM < αρχ. κλαυσιγέλωσ < κλαΐσις (< κλαίω) + γέλωσ (< γελώ)].

κλαύτηκα ρ. -> κλαίω
κλαυτός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που είναι δακρυσμένος ΣΥΝ. κλαμμένος 2. αυτός που τον θρηνούν, τον κλαίνει. — κλαυτά επίρρ.

κλάμα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.-κακός.) 1. το κλάμα, ο

θρήνος: *δεν αντέχω άλλο την ~ της* ΣΥΝ. μοιρολόι 2. *κλάμες* (οι) έκφραση παραπόνου με ενοχλητικό τρόπο, επίμονη αναφορά στο τι έπαθε κανείς με συνεχή παράνοια και διαμαρτυρίες: *προσπαθώσε με ~ να ελαφρύνει τη θέση του* || *άρχισε τις ~*. κλαμιάρης, -α, -ικο {κλαμιάρηδες} 1. αυτός που βάζει τα κλάματα εύκολα, με ασημαντη αφορμή 2. αυτός που είναι μεμψιμοιρός, πα-ραπονηάρης. [ETYM < κλάμα + παραγ. επίθημα -ιάρης (βλ.λ.), πβ. κ. *παραπονη-ιάρης*].

κλαμιαρικός, -η, -ο αυτός που γίνεται με κλάμες ή μοιάζει με αυτές: ~ *ύφος* | *τροχούδι* ΣΥΝ. θρηνητικός. — κλαμιαρικά επίρρ.
κλαμιο (το) [μεσν.] {κλαμιο-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να κλαίει κανείς, το κλάμα (βλ.λ.) 2. (μειωτ.) η μεμψιμοιρία ΣΥΝ. κλάμα.
κλαμιοπούλι (το) {κλαμιοπουλι-ού | -ιών} η κουκουβάγια.

κλαμυόρα (η) (λαϊκ.) το συνεχές, μονότονο κλαυούρισμα. [ETYM. < κλάμα + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κ. *θολ-ούρα*].
κλαμυούριζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κλαμυούριζω} 1. κλαίω συνεχώς και από λίγο ΣΥΝ. κλαυθμυρίζω, σιγοκλαίω, μωροκλαίω 2. παραπονούμαι συνέχεια με μονότονο και κουραστικό τρόπο: *τι έχει πια και κλαμυούριζει συνέχεια*; ΣΥΝ. μεμψιμοιρώ. — κλαμυούρισμα (το). [ETYM. μεσν. < κλάμ- (από τον αδρ. *έκλαμα*) + -ουρίζω μέσω τ. *κλα-ψούρα (πβ. κ. *μουρμούρα-μουρμουρίζω*)].

Κλαύθης (ο) {-η κ. -ους} 1. αρχαίος Έλληνας στωικός φιλόσοφος (331-232 π.Χ.), μαθητής και διάδοχος του Ζήνωνα 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. κūr. όν. < κλέος «δόξα» (βλ.λ.) + -άνθης < *άνθος*].

Κλέαρχος (ο) {-ου κ. -άρχων} 1. αρχαίος Σπαρτιάτης στρατηγός (β' μισό του 5ου αι. π.Χ.), που εκστράτευσε επί κεφαλής των *μυρίων* (βλ.λ.) κατά του Πέρση βασιλιά 2. ανδρικό όνομα. [ETYM αρχ. κūr. όν. αρχική σημ. «ένδοξος άρχοντας», < κλέος < -άργω < *άργω*].

κλέβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έκλεμα, κλέφτηκα (λόγ. εκλάπην), κλεμμένος} ♦ (μετβ.) 1. αφαιρώ παράνομα και ιδιοποιούμαι ξένο πράγμα: *είχα τα λεφτά στην πίσω τσέπη του παντελονιού και κάποιος μου τα έκλεψε* || *ένας μοτοσικλετιστής της έκλεψε την τσάντα* || ~ *πορτοφόλια* | *αυτοκίνητα*: ΦΡ. (α) (σκοπτ.) ο *κλέψος* του *κλέψαντος* βλ. λ. *κλέψωσ* (β) *κλέβω την καρδιά (κάποιου)* (μεσν. φρ.) (ι) κάνω (κάποιον) να με ερωτευθεί (ii) καταγοιτεύω (κάποιον): *πολλές πόλεις της Ευρώπης μου άρσαν, αλλά αυτή που μου έκλεψε την καρδιά ήταν η Πράγα* (γ) *κλέβω την παράσταση* κερδίζω την προσοχή, τις εντυπώσεις των άλλων, καταφέρνω να προσέξουν μόνο και όχι άλλους: στη δεξίωση έκλεψε την παράσταση με τη γοητεία της || την παράσταση έκλεψε ένας καινούργιος ηθοποιός, παρά τον μικρό ρόλο που είχε (δ) *κλέβω την προσοχή* | *τα βλέμματα* έλκω την προσοχή, κάνω κάποιους να με προσέξουν περισσότερο από τους άλλους: «σε εκείνη την κινηματογραφική κομωδία είχε κλέψει τα βλέμματα θεατών και κριτικών» (εφημ.) (ε) *άρπαζε να φας και κλέβω να 'χεις* ως έκφραση διαμαρτυρίας ενάντερο ανθρώπου ο οποίος βρίσκεται σε δύσκολη οικονομική κατάσταση εξαιτίας της αρετής του ή για να δείξωμε ότι η απόκτηση πλούτου συνδέεται με την κλοπή 2. (κατ' επέκτ.) εξαπατώ για οικονομικό όφελος: ο *εργοδότης του τον κλέβει* - δεν τον καταβάλλει τα έσοδα || ~ την *εφορία* 3. (μτφ.) ιδιοποιούμαι, χρησιμοποιώ (κάτι που αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία άλλου): ~ την *ιδέα* | *την πατέντα άλλου* 4. καταφέρνω να πάρο, να μου δώσουν (κάτι): *της έκλεψε ένα φίλι* 5. (α) *απάγω: έκλεψαν το παιδί του* (β) (ειδικότ.) *απάγω* (γυναίκα), για να τη νυμφευθώ: *ορκίστηκε ότι, αν δεν του τη δώσουν, θα την κλέψει* (γ) (μεσοπαθ. *κλέφτηκαν*) για ερωτευμένους που έφρυναν κρυφά από τα σπείτα τους, για να παντρευτούν, χωρίς τη συγκατάθεση των γονιών τους ♦ (μετβ.) 6. κάνω κλοπές: *αναγκάστηκε να κλέβει, για να 'χσει* || *δεν κλέβει: είναι τίμιος* || για να αποκτήσει τέτοια περιουσία *ζωφινικά, σίγουρα έκλεβε* || *έκλεβε συνέχεια από το ταμείο της εταιρείας* ΣΥΝ. (λόγ.) *υπεξαίρω* 7. κάνω κλοπές, εξαπατώ τους άλλους: ~ στα *χαρτιά* | στο *ζύγι* 8. (στα ομαδικά αθλήματα με μπάλα) *αποσπώ τη μπάλα από αντίπαλο παίκτη*.

[ETYM. μεσν. < αρχ. κλέπω (πβ. *ράπτω - ράβω*) < κλέπω < Ι.Ε. *klep- «κρύβω, κλέβω», πβ. λατ. depo, μέσ. ιρλ. cluain «απάτη» κ.ά. Ομόρρ. *κλοπ-ή, κλέπ-της* (> *κλέφτης*), *κλεψι-τροπος, κλεμ-ύδρα* κ.ά. Η ετυμολογική συγγένεια με το ρ. *καλύπτω* δεν μπορεί να αποκλειστεί. Η φρ. *κλέβω την παράσταση* αποδίδει το αγγλ. steal the show].

κλέβω: συνώνυμα. Τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά υπάρχουν στη σημασία του κλέβω: αφαιρώ + παράνομα + κρυφά + κάτι που δεν μου ανήκει (ξένη ιδιοκτησία). Η σημασία «αφαιρώ» υπάρχει σε όλα τα συνώνυμα του κλέβω. Το χαρακτηριστικό της παρανομίας δηλώνεται από τα συνώνυμα: *ιδιοποιούμαι* + *οικειοποιούμαι* - *σφετερίζομαι* Και τα τρία δηλώνουν την παράνομη αφαίρεση για ίδιο όφελος (ιδιο-, οικείο-, σφετερι-). Δύο συνώνυμα, το *υπεξαίρω* και το *καταρρώμαι* δηλώνουν παράνομη αφαίρεση από πρόσωπα που έχουν (θεσμικά, τυπικά κ.λπ.) την ευθύνη της φύλαξης ή διαχείρισης (χρημάτων κ.τ.ό.): *Ο ταμίας υπεξαίρεσε τα χρήματα για την πληρωμή των μισθών - Ο διευθυντής καταρρώπησε μεγάλα ποσά από τα διαθέσιμα της εταιρείας*. Η έννοια του «κρυφών» τονίζεται στο συνώνυμο *υφραπιάω*: *Υφραπιάω τις καταθέσεις των συναξαζιούχων*. Μια σειρά από συνώνυμα δηλώνουν σχολαστικά (ειρωνικά, υποτιμητικά, περιποιητικά κ.τ.ό.) τη σημασία του κλέβω. Πρόκειται για τα ρήματα: *βουτώνω*, *σουφρώνω*, *εφαίριζω* και *γδύνω*: *Βουτώνε τα λεφτά από το ταμείο κι εξαφανίστηκε - Αυτός τα σουφρώνισε και δεν πήρε χαμπάρι κανείς - Ξάφρισε το ταμείο κι έγινε καπνός - Τον γδύνωσαν στο καζάνο*.

(η) {κλειδών} (λόγ.) 1. ANAT. καθένα από τα δύο μακρά οστά,

που βρίσκονται στο εμπρόσθιο άνω τμήμα του θώρακα, συνδέοντας την ομοπλάτη με το στήρνο, ώστε να κινείται ο ώμος · 2. ΑΡΧΙΤ. ο μεσoσoίος λίθος τής ανιάδας · 3. ΤΕΧΝΟΛ. διακόπτης που ρυθμίζει τη λειτουργία τηλεπικοινωνιακών κυκλωμάτων.

[ETYM. < αρχ. κλείς, -δός < κλήρς < *κλάΕ-ί-δ-ς < I.E. *klaw- /klew- «αγκιστρών, κλείνω», πρ. λατ. clavis «κλειδί» (> γαλλ. clef, ισπ. Have κ.ά.), claudio «κλείνω», αρχ. σλαβ. κλјуcи «κλειδί» (> σερβοκρ. κλјука), ίσως και αρχ. γερμ. sliozan «κλείνω», γερμ. Schlüssel «κλειδί», schließen «κλείνω», που θα προϋπέθεταν την ενδεχόμενη προσθήκη αρχικού -s- στο I.E. θ. *(s)klaw- | *(s)klew- κ.ά. Ομόρρ. αρχ. κλείω «κλείνω» (< *KlāF-jaw, κλεί-θρο(ν), κλεί-στρο(ν), κλεί-ωσις (-η)κ.ά.], κλειδαμπαρώνω ρ. μετβ. {κλειδαμπάρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (α) κλειδώνω και συγχρόνως τοποθετώ την αμπάρα με ασφάλεια (β) (κατ' επέκτ.) κλείνω ερμητικά, ασφαλίζω όλες τις πόρτες και τα παράθυρα: ~ πόρτα | σπίτι | δωμάτιο | ντουλάκι ΣΥΝ. κλειδομανταλώνω 2. (μεσοπαθ. κλειδαμπαρώνομαι) κλεινομαι κάπου καλά είτε για να εργαστώ ήσυχα είτε για να αποφύγω κίνδυνο: κλειδαμπαρώθηκε στο καλλιόνα μέχρι να φύγουν οι δάκτες του || κλειδαμπαρώθηκε στο γραφείο και διάβαζε απ' το προί ώς το βράδυ. κλειδαμπαρώτικο (το) (λαϊκ.) το κατάστημα του κλειδαρά ΣΥΝ. (λογ.) κλειθροποιείω. κλειδαράς (ο) {κλειδαράδες} επαγγελματίας που κατασκευάζει και επιδιορθώνει κλειδιά και κλειδαριές ή ξεκλειδώνει την πόρτα, σε περιπτώσεις που ο ιδιοκτήτης έχει κλειστεί έξω από το σπίτι: πήγε σε ~, να του βγάλει αντικλειδί ΣΥΝ. (λογ.) κλειθροποιός, κλειδαριά (η) [μεσν.] μεταλλικός μηχανισμός ο οποίος λειτουργεί με κλειδί ή συνδυασμό (κλειδαριθμό) και που επιτρέπει να κλείνει με ασφάλεια πόρτα, παράθυρο, συρτάρι, φύλλο ντουλάπας κ.ά.: ~ πόρτας | συρταριού | αυτοκινήτου | ντουλάπας | κιβωτιού | χρηματοκιβωτίου | θυρίδας || αλλάζω | σπάω την - ΣΥΝ. κλειδωνιά: ΦΡ. (α) κλειδαριά ασφαλείας ειδική κλειδαριά με πίσους οι οποίοι προσαρμόζονται σε υποδοχές στην κάσα της πόρτας και η οποία λειτουργεί με ειδικό κλειδί με πολλές εγκοπές (β) ηλεκτρονική κλειδαριά κλειδαριά που κλειδώνει αυτόματα με τηλεχειριστήριο (λ.χ. σε αυτοκίνητο). ΣΧΟΛΙΟ λ. κλειδί. κλειδαριθμός (ο) {κλειδαριθμ-ου | -ων, -ους} 1. ο συνθηματικός αριθμός κρυπτογραφικών κωδικών, στον οποίο σπριζείται η αποκρυπτογράφηση κειμένων 2. ο συνθηματικός κωδικός με τον οποίο ανοίγει αντικείμενο που έχει ασφαλιστεί (κλειδοθηθεί) με συνδυασμό (συ-νήθ. αριθμούς): - χρηματοκιβωτίου | βαλίτσας | τσάντας γραφείου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. key number], κλειδαρότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τρύπα της κλειδαριάς, στην οποία μπαίνει και εφαρμόζεται το κλειδί: κρυφοκοιτούσαν από την ~ κλειδί (το) {κλειδι-ιού | -ιών} 1. μικρό μεταλλικό αντικείμενο, με άκρο που έχει σχήμα τέτοιο, ώστε να προσαρμόζεται στην οπή ή τη σχισμή κλειδαριάς και περιστρεφόμενο σε αυτή να την ανοίγει: ~ πόρτας | αυτοκινήτου | ντουλάπας || βάζω | γυρίζω το ~ στην κλειδαριά || κρατούσε ένα μάστο | του φα | του σολ ~ 2. παρόμοιο με το παραπάνω μικροσκοπικό αντικείμενο, που εφαρμόζει στην επιφάνεια κουτιού κονσέρβας και περιστρεφόμενο αφαιρεί την άνω επιφάνεια της · 3. ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο χειρός για τη σύσφιξη κοχλιών και περικοχλιών, που παρουσιάζεται με διάφορες μορφές: πολυγωνικά | γαλλικά ~ (βλ. λ. γαλλικός) · 4. (στους σιδηροδρόμους) το μηχανήμα με το οποίο αλλάζει η φορά των σιδηροτροχιών · 5. ΜΟΥΣ. σημείο της μουσικής σημειογραφίας της ευρωπαϊκής μουσικής, το οποίο τοποθετείται σε μια γραμμή του πενταγράμμου και ορίζει το απόλυτο μουσικό ύψος που αντιπροσωπεύουν οι νότες που ακολουθούν φέρει την ονομασία μιας νότας (~ του ντο | του φα | του σολ) και δηλώνει ότι η νότα από την οποία έχει ονομαστεί γράφεται στην ίδια γραμμή του πενταγράμμου που γράφεται και το ίδιο (λ.χ. όταν το κλειδί του ντο γράφεται στην τρίτη γραμμή του πενταγράμμου, στην ίδια γραμμή γράφεται και η νότα ντο κ.ο.κ.) 6. (α) μικρά κοκκάλινα, μεταλλικά ή και ξύλινα (συ-νήθ. κυλινδρικά) αντικείμενα, προσαρμόσιμα στο άκρο του βραχίονα (την κεφαλή) έγχροδων οργάνων, στα οποία περνιέται το ένα άκρο των χορδών, ώστε περιστρεφόμενα να τις τεντώνουν ή να τις χαλαρώνουν κατά το κούρδισμα τους (β) μηχανισμός για την αεζομείωση του ύψους της αέρινης στήλης πνευστών οργάνων 7. (μτφ.) (α) οποιοσδήποτε ή στιδήποτε έχει καθοριστική σημασία σε σύστημα, διαδικασία κ.λπ. ή συμβάλλει καθοριστικά στην επίλυση προβλήματος: αυτός ο πράκτορας είναι - στην υπόθεση μας || «το ~ της αμερικανικής ευημερίας βρίσκεται σε μια απλή φράση: λιγότερο κράτος» (εφημ.) || το ~ της ανθρώπινης ευτυχίας || το ~ της υπόθεσης ήταν ο έλεγχος των πετρελαίων της περιοχής || το ~ της ερμηνείας | της κατανόησης κειμένου || το ~ του παραδείσου (ό,τι οδηγεί ή συμβάλλει στην ευτυχία) || το στοιχείο αυτό είναι το ~ του μυστηρίου (β) σε πολλές φραστικές λέξεις, όπως θέση-κλειδί σπουδαίας σημασίας θέση ή νευραλγική τοποθεσία με στρατηγική σημασία: η Ελλάδα έχει ~ στη Μεσόγειο || κατέγει μια ~ στο υπουργείο, άνθρωπος-κλειδί ο άνθρωπος που διαδραματίζει καιρό ρόλο από τη θέση στην οποία βρίσκεται: ήταν ο ~ στο κύκλωμα εμπορίας βρεφών, στοιχείο-κλειδί (σε υπόθεση), φράση-κλειδί (σε ένα κείμενο) κ.ά. — (υποκ.) κλειδάκι (το). [ETYM. < αρχ. κλειδίον, υποκ. του κλείς, -δός, βλ. κ. κλειδα. ο μουσικός και ο τεχνολογικός όρ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις του γαλλ. clef. Μετάφρ. δάνειο αποτελούν ορισμένες φρ., λ.χ. θέση-κλειδί (< γαλλ. position | poste-clef), το κλειδί του μυστηρίου | της υπόθεσης (< γαλλ. la clef du mystère | de l'affaire)].

κλειδί: ομόρριζα. Οι λέξεις που ακολουθούν συνδέονται ετυμολογικά με το κλείνω. Από την αρχαία λ. κλείς, κλειδί-ός «κλειδί» σχηματίστηκε αρχ. ρ. κλειδίω (> κλειδώνω), από όπου το αρχ. κλεί-

δωση «ο αρμός, η συναρμογή (των οστών)» και το νεότερ. κλειδωνιά (< κλειδώνω) «κλειδαριά». Το κλειδούρα, μεσαιωνική λ., σήμαινε αρχικά «το στενό πέρασμα ανάμεσα σε δύο βουδιά» και προήλθε από το λατ. clausura «κλείσιμο» (αυτό, όπως και το κλείς, ανάγονται σε I.E. *klaw- «αγκιστρο | διχαλωτό κλειδί - αγκιστρώνω | κλείνω»: *KXO,F-ίς > κλαίς > κλής > κλείς - λατ. clavis «κλειδί», clau-do «κλείνω», claus-us «κλειστός» > clausura). Το ίδιο το κλειδούρα έδωσε το μεσν. κλείς-ώρεια κατά τα υπ-ώρεια, κρημν-ώρεια. Τέλος, το κλειτοριάδα, λέξη αρχαία που δηλώνει τμήμα του γυναικείου αιδείου, έχει επηρεαστεί ετυμολογικά από το κλείω, ενώ η αρχική σημασία του φαίνεται πιθανότερα να ήταν «εξόγκωμα, λοφίσκος» (μαρτυρείται αρκαδικό τοπωνύμιο Κλείτωρ, που σημαίνει «λόφος»).

κλειδοθήκη (η) {κλειδοθηκών} ειδική θήκη για κλειδιά ΣΥΝ. μπρελόκ. κλειδοκράτορας (ο) [1766] {κλειδοκρατόρων}, κλειδοκράτειρα (η) {κλειδοκρατειρών} πρόσωπο που κρατάει τα κλειδιά ενός κτηρίου, ο φύλακας ΣΥΝ. κλειδούχος, κλειδοκύμβαλο (το) [1812] {κλειδοκυμβάλ-ου | -ων} ΜΟΥΣ. το πιάνο (βλ. κ. λ. κλαπατάμπανο). [ETYM. < κλειδί + κύμβαλο, απόδ. του ιταλ. clavicembalo < μεσν. λατ. clavicymbalum (νόθο συνθ.) < clavis «κλειδί» + cymbalum < αρχ. κυμβάλον (βλ. λ.)], κλειδομανταλώνω ρ. μετβ. {κλειδομαντάλω-σα, -θηκα, -μένος} κλειδώνω (κάτι) και ταυτόχρονα τραβώ τον σύρτη για απόλυτη ασφάλεια: ~ πόρτα | παράθυρο ΣΥΝ. κλειδαμπαρώνω. κλειδούχος (ο/η) 1. ο φύλακας που κρατάει τα κλειδιά κτηριακού συγκροτήματος ΣΥΝ. κλειδοκράτορας 2. σιδηροδρομικός υπάλληλος που ρυθμίζει με ειδικά κλειδιά τη θέση των σιδηροτροχιών. [ETYM. < αρχ. κλειδούχος < κλείς, -δός + -ούχος < έχω], κλειδώμα (το) —> κλειδώνω κλειδωνιά (η) [μεσν.] η κλειδαριά. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλειδί. κλειδώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κλειδώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. ασφαλίζω (κάτι) με κλειδί, ώστε να μην ανοίγει, να μην παραβιάζεται: ~ την πόρτα | το συρτάρι | το σπίτι (δηλ. την πόρτα του σπιτιού) | το αυτοκίνητο ΑΝΤ. ξεκλειδώνω 2. τοποθετώ (κάτι) σε χώρο κλεισμένο με κλειδί: ~ τους φακέλους | το αρχείο | τα πράγματα μου σε θυρίδα 3. (μτφ. κυρ. για πρόσ.) κρατώ (κάποιον/κάτι) σε περιορισμό: έχει κλειδώσει μέσα τα παιδιά 4. ΝΑΥΤ. συνδέω με κλειδί τα τμήματα της αλυσίδας της άγκυρας ♦ 5. (αμετβ.) ασφαλίζομαι με κλειδί, ώστε να μην ανοίγω, να μην παραβιάζομαι: δεν κλειδώνεται η πόρτα (έχει χαλάσει η κλειδαριά) 6. οριστικοποιούμαι, καθορίζεται αμετάκλητα η κατάσταση στην οποία θα βρίσκομαι: κλειδώσει η ισοτιμία της δραχμής 7. (μεσοπαθ. κλειδωνομαι) απομονώνομαι σε ορισμένο χώρο, συνηθ. στο σπίτι μου, αποφεύγω τις εξόδους και τις συναναστροφές: έχει κλειδοθηθεί μέσα και δεν βλέπει άνθρωπο || κλειδώνεται με τις ώρες στο γραφείο του, μόνος με τα βιβλία του. — κλειδώμα (το) [μτγν.]. κλειδώση (η) {η-κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το σημείο συναρμογής δύο πραγμάτων ΣΥΝ. σύνδεση 2. ΑΝΑΤ. η άρθρωση οστών: ~ χεριού | ποδιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλειδί. [ETYM. < μτγν. κλειδώσις «κλειδώμα» (η σημ. «άρθρωση» μεσν.) < κλειδίω (-ώω) < αρχ. κλείς, -δός], κλειδωτός, -ή, -ό αυτός που έχει κλειδοθηθεί ή μπορεί να κλειδοθηθεί. κλειθρο (το) (λόγ.) η κλειδαριά. [ETYM. < αρχ. κλειθρον < κλείω + παραγ. επίθημα -θρον], κλειθροποιός (ο) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που κατασκευάζει κλειδιά ή κλειδαριές ΣΥΝ. κλειδαράς. — κλειθροποιία (η) [1898], κλειθροποιείω(ν) (το) [1889], κλεινός, -ή, -όν (αρχαιοπαρ.) αυτός που είναι γεμάτος δόξα και αιγλή ΣΥΝ. ονομαστός, περίφημος, ένδοξος ΦΡ. κλεινόν άστυ η πόλη των Αθηνών. [ETYM. αρχ. < *κλεΕσο-νός (με σίγηση του -F- και συναίρεση, καθώς και με σίγηση του -σ-) < κλέος «δόξα» (βλ. λ.)], κλείνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έκλεισα, κλείσ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. φέρνω πόρτα, φύλλο παραθύρου, σκέπασμα κ.λπ. σε τέτοια θέση, ώστε να μη μείνει ελεύθερη η διόδος (είσοδος ή έξοδος) ή να καλύπτεται το εσωτερικό επιπέδου ή συσκευής: ~ την πόρτα | το παράθυρο | το μπασίλο | τη ντουλάπα | το ψυγείο || (κ. αμετβ.) η πόρτα έκλεισε μόνη της || δεν κλείνει το παντζουρι- ΦΡ. (μτφ.) κλείνω την πόρτα (σε κάποιον) (i) απαγορεύω ή εμποδίζω την είσοδο: προσπάθησε να μπει στο σπίτι, αλλά το έκλεισαν την πόρτα: (εμφρατ.) κλείνω την πόρτα στα μούτρα | κλείνω κατά μούτρα την πόρτα: ζήτησα να μιλήσω στον διευθυντή, αλλά η γραμματέας του μου έκλεισε την πόρτα στα μούτρα (ii) αρνούμαι κάτι σε κάποιον ή τον απορρίπτω: σε όποιον κ. αν απευθυνθήκαμε για βοήθεια, μας έκλεισε την πόρτα || η σύνοδος κορυφής έκλεισε την πόρτα της Ευρώπης για αυτή τη χώρα, οσότου υπάρξει βελτίωση στο θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων 2. τοποθετώ σε άνοιγμα κάτι, ώστε να το καλύπτει (ώστε να μην είναι ανοιχτό): - το μπουκάλι με φελλό | πόμα || ~ την κατσαρόλα με το καπάκι της || ~ μια τρύπα με μια σγάρα 3. (ειδικότ.) γεμίζω τρύπα, άνοιγμα στο έδαφος, όρυγμα (λ.χ. με χόμα), ώστε να μη μείνει ανοιχτό: έκλεισαν πρόχειρα την τρύπα στον δρόμο ρίχνοντας μέσα χόμα-ΦΡ. κλείνω τις τρύπες καλύπτω ελλείμματα ή αποκαθιστώ προβλήματα, κενά σε ένα σύστημα: με νέους φόρους προσπαθούν να κλείσουν τις τρύπες του προϋπολογισμού 4. (για συρτάρι) σύρω (κάτι), ώστε να μπει μέσα (σε υποδοχή): ~ τα συρτάρια || (κ. αμετβ.) το συρτάρι δεν κλείνει εύκολα, κάπου μαγνώνει 5. (για ρουχό) κομπλώνω ή ανεβάζω το φερμουάρ ή ενώνω με κόπτιες, παραμάνια κ.λπ. τα δύο

μέρη ρούχου που δεν είναι ενωμένα: ~ το σακάκι | τη ζακέτα | το παντελόνι 6. διπλώνω (κάτι): ~ τον χάρτη | την εφημερίδα- ΦΡ. **κλείνω τα βιβλία** (ι) σταματώ να μελετώ: κλείσε πια τα βιβλία και ξεκουράσου (ii) κάνω ισολογισμό (βλ.λ.): στο τέλος του χρόνου κλείνουμε τα βιβλία 7. (λαϊκ.) αποκαθιστώ με ραφή τομή από εγχείρηση: πρώτα τον άνοιξαν και μετά τον έκλεισαν 8. αποκλείω, διακόπτω τη συγκοινωνία κυρ. στη ΦΡ. **κλείνω τους δρόμους** οι αγρότες έκλεισαν πάλι τους δρόμους 9. (α) διακόπτω οριστικά τη λειτουργία: ~ το γραφείο που είχα | το κατάστημα | ίδρυμα || **λόγω των αντικειμενικών κριτηρίων αναγκάστηκε να κλείσει το μαγαζί** (β) κάνω προσωρινή διακοπή, διάλειμμα στην εργασία (πριν ανοίξω πάλι, κατά τον νόμο): τα εμπορικά καταστήματα κλείνουν τα μεσημέρια και ανοίγουν το απόγευμα || (κ. αμετβ.) τα σχολεία κλείνουν τον Ιούνιο και ανοίγουν τον Σεπτέμβριο (γ) απαγορεύω τη λειτουργία: του έκλεισε το μαγαζί η αστυνομία, γιατί βρέθηκαν ναρκωτικά σε αυτό 10. διακόπτω τη ροή (ανερ, ηλεκτρικού ρεύματος) σε μηχανικό σύστημα, ηλεκτρικό κύκλωμα ή ηλεκτρική συσκευή: ~ τη βρύση | το φως | την τηλεόραση | το ράδιο 11. περιορίζω (κάποιον) σε χώρο (από όπου δεν μπορεί να ξεφύγει): τους έκλεισαν σ' ένα στενό περάσμα και τους αποδέκατισαν || μια νταλίκα μās έκλεισε σε μια στροφή και παρόλγω να σκοταθούμε 12. περιορίζω τη θέα: έχτισαν πολυκατοικίες γύρω μας και μας έκλεισαν από παντού 13. (ειδικότ.) στερώ την ελευθερία (κάποιου), περιορίζοντας τον σε ανάλογο χώρο: ~ στο κρατητήριο | στο πευθαργείο | στη φυλακή | στη στενή | στο μπουντρούμι- ΦΡ. **κλείνω (κάποιον) μέσα** φυλακίζω (κάποιον): αν μάθουν τι έχει κάνει, θα τον κλείσουν μέσα 14. εμποδίζω (κάποιον) στην κίνηση, ειδικότ. όχημα: **μνος έχει κλείσει ένα φορτηγό και δεν μπορούμε να περάσουμε** 15. (α) κάνω κράτηση (σε εστιατόριο, ξενοδοχείο, μέσο μεταφοράς κ.λπ.): ~ θέση σε συναυλία || ~ τραπέζι σε νυχτερινό κέντρο || ~ δωμάτιο σε ξενοδοχείο (β) εξασφαλίζω από πριν: ~ μια παρτίδα εμπορεύματος || ~ αρκετή ποσότητα πρώτης ύλης σε χαμηλή τιμή 16. κανονίζω (λ.χ. ραντεβού), καθορίζοντας τον τόπο και τον χρόνο: κλείσαμε ραντεβού για το Σάββατο το βράδυ || το κλείνουμε από τώρα για αύριο: || οι δύο ομάδες έκλεισαν φιλικό αγώνα μεταξύ τους τον Αύγουστο 17. (για υποθέσεις) τελειώνω οριστικά, διευθετώ: την κλείσαμε αυτή την υπόθεση και τη στείλαμε στο αρχείο || ως την κλείνουμε τώρα αυτή την εκκρεμότητα, για να μη χρονίζει 18. οριστικοποιώ (κάτι): χθες έκλεισαν τη συμφωνία για την πώληση της εταιρείας || (κ. μεσοπαθ.) οι διαπραγματεύσεις τελειώσαν νωρίς και κλείστηκε τελικά η δουλειά 19. (για λόγο, ομιλία, βιβλίο, συνένδριο κ.λπ.) παρουσιάζω το τμήμα με το οποίο ολοκληρώνεται, τελειώνει κάτι: έκλεισε τη διάλεξη με μια παροιμία || (κ. αμετβ., για βιβλία, ταινίες κ.λπ.) η ταινία κλείνει με μια σκηνή από το μέλλον || το βιβλίο κλείνει με μια συγκινητική σκηνή αποχωρισμού- ΦΡ. **κλείνω ένα κεφάλαιο** δίνω τέλος σε μια υπόθεση: με τη συνθήκη ειρήνης τα δύο κράτη έκλεισαν ένα κεφάλαιο σκληρών συγκρούσεων και ανταγωνισμών 20. (για ηλικία, χρόνια) συμπληρώνω: σε έναν μήνα κλείνει τα είκοσι (ενν. χρόνια) || τότε κλείνεις τα τριάντα: || (κ. αμετβ. για επετείους, σημαντικά προσωπικά ή κοινωνικά γεγονότα): φέτος κλείνουν εκατό χρόνια από τον θάνατο του μεγάλου ποιητή || έκλεισαν ήδη είκοσι χρόνια τουρκικής κατοχής στην Κύπρο ♦ (αμετβ.) 21. εφαρμόζω καλά, ώστε να ενώνονται δύο άκρα (λ.χ. ρούχου): το σακάκι δεν (σου) κλείνει μπροστά, γιατί πάχνεις || δοκίμασε τη φούστα, να δεις αν κλείνει στη μέση 22. (για πληγή, τραύμα) επουλώνομαι: η πληγή έκλεισε γρήγορα || αυτά τα τραύματα δεν κλείνουν εύκολα 23. (για ηλεκτρικές συσκευές) παύω να λειτουργώ (αυτόματα): η οθόνη του υπολογιστή κλείνει μόνη της, αν περάσει πολλή ώρα χωρίς να έχει γράψει τίποτα 24. (για συμφωνία εμπορική, πολιτική κ.ά.) οριστικοποιώμαι, παίρνω τελική και επίσημη μορφή: έκλεισε η συμφωνία για τους παραύλους || από ώρα σε ώρα κλείνει η συμφωνία για εκλογική συνεργασία των δύο κομμάτων 25. (α) διακόπτω τη λειτουργία μου (συνήθ. λόγω αργίας, απεργίας ή ωραρίου): πολλά σχολεία της Αττικής έχουν κλείσει λόγω καταλήψεων || τα μαγαζιά του κέντρου κλείνουν σε ένδειξη διαμαρτυρίας για τα κυκλοφοριακά μέτρα (β) (ειδικότ.) για καταστήματα, επιχειρήσεις) παύω να λειτουργώ λόγω οικονομικών προβλημάτων: χιλιάδες μικρομεσαίες επιχειρήσεις έκλεισαν τη χρονιά που πέρασε ΣΥΝ. πτοχεύω 26. (για κέντρο διασκέδασης, θέατρο, ξενοδοχείο) δεν μπορώ να δεχθώ άλλον κόσμο, έχουν κρατηθεί όλες οι θέσεις (ή τα τραπέζια, τα δωμάτια κ.λπ.): από το ξενοδοχείο μās είπαν ότι έχουν κλείσει για την περίοδο των Χριστουγέννων 27. εμποδίζω τη διέλευση, απαγορεύω να προσέλθει ή να περάσει κανείς: έκλεισε το κέντρο της Αθήνας από διαμαρτυρόμενους αγροτοπαραγωγούς 28. (μυθ., συνήθ. στον αόρ. ή παρακ.) παύω να έχω ή να λειτουργώ υπό συγκεκριμένη ιδιότητα μου: μετά τη θητεία του στην προεδρία έχει κλείσει ως πολιτικός || δήλωσε πως μετά τον θάνατο του συζύγου της έκλεισε ως γυναικά! 29. (στο χρηματιστήριο) έχω συγκεκριμένη τιμή στο τέλος της ημέρας: οι μετοχές της εταιρείας έκλεισαν στις τρεις χιλιάδες δραχμές 30. (στη χαρτοπαιξία) ολοκληρώνω τον αριθμό και τον συνδυασμό των χαρτιών που απαιτούνται, για να τελειώσω επιτυχώς μια παρτίδα: «έκλεισα», είπε, και κατέβασε τις τριάδες των χαρτιών 31. (για φυτό) γυρίζω τα πέταλα προς τα μέσα: το νυχτο-λουλουδο κλείνει την ημέρα και ανοίγει το βράδυ 32. (για τον καιρό) χειροτερεύω, γίνονται σκοτεινός και ψυχρός: τώρα που κλείνει ο καιρός, πού θα συναντιόμαστε; (μεσοπαθ. **κλείνομαι**) 33. μένω μέσα (στο σπίτι, σε κλειστό χώρο), δεν βγαίνω: έχει κλείσει το τελευταίο καιρό στο σπίτι και δεν βλέπει άνθρωπο- ΦΡ. **κλείνομαι** στον εαυτό μου εκδηλώνω εσωστρέφεια, δεν επικοινωνώ με άλλους 34. ΣΤΡΑΤ. εγκλωβίζομαι σε χώρο από τον οποίο δεν μπορώ να φύγω: η περίπολος κλείστηκε σε μια ορεινή διάβαση και εξοντώθηκε από τους αντάρτες 35. (ειδικότ.) εισέρχομαι κάπου, για να προστατευθώ από τους διώκτες

μου: οι διαδηλωτές κλείστηκαν στο Πολυτεχνείο, για να αποφύγουν τα Μ.Α.Τ. 36. ΑΘΛ. παίξω αμυντικά, δεν εκδηλώνω επιθετικές προσπάθειες: η ομάδα έχει κλείσει στα καρέ της και, όπως φαίνεται, θα δεχθεί γκολ 37. περιβάλλομαι, ώστε να μην έχω θέα: το χωριό κλείνεται από ψηλά βουνά · ΦΡ. (α) **κλείνω το μάτι** (σε κάποιον) κάνω (σε κάποιον) νόημα (συνεννόηση, χειραγώγηση ή και με ερωτικό περιεχόμενο): της έκλεισε το μάτι με σημασία (β) **κλείνω τα μάτια** βλ. λ. μάτι (γ) **κλείνω τα μάτια** (κάποιον) βλ. λ. μάτι (δ) **κλείνουν τα μάτια** μου αισθάνομαι νύστα, δεν μπορώ να μείνω ξύπνιος (ε) **κλείνω το στόμα** (κάποιον) βλ. λ. στόμα (στ) (αγενώς) **κλείς το!** (ενν. το στόμα σου) μη μιλάς ή πάψε να φλυαρείς! (ζ) **κλείνει η μύτη** μου συναρπάζομαι, δεν μπορώ να εισπνεύσω καλά: κρύωσα και μου έχει κλείσει η μύτη (η) **κλείνει τη μύτη** μου πιάνω τη μύτη με τα δάχτυλα, ώστε να ενθώθην τα ρουθούνια και να μην αναπνέω (συνήθ. δυσάρεστες οσμές): όσοι περνούσαν δίπλα στα σκουπίδια, έκλειναν τη μύτη τους (θ) **κλείνει η φωνή** μου δεν μπορώ να μιλήσω (λόγω βλάβης στις φωνητικές χορδές, κρυολογημάτων, λαρυγγίτιδας κ.λπ.) (ι) **κλείνω τα αφτιά** μου (σε κάτι) δεν ακούω (κάτι), δεν το λαμβάνω υπ' όψιν μου, δεν του δίνω σημασία: κλείνουν τα αφτιά τους στην προπαγάνδα | στις σειρήνες του καταναλωτισμού (ια) **κλείνουν τ' αφτιά** μου με πονούν τα αφτιά και δεν ακούω καλά (λόγω κρούση ή διαφοράς στο υψόμετρο). Επίσης (λαϊκ.-λογος.) κλείω [μεσ.] {-είς, -είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, εργαστικός, μετοχή, ομήχος, κλειδί. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. κλείω < κλήω < *κλάε/ω < κλείς, -δός «κλειδών», βλ. κ. κλειδα].

κλείνω - κλείω. Όπως συμβαίνει και με άλλα ρήματα (δίνω - δίδω, λίνω - λίνω, στέλνω - στέλλω κ.λπ.), τα περισσότερα σύνθετα διατηρούν τον αρχικό τύπο του ρήματος (εδώ του κλείω) και όχι τον νεότερο τύπο (κλείνω). Έτσι έχουμε: απο-κλείω, εγ-κλείω, εμ-περι-κλείω, περι-κλείω και (το νεότερ.) εσο-κλείω, ενώ από το κλείνω έχουμε μόνο το νεότερ. ανοιγοκλείνω. Συχνά συγγεται ο αόριστος του κλείνω με το ομήγο κλίνω, που έχει διαφορετική σημασία. Έτσι ακούγονται φράσεις όπως «έκλεισα όλα τα ρήματα» (!) αντί του «έκλινα όλα τα ρήματα» ή «κλείσει το όνομα χειμώνας» (!) αντί του «κλίει το όνομα χειμώνας». Αυτό συμβαίνει προφανώς γιατί τα δύο ρήματα συμπίπτουν ακουστικά στον ενεστώτα (κλείνω — κλίνω) και στον παρατατικό (έκλινα =■ έκλινα).

κλεις (η) {κλειδ-ός | -δες, -δών} (λόγ.) 1. το κλειδί ή η κλειδα 2. κάθε μέθοδος που εξασφαλίζει κάτι: η ~ του παραδείσου (ο τρόπος για να βρει κανείς τον παράδεισο) || «H ~ της Βυζαντινής Φιλολογίας» (τίτλος συγγράμματος). [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. κλειδα]. Κλεισθένης (ο) {~ κ. -ένους} αρχαίος Αθηναίος πολιτικός (6ος αι. π.Χ.), που εισήγαγε σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο πολιτικό σύστημα της Αθήνας, συμβάλλοντας στον εκδήμοκρατισμό του. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *κλειε-σθένης < κλειός «κόδος» + σθένος]. κλείσιμο (το) {κλεισίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (α) η ενέργεια που κάνει κανείς, ώστε να κλείσει (κάτι) που είναι ανοιχτό: το ~ της πόρτας | του παραθύρου | της ντουλάπας | της βρύσης ΑΝΤ. άνοιγμα (β) (ειδικότ. για ηλεκτρικές | ηλεκτρονικές συσκευές ή κυκλώματα) ο ρεματισμός της λειτουργίας: το ~ του υπολογιστή | του ραδιοφώνου | της τηλεόρασης | του ρεύματος (γ) (ειδικότ.) η απαλοιφή ενός αρχείου ή ενός προγράμματος από την πρόσκαιρη μνήμη του υπολογιστή: το ~ των παραθύρων | των εφαρμογών που δεν χρησιμοποιούνται 2. ο αποκλεισμός, η εμπόδιση της προσέλευσης ή διέλευσης: το ~ των εθνικών οδών από διαμαρτυρόμενους αγρότες || το ~ των συνόρων ΑΝΤ. άνοιγμα, απελευθέρωση 3. ο περιορισμός σε χώρο (από όπου κανείς δεν βγαίνει έξω ή δεν μπορεί να διαφύγει): το ~ σε νυχτεριό | στη φυλακή || το ~ στο σπίτι της προκάλεσε κατάθλιψη ΑΝΤ. έξοδος 4. η διακοπή της λειτουργίας (π.χ. καταστήματος): το ~ των καταστημάτων | των σχολείων λόγω απργιών || το ~ μικρομεσαίας επιχείρησης λόγω πτώχευσης 5. η σύναψη: το ~ συμφωνίας για στρατιωτική συνεργασία 6. η τακτοποίηση, η οριστική διευθέτηση: το ~ μιας υπόθεσης που εκκρεμεί | ενός λογαριασμού με καταβολή του ποσού 7. η επούλωση (πληγής, τραύματος) ΣΥΝ. θρέψω, γιάτρωμα. [ΕΤΥΜ. < θ. κλεισ- (πβ. αόρ. ε'-κλεισ-α) + επίθημα -μω, πβ. κ. στή-μω, λισ-μω]. κλεισούρα (η) {γωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. στενή διόδος μεταξύ βουνών ΣΥΝ. δερβένι 2. οχυρή τοποθεσία, που βρίσκεται σε στενό ορεινό περάσμα: οι ~ του Μοριά · 3. η συνεχής παραμονή (κάποιου) σε κλειστό χώρο, κυρ. στο σπίτι, χωρίς κοινωνικούς εξόδους, εξόδους για διασκέδαση κ.λπ.: βαρέθηκα την ~ στο σπίτι, άντε να βγώμω έξω να ξεσκάσωμω 4. η έντονη, αποπνικτική μυρωδιά κλειστού χώρου, που δεν αερίζεται: μυρίζει ~ το δωμάτιο, άνοιξε κανένα παράθυρο. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλειδί. [ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. clausura (< p. claudo «κλείνω»), με παρετυμολ. επίδραση του αρχ. p. κλείω].

κλειστός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που δεν έχει τη διόδο που οδηγεί στο εσωτερικό του ελεύθερη: ~ δωμάτιο | σπίτι | σεντούκι | ντουλάπα 2. αυτός που είναι σε τέτοια θέση, ώστε να μην επιτρέπει την είσοδο σε εσωτερικό (χώρου, σκεύους, επίπλου) ή να μην επιτρέπει να φαίνεται το εσωτερικό: ~ παράθυρο | ρολό | πόρτα | καπάκι || ~ φερμουάρ 3. (ρούχο) που δεν έχει άνοιγμα: μπλούζα ~ στον λαιμό 4. αυτός που είναι σφραγισμένος: ~ φάκελος | μπουκάλι 5. αυτός στον οποίο δεν επιτρέπεται ή δεν είναι δυνατή η πρόσβαση ή η διέλευση: η εθνική οδός παρέμεινε ~ επί δύο ώρες λόγω κατολισθήσεως || η πλατεία είναι ~ λόγω έργων || - σύνορα | διόδια | διώρυγα- ΦΡ. (ειδικότ.) **κλειστός**

δρόμος ο δρόμος που δεν έχει διέξοδο 6. (ειδικότερ. για μάτι) που έχει τα βλέφαρα κατεβασμένα: *κολυμά* με τα μάτια ~ ΦΡ. με **κλειστά μάτια** χωρίς επιφύλαξη ή χωρίς την παραμικρή δυσκολία: τον εμπιστεύομαι ~ || αυτή τη *διαδρομή* την κάνω ~ 7. (για μηχανήμα, υπηρεσία κ.λπ.) αυτός που δεν βρίσκεται σε λειτουργία: ~ *η τηλεόραση* | *ραδιόφωνο* | *υπολογιστής* || ~ *κατάστημα* | *υπηρεσία* | *θέατρο* 8. αυτός που είναι στεγασμένος: *το νέο - γυμναστήριο στη Γλυφάδα* || (κ. ως ουσ.) *οι αγώνες διεξήχθησαν στο ~* (ενν. *γηπέδο*) τον *ολυμπιακών εγκαταστάσεων* 9. (μτρ.) αυτός στον οποίο δεν μπορεί να 'ισθεί οποιος θέλει, αφού ελέγχεται αυστηρά από τα μέλη του αυτός που δεν επιτρέπει εύκολα την είσοδο νέων μελών: ~ *λέσχη* | *σωματείο* || *έχει κάρτα μέλους σε ~* *κλαμπ* 10. περιορισμένος, ακριβώς καθορισμένος: ~ *αριθμός υποψηφιοτήτων* | *φοιτητών* | *συνέδρων* | *εισηγητών* 11. αυτός που γίνεται με περιορισμένη ή αυστηρά επιλεγμένη συμμετοχή ανθρώπων: *γιορτή* | *βαφτίσια* | *γάμος σε ~* (οικογενειακό) *κύκλο* 12. (για χαρακτήρα) εσωστρεφής, μη εκδηλωτικός: ~ *τύπος* | *άνθρωπος* 13. αυτός που βρίσκεται έξω από κάθε επίδραση ή σχέση, αυτός που λειτουργεί απομονωμένα και εσωστρεφώς: ~ *οικονομία* | *κοινωνία* 14. κρυφός: *κρατώ ~ τα χαρτιά μου* (δεν αποκλύπτω τις προθέσεις μου) 15. (για καταθέσεις σε τράπεζα) αυτός που δεν μπορεί κάποιος να αποσύρει πριν από τη λήξη καθορισμένου χρονικού διαστήματος: *έβαλε τρία εκατομμύρια την τράπεζα κλειστά για έξι μήνες* 16. ΗΛΕΚΤΡ. **κλειστό κύκλωμα** (α) σύνολο και διάταξη ηλεκτρικών εξαρτημάτων, μέσα από τα οποία περνά ηλεκτρικό ρεύμα (β) (ειδικότερ.) εγκατάσταση τηλεόρασης, της οποίας το σήμα μεταδίδεται με ηλεκτρικά καλώδια σε περιορισμένο αριθμό δεκτών και σε μία συ-νήθ. τοποθεσία 17. ΓΛΩΣΣ. (α) **κλειστοί φθόγγοι** οι φθόγγοι που προφέρονται με τη δημιουργία φραγμού (κλεισίματος) στο στόμα, ο οποίος παρεμποδίζει τη διέλευση του αέρα και γεννά αίσθημα κρότου και αδυναμία διάκρισης κατά την εκφώνηση του φθόγγου (λ.χ. π, μπ, ντ, γκ κ.ά.) ΣΥΝ. ντι, κ, γκ 18. ΝΟΜ. (στο διεθνές δίκαιο) **κλειστή (ή ημίκλειστη) θάλασσα** κόλπος, λεκάνη ή θάλασσα που περιβάλλεται από δύο ή περισσότερα κράτη και συνδέεται με άλλη θάλασσα ή με τον ωκεανό με στενό διάλυο ή που αποτελείται καθ' ολοκληρίαν ή κυρίως από τις χωρικές θάλασσες ή τις αποκλειστικές ζώνες δύο ή περισσότερων παρακτίων κρατών στην κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα υπάρχει υποχρέωση για συνεργασία των παρακτίων κρατών σχετικά με τους ζώντες πόρους, το θαλάσσιο περιβάλλον και την επιστημονική έρευνα ΑΝΤ. ανοικτή θάλασσα 19. ΦΥΣ. **κλειστό σύστημα** σύστημα που δεν ανταλλάσσει ύλη ή ενέργεια με το περιβάλλον · ΦΡ. **κλειστή στροφή** η στροφή που δεν έχει μεγάλη καμπύλη, που σχηματίζει οξεία γωνία. **κλειστοφοβία** (η) | *χωρ. πληθ.* ο παθολογικός φόβος που αισθάνεται κανείς για τους κλειστούς χώρους: δεν *μπαίνει στον ανελκυστήρα, γιατί έχει ~* και *φοβάται μήπως κλειστεί μέσα* (πβ. *λ. αγοραφοβία*). — **κλειστοφοβικός**, -ή, -ό, κλειστοφοβικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ *λ. νεύρωση*. [ETYM. Απὸδ. τοῦ γαλλ. claustrophobie (ζώνος συνθ.) < claustr- (< λατ. claustrum «κλείστρο» < claudo «κλείνω») + -phobie < *φοβία*]. **κλειστό** (το) 1. ΣΤΡΑΤ. το μεταλλικό εξάρτημα που βρίσκεται στο οπίσθιο άκρο της κάννης οπισθογεωμένων όπλων, για να ανοίγει και να κλείνει κατά τη γέμισή και την απογέμισή της · 2. (στις φωτογραφικές μηχανές) το εξάρτημα που ανοίγει και κλείνει το διάφραγμα, ώστε το φιλμ να εκτίθεται στο εισερχόμενο φως για ορισμένο χρονικό διάστημα. [ETYM. < αρχ. κλείστρον < θ. κλεισ- (ρ. κλείω) + παραγ. επίθημα -τρον]. **κλεισθήρεια** (η) | *κλεισθηρικός* (λόγ.) το στενό πέρασμα ανάμεσα σε όρη ΣΥΝ. κλεισούρα, διάσελο. ΣΧΟΛΙΟ *λ. κλειδί*. [ETYM. μεσν. < κλεισούρα + -ρεία (< -ωρος), πβ. κ. *υπ-ώρεια*]. **κλειστορίδα** (η) ΑΝΑΤ. ενύσθητο στυτικό όργανο, που βρίσκεται στο πάνω μέρος και ανάμεσα στα χείλη του γυναικείου αιδείου και διογκώνεται κατά τη σεξουαλική διέγερση. — **κλειστοριδικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ *λ. κλειδί*. [ETYM. < μτρν. *κλειστορίς*, -ιδος, που συνδ. με το αρχ. ρ. κλίνω, όπως μαρτυρεί το αρκαδικό τοπωνύμιο *Κλειστορ* «λόφος», καθώς και το ρηματικό παράγωγο *κλει-τός* «πλευρικός, πλαγισμένος, εκκλιμένος», οπότε η *λ. κλειστορίς* θα σήμαινε «μικρό ύψωμα, εξόγκωμα». Η σύνδεση με το ρ. *κλείω* δεν μπορεί να αποκλειστεί]. **κλειστοριεκτομή** (η) 1. ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση της κλειστοριδίας 2. η περιτομή της κλειστοριδίας, κυρ. ως έθιμο αφρικανικών φυλών (πβ. *λ. περιτομή*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. clitoridectomy*]. **κλειστοριδισμός** (ο) ΙΑΤΡ. η παθολογική στύση της κλειστοριδίας, ανάλογη με τον πριαπισμό των ανδρών. Επίσης **κλειστορισμός** [1861]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ. clitorisme*]. **Κλειώ** (η) {-ός κ. -ούς} 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Δία και της Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα της ιστορίας 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ETYM- αρχ. κύρ. όν. < ρ. κλείω «ονομάζω, καλώ» < κλέος «δόξα, υπόληψη»]. **Κλεόβουλος** (ο) {-ου κ. -ούλου} 1. τύραννος της Λίνδου (6ος αι. π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM αρχ. κύρ. όν. < κλέος + -βουλος < *βουλή*]. **Κλεομένης** (ο) {-η κ. -ους} 1. βασιλιάς της αρχαίας Σπάρτης (235-222 π.Χ.), ο οποίος πραγματοποίησε σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις 2. ανδρικό όνομα. [ETYM αρχ. κύρ. όν. < κλέος «δόξα» + -μένης < *μένος*]. **Κλεονίκη** (η) 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM μτρν. κύρ. όν., θηλ. του *Κλεόνικος* (βλ. λ.)]. **Κλεόνικος** (ο) {-ου κ. -ίκου} 1. όνομα μαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM. μτρν. κύρ. όν. < κλέος «δόξα» (βλ. λ.) + -νικος < *νίκη*]. **Κλεοπάτρα** (η) 1. κόρη του Πτολεμαίου ΙΒ', η τελευταία βασίλισσα της Αιγύπτου πριν από την κατάκτησή της από τους Ρωμαίους 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτή που κατάγεται από ένδοξο πατέρα», < κλέος + -πάτρα < *πατήρ*]. **κλέος** (το) | *κλέ-ους* | -η, -ών (αρχαιοπρ.) η τιμητική φήμη (κάποιου), η δόξα κυρ. που προέρχεται από ηρωικά κατορθώματα: *τους ενέπνευσε το ~ των προγόνων τους* ΣΥΝ. εύκλεια, αίγλη, όνομα ΑΝΤ. αση-μότητα, αφάνεια.

[ETYM αρχ. < *κλέΕ-ος < I.E. *klew- «ακούω» (οπότε η *λ. θα δήλωνε τη φήμη που προέρχεται από κάτι, για το οποίο ακούει κανείς πολλά*), πβ. *σανσκρ. Srāvas-* «δόξα», *αρχ. σλαβ. slovo* «λέξη, ομιλία» (> *πλ. stowo* «λόγος»), *λατ. cluo* «έχω φήμη, υπόληψη», *αρχ. γερμ. hlūt* «δυνατός (ήχος)», *γερμ. laut, αγγλ. loud* κ.ά. Ομόρρ. *αρχ. κλύ-ω* «ακούω», *κλει-νός* (βλ. λ.), *-κλής* (πβ. *Περι-κλής, Σοφο-κλής, κλειο-πβ. Κλειο-πάτρα*) κ.α.].

κλεπταποδόχος (ο/η) [1782] το πρόσωπο που εν γνώσει του αποδέχεται και διακινεί, αποκρύπτει ή χρησιμοποιεί προϊόντα κλοπής, κλοπιμαία. — **κλεπταποδοχή** (η).

[ETYM < κλέπτο + -αποδόχος < *αποδοχή*, αντί του αναμενόμενου *κλεπτο-δόχος*].

κλέπτης (ο) → κλέφτης

κλεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον κλέφτη ή την κλοπή (πβ. *λ. αντικλεπτικός*).

κλεπτομανής, -ής, -ές [1889] | *κλεπτομαν-ούς* | -είς (ουδ. -ή) | αυτός που διακατέχεται από παθολογική επιθυμία να κλέβει. — **κλεπτο-μανία** (η) [1852]. ΣΧΟΛΙΟ *λ. -ης, -ης, -ες*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ. cleptomane*].

κλεφτά επίρρ. [μεσν.] 1. με τρόπο κρυφό, χωρίς να γίνει (κάτι) αντιληπτό: *όπως του μιλούσε, κοίταζε ~ στον καθρέφτη πίσω του* || *δύο άγνωστοι περπατούσαν ~ στο σκοτάδι* || *μπήκε στο δωμάτιο ~ και άρπαξε ό,τι βρήκε* 2. βιαστικά: *διάβασε ~ την εφημερίδα του κι έβγαλε για το γραφείο*.

κλεφταράς (ο) | *κλεφταράδες*], **κλεφταρού** (η) | *κλεφταρούδες*] (μειωτ.) πρόσωπο που κλέβει πολύ, κατ' εξακολούθηση. Επίσης **κλέ-φταρος** (ο).

κλέφτης ρ. → κλέβω

κλέφτης (ο) | *κλεφτών*], **κλέφτρα** (η) [μεσν.] | *κλεφτρών*] 1. πρόσωπο που διαπράττει κλοπή: *οι ~ μπήκαν στο σπίτι και σήκωσαν ό,τι χρυσαφικό βρήκαν* || *κάποιος ~ τού πήρε το πορτοφόλι μεσ' από την τσέπη* (πβ. *λ. ληστής, διαρρήκτης*)- ΦΡ. (α) *μια τού κλέφτη, δυο τού κλέφτη, τρεις και η κακή του μέρα* κανείς δεν μπορεί να ξεφεύγει για πάντα για τις απατηλές και τα κόλπα του, κάποια στιγμή θα συλληφθεί και θα τιμωρηθεί (β) *φονάζει ο κλέφτης, να φοβηθεί ο νοικοκύρης* για ανθρώπους που, ενώ φτάνει οι ίδιοι, επιτίθονται με θράσος τις ευθύνες για τις πράξεις τους σε εκείνους που πλήττονται από αυτές (γ) *κλέφτες κι αστυνόμοι* παιδικό παιχνίδι, που παίζεται από δύο ομάδες εκ των οποίων η μία κινηγά την άλλη (δ) *σαν τον κλέφτη* αθόρυβα και μυστικά, προσέχοντας να μην υπάρξουν ίχνη: έτσι όπως *περπατά ~*, δεν τον *άκουσα που μπήκε* || *γιατί μπήκε ~ από το παράθυρο, αφού είχε κλειδί*; (ε) (παροιμ.) ο **Θεός αγαπάει τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκύρη** βλ. *λ. νοικοκύρης* 2. ΙΣΤ. κάθε μέλος των άτακτων στρατιωτικών σωμάτων, που συγκροτήθηκαν κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας αρχικώς ως ομάδες ληστών, ενώ αργότερα αποτελέσαν τον πυρήνα της αντίστασης των υποδούλων Ελλήνων εναντίον της οθωμανικής εξουσίας και την πιο αξιόπιστη μάχη δύναμη κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821· διακρίθηκαν για τα ηρωικά τους κατορθώματα, τα οποία εξύμνησαν τα δημοτικά τραγούδια και η παράδοση: *κλέφτες και αρματολοί* · 3. κάθε σπέρμα φυτού, που έχει λεπτά, λευκά, μεταξύδης νημάτια γύρω-γύρω, ώστε να μπορεί να πετά στον αέρα και να μεταφερθεί σε απόσταση. — (υποκ.) **κλεφτάκος** κ. **κλεφτάκος** (ο) (σημ. 1). [ETYM. μεσν. < αρχ. κλέπτης < κλέπτο].

κλεφτικά επίρρ. [μεσν.] με τρόπο συνθηματικό, σαν κλέφτης- ΦΡ. **σφουρίζω κλεφτικά** κάνω τον αδιάφορο.

κλεφτικός, -ή, -ο [μεσν.] (κατά την Τουρκοκρατία) 1. αυτός που σχετίζεται με τους κλέφτες και την Ελληνική Επανάσταση: ~ *αρματοσιά* | *λημέρι* | *σκοπός*- ΦΡ. **κλεφτικό (τραγούδι)** δημοτικό τραγούδι που παρουσιάζει και εγχομιμάει τα ηρωικά κατορθώματα των κλεφτών κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας και ιδ. κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του '21 2. **κλεφτικός** (ο) ο σάμικος χορός 3. **κλεφτικό** (το) φαγητό που παρασκευάζεται από κομμάτια κρέατος χωρίς κόκ-καλα, με διάφορα καρυκεύματα, και ψήνεται στον φούρνο μέσα σε λαδόκολλα ή αλουμινόχαρτο ή σε λάκκο που έχει υπερθερμανθεί με κάρβουνα.

κλεφτοκοτάς (ο) | *κλεφτοκοτάδες*] 1. πρόσωπο που κλέβει κότες ΣΥΝ. ορνιθοκλέφτης 2. (μτρ.) πρόσωπο που κλέβει μικρές αξίες αντικείμενα. **κλεφτοπόλεμος** (ο) | *κλεφτοπολέμου* | -ον, -ους) ο πόλεμος που βασίζεται στην τακτική της ενέδρας και του αφηνιάσμου, την οποία εφαρμόζουν ομάδες άτακτων ή ανταρτών.

κλεφτόπουλο (το) ο νεαρός κλέφτης (βλ. λ., σημ. 2): «*και σεις παιδιά, κλεφτόπουλα, παιδιά της Σαμαρίνας*» (δημοτ. τραγ.). [ETYM. < κλέφτης + -πουλο < *λατ. pullus* «νεοσσός»].

κλεφτός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει κλαπεί ΣΥΝ. κλοπιμαίος 2. (μτρ.) αυτός που γίνεται στα κρυφά, στα πεταχτά: *έριζε μια ~ ματιά*

στις σημειώσεις της- ΦΡ. στα κλεφτά βιαστικά και κρυφά: της έδωσε ένα φίλι ~. — κλεφτά επίρρ. (βλ.λ.). κλεφτουριά (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των κλεφτών κατά την Τουρκοκρατία: αθάνατη ~!
[ETYM < κλέφτης + -ουριά (< παραγ. επίθημα -ούρα)]. κλεφτοφάναρο (το) φαναράκι ή μικρός φακός που λειτουργεί με μπαταρίες και το χρησιμοποιούν κυρ. οι κλέφτες, για να φωτίζουν στο σκοτάδι.

κλέφτρα (η) → κλέφτης
κλεφτρονι (το) {κλεφτρον-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μικρής ηλικίας και άνευ αξίας (ψιλλολόγος) κλέφτης.
[ETYM < θ. κλεφτρ- (πβ. κλέφτρα) + παραγ. επίθημα -όνι (< ιταλ. -one), πβ. κλεφρ-όνι, κλεφτ-όνι, κλεφτρ-όνι].

κλέψας (ο) {κλέψαντος} (σκαωπ.) αυτός που έχει κλέψει, στη ΦΡ. Ο **κλέψας του κλέψαντος** για περιπτώσεις γενικευμένης παρανομίας και ασυδοσίας, στις οποίες ο ένας κλέβει τον άλλον: μην περιμένεις να βρεις τιμό άνθρωπο, εκεί μέσα είναι ~! [ETYM Μτχ. αορίστου τού αρχ. ρ. κλέπτω].

κλεψιά (η) [μεσν.] (καθημ.) η κλοπή.
κλεψιγιά (η) [μετν.] {χωρ. πληθ.} η σύναψη παράνομων ερωτικών σχέσεων μεταξύ άνδρα και γυναίκας, η μοιχεία.

κλεψίγυμος (ο) [μετν.] 1. αυτός που είναι τέκνο ανύπαντρων γονέων ΣΥΝ. νόθος, μπασταρδός 2. (παλαιότερ.) αυτός που είχε παράνομες ερωτικές σχέσεις, ο μοιχός.

κλεψιματικός, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που προέρχεται από κλοπή: με ~ αρνά έκανε το τραπέζι του γάμου ΣΥΝ. κλοπιμαίος 2. κλεψιμαίικα (τα) τα κλοπιμαία. Επίσης κλεψιμαίος, -α, -ο [μετν.]. [ETYM < μετν. κλεψιμαίος + παραγ. επίθημα -ικός].

κλεψίμο (το) [μεσν.] {κλεψίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κλοπή (βλ.λ.) 2. η απαγωγή γυναίκας με σκοπό τον γάμο 3. (στο ποδόσφαιρο, στο μπάσκετ κ.λπ.) το να αποσπάσει κανείς τη μπάλα από τον αντίπαλο παίκτη: έξυπνο | πονηρό ~ (της μπάλας).

κλεψιτυπία (η) [1886] {κλεψιτυπιών} η παράνομη ανατύπωση και διάθεση σε κυκλοφορία πνευματικού έργου χωρίς την έγκριση του συγγραφέα ή του εκδότη.

κλεψιτυπος, -η, -ο [1870] (για πνευματικά έργα, βιβλία, συγγράμματα) αυτός που έχει ανατυπώσει παράνομα, χωρίς δηλ. την άδεια του δημιουργού ή του εκδότη του.

κλεψύδρα (η) {κλεψύδρον} 1. (στην αρχαιότητα) αγγείο με στενό στόμιο και πλατιά βάση με μικρές οπές, το οποίο χρησιμοποιούσαν ως όργανο μετρήσεως του χρόνου, ιδ. κατά τις αγορεύσεις των ρητόρων στα δικαστήρια, υπολογίζοντας τον χρόνο μέσα στον οποίο εξα-ντλούσαν το νερό με το οποίο ήταν γεμάτο καθώς έσταζε αργά σε σταγόνες 2. όργανο μετρήσεως του χρόνου, που αποτελείται από δύο γυάλινους κώνους ενωμένους σε ένα πολύ στενό σημείο, ώστε η άμμος που βρίσκεται στον έναν κώνο να πέφτει στον άλλον κόκκο προς κόκκο μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: ~ των δύο | πέντε λεπτών || γυρίζω ανάποδα την ~ (για να αρχίσει τη μέτρηση του χρόνου από την αρχή) ΣΥΝ. αμμόμετρο. — (υποκ.) κλεψυδρούλα (η). [ETYM αρχ. < θ. κλεψ- (< κλέπτω, πβ. αόρ. ε-κλεψ-α) + -ύδρα < ύδωρ].

Κλέων (ο) {Κλέων-ος, -α} 1. αρχαίος Αθηναίος πολιτικός (β' μισό του 5ου αι. π.Χ.), που θεωρήθηκε δημαγωγός 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Κλέωνας. [ETYM, αρχ. κέρ. όν. < κλέος «δόξα, υπόληψη» (βλ.λ.)].

κλήδονας (ο) {χωρ. πληθ.} πανελλήνιο λαϊκό έθιμο, το οποίο τελείται κατά τη γιορτή του Αγ. Ιωάννη (24 Ιουνίου) και στο οποίο οι άγαμες κοπέλες μαντεύουν το όνομα του μελλοντικού τους συζύγου μέσω του «αμύλητου νερού» και οι πανηγυριώτες ανάβουν και πηδούν φωτιές. ΦΡ. **αυτά τα λεν στον κλήδονα** για νέματα και υπερβολές, για πράγματα που δεν είναι σοβαρά.

[ETYM, < αρχ. κληδών, -όνος, αρχική σημ. «πρόρρηση, μήνυμα», < *κλεE-ηδών (με σύγηση του F και συναίρεση) < κλέος (βλ.λ.)].

κλήθηκα ρ. → καλώ

κλήθρα (η) → σκλήθρα

κλήμα (το) {κλήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. καθένα από τα κλαδιά του αμπελιού ΣΥΝ. κληματόβεργα: ΦΡ. (παροιμ.) ήταν(ε) **στραβό το κλήμα, τ' όραγε κι ο γάιδαρος** βλ. λ. γάιδαρος 2. το φυτό του αμπελιού: το ~ αυτό βγάζει κόκκινα σταφύλια. — κληματένιος, -ια, -ιο κ. κληματί-νος, -η, -ο [μετν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχος. [ETYM < οφχ. κλήμα < κλώ (-άω) «σπάζω, χτυπάω», βλ. κ. κλάσμα].

κληματαριά (η) 1. το αμπέλι που κλαδεύεται και υποβοηθείται με σττήριγμα, ώστε το φύλλωμα του να απλώνεται πάνω από το έδαφος, σε τοίχο, φράχτη κ.λπ., σχηματίζοντας σκιερό στράμα ΣΥΝ. κρεβατίνα 2. (συνεκδ.) το κατασκευάσμα από δοκάρια, πάνω στα οποία απλώνεται το αναρριχόμενο αμπέλι. [ETYM < κλήμα, -ατός + παραγ. επίθημα -αριά, πβ. συκ-ωτ-αριά].

κληματένιος, -ια, -ιο → κλήμα

κληματιάδα (η) [αρχ.] 1. το κλαδί του αμπελιού ΣΥΝ. κληματόβεργα, κληματσίδα 2. κάθε φυτό που αναρριχάται, όπως λ.χ. το κλήμα, το αγιόκλημα, ο κισσός.

κληματίνας, -η, -ο → κλήμα

κληματόβεργα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κλαδί του αμπελιού ΣΥΝ. κληματιάδα.

κληματόφυλλο (το) το φύλλο του αμπελιού ΣΥΝ. αμπελόφυλλο.

κληματσίδα (η) (λαϊκ.) η κληματόβεργα. [ETYM μεσν. < αρχ. κληματίς, -ίδος, με τσιτακισμό].

Κλημεντία (η) γυναικείο όνομα. [ETYM Θηλ. τού

Κλήμης (βλ.λ.), πβ. γαλλ. Clémentine].

κλημεντία (η) {δύσυχ. κλημεντιών} ποικιλία μανταρινιού. [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. clémentine, από το όν. τού κληρικού και

γεωπόνου Κλήμεντος (Clément), ο οποίος ανέπτυξε αυτή την ποικιλία το 1902].

Κλήμης (ο) {Κλήμειν-ος, -α} 1. όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ο Αλεξάνδρειος- ένας από τους σημαντικότερους θεολόγους συγγραφέας τού 2ου αι. 3. όνομα παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

[ETYM. μετν. κέρ. όν. < λατ. Clemens < επίθ. Clemens, -ntis «πράος, ήπιος, γαλήνιος»].

κλήρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. κληρονόμος 2. τέκνο, γόνος. [ETYM. μεσν. < κληράνω (υποχωρητ.), κατά το σχήμα σανίδα - σανιδώνω, κηλίδα - κηλιδώνω, λέρα - λερώνω].

κληρικάλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η κληρικοκρατία (βλ.λ.). Επίσης κληρικισμός. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. clericalisme].

κληρικοκρατία [1895] κ. κληροκρατία (η) [1845] {κληρικοκρα-τιών} 1. η τάση τού κλήρου να υπεισέρχεται καταχρηστικά σε θέματα τού δημόσιου ή ιδιωτικού βίου, επιβάλλοντας με την επιρροή τού συγκεκριμένου χειρισμό 2. (ειδικότ.) το πολιτικό ρεύμα που αποσκοπεί στην εδραίωση και επέκταση τής εξουσίας τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και στους υπόλοιπους τομείς τής ζωής (πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό) (πβ. κ. λ. **καισαροπαπισμός**). [ETYM Απόδ. τού γαλλ. clericalisme].

κληρικολαϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον κλήρο και τον λαό, που αποτελείται από κληρικούς και λαϊκούς: το ~ συνέδριο αποτελεί το ανώτατο νομοθετικό σώμα τής Εκκλησίας.

κληρικός (ο) κάθε μέλος τού κλήρου (βλ.λ., σημ. 6) -ο ιερωμένος ανεξαρτήτως τού βαθμού που κατέχει (είτε είναι λ.χ. διάκονος είτε πρεσβύτερος είτε επίσκοπος), κατ' αντιδιαστολή προς τους «λαϊκούς», τους κοσμικούς. [ETYM μετν. < αρχ. κληρός (βλ.λ.)].

κληρικός (ο) κάθε μέλος τού κλήρου (βλ.λ., σημ. 6) -ο ιερωμένος ανεξαρτήτως τού βαθμού που κατέχει (είτε είναι λ.χ. διάκονος είτε πρεσβύτερος είτε επίσκοπος), κατ' αντιδιαστολή προς τους «λαϊκούς», τους κοσμικούς. [ETYM μετν. < αρχ. κληρός (βλ.λ.)].

κληρικός (ο) κάθε μέλος τού κλήρου (βλ.λ., σημ. 6) -ο ιερωμένος ανεξαρτήτως τού βαθμού που κατέχει (είτε είναι λ.χ. διάκονος είτε πρεσβύτερος είτε επίσκοπος), κατ' αντιδιαστολή προς τους «λαϊκούς», τους κοσμικούς. [ETYM μετν. < αρχ. κληρός (βλ.λ.)].

ΣΧΟΛΙΟ Με τον όρο «κληρικοί» νοείται το σύνολο τού ανώτερου και τού κατώτερου κλήρου. Στον ανώτερο, συγκαταλέγονται οι επίσκοποι, οι πρεσβύτεροι και οι διάκονοι, οι οποίοι αναλαμβάνουν με χειροτονία το έργο τής τελέσεως των μυστηρίων και τής ποιμανσεως. Στον κατώτερο κλήρο, ανήκουν οι αναγνώστες, οι υποδιάκονοι, οι ψάλτες και οι κατηχητές, που χειροθετούνται έξω από το Αγιο Βήμα. Με τον ανώτερο κλήρο συνδέονται οι τρεις βαθμοί τής ιεροσύνης. Αυτοί κλιμακώνονται από τον κατώτερο προς τον ανώτερο ως εξής: διάκονος, πρεσβύτερος, επίσκοπος. Ειδικότερα, ο διάκονος (λαϊκ. διάκος) μπορεί κατά τη διάρκεια τής υπηρεσίας του να φέρει τον τίτλο τού αρχidiaκόνου (ο πρώτος της τάξεως διάκονος, που εϊθισται να ακολουθεί τον μητροπολίτη) και προσφωνείται **Ευλαβεστάτος ή Ιερολογιότατος** (εφόσον διαθέτει πανεπιστημιακή μόρφωση), ο πρεσβύτερος (ιερέας, λαϊκ. παπάς) φέρει διαφόρους τίτλους ανάλογα με το αν είναι έγγαμος ή άγαμος - αν είναι έγγαμος, μπορεί να φέρει τον τίτλο τού πρωτοπρεσβύτερου (πρώτος ανάμεσα στους πρεσβύτερους, που φέρει σταυρό και επιγονάτιο) ή τού οικονομού (που φέρει επιγονάτιο). Προσφωνείται Αιδεσιμότατος ή, αν έχει πανεπιστημιακή μόρφωση, Αιδεσιμολογιότατος. Στην περίπτωση που ο πρεσβύτερος είναι άγαμος, μπορεί να φέρει τον τίτλο τού αρχιμανδρίτη. Επιπλέον, ο λόγιος (με πανεπιστημιακή μόρφωση) αρχιμανδρίτης προσφωνείται Πανοσιολογιότατος, ενώ ο αρχιμανδρίτης απλώς Πανοσιότατος. Οι επίσκοποι (τρίτος βαθμός) μπορεί να είναι: (α) βοηθοί επίσκοποι, που τελούν υπό τον μητροπολίτη, τον αρχιεπίσκοπο ή τον πατριάρχη και προσφωνούνται Θεοφιλέστατοι (β) αρχιεπίσκοποι, αρχηγοί αυτοκέφαλης ή μη Εκκλησίας: στην πρώτη περίπτωση (αυτοκέφαλης Εκκλησίας), προσφωνούνται Μακαριότατοι, ενώ στη δεύτερη (μη αυτοκέφαλης Εκκλησίας) Σεβασμιότατοι (γ) μητροπολίτες, που ποιμαίνουν τους πιστούς μιας επαρχίας, διαθέτουν διοικητική εξουσία και προσφωνούνται Σεβασμιότατοι (λαϊκ. δεσπότες) και μητροπολίτες τιτουλάριοι (χωρίς επαρχία, δηλ. μητρόπολη που υπήρχε παλιότερα αλλά καταργήθηκε), που προσφωνούνται παλαιότερ. Πανιερότατοι και τώρα Θεοφιλέστατοι (δ) πατριάρχες, ο Οικουμενικός (Κων/πόλεως και Νέας Ρώμης), που προσφωνείται Παναγιότατος, και οι λοιποί, που προσφωνούνται Μακαριότατοι. Ειδικότερα, οι προκαθήμενοι των τεσσάρων πρεσβυγετών (των πρώτων που ιδρύθηκαν) πατριαρχείων (Κων/πόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιόχειας, Ιερουσαλύμων) προσαγορεύονται και Θειότατοι (ο Αλεξανδρείας και Πάπας).

Οι ιερομόναχοι (μοναχοί που έχουν χειροτονηθεί ιερείς) και μοναχοί προσφωνούνται Οσιότατοι και οι λόγιοι ιερομόναχοι και μοναχοί θεολογιότατοι.

κλήρινγκ (το) → κλήρινγκ
κληροδοσία (η) [μετν.] {κληροδοσιών} ΝΟΜ. 1. η παροχή σε κάποιον περιουσιακής ωφέλειας με διάταξη διαθήκης, χωρίς αυτός να είναι κληρονόμος, άρα και χωρίς να ευθύνεται για τα χρέη τής κληρονομίας 2. (συνεκδ.) η ίδια η διάταξη τής διαθήκης, βάσει τής οποίας γίνεται κανείς κληροδόχος, καθώς και το δικαίωμα τού κληροδόχου που αυτή η διάταξη ορίζει.

κληροδοτήμα (το) [1851] {κληροδοτήμ-ατος | -ατα, -άτων} το γρήματικό ποσό ή το περιουσιακό στοιχείο που μεταβιβάζεται σε κάποιον συνήθ. στο Δημόσιο ή σε άλλο νομικό πρόσωπο με κληροδοσία (βλ.λ.) προσφέρεται από κάποιον (κληροδότη) για κοινωφελή σκοπό (ανεξαρτήτως τού αν ο κληροδότης βρίσκεται εν ζωή ή περιλαμβάνει σχετική διάταξη στη διαθήκη του).

κληροδότης (ο/η) [μετν.] {κληροδοτών}, κληροδότρια (η) {κλήροδοτριών} αυτός που κληροδοτεί, που αφήνει (σε κάποιον) κληροδό-

τημα ANT. κληροδόχος. ΣΧΟΛΙΟ λ. κληρονομώ. κληροδοτώ ρ. μετβ. {κληροδοτείς...} κληροδοτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. μεταβιβάζω (σε κάποιον) π' ρησιακό μου στοιχείο με κληροδοσία, παραχωρώ (κάτι) ως κληροδοτήμα 2. (ειδικότ.) μεταβιβάζω περιουσιακό μου στοιχείο στο Δημόσιο ή σε νομικό πρόσωπο για κοινωφελείς σκοπούς 3. (μτφ.) αφήνω (κάτι) ως πνευματική ή ηθική παρακαταθήκη για τις μεταγενέστερες γενιές: ο Θουκυδίδης κληροδότησε το έργο του στις μελλοντικές γενιές ως «κτήμα ες αεί». — κληροδότηση (η) [1851]. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, κληρονομώ. [ETYM < μτγν. κληροδοτώ (-έω) < κλήρος + -δοτώ < δότης]. κληροδόχος (ο) [1833] το πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζεται κληροδοτήμα ANT. κληροδότης. [ETYM < κλήρος + -δόχος < δέχομαι]. κληρονομητήριο (το) {κληρονομητήρι-ου | -ων} NOM. πιστοποιητικό για το δικαίωμα του κληρονόμου ή καταπιστευματοδόχου ή κληρο-δόχου ή εκτελεστή διαθήκης, το οποίο εκδίδεται από τον γραμματέα του δικαστηρίου ύστερα από απόφαση του δικαστηρίου αυτού. κληρονομιά (η) 1. (κ. στον τ. κληρονομιά) το σύνολο ή το μέρος περιουσίας, που μετά τον θάνατο του κατόχου, του κυρίου ή του νομιέ-ως της περιέρχεται στην κυριότητα, νομή ή κατοχή άλλου ή άλλων προσώπων (φυσικών ή νομικών) είτε σύμφωνα με την έγγραφη έκφραση της βούλησης του αποθανόντος (διαθήκη) είτε σύμφωνα μ' τα κρατούντα (κληρονομικό ή εθμικό δίκαιο): άφησε πίσω του μεγάλη ~ || το σπίτι αυτό είναι ~ από τον πατέρα του || διεκδικώ | παίρνω | μοιράζομαι | ζοδεύω την ~ || πατρική ~ || σχολάζουσα (βλ. λ. σχολάζω) κληρονομιά || φόρος κληρονομιάς 2. το να κληρονομεί κανείς μια περιουσία ή τμήμα περιουσίας: όλη αυτή την περιουσία την απέκτησε με ~ απ' τον θείο του 3. (μτφ.) ό,τι αφήνει κανείς ως παρακαταθήκη, πνευματική ή ηθική, στους μεταγενεστέρους: η ιστορική ~ των Ελλήνων (ο ελληνικός πολιτισμός, η ιστορία και η παράδοση μας) || η πνευματική μας ~ (το σύνολο των έργων, των συγγραμμάτων των προγόνων μας) || πολιτιστική | εθνική ~ || η περιφάνια και η πίστη στη ζωή είναι η μόνη ~ που μου άφησαν οι δικοί μου. Επίσης (λόγ.) κληρονομιά [αρχ.] (κυρ. NOM.) κληρονομιάς, -α, -ο [μτγν. | (λόγ.) αυτός που αγνίζεται με κληρονομιά ή μεταβιβάζεται με κληρονομιά: ~ μέσα | αντικείμενα. κληρονομικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την κληρονομιά ή τον κληρονόμο: ~ δικαίωμα | υποθέσεις | διαφορές 2. NOM. (α) Κληρονομικό Δίκαιο το σύνολο των διατάξεων του Αστικού Κώδικα, που ρυθμίζουν την τύχη της περιουσίας του θανόντος (β) κληρονομικό δικαίω | δικαίωμα (κληρονομικό δικαίω) με βάση το τι ισχύει στο Κληρονομικό Δίκαιο, με το δικαίωμα που αποκτά κάποιος ως κληρονόμος κάποιου: έγινε αρχηγός κληρονομικό δικαίω και λόγω συνθηκών και όχι χάρη στη δική του αξία (εφημ.) (γ) κληρονομικό αξίωμα | κληρονομικός τίτλος το αξίωμα | ο τίτλος που μετά τον θάνατο του προσώπου που το/τον κατέχει κληρονομείται από τους απογόνους του: η βασιλεία είναι ~ 3. κληρονομικά (τα) οι υποθέσεις που σχετίζονται με το μέρος της κληρονομιάς που αφήνει κάποιος σε καθέναν από τους κληρονόμους του: τσακώθηκαν για τα ~ 4. ΒΙΟΛ. (για ιδιότητες σωματικές ή ψυχικές) αυτός που μεταβιβάζεται μέσω των γονιδίων από τους γονείς στα παιδιά, γενικότ. από τους προγόνους στους απογόνους: ~ ελάττωμα | χαρακτηριστικό | νόσος || τα ~ χαρακτηριστικά ενός ατόμου (γονότυπος) 5. (καθμ.) κληρονομικό (το) χαρακτηριστικό που υπάρχει σε όλα τα μέλη μιας οικογένειας και μεταδίδεται από τους γονείς ή τους προγόνους: η ταίριονιά είναι ~ τους || η εφευρετικότητα είναι ~ τους. — κληρονομικ-ά || -ώς [1849] επίρρ. κληρονομικότητα (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. 1. η μεταβίβαση των μορφολογικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών από τους γονείς στους απογόνους μέσω των γονιδίων: οι νόμοι της ~ διατηρώθηκαν από τον Μέντελ 2. το σύνολο των εγγενών, έμφυτων χαρακτηριστικών ενός ατόμου: η ~ πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν κατά τη διαπαιδαγώγηση ενός παιδιού. κληρονόμος (ο/η) το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, στο οποίο περιέρχεται η περιουσία (κάποιου) μετά τον θάνατο του: ορίζω | αφήνω κάποιον ~ μου || νέος | μοναδικός ~ || είμαι | γίνομαι ~ κάποιου. ΣΧΟΛΙΟ λ. κληρονομώ. [ETYM. αρχ. < κλήρος + νόμος < νέμω κμοιράζω - διοικώ]. κληρονομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κληρονομείς...} κληρονομ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. γίνομαι κληρονόμος περιουσίας ή τμημάτων περιουσίας μετά τον θάνατο του διαθέτη (βλ. λ.): το σπίτι το κληρονόμησε από τους γονείς του || αν πεθάνει ο θεός του, αυτός θα τον κληρονομήσει (σε αυτόν θα περιέλθει όλη του η περιουσία) ANT. κληροδοτώ 2. (ειδικότ.) διαδέχομαι (κάποιον) στη θέση ή στο αξίωμα που κατείχε: κληρονόμησε τον τίτλο του δούκα από τον πατέρα του || μαζί με τα λεφτά κληρονόμησε και τη θέση του προέδρου της εταιρείας 3. (μτφ.) αποκτώ τα ψυχικά, σωματικά, διανοητικά χαρακτηριστικά των προγόνων μου (λόγω κληρονομικότητας): το ύψος και το ξανθό μαλλί το κληρονόμησε από τον πατέρα του || δεν κληρονόμησε ούτε την εξυπνάδα ούτε την ομορφιά της μάνας της ΣΥΝ. παίρνω 4. (μτφ.-ειδικότ.) γίνομαι φορέας της κληρονομιάς των προγόνων: γεννήθηκε στη Γαλλία- κληρονόμησε όμως από τη μάνα του το δαιμόνιο του Έλληνα || έχουμε κληρονομήσει τον πολιτισμό των αρχαίων Ελλήνων 5. μου μεταβιβάζεται κάτι από τον προηγούμενο που βρισκόταν στη θέση μου: ως κυβέρνηση κληρονομήσαμε τα προβλήματα των προκατόχων μας.

κληρονομώ - κληροδοτώ. Η διαφορά ανάμεσα στα δύο ρήματα είναι ό,τι μεταξύ των ρημάτων παίρνω και δίνω: το κληρονομώ σημαίνει «παιρνω κάτι που έχει προδιατεθεί από κάποιον για μένα».

ενώ το κληροδοτώ σημαίνει «δίνω κάτι σε κάποιον, του αφήνω κάτι που έχει». Κληρονομός είναι αυτός που παίρνει κάτι, κληροδοτής είναι αυτός που δίνει κάτι. Μερικές φορές χρησιμοποιείται το κληρονομά και με τη σημ. του κληροδοτώ: Του κληρονόμησε μεγάλη περιουσία. Στις περιπτώσεις αυτές είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται το κληροδοτώ (Τον κληροδότησε μεγάλη περιουσία) ή, σε απλούστερη γλώσσα, το αφήνω (κληρονομά): Του άφησε (κληρονομά) μεγάλη περιουσία. Σύμφωνα με αυτά, προτιμότερη είναι η φρ. «Οι προγόνοι του κληροδοτήσαν σε αυτούς θεμελιώδεις ηθικές αξίες και σημαντικό υλικό πολιτισμό» αντί «Οι προγόνοι τους κληρονόμησαν σε αυτούς...».

κλήρος (ο) 1, ο λαχνός που κληρώνεται, που βγαίνει από την κληρωτίδα: μου πέφτει ο ~ (κερδίζω σε κλήρωση) || του έπεσε ο - και κέρδισε πολυτελείς διακοπές (κέρδισε τις διακοπές, κέρδισε με κλήρωση ως έπαθλο τις διακοπές): Φρ. ρίχνω τον κλήρο (για κάτι) κάνω κλήρωση, προκειμένου να οριστεί αυτός που θα κάνει, θα πάρει κ.λπ. (κάτι): «και τότε ρίχνανε ποιος κλήρο, να δούνε με αυτά, προτιμότερη...» (παιδικό τραγ.) 2. (συνεκκ.) η κλήρωση: αποφάσισαν να οριστεί το προεδρείο με ~ || η διανομή των εργατικών κατοικιών θα γίνει με ~ Φρ. βάζω (κστί) σε κλήρο θέτω (κάτι) ως έπαθλο κλήρωσης, κληρώνω: έβαλαν σε κλήρο ένα οικοπέδο 3. (μτφ.) η τύχη του κάθε ανθρώπου, ο προορισμός που έχει στη ζωή του, κυρ. στη Φρ. (μου) έλαχε ο κλήρος (να...) μου έτυχε, ήταν η μοίρα μου, ήταν γραφτό μου: τέτοιος κλήρος να μη σου λάχει || σε αυτούς έλαχε ο κλήρος να υπερασπιστούν την πατρίδα 4. (παιλαιότ.) το κομμάτι γης που απονέμεται σε καλλιεργητή με λαχνό 5. (α) το μερίδιο που παίρνει κανείς από το σύνολο μιας περιουσίας, η νόμιμη μοίρα, η κληρονομιά: μεγάλας | πλούσιος ~ (πβ. λ. άκληρος) (β) NOM. κλήρον αγωγή η αγωγή που στην οποία ο αληθινός κληρονόμος στρέφεται εναντίον αυτού που αντιποικείται ολικώς ή μερικώς το κληρονομικό του δικαίωμα (δηλ. παρακρατεί το σύνολο ή μέρος της κληρονομιάς) · 6. ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των ιερών, κατ' αντιδιαστολή προς τους «λαϊκούς»: εκπρόσωπος του ~ || ανώτερος ~ (επίσκοποι, πρεσβύτεροι, διάκονοι) || κατώτερος ~ (υποδιάκονοι, ψάλτες κ.λπ.) ΣΥΝ. ιερατείο.

[ETYM < αρχ. κλήρος, αρχική σημ. «κομμάτι, τεμάχιο (ξύλου, πέτρας)», < κλώ (-άω) «σπάζω, χτυπώ» < *q1-s-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *qül(e)- «σπάζω, χτυπώ», πβ. αρχ. ιφλ. clar «κομμάτι ξύλου», ου-αλ. claur, λατ. clā-d-es «καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. κλά-σις (-η), κλάσμα, κλή-μα, αρχ. κλών «κλωνάρι» κ.ά. Η εκκλησιαστική σημ. είναι μτγν. (πρωτοπαπανά) στη φρ. δίδονται κλήρους «ορίζω σε εκκλησία, αξιώματα», ενώ οι ξέν. λέξεις που αναφέρονται στους κληρικούς είναι ελληνιστικές, π.χ. αγγλ. clergy < παλ. γαλλ. cierge < μτγν. λατ. clericus < μτγν. κληρικός/. κληρονομία (η) [αρχ.] {κληρονομίαι} 1. η κατοχή κλήρου (μεριδίου γης) · 2. ΣΤΡΑΤ. (στο Πολεμικό Ναυτικό) η σειρά νέων που καλούνται να υπηρετήσουν τη στρατιωτική τους θητεία. κληρονομός (ο) 1. το πρόσωπο που κατέχει ή δικαιούται να λάβει κλήρο, μερίδιο γης, ύστερα από κλήρωση 2. ΙΣΤ. (ειδικότ.) στην αρχαιότητα ο Αθηναίος πολίτης που λάμβανε κλήρο στις συμμαχίες ή υποτελείς πόλεις των Αθηνών. [ETYM < αρχ. κληρονομός < κλήρος + -νομός < έχω]. κληρώνω ρ. μετβ. {κληρώνω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. τοποθετώ σε κληρωτίδα λαχνούς ή αντικείμενα με δικαστηρικό σημάδι και τριβώ έξω στην τύχη έναν λαχνό ή ένα αντικείμενο, το οποίου ο κάτοχος κερδίζει ή αναλαμβάνει κάτι σημαντικό: στην αρχαία Αθήνα τα μέλη της Ηλιαίας κληρώναν τους δικαστές || αυτός κληρώθηκε να μιλήσει πρώτος || ο Ολυμπιακός κληρώθηκε (ενν. να παίξει) με εύκολο αντίπαλο || το προεδρείο θα κληρώσει τον νικητή σε περίπτωση ισοβαθμίας 2. μοιράζω, δίνω (κάτι) με κλήρο, διανέμω με κλήρωση (κάτι): αύριο θα κληρώσουν τα δύο μεγάλα δώρα και τα υπόλοιπα την επόμενη εβδομάδα 3. θέτω (κάτι) ως έπαθλο ή βραβείο σε κλήρωση: στον διαγωνισμό κληρώνουν ένα αυτοκίνητο ΣΥΝ. βάζω σε κλήρο ♦ 4. (μετβ., τριτοπρόσ. κληρώνει) (για λαχείο) γίνεται η κλήρωση (του): προλάβετε, αύριο ~ το Λαϊκό Λαχείο. [ETYM < αρχ. κληρώ (-όω) < κλήρος/. κλήρωση (η) [αρχ.] {-ήσεως | -ήσεις, -ώσεων} 1. το να επιλέγεται (κάποιος/κάτι) από ένα σύνολο με κλήρο, βγάζοντας τυχαία από την κληρωτίδα λαχνό: η ~ των αρχόντων δεν εξασφαλίζει την αξιοκρατική τους επιλογή ούτε εμπειδώνει τη δημοκρατική λειτουργία τόσο όσο η ψήφισή τους || η ~ των ενόρκων 2. η εξαγωγή από την κληρωτίδα του λαχνού ή του σημαδεμένου αντικειμένου που κερδίζει: η ~ του λαχείου είναι αύριο 3. η διανομή, το μοίρασμα με κλήρο: η ~ των δώρων θα γίνει μετά την κοπή της πίτας κληρωτίδα (η) [μτγν.] 1. κάθε δοχείο μέσα στο οποίο τοποθετούνται οι λαχνοί για την κλήρωση: βάζω στην ~ || βγάλε από την ~ 2. (ειδικότ.) το μηχανικό σύστημα με τον σφαιρικό, περιστρεφόμενο, μεταλλικό κάδο, μέσα στον οποίο τοποθετούνται και ανακατεύονται τα μαλάκια με τους αριθμούς για την κλήρωση του λαχείου 3. (συνεκκ.) η κλήρωση: τι θα βγάλει η ~; (ποιο θα είναι το αποτελέσμα της κλήρωσης). κληρωτός, -ή, -ό 1. ο νέος που καλείται να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία ΣΥΝ. στρατεύσιμος 2. αυτός που εκλέγεται με κλήρο: ~ δικαστές | άρχοντες. [ETYM. αρχ. < κληρώ (-όω). Η λ. χρησιμοποιήθηκε για τους στρατεύσιμους, επειδή αρχικώς προέκυπταν με κλήρωση]. κλήση (η) {-ής κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (α) το επίσημο έγγραφο που αποστέλλεται ή επιδιώκεται από αρχή ή δημόσια υπηρεσία σε ιδιώτη, με το οποίο ειδοποιείται να προσέλθει σε συγκεκριμένο γραφείο ή υπηρεσία: ~ στρατευσίμων (η γραπτή πρόσκληση από τη στρα-

ιολογία, με την οποία καλούνται οι στρατεύσιμοι νέοι να παρουσιαστούν για κατάταξη) || του ήρθε ~ από την *εφορία* (β) (ειδικότ.) ΝΟΜ. έγγραφο με το οποίο καλούνται οι μάρτυρες να προσέλθουν σε ορισμένη ημέρα και ώρα για κατάθεση (ενώπιον δικαστηρίου, ανακριτή ή προανακριτή) ή οι κατηγορούμενοι (για απολογία ή για να δικαστούν) ΣΥΝ. κλιτεύση (γ) (ειδικότ.) έγγραφο της τροχιάς, στο οποίο αναγράφεται πρόστημα για παράβαση των κανόνων οδικής κυκλοφορίας ή για παράνομη στάθμευση (οπότε μπορεί να επιδοθεί και από αντίστοιχη υπηρεσία του δήμου, λ.χ. δημοτική αστυνομία): πήρε ~, *επειδή πέρασε με κόκκινο* || είδε την ~ που *άφησε ο τροχονόμος στο παμπρίζ*- ΦΡ. (καθημ.) *σβήνω την κλήση* βλ. λ. *σβήνω* 2. το ηχητικό ή φωτεινό σήμα ενός μέσου επικοινωνίας (λ.χ. τηλεφώνου, τηλεγράφου, ασυρμάτου, συστήματος συναγερμού), με το οποίο καλείται ο χειριστής ή ο χρήστης του να απαντήσει, δηλ. να μπει στο κύκλωμα τηλε-πικοινωνίας που τον καλεί: το *τηλέφωνο χάλασε, δεν δίνει* - (δεν δίνει σήμα) 3. (συνεκδ.) το μήνυμα που μεταβιβάζεται κανείς μέσω ενός συστήματος επικοινωνίας, ζητώντας από κάποιον, κυρ. από αρμόδια υπηρεσία ή αρχή, να επέμβει, να έρθει σε βοήθεια κ.λπ.: η *πυροσβεστική έλαβε πολλές ~ για απεγκλιωθισιά από ανελκυστήρες λόγω των διακοπών ρεύματος* || η *Άμεση Δράση δεν προλάβαινε ν' απαντά στις ~ το τμήμα* (λ.χ. για διαρρήξεις) || το *ασθενοφόρο έλαβε (για πείγιν περιστατικό* 4. (κυριολ.) το να καλεί, να προσφωνεί κανείς (κάποιον): στην *ομιλία* μας, *για την ~ κάποιον χρησιμοποιούμε την κλιτική πτώση* ΣΥΝ. προσφώνηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επρόκλητος, ομόλογος, πρόσκληση*.

[ETYM < αρχ. κλήσις < *καλώ*. Η χρήση της λ. στα μέσα επικοινωνίας είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. *αγγλ. call*].

κλιτεύω ρ. μετβ. {κλήτευ-σα, -θηκα, -μένος} ΝΟΜ. καλώ (κάποιον) να εμφανιστεί στο δικαστήριο, τον ανακριτή ή τον προανακριτή ως μάρτυς ή διαδίκος: οι *μάρτυρες κλιτεύονται εγγράφως* || το *ορισμένο μέρα και ώρα* ΣΥΝ. επιδίδω κλήση, καλώ. — κλιτεύση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσκληση*. [ETYM. αρχ. < κλήσις].

κλιτήρας (ο/η) {ηλκ. γεν. κλιτήρος} κατώτερος υπάλληλος (δημόσιος ή ιδιωτικός) που διεκπεραιώνει βοηθητικές εργασίες (μεταφορές εγγράφων από γραφείο σε γραφείο, εξωτερικές δουλειές κ.λπ.): ~ *γραφείου* || οι - της *Βουλής*- ΦΡ. (α) από *δήμαρχος κλιτήρας* βλ. λ. *δήμαρχος* (β) *δικαστικός κλιτήρας* δικαστικός υπάλληλος αρμόδιος για την επίδοση κλήσεων σε μάρτυρες και διαδίκους, την κοινοποίηση δημοσίων εγγράφων, κληρογράφων, την εκτέλεση κατασχέσεων κ.λπ. ΣΥΝ. δικαστικός επιμελητής.

[ETYM < αρχ. κλιτήρ, -ήρος < θ. κλη- (< *καλώ*, πβ. κλή-σις) + επίθημα -τήρ]. κλιτήριος, -ος, -ο [1833] 1. αυτός που σχετίζεται με την κλιτεύση 2. ΝΟΜ. *κλιτήριο (θέσπισμα)* βλ. λ. *θέσπισμα*.

κλιτικός, -ή, -ο [μετν.] 1. αυτός που σχετίζεται με κλήση, πρόσκληση ή προσφώνηση, που καλεί: ~ *προσφώνηση* 2. ΓΛΩΣΣ. *κλιτική* (η) πτώση των ονομάτων της Ν. Ελληνικής, η οποία χρησιμοποιείται μόνο σε προσφωνήσεις, όταν κανείς απευθύνεται (ονομαστικά ή με αναφορά σε ιδιότητα, αξίωμα κ.λπ.) σε κάποιον άλλο· διαφέρει από τις άλλες (συντακτικές) πτώσεις στη λειτουργία της και στη γραφή ακολουθείται συνήθ. από θαυμαστικό ή τοποθετείται ανάμεσα σε κόμματα, λ.χ. *μαμά, πεινάω!* || *κύριε Άγγελε, σας ζητούμε τον τηλεόνο* || *κυρίες και κύριοι...* || *κύριε νομάρχα | πρόεδρε | δήμαρχε* || *κυρία πρόεδρε | βουλευτά | δήμαρχε*. κλιτος, -ή, -ο αυτός που έχει προσκληθεί, καλεσμένος. [ETYM. αρχ. < καλώ].

κλιβανισμός (ο) η διαδικασία απολύμανσης μέσα σε κλιβανο. [ETYM Απόδ. του *γαλλ. étuveur* (αντιδάν.) < étuve «κλιβανός» < ρ. étuver «εξατμίζω» < δημόδ. *λατ. extufare* < *ex-* + **tufus* < αρχ. τύφος, αρχική σημ. «ατμός, καπνός»].

κλιβανός (ο) {κλιβάν-ου | -ων, -ους} ΤΕΧΝΟΛ. 1. (επίσ.) ο φούρνος, κάθε συσκευή στο εσωτερικό της οποίας θερμαίνονται διάφορα υλικά, προκειμένου να προκύψουν φυσικές διεργασίες (αφύγραση, αφυδάτωση, ξήρανση σωμάτων) ή χημικές αντιδράσεις: ~ *αρτοποιίας* (στους φούρνους) | *οικιακός* (λ.χ. θερμομονωμένος θάλαμος, που θερμαίνεται με αέριο, ηλεκτρισμό ή μικροκύματα) | *βιομηχανικός* (λ.χ. για την κατεργασία ξύλου, στη βιομηχανία αλλαντικών, στην τυρο-κομία) 2. (ειδικότ.) στεγανός θάλαμος, στο εσωτερικό του οποίου υπάρχει ρυθμιζόμενη σταθερή θερμοκρασία και χρησιμοποιείται λ.χ. για την εργαστηριακή καλλιέργεια μικροβίων στις ευνοϊκότερες γι' αυτά συνθήκες θερμοκρασίας, για την αποστείρωση χειρουργικών εργαλείων κυρ. στα νοσοκομεία, για την απολύμανση μολυσμένων ρούχων, σεντονιών, ειδών από δέρμα και κουτσούκ κ.λπ. [ETYM < αρχ. κλιβανός | κριβανός, αβεβ. ετύμου, ίσως δάνειο που συνδ. με γοτθ. *hleifs* «ψωμί», αρχ. γερμ. *hleib*, πθ. και με το *λατ. libum* «είδος αρτοποιήματος»].

κλικ (το) {κλκ.} 1. ο ήχος που ακούγεται όταν κάτι εφαρμόζει πλήρως σε εγκοπή, όταν το κλειδί περιστραφεί για να κλειδώσει την πόρτα κ.λπ.: *κάποιος πρέπει να μπάκε στη γραμμή* (ενν. του τηλεφώνου), *γιατί άκουσα ένα -* || *όταν κλείνει η ζώνη (ασφάλειας), ακούγεται ένα ~* 2. ΣΤΡΑΤ. μηχανισμός στα όπλα που ρυθμίζει τη θέση (ύψος κ.λπ.) που θα λάβει η κάννη για τη σκόπευση: *δύο ~ κάτω, ένα δεξιά* || (μτφ.) «*απέιχε μόνο ένα ~ από το να αξιώσει τον απόλυτο έλεγχο των νησιών*» (εφημ.). [ETYM < *γαλλ. clic*, ηχομημητική λ.].

κλικά (η) {δύσφρ. κλικών} 1. μικρή ομάδα ανθρώπων, που δρουν συντονισμένα με αλληλοϋποστήριξη και αμοιβαίες εξυπηρετήσεις, προκειμένου να εξασφαλίσουν τα συμφέροντα και τις ιδιότητες επιδιώξεις τους, συχνά εις βάρος του γενικού καλού και με τρόπο αθέμιτο

ή παράνομο: *έχουν φτειάζει μια ~ γύρω από τον πρόεδρο και ελέγχουν το κόμμα* 2. (κατ' επέκτ.-κακόσ.) κάθε μικρή ομάδα, που συγκροτείται από μέλη ευρύτερου συνόλου στη βάση κοινών επιδιώξεων ή θέσεων: η ~ *των δημοσιογράφων | των ηθοποιών* || *αν δεν ελέγξει τις ~ που υπάρχουν, δεν θα μείνει για πολύ επί κεφαλής*. [ETYM. < *γαλλ. clique* < *παλ. γαλλ. cliquer* «ηχό, θορυβών», ονοματο-ποιημένη λ.].

κλίμα (το) {κλίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των μετεωρολογικών φαινομένων που επικρατούν κατά τη διάρκεια μιας μακράς περιόδου σε συγκεκριμένη περιοχή, χαρακτηρίζοντας τόσο τη μέση κατάσταση της ατμόσφαιρας (στον τόπο αυτόν) όσο και τη συχνότητα και την ένταση των μεταβολών της: *τροπικά ~ σαβάνας* | *υψηλών περιοχών* || ~ *ερμηκό* (στις έρημους) | *υποτροπικό και ωκεά-νιο νησιωτικό* (λ.χ. στη Χαβάη) | *μεσογειακό* (θερμό και εύκρατο, με ξηρά καλοκαίρια, υγρούς και συχνά με καταγίδες χειμώνες) | *θαλάσσιο και ηπειρωτικό* | *παράκτιο* | *ορεινό* | *στέπας και λιβαδιών* | *ψυχρό* (λ.χ. τούνδρας) 2. (α) (συνεκδ.) η περιοχή που χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες καιρικές συνθήκες: *στα ψυχρά ~ είναι αυξημένη η κατανάλωση οπιοειδών ποτών* (β) *αστικό κλίμα* οι καιρικές συνθήκες που επικρατούν στις περισσότερες μεγάλες περιοχές, οι οποίες διαφέρουν από αυτές των γύρω περιοχών και χαρακτηρίζονται από υψηλή συγκέντρωση ρυπαντών λόγω των βιομηχανικών δραστηριοτήτων, της πυκνοκατοίκησης, των αλλαγών στη μορφολογία της πόλης και της μόλυνσης (γ) *τεχνητό κλίμα* οι ατμοσφαιρικές συνθήκες που δημιουργούνται με ανθρώπινη παρέμβαση, λ.χ. στα θερμοκήπια για τις γεωργικές καλλιέργειες, από κλιματικές συσκευές (σε κλειστούς χώρους) 3. (μτφ.) το σύνολο των συνθηκών που επικρατούν σε συγκεκριμένο χώρο, τομέα δράσης, το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι σχέσεις μεταξύ δύο ή περισσότερων πλευρών: το ~ *στην κοινοβουλευτική ομάδα ήταν ιδιαίτερα βαρύ* || *το πολιτικό | οικονομικό ~ της χώρας εννοεί τις επενδύσεις* || *το ορισμένο ~* | *ζεστό ~ μιας σύζυγης* || *ευνωικό το ~ στις Η.Π.Α. για την προώθηση των ελληνικών θέσεων* || *άσχημο ~ στις σχέσεις των δύο χωρών* || ~ *ομοψυχίας* | *εφορίας* | *μυστικότητας* | *αντιπαράθεσης* | *ανησυχίας* | *εορηχασμού* | *έντασης* ΣΥΝ. περιρρέουσα ατμόσφαιρα' ΦΡ. (α) *δεν με σηκώνει το κλίμα* (i) είναι διάδραστη ή ανθυγιεινή για μένα η ατμόσφαιρα ενός χώρου ή μιας περιοχής: *δεν τον σηκώνει το κλίμα της Αθήνας, αυτός χρειάζεται καθαρό αέρα* (ii) (μτφ.) μου είναι αφόρητη μια κατάσταση, δεν μπορώ να υποφέρω ένα περιβάλλον: *ύστερα από τη συγκρούση του με τον πρόεδρο, λογικό ήταν να παραιτηθεί, δεν τον σήκαμε άλλο το κλίμα* (β) *παίново στο κλίμα* προσαρμύζομαι σε συνθήκες, εγκλιματίζομαι: *ο νέος μαθητής μπήκαν γρήγορα στο κλίμα του καινούργιου τους σχολείου*· 4. ΕΚΚΛΗΣ. μεγάλη περιφέρεια, που αποτελεί ξεχωριστή εκκλησιαστική διοίκηση: το - του *Οικουμενικού Πατριαρχείου* | *του Πατριαρχείου Αλεξάνδρειας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λίνο, ομόλογος*.

[ETYM. < αρχ. κλίμα | κλίμα, αρχική σημ. «κλίση, κατοφέρεια», < κλίνω. Η λ. απέκτησε σύντομα τη σημ. «τόπος, περιοχή» (ήδη αρχ.), καταλήγοντας να προσδιορίζει και τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν σε έναν τόπο (πβ. Κ.Δ. *Γαλ.* 1, 21: *έπειτα ήλθον εις τα κλίματα της Συρίας και της Κιλικίας*). Οι αρχαίοι απέδιδαν τις καιρικές συνθήκες στην κλίση της Γης προς τους πόλους (αργότερα αποδείχθηκε ότι οι εποχές οφείλονται πράγματι στην κλίση 23,5 μοιρών που παρουσιάζει η Γη ως προς τον άξονά της), χωρίζοντας τη Γη σ' παράλ-ληλ^{ες} ζών^{ες}, καθεμιά από τις οποίες απεκαλείτο *κλίμα*. Η μτφ. σημ. αποδίδει το *γαλλ. climat* (αντιδάν.)].

κλίμακα (η) {κλιμάκων} 1. σειρά υποδιαίρεσεων χαραγμένη σε όργανο μετρήσεως (λ.χ. χάρακα, θερμομέτρο κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) σύστημα με αριθμητική διαίρεση για τη μέτρηση φυσικών μεγεθών | φαινομένων: *σεισμός έξι βαθμών της ~ Ρίχτερ* || *σεισμός δέκα βαθμών στην ~ Μερκάλλι* || η ~ ενός *βαρομέτρου* 3. αριθμητική ή βαθμολογική διάταξη που καθορίζει ποιος βαθμός ή ποιο ποσό αντιστοιχεί σε κάποιο ανάλογο με ορισμένο κριτήριο (λ.χ. με την επίδοσή του, τα χρόνια υπηρεσίας, την ηλικία κ.λπ.): *μισθολογική | βαθμολογική | φορολογική ~* 4. (μτφ.) το εύρος, η έκταση ή το μέγεθος ενός (μη μετρήσιμου συνήθ.) πράγματος: η ~ *των συναισθημάτων μας* || η ~ *των κοινωνιών* (η ιεραρχημένη δομή των αξιών συγκεκριμένης τοπικά και χρονικά κοινωνίας) || *το έργο του κινείται σε μια πλατιά χρωματική ~* || σε όλη την ~ της *κοινωνικής δράσης* ΣΥΝ. ποικιλία- ΦΡ. σε *μεγάλη* | *ευρεία κλίμακα* | *μεγάλης* | *ευρείας κλίμακας* σε μεγάλη έκταση, ευρείας: *σημειώθηκαν κοινωνικές αναταραχές ~* || *ευρείας κλίμακας επεισόδια μετά την πορεία* 5. (σε αρχιτεκτονικά, κατασκευαστικά σχέδια, χάρτες κ.λπ.) ο σταθερός λόγος ενός μήκους πάνω σε γραφική, χαρτογραφική ή φωτογραφική αναπαραστάση προς το αντίστοιχο πραγματικό μήκος, η αναλογία της έκτασης που καταλαμβάνει κάτι σε μια παράσταση προς την πραγματική του έκταση: η *χάρτης έχει σχεδιαστεί σε ~ 1:1.000.000* (ένα προς ένα εκατομμύριο, δηλ. ένα εκατοστό στον χάρτη αντιστοιχεί σε 1.000.000 εκατοστά στην πραγματικότητα) || *χάρτης υπό ~ 1:10.000* 6. ΜΟΥΣ. (α) η διάταξη των φθόγγων που χρησιμοποιούνται σε έναν μουσικό τρόπο (βλ. λ.) σε ανώτατο ή κατώτατο σεβρά' στο πλαίσιο της κλίμακας (σκάλας), οι φθόγγοι ονομάζονται βαθμίδες (σκαλοπάτια) οι κλίμακες στο τονικό σύστημα της ευρωπαϊκής μουσικής είναι δύο ειδών, *μείζονες* και *ελάσσονες* (έξου και το σύστημα αυτό ονομάζεται *σύστημα μείζονος - ελάσσονος*), και ονομάζονται από τον εναρκτηριο φθόγγο τους και το είδος τους: ντο *μείζων*, ντο *ελάσσων*, *λα ύψης ελάσσων* κ.λπ. (β) *κλίμακες* (οι) ιδιαίτερη τεχνική παιζίσματος ενός μουσικού οργάνου, με τη σύρση όλων των φθόγγων μέσα σε μιαν ορισμένη έκταση- τεχνική άσκηση και προάσκηση στην εκτέλεση κλιμάκων στο πλαίσιο μουσικών έργων: *μελέτα τις ~ του* ΣΥΝ. σκάλα 7. ΕΚΚΛΗΣ. (α) ορισμένη σει-

ρά ύμων (β) η πνευματική κλίμακα των αρετών ή της πνευματικής πορείας του ανθρώπου: *Κλίμαξ Ιωάννου του Σιναΐτου* 8. ΑΡΧΙΤ. η σκάλα: *ελικοειδής* | *μαρμαρίνη* | *ξύλινη* | *μηχανική* | *κυλιόμενη* | *περιστροφόμενη* ~. — κλιμακοειδής -ής, -ές | *μτγν.* | ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM. < αρχ. κλίμαξ, -ακος < κλίνω. Η λ. είχε αρχικά τη σημ. «σκάλα» λόγω της κλίσης της. Η μουσ. σημ. αποδίδει το ιταλ. scala και το γαλλ. gamme. Η φρ. σε *εγρεία κλίμακα* είναι απόδ. της γαλλ. sur une vaste échelle]. κλιμακῆδόν επίρρ. (λόγ.) βαθμηδόν, κλιμακοτά: ~ έπεσε η ένταση που είχε προκληθεί στις σχέσεις μεταξύ των δύο γειτονικών χωρών. [ETYM. μτγν. < κλίμαξ, -ακος + επίρρ. επίθημα -ῆδόν (βλ. λ.)]. κλιμάκιο (το) | κλιμακί-ου | -ων | 1. η υποδιάρθρωση σε πλαίσιο βαθμολογικής, ιεραρχικής κλίμακας (λ.χ. τον υπαλλήλων): *πήρε προαγωγή, ανεβαίνοντας σε ανώτερο ~ της δημοσιοπαλιηλικής ιεραρχίας* || *μισθολογικό ~* (καθεμιά από τις διαβαθμίσεις της μισθολογικής κλίμακας των δημοσίων υπαλλήλων) 2. (γενικότερ.) το τμήμα ευρύτερης ομάδας: *ένα ~ του Υπουργείου Εσωτερικών περιόδευσε στις σεισμόπληκτες περιοχές* || *κυβερνητικό ~* 3. ΣΤΡΑΤ. μονάδα ή τμήμα στρατού, που εκτελεί συγκεκριμένο στρατιωτικό έργο, σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM. < αρχ. κλιμάκος, υποκ. του κλίμαξ, -ακος. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. échelon]. κλιμακοειδής -ής, -ές -> κλίμακα κλιμακοστάσιο (το) | κλιμακοστασί-ου | -ών | ο χώρος οικοδομής, κτήριον στον οποίο είναι κτισμένη και βρίσκεται η σκάλα: το ~ της πολυκατοικίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM. < κλίμακα «σκάλα» + -στάσιο < -στάτης (< αρχ. Γστημι)]. κλιμακῆτριος (η) | κλιμακῆτρί-ου | -ων, -ους | η περίοδος της ζωής της γυναίκας, κατά την οποία σταματά η έμμηνη ρύση (μεταξύ των ετών 45-50) και συνοδεύεται από οργανικές και ψυχολογικές μεταβολές: *βρίσκει στην | περνά την ~ ΣΥΝ.* εμμηνοπαυση, εμμηνολῆξια. — κλιμακῆτρικός -ή, -ό | *μτγν.* | ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM. Αντιδάν. < αρχλ. climacter < αρχ. κλιμακῆρ, -ῆρος «σκαλοπάτι» < κλίμαξ]. κλιμακῶν ρ. μετβ. | κλιμακῶ-σα, (λόγ. μτγ. μεσοπαθ. ενεστ. κλιμακοῦμενος, -η, -ο), -θηκα, -μένος | 1. τοποθετώ στη σειρά, διάτασσω σε κλίμακα (λ.χ. από το ειδικό στο γενικό, από το μέρος στο όλον, από το απλό στο σύνθετο και αντίστροφα): *κλιμάκωνε σε παραγράφους τις ιδέες του* 2. αυξάνω σταδιακά: *οι φοιτητές κλιμακώνουν τις κινητοποιήσεις τους* || *κλιμακώνονται οι συγκρούσεις στο εσωτερικό του κόμματος* || η Τουρκία κλιμακώνει την ένταση στις σχέσεις της με την Ελλάδα || *κλιμακοῦμενες προκλήσεις κατά της χώρας ΣΥΝ.* οξύνω ΑΝΤ. αποκλιμακώνω, αμβλύνω 3. ΣΤΡΑΤ. παρατάσσω στρατιωτικές μονάδες κατά την έννοια του πλάτους ή του βάθους μιας στρατιωτικής ενέργειας (άμυνα, επίθεση κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM. Απόδ. του αρχλ. escalate]. κλιμάκωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η διάταξη σε βαθμίδες: ~ του χώρου σε διαδοχικά επίπεδα 2. η σταδιακή αύξηση: ~ των επιβέσεων | των συγκρούσεων | των εχθρικών προκλήσεων | της έντασης | της κριση της χώρας ΑΝΤ. αποκλιμακώση. ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα, κλιμακωτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει διάταξη κλιμακωτά, που αποτελείται από βαθμίδες: ~ επίπεδα | χωράκια 2. αυτός που γίνεται σταδιακά, κατά βαθμίδες, που αναπτύσσεται σε κλίμακα: ~ ανάπτυξη ιδεών 3. ΜΕΤΡ. (α) κλιμακωτό ποίημα το οποίο οι στίχοι καταλήγουν με την επανάληψη της ίδιας λέξης (β) κλιμακωτός στίχος στίχος στον οποίο κάθε λέξη του έχει μία συλλαβή περισσότερη από την προηγούμενη της. — κλιμακωτά επίρρ. [ETYM. μτγν. < αρχ. κλίμαξ, -ακος. Η σημ. 2 αποδίδει το αρχλ. escalatory]. κλιματίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ευχρ. στον ενεστ. και στη μτγ. κλιματίζομενος, -η, -ο/ (συνήθ. τριτοπρόσ.) διαθέτω κλιματισμό: η αίθουσα κλιματίζεται || κλιματίζομενος χώρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatiser]. κλιματικός -ή, -ό | *μτγν.* | 1. αυτός που σχετίζεται με το κλίμα: ~ συνθήκες | μεταβολές 2. ΜΕΤΕΩΡ. κλιματικός χάρτης χάρτης που παρουσιάζει τη γεωγραφική κατανομή των μέσων μη-Ίαίω) ή ετήσιων τιμών, λ.χ. της θερμοκρασίας, της υγρασίας, της ηλιοφάνειας, του ύψους των κατακρημνισμάτων, της ταχύτητας και της διεύθυνσης του ανέμου κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. κλιματισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. η ρύθμιση του περιβάλλοντος κλειστού χώρου (συνήθ. κτηρίου, αλλά και μεταφορικού μέσου) μέσω ειδικών συσκευών, δηλαδή η θέρμανση, ο εξαερισμός, η ελάττωση της θερμοκρασίας (ψύξη), η αυξομείωση της υγρασίας και ο καθαρισμός του αέρα ανεξαρτήτως των εξωτερικών καιρικών συνθηκών: σύστημα | αυτοδύναμη μονάδα κλιματισμού (κλιματιστικό) || ~ δυνατός | καλός ~ ενός χώρου | μιας αίθουσας || ~ σε πούλιαν | αεροπλάνα | τρένα | θέατρα | κινηματογράφους | υπερτερίνα κέντρα 2. (συνεκδ.) κάθε συσκευή κλειστού χώρου, που επιτυγχάνει ρύθμιση της ατμόσφαιρας του χώρου αυτού, κυρ. τη θέρμανση ή την ψύξη του αναλόγως των καιρικών συνθηκών, καθώς και η εγκατάσταση κλιματιστικών συσκευών σε ένα κτήριο: ο ~ δεν λειτουργεί καλά και ο χώρος δεν ζεσταίνεται όσο πρέπει || το διαμέρισμα διαθέτει ~. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatisation]. κλιματιστικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τον κλιματισμό: ~ μηχανισμός | σώμα (β) κλιματιστική εγκατάσταση το σύνολο των μηχανημάτων κλιματισμού ενός χώρου, που περιλαμβάνει σώματα, τα οποία αναρροφούν τον εξωτερικό αέρα και τον διοχετεύουν (ζεστό ή κρύο) στον κλειστό χώρο 2. κλιματιστικό (το) κάθε συσκευή κλιματισμού, που αποτελείται από μία εξωτερική και από μία εσωτερική

μονάδα, διαθέτει πίνακα ενδείξεων λειτουργίας, πλαίσιο με περσίδες, από όπου εισέρχεται ο αέρας στον εσωτερικό χώρο (με φίλτρο αέρα για την αφαίρεση της σκόνης και τον αιωρούμενον σωματιδίων) και περσίδα εξαγωγής αέρα (για τη διοχέτευση του αέρα στον χώρο στη θερμοκρασία που επιλέχθηκε). ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. κλιματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της κλιματολογίας, που μελετά και καταγράφει τις κλιματολογικές συνθήκες μιας περιοχής. κλιματοθεραπεία (η) [1894] {κλιματοθεραπειών} η χρησιμοποίηση των ευεργετικών ιδιοτήτων του κλίματος μιας περιοχής για τη διατήρηση ή τη βελτίωση της υγείας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatotherapie]. κλιματολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που περιγράφει, αναλύει και εξηγεί τις κλιματολογικές μεταβολές και μελετά τις πρακτικές τους εφαρμογές. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatologie]. κλιματολογικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται είτε με την επιστήμη της κλιματολογίας είτε με το κλίμα μιας περιοχής: ~ έρευνες | συνθήκες | μεταβολές. — κλιματολογικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatologique]. κλιναμάζα (η) {κλιναμαζών} βαγόνι αμαξοστοιχίας με κλίνες σε κάθε καμπίνα ΣΥΝ. βαγκόν-λι. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. wagon lit (βλ. λ. βαγκόν-λι)]. κλινάρι (το) {κλιναρ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) η μικρή κλίνη ΣΥΝ. κρεβατάκι. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM. < αρχ. κλινάριον, υποκ. του ουσ. κλίνη]. κλίνη (η) {κλιών} (λόγ.) το κρεβάτι: το νοσοκομείο δεν διέθετε επαρκείς ~ για τους ασθενείς || ξενοδοχείο πεντακοσίων ~ ΦΡ. (α) (μτφ.) προκρούστεια κλίνη βλ. λ. προκρούστιας (β) ναυπηγική κλίνη βλ. λ. ναυπηγικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM. αρχ. < κλίνα]. κλινήρης, -ης, -ες {κλινήρ-ους | -εις (οσδ. -ή), -ων} (λόγ.) αυτός που είναι αρρωστικός και αναγκάζεται να μείνει ξαπλωμένος στο κρεβάτι. * ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. μτγν. < κλίνη + επίθημα -ήρης. πβ. ποδ-ήρης, μον-ήρης]. κλινικά επίρρ.: από κλινικής απόψεως ΦΡ. κλινικά νεκρός για ασθενή που έχει πριέλθι σε κατάσταση κλινικού θανάτου, δηλ. έχουν παύσει οι αναπνευστικές και καρδιακές λειτουργίες του και το εγκεφαλογράφημα δείχνει ευθεία γραμμή. Επίσης κλινικός [1879]. [ETYM. Η φρ. κλινικά νεκρός αποδίδει το αρχλ. clinically dead]. κλινική (η) 1. αυτοτελές διαγνωστικό και θεραπευτικό τμήμα νοσοκομείου: χειρουργική ~ του Ευαγγελισμού || ψυχιατρική | παιδιατρική ~ 2. (καταχρ.) το νοσοκομείο ΣΥΝ. νοσηλευτήριο, θεραπευτήριο. * ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM. Αντιδάν. < γαλλ. clinique < μτγν. κλινικός < αρχ. κλίνη]. κλινικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την πρακτική εφαρμογή της ιατρικής για τη θεραπεία ασθενούς: ~ εξέταση | πείραμα | διάγνωση (στην οποία ο γιατρός δεν χρησιμοποιεί εργαστηριακά ή ακτινολογικά δεδομένα, παρά μόνο τις φυσικές μεθόδους εξέτασης, την επικοινωνία, την ψηλάφηση, την επίκριση και την ακρόαση) 2. (α) ΨΥΧΟΛ. κλινική ψυχολογία ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη διάγνωση και τη θεραπεία ψυχοδυναμικών διαταραχών (β) κλινικός γιατρός (i) ο γιατρός που ασχολείται με τη θεραπεία αρρώστων, κατ' αντιδιαστολή προς τον εργαστηριακό (ii) γιατρός με μεγάλη πείρα στη θεραπεία αρρώστων και ικανότητα στη διάγνωση (γ) κλινικός θάνατος κατάσταση ανθρώπου, που χαρακτηρίζεται από την παύση των ζωτικών λειτουργιών, ειδικότερ. της αναπνευστικής και της καρδιακής, ενώ οι λειτουργίες του μεταβολισμού εξακολουθούν. — κλινικ-ά | -ως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM. μτγν. < αρχ. κλίνη. Η λ. απαντά στον Γαληνό αναφερόμενη στον γιατρό που επισκέπτεται τους κλινήρεις ασθενείς. Οι σύγχρονες σημ. αποδίδουν το ελληνογενές γαλλ. clinique]. -κλινος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει χώρο (συνήθ. δωμάτιο) που περιλαμβάνει συγκεκριμένο αριθμό κρεβατιών: *τρικλινό δωμάτιο* || *τετράκλινη καμπίνα* || (το οσδ. ως ουσ.) *έκλινα δύο δίκλινα*. [ETYM. Β' συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. τετράκλιнос (οίκος), τρικλινό), το οποίο προέρχεται από το αρχ. κλίνη]. κλινოსκεπασμα (το) [1859] {κλινοςκεπάσι-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) το σκέπασμα του κρεβατιού (σεντόνι, κουβέρτα κ.λπ.): *λίνα | κάλοκαρινά ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Bettdecke]. κλινοστρωμή (η) [1851] (λόγ.) τα στρώσιδια που απλώνονται πάνω στο κρεβάτι (σεντόνια, κουβέρτες, μαξιλάρια). [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Bettmatratze]. κλίνω ρ. αμετβ. και μετβ. {παρ. κ. άορ. έκλινα, κεκλιμένος} ♦ (αμετβ.) 1. έχω κλίση, γέρνω προς ορισμένη κατεύθυνση: η ζυγαριά έκλινε προς τα δεξιά ΦΡ. (ως γυμναστικό ή στρατιωτικό παράγγελμα) *κλινάτ' επί δεξιά | επ' αριστερά!* στρέγγε το σώμα σας προς τα δεξιά | αριστερά 2. (μτφ.) εμφανίζω ροπή, τάση προς κάτι: *οι πολιτικές του απόψεις έκλιναν προς τον δημοκρατικό σοσιαλισμό* || ~ προς την αποδοχή της πρότασης σας ♦ (μετβ.) 3. ΓΛΩΣΣ. σχηματίζω τύπους του παρδείγματος κλιτω μέρους του λόγου: ~ ένα ουσιαστικό σε ενικό και πληθυντικό || ~ ένα ρήμα στην υποτακτική αοριστον 4. κάνω (κάτι) να στραφεί, να γυρίσει προς τα κάτω ή τα πάνω: ~ το κεφάλι | το σώμα μου ΦΡ. (α) κλίνω το γόνο βλ. λ. γόνω (β) κλίνω τον τράχηλο υποχωρώ, παραδίδωμαι, λυγίζω (γ) (δεν έχω) *που την κεφαλήν κλίνει* βλ. λ. κεφαλή. ΣΧΟΛΙΟ λ. ετεροκλιτός, ομόηχος. [ETYM. αρχ. < *κλί-ν- /ω, μηδενισμ. βαθμ. του ΙΕ. *klei- «κλίνω, στρέφω», πβ. λατ. clino «κλίνω», σανσκρ. srāyati «στηρίζω», αρχ. γερμ. hlinen «κλίνω», αρχλ. lean «στηρίζω, ακουμπώ» (< αρχ. αρχλ. hlēne), γερμ. Leiter «κλίμακα» κ.ά. Ομόρρ. κλί-νη, κλί-μα, κλί-μαξ (-κα), κλί-

σις (-η), αρχ. κλι-τύς «πλαγιά» κ.ά.].

κλίνο: παράγωγα - σύνθετα. Η λ. κλίνο είναι από τις πιο παραγωγικές λέξεις της Ελληνικής σε διαχρονικό επίπεδο. Η λ. ανάγεται σε μια αρχική I.E. ρίζα *klei- «κλίνο, σπρίζω». Από τη συνθεταμένη μορφή κλι- με έρρινο πρόσφωμα -y- και ενεστωτική κατάληξη (-ω προήλθε το κλίνο: *κλι-ν-ιο > κλίνο (με μακρό στην Αρχαία 7, από την αντέκταση του ι σε | μετά την απλοποίηση του συμπλέγματος -y/- με σύνηση του -j-, βλ. κ. λ. κλιτός, ΣΧΟΛΙΟ). **Παράγωγα:** (α) θέμα κλι- κλι-ση (κλισίς), κλι-μα (κλιματ-ικός, κλιματισμός, κλιματ-ιστικός, κλιματ-ίζομαι), κλιμακα (< αρχ. κλιμας, κλιμας < κλιμα: κλιμάκ-ιο, κλιμακ-ώνω, κλιμακ-ώση, κλιμακ-ωτός, κλιμακ-τήριος, κλιμακ-οστάσιο), κλι-τός (ετερόκλιτος, ακλιτός), κλι-τύς, κλι-τός, δι-κλι-δ-ες (< κλι- + πρόσφωμα -δ- δικλίδες «διφυλλές πόρτες») (β) θέμα κλι-ν-: κλι-ν-η (κλι-ν-ικός, κλι-ν-ήρης, κλι-ν-οσκεπάσματα), δι-κλι-νός, μονό-κλι-νός, κλι-ν-άρι, -κλι-ν-ής (επικλι-ν-ής, γονυ-κλι-νής), ανά-κλι-ν-τρο. **Σύνθετα:** απο-κλι-νω (αποκλιση), εν-κλι-νω (ἐγκλιση, εγκλιτικός), παρ-εκ-κλι-νω (παρέκκλιση), παρ-εγ-κλι-νω (α-παρέγκλιτος), κατα-κλι-νομαι (κατάκλιση), υπο-κλι-νομαι (υποκλιση), ανα-κλι-νομαι (ανάκλιση). Η μετοχή **κεκλιμένος** (κεκλιμένο επίπεδο, κεκλιμένη επιφάνεια) γράφεται με ένα -μ-, αφού ο παρακείμενος και οι άλλοι χρόνοι της μεσοπαθητικής φωνής σχηματίστηκαν στην Αρχαία από το θέμα κλι- (χωρίς ν): *κέ-κλι-μαι* > *κεκλι-μένος* (όχι *κεκλιμένους*!) πβ. *κρίνω* - *κέ-κρι-μαι* > *κε-κρι-μένος* (συγ-κεκριμένος, δια-κεκριμένος, εγκ-κεκριμένος).

κλιπ¹ (το) → βιντεοκλίπ

κλιπ² (το) {άκλ.} αντικείμενο μικρού μεγέθους με ελατήριο, που χρησιμοποιείται για τη συγκράτηση δύο ή περισσότερων μικρών αντικειμένων (λ.χ. χαρτιών). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. clip].

κλιρίνγκ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. σύστημα συμφησιμών για τη διευθέτηση των οφελών που προκύπτουν κατά τις συναλλαγές μεταξύ διαφορετικών εμπορικών τραπεζών με την παρέμβαση ενός κεντρικού μηχανισμού εκκαθάρισης, σύμφωνα με τον οποίο οι νομισματικές αρχές κάθε χώρας (κυρ. οι κεντρικές τράπεζες) δέχονται τις χρεωστικές των συναλλαγόμενων και συμφηφίζουν τα χρεωστικά και πιστωτικά υπόλοιπα, καταβάλλοντας μόνο τη διαφορά που προκύπτει, ώστε να μειώνεται ο αριθμός των απαιτούμενων συναλλαγών. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. clearing < clear «(εκ)καθαρίζω»].

κλισέ (το) {άκλ.} 1. ΤΥΠΟΓΡ. (κυριολ.) η μεταλλική ανάγλυφη πλάκα, με την οποία αναπαράγεται ό,τι είναι αποτυπωμένο πάνω της (κείμενο ή 'κόνα 2. κήβ' πολυχρησιμοποιημένη έκφραση, που έχει γίνει στερεότυπη για ορισμένη περίπτωση: *φραστικά ~* || *οι προεκλογικοί λόγοι είναι γεμάτοι από τα γνωστά ~ για λαϊκή κυριαρχία, πρόοδο, δημοκρατία κ.λπ.* 3. η τυποποιημένη μορφή, ο συμβατικός τρόπος έκφρασης: *ακολουθεί τα ~* || *λογοτεχνικά ~ ΣΥΝ.* στερεότυπο. [ΕΤΥΜ. < γάλλ. cliché < p. clichet, ηχομημητική λ.].

κλίση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. το να γέρνει (κάτι) προς τη μία πλευρά: *ενώ το πλοίο ταξίδευε, παρουσίασε ~* || *ζαφνικά πήρε το λεωφορείο απότομη ~* || *επικίνδυνη ~ ΣΥΝ.* πλάγιασμα 2. η στροφή: *- (επί) δεξιά!* (επί) *αριστερά!* || *η κλίση του κεφαλιού 3. (μτφ.) η έφεση, η έμφωτη τάση, το ζοηρό ενδιαφέρον για κάτι: από μικρός είχε ~ προς τα μαθηματικά | τη μουσική | τη ζωγραφική || δεν αρκεί να έχει κανείς δημιουργικές ~ πρέπει και να τις καλλιεργεί ΣΥΝ.* ροπή · 4. ΓΛΩΣΣ. ο σχηματισμός των τύπων μιας κλιτικής λέξης, καθώς και το αντίστοιχο σύστημα («παράδειγμα») βάσει του οποίου κλίνεται. ΣΧΟΛΙΟ λ. ετερόκλιτος, κλίνο, ομόηχος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κλισίς < κλίνο].

κλειοσκόπιο (το) [1876] {-ίου | -ίων} (λόγ.) το σκεπτευτικό όργανο πυροβόλου όπλου, που τοποθετείται στην κάννη του. [ΕΤΥΜ. < κλιση < σκοπία < σκοπός].

κλιτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την κλίση των γραμματικών κλιτών τύπων: ~ σύστημα.

κλιτός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που κλίνεται ή που έχει κλίσεις 2. **κλιτό μέρος του λόγου** καθεμιά από τις γραμματικές κατηγορίες μιας γλώσσας, που για τη δήλωση της χρησιμοποιούνται περισσότερα από ένα ληκτικά στοιχεία (καταλήξεις): *τα κλιτά μέρη του λόγου της Ν. Ελληνικής είναι το άρθρο, το ουσιαστικό, το επίθετο, η αντωνυμία, το ρημα και η μετοχή* ΑΝΤ. άκλιτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. κλίνο].

κλιτός (το) {κλιτ-ους | -η, -ών} ΑΡΧΙΤ. καθεμιά από τις επιμήκεις διαρρέσεις της παλαιохριστιανικής βασιλικής: κεντρικό | **πλευρικό** ~ ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνο, κλιτός, παρώνυμο. [ΕΤΥΜ. < μτγν. κλειτός | κλιτός < θ. κλει-, βλ. λ. κλιτός].

-κλιτός, -η, -ο (για ναό) β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κλιτών: *ο ναός της ενορίας μας είναι τρικλιτή βασιλική.*

κλιτός (η) {κλιτ-ύος, -ύ | -ύες, -ύων, -ύς} (λόγ.) η πλαγιά βουνού. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. κλιτός | κλειτός, -ύος < θ. κλει- (απαθής βαθμ. < I.E. *klei-, βλ. λ. κλίνο) + επίθημα -τός].

κλιτός ή κλειτός: Η λ. είναι αρχαία (και απαντά ήδη στον Όμηρο) και παραδίδεται τόσο με *-ει-* (*κλειτός*) όσο και με *-ι-* (*κλιτός*). Η λ. στην Αρχαία σχηματίστηκε από την πλήρη βαθμίδα της ρίζας *κλει-* και όχι από τη συνθεταμένη βαθμ. που θα έδινε *κλι-* (ι), πράγμα που δεν θα επέτρεπε τη σύγχυση του *-ει-* με το *-ι-* (ιωτακισμός) σε πρώιμη περίοδο. Όπως είναι φανερό, η γραφή *κλιτός* είναι προϊόν ιωτακισμού. Στην προκειμένη περίπτωση, το ρ. *κλίνο* (< αρχ.

κλίνο) φαίνεται ότι επέδρασε έντονα στη γραφή *κλιτός* (αρχ. κλιτός). Οποσδήποτε, στις περιπτώσεις που έχουμε διπλή παράδοση, προτιμάται πάντα η απλούστερη γραφή, εν προκειμένου η γραφή με *-ι-*. Το ίδιο συνέβη και με την αρχ. λέξη *κλειτός* | *κλιτός*.

κλιούς (ο) 1. κάθε στεφάνη (από οποιοδήποτε υλικό) 2. κάθε κυκλικός σχηματισμός που αναπτύσσεται συνήθ. γύρω από πρόσωπο ή πράγματα, περικλείοντας ή περιορίζοντας ό,τι βρίσκεται μέσα στον χώρο που ορίζει: προστατευτικός ~ της αστυνομίας γύρω από τον χώρο των επισήμων || *οι κυβερνητικές δυνάμεις έχουν θέσει σε ασφυκτικό ~ από χθες την ομάδα των ανταρτών* || *οι πολιορκητικοί ~ σφίγγει όλο και περισσότερο γύρω από τους υπερασπιστές του οχυρού.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλιωΕίος, αρχ. ετόμω: υπάρχουν υποθέσεις αναγωγής του στις λ. κλεις «κλειδί», κλειώ]. κλομπ (το) {άκλ.} το βαρύ μικρό ρόπαλο, που χρησιμοποιούν οι αστυνομικοί ως όπλο χειρός: *οι αστυνομικοί ζυλοκόπησαν με - τους διαδήλωτές.* [ΕΤΥΜ. < αγγλ. club «ρόπαλο, ραβδί» < μέσ. αγγλ. clubbe < αρχ. σκανδ. klubba, που συνδ. με αρχ. γερμ. kolbo. Βλ. κ. κλαμπ]. κλονιζώ ρ. μετβ. {κλονιζ-α, -τηκα, -μένος} 1. σείω έντονα, συνταράζω (κάποιον/κάτι): *ο σεισμός κλονίσε συνθέματα το σπίτι ΣΥΝ.* ταραζώ 2. διαταράσσω την αμετακίνητη και την αρμονία, προκαλώ αστάθεια ή αβεβαιότητα, ώστε κάτι να φαίνεται λιγότερο σίγουρο, αξιόπιστο κ.λπ.: *η απιστία κλονίσε τις συζυγικές τους σχέσεις* || *κατάφερε να κλονίσει τα επιχειρήματα του συνομιλητή του* || *η πίστη του κλονίστηκε, μόλις διάβασε ένα ανατρεπτικό βιβλίο* || *η εμπιστοσύνη του προς τους πολιτικούς έχει κλονιστεί* || *η υγεία της κλονίστηκε από τις πολλές ταιπωριές* || *κλονίζεται το δημόσιο σύστημα υγείας.* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. κλονίω (-έω) (υποχωρητ.) «αποσταθεροποιώ, ταραζώ» < κλώνος «ταραχή, ορματικός (της μάχης) - βίαιη κίνηση» < θ. κλ. (μηδενισμ. βαθμ. του θ. κελ- του ρ. κέλλω < *κεί-γω «θέτω σε κίνηση», βλ. λ. κελύω) + επίθημα -όνος, που εμφανίζεται και στις λ. θρ-όνος, χρ-όνος]. κλονισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. (κυριολ.) το τράνταγμα 2. (συνήθ. μτφ.) η διαταραχή της ομαλότητας, της αρμονίας και της βεβαιότητας: *ο ~ της εμπιστοσύνης | της οικονομίας | της υγείας ΣΥΝ.* αποσταθεροποίηση, διασάλευση 3. (μτφ.-συνεκδ.) κάθε ενέργεια ή κατάσταση που επιφέρει αποσταθεροποίηση και διαταραχή, που κλονίζει: *τα τελευταία εκλογικά αποτελέσματα ήταν ισχυρό ~ του αρχηγικού του προφίλ* 4. η διατάραξη της ψυχικής ισορροπίας (κάποιου): *λόγω του σοβαρού ατυχήματος υπέστη ισχυρό νευρικό ~.* κλόουν (ο) {άκλ.} 1.ο κωμικός τύπος της παντομιμίας ή του τσίρκου, που προκαλεί το γέλιο με το παράξενο μακιγιάρισμα, τα φωνητικά και περίεργα ρούχα και τα αστεία φερσίματα του ΣΥΝ. παλιότυπο 2. (μτφ.) πρόσωπο που λέει πολλά αστεία και κάνει πολλές χειρονομίες και μορφοσιμούς, προκειμένου να εντυπωσιάσει ή να προκαλέσει το γέλιο συνήθ. στη ΦΡ. **κάνω τον κλόουν** κλοουνοποιώμαι, για να κάνω τους άλλους να γελούν σ. 3. (κακός) πρόσωπο που γελαιοποιεί με τη συμπεριφορά του σοβαρές καταστάσεις ή θεσμούς: *πρόκειται για έναν ~ της πολιτικής.*

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. clown, αβεβ. ετόμω, < αρχ. αγγλ. cloyne, πθ. συνδ. με αρχ. σκανδ. klunni «αγροικός, χωριάτης». Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή στο λατ. colonus «έκποιος - γεωργός»]. κλοπή (η) 1. η αφαιρέση ξένου κινητού πράγματος (ολικά ή εν μέρει) από την κατοχή άλλου με σκοπό την παράνομη ιδιοποίηση: *συνελήφθη για ~* || *κατηγορείται για σωρεία κλοπών* || *~ πνευματικής ιδιοκτησίας ΣΥΝ.* κλέψω, κλεψιά, υπεξαίρεση 2. (μτφ.) το να μην παίρνει κανείς αυτό που δικαιούται, λόγω παράνομης, σκόπιμης ή ακούσιας ενέργειας άλλου: *πρόκειται αναμφισβήτητα για ~ της νίκης από τους διατητές, οι οποίοι έκαναν ό,τι μπορούσαν για να χάσει η ομάδα μας* 3. (συνεκδ.) κάθε πράξη ή κατάσταση, που έχει ως αποτέλεσμα να στερείται κανείς κάτι που του ανήκει ή δικαιούται: *τέτοιες ενέργειες καταντούν ~.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < κλέπτω]. κλοπιμαίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που περιήλθε στην κατοχή κάποιου με κλοπή (συνήθ. στον πληθ. του ουδ.): *η αστυνομία έψαχνε να βρει τα ~ ΣΥΝ.* κλεψιμαίικος. [ΕΤΥΜ. < μτγν. κλοπιμαίος < κλοπή + παραγ. επίθημα -μαίος, πβ. υποβολ-μαίος]. κλος επίθ. {άκλ.} (ένδυμα, συνήθ. φούστα, φόρεμα) που είναι στενό στο επάνω μέρος και στο κάτω μέρος φαρδύει. [ΕΤΥΜ. < γάλλ. cloche, βασική σημ. «καμπίνα» (η σημ. του ενδύματος από το σχήμα), < δημόδ. λατ. ciocca, κελτ. λ. που αντικατέστησε το εκκλση. λατ. signumij. κλοτηδών επίρρ. (λόγ.) με κλοτισίες, βία: *τον πέταξε έξω ~.*

[ΕΤΥΜ. < κλοτσώ + επιρρ. επίθημα -ηδόν(βλ.λ.)]. κλότσημα (το) {κλοτσημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κλοτσιά 2. η εκτίναξη του πυροβόλου όπλου προς τα πίσω, όταν εκपुरσοκροτεί. κλοτσιά (η) [μεσν.] το βίαιο χτύπημα με το πόδι: *δίνα μια ~ σε κάποιον | στη μάλα ΣΥΝ.* λάκτισμα ΦΡ. (μτφ.) με *τις κλοτισίες* με τη βία: *τον έδιωξαν ~ ΣΥΝ.* κλοτσηδόν (βλ. κ. λ. κλόσος, ΕΤΥΜ.). κλοσοπατινάδα (η) (λαϊκ.) 1. σειρά από δυνατές κλοτισίες και πο-δοπατινάτα 2. κάθε παιγνίδι (λ.χ. ποδοσφαίρου), στο οποίο οι παίκτες κλοτσούν τη μπάλα ή άλλο αντικείμενο που χρησιμεύει πρόχειρα ως μπάλα, συνήθ. με βίαιο και άτεγο τρόπο. [ΕΤΥΜ. < κλόσος < μαντινάδα, με παρετυμολ. επίρρ. του ρ. πατώ]. κλοσοπατό ρ. μετβ. [μεσν.] {κλοσοπατάς...} κλοσοπατ-ήσα, -ιέ-μαι, -ήθηκα, -ημένος} κλοτσώ και πατώ (κάποιον) με βίαιο τρόπο συγχρόνως. κλόσος (ο) (λαϊκ.) η δυνατή κλοτσιά, το χτύπημα με το πόδι: του

ἴδωτε ἕναν «· ΦΡ. **τοῦ κλώτσο** και **τοῦ μπάτσο** (ὡς χαρακτηρισμός) για κάποιον τον οποίο κάνουν οι ἄλλοι ὅτι θέλουν, τον π'ριφρονούν, τον φέρονται βάνασα.

[ETYM. μεσν. < μεσν. λατ. calcio «λάκτισμα, φτέρνα» (ίσως μέσω τ. *colcio) < λατ. calx, -eis «φτέρνα». Η γρ. μ' -ω- (κλωτσιά, κλωτσώ κ.ο.κ.) δεν ἔχει ἐτυμολ. βάση].

κλωτοσκούφι (το) {χωρ. γεν.} 1. (παλαιότε.) παιδικό παιχνίδι, που παίζονταν με το κλώτσημα σκούφου 2. (μτφ.) το περιφρονημένο πρόσωπο, που του φέρονται βάνασα: δεν του ἔδιναν *καμιά σημασία, τον είχαν για ~ 3.* (μειωτ.) (α) το ποδόσφαιρο: ἄλλη δουλειά δεν ἔχω, με το ~ θα ασχολούμαι τώρα; (β) το κακής ποιότητας ποδόσφαιρο: αυτό δεν είναι ποδόσφαιρο, είναι ~.

κλωτσώ (κ. -ἄω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεσν.} {κλωτσός... | κλώτσ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ {μετβ.} 1. δίνω κλωτσιά (σε πρόσωπο ή πράγμα): ~ τη μάλα || το ἄλλο κλώτσησε τον ἱπποκόμο || από τα νεύρα τον κλώτσησε την πόρτα 2. (μτφ.) δείχνω περιφρόνηση σε (κάποιον/κάτι): τον βρέθηκε τέτοια καλή τύχη και την κλώτσησε ΣΥΝ. αποδιώχτω ♦ {αμετβ.} 3. (μτφ.) προβάλλω αντίσταση ή εκφορά ζωῆς αντιρήσεις ή διαταγμούς (για κάτι): προσπαθούμε να τον πείσουμε, αλλά ακόμη κλωτσιάει || ήταν έτοιμος να υπογράψει, αλλά στο τέλος κλώτσησε 4. (για ἔμβρυα) μετακινουμαι, κώνω κινήσεις μέσα στη μήτρα: έβαλε το χέρι πάνω στην κοιλιά της εγκύου και ἔνωσε το μωρό να κλωτσιάει 5. (για ὄπλα) τινάζομαι προς τα πίσω λόγω τῆς εκτυροσκορήτησης: η καρραμπίνα κλώτσησε στον ὦμο του || κράτα σταθερά και δυνατά το ὄπλο, γιατί κλωτσιάει (βλ. κ. λ. κλώτσος, ETYM.).

κλωτο (το) {ἀκλ.} το πιο ἐνδιαφέρον και ἐντυπωσιακό σημείο: το ~ τῆς ιστορίας || το ~ τῆς βραδιάς ήταν ἕνα υπερθέμα με ακροβάτες και χορευτικά νούμερα. [ETYM. < γαλλ. clou < λατ. clavus «καρφί»].

κλωύβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το μεγάλο μεγέθους κλουβί 2. το ειδικό αστυνομικό λεωφορείο, με το οποίο μ'ταφέρονται οι κρατούμενοι ή χρησιμοποιείται για τη μετακίνηση των ανδρών τον Μ.Α.Τ. ή τῆς αστυνομίας: στα επιστάδια ἔργασαν τέσσερεις ~ || τους μάζεψε η ~ (τους^ συνέλαβαν) 3. (μτφ.) η φυλακή.

κλουβί (το) {κλουβ-ιού | -ιών} 1. κατασκευή σε σχῆμα κουτιού από σύρμα ή λεπτές ράβδους, μέσα στην οποία κλεινεται πουλιά ή ζώα: καναρίνι στο ~ || τα ~ των ζώων του τσίρκου | τού ζωολογικού κήπου-ΦΡ. σαν **Θηρίο στο κλουβί** ως χαρακτηρισμός για κάποιον που αισθάνεται περιορισμένος σε ἕναν χώρο και αντιδρά γι' αυτό ἔντονα 2. (μτφ.) ο στενός χώρος, το πολύ μικρό δωμάτιο: πώς να μείνουν τρεις ἄνθρωποι σ' αυτό το ~; — (υποκ.) κλουβάκι (το). [ETYM. < μτγν. κλωβιον κλωβιον, υποκ. τού κλωβός (βλ.λ.).]

κλου βιάζω ρ. αμετβ. {κλωβιασ-α, -μένος} 1. (για αβγά) γίνονται κλωβιασ (βλ.λ.) 2. (μτφ.) γίνονται χαζός, αποβλακίζονται. — κλωβιασ (το).

κλωβιός, -ια, -ιο 1. (για αβγά) χαλασμένος, μαγατιάτικος 2. (μτφ.) ἀνόητος: ἔχει μυαλό ~ είναι ἀνεπίδεκτος μαθήσεως. [ETYM. < κλωβί, με τη σημ. «κοτέτσι», που είναι ἤδη μεσν.].

κλωφεν (το) {ἀκλ.} ἐξαιρετικά τοξική χημική ουσία, σε υγρή μορφή. [ETYM. Συντετμ. τ. τού αγγλ. χημ. ὀρου poly(chlor)inated bi(phen)yl «πολυχλωρινωμένο διφαινύλιο», το οποίο ἀπαντά συντομογραφικά και ως PCB].

κ.λπ. κ. (εσφαλμ.) κ.λπ. και λοιπά.

κλώδον (ο) {κλώδ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} (λόγ.) 1. ΝΑΥΤ. η μεγάλη φουρτούνα, η θαλασσοταραχή ΣΥΝ. σάλος 2. (μτφ.) η κατάσταση μεγάλης ἀναταραχής στον πολιτικό και κοινωνικό τομέα. [ETYM. αρχ., βλ. λ. κλωδονίζομαι].

κλωδονίζομαι ρ. αμετβ. ἀποθ. {κλωδονίσ-θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (για πλοίο) ταρακουνέμαι από τη θαλασσοταραχή: το πλοίο κλωδονιζόταν επικίνδυνα 2. (κατ' ἐπέκτ.) ταιλαιπωρούμαι από τη φουρτούνα 3. (μτφ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αστάθειας και ἀναταραχής: η οικογένεια τους κλωδονιζόταν από τις ξαφνικές συμφορές || η οικονομία μας κλωδονίζεται από τις ἀπεργίες. — κλωδονισμός (ο) [μτγν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. ἐνεσθ. [ETYM. μτγν. < αρχ. κλώδον, -ωνος «κύμα, θαλασσοταραχή» < I.E. *klu-d-, παρεκτεταμένη μορφή τῆς μηδενισμ. Βαθμ. *klu- τού I.E. θ. *kleu- «πλένω, καθαρίζω», πβ. λατ. cluo, cloaca «κρόνονος», γοθθ. hlūts «καθαρός», γερμ. lauter, ουαλ. dir κ.ά. Ομόρρ. αρχ. κλώζω «πλένω, καθαρίζω (με νερό)» (< *κλώδ-ζώ), κλώσ-μα, κατα-κλωμάς κ.ά.].

κλώσμα (το) {κλώσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΙΑΤΡ. το υγρό που εισάγεται με ειδική συσκευή σε σωματική κοιλότητα για τον καθαρισμό τῆς 2. (συνεκδ.) ο καθαρισμός σωματικής κοιλότητας, κυρ. των εντέρων, με την ἔγχυση υγρού με ειδική συσκευή: κάνω ~ || καθαριστικό ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. ἐνεσθ.

[ETYM. αρχ. < κλώζω «πλένω, καθαρίζω (με νερό)» < *κλώδ-ζω < κλώδον «κύμα, θαλασσοταραχή», βλ. κ. κλωδονίζομαι].

κλωστήρας (ο) ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή, η οποία ἀπολίζει σε κατάλληλο ρυθμός και χρησιμοποιείται για την ἔγχυση υγρού (κλώσματος) σε κοιλότητα του σώματος για τον καθαρισμό τῆς. Επίσης (λαϊκ.) κλωστήρι (το). [ETYM. < αρχ. κλωστήρ, -ήρος < κλώζω, βλ. κ. κλώσμα].

Κλωταίμ(νη)στρα (η) ΜΥΘΟΛ. η σύζυγος του Αγαμέμνονα, τον οποίο σκότωσε μετά την ἐπιστροφή του από τον Τρωικό Πόλεμο με συνεργό τῆς τον ἐραστή της Αίγιθο· ἀργότερα τη δολοφόνησε ο γιος της Ορέστης, εκδικούμενος τον φόνο τού πατέρα του. [ETYM. < αρχ. Κλωταίμστρα < κλωτός «ακουστός, φημισμένος» + -μήστρα, θηλ. τού ουσ. μήστρα «σύμβουλος, ἐμπνευστής» (< ρ. μήδω-μαι «σκέφτομαι, προετοιμάζω»)].

κλωβός (ο) (λόγ.) το κλουβί. [ETYM. μτγν., δάνειο σημ. προελ., πβ. εβρ. keluv «καλάθι, κλουβί»,

συρ. kelub «κλουβί πουλιού»].

κλώζω ρ. αμετβ. {έκλωσα} (λόγ.-για κότες) κακαρίζω.

[ETYM. αρχ., ονοματοποιημένη λ., βλ. κ. κρώζω].

κλωθογυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μεσν.} {κλωθογυρίσ-α, -μένος}

♦ {αμετβ.} 1. περιστρέφω (μαλλι, βαμβάκι κ.λπ.), για να κάνω νήμα 2. (μτφ.) κώνω συνέχεια κύκλους, στριφογυρίζω ♦ 3. {μετβ.} γυρίζω γύρω από (κάποιον/κάτι): τον κλωθογυρίζε, για να του μιλήσει- ΦΡ. τα Κλωθογυρίζω προσπαθώ να αποφύγω τη συζήτηση, αντιδρώ με υπεκφυγές, δεν παίρνω σαφή θέση. — κλωθογυρίσμα (το).

Κλωθώ (η) {-ός κ. -ούς} ΜΥΘΟΛ. μία από τις Μοίρες.

[ETYM. αρχ. < κλώθω (βλ.λ.).]

κλώθω ρ. μετβ. {έκλωσα, κλώσ-θηκα, -μένος} φτειάζω νήμα από μαλλι ή βαμβάκι, περιστρέφοντας τα με ειδικά σπύρα ΣΥΝ. γνέθω-ΦΡ. (α) (μτφ.) τα κλώθω υπεκφεύγω τη συζήτηση (β) κλώθω στον νου μου κάτι με ἀπασχολεί ἔντονα και το σκέφτομαι συνέχεια. — κλώσ-σμο (το) κ. κλώστη (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλώθω. [ETYM. αρχ., αβεβ. ἐτυμω, ίσως συνδ. με τη λ. κλάθος, πράγμα που, ωστόσο, προϋποθέτει ἀσυνήθιστη (αν και όχι ἀμάρτυρη) μεταπτωτική μεταβολή].

κλωνάρι (το) {κλωναρ-ιού | -ιών} ο μικρός και τρυφερός βλαστός: ~ ελιάς. — (υποκ.) κλωναράκι (το) [μεσν.]. [ETYM. < μτγν. κλωνάριον, υποκ. τού αρχ. κλών (βλ. κ. κλώνος)].

κλώνι (το) {κλών-ιού | -ιών} 1. το κλαδί, το κλωνάρι (συνήθ. το ἀνθισμένο) 2. η κλωστή ή το νήμα που χρησιμοποιείται για ράψιμο. Επίσης κλωνία (η) (σημ. 2) [μεσν.]. [ETYM. < μτγν. κλωνιον, υποκ. τού αρχ. κλών (βλ. κ. κλώνος)].

κλωνοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΒΙΟΛ. τεχνική με την οποία είναι δυνατόν να αναπαράχουν γενετικά ὁμοιοι οργανισμοί προς ἕναν αρχικό (ζώο ή φυτό) με παρέμβαση στη γενετική δομή ἐνός κυττάρου του (ωαρίου) εφαρμόζεται ἤθη (ἐπιτυχός) στα ζώα, ὄχι ὁμως και στον ἄνθρωπο, ἐπειδὴ γεννά ἠθικά και κοινωνικά προβλήματα σχετικά με τον κίνδυνο γενετικής ὁμοιομορφίας και ἐπιπτώσεις στη δημιουργία ὁρισμένου τύπου ἀνθρώπου. Επίσης κλωνισμός (ο). [ETYM. Ἀποδ. τού ἐλληνογενούς αγγλ. cloning].

κλωνοποιώ ρ. μετβ. {κλωνοποιέις... | κλωνοποι-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διενεργώ κλωνοποίηση: ~ πρόβατο | φυτό.

κλώνος (ο) 1. το κλαδί (συνήθ. μεγάλο) 2. ΒΙΟΛ. ο πληθυσμός γενετικά ταυτόσημων οργανισμών ή κυττάρων, που προήλθε από ἕνα μόνο ἄτομο.

[ETYM. < μεσν. κλώνος, μεγεθ. τού μτγν. κλωνιον, υποκ. τού αρχ. κλών, -νός < *κλα-ών < *ql-, συντεταγμ. βαθμ. τού I.E. *qel(a)-«σπάζω, χτυπώ», πβ. αρχ. σλαβ. klati «χωρίζω», λατ. clades «καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. κλώ (-ἄω) «σπάζω, χτυπώ», κλώ-σις (-η), κλώσ-μα, κλώ-ρος, κλώ-μα κ.ά.].

-κλώνος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν 1. συγκεκριμένο ἀριθμό κλώνων: μονόκλωνο φυτό 2. συγκεκριμένο ἀριθμό κλωστών: τρικλωνο νήμα.

[ETYM. Β' συνθ. τῆς Μτγν. και Ν. Ἐλληνικής (πβ. μτγν. μονό-κλώνος, τρί-κλώνος), το οποίο προέρχεται από το αρχ. κλών, -νός (βλ. λ. κλώ-νος)].

κλώσα (η) → κλώσσα

κλώση (η) → κλώθω

κλώσμιο (το) → κλώθω

κλώσμο (το) {κλώσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το νήμα που προέρχεται από γνέσιμο 2. (μτφ.) το στριφογύρισμα, η στροφή, το ἀπότομο γύρισμα: ~ ποταμού. [ETYM. < μτγν. κλώσμο < αρχ. κλώθω].

κλώσσα (η) {κλώσσών} 1. η κότα που κλωσά τα αβγά τῆς 2. (μτφ.-μειωτ.) φλύαρη γυναίκα: γριά ~! [ETYM. < μτγν. κλώσσω (υποχωρητ.). Βλ. λ. κλωσά].

κλωσσοπούλι (το) {κλωσσοπουλ-ιού | -ιών} το μικρό πουλάκι που γεννά η κότα: μάζεψε δίπλα τῆς τα παιδιά τῆς, ὅπως η κλώσσα τα ~. Επίσης κλωσσοπούλο.

κλωσσώ ρ. μετβ. {κλωσσάς... | κλώσσ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για πτηνά, κότες) κάθομαι πάνω στα αβγά μου, ζεσταίνοντας τα, ωστόσο εκκολληφθούν τα νεογνά: οι κότες κλωσσούν τα αβγά. — κλώσσημα (το). [ETYM. < μτγν. κλώσσω «κακαρίζω» < αρχ. κλώζω (βλ.λ.).]

κλωστή (η) 1. το νήμα, σύνολο λεπτών ινών από φυσικό (βαμβάκι, μαλλι) ή τεχνητό (νάιλον) υλικό, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή υφασμάτων ή σχοινιών: ~ για ράψιμο || χρωματιστή | μεταξωτή | βαμβακερή - || στερέωσε καλά το κουμπί με διπλή ~ || ἔφηνε μια ~ απ' το στρίψωμα || πολλά παραμύθια ἄρχιζαν με τη στερεότυπη φράση «κόκκινη ~ δεμένη, στην ἀνέμη τυλιγμένη, ὄσως κλώτσο να γυρίσει, παραμύθι ν' ἀρχινίσει»- ΦΡ. **κρέμομαι από μία κλωστή** βρίσκομαι σε κρίσιμη κατάσταση: η υγεία του | η ζωή του κρέμαται από μία κλωστή ΣΥΝ. είμαι στο χεῖλος τού γκρεμού 2. (στα φασολάκια) η λεπτή ἀπόφυση στις ἄκρες των φασολιών, που μοιάζει με λεπτό νήμα. — (υποκ.) κλωστούλα κ. κλωστίτσα (η). [ETYM. ἴεσν., θηλ. (ως ουσ.) τού μτγν. ἐπιθ. κλωστός < αρχ. κλώθω].

κλωστήριο (το) [1838] {κλωστήρι-ου | -ων} το εργοστάσιο ή το εργαστήριο, στο οποίο κατασκευάζονται κλωστές.

κλώστια (ο) [μεσν.] {κλωστών}, κλώστρια (η) {κλωστρίων} (σημ. 1) 1. ο εργάτης που φτειάζει νήματα σε κλωστήριο 2. εργάλης τῆς κλωστούφαντουργίας. Επίσης (λαϊκ.) κλώστρια (η) [μεσν.] {κλωστρίων} (σημ. 1).

κλωστικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με το κλώσμιο ή τον κλώστη: ~ μηχανή.

κλωστοβιομηχανία (η) {κλωστοβιομηχανιών} η βιομηχανία που κα-

τασκευάζει κλωστές.
κλωστοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η μετατροπή ινών σε κλωστή.

κλωστοϋφαντήριο (το) [1887] {κλωστοϋφαντηρίου | -ων} το κλωστοϋφαντουργείο (βλ. λ.).

κλωστοϋφαντικός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με την τεχνική κατασκευής νημάτων και υφασμάτων.

κλωστοϋφαντουργείο (το) εργοστάσιο που επεξεργάζεται νήματα και παράγει υφάσματα ΣΥΝ. κλωστοϋφαντήριο.

κλωστοϋφαντουργία (η) {κλωστοϋφαντουργιών} 1.η τεχνική της βιομηχανικής επεξεργασίας νημάτων και παραγωγής υφασμάτων ΣΥΝ. κλωστοϋφαντική 2. (συνεκτ.) η βιομηχανική μονάδα, όπου γίνεται η παραπάνω διαδικασία 3. ο βιομηχανικός κλάδος που περιλαμβάνει τις μονάδες κλωστοϋφαντουργίας: *περικοπές στις επιδοτήσεις της ελληνικής* ~. — κλωστοϋφαντουργός (ο), κλωστοϋφαντουργικός, -ή, -ό.

κλωτσιά (η) → κλωτσιά

κλωτσώ ρ. → κλωτσώ

Κ.Μ.Π.Φ. (η) Κινητή Μονάδα Προνοσοκομειακής Φροντίδας.

Κ.Ν.Ε. (η) Κομμουνιστική Νεολαία Ελλάδας.

κνήμη (η) {κνημών} ANAT. 1. το τμήμα του σκελετού των κάτω άκρων, που βρίσκεται μεταξύ του μηρού και του αστραγάλου η γάμπα 2. (ειδικότ.) το ένα από τα δύο επιμήκη οστά που αποτελούν το παραπάνω τμήμα (αλλιώς *κνημιαίο οστό*, το άλλο είναι η πρόννη), που ενώνεται στο πάνω μέρος του με το μηριαίο οστό και στο κάτω με τον αστράγαλο- πβ. κ. λ. *πρόννη*.

[ETYM αρχ. < *knām-, μεταπτωτ. βαθμ. του δισύλλαβου I.E. θ. *konam- «κνήμη» πβ. αρχ. ιρλ. snáim «πόδι, οστό», αρχ. γερμ. hamma «κνήμη», αρ(C- αγγλ. hamn κ.ά.).

κνημιαίος, -α, -ο [αρχ.] κ. κνημιαίος [μτγν.] ANAT. αυτός που σχετίζεται με την κνήμη: ~ μυς.

κνημίδα (η) (αρχαιοπρ.) η περικνημίδα (βλ. λ.).

[ETYM < αρχ. *κνημής*, -ίδος < *κνήμη*].

κνησμός (ο) φαγούρα που μας κάνει να θέλουμε να ξύσουμε το ερεθισμένο σημείο ο δυσάρεστος ερεθισμός του δέρματος [ETYM; αρχ. < *κνώω* | *κνώ* (-άω) «τρίβω, ξύνω» < kn-, μηδενισμ. βοθμ. του I.E. *ken- «τρίβω, ξύνω», πβ. αρχ. γερμ. nuosen «γυαλίζω», αρχ. γερμ. hnuo «αρμός, άρθρωση», αλβ. kitomë «πυρρίδα, ψώρα» κ.ά. Ομόρρ. *κνώ-δ-αλο(ν)*, αρχ. κνί-ζω «τρίβω, ερεθίζω», *κνί-σα, κνίω* (> *σκνίπα*) κ.ά.].

κνησιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κνησιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που προκαλεί κνησμό: - *αίσθημα* | *ιδιότητα*.

κνίδη (η) {κνιδών} (λόγ.) η τσουκνίδα. [ETYM; αρχ. < κνίζω (<

*κνιδ(ω), για το οποίο βλ. λ. *κνίδωση, τσουκνίδα*].

κνίδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) ο ερεθισμός του δέρματος (π.χ. από την επαφή με τσουκνίδα) κατά τον οποίο εμφανίζονται εξανθήματα, που συνοδεύονται από κνησμό. [ETYM < αρχ. *κνιδωσις* < *κνιδώ < κνίδη «τσουκνίδα», που συνδ. με το ρ. κνίω «ερεθίζω, τρίβω». Το αρχ. κνίζω < *κνιδ-ζω < *kn-id-, παρεκτεταμένη μορφή του θ. *kn-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *ken- «τρίβω, ξύνω», πβ. λετ. knidët «καταρρογία», αρχ. νορβ. hnit «πληγώνομαι», μέσ. ιρλ. spned «πληγή» κ.ά. Ομόρρ. *κνη-σμός, κνώ-δ-αλο(ν), κνί-σα, κνίω* (> *σκνίπα*)].

κνίζω ρ. μετβ. {έκνισα} (λόγ.) προκαλώ φαγούρα, ερεθίζω το δέρμα.

[ETYM αρχ. < *κνιδ(ω), βλ. λ. *κνίδωση, πβ. κνισμός*].

κνίσια (η) {κνισίων} ο καπνός και η μφροσπία από κρέας που ψήνεται ΣΥΝ. τσίκνα.

[ETYM < αρχ. *κνίσια/κνίσση* < *κνιδ(ω) < *kn-id-, παρεκτεταμένη μορφή του θ. *kn-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *ken- «τρίβω, ξύνω», πβ. λατ. nidor «οσμή κρέατος, ατμός» (< *qnidos-), αρχ. σκανδ. hniss (< p. hnitat «αγγίζω» παρόμοια σημασιολογική μεταβολή στο γοτθ. stigan «αγγίζω» → αρχ. γερμ. stincan «μυρίζω άσχημα, βρομώ») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. κνίζω «τρίβω, ερεθίζω» (< *κνιδ(ω) < κνη-σμός, κνώ-δ-αλο(ν), κνιδωσις (-η), κνίω (> *σκνίπα*) κ.ά.].

κνίτης (ο) {κνιτών}, κνίτισσα (η) {κνιτισσών} μέλος της Κ.Ν.Ε. (βλ. λ.). — κνίτικος, -η, -ο, κνίτικα επίρρ.

κνούτο (το) μαστίγιο από δερματίνες λουρίδες που καταλήγουν σε μεταλλικά σφαιρίδια όργανο μαστίγωσης στην τσαρική Ρωσία: «*ένας υπανάπτυκτος βασιβουζούκος που μόνο από κνούτο καταλαβαίνει*» (εφημ.) ΣΥΝ. φραγγέλιο. [ETYM < ρωσ. knut].

κνώδαλο (το) (αρχαιοπρ.) ανήτος και τιποτένιος άνθρωπος. [ETYM < αρχ. *κνώδαλον*, αρχική σημ. «άγριο ζώο που δαγκώνει», αβιβ. ετιμού, πθ. < θ. *κνώ*, που συνδ. με το ρ. κνώ | *κνίω* «τρίβω, ξύνω» (για το οποίο βλ. λ. *κνησμός*). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για παράγωγο συγκεκριμένου τ. *κνωδών < κνωδων «κνωδοντας»].

Κνωσός κ. Κνωσός (η) αρχαία πόλη της Κρήτης, κέντρο του μυθικού πολιτισμού.

[ETYM. < «ΡΧ: *Κνωσός*», αγν. ετιμού, πθ. προελλνγ. τοπωνύμιο. Εντούτοις, έχουν διατυπωθεί και προτάσεις I.E. καταγωγής. Κατά τον V. Georgiev, το τοπωνύμιο ανάγεται σε I.E. *knex-t-yo «τάφος, λάκκος» (πβ. σανσκρ. khata-h «τάφος, λάκκος» < I.E. *knx-to-(-, πράγμα που, κατά τον ίδιο, επιμαρτυρείται από το παλαιότερο όνομα της Κνωσού *Καίρατος* (το οποίο επίσης συνδέει με σανσκρ. kenata-h «λάκκος»). Κατά τον W. Merlingen, το τοπωνύμιο ανάγεται σε I.E. *knōtsoh-η σημ. «βασιλική πόλη», που το παραβάλλει με λατ. (g)natūs «γεννημένος» (βλ. λ. *γνήσιος*), αρχ. γερμ. kuning «βασιλιάς» (> γερμ. König) κ.ά.]. Κ.Ο. (η) 1. Κοινοβουλευτική Ομάδα 2. Κομματική Οργάνωση.

Κ.Ο.Α. (η) Κρατική Ορχήστρα Αθηνών.

κούζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} 1. (για βάτραχο) βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή (κούζ-κούζ) 2. (για πρόσ.) μιλάω όπως ο βάτραχος, μιμούμαι τη φωνή του βατράχου. — *κούσμα* (το) [1782] κ. *κούσμος* (ο).

[ETYM μτγν. < αρχ. *κούζ*, ηχομιμητική λ. από την κραυγή του βατράχου, πβ. κ. λατ. coaxo, γερμ. quak κ.ά.].

κούλα (το) {άκλ.} ΖΩΟΛ. μικρό ζώο της Αυστραλίας, που μοιάζει με αρκούδακι, ανεβαίνει στα δέντρα και δεν έχει ουρά. [ETYM < αγγλ. koala < αυστραλ. koolah, το οποίο στη γλώσσα των ιθαγενών σημαίνει «όχι νερό», αφού αυτό το είδος μαρσιποπόροου δεν πίνει ποτέ νερό].

κούζ-κούζ (το) {άκλ.} η φωνή του βατράχου (πβ. *βρεκεκέζ*).

[ETYM. αρχ., ηχομιμητ. λ.].

Κ.Ο.Β. (η) Κομμουνιστική Οργάνωση Βάσης.

κοβάλτιο (το) [1812] {κοβαλτίου | -ων} ΧΗΜ. μέταλλο αργυρόλευκο με κωνική χροιά (σύμβολο Co), που αποτελεί ένα από τα απαραίτητα στον οργανισμό ιχθυοστοιχεία και συστατικό πολλών πυριμάτων και μαγνητικών κραμάτων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ). [ETYM Μεταφορά του γερμ. kobalt < μέσ. γερμ. kobolt, ονομασία δαίμονα των ορυχείων στους παλαιούς γερμανικούς μύθους, επειδή κατά την εξόρυξη του μετάλλου προκαλούνταν επικίνδυνες αναθυμιάσεις].

κόβερ-γκερλ (το) {άκλ.} νέα και όμορφη κοπέλα, της οποίας η φωτογραφία εμφανίζεται ως εξώφυλλο σε περιοδικό. [ETYM < αγγλ. cover-girl].

κόβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γ' ενεστ. κόβει κ. λαϊκ. κόφτει | έκοψα (προστ. κόψε κ. κόφ' το), κόπηκα, κομμένος} ♦ {μετβ.} 1. χωρίζω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα κομμάτια (με κατάλληλο εργαλείο, λ.χ. μαχαιρί, τανάλια, ψαλίδι, κόφτη κ.ά.): - *το σκονί* | *την καρδέλα* | *τα καλώδια* | *τα δέντρα* || ~ *τη γιομάτα στα τέσσερα* | *την πίτα σε μικρά κομμάτια* | *μια φέτα στα δύο* || ~ *την τούρτα* | *τη βασιλόπιτα* (τη χωρίζω σε κομμάτια) 2. ξεχωρίζω ένα κομμάτι από το βασικό τμήμα (κάποιου πράγματος): *κόψε μου μια φέτα γιομά* || ~ *μια μερίδα κρέας* || ~ *ένα μπουτί από το κοτόπουλο* 3. (+σε) δίνω (σε κάτι) συγκεκριμένη μορφή με τη βοήθεια μαχαριού ή άλλου αιχμηρού αντικειμένου: ~ *το ύφασμα σε τετράγωνο* || ~ *το κρεμμύδι* | *την πιπεριά σε ροδέλες* 4. (α) αφαιρώ, συνήθ. με κοφτερό εργαλείο, από κάτι ένα τμήμα του: *έκοψε το νεκρό τμήμα του φωτός και το πέταξε* || ~ *τις κορυφές από τα στάρια* || ~ *ένα κλαδί απ' το δέντρο* || ~ *ένα άρθρο από την εφημερίδα* || ~ *τις ακρες απ' τα φύλλα* (ξακρίζω) || ~ *τις σελίδες με τον γαρτοκόπη* (β) (ειδικότ.) για αποκοπή μέλους του σώματος και ακρωτηριασμό: *ο δήμιος του έκοψε το κεφάλι* || *τα παλιά χρόνια έκοβαν τα αφτιά* | *τη μήτη των κακούργων για τιμορία* 5. (ειδικότ.) αποσπώ (κάτι) από το σημείο όπου βρίσκεται (τραβώντας το): ~ *τα σταφύλια* | *τα μήλα* || ~ *λεμονία από τη λεμονιά* || ~ *δύο σελίδες από το τετράδιο* 6. αφαιρώ τμήμα τανίας, ομίλιας, γραπτού κειμένου κ.λπ. (επειδή ίσως προσβάλλει κάποιους ή παραβιάζει κάποιον νόμο): *έκοψαν από την τανία τις τολμηρές σκηνές* || *η επιτροπή έκοψε ένα μέρος της ομίλιας στο μιντάς, γιατί περιείχε ύβρεις κατά του πολιτεύματος* || *στην καινούργια έκδοση του μυθιστορήματος υπάρχουν και τα κομμάτια που είχε κόψει η λογοκρισία ΣΥΝ. λογοκρίνω* 7. (για δέντρο) πελεκώ ή πριονίζω τον κορμό του, ώστε να πέσει κάτω: *οι ξυλοκόποι με τα τεσκιουρία κόβουν δέντρα* || ~ *ξύλα* (δέντρα ή κλαδιά από τα δέντρα για θέρμανση) 8. (για μέλος ή σημείο του σώματος μου) πληγώνω (σκόπιμα ή από απροσεξία, συνήθ. όταν ένα αιχμηρό αντικείμενο ή επιφάνεια προκαλεί ανοιγμά στο δέρμα, ώστε να τρέχει αίμα): *το δάχτυλό μου* || *έκοψα το χέρι μου με το μαχαιρί καθώς αυτοκτονία* το φαγητό- ΦΡ. (α) **κόβω τις φλέβες μου** (i) για απόπειρα αυτοκτονίας (ii) (μτφ.-αρχότ.) για να δείξει κανείς ότι έχει περιέλθει σε απελπιστική κατάσταση: *δεν αντέχω πια αυτή την κατάσταση, θα κόψω τις φλέβες μου!* (β) **κόβω τον λαμό σου!** βρες τη λύση μόνος σου, χωρίς να με εμπλέκεις: *δεν ξέρω πού θα βρεις τα λεφτά που μου χρωστάς ~!* || **κόψτε τον λαμό σας** να τελειώσετε εγκαίρως τη δουλειά! 9. (για τιμή προίτιος) μειώνω, κάνω έκπτωση: *πόσα θα μου κόψετε, αν αγοράσω και τα δύο;* || *του έκοψε πέντε χιλιάδες δρχ. από την αρχική τιμή ΣΥΝ. κάνω έκπτωση* 10. μειώνω τη διάρκεια: *το φίλι διαρκεί πολύ, πρέπει να το κόψουμε* || *έκοψε δέκα λεπτά από την ομιλία του, γιατί ξεπερνούσε τον χρόνο* 11. μειώνω σε μήκος: ~ *τα μαλλιά μου* | *τα νύχια* | *τα γένια* | *τις φαβορίτες* || ~ *το γρασίδι* 12. αφαιρώ εντελώς, ξυρίζω: *από τότε που έκοψε το μουστάκι, άλλαξε το πρόσωπο του* || *έβαλε στοίχημα ότι θα κόψει το μουσι του, αν χάσουν στις εκλογές* 13. (για πε-Ρ^ωΧη) χωρίζω, διαιρώ: *το ποτάμι κόβει την κοιλάδα στα δύο* || *ο δρόμος κόβει το χωριό στη μέση* 14. (για νόμισμα) παράγω και θέτω στην κυκλοφορία: *η κυβέρνηση θα αναγκαστεί να κόψει πληθωριστικό νόμισμα* || *η Κεντρική Τράπεζα ανακοίνωσε ότι θα κόψει νέο νόμισμα* 15. (για μισθό, επίδομα) εγκρίνω και καταβάλλω, πληρώνω: *τον έκοψε μηνιαίο διακόσιες χιλιάδες* || *ο εργάτης ζήτησε να τον κόψουν επίδομα ανθυγιεινής εργασίας* 16. (για εισιτήριο) (α) εκδίδω σε (κάποιον): *πόσα εισιτήρια κόβει το θέατρο σας τα σαββατοκύριακα;* (β) ζητώ να μου εκδώσουν, βγάω (από ταμείο | εκδοτήριο): *τον έστειλαν να κόψει εισιτήρια για όλη την παρά* 17. διακόπτω (κάποιον) κατά τη διάρκεια μιας πράξης: *μου τηλεφώνησε την ώρα που η τανία έφαγε στην κορύφωση-μ' έκοψε πάνω στο καλύτερο* || *μη με κόβεις την ώρα που μιλάω!* 18. (λαϊκ.) σχηματίζω μια εντύπωση για (κάποιον/κάτι), καταλαβαίνω τον χαρακτήρα του: *αμέσως τον έκοψα η κουμάσι ήταν!* 19. (λαϊκ.) κοιτάζω με προσοχή, παρατηρώ: *καθόταν στην άκρη της πλατιάς κι έκοβε κίνηση* || *περνούσε μπροστά από τους υποψηφίους κι έκοβε φάτσες* 20. εμπλοδίζω: *φύγε από μπροστά μου κόβεις τη θέα!* || *τα ψηλά κτήρια έκοβαν τον ήλιο* || (μτφ.) *μήπκε στη μέση και μου έκοψε τον δρόμο* || *αυτή η ήττα του έκοψε τον δρό-*

μο προς την προεδρία 21. απορρίπτω, θεωρώ ότι κάποιος δεν πληροί τις προϋποθέσεις (για κάτι): ο καθηγητής έκοψε στις εξετάσεις είκοσι φοιτητές 22. ελαττώνω: κόψε ταχύτητα, ο δρόμος στενεύει απότομα 23. παύω να κάνω (κάτι), διακόπτω (συνήθεια, πάθος κ.λπ.): ~ το χαρτί (τη χαρτοπαίξια) | το κάπνισμα | το ποτό 24. (για όργανα του σώματος, λειτουργίες κ.λπ.) σταματώ απότομα κάτι, το κάνω να πάψει να λειτουργεί: η ταινία έχει σκηνές δράσης που κόβουν την ανάσα 25. σε φρ. που δηλώνουν μεγάλο φόβο, όπως **κόβω τη γολή | τα ήπατα (κάποιον)** προκαλώ μεγάλο φόβο (σε κάποιον): ήρθε πίσω μου αδύρβα στο σκοτάδι και μου κόψε τη γολή || μου κόψε τα ήπατα μόλις μου είπε πως κάτι έπαθες! 26. περικόπτο ή σταματώ: πρέπει να κόψουμε τις περιττές δαπάνες || έκοψαν όλες τις επιδοτήσεις προς τους αγρότες || λένε ότι θα μας κόψουν το οικογενειακό επίδομα 27. διακόπτω, σταματώ κάτι που υπάρχει μέχρι σήμερα: πρέπει να κόψουμε τις οικειότητες | τα πολλά-πολλά | τα πάρε-δώσε || τσακώθηκε μαζί του και τον έκοψε και την καλύτερα || έκοψε κάθε επαφή | κάθε σχέση μαζί της-φρ. (εκφραστ.) **κομμένα αυτιά!** (i) για να επισημανθεί (σε κάποιον) ότι πρέπει να σταματήσει αυτά που συνήθει να κάνει και ότι πρέπει να αλλάξει στάση ή συμπεριφορά (απέναντι σε κάποιον/κάτι): Δεν θα κάνεις εσύ ό,τι θέλεις! ~! (ii) για να προειδοποιηθεί (κάποιος) ότι (κακή) συμπεριφορά του θα προκαλέσει αρνητική αντίδραση (από κάποιον άλλο): Με τέτοιος θράσος που έχεις, νομίζεις ότι θα σου κάνουν κι άλλα χατίρια; ~! 28. διακόπτω την κίνηση (παίκτη ή μπάλας): ο αμυντικός έκοψε τον επιθετικό της αντίπαλης ομάδας || έκοψε τη μπάλα με το χέρι 32. (για χτύπημα με το χέρι): θα σου κόψω κίνα χαστούκι! || του 'κόψε μια ανάποδη (με την εξωτερική πλευρά της παλάμης), που τη θυμάται ακόμη 33. σε φρ. που δηλώνουν επιβολή σε κάποιον ή περιορισμό του θάρρους ή του θράσους του: πρέπει να του κόψεις λίγο τον βήχα, γιατί έχει γίνει πολύ θράσος || θα του κόψω τον αέρα, γιατί αυθαδιάζει || πολλά λες και θα στην κόψω τη γλώσσα σπρίτσα! || αν ξαναπλώσεις χέρι στο φαγητό, θα στα κόψω τα χέρια! || αν ξαναπατήσεις στη γειτονιά, θα στα κόψω τα πόδια! 34. (λαϊκ.) για έντονο και ξαφνικό αίσθημα πείνας: κατά το μεσημέρι με έκοψε μια πείνα! || δεν είχαν φάει και τους είχε κόψει λόρδα 35. (για φιλμ ή βιντεοταινία) σταματώ (τη μετάδοση) σε ορισμένο σημείο: κόψε το εδών να το δούμε καλύτερα (ενν. το φιλμ) 36. τέμνω σε ένα σημείο: μία ευθεία κόβει τις δύο άλλες στο σημείο αυτό 37. τεμαχίζω με ορισμένο τρόπο ή σχέδιο: ~ ίσια | στραβά το χαρτί || ~ ύφασμα για κουρτίνες | για σακάκι ♦ (αμετβ.) 38. (για τράπουλα) χωρίζω το σύνολο των τραπεζολόχαρτων σε δύο μέρη (στην έναρξη του παιχνιδιού): εσύ κόβεις (ενν. την τράπουλα) 39. (για ρευστές τροφές) αλλοιώνεται η σύνθεσή μου, γαλάω: το γάλα έκοψε, δεν πίνεται πια || χρειάζεται προσοχή όταν φτειάχνεις τη μαγιονέζα, για να μην κόψει 40. (για εργαλείο με αιχμή, κόψη, ακμή) είμαι κοφτερός, οξείς, μπορώ να χρησιμοποιηθώ για κοπή: το μαχαίρι στόμωσε και δεν κόβει || ένα ξυράκι που κόβει πολύ (πολύ κοφτερό) || πρόσεχε τη λάμα-κόβει σαν ξυράκι! 41. μειώνεται η έντασή μου: ευτυχώς έκοψε ο αέρας || στο λιμανάκι το κύμα κόβει αρκετά || να κόψει πρώτα η βροχή και μετά φεύγουμε 42. σταματώ (τις επαφές μου με κάποιον), διακόπτω (τις σχέσεις): έχομε κόψει, δεν βλέπουμε πια 43. (λαϊκ.) αλλοιώνωμαι, παίρνω χειρότερη όψη: έκοψε η μούρη του απ' τη διαίτα ΣΥΝ. ρεΐω 44. σε φρ. που δηλώνουν οξεία αντίληψη: κόβει το μυαλό του (ή του κόβει) || κόβει το μάτι σου (βλέπεις καλά, παρατηρείς λεπτομέρειες) 45. (για καθηγητή, εξεταστή) απορρίπτω (μαθητές, υποψηφίους), βαθμολογώ κάτω από τη βάση: ένας εξεταστής που έχει τη φήμη ότι κόβει-μεσοπιά **κόβονται** 46. απορρίπτομαι: κόπηκε στις εξετάσεις με τέσσερα 47. παύω να αισθάνομαι κάτι: μόλις έμαθα τα δυσάρεστα νέα, μου κόπηκε η όρεξη 48. (για όργανα του σώματος, λειτουργία του κ.λπ.) σταματώ (απότομα) ή παύω να λειτουργώ: μόλις δεις το βάθος του γκρεμού θα σου κοπεί η αναπνοή || απ' την πολλή πεζοπορία μου είχε κοπεί η ανάσα 49. σε φρ. για τη δήλωση μεγάλου φόβου: μόλις είδαν τους εχθρούς, τους κόπηκαν τα γόνατα/τα πόδια || από το μεγάλο σοκ της κόπηκε η μιλιά || μου κόπηκαν τα ήπατα απ' τον φόβο 50. διακόπτομαι: καθώς συνομιλούσαν, κόπηκε ξαφνικά η γραμμή || όταν έχει κακοκαιρία, κόβεται συχνά η δροσφορική σύνδεση 51. παύω να έχω (κάτι): της κόπηκε το γάλα και δεν μπορεί πλέον να θηλάσει || ξαφνικά της κόπηκε η περίοδος 52. (για υλικό που είναι πολύ μαλακό) μπορώ να τεμαχιστώ εύκολα: το βοΐτιρο κόβεται εύκολα || το κρεας έχει παγώσει και δεν κόβεται με τίποτα · φρ. (α) **κόβω δρόμο** ακολουθώ συντομότερη διαδρομή: στρίψε από 'δώ για να κόψουμε δρόμο (β) (αρχκ.) **κόβω λάσπη** φεύγω από μια δυσάρεστη κατάσταση, την κοπανώ: μόλις είδε τα σκούρα, έκοψε λάσπη (γ) **κόβω τα φτερά (κάποιον)** τον αποθαρρύνω, τον κάνω να απογοητευθεί (σε μια προσπάθεια που καταβάλλει): η αναπάντεχη αποτυχία τον στον διαγωνισμό του έκοψε τα φτερά (δ) (μτφ.) **κόβω το κεφάλι μου** είμαι απολύτως σίγουρος για (κάποιον/κάτι), δεν έχω την παραμικρή αμφιβολία: αποκλείεται να συμπεριφέρθηκε αυτός έτσι-κόβω το κεφάλι μου γι' αυτόν || μπορεί να έγιναν κι έτσι όπως τα λες τα πράγματα- δεν κόβω το κεφάλι μου! (ε) **το κόβω με τα πόδια** πηγαίνω κάπου πεζός, απελευσθήκα να περιμένω το λεωφορείο και το 'κόψαμε τα πόδια (στ) **κόβω βόλτες** πηγαίνω πέρα-δώθε: ένας νεαρός έκοβε βόλτες μπροστά απ' το σπίτι σου (ζ) (οικ.) **κόψ' το ή κόψ' το!** σταμάτα (να κάνεις ή να λες αυτό που κάνεις ή λες): ~! Δεν θέλω άλλα αστεία εις βάρος μου (η) **με κόβει | λούζει κρύος ιδρώτας** βλ. λ. ιδρώτας (θ) (μτφ.) **κόβω | γκρεμίζω τις γέφυρες** βλ. λ. γέφυρα

(i) (ειρων.) **κόψε κάτι!** (i) προς κάποιον που λέει πολλές υπερβολές, που διηγείται (συνήθ. για τον εαυτό του) απίστευτα πράγματα: σαν πολλά μας τα λες, ~! (ii) (προς έμπορο) κάνε μια μικρή έκπτωση (ια) **κόβω και ράβω** για κάποιον που μπορεί να κάνει ό,τι θέλει σε έναν χώρο, έναν τομέα: στην υπηρεσία του κόβει και ράβει ΣΥΝ. λύνει και δένει (ιβ) (μτφ.) **κομμένος και ραμμένος στα μέτρα (κάποιον)** φτει-αγμένος ή απόλυτα προσαρμοσμένος στις επιθυμίες, τις ικανότητες στις δυνατότητες (κάποιου): ο ρόλος ήταν ~ αυτής της ηθοποιού || οι εκλογικοί νόμοι είναι συνήθως κομμένοι και ραμμένοι στα μέτρα του κυβερνώντος κόμματος (ιγ) **τι σε κόφτει εσένα;** τι σε νοιάζει, γιατί σε απασχολεί; (με τη σημ. «δεν σου πέφτει λόγος, δεν σε αφορά κάτι»): Εσένα τι σε κόφτει αν θα πληρώσουν πρόστιμο; Εσύ θα τα δώσεις τα λεφτά; (ιδ) (λαϊκ.) **κόβω καρφιά** για πολύ κρύο καιρό, για πολύ ψύχος: κόψαμε καρφιά μες στο χιόνι (ιε) (λαϊκ.) **κόβω ρόδα μωρομένα** (γενικά) φεύγω, αποχωρώ (ειδικότ.) εγκαταλείπω μια κατάσταση ξαφνικά, κυρ. όταν θα έπρεπε να μείνω (ιστ) **με κόβει η κοιλιά μου** παθαίνω διάρροια, κόψιμο (ιζ) **κόβω το αίμα (κάποιον)** βλ. λ. αίμα (θι) **κόβω την ανάσα (κάποιον)** (i) για να δηλωθεί ο έντονος θαυμασμός που προκαλείται από τη θέα ενός εντυπωσιακού και συνήθ. αγανούς τοπίου: το απέραντο πέλαγος που αντικρίσαμε από την κορυφή του βουνού, μας έκοψε την ανάσα (ii) για την περιγραφή καταστάσεων που προκαλούν φόβο, τρόμο, έκπληξη ή συναρπάζουν: το θρίλερ είχε κάτι τρομακτικές σκηνές που σου έκοβαν την ανάσα || μόλις τον είδα να πέφτει στο κενό, μου κόπηκε η ανάσα 53. (α) με ενδιαφέρει πολύ: θέλω να πάω, αλλά δεν ~ κιάλας! (β) επιμένο (για κάτι): δεν ήρθε στη συνάντησή και κοβόταν ότι δεν είχε ενημερωθεί. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. κόπτω (βλ.λ.), πρ. ράβω - ράπτω, σκάβω - σκάπτω, νίβω - νίπτω κ.ά. 'Hδη μεσν. είναι οι φρ. με κόπτετε ιδρώς, κόβονται τα πόδια | τα μέλη μου, με κόφτει δια κάποιον].

κογιονάρω ρ. μετβ. {κογιονάρωσα} (λαϊκ.) κοροϊδεύω, εμπαίζω. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του βεν. cogionar (ιταλ. coglionare < coglion «κυριο-λιό») όρχις - (μτφ.) ανόητος, ηλίθιος» < μγν. λατ. coelo < λατ. caelus]. κογιότ (το) {άκλ.} ΖΩΟΛ. μικρός λύκος που ζει στη δυτική Β. Αμερική (Η.Π.Α. και Μεξικό). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. coyote < meξ. coyote < koyotl, γλώσσα Ναχουάτλ (των Αζτέκων)].

Κονκό (το) → Κονγκό
κογκλάβιο (το) → κονκλάβιο
κογκρέσο (το) → κονγκρέσο

κόχη (η) {κοχών} 1. ΑΝΑΤ. κάθε κοιλότητα οστού ή οργάνου του σώματος: ~ οφθαλμού (καθemia από τις κοιλότητες του κρανίου, στις οποίες βρίσκονται τα μάτια) || ~ ωτός (ονομασία της βαθιάς κοιλότητας του περυγίου του αφτιού) 2. κοίλωμα τοίχου για την τοποθέτηση διαφόρων αντικειμένων ή για διακοσμητικούς χώρους 3. ΕΚΚΛΗΣ. το ημικυκλικό τμήμα του Αγίου Βήματος, που προέχει προς την ανατολή και στο οποίο τοποθετείται η Αγία Τράπεζα, όπως επίσης και τα πλάγια μικρότερα ημικυκλικά στοιχεία του Ιερού Βήματος 4. ΓΕΩΛ. κοίλωμα με αμφιθεατρικό και ημικυκλικό σχήμα, που βρίσκεται στην επιφάνεια του εδάφους και που σχηματίζεται από τις διαβρωτικές διεργασίες παγετώνα. Επίσης κόχη (σφρ. σημ. 2). ΣΧΟΛΙΑ. κομίζω.

[ΕΤΥΜ. αρχ., που συνδ. με σανσκρ. sankhā- «μύδος», καθώς και με το αρχ. ουσ. κόχλος «κοχλίας»]. -κοχλος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει πόσες κόγχες έχει ένα κτή-ριο: το ιερό της εκκλησίας μας είναι τρικοχλο. [ΕΤΥΜ. β' συνθ. της Μτρ. και Ν. Ελληνικής (πρ. μγν. τρι-κοχλος), που προέρχεται από το αρχ. κόχη].

ΚΟ.ΔΗ.ΣΟ. (το) Κόμμα Δημοκρατικού Σοσιαλισμού.
Κ.Ο.Ε.Μ. (η) Κρατική Ορχήστρα Ελληνικής Μουσικής.
Κοζάκος (ο) μέλος νομαδικού πληθυσμού στα νότια σύνορα της Ρωσίας, με στρατό περίφημο για τη μαχητικότητα του, ο οποίος φρουρούσε τα σύνορα της χώρας και, μετά την επανάστασή του 1917, ενσωματώθηκε στον κοκκίνο Στρατό. — κοζάκιος, -η, -ο [1896]. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. Cosaque < ουκραν. Kozak < τουρκ. Kazak «στρατιώτης ιππικού»].

Κοζάνη (η) πόλη της Δ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός Κοζάνης). — Κοζανίτης (ο), Κοζανίτισσα (η), κοζανίτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < σλαβ. kozani < koza «γίδα, δέρμα γίδας»]. Κόζα Νόστρα (η) {άκλ.} η ονομασία της μαφίας στις Η.Π.Α. (γενικότ.) ως χαρακτηρισμός κλειστόν μυστικών ομάδων του οργανωμένου εγκλήματος. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. cosa nostra «δική μας υπόθεση»]. **κοζάρω** ρ. μετβ. {κοζάρωσα} (λαϊκ.) 1. κοιτάζω (κάποιον/κάτι) με προσοχή, συνήθ. κρυφά 2. βλέπω (από μακριά), διακρίνω (κάποιον/κάτι), βάζω (κάποιον/κάτι) στο μάτι ΣΥΝ. μπανίζω. [ΕΤΥΜ. < Κάζ' (βλ.λ.)].

κόζι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} 1. (σε ορισμένα χαρτοπαίγνια) το ισχυρό φύλλο που νικάει 2. το προσεκτικό κοίταγμα, η παρατηρησι-ΦΡ. (α) κάνω **κόζι** διακρίνω, βλέπω (κάποιον): τον έκανε **κόζι** αυτόν που πάρασε; (β) **παίρνω κόζι** κοιτάζω επίμονα και με ερωτική διάθεση ΣΥΝ. μπανίζω, παίρνω μάτι. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. koz].

Κ.Ο.Θ. (η) Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης.
κόθορονος (ο) {κοθόρν-ου} -ον, -ους} 1. υποδήμα με ψηλό και χαχύ πέδιλο, το οποίο φορούσαν οι υποκριτές της αρχαίας τραγωδίας υπο-δύμενοι ρόλους ηρώων 2. (μτφ.) (α) (μειωτ.) για άκομο υποδήμα (β) άνθρακος αναξιόπιστος που αλλάζει απόψεις και θέσεις από ιδιοτέ-λεια.

[ETYM. αρχ., αγν. ετόμου, πθ. λυδικό δάνειο],
κοιλιάδα (η) το κοιλώμα εδάφους που περικλείεται από βουνά ή υψώματα και που σχηματίστηκε λόγω της διαβρωτικής ενέργειας του νερού - ΦΡ. **κοιλιάς του κλαυθμώνος** βλ. λ. κλαυθμών. [ETYM. < αρχ. *κοιλιάς*, -άδος < *κοίλος*].
κοιλιάνο ρ. μ'τβ. [αρχ.] (κοιλαν-α, -θηκα) (λόγ.) βαθουλώνα, κάνω (κάτι) κρύλο. — κοιλάνση (η) [μτγν].
κοιλάρας, -ού, -άδικο {κοιλάράδ'ς (θηλ. κοιλάρουδες)} (μεγεθ.-μειωτ.) αυτός που έχει μεγάλη και προτεταμένη κοιλιά ΣΥΝ. προκοιλής, χοντρός.
κοιλάρφανος, -η, -ο (λαϊκ.) ορφανός από τη στιγμή της γέννησής του. κοιλάρφανοτά (τα) [1877] ΖΩΟΛ. ομοταξία υδρόβιων ασπόνδυλων, που περιλαμβάνει τα κοράλλια, τις μέδουσες, τους σπόγγους κ.ά. Επίσης κοιλέντερα [μεσγ.].
κοιλιά (η) 1. η περιοχή του ανθρώπινου σώματος ανάμεσα στον θώρακα και στη λεκάνη, η οποία περιέχει τα σπλάγχνα ΣΥΝ. γαστέρα: ΦΡ. (α) **πέφτω με την κοιλιά** πέφτω μπρούμυτα, οριζόντια προς το έδαφος: έπεσε στο νερό με την κοιλιά (β) **χορός της κοιλιάς** ανατολικός χορός που βασίζεται στην κίνηση της κοιλιάς και των γοφών (γ) **η κοιλιά μου παίζει βολί ταμπούρα** πεινάω πολύ (και ακούγονται από την κοιλιά οι χαρακτηριστικοί ήχοι, γουργουρισμα) 2. (συνεκδ.) το μπροστινό τοίχωμα της παραπάνω περιοχής: **έχει ράμματα στην** -από την **εγχείρηση**: ΦΡ. **πιάνω την κοιλιά μου απ' τα γέλια** ξεκαρδίζομαι, γελάω πάρα πολύ 3. (συνεκδ.) (α) το στομάχι ή τα έντερα: κοιμήθηκε με άδεια ~ (β) (στα ζώα, ψάρια κ.λπ.) η αντίστοιχη περιοχή του σώματος τους (ειδικότ.) το κάτω μαλακό μέρος του σώματος τους: **ανοίγω το ψάρι από την ~** || **μαγειρεύμενες ~ ζώων** || κοιλίες και **ποδαράκια για πατάα** · 4. η μήτρα: (καθημ.) αισθανόταν το **έμβρυο να κλοτσάει στην ~ της** || **μία έγκυος με φουσκομένη ~** ΦΡ. **από την κοιλιά της μάνας του** βλ. λ. **μάνα** 5. (μτφ.) κοιλώμα προς τα μέσα ή προς τα έξω: **τέντωσε το σχοινί, γιατί κάνει ~** · 6. το πάχος (στην περιοχή της κοιλιάς): **δεν έχεις καθόλου ~**, είσαι μια **χαρά**· ΦΡ. **κάνω κοιλιά** (i) παχαίνω: **λένε ότι η μητέρα φουσκώνει και κάνει κοιλιά** (ii) χαλαρώνω (σε προσπάθεια, εργασία κ.λπ.): **οι εργασίες για τη διά-νοϊξη οδού κάνουν κοιλιά** (δεν προχωρούν εντατικά) || αυτή την **περίοδο η ομάδα έχει κάνει κοιλιά** 7. το κάτω μέρος του αεροσκάφους: **δεν λειτουργήσε το σύστημα των τροχών και το αεροπλάνο προσγειώθηκε με την ~**. Επίσης (λόγ.) κοιλιά (βλ.λ.). — (υποκ.) κοιλίτσα (η), (μεγεθ.) κοιλάρα (η).
[ETYM. μεσγ. < αρχ. *κοιλία* (< *κοίλος*), που αρχικά δήλωνε κάθε σωματική κοιλότητα, για να καταλήξει στη σημ. «κοιλότητα των σπλάγχων» (ήδη αρχ.)].

κοιλιά (η) {κοιλιών} ANAT. ονομασία διαφόρων κοιλότητων των οργάνων του σώματος: **κοιλίες της καρδιάς** (οι δύο κοιλότητες της καρδιάς, όπου συγκεντρώνεται το αίμα που προέρχεται από τους κολπούς) || **κοιλίες του εγκεφάλου**. [ETYM. αρχ. < *κοίλος*].
κοιλιακός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την κοιλιά: ~ **γύρα** || ~ **μύες** (άνω | κάτω | **πλάγιοι**) 2. **κοιλιακοί** (οι) (α) οι κοιλιακοί μύες (β) ποικίλες ασκήσεις γυμναστικής για την εκγύμναση των μιών της κοιλιάς: **κάνω κοιλιακούς** 3. **κοιλιακά** (τα) νόσος των εντέρων. ΧΧΟΛΙΟ λ. **πληροφορική**.
κοιλιακός, -ή, -ό ANAT. αυτός που σχετίζεται με κοιλιά (της καρδιάς): ~ **ασοπή**.
κοιλιαλγία (η) {κοιλιαλγίων} πόνος στην κοιλιά, κοιλόπονος. [ETYM. < *κοιλιά* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *coelalgie*].
κοιλιάδουλος, -η, -ο [μεσγ.] αυτός που υποκύπτει στη λαϊμαργία του, ο φαγάς ΣΥΝ. λαϊμαργός.
κοιλιοκλήη (η) [1853] ΙΑΤΡ. η πρόπτωση κοιλιακού σπλάγγνου (λ.χ. εντέρου) μέσα από ασθενές σημείο του κοιλιακού τοιχώματος ή μέσα από ουλή προηγούμενης επέμβασης (μετεγχειρητική ~). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *coelocèle*].
κοιλόπονος (ο) πόνος στην κοιλιά ΣΥΝ. πονόκοιλος, κοιλιαλγία. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πονόδοντος**.
κοιλοπονώ ρ. αμετβ. [μεσγ.] {κοιλοπονάς... | κοιλοπόνεσα} 1. πονώ στην κοιλιά 2. (για επιτοκή γυναίκα) έχω ωδίνες τοκετού.
κοίλος, -η, -ο 1. αυτός που έχει βαθουλωμένη επιφάνεια, κυρτός: ~ **κάπατρο** ΣΥΝ. βαθουλός, βαθουλωτός · 2. αυτός που έχει εσωτερικό κενό, κούφιος ANT. συμπαγής 3. **κοίλο(ν)** (το) το μέρος του αρχαίου θεάτρου που προοριζόταν για τους θεατές.
[ETYM. < αρχ. *κοίλος* < **koP-ίλος* (πβ. μινκ. *ko-wi-ro*) < **kow-*, εταροϊσμ. βαθμ. του Ι.Ε. **kew-* «κοίλωμα, οίδημα», πβ. λατ. *cavus* «κοίλος» (> γαλλ. *cave* «σπηλιά»), *cavitas* «κοιλότητα» (> ισπ. *cavidad*), αρμ. *soyl'no&B. thele* «βαθύς» κ.ά. Πθ. ομόρρ. **κώθων** (βλ. λ. **κωθών**)].
κοιλότητα (η) [αρχ.] {κοιλοτήτων} βαθουλώμα στην επιφάνεια της γης ή μεγάλου επιπέδου αντικειμένου. κοιλώμα (το) [αρχ.] {κοιλώμα-τος} -ατα, -άτων) το κοίλο μέρος μιας επιφάνειας, το βαθουλώμα: - **εδαφός** ΣΥΝ. κοιλότητα, κούφομα, λάκκωμα.
κοιμάμαι κ. (σπανιότ.) κοιούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {κοιμάσαι... | κοιμήθηκα, -ισμένος} 1. βρίσκομαι στην κατάσταση του ύπνου: ~ **καλά** | **ήσχα** | **βαθιά** | **ανήσχα** | **σαν πουλάκι** (ήσχα) | **στο πλάι** με **γυρισμένη την πλάτη** | **ανάσκελα** | **λίγο** | **ελαφρά** | **με τα ρούχα** | **με τα μάτια ανοιχτά**· ΦΡ. (α) **κοιμάμαι κι ονειρεύομαι** | **κοιμάμαι τον καλό καιρό** (i) για ύπνο βαθύ (ii) (μτφ.) για πρόσωπο που δεν αντιλαμβάνεται τι συμβαίνει γύρω του (β) **κοιμάμαι όρθιος** (i) είμαι εξαπλωμένος και κλείνω τα μάτια μου από τη νύστα (ii) δεν αντιλαμβάνομαι τι συμβαίνει γύρω μου, δεν παίρνω χαμπάρι, είμαι χαζός (γ)

κοιμάμαι τον όπνο του δικαίου (i) (μτφ.) κοιμάμαι ήρεμα και ανέμελα (ii) (μτφ.) δεν καταλαβαίνω τι μου γίνεται, είμαι αφελής, δεν παίρνω είδηση (δ) **κοιμάμαι με τις κότρες** πηγαίνω πολύ νωρίς για ύπνο (ε) **κοιμάμαι σαν αρνάκι** κοιμάμαι ξέγνοιαστος (στ) **κοιμήσου και παρήγγελα** αρχή νανουρίσματος. (μτφ.-ειρων.) σε πρόσωπο που δεν αντιλαμβάνεται τι συμβαίνει γύρω του (ζ) **κοιμάται (κάποιος) κι η τύχη του δουλεύει** βλ. λ. **τύχη** (η) (παροιμ.) όπως έστρωσες, θα **κοιμηθείς** βλ. λ. **στρώνω** (θ) (παροιμ.) **με στραβό αν κοιμηθείς, το πρώτο θα αλληλοθωρίσεις** για την επίδραση που ασκούν οι παρέες στον άνθρωπο, κυρ. οι κακές 2. (συνεκδ.) ΕΚΚΛΗΣ. (για αγίους, ιερείς, μοναχούς κ.λπ., αλλά και για λαϊκούς) πεθαίνω: ο **άγιος εκοιμήθη στα εξήντα του χρόνια** ΣΥΝ. αποδημιό εις Κύριον 3. (μτφ.) (α) αδρανό, μένο άπρακτος: **μην κοιμάσαι!** (ενεργοποίησου!) (β) είμαι τεμπέλης και αργοκίνητος · 4. κάνω έρωτα: **έχει κοιμηθεί με πολλούς** || **κοιμηθήκατε μαζί**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός, θυμάμαι, πεθαίνω**. [ETYM. < μεσγ. *κοιούμαι* < αρχ. *κοιούμαι* «εαπλώνω, πέρω το για ύπνο», μέση φωνή του ρ. *κοιμώ (-άω)* «κοιμίζω, ηρεμώ», βλ. λ. *κοιμίζω*, ο μεσγ. τ. *κοιμάμαι* σχηματίστηκε κατ' ανάλογιαν προς το γ' πρόσωπο *κοιμάται* του αρχ. *κοιούμαι*].
κοιμήση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (σπάν.) η κατάσταση του ύπνου · 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο θάνατος: στις **15 Αυγούστου γιορτάστηκε την Κοιμήση της Θεοτόκου** (β) **Κοιμήση της Θεοτόκου** (i) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (ii) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στην Κοιμήση της Θεοτόκου.
κοιμήσης (ο) {κοιμήσηδες} αυτός που είναι νωθρός, που δεν έχει ζωντάνια στις κινήσεις του: **χρειάζομαστε έναν δραστήριο άνθρωπο** -αυτός είναι ~, **δεν κάνει για τη δουλειά**. — κοιμήσιος, -η, -ο, **κοιμήσις** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ύπνος**. [ETYM. < θ. *κοιμησ-* (ρ. *κοιούμαι*) + *κατάλ.* -ης].
κοιμητήριο (το) [μτγν.] {κοιμητήρι-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το νεκροταφείο (βλ.λ.). Επίσης κοιμητήρι. — κοιμητήριακός, -ή, -ό.
κοιμώ ρ. μετβ. {κοιμω-α, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να κοιμηθεί: **επί δύο ώρες προσπαθούσε να κοιμίσει το μορβό** ΣΥΝ. **αποκοιμίζω** 2. (i) **μτχ. κοιμισμένος, -η, -ο** οκνηρός, αργοκίνητος, βραδύς στη σκέψη και στις κινήσεις ANT. **ξεφτέρνι, τζιμίανι**. — **κοιμιστικός, -ή, -ό** [μτγν.].
ΣΧΟΛΙΟ λ. **θυμάμαι, κόμμα, ύπνος**.
[ETYM. αρχ. < **κοιμά* | **κοίμος*, που εκφράζει την ιδέα της κατάκλισης για ύπνο, < *κείμαι* (βλ.λ.)].
κοιμίσης (ο) → κοιμήσης
κοιμούμαι ρ. → κοιμάμαι
κοιμά (τα) οι υποθέσεις και τα προβλήματα που απασχολούν το σύνολο των πολιτών: **αδιαφορεί τελείως για τα ~** || **η ενασχόληση με τα ~ είναι δημοκρατικό καθήκον**· (ειδικότ.) η διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων, των προβλημάτων που απασχολούν τους πολίτες τοπικής ή εθνικής κοινότητας: **αναμειγνύομαι | συμμετέχω στα ~**. [ETYM. αρχ., πλθ. οσδ. του επίθ. **κοινός** (βλ.λ.), που ήδη στην Αρχ. χρησιμοποιείται με τη σημ. των δημοσίων υποθέσεων, λ.χ. **προς τα κοινά προσελθών** «μετέχω του δημοσίου βίου» (Δημοσθ.)].
κοιναίσθησία (η) {χωρ. πλθ.} ΨΥΧΟΛ. η αόριστη και γενική αίσθηση που έχει κάθε άνθρωπος για την ύπαρξη του, ανεξάρτητα από τις πληροφορίες που δίνουν τα αισθητήρια όργανα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *coenesthesia*].
κoinό (το) 1. κάθε χαρακτηριστικό που απαντά σε περισσότερους από έναν ανθρώπους, καταστάσεις κ.λπ.: **δεν έχουν τίποτα το ~ μεταξύ τους**· (περήλπτ.) 2. το σύνολο των ανθρώπων που παρακολουθεί μια εκδήλωση, αυτοί στους οποίους απευθύνεται κάτι (βιβλίο, εκδήλωση, παράσταση κ.λπ.): **τα εισιτήρια θα διατίθενται στο - από αύριο** || **το έργο του αγαπήθηκε από το ευρύ | μεγάλο ~** || **αναγνωστικό | αγοραστικό | θεατρόφιλο | νεανικό | λαϊκό | απαιτητικό | εκδηλωτικό | φιλάθλο ~** || **το ~ καταχειροκρότησε τον δημοφιλή πιανίστα** || **το συντηρητικό ~ αποδοκίμασε έντονα τους τολμηρούς σκηνικούς πειραματισμούς του εκκεντρικού σκηνοθέτη** || **το νόημα ~** 3. (ειδικότ.) ομάδα ανθρώπων που τρέφουν θαυμασμό προς έναν λογοτέχνη, καλλιτέχνη ή επιστήμονα: ο **διάσημος τραγουδιστής ζήτησε τη συνδρομή του ~ του για τα παιδιά του Τρίτου Κόσμου**.
[ETYM. Η λ. **απαντά** ήδη στους εκκλησι. συγγραφείς ως μέρος των περιφράσεων του κοινόν της **εκκλησίας** (Ι. Χρυσόστομος), εις **το κοινον εισελθών** (Ωριγένης), αναφερόμενη στη συνάθροιση των πιστών, στο εκκλησίασμα].
ΚΟΙΝΟ· κ. κοινό- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι: 1. σχετίζεται με τα κοινά, την πολιτική: **κοινο-βούλιο** 2. σχετίζεται με αυτό που γίνεται από κοινού με κάποιον: **κοινο-πράξια, κοινό-χρηστικό** 3. σχετίζεται με την κοινή γλώσσα: **κοινό-λεκτός, κοινο-λογία** 4. σχετίζεται με τον δημόσιο βίο: **κοινο-λογία, κοινο-ποιώ** 5. στερεάται πρωτοτυπίας: **κοινό-τύπος**.
[ETYM. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. **κοινο-λογία**, μτγν. **κοινο-βούλιον**), που προέρχεται από το επίθ. **κοινός** (βλ.λ.)].
κοινοβιάζω ρ. αμετβ. {σε ενεστ. κ. παρατ.} εγκαθίσταμαι σε κοινοβιακή μονή και γίνομαι μέλος της. Επίσης κοινοβιό [1868] {-οίς...}.
κοινοβίο (το) [μτγν.] {κοινοβί-ου | -ων} 1. μορφή μοναστικής ζωής, κατά την οποία όλοι οι μοναχοί ακολουθούν κοινό πρόγραμμα ζωής και λατρείας και διοικούνται από ηγούμενο, τον οποίο εκλέγουν οι ίδιοι 2. (κατ' επέκτ.) η από κοινού συμβίωση πολλών ανθρώπων σε χώρο όπου υπάρχει συνήθ. αυτονομία και ελευθερία κινήσεων και επικρατεί πνεύμα κοινοκτημοσύνης: **τα νεανικά ~ στην Αμερική της δεκαετίας του '60**. — **κοινοβιακός, -ή, -ό** [μτγν.], **κοινοβιακά** επίρρ.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. **μονή**.
κοινοβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κοινή διαβίωση πολλών ανθρώπων ή οργανισμών στον ίδιο χώρο, η ζωή σε κοινοβίο.
κοινοβουλευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το Κοι-

νοβούλιο: ~ εκπρόσωπος (βουλευτής που εκπροσωπεί το κόμμα του στις συνεδριάσεις της Βουλής) | δημοκρατία (που έχει Κοινοβούλιο-όχι άμεση δημοκρατία) | σύστημα | πρακτική | έλεγχος (εβδομαδιαία συνεδρίαση, όπου εξετάζονται επερωτήσεις) | περίοδος | επιτροπή | όργανο | ομάδα κόμματος | πλειοψηφία. — κοινοβουλευτικά-ί -ός [1839] επίρρ.

κοινοβουλευτισμός (ο) [1887] το πολιτικό σύστημα που βασιζέται στην ύπαρξη Κοινοβουλίου. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. parlamentarisme].

Κοινοβούλιο (το) {Κοινοβούλι-ου | -ων} 1. το ανώτατο συλλογικό πολιτικό όργανο, που συγκροτείται από εκλεγμένους αντιπροσώπους του λαού και ασκεί τη νομοθετική εξουσία, ενώ παράλληλα ελέγχει την εκτελεστική ΣΥΝ. Βουλή 2. το σύνολο των βουλευτών, η Βουλή: το ~ αρνήθηκε να δώσει ψήφο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση 3. (συνεκδ.) το κτήριο όπου συνεδριάζει η Βουλή ΣΥΝ. βουλευτήριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. βουλή.

[ETYM, < μτγν. κοινοβούλιον < κοινόβουλος < κοινός + -βουλος < βουλή].

κοινογαμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} μορφή πολυγαμίας, κατά την οποία δύο ή περισσότεροι άνδρες έχουν κοινές συζυγικές σχέσεις με δύο ή περισσότερες γυναίκες (πβ. λ. πολυγαμία) ΑΝΤ. μονογαμία. κοινογασιών (η) [1856] {χωρ. πληθ.} 1.η από κοινού κυριότητα υλικών αγαθών 2. ΚΟΙΝΟΝΟΙΑ. Βασική αρχή των σοσιαλιστικών κοινοιών, που καταργεί την ατομική ιδιοκτησία και υποστηρίζει την από κοινού χρήση ή απόλαυση των υλικών αγαθών. [ETYM, < κοινοκτημών < κοινός + -κτημών < αρχ. κτώμα < αποκτώ, κατέβω], μετάφρ. δάνειο από γερμ. Gütergemeinschaft].

κοινολεκτός (η) [μτγν.] {κοινολέκτ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. η κοινή γλώσσα που ομιλείται σε μια χώρα από όλους (συμπεριλαμβανομένων, κατά κανόνα, και αυτών που μιλούν διαλεκτικά και ιδιοματικά). ΣΧΟΛΙΟ λ. διάλεκτος.

κοινολεκτός ρ. αμετβ. {κοινολεκτείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρატ. | (λόγ.) λέω κοινά, συνηθισμένα πράγματα. — κοινολεξία (η) [μτγν.], κοινολεκτικός, -ή, -ό [1819]. [ETYM, < μτγν. κοινολεκτο (-έω) < κοινός + -λεκτός < λέγω].

κοινολογό ρ. μετβ. [αρχ.] {κοινολογείς... | κοινολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) διαδίδω ευρέως, γνωστοποιώ στο κοινό (συνήθ.) κάτι που δεν πρέπει να μαθευτεί αμέσως: υπάρχουν πράγματα που δεν πρέπει να κοινολογούνται ΣΥΝ. κοινοποιώ, διαλαλώ, ανακοινώνω ΑΝΤ. αποκρύπτω, στυλιάζω, αποσιωπώ. — κοινολόγηση (η) [1821], κοινόν (το) [αρχ.] (στην αρχαιότητα) συνομοσπονδία πόλεων-κρατών με ίσα δικαιώματα και ενιαία κεντρική διοίκηση: το ~ των Αρχαίων.

κοινοποίηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} κάθε γνωστοποίηση ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο γίνεται.

κοινοποία ρ. μετβ. [μτγν.] {κοινοποιείς... | κοινοποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. κάνω (κάτι) δημόσια γνωστό, ανακοινώω: η κυβέρνηση δεν κοινοποίησε ακόμη το νέο φορολογικό νομοσχέδιο ΣΥΝ. κοινολογία, γνωστοποιώ ΑΝΤ. αποκρύπτω, συγκολλώ 2. αποστέλλω ή επιδίδω δημόσιο ή άλλο επίσημο έγγραφο, με το οποίο γνωστοποιώ διορισμό, απόλυση, καταγγελία κ.λπ.: κοινοποιήθηκε στο τοπικό γραφείο η απόφαση του κεντρικού συμβουλίου.

κοινοπολιτεία (η) {κοινοπολιτειών} 1. (γενικότ.) η ισότητα πολιτικών δικαιωμάτων 2. η ένωση ανεξαρτήτων κρατών, που συνεργάζονται μεταξύ τους σε θέματα αμοιβαίων συμφερόντων, π.χ. οι χώρες της παλαιότητας. Βρετανικής ~ (τώρα μόνο Κοινοπολιτείας), η ~ Ανεξάρτητων Κρατών (Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία κ.ά.). — κοινοπολιτειακός, -ή, -ό.

[ETYM, μτγν. < κοινός + πολιτεία. ο όρ. (Βρετανική) Κοινοπολιτεία (σημ. 2) αποτελεί απόδ. του αγγλ. Commonwealth].

κοινοπραξία (η) [μεσν.] {κοινοπραξιών} 1. η από κοινού ανάπτυξη δραστηριότητας από μεμονωμένα άτομα ή σύνολο ατόμων, που αποβλέπει στην επίτευξη ορισμένου σκοπού 2. η ένωση που αποτελείται από μέλη του ίδιου επαγγέλματος και αποσκοπεί στην πρόωξη της επαγγελματικών στόχων: ~ καπινοπραξιών. — κοινοπρακτικός, -ή, -ό [1896].

κοινός, -ή, -ό 1. αυτός που ανήκει σε πολλούς, χρησιμοποιείται ή προορίζεται για πολλούς ή όλους: ~ φίλος | λογαριασμός | αγαθά | καλό (ειδικότ.) για χώρο που τον χρησιμοποιούν, τον μοιράζονται περισσότερα του ενός άτομα: ενοικιαζόμενα δωμάτια με ~ μπάνιο | κουζίνα | αυλή | κήπο-ΦΡ. (α) κοινό μυστικό βλ. λ. μυστικό (β) σε κοινή θέα μπροστά σε όλους, μπροστά στα μάτια όλων (ώστε να βλέπουν όλοι): δεν είναι δυνατόν πλευρές της ιδιωτικής ζωής των πολιτών να εκτίθενται ~ (από τα μέσα ενημέρωσης) (γ) κοινή γυναικεία πόρνη (δ) κοινή ησυχία το διάστημα μεταξύ 14.30-17.30 και 23.30-07.00 το καλοκαίρι και από 15.00-17.00 και 22.30-06.30 τον χειμώνα: συνελήφθη για διατάραξη της ~ 2. αυτός που αποτελεί γνώρισμα και χαρακτηριστικό πολλών: αποτελεί ~ αντίληψη | πεποίθηση | πείρα ότι... || έχουμε ~ απόψεις | ιδέες | αντιλήψεις | συμφέροντα | όφελος || αυτοί οι δύο έχουν πολλά ~ σημεία | στοιχεία ΣΥΝ. αμοιβαίος-ΦΡ. κοινός παρονομαστής βλ. λ. παρονομαστής 3. αυτός που δεν έχει κάτι το ιδιαίτερο ή εξαιρετικό: συνηθισμένος: είναι ένα ~ ύψωμα || πρόκειται για έναν ~, κοινότατο άνθρωπο || επέδειξε εργατικότητα πέρα από το ~ μέτρο || λόγος ακατανόητος από τον ~ αναγνώστη-ΦΡ. (α) κοινός; νους (κοινός νους, Φιλόδημος 'Ρητορ., 1,37) η κοινή λογική (βλ. λ. λογική) (β) κοινός θνητός για καθημερινούς, συνηθισμένους ανθρώπους, κατ' αντιδιαστολή προς αυτούς που ανήκουν στην υψηλή κοινωνία ή είναι πολύ σημαντικά πρόσωπα: αυτά τα σίτια δεν είναι για μας τους κοινούς θνητούς || (ειρων.) αυτά είναι υψηλά νοήματα- δεν μπορεί να τα καταλάβει ένας ~! 4. (για πράγμ.) μέτριος ή κατώτερος σε ποιότητα: γράψε σ' ένα ~ χαρτί, ένα δ, τι να 'να... ΣΥΝ.

πρόχειρος, ευτελής 5. αυτός που γίνεται από κοινού, που καθορίζεται από τη συμμετοχή και συμφωνία πολλών: ~ επιχείρηση | πολιτική | αγώνας | προσπάθεια | ανακοινωθέν | διάβημα | εμφάνιση | απόφαση | έκδοση || τα συνδικάτα θα συγκροτηθούν ~ μέτωπο κατά της κυβέρνησης-ΦΡ. (α) ΓΛΩΣΣ. Κοινή (η) (ενν. γλώσσα) η καθομιλουμένη, η μορφή γλώσσας που χρησιμοποιούν όλοι στην προφορική επικοινωνία τους, κατ' αντιδιαστολή προς τη λόγια γλώσσα: η δημοτική, η καθημερινή γλώσσα (ειδικότ.) (ι) Κοινή Ελληνιστική | Αλεξάνδρινή η ελληνική γλώσσα που διαμορφώθηκε κατά την ελληνιστική περίοδο, κατ' αντιδιαστολή προς την αττική διάλεκτο (ii) Κοινή Νεοελληνική η γλωσσική μορφή της Ν. Ελληνικής που ομιλείται και γράφεται στην Ελλάδα (από το 1976 και ως επίσημη γλώσσα της Εκπαίδευσης και της Διοίκησης που γενικεύθηκε σταδιακά από τότε σε όλες τις μορφές γραπτού και προφορικού λόγου) ιστορικά, είναι καρπός σύνθεσης της μητροδίδακτης γλώσσας (δημοτικής) με τη λόγια μορφή της Ελληνικής (καθαρεύουσα) από τη μακρόχρονη παράλληλη χρήση και αλληλεπίδραση ΣΥΝ. δημοτική (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ για το γλωσσικό ζήτημα, λ. γλωσσικός (iii) κοινό όνομα το προσηγορικό (βλ.λ.) κατ' αντιδιαστολή προς το κύριο όνομα (β) κοινός τόπος η κοινοτοπία (βλ.λ.) (γ) ΝΟΜ. κοινή συναίνεση για διαζύγιο που εκδίδεται σε σύνομο χρονικό διάστημα με τη σύμφωνη γνώμη και των δύο εν διαστάσει συζύγων: πήραν διαζύγιο ~ (δ) μέγιστος κοινός διαιρέτης βλ. λ. μέγιστος (ε) ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο βλ. λ. ελάχιστος (στ) Κοινή Αγορά η Ευρωπαϊκή Ένωση (βλ. κ. λ. Ε.Ο.Κ., ένωση, αγορά) (ζ) από κοινού (από κοινού λαμβάνειν, Απολλώνιος ο Δύσκολος, Περί συντάξεως 122.14) μαζί, σε συνεργασία, με κοινή προσπάθεια: θα αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα ~ (η) (μτφ.) βρισκό κοινό έδαφος (με κάποιον) συμφωνώ (με κάποιον) για κάτι, κυρ. όταν υπάρχουν διαφορές σχετικά με άλλα θέματα: οι δυο πλευρές βρήκαν κοινό έδαφος επικοινωνίας στο επίμαχο ζήτημα · 6. αυτός που αναφέρεται στο κοινωνικό σύνολο (το κοινό), δημόσιος: οργανισμός κοινής ωφελείας | εργάζεται για το - καλό | συμφέρον ΦΡ. (α) κοινή γνώμη η άποψη που επικρατεί σε μεγάλο μέρος των μελών μιας κοινωνίας για συγκεκριμένο κοινωνικό θέμα, η συλλογική στάση του κοινωνικού συνόλου και συνεκδ. ο μέσος άνθρωπος, οι καθημερινοί άνθρωποι: η πράξη του καταδικάστηκε από την ~ || ο ρόλος | η διαμόρφωση | σφραγισμένη | η στάση της ~ (βλ. κ. λ. γνώμη) ΣΥΝ. η γνώμη του κόσμου (β) κοινό αίσθημα βλ. λ. αίσθημα. — κοινός [αρχ.] | κοινά επίρρ.

[ETYM, αρχ. < *κον-/ός (με επάνθεση) < *kom-jos < I.E. επίρρ. *kom-«μαζίν», πβ. λατ. cum (ευρεία σύνθεση, όπου απαντά ως com-, con- και co-), γαλλ. co-, ισπ. con, ιταλ. con, γοτθ. ga-, αρχ. ιφλ. com-, co-, αλβ. kë-, κά. Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή εκδοχή, το επίθ. κοινός εμφανίζεται στην ετεροειδημένη βαθμ. του θ. *kei-, το οποίο απαντά επίσης στην ομηρική λ. 'είων «διαμοιραστής», πβ. κ. σανσκ. seva- «φιλικός, αγαπτικός». Ηδη μτγν. είναι η σημ. «ακαθάρτος» (Κ.Δ. Ρομ. 14, 14: οίδα και πέπεισμαι εν κυρίω 'Ιησού ότι ουδεν κυνόν δι' εαυτού, ει μη τη λογίζομαι τι κοινόν είναι, εκείνο κοινόν). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. κοινή γνώμη (< γαλλ. opinion publique), κοινό συμφέρον (< γαλλ. intérêt commun), κοινή συναίνεση (< γαλλ. de commun accord), Κοινή Αγορά (< αγγλ. Common Market), κοινό έδαφος (< αγγλ. common ground)], κοινοτάρχης (ο/η) {κοινοταρχών} ο εκλεγμένος πρόεδρος κοινοτήτας. Επίσης κοινοταρχισσα (η) {κοινοταρχισσών}. κοινοτάφιο (το) [μτγν.] {κοινοταφί-ου | -ων} ο κοινός τάφος, το κοινό μνημα: το ~ των Εβραίων στο Λουβίτς, κοινότητα (η) {κοινοτήτων} 1. ένωση προσώπων που τα συνδέουν κοινά στοιχεία (π.χ. καταγωγή, γλώσσα, χρώμα, ιδέες κ.ά.): οι ελληνικές ~ της Αμερικής || το ερώτημα είναι αν οι δύο ~, οι λευκοί και οι μαύροι, μπορούν να συντηρούν αρμονικά · 2. η κατώτερη βαθμίδα διοικητικής διαίρεσης του κράτους σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης: οι δήμοι και οι ~ της Ελλάδος || πρόεδρος κοινότητας-ΦΡ. μαθητικές κοινότητες σχολικές θεσμούς, σύμφωνα με τον οποίο οι μαθητές εκλέγουν συμβούλια που τους εκπροσωπούν σε επίπεδο τμήματος και σε επίπεδο σχολείου για τα διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζουν 3. (με κερ.) η Ευρωπαϊκή Ένωση: η διεύρυνση της Κοινότητας προς Ανατολάς · 4. ΕΚΚΛΗΣ. διοικητικός οργανισμός μοναστηριού ή μοναστικής πολιτείας: ~ του Αγίου Όρους 5. Βουλή των Κοινοτήτων (αγγλ. House of Commons) το ένα από τα δύο νομοθετικά σώματα του αγγλικού Κοινοβουλίου (βλ. κ. λ. βουλή) 6. θεραπευτική κοινότητα οργανωμένη ομάδα η οποία αποσκοπεί σε θεραπευτικούς σκοπούς, κυρ. της ανεξάρτητης τοξικομανών. ΣΧΟΛΙΟ λ. έθνος [ETYM, < αρχ. κοινός < κοινός. Η σημ. του οργανωμένου συνόλου χωρών ή προσώπων αποδίδει το γαλλ. communauté (λ.χ. Communauté Européenne = Ε.Ο.Κ.)]. κοινοτικός, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που σχετίζεται με την κοινότητα: ~ μηχανισμός | αλληλεγγύη | συμβούλιο | συγκέντρωση | δεσμός | πνεύμα 2. (α) (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, την Ευρωπαϊκή Ένωση: ~ πολιτική | στόλος | ηγής | νομοθεσία | εταίρος | κονδύλια | χρηματοδοτήσεις | πρόγραμμα | εισφορές | επίτροπος | διάταξη || (ως ουσ.) σ' αυτή την ομάδα παίζουν τρεις κοινοτικοί (ενν. παίκτες) (β) Κοινοτικό Ηέλοιο Στήριξης (Κ.Π.Σ.) διαδικαστικά συντονισμένο των περιφερειακών δράσεων της Ε.Ε. όπου εμπλέκονται τα τέσσερα διαρθρωτικά ταμεία και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.

[ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. communautaire]. κοινοτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. η θεωρία ή το σύστημα διακυβέρνησης, στο οποίο σημαντικές νομοθετικές, εκτελεστικές κ.λπ. εξουσίες παραχωρούνται από την κεντρική κυβέρνηση στις επιμέρους κοινότητες, ώστε η κάθε κοινότητα να αποτελεί ουσιαστικά ανεξάρτητο

κράτος και η κεντρική διοίκηση να είναι η ομοσπονδία αυτών των κρατών ΣΥΝ. κοινοτισμός 2. το φαινόμενο, κατά το οποίο το άτομο εκδηλώνει τάσεις υποταγής και αφοσίωσης περισσότερο στη δική του (εθνική) κοινότητα (ομάδα), παρά στην κοινωνία ως σύνολο. [ETYM Απόδοτ. του γαλλ. communalisme]. κοινοτοπία (η) [1896] {κοινοτοπιών} λόγος ή σκέψη που στερείται πρωτοτυπίας, πεζολογία: *βαρεθήκαμε τις ~ του*. [ETYM < ΦΡ. κοινός τόπος, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. common-place].

κοινοτοπία ή κοινοτυπία: Το σωστό είναι κοινοτοπία (με -ο-). Από τη φρ. κοινός τόπος σχηματίστηκε το σύνθετο *κοινότοπος*, απ' όπου το *παράγωγο κοινοτοπία*. Με βάση το σημασιολογικά αντίθετο *πρωτότυπος* και το παράγωγο του *πρωτοτυπία* δημιουργήθηκε το αίσθημα ότι το β' συνθετικό είναι όχι το τόπος αλλά το τόπος (*πρωτότυπος, πρωτοτυπία*) εξού και *κοινότυπος - κοινοτυπία*, που είναι φανερό ότι δεν είναι ορθά.

κοινότοπος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πρωτοτυπία και ενδιαφέρον: ~ ιδέα | *άποψη* | *σενάριο* | *συμπέρασμα* | *θέμα* ANT. πρωτότυπος. — κοινότοπα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτοπία*.

κοινοτοπία (η) εσφαλμ. τ. του κοινοτοπία. — κοινότυπος, -η, -ο, κοινοτύπια επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτοπία*.

κοινόχρηστος, -η, -ο 1. αυτός που χρησιμοποιείται από πολλούς, που είναι κοινής χρήσεως: ~ *χώρος* 2. *κοινόχρηστα* (τα) {κοινοχρήστων} μνημιαίο χρηματικό ποσό που καταβάλλεται αναλογικά από τους ενδιαφερόμετους πολυκατοικίας για τα κοινά έξοδα (ηλεκτρικό ρεύμα, συντήρηση ανελκυστήρα κ.λπ.): *βγαίνουν* | *αναρτώνται* | *ανακοινώνονται* τα ~ | *πληρώνω* τα ~. [ETYM < κοινός + -χρηστός < αρχ. χρώμαι «χρησιμοποίηω»].

κοινωνία (η) {κοινωνιών} 1. οργανωμένο σύνολο ανθρώπων που συνδέονται με θρησκευτικούς, πολιτικούς, εθνικούς κ.λπ. δεσμούς και συμβιώνουν σε ορισμένο τόπο και χρόνο: τα *χαρακτηριστικά της ελληνικής ~* || η *μικρή ~ του χωριού μας* || *ανεκτική* | *φιλελεύθερη* | *συληνρητική* | *δημοκρατική* ~ 2. (α) *τοπική κοινωνία* δήμος ή κοινότητα (β) *Κοινωνία των Εθνών* (αγγλ. League of Nations) διεθνής οργανισμός ειρηνευτικού χαρακτήρα, που συνέβαλε στην ανάπτυξη των διακρατικών σχέσεων μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αντικαταστάθηκε από τον Ο.Η.Ε. (γ) *κοινωνία πολιτών* (ι) το σύνολο των θελογικών, μορφωτικών, επαγγελματικών και οικονομικών ενώσεων ή οργανισμών μέσα σε μια κοινωνία (εκπαιδευτικά και μορφωτικά ιδρύματα, εκκλησίες, επιμελητήρια, μορφωτικοί σύλλογοι, συνδικάτα, μέσα ενημέρωσης κ.λπ.) (ii) η σφαίρα εκτός κρατικού καταναγκασμού ανάμεσα στην πολιτική εξουσία και το μεμονωμένο άτομο 3. σύνολο ανθρώπων με κοινά χαρακτηριστικά: *υψηλή* | *καλή* ~ (αριστοκρατία, πλούσιοι) | *απόκληροι της ~* || *στο περιθώριο της ~* || *κατωκάθι* | *απόβρασμα της ~* || η ~ *των μεγάλων* | *των ανηλίκων* 4. το σύνολο των ανθρώπων στους οποίους επιδρούν και αναφέρονται οι σύγχρονες εξελίξεις: ~ *των θεμάτων* | *της αφροσύνης* | *των δύο τρίτων* (με κοινωνικές ανισότητες, όπου το ένα τρίτο της είναι υποβαθμισμένο) | *δύο ταχνητών* | *της βίας* || *καταναλωτική* | *ταξική* | *αταξική* ~ || *των πολιτών* | *της πληροφορήσης*- ΦΡ. *μαζική κοινωνία* η κοινωνία της οποίας τα μέλη ακολουθούν ομοιομορφή και κατευθυνόμενη συμπεριφορά 5. ομάδα εντόμων ή ζώων που χαρακτηρίζεται από εσωτερική οργάνωση (ρόλους, ιεραρχία κ.λπ.): η ~ *των μελισσών* | *των μυρμηγκιών* · 6. (λόγ.) επικωνομία, σχέση ανθρώπινη, επαφή: *πρόκειται να έλθουν εις γάμον ~* 7. ΕΚΚΛΗΣ. *Θεία/Άγια Κοινωνία* (κοινωνία του αίματος | *του σώματος του Χριστού*, Κ.Δ. Α' Κορινθ. 10,16) (α) το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, κατά το οποίο οι πιστοί μεταλαμβάνουν το σώμα και το αίμα του Χριστού (βλ. κ. λ. *μετάληψη*, *Θεία Ευχαριστία*) (β) η συμμετοχή στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας και κατ' επέκτ. ο άρτος και ο οίνος που μεταλαμβάνει ο πιστός σε αυτό 8. η ενότητα της Εκκλησίας που δηλώνεται με την κοινή συμμετοχή στη Θεία Ευχαριστία και αποτελεί τον σκοπό του θεολογικού διαλόγου των Εκκλησιών του διεπισπασμένου χριστιανικού κόσμου: *αποκατάσταση της κοινωνίας Ορθόδοξων και Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας*. [ETYM. αρχ. < κοινώνος (βλ. λ.)]. Το εκκλησι. μυστήριο ονομάζεται «κοινωνία», διότι με αυτό ο μετέωρος γίνεται «κοινωνός» του (σώματος και αίματος του) Χριστού, όπως φαίνεται από την πρώτη χρήση της λ. στον Παύλο (Α' Κορινθ. 10, 16: *τό ποτήριον της ευλογίας ο ευλο-γούμεν, ουχι κοινωνία εστίν του αίματος του Χριστού; · των αρτον δν κλώμεν, ουχι κοινωνία του σώματος του Χριστού εστίν;*).

κοινωνικό(ν) (το) [μεσν.] (στη βυζαντινή μουσική) ύμνος ψαλλόμενος πριν από το τέλος της λειτουργίας, κατά τη διάρκεια του οποίου κοινωνούν των Αχράντων Μυστηρίων οι ιερείς («Ανείτε τον Κύριον... Σώμα Χριστού μεταλάβετε...»).

κοινωνικοοικονομικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στην κοινωνία και στην οικονομία ταυτόχρονα: ~ *αλλαγές* | *συνθήκες* | *σύστημα*. — κοινωνικοοικονομικ-ά | -ός επίρρ.

κοινωνικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η διαδικασία με την οποία ένα άτομο αφομοιώνει τις κοινωνικές επιταγές, εντάσσεται και προσαρμόζεται στο κοινωνικό σύνολο, του οποίου γίνεται στο εξής συνειδητό και ενεργό μέλος · 2. η μετατροπή των μέσων παραγωγής και των φυσικών πόρων από αγαθά ατομικής ιδιοκτησίας σε αγαθά του κοινωνικού συνόλου. — κοινωνικοποιώ ρ. {-εις...}. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. socialisation].

κοινωνιολογικός, -ή, -ό [1884] αυτός που αναφέρεται στην κοινωνία και την πολιτική: ~ *αλλαγές* | *συνθήκες*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. sozialpolitisch].

κοινωνιόλογος, -η, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την κοινωνία (βλ. λ.):

~ *οργάνωση* | *φαινόμενα* | *επιστήμες* (λ.χ. κοινωνιολογία, οικονομία, ψυχολογία κ.ά., που μελετούν τις ανθρώπινες ομάδες, τη συμπεριφορά, την εξέλιξη τους κ.λπ.) (β) *κοινωνική ανθρωπολογία* βλ. λ. *ανθρωπολογία* 2. (ειδικότερ.) αυτός που αφορά στις σχέσεις ανάμεσα στο άτομο και στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας: ~ *ζωή* | *σχέσεις* | *δράση* | *προσφορά* | *συναγή* | *γολήνη* | *ειρήνη* | *έκρηξη* | *ευμερία* | *κρίση* 3. αυτός που αφορά στις σχέσεις ανάμεσα στις διάφορες ομάδες ή τάξεις που συνθέτουν την κοινωνία: ~ *συναίτηση* | *διαστρωμάτωση* | *ιεραρχία* | *σφράγματα* || *οι πολύτεκνοι, οι συνταξιούχοι, οι εργαζόμενες μητέρες κ.ά. αποτελούν ~ ομάδες*- ΦΡ. (α) *κοινωνική τάξη* καθένα από τα τμήματα στα οποία διαιρείται η κοινωνία με βάση τη σχέση των ατόμων προς τα μέσα παραγωγής και τον έλεγχο της παραγωγικής διαδικασίας, καθώς και με άλλα κριτήρια, όπως το ύψος του εισοδήματος, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα, το κοινωνικό γόητρο κ.ά. (β) *κοινωνική θέση* η θέση που κατέχει ένα άτομο στην κοινωνική ιεραρχία σύμφωνα με κοινώς αποδεκτή κλίμακα ιεραρχικής αξιών (λ.χ. με βάση τη χρήση ή το γόητρο κ.λπ.) ή η θέση που κατέχει σε συγκεκριμένο σύστημα ρόλων (λ.χ. γονέα προς παιδί) (γ) *κοινωνική δομή* οι σχέσεις μεταξύ των θέσεων, των ρόλων ή των θεσμών που συνθέτουν ένα σύστημα μέσα στην κοινωνία· ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται εσωτερικά η κοινωνία (δ) *κοινωνική κινητικότητα* η μεταβολή της κοινωνικής θέσης ενός παιδιού σε σχέση με τον γονέα (λ.χ. ο γιος αγρότη που έγινε έμπορος) ή η μεταβολή της κοινωνικής θέσης ενός ατόμου κατά τη διάρκεια της ζωής του (λ.χ. έμπορος που έγινε βιομηχανός) (ε) *κοινωνικός κανόνας* πρότυπο συμπεριφοράς με βάση το τι θεωρεί το κοινωνικό σύνολο ως παραδεχόμενο τρόπο ενέργειας ή δράσης (στ) *κοινωνικός έλεγχος* το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιεί η κοινωνία, για να εξασφαλίσει τη συμμόρφωση των μελών της προς τους κανόνες και τα πρότυπα που ισχύουν σε δεδομένη στιγμή (ζ) *κοινωνική διαφοροποίηση* η αναγνώριση και καθιέρωση στην κοινωνία διαφορών ανάμεσα σε άτομα ή κατηγορίες ατόμων με βάση τον κοινωνικό τους ρόλο ή την κοινωνική κατηγορία στην οποία ανήκουν (η) *κοινωνική παθολογία* | *κοινωνική πρόβλημα* η απουσία κοινωνικής ομαλότητας, το σύνολο των προβλημάτων μιας κοινωνίας ή η κοινωνική αποδιοργάνωση, λ.χ. οι νεανικές αυτοκτονίες, τα ναρκωτικά, ο αλκοολισμός κ.ά. (θ) *κοινωνικό κίνημα* κάθε κίνημα που προβάλλει αιτήματα για διάφορα κοινωνικά προβλήματα, όπως τις φυλετικές διακρίσεις, την απελευθέρωση της γυναίκας, την επίλυση του εργατικού ζητήματος παλαιότερα κ.λπ. (ι) *κοινωνική ανισότητα* βλ. λ. *ανισότητα* 4. αυτός που έχει την τάση να ζει μέσα σε κοινωνία: *ο άνθρωπος είναι ον* | *ζώο* ~ 5. αυτός που αποσκοπεί στη βελτίωση των συνθηκών ζωής και ιδ. των υλικών συνθηκών των μελών της κοινωνίας- ΦΡ. (α) *κοινωνική πρόνοια* η προσφορά εκ μέρους του κράτους (ή άλλων δημόσιων ή ελεγχόμενων από το κράτος οργανισμών ή υπηρεσιών) παροχών σε χρήμα ή σε είδος ή υπηρεσιών σε μεμονωμένα άτομα (απορροσάμενα ανηλίκους, γέροντες, αναπήρους κ.ά.) ή σε κατηγορίες ατόμων (λ.χ. πρόσφυγες), που δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν με δικά τους μέσα τις βιοτικές τους ανάγκες και δεν καλύπτονται από ασφαλιστικό οργανισμό (β) *κοινωνική ασφάλιση* σύστημα προστασίας διαφόρων κατηγοριών εργαζομένων απέναντι σε ασθένειες, στα γηρατειά, στην ανεργία κ.λπ., με έσοδα που προέρχονται από εισφορές των ίδιων των εργαζομένων και των εργοδοτών, καθώς και από κρατικές επιχορηγήσεις (γ) *κοινωνική πολιτική* η πολιτική που αποσκοπεί στην άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και την προαγωγή της κοινωνικής δικαιοσύνης (κοινωνική ασφάλιση, υγεία και πρόνοια, απασχόληση, κατοικία) (δ) *κοινωνικό κράτος* το κράτος που ασκεί *κοινωνική πολιτική* (βλ. παραπάνω) (ε) *κοινωνικός λειτουργός* πρόσωπο με ειδική επιστημονική κατάρτιση και εκπαίδευση, που ασχολείται επαγγελματικά με την άσκηση της *κοινωνικής πρόνοιας* (βλ. παραπάνω) (στ) *κοινωνική εργασία* (ι) η εργασία των κοινωνικών λειτουργών (βλ. παραπάνω) (ii) η εργασία που έχει το δικαίωμα να κάνει αυτός που υπηρετεί εναλλακτικά θητεία αντί της κανονικής στρατιωτικής του θητείας (σε νοσοκομεία, κοινωνική ιδρύματα κ.α.) (ζ) *κοινωνικός τουρισμός* η δυνατότητα που παρέχει το κράτος στις ασθενέστερες κοινωνικά τάξεις να κάνουν διακοπές φθηνότερα ή δωρεάν (η) *κοινωνικό συμβόλαιο* βλ. λ. *συμβόλαιο* (θ) *κοινωνικές υπηρεσίες* ειδικές υπηρεσίες που παρέχονται από την κυβέρνηση ή την τοπική αυτοδιοίκηση, για να βοηθηθούν οι πολίτες σε θέματα εκπαίδευσης, περίθαλψης κ.λπ. (ι) *κοινωνική συνείδηση* το ενδιαφέρον για τους φτωχότερους ανθρώπους και την ποιότητα ζωής τους, η ευαισθητοποίηση για τα κοινωνικά προβλήματα: *έχει ανεπτυγμένη ~ και συμμετέχει ενεργά σε οργανώσεις για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων* (ια) *κοινωνική δικαιοσύνη* η κατονομη των υλικών αμοιβών σύμφωνα με αποδεκτούς ηθικούς κανόνες, με τάση την ισότητα (ιβ) *κοινωνικός διάλογος* συναντήσεις των εκπροσώπων των εργοδοτών και των εργαζομένων («των κοινωνικών εταίρων») για τη δημιουργία εργασιακών όρων κοινώς αποδεκτών (ιγ) *κοινωνικοί εταίροι* οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι 6. για δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν πολλοί άνθρωποι, που φέρνουν σε επαφή πολλούς ανθρώπους: ~ *εκδηλώσεις* | *συναναστροφές* | *σχέσεις* || *κάνει έντονη ~* ζωή ΦΡ. *κοινωνικές υποχρεώσεις* εκδηλώσεις όπως οι γάμοι, τα βαφτίσια, οι ονομαστικές γιορτές κ.τ.ο., στις οποίες οφείλει κανείς να παρευρεθεί 7. αυτός που αρέσων οι κοινωνικές συναναστροφές, φιλικός και ανοιχτός προς τους άλλους: *είναι πολύ ~ γνωρίζει και συναναστρέφεται πολλούς* ANT. αντικοινωνικός, ακοινωνητός 8. *κοινωνικά* (τα) στήλη σε εφημερίδα ή περιοδικό, όπου αναγράφονται διάφορα κοινωνικά γεγονότα, όπως αναγγελίες γεννήσεων, γάμων, θανάτων κ.λπ. 9. αυτός που σχηματίζει ομάδες και ζει σε αυτές μαζί με τους άλλους: *τα μυρμηγκία είναι ~ έντομα* 10. αυτός που αναφέρεται σε θέματα της καθημερινής συμβίωσης των μελών της κοι-

ωνίας, που θίγει κοινωνικά προβλήματα: ~ *τανία* | *έργο* | *σίριαλ* | *μυστήριο* 11. *και νο νικό(ν)* (το) βλ.λ. — κοινωνικ-ά {-ός [μτγν.] ε-πίρ.

[ETYM αρχ. < κοινωνία (βλ.λ.). Αρκετές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *κοινωνική τάξη* | θέση | δομή (< γαλλ. classe | position | structure sociale), *κοινωνική λειτουργός* (< γαλλ. assistante sociale), *κοινωνική ασφάλιση* (< γαλλ. sécurité sociale), *κοινωνικές σχέσεις* | *επιστήμες* | *υποχρεώσεις* (< γαλλ. rapports sociaux, sciences | obligations sociales), *κοινωνική ανισότητα* (< γαλλ. inégalité sociale) κ.ά.]. κοινωνικότητα (η) [1836] {χωρ. πληθ.} 1. (συνήθ. έμφυτη) τάση για συναναστροφή με άλλους ανθρώπους 2. η γνώση των τρόπων καλής συμπεριφοράς και η εφαρμογή τους κατά τη διεξαγωγή κοινωνικών σχέσεων.

κοινωνιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τον κοινωνικό χαρακτήρα της γλώσσας και τη σύνδεση της με τις ποικίλες μορφές συμπεριφοράς του ανθρώπου στη γλωσσική επικοινωνία του (βλ. κ. *διακλαδική γλωσσολογία*, λ. *γλωσσολογία*). — κοινωνιολογολόγος (ο/η), κοινωνιολογολογολόγος, -ή, -ό, κοινωνιολογολογικ-ά | -ός επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sociolinguistics]. κοινωνιόγραμμα (το) {κοινωνιογράμ-ατος | -ατα, -άτων} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. τα αποτελέσματα μιας κοινωνιομετρικής έρευνας σε μορφή γραφικής παράστασης. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sociogram (νόθο συνθ.).]

κοινωνιόγραμμα (το) {κοινωνιογράμ-ατος | -ατα, -άτων} ΨΥΧΟΛ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. θεραπευτική τεχνική, ομαδικής συνήθ. θεραπείας, που συνίσταται στη δραματοποίηση δεδομένου θέματος από άτομα που βρίσκονται σε αμοιβαία σχέση.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sociodrame (νόθο συνθ.).] κοινωνιοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. θεραπεία που αποβλέπει στην αποκατάσταση της ψυχικής υγείας του ατόμου, με την ένταξη του σε κοινωνική ομάδα, φυσική ή τεχνητή. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sociothérapie (νόθο συνθ.).] κοινωνιολέκτος (η) {κοινωνιολέκτ-ου | -ον, -ους} το γλωσσικό ιδίωμα που χρησιμοποιείται από συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα· αλλιώς κοινωνική διάλεκτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. διάλεκτος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sociolect (νόθο συνθ.).] κοινωνιολογία (η) [1869] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά την καταγωγή, την ανάπτυξη, την οργάνωση και τη λειτουργία των ανθρώπινων κοινωνιών: ~ *αγροτική* | *αστική* | *της οικογένειας* | *της εργασίας* | *του ελεύθερου χρόνου* | *του δικαίου*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sociologie].

κοινωνιολογικός, -ή, -ό [1869] αυτός που σχετίζεται με την κοινωνιολογία: ~ *ανάλυση* || *τα πορίσματα της έρευνας παρουσιάζουν ~ ενδιαφέρον*. — κοινωνιολογικά επίρρ. κοινωνιολογισμός (ο) {χωρ. πληθ.} θεωρία κατά την οποία η κοινωνιολογία είναι ικανή να ερμηνεύσει την κοινωνική πραγματικότητα, ανεξάρτητα από την ψυχολογία και τη φυσιολογία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sociology]. κοινωνιολόγος (ο/η) [1849] ο επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο μελέτης την κοινωνιολογία.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sociologue (νόθο συνθ.).] κοινωνιομετρία (η) {χωρ. πληθ.} η μελέτη των σχέσεων που δημιουργούνται στην εσωτερική δομή των κοινωνικών ομάδων με μεθόδους που αποσκοπούν στη μέτρηση των προτιμήσεων, της αντιπάθειας κ.λπ. των μελών μιας κοινωνικής ομάδας για άλλα άτομα ή ομάδες. — κοινωνιομετρικός, -ή, -ό, κοινωνιομετρικ-ά | -ός επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sociometry (νόθο συνθ.).] **κοινωνισμός** (ο) [1834] {χωρ. πληθ.} παλαιός. αντί του όρου *κομμουνισμός*. — κοινωνιστής (ο) [1877].

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. socialisme, ο όρ. χρησιμοποιήθηκε και στις αρχές του 20ού αι. ως απόδ. του γαλλ. communisme, οσόντου επικράτησε ο όρ. *κομμουνισμός*]. **κοινωνός** (ο/η) πρόσωπο που μετέχει σε κάτι, που αποκτά γνώση ενός θέματος συμμετέχοντας: *μας έκανε κοινωνούς της χαράς του* || *μας κατέστησε κοινωνούς τον γνώσεων του*. [ETYM. αρχ. < κοινωνός (υποχρηστ.).] **κοινωνώ** (λαϊκ. κ. -άω) ρ. αμειβ. κ. μετβ. {κοινων-είς κ. (λαϊκ.) -άς...} | **κοινων-ησα**, (σπανιότ. -ούμα, -ήθηκα), -μένος? ΕΚΚΛΗΣ. ♦ 1. (αμειβ.) συμμετέχω στο μυστήριο της Θείας Κοινωνίας, μεταλαμβάνω: *μετά από πολυήμερη νηστεία κοινωνήσε* ♦ 2. (μετβ.) (για ιερέα) δίνω τη Θεία Κοινωνία: *ο ιερέας τον εξομολόγησε και τον κοινωνήσε*. [ETYM. < αρχ. κοινωνός (-έω) < κοινων-, -όνος (κοινωνός, συμμετοχός) < κοινωνός. Η σημ. «μεταλαμβάνω» είναι μτγν.]. **κοινοφελής**, -ής, -ές | **κοινοφελ-ούς** | -είς (ουδ. -ή)- **κοινοφελέστ-ερος**, -ατός) αυτός που ωφελεί την κοινωνία, που εξυπηρετεί το κοινωνικό σύνολο: ~ *ίδρυμα* | *σκοπός* | *δράση* | *έργο*. — **κοινοφελώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *σύνθετος*.

[ETYM μτγν. < κοινωνός + -οφελής (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *οφέλος*]. **κοιτάζω** ρ. μετβ. κ. αμειβ. (παλαιός. ορθ. *κοιτάω*) (κοιτάς... | *κοιτάει*, -χτηκα, -γμένος) ♦ (μετβ.) 1. στρέφω το βλέμμα μου προς (κάποιον), τον βλέπω, τον παρατηρώ: *κοιτάζε ποιος έρχεται!* || *κοιτάζε το θέμα* || *το στόμα ανοιγότ* || ~ *κάποιον με άριστη διαθέσεις*· ΦΡ. (α) **κοιτάζω (κάποιον) από την κορυφή** ως *τα νύχια* εξετάζω λεπτομερώς (β) **κοιτάζω απ' υμηλότ** βλέπω με υπερηφάνια τους άλλους (γ) **κοιτάζω με μισό μάτι** βλέπω κάποιον με κακία, τον περιφρονώ (δ) (μτβ.) **κοιτάζω στα μάτια** | **κατάματα (κάποιον)** είμαι απόλυτα ειλικρινής απέναντί του, δεν έχω να του κρύψω τίποτα: *ντρεπόταν τόσο, που δεν τολμούσε να τον κοιτάζει στα μάτια* · 2. φροντίζω, νοιάζομαι, μεριμνώ για

(κάτι/κάποιον): *δεν απέκτησε παιδιά και ποιος θα τον κοιτάζει στα γερμάματα του;* || *να κοιτάξεις τον κήφο μου, όσο θα λείπω* || - *τον εαυτό μου* || *το συμφέρον μου* | *το μέλλον μου*· ΦΡ. **κοιτάζω τη δουλειά μου** δεν ανακατεύομαι: *κοίτα τη δουλειά σου και άσε να τα βρουν μόνοι τους* 3. εξετάζω με προσοχή, ελέγχο: *κοιτάζε αυτά τα έγγραφα!* 4. (ειδικότ. για γιατρό) εξετάζω ασθενή: *ο γιατρός με κοιτάζε και μου έγραψε μερικά φάρμακα*· (ειδικότ. το μεσοπαθ. **κοιτάζομαι**) υποβάλλομαι σε ιατρική εξέταση, για να διαπιστωθεί αν πάσχω από κάτι: *δεν πας για να κοιταχτείς, να δεις τι έχεις*; ΦΡ. **δεν πας να σε κοιτάζει κανένας γιατρός** | **να κοιταχτείς**; λέγεται σε πρόσωπα που υποστηρίζουν παράλογα πράγματα ή έχουν παράλογη ή αντικοινωνική συμπεριφορά · 5. δίνω προσοχή, λαμβάνω υπ' όψιν μου, παίρνω τα μέτρα μου για κάτι: *να κοιτάζουμε να τελειώσουμε τη δουλειά νωρίς* || *κοίτα να μην αργήσεις!* || *κοίτα μη σου ξεφύγει κουβέντα!* 6. ψάχνω με το βλέμμα: *κάπου θα σου έπεσαν τα κλειδιά, για κοίτα εδώ γύρω* ΣΥΝ. ρίγνω | *μα μια ματιά* 7. δείχνω ενδιαφέρον: *μόλλον τον αρέσεις, σε κοιτάει συνέχεια* ♦ (αμειβ.) 8. στρέφω το βλέμμα μου κάπου, παρατηρώ: *πώς κοιτάς έτσι;* || *σεκόταν και κοιτάζε* 9. βλέπω εξεταστικά, με ενδιαφέρον: *κάτι θέλει ν' αγοράσει- τον βλέπω να κοιτάζει* || *κοιτάζει προς τα εδώ, μάλλον μας συμπάθησε* 10. χαζεύω, βλέπω χωρίς να αντιδρώ: *κοιτάζε σαν χαζός* || *όλη μέρα τον κοιτάω* | *κοιτάει* 11. (α) (για έκπληξη, απορία) σε ΦΡ. *όπως για κοίτα!* | (για) **κοίτα να δεις!** | για σκέψου, για φαντάσου: *κοίτα να δεις ποιος ήρθε!* || *για κοίτα που τα κατάφερε τελικά να νικήσει!* (β) ο τ. **κοίτα** κ. η φρ. **κοίτα** | **κοιτάζε να δεις** στην αρχή του λόγου ως στοιχείο μετάβασης σε μια σκέψη, ως δηλωτικό διαστακτικότητας κ.ά.: *-Τι σκοπεύεις να κάνεις τώρα;* —, *είναι δύσκολο να αποφασίσει- θα περιμένο λίγο ακόμη*. Επίσης κοιτώ (κ. -άω) {-άς...}. — **κοιτάγμα** (το) {μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω*, *κόμμα*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «βάζω κάποιον στο κρεβάτι, ξαπλώνω», < *κοίτη* (βλ.λ.) Η σημερινή σημ. (ήδη μεσν.) οφείλεται στην πρακτική των φρουρών να έχουν την κοίτη τους στο φυλάκιο, από το οποίο επαγρυπνούσαν ως σκοποί]. **κοιτάσμα** (το) [1873] {κοιτάσι-ατος | -ατα, -άτων} η συσσώρευση σε ορισμένα στρώματα της γης ορυκτών κατάλληλων για εκμετάλλευση: ~ *χρυσού* | *πετρελαίου* | *ουρανίου*. [ETYM. μεσν., αρχική σημ. «κλίνη, κρεβάτι», < αρχ. *κοιτάω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. gisement (< gézir «ξασπλώνω»)]. **κοιτασματολογία** (η) ΓΕΩΛ. ο κλάδος που μελετά τα κοιτάσματα, τους τρόπους δημιουργίας τους, τους ιστούς και την υφή τους, την οικονομική τους αξιολόγηση και τον υπολογισμό των αποθεμάτων τους. *κοίτη* (η) {κοιτών} 1. (λόγ.) το κρεβάτι ΣΥΝ. *κλίνη*· ΦΡ. **χωρισμός από κοιτής** και **τραπέζης** βλ. λ. *χωρισμός* · 2. κολοχητή του εδάφους, όπου ρέουν τα νερά γεμάτρου, ποταμού ή ρυακίου ΣΥΝ. *αυλάκι* 3. (~ *ανέμος*) η κύρια, μέση διεύθυνση από την οποία πνέει ο άνεμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμμα*.

[ETYM αρχ. (με ετεροποίηση του θ. και επίθημα -τη) < *κείμαι* (βλ.λ.)]. **κοίτιδα** (η) (λόγ.) ο τόπος όπου για πρώτη φορά γεννήθηκε, αναπτύχθηκε ή καλλιιεργήθηκε κάτι· η γενέτειρα: *η πατρίδα μας είναι η -τού ευρωπαϊκού πολιτισμού* ΣΥΝ. *λίκνο*, *αφετηρία*, *εστία*, *πηγή*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμμα*. [ETYM. < μτγν. *κοιτής*, -ίδος, υποκ. του αρχ. *κοίτη*]. **κοιτώ** (κ. -άω) ρ. → **κοιτάζω** **κοιτώντας** (ο) (λόγ.) υποδοματίο, κρεβατοκάμαρα. [ETYM < αρχ. *κοιτών*, -ώνος < *κοίτη*]. **κοκ** (το) (συνήθης ορθ. *κακ*) (άκλ.) 1. είδος γλυκύσματος, συνήθ. στρογγυλό σχήματος, που αποτελείται από δύο φέτες παντεσπάνι, με κρέμα μεταξύ τους και επικάλυψη σοκολάτας · 2. προϊόν που λαμβάνεται με την επεξεργασία γιανθράκων και χρησιμοποιείται ως καύσιμο ή πρώτη ύλη για την παραγωγή διαφόρων προϊόντων. [ETYM. < γαλλ. coke < αγγλ. coke, αβελ. ετιμού, πθ. < μέσ. αγγλ. colke < cole «κάρβουνο» (> αγγλ. coal) ή συνδ. με σουηδ. kalk «νήχα», ίσως και με το αρχ. γέλιγς «βόλβος» (βλ. λ. *γάργλιο*)]. Κ.Ο.Κ. (ο) Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας (βλ. λ. *κυκλοφορία*). κ.ο.κ. και ούτο καθέξης. **κόκα** (η) 1. (α) το φυτό από το οποίο παράγεται η κοκαΐνη (β) (συνεκδ.) η ίδια η κοκαΐνη · 2. συντομ. του αναφυκτικού «κόκα-κόλα» (βλ.λ.).

[ETYM. < ισπ. coca < kuka, λ. της ινδιάνικης φυλής Κετσούα (Περού)]. **κοκαΐνη** (η) [1890] {χωρ. πληθ.} λευκό αλκαλοειδές νωρικότο που εξάγεται από τα φύλλα του φυτού «κόκα» και χρησιμοποιείται στην ιατρική ως τοπικό αναισθητικό· θεωρείται επικίνδυνο λόγω της ισχυρής ψυχικής εξάρτησης που προκαλεί. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. cocaine, βλ. κ. *κόκα*]. **κοκαϊνομανής**, -ής, -ές [1895] {κοκαϊνομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κ. ως ουσ.) αυτός που υποφέρει από μανία για συχνή λήψη κοκαΐνης, που πάσχει από κοκαϊνομανία.

[ETYM. < *κοκαΐνη* + *-μανής* < *μάνιομα*, μεταφορά του γαλλ. cocaïnomanie (νόθο συνθ.)]. **κοκαϊνομανία** (η) {χωρ. πληθ.} τοξικμανία που οφείλεται στη χρόνια χρήση κοκαΐνης. Επίσης κοκαϊνισμός (ο).

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. cocaïnomanie (νόθο συνθ.)]. **κόκα-κόλα** (η) 1. εμπορική ονομασία αεριούχου σκουροχρόμου και γλυκού αναφυκτικού ποτού, που παρασκευάζεται από εκχυλίσματα φύλλων κόκας και από άλλα συστατικά 2. (συνεκδ.) η συσκευασία με το παραπάνω αναφυκτικό, το κουτί ή το μπουκάλι: *αγόρασα δύο κόκα-κόλες*.

[ETYM₂ < αμερ. Coca Cola, επωνυμία της αμερικανικής εταιρείας που ιδρύθηκε το 1892 και έκτοτε προωθεί το ομώνυμο καφεϊνούχο αναψυκτικό, < coca (βλ. λ. κόκ-α) + cola (βλ. λ. κόλα)].

κόκαλο (το) → κόκκαλο

κόκερ (το) {άκλ.} αγγλικής προέλευσης μικρόσωμο σκυλί μ^ε μακριά κρ'μαστα αφτιά, σγουρό τρίχωμα, κοντά πόδια, ουρά κομμένη κοντή και συχνά ξανθοκόκκινο μετρίσιο τρίχωμα, που χρησιμοποιείται στο κυνήγι πουλιών. — (υποκ.) κοκεράκι (το).

[ETYM₂ < αγγλ. cocker < p. cock («κυνήγι») μεπιάτσεσ< (αγγλ. wood-cock «μπεκάτσα») < cock «πετεινός»].

κοκεταρία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η διάθεση του να είναι κανείς κοκέτης 2. (συνεκδ.) ο κοκέτης | η κοκέτα: είναι πολύ ~ η κυρία. — **κοκεταρίζομαι** κ. κοκετάρομαι p. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. coquette. Βλ. κ. κοκέτης].

κοκέτης, -α, -ικο {κοκέτηδες} (κ. ως ουσ.) αυτός που φροντίζει πολύ το ντύσιμο του και γενικά την εμφάνισή του, φιλάρεσκος. — κοκέτικος, -η, -ο. [ETYM₂ < γαλλ. coquet | -tte < coq «κόκορας»].

κοκίτης (ο) → κοκκύτης

κοκκάλα (η) (σχολ. ορθ. *κοκάλια*) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μεγάλο κόκκαλο 2. (ειδικότ.) το μεγάλο κόκκαλο ζώου, που το βράζουμε και χρησιμοποιούμε το ζουμί του στο μαγείρεμα.

κοκκαλάκι (το) (σχολ. ορθ. *κοκαλάκι*) [μεσν.] (υποκ.) 1. μικρό κόκκαλο - ΦΡ. **έχω το κοκκαλάκι της νυχτερίδας** είμαι πολύ τυχερός, ό,τι θέλω πραγματοποιείται 2. (ειδικότ.) μικρό, συνήθ. κοκκαλίνο αντικείμενο, με το οποίο στερεώνουν οι γυναίκες τα μαλλιά τους.

κοκκαλιώω p. αμετβ. (σχολ. ορθ. *κοκαλιάζω*) {κοκκαλιώσ-α, -μένος} (λαϊκ.) 1. γίνομαι σκληρός σαν κόκκαλο, κοκκαλιώνω 2. παθαίνω ακαμψία, γίνομαι άκαμπτος: *κοκκαλιώσαν τα δάχτυλα μου από το κρύο*. — κοκκαλισμός (το).

κοκκαλιάρης, -α, -ικο (σχολ. ορθ. *κοκαλιάρης*) {κοκκαλιάρηδες} (μειωτ.) αυτός που είναι τόσο αδύνατος, ώστε φαίνονται τα κόκκαλα του ΣΥΝ. ισχνός, λιπόσαρκος, (λαϊκ.) πετσί και κόκκαλο.

κοκκαλίνας, -η, -ο [1812] αυτός που είναι φτιαγμένος από κόκκαλο: ~ *σκελετός γυαλιών*. Επίσης κοκκαλένιος, -ια, -ιο [μεσν.].

κόκκαλο (το) (σχολ. ορθ. *κόκαλο*) {-ου κ. -άλου | -ων κ. -άλων} 1. το οστό - ΦΡ. (α) (μτφ.) μένο *κόκκαλο* μένο άνθρωδος, αποστομίζομαι: *μόλις του είπα τι συζητούσαν εις βάρος του, έμεινε κόκκαλο!* (β) είμαι | μένο *πετσί και κόκκαλο* αδυνατίζω, είμαι πολύ λιπόσαρκος (γ) *αφήνω τα κόκκαλά μου* παθαίνω και ενταφιάζομαι κάπου: *αφήσε τα κόκκαλά του στην ζενιτειά* (δ) *είμαι βρεγμένος | παγωμένος ως το κόκκαλο* είμαι εντελώς βρεγμένος | παγωμένος (ε) *το μαχαίρι φτάνει ως το | στο κόκκαλο* βλ. λ. *μαχαίρι* (στ) (παροιμ.) *η γλώσσα κόκκαλά δεν έχει και κόκκαλά τσακίζει* βλ. λ. *γλώσσα* (ζ) *ως το κόκκαλο* φανατικός: είναι *ΠΑΟΚτής* - (η) (μτφ.) νερό κόκκαλο άτομο με μεγάλη σωματική ή και ψυχική αντοχή (θ) *κόκκαλά έχει...*, για να δείξουμε ότι κάτι που ζητήσαμε ή παραγγείλαμε καθυστερεί υπερβολικά: ~ αυτός ο *καφές*; (ακόμη να έρθει) 2. (συνεκδ.) 'ργαλ'ιο ή 'ξάρτημα κατασκευασμένο από οστό 3. (ειδικότ.) εργαλείο από μέταλλο ή κόκκαλο, σε σχήμα γλώσσας, με το οποίο υποβοηθείται η είσοδος του ποδιού στο παπούτσι 4. ο πυρήνας των καρπών, το κουκούτσι. — (υποκ.) κοκκαλάκι (το) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόκκος*, *πεθαίνο*. [ETYM₂ < μεσν. *κόκκαλον* (με αλλαγή γένους κατά το αρχ. ουσ. *όστοιν*) < αρχ. *κόκκαλος*, αρχική σημ. «κουκούτσι», < *κόκκος* + επίθημα -*άλος*].

κοκκαλιώνω p. αμετβ. κ. μετβ. (σχολ. ορθ. *κοκαλιώνω*) {κοκκαλιώ-σα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) μένο άνθρωδος, μένο ακίνητος: *κοκκαλιώσε από τον φόβο της* || ~ *απ' το κρύο* (κρυώνω υπερβολικά) ΣΥΝ. μένω με το στόμα ανοιχτό, κερώνω, μαρμαρώνω ♦ 2. (μετβ.) ακινητοποιώ: *πάτησε φρένο και κοκκαλιώσε το αυτοκίνητο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.

κοκκάρι (το) {κοκκαριού | -ιών} είδος μικρών βολβών που προέρχονται από τον κρεμμυδόσπορο και μεταφτυσσόμενοι παράγουν τα κρεμμύδια.

[ETYM₂ < ιτν. *κοκκάριον*, υποκ. του αρχ. *κόκκος*].
κοκκίαση (η) → κοκκίωση

κοκκιδίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η γαστρεντερική λοίμωξη που προκαλείται από κυτταρική μόλυνση με κοκκίδια. Επίσης κοκκιδίωση.

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. coccidiosis]. κοκκινάδα (η) [μεσν.] 1. η ιδιότητα του κόκκινου, ερυθρότητα ΣΥΝ.

κοκκινάδα 2. κόκκινη κηλίδα, κοκκινάδι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} 1. κόκκινο στίγμα, κοκκινάδα (συνήθ. αποτύπωμα από κόκκινο κραγιόν): *τον φίλησε και τον γέμισε κοκκινάδα* · 2. καλλυντικό που προσδίδει κόκκινο χρώμα στα μάγουλα ή τα χείλη των γυναικών αλλόως *φτειασιδί* · 3. το φυσικό κόκκινο χρώμα που έχουν τα μάγουλα ή τα χείλη των γυναικών · 4. κοκκινάδα που προκαλείται από τοπική φλεγμονή ή άλλη αιτία. κοκκινέλι (το) {χωρ. γεν.} κρασί με κοκκινωπό χρώμα. Κοκκινιά (η) κόκκινη κηλίδα, κοκκινάδα.

κοκκινίω p. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κοκκινίω-α, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) κόκκινο, του δίνω κόκκινο χρώμα: του 'δώσε ένα *γατσούκι* και του *κοκκινίσε το μάγουλο* 2. (για γραπτό μαθητή) γεμίζω με διορθώσεις με κόκκινο στυλό, με κοκκινίλες: *ο διορθωτής κοκκινίσε το διαγώνισμα του μαθητή* · 3. (στο ποδόσφαιρο) δείχνω κόκκινη κάρτα σε παίκτη (τον αποβάλλω) ♦ (αμετβ.) 4. (α) αποκτώ κόκκινη απόχρωση: *όσο ο ήλιος πήγαινε προς τη δύση του, ο ουρανός κοκκινίσε όλο και πιο πολύ* || *το χωράφι κοκκινίσε από τις παταρούνες* (β) (για πρόσ.) παίρνω κόκκινο χρώμα (συνήθ. στο πρόσωπο και στον λαιμό) από ντροπή ή θυμό: *κοκκινίσει όταν μιλάει μπροστά στον κόσμο* || *κοκκινίσε από τον θυμό του* || *κάνω κάποιον να κοκκινίσει από*

ντροπή || ~ *σαν το παντζάρι* || *είναι πολύ σεμνή κοπέλα: της μιλάς και κοκκινίζει* 5. (για καρπούς) ωριμάζω: *κοκκίνισαν οι ντομάτες*. — κοκκίνισμα (το).

κοκκινίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η κοκκινάδα, μικρό κόκκινο στίγμα 2. (ειδικότ.) **κοκκινίλες** (οί) κόκκινες κηλίδες που εμφανίζονται στο δέρμα και προκαλούνται από δερματικές παθήσεις ή άλλες ασθένειες 3. η διορθωτική σε γραπτό με κόκκινο στυλό: *η έκθεση του ήταν γεμάτη κοκκινίλες*.

κοκκινιστός, -ή, -ό 1. μαγειρεμένος με σάλτσα ντομάτας: ~ *κοτόπουλο* | *κρέας* 2. **κοκκινιστό** (το) κρέας μαγειρεμένο με σάλτσα ντομάτας: ~ *με μακαρόνια* | *πουρέ* | *πατάτες τηγανητές*.

κοκκινογένης (ο) {κοκκινογένηδες} άνδρας που έχει κόκκινα γένια.

κοκκινουλί (το) {κοκκινουλί-ιού | -ιών} το παντζάρι.

[ETYM₂ < *κόκκινος* + *ουλί* (βλ.λ.)].

κοκκινολαίμης (ο) {κοκκινολαίμηδες} μικρό παχούλο πουλί, του οποίου ο λαιμός δεν ξεχωρίζει από το σώμα και που έχει σκούρο πορτοκαλί χρώμα από την κεφαλή ως και το στήθος: *ζει στα δάση, στα πάρκα και στους κήπους*.

κοκκινόμαλλης, -α, -ικο {κοκκινόμαλληδες} (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει κοκκινόμαλλιά ΣΥΝ. κοκκινوترίχης.

κόκκινος, -η, -ο 1. αυτός που έχει το χρώμα του αίματος, της ώριμης ντομάτας: ~ *φουστάνι* | *τριανάφυλλο* | *ανταίγεια* | *μελάι* | *μαλλιά* ΣΥΝ. ερυθρός, πορφυρός - ΦΡ. (α) **κόκκινο** πανί οτιδήποτε προκαλεί την έντονη αντίδραση (θυμό, επιθετικότητα κ.λπ.) κάποιου, ό,τι τον εξερεθίζει: *μετά τις δηλώσεις του κατά του προέδρου, ο βουλευτής αποτέλεσε πια το ~ για τους οπαδούς του κόμματος* (β) **κόκκινα φανάρια** οι οικίοι ανοχής, τα πορνεία (γ) κόκκινος σαν αστακός (βλ. λ. *αστακός*) (δ) **κόκκινος πλανήτης** ο πλανήτης Άρης 2. **κόκκινο** (το) (α) το χρώμα του αίματος: το ~ *συνδυάζεται με πολλά χρώματα* || το ~ *θεωρείται το χρώμα του πάθους* (β) το χρώμα της ένδειξης του φωτεινού σηματοδότη στην οδική κυκλοφορία, που απαγορεύει τη διέλευση σε οχήματα ή πεζούς: *ανήγει ~* || *περνώ ~* (κάνω παράβαση) ΣΥΝ. Σημάτης ΑΝΤ. πράσινο, Γρηγόρης (γ) (στη ρουλέτα) ένα από τα δύο χρώματα στα οποία στοιχηματίζει κανείς: *τα έπαιξε όλα στο ~ και κέρδισε!* (δ) **χτυπάω κόκκινο** φτάνω στο ανώτατο όριο: *τη στιγμή που ανακοινώνονταν τα αποτελέσματα της ψηφοφορίας, η τηλε-θέαση χτύπησε κόκκινο* 3. (α) ΠΟΛΙτ. αριστερός, κομμουνιστής: *ο κα-υγκλάριος απέπεμψε τον ~ υπουργό του, ο οποίος θα τον έφερνε σε σύγκρουση με τους βιομηχάνους* (β) **Κόκκινοι** (οι) οι κομμουνιστές και ειδικότ. οι Ρώσοι: *τότε που κυβερνούσαν οι ~* || *«οι Κόκκινοι»* (τίτλος κινηματογραφικής ταινίας) (γ) **Κόκκινος Στρατός** (ρωσ. Krasnaja Armija) ο Σοβιετικός Στρατός που δημιουργήθηκε μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση: *ήρωας του ~* 4. αυτός που γίνεται από ντομάτα και έχει το χρώμα της: *μακαρόνια με ~ σάλτσα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα, κόκκος*.

[ETYM₂ μτγν. < αρχ. κόκκ-ος. Η σημ. «ερυθρός» οφείλεται στη χρησιμοποίηση ορισμένων κόκκων πρίνου, από τους οποίους έφτιαχναν το κόκκινο χρώμα. Η φρ. *κόκκινο πανί* αποδίδει το αγγλ. red rag].

κοκκινισκουφίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μετωνυμ.) για κορίτσι που είναι ντυμένο στα κοκκίνα.

[ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Rotkäppchen, ηρωίδα ενός από τα φημισμένα παραμύθια που συνέλεξαν τον 18ο αι. οι αδελφοί Grimm].

κοκκινوترίχης, -α, -ικο {κοκκινوترίχης} (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει κόκκινο τρίχωμα, κοκκινόμαλλης.

κοκκινόχρωμα (το) {δυόσχρ. κοκκινόχρωμα} {χωρ. πληθ.} χρώμα κόκκινου χρώματος κατάλληλο για την αγγειοπλαστική: *αλλόως κόκκινη άργιλος*, κοκκινόχωρο (το) εδώδιμο παχύ ψάρι του Β. Ατλαντικού Ωκεανού

με κόκκινο χρώμα και αγκάθια στο κεφάλι. κοκκινόποδος, -ή, -ό αυτός που το χρώμα του τείνει προς το κόκκινο, ερυθροπόδος.

[ETYM₂ < *κόκκινος* + *-ωπος* (βλ.λ.)]. κοκκίο (το) [μτγν.] 1. πολύ μικρός κόκκος · 2. ΒΙΟΛ. μικροσκοπικά υποκυτταρικά σωματίδια, που περιέχονται στο πρωτόπλασμα του κυττάρου. κοκκίομορφος, -ος, -ο κοκκιδώδης (βλ.λ.).

κοκκιδώδης, -ης, -ες [1887] {κοκκιδώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που αποτελείται από κοκκία ή που έχει ανάλογη σύσταση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, κοκκίωμα (το) {κοκκίω-ματος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. μικρός ογκοειδής σχηματισμός από φλεγμονώδη κύτταρα. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. granuloma]. κοκκιομάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως} {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση πολλαπλών κοκκιομάτων. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. granulomatosis]. κοκκίωση (η) {-ης κ. -ώσεως, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ανάπτυξη κοκκίων (βλ. λ. *κοκκίο*, σημ. 2) σε επιφάνειες του δέρματος που φέρουν τραύματα. Επίσης κοκκίαση. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. granulation], κόκκος (ο) 1. (α) καρπός ελαχίστου μεγέθους, που συνήθ. μαζί με άλλους αποτελεί τον κυρίως καρπό, σπυρί (β) (ειδικότ.) το σπέρμα των δημητριακών: ~ *ρυζίου* | *σιταριού* || *η μοναξάρδα γίνεται από κόκκους σιναπιού* - ΦΡ. **κόκκος σιναπίου** (ει έχετε πίστιν ως κόκκον σι-νάπεως, Κ.Δ. Λουκ. 17, 6) για κάτι που υπάρχει σε ελάχιστη ποσότητα, είναι πολύ λίγο ή πολύ μικρό 2. πυρήνας καρπού, το κουκούτσι 3. (συνεκδ.) κάθε μικρός σφαιροειδής όγκος ή τρίμμα: ~ *άμμου* | *χρυσού* | *σκόνης* 4. (μτφ.) ελάχιστη ποσότητα: *δεν υπάρχει ~ αλήθειας σε όλα αυτά* ΣΥΝ. κουκούτσι · 5. ΙΑΤΡ. μικρόβιο στρογγυλού σχήματος, συνήθ. παθογόνο. [ETYM₂ αρχ., σγν. ετύμου, πθ. μεσογειακό δάνειο, που συνδ. με ιστ.

cuesco «καρυδάκι, φουντουκάκι»].

κόκκος: παράγωγα. Το αρχ. κόκκος «κουκούτσι» ήδη στην αρχαία γλώσσα έδωσε μια σειρά παραγώγων, που η χρήση τους με την ίδια ή και ελαφρώς τροποποιημένη σημασία συνχίεται και σήμερα: *κοκκ-ιον* > *κοκκιν-ος* «ο έχων κόκκινο χρώμα» (από τους *κόκκους του πίνου*, από τους οποίους έφτιαχναν το κόκκινο χρώμα: το *κόκκινος*, ήδη αρχαίο, αντικατέστησε βαθμιαία το *ερυθρός*)- *κόκκ-αλος* (ο), αρχική σημ. «κουκουναίρι» > *κόκκαλο* (το) (σε ουδέτερο γένος αναλογικά προς το *οσάου*). Όπως είναι φανερό, όλες αυτές οι λέξεις γράφονται κανονικά με δύο -κ-.

κοκκοφοίνικας (ο) → κοκοφοίνικας
κόκκυγας (ο) {-α κ. -ος | κοκκύγαν} ANAT. το κατώτατο ακραίο οστό της σπονδυλικής στήλης του ανθρώπου: *κόστη κόκκυγος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ουρίτσα. — κοκκυγικός, -ή, -ό [1836].

[ETYM. < αρχ. *κόκκυξ*, -υγός «κουκκος» < επιφών. *κόκκυ* «η κραυγή του κόκκου», ονομαστική κληρονομία λ. από τον ήχο ku-ku, πβ. σανσκρ. *kokilā* «κουκκος», *kukkuṭā* «κόκορας», λατ. *cuculus* «κουκκος», αγγλ. *cuckoo*, γερμ. *Kuckuck* κ.ά. Η ανατομική σημ. είναι μτγν. (πβ. λατ. *os coccygis*, επ'ιδή το οστό μοιάζει με το ράμφος του κόκκου).
κοκκύτης (ο) [1879] (σχολ. ορθ. *κοκίτης*) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτική νόσος της παιδικής ηλικίας, που εκδηλώνεται με επίμονο και ξερό βήχα.

[ETYM. < αρχ. επιφών. *κόκκυ* «η κραυγή του κόκκου», με την οποία θεωρήθηκε ότι μοιάζει ο επίμονος βήχας ασθενούς (πβ. μτγν. *κοκκυσμός* «βαριά, δυνατή φωνή»)].
κοκκώδης, -ης, -ες [1843] {κοκκώδ-ος | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που αποτελείται από κόκκους ή έχει ανάλογη σύσταση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ος, -ες-

κοκκώση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διάταξη και ο όγκος των κόκκων που αποτελούν την επιφάνεια λειαντικού φύλλου: *γυαλόχαρτο με πυκνή ~*.
κοκό (το) {χωρ. πληθ.} 1. η φωνή που βγάζει η κότα, το κακάρισμα (βλ. λ.) 2. (στη γλώσσα των νηπίων) το αβγό ή το γλυκό: *φάε το ~ σου* 3. (-λαϊκ.) η ερωτική πράξη: *θέλει ~*.

[ETYM. < γαλλ. *coco*, ονομασία του αβγού στην παιδική γλώσσα, που προέρχεται από την κραυγή της κότας (γαλλ. *cot!* *cot!*)].

κοκόνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) 1. ονομασία γυναικών αριστοκρατικής καταγωγής ΣΥΝ. κυρία, κυρά, δέσποινα 2. (χαϊδευτ.) προσφώνηση συζύγου ή γυναίκας: *-μον!* [ETYM. < ρουμ. *cocorană*].

κοκοράκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρός κόκορας ΣΥΝ. κοκορόπουλο 2. τούφα μαλλιών στο μπροστινό μέρος του κεφαλιού, που υψώνεται πιο πάνω από τα υπόλοιπα μαλλιά (θυμίζοντας το λειρί του κόκορα).

κόκορας (ο) {-α κ. -όρου | -ές κ. -όροι, -όρων} 1. (καθμ.) ο πετεινός ΣΥΝ. (λόγ.) *αλέκτωρ* ΦΡ. (α) *κάνω τον κόκορα* κάνω τον γενναίο, τον παλληκαρά, *ενώ δεν είμαι* (β) *κοκόρου γνώση* έλλειψη εξυπνάδας, λίγο μυαλό: *ούτε ~ δεν έχει* (καθόλου μυαλό) (γ) *σαράνια πέντε Γιάνηδες ενός κοκόρου γνώση* όταν θέλουμε να πούμε ότι κάποιος που λέγεται Γιάννης δεν είναι εξυπνός, δεν δείχνει πολλή εξυπνάδα (δ) *σηκώνομαι με τα κοκόρια* σηκώνομαι πολύ πρωί (ε) (παροιμ.) *όπου λαλούν πολλοί κοκόροι | πολλά κοκόρια, αργεί να ζημερώσει* όταν ανακατεύονται πολλοί σε μια δουλειά, τα αποτελέσματα συνήθως δεν είναι καλά (στ) *τα φορτώνω στον κόκορα* εγκαταλείπω κάθε περαιτέρω προσπάθεια (ζ) *τρώγονται σαν τα κοκόρια* τσακωνόμαστε με έντονη αντιπαλότητα (συνήθ. λόγω εγωισμού) 2. (μτφ.) άντρας με έντονη σεξουαλική ζωή · 3. (παλαιότ.) ο *πικρουστήρας του κνηγ-ετικιών και των πυροβόλων όπλων. Επίσης κοκόρι (το) {δυσσχ. κοκορ-ιού | -ιών}. — (υποκ.) κοκοράκι (το) (βλ. λ.). [ETYM. Ηχομιμητική λ. από την κραυγή του πετεινού].

κοκορέτσι (το) {κοκορετσ-ιού | -ιών} ορεκτικό από σπλάγχνα ζώου, συνήθ. αρνιού, τυλιγμένα με έντερα, που ψήνεται στη σούβλα. — (υποκ.) κοκορετσάκι (το).

[ETYM. < αλβ. *kukures*. Στην αλβ. ανάγεται και το αρομ. *kukuretSu*, ενώ το τουρκ. *kokoreç* προέρχεται από την Ελληνική].

κοκορεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κοκορευήτηκα | φέρομαι με προκλητικό τρόπο, καυχώμαι, υπερηφανεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, κοκόρι (το) → κόκορας

κοκορομαζία (η) {κοκορομαζιών} 1. αγώνας μεταξύ δύο πετεινών, που σε μερικές χώρες συνοδεύεται από στοιχήματα 2. (μτφ.) τσακωμός με επίδειξη παλληκαριάς μεταξύ δύο ή περισσότερων αντιπάλων.
κοκορομυαλός, -ης, -ο ελαφρόμυαλος, ανόητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

κοκορόπουλο (το) (υποκ.) μικρός κόκορας, πετεινάρι.
κοκότη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. γυναίκα ελευθερίων ηθών, πόρνη 2. (μειωτ.) γυναίκα που την ενδιαφέρει μόνο ο καλλωπισμός της.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιντερβιού*. [ETYM. < γαλλ. *cocotte* «πουλάδα», θηλ. του *coq* «κόκορας»].

κοκοφοίνικας (ο) {κοκοφοινίκων} τροπικό φυτό με μεγάλο ύψος, λεπτό και γειρτό κορμό και πολύ μεγάλα μακριά περσειοειδή φύλλα στην κορυφή, που παράγει τις ινδικές καρύδες.
[ETYM. Από το αγγλ. *cocoonut palm*. Το λεξικό πρόθημα *κοκο-* προέρχεται από το ισπ. *coco* < πορτ. *coco* «γκριμάτσα», εξαιτίας της μορφής που σχηματίζουν οι τρεις τρύπες στη βάση του καρπού].

κοκτέιλ (το) {άκλ.} 1. ποτό που παρασκευάζεται με την ανάμιξη οινοπνευματωδών ή γλυκών ποτών σ' συνδυασμό με κομμάτια καρπών, φρούτων κ.λπ. 2. (συνεκδ.) ημεπίσημη βραδινή δεξίωση περιρριπόμενης διάρκειας, κατά την οποία προσφέρονται ποτά: *μας κάλεσαν σε ένα ~* || *πήγαμε σε ένα ~ πάρτι* 3. (γενικότ.) καθετί που προκύπτει από

την ανάμιξη διαφορετικών πραγμάτων: ~ *φαρμάκων* || ~ *από μπλουζ* < *κόκκος-ποπ* || ~ *πάθους και θυμού* | *βίας και ερωτισμού* 4. κοκτέιλ *μολότω* εμπρηστική αυτοσχέδια βόμβα (βλ. λ.).

[ETYM. < αγγλ.-αμερ. *cocktail*, αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. αποτελεί σύντμηση της φρ. *cocktailed horse*, η οποία αναφερόταν σε άλογο όχι ιδιαίτερα μεγάλης αξίας, που τους έκοβαν την ουρά (*tail*), προκειμένου να στηλώνεται όρθια (p. *cock* «στηλώνω, ορθώνω») και να μην κρέμεται. Η σημασιολ. εξέλιξη που οδήγησε στη σημερινή σημ. παρεμείνει άγνωστη].

κοκωβίος (ο) ψάρι μικρού ως μέτριου μεγέθους που ζει σε όλες τις θάλασσες αλλά και σε ποτάμια (κοκωβίος των Φιλιππίνων), με κοντόχοντρο σώμα, μ'γάλα μάτια που 'έχουν τοποθ'τημένα το ένα κοντά στο άλλο στο πάνω μέρος και στόμα μ' παλιά γ'ύλη και δόντια στα σαγόνια. [ETYM. < αρχ. *κωβίος* (βλ. λ.), μ'επανάληψη της πρώτης συλλαβής].

κολά (η) {χωρ. πληθ.} 1. BOT. αγγειόσπερμο δικότυλο φυτό, του οποίου οι καρποί χρησιμοποιούνται ως συστατικό αναψυκτικών και στη φαρμακοποιία 2. (συνεκδ.) κάθε αναψυκτικό που περιέχει το παραπάνω συστατικό: «την πρώτη θέση στις προτιμήσεις των Ελλήνων καταναλωτών κατέχουν τα αναψυκτικά τύπου ~» (εφημ.). Επίσης κολά (το) (σημ. 1).

[ETYM. < αμερ. *Cola*, απεσπασμένο από τις αμερικικές επωνυμίες *Coca-Cola*, *Pepsi-Cola*. Η λ. ταυτίζεται με την αφοριστική λ. *κολα*, η οποία αναφέρεται στο ομώνυμο δέντρο, που ο καρπός του περιέχει καφεΐνη].

κολάζ (το) → κολλάζ
κολάζο ρ. μετβ. {κόλασ-α, -τηκα, -μένος} 1. βάζο (κάπιοι) σε πειρασμό, σκανδαλίζω: *πάλι με κόλασες με τα καμώματα σου*-ΦΡ. *κολάζω και άγιο* βλ. λ. *άγιος* 2. περιορίζω, μετριάζω: *οι επίσημες εξηγήσεις που δόθηκαν είναι για να κολάσουν την ανησυχία του κοινού* | *τις εντυπώσεις και την αποτυχία του χειρισμού του θέματος* 3. επιτιμώ, νηέω: *όλοι κολάζουν δημόσια τέτοιες μορφές συμπεριφοράς, αλλά στην πραγματικότητα τις αγνοούν* 4. (μεσοπαθ. κολάζομαι) σκανδαλίζομαι, μπαίνω σε πειρασμό: *και ποιος δεν κολάστηκε, όταν την είδε με τέτοια εμφάνιση*; · 5. επιβάλλω σε (κάποιον) ποινή, τιμωρώ: *η πράξη αυτή κολάζεται από τον νόμο* 6. (η μτχ. *κολασμένος, -η, -ο*) βλ. λ.

[ETYM. αρχ. < κόλος «βραχύς, κολοβός» (βλ. λ. *κολοβός*). Το ρ. *κολάζω* είχε αρχικός τη σημ. «κολοβώνω, ακρωτηριάζω, αποκόπτεται τα άκρα», από όπου γρήγορα εξελίχθηκε στη σημ. «ελέγγω, διορθώνω» (λχ. ~ *τάς επιθυμίας*», Πλάτων). Η σημ. «τιμωρώ» είναι ήδη αρχ. και με αυτή χρονολογείται η λ. τις δύο φορές που απαντά στην Κ.Δ. (πβ. *Πράξ.* 4.21: *οι δε προσαπειλησόμενοι απέλυσαν αυτούς, μηδέν ευρίσκοντες το πός κολάσονται αυτούς...*)].

κολιά (το) (χωρ. γεν. κ. πληθ.) (καθμ.) ευκολία, ευχέρεια ΣΥΝ. άνεση-συνήθ. στη φρ. *παίρνω το κολιά* παίρνω τον αέρα μια δουλειάς, μαθαίνω να την αντιμετωπίζω με άνεση και αυτοπεποίθηση: *στην αρχή δυσκολεύτηκα με αυτό που μου ζήτησε να κάνω, γρήγορα όμως πήρα το κολιά*. [ETYM. < τουρκ. *kolay*].

κόλακας (ο/η) {κολάκων} πρόσωπο που κολακεύει κάποιον, συνήθ. ανώτερο του, με σκοπό να κερδίσει την εύνοια του ΣΥΝ. (οικ.) γαλιφός, γλείφτης.

[ETYM. < αρχ. *κόλαξ*, -ακος, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. ρ. *κλάω* (-έω) «γοητεύω, θέλγω» ή, κατ' άλλη εκδοχή, με το ρ. *κέλλω* «θέτω σε κίνηση, ενθαρρύνω»].

κολακεία (η) [αρχ.] {κολακειών} λόγος υπερβολικά επαινετικός, που λέγεται για την απόκτηση της εύνοιας (κάποιου): *αρχίζω τις ~* || *δεν είναι ~, πρόκειται για την αλήθεια* ΣΥΝ. φιλοφρόνηση, (οικ.) γαλιφιά, γλείψιμο.

κολακεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {κολάκ-εμα, -εύτεκα, -ευμένος} 1. επαινώ υπερβολικά (κάποιον), για να κερδίσω την εύνοια του και να επωφεληθώ προσωπικά: *συνηθίζει να κολακεύει τα πρόσωπα που έχει ανάγκη* ΣΥΝ. *καλοπιάνω, θωπεύω* 2. δημιουργώ ικανοποίηση, κάνω κάποιον να αισθάνεται υπερήφανος: η *πρόσκληση του με κολακεύει ιδιαίτερα* 3. (μεσοπαθ. *κολακεύομαι*) αρέσκομαι, ικανοποιούμαι: ~ *που ακούω ότι το ντύσιμο μου αρέσει σε κάποιον με τόσο καλό γούστο* · 4. προσδίδω ομορφιά και χάρη, τονίζω την αξία ή την ομορφιά (κάποιου): *αυτό το ντύσιμο | αυτή η φωτογραφία σε κολακεύει πολύ*.

κολάν (το) → κολλάν
κολαντρίζω ρ. → κουλαντρίζω
κολαούχος (ο) (λαϊκ.) αυτός που προπορεύεται και δείχνει τον δρόμο προς έναν τόπο, ο οδηγός ΦΡ. (παροιμ.) *χωρίς που φαίνεται κολαούχο δεν θέλει* τα γνωστά και αυτονόητα πράγματα δεν χρειάζονται επεξηγήσεις. [ETYM. < τουρκ. *kilavuz*].

κολάτσους (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία σημειώνεται πλήρης κατάρρευση του οργανισμού και ψυχική καταβολή.
[ETYM. < λατ. *collapsus* «κατάρρευση», μτχ. του ρ. *collabor* «καταρρέω, καταπίπτω» < *con-* + *labor* «ολισθαίνω, πέφτω»].

κολαρίζω ρ. → κολλαρίζω

κολαρίνα (η) {ζωρ. γεν. πληθ.} μεγάλος κολλαριστός άσπρος γιακάς. [ETYM. < βεν. colarina, βλ. κ. *κολάρο*].

κόλα ρ ιστός, -ή, -ό → κολλαριστός

κολάρο (το) 1. ο σκληρός γιακάς των πουκαμισών 2. (ειδικότ.) πρόσθετος γιακάς σε πουκάμισο 3. το περιλαίμιο (λ.χ. των ζώων): ΦΡ. *φοράω (κάτι) κολάρο (σε κάποιον)* χτυπό (κάποιον) στο κεφάλι με μεγάλης επιφάνειας αντικείμενο, ώστε να περάσει από το κεφάλι του και να σταθεί στους ώμους του: *πάνω στον καβγά τού φόρεσε τον πίνακα κολάρο!*

[ETYM. < ιταλ. collaro < μγν. λατ. collarium < λατ. collum «τράχηλος, λαιμός»].

κόλαση (η) {-ης κ. -άσεως | ζωρ. πληθ.} 1. (σε διάφορες θρησκείες) η κατάσταση ή και ο τόπος στον οποίο θα καταλήξουν οι ψυχές των κακών ανθρώπων (αμαρτωλών) μετά τον θάνατο τους (συνήθ. τόπος τιμωρίας): η ~ στον *ισλαμισμό είναι ένας κρατήρας φωτιάς, όπου βασανίζονται οι κολασμένοι* 2. (ειδικότ. στον χριστιανισμό) (α) η κατάσταση πνευματικής τιμωρίας στην οποία θα περιέλθουν μετά την τελική κρίση όσοι πέθαναν χωρίς να έχουν μετανοήσει για τις αμαρτίες τους (β) (σύμφωνα με ορισμένες αντιλήψεις) ο τόπος όπου καταλήγουν μετά θάνατον οι αμαρτωλοί, ο οποίος συχνά απεικονίζεται ως χώρος τιμωρίας και βασανισμού τους (πύρινα καμίνια, σκότος, βασανιστήρια κ.λπ.) και στον οποίο θεωρείται ότι κυριαρχούν ο Διάβολος και οι άλλοι δαίμονες: *τον απείλοσε ότι μ'αυτά που κάνει, θα πάει κατευθείαν στην ~* ANT. παράδεισος 3. (μτφ.) χώρος τιμωρίας και βασανισμού: η ~ *των φυλακών | τού αναμορφωτηρίου | τής εξόρισ* 4. (μτφ.) περιστάσεις ή συνθήκες ζωής μέσα στις οποίες υποφέρει και δυστυχεί κανείς, καθώς και ο τόπος όπου επικρατούν τέτοιες συνθήκες: η ~ *τού πολέμου* || σε *-μεταβλήθηκε το κέντρο τής πόλης από τις συγκρούσεις αστυνομίας και αναρχικών* || *κάτιφερε να ξεφύγει από την ~ των ναρκωτικών | τής πορνείας* || οι *πυροβόστες βγήκαν σόσι από την πύρινη ~* (την καταστροφική πυρκαγιά) 5. (μτφ.) συνθήκες καθύστερα και ταλαιπωρίας: ο *καύσωνα και το νέφος μετέτρεψαν την Αθήνα σε ~* 6. (μτφ.-αργκό) κατάσταση ελευθεριότητας, έντασης και εκτόνωσης, στην οποία καταργούνται οι ηθικές αναστολές: *κάθε βράδυ γίνεται ~ στα παραλλακά κλαμπ ΣΥΝ*, το σώσε, χαμός. [ETYM. < αρχ. *κόλασις* «τιμωρία - εκκοπή» < *κόλαζω* (βλ. λ.).]

κολάσιμος, -η, -ο [1833] αυτός που τιμωρείται, άξιος κολασμού: ~ *πράξη* ΣΥΝ. αξιόποινος, καταδικαστέος.

κολασίμενος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει καταδικαστεί μετά θάνατον σε τιμωρία 2. (κατ' επέκτ.) αμαρτωλός, διεφθαρμένος, άσωτος: ~ *ψυχή* 3. (μτφ. ως ουσ.) αυτός που ζει υπό άθλιες συνθήκες ζωής, ο κοινωνικά καταδικασμένος στη φτώχεια, τη μιζέρια και τη δυστυχία: *«εμπρός τής Γης οι ~»* (ο πρώτος στίχος τής ελληνικής απόδοσης τού ύμνου τής Α' Διεθνούς) ΣΥΝ. απόκληρος, απόβλητος.

κολασμός (ο) [μγν.] η ποινή που επιβάλλεται για σωφρονισμό, τιμωρία. κολαστήριο (το) [μγν.] {κολαστηρι-ου | -ων} τόπος τιμωρίας και βασανισμού, βασανιστήριο: *στο ~ τού ψυχιατρικού ιδρύματος καταγράψαμε απάνθρωπες σκηνές*.

κολαστήριος, -α, -ο [μγν.] αυτός που σχετίζεται με τον κολασμό. κολαστήριος (η) [αρχ.], *κολάστρια* (η) [μγν.] {κολαστριών} 1. πρόσωπο που κολάζει, τιμωρεί ΣΥΝ. τιμωρός 2. πρόσωπο που παρασύρει σε αμαρτία. κολατσίω ρ. μετβ. {κολατσίωσα} τρώω κολατσίο (βλ. λ.). κολατσίο (το) σύντομο γεύμα πριν από το μεσημεριανό φαγητό, το πρόγευμα: *οι εργάτες έκαναν μια διακοπή για ~* ΣΥΝ. (αρχαιοπ.) προ-άριστον. Επίσης κολατσο ΣΧΟΛΙΟ λ. γεύμα. [ETYM. μεσν. < βεν. colazion < ρ. colar «καλλιέργω» < λατ. colo].

κόλαφος (ο) {κόλαφον} 1. ράπισμα στο πρόσωπο, χαστούκι 2. (μτφ.) λόγος ή πράξη που ταπεινώνει-προσβολή: ήταν ~ *γι' αυτή τη χώρα η απόφαση τού Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου* || «η *εισήγηση τού εισαγγελέα τού Αρείου Πάγου αποτελεί ~ για την τακτική των τραπεζών να επιβάλλουν τόκους επί των τόκων χωρίς κανέναν περιορισμό*» (εφημ.). Επίσης κολάφισμα (το) [μγν.] {κολαφίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} κ. κολαφισμός (ο) [μγν.]. — κολαφίζω ρ. [μγν.]. [ETYM. αρχ., αβελ. ετύμου, πθ. < *κολάπτω* «χτυπό, τρυπό» (για το οποίο βλ. λ. *εκκολάπτω*) ίσως υπό την επίδραση τού ουσ. *κρόταφος*. Η λ. πέρασε μέσω τού λατ. colaphus και στις υπόλοιπες λατινογενείς γλώσσες, πθ. γαλλ. coup «χτύπημα», ιταλ. colpo, ισπ. golpe κ.ά. Βλ. κ. *κόλπο*].

κολ-γκέρλ (το) (παλαιότ. ορθ. *κολ-γκέρλ*) {άκλ.} νεαρή πόρνη που επισκέπτεται τους πελάτες σε ιδιωτικό χώρο (μετά από τηλεφωνική συνεννόηση). [ETYM. < αγγλ. call girl].

κολεγιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το κολέγιο: ΦΡ. *κολεγιακή μπλούζα* βαμβακερή μπλούζα, η εσωτερική επιφάνεια τής οποίας είναι γουδοειδή, για να έχει μεγαλύτερη απορροφητικότητα ΣΥΝ. φούτερ.

κολέγιο (το) {κολεγί-ου | -ων} 1. εκπαιδευτικό ίδρυμα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που διαθέτει συνήθ. και οικοτροφείο, δηλ. οι μαθητές μπορούν να τρώνε και να μένουν εκεί 2. ίδρυμα ανώτατης εκπαίδευσης (συνχά και οικοτροφείο), με φροντιστήρια προπαρασκευής και ασκήσεως των φοιτητών 3. (μτφ.) κάθε ίδρυμα ή χώρος, λ.χ. φυλακή ή στρατόπεδο, όπου, παρά τα αναμενόμενα, επικρατούν συνθήκες ιδιαίτερης άνεσης και φροντισμένης διαβίωσης: *εδώ δεν είναι στρατόνας, είναι ~*. [ETYM. Μεταφορά τού αγγλ. college < λατ. collegium «σύλλογος, συγκυριαρχία» < collega «συγκυριαρχος, συνεργός» < con- (< cum «μαζί») + lego «συλλέγω, συγκεντρώνω». Το μγν. κολλήγιον (μεσν. *κολ-*

λέγιον) είχε τη σημ. «ανώτατο δικαστικό συμβούλιο». κολεγίοπαιδο (το) 1. ο σπουδαστής κολεγίου 2. (κατ' επέκτ.) νέος με επιτηδευμένη συμπεριφορά και εμφάνιση, όπως τα παιδιά των κολεγίων. Επίσης (λόγ.) κολεγίοπας (ο) {κολεγίο-παιδος | -παιδών}.

κόλει (το) {άκλ.} μεγάλο σκυλί, συνήθ. κατοικίδιο, με μακρύ τρίχωμα, οξύ ρύγχος, όρθια αφτιά και αμυγδαλωτά μάτια.

[ETYM. < αγγλ. collie < διαλεκτ. αγγλ. colly «μυραιοδερός» < μέσ. αγγλ. col «κάρβουνο»]. κολεϊσμός (ο) ΙΑΤΡ. ο

κολπόσπασμος (βλ. λ.).

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vaginisme]. κολεκτίβα κ. κολεχτίβα (η) {ζωρ. γεν. πληθ.} εργατική ή αγροτική

ένοση, οι αρχές τής οποίας βασίζονται σε σοσιαλιστικές θεωρίες (πθ. *λα. κολχόζ*).

[ETYM. Μεταφορά τού ρωσ. kolektiv < γαλλ. collectif (-ve) < λατ.

collectivus «συγκεντρωτικός, περιληπτικός» < colligo «συνάγω, συγκεντρώνω» < con- (< cum «μαζί») + lego «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

κολεκτιβισμός κ. κολεχτιβισμός (ο) (ζωρ. πληθ.) μορφή κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης, που βασίζεται στον σοσιαλισμό και στην οποία όλα τα μέσα παραγωγής αποτελούν ιδιοκτησία ενός συλλογικού οργάνου (τού κράτους, μιας συνταξιοδοτικής οργάνωσης κ.λπ.). — κολεκτιβιστικός, -ή, -ό.

[ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. collectivisme, βλ. κ. *κολεκτίβα*].

κολεκτιβοποίηση κ. κολεχτιβοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εφαρμογή τού κολεκτιβισμού.

κολεξίν (η) {άκλ.} 1. το σύνολο των ενδυμάτων που παρουσιάζουν σχεδιαστές μόδας για κάθε εποχή: η *νέα ~ τού Υβ Σαν Λοράν για το καλοκαίρι* 2. (συνεκδ.) η εκδήλωση στην οποία παρουσιάζονται τα ενδύματα σχεδιαστή μόδας: *στην ~ έδωσαν το «παρόν» πολλοί κοσμικοί Αθηναίοι*.

[ETYM. < γαλλ. collection «συλλογή» < λατ. collectio < colligo «συλλέγω, συναθροίζω» < col- (< cum) + lego].

κολεόπτερο (το) [αρχ.] {κολεοπτέρ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα έντομα που ανήκουν στην τάξη εντόμων που είναι εφοδιασμένα με δύο ζεύγη ανόμοιων φτερών, λ.χ. η πεταλούδα.

κολεός (ο) 1. ANAT. ο κόλπος (βλ. λ., σημ. 4) 2. BOT. στα αγρωστώδη, η πεπλατυσμένη βάση των φύλλων που περιβάλλει ένα τμήμα τού βλαστού: 3. θήκη μαγαριού ή ξίφους, θηκάρι.

[ETYM. °Φλ. < *κολεόν* «θήκη» < *κολεόν, που πθ. συνδ. με το ρ. *καλύπτω* και με το παράγωγο ουσ. *κέλυφος*].

κολεόσπασμος (ο) ΙΑΤΡ. ο κολπόσπασμος (βλ. λ.).

κολεχτίβα (η) → κολεκτίβα

κολεχτιβισμός (ο) → κολεκτιβισμός κολιάνδρο κ. κοριάνδρο (το) {κολιάνδρ-ου | -ων} ποώδες αρωματικό φυτό, τού οποίου τα φύλλα και οι καρποί χρησιμοποιούνται στη μαγειρική, τη ζαχαροπλαστική και τη φαρμακευτική. Επίσης κολία-ντρο (το) κ. κολιαντρος (ο).

[ETYM. < μγν. *κολιανδρον* < *κοριανδρον* (με παρετυμ. επίδρ. τής λ. *άνηρ, ανδρός*) < αρχ. *κοριανον* (ήδη μκ. ko-ri-ja-do-no), αγν. ετύμου, λ. τού μεσογειακού υποστράματος].

Κόλιας (ο) ο Αρβανίτης (βλ. λ.). [ETYM. < σλαβ. Kolje, που ανάγεται στο όν. *Νικόλαος* (βλ. λ.).]

κολιγιά (η) → κολληγιά

κολιγός | κολίγας (ο) → κολλίγας

κολιέ (το) {άκλ.} γυναικείο κόσμημα που φοριέται γύρω από τον λαιμό, περιδέραιο (συνήθ. με πολύτιμες πέτρες, χάντρες). Επίσης (λαϊκ.) κολιές (ο). — (υποκ.) κολιεδάκι (το). [ETYM. < γαλλ. collier < λατ. collarium < collum «τράχηλος, λαιμός»].

κολικόπονος (ο) → κωλικόπονος

κολικός, -ή, -ό ANAT. αυτός που σχετίζεται με το κόλον (παχύ έντερο): ~ *καμιά* || ~ *κνυέλες*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. colic].

κολιμπρί (το) {άκλ.} πολύ μικρό αποδημητικό πτηνό των τροπικών περιοχών, που πετάει γρήγορα, με μακρύ ράμφος και γυαλιστερό φτέ-ρωμα. [ETYM. < γαλλ. colibri, λ. τής Καραϊβικής].

κολιός (ο) → κολιός

κολιτίδα (η) [1854] φλεγμονή τού παχέος εντέρου, που προκαλείται από μικρόβια, παράσιτα ή άλλες αιτίες και προξενεί πόνο, φούσκωμα («μετεωρισμό»), διαταραχές των κενώσεων κ.λπ. [ETYM. < κόλον «τμήμα τού παχέος εντέρου», ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. colitis].

κολτισίνα (η) → κολτσίνα

κόλλα (η) {ζωρ. γεν. πληθ.} 1. γενική ονομασία ρευστής συνήθ. ή στερεάς ουσίας, που έχει την ιδιότητα να κολλά δύο ή περισσότερες επιφάνειες, τις οποίες φέρνουμε σε επαφή: *ζωική | συνθετική | φυτική* ~ 2. (συνεκδ.) κάθε συσκευασία (σωληνάριο συνήθ.) που περιέχει τέτοια ουσία και διατίθεται στο εμπόριο: 3. ακέραιο φύλλο χαρτίου: *μου ζήτησε μια ~ χαρτί και άρχισε να γράφει την επιστολή*- ΦΡ. *κόλλα αναφοράς* τετρασελίδο χαρτί συγκεκριμένου μεγέθους με γραμμές, που χρησιμοποιείται στα διαγωνίσματα των μαθητών ή σε υποβολή αιτήσεων κ.λπ.: 4. λευκή σκόνη από άμυλο ή άλλη ουσία, που χρησιμοποιείται για το κολλάρισμα των ρούχων πριν από το σιδέωμα: 5. ουσία που κάνει το κρασί διαυγές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*. [ETYM. αρχ. < *κόλ-ια < I.E. *kol(ē)- «κόλλω», πθ. αρχ. σλαβ. kleji, ρωσ. klej, μέσ. κάτω γερμ. helpen «κολλώ» κ.ά. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πθ. γαλλ. colle, ιταλ. colla κ.ά.].

κολλαγόνο (το) ΧΗΜ. 1. πρωτεΐνη που αποτελεί το στατικό των ινών που βρίσκονται στους τένοντες, τους συνδέσμους, στον συνδετικό ιστό τού δέρματος, στην οδοντίνη και στους χόνδρους 2. *μάσκα κολλαγόνο* | *ενέσεις κολλαγόνο* (στην αισθητική) κολλαγόνο που

τοποθετείται στο πρόσωπο για την ανάπλαση των κυττάρων, την καταπολέμηση της γήρανσης κ.λπ. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < αγγλ. collagen].

κολλαγόνηση (η) ΙΑΤΡ. σύνολο παθήσεων με κοινό χαρακτηριστικό τον εκφυλισμό των κολλαγόνων του συνδετικού ιστού. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. ὀρ., πβ. γαλλ. collagenose].

κολλάς (το) {ἀκλ.} ἑλλήν. χαρτεπικόλληση 1. τεχνική ζωγραφικής κατά την οποία χρησιμοποιούνται, εκτός από χρώματα, ετερόκλητα υλικά (φωτογραφίες, υφάσματα, αποκόμματα εφημερίδας κ.λπ.), που επικολλώνται σε επιφάνεια 2. (μτφ.) κάθε συνδυασμός διαφορετικών μεταξύ τους στοιχείων: «υλικά προεργασμένα από διαφορετικές περιοχές και εποχές βρήκαν τη θέση τους σ' αυτό το μεγάλο ~ των οικοδομικών υλικών» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ζωγραφική. [ETYM₂ Αντιδάν., < γαλλ. collage < coller < colle < αρχ. κόλλα].

κολλάς ή κολάς; Όπως δείχνει η ετυμολογία της λέξης, πρόκειται για αντιδάνειο (υβρίδιο) που ανάγεται στο ήδη αρχ. ελληνικό κόλλα (βλ. ετυμολογία). Το ίδιο ισχύει και στη λ. κολλάν (βλ. ετυμολογία). Οι λ. γράφονται με δύο -λλ-, γιατί θα ήταν οξύμωρο οι μεν Γάλλοι 'α γράφουν τις λ. collant και collage με δύο -λλ- λόγω της προέλευσής τους από το ἑλλήνικό κόλλα, εμείς δε οι Έλληνες παίρνοντας αυτές τις λέξεις να τις γράφουμε με ένα -λ-!

κολλάν (το) {ἀκλ.} 1. εφαρμοστό παντελόνι από ελαστικό υλικό: *ποδηλατικό ~* || ~ *χορού* || ~ ὡς *το γόνατο* 2. το *καλσόν* 3. (ως επίθ.) εφαρμοστός, που κολλάει στο σώμα: ~ *παντελόνι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κολλάς*. [ETYM₂ Αντιδάν., < γαλλ. collant του p. coller < colle < αρχ. κόλλα].

κολλαρίω ρ. μετβ. {κολλάρισα-, -ηκα, -μένος} 1. μουσκεύω σε διάλυμα αμύλου (κόλλα) λινό ή βαμβάκερο ύφασμα (ρούχο, σεντόνι, τραπεζομάντηλο κ.λπ.), για να γίνει σκληρό και σταθερό με το σιδερώμα 2. προσθέτω άμυλο στο κρασί, για να γίνει διαγυές. Επίσης κολλάρω. — κολλαρίσμα (το). [ETYM₂ < κόλλα + παραγ. επίθημα -άρω].

κολλαριστός, -ή, -ό 1. (για ρούχα) αυτός που έχει κολλαριστεί ΣΥΝ. κολλαρισμένος 2. (για πρόσ.) αυτός που φοράει πάντα ρούχα καλοσιδερωμένα ή και κολλαρισμένα: *γυρίζει πάντα ~* 3. (για χαρτονόμισμα) αυτό που είναι καινούργιο, που μόλις δόθηκε στην κυκλοφορία, αχρησιμοποίητο, ατσάλικοτο: ~ *γυλιάρικο* | *πεντογυλιάρο*.

κολληγιά (η) (λαϊκ.) ο συνεταιρισμός ΣΥΝ. κολληγιά. κολληγιάς (ο) (σχολ. ὀρθ. *κολληγας*) 1. πρόσωπο που καλλιεργεί ξένο κτήμα ή βόσκει ξένο κοπάδι και μοιράζεται τα παραγόμενα προϊόντα με τον ιδιοκτήτη: η *εξέγερση των - στο Κιελέρ* ΣΥΝ. *σέμπρος* 2. (μτφ.) πρόσωπο που δουλεύει με επαγθεϊές όρους σε ξένη ιδιοκτησία ΣΥΝ. *εϊλωτας*. Επίσης κολλήγος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα*. [ETYM₂ μτρν. < λατ. colliga «συγκολληρός, συναργός» < colligo «συλλέγω, συγκεντρώνω» < con- (< cum «μαζί») + lego «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

κολληγιά (η) (σχολ. ὀρθ. *κολληγιά*) 1. η σχέση που έχουν μεταξύ τους οι κολλήγοι, η επίμορτη καλλιέργεια (πβ. κ. λ. *επίμορτος*) 2. (γενικότερ.) ο συνεταιρισμός, η κολληγιά.

κόλλημα (το) [αρχ.] {κόλλημα-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κόλληση (βλ. λ. 2. (καθήμε.) η ερωτική προσέγγιση, το φλερτάρισμα 3. η επίμορ ή και φορτική προσκόλληση σε άλλους: η ενοχλητική προσέγγιση (κάποιου) να βρίσκεται συνεχώς μαζί με (κάποιον/κάποιους) 4. (οικ.) η εμμονή (κάποιου) σε (κάτι): *έχει ~ με την ομάδα του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.

κολλημένος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει κολλήσει κάπου: *δύο χαρτιά ~ μεταξύ τους* || *μια αφίσα ~ στον τοίχο* 2. (οικ.-αργκό) αυτός που παρουσιάζει εμμονή σε κάτι: *είναι ~ δεν μπορεί να σκεφτεί διαφορετικά* ΣΥΝ. *βαρεμένος* (με κάτι).

κόλληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένωση δύο αντικειμένων ή η σταθερή προσαρμογή ενός αντικειμένου πάνω σε άλλο με τη χρήση κόλλας, κολλάδους ουσίας ή άλλης τεχνικής (λ.χ. ηλεκτροκόλληση) ΣΥΝ. συγκόλληση, κόλλημα ΑΝΤ. αποκόλληση.

κολλητήρι (το) {κολλητήρι-ιού | -ιούν} 1. ηλεκτρικό εργαλείο που βοηθεί στη συγκόλληση μεταλλικών αντικειμένων με θέρμανση ως το σημείο τήξεως (στο οποίο λιώνει) του συγκολλητικού υλικού 2. κράμα μετάλλων, συνήθ. από μόλυβδο και κασίτερο, που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση μεταλλικών αντικειμένων 3. (μτφ.) φορτικό πρόσωπο, που δεν μπορεί κανείς να το ξεφορτωθεί εύκολα ΣΥΝ. *βδέλλα* 4. (στο θέατρο σκίνο) ένας από τους γιουίους του Καραγκιόζη. [ETYM₂ < μτρν. κολλητήριο «κόλλα» < αρχ. κολλώ + παραγ. επίθημα-τήριο, πβ. κ. *κοιμη-τήριο, σιωπη-τήριο*].

κολλητήρι(ι)τής (ο) (κολλητήρι(ι)τής) (μειωτ.) ο εφραγίας (βλ. λ.). [ETYM₂ < *κολλητήρι* + παραγ. επίθημα -τής (< τουρκ. -ci)].

κολλητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που χρησιμεύει για κόλληση, που έχει την ιδιότητα να κολλά: ~ *ταινία* ΣΥΝ. συγκολλητικός 2. αυτός που μεταδίδεται εύκολα: *το γασμονηρό είναι ~* 3. (ειδικότερ.) (για αρρώστια) μεταδοτικός, μολυσματικός: η *ανεμοβλογιά είναι - αρρώστια*. — κολλητικότητα (η) [1873]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

κολλητός, -ή, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει κολληθεί με κάτι άλλο, κολλημένος ΣΥΝ. συνδεδεμένος 2. (ειδικότερ.) αυτός που εφάπτεται σε κάποιον άλλο: *τα σπία μας είναι - ένας τοίχος μάς γυρίζει* ΣΥΝ. *πλάι-νός, συνεχόμενος* 3. (ειδικότερ. για ενδύματα) αυτός που εφαρμόζει απόλυτα στο σώμα: *φοράει ~ φούστες* | *παντελόνια* || *μπλουζάκια* || (στον πληθ. κ. ως ουσ.) *φοράει συνεχώς κολλητά* || *όλο με κολλητά τη βλέπει* 4. (μτφ.-οικ.) *κολλητός (ο), κολλητή (η)* πολύ αγαπητός και στενός φίλος, αγώριστος σύντροφος. — κολλητά π'ιρρ.

κολλητίδα (η) (σχολ. ὀρθ. *κολλητίδα*) 1. ΒΟΤ. κοινή ονομασία διαφόρων φυτών, των οποίων οι βλαστοί ή τα σπέρματα π'έρχουν κολ-

λητική ουσία 2. (μτφ.) φορτικός και ενοχλητικός άνθρωπος: *από τότε που τον γνώρισα μου έχει γίνει ~* ΣΥΝ. (μτφ.) *Βεντούα, βδέλλα, τσιμπούρι*, (εκφραστ.) *στενός κορσές, κολλητήρι*. [ETYM₂ μεσν. < *κολλητήδα (με τσιτακασμό) < *κολλητός* | -της < *κολλώ*].

κολλοειδής, -ής, -ές [1839] {κολλοειδο-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει τη μορφή και τη σύσταση της κόλλας, που είναι πηχτός και κολλάει ΣΥΝ. *κολλώδης* 2. ΧΗΜ. (α) *κολλοειδή συστήματα* συστήματα διασποράς, όπου τεμαχίδια στερεών, υγρών ή αερίων σωματίων μεγέθους εκατομμυριοστού του εκατοστού διασπείρονται σε στερεά, υγρά ή αέρια σώματα (β) αυτός που σχετίζεται με τα κολλοειδή συστήματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < γαλλ. colloïde].

κολλύβα (τα) {κολλύβων} βρασμένο σιτάρι με ζάχαρη, σταφίδα, ρόδι και άλλα αρτύματα, που τοποθετείται σε δίσκο κατά την τέλεση μνημόσυνο και προσφέρεται στους παρισταμένους για μακαρισμό του νεκρού ΦΡ. (α) *θα φάμε κολλύβα* (για κάποιον) θα πεθάνει (β) *με ξένα κολλύβα* σε περιπτώσεις που κάποιος παρουσιάζει κάτι σαν δικό του, ενώ το πέτυχε με τη βοήθεια άλλων (γ) *κερνάω με ξένα κολλύβα* κερνάω ή καλύπτω υποχρεώσεις μου με χρήματα άλλων, αφήνοντας να εννοηθεί ότι είναι δικά μου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πυθαίνο*. [ETYM₂ < μτρν. *κολλύβων* | -α (πληθ.) «γλυκύσματα από βρασμένο σιτάρι» < αρχ. *κολλύβος* «νόμισμα μικρής αξίας» (που μερικές φορές τοποθετούσαν πάνω στον τάφο), αβεβ. ετύμου, πθ. < εβρ. halp «αλλάζω - συναλλάσσομαι»].

Κολλυβάδες (οι) ΕΚΚΛΗΣ.-ΙΣΤ. 1. αυτοί που κατά την *έριδα των Κολλυβάδων* υποστηρίζαν την τέλεση των μνημοσυνών μόνο το Σάββατο ο Κολλυβάδες υπήρξαν ο αντίποδας των ευρωπαιστών (των επηρεασμένων από τις αρχές του Γαλλικού Διαφοτισμού και του Εγκυκλοπαιδισμού) 2. *Κολλυβάδων έριδα* η έριδα του 18ου αι. για την τέλεση των μνημοσυνών μόνο το Σάββατο και όχι την Κυριακή, η οποία συνδεόταν με το ζήτημα της συχνής θείας Κοινωνίας και είχε εκπροσώπους μεγάλης πνευματικής μορφής (Μακάριο Νοταρά, Αθανάσιο Πάριο, Νικόδημο Αγιορείτη κ.ά.) 3. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) συντηρητικοί, προσκολλημένοι στη θρησκευτική παράδοση.

κολλυβιστής (ο) [αρχ.] πρόσωπο που κάνει ανταλλαγές νομισμάτων ΣΥΝ. *αργυραμοιβός, σαράρης*.

κολλυβογράμματα (τα) {χωρ. γεν.} 1.η στοιχειώδης γνώση γραφής και ανάγνωσής, το να ξερει κανείς ίσα-ίσα να γράφει και να διαβάζει: *έμαθε μερικά ~ και νομίζει ότι κάτι έκανε* ΣΥΝ. *κουτσογράμματα* 2. *κακογράμματα* και *δυσανάγνωστα γράμματα*. [ETYM₂ μεσν. < **κολοβο-γράμματα* (< *κολοβός* + *γράμματα*), με την παρετυμολογική επίδραση της λ. *κόλλυβα*. Η παρετυμολογία οφείλεται στο γεγονός ότι τα *κολοβά* (δηλ. ατελή) *γράμματα* περιελάμβαναν στοιχειώδεις γνώσεις από «σχολεία» εκκλησιαστικού τύπου].

κολλυβοζουμο (το) το ζουμί από το βράσιμο των υλικών για τα κόλλυβα. Επίσης *κολλυβοζουμί* {κολλυβοζουμο-ιού | -ιούν}.

κολλύριο (το) {κολλύρι-ου | -ών} υγρό φάρμακο τοπικής χρήσης για τη θεραπεία παθήσεων των ματιών και των αφτιών. [ETYM₂ < αρχ. *κολλύριον*, υποκ. του ουσ. *κολλύρα* «κουλούρα», αργ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. συνώνυμο *κόλλιζ*. Η σημερινή σημ. είναι ήθη αρχ. (στον Ιπποκράτη)].

κολλάω (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {κολλάς... | κόλλ-ησα, -ίμαι, -ήθηκα, -ήμενος} ♦ (μετβ.) 1. (α) ενώνει με κολλητική ουσία δύο ή περισσότερες επιφάνειες: ~ *το γραμματόσημο στον φάκελο* || ~ *τα κομμάτια στο σπασμένο βάζο* || ~ *προεκλογικές αφίσες* ΣΥΝ. *συγκολλώ* (β) συνδέω με διάφορες μεθόδους (θέρμανση, συρραφή, κάρφωμα, συγκόλληση κ.λπ.) δύο ή περισσότερα αντικείμενα ή μέρη του ίδιου αντικείμενου: ο *σιδεράς κόλλησε με ηλεκτροκόλληση το κάγκελο* || ~ *δύο χαρτιά με σελοτέιπ* || (και για μέλη του ανθρώπινου σώματος) *οι γιατροί κόλλησαν το κομμένο χέρι του εργατή* ΣΥΝ. *προσαρμώζω*, *συνενώνω*, *συγκολλώ* ΦΡ. (α) *κολλάω ρετινιά* προσάπτω σε κάποιον κατηγορία: *τον κόλλησαν τη ρετινιά ότι ήταν καταδότης των Γερμανών στην Κατοχή* (β) (μτφ.) *δεν μου κολλάει ύπνος* δεν μπορώ να κοιμηθώ (γ) (παροιμ.) στη *βράση κολλάει το σίδερο* βλ. λ. *βράση* (δ) *κολλάω κάποιον στον τοίχο* τον αποστομώω, βγαίνω νικητής σε λεκτική αντιπαράθεση: *με τα επιχειρήματα του τους κόλλησε στον τοίχο* 2. (μτφ.) (α) προσκολλάω μωρτικά (σε κάποιον), γίνομαι ενοχλητικός: *κολλάει συνέχεια στην πλάρα μας*, ενώ *ξέρει ότι δεν τον θέλουμε* (β) προσεγγίζω κάποιον συστηματικά (συνήθ. για να επωφεληθώ προσωπικά): *τον κολλάει εδώ και καιρό, για να τον διορίσει στο Δημόσιο* (γ) ερωτοτροπώ, φλερτάρω επίμορτα: *κολλάει στη γραμματέα του* 3. (μτφ.) *μεταδίδω αρρώστια ή κακή συνήθεια: μη με πλησιάζεις, γιατί έχω γρίπη* *και θα σε κολλήσω* || *τον κόλλησε το πάθος του για τα χαρτιά* | *για το ποτό* 4. (μτφ.) *πλησιάζω πολύ, έρχομαι σε άμεση επαφή (σωματικά) με κάποιον ή κάτι: το μικρό κόλλησε στο φουστάνι της μητέρας του, μόλις είδε τον σκύλο να πλησιάζει* || *κόλλησε τα χείλη του στα χείλη της* || *κόλλησε το σώμα της πάνω του*- ΦΡ. *κόλλα ΤΟ*, (i) λέγονται για επισφράγιση συμφωνίας, προτείνοντας το χέρι προς τον άλλο για χειραγώγηση: *αφού τα βρήκαν στη μοιρασιά, άπλωσε το χέρι και του είπε: ~!* (ii) (γενικά για κάθε χειραγώγηση που γίνεται με αφορμή κάτι ευχάριστο): *καλά τα καταφέραμε πάλι!* 5. προσθέτω πρόχρημα: *στον πρόλογο του βιβλίου του κόλλησε κι ένα «ευχαριστίο» για τους συνεργάτες του* 6. *πριεράζω* ή ενοχλώ κάποιον μέχρι εκνευρισμού: *μη μου κολλάς, γιατί θα σε γυπώσω!* || *όλο του κολλάει στις συζητήσεις και πάντα τσακωνόνα* ♦ (αμετβ.) 7. επικεντρώνω την προσοχή μου σε κάτι για πολύ χρόνο ή υποστηρίζω κάτι με επιμονή: *κολλάει σε λεπτομέρειες και χάνει όδικα τον καιρό του* || *τον κόλλησε* (ενν. η ιδέα) *ούτι είναι άρρωστος* 8. *δεν μπορεί να ανταποκριθώ στις απαιτήσεις μιας κατάστασης: σε τέτοια θέματα κολλάει* || *αν του αλλάξεις λίγο τη διατύπωση, κολλάει και δεν μπορεί να απαντήσει!* ΣΥΝ. *μπλοκάρω, κομπάρω* ΑΝΤ.

ξεκολλάω 9. η επιφάνεια μου γίνεται κολλώδης: *το πάτωμα κολλάει από τα πόδια που χύθηκαν* 10. (α) (για φαγητό) καίγεται το τμήμα του φαγητού που εράπτεται στον πάτο του σκεύους: *ρίξε νερό στο φαγητό γιατί θα κολλήσει* (β) για μαγειρικό σκεύος που προκαλεί κήψιμο στο φαγητό που μαγειρεύεται σε αυτό, αν δεν υπάρχει η απαιτούμενη ποσότητα νερού ή λαδιού κατά το μαγείρεμα: *μη φτιάξεις την ομελέτα σε αυτό το τηγάνι, γιατί κολλάει-πάρε το άλλο που είναι αντι-κολλητικό* 11. δεν μπορώ να προχωρήσω, μένω στο ίδιο σημείο: *κολλήσαμε μία ώρα στα διόδια* || *η ομάδα έχει κολλήσει στην τελευταία θέση της βαθμολογίας* || *κολλήσαν οι συνομιλίες για την άρση του εμπόργου* || *έχει κολλήσει στις ιδέες του καιρού του* || ο γενικός δείκτης έχει κολλήσει στο -8% 12. ασχολούμαι υπερβολικά και συνεχώς με κάτι: *έχει κολλήσει από το πρωί στην τηλεόραση* 13. δεν ενεργοποιείται ο μηχανισμός λειτουργίας μου, μπλοκάρω: *κολλήσε το παράθυρο* | *το συρτάρι και δεν ανοίγει* || *κολλήσε το φρένο* | *το γκάζι και δεν μπορώ να σταματήσω το αυτοκίνητο* || *κολλήσε ο υπολογιστής και δεν παίρνει τις εντολές που του δίνω* || *έχει κολλήσει το μυαλό μου και δεν μπορώ να σκεφτώ τίποτα* 14. (για οχήματα) συγκρούμαι ελαφρά: *είχε γλίτσα ο δρόμος και το πίσω αυτοκίνητο κολλήσε στο μπροστινό* του 15. αισθάνομαι έντονα την παρουσία του ιδρώτα στο σώμα μου (όταν κάνει πολλή ή αποπνεκτική ζέστη): *το πουκάμισο του κολλούσε πάνω του από τη ζέστη* || *έχει κουφόβραση κι έχω κολλήσει* 16. συσχετίζομαι ή ταιριάζω, συνδέομαι λογικά με κάτι: *αυτές οι πληροφορίες κολλάνε μεταξύ τους*- ΦΡ. από **τόρα που κολλάει**: για κάτι που είναι άσχετο με ό,τι λέγεται ή γίνεται εκείνη τη στιγμή 17. ταιριάζω (με κάποιον), δένομαι συναισθηματικά μαζί του ή κάνω στενή παρέα: *γνωρίστηκαμε στο γυμνάσιο και έκτοτε κολλήσαμε* || *δύσκολα κολλάει με τους άλλους ανθρώπους*. ΣΧΟΛΙΟ λ. πληροφορική.

κολλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κολλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που είναι όμοιος στη σύσταση και στις ιδιότητες με κόλλα, αυτός που κολλάει. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κολοβακτηρίδιο (το) {κολοβακτηριδίου | -ών} ΙΑΤΡ. βακτήριο που εγκαθίσταται στο έντερο του ανθρώπου και υπό την επίδραση ορισμένων συνθηκών καθίσταται παθογόνο και προκαλεί ποικίλα νόσων. Επίσης κολοβακτήριο.

[ΕΥΜ. Απόδ. του αγγλ. colibacillus (νόθο συνθ.) < coli- (< αρχ. κόλον) + νεολατ. bacillus «βάκιλος»].

κολόβιο (το) [μτρν.] {κολοβίου | -ων} κοντό, αμιάνικο ένδυμα, συνήθ. πλεχτό ΣΥΝ. καζάκα.

κολοβός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει κομμένη ουρά: ~ σκόλος ΣΥΝ. κό-λουρος 2. (μτρ.) αυτός που είναι ακρωτηριασμένος, ελλιπής: ΦΡ. (μτρ. ως χαρακτηρισμός) **φίδι κολοβό** ύπουλος και μοχθηρός άνθρωπος 3. ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιογραφία) κολοβός κώδικας κώδικας που του λείπουν οι τελευταίες σελίδες.

[ΕΥΜ. αρχ. < κόλος «βραχύς, ακρωτηριασμένος» < kol-, ετεροιωμ. βαθμ. του ΙΕ. *qel(a)- «σπάζω, χτυπώ», πβ. αρχ. σλαβ. koliti «άσπασαλος», ροσ. kol k.ά. Ομόρρ. *κολ-άζω, κολ-ουρος*, αρχ. *κολ-άπτω* «χτυπώ, τρυπώ» (βλ. κ. *έκ-κολάπτω*), αρχ. κλώ «σπάζω, χτυπώ» (βλ. λ. *κλάσμα*) κ.ά.].

κολόβωμα (το) [αρχ.] {κολοβώμα-τος | -ατα, -άτων} 1. το να κάνει κανείς (κάτι/κάποιον) κολοβό, ο ακρωτηριασμός 2. (συνεκδ.) τμήμα μέλους ή οργάνου που απομένει μετά τον ακρωτηριασμό. Επίσης **κολόβωση** (η) [αρχ.] (σημ. 1).

κολοβώνω ρ. μετβ. {κολοβώ-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) κολοβό, ακρωτηριάζω ΣΥΝ. κουτσορευώ, κόβω. [ΕΥΜ. < αρχ. *κολοβώ (-ώ)* < *κολοβός*].

κολιός (ο) (σγολ. ορθ. κολιός) το σκουμπρί (βλ.λ.): ΦΡ. (παροιμ.) *κάθε πράγμα στον καιρό του κι ο κολιός τον Αύγουστο* καθετί πρέπει να γίνεται στην κατάλληλη ώρα.

[ΕΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η γρ. με -ι- (κολιός) δεν έχει ετυμολογική βάση]. κολοκοτρωνάικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την ιστορική οικογένεια των Κολοκοτρωνιάων ΦΡ. **σωνιάς κολοκοτρωνάικος** είδος σουγιά με ξύλινη λαβή και καμπυλωτή λεπίδα.

κολοκύθα (η) [μεσν.] {δύσχυρ. κολοκύθων} 1. μεγάλο κολοκύθι, συνήθ. κιτρινωπού ή κοκκινωκίτρινου χρώματος και στρογγυλού σχήματος: ο λευκό και πεπεσμένοι σπόροι που περιέχει τρώγονται αλατισμένοι και καθαυρνησιμένοι και είναι γνωστοί με το όνομα **πα-σατέμπος** (βλ.λ.) 2. η νεροκολοκύθα: κολοκύθι με στρογγυλή φαρδιά βάση και μακρόστενο λαιμό, το οποίο χρησιμοποιείται, αφού αποξηρανθεί, ως δοχείο υγρών, συνήθ. νερού ΣΥΝ. φλασκι.

κολοκύθας (ο) (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) ελαφρόμαλος, άμυαλος, πρόσωπο που λείει ανοησίες, λόγια του αέρα.

κολοκύθι (το) {κολοκυθίου | -ιών} 1. ο εδώδιμος καρπός του φυτού κολοκυθιά, με κυλινδρικό ή σφαιρικό σχήμα και πρασινωπό συνήθ. χρώμα, με σκληρή σάρκα, που περιέχει πολλούς σπόρους 2. κολοκύθια | (υποκ.) **κολοκύθια** (τα) είδος φαγητού που έχει ως βάση του το κολοκύθι: ~ **γεμιστά** | **σαλάτα**- ΦΡ. (ειρων.) **κολοκύθια!** | **κολοκύθια με τη ρίγανη** | **κολοκύθια στο πάτερο!** ως χαρακτηρισμός για λόγια ανόητα 3. δοχείο υγρών που κατασκευάζεται από τον αποξηραμένο καρπό ενός είδους τού φυτού κολοκυθιά (βλ. λ. *κολοκύθια*). — (υποκ.) κολοκυθάκι (το), κολοκυθόβιος, -ια, -ιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. [ΕΥΜ. < μτρν. *κολοκύνθη*ον, υποκ. τού αρχ. κολοκύνθη, αγν. ετύμου, πθ. προελλν. λ. Η σύνδεση με σανακρ. *kálindam* «καρπούζι» και με το λατ. *cucumis* «κολοκυθιά» δεν είναι ικανοποιητική μορφολογικά].

κολοκυθιά (η) 1. ΒΟΤ. αναρριχητικό φυτό με μεγάλα κίτρινα άνθη, καρπό του οποίου αποτελεί το κολοκύθι 2. είδος παγιονιδίου, που χαρακτηρίζεται από όμοιες και αλλεπάλληλες ερωταποκρίσεις, π.χ. Α: -Ποιος θα πάει για νερό; Β: -Να πάει ο Γ. Γ: -Και γιατί εγώ; Α: -Και ποιος να πάει; Γ: -Να πάει ο Β. Β: -Και γιατί να πάω εγώ; Να πας

εσύ (απευθυνόμενος στον Α) κ.λπ. ΦΡ. **παίζουμε την κολοκυθιά** *επα-νεργόμαστε στον λόγο στα ίδια πράγματα με τη μορφή ερωταποκρί-σεων: τώρα την κολοκυθιά θα παίζουμε ή θα συζητήσουμε σοβαρά*; [ΕΥΜ. μεσν. < κολοκύνθη < αρχ. κολοκύνθη (βλ. λ. κολοκύθι)].

κολοκυθοκερτές (ο) {κολοκυθοκερτέδες} κερτές από κολοκύθι. κολοκυθοκορφάδες (οι) τα άνθη και οι τρυφεροί βλαστοί της κολοκυθιάς: (συνεκδ.) το φαγητό που παρασκευάζεται από αυτά. [ΕΥΜ. < κολοκύθι + κορφάδες < κορυφή].

κολοκυθόπιτα (η) {δύσχυρ. κολοκυθοπιτών} πίτα, συνήθ. γλυκιά, με κολοκύθια. κολοκυθόσπορος (ο) ο σπόρος της κολοκύθας, από τον οποίο παράγεται ο πασατέμπος.

κολοκύνθη (η) [αρχ.] (λόγ.) η κολοκυθιά.

Κολομβία (η) (ισπ. Republica de Colombia = Δημοκρατία της Κολομβίας) κράτος της Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Μπογκοτά, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Κολομβίας. — Κολομ-βιανός (ο), Κολομβιανή (η), Κολομβιανός, -ή, -ό. [ΕΥΜ. < ισπ. Colombia, ονομασία που οφείλεται στον Χριστόφορο Κολόμβο, ο οποίος εξερεύνησε τις ακτές της στο τέταρτο ταξίδι του (1502-1504)].

κολομπαράς (ο) {κολομπαράδες} (αργκό) 1. ο ενεργητικός ομοφυλόφιλος ΣΥΝ. αρσενοκοίτης 2. παίδεραστής (αγοράκι). [ΕΥΜ. < τουρκ. kulambara, με παρετυμολογική επιδρ. της λ. *κόλος*].

κολομπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (θεατρικός τύπος της παλαιότερης ιταλικής κομηδίας) αυθάδης και επιδέξια υπηρέτρια 2. αυτός/αυτή αποκριτική γυναικεία στολή, που αντιστοιχεί στην εμφάνιση του παραπάνω θεατρικού τύπου.

[ΕΥΜ. < ιταλ. colombina, υποκ. τού ουσ. colomba «περιστέρη» < λατ. columba].

κόλον (το) το τμήμα του παχέος εντέρου από το τυφλό μέχρι την αρχή του απευθυσμένου.

[ΕΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. συνδέεται με το επίθ. *κωλλός* «κυρτός», ενώ δεν υπάρχει ετυμολογική σχέση με το αρχ. ουσ. *κόλον* «οπίσθια»].

κόλωνα (η) {κολόνων} 1. στύλος από μάρμαρο, ξύλο, τσιμέντο κ.λπ., που χρησιμεύει για στήριξη ή για διακόσμηση: *οι ~ της Δ.Ε.Η. || πέφτω* | *τρακάρω σε ~* || *το σπίτι έχει πολλές ~, δεν διατρέχει κίνδυνο να πέσει σε σεισμό* || *οι ~ των αρχαίων ναών* ΦΡ. (μτρ.) **κόλωνα του σπιτιού** αυτός που στηρίζει την οικογενειακή ζωή, που συμβάλλει στην επιβίωση ενός νοικοκυριού (παλαιότ. προσφώνηση για τον άνδρα ως σύζυγο και πατέρα) 2. αυτός που μοιάζει στο σχήμα με κολώνα: ~ *πάγω* | *ρωτισμού*. — (υποκ.) κολονάκι (το) κ. κολονίτσα (η). [ΕΥΜ. μεσν. < ιταλ. colonna < λατ. columna «κίονας, στήλη» (< columen «άκρα, κορυφή»)].

κολωνάτος, -η, -ο αυτός που έχει κολόνες ή σχήμα κολόνας: ~ *ποτήρι* (με λεπτή ψηλή βάση).

κολονέλος (ο) (σκωπτ.) ο συνταγματάρχης: *το πραξικόπημα των ~*. [ΕΥΜ. μεσν. < ιταλ. colonnello < colonna (βασική σημ. «στύλος, κολώνα»), στη σημ. «φάλαγγα στρατιωτών - μεγάλη μονάδα στρατιωτικών επιχειρήσεων»].

κολόνια (η) (συνήθης ορθ. κολόνια) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. αρωματικό παρασκευασμα από αλκοολικό διάλυμα αιθέριων ελαίων: *τι ~ φοράς*; 2. (συνεκδ.) το μπουκάλι που περιέχει τέτοιο υγρό: *αγόρασα μια ~*. [ΕΥΜ. < γαλλ. (eau de) Cologne «νερό της Κολονίας», από την ομώνυμη γερμανική πόλη (γαλλ. Cologne, γερμ. Köln), όπου παρασκευάζονταν αρωματικές ουσίες από το 1709].

κολονοσκοπηση (η) (κ. εσφαμ. *κολοσκόπηση*) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση του παχέος εντέρου (κόλον) με ειδικό ενδοσκόπιο. [ΕΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. γαλλ. coloscopie].

κολοσσάιος, -α, -ο [μτρν.] 1. αυτός που είναι όμοιος στο μέγεθος με κολοσσό, υπερμεγέθης ΣΥΝ. τεράστιος, πελώριος, γιγαντιαίος 2. (εμ-φατ.) πολύ μεγάλος: ~ *διαφορά* | *σφάλμα* | *επίτευγμα* | *περιοσσία*. — κολοσσάιος επιρρ.

κολοσσός (ο) 1. ανδριάντας υπερφυσικού μεγέθους, τεράστιο αγάλμα: ο ~ της *Ρόδου* 2. (κατ' επέκτ.) πελώριος, τεράστιος σε διαστάσεις, ισχύ ή οικονομικά δεδομένα: *στάθηκε μπροστά τους πραγματικός ~* || *εταιρεία* — *βιομηχανικός ~* || «η *σσχώνευση των γιγάντων Exxon και Mobil σε έναν ~ αξίας 240 δισ. δολαρίων*» (εφημ.) 3. (α) (για πρόσ.) αυτός που έχει μια ιδιότητα σε υπέρτατο βαθμό: ~ *γνώσεων* || *πολιτικός* | *οικονομικός* | *επιχειρηματικός* | *ποδοσφαιρικός* | *στρατιωτικός* | *τουριστικός* | *δημοσιογραφικός* ~ (β) πανίσχυρος, πολύ μεγάλος ΣΥΝ. μεγαθήριο, γίγαντας.

[ΕΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πθ. προελλν. μεσογειακής προελ., που συνδέεται με τα τοπωνύμια *Κολοσσαί* και *Κολοφόν*].

κολούμπρα (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.-λαϊκ.) στις ΦΡ. **παθαίνω** | **με πιάνει κολούμπρα** για πολύ έντονο συναίσθημα (ευχάριστο ή δυσάρεστο), που προκαλεί μεγάλη έκπληξη ή/και αμηχανία: *μόλις τον είδα έτσι όμορφα ντυμένο, έπαθα κολούμπρα!*

[ΕΥΜ. < ιταλ. colubro (με αλλαγή γένους κατά τα ον. φιδιών, λ.χ. *οχιά, κόμπρα, δεντρογαλιά*) < λατ. columbra, αγν. ετύμου]. **κολουρος**, -ος, -ο 1. αυτός που έχει κομμένη ουρά, κολοβός 2. ΓΕΩΜ. στερεό γεωμετρικό σώμα (σχήμα), του οποίου η κορυφή έχει αποκοπεί έτσι, ώστε να σχηματίζεται επίπεδη επιφάνεια παράλληλη προς τη βάση του: ~ *κώνος* | *πυραμίδα*.

[ΕΥΜ. μτρν. < κόλος «κολοβός» (βλ. λ. *κολοβός*) + -ουρος < *ουρά*]. Κολοφώνας (ο) 1. το ύψιστο σημείο, το έπακρο: *έφθασε στον ~ της δόξας* | *της καριέρας του* | *της ακμής* του ΣΥΝ. κορωνίδα, αποκορύφωμα, άκρο άκτων, ζενίτιο 2. το υψηλότερο οριζόντιο δοκάρι της στέγης: *αλλιώς βαλάρης* · 3. σύντομο υπόμνημα, που παρατίθεται

[ETYM₂ < ρωσ. αρκτικόλεξο kolkhoz < kol(ektivnoe) khoz(yaistvo) «συγκεντρωτική (κολεκτιβιστική) διαχείριση, οικονομία»].

κολώνα (η) → κολώνα

Κολωνάκι (το) {Κολωνάκιου} 1. περιοχή των Αθηνών κοντά στη Βουλή, που θεωρείται τόπος κατοικίας ευπόρων και όπου συχνάζουν κοσμικοί Αθηναίοι 2. (συνεκδ.) η υψηλή κοινωνία, οι πλούσιοι: *λαός και - || «τι σημασία έχει αυτό, αν είμαι φτωχάκι, και συ αν είσαι πλούσιος από το ~»* (λαϊκ. τραγ.). — Κολωνακίτης (ο). **Κολωνακί-τισα** (η), **κολωνακιώτικος**, -η, -ο.

[ETYM₂ Η ονομασία οφείλεται σε μια στήλη (παλαιότ. *Κολώνα*) που βρισκόταν στην Πλατεία Δεξαμενής κατά την Τουρκοκρατία].

Κολωνία (η) πόλη της Δ. (ενομένης) Γερμανίας. [ETYM₂ Μεταφορά του λατ. Colonia (Agripensis), αρχική σημ. «αποικία της Αгриπίνης» (όπου ανάγονται και τα γερμ. Köln, γαλλ. Cologne). Την πόλη ίδρυσε μια παροικία Ρωμαίων αποστράτων τον 1ο αι. μ.Χ., στους οποίους ο αυτοκράτορας Κλαύδιος έδωσε την παροικία προς τιμήν της Αгриπίνης, μητέρας του Νέρωνος].

κολώνα (η) → κολώνα

κομάντο (ο) {άκλ.- στον πληθ. απαντά ο τ. *κομάντος, οι*} 1. ΣΤΡΑΤ. ο καταδρομέας (βλ. λ.) 2. (μτφ.) **κομάντος** (οι) ολιγομελές σώμα υπηρεσίας, που ειδικεύεται στη διαλεύκανση δύσκολων υποθέσεων: *οι ~ του Υπουργείου Οικονομικών εξομούν για τον εντοπισμό φοροφυγών || «ο αρμόδιος υφυπουργός αποφάσισε να στείλει τους ~ της δημόσιας διοίκησης για έλεγχο σε δήμους και κοινότητες»* (εφημ.). [ETYM₂ < αγγλ. commandos < αφρικανική Kommando < πορτ. comando < ρ. comandar «διατάσσω» < μεσν. λατ. commandāre < com (< cum «μαζί») + mandare (βλ. κ. *μαντάτο*)].

κομπόρος (η) [αρχ.] {κομάρ-ου | -ον, -ους} η κομωριά (βλ. λ.).

κομβικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με κόμβο: *αυτοκινήτοδρομος | λιμάνι || ~ σημείο ενός οδικού δικτύου || «τα Δωδεκάνησα αποτελούν κύριο ~ σημείο στα πολιτισμικά δίκτυα του Αρχιπελάγους»* (εφημ.). 2. (μτφ.) αυτός από τον οποίο εξαρτάται η περαιτέρω πορεία (συζητήσης, διαπραγματεύσεων κ.λπ.): *το πρόσωπο του υποψηφίου υπήρξε ~ θέμα στις συζητήσεις για τη συνεργασία των τριών κομμάτων*. — **κομβικότητα** (η). [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. nodal].

κομβιοδόχη (η) [1858] {κομβιοδοχών} (λόγ.) η κομπότρυπα (βλ. λ.). [ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. buttonière].

κομβίων (το) (λόγ.) το κομμάτι (βλ. λ.). [ETYM₂ < μτρν.

κομβίων, υποκ. του ουσ. *κόμβος*].

κομβίο (το) → κομβίο

κόμβος (ο) 1. το σημείο όπου συναντώνται πολλές οδικές ή σιδηροδρομικές αρτηρίες 2. (γενικότε.) κάθε σημείο (υπαρκτό ή νοητό) όπου διασταυρώνονται ή από όπου ξεκινούν ή συγκλίνουν άνθρωποι, προϊόντα, ιδέες: *το λιμάνι του Πειραιά είναι εμπορικός ~ || το Παρίσι αποτελεί πολιτιστικό ~*. 3. ΓΛΩΣΣ. γλωσσικό στοιχείο από το οποίο εξαρτώνται (νοηματικά, συντακτικά) άλλοι όροι της πρότασης ή του καίμενου: *συντακτικός ή νοηματικός ~ σε μια πρόταση* · 4. ΝΑΥΤ. μονάδα μέτρησης της ταχύτητας στα πλοία.

[ETYM₂ μτρν., αβββ. ετύμου, πθ. συνδ. με λιθ. kabinti «θηλυκόνω, κρεμών», αρχ. σλαβ. skoba «στερόνη, πόρπη»].

-κομείο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερον ουσιαστικών που δηλώνουν χώρο κατάλληλο εξοπλισμένο: 1. για τη φροντίδα (κάποιου): *βρεφο-κομείο, γηρο-κομείο* 2. για τη διαδικασία εκτροφής, παραγωγής κ.λπ. (ενός πράγματος): *μελισσο-κομείο, τυρο-κομείο*. [ETYM₂ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χοιρο-κο-μείον*, μτρν. *νοσο-κομείον*), το οποίο προέρχεται από το ρ. *κομώ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» μέσω των συνθ. σε *-κόμος, -κομώ* (βλ. λ.).]

ΚΟΜΕΚΟΝ. (η) (παλαιότ.) οργανισμός των κομμουνιστικών κρατών που ιδρύθηκε το 1949 με σκοπό τη στενότερη οικονομική συνεργασία μεταξύ τους και διαλύθηκε το 1991.

[ETYM₂ < αγγλ. Co(uncil for) M(utual) Econ(omic Assistance) «Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας»].

κομέντια ντελ άρτε (η) {άκλ.} ιταλικό είδος λαϊκής κωμωδίας που βασιζόταν στον αυτοσχεδιασμό και που άνησε από τον 16ο ως τα μέσα του 18ου αι.

[ETYM₂ < ιταλ. commedia dell'arte].

κομεντί (η) {άκλ.} θεατρικό ή κινηματογραφικό έργο με εύθυμα και δραματικά στοιχεία: η ταινία *«Η Χάνα και οι αδελφές της» είναι μια ενδιαφέρουσα ~ του Γούντν Άλλεν*. [ETYM₂ < γαλλ. comédie, βλ. κ. *κωμωδία*].

κόμη (η) {χωρ. πληθ.} 1. (λόγ.) οι τρίχες του κεφαλιού, τα μαλλιά · 2. ΦΥΣ. μικρή φτερινή κηλίδα, που καταλήγει σε ουρά (θήσανο) · 3. ΑΣΤΡΟΝ. η αρχή άλωος που σχηματίζεται γύρω από έναν κομήτη όταν αυτός φθάσει σε μικρή απόσταση από τον Ήλιο· Φρ. *κόμη της Βερενίκης* βλ. λ. *Βερενίκη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος, όμορφος*. [ETYM₂ αρχ., αβββ. ετύμου. Αν θεωρηθεί ότι η λ. κόμη προσδιόριζε τα περιποιημένα, χτενισμένα μαλλιά (εν αντιθέσει με τις λ. θρίξ, τρίχες), τότε ίσως προέρχεται από το ρ. *κομώ (-έω)* «φροντίζω» (υποχωρητ.). Εντούτοις, από το ουσ. κτόμη προέρχεται το μετονομαστικό παράγωγο ρ. *κομώ (-άω)*, που σημαίνει «έχω μακριά μαλλιά» (πβ. Ομηρος «κά-ρη κομώοντες Αχαιοί»), αλλά δεν μαρτυρείται πουθενά με τη σημ. «φροντίζω»].

κόμη (κομώ, κόμωση) - κόμη (κομώπολη) - **κόμμι** (γόμμα). Πρόκειται για ομόηχες λέξεις, που διαφέρουν στην ετυμολογική προέλευση και τη σημασία τους. Το αρχ. *κόμη* σημαίνει «μαλλιά» και μάλιστα «περιποιημένα μαλλιά», συνδεόμενο ετυμολογικά με το αρχ. **κομώ** «περιποιούμαι» (πβ. *γηροκομώ, νοσοκόμος* κ.λπ.). Από το αρχ. *κομώ* προήλθε και το αρχ. **κομμώ** (η) «η ίερα που φρό-

ντιζε το άγαλμα της θεάς Αθηνάς στον Παρθενώνα» (τα δύο -μ-οφείλονται σε εκφραστικό διπλασιασμό), απ' όπου το ρ. **κομώ** «καλλωπίζω, περιποιούμαι (τα μαλλιά)» με παράγωγα **κόμωση, κομωτήρια, κομωτήριο** κ.ά. Σήμερα το κόμη σάζεται μόνο σε αρχαιοπρεπείς εκφράσεις (*Πρέπει πλούσια κόμη*). Το κόμη σημαίνει «κατοικημένη περιοχή, μικρότερη από την πόλη και μεγαλύτερη από το χωριό», αυτό που είναι ευρύτερα γνωστό ως κομπούλη. Η λ. είναι αρχαία και συνδέεται πθ. ετυμολογικά με το **κεί-μαι** (από την ίδια ρ. είναι τα λατ. civis «πολίτης», γοθθ. *kaims «χωριό*), λιθ. *uaima(s) «χωριό»* κ.ά.). Τέλος, ομόηχο, αλλά διαφορετικό ως προς το γένος, είναι το αρχ. **κόμμι** (το) από αιγυπτ. κημη, γνωστό ως «ελαστικό κόμμι», το οποίο από το ελλην. *κόμμι* έδωσε το λατ. *gummi*, απ' όπου το ιταλ. *gomma*, που ξαναγύρισε στα Ελληνικά ως **γόμμα!**

κόμης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ητος, -η κ. (λόγ.) -ητα | -ηδες κ. (λόγ.) -ητες, -ηδων κ. (λόγ.) -ήτων}, κόμωσα (δύσchr. *κομισών*) (η) (κ. εσφαλμ. *κόμη(σ)ω*) 1. ευγενής της Δ. Ευρώπης, ο οποίος στην ιεραρχία των ευγενών κατατάσσεται αμέσως μετά τον μαρκήσιο (ή τον δούκα: ο ~ της *Φλάνδρας* 2. ο ανώτατος πολιτικός, διοικητικός και στρατιωτικός αξιωματούχος στο Βυζάντιο: ο ~ των *σχιζών* (αρχηγός της φρουράς του παλατιού) || ο ~ των *βασιλικών στάβλων* (κοντόσταβλος). Επίσης (παλαιότ.) **κόμης** {κομίτ-ος, -α} κ. κόμητας (ο). [ETYM₂ μτρν. < λατ. comes, -itis «πασιδάς, εταίρος», τίτλος που δόθηκε για πρώτη φορά τον 1ο αι. μ.Χ. από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Αύγουστο στους ακολούθους του, οι οποίοι τον συνόδευαν στα ταξίδια του (λατ. *comites* Caesaris Augusti)].

κομητιά (η) [1856] {κομητιών} 1. ο τίτλος και το αξίωμα του κόμη 2. (συνεκδ.) η περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία του κόμη.

κομήτης (ο) {κομητών} ΑΣΤΡΟΝ. ουράνιο σώμα μικρής μάζας και διαστάσεων, το οποίο αποτελείται κυρίως από πάγο και σκόνη και κινείται στις παραφές του ηλιακού μας συστήματος όταν πλησιάζει προς τον Ήλιο, λόγω της αύξησης της θερμοκρασίας του, αποκτά ένα αερώδες περίβλημα, την κόμη, που επεκτείνεται και σχηματίζει την ουρά του· Φρ. (μτφ.) *έργουμια | εμφανίζουμαι σαν κομήτης* εμφανίζουμαι σπάνια, είμαι ακριβοθώροτος.

[ETYM₂ < αρ% *κομήτης (αστήρ)* < *κομώ (-άω)* «έχω μακριά μαλλιά» (< κόμη, βλ. λ.), σημασία που εξηγείται από την ομοιότητα της ουράς του κομήτη με μαλλιά. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. *comet*, γαλλ. *comète* κ.ά.].

-κο μ ία λεξικό επίθημα που δηλώνει την καλλιέργεια, την οργανωμένη φροντίδα ή παραγωγή προϊόντος: *ανθο-κομία, γαλακτο-κομία*. [ETYM₂ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, όπως και οι μορφές *-κομος, -κομειον* (πβ. *ίππο-κόμος, νοσο-κομειον* κ.ά.), που προέρχεται από το αρχ. ρ. *κομώ (-έω)* «φροντίζω», μεταποτ. βαθμ. του θ. *kam-, για το οποίο βλ. λ. *κάμνω*]. **κομίζω** ρ. μετβ. {(ε)κομίσαι} φέρνω μαζί μου, μεταφέρω: Φρ. (παροιμ.) *κομίζω γλαύκα ες Αθήνας* (κομίζω γλαύκα ες Αθήνας, Αριστοφ. *Όρνιθες* 301) βλ. λ. *γλαύκα*.

[ETYM₂ αρχ., παρεκτεταμένο παράγωγο του ρ. *κομώ (-έω)* «φροντίζω» (βλ. λ. *κομιά*)].

κομίζω - κομωθή. Από το αρχ. ρ. **κομίζω** «φέρω, μεταφέρω» πλάστηκε ως αντιστροφος σχηματισμός (όνομα από ρήμα αντί ρήμα από όνομα) το αρχ. ουσ. *κομωθή*. Μόνο τους τα *κομίζω* και *κομωθή* δεν χρησιμοποιούνται σήμερα, αλλά σώζονται ως σύνθετα. Ειδικότερα, το αποκομιά δηλώνει μεταφορά (πραγμάτων) μακριά από τον τόπο του ομιλητή (πχ. απορριμμάτων, εξορυσθέντων μεταλλευμάτων κ.ά.), ενώ η **προσκομιά** σημαίνει, αντίθετα, τη μεταφορά στον τόπο του ομιλητή, την προσεγωγή, την προσφορά, έχοντας μάλιστα περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά στην εκκλησιαστική χρήση, στην «*προσκομιά των Τιμίων Αύρων*», στην «*πρόθεση*» ή «*προσφορά*» (των Τιμίων Δώρων), δηλ. στη διαδικασία προετοιμασίας του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας και στον τόπο (κόγχη) του Αγ. Βήματος όπου επιτελείται αυτή η διαδικασία. Ομοίως, τα ανακομιά και **μετακομιά** έχουν προσλάβει ειδική σημασία: το ανακομιά δηλώνει «τη μεταφορά των οστών νεκρού από τον τάφο στο οστεοφυλάκιο», ενώ το **μετακομιά** και, λιγότερο, το ανακομιά δηλώνει «η μεταφορά λειψάνων αγίων από έναν τόπο σε άλλον» (η *μετακομιά της Κάρας, των λειψάνων, του σκηνώματος του Αγίου...*). Αντίθετα προς τα **προσκομιά**, ανακομιά και **μετακομιά** που έχουν αποκτήσει ειδική σημασία, περιορισμένη στη γλώσσα της λατρείας ή στις αποκομίες σε ιερού περιεχομένου έννοιες (λέξεις ταμπού), τα **διακομιά** και **συγκομιά** (όπως και το *αποκομιά*) διατηρούν την καθημερινή σημασία τους. Το *διακομιά* σημαίνει και μεταφορά (ιδίως με τη χρήση μεταφορικών μέσων), τη μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλον (η *διακομιά τραυματιών από το μέτωπο στα μετόπισθεν - διακομιά ασθενούς στο νοσοκομείο*). Τέλος, το συγκομιά σημαίνει τη συλλογή, το μάζεμα, ειδικότερα τη μεταφορά και συγκέντρωση προϊόντων της γης σε γεωργικές αποθήκες, το σόδιασμα και τη σοδεία που ακολουθεί τον αμιτό, τη *συγκομιά* καρπών μετά τον θερισμό. Σήμερα, όταν πρόκειται να τονιστεί περισσότερο η πράξη ή η ενέργεια της μεταφοράς (παρά το αποτέλεσμα) χρησιμοποιούνται συχνά παράγωγα του **κομίζω**: *μετακομίστη, διακομίστη, προσκόμιστη, αποκόμιστη* κ.λπ. με κυριολεκτική ή μεταφορική σημασία, που συνήθως διαφέρει από τη σημ. των συνθέτων του **κομωθή**

κόμικς κ. **κόμίζ** (τα) {άκλ.} (συχνά κ. σε εν. *κόμικ, το*) σειρά από ασπρόμαυρα ή έγχρωμα σχέδια που αφηγούνται ποικίλου περιεχο-

μένου ιστορίες και δημοσιεύονται είτε σε συνέχειες σε εφημερίδες και περιοδικά είτε σε αυτοτελείς εκδόσεις.
[ETYM, Αντιδάν., < αμερ. comics (1915-20), πληθ. του comic (από συμφορμικό comic s[trips]) < λατ. comicus < αρχ. κομικός].

κόμης (ο) → κόμης
κομισάριος (ο) {κομισαρί-ου | -ων, -ους} ο επίτροπος, ο πληρεξούσιος: ο ~ της Διεθνούς Ομοσπονδίας Καλαθοσφαίρισης. [ETYM, μεσν. < ιταλ. commissario «επιθεωρητής - απεσταλμένος» < ιγν. λατ. commissarius < λατ. comminno «συμβάλλω, συνάπτω» < con- (< cum «μαζί») + mitto «στέλνω»].

Κομισιόν (η) {άκλ.} η Ευρωπαϊκή Επιτροπή: θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτελείται από επιτρόπους διορισμένους κατόπιν συμφωνίας των κρατών-μελών, οι οποίοι λειτουργούν ανεξάρτητα από τα κράτη προελεύσεως τους για τα συμφέροντα της Ένωσης έχοντας πολλές αρμοδιότητες (νομοθετικές πρωτοβουλίες, έλεγχο τηρήσεων των συνθηκών, εκτέλεση αποφάσεων, συντονιστικό και διαχειριστικό έργο, διεθνή εκπροσώπηση κ.ά.). [ETYM, < γαλλ. Commission < λατ. commissio «ανάθεση, αποστολή» (βλ. λ. κομισάριος)].

κόμισσα (η) → κόμης
κομιστής (ο), κομιστρία (η) [ιγν.] {κομιστριών} 1. πρόσωπο που κομίζει, μεταφέρει (κάτι): ~ επιστολής | ειδήσεων | αγγελιών | σχεδίων | απόψεων | προτάσεων | εντολών | μηνύματος | τηλεγραφήσεων ΣΥΝ. μεταφορικά, φορέας, μεταγωγός, κουβάλητης 2. (ειδικότ.) ΝΟΜ. κάτοχος ανώνυμου χρεωγράφου, ο οποίος έχει το δικαίωμα να απαιτήσει από τον εκδότη του χρεωγράφου την πληρωμή του αναγραφόμενου σε αυτό ποσού με την επίδειξη αυτού και μόνο. [ETYM, αρχ. < κομίζω (βλ.λ.)].

κόμιστρο (το) {κομιστρου | -ων} το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται σε πρόσωπο ή εταιρεία ως αμοιβή για τη μεταφορά προσώπων ή πραγμάτων: η κυβέρνηση μελέτη την αύξηση του - των ταξί ΣΥΝ. μεταφορικά, μεταγωγικά. [ETYM, < αρχ. κόμιστρον κομίζω].

κόμπας (ο) → κόμης
κομιτατζής (ο) {κομιτατζήδες} 1. το μέλος κομιτάτου (αντάρτικης ή επαναστατικής οργάνωσης) 2. (ειδικότ.) το ένοπλο μέλος του βουλγαρικού κομιτάτου, που έδρασε εναντίον των ελληνικών πληθυσμών της Β. Ελλάδας κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αι. [ETYM, < τουρκ. komitaci < komita < ιταλ. comitato, βλ. κ. κομιτάτο].

κομιτάτο (το) [1883] 1. (γενικά) ομάδα προσώπων που συγκροτούν επιτροπή και συνεργάζονται για την επίτευξη κοινού πολιτικού ή άλλου σκοπού ΣΥΝ. συμβούλιο, επιτροπή 2. (συνήθ. ειδικότ.) αντάρτικη ή επαναστατική οργάνωση, που αγωνίζεται για την επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών (λ.χ. πατριωτικών) χρησιμοποιώντας ως επί το πλείστον βίαιες μεθόδους (λ.χ. επιθέσεις, σφαγές κ.λπ.): βουλγαρικό | γεωτουρκικό ~. [ETYM < ιταλ. comitato < γαλλ. comité < αγγλ. committee < commit «εμπιστεύομαι, αναθέτω» < λατ. comminno «συνδέω, εμπιστεύομαι» < con- (< cum «μαζί») + mitto «στέλνω»].

κομψαία (η) → κομψαία
κόμμα (το) [1871] {κόμμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (πολιτικό κόμμα) εκκοσμία ένωση φυσικών προσώπων με βασική οργάνωση, που επιδιώκει ενεργώς την άσκηση επήρασης στον σχηματισμό της πολιτικής θέλησης του λαού και του κράτους ως λειτουργίας του πολιτικού και να συμπιράζει στην εκπροσώπηση του λαού στο αντιπροσωπευτικό σώμα: φιλελεύθερο | δημοκρατικό | λαϊκό | αγροτικό | εργατικό | συντηρητικό | σοσιαλιστικό | κομμουνιστικό | χριστιανοδημοκρατικό ~ || ενιαίο | ομοιογενές | κυβερνών | αντιπολιτευόμενο ~ || αργηγός | ηγέτης | ηγεσία | εκπρόσωπος | στέλεχος κόμματος || σύσκεψη | αναμέτρηση | γραμμή | πολιτική | ενότητα | διάσπαση κόμματος || ένα ~ οργανώνεται | συστήνεται | διαλύεται || ~ αρχών ΦΡ. **αρχηγικό κόμμα** στο οποίο ο αρχηγός καθορίζει τη γραμμή ή τη γραμμή που θα ακολουθηθεί, ενώ οι συλλογικές διαδικασίες απουσιάζουν ή υπολείπονται 2. (από -κακός) η σύμπραξη δύο ή περισσότερων ατόμων που επιδιώκουν τους ίδιους σκοπούς στη ΦΡ. κάνω κόμμα (εναντίον κάποιου) ενεργώ συντονισμένα μαζί με άλλον/άλλους (εναντίον κάποιου): μάνα και κόρη έχουν κάνει κόμμα εναντίον μου || μερικοί συνάδελφοι του έχουν κάνει κόμμα και τον κατηγορούν με κάθε ευκαιρία · 3. ΓΛΩΣΣ. συντακτικό σημείο στίξεως (,) που αντιστοιχεί σε μικρή παύση φωνής και χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο, για να χωρίζει προτάσεις ή τα μέλη πρότασης (βλ. λ. στίξη) 4. ΜΑΘ. το σύμβολο (,) που χωρίζει τα άκρα από τα δεκαδικά ψηφία ενός δεκαδικού αριθμού (λ.χ. 2,5 δισ. δρχ. = δύο ~ πέντε δισ. δρχ.) ΣΥΝ. υποδιαστολή 5. ΜΟΥΣ. (α) το μικρότερο διάστημα μεταξύ δύο μουσικών φθόγγων που μπορεί να αντιληφθεί το ανθρώπινο αυτί (β) **πυθαγόρειο κόμμα** το διάστημα που προκύπτει ως διαφορά ανάμεσα σε επτά αλληλάλληλα διαστήματα οκτάβας (1/2) και δώδεκα αλληλάλληλα διαστήματα πέμπτης (3/2) (γ) **διδύμιο κόμμα** ή **σύντομο κόμμα** η διαφορά ανάμεσα στον μείζονα τόνο (9/8) και στον ελάσσονα (10/9) (δ) (στην βυζαντινή μουσική) το αποτέλεσμα της διαίρεσης της οκτάβας σε 72 (κατ' άλλους σε 68) ίσα μέρη. ΣΧΟΛΙΟ λ. εισαγωγικά, εμφύλιος, ομόηχη, παρώνομος.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «σφραγίδα κομμένου νομίσματος», < κόπτο (βλ.λ.). Η πολιτική σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρων, πβ. αγγλ. party, γαλλ. partie, γερμ. Partei κ.ά.].

κόμμα - κόμα. Ομόηχες λέξεις, διαφορετικής ετυμολογικής προέλευσης και σημασίας. Το **κόμμα** από το **κόβω (κόπτο)** σημαίνει στην Αρχαία «αυτό που κόβεται, το κομμένο τμήμα, το κομμάτι». Ήδη στην Αρχαία σήμαινε το σημείο (στίξεως) που χωρίζει μία

πρόταση σε δύο κομμάτια (μέρη) ή μία περίοδο σε δύο προτάσεις. Στα νεότερα χρόνια χρησιμοποιήθηκε ως πολιτικό κόμμα, για 'α αποδόσεις το γαλλ. partie. Το κόμα, αρχαία λέξη και αυτό, σημαίνει 'ε το' βαθύ ύπλο, τον λήθαργο. Η λ. συνδέεται ετυμολογικά με το **κεί-μαι** (*κεί-μαι > κώ-μα από ρίζα κεί-), πβ. και με το **κοι-μώμαι**. Από το **κεί-μαι** «ξαπλώνω» σχηματίστηκαν παράγωγα με -τ- (**κοί-τη**, αρχ. **κοί-τος** > **κατά-κοίτος**, **κοι-τιδα**, **κοι-τάζω**) και παράγωγα με -μ- (*κεί-μα > **κοι-μώω** | **κοι-μώμαι** | **κοι-μίζω**).

κομμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το αίσθημα κόπωσης και δυσφορίας, που προκαλείται από γενικότερη εξάντληση του οργανισμού: *ασθάνομαι κομμάρες* ΣΥΝ. ατονία. [ETYM, < κόβω (πβ. κόμμα, κομμένος) + παραγ. επίθημα -άρα].

κομμάτια (η) → κομμάτι
κομματάκι (το) {μεσν.} {χωρ. γεν.} 1. μικρό τεμάχιο, μικρό τμήμα στερεού σώματος: *ένα ~ πέτρας* | *κρέας* | *τυρί* | *ξύλο* | *πίτα* || *κόβω το κρέας σε κομματάκια* || (ως απειλή) *δεν θα μου γλυτώσει, θα τον κάνω κομματάκια!* · 2. (ως επίρρ.) (α) για λίγο, για μικρό χρονικό διάστημα: *περίμενε - και θα τα πούμε* ΣΥΝ. λίγο (β) λιγάκι, κάπως περισσότερο: *χαμογέλασε ~, να σε χαρούμε!* **κομματάρα (η)** → κομμάτι

κομματάρχη (ο) [1853] {κομματάρχων} 1. παράγοντας ή στέλεχος πολιτικού κόμματος, κυρ. στην επαρχία, που διαθέτει μεγάλη επιρροή στους ψηφοφόρους της περιοχής: *οι ~ του νομού κινήτοποισαν όλους τους ψηφοφόρους του κόμματος εν όψει της περιόδους του αργηού 2.* (σπανιότ.) ο αρχηγός πολιτικού κόμματος, κομμάτι (το) {κομματ-ιού | -ιών} 1. τμήμα αντικειμένου (συνήθ. στερεού σώματος), στιδήποτε αποκόπεται ή αποσπάται από ένα σύνολο: *ένα ~ κρέας* | *από πέτρα* | *τυρί* | *πίτα* | *σίδερο* | *χαρτί* | *τούρα* || *ανασηνέθει ποιητικά ~ της επαργιακής ζωής* (όψεις, πλευρές) || *οι νέοι είναι το πιο ζωντανό και ενσaisθηό ~ της κοινωνίας* || *προσπάθησε να ηρεμήσει και να μαζέψει τα ~ του εαυτού της* (να ξαναγίνει συγκροτημένο άτομο) ΣΥΝ. μέρος, τμήμα, τεμάχιο, μέλος- ΦΡ. (μτρ.) (για πρόσ.) *ένα κομματί μάλαμα* χαρακτηριστικό για καλούς και αγαθούς ανθρώπους 2. (ειδικότ.) τμήμα πράγματος ή αντικειμένου που έσπασε, που καταστράφηκε: *το βάλο έπεσε κάτω και έγινε χίλια ~* || *έξαλλος άρπαξε το χαρτί και το έκανε χίλια -1* | (μτρ.) την άκουσα να κλαίει και η καρδιά μου έγινε κομματία ΣΥΝ. θραύσμα, συντρίμμα-ΦΡ. (α) **κομματία να γίνει (i)** (δηλώνει αδιαφορία) *δεν με νοιάζει, «να πάει να χαθεί»: ~ το αυτοκίνητο-σημασία έχει που σόθηκες εσύ* (ii) (συχνόν.) δηλώνει συγκατάθεση μετά δυσκολίας ή συγκατάβαση: *τέλος πάντων, ~, θα στο αφήσω μοσμηής!* ΣΥΝ. έστο, δεν πειράζει (β) (υβριστ.) **πήγανει | άι στα κομματία!** (μεσν. *αγωμε στα κομματία*) φύγε από μπροστά μου, δεν θέλω να σε βλέπω ούτε να σε ακούω ΣΥΝ. ά(ι) να χαθείς!, στα τσικιδία! (γ) (για πρόσ.) **γίνομαι (χίλια) κομματία** δείχνω εξαιρετική προθυμία να βοηθήσω, να εξυπηρετήσω κάποιον: *μόλις μας είδε, έγινε χίλια κομματία για να μας περιποιηθεί* (δ) **πόσα κομματία θα γίνω;** απάντηση που δηλώνει αγανάκτηση και απευθυνθεί προς όσους έχουν πολλές και μεγάλες απαιτήσεις (ε) **τι στα κομματία;** για να δηλώσουμε αγανάκτηση (τίθεται παρενθετικά ως παρατηρήσεις, επιπλήξεις κ.λπ.): *~ κάνεις τόσο ώρα; Ακόμη να τελειώσεις;* · 3. καθένα από πολλά όμοια ή παρόμοια αντικείμενα, που κατασκευάστηκαν για να εκτεθούν ή να πουληθούν: *φέτος στις εκπτώσεις τα μαγαζιά έχουν πολύ ωραία ~* ΣΥΝ. εμπόρευμα, προϊόν ΦΡ. με το **κομμάτι** τρόπος πώλησως προϊόντος ή αμοιβή για εργασία, ανάλογα με την αξία μετασκευασμένου προϊόντος ή με τον αριθμό των προϊόντων που κατασκευάστηκαν: *δεν παίρνει μισθό, δουλεύει ~; όσα παιχνίδια φτιάχνει, για τόσα πληρώνεται* || *κόβει φασόν και πληρώνεται με το ~* || (παιλταί) *πίσα ~* (όχι ολόκληρη) · 4. ΜΟΥΣ. τμήμα μουσικής σύνθεσης ή ολοκληρωμένο μουσικό έργο: *το πρόγραμμα της συναλίας περιλαμβάνει μόνο το πρώτο ~ της συμφωνίας* || *κάθε βράδυ το ραδιόφωνο παίζει ωραία ~* ΣΥΝ. έργο, σύνθεση, τραγούδι · 5. (στο σκάκι) ο αξιωματικός, ο πύργος και ο ίππος: *συνά στις παρτίδες η απόλεια κομματιού ισοδυναμεί με ήττα* · 6. (λαϊκ.) για όμορφη, καλλίγραμμα και ελκυστική γυναίκα: *είναι πολύ ωραίο ~!* ΣΥΝ. κόμματος · 7. (λαϊκ. ως επίρρ.) (α) λίγο, κάπως, όχι τελείως: *θέλει κι αυτό ~ λάδιμα* || *το κατάλαβαν πως τα 'χει -χαμένα* || *στο τέλος ησύχασαν ~* (β) για λίγο χρόνο: *ειδοποίησε ότι μπορεί V αργούσε ~* || *κάθισα ~ να ξεκουραστώ* · ΦΡ. *κάνω το κομμάτι μου* κάνω φηγούρα, κάνω επίδειξη ΣΥΝ. επιδεικνύομαι. — (μεγεθ.) κομματάρα κ. κόμματα (η), (υποκ.) κομματάκι (το) (βλ.λ.) [μεσν.] [ETYM, μεσν. < ιγν. κομμάτων, υποκ. τοῦ αρχ. κομμά]. κομματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κομματίασα-, -τηκα, -μένος} **κάνω** (κάτι) κομμάτια, τεμαχίζω: *~ το χαρτί* || *το κρέας* || *απειλήσε ότι θα τον χρίσει στα δύο, θα τον κομματιάσει* || *η παράταξη έχει κομματιαστεί σε ομάδες και ομαδούλες* ΣΥΝ. διαμελίζω, θραύω, σπάζω, κατακεραματίζω. — **κομματίασμα** (το). **κομματιαστός**, -ή, -ό 1. αυτός που έχει κοπεί σε τεμάχια, που έχει γίνει κομμάτια ΣΥΝ. κομματιασμένος, τεμαχισμένος, διαμερισμένος, διαμελισμένος ΑΝΤ. ακομμάτιαστος, ατεμαχιστός, ακατάμητος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που αποτελείται από διαφορετικά τεμάχια, που έχει κατασκευαστεί με συναρμολόγηση τεμαχίων: *~ συσκευή* | *μηχάνημα* ΣΥΝ. συναρμολογημένος, αρθρωτός ΑΝΤ. ολόκληρος, μονοκόμματος. — **κομματιαστώ** επίρρ. **κομματίζομαι** ρ. αμετβ. [1888] {κομματίσ-ηκα, -μένος} είμαι ή γίνομαι ενεργό μέλος (ή σπαδός) πολιτικού κόμματος, υπηρετώ με αφοσίωση τα συμφέροντα του: *πολλοί κομματίζονται τόσο που παραβλέπουν το κοινό συμφέρον.* — **κομματιός** (ο) [1871]. κομματικοποιώ ρ. μετβ. {κομματικοποιεί... | κομματικοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. χρησιμοποιώ τη διοργάνωση κοινωνικής,

πολιτικής ή άλλης δραστηριότητας, για να προωθήσω τα κομματικά συμφέροντα και τους σκοπούς μου, αλλοιώνοντας έτσι το πραγματικό της περιεχόμενο: *ορισμένοι προσπάθησαν να κομματικοποιήσουν τις εκδηλώσεις για την επέτειο του Πολυτεχνείου 2.* (ειδικότ.) διορίζω σε υπηρεσία, δημόσιο οργανισμό κ.λπ. στελέχη που έχουν την ίδια πολιτική ιδεολογία με εμένα ή ελέγχω κρατικές υπηρεσίες μέσω των κομματικών ή συνδικαλιστικών μου οργάνων: *αντιδράσεις στην προσαύξηση της κυβέρνησης να κομματικοποιήσει τις Ένοπλες Δυνάμεις.* — **κομματικοποίηση** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτικοποιώ*.

κομματικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που ανήκει ή αναφέρεται σε πολιτικό κόμμα, που σχετίζεται με αυτό: ~ *οργάνωση* | *μέλος* | *στέλεχος* | *πειθαρχία* | *παράγοντας* | *πύργος* | *όργανο* | *ιεραρχία* | *νεολαία* | *ηγεσία* | *καθοδήγηση* | *μηχανισμός* | *ταυτότητα* | *τακτική* | *κριτήρια* | *επιρροή* || ~ *κράτος* (όταν το κυβερνών κόμμα ταυτίζεται με την εκτελεστική εξουσία) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εξυπηρετεί πολιτικό κόμμα, που γίνεται για το συμφέρον ενός κόμματος: ~ *ενέργεια* | *θέση* | *εισφορά* | *εκμετάλλευση* | *εμπάθεια* | *συμφέρον* | *ομιλία* | *σκοπιμότητα* | *ελιγμός* | *πίστη* | *έλεγχος* | *επέμβαση* | *εντολή* | *κρίση* | *διαμάχη* | *αντιδικία* | *φανατισμός.* — κομματικ-ά | -ως [1858] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαστημικός*.

-κομματικός, -ή, -ό β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κομμάτων: *πολυκομματική δημοκρατία, δικομματικό σύστημα.* [ETYM, Β' συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κόμμα* και απαντά σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. multi-partite «πολυκομματικός»)].

κομματισμός (ο) → κομματίζωμαι

***κομματισμός** β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν σύστημα με συγκεκριμένο αριθμό κομμάτων: στην *πολιτική ζωή της χώρας επικρατεί ο δικομματισμός.* [ETYM, Β' συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κόμμα* και απαντά σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. bi-partisme «δικομματισμός»)].

κόμματος (ο) (λαϊκ. με θαυμασμό) εύσωμη, καλλίγραμμη και όμορφη γυναίκα: *πρώτης τάξεως ~!* ΣΥΝ. (μτφ.) κομμάτι. [ETYM, Μεγέθ. του ουσ. *κομμάτι*].

κομματοσκόλο (το) (μειωτ.) φανατικό στέλεχος κόμματος, που υπηρετεί πιστά τις εντολές των κομματικών αρχηγών του.

κομμένος, -η, -ο → κόβω

κομμοροητίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. φυσικό μείγμα, που περιέχει κόμμι (βλ. λ.), ρητίνη και άλλες οργανικές ουσίες σε διάφορες αναλογίες και χρησιμοποιείται στην παρασκευή εμπλάστρων. [ETYM, ~ *κόμμι* (βλ. λ.) + *ρητίνη*, απόδ. του γαλλ. gomme-résine].

κόμμι (το) {κόμμι-εος | -εα, -έων} κολλώδης ουσία, που εκκρίνεται συνήθ. από εγκοπές ή τυχαία τραύματα στον φλοιό ορισμένων δέντρων και θάμνων και η οποία χρησιμοποιείται ευρύτατα στη φαρμακευτική, καθώς επίσης και στην παραγωγή καλλυντικών προϊόντων και τροφίμων: *αραβικό ~* (βλ. λ. *αραβικός*) | *ελαστικό ~* (το ακατέργαστο φυσικό καουτσούκ). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη, μόχη, παρόνιο.* [ETYM, αρχ., δάνειο αγγλικής προελ., πβ. αγγλ. kmi, κοπτ. komi, komme. Βλ. κ. *γόμμα*].

κομμώση (η) [1894] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ασθένεια που προσβάλλει τα φυτά, κυρ. τα σποροφόρα δέντρα και τα εσπεριδοειδή, και παρουσιάζει ως κύριο σύμπτωμα την υπερβολική παραγωγή και έκκριση κόμματος (βλ. λ. *κόμμι*). [ETYM, ~ **κομμώ* < αρχ. κόμμι (βλ. λ.)].

κομμό (το) → κομό

κομμός (ο) ΦΙΛΟΛ. θρηνητική ωδή που ανήκει στο λυρικό στοιχείο της αρχαίας τραγωδίας: *ψάλλεται από τον χορό ή από τον υποκριτή ή και από τους δύο εναλλάξ και αποκαλύπτει συνήθ. το βαθύτερο ήθος του τραγικού ήρωα και το ουσιαστικό πρόβλημα, στο οποίο βασίζεται η τραγική σύγκρουση.* [ETYM, αρχ., αρχική σημα. «στηθοκόπημα», < *κόπη*].

κομμούνια (η) → κομμούνια

κομμουναλισμός (ο) → κομμουναλισμός

κομμούνι (το) → κομμούνι

κομμουνίζω p. → κομμουνίζω

κομμουνισμός (ο) → κομμουνισμός

κομμουνιστής (ο) → κομμουνιστής

κομμουνιστικός, -ή, -ό → κομμουνιστικός

κόμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** η περιποίηση, ο καλλωπισμός της κόμης, των μαλλιών: *επιμελείται πάντοτε με προσοχή την ~ της* ΣΥΝ. *χτένισμα 2.* (ειδικότ.) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο φτείνεται κανείς τα μαλλιά του, το είδος του χτένισματος: *εμφανίστηκε με καινούργια - || σύγχρονη | συνθησιμένη | εκκεντρική -* ΣΥΝ. *κουπ, μιζαντέλι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη*.

[ETYM, < μτγν. *κόμωσις* < αρχ. *κομώ* (-έω) < *κομώ* (ή), λ. που προσδιόριζε την ιερεία, η οποία φρόντιζε το άγαλμα της Αθηνάς στην Ακρόπολη, < **κομώ* (με εκκραστικό διπλασιασμό -μι-) < *κομώ* (-έω) «φροντίζω, περιποιούμαι», με σημασιολογική επίδραση του ουσ. *κόμη* «μαλλιά». Για το αρχ. *κομώ* (-έω) βλ. λ. *κομιά*].

κομμωτήριο (το) [1888] {κομμωτηρί-ου | -ων} το ειδικό κατάστημα για την κοπή, το χτένισμα, τον καλλωπισμό και γενικότ. την περιποίηση των μαλλιών: *έχω | ανοίγω ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη*.

κομμωτής (ο) [μτγν.], κομμώτρια (η) [αρχ.] {κομμωτηρίων} πρόσωπο ειδικευμένο στη κοπή, στο χτένισμα και γενικότ. στην περιποίηση των μαλλιών αυτός που ασκεί το ανάλογο επάγγελμα.

κομματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κομματική ή τον κομματικό: ~ *εργαλείο* | *τεχνική 2. κομματική* (η) η τέχνη και οι γνώσεις που σχετίζονται με την περιποίηση και τον καλλωπισμό των μαλλιών.

κομό (το) {άκλ.} έπιπλο με τέσσερα κοντά πόδια και οριζόντια επάλ-
λα συρτάρια, συνήθ. από ξύλο ΣΥΝ. *ματιοθήκη.* Επίσης *κομός* (ο). [ETYM, < ιταλ. comò, συγκεκριμ. τ. του ουσ. comodino. Βλ. κ. *κομοδί-
νο*].

κομοδίνο (το) μικρό, συνήθ. ξύλινο έπιπλο με συρτάρια, που τοποθε-
τείται κοντά στο κρεβάτι.

[ETYM, < ιταλ. comodino < comodo «άνετος» < λατ. commodus «κα-
τάλληλος, εύρηστος» < con- (< cum «μαζί») + modus «τρόπος»].

Κομόρες Νήσοι (οι) (αραβ. JumHiriyat Juzur al Qamar al Ittihadīyah al Islāmīyah, γαλλ. République Fédérale Islamique des Comores = Ομο-
σπονδιακή Ισλαμική Δημοκρατία των Κομορών) νησιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό, κοντά στις ΝΑ. ακτές της Αφρικής, με πρωτεύ-
ουσα τη Μορονί, επίσημες γλώσσες την Κομορική και τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Κομορών. — **κομορικός, -ή, -ό, Κομορικά** (τα). [ETYM, < γαλλ. Comores (οπτικό δάνειο) < αραβ. qamar «σελήνη»].

κομός (ο) → κομό

-κομής, -κόμος | -κόμα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενι-
κών και θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο: **1.** το οποίο φροντίζει (κάποιον): *βρεφο-κόμος, γηρο-κόμος, νοσο-κόμα 2. που ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή προϊόντος, την εκτροφή κ.λπ.: *τυρο-κόμος, μελισσο-κόμος.**

[ETYM, Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ίππο-κό-
μος*, μτγν. *μελισσο-κόμος*), το οποίο προέρχεται από το p. *κομώ* (-έω) «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *κομιά*)].

κομότη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κομό (βλ. λ.). [ETYM, Μεταφορά του γαλλ. comode «έπιπλο» < λατ. commodus «κατάλληλος, εύρηστος»].

Κομοτηνή (η) πόλη της Δ. Θράκης, πρωτεύουσα του νομού Ροδόπης. [ETYM, μεσν., αβεβ. ετύμιο, πθ. από επώνυμο Βυζαντινών οικογενει-
ών που κατοικούσαν εκεί (τον 14ο αι. μνημονεύεται ως *Κομοτηνών πόλην*). Οι κάτοικοι της πόλεως είναι γνωστοί κατά τον Μεσαίωνα ως *Κομουντζήνοι* και αυτή η ονομασία διατηρήθηκε παρεμφερμένη στο τουρκ. Gümülcine, που χρησιμοποιείται και σήμερα από τους μουσουλμάνους κατοίκους της].

κομμούνια (η) (συνήθης ορθ. *κομμούνια*) [1871] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κοινότητα ως ανώτατη πολιτική (δηλ. νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική) εξουσία **2.** *ΕΤ. κομμούνια του Παρισιού* | *παριανή κομμούνια* (i) η δημοτική αρχή της πόλης του Παρισιού κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης (ii) γαλλική επαναστατική κυβέρνηση που ανέλαβε την εξουσία στις 18 Μαρτίου του 1871 και ανατράπηκε στις 27 Μαΐου του ίδιου έτους: θεωρείται επαναστατική απόπειρα των εργα-
τών να διαχειριστούν τα κοινά σε δημοτικό επίπεδο και χωρίς τη βοήθεια του (επίσημο) κράτους **3.** (ειδικότ.) μορφή πολιτικής οργάνω-
σης των αγροτών με εκτεταμένες οικονομικές και κοινωνικές αρμο-
διότητες στο πλαίσιο του κινεζικού κομμουνιστικού καθεστώτος: *αλ-
λιώς Λαϊκή κομμούνια 4.* (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) ο κομμουνιστής.

[ETYM, Μεταφορά του γαλλ. commune (de Paris), βλ. κ. *κομμουνισμός*].

κομμουνισμός (ο) (συνήθης ορθ. *κομμουνισμός*) {χωρ. πληθ.} ο κοινοτισμός (βλ. λ.).

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. communalisme < communal < λατ. communalis < communis «κοινός»].

κομμούνι (το) (συνήθης ορθ. *κομμούνι*) {χωρ. γεν.} (μειωτ.-υβριστ.) ο κομμουνιστής.

κομμουνίζω p. αμετβ. (συνήθης ορθ. *κομμουνίζω*) {μόνο σε ενεστ.} *ρέ-
πω* προς τον κομμουνισμό (βλ. λ.).

κομμουνισμός (ο) (συνήθης ορθ. *κομμουνισμός*) {χωρ. πληθ.} **1.** το οι-
κονομικοκοινωνικό σύστημα, που βασίζεται στην κοινοκτημοσύνη των μέσων παραγωγής και στην ολοκληρωτική κατάργηση των κοι-
νωνικών τάξεων και διακρίσεων, στοχεύει στην κατανομή των κατα-
ναλωτικών αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες του καθενός και στην προσφορά εργασίας ανάλογα με τις ικανότητες του καθενός **2.** (ειδι-
κότ.) το πολιτικό δόγμα ή κίνημα που βασίστηκε στον μαρξισμό (βλ. λ.) και αναπτύχθηκε από τον Λένιν (*επιστημονικός ~*) και άλλους πολιτικούς διανοητές και επαναστάτες και το οποίο επιδιώκει την ανατροπή των καπιταλιστικών καθεστώτων και την εγκαθίδρυση αταξικής κοινωνίας και κοινοκτημοσύνης των αγαθών **3.** (ειδικότ.) το παρ'από οικονομικοκοινωνικό σύστημα, όπως εφαρμόστηκε σε ορι-
σμένες χώρες, όπου όλη η οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα ελέγχεται από την κρατική μηχανή, η οποία με τη σειρά της διοικεί-
ται και κατευθύνεται από ένα και μόνο πολιτικό κόμμα, το κομμουνι-
στικό ΣΥΝ. υπαρκτός σοσιαλισμός (πβ. λ. *σοσιαλισμός*). [ETYM, Μεταφορά του γαλλ. communisme < commun «κοινός» < λατ. communis < con- (< cum «μαζί») + -munis < munus «καθήκον, εξουσία, υπούργημα»].

κομμουνιστής (ο), κομμουνίστρια (η) {κομμουνιστριών} (συνήθης ορθ. *κομμουνιστής*) πρόσωπο που ασπάζεται τα δόγματα και τις αρχές του πολιτικοκοινωνικού συστήματος του κομμουνισμού (βλ. λ.) και αγωνίζεται για την επικράτησή τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμύθλιος*. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. communiste, βλ. κ. *κομμουνισμός*].

κομμουνιστικός, -ή, -ό (συνήθης ορθ. *κομμουνιστικός*) αυτός που σχετίζεται με τον κομμουνισμό και τους κομμουνιστές: *Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας* || το ~ *μανιφέστο* || ~ *ιδεολογία* | *κίνημα* | *κίνδυνος* | *καθεστώς* | *προπαγάνδα* | *επανάσταση*.

κομμουνιστοσυμμοριτής (ο) {κομμουνιστοσυμμοριτών} (μειωτ.) ως χαρακτηρισμός που απέδιδαν οι κυβερνητικές δυνάμεις στους αρι-
στερούς ανάρτες κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο. — **κομμουνιστοσυμμο-
ριτικός, -ή, -ο.**

κομπάζω p. αμετβ. {κόμπασα, -μένος} μιλώ με υπερφάνεια για τον εαυτό μου ή για άλλους, χωρίς να έχω την ανάλογη αξία, καυχώμαι: *μια ζωή κοιτάζε τους άλλους αφ'ηγήλου και κόμπάζε για την κατά-*

γαγή της ΣΥΝ. υπερηφανεύομαι, αλαζονεύομαι, καυχισιολογώ, μεγαλαυχώ, κομπορρημονώ.

[ETYM. αρχ. < κόμπος «θόρυβος, καύχηση», πηθ. ονοματοποιημένη λ. (πβ. κ. βόμβος), αγν. ετύμου].

κομπιλάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό, συνήθ. στρογγυλό, εκβλάστημα του οργανισμού κάτω από την επιφάνεια του δέρματος ΣΥΝ. γρουμπούλι. [ETYM. < κόμπος + υποκ. επίθημα -άκι, πβ. κ. ρουχ-άκι].

κομπάλτ (το) {άκλ.} ψυχρό σκούρο μπλε χρώμα που παρασκευάζεται από άλατα κοβαλτίου· το χρώμα του μπλε σμάλτου. [ETYM. < γαλλ. cobalt < γερμ. Kobalt, βλ. λ. κοβάλτιο].

κομπανία (η) {κομπανιών} (λαϊκ.) 1. όμιλος ανθρώπων που συνδέονται με φιλική σχέση και συναναστρέφονται συχνά ο ένας τον άλλον: η ~ μαζεύεται κάθε βράδυ για γλέντι ΣΥΝ. παρέα, συντροφιά, συνοδεία, ακολουθία, ομάδα 2. (ειδικότ.) ομάδα καλλιτεχνών (συνήθ. λαϊκών οργανοπαίκτων): ρεμπέτικη ~3. (παλαιότ.) εμπορική εταιρεία. [ETYM. μεσν. < ιταλ. compagnia < μγν. λατ. compānio < con (< cum «με, μαζί») + -panio < panis «ψωμί» (πβ. κ. σύν-τροφος)].

κομπάρσος (ο) 1. (στο θέατρο, στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση) πρόσωπο χωρίς σπουδές ήθοποιας, που εμφανίζεται σε πολύ μικρό και χωρίς υποκριτικές απαιτήσεις ρόλο, συνήθ. χωρίς λόγια (βουβός ρόλος): οι πρωταγωνιστές και οι ~ 2. (μτφ.) πρόσωπο ή ομάδα που διαδραματίζει δευτερεύοντα ή ασήμαντο ρόλο στον χώρο που κινείται: αισθάνεται ότι είναι ~ στην παρέα | στη σχέση τους || μεταβάλλει το κόμμα με σε ~ της πολιτικής ζωής. [ETYM. < ιταλ. comparsa (θηλ.) < p. comparare «συμφωνίζομαι, παρουσιάζομαι» < λατ. comparare < con- (< cum «με, μαζί») + parare «εμφανίζομαι, φανερώνομαι»].

κομπαστικός (ο) {μγν.} η καυχισιολογία, η έπαρση (για κάτι): άρχισε τους ~ για την επιτυχία του. ΣΧΟΛΙΟ λ. υπερηφάνεια.

κομπαστρία (ο) {μγν.}, κομπάστρια (η) [1815] {κομπαστριών} πρόσωπο που κομπάζει ΣΥΝ. καυχισιάρης, καυχισιολόγος, κομπορρήμων, αλαζόνιας, φαναρόνος.

κομπαστικός, -ή, -ό {μγν.} αυτός που λέγεται ή γίνεται με υπερηφάνεια, που φανερώνει αλαζονεία: ~ λόγια | (αυτο)έπαινοι ΣΥΝ. καυχισιάρης, αλαζονικός, κομπορρήμων ΑΝΤ. ταπεινός, ταπεινόφρων. — κομπαστικ-ά | -ώς {μγν.} επίρρ.

κομπερ (ο) {άκλ.} 1. (σε θεατρική επιθεώρηση) το πρόσωπο που παρουσιάζει τους ήθοποιούς στο κοινό, συνδέει τις σκηνές μεταξύ τους και συμμετέχει κάποτε και στα νούμερα 2. (γενικότ.) ο παρουσιαστής του προγράμματος ενός θεάματος επί σκηνής ή σε κέντρο διασκέδασης. [ETYM. < γαλλ. compère < com- (< λατ. cum «με, μαζί») + père «πατέρας»].

κομπιάζω ρ. αμετβ. {κόμπιασα} 1. συναντώ δυσκολίες στην ομιλία ή την ανάγνωση, ο λόγος μου δεν έχει συνεχή ροή, αλλά παρουσιάζει συχνές διακοπές και ακούσιες παύσεις είτε λόγω φυσικής αδυναμίας ή από έντονο συναίσθημα: ο ομιλητής κομπιάσε μια στιγμή και μετά συνέχισε τον λόγο του || διάβασε δυνατά δέκα σελίδες κείμενο, χωρίς να κομπιάσει ποτέ || όταν μιλάει γι' αυτήν, κομπιάζει από τη συγκίνηση ΣΥΝ. πνιγμοί, ξεροκαπνίνο, συλλαβίζω, τραυλίζω ΑΝΤ. τρέχει η γλώσσα μου, διαβάζω νεράκι · 2. αισθάνομαι ξαφνική δυσκολία στην κατάσταση που φαγητού, το φαγητό δεν κατεβαίνει στο στομάχι · 3. (για φυτά) βγάζω κόμπους (βλ. λ.), αποκτώ μουμπουκία: κομπιάσαν όλα τα δέντρα ΣΥΝ. μουμπουκιάζω. — κομπιάσμα (το). [ETYM. < κόμπος, βλ. λ.].

κομπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. κάθε οργανωμένη επιχείρηση εξαπάτησης, κάθε μέσο που αποβλέπει στην απόκτηση παράνομου κέρδους: κατάφερε να θησαυρίσει με κομπίνες || ζει με χίλιες δυο ~ || κάνω | σκαρώνω | στήνω ~ ΣΥΝ. απάτη, τέχνασμα, κόλπο 2. κάθε μικροπονηρία, τρόπος για να ξεγελάσει κανείς τον άλλον: άκου τι ~ σκαρφήστηκε ο μικρός, για να του αγοράσω το παιχνίδι 3. εξυπνη ενέργεια, περίτεχνο συνδυασμός που ξεγελά τον αντίπαλο: οι δυο παίκτες με μια ~ πέρασαν τη μάλα μέσα στην περιοχή των αντιπάλων. — (υποκ.) κομπινούλα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. απάτη. [ETYM. < γαλλ. combine, συντεταγμένος τ. του ουσ. combinaison «συνδυασμός» (βλ. κ. κομπινεζόν)].

κομπινιόδορος (ο) (καθημ.) πρόσωπο που συνηθίζει να κάνει κομπίνες, που προσπαθεί να κερδίσει χρήματα με τρόπο παράνομο ΣΥΝ. απατεώνας, μικροαπατεώνας. — κομπινιόδορικός, -ή, -ο. [ETYM. < κομπίνα + -όρος (βλ. λ.), πβ. ταβλα-όρος, τσινα-όρος].

κομπινεζόν (το) (παλαιότ. ορθ. κομπιναιζόν) {άκλ.} γυναικείο εσώρουχο από λεπτό ύφασμα (νάιλον ή μετάξι), που φοριέται πάνω από τα κυρίως εσώρουχα, με σχήμα κοντού και άνετου φορέματος με ράτες και μεγάλο ντεκολτέ στο στήθος.

[ETYM. < γαλλ. combinaison «συνδυασμός» < combiner < μγν. λατ. combinare «συνδυάζω, ενώνω δύο πράγματα» < com- (< cum «με, μαζί») + -binare < bis «δύο, δύο φορές»].

κομπιούτερ (ο/το) {άκλ.} 1. ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (βλ. λ. υπολογιστής) 2. (μτφ. για πρόσ.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον που έχει πάρα πολύ καλή μνήμη και την ικανότητα να κάνει εύκολα αριθμητικούς υπολογισμούς: αυτός ο άνθρωπος είναι σκέτο ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. ρεπόρτερ.

[ETYM. < αγγλ. computer < compute «υπολογίζω, προσδιορίζω μαθηματικώς» < λατ. computo < com- (< cum «με, μαζί») + puto «σκέπτομαι, νομίζω»]. κομπιουτεράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρός υπολογιστής για

αριθμητικές πράξεις και σύνθετους υπολογισμούς. κομπιουτερακιάς (ο) {κομπιουτερακίδες} (καθημ.) πρόσωπο που ασχολείται υπερβολικά με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές.

κομπιουτεράς (ο) {κομπιουτεράδες} (αργκό) πρόσωπο που ασχο-

λείται επαγγελματικά με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές (πώληση, χειρισμό, προγραμματισμό κ.λπ.) ή απλάς πρόσωπο που τον αρέσουν σε μεγάλο βαθμό οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές.

κομπλάρα ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κόμπλαρα κ. κομπλάρισα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) 1. χάνο το θάρρος μου, αισθάνομαι αμηχανία ή συστολή μπροστά σε άλλο πρόσωπο, κατάσταση κ.λπ.: όταν βρεθεί μπροστά σε πολύ κόσμο, κομπλάρει ΣΥΝ. σαστίζω, δειλιάζω, τα χάνω 2. (οικ. για μηχανήμα) μπλοκάρω: εκεί που δούλευα, ξαφνικά ο υπολογιστής μου κομπλάρισε ♦ 3. (μετβ.) κάνω (κάποιον) να χάσει το θάρρος του, να αισθανθεί αμηχανία ή συστολή μπροστά μου: μου κάνει κάτι αδιάκριτες ερωτήσεις και με κομπλάρει! ΣΥΝ. φέρνω σε δύσκολη θέση. — κομπλάρισμα (το).

[ETYM. Πηθ. < γαλλ. compier «γεμίζω, πληρώ» (βλ. λ. κομπλέ), με τη σημασιολ. επίδρ. της λ. κόμπλεξ (βλ. λ.).]

κομπλέ επίθ. κ. επίρρ. {άκλ.} ελλην. πλήρως 1. αυτός που έχει γεμίσει, που δεν έχει χώρο ελεύθερο: τον Δεκαπενταύγουστο τα ξενοδοχεία είναι ~ δύσκολα βρίσκεις δωμάτιο || η αίθουσα | το κέντρο διασκέδασης ήταν ~ ΣΥΝ. γεμάτος ΑΝΤ. άδειος 2. (ειδικότ.) αυτός που περιέχει όλα όσα θα μπορούσε να έχει παρήγγειλε ένα προϊόν ~ || ο εργολάβος μου παρέδωσε το διαμέρισμα ~ (χωρίς να λείπει τίποτα, με όλα τα κομμάτια) ΣΥΝ. ολοκληρωμένος ΑΝΤ. ελλειψής. [ETYM. < γαλλ. complet < λατ. completus «πλήρης» < p. compleo «πληρώ» < com- (< cum «μαζί») + pleo «γεμίζω»].

κομπλέξ (το) {άκλ.} ΨΥΧΟΛ. το σύμπλεγμα (βλ. λ.). [ETYM. < αγγλ. complex < λατ. complexus «εγκαταλισμός» < p. complector «περιβάλλω, αγκαλιάζω» < com- (< cum «μαζί») + plecto, θαμιστ. τ. του ρ. plico «πλέκω, διπλώνω»].

κομπλεξάρω ρ. μετβ. {κομπλεξάρωσα, -τηκα, -μένος} (καθημ.) προκαλώ (σε κάποιον) κόμπλεξ (βλ. λ.): κυρ. κάνω (κάποιον) να αισθάνεται κατώτερος: μη σε κομπλεξάρουν οι διασημότητες- άνθρωποι είναι και αυτοί κι έχουν τα ελαττώματά τους!

κομπλεξικός, -ή, -ό αυτός που κυριαρχείται από ψυχικό σύμπλεγμα (βλ. λ.), του οποίου η συμπεριφορά φανερώνει προβληματική, διαταραγμένη προσωπικότητα: μη δίνεις βάση στα σχόλια του ενός ~ είναι και τίποτε παραπάνω! || Ο ένας προσπαθεί να μειώσει το έργο του άλλου! Είναι όλοι τους ~!

κομπλιάν (το) {άκλ.} το κομπλιμέντο (βλ. λ.).

[ETYM. < γαλλ. compliment (βλ. λ. κομπλιμέντο)].

κομπλιμεντάρω ρ. μετβ. {κομπλιμεντάρωσα} (λαϊκ.) κάνω κομπλιμέντα (σε κάποιον). — κομπλιμεντάρισμα (το).

κομπλιμέντο κ. κομπλιμέντο (το) (καθημ.) επαινετικός, κολακευτικός λόγος (συνήθ. χωρίς υστεροβουλία): ό τι είπα για την ομορφιά σας δεν είναι ~, αλλά η καθαρή αλήθεια! || ευχαριστώ για το ~ ΣΥΝ. κομπλιάν, φιλοφρόνηση, κολακεία, καλός λόγος ΑΝΤ. βρισιά. [ETYM. < ιταλ. complimento < ισπ. cumplimiento < cumplir «εκπληρώνω - δείχνω ευγένεια» < λατ. compiere (βλ. κ. κομπιέ)].

κομπλιμεντόζος, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που εκφοβίζεται συνήθ. με κομπλιμέντα ΣΥΝ. φιλοφρονητικός, κολάκας, γαλιήρας ΑΝΤ. τραχύς, απότομος. — κομπλιμεντόζικος, -ή, -ο. [ETYM. < ιταλ. complimentoso < complimento].

κομπογιαν(ν)ίτης (ο) {κομπογιαν(ν)ιτών}, κομπογιαν(ν)ιτίσσα (η) {κομπογιαν(ν)ιτισσών} 1. ο πρακτικός και εμπειρικός γιατρός ή αυτός που παριστάνει τον γιατρό, που διαθέτει μερικές γνώσεις ιατρικής και ασκεί την ιατρική, χωρίς να έχει σπουδάσει και χωρίς να κατέχει την ειδική άδεια: τα γιατροσόφια των ~ ΣΥΝ. ψευτογιατρός, ψευτοεπιστήμονας 2. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που εξαιτάται, που προσποιείται ότι θεραπεύει, ότι κάνει θαύματα κ.λπ. ΣΥΝ. απατεώνας, αγύρτης, γόης, θαυματουργός, τσαρλατάνος. — κομπογιαν(ν)ιτικός, -ή, -ο, κομπογιαν(ν)ιτικά επίρρ.

κομπογιαν(ν)ιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) οι τρόποι και οι μέθοδοι που χρησιμοποιεί ο κομπογιαν(ν)ιτής, δηλ. η χρήση απάτης και αγυρτείας για την επίτευξη κέρδους, την προσέλευση της προσοχής, του θαυμασμού κ.λπ. ΣΥΝ. αγυρτεία, απάτη, τσαρλατανισμός, καμποτινισμός, μπαγαποντιά ΑΝΤ. τιμιότητα.

κομποδέμα (το) {μεσν.} {κομποδέματος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) οι οικονομίες, τα χρήματα που έχουν αποταμιευθεί (από κάποιον): ξόδεγε και την τελευταία πεντάρα από το ~ τον || κάνω ~ || μικρό | καλό | παχύ ~ || έχει γερό ~ (έχει αρκετά χρήματα, είναι πλούσιος) ΣΥΝ. οικονομίες, πουγκί.

κομποδέων ρ. μετβ. [μεσν.] {κομποδέσα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) σχηματίζω κόμπο, δένω κάτι σε κόμπο ΑΝΤ. λύνω. — κομποδέση (η).

κομπολόι (το) {κομπολογιού | -ιών} 1. αντικείμενο που αποτελείται από χάντρες (από κεχρμπάρι, γυαλί, μέταλλο κ.λπ.) περασμένες σε κλωστή ή λεπτή αλυσίδα, η οποία δένεται στα άκρα της κόμπο και οι οποίες γυρίζονται αργά με τα δάχτυλα, διαδοχικά ή μία μετά την άλλη, ως ευχάριστη ενασχόληση στις ώρες της ανίας ή για την απασχόληση των γεριών σε στιγμές αμηχανίας: έπαιξε στα δάχτυλα ένα κεχρμπάρωνο ~ με μαύρη φούντα στην άκρη 2. (μτφ.) σειρά πράξεων, καταστάσεων, γεγονότων, λόγων κ.λπ. που διαδέχονται το ένα το άλλο: τον τελευταίο καιρό ευτυχώς πάνε ~ οι επιτυχίες. — (υποκ-χαϊδευτ.) κομπολογάκι (το). [ETYM. < μεσν. κομπολόγι < κομβολόγιον < κόμβος + -λόγιον < λόγος].

κομπορρήμων, -ων, -ον {κομπορρήμωνος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (Λόγ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που εκφοβίζεται με περηφάνια για τον εαυτό του και τις ιδιότητες του, που καυχάται ΣΥΝ. καυχισιάρης,

κομπαστής, αλαζόνας, φαναρόνος, μεγαλορρήμων ANT. ταπεινός, ταπεινόφρον, μετριόφρον. — **κομπορρημοσύνη** (η) [μεσν.], κομπορρη-**μονό** ρ. {-εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ον, -ων, -ον.

[ETYM. μεσν. < κόμπος «καύση» (βλ. λ. κομπάζω) + -ρήμων (με διπλασιασμό του -ρ- εν συνθέσει) < ρήμα «λόγος, εκφώνημα»].

κόμπος¹ (ο) [αρχ. (αποστρ.) η καυχήσι. ΣΧΟΛΙΟ λ. υπερηφάνεια. [ETYM αρχ., αρχική σμ. «θύρβος - καύση», πθ. ονοματοποιημέ-νη λ. (πθ. κ. βόμβος), αγν. ετιμού].

κόμπος² (ο) 1. ο συνήθ. σφαιροειδής σχηματισμός που προκύπτει από το δέσιμο της άκρης σχοινιού, νήματος ή άλλου μακρόστενου αντικειμένου και το σφίξιμο στο σημείο του δεσίματος: *σχηματίζω ~* || ~ κλωστής | *σπάγκου*-φρ. (α) δένω (κάτι) **κόμπο** βλ. λ. δένω (β) ο **κόμπος έφτασε στο χτένι** βλ. λ. φθάνω 2. (συνεκδ.) κάθε παρόμοιο δέσιμο μακρόστενου αντικειμένου: *διπλός* | *τριπλός* ~ 3. NAYT. (α) ειδικό δέσιμο σχοινιών μεταξύ τους ή ενός σχοινιού με κατάλληλη διαπλοκή των άκρων του, καθώς και οι παρόμοιοι τέτοιοι δεσμοί σχοινιών με γάντζους, ξύλα και φόρους, που χρησιμοποιούνται για την καλύτερη στέρωση οποιουδήποτε αντικειμένου του πλοίου (πανιών, άλλων σχοινιών κ.λπ.) ή την ασφαλέστερη εξάρτηση (κρέμασμα) ή ανύψωση αντικειμένων: ο *σταυρόκομπος* και η *καντηλίτσα* είναι είδη ναυτικών ~ (β) μονάδα μέτρησης ταχύτητας πλοίων σε ναυτικά μίλια, ο κόμπος (βλ.λ.) 4. (μτφ.) το σημείο του βλαστού σε ορισμένα φυτά, από το οποίο φύονται τα φύλλα και τα άνθη ΣΥΝ. ρόζος, γόνατο · 5. (μτφ.) η άρθρωση δακτύλου, ιδ. η μεσαία: *μετρώ τους - των χειρών μου* · 6. (μτφ.) οτιδήποτε επιδοξίζει δεν επιτέλεση πράξεως | *ενέργειας ή δυσχεραίνει ένα έργο: Θα τα δεχθεί ή θα θυμώσει χειρότερα; Εδώ είναι ο -|| ο - της υποθέσεως* ΣΥΝ. εμπόδιο, δυσκολία, δυσχερία ANT. ευκολία, ευχέρεια · 7. (μτφ.) σπασμός στον οισοφαγό ή τον φάρυγγα, αφιλότιμη δυσκολία στην αναπνοή ή την κατάποση της τροφής, που προκαλείται από φυσική ή συγκινησιακή αιτία: *νιάθω έναν - στον λαμό* || *δεν μπορούσα να κλάγω μονάχα ένας - ανέβαινε ως τον λαμό* · 8. ΛΑΟΓΡ. δέσιμο που θεωρείται ότι περικλείει μαγική δύναμη, η οποία χρησιμοποιείται για πρόκληση κακού ή, αντίθετα, για επίτευξη καλού · 9. πολύ λίγο, μια σταγόνα: *κάνω διατα, βλέε μόνο έναν-λάδι στη σαλάτα*. [ETYM μεσν. < μτγν. κόμβος (βλ.λ.)].

κομποσκοίνι κ. κομποσχοίνι (το) {κομποσκοιν-ιού | -ιών} 1. σχοινί (μαύρου χρώματος) με κόμπους, συνήθ. εκατό, το οποίο χρησιμοποιούν οι μοναχοί στις προσευχές τους, μετρώντας τους κόμπους και λέγοντας για καθένα και μία ευχή · 2. μακρύ σχοινί που αποτελεί τη ζώνη στο ένδυμα των Φραγκισκανών μοναχών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

κομπόστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλύκισμα που παρασκευάζεται βράζοντας φρούτα (μήλα, ροδάκινα κ.ά.) σε αραιό διάλυμα ζάχαρης. [ETYM < ιταλ. composta < λατ. compositus «σύνθετος» < p. compono «συνθέτω» < com- (< cum «με, μαζί») + pono «θέτω, τοποθετώ»].

κόμπρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} εξαιρετικά δηλητηριώδες φίδι που ζει στις θερμές περιοχές της Ασίας και της Αφρικής· έχει ως κύριο χαρακτηριστικό του ότι, όταν αμύνεται, σηκώνει το μπροστινό τμήμα του σώματος και εκτείνει την ανώτερη επιφάνεια του λαιμού, σχηματίζοντας καλύτερα ΣΥΝ. νάγια.

[ETYM < πορτ. cobra (de capello) «φίδι (με καπέλο)», λόγω της μεγάλης καλύτερας του, < λατ. colubra «φίδι»].

κομπρέσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψυχρό ή θερμό κομμάτι γάζας ή υφάσματος, το οποίο εμποτίζεται με νερό, οινόπνευμα ή άλλη ουσία και τοποθετείται εξωτερικά πάνω στο δέρμα για θεραπευτικούς σκοπούς. [ETYM < ιταλ. compressa < γαλλ. compresse < p. compresser «συμπιέζω» < λατ. compresso < com- (< cum «με, μαζί») + presso «πιέζω»].

κομπρεσέρ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο που αποτελείται από αεραντλία και από μπερό τρυπάνι στο άκρο του, το οποίο πάλλεται από τον συμπιεσμένο αέρα και χρησιμοποιείται για τη διάτρηση ή για τη θραύση σκληρών πετρωδών εδαφών ή τιμεντέντων επιφανειών, για εκκαφές κ.λπ.

[ETYM < γαλλ. compresseur < p. compresser «συμπιέζω», βλ. κ. κομπρέσα].

κομφετί κ. κομφετί (το) {άκλ.} σύνολο από μικρά στρογγυλά ή πολυγωνικά κομματάκια χαρτίου σε πολλά χρώματα, τα οποία είναι έθιμο να ρίχνονται με τις χούφτες στον αέρα ή μεταξύ των συνδαι-τυμόνων στα γλέντια της αποκριάς ΣΥΝ. χαρτοπόλεμος [ETYM < γαλλ. confetti < ιταλ. confetto < λατ. confactus < conficere «προετοιμάζω» < con- (< cum «με, μαζί») + -ficere < facio «κάνω»].

κομφόρ (τα) {άκλ.} οι ανέσεις της καθημερινής ζωής, κυρ. αυτές που παρέχει ο σύγχρονος τρόπος διαβίωσης: *σπίτι | ξενόνας με όλα τα -* || *πωλείται αυτοκίνητο με όλα τα -* (κλιματισμό, ραδιοκασετόφωνο κ.λπ.) ΣΥΝ. ευκολίες, ανέσεις.

[ETYM < γαλλ. confort < p. conforter < μτγν. λατ. confortare «ενισχύω» < com- (< cum «με, μαζί») + -fonare < fortis «αχυρός»].

κομορμισμός κ. κομορμισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. *συμβα-τισμός* 1. η τάση του ατόμου να προσαρμόζει τη συμπεριφορά του στις αντιλήψεις, τις συνήθειες, στα έθιμα κ.λπ. της κοινωνίας στην οποία ανήκει (ακόμη και αν δεν το εκφράζουν) 2. (γενικότερ.-μειωτ.) το να κάνει κανείς ό,τι κάνουν οι άλλοι ANT. αντικομορμισμός, αντι-συμβατικότητα, αντισυμβατισμός. — κομορμιστής | κομορμιστής κ. κομορμιστής | κομορμιστής (ο), κομορμιστριά κ. κομορμιστριά (η), κομορμιστικός, -ή, -ό κ. κομορμιστικός [ETYM Μεταφορά του γαλλ. conformisme < p. conformer «διαμορφώνω, συμμορφώνω» < λατ. conformo < con- (< cum «με, μαζί») + formo < forma «μορφή»].

κομπούζιο (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) χαώδης, μετεδεμένη κατάσταση, μεγάλη αναστάτωση: *με τον συνορισμό επήλθε -* || *μέσα στο γε-*

νικό ~ *μερικοί επωφελήθηκαν και άρχισαν να λεηλατούν καταστάματα* || ο συντονιστής της *σζήτησης έχασε τον έλεγχο και επικράτησε ~ με φωνές και ανατεκλήσεις από όλες τις πλευρές* ΣΥΝ. αναστάτωση, αναταραχή, αταξία ANT. τάξη, ευταξία. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. confusion < confuse «ανακατένω, συγχύζω, αναστατώνω» < γαλλ. confus «συγκεχυμένος, αναστατώνω» < λατ. confusus, μτγ. του p. confondere «συγχέω, αναμειγνύω» < con- (< cum «μαζί») + fundere «χύνω, ρίχνω»]. κομοφουκισμός κ. κομοφουκισμός (ο) η διδασκαλία και οι φιλοσοφικές και ηθικές αρχές του Κινέζου φιλοσόφου Κομφούκιου (6ος-5ος αι. π.Χ.), που αποτελούν το περιεχόμενο μιας από τις σπουδαιότερες θρησκείες και φιλοσοφικές θεωρίες της Κίνας με έντονο ανθρωπιστικό και ηθικό χαρακτήρα (έμφαση στην αρετή, την αγάπη, τη μεγαλοθυμία, την ευπρέπεια, τη δικαιοσύνη και σε άλλες παρόμοιες αρχές). — κομοφουκιστής (ο), κομοφουκιστριά (η). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. Confucianisme < Confucius «Κομφούκιος» < κινεζ. K'ung Futsu «δάσκαλος Κουνγκ»]. κομψιάνο ρ. αμετβ. {κόμψινα} 1. (για ρούχο) κάνω (κάποιον) να φαίνεται κομψός: *σε κομψαίνει πολύ αυτό το φόρεμα* 2. (για πρός.) χάνω βίρος, αδυνατίζω: *έχεις κομψώνει πολύ, από την τελευταία φορά που σε είδα*. κομψοεικόμος, -η, -ο (λόγ.) (συνήθ. ειρων.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδευμένη κομψότητα στην εμφάνιση αλλά και στον τρόπο συμπεριφοράς: ~ νέος ΣΥΝ. δανδής, κομψευόμενος [ETYM < κομψός + επί + κομψός, επιτατ. σύνθετο].

κομψοέμοι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {κομψοέμοια} 1. φροντίζω να έχω ωραία εμφάνιση, να είμαι ή να φαίνομαι όμορφος και χαριτωμένος ANT. παρμηλό τον εαυτό μου 2. (η μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδευμένη κομψότητα που επιμελείται υπερβολικά την εμφάνισή του, που ντύνεται με εκζητήση, επιτηδευμένη κομψότητα: ~ *γυναικα* | *νεαρός* ΣΥΝ. κομψός, δανδής (για άνδρες) ANT. άκομψος, ατημέλητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασοθητικός*. κομμοεπίς, -ής, -ές {κομμοεπ-ούς | -είς (οιδ. -ή)} αυτός που τον χαρακτηρίζει εκφραστική κομμοεπία. [ETYM μεσν. < κομμός + -επίς < έπος «λόγος»]. κομμολόγος (ο)η) [μτγν.] πρόσωπο που μιλά ή γράφει με κομψό και

καλλιερημένο τρόπο. κομψός, -ή, -ό 1. (για πρός.) όμορφος και λεπτός στο παρουσιαστικό, αυτός που διαθέτει καλαισθητή και επιμελημένη εμφάνιση: *τα καινούργια μοντελάκια πηγαίνουν θαύμα στις - κυρίες* || *ήταν - και γόης* ΣΥΝ. όμορφος, καλαισθητός, ωραίος, εμφανισιμύς ANT. άκομψος, άσημος, ακαλαισθητός, ασουλούπτος 2. (γενικότερ.) αυτός που διέπεται από λεπτότητα και χάρη, που προκαλεί αισθητική ευχαρίστηση στη θέα, στο άκουσμα κ.λπ.: ~ *ρούχο* | *σπίτι* | *σιλουέτα* | *μοντέλο* | *αυτοκίνητο* | *εμφάνιση* | *σώμα* | *βιβλίο* | *τρόποι* ΣΥΝ. λεπτός, χαριτωμένος, νόστιμος, ευχάριστος, (λόγ.) χαριτόβρυτος ANT. άχαρος, ατσού-πατσός 3. (ειδικότερ.) αυτός που γίνεται με έμμεσο και διακριτικό τρόπο, που αποφεύγει την πρόκληση δυσάρεστων εντυπώσεων: *προσπαθούσε με ~ εκφράσεις να της πει ότι η αίτηση της απορρίφθηκε* || «μη *βλέπω*» είναι μία ~ *έκφραση πολιτικής σκοπιμότητας* ΣΥΝ. έντεχνος, λεπτός, διακριτικός, ευγενικός, ευσχημύς ANT. ευθύς, άμεσος 4. (ειδικότερ. για το ύψος λόγου) που χαρακτηρίζεται από γλαφυρότητα, χάρη, επιμελημένη επεξεργασία: η *αφήγηση* είναι *άνετη*, ~ και *ακριβής* ΣΥΝ. γλαφυρός, καλλιερημένος, καλλιπής ANT. άκομψος, χοντροκομμένος. — κομψ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*. [ETYM αρχ., αβεβ. ετιμού, πθ. < *κομ-ός, που συνδ. με το ρ. *κομώ* (-έω) «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. -κομιά)]. κομψοτέχνημα (το) [1886] {κομψοτεχνήμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. όμορφο και χαριτωμένο έργο τέχνης ή εξαιρετικά επιμελημένο αντικείμενο βιομηχανικής παραγωγής 2. (γενικότερ.) χαρακτηρισμός για κάθε αντικείμενο πρακτικής ή διακοσμητικής χρήσης, που έχει κατασκευαστεί με επιμέλεια, προσοχή και μεράκι ΣΥΝ. λεπτοτέχνημα ANT. κακοτέχνημα, χοντροκοπία. κομψοτεχνία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η τέχνη της κατασκευής επιμελημένων διακοσμητικών αντικειμένων ή καλλιτεχνισμάτων. — κομψοτεχνίας (ο), (λόγ.) κομψοτεχνίας (η) {κομψοτεχνισμός, κομψοτεχνι-κός, -ή, -ό [1889]. κομψότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η χάρη και η λεπτότητα (στην εμφάνιση, στο ντύσιμο, στους τρόπους): η ~ των *ρούχων* || το *σπίτι τους* το *χαρακτηρίζει η ~* || ~ *συμπεριφοράς* 2. η επιμελημένη χάρη, ιδ. στο ύψος χειρός του 3. ο διακριτικός τρόπος με τον οποίο εκφράζει κανείς δύσκολα ή δυσάρεστα πράγματα: *μια τέτοια πολιτική ανακοίνωση χρειάζεται ~ στη διατύπωση*. -κομω λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν ότι κάποιος 1. φροντίζει ή περιποιείται (κάποιον): *γρηρο-κομώ, βρεφο-κομώ* 2. ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή, κατεργασία (ενός πράγματος): *γαλακτο-κομώ, τυρο-κομώ*.

[ETYM Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πθ. αρχ. *γρηρο-κομώ*, μτγν. *άνθο-κομώ*), που προέρχεται από το αρχ. *κομώ* (-έω) «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. -κομιά)]. κονάκι (το) {χωρ. γεν.} {λαϊκ.} ο χώρος μόνιμης ή προσωρινής διαμονής, ο τόπος όπου καταλύει ή κατοικεί (κάποιος): *τραγουδώντας τράβηξε αργά προς το - του* || *κάλωσήρθατε στο - μας!* || *στήνω το - μου* ΣΥΝ. κατοικία, κατάλυμα, ενδιαιτήμα. [ETYM < μεσν. κονάκι < τουρκ. konak]. κονβέκτορας (ο) {κονβέκτορον} ΤΕΧΝΟΛ. τύπος θερμαντικού σώματος που λειτουργεί με ζεστό νερό, περιλαμβάνει ανεμιστήρα και παράγει μεγάλη ποσότητα θερμού αέρα.

[ETYM Μεταφορά του αγγλ. convectior < p. convect «θερμαίνω μεταφέροντας αέρα» < convection (υποχωρητ.) < μτγν. λατ. convection < λατ. νικό ~ *μερικοί επωφελήθηκαν και άρχισαν να λεηλατούν καταστάματα* || ο συντονιστής της *σζήτησης έχασε τον έλεγχο και επικράτησε ~ με φωνές και ανατεκλήσεις από όλες τις πλευρές* ΣΥΝ. αναστάτωση, αναταραχή, αταξία ANT. τάξη, ευταξία. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. confusion < confuse «ανακατένω, συγχύζω, αναστατώνω» < γαλλ. confus «συγκεχυμένος, αναστατώνω» < λατ. confusus, μτγ. του p. confondere «συγχέω, αναμειγνύω» < con- (< cum «μαζί») + fundere «χύνω, ρίχνω»]. κομοφουκισμός κ. κομοφουκισμός (ο) η διδασκαλία και οι φιλοσοφικές και ηθικές αρχές του Κινέζου φιλοσόφου Κομφούκιου (6ος-5ος αι. π.Χ.), που αποτελούν το περιεχόμενο μιας από τις σπουδαιότερες θρησκείες και φιλοσοφικές θεωρίες της Κίνας με έντονο ανθρωπιστικό και ηθικό χαρακτήρα (έμφαση στην αρετή, την αγάπη, τη μεγαλοθυμία, την ευπρέπεια, τη δικαιοσύνη και σε άλλες παρόμοιες αρχές). — κομοφουκιστής (ο), κομοφουκιστριά (η). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. Confucianisme < Confucius «Κομφούκιος» < κινεζ. K'ung Futsu «δάσκαλος Κουνγκ»]. κομψιάνο ρ. αμετβ. {κόμψινα} 1. (για ρούχο) κάνω (κάποιον) να φαίνεται κομψός: *σε κομψαίνει πολύ αυτό το φόρεμα* 2. (για πρός.) χάνω βίρος, αδυνατίζω: *έχεις κομψώνει πολύ, από την τελευταία φορά που σε είδα*. κομψοεικόμος, -η, -ο (λόγ.) (συνήθ. ειρων.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδευμένη κομψότητα στην εμφάνιση αλλά και στον τρόπο συμπεριφοράς: ~ νέος ΣΥΝ. δανδής, κομψευόμενος [ETYM < κομψός + επί + κομψός, επιτατ. σύνθετο].

κομψοέμοι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {κομψοέμοια} 1. φροντίζω να έχω ωραία εμφάνιση, να είμαι ή να φαίνομαι όμορφος και χαριτωμένος ANT. παρμηλό τον εαυτό μου 2. (η μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδευμένη κομψότητα που επιμελείται υπερβολικά την εμφάνισή του, που ντύνεται με εκζητήση, επιτηδευμένη κομψότητα: ~ *γυναικα* | *νεαρός* ΣΥΝ. κομψός, δανδής (για άνδρες) ANT. άκομψος, ατημέλητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασοθητικός*. κομμοεπίς, -ής, -ές {κομμοεπ-ούς | -είς (οιδ. -ή)} αυτός που τον χαρακτηρίζει εκφραστική κομμοεπία. [ETYM μεσν. < κομμός + -επίς < έπος «λόγος»]. κομμολόγος (ο)η) [μτγν.] πρόσωπο που μιλά ή γράφει με κομψό και

καλλιερημένο τρόπο. κομψός, -ή, -ό 1. (για πρός.) όμορφος και λεπτός στο παρουσιαστικό, αυτός που διαθέτει καλαισθητή και επιμελημένη εμφάνιση: *τα καινούργια μοντελάκια πηγαίνουν θαύμα στις - κυρίες* || *ήταν - και γόης* ΣΥΝ. όμορφος, καλαισθητός, ωραίος, εμφανισιμύς ANT. άκομψος, άσημος, ακαλαισθητός, ασουλούπτος 2. (γενικότερ.) αυτός που διέπεται από λεπτότητα και χάρη, που προκαλεί αισθητική ευχαρίστηση στη θέα, στο άκουσμα κ.λπ.: ~ *ρούχο* | *σπίτι* | *σιλουέτα* | *μοντέλο* | *αυτοκίνητο* | *εμφάνιση* | *σώμα* | *βιβλίο* | *τρόποι* ΣΥΝ. λεπτός, χαριτωμένος, νόστιμος, ευχάριστος, (λόγ.) χαριτόβρυτος ANT. άχαρος, ατσού-πατσός 3. (ειδικότερ.) αυτός που γίνεται με έμμεσο και διακριτικό τρόπο, που αποφεύγει την πρόκληση δυσάρεστων εντυπώσεων: *προσπαθούσε με ~ εκφράσεις να της πει ότι η αίτηση της απορρίφθηκε* || «μη *βλέπω*» είναι μία ~ *έκφραση πολιτικής σκοπιμότητας* ΣΥΝ. έντεχνος, λεπτός, διακριτικός, ευγενικός, ευσχημύς ANT. ευθύς, άμεσος 4. (ειδικότερ. για το ύψος λόγου) που χαρακτηρίζεται από γλαφυρότητα, χάρη, επιμελημένη επεξεργασία: η *αφήγηση* είναι *άνετη*, ~ και *ακριβής* ΣΥΝ. γλαφυρός, καλλιερημένος, καλλιπής ANT. άκομψος, χοντροκομμένος. — κομψ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*. [ETYM αρχ., αβεβ. ετιμού, πθ. < *κομ-ός, που συνδ. με το ρ. *κομώ* (-έω) «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. -κομιά)]. κονάκι (το) {χωρ. γεν.} {λαϊκ.} ο χώρος μόνιμης ή προσωρινής διαμονής, ο τόπος όπου καταλύει ή κατοικεί (κάποιος): *τραγουδώντας τράβηξε αργά προς το - του* || *κάλωσήρθατε στο - μας!* || *στήνω το - μου* ΣΥΝ. κατοικία, κατάλυμα, ενδιαιτήμα. [ETYM < μεσν. κονάκι < τουρκ. konak]. κονβέκτορας (ο) {κονβέκτορον} ΤΕΧΝΟΛ. τύπος θερμαντικού σώματος που λειτουργεί με ζεστό νερό, περιλαμβάνει ανεμιστήρα και παράγει μεγάλη ποσότητα θερμού αέρα.

[ETYM Μεταφορά του αγγλ. convectior < p. convect «θερμαίνω μεταφέροντας αέρα» < convection (υποχωρητ.) < μτγν. λατ. convection < λατ.

convectus, του ρ. convellere «συγκομίζω, συγκεντρώνω»].
 κονβόι κ. κομβόι (το) {άκλ.} 1. ομάδα από οχήματα (κυρίως φορτηγά) που ταξιδεύουν μαζί ΣΥΝ. φάλαγγα 2. η νησοπομπή (βλ. λ.). [ETYM. < αγγλ. convoy < παλ. γαλλ. conveier «συνοδεύω» < δημόδ. λατ. *conviare < con- (< cum κε, μαζί) + via «οδός»].

Κονγκό (το) {άκλ.} (γαλλ. République populaire du Congo = Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό) χώρα της ΚΑ. Αφρικής, που βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό, με πρωτεύουσα τη Μπραζαβίλ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο της Γαλλικής Αφρικανικής Κοινοτήτας. — Κονγκολέζος (ο), Κονγκολέζα (η), κονγκολέζικος, -η, -ο. [ETYM. < γαλλ. Congo, από τον ομώνυμο ποταμό, του οποίου η ονομασία ταυτίζεται (στη γλώσσα Μπαντού) με τη λ. kongu «βουνό»].

Κονγκρέσο (το) το νομοθετικό όργανο των Η.Π.Α., το οποίο αποτελείται από τη Βουλή των Αντιπροσώπων και τη Γερουσία. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. congress < λατ. congressus «συνάντηση», μτχ. του ρ. congregator «συνέρχεται, συγκεντρώνεται»].

κόνδωρος (ο) {κονδώρα} ΖΩΟΛ. μεγαλόσωμος γύπας της Αμερικής, με γυμνό λαμίο και κεράλι και μαύρο τρίχωμα, που τρέφεται με θησιμαία και άρρωστα ζώα· πιο γνωστός είναι ο κόνδωρος των Άνδεων, που το άνοιγμα των φτερών του φθάνει τα τρία μέτρα. Επίσης κόνδωρ [1858] {κόνδωρος}.

[ETYM. Μεταφορά του ισπ. condor < kuntur, λ. της ινδιάνικης φυλής Κετσούα].

κονδύλι (το) {κονδύλι-ου | -ών} το χρηματικό ποσό που διατίθεται για συγκεκριμένο σκοπό και αναγράφεται ως έξοδο σε προϋπολογισμό επιχείρησης, εταιρείας, κράτους κ.λπ.: φέτος προβλέπεται να αυξηθούν τα ~ για την παιδεία | απορρόφηση των ~ από τα ταμεία της Ε.Ε. | τράστια - έχουν διατεθεί για σημαντικά έργα || εγκρίθηκαν τα ~ για την υλοποίηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων || μυστικά - ΣΥΝ. δαπάνη, έξοδο. Επίσης κονδύλιο

[ETYM. < μτγν. κονδύλιον, υποκ. του αρχ. κόνδυλος «γροθιά - άρθρωση, εξόγκωμα», παράγωγο της «γλώσσας» του Ησυχίου κόνδων αστράγαλοι. Η σμη. «γραφίδων» είναι μεσν., επειδή ως όργανο γραφής χρησιμοποιούσαν καλάμι κομμένο μεταξύ δύο κονδύλων («αρθρώσεων»)].

κονδυλοειδής, -ής, -ές → κονδυλώδης
 κονδυλόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα κονδύλου: ρίζα φυτού. κονδυλόρριζος, -η, -ο [1887] BOT. (φυτό) του οποίου οι ρίζες σχηματίζουν κονδύλους. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. tuberosa].

κόνδυλος (ο) {κονδύλ-ου | -ων, -ους} 1. BOT. σαρκώδες διόγκωμα στον βλαστό, στη ρίζα, στο ρίζωμα ή στις διακλαδώσεις τους, στο οποίο περιέχονται αποταμιευτικές ουσίες, απαραίτητες για το φυτό, που εξασφαλίζουν τον πολλαπλασιασμό του φυτού (γνωστοί κόνδυλοι είναι η πατάτα, το καρότο, το τεύτλο κ.ά.) · 2. ANAT. κυρτό υποστρώγυλο ή ωοειδές εξόγκωμα του οστού στο σημείο της άρθρωσης, όπως λ.χ. στο οστό της κάτω γνάθου (γναθικός ~), στο κάτω άκρο του μηριαίου οστού κ.α. [ETYM. αρχ., βλ. κ. κονδύλι].

κονδυλοφόρος, -ος, -ο [1851] κ. κοντυλοφόρος (λόγ.) 1. (για φυτά) αυτός που σχηματίζει, που φέρει κονδύλους (βλ. λ.). 2. κονδυλοφόρος (ο) (α) το καλάμι που χρησιμοποιούσαν παλαιότερ. ως όργανο γραφής και ιδ. το ζύλινο ή μεταλλικό στέλεχος, στο άκρο του οποίου προσαρμόζονταν η γραφίδα (β) (συνεκδ.-μειωτ.) το πρόσωπο που χρησιμοποιεί το παραπάνω αντικείμενο για να γράφει, ο συγγραφέας ή ο δημοσιογράφος: πληρωμένος | πουλημένος | ασήμαντος ~. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. porte-plume].

κονδυλώδης, -ής, -ες [αρχ.] {κονδυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που μοιάζει με κόνδυλο (βλ. λ.), που έχει το σχήμα και τη μορφή κόνδύλου: ~ ρίζα 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που φέρει κονδύλους ή οιδήματα, που έχει εξογκωθεί από κόνδυλους: ~ μύτη ΣΥΝ. εξογκωμένος, πρησμένος. Επίσης κονδυλοειδής, -ής, -ές [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

κονδυλώμα (το) {κονδυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (γενικά) σκληρό εξόγκωμα στο δέρμα ανθρώπων και ζώων ΣΥΝ. πρήξιμο, καρομπάλο, όγκος 2. (για φυτά) μικρό εξόγκωμα στον βλαστό ορισμένων φυτών το σημείο από όπου φύονται τα φύλλα και τα άνθη ΣΥΝ. ρόζος, οφθαλμός 3. ΙΑΤΡ. (α) (καθμη.) **κονδυλώματα** (τα) ατροφισιο νόσημα που προκαλείται από ιό και εκδηλώνεται με γκριζωπές, σαρκώδεις και υγρές εκβλαστήσεις ποικίλου μεγέθους στα γεννητικά όργανα και στην πρωκτική χώρα ΣΥΝ. θηλωμάτωση (β) **πλατύ κονδυλώμα** υπερτροφική βλεννογόνος πλάκα υπό μορφήν εκβλαστήσεως, που παρατηρείται στο αιδίο και στην πρωκτική χώρα κατά το δεύτερο στάδιο της σύφιλης. [ETYM. αρχ. < κόνδυλος «άρθρωση, εξόγκωμα», βλ. λ. κονδύλι].

κονεύω ρ. μετβ. {κόνεμα} (λαϊκ.) φιλοξενώ. [ETYM. μεσν. < τουρκ. konmak] «καταλύω προσωρινά, σταθμεύω» + παραγ. επίθημα -εύω].

κονία (η) {κονιών} 1. κάθε συγκολλητική ύλη που χρησιμοποιείται σε μορφή πολτού, για να συγκολληθούν μεταξύ τους τα διάφορα υλικά στις οικοδομές (λ.χ. πέτρες, τούβρα, άμμος κ.λπ.) και η οποία στερεοποιείται είτε με την επίδραση του αέρα (λ.χ. ο ασβέστης και ο γύψος) είτε μέσα στο νερό (λ.χ. το τσιμέντο) ή γίνεται ημίρρεστη όταν θερμαίνεται και στερεοποιείται όταν ψύχεται (λ.χ. η πίσσα και η ασφαλτός) 2. (συνεκδ.) το επίχρισμα των τοίχων οικοδομής με κονίαμα διαφόρων τύπων ΣΥΝ. κονίαση, σοβάντισμα · 3. (ειδικότερ.) η στάχτη που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα στο πλύσιμο των ρούχων ΣΥΝ. αλισίβα, σταχτόνερο. [ETYM. αρχ. < κόνις «σκόνη» (βλ. λ. σκόνη)].

κονιάκ (το) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό που παράγεται με διπλή απόσταξη εκλεκτών κρασιών και παλαίωση αυτών για ορισμένο χρονικό διάστημα σε δρύινα βαρέλια (από τα πολλά παρόμοια είδη ποτών η ονομασία **κονιάκ** δίδεται μόνο σε αυτό που παράγεται στους νομούς Σαράντ και Σαράντ Μαρτίμ της Γαλλίας, όπου και η ομώνυμη πόλη) ΣΥΝ. μπράντι. — (υποκ.) κονιακάκι (το). [ETYM. < γαλλ. cognac, από το όνομα της γαλλικής πόλης Cognac (< λατ. Compiniacum), που είναι παγκοσμίως γνωστή για τα αποστα-κτήρια του ομώνυμου οινοπνευματώδους ποτού].

κονίαμα (το) {κονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ημίρρεστο ομοιογενές μείγμα από νερό, λεπτόκοκκη άμμο και κονία (βλ. λ.) σε συγκεκριμένες αναλογίες, που στερεοποιείται και σκληραίνει έπειτα από ορισμένο χρόνο και το οποίο χρησιμοποιείται ανάλογα με τη σύνθεση σε οικοδομικές κατασκευές, σε στεγανοποίηση δεξαμενών, για σοβάντισμα τοίχων, για θερμικές ή ηχητικές μονώσεις κ.ά. ΣΥΝ. (καθμη.) λάσπη 2. (κατ' επέκτ.) παρόμοιο μείγμα, με το οποίο επιτριονται οι τοίχοι και τα ταβάνια οικοδομής, για να γίνουν λείες και στεγανές οι επιφάνειες τους ΣΥΝ. σοβάς. [ETYM. αρχ. < κονιώ (-άω) < κονία (βλ. λ.)].

κονίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) 1. η επίχριση των επιφανειών οικοδομής με κονίαμα (βλ. λ.): σοβάντισμα, ασβέστωμα · 2. ΙΑΤΡ. νόσος που προκαλείται από την εισπνοή διαφόρων ειδών σκόνης και παρατηρείται κυρ. σε όσους ασκούν βαριά και ανθυγιεινά επαγγέλματα στην ύπαιθρο και σε εξόρυξη ή επεξεργασία ορυκτών ΣΥΝ. πνευμονοκονίαση. — κονιαστής (ο) (σημ. 1). [ETYM. < μτγν. κονιάσις < αρχ. κονιώ (-άω) < κονία (βλ. λ.)].

κόνια (η) (περιληπτ.) τα αβγά των παρασιτικών εντόμων (ψείρας, γύλλου, κοριού κ.λπ.). Επίσης κόνια.

[ETYM. μεσν. < αρχ. κονίς, -ίδος (με αναβιβασμό του τόνου κατ' αναλογία προς το -άσχετο ετυμολογικός-ουσ. κόνις «σκόνη») < I.E. *knid- «κνείρω» (το -ο- της ελλην. λ. επίσης κατ' αναλογία προς το ουσ. κόνις «σκόνη»), πβ. αρχ. αγγλ. hniut «κνείρω», αρχ. γερμ. (hi)zn (> γερμ. Niss), ρωσ. gnida, αλβ. thëni κ.ά.].

κονίκλος (ο) {κονικλ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) το κουνέλι (βλ. λ.). [ETYM. < μτγν. κόνικλος | κόνικλος < λατ. cuniculus].

κονικλοτροφέιο (το) [1866] (επίσ.) το σύνολο των εγκαταστάσεων για μαζική και επιστημονική εκτροφή κουνελιών.

κονικλοτροφία (η) {χωρ. πληθ.} η μαζική εκτροφή κουνελιών με επιστημονικές μεθόδους. — κονικλοτρόφος (ο/η).

κονιοποίηση (η) [1897] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η μετατροπή στερεάς ουσίας σε σκόνη: *μηχανή κονιοποίησης*.

κονιοποίο ρ. μετβ. [1886] {κονιοποιεί... | κονιοποιή-ομαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) μεταβάλλω στερεά ουσία σε σκόνη με διάφορες μεθόδους λ.χ. με τριψιμο, άλεση, σύνθλιψη, κοπάνισμα κ.λπ. ΣΥΝ. τριβή, αλέθω, κοπανίζω, υψοκοπανίζω.

κονιορτοβριθής, -ής, -ές [1888] {κονιορτοβριθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που είναι γεμάτος σκόνη: *ανέμερο το έργο από τα ~ άνετα των αρχαίων* ΣΥΝ. σκονισμένος, κατασκονισμένος ANT. ασκονιστός, καθαρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM. < κονιορτός + -βριθής < βριθώ].

κονιορτοθυελλα (η) [1898] {κονιορτοθυελλών} ΜΕΤΕΩΡ. θύελλα που μεταφέρει μεγάλες ποσότητες σκόνης και άμμο (λ.χ. στην έρημο): *η χειμερινή ~ της Σαχάρας*.

κονιορτοποίο ρ. μετβ. {κονιορτοποιεί... | κονιορτοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. κάνω κάτι σκόνη, το μετατρέπω σε σκόνη: ~ καρπούς | κρέας | μάργα 2. (μτφ.) διαλύω (αντίπαλο), τον συντριβώ, τον «κάνω σκόνη»: *οι μηχανοκίνητες δυνάμεις των Γερμανών κονιορτοποιήσαν κάθε εστία αντίστασης στην Πολωνία* 3. (μτφ.) κάνω κάποιον να διαλυθεί, να διασπαστεί: συχνά η *προσωπικότητα του ανθρώπου κονιορτοποιείται υπό το βάρος των υποχρεώσεων του*. — **κονιορτοποίηση** (η). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. pulvériser].

κονιορτός (ο) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) 1. σκόνη που σηκώνεται στον αέρα και μεταφέρεται εδώ και εκεί με τη δράση του ανέμου ή από άλλες αιτίες (λ.χ. όταν περνά όχημα κινούμενο με μεγάλη ταχύτητα σε χωματόδρομο) ΣΥΝ. κουνιαχτός, σκόνη, (λαϊκ.) μπουχός 2. το σύνολο πολύ λεπτών σωματιδίων, που αποσπώνται από διάφορα υλικά λόγω βιομηχανικής ή άλλης κατεργασίας (τριβή, χτύπημα, ανάφλεξη κ.λπ.) και καθίστανται επικίνδυνα για την ανθρώπινη υγεία, εφόσον εισαχθούν στον οργανισμό με την εισπνοή ή επικαθίσουν στο δέρμα 3. ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των σωματιδίων της σκόνης, που αφορούνται στα κατώτερα κυρ. στρώματα της ατμόσφαιρας και μπορούν να μεταφερθούν σε μεγάλες αποστάσεις με τη δράση του ανέμου. [ETYM. αρχ. < κόνις «σκόνη» (βλ. λ. σκόνη) + *όρτος, ρηματικό επίθ. του αρχ. ορνυμ «εγείρω, σηκώνω» (βλ. λ. ορμή)].

κόνις (η) {-ιος κ. -εως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η σκόνη (βλ. λ.) 2. οποιαδήποτε μορφή σκόνης μετάλλου ή κράματος, που χρησιμοποιείται ή παράγεται κατά τις μεταλλουργικές κατεργασίες 3. πολύ εύφλεκτο μείγμα νιτρού, άνθρακα και θείου σε μορφή σκόνης, που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα ως καύσιμο για την πρόωθηση των πυραύλων. [ETYM. αρχ., βλ. λ. σκόνη].

κονισαλέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που έχει σκονιστεί σε μεγάλο βαθμό, που έχει γεμίσει σκόνη: ~ *εμάριο* ΣΥΝ. κονιορτοβριθής, κατασκονισμένος ANT. ασκονιστός. [ETYM. μτγν. < αρχ. κονιάσιος < κόνις «σκόνη» + αλέος].

κονίστρα (η) {κονίστρων} (λόγ.) 1. το τμήμα της αρχαίας παλαιστρας και του ρωμαϊκού αμφιθέατρου, που ήταν στρωμένο με λεπτή άμμο και χρησιμοποιείτο στις προπονήσεις και στους αγώνες των παλαιστών ΣΥΝ. παλαιστρα 2. (μτφ.) κάθε πεδίο δράσεως, στο οποίο υφίσταται ανταγωνισμός για την επικράτηση ή για τα πρώτεια: *ο τάως υποορ-*

γός δήλωσε ότι η επιστροφή του στην πολιτική - είναι μόνο ζήτημα χρόνου || «στη διεθνή - ελάχιστα επηρεάζουν συμπάθειες, φίλια και γοητεία» (εφημ.) ΣΥΝ. στίβος. [ETYM. αρχ. < κονίω | κονίζω < κόνις «σκόνη»]. Κόνιτσα (η) πόλη της Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων κοντά στα σύνορα με την Αλβανία. [ETYM. < σλαβ. Konica «αλογοτοπος»]. κονκάρδα κ. κονκάρδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μικρό σήμα σε σχήμα ρόδακα από ύφασμα, πλαστικό ή μέταλλο, που τοποθετείται στο καπέλο ή στο στήθος ανθρώπου ή και στην εξωτερική επιφάνεια βιομηχανικού προϊόντος και δηλώνει, συνήθ. με όσα αναγράφονται επάνω του, ότι ο φορέας του έχει συγκεκριμένα γνωρίσματα ή ιδιότητες και (προκειμένου για πρόσ.) ότι είναι οπαδός ορισμένης πολιτικής ή άλλης κίνησης, μουσικού ρεύματος κ.λπ. ΣΥΝ. έμβλημα 2. (ειδικότ.) το σήμα που είναι τοποθετημένο στο πηλίχιο των στρατιωτικών και εικονίζει τη σημαία ΣΥΝ. εθνόσημο.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. cocarde < παλαιότ. γαλλ. coquard «ματαιόδοξος, γοηστής» < coq «πετεινός». Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως μέρος περιφράσεων που σήμαιναν «το λειρί του πετεινού» (λ.χ. *bonnet à la coquarde* «σκούφος που μοιάζει με λειρί κόκορα», *Rabelais*) και αργότερα «σήμα σε καπέλο». Φαίνεται πως το γαλλ. *cocard* μεταφέρθηκε αρχικώς ως *κονκάρδα* (με ηχηροποίηση, πβ. κ. *μπουμπούαρ* < *rouboure*, *ντεντέκτιβ* < *detective*) και στη συνέχεια, με υπερδιόρθωση (υπό την πύρι. άλλων δανείων, λ.χ. *κον-έρβα*, *κον-σάλα*, *κον-τρόλ*), κατέληξε *κον-κάρδα*], κονκλάβιο κ. κονγκλάβιο (το) {κονκλαβί-ου | -ων} 1. αίθουσα του Βατικανού, στην οποία συνέρχονται οι καρδινάλιοι για την εκλογή νέου Πάπα 2. (συνεκδ.) η ίδια η σύνδοδος των καρδινάλιων της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, για να εκλέξουν νέο Πάπα 3. (μτφ.-μει-ωτ.) κάθε σύνδοδος ή συγκέντρωση μελών (συνήθ. πολιτικής παράταξης) για τη λήψη σημαντικών αποφάσεων.

[ETYM. Μεταφορά του ιταλ. *conclave* < λατ. *conclave* | -is «κλειδωμένο δωμάτιο» < *con-* (< *cum* «με, μαζί») + *clavis* «κλειδί»], κονκορδάτο (το) 1. η συμφωνία που υπογράφεται ανάμεσα στον Πάπα, αρχηγό της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, και σε πολιτικό αρχηγό κράτους, με την οποία ρυθμίζονται θρησκευτικά και εκκλησιαστικά ζητήματα στην επικράτεια του κράτους αυτού 2. ΝΟΜ. όρος του Διεθνούς Δικαίου, ο οποίος προσδιορίζει τις συμφωνίες που υπογράφονται ανάμεσα στην εκκλησιαστική και την κοσμική αρχή στις χώρες της Δύσης.

[ETYM. < ιταλ. *concordato* < μεσν. λατ. *concordatum* «συμφωνία» < *p.* *concordo* «ομοσώ, συμφωνώ»]. κον μότο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη εκτέλεσης ενός μουσικού κομματιού «με κίνηση», χωρίς να καθυστερεί. [ETYM. < ιταλ. *con moto*]. κον μπριό επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη εκτέλεσης ενός κομματιού εύθυμα και ζωηρά: *αλέγκρο* ~. [ETYM. < ιταλ. *con brio*]. κόνζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. πεισματώδης αντίδραση, εγωιστική εμμονή σε πράξη, ενέργεια, συμπεριφορά, λόγο κ.λπ.: την *πειράζε αυτό που ειπες κι άρχισε τις* ~ || *άσε τις ήλιες και τις* ~! ΣΥΝ. πείσμα, καπρίτσιο, ιδιοτροπία, παραξενιά 2. (γενικότ.) αντιδραστική ενέργεια ή συμπεριφορά: *συνηθίζει να κάνει κόνζες, όταν δεν της αρέσει κάτι* ΣΥΝ. αντίδραση, αντίπραξη, εναντίωση. [ETYM. < αγγλ. *conks*, γ' εν. πρόσ. του *p.* *conk*, το οποίο ως μέρος της περιφράσεως *conk out* αναφέρεται σε μηχανές και σημαίνει «παθαίνω βλάβη» (λ.χ. στη φρ. *the car conks out* «το αυτοκίνητο δεν λειτουργεί, καταρρέει»)].

κονόμια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η απόκτηση πολλών χρημάτων: *νοιάζεται μόνο για την* ~ || *μυρίστηκε ~ κι έτρεξε*. [ETYM. < *κονομιά* (υποχωρητ.) < *οικονομιά*]. κονομιά ρ. μετβ. {κονομάω... | κονομιά-σα, -μένος} (λαϊκ.) 1. αποκτώ υλικό κέρδος, γίνομαι πλούσιος: ~ *γερά λεφτά* || *πόσα κονομάς τον μήνα*; ΣΥΝ. κερδίω, πλουτίζω. ΦΡ. *τα κονομάω* βγάζω πολλά λεφτά, κερδίω πολλά: *το ρίξε στο εμπόριο και τα κονομάσε* || *τα κονομάει χοντρά* 2. (η μτχ. *κονομμένος*, -η, -ο) αυτός που έχει αποκτήσει ή διαθέτει πολλά χρήματα ΣΥΝ. πλούσιος, ευκατάστατος. [ETYM. Μεταπλ. τ. του *p.* *οικονομιά*]. κονομησιά (η) (λαϊκ.) η κονομία (βλ. λ.). **κονσепτουαλισμός** (ο) η εννοιολογία (βλ. λ.). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *conceptualisme* < *conceptuel* < μεσν. λατ. *conceptualis* < λατ. *conceptus* «σύλληψη, ιδέα», μτχ. τ. του *p.* *concipere* «συλλαμβάνω» < *con-* (< *cum* «με, μαζί») + *-cipio* < *capio* «λαμβάνω»]. **κονσέρβα** (η) {κονσερβόν} 1. προϊόν για φαγητό, που παραμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα σε καλή κατάσταση (κατάλληλο για κατανάλωση), καθώς διατηρείται σε μεταλλικό, αεροστεγές δοχείο, το οποίο έχει υποστεί ειδική επεξεργασία: *έφαγε ψάρι ~ για βραδινό* ΑΝΤ. νοπό (προϊόν), φρέσκο 2. (συνεκδ.) το ειδικό μεταλλικό δοχείο που έχει κλειστεί αεροστεγώς και χρησιμοποιείται για διατήρηση τροφίμων ή άλλων ευπαθών ουσιών: *άνοιξε μία ~ και φάε* ΣΥΝ. κονσερ-βοκούτι 3. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε είναι εκ των προτέρων έτοιμο για ορισμένη χρήση ή για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών, καθέτι που παρουσιάζεται, προβάλλεται κ.λπ. σε μεταγενέστερο χρόνο από αυτόν που έγινε: η *συνέντευξη θα καταδοθεί* - (μαγνητοσκοπημένη, όχι απευθείας).

[ETYM. μεσν. < ιταλ. *conserva* < *p.* *conservare* < λατ. *conservare* «διατηρώ, συντηρώ» < *con-* (< *cum* «με, μαζί») + *servo* «αυτηρετώ, φρουρώ»]. **κονσερβρισμένος**, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι τοποθετημένος

σε κονσέρβα ΣΥΝ. κονσερβοποιημένος.

κονσερβοτουάρ (το) {άκλ.} ίδρυμα στο οποίο διδάσκεται συστηματικά η μουσική σε όλους τους κλάδους της ΣΥΝ. ωδείο. [ETYM. < γαλλ. *conservatoire* < ιταλ. *conservatorio*, ονομασία ωδείου που ιδρύθηκαν αρχικώς στην Ιταλία, προκειμένου να εκπαιδευόταν τα ορφανά παιδιά, < *p.* *conservare* «διατηρώ». Βλ. κ. *κονσέρβα*].

κονσερβοκούτι (το) {κονσερβοκουτ-ιού | -ιών} το μεταλλικό κουτί στο οποίο διατηρούνται τα τυποποιημένα τρόφιμα και ιδ. το άδειο (από το οποίο έχει αφαιρεθεί το περιεχόμενο): *γέμισαν οι παραλιές και οι ακρογιαλιές με κονσερβοκούτια* ΣΥΝ. κονσέρβα.

κονσερβοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} μέθοδος συντήρησης τροφίμων ή άλλων ευπαθών ουσιών σε πολύ καλή κατάσταση, η οποία συνίσταται σε συνδυασμό σφραγισμένου εγκαταστάσεων, ηλεκτρονικών συσκευών κ.ά. (λ.χ. η κονσόλα του ήχου στα στούντιο ηχογράφησης) (β) (ειδικότ.) οι περιφερειακές ή τερματικές μονάδες υπολογιστή, που είναι εξοπλισμένες συνήθ. με ηλεκτρολόγιο και οθόνες και χρησιμοποιούνται για τον «διάλογο» χειριστή - μηχανής 2. ΜΟΥΣ. (α) ο ακουστικός μεκτής στην ηλεκτρονική μουσική (β) το ανώτερο τμήμα της άρπας, όπου βρίσκονται οι καβλίες των χορδών (γ) το τμήμα του εκκλησιαστικού οργάνου, κινητό ή ενσωματωμένο στο κύριο σώμα του, όπου βρίσκεται το ηλεκτρολόγιο και το ποδολόγιο · 3. τραπέζι με διακοσμημένο το μπροστινό του μέρος, το οποίο τοποθετείται δίπλα σε τζογ και συνήθ. στηρίζεται σε αυτόν πάνω του τοποθετούνται μεγάλα ρολόγια, καθρέφτες, ανθοδοχεία κ.ά. 4. ΑΡΧΙΤ. ορθογώνια προεξοχή οικοδομήματος από ξύλο, πέτρα, μάρμαρο κ.λπ., η οποία στηρίζει θρηγκό, εξώστη κ.ά. ή χρησιμεύει ως βάση αγάλματος, αγ-γείου ή άλλου διακοσμητικού στοιχείου.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *console*, αββ. ετύμου, πθ. συγκεκομμέ-νος τ. του επίθ. *consolateur* «βραχιόνιας» (αρχικώς «παρηγορητής») < λατ. *consolor* «παρηγορώ» < *con-* (< *cum* «με, μαζί») + *solor* «παρηγορώ, καταπραίνω»].

κονσομασιόν (η) {άκλ.} (απλή ή ερωτική) συντροφιά σε κέντρα διασκέδασης από γυναικες, επαγγελματίες του είδους, η οποία στοχεύει στη μεγαλύτερη δυνατή κατανάλωση ποτών και φαγητών εκ μέρους του πελάτη προς όφελος του καταστήματος. [ETYM. < γαλλ. *consommation* «κατανάλωση - παραγγελία ποτού σε μπαρ» < *p.* *consumere* «καταναλώνω - εκπληρώνω» < λατ. *consum-mare* «αθροίζω», που το συνέχων με το λατ. *consumo* «καταναλώνω» < *con-* (< *cum* «με, μαζί») + *sumo* «λαμβάνω, χρησιμοποιώ»]. **κονσομέ** (το) {άκλ.} ζωμός βρασιμένου κρέατος ή κοτόπουλου και η απλή, σκέτη σούπα που παρασκευάζεται από αυτόν. [ETYM. < γαλλ. *consommé*, στις σημ. «ραφιναρισμένος - χρησιμοποιημένος», μτχ. τ. του *p.* *consummer* «καταναλώνω - εκπληρώνω» (< λατ. *consummare*)].

κονσόρτσιουμ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. 1. οικονομική σύμπραξη επιχειρήσεων, εταιρειών, οργανισμών κ.λπ., που έχει σκοπό την οικονομική συνεργασία στην εκτέλεση ενός ορισμένου έργου και λύνεται μετά την περάτωση του έργου: ~ *τεχνικών εταιρειών για την κατασκευή της γέφυρας Ρίου - Αντιρρίου* 2. συνεταιρισμός τραπεζών που διενεργεί εμπορικές ή χρηματοπιστωτικές πράξεις για λογαριασμό όλων των συμβαλλόμενων μελών του: κυρ. δραστηριοποιείται στην περίπτωση χορήγησης δανείων σε χώρες που προσφεύγουν σε εξωτερικό δανεισμό. [ETYM. < αγγλ. *consortium* < λατ. *consortium* «κοινωνία» < *consors* «κονικός, συγγενής, συγκληρονόμος» < *con-* (< *cum* «με, μαζί») + *sors* «κλήρος, μοίρα»].

κονστρουκτιβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} μεγάλο καλλιτεχνικό (ζωγραφική, θέατρο, λογοτεχνία, αρχιτεκτονική κ.λπ.) κίνημα, που αναπτύχθηκε στη Ρωσία των αρχών του 20ού αι. (πριν από την Οκτωβριανή Επανάσταση) και κατόπιν διαδόθηκε στην Αγγλία, τη Γερμανία και την Αμερική και το οποίο θεωρείται ότι επηρεάστηκε αρχικά από τον κυβισμό (βλ. λ.) και τον φουτουρισμό (βλ. λ.): κύριο χαρακτηριστικό του είναι ο θαυμασμός για τις μηχανές, την τεχνολογία και τα σύγχρονα βιομηχανικά υλικά (γαλάι, πλαστικό κ.λπ.), καθώς και η αρχή ότι η τέχνη δεν είναι «μίμηση» αλλά «δημιουργία». — **κονστρουκτιβιστής** (ο), **κονστρουκτιβίστρια** (η).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *constructivisme* < *constructif* < μεσν. λατ. *constructive* < λατ. *constructus* «κατασκευασμένος», μτχ. του *p.* *constro* «κατασκευάζω, χτίζω» < *con-* (< *cum* «με, μαζί») + *stuo* «κατασκευάζω, συναρμολογώ»], κοντά επίρρ. {κοντύτερα} 1. σε μικρή απόσταση: *κάπου εδώ - θα πήγε* || *κατοικεί ~ στη μητέρα της* || (μτφ.) είμαι βέβαιος ότι *βρισκομαι πολύ ~ στη λύση του προβλήματος* ΣΥΝ. σιμά, (λόγ.) πλησίον, εγγύς ΑΝΤ. μακριά- ΦΡ. (α) από κοντά (ι) από μικρή απόσταση ή χωρίς μεσολαβήσεις: *θέλω να παρακολουθήσω ~ την προσπάθειά σας* || ο *βουλευτής πήγε στην περιοχή του, για να εξετάσει ~ τα αιτήματα των κατοίκων* ΣΥΝ. (λόγ.) εκ του σύνεγγυς (ii) (μτφ.) σε στενή παρακολούθηση: *την παίρνει πάντα ~, για να δει πού πάει* ΣΥΝ. κατά πόδας (iii) για να δηλωθεί ότι κάποιος ακολουθεί, μιμείται άλλον, κάνει ό,τι και εκείνος: *αγοράζει κάτι ο Νίκος, ~ κι ο Πέτρος* (β) **κοντά-κοντά** σε

ελάχιστη απόσταση ΣΥΝ. δίπλα-δίπλα, παραπλεύρως · 2. (+ μου, σου, του, μας κ.λπ.) συντροφικά με κάποιον, σε μικρή απόσταση: *πόσο εντυχιμένη θα ένοιωθε ~ σου!* || *πέρασε μια ζωή ολόκληρη - τους ΣΥΝ. μαζί, δίπλα, στο πλάι* · 3. περίπου: η *συνεδρίαση τελείωσε ~ στα ξημερώματα* || *είναι ~ δύο ώρες που ακούγονται εκρήξεις* || *ψάρευε - πέντε κιλά λυθρίνια* || *ήλθαν - δέκα άτομα ΣΥΝ. σχεδόν, πάνω-κάτω, ίσαμε, κάπου ΑΝΤ. ακριβώς* · ΦΡ. (α) τώρα *κοντά* πριν ή μετά από μικρό χρονικό διάστημα: *έφτασε ~* || *τον περιμένουμε ~ ΣΥΝ. προσεχώς, όπου να 'ναι* · 4. επιπλέον, μαζί με: ~ στα άλλα, *είχαμε και την αρρώστια ΣΥΝ. εκτός από ΦΡ. (παροιμ.) (α) κοντά στα ξερά, καίγονται και τα χλωρά* βλ. λ. *ξερός* (β) *κοντά στον νο και η γνώση* βλ. λ. γνώση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίπου*.

[ETYM. μεσν. επίρρ. του μετν. επιθ. *κοντός* (βλ. λ.), κονταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κόντυνα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) πιο κοντό, μειώνω το ύψος ή το μήκος του: ~ το *φουστάνι* | το *παντελόνι ΣΥΝ. μαζεύω* ΑΝΤ. μακραίνω, επιμηκύνω ♦ (αμετβ.) 2. γίνομαι πιο κοντός, μικραίνει το μέγεθος μου: *έπλυνε τη μπλούζα και κόντινε ΣΥΝ. μαζεύω* ΑΝΤ. μακραίνω, επιμηκύνω 3. (προφορ.) χαμηλώνω, σκύβω, ώστε να φαίνονται πιο κοντός: *για 'δόντινε λίγο, για να σε βλέπουμε, παραείσαι ψηλός!* — κόντεμα κ. *κόντωμα* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω. κοντάκι (το) [μεσν.] {κοντακ-ιού} -ιών} το κοντάκι (βλ. λ., σημ. 1). κοντακί (η) χτύπημα με το κοντάκι: του *έριξε μια ~ στο πρόσωπο*. κοντακιανός, -ή, -ό (λαϊκ.) μικρόσωμος, κοντούλης. [ETYM. < κόντος + παραγ. επίθημα -ακιανός, κατ' αναλογία προς το *ξερακιανός* (βλ. λ.)]. κοντάκιο (το) {κοντακί-ου | -ων} 1. το ξύλινο, οπίσθιο τμήμα των ντουφεκιών, πάνω στο οποίο προσαρμόζεται η κάννη · 2. ΕΚΚΛΗΣ. ύμνος που αποτελείται από προίμιο, αρκετά τροπάρια (τους «οίκους»), ψάλλεται κυρ. κατά την ακολουθία του όρθρου και περιέχει συνοπτικά το εγκώμιο του εορταζόμενου αγίου. [ETYM. < μεσν. *κοντάκιον*, υποκ. του *κόνταξ* «κοντάρ» < αρχ. *κοντός* «κοντάρ» (βλ. λ.) Η σημ. του εκκλησιαστικού ύμνου οφείλεται στο ξύλο, όπου τύλιγαν τον πάπυρο (ειλητήριο) με το κείμενο του ύμνου], κοντάκτι (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. η φωτοτεχνική παραγωγή εικόνας, κειμένου κ.λπ., που γίνεται με τη μέθοδο της επαφής, δηλ. στην ίδια ακριβώς διάσταση με το πρωτότυπο: *θετικό* | *αρνητικό* ~ [ETYM. < γαλλ. *contact* < λατ. *contactus* «αφή, επαφή», μετ. τ. του ρ. *contingo* «αγγίζω, άπτομαι» < con- (< cum «με, μαζί») + -tingo < tango «αγγίζω, ψάω»]. κοντανασάινω ρ. αμετβ. {κοντανάσινα} (για πρόσ. αναπνέω δύσκολα, με σύντομες και διακεκομμένες αναπνοές (λόγω έντονης κίνησης, προσπάθειας κ.λπ.) ΣΥΝ. ασθμαίνω, λαχανιάζω, αγκομαχώ. — κοντανάσιμα (το). κοντάρι (το) {κονταρ-ιού | -ιόν} 1. οποιοδήποτε μακρύ, ίσιο και σκληρό ξύλο, πάνω στο οποίο προσδέεται κάτι: *το ~ τής σημαίας ΣΥΝ. κοντός, δοκός, ιστός 2. (παλαιότερ.) μακρύ, επιμηκόμε και σκληρό ξύλο με αιχμή στο ένα του άκρο, που το χρησιμοποιούσαν ως επιθετικό όπλο - το ακόντι ΣΥΝ. δόρυ 3. (ειδικότερ.) όργανο του ίδιου σχήματος, κατασκευασμένο από ποικίλα υλικά (κυρ. πλαστικό), το οποίο χρησιμοποιούν οι αθλητές του ακοντισμού ή του άλματος επί κοντώ ΣΥΝ. ακόντι 4. (ειδικότερ.) μακριά ράβδος με εγχομίες σημάνσεις (συνήθ. χρώματος κόκκινου), που χρησιμοποιείται σε τοπογραφικές ή γεωμετρικές μετρήσεις. — κονταριά (η) [μεσν.] (σημ. 2, 3). [ETYM. μεσν. < μετν. *κοντάριον*, υποκ. του αρχ. ουσ. *κοντός* (για το οποίο βλ. το επιθ. *κοντός*, -ή, -ό)]. *κονταροκτύπημα* (το) → κονταροχτύπημα*

κονταρομαχία (η) {κονταρομαχιών} η μάχη στην οποία οι αντίπαλοι φέρουν κοντάρια, ακόντια ΣΥΝ. κονταροχτύπημα. *κονταροχτύπημα* κ. *κονταροκτύπημα* (το) [μεσν.] {κονταρο-χτυπήμα-ατος} -ατα, -άτων} μονομαχία στο πλαίσιο πολεμικής γιορτής στη Δ. Ευρώπη (από τον 16ο ως τα μέσα του 16ου αι.), κατά την οποία έφιπποι ιππότες με πανοπλίες και οπλισμένοι με μακριά και βαριά κοντάρια προσπαθούσαν να ριξουν τους αντιπάλους τους από το άλογο ΣΥΝ. *κονταρομαχία*. *κονταροχτυπέμαι* ρ. αμετβ. {κονταροχτυπήθηκα, -μένος} 1. μετέχω σε ιππικό αγώνα με κοντάρια, διαγωνίζομαι σε κονταροχτύπημα (βλ. λ.) 2. (μτφ.) αγωνίζομαι με πάθος και αποφασιστικότητα, πολεμώ με νύχια και με δόντια: *οι αντίπαλοι κονταροχτυπήθηκαν σκληρά στη γχέσινή συζήτηση ΣΥΝ. μονομαχία*. *κοντεινερ* (το) {άκλ.} το εμπορευματοκιβώτιο (βλ. λ.): η *παραλαβή ενός ~ με πέντε τόνους γάλα* || *οι εκτελωνιστές άνοιγαν τα ~, ώστε να ελεγχθούν από τους τελωνειακούς* || *στέγασαν πρόσωρινά τους σεισμοπαθείς σε ~*.

[ETYM. < αγγλ. *container* < ρ. *contain* «περιέχω, περιλαμβάνω» < γαλλ. *contenir* < λατ. *contingere*]. *κόντεμα* (το) → *κονταίνω* κοντέρ (το) {άκλ.} ο χυλομετρητής (βλ. λ.). [ETYM. < γαλλ. *compteur* < ρ. *compter* «απολογίζω, αριθμώ» < λατ. *computare* (βλ. κ. *κομπιούτερ*)]. *κόντες* (ο) {κόντηδες}, *κοντέσα* (η) [μεσν.] {κοντεσών} (λαϊκ.) 1. τίτλος ευγενείας στη φεουδαρχική Δύση και στις περιοχές που βρίσκονταν υπό δυτική κυριαρχία (λ.χ. τα Επτάνησα): ο κόμης (βλ. λ.) 2. (μτφ.) πρόσωπο που ντυνεται με καλαισθητό τρόπο, με κομψότητα: *με το καινούργιο του κοστούμι είναι ~*. Επίσης *κόντης* (ο). [ETYM. μεσν. < ιταλ. *conte* < λατ. *comes* «κόμης» (βλ. κ. *κόμης*)]. *κοντεοίνα* (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} νεαρή, άγαμη γυναίκα, που φέρει τον τίτλο της *κοντέσας* (βλ. λ. *κόντες*). [ETYM. < ιταλ. *contessina*, υποκ. του *contessa*]. *κοντεύω* ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κόντενα} ♦ 1. (αμετβ.) βρίσκομαι ή έρχο-

μαι κοντά σε συγκεκριμένο σημείο (χρονικό): *κοντεύει χρόνος σχεδόν από τότε που γυρίσαμε στην πατρίδα* || *κοντεύουν τα Χριστούγεννα* || *θα κόντευε πια μεσημέρι ΣΥΝ. πλησιάζω, προσεγγίζω, ζυγίζω, σιμάνω* ΑΝΤ. μακραίνω, ξεμακραίνω, απομακρύνωμαι 2. (+να) (α) βρίσκομαι κοντά σε ορισμένο (τοπικό, χρονικό ή άλλο) σημείο, πλησιάζω να...: ο *πόλεμος κόντευε να τελειώσει* || *κόντευα να πεθάνω από τον φόβο μου* || *η καρδιά μου κόντευε να σπάσει* || ~ *να τρελαθώ από τη χαρά μου ΣΥΝ. κινδυνεύω να..., λίγο έλειψε να..., λίγο θέλω να...* ♦ 3. (μετβ.) προσεγγίζω συγκεκριμένη ηλικία ή άλλο χρονικό σημείο: - *Πόσων ετών είστε; — τα σαράντα*. [ETYM. μεσν. < επίρρ. *κοντά* (βλ. λ.)].

κόντης (ο) → *κόντες*
κοντινός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι κοντά, που βρίσκεται σε μικρή απόσταση: η *φωτιά έφτασε ως το ~ δάσος ΣΥΝ. γειτονικός, διπλάνος, εγγύς, πλησίον* ΑΝΤ. μακρινός, απόμακρος, απομακρυσμένος 2. αυτός που καλύπτει απόσταση ή γίνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα: *από εδώ ξεκινά το πιο ~ μονοπάτι για το χωριό ΣΥΝ. σύντομος, μικρός* ΑΝΤ. μακρύς, μεγάλος · 3. αυτός που βρίσκεται στα πρόθυρα, που πρόκειται να συμβεί σε μικρό χρονικό διάστημα: *πρόκειται να πραγματοποιηθεί στο ~ μέλλον ΣΥΝ. προσεχής, επικείμενος, επί θύρας, εγγύς* 4. (μτφ.) αυτός με τον οποίο έχει κανείς στενούς δεσμούς αίματος ή συναισθηματικές σχέσεις: ~ *συγγενής*. — *κοντινά* επίρρ. **conditio Sine qua non** λατ. (προφέρεται κοντίτιο σίνε κβα non) ελλην. συνθήκη άνευ της οποίας δεν γίνεται ή νοείται κάτι: για την αναγκαία προϋπόθεση (για να γίνει κάτι) (βλ. κ. *εκ των ων ουκ άνευ*, λ. άνευ).

κοντό, -ο κ. *κοντό* - κ. *κοντ* - *α'* συνθετικό λέξεων το οποίο δηλώνει: 1. μικρό ύψος: *κοντό-σωμος, κοντο-βράκι, κοντο-γούνι, κοντό-καννος* 2. εγγύτητα στον χώρο: *κοντο-χωριανός, κοντο-ζυγώνω* 3. ότι κάτι γίνεται κατά μικρά χρονικά διαστήματα ή για λίγο: *κοντ-ανασάινω, κοντο-στέκομαι*. [ETYM. Α' συνθ. της Μετν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μετν. επιθ. *κοντός* «βραχύς» (βλ. λ.)].

κοντοβράκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το κοντό παντελόνι, που φθάνει μέχρι το γόνατο ή λίγο πιο κάτω.
κοντογούνι (το) {κοντογουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) τμήμα της νεοελληνικής λαϊκής φορεσιάς πρόκειται για κοντό γυναικείο (και σπανιότερ. ανδρικό) παλτό, φτειαγμένο από προβιά ή γούνα.
κοντοζυγώνω ρ. αμετβ. {κοντοζύγωσα} (λαϊκ.) 1. έρχομαι κοντά, μειώνω την απόσταση ΣΥΝ. ζυγώνω, πλησιάζω, προσεγγίζω, σιμάνω ΑΝΤ. απομακρύνωμαι 2. (για χρονικό σημείο) πλησιάζω, είμαι κοντά: *κοντοζυγώνουν τα Χριστούγεννα* || *κοντοζυγώνει μεσημέρι ΣΥΝ. κοντεύω*. — *κοντοζύγωμα* (το).

κοντόθωρος, -η, -ο 1. (σπάν.) αυτός που δεν βλέπει καθαρά σε απόσταση, που πάσχει από μυωπία ΣΥΝ. μύσπας, κοντόφθαλμος 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που διαθέτει περιορισμένη αντίληψη ή διαίσθηση των πραγμάτων, που δεν έχει εύρος σκέψεως: ~ *συζητητής* || ~ *ματιά* | *άποψη* | *νοοτροπία ΣΥΝ. ενόμιμαλος, κοντόφθαλμος* ΑΝΤ. ανοιχτόμυαλος. [ETYM. < *κοντό-* (βλ. λ.) + *-θωρος* < *θωρώ*].

κοντόκαννος, -η, -ο [1893] (για όπλο) αυτός που έχει κοντή κάννη: ~ *κονηρητική καραμπίνα*. *κοντόκορμος*, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει κοντό κορμί ή (για δέντρο) κοντό κορμό.
κοντοκουρεμένος, -η, -ο αυτός που έχει κόψει τα μαλλιά του κοντά.
κοντολαίμιος (ο) {κοντολαίμηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει κοντό λαιμό. — *κοντόλαιμος*, -λαιμία, -ο.
κοντολογίς επίρρ. (καθμη.) με λίγα λόγια, εν συντομία: *χωρίς ανάπτυξη ή μακρηγορία: ~, πέρασαμε υπέροχα* || *αυτές είναι ~ οι περιήρημες ελαιουργίες του ΣΥΝ. με δυο λόγια, εν συντομία, εν ολίγοις, μ' έναν λόγο* ΑΝΤ. διά μακρών. [ETYM. μεσν. < *κοντόλογος* «ολιγόλογος» < *κοντό-* + *λόγος*].

κοντομάνικος, -η, -ο (για ενδύματα) αυτός που έχει κοντά μανίκια, που τα μανίκια του φθάνουν μέχρι πάνω από τον αγκώνα: ~ *πουκάμισο* | *φόρεμα* || (κ. ως ουσ.) *φοράω κοντομάνικο* ΑΝΤ. μακρυμάνικος.
κοντόμυαλος, -η, -ο (λαϊκ.) ο περιορισμένης διανοητικής ικανότητας, αυτός που έχει περιορισμένη αντίληψη ΣΥΝ. *κοντός, ζυγός, βλάκας, ανόητος*, (λόγ.) *αμβλύσμος* ΑΝΤ. *έξυπνος*. — *κοντόμυαλα* επίρρ.

κοντόξυλο (το) (λαϊκ.) μικρό, κοντό και σκληρό κομμάτι ξύλου, με το οποίο δίνονται χτυπήματα ΣΥΝ. *ρόπαλο, κλομπ*. *κοντοπιθάρος*, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι πολύ κοντός ΣΥΝ. *κοντοστούπης, μια σταλιά, κοντορεβιθούλης* ΑΝΤ. *ψηλός*. *κοντόπνοος*, -η, -ο (καθμη.) αυτός που έχει περιορισμένη εμβέλεια ή που προορίζεται να διαρκέσει λίγο: ~ *ορμή* | *προσπάθεια* ΑΝΤ. *μακρόπνοος*.

κοντοπόδαρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κοντά πόδια.
κοντοπόδης (ο) [μεσν.] {κοντοπόδηδες} ο *κοντοπόδαρος*. *κοντορεβιθούλης* (ο) {κοντορεβιθούληδες} (μετωνυμ.) για άνθρωπο πολύ κοντό και μικρόσωμο.
[ETYM. < *κοντό-* (βλ. λ.) + *ρεβίθι* + υποκορ. επίθημα -ούλης, από τον ήρσα του ομώνυμου παραμυθιού, που ήταν μικρόσωμος σαν ρεβίθι].

κοντός (ο) (λόγ.) 1. οποιοδήποτε μακρύ, ίσιο και σκληρό ξύλο, το οποίο χρησιμοποιείται ως (υπο)στήριγμα (βλ. κ. λ. *κοντάρι*) ΣΥΝ. *δοκάρι, δοκός 2. (ειδικότερ.) το μακρύ ξύλινο στέλεχος του δόρατος 3. ΑΘΛ. το μακρύ λεπτό κυλινδρικό κοντάρι των αθλητών του άλματος επί κοντώ (πβ. λ. *άλμα*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM. αρχ., βλ. επιθ. *κοντός*].*

κοντός, -ή, -ό {κοντότερος} 1. αυτός που είναι μικρού μήκους ή ύψους, που δεν είναι μακρύς ή ψηλός: - *φουστάνι* | *πιτζάμα* | *παντε-*

λόνη | *μανίκι* | *φούστα* | *μαλλί* | *πάσσαλος* ΣΥΝ. μικρός, βραχύς ΑΝΤ. μακρός, μακρός, μακρολόγος, ψηλός 2. αυτός που δεν διαθέτει μεγάλη σωματική ανάπτυξη, που το ανάστημα και γενικά οι διαστάσεις του είναι μικρές: τον *υποδέχθηκε ένας ~ και γερασμένος ανθρώπικος, ο φύλακας του κτηρίου* ΣΥΝ. βραχύσωμος, κοντόσωμος, μικρόσωμος ΑΝΤ. ψηλός, μεγαλόσωμος· ΦΡ. (α) **το μακρύ και το κοντό του** βλ. λ. *μακρός* (β) *κοντός ψαλμός αλληλούια* βλ. λ. *αλληλούια* (γ) **Κοριακή κοντή γιορτή** βλ. λ. *γιορτή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θεμιότητα, κουτσός*; [ETYM < μτγν. επίθ. *κοντός* < αρχ. ουσ. *κοντός* (δ) «κοντάρη». Η στήμ. «βραχύς» άρχισε από τα μτγν. σύνθετα με ά συνθ. *κοντό-* (λ.χ. *κοντο-φόρος*), όπου εμφανιζόταν ο βραχύτερος *κοντός* σε αντιδιαστολή προς το *δάρν* (πβ. *δορν-φόρος*), με αποτέλεσμα η στήμ. «βραχύς» να επεκταθεί σε όλα τα μετρήσιμα μεγέθη. Το ίδιο το αρχ. *κοντός* < *κεντώ* (βλ.λ.).
κοντοσούβλι (το) {δυσχρ. κοντοσουβλ-ιού | -ιών} 1. μικρή σούβλα για ψήσιμο μικρών κομματιών κρέατος 2. (συνεκδ.) χοιρινό κρέας κομμένο σε κομμάτια που ψήνεται σε μικρή σούβλα.
κοντοστάβλος (ο) {κοντοστάβλ-ου | -ων, -ους} ανώτατος τιτλούχος, υπεύθυνος των αυτοκρατορικών στάβλων στο Βυζάντιο και του βασιλικού στάβλου στους Φράγκους (γενικόντ.) ανώτατος αξιωματούχος στη Γαλλία (ώς τον 19ο αι.) και στον αγγλοσαξονικό κόσμο (Αγγλία - Η.Π.Α.). [ETYM < μεσν. *κοντόσταβλος* < βεν. *conestabile* < μεσν. λατ. *conestabulus* < μτγν. λατ. *comes stabuli* «σταβλάρχης»].
κοντοστέκομαι ρ. αμετβ. {μεσν.} {κοντοστήθηκα} σταματώ για λίγο ενώ περπατώ, στέκομαι απότομα ή με δισταγμό: *κοντοστήθηκε για μια στιγμή και κοίταξε με ανησυχία γύρω του*. Επίσης κοντοστέκο.
κοντοστούπης, -α, -ικο {κοντοστούπης} (μειωτ.) (κ. ως ουσ.) μικρού αναστάβλου άνθρωπος ΣΥΝ. κοντορεβιθούλης, κοντοπίθαρος, μια σταλιά, ποδοσφαιρικός ΑΝΤ. ψηλός, λέλεκας, [EYM Νόθο συνθ. < *κοντό-* + *-στού(μ)πης* < όψιμο μεσν. *στούμπος* (δ) «κόπανος» < σλαβ. *stōpra*].
κοντόσωμος, -η, -ο αυτός που έχει κοντό σώμα, μικρό ανάστημα ΣΥΝ. κοντός, βραχύσωμος ΑΝΤ. μεγαλόσωμος, ψηλός.
κοντότα (η) {κοντότων} ΙΣΤ. το συμβόλαιο με το οποίο οι κοντοτιέροι (βλ.λ.) έβηταν τον εαυτό τους στην υπηρεσία μιας πόλης ή ενός χωροδεσπότη, που αναλάμβαναν με συμβόλαιο (*κοντότα*, βλ.λ.) την υποχρέωση να πολεμήσουν υπέρ μιας πόλης ή ενός χωροδεσπότη στους πολέμους μεταξύ των διαφόρων ιταλικών πόλεων (από τον 14ο έως τον 16ο αι.). [ETYM < ιταλ. *condottiero*, βλ. κ. *κοντότα*].
κοντούλης, -α, -ικο {κοντούλης} 1. (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει σχετικά μικρό ανάστημα - κάπως κοντός: «*όλες οι μελαγχρινές κι όλες οι μαυρομάτες, κοντούλες και γιομάτες*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κοντού-ταϊκος ΑΝΤ. ψηλούταϊκος · 2. ΓΕΩΠ. *κοντούλα* (η) εκλεκτή ποικιλία αγλαδιού μετρίου μεγέθους, εξαιρετικά εύγευστου και αρωματικού, με πολύ κοντό κοτσάνι.
κοντούλικός, -η, -ο κοντούταϊκος [ETYM < *κοντός* + υποκ. επίθημα -*ούλικος*, πβ. κ. *μικρ-ούλικος*].
κοντούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. σχεδιαστικό γραμμικό «τελειώμα» εικόνας ή αντικείμενου· περιγράμμα.
[ETYM Μεταφορά του γαλλ. *contour* < ιταλ. *contorno* «περιγύρω, σχεδιάζω το περιγύρωμα» < λατ. *Contornare* < *con-* (< *cum* «με, μαζί») + *torno* «τορνεύω, επεξεργάζομαι»].
κοντούρικός, -η, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που είναι κάπως κοντός ΣΥΝ. κοντούλης, κοντούλικός ΑΝΤ. ψηλούταϊκος.
κοντούφορός, -η, -ο (για ενδύματα ή άλλα αντικείμενα) 1. αυτός που έχει μικρό μήκος ή ύψος και συγχρόνως είναι πλατύς: ~ *παλιό ΑΝΤ. στενόμακρος* · 2. αυτός που έχει μικρό φάρδος: ~ *ύφασμα*.
κοντούφθάμος, -η, -ο 1. αυτός που δεν βλέπει καθαρά σε μακρινή απόσταση, που *πάσχει από μυωπία* ΣΥΝ. *μύωπας, κοντόθωρος* 2. (μτφ.) αυτός που δεν αντιλαμβάνεται ή δεν διαισθάνεται εύκολα καταστάσεις, που χαρακτηρίζεται ή διέπεται από μειωμένη ικανότητα κρίσεως ή αδυναμία προβλεπτικότητας, διορατικότητας: ~ *συζητητής* | *κριτήριο* | *πολιτική* | *νοοτροπία* ΣΥΝ. αμβλύνοος, κοντόθωρος ΑΝΤ. οξύνοος, ανοιχτόμυαλος. — κοντόφθαλμα επίρρ.
κοντόχροντος, -η, -ο [1844] κοντός και συγχρόνως παχύς ΣΥΝ. *κο-ντόπαχος, κοντοπιθαρός, κοντοστούπης* ΑΝΤ. ψηλόλιγνος.
κοντοχοριανός, -η, -ό (λαϊκ.) (κυρ. ως ουσ.) αυτός που κατοικεί ή κατάγεται από γειτονικό χωριό: *ο Γιάννης είναι ~ μου*.
κόντρα επίρρ. (καθημ.) 1. με τρόπο αντίθετο ή με κατεύθυνση αντίθετη (σε κάτι): *είχαμε τον άνεμο ~* || *δεν μπορεί να πάει κανείς ~ στη μοίρα του!* || *ζυρίζομαι ~* (με φορά αντίθετη προς αυτή των τριχών) ΣΥΝ. αντίθετα, εναντίον, ενάντια ΑΝΤ. σύμφωνα με- ΦΡ. (α) *πηγαίνω κόντρα* (μεσν. φρ.) αντιστέκομαι, φέρνω αντιρρήσεις, εναντιόνομα: *ό,τι κι αν πω, μου πίνει κόντρα!* ΣΥΝ. αντιδρώ ΑΝΤ. συμφωνώ (β) *κρατώ κόντρα* βοηθώ στην εκτέλεση κινήσεως, εργασίας, κατασκευής κ.λπ., κρατώντας ή σπράχνοντας αντικείμενο προς την αντίθετη κατεύθυνση από την οποία ασκείται η μεγαλύτερη πίεση (γ) *πηγαίνω | ταξιδεύω κόντρα (στον άνεμο | στον καιρό)* (ι) (μια πλοία) έχω πορεία αντίθετη προς την κατεύθυνση του ανέμου (ii) (μτφ.) ενεργώ ή συμπεριφέρομαι αντίθετα προς το συνηθισμένο ή το συμβατικό 2. με τρόπο στραβό ή αντίξοο, σε κατεύθυνση αντίθετη από την αναμενόμενη: *όλα μου έρχονται ~ ΣΥΝ. ανάποδα, ενάντια, στραβά, αντίξοα, δυσμενώς* ΑΝΤ. ευνοϊκά, αίσως, δεξιά, μια χαρά, κατ' ευχήν. [ETYM_ μεσν. < ιταλ. *contra* < λατ. *contra*].
κόντρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. η εναντίωση (σε κάποιον), το

να εκφράζει κανείς αντίθετες θέσεις (συχνά και με επιθετική διάθεση)· η σύγκρουση (μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων, εταιρειών κ.λπ.): *έντονη ~ των αντίπαλων βουλευτών στη συζήτηση του νομοσχεδίου* || *εκτονόηται η ~ των δύο υπουργών με παρέμβαση του πρωθυπουργού* || *μάννα και κόρη βρίσκονται σε μόνιμη ~ 2.* ζήρσιμα που γίνεται με κατεύθυνση αντίθετη προς τη φορά των τριχών, προκειμένου να επιτευχθεί ριζικότερη αφαίρεση των τριχών 3. αυτοσχέδιος ή οργανωμένος και προγραμματισμένος, συχνά παράνομος αγώνας ταχύτητας μεταξύ τροχοφόρων οχημάτων (συνήθ. αυτοκινήτων ή μοτο-συκλετών): *τη νύχτα στις μεγάλες λεωφόρους γίνονται επικίνδυνες ~* || η ~ *οδήγησε σε πολύνεκρο δυστύχημα* ΦΡ. (αργκό) *πάμε (μια) κόντρα*; διαγωνιζόμαστε σε (κάτι): *Εγώ τρέχω πιο γρήγορα από σένα!* ~ 4. (στο ποδήλατο) φρενάρισμα με ανάποδο πάτημα του πεταλιού: *πατάω ~ 5.* (στο ποδόσφαιρο) (α) το χτύπημα της μπάλας πάνω σε παίκτη και η αλλαγή πορείας της: *στο χτύπημα φάουλ η μπάλα έκανε ~ πάνω σε έναν αμυντικό και ξεγελώντας τον τερματοφύλακα κατέληξε στα δίχτυα* (β) η τοποθέτηση του ποδιού ποδοσφαιριστή πάνω στη μπάλα την ώρα που την έχει στην κατοχή του αντίπαλο παίκτης, ώστε να τον εμποδίσει στη μεταβίβαση ή στο σουτ: *ο αμυντικός έκανε δυνατή ~ πάνω στον αντίπαλο του και τον έριξε στο έδαφος*. [ETYM_ επίρρ. *κόντρα* (βλ.λ.)].
κοντρόλο (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η γυναικεία και παιδική φωνή με τη χαμηλότερη έκταση και τη βαθύτερη χροιά: (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει αυτή τη φωνή.
[EYM < ιταλ. *contralto* < *contra* + *alto* < λατ. *altus* «βαθύς - υψηλός»].
κοντραμπαντιέρης (ο) → κοντραπατζής
κοντραμπάντο (το) (λαϊκ.) 1. το λαβρέμποριο 2. (συνεκδ.) το λαβραίο εμπόρευμα, το προϊόν του λαβρεμπορίου. [ETYM μεσν. < ιταλ. *contrabbando* < μεσν. λατ. *contrabbannum* < *contra* + *bannum* «διάταγμα, ψηφισμός»].
κοντραμπασίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} καλλιτέχνης που παίζει κοντραμπάσο. [ETYM < ιταλ. *contrabbassista*, βλ. λ. *κοντραμπάσο*].
κοντραμπάσο (το) ΜΟΥΣ. ογκώδες έγχορδο όργανο, το μεγαλύτερο και βαθύτερο σε ήχο μέλος της οικογένειας του βιολιού· έχει τέσσε-ρεις χορδές, ύψος περίπου εκατόν ογδόντα εκατοστά, και κατέχει ιδιαίτερη θέση στη συμφωνική ορχήστρα. [EYM < ιταλ. *contrabbasso* < *contra* + *basso* (βλ. λ. *μπάσος*)].
κοντραπατζής (ο) {κοντραπατζήδες} (λαϊκ.) ο λαβρέμπορος (κυρ. στα νησιά με πλοία). Επίσης κοντραμπαντιέρης [EYM < *κοντραμπάντο* + *παραγ.* επίθημα -*τζής*, ο *τ. κοντραμπαντιέρης* αποτελεί μεταφορά του *ιταλ. contrabbandiere* < *contrabbando* (βλ. κ. *κοντραμπάντο*)].
κοντραπλακε (το) {άκλ.} λεία σανίδα που κατασκευάζεται από τρία ή περισσότερα στρώματα λεπτών φύλλων ξύλου, τα οποία συ-γκολλούνται μεταξύ τους έτσι, ώστε οι ίνες τους να διασταυρώνονται (δηλ. να σχηματίζουν ορθή γωνία). [EYM < γαλλ. *contre-plaque* (βλ. κ. *πλακέ*)].
κοντραπούντο (το) {άκλ.} ελλην. αντίστιξη ΜΟΥΣ. η τέχνη του συνδυασμού δύο ή περισσότερων μελωδιών, διαφορετικών μεταξύ τους, σε μία και μοναδική μουσική σύνθεση.
κόντρα < ιταλ. *contrappunto* < μεσν. λατ. *contrapunctum* < *contra* + *punctum* «σημείο, στιγμή»].
κοντράρι ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κόντραρα κ. κόντράρις-α, -ηκα} ♦ (μετβ.) 1. πηγαίνω κόντρα (σε κάποιον), εναντιόνομα: *με κόντράρει συνεχώς, ό,τι κι αν πω* || *ζητάει αφορμή για να τον κόντράρει* 2. (στο ποδόσφαιρο) κάνω κόντρα (σε αντίπαλο): *ο αμυντικός κόντράρισε δυνατά τον αντίπαλο παίκτη ρίχνοντας τον στο έδαφος* ♦ 3. (αμετβ.) χτυπώ πάνω σε κάτι και αλλάζω κατεύθυνση: *η μπάλα κόντράρισε σε ένα πόδι και ξεγέλασε τον τερματοφύλακα*. [EYM < *κόντρα* + *-άρι*, πβ. κ. *μουσκάρι*, *μποϊκοτάρι*].
κοντράστ (το) (προφέρεται *κον-τράστ*) {άκλ.} 1. οπτική αντίθεση φωτός και σκιάς, ιδ. στις εικαστικές τέχνες (ζωγραφική, γλυπτική, κεραμική κ.λπ.) και στη φωτογραφία 2. ο μηχανισμός τηλεοπτικής συσκευής, που ρυθμίζει την αντίθεση φωτός και σκιάς: *ρυθμίζω το ~ της εικόνας* 3. (ειδικότ.) η ανάπτυξη οπτικής αντίθεσης σε εικόνα, που επιτυγχάνεται με την προσέγγιση των σκουρόχρωμων τόνων προς το μαύρο και των ανοιχτόχρωμων προς το λευκό έτσι, ώστε να μειώνεται η χρωματική ποικιλία. [EYM_ *contrast* < λατ. *contra stare* «στέκομαι αντίθετα»].
κοντραστάρι ρ. αμετβ. {σε ενεστ. κ. παρατ.} (αργκό) αντιπίθεμα (σε κάποιον), εκφράζω έντονες αντιρρήσεις (για θέσεις, απόψεις, πράξεις ενός άλλου) ΣΥΝ. αντιτάσσομαι, κόντραρώ, πιάω κόντρα ΑΝΤ. (λαϊκ.) συντάρω. [EYM < ιταλ. *contrastare* < λατ. *contra stare* «στέκομαι αντίθετα»].
κοντρόλ (το) {άκλ.} ελλην. *χειριστήριο* 1. το χειριστήριο ηλεκτρονικής συσκευής: *το ~ της τηλεόρασης | το βίντεο* (πβ. λ. *τηλεχειριστήριο*) · 2. ΑΘΛ. (α) ο έλεγχος της μπάλας: *ο παίκτης έχασε το ~ της μπάλας* || *κάνω κακό | καλό ~* (β) η ικανότητα ελέγχου της μπάλας με τα χέρια ή τα πόδια: *παίκτης με καλό ~ της μπάλας* 3. (γενικόντ.) ο έλεγχος: *έχασε το ~ του εαυτού του | του τιμονιού-ΦΡ. ντόπινη κόντρόλ* βλ. λ. *ντόπινγκ*. [EYM < γαλλ. *contrôle* < μέσ. γαλλ. *contreroller* «αντίγραφο ρόλου» < *contre* + *rolle* «ρόλος, λογαριασμός»].
κοντρολάρω ρ. μετβ. {κοντρόλαρα κ. κοντρολάρις-α, -ηκα, -μένος} (καθημ.) ελέγγω (κάτι), το κατευθύνω όπως εγώ θέλω: *δεν κοντρολά-ρισε καλά το τιμόνι και το αυτοκίνητο έπεσε στον γκρεμό* || *κοντρο-λάρισε τη μπάλα με άμογο τρόπο και σούταρε* ΣΥΝ. κατευθύνω, διευθύνω, οδηγώ. — κοντρολάρισμα (το).

[ETYM, μεσν., αρχική σημ. «υπηρέτρια, ψυχοκόρη», < κόπελος- βλ. λ. κοπέλι], κοπέλι (το) {κοπελ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) 1. το αρσενικό παιδί ΣΥΝ.

αγώρι, τέκνο ANT. κορίτσι, κοπελιά 2. (συνθ.) ο νεαρός στην ηλικία (και συνήθ. άγαμος) άνδρας ΣΥΝ. νέος, νεαρός, παιδί, αγώρι ANT. γέροζο- ΦΡ. (παροιμ.) λέγε-λέγε το κοπέλι, κάνει τη γριά (την κυρά) να **Γ**κα θέλει με την επιμονή μπορούν να πραγματοποιηθούν και τα πιο δύσκολα ή απίθανα πράγματα.

[ETYM < μεσν. κοπέλιον/ κόπελος «παιδί (σε ταβέρνα), υπηρέτης, ψυχογιός» < ιταλ. corpella «μικρή κούπα - υπηρέτρια, ερωμένη» < λατ. coro «κάπελας» πβ. αλβ. corile, βουλγ. kopelak, ρουμ. coril], κοπελιά (η) -> κοπέλα κοπελίτσα (η) -> κοπέλα κοπελούδα (η) -> κοπέλα

κοπερνίκειος, -α, -ο [1812] αυτός που αναφέρεται στον Κοπερνίκο: ~ σύστημα (το ηλιοκεντρικό σύστημα).

[ETYM Από το όν. του Πολωνού αστρονόμου Mikolaj Kopernik (1473-1543), που έγινε γνωστός με το λατ. όν. Nicolaus Copernicus], κοπετός (ο) (λόγ.) δυνατό κλάμα που συνοδεύεται συνήθ. από χτυπήματα στο στήθος και γοερές κραυγές: θρήνος και ~ έλεσε, όταν έμαθαν τα θλιβερά νέα ΣΥΝ. οδυρμός, ολοφρυμός. [ETYM, αρχ. < κόπτω (πβ. κ. ύπεος < ύει «βρέχει»)], κοπή (η) 1. (λόγ.) το κόψιμο: ~ μαλλιών | μετάλλων | βασιλοπάτας | υφάσματος 2. (για νομίσματα) η έκδοση και καθιέρωση (νέας) νομισματικής μονάδας: η ~ γάλκνουν νομίσματος άρχισε στην Αθήνα επί άρχοντος Καλλία ΣΥΝ. έκδοση, κυκλοφορία 3. (ειδικότ.) το κούρεμα των προβάτων και η εποχή που γίνεται αυτό ΣΥΝ. κυορά. [ETYM αρχ. < κόπτω], κόπια (η) (χωρ. γεν. πληθ.) | ελλην. αντίγραφο 1. αντίγραφο εγγράφου, εντύπου, καλλιτεχνήματος κ.λ.π., το οποίο εμφανίζεται πανομοιότυπο με το πρωτότυπο: η ~ ενός διάσημου πίνακα ANT. πρωτότυπο 2. το φωτοαντίγραφο: κάνω κόπιες (βγάζω φωτοαντίγραφα) | βγάζω το βιβλίο ~ ΣΥΝ. φωτοτυπία 3. (ειδικότ.) (α) κάθε αντίτυπο κινηματογραφικής ταινίας, που διανέμεται στους κινηματογράφους: η βλάβη στη μηχανή προβολής κατέστρεψε την ~ (β) κάθε αντίγραφο ταινίας ή εκπομπής ή προγράμματος σε κασέτα βίντεο ή ήχου ή προγράμματος, αρχείου σε μέσο αποθήκευσης για H/Y: έχω μια ~ της εκπομπής που ζητάς ANT. πρωτότυπο.

[ETYM μεσν. < ιταλ. copia < λατ. copia «αφθονία, πλήθος» < cops, -is «άφθονος» < *co-ops < co- (< cum «με, μαζί») + *ops «δύναμη, πλούτος»].

κοπιάζω ρ. αμετβ. [μεσν] {κόπιασα (λόγ. κοπίασα)} 1. καταβάλλω μόχθο, μεγάλη προσπάθεια για την εκτέλεση έργου, την επιτέλεση καθήκοντος κ.λ.π.: εργαζομαι σκληρά για την επίτευξη σκοπού: **κοπίασε πολύ, να τα βγάλει πέρα με τους αντιδίκους** || **άδικα κοπιάζεις, δεν πρόκειται να πετύχεις!** || **άραγε αξίζει να κοπιάζω τόσο, για να κερδίσω στον διαγωνισμό;** ΣΥΝ. μοχθό, παιδεύομαι, αγωνίζομαι, ταλαιπωρούμαι ANT. κάθομαι, τεμπελιάζω 2. έρχομαι, επισκέπτομαι (κάποιον), πηγαίνω στο σπίτι του, ανταποκρίνομαι σε πρόσκλησή του (για επίσκεψη, φαγητό κ.λ.π.): **κοπίαστε να σας δούμε λίγο κι από κοντά!** || **κοπίαστε να φάμε!** || **κόπιασε να τα πούμε!** · 3. έρχομαι κοντά, έχω την τόλμη να προχωρήσω: για **κόπιασε, αν σου βασταίει, και θα δεις τι θα πάθεις!** ΣΧΟΛΙΟ λ. κάνω.

κοπιά ρ. μετβ. (κοπιάρισα) 1. βγάζω κόπια, αντίγραφο, φτειάζω αντίγραφο από πρωτότυπο: ~ μια σελίδα κείμενο | ένα βιβλίο | μια ταινία 2. (μ.φ.) ακολουθώ κατά γράμμα τις πράξεις, τη συμπεριφορά, το ύφος κ.λ.π. (κάποιου): **κοπιάρει το ύφος του Καβάφη** ΣΥΝ. μιμούμαι, απομιμούμαι, αντιγράφω. — κοπιάρισμα (το). [ETYM, μεσν. < ιταλ. copiare < copia «κόπια»].

κοπιαστικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που, για να πραγματοποιηθεί, απαιτεί ή προκαλεί κόπωση, μόχθο: ~ δουλειά | έργο | εργασία | μελέτη | πορεία | ταξίδι | προσπάθεια ΣΥΝ. κουραστικός, κοπιαδής, επίπονος, καταπονητικός, (λόγ.) εργώδης ANT. άκοπος, άμοχθος. — κοπιαστικ-ά | -ώς επίρρ.

κοπίδι (το) {κοπιδ-ιού | -ιών} 1. το επίμηκες εργαλείο από σίδηρο ή χάλυβα, με κοφτερό το ένα άκρο του, το οποίο χρησιμοποιείται για κοπή και κατεργασία διαφόρων σκληρών υλικών ΣΥΝ. κοπήρας, σμίλη, (λαϊκ.) σκαρπέλο 2. (ειδικότ.) είδος μαχαιριού, που χρησιμοποιούν οι υποδηματοποιοί. [ETYM < μεσν. κοπίδιν, υποκ. του αρχ. κοπίς, -ιδός < κοπή].

κοπιράτι (το) {άκλ.} διεθνής όρος που δηλώνει την πνευματική ιδιοκτησία και το δικαίωμα αποκλειστικής εκμετάλλευσης λογοτεχνικού, μουσικού ή άλλου έργου τέχνης εκ μέρους συγκεκριμένου προσώπου ή φορέα, όπως καθορίζεται από τον νόμο και για ορισμένο χρονικό διάστημα. [ETYM < αγγλ. copyright «δικαίωμα αντιγραφής, αναπαραγωγής»].

κοπίτσα (η) {δύσγρ. κοπιτσών} (καθημ.) μικρή, μεταλλική πόρπη, που αποτελείται από δύο τμήματα, τα οποία έχουν τοποθετηθεί σε διαφορετικά κομμάτια υφάσματος και χρησιμοποιείται για να κουμπώσει γυναικεία κυρ. ρούχα ΣΥΝ. θηλόκωμα. [ETYM, < τουρκ. korpa].

κοπιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κοπιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών | κοπιωδέστηρος, -ατός} (λόγ.) αυτός που προκαλεί κόπωση, που απαιτεί μόχθο για να πραγματοποιηθεί: ~ έργο | προσπάθεια | έρευνα | πορεία | εργασία | αναζήτηση ΣΥΝ. κουραστικός, επίπονος, επιμοχθός, καταπονητικός, εργώδης ANT. άκοπος, άμοχθος. — **κοπιωδώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κοπιμένο (το) -> κοπιμέντο κόπος (ο) 1. η κόπωση που προκαλεί η καταβολή προσπάθειας (για κάτι), το αίσθημα της σωματικής ή και πνευματικής καταπόνησης: η

ταινία γυρίστηκε με μεγάλο - και ελάχιστο έξοδα 2. η καταβολή προσπάθειας (για κάτι): το **εγχείρημα κόστισε πολλά χρήματα και πολύ ~** || το **ακροατήριο ας υποβληθεί στον - να σκεφθεί την ουσία του ζήτηματος** || **κατασπατάλησε σε λίγο καιρό ό,τι με χίλιους ~ δημιουργήσαν οι γονείς του** || δεν **φείδεται κόπων, κινδύνων και χρημάτων, προκειμένου να βοηθήσει αναξιοπαθούντες ΣΥΝ.** κάματος, μόχθος· ΦΡ. (α) **βάζω σε κόπο (κάποιον)** (μεσν. φρ.) υποβάλλω σε ταλαιπωρία, κάνω (κάποιον) να κουραστεί (συνήθ. με άρνηση, ως ευγενική απόντηση σε πρόσκληση φιλοξενίας ή σε προσφορά βοήθειας, που δηλώνει ότι δεν θα επιθυμούσαμε να ταλαιπωρηθεί κανείς, προκειμένου να μας φιλοξενήσει ή να μας εξυπηρετήσει γενικά): **ευχαριστώ για την πρόσκληση, αλλά μη σας βάλλω σε κόπο!** || **ας μη σας βάλλω στον κόπο να ψάχνετε, θα περάσω άλλη μέρα!** || **-Να βάλλω να φάμε;** -Μη σας **βάλλουμε σε κόπο!** (β) **με κόπο** με μεγάλη προσπάθεια, με δυσκολία: **ο φύλακας ~ συγκρατούσε τα σκυλιά, που ήταν έτοιμα να ορμήσουν** ANT. επίκολα (γ) (ειδικότ. ως παρακλήτ.) **κάνω τον | μπαίνω στον κόπο** (+να) αφιερώω χρόνο ή προσπάθεια για (κάτι), δείχνω την καλή διάθεση να κάνω (κάτι): **θα μπειτε στον κόπο να μου τηλεφωνήσετε, όταν υπάρξει κάτι νεότερο:** || **κάντε τον κόπο και ρωτήστε τι συμβαίνει** || **μη μπαίνετε στον κόπο, θα φτιάξω μόνος μου καφέ** || **κανένας επίσημος δεν μπήκε στον κόπο να ενημερώσει τους συγγενείς των θυμάτων (δ) χαμένος | άδικος | μάταιος | τζάμπα κόπος** για πράξη ή ενέργεια χωρίς αποτέλεσμα ή καταδικασμένη εκ των προτέρων να αποτύχει: **μην προσπαθείς να τους πείσεις ~!** Αυτοί **δεν ακούνε κανέναν!** ΣΥΝ. ματαιοπονία (ε) **τ' αγαθά κόποις κτώνται** (τ' αγαθά επίπολα κτώνται, Επίχρημος, άσοπ. 36) χρειάζεται κόπος και προσπάθεια, για να αποκτηθεί ή να επιτευχθεί κάτι καλό (στ) **αξίζει τον κόπο** βλ. λ. αξίζω 3. (ειδικότ.) η σωματική ή πνευματική εργασία ή η προσπάθεια που καταβάλλεται (συνήθ. έναντι τιμής, χρηματικού ή άλλου): **πάρε κάτι για τον ~ σου** || **απολαμβάνω την αμοιβή των ~ μου** ΣΥΝ. δουλειά, προσπάθεια, συμβολή 4. (συνεκ.) ό,τι δικαιούται κανείς ως αμοιβή για την προσπάθεια που κατέβαλε: **δεν θα τον αφήσω να μου φάει τον ~ μου** || **θα σου καταβάλλω τους ~ σου στο ακέραιο** ΣΥΝ. αμοιβή, ανταμοιβή, χρήματα, μισθός, δεδουλευμένα. [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «χτύπημα, πλήγμα», < κόπτω. Η σημ. «μόχθος, κόπωση» ήδη αρχ.]. -κόπος 1. -κόπος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών και επιθέτων που δηλώνουν ότι: 1. κάτι σχετίζεται με την κοπή: **ξύλο-κόπος, δι-κόπος 2. κάτι σχετίζεται με τον κόπο, την κόπωση: κατ'άκοπος 3. (α) κάποιος έχει τη συνήθεια ή την τάση να κάνει κάτι συχνά: γλεντο-κόπος, φαντασιο-κόπος (β) κάποιος κάνει κάτι συνεχώς: στρατό-κόπος.**

[ETYM, Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. νεό-κοπος, μετν. κατά-κοπος, αρχ. ξυλο-κ'όπος), που προέρχεται από το ρ. κόπω (βλ. κ. κόπος), κόπια (το) {άκλ.} 1. ΓΛΩΣΣ. σύμφωνο των πρώιμων αρχαίων ελληνικών αλφαβήτων, που απέδιδε στη γραφή έναν φθόγγο παρόμοιο με το κ (γραφόταν ρ): διασώθηκε μόνο σε επιγραφές, πάντοτε πριν από το φωνήεν ο ή υ (λ.χ. ορίφθονε), και στην αλφαριθμητική σειρά των γραμμάτων καταλάμβανε τη θέση ανάμεσα στο π και το ρ το γράμμα έχει διατηρηθεί στην εξελιγμένη μορφή του χαλκιδικού αλφαβήτου, δηλ. στο λατινικό αλφάβητο (είναι το γράμμα q· πβ. λατ. quo, αγγλ. queen) 2. (ειδικότ.) αριθμητικό που παριστάνει τον αριθμό ενενήντα (σύμβολο V) ή ενενήντα χιλιάδες (σύμβολο ⅴ). [ETYM, αρχ. < εβρ. qōrē, βλ. κ. **κόπανα**], **κόπανα** (τα) {κοπάνον} τα στερεά, άχρηστα προϊόντα της πένης, που αποβάλλονται μετά τη χώνευση φυσιολογικά από τον οργανισμό του ανθρώπου και των ζώων από τον πρωκτό τα περιττώματα ΣΥΝ. ακαθαρσίες, αφόδεμα, (καθημ.) σκατά, κακά. [ETYM, αρχ. < κόπρω], κοπρία (η) [αρχ.] 1. ακαθαρσίες που αποτελούνται από περιττώματα, ιδ. των οικιακών ζώων: **ο στάβλος μύριζε -** || **το γουρούνι κούλιστηκε μέσα στις ~ ΣΥΝ.** κόπρος 2. (ειδικότ.) τα αποξηραμένα περιττώματα οικιακών ζώων **με ή χωρίς** τα απορρίματα των στάβλων τους (λ.χ. κομμάτια από άχυρο, σανό κ.λ.π.), που χρησιμοποιούνται ως ζωικό λίπασμα για την εμπλουτισμό καλλιεργούμενων εδαφών: **χωνέμενη | αγάνευτη** («> ΦΡ. (παροιμ.) **όμοιος τον όμοιο και η κοπρία τα λάχανα** | **όμοιος στον όμοιο κι η κοπρία στα λάχανα** βλ. λ. λάχανο. [ETYM, < αρχ. κοπρία < κόπρω], **κοπρίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {κοπρίσ-α, -ηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. εμπλουτίζω το χώμα με κοπρία, ρίχνω κοπρία για λίπασμα ΣΥΝ. λιπαίνω 2. (μετ.) γεμίζω χώρο ή περιοχή με βρομιά και ακαθαρσίες ΣΥΝ. βρομίζω, λερώνω, ρυπαίνω ANT. καθαρίζω ♦ 3. (αμετβ.) **αποβάλλω** τα περιττώματα μου, **βγάζω** τις άχρηστες ουσίες της πένης: **το μούλαρι ήλθε και κόπρισε μπροστά στην πόρτα!** ΣΥΝ. αφοδεύω, (λόγ.) αποπατά, (καθημ.) το κάνω, γέω. — **κοπρίσκα** (το), **κοπρίτης** (ο) [μεσν.] {κοπρίτων}, **κοπρίτσα** (η) {δύσγρ. κοπριτσών} (κακός.) 1. άνθρωπος που ζει, που δεν εργάζεται ούτε προσφέρει κάποιο είδος υπηρεσίας ΣΥΝ. τεμπέλης, φυγόπνοος, κοπρόσκυλο, τεμπελοσκυλο 2. (ειδικότ. για σκύλους) αυτός που προέρχεται από επιμείζια, που δεν είναι ράτσας και γυρίζει αδέσποτος στους δρόμους ΣΥΝ. κόπρος, κοπρόσκυλο ANT. καθαρόαιμο, σκυλί ράτσας.

κοπρολαλία (η) {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική διαστρόφη του γενετήσιου ενστίκτου, κατά την οποία παρατηρείται σεξουαλική διέγερση κατά τη θέα, την όσφρηση ή και την ψηλάφηση των περιττωμάτων του ερωτικού επιθυμητού προσώπου. — **κοπρολάλιος**, -α, -ο. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. coprolagnia, **κοπρολαλία** (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική τάση για συνεχή χρησιμοποίηση άσμεων, χυδαίων και υβριστικών εκφράσεων, είτε για να αισθανθεί κανείς ηδονή κατά τη σεξουαλική πράξη είτε

για αντικοινωνική διαμαρτυρία ΣΥΝ. κοπρολογία. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < γαλλ. coprolalie].

κοπρολογία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η χρήση άσεων και χυδαίων λέξεων και εκφράσεων εκ μέρους προσώπου ΣΥΝ. βωμολογία, αισχρολογία 2. η ψυχοπαθολογική τάση για χρήση άσεων και χυδαίων λέξεων και εκφράσεων ΣΥΝ. κοπρολαλία. — **κοπρολόγος** (ο/η) [αρχ.]. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < γαλλ. coprologie].

κόπρος (η) {χωρ. πληθ.} 1. (περιληπτ.) τα κόπρανα ΣΥΝ. περιττώμα, αφόδευμα, αποπάτημα, ακαθαρσία, (λαϊκ.) σκατό 2. (συνεκδ.) η κοπριά (βλ. λ.) 3. (γενικότερ.) κάθε δύσοσμη ακαθαρσία που προέρχεται από τον άνθρωπο ή τα ζώα και συνιστά εστία μόλυνσης ΣΥΝ. βρομιά 4. (μτφ.) ακαθαρσία σε ηθικό επίπεδο, ηθικά επιλήψιμη ενέργεια ή υπόθεση: *χρειάζεται δικαστής με σθένος, για να καθαρίσει την ~ των σκανδάλων* ΣΥΝ. βρομιά, δυσσομία: ΦΡ. *η κόπρος του Αυγεία* | *Αυγείου* (η) η τεράστια ποσότητα συσσωρευμένης κοπριάς στους στάβλους του μυθικού βασιλιά της Ηλίδας Αυγεία, την οποία καθαίρισε ο Ηρακλής, πραγματοποιώντας έναν από τους δώδεκα άθλους του (α) (μτφ.) συσσωρευμένα σκάνδαλα, παρανομίες και καταχρήσεις: *ως ελλίσουμε ότι ο νέος υπουργός θα κατορθώσει να καθαρίσει την ~*. [ETYM₁ αρχ. < *kokw- | n-, ετεροωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *kek'- | -In- «κοπρίν», πβ. sanskr. sákri, λιθ. sikri «αποπάτη», ενώ δεν μπορεί να αποκλειστεί η σύνδ. με τη λ. *σκόρ*, *σκατός* «περιττώμα»].

κοπρός (ο) σκύλος αδέσποτος ΣΥΝ. κοπρόσκυλο, κοπρίτης. [ETYM₁ < κόπρος (η), με αλλαγή γένους κατά το κοπρίτης].

κοπροσκυλιάζω ρ. αμετβ. {κοπροσκυλιάσια} (εκφραστ.-κακός.) 1. περιφέρωμαι αργόσχολος, δεν εργάζομαι ούτε προσφέρω οποιαδήποτε υπηρεσία ΣΥΝ. τεμπέλιζω, αράζω ANΤ. δουλεύω, εργάζομαι, προσπαθώ, κοπιάζω, είμαι επιμελής 2. (για εργαζομένους) αποφεύγω να δουλέψω ή δεν έχω αντικείμενο εργασίας και περιφέρωμαι άσκοπα στον χώρο εργασίας: *έχουν διοριστεί τόσο πολλοί υπάλληλοι, που δεν ζέρουν τι να κάνουν κι όλη μέρα κοπροσκυλιάζουν* ΣΥΝ. καθόμαι, βολοδέρνω, (αργκό) κολοβαρώμαι. Επίσης κοπροσκυλιάζω «~ς...».

κοπρόσκυλο (το) (κακός.) 1. ο σκύλος που ζει στη βρομιά του δρόμου, που περιφέρεται αδέσποτος και δεν ανήκει σε συγκεκριμένη ράτσα ΣΥΝ. κοπρίτης, βρομόσκυλο 2. (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που τεμπελιάζει, που δεν ασχολείται με τίποτε και όλη μέρα περιφέρεται χωρίς σκοπό ΣΥΝ. τεμπέλης, τεμπελόσκυλο, κοπρίτης, άχρηστος ANΤ. εργατικός, δουλενταράς.

κοπροφαγία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. η βρώση περιττωμάτων, η οποία αποτελεί φυσιολογικό φαινόμενο σε ορισμένα είδη ζώων (λ.χ. ο λαγός, το κουνέλι, το ινδικό χοιρίδιο κ.ά.), ενώ στον άνθρωπο παρατηρείται σε περιπτώσεις βαρείας άνοιας ή ψύχωσης. — **κοπροφάγος**, -ος, -ο [μτγν.]. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < γαλλ. coprophagie].

κοπροφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική έλξη για τα περιττώματα ΣΥΝ. κοπροφιλία. — κοπρόφιλος (ο), κοπρόφιλη (η), κοπρόφιλος, -ή, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < αγγλ. coprophilia].

κοπρόωμα (το) {κοπροφίλω-ατος} (-ατα, -άτων) 1. το προϊόν της αποσύνθεσης των περιττωμάτων των ζώων (δηλ. της κοπριάς) ή φυτικών ουσιών 2. (κατ' επέκτ.) χώμα αναμειγμένο με αποξηραμένα περιττώματα ζώων (κοπριά), που χρησιμοποιείται ως λίπασμα σε κήπους, χωράφια κ.λπ. ΣΥΝ. φυσική.

κοπρώνιος (ο) {-α κ. -ώνος} 1. ο τόπος όπου συσσωρεύονται περιττώματα, κοπριές και άλλες δύσοσμες ακαθαρσίες 2. (ειδικότερ.) ο χώρος όπου συγκεντρώνεται και αποθηκεύεται η κοπριά, η οποία προορίζεται για τη λίπανση των καλλιεργούμενων εδαφών · 3. ο υπαίθριος χώρος που χρησιμοποιείται για την ανάγκη αφόδευσης μεγάλου αριθμού προσώπων (στρατιωτών κ.λπ.). [ETYM₁ < αρχ. κοπρών, -ώνος < κόπρος (βλ. λ.)].

κοπτήρας (ο) 1. κάθε μεταλλικό όργανο, που χρησιμοποιείται για την κοπή διαφόρων υλικών 2. (ειδικότερ.) μαχαίρι με αμβλεία ακμή από ξύλο, μέταλλο, πλαστικό, κόκκαλο ή άλλη ύλη, το οποίο χρησιμοποιείται για το κόψιμο φύλλων χαρτιού · 3. ANAT. καθένα από τα μπροστινά δόντια σε κάθε ημιμόριο των δύο γνάθων (συνολικά οκτώ), στους ανθρώπους και σε ορισμένα ζώα, με τα οποία οι τροφές κόβονται σε τεμάχια και στη συνέχεια περνούν στα υπόλοιπα δόντια για τη μύσηση. [ETYM₁ < κόπτω + -τήρας, πβ. κ. *χρωστήρας*, *αναπ-τήρας*].

Κόπτης¹ (ο) {Κοπτών} ΘΡΗΣΚ. μέλος της Χριστιανικής Εκκλησίας της Αιγύπτου ή της Αιθιοπίας, η οποία είναι γνωστή ως Κοπτική Εκκλησία (βλ. κ. λ. *μονοφυσισμός*). [ETYM₁ Αντιδάν., < αραβ. qumt/gumt, συγκεκριμένους τ. του αρχ. *Αιγύπτιος*].

κόπτης² κ. (καθμ.) κόφτης (ο) [1893] {κοπτόν}, κόπτρια (η) {κοπριάτων} (σημ. 1) (επισ.) 1. τεχνίτης ειδικμένος στο κόψιμο υφασμάτων ή δερμάτων για την κατασκευή ενδυμάτων ή υποδημάτων: ~ υφασμάτων | *δέρματος* 2. ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλική λαβίδα με σιαγόνες σε σχήμα ψαλιδίου και ηλεκτρικά μονωμένες λαβές για το κόψιμο σιμυμάτων και σιματοπλεγμάτων 3. (ο τ. *κόφτης*) (στο ποδόσφαιρο) παίκτης με αμυντικό ρόλο, που έχει ως αποστολή του να ανακόπτει τις επιθέσεις των αντιπάλων 4. (ο τ. *κόφτης*) (οικ.) ως χαρακτηρισμός προσώπου που κάνει τους άλλους να ενδιούνται στις επιθυμίες του. Επίσης κόφτρα (η) (σημ. 1).

κοπτικός, -ή, -ό ΘΡΗΣΚ. αυτός που σχετίζεται με τους Κόπτες (βλ. λ.), τους μονοφυσίτες χριστιανούς της Αιγύπτου και της Αιθιοπίας: Κοπτική Εκκλησία | ~ γλώσσα | *λατρεία* | *μουσική* | *τέχνη*.

κοπτικός², -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει την ικανότητα να κόβει, που χρησιμεύει με τον κόβει- αυτός που σχετίζεται με τον κόπτη ή την κοπτική: ~ εργαλείο | *μέθοδος* | *μηχανή* 2. *κοπτική* (η) [1848] {χωρ.

πληθ.} η τέχνη της κοπής υφασμάτων και δερμάτων για την κατασκευή ενδυμάτων και υποδημάτων.

κόπτωμα ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) δείγμο υπερβολικό και υποκριτικό ενδιαφέρον για κάτι, προσποιούμαι ότι αγωνίζομαι υπέρ αυτού: *όλοι κόπτονται για την αλήθεια, κανένας όμως δεν τη θέλει πραγματικά* ΣΥΝ. ενδιαφέρονμα, θυσίαζομαι, κουράζομαι, μοχθώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM₁ < αρχ. κόπτω < *kōp- | -w, πβ. ετεροωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)ker- «κόβω, σπάζω», πβ. λιθ. kārhi «πελεκώ», λατ. carus «ευνοουχισμένος κόκορας, καπών» (> γαλλ. charon) κ.ά. Ομόρρ. *κόπ-ος*, *κοπ-άω*, *κοπή*, *κόμ-μα*, *κομ-μός*, *κοπ-ετός*, πβ. κ. *σκάπ-τω*, *σκέπ-αρων* (βλ. λ.), αν θεωρηθεί ορθό το αρχικό Ι.Ε. *s-].

κοπτοράπτης (ο), κοπτοράπτρια (η) {κοπτοραπτριών} (σημ. 1,2) 1. πρόσωπο που κόβει τα υφάσματα για να ραφτούν ενδύματα 2. ράπτης 3. είδος ραπτομηχανής με μηχανικό ψαλίδι για την κοπή και ταυτόχρονη ραφή της άκρης των υφασμάτων για να μην ξεφτίζουν. Επίσης **κοπτοραπτού** (η) {κοπτοραπτούδες} (στις σημ. 1,2).

κόπτω ρ. → κόβω

κοπυραϊ (το) → κοπριά

-κοπώ λεξικό επίθημα ρημάτων που δηλώνει ότι (κάτι) γίνεται συνεχώς ή στο έδαφος: *γλεντο-κοπώ*, *μεθο-κοπώ*, *ξύλο-κοπώ*, *λαμπο-κοπώ*. [ETYM₁ Λεξικό επίθημα ρημάτων της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *κόπτω*. Το -κοπώ απαντά και σε αρχ. ρ. ως παρασύνθετο από ονόματα σε -κόπος (λ.χ. *ξύλο-κόπος* - *ξύλο-κοπώ*), όπου διατηρείται η κυριολεκτική σημ. του *κόπτω*. Η σημερινή επαναληπτική-εμφρατική χρήση του είναι ήδη αρχ., αλλά το -κοπώ στη Ν. Ελληνική εκλεκτάθηκε αναλογικώς σε ρ. που δεν προέρχονται από ουσ. σε -κόπος (λ.χ. *λαμπο-κοπώ*, *μεθο-κοπώ*)].

κόπωση (η) {-ης κ. -ώσεως} {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η κόουραση (βλ. λ.): η ~ και η νύστα μπορούν να αποβούν μοιραίες για τον οδηγό κάθε οχηματος || στο δεύτερο ημίχρονο οι παίκτες της εθνικής έδειξαν σημεία κοπώσεως || *αίσθημα* | *ίχνος* | *σύμπτωμα* | *φαινόμενο* | *συνέπεια* *κοπώσεως* || *ηθική* | *ψυχική* | *πνευματική* | *φυσική* | *υπερβολική* ~ ΣΥΝ. κόουραση, κάματος, κόπος, εξάντληση, αποκάωμα 2. ΙΑΤΡ. τεστ *κοπώσεως* τεστ για τον έλεγχο της αντοχής της καρδιάς 3. ΤΕΧΝΟΛ. η αλλοίωση των φυσικών ιδιοτήτων υλικού, που οφείλεται σε επανειλημμένες μηχανικές καταπονήσεις, τις οποίες έχει δεχθεί το υλικό αυτό: ~ *μετάλλου* (στα αεροπλάνα). [ETYM₁ < μτγν. *κόπωσις* < αρχ. *κοπώ* (-όω) < *κόπος*].

κόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η εξωτερική, σκληρή επιφάνεια του ψημένου ψωμιού ANΤ. ψίχα 2. (γενικότερ.) κάθε επιφάνεια που καλύπτεται μαλακή ύλη και έχει σκληρυνθεί υπό την επίδραση των συνθηκών του περιβάλλοντος (λ.χ. ο ήλιος, ο αέρας κ.λπ.): *η πλιγγή έκανε* - ΣΥΝ. πέτσα, κρούστα. [ETYM₁ < σλαβ. *κορά*, με αναβίβασμό του τόνου κατά το *ψιγά*].

κόρακας (ο) {-α κ. -άκου | -άκων, -άκους} πουλί μέσου μεγέθους (περίπου εξήντα εκατοστά), με ισχυρό ράμφος και χαρακτηριστικό μαύρο φτέρωμα, που τρέφεται κυρ. με πτώματα κατοικίδιων ζώων, επιτίθεται όμως και σε μικρά (ζωντανά) πουλιά και σε νεοσσούς ΦΡ. (παροιμ.) (α) *κόρακας κοράκου μάτι δεν βγάζει* μεταξύ ανθρώπων που είναι το ίδιο φαύλοι και κακόβουλοι υπάρχει αλληλεγγύη (β) (υβριστ. ΣΥΝ.) (*άντε*) *στον κόρακα!* (αρχ. ες *κόρακας*)! (πήγαινε) στον διάβολο! (ΑΝΤ. άντε να χαθείς! (γ) (παροιμ.) *όταν ασπίσει ο κόρακας και γίνει περιστέρι* για κάτι που είναι αδύνατο να πραγματοποιηθεί (δ) (λόγ.) *κακό κόρακος, κακόν ωδόν* (από κακό κόρακα, βγαίνει κακό αβγό) από κακό δάσκαλο προέρχεται κακός μαθητής. [ETYM₁ < αρχ. *κόραξ*, -ακος, ηχομημητική λ., που συνδ. με λατ. *corvus* «κόρακας», *corpax* «κορουράνος», καθώς και με τα αρχ. *κορ-ώνη*, *κράζω* | *κράζω* (βλ. λ.), πράγμα που οδηγεί σε κοινό Ι.Ε. ηχομημητικό θ. *ker-/*kor-].

κορακίσκος, -ια, -ιο αυτός που έχει χρώμα μαύρο σαν το φτέρωμα του κόρακα (βλ. λ.): ~ *μαλλιά* | *γένια* | *μουστάκι* ΣΥΝ. κατάμαυρος, ολόμαυρος ANΤ. άσπρος, λευκός, κατάλευκος.

κοράκι (το) {κορακίου} (-ίων) 1. ο κόρακας (βλ. λ.) · 2. (μτφ.-μειωτ.) ο υπάλληλος του νεκροταφείου, που είναι επιφορτισμένος με την ταφή των νεκρών ή ο εργαζόμενος σε γραφείο τελετών (επειδή το εισόδημά τους προέρχεται από τους νεκρούς, όπως τα κοράκια τρέφονται με πτώματα) ΣΥΝ. νεκροθάφτης 3. αυτός που επωφελεται από ανώμαλες καταστάσεις ή από τη δυστυχία των άλλων: «*κερδοσκόποι και "κοράκια" της χρηματαγοράς από το εξωτερικό*» (εφημ.) · 4. NAYT. καθένα από τα ακρότατα σημεία στην πλώρη και την πρύμνη των πλοίων, των ιστιοφόρων και των λέμβων: το ~ της *πλώρης* | της *πρύμνης* 5. (μειωτ.-υβριστ.) ο διατητής ποδοσφαιρικών αγώνων λόγω της μούρης στολής του. [ETYM₁ < αρχ. *κοράκιον*, υποκ. του *κόραξ*, -ακος (βλ. κ. *κόρακας*)].

κορακιάζω ρ. αμετβ. {κορακίασις-α, -μένος} (λαϊκ.) 1. γίνομαι μαύρος σαν τον κόρακα ΣΥΝ. μαυρίζω, μελανιάζω ANΤ. ασπρίζω · 2. βήχο με συνεχή, έντονο και ξερό βήχα, όπως λ.χ. αυτοί που πάσχουν από κοκκύτη · 3. διγνώ υπερβολικά, έχει ξεραθεί ο λαϊμός μου από τη δίαιτα: *έχω κορακιάσει απ' τη δίαιτα*. κορακιστικά (τα) 1. απλή συνηματική γλώσσα, που χρησιμοποιούν κυρ. τα παιδιά, για να μη γίνουν τα λόγια τους κατανοητά από ανεπιθύμητους και η οποία συνήθ. συνίσταται στην παρεμβολή συγκεκριμένης συλλαβής (λ.χ. του -κα-) ύστερα από κάθε συλλαβή των λέξεων της κανονικής ομιλίας (λ.χ. *κα-κα-λη-κα-σπέ-κα-ρα-κα* = *καλησπέρα*) ή και σε αντιστροφή των συλλαβών των λέξεων (λ.χ. *ρέπα* το *λάριμνο* = *πάρε* το *μουλάρι*) κ.λπ. 2. λόγια ακατάληπτα, μπερδεμένα (σκοπιμός ή μη), ακατανόητες φράσεις: *άσε τα - και μίλα καθαρά!* ΣΥΝ. ακαταλαβίστικα, αλαμπουργέζικα 3. (μειωτ.) η καθαρεύουσα για τους δημοτικιστές.

[ETYM. < μεσν. επίρρ. *κορακιστί* < αρχ. *κόραξ*].
κοράκλια (η) → κόρη
 κορακίζωτος, -η, -ο (λαϊκ. -εκφραστ.) αυτός που ζει ή έχει ζήσει πολλά χρόνια σαν τον κόρακα (κατά τη λαϊκή αντίληψη), που είναι πολύ μεγάλης ηλικίας: *γριά* ~ ΣΥΝ. *μαθουσύλας*.
κοράλ (το) {άκλ.} χορικό, λατρευτικό μέλος των Διαμαρτυρομένων αρχικά, μελοποίηση στίχων του Λούθηρου και άλλων εκκλησιαστικών ποιητών σε απλό, συλλαβικό τρόπο στη συνέχεια, έτυχε είτε απλής αρμονικής επεξεργασίας για την εκτέλεση του από τετράφων-νη χορωδία, είτε πολυφωνικής επεξεργασίας με την ανάπτυξη του σε εκτεταμένες αντιστικτικές φόρμες. [ETYM. < γερμ. Choral < μεσν. λατ. choralis < λατ. choros < αρχ. χορός].
Κοραλία (η) (συνήθης ορθ. Κοράλλια) 1. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Coralie, που πλάστηκε από το λατ. corallium < μετν. *κοράλλιον* (βλ. λ.).]
κοραλλένιος, -ια, -ιο [μεσν.] 1. αυτός που αποτελείται ή έχει κατασκευαστεί από κοράλλι: ~ *πριονόραιο* | *κόσμημα* | *κοιμωτέγχνημα* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που διαθέτει την υφή και το κοκκινωπό χρώμα του κοραλλίου (βλ. λ.): ~ *χειλή*. Επίσης *κοράλλινος, -η, -ο*.
κοράλλι (το) {κοράλλ-ιού | -ιών κ. -ίων} 1. ζωόφυτο που απαντά προσκολλημένο στους βράχους ή στον βυθό εύκρατων και θερμών θαλασσών συνήθ. σχηματίζει αποικία πολυπόδων πάνω σε ασβεστολιθικό άσωνα διαφόρων χρωμάτων, κυρ. ερυθρού, κυανού και σπανιότ. μαύρου, αλιεύεται συστηματικά γι' αυτό ακριβώς το υλικό, το οποίο θεωρείται πολύτιμο και χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία 2. (κατ' επέκτ.) το υλικό από το ασβεστολιθικό στέλεχος και τους κλάδους του ομώνυμου ζωοφύτου, το οποίο έχει συνήθ. όμοιο κοκκινωπό χρώμα και μεγάλη σκληρότητα και γι' αυτό χρησιμοποιείται στην κατασκευή κοσμημάτων και κοιμωτεχνιμάτων 3. (συνεκδ.) το κόσμημα ή το κοιμωτέγχνημα που έχει κατασκευαστεί από τον ασβεστολιθικό σκελετό του ομώνυμου ζωοφύτου της θάλασσας · 4. κοινή ονομασία θαμνώδους καλλωπιστικού φυτού, που φυτεύεται συνήθ. σε γλάστρες και καλλιεργείται για τα κόκκινα άνθη του. [ETYM. < μετν. *κοράλλιον*, πθ. σημ. δάνειο, πθ. εβρ. goral «πετραδά-κι». Αστικήρητη ή άπονη περί συνθέτου εκ συναρπαγής από τη φρ. *κόρη αλός* «κόρη της θάλασσας». Η λ. πέρασε μέσω του λατ. corallium και σε άλλες γλώσσες, πθ. γερμ. Koralle, γαλλ. corail κ.ά.].
κοράλλινος, -η, -ο → κοραλλένιος
κοραλλιογενής, -ής, -ές [1888] {κοραλλιογενούς | -είς (ουσ. -ή)} 1. αυτός που έχει σχηματιστεί από κολλημένα μεταξύ τους κοράλλια: ~ *βράχος* 2. ΓΕΩΛ. (α) **κοραλλιογενής σχηματισμός** γεωλογικός σχηματισμός, συχνά μεγάλης έκτασης, που δημιουργείται από τον ασβεστολιθικό σκελετό των κοραλλιών (β) **κοραλλιογενής νήσος** γεωλογικός σχηματισμός από κοράλλια στο μέσο του ωκεανού, ο οποίος εξέρχεται από την επιφάνεια τής θάλασσας και στον οποίο συχνά αναπτύσσεται βλάστηση και πανίδα (γ) **κοραλλιογενής ύψαλος** υποθαλάσσιος γεωλογικός σχηματισμός που δημιουργείται από τον ασβεστολιθικό σκελετό κυρ. κοραλλιών, αλλά και άλλων ζωικών και φυτικών ειδών.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες
κορανικός, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με το Κοράνιο: «η *σχεδιαζόμενη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Τουρκία θα αποβεί εις βάρος των κορανικών σχολίων*» (εφημ.).
Κοράνιο (το) {Κορανίου} η ιερή βίβλος του Ισλάμ, που θεωρείται από τους μουσουλμάνους ότι περιλαμβάνει τον αλάθητο λόγο του Θεού, τον οποίο αποκάλυψε ο αρχάγγελος Γαβριήλ στον προφήτη Μωάμεε σε διάστημα είκοσι ετών αποτελείται από 114 σούρες (κεφάλαια) και είναι συλλογή δογμάτων και εντολών. Επίσης Κοράνι [ETYM. < μεσν. κορανίον < αραβ. qur'ān «ανάγνωσμα» < p. qara'a «διαβάζω, παραθέτω»].
κορασί (το) {κορασι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. νεαρή και άγαμη γυναίκα, μικρό κορίτσι: «να *δεις ~ πλια όμορφα παρά την Αρετούσαν*» (Ερωτό-κριτος) || «*κοράσι(ον) ετραγούδαγε από ψηλό παλάτι*» (παραδοσιακό τραγ. τής Καπαδοκίας) ΣΥΝ. *κοπέλα, κορίτσι, κορασίδα, κοριτσάκι, παιδούλα* 2. (ειδικότ.) το τέκνο θηλυκού γένους: *ανέθρεψε δύο ~ ΣΥΝ. κόρη, θυγατέρα, κορίτσι* ANT. *γυιός, αγώρι*. Επίσης *κορασιά (η) [μεσν.] [ETYM. < μετν. κοράσιον, υποκ. του αρχ. κόρη].*
κορασίδα (η) πολύ μικρής ηλικίας γυναίκα, νεαρή και άγαμη κοπέλα: ο *σύλλογος μας έχει ομάδα γυναικών και κορασιδών* ΣΥΝ. *κορίτσι, κόρη, κοπέλα, παιδούλα*.
[ETYM. < μετν. κορασίς, -ίδος, υποκ. του αρχ. κόρη]. κορβανάς (ο) {κορβανάδες} 1. ο χώρος, το κιβώτιο, όπου φυλάσσονται χρήματα και άλλα πολύτιμα αντικείμενα ΣΥΝ. *ταμείο, θησαυροφυλάκιο, χρηματοκιβώτιο, κάσα* 2. (ειδικότ.) το ταμείο, ο χώρος στον οποίο συγκεντρώνονται τα έσοδα: *λιγότερα έσοδα φέτος για τον κρατικό ~ || τα χρέη των Δ.Ε.Κ. Ο καιλείται να καλύψει ο δημόσιος ~*. [ETYM. < μετν. *κορβανάς*, αρχική σημ. «ο θησαυρός του ναού στην Ιερουσαλήμ» (πθ. Κ.Δ. Ματθ. 27, 6: *οι δε αρχιερείς λαβόντες τὰ ἀργύρια είπον ουκ εξεστίν βαλείν αυτά εις τον κορβανάν, έπει τιμή αίματος εστί*) < *κορβάν* < εβρ. qorbān «προσφορά, δώρο»]. *κορβέτα (η) {κορβέτων} ΝΑΥΤ. 1.* ιστιοφόρο πολεμικό πλοίο με τρία κατάρτια, που ανήκε σε ενδιάμεση κατηγορία, μεταξύ φρεγάτας και μπρικιού, είχε δηλ. εξάρטיση φρεγάτας, αλλά μικρότερο εκτόπισμα και ελαφρύτερο οπλισμό και τη χρησιμοποιούσαν κυρ. για ανιχνευτικές αποστολές 2. σύγχρονο, μικρό πολεμικό πλοίο με αντιαεροπορικό και ανθυποβρυχιακό εξοπλισμό, που χρησιμοποιείται συνήθ. ως συνοδεία ασφαλείας σε νηοπομπές.
[ETYM. < ιταλ. corvetta < γαλλ. corvette < μέσ. ολλ. corver «καταδιωκτικό πλοίο» < αρχ. κάτω γερμ. korf «γαρδάρκα - καλάθι»].

κόρδα (η) η νευρά (βλ. λ.).
κορδακίζω ρ. αμετβ. {κορδακίστηκα} (αρχαιοπρ.) ντύνομαι και συμπεριφέρομαι με τρόπο άσεμνο και προκλητικό: (κ. μεσοπαθ.) *ανέχθηκαν τον υιό να κορδακίζεται αναίδως μπροστά στους επισκέπτες* ΣΥΝ. *ασχημονώ. — κορδακισμός (ο).*
[ETYM. μετν. < αρχ. κόρδαξ, -ακος, αρχαίος άσεμνος χορός, δωρ. όρος, αγν. ετύμου. Έχουν προταθεί συνδέσεις τής λ. με σανσκρ. kūrdati «πηδώ», καθώς και με το ρ. *κραδάνο*. Ίσως πρόκειται για μη Ι.Ε. δάνειο].
κορδέλα (η) (παλαιότ. ορθ. κορδέλλα) {κορδελών} 1. μακριά λεπτή ταινία από ύφασμα, δέρμα ή οποιοδήποτε άλλο υλικό, η οποία χρησιμοποιείται κυρ. για διακοσμητικούς σκοπούς: *στόλιζε τα μαλλιά της με ~* · 2. στενή ταινία μέτρησης από κηρωτό ύφασμα, που φέρει τυπωμένες τις βασικές μονάδες μέτρησης μήκους και τις υποδιαιρέσεις τους και η οποία χρησιμοποιείται στην καταμέτρηση εκτάσεων (οικοπέδων, αγροτεμαχίων κ.λπ.) · 3. το χαλύβδινο και σε σχήμα ταινίας πρίονι που υπάρχει στα μηχανικά πριονιστήρια και συνεκδ. το ίδιο το πριονιστήριο, στο οποίο βρίσκεται ή ταινα από ΣΥΝ. *πριονοταινία, πριονοκορδέλα* · ΦΡ. *και τράβα* | *πάει κορδέλια* και *πάει λιγοντας-για* κάτι που συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο. — (υποκ.) *κορδελίτσα (η) (σημ. 1).*
[ETYM. Αντιδάν., μεσν. < βεν. cordela, υποκ. του corda < λατ. c(h)orda < αβλ. χορδή].
κορδελάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) μικρή σε μήκος κορδέλα · 2. (λαϊκ.) **κορδελάκια (τα)** τα νάτζια, τα καμώματα, για να επιτευχθεί ή να αποφευχθεί κάτι: «*τα ναζάκια σου και τα - σου με τουμπάρανε και με κοινοράνε*» (λαϊκ. τραγ.).
κορδέλας (ο) [μεσν.] {κορδελάδες} (λαϊκ.) ο χειριστής πριονοκορδέ-λας.
κορδελιάζω ρ. μετβ. {κορδελιάσα-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. προσαρμόζω στο άκρο υφάσματος ή δέρματος κορδέλα, κορδώνι κ.λπ. ράβοντας τα ΣΥΝ. *ρελιάζω, βάζω σιρίτι* 2. (ειδικότ.) ράβω και ενώνω σε ειδική ραπτομηχανή τα διάφορα κομμάτια δέρματος, από τα οποία αποτελείται το παπούτσι ΣΥΝ. *γαζόνω. — κορδελιάσας (το).*
κορδελιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η εργάτρια υποδηματο-ποιείου, που έχει ειδικευθεί στο να γαζώνει στην ραπτομηχανή τα διάφορα κομμάτια δέρματος, από τα οποία αποτελούνται τα υποδήματα.
Κορδελί (το) πρόσωπο τής Σμύρνης.
κορδιλέρα (η) {κορδιλερών} η οροσειρά (στις ισπανόφωνες χώρες). [ETYM. Αντιδάν., < ισπ. cordillera < cordilla, υποκ. του cuerda «χορδή, αλυσίδα» < λατ. c(h)orda < αρχ. χορδή].
Κορδιλέρες (οι) {Κορδιλερών} οροσειρές των Ανδεών που εκτείνονται στο Περού και στη Χιλή.
[ETYM. < ισπ. Cordilleras (με νοτιοαμερικανική προφ.), βλ. λ. κορδιλέρα].
Κόρδοβα (η) πόλη τής Ν. Ισπανίας. [ETYM. < ισπ. Cordoba < φoin. qorteb «ελαιοτριβείο»].
κορδονέτο (το) (υποκ.) πολύ λεπτό κορδόνι ΣΥΝ. *σιρίτι, τρέσα*. [ETYM. < ιταλ. cordonetto < γαλλ. cordonnet, υποκ. του cordon, βλ. κ. κορδόνι].
κορδόνι (το) {κορδονιού | -ιών} 1. μακρόστενο λεπτό πλέγμα από νήματα ή κλωστές, που έχουν στριφτεί προς συγκεκριμένη κατεύθυνση και τόσο σφιχτά, ώστε να αποτελούν ένα σώμα· χρησιμοποιείται για διακοσμητικούς σκοπούς ή ως εξάρτημα συσκευής: ~ *κοινοβουνιού* | *κουρτίνας* | *υφάσματος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *γαϊτάνι, σιρίτι* · ΦΡ. *παίρνω* | *δένω (κάτι) σκονί κορδόνι* | *γαϊτάνι* βλ. λ. *σχονί* 2. (ειδικότ.) πλέγμα από νήματα ή μικρό σχονί ή μακρόστενο κομμάτι δέρματος, που χρησιμοποιείται για να δένονται τα παπούτσια: *δένω* | *λίνω* | *βάζω τα ~ των παπουτσιών* 3. (ειδικότ.) **κορδόνια (τα)** τέτοια πλέγματα ως διακριτικά σήματα που φέρουν γύρω από τον ώμο και τη μασχάλη οι αξιωματικοί του στρατού και των σωμάτων ασφαλείας ΣΥΝ. *σιρίτια* · 4. (ως επίρρ.) *συνεχές, χωρίς διακοπή: τον τελευταίο μήνα ήλθαν ~ οι αζησίεις || θα περάσουν εις εξετάσεις όλοι ~ || αυτό το πράγμα τραβεί ~ έναν χρόνο πάρα. — (υποκ.) κορδονάκι (το).*
[ETYM. Αντιδάν., < βεν. cordon, υποκ. του λατ. c(h)orda < αρχ. χορδή].
κορδονομαί ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {κορδω-θηκα, -μένος} (λαϊκ.)
 ♦ 1. (αμετβ.) στέκομαι ή περπατώ με τεντωμένο το κορμί και υψωμένο το κεφάλι, περπατώ καμαρωτά ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.) παριστάνω τον σπουδαίο, φέρομαι αλαζονικά, υπερηφανοίμαι: *όλη την όρα μάς κορδώνεται ότι μόνο αυτός ξέρει από μαστορέματα* || ~ *για τους τίλους μου* || *μας κορδώνεται σαν τον λάρδο. — κόρδομα (το).* *
 ΣΧΟΛΙΟ λ. αθητικός.
[ETYM. Αντιδάν., μεσν. < κόρδα < λατ. c(h)orda < αρχ. χορδή. Από τη σημ. «τεντώνω τη χορδή» η λ. έλαβε και τη σημ. τής έπαρσης, που τονίζεται από το υπερήφανο τέντωμα του κορμιού].
κορδωτός, -ή, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που περπατά με τεντωμένο, ίσιο το σώμα και ψηλά το κεφάλι, που κινείται με καμάρι: *βαδίζει ~ σαν εύ-ζωνος* 2. αυτός που έχει τέτοιο ύψος λόγω υπερωνίας, αλαζονείας ΣΥΝ. *υπερήφανος, αλαζονικός. — κορδωτά επίρρ.*
Κορέα (η) 1. (κορεατ. Choson Minjujuǔi Inmin Konghwaguk = Βόρεια Κορέα ή Λαϊκή Δημοκρατία τής Κορέας) κράτος τής Α. Ασίας με πρωτεύουσα την Πιονγκγιανγκ, επίσημη γλώσσα την Κορεατική και νόμισμα το γουόν Β. Κορέας 2. (κορεατ. Taehan-min'guk = Νότια Κορέα ή Δημοκρατία τής Κορέας) κράτος Ν. τής Βόρειας Κορέας με πρωτεύουσα τη Σεούλ, επίσημη γλώσσα την Κορεατική και νόμισμα το γουόν Ν. Κορέας. — **Κορεάτης (ο) [1854], Κορεάτισσα (η), κορεατικός, -η, -ο [1894] κ. κορεάτικος, -η, -ο, Κορεατικά κ. Κορεάτικα (τα).** [ETYM. < αγγλ. Korea, ονομασία που οφείλεται στην παλαιά κορεατική δυναστεία Κογιο (918-1392) και ανάγεται σε κινεζ. *gāoli «ψηλή γαλήνη»*. Η κορεατ. ονομασία Choson σημαίνει «χώρα τής πρωινής γαλήνης»].

κορεννύω ρ. μετβ. {κόρεσα, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) **1.** γερμίζω (κάτι) όσο το δυνατόν περισσότερο, το φθάνω στο όριο της περιεκτικότητας του; η *θάλασσα έχει κορεσθεί από χημικά και βιομηχανικά απόβλητα* || η *αγορά έχει κορεσθεί από δικηγόρους* ΣΥΝ. παραγεμίζω, υπερπληρώνω ΑΝΤ. αδειάζω, (εκ)κενώνω **2.** ικανοποιώ πλήρως το αίσθημα της πείνας; *μια μερίδα δεν μου έφθασε για να κορέσω την πείνα μου* ΣΥΝ. χορταίνω **3.** (μτφ.) (για φυσικό αίσθημα ή ψυχικό πάθος) ικανοποιώ πλήρως: ~ το *μίσος* | την *εκδίκηση* | τη *μανία* | την *περίεργη* | τον *πόθο μου* || «*νέες μορφές Τέχνης [...]* προσφέρονται για να κορέσουν τη δίψα του ανθρώπου για ομορφιά...» (Ευ. Παπανούτσος) ΣΥΝ. ικανοποιώ, καταπαύω, κατασιγάω **4.** ΧΗΜ. διαλύω σε διαλυτή τη μεγαλύτερη δυνατή ποσότητα ουσίας, ώστε να παρασκευασώ κορεσμένο διάλυμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετβ. [ΕΤΥΜ. Παράλλ. τ. του αρχ. *κορέννυμι*, για το οποίο βλ. λ. *κορεσμός*]. κορέος (ο) → κορίος κόρεσα ρ. → κορεννύω

κορεσμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **κεκορεσμένος** **1.** (λόγ.) αυτός που έχει κορεστεί, που έχει φθάσει στο ανώτατο όριο της περιεκτικότητας του, που δεν χωράει άλλο: η *αγορά είναι κορεσμένη από τέτοιου είδους προϊόντα* || η *Αθήνα είναι κορεσμένη από δικηγόρους* || το *κοινό είναι κορεσμένο από τα τηλεοπτικά θέματα* || ~ *επαγγέλματα* ΣΥΝ. πλήρης ΑΝΤ. ακόρεστος **2.** ΧΗΜ. **κορεσμένο** | (λόγ.) **κεκορεσμένο διάλυμα** το διάλυμα που περιέχει την πιο μεγάλη ποσότητα της ουσίας που μπορεί να διαλυθεί σε υγρό. **κορεσμός** (ο) [1897] **1.** το σημείο στο οποίο κάτι είναι πλήρως, εντελώς γεμάτο **2.** (μτφ.) η πλήρης ικανοποίηση (έλλειψης, ανάγκης): ~ της *δίψας* | της *πείνας* | του *πάθους* || ο ~ της *αγοράς από ορισμένα αγαθά* || σε *ορισμένα επαγγέλματα έχει επέλθει* ~ ΦΡ. (μτφ.) **σημείο κορεσμού** το σημείο στο οποίο ασίσταται κανείς γεμάτος, πλήρης (από κάτι), που δεν μπορεί να δεχθεί πλέον τίποτε άλλο: η *αγορά έχει φθάσει στο ~ από τέτοια περιοδικά* || έχω *φθάσει στο ~* και *δεν μπορώ να βλέπω άλλο τέτοια σιριά*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορέννυμι* «πλήρης, γεμίζω», που σχηματίστηκε βάσει του αρχαιότερου ενστίγμου αορίστου *κορ-έ-σαι* (αφρφ.). Το βασικό Ι.Ε. θέμα είναι **kor-(a)-*, ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. **ker(s)-* «αυξάνω, πληρώ», πβ. φρμ. *ser* «καταγωγή, προέλευση», λατ. *Ceres*, όνομα θεάς της βλάστησης που ταυτίζεται με τη θεά Δήμητρα, ερεο «δημιουργώ» (< *γαλλ.* *croître*), *creresco* «αυξάνω» (< *γαλλ.* *croître*), αλβ. *thjer* «βαλανίδι» (αρχική σημ. «τροφή») κ.ά. Ομόρρ. *κόρος*/. *κόρη* (η) {κορών} **1.** τέκνο θηλυκού γένους, κατ' αντιδιαστολή προς το αρσενικό, το αγόρι: *έχει δύο γιους και μία ~* || *φυσική* | *θετή* | *μονοκνήρι* ~ ΣΥΝ. θυγατέρα, κορίτσι ΑΝΤ. γυιός, αγόρι **2.** γυναίκα νεαρής ηλικίας και κυρ. άγαμη: «~ *πανόριθα* κι *όμορφη* και *στα φλωριά* *χωσμένη*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κοπέλα, νέα, κορασιά **3.** (ειρων.-παλαιότ.) γυναίκα που δεν έχει παντρευτεί ή δεν έχει σεξουαλικές εμπειρίες: *είναι ακόμη ~*; ΣΥΝ. παρθένα, ανύπαντρη, ελεύθερη, κορίτσι ΑΝΤ. γυναίκα, παντρεμένη **4.** ΑΡΧΑΙΑ. αρχαϊκός τύπος αγάματος γυναίκας με επιτύμβιο και αναθηματικό χαρακτήρα, που κατασκευάζονταν κυρ. από τον 7ο ως τον 5ο π.Χ. αιώνα και παρίστανε γυναίκα με μορφή όρθια και ντυμένη: *Αρχαϊκή ~* **5.** ΑΝΑΤ. η οπή στο κέντρο της ίριδος του οφθαλμού, μέσα από την οποία περνούν οι φωτεινές ακτίνες, για να φθάσουν στον κρυσταλλοειδή φακό του ματιού, η οποία έχει σχήμα στρουγγυλό στον άνθρωπο και επιμήκη στα περισσότερα ζώα, ενώ βασική της ιδιότητα είναι η διαστολή στο σκοτάδι για την όραση μακρινών αντικειμένων και η συστολή στο φως για την όραση κοντινών αντικειμένων ΦΡ. ως *κόρη οφθαλμού* βλ. λ. *οφθαλμός* — (υποκ.) **κορούλα** (η) (σημ. 1, 2), (μεγεθ.-λαϊκ.) *κοράκλα* (η) (σημ. 1, 2).

[ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. του *κόρος* < **KóρFa*, βλ. κ. *κούρος*. Η λ. σήμαινε τη νεαρή κοπέλα, σημ. με την οποία συνδέεται και το «κόρη οφθαλμού», που πβ. σήμαινε αρχικά τη μικρή εικόνα ως αντανάκλαση του οπτικού ειδώλου]. **κοριάζω**¹ ρ. αμετβ. {κόριασα, -μένος} (λαϊκ. κυρ. για τραύματα, αμυχές κ.λπ.) σημαίνω κρούστα, πέτσα πάνω από το τραυματισμένο σημείο: *τη πληγή του κόριασε* ΣΥΝ. κακαδιάζω. [ΕΤΥΜ. < *κόρα* (βλ. λ.)]. **κοριάζω**² ρ. αμετβ. {κόριασα, -μένος} (λαϊκ. κυρ. για σπίντα, κρεβάτια κ.λπ.) αποκτώ κοριούς, γεμίζω κοριούς: *το στρώμα κόριασε* ΑΝΤ. ξεκοριάζω.

[ΕΤΥΜ. < *κοριός* (βλ. λ.)]. **Κορίνα** (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Αν και χρησιμοποιείται ως χαϊδευτικό διαφόρων γυναικείων ονομάτων, προφανώς ανάγεται στο αρχ. *Κορίνα* (βλ. λ.) μέσω των *αγγλ.* *Corinna*, *γαλλ.* *Corinne* κ.λπ.]. Κορινθία (η) περιοχή και νομός της ΒΑ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Κόρινθο. Κορινθιακός (Κόλπος) (ο) κόλπος μεταξύ της ΒΑ. Πελοποννήσου

(στον νομό Κορινθίας) και της Στερεάς Ελλάδας. κορινθιακός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Κόρινθο και τους κατοίκους της ή τον νομό Κορινθίας: ~ *πόλεμος* / *έθιμο* / *κόλπος* | *σπεσιαλιτέ* | *σταφίδα* | *αργείο* | *προϊόν* **2.** ΑΡΧΑΙΑ. (α) **κορινθιακός ρυθμός** ο νεότερος από τους τρεις βασικούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς της αρχαίας Ελλάδας (βλ. κ. λ. *ιονικός*, *δορικός*), ο οποίος προέκυψε ως εξέλιξη του ιωνικού, από τον οποίο και διαφοροποιείται ως προς το πιο περίπλοκα διακοσμημένο κιονόκρανο του (β) αυτός που σχετίζεται με τον κορινθιακό ρυθμό. Κόρινθος (η) {Κορινθού} πόλη της ΒΑ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα του νομού Κορινθίας: ο *ισθμός της* ~ ΦΡ. (αρχαιοπρ.) *ου παντός πλιν εν Κόρινθον* (*ου παντός πλιν εν Κόρινθον*, Ζηνοβ. *Παροιμ.* V 37) δεν μπορεί ο καθένας να πλεύσει στην Κόρινθο, δηλ. δεν είναι

όλοι ικανοί για έναν δύσκολο στόχο. — Κορινθίος (ο) [αρχ.], **Κορινθία** κ. (λόγ.) Κορινθία (η), κορινθιακός, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πβ. προελλην. τοπωνύμιο (μη Ι.Ε.) Κατά την άποψη του F. Solmsen, το όνομα *Κόρινθος* έχει καρική προέλευση (πβ. *πελασγ.* *kar* «κορυφή, άκρο»). ο P. Chantraine, όμως, υποστηρίζει ότι θα μπορούσε να συνδεθεί με τη «γλώσσα» του Ησυχίου κόρινθος *μάλης γωμός* και, ως εκ τούτου, με το αρχ. ουσ. *κόρυς* «περικεφαλαία, κράνος» (βλ. κ. *κορυφή*).

Κορίνα (η) αρχαία Ελληνίδα ποιήτρια (βος ή 3ος αι. π.Χ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόρη* + παραγ. επίθημα -*ιννα* (< **-iv-na*), πβ. βοιωτ. *κόρ-ιλλα*].

κορίος (ο) **1.** νυκτόβιο έντομο, το οποίο ζει στις κατοικίες και παρασιτεί στον άνθρωπο και σε μερικά θηλαστικά και πουλιά έχει πλατύ σώμα χωρίς φτερά, μήκος περίπου πέντε χιλιοστών, καφέ χρώμα και τρέφεται με το αίμα των θυμάτων του τσιμπώντας τα ενώ κοιμούνται: ΦΡ. (α) *θα πιάσουμε κοριούς* έκφραση δυσφορίας σε περιστάσεις αφόρητου συνωστισμού πολλών ανθρώπων σε μικρό χώρο (β) *κόρη* || *παριστάνω τον ψόφο κορίο* προσποιούμαι ότι δεν γνωρίζω ή ότι δεν καταλαβαίνω κάτι που με αφορά (συνήθ. όταν γίνεται συζήτηση για αυτό ενόπιον μου) ΣΥΝ. *κόρη* την *πάπια* **2.** μικροσκοπική συσκευή, που εντοχίζεται ή τοποθετείται στο τηλέφωνο ή το τηλεφωνικό δίκτυο για την υποκλοπή συνομιλιών ή τηλεφωνικών συν-διελέξεων. Επίσης (λαϊκ.) **κορέος** (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *κορέος* < αρχ. *κόρις* (ό) < **kor-*, ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. **ker-* | *(s)quer- «κόβω, τέμνω» (για το οποίο βλ. κ. *κείρω*). Η λ. ταυτίζεται μορφολογικώς με το ρωσ. *κορί* «σκόρος». Στις σημ. 2, 3 η λ. αποδίδει το *αγγλ.* *bug*].

κορίστας (ο) {κοριστόν}, **κορίστα** (η) {κοριστόν} ΜΟΥΣ. καλλιτέχνης του τραγουδιού, που αποτελεί μέλος χορωδίας, κυρ. στο μελόδραμα (όπερα). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < *ιταλ.* *corista* < *coro* «χορός» < *λατ.* *chorus* < αρχ. *χορός*].

Κορίτσα (η) → Κορυτσία

κοριτάσκι (το) → κορίτσι

κοριτάσρος (ο) (εκφραστ.) όμορφο και γεροδεμένο ή πρόωρα ανεπτυγμένο σωματικό κορίτσι. Επίσης κοριτάσρα (η). [ΕΤΥΜ. < *κορίτσι* + *μεγεθ.* επίθημα -*αρος*, πβ. *κλέφτ-αρος*, *νεύτ-αρος*].

κορίτσι (το) {κοριτσί-ιού | -ιών} **1.** γυναίκα νεαρής ηλικίας και ως επί το πλείστον άγαμη: *όμορφο* | *ανέμελο* | *ανεπιτήδευτο* | *ανεπτυγμένο* | *χαριτωμένο* | *μελαγχολικό* | *άβγαλο* | *ευαίσθητο* | *εργαζόμενο* ~|| ~ *της παντρειάς* ΣΥΝ. *κοπέλα*, *κοπελιά*, *νέα*, *δεσποινίδα* **2.** (ειδικότ.) τέκνο θηλυκού γένους, κατ' αντιδιαστολή προς το αρσενικό, το αγόρι: *μετά από δύο αγόρια, έφερε στον κόσμο και ένα ~* ΣΥΝ. *κόρη*, *θυγατέρα* ΑΝΤ. *αγόρι*, *γυιός* **3.** (σπανιότ.) γυναίκα που δεν έχει παντρευτεί ή δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με άνδρα: *είναι ακόμη ~* ΣΥΝ. *παρθένα*, *ανύπαντρη*, *ελεύθερη*, *άγαμη*, *κόρη* ΑΝΤ. *παντρεμένη*, *έγγαμη*, *γυναίκα* **4.** η γυναίκα με την οποία διατηρεί κανείς αναθηματικό δεσμό: *έφερε μαζί και το ~* του ΣΥΝ. *φιλιανίδα*, *ερωμένη*, *κοπέλα*, (αργκό) *γκόμενα*. — (υποκ.) **κοριτάσκι** κ. **κοριτσόπουλο** (το), (μεγεθ.) **κοριτάσρα** (η) κ. **κοριτάσρος** (ο) (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *κορίτσιν*, υποκ. του αρχ. *κόρη* (βλ. λ.)].

κοριτσιότικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με κορίτσι, που ταιριάζει σε αυτό: ~ *συμπεριφορά* | *καμώματα* | *γτένισμα* | *φόρεμα* | *φωνή* | *καρδιά* | *μάτια* | *γλυκύτητα* | *ύφος* | *εργόχειρο* ΑΝΤ. *αγωριστικός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ιστικός*. **κοριτσιόμάνι** (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} μεγάλο πλήθος κοριτσιών. [ΕΤΥΜ. < *κορίτσι* + *-μάνι* (βλ. λ.)].

κοριτσιόμάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που γεννά ή που έχει όλο κορίτσια.

κοριτσόπουλο (το) → κορίτσι

κορμάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** (χαϊδευτ.) το κορμί **2.** γυναικείο εφηρμοστό ρούχο, που καλύπτει μόνο τον κορμό του σώματος, και που φοριέται συχνά στη γυμναστική ή στον χορό (μαλαέτο) ή και ως εσώρουχο.

κορμάνθια (η) ΒΟΤ. φαινόμενο κατά το οποίο τα άνθη αναπτύσσονται πάνω στον κορμό δέντρου. [ΕΤΥΜ. < *κορμός* + *-ανθία* < *άνθος*].

κορμί (το) {κορμι-ιού | -ιών} **1.** το ανθρώπινο σώμα (και πσάν. ζώου): *γεροδεμένο* | *κυπαρισσένιο* | *φιδήσιο* | *καλοσηματισμένο* | *νεανικό* | *γερασμένο* | *δυνατό* ~ || *μάζεψαν τα άντρα ~ των πολεμιστών* **2.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο άνθρωπος: *στη μάχη πέσανε πολλά ~* ΦΡ. (α) (μειωτ.-υβριστ.) **χαμένο κορμί** βλ. λ. *χαμένος* (β) *θα πέσουν κορμιά* θα γίνει μάχη σώμα με σώμα ή θα υπάρχουν θύματα **3.** (ειδικότ.) ο κορμός (χωρίς τα άκρα) του σώματος στον άνθρωπο και σε πολλά ζώα: *ίσωσε το ~ σου!* — (υποκ.) **κορμάκι** (το) [μεσν.], (μεγεθ.) **κορμάρα** (η). [ΕΤΥΜ. < *μγν.* *κορμίον*, υποκ. του αρχ. *κορμός* (βλ. λ.)].

κορμοράνος (ο) υδρόβιο πτηνό, που το μέγεθος του φθάνει τα 90 εκατοστά, έχει σκούρο φτέρωμα και εξαιρετικές ικανότητες στη σύλληψη της θαλάσσιας λείας που μπορεί να μείνει κάτω από το νερό επί ένα λεπτό) στην Κίνα και την Ιαπωνία χρησιμοποιείται στο ψάρεμα" αλλιώς (λαϊκ.) *φάλακροκόρακας*. [ΕΤΥΜ. < *ιταλ.* *cormorano* < *παλαιότ. γαλλ.* *cornareng* < *corp* «κοράκι» (< *λατ.* *corvus*) + *marene* «θαλασσινός» (< *λατ.* *marinus*)].

κορμός (ο) **1.** το κύριο μέρος του δέντρου από την επιφάνεια του εδάφους μέχρι εκεί όπου αρχίζει να χωρίζεται σε κλαδιά ή ως την κορυφή του, αν δεν διακλαδώνεται: *γέρικος* | *λείος* | *χοντρός* ~ ΣΥΝ. *βλαστός* **2.** το κύριο μέρος του δέντρου όπος απομένει, όταν κοπεί από τη ρίζα και του αφαιρεθούν τα κλαδιά: *έφτιαξε μια σχεδιά από κορμούς δέντρων* || *πελεκημένος* | *κομμένος* ~ **3.** (μτφ.) το σώμα ανθρώπου ή ζώου χωρίς το κεφάλι και τα άκρα: *εμφανίστηκε με κα-*

λυμμένο τον ~ και γυμνά τα άκρα || *έγειρε ελαφρά τον - μπροστά* ΣΥΝ. κορμί 4. (μθρ.) το κύριο μέρος, το βασικό τμήμα: ο κύριος ~ του στρατεύματος προχώρησε δυτικά || ο νέος παίκτης εντάχθηκε στον ~ της ομάδας || ο ~ του πλοίου (το πλοίο χωρίς τα εξαρτήματα του) 5. συγκοινωνιακός άξονας που περιλαμβάνει κεντρικές αρτηρίες, κατ' α' τάξαστολή προς το τοπικό δίκτυο: *λεωφορεία | δημοβόλγια κορμού* 6. (παλαιότ. στην τρίτη τάξη Λυκείου) σύνολο μαθημάτων κοινών για όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από τη δέσμη (βλ.λ.) που είχαν επιλέξει: *μαθηματα κορμού και μαθηματα δέσμης* 7. γλυκό σε κυλινδρικό σχήμα: *τούρτα | πάστα ~ | φρέσκο | νόστιμος* ~ ΣΥΝ. ρολό. [ETYM₁ αρχ. < θ. κορ- (ετεροιωμ. βαθμ. του θ. που απαντά στο ρ. κείρω «κόβω», βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -μός, πβ. κ. *σπρ-μός*].

κορμοστασιά (η) η στάση του κορμού, το παράστημα: *λεβέντικη | περήφανη | ίσια | καμωρωτή | ωραία* ~ ΣΥΝ. στήσιμο, θωριά. [ETYM₁ < κορμί + -στασιά < στάση].

κόρνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το εξάρτημα των οχημάτων με το οποίο παράγεται δυνατός και χαρακτηριστικός ήχος, ώστε να ειδοποιούνται οι άλλοι οδηγοί και οι διαβάτες κατά την κυκλοφορία: *πατάω την -* ΣΥΝ. κλάξον 2. (συνεκδ.) το κορνάρισμα: *δεν αντέχω τις ~ προί-πρωί*. — κορνάρω ρ., **κορνάρισμα** (το). [ETYM < ιταλ. corna < λατ. cornua, ονομ. πληθ. του ουσ. cornu «κέρα»].

κορνέ (το) {άκλ.} 1. όργανο ζαχαροπλαστικής, σε σχήμα μικρού κωνικού ασκού από ύφασμα ή πλαστικό, με λεπτό στόμιο στην άκρη, που γεμίζεται με σαντίγυ και χρησιμοποιείται για το γαρνίρισμα με αυτή · 2. γλύκισμα από ζύμη σε σχήμο' κώνου γεμισμένο με σαντίγυ και κερασάκι στην κορυφή. — (υποκ.) κορνεδάκι (το). [ETYM < γαλλ. cornet, υποκ. του come «κέρας» < λατ. cornua, πληθ. του cornu].

κόρνερ (το) {άκλ.} 1. (στο ποδόσφαιρο) (α) καθεμιά από τις τέσσερις γωνίες του γηπέδου στα σημεία που τέμνονται κάθετα οι λευκές γραμμές που ορίζουν τον αγωνιστικό χώρο: ο παίκτης έστησε τη μπάλα στο σημείο του ~ (β) το να βγει η μπάλα έξω από τον αγωνιστικό χώρο, πίσω από τη γραμμή του τέρματος της ομάδας που αμύνεται, αφού προσβρούσει σε αμυνόμενο παίκτη ή αποκρουστεί από αυτόν: ο αμυντικός έστειλε τη μπάλα ~ || η μπάλα βγήκε - (γ) (συνεκδ.) η ποιητή η οποία επιβάλλεται στην παραπάνω περίπτωση και συνίσταται στην επαναφορά της μπάλας στον αγωνιστικό χώρο από παίκτη της επιτιθέμενης ομάδας, ο οποίος κλοτσά τη μπάλα από μία από τις δύο γωνίες του γηπέδου, δεξιά ή αριστερά του τέρματος της αμυνόμενης ομάδας: ο επόπτης γραμμών υπέδειξε ~|| ο διατητής σφύριξε | έδωσε —|| ο παίκτης εκτέλε | χτυπάει το ~ · 2. ΟΙΚΟΝ. η συντονισμένη ενέργεια κερδοσκόπων, οι οποίοι, κατόπιν μυστικής συμφωνίας, αγοράζουν ένα προϊόν σε μεγάλες ποσότητες, ώστε να δημιουργηθεί τεχνητή έλλειψη και να το πουλήσουν μετά σε πολύ μεγαλύτερη τιμή και με μεγάλο κέρδος 3. το πρόβλημα που αντιμετωπίζει ένας αγοραστής με τοχών, ο οποίος φαίνεται να έχει αγοράσει τίτλους, τους οποίους οφείλει να παραδώσει, αλλά στην πραγματικότητα ούτε κατέχει ούτε μπορεί να εξασφαλίσει. [ETYM₁ < αγγλ. corner «γωνία» < παλ. γαλλ. comere < come «γωνία, κέρατο» (βλ. λ. κορνέ)].

κορνέτα (η) {δύοσφρ. κορνετών} 1. μικρό ξύλινο πνευστό όργανο σε σχήμα κέρατος 2. χάλκινο πνευστό όργανο με επιστόμιο και τρία πιτσόνα, που μιούζει με την τρομπέτα, αλλά είναι μικρότερο και με λιγότερο καθαρό ήχο· χρησιμοποιείται κυρ. στα εμβατήρια. Επίσης κορνέτο (το). — κορνετίστας (ο). [ETYM < ιταλ. cornetta < cornu «κέρας, κέρατο» < λατ. cornu].

κορνέτο (το) → κορνέτα

Κορνηλία (η) {μτγν.} γυναικείο όνομα.

Κορνηλιός (ο) {-ου κ. -ίου} 1. όνομα Ρωμαίων αξιωματούχων 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM μτγν. κτρ. όν. < λατ. Cornelius, πθ. < λατ. cornu «κέρας»].

κορνιαχτός (ο) → κουρνιαχτός

κορνίζα (η) {δύοσφρ. κορνιζών} 1. το διακοσμητικό πλαίσιο, στο οποίο τοποθετείται ζωγραφικό έργο, φωτογραφία ή διπλώμα (πτυχίο): *ασημένια | οβάλ | τετράγωνη | ξύλινη | μεταλλική* - ΣΥΝ. κάδρο 2. κάθε ζώνη που εζέχει ως πλαίσιο σε κατασκευή (κτήριο, έπιπλο κ.λπ.) για λόγους διακοσμητικούς: *μαρμάρινη | λειτουργική* ~ ΣΥΝ. περιζώμα, στεφάνη. — (υποκ.) κορνιζούλα (η).

[ETYM Αντιδάν., < βεν. comise < λατ. comix, -icis «κουρούνα» < αρχ. κοράντι (πβ. *κορνίς, -ίδος* «καμπή, κορνοίδα»)].

κορνιζάδικο (το) {λαϊκ.} το κορνιζοποιείο.

κορνιζά ρο ρ. μετβ. {κορνιζάρα κ. κορνιζάρισα, -τηκα, -μένος} 1. τοποθετό (ζωγραφικό πίνακα, φωτογραφία ή πτυχίο) μέσα σε ξύλινο, γύψινο ή μεταλλικό πλαίσιο για διακοσμητικούς λόγους, ώστε να εκτεθεί σε κοινή θέα: ~ το διπλώμα, για να το κρεμάσω στο ιατρείο ΣΥΝ. καθάρω 2. βάζω κορνίζα σε (αρχιτεκτονικό έργο, έπιπλο κ.λπ.). Επίσης κορνιζώνω. — κορνιζάρισμα κ. κορνιζώμα (το).

κορνιζός (ο) {κορνιζάδες} {λαϊκ.} 1. ο τεχνίτης που επαγγελματικά τοποθετεί φωτογραφίες, πίνακες ή διπλώματα μέσα σε κορνίζα ΣΥΝ. κορνιζοποιός 2. ο κατασκευαστής και έμπορος κορνιζών για πίνακες, φωτογραφίες ή διπλώματα.

κορνιζοποιείο (το) 1. το εργαστήριο όπου κατασκευάζονται παντός είδους κορνιζές 2. το εργαστήριο όπου τοποθετούνται ζωγραφικοί πίνακες, φωτογραφίες ή διπλώματα μέσα σε κορνιζές ΣΥΝ. κορνιζάδικο. — **κορνιζοποιός** (ο).

κορνιζώμα (το) → κορνιζάρω

κορνιζάρω ρ. → κορνιζάρω

κορν-μπήφ (το) (παλαιότ. ορθ. *κορν-μπήφ*) {άκλ.} ψιλοκομμένο βοδινό κρέας που διατηρείται σε κονσέρβα.

[ETYM < αγγλ. corn beef < corn «παστάνω (σε κονσέρβα)» + beef «βοδινό»].

κόρνο (το) ΜΟΥΣ. πνευστό όργανο, τής ευρύτερης οικογένειας των χάλκινων στη σημερινή ορχήστρα, τα κόρνα σχηματίζουν ιδιαίτερη υποοικογένεια, που αντιπαρατίθεται στα «βαρέα χάλκινα» (τρομπέτες, τρομπόνια, τούμπα) αν και η λ. έχει χρησιμοποιηθεί για τον χαρακτηρισμό μεγάλου αριθμού διαφορετικών τύπων οργάνων, ξύλινων (λ.χ. *αγγλικό ~*) ή χάλκινων, η κύρια σημασία της αφορά όργανα των οποίων το σπειροειδές σχήμα και ο ήχος θυμίζουν κέρατα (ζών και τον ήχο που παραγόταν όταν φυσούσαν σε αυτά από μια άκρη ΣΥΝ. κέρας. [ETYM < ιταλ. cornu < λατ. cornu «κέρας, κέρατο»].

Κορνούαλη (η) περιοχή τής ΝΔ. Αγγλίας. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. Cornwall < λατ. Cornovii, ονομασία κελτικού φύλου που κατοικούσε εκεί (< cornu «κέρας», λόγω του σχήματος τής χερσονήσου), + αγγλ.σασ. walh «ξένος», εξαιτίας τής κελτικής γλώσσας, που ήταν ξένη στους Αγγλοσάξονες (γερμανοφώνους). Βλ. κ. *Ουαλία*].

κορν-φλάουρ (το) {άκλ.} πολύ καλά επεξεργασμένο αλεύρι από καλαμπόκι ή άλλα σιτηρά, που έχει τη μορφή λεπτής λευκής σκόνης και την ιδιότητα να φουσκώνει τη ζύμη: *συσκευασμένο ~*. [ETYM₁ < αγγλ. corn flour < corn «καλαμπόκι» + flour «αλεύρι»].

κορν-φλέικς (τα) {άκλ.} ημιμένες νιφάδες καλαμποκιού. [ETYM₁ < αγγλ. corn flakes < corn «δημητριακό» + flake «νιφάδα»].

κόρο (το) ελλην. *χορωδία* 1. η χορωδία (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) το χορωδιακό έργο ή τμήμα έργου: το ~ τής ενάτης του Μπετόβεν. [ETYM₁ Αντιδάν., < ιταλ. coro < λατ. chorus < αρχ. χορός].

κοροζό (το) λευκή και σκληρή ουσία, που παράγεται από καρπούς φυτών και χρησιμοποιείται για την κατασκευή κομπότων. [ETYM₁ < γαλλ. corozo < ισπ. -αμερ. corozo, πθ. < δημόδ. λατ. ♀caudium «κουκούτσι»].

κοροϊδέα (το) → κοροϊδία

κοροϊδευτικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται για κοροϊδία, για τη γελοιοποίηση, τον χλευασμό (κάποιου): ~ *χειρονομίες | γκριμάτσες* | λόγια ΣΥΝ. περιπαικτικός, ειρωνικός, χλευαστικός. — **κοροϊδευτικά** επίρρ.

κοροϊδέω ρ. μετβ. {κοροϊδέμα} 1. γελώ εις βάρος (κάποιου): τον *κοροϊδεύω για την προφορά του | για τη δειλία του* ΣΥΝ. περιγελώ, εμπαιζώ ΑΝΤ. επαίνω 2. κάνω γκριμάτσες, μμημές κ.λπ. εις βάρος (κάποιου), ώστε να προκαλέσω το γέλιο: *όταν ο δάσκαλος γυρνά την πλάτη, τα παιδιά τον κοροϊδεύουν* 3. κάνω (κάποιον) να δεχθεί (κάτι) ως αληθινό ή αξιόλογο, ενώ γνωρίζω ότι είναι ψεύτικο ή ασήμαντο, εξάπατα: τον *κοροϊδέω και τον πήρε τα λεφτά* || *δεν μπορεί να κοροϊδέωεις εμένα!* ΣΥΝ. ξεγελώ.

κοροϊδία (η) {δύοσφρ. κοροϊδιών} 1. το να κοροϊδεύει κανείς (κάτι/κάποιον): *αρχίζω | πιάνω την ~* ΣΥΝ. εμπαιγμός 2. το να εξεπιάτα κανείς, η σκόπιμη παραπλάνηση (κάποιου): *κάθε φορά μου λέει ότι η υπόθεσή μου θα τακτοποιηθεί, αλλά τελικά δεν κάνει τίποτα - αυτό είναι σκέτη ~* ΣΥΝ. εξάπατηση, απάτη. Επίσης κοροϊδέα (το).

κοροϊδία: συνώνυμα. Ανάλογα με το αν προκαλούν την αίσθηση του γέλιου ή του γελούσιου, οι λέξεις που δηλώνουν **κοροϊδία** διακρίνονται χονδρικά σε δύο ομάδες: σ' αυτές που ενέχουν το γέλιο, έμμεσα ή άμεσα (κοροϊδία - ειρωνεία - σάτιρα - διακομώδηση - γελοιοποίηση - περιγέλασμα - σκώμμα) και σ' αυτές που δεν συνδέονται με την έννοια του γέλιου ή του γελούσιου (σαρκασμός - χλεύη/χλευασμός - εμπαιγμός). Η ειρωνεία διαφέρει των άλλων είναι έμμεσος τρόπος κοροϊδίας, όπου το νόημα κρύβεται κάτω από τα λόγια, δεν παύει όμως να είναι κατανοητό για τον ακροατή. Η σάτιρα έχει άμεσο χαρακτήρα και δημόσιο, κατά κανόνα, βήμα (θέατρο, Μ.Μ.Ε.): κοροϊδεύει πρόσωπα και πράγματα, προκαλώντας γέλιο, με σκοπό συνήθ. να διορθώσει τα κακώς κείμενα. Η διακομώδηση πλησιάζει πολύ στη σημ. τής σάτιρας, έχοντας άμεσο χαρακτήρα και δημόσια, συνήθως, εκφορά. Η γελοιοποίηση έχει γενικότερο χαρακτήρα, προκαλεί δυσμενή εντύπωση για κάποιον που φθάνει τα όρια του γελούσιου. Το ίδιο και το περιγέλασμα, που χρησιμοποιείται σε απλούστερο λόγο ή στη λογοτεχνία. Το **οκώμιο** είναι το κοροϊδευτικό πειραγμα που αποσκοπεί κι αυτό στην πρόκληση δυσμενών εντυπώσεων εις βάρος κάποιου προσώπου. Η άλλη σειρά των κοροϊδευτικών λέξεων δεν συνδέεται με γέλιο, αλλά με έντονη επίκριση κάποιου, που στην οξύτερη μορφή τής φθάνει στον **σαρκασμό** (κυριολ. σημ. «ξέσχισμα»), το σκίσμο τής σάρκας), την έντονα επιθετική και σκληρή επίκριση κάποιου. Η **χλεύη** και ο **χλευασμός** ενέχουν επίκριση με έντονο τον χαρακτήρα τής περιφρόνησης και τής μειώσης, ενώ στον **εμπαιγμό** η επίκριση έχει έντονα προσβλητικό χαρακτήρα. Η λέξη **κοροϊδία** (από το κοροϊδο < *κορο-γιδό «κουρεμένο γίδι») είναι η γενική νεότερη λ. που δηλώνει, στον προφορικό ιδίως λόγο, όλο το φάσμα τής επίκρισης και τής πρόκλησης δυσμενών εντυπώσεων, με η χωρίς γέλιο.

κοροϊδίικη (το) {χωρ. γεν.} {λαϊκ.} 1. η κοροϊδία: *Βαρέθηκα για το ~*. *Η μου δίνεις τώρα τα χριστούμενα ή θα σε πάω στα δικαστήρια!* 2. οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει γελοιοποίηση ή εξευτελισμό: *Τι κοροϊδιλίκια είναι αυτά! Πώς νύθθηκες έτσι!* ΣΥΝ. ρεζιλίκι. [ETYM₁ < κοροϊδο + παραγ. επίθημα -(ι)λίκι].

κοροϊδίστικα επίρρ.· χωρίς να αξίζει η να έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα: *χάσαμε τη νίκη -!* ΣΥΝ. άδικα, τζάμπα.

κοροϊδίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την κοροϊδία: κυρ. στη φρ. *κοροϊδίστικα λεφτά* χρήματα που δαπανήθηκαν χωρίς λόγο, χωρίς αποτέλεσμα και συνεκδ. ό.τι αγοράστηκε με αυτά τα χρήματα:

αυτό το ψυγείο δεν αζίζει, είναι - ΣΥΝ. πεταμένα λεφτά.
 κορόδιο (το) 1. αυτός που γίνεται αντικείμενο χλευασμού: με τα καμώματα τον έγινε το - του χοριού ΣΥΝ. περιέγλωσ, τρελός, ψόνιο 2. αυτός που μπορεί εύκολα να εξαπατηθεί, να πέσει θύμα εκμετάλλευσης: για ~ με περνάς και πας να μου πουλήσεις ψεύτικο πράγμα; || είναι μεγάλο ~ αυτός δουλεύει σαν σκυλί κι οι υπόλοιποι τον τρώνε τα λεφτά! || Ξύπνα ~! Δεν βλέπεις ότι σε εκμεταλλούνται; ΣΥΝ. αρελής, χαζός, θύμα ΑΝΤ. ζήνιος-ΦΡ. (α) **κάνω το κορόδιο** προσποιούμαι ότι δεν αντιλαμβάνομαι τι συμβαίνει: τον είδα από μακριά, αλλά έκανα το κορόδιο, για να τον αποψύγω || όλα τα ζέρε και τα καταλαβαίνει, αλλά κάνει το κορόδιο σκόπιμα! ΣΥΝ. κάνω την πάπια, τον χαζό (β) πάνω (**κάποιον**) **κορόδιο** εξαπατώ (κάποιον): πήγε να με πιάσει κορόδιο, αλλά δεν την πάτησα! (γ) εις υνεϊσιν | **στην υγεία του κοροδιού** σε περιπτώσεις που κάποιος κάλοπερνου εις βάρος άλλου, τον εκμεταλλεύονται ή τον εξαπατούν: σκοτώνεται στη δουλειά να τους στέλνει λεφτά κι αυτοί τα τρώνε και τα πίνουν ~. — (υποκ.) κοροιδάκι (το), (μεγεθ.) **κοροιδάρα** (η).
 [ΕΤΥΜ. < *κορογίδιο «κουρευμένο γίδιο» (αρχικός για διαπομπευμένη γυναίκα) < κουρά + -γίδο < γίδι].

κορόμηλο (το) ο εδάδιμος καρπός της κορομηλιάς, που είναι μεγαλύτερος από κεράσι και μικρότερος από βερίκοκο, έχει λεπτή λεία φλούδα κοκκινωπού χρώματος και η σάρκα του έχει γλυκόξινη γεύση ΣΥΝ. τζάνερο-ΦΡ. (**τρέξει) το δάκρυ κορόμηλο** για συνεχές, ασταμάτητο κλάμα. — κορομηλιά (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. **διφθογγος**. [ΕΤΥΜ. < *καρόμηλο (με προληπτική αφομοίωση) < *καρού-μήλον < αρχ. κόρων (βλ.λ.) < μήλον. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από το μτρν. *όρομηλον (ορός + μήλον, μαρτυρείται μόνον ο δωρ. τ. όρομ-αλίδες) με την επιβρ. του συνωνύμου κοκκύμηλον].
 κορόνα (η) → κορώνα

κοροπλάστης (ο) {κοροπλάστών} ο τεχνίτης ή καλλιτέχνης που είναι ειδικευμένος στην κατασκευή μικρών αγαλμάτων από πήλο ή γύψο, τα οποία συνήθ. παριστάνουν κόρες. — κοροπλαστική (η). [ΕΤΥΜ. μτρν. < κόρο- (< κόρη) + πλάστης].

κόρος 1. (ο) 1. η απόλυτη πλήρωση ΣΥΝ. πλησμονή, υπερπλήρωση, χόρταση ΑΝΤ. άδειασμα, εκκένωση 2. (κατ' επέκτ.) το συναισθημα δυσφορίας και αιδίας, που ακολουθεί την απόλυτη πλήρωση ΣΥΝ. κορεσμός, (οικ.) μπουζιχτισμα, υπερκορεσμός ΑΝΤ. έλλειψη, πείνα ΦΡ. **κατά κόρον** σε υπερβολικό βαθμό: η υπόθεση προβλήθηκε ~ από τα μέσα ενημέρωσης ΣΥΝ. υπερβολικά ΑΝΤ. λίγο, ελάχιστα. [ΕΤΥΜ αρχ. < θ. κορ-, πβ. κορ-ε-σα, απφρ. αορ. τού ρ. κορέννυμι «πληρώ, γεμίω» (βλ. κ. κορεσμός)].
 κόρος 2. (ο) (παλαιότ. στη ναυπηγική) μονάδα μετρήσεως της χωρητικότητας των πλοίων: πλοίο είκοσι γιλιάδων κόρων. [ΕΤΥΜ. μτρν. < εβρ. κōf «τρογγυλό δοχείο». Η εβρ. λ. αποτελεί επίσης μονάδα μετρήσεως (κυρ. υγρών), που ισοδυναμεί με 220 λίτρα].

corpus (το) λατ. (προφέρεται κόρπους) {συνγά πληθ. corpora} σόμα (γλωσσικού) υλικού: η επιλογή του λεμματολογίου βασίστηκε σε ~. [ΕΤΥΜ. < λατ. corpus «σώμα»].
 κορσάζ (το) {άκλ.} το τμήμα γυναικείου ρούχου που καλύπτει την περιοχή του στήθους και γενικότ. τον άνω κορμό: εφάρμοστο | πλοσίο | αποκαλιπτικό | κεντητό ~. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. corsage < corps «σώμα (< λατ. corpus)].

κορσές (ο) {κορσέδες} πλατιά Μαστική ζώνη που φοριέται κατά-σάρκα πριβάλλοντας τη μέση και τους γλουτούς, νίστε και μέρος του θώρακα (για λόγους αισθητικής ή υγείας): γυναικείος | ανδρικός | κομωτικός | ορθοπαιδικός | δετός - ΦΡ. (μτρ.) **γίνωμα στενός κορσές** γίνωμα φορτικός, ενοχλητικός: στενός κορσές μου έγινε όλο ρουτάκι που πάω και τι κάνω ΣΥΝ. παρενοχλώ, πιέζω. — (υποκ.) κορσε-δάκι (το). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. corset < corps «σώμα» (< λατ. corpus)].
 Κορσική (η) (γαλλ. Corse) γαλλικό νησί της Δ. Μεσογείου, κοντά στις ακτές της Δ. Ιταλίας, με πρωτεύουσα το Ατάκιο (Αγιάτσο). — **Κορσικανός** (ο) [1888], Κορσικανή (η), κορσικανικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < λατ. Corsica, αβεβ. ετιμou, ίσως συνδ. με φων. horsi «ξυλίνος, δασώδης». Ήδη μτρν. είναι οι ονομασίες Κύρνος, Κόρση, Κορσί-κα].

κορτάκις (ο) {κορτάκιδες} (λαϊκ.-μειωτ.) το άτομο που κάνει κόρ-τε, που φλερτάρει γυναίκες κατά σύστημα ΣΥΝ. ερωτιάρης. [ΕΤΥΜ. < κόρτε + πάραγ. επίθημα -άκιας, πβ. ματ-άκιας, γκομεν-άκιας].
κορτάρω ρ. μετβ. {κόρταρα κ. κορτάρισα} κάνω κόρτε, φλερτάρω. — **κορτάρισμα** (το).
 κόρτε (το) {άκλ.} η έμμεση έκφραση ερωτικής επιθυμίας προς κάποιον, κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να επιδιώκεται και η ανταπόκριση του: κάνω ~ ΣΥΝ. φλερτ, ερωτοτροπία.
 [ΕΤΥΜ μεσν. < νταλ. corte «αυλή παλατιού» (< λατ. cohors «αυλή, περιβολός»). Η σημερινή σημ. προήλθε από την έκφραση fare la corte «συμπεριφερόμαι ευγενικά (όπως αρμόζει σε αυλικούς) - ερωτοτρο-πό». Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη συναντούμε και στο γερμ. höflich «ευγενικός» (< Hof «αυλή»)].

κορτιζόνη (η) {κορτιζόνων} ορμόνη που παράγεται από τον φλοιό των επινεφριδίων, η οποία κατασκευάζεται τεχνητά και χρησιμοποιείται όπως και τα παράγωγά της στη θεραπεία αλλεργικών παθήσεων και ρευματισμών, κυρ. λόγω της αντιφλεγμονώδους δράσης της: *άνω ενέσεις κορτιζόνης.
 [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αρχλ. cortisone, συντετημένος τ. τού corticosterone (βλ.κ. κορτικοστερόνη)]. **κορτιζονούχος**, -ος, -ο (φάρμακο, ουσία κ.λπ.) που περιέχει κορτιζόνη: ~ κολλύριο. [ΕΤΥΜ. < κορτιζόνη + -ούχος < έχω].

κορτικοειδή (τα) οργανικές ενώσεις, που απαντούν στη φλοιώδη ουσία των επινεφριδίων. Επίσης κορτικοστεροειδή [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αρχλ. corticoid (νόθο συνθ.)].

κορτικοστερονή (η) {κορτικοστερονών} ΒΙΟΛ. στεροειδής ορμόνη που εκκρίνεται από τον φλοιό των επινεφριδίων. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αρχλ. corticosterone (νόθο συνθ.) < cortico- (< λατ. cortex «φλοιός») + -ster- (< αρχ. στερέος) + κατάλ. -one].

Κορβάντες (οι) {Κορβάντων} ΜΥΘΟΛ. οι πρώτοι άνθρωποι που γεννήθηκαν από την ίδια τη Γη-λόγω της χορευτικής τους ικανότητας συνδέθηκαν με τις Μούσες και συχνά ταυτίζονταν με τους Κάβειρους και τους Κουρήτες. [ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ. κορβαντιώ].

κορβαντισμός (ο) [μτρν.] η κατάσταση τού φρενήρους ενθουσιασμού. — **κορβαντικός**, -ή, -ό [μτρν.].

κορβαντιώ ρ. αμετβ. {κορβαντιάς... μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (αρχαιοπρ.) είμαι εξάλλος από (θηρσκευτικό) ενθουσιασμό ή ραυτισμό: *μόνο με "Σαρόβαντες" δεν παρομοίασαν τον επικοινωνιακό σύμβουλο τού προέδρου οι κορβαντιώτες δημογρόντες τού κόμματος* (εφημ.) ΣΥΝ. μαινόμεν, φρενάω ΑΝΤ. ηρεμώ.
 [ΕΤΥΜ. < αρχ. κορβαντιώ (-άω) < κορβάντες, ιερείς της Κυβέλης στη Φρυγία, οι οποίοι θορυβούσαν έξαλλα, όταν τελούσαν τα καθήκοντα τους. Η λ. Κορβάντες είναι αγν. ετιμou, ίσως φρυγικής προελ., αν και έχει προταθεί η σύνδεση με αρχ. σκανδ. huerfa «στρέφω, στριφουργίζω» (που θα μπορούσε να συσχετιστεί με τους κορβαντικούς χορούς)].

Κορδαλλός (ο) 1. δήμος της Αττικής, ΝΑ. τού όρους Αιγάλεω 2. (συνεκδ.) (α) τού συγκρότημα φυλακών που βρίσκεται στον παραπάνω δήμο: *δραπέτευσε από τον ~ || έχει κάνει στον ~ (ενν. φυλακή) (β) (γε-νικότ.) η φυλακή: πάω | μπαίνω | κλείνω (κάποιον) στον ~*. [ΕΤΥΜ. Στην ίδια περιοχή βρισκόταν ο αρχ. δήμος Κορδαλλού ή *Κο-ρδαλλέων*, από το ομώνυμο πτηνό].

κορδαλλός (ο) μικρό οδικό πτηνό, που μοιάζει με σπουργίτι, έχει μήκος περίπου 20 εκατοστά, γκριζό φτέρωμα με σχέδια στο στήθος, χαρακτηριστικό λοφίο στο πίσω μέρος τού κεφαλιού, κατασκευάζει τις φωλιές του σε κοιλότητες τού εδάφους, τρέφεται με έντομα, κάμπιες, σκουλήκια και σπόρους και το κυνηγούν για το νόστιμο κρέας του ΣΥΝ. (λαϊκ.) σταρπύθρα.
 [ΕΤΥΜ. < αρχ. κορδαλ(λ)ός < κόρδος | κορδός < κόρως, -υθος «περικεφαλαία» (για το οποίο βλ. λ. κορυφή)].

κόρυα (η) {χωρ. πληθ.} 1. κρυολόγημα που συνοδεύεται από ρινική καταρροή ΣΥΝ. συνάγ 2. λοιμώδης νόσος των πουλερικών και των βοοειδών.
 [ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με αρχ. αρχλ. hrot «βλέννα, μύζω», αρχ. γερμ. (h)roz, ρ. hūzzan «γυρλιζώ, ροχαλιζώ» κ.ά.].

κορόνη (η) {κορονών} 1. ρόπαλο που χρησίμευε ως πολεμικό ή κυνηγετικό όπλο και είχε τη μία πλευρά παχύτερη και ενισχυμένη με σιδερένια επένδυση: η ~ τού *Ηρακλή | των μονομάχων || σιδερένια | θανατηφόρα* ~ 2. ελαφρό, ζύλινο, γυμναστικό όργανο με μήκος 0,75 μ. και διάμετρο 10-11 εκ. στην ογκοδέστερη πλευρά και 4 εκ. στη λαβή, που χρησιμοποιείται κυρ. στην ενόργανη γυμναστική γυναικών στις ασκήσεις εδάφους ή στο τσίρκο από **ζογκλίας** 3. **Αθλ. κορόνες** (οι) αγώνισμα της ρυθμικής γυμναστικής γυναικών, στο οποίο χρησιμοποιούνται τα παραπάνω όργανα. — **κορνηφόρος**, -ος, -ον [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < κόρως, -υθος «περικεφαλαία, κράνος» (βλ. κ. κορυφή)].

Κοροτσά (η) (ορθότ. *Κορτσά*) ιστορική πόλη της ΝΑ. Αλβανίας (Β. Ηπείρου), γνωστή από τον ελληνοϊταλικό πόλεμο τού 1940 (*Επος της Αλβανίας*).
 [ΕΤΥΜ. < αλβ. Κορσέ | Korea < goritsa «αγριαγλαδιά»].

κορυφαίος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που βρίσκεται στην κορυφή σε σχέση με άλλους, που τους ξεπερνά: ~ επιστήμων | *παίκτης | παράγοντας | έργο | στέλεχος | συνθέτης | γιατρός | εκδήλωση | ρόλος* ΣΥΝ. εξέχων, ξεχωριστός ΑΝΤ. τελευταίος, έσχατος, ασήμαντος 2. (ειδικότ. στο αρχ. δράμα) **κορυφαίος** (ο) το μέλος τού χορού που διευθύνει, οδηγεί τον χορό (δίνοντας τον ρυθμό στο τραγούδι και στην όρχηση) και συνδιαλέγεται (στα διαλογικά μέρη) με τους υποκριτές: ο ~ τού χορού ΣΥΝ. προεξάρχων (βλ. λ. υποκριτής).
 κορυφή κ. κορφή [μεσν.] (η) (σημ. 1-3) 1. το υψηλότερο σημείο: η ~ τού κεφαλιού | των δέντρων | της σκάλας | τού κόμματος ΣΥΝ. άκρη ΑΝΤ. βάση 2. (ειδικότ.) το υψηλότερο σημείο ενός βουνού: *απάτητη | απρόσιτη | χιονισμένη | απότομη | ψηλή* ~ ΣΥΝ. βουνοκορφή, άκρη ΑΝΤ. (πεδιάδα) *πλαγιά-φρ. αν' την κορυφήν ως τα νύχια* ολόκληρος, από πάνω ως κάτω: τον εξέταζε προσεκτικά ~ ΣΥΝ. πατόκορφα 3. (στον τ. **κορφή**) η τρυφερή άκρη τού βλαστού των φυτών (βλ. κ. λ. *κορπάδα*) 4. (α) ΓΕΩΜ. το σημείο γεωμετρικού σχήματος, το οποίο απέχει περισσότερο από τη βάση και του τέμνονται δύο πλευρές (ευθείες) ή τρία ή περισσότερα επίπεδα του: οί ~ τού τριγώνου | τού κώνου | της καμπύλης | της πυραμίδας (β) το σημείο στο οποίο συναντώνται οι ημιευθείες (πλευρές) που ορίζουν μία γωνία (γ) **κατά κορυφήν γωνίες** (κατά κορυφήν γωνία, Ευκλείδ. 1,15) δύο γωνίες που έχουν κοινή κορυφή και οι πλευρές της μιας είναι προεκτάσεις των πλευρών της άλλης 5. (μτρ.) το πρόσωπο ή θεσμικό όργανο που ασκεί τον έλεγχο ή την εξουσία: η ~ της *ιεραρχίας | της ηγεσίας | τού κόμματος || συνδιάσκεψη* (βλ.λ.) | *σύνδοδος* (βλ.λ.) | συνάντηση (βλ.λ.) *κορυφής* ΣΥΝ. κεφαλή, ηγεσία ΑΝΤ. βάση 6. (μτρ.) το πιο υψηλό, το πιο επιτυχημένο σημείο όπου μπορεί να φθάσει κανείς: η ~ της *βαθμολογίας | της επιτυχίας | της επιστήμης | της σταδιοδρομίας* 7. (ως χαρακτηρισμός) ο κορυφαίος: είναι ~ στο είδος του • ΦΡ. από την *πόλη έρχονται και στην κορφή καννέλα* βλ. λ. καννέλα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < κόρως, -υθος «περικεφαλαία, κράνος» < θ. *kor-, πθ. ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker- «κεφάλι», οπότε η λ. συνδέεται με το

ουσ. *κέρας* (βλ.λ.), ίσως και με αρχ. γερμ. *hiruz* «ελάφι», λατ. *cerus* (> γαλλ. *cerf*) κ.ά. Κατ' άλλη άποψη, οι λ. *κορυφή* και *κόρυμβος* είναι πελασγικής αρχής.

κορυφογραμμή (η) [1874] η γραμμή που σχηματίζεται νοητά και ενώνει τις κορυφές (και τις κοιλότητες) γειτονικών βουνών: *οι ~ της Πίνδου ΣΥΝ.* βουνοκορφή ΑΝΤ. πλαγιά.

κορυφώνω ρ. μετβ. {κορυφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** οδηγώ (κάτι) στο ανώτατο σημείο: η *απροσδόκητη τροπή που πήρε η υπόθεση κορύφωσε την αγωνία του κοινού* (μεσοπαθ. **κορυφώνομαι**) **2.** φθάνω στο ανώτατο σημείο, στο ζενίθ: *κορυφώνεται η πίστη | η περιέργεια | η κρίση | το ενδιαφέρον | ο ανταγωνισμός | η ηδονή* **3.** φθάνω στο πιο σημαντικό σημείο μου: *οι εκδηλώσεις θα κορυφωθούν με την ομιλία του πρωθυπουργού.* — **κορυφωμα** (το) [μετρν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορυφώ* (-όω) < *κορυφή*].

κορύφωση (η) [μετρν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το υψηλότερο σημείο, ο ανώτατος βαθμός (ιδιότητας, κατάστασης κ.λπ.): η ~ της *αγωνίας των θεατών ενός διαγωνισμού* || με τον *χαμό και του δεύτερου παιδιού έφθασε το οικογενειακό δράμα στην ~ του* || η ~ της *απόλαυσης | του πάθους | της έντασης ΣΥΝ.* αποκορύφωση, αποκορύφωμα **2.** το σημαντικότερο σημείο: ~ των πολιτιστικών *εκδηλώσεων αύριο με τη συναλία του μεγάλου συνθέτη* || η ~ της *δράσης στην αρχαία τραγωδία* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αποτελεί την κορυφαία στιγμή, το ανώτατο σημείο: η *γθεσινή συγκέντρωση αποτέλεσε την ~ της προεκλογικής εκστρατείας...* || η *απομινή διαδήλωση θα είναι η ~ μιας σειράς ενεργειών διαμαρτυρίας για την κυβερνητική πολιτική στο θέμα των συντάξεων.*

κορυφάδα (η) **1.** η τρυφερή άκρη του βλαστού των φυτών, κυρ. τής κολοκυθιάς: *δροσερή | τρυφερή* ~ ΣΥΝ. **κορυφή** **2. κορυφάδες** (οι) φαγητό που παρασκευάζεται από τις τρυφερές άκρες των βλαστών χορταρικών και κολοκυθιών ΣΥΝ. κολοκυθοκορυφάδες. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορυφάς*, -άδος < *κορυφή*].

κορυφή (η) → *κορυφή*

Κορυφιάτης (ο), **Κορυφιάτισσα** (η) (λαϊκ.) ο Κερκυραίος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *Κορυφί*, βλ. λ. *Κέρκυρα*].

κορυφιάτικος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με την Κέρκυρα ή τους Κερκυραίους: ~ *καντονία | χορός | γλυκίσματα ΣΥΝ.* κερκυραϊκός.

κορυφοβούνι (το) {χωρ. γεν.} (λογστ.) το υψηλότερο σημείο ενός βουνού: *απάτητο | ψηλό | άγριο* ~ ΣΥΝ. βουνοκορφή.

κορυφοβόλος (ο) **1.** αυτός που κόβει τα βλαστάρια φυτού · **2.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχανήμα που χρησιμοποιείται για τον αποχωρισμό του ανθόγαλου από το γάλα.

κορυφοβούνι ρ. μετβ. [μεσν.] {κορυφοβούει... | κορυφοβούησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} κόβω τις τρυφερές άκρες, τα βλαστάρια φυτού (συνήθ. για φαγητό). — **κορυφοβούνημα** (το).

κόρφος (ο) **1.** το μέρος της θάλασσας που μπάνει μέσα στην ξηρά και είναι προστατευμένο: *γαλήνιος | σκοτεινός* ~ ΣΥΝ. κόλπος **2.** (μτφ.) τα στήθη της γυναίκας ή το στέρνο του άντρα: *κοιμήθηκε γαλήνια στον ~ του* || *έκρυψε βιαστικά το μήνυμα στον ~ της ΣΥΝ.* αγκαλιά, στήθος-ΦΡ. (α) (μτφ.) (*έχω* | *ζεσταίνω*) *φίδι στον κόρφο μου* προστατευώς ή βοηθός άνθρωπο, που θα αποδειχθεί αγνώμων ή εχθρός μου: *άρησε να καταλάβει τι φίδι είχε στον κόρφο του!* (β) *ούτε ψύλλος στον κόρφο μου* βλ. λ. *ψύλλος*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μετρν. *κόρφος* < αρχ. *κόλπος* (βλ.λ.).

-κόρφος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κορυφών: *δι-κόρφος*, *τρι-κόρφος*. [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το ουσ. *κορ(υ)φή* (πβ. κ. μετρν. *τρι-κόρφος*, αρχ. *δι-κόρφος*)].

κόρωμα (το) → *κορώνω*

κορώνα (η) (σχολ. ορθ. *κορόνα*) {δύσchr. κορωνών} **1.** κόσμημα που φέρεται στην κεφαλή συνήθ. βασιλέων κατασκευάζεται από ευγενές μέταλλο, διακοσμείται περίτεχνα με πολύτιμους λίθους και έχει σχήμα στεφάνης ΣΥΝ. στέμμα **2.** κάθε κόσμημα κεφαλής που μοιάζει με στέμμα: *αποκριατική* ~ || η ~ *μιας νικήτριας καλλιστειών ΦΡ.* (μτφ.) *έχω* (κάποιον) *κορώνα στο κεφάλι μου* τιμό πάρα πολύ και φροντίζω (κάποιον): *εγώ τη γυναίκα μου την ~* **3.** (συνεκδ.) καθετί που φέρει απεικόνιση του παραπάνω κοσμήματος (λ.χ. οικόσημο, θυρεός, νόμισμα) (ειδικότ.) νόμισμα χωρών της Ευρώπης: η ~ της *Σουηδίας* | τής *Δανίας*- ΦΡ. (α) *κορώνα-γράμματα* βλ. λ. *γράμμα* (β) *παίζω τη ζωή μου κορώνα-γράμματα* βλ. λ. *ζωή* **4.** θήκη από ειδικό υλικό (πορσελάνη, πολύτιμο μέταλλο κ.λπ.), που τοποθετείται από οδοντίατρο πάνω σε φυσικό δόντι, καλύπτοντας το όλο για την προστασία του: *πορσελάνηνη | χρυσή* ~ ΣΥΝ. θήκη, επίθεση · **5.** ΜΟΥΣ. σημείο που δηλώνει επιμήκυνση ενός φθόγγου και σημειώνεται πάνω από αυτόν (συνεκδ.) η αυξημένη χρονική διάρκεια και ένταση της φωνής σε συγκεκριμένο σημείο της μελωδίας: *βγάλω* - **6.** (μτφ.) τα μεγάλα λόγια, συνήθ. για εντυπωσιασμό, επιθετικές ή έντονες εκφράσεις: *δημαγωγικές* | *πολεμοχαρείς* ~ || στον *λόγο του πέταξε και μερικές εθνικιστικές* - ΣΥΝ. μεγαλοστομία.

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < λατ. *corona* «στεφάνι» < αρχ. *κορώνη* «κουρούνη» < θ. *kor-ón-*, παρεκτεταμένος τ. του **kor-*, ετεροισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **ker-*, ρημομητική ρίζα που αποδίδει κραγές ορισμένων πτηνών, πβ. λατ. *corix* «κουρούνα», *corvus* «κοράκι», αγγλ. *crow*, σουηδ. *kraka*, γαλλ. *corbeau* κ.ά. Ομόρρ. πιβ. *κόρ-αζ* (βλ.λ.), *κορ-ανίς* (-ίδα)].

Κορώνη (η) κωμόπολη της ΝΔ Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας, γνωστή για το μεσαιωνικό της κέντρο- ΦΡ. (μτφ.) *έχω* *μάτρωμα στην Κορώνη* έχω μεγάλο μέσον, έχω ισχυρούς προστάτες: *δεν έχει ανάγκη από διαγωνισμούς για να διοριστεί* ~! ΣΥΝ. *έχω* δόντι. [ΕΤΥΜ. μεσν. κωμόπολη < αρχ. *κορώνη* (βλ. λ. *κορόνα*). Η φρ. *έχω* *μάτρωμα στην Κορώνη* ερμηνεύεται από τη σπουδαιότητα της πόλης

κατά την Τουρκοκρατία και από την εξουσία του διοικητή της].

κορωνίδα (η) {-ας κ. -ίδος} **1.** το πιο υψηλό σημείο ενός οικοδομήματος ΣΥΝ. κορυφή, άκρο ΑΝΤ. βάση, βάθρο, θεμέλιο **2.** (κατ' επέκτ.) (α) το μέρος της στέγης που προεξέχει από τους τοίχους ΣΥΝ. γείσο (β) το μέρος επίπλου που προεξέχει ΣΥΝ. κορνίζα **3.** (μτφ.) το πιο υψηλό σημείο, ο ανώτατος βαθμός αξιολογικής κλίμακας **4.** (συνεκδ.) καθετί που θεωρείται κορυφαίο, σημαντικότερο σε έναν τομέα: είναι η ~ των *φιλοσόφων* || ο *άνθρωπος είναι η ~ της δημιουργίας ΣΥΝ.* αφρός, κορυφή ΑΝΤ. μετριότητα **5.** Γ.ΛΩΣΣ. (στην Αρχαία Ελληνική) το σημείο, όμοιο στο σχήμα με την ψιλή, το οποίο τοποθετείται πάνω από μακρό φωνήεν ή δίφθογγο, που έχει προέλθει από κράση: *και εγώ > κάγω* · **6.** ΜΟΥΣ. σημείο της ευρωπαϊκής μουσικής που δηλώνει ότι ο φθόγγος ή η παύση μπορεί να διαρκέσει όσο χρόνο θέλει ο εκτελεστής ΣΥΝ. κορόνα, ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος, συγκοπή*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορωνίς*, -ίδος < *κορώνη* (βλ. λ. *κορόνα*)].

κορόνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κόρω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (σπάν.) μεταδίδω τόση θερμότητα, ώστε να κάνω (κάτι) να καίει ΣΥΝ. πυρακτώνω **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να βρεθεί εκτός εαυτού: *το κρασί τον κόρωσε ΣΥΝ.* ερεθίζω, εξάπτω ΑΝΤ. παγώνα, δροσίω ♦ **3.** (αμετβ.) αποκτώ τόση θερμότητα, ώστε να καίω: η αλουμινένια *στέγη κόρωσε από τις ακτίνες του ήλιου ΣΥΝ.* πυρακτώνομαι ΑΝΤ. παγώνα, δροσίω-ΦΡ. (μτφ.) *ανάβω και κορόνω* εξοργίζομαι, γίνομαι *εξάλλος*, εκτός εαυτού: *άναψε και κόρωσε μ'αυτό που άκουσε ΣΥΝ.* εξάπτομαι ΑΝΤ. ηρεμάω, γαληνεύω. — **κόρωμα** (το). [ΕΤΥΜ. < *κόρος* 'κορεσμός - θημός (βλ.λ.)»].

Κ.Ο.Σ. (το) Κεντρικό Οικονομικό Συμβούλιο.

κόσα (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} μεγάλο δρεπάνι με μεγάλη λαβή. [ΕΤΥΜ < σλαβ. *kosa*].

κοσάρι (το) → *εικοσάρικο*

κοσάρικο (το) → *εικοσάρικο*

κοσκινιάς (ο) [μεσν.] {κοσκινιάδες}, **κοσκινού** (η) {κοσκινούδες} τεχνίτης ειδικός στην κατασκευή κόσκινων.

κοσκινίω ρ. μετβ. [μετρν.] {κοσκινίω-α, -ηκα, -μένος} **1.** περνώ (κάτι) από κόσκινο: ~ *το αλεύρι* | *το σάρι ΣΥΝ.* καθαρίζω **2.** (μτφ.) περνάω από εξονυχιστικό έλεγχο: *οι εφοριακοί οφείλουν να κοσκινίζουν τις δηλώσεις* (υπόνοιες για φοροδιαφυγή) ΣΥΝ. εξετάζω, ελέγχο, κρησφαιρίζω, περνάω από ψιλό κόσκινο- ΦΡ. (παροιμ.) *όποιος δεν θέλει | βαριέται να ζυμώσει, δέκα μέρες κοσκινίζει* βλ. λ. *ζυμώνω*. — **κοσκινίσμα** (το), **κοσκινιστός**, -η, -ό.

κόσκινο (το) στρογγυλό σκεύος με τρυπήτο πλέγμα στη βάση και φαρδιά περίμετρο, μέσα από το οποίο περνάει κοκκώδη υλικά (π.χ. αλεύρι), για να καθαριστούν από ξένα σώματα ή να κατακρατηθούν οι μεγαλύτεροι κόκκοι: *ζύλινο* | *ψιλό* | *λεπτό* ~ ΣΥΝ. κρησφάρα- ΦΡ. (μτφ.) (α) *περνάω (κάποιον) | κάτι από (ψιλό) κόσκινο* εξετάζω (κάποιον/κάτι) εξονυχιστικά: *η αίτηση του πέρασε από κόσκινο, πριν γίνει δεκτή ΣΥΝ.* κοσκινίζω (β) (σκωπτ.) *θα σου βάλω κόσκινο | κρησφάρα* (ενν. στο πρόσωπο) (για άνθρωπο που ντρεπέται να παρουσιαστεί δημοσίως) *δεν θα αφήσω να σε δουν, θα σε καλύψω: τι ντρέπεται, την επόμενη φορά ~!* (γ) *κάνω (κάτι) | κάποιον κόσκινο* κάνω (κάτι/κάποιον) διάτρητο από σφαίρες (πυροβολώντας): *πυροβολούσαν από παντού και του έκαναν το αυτοκίνητο ~!* (δ) *παλιά μου τέχνη κόσκινο* βλ. λ. *τέχνη* (ε) *καινούργιο κοσκινάκι μου και πού να σ' ακουμπήσω* | *να σε κρεμάσω* βλ. λ. *καινούργιος*. — (υποκ.) **κοσκινιάς** (ο). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόσκινον*, αγν. ετύμου. Καμιά από τις προτάσεις απόψεις δεν ικανοποιεί, όπως λ.χ. η σύνδεση με λιθ. *κόστι* «στραγγίζω» ή με λατ. *scindō* «διασχίζω, διασπώ». Η λ. είναι πιθαν. μεσογενικής καταγωγής].

κοσκινίστρα (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} συρμάτινο πλέγμα (διαφόρων μεγεθών) που χρησιμοποιείται για το κοσκίνισμα του χόματος ή άλλων υλικών ΣΥΝ. κόσκινο.

[ΕΤΥΜ. < θ. *κόσκινισ-* (ρ. *κοσκινίζω*) + *παραγ.* επίθημα -τρα, πβ. κ. *σφυρηγιάσ-τρα*].

κοσμηγάπιτος, -η, -ο [1888] αυτός που είναι σε όλους αγαπητός: ~ *παρουσία* | *προσωπικότητα* | *αστέρας* | *ηγή* ΣΥΝ. δημοφιλής, λαοφιλής ΑΝΤ. λαομισήτος, λαοκατάρατος.

κοσμάκης (ο) [1894] {χωρ. *πληθ.*} (περιληπτ.) οι απλοί άνθρωποι, τα μη προνομιούχα λαϊκά στρώματα, ο «απλός λαός»: *ποιος ενδιαφέρεται για τα προβλήματα του ~;* || *αυτά είναι λόγια του ~μην τ' ακούς!* ΣΥΝ. *λαός*, *λαοτζίκος*, *όγλος* ΑΝΤ. αριστοκρατία, πλουτοκρατία ΦΡ. **κόσμος και κοσμάκης** μεγάλο πλήθος ανθρώπων ή άνθρωποι κάθε κοινωνικής τάξεως και προέλευσης: *μαζεύτηκε ~, να δει τι τρέχει*.

Κοσμάς (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων και μοναχών της Ορθόδοξης Εκκλησίας: *ο Άγιος ~ και Δαμιανός* | *ο Άγιος ~ ο Αιτωλός* **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. < μετρν. *Κοσμάς* < αρχ. *κόσμος*].

κοσμητολογία (η) → *κοσμητολογία*

κόσμημα (το) {κοσμήμ-ατος} | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για διακόσμηση ή στολισμό: ~ *οροφής* (σχέδιο ζωγραφισμένο ή ανάγλυφο, που διακοσμεί την επιφάνεια οροφής κτηρίου) || *τυπογραφικό* ~ (το σχέδιο στο εξώφυλλο) ΣΥΝ. στολίδι, καλλιτισμός **2.** (ειδικότ.) τα στολιδία που φορούν πάνω τους οι άνθρωποι: *γυναικείο* | *πολύτιμο* | *ψεύτικο* | *αγαπημένο* | *χρυσό* | *ασημένιο* | *παραδοσιακό* | *περίτεχο* - ΣΥΝ. (ξεν.) *μπιζού* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε ομορφάνει κάτι: το νεοκλασικό κτήριο *αποτελούσε ~ της πόλης μας ΣΥΝ.* στολίδι. [ΕΤΥΜ *ΡΧ. < *κοσμάω* (βλ.λ.)].

κοσμηματογράφος (ο/η) [1863] **1.** τεχνίτης ειδικευμένος στη διακόσμηση εσωτερικών τοίχων, οροφών, δαπέδων ή προσώπων κτηρίων **2.** τεχνίτης ειδικευμένος στον σχεδιασμό κοσμημάτων. — **κοσμηματογραφία** (η) [1848], **κοσμηματογραφικός**, -η, -ό [1886]. **κοσμηματοθήκη** (η) [1882] {κοσμηματοθηκών} ειδική θήκη, στην

οποία φυλάσσονται και με την οποία μεταφέρονται κοσμήματα: *σκαλιστή* | *κλειδομένη* | *πολιτική* ~ ΣΥΝ. *μπιζουτιέρα*.
κοσμηματοποιία (η) [1801] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής κοσμημάτων.
κοσμηματοποιός (ο/η) ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην κατασκευή κοσμημάτων: *επιδέξιος* | *λεπτολόγος* ~.
κοσμηματοπωλείο (το) [1889] κατάστημα στο οποίο εκτίθενται και πωλούνται κοσμήματα.
κοσμηματοπώλης (ο) [1875] {κοσμηματοπωλών}, **κοσμηματοπώ-λίσσα** (η) {κοσμηματοπωλίσσών} έμπορος που ασχολείται με την πώληση κοσμημάτων, ο ιδιοκτήτης κοσμηματοπωλείου.
κόσμηση (η) → **κοσμήω**
κοσμητεία (η) {κοσμητειών} 1. το αξίωμα του κοσμητορά 2. (συνεκδ.) η θητεία του κοσμητορά, ο χρόνος κατά τον οποίο ασκεί αυτό το αξίωμα: *κατά την ~ τον ελήφθησαν σημαντικές αποφάσεις στη σχολή* 3. (συνεκδ.) το γραφείο του καθηγητή που κατέχει το αξίωμα αυτό: *η συνάντησή θα γίνει στην ~*. [ETYM. *μτγν.* < αρχ. *κοσμητής*, αξιωματούχος των Αθηνών, υπεύθυνος επί των εφήβων, < *κοσμήω*].
κοσμητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που χρησιμεύει ως διακοσμητικό στοιχείο: ~ *αρχιτεκτονικά σχέδια* ΣΥΝ. διακοσμητικός ΑΝΤ. λειτουργικός, φρ. (λογωτ.) **κοσμητικό επίθετο** (ι) επίθετο που (υπερ)τονίζει τη ιδιότητα του ουσιαστικού το οποίο προσδιορίζει: *οι μαθητές βρίσκουν τα - του διηγήματος* (ii) (ευφημ.) υβριστικές ή προσβλητικές φράσεις: *τον στόλισε με διάφορα ~* || (κ. μόνο στον τ. **κοσμητικά**) *του είπε διάφορα ~ και τον εξόργισε* 2. **κοσμητική** (η) το σύνολο των μεθόδων που έχουν ως αντικείμενο τη βελτίωση τής εικόνας που παρουσιάζει το πρόσωπο και το σώμα του ανθρώπου.
κοσμολογία κ. **κοσμετολογία** (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο την παρασκευή καλλυντικών. — *κο-σμητολόγος* (ο/η), *κοσμητολογικός*, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *cosmétologie*].
κοσμητοράς (ο/η) {θηλ. κοσμητοράς} | *κοσμητόρων* 1. ο καθηγητής ή η καθηγήτρια ανάτομο εκπαιδευτικού ιδρύματος, που εκλέγεται για ορισμένο διάστημα (συνήθ. έναν χρόνο), για να συγκαλεί και να προεδρεύει στις συνεδριάσεις τής σχολής, να αντιπροσωπεύει τη σχολή στην πρωτανεία, να υπογράφει τις αποφάσεις κ.λπ.: ο ~ τής Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών 2. τίτλος μέλους του προεδρείου τής Βουλής, το οποίο αποτελείται από τον πρόεδρο, πέντε αντιπροέδρους, τρεις κοσμητορές και έξι γραμματείς 3. ένας από τους επόχες αθλητικής συνάντησης, στον οποίο έχουν ανατεθεί επιπλέον καθήκοντα: ο ~ των *Μεσογειακών Αγώνων*. Επίσης (λόγ.) **κοσμητορ** {κοσμητορός}. [ETYM. < αρχ. *κοσμήτωρ*, αρχική σημ. «στρατιωτικός διοικητής», < *κοσμήω* «παράτασσω, διατάσσω»].
κοσμοκογράφος (ο/η) δημοσιογράφος που συντάσσει την κοσμική στήλη σε εφημερίδα ή περιοδικό. — *κοσμοκογرافیς* (η), *κοσμοκογرافیς*, -ή, -ό.
κοσμικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τον κόσμο, την επίγεια ζωή, κατ' αντιδιαστολή προς την θρησκευτική ή εκκλησιαστική ζωή: *- εξουσία* | *τέχνη* | *μουσική* | *άρχοντας* ΣΥΝ. εγκόσμιος, επίγειος, υλικός ΑΝΤ. ουράνιος, εκκλησιαστικός (β) μη θεοκρατικός, *λαϊκός*: ο στρατός στην Τουρκία *προσπίζει τον ~ χαρακτήρα του κράτους* 2. αυτός που σχετίζεται με την κοινωνική ζωή τής υψηλής κοινωνίας: *μετά τον θάνατο του πατέρα της εξεφάνιστηκε από την ~ ζωή τής Αθήνας* || ~ *συγκέντρωση* | *σαλόνια* | *γεγονός* | *πρεμιέρα* | *κέντρο* | *στήλες περιοδικών* 3. αυτός που αγαπά τις κοινωνικές επαφές: ~ *τύπος* | *κυρία* ΣΥΝ. κοινωνικός ΑΝΤ. απόκοσμος, απομονωμένος 4. (α) αυτός που σχετίζεται με το σύμπαν: ~ *χώρος* | *διάστημα* | *κενό* | *άπειρο* | *φαινόμενο* | *θάρρος* | *σκόνη* (σωματίδια που εντοπίζονται στον πυθμένα του ωκεανού) | *σύστημα* (κάθε θεωρία που ασχολείται με το πώς διαμορφώθηκε το σύμπαν) ΣΥΝ. συμπαντικός, διαστημικός ΑΝΤ. γήινος (β) ΑΣΤΡΟΝ. **κοσμική ακτινοβολία** σύνολο σωματιδίων υψηλής ενέργειας που φθάνουν στη Γη από το διάστημα 5. ΓΕΩΔ. **Κοσμικός Αιώνας** το διάστημα του γεωλογικού χρόνου κατά το οποίο η Γη βρισκόταν σε διάσηρη κατάσταση και το οποίο τελείωσε με τον πιθανό σχηματισμό του γήινου φλοιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμικός*. **κοσμικότητα** (η) [1888] {κοσμικότητων} η κοινωνικότητα, το ενδιαφέρον ή η συμμετοχή σε κοσμικές συναναστροφές, εκδηλώσεις κ.λπ. **κόσμος**, -α (λόγ. -ία), -ο αυτός που είναι σύμφωνος προς τους κανόνες καλής συμπεριφοράς και κοινωνικής ηθικής: ~ *αμφίση* | *συμπεριφορά* | *περιβολή* | *τρόπος* ΣΥΝ. σεμνός, ευπρεπής ΑΝΤ. άκοσμος, άσεμνος, άπρεπος, φρ. (α) **διαγωγή κοσμία** (ι) δυσμενής χαρακτηρισμός τής διαγωγής μαθητή, ο οποίος αναγράφεται στον έλεγχο και στο ενδεικτικό του, κατ' αντιδιαστολή προς την άριστη διαγωγή (κοσμοιά-ση) (Û) (γενικότερ.) η κακή συμπεριφορά (β) **διαγωγή κοσμοιάτη** διαγωγή που αξιολογείται (στα σχολεία) ως η ενδεδειγμένη, η πρόποστα για μαθητή ή μαθήτριά (κατ' επέκτ.) η σωστή συμπεριφορά, αυτή που είναι σύμφωνη προς τους κανόνες τής κοινωνικής ηθικής. — *κόσμος* | *κοσμίας* [αρχ.] επίρρ. [ETYM. *ο.ρχ.* < *κόσμος*]. **κοσμοιάτη (διαγωγή)** (η) → **κόσμος**
κοσμοιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ευπρέπεια, καλή διαγωγή: *έχει ~ στη συμπεριφορά* | *στις αντιδράσεις* | *στον τρόπο που φέρεται στους άλλους* ΣΥΝ. ευκοσμία, ενγένεια ΑΝΤ. ακοσμία, απρέπεια. **κόσμο-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: 1. σύνολο ανθρώπων: *κο-σμο-πλημύρα* 2. τον πλανήτη, τον κόσμο, την οικουμένη: *κοσμογυρισμένος*, *κοσμο-κράτορας* 3. το διάστημα: *κοσμο-ναύτης*, *κοσμο-γραφία* 4. την επίγεια ζωή, κατ' αντιδιαστολή προς την ουράνια ή την εκκλησιαστική: *κοσμο-καλόγερος*. [ETYM. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *κοσμο-γονία*, *κοσμο-*

γραφία), που προέρχεται από το ουσ. *κόσμος* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. *αγγλ. cosmo-logy, cosmo-naut*].
κοσμοαντίληψη (η) {-ής κ. -ήψεως | -ήψεως} το σύνολο των πεποιθήσεων ενός ατόμου σχετικά με τις αρχές που διέπουν τη λειτουργία του φυσικού κόσμου ή τη ζωή και τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων: *σύμφωνα με την ~ του, το καλό θριαμβεύει πάντα* ΣΥΝ. κοσμοθεωρία, κοσμοείδηλο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Weltanschauung*].
κοσμοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. επιστημονικός κλάδος, ο οποίος ασχολείται με την επίδραση που ασκούν στη ζωή του πλανήτη ή ηλιακής κηλίδας και οι ακτινοβολίες από τον Ήλιο, τον γαλαξία ή έξω από αυτόν, που είναι εξαιρετικά υψηλής ενέργειας και διεισδυτικότητας (κοσμική ακτινοβολία). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. cosmobiology*].
κοσμοβριθής, -ής, -ές [1892] {κοσμοβριθ-ούς | -εις (οσδ. -ή)} αυτός που είναι γεμάτος από ανθρώπους: ~ *αίθουσα τελετών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < *κόσμο-* + *-βριθής* < *βρίθω* (βλ.λ.)].
κοσμογονία (η) [1884] {χωρ. πληθ.} η γένεση του κόσμου, των τόπων και των κλιμάτων τής Γης. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Weltkenntnis*].
κοσμογονία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η προέλευση και ο σχηματισμός του σύμπαντος ή ενός επιμέρους συστήματος του 2. οι μύθοι που σχετίζονται και ερμηνεύουν τη δημιουργία του κόσμου: *ησιόδεια* ~ 3. (μτφ.) κάθε γεγονός που αλλάζει ριζικά την κατάσταση: *η άφιξη του νέου διευθυντή έφερε ~ στο γραφείο*. [ETYM. *μτγν.* < *κόσμος* + *-γονία* < *γόνος*].
κοσμογονικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που σχετίζεται με την κοσμογονία: ~ *μύθοι* | *θεωρίες* 2. (μτφ.) αυτός που επιδρά ριζικά σε κάτι: ~ *αλλαγές* | *ανακατατάξεις*. — **κοσμογονικά** επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ. cosmogonique*].
κόσμο γραφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. οι βασικές γνώσεις αστρονομίας, για τις οποίες είναι απαραίτητα απλά μαθηματικά και φυσική και οι οποίες αποβλέπουν σε μια γενική περιγραφή του σύμπαντος ΣΥΝ. κοσμολογία 2. (συνεκδ.) το αντίστοιχο μάθημα, το οποίο διδάσκεται στα σχολεία. — *κοσμογραφικός*, -ή, -ό [1766].
κοσμογυρισμένος, -η, -ο αυτός που έχει επισκεφθεί πολλούς τόπους: *μαζεύτηκαν γύρω από τον ~ ναυτικό, ν' ακούσουν τις ιστορίες του ΣΥΝ. πολυταξιδεμένος, κοσμοπολίτης ΑΝΤ. αταξιδεμένος*.
κοσμοδρόμο (το) {κοσμοδρομι-ου | -ων} ειδικά διαμορφωμένος εγκαταστάσεις για την εκτόξευση διαστημοπλοίων: *εξοπλισμένο* | *φουρουρούμενο* | *σημαντικό* ~. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. cosmodrome*].
κοσμοειδολό (το) {κοσμοειδάλ-ου | -ων} η συνολική φιλοσοφική στάση που σχηματίζει ο άνθρωπος για τον γύρω του φυσικό κόσμο, με βάση τα συμπεράσματα των επιστημονικών θεωριών, πειραμάτων και ερευνών ΣΥΝ. κοσμοαντίληψη, κοσμοθεωρία. [ETYM. Απόδ. του γερμ. *Weltbild*].
κοσμοζωικός, -ή, -ό ΓΕΩΛ. αυτός που σχετίζεται με τη ζωή πάνω στη Γη, φρ. **κοσμοζωική θεωρία** η θεωρία σύμφωνα με την οποία η ύπαρξη ζωής στον πλανήτη Γη οφείλεται σε σπόρους, οι οποίοι έφθασαν εδώ από άλλους πλανήτες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. cosmozoic*].
κοσμοθεωρία (η) {κοσμοθεωριών} η συνολική φιλοσοφική στάση που υιοθετεί κανείς απέναντι στα μεγάλα υπαρξιακά προβλήματα: *σύμφωνα με την ~ του, δεν αξίζει τον κόπο να στενοχωριόμαστε για τίποτα* || *υλιστική* | *λαϊκή* | *μεγαλόπνοη* | *βασική* | *χριστιανική* ~. — *κοσμοθεωρητικός*, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του γερμ. *Weltanschauung*].
κοσμοϊστορικός, -ή, -ό [1848] αυτός του οποίου η σπουδαιότητα οφείλεται στο ότι επέδρασε καταλυτικά στην ιστορία, στην πορεία τής ανθρωπότητας: ~ *γεγονός* | *διάσχεση* | *έργο* | *συνέπειες* | *σημασία* | *επίτειος* | *μάχη* | *είδηση* | *καμή* ΣΥΝ. σημαντικός ΑΝΤ. ασήμαντος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *weltgeschichtlich*].
κοσμοκάλογερος (ο) ο άνθρωπος που ζει μέσα στην κοινωνία, έχοντας απαρνηθεί τις εγκόσμιες απολαύσεις, αλλά χωρίς να έχει πάρει επίσημα το μοναχικό σχήμα: ο *Αλέξανδρος Παπαδιαμαντής*, ο ~ *τής λογοτεχνίας μας* || «ο *καπτάν-Αίας* ο ~ που ιστόρησε την Παναγιά τη Γοργόνα...» (Στρ. Μυρβήλης).
κοσμοκράτορας (ο) {κοσμοκρατόρων}, **κοσμοκράτειρα** (η) [1884] {κοσμοκρατειρών} πρόσωπο (ή κράτος) που κυριαρχεί στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου ή και σε ολόκληρη την οικουμένη: ο ~ *Μέγας Αλέξανδρος* ΣΥΝ. κυρίαρχος, εξουσιαστής. Επίσης *κοσμοκρατορία* (η) {κοσμοκρατορισμών} — *κοσμοκρατορία* (η) [μτγν.], *κοσμοκρατορίας*, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. < *μτγν. κοσμοκράτωρ*, -ορός < *κόσμος* + *-κράτωρ* < *κράτωρ*].
κοσμολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη του σύμπαντος και ειδικότερα με την οργάνωση και την προέλευση του ΣΥΝ. κοσμογραφία. — *κοσμολογικός*, -ή, -ό [μτγν.], *κοσμολογικά* επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ. cosmologie*].
κοσμοναύτης (ο) (κοσμοναυτών) πρόσωπο που ταξιδεύει στο διάστημα, το εκπαίδευμένο μέλος πληρώματος διαστημοπλοίου ΣΥΝ. αστροναύτης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. *αγγλ. cosmonaut*, ρωσ. *kosmo-naut* (όρος που πρώτος χρησιμοποιήσαν οι Σοβιετικοί για τα μέλη των διαστημικών αποστολών)].
κοσμοζακουσμένος, -η, -ο αυτός που είναι ξακουστός σε όλο τον κόσμο ΣΥΝ. περιιάλητος. Επίσης **κοσμοζάκουστος**.
κοσμοπλημύρα (η) [1895] {χωρ. πληθ.} η συνάθροιση μεγάλου αριθ-

μού ανθρώπων: *χάθηκαν μέσα στην ~ || πρωτοφανής ~* ΣΥΝ. κοσμοσυρροή, ανθρωποθάλασσα, πολυκοσμία, λαοθάλασσα, ανθρωποπλημύρα ΑΝΤ. ερημιά. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Menschenmenge]. κοσμοπολίτης (ο) [μτγν.] {κοσμοπολιτών}, κοσμοπολίτισσα (η) {κοσμοπολιτισσών} 1. ο άνθρωπος που έχει ταξιδέψει πολύ και σε πολλά μέρη: τον *αέρα του ~ γοήτευσε τους πάντες!* ΣΥΝ. πολυταξιδεμένος, κοσμογυρισμένος 2. ο άνθρωπος που υιοθετεί συνήθειες ξένων λαών και πολιτισμών ή είναι εξοικειωμένος με αυτές: σαν ~ *που είναι, τον αρέσει να τρώει σε εσπιατόρια με εξωτική κουζίνα* • 3. ο άνθρωπος που δεν θεωρεί συγκεκριμένο τόπο ως πατρίδα του, αλλά ολόκληρη τη Γη, και πιστεύει στην κατάργηση των διαφορών μεταξύ των κρατών ΑΝΤ. εθνικιστής, τοπικιστής.

κοσμοπολιτικός, -ή, -ό [1851] 1. αυτός που χαρακτηρίζει τον κοσμοπολίτη: ~ *ύφος | συνήθεια | ζωή | χαρακτήρας | αιδώσασα* 2. (για τόπο) αυτός που προσελκύει ανθρώπους από όλο τον κόσμο: η *Μυκόνος είναι - νησί* • 3. αυτός που σχετίζεται με τον κοσμοπολιτισμό (σημ. 1): ~ *αντίληψη | θεωρία | άποψη* ΣΥΝ. διεθνιστικός ΑΝΤ τοπικιστικός, εθνικιστικός • 4. ΒΟΤ. αυτός που ευδοκιμεί σε πολλά σημεία του πλανήτη: ~ *δέντρα | φυτά* ΣΥΝ. παγκόσμιος ΑΝΤ. τοπικός. Επίσης κοσμοπολιτικός, -η, -ο. — κοσμοπολιτικά επίρρ.

κοσμοπολιτισμός (ο) [1831] {χωρ. πληθ.} 1. θεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος είναι κατ' αρχήν πολίτης του κόσμου και δευτερευόντως μέλος ενός κράτους ή έθνους ΣΥΝ. διεθνισμός ΑΝΤ. τοπικισμός, εθνικισμός 2. ο τρόπος ζωής του κοσμοπολίτη, ο οποίος χαρακτηρίζεται από υπέρβαση των εθνικών παραδόσεων, ταξίδια σε διάφορες χώρες του κόσμου, απόκτηση εμπειριών και αφομοίωση επιρροών από πολλές και διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμούς: ο ~ *των Ευρωπαίων Διαφοριστών | των Ελλήνων Πεζογυρών της γενιάς του '303*. το χαρακτηριστικό αυτού που αποτελείται από λαούς, στοιχεία κ.λπ. διαφορετικών μερών του κόσμου: ο ~ *του Βυζαντίου | της Νέας Υόρκης*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρρ., <γαλλ. cosmopolitisme].

κόσμος (ο) 1. ολόκληρος ο πλανήτης Γη, το σύνολο των ανθρώπων, τον πόλεων, τον γεωγραφικών περιοχών κ.λπ.: ο *γύρος | τα πέρατα | τα περιέρρα του ~* ΣΥΝ. Γη, κτίση, πλάση, υδρόγειος, υφήλιος, οικουμένη ΦΡ. (α) *έφαγα | σήκωσα / γάλασα τον κόσμο* αναστάτωσα τα πάντα και τους πάντες γύρω μου: *έχασε το ρολόι του και γάλασε τον κόσμο για να το βρει* (β) *μικρός που είναι ο κόσμος!* (i) για περιπτώσεις στις οποίες συναντά κανείς κάποιον σε μέρος όπου ήταν απίθανο να τον συναντήσει (ii) για περιπτώσεις στις οποίες προκύπτει σε συζήτηση με κάποιον άγνωστο να υπάρχουν κοινοί γνωστοί κ.λπ.: ο ιδιοκτήτης *της πανσιόν, όπου μείναμε στις διακοπές, προέκυψε παλιός φίλος του πατέρα μου -!* || ~! Στο πρώτο του ταξίδι στο εξωτερικό, *έπεσε πάνω σε έναν συναδέλφο του!* (γ) *δεν γάλασε (κι) ο κόσμος... | δε θα γαλάσει (κα) ο κόσμος* βλ. λ. γαλώ (δ) *ο κόσμος να γαλάσει* βλ. λ. γαλώ (ε) *και τι στον κόσμο!* για να εκφράσουμε την έντονη επιθυμία μας να πραγματοποιηθεί κάτι που θεωρούμε εκ των πραγμάτων πολύ δύσκολο: (για κάποιον που είναι φανταστικός εργένης) *τον δού παντρευμένο ~!* (στ) *εδώ ο κόσμος καίγεται...* βλ. λ. *καίω* • 2. (α) το σύμπαν, το σύνολο των αστερών, γαλαξιών κ.λπ.: η *συντέλεια του ~* (βλ. λ. συντέλεια) ΦΡ. (α) *από κτίσεως κόσμου από τότε που ο θεός δημιούργησε το σύμπαν, από την αρχή ή από πάρα πολύ παλιά* (β) η Κτίση (βλ.λ., σημ. 3) ΣΥΝ. Δημιουργία (β) *από καταβολής κόσμου από την αρχή του κόσμου, από πάντοτε* 3. κάθε πλανήτης ή γαλαξίας με τις μορφές ζωής που πιθανώς διαθέτει: *ορισμένοι επιστήμονες υποστηρίζουν πως υπάρχουν και άλλοι - εκτός από τον δικό μας - 4. το σύνολο των ανθρώπων του πλανήτη μας: η *είδηση συντάραξε τον ~* || ο *προσδέει | αλλάζει* ΣΥΝ. οικουμενική, ανθρωπότητα ΦΡ. (α) *Νέος Κόσμος* η αμερικανική ήπειρος: *φυτά | προϊόντα | φυλές του ~* (β) *Παλιός Κόσμος* η Ευρώπη, η Ασία και η Αφρική 5. ο κοινωνικός περίγυρος, οι άλλοι (γείτονες, γνωστοί ή γενικότ. η κοινή γνώμη) *η *κακία του -1* | άδικος ~* || η *γλωσσοφαγία του -* || *πρόσεξε γού μιλάς, τι θα πει ο -;* || *δεν με νοιάζει η γνώμη του ~* ΦΡ. (α) *ο κόσμος 'χει τούνο* ή *εμείς κρυφά καμάρι* για πράγματα που είναι γνωστά σε όλους και των οποίων οι πρωταγωνιστές προσπαθούν μάταια να τα κρύψουν ή έχουν την εντύπωση ότι παραμένουν μυστικά (β) *(κάνω κάτι) για τα μάτια του κόσμου* (κάνω κάτι) για να το δουν οι άλλοι, επιφανειακά, όχι επειδή το θέλω εγώ, για λόγους κοινωνικής συμβατικότητας: τον *παντρεύτηκε ~* ΣΥΝ. για το θεαθήναι (γ) *ο πόλος ο κόσμος* η πλειονότητα των ανθρώπων: *- δεν καταλαβαίνει τέτοιες συζητήσεις* (δ) *κόσμος και κοσμικής* βλ. λ. *κοσμικής* (ε) *γαλάει ο κόσμος* βλ. λ. *γαλώ* 6. η ζωή, οι ανθρώπινες σχέσεις και δραστηριότητες, η καθημερινότητα: *όλοι θα φύγουμε κάποτε από τον μάτιο τούτο -!* || *δεν ξέρεις τον -* ■ *κρύβει παγίδες* || *είναι έμπειρος άνθρωπος - ξέρει σε τι ~ ζούμε* ΦΡ. (α) *ο πάνω κόσμος* οι ζωντανοί (β) *ο κάτω κόσμος* οι πεθαμένοι (γ) *αφήνω τον κόσμο πεθαίνω* (δ) *φέρνω στον κόσμο* γεννώ: *έφερε στον κόσμο ένα κοριτσάκι* (ε) *έρχομαι στον κόσμο* γεννιέμαι: *ήλθε στον κόσμο εν μέσω πολέμου* (στ) *στον άλλο κόσμο* (μεση. φρ.) στον Άδη, εκεί όπου φαντάζεται κανείς ότι πηγαίνουν οι άνθρωποι πεθαίνοντας: *το φάρμακο που μου έδωσε, παραλίγο να με στείλει ~* (να με σκοτώσει) 7. (ειδικότ.) η ζωή ανάμεσα στους ανθρώπους και στις δραστηριότητες τους, κατ' αντιδιαστολή προς τη μοναστική ή ασκητική ζωή: *εγκατέλειψε τον ~ και αφιερώθηκε στον Θεό* ΣΥΝ. εγκόσμια 8. νοητό σύστημα ομοειδών στοιχείων, σύνολο πραγμάτων που συναποτελούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται (κάτι): ο ~ *των ηθικών αξιών | των ιδεών* || ο ~ *του παιδιού* || ο *εσωτερικός ~ του ανθρώπου* (το βαθύτερο είναι του) ΦΡ. *(κάποιος) ζει στον κόσμο του* (κάποιος) *δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα* ΣΥΝ. περιβάλλον 9. το σύνολο ανθρώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα, ανήκουν στην ίδια*

τάξη ή έχουν κοινά ενδιαφέροντα: *καλλιτεχνικός | πνευματικός | ιατρικός | φιλόθεος ~* || *μαζεύτηκε όλος ο καλός -* (οι ανώτερες κοινωνικά τάξεις) || ο ~ *της εργασίας* || *του θεάματος* | *της πολιτικής* | *της τηλεόρασης* | *της τέχνης* 10. σύνολο ανθρώπων ή λαών με κοινά κυρ. πολιτισμικά χαρακτηριστικά ή/και πολιτικο-οικονομικό σύστημα: *Ιστορία του ελληνοιστικού ~* || *ένα βιβλίο που μας ξεναγεί στον ~ της Βίβλου* || τα *προβλήματα του αραβικού ~* ΦΡ. *Τρίτος Κόσμος* το σύνολο των υπανάπτυκτων χωρών, κυρ. της Ασίας, της Αφρικής και της Ν. Αμερικής (κατ' αντιδιαστολή προς τον *Πρώτο Κόσμο*, τις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες, και τον *Δεύτερο Κόσμο*, που ήταν οι χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ) 11. πλήθος ανθρώπων: *στις δεξιώσεις της μαζεύεται πάντα ~* || (εμφατ.) *~ και ντυνιάς* || *είχε πολύ ~ στη τάση* || *στο λεωφορείο* || *που πηγαίνει όλος αυτός ο - νυχτιάτικα*; ΦΡ. *γαλώ κόσμο* βλ. λ. γαλώ 12. (περιληπτ.) οι πελάτες: *το μαγαζί δεν έχει ~* || *πώς πάμε από ~;* || *πάει ~ σ' αυτό το καταγύριο*; ΣΥΝ. κίνηση ΦΡ. *πάρε | περάστε κόσμο!* (i) προτοργή πωλητών προς τους πελάτες να αγοράσουν τα προϊόντα τους: *~! Εδώ τα φτηνά ρούχα!* (ii) (εμφρ.) για περιπτώσεις στις οποίες κάτι προσφέρεται σε όλους, ενώ δεν θα έπρεπε (συνήθ. για χριστικές παροχές δημοσίου χρήματος): *~! Αρχισαν πάλι τις παροχές στους ημετέρους!* 13. (η γεν. *του κόσμου* ως χαρακτηρισμός, ήδη μεση. φρ.) (i) για μεγάλο πλήθος πραγμάτων: *έχει ~ τις ευθύνες στο κεφάλι του* || *φέρνει ~ τ' αγαθά στο σπίτι* || *μας έπει ~ τις ανησυχίες* (ii) της αριστοκρατίας: *φαινόταν ότι είναι μια κυρία ~*. [ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σημ. «τάξη, διευθέτηση», αβεβ. ετύμου. Τρεις είναι κυρίως οι προτεινόμενες ετυμολογικές καταυθύνσεις: (α) *κόσμος* < *κόν-κομος < *kon-, ετερομω. βαθμ. του Ι.Ε. *ken- «διευθετώ αρμονικά», πβ. λατ. censeo «τιμώ», σανσκρ. samsati κ.ά. (β) *κόσμος* < *κόσμος, που συνδ. με το αρχ. επίθ. κεδνός «σφοδρός, εξαιρετικός» (γ) *κόσμος* < *γόθ-μος < Ι.Ε. *ghodh- «συνδέω, συναρμολώ». Η λ. απέκτησε τη σημ. του συνόλου των πραγμάτων που Σύμπαν και στην οικουμενική λόγω της τάξης και της αρμονίας στο χαρακτηρισμό το φυσικό υλικό σύστημα. Επιπλέον, δήλωσε και το σύνολο των έμβιων όντων που κατοικούν στον πλανήτη μας].

-κόσμος β' συνθετικό που δηλώνει: 1. πλήθος ανθρώπων, με κοινή ιδιότητα: *εργατό-κόσμος, μαθητό-κόσμος, παλιό-κόσμος* 2. τον κόσμο ή το Σύμπαν: *μακρό-κόσμος, μικρό-κόσμος*.

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κόσμος* και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρρ. (α.χ. γαλλ. macrocosme) και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. Arbeits-leute «εργατό-κόσμος»)].

κοσμοσυρροή (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ανθρώπων: ~ *στη παναλία* || *ασφυκτική | πρωτοφανής | απίσταστη* ~ ΣΥΝ κοσμοπλημύρα, ανθρωποθάλασσα, πολυκοσμία, λαοθάλασσα, ανθρωποπλημύρα ΑΝΤ. ερημιά. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Menschenandrang].

κοσμοσυρραστός, -η, -ο [1895] (για τόπο) αυτός στον οποίο συγχύζει πολύς κόσμος: τα ~ *μαρ της Αθήνας* || η *Υδρα είναι ένα - νησί*.

κοσμοσθητήριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που συντελεί στη σωτηρία του ανθρώπινου γένους: ~ *αργεμα* | *μήνυμα* | *έργο* | *επιδιοχή* ΣΥΝ. σωτήριο ΑΝΤ. καταστροφικός.

κοσμογαλαξία (η) {χωρ. πληθ.} 1. μεγάλη αναστάτωση ή καταστροφή, που προέρχεται από την έξαρση των στοιχείων της φύσης: ο *άνεμος λυσομανούσε και τα κίματα ήταν τερσάτια: σωστή ~!* ΣΥΝ. συντέλεια, θεομηνία ΑΝΤ. αθρία, γαλήνη 2. θόρυβος και αναστάτωση που προέρχεται από εκδηλώσεις του πλήθους: *μόλις ανέβηκε στη σκηνή ο τραγουδιστής, έγινε ~!* ΣΥΝ. πανδοχέο, πανζουρπιέσιμος, γαλαξιακό κόμμα ΑΝΤ. ησυχία, ηρεμία • 3. μεγάλο καταστροφή. κοσμώ ρ. μετβ. {κοσμεί...} | *κόσμη-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένως* 1. κάνω (κάτι) μορφο με την παρουσία μου: *πινάκες κοσμούν το κτήριο* || τα *βιβλία κοσμούνται με εικόνες* ΣΥΝ. στολίζω, ομορφάνω, καλλωπίζω, εξοραίζω, διακοσμώ ΑΝΤ. ασχημίζω • 2. προσδίδω τιμή και δόξα με την ύπαρξη μου: *λαμπρά ονόματα κοσμούν την ιστορία της πόλης* ΣΥΝ. τιμά, δοξάζω ΑΝΤ. υποβιβάζω. — κόσμηση (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κοσμώ (-έω) < κόσμος].

Κόσοβο (το) {Κοσόβου} περιοχή του Ν. τμήματος της Σερβίας, πρώην αυτόνομη επαρχία της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, που αποτέλεσε ιστορική εστία του σερβικού έθνους. — Κοσοβάρος (ο), Κοσοβάρη (η). [ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Kosovo < kos «κοτσόφ»].

Κοσσοφοπέδιο (το) [1859] {Κοσσοφοπεδίου} το Κόσοβο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. κόσσοφος «κοτσόφ» + πεδίο (πβ. γερμ. Amsfeld), το πεδίο της μάχης όπου ηττήθηκαν οι Σέρβοι από τους Τούρκους το 1389. Σερβοκρ. ονομασία Kossovo Polje «πεδίο των μαύρων πουλιών»]. κόστα (η) {δύσχυρ. κοστών} ελλην. ακτή-το μέρος της ξηράς που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα: *φιλική | απότομη* - ΣΥΝ. παραλία. [ΕΤΥΜ. μεση. < ισπ. costa < λατ. costa].

Κόστα Ρίκα (η) (ισπ. Republica de Costa Rica = Δημοκρατία της Κόστα Ρίκα) κράτος της Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα το Σαν Χοσέ, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμιμα το κολόν Κόστα Ρίκα. — Κοσταρικανός (ο), Κοσταρικανή (η).

[ΕΤΥΜ. < ισπ. Costa Rica «πλούσια ακτή», ονομασία που δόθηκε στην περιοχή από τον Κολόμβο το 1502 λόγω των άφθονων νερόν και της πλούσιας βλάστησης της].

κοστίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κόστισα} ♦ (μετβ.) 1. έχω (συγκεκριμένη) τιμή, χρηματικό αντίτιμο, συγκεκριμένη εμπορική αξία: *το καινούργιο αυτοκίνητο του κόστισε μια ολόκληρη περιουσία* || ~ *ακριβά* | *φθηνά* ΣΥΝ. στοιζίζω, αξίζω, τιμώμαι, κάνω 2. (μτφ.) έχω (δυσβάσταχο) τιμήμα: *το ατύχημα του κόστισε τη ζωή του* || ο *ξενιτεύοντας τον παιδιών του, του κόστισε πολύ* ΣΥΝ. στοιζίζω, στενοχωρώ, θλιβώ ΑΝΤ. χαροποιώ ΦΡ. *δεν μου κοστίσει τίποτε να...* *δεν αντιμετωπίζω δυσκολία ή κόλυμα να κάνω* (κάτι): ~ *να τα πω έξω από τα δόντια!* ΣΥΝ.

δεν το 'χω σε τίποτε ANT. φοβάμαι, διστάζω, (!) κολώνω ♦ 3. (αμετβ.) έχω κόστος, απαιτώ μεγάλα έξοδα ή καταβολή κόπου και ψυχικού πόνου: η νυχτερινή ζωή κοστίζει || η ελευθερία, όπως και κάθε σπουδαίο πράγμα, κοστίζει.

[ETYM. μεων. < ιταλ. costare < λατ. constare, του ρ. consisto «συνίσταμαι»].

κοστολόγηση (η) → κοστολόγος

κοστολόγιο (το) {κοστολόγιο-ου | -ων} η λογιστική κατάσταση, στην οποία αναγράφεται η αξία προϊόντος, όπως προκύπτει από τον συνυπολογισμό άμεσων και έμμεσων δαπανών, χωρίς όμως να λαμβάνεται υπ' όψιν το κέρδος: *εμπορικό* ~.

κοστολόγος (ο) οικονομολόγος ειδικός στην κοστολόγηση. κοστολόγος ρ. μετβ. {κοστολογείς... | κοστολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσδιορίζει τη αξία, το κόστος σε (κάτι): ~ *εμπορεύματα* | *προϊόντα* ΣΥΝ. εκτιμώ. — κοστολόγηση (η). [ETYM. < κόστος + -λογία (βλ. λ.)].

κόστος (το) {κόστους | συνήθ. χωρ. πληθ.: μερικοί χρησιμοποιούν τον τ. κόστη} 1. η αξία προϊόντος ή υπηρεσίας χωρίς την επιβάρυνση του εμπορικού κέρδους: *εκπτώσεις σε τιμή κόστους* || *μείωση* | *διαφορά* τού ~ || το ~ *των χρημάτων* ΣΥΝ. αξία ANT. κέρδος 2. (γενικότερ.) οι συνολικές δαπάνες που απαιτούνται για κάτι: ~ *συντήρησης* | *κατασκευής* | *χρήσης* | *εργασιών* | *μεταφοράς* ΣΥΝ. αξία: ΦΡ. *κόστος ζωής* βλ. λ. ζωή 3. (μτφ.) οι επιπτώσεις μιας απόφασης ή ενός φαινομένου: η *απόφαση αυτή έχει σημαντικό ψυχικό* ~ || *δεν είναι εύκολη απόφαση, έχει* ~ || το κοινωνικό ~ *των επιλογών της κυβέρνησης* || *το ~ της ρυπαρίας* | *των πυρκαγιών για το περιβάλλον* ΦΡ. (α) *πολιτικό κόστος* οι δυσμενείς συνέπειες σε πολιτικό επίπεδο για κάποιον (κυβέρνηση, πολιτικό κόμμα, πολιτικό), που παίρνει μια απόφαση, η οποία δυσμενεί τους ψηφοφόρους: *συνήθως οι κυβερνήσεις δεν τολμούν να πάρουν μέτρα εξομάλυνσης του δημοσίου τομέα, γιατί φοβούνται το ~* (β) (μτφ.) *μετρώ το κόστος (ενός πράγματος)* βλ. λ. μετρώ. [ETYM. < ιταλ. costo < costare (βλ. κ. κοστίζω)].

κοστούμι κ. κοστούμι (το) {κοστούμι-ού | -ιών} 1. συνδυασμός ρούχων που περιλαμβάνει παντελόνι, σακάκι και μερικές φορές γιλέκο: *εγγλέζικο* | *πολιμοδιτικό* | *κομψό* | *καλοραμμένο* | *καθημερινό* | *γαμπριάτικο* ~ ΦΡ. (α) (μτφ.) του *έραγα* | *έκοψε ένα κοστούμι!* (συνήθ. για τεχνίτη που παρέχει υπηρεσίες) απαιτήσε πολλά χρήματα ως αμοιβή (β) (οικ.) *ξύλινο κοστούμι* το φέρετρο 2. *κοστούμια* (τα) ενδυμασίες που προορίζονται κυρ. για θεατρική ή κινηματογραφική χρήση: τα *σκηνικά* και τα ~ *της παράστασης επιμελείται γνωστός ζωγράφος* ΣΥΝ. φορεσιά. — (υποκ.) *κοστούμακι* (το). [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. costume «έθιμο - ειδική ενδυμασία (σε συγκεκριμένες περιστάσεις)» < λατ. *cō(n)suetūmen < consuetudo «συνήθεια» < consuetus «συνήθης», μτχ. του ρ. consuesco «συνήθίζω»].

κότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κατοικίδιο πτηνό, που εκτρέφεται για το κρέας και τα αυγά του: η όρνιθα: *αλανιέρα* ~ (ελευθέρως βοσκής): ΦΡ. (α) *(περνά) ζωή και κότα* (περνά) ζωή ανέμελη, χωρίς δυσκολίες και φροντίδες, γεμάτη απολαύσεις: *παντρεύτηκαν και περνούν ~ οι δυο του!* ΣΥΝ. ζωή χαρισμένη, ντόλτσ' βίτα ANT. βάσανο, μαρτύριο (β) *κοιμάμαι με τις κότες* πέτω νορίς για ύπνο: ~, *για να είμαι φρέσκος στη δουλειά μου* ANT. *ξυγντώ (γ) βρήκα την κότα με τα χροιά* *αβγά* απολαμβάνω κέρδη, χωρίς να καταβάλλω προσπάθεια, συνήθ. **κμεταλλευόμενος άλλους (δ) (παροιμ.) η γριά (η) κότα έχει το ζουμί* η όρμη γυναικα είναι καλύτερη ερωμένη (ε) *όποιος ανακατεύεται με τα πούρα, τον τρών'* *οι κότες* βλ. λ. *ανακατέω* (στ) *γελούν και οι κότες μαζί μου* έχω γίνω ο περιγελωσ: με τα *κοιμάματα του γελούν* και οι κότες *μαζί του!* (ζ) να *φάν'* *κι οι κότες* σε πολύ μεγάλη ποσότητα: *Αν έχει λεφτά; ~!* (η) *αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κότες* αλλού φαίνεται να συντελείται κάτι και αλλού γίνεται στην πραγματικότητα (θ) *η κότα έκανε το αβγό ή το αβγό την κότα; | είναι σαν την κότα και τ' αβγό* βλ. λ. *αβγό* (ι) (παροιμ.) *σαν την κότα στον μύλο* έχονται τα πάντα έτοιμα, διαθέσιμα, χωρίς την καταβολή προσπάθειας, όπως βρίσκεται εύκολα η κότα τροφή στον μύλο, από τα σιτηρά που πηγαίνουν για άλεσμα 2. (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος δευλός ΣΥΝ. φοβητσιάρης ANT. γενναίος, λιοντάρι 3. (α) γυναίκα ανόητη, με επιτηδευμένη εμφάνιση, που συνήθ. χαρακτηρίζεται από υποκρισία, έπαρση ή έλλειψη προσωπικότητας (β) (γενικότερ.) υβριστ. για γυναίκα. — (υποκ.) *κοτούλα* κ. *κοτίτσα* (η), (μεγεθ.) *κοτάρα* (η) (σημ. 3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

[ETYM. Θηλ. του αρχ. *κόττος*, πθ. «πεινός». Η λ. *κόττος* χρησιμοποιήθηκε με αρκετές διαφορετικές σημ., όπως «πεινός» (Ησυχίος), «κύβος» (Ιουστινιανός), «ψάρι του ποταμού» (Αριστοτέλης) κ.ά., πράγμα που καθιστά την ετυμολόγησή της αβέβαιη. Ίσως συνδ. με τις λ. *κοτίλη* «κοιλότητα» και *κόταβος* (πθ. αρχική σημ. «είδος δοχείου»), ενώ σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για λ. ισπανο-κανακιστική (μη Ι.Ε.), που απαντά στη βασική γλώσσα. Φαίνεται πως η λ. *κόττος* οδήγησε αρχικά την κάθε μορφής κοιλότητα, από όπου εξελίχθηκε στη σημ. «κεφάλι - λόφος». Η σημ. «πεινός» οφείλεται μάλλον στο λείρι που φέρει στο κεφάλι: αυτή είναι και η ερμηνεία του Ηεουχίου: *και οι αλεκτρόνες κοττοί διά τον επί τη κεφαλή λό-φον*. Η αβεβαιότητα περί την ετυμολογία της λ. οδηγεί στο να προτιμηθεί η απλούστερη γρ. με ένα -τ-. *κοτάω* ρ. → *κοτώ* *κοτερά* (τα) (λαϊκ.) το σύνολο των οικιστικών πτηνών και κυρ. οι κότες: *ταίστε τα ~*, ΣΥΝ. *πουλερικά*. [ETYM. < *κότα* + παραγ. επίθημα -ερά, πθ. *λαδ-ερά*]. *κότερο* (το) μικρό, μηχανοκίνητο ή/και ιστιοφόρο σκάφος, που χρησιμοποιείται κυρ. σε ταξίδια αναψυχής (και που αποτελεί σύμβολο οικονομικής άνεσης): *υπερπολυτελές* | *πλούσιο* ~ ΣΥΝ. *θαλαμηγός*,

γιοστ, ιστιοπλοϊκό.

[ETYM. < ιταλ. *cotero* < αγγλ. *cutter* < cut «κόβω, διασχίζω»]. *κοτέτσι* (το) {κοτέτσι-ού | -ιών} 1. ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος, όπου ζουν και κοιμούνται οι κότες ΣΥΝ. (επίσ.) *ορνιθόνας* 2. (μτφ.) πολύ μικρός και άβολος χώρος ή σπίτι: *μάλλον ~ παρά σπίτι θα το έλεγες το μέρος όπου μένει*. [ETYM. < σλαβ. *kotetsi*]. *κοτζάμ* επίθ. {άκλ.} (καθημ.-εκφραστ.) ολόκληρος: *δεν ντρέπεται ~ άντρας να κλαίγεται για ασημάτα πράγματα*; ANT. *τόσος* *δα*. Επίσης (λαϊκ.) *κοτζάμου* κ. *κοτζάμιν*.

[ETYM. < τουρκ. *kocam*, συντετμ. τ. του *kocaman* «πελώριος, τεράστιος» (βλ. κ. *κοτζαμάνης*)]. *κοτζαμπάσης* (ο) {κοτζαμπάσες} 1. ο αρχηγός κοινότητας (επί Τουρκοκρατίας): οι ~ *του Μοριά* ΣΥΝ. *προεστός*, *άρχοντας*, *προύχοντας* 2. (μτφ.) άνθρωπος που φέρεται με αυταρχικότητα και αυθαιρεσία ΣΥΝ. *σατράπης*, *δερβέναγας*. Επίσης *κοτζαμπάσης* [ETYM. < τουρκ. *kocabas* 'η]. *κοτήσιος*, -ια, -ιο αυτός που προέρχεται από κότα. *κοτηγιόν* (το) {άκλ.} (περιπλητ.) 1. εθνομιο ευρωπαϊκοί χοροί και σκηνές, με τους οποίους ολοκληρώνεται χορευτική: *χαρούμενο* | *χαριτωμένο* ~ 2. (συνεκδ.) τα διάφορα μικροαντικείμενα, συνήθ. χάρτινα, που μοιράζονται σε όσους παίρνουν μέρος σε χοροεσπερίδα: *χάρτινα* | *πολύχρωμα* | *αστεία* ~.

[ETYM. < γαλλ. *cotillon* < cotte «μανδιάς, μάλλον ρούχο» < φρανκον. *kotta, που συνδ. με αρχ. γερμ. *chozza* «μάλλινο μανδύας»]. *κότινος* (ο) {κότιν-ου | -ων, -ους} 1. στεφάνι από κλαδί αγριελιάς, με το οποίο στεφάνωναν τους νικητές των αγώνων στην αρχαιότητα 2. (συνεκδ.) η τιμή, η ηθική ικανοποίηση που νιώθει ο νικητής. [ETYM. αρχ. - αγν. έτμου, πθ. δάνειο]. *κοτλέ* (το) {άκλ.} 1. ύφασμα στου οποίου το τέλος εναλλάσσονται βελούδινες και απαλές λείες ρίγες: *ψιλό* | *ανθεκτικό* ~ || ~ με *ψιλή* | *χοιτηρή ρίγα* 2. (συνεκδ.) κάθε ρούχο που έχει κατασκευαστεί από αυτό το ύφασμα: το ~ *που φοράει της πάει πολύ* 3. (ως επίθ.) αυτός που είναι από το παραπάνω υλικό: ~ *παντελόνι* | *φούστα* | *μπουφάν*. — (υποκ.) *κοτλεδάκι* (το).

[ETYM. < γαλλ. *côtele* < cote «πλευρά, πλάι» (< λατ. *costa*)]. *κοτολέτα* (η) {κοτολετών} μικρή φέτα κρέατος (συνήθ. από τον λαμίο βοδινού, αρνιού ή χοιρινού) που τρώγεται τηγανισμένη ή ψητή. [ETYM. < γαλλ. *côtelette*, υποκ. του *côte* «πλευρά, πλάι» (< λατ. *costa*)]. *κοτόπιτα* (η) {δύσchr. *κοτοπιτών*} πίτα με κρέας από κοτόπουλο. — (υποκ.) *κοτοπιτάκι* (το), *κοτοπουλίνα* (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.) η χαρακτηριστική δυσάρεστη μυρωδιά του κοτόπουλου, ιδ. όταν αυτό μαγειρεύεται: *ρίχνω λίγο μο-σχοκάρυδο, να κόψει την ~*. [ETYM. < *κοτόπουλο* + παραγ. επίθημα -ίτα]. *κοτόπουλο* (το) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρή κότα που εκτρέφεται κυρ. για το κρέας της: ~ *ψητό* | *με πατάτες στον φούρνο* | *σούβλας* | *κοκκινιστό* ΦΡ. (α) (μτφ.) *σαν κοτόπουλο* για κάποιον που είναι πολύ ζελισμένος, που δεν έχει συνείδηση ακόμη από κάτι: *μόλις ζήτησα και είμαι ~ πρέπει να πιω έναν καφέ για να συνέλθω* || *ήταν ~ από το μεθύσι* (β) *τον μάδησαν σαν κοτόπουλο* του πηραν όλα τα χρήματα (συνήθ. σε χαρτοπαίγνιο). — (υποκ.) *κοτοπουλάκι* (το). [ETYM. < *κότα* + *-πουλο* (< λατ. *pullus* «νεοσσός»), *πθ. αρχοντό-πουλο*, *βασιλό-πουλο* κ.ά.]. *κοτοσαλάτα* (η) {δύσchr. *κοτοσαλατών*} *σαλάτα* της οποίας βασικό

συστατικό είναι το κοτόπουλο. *κοτόσουτα* (η) {δύσchr. *κοτοσουτών*} σουπα από ζωμό κότας ή κοτόπουλου. *κοτόψευρα* (η) {δύσchr. *κοτοψευρών*} κάθε είδους παράσιτο που βρίσκεται στα οκίσσιτα πτηνά. *κοτρώνα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) μεγάλη πέτρα: με τον σεισμό *κύλησαν κοτρώνες και έκλεισαν τον δρόμο* ANT. *λιθαράκι*, *πετραδά-κι*. Επίσης *κοτρώνη* (το). [ETYM. < *κοτρώνη* < **κρωτάνιον* < αρχ. *κρωτό*]. *κοτσαδόρος* (ο) εξάρτημα που εξέρχεται από το πίσω μέρος οχηματος, αποτελείται από μεταλλικό γάντζο και ασφάλεια και χρησιμοποιείται για να συνδέεται με άλλο όχημα, ώστε να το ρυμουλκεί: με τη *σύγκρουση ο - βούλιαξε τον προφυλακτήρα του πίσω* αυτοκινήτου. [ETYM. < *κοτσάρω* + *λέξικό* επίθημα -*δόρος* (βλ. λ.)]. *κοτσαλό* (το) (λαϊκ.) το μέρος του σταχυού που δεν θρυμματίστηκε στο αλώνισμα.

[ETYM. < αρωμουν. *cotsalá*. Η σύνδ. με υποθ. τ. **κόψανον* (< θ. *κοψ-* του ρ. *κόπτω*) δεν ευσταθεί]. *κοτσάνα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (καθημ.) το μεγάλο κοτσάνι ΣΥΝ. *μίσχος* 2. (συνήθ. μτφ.-οικ.) *κουβέντα* *ανόητη*: την *πέταξες πάλι την -του!* ΣΥΝ. *κουταμάρα*, *ανοησία* ANT. *εξυπνάδα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*, *κοτσάνι* (το) {κοτσάνι-ού | -ιών} (καθημ.) το *στελέχος* που συνδέει τον κορμό ενός φυτού με τα φύλλα, τα άνθη, τους καρπούς: *λεπτό* | *τρυφερό* | *αγκαθιστό* ~ ΣΥΝ. *μίσχος*: ΦΡ. (ως επίρρ.) την *περνάω κοτσάνι* περνάω πολύ ευχάριστα, πολύ ωραία.

[ETYM. < **κωμάνιον*, υποκ. του **κωμάνον* < αρχ. *κόπτο*. Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το σλαβ. *kocan*]. *κοτάρω* ρ. μετβ. {κότσαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) 1. συνδέω στον κοτσα-δόρο: ~ την *τροσκοκινή* στο *αυτοκίνητο* ANT. *ξεκοτσάρω*, *ξεκρεμώ* 2. συνδέω (κάτι συμπληρωματικό ή συνήθ. άσχετο) με το υπόλοιπο σύνολο: τι μου *κοτσάρισε αυτό τον φιόγκο στο πέτο*; || (μτφ.) *κότσαρε και δύο ρητά στο τέλος, για να φανεί σοβαρός* ΣΥΝ. *προσθέτω* · 3. δίνω: *του ζητάω ξεκάθαρα το προϊόν Α κι αυτός μου κοτάρει άλλη μάρκα!* ΣΥΝ. *πασάρω*. — *κοτσάρισμα* (το). [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. *cozzare* «χτυπά (με κέρατα)» < *cozzio* «κέρα-

το) < λατ. coccyx < αρχ. κόκκυξ (βλ. λ. κόκκυγας)].
 κότσι (το) {κοτσιού | -ιών} 1. (καθμ.) ο αστράγαλος 2. το σημείο του πέλατος στη ρίζα του μεγάλου δακτύλου: *είναι στενά τα παπούτσια και πονάει το ~ μου* 3. **κάτσια** (τα) (μτφ.) σωματική και ηθική δύναμη: *έχει τα ~ για μια τέτοια δουλειά*; || *πρέπει να βαστούν τα - σου, για να τα βάλεις μαζί του* ΣΥΝ. κουράγιο ANT. αδυναμία · 4. (παλαιό-ότ.) παιχνίδι που παίζεται με τον αστράγαλο ζώου, ο οποίος χρησιμοποιείται σαν ζάρι.

[ETYM. < μ^{ον} κόντινκ *κόντιον, υποκ. του αρχ. κόττος (βλ. κ. κότα). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το σλαβ. koStitsa «κοικαλά-κι»].[^]
 κοτσιδά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μέρος των μαλλιών που αποτελείται από τρίχες, οι οποίες έχουν πλυθεί μεταξύ τους: *μακριά | πλούσια | κοντή ~ ΣΥΝ. πλεξούδα, πλεξίδα*. — (υποκ.) **κοτσιδάκι** κ. **κοτσιδάκι** (το), **κοτσιδοίλα** (η).

[ETYM. < αρχ. κοττίς, -ίδος «κεφαλή» (δωρ. λ.), υποκ. του κόττος (βλ. λ. κότα)].

κοτσιονάτος (ο), κοτσιονάτη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κυρ. για άνδρα) πρόσωπο που έχει ακόμα σωματική και ηθική αντοχή: *~ γέρος* ΣΥΝ. ακμαίος, δυνατός ANT. αδύναμος. Επίσης **κοτσιονάτος** (ο). [ETYM. < **κοτσιονάτος** (με προχωρητική αφομοίωση) < **κοτσιάνη**].

κόττος (ο) 1. είδος γτενίσματος των μαλλιών, κατά το οποίο τα μαλλιά μαζεύονται ψηλά στο κεφάλι σε διάφορα σχήματα: *δένω | κάνω τα μαλλιά μου ~* ΦΡ. (οικ.) **πιάνομα κόττος** | **με πιάνομα κόττος** αποδεικνύομαι αρελής, πέφτω σε παγίδα: *πήγε να κάνει τον έξυπνο, αλλά τελικά πάστηκε κόττος* ΣΥΝ. (οικ.) με πιάνομα κοροίδα, μου τη φέρουν 2. (συνεκδ.) το μέρος των μαλλιών που έχει μαζευτεί στο επάνω μέρος του κεφαλιού. — (υποκ.) **κοτσάκι** (το).

[ETYM. < αρχ. κόττος (με τσιτακισμό), βλ. κ. κότα].
 κότσυφας (ο) {κοτσύφου} μικρό, ωδικό πτηνό με μαύρο φτέρωμα και κτρινούχο ράμφος. Επίσης **κοτσύφι** (το). — **κοτσυφάνα** (η). [ETYM. < μεσν. *κότσυφας* < αρχ. *κότσυφας* < *κότσυφας (με ανομοιοση, πβ. αττ. κόνι-γος), που συνδ. με ρωσ. και αρχ. σλαβ. kosŭ «κοτσύφι» και ανάγεται σε Ι.Ε. *korspo-ι.

κοτύλη (η) {κοτυλών} (αρχαιοπρ.) 1. κάθε κοίλο σχήμα ΣΥΝ. κοιλότητα ANT. καμπύλη · 2. μικρό αγγείο με δύο αντικριστές λαβές που ξεκινούν από τη βάση και καταλήγουν στο στόμιο: *κλασική | γεωμετρική ~ ΣΥΝ* κύπελλο, ποτήρι · 3. ANAT. κάθε κοιλότητα που σχηματίζουν οι αρθρώσεις του σώματος και ιδ. αυτές που συνδέουν τα μηριαία οστά με τη λεκάνη · 4. ΖΩΟΛ. καθεμία από τις μυζητικές θηλές που βρίσκονται στις άκρες των πλοκαμιών των κεφαλοπόδων ΣΥΝ. βεντούζα.

[ETXM αρχ., αβεβ. ετύμου, πβ. συνδ. με το ουσ. **κοττίς** «κεφαλή» (για το οποίο βλ. λ. κότα). Άλλες εκδοχές είναι η πρόταση για σύνδεση με το τσεχ. kollati «κάμπωμα, γίνομα κοίλος», καθώς και η θεώρηση της λ. ως πελαστικού δανείου. Η συσχέτιση με λατ. catinus «πίατο, δοχείο» δεν ευσταθεί].

κοτυλιδόνα (η) ΒΟΤ. το πρώτο ή τα πρώτα φύλλα που προβάλλουν, όταν βλαστήσει το σπέρμα. (γενικότ.) μέρος του εμβρύου που υπάρχει ήδη στο σπέρμα φυτού. [ETYM. < αρχ. **κοτυλιθόν**, -όνος < **κοτύλη** (βλ. λ.).]

κοτυλοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {κοτυλοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κοτύλη (βλ. λ.).

κοτυλοφόρος, -ος, -ο (λόγ.) (για χταπόδια, πολύποδες κ.λπ.) αυτός που έχει κοτύλες, βεντούζες. [ETYM. < κοτύλη + -φόρος < **φέρω**].

κοτώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κοτάς... | κότησα} (οικ.) έχω το κουράγιο: *κο-τούσα, νομίζεις, να βγάλω τσιμουδιά*; || *αν κοτάς, πες τίποτα!* ΣΥΝ. τολμώ ANT. δειλιάζω.

[ETYM. < αρχ. **κοτώ** (-έω) «οργίζομαι» (< κρότος «οργή») ή < μεσν. *κοττώ (με τη σημ. «ρίχνω τους κύβους, τα ζάρια η διακινδυνεύω») < αρχ. κόττος «κύβος» (βλ. κ. κότα). Η αβεβαιότητα περί την ετυμολογία οδηγεί στην υποθέτηση της απλούστερης γραφής με ένα -τ-].

κουάκερ (το) {άκλ.} αλεσμένα δημητριακά (κυρ. βρόμη), που χρησιμοποιούνται στην παρασκευή χυλού ή πρωινού. [ETYM. < αγγλ. Quaker (εμπρο. ονομασία), επειδή στην ετικέτα του δοχείου εικονιζόταν ένα μέλος της θρησκευτικής ομάδας των *Κουακέρ-ρον* (< αγγλ. quake «τρέμο, σεισμό»), οι οποίοι αυτοσποκαλούνταν Society of Friends «Εταιρεία των Φίλων»].

κουάρκ (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ. **κουάρκς**, τα) υποατομικό σωματίδιο που θεωρείται ότι ανήκει στα θεμελιώδη συστατικά της ύλης.

[ETYM. < αγγλ. quark, όρ. του Αμερικανού φυσικού M. Geli-Mann (1929-), ο οποίος τον δανείστηκε από το έργο του Ιρλανδού συγγραφέα James Joyce *Finnegans Wake* (1939). Η λ. πλάστηκε «επ' αυτά» (nonce-word) από τον J. Joyce και δεν έχει ετυμολογική διαφάνεια].

κουαρτέτο (το) ΜΟΥΣ. 1. μουσικό σύνολο, που αποτελείται από τέσσερις εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγγόρδων οργάνων* 2. (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για τέσσερα όργανα ή τέσσερις φωνές (ενδεχομένως, με συνοδία ορχήστρας): *το ~ από τον «Ρι-γκολέτο» του Βέρντι*. [ETYM. < ιταλ. quartetto < quatio «τέταρτος» < λατ. quartus].

κουασινόδος (ο) (μετωνυμ.) εξαιρετικά δύσμορφος άνθρωπος ΣΥΝ. αποκρουστικός, κακάσχημος, τέρας ANT. κοκκός, πανέμορφος. [ETYM. Μεταφορά (οπτικό δάνειο) του γαλλ. ονόματος Quasimodo, ήρωα του μυθιστορήματος *Η Παναγία των Παρισίων* (γαλλ. Notre-Dame de Paris) του V. Hugo, όπου προσομοιώνει την τερατώδη ασχήμια].

κουάφ (η) {άκλ.} είδος διαδήματος που φορά η νύφη στο κεφάλι, συνήθ. από λουλούδια.

[ETYM. < γαλλ. coiffe < δημόδ. λατ. cofea < αρχ. γερμ. kufia «κράνος»].

Κούβα (η) (ισπ. Republica de Cuba = Δημοκρατία της Κούβας) 1. το μεγαλύτερο νησί της Καραϊβικής Θάλασσας 2. ηνωτικό κράτος της Κ. Αμερικής, που περιλαμβάνει το ομόνυμο νησί και άλλα μικρότερα, με πρωτεύουσα την Αβάνα, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Κούβας. — **Κουβανός** κ. (καθμ.) **Κουβανός** (ο), **Κουβανή** κ. (καθμ.) **Κουβανέζα** (η), **κουβανικός**, -ή, -ό κ. (καθμ.) **κουβανέζικος**, -η, -ο. [ETYM. < ισπ. Cuba < ινδιάν. Cubacanán, αγν. ετύμου και σημ.].

κουβαλητής (ο), **κουβαλήτρια** (η) {κουβαλητριών} 1. πρόσωπο που κουβαλάει πράγματα ΣΥΝ. μεταφορέας · 2. το άτομο που φροντίζει την οικογένεια του και το σπιτικό του, φερνοντας πλούσια αγαθά. Επίσης (λαϊκ.) **κουβαλήτρα** (η).

κουβαλητός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που τον μεταφέρουν (γιατί δεν μπορεί να κινηθεί μόνος του): *έχει σπάσει το πόδι του και τον έφεραν κουβαλητό* 2. αυτός που τον πηγαίνουν (κάπου) με το ζόρι: *τον πήγαν στο τμήμα κουβαλητό!*

κουβαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κουβαλάς... | κουβαλό-ησα, -ήμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. μεταφέρω (κάτι) ως φορτίο: *κουβαλό τα φωνία στα χέρια* || ~ στην *πλάτη* | με το *καρότσι* || *τα φορητά κουβαλήσαν μπάζα* || (μτφ.) *το ποτάμι κουβαλούσε λάσπη και κλαδιά δέντρων* || *και λέξεις αυτές κουβαλούσαν όλο το βάρος τους* (εφημ.) ΣΥΝ. μεταφέρω · 2. εμφανίζω (κάτι ή κάποιον ανεπιθύμητο): *Τι μου τα κουβαλήσες αυτά τώρα; Δεν έχω πού να τα βάλω!* || *μας κουβαλήσε όλη την παρτία της στο σπίτι* ♦ 3. (αμετβ.) μετακομίζω 4. (μεσοπαθ. **κουβαλιέμα**) πηγαίνω κάπου χωρίς να με έχουν καλέσει ή χωρίς να είμαι επιθυμητός: *κουβαλήθηκε όλο το σόι και δεν έχουμε χώρο ούτε για μας* ΣΥΝ. φορτώνομαι. — **κουβάλημα** (το). [ETYM. < μεσν. **κουβαλώ** < μτγν. **κουβαλιέω** < αρχ. **κουβαλιέω** «λήσθη που μετέφερε τα κλοπιμαία», αγν. ετύμου.

Έχουν διατυπωθεί μη ικανοποιητικές υποθέσεις, όπως η σύνδεση με το αρχ. **καλλέως** «ηλίθιος» (επίσης αγν. ετύμου), καθώς και με το λατ. caballus «ίππος αθροφόρος». Ίσως πρόκειται για φρυγική λ.].
κουβάρι (το) {κουβαρ-ιού | -ιών} 1. κλωστή ή νήμα τυλιγμένα έτσι, ώστε να σχηματίζουν σφαίρα: *τα ~ με το νήμα για το πλέξιμο* ΦΡ. (μτφ.) **γίνομα κουβάρι** (μεσν. φρ.) (i) διπλόνομα στα δύο, παίρνω σχήμα σφαιρικό: *ο σκαντζόχοιρος έγινε κουβάρι* ΣΥΝ. κουλουριέζομαι, κουβαριάζομαι, διπλόνομα ANT. τεντώνομαι (ii) για σύνολο ανθρώπων που έχουν έρθει κοντά ο ένας στον άλλον και δεν ξεχωρίζουν οι παίκτες έγιναν ένα *κουβάρι και πανηγυρίζω* 2. (α) για πράγματα που τοποθετούνται άτακτα: *είχε αφήσει το καινούργιο φόρεμα ~ σε μια γωνιά* (τσαλακωμένο) (β) για πράγματα ανακατεμένα μεταξύ τους: *βρήκα τα ρούχα ένα - στο ντουλάπι* ΦΡ. (α) **μαλλιά κουβάρια** για μεγάλη αναστάτωση: *οι ληστές έκαναν το σπίτι ~ ΣΥΝ. μπάχαλο (β) **γίνομα μαλλιά κουβάρια** εμπλέκομαι σε καβγά, τσακωνομαι άγρια: *αφού έγινε μαλλιά κουβάρια, δεν ξαναμίλησαν* ΣΥΝ. καβγαδιώ ANT. συμφιλιώνομαι, τα βρίσκω (γ) **ξετυλίγω το κουβάρι** (i) αρχίζω να ξεκαθαρίζω, να ξεδιαλύω (μια υπερδεμένη υπόθεση): *με τα όσα μας είπε, άρχισε σιγά-σιγά να ξετυλίγεται το κουβάρι της ιστορίας* (ii) διηγομαι γεγονότα: *όδο φίλοι ενόνηον τις αναμνήσεις τους και ξετυλίγουν μπροστά μας το κουβάρι μιας λαμπερής εποχής* (εφημ.). — (υποκ.) **κουβαράκι** (το).*

[ETYM. < μτγν. **κουβαρίον** < μτγν. **κουβαρίς**, είδος ζωοφίου, που κουλουριέζεται μπροστά στον κίνδυνο και κυλιέται σαν το κουβάρι. Η λ. είναι υποκ. της «γλώσσας» του Ησχιού **κόβαρος**, **δνος** και είναι αγν. ετύμου].

κουβαριάς ρ. μετβ. {κουβαριάς-α, -ηκα, -μένος} 1. τυλιγνό νήμα ή κλωστή σε σφαιρικό σχήμα, ώστε να σχηματιστεί κουβάρι: *~ τον σπάγω* ANT. ξεκουβαριάζω 2. μαζεύω (κάτι) χωρίς ιδιαίτερη επιμέλεια ή τάξη ANT. τακτοποιώ 3. (μεσοπαθ. **κουβαριάζομαι**) διπλόνομα στα δύο από πόνο ή γηρατειά: *είχε κουβαριαστεί πάνω στο κρεβάτι από τους δυνατούς πόνους στο στομάχι* ΣΥΝ. κουλουριέζομαι, γίνομα κουβάρι, μαζεύομαι, ζαρώνω ANT. απλόνομα, ορθώνομαι. — **κουβαριάσμα** (το).

κουβαριέζω (η) {δύσφρ. **κουβαριεστρών**} μικρό κυλινδρικό στέλεχος από ξύλο, χαρτί ή πλαστικό, γύρω από το οποίο τυλιγεται η κλωστή της ραπτικής ΣΥΝ. καρούλι, μασούρι.

κουβαρνταλίκι (το) → **κουβαρνταλίκι**

κουβαρντάς (ο) → **κουβαρντάς**

κουβάς (ο) {κουβάδες} 1. κυλινδρικό δοχείο, τσίγκινο ή πλαστικό, με στενότερη βάση και φαρδύτερο χείλος, με χερούλι, το οποίο χρησιμοποιείται για την άντληση ή τη μεταφορά υγρών: *ανέβασε τον - γεμάτο νερό απ' το πηγάδι* || *βουτάω το σφουγγαρόπανο στον ~ με το νερό* ΣΥΝ. (λόγ.) κάδος, αντλία, μαστέλο 2. (σκιωπτ.) μικρό αυτοκίνητο. — (υποκ.) **κουβαδάκι** (το). [ETYM. < τουρκ. kova]. **Κουβεΐτ** (το) {άκλ.} (αραβ. Dawlat al Kuwait = Κράτος του Κουβέιτ) κράτος της ΝΔ. Ασίας στην Αραβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Κουβέιτ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Κουβέιτ. — **Κουβεΐτιανός** (ο), **Κουβεΐτιανή** (η), **κουβεΐτιανός**, -ή, -ό. [ETYM. < αραβ. Kuwait, υποκ. του kūt, το οποίο στη διάλεκτο των κατοίκων της Α. Αραβικής Χερσονήσου υποδηλώνει ένα είδος οχυρού σπιτιού περιστοιχισμένου από άλλα μικρότερα]. **κουβέλι** (το) {κουβελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. κυνέλι · 2. μέτρο χωρητικότητας των σιτηρών: *δύο ~ στάρι*.

[ETYM. μεσν. < ***κυβέλιον** υποκ. του μτγν. **κύβηλα** «σπήλαιο, φωλιά άγριων θηρίων», αγν. ετύμου. Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από αρχ. σλαβ. kŭblŭ (πβ. σλοβ. kobelj)]. **κουβέντα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθμ.) 1. η ανταλλαγή λόγων, η συζήτηση: *ανακατεύομαι σε | απορροφώμαι από την ~* || *μια και το 'φε-*

ρε η ~ (για να αναφέρουμε κάτι σχετικό με αυτό που έχει μόλις αναφερθεί || *έγω όραξη για ~* || *δεν έχω ώρα για ~* || *ήρθε η ~ και στην πολιτική ΣΥΝ. συνομιλία, διάλογος, ομιλία, συνδιάλεξη*: ΦΡ. (α) *αλλάζω (την) κουβέντα* βλ. λ. αλλάζω (β) *γυρίζω την κουβέντα* αλλάζω το θέμα της συζήτησης (συνήθ. επειδή με ενοχλεί το συζητούμενο θέμα) (γ) *ανοίγω | πάνω κουβέντα (με κάποιον)* αρχίζω με δική μου πρωτοβουλία συζήτηση (με κάποιον) (δ) *ψιλή κουβέντα* συζήτηση που διαρκεί πολλή ώρα: *έχουν πιάσει ~ και δεν τελειώνουν* (ε) *κουβέντα να γίνεται* βλ. λ. γίνομαι (στ) *μην κάνεις κουβέντα* μην αναφέρεις (κάτι) (σε κάποιον): *ό,τι είπαμε να μείνει μεταξύ μας- μην κάνεις κουβέντα παραξένω!* 2. *καθετί που λέει κανείς, λόγος: μετρημένες | μεγάλες ~* (υπερβολικές υποσχέσεις, που δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν) || *βαριά ~* (προσβλητική) || *μισές ~* (υπαινικτικές) || *δεν του παίρνεις ~* (δεν μπορείς να τον κάνεις να μιλήσει) || *θέλω έναν άνθρωπο να πω κι εγώ δυο κουβέντες* || *πετάω μια ~* (μιλώ λίγο ή υπαινικτικά) || *θα σου πω καμιά ~!* (θα σε βρίσω) || *~ τον αέρα* (χωρίς νόημα) ΣΥΝ. *λόγια, λόγος*: ΦΡ. *αλλάζω κουβέντες* | *λόγια (με κάποιον)* βλ. λ. αλλάζω 3. η έκφραση γνώμης: ΦΡ. (α) *δεν μου πέφτει κουβέντα* δεν δικαιούμαι να εκφέρω γνώμη (β) *χωρίς δεύτερη κουβέντα* χωρίς αντιρρήσεις ή χρονοτριβή (γ) *δεν ακούω κουβέντα* είμαι ανένδοτος, δεν δέχομαι καν να συζητήσω (για κάτι) (δ) *δεν σηκώνω κουβέντα* (ι) *δεν ανέχομαι να μου κάνει κάποιος παρατηρήσεις ή να μου λέει κάτι με το οποίο δεν συμφωνώ και γι' αυτό νευριάζω: θέλει προσοχή πώς θα του μιλήσεις γι' αυτό το θέμα, γιατί δεν σηκώνει κουβέντα* (ii) *δεν δέχομαι να συζητήσω για κάτι, είμαι απόλυτος σε κάτι: σε θέματα ηθικής δεν σηκώνω κουβέντα* (ε) *δεν σηκώνω πολλές κουβέντες* δεν δέχομαι συζήτηση για κάτι ή δεν ανέχομαι υποδείξεις 4. (κατ' επέκτ.) συναναστροφή, επαφή με άλλους: *δεν έχω πολλές κουβέντες μαζί του* (δεν έχω ιδιαίτερες σχέσεις) || *δεν θέλω κουβέντες μαζί σου* (δεν θέλω να έχουμε σχέσεις): ΦΡ. *μια κουβέντα είπα!* δεν υπάρχει λόγος να προσβάλλεσαι, να θυμώνεις γι' αυτό που είπα/ το λέμε κυρ. για να μετριάζουμε τη δυσάρεστη εντύπωση από κάτι που είπαμε. — (υποκ.) κουβεντούλα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. συνομιλία. [ETYM μεσν. < κομβέντος < λατ. conventus «συνέλευση» < convenio «συνέρχομαι, συναθροίζομαι»].

κουβεντιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] (κουβεντιάσα-, -τηκα, -μένος) (καθημ.) ♦ 1. (αμετβ.) ανταλλάσσω λόγια με άλλον, συζητώ: *κουβεντιάσαμε περί τέχνης μέχρι αργά ΣΥΝ. συνομιλώ* ♦ (μετβ.) 2. (ειδικότ.) συζητώ γύρω από ένα θέμα, προκειμένου να καταλήξω κάπου: *στη ΦΡ. τα | το κουβεντιάζω: κάτσε να τα | το κουβεντιάσουμε και θα δεις ότι έχεις άδικο* || *αν πέσει λίγο η τιμή, το κουβεντιάζω! ειδάλλως, ούτε συζήτηση να το αγοράσω!* ΣΥΝ. διαπραγματεύομαι · 3. σχολιάζω αρνητικά: *τον κουβεντιάει όλη η γειτονιά για τα ζενυχτία και τις διασκαδάσεις του ΣΥΝ. κουτσομπολεύω* ΑΝΤ. επαίνω 4. (μεσοπαθ. *κουβεντιάζομαι*) είμαι συννενοήσιμος, διαθέσιμος για συζήτηση: *ματαιοπονείς μαζί του- δεν κουβεντιάζεται!* — *κουβεντιάσιμα* (το) [μεσν.]·

κουβεντιαστά επίρρ. 1. με κουβέντα, με συζήτηση 2. με τρόπο που θυμίζει προφορικό λόγο.

κουβεντιαστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται κουβεντιαστά: ΦΡ. **ΟΤΟ κουβεντιαστά** με κουβέντα, κουβεντιαστά.

κουβεντούλα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (εκφορστ.) συζήτηση με μεγάλη διάρκεια και χωρίς συγκεκριμένο θέμα, για ασήμαντα πράγματα: *πιάσαμε το ~ και ξεχαστήκαμε ΣΥΝ. κουβεντούλα, φλυαρία*. [ETYM < κουβέντα + -λό(γ)η < λέγω].

κουβερ (το) {άκλ.} 1. οτιδήποτε περιλαμβάνεται στο σερβίρισμα και προσφέρεται στους πελάτες εστιατορίου, ανεξαρτήτως του τι έχουν παραγγείλει, π.χ. ψωμιάκια, βούτυρο κ.λπ. 2. το ποσό με το οποίο τα εστιατόρια χρεώνουν τους πελάτες για το σερβίρισμα και την όλη εξυπηρέτηση που παρέχουν.

[ETYM < γαλλ. couvert < ρ. couvrir «καλύπτω, σκεπάζω» < λατ. cooperare (βλ. κ. κουβέρτα)].

κουβερνάντα (η) → γκουβερνάντα

κουβέρτα (η) {κουβερτών} 1. σκέπασμα κρεβατιού που τοποθετείται πάνω από το πανωσέντονο και με το οποίο σκεπάζεται κανείς όταν κοιμάται ή, σε άλλες περιπτώσεις, όταν κρύνει: *σπρώνω την ~* || *ξέστη | μάλλινη | υφαντή ~* || *είχε σκεπαστεί στο κάθισμα του με μια ελαφριά κουβέρτα* || *τίλιζαν τους ναγαούς με κουβέρτες και τους πρόσφεραν ζεστό τσάι ΣΥΝ. κλινοσκεπάσμα* · 2. ΝΑΥΤ. το κατάρτισμα. — (υποκ.) **κουβερτούλα** (η) κ. **κουβερτάκι** (το) (σημ. 1). [ETYM μεσν. < βεν. coverta < λατ. cooperatus, μετ. του ρ. cooperare «συνακαλύπτω, σκεπάζω» < co- (< cum) + operio «καλύπτω, σκεπάζω»].

κουβερτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το κάλυμμα βιβλίου, τετραδίον κ.λπ.: *πλαστική | δερμάτινη ~ ΣΥΝ. περικάλυμμα, εξώφυλλο ΣΥΝ. εσώφυλλο* · 2. σκληρή και πικρή σοκολάτα, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική για επικάλυψη γλυκών.

[ETYM < γαλλ. couverture < λατ. cooperatura, μετ. τ. του ρ. cooperio «συνακαλύπτω, σκεπάζω» < co- (< cum) + operio «καλύπτω, σκεπάζω»].

κουβούκλιο (το) {κουβουκλί-ου | -ων} 1. θολωτή κατασκευή, που στηρίζεται σε λεπτούς στύλους: ~ *επιταφίου* (το ομοίωμα τάφου, στο οποίο τοποθετείται η εικόνα της ταφής του Χριστού και με το οποίο γίνεται η περιφορά της) 2. (γενικότ.) μικρός θάλαμος με ανοιχτή μόνον τη μία πλευρά, ώστε να χωρούν λίγα άτομα: *τηλεφωνικό ~*. [ETYM < μεσν. κουβούκλιον (μετν. κουβουκλείον) < λατ. cubiculum «κοιτώνας» < ρ. cubo «κείμαι, κατακλύνομαι»].

κουδουνάτος (ο) ΛΑΟΓΡ. άνθρωπος που μεταμφιέζεται για τις Αποκριές φορώντας (ανάμεσα στα άλλα) και κουδούνια: *παραδοσιακός | Μακεδονίτης ~ ΣΥΝ. μασκαράς*. Επίσης κουδουνναίος, κουδούνι (το) {κουδουν-ιού | -ιών} 1. μικρό μεταλλικό όργανο σε σχήμα κώνου, με ανοιχτή την πλατύτερη πλευρά και με γλωσσίδι που πα-

ράγει ήχο, όταν χτυπά τα πλευρικά τοιχώματα: *χτυπό το -' ΦΡ. κρεμάει σε κάποιον κουδούνια* (ι) διατυμπανίζω ελαττώματα, άσχημες πράξεις κάποιου, τον κουτσομπολεύω (ii) κατηγορώ δημόσια κάποιον για κάτι 2. (συνεκδ.) ο ήχος του παραπάνω οργάνου: *από μακριά ακούγονταν τα γέλια των βωσκών και τα ~ των προβάτων* 3. ηλεκτρικός μηχανισμός που, με το πάτημα ενός κουμπιού, παράγει ήχο μεταλλικό και διαπεραστικό, παρόμοιο με αυτόν του μεταλλικού κουδουνιού: ~ *της πόρτας* | *του σχολείου* | *του διαλείμματος* || *ηλεκτρικό ~* || *χτυπό* | *πατό το ~* · ΦΡ. *γίνομαι κουδούνι* ζαλιζόμαι από το πολύ ποτό ή από φασαρία ή από τον ήλιο: *χθες το βράδυ τα ήπιαμε κι έγινα κουδούνι ΣΥΝ. μεθό ΑΝΤ. είμαι νηφάλιος*. — (υποκ.) **κουδουνάκι** (το), (μεγεθ.) **κουδούνα** (η) (σημ. 1).

[ETYM < μεσν. κουδούνιον < μετν. κωδόνιον, υποκ. του αρχ. κώδων, -ωνος, που πηθ. συνδ. με το αρχ. κώδεια | κώδρια «κεφαλή της παπαρούνας» (πβ. κ. *αΐθων - αΐθνια*), το οποίο είναι αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το μετν. *κώος* «κοίλος»]. κουδουνίζω ρ. αμετβ. {κουδουνίζω} βγάζω μεταλλικό ήχο σαν του κουδουνιού: *τα ηλεφώνα | τα βραγιόλια | τα κλειδιά κουδουνίζουν ΣΥΝ. ηχώ* ΦΡ. (α) *τα αφτιά μου κουδουνίζουν* έχω βόμβο στα αφτιά μου (β) **ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΜΟΥ ΚΟΥΔΟΥΝΙΖΕΙ** είμαι ζαλισμένος: *με τόσο θόρυβο το κεφάλι μου άρχισε να κουδουνίζει ΣΥΝ. παραξένιζομαι*. — **κουδουνίσμα** (το), κουδουνιστός, -ή, -ό, κουδουνιστά επίρρ. [ETYM μεσν. < αρχ. κωδονίζω < κώδων (βλ. κ. κουδούνι)], κουδουνίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παιγνίδι που, όταν το κουνήσει κανείς, παράγει ήχο και προορίζεται για τα μωρά ΣΥΝ. (λόγ.) σείστρο. **κουζίνα** (η) {δύοαρ. κουζίνων} 1. ο χώρος σπιτιού ή καταστήματος, όπου παρασκευάζονται τα φαγητά: *έπιπλα | ποδιά κουζίνας* 2. συσκευή που περιλαμβάνει φούρνο ψησίματος και εστίες (μάτια) και χρησιμοποιείται για το μαγείρεμα: *ηλεκτρική ~* || *~ υγραερίου* 3. (γενικότ.) ο τρόπος με τον οποίο μαγειρεύει κανείς: *το εστιάτοριο φημίζεται για την εκλεκτή ~ του ΣΥΝ. μαγειρική* · 4. τρόπος μαγειρέματος που συνδέεται με συγκεκριμένο τόπο ή υλικό: *ελληνική | διεθνής | γαλλική | θαλασσινή ~ ΣΥΝ. γαστρονομία*. — **κουζινούλα** κ. **κουζινίτσα** (η) (σημ. 1,2) κ. **κουζίνα** κι (το) (βλ.λ.).

[ETYM < βεν. cucina < μετν. λατ. cocina < λατ. coquina < ρ. coquere «ψηνώνω, μαγειρεύω»]. Η σημ. «τρόπος μαγειρέματος» αποδίδει το γαλλ. cuisine (όμοιας ετυμ.). **κουζινάκι** (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρή συσκευή μαγειρέματος, που συνήθ. δουλεύει με γρραερίο και που περιλαμβάνει μια ή δύο εστίες ΣΥΝ. **κουζινέτο**· **κουζινέτο** (το) (υποκ.) το κουζινάκι (βλ.λ.): *πρόχειρο | εκδρομικό ~*.

κουζινέτο < γαλλ. cuisinette, υποκ. του cuisine (βλ. κ. **κουζίνα**)]. **κουζινέτο** (το) βάση μηχανήματος στην οποία στηρίζεται εξάρτημα το οποίο περιστρέφεται.

[ETYM < ιταλ. cuscinetto < γαλλ. coussinet, υποκ. του coussin < λατ. coxa «αχίο, σφυός, μηρός»]. **κουζινικά** (τα) (ενν. σκεύη) σκευδόν όλα τα σκεύη της κουζίνας. **κουζινικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κουζίνα: ~ *σκεύη*. **κουζινομαχαιρο** (το) μεγάλο μαχαίρι που χρησιμοποιείται για την κηφή κρέατων. **κουζινοπανο** (το) κομμάτι απορροφητικού υφάσματος (είδος πετσέτας), που χρησιμοποιείται για τις δουλειές στην κουζίνα. **κουζουλος** (ο) (διαλεκτ.) ο τρελός. — **κουζουλάδα** (η) [μεσν.] **κουζουλαίνο** ρ. [μεσν.]· ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.

[ETYM μεσν., πηθ. < κυпр. *κούζα* «στάμνα χωρίς χέρι ή με ένα μόνο χειρούλι» (< γαλλ. courge «κολοκύθα» < λατ. cucurbita) + παραγ. επίθημα -ούλος (πβ. *στρομπ-ούλος, παχ-ούλος*). Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από συμφωνη των επιθ. *κουλλός* και *αβός* ή *σουλόζ*. **κουίς** (το) {άκλ.} 1. το ερώτημα που απαιτεί γνώσεις ή εξπνδιά για να απαντηθεί ΣΥΝ. αίνιγμα, γρίφος 2. διαγωνισμός κατά τον οποίο οι συμμετέχοντες κερδίζουν απαντώντας σωστά σε ερωτήσεις: *ραδιοφωνικό | τηλεοπτικό ~*. [ETYM < αγγλ. quiz, αγν. ετύμου]. **κουίντα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθημέ από τις μεγάλες, κάθεται επιάνειες στις άκρες της σκηνής του θεάτρου, που εμποδίζουν τους θεατές να δουν τι συμβαίνει στα παρασκήνια: *πίσω από την ~ ΣΥΝ. παραπέτασμα*.

[ETYM; < ιταλ. quinta, θηλ. του quinto «πέμπτος» < λατ. quintus]. **κουιντέτο** (το) ΜΟΥΣ. 1. μουσικό σύνολο, που αποτελείται από πέντε εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ πνευστών οργάνων* 2. (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για πέντε όργανα ή πέντε φωνές (ενδεχομένως, με συνοδία ορχήστρας): *το ~ για τέσσερα έγχορδα και πιάνο του Σουπερτ ΣΥΝ. πενταφωνία*. [ETYM < ιταλ. quintetto < quinto «πέμπτος» < λατ. quintus]. **κουισλίγκ** (ο) {άκλ.} (μετωνυμ.) πρόσωπο (συνήθ. πολιτικός) που συνεργάζεται με τους κατακτητές της χώρας του. [ETYM Από το όν. του Νορβηγού πολιτικού V. Quisling (1887-1945), ο οποίος συνέστησε στον Χίτλερ την κατοχή της Νορβηγίας και κατόπιν σημάτισε φιλοναζιστική κατοχική κυβέρνηση (1940-45)]. **κουκέτα** (η) {κουκετών} κρεβάτι σε καμπίνα πλοίου ή τρένου. [ETYM < ιταλ. cuccetta < ρ. cucciare «κατακλίνω, ζαλιζόμαι» < λατ. collocare «τοποθετώ, βάζω» (> γαλλ. coucher)]. **κουκκί** (το) {κουκκ-ιού | -ιών} 1. ο καρπός του φυτού κουκκιά, όσπριο με μεγάλο, πλατύ, καφέ λοβό: *ξερά | φρέσκα ~* ΦΡ. (α) **-Ι ει σου Γιάννη!** | **-Τι κάνεις Γιάννη; -Κουκκιά σπέρνω!** για περιπτώσεις όπου άλλα λέει ο ένας και άλλα απαντά ο άλλος (β) (παροιμ.) **κουκκί-κουκ-κί γεμίζει το σακί** για να δηλωθεί ότι λίγο-λίγο μπορεί να μαζευτεί μεγάλη ποσότητα, κυρ. για να δηλωθεί η αξία της αποταμίευσης ΣΥΝ. *φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι* 2. (γενικότ.-διαλεκτ.) κάθε είδος σπόρου ΣΥΝ. *στυρί* · 3. (λαϊκ.) η ψήφος: *δεν φτάνουν τα ~, για*

να βγει βουλευτής. ΦΡ. **κουκκιά μετρημένα** για πράγματα που είναι υπολογισμένα με ακρίβεια, συνεπώς και για κάτι στο οποίο δεν μπορεί να γίνει λάθος: στο χωριό οι ψήφοι είναι ~ εύκολα βρίσκεις ποιος θα βγει στις εκλογές. ΣΧΟΛΙΟ λ. κόκκος. [ΕΤΥΜ₁ < μεσν. κουκκίν < μτγν. κοκκίον, υποκ. του αρχ. κόκκος]. κουκκιά (η) φυτό γνωστό για τους εδωδιμούς καρπούς του, το οποίο αναπτύσσεται αναρριχώμενο σε στηρίγματα, συνήθ. από καλάμι, τοποθετημένα από τους καλλιεργητές του σε μικρή απόσταση το ένα από το άλλο και μέσα σε αλύακια- (επιστ.) κύαμος, κουκκίδα (η) 1. μικρό, στρογγυλό σημάδι: μια ~ στον χάρτη έδειχνε το σημείο συνάντησης ΣΥΝ. στίγμα 2. η τελεία. ΦΡ. **τρεις κουκκίδες** (...) τα αποσιωπητικά 3. ΤΥΠΟΓΡ. η μικρότερη εκτυπωτική μονάδα των γνωστών εκτυπωτικών συστημάτων (βλ. κ. λ. *ράστερ*). [ΕΤΥΜ₂ < μτγν. κοκκίς, -ίδος υποκ. του αρχ. κόκκος]. κούκκος (ο) 1. πουλί που ζει σε δασώδεις ή έρημες περιοχές της Ευρώπης, έχει φαιό χρώμα, δεν χτίζει φωλιές και αποθέτει τα αυγά του σε φωλιές άλλων πουλιών, τα οποία και τα κλωσσουν (μτφ.) ΦΡ. (α) σαν τον **κούκκο** εντελώς μόνος, μόνος και έρημος (β) (σκωπτ.) **τρεις κι ο κούκκος** πολύ λίγα άτομα: στη διαδήλωση ήταν ~ ήταν μια αποτυχία (γ) (παροιμ.) **ένας κούκκος δεν φέρνει την ανοιξιά** βλ. λ. *ανοιξιά* (δ) (**μον κοστίζει | στοιγίζει | έρχεται**) ο **κούκκος αηδόνι** βλ. λ. *αηδόνι* 2. (παιαίोट.) είδος μάλλινου σκούφου.

[ΕΤΥΜ₃ < μτγν. κούκκος, ηχομιμητική λ. από τη φωνή του πουλιού, όπως και η αρχ. ονομασία *κούκκος* (βλ. λ.)]. κουκκία (η) {δύσφρ. κούκκων} 1. μικρό ομοίωμα ανθρώπου (συνήθ. κοριτσιού ή ωροπού), με το οποίο παίζουν τα παιδιά (συνήθ. το κορίτσι): *πορσελάνινη | πίνινη | πλαστική -1| παίζω με τις -* ΦΡ. **παίζει ακόμη με τις κούκλες** για πρόσωπο, συνήθ. κοπέλα, που δεν έχει ωριμάσει, που παιδιάρίζει 2. (ειδικότ.) ομοίωμα ανθρώπου σε φυσικό μέγεθος, πάνω στο οποίο οι ράφτες και οι ράφτριες κάνουν πρόβα στα ρούχα ή στο οποίο φορούν ρούχα και το τοποθετούν στην προθήκη καταστήματος: *κοίταξε τις ~ στις Βιτρίνες* 3. (μτφ.) πολύ όμορφη γυναίκα ΣΥΝ. *καλλονή*-ΦΡ. *απέξω κούκκα κι από μέσα πανούκκα* βλ. λ. *πανούκκα* 4. ως θεραπευτική προσφώνηση σε κορίτσι ή γυναίκα, που φανερώνει φιλική διάθεση και οικειότητα: ~ μου, να *σαι καλά!* ΣΥΝ. *αγάπη*, *μωρό* 5. (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι πολύ ωραίο: αυτό το *σαράβαλο* θα το *κάνω εγώ* ~! 6. νήμα τυλιγμένο σε δέσμη: *χρειάζεστε πέντε ~ για ένα πουλόβερ*. — (υποκ.) *κούκλακι* (το), *κούκλιτσα* (η), (μεγεθ.) *κούκλαρα* (η) (σημ. 3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα*. [ΕΤΥΜ₄ < λατ. cuculia «κάλυμμα κεφαλής, κουκούλα» (βλ. κ. *κουκούλα*), από τα ανδρείκελα του κουκλοθέατρου].

κουκλί (το) {κουκλί-ιού | -ιών} 1. μικρή κούκκα (ομοίωμα ανθρώπου): *το παιδί έπαιζε με τα ~* του 2. (μτφ.) (α) πολύ όμορφο νεαρό άτομο: *το μωρό τους είναι ~* (β) ως χαρακτηρισμός για κάτι πολύ ωραίο, μικρό και συμπαθητικό: *το σπιτάκι τους είναι σκέτο ~*. κούκλιτικός, -η, -ο 1. αυτός που ανήκει ή ταιριάζει σε κούκκα: ~ *ρούχα* 2. αυτός που έχει μικρό μέγεθος και είναι χαριτωμένος: ~ *διαμέρισμα | σπιτάκι* ΣΥΝ. *γλυκούλης, μικρούλης* ΑΝΤ. *άχαρος* 3. πολύ όμορφος: ~ *χείλια* ΣΥΝ. *πανέμορφος* ΑΝΤ. *πανάσχημος*. — *κούκλιστικά* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιστικός*.

κουκλοθέατρο (το) 1. θέατρο με μαριονέτες ή κούκλες οποιουδήποτε τύπου 2. (συνεκ.) κάθε παράσταση που γίνεται με μαριονέτες ή κούκλες: *είδαμε ~ στο θέατρο του σχολείου*. κουκλοπαίκτης κ. (καθημ.) *κουκλοπαίκτης* (ο) {κουκλοπαϊκτών} ο καλλιτέχνης που κάνει παράσταση με κούκλες (κουκλοθέατρο). κούκλος (ο) 1. μικρό ομοίωμα άνδρα, με το οποίο παίζουν τα παιδιά 2. (μτφ.) πολύ όμορφος άντρας: *παντρεύτηκε έναν ~* ΣΥΝ. *παίδαρος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.

κουκλόσπιτο (το) 1. παιδικό παιχνίδι, αντίγραφο (υπό κλίμακα) σπιτιού, όπου τοποθετούνται οι κούκλες των παιδιών 2. μικρό όμορφο και με γούστο διακοσμημένο σπίτι. Κου-Κλουζέ-Κλαν (η) {άκλ.} ρατσιστική οργάνωση στις Η.Π.Α. με τρομοκρατική δράση (χαρακτηριστική η εμφάνιση των μελών της με μ'γάλλες κωνικές κουκούλες) αντιμάχεται την ισότητα λευκών και μαύρων, τον καθολικισμό, τους Εβραίους, τους κομμουνιστές και γενικά οτιδήποτε ξένο προς αυτό που θεωρεί αμιγώς αμερικανικό. [ΕΤΥΜ₅ < αγγλ. - αμερ. Ku Klux Klan < Ku Klux (παραφθορά του αρχ. *κύκλος*) + κλαν, πθ. < αγγλ. clan «φυλή, πατριά»].

κούκος (ο) → κούκκος
κούκος επιφών. 1. ηχομιμητική λέξη του χαρακτηριστικού ήχου που παράγει ο κούκκος- ΦΡ. **ρολόι κούκου** ρολόι ελβετικής προελεύσεως, που σημαίνει τις ώρες με ένα ομοίωμα κούκου (που εξέρχεται από κάποια κρύπτη) και παράγει τον παραπάνω χαρακτηριστικό ήχο τόσες φορές όσες και οι ώρες που σημαίνει 2. λέγεται για να δηλώσει κανείς την παρουσία του, την άφιξη του ή την ξαφνική, απρόσμενη εμφάνισή του: ~! *Να 'μαι κι εγώ!* [ΕΤΥΜ₆ Ηχομιμητική λ.].
κουκουβάγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} νυκτόβιο αρπακτικό πουλί με ραβδωτό σκούρο πτέρωμα, στρογγυλό, πεπλατυσμένο κεφάλι και μάτια με έντονο βλέμμα: η ~ είναι σύμβολο της θεάς Αθηνάς | της σοφίας-ΦΡ. **άλλα τα μάτια του λαγού κι άλλα της κουκουβάγιας** βλ. λ. *άλλος*. [ΕΤΥΜ₇ μεσν. < *κουκουβάου*, ηχομιμητική λ. από τη φωνή του πουλιού (πβ. αρχ. *κικκαβαύ*)].
κουκουβάου επιφών. [μεσν.] (ηχομιμητική λέξη) χαρακτηριστική κραυγή της κουκουβάγιας.
κουκουβίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κουκουβίσα} (για πτηνά) μαζεύομαι σε ένα μέρος: τα *σπουργίτια κουκουβίσαν στην αυλή* ΣΥΝ. *κουρνιαζώ*. — *κουκουβισμα* (το).

κουκουές (ο) {κουκουέδες} (λαϊκ.-συγγά μειωτ.) οπαδός ή μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (Κ.Κ.Ε.) ΣΥΝ. *κομμουνιστής*.

κουκούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κάλυμμα της κεφαλής (συχνά προστατευμένο σε ρούχο), το οποίο περιβάλλει όλο το κεφάλι εκτός από το πρόσωπο και χρησιμοποιείται συνήθ. για προστασία από τη βροχή ή το κρύο: *αγόρασε ένα παλτό με ~* || *οι περαστικοί είχαν φτειαγεί προχειρές - για τη βροχή από νάλλον σακούλες* 2. (γενικότ.) το προστατευτικό κάλυμμα: *έβαλε ~ στο αυτοκίνητο, για να το προστατευτεί από την υγρασία*.

[ΕΤΥΜ₈ μεσν. < λατ. cuculia, λ. ιλλυρική ή κελτική. κουκουλάριος, -η, -ο αυτός που έχει φτειαχτεί από τα υπολείμματα του κουκουλιού του μεταξοσκώληκα: ~ ύφασμα. κουκούλι (το) {κουκουλί-ιού | -ιών} 1. θήκη την οποία κατασκευάζουν ορισμένα έντομα με εκκρίσεις του σώματος τους και μέσα στην οποία παραμένουν κατά τη διάρκεια της νυμφικής φάσης: *το ~ της πεταλούδας* 2. (ειδικότ.) η θήκη που κατασκευάζει ο μεταξοσκώληκας και από την οποία προέρχεται το μετάξι ΣΥΝ. (λόγ.) *βομβύκιο*. [ΕΤΥΜ₉ μεσν., υποκ. του *κουκούλα* (βλ. λ.)].
κουκουλοφόρος (ο/η) πρόσωπο που έχει σκεπασμένο το κεφάλι με κάλυμμα, για να μην είναι δυνατή η αναγνώρισή του: *άγνωστοι ~ λήστευαν την τράπεζα*.
κουκουλώω ρ. μετβ. [μεσν.] {κουκουλώω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καλύπτω με ειδικό κάλυμμα από όλες τις πλευρές: *κουκουλώω τα έπιπλα, να μην σκονιαστούν* ΣΥΝ. *σκεπάζω* ΑΝΤ. *ξεσκεπάζω* 2. (μτφ.) αποκρύπτω (κάτι δυσάρεστο ή κακό): *την κουκούλωσαν την υπόθεση, για να μην επέλθει η δικαιοσύνη* || *προσπάθησαν να κουκουλώσουν το σκάνδαλο* ΣΥΝ. *συγκαλύπτω, σκεπάζω* ΑΝΤ. *αποκαλύπτω, ξεσκεπάζω, βγάζω* στη φόρα- ΦΡ. **τα κουκουλώω** συγκαλύπτω, αποκρύπτω, προσπαθώ να μη γίνει γνωστό κάτι κακό: *όταν άρχισαν να γίνονται γνωστές λεπτομέρειες για την υπόθεση, μερικοί αρμόδιοι προσπάθησαν να τα κουκουλώσουν* 3. (για να πονηράει) κάνω (κάποιον) να με παντρευτεί (με τη θέλησή του ή με πονηριά, με απάτη ή υπό μεγάλη πίεση): *πρόσξε, γιατί αυτή η πονηριά πάει να σε κουκουλώσει*. — *κουκούλωμα* (το). *κουκουάρα* (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (μεγεθ.) *κουκουάρι*- ΦΡ. **άρες μάρες κουκουάρες** βλ. λ. *άρες μάρες* ΣΥΝ. *ανοησίες, χαζομάρες, κουκουάρι* (το) {κουκουάρι-ιού | -ιών} 1. ο κωνικός πυρήνας ή ο σπόρος των καρπών: *το ~ καθένα από τα μικρά, λευκά, μακρόστενα, εδωδιμα σπέρματα, που βρίσκονται μέσα στον καρπό του (ήμερου) πεύκου: γέμιση με κουκουάρι*.

[ΕΤΥΜ₁₀ < μεσν. *κουκουάριον* < **κοκκονάριον*, υποκ. του αρχ. *κόκκος* < *κόκκος*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για αναδιπλασιασμένο τ. του μτγν. *κόνναρος*, αγν. *ετύμου*- η αβεβαιότητα περί την ετυμολογία της λ. οδηγεί στην υιοθέτηση του τ. μ' ένα -κ- ως απλοσύνη γραφής].
κουκουάρι (η) [μ'σν.] ήμ'ρο π'ύκο, το οποίο παράγει κωνικούς καρπούς μ' εδωδιμα σπέρματα: *καταπράσινη | ψηλή* ~. *κουκούτσι* (το) {κουκουτσά-ιού | -ιών} 1. ο σκληρός πυρήνας ή ο σπόρος των καρπών: *το ~ του σταφυλιού | του κερασιού* 2. (μτφ.) πολύ λίγο: *δεν έχει ~ μυαλό* ΣΥΝ. *ίχνος, μόριο*. — (υποκ.) *κουκουτσάκι* (το). [ΕΤΥΜ₁₁ < μ'σν. *κουκούτσιν* < ιταλ. *cucuzzo* < μτγν. λατ. *cucutium* (πβ. κ. *βουζυ*, *kokutska*), *κουλ* επιθ. {άκλ.} ελλην. *ήρεμος, ψύχραμος*: (αρκό) αυτό που διατηρεί την ψυχραιμία του, που δεν συγκινείται εύκολα και κατ' επέκτ. αυτός που συμπεριφέρεται με φυσικότητα, χωρίς βεβιασμένη αντίδραση: *το άτομο είναι ~ δεν γαμπιάρει τίποτα!* ΣΥΝ. *ήρεμος, ψύχραμος* ΑΝΤ. *νευρικός, αγχώδης*. — *κουλάρο* ρ. [ΕΤΥΜ₁₂ < αγγλ. *cool* «ψυχρός - ψύχραμος»]. *κουλλάς* (ο) [ΕΤ. ο αγρότης μικροϊδιοκτητής στη Ρωσία μέχρι τη δεκαετία του '30, ο κάτοχος μικρής γαιοκτησίας, που αποτ'λούσε μέλος κοινωνικής τάξης η οποία αντιτασσόταν στην κολεκτιβοποίηση. [ΕΤΥΜ₁₃ < ρωσ. *кулак* «γροθιά»]. *κουλάντριζω* κ. *κόλαντριζω* ρ. μετβ. {*κουλάντρι*-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) *χειρίζομαι επιδέξια: «το σαραβαλάκι μου πώς το ~»* (τραγ.). [ΕΤΥΜ₁₄ < τουρκ. *kulandim*, αώρ. του ρ. *kulanmak* «χρησιμοποίηω»]. *κουλέρ-λοκάλι* (το) {άκλ.} το σύνολο των στοιχείων (σπίτια, είδη φαγητών, είδη ενδυμασίας, τρόπος συμπεριφοράς, ήθη, έθιμα κ.λπ.) που χαρακτηρίζουν το τοπικό χρώμα μιας περιοχής. [ΕΤΥΜ₁₅ < γαλλ. *couleur locale* «τοπικό χρώμα»]. *κουλές* (ο) (λαϊκ.) πύργος, φρούριο: *οι φαλακές του Γεντί Κουλέ* (Επταπυργίου). [ΕΤΥΜ₁₆ < τουρκ. *kule*. Η λ. *απαντά* ως μεσν. στον τ. *κουλάς*]. **κουλής** (ο) {κουλήδες} ο αθλοφόρος (κυρ. στη ΝΑ. Ασία). — *κουλί-κος*, -η, -ο. [ΕΤΥΜ₁₇ < αγγλ. *coolie* «αχθοφόρος, ανεπίδικετος εργάτης (της Άπω Ανατολής)» < *χίντι kulī*].

κουλλάδι (το) {κουλλάδι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το χέρι: (συνήθ. στον πληθ.) *μάζεψε τα ~ σου από πάνω μου!* ΣΥΝ. *κουλλά*. [ΕΤΥΜ₁₈ < *κουλλός* + *παράγ.* επίθημα -άδι, πβ. κ. *ξερ-άδι*]. *κουλλάινω* ρ. → *κουλλός*.
κουλλαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} (μτφ.-κακόσ.) η αδέξια χρήση των χειρών κυρ. στη ΦΡ. **κουλλαμάρα έχεις**: ~ και *σου έπεσε το ποτήρι*: [ΕΤΥΜ₁₉ < *κουλλός* + *παραγωγικό* επίθ. -μάρα (βλ. λ.), πβ. κ. *κουτα-μάρα, στραβω-μάρα*]. *κουλλά* (το) (σχολ. ορθ. *κουλό*) (αρκό-κακόσ.) 1. το χέρι: *κάτω τα ~ σου από πάνω μου!* ΣΥΝ. *ξερό* 2. το άτομο που έχει πνευματική αναπηρία ΣΥΝ. *χαζός*, (μειωτ.) *βλαμμένο* ΑΝΤ. *κανονικός*, *υγιής* 3. (αρκό) *χαζομάρα*, *ανοησία*: *τι κουλλά είναι αυτά που μας λες*: Επίσης *κουλλάδι* (το) (σημ. 1). *κουλλός*, -η, -ό (σχολ. ορθ. *κουλλός*) 1. αυτός που του λείπει το ένα ή και τα δύο χέρια ΣΥΝ. *κουλλοχέρης* ΑΝΤ. *αρτιμελής* 2. (μτφ.) αυτός που δεν χρησιμοποιεί τα χέρια του επιδέξια: *το πετάω την μπάλα*

και δεν την πιάνει άμα είναι ~, δεν φταίω εγώ! — κουλλαίνω ρ. [ETYM, μεσν. < αρχ. *κυλλός* (χρησιμοποήθηκε κυρ. με τη σημ. «φωλός», αλλά στην Κ.Δ. απαντά η σημερινή σημ.: πβ. Ματθ. 18, 8: *καλόν σοι έστιν εισέλθειν εις την ζωην κυλλόν ή χωλόν*), που μάλλον συνδέεται με τη *κυλλόσσω* του Ησυχίου *κελλόν στρεβλόν, πλάγιον*, καθώς και με το αρχ. ρ. *κυλίνδω* (βλ. κ. *κυλινδρός*). Εκτός της Ελλην., η λ. *κυλλός* συνδέεται πθ. με σανσκρ. *kunī-* «παράλυση του βραχίονα», οπότε η αναγωγή στο I.E. θ. *(s)qel- «κάμπω, λυγίζω» δεν πρέπει να αποκλειστεί]. **κουλούρα** (η) (σχολ. ορθ. *κουλούρα*) {χωρ. γεν. πλθ.} 1. ψωμί ζυμωμένο σε στρογγυλό σχήμα με τρύπα στη μέση (σαν *δαχτυλίδι*): *αφράτη | νόστιμη | άψητη* ~ 2. σωσίβιο σε σχήμα δακτυλίου, ώστε να μπορεί κανείς να το περνά στη μέση του 3. το πλαστικό ή ξύλινο στεφάνι, που καλύπτει το χείλος της λεκάνης του αποχωρητηρίου · 4. το στεφάνι του γάμου: *τη φόρεσε | την έβαλε την κουλούρα* (παντρεύτηκε) · 5. (σκοπτ.) το μηδέν ως σχολικός βαθμός: *στην ορθογραφία πήρε ~ ΣΥΝ. κουλούρι*.

[ETYM, μεσν. < μγν. *κολλούρα* < αρχ. *κολλύρα* (βλ. κ. *κολλύριο*), **κουλουράς** (ο) (σχολ. ορθ. *κουλούρας*) {κουλουράδες}, **κουλούρου** (η) {κουλουρούδες} πρόσωπο που πουλάει κουλούρια. Επίσης **κουλουρτζής** {κουλουρτζήδες}, **κουλούρι** (το) (σχολ. ορθ. *κουλούρι*) {κουλουριού | -ιών} 1. μικρού μεγέθους αρτοποιία σε σχήμα κουλουράς με σουσάμι στην επιφάνεια του: *λέγεται και κουλούρι Θεσσαλονίκης*: ΦΡ. (παροιμ.) *μην τάξεις α' άγιο κερύ και σε παιδί κουλούρι | παιγνίδι* βλ. λ. *τάξω* 2. μικρό βούτημα σε διάφορα σχήματα: ~ *αμυρνέικα | πασχάλινά | καννέ-λας | με σουσάμι* 3. (σκοπτ.) το μηδέν ως σχολικός βαθμός ΣΥΝ. **κουλούρα**. — (υποκ.) **κουλουράκι** (το) [μεσν.]. [ETYM, < μγν. *κολλύριον* < αρχ. *κολλύριον* (βλ. λ.)]. **κουλουριάσω** ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *κουλουριάζω*) [μεσν.] {κουλουριάσω-α, -ησκα, -μένος} 1. (σπάν.) δίνω σε (κάτι) κυκλικό σχήμα, όπως του **κουλουριού** 2. (συνήθ. το μεσοπθ. *κουλουριάζομαι*) στρέφωμαι γύρω από κάτι, μαζεύομαι: *το φίδι κουλουριάστηκε γύρω από το θύμα του* || *η γάτα κουλουριάστηκε στα πόδια μου* ANT. *απλώνω*. — **κουλουριάσμα** (το), **κουλουριάστός**, -ή, -ό, **κουλουριάστα** επίρρ. **κουλουρτζής** (ο) → **κουλουράς** **κουλλογέρης** (ο) (σχολ. ορθ. *κουλογέρης*) {κουλλογέρηδες} 1. (μειωτ.) ο άνθρωπος που του λείπει το ένα ή και τα δύο χέρια ΣΥΝ. **κουλλός**, **χωλός** ANT. **αρτιμελής** · 2. συσκευή για τυχερά παιχνίδια, που λειτουργεί με κέρματα και έχει έναν μογλό, τον οποίο ο παίκτης τραβά και περιμένει να εμφανιστούν τρία όμοια σύμβολα στην οθόνη, για να κερδίσει ΣΥΝ. ο ληστής με το ένα χέρι. **κουλός**, -ή, -ό → **κουλλός** **κουλούρ** (το) {άκλ.} καθεμία από τις οκτώ ζώνες στις οποίες τρέχουν οι δρομείς στους αγώνες στίβου.

[ETYM, < γαλλ. *coulouir* < p. *couler* «κυλώ, ρέω» < λατ. *colare*]. **κουλουβάχατα** (τα) {άκλ.} 1. η μεγάλη αναστάσιση: «τα - της *Ιστορίας*» (τίτλος ταινίας) 2. (και ως επίρρ.) άνω-κάτω: *γίναμε ~* (αναστατωθήκαμε).

[ETYM, < араб. *kullu-wahad* «όλα ένα». Η λ. διαδόθηκε από τον τίτλο πολιτικού φυλλαδίου του Θ.Ι. Κολοκοτρώνη, εγγονού του ήρωα της Επανάστασης, «*Η Κουλουβάχατα ή αι φυρδην μίθρην σημερινά ιδέα*»]. **Κουλούμα** (τα) {χωρ. γεν.} το έθιμο του εορτασμού της Καθαράς Δευτέρας, κατά το οποίο οι άνθρωποι βγαίνουν στην εξοχή, πετούν χαρταετούς και τρώνε νηστήσιμα εδέσματα, για να εορτάσουν την έναρξη της Μεγάλης Σαρακοστής.

[ETYM, Αβελ. ετύμω, πθ. < μγν. *κούμουλον* (με αντιμετάθεση) < λατ. *cumulus* «σωρός» ή *κούλομα* < αλβ. *colum* «καθαρός»]. **κουλούρα** (η) → **κουλλούρα** **κουλουράς** (ο) → **κουλουράς**

Κουλού ρ (η) (λαϊκ.) η Σαλαμίνα (βλ. λ.). ΦΡ. *πήγε η καρδιά η ψωχή (κάποιου) στην Κουλούρη* τρώαξα πάρα πολύ για κάτι/κάποιον: *Ευτυχώς που μου τηλεφώνησες ότι είσαι καλά! ~ μόλις άκουσα για το δυστύχημα!* — **Κουλουριάτσια** (ο), **Κουλουριάτσια** (η), **κουλουριάτικός**, -ή, -ο.

[ETYM, Μεσν. ονομασία της Σαλαμίνας. Η ονομ. *Κουλούρη* ανάγεται στο μγν. *Κόλουρος* και οφείλεται ίσως στο σχήμα του νησιού]. **κουλούρι** (το) → **κουλούρι** **κουλουριάζω** ρ. → **κουλουριάζω** **κουλουρτζής** (ο) → **κουλουράς**

κουλούρα (η) {χωρ. γεν. πλθ.} 1. το σύνολο της πνευματικής παράδοσης και δημιουργίας ενός λαού: *οφείλουμε σεβασμό στις ~ όλων των λαών* || στο έργο του υπάρχουν επιδράσεις ξένης ~ ΣΥΝ. πολιτισμός 2. η πνευματική καλλιέργεια ενός ατόμου: *είναι άνθρωπος με βαθιά ~* || η ~ του διαμορφώθηκε από το σχολικό και το οικογενειακό περιβάλλον ΣΥΝ. παιδεία, μόρφωση, καλλιέργεια: (κακός.) 3. η επιφανειακή και για λόγους επιδείξεως ενασχόληση με πνευματικά ή πολιτιστικά ζητήματα: *πολλή ~ μάς πουλά και δεν μ' αρέσει* ΣΥΝ. ψευδοδιανοήση 4. η δημιουργία, που χαρακτηρίζεται από βαθιά νοήματα, δυσκολία κατανόησης και που προκαλεί συχνά πλήξη: *δεν θέλω ~ να πέμε σινεμά, αλλά για καμιά κομωδιά!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*. [ETYM, < λατ. *cultura* < colo «καλλιεργώ»]. **κουλουριάρης**, -α, -ικο {κουλουριάρηδες} (συνήθ. ως ουσ.) (μειωτ.) αυτός που ασχολείται επιφανειακά και επιδεικτικά με πολιτιστικά ή πνευματικά θέματα, που παριστάνει τον διανοούμενο ή που εκφράζεται με τρόπο δυσνόητο, χρησιμοποιώντας εξεζητημένες εκφράσεις: *τον λόγο είχε πάρει ένας ~, που με περιπούδαστο ύφος ανέλυε την κρίση του ελληνικού κινηματογράφου* ΣΥΝ. ψευδοδιανο-

ούμενος. — **κουλουριάρικός**, -η, -ο, **κουλουριάρικα** επίρρ.

κουλουριάρης: συναφείς όροι. Η λ. **διανοούμενος** (πβ. αγγλ. *intellectual*) δηλώνει πρόσωπο με ευρεία μόρφωση, ισχυρές πνευματικές δυνάμεις, εμφανή ιδεολογική τοποθέτηση και δημόσια παρουσία που το κάνει ευρύτερα γνωστό και του επιτρέπει συγχρόνως να ασκεί επιρροή σε μεγαλύτερο ή μικρότερο τμήμα της κοινής γνώμης. Στον πλθ. (*οι διανοούμενοι*) η λ. δηλώνει μια ευρύτερη ομάδα ανθρώπων με τα χαρακτηριστικά που αναφέραμε, ομάδα πνευματικά και κοινωνικά προβεβλημένη (ξέν. *intelligentia* > ιντελιγκέντσια) Ακόμη πιο ισχυρό (και πιο περιορισμένο σε αριθμό προσώπων) είναι το **στοχαστής** και το **διανοητής** (*Ο Νίτσε υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους Γερμανούς στοχαστές | διανοητές*). Με αρνητική-μειωτική σημ. χρησιμοποιείται το **κουλουριάρης** (η κατάλ. -ιάρης έχει γενικότερα μειωτική σημασία: πβ. *νειρ-ιάρης, γκι-ιάρης, κιτριν-ιάρης* κ.τ.ό.), δηλώνοντας «τον δήθεν διανοούμενο», αυτόν που παριστάνει τον διανοούμενο και τον καλλιεργημένο, χωρίς να είναι πραγματικά. Γενικότερη δήλωση, που χρησιμοποιείται θετικά, είναι το **πνευματικός άνθρωπος** (ή **άνθρωποι του πνεύματος**, σε πλθ.) καθώς και το **άνθρωπος των γραμμάτων** (το β' χρησιμοποιείται συχνά για να χαρακτηρίσει διανοούμενους από τον χώρο της λογοτεχνίας. Τέλος, η λ. **καλλιεργημένος** χρησιμοποιείται ευρύτερα για να χαρακτηρίσει ανθρώπους με **κουλούρα**, με παιδεία και πνευματικές αναζητήσεις. Τέλος, το **λόγιος** (αγγλ. *scholar*) χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον μορφομένο άνθρωπο, τον ασχολούμενο με τα γράμματα ή την επιστήμη είτε από απλή αγάπη προς αυτά είτε επαγγελματικά.

κουμανταδόρος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει το γενικό πρόσταγμα: *από σήμερα θα εποπτεύεις τις εργασίες εδώ- θα είσαι ο ~ ΣΥΝ. υπεύθυνος, προϊστάμενος, διαχειριστής*. [ETYM, < **κουμάντο** + λεξικό επίθημα -*δορος* (βλ. λ.)].

κουμαντάρια (η) γλυκό, κόκκινο, δυνατό κρασί από την Κύπρο, που πίνεται και ως ηδύποτο.

[ETYM, μεσν. < γαλλ. (vin de) *Commanderie*, η ονομασία τάγματος Ιωαννιτών ιπποτών].

κουμαντάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κουμαντάρισα} (λαϊκ.)* 1. (αμετβ.) διοικώ, έχω το γενικό πρόσταγμα: *αυτός κουμαντάρει, αυτός αποφασίζει* ΣΥΝ. *κάνω κουμάντο* ♦ 2. (μετβ.) χειρίζομαι (κάτι/κάποιον) επιτυχώς, ελέγχω: *είναι πολύ μεγάλο αυτό το αυτοκίνητο, δεν μπορώ να το κουμαντάρω* || *αν δεν μπορείς να κουμαντάρεις την ομάδα, παρατήρησον!* || *ο γιος του έγινε πια κοτζάμ άντρας, πού να τον κουμαντάρει!* — **κουμαντάρισμα** (το).

κουμάντο (το) {χωρ. πλθ.} (καθημ.) η οργάνωση και διοίκηση, η διαχείριση κυρ. στη ΦΡ. (α) **κάνω κουμάντο** διοικώ, διευθύνω: *δεν μπορείς να κάνεις κουμάντο σε ξένο βίος* || *ποιος κάνει κουμάντο εδώ μέσα τέλος πάντων*; ΣΥΝ. **διαφένεμα**, **διεύθυνση** (β) **κάνω το κουμάντο μου** μεριμνώ εκ των προτέρων για όσα θα χρειαστώ στο μέλλον, προνοώ: *είχε κάνει το κουμάντο του και δεν χρωστούσε πουθενά*. [ETYM, μεσν. < ιταλ. *comando* < μγν. λατ. *commando* < λατ. *compendo* «επιτρέπω, συνιστώ» < com- (< cum) + -mendo < *mando* «επιτρέπω, αγγέλλω»].

κουμάρι (το) {κουμαριού | -ιών} δοχείο νερού από πηλό, γυαλί ή μέταλλο: *μετέφερε δύο ~ νερό ΣΥΝ. αγγείο, δοχείο*. [ETYM, μεσν. < *κουκουμάριον* < λατ. *cucurbita*].

κουμάρι (το) τυχερό παιχνίδι που παίζεται με χρήματα.

[ETYM, < τουρκ. *kumar*].

κουμαριά (η) θάμνος με κόκκινους στρογγυλούς καρπούς, που χρησιμοποιείται ως τροφή για τα οικόσιτα μηρυκαστικά ή για το στόμα του σπιτιού τα Χριστούγεννα. Επίσης **κόμαρος** [αρχ.].

κούμαρο (το) ο μικρός, στρογγυλός και κόκκινος καρπός του φυτού **κουμαριά**, ο οποίος χρησιμεύει ως τροφή του ανθρώπου ή ως αρωματικό στη (αγαροπλάστική) **ζουμερό** | **κατακόκκινο** ~. [ETYM, < μγν. *κόμαρον* < αρχ. *κόμαρος*, ίσως < *κόμη* «φύλλωμα δέντρου»].

κουμαρτζής (ο) {κουμαρτζήδες} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που παίζει τυχερά παιχνίδια ΣΥΝ. **τζογαδόρος** 2. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που χαρτοπαίζει επαγγελματικά ΣΥΝ. **χαρτοπαίκτης**. [ETYM, < τουρκ. *kumarc*].

κουμάσι (το) {κουμασιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο χωρίς ηθικούς περιορισμούς, χαμηλό επίπεδο: *να δώμε τι σόι ~ μάς κουβάλησες αυτή τη φορά!* || *καλό ~ είσαι και τού λόγου σου!* ΣΥΝ. **κάθαρμα**, **τιποτένιος** ANT. **αζιοπρεπής**, **σωστός** · 2. το κοτσίτι, ο ορνιθόνας.

[ETYM, μεσν. < τουρκ. *kumas* «όψασμα, πανί - χαρακτήρας (ανθρώπου)» < араб. *qumas*].

κουμακάν (το) {άκλ.} παιχνίδι με την τράπουλα, κατά το οποίο νικητής ανακηρύσσεται αυτός που απαλλάσσεται πρώτος από τα φύλλα του, αφού έχει κάνει τους κατάλληλους συνδυασμούς. — (υποκ.) **κουμακανάκι** (το). [ETYM, < αγγλ. *cooncan* < ισπ. *con quien* «με ποιον;»].

κουμακανατζού (η) {κουμακανατζούδες} (καθημ.) γυναίκα που παίζει κατά σύστημα **κουμακάν**.

κουμκουάτ (το) {άκλ.} 1. εσπεριδοειδές με έντονο πράσινο φύλλωμα και μικρούς πορτοκαλί καρπούς 2. ο καρπός του παραπάνω δέντρου, που μοιάζει με μικρό πορτοκάλι: *έκανε γλυκό του κουταλιού από ~* 3. ηδύποτο που παρασκευάζεται στην Κέρκυρα, από τους παραπάνω καρπούς.

[ETYM, < αγγλ. *kumquat* < κινεζ. *kam kwat* < *kam* «χρυσός» + *kwat* «πορτοκάλι»].

κούμouλα (η) {δύσχυρ. κούμouλων} (λαϊκ.) σωρός. [ETYM. < μεσν. *κουμouλά* | μγν. *κούμouλον*κ λατ. *cumulus*].

κούμouλος, -η, -ο (λαϊκ.) (συνήθ. για δοχείο) αυτός που είναι γεμάτος μέχρι επάνω, που δεν χωρά τίποτε άλλο, που ξεχειλίζει: ~ *καλάθι ΣΥΝ.* πλήρης, ξεχειλός ΑΝΤ. άδειος, λειψός. [ETYM. < μγν. *κούμouλον* < λατ. *cumulus* «σωρός»].

κουμπαράς (ο) {κουμπαραδες} μικρό κουτί, πήλινο ή μεταλλικό, στο οποίο φυλάσσονται οι οικονομίες, χωρίς να μπορεί να τις βγάλει κανείς από εκεί, παρά μόνο σπάζοντας τον ή ανοίγοντας τον με κλειδί. [ETYM. < τουρκ. *kumbara* «όλμος - ταμειντήρας χρημάτων» (από το σχήμα του) < περσ. *kumbara* «μικρό δοχείο»].

κουμπάρια (η) [μεσν.] η οικογεν'ακή και κοινωνική σχέση ανάμεσα σε αυτόν που βαφτίζει ή στ'φανόν'ι κάποιον και αυτόν που βαφτίζεται ή στεφανώνεται: *έχω κάνει ~ με το σόι τους*. Επίσης κουμπάριλίκι (το). — κουμπάριαζω ρ.

κουμπάρος (ο), κουμπάρα (η) 1. πρόσωπο που παντρεύει ή βαφτίζει (κάποιον): ο *Γιάννης είναι ~ μου, με έχει παντρεύει* 2. πρόσωπο που συνδέεται με πνευματική συγγένεια με κάποιον που είναι από κουμπάρια: *βγήκα με τους ~ μου, τους γονιούς του βαπτισμού μου*- ΦΡ. (α) *παίζουμε τις κουμπάρες* ασχολούμαι με ελαφρά πράγματα, δεν παίρνω (κάτι) στα σοβαρά (η έκφραση προέρχεται από το παιδικό παιχνίδι «κουμπάρες»): *όταν δει το ποσό για το οποίο μιλώ, θα καταλάβει ότι εδώ δεν παίζουμε τις κουμπάρες* (β) *Θα σε πάρω, με ναι-να και με κουμπάρο* θα σε παντρευτώ με όλους τους τύπους 3. (κλ.ητ. *κουμπάρε*· ως προσφώνηση που δείχνει οικειότητα, ιδ. σε μικρές κοινωνίες): ~, πώς από τα *μέρη μας*; — (υποκ.) κουμπάρικός κ. κουμπάρουλης (ο), (υποκ.) κουμπάρουλα (η).

[ETYM. μεσν. < βεν. *compara* < μγν. λατ. *comparare* < com- (< cum) + *parere* «πατέρας»].

κουμπάσο (το) ΝΑΥΤ. όργανο μέτρησης αποστάσεων στον ναυτικό χάρτη ΣΥΝ. ναυτικός διαβήτης.

κουμπές (ο) {κουμπέδες} (λαϊκ.) ο τρούλος.

[ETYM. μεσν. < τουρκ. *kubbe*].

κουμπί (το) {κουμπιού | -ιών} 1. μικρό, στρογγυλό συνήθ. σχήματος, εξάρτημα της ενδυμασίας, το οποίο ράβεται μόνιμα πάνω στα ρούχα και μπορεί εύκολα να περάσει από αντίστοιχη τρύπα ή θηλιά (κουμπότρυπα), είτε για να ανοίγει και να κλείνει ανοιγμα του ρούχου (σε παντελόνι, παλτό, προκάμισο κ.λπ.) είτε για να διευκολύνει την εφαρμογή του ρούχου στο σώμα είτε απλώς για διακοσμητικούς λόγους: *ράβω | κουμπώνω ένα ~ || περνώ το - από την κουμπότρυπα || πολύχρωμο | κοκκάλινο | διακοσμητικό ~ || τα ~ του παλτού | του πουκαμίσου | του φορέματος ΣΥΝ. (λόγ.) κουμπιό(ν) 2. μικρό, στρογγυλό συνήθ. σχήματος, εξάρτημα ηλεκτρικής συσκευής ή ηλεκτρικού κυκλώματος, με το οποίο ρυθμίζεται η παροχή ρεύματος, καθώς και η ένταση ορισμένων χαρακτηριστικών (π.χ. ένταση ήχου): *πατάω | γυρίζω | πιέζω το ~ || το ~ του ραδιοφώνου | του ήχου | του ασανσέρ || πάτα το ~, ν' ανοίξει η τηλεόραση* 3. (μτφ.) ένα στοιχείο του χαρακτήρα | της προσωπικότητας (κάποιου), το οποίο, αν ξέρεις πώς να το χρησιμοποιήσεις, τον παίρνεις με το μέρος σου, τον «κερδίζεις»: *φαίνεται ζορικός, αλλά άμα ξέρεις τα ~ του, σου κάνει όλα τα χαίρια*- ΦΡ. *βρίσκο το κουμπί (κάποιου)* βρίσκο σε κάποιον το στοιχείο του χαρακτήρα του που μου επιτρέπει να τον χειρίζομαι όπως θέλω: *έχει βρει το ~ του και τον κάνει ό,τι θέλει*. — (υποκ.) κουμπάκι (το). [ETYM. < μεσν. *κουμπιον* (με κώφωση του -ο- και κλειστοποίηση του συμφωνικού συμπλεγματος -μβ- > -μπ-), υποκ. του μγν. *κόμβος* (βλ. λ.)].*

κουμπότρυπα (η) {δύσχυρ. κουμπότρυπων} τρύπα ειδικά ανοιγμένη στα ρούχα και ραμμένη, ώστε να μην ξεφτύξει, για να μπαίνουν και να στερεώνονται τα κουμπιά: *ανοίγω κουμπότρυπες || τα μάτια του από την κούραση και τη νύστα είχαν γίνει σαν κουμπότρυπες*.

κουμπούρα (η) πιστόλι παλαιού τύπου. — (υποκ.) **κουμπούρι** (το). [ETYM. < *κουμπί* + *παράγ.* επίθημα -ούρα, που οφείλεται στο γεγονός ότι τοποθετούσαν το πιστόλι σε κουμπωτό περιστήθιο. Το τουρκ. *kubur* είναι μάλλον δάνειο από την Ελληνική].

κουμπούρας (ο) (μειωτ.) 1. ο κακός μαθητής, ο μαθητής που δεν παίρνει τα γράμματα ΣΥΝ. (μτφ.) κούτσουρο, τούβλο ΑΝΤ. (μτφ.) αϊτός, ζουράφι, ξεφτερί 2. (γενικότε.) άνθρωπος χωρίς παιδεία: *όταν έπιασε η ανείδηση στην τέχνη, φάνηκε τι ~ ήταν ο νεόπλουτος της παρέας!*

κουμπουριά (η) ο πυροβολισμός από πιστόλι: *κουπαμ και μπουμ οι κουμπουριές | φτυαίεις βόλια στις καρδιές»* (λαϊκ. τραγ.) || *ρίχνω κουμπουριές ΣΥΝ.* πιστολιά.

κουμπώνω ρ. μετβ. {κουμπω-σα, -θηκα, -μένος} 1. περνώ τα κουμπιά (ρούχου) μέσα από τις ειδικά διαμορφωμένες τρύπες (κουμπότρυπες) ενός ρούχου ή εφαρμόζω το κουμπί στην ειδική υποδοχή αντικειμένου (λ.χ. τσάντας): ~ το *παντελόνι | το πουκάμισο | τη φούστα* || το *παλτό* ΑΝΤ. ξεκουμπώνω (μεσοπαθ. **κουμπώνομαι**) 2. κλείνω το ρούχο μου περνώντας τα κουμπιά μέσα στις κουμπότρυπες τους: *κουμπώσω γρήγορα και ανοίξω την πόρτα!* ΑΝΤ. ξεκουμπώνομαι 3. (μτφ.) είμαι επιφυλακτικός, διατακτικός: *είναι κουμπωμένος απέναντι σε αγνώστους | κουμπώσου! Μη λες πολλά λόγια!* ΣΥΝ. φυλάγομαι, έχω τον μου, είμαι αναποφάσιτος. — **κουμπώμα** (το). [ETYM. μεσν. < μγν. *κουβό* (-όω) < *κόμβος* (βλ. κ. κουμπί)].

κουμπωτός, -ή, -ό αυτός που κλείνει με κουμπιά: ~ *φόρεμα*.
κουνάβι (το) {κουναβιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) άγριο ασπρόμαυρο θηλαστικό σε μέγεθος γάτας με δυσάρεστη, χαρακτηριστική μυρωδιά (λόγ.) ικτίς: *βρομάει σαν ~ ΣΥΝ.* νυφίτσα. Επίσης (διαλεκτ.) κουνάδι [ETYM. < μεσν. *κουνάδι*, υποκ. του *σλαβ. kuna*].

κουνάμενος, -η, -ο αυτός που περπατά με επιηδευμένη χάρη: κυρ. στις ΦΡ. **κουνάμενος-λυγάμενος** | **σεινάμενος** (ι) ως χαρακτηρισμός

προσώπου που λικνίζεται υπερβολικά: τους *πλησίασε κουνάμενη-λυγάμενη επιδεικνύοντας τις καμπύλες της* (ii) (σκωπτ.) για πρόσωπο που εμφανίζεται κάπου "πιδ'ικνούοντας ιδιαίτερα άνεση (ενώ υπάρχει πρόβλημα με αυτό): *εμφανίστηκε ξαφνικά κουνάμενη-σεινάμενη, λες και δεν είχαμε τσακωθεί ποτέ!*

[ETYM. < *κουνώ* + επίθημα -όμενος, που ξεκίνησε από αρχ. ρ. σε -αμα (π.χ. *ιπτ-όμενος, ιστ-όμενος, κρεμ-όμενος*) και από τον αδρ. άλλων ρ. (π.χ. *χαρισ-όμενος*), αργότερα δε επεκτάθηκε και σε τ. όπως *τρεχ-όμενος, τρεμ-όμενος, χηρευ-όμενος* κ.ά.].

κουγγκ-φού (το) {άκλ.} κινεζική τεχνική αμυντικής πάλης. [ETYM. < αγγλ. *kung fu* < κινεζ. *gōngfū* «ικανότητα, επιδεξιότητα» < *quán fā* «αρχές της πυγμαχίας»].

κουνέλα (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} 1. κουνέλι γένους θηλυκού 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) γυναίκα που γεννά πολλά παιδιά: *είναι ~ γεννοβολάει το ένα κουτσούβελο πίσω απ' το άλλο*.

κουνελάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) 1. κουνέλι ή νεαρό κουνέλι 2. γυναίκα με τολμηρή εμφάνιση, της οποίας φωτογραφίες δημοσιεύονται σε περιοδικά ή η οποία εργάζεται ως κράχτης σε νυχτερινά κέντρα διασκέδασης.

κουνέλι (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) {κουνελιού | -ιών} οικότιο θηλαστικό που μοιάζει με τον λαγό, γεννά πολύ συχνά πολλά μικρά και εκτρέφεται κυρ. για το κρέας ή το δέρμα του: *κλουβί για τα κουνέλια* || - *στροφάδο*.

[ETYM. μεσν. < ιταλ. *coniglio* (διαλεκτ. *cunelo*) < λατ. *cuniculus*, πθ. *kuñr*, προελ., πθ. *basκ. kui-untxi* (όπου -txi υποκ. επίθημα)].

κουνέλος (ο) το αρσενικό κουνέλι.

κουνενές (ο) {κουνενέδες} (μειωτ.) 1. το νεογέννητο βρέφος: *να-νεύουν τον ~ τους* 2. (μτφ.) άνθρωπος ξεμωραμένος ή μαμμόθρεφτος.

[ETYM. Αγν. ετύμου, πθ. συνδέεται με το ρ. *κουνάω*].

κουνήμα (το) {κουνήματος | -ατα, -άτων} 1. το να ταλαντώνεται κάτι γύρω από τον άξονα ή το κέντρο του: το ~ *τού πλοίου* με *ζαλλίζει* ΣΥΝ. ταλάντωση, κίνηση 2. η κίνηση της περιφέρειας περισσώτερο από το κανονικό κατά το βάδισμα ή τον χορό, πράγμα που θεωρείται χαρακτηριστικό των γυναικών και συνιστά ερωτική πρόκληση.

κουνία (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} 1. μικρό κρεβάτι μέσα στο οποίο κοιμίζονται τα μωρά και το οποίο μπορεί να ταλαντεύεται: το *μωρό κοιμόταν ήσυχο στην ~ του ΣΥΝ.* λίκνο ΦΡ. *από κουνία* εκ γενετής, εκ φύσεως: *είναι τρελός ~ ΣΥΝ.* παιδιόθεν 2. κάθισμα (με ή χωρίς στήριγμα για την πλάτη) αναρτημένο με σχοινιά ή αλυσίδες από σιδερένια κατασκευή ή δέντρο, ώστε να ταλαντώνεται με ωθήσεις ΣΥΝ. αιώρα- ΦΡ. (α) *κουνία που σε κούναγε* για ανθρώπους που έχουν άγνοια του κινδύνου ή της σοβαρότητας μιας κατάστασης ή υπερτιμούν τις δυνάμεις τους: *Νομίζεις πως είναι εύκολη δουλειά; ~!* ΣΥΝ. γελιάσα (β) *κουνία μπέλα..* (i) η αρχή παιδικού τραγουδιού που συνοδεύει την κίνηση πάνω στην κουνία (ii) (ως ουσ.) η ίδια η κουνία, ιδ. για τα μικρά παιδιά: *θα κάνουμε ~, μωρό μου; · 3. κούιντες* (οι) μέρος ειδικά διαμορφωμένο με κούνιες (σημ. 2), για να παίζουν τα παιδιά: *θα πάω το παιδί στις ~ ΣΥΝ.* παιδική χαρά.

[ETYM. μεσν. < *κουίνα* < λατ. *cupinae* «η νηπιακή ηλικία» (πθ. κ. *cupabula* «λίκνο νηπιών»). Η άποψη ότι *κουινά < κουνώ* δεν εζηγεί την παρουσία του τ. *κουίνα* ήδη τον 7ο αι., δηλ. πριν από το ρ. *κουινά*, ενώ αφήνει ανεμφάνευτο το μγν. υποκ. *κουινιον* «λίκνο, κουινία»].

κουινιάδι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) ο κουινιάδος | η κουινιάδα: *βγήκα έξω με τα κουινιάδια μου*.

κουινιάδος (ο), κουινιάδα (η) ο αδερφός του/της συζύγου ΣΥΝ. ανδράδελφος {γυναικάδελφος. — (υποκ.) κουινιάδικι (το), κουινιάδουλά (η). [ETYM. μεσν. < βεν. *cognado* < λατ. *cognatus* «συγγενής»].

κουινιστός, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να λικνίζεται, να κινείται προς τη μία και την άλλη κατεύθυνση σε συνεχή κίνηση: ~ *πολυθρόνα* ΑΝΤ. σταθερός 2. αυτός που κινείται με επιηδευμένες κινήσεις, που λικνίζει υπερβολικά το σώμα: *μαηκε στο κατάστημα κουινιστή και λυγιστή* ΣΥΝ. σκερτσόςος, ναϊάριος ΑΝΤ. μονοκοιλίος 3. (για άνδρες κ. ως ουσ.) αυτός που κινεί το σώμα όπως οι γυναίκες: ομοφυλόφιλος ΣΥΝ. θηλυπρεπής, κιναιδός ΑΝΤ. ανδροπρεπής.

κουνίστρα (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} 1. (μειωτ.) γυναίκα που κουνιάει το σώμα της προκλητικά 2. η κουινιστή καρέκλα. [ETYM. < *κουνώ* + *παράγ.* επίθημα -ίστρα, πθ. κ. *γυρ-ίστρα*].

κουνουπί (το) {κουνουπιού | -ιών} (κοινό όν. κ. για το αρσ. κ. για το θηλ. έντομο) έντομο φτερωτό, που φέρει προβοσκίδα, με την οποία ρουφά αίμα από ζώα ή τον άνθρωπο και μπορεί να μεταδώσει βλαβερές ασθένειες, όπως ελονοσία, κίτρινο πυρετό κ.ά. — (υποκ.) κουνουπάκι (το), (μεγελ.) **κουνουπάρα** (η).

[ETYM. < μεσν. *κουνούπιον* < μγν. *κουνόπιον*, υποκ. του αρχ. *κόνων*, αβεβ. ετύμου, ίσως δάνειο, πθ. αιγυπτ. *hams*] ενώ το *κουνόπιον* θα μπορούσε να έχει προέλθει παρετυμολογικός από τ. **κανόπιον* < *Κάνωπος*, όνομα αρχ. αιγυπτ. πόλης].

κουνουπίδι (το) {κουνουπιό-ιου | -ιών} εδώδιμο λαχανικό σφαιρικού σχήματος με πικνή, τραγανή -όταν είναι ωμή- σάρκα φαού χρώματος, που φυτεύεται απευθείας στο έδαφος και καταναλώνεται συχνότ. μαγειρεμένο: ~ *βραστό* | *γιαχνί-* ΦΡ. *έγινε κουνουπίδι* μέθυσα πάρα πολύ, έγινε στουπί. — (υποκ.) κουνουπίδακι (το). [ETYM. < μεσν. *κουνουπίδιον*, πθ. < **κανωπίδιον* (με κώφωση και αφομοίωση), υποκ. του μγν. *κάνωπιον*, αγν. ετύμου].

κουνουπιέρα (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} ύφασμα λεπτό ή από τούλι, το οποίο κρεμάται από ψηλά και καλύπτει το κρεβάτι έτσι, ώστε να μην ενθουλούν τα κουνουπιά αυτούς που κοιμούνται: *πικνή | αποτελεσματική* | *κάτασπρη* -. [ETYM. < *κουνούπι* + *παράγ.* επίθημα -ιέρα].
κουντεπιέ κ. κουτεπιέ (το) {άκλ.} 1. το πάνω μέρος της καμάρας

του πέλματος ανάμεσα στα δάχτυλα και στους αστραγάλους: *έχει χοντρό ~, γι' αυτό δεν της πάνε τα κλειστά παπούτσια* || το παπούτσι τον χτύπησε στο ~ 2. (συνεκδ.) το τμήμα παπούδιού ή κάλτσας που καλύπτει αυτό το σημείο του ποδιού: τον στενεύει λίγο το ~. (βλ. κ. λ. *κουτσιέ*).

[ETYM. < γαλλ. coup de pied «χτύπημα του ποδιού»]. κουτρίζω ρ. αμετβ. {κουντρίσα} πέφτω με το κεφάλι σε σκληρή επιφάνεια, κουτουλάω.

[ETYM. < μεσν. κουντρώ (με ηχηροποίηση κατ' επίδρ. τής λ. *κόντρα*) < *κούτρα* (βλ. λ.)], κουνό (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κουνάς... | μηχ. κουνόμενος, -η, -ο} κούν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάποιον/κάτι) να κινηθεί σε μια διεύθυνση: ~ το κεφάλι *πέρα-δόθε* || ~ τους *ώμους μου πάνω-κάτω* || *μιλούσε κουνώντας απειλητικά το δάχτυλο του 2.* (ειδικότ.) (α) σείω (κάποιον/κάτι), πηγαίνω *πέρα-δόθε* (κάποιον/κάτι): *μας κούνησε για τα καλά ο σεισμός* (β) προκαλώ *ταλάντωση*: ~ το *μορβό στην κούνια ΣΥΝ.* *λικνίζω 3.* αλλάζω θέση σε (κάποιον/ κάτι), μετατοπίζω από σταθερό σημείο- συνήθ. σε προεξοδότηση: *μην κουνήσεις τίποτε από τη θέση του!* ΣΥΝ. μετανικόω, μεταφέρω- ΦΡ. (α) *δεν το κουνάω (ρούτη)* βλ. λ. ρούπι (β) *κουνώ το δαχτυλάκι μου* κατα-βάλλω την ελαχίστη δυνατή προσπάθεια: *αρκεί να κουνήσει το δαχτυλάκι της και τρέχουν οι ομοφιλοφιλική επαφή: «από παιδάκι έπαιζα με τις κούκλες, συμπεριφερόμουν σαν κοριτσάκι και στα δεκατέσσερα - μ' έναν ναύτη» (εφημ.)* ♦ 4. (αμετβ.) βρίσκομαι σε ταλάντωση, πηγαίνω *πέρα-δόθε* ή/και *πάνω-κάτω*: το *πλοίο κουνούσε πολύ* (λόγω θαλασσοταραχής) ΣΥΝ. *ταλαντεύω*, *λικνίζομαι* ΑΝΤ. *ακινήτω*, *πρεμό* (μ' *σοπαθ. κουνιέμαι*) 5. κινούμαι, δεν μένω ακίνητος στο ίδιο μέρος, αλλάζω θέση: *έχει πεισμάσει και δεν κουνιέται από τη θέση του με τίποτα ΣΥΝ.* *μετακινούμαι- ΦΡ. (α) κουνήσου από τη θέση σου!* προς αποτροπή του κακού, του ο συνομιλητής έχει προβλέψει: *μη λες τέτοια πράγματα για θανάτους!* ~! ΣΥΝ. *χτύπα ξύλο* (β) *δεν κουνιέται φύλλο* (ι) επικριτικά απόλυτη ηννεμία, άπνοια: *πολλή ζέστη και άπνοια!* ~! (ii) (γενικότ.) δεν παρατηρείται καμία δραστηριότητα ή κίνηση: ~ στην αγορά και οι *έμποροι διαμαρτυρούνται 6.* ενεργώ με βιασμένη: *κουνήσου θ' αργήσουμε!* ΣΥΝ. *κάνω γρήγορα, βιάζομαι, σπεύδω 7.* δείχνω αυξημένη δραστηριότητα: *πρέπει να κουνήσεις και συ, για να πας μπροστά επαγγελματικά- μη βασίζεσαι μόνο στους άλλους ΣΥΝ.* δραστηριοποιούμαι, ενεργοποιούμαι ΑΝΤ. *αδρανώ, απρα-κτώ 8.* (αργκό) προκαλώ, φέρω μου υπεροπτικά, κάνω τον σπουδαίο (σε κάποιον): *μη μου κουνίσεις, γιατί δεν σε παίρνει* || *έμένα δεν μπορεί κανείς να μου κουνήσει στην πιάτσα 9.* (η μηχ. *κουνιέμενος, -η, -ο*) αυτός που τον έχουν κουνήσει (ειδικότ.) φωτογραφία ή σκίνα τηλεοπτική, κινηματογραφική κ.λπ. που δεν έχει τραβηχτεί καλά, με σταθερό χέρι και εμφανίζει είδωλα ή είναι θολή- ΦΡ. *είναι κουνιέμενος στο μναλό* είναι τρελός, δεν στέκει στα καλά του (πβ. λ. *κινό*).

[ETYM. < μεσν. κουνό < αρχ. κινό (βλ. λ.)], κουπ (η) {άκλ.} 1. τρόπος κοψίματος του ρούχου: η ~ του *φορέματος είναι ξεπερασμένη ΣΥΝ.* κοπή 2. τρόπος κουρέματος των (γυναικών) μαλλιών: αυτή η ~ είναι *πολύ τολμηρή ΣΥΝ.* *κούρεμα, κοπή.* [ETYM. < γαλλ. coupe < p. couper «κόβω, χωρίζω» < παλ. γαλλ. colper < colp < δημόδ. lat. colpus < lat. colarphus < αρχ. *κόλαρος*].

κούπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. σκεύος με φαρδύ στόμιο, που χρησιμοποιείται για να πίνει κανείς ροφήματα: *χρωματιστή | πορσελάνη | σπασμένη | πήλινη* ~ || *μία - φρέσκο γάλα ΣΥΝ.* φιλτζάνα 2. (συνεκδ.) ποσότητα συνήθ. υγρού που χρησιμοποιείται συμβατικά στη μαγειρική 3. ΑΘΛ. (αργκό) το κύπελλο που κερδίζει ομάδα σε διοργάνωση: «*Φέρτε την ~*» ήταν ο τίτλος αθλητικής εφημερίδας απευθυνόμενη προς τους παίκτες της ομάδας που έπαιζε στον τελικό του *Κυπέλλου Ευρώπης* · 4. ένα από τα τέσσερα είδη φύλλων της τράπουλας (χρώματα), που φέρει το σχήμα της καρδιάς: *σαντι την παρτίδα τα αυτού είναι οι ~* || *ντάμα ~* · ΦΡ. *την κάνω από κούπες* βρίσκομαι σε δυσάρεστη θέση, αποτυγχάνω στην προσπάθεια μου ΣΥΝ. την πατάω ΑΝΤ. τα καταφέρω. — (υποκ.) κουπάκι (το) κ. κουπίτσα (η). [ETYM. μεσν. < lat. cupa, που συνδ. πθ. με *σανσκρ. kūrāh* «οπή, τρύπα», αρχ. ισλ. *huf* «αργείο»]. κουπαστή (η) 1. το χοντρό ξύλο στην κορυφή προστατευτικού κιγκλιδώματος, ιδ. γύρω από το κατάστρωμα πλοίου 2. (γενικότ.) κάθε είδος προστατευτικού κιγκλιδώματος (π.χ. σε σκάλα, μπαλκόνι). [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < **εγκωπαστή* < *μγν. εγκωπον*, το πλάγιο μέρος του πλοίου ανάμεσα στα πρόσθια και τα οπίσθια κουτιά, < *εγ-* (<έν) + *-κωπον* < αρχ. *κόπη* «κουπί»]. κουπέ (το) {άκλ.} 1. κλειστή άμαξα, που έχει δύο ή τέσσερις θέσεις · 2. διαμέρισμα τρένου, που έχει μόνο μία σειρά καθισμάτων · 3. διθέσιο ή διπορτο αυτοκίνητο: *πολυτελές | ακριβό* ~ 4. (ως επίθ.) αυτοκίνητο του οποίου το πίσω μέρος του αμαξώματος είναι στρογγυλοποιημένο · 5. (παλαιότ.) ως χαρακτηρισμός ποιότητας ελαιολάδου που παρασκευάζεται από ένα μέρος παρθένο ελαιόλαδο και δύο μέρη ραφινέ (δηλ. επεξεργασμένο λάδι κατώτερης ποιότητας). [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. coupé, μηχ. του p. couper «χτυπό, κόβω» < coup «χτύπημα» < lat. *colpus < colarphus < αρχ. *κόλαφος*]. κουπελέ (το) {άκλ.} λέξη που εκφέρεται τραγουδιστά από κάποιον καθώς κινεί ρυθμικά τις παλάμες του προς ένα βρέφος. [ETYM. Πλαστή λ. τής παιδικής γλώσσας]. κουπί (το) (κουπ-ιού | -ιών) επίμηκες, συνήθ. ξύλινο, όργανο με φαρ-

δύτερη τη μία του πλευρά, ώστε να λειτουργεί ως μοχλός: το χειρίζονται οι κουπλάτες, για να κινείται ένα σκάφος πάνω στο νερό^ο ΦΡ. *τραβή κουπί* (i) «κουπλάτο» (ii) (μηφ.) καταβάλλω έντονη προσπάθεια: *τραβή κουπί στην καινούργια της δουλειά ΣΥΝ.* ζορίζομαι, πιέζομαι. [ETYM. < μεσν. *κουπίον* < αρχ. *κωπίον*, υποκ. του ουσ. **ώπη* (βλ. λ.)].

κουτιά (η) 1. η όθιση που παίρνει σκάφος ή πλοίο, όταν κινηθεί με το κουπί · 2. το χτύπημα με κουπί.

κουπλέ (το) {άκλ.} μέρος της τυπικής απλής φόρμας του τραγουδιού, το οποίο εναλλάσσεται με το ρεφρέν (βλ. λ.): τραγουδιέται, σε κάθε επάνοδο του, στην ίδια μελωδία και σε διαφορετικούς στίχους, ενώ στο ρεφρέν οι στίχοι παραμένουν οι ίδιοι.

[ETYM. < γαλλ. couplet (προβηγκ. cobia «δύο στροφές») < couple «ζεύγος» < lat. copula «σχολία - δεσμός (στίχων)»].

κουπουλάτης (ο) {κουπουλατών} ο κουπλάτης (βλ. λ.).

κουπόνι (το) {κουπον-ιού | -ιών} 1. χαρτί που έχει αποκοπεί από έγγραφο χρηματοπιστωτικής ή άλλης αξίας, από έντυπο (περιοδικό ή εφημερίδα) ή από χάρτινη συσκευασία προϊόντος και αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη χρηματική αξία ή δόρο: *συγκεντρώνοντας τρία ~ από τη συσκευασία του απορρυπαντικού μας, κερδίζετε ένα δώρο ΣΥΝ.* απόκομμα 2. το απόκομμα με το οποίο ο κάτοχος αποκτά δικαίωμα σε έκπτωση ή σε δωρεάν παροχή αγαθού: *οι φοιτητές τρώνε στο φοιτητικό εστιατόριο με κουπόνια 3.* το απόκομμα που αντιστοιχεί σε ορισμένο ποσό, το οποίο έχει δοθεί σε έρανο ή για οικονομική ενίσχυση. [ETYM. < γαλλ. coupon < p. coupe «χτυπό, κόβω»].

κουρά (η) (λόγ.) 1. το κόψιμο των μαλλιών του κουρέμα 2. (ειδικότ.) τελετή, κατά την οποία κείρεται η κόμη του δόκιμου μοναχού, ώστε να εισέλθει επίσημώς πλέον στη μοναχική ζωή ως μέλος της αδελφότητας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ETYM. αρχ. < κείρω (βλ. λ.)].

κούρα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η φροντίδα ασθενούς ύστερα από ιατρική εντολή με σκοπό την αποκατάσταση της υγείας του: του συνέστησε *μία ~ με πολλή ζεκούραση και υγιεινή διατροφή ΣΥΝ.* θεραπεία, νοσηλεία 2. η επίσκεψη γιατρού σε ασθενή: *ο γιατρός ήρθε για την εβδομαδιαία ~ του.* — κουράρω ρ. (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ETYM. μεσν. < ιταλ. cura < lat. cura].

κουράγιο (το) {χωρ. πληθ.} η ψυχική δύναμη, το θάρρος: *αντλώ | δίνω ~* || *μου λείπει το ~* | *βρίσκω | χάνω το ~ μου* || (ως ενθάρρυνση) ~! *Λίγο ακόμη έμεινε!* || *Μην απελπίζεσαι, κάνε ~!* ΣΥΝ. σθένος. [ETYM. < ιταλ. coraggio < lat. *coraticum < cor «καρδιά»].

κουράδα (η) (!) περριτώμα, αποπάτημα ΣΥΝ. (!) σκατό. Επίσης *κου-ράδι* (το). — (υποκ.) κουράδακι (το).

[ETYM. < μεσν. *κουράδιον* < **σκουράδιον*, υποκ. του αρχ. *σκάρ* (βλ. κ. *σκουριά*)].

κουράδος (ο), κουράδο (η) (λαϊκ.-υβριστ.) άνθρωπος δειλός, τιπο-τένιος.

κουραδόμαγκας (ο) (λαϊκ.-υβριστ.) ψευτοπαλληκάρης (βλ. λ.).

κουραδόμχανη (η) (λαϊκ.-υβριστ. ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο αδρανές και τεμπέλικο.

κουράζω ρ. μετβ. {κούρασα-, -ηκα, -μένος} 1. επιφέρω (σε κάποιον) κόπωση: *με κούρασε αυτή η εργασία* || *κουράστηκαν τα μάτια μου από την πολλή τηλεόραση* || *νιώθω κουρασμένος από τη δουλειά ΣΥΝ.* *καταπονώ, καταβάλλω* ΑΝΤ. *ξεκουράζω, αναπαύω 2.* προκαλώ (σε κάποιον) ενόχληση: *με κουράζει επαναλαμβάνοντας μου συνέχεια τις ίδιες ιστορίες ΣΥΝ.* *ενοχλώ, δυσχεραστό.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-*. [ETYM. μεσν., αρχική σημ. «τιμωρώ με καταναγκαστικό κόπρωμα», < αρχ. *κουρά* (βλ. λ.). Η σημερινή της. «είναι μεσν.].

κουρασιάνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό-παλαιότ.) το ψωμί που έτρωγαν οι στρατιώτες.

[ETYM. Αβεβ. ετύμου. Ορισμένοι έχουν αναγάγει τη λ. στο γαλλ. επίρρ. couramment «τροχάδινη», υπονοώντας ότι οι στρατιώτες παραλάμβαναν τροχάδινο το συστικό. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από το ουσ. *κόρα* (του ψωμιού) | (διαλεκτ. *κούρα*) + *μάννα*, δηλώνοντας την αφθονία, την πλησμονή].

κουραμπιές (ο) {κουραμπιέδες} 1. γλύκισμα που παρασκευάζεται από σιμιγδάλι και βούτυρο, πασπαλίζεται με ζάχαρη άχνη και συνήθιζεται πολύ τα Χριστούγεννα: *φρέσκο* | *χριστουγεννιάτικος* ~ 2. (μηφ.-μειωτ.) στρατιώτης που δεν έχει λάβει μέρος σε μάχη: *οι ~ είχαν πανικοβληθεί στην ιδέα της μάχης ΣΥΝ.* *απόλεμος, απειροπόλεμος, άκαπνος* ΑΝΤ. *εμπειροπόλεμος 3.* (γενικότ.) ο δειλός, φοβητσιάρης άνθρωπος. — (υποκ.) *κουραμπιεδάκι* (το) (σημ. 1). [ETYM. < τουρκ. kurabiye < αραβ. gurāb].

κουράριο (το) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ουσία φωτικής προελεύσεως με ισχυρή παραλυτική επίδραση, η οποία σε ακατέργαστες μορφές παρασκευάζεται από τους Ινδιάνους της Ν. Αμερικής, για να το χρησιμοποιούν ως δηλητήριο στα βέλη τους. Επίσης *κουράρε* {άκλ.}. [ETYM. < ισπ. curare < kuragi, λ. των Ινδιάνων της Ν. Αμερικής].

κουράρω ρ. μετβ. {κουράρισα} κάνω *κούρα* (βλ. λ.), επιβλέπω (ασθενή), τον παρακολουθώ για την τήρηση της θεραπευτικής του αγωγής. — *κουράρισμα* (το). [ETYM. μεσν. < ιταλ. curare, βλ. κ. *κούρα*].

κουρασιάνη (το) {κουρασιανίου} {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το μείγμα άμμου και τριμμένων κεράμου, είδος αμμοκονιάματος. [ETYM. < τουρκ. horasan, από το όν. τής περσ. πόλης Khorasan].

κούραση (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το αίσθημα εξάντλησης και αδυναμίας, που προέρχεται συνήθ. από προηγούμενη έντονη δραστηριότητα ή από δυσάρεστη ψυχολογική κατάσταση, η οποία διαρκεί ή επα-υαλιμβάνεται: *νιώθω μια ~ δεν μπορώ να πάρω τα πόδια μου!* || *δεν μπορεί να συνέλθει από την ~ της μονότονης δουλειάς στο γραφείο ΣΥΝ.* κόπωση, καταπόνηση ΑΝΤ. *ξεκούραση, χαλάρωση*.

κουραστικός, -ή, -ό 1. αυτός που προκαλεί σωματική, ψυχική ή

πνευματική εξάντληση: ~ *ημέρα* | *γυμναστική* | *επανόληψη* | *θέαμα* | *εργασία* ΣΥΝ. κοπιώδης ΑΝΤ. ξεκουράστος 2. αυτός που προκαλεί ενόχληση: *γίνεσαι κουραστικός με τις επίμονες ερωτήσεις σου* ΣΥΝ. ενοχλητικός, πιεστικός ΑΝΤ. ευχάριστος. — κουραστικά επίρρ. κουραφέζαλα (τα) (λαϊκ.) οι ανοησίες, οι χωρίς ουσιαστικό νόημα κουβέντες ή ενέργειες, που δεν έχουν καμιά σημασία, αξία: *Αυτά είναι ~! Δεν ζέρεις τι λες!* ΣΧΟΛΙΟ λ. ανοήτος. [ΕΤΥΜ. Πιθ. < *κουρφόζυλα, από συμφυρμό των λ. κουφόζυλα και αφρόζυλα].

κουρβα (η) (υβριστ.) (λαϊκ.) η επί πληρωμή εκδιδόμενη γυναίκα, η πόρνη ΣΥΝ. πουτάνα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. curva, θηλ. του curvus «κυρτός, καμπύλος». ΟΝ. Πολίτης ερμηνεύει τη σημασιολογική εξέλιξη σημειώνοντας ότι η λ. «πλην του καμπύλου έλαμβανεν ενίοτε και την μεταφορικήν σημασίαν του στρεβλού και διαστρόφου επί ηθικής έννοιας» (Παροιμιαί Γ, σελ. 441)].

Κουρβουλο (το) (λαϊκ.) 1. ο κορμός φυτού, κυρ. του κλήματος, που έχει ξεραθεί και χρησιμοποιείται για προσάνωμα και (γ'νικότ.) ως καύσιμη ύλη ΣΥΝ. χαμόκλαδο, ξ'ρόκλαδο 2. (κατ' επέκτ.) το ίδιο το φυτό στο σύνολο του, το κλήμα, το αμπέλι. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουρβουλον* < *κουρβος* < λατ. curvus «κυρτός, καμπύλος»].

κουρδίω κ. **κουρνίζω** κ. **χορδίω** ρ. μετβ. {κουρδίω-α, -τηκα, -μένος} 1. θέτω σε λ'ιτουργία μηχανισμό γυρίζοντας, π'ριστρέφοντας το κλειδί του συσπειρώνει το ελατήριο του: ~ *το ρολόι* || *είναι από τα παιχνίδια που τα κουρδίζεις και περπατάει* ΑΝΤ. ξεκουρδίω 2. ρυθμίζω μουσικό όργανο, ώστε οι νότες που παράγει να έχουν τη σωστή ή επιθυμητή τονικότητα: ~ *την κιθάρα* | *το πιάνο* || *δύσε ένα «λα», για να κουρδίσω το μουζούκι* 3. (μτφ.) προκαλώ ένταση ή εκνευρισμό (σε κάποιον) με λόγια ή πράξεις μου, τον πειράζω επιμένοντας στο αδύνατο σημείο του: *περ-περ, τον κουρδίσε για τα καλά και βλέ-πε το καθόδες!* || *τι θέλει κι όλο τον κουρδίσει και δεν τον αφήνει να ηρεμήσει λίγο!* ΣΥΝ. πειράζω, ερεθίζω, εκνευρίζω, ανάβω ΑΝΤ. ηρεμάω, γαληνεύω 4. (μεσοπαθ. *κουρδίζομαι*) (σκωπτ.) φροντίζω την εμφάνισή μου επιδιώκοντας τον εντυπωσιασμό, την επίδειξη: *για που κουρδίστηκες να πας πρού-πρού με το μαύρο φουστάνι;* — **κουρδίσια** κ. **κουρνίσια** κ. **χορδίσια** (το) (σημ. 1, 2). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < *κορδίω* < μτγν. *κόρδα* < λατ. corda < αρχ. *χορδή*].

Κουρδιστάν (το) {άκλ.} 1. ορεινή περιοχή στα υψίπεδα της ΝΑ. Τουρκίας, του ΒΑ. Ιράν και του ΒΑ. Ιράκ, που κατοικείται κυρ. από Κουρδούς 2. (ειδικότ.) επαρχία του ΒΑ. Ιράν. [ΕΤΥΜ < κουρδ. Kurdistan «χώρα των Κουρδών»].

κουρδιστήρι κ. **κουρντιστήρι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. εργαλείο ή εξάρτημα για το κουρδίσμα (μουσικών οργάνων ή μηχανημάτων): το ~ *το ρολογιού* 2. (μειωτ.) κάθε παλαιά τεχνολογία μηχανήματα ΣΥΝ. καβουρντιστήρι.

κουρδιστής κ. **κουρντιστής** (ο) → **χορδιστής**
κουρδιστός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **κουρντιστός** αυτός που λειτουργεί με κουρδίσμα: ~ *παιχνίδι* | *αυτοκινητάκι* | *ρολόι* ΑΝΤ. αυτόματος.

Κούρδος (ο), **Κούρδη** (η) μέλος λαού της ΝΔ. Ασίας, που κατοικεί στο Κουρδιστάν (βλ. λ., σημ. 1). Επίσης **Κουρδίσια** (η) {Κουρδισσών}. — **κουρδικός**, -ή, -ό κ. **κουρδικός**, -ή, -ο, **Κουρδικά** κ. **Κουρδικά** (τα). [ΕΤΥΜ. Ξέν. όρ., πβ. *αγγλ.* Kurd, *αβελ.* ετ'ιμου. Οι Κούρδοι μνημονεύονται ήδη στον Ξενοφώντα ως *Καρδοίχοι*, ενώ ο γεωγράφος Στράβων τους ονομάζει *Κάρδακες*, προτεινοντας την εξής ετυμολογία: «*καλούνται δε ούτοι Κάρδακες, από κλοπείας τρεφόμενοι κάρδα γαρ το άνωρόδες και πολεμικόν λέγεται*». Η λ. εμφανίζεται σε αρχ. ασσυριακές σφηνοειδείς επιγραφές ως Kurti | Hurti | Karti, πράγμα που ανακαλεί στη μνήμη την ασσυρ. λ. gardu | kardu «πολεμιστής» (πβ. κ. *περσ.* kiurt «ήρωας», kard «δραστήριος, ενεργός»)].

κουρέας (ο) {κουρ-εις, -έων} πρόσωπο που επαγγελματικά ασχολείται με το κούρεμα, την περιποίηση των μαλλιών και το ξύρισμα των πελατών του ΣΥΝ. μπαρμπέρης, κομμωτής. [ΕΤΥΜ.₂ < αρχ. *κουρεύς* < *κουρά* (βλ. λ.)].

κουρείο (το) [αρχ.] κομμωτήριο για άνδρες, το κατάστημα στο οποίο κόβει κανείς τα μαλλιά του, χτενίζεται ή ξυρίζεται, ο χώρος εργασίας του κουρέα ΣΥΝ. μπαρμπέρικο, κομμωτήριο.

κουρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) (ως χαρακτηρισμός συνήθ. αθλητικής ομάδας) αυτός που διασπνεται συχνά, που υφίσταται εξευτελιστικές ήττες: ~ *ομάδα, έφαγε τέσσερα γκολ!* ΣΥΝ. ξευτίλα.

κουρέλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) (ως χαρακτηρισμός) ο σπαδός αθλητικής ομάδας που ηττάται συχνά.

κουρελάρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. (περιληπτ.) φτηνά ή φθαρμένα ρούχα, που δεν αξίζει να φοριούνται, που θυμίζουν κουρέλα: *μ' αυτή την ~ που φορά, πού να τον παρουσιάσεις!* ΣΥΝ. παλιασαρία, κουρέλα, παλιόρουχα 2. (συνεκδ.) το σύνολο όσων ντύνονται φτωχικά με παλιά, φθαρμένα ρούχα: *δεν υπορεί, λέει, να συναναστρεφτεί με την ~* ΣΥΝ. ρακενδύτοι, (λαϊκ.) λέτσοι, κουρελάρηδες ~ 3. (οικ.) ομάδα (αθλητική, κομματική κ.λπ.) χωρίς κύρος ή υψηλές επιδόσεις, με αξιολύπητη παρουσία και απόδοσι: *δεν ξαναπαίζει α'αυτή την ~, είπει!* ΣΥΝ. κουρέλα.

[ΕΤΥΜ. < *κουρέλι* + παραγ. επίθημα -*αρία*, πβ. *παλιασα-αρία*, *αλαν-αρία*, *αλητ-αρία*].

κουρέλε επίθ. {άκλ.} (λαϊκ.-συνήθ. για αθλητική ομάδα) που χάνει συνέχεια, που δεν παίζει καλά.

κουρέλης (ο) {κουρεληδες}, **κουρελού** (η) {κουρελούδες} 1. (μειωτ.) πρόσωπο που φορά κουρέλια, που ντύνεται πολύ φτωχικά, με φθαρμένα ή παλιά ρούχα: *γέρος!* | *φτωχός ~* || *κατάντησε να τριγυρνά ~ στους δρόμους* ΣΥΝ. κουρελάρης, ρακενδύτος 2. **κουρελού** (η) (α)

πρόχειρο χαλί από πολλά επιμέρους κομμάτια υφασμάτων διαφορετικού χρώματος, σχήματος ή υλικού ραμμένον μεταξύ τους: *σπρόσανε μια ~ στο πάτωμα* || *καθισμένοι σε μια ~* (β) (μτφ.) καθετί παλιό και πρόχειρο ή μεταχειρισμένο και ταλαιπωρημένο: «*η τράτα μας η ~, η γλιτοπαλλωμένη*» (δημοτ. τραγ.) || αυτό δεν είναι σάλι, *είναι ~!*
κουρέλι (το) {κουρελ-ιού | -ιών} 1. ύφασμα πολύ φθαρμένο, σκισμένο ή παλιό, χωρίς γερή και ενιαία ύφανση ΣΥΝ. (λόγ.) ράκος, τζάντζαλο 2. (μειωτ.) ρούχο κακοραμμένο ή φθαρμένο, που δεν αξίζει ή δεν μπορεί να φορεθεί: *σε γιορτή θα πας μ' αυτό το ~!* || *αυτά τα ~ που φοράνε σήμερα οι νέοι, είναι εντελώς άκομψα!* ΣΥΝ. παλιόρουχο 3. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ο εξουθενωμένος (σωματικά ή ψυχικά) άνθρωπος, που έχει υποστεί έντονο εξευτελισμό, ταπεινώση: *πώς να μη γίνει ~ μετά από τέτοια προσβολή!* || *από χθες είναι ~, όλο πίνει και αναστανάζει!* ΣΥΝ. ράκος (μτφ.) — (υποκ.) **κουρελάκι** (το) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ.₂ < μεσν. *κουρέλλ(λ)ιν* < **κουρέλιον*, υποκ. τού μτγν. λατ. corellum < coriellum, υποκ. τού λατ. corium «δέρμα ζώου, σκουτί»].
κουρελιάζω ρ. μετβ. {κουρελιάσ-α, -τηκα, -μένος} 1. (για υφάσματα) κώνω **κουρέλι**: *έχει κουρελιάσει όλα του τα ρούχα στη δουλειά* ΣΥΝ. **χαλώ**, **ταλαιπωρώ**, **φθείρω**, **ξεφτύω** 2. (μτφ.) υποβάλλω σε εξαντλητική δοκιμασία: *η συμπεριφορά του μου έχει κουρελιάσει τα νεύρα* ΣΥΝ. **σμπαραλιάζω**, **διαλύω**, **σπάω**, **εξευτελίζω**, **καταρρακώνω**. — **κουρελιάσμα** (το).

κουρελιάρης (ο) {κουρελιάρηδες}, **κουρελάρια** (η) ο κουρελής ΣΥΝ. (λόγ.) ρακενδύτος.

κουρελιάρικος, -η, -ο (λαϊκ.) (για υφάσματα) αυτός που φτειά-χεται από κουρέλια, που μοιάζει με κουρέλι ΣΥΝ. φθαρμένος, σκισμένος, κουρελιασμένος. — **κουρελιάρικα** επίρρ.

κουρελαντιμένος, -η, -ο αυτός που φορά κουρέλια. **κουρελιάρης**, (λόγ.) ρακενδύτος.

κουρελού (η) → **κουρελής**
κουρελόχαρτο (το) 1. χαρτί κακής ποιότητας ή σε κακή κατάσταση: *πεταμένα ~* ΣΥΝ. **παλιόχαρτο** 2. (μτφ.) επίσημο έγγραφο ή νόμισμα ασήμαντης αξίας, χωρίς ουσιαστικό αντικρισμα, αναγνώριση ή χρησιμότητα στην καθημερινή συναλλαγή: *τα πτυχία μας θα καταντήσουν κουρελόχαρτα*.

κουρέμα (το) [μεσν.] {κουρέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το κόψιμο των μαλλιών (για ανθρώπους), τού τριχώματος (για ζώα) ή των χόρτων (που έχουν ψηλώσει): *πόσο κάνει το ~;* || *μηχανή για το ~* | *τού γκαζόν* || *με γεια το ~!* || *μόνο ~ ή και χτένισμα θέλετε;* ΣΥΝ. **κόψιμο** 2. (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο κάποιος κόβει και χτενίζει τα μαλλιά του: *ωραίο* | *κοτό* | *νεανικό* | *γυναϊκείο* | *παιδικό ~* || *αυτό το ~ τον κολακεύει στο πρόσωπο*. — (υποκ.) **κουρεματάκι** (το).

κουρεματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται για το κούρεμα: ~ *μηχανή* | *είδη* ΣΥΝ. **κομμωτικός**.

κουρέω ρ. μετβ. {κουρ-ενα, -εύτηκα, -εμένος} 1. (για πρός.) **κόβω** τα μαλλιά (κάποιου) σε διαφορετικό μήκος, του **αλλάζω** χτένισμα' (για ζώα, κυρ. πρόβατα) **κόβω** ή **ψαλιδίζω** το τρίχωμα, το **μαλλί** ή το **χνούδι**: *στον στρατό τους κουρεύουν με την ψιλή* || *κουρέομαι τακτικά*: ΦΡ. (α) *άσ' τον να κουρεύεται!* μην ενδιαφέρεσαι για τις ενέργειες του, *άσ' τον να κάνει ό,τι θέλει και μην ασχολείσαι: αφού είδες ότι δεν παίρνει από λόγια, κάνε ό,τι νομίζεις σου κι ~!* (β) (υβριστ.) *άντε να κουρέεσαι!* | *ái να κουρέεσαι!* | *ái κουρέομαι* άσε με στην ησυχία μου, παράτα με ΣΥΝ. στον διάβολο (γ) *πάσ'!* | *πάρ'!* | *πάρ'!* | *κουρέω* | *το βλ. λ. αβγό* (δ) *κουρέμενο γίδι* βλ. λ. *γίδι* (ε) *πήγε για μαλλί και βγήκε κουρέμενος* βλ. λ. *μαλλί* 2. (για γλοσσοπάτη ή φυτά) **κόβω** ή **ψαλιδίζω** τα φύλλα ή τις κορυφές που εξέχουν, δίνοντας τους το επιθυμητό μέγεθος και σχημα: ~ *το γκαζόν* (πβ. λ. *κλαδεύω*). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κουρέομαι* < αρχ. *κουρά* (βλ. λ.)].

κούρη (η) → **κούρος**

Κουρήτες (οι) {Κουρητών} ΜΥΘΟΛ. θεότητες, συνοδοί νυμφών και σατύρων, που συνδέονταν με την παιδική ηλικία του Δία στην Κρήτη. [ΕΤΥΜ < αρχ. *Κουρήτες* | *Κουρήτες* (δωρ.) < *κούρος* (βλ. λ.)].

κουρίερ (το/ο) {άκλ.} 1. η ταχυδιανομή (βλ. λ. 2. (συνεκδ.) **κουρίερ** (ο) πρόσωπο που εκτελεί ταχυδιανομές, ο ταχυδιανομέας: *δουλεύει ως ~ σε μια εταιρεία*.

[ΕΤΥΜ < *αγγλ.* courier < μέσ. *γαλλ.* courier < *ιταλ.* corriere < *ρ.* correre «τρέχω» < λατ. currere].

Κουρίλες (οι) {Κουριλών} συστάδα νησιών τού ΒΑ. Ειρηνικού Ωκεανού Α. της Ρωσίας.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού *αγγλ.* Kuril (Islands), πθ. < *γλ.* Αϊνού Kurι «σύννεφο, ομίχλη»].

κουρκός (ο) γαλοπούλα, κυρ. η μικρή ΣΥΝ. **γαλόπουλο**, **διάνος**. [ΕΤΥΜ.₂ < *ρουμ.* curcă < *σλαβ.* kurka].

κουρκουμπίνι (το) {δύσυχ. *κουρκουμπιν-ιού* | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) είδος πολύ μικρού κυλινδρικού στροπιαστού γλυκού. [ΕΤΥΜ. *Αγν.* ετ'ιμου].

κουρκοϋτής (ο) {κουρκοϋτηδες}, **κο υρ κοϋτα** (η) (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που έχει κουρκοϋτήσει, που τα έχει χαμένα: *πώς κατάντησε κι αυτός, ένας γέρος -!* ΑΝΤ. **αποβλακωμένος**.

κουρκοϋτή (το) {κουρκοϋτή-ιού | -ιών} **χυλός**, κυρ. από αλεύρι, νερό και αλάτι- ΦΡ. **γίνομαι κουρκοϋτή** | **έχω μωλό κουρκοϋτή** **κουρκοϋτιάζω**, **γίνομαι** νωθρός, τα χάνω: *μετά από τόσες ώρες μελέτη το μωλό του έχει γίνει ~!* ΣΥΝ. **χαζεύω**, **αποβλακώνομαι**. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *κωρκότος*, *αγν.* ετ'ιμου. Κατ' άλλη εκδοχή, < *περσ.* kükürt «θείαφι», λόγω της ομοιότητας τού χρώματος]. **κουρκοϋτιάζω** ρ. μετβ. {κουρκοϋτιάσ-α} (μτφ.) χάνω την πνευματική μου διαγωγή, παύω να σκέφτομαι ή να αντιδρώ λογικά, τα χάνω: *γέρασε κι αυτός και κουρκοϋτιάσε* || *άμα κουρκοϋτιάσει ο άνθρωπος, μη γυρδεύεις συνεννόηση!* ΣΥΝ. **αποβλακώνομαι**, **χαζεύω**, **γίνομαι**

κουρκούτι.
κούρμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) καμπή, καμπύλη: *πρόκειται για μια επιφάνεια που στη μέση κάνει μια ~*. [ETYM. < γαλλ. courbe (πβ. μεσν. *κούρβα* «απόρνη») < λατ. curva, θηλ. του επιθ. curvus «κυρτός, καμπύλος - διεστραμμένος»].
κουρμπάδορος (ο) χειροκίνητη υδραυλική συσκευή πάνω σε τρίποδο, σε υποδοχή της οποίας τοποθετείται σωλήνας, τον οποίο μπορούμε να κάμψουμε σε καμπύλη όσων μοιρών επιθυμούμε (μέχρι 180 μοιρών). [ETYM. < *κούρμπα* «καμπύλη» + παραγ. επίθημα -*δoρος* (βλ. λ.)].
κουρμπάνι (το) {κουρμπαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) σφαχτό σε γάμο ή πανηγύρι: *«γάμος δεν γίνεται χωρίς ~»* (τα μεγάλα έργα απαιτούν θυσίες). [ETYM. μεσν. < τουρκ. kurban «θυσία», από μουσουλμανική γιορτή, στην οποία γίνεται θυσία ζώου].
κουρμπαραριός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει κούρμπα, καμπύλη: ~ *τραπέζι*. — **κουρμπαραστά** επιρρ.
κουρμπάτσι κ. κριμπάτσι κ. κριμπάτσι (το) {κουρμπάτσι-ιού | -ιών} το μαστίγιο, ο βούρδουλας (βλ. λ.). [ETYM. < τουρκ. kırbaç].
κουρμπέτι (το) (λαϊκ.) η σκληρή, η δύσκολη ζωή, αυτή που είναι γεμάτη βάσανα: *από μικρός στο ~, δουλειά και πάλι δουλειά*: ΦΡ. (α) *βγαίνω στο κουρμπέτι* βγαίνω στη βιοπάλη, αρχίζω να μαθαίνω τις δυσκολίες της ζωής (β) *βιάζω κάποιον στο κουρμπέτι* εκπορεύω κάποιον (γ) *χρόνια στο κουρμπέτι* για να δηλωθεί μεγάλη πείρα: αυτή έχει ~, μην της *πουλάς εξυπνάδες*. [ETYM. < τουρκ. gurbet «ξενιτεία»].
κούρνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. βέργα ή στύλος που τοποθετείται οριζόντια, για να κουρνιαχτώνει τα πουλιά, κυρ. οι κότες, και γενικότερ. κάθε σειρά από τέτοιες βέργες ή χώρος στον οποίο φολιάζονται πτηνά, ζώα ΣΥΝ. **κοτέτσι** 2. (για πρόσ.) το πρόχειρο κατάλυμα ΣΥΝ. **καταφύγιο**, **κοιτώνας**. [ETYM. Αβεβ. επίμου, πθ. < *κουρυνιά* < *κορονιά* < *κορογονιά* «γωνία όπου άναβαν φωτιά, αναμμένο τζάκι» (διαλεκτ.) < *κόρος* + *γωνία*. Κατ' άλλη εκδοχή, ανάγεται σε παλ. σλαβ. kurnija].
κουρνιαζώ ρ. αμετβ. {κούρνιασ-α, -μένος} 1. (κυριολ. για πτηνά, κυρ. κότες) μαζεύομαι για ύπνο, φολιάζω κάπου για το βράδυ, κυρ. τοποθετώντας το κεφάλι ανάμεσα στις φτερούγες: *τα περισσότερα κούρνιαζαν κάτω απ' τις στέγες των σπιτιών* ΣΥΝ. φολιάζω 2. (μτφ.) γέρνω τρυφερά στην αγκαλιά (κάποιου), μαζεύομαι δίπλα σε (κάποιον): *«σαν αδύναμο πουλί στην αγκαλιά σου»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. ηρεμώ, ησυχάζω, γέρνω, μαζεύομαι. — **κούρνιασμα** (το). [ETYM. Αβεβ. επίμου, πθ. < *κούρνια* (βλ. λ.) ή, κατ' άλλη άποψη, < *κουρούνα*].
κουρνιαχτός κ. **κουρνιαχτός** (ο) το σύννεφο σκόνης που σηκώνεται από το έδαφος (από τον αέρα ή κατ' άλλη διεύθυνση ανθρώπων, ζώων, οχημάτων): *κατακάθισε ο ~ από το πέρασμα της άμαξας* || (μτφ.) ο ~ των σκανδαλών ΣΥΝ. **κουρνιαχτός**, **μπουχός**, **σκόνη**. [ETYM. μεσν. < *κουρνιαχτός* (με παρετυμολ. επιδρ. του ουσ. *στάχτη*) < **κουρνιαχτός* < **κουρνιαχτός* (με μετάθεση του -ρ- και ανομοίωση) < αρχ. *κουρνιαχτός* (βλ. λ.)].
κουρντίζω ρ. → **κουρδίζω**
κουρντισμα (το) → **κουρδίζω**
κουρντιστήρι (το) → **κουρδιστήρι**
κούρπος (ο), **κούρη** (η) 1. καθένα από τα αγάλματα της αρχαϊκής εποχής, που παριστάνει γυμνό έφηβο σε όρθια στάση με χέρια τεταμένα σε γροθιές ή κολημένα στα πλευρά και με το αριστερό πόδι ελαφρώς μπροστά 2. (συνεκδ.) το κλασικό πρότυπο ανδρικού παραστήματος και αρρενωπής ομορφιάς: *σωστός ~!* [ETYM. < αρχ. *κούρπος*, ιων. τ. του *κόρος* < **Κόρπος* (πβ. μκ. ko-wo), πθ. < θ. *κόρε*-τού ρ. *κορένω* «πληρώ, γεμίζω», που θα είχε τη σημ. «τρέφω, αυξάνω» (βλ. λ. *κορσεμός*)].
κούρο σίβο (το) {άκλ.} θερμό θαλάσσιο ρεύμα του Β. Ειρηνικού Ωκεανού, το οποίο ξεκινά από τις Α. ακτές της Ιαπωνίας: «μιας έξω-σε το ~ σαν μια ζώνη» (Ν. Καββαδίας). [ETYM. < ιαπ. kuroshio «μαύρος ποταμός»].
κουρούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) κοράκι της Δ. και Κ. Ευρώπης: ΦΡ. *κουρούνα στο μεθύσι* για άνθρωπο πολύ μεθυσμένο ΣΥΝ. *τύφλα στο μεθύσι*, *σκνίπα*, *φέσι*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *κουρόνη* (με επιδρ. του επιθήματος -*ούνα*) < θ. κοῦρη-, παρεκτετ. τ. του **κοιρ*-, ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. **kei-*, ηχομμητική ρίζα, που αποδίδει κραυγές ορισμένων πτηνών, πβ. λατ. comix «κουρούνα», cogrus «κοράκι», μέσ. ιρλ. cū, αγγλ. crow, σουηδ. kråka, γαλλ. corbeau κ.ά. Ομόρρ. πθ. *κόρ-αζ* (βλ. λ.), *κορ-ωνίς* (-*ίδα*)].
κουρούπι (το) {κουρούπι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πήλινο δοχείο. — (μεγεθ.) **κουρούπι** (η). [ETYM. μεσν. < **κουρούπι* (πβ. κυпр. *κορούπα*, ή), πθ. < αρχ. *κούρμπος* «κουρφή» (πληθ. *κούρμπα*, τά), που συνδ. με τη λ. *κουρφή* (βλ. λ.), με τις σημ. «ανθοδέσμη, κότσος μαλλιών», από όπου και η σημ. «αγγείο» (λόγω σχήματος)].
curriculum vitae (το) λατ. (προφέρεται *κουρικούλουμ βίτε*) το βιογραφικό σημείωμα (βλ. λ. *βιογραφικός*).
κούρφα (η) {δύσγρ. **κουρφών**} 1. κάθε αγώνας ταχύτητας (κυρ. επίσημα οργανωμένος), προέλιμας, οδήγησης, ναυσιπλοΐας ή υποδρομίας: *κέρδισε την ~ των εκατό μέτρων* || ~ *κατάταξης* || *άλογο κούρφας* (κατάλληλο ή εκπαιδευμένο για υποδρομίες) || *δοκιμαστική ~* ΣΥΝ. **υποδρομία**, **αγώνας δρόμου**, **γκραν-πρι** 2. το τρέξιμο ή η κάλυψη της διαδρομής σε αγώνα δρόμου: *γρήγορη | αργή ~!* || *ο Έλληνας δρομέας τέθηκε επί κεφαλής στην ~ στα πρώτα 400 μέτρα* || *οδηγώ την ~* (είμαι πρώτος) || *η έκπληξη στην ~ έγινε στα τελευταία μέτρα* 3. (μτφ.) κάθε

διαδικασία έντονου ανταγωνισμού για την κατάκτηση της νίκης έναντι των υπολοίπων: *ξέκίνησε η ~ της διαδοχής στην ηγεσία του κόμματος* || η διεθνής ~ των στρατιωτικών εξοπλισμών ΣΥΝ. ανταγωνισμός, συναγωνισμός, διαγωνισμός 4. (καθημ. για οδηγό ταξί) (α) η μεταφορά επιβάτη με ταξί στο σημείο που επιθυμεί: *πήρε προί-προί μια ~ Πειραιά-Κηφισιά* || η *τελευταία ~ ήταν κοντά στο σπίτι του* (β) (συνεκδ.) το κόστος της αντίστοιχης διαδρομής: *πήρε μια ~ γύρω στα χέντε χιλιάρικά* (γ) (συνεκδ.) ο ίδιος ο πελάτης: η *προηγούμενη ~ ήταν ένας κύριος γύρω στα εχέντα* ΣΥΝ. **διαδρομή**, **πελάτης** 5. (γενικά) κάθε αυτοκίνητο (ειδικότερ. το μεγεθ. **κουρσάρο**) κάθε μεγάλο, πολυτελές και γρήγορο αυτοκίνητο: *πέρασε μια ~ άλλο πράγμα!* ΣΥΝ. **λμουζίνα**. — (μεγεθ.) **κουρσάρο** (η) (σημ. 5). [ETYM. μεσν. < ιταλ. corsa | γαλλ. course < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].
κουρσάρικος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με κουρσάρους ή γίνεται από αυτούς: ~ *επιδρομή* | *ληηλασία* | *σημαία* | *καράβι* ΣΥΝ. **πειρατικός** 2. **κουρσάρικο** (το) το γρήγορο και εκκίνητο καράβι που χρησιμοποιείται από πειρατές για τις επιδρομές, τις επιθέσεις τους: *φάνηκαν τα - με τις γνωστές τους σημαίες* ΣΥΝ. **πειρατικό**.
κουρσάρος (ο) 1. (παλαιότερ.) ναυτικός, μέλος πληρώματος κυρ. ταχύπλοου σκάφους, που με επίσημη εντολή ή έγκριση κριεύει εμπορικά πλοία ξένης, εχθρικής χώρας, αποδίδοντας τμήμα των λαφύρων στην κυβέρνηση του: *οι πιο γνωστοί ~ ήταν παλιοί αξιωματικοί του πολεμικού ναυτικού* ΣΥΝ. **κουρσευτής** 2. (κατ' επέκτ.) ο πειρατής μέλος ναυτικού πληρώματος με παράνομη δράση στη θάλασσα και στις παράκτιες περιοχές: *Σαρακηνός ~*. [ETYM. μεσν. < ιταλ. corsaro < μεσν. λατ. cursarius < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].
κουρσευτής (ο) πρόσωπο που κουρσεύει, που αποσπά λεηλατώντας, ο κυριευτής, ο κατακτητής: ο ~ της *Τροίας*, ο *Οδυσσέας*. [ETYM. μεσν. < *κουρσός* (τό) «πειρατεία, ληστρική επιδρομή» < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].
κουρσεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {κούρσε-ψα, -μένος} **ληηλατώ** με πειρατεία, αρπάζω με βίαιο τρόπο, με καταδρομές, επιτιθέμενος εναντίον χώρας, πλοίου, περιοχής (συνήθ. παράκτιας): *οι πειρατές κούρσευαν τα παρόλια, αναγκάζοντας τους κατοίκους να χτίσουν κάστρα* || *κουρσεύει πλοίο* | *χωριό* ΣΥΝ. **λαφυραγωγώ**, **αρπάζω**, **ληστεύω**, **ληλατώ**. — **κούρσεμα** (το) [μεσν.].
κουρσός (το) (λαϊκ.) 1. το κούρσεμα, η πειρατεία, κάθε πράξη βίαιης αρπαγής και οικειοποίησης αγαθών ΣΥΝ. **καταδρομή**, **ληστεία**, **πειρατεία** 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε αποσπά κάποιος ως λάφυρο από παράνομη ενέργεια (πειρατεία, ληστεία, επιδρομή) ΣΥΝ. **λάφυρα**, **λεία**, **πλάταϊκο**. Επίσης κούρσο [μεσν.]. [ETYM. < μεσν. *κουρσός* < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].
κουρτάλο (το) (διαλεκτ.) το κρόταλο.
κουρταλί ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κουρταλίζω... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λογοτ.-διαλεκτ.) ♦ 1. (μετβ.) **χτυπώ** (κάτι), ώστε να κραταλίξει κάνοντας συνέχεια θόρυβο: *«δεν είναι εύκολες οι θύρες, όταν η χρεία τες κουρταλίζει»* (Δ. Σολωμός) ♦ 2. (αμετβ.) **κάνω θόρυβο**, καθώς χτυπώ παλινδρομικά σε στενά τοιχώματα: *ο αέρας κουρταλίζει στο φαράγγι* (πβ. το *Κουρταλιώτικο Φαράγγι* στον νομό Ρεθύμνης, που ονομάστηκε έτσι από τον κρότο που κάνουν τα δυνατά ρεύματα αέρα, τα οποία περνούν μέσα από αυτό). [ETYM. < μεσν. *κουρταλίζω* < αρχ. *κραταλίω* (βλ. λ.)].
κουρτίνη (η) {κουρτινών} κομμάτι υφάσματος που κρεμείται κυρ. μπροστά από παράθυρα, εμποδίζοντας την είσοδο του φωτός και χρησιμοποιείται για να απομονώσει έναν χώρο και να εξασφαλίσει διακριτικότητα και ησυχία: *κλείνω || ανοίγω | τραβώ τις ~* || *χώρισε το καθιστικό απ' το σαλόνι με κουρτίνες* || *κτεντητή | βελούδινη | βαριά ~* || *κρύφτηκε πίσω από τις ~* ΣΥΝ. **παρπέτασμα**, (λαϊκ.) **μπερντέζ**-ΦΡ. *πίσω από τις κουρτίνες στο παρασκήνιο*, μακριά από αδιάκριτα βλέμματα, εν κρυπτώ. — (υποκ.) **κουρτινίτσα** κ. **κουρτινούλα** (η) κ. **κουρτινάκι** (το). [ETYM. μ'σν. < *κορτίνα* < μεσν. λατ. cortina < λατ. cohors «περίφραγμα, περίβολος»].
κουρτινοξύλο (το) το δοκάρι από το οποίο κρεμείται η κουρτίνα και κατ' μήκος του οποίου σύρεται ανοίγοντας ή κλώνοντας: *μεταλλικό* | *ξύλινο* ~. Επίσης **κουρτινοβέργα** (η).
κουσκούς (το) {άκλ.} το κουτσομπολιό, ανάλαφρη κουβέντα με πληροφοριές και σχόλια γύρω από γνωστά πρόσωπα και πράγματα. [ETYM. Ηχομμητική λ.].
κουσκουζ (το) {άκλ.} **σιμιγδάλι** από σκληρό σιτάρι που χρησιμοποιείται κυρίως σε αραβικά φαγητά και γλυκά, καθώς και το παραδοσιακό φαγητό που φτιάχνεται με αυτό. Επίσης **κουσκουίσι** (το) κ. **κουσκουσές** (ο). [ETYM. < τουρκ. kuskus < αραβ. zuslus].
κουσκουσύρης (ο) {κουσκουσύρηδες}, **κουσκουσύρα** (η) **κουτσομπόλης**, **κακολόγος**. — **κουσκουσουριά** (η). [ETYM. < *κουσκός* (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -*ούρης*, πβ. κ. *ανακατοσύρη*].
κουσουρί (το) (λαϊκ.) {κουσουρι-ιού | -ιών} 1. **σταθερό και χαρακτηριστικό ελάττωμα** κάποιου: *έχει πολλά ~, αλλά ζήλιαρης δεν είναι* || *του έμεινε η γκρίνια* ~ ΣΥΝ. **μειονέκτημα**, **ατέλεια** ΑΝΤ. **πρόσόν**, **αρετή**, **προτέρημα**, **χάρisma** 2. (ειδικότερ.) το σωματικό ή και πνευματικό μειονέκτημα που εμφανίζει κάποιος ως κατάλοιπο από αρρώστια, νόσο, ως αναπηρία: *πέρασε μεγάλη ταλαιπωρία με την αρρώστια του, εν τούτοις όμως δεν του άφησε ~*. — (υποκ.) **κουσουράκι** (το). [ETYM. < τουρκ. kusuř]. **κουστουμαρίζομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {κουστουμαριζήκα, -μένος} (για άντρα) ντύνομαι με κουστουμι και γραβάτα, με ιδιαίτερα επιμε-

λημένο τρόπο: *πού πηγαίνει έτσι κουστουμαρισμένος;*
κουστούμι (co) → κοστούμι
κουστούμια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) ως χαρακτηρισμός για
ωραίο κοστούμι: *Ωραία - βλέπω! Κούκλος είσαι!*

κουστωδιά (η) {κουστωδιών} η επίσημη συνοδεία από ομάδα αστυ-
νομικών και στρατιωτών που παρέχεται σε (συνήθ. δημόσιο) αστυ-
νομικό (γενικότερ.) η συνοδεία κάποιου, το σύνολο των ατόμων που τον
ακολουθούν στις μετακινήσεις του: ~ *χωροφυλάκων* || *κατέφθασε μαζί*
με όλη την - του || ~ *παρatreχόμενων*. [ETYM. μτγν. < λατ. custodia <
custos, -odis «φρουρός, φύλακας»].

κούτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μεγάλο κουτί κυρ. από σκληρό χαρτόνι,
σε σχήμα ορθογωνίου παραλληλεπίδεδου που χρησιμοποιείται
συνήθ. σε συσκευασίες: *μία ~ με δώρα*.

κουτάβι (το) {κουταβιού | -ιών} 1. το μικρό ζώο, κυρ. σκύλου (ή και
λύκου, αλεπούς): *δύο ημερών ~ δεν έχει ανοίξει ακόμα τα μάτια του*
ΣΥΝ. (για σκύλο) *σκυλάκι* (για λύκο) *λυκόπουλο*, (για αλεπού) *αλε-*
πούδακι, *γεονό 2*. (μτφ.-μειωτ.) ο άβγαλτος και αδύσχιος άνθρωπος,
που δυσκολεύεται να καταλάβει και να ενεργήσει γρήγορα, που δεν
είναι ιδιαίτερα εύστροφος και ικανός ΣΥΝ. *χαζός*, *κοιμισμένος*, (υβρι-
στ.) *ζώο ANTI*. *ξυπνός*, *αίτός*, *τσακάλι*. — (υποκ.) *κουταβάκι* (το).
[ETYM. < μεσν. κουτάβιν, αβεβ. εθύμου, ίσως υποκ. του σλαβ. *кут*. Η
αναγωγή στο αρχ. ουσ. *κόταβος* «είδος παιχνιδιού» δεν ευσταθεί
σημσιολογικά].

κουτάλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το μεγάλο κουτάλι- αυτό που
χρησιμοποιείται κατά το μαγείρεμα για το ανακάτεμα του φαγητού ή
για το κοινό σεβρίσιμα (λ.χ. σούπας) 2. (καθημ.-κακός.) οι ωφέλειες
που παράγονται ή καταχρηστικά κερδίζει κανείς από την άσκηση των
καθηκόντων του: *Γιατί νομίζεις θέλουν να γίνουν βουλευτές; Όλοι για*
την ~ πηγαίνουν! ΣΥΝ. *μάσχα*, *κονόμα 3*. (λαϊκ.) το κόκκαλο της
ομοπλάτης και η εξοχή που σηματοποιεί στην πλάτη.

κουταλάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το μικρό κουτάλι, που χρησιμοποιείται
κυρ. για το σεβρίσιμα γλυκών και ροφημάτων και όχι του κυρίως
φαγητού: ~ *του γλυκού* || *ανακάτεψε τον καφέ με το ~ 2*. (συνεκδ.) η
ποσότητα που χωράει σε μικρό κουτάλι: *ένα ~ καφέ και δύο ζάχαρη*.

κουτάλι (το) {κουταλιού | -ιών} 1. το σκεύος με το οποίο τρώγονται
οι υγρές, ποτάδες ή κρεμώδεις τροφές, αποτελείται από μια μικρή,
ρηχή κοιλότητα με λαβή και χρησιμοποιείται και για το ανακάτεμα,
το σεβρίσιμα και τη μέτρηση της ποσότητας υλικών: *ταϊζώ το παιδί*
μου με το -! *ασημένιο* | *ξύλινο* | *πλαστικό* - || *γεμάτο* - ΣΥΝ. (λόγ.) *κο-*
γλάριο - ΦΡ. (α) (παροιμ.) *τρώω (κάτι) με το κουτάλι* (i) τρώω (κάτι) με
μεγάλες μπουκιές: *της αρέσει τόσο πολύ η ρούσικη σαλάτα που την*
τρώει με το κουτάλι (ii) (κ. έχω *φάει κάτι με το κουτάλι του γλυ-*
κού) γυρίζω ένα μέρος απ' άκρη σ' άκρη, το μαθαίνω απ' όλες τις
πλευρές: *την έχει φάει τη θάλασσα με το κουτάλι, τόσα χρόνια ναυ-*
τικός (iii) χορταίνω από (κάτι), μπουχτίζω: *και όσο για υποσχέσεις*
και μεγάλα λόγια, τα φάγαμε με το κουτάλι (β) (*γλυκό*) *τού κουταλιού*
παροδοσάκο, *συνήθ.* σπιτικό γλυκό που παρασκευάζεται από όλα
σχεδόν τα φρούτα (κεράσι, φρούλα, σταφύλι, βύσσινο κ.λπ.), αλλά και
ορισμένα άνθη (λεμονιάς) ή λαχανικά (μελιτζάνες, ντομάτες), που
βράζονται και αφήνονται μέσα σε σιρόπι, ωστόσο αποβάλλουν τον
χυμό τους και απορροφούν την ζάχαρη του σιροπιού σεβρίεται σε
μικρό γυάλινο πιατάκι μαζί με το κουταλάκι (γ) *κρεμάω (σε κάποιον)*
το κουτάλι η περιπτώσεις στις οποίες κάποιος έρχεται καθυστερη-
μένος για φαγητό, ενώ οι υπόλοιποι έχουν ήδη αρχίσει: *έλα κάθισε να*
φας, εμείς όπως βλέπεις σου κρεμάσαμε το κουτάλι (δ) *τρώω με χρυ-*
σά κουτάλια βλ. λ. *χρυσός 2*. (συνεκδ.) η ποσότητα που χωρά στην
κοιλότητα του παραπάνω σκεύους: *ένα ~ της σούπας ζάχαρη* ΣΥΝ.
κουτάλια.

[ETYM. < μεσν. κουτάλιν < **κοτάλιον*, υποκ. του μτγν. *κόταλις* «κου-
τάλο», αγν. εθύμου. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από **κντά-*
λιον, υποκ. του **κντάλον* < μτγν. κύταρον «κόρα ψωμιού» < *κός*
«κοιλότητα» (βλ. λ.)].

κουταλιά (η) [μεσν.] η ποσότητα που χωράει σε ένα κουτάλι: *μία με-*
γάλη ~ παγοτό || *κοφή* | *μισή* | *γεμάτη* | *κανονική* | *μικρή* ~ || *μία ~ ζά-*
χαρη | *καφέ* | *σούπα* ΣΥΝ. *κουτάλι* - ΦΡ. (παροιμ.) *πνήγομαι σε μια κου-*
ταλιά νερό αδυνατώ να αντιμετωπίσω και την παραμικρή δυσκολία,
δεν μπορώ να ανεπεξέλθω και στις πιο ασήμαντες δυσχέρειες: *μα*
είναι τόσο εύκολο, απорώ πώς πνήγεσε σε μια κουταλιά νερό. —
(υποκ.) *κουταλίτσα* (η).

κουταλιανός (ο) (λαϊκ.-μετωνύμ.) ο πολύ δυνατός άνδρας, αυτός που
διαθέτει μεγάλη μυϊκή δύναμη.

[ETYM. Από το όνομα του Παναγιώ Κουταλιανού, του οποίου οι επι-
δείξεις δόναμης στα τέλη του 19ου αι. έμειναν παροιμιώδεις και ο
οποίος διακρίθηκε στην Αμερική στην πάλη και την άρση βαρών].
κουταμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η έλλειψη εξυπνάδας, εύστρο-
φίας: *με το που σου μιλά λίγο, καταλαβαίνεις την - του* || η ~ *δεν*
υποφέρει ΣΥΝ. *βλακεία*, *ανοησία*, *χαζομάρα*, (λόγ.) *μορφία ANTI*. *εξυ-*
πνάδα, *πονηρία 2*. (συνεκδ.) η χωρίς νόημα, άστοχη ενέργεια ή κου-
βέντα, αυτή που στερείται σοβαρότητας ή λογικής: *σταμάτα τις ~* ||
τέτοιες ~ κάνει και θέλει να τον παίρνουν στα σοβαρά || *με τις ~ που*
λέει γελοιοποιείται. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

[ETYM. < *κουτός* + *παράγ.* επιθήμα -*αμάρα*, παρεκτεταμένος τ. του
επιθήματος -*μάρα* (πβ. *βουβ-αμάρα*, *κρυ-αμάρα*)]. *κουτελίτης* (ο)
(λαϊκ.) κρσί κακής ποιότητας που χτυπάει στο κεφάλι.

[ETYM. < **ούτελο* + *παράγ.* επιθήμα -*ιτης*]. *κούτελο* (το) (καθημ.) το
τιμήμα του προσώπου πάνω από τα φρύδια και μέχρι τη φύτρα των
μαλλιών, το μέτωπο: *ανοιχτό* | *φαρδύ* | *ρυτι-διασμένο* | *ιδρωμένο* ~ ΦΡ.
ΤΟ ΚΟΥΤΕΛΟ ΨΗΛΑ | **καθαρό κούτελο** χωρίς να μπορεί να μου
καταλογιστεί πράξη ηθικάς μεμπτή: *εγώ δεν κάνω*

τέτοιες ατιμίες, θέλω να έχω το κούτελο μου καθαρό στην κοινωνία
ΣΥΝ. το κεφάλι | *μέτωπο ψηλά*.
[ETYM. < μεσν. *κούτελον* < **κ-ύτελον* < αρχ. *κύτος* «κοιλότητα» (βλ. λ.).
Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το μτγν. *κότυλον* <
αρχ. *κότυλος* < *κοτύλη* «κοιλότητα» (για το οποίο βλ. λ. *κουτυλιδό-*
να)].

κουτεντές (ο) {κουτεντέδες} (λαϊκ.-σφοπτ.) ο κουτός, αυτός που συ-
μπεριφέρεται *χαζά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ETYM. < *κουτός*, κατά τα
κουενές, παρακεντές].

κουτεπιέ (το) → *κουτεπιέ*

κουτί (το) {κουτιού | -ιών} 1. κάθε δοχείο συνήθ. από στερεό υλικό
(ξύλο, χαρτόνι, πλαστικό, μέταλλο κ.ά.) με επίπεδη και συνήθ. τε-
τράγωνη ή κυκλική βάση, με ή χωρίς σκέπασμα από πάνω (καπάκι),
που χρησιμοποιείται για να βάζουμε μέσα πράγματα (υλικά, ουσίες
κ.λπ.) για τη φύλαξη, τη συσκευασία, τη μεταφορά, τη διατήρηση
της κ.λπ.: *μικρό* | *μεγάλο* | *ψηλό* (με μεγάλο βάθος) | *κοντό* | *ρηχό* |
κυλινδρικό (με στρογγυλή βάση) | *τετράγωνο* | *πολύπλευρο* | *φαρδύ* |
στενό ~ || *ταχυδρομικό* ~ (όπου τοποθετείται από τον ταχυδρόμο η αλ-
ληλογραφία κάποιου ή ρίχνει κανείς τις ταχυδρομικές επιστολές) ||
τα ~ με τα *δώρα* || το ~ των *τσιγάρων* ΣΥΝ. *κουτά*: ΦΡ. (α) *τού κου-*
τιού για κάτι που δεν έχει χρησιμοποιηθεί, που είναι ολοκαίνουργιο,
όπως αγοράστηκε: *παιχνίδι* | *ρολόι* ~ || *κουτούμι* | *γραφάτα* ~ (β) ντύ-
νομα *τού κουτιού* ντύνομα με ρούχα καινούργια και ατσάλικατα,
άψογα, χωρίς ατέλεια ΣΥΝ. ντύνομα στην τρίχα | στην πένα (γ) *μου*
έρχεται | πέφτει κουτί (i) (για ρούχο) μου εφάρμοζει τέλεια ΣΥΝ. μου
έρχεται γάντι (ii) *τιμιάζει* απόλυτα στις ανάγκες ή τις επιθυμίες μου,
είναι ακριβώς αυτό που ζητούσα: *αυτό το διήμερο αργίας μου 'ρθε*
κουτί || η *αλλαγή στο ωράριο της ήρθε κουτί*, για να προλαβεί τα
παιδιά απ' το σχολείο (δ) (*ανοίγω*) *το κουτί της Πανδώρας* βλ. λ.
Πανδώρα (ε) *κουτί παραπάνω* κίβωτο που τοποθετείται σε δημόσιες
ή ιδιωτικές επιχειρήσεις στους χώρους εξυπηρέτησης του κοινού, για να
τοποθετούν εκεί οι πελάτες έντυπα με τα παραπάνω τους προς την
επιχείρηση ΣΥΝ. (λόγ.) *κντίο παραπάνω* (στ) *μουσικό κουτί* μικρή
κασετίνα με ειδική συσκευή στο εσωτερικό της, ώστε, όταν ανοίγει,
να παίζει έναν μουσικό σκοπό 2. (ειδικότερ.) κάθε δοχείο στο οποίο
συσκευάζονται υγρά, για να διατεθούν στο εμπόριο: ~ *φρέσκο*
γάλακτος || τα ~ *από μπύρες και αναψυκτικά* *μονοδών* να *αναγκάσω*
τον ΣΥΝ. (για τα μεταλλικά) *τενεκεδάκι 3*. (συνεκδ.) το περιεχόμενο
κάθε παραπάνω δοχείου: *έφαγε ένα - σοκολατάκια μόνος του* || *ήπια*
ένα - μπύρα || *καπνίζει δύο ~ την ημέρα* (ενν. *τσιγάρα*) 4. (κακός.) (α)
το μικρό και άβολο σπίτι: *πώς μένουν πέντε άνθρωποι σ' αυτό το ~;* ||
οι άνθρωποι στις μεγαλουπόλεις ζουν σε τιμμενένια - (β) η συσκευή
της ηλεκτροδότησης: *έκατσε να χαζέψει μπροστά στο ~, μέχρι να τον πά-*
ρει ο ύπνος || *ανοίγω* | *κλείνω το ~* ΣΥΝ. *χαζοκούτι* - ΦΡ. *μαύρο κουτί*
βλ. λ. *μαύρος*. — (υποκ.) *κουτάκι* (το) [μεσν.], (μεγεθ.) *κουτάρα* (η).

[ETYM. μεσν. < **κντίον*, υποκ. του αρχ. *κύτος* «κοιλότητα» (βλ. λ.)].
κουτιά | νο ρ. μετβ. κ. αμετβ. (λαϊκ.) {*κουτία*-να, -θηκα} ♦ **1**. (μετβ.)
κάνω (κάποιον) *κούτα* ΣΥΝ. *αποβλακώνω*, *απογαυώνω*, *ζαβλακώνω*,
(λαϊκ.) *μοραίνω* ♦ **2**. (αμετβ.) *γίνομαι κουτός* ΣΥΝ. *αποβλακάνομαι*,
έξκουτιαίνω.

κουτιάσος (ο) το ινιακό οστό, το κοίλο σύνθετο οστό που σχηματίζει το
πίσω τμήμα του κρανίου και μέρος της βάσης του. [ETYM. Αβεβ.
εθύμου, πθ. < μτγν. *κόττιο* «κεφαλαίεος» («γλώσσα» του Ησυχίου)
< αρχ. *κοττίς* «κεφαλή» (βλ. λ. *κότα*)].

κουτομόνιας (ο) (λαϊκ.-κακός.) ανόητος που παριστάνει τον σπου-
δαίο, τον σοβαρό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ETYM. < *κουτός*, κατά το
λαμόγιας (βλ. λ.)].

κουτοπονηριά (η) (κακός.) 1. η πονηριά που χαρακτηρίζει τον κουτό
άνθρωπο, ο οποίος νομίζει ότι καταλαβαίνει τις προθέσεις των άλλων
και ότι μπορεί να τους ξεγελάσει ή να φανεί εξυπνότερος, εκδη-
λώνοντας καχυποψία και ενεργώντας με τρόπο που τελικώς τον εκ-
θέτει 2. (συνεκδ.) κάθε πράξη, ενέργεια που γίνεται με τον παραπάνω
τρόπο: *άρχισε τις ~, για να αποφύγει τη δύσκολη εργασία*. ΣΧΟΛΙΟ
λ. *ανόητος*.

κουτοπονηρός, -η, -ο (κακός.) **1**. (για πρόσ.) αυτός που σκέφτεται και
ενεργεί με κουτοπονηριά (βλ. λ.): - *χωριάτης 2*. αυτός που με πονηριά
επιδιώκει *κουτά* πράγματα: ~ *τρόπος* | *φέρεσμο* | *σχέδιο*. —
κουτοπονηρ επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

κουτορνήθι (το) {κουτορνήθιού | -ιών} (μειωτ.-εμφατ.) ο εξαιρετικά
αφελής και *χαζός*: *τέτοιο ~ που είναι, ό,τι και να τον πεις το πιστεύει!*
ΣΥΝ. *κουτός*, *κουτάβι*, *ζωντόβολο*, *όρνιο*, *ζώον ANTI*. *αίτός*, *τσακάλι*,
γάτα, *αλεπού*. — (υποκ.) *κουτορνήθικι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

[ETYM. < *κουτός* + *ορνίθι*, υποκ. του *ορνίθι*].
κουτός, -η, -ό 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει μειωμένη πνευματική
ικανότητα: *δεν καταλαβαίνει ο άνθρωπος, είναι ~!* ΣΥΝ. *βλάκας*, *χα-*
ζός, *ανόητος*, *ζώον*, (λόγ.) *μορφός ANTI*. *εξυπνός*, (λόγ.) *ευφής* - ΦΡ. *κά-*
νω τον κουτό προσποσιότητα τον αφελή ή τον άστοχο, προκειμένου
να έχω όφελος από μια κατάσταση: *κάνει τον κουτό, για να μην του*
δίνουν πολλή δουλειά 2. (για πρόσ.) αυτός που δεν είναι πονηρός, ο
αφελής: *σ' αυτά τα οικονομικά είμαι εντελώς -!* ήταν *πολύ ~ που πί-*
στεψε σε υποσχέσεις ΣΥΝ. *απονήρευτος 3*. αυτός που δεν έχει καμία
σκοπιμότητα, καμία αξία, κανένα περιεχόμενο: ~ *συζήτηση* | *παρε-*
ζήτηση | *λάθος* - ΦΡ. *είναι κουτό να...* δεν έχει κανένα νόημα να (κά-
νεις κάτι), είναι ανούσιο: ~ *προσποίσει*, *όταν όλοι γνωρίζουν την*
αλήθεια. — (υποκ.) *κουτούτσικος*, -η/-ια, -ο, *κουτά κ.* (υποκ.) *κου-*
τούτσικα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

[ETYM. Λ. που αποσπάστηκε ως *α' συνθ.* από το σύνθετο *κουτο-μυο-*
λος < **κοττό-μυαλος* < αρχ. *κόττος* «απεινός» (βλ. κ. *κότα*) + *μυαλό*].

κουτούκι (το) {κουτουκίου | -ιών} (λαϊκ.) μικρή, συνήθ. υπόγεια τα-
βέρνα, όπου προσφέρεται κυρ. βαρελίσιο κρασί, συχνά και φαγητό

σε χαμηλές τιμές: *συνζάει σ' ένα - με βαρέλια γύρω-γύρω* (βλ. κ. λ. *καπιλειό*). — (υποκ.) *κουτουκιά* (το). [ΕΤΥΜ < τουρκ. *kütük*, αρχική σημ. «κορμός δέντρου, κούτσουρο» (ως χαρακτηρισμός μεθυσμένου)].

κουτουλιά (η) (λαϊκ.) το χτύπημα (που δίνει άνθρωπος ή ζώο) στο μέτωπο ή με το μέτωπο σε άλλον άνθρωπο ή ζώο, το να κουτουλήσει κάποιος (κάποιον/κάτι): του 'δωσε μια ~, *που πονά ακόμα || γερή | δυνατή ~ || έδωσε κατά λάθος μια - στην πόρτα κι έβγαλε καρούμπαλο!* ΣΥΝ. κεφαλιά, χτύπημα. **κουτουλιάσκει** (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) εντελώς κούτος ΣΥΝ. θεόγαζος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ΕΤΥΜ < *κούτος* + *-ουλιάσκει*, πβ. κ. *στραβ-ουλιάσκει*].

κουτουλιά (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. (λαϊκ.) {κουτουλιάς... | κουτουλήσα} ♦ 1. (μετβ.) χτυπά με το κούτελο: τον *κουτουλήσε* ♦ (αμετβ.) 2. έρχομαι σε κατά μέτωπο σύγκρουση, χτυπά με ή στο κούτελο: δεν *πρόσεξε βγαίνοντας και κουτουλήσε στο δοκάρι || έσκυναν κι οι δύο απότομα και κουτουλήσαν* 3. γέρνω το κεφάλι μου και κλείνω τα μάτια μου από τη νύστα: *πρέπει να πάει για ύπνο' δεν τον βλέπεις πώς κουτουλιέει!* — **κουτουλήμα** (το). [ΕΤΥΜ < **κούτουλο* < *κούτελο* (με ομοίωση)].

κουτουπιέ (το) {άκλ.} 1. το κουτεπιέ (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) χτύπημα με το σημείο αυτό του ποδιού: *έστειλε τη μάλα στα δάχτυλα μ' ένα φοβερό ~*. [ΕΤΥΜ < γαλλ. *couper de pied* «χτύπημα του ποδιού»].

κουτουπιώνω ρ. μετβ. {κουτουπιό-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. ενεργώ επιθετικά, βίαια (απέναντι σε κάποιον/κάτι) 2. επιβάλλω τις ερωτικές μου διαθέσεις (σε κάποιον/κάποια) ΣΥΝ. (!) πηδώ, απαυτώνω. — **κου-τούπιωμα** (το). [ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

κουτουράδα (η) (λαϊκ.) η απερισκεψία, η άστοχη και άσκοπη πράξη: *με έτοιμους - δεν μπορεί να πάει μπροστά ΣΥΝ. ανοησία, βλακεία* ANT. *πονηριά, εξυπνάδα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ΕΤΥΜ < επίρρ. *κουτουρού*].

κουτούρου επί ρρ. (λαϊκ.) στην τύχη: κυρ. στη Φρ. *στα κουτούρου* χωρίς προηγούμενο υπολογισμό ή προγραμματισμό, κατά τρόπο τυχαίο ή απερισκεπτό: *αγόραζε ~* δ. τι *έβρισκε μπροστά του || έλεγε ονόματα ~, χωρίς να σκέφτεται καθόλου || ενεργούσε πάντα ~ ΣΥΝ. στα τυφλά, απερισκεπτα*. [ΕΤΥΜ < τουρκ. *götürü* «στην τύχη»].

κουτοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} *μοιάζω* για κούτος ΣΥΝ. *χαζοφέρνω, αγαθοφέρνω*.

κουτούφραγκος (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) ο αγαθός και εύπιστος Ευρωπαίος, που θεωρείται ότι υστερεί σε πονηριά και καταποσύνη από τους Έλληνες, οι οποίοι μπορούν να τον ξεγελούν εύκολα: *νομίζουν ότι οι εταίροι μας είναι ~ και μπορούμε να τους κοροιδεύουμε με φτηνά κόλπα* (πβ. λ. *αμερικανάκι*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.

κουτούχορτο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το χόρτο που υποτίθεται πως προκαλεί κουταμάρα σε όποιον το τρώει- κυρ. στη Φρ. *τρώω κουτούχορτο* είμαι κούτος, βλάκας: *επειδή ξέριε πέντε πράγματα, νομίζει πως οι άλλοι τρώνε κουτούχορτο || πες της πως δεν τρώμε κουτούχορτο και την έχουμε καταλάβει πια!*

κούτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το μέτωπο, το κούτελο (συνεκδ.) το κεφάλι: *κάπου χτύπησε και τον πονά η ~ του!* ΣΥΝ. *γκλάβα* 2. (μτρ.) το μυαλό, ο εγκέφαλος: *δουλεύει η ~ του!* {είναι έξυπνος} || *πολλά βάζει με την ~ του* (σκέφτεται διάφορα γύρω από ένα θέμα) ΣΥΝ. *διάνοια, πνεύμα*: Φρ. (α) *κατεβάζει η κούτρα μου* είμαι εύθροφος, έξυπνος, κατεβάζω εύκολα και γρήγορα ιδέες: *θα τα καταφέρει, θα δεις κατεβάζει η κούτρα του!* ΣΥΝ. *παίρνω στροφές* (β) *ότι κατεβάζει η κούτρα μου* ό,τι μπει στο μυαλό μου: είναι *πεισιματάρης, θα κάνει ό,τι κατεβάζει η κούτρα του και δεν τον αλλάξεις γνώμη με τίποτα* ΣΥΝ. *ό,τι σκεφτεί, ό,τι του κατέβει* (γ) (παροιμ.) *αλλ' που το 'χει η κούτρα του να κατεβάζει ψείρες* για άτομο που πάντα ατυχεί σε ό,τι δοκιμάζει, που μπλέκεται από μόνο του σε λάθη και αποτυγχάνει. [ΕΤΥΜ. Πηθ. υποχωρητ. < *κουτρώ* < **κουτλώ* < **κουτελώ* < *κούτελο*. Έχουν διατυπωθεί επίσης οι ακόλουθες απόψεις: (α) < λατ. *scutra* «δίσκος, πιάτο» (β) < μεσν. *κίτρα*, διαλεκτ. τ. του αρχ. *γίτρα* (βλ.λ.) (γ) < *κούτα* < **κίτα* < αρχ. *κίτος* «κούλο/τίτα»].

κουτρίζω ρ. μετβ. {κουτρίσια} (λαϊκ.) 1. (για κερασφόρα ζώα) χτυπά με τα κέρατα, κουτουλά 2. (για ανθρώπους) χτυπά με το κεφάλι, με κεφαλιά (κάποιον) (κατά λάθος ή σκόπιμα). Επίσης κούτρο {άς...}. — **κούτρημα** (το) κ. *κουτριά* (η). [ΕΤΥΜ < *κούτρα* (βλ.λ.)].

κουτροβάλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το μεγάλο και επικίνδυνο πέσιμο με πολλές τούμπες, συνήθ. με το κεφάλι και από ύψος: *έφαγε μια ~ από τις σκάλες μέχρι κάτω* 2. (ως επίρρ.) με πολλές τούμπες: *πήγε -μέχρι κάτω*. Επίσης κουτροβάλισμα (το) (σημ.) 1. κ. *κου-τροβαλίασμα* (το) (σημ.) 1).

κουτροβαλιό ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κουτροβαλιάς... | κουτροβαλίση} (λαϊκ.-οικ.) ♦ 1. (μετβ.) ρίχνω (κάποιον) κάτω με το κεφάλι, τον κάνω να κατακυλήσει, να πάει κουτροβαλιά: με τη *φόρα που τον χτύπησε, τον κουτροβάλησε δύο μέτρα* ΣΥΝ. *αναποδογυρίζω, τουμπάρω, ανατρέπω* ♦ 2. (αμετβ.) κατακυλώ, πέφτω κάτω με το κεφάλι, κάνω κουτροβαλιά: *γλίστρησε και κουτροβάλησε μέχρι κάτω στις σκάλες* ΣΥΝ. *κατακυλώ*. Επίσης *κουτροβαλιάζω*.

[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < **κοττοβολό* «ρίχνω κύβους» (πβ. μγν. *κοττίω* «κυβευό, παίζω τους κύβους», βλ. κ. *κότα*) με παρετυμολ. επίδραση της λ. *κούτρα*, ενώ είναι πιθανό ότι η λ. συνδέεται με ρουμ. *coitrobăi*. Τέλος, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται στο μεσν. *κουτροβιν* «πηλίνο δοχείο» < **κουτρούφιν*, διαλεκτ. τ. του *κροτά-φιν*, υποκ. του αρχ. *κρόταφος*].

κουτρούλης (ο) {κουτρούληδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει πολύ κοντά ή καθόλου μαλλιά, ο κοντοκουρεμένος ή ο φαλακρός: συνήθ. στη Φρ. *τού Κουτρούλη ο γάμος* για ευτράπελες καταστάσεις με μεγάλη αναστάσιση: *έγινε πάλι χθες - με τους καβγάδες τους* ΣΥΝ. *σαμα-τάς, φασαρία, αναμπουμπούλα, χαμός*.

[ΕΤΥΜ. μεσν.-αβεβ. ετύμου, πηθ. < **κουτρο-τρούλης* < *κούτρα* + *-τρού-λης* < *τρούλος*, ενώ, κατ' άλλη άποψη, από συμφυρμό των λατ. *scuta* «δίσκος, πιάτο» και *scutula*, με παρετυμολογική επίδρ. της λ. *κούτρα*. Η Φρ. « του Κουτρούλη ο γάμος» ανάγεται σε λαογραφική παράδοση, κατά την οποία ο Κουτρούλης ήταν πραγματικό πρόσωπο, που τέλεσε τους γάμους του στη Μεθώνη (έπειτα από πολυετή αναμονή) με συνήθιστη λαμπρότητα και θόρυβο. Την ιστορία του διακομώδησε το 1845 ο Αλέξ.-Ρίζος Ραγκαβής στο θεατρικό έργο Γού *Κουτρούλη ο γάμος*].

κουτσαβάκης (ο) {κουτσαβάκηδες} (λαϊκ.) 1. λαϊκός μάγκας των αρχών του αιώνα, κυρ. στην Αθήνα, με χαρακτηριστικό μουστάκι, ντύσιμο και τρόπο κινήσεως ΣΥΝ. *παλληκαράς, ψευτοπαλληκαράς, μάγκας, νταής* 2. (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κάνει τον μάγκα, που παριστάνει το παλληκάρι. Επίσης (υποκ.) *κουτσαβάκι* (το). — **κουτσαβάκιος**, -η, -ο, **κουτσαβάκι**κα επίρρ.

[ΕΤΥΜ < επώνυμο *Κουτσαβάκης*, που το ντύσιμο και, κυρίως, το βάδιμα του έγινε αντικείμενο συνηθέως από πολλούς συγχρόνους του, αβεβ. ετύμου, ίσως < *κούτσαβος* < αρχ. *κότταβος* «παγιδιό με κύβους». Μολοντί η αρχική σημ. δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί επακριβώς, είναι χαρακτηριστικό ότι η αρχ. λ. *κότταβος* δημιούργησε παράγωγα με περιπατητική χρήση, όπως λ.χ. *κοτσαβιύ* «κάνω εμετό», *μεθσο-κότταβος* κ.ά. Η ετυμολογία της είναι αβέβαιη, αλλά πιθανό. με τα ουσ. *κοττίς* «κεφαλή» (βλ. κ. *κότα*) και *κοτλή* «κούλο/τίτα»].

κουτσαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κούτα-να, -θηκα} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάποιον) κούτσo ΣΥΝ. *σακατεύω, αφήνω ανάητρο* 2. κάνω (κάποιον) να περπατά χωρίς να πατά κανονικά το πόδι του, λ.χ. *χτυπώντας τον: του 'δωσε μια κλοτσιά στο καλάμι, τόσο δυνατή, που τον κούτανε!* ♦ 3. (αμετβ.) περπατώ σαν κούτσος, χωρίς να πατώ κανονικά το πόδι μου από χτύπημα ή πόνο: ο *αθλητής κούταίνει και μάλλον θα εγκαταλείψει την προσπάθεια || κούταίνει, γιατί τον χτυπάει το παπούτσι* ΣΥΝ. *χολαίνω, πηγαίνω κούτσo*. — **κούτσαμα** (το).

κούτσα-κούτσα επίρρ. 1. *κουτσαίνοντας, χολαίνοντας* στο περπάτημα: παρότι είχε *χτυπήσει, κατάφερε ~ να πάει μέχρι το σπίτι* 2. (γε-νικότ.) με δυσκολία και αργοπορία κατά τρόπο κουραστικό, με προσπάθεια: *~ θα τελειώσει κι αυτός κάποτε τις σπουδές του!* ΣΥΝ. με ζόρι, σιγά-σιγά, αργά. [ΕΤΥΜ < επίρρ. *κουτσαί* (< *κούτσος*), με αναβιβασμό του τόνου].

κουτσαίολο (το) (λαϊκ.) 1. *άλογο* που κούταίνει 2. (μτρ.-υβριστ.) πρόσωπο που κούταίνει, που έχει ελαττωματικό βάδιμα.

κουτσαίωμα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το να είναι κανείς κούτσος, να μη μπορεί να περπατήσει καλά. [ΕΤΥΜ < *κούτσαμα* + *παραγ.* επίθημα *-άρα*].

κουτσαί-στραβιά επίρρ. (καθημ.) *ξεπερνώντας* δυσκολίες σιγά-σιγά και συνήθ. με ατέλειες: *μαζεντήκαμε περισσότεροι από το αναμενόμενο, αλλά ~ θα βουλευτούμε κάποις!* || *έκανε γκάφα στην αρχή, αλλά μετά ~ τα μπάλλωσε!* || ~ *δύο γιώσσες τις μιλάει* ΣΥΝ. *όπως-όπως, έτσι κι έτσι*.

κουτσαίφτης (ο) {κουτσαίφτηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που είναι κοιμημένο το ένα ή και τα δύο αυτιά του. [ΕΤΥΜ < *κουτσο*]- (< *κουσο*-, βλ. λ. *κουτσός*) + *-άφτης* < *αφτί*].

κούτσαικος, -η, -ο (λαϊκ. ως χαρακτηρισμός) πολύ μικρός. [ΕΤΥΜ < τουρκ. *küçük* «μικρό», με υποκ. επίθημα *-ούτσαικος* και απλο-λογική αποβολή της β' συλλ.]. **κούτσo** - κ. **κούτσo** - κ. **κουτσο** - α' συνθετικό που δηλώνει: 1. αυτό που έχει κοπέι, αφαιρεθεί ή μείνει λειψό: *κουτσο-άφτης* (αφτί), *κουτσο-νούρης* (ουρά), *κουτσο-δόντης, κουτσο-χέρης* 2. κάτι πλημμελές ή ανεπαρκές, που βρίσκεται σε ποσότητες ή μεγέθη μη ικανοποιητικά: *κουτσο-δουλειά, κουτσο-γράμματα, κουτσο-φλέβραρος* 3. (κυρ. για ρήματα, ρηματικούς τύπους) που γίνεται με δυσκολία ή με αργούς ρυθμούς, χωρίς απόλυτη επιτυχία: *κουτσο-καταφέρνω, κουτσο-πίνω, κουτσο-καταλαβαίνω, κουτσο-βρέχει* ΣΥΝ. *μισό*.

[ΕΤΥΜ Α' συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *κούτσος*].

Κουτσόβλαχος (ο) ο Βλάχος (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλάχος*. [ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πηθ. < *κούτσος* «λίγος» + *βλάχος*, οπότε ο όρος θα εσήμανε «λίγο Βλάχος, που μιλάει λίγο τα Βλάχικα», ή, κατ' άλλη -λιγότερο πιθανή- άποψη, πρόκειται για νόθο συνθ. < τουρκ. *küçük* «μικρός» + *βλάχος*, οπότε ο όρος θα περιέγραφε τον χόρο εγκαταστάσεως του πληθυσμού (Μικρή Βλαχία). Βλ. κ. *μυουρτζοβλάχος*].

κουτσοβολέω ρ. μετβ. (κουτσοβόλ-εψα, -εύθηκα, -εμένος) ανταποκρίνομαι σε ανάγκες ή υποχρεώσεις μόλις και μετά βίας: κυρ. στη Φρ. *τα κουτσοβολέω: δεν έχω καθόλου χρόνο, αλλά ~ με το διάβασμα || λόγω της οικονομικής κρίσης, τα κουτσοβολέουμε όλοι μας* ΣΥΝ. *κουτσοκαταφέρνω, φιλοβολέω*. **κουτσογράμματα** (τα) (λαϊκ.) {κουτσογραμμάτων} η πρόχειρη και επιφανειακή, η μη ολοκληρωμένη ή συστηματική μόρφωση: *σχολείο δεν τελείωσε, αλλά κάτι ~ τα ξέριε από 'δώ κι από 'κει* (πβ. λ. *κολο-βογράμματα*). — (υποκ.) **κουτσογραμματάκια** (τα).

κουτσοδόντης, -α/-ισσα, -ικο (καθημ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει χάσει ή δεν έχει βγάλει ακόμα (κάποιο ή κάποια από) τα δόντια του.

κουτσοδουλειά (η) (λαϊκ.) η πρόχειρη και κακοπληρωμένη δουλειά, που μόλις επαρκεί για τις τρέχουσες ανάγκες του εργαζομένου: *βρήκε μια ~, μπας και τα βγάλει πέρα*.

κουτσοκαταφέρνω ρ. μετβ. {κουτσοκατάφερα} (λαϊκ.) *καταφέρνω*

κάτι κουτσά-στραβά, χωρίς ευκολία ή απόλυτη επιτυχία: με τα *λίγα Αγγλικά που ήξερε, τα κουτσοκατάφερε να συνεννοείται με τους ξένους* ΣΥΝ. κουτσοβολεύω, ψιλοβολεύω.

κουτσομούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) παραλλαγή του μπαμπούνιου, με απότομη κοιλιά του κεφαλιού και μουστάκια, που ζει στα βαθιά νερά σε λασπόδες βυθούς και αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του. [ETYM < κουτσό- (βλ.λ.) + *μούρα* < *μούρη* «πρόσωπο»].
κουτσομπολεύω ρ. μετβ. {κουτσομπόλεψα} (καθημ.) κάνω κουτσομπολιά: *όλο το χωριό τον κουτσομπολεύει από τότε που χώρισε!* || *προσέχει, γιατί δεν θέλει να την κουτσομπολεύουν.* [ETYM < κουτσομπολιά (βλ.λ.)].

κουτσομπόλης (ο) {κουτσομπόληδες}, κουτσομπόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που κουτσομπολεύει κατά σύστημα. — **κουτσομπόλικος**, -η, -ο, κουτσομπόλικά επίρρ.

κουτσομπολιά (το) **1.** ο σχολιασμός πράξεων και υποθέσεων τρίτων (συχνά με αρνητική, κακόβουλη διάθεση ή μ' τρόπο υπέρβολικό) **2.** (συν'κδ.) κάθε σχόλιο ή διάδοση γύρω από τη ζωή και τις πράξεις (κάποιου), συνήθ. με τρόπο που παρασιτεί την πραγματικότητα (είτε διογκώνοντας είτε παρερμηνεύοντας γεγονότα): *να μην πιστεύεις τα ~!* ΣΥΝ. βρόμα, (λαϊκ.) ξόμπλιασμα, φαρμακογλωσσία. [ETYM < κουτσομπολιάω (υποχωρητ.) < **κομο-μπολιάω* < *κομο-* (βλ. κ. κουτσός) + *μπολιάω*].

κουτσομπολιστικός, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με το κουτσομπολιά και όσους κουτσομπολεύουν: ~ *διάθεση* | *συνήθεια* | *σχόλιο* | *ύφος* | *περιοδικό* ΣΥΝ. κατινίστικος. — **κουτσομπολιστικά** επίρρ.

κουτσομύτης, -α, -ικο [μεσν.] {κουτσομύτηδες} (κ. ως ουσ.) (οικ.) **1.** αυτός που έχει κομμένη μύτη **2.** (για πρόσ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει μικρή και πλακουτσωτή μύτη.

κουτσονούρης, -α, -ικο {κουτσονούρηδες} (λαϊκ.) αυτός που του έχουν κόψει την ουρά ΣΥΝ. κολοβός ΦΡ. (μτφ.-σκωπτ.) **κουτσονούρα αλεπού** άνθρωπος επιδέξιος και πονηρός, που χειρίζεται με άνεση και επιτυχία καταστάσεις, που ξέρι να ελίσσεται: *είναι αυτός ~!* ΣΥΝ. καταφερτζής, παμπόνηρος, γάτα.

[ETYM < κουτσό- + *νούρης* < *ουρά*, με παρεμβολή του ευφωνικού -ν- ή < *κουτσό-* + *νούρης* < *ουρά* < (την) *ουρά*, με εσφαλμ. μορφολογικό χωρισμό].

κουτσοπάνι ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (κυρ. για οιο-νπνευματόδη) πίνω με μικρές γουλιές, με αργό ρυθμό' (γενικά) πίνω περιστασιακά από λίγο (περνώντας την ώρα μου): (μετβ.) *το κουτσοπίνει το ούζο αν βρεθεί με παρέα* || (αμετβ.) *καθόταν και κουτσοπίνε.*

κουτσοπόδαρος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που έχει κουτσό πόδι **2.** (ειδικότ. για έπιπλο) αυτός που του λείπει ένα πόδι: ~ *καρέκλα* | *καναπές*.

κουτσός, -ή, -ό (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που χωλαίνει ή είναι ανάπηρος στο ένα ή και στα δύο πόδια, (λόγω ελαττωματικής ανάπτυξης, ατυχήματος ή αρρώστιας): *έμεινε ~ απ' το δεξί* ΣΥΝ. χωλός, ανάπηρος, σακιάτος ΦΡ. (α) **κουτσό στραβό στον Άγιο Παντελεήμονα** για τη συγκέντρωση πλήθους ανθρώπων κάθε είδους στον ίδιο χώρο, για τον ίδιο σκοπό, δηλ. για να ωφεληθούν, να βοηθηθούν (β) **κι η κουτσή Μαρία** βλ. λ. *Μαρία* (γ) (παροιμ.) ο κουτσός **με το 'να πόδι δίνει μια και πάει στην Πόλη** τα πάντα γίνονται, μην αποκλείεις τίποτα, ποτέ δεν ξέρεις τι γίνεται **2.** (ειδικότ. για αντικείμενα, κυρ. έπιπλα) αυτός που του λείπει ή έχει σπάζσει κάποιο στήριγμα (πόδι): ~ *καρέκλα* | *τραπέζα* **3.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι ολόκληρος, λειψός: *οι ~ αράδες σε ένα κείμενο* **4. κουτσό** (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} παιδικό παιχνίδι, στόχος του οποίου είναι η εκτέλεση καθορισμένων βημάτων μέσα σε συγκεκριμένα (σχεδιασμένα στο δάπεδο) σχήματα, ισορροπώντας στο ένα πόδι και με μικρά πήδηματάκια: *τα παιδιά παίζουν ~ στην αυλή.* — **κουτσά** επίρρ.

[ETYM μεσν., αβεβ. ετύμου. Πιθ. σχηματίστηκε κατ' απόσπαση από σύνθετα με λεξικό πρόθημα *κομο-* (< αρχ. *κόπτα*), πβ. *κομο-χέρης*, *κομο-μύτης*, με ονομοιοτική τροπή του -ν- σε -τ-, όταν ακολουθούσε γεικό σύμφωνο, και κώφωση -ο- > -ου-. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για απεσπασμένη λ. από το επίθ. *κουτσοπόδης* (που μάλλον είναι ήδη μεσν., αν λάβουμε υπ' όψιν τα μεσν. *κουτσοπόδατος*, *κουτσοποδί(ω)*), διατηρώντας τη σημ. ολόκληρου του συνθέτου].

κουτσός < *κομο-*, *γαμμός* < *γαμμό-*, *λειψός*, *αγός*, *κοντός*, *φυρός*. Όλα αυτά τα επίθετα της Ελληνικής σχηματίστηκαν «υποχωρητικός» από σύνθετες λέξεις. Αποσπάστηκε από αυτές το ά συνθετικό (ρηματικό ή ονοματικό) και απαρτίστηκε το αντίστοιχο επίθετο. Έτσι από το *γαμμό-* (σε σύνθετα όπως **γαμμο-ονύς* > *γαμμόνυξ*), αρχικός γναμμο- από το ρ. *γνάμπω* «κάμπτω», σχηματίστηκε επίθ. σε -σος: *γαμμός* (πβ. *λοζός*). Ομοίως από σύνθετα όπως *λειψόθριξ*, *λειψάνδρος*, *λειψοδρία* κ.ά. αποσπάστηκε και σχηματίστηκε επίθ. *λειψός*. Από σύνθετα *αγιθίμος*, *αγιχολός*, *αγικαρόδης* αποσπάστηκε και σχηματίστηκε υποχωρητικά επίθ. *αγός*, όπως *αζός*. Ομοίως από σύνθετα όπως *κομο-μύτης*, *κομο-χειλής*, *κομο-πόδαρος*, *κομο-νούρης* κ.λπ. σχηματίστηκε στη Μεσαιωνική επίθετο **κομός* > *κοτσός* (με τροπή του -ν- σε -τ-) > **κουτσός** (η μεταβολή στην προφορά μπορεί να έγινε ήδη στα σύνθετα: *κομο-πόδης* > *κοτσο-πόδης* > *κουτσός*). Ομοίως από σύνθετα με το αρχ. **κοντός** (κοντάρι), όπως *κοντο-μάχος*, *κοντο-βόλος* | *κοντο-βολιά*, *σχηματίστηκε* επίθ. **κοντός** με τη σημ. «βραχύς, μικρός, σύντομος». Ομοίως και το επίθ. **φυρός** «λειψός» αποσπάστηκε από σύνθετα όπως *φυρό-μυαλός* από ρ. *φυρό* «λιγοστεύω» (< αρχ. *φυρό* «ζυμάω-ν») από το ίδιο ρ. και το **φύρα** (η).

κουτσούβελο (το) (λαϊκ.-σκωπτ.) το μικρής ηλικίας παιδί, κυρ. αυ-

τό που εξαρτάται ακόμα πλήρως από τους γονείς του: *παντρεύτηκε κι έκανε μάνι-μάνι και δύο ~!* ΣΥΝ. παιδάκι, μωρό. [ETYM Πιθ. < *κασιβέλος* (βλ.λ.) με τη σημ. «γυφτός - ατημέλειτος»].
κουτσοκέλα (η) (χωρ. γεν. πληθ.) (λαϊκ.-οικ.) η πονηρή και κρυφή πράξη, η κατεργαρία: *για να συμπεριφέρεται έτσι, θα την έχει κάνει την ~ του!* || *πρόσεχε τον, μη σου κάνει καμιά ~ πίσω απ' την πλάτη σου* ΣΥΝ. απάτη, πονηριά, δουλειά. [ETYM μεσν., αγν. ετύμου].
κουτσούλια κ. κοτσούλια (η) (λαϊκ.) **1.** το περίττομα πτηνού: ~ *από περιστέρι* **2.** (μτφ.) κάθε μικρή και ασήμαντη ποσότητα- οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε έχει μικρό μέγεθος, ασήμαντες διαστάσεις: *μια ~ άνθρωπος και μας κάνει τον νταή!* — (υποκ.) **κουτσούλιτσα** (η). [ETYM < *κουτσούλια* < **κοττο-τσιλιά* < *κόττα* + *τσιλιά* (< μεσν. *τσιώ* < αρχ. *τιλώ* (-άω) < *τιλος* «διάφραγμα» < I.E. *Π- «κοπριά, υγρασία», πβ. αρχ. *τίγκ* «κοπριά, λίπασμα», αρχ. *αγγλ.* *thīnan* «αγρός», αρχ. *σλαβ.* *τινα*, ρωσ. *τινα* «κοπριά», κ.ά.)].
κουτσούλι (κ.-άω) ρ. μετβ. {κουτσούλις...} **κουτσούλη-ησα**, -ιέμα, -ήθηκα, -ημένος) (για πτηνά) αφήνω **κουτσουλές**, **λερώνω** με περιττώματα: *τα περιστέρια είχαν κουτσουλήσει όλη την αυλή.* Επίσης **κουτσουλίζω**, **κουτσουμπός**, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που του λείπει η κορυφή, κάποιο από τα άκρα του ή τμήμα άκρου του ΣΥΝ. αέφαλος, κολοβός. [ETYM Πιθ. < αρχ. *κόσμβος*, είδος αρχ. ενόμιου, αγν. ετύμου].
κουτσοπάτι (η) φυλλοβόλο δέντρο της ελληνικής χλωρίδας με ρόδινα ή λευκά άνθη, που χαρακτηρίζεται από το φαινόμενο της κορμωθίας (τα άνθη αναπτύσσονται ακόμη και πάνω στον κορμό). [ETYM < *κουτσοπάτι* «κομμάτι κορμού δέντρου», αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *κόσσυρος*].
κουτσορού ρ. μετβ. {κουτσορού-εμα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) **1.** (για δέντρο) κόβω τα κλαδιά, κλαδεύω **πολύ** **2.** χτυπώ ή πληγώνω (κάποιον) στα άκρα του με βίανασμο τρόπο, του αφήνω ανάπηρο, μισό ΣΥΝ. σακατεύω, κολοβώνω, ακρωτηριάζω **3.** (μτφ.) περιορίζω την έκταση, την αξία, μειώνω, περικκοτώ: *κουτσορούεωαν μηθός και συντάξεις* || *η λογοκρισία είχε κουτσορούει όλα τα επίμαχα σημεία του άρθρου* || *αξιολογούσαν με κομματικά κριτήρια και κουτσορούεαν όποιον δεν ήταν δικός τους* ANΤ. αυξάνω, προσθέτω, ενισχύω, πριμοδοτώ. — **κουτσορούεμα** (το). [ETYM < *κουτσορού*].
κουτσορού (το) **1.** το τμήμα κορμού δέντρου, κυρ. κομμένου, χωρίς κλαδιά: *έτσι που το κλάδεψε, το άφησε σκέτο* ~ || *βρήκε ένα - και κάθισε* ΣΥΝ. κορμός, γοντρούλιω ΦΡ. στέκομαι **σαν (το) κουτσορού** απομεινός αφανός και ακίνητος, χωρίς να αντιδρά ή να εκδηλώνομαι: *και που ήρθε στη γιορτή, σαν το κουτσορού στεκόταν!* **2.** (ειδικότ.) το κομμένο κομμάτι ξύλου, κυρ. από κορμό δέντρου, που χρησιμοποιείται για προσάνομα: *τα ~ έκαigan τον τζάκι* ΣΥΝ. ξύλο, καυσόξυλο **3.** (μτφ.) ο μοναχικός, χωρίς φίλους ή γνωστούς, άνθρωπος: *απέμεινε ~ μετά τον θάνατο της γυναίκας του* ΣΥΝ. ερημίτης, μοναχικός **4.** (μτφ.) ο ακαλλιέργητος, ο απαίδευτος, αυτός που δεν έχει αποκτήσει μόρφωση (ειδικότ. για μαθητές) αυτός που δεν παίρνει καν γραμμата, που δεν προοδεύει στα μαθήματα του: *ότι και να του πεις, αυτός ~ θα μείνει μια σελή* || *τέτοιο -, που να περάσει την τάξη!* || ~ *μύηκε και ~ βγήκε απ' το σχολείο* ΣΥΝ. αμόρφωτος, ξύλο απελέκτο, (λόγ.) βρα-δύνου, (λαϊκ.) μπουμπούνιας, τούβλο. — (υποκ.) **κουτσορούα** (το).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

[ETYM μεσν., πιθ. < **κόμωρον* < *κόμ-* (< *κόπτα*) + *-ουρον* < *ουρά*].
κουτσοφλέβαρος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο Φεβρουάριος (επειδή έχει λιγότερες μέρες από τους υπόλοιπους μήνες).
κουτσοζέρης, -α, -ικο [μεσν.] {κουτσοζέρηδες} (κ. ως ουσ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει κομμένο ή ανάπηρο το ένα ή και τα δύο του χέρια ΣΥΝ. **κουλλός**, **κουλλοζέρης** **2.** (για σκεύη, αντικείμενα) αυτός από τον οποίο λείπει η λαβή, το χερούλι: ~ *τσουκιά* | *μπρίκι*.
κουφάρι ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κουφα-να, -θηκα} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστό (κάποιον) ανάκλινα αντιλαμβάνεται ήχους (προσωρινά ή μόνιμα) **2.** εκθέτω (κάποιον) σε ήχο υψηλής έντασης (που θα μπορούσε να αφήσει κάποιον κουφό): *μας κούφανε απ' το πρσί με τα μεγάφωνα της διαπασών* || *θα με κούφάνει με τις αεροφώνες του* **3.** (αργκό) προκαλώ (σε κάποιον) έντονη απορία και αμηχανία, αφήνω εμβρόντητο: *είπε μια κοτσάνα στο τέλος και μας κούφανε όλους* || *με κούφανε με τη στάση του, δεν την περίμενα με τίποτα* ΣΥΝ. καταπλήσσω, αφήνω άναυδο, σοκάρω ♦ **4.** (αμετβ.) προκαλώ κώφωση: *αυτά τα μηχανήματα κούφάνουν*.
κουφάλα (η) (λαϊκ.) **1.** το φυσικό κοίλωμα που σχηματίζεται σε κορμούς δέντρων ή βράχια (κυρ. με την πάροδο του χρόνου ή λόγω διαβρώσεως) **2.** η κοιλότητα δοντιού που προκαλείται από την τερηδόνα • **3.** (!-υβριστ.) η πόρνη, η εκδιδόμενη γυναίκα ΣΥΝ. *πουτάνα* **4.** (!) χαρακτηρισμός κ. για άντρα) αυτός που χειρίζεται με μεγάλη πονηρία και ικανότητα δύσκολες υποθέσεις, που ξέρι να ελίσσεται και να αποφεύγει τις κακοποιές: *σε τέτοια κόλλα και συνεννοήσεις είναι μεγάλη ~!* ΣΥΝ. (!) *πούστης*, *καταφερτζής*, *μαννούλα*. — (υποκ.) **κουφάλιτσα** (η).

[ETYM μεσν. < αρχ. *κούφος* «κενός, άδειος» (βλ. κ. *κούφιος*) + *παράγ.* *επιθήμα* -άλα].
κουφάλο (το) (λαϊκ.) (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που δεν ακούει καλά, που βραβιακούει.
κουφάμα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η αναπηρία του κουφού, το να είναι κάποιος κουφός ΣΥΝ. κωφότητα **2.** (κατ' επέκτ.) το να μην ακούει κάποιος καλά, να μην καταλαβαίνει καλά τι λένε οι άλλοι. [ETYM < *κούφος* + *παράγ.* *επιθήμα* -μάρα (βλ.λ.)].
κουφάρι (το) {κουφα-ριού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το άγυχο σώμα νεκρού: *η θάλασσα ξέβρασε τα ~ τον άτυχον ναυτικών* ΣΥΝ. *πτώμα*, *λείψανο*,

(λόγ.) σορός 2. ΝΑΥΤ. το σκάφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. νεκρός. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουφάριν*, υποκ. του αρχ. *κούφος* «κενός, άδειος» (βλ. κ. *κούφιος*)] / κουφέτο (το) 1. κάθε μικρό και σκληρό ζαχαρωτό από καρπό αμυγδάλου ή φουντουκιού περιχυμένου με λευκό ή άλλου χρώματος γλάσο· κουφέτα προσφέρονται κατά τα έθιμα σε γάμους ή βαφτίσια, για να πάνε όλα καλά, καθώς επίσης σε κηδείες όσων δεν έχουν συνάγει γάμο, αντί για κόλλυβα· τα ~ τα πρόσφεραν σε δαντελωτή μπουμπονιέρα- ΦΡ. και στα κουφέτα σου | να φάμε κι από σένα κουφέτα (ως τυπική ευχή προς ανύπαντρο νέο ή κοπέλα) να χαρούμε και στον γάμο σου ΣΥΝ. και στους γάμους, και στις χαρές σου, και στα δικά σου 2. (αργκό) η σφαίρα (επειδή μοιάζει στο σχήμα με κουφέτο): τράβηξε το περιστροφο και τον γέμισε κουφέτα! 3. (ευφημ.) χάλι δυσάρεστο στη γεύση, αλλά με φαρμακευτικές ιδιότητες. — (υποκ.) κου-φετάκι (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. *confetto* < γαλλ. *confit* < p. *confir* < λατ. *conficere* «παρσκευάζω, καταργάζομαι» (πβ. *myx. confectus*) < con- (< cum) + *facio* «κάνω, πράττω»]. κουφίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} έχω πρόβλημα ακοής.

δεν ακούω καθαρά· κουφίζει λίγο απ' το δεξί αφτί ΣΥΝ. βαριακούω. κουφιοδόντης (ο) {κουφιοδόντηδες}, κουφιοδόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει κούφια, χαλασμένα δόντια ΣΥΝ. σαπιδοδότης.

κουφιοκεφαλάκις (ο) {κουφιοκεφαλάκηδες} (λαϊκ.) ο κουφιοκέφαλος. Επίσης κουφιοκεφαλάκης. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος, κουφιοκέφαλος, -η, -ο (λαϊκ.-μειοτ.) (κ. ως ουσ.) 1. αυτός που ενεργεί χωρίς να σκέφτεται, ελαφρόμυαλος ΣΥΝ. ανόητος, άμυαλος, επιπόλαιος, κοκορόμυαλος ΑΝΤ. βαθυστόχαστος 2. ο ανόητος άνθρωπος ΣΥΝ. κουφιοκεφαλάκις. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος, κούφιος, -ια, -ιο 1. αυτός που είναι κενός εσωτερικά, που είναι άδειος από μέσα· σ'αυτό το σημείο το τοίχωμα είναι ~, δεν υπάρχει τίποτα από πίσω 2. αυτός που έχει αλλοιωθεί εσωτερικά, που είναι χα-λασμέΟ το εσωτερικό του: ~ αμυγδαλά || το δόντι του είναι ~ ΣΥΝ. χαλασμένος, σάπιος, τζούφος 3. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει π'ρί γούμ'νο (πνευματικό, ψυχικό), που στερείται πνευματικής και ψυχικής καλλιέργειας: ως άνθρωπος είναι εντελώς ~ || ~ άτομο ΣΥΝ. ρηχός, ελαφρός, επιπόλαιος · 4. (για ήχους) ο υπόκωφος, αυτός που ακούγεται μακρινός, που δεν είναι πολύ έντονα αισθητός: ~ έκρηξη ΣΥΝ. βαθός 5. (μτφ.) αυτός που δεν έχει ουσιαστικό περιεχόμενο ή αντίκρισμα: ~ λόγια | υποσχέσεις | ελπίδες | ρητορείες ΣΥΝ. ψεύτικος, επιφανειακός- ΦΡ. (α) (κάτι) μου βγαίνει κούφιο διαψεύδομαι στις προσδοκίες ή στα σχέδια μου, αποδεικνύεται ότι είχα κάνει λάθος στις εκτιμήσεις μου (β) *κούφια η ώρα* για εξορκισμό συγκρομημένης προοπτικής, για τη/ αποτροπή κακού, για να μην πραγματοποιηθεί μια πρόβλεψη, εκτίμηση: ~ που το λέμε, αλλά, όπως τα βλέπω, πάμε για πόλεμο! || ~ και η στιγμή που είπες τέτοιο λόγο || -λες να χωρίσουν, ακόμα δεν παντρευθήκανε; -Κούφια η ώρα που τ' ακούει! (γ) στα κούφια για κάτι που περνά απαρατήρητο, χωρίς συνέπειες, χωρίς να φέρει αποτέλεσμα ή να ακουστεί: η υπόθεση πέρασε ~, για να μη γίνει σκάνδαλο ΣΥΝ. στο ντούκου, κρυφά · 6. (παλαιότ. για Βεντούζα) αυτή με την οποία δεν βγαίνει αίμα ΑΝΤ. κοφήτ · 7. (!) *κούφια* (η) η άσμη πορδή: *αυόλησε μια ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. παράνομο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κούφος* (βλ. λ.). Η φρ. *κούφια η ώρα* αποτελεί παραλλαγή της παλαιότ. *κουφή η ώρα* (που τ' ακούει), όπου η ώρα θεωρείται στη λαϊκή αντίληψη προσωποποίηση δαίμονα]. κουφοβράζω ρ. αμετβ. {κουφοβράσα} (για έντονα συναισθήματα) δεν εκδηλώνομαι, υποβόσκα και ετοιμάζομαι να εκραγώ: *κουφοβράζε μέσα τους το πάθος για εκδίκηση*. *κουφοβράσι* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η επικράτηση υψηλής θερμοκρασίας και υγρασίας και η αποπνικτική ατμόσφαιρα που δημιουργούν ΣΥΝ. νεφόκαμα. *κουφοκαίω* ρ. αμετβ. {κουφοκαίς, κουφοκαίει...} (για φωτιά) καίω

από κάτω χωρίς να φαίνομαι. κουφομυαλος, -η, -ο (λαϊκ.) κουφιοκέφαλος, ελαφρόμυαλος ΣΥΝ.

ανόητος, άμυαλος. *Κουφονησία* (τα) {Κουφονησιών} συστάδα νησιών των Κυκλάδων μεταξύ της Νάξου και της κέρου.

[ΕΤΥΜ. Η ονομασία οφείλεται πθ. στη μτγν. σημ. «άδειος, κενός» του αρχ. επιθ. *κούφος*, λόγω του ότι ελάχιστα από τα εν λόγω νησιά κατοικούνται]. κουφόνης, -ους, -ουν {κουφόνης-ος} -ες (ουδ. -α), -ων} (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν έχει λογική συγκρότηση ή συνέπεια στις αντιδράσεις, στις ενέργειες του, ο ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. βαθύνης, βαθυστόχαστος. — *κουφόνοια* (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κούφος* «κενός, ελαφρός» + *νοσ*]. *κουφοζυλιά* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο σαμπουκός (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *κουφοζυλία* (πβ. *μην-έα, σνκ-έα*) < *κούφος* «κενός, άδειος» + *-ζυλία* < *ζύλον*]. *κουφροπιετα* (η) {χωρ. πληθ.} η πιέτα που σχηματίζουν (στην εσωτερική όψη υφάσματος) δύο άλλες αντικριστές.

[ΕΤΥΜ. < *κουφό-* (< αρχ. *κούφος* «ελαφρός, ευκίνητος - κενός», βλ. λ. *κούφιος*) + *πιέτα*]. *κουφός*, -ή, -ό κ. (λόγ.) *κωφός* (κ. ως ουσ.) 1. αυτός που δεν έχει την αίσθηση της ακοής, που δεν μπορεί να ακούσει καθόλου ή να ακούσει καλά- (γενικότ.) αυτός που έχει πρόβλημα ακοής: *ο παππούς είναι ~ από το δεξί αφτί* || μη φωνάζεις, δεν είμαι ~! ΦΡ. (α) (παροιμ.) *στοά κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα* βλ. λ. *βροντά* (β) *στα κουφά* χωρίς κανένα αποτέλεσμα, χωρίς θόρυβο ή συζήτηση ΣΥΝ. στα κούφια · 2. (αργκό) *κουφά* (το) ό,τι δεν έχει λογική, νόημα, που προκαλεί απορία και αμηχανία, το περιεργό, παράδοξο: *είπε πάλι κάτι ~ κι*

έμεινα με ανοιχτό το στόμα! || *ώρες-ώρες πετάει μερικά ~!* || *άρχισε πάλι τα ~!* ΣΥΝ. τρελός, παλαβός, άσχετος. — *κουφά* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόννο*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κωφός*, μεταπτωτ. βαθμ. θέματος που απαντά στο αρχ. κηφίν (βλ. λ.)].

κωφός, -η, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που στερείται σοβαρότητας, ελαφρόμυαλος, μάταιος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωφός* «κενός, άδειος», λ. που θεωρείται Ι.Ε., αν και δεν έχει αντιστοιχίες με άλλες γλώσσες. Πθ. προήλθε από αρχαιότερο ουσ.].

κωφότητα (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη σοβαρότητας ή πραγματικής σημασίας, η επιπόλαιη ή ματαιόδοξη στάση: η ~ των λόγων τον *ταιριάζει με την ~ του ήθους του* ΣΥΝ. ελαφρότητα, ανευθυνότητα, επιπολαιότητα ΑΝΤ βαρύτητα, ουσία, σοβαρότητα, υπευθυνότητα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωφότητα*, -ητος < *κωφός* (βλ. κ. *κούφιος*)]. *κούφωμα* (το) [μεσν.] {κούφωμ-ατος} [-ατα, -άτων] 1. κάθε είδους κούλωμα, φυσικό ή χτισμένο ΣΥΝ. κούλοτητα, κούφλα, βαθούλωμα 2. (συνήθ.) το κενό στον τοίχο οικοδομής, που προορίζεται για την εγκατάσταση πόρτας ή παραθύρου: το *σπίτι δεν έχει τελειώσει, είναι ακόμα στα ~* (πριν τοποθετηθούν πόρτες, παράθυρα κ.λπ.) 3. (συνεκδ.) το πλαίσιο πόρτας, παραθύρου, καθώς και η ίδια η πόρτα, το παράθυρο. *κούφωματος* (ο) {κούφωματόδες} ο κατασκευαστής των κούφωμάτων, ο τεχνίτης κούφωμάτων ή ο έμπορος που τα πωλεί.

κούφωνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κούφωσα} | ♦ (μετβ.) 1. δημιουργώ (σε κάτι) βαθούλωμα, κούλοτητα, κάνω κούλο: *ήθελε να κούφώσει λίγο τον τοίχο, να κάνει μια κόγχη* ΣΥΝ. κούλιάνο, βαθούλωνο ΑΝΤ. προεκβάλλω 2. ενάνω (τα φύλλα παραθύρου), χωρίς να τα κλείσω εντελώς: *κούφωσε τα παράθυρα, για να μπει και λίγο φως* ♦ 3. (αμετβ.) (σπάν.) σχηματίζω βαθούλωμα ή κούλοτητα, αποκτώ κούφλα (για δόντια), γίνομαι βαθούλωτος: *κούφωσαν τα μύχουλα από τη νηστεία και την πείνα*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κωφός* (βλ. κ. *κούφιος*)].

κούφωσης, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχηματίζει κούλοτητα κάνοντας βαθούλωμα ή αφήνοντας κενό (ιδ. παράθυρο, που τα παραθύροφυλλα του δεν είναι τελείως κλειστά, αλλά μισόκλειστα) ΣΥΝ. μισάνοιχτος. — *κούφωτά* επίρρ.

κόφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. (μεγεθ.) κοφίνι μεγάλων διαστάσεων, κυρ. για μεταφορά καρπών ΣΥΝ. κοφίνα 2. (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο του: *μια ~ σταφύλια* 3. ΝΑΥΤ. το θωράκιο πλοίου (βλ. λ. *θωράκιο*).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. *cofa*, πθ. < αραβ. *guffa* < αρχ. κόφινος (οπότε πρόκειται για αντάν.) ή < λατ. *cupra* «κύπελλο»].

κοφινάς (ο) {κοφινάδες}, *κοφινού* (η) {κοφινούδες} κοφινόποιός ή έμπορος κοφινών.

κοφίνι (το) {κοφιν-ιού | -ιών} 1. μεγάλο, πλεχτό καλάθι από κλαδιά λυγαριάς ή καλάμιος, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά κυρ. καρπών ΣΥΝ. πανέρι, κάνιστρο, κόφα, κανίσκι- ΦΡ. *στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει* για άνθρωπο που μονίμως δυσανασχέτει και μένει ανικανοποίητος ό,τι και να γίνει: *όλο κούφια είναι ό,τι και να του δώσεις* ~! ΣΥΝ. τρώγεται με τα ρούχα του, δεν ξέρει τι του φταίει 2. (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο του: *μισό ~ σταφίδα*. — (υποκ.) *κοφινάκι* (το), (μεγεθ.) *κοφίνα* (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοφίνιον*, υποκ. του αρχ. *κόφινος*, αγν. ετύμου, πθ. δά- νη. Η λ. *πέρασε* μέσω του λατ. *cophinus* και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. *couffin*, αγγλ. *coffin*, γερμ. *Koffler* κ.ά.].

κοφινιάζω ρ. μετβ. (λαϊκ.) {κοφινιάσω, -τήκα, -μένος} συσκευάζω, τοποθετώ σε κοφίνα: ~ τα *σταφύλια*.

κοφινόποτος (ο) ο κατασκευαστής κοφινών ΣΥΝ. κοφινάς.

κοφτηρός, -ή, -ό [μεσν.] 1. (για αντικείμενα, εργαλεία, όργανα) αυτός που είναι πολύ αχημηρός, που κόβει καλά και εύκολα: ~ *μαχαίρια* | *ψαλίδια* ΣΥΝ. οξύς, μυτερός, αχημηρός, ακονισμένος 2. (μτφ.) ιδιαίτερα εύστροφος και οξύς, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη δεινότητα: ~ *σκέψη* | *νοσ* | *μωλό* ΣΥΝ. έξυπνος, ικανός, (λόγ.) οξύνηος. — *κοφτηρά* επίρρ.

κοφτήρι (το) {κοφτηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. χώρος χαρτοπαιξιάς (νόμιμος ή παράνομος), στον οποίο επιτρέπει κλέβουν τους άπειρους παίκτες 2. κάθε πολύ ακριβό κατάστημα. Επίσης *κοφτήριο*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοπτήριον*, αρχική σημ. «το μέρος όπου κοπανίζονταν το σιτάρι», < αρχ. *κόπτω*].

κόφτης (ο) → *κόπτης*

κόφτος, -ή, -ό 1. (α) αυτός που είναι κομμένος, που είναι σε κομμάτια: ~ *μακαρονάκι με κρέας* (β) αυτός που δεν είναι ολόκληρος, που μοιάζει σαν να έχουν αφαιρεθεί ένα κομμάτι ~ *βράχος* 2. (ειδικότ.) αυτός που (για να πετύχει, να σχηματιστεί ή να λειτουργήσει σωστά) χρειάζεται να του κόψουν κάτι ή να του γίνει τομή σε ένα σημείο: ~ *κέντημα* (το σχέδιο σχηματίζεται με κόψιμο του υφάσματος) || ~ *Βεντούζα* (με την οποία βγαίνει αίμα) ΑΝΤ. (για Βεντούζα) *κούφια* 3. (για δόση, φαγητό, ποτό κ.λπ.) αυτή που δεν είναι πολύ γεμάτη, που αντιστοιχεί σε ποσότητα, η οποία δεν ξεπερνά το χείλος του δόσομετρητή: *μια ~ κουταλιά ζάχαρη* 4. (μτφ.) αυτός που γίνεται με τρόπο απότομο, με πολύ γρήγορη κίνηση: ~ *κίνηση* | *ματιά* 5. (ειδικότ.) άμεσος και απόλυτος, που δεν αφήνει περιθώρια, απότομος και ξεκάθαρος: ~ *απάντηση*, *που δεν άφηνε αμφιβολίες για τις προθέσεις του* || ~ *κουβέντες* (σύντομες και σαφείς) ΑΝΤ. έμμεσος, πλάγιος- ΦΡ. *ορθά-κοφτά* απεριφραστα, χωρίς υπαινιγμούς, ξεκάθαρα, σταράτα. — *κοφτά* επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοπτός* < *κόπτω* (βλ. κ. *κόβω*)].

κόφτρα (η) → *κόπτης*

κόφτω ρ. μετβ. [μεσν.] (λαϊκ.) *κόβω* κυρ. στις ΦΡ. (α) *δεν με κόφτει*

έμεινα με ανοιχτό το στόμα! || *ώρες-ώρες πετάει μερικά ~!* || *άρχισε πάλι τα ~!* ΣΥΝ. τρελός, παλαβός, άσχετος. — *κουφά* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόννο*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κωφός*, μεταπτωτ. βαθμ. θέματος που απαντά στο αρχ. κηφίν (βλ. λ.)].

κωφός, -η, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που στερείται σοβαρότητας, ελαφρόμυαλος, μάταιος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωφός* «κενός, άδειος», λ. που θεωρείται Ι.Ε., αν και δεν έχει αντιστοιχίες με άλλες γλώσσες. Πθ. προήλθε από αρχαιότερο ουσ.].

κωφότητα (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη σοβαρότητας ή πραγματικής σημασίας, η επιπόλαιη ή ματαιόδοξη στάση: η ~ των λόγων τον *ταιριάζει με την ~ του ήθους του* ΣΥΝ. ελαφρότητα, ανευθυνότητα, επιπολαιότητα ΑΝΤ βαρύτητα, ουσία, σοβαρότητα, υπευθυνότητα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωφότητα*, -ητος < *κωφός* (βλ. κ. *κούφιος*)]. *κούφωμα* (το) [μεσν.] {κούφωμ-ατος} [-ατα, -άτων] 1. κάθε είδους κούλωμα, φυσικό ή χτισμένο ΣΥΝ. κούλοτητα, κούφλα, βαθούλωμα 2. (συνήθ.) το κενό στον τοίχο οικοδομής, που προορίζεται για την εγκατάσταση πόρτας ή παραθύρου: το *σπίτι δεν έχει τελειώσει, είναι ακόμα στα ~* (πριν τοποθετηθούν πόρτες, παράθυρα κ.λπ.) 3. (συνεκδ.) το πλαίσιο πόρτας, παραθύρου, καθώς και η ίδια η πόρτα, το παράθυρο. *κούφωματος* (ο) {κούφωματόδες} ο κατασκευαστής των κούφωμάτων, ο τεχνίτης κούφωμάτων ή ο έμπορος που τα πωλεί.

κούφωνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κούφωσα} | ♦ (μετβ.) 1. δημιουργώ (σε κάτι) βαθούλωμα, κούλοτητα, κάνω κούλο: *ήθελε να κούφώσει λίγο τον τοίχο, να κάνει μια κόγχη* ΣΥΝ. κούλιάνο, βαθούλωνο ΑΝΤ. προεκβάλλω 2. ενάνω (τα φύλλα παραθύρου), χωρίς να τα κλείσω εντελώς: *κούφωσε τα παράθυρα, για να μπει και λίγο φως* ♦ 3. (αμετβ.) (σπάν.) σχηματίζω βαθούλωμα ή κούλοτητα, αποκτώ κούφλα (για δόντια), γίνομαι βαθούλωτος: *κούφωσαν τα μύχουλα από τη νηστεία και την πείνα*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κωφός* (βλ. κ. *κούφιος*)].

κούφωσης, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχηματίζει κούλοτητα κάνοντας βαθούλωμα ή αφήνοντας κενό (ιδ. παράθυρο, που τα παραθύροφυλλα του δεν είναι τελείως κλειστά, αλλά μισόκλειστα) ΣΥΝ. μισάνοιχτος. — *κούφωτά* επίρρ.

κόφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. (μεγεθ.) κοφίνι μεγάλων διαστάσεων, κυρ. για μεταφορά καρπών ΣΥΝ. κοφίνα 2. (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο του: *μια ~ σταφύλια* 3. ΝΑΥΤ. το θωράκιο πλοίου (βλ. λ. *θωράκιο*).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. *cofa*, πθ. < αραβ. *guffa* < αρχ. κόφινος (οπότε πρόκειται για αντάν.) ή < λατ. *cupra* «κύπελλο»].

κοφινάς (ο) {κοφινάδες}, *κοφινού* (η) {κοφινούδες} κοφινόποιός ή έμπορος κοφινών.

κοφίνι (το) {κοφιν-ιού | -ιών} 1. μεγάλο, πλεχτό καλάθι από κλαδιά λυγαριάς ή καλάμιος, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά κυρ. καρπών ΣΥΝ. πανέρι, κάνιστρο, κόφα, κανίσκι- ΦΡ. *στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει* για άνθρωπο που μονίμως δυσανασχέτει και μένει ανικανοποίητος ό,τι και να γίνει: *όλο κούφια είναι ό,τι και να του δώσεις* ~! ΣΥΝ. τρώγεται με τα ρούχα του, δεν ξέρει τι του φταίει 2. (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο του: *μισό ~ σταφίδα*. — (υποκ.) *κοφινάκι* (το), (μεγεθ.) *κοφίνα* (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοφίνιον*, υποκ. του αρχ. *κόφινος*, αγν. ετύμου, πθ. δά- νη. Η λ. *πέρασε* μέσω του λατ. *cophinus* και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. *couffin*, αγγλ. *coffin*, γερμ. *Koffler* κ.ά.].

κοφινιάζω ρ. μετβ. (λαϊκ.) {κοφινιάσω, -τήκα, -μένος} συσκευάζω, τοποθετώ σε κοφίνα: ~ τα *σταφύλια*.

κοφινόποτος (ο) ο κατασκευαστής κοφινών ΣΥΝ. κοφινάς.

κοφτηρός, -ή, -ό [μεσν.] 1. (για αντικείμενα, εργαλεία, όργανα) αυτός που είναι πολύ αχημηρός, που κόβει καλά και εύκολα: ~ *μαχαίρια* | *ψαλίδια* ΣΥΝ. οξύς, μυτερός, αχημηρός, ακονισμένος 2. (μτφ.) ιδιαίτερα εύστροφος και οξύς, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη δεινότητα: ~ *σκέψη* | *νοσ* | *μωλό* ΣΥΝ. έξυπνος, ικανός, (λόγ.) οξύνηος. — *κοφτηρά* επίρρ.

κοφτήρι (το) {κοφτηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. χώρος χαρτοπαιξιάς (νόμιμος ή παράνομος), στον οποίο επιτρέπει κλέβουν τους άπειρους παίκτες 2. κάθε πολύ ακριβό κατάστημα. Επίσης *κοφτήριο*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοπτήριον*, αρχική σημ. «το μέρος όπου κοπανίζονταν το σιτάρι», < αρχ. *κόπτω*].

κόφτης (ο) → *κόπτης*

κόφτος, -ή, -ό 1. (α) αυτός που είναι κομμένος, που είναι σε κομμάτια: ~ *μακαρονάκι με κρέας* (β) αυτός που δεν είναι ολόκληρος, που μοιάζει σαν να έχουν αφαιρεθεί ένα κομμάτι ~ *βράχος* 2. (ειδικότ.) αυτός που (για να πετύχει, να σχηματιστεί ή να λειτουργήσει σωστά) χρειάζεται να του κόψουν κάτι ή να του γίνει τομή σε ένα σημείο: ~ *κέντημα* (το σχέδιο σχηματίζεται με κόψιμο του υφάσματος) || ~ *Βεντούζα* (με την οποία βγαίνει αίμα) ΑΝΤ. (για Βεντούζα) *κούφια* 3. (για δόση, φαγητό, ποτό κ.λπ.) αυτή που δεν είναι πολύ γεμάτη, που αντιστοιχεί σε ποσότητα, η οποία δεν ξεπερνά το χείλος του δόσομετρητή: *μια ~ κουταλιά ζάχαρη* 4. (μτφ.) αυτός που γίνεται με τρόπο απότομο, με πολύ γρήγορη κίνηση: ~ *κίνηση* | *ματιά* 5. (ειδικότ.) άμεσος και απόλυτος, που δεν αφήνει περιθώρια, απότομος και ξεκάθαρος: ~ *απάντηση*, *που δεν άφηνε αμφιβολίες για τις προθέσεις του* || ~ *κουβέντες* (σύντομες και σαφείς) ΑΝΤ. έμμεσος, πλάγιος- ΦΡ. *ορθά-κοφτά* απεριφραστα, χωρίς υπαινιγμούς, ξεκάθαρα, σταράτα. — *κοφτά* επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοπτός* < *κόπτω* (βλ. κ. *κόβω*)].

κόφτρα (η) → *κόπτης*

κόφτω ρ. μετβ. [μεσν.] (λαϊκ.) *κόβω* κυρ. στις ΦΡ. (α) *δεν με κόφτει*

δεν με αφορά, δεν με ενδιαφέρει, δεν με απασχολεί: ~ τι κάνουν οι άλλοι (β) **τι σε κόφτει εσένα;** τι σε νοιάζει εσένα, τι σε ενδιαφέρει; (γ) **πού σε πονεί και πού σε κόφτει | σφάζει** βλ. λ. πονώ. [ETYM μεσν. < αρχ. κόπτω (βλ. κ. κόβω)].

Κόχη (η) → κόγχη
κοχλάδι κ. κοχλίδι κ. **χοχλάδι** κ. **χοχλίδι** (το) {κοχλαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** όστρακο μικρών διαστάσεων, το σκληρό περίβλημα κοχυλιού **2.** η μικρή, λεία και συνήθ. στρογγυλή πέτρα, το μικρό βότσαλο. [ETYM < μτγν. κοχλάδιον | κοχλίδιον, υποκ. του αρχ. κόχλος «όστρακοδερμο με κοχλιοειδές όστρακο» (βλ. κ. κοχλιάς)].

κοχλάζω κ. χοχλάζω ρ. αμετβ. {κοχλάσα} **1.** (για υγρά, κυρ. ν^ορό) βρίσκομαι σε σημείο βρασμού, αναταράσσομαι από τον βρασμό: όταν το νερό αρχίσει να κοχλάζει, ρίγνετε τα μακαρόνια ΣΥΝ. αναβράζω, βράζω **2.** (μτφ.) βρίσκομαι σε έντονη αναστάτωση, σε μεγάλη ένταση: ~ από θυμό || η αγανάκτηση κοχλάζε μέσα του! || ήταν στην εφηβεία, τότε που κοχλάζει το αίμα στις φλέβες (τότε που είναι κανείς θερμόαιμος) ΣΥΝ. εξάπτομα ΑΝΤ. ηρεμώ. Επίσης χοχλακικό κ. **χοχλακίζω** [μεσν.], — κοχλασμός (ο) κ. **κόχλασμα** (το) [μτγν.] κ. **κοχλακίσμα** κ. **χοχλακίσμα** κ. **χοχλακίσμα** (το).

[ETYM μτγν. < αρχ. κοχλάζω (με προληπτική ανομοίωση), αναδιπλασιασμένος τ. θέματος, που είναι προτόν ονοματοποιίας (πβ. πα-φλάζω)]. Ίσως συνδέεται με τη λ. χάλιαζα].

κοχλιακός, -ή, -ό αυτός που κοχλάζει: ~ νερό.
κοχλιακός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον κοχλία του αφτιού: ~ πύρηνας | νεύρο | πόρος. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αρχλ. cochlear].

κοχλιάριο (το) (αρχαιοπρ.) {κοχλιάρι-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το κουτάλι ΣΥΝ. (λαϊκ.) **χουλιάρι** **2.** κάθε εργαλείο ανάλογο σχήματος με του κουταλιού που χρησιμοποιούν τεχνίτες ή χειρουργοί. [ETYM. Αντιδάν. < μτγν. κοχλιάριον < λατ. cochlear, είδος κοίλου σκευούς που χρησιμοποιούσαν οι Ρωμαίοι για να αδειάζουν τα σαλιγκάρια (κοχλίες), < αρχ. κοχλιάς (βλ. λ.). Στο λατ. cochlear ανάγονται διάφορες λ. με τη σημ. «κουτάλι», λ.χ. γαλλ. cuiller, ισπ. cuchara, ιταλ. cucchiaio κ.ά.].

κοχλιάς (ο) {κοχλιών} **1.** (λόγ.) το σαλιγκάρι **2.** ΑΝΑΤ. το σπειροειδές τμήμα του εσωτερικού του αφτιού (λαβυρίνθου) στο κάτω και πίσω τμήμα του, το οποίο περικλείει το ακουστικό όργανο **3.** ΜΗΧΑΝ. (α) η βίδα (β) **ατέρμιον κοχλιάς** βλ. λ. ατέρμιον.

[ETYM αρχ. < κόχλος «όστρακοδερμο με σπειροειδές όστρακο, σαλιγκάρι», που συνδ. με τη λ. κόγχη και ανάγεται σε Ι.Ε. *konkho- «μυδι, κοχύλι», πβ. σανσκρ. sarikhā- «μυδι»].

κοχλιοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κοχλιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στο σχήμα με κοχλία ΣΥΝ. σπειροειδής, ελικοειδής. — **κοχλιοειδώς** επιρρ. [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

κοχλιός [μτγν.] κ. **χοχλιός** (ο) (διαλεκτ.) το σαλιγκάρι: βγήκαν να μαζέψουν κοχλιούς. — (υποκ.) **κοχλιδάκι** κ. **χοχλιδάκι** (το).

κοχλιοστρόφι (το) [1858] {κοχλιοστροφι-ου | -ων} το κατασβίδι ΣΥΝ. βιδολόγος, [ETYM Απὸ. του γαλλ. tourne-vis].

κοχλιώση (η) [1897] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) το βίδωμα ΑΝΤ. ξεβίδωμα. — **κοχλιώνω** ρ. [1861].

κοχλιωτός, -ή, -ό [1870] **1.** αυτός που έχει το σχήμα κοχλίας ΣΥΝ. κοχλιοειδής, ελικοειδής, σπειροειδής **2.** αυτός που βιδώνεται, που στερεώνεται ή συνδέεται με βίδωμα ΣΥΝ. βιδωτός. — **κοχλιωτά** επιρρ.

κόχλος κ. **χοχλος** (ο) η φούσκα που κάνει το υγρό όταν βράζει: κοχλόσ **κοχλάς** **καζάνι** (αρχλ. fire bum, and cauldron bubble, *Μάκβεθ*, Ουίλ. Σαίξπηρ). Επίσης **κοχλόσ** κ. **χοχλόσ** [ETYM μεσν. < μτγν. κτοχλάζω (υποχωρητ., βλ. λ.)].

κοχύλα (η) {κοχυλών} (λαϊκ.) όστρακο μεγάλο κοχυλιού, που χρησιμοποιείται για την παραγωγή ήχου ως ένα είδος σάλπιγγας, τηλεβόα ΣΥΝ. μπουρού. Επίσης **κοχύλας** (ο).

κοχύλι (το) {κοχυλ-ιού | -ιών} **1.** θαλάσσιο μαλάκιο που έχει σκληρό ελικοειδές όστρακο, συνήθ. σε ποικίλους χρωματισμούς, με πλατύ εξωτερικό χείλος: ~ του Ειρηνικού **2.** (συνεκδ.) το όστρακο του κοχυλιού: **συλλογή κοχυλιών** || **μαζεύω κοχύλια στην παραλία** ΣΥΝ. κέλυφος. — (υποκ.) **κοχυλάκι** (το).

[ETYM < αρχ. κοχύλιον, υποκ. του κοχχύλη (που μαρτυρείται ως μτγν.) < κόγχη].

κοψαχειλής (ο) {κοψαχειλήδης}, **κοψαχειλά** κ. **κοψαχειλά** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που το χέιλι του είναι κομμένο **2.** αντικείμενο που έχει σπασμένο χείλος.

κόψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η αιχμηρή γωνία που προκύπτει όταν τέμνονται δύο επιφάνειες **2.** (ειδικότ.) το κοφτερό τμήμα εργαλείου, οργάνου που χρησιμοποιείται για κόψιμο: η ~ του **μαχαριού** | **ψαλιδιού** || «σε γνωρίζω από την ~ του σπαθιού την τρομερή» (Εθν. Ύμνος) ΣΥΝ. ακμή, (λόγ.) αθέρας, στόμα: ΦΡ. στην **κόψη** του **ξυραφιού** βλ. λ. **ξυράφι**. [ETYM < μεσν. κόψης < θ. κοψ- του ρ. κόβω (πβ. αόρ. έ-κοψ-α)].

κοπή (η) (λαϊκ.) **1.** το άνοιγμα (συνήθ. επίμηκες) που προκαλεί αιχμηρό αντικείμενο (μαχαίρι, νυστέρι κ.ά.), καθώς εισέρχεται και σπέρται σε επιφάνεια: (ειδικότ. για σώματα) η **πληγή**, ο τραυματισμός από κόψιμο με τέτοιο εργαλείο: ~ από **σουγιά** ΣΥΝ. **πληγή**, **κόψιμο**, **τραύμα** **2.** (συνεκδ.) το σημάδι που αφήνει τέτοιο κόψιμο: ~ από **παλιό καββά** || **το είχαν μείνει κοπιές στο δεξί του χέρι** ΣΥΝ. ουλή, **χάρμα**, **σημάδι** **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των εξωτερικών χαρακτηριστικών (κάποιου), η κατασκευή του: **άσχημη | άγρια** - || **πατέρας και γιος είναι μια ~** (έχουν πολύ μεγάλη ομοιότητα).

κοπιότι (το) {κοπιότι-ου | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κάθε μικρό κομμάτι από ψημένο κρέας: **μοσαρήσια** ~ || **τον αρέσουν πολύ τα ~ 2.** μικρό κομμάτι που μένει μετά από το κόψιμο (χαρτιού, ξύλου κ.λπ.). — (υποκ.)

κοπιότι (το), (μεγεθ.) **κοπιότι** (η). [ETYM < θ. κοψ- του ρ. κόβω (πβ. αόρ. έ-κοψ-α) + παραγ. επίθημα -ιότι, πβ. σκολ-ιότι, παγν-ιότι].

κόψιμο (το) [μεσν.] {κοψίμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** ο τεμαχισμός, η διαίρεση σε κομμάτια: **το ~ της πίτας | του κρέατος** ΣΥΝ. (λόγ.) **κοπή** **2.** (ειδ.) η αφαίρεση τμήματος (από πράγμα): το **κούρεμα** ή (για φυτά) το **κλάδεμα**: **το ~ των μαλλιών | των νυχιών** || **το ~ των λουλουδιών** **3.** (ειδικότ.) η περικοπή: **το - στα έξοδα | στους μισθούς και στις συντάξεις** **4.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο έχει κοπεί ή τεμαχιστεί (κάτι): σωστό | **δίκαιο** ~ (ενν. σε ίσα μέρη) **5.** το σχέδιο (κάποιου πράγματος), η κατασκευή του: **αυτό το ρουχό έχει ωραίο ~** || **μυλόζα με στενό - στους ώμους** || **αμάξι με μοντέρνο ~** || **φαρδύ άνετο | εφραμιστό | νεανικό** ~ **6.** (συνεκδ.) το χάραγμα, το αποτύπωμα που αφήνει σε επιφάνεια ή σε σώμα ένα αιχμηρό αντικείμενο (για ανθρώπους) η **πληγή**, το **τραύμα**: **- από ξύρισμα** || **βαθό | επικίνδυνο | αβραύ** ~ **7.** η διακοπή, το σταμάτημα δραστηριότητας, **συνήθειας**: **το ~ του τσιγάρου | του ποτού** **8.** (στα χαρτιά) η αφαίρεση τραπολόχαρτων από το πάνω μέρος της τράπουλας πριν από το μοίρασμα των χαρτιών για το παιχνίδι: **κάνω ~ 9.** (σε εξετάσεις, διαγωνισμούς) η απόριψη υποψηφίου: **το ~ του στα μαθηματικά ήταν αναμενόμενο** **10.** (σε ομαδικά αθλήματα) η παρεμπόδιση αντιπάλου να ολοκληρώσει την ενέργεια του: **το ~ της μπάλας με προβολή του αμυντικού παίκτη** **11.** η αλλοίωση της σύστασης κυρ. υγρών ή ρευστών προϊόντων: **το ~ του γάλακτος | του αβρογέμου** | **της σούπας** **12.** (οικ.) η διάρροια: **με πιάνει ~** ΦΡ. (μτφ.) **με πιάνει κόψιμο (για κάτι)** έχω μεγάλο ενδιαφέρον, νοιάζομαι, με κόφτει: **η αλήθεια είναι πως με - γι'αυτή τη θέση** **13.** (μτφ.) **μεγάλη και επείγουσα ανάγκη**: **Γιατί κάνεις έτσι για τα λεφτά; Δεν έχει κανένα ~.**

κοψομεσιάζω ρ. μετβ. {κοψομεσιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** υποβάλλω (κάποιον) σε έντονη σωματική κόπωση, ώστε να έχει πόνους στη μέση, τον καταπονών **βάζοντας** τον να σηκώσει μεγάλα ή πολλά βάρη: **μας κοψομεσίασε αυτή η μετακόμιση, όλα τα έπιπλα τα μεταφέραμε μόνοι** || (κυρ. μεσοπαθ.) **κοψομεσίαστικα** από **το πρωί** να **τρέχω από γραφείο σε γραφείο και από όροφο σε όροφο** ΣΥΝ. **ξεμεσιάζω**, **μεσοκοβώ** **2.** **κάνω** (κάποιον) να **πονέσει χτυπώντας** τον στη μέση. — **κοψομεσιασμά** (το).

κοψοχειλής (ο) → **κοψαχειλής**
κοψοχέρης (ο) [μεσν.] {κοψοχέρηδων}, **κοψοχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-συνήθ. σκωπτ.) πρόσωπο που έχει μετανιώσει για τις ελλογικές του επιλογές (που θεωρεί καλύτερο να κόψει το χέρι με το σπαθίο ψήρισε ένα κόμμα ή έναν υποψήφιο, παρά να το ζαναψηφίσει): **ψηφίστε μας, για να μη γίνετε πάλι ~!**

κοψοχολιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κοψοχολιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) **τρομάζω** (κάποιον) **ξαφνικά**: **εμφανίστηκε ξαφνικά μπροστά μου στο σκοτάδι και με κοψοχολίασε** ΣΥΝ. **λαχταρώ** ♦ **2.** (αμετβ.) **τρομάζω** πολύ, **νιώθω έντονη αναστάτωση**: **είχαμε κοψοχολιάσει, γιατί νομίζαμε ότι πρόκειται για σοβαρή αρρώστια!** ΣΥΝ. **κατατρομάζω**, **καταθρομβούμαι**. — **κοψοχολιασμά** (το). [ETYM < κοψο- (< κόβω) + χολιάζω < χολή].

κοψοχολιάς επιρρ. (λαϊκ.) σε πολύ χαμηλή τιμή (λόγω ανάγκης): **κυρ. στις ΦΡ. αγοράζω | πουλάω κοψοχολία** αγοράζω | πουλάω (κάτι) σε τιμή μικρότερη της κανονικής, πάρα πολύ φτηνά: **αγόρασε ένα σαλόνι κοψοχολία από μαγαζί που ξεπουλούσε.**

Κ.Π.Ε.Ε. (το) Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επιμόρφωσης.
Κ.Π.Σ. (το) Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (βλ. λ. **κοινοτικό**).
κρα (το) [μεσν.] {άκλ.} ο ήχος που βγαίνει το κοράκι ή άλλο πτηνό-κυρ. (αργκό) στη ΦΡ. (μτφ.) **κάνω κρα** (για κάτι) **επιθυμώ σφοδρά** (κάτι), τόσο ώστε γίνεται φανερή η επιθυμία μου: **αυτός κάνει κρα για κουβέντα | για γυναικα.**

Κράβαρα (τα) (λέγεται κ. **Γκράβαρα**) ορεινή περιοχή της επαρχίας Ναυπακτίας του νομού Αιτωλοακαρνανίας: ΦΡ. **κατέβηκε από τα Κράβαρα** για άνθρωπο άεστο, που αγνοεί βασικά πράγματα, δεν συμπεριφέρεται σωστά. — **Κραβαρίτης** (ο), **Κραβαρίτισσα** (η), **κραβαρίτικος**, -η, -ο.

κραγιόν (το) {άκλ.} **1.** μικρό, κυλινδρικού σχήματος καλλυντικό προϊόν με λιπαρή σύσταση (από κερί και έλαια, χρωστική ουσία και άρωμα) για τον χρωματισμό των χειλιών, σε σφληνωειδή συσκευασία με ρυθμιζόμενο ύψος για κάθε χρήση του: **φοράω | βάζω** ~ (βάφο να χείλη μου) || ~ **κόκκινο** | **σταθερό** | **ματ** ΣΥΝ. **κοκκινάδι** **2.** (συνεκδ.) η απόχρωση που αφήνει αυτό το καλλυντικό πάνω στα χείλη: αυτό το ~ **δεν κρατάει πολύ** || **έχεις λίγο ~ στο μάγουλο!** || **υπάρχει ~ στο φλιτζάνι!** || **μον φεύγει το -** (ζεθωριάσει γρήγορα) **3.** μικρό μακρότερο μολύβι, συνήθ. από χρωματιστή κίμωλια ή κερί, που χρησιμοποιείται για τον σχεδιασμό ή τον χρωματισμό στη ζωγραφική, στην ιγνογραφία κ.α. Επίσης **κραγιόν!** (σημ. 3) {κραγιον-ιού | -ιών}. — (υποκ.) **κραγιονάκι** (το). [ETYM < γαλλ. crayon «μολύβι» < craie «γύψος» < λατ. creta].

κράδαίνω ρ. μετβ. {εύρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) **κουνώ** (κάτι) **απειλητικά** ή με έμφαση, **σείο** με έντονο τρόπο, **επιδεικτικά**: **όρμησε κραδαίνοντας το χάρτι της σάλυνσης του και απαιτούσε να μάθει την αιτία γι' αυτό** || ~ **το σταθί** | **τη ρηθιά** | **το ματσούνι μου** ΣΥΝ. **πάλλω**, **δονώ**.

[ETYM αρχ. < **κραδός** (-άω) < **κράδη**, αρχική σημ. «ανταύραξη» (δεν είναι βέβαιο αν το **κραδός** προήλθε από το ουσ. **κράδη** ή αντιστρόφως). Η λ. συνδ. πθ. με το αρχ. ουσ. **κόρδαξ**, είδος άεσιμου δαιρικού χορού, καθώς και με το λατ. cardo «τροφογγα», οπότε θα μπορούσε να αποτελεί τη συννεσταμί. βαθμ. αμάρτυρου ρ. ***κέρδ-ω** «πρώω». Η σύνδεση με την αρχ. λ. **κήρ** «καρδιά» δεν μπορεί να αποκλειστεί. Βλ. κ. **κορδακίζω**].

κράδασιμος (ο) **1.** η παλμική κίνηση σώματος, το ταρακούνισμα που

προκαλεί κάποιος: *οι ~ τής γης από σεισμό* || *οι ~ του αυτοκινήτου, όταν κινείται σε χωματόδρομο ΣΥΝ.* δόνηση, τράνταγμα, κούνημα 2. (μτφ.) ο αρνητικός αντίκτυπος γεγονότος, που θέτει σε δοκιμασία διαμορφωμένες ισορροπίες: η *παρέμβαση του προέδρου μείωσε τους ~ από τις πρόσφατες καταργηλίες* || *οι ~ συνεχίζονται στο κυβερνών κόμμα μετά την παραίτηση του υπουργού* || η *απόφαση της προέδρου κραδασιμής στη σχέση τους ΣΥΝ.* κλονισμός, τριβές, — κρα-δαστικός, -ή, -ό. [ETYM, αρχ. < κραδαίνω]. κρᾶζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έκραα, κρᾶζηκα, κρᾶζμένος} ♦ (αμετβ.) 1. (για πτηνά, κυρ. για τον κόρακα) βιάζω φωνή, κρᾶζω ΣΥΝ. (κυριολ.) κᾶνω κρα 2. (για ανθρώπους-εκφραστ.) φωνάζω με δυνατή και ενοχλητική φωνή, βιάζω κραυγή: *αν τον ακούσεις, δεν τραγουδά, κρᾶζει!* || με τόση φασαρία *έκραξε για ν' ακουστεί* || *έκραξε απ' τον πόνο!* ΣΥΝ. κραυγάζω, ξεφωνίζω ΑΝΤ. σιγομιλώ, ψιθυρίζω ♦ (μ'τβ.) 3. (σπᾶν.-συνήθ. λογοτ.) καλώ με δυν'ατή φωνή, φωνάζω (κάποιον) προς το μέρος μου, κοντά μου: *του έκραξε από απέναντι να πλησιάσει* 4. (αργκό) επιπλήτω με έντονο τρόπο, εκθέτω δημοσίως (κάποιον), στιγματίζοντας αρνητική του ιδιότητα, ελάττωμα: *βγήκαν όλες οι εφημερίδες και τον έκραζαν για τις δηλώσεις* του ΣΥΝ. αποδοκιμάζω, γιουχάρω 5. (λαϊκ.-μειωτ. η μτχ. *κραγμένος*) για άνδρα ομοφυλόφιλο που επιδεικνύει την ομοφυλοφιλία του και αποδοκιμάζεται γι' αυτό ΣΥΝ. ξεφωνημένος.

[ETYM, αρχ. < *κράγιον (πβ. παρακ. *κέ-κράγ-α*), συνεσταλμ. βαθμ. θ. *kre-g-, παρεκτεταμένος τ. του Ι.Ε. *kei/*kge-, που αποτελεί προτόν ηχομιμήσεως, πβ. λατ. *grocio* «κρᾶζω», αρχ. σκανδ. *hōrk* «κουρού-α», λατ. *cornix* «κορκίς» κ.ά. Ομόρρ. *κρᾶ-ζω* (βλ.λ.), *κραυγ-ή, κορ-ώνη* (> *κουρούνα*), *κᾶρ-αζ* (-ακας) κ.ά.], *κραπάλη* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η ανεξέλεγκτη και ασυγκράτητη παράδοση σε καταχρήσεις ή οργισμένη, αούδοτη ζώη: *ζώντας μέσα στην ~ με ξενίχια και μεθυσία, έφθειρε τα νιάτα του* || *βουτηγμένος στην ~ και τη διαφθορά ΣΥΝ.* ασοτία, παραλυσία, ακολασία, όργια ΑΝΤ. εγκράτεια, σεμνότητα, μετρημένη ζώη 2. (γενικότ.) η κάθε είδους περιττή, υπερβολική και επιζήμια σπατάλη: *να σταματήσουν οι ~ του Δημοσίου.* — *κραπαλώδης*, -ης, -ες [μτγν].

[ETYM, αρχ., αβεβ. ετιμολ. Η άποψη του Γαλιανού «*κραπάλη, ύπα του κάρηνον πάλλεσθαι*», δηλ. «από το κούνημα του κεφαλιού», που θα δικαιολογούσε την αρχική σημ. της λ. *κραπάλη* «υπερβολική οινοποσία, ποικεφάλος που ορείζεται στην κατάγηση του ποτού», προσκρούει σε φωνητικές δυσκολίες (συσχετισμός του θ. *κραί-* με τη λ. *κᾶρα* «κεφαλή»). Σύμφωνα με άλλη άποψη, τόσο η λ. *κραπάλη* όσο και η συνώνυμη λατ. *capula* αποτελούν δάνεια από μη Ι.Ε. γλώσσα με αρχική σημ. του ρετινίου που βάζουν στο κρασί: *κρακ¹* (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει κάτι όταν σπάει: *το κλαδί έκανε ~ κτι έσπασε* || *τα χέρια μου κάνουν συνέχεια ~ από την αρθρίτιδα.* [ETYM, Ηχομιμητ. λ.], *κρακ²* (το) {άκλ.} ναρκωτική ουσία-παράγωγο της κοκαΐνης, υψηλής καθαρότητας, η οποία προκαλεί έντονο εθισμό στον χρήστη. [ETYM, < αγγλ. crack < p. crack «σπάω»]. *κράκερ* (το) {άκλ.} τραγανό ορεκτικό που παρασκευάζεται με αλεύρι, νερό, μαγιά και βούτυρο, μοιάζει με λεπτό μπισκότο, διατίθεται στην αγορά συνήθ. συσκευασμένο σε κουτί και τρώγεται σκέτο ή χρησιμοποιείται ως βάση σε καναπεδάκια: *τετράγωνο* | *τρίγωνο* | *στρογγυλό* | *αλμυρό* | *ανάλατο* ~. — (υποκ.) *κρακεράκι* (το). [ETYM, < αγγλ. cracker < p. crack «σπάω»].

Κρακοβία (η) πόλη της ΝΑ. Πολωνίας. [ETYM, Μεταφορά του γαλλ. Cracovie < πολ. Krakow, αβεβ. ετιμολ. πβ. από κάποιον ευγενή Κρακ, ο οποίος την ίδρυσε κατά τον 10ο αι.]. *κράμι* (το) {κράμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το προϊόν της ανάμειξης διαφορετικών στοιχείων (συντάξι αντιφατικών): *είναι ένα σπάνιο -μεσογειακό πάθος και γερμανικής μεθοδικότητας* || *ο πληθυσμός της αυτοκρατορίας ήταν ένα -λαών ΣΥΝ.* μείγμα 2. ΧΗΜ. προϊόν, ουσία που έχει προκύψει από τη σύντηξη μετάλλων με παράλληλη προσθήκη κάποιες φορές και αμετάλλων στοιχείων και έχει συγκεκριμένες ιδιότητες, επιθυμητές από τους κατασκευαστές του: *ο μπρούντζος είναι ~ χαλκού* || *οι χάλυβες και οι χυτοσίδηροι είναι κράματα σιδήρου* || ~ *πυρίμαχο* | *βιομηχανικό* | *επίτηκτο ΣΥΝ.* (ειδικότ.) αμάχγαμα. [ETYM < αρχ. *κράμα* < θ. *κρα-* < Ι.Ε. *kr-ā (> αρχ. *κέρμαι*, αργαιότερος τ. του ρ. *κράννυμι* «αναμειγνύω (κυρ. κρασί με νερό), ανακατεύω»), πβ. σανσκρ. *srī-nāti* (πβ. το αρχαϊκό συνώνυμο *κίρ-νη-μι*), αντα-«ανάμειξη». Ομόρρ. *ᾱ-κρα-τος, κρᾶ-σις (-η), κρα-τήρ[ας], εὔ-κρα-τος*, πβ. *ᾱ-κᾶρα-ιος, κρα-σί, κερ-νῶ* κ.ά.]. **κράμβη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΒΟΤ. οικογένεια ποσάδων, ως επί το πλείστον διετών φυτών τής εύκρατης ζώνης, στην οποία ανήκουν το λάχανο, το κουνουπίδι κ.ά.

[ETYM, αρχ., παράλλ. τ. του ουσ. *κράμβος* «ξηρός» (επειδή τα ζαρωμένα φύλλα της *κράμβης* έδιναν την εντύπωση ότι έχουν ξεραθεί), μεταπτωτ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)kre(m)b- «ζαρώνω, κυρτώνω», πβ. αρχ. γερμ. (h)rimfan, μέσ. γερμ. ramp «σπασμός, σύσπαση», γερμ. schrumpfen «συμμάζευομαι» κ.ά.]. **κράμπη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ακούσια και συνήθ. επόδυνη σύσπαση ή σπασμός της ή πολλών μυών, που έχει παροδική χαρακτήρα: *παθαίνω* | *με πᾶνει* ~ || *καθώς κολυμπούσα, έπαθα ~ στο πόδι.* [ETYM, < γαλλ. crampe < γερμ. krampf «σύσπαση, σπασμός»], *κράμπολαχανο* κ. **κράμβολαχανο** (το) λάχανο που έχει κατασάρ φύλλα- αλλιώς *μάπα* (βλ.λ.). [ETYM, < *κράμπο-* (< *κράμβη*) + *λάχανο*]. *κράμπόφυλλο (το) [μεσν.] το φύλλο *κράμβης*. *κρανένιος*, -α, -ο 1 αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο *κρανιάς*: ~ *ζυλόλυπτο* 2. αυτός που παρασκευάζεται από τον καρπό τής *κρα-**

νιάς. Επίσης *κρανήσιος*, -ια, -ιο. *κρανιά* (η) δέντρο γνωστό για το σκληρό ξύλο του, που έχει μικρούς κόκκινους καρπούς με ξινή γεύση.

[ETYM, < μεσν. *κρανέα* < αρχ. *κράνεια* < *κράνον* «κράνο, καρπός τής κρανιάς» (μαρτυρείται ως μτγν.). Βλ. κ. *κράνο*]. *κρανιακός*, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με το κρανίο: ~ *οστά*

/ *κακόσεις* *κρανίο* (το) 1. το οστέινο πλαίσιο του κεφαλιού των σπονδυλωτών, που περιβάλλει τον εγκέφαλο και τα αισθητήρια όργανα, στο οποίο περιλαμβάνονται και οι σιαγόνες: *κάταγμα κρανίου* 2. (συνεκδ.) ολόκληρο το κεφάλι (κυρ. των ανθρώπων): η *σφαίρα τον πέτυχε στο ~ ΣΥΝ.* κεφάλι, κεφαλή, (λαϊκ.) *καύκαλο* ΦΡ. (αργκό) *τα παίρνω στο κρανίο* εκνευρίζομαι πάρα πολύ 3. η νεκροκεφαλή: *ανακαλύφθηκε ανθρώπινο ~ σε τάφο προϊστορικής εποχής*-ΦΡ. **κρανίον τόπος** (Κ.Δ. Ματθ. 27, 33) ο Γολγοθάς (μτφ.) για τόπο όπου η ζώη είναι δυσβάσταχτη ή τόπος που θυμίζει σεληνιακό τοπίο: «~ *είναι πλέον οι περισσότερες περιοχές τής Πεντέλης, όπου γιλιάδες στρέμματα δάσους έχουν υποστεί ολική καταστροφή*» (εφημ.).

[ETYM, < αρχ. *κρανίον*, υποκ. του αμάρτυρου *κράνον* (που, εντούτοις, απαντά στα σύνθετα, λ.χ. *κιονό-κρανον, δί-κρανον*) < *κᾶρα* «κεφαλή» (γεν. *κρα-τός*). Βλ. λ. *κᾶρα*].

κρανιοανάρτηση (η) ΙΑΤΡ. η *ανάρτηση* (βλ.λ.).

κρανιοεγκεφαλικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με το κρανίο και τον εγκέφαλο: ~ *κακόσεις*.

[ETYM, Απόδ. του γαλλ. cranio-cerebral (νόθο συνθ.) < cranio- (< αρχ. *κρανίον*) + cerebral (< λατ. cerebrum «εγκέφαλος»)].

κρανιθλογία (η) [1836] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την εξέταση του μεγέθους, του σχήματος και άλλων χαρακτηριστικών του ανθρώπινου κρανίου. — *κρανιολογικός*, -ή, -ό [1852], *κρανιολογικά* | -ός *επίρρ.* [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniologie].

κρανιθλόγος (ο/η) [1871] επιστήμονας που έχει ειδικευτεί στην *κρα-νιολογία*.

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniologue].

κρανιομετρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μέτρηση κρανίων, κυρ. για να καθοριστεί η χαρακτηριστική σχέση τους με το φύλο, τον σωματότυπο ή την κληρονομικότητα των ατόμων στα οποία ανήκαν τα κρανία. — *κρανιομετρικός*, -ή, -ό [1889], *κρανιομετρικά* | -ός *επίρρ.* [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniometrie].

κρανιοσκοπία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική επισκόπηση και μελέτη του ανθρώπινου κρανίου. — *κρανιοσκοπικός*, -ή, -ό [1873], *κρανιοσκοπικά* *επίρρ.* [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cranioscopie].

κρανιοτομή (η) [1894] ΙΑΤΡ. η χειρουργική διάνοξη του κρανίου κυρ. για την αποσυμπίεση του εγκεφάλου, λ.χ. με την αφαίρεση όγκου, βλήματος κ.λπ. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniotomie].

κράνο (το) ο μικρός, κόκκινος και ξινός καρπός τής *κρανιάς*. [ETYM, < μτγν. *κράνον* < *kr-n-om, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *kei-«κράνο, κεράσι» (λόγω τής ομοιότητας των δύο καρπών), πβ. λατ. *cornum*, λιθ. *kirnis* (ονομασία θεότητας που προστάτευε τις κερασιές). Βλ. κ. *κεράσι* (που θεωρείται δάνειο)].

κρανοειδής, -ής, -ές {κρανοειδ-ός | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με του *κράνους*. **κράνος** (το) {κρανών} προστατευτικό κάλυμμα του κεφαλιού από σκληρό υλικό (που φορούν στρατιώτες, πυροσβέστες, μοτοσυκλετιστές κ.λπ.): *οι στρατιώτες φορούν συντά διπλό ~, ένα πλαστικό εσωτερικό κι ένα μεταλλικό εξωτερικό* || *επιβάλλεται οι οδηγοί μοτοσυκλέτας να φορούν ~ ΣΥΝ.* κάσκα. [ETYM, αρχ. < *kr-n-, συνεσταλμ. βαθμ. (με παρέκταση -η-) του Ι.Ε. *kei-«κεφάλω», πβ. σανσκρ. *sirah*, λατ. *cornu* «κέρα» (> γαλλ. *corne*), cerebrum «εγκέφαλος» (> γαλλ. *cerveau*), αρχ. γερμ. *horn* «κέρα», αγγλ. *horn* κ.ά. Ομόρρ. *κᾶρ-α* (βλ.λ.), *κᾶρ-ας, κρα-νί(ν), κερ-αία, κα-ρα-δοκό* κ.ά.].

κρανοφόρος, -α, -ο [1854] αυτός που φορά *κράνος* (κυρ. ως εξάρτημα υπηρεσιακής στολής), για την εκτέλεση υπηρεσιακής αποστολής: *οι ~ δυνάμεις τής αστυνομίας*.

κράζιμο (το) [μεσν.] {κράζιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η φωνή, ο κρωγμός ορισμένων πτηνών (π.χ. κόρακα, πετεινού) 2. (κακόσ.) η διαπεραστική και έντονη φωνή ΣΥΝ. *κραυγή* 3. (αργκό) η προσβλητική και κοροϊδευτική δημοσιοποίηση των ελαττωμάτων ή των επιλήψεων πράξεων (κάποιου): *έγραφε ~ απ'όλες τις εφημερίδες ΣΥΝ.* αποδοκιμασία, γιουχάσιμα, ξεμπρόστασμα. Επίσης (λαϊκ.) *κραξιά* (η) (σημ. 1).

κράφεν (το) {άκλ.} ημίγλυκο παρασκευασμα από ειδική ζύμη με αλεύρι, βούτυρο, αβγά, ζάχαρη, γάλα και μαγιά τής μπίρας, που γεμίζεται με διάφορες μορμελάδες. [ETYM < γερμ. Krapfen < αρχ. γερμ. *krarfo* «αγκίστρι, νύχιν»].

κρασάς (ο) {κρασάδες} (λαϊκ.-σπᾶν.) πρόσωπο που παράγει ή εμπορεύεται *κρασί*.

κρασάτος, -η, -ο [μεσν.] 1. (φαγητό) αυτό που μαγειρεύεται με *κρασί*: ~ *χαπάδι* | *κουνέλι* | *κόκορας* 2. αυτός που έχει το βαθυκόκκινο χρώμα του *κρασίου*.

κράση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. το σύνολο των φυσικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών ενός προσώπου: ο φυσικός χαρακτήρας του σώματος του (όσον αφορά στη δύναμη, την υγεία κ.λπ.): η *γερή* του ~ *τον βοήθησε να αναρρώσει γρήγορα* || *μελαγχολική* | *αδύνατη* | *καλλιτεχνική* ~ ΣΥΝ. ιδιοσυγκρασία, ιδιοσυστασία, σκαρί, φύση 2. η ανάμειξη στοιχείων (κυρ. μετάλλων σε υγρή ή ρευστή κατάσταση) για την παραγωγή *κράματος*, που θα έχει τις ιδιότητες των στοιχεί-

ων αυτών αθροιστικά: ~ μετάλλων ΣΥΝ. ανάμειξη, σύνθεση, συνένωση, συγκερασμός 3. ΓΛΩΣΣ. (στην Αρχαία Ελληνική) το φωνητικό φαινόμενο κατά τη συνεκφορά δύο λέξεων, όταν το ληκτικό φωνήεν ή η δίφθογος της μιας και το αρκτικό φωνήεν ή η δίφθογος της επομένης συγχωνεύονται σε φωνήεν ή δίφθογγο- στη γραφή δηλώνεται με την κορωνίδα (*), π.χ. και *εγώ* > *κάγω* ΣΥΝ. συγχώνευση, συναίρεση. ΣΧΟΛΙΟ Λ. *απόστροφος*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *κράσις* < θ. *κρά-* (πβ. παθ. αόρ. *έ-κρά-θην* του ρ. *κεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω»), για το οποίο βλ. λ. *κράμα*. Η σημ. «αίσιουστασία του ανθρώπου, το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του ατόμου» ανάγεται στην άποψη των αρχαίων ότι η γενική κατάσταση ενός ατόμου προκύπτει από την αρμονική εξισορρόπηση (*συν-κερασμός*) των σωματικών χυμών (ήδη στον Ιπποκράτη)], *κρασί* (το) {κρασ-ιού | -ιών} αλκοολούχο ποτό που παράγεται με ζύμωση του χυμού των σταφυλιών (με περιεκτικότητα σε αλκοόλ μέχρι 15%): *ραζέ* | *κόκκινο* | *λευκό* ~ || *γλυκό* | *ξηρό* | *αφρόδες* | *φυσικό* | *γαλλικό* | *επιτραπέζιο* ~ || ~ *κοινή* *κατανάλωσης* | *ονομασίας* *προελεύσεως* ΣΥΝ. οίνος: ΦΡ. (α) *κρασί γιοματάρι* από βαρέλι καινούργιο, που μόλις το άνοιξαν (β) *κρασί σώμα* από βαρέλι που αδειάζει, από τα τελειώματα (γ) (μτφ.) *βάζω νερό στο κρασί μου* γίνονται διαλλακτικός, υποχωρητικός, συμβιβάζομαι, μειώνω τις απαιτήσεις μου: *δεν μπορεί πάντα να περνάει το δικό του, πρέπει να βάλει κι αυτός λίγο νερό στο κρασί του* ΣΥΝ. υποχώρω (δ) (σκωπ.) *καλά κρασιά!* ως κοροϊδευτική ή ειρωνική απάντηση σε κάποιον που μιλά με ασυναρτησίες ή λέει πράγματα άσχετα με το υπό συζήτηση θέμα (ε) *μιλάει το κρασί για μεθυσμένο*, που δεν έχει τον έλεγχο των λόγων του: *μη δίνεις σημασία σ' αυτά που λένε τώρα* ~! (στ) *σαν το παλιό καλό κρασί* για κάτι που αξιολογείται ως ιδιαίτερα υψηλής ποιότητας και αισθητικής, που προσφέρει μεγάλη απόλαυση (ζ) *παλιό τ' αμπέλι, λίγο το κρασί* βλ. λ. *αμπέλι*. — (υποκ.) *κρασιά* (το) [μεσν.] (βλ. κ. λ. *οίνος*). [ΕΤΥΜ < μεσν. *κρασίον*, υποκ. του αρχ. *κράσις* «ανάμειξη», που δήλωνε αρχικά την ανάμειξη οίνου και νερού, δηλ. των *κεκραμένων οίνων* (που χρησιμοποιούσαν στα συμπόσια), για να επεκταθεί αργότερα σε κάθε είδους οίνο. Η αρχ. λ. *οίνος* διατηρήθηκε κυρίως ως μέρος του θρησκευτικού λεξιλογίου, προσδιορίζοντας το κρασί που προοριζόταν για τη μετάληψη], *κρασίλα* (η) {χωρ. πληθ.} {κακός.} η χαρακτηριστική οσμή του κρασιού (κυρ. όπως γίνεται αισθητή σε χώρους όπου καταναλώνεται πολύ κρασί ή στην αναπνοή μεθυσμένων): *τα έπινε πάλι όλο το βράδυ στην ταβέρνα και βρομάει ~ ολόκληρος!* *κραιοσβάρελο* (το) (καθημ.) βαρέλι που χρησιμοποιείται για την

αποθήκευση κρασιού. *κραιοσκανάτα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η κανάτα για την τοποθέτηση και το σερβίρισμα κρασιού 2. (μτφ.-σκωπ.) πρόσωπο που αντέχει στη μεγάλη κατανάλωση κρασιού που πίνει πολύ κρασί, που μεθά συχνά: *μεγάλη ~!* ΣΥΝ. *κραιοσκανάτας*, *μεθύσος*, *μπεκρης*, *κραιοσπα-τέρας*, *μπεκροκανάτας*, *κραιοσκανάτας* (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.-σκωπ.} πρόσωπο που πίνει συχνά και πολύ κρασί, που μεθά συχνά ΣΥΝ. *κραιοσκανάτα*, *μπεκρης*, *μεθύσος*, *κραιοσπατέρας*, *μπεκροκανάτας*, *κραιοσκατάνυξη* (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξης, -ύξεων} (σκωπ.) η μεγάλη και πολύωρη οινοποσία, το γερό μεθύσι με κρασί: *από ~ σε ~ το πάει τελευταία* || *γενναία ~!* ΣΥΝ. *μπεκοκόπι*, *κραιοσπατέρας* (ο) [μεσν.] ο μεγάλος πότης, πρόσωπο που πίνει πολύ κρασί, που μεθά συχνά ΣΥΝ. *κραιοσκανάτας*, *μπεκρης*, *μεθύσος*, *μπεκρης*, *οι-νοπότης*, *γερό ποτήρι*, *κραιοσπότηρο* (το) το ποτήρι του κρασιού.

κραιοσπότι (το) {χωρ. γεν. πληθ.} η κατανάλωση κρασιού (κυρ. σε μεγάλες ποσότητες): *όλη νύχτα κράτησε το -1* | *μεγάλο* | *γερό* ~ ΣΥΝ. *οινοποσία*, *μπεκοκόπι*, *κραιοσπουλείο* (το) {λαϊκ.} *μαγαζί* (κυρ. ταβέρνα) στο οποίο πωλείται κρασί ΣΥΝ. *οινοπωλείο*. — *κραιοσπούλος* (ο).

[ΕΤΥΜ < μεσν. *κραιοσπωλείον* (με τροπή του -ω-, καταβιβασμό του τόνου και συνίληση) < *κράσο-* (< *κρασίον*, βλ. λ.) + *-πωλείον* < *πωλώ*]. *κράσος* (ο) {λαϊκ.} 1. το πολύ δυνατό κρασί, με υψηλή περιεκτικότητα σε αλκοόλ 2. μεγάλο και γεμάτο κραιοσπότηρο, καθώς και (συνεκδ.) το περιεχόμενό του: *κατέβασε δύο ~ σαν να ήταν νεράκι*.

κραιοστάφυλο (το) σταφύλι που είναι κατάλληλο για την παραγωγή κρασιού. *κράσπεδο* (το) {κραιοπέδ-ου | -ων} 1. η άκρη, το τελευταίο όριο πράγματος, επιφάνεια 2. η πέτρινη ή συνήθ. τσιμεντένια άκρη πεζοδρομίου από την πλευρά του οδοστρώματος: *πάρκαρε πολύ κοντά στο ~ του πεζοδρομίου* 3. (ειδικότ.) το τελειώμα υφάσματος με πύκνωση της ύφανσης (ούγια) ή το γύρισμα, δίπλωμα στο τελειώμα ρούχου (γύρος, ποδόγυρος) 4. οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. *υπόρεια*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *κράσπεδον* < *κράσο-* (< *κάρα* «κεφάλι», γεν. *κρατός* | *κραατός*) + *πέδον* «πεδιάδα, έδαφος», οπότε η λ. *κράσπεδον* θα δήλωνε αρχικώς «το υψηλότερο σημείο»]. *κραιοσπέδων* ρ. μετβ. [αρχ.] {κραιοσπέδωσα | κατασκευάω} *κραιοσπέδο* περιβάλλοντα κάτι. — *κραιοσπέδωση* (η) [1894]. *κραταιός*, -ή/-ά, -ό αυτός που διαθέτει μεγάλη ισχύ, δύναμη: ~ *δυναστεία* | *αυτοκρατορία* | *οικονομία* | *θέληση* | *εχθρός* | *πίστη* ΣΥΝ. *δυνατός*, *ισχυρός*, *ρωμαλέος* ΑΝΤ. *ασθενής*, *ανίσχυρος*. — *κραταιός* *επίρρ.* [μτγν.], *κραταιότητα* (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κράτος* (βλ. λ.), πβ. κ. *παλαιός*], *κραταιώνω* ρ. μετβ. [μτγν.] (κραταιώ-σα, -θηκα, -μένος) (λόγ.) καθιστώ ισχυρό, αυξάνω τη δύναμη, την ισχύ: *κραταιώνεται ένα καθεστώς* *αυθαιρέτου ανταγωνισμού και παρανομίας* ΣΥΝ. *ισχυροποιώ*, *ενδυναμώνω*, *ενίσχυω*, *δυναμώνω* ΣΥΝ. *αδυνατίζω*, *αποδυναμώνω*. — *κραταιώση* (η) [μτγν.].

κράτει ρ. → *κρατώ*
κρατερός, -ή/-ά, -ό (σπάν.-λογ.) 1. *κραταιός*, αυτός που έχει μεγάλη δύναμη, ισχύ: ~ *αντίπαλος* || - *θέληση* | *πίστη* ΣΥΝ. *ισχυρός*, *δυνατός*, *ρωμαλέος* 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση, ισχυρό πείσμα, σφοδρότητα: ~ *μάχη* | *αντίσταση* ΣΥΝ. *σφοδρός*, *λωσώδης*, *παισματώδης*. — *κρατερός* *επίρρ.* [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κράτος* (βλ. λ.)].

κρατέρομα (το) [μτγν.] {κρατερόμ-ατος | -ατα, -άτων} ο μπρούντζος, κράμα χαλκού και κασσίτερου: ~ *πυρίτιον* (μπρούντζος πυρίτιου). *κρατήμα* (το) [μτγν.] (κρατήμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. το να κρατεί κανείς (κάτι) ή να κρατείται από (κάπου), το πιάσιμο: *βίαια* | *τροφερό* ~ *από το μπράτσο* || το σωστό - *του σταθίου απαιτεί μεγάλη δύναμη* || *το ~ του χεριού είναι ένδειξη οικειότητας* || το ~ *από τις χειρολαβές εξασφαλίζει ισορροπία* ΣΥΝ. *βάσταγμα*, *στήριξη*, *κράτηση*, *άρπαγμα* ΑΝΤ. *παράτημα* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για το πιάσιμο αντικειμένου, για να κρατήσει (κάποιος) (κάτι) ή να κρατηθεί (από αυτό): *το μειονέκτημα αυτού του λεωφορείου είναι ότι δεν έχει αρκετά ~ για τη μεταφορά επιβατών* ΣΥΝ. *χερούλια*, *λαβή* · 3. η διατήρηση, η συγκράτηση σε συγκεκριμένη θέση ή κατάσταση: *για έναν χορευτή το - της ισορροπίας είναι βασικό* ΑΝΤ. *χάσιμο*, *απόλεια* - ΦΡ. *κράτημα των τιμών* η διατήρηση των τιμών σε επιθυμητά και σταθερά επίπεδα: *χρειάστηκε η επέμβαση του υπουργείου για το ~ στα ενοίκια* || το ~ *στα επίπεδα* *αυτά εξασφαλίζει χαμηλό τιμάρθιο* 4. (στα αυτοκίνητα) η ιδιότητα των τροχών να διατηρούν σταθερή επαφή με το έδαφος ανεξάρτητα από την ταχύτητα του αυτοκινήτου και την κατάσταση του οδοστρώματος, η δυνατότητα προσφύσεως: *τα λάστιχα αυτού εξασφαλίζουν γερό | σταθερό ~ ακόμα και σε βρεγμένους δρόμους* || *αυτοκίνητο με γερά ~* 5. η υπεύθυνη παρακολούθηση, η φροντίδα, η μέριμνα για κάτι: *το ~ λογιστικών βιβλίων εταιρείας* || *μπέμπι-σίτερ για το ~ του παιδιού* ΣΥΝ. *επιμέλεια*, *τήρηση* 6. ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) εκκλησιαστικό μέλος, που αντί για κείμενο έχει συλλαβές, οι οποίες δεν έχουν σημασία (λ.χ. «νενενά», «τερε-ρέμ», βλ. λ.) και χρησιμοποιείται για να παρατείνει τη διάρκεια των κύριων συνθέσεων. — (υποκ.) *κρατηματάκι* (το).

κρατημός (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα συγκράτησης: *κυρ. στη ΦΡ. δεν έχει κρατημό* (μεσν. φρ.) *δεν μπορεί να συγκρατηθεί, να ελέγξει τον εαυτό του ή να πειθαρχήσει* (σε κάτι): *φεύγει αύριο για διακοπές και ~!*

κρατήρας (ο) 1. μεγάλο, αρχαιοελληνικό αγγείο, μέσα στο οποίο γινόταν η ανάμειξη κρασιού (οίνου) με νερό: *πλήνον* | *χάλκινος* | *μετάλλινος* ~ 2. η κοιλότητα στην επιφάνεια της γης, που σχηματίζεται κατά χαρακτηριστικό τρόπο στο στόμιο ηφαιστείου: *το άνοιγμα της γης στο άκρο του ηφαιστειακού πόρου: οι έντονες αναθυμιάσεις στον ~ του ηφαιστείου δημιουργούν φόβους για επανενεργοποίησή του* || η λίμνη έχει σχηματιστεί στον ~ του σθηνέων ηφαιστείου 3. ΓΕΩΛ. (στη Γη, στη Σελήνη) ή σε άλλο ουράνιο σώμα) βαθύλοχο κυκλικό σχήματος με υπερυψωμένο χείλος ή σειρά διαδοχικών χείλων, το οποίο σχηματίστηκε από την πρόσκρουση μετωρίτη στο έδαφος του πλανήτη.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *κρατήρ*, -ήρος < θ. *κρά-* (πβ. παθ. αόρ. *έ-κρά-θην* του ρ. *κεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω»), για το οποίο βλ. λ. *κράμα*]. -*κράτης*, -*κράτισσα* *λεξικό επίθημα* για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο του οποίου η ζωή, η συμπεριφορά κ.λπ. καθορίζονται από ορισμένες αντιλήψεις, κοινωνικές δομές, στόχους κ.λπ.: *τεγνο-κράτης*, *αποικιο-κράτης*, *τρομο-κράτης*, *αριστο-κράτης*, *φαλλο-κράτης*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *αριστο-κράτης*), που προέρχεται από το αρχ. κρατός «εξουσία(ω)» και εμφανίζεται επίσης σε αποδ. ξέν. όρων και νόθων συνθέτων (λ.χ. *αποικιο-κράτης* < αγγλ. colonialist, *γραφειο-κράτης* < γαλλ. bureau-crate)].

κράτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεις} 1. το να κρατείται, να περιορίζεται ή να δεσμεύεται (κάτι), να μην αφήνεται ελεύθερο: ~ *υπρών* | *ούρνη* ΣΥΝ. *συγκράτηση*, *παρεμπλοκή*, *αναγκαστή*, *σταμάτημα*, *κράτημα*, *βάσταγμα* (βλ. λ. *κατακράτηση*) · 2. (ειδικότ. συνήθ. στον πληθ.) το ποσό που παρακρατείται από τον μισθό εργαζομένου για την ασφάλισή, τη σύνταξη ή την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη του: η *εξόφληση του δανείου θα γίνει σταδιακά με κρατήσεις από τον μισθό του* 3. η προσωπική συμφωνία για την εκ των προτέρων εξασφάλιση παροχής υπηρεσιών από ξενοδοχείο, θέατρο, μεταφορικό μέσο, εστιατόριο κ.λπ.: *για να βρεις δωμάτιο, πρέπει να κάνεις - δύο μήνες πριν* || *για κρατήσεις θέσεων απευθυνθείτε στη γραμματεία τουρισμού* || *έχει γίνει - στο όνομα σας για τέσσερα άτομα* ΣΥΝ. *κλείσιμο* 4. ΝΟΜ. δικαστική ποινή προσωρινής στέρσεως της ελευθερίας φυσικού προσώπου για πράξεις που συνιστούν πταίσματα: *τιμωρήθηκε με - 30 ημερών* || *προσωρινή* - (κατά τη διαδικασία) || *προσωπική* ~ (η προσωποκράτηση, βλ. λ.) || *ένταλμα κρατήσεως* || *έχει τεθεί υπό ~ για παράβαση στρατιωτικών καθήκονων* *κρατηρήριο* (το) [1888] {κρατηρήρι-ου | -ων} η ειδικός χώρος αστυνομικού τμήματος για την κράτηση προσώπων κατόπιν δικαστικής απόφασης: (γενικότ.) κάθε τόπος κράτησης (σε στρατόπεδο, στρατιωτικό νοσοκομείο κ.λπ.) ΣΥΝ. *πειθαρχείο*, *φυλακή*, *δεσμοτήριο*, (λόγ.) *ειρκτή*, {λαϊκ.} *φρέσκο*, *σενή*, *-κρατία* *λεξικό επίθημα* για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. ότι κάποιος/κάτι επικρατεί κάπου: *δημο-κρατία*, *τρομο-κρατία* 2. την περίοδο κατά την οποία κυριαρχούν κάποιες: *Ενετο-κρατία*, *Τουρκο-κρατία*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *αριστο-κρατία*, *δημο-κρατία*), το οποίο προέρχεται από το ρ. *κρατώ* «εξουσία(ω)» και κληροδοτήθηκε σε διάφορες γλώσσες (λ.χ. αγγλ. -cracy, γαλλ. -cratie)].

κρατίδιο (το) [1855] {κρατιδί-ου | -ων} 1. το μικρής έκτασης (ή και οργανωτικής υποδομής) κράτος: το - των *Σκοπίων* | του *Βατικανού* 2. καθένα από τα μέλη ομόσημης πολιτείας: ήταν από τα *πλουσιότερα* ~ της *Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας*, κρατικοδίαιτος, -η, -ο 1. αυτός που συντηρείται οικονομικά από το κράτος 2. (συνήθ. μειωτ.) αυτός που απομυζά τον κρατικό προϋπολογισμό, που (παρασιτικά) χρηματοδοτείται από κρατικές υπηρεσίες: ~ *επιχειρήσεις* | *συνδικαλισμός* | *οικονομία*.

[ETYM₂ < κρατικός + -δαιτος < διατίομαι «διάγω τον βίο, διαβιάω»]. κρατικομονοπολιακός καπιταλισμός (ο) → καπιταλισμός κρατικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μεταβίβαση στο κράτος της ιδιοκτησίας και του διαχειριστικού ελέγχου επιχείρησης ή οργανισμού ΣΥΝ. εθνικοποίηση ANΤ. αποκρατικοποίηση, ιδιωτικοποίηση.

[ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. étatisation], κρατικοποιώ ρ. μετβ. {κρατικοποιεί... | κρατικοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ήτω (επιχείρηση, οργανισμό κ.λπ.) υπό τον διοικητικό έλεγχο του κράτους, καθιστώ ιδιοκτησία του κράτους: η κυβέρνηση *κρατικοποίησε ορισμένες προβληματικές επιχειρήσεις* || *κρατικοποιημένη οικονομία* ΣΥΝ. εθνικοποιώ ANΤ. αποκρατικοποιώ, ιδιωτικοποιώ.

[ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. étatiser], κρατικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το κράτος, που εντάσσεται στο σύστημα λειτουργίας του κράτους: ~ *υπάλληλος* | *υπηρεσία* | *περιουσία* | *μηχανισμός* | *ασφάλεια* | *τρόπεζα* | *αρχείο* | *έγγραφο* | *φορέας* | *ηλεκτρονική* | *θέατρο* || ~ *μηχανή* (το σύνολο των υπηρεσιών που υπάρχουν στο κράτος) ΣΥΝ. δημόσιος, κυβερνητικός ANΤ. ιδιωτικός 2. (α) αυτός που πραγματοποιείται, παρέχεται ή προκύπτει από το κράτος (τις λειτουργίες του κράτους) ή τελείται για το κράτος: ~ *διαγωνισμός* | *προϋπολογισμός* | *αυθόνοια* | *παρέμβαση* | *προστασία* | *έλεγχος* | *δαπάνες* | *έργα* | *δάνεια* | *επιχορήγηση* (β) **κρατικός καπιταλισμός** (κατά τη λενινιστική θεωρία) η οικονομία στην οποία η ιδιοκτησία και η διαχείριση της παραγωγής ανήκει σε ιδιώτες, οι οποίοι υπόκεινται σε εκτεταμένους κρατικούς ελέγχους. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. étatique]. **Κρατίνος** (ο) αρχαίος Έλληνας κωμικός ποιητής (5ος αι. π.Χ.).

[ETYM₂ < αρχ. Κρατίνος < κράτος + επίθημα -ίνος]. **κρατισμός** κ. κρατικισμός (ο) θεωρία που προβάλλει τον παρεμβατικό και ρυθμιστικό ρόλο του κράτους στη διαμόρφωση της οικονομικής και πολιτικής ζωής μιας κοινότητας. — κρατικιστικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. étatisme (< état «κράτος»), άσχετο προς το μεσν. κρατισμός «κρατημός»]. κρατίσιος, -ιστη, -ιστον (υπερθ.) (αρχαιοπρ.) αυτός που διαθέτει τη μέγιστη δύναμη, ισχύ, το μεγαλύτερο κύρος ΣΥΝ. δυνατάτος, ισχυρότατος, άριστος ANΤ. χειριστός- ΦΡ. **κατά το κράτιστον** | **από το κράτιστον** (κατά το κράτιστον, Διονυσ. Αλικαρν. 2,22- υπό το *κρα-τίστον*, Πολύβ. 8,17,4) κατά άριστο τρόπο: *έπραξε* -. [ETYM₂ αρχ., υπερθ. Βαθμός του *κράτισσον* | -των (< *κρέτ-ιον, που απαντά στην κανονική βαθμίδα κρέτ-ος, παρ'άλλ. τ. του κράτος, βλ.λ.). ο τ. *κράτιστος* < κράτος + υπερθ. επίθημα -ιστός]. κράτος (το) {κράτ-ους | -η, -ών} 1. ενόθη άνθρωπων, ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, θρησκείας, γλώσσας ή εθνικότητας (λαός), εγκατεστημένη σε οριοθετημένη εδαφική έκταση (χώρα) και οργανωμένη πολιτικά σε πρόσωπο δημοσίου δικαίου για την άσκηση της εξουσίας και αναγνωρισμένη από τη διεθνή κοινότητα: *σκοπός του ~ είναι η διασφάλιση και η απονομή δικαιοσύνης* || *κατά τον αναρχισμό το ~ είναι βλαβερό και περιττό* || ~ *ομοσπονδιακό* | *αποικιακό* (προτεκτο-ράτο) | *κυρίαρχο* (με πλήρη εξωτερική ελευθερία) 2. (συνεκδ.) η εδαφική έκταση που καταλαμβάνει το κράτος, το σύνολο της επικράτειας: *ελληνικό* | *μεγάλο* -||~ *της κεντρικής Ευρώπης* || *νότιο* | *μεσογειακό* ~ || - *μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης* ΣΥΝ. χώρα, πολιτεία, επικράτεια 3. το σύστημα διακυβέρνησης, ο τρόπος άσκησης της κρατικής εξουσίας: ~ *δημοκρατικό* | *αναρχικό* | *θεοκρατικό* (η ιδεολογία και η πρακτική του βασίζονται σε θρησκευτικό δόγμα) | *φλελεύθερο* (με λειτουργία του πολυκομματισμού και της ελεύθερης αγοράς) | *ολοκληρωτικό* 4. (συνεκδ.) η πολιτική εξουσία: το σύνολο (των ανώτερων) διοικητικών αρχών που ασκούν τη διακυβέρνηση, που ρυθμίζουν τη λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών, καθώς και η λειτουργία των υπηρεσιών αυτών: *χωρισμός Εκκλησίας και κράτους* || *κλονίζεται η εμπιστοσύνη του πολίτη στο ~* || *απρόσωπο* | *δαυδαλίδες* | *γραφειοκρατικό* | *σύγχρονο* | *αξίπιστο* ~ || ο *αναρχικοί* *κατέλυσαν* το ~ στα επεισόδια των *Πολυτεχνείων* ΣΥΝ. εξουσία, αρχή, κυβέρνηση, διοίκηση, Δημόσιο- ΦΡ. (α) **το κράτος είναι εγώ** (γαλλ. l'état c'est moi) φράση του Λουδοβίκου ΙΔ' της Γαλλίας, που εκφράζει τη φιλοσοφία του απολυταρχισμού στην πιο ακραία εκδοχή (β) κράτος εν *κράτει* (λατ. imperium in imperio) (ii) μικρό ανεξάρτητο κράτος μέσα στα όρια άλλου: το *Βατικανό είναι* - (ii) οποιαδήποτε ομάδα ή δύναμη που συμπεριφέρεται ως αυτόνομη εξουσία στο πλαίσιο αυτόνομου κράτους: η *γραφειοκρατία έχει γίνει* ~ (γ) **αυτονομικό κράτος** βλ. λ. *αυτονομικός* (δ) κράτος *δικαίου* το κράτος όπου κυριαρχεί το δικαίο, όπου το δικαίο αποτελεί ένα καθοριστικό πλαίσιο συμπεριφοράς για το κράτος (ε) **κυρίαρχο** | **ανεξάρτητο κράτος** κράτος που είναι κυρίαρχο εντός των ορίων του και είναι αναγνωρισμένη η διεθνής του προσωπικότητα (στ) υποτελές κράτος κράτος που βρίσκεται υπό την κηδεμονία ή προστασία άλλου ισχυρότερου κράτους (ζ) **αυτόνομο κράτος** κράτος εντός άλλου κράτους που απολαμβάνει καθεστώς αυτονομίας εντός των ορίων του, αλλά δεν είναι κυρίαρχο, ανεξάρτητο έναντι άλλων κρατών (η) **κράτος πρόνοιας** βλ. λ. *πρόνοια* 5. το καθε-στώς κυριαρχίας, η εξουσιαστική δύναμη: το ~ *του νόμου* || (μτφ.) *«όπου είχε -κ εξουσία η Άνοιξη»* (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ. ισχύ, εξουσία,

δύναμη, επιβολή- ΦΡ. (α) **υπό το κράτος** (+γεν.) υπό την επήρεια: *υπό τον απόλυτο έλεγχο*: ήταν αδύνατο να *αποφασίσει ψήφισμα* ~ *το φόβου* ΣΥΝ. υπό την επιβολή (κάποιου) (β) **κατά κράτος** (κατά κράτος, Θουκ. 8,100) καθ' ολοκληρίαν, εντελώς: ηττήθηκαν ~ σε όλα τα *μέτωπα* ΣΥΝ. ολοσχερώς, ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «ισχύς, δύναμη, εξουσία», < *kr-t-, συννε-στάμ. βαθμ. του Ι.Ε. *ker-t- «ισχύς, δύναμη» (πβ. αιολ. κρέτ-ος), πβ. σανσκρ. krātu- «ισχύς, θέληση» (πβ. αρχ. κρατ-ος «ισχυρός»), γοτθ. hardus «σκληρός», γερμ. hart, αγγλ. hard, αρχ. γερμ. craeft «φρόνη, δύναμη», γερμ. Kraft κ.ά. Ομόρρ. κρατ-ω, κρατ-αίος, κρατ-ερός | *κρατ-ερός*, *κράτ-ιστος*, *κράτ-ημα*, *κρατητήριο* κ.ά., πθ. κ. *καρκίνος* (βλ.λ.)]. κρατούμενο (το) {κρατουμέν-ου | -ων} ΜΑΘ. ο αριθμός που δείχνει τις δεκάδες, εκατοντάδες κ.λπ. που περισεύουν από μία στοιχειώδη αριθμητικές πράξεις (της πρόσθεσης, της αφαίρεσης, του πολλαπλασιασμού και της διαίρεσης): ΦΡ. *ένα το κρατούμενο* για δεδομένο που κατά την πορεία μιας συστηματικής διερεύνησης και επεξεργασίας στοιχείων απομονώνεται ως ιδιαίτερα σημαντικό για την απόδειξη ή ενίσχυση μιας θέσης: Δεν *ξέρει από μαγαζί: έρχεται πελάτης, στη δίο και κλωσορίζει: ~!* *Μετά τον σεβρίει βαριεστημένα... κρατούμενος* (ο) {κρατουμέν-ου | -ων, -ους}, κρατούμενη (η) πρόσωπο που παρά τη θέληση του (νομίμως ή μη) στερείται της προσωπικής του ελευθερίας και κρατείται σε φυλακή ή κρατητήριο: *αναταρία* | *απόδραση* | *καταγγελίες κρατουμένων* || *πολιτικοί* | *ποινικοί* -ΣΥΝ. φυλακισμένος.

[ETYM₂ Μτφ. εννεστ. μέσης φωνής του αρχ. ρ. κρατώ, απόδ. του γαλλ. détenu]. **κρατός** (το) {άκλ.} ο ήχος του μασήματος τραγανιστής τροφής, του τριξίματος, του τσαλακώματος χαρτιού, πλαστικού κ.λπ. Επίσης (εμ-φατ.) κρατ-κρούιες κ. κρατσα-κρούιες κ. κριτς-κράτες [ETYM₂ Ηχομυμ. λ.], κρατώνω ρ. μετβ. {εκράτνυθαι} (σπάν-αρχαιοπρ.) (λόγ.) ενισχύω, ισχυροποιώ: με την *πολιτική του εκράτνυθου την αυτοκρατορία και επέβαλε παντού την ισχύ του* ΣΥΝ. κραταιώνω. [ETYM₂ αρχ. < κράτος]. κρατώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρατ-άς... κ. -είς... | κράτ-ισα, -τέμια κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. πιάνω (κάτι) με το χέρι, κυρ. για να το μεταφέρω, να το στερεώσω ή να ελέγξω την κίνησή του: ~ *ένα λουλούδι* | *το πιρούνι* | *το χέρι κάποιου* | *το τιμόνι* | *το κεφάλι* || ~ *κάτι με προσοχή* | *απαλά* | *δυνατά* | *γερά* || ~ *τσάντα* (λ.χ. κρεμασμένη στον ώμο μου) || ~ *το κλειδί για κάτι* (έχω τον έλεγχο) || ~ *κάτι στο ράφι* (βλ. λ. *ράφι*)- ΦΡ. (α) **κρατώ (κάποιον) (στο χέρι)** (μεσν. φρ.) διαθέτω στοιχεία εις βάρος (κάποιου), με τα οποία μπορώ να τον ελέγξω: *δεν μπορεί να κάνει τίποτα-έχουν πολλά στοιχεία και τον κρατάνε γερά* (β) (παροιμ.) *όπου ακούς πολλά κερσία, κρατά | πάρε και μικρό καλάθι* βλ. λ. *καλάθι* (γ) **κρατώ (σφιχτά) | σφιγγώ τα λουριά (σε κάποιον)** βλ. λ. *λουριά* (δ) (παροιμ.) *κράτα με να σε κρατώ (ν' ανεβώμαι στο βουνό)* Βοήθησε με, για να σε βοηθήσω (ε) **κρατώ το φανάρι** (βλ. λ. *φανάρι* 2. (γενικά) σφιγγώ, μπορώ να αντέξω το βάρος (από κάτι): *δεν νομίζω ότι αυτό το σαρματάκι μπορεί να κρατήσει τόσο βάρος* | *το δόν κομμάτια μαζί* || *δεν με κρατούν τα χέρια* | *τα πόδια μου* || *δεν με κρατάει η μέση μου* (κουράζομαι να στέκομαι, πονάω στη μέση) || (μτφ.) *τον κράτеше ζωντανό η ελπίδα της σωτηρίας* 3. έχω (κάποιον/κάτι) *αγκάλια*: *κράτα με, φοβάμαι!* || *κράτеше τρυφερά το παιδί της* 4. συγκρατώ (με τα χέρια ή το σώμα): *τον κρατούσαν, για να μην τον χτυπήσει* 5. έχω (κάτι) πάνω μου, μαζί μου: *κρατάς καθόλου λεφτά* | *ανατήρη* | *ταυτότητα*; 6. έχω (κάποιον) υπό κράτηση: *τον κρατούν στο αστυνομικό τμήμα* 7. συγκρατώ, απορροφώ: *ο οργανισμός του δεν κρατά τα απαραίτητα συστατικά* || *το φελάκι κρατάει τα νερά του ποταμού* || *το σφουγγάρι κρατάει πολύ νερό* || *οι ρίζες των δέντρων κρατούν το χώμα στις πλαγιές του βουνού* || (μτφ.) *η μνήμη μου δεν κρατά πια τίποτα* 8. φυλάω κάτι, το προφυλάσσω από την κατανάλωση: *κράτα λίγα λεφτά στην άκρη* || *κρατάει το καλό κρασί για τους ξένους* 9. διατηρώ (κάτι/κάποιον) σε συγκεκριμένη θέση ή κατάσταση: *μη με κρατάς σε αγωνία!* || ~ *το φως αναμμένο* | *το σώμα ζεστό* | *το σπίτι καθαρό* || ~ *σταθερή πορεία* (έχω σταθερές επιλογές)- ΦΡ. (α) **κρατώ | αφήνω απόσταση** βλ. λ. *απόσταση* (β) **κρατώ (κάποιον) σε απόσταση** βλ. λ. *απόσταση* (γ) **κρατώ (την) τις αποστάσεις** βλ. λ. *απόσταση* (δ) **κρατώ (κάποιον) μακριά (μου)** δεν ενθαρρύνω την επαφή, την προσέγγιση με κάποιον (ε) **κρατώ ψηλά το κεφάλι** (i) διατηρώ την αξιοπρέπεια μου (ii) αντέχω, διατηρώ τις ψυχικές μου δυνάμεις: *πέρασε πολλές δοκιμασίες, αλλά κράτеше ψηλά το κεφάλι* (στ) **κρατώ κλειστό το στόμα μου** βλ. λ. *στόμα* 10. εξακολουθώ να έχω (κάτι), κάνω (κάτι) να εξακολουθεί να υπάρχει: ~ *την αξιοπρέπεια μου* | *τα προσήματα* | *το ποσοστό μου* || *σε αυτές τις περιπτώσεις η λέξη κρατά τον τόνο της* || *η εταιρεία αυτή κρατά την πρώτη θέση στην αγορά* || - *κακία* (βλ. λ. *κακία*) | *πισινή* (βλ. λ. *πισινή*) || ~ *τα μάτια κλειστά μπροστά σ' ένα πρόβλημα* (αρνούμαι να παραδεχτώ κάτι, υποκρίνομαι πως δεν υπάρχει κάτι) || ~ *ταίειες* (βλ. λ. *ταίγια*) || ~ *τα υπόσκα* (βλ. λ. *μπόσικος*)- ΦΡ. (α) **κρατώ τη θέση μου** (i) συμπεριφέρομαι και ενεργώ κατά τρόπο που ταιριάζει στην κοινωνική μου θέση ή την αξιοπρέπεια μου: *μια κυρία ξέρει να κρατά τη θέση της* (ii) επιμένω στη θέση μου, δεν αλλάζω τη γνώμη μου (β) **κρατώ τη σειρά** ακολουθώ την καθορισμένη σειρά στις ενέργειες μου: *θα γίνουν όλα, αλλά θα κρατήσουμε τη σειρά που έχουμε* (γ) **κρατώ καλή σειρά** έχω καλό προγραμματισμό: *ξέρει και κρατά καλή σειρά στη δουλειά του* (δ) **κρατώ μια σειρά** ταξινομώ τις ενέργειες μου, ακολουθώ μία σειρά (ε) **κρατώ χαρακτήρα** ακολουθώ σταθερή στάση, χωρίς να υποκύπτω σε πιέσεις, πειρασμούς: *είπα να κρατήσω χαρακτήρα, αλλά τελικά δεν άντεξα και ενέδοσα* (στ) **κρατώ μούτρα**

(σε κάποιον) εξακολουθώ να εκφράζω τη δυσαρέσκεια μου απέναντι σε κάποιον για προηγούμενη σύγκρουση, διαφωνία μας, δείχνοντας το με την έκφραση τού προσώπου μου (ζ) **κρατώ το παιδί** (i) αποφασίζω να μην κάνω έκτρωση, να γεννήσω το παιδί που έχω συλλάβει: *παρά την αντίδραση τού οικογενειακού της περίγυρου, η νεαρή κοπέλα αποφάσισε να κρατήσει το παιδί* (ii) προσέχω ένα παιδί όσο λείπουν οι γονείς του, κάνω υπέμνη-σίτηνη (η) **κρατώ (κάποιον) στη ζωή** (i) βοηθώ (κάποιον) να μην πεθάνει: *μόνο τα μηχανήματα πλέον τον κρατούσαν στη ζωή* || *τους περιποιήθηκε, τους έδωσε ό,τι είχε και κατάφερε να τους κρατήσει στη ζωή* (ii) δίνω τη δύναμη σε κάποιον να επιβιώσει σε αντίξοες συνθήκες: *η ελπίδα της να δει ζανά τα παιδιά της την κράτησε στη ζωή, παρά τα όσα πέρασε* 11. διατηρώ (κάτι) στη μνήμη μου: ~ τις ωραίες μόνο στιγμές, τα άλλα τα αφήνω || *εγώ τα - αυτά, μη νομίζεις πως ξεχνώ*-ΦΡ. (α) **κρατώ (κάτι) μανιάτικο** | **γινάτι** βάζω (κάτι) πείσμα, θυμούμαι με εκδικητική διάθεση: *πάνε χρόνια από τότε, αλλά αυτός το κρατάει μανιάτικο!* ANΤ. Ξεχνώ (β) **κρατώ (κάτι) αμανάτι** βλ. λ. αμανάτι (γ) **κρατώ κακία (σε κάποιον)** δεν ξεχνώ κάτι κακό που μου έκανε (κάποιος) και επιθυώ να του το ανταποδώσω 12. διατηρώ την κυριότητα (πράγματος), εξακολουθώ να χρησιμοποιώ ή να κατέχω (κάτι): *μου κρατάτε τη θέση* | *τη σειρά για ένα λεπτό, να μην ξαναπεριμένω στην ουρά*; || *μετακόμισε στο ρετιρέ, αλλά θα κρατήσει και το διαμέρισμα τού πρώτου* || *πήραν εντολή να κρατήσουν τις θέσεις πάση θυσία* 13. έχω στην κατοχή μου: ~ *πολλά στοιχεία γι' αυτή την υπόθεση* 14. τηρώ (κάτι), είμαι συνεπής (σε κάτι): ~ *υπόσχεση* | *δέσμευση* | *τον όρκο μου* || ~ *μυστικό* (είμαι εχθρικός, δεν διαδίδω μυστικό)-ΦΡ. (α) (παροιμ.) **δάσκαλε που δίδασκες (και νόμο δεν εκράτεις)** βλ. λ. διδάσκει (β) **κρατώ τον λόγο μου** πραγματοποιώ τις υποσχέσεις που δίνω (γ) **κρατώ (κάτι) κρυφά** δεν αποκαλύπτω κάτι: *τόσα χρόνια το κρατούσαν κρυφά ότι είχε πρόβλημα υγείας* 15. είμαι ή γίνομαι συνεχιστής ενός πράγματος: ~ *τις παραδόσεις* | *τα ήθη και έθιμα ενός τόπου* || *το παιδί κρατάει το όνομα τού πατέρα του* 16. (μτφ.) συνέχω, διατηρώ (κάτι) ενωμένο, κυρ. στηρίζοντας και ενισχύοντας το: *μετά τον χαμό τού άνδρα της αυτή κράτησε την οικογένεια* || *σ' αυτό το παιχνίδι ήταν ο παίκτης που κράτησε την ομάδα* 17. συγκρατώ χωρίς να εκφράζω, δεν εξωτερικεύω (κάτι): *κράτα τη γνώμη σου για τον εαυτό σου!* || *τα κρατάει όλα μέσα του* || ~ *τον θυμό* | *την οργή* | *την αγανάκτηση* μου-ΦΡ. **κράτα τα λόγια σου κ. κράτα κρύβε λόγια** (μεσν. φρ.) μη λες όσα ξέρεις ή θέλεις να πεις, να είσαι συγκρατημένος σε αυτά που λες: ~, *δεν ξέρεις τι γίνεται αύριο* || ~, *γιατί και οι τοίχοι έχουν αυτιά!* 18. (στο β' πρόσ. προστ. **κράτα**) μη μου δίνεις (κάτι), πάρε πίσω, σου επιστρέφω (κάτι): - *τα ρέστα!* || (μειωτ.) ~ *τη συγγνώμη σου* | *το δόρο σου, δεν το θέλω!* 19. σημειώνω, καταγράφω (κάτι): *κράτα το τηλεόρανο μου και πάρε με αύριο!* || *η γραμματέας μου θα κρατήσει τα στοιχεία σας* 20. καταχωρίζω, σημειώνω συστηματικά: ~ *τις απορίες των μαθητών* | *τα πρακτικά των συνεδριάσεων* | *ημερολόγιο* 21. αναλαμβάνω την ευθύνη ενός πράγματος, διαχειρίζομαι ή διοικώ (κάτι): ~ *το ταμείο μιας επιχείρησης* || ~ *το απουσιολόγιο* || *αυτή κρατάει μόνη της το μαγαζί* | *το περιπτερο* || *κρατάει το νοικοκυριό* 22. αναλαμβάνω υπό την προστασία μου (κάποιον/κάτι), φροντίζω: *η μάνα της τού κρατάει τα παιδιά όταν εργάζονται* 23. ελέγχο και καταυθύνω (συνήθ. ομάδα ατόμων): *ο έμπειρος ομιλητής ξέρε να κρατά το ακροατήριο του* 24. δεμεύω τον χρόνο (κάποιου), καθιστώντας υποχρεωτική την παρουσία του: *τα παιδιά την κρατούν στο σπίτι* || *τους κράτησαν στο γραφείο μέχρι αργά λόγω τής πολλής δουλειάς* || μη με κρατάς άλλο, πρέπει να φύγω 25. διακόπτω, ανακόπτω-ΦΡ. **κρατώ** | **βαστώ την αναπνοή μου** βλ. λ. αναπνοή 26. προπληρώνω ή δεμεύω προκαταβολικά (κάτι) για μελλοντική χρήση: *έχουμε κρατήσει δίκλινο δωμάτιο σε ξενοδοχείο* || *να κρατήσεις θέσεις για την προινή πτήση* || (κ. μεσοπαθ.) *το τραπέζι είναι κρατημένο (ρεζερβέ)* 27. παρακρατώ, αφαιρώ ένα τμήμα από το χρηματικό ποσό που δικαιούται κανείς: *του κρατάνε πολλά για ασφάλεια και σύνταξη* || *δεν μου έδωσε σωστά τα ρέστα, κρατήσεις ένα χιλιάριο παραπάνω* 28. υπεξαίρω, αφαιρώ ή αποκρύπτω (κάτι) από τον νόμιμο κάτοχο του: *κατήγγειλε ότι οι αρχές τού κρατούν παράνομα την αλληλογραφία του* || *τον έστειλε δόρο έναν χρυσό αναπτήρα, αλλά τον κράτησε κάποιος από το ταχυδρομείο* || *η λογοκρισία επιλέγει ποιες πληροφορίες θα κρατήσει και ποιες θα δημοσιευθούν* 29. κατέχω: *οι επαναστάτες εξακολουθούσαν να κρατούν το βόρειο τμήμα τής πόλης* 30. σε σειρά τυποποιημένων φρ. σχηματίζοντας περιφράσεις, όπως: ~ *λογαριασμό* (λογαριάζω) || ~ *σημειώσεις* (σημειώνω) || ~ *ισορροπία* (ισορροπώ) || ~ *συντροφιιά* | *παρέα* (συντροφεύω) || ~ *δρασιά* | *ζέστη* (διατηρώ δρασιά ή ζέστη, διατηρώ σταθερή τη θερμοκρασία) 31. κάνω (κάτι) να διαρκέσει: *μην κρατήσεις πολύ το τηλεφώνημα* || *η υψίφωνος κράτησε την κορόνα για ένα λεπτό* ♦ (αμετβ.) 32. κατάνομαι, έχω την προέλευση μου από κάπου: *από πού κρατάς;* || *από πού κρατάει η σκούφια σου;* || *κρατά από μεγάλα σού* | *αριστοκρατική οικογένεια* 33. μένω αναλλοίωτος, δεν φθειρομαι με τη χρήση: *κράτησε αυτό το παλτό, δέκα χρόνια το έχω και είναι σαν καινούργιο!* || *πόσο κρατάει το γάλα εκτός ψυγείου;* 34. (μτφ.) αντέχω, διατηρώ τις ψυχικές μου δυνάμεις και αντιστάσεις: *πόσο θα κρατήσει η μάνα τους να τους βλέπει σ' αυτό το γάλα;* || *πώς κρατά αυτός ο άνθρωπος ακόμα και δεν τρελαίνεται;* 35. έχω διάρκεια: *πόσο θα κρατήσει η τανία* | *η συζήτηση*; || *πολύ κρατάει αυτή η ιστορία* | *αυτό το βιολί* || *η προετοιμασία τους κράτησε δύο μήνες* ΣΥΝ. διαρκώ' ΦΡ. **(κάτι | κάποιος) καλά κρατεί** (κάτι/κάποιος) συνεχίζει να βρίσκεται σε ακμή, σε ισχύ, σε υψηλό επίπεδο, να διαρκεί με αμείωτη ένταση κ.λπ.: «*αν στην Ελλάδα το καλοκαίρι ακόμα - στη Γερμανία το μόνο που παραμένει καινού για την ώρα είναι η προεκλογική περίοδος*» (εφημ.) || «*ο αντίπαλος τους, το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, ~*» (εφημ.) || ο χο-

ρός ~ (βλ. λ. χορός) 36. (για καιρό) διατηρούμαι: *το καλοκαίρι κρατεί μέχρι και τον Οκτώβριο συνήθως* ΣΥΝ. παραινέομαι 37. προβάλλω αντίσταση: *η πόλη κρατά ακόμα παρά τη στενή πολιορκία τού εχθρού* ΣΥΝ. αντιστέκομαι 38. (προστ. **κράται!**) ως ναυτικό παράγγελμα προς τον μηχανικό μηχανής για να σταματήσει τις μηχανές: κυρ. στη φρ. **κάνω κρατεί** (σε κάτι) δείχνω συγκράτηση σε κάτι, σταματώ: *να κάνουμε λίγο κρατεί στα έξοδα, γιατί φεύγουν πολλά λεφτά!* (μεσοπαθ. **κρατιέμαι**) 39. πινόμαι από (κάπου): ~ *από το τραπέζι* | *από τη χειρολαβή, για να μην πέσω* || (μτφ.) *από πού να κρατηθείς, όταν όλα ανατρέπονται τόσο γρήγορα*; ΣΥΝ. στηρίζομαι 40. βρίσκομαι σε καλή κατάσταση (από οικονομικής ή κοινωνικής πλευράς, ως προς τη φυσική μου κατάσταση, την υγεία ή την εμφάνισή μου κ.λπ.): *δεν είναι και ο Ωνάσης, αλλά κρατείται καλά!* || *για άνθρωπο εβδομάδα χρόνων κρατείται θαυμάσια!* || *το πρόσωπο της κρατείται υπέροχα, ούτε μια ρυτίδα!* 41. συγκρατούμαι: *δεν κρατιέμαι, θα το πω!* || *δεν κρατήθηκε και έβαλε τα γέλια* 42. ΝΟΜ. **κρατείται** έκφραση που χρησιμοποιείται στη δικαστηριακή πράξη και σημαίνει ότι η εκδίκαση μίας υπόθεσης μετατίθεται για το τέλος τής σειράς χωρίς να αναβληθεί, είτε γιατί κάποιος από τους συνηγόρους έχει προσωρινό κόλλημα είτε για άλλον λόγο.

[ETYM. < αρχ. κρατώ (-έω) «εξουσιάζω - κατέχω» < κράτος (βλ.λ.), ο τ. **κράτει** είναι προστ. ενεστ. β' προσώπου τού αρχ. κρατώ (-έω). Ως ναυτ. πρόσταγμα αποδίδει το ιταλ. ferma]. -κρατώ | -κρατούμαι β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: 1. το καθεστώς υποτέλειας που επιβάλλεται σε κάποιον: *ενετο-κρατούμαι, φραγκο-κρατούμαι* 2. αριθμητική υπεροχή: *γυναικο-κρατούμαι, ανδρο-κρατούμαι*.

[ETYM. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *έπι-κρατώ, άρι-στο-κρατούμαι*), το οποίο προέρχεται από το ρ. **κρατώ** «εξουσιάζω». κρατών, -οσα, -οσύ {κρατούντ-ος (θηλ. κρατούσης)} | -ες (ουθ. -α), -ον (θηλ. -ουσόν)} (λόγ.) 1. αυτός που επικρατεί, που κυριαρχεί: *τα κρατούντα κοινωνικά πρότυπα* || *η κρατούσα άποψη* | *θέση* | *θεωρία* 2. **κρατούντες** (οι) αυτοί που επισήμως ασκούν την εξουσία, οι κυβερνώντες.

[ETYM. < αρχ. κρατών, μτχ. ενεστ. τού ρ. κρατώ «εξουσιάζω, κυριαρχώ» (βλ.λ.), κρανώζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κρανώζω; βγάζω κρανώ, φωνάζω, ενάστη, με δύναμη; το πλήθος κρανώζε κατά των ανομοιών} || - από πόνω || όρμησε κρανώζοντας και χειρονομώντας έξωλλος! || «*φύγε!*», *κρανώσε με μίσος* ΣΥΝ. σκούζω, ωρτύομαι, ουρλιάζω, κράζω, ξεφωνίζω ANΤ. σγομιλώ, ψιθυρίζω. — κρανωστικός (ο) [μτγν.]. κρανωγέος, -α, -ο [1659] εξαιρετικά έντονος, ολοφάνερος: ~ *αδικία* | *ανισότητα* | *παράδειγμα* | *περιπτώσεις λαθών* || *τέτοις - παραπύσις αφήνου υπονιές για την ακεραιότητα των ελεγκτών* ΣΥΝ. χτυπητός, πρόδηλος. — **κρανωγέ-α** |-ως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. γοερός, [ETYM. < κρανώη + παρρα. επίθημα -αλός (βλ.λ.)], **κρανώη** (η) 1. η πολύ δυνατή και βίαιη φωνή, το έντονο κάλεσμα, ξεφωνητό: *βγάζω - πόνω* | *απελιτιάς* | *αγωνίας* | *αποδοκιμασίας* || *ακούστηκε η - μιας γυναικας* || ~ *βοήθειας* ΣΥΝ. φωνή, ξεφώνημα 2. η ορεία και δυνατή φωνή που βγάζουν ορισμένα πτηνά: η ~ *τού βατραχίου είναι κοάζ-κοάζ* || η ~ *τού κορακιού*.

[ETYM. αρχ. < *kr-ug-, συνεσταλμ. βαθμ. (με παρέκταση -ug-) τού I.E. *ker-, ηχομημητική ρίζα κρανώη ορισμένων πουλιών, πβ. αρχ. skand, hrauk «κορομάνος», γοτθ. hrak «άλλαγμα πετεινού», ρωσ. κούκ, λατ. conrus «κόριακος» κ.ά. Ομόρρ. *κρά-ζω, κρώ-ζω, κόρ-αζ (-ακας), κορ-ώνη (> κοουρόνα) κ.ά.*], **κραχ** (το) {ακλ.} ΟΙΚΟΝ. 1. η αιφνίδια και ραγδαία πτώση των τιμών τού χρηματιστηρίου εξαιτίας πανικού που δημιουργείται στον χώρο τής οικονομίας (από οικονομική ή πολιτικά γεγονότα): *το μεγάλο -του 1929 στην Αμερική* || *στο - τού 1987 ο δείκτης τιμών Dow Jones έλασε 22% στο χρηματιστήριο τής Ν. Υόρκης* 2. η ξαφνική κατάρρευση επιχείρησης (με μεγάλη οικονομική δύναμη) ΣΥΝ. πτώχευση. [ETYM. < γερμ. Krach «γδοτύπος, πτώση», πβ. κ. αγγλ. crack «σπάζω», γαλλ. craquer κ.τ.ό., ονοματοποιημένοι όροι]. **κραχτής** (ο) {κραχτών} 1. πρόσωπο που διαλαλεί, ο τελάλης: *έστειλε κράχτες σ' όλη τη χώρα για τα μαντάτα* ΣΥΝ. κήρυκας, διαλαλητής 2. (α) οποιος ή ό,τι μαζεύει κόσμο, κυρ. σε θέαμα, παράσταση, που προσελκύει το ενδιαφέρον πελατών: σ' ένα νυχτερινό κέντρο *πρέπει να υπάρχει ένα μεγάλο όνομα, ένας διάσημος τραγουδιστής, για ~* (β) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να ελκύσει την προσοχή των άλλων, ιδ. στο εμπόριο: *έβαλε το ωραίο φουστάνι στη βιτρίνα για ~, αλλά μέσα πουλούσε δεύτερα πράγματα* (γ) πτηνό ή ζώο που χρησιμοποιείται στο κυνήγι, για να τραβεί άλλα ζώα σε παγίδα 3. (κακόσ.) υπάλληλος (μερικές φορές κυκόφημου ή παράνομου) μαγαζιού, που προσελκύει (ψαρεύει) πελάτες.

[ETYM. < μτγν. **κράχτης**, μεταγενέστερος τ. τού αρχ. **κεκράχτης**, αναδιπλασιασμένη μορφή θέματος που απαντά στο ρ. **κράζω**]. **κρέας** (το) {κρέατος} -ατα, -άτων} 1. η σάρκα των ζώων ή η συνολική μάσα μυσών, λίπους, τενόντων και συνδέσμων μεταξύ τού δέρματος και τού σκελετού στο σώμα σπονδυλωτού ή άλλου ζώου (κυρ. ο μυϊκός ιστός)-ΦΡ. (α) *δεν πιάνει κρέας πάνω του* για άνθρωπο πολύ αδύνατο, κοκκαλιάρη, που δεν παχαίνει: *όσο και να φάει, ~!* ΣΥΝ. *δεν πιάνει ξίγγι* (πάνω του) (β) (εκφραστ.) *ένα μάτσο κρέας* για άνθρωπο αγύμναστο, δεικνίνο και χοντρό, με νοθρές αντιδράσεις και παθητικότητα: *από το καθιστό και το φαγητό όλη μέρα κατάνησε ~* ΣΥΝ. *λαπάς* (γ) (εκφραστ.) *κάνω τα μούτρα (κάποιου) κρέας* (i) χτυπώ (κάποιον) πολύ, δέρνω με αγριότητα (και ως απειλή): *αν σε πιάσω, θα σου κάνω τα μούτρα κρέας* ΣΥΝ. *πέσω κάποιον στο ξύλο*, (λαϊκ.-σκω-πτ.) *χαλάω την πρόσοψη* (σε κάποιον) (ii) (ειρων.) εξευτελιζώ (κάποιον) εντελώς, τον ντροπιάζω: *τόρα μάλιστα, τού έκανες τα μούτρα*

κρέας με αυτό που είπες! ΣΥΝ. κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να σταθεί, προσβάλλω, θίγω, κάνω (κάποιον) να ντραπεί 2. (ειδικότερ. για το ανθρώπινο σώμα) η πλοσία σώμα, όγκος μυών και λίπους: *βλέπω έχεις ~ πάνω σου!* (είσαι εύσωμος, εύσαρκος) 3. τα εδόδιμα τμήματα του σώματος των σφαγίων, η σάρκα συγκεκριμένων ζώων, που χρησιμοποιείται για τη διατροφή των ανθρώπων (κυρ. η σάρκα του θηλαστικών, κατ' αντιδιαστολή προς τη σάρκα ψαριών και πουλερικών ή προς τα όσπρια, τα χορταρικά, τα φρούτα, τα ζυμαρικά κ.λπ.): -βοδινό | *μοσχάρισιο* | *χοιρινό* | *πρόβειο* || ~ *κόκκινο* (από αρνί, μοσχάρι, κατσίκι) | λευκό (από ψάρι, πουλερικά, χοιρινό) || ~ *νοπό* | *κατεψυγμένο* | *καπνιστό* | *κοινοβερτοποιημένο* | *αλειωμένο* (κιμάς)· ΦΡ. (πα-ροιμ.) *το φτηνό το κρέας το τρών'* | *οι σκόλοι* κάτι ευτελές, κατώτερης ποιότητας αποδεικνύεται αχρηστο 4. καθένα από τα παραπάνω εδόδιμα τμήματα του σώματος των σφαγίων, παρασκευασμένο και μαγειρεμένο ως φαγητό: ~ *κοκκινιστό* | ψητό | *βραστό* | *στα κάρβουνα* || *οι γιατροί συνιστούν την αποφυγή της υπερκατανάλωσης κρέατος* | *μία μερίδα* ~ — (υποκ.) κρεατικά (το).

[ETYM₁ αρχ. < I.E. *krew- «ομοί κρέας», πβ. σανσκρ. kravis-, kranyam, λατ. cruios «πιγμένο αίμα», crudus «αματηρός, βίαιος» (> crudelis > γαλλ. cruel), πολ. krew «αίμα», αρχ. γερμ. hrag «ομοίος», αγγλ. raw, γερμ. roh κ.ά.].

κρεαταγορά (η) 1. η αγορά κρεάτων τόπος αγοραπωλησίας κρεάτων 2. (ειδικότερ.) μεγάλο κατάστημα που πουλάει κρέας, κρεπωλείο.

κρεατάκια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) σαρκοδέξεις, αδενοειδείς εκπλαστή-σεις, που αναπτύσσονται στη μήτη εμπλοδίζοντας την αναπνοή και αφαιρούνται με χειρουργική επέμβαση.

κρεατάλευρο (το) {-ου κ. -εύρου | -ων κ. -εύρων} σκόνη που προέρχεται μετά από επεξεργασία, από τα μη βρώσιμα μέρη κρεάτων (κόκ-καλα κ.λπ.) και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή.

κρεατής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα του ανθρώπινου δέρματος 2. **κρεατί** (το) το χρώμα του ανθρώπινου δέρματος.

κρεατίλα (η) {χωρ. πληθ.} η χαρακτηριστική οσμή τού (νοπού κυρ.) κρεάτος, κρεατηνή (η) → κρεατίνος

κρεατηνή (η) [1880] {κρεατινών} ΒΙΟΛ. πρωτεϊνική ουσία που συντίθεται από αμινοξέα, απαντά στο αίμα, στον εγκέφαλο και στους μυς και είναι σημαντικό απόθεμα ενέργειας για τη μυϊκή συστολή. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. creatine].

κρεατινίνη (η) {κρεατινινών} ΒΙΟΛ. μεταβολικό παράγωγο της κρεα-τινής (βλ.λ.), που βρίσκεται στο αίμα και στα ούρα, από όπου απεκκρίνεται σε σταθερή ποσότητα ανά 24ωρο ανεξαρτήτως της διατροφής του ατόμου και δίνει ενδείξεις για την ομαλή λειτουργία των νεφρών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. creatinine].

κρεατίνος, -η, -ο 1. αυτός που είναι από κρέας, που αποτελείται από κρέας, σάρκα 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) **κρεατηνί (εβδομάδα)** η προτελευταία εβδομάδα της Αποκριάς, κατά την οποία επιτρέπεται να τρώει κα-νείς κρέας (β) **κρεατηνί Κυριακή** ή Κυριακή της Κρεοφαγίου, η τρίτη Κυριακή της Αποκριάς, Επισκοπή κρεατινός, -ή, -ό (σημ. 2) κ. κρεατέ-νιος, -ια, -ιο (σημ. 1).

κρεατοελιά (η) μικρό, φυσικό, συνήθ. σκουρόχρωμο και εκ γερτής, εσκόιδες εξόγκωμα στο ανθρώπινο δέρμα (που μοιάζει με μικρή ελιά) (επιστημ.) ο μελαγχρωματικός σπίλος.

κρεατομηχανή (η) η μηχανή με την οποία αλέθουμε το κρέας, για να γίνει κιμάς.

κρεατομυγή (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μεγάλη μυά που αφήνει τα αβγά της στο κρέας μέχρι τη' επόσμη τους. [ETYM. Απλό, του γαλλ. mouche de la viande].

κρεατοπιτά (η) {δύσchr. κρεατοπιτών} πίτα με γέμιση από μικρά κομμάτια κρέατος ή κιμά, (συνήθ.) ρυζιού και μυρωδικά.

κρεατόσουπα (η) {δύσchr. κρεατοσουπών} σούπα για την παρασκευή της οποίας χρησιμοποιείται ο ζωμός βρασμένου κρεάτος.

κρεατοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} η κατανάλωση κρεάτος (κυρ. στην καθημερινή διατροφή) ΑΝΤ. χορτοφαγία.

κρεατοφάγος, -ος, -ο [1894] αυτός που η διατροφή του στηρίζεται στην κατανάλωση κρεάτος, που τρώει πολύ ή συχνά κρέας ΣΥΝ. κρε-οφάγος. Επίσης κρεατοφαγός (ο) {κρεατοφαγάδες}.

κρεατωμένος, -η, -ο αυτός που έχει σώμα πλούσιο σε σάρκα (λόγω μυών ή λίπους), που «έχει κρέας πάνω του» ΑΝΤ. κοκκαλιάρης.

κρεβάτι (το) (παλαιότερ. ορθ. *κρεββάτι*) {κρεβατι-ού | -ιών} 1. έπιπλο με επίπεδη βάση, στη' οποία τοποθετείται στρώμα για τη-ν ανάπαυση και τον ύπνο ανθρώπου πάνω σε αυτό: *βάζω (κάποιον) στο ~ (τον κοιμίζω)* || *σηκώνομαι από το ~ (ζυπνάω)* || *σηκώνω κάποιον από το ~ (τον ζυπνάω)* || *τα πόδια τού ~ (το κάτω μέρος του)* || *το κεφάλι τού ~ || ~ σκαλιστό* | *μπροσόντινο* | *ξίλινο* | *στρογγέλο* | *πυρσόμειο* | *μονό ή διπλό* (για δύο άτομα) | *με κολόνες* | *με ουρανό* (με σκεπή) | *παιδικό* | *νοσοκομείο* | *νυφικό* (που έχει στρωθεί και στολιστεί για την πρότη νύχτα του γάμου) ΣΥΝ. (λόγ.) κλίνη, (για μορρά) κούνια, (πρόχειρο) ράντζο, (αρχαιοπρ.) ευνή, (λαϊκ.) ντιβάν- ΦΡ. (α) (είμαι) | *μένω* | *στο κρεβάτι* είμαι κλινήρης, αδυνατώ λόγω ασθένειας να ακολουθήσω το καθημερινό πρόγραμμα δραστηριοτήτων μου: ~ *με 40 πυρετό* || *ο γιατρός τού είπε να μείνει στο κρεβάτι ακόμα λίγες μέρες* (β) *πέφτω στο κρεβάτι* πέφτω για ύπνο: *πέφτει στο κρεβάτι από τις εννιά* ΣΥΝ. κοιμάμαι (γ) *ρίχνω (κάποιον) στο κρεβάτι* (ι) (για αρρώστια κ.λπ.) καταβάλλω (κάποιον): *για έναν μήνα τον έριξε στο κρεβάτι η υπερκόπωση* (ii) (για πρόσ.) καταφέρνω να κάνω κάποιον να δεχθεί να συνενρευθεί μαζί μου ερωτικά: *με τις υποσχέσεις του κατάφερε να τη ρίξει στο κρεβάτι* (δ) *κάνω* | *στρώνω* | *φτειάζω το κρεβάτι* στρώνω σεντόνια και κουβέρτες, τακτοποιώ τα κλινοσκεπάσματα μετά τον ύπνο: *έφυγε βιαστικά το πρόι και δεν πρόλαβε να κάνει το κρεβάτι*

ΣΥΝ. στρώνω, φτειάζω τα σεντόνια (ε) **κρεβάτι τού πόνου** το κρεβάτι στο οποίο ο άρρωστος υπομένει τους πόνους, την ταλαιπωρία μιας ασθένειας: *ήταν δίπλα του στο ~ ως την τελευταία μέρα* || *δεν μπορούσε να βρει ~ για τη νύχτα* και στο - 2. κλίνη ξενοδοχείου ή νοσοκομείου και συνεκδ. δωμάτιο ξενοδοχείου ή νοσοκομείου και οι αντίστοιχες υπηρεσίες και η εξυπηρέτηση που παρέχονται σε πελάτη, ασθενή κ.λπ.: *δεν μπορούσε να βρει ~ για τη νύχτα* -όλα τα ξενοδοχεία ήταν πλήρη ΣΥΝ. δωμάτιο, (λόγ.) κλίνη 3. έθιμο τού γάμου, κατά το οποίο συγγενείς και φίλοι, αφού στρωθεί το κρεβάτι των μελλονύμφων, αφήνουν επάνω χρήματα, πετάνε ρύζι κ.ά. 4. η ερωτική συνένωση, οι επιδόσεις των εραστών κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής πράξης: *είναι καλός* | *βίαιος* | *τριφερός στο ~* || *κάνω ~ (κάνω έρωτα)* || *ταιριάζουν στο ~* ΣΥΝ. έρωτας, σεξ· ΦΡ. *πάω στο κρεβάτι (με κάποιον)* συνενδύσκωμαι σεξουαλικά με κάποιον. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φάκελος*. [ETYM. < μεσν. κρεβάτιον < μτρν. κρεβάτιον, υποκ. τού σου. κράβ(β)ατος, αβεβ. ετύμου, πβθ. ανατολικό δάνειο, όπως και το συνώνυμο λατ. grabātus].

κρεβάτινα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. οριζόντιο κωραστωτό, διχτυωτό πλαίσιο, στο οποίο μπλέκεται και στερεώνεται η κληματιάρα: *μεταλλική* | *ξύλινη* ~ || ~ από *καλάμι* 2. (συνεκδ.) η κληματιάρα: *τα φύλλα της ~*.

κρεβατοκάμαρα (η) {δύσchr. κρεβατοκάμαρων} το υπνοδωμάτιο, το δωμάτιο που χρησιμοποιείται για τον ύπνο, για την ανάπαυση των ενοίκων: *πεντάρι διαμέρισμα με τρεις ~*.

κρεβατομουρούρα (η) {χωρ. πληθ.} η φορτική και κωραστική έκφραση παρατόμων μεταξύ συζύγων | εραστών, η γκρίνια στο κρεβάτι (πριν από τον ύπνο): *η γυναίκα του δεν τον αφήνει να κοιμηθεί με την ~ κάθε βράδυ!*

κρεβάτομα (το) {κρεβατιώ-ματος | -ατα, -άτων} το να αναγκάζεται κάποιος να μείνει στο κρεβάτι λόγω ασθένειας.

κρεβατιών ρ. μετβ. {κρεβατιώ-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) να πέσει άρρωστος στο κρεβάτι: *αυτή η γρίπη μάς κρεβατίωσε* || *είναι κρεβατιωμένος με πυρετό* ΣΥΝ. αρρωσταίνω, ρίχνω στο κρεβάτι.

κρεισσών, -ων, -ον κ. κρείττων {κρείσσ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που διαθέτει μεγαλύτερη ισχύ, δύναμη, που πλεονεκτεί σε δύναμεις, καλύτερος ΑΝΤ. χειρότερος, ασθενέστερος· ΦΡ. *κατά το κρείττον* κατά τον τρόπο που υπαγορεύει η ηθική: *ομιλεί και πράττει ~* ΣΥΝ. ηθικά, σιστά. — κρεισσόνος κ. κρείττωνος επίρρ. [αρχ.].

[ETYM₁ < αρχ. αττ. κρείσσων | -των (κατ' αναλογία προς το άμει-νων) < κρέσσω (ιών.) < *κρέτ- /ων, που εμφανίζει το θ. *κρετ-, από όπου και κρέτ-ος, αιολ. τ. της λ. κράτος (βλ.λ.). Η λ., εκφράζοντας τη σημ. «ασχυρότερος», χρησιμοποιήθηκε ως συγκρ. βαθμός τού επιθ. *αγαθός*].

κρεμ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει το χρώμα της κρέμας, υπόλευκος, κτρινωπός: ~ *πουκάμισο* | *ύφασμα* | *χαρτί* 2. **κρεμ** (το) το ίδιο το χρώμα της κρέμας. [ETYM. < γαλλ. crème, βλ. κ. κρέμα].

κρέμα (η) {κρεμών} 1. το λίπος τού γάλακτος, που ανβαινει στην επιφάνεια, όταν σταματήσουμε να το αναταράσσουμε: το αρωγάλα, το καϊμάκι: *βάγει πάντα - στον καφέ του* || ~ *γάλακτος* || *μία κουταλιά ~ με τη σοκολάτα* 2. κάθε μίγμα που έχει ως βάση βούτυρο, αβγά, άμυλο, ζάχαρη και γάλα και στο οποίο προστίθενται και άλλα συστατικά και σερβίρεται ως επιδόρπιο ή γλυκύσμα: ~ *καραμελέ* | *σοκολάτα* | *βανίλιας* | *με φρούτα και μαρέγκα* | *σιανγί* | *μους* || η ~ τού *γαλακτοπούρεκου* | *της μουριάσας* | *της γάρτας* ΦΡ. (ειρων.) *φάε την κρέμα* | *την κρεμούλα σου* για την υποτίμηση του συνομιλητή, για να δείξουμε ότι ο συνομιλητής είναι άπειρος: ~, *παιδάκι μου, και μη μπλέκεις με τέτοιες ιστορίες* ΣΥΝ. πιας το γαλατάκι σου 3. μη ρευστό φαρμακευτικό παρασκευάσμα, η δομή τού οποίου επιτρέπει την επίπλευση του στο σώμα για φαρμακευτικούς ή κολλοειδικούς σκοπούς: ~ *προσώπου* | *σώματος* | *καθαρισμού* | *ενυδατική* | *για την ακμή* | *για τις ρυτίδες* | *για ξηρά ή λιπαρά ή κανονικά δέρματα* | *υπο-αλλεργική* | *νυκτός* | *ημέρας* | *ζυρίματος* | *μαλακτική* (για τα μαλλιά). — (υποκ.) **κρεμούλα** κ. **κρεμίτσα** (η).

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. crema < παλ. γαλλ. cresse < λατ. christa < αρχ. χρίσμα (βλ.λ.).]

κρεμαγιέρα (η) {δύσchr. κρεμαγιερών} το σύστημα διεύθυνσης των τροχών αυτοκινητού.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. crèmeillère < παλ. γαλλ. carmeillère < cramail < δημόδ. λατ. *crama(s)culus < μτρν. κρεμαστήρ, -ήρος, αρχικός «οι μύες που υποστηρίζουν τους όρχες»].

κρεμάζω ρ. → **κρεμώ**

κρεμάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κατασκευή συνήθ. σε σχήμα ορθής γωνίας, στην άκρη της οποίας κρεμούσαν σκονί με θηλειά (βρόχο), την οποία περνούσαν στον λαμμό καταδίκου για τη θανάτωσή του (απαγχονισμός) ΣΥΝ. αγχώνη 2. (συνεκδ.) ο απαγχονισμός, το κρέμα-σμα (κάποιου) από τον λαμμό (για την εκτέλεση θανατικής ποινής)· ΦΡ. (α) στέλνω **κάποιον στην κρεμάλα** αποφασιζώ την εκτέλεση κάποιου με απαγχονισμό (β) *πάω στην κρεμάλα* καταδικάζομαι σε θάνατο με απαγχονισμό: *αν τον συλλάβουν, θα πάει σίγουρα στην κρεμάλα* (γ) **γλιτώνω την κρεμάλα** καταφέρνω να μην καταδικαστώ σε θάνατο με απαγχονισμό: *με τέτοια εγκλήματα που έχει διαπράξει δεν τη γλιτώνει την κρεμάλα* (δ) **η υπόθεση σηκώνει** | **είναι για** | **θέλει κρεμάλα** κάποιος πρέπει να τιμωρηθεί αυστηρότατα (ε) **είναι λες και τον πάνε στην κρεμάλα** κάποιος είναι πολύ στενοχωρημένος · 3. παχιγίδι στο οποίο ο ένας παίκτης γράφει το πρώτο και το τελευταίο γράμμα μιας λέξης, σημειώνοντας με παλές από πίσω γράμματα αποτελείται και ο άλλος παίκτης μαντεύει ποια γράμματα έχει, μέχρι να τη βρει ολόκληρη· για κάθε λανθασμένο γράμμα που λέει, σχήμα-

τιζεται σταδιακά σε μια ζωγραφιά ένα κρεμασμένο ανθρώπι (πρώτα το κεφάλι, τα μαλλιά, ο λαιμός του κ.λπ.), που αν σχεδιαστεί ολόκληρο πριν ο παίκτης βρει τη λέξη, αυτός γάνει · 4. (σκοπτ.) ο γάμος. [ETYM. < κρεμώ + παραγ. επίθημα -όλα, πβ. κ. φεύγω - φευγάλα, τρέχω - τρεχάλα. κρεμάμενος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που κρεμάται (από κάπου) μόνο στη φρ. επί ξύλου κρεμάμενος βλ. λ. ξύλο. [ETYM. Μτγ. ενεστ. του αρχ. κρέμαμαι, για το οποίο βλ. λ. κρεμώ]. κρεμαντάλας (ο) {κρεμαντάλαδες}, κρεμαντάλου (η) {κρεμαντά-λουδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) ψηλός και αδύστος άνθρωπος, χωρίς χάρη. [ETYM. < *κρεμανταρ-άς (< κρεμώ), με πθ. επίδρ. του μπουνταλάς ή, κατ' άλλη άποψη, < *κρεμο-μαντάλας (με απλολογία)]. κρέμασμα (το) [μτγν.] {κρεμάσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να κρεμάσει κάποιος κάτι: το ~ διακοσμητικόν φάτων στους δρόμους || το ~ σκουλαρικότο στο αφτί 2. η εκτέλεση με απαγχονισμό, ο πνιγμός στην κρεμάλα· φρ. (κάποιος) θέλει κρέμασμα (κάποιος) πρέπει να τιμωρηθεί με την πιο αυστηρή ποινή, του αξίζει παραδειγματική τιμωρία: τέτοιοι εγκληματίες θέλουν κρέμασμα, όχι φυλακή · 3. (σκοπ.-π.) ο γάμος, κρεμασμένος, -η, -ο 1. αυτός που κρεμάται από κάπου, που έχει κρεμαστεί: πάνω από τα ράφια των προϊόντων υπήρχαν ~ επικείμες με τις τιμές ΣΥΝ. αναρτημένος 2. (για πρδς.) αυτός που έχει απαγχονιστεί, που έχει πεθάνει στην κρεμάλα: οι ~ αφήνονταν σε κοινή θέα ως παράδειγμα προς αποφυγήν φρ. (παροιμ.) στο σπίτι του κρεμασμένου δεν μιλάνε για σχοινί (i) πρέπει να αποφύγει κανείς να θυμίζει στους άλλους επόδους για αυτούς καταστάσεις με αναφορές σε παρόμοια θέματα: Μιλούσε για χρεοκοπία σε άνθρωπο που είχε πωγεύσει! Μα μιλάνε για σχοινί στο σπίτι του κρεμασμένου; (ii) άνθρωποι που έχουν διαπράξει σφάλματα ή αδικήματα δεν πρέπει να κατηγορούν άλλους για τα ίδια σφάλματα ή αδικήματα: ας μη μιλάει το κόμμα σας για νοθεία...!

[ETYM. Η παροιμία στο σπίτι του κρεμασμένου δεν μιλάνε για σχοινί είναι μετάφρ. του γαλλ. on ne parle pas de corde dans la maison du pendu]. κρεμαστήρι (το) {κρεμαστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. οτιδήποτε κρεμάται (κυρ. στο ανθρώπινο σώμα, όπως τα σκουλαρίκια, τα βραχιόλια κ.λπ.) 2. η κρεμάστρα· φρ. (παροιμ.) όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστήρια βλ. λ. αλεπού 3. καρπός που κρεμάται (από το ταβάνι), για να συντηρηθεί ή να ωριμάσει 4. (σκοπτ.-μειωτ.) για περμένο γυναικείο στήθος. — (υποκ.) κρεμασταράκι (το). [ETYM. < μεσν. κρεμαστήριον «καντηλέρι» < κρεμαστός + παραγ. επίθημα -άριον/η. κρεμαστήρι (το) {κρεμαστηρ-ιού | -ιών} η κρεμαστήρα για τα ρούχα στη ντουλάπα: ξύλινο | πλαστικό | μεταλλικό ~ ΣΥΝ. κρεμαστήρι. — (υποκ.) κρεμαστήρικο (το).

[ETYM. < κρεμαστός + παραγ. επίθημα -ήρι, πβ. κ. τρυπητή-ήρι]. κρεμαστός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που κρεμάται, που αναρτάται: ~ ρολόι (ρολόι τοίχου) | ράφι | καθρέπτης | τάντα (που περνείται στον ώμο) ΣΥΝ. κρεμασμένος, αναρτημένος 2. αυτός που δεν στηρίζεται κάπου, αλλά αιωρείται' μετέωρος: ~ φοιτιστικό | γλάστρα | γέφυρα (χωρίς υποστηρίγματα, καμάρες κ.λπ.) | βεράντα | βράγια (ανά που προεξέχουν, που φαίνεται πως δεν ακουμπούν αλλού) | κήποι (βλ. λ. κήπος) ΣΥΝ. αιωρούμενος. — κρεμαστά επίθρ. κρεμαστήρα (η) [μτγν.] {κρεμαστήριον} 1. μικρό αντικείμενο που αποτελείται από ένα κομμάτι ξύλου, μετάλλου ή πλαστικού, συνήθ. κυρτό ή σε σχήμα περίπου αμβλυγώνιου τριγώνου, με άγκιστρο στο πάνω μέρος του και συνήθ. με γαντζάκια στις άκρες του για το κρέμασμα των ρούχων ή εξαρτημάτων ενδύσεως (λ.χ. ζωνών) κυρ. στις ντουλάπες ΣΥΝ. κρεμαστήρι, κρεμαστήρι 2. μικρό έπιπλο που κρεμάται στον τοίχο ή στηρίζεται μόνο του και έχει άγκιστρα για το πρόχειρο κρέμασμα ρούχων, καπέλων κ.λπ. ΣΥΝ. καλόγερος, κρεματόριο (το) {κρεματορί-ου | -ων} 1. ειδικό οικοδόμημα για την απόθεψη των νεκρών 2. (ειδικότ. στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως των Ναζί) ανάλογο οικοδόμημα με κλίβανο, στο οποίο απόθεφταν μαζικά τα πτώματα των αιχμαλώτων που προεβήγονταν από τους θαλάμους αερίων: τα ~ του Λουβίτις. [ETYM. < γερμ. Krematorium < λατ. cremo «καίω»]. κρεμεζής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το κόκκινο χρώμα του κρεμεζιού: ~ ποικίλα 2. κρεμεζί (το) {κρεμεζι-ιού | -ιών} το κόκκινο χρώμα στην απόχρωση του κρεμεζιού.

[ETYM. μεσν. < κριμζής < τουρκ. kırmızı < αραβ. qirmiz, βλ. κ. λ. καρ-μίνι].# κρεμεζί (το) {κρεμεζι-ιού | -ιών} κόκκινη φυσική χρωστική ουσία, που παράγεται από το έντομο κέρμη. [ETYM. μεσν. < τουρκ. kırmızı]. κρεμμύδι κ. (λαϊκ.) κρομμύδι (το) {κρεμμυδι-ιού | -ιών} 1. διετές πο-ώδες φυτό, του οποίου οι έντονα αρωματικοί σαρκόδεεις βολβοί τρώγονται νοποί ή μαγειρεμένοι, φρέσκοι ή ξέροι, και περιέχουν θειούχα πτητικά έλαια, που ερεθίζουν τα μάτια προκαλώντας δάκρυα 2. (συνεκδ.) οι βολβοί αυτού του φυτού: ψιλοκομμένα ~ || το σφάδο είναι φαγητό που βασίζεται στα ~ || χλωρό | φρέσκο | ζερό ~ φρ. (α) κώνω (κάποιον) με τα κρεμμυδάκια χτυπό (κάποιον) αλύπητα, τον περνά από εξονυχιστικό έλεγχο, από αυστηρή κριτική, τον εξουδετερώνω πλήρως, ώστε να μη μπορεί να αντιδράσει: έχει τόσο ακλόνητα επιχειρήματα, που αν μιλήσει, θα τους κάνει με τα κρεμμυδάκια! || τους έκαναν με τα κρεμμυδάκια στον χθεσινό αγώνα- έξι γκολ τους έβαλαν! ΣΥΝ. κολλάω στον τοίχο (β) (ντυμένος) σαν το κρεμμύδι με πολλά ρούχα (το ένα πάνω στο άλλο). — (μεγθ.) κρεμμύδα κ. κρομμύ-δα (η), (υποκ.) κρεμμυδάκι κ. κρομμυδάκι (το). [ETYM. μεσν. < μτγν. κρομμύδιον, υποκ. του αρχ. κρόμμυον (το διπλό

-μη- δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά) < θ. *krom-, ετεροιωμ. βαθμ. του I.E. *krem- «κρεμμύδι, σκόρδο», πβ. μέσ. ιφλ. crim «σκόρδο», αρχ. αγγλ. hransam (πληθ., > αγγλ. ramsons), ρωσ. seremsá κ.ά.].

κρεμμύδα κ. (λαϊκ.) κρομμύδα (η) {χωρ. πληθ.} η δυσάρεστη μυρωδιά, κυρ. του κομμένου ή μαγειρεμένου κρεμμυδιού.

κρεμμυδοειδής, -ής, -ές {κρεμμυδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα κρεμμυδιού-ιδ. στη ρωσική αρχιτεκτονική: ~ τρούλος ναού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. ο όρ. της αρχιτεκτονικής αποδίδει το γερμ. zwiebel- förmig].

κρεμμυδόπιτα (η) {δύσchr. κρεμμυδοπιτών} πίτα με γέμιση κυρ. από κρεμμύδια.

κρεμμυδόσουπα (η) {δύσchr. κρεμμυδοσουπών} σούπα με κύριο συστατικό τα κρεμμύδια.

κρεμμυδότσουφλο κ. (λαϊκ.) κρομμυδότσουφλο (το) η φλούδα του κρεμμυδιού.

κρέμομα ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. είμαι στερεωμένος σε σταθερό σημείο σε απόσταση από το έδαφος και αιωρούμαι: το φοιτιστικό κρέμαται από το ταβάνι 2. (μτφ.) εξαρτώμαι από κάποιον παρίοντα: όλοι κρεμόμαστε από σένα· φρ. (μτφ.) (α) κρέμομαι | κρεμείμαι από τον λαϊμό (κάποιον) αποθέτω σε κάποιον κάθε ελπίδα μου, βασιζόμαι ολοκληρωτικά σε αυτόν: μια οικογένεια κρέμαται απ' τον λαϊμό του, για να ζήσει (β) κρέμομαι από το στόμα | τα χείλη (κάποιον) είμαι γοητευμένος από τον τρόπο που μιλάει κάποιος ή έχω στρέψει όλη μου την προσοχή στα λόγια κάποιου: όλοι κρέμονταν από το στόμα του καθηγητή την ώρα που εξημούσε τα θέματα των εξετάσεων (γ) κρέμομαι από μία κλωστή βλ. λ. κλωστή. [ETYM. μεσν. < αρχ. κρέμαμαι, μέσ. φωνηθ. του ρ. κρεμώ (βλ. λ.)].

κρεμοσάπυον (το) ρευστό κρεμώδες σαπύνι: αρωματικό ~.

κρεμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρεμάς... | κρέμ-σασα, -ιέμαι κ. (λαϊκ.) -ιούμαι, -άστηκα, -ασμένος} ♦ (μετβ.) 1. στερεώνω (κάτι) από ψηλά, από σημείο κατάλληλο, ώστε να ισορροπεί με το βάρος του, στηρίζω (κάτι) από πώο, από την κορυφή του: ~ τον πίνακα στον τοίχο | το φοιτιστικό απ' το ταβάνι | τα στολίδια στο δέντρο | καρτέλες στα ρούχα | τις κουρτίνες | την τάντα στον όμο | το παλιό στην κρεμάστρα | τη σημαία στο κοντάρι ΑΝΤ. ξεκρεμώ· φρ. κρεμώω | λώνω | έχω λυτό | αμοιάω το ζωνάρι μου για καβγά βλ. λ. ζωνάρι 2. αφήνω (κάτι να πέσει προς τα κάτω χαλαρά, χωρίς να το συγκρατώ καθόλου): ~ τα χέρια απ' την κούραση ΣΥΝ. ρίχνω, αφήνω· φρ. κρεμώω μούτρα εκδηλώνω τη δυσάρεσκεια μου (για κάτι): δεν τον πήρα το παιχνίδι μου μου ζήτησε κι αμέσως κρέμασε μούτρα! 3. εκτελώ με απαγχονισμό, πηγαίνω (κάποιον) στην κρεμάλα: κρέμασαν τους προκρίτους της περιοχής || αν σε πιάσει, θα σε κρεμάσει! 4. εγκαταλείπω την επαγγελματική μου απασχόληση σε έναν τομέα ή οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα: ο μεγάλος ποδοσφαιριστής θα κρεμάσει τα παπούτσια του μετά τον τελικό (θα σταματήσει το ποδόσφαιρο) || ο διατητής κρέμασε τη σφυρίχτρα του (έπαυε να διατηρεί) || τα κρέμασε τα εργαλεία του (σταμάτησε να δουλεύει) || ~ το πετραχίλι μου (για κληρικό: παύω να ιεραργώ, τιμωρούμαι με αργία) || ~ τ'άρματα (σταματώ τον πόλεμο, τις εχθροπραξίες) ♦ (αμετβ.) 5. (λαϊκ. κυρ. για το σώμα, τους μύς) χαλαρώνω, χάνω την ικανότητα μυϊκού ελέγχου, τη σφρηγηλότητά μου: σταμάτησε τη γυμναστική και κρέμασε εντελώς || είχε κρεμάσει η γλώσσα του από την κούραση 6. (λαϊκ.-εκφραστ. για ύφασμα/ρούχο) σκουλαρίζω· περιστεύω από τη μία πλευρά ή δεν εφαρμόζω καλά: το σακάκι κρεμάει λίγο στην ωμοπλάτη και στα μανίκια || σπαρώζε το τραπεζομάντιλο να ισώσεις, γιατί κρεμάει απ' αυτή την πλευρά· (μεσοπθ. κρεμείμαι) 7. πιάνομαι από κάπου, ώστε να αιωρούμαι: ο πρροσβέστης κρεμάστηκε με το ένα χέρι απ' τη σκάλα, για να σώσει το παγιδευμένο κοριτσάκι || το παιδί κρεμάστηκε στον λαϊμό της μάνας του (την πήρε αγκαλιά, περνώντας τα χέρια του γύρω από τον λαϊμό τού) 8. μπορώ να τοποθετηθώ σε σημείο που βρίσκεται ψηλά, ώστε να αιωρούμαι: ο πολυέλιος κρεμάει στο ταβάνι 9. απαγχονίζομαι, αυτοκτονώ με κρεμάλα: κρεμάστηκε στο κελ-λί του || κρεμάστηκε από τις ενοχές· φρ. άι κρεμάσου | να πας να κρεμαστείς! για να διώξουμε κάποιον, για άνθρωπο που οι πράξεις του παύουν να μας ενδιαφέρουν ή να μας δεσμεύουν στο παραμικρό ΣΥΝ. κόψ' τον σβέρκο μου, αν πνίξου 10. (σκοπτ.) παντρεύομαι, νυμφεύομαι: κρεμάστηκε κι αυτός- άργησε, αλλά τον χόρεψε τον Ησαΐα! ΣΥΝ. βάζω στεφάνι, στεφανώνομαι. Επίσης (σπάν.) κρεμάζω ΣΧΟΛΙΟ λ. σπάζω.

[ETYM. < αρχ. κρεμώ (-άω) < κρεμάννμι, αβεβ. ετύμου. Φαίνεται πως το αρχικό θ. της λ. είναι κρέμα- (πβ. αόρ. κρεμά-σαι), αλλά η μεν σύνδεση με το λιθ. kariū «κρέμομαι, αναρτώ» προσκρούει σε μορφολογικά προβλήματα, η δε αναφορά του σασκρ. sṛāmyati «κουράζω» αφήνει σημσιολογικά κενά. Ομόρρ. κρημ-νός (που εμφανίζει την εκτεταμένη βαθμ.) > γκρεμός, κρεμάστρα, κρεμα-στός κ.ά.].

κρεμώ - κρέμομαι - κρεμείμαι. Το ρήμα κρεμώ (αρχ., μεταπλασμένος τ. του κρεμάννμι) έχει μεταβατική χρήση (παίρνω αντικείμενο), π.χ. κρεμώ τον πίνακα στον τοίχο, κρεμώ τα ρούχα στη ντουλάπα κ.λπ. με μεσοπαθητικό τ. το κρεμείμαι που σημαίνει «κρεμάμαι ή πιάνομαι από κάπου, ώστε να μην ακουμπώ | στηρίζομαι στο έδαφος» (π.χ. κρεμείμαι στο μονόζυγο, το μεταζών κρεμείται σε μια αλυσίδα). Το κρέμομαι διαφέρει στη σημασία και την προέλευση του από το κρεμείμαι και σημαίνει «αιωρούμαι πιασμένος ή στερεωμένος από κάπου»: Το φοιτιστικό κρέμαται από το ταβάνι - (μτφ.) Κρέμομαι από τα χείλη κάποιου. Μερικές φορές αντί του ρήματος κρεμώ χρησιμοποιείται ο τ. κρεμάζω (μτγν. από τον αόρ. κρέμασα του αρχ. ρ. κρεμάννμι).

κρεμώδης, -ής, -ες {κρεμώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} αυτός που έχει

την υφή κρέμας: ~ *ουσία* | *σαπούνι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
κρέντο (το) {άκλ.} 1. οι πεποιθήσεις, αυτά που πιστεύει κάποιος 2. ΜΟΥΣ. το τρίτο τυπικό μέρος της λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπενεδικτούς, άγκνους ντέι) που μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση του Πιστεύω (*credo in unum Deum*, πιστεύω εις ένα Θεόν): ~ *από τη Λειτουργία του Μότσαρτ*. [ETYM. < λατ. *credo* «πιστεύω»].

κρένω ρ. αμετβ. {εύρρ. σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} (λαϊκ.) μιλώ σε κάποιον, του απευθύνομ τον λόγο: «*Αγγέλω μ', κρένει η μάνα σου, δεν ξέρω τι σε θέλει*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. λέγω. [ETYM. μεσν. < αρχ. *κρίνω*].

κρεολός (ο), κρεολή (η) 1. (παλαιότ.) λευκός γεννημένος στις ισπανικές κτήσεις της Αμερικής ή καταγόμενος από τους πρώτους Γάλλους αποίκους στον Νότο των Η.Π.Α. (π.χ. στη Νέα Ορλεάνη) 2. (γενικότ.) καθένας από τους ανθρώπους που ανήκει στον πολιτισμό των λαών της Καραϊβικής.

[ETYM. Μεταφορά από *γαλλ. creole* < ισπ. *criollo* < πορτ. *crioulo*, ονομασία του λευκού που γεννήθηκε στις αποικίες, < ρ. *criar* «ανατρέφω» < λατ. *creare* «δημιουργώ»].

κρεολός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με κρεολό 2. ΓΛΩΣΣ. *κρεολή (γλώσσα)* παρεμφερής μορφή γλώσσας από την ανάμιξη δύο ή περισσότερων γλωσσών (= *πίτριν γλωσσά*), η οποία επικράτησε ως μετρική μιας γλωσσικής κοινότητας. Επίσης κρεολικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πίτριν*.

κρεοπωλείο (το) [μετρ.] κατάσταση ή τμήμα καταστήματος, όπου πωλείται κρέας ΣΥΝ. *χασάπικο*.

κρεοπόλης (ο) [μετρ.] {κρεοπωλών}, κρεοπόλισσα (η) {κρεοπωλίσσων} πρόσωπο που πουλά κρέας: ο ιδιοκτήτης κρεοπωλείου ΣΥΝ. *χασάπης, υ.ακελλάρης*.

κρεοφαγία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} κρεοφαγία.

κρεοφάγος, -ος, -ο [αρχ.] κρεοφάγος.

κρεπ (το) {άκλ.} 1. ακατέργαστο καουτσούκ, πεπιεσμένο σε πτυχωμένα φύλλα, που χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή πελμάτων στα παπούτσια: *μποτάκια με ~* 2. ελαφρό ύφασμα από μετάξι, βαμβάκι ή άλλη ίνα με ελαφρά πτυχωμένη, κυματοειδή ή ανάγλυφη επιφάνεια ΣΥΝ. *κρέπι*. Φρ. *νημα κρεπ* νημα που έχει συστραφεί, το σγουρό νήμα. [ETYM. < γαλλ. *crêpe* < παλ. γαλλ. *crēsp* «σγουρός, πτυχωτός» < λατ. *crispus* «τραχύ»].

κρέπα (η) {κρεπόν} μαγειρικό και ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα από ειδικό μείγμα πηχτής ζύμης (από αλεύρι, γάλα ή νερό και αβγά), που απλώνεται πάνω σε ειδική θερμανόμενη πλάκα, ώσπου να ψηθεί και να γίνει μια πολύ λεπτή πίτα, η οποία γεμίζεται με πικάνικη ή γλυκιά γέμιση και τυλιγείται ρολό ή στα δύο ή στα τέσσερα: ~ με *μαρινάκια* και *ζαμπόν* || ~ με *σοκολάτα* | με *μπαγιόνες*. [ETYM. < γαλλ. *crêpe* < παλ. γαλλ. *crēsp* «σγουρός, πτυχωτός» < λατ. *crispus* «τραχύ»].

κρεπάρι ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κρέπ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) 1. σπάξι σε κομμάτια, κόβωμαι σε μικρά μέρη: έτσι που το *φόρτωσες* το *αποκίνητο*, θα *κρεπάρι* από το βάρος ΣΥΝ. *σχίζομαι, θραύομαι* 2. (μτφ.) καταρρέω λόγω μεγάλης ψυχολογικής πίεσης, αντιδρώ με έντονο ξέσπασμα: *δεν αντέχω τόσο μεγάλη πίεση και άγχος, θα ~!* ΣΥΝ. *σκιάω* ♦ (μετβ.) 3. αυξάνω τον όγκο του χτενίσματος ή μιας τούφας μαλλιών: ο *κομμωτής της πρότεινε να κρεπάρι λίγο το μαλλί, για να μη φαίνεται πεποιημένο* ΣΥΝ. *ζαίνω*. — κρεπάρισμα (το), (υποκ.) κρεπαρισμάτκι (το) (σημ. 3).

[ETYM. μεσν. < ιταλ. *crepare* < λατ. *crepare* «κροτάω, θορυβώ». Η σημ. 3 αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *crêper* (les cheveux)].

κρεπερί (η) {άκλ.} κατάσταση παρασκευής και πώλησης κρεπών.

[ETYM. < γαλλ. *crêperie*].

κρέπι (το) {κρεπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το κρεπ, το λεπτό ύφασμα με τη χαρακτηριστική ανάγλυφη, κυματοειδή επιφάνεια 2. η συνήθ. μαύρη ταινία ή άλλο κομμάτι από κρεπ ύφασμα, που φοριέται ως περιβραχιόνιο ή χρησιμοποιείται στα σπίντα ως συμβολική ένδειξη πένθους: *κρέμισαν τα ~* 3. το μαύρο πέπλο που φορούσαν παλιότερα οι χήρες, για να δηλώσουν το βαρύ τους πένθος. [ETYM. Μεταφορά από γαλλ. *crêpe*, βλ. κ. *κρεπ*].

κρεπ-ντε-σίν (το) {άκλ.} 2. ελαφρό, μαλακό μεταξωτό ή συνθετικό κρεπ, που χρησιμοποιείται κυρ. για τη ραφή φορεμάτων. [ETYM. < γαλλ. *crêpe de Chine* «κρεπ της Κίνας»].

κρεσέντο κ. κρετσέντο (το) {άκλ.} 1. ΜΟΥΣ. η βαθμιαία αύξηση της έντασης κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού 2. (συνεκδ.) τμήμα μουσικού κομματιού που εκτελείται με βαθμιαία αύξηση της έντασης 3. (μτφ.) η σταθερή αύξηση της δύναμης ή στην ένταση: το κορυφαίο σημείο σε μια κλιμάκωση: *βρισκόμαστε σε ένα ~ πολιτικολογίας εν όψει εκλογών* || στο ~ *του πάθους* ΣΥΝ. *κορύφωση*. [ETYM. < ιταλ. *crescendo* < λατ. *crescendum*, γερονδίο του ρ. *creasco* «αυξάνω»].

κρεστινιός (ο/η) 1. ΙΑΤΡ. η διαγνωστική καθυστέρηση του ατόμου που οφείλεται σε εκ γενετής ανεπάρκεια στις εκκρίσεις του θυρεοειδούς αδένος, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση της ανατομικής και λειτουργικής ανάπτυξης 2. η συμπεριφορά του παθολογικός ηλικίου ατόμου 3. (υβριστ.) η μεγάλη βλακεία και συνεκδ. κάθε πράξη ή ενέργεια που οφείλεται σε βλακεία.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. *crétinisme*. Βλ. κ. *κρετινός*].

κρετινός (ο/η) 1. πρόσωπο που πάσχει από κρεστινισμό ΣΥΝ. *ιδιότης, βλάκας* 2. (υβριστ.) η πρόσωπο ηλικίου, μειωμένης αντίληψης ή αγροίκιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. *crétin* < διαλεκτ. γαλλ. *crestin*, προσωνυμία που δόθηκε σε νοητικούς καθυστερημένα άτομα, τα οποία κατοικού-

σαν στις Άλπει, με τη σημ. «αγαθάρης, χαζούλης» και με ευφημιστικό σχηματισμό (πβ. γαλλ. *bonhomme*, *innocent* κ.ά., όλα με μειωτική χροση). < λατ. *christianus* < μετρ. *χριστιανός*]. κρετον (το) {άκλ.} λεπτό βαμβακερό ύφασμα, με έντονα χρώματα, που χρησιμοποιείται κυρ. για κουρτίνες και καλύμματα επίπλων. [ETYM. < γαλλ. *cretonne* < Creton, χωριό της Νορμανδίας, όπου κατασκευάζονταν αυτό το ύφασμα]. Κρέων (ο) {Κρέων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. 1. βασιλιάς της Κορίνθου, ο οποίος δέχθηκε στην αυλή του τη Μήδεια και τον Ιάσονα 2. βασιλιάς της Θήβας, γιος του Μενοικέα μετά τη μάχη των Επτά εναντίον της Θήβας απαγόρευσε την ταφή του Πολυνείκη. Επίσης Κρέωντας. [ETYM. αρχ., σχηματισμένο κατά τις μετρ. σε -ων, -οντος < *κρείω*] «ισχυρός, κυρίαρχος», που συνδ. με *σανσκρ. grēyas-* «ισχυρότερος», *αβεστ. srayah-*, κρημνίζω ρ. μετβ. [μετρ.] {κρημνισ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) γκρεμίζω (βλ.λ.) (πβ. λ. *κατακρημνίζω*). — κρημνιστής (η) [μετρ.] κ. κρημνισμός (ο) [μετρ.] κ. κρημνισμα (το) [μετρ.]. κρημνός (ο) (αρχαιοπρ.) ο γκρεμός- κυρ. στη Φρ. *βαίνω κατά κρημνόν* βλ. λ. *βαίνω*.

[ETYM. αρχ. < θ. *κρημ-*, εκτεταμ. βαθμ. θέματος, που απαντά στο ρ. *κρέμαμαι* (για το οποίο βλ. λ. *κρεμώ*). Βλ. κ. *γκρεμός*]. κρημνώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κρημνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. (εκταστ.) που έχει ανάομαλη διαμόρφωση, με γκρεμούς 2. αυτός που θυμίζει γκρεμό, που έχει τα χαρακτηριστικά γκρεμού: ~ *όχη* ΣΥΝ. *απότομος, απόκρημνος, κατακόρφος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, κρηναίος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που βγαίνει, που πηγάει

από κρήνη: ~ *ύδωρ*. κρήνη (η) {κρημών} 1. η φυσική πηγή νερού 2. η κατασκευή από την οποία ζητητά το νερό φυσικά ή πηγάει η ζελητό πίδακα, λ.χ. πέτρινη ή μαρμαρίνη τετραπλευρη κατασκευή με κρουνοί στις πλευρές της ή τοίχος, στην πρόσοψη του οποίου υπάρχει κρουνοί και χτιστή ή σκαλισμένη λεκάνη στην οποία χύνεται το νερό ή δεξαμενή με βάθρο, πάνω στο οποίο υπάρχει γλυπτή μορφή ή σύνθεση, από την οποία εκρέει νερό (συνήθ. σε κρήνη ή δημόσιους χώρους) 3. (μτφ. -λογος.) το σημείο από το οποίο εκπορεύεται, πηγάει κάτι οτιδήποτε προφοδοτεί: η ~ του ηλιού (από όπου πηγάει το φως) ΣΥΝ. *πηγή*. [ETYM. αρχ. < *κράσνα, πιβ. < *krsnā < I.E. *krosno- «πηγή», πβ. αρχ. *αγγλ. hroen*, *hoep* κ.ά. Ομόρρ. *κρουνοί* (βλ.λ.). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. *κρήνη* συνδέεται ετυμολογικά με το ουσ. *κάρα* «κεφαλή» (πβ. τη «γλώσσα» του Ησυχίου *κράνα: κεφαλή*) και έχει τη σημ. «κεφαλόβουρσο», πβ. λατ. *caput fondis* «κεφαλόβουρσο»].

κρηπίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ιδος} (λόγ.) 1. η λιθόκτιστη επίπεδη επιφάνεια σε όχη ποταμού, η προκυμαία, το πλάτωμα αποβάθρας ΣΥΝ. κρηπίδομα 2. το θεμέλιο κτίσματος: κάθε βάθρο ή υποβάθρο, με το οποίο ενισχύεται η αντοχή, η ανθεκτικότητα κτηρίου 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. η βαθμιδωτή βάση των αρχαίων ναών 4. χτισμένο σκαλοπάτι (κυρ. στη μπροστινή πλευρά της Αγίας Τράπεζας) 5. το τμήμα του θαλάσσιου βυθού κοντά στην ακτή: ηπειρωτική ~ (υφαλοκρηπίδα). [ETYM. < αρχ. *κρηπίς*, -ιδος, τεχνικός όρ., *αγν. ετόμου*. Ίσως πρόκειται για δάνειο. Το λατ. *crepida* είναι δάνειο από την Ελλην.]. κρηπίδομα (το) [μετρ.] {κρηπίδομ-ατος | -ατα, -άτων} 1. θεμέλιο υποστηρίξης οικοδομήματος: ~ *ναού* ΣΥΝ. *υποβάθρο* 2. (μτφ.) η βάση, τα θεμέλια στα οποία στηρίζεται (κάτι): *οι μελέτες του αντίζ αποτέλεσαν το ~ της μετέπειτα επιστημονικής του θεωρίας* 3. η πλατφόρμα σιδηροδρομικού σταθμού ή λιμανιού, το πλάτωμα επιβίβασης και αποβίβασης ΣΥΝ. *αποβάθρα*, (για λιμάνι) *προκυμαία*, κρηπίδομα ρ. μετβ. {κρηπίδομα} 1.

κατασκευάζω κρηπίδα, θεμέλια 2. (ειδικότ.) κατασκευάζω προκυμαία. [ETYM. < μετρ. *κρηπίδο* (-δω) < αρχ. *κρηπίς*, -ιδος (βλ.λ.)]. κρηπάρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κόσκινο με πολύ λεπτό δίχτυ, κατάλληλο για φίλο κοσκινισμό, συνήθ. για τον καθαρισμό του αλευριού από τα πίτουρα: ΦΡ. (α) (*περνώ κάτι*) από την *γνή κρηπάρη* (εξετάζω κάτι) λεπτομερώς, (περνώ κάτι) από εξονυχιστικό έλεγχο (β) *θα σου βάλω κρηπάρη* | *κόσκινο* βλ. λ. *κόσκινο*.

[ETYM. < αρχ. *κρηπάρη*, αβεβ. ετόμου. Το επίθημα -*έρα* παρουσιάζεται και σε άλλες συναφείς λ. (πβ. *διφθ-έρα*, *χολ-έρα*), αλλά το θ. *κρησ-* παραμένει ανεμνήνευτο. Έχει εικασθεί ότι προέρχεται από αμάρτυρο ουσ. **κρήσος* < **κρήσος* και συνδέεται με λατ. *crētus* «χωρισμένος», αλλά η ίδια η λατ. λ. είναι δυσεξηγήτη ως προς την προέλευση της. Η συνώνυμη λατ. λ. *crībrium* «κρησάρη, κόσκινο» δεν συνδέεται με την Ελλην.]. κρησαρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κρησαρίσ-α, -θηκα, -μένος} περνώ κάτι από την κρησάρη, κοσκινίζω. Επίσης κρησάρω. — κρησαρίσμα (το), κρησαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει κοσκινιστεί με κρησάρη: ~ *αλεύρι* | *ψωμί* (που φτιαχτεί από κρησαρισμένο αλεύρι) ΣΥΝ. κρη-σαρισμένος, κοσκινιστός. κρησφύγετο (το) το μέρος στο οποίο μπορεί κανείς να κρυφτεί, χωρίς να διατρέχει κίνδυνο να τον πιάσουν, το ασφαλές καταφύγιο: *οι αντάρτες είχαν το ~ τους σε μια απόμερη και δύσβατη ορεινή περιοχή* ΣΥΝ. *κρυφώνας, κρύπη, λημέρι* (πβ. λ. *καταφύγιο*). [ETYM. < αρχ. *κρησφύγετον*, αβεβ. ετόμου. Το β' συνθ. -*φύγετον* προέρχεται από το ρ. *φεύγω* (πβ. *αόρ. β' φγι-είν*). Ως προς το α' συνθ. *κρησ-* έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις. Ήδη αρχ. είναι η εκδοχή ότι *κρησ-* < *Κρής* «Κρητικός», με την ιδέα ότι στην Κρήτη οι κάτοικοι κατέφευγαν σε σπηλιές. Οι Ρ. Kretschmer και F. Solmsen ανάγουν το *κρησ-* / *κράσ-* στην ετυμολογική οικογένεια του ουσ. *κάρα* «κεφαλή», οπότε η λ. θα προσδιόριζε τον τόπο όπου καταφεύγει κανείς, για να σώσει το κεφάλι του (άπονη) που προσκρούει σε σοβαρά φωνητικά προβλήματα), ο J. Wackemagel υποστηρίζει ότι *κρησφύγετον* < **κρησφ-φύγετον* (με ανομοίωση των δασέων συμφώνων) < θ. **κρησ-* (< *κρήσος*

«χρέος»), οπότε η λ. θα αναφερόταν στην προσπάθεια να αποφύγει κανείς την πληρομή ενός χρέους (άπονη ισχυρή μορφολογικός, αλλά με σημασιολογικά κενά), ο Ε. Κατωμένος, τέλος, προτείνει αρχικό τύπο *πρησ-φουγετον(με ανομοίωση), όπου το θ. *πρησ- εμφανίζει την εκτεταμ. βαθμ. του πρησ- (< πρησ, πβ. κ. πρέσβυς, βλ.λ.), οπότε η λ. προέρχεται από το ρ. *προσ-φείγω* (άπονη με ισχυρά επιχειρήματα).

Κρήτη (η) το μεγαλύτερο (σε έκταση και πληθυσμό) νησί της Ελλάδας, που βρίσκεται μεταξύ του Κρητικού και του Λιβυκού Πελάγους. — Κρητικός (ο) [αρχ.], Κρητικά (η), κρητικός, -ή/-ιά, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.

[ETYM₂ αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο. Πιστεύεται ότι η πρώτη μνεία της νήσου γίνεται στη λ. ka-ria-ra, που απαντά στα ασσυροβαβυλωνιακά σφραγισμένα κείμενα. Επίσης η Κρήτη ταυτίζεται με την εβρ. λ. Καρθίγ, με την οποία κατονομάζεται στην Π.Δ. η πατρίδα των Φιλισθίων. Για το ιταλ. Candia, βλ. λ. *Ηράκλεια*].

κρητιά (η) (λόγ.) 1. αγρό ή λευκό, εύθρυπτο πέτρωμα από ασβεστολιθικά κελύφη μικρών ζώων η κιμωλία 2. (συνεκδ.) κάθε μικρό κομμάτι αυτού του πετρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. ως γραφική ύλη. Επίσης (λογιότ.) κρητιά [1856] {κρητιάς}. [ETYM Αντιδάν., < γερμ. Kreide < μτρν. κρήτη «κιμωλία» < λατ. creta < Creta «Κρήτη» < αρχ. τοπωνύμιο *Κρήτη*].

κρητιάδικος, -ή, -ό [1867] 1. αυτός που σχετίζεται με την κρητιά, δηλαδή την κιμωλία 2. ΓΕΩΛ. **Κρητιάδικό** (το) η γεωλογική περίοδος του μεσοζωικού αιώνα, κατά την οποία σχηματίστηκαν τα ιζηματογενή πετρώματα της κρητιάς (κιμωλίας), πριν από περ. 130-140 εκατομμύρια χρόνια, όταν εξαφανίστηκαν τα μεγάλα ερπετά και προς το τέλος της κυριαρχούσαν τα φυτά με άνθη (αγγειόσπερμο).

κρητιδογραφία (η) [1896] {κρητιδογραφιών} 1. η ζωγραφική πάνω σε ειδικό πορώδες χαρτί με χρωματιστές κρητιδες (κιμωλίες) ΣΥΝ. παστέλ 2. (συνεκδ.) το ζωγραφικό έργο που φιλοτεχνείται με τον παραπάνω τρόπο ΣΥΝ. παστέλ. — κρητιδογραφικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. pastel (βλ. κ. παστέλ)].

κρητιδογράφος (ο) αυτός που φιλοτεχνεί κρητιδογραφίες.

Κρητικάρδος (ο) (μεγελ.) μεγάλοςμομος και περήφανος Κρητικός: *ένας λεβέντης*

Κρητικό (Πελάγος) (το) [αρχ.] {Κρητικού (Πελάγους)} η θαλάσσια περιοχή μεταξύ της Κρήτης και των Κυκλάδων.

κρητικός, -ή/-ιά, -ό → Κρήτη

κρητίς (η) → κρητιά

κρητολογία (η) η επιστημονική εξέταση θεμάτων που σχετίζονται με την Κρήτη. — κρητολόγος (ο/η) [1889], κρητολογικός, -ή, -ό.

κρ η το μυκηναϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Κρήτη και τις Μυκήνες: ~ *πολιτισμός* | *γραφη*.

κριαρί (το) {κριαρ-ιού | -ιών} 1. το αρσενικό πρόβατο ΣΥΝ. κριάς · 2. (λαϊκ.-προφορ.) πρόσωπο που ανήκει στο ζώδιο του Κριού: *ταιριάζω πολύ με τα ~*. — (υποκ.) κριαράκι (το) (σημ. 2). [ETYM₂ < μεσν. *κριαρίον*, υποκ. του αρχ. *κριάς* (βλ.λ.)].

κριθάλευρο (το) [μεσν.] το αλεύρι από αλεσμένο κριθάρι.

κριθάρκι (το) {ζωφ. γεν.} 1. ζυμαρικό του οποίου το σχήμα μοιάζει με του κόκκου του κριθαριού 2. (περιληπτ.) το φαγητό που παρασκευάζεται από τέτοια ζυμαρικά: *κρέας με ~ στον φούρνο* ΣΥΝ. μαριέ-στρα 3. ΙΑΤΡ. μικρό απόστημα με πύον κοντά στις βλεφαρίδες, το οποίο αναπτύσσεται όταν εισβάλλουν βακτηρίδια στον θύλακο μιας βλεφαρίδας, προκαλώντας οίδημα ή φλεγμονή και πόνο.

κριθαρένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από κριθάρι ΣΥΝ. κριθίνιος. Επίσης κριθαρήσιος, -ια, -ιο.

κριθάρι (το) {κριθαρ-ιού | -ιών} δημητριακό που μοιάζει με το σιτάρι, αλλά με πιο φειντό πράσινο χρώμα, και του οποίου οι κόκκοι χρησιμοποιούνται στη διατροφή του ανθρώπου, στη ζυθοποιία, σε υποκατάστατα του καφέ και σε ζωοτροφή. [ETYM < μτρν. *κριθάριον*, υποκ. του αρχ. *κριθή* (βλ.λ.)].

κριθαρόψωμο (το) το ψωμί που έχει γίνει από κριθάλευρο.

κριθή (η) (λόγ.) το κριθάρι. [ETYM₂ αρχ. (ήδη μυκ. ki-ri-ta), παρεκτεταμένος τ. (σε -θή) αρχαιότατο συνώνυμο **κρήθ*, του οποίου μαρτυρείται μόνο η αιτ. *κρή*. Το *κρή* είναι αββ. ετύμου, ίσως < I.E. θ. *ghrzd(h)- | *gherzd- «κριθάρι», πβ. αββ. drith, αρμ. garí, λατ. hordeum (> γαλλ. orge), γερμ. Gerste κ.ά. Οι ερμηνευτικές δυσκολίες που εγείρει το μακρό -i- (του *κρή*), έχουν οδηγήσει ορισμένους μελετητές στην άποψη ότι πρόκειται για προελλην. λ.].

κριθίνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από κριθάρι: ~ ψωμί ΣΥΝ. κριθαρένιος, κριθαρήσιος.

κρικέλλα (η) {κρικελλών} (λαϊκ.) ο κρίκος μεγάλων διαστάσεων ΣΥΝ. χαλκάς. κρικέλλι (το) {κρικελλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μικρός χαλκάς. [ETYM₂ < μεσν. *κρικέλι* (λιον, υποκ. του *κρίκελλος* (αντιδάν.) < λατ. circellus < circulus < circus < αρχ. *κίρκος* | *κρίκος* (βλ.λ.)].

κρίκετ (το) {άκλ.} πολύπλοκο παιχνίδι (δημοφιλές κυρ. στην Αγγλία) που παίζεται από δύο ομάδες με έντεκα παίκτες η καθέμια, με ξύλινα ρόπαλα σε σχήμα κουπιού και μπάλες από σκληρό δέρμα, σε γήπεδο με δύο φράγτες που απέχουν μεταξύ τους 20 μέτρα. [ETYM₂ < αγγλ. cricket < μέσ. γαλλ. criquet «δοκός», πθ. < ολλ. krick(e) «αγρόνη, μπράτσο»].

κρικοειής, -ής, -ές [μτρν.] {κρικοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κρίκο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

κρίκος (ο) 1. δακτύλιος από μέταλλο ή άλλο υλικό: *οι ~ μιας αλυσίδας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαλκάς 2. (μτφ.) η σχέση που συνδέει πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: *ο δικαστής αναζητούσε τον μυστικό - που συνέδεε τα επιμέρους στοιχεία της υπόθεσης* ΣΥΝ. σύνδεσμος · ΦΡ. **συνδετικός κρίκος** πρόσωπο ή στοιχείο που συνδέει άλλα πρόσωπα ή

στοιχεία μεταξύ τους, ώστε να έχουν ενότητα, συνοχή: *αυτός είναι ο ~ ανάμεσα στην κυβέρνηση και το κόμμα* || *υπάρχουν πολλά στοιχεία, αλλά δεν υπάρχει ο ~ που θα ενώνει τα κομμάτια του παζλ* 3. ΓΥΜΝΑΣΤ. **κρίκοι** (οι) (α) όργανο που αποτελείται από δύο κρίκους, οι οποίοι κρέμονται από υψηλό σημείο (συνήθ. με σχοινιά), από τους οποίους πιάνεται ο αθλητής και εκτελεί διάφορες ασκήσεις επιδεξιότητας (β) (συνεκδ.) το άθλημα που βασίζεται στο παραπάνω όργανο γυμναστικής: *αγωνίζομαι στους ~* || *στον ~ βαθμολογήθηκε με 9.95* · 4. σκουλαρίκι σε σχήμα δακτυλίου: *φορούσε κρίκους*. — (υποκ.) κρικάκι (το) (σημ. 1,4), κρικοτός, -ή, -ό [μτρν.].

[ETYM αρχ. (ο τ. *κίρκος* είναι υστερογενής) < *krik-os < αναδιπλασιασμένο θ. *ki-kr-o- < θ. *kr-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *(s)ker- «κάμπω, λυγίζω», πβ. λατ. curvus «κυρτός», γαλλ. courbe, ισπ. corvo κ.ά. Ομόρρ. *κυρ-τός* (βλ.λ.). Το λατ. circus προέρχεται από τον αρχ. *παι-ράλλ*. τύπο *κίρκος* και βάσει αυτού σχηματίστηκαν αρκετές λ., πβ. λατ. circus «κύκλος, κρίκος», circa «γύρω», circulus «κύκλος» (> ισπ. círculo), γαλλ. cirque «κρίκος», cercle «κύκλος» (> αγγλ. circle), λατ. circare «κάνω τον γύρο» (> γαλλ. chercher «αναζητώ, ψάχνω») κ.ά.].

κρί-κρη (το) {άκλ.} ο κρητικός αϊγάρος, άγριο κατσίκι που ζει στα βουνά της Κρήτης και στα γύρω νησάκια, φέρει μεγάλα τοξωτά κέρατα γυρισμένα προς τα πίσω, ζει κατά κοπάδια και αποτελεί προστατευόμενο είδος. [ETYM Ηχομιμητική λ.].

κρίμα (το) {κρίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η άδικη πράξη: *πλήρωσε για τα ~ του ΣΥΝ*. φταίξιμο, παράπτωμα, λάθος, αμάρτημα · ΦΡ. *το κρίμα στον λαιμό μου* η ευθύνη για την αδικία είναι δική μου: *το κρίμα στον λαιμό σου για το κακό που μου 'κάνες*! 2. ό,τι γίνεται | συμβαίνει άδικα, προκαλώντας μεγάλη λύπη, στενωχώρα, συμπάθεια, οίκτο γι' αυτόν που το υφίσταται: *είναι ~ να πάνε χαμένες τόσες προσπάθειες* · ΦΡ. *Γι κρίμα!* σε περιπτώσεις που κάτι θεωρείται άδικο, προκαλεί θλίψη, οίκτο κ.λπ.: *~ να τον βρει τέτοια συμφορά σε τόσο μικρή ηλικία!* || *~ που έφυγε ο Νίκος!* Δεν τον πρόλαβα για δύο λεπτά! 3. ως επίρρ. που δηλώνει απογοήτευση ή συμπάθεια: *~ τα νιάτα σου!* || *τα λεπτά που 'δόδεγα για να σε σπουδάσω!* || *~ που δεν σε είδε ο πατέρας σου να σε καμαρώσει!* Επίσης (λαϊκ.) κρίμας (σημ. 3). [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «κρίση, απόφαση», < κρίνω (βλ.λ.). Η σημ. της καταδικαστικής κρίσεως πρωτοαπαντά στους Εβδόμηκοντα, λ.χ. Π.Δ. *Λευτερ*. 21,22: *εάν δέ γένηται εν τίνι αμαρτία κρίμα θανάτου και απόθνη...*].

Κριμαία (η) [1862] χερσονήσος της Ουκρανίας στον Εύξεινο Πόντο. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Crimée < ρωσ. Крым, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με νομογολ. herem «ισχύς, δύναμη», ονομασία που δόθηκε στην περιοχή από τους Τατάρους κατακτητές της το 1427].

κριματικός, -ή, -ό [1858] αυτός που σχετίζεται με την περιοχή της Κριμαίας: ~ πόλεμος.

κριματίσος ρ. μετβ. [μεσν.] {κριματίσ-α, -τηςκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να αμαρτήσει, τον κόλλωζ ΣΥΝ. αμαρτάνω, κολάζω 2. (η) μτρ. **κριματισμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει υποπέσει σε αμαρτήματα.

κρινάκι (το) → κρίνο

κρινένιος, -ια, -ιο αυτός που μοιάζει με κρίνο (στο σχήμα ή το χρώμα): ~ *χέρια*. Κρινώ (η) γυναικείο όνομα.

κρινώ (το) 1. κάθε φυτό που ανήκει στο ίδιο γένος, στο οποίο περιλαμβάνεται και ο κρίνος (βλ.λ.) 2. το άνθος αυτού του φυτού. — (υποκ.) κρινάκι (το).

[ETYM. < αρχ. *κρίνω*, δάνειο, αγν. ετύμου].

κρινόδακτυλος, -η, -ο [1823] (λογιότ.) αυτός που έχει μακριά, λεπτά και λευκά δάκτυλα: ~ *κόρη*.

κρinoειδής, -ής, -ές [μτρν.] {κρinoειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κρίνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

κρινόλευκος, -η, -ο [1856] αυτός που έχει το χρώμα του λευκού κρίνου' που είναι άσπρος σαν κρίνος.

κρινολίνο (το) (παλαιότ.) η μακριά, φαρδιά φούστα φορέματος, η οποία υποστηρίζεται με ειδικό σκελετό από λεπτά, γαλιβδία ελαστικά και φοριόταν ως μεσοφόρι, για να «φουσκώνει» η φούστα. [ETYM. < ιταλ. crinolino < crino- (< λατ. crinis «τρίχα») + lino (< λατ. Unum «λίνο»)].

κρinoλούουδο (το) το άνθος του κρίνου.

κρίνος (ο) [μεσν.] 1. φυτό με λοχσοειδή φύλλα και αρωματικά άνθη σε σχήμα χωνιού ή καμπάνας και χρώματος λευκού, κίτρινου ή ερυθρού, το οποίο χρησιμοποιείται από πολύ παλιά ως διακοσμητικό 2. το άνθος αυτού του φυτού: *έβαλε τους ~ στο βάζο* · ΦΡ. (σκοπτ.) *με τον κρίνο* με τον πιο αγνό, αθώο τρόπο, χωρίς καμιά σεξουαλική επαφή: *Και το παιδί πώς το έκανε;* ·;

κρίνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έκρυνα, κριθήκα, κριμένος} ♦ (μετβ.) 1. (α) εκφράζω τη γνώμη μου για (κάτι), κάνω εκτίμηση: *έκρυνα αναγκαιία τη λήψη αποφασιστικών μέτρων* ΣΥΝ. θεωρώ, φρονώ, νομίζω · ΦΡ. (**κρίνω**) *εξ ιδίων τα αλλότρια* βλ. λ. αλλότριος (β) (κρίνω κάποιον/κάτι ως...) θεωρώ ότι κάποιος/κάτι είναι...: *το οικονομικό επιτελείο κρίνει ως ασύμφορη την επένδυση* || (κ. μεσοπαθ.) η *συμφωνία κρίνεται ως ανεπαρκής* 2. ασκό κριτική: *δεν επιθώβη να ~ ενέργειες συναδέλφων* || *~ εκ του ασφαλούς* (χωρίς να κινδυνεύω) || ~ *ευμενός* | με *επιφυλάξεις* · 3. (για δικαστήριο) εκδίδω απόφαση, αποφαινομαι: *το Σ.τ.Ε. έκρινε αντισυνταγματικές τις περισσότερες διατάξεις του νομοσχεδίου* || ~ *ορθά* | *τελεσίδικα* || και οι *κρίνοντες* (ενν. οι δικαστές) *κρίνεται* · 4. (α) διαδραματίζω αποφασιστικό ρόλο για την έκβαση υποθέσεως: *η πολύχρονη πείρα και το υψηλό ηθικό του αθλητών έκρινε τον αγώνα* || (κ. μεσοπαθ.) *από τη σημερινή ψηφοφορία κρίνεται η τύχη της κυβέρνησης* (β) (στον ύορ. κ. παρκα.) για την οριστική έκβαση υποθέσεως, αγώνα κ.λπ.: *όσον αφορά στην πρόκριση στον επόμενο γύρο, τί-*

ποτά δεν έχει ακόμη κριθεί || η εκλογική αναμέτρηση κρίθηκε ήδη πριν από τα μεσάνυχτα (φάνηκε καθαρά ποιος θα είναι ο νικητής) 5. αξιολογώ (κάποιον ως προς την καταλληλότητα του), περνάω (κάποιον) από κρίση: (κ. κριση) σήμα θα κριθούν οι υποψήφιοι για τις κενές θέσεις ♦ 6. (αμετβ.) εκφέρω κρίσεις (για άλλους), σχολιάζω (συ-νψη. αρνητικά): μην κρίνεις, αν δεν ξέρεις || «μην κρίνετε, ίνα μη κριθήτε» (Κ.Δ. Ματθ. 7, 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. διακεκριμένος, ενδοκριτής, κλίνω, μετοχή, νομίζω.

[ETYM. αρχ. < *κρί-ν'ω < θ. κρι- < *(s)kri-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)ker-i- «κόβω, χωρίζω», πβ. λατ. cerno «αποφασίζω», crimen «κατηγορία, εγκλημα» (> γαλλ. crime), certus «αποφασισμένος, βέβαιος» (> γαλλ. certes, ισπ. cierto), cribrum «κόσκινος» (> γαλλ. crible, ισπ. cribo) κ.ά. Ομόρρ. κρί-μα, κρί-σις, κρί-τής, κρί-τήριο(ν), Κρί-των κ.ά. Εφόσον το ρ. ανάγεται στην ευρεία λεξιλογική οικογένεια του Ι.Ε. *(s)ker- «κόβω, χωρίζω», συνδέεται επίσης με το ρ. κείρω (βλ.λ.) και τα παράγωγα του. Η αρχική σημ. του ρ. κρίνω ήταν πιθανώς «κοσκι-νίζω», που προσέλαβε αργότερα και μεταφορική χρήση: «ζυγίζω προσεκτικά μian απόφαση, αποφασίζω»].

κρίομορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μοιάζει με κρίο.

κρίσις (ο) (λόγ.) 1. (α) το αρσενικό πρόβατο ΣΥΝ. κριάρι (β) **πολιορκητικός κρίσις** (ι) η πολεμική μηχανή που γκρέμιζε τα τείχη ή τις πύλες πολιορκούμενης πόλης και την οποία αποτελούσε ένα μακρύ δοκάρι με ένα μεταλλικό κεφάλι κριού στην άκρη (ii) (μτφ.) αυτός που αποτελεί τη δύναμη κρούσεως κάποιου: «η νεολαία του κόμματος αποτελούσε τον ~ της πολιτικής επέλασης του '80» (εφημ.) Κρίσις (ο) 2. ΑΣΤΡΟΝ. (α) αμφιφανής αστερισμός που βρίσκεται στο Β. Ημισφαίριο (β) το πρώτο ζώδιο του ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο από 21/3-19/4 3. (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου ΣΥΝ. (λαϊκ.-προφορ.) κριάρτι.

[ETYM. αρχ. < *κρί-Εός < *kri-ia-For < θ. *kr-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *ker- «κεφάλι», πβ. λατ. cervus «ελάφι» (> γαλλ. cerf), cognu «κέρατο» κ.ά. Ομόρρ. κέρ-ας, κάρ-α, κρά-νος, κρά-νιο(ν) κ.ά. Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, η λ. συνδέεται με βαλτοσλαβικές λέξεις, οι οποίες σημαίνουν «γυμνός, κυρτός», πβ. λιθ. kveinas «κυρτός», αρχ. σλαβ. křivŭ «σκόλιος» κ.ά.].

κριοφόρος (ο) ΑΡΧΑΙΟΛ. τύπος αρχαιοελληνικού αγάλματος που παριστάνει συνήθ. τον θεό Ερμή να κρατά στους ώμους του ένα κριάρτι. [ETYM. μτγν. < κρίσις + -φόρος < φέρω].

κρίση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. η ικανότητα του ανθρώπου να εμβαθύνει λογικά και να καταλήγει σε ορθά συμπεράσματα: έκανε άστοχες εκτιμήσεις, γιατί δεν διέθετε ~ || σκοπός του νέου συστήματος είναι να καλλιεργηθεί η ~ στους μαθητές || **ερώτηση κρίσεως** (που απαιτεί ικανότητα ανάλυσης, εμβαθύνσης και συσχετισμού εννοιών) || **εμπιστευομια την ~ σου** ΣΥΝ. κριτική ικανότητα, ορθοφροσύνη ANT. ακρίσια 2. (α) η άποψη, η εκτίμηση που εκφέρει κανείς για πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις: **επιπόληη | βιαστική | βεβιασμένη | πολιτική | αντιρατική | προκατειλημμένη | ρατσιστική | αξιολόγη ~** || η ~ της **επιτροπής** (β) ΓΑΣΣ. **πρόταση κρίσεως** βασικό είδος πρότασης, κατά τη διατύπωση της οποίας ο ομιλητής σιωπηρώς δεσμεύεται ότι τα λεγόμενα του αληθεύουν (θετικά ή αρνητικά): **γνωρίζει καλά την αγγλική γλώσσα** 3. ΣΤΡΑΤ. **κρίσις** (οι) η διαδικασία κατά την οποία αποφασίζονται από αρμόδια επιτροπή οι προαγωγές και οι αποστρατεύσεις των αξιωματικών (συνεκδ.) ο χρόνος κατά τον οποίο διενεργούνται οι κρίσεις αξιωματικών 4. η απόφαση δικαστηρίου: **ήλπιζαν ότι η ~ του δικαστηρίου θα ήταν αθωωτική** ΣΥΝ. ετιμολογία 5. ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) η πρόταση που αποφασίζεται αν μια έννοια μπορεί ή όχι να αποδοθεί σε μια άλλη: **αποφατική | καταφατική | συνθετική** (βλ.λ.) ~ 6. (στον χριστιανισμό) η τιμωρία ή η δικαίωση των ανθρώπων από τον Θεό, που πρόκειται να συμβεί, σύμφωνα με την Αγία Γραφή, κατά τη συντέλεια του κόσμου: **μέλλουσα -1 | ημέρα της κρίσεως** 7. η διατήρηση της ομαλής πορείας μιας διαδικασίας, η κακή λειτουργία ή η έμπρακτη αμφισβήτηση καθιερωμένων (δομών, αξιών, θεσμών κ.λπ.): η ~ της **οικονομίας** | της **πολιτικής** | αξιών | θεσμών || ενεργειακή | εκπαιδευτική | οικονομική | τουριστική | χρηματοπιστωτική | στρατιωτική - || η ~ εκδηλώνεται | **ζεσπά | διαφάνεται | διαγράφεται | σοβεί | επεκτείνεται | αντιμετωπίζεται** || **επιτροπή χειρισμού | διαχείρισης κρίσεων** || **διέρχομαι ~ ΣΥΝ.** δοκιμασία 8. (για πρόσ.) κατάσταση στην οποία χάνει κανείς την εμπιστοσύνη στον εαυτό του ή σε ό,τι κάνει, αμφιβάλλει για τον εαυτό του και τη ζωή του (λόγω προβλημάτων οικονομικών, συναισθηματικών κ.ά.): **περνάω μια ~ αυτή την εποχή** || η ~ της **μέσης ηλικίας** || **περνάει ~ συνειδήσεως** | **ταυτότητας** 9. (α) ΙΑΤΡ. η έντονη εκδήλωση παθολογικής κατάστασης: ~ **επιλημίας** | **άσθματος** || **υπερτασική** ~ || **παθάνω** ~ (β) (ει-ρων.) η εμφάνιση θετικών χαρακτηριστικών, τα οποία δεν έχει κάποιος: **τόρα τελευταία έχει πάθει μια ~ ειλικρίνειας!** (συνήθ. δεν είναι ειλικρινής) || **περνάει ~ εξυπνάδας** (για κάποιον που δεν λέει συνήθ. έξυπνα πράγματα). ΣΧΟΛΙΟ λ. απόφαση, γνώμη. [ETYM. < αρχ. κρίσις < κρίνω (βλ.λ.). Η λ. πέρασε σε πολλές γλώσσες μέσω του λατ. crisis, πβ. αγγλ. crisis, γαλλ. crise, γερμ. Krise κ.ά.].

κρίσιμος, -η, -ο 1. αυτός που παίζει αποφασιστικό ρόλο για την εξέλιξη μιας κατάστασης: ~ **διαβουλεύσεις** | **συνδιάσκεψη** | **τετραήμερο** | **εκλογές** | **συμπεράσματα** | **ερώτημα** | **περίοδος** | **ματς** | **αποφάσεις** | **φάση** | **στιγμές** ΣΥΝ. καθοριστικός 2. (συνεκδ.) αυτός που ενέχει κίνδυνο: η **υγεία του βρίσκεται σε ~ κατάσταση** || οι **σχέσεις τους είναι σε ~ σημείο** ΣΥΝ. επικίνδυνος, σοβαρός. [ETYM. αρχ. < κρίσις].

κρισιμότητα (η) [1833] 1. το να βρίσκεται κάποιος/κάτι σε επικίνδυνο σημείο της πορείας του: η ~ των πολιτικών **εξελίξεων μας αναγκάζει να λάβουμε πρόσθετα μέτρα** || η ~ **μας κατάστασης** 2. η σο-

βαρότητα, η αποφασιστική σημασία πράγματος ή γεγονότος: η ~ της **διεθνούς διάσκεψης**. **κρις-κραφτ** (το) {άκλ.} μικρό ταχύπλοο σκάφος για αγώνες ή ανα-υχή.

[ETYM. < αγγλ. Chris Craft (εμπορική ονομασία σκαφών)]. κριτάμο (το) πόδες εδωμόμο φυτό με ιδιότυπο άρωμα. [ETYM. Πηθ. αντίδαν. < λατ. crithum < αρχ. κρήμιον | κρήμιον, αγν.

ετίμου]. κριτήριο (το) {κριτηρί-ου | -ων} 1. καθετί με βάση το οποίο εκφέρου-μα μια κρίση, το μέτρο αξιολόγησης ή επιλογής: **ζήτησαν να γίνουν ασηνρότερα τα ~ επιλογής στα Α.Ε.Ι.** || **τροποποιώ | θεσπίζω κριτήρια** || η **ποιότητα του φαγητού είναι ένα από τα ~ με τα οποία επιλέγω ένα εστιατόριο** || **σαφή | ομοιογενή | ηθικά | κοινωνικά** ~ 2. (α) ΟΙΚΟΝ. **αντικειμενικά κριτήρια** βλ. λ. αντικειμενικός (β) **κριτήρια σύγκλισης** βλ. λ. σύγκλιση.

[ETYM. < αρχ. κριτήριο < θ. κρι- (βλ. λ. κρίνω) + παραγ. επίθημα -τήριον]. κριτής (ο) 1. αυτός ο οποίος, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, αποφασίζει για κάτι ή αποφανείται για ένα ζήτημα: **ανιστηρή | επικριτής** — | οι — **του έδωσαν παμψηφεί το α' βραβείο** || **ο Μέγας Κριτής** (ο Θεός) 2. αυτός που εκφέρει κρίσεις για (κάποιον/ κάτι): **έγιναν αυτόκλητοι ~ τον πάντων** 3. Π.Δ. κυβερνήτης των Ιουδαίων 4. **Κριτάι** (οι) το έβδομο βιβλίο της Π.Δ., το οποίο ονομάστηκε έτσι από τον διορισμό (Κριτής) που έδωσε ο Θεός στους ανθρώπους που κυβέρνησαν τους Ισραηλιτες από τον Ιησού του Ναυή μέχρι τον Σαμουήλ. [ETYM. αρχ. < κρίνω (βλ.λ.). Με τη λ. Κριτάι ως ονομασία του ομώνυμου βιβλίου της Π.Δ. απεδώσαν οι Εβδόμηκοντα τον εβρ. τίτλο Shophetim «κριτές»].

κριτικάρι ρ. μετβ. {κριτικάρ-α κ. -ισα} (κακός-καθημ.) ασκώ κριτική σε (κάποιον/κάτι), κυρ. με την πρόθεση να τονίσω τις αρνητικές πλευρές του και να υποτιμήσω τις θετικές του: **ξέρει μόνο να κριτικάρει τους άλλους, λες κι αυτός δεν κάνει ποτέ τον λάθος**. — **κριπ**-κάρσιμα (το). [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. criticare < critica «κριτική»].

κριτική (η) 1. η έκφραση γνώμης για (κάποιον/κάτι), συνήθ. ο εντοπισμός των θετικών και αρνητικών των στοιχείων: **ασκώ | διατυπώνω ~ ΣΥΝ.** σχολιασμός, κρίση, εκτίμηση, αξιολόγηση 2. (ειδικότ.) (α) η τεκμηριωμένη αξιολόγηση ενός έργου και των συντελεστών του, η θετική ή αρνητική αποτίμηση του με βάση συγκεκριμένα κριτήρια: ~ **θεάτρου** | **κινηματογράφου** || η **παράσταση πήρε καλές ~** (β) **Νέα Κριτική** βλ. λ. νέος 3. (συνεκδ.) κείμενο σε εφημερίδα, περιοδικό, που εκφράζει τη γνώμη ενός ειδικού για τις θετικές ή αρνητικές ιδιότητες ενός (λογοτεχνικού, θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ.) έργου: **δια-βάσω | γράφω ~** || **λαμβάνω υπ' όψιν μου τις ~ τον εφημερίδων** || η ~ **βιβλίου βρίσκεται στη σελ. 10** || σε πινακίδα στην είσοδο του θεάτρου είχαν αναρτηθεί οι ~ **τον εφημερίδων** 4. (περιληπτ.) το σύνολο των προσώπων που ασκούν κριτική επαγγελματικά: η ~ **σύσσωμη επάνεσε το έργο** 5. (κακός.) η επιστήμη των αρνητικών στοιχείων: **ασκώ | κάνω ~ σε κάποιον** || **γίνομαι αντικείμενο κριτικής** ANT. εγκώμιο. [ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. κριτικός (βλ.λ.). Η χρήση του θηλ. κριτική ως ουσ. είναι ήδη αρχ. (απαντά στον Πλάτωνα ως κριτική τέχνη) και έδωσε λαβή για τον σχηματισμό πολλών δανείων στις ευ-ρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. και γαλλ. critique, γερμ. Kritik κ.ά.].

κριτικισμός (ο) [1886] {χωρ. πληθ.} φιλοσ. φιλοσοφικό σύστημα που στηρίζεται στο έργο του Γερμανού φιλοσόφου Ι. Καντ (1724-1804), σύμφωνα με το οποίο, πριν προχωρήσει κανείς στην εξέταση συστηματικού | **σκέψη** | **ανάλυση** | **δοκίμιο** | **ικανότητα** 2. **κριτικός** (ο/η) πρόσωπο που σχολιάζει και αξιολογεί καλλιτεχνικά έργα: ~ **θεάτρου** | **κινηματογράφου** | **λογοτεχνίας** || **αμερόληπτος** | **οξυδερκής** ~ 3. ΦΙΛΟΛ. (α) **κριτική έκδοση** (νεολατ. editio critica) έκδοση κειμένου, που βασίζεται στη μελέτη της χειρόγραφης παράδοσης (β) **κριτικό υπόμνημα** βλ. λ. υπόμνημα. — κριτικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχος. [ETYM. αρχ. < κριτός < κρίνω].

κριτήρα (τα) τα χρήματα που λαμβάνει ως αμοιβή κάθε μέλος κριτικής επιτροπής. [ETYM. < κρίνω + παραγ. επίθημα -τρο | -τρα, πβ. **εξέτασ-τρα, δίδακτρα**]. κριτανίωζ ρ. αμετβ. {κριτανίωζα} (οικ.) (για το μάσημα σκληρής, τραγανής τροφής) κάνω κριτς-κράτς — κριτανίωζα (το).

κριτανιστός, -η, -ό αυτός που είναι τραγανός, που όταν τον τρώει κανείς ακούγεται ο ήχος «κριτς-κράτς»: ~ **κουλούρι**.

κριτανίω (το) {κριτανί-ου | -ιών} λεπτό μακρόστενο κουλούρι από φουγανισμένο ψωμί.

[ETYM. < ιταλ. grissini, πληθ. του grissino, με την επίδρ. του ηχομημη. κριτς].

κριτς-κράτς (το) {άκλ.} ο ήχος που παράγεται από το μάσημα τραγανής τροφής. Επίσης κριτς-κρίτς. [ETYM. Ηχομημη. λ.].

Κριτόν (ο) {Κρίτων-ος, -α} 1. πλούσιος αρχαίος Αθηναίος, φίλος του Σωκράτη 2. ανδρικό όνομα. Επίσης Κριτόνας. [ETYM. αρχ. κυρ. όν. < κρίνω].

Κροατία (η) (κροατ. Republika Hrvatska = Δημοκρατία της Κροατίας) κράτος της ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Ζάγκρεμπ, επίσημη γλώσσα την Κροατική και νόμισμα το κούνα

Κροατίας. — Κροάτης (ο), Κροάτισσα (η), κροατικός, -ή, -ό κ. κροατικός, -η, -ο, Κροατικά κ. (καθήμε.) Κροατικά (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο.
[ETYM. < μεσν. λατ. Croatia < σερβοκρ. Hrvatska < Hrvati, όνομα σλαβικής φυλής που κατοίκησε στην περιοχή και σημαίνει «ορειβίσιος». Ίσως συνδ. με ρωσ. khrēbet «ορεισειρά»].

κροίσος (ο) ο εξαιρετικά πλούσιος άνθρωπος, ο μεγιστάνας του πλούτου: ένας σύγχρονος –.

[ETYM. < αρχ. Κροίσος, Όνομα του τελευταίου βασιλιά της Λυδίας (560-597 π.Χ.), ο οποίος ήταν γνωστός για τον εξαιρετικό πλούτο του. Το όνομα είναι αγν. επίμου, μολονότι από μερικούς συνδ. με το αρχ. κρείσσων «ισχυρότερος»]. κροκάδι (το) {κροκαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο κρόκος του αβγού.

[ETYM. Υποκ. του ουσ. κρόκος]. κροκάλα (η) στρογγυλό, λείο χάλικι της ακροποταμιάς ή της ακρογιαλιάς.

[ETYM. < αρχ. κροκάλη < κρόκη «στρογγυλό βότσαλο», αβεβ. επίμου, πθ. συνδ. με σανσκρ. sārkaṭā- «βότσαλο» ή, κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το ρ. κρέκω «κρούω, χτυπάω, υφαινώ» < I.E. *krek- «χτυπάω, κρούω», πθ. αρχ. σκανδ. hroell «ράβδος για ύφανση», αρχ. αγγλ. hrēol «άνεμη» (> αγγλ. reel), αρχ. γερμ. hregil «ένδυμα» κ.ά.], κροκαλοπαγής, -ής, -ές [1887] {κροκαλοπαγ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (για πετρώματα) αυτός που αποτελείται από στερεοποιημένες κροκάλες. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. < κροκάλη + -παγής (< αρχ. πήγνυμι, βλ. κ. πήζω), απόδ. ξεν. όρου, πθ. αγγλ. conglomerate]. κροκάτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει το κίτρινο χρώμα του κρόκου: «ο! της αυλής ~ γάλα...» (Κ. Βάρναλης). κροκέ (το) {άκλ.} είδος παιχνιδιού που παίζεται με ένα ραβδί και μια ξύλινη μπάλα, την οποία ο παίκτης προσπαθεί να περάσει μέσα από μια σειρά μικρά τρύπα.

[ETYM. < γαλλ. croquet < αγγλ. croquet < μέσ. γαλλ. croquet «σκληρό χτύπημα», ηχομιμητ. λ.]. κροκέτα (η) {κροκετών} παρασκευάσιμα σφαιρικού σχήματος από πουρέ πατάτας και κνίμα ή αλεσμένο νάρι ή τυρί κ.λπ., το οποίο έχει τηγανιστεί σε λάδι, αφού έχει βουτηχτεί πρώτα σε κρόκο αβγού και αλευρωθεί (βλ. τυρο-κροκέτα).

[ETYM. < γαλλ. croquette < p. croquet «θορυβώ, τρίζω», ονοματοποιημένη-μέντη]. κροκί (το) {άκλ.} το χρώμα του κρόκου του αβγού: (ως επίθ.) ~ ποικίμμο. κροκίωση κ. κροκίωση (η) {-ης κ. -ώσεως, -ώσεων, -ώσεων} ΧΗΜ. η συσσωμάτωση και η καταβύθιση των στερεών συστατικών αιωρήματος ΣΥΝ. θρόμβωση.

[ETYM. Απδ. του αγγλ. coagulation «πήξη». Ανάγεται στο μτγν. κροκίς | αρχ. κροκίς < κρόκη < κρέκω «υφαίνω», βλ. λ. κροκάλα]. κρόκινος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που είναι φτιαγμένος από κρόκο

2. (συνεκδ.) αυτός που έχει το κίτρινο χρώμα του κρόκου. κροκοβαφής, -ής, -ές [αρχ.] (κροκοβαφ-ούς | -εις (ουδ. -ή)) αυτός που έχει βαφεί με χρωστική ουσία, η οποία εξάγεται από το φυτό του κρόκου ΣΥΝ. ξανθοκόκκινος. κροκοδίλιος, -α, -ο [1892] αυτός που σχετίζεται με τον κροκοδίλο.

ΦΡ. κροκοδίλια δάκρυα ψεύτικα, υποκριτικά δάκρυα. κροκοδίλιος κ. κορκοδίλιος κ. (εσφαλμ.) κροκοδείλος (ο) {-ου κ. -ίλου | -ων κ. -ίλων, -ους κ. -ίλους} (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο), κροκοδίλινα (η) {χρωρ. γεν. πληθ.} μεγάλοςσμο, σαρκόβόρο ερπετό με δυνατά σαγόνια, τέσσερα κοντά πόδια και μακριά ουρά, που ζει στα νερά των τροπικών και υποτροπικών περιοχών (πθ. λ. αλιγάτορας). — (υποκ.) κροκοδιλάκι (το).

[ETYM. < αρχ. κροκοδίλος | κορκοδίλιος (ο τ. σε -δειλός είναι αποτέλεσμα σύγχυσης των -ι- και -ει- εξαιτίας του ιωτακτισμού) < *κροκό-δριλος (με ανομοιοτυπική σύγχυση του δευτέρου -ρ-) < κρόκη «βότσαλο» + δριλος «σκούληκι» (αγν. επίμου). Ακολουθώντας την ερμηνεία του Ηροδότου, πιστεύεται σήμερα ότι η λ. αποδόθηκε αρχικά σε ορισμένα είδη σαύρας και αργότερα στους κροκοδίλους του Νείλου]. κροκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {κροκοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που μοιάζει με κρόκο 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει το ίδιο χρώμα με κρόκο ΣΥΝ. κρόκινος, κροκάτος. κρόκος (ο) 1. ποδές φυτό με μοβ, κίτρινα ή λευκά άνθη, που καλλιεργείται για τις φαρμακευτικές και χρωστικές του ιδιότητες 2. (συνεκδ.) η κίτρινη σκόνη που προέρχεται από τα στίγματα του φυτού και χρησιμοποιείται ως αρτυματική, βαφική, φαρμακευτική ύλη ΣΥΝ. ζαφορά, σαφράν · 3. η λέκιθος, το κίτριναδί του αβγού ΣΥΝ. κροκάδι. Επίσης κρόκος (σημ. 3) [μεσν.].

[ETYM. αρχ., πθ. σημτ. δάνειο, πθ. εβρ. karḳōm, αραβ. kurkum, ακκαδ. kurkanū. Το λατ. crocus είναι δάνειο από την Ελλην.]. κροκάδης, -ης, -ες [μτγν.] {κροκάδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός

που μοιάζει (στο χρώμα ή στην υφή) με κρόκο αβγού. κροκατός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που φτιαχτείται από κρόκο 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει το χρώμα του κρόκου. κρομμύδι (το) → κρεμμύδι κρομμύδινα (η) → κρεμμύδινα κρομμύρον (το) [αρχ.] {κρομμύ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το κρεμμύδι. κρονόληρος (ο) {κρονολήρ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ο φλόρος ή ο ξε-μωραμένος γέροντας.

[ETYM. μτγν. < Κρόνος & λήρος «άνοπος» (βλ. λ.).]. Κρόνος (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. γιγας του Ουρανού και της Γαίας, πατέρας του Δία και άλλων θεών, ο οποίος έτρωγε τα παιδιά του, ώσπου με τέχνασμα εκθρονίστηκε από τον Δία · 2.

ΑΣΤΡΟΝ. πλανήτης του ηλιακού μας συστήματος, ανάμεσα στον Δία και τον Ουρανό, γνωστός

για τους εντυπωσιακούς του δακτυλίους.

[ETYM. αρχ., αβεβ. επίμου. Έχει προταθεί η αναγωγή στο ρ. κραινν «επιτυγάνω» (οπότε η σημ. θα ήταν «εκπληρωτής, εκείνος που φέρει εις πέρας»), συσχέτιση που προσκρούει σε φωνητικές δυσκολίες (αφού κραινν < κρα-αίνω, που συνδέεται με το ουσ. κάρα «κεφάλι»). Η αναγωγή στα ρ. κροέννυμ «πληρώ, γεμίζω» και κεραζίνω «καταστρέφω» δεν ευσταθεί. Σε παρετυμολογία οφείλεται η άποψη των αρχαίων ότι Κρόνος = Χρόνος (έτσι στον Αριστοτέλη)]. κρονήτρι (το) → κρονήτρι κρόουλι (το) {άκλ.} τρόπος γρήγορης κολύμβησης, κατά τον οποίο ο αθλητής κινεί εναλλάξ τα χέρια του πάνω από το κεφάλι του προς τα μπρος και κινεί ρυθμικά τα τεταωμένα πόδια του ΣΥΝ. ελεύθερο. [ETYM. < αγγλ. crawl < μέσ. αγγλ. crawlēn < αρχ. σκανδ. krafla, πθ. γερμ. krabbeln «έρπω»]. κροσέ (το) {άκλ.} 1. βελόνα πλέξιματος με αγκιστρωτή απόληξη 2. (συνεκδ.) το είδος πλέξης που γίνεται με αυτή τη βελόνα · 3. είδος χτυπήματος στην πυγμαγία.

[ETYM. < γαλλ. crochet < παλ. γαλλ. crocques, πληθ. του στος «γάντζος» < θρανικόν. *krok]. κρόσσι (το) {κροσσι-ού | -ιών} 1. η δέση νημάτων που προεξέχει στην άκρη υφασμάτων και ενδυμάτων για λόγους διακοσμητικούς: τραπέζιοάντηλο με κρόσσια · 2. το λερίο του κόκορα. Επίσης κροσσός (ο) [μτγν.] — κροσσιώτης, -ής, -ό [μτγν.].

[ETYM. μεσν. < μτγν. κροσσίον (με αναβιβασμό του τόνου), υποκ. του κροσσός < κροσσιώτης (υποχωρητ.) < αρχ. κρόσσι «σκαλοπάτι, επάλξεις» < κρόκ-)ά, ετεροϊωμ. βωθμ. του I.E. *krek- «προεξέχω», πθ. πολ. krok «βήμα» κ.ά.]. κροτάλιος (ο) {κροτάλιων} δηλητηριώδες φυτό της Αμερικής, του οποίου η ουρά έχει κερατίνια αρθρωτά τμήματα, που κροτάλιζον όταν αυτή πάλλεται, και το οποίο κινείται με λοξούς σχηματισμούς αφήνοντας χαρακτηριστικά ίχνη στην άμμο.

[ETYM. Αντιδάν., < ξεν. όρ. (πθ. γαλλ. crotale) < λατ. crotalum < αρχ. κρόταλον (βλ. λ.).]. κροτάλιζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [κροτάλιση] ♦ 1. (αμετβ.) παράγω έντονο ήχο χτυπώντας κρόταλα ή παρόμοιο ήχο με αυτόν που κάνουν τα κρόταλα όταν χτυπούν: τα δόντια του κροτάλιζαν από το κρότο! ♦ 2. (μετβ.) κινώ (κάτι), ώστε να παραγάγω ήχο παρόμοιο με αυτόν των κροτάλων: κροτάλιζω τα δάχτυλα μου. — κροτάλισμα (το) [μεσν.] κ. κροταλισμός (ο) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < κρόταλον (βλ. λ.).]. κρόταλο (το) {κροτάλ-ου | -ών} ΜΟΥΣ. (συνήθ. στον πληθ.) κροστού όργανο που αποτελείται από δύο κομμάτια ξύλου, μετάλλου, οστού ή άλλου υλικού, τα οποία, όταν τα χτυπά κανείς μεταξύ τους κατάλληλα, παράγουν χαρακτηριστικό ήχο (λ.χ. τα «κονταλάκια», οι καστανιέτες κ.ά.).

[ETYM. αρχ. κρόταλον < κροτώ & παραγ. επίθημα -αλον, πθ. πέτ-αλον, ρότ-αλον, σέπ-αλον]. κροταφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον κρόταφο: ~ χώρα 1

οστό | λοβός | μυσ | αρτηρία. Επίσης κροταφιαίος, -α, -ο. κρόταφος (ο) {κροτάφ-ου | -ων} 1. το δεξί και αριστερό πλάγιο τμήμα του κεφαλιού από το μάτι ως το αφτί: τον απειλήσε με το περιστροφιστό στον ~ ΣΥΝ. μινίγγι 2. (συνεκδ.) τα μαλλιά που καλύπτουν το τμήμα αυτό: η ρογηεία των γκριζών ~.

[ETYM. αρχ. < κρότος & παραγ. επίθημα -αφος (πθ. κόλ-αφος). Η λ. είχε πιθανόν ως αρχική σημ. «το χτύπημα, τον ρυθμικό παλμό των κροταφικών αρτηριών» ή, κατ' άλλη άποψη, «το θανατηφόρο χτύπημα που καταφέρεται σε αυτό το μέρος του κεφαλιού»]. κρότημα (το) → κροτώ κροτίδα (η) [1870] το πυροτέχνημα που περιέχει μικρή ποσότητα εκρηκτικής ύλης και προκαλεί κρότο: μετά το «Χριστός Ανέστη» έριξαν πολλές ~ ΣΥΝ. βαρελότο. κροτικός, -ή, -ό αυτός που παράγει κρότο.

κρότος (ο) 1. ΦΥΣ. σύντομος ήχος χωρίς οξύτητα, απότομος και ξερός (λ.χ. από την εκτυροσκορότηση όπλου, από βροντή, πτώση αντικειμένου κ.λπ.) 2. (καταχρ.) κάθε δυνατός ήχος περιορισμένης διάρκειας. [ETYM. αρχ. < κροτώ (υποχωρητ.), βλ. λ.]. κροτώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κροτέι... | κροτήσα} ♦ 1. (αμετβ.) προκαλώ κρότο ♦ 2. (μετβ.) (σπάν.) κάνω κάτι να βγάλε κρότο, να αντηχήσει: ~ τη λύρα. — κρότημα (το).

[ETYM. < αρχ. κροτώ (έω) < *kmt- (με ανάπτυξη φωνήεντος στηριζέως -ο-), συνεχεσάλμ. βωθμ. του I.E. *kre-n-t «θορυβώ, χτυπά με θόρυβο», πθ. νορβ. hrinda «χτυπάω», αρχ. αγγλ. hrindan κ.ά. Ομόρρ. κροτ-αλο(ν), κροτ-ος, κροτ-αφος, κροτ-αλίας κ.ά.]. Κρότων (ο) {Κρότων-ος, -α} πόλη της ΝΔ. Ιταλίας, αρχαία ελληνική αποικία. Επίσης Κρότωνας.

[ETYM. αρχ. τοπωνύμιο (> ιταλ. Crotone), αποικία Αχαιών τον 7ο αι. π.Χ., πθ. < κροτών, -ώνος «τσιμπούρι - είδος ρητινης» (βλ. κ. κρότωνας)]. κρότωνας (ο) {κροτώνων} 1. καλλοπιστικό φυτό εσωτερικών χώρων με παχιά λεία φύλλα και έντονους χρωματισμούς (συνήθ. σε αποχρώσεις του κόκκινου) 2. το τσιμπούρι που παρασιτεί κυρίως στο δέρμα του σκύλου.

[ETYM. < αρχ. κροτών, -ώνος, αβεβ. επίμου, ίσως συνδ. με το ουσ. κρότος (αλλά αυτό δεν εξηγεί τη σημασιολογική μεταβολή) ή με το ουσ. κρότος (υπόθεση εξίσου αμφίβολη)]. κρουαζέ {άκλ. επίθ.} (για μπλούζα ή φουστάνι) ραμμένος έτσι, ώστε το ένα φύλλο του κορσάς να σκεπάζει σταυρωτά το άλλο. [ETYM. < γαλλ. croisé «σταυρωτός» < croix «σταυρός» < λατ. crux, -eis]. κρουαζιέρα (η) {κρουαζιέρων} το θαλάσσιο ταξίδι αναψυχής με

κρουαζιερόπλοιο, κατά το οποίο οι ταξιδιώτες διαμένουν σε καμπίνες και επισκέπτονται συνήθ. για λίγες ώρες τα διάφορα λιμάνια προορισμού: - στη Μεσόγειο. [ETYM. < γαλλ. croisière < p. croiser «(δια)σταυρώνω, περιπλέω» < στοιχ «σταυρός» < λατ. crux, -eis].

κρουαζιερόπλοιο (το) πλοίο που χρησιμοποιείται για κρουαζιέρες. κρουασάν (το) {άκλ.} αρτοσκευασμα από αφράτη ζύμη σε σχήμα μισοφέγγαρου, με γλυκιά ή αλμυρή γεύση και συχνά με γέμιση (σκολάτας, κρέμας, τυριού κ.ά.). — (υποκ.) κρουασανάκι (το). [ETYM. < γαλλ. croissant «το χρονικό διάστημα κατά το οποίο γεμίζει, αυξάνει η σελήνη» και συνεκδ. «ημισέληνος» < p. croître «γεννιέμαι, μεγαλώνω, αυξάνω». Το ομώνυμο γλυκό αρτοποιείον έγινε γνωστό μέσω της γαλλικής του ονομασίας, που αποτελεί μετάφραση του γερμ. Hörnchen «μικρό κέρατο, κερατάκι», ονομασία που δόθηκε (στη Βιέννη) σε γλυκόμα φούρνου, σχήματος ημισελήνου, εις αναμνησιν της νίκης επί των Τούρκων που πολιορκήσαν την πόλη το 1689 και των οποίων έμβλημα ήταν η ημισέληνος].

κρουασαντερί (η) {άκλ.} κατάσταση στο οποίο παρασκευάζονται και σερβίρονται κρουασάν. [ETYM. < γαλλ. croissanterie].

κρουνηδόν επιρρ. (λόγ.) με κρουνοί, δηλ. άφθονα, ραγδαία: *έβρεχε - (πβ. λ. κρουνοί, ΦΡ. άνοιξαν οι κρουνοί του ουρανού) ΣΥΝ. καταρρακτωδώς.*

[ETYM. μτρν. < κρουνοίς < επιρρ. επιθήμα -ηδόν, πβ. πρην-ηδόν, βαθυ-ηδόν].

κρουνοίς (ο) η κάνουλα με διακόπτη που ρυθμίζει τη ροή του νερού ή άλλου υγρού ΦΡ. *άνοιξαν οι κρουνοί του ουρανού* άρχισε να βρέχει καταρρακτωδώς.

[ETYM. αρχ. < *κρουσ-νός < Ι.Ε. *krosno- «πρήνη», πβ. αρχ. hroen | hoern κ.ά. Ομόρρ. κρήνη (< *krsnā-), βλ. λ.].

κρουπιέρης (ο) {κρουπιέρηδες}, κρουπιέρισσα (η) {κρουπιερισσών} υπάλληλος κακίνου ή χαρτοπαικτικής λέσχης που διευθύνει τυχερό παιχνίδι και ασχολείται γενικά με την τήρηση των κανόνων του παιχνιδιού.

[ETYM. < γαλλ. croupier, αρχική σημ. «εκείνος που υπεύει στα καπούλια του αλόγου, που υπεύει πίσω από άλλον» < crouper «καπούλια, οπίσθια αλόγου» < orankon. κruppa. Από το 1690 μαρτυρείται η σημ. «αυτός που συνεταιρίζεται με κάποιον, που συμμετέχει στο παιχνίδι με κάποιον παίκτη»].

κρούση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. το χτύπημα ενός αντικειμένου πάνω σε άλλο 2. ΦΥΣ. (α) η βίαση και αφινδία συνάντηση δύο σωμάτων (β) *δοκιμασία κρούσεως* (αγγλ. crash test) η δοκιμασία που γίνεται για την εξακρίβωση της αντοχής ενός υλικού στη θραύση · 3. ΣΤΡΑΤ. η κύρια εφορμή μιας επιθετικής ενέργειας: *ταξιαρχία | δύναμη κρούσεως* 4. (μτφ.) η διερεύνηση με στόχο την εξακρίβωση των προθέσεων (κάποιου): *στο παρελθόν του είχαν γίνει κρούσεις από ξένους επενδυτές για αγορά του 51% των μετοχών* · 5. ΜΟΥΣ. το παίξιμο των χορδών μουσικού οργάνου: - λύρας | *κιθάρας*. [ETYM. < αρχ. κρούσις < κρούω].

κρούσμα (το) {κρούσμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. η εκδήλωση συμπετωμάτων προσβολής από μολυσματική νόσο: ~ *ηπατιτιδας | τφωρ* 2. (μτφ.) το σύμπτωμα παικτών ή ηθικών παραβάσεων: *εσχάτως παρατηρήθηκαν αυξημένα ~ κλοπών* ΣΥΝ. φαινόμενο. [ETYM. < αρχ. κρούσμα | κρούμα < κρούω].

κρούστα (η) {κρουστών} 1. η λεία και στερεοποιημένη επιφάνεια που σχηματίζεται πάνω από ρευστές ουσίες: ~ *γάλακτος* (πέστα) | *πάγου* ΦΡ. *φύλλο κρούστας* λεπτό φύλλο ζύμης, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική · 2. η κόρα του ψωμιού. [ETYM. < λατ. crusta «όστρακο, λέπτι»].

κρουσταλλένιος, -ια, -ιο → κρουσταλλένιος

κρουσταλλιάζω p. → κρουσταλλιάζω

κρουσταλλο (το) [μεσν.] {κρουσταλλών} (λαϊκ.-λογος.) 1. το κρύσταλλο (βλ. λ.) 2. (ειδικότ.) το νερό που είναι παγωμένο σαν κρύσταλλο, ο πάγος που σχηματίζεται από το πολύ κρύο του χειμώνα: *να λειώσουνε τα χιόνια απ' τα φτερά μου και τα ~ από τ' ακράνω-γά μου»* (δημοτ. τραγ.). κρουστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται ή γίνεται με κρούση: ~ *όπλο | δράπανο* ΣΥΝ. επικρουστικός 2. ΦΥΣ. *κρουστικό κύμα* ισχυρό κύμα πίεσεως που δημιουργείται όταν ένα σώμα κινείται σε ρευστό με ταχύτητα μεγαλύτερη από την ταχύτητα διάδοσης του κύματος, π.χ. ένα υπερηχητικό αεροπλάνο ή ένα βλήμα.

[ETYM. αρχ. < κρούσις. Το κρουστικό κύμα αποδίδει τον αγγλ. όρο shock wave]. κρουστός, -ή, -ό [μτρν.] 1. (για ύφρασμα) αυτός που είναι πυκνοφθα-σμένος ΑΝΤ. αγνώος, αραϊός, αραιοφθασμένος · 2. αυτός που είναι σκληρός και πυκνός: ~ *σταφύλι | χαρτί* · 3. ΜΟΥΣ.

κρουστά (όργανα) τα μουσικά όργανα από τα οποία παράγεται ήχος, όταν τα χτυπά κανείς (μεταξύ τους, με σφυρί, με το χέρι ή με μπαγκέτα), λ.χ. κύμβαλα, τύμπανα κ.λπ. κρουτόν (το) {άκλ.} μικροί κύβοι ψωμιού πηγαίνοντο σε βούτυρο ή λάδι που συνήθ. τρώγονται μέσα σε σουπές. [ETYM. < γαλλ. crouton < crouite «κρούστα» (< λατ. crusta)]. κρούω p. μετβ. {έκρουσα, κρούσ-ηκα, -μένος} (λόγ.) 1. χτυπώ μια επιφάνεια (και παράγω ήχο): *έκρουσε τη θύρα* -ΦΡ. *κρούω τον κώδωνα του κινδύνου* βλ. λ. *κώδων* 2. ΜΟΥΣ. χτυπώ κατάλληλα τις χορδές οργάνου: ~ τη *λύρα*.

[ETYM. αρχ. < *κρουσ-ιω < θ. *krous-, ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *kreu-s- «χτυπώ, σπάζω», πβ. αρχ. σλαβ. su-kpuso «χτυπώ, συνθλίβω», ρωσ. krochā «κομμάτι» κ.ά. Ομόρρ. κρούσις, κρού(σ)-μα κ.ά.]. *κρούα* επιρρ. χωρίς εγκαρδιότητα, με ψυχρότητα: *μας χαιρέτισε* -ΣΥΝ.

ψυχρά.

κρυάδα (η) [μεσν.] 1. η αίσθηση του κρύου ΦΡ. *ζεστασιά* ΦΡ. *παίρνω την κρυάδα* | *παίρνω την πρώτη κρυάδα* (i) έρχομαι σε επαφή με το κρύο (συνήθ. θαλασσίνο) νερό (ii) ακούω απότομα κάτι δυσάρεστο: *τόρα που μου το είπες και πήρα την κρυάδα, πες μου και τα υπόλοιπα* (iii) (κατ' επέκτ.) αποκτώ εμπειρία μιας δύσκολης ή δυσάρεστης κατάστασης: οι νέοι *υπάλληλοι, αφού πήραν την κρυάδα την πρώτη μέρα βλέποντας τον όγκο της δουλειάς, ήρθαν προετοιμασμένοι ψυχολογικά την επομένη* 2. (μτφ.) η απροθυμία για την εκτέλεση μιας πράξης: *το δέχτηκε, αλλά με* - ΑΝΤ. προθυμία, ζέση 3. *κρυάδες* (οι) (α) τα ρίγη, οι ανατριχίλες: *δεν αισθανόταν καλά: είχε ~ σ' όλο του το κορμί* (β) (σικωπ.) τα άνοστα αστεία: *λέει όλο κρυάδες*.

κρυαμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το άνοητο («κρύο») αστείο: *άσε τις κρυαμάρες και μίλα σοβαρά* ΣΥΝ. κρυάδα.

[ETYM. < κρύ(ος) + -αμάρα, παρεκτεταμένος τ. του επιθήματος -μάρα (βλ. λ.), πβ. κ. κουτ-αμάρα].

κρύβω p. μετβ. {έκρυψα, κρύφθηκα, κρυμμένος} 1. τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε μέρος τέτοιο, ώστε να μη φανείρα ή να εντοπίζεται από τους άλλους: *τον έκρυψε σ' ένα υπόγειο* || ~ *δραπέτη* | *θησαυρό* | *κλοπιμαία* | *απορρητα έγγραφα* ΣΥΝ. αποκρύπτω, καλύπτω, καταχωνιάζω, σκεπάζω, τρυπώνω, εξαφανίζω ΑΝΤ. εμφανίζω, αποκαλύπτω 2. αποφεύγω να πω, να δημοσιοποιήσω (κάτι που γνωρίζω): *κάτι μου κρύβεις* || ~ την *αλήθεια* | *τα συνασθήματα* | *τις σκέψεις* | *τις ιδέες* μου ΣΥΝ. αποσιωπώ, φυλάω ΑΝΤ. εκδηλώνω, εξωτερικεύω ΦΡ. (α) (μτφ.) *κρύβω τα χαρτιά μου* δεν αποκαλύπτω τις προθέσεις μου ΣΥΝ. κρύβω τα χαρτιά μου κλειστά ΑΝΤ. ανοίγω τα χαρτιά μου (β) *δεν κρύβω (κάτι)* αφήνω να φανεί (κάτι), επιτρέπω να εκδηλώνεται: *κυβερνητικό κύκλιο δεν έκρυβαν τον προβληματισμό τους για το εκλογικό αποτέλεσμα* || ο ηθοποιός *δεν έκρυβε την ικανοποίησή του για την ανταπόκριση του κοινού* (γ) *κρύβει λόγια* βλ. λ. *λόγια* 3. περιέχω στοιχία τα οποία δεν είναι ορατά, αλλά μπορεί να φανούν κάποια στιγμή: η συζήτηση *έκρυβε μεγάλες εκπλήξεις* || *τι μυστικά κρύβει η υπόθεσή του ναυαγίου*; || *τέτοιες επιχειρήσεις κρύβουν πολλές παγίδες* ΣΥΝ. επιφυλάσσω 4. (μεσοπαθ. *κρύβωμαι*) (μτφ.) δεν εκδηλώνω τις σκέψεις και τα συνασθήματα μου στους άλλους, τις αποφεύγω να εμφανιστώ δημόσια: *βγες από το δωμάτιο σου, τι κρύβεις*; || *κρύβεται από τους δανειστές του* || *δεν μας λέει τι πιστεύει, μας κρύβεται!* || (παροιμ.) «ο έρωτάς κι ο βήχας δεν κρύβονται» ΦΡ. (α) *ας μην κρύβωμαστε* / *συνήθ. στην αρχή λόγου, για να προετοιμάσουμε ή να προτρέψουμε σε ειλικρινείς δηλώσεις, ομολογίες κ.λπ.: «και, -, οι επιλογές μας στον αγροτικό τομέα δεν δικαιώθηκαν», ομολόγησε ο υπουργός* (β) *κρύβωμαι πίσω από το δάχτυλο* μου προσπαθώ να μην παραδεχτώ κάτι ήδη φανερό, εθελουφλώ: *ας μην κρύβωμαι πίσω από το δάχτυλο μας, οι εσωκομματικές διαμάχες είναι που μας οδήγησαν στην ήττα και όχι τα μέσα ενημέρωσης* 5. υπάγω χωρίς να φαινομαι, χωρίς να μπορεί να με αντιληφθεί εύκολα κανείς: *κανείς δεν ζέρει τι κρύβεται πίσω από τις ενέργειες του* || *πίσω από το σκάνδαλο κρύβεται μια ιστορία πολιτικών και οικονομικών συγκρούσεων*. — κρύψιμο (το).

[ETYM. μτρν. < αρχ. κρύπτω (από τον αόρ. *ε-κρυπα*, που συνέλιπτε φωητικά με p. σε -βω, λ.χ. θλίβω - *έθλινα*, τριβω - *έτριψα*) < *kru-bh-, μηδέλσιμ. βαθμ. (με παρέκταση -bh-) του Ι.Ε. *kra(u)- «καλύπτω, κρύβω», πβ. αρχ. σλαβ. kryjo, αρχ. ιρλ. crau «καλύβω» κ.ά. Ομόρρ. *κρυφός, κρυπ-τός* κ.ά.].

κρύο (το) 1. η χαμηλή θερμοκρασία και η παγωνιά που τη συνοδεύει: *έχει ~ εδώ μέσα* - *άναψε το καλοριφέρ!* | *άρχισε να κάνει η βροχάν* ~ *στο χωριό* || *φέρνει ~ η πόρτα* - *κλείσ' την!* || *ψιλό* (διαπεραστικό, έντονο) | *χωτρό* (ανεκτό, όχι διαπεραστικό) | *σπουγχερό* | *όρμω* ~ ΣΥΝ. ψύχος ΑΝΤ. ζέστη, ζεστασιά ΦΡ. (α) στα *κρύα του λουτρού* για περιπτώσεις στις οποίες διαμεύδονται οι προσδοκίες κάποιου τη στιγμή ακριβώς που είχε αρχίσει να πιστεύει ότι θα εκπληρωθούν: *πάνω που έκανε σχέδια για το μέλλον τους, εκείνη έφυγε ξαφνικά και τον άφησε ~* || *μένω ~* (β) *αρπάζω κρύο* κροολόγιο (γ) (*δεν μου κάνει*) *ούτε κρύο ούτε ζέστη* βλ. λ. *ζέστη* 2. (συνεκδ.) ο ψυχρός, συνήθ. χειμωνιάτικος, καιρός: *μόλις αρχίζουν/ πιάνουν τα ~, το χωριό αδειάζει* || *αντέχω στο ~*.

[ETYM. μεσν. < αρχ. κρύος (τό), βλ. κ. επίθ. κρύος]. *κρυογονική* (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο κλάδος που ασχολείται με την παραγωγή χαμηλών θερμοκρασιών και την αξιοποίηση των φαινομένων που παρατηρούνται σε χαμηλές θερμοκρασίες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryogenics]. *κρυοθεραπεία* (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χρησιμοποίηση του ψύχους για θεραπευτικούς σκοπούς. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryotherapy]. κροολόγος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι πολύ ψυχρός, ανιαρός και αντιπαθητικός: ο *ιδιος είναι συμπαθητικός, αλλά η αδελφή του είναι πολύ ~*. κρυόλιθος (ο) {κρυολίθ-ου | -ων, -ους} το φθοριούχο ορυκτό του νατρίου και του αργιλίου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryolite]. κροολόγημα (το) {κροολογήμα-ατος | -ατα, -άτων} προσβολή ή αναπνευστικού συστήματος από ιό, στη μετάδοση του οποίου συμβάλλει η εξασθένιση του οργανισμού λόγω του ψυχρού καιρού συνοδεύεται από καταρροή, φτερνίσματα, πονοκέφαλο, πονόλαιμο, ρίγη κ.ά. ΣΥΝ. κρύαμα. κροολόγιο p. αμετβ. {κρυολογίς... | κρυολογή-σα, -μένος} παθιασμένο κροολόγημα: *κροολόγησα στην εκδρομή στα χιόνια* || *είμαι κροολογημένος, γι' αυτό δεν πάω στη δουλειά*. κρυομαγνητισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το σύνολο των μαγνητικών ιδιοτήτων των υλικών, οι οποίες εκδηλώνονται στις πολύ χαμηλές

θερμοκρασίες.
 [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryomagnétisme]. κρυόμπλαστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ψυχρότητα, που δεν εκδηλώνει έντονα συναισθήματα: *είναι κρυόμπλαστη- είτε μιλάς σε τσίχο είτε σ' αυτήν, είναι το ίδιο!* — κρυόμπλαστα επίρρ. [ETYM < κρύο + πλάστω. Η παρουσία του -μ- (κρυό-μ-πλάστος) οφείλεται σε παρετυμολ. επίρρ. του ουσ. κρυόμπλαστρο (βλ.λ.)]. κρυόμπλαστρο (το) (λαϊκ.) 1. το ψυχρό έμπλαστρο (βλ.λ.) 2. (μτφ.) πρόσωπο ψυχρό στις εκδηλώσεις του-ο κρυόμπλαστος. [ETYM₂ < κρύο + έμπλαστρο]. κρυοπάγημα (το) {κρυοπαγήμ-ατος} -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η προσβολή από το ψύχος οργάνου ή τμήματος του σώματος, το πάγωμα των ιστών του σώματος από απώλεια θερμότητας, όταν η θερμοκρασία πέφτει κάτω από 0° Κελσίου, και από έλλειψη επαρκούς ενόδσεως και γενικότ. μέσον προφυλάξεως από το ψύχος: *οι στρατιώτες στην Αλβανία υπέφεραν από κρυοπαγήματα || έπαθε γάγγραινα από τα -.* [ETYM Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. frostbite]. κρυοπηξία (η) {κρυοπηξιόν} ΙΑΤΡ. μέθοδος που χρησιμοποιεί την τοπική ψύξη σε πολύ χαμηλή θερμοκρασία για καταστροφή παθολογικών σχηματισμών (λ.χ. στη γυναικολογία, για προβλήματα στον τράχηλο τής μήτρας), σε αιμορραγούσες επιφάνειες, σε νόσους του κερατοειδούς του ματιού κ.λπ. ΑΝΤ. θερμοπηξία. [ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. cryocoagulation (νόθο συνθ.)]. κρυοπληξία (η) {κρυοπληξιόν} ΙΑΤΡ. η προσβολή του οργανισμού από το ατμοσφαιρικό ψύχος ΑΝΤ. θερμοπληξία. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryoplexie]. **κρύος**, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε χαμηλή θερμοκρασία: ~ *δομάτιο | πότο | θάλασσα* | *αέρας* ΣΥΝ. ψυχρός, παγωμένος ΑΝΤ. ζεστός, θερμός ΦΡ. (α) *σαν τα κρύα (τα) νερά* για πολύ ωραίο και ευχάριστο πρόσωπο, όλο ζωντάνια: *ένα κορίτσι ~ (β) με κόβει | λούζει κρύος ιδρώτας* για έντονο φόβο που νιώθω ζαφινικά: *μόλις κατάλαβε τι τον περίμενε, τον έλουσε κρύος ιδρώτας* 2. (για τον καιρό) που έχει θερμοκρασία κοντά ή κάτω από το μηδέν, που η θερμοκρασία του αέρα είναι πολύ χαμηλή 3. (για χρονικό διάστημα) το οποίο χαρακτηρίζεται από πολύ χαμηλή θερμοκρασία: *ο πιο ~ μήνας του χρόνου || ένα ~ ασόμεγιο || οι ~ νύχτες του χειμώνα* 4. (για φαγητά, τροφές) (α) αυτός που δεν είναι ζεστός (όπως όταν έχει μόλις βγει από τον φούρνο, την κατασρόλα κ.λπ.): *τρώω τη σούπα ~ || φάε τώρα το φαγητό που είναι ζεστό, γιατί δεν αζίζει ~ (β) αυτός που έχει διατηρηθεί στο ψυγείο: ~ φρούτα | σαλάτα | νερό | μπύρα* ΦΡ. **κρύο πιάτο** (σε εστιατόρια) πιάτο που περιλαμβάνει εδέσματα, τα οποία έχουν παρασκευαστεί από πριν και διατηρούνται στο ψυγείο 5. (α) αυτός που έχει χαμηλή θερμοκρασία: *τα χέρια | πόδια σου είναι - > ΦΡ. (μτφ.) με κρύα καρδιά* χωρίς όρεξη, χωρίς να έχω ιδιαίτερη επιθυμία για κάτι. *συμφώνησε ~ || ήρθε μαζί μας ~ (β) (για πρόσ.) αυτός που δεν δείχνει ενδιαφέρον, φιλικότητα, εγκαρδιότητα, που κρατάει τους άλλους σε απόσταση: είναι ~ άνθρωπος, δεν σε αφήνει να τον πλησιάσεις* ΣΥΝ. ψυχρός, κρυόμπλαστος ΑΝΤ. εγκάρδιος, θερμός 6. (α) (για αστεία, ανέκδοτα κ.λπ.) αυτός που είναι άνοστος, ανόητος, που δεν τον διακρίνει η εξυπνάδα, το χιούμορ (β) (για πρόσ.) αυτός που λέει ανόητα ή άνοστα, χωρίς χάρη λόγια: *άκου τον ~ τι λέει!* || *άντε να χαθείς, κρύε!* ΣΥΝ. σαχλός, άχαρος 7. αυτός που δεν έχει προθερμανθεί: *ο αθλητής δεν είχε κάνει προθερμάνση και μηκέ - στον αγώνα || η μηχανή δεν παίρνει μπρος, γιατί είναι ~.* — (υποκ.) κρυότατικος, -η/-ια, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*. [ETYM₂ αρχ. < *qrus-os, μηδενισμ. βαθμ. του 1.Ε. *qreus- «πάγος, κρούστα», πβ. σανσκρ. krūā- «ωμός, αιματηρός», λατ. crusta «κρούστα» (> γαλλ. crouite), αρχ. γερμ. hroso «πάγος», αρχ. σκανδ. hríosa «παχώνω», ιρλ. crúaid «στερεός» κ.ά. Ομόρρ. *κρύσ-τ-άλλος* (βλ.λ.), *κρέας* κ.ά.). **κρυοσκοπία** (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. μέθοδος προσδιορισμού του μοριακού βάρους μιας χημικής ένωσης μέσω τής μέτρησης τής μείωσης του σημείου πήξεως συγκεκριμένου διαλύτη, που προκαλείται από διάλυση σε αυτόν ορισμένης ποσότητας τής χημικής ένωσης. — κρυοσκοπικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryoscopy]. **κρυοσκόπιο** (το) {κρυοσκοπί-ου} -ον} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. το όργανο με το οποίο μετρούμε τη θερμοκρασία πήξεως ενός διαλύματος. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryoscope]. **κρυοστάτης** (ο) {κρυοστατών} ΦΥΣ. η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη διατήρηση σταθερής χαμηλής θερμοκρασίας με τη βοήθεια υγροποιημένου αερίου. — κρυοστατικός, -ή, -ό. [ETYM₂ < κρύο + -στάτης (< αρχ. Γ-στα-μα), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryostat]. **κρυούτσικος**, -η/-ια, -ο → κρύος **κρυοφθορισμός** (ο) ΦΥΣ. το φυσικό φαινόμενο εκπομπής φωτεινής αντιβολίας από ορισμένα σώματα ως αποτέλεσμα τής ψύξης τους στη θερμοκρασία του υγροποιημένου αέρα. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. cryoluminescence (νόθο συνθ.) < cryo- (< κρύος) + luminescence «φθορισμός»]. **κρύπτη** (η) {μτγν.} {κρυπτόν} 1. ο τόπος στον οποίο κρύβεται κάνας ή έχει κρυψει (κάτι): *στο σπίτι τους ανακαλύφθηκε υπόγεια ~ με μεγάλες ποσότητες ναρκωτικών* ΣΥΝ. κρυψώνα 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. η υπόγεια και θολωτή συνθή. κατασκευή, που χρησιμοποιούσαν ως καταφύγιο και ως λατρευτικό χώρο οι πρώτοι χριστιανοί. **κρυπτο-α'** συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος είναι ή κάνει κάτι στα κρυφά: *κρυπτο-χριστιανός, κρυπτοκομμουνιστής* [ETYM₂ Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *κρύπτ-ορχος*), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *κρυπτός* (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. cryptographie, crypto-garnie)].

κρυτόγαμα (τα) [1897] {κρυτογάμων} ΒΟΤ. τα φυτά που πολλαπλασιάζονται με σπόρια και δεν παράγουν άνθη και σπέρματα (φύκια, μύκητες κ.ά.). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptogame]. **κρυτογράφημα** (το) [1845] {κρυτογραφήμ-ατος} -ατα, -άτων} το κείμενο που έχει γραφεί με μυστική συνθηματική γραφή. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptogramme]. **κρυτογράφηση** (η) → κρυτογραφώ **κρυτογραφία** (η) [1813] {κρυτογραφιών} η σύνταξη κειμένων με μυστικό συνθηματικό κώδικα. — κρυτογράφος (ο) [1894]. κρυτογραφικός, -ή, -ό [1878], κρυτογραφικ-ά | -ώς [1897] επίρρ. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptographie]. **κρυτογράφος** ρ. μετβ. [1897] {κρυτογραφείς...} | κρυτογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφο με μυστικό, συνθηματικό κώδικα γραφής (συνήθ. για στρατιωτικούς ή κατασκοπευτικούς λόγους) ΑΝΤ. αποκρυτογράφω. — κρυτογράφηση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποκρυτογραφώ*. **κρυτολογία** (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με τους τρόπους μετάδοσης με ασφάλεια μυστικών μηνυμάτων ή την εξουδετέρωση του απορρήτου των επικοινωνιών του αντιπάλου. — κρυ-πολογικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryptology]. **κρυπτόν** (το) ΧΗΜ. αμεταλλο στοιχείο (σύμβολο Kr), που ανήκει στα ευγενή αέρια τής ατμόσφαιρας (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ). [ETYM Αντιδάν., < αγγλ. krypton < αρχ. κρυπτόν. Ονομάστηκε έτσι επειδή η παρουσία του στον ατμοσφαιρικό αέρα είναι ελάχιστη]. **κρυπτορχιά** (η) → κρυφορχία **κρυπτός**, -ή, -ό (λόγ.) κρυφός: *συνήθ. στις ΦΡ. (α) εν κρυπτό (και παραβύστω) (εν κρύπτο) (και παραβύστω)* στα κρυφά: *συσκέφθηκαν -ΣΥΝ. απορρήτως (β) ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον* βλ. λ. *ήλιος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κανός*. [ETYM₂ αρχ. < κρύπτο. Η φρ. εν κρυπτό (και παραβύστω) συντίθεται από δύο αρχ. φρ.: εν κρύπτο και εν παραβύστω (παραβύστος) «αθηναϊκό δικαστήριο, του οποίου τα 11 μέλη συνεδρίαζαν σε σκοτεινό και απόμερο τόπος»]. **κρυπτοχριστιανός** (ο), κρυπτοχριστιανή (η) χριστιανός ο οποίος, μετά την τουρκική κατάκτηση των περιοχών όπου κατοικούσε, αναγκάστηκε να ασπαστεί τον μουσουλμανισμό, διατήρησε όμως τη χριστιανική πίστη του, ασκώντας κρυφά τα θρησκευτικά του καθήκοντα. — κρυπτοχριστιανισμός (ο). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Crypto-Christian]. **κρύπτο** ρ. μετβ. (λόγ.) κρύβω (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*. [ETYM₂ αρχ., βλ. λ. *κρύβω*]. **κρυσταλλένιος**, -ια, -ιο [μεαν.] κ. (λογот.) κρυσταλλένιος κρυστάλλινος (βλ.λ.): *«μια κρυσταλλένια σφαίρα στη μέση τής κάμαρας»* (Γ. Σεφέρης) || *«κρυσταλλένιο πολυκάντηλο είν' ο νους»* (Αγγ. Σικελιανός) || (μτφ.) *κρυσταλλένια βρώση* (που έχει καθαρό και παγωμένο νερό) || (μτφ.) *κόρη με κρυσταλλένιο λαϊμό*. **Κρυσταλλία** (η) γυναικείο όνομα. **κρυσταλλιάζω** κ. (λογот.) κρυσταλλιάζω ρ. αμετβ. {κρυστάλ-λιασ-α, -μένος} γίνομαι παγωμένος σαν κρύσταλλο. — κρυστάλλια-σμα κ. **κρυστάλλισμα** (το). **κρυστάλλικός**, -ή, -ό [1886] αυτός που αποτελείται από κρύσταλλο ή έχει τη μορφή κρυστάλλου: ~ *άλατα*. **κρυσταλλικότητα** (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ΧΗΜ. η ιδιότητα ορισμένων υλικών να συσσωρεύονται τα άτομα τους στον χώρο σε καθορισμένες θέσεις ισορροπίας. **κρυστάλλινος**, -η, -ο [αρχ.] κ. (λογот.) κρυστάλλινος 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από κρύσταλλο: ~ *ποτήρι | κανάτα* || *«κρυστάλλινο παράτι»* (Αγγ. Σικελιανός) 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαύγεια παρόμοια με του κρυστάλλου: *είχε ~ απόψεις για το συγκεκριμένο θέμα* || ~ *νερό* (που είναι διαυγές και παγωμένο σαν κρύσταλλο) || ~ *φωνή* (καθαρή και διαπεραστική) ΣΥΝ. ξεκάθαρος, σαφής. **κρύσταλλο** κ. (λογот.) **κροδτάλλο** (σημ. 1,2,4) (το) {κρυστάλλ-ου} -ων} 1. κομμάτι από διαφανή και καθαρό πάγο, που σχηματίζεται από τη μεγάλη πτώση θερμοκρασίας στο εξωτερικό περιβάλλον: *το νερό έγινε ~ από το κρύο* 2. το διαφανές γυαλί που έχει υποστεί μηχανική επεξεργασία: *ποτήρια από ~* 3. (συνεκδ.) καθέτι που έχει κατασκευαστεί από τέτοιο υλικό (λ.χ. ποτήρι, τζάμι κ.λπ.): *φούρνος υψηλής τεχνολογίας με τριπλό ~ ασφαλείας* 4. (ως επίθ.) παγωμένος, πολύ κρύος: *το νερό τής πηγής ήταν ~.* [ETYM. < μτγν. *κρύσταλλον* < αρχ. *κρύσταλλος* (α), με αλλαγή γένους, βλ.λ.). **κρυσταλλογραφία** (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά την εξωτερική μορφή των κρυστάλλων, την εσωτερική οργάνωση των ατόμων τους, τον μηχανισμό σχηματισμού τους και τις φυσικές τους ιδιότητες. — κρυσταλλογραφικός, -ή, -ό [1880]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cristallographie]. κρυσταλλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κρυσταλλοειδ-ούς} -εις (ουδ. -ή) 1. αυτός που μοιάζει με κρύσταλλο ή έχει τις ιδιότητες του 2. αυτός που επδέχεται κρυστάλλωση (βλ.λ.) 3. ΑΝΑΤ. **κρυσταλλοειδής φακός** κύριο διαθλαστικό μέσο του ματιού, που έχει σχήμα αμφικυρτου φαικού και βρίσκεται πίσω από την ίριδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **κρυσταλλολογία** (η) {χωρ. πληθ.} η σπουδή των νόμων τής κρυστάλλωσης. **κρύσταλλος** (ο) {κρυστάλλ-ου} -ων, -ους} 1. (λόγ.) το κρύσταλλο 2.

ΧΗΜ. (α) κάθε στερεό σώμα με υψηλή κρυσταλλικότητα (β) κρύσταλλοι **λουτρού** οι αρωματικές κρυσταλλικές ενώσεις, που κυκλοφορούν υπό μορφήν κόκκων ή σκόνης και που χρησιμοποιούνται για να αρωματίζουν το νερό του λουτρού **3. υγροί κρύσταλλοι** υλικό που χαρακτηρίζεται από ρευστότητα και ταυτόχρονα τα μόρια του έχουν κανονική διάταξη στον χώρο χρησιμοποιούνται σε ηλεκτρονικές συσκευές: *οθόνη υγρών κρυστάλλων*.

[ETYM. < αρχ. κρυστ-άλλος (με ανερχόμενη παρέκταση -τ- και αναδπλασιασμένο επίθημα -άλλος) < κρύος (< *κρύσ-ος, βλ.λ.), οπότε η λ. κρύσταλλος θα σήμαινε τον «διαιτητή πάγο». Η λ. πέρασε μέσω του λατ. crystallus και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. crystal, γαλλ. cristal, γερμ. Kristall κ.ά. Οι επιστημονικοί όροι είναι μετάφρ. δάνεια: κρύσταλλοι λουτρού (< αγγλ. bath crystals), υγροί κρύσταλλοι (< αγγλ. liquid crystals)].

κρυσταλλοτεχνία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η τέχνη της κατεργασίας φυσικών κρυστάλλων ή της κατασκευής τεχνητών.

κρυσταλλώδης, -ης, -ες [μετρ.] {κρυσταλλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. κρυσταλλοειδής (βλ.λ.) 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαύγεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κρυστάλλωμα (το) [μεσν.] {κρυστάλλω-ματος | -ατα, -άτων} το σώμα που κρυστάλλωθηκε, που μεταβλήθηκε σε κρύσταλλο.

κρυστάλλωνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρυστάλλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) μετατρέπω (κάτι) σε κρύσταλλο ♦ 2. (αμετβ.) παγώνω από το κρύο. [ETYM. < μτρν. κρυστάλλω (-όω) < αρχ. κρύσταλλος (βλ.λ.)].

κρυστάλλωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ωσεις, -ωσεων} 1. ΦΥΣ. Ο σχηματισμός κρυστάλλων κατά τη μετάβαση ενός σώματος από την υγρή στη στερεά κατάσταση 2. το πάγωμα, το κρυστάλλισμα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cristallisation].

κρυφά επίρρ. [μεσν.] με τρόπο απαρατήρητο, ώστε να μη γίνεται αντιληπτό (κάτι) από τους άλλους: *κινείται ~ και ύπουλα ΣΥΝ. μυστικά, παρασηκνιάκα*. κρυφακούω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρυφακού-ς, -ει, -με, -τε, -ν) | κρυφακούσα | ακούω κρυφά τις συνομιλίες των άλλων: (μετβ.) *τον έπιασα πάλι να κρυφακούει πίσω απ' την πόρτα* | (αμετβ.) *στάθηκε πίσω από την πόρτα κι άρχισε να κρυφακούει*.

κρύφιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που κρατείται μυστικός, που δεν αποκαλύπτεται στους άλλους ΣΥΝ. απόκρυφος, απόρρητος: Φρ. *άδηλα και κρύφια* (τα άδηλα και κρύφια της σοφίας σου έδηλωσάς μου, Π.Δ. Ψάμ. 50,8) πράγματα ασφαλικά και αφανέρωτα: *έδώ συμβαίνουν ~*. — κρυφίως επίρρ. [μετρν.]. [ETYM αρχ. < κρυφός (βλ.λ.)].

κρυφό-κ. κρυφ-ό συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι υπάρχει ή συμβαίνει κρυφά: *κρυφο-κοιτάζω, κρυφο-γελώω, κρυφο-ακούω*. [ETYM Α' συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. κρυφός (βλ.λ.)].

κρυφογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [μεσν.] {κρυφογελά-ς... | κρυφογέλασα | γελώ κρυφά από τους άλλους: *όταν η δασκάλα έκανε μάθημα, οι μαθητές κρυφογελούσαν*.

κρυφοκαίω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (εκφραστ.) (για έντονα συναισθήματα, καταστάσεις κ.λπ.) υπάρχω και αναπτύσσομαι, χωρίς να εκδηλώνομαι: *κρυφοκαίει μέσα τους η ελπίδα*.

κρυφοκοιτάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κρυφοκοιτάζω} κοιτάζω κρυφά (κάποιον/κάτι), χωρίς να γίνεται αντιληπτός: (αμετβ.) *κρυφοκοιτάζει στο γραπτό του δίπλανό του* || (μετβ.) *έκανε ότι διάβαζε εφημερίδα, αλλά κρυφοκοιτάζε τα κορίτσια που έπαιζαν αμέριμνα στην παραλία*.

— **κρυφοκοιτάγμα** (το).

κρυφομιλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [μεσν.] {κρυφομιλά-ς... | κρυφομίλησα | μιλώ με σιγανή φωνή, ψιθυριστά, προσπαθώντας να μη γίνει αντιληπτός. — **κρυφομίλημα** (το).

κρυφός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν φανερώνεται στους άλλους, που κρατείται μυστικός: *έμεινε ~ η μεταξύ τους αλληλογραφία* || ~ *καημός* | *πόθος* | *ελπίδα* | *όνειρο* ΣΥΝ. ενδόμηχος: Φρ. (α) *κρυφός σχολειό* βλ. λ. *σχολειό* (β) στα *κρυφά* χωρίς να γίνεται κάποιος αντιληπτός: *κανόνισε τη δουλειά ~ 2*. (για πρόσ.) αυτός που δεν αποκαλύπτει μυστικά σε άλλους ή που δεν εξωτερικεύει τις ιδέες ή τα συναισθήματα του ΣΥΝ. εχέμυθος, κρυφίνους, μυστικοπαθής **3**. (αργκό) *κρυφός* (ο) (ο μυστικός αστυνομικός: *τον σταμάτησε στον δρόμο ένας ~ και του ζήτησε τα στοιχεία του*. — κρυφά επίρρ. (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. μυστικός. [ETYM αρχ. επίθ. (αν και η παρουσία του σε αρχ. χειρόγραφα είναι αμφισβητούμενη), που σχηματίστηκε κατ' αναλογία προς το επίθ. κρυπτός και αποσπάστηκε από συνθ. του τύπου από-κρυφος, κρυφο-γενής κ.ά.].

κρυφοσμίγω ρ. αμετβ. {κρυφοσμιμά-ς} σμίγω (με κάποιον) κρυφά από τους άλλους.

κρυφτό (το) {χωρ. πληθ.} παιδικό παιχνίδι, στο οποίο ένα παιδί προσπαθεί να βρει πού κρύβονται οι συμπαίκτες του (βλ. κ. κρυφτούλι).

κρυφτός, -ή, -ό αυτός που είναι κρυμμένος. [ETYM. μεσν. < αρχ. κρυπτός < κρύπτω].

κρυφτούλι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (υποκ.) το κρυφτό: μόνο στη ΦΡ. **παίζω** (το) *κρυφτούλι* (μεσν. φρ.) προσπαθώ να αποκρύψω στοιχεία που με αφορούν ή να αποφύγω κάποιον που με ψάχνει: *τον τηλεφωνώ, δεν απαντάει, τον επισκέπτομαι, δεν ανόηγε μου παίζει το κρυφτούλι*.

κρυφβούλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν αποκαλύπτει στους άλλους την πραγματική του βούληση, τους σκοπούς των ενεργειών του.

— **κρυφβουλία** (η).

[ETYM. μεσν. < κρυψι- (< κρύπτω) + -βούλος < βουλή]. **κρυψίγαμος** (ο) [1867] {κρυψίγαμ-ου | -ον, -ους} αυτός που συνήψε κρυφά και παράνομο γάμο. — **κρυψίγαμος** (η) [μετρν.].

κρύψιμο (το) → κρύβω

κρυφίνους (ο/η) [αρχ.] {κρυφίν-ους, -ουν | -οες, -όων} (λόγ.) 1. πρόσωπο που δεν αποκαλύπτει στους άλλους τις πραγματικές του σκέψεις και προθέσεις 2. πρόσωπο που συμπεριφέρεται υποκριτικά και δόλια ΣΥΝ. ανελικρινής. — κρυφίνοια (η) [μεσν.].

κρυφορχία (η) {κρυφορχιών} ΙΑΤΡ. η ανδρική πάθηση που συνίσταται στην κατακράτηση του ενός ή και των δύο όρχεων στο εσωτερικό της κοιλιάς ή στον βουβωνικό πόρο και στη μη κάθοδο τους στο όσχεο. Επίσης κρυφορχοίδια κ. κρυπορχοίδια. — κρυφορχός [μετρν.] κ. **κρυφορχός** (ο) [μετρν.]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptorchidie].

κρυψώνας (ο) [1816] το μέρος στο οποίο κρύβεται κάποιος. Επίσης κρυψώνα (η).

κρύωμα (το) [μεσν.] {κρύω-ματος | -ατα, -άτων} το κρυολόγημα (βλ.λ.): *άρπαζε ένα γερό ~*.

κρυώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κρύω-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. (για πρόσ.) αισθάνομαι κρύο: *κλείσε την πόρτα, γιατί ~* ANT. ζεσταίνωμαι 2. γίνομαι κρύος: *κρύωσε ο καιρός* | *ο καφές ~* ΦΡ. **το φρούσο και δεν κρώνει** δεν μπορώ να λησμονήσω το πάθημα μου και νιώθω πικρία: *πού να φανταστεί ότι θα τον εξπατούσαν οι δικοί του άνθρωποι τώρα το φουάει και δεν κρώνει!* 3. παθαίνω κρυολόγημα: *άφησα τα παράθυρα ανοιχτά και κρύωσε ΣΥΝ. κρυολόγω* 4. (μτφ. για σχέσεις, αισθήματα κ.λπ.) χαρακτηρίζομαι από ψυχρότητα, από έλλειψη εγκαρδιότητας και φιλικής διάθεσης: *κρύωσε η φιλία τους* ♦ (μετβ.) 5. κάνω (κάτι) κρύο: *βάλ' το σε παγάκια, να το κρύώσεις λίγο ΣΥΝ. παγώνω* ANT. ζεσταίνω 6. (μτφ.) προκαλώ δυσάρεσκεια (σε κάποιον): *μας κρύωσε η συμπεριφορά του*.

κρύωζο ρ. αμετβ. {κρύωζα} 1. (λόγ.) (για κόρακα και άλλα πτηνά) φωνάζω κρακρα ΣΥΝ. κράζω 2. (μτφ. για πρόσ.) φωνάζω με βραχνή φωνή. — κρυγμός (ο) [μετρν.] κ. κρύξιμο (το).

[ETYM. αρχ. < *κρύω-ζω, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. του θ. *kre-g-, παρεκτεταμένου τύπου του ΙΕ. *ker-/*kte-, που αποτελεί προϊόν ηχομιμήσεως, πρ. λατ. crotcio «κρύωζο», αρχ. σλαβ. kracu, αρχ. σκανδ. hrōkr «κουρούνα», λατ. comix «κοράκ» κ.ά. Ομόρρ. *κρά-ζω, κρυν-γ-ή, κορ-ώνη* (> *κουρούνα*), *κόρ-αζ (-ακας)* κ.ά.].

κρυώνηρι (το) {κρυώνηρι-ού | -ιών} 1. το πλήννο κανάτι για νερό 2. το ξύλινο δοχείο για κρασί: *οι Αχαιοί γέμισαν τα ~ τους κρασί, για να γιορτάσουν τη νίκη τους*.

[ETYM < μεσν. κρυώνηριον < κρυωτήριον<πλήννο αγγείο | δοχείο, που κρύωνει το περιεχόμενο του> < αρχ. κρύος + παραγ. επίθημα -τήριον].

Κ.Σ.Ε.Δ. (το) Κέντρο Συντονισμού Έρευνας και Διάσωσης (στην αεροπορία).

Κ.Τ.Ε. (η) Κοινωνία των Εθνών.

Κ.Τ.Ε.Α. (το) Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Λεωφορείων.

κτένα (η) → χτένα

κτενάκι (το) → χτενάκι

κτένι (το) → χτένι

κτενίζω ρ. → χτενίζω

κτενίζομαι (το) → χτενίζομαι

Κ.Τ.Ε.Ο. (το) Κέντρο Τεχνικού Ελέγχου Οχημάτων.

κτηρία (το) {κτηρίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνθ.) στον πληθ.) καθεμία από τις νεκρικές προσφορές που καίγονταν κατά την αρχαιότητα μαζί με τον νεκρό ή τοποθετούνταν στον τάφο του και είχαν τη μορφή κοσμημάτων και άλλων αντικειμένων που αγαπούσε. [ETYM; αρχ. < κτερίζω | κτερίζω «ενταριάζω» τιμητικό» < κτέρω «νεκρικά δώρα, επικηθείες τιμές», πληθ. του ουσ. κτέρω «κτίμα, ιδιοκτησία, δώρο», αγν. ετύμου, καθώς δεν αποδεικνύεται η σύνδεση της λ. ούτε με το ουσ. κτίμα ούτε με θ. κτερ-«καίω»].

Κ.Τ.Ε.Υ.Α. (το) Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Υπεραστικών Λεωφορείων.

Κ.Τ.Ε.Φ.Α. (το) Κοινό Ταμείο Ενόσεων Φορητών Αυτοκινήτων.

κτίμα κ. χτίμα (το) {κτίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε αποτελεί ιδιοκτησία κάποιου: *δεν είμαι ~ σου να με κάνεις ό,τι θέλεις* ΦΡ. **κτίμα ες αεί** (κτίμα ες αεί, Θουκ. 1,22) το αιώνιο απόκτημα: ο *Θουκυδίδης μάς παρέδωσε την Ιστορία του ως ~ 2*. (ειδικότ.) το ιδιόκτητο αγρόκτημα: *έχω ένα ~ στο χωριό δύο στρέμματα* **3. κτίματα** (τα) οι αγροτικές εκτάσεις (ελαιώνες, αμπελώνες κ.λπ.): *έχει πολλά ~ στη Ροιμέλη* 4. (μτφ.) οτιδήποτε μαθαίνει κανείς καλά και για πάντα, η γνώση που αφομοιώνεται: *έκανε ~ του τα διδάγματα του δασκάλου του*. — κτηματικός, -ή, -ό [μετρν.]. [ETYM. < αρχ. κτίμα < κτίωμαι (-άω-) (βλ.λ.)].

κτηματολογία (η) ο τόπος στον οποίο γίνονται αγοραπωλησίες κτημάτων.

κτηματίας (ο) [1831] {κτηματιών} πρόσωπο που κατέχει μεγάλη ακίνητη, αγροτική συνθή., περιουσία και ζει από την εκμετάλλευσή της.

κτηματικός, -ή, -ό → κτήμα

κτηματογράφηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απογραφή και χαρτογράφηση της ακίνητης περιουσίας: μετά την ~ της *ακίνητης περιουσίας θα πραγματοποιηθεί η αποτίμηση της*.

κτηματολόγιο (το) [1836] {κτηματολογί-ου | -ον} 1. το δημόσιο | επίσημο βιβλίο, στο οποίο απογράφονται τα ακίνητα (θέση, έκταση, αξία και κυριότητα) και καταχωρίζονται οι δικαιοπραξίες που αφορούν σε ακίνητα: *ένα έντυπο της Υπηρεσίας Κτηματολογίου* **2. Εθνικό Κτηματολόγιο** η γενική, ενιαία, συστηματική και διαρκώς ενημερωμένη καταγραφή, που περιγράφει γεωμετρικά κάθε τμήμα γης καθώς και το ιδιοκτησιακό του καθεστώς, με την ευθύνη και την εργασία του Δημοσίου: τόνιστηκε η *επιτακτική ανάγκη συντάξεως Εθνικού Κτηματολογίου*. — κτηματολογικός, -ή, -ό [1854].

κτηματομεσίτης (ο) [1891] {κτηματομεσιτών}, κτηματομεσιτρια (η) {κτηματομεσιτριών} πρόσωπο που μεσολαβεί επ' αμοιβή για την

αγοραπωλησία κτημάτων. — κτηματομεσιτικός, -ή, -ό.
 κτηνάνθρωπος (ο) [1890] {κτηνάνθρωπ-ου | -ων, -ους} άνθρωπος άγριος, μοχθηρός, που συμπεριφέρεται σαν κτήνος. [ETYM. Απόδ. του γάλλ. *La Bête humaine* (Το ανθρώπινο κτήνος), τίτλος μυθιστορήματος του É. Jola].
 κτηνιατρείο (το) [1892] ιατρείο περίθαλψης ζώων.

κτηνίατρος (η) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο της την πρόληψη, τη διάγνωση και τη θεραπεία των ασθενειών των (συνήθ. κατοικίδιων) ζώων. — κτηνίατρος (ο/η) [μεσν.], κτηνιατρικός, -ή, -ό.
 κτηνοβασία (η) {κτηνοβασίων} η συνουσία ανθρώπου με ζώο. — κτηνοβάτης (ο) [μτγν.], κτηνοβάτ(ρ)ο. {-εις...}. [ETYM. μτγν. < κτηνοβάτης < κτήνος + -βάτης < βαίνω].

κτηνιόμορφος (ο) [μεσν.] αυτός που μοιάζει με κτήνος ΣΥΝ. ζωό-μορφος.
 κτήνος κ. (λαϊκ.) χτήνος (το) {κτίν-ους | -η, -ών} 1. (λόγ.) το ζώο: *οι άνθρωποι και τα ~ (μτφ. για πρόσ.)* 2. αυτός που συμπεριφέρεται σκληρά και απάνθρωπα: *ήταν ένα ~, που δεν υπολόγιζε κανέναν και τίποτε* ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, βάνουσος, κακοήθης 3. αυτός που δεν έχει την εξυπνάδα και τη λογική σκέψη που χαρακτηρίζει τους ανθρώπους ΣΥΝ. βλάκας, ανόητος 4. (ειδικότ.) αυτός που ζει απολίτιστα, με πρωτόγονο και βάρβαρο τρόπο και δεν μπορεί να συμβιώσει με άλλους ανθρώπους: *ζούσε σε μια τρώγλη μακριά από τον κόσμο, ~ πραγματικό* 5. αυτός που διαπράττει ασέλγειες με τη χρήση βίας: *το ανθρωπόμορφο ~ που τη βίασε* 6. ο πολύ γυμνασμένος, αυτός που έχει πολύ μεγάλες σωματικές διαστάσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ETYM. < αρχ. κτήνος, αρχική σημ. «ζώο που βρίσκεται στην κατοχή ανθρώπου, που είναι απόκτημα του», < κτώμαι (βλ. λ.)].

κτηντροφοή (η) η κατάλληλα παρασκευασμένη φυσική ή τεχνητή τροφή, που είναι απαραίτητη για τη διατροφή των ζώων.

κτηντροφία (η) [μτγν.] {ζωφ. πλ.ηθ.} η αναπαραγωγή και η εκτροφή ζώων, που αποσκοπεί στην οικονομική εκμετάλλευση αυτών και των προϊόντων τους. — κτηντρόφος (ο/η) [μτγν.], κτηντροφικός, -ή, -ό [1850].

κτηνώδης, -ης, -ες [μτγν.] {κτηνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών κτηνωδέ-στ-ερος, -ατός} 1. αυτός που μοιάζει με κτήνος είτε εξωτερικά είτε στη συμπεριφορά: *~ πρόσωπο* ΣΥΝ. απάνθρωπος, βάνουσος, αγροίκος 2. αυτός που αρμίζει σε ζώο: *ήταν άτομο απολίτιστο, με ~ ένστικτα | φέρισμα* ΣΥΝ. ζωώδης. — κτηνωδώς επίρρ. [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ffς -ες-.

κτηνωδία (η) {κτηνωδιών} πράξη σκληρή και απάνθρωπη ΣΥΝ. βανουσύτητα, παλιάνθρωπιά. [ETYM. μτγν. < κτηνώδης].

κτηριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το κτήριο: *~ εξοπλισμός | εγκατάσταση | συγκρότημα*.

κτήριο (το) (σχολ. ορθ. κτήριο) {κτηρί-ου | -ων} κάθε οικοδόμημα, κτίσιμο: *συντήρηση κτηρίων*.

[ETYM. Πθθ. < μτγν. ευ-κτήριο «οίκος προσευχών» (< αρχ. εἰχομαι) ή, κατ'άλλη άποψη, < μτγν. οἰκητήριον «κατοικία», με αποβολή του μονοφθογγισμένου αρχικού φωνήεντος και ανομοιοτυπική συγκοπή του -η-, < αρχ. οἶκος. Ανεξάρτητα από την ορθότητα της μίας ή τής άλλης άποψης, είναι προφανές ότι η γρ. κτήριο είναι η μόνη ορθή, ενώ η γρ. κτριο (με -ι-) οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση με το ρ. κτίζω (που όμως δεν θα ήταν δυνατόν ποτέ να δώσει παράγωγο σε -ριο(ν)). Η αναγωγή σε τ. οἰκητήριον υποστηρίζεται και από τη χρήση της λ. στην Κ.Δ. (Β' Κορινθ. 5, 2: (...) τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπι-ποθόντες), όπου η λ. συνδ. με τα ουσ. *οικοδομή, οικία* του προηγούμενου εδαφίου].

κτήριο ή κτριο: Το ρ. κτίζω δεν μπορεί να δώσει παράγωγα με ανύπαρκτη κατάληξη -ριο! Δεν μπορούμε δηλ. να έχουμε κτί-ριο. Το κτίζω θα μπορούσε μόνο να δώσει κτιστήριο (πβ. φρονιτίζω - φρονιστήριο, καθαρίω - καθαριστήριο, σκαλίζω - σκαλιστήριο) κ.τ.ό.), τύπος που ούτε κι αυτός μαρτυρείται να υπάρχει. Αρα η λ. έχει διαφορετική ετυμολογική προέλευση και, επομένως, διαφορετική ορθογραφία. Παράγεται είτε από το οικό > οικητήριο > *οι-κτήριο (με συγκοπή του -η-) > κτήριο (με σύγηση του άτονου αρκτικού φωνήεντος- πβ. ημέρα > μέρα, υγεία > γεία, ερωτό > ρωτό, αιγιαλός > γιαιλός κ.λπ.) είτε από το ευκτήριο (οἶκημα) = [ektiirion] *φκτήριο = [ktirio] (με σύγηση του άτονου αρκτικού φωνήεντος) > κτήριο. Είτε παράγεται από το οικητήριο είτε από το ευκτήριο, η λέξη πρέπει να γράφεται με -η- κτήριο.

κτηριολογία (η) {ζωφ. πλ.ηθ.} κλάδος τής αρχιτεκτονικής. — κτη-ριολογικός, -ή, -ό.

κτήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. καθετί που ανήκει σε κάποιον 2. (ειδικότ.) περιοχή ή χώρα που ανήκει σε άλλη, ελέγχεται στρατιωτικά και διοικητικά από άλλη: *οι ~ τής Γαλλίας στην Αφρική*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελγίνεια*. [ETYM. < αρχ. κτήσις < κτώμαι (βλ. λ.)]. Η σημ. 2 αποδίδει τον γάλλ. όρο dominion].

κτητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει την τάση να κατέχει (κάποιον/κάτι), που θέλει να έχει κτήμα του, δικό του (κάποιον/κάτι): *~ συμπεριφορά | συνθήματα | επιθυμία* || *η ζήλοτυπία είναι συχνό σύμπτωμα τής ~ διάθεσης του ανθρώπου* ΣΥΝ. αποκτητικός 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει ή αναφέρεται σε κτήση: *γενική ~| ~ αντονυμίες | σύνθετο* (βλ. λ. *σύνθετος*). — κτητικά επίρρ. κτητικός (ο) {κτητόρων} (λόγ.) 1. αυτός που είναι κύριος, ιδιοκτήτης πράγματος (κινητού ή ακίνητου) 2. (παλαιότ.) ιδρυτής, κτίτορας (βλ. λ.) ναού, μονής, ιερού ιδρύματος κ.λπ. [ETYM. < μτγν. κτήτωρ, -ορός < αρχ. κτώμαι (βλ. λ.)].

κτητορικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που ανήκει ή αναφέρεται στον κτήτορα: *~ περιγραφή* 2. αυτός που προέρχεται από τον κτήτορα (βλ. λ., σημ. 2): ΦΡ. (α) *κτητορική μονή* η μονή που έχει ιδρυθεί από ιερωμένο ή ιδιώτη, ο οποίος φροντίζει και για τη συντήρηση τής (β)

κτητορικό τυπικό το τυπικό που περιέχει τις διατάξεις στις οποίες διατυπώνεται η βούληση του κτήτορα σχετικά με τη λειτουργία τής μονής, του ιδρύματος κ.λπ. (γ) **Κτητορικό Δίκαιο** το Δίκαιο που ρυθμίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του κτήτορα ναού ή μοναστηρίου (δ) **κτητορικός ναός** ο ιδιοκτήτης ναός που ιδρύεται από φυσικό πρόσωπο με άδεια του μητροπολίτη και που προορίζεται αποκλειστικά για εξυπηρέτηση των θρησκευτικών αναγκών του ίδιου και τής οικογένειας του 3. **κτητορικό** (το) το βιβλίο που περιλαμβάνει τα σχετικά με την ίδρυση ναού, μονής, ιδρύματος κ.λπ.

κτίζω κ. κτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {έκτισα, κτίσ-τηκα, -μένος} 1. ανεγείρω οικοδόμημα, χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα δομικά υλικά: *παλιότερα στο νησί έκτιζαν τα σπίτια με χόμα και πέτρα* || *~ σπίτι | παλάτι | γεφύρι* || *ναό* || *χτισμένους με τούβλα*: ΦΡ. (μτφ.) *κτίζω στην άμμο* βλ. λ. *άμμος* 2. (μτφ.) συμβάλλω στη θεμελίωση, εδραίωση και ανάπτυξη (σχέσης, επιχείρησης, κινήματος κ.λπ.): *μαζί κτίσαμε τον όμιλο επιχειρήσεων* || *λιθαράκι-λιθαράκι κτίστηκε μια οραία σχέση αγάπης* || *με κατάλληλες ενέργειες έκτισε σταδιακά τη δημόσια εικόνα του* ΣΥΝ. οικοδομώ 3. (μτφ.) φτεάνω, δημιουργώ, δημιουργώ: *ο θεός έκτισε τον κόσμο σε εφτά ημέρες* 4. ιδρύω: *ο Μ. Αλέξανδρος έκτισε πολλές πόλεις* 5. φράζω ή περικλείω ανοιχτό χώρο με τοίχο: *~ το παράθυρο* || *έκτισαν το ανομιμα στον φράχτη* 6. (ειδικότ.) φυλακίζω (κάποιον) μέχρι θανάτου μέσα σε τοίχους του οικοδομού (παλαιότ.) ως βασανιστήριο, ποινή ή και στο πλαίσιο αντιλήψεων για το στέριμμα οικοδομημάτων: *δεν απαρηγόηκε την πίστη του και τον έκτισαν ζωντανό* || *για να στεριάσει το γιοφύρι, έχτισαν ζωντανή στα θεμέλια τη γυναίκα του πρωτομάστορα*. — κτίσιμο κ. χτίσιμο (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή*.

[ETYM. αρχ., του οποίου η αρχική σημ. θα ήταν «καλλιέργω, εκγερωσών» (όπως διασώζεται στη μκκ. μτχ. ki-ti-me-no = κτίμενος). Η λ. συνδ. με σασκρ. pari-ksit «αυτός που κατοικεί τριγύρω», αβεστ. ana-sita-«κατοικητός», αρμ. Šen «κατοικημένος χώρος», ίσως και με το αρχ. κτώμαι (-άο-) (βλ. λ.)].

κτίριο (το) → κτήριο
 κτίση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. η ανέγερση οικοδομήματος ή η ίδρυση πόλεως: *από κτίσεως Ρώμης* (753 π.Χ. - αφερτρία χρονικής μέτρησης των αρχαίων Ρωμαίων) ΣΥΝ. οικοδόμηση, κτίσιμο 2. η δημιουργία του κόσμου από τον Θεό: *από κτίσεως κόσμου* 3. **Κτίση** (η) το σύμπαν, η οικουμένη, ό,τι έπλασε ο Θεός. [ETYM. < αρχ. κτίσις < κτίζω].
 κτίσιμο κ. χτίσιμο (το) → κτίω

κτίσμα [αρχ.] κ. χτίσμα (το) {κτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. αυτό που έχει κτιστεί, το οικοδόμημα 2. αυτό που έχει δημιουργηθεί, το δημιούργημα: *ο άνθρωπος είναι ~ του θεού* ΣΥΝ. πλάσμα.

κτίστης [αρχ.] κ. χτίστης (ο) {κτιστών} 1. ο εργάτης που εργάζεται στην ανέγερση οικοδομών ΣΥΝ. οικοδόμος 2. **Κτίστης** (ο) ο Δημιουργός, ο Θεός. κτιστικό κ. χτιστικό (τα) [μεσν.] τα χρήματα που καταβάλλονται για τα έξοδα που απαιτήσει το κτίσιμο οικοδομήματος.

κτιστός, -ή, -ό [μτγν.] κ. χτιστός 1. αυτός που έχει οικοδομηθεί (κυρ. με τοιχοποιία) 2. ΘΕΟΛ. αυτός που έχει αρχή: *~ κόσμος* ΑΝΤ. άκτιστος. κτίτορας (ο) {-α κ. -ορός | -όρων} ο κτήτορας (βλ. λ., σημ. 2). [ETYM. Εσφαλμ. γραφή του μτγν. κτήτωρ (βλ. λ.) κατ' επίρρ. του ρ. κτίζω].

κτητορικός, -ή, -ό ο κτητορικός (βλ. λ.)- ΦΡ. **κτητορική επιγραφή** η επιγραφή στην οποία αναγράφονται στοιχεία για τη θεμελίωση ναού, μονής, ιδρύματος κ.λπ. [ETYM. Εσφαλμ. γραφή του μεσν. κτητορικός κατ' επίρρ. του ρ. κτίζω]. κ.τ.λ. και τα λοιπά. κ.τ.ό. και τα όμοια.

-κτονία λεξικό επίθημα που δηλώνει: 1. τον φόνο προσώπου: *μητροκτονία, πατρο-κτονία, αδελφο-κτονία, αυτο-κτονία* 2. τη θανάτωση ή τη δραστηκή κατοπολέμηση αυτού: *μυο-κτονία, ζωο-κτονία* 3. τον θάνατο από κάποια αιτία: *λιμο-κτονία*.

[ETYM. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ρ. κτείνω «φονεύω, σκοτώνω» < *κτέν-/ω, συνδ. με σασκρ. ksa-nó-mi «χτυπάω», a-ksa-ta «αυτός που δεν χτυπήθηκε», ίσως και με το αρχ. συνώνυμο *κάνω* «σκοτώνω»].

-κτόνος λεξικό επίθημα που δηλώνει: 1. τον φονιά: *μητρο-κτόνος, πατρο-κτόνος, τυραννο-κτόνος* 2. αυτόν ή αυτό που καταστρέφει ή καταπολεμά δραστηκά κάτι: *μικροβιο-κτόνος, ζίζανιο-κτόνος*. [ETYM. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ρ. κτείνω «φονεύω» (βλ. λ. -κτονία)].

-κτόνος. Λεξικό επίθημα πολλών αρχαίων και νέων σύνθετων λέξεων, που σημαίνει «τον φονιά». Το θ. κτον- είναι ετεροιομένη βαθμίδα του θεμ. κτεν- (αρχ. *άπο*)κτείνω «φονεύω» < *κτέν-(ω). Σύνθετα σε -κτόνος (ουσιαστικά και επίθετα), που χρησιμοποιούνται και σήμερα, είναι: *πατροκτόνος, μητροκτόνος, αδελφοκτόνος, παιδοκτόνος, συζυγοκτόνος, εντομοκτόνος, εθνοκτόνος, ανθρωπο-κτόνος, μικροβιοκτόνος, ζίζανιοκτόνος, τυραννοκτόνος, πνευματο-κτόνος, παρασιτοκτόνος, βρεφοκτόνος, ψυχοκτόνος, ζωοκτόνος* κ.ά.

Κ.Τ.Σ. (το) Κοινό Ταμείο Στρατού.
 κτύπημα [αρχ.] κ. χτύπημα (το) {κτυπήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κρούση αντικειμένου από άλλο αντικείμενο: *το ~ τής πόρτας με το*

ρόπτρο || το ~ με το χέρι στο τζάμι 2. (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται όταν χτυπάει κανείς (κάτι) ή γενικά από κρούση: με ζύπηση το ~ της πόρτας || το ~ της καμπάνας || το ~ της βροχής στα κεραμίδια 3. (ειδικότ.) ο ήχος από ρολόι, τηλεφώνου κ.λπ.: το ~ του τηλεφώνου | του ρολογιού 4. η δυνατή κρούση δύο επιφανειών, ώστε να παραχθεί ήχος: το ~ των πιαντιών 5. η ελαφριά επαφή του χεριού με σημείο του σώματος: τον έδωσε ένα φιλικό ~ στην πλάτη 6. η επιθετική ενέργεια, κατά την οποία χτυπάει κανείς (κάποιον) (με τα χέρια, με αντικείμενο κ.λπ.): ~ σπαθιού | μαστιγίου | σφυριού || δέχτηκε ένα ~ στο πρόσωπο | στο κεφάλι | στον ώμο || η παιδαγωγική απορρίπτει το ~ των παιδιών || ο δράστης του κατάφερε ένα γερό ~ πιάσπλάτα || ποιος από τους δύο έδωσε το πρώτο ~; | έφαγε ένα άσχημο ~ στην κοιλιά 7. (ειδικότ.) πυγμαχικό χτύπημα, γροθιά: δέχθηκε ένα ~ στο πρόσωπο- ΦΡ. (μτφ.) **χτύπημα κάτω από τη μέση** | **τη ζώνη** βλ. λ. ζώνη 8. (συνεκδ.) το μέρος όπου έχει χτυπηθεί κάποιος/κάτι και το σημάδι ή το αποτύπωμα που μένει: είχε ένα ~ στο κεφάλι || όλο του το σώμα ήταν κατάνταρο από τα ~ || η πλάτη του ήταν γεμάτη χτυπήματα από μαστίγιο || το αυτοκίνητο της είναι όλο χτυπήματα ΣΥΝ. τραύμα, πληγή 9. επιθετική ενέργεια που στρέφεται κατά τού αντιπάλου: καταστροφικό | καιριο ~ || κατάφεραν ένα καθοριστικό ~ κατά των βάσεων πυραύλων του εχθρού || προμοκρατικό ~ κατά ξένης πρεσβείας 10. (μτφ.) ενέργεια που προκαλεί απόλαυση, μειώνει την ισχύ κ.λπ., αποδυνάμωση: «η υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας πέντε κορυφαίων ευρωπαϊκών τραπεζών αποτέλεσε ~ στο ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα» (εφημ.) 11. (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί μεγάλο ψυχικό πόνο: ο θάνατος του ήταν σκληρό ~ για όλους μας ΣΥΝ. κλάτο, συμφορά.

κτυπητός, -ή, -ό → χτυπητός
κτύπος κ. κτύπος (ο) 1. ο ήχος που προκαλείται από κτύπημα: ο ~ της βροχής στα κεραμίδια || ακούστηκε ένας δυνατός ~ στην πόρτα ΣΥΝ. κρότος 2. το χτύπημα: έδωσε έναν ~ στην πόρτα ΣΥΝ. κρούση 3. ήχος που επαναλαμβάνεται ρυθμικά: οι ~ του ρολογιού | του εκκρουσμού 4. (ειδικότ.) ο παλμός: οι ~ της καρδιάς ΣΥΝ. χτυποκάρδι, καρδιοχτύπι. [ΕΤΥΜ. αρχ. -αβελ, ετιμω, πθ. εκφραστικός αναδιπλασιασμός ηχομιμητικού θέματος, πθ. (γ)δοίπος Σύμφωνα με άλλη άποψη, ο ορθός χωρισμός είναι κ-τύπος (οπότε < τύπτο) με προτακτικό σύμφωνο κ- (πθ. κάπρος)].

κτυπό κ. κτυπό [μεσν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κτυπάς... | κτυπίησα, -ίεμαι (κ. χτυπιούμαι), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. κρούω (κάτι), ώστε να ακουστεί ήχος: ~ την πόρτα | το παράθυρο | το κουδούνι | την καμπάνα | το τύμπανο || μπήκε μέσα χωρίς να κτυπήσει την πόρτα || - τα πλήκτρα του πιάνου || ~ τα χέρια | παλαμάκια (χειροκροτά) || ~ τα πόδια (ποδοκροτό, ως έκφραση αδημονίας ή αποδοκιμασίας) ΦΡ. (α) **χτυπάω πόρτες** απευθυνόμεια σε πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους για βοήθεια: αναγκάστηκε να χτυπήσει πολλές πόρτες, για να βώσει το παιδί της (β) **χτυπό κάρτα** τοποθετώ ειδική κάρτα σε συσκευή, για να καταγραφεί η ώρα προσελεύσεως και αναχώρησής μου από την εργασία (γ) **χτύπα ζύλο!** | **να χτυπήσω ζύλο!** (προληπτικά) για την αποτροπή κακού, για να μη συμβεί κάτι κακό που είτε κάποιος: «Μέχρι αύριο, ποιος ζει, ποιος πεθαίνει! -Μη λες τέτοια λόγια, ~!» (δ) (μτφ.) (κάποιος | κάτι) **χτυπάει την πόρτα (κάποιου)** για δυσάρεστη κατάσταση που προκύπτει σε κάποιον: «όταν αδιαφορείς για την αγριότητα, επειδή πλήττει άλλους, αύριο, που θα χτυπήσει τη δική σου πόρτα, δεν θα υπάρχει κανείς να σε βοηθήσει» (εφημ.) 2. καταφέρνω πλήγμα εναντίον προσώπου ή ζώου: με χτύπησε στο πρόσωπο | στο σαγόνι | ύπουλα | δόλια | αντικανονικά | άσχημα || ποιος από τους δύο αντιπάλους χτύπησε τον άλλον πρώτος; || ο αγωνιάτης χτύπησε το άλογο με το καμουτσίν ΦΡ. (α) (μτφ.) **χτυπό (κάποιον) εκεί που (τον) πονάει** καταφέρω καιριο πλήγμα εναντίον (κάποιου), πλήττω το αδύνατο του σημείο: δεν ζαναίπει τίποτα, γιατί μ' αυτό που τον είπα τον χτύπησα εκεί που τον πονάει (β) **χτυπό το κεφάλι μου (στον τοίχο)** βλ. λ. κεφάλι (γ) **χτυπό το κακό στη ρίζα** τον εξουδετερώνω κάτι κακό ή επιβλαβές εν τη γενέσει του, μόλις προσημειωσθεί ή καταστρέφονται ό,τι το προκαλεί και το αναπαράγει (δ) **πάρε τον έναν (και) χτύπα τον άλλον** βλ. λ. άλλος 3. πέφτω με δύναμη πάνω σε (κάτι): η βροχή χτυπάει τη στέγη || ο αέρας χτυπούσε τα παραθυρόφυλλα || (μτφ.) σ' αυτό το σημείο με χτυπάει ο ήλιος || το πλοίο του χτυπούσαν τα κύματα || τον χτύπησε κεραυνός 4. κουνώ, δεν γρήγορες αλλεπάλληλες κινήσεις, αναταράζω: ~ κρέμα | αβρολέωμο || ~ τα αβγά, για να φταιάζω μαρέγκα ΣΥΝ. ανακάνω 5. κινώ (κάτι) ρυθμικά ή παλινδρομικά: ο ταύρος χτυπούσε θυμωμένος την ουρά του || το πουλί χτύπησε τα φτερά του και έφυγε 6. βάλλω με όπλο, σημαδεύω στόχο: οι ελεύθεροι σκοπευτές χτυπούσαν όποιον περνούσαν για αντίπαλο || μας χτύπησαν με τόξα και ακόντια || η σφαίρα τον χτύπησε στο πόδι || ~ εχθρικό πλοίο | αεροπλάνο ΣΥΝ. πλήττω, πυροβολώ, βομβαρδίζω, βάλλω 7. προκαλώ τραύμα, πληγή ή επιφέρω θάνατο με βολή ή χρήση όπλου: τον χτύπησε πιάσπλάτα με το μαχαίρι || ~ το θήραμα στο κνήμη || σήμερα δεν χτυπήσαμε φερόν (δηλ. δεν σκοτώσαμε κανένα πουλί ή, μτφ., αποτύχημα τελειώς, δεν κατορθώσαμε τίποτε) ΣΥΝ. πληγώνω, τραυματίζω, σκοτώνω 8. (α) επιτίθεμαι εναντίον κάποιου, προσβάλλω εχθρικό στόχο: μας κύκλωσαν και μας χτυπούσαν από παντού || θα χτυπήσουμε τον εχθρό από τρεις πλευρές || - κάποιους κατά μέτωπο | πλαγίως ΣΥΝ. επιτίθεμαι (β) (μτφ.) καταπολεμώ, αντιμετωπίζω αποτελεσματικά: πιστεύεται ότι τα νέα μέτρα θα χτυπήσουν τη φοροδιαφυγή || το υπουργείο επιδιώκει να χτυπήσει τις συντεχνίες 9. (α) (μτφ.) προκαλώ ζημιά σε (κάποιον/κάτι), επενεργώ αρνητικά, βλάπτω: ο πληθωρισμός μάς χτύπησε σκληρά όλους || η φτώχεια και η ανεργία χτυπούν και τις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες || η ύφεση χτύπησε τους μικρομεσαίους (β) (ειδικότ.) για ασθένεια ή δυσάρεστο γεγονός, εκδηλώνομαι ή συμ-

βαίνω (σε κάποιον/κάτι): στην οικογένεια μας η επιδημία της γρίπης μάς χτύπησε όλους || τον χτύπησε παράλυση || εφέτος τις ελιές χτύπησε ο δάκος || δεν μπορεί να συνέλθει από τη συμφορά που τον χτύπησε || χτυπήθηκε σκληρά από τη μοίρα ΣΥΝ. προσβάλλω, πλήττω, θίγω- ΦΡ. **χτυπό στο κεφάλι** (για ονοπνευματώδες ποτό) προκαλώ ζάλη και πονοκέφαλο, φέρνω κάποιον εύκολα σε κατάσταση μέθη: αυτό το κρασί χτυπάει στο κεφάλι- μην πεις πολύ! 10. ανταγωνίζομαι με επιτυχία (κάποιον): η χώρα μας δεν μπορεί να χτυπήσει χώρες όπως η Γερμανία και η Γαλλία στη βιομηχανική παραγωγή 11. (ειδικότ. για αυτοκίνητο ή οδηγό) προκαλώ σύγκρουση (οχήματος με οχήμα) ή τραυματίζω (πεζό): χτύπησε με το αυτοκίνητο έναν πεζό || μου χτύπησαν το αμάξι στο φτερό 12. (ειδικότ.) βιάζω ήχο ο οποίος αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη πληροφορία ή εντολή: το ρολόι μόλις χτύπησε μεσάνυχτα || η σάλπιγγα χτύπησε εγερτήριο | σωπιτήριο | προσκλητήριο | επίθεση | υποχώρηση | συναγερμό ΣΥΝ. σημαίω 13. εκτοξεύω κατηγορίες εναντίον κάποιου, τον επικρίνω με δριμύτητα: ο Τύπος χτύπησε τα νέα μέτρα || οι κριτικοί χτυπούν το έργο μου, γιατί δεν μπορώ να το κατανοήσουν || το νομοσχέδιο χτυπήθηκε από όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης ΣΥΝ. κατηγορώ, μέφομαι, πολεμώ ΑΝΤ. επαίνω, εγκωμιάζω 14. υπενθυμίζω κακόβουλα σε κάποιον κάτι δυσάρεστο ή επώδυνο, κάνω αδιάκριτους υπαινιγμούς: ένα σφάλμα έκανα κι εγώ σαν άνθρωπος κι εσύ μου το χτυπάς συνέχεια! 15. επιτυγχάνω, πραγματοποιώ: αυτή η εκπομπή χτυπάει πολύ υψηλά ποσοστά τηλεθέαςης || με το καινούργιο της προϊόν η εταιρεία χτύπησε ρεκόρ πωλήσεων ΦΡ. **χτυπάω νούμερα** για τηλεοπτική εκπομπή η οποία έχει υψηλή τηλεθέαση: η χθεσινολοβραδινή εκπομπή του χτύπησε απόσταση νούμερα 16. (ειδικότ. για οικονομικές αξίες) ελαττώνω απότομα, μειώνω σε μεγάλο βαθμό: η εταιρεία μας θα χτυπήσει τις τιμές, για να παρέμβει στον ανταγωνισμό 17. (για παπουστία) δεν εφαρμόζω καλά και τραυματίζω το πόδι: οι καινούργιοι μπότες μου με χτυπάνε 18. (μτφ.-αργκό) (α) μπορώ να επιτύχω κάτι: φέτος χτυπάμε πρωτάθλημα! (β) αποκτώ κάτι σε συμφερόεσα τιμή ή πλειοδοτώ σε πλειστηριασμό: χτύπησα ένα φοβερό σακάκι || χτύπησε ένα σπάνιο κινέζικο βάζο στη δημοπρασία (γ) κατακτώ: χτύπησε την καλύτερη γκόμενα (δ) καταναλώνω: χτύπησε δέκα σσηνάκια στη σειρά || πάμε να χτυπήσουμε κάνα σουβλάκι; ♦ (αμετβ.) 19. παράγω θόρυβο, βιάζω δυνατά ή χαρακτηριστικό ήχο: όλη τη νύχτα ακούγαμε τα παντζούρια να χτυπούν απ' τον αέρα || χτυπάει το τηλεφώνο | το κουδούνι | η καμπάνα | το ζυγνητήρι | η σάλπιγγα || ακούσαμε τα τύμπανα των ιθαγενών να χτυπάνε || τα σταθιά τους χτυπούσαν δυνατά καθώς μονομαχοῦσαν || χτυπούν τα δόντια μου (έχω ρίγη, κρινώω πάρα πολύ) ΣΥΝ. ήχώ, κροτάω, σημαίνω- ΦΡ. (ειρων.) **για ποιον χτυπάει η καμπάνα** (For Whom the Bell Tolls, τίτλος έργου του E. Hemingway) για επικείμενη τιμωρία, ανάληψη ευθύνης κ.λπ.: ο υπουργός δήλωσε ότι θα τιμωρηθούν ασπτήρα οι ένοχοι - άραγε, ~ 20. κινούμαι παλμικά, δονούμαι γρήγορα ή δυνατά: η καρδιά μου χτυπούσε από χαρά | από αγωνία || χτυπάει ακόμη η καρδιά του || τα νέα έκαναν το αίμα να χτύπα δυνατά στις φλέβες του ΣΥΝ. πάλλομαι, σφύζω 21. προσκρούω σε αντικείμενο ή πρόσωπο, συγκρούομαι με κάτι και υφίσταμαι μώλωπες ή βαρύτερα πλήγματα: χτύπησε στην κολώνα της Δ.Ε.Η. και τραυματίστηκε || πρόσεχε μην πέσεις και χτυπήσεις ΣΥΝ. μολωπιζομαι, τραυματίζομαι 22. προσενώ ορισμένη εντύπωση, γίνομαι αφορμή σχολίου: αυτό που είπες χτυπάει άσχημα || δεν (μην) χτυπάει καλά ούτε ο τρόπος του ούτε η συμπεριφορά του ΣΥΝ. φαινόμεια, μοιάζω- ΦΡ. (α) **μου χτυπάει στο μάτι** βλ. λ. μάτι (β) (κάποιος | κάτι) **μου χτυπάει | δίνει στα νεύρα** βλ. λ. νεύρο (ειδικότ. το μεσοπαθ. χτυπιέμαι) 23. έρχομαι στα χέρια με (κάποιον), συμμετέχω σε συμπλοκή δύο ή περισσότερων προσώπων: οι αναρχικοί χτυπήθηκαν με την αστυνομία || από το πρωί χτυπιούνται δυνάμεις των δύο πλευρών στο ύψωμα ΣΥΝ. συγκρούομαι, συμπλέκομαι 24. δίνω χτυπήματα στο στήθος μου ή το κεφάλι μου από θλίψη ή απελπισία, συνταράσσομαι από λυγμούς εξαιτίας απόγνωσης: χτυπιέται ολημερίς πάνω στον τάφο του παιδιού της ΣΥΝ. δέρνομαι, στηθοκοπία 25. (μτφ.) υφίσταμαι δοκιμασίες, περνώ βάσανα και ταλαιπωρίες: μια ζωή χτυπιέται μ'αντά τα προβλήματα || άδικα χτυπιέται τόσα χρόνια ο κακομοίρης ΣΥΝ. βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι, υποφέρω 26. (καθμημ.) διαμαρτύρομαι έντονα, εκδηλώνω την οργή, την αγανάκτηση ή την απείτηση μου κ.λπ. με φωνές και χειρονομίες: όσο και να χτυπιέσαι, δεν θα γίνει το δικό σου || δεν του το δίνω, που να χτυπιέται! 27. κάνω έντονες και απότομες χρορευτικές κινήσεις: ανεβαίνουν στην πίστα και χτυπιούνται σαν τρελοί. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κτυπό (-έω) < κτύπος (βλ. λ.)] -κτώ | -κτώμαι ρ. τής Αρχ. Ελληνικής που σημαίνει «παίρνω στην κατοχή μου, αποκτώ» και το όποιο απαντά σήμερα ως β' συνθετικό ρημάτων τής Ν. Ελληνικής: απο-κτώ | -κτώμαι, κατα-κτώ | -κτώμαι, ανακτώ | -κτώμαι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. κτώμαι < κτώμαι, υστερογενής μορφή του θ. κτη- (πθ. παρ. κέ-κτη-μαι), εκτεταμ. βαθμ. του Ι.Ε. *kte(i)- «κατέχω, εξουσιάζω», πθ. σανσκρι. ksāyati, αβεστ. xšāyati. Ομόρρ. κτη-μα, κτη-σις (-η), κτη-τωρ, κτη-τικός κ.ά.]. Κ.Υ. (η) Κρατική Υπηρεσία. κυάλι (το) → κυάλι

κυμασμός (ο) ΙΑΤΡ. η κληρονομική πάθηση που οφείλεται στην έλλειψη ενός ενζύμου και εκδηλώνεται με αμύδωση (καταστροφή του αίματος), όταν το άτομο φέρει κοκκία ή όποιο σε επαφή με κοκκία, ναφθαλίνη, ορισμένα φάρμακα κ.λπ. ΣΥΝ. κύαμωση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο, πθ. αγγλ. favism], κύαμος (ο) {κύαμο-ου | -ων, -ους} 1. το φυτό κοκκία 2. ο καρπός της κοκκιάς, το κοκκιά (βλ. λ.): ΦΡ. **κύαμον απέχεσθαι** (κύαμων απέχε-σθαι, πυθαγόρειος ρήτρα) (i) να μη γίνεται χρήση κύαμων ως τροφής

(ύ) (υπαινκτικά) να μην αναμεγνύεται κανείς στην πολιτική. [ETYM αρχ., αβεβ. ετόμου, πθ. δάνειο, αν και υπάρχει ισχυρή πιθανότητα να συνδέεται με το ρ. κνέω (βλ. λ. κήση)].
 κυάμωση (η) {-ης κ. -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο κυμωσμός (βλ. λ.).
 Κυανή Ακτή (η) τουριστική περιοχή της ΝΑ. Γαλλίας στις ακτές της Μεσογείου από τα σύνορα με την Ιταλία μέχρι τη Μασσαλία. [ETYM Απδδ. του γαλλ. Côte d'Azur (λόγω του βαθυγάλανου χρώματος του ουρανού, που αντανακλάται στη θάλασσα). Είναι γνωστή και ως French Riviera (αγγλ.), ήτοι «γαλλική ακτή»].
 κυάνιο (το) [1880] {κυανί-ου | -ων} ΧΗΜ. η αρνητικά φορτισμένη μονοσθενής ρίζα που αποτελείται από άνθρακα και άζωτο (CN⁻). [ETYM < κυανός (βλ. λ.), ελληνιογενής ξέν. ὄρ., < γερμ. Cyan. Η ονομασία οφείλεται στις αποχρώσεις ορισμένων κυανιούχων ενώσεων].
 κυανιούχος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που περιέχει τη ρίζα κυάνιο (βλ. λ.). [ETYM < κυάνιο + -ούχος < ἔχω].
 κυανόκρανος (ο) {κυανοκράν-ου | -ων, -ους} στρατιώτης της ειρηνευτικής δύναμης του Ο.Η.Ε., που αποστέλλεται σε εμπόλεμες περιοχές και φοράει γαλάζιο (κυανό) κράνος. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. Les Casques Bleus].
 κυανόλευκος, -η, -ο [1836] 1. αυτός που έχει χρώμα γαλάζιο και λευκό 2. (συνεκδ.) **κυανόλευκη** (η) η ελληνική σημαία, που συνδυάζει το γαλάζιο και το λευκό χρώμα ΣΥΝ. γαλανόλευκη.
 κυανοπύων (ο) [1883] {κυανοπύ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} 1. αυτός που έχει μαύρη γυαλιστερή γενειάδα 2. (ως χαρακτηρισμός) άνδρας ο οποίος νυμφεύεται και σκοτώνει τις συζύγους του τη μία μετά την άλλη. [ETYM < κυανός + πύων «γενειάδα, πηγούνι». Η σμμ. 2 αποδίδει το γαλλ. Barbe-bleu, ήρωα του ομώνυμου παραμυθιού της συλλογής του Charles Perrault (1628-1703)].
 κυανός, -ή, -ό αυτός που έχει βαθυγάλαζο χρώμα. [ETYM < αρχ. κυανός < κυανός «σμάλιτο, αζουρίτης» (ήδη μυκ. ku-wa-no), πθ. μικρασιατικό δάνειο, πβ. χετ. kuvanna].
 κυανοφυτό (το) κατώτερος φυτικός οργανισμός που αναπτύσσεται όπου υπάρχει νερό και ιδιαίτερα σε ζεστές περιοχές τα κυανόφυτα αποτελούν φυτικούς λιπαντές ή δείκτες για τον βιολογικό καθορισμό του βαθμού ρύπανσης μιας περιοχής.
 κυανοπός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αποκλίνει χρωματικά προς το βαθυγάλαζο.
 κυάνωση (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο κυανός χρωματισμός του δέρματος και των βλεννογόνων λόγω ελλιπούς οξυγονώ-σεως του αίματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM. Ελληνιογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. cyanose].
 κυβεία (η) {κυβειών} (αρχαιοπρ.) 1. το παίξιμο των ζαριών · 2. ο προσπορισμός παράνομων κερδών από το χρηματιστήριο. [ETYM. αρχ. < κυβέω < κύβος].
 Κυβέλη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. θεά της γονιμότητας, μητέρα θεών και ανθρώπων, της οποίας η λατρεία γνώρισε μεγάλη διάδοση στη Μ. Ασία και στη συνέχεια και στην Ελλάδα και την Ιταλία 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. < αρχ. Κυβέλη | Κυβήβη, πθ. ανατολ. δάνειο, πβ. χετ. Kubaba].
 κυβερνέω (το) [1824] το κτήριο στο οποίο κατοικεί ο κυβερνήτης.
 κυβερνήτης (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (α) (ως ὄργανο του κράτους) ο πρωθυπουργός, οι αντιπρόεδροι της κυβέρνησης (εφόσον υπάρχουν) και το σύνολο των υπουργών όλων των κατηγοριών (αναπληρωτών υπουργών, υπουργών επικρατείας, υπουργού παρά το πρωθυπουργό, υπουργών χωρίς χαρτοφυλάκιο) και ενδεχομένως (υπό ορισμένες προϋποθέσεις που προβλέπει το Σύνταγμα), όλων ή ορισμένων υφυπουργών, ως ενιαίο συλλογικό ὄργανο άσκησης της κυβερνητικής λειτουργίας· υπ' αυτήν την έννοια ταυτίζεται με την έννοια του υπουργικού συμβουλίου: *ορκίστηκε χθες η νέα - || δεν γνωρίζουμε ποια - θα προκύψει από τις εκλογές || ο νικητής των εκλογών πήρε εντολή από τον πρόεδρο της Δημοκρατίας να σχηματίσει - || η δομή | η σύνθεση μιας - || ο πρόεδρος | τα μέλη της - || παρατήθηκε η - || δέσμευση | εξαγγελία | ανασηματισμός | αναδόμηση της - || πολυμελής | ολιγομελής | προσωρινή | μεταβατική ~ || συντηρητική | προοδευτική | συμμαχική ~||- σωτηρίας | μειοψηφίας /συνασπισμού | εθνικής ενότητας || η πολιτική | η τακτική | η στάση της ~ σε ένα ζήτημα (β) **υπηρεσιακή κυβέρνηση** βλ. λ. **υπηρεσιακός** (γ) **οικουμενική κυβέρνηση** βλ. λ. **οικουμενικός** (δ) **σκιώδης κυβέρνηση** βλ. λ. **σκιώδης** (ε) **κυβέρνηση συνεργασίας** | **συμμαχική κυβέρνηση** κυβέρνηση στην οποία συμμετέχουν δύο ή και περισσότερα κόμματα (στ) **Εφημερίδα της Κυβερνήσεως** βλ. λ. **εφημερίδα**- ΦΡ. με **καμιά κυβέρνηση** με τίποτε, με κανέναν τρόπο: *δεν πρόκειται να δεχτώ ~ τέτοια λύση* 2. (ως λειτουργία του κράτους) η διακυβέρνηση της χώρας- η κυβερνητική λειτουργία η οποία μαζί με τη διοίκηση αποτελούν την εκτελεστική λειτουργία.
 κυβερνήτης (ο/η) [αρχ.] {(θηλ. γεν. κυβερνήτου) προστ. κυβερνήτης | κυβερνήτων} 1. ο ανώτατος πολιτειακός άρχοντας: *ο πρώτος ~ της Ελλάδας ήταν ο Ιωάννης Καποδίστριας* 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που καθορίζει την πορεία και ηγείται του πληρώματος (σε πλοίο, αεροπλάνο, διαστημόπλοιο). Επίσης **κυβερνήτρια** (η) {κυβερνητριών}.
 κυβερνητική (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τις διασυνδέσεις, τους χειρισμούς και τον έλεγχο στα τεχνικά συστήματα και στους ζωντανούς οργανισμούς από την άποψη των αναλογιών τους και η οποία επεκτείνει τις εφαρμογές της στην οικονομία, τη βιολογία, την ιατρική κ.α.
 [ETYM. Ελληνιογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. cybernetics. Η λ. πλάστηκε το 1948 από τον Ν. Wiener από το ρ. **κυβερνώ**, για να δηλώσει τις θεωρίες μελέτης και ελέγχου της ροής πληροφοριών μεταξύ ζώντων ή τεχνητών επικοινωνούντων συστημάτων].*

κυβερνητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την κυβέρνηση και τα μέλη της: ~ *απόφαση | μέτρο | πολιτική | εξουσία | έργο | πρόγραμμα | στέλεχος | επιτελείο | παράταξη | αξιωματούχος | συνασπισμός | χειρισμός | κρίση | ανασηματισμός* (β) **κυβερνητικός εκπρόσωπος** ο υπουργός που ενημερώνει τον Υπό για τις επίσημες θέσεις της κυβέρνησης (γ) ΝΟΜ. **κυβερνητική πράξη** ειδική διοικητική πράξη, που δεν υπόκειται σε ακυρωτικό έλεγχο 2. αυτός που πρόκειται φιλικά προς την κυβέρνηση παράταξη: ~ *Τύπος* || ~ *Βουλευτής* 3. αυτός που σχετίζεται με τη διακυβέρνηση σκάφους, κυβερνοναυτής (ο) {κυβερνοναυτών} πρόσωπο που κινείται στον κυβερνοχώρο. [ETYM; Ελληνιογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. cybernaut]. **κυβερνοπάνκ** (το) {άκλ.} η δημιουργία ιστοριών επιστημονικής φαντασίας με την αξιοποίηση των υπολογιστών και της εικονικής πραγματικότητας.
 [ETYM. < αγγλ. cyberpank (νόθο συνθ.)]. **κυβερνοπειρατής** (ο) {άκλ.} ο δικτυοπειρατής (βλ. λ.). — **κυβερνοπερατεία** (η). **κυβερνοχώρος** (ο) (στην επιστημονική φαντασία) ο χώρος στον οποίο διακινούνται εικόνες, μηνύματα, πληροφορίες από τον έναν υπολογιστή προς τον άλλο: *σερφάρω στον ~*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. cybernospa (νόθο συνθ.)]. Η λ. πλάστηκε το 1984 από τον συγγραφέα επιστημονικής φαντασίας W. Gibson στο βιβλίο του *Necromancer*, για να αποδοθεί με μία λέξη το ὄραμα του για ένα παγκόσμιο δίκτυο υπολογιστών που συνενώνει ανθρώπους και πληροφορίες. Βλ. κ. **κυβερνητική**, **κυβερνώ** (κ. -άω) ρ. μετβ. {κυβερνάς..., μετβ. **κυβερνώ**, -όσα, -όν | **κυβέρον**-ησα, -ώμαι, -άται... κ. (καθημ.) -ίεμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. διοικώ (ως εκτελεστική εξουσία): ~ *χώρα | κράτος* || *ατελικά, ποιος κυβερνά αυτό τον τόπο;*» (φράση που αναφώνησε ο Κ. Καραμανλής το 1963 [πρωθυπουργός της Ελλάδας] μετά τη δολοφονία από παρακρατικούς στη Θεσσαλονίκη του βουλευτή της Ε.Δ.Α. Γρηγόρη Λαμπράκη) ΣΥΝ. **δευθύνω**, **άρχω**, **εξουσιάζω** 2. (ειδικότ.) οδηγώ σκάφος (και ηγούμαι του πληρώματος του): ~ *πλοίο | αεροπλάνο* ΣΥΝ. **κατευθύνω** 3. (μτφ.) **διαδραματίζω** καθοριστικό ρόλο (για την πορεία, τις πράξεις, τη συμπεριφορά κάποιου): *το χρέη κυβερνώσει τη ζωή τους*. [ETYM. < αρχ. **κυβερνώ** (-άω), αρχική σμμ. «οδηγώ ἄρμα, πλοίο» (η σημερινή σμμ. ἦδη αρχ.), < ***κυβερνώ** (ὅπως διασώζεται στο κυπρ. ku-me-ri-pai), αγν. ετόμου, πθ. δάνειο. Το lat. gubernare είναι δάνειο από την Ελλην. και πέρασε σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. govern], **κυβερνώ**, -όσα, -όν αυτός που κυβερνά: *το κυβερνών κόμμα* || *η κυβερνώσα παράταξη*. [ETYM. < αρχ. **κυβερνώ**, μετβ. ενεστ. του ρ. **κυβερνώ**]. **κυβερνής** (ο) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που παίζει ζάρια. **κυβεύω** ρ. αμετβ. {εκυβεύσα} (αρχαιοπρ.) παίζω ζάρια. [ETYM. αρχ. < κύβος]. **κυβίζω** ρ. αμετβ. [μτγν.] {κυβίσα-α, -τηκα, -μένος} 1. μετρώ τον ὄγκο που καταλαμβάνει (κάτι) σε κυβικά μέτρα · 2. υψώνω αριθμό στην τρίτη δύναμη, στον κύβο · 3. συναμολογώ αντικείμενα μεταξύ τους, ώστε να αποτελέσουν σύνολο διατεροῦ σε κυβικά μέτρα. **κυβικός**, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει το σχήμα του κύβου 2. (α) **κυβικό μέτρο** η μονάδα μετρήσεως του ὄγκου, ίση με κύβο του οποίου η ακμή είναι ένα μέτρο (β) **κυβικό εκατοστό** μονάδα μετρήσεως του ὄγκου, ίση με κύβο του οποίου η ακμή είναι ένα εκατοστό 3. **κυβικό** (το) το κυβικό μέτρο: *πόσα ~ νερό κατανάλωσε;* **κυβισμός** (ο) 1. ΜΗΧΑΝ. η εκτίμηση του ὄγκου (ενός αντικειμένου) σε κυβικά μέτρα (ειδικότ.) ο συνολικά εκπομπόμενος ὄγκος σε έναν χρόνο λειτουργίας του κινητήρα, στου οποίου τον προσδιορισμό υπολογίζονται το πλήθος κυλίνδρων του κινητήρα, η διάμετρος εμβόλου και η διαδρομή σε εκατοστόμετρα: *μοτοσκούτερ μεγάλο* ~ 2. ΜΑΘ. η ύψωση αριθμού στην τρίτη δύναμη, στον κύβο: 2³ ΣΥΝ. **κύβος** αριθμού · 3. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η καλλιτεχνική τάση που εμφανίστηκε στη Γαλλία στις αρχές του 20ού αι. και χαρακτηρίζεται από την αφαιρετική αναγωγή του πραγματικού σε βασικά σχήματα και ὄγκους. — **κυβιστικός**, -ή, -ό (σμμ. 3). [ETYM μετγν. < **κυβίζω** < αρχ. **κύβος**. Η σμμ. του καλλιτεχνικού κινήματος αποδίδει το γαλλ. cubisme, ενώ η μηχανολογική σμμ. αποδίδει το αγγλ. cubic capacity]. **κυβίστας** (ο) {κυβιστών}, **κυβίστρια** (η) {κυβιστριών} καλλιτέχνης που ανήκει στο κίνημα του κυβισμού (βλ. λ., σμμ. 3). Επίσης **κυβιστής**. [ETYM. Ελληνιογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. cubiste]. **κυβίστημα** (το) [μτγν.] {κυβιστή-ματος | -ατα, -άτων} ΑΘΛ. 1. το γυμναστικό ἄλμα που γίνεται με τη στήριξη των χεριών στο έδαφος ΣΥΝ. **τούμπι** 2. ακροβατική άσκηση πάνω σε δοκό ή μονόζυγο (εμπρόσθια και οπίσθια). Επίσης **κυβίστηση** (η) [μτγν.]. [ETYM. μετγν. < αρχ. **κυβιστώ** (-άω) «αναστρέφομαι (με τούμπι), βουτώ», αβεβ. ετόμου, ίσως συνδέεται με τη σπάνια λ. **κύβη** «κεφάλι» (στο *Etymologicum Magnum*), καθώς και με τη λ. **κύβος**, ὁπότε το ρ. **κυβιστώ** θα σήμαινε «κυλώ (κουτροβαλιστάς) σαν το ζάρνι», **κυβιστικός**, -ή, -ό → **κυβισμός** **κυβοειδής**, -ής, -ές [μτγν.] {κυβοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύβο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. **κυβόλεξο** (το) [1891] {κυβόλεξ-ου | -ων} το παιχνίδι κατά το οποίο τοποθετούνται αρχικά λέξεις στις πλευρές κύβου, ώστε να προκύψουν νέες λέξεις. **κύβος** (ο) 1. (α) ΜΑΘ. το ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο, του οποίου οι δώδεκα ακμές είναι ίσες και οι έξι έδρες του είναι τετράγωνα (β) **καθετί** που έχει το σχήμα αυτό: **κύβος** **πύργος** ΦΡ. ο **κύβος επ-ρίφθη** (ὁ **κύβος** **επρίφθη**) σε περιπτώσεις που μια καθοριστική από-

φάση λαμβάνεται οριστικά και αμετάκλητα (βλ. κ. λατ. *alea jacta est*)
 2. ΜΑΘ. (α) **κύβος αριθμού** η ύψωση αριθμού στην τρίτη δύναμη, που ισούται με τριπλό πολλαπλασιασμό του αριθμού αυτού με τον εαυτό του: *υψώνουμε το 4 στον 4* (4³) ΣΥΝ. τρίτη δύναμη (αριθμού) (β) **τέλειος κύβος** ο αριθμός που είναι κύβος ενός ακεραίου αριθμού. [ETYM₁ αρχ., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο λυδικής προελ., όπως και το αντίστοιχο λατ. *cubus*].

Κ.Υ.Δ.Ε.Π. (η) Κεντρική Υπηρεσία Διαχείρισης Εγχώριας Παραγωγής.
κυδωνάτο (το) το φαγητό που παρασκευάζεται από κρέας και κυδώνι. [ETYM < μτγν. *κυδωνάτον* «ποτό από κυδώνια» < αρχ. *κυδώνιον* (βλ. λ.)].
κυδώνι (το) {κυδων-ιού | -ιών} 1. ο καρπός του δέντρου της κυδωνιάς, μεγάλος, σφαιρικός, κίτρινο χρώματος, με δυνατό άρωμα και στυφή γεύση, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική και γενικότερ. στη μαγειρική: *ζελέ | κομπόστα | γλυκό ~| ~ ψητό στον φούρνο* · 2. κοινή ονομασία οστρακοειδούς μαλακίου, είδους ασηβάδας. [ETYM < αρχ. *κυδώνια* (μήλια), που συνδ. με το αρχαιότερο ουσ. *κοδύ-μύλον*, αγν. ετύμου, πθ. μικρασιατικό δάνειο, που συνδέθηκε με το τοπωνύμιο Κυδωνιά (τα σημερινά Χανιά)].

κυδωνιά (η) ΒΟΤ. οπωροφόρο δέντρο ή θάμνος με μεγάλα χνουδωτά φύλλα και ροζ άνθη, που παράγει κυδώνια (βλ. λ.). [ETYM₁ μεσν. < μτγν. *κυδωνέα* < αρχ. *κυδώνιον* (βλ. λ.)].

Κυδωνιές (οι) {Κυδωνιών} το Αϊβαλί (βλ. λ.). [ETYM Βλ. λ. *Αϊβαλί*].

κυδωνόασπις (το) το γλυκό που αποτελείται από βρασμένα κυδώνια και ζάχαρη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοτος*.
κύημα (το) [αρχ.] {κυή-ατος | -ατα, -άτων} το έμβryo που κυοφορείται στη μήτρα της μητέρας κατά το διάστημα ανάμεσα στη σύλληψη και στον τοκετό ΣΥΝ. κυοφορούμενο.

κύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία ανάπτυξης του εμβρύου μέσα στη μήτρα των θηλαστικών κατά τον χρόνο που μεσολαβεί ανάμεσα στη σύλληψη και τον τοκετό. [ETYM < αρχ. *κύσις* < *κωό (-έω) < θ. κω-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *keu-* «φουσκώνω, πρήζομαι», πβ. *σανσκρ. svāyati* «ενισχύομαι, είμαι δυνατός», λατ. *cupulus* «σπόρος», ουαλ. *cyn* «μικρό ζώο» κ.ά. Ομόρρ. *κί-ημα, κί-μα, εγ-κω-ος, κωο-φορώ* κ.ά.].

Κυθήρια (τα) {Κυθήριον} 1. νησί Ν. της Λακωνίας (γεωγραφικά υπάγεται στα Επτάνησα και διοικητικά στον νομό Πειραιώς)· αλλιώς (λαϊκ.) *Τσιρίγο* (το) (βλ. λ.) 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού

3. (μτφ.) ιδεατός τόπος βουκολικής και ερωτικής ατμόσφαιρας.

[ETYM₁ αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].
Κύθνος (η) 1. νησί των Δ. Κυκλάδων μεταξύ της Κέας και της Σερίφου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — **Κύθνιος** (ο), **Κύθνια** (η), **κύνθιος**, -α, -ο.

[ETYM αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, που οφείλεται στον μυθικό ήρωα *Κύθνον*, αρχηγό των Δρυόπων αοίκων από την Εύβοια. Ξεζιάτις αυτού το νησί ονομαζόταν επίσης *Δρυοσίτι*].

κυκεάνας (ο) (λόγ.) η ανάμειξη ανόμιων πραγμάτων, η ανακατοσύρα, η αναταραχή: ~ *επαγγελματικών, οικογενειακών και κοινωνικών υποχρεώσεων*.

[ETYM < αρχ. *κυκεάν*, -ώνος < *κωκό (-άω)* «αναμειγνύω, ανακατεύω», αββ. ετύμου, ίσως συνδ. με λιθ. *sāktas* «κουτάλι», *σανσκρ. khājati* «ανακατεύω»].

Κυκλάδες (οι) 1. νησιωτικό σύμπλεγμα στο Κ. και Ν. Αιγαίο Πελάγος 2. **νομός Κυκλάδων** νομός του Κ. και Ν. Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει τα νησιά Αμοργό, Ανάφη, Άνδρος, Αντίπαρο, Θήρα, Κίμωλο, Κύθνο, Μήλο, Μύκονο, Νάξο, Πάρο, Σέριφο, Σίκινο, Σίφνο, Σύρο, Τήνο και Φολέγανδρο, με πρωτεύουσα την Ερμούπολη της Σύρου. — **Κυκλαδίτης** (ο) [1890], **Κυκλαδίτισσα** (η), **κυκλαδίτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **κυκλαδικός**, -ή, -ό (βλ. λ.).

[ETYM₁ < αρχ. *Κυκλάδες* (νήσοι), όπως απαντά στον Ηρόδοτο, επειδή τα νησιά βρίσκονται γύρω από την ιερή Δήλο].

Κυκλαδικός, -ή, -ό [1893] 1. αυτός που σχετίζεται με τις Κυκλάδες: ~ *τέχνη | ειδώλιο | αρχιτεκτονική* 2. ΙΣΤ. **κυκλαδικός πολιτισμός** ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στις Κυκλάδες κατά την εποχή του χαλκού" ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η πρώτη περίοδος του (*Πρωτοκυκλαδική*), που αντιστοιχεί με τους τελευταίους νεολιθικούς χρόνους και την πρώτη εποχή του χαλκού (3000-2000 π.Χ.): η μέση και η ύστερη κυκλαδική περίοδος αντιστοιχούν περίπου με τους χρόνους ακμής του μινωικού και μυκηναϊκού πολιτισμού. Επίσης *κυκλαδίτικος*, -η, -ο.

κυκλάμινο (το) καλλωπιστικό φυτό, με άνθη χρώματος λευκού ή ροζ, βαθφοκκίνου ή μοβ και λεπτό άρωμα.

[ETYM < μεσν. *κυκλάμινο* < μτγν. *κυκλάμινος* (ή) < αρχ. *κύκλος* (κατά το *σπλάμινος*), πθ. εξαιτίας του σχήματος των βολβών της ρίζας του].

κυκλικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει σχήμα κύκλου: ~ *χορός | περιβόλος* 2. αυτός που σχετίζεται με τον επικό ποιητικό κύκλο: ~ *ποιητής | ποίημα*. — **κυκλικά** επίρρ.

κύκλιος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) ο κυκλικός, αυτός που σχηματίζει κύκλο: ~ *χοροί | άσματα*.

κυκλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κυκλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύκλο ΣΥΝ. κυκλοτερής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κυκλοθυμία (η) {ζωρ. πλθ.} ΨΥΧΟΛ. η συχνή εναλλαγή ψυχικής διάθεσης (από τη θλίψη στην ευθυμία κ.λπ.) (πβ. λ. *αμοιθυμία*). [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. *Zylothymie*].

κυκλοθυμικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την κυκλοθυμία: ~ *συμπτώματα* 2. αυτός του οποίου η ιδιοσυγκρασία κυμαίνεται ανά-

μεσα στη θλίψη και την ευθυμία. — **κυκλοθυμικά** επίρρ. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. *Zylothymie*].

κύκλος (ο) 1. ΜΑΘ. η (κλειστή καμπύλη) γραμμή, της οποίας κάθε σημείο απέχει εξίσου από το κέντρο της: *τριγωνομετρικός ~ | ομόκεντρο ~ | η ακτίνα | η περιφέρεια | το εμβαδόν ενός ~ | σχεδιάζω | σχηματίζω* έναν - ΦΡ. **τετραγωνισμός του κύκλου** πρόβλημα που αναφέρεται στην κατασκευή τετραγώνου με εμβαδόν ίσο με το εμβαδόν δεδομένου κύκλου και το οποίο θεωρείται άλυτο με τη χρήση διαβήτη και κανόνα- (μτφ.) κάθε δισεπίλυτο ή άλυτο πρόβλημα: *τα νέα μέτρα της κυβέρνησης αποσκοπούν στον - στην οικονομία* 2. (συνεκδ.) η επίπεδη επιφάνεια που περικλείεται από την παραπάνω καμπύλη: *κάθονται μέσα σε κύκλους σχεδιασμένους στο έδαφος* || *κύκλοι βαμμένοι με διάφορα χρώματα* 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει τέτοιο σχήμα: *ρούχα με σχέδια από κύκλους και τετράγωνα* || *τα άκρα τους ενώνονταν και σχημάτιζαν κύκλους* || *είχε μαύρους ~ γύρω από τα μάτια* (από την κορώση ή από οργανικό πρόβλημα) 4. (α) η κυκλική πορεία, η πορεία που αρχίζει και τελειώνει στο ίδιο σημείο: το αεροπλάνο *διέτρεφε κύκλους στον αέρα* (β) η πορεία γύρω-γύρω από τον προορισμό, που δεν είναι η συντομότερη πορεία: *το ταξί έκανε κύκλους μέσα από στενά και η διαδρομή κόστισε πολλά χρήματα* 5. σειρά γεγονότων που επαναλαμβάνονται σταθερά (μετά το τελευταίο συμβαίνει το αρχικό κ.ο.κ.): *ορισμένοι θεωρούν ότι η ιστορία κάνει κύκλους*-ΦΡ. **φαύλος κύκλος** βλ. λ. *φαύλος* 6. (ειδικότερ.) (α) αλυσίδα φαινομένων που επαναλαμβάνονται: ο ~ της ζωής || ο ~ των εποχών ΦΡ. (α) **κύκλος του αίματος** βλ. λ. *αίμα* (β) **τό κύκλος τα γυρίσματα** για τις εναλλαγές που φέρνει ο χρόνος, η ζωή, για το άστατο της τύχης (γ) **βιολογικός κύκλος** η γέννηση, η ανάπτυξη κ.λπ. ως τον θάνατο 7. η περίοδος της έμμηνης ρύσης των γυναικών: *έχω άστατο* - 8. το σύνολο των μετασχηματισμών που υφίσταται ένα σύστημα και που το επαναφέρουν στην αρχική του κατάσταση: *ο τροφικός ~* || ο ~ *τού αξιότιμο* 9. η πορεία που ακολουθεί κάτι μέχρι την εξασθένισή του, ώσπου να πάψει να υπάρχει: ο *ιός πρέπει να κάνει τον - του, για να περάσει η αρρώστια* 10. σειρά μαθημάτων, διαλέξεων, εκδηλώσεων με κοινό θέμα: ~ *διαλέξεων για την αρχαία ζωγραφική* || *τρεις κύκλους εκδηλώσεων αφιερωμένους στο θυζάντιο* περιλαμβάνει το πρόγραμμα του *Ιδρύματος* 11. (ειδικότερ.) υποδιάρθρωση του προγράμματος σπουδών σε ολοκληρωμένα στάδια: η *δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη Γαλλία περιλαμβάνει δύο - σπουδών* 12. σύνολο ανθρώπων με κοινό γνώρισμα (επαγγελματικό, συγγενικό, οικονομικό κ.ά.): ο ~ *των δικηγόρων* | *των δημοσιογράφων* || *ανήκει στους - της υψηλής κοινωνίας* || *ακούγεται πολύ στους - της μόδας* || *παντρεύτηκε κάποιον από τον - της* (την τάξη της) || *δεν είναι τού ~ μας αυτή η συμπεριφορά* 13. (ειδικότερ.) η παρέα (κάποιου), οι συναναστροφές, οι άνθρωποι που περιβάλλουν (κάποιου): ο ~ *των είναι άνθρωποι της τάξης του* || *από τους - τού πρωθυπουργού ακούστηκε ότι...* || *προεδρικοί ~ μιλούν για εκλογές* || *γάμος σε στενό ~* (συνήθ. οικογενειακό ή φιλικό, χωρίς πολλούς καλεσμένους) 14. καλλιτεχνική ή επιστημονική ομάδα με κοινές αρχές (που συχνά οργανώνεται γύρω από ένα πρόσωπο): «ο ~ *των χαμένων ποιητών*» (τίτλος ταινίας) || ο ~ *των υπερρεαλιστών* || ο *θεατρικός ~ φοιτητών* 15. ΛΟΓΟΤ. (α) το σύνολο των πεζών ή έμμετρων αφηγήσεων διαφορετικών συγγραφέων, που αναφέρονται σε έναν μυθικό ήρωα: *επικός -* || ο *Θηβαϊκός ~ αναφέρεται στον Οιδίποδα και στους απογόνους του* (β) το σύνολο των έργων ενός συγγραφέα γύρω από θέμα, πρόσωπο ή ομάδα προσώπων: ο ~ *είκοσι μυθοιστορημάτων του Ε. Ζολά γύρω από τη ζωή της οικογένειας Ρουγκόν-Μακάρ* 16. ΦΙΛΟΛ. σχήμα λόγου κατά το οποίο μία πρόταση, μία περίοδος, ένας στίχος, ποίημα ή πεζό κείμενο αρχίζουν και τελειώνουν με την ίδια λέξη 17. ΦΙΛΟΣ., (στη Λογική) η χρησιμοποίηση της θέσης, που πρέπει να αποδειχθεί, ως επιχειρήματος (λήψη του ζητούμενου) 18. το πεδίο στο οποίο εκτείνεται κάτι, ό,τι περιλαμβάνεται σε αυτό: ο ~ *των ενδιαφερόντων κάποιου* || ο ~ *των δραστηριοτήτων μου* ΣΥΝ. φάσμα, εύρος 19. ΟΙΚΟΝ. κύκλος εργασιών το σύνολο των εισπράξεων μιας επιχείρησης σε ορισμένο χρονικό διάστημα, που προέρχονται από πωλήσεις ή από παροχή υπηρεσιών: *Φόρος Κύκλου Εργασιών* (Φ.Κ.Ε.) 20. ΑΣΤΡΟΛ. **ζωδιακός κύκλος** | **ζωδιακή ζώνη** βλ. λ. *ζωδιακός* 21. ΓΕΩΓΡ. **αρκτικός κύκλος** βλ. λ. *αρκτικός*. — (οπικ.) **κύκλιος** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοτοσκέλετα*. [ETYM₁ αρχ. < *k^we-k^wl^w-o-, αναδιπλ. μορφή του θ. *k^wl^w-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *k^wel- «περιστρέφω, γυρίζω», πβ. *σανσκρ. cakrah* «κύκλος», αρχ. *αγγλ. hwēol* (> *αγγλ. wheel* «τροχός»), αρχ. *σκανδ. huēl*, αρχ. *σλαβ. kolo* κ.ά. Ομόρρ. *πόλ-ος* (βλ. λ.), *έγκυκλ-ιος, κυκλο-φορώ, κύλ-ινδρος, κύλ-ισ*].

-κύκλος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει ότι ένα όχημα έχει ορισμένο αριθμό τροχών: *δίκυκλο όχημα* || (το ουδ. ως ουσ.) οδηγούσε ένα *τρίκυκλο*.

[ETYM Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τετρά-κύκλον*, μτγν. *δίκυκλον* [*άρμα*]), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *κύκλος*]. **κυκλοτερής**, -ής, -ές {κυκλοτερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα όμοιο με τού κύκλου, που μοιάζει με κύκλο: ~ *ναός | τείχος | κίνηση* ΣΥΝ. **κυκλικός**, **στρογγυλός** ΑΝΤ. **ισίος**, **ευθύς**. — **κυκλο-τερώς** επίρρ. [μτγν.].

[ETYM₁ αρχ. < *κύκλος* + *-τερής* < *τέιρω* «εξαντλώ» (βλ. κ. *τρίβω*)]. **κύκλωτρο** (το) {κυκλώτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. επιταχυντική διάταξη που χρησιμοποιείται στην πυρηνική φυσική, με την οποία επιτυγχάνεται η επιτάχυνση στοιχειωδών σωματιδίων (λ.χ. πρωτονίων, σωματιδίων α, βαρέων ιόντων κ.λπ.), τα οποία διαγράφουν κυκλική τροχιά. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. cyclotron*].

επιδοκοντας ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} τριγυρίζω κάποιον εκτιδόνοντας συγκεκριμένο σκοπό: *την κυκλοφέρνην διάφοροι για τα λεφτά της ΣΥΝ. γυροφέρνην*.

Κυκλοφορητής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. αντλία που ρυθμίζει την κυκλοφορία του νερού ή του αέρα στο σύστημα θέρμανσης; η *πολυκατοικία έχει μείνει χωρίς θέρμανση λόγω βλάβης στον ~ του καλοριφέρ* || *φούνονος με ~ ψυχρού αέρα στα τοιχώματα*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. circulator].

κυκλοφορία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ροή μέσων συγκοινωνίας | μεταφοράς (οχημάτων, σκαφών, αεροπλάνων κ.λπ.), πεζών από ή προς τον προορισμό τους: *πολλοί εξακολουθούν να σταθμεύουν παράνομα και να εμποδίζουν την ~ των αυτοκινήτων* || *ρυθμίζω | δυσχεραίνω | διαταράσσω | παρακλώω την ~* || *η ~ χωλαίνει | παρολνεί | άδεια | απαγόρευση | συμφόρηση | αποσυμφόρηση της κυκλοφορίας* || *ομαλή | ανώμαλη | αραιή ~* || *~ πεζών | οχημάτων | τροχοφόρων | πλοίων | αεροπλάνων ΣΥΝ. διακίνηση, μετακίνηση ■ ΦΡ. (α) **Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας** (Κ.Ο.Κ.) σύνολο διατάξεων και κανονισμών που ρυθμίζουν την κίνηση στους δρόμους και καθορίζουν την οδική συμπεριφορά των οδηγών και των πεζών (β) **αριθμός κυκλοφορίας** βλ. λ. αριθμός (γ) δίνα στην **κυκλοφορία** (για δρόμο) επιτρέπει να κυκλοφορήσουν οχήματα: *πολλοί έδωσαν σήμερα στην κυκλοφορία ένα από τα σημαντικότερα οδικά έργα 2. η διαρκής κίνηση προϊόντων, καταναλωτικών αγαθών (από την παραγωγή στην κατανάλωση, η εισαγωγή ή η εξαγωγή τους κ.λπ.): ~ πλοίων | εμπορευμάτων ΣΥΝ. ανταλλαγή, διακίνηση 3. η διάδοση, η γνωστοποίηση της ύπαρξης: *φήμες τίθενται έντενα σε ~* || *~ ενός μυστικού | προπαγάνδα | ψευδών ειδήσεων ΣΥΝ. διάδοση, επέκταση ΑΝΤ. απόκριση 4. (ειδικότ. για έντυπα, δίσκους μουσικής κ.ά.) (α) η παρουσία και η διακίνηση στη αγορά: *ο καινούργιος του δίσκος θα τωθεί στην ~ τον επόμενο μήνα* || *τα κακέκτυπα αποσύρθηκαν από την ~* || *αφαίρεσαν τη σκηνή από όλες τις κόπιες που βρίσκονταν σε κυκλοφορία* (β) (συνεκδ.) ο αριθμός των αντιτύπων που αγοράστηκαν από το κοινό: *εφημερίδα | περιοδικό ευρείας ~* || *ο δίσκος του είχε υψηλή | μεγάλη | μικρή ~ ΣΥΝ. πώληση, κατανάλωση (γ) (συνεκδ.) το έντυπο (ή ο μουσικός δίσκος) που βγαίνει στην αγορά: *στο κατάστημα μας θα βρείτε όλες τις νέες ~ 5. (ειδικότ. για οικονομικά μεγέθη) η μεταβίβαση χρήματος, ομολογιών κ.λπ. από φυσικό ή νομικό πρόσωπο σε άλλο, μέσω αγοραπωλησίας, δωρεάς κ.λπ.: ~ κεφαλαίων ΣΥΝ. συναλλαγή, μεταβίβαση 6. ΒΙΟΛ. (α) η συνεχής ροή και κίνηση υγρού σε εσωτερικό ζωικού ή φυτικού οργανισμού, με την οποία εξασφαλίζεται η παροχή οξυγόνου και θρεπτικών ουσιών στα διάφορα τμήματα του οργανισμού, η απέκκριση διοξειδίου του άνθρακα και των καταβολιτών, η κατανομή των ορμονών (β) ΦΥΣΙΟΛ. (στον άνθρωπο) η συνεχής κίνηση και ροή του αίματος στον οργανισμό από την καρδιά προς τα όργανα και τα άκρα του σώματος διά μέσου των αρτηριών και αντιστρόφως από τα άκρα και τα όργανα προς την καρδιά διά μέσου των φλεβών (γ) **εξωσωματική κυκλοφορία** βλ. λ. **εξωσωματικός** 7. ΦΥΣ. η κίνηση υγρού ή αερίου μέσα σε κλειστό κύκλωμα 8. ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των κινήσεων των μεγάλων αερίων μαζών στην ατμόσφαιρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πληροφορική**. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κυκλική κίνηση», < **κυκλοφορούμαι**. Οι σύγχρονες σημ. αποτελούν απόδ. του γαλλ. circulation].*****

κυκλοφορητικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την κυκλοφορία, την οδική κίνηση (πεζών και τροχοφόρων), καθώς και την κίνηση πλοίων και αεροπλάνων: *~ συμφόρηση | χάος | σύστημα | ανωμαλία | φόρτος* (οδική) *αρτηρία | αγωγή | συνθήκες | κόμβος* · 2. αυτός που σχετίζεται με τις πωλήσεις (έντυπο, δίσκο μουσικής ή άλλο προϊόντος), το πώς κινείται στην αγορά: *το βιβλίο σημείωσε εξαιρετική επιτυχία* || *ο τελευταίος του δίσκος ήταν - αποτυχία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πληροφορική**.

κυκλοφορικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το κυκλοφορικό σύστημα, το σύστημα όλων των οργάνων του σώματος (δηλ. των αιμοφόρων και των λεμφικών αγγείων και της καρδιάς), στα οποία συντελείται η κυκλοφορία του αίματος και της λέμφου 2. αυτός που σχετίζεται με το κυκλοφορικό σύστημα του ανθρώπου και των ζώων: *~ προβλήματα* | *διαταραχές*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πληροφορική**. κυκλοφορό ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κυκλοφορείς... | κυκλοφορή-σα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. θέτω σε κυκλοφορία: *κατηγορήθηκε ότι κυκλοφόρησε πλαστά χαρτονομίσματα* || *το Δημόσιο θα κυκλοφορήσει καινούργια ομόλογα τριμήνης διάρκειας 2. (ειδικότ. για προϊόντα) διαθέτω (κάτι) στην αγορά προς πώληση ή κατανάλωση: η δισκογραφική εταιρεία κυκλοφόρησε τον νέο δίσκο του γνωστού συγκροτήματος* || *δίκτυο λαθρεμπόρων κυκλοφόρησε λαθραία ταγάρια στην αγορά ΣΥΝ. πωλώ 3. (ειδικότ. για έντυπα) εκτυπώνω και δημοσιεύω: *γνωστός εκδοτικός οίκος θα κυκλοφορήσει σύντομα νέα σειρά μεταφράσεων των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων ΣΥΝ. εκδίδω 4. (α) (οικ.) συνδεύω (κάποιον): *πότε θα έρθεις να σε κυκλοφορήσω στα μέρη μας; ΣΥΝ. περπατώ (β) (κακότ.-αμετβ.) περιφέρωμαι με ανάρμοστη συντροφία ή πηγαίνω σε κακόφημα μέρη: *αν και παντρεμένος, κυκλοφορεί πότε με τη μία και πότε με την άλλη 5. (οικ.) οδηγώ (συνήθ. επιδεικτικά) όχημα: *κυκλοφορούσε μια Μερσεντές νέας τεχνολογίας στην παραλιακή λεωφόρο* ♦ (αμετβ.) 6. (για πεζούς, οχήματα ή μέσα μεταφοράς) βρίσκωμαι σε κίνηση, κινούμαι, είμαι σε κυκλοφορία: *στους διαδρόμους δεν κυκλοφορούσε κανείς* || *τα σταθμευμένα αυτοκίνητα δεν αφήνουν χώρο να κυκλοφορούν οι πεζοί* || *στις ώρες αιχμής τα λεωφορεία κυκλοφορούν με μεγάλη δυσκολία ΣΥΝ. κινούμαι, μετακινούμαι 7. (ειδικότ.) κινούμαι ή περιφέρωμαι σε εξωτερικό χώρο (όχι στο σπίτι μου) ή σε συγκεκριμένο περιβάλλον: *δεν επιτρέπεται να κυκλοφορείς χωρίς ταυτότητα* || *πώς κυκλοφορείς σε αυτά τα χάλια; || *κυκλοφορεί πολύ τώρα τελευταία και φωτογραφίζεται συνεχώς σε κοσμικές εκδηλώσεις ΣΥΝ. γυρνάω, περιφέρωμαι, βγαίνω* ΦΡ. (εκφραστ.-ειρων.) *τι κυκλοφορεί στον κόσμο!* | για ανθρώπους ή φαινόμενα που προξενούν μεγάλη εντύπωση 8. (μτφ.) διαίδωμαι από στόμα σε στόμα, αποκτώ ευρεία διάδοση: *ο υπουργός*******

διέγυσε τις φήμες που κυκλοφόρησαν για την υγεία του || *η είδηση του θανάτου του κυκλοφόρησε αστραπιαία* || *κυκλοφορούν νέα | διάδοσεις | πληροφορίες | σενάρια (σχετικά με κάποιον/κάτι) || άκουσες το νέο ανέκδοτο που κυκλοφορεί: ΣΥΝ. μεταδίδωμαι, ακούγομαι 9. τίθεμαι σε κυκλοφορία: *από το 1996 κυκλοφορούν και διακοσμία 10. διατίθεμαι στην αγορά προς πώληση ή κατανάλωση: *το φάρμακο δεν κυκλοφορεί πια, γιατί κρίθηκε επικίνδυνο 11. τυπώνωμαι και τίθεμαι σε κυκλοφορία: *οι εφημερίδες θα κυκλοφορήσουν αύριο κανονικά* || *έχει κυκλοφορήσει μια νέα μελέτη για τα απειλούμενα είδη ζώων και φυτών στην Ελλάδα 12. (για μεταδοτική ασθένεια) βρίσκωμαι σε έξαρση: *κυκλοφορεί ίωση που προκαλεί πόνο στο στομάχι και υψηλό πυρετό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πληροφορική**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. **κυκλοφορούμαι** (-έω-) «περιστρέφομαι» < **κύκλος** + **-φορούμαι** < **φόρος** < **φέρω**. Στις σύγχρονες σημ. η λ. ακολούθησε τη σημασιολογική εξέλιξη του ους. **κυκλοφορία** (βλ. λ.).****

κυκλοφορό ή **κυκλοφορούμαι**; Ορισμένοι προσεκτικοί ομιλητές της Ελληνικής, ακολουθώντας παλαιότερα φιλολογικά διδάγματα, χρησιμοποιούν τον μεσοπαθητικό τ. **κυκλοφορούμαι** αντί του ενεργ. **κυκλοφορώ**: *Το βιβλίο του για την Κύπρο θα κυκλοφορηθεί τον Σεπτέμβριο - Τελευταία κυκλοφορούνται φήμες περί παραίτησής του υπουργού από την κυβέρνηση*. Όσοι χρησιμοποιούν τον τ. **κυκλοφορούμαι** ακολουθούν τον τ. με τον οποίο εμφανίζεται το ρ. στην Αρχαία Ελληνική, όπου υπήρχε μόνο τ. **κυκλοφορούμαι** με τη σημ. «περιστρέφομαι» (ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί και τον τ. η **κυκλοφορία** με την αρχ. σημασία «η κυκλική κίνηση» ως αντίθετο του αρχ. **εὐθύφορος**) Έτσι θεωρήθηκε ότι ο «σωστός» τύπος του ρ. είναι **κυκλοφορούμαι**. Ωστόσο, σε νεότερους χρόνους σχηματίστηκε και ενεργ. τ. **κυκλοφορώ** με αμετάβλητη (χωρίς αντικείμενο) και μεταβατική (με αντικείμενο) χρήση: *Κυκλοφόρησε ένα καινούργιο περιοδικό για τους νέους - Κυκλοφορήσει προκηρύξεις εναντίον των πολιτικών αντιπάλων του*. ο τ. **κυκλοφορώ** σχηματίστηκε πιθανότατα με βάση το **κυκλοφορία** κατά το σχήμα **αδιαφορία - αδιαφορώ, οπλοφορία - οπλοφορώ, πληροφορία - πληροφορορώ, δυσφορία - δυσφορώ**, από περιπτώσεις δηλ. ουσιαστικών σε -ορία, παραγώγων από ρήματα. Επειδή δε η χρήση είναι αυτή που καθορίζει τα γλωσσικά πράγματα, το **κυκλοφορώ** (με ή χωρίς αντικείμενο) είναι αυτό που έχει σήμερα επικρατήσει.

κύκλω επίφρ. (αρχαιοπρ.) κυκλικά, γύρω-γύρω: *~ του ναού σώζονται υπολείμματα πέτρινου μαντρότοιχου*. [ΕΤΥΜ < αρχ. **κύκλω**, επίφρ. χρήση της δοτ. του ους. **κύκλος**].

κύκλωμα (το) {κυκλώ-ματος} [-ατα, -άτων] 1.ΦΥΣ. (στον ηλεκτρισμό) σύνολο συσκευών και διατάξεων (λ.χ. μπαταρία, καλώδια, διακόπτες, λαμπτήρες, αντιστάσεις κ.λπ.), που συνδέονται μεταξύ τους, επιτρέποντας τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος: *κλειστό* ~ (που επιτρέπει τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος) || *ανοιχτό* ~ (στο οποίο διακόπτεται η ροή ηλεκτρικού ρεύματος) || *ολοκληρωμένο* (βλ. λ. **ολοκληρώνω**) | *τριφασικό* | *ψηφιακό* | *ηλεκτρονικό* | *ηλεκτρονικό* (ό,τι απαιτείται για την εγκατάσταση ή την αποκατάσταση ευθείας τηλεφωνικής επικοινωνίας μεταξύ δύο τηλεφωνικών κέντρων και, κατ'επέκτ., δύο τηλεφωνικών συσκευιών) | *μαγνητικό* | *ψωκτικό* ~ (για την παραγωγή ήλκους σε ψυκτικές μηχανές) 2. (μτφ.-κακότ.) ομάδα προσώπων, συνήθ. από τον ίδιο επαγγελματικό ή κοινωνικό χώρο, που έχουν κοινές επιδιώξεις και συμφέροντα, για την προώθηση των οποίων αλληλοϋποστηρίζονται, προσοθούν τους δικούς τους ανθρώπους και εμπλοδίζουν με κάθε θεμιτό και αθέμιτο μέσο καθέναν Κατ'καθετί που αντιτίθεται στα συμφέροντα τους: αυτός ο *επαγγελματικός χώρος είναι κλειστό* ~ (προσποθούνται μόνο οι γνωστοί και οι συγγενείς) || *θα κατορθώσει άραγε να διαλύσει τα ~ που λυμάνονται τις κοινωνικές επιχορήγησης;* || *τα ~ της νύχτας* || *τα καλλιτεχνικά ~* || *~ διακίνησης ναρκωτικών ΣΥΝ. δίκτυο, σπείρα, (μτφ.) μαφία 3. (σπάν.) η κύκλωση, η περικύκλωση: *το ~ του εχθρού από ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις*. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κοιδήποτε κυκλικό», < **κύκλω** (-όω). ο επιστ. όρ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. circuit. Η σημ. «δίκτυο προσώπων» αποδίδει το αγγλ. ring].*

κύκλωνας (ο) [1887] ΜΕΤΕΩΡ. θυελλώδης άνεμος που δημιουργεί γιγαντιαία δίνη και συνοδεύεται από καταρρακτώδεις βροχές (τροπικός κύκλωνας ή τυφώνας) ΑΝΤ. αντικύκλωνας- ΦΡ. **μάτι του κύκλωνα** (i) μικρή έκταση στο κέντρο του κύκλωνα όπου επικρατεί νηνεμία και στον ουρανό δεν υπάρχουν ανώτερα και μέσα νέφη (ii) (μτφ.) (στο μάτι του **κύκλωνα**) στο επικεντρωμένο μιας κρίσης, μιας αναστάτωσης, στην πλέον δυσχερή θέση: *ύστερα από τις νέες αποκαλύψεις για τον ρόλο του στο σκάνδαλο, βρέθηκε ~*. — **κύκλωνικός**, -ή, -ό [1896]. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. cyclone < αρχ. **κύκλων**, μτχ. ενεστ. του ρ. **κύκλω** (-όω) < **κύκλος**].

κύκλωνας ρ. μετβ. {κύκλω-σα, -ήθηκα, -μένος} 1. περιβάλλω (κάποιον/κάτι) από όλες τις πλευρές, σχηματίζω κλειτό γύρω του: *μεγάλος αριθμός αστυνομικών κύκλωσε την περιοχή* || *τους κύκλωσαν οι εχθροί ΣΥΝ. περικυκλώνω, περιτριγυρίζω, περικλείω, ζώνω, βάζω στη μέση 2. βάζω (κάτι) μέσα σε κύκλο, σχεδιάζω κύκλο γύρω (από κάτι): *κύκλωσε τη σωστή απάντηση!* — **κύκλωση** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. **κύκλω** (-όω) < **κύκλος**].*

Κύκλωπας (ο) {Κυκλώπων} 1. ΜΥΘΟΛ. (α) (στον Ησίοδο) καθέναν από τους τρεις γίγαιους του Ουρανού και της Γαίας (τετατώμορφα όντα με γιγαντιαίες διαστάσεις και έναν οφθαλμό) που σφουρηλατούν τους κεραυνούς του Δία και του βόηθσαν στην Τιτανομαχία (β) καθέναν από τα μέλη της φυλής τετατώμορφων μονόφθαλμων όντων με γνωστότερο τον μονόφθαλμο γίγαντα Πολύφημο, γιο του Ποσειδώνα και της νύμφης Θόωσας, τον οποίο τύφλωσε ο Οδυσσεύς: οι σικελικοί ~

(γνωστοί από τον Όμηρο, σύντροφοι του Πολυμήμου που κατοικούσαν στις ακτές της Ιταλίας) || οι λυκαίοι ~ (κατοικούσαν αρχικά στη Λυκία και τάχθηκαν κατόπιν στην υπηρεσία μυθικών ηρώων πβ. κ. λ. *κυκλώπειος*) 2. (μετωνυμ.) (α) γιγαντόσωμος, θεόρατος, τεραστίων διαστάσεων (β) (σκωπτ.) πρόσωπο που έχει χάσει το ένα του μάτι. [ETYM₁ < αρχ. *Κύκλωπες*, -απος < κύκλος + ὤψ=οφθαλμός (βλ. κ. ὄψη), ὁπότε η λ. θα σήμαινε (ὅπως την ανέλυναν ήδη οι αρχαίοι) εκείνον που έχει «ένα μεγάλο στρογγυλό μάτι» (*κυκλωτερής οφθαλμός*, Ησιόδ. *Θεογονία* 144) και χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στην *Οδύσσεια* ως χαρακτηρισμός του Πολυμήμου], *κυκλώπειος*, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τους Κύκλωπες 2. ΑΡΧΗΓ. *κυκλώπεια τείχη* ονομασία που δόθηκε σε τείχη της μυκηναϊκής περιόδου (λ.χ. σε αυτά που βρίσκονται στην ακρόπολη των Μυκηνών, της Τίρυνθας κ.α.) εξαιτίας των πολύ μεγάλων ογκολίθων από τους οποίους είναι κατασκευασμένα· σύμφωνα με τη μυθολογία, χτίστηκαν από τους Κύκλωπες της Λυκίας, *κυκλώπη* (η) ~ *κυκλώνω* *κυκλωτικός*, -ή, -ό [1887] 1. αυτός που κυκλώνει, που σχηματίζει κλοιό, που κλείνει από όλες τις μεριές: ~ *κίνηση των εχθρικών δυνάμεων!*, αυτός που σχηματίζει κύκλο: «με *γορούς κυκλωτικούς...*» (Δ. Σαββόπουλος). — *κυκλωτικ-ά* | -ώς [1889] επίρρ. *κύκνειος*, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με κύκνο ΦΡ. *κύκνειο ἄσμα* {κύκνειου ἄσματος} το τελευταίο έργο πνευματικού δημιουργού, ιδ. ποιητή, καλλιτέχνη ή συγγραφέα, πριν από τον θάνατο του· η φρ. προήλθε από την παράδοση ότι ο συνήθ. κακόφωνος κύκνος (βλ.λ.), όταν διαισθανθεί τον θάνατο του, κελαηδεί με γλυκιά φωνή: *το μυθιστόρημα «Το Δέκα» υπήρξε το ~ του Μ. Καραγάτση*. [ETYM₁ Η φρ. αποδίδει το γαλλ. *chant du cygne*]. *κύκνος* (ο) 1. μεγαλόσωμο νηκτικό, ζηνομορφο πτηνό, συνήθ. με μακρύ λαιμό, βαρύ σώμα και μεγάλα πόδια, το οποίο ζει σε υγροτόπους, συνήθ. με γλυκά νερά και που κούσιμα βλάστηση, τρέφεται με υδρόβια φυτά και διακρίνεται για την κλωστήρα και τη χάρη του: «*Η λίμνη των ~*» (μυαλλέτο του Π.Ι. Τσαϊκόφσκι) 2. ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός που γίνεται ορατός στο Β. Ημισφαίριο και τα αστέρια που τον αποτελούν σχηματίζουν έναν μεγάλο σταυρό, πράγμα που θυμίζει τη σιλουέτα κύκνου με τα φτερά του ανοιγμένα.

[ETYM₁ αρχ. < θ. *kuk-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *keuk- «λάμπω, είμαι φωτεινός», πβ. σανσκρ. *sócati «λάμπω»*, suk-rā- «φωτεινός, λευκός», ὁπότε η αρχική σημ. της λ. θα ήταν «λευκός». Μέσω του λατ. *cygnus* (< αρχ. *κύκνος*) η λ. πέρασε σε ξένες γλώσσες, πβ. γαλλ. *cygne*, ιταλ. *cigno*, ισπ. *cisne* κ.ά.]. *κύλικας* (ο) {κύλικων} (λόγ.) (στην αρχαιότητα) ποτήρι με λεπτή και χαμηλή βάση, μεγάλο άνοιγμα και δύο λαβές, στο οποίο συνήθ. έβριζαν κρασί.

[ETYM₁ < αρχ. *κύλιξ* (ή), που συνδ. με λατ. *calix* «βαθύ δοχείο», σανσκρ. *kalāsa* «ποτήρι», πβ. κ. αρχ. *κύλιξ* (βλ.λ.). Αν οι συσχετισμοί αυτοί είναι έγκυροι, τότε η λ. *κύλιξ* πβ. εμφανίζει τη συνεσταλμένη βαθμ. *kl- («φωθην σπριζέως -υ-, πβ. μύλη, *φύλλον*) του Ι.Ε. *kel- («ποτήρι, κάλυκας»), *κυλικείο* (το) εοδικά διαμορφωμένος χώρος κτηρίου, πλοίου ή τρένου, στον οποίο πωλούνται καφές, αναψυκτικά, τυποποιημένες τροφές, ποτά και άλλα συναφή προϊόντα ΣΥΝ. *καντίνα*, μπαρ. [ETYM₁ < αρχ. *κυλικεῖον* < *κύλιξ* (βλ.λ.)].

κυλινδρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα και μορφή κυλίνδρου: ~ *αντικείμενο* | *σώμα* | *σολήνας* ΣΥΝ. *κυλινδροειδής*. — *κυλινδρικ-ά* | -ώς [μτγν.] επίρρ. *κυλινδρίσμα* (το) {κυλινδρίσματος} | -ατα, -άτων ΓΕΩΠ. ειδική κατεργασία των καλλιεργούμενων εδαφών, που γίνεται λίγο πριν ή λίγο μετά τη σπορά και συνίσταται στο πέρασμα ενός βαριού, σιδερένιου κυλίνδρου πάνω από το οργωμένο και σβαρηνόμενο χωράφι, ώστε να θρυμματιστούν οι σβώλοι του χώματος και να συμπιεστεί η επιφάνεια του εδάφους και οι σπόροι να συναντήσουν τις καλύτερες δυνατές συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας για να φυτρώσουν. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. *roulage*]. *κυλινδρισμός* (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ο όγκος μέσα στον κύλινδρο μηχανής εσωτερικής καύσεως ή ατμομηχανής, ο οποίος εξαρτάται από την εσωτερική διάμετρο του κυλίνδρου και τη διαδρομή του εμβόλου.

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ. < γαλλ. *cylindre*], *κυλινδροειδής*, -ής, -ές [μτγν.] {κυλινδροειδ-ούς} | -είς (ουδ. -ή) | (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κύλινδρο (βλ.λ.), που έχει σχήμα και μορφή κυλίνδρου: ~ *σολήνας* ΣΥΝ. *κυλινδρικός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. *κυλινδρόμυλος* (ο) μύλος που αλέθει το σιτάρι με περιστρεφόμενους μηχανικούς κυλίνδρους (και όχι με μυλόπετρες). *κύλινδρος* (ο) {κύλινδρου | -ων, -ους} 1. ΜΑΘ. το στερεό γεωμετρικό σώμα που αποτελείται από μία (κυρτή) σωληνοειδή επιφάνεια και από δύο ίσα, παράλληλα μεταξύ τους επίπεδα κυκλικού ή ελλειψοειδούς σχήματος (*βάσεις*), που τέμνουν την κυρτή επιφάνεια 2. (κατ' επέκτ.) η κυρτή, σωληνοειδής επιφάνεια του γεωμετρικού αυτού σώματος 3. (συνεκδ.) κάθε αντικείμενο ή συσκευή που μοιάζει με το παραπάνω σώμα, που έχει παρεμφερές σχήμα: ~ *χαρτίου* | *χαλιού* ΣΥΝ. ρολό 4. (στην αρχαιότητα) χειρόγραφο από πάπυρο ή περγαμινή που οποίο (σε αντιδιαστολή με τους κώδικες) ήταν τυλιγμένο γύρω από ένα κυλινδρικό ξύλο 5. ΜΗΧΑΝ. κάθε τμήμα μηχανής με κυλινδρικό σχήμα, μέσα στο οποίο κινείται παλινδρομικά ένα έμβολο: ~ *ατμομηχανής* | *αεραντλίας*.

[ETYM₁ αρχ. < *κύλινδρος* (+ επίθημα -ρος) < θ. *κυλ-* (< *k^w-), μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *k^wel- «περιστρέφω, γυρίζω», για το οποίο βλ. λ. *κύκλιος*) + επίθημα -ιδών. ο μηχανολογικός ὄρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. *cylindre*]. *κυλινδρώνω* ρ. μετβ. {κυλινδρώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. δίνω σε πράγμα

ή αντικείμενο σχήμα και μορφή κυλίνδρου (βλ.λ.) ΣΥΝ. ρολάρο 2. *υπόβάλλω* την επιφάνεια εδάφους ή άλλου αντικειμένου στην πίεση βαρέος, σιδερένιου, περιστρεφόμενου κυλίνδρου (βλ.λ.) έτσι ώστε να γίνει λεία και ομαλή: ~ *το οδόστρωμα* ΣΥΝ. *λείανω*, *ισοπεδώνω*. — *κυλινδρώσει* (η) [1888]. [ETYM₁ < μτγν. *κυλινδρώ* (-όω) < αρχ. *κύλινδρος*].

κυλινδρωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει ισοπεδοθεί με το πέρασμα περιστρεφόμενου κυλίνδρου (βλ.λ.): ~ *δρόμος*.

κυλιόμενος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που μετακινείται, περιστρεφόμενος πάνω σε επιφάνεια: ΦΡ. *κυλιόμενη σκάλα* | *κλίμακα* μηχανική κλίμακα, η οποία αποτελείται από σκαλοπάτια που κυλούν πάνω σε κυλίνδρους και η οποία χρησιμοποιείται ως μεταφορικό μέσο για την άνοδο ή την κάθοδο των αναβατών μεταξύ δύο επιπέδων με υψομετρική διαφορά, χωρίς οι ίδιοι να καταβάλλουν σωματική προσπάθεια· χρησιμοποιείται σε κτηριακά συγκροτήματα, υπόγειους σιδηροδρόμους, εμπορικά κέντρα και γενικά όπου σημειώνεται μαζική κίνηση πεζών 2. (μτφ.) αυτός που επαυλαμβάνεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα τα: ~ *απεργίες* | *στάσεις εργασίας*: ΦΡ. *κυλιόμενο ωράριο* το ωράριο λειτουργίας καταστημάτων ή εργασίας υπαλλήλων που κλιμακώνε τα ή γίνεται σε βάρδιες αντιστοίχως.

[ETYM₁ Μτγ. μεσοπαθ. ενεστ. του αρχ. *κυλίω* (βλ. λ. *κυλώ*). Οι σύγχρονες σημ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *κυλιόμενο σκάλα* (< γαλλ. *escalier roulant*), *κυλιόμενο ωράριο* (< γαλλ. *horaire roulant*). *κυλισιοτριβέας* (ο) (λόγ.) το ρουλεμάν (βλ.λ.). [ETYM₁ < *κύλιση* + *τριβέας*, απόδ. του γαλλ. *toulement*].

κύλισμα (το) [μτγν.] {κύλισμ-ατος} | -ατα, -άτων 1. η περιστροφική κίνηση σώματος που κυλιέται πάνω σε επιφάνεια: το ~ *της πέτρας στην πλαγιά* ΣΥΝ. *τσουλίμα* 2. (για υγρά, ρευστά) η ροή (κυρ. η αργή): *το ~ του ποταμού*. Επίσης *κύλιση* (η) [αρχ.].

κυλιστός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που μετακινείται κυλιώντας, που μπορεί να μετακινηθεί με περιστροφή πάνω σε επιφάνεια: ~ *εξέδρα* ΣΥΝ. *κυλιόμενος* (οικ.) *τσουλιστός* 2. (σπανιότ.) *κατάλληλος* για κύλιμα (βλ.λ.), αυτός που μπορεί εύκολα να κυλιστεί: ~ *πέτρα* ΑΝΤ. *ακλόνητος*. — *κυλιστά* επίρρ.

κυλιστρα (η) [μτγν.] {δύσυχρ. *κυλιστρών*} 1. η τσουλήθρα (βλ.λ.) 2. (ειδικότ.) ειδικά διαμορφωμένος χώρος, στρωμένος με χόμα ή άμμο, πάνω στον οποίο κυλιούνται τα άλογα και γενικά τα ζώα.

κυλιω ρ. → *κυλώ*

Κυλλήνη (η) 1. ὄρος της ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας· ἄλλως Ζήρεα 2. ακρωτήριο της ΒΔ. Πελοποννήσου στο Ιόνιο Πέλαγος. [ETYM₁ αρχ. τοπωνύμιο, *πελασγ. αρχής, ανν. ετμόμο*]. *κυλότα* (η) → *κίλота*

κύλος (κ. -ώ) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κυλάς...} | *κύλ-ησα*, -ιέμαι, -ίστηκα, -ισμένος} ♦ 1. (μετβ.) *κινό* (κάτι), *κάνοντας* το να περιστρέφεται πάνω στο έδαφος ή σε λεία επιφάνεια: *κύλισε τον βράχο μέχρι το στόμιο του πηγάδιου και το έφραξε* || *οι πολιορκημένοι κυλούσαν από τα τείχη μεγάλες πέτρες, που έφραζαν στα κεφάλια των πολιορκητών* ΣΥΝ. (καθμ.) *τσουλό* ♦ (αμετβ.) 2. (συνήθ. για σώματα κυκλικά ή κυλινδρικά) *κινούμαι* με περιστροφή του σώματος μου πάνω σε λεία (ευθεία ή κατηφορική) επιφάνεια: *βράχια κύλισαν από την πλαγιά και έφραζαν τον δρόμο* ΣΥΝ. *κατρακυλώ*, (οικ.) *κουτροκυλώ*, *τσουλώ* 3. (ειδικότ. για υγρά) *κινούμαι* αργά και ήρεμα, *ρέω*: *τα νερά του ποταμού κυλούσαν ήρεμα* || *σταγόνες ιδρώτα κύλισαν από το μέτωπο* || *τα δάκρυα κυλούσαν στα μάγουλα*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) *κύλισε ο τέ- νερης και βρήκε το καπάκι* βλ. λ. *καπάκι* (β) (μτφ.) *κύλισε πολύ νερό στο αυλάκι* βλ. λ. *αυλάκι* · 4. (μτφ. για τον χρόνο) *πρνός: οι μέρες κυλούσαν μονότονα* || *οι ώρες κύλισαν ωραία με τη συζήτηση* ΣΥΝ. *παρέρχομαι*, *φέγω*, *διαβαίνω* 5. (μτφ.) *εξελίσσονται: άσε τα πράγματα να κυλήσουν μόνα τους* || *η συνάντηση κύλισε χωρίς κανένα απρόοπτο*· (μεσοπαθ. *κυλιέμαι*) 6. *περιστρέφω* το σώμα μου πάνω σε επιφάνεια ή μέσα σε ρευστό υλικό: ~ *στο πάτωμα* | *στην άμμο* | *στο χόμα* | *στη λάσπη* 7. (μτφ.) *ζω* με συγκεκριμένο (συνήθ. ανήθ.) τρόπο: ~ *στον βούρκο* | *στην αμαρτία* 8. (για το κάτω μέρος υφα σμάτων) *έργομαι* σε επαφή με το έδαφος, *σέρνομαι*: *παραμάκρυνες τις κουρτίνες και κυλούνται κάτω*. Επίσης (σπάν.) *κυλίω*.

[ETYM₁ < μεσν. *κυλώ* < αρχ. *κυλίω* (υποχωώητ.)]. *κύμα* (το) {κύματος} | -ατα, -άτων} 1. *μάζα* νερού υδάτινης επιφάνειας (θάλασσας, λίμνης, ποταμού), η οποία ανυψώνεται και υποχωρεί διαδοχικά λόγω της επίδρασης του ανέμου ή άλλης δύναμης: *ώρες πάλευε με τα ~, μέχρι να φτάσει στο λιμάνι* || *τα πελώρια ~ έσκαγαν πάνω στα βράχια* || *ο παφλασμός* | *ο αωρός των ~* || *παλιρροϊκό* | -|| *η θάλασσα σήκωσε ~*· ΦΡ. *πρνός από σαράντα κύματα* αντιμετωπιζώ πολλά εμπόδια, *δυσκολίες* κ.λπ. 2. (συνεκδ. σε ΦΡ. ὅπως *δίπλα* | *πάνω στο ~*) στην ακρογιαλία: *πολούνται οικόπεδα δίπλα στο ~* 3. οτιδήποτε παρόμοιο με το κύμα (σημ. 1) ως προς το σχήμα, τη μορφή ή την κίνηση: *η πόλη θάλατρε κάτω από τα ~ της λάβας* || *αφήσαμε το ανθρώπινο ~ να μας παρασύρει* | - *άμμου* | *λαού* | *προσφύγων* || *οι φιλάθλοι συνέρρασαν κατά κύματα* 4. (μτφ.) *κάθε φαινόμενο φυσικό ή κοινωνικό ή τάση, που εκδηλώνεται ξαφνικά με μεγάλη ένταση ή με μαζικό τρόπο: ~ νύχους ενέσκηψε την τελευταία εβδομάδα* || - *ζέσης* || *καύσωνα* || *παρατηρείται τα τελευταία χρόνια μεγάλο ~ αστυφιλίας* || *η είδηση διαδόθηκε αστραπιαία και ζεσηκωσε ~ ενθουσιασμό* || - *οργής* | *απεργιών* | *διαμαρτυριών* | *επικρίσεων* | *θυμιών* | *πανικού* | *τρομοκρατίας* | *ιδιοτυποποιήσεων* | *μετανάστευσης*: ΦΡ. *νέο κύμα* βλ. λ. *νέος* κ. *νουβέλ βαγκ* 5. ΦΥΣ. μεταφορά ορμής και ενέργειας που διαδίδεται με ορισμένη ταχύτητα από μόριο σε μόριο, προκαλώντας ταλαντώσεις των μορίων του μέσου διαδόσεως ή περιοδική μεταβολή της θερμοκρασίας και της πίεσης του χώρου διαδόσεως ή ακόμα και μεταβολή του ηλεκτρικού, μαγνητικού πεδίου: *φωτεινό* /

ηχητικό | ηλεκτρομαγνητικό | ωστικό ~ || *μεσαία* (βλ.λ.) | *βραχεία* (βλ. λ. *βραχύς*) ~ ΦΡ. (α) μήκος κύματος (ι) ΦΥΣ. η σταθερή απόσταση μεταξύ δύο διαδοχικών κορυφών ή δεσμών ή κοιλιών ενός κύματος που ταξιδεύει στον χώρο (ii) (στη ραδιοφωνία) αντί της συχνότητας: σε ποιο ~ *εκπνέει το Τρίτο Πρόγραμμα*; (αντί σε ποια *συχνότητα*) (ii) (μτφ.) σε φρ. σχετικές με το κατά πόσον μπορούν να επικοινωνήσουν δύο ή περισσότερα πρόσωπα, λ.χ. *δεν έχουμε το ίδιο μήκος κύματος* | *δεν βρισκόμαστε στο ίδιο μήκος κύματος* | *εκπνέει στο ίδιο μήκος κύματος (με κάποιον)* ΣΥΝ. είμαι | *δεν είμαι στην ίδια συχνότητα (με κάποιον)*. — (υποκ.) *κυματάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*. [ETYM. < αρχ. κύμα < κωό (-έω) < θ. κυ-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *keu- «φουσκώνω, πρήζομαι», πβ. σανσκρ. svāyati «ενισχύομαι, είμαι δυνατός», λατ. cumulus «σφοδρός», ουαλ. cyn «μικρό ζώο» κ.ά. Ομόρρ. *κύ-ησις, κύ-ημα, εγ-κυ-ος* κ.ά. Ήδη αρχ. οι μεταφορικές χρήσεις της λ.: *κύμα στρατού* (Αισχύλος), *κύμα κακών* (Αισχύλος), *κύμα συμφοράς* (Ευριπίδης) κ.ά.].

κυμαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κυμάνθηκα} παρουσιάζω συνεχείς αυξομειώσεις του μέγεθός, στην ένταση, τη διάρκεια μου κ.λπ., καθώς κινούμαι εντός συγκεκριμένων ορίων: η *θερμοκρασία θα κυμανθεί μεταξύ 5 βαθμών* [1857]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *κυματίζομαι* < κύμα]. *κυματίζω* ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κυμάτισα} ♦ **1.** (μετβ.) *κάνω κάτι να κινείται κυματοειδώς: ~ το μαντίλι μου στον άνεμο* ♦ **2.** (αμετβ.) *κινούμαι κυματιστά: στο κεντρικό κατάρτι του σκάφους κυμάτιζε η γαλιανόλευκη* || σε ένδειξη πένθους *οι ημιαίες κυματίζουν μεσίστιες*. — **κυμάτισμα** (το) κ. κυματισμός (ο) [1857]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *κυματίζομαι* < κύμα]. *κυματικός*, -ή, -ό [1872] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με το κύμα (βλ.λ.): ~ *κίνηση* **2.** ΦΥΣ. *κυματική* (η) ο επιστημονικός κλάδος που ερευνά όλα τα φαινόμενα τα οποία σχετίζονται με τα κύματα ή προκαλούνται από αυτά. *κυμάτιο* (το) [αρχ.] {κυματί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** μικρό σε μέγεθος κύμα (βλ.λ.) ΣΥΝ. *κυματάκι* **2.** ΑΡΧΙΤ. γλυφή ή προεξοχή με σχήμα και μορφή κύματος (βλ.λ.), που αποτελεί τμήμα της διακόσμησης αρχιτεκτονικών κατασκευών. **κυμάτισμα** (το) → **κυματίζω**

κυματίζω (ο) → **κυματίζω**
κυματιστός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που έχει σχήμα και μορφή κύματος, που διαθέτει κυματώσεις, όπως το κύμα: ~ *ραμμή* | *μαλλιά* ΣΥΝ. *κυματοδής*, *κυματοειδής* ΑΝΤ. *ευθύς*, *ίσιος* **2.** (μτφ.) αυτός που κινείται σαν το κύμα (βλ.λ.), που αυξομειώνεται ή παλινδρομεί: ~ *περπατησιά* | *φωνή*. — *κυματιστά* επίρρ.

κυματογενής, -ής, -ές {κυματογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δημιουργείται ή προέρχεται από τα κύματα: ~ *σχηματισμός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM. < κύμα + -γενής < γένος]. *κυματογόνος*, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που δημιουργεί, που παράγει κύματα ή κυματοειδείς κινήσεις.

κυματογράφος (ο) **1.** ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή για την παράσταση, τη μηχανική καταγραφή και την καταμέτρηση των ρυθμικών κινήσεων της καρδιάς, της αναπνοής, του σφυγμού κ.λπ. στον άνθρωπο ή στα ζώα · **2.** ειδική συσκευή για την καταγραφή της ομίλιας για φωνητικές έρευνες. Επίσης *κυμογράφος*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kymograph].

κυματοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {κυματοδρομεί... | κυματοδρόμησα} *κινούμαι στην επιφάνεια της θάλασσας με ιστιοσανίδα-κάνω γουί-ντ σέρφινγκ*. — **κυματοδρομία** (η), **κυματοδρόμος** (ο/η) [μτγν.], **κυματοδρομικός**, -ή, -ό. **κυματοειδής**, -ής, -ές [αρχ.] {κυματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κύμα, που έχει σχήμα και μορφή κύματος: ~ *ραμμή* | *διαμόρφωση* | *λοφοσειρά* | *κίνηση* ΣΥΝ. *κυματοδής*, *κυματιστός*, *οντούλέ* ΑΝΤ. *ίσιος*, *ευθύς*. — *κυματοειδής* επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

κυματοθραύστης (ο) [1883] {κυματοθραυστών} *τεχνικό λιμενικό έργο κατασκευασμένο από μεγάλους ογκόλιθους ή κύβους από σκυρόδεμα (μπετόν), οι οποίοι τοποθετούνται είτε ως προέκταση του λιμενοβραχίονα είτε παράλληλα ή διαγώνια προς την ακτή και σκοπό έχουν να προστατεύσουν το λιμάνι και τα ελλιμενισμένα σε αυτό σκάφη από τα κύματα*. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. brise-lames].

κυματομορφή (η) το γεωμετρικό σχήμα, το οποίο δείχνει πώς μεταβάλλεται η ενέργεια του κύματος, καθώς αυτό κινείται στον χώρο, και βάσει του οποίου προσδιορίζεται λ.χ. ο τόνος του ήχου: στην οθόνη του *παλμογράφου βλέπουμε την ~ ενός ηχητικού σήματος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. wave form].

κυματοδής, -ης, -ές [αρχ.] {κυματοδ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ον} **1.** αυτός που έχει πολλά κύματα: ~ *θάλασσα* | *λίμνη* ΣΥΝ. *ταραγμένος*, *φουρτουνιασμένος* ΑΝΤ. *ακμόφαντος*, *γαλήνιος* **2.** (σπανιότ.) αυτός που έχει σχήμα και μορφή κύματος ΣΥΝ. *κυματοειδής*, *κυματιστός* ΑΝΤ. *ίσιος*, *ευθύς*. — *κυματοδής* επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

κυμβάλιζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κυμβάλισα} (αρχαιοπρ.) *παίζω μουσικό σκόπο χρησιμοποιώντας ένα ή περισσότερα κύμβαλα*. — **κυμβάλι-σμός** (ο) [μτγν.] κ. **κυμβάλισμα** (το) [1874].

κυμβάλιστής (ο) [μτγν.], **κυμβάλιστρια** (η) {κυμβάλιστριών} *μουσικός που παίζει κύμβαλο*.

κύμβαλο (το) {κυμβάλ-ου | -ων} (λόγ.) *κρουστό μουσικό όργανο που αποτελείται από δύο όμοιους μεταλλικούς δίσκους, οι οποίοι έχουν όταν κρουστούν ο ένας με τον άλλον αρχαιότατο στη καταγωγή του, έχει επιβιώσει στη σύγχρονη ορχήστρα (ιταλ. piatti), στην οποία παίζεται με πολλούς τρόπους, λ.χ. κρουτείται με διάφορα πλήκτρα κ.λπ. ΣΥΝ. *πίατα*, *πατινα* - ΦΡ. (μτφ.) *κύμβαλον αλαλάζον* (*κύμβαλον αλα-λάζον*, Κ.Δ. Α' *Κορινθ* 13, 1) ο θορυβώδης αλλά κενός, κούφιος, επιφανειακός άνθρωπος που στερείται περιεχομένου, υιοθετεί και επαναλαμβάνει άκριτα απόψεις άλλων.*

[ETYM. < οηλ. *κύμβalon* < *κύμβη* «σπίτη, αγγείο», αβεβ. ετύμου, πθ. δάνειο, που εμφανίζεται επίσης στα σανσκρ. kumbhā- «δοχείο», μέσ. ιρλ. cummal κ.ά. Πβ. κ. *κύπελλο*].

Κύμη (η) πόλη και λιμάνι της Α. Εύβοιας στο Αιγαίο Πέλαγος. [ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, πθ. < κωό (-έω) «κουφορός, φουσκώνω» (βλ. κ. *κίηση*), ονομασία που ίσως οφείλεται στην εύφορη γη της περιοχής].

κύμνο (το) **1.** ΒΟΤ. μικρό, ποδάρι, ετήσιο και αρωματικό φυτό, με στενά, λεπτά φύλλα, το οποίο καλλιεργείται για τους καρπούς του **2.** ο επιμηκής, ωοειδής και κυματοειδής καρπός του φυτού αυτού, που αποξηραμένος χρησιμοποιείται ευρύτατα ως καρυκεύμα στη μαγειρική: ΦΡ. (μτφ.) *όσπιο* | *μέχρι να πεις κύμνο* *πάρα πολύ γρήγορα*, σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. *τάχιστα*, *αμέσως*. [ETYM. < αρχ. *κύνων*, δάνειο σημιτ. προελ., πβ. εβρ. kammon, φιν. kmm, ακκάδ. kamūnu(m) κ.τ.ό. Το λατ. cuminum είναι δάνειο από την Ελλην.].

κυνάγη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΙΑΤΡ. **1.** φλεγμονή του βλεννογόνου του φάρυγγα και του ισθμού του (δηλ. των άνω αναπνευστικών οδών), που προκαλείται από μικρόβιο συνήθ. προκαλεί καταρροή, δυσχέρεια στην αναπνοή και την κατάποση ή και πυρετό ΣΥΝ. *συνάγ* **2.** (ειδικότ.) θανατηφόρος ασθένεια των σκύλων, κατά την οποία φλογίζονται οι πνεύμονες και κρέμεται η γλώσσα ως ζώου. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «πτεριλάμιο σκύλου», < *κύνων* «σκύλος» (γεν. *κύνος*) + *-άγη* < *άγω* «αντίγω»].

κυνηγετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το κυνήγι ή τον κυνηγό: ~ *όπλο* | *καρμπίνα* | *δοσάκι* | *σύνταγμα* | *άδεια* | *εκδότης* | *περίοδος* | *σάκος* ΣΥΝ. *θηρευτικός* **2.** (για ζώα) αυτός που έχει εκπαιδευτεί για κυνήγι, ικανός και κατάλληλος για κυνήγι: - *σκυλί* | *γεράκι* ΣΥΝ. *θηρευτικός*, (λαϊκ.) *κυνηγιάρης*.

κυνήγημα (το) [μεσν.] {κυνηγήματος | συνήθ. χωρ. πληθ.} **1.** το κυνηγητό (βλ.λ.) ΣΥΝ. *καταδίωξη* **2.** (μτφ.) το να επιδιώκει ή να αναζητεί κάποιος κάτι με επιμονή και πάθος: ~ *πελαγίας* | *δόξας* | *πλούτου* || *θέλει ~ η υπόθεση*, *για να πετύχει*.

κυνηγητό (το) **1.** η δίωξη ανθρώπου ή ζώου, ακολουθώντας τα ίχνη ή την πορεία του με σκοπό τη σύλληψη: *ύστερα από άγριο ~ συνέλαβαν τον δράστη* ΣΥΝ. *καταδίωξη*, *κυνήγι*, *κυνήγημα* **2.** (μτφ.) η επιμονή και συστηματική επιδίωξη, που εκδηλώνεται με συνεχή προσπάθεια και φροντίδα: *μετά από πολύ ~ κατορθώσα να βρω τα στοιχεία που χρειαζόμουν* ΣΥΝ. *αναζήτηση*, *ψάξιμο*, *έρευνα* · **3.** παιδικό παιχνίδι, κατά το οποίο τα παιδιά κυνηγούνται μεταξύ τους και προσπαθούν να πιάσει το ένα το άλλο: *παίζω ~*.

κυνήγι (το) {κυνη-ιού | -ιών} **1.** η αναζήτηση, η καταδίωξη και η σύλληψη ή θανάτωση αγρίων ζώων ή πουλιών, που ζουν ελεύθερα στο φυσικό τους περιβάλλον **2.** η παραπάνω δραστηριότητα ως ψυχαγωγία, χόμπι: *το μοναδικό του πάθος ήταν το ~* || *αυτή την εποχή απαγορεύεται το ~* || *πηγαίνω (για) ~* || *βγαίνω στο ~* ΣΥΝ. (λόγ.) *θήρα*, *άγριο* **3.** (συνεκδ.) το άγριο ζώο που φονεύεται ή συλλαμβάνεται στο πλαίσιο αυτής της δραστηριότητας: *αυτή τη φορά γύρισε χωρίς ~* ΣΥΝ. *θήραμα*, *άγρια*, *λεία* **4.** (συνεκδ.) το ψημένο ή μαγειρεμένο κρέας του ζώου ή του πουλιού που φονεύθηκε κατά την κυνηγετική δραστηριότητα: *θα πάμε σε εκείνη την ταβέρνα να φάμε* - **5.** (συνεκδ.) το ποσοστό ή ο αριθμός ζώων ή πουλιών που υπάρχουν και επιτρέπεται να φονευθούν, μπορούν δηλ. να θεωρηθούν θηράματα: *φέτος στο βουνό έχει πολύ* - **6.** (κατ' επέκτ.) η επιμονή δίωξη ανθρώπου με σκοπό τη σύλληψη, ακόμη και τον φόνο του: *άρχισε άγριο ~ της συμμορίας στους δρόμους* ΣΥΝ. *καταδίωξη*, *κυνήγημα*, *κυνηγητό*, *ανθρωποκυνηγητό* - ΦΡ. (α) *παίρνω στο κυνήγι (κάποιον)* τον κυνηγώ με επιμονή, καθώς προσπαθεί να διαφύγει: *μόλις συνειδητοποιήσαν ότι τους κορόιδεψε, τον πήραν στο κυνήγι* ΣΥΝ. *διώκω*, *καταδιώκω* (β) *το κυνήγι του χαμένου θησαυρού* είδος ψυχαγωγικής δραστηριότητας (παιχνιδιού) για παιδιά και ενήλικες, κατά το οποίο ομάδες παικτών ψάχνουν σε διάφορα μέρη να βρουν κάτι πολύτιμο που είναι κρυμμένο (γ) *κυνήγι μαγισσών* βλ. λ. *μάγισσα* **7.** (μτφ.) επιμονή και συστηματική επιδίωξη: *θέλει πολύ ~ η δουλειά για να πετύχει* || - *της τύχης* | *τού πλούτου* | *τού κεριού* | *της ευτυχίας* | *των εντυπώσεων* | *τού κέρδους* | *τού πρωταθλήματος* ΣΥΝ. *αναζήτηση*, *κυνήγημα*, *κυνηγητό*. [ETYM. < μτγν. *κυνήγιον* < αρχ. *κυνήγος*].

κυνηγιάρικός, -ή, -ο κ. **κυνηγιάρικός** (λαϊκ.) αυτός που είναι κατάλληλος για κυνήγι, κυρ. για σκύλο: *κυνηγιάρικο σκυλί* ΣΥΝ. *κυνηγετικός*, *θηρευτικός*. [ETYM. < *κυνήγι* + *παρὰγ.* επίθημα -*ιάρικός* (πβ. μεσν. *κυνηγ-άρης*)].

κυνηγός (ο/η) **1.** πρόσωπο που προσπαθεί να σκοτώσει ή να συλλάβει άγρια ζώα ή πουλιά στο φυσικό τους περιβάλλον: *μανιώδης* | *δεινός* | *δυναμικός* | *περίφημος* | *πανούργος* | *άστογος* - ΣΥΝ. *θηρευτής* **2.** (ειδικότ. για ζώα) αυτός που έχει εξασκηθεί στην καταδίωξη και τη σύλληψη αγρίων ζώων ή πουλιών: *αυτός ο σκύλος είναι ~* ΣΥΝ. *θηρευτής* **3.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που καταδιώκει κάποιον/κάτι (κυρ. για προσωπικό όφελος): ΦΡ. (α) *κυνηγός κεφαλών* (i) ΑΝΘΡΩΠΟΛ. πολεμιστής ορισμένων φυλών των Ινδιών, της Βιρμανίας κ.λπ., ειδικευμένος στην αλοκοπή και τη διατήρηση ανθρώπινων κεφαλών για μα-γκοθηρσκευτικούς λόγους (ii) (κατ' επέκτ.) *κακοποιός που πληρώνεται (με «συμβόλαιο») για να δολοφονήσει ένα ή περισσότερα άτομα*:

ρωπαϊκή διοργάνωση μεταξύ των ομάδων που έχουν κατακτήσει κύπελλο στη χώρα τους). [ΕΤΥΜ. < κύπελλο + -όχος < έχω].
 κυπελλοφορα (τα) [μτγν.] ΒΟΤ. οικογένεια φυτών, οι καρποί των οποίων περιβάλλονται από ξυλώδη και ακαθωτή θήκη, όπως η βαλανιδιά, η καστανιά, η φουντουκιά κ.ά. μαζί με τα κοινοφόρα αποτελούν τη βάση των δασών του Β. Ημισφαιρίου.

κυπέλλωφρος (η) [1892] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μεταλλουργική μέθοδος που χρησιμοποιείται για τον χωρισμό ενός ή περισσότερων στοιχείων από ρευστό μείγμα, εφόσον η γημική συγγένεια των στοιχείων αυτών είναι διαφορετική ως προς το οξυγόνο (λ.χ. του αργύρου από τα μολυβδούχα ορυκτά) συνίσταται στην τήξη του μείγματος μέσα σε δοχείο σχήματος κυπέλλου με πορόδη, πυρίμαχα και ανθεκτικά στη θερμότητα τοιχώματα, οπότε οι ανεπιθύμητες προσμειξίες οξειδώνονται και εξατμίζονται ή εν μέρει απορροφούνται και απομένουν τα καθαρά στοιχεία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. coupellation].

κύπερη (η) {χωρ. πληθ.} ζιζάνιο, φυτό με αρωματική ρίζα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. κύπερον| κύπερις | κύπερος | κύπαιρος (ήρη μυκ. ku-ρα-το), αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

κυπραϊκός, -η, -ο (λαϊκ.) κυπριακός ΣΥΝ. κυπριώτικος, κύπριος ΦΡ. (μειωτ.) **κυπραϊκό γαϊδούρι** (i) μεγάλωσωμο (κ. πεισματάρικο) γαϊδούρι (ii) (μειωτ.) άνθρωπος άξεστος, αναίδης και αγροίκος.
 κυπρί (το) {κυπριού | -ιών} (λαϊκ.) μικρό, γαλκίνο κουδούνι, που κρεμείται στον λαιμό των κατσικιών, για να αναγνωρίζονται από τον βοσκό ΣΥΝ. κυπροκούδονο.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. κύπριον (πθ. «γλώσσα» του Ησυχίου *κύπριον άρνό-γλώσσον*) < αρχ. Κύπρος].

Κύπρια έπη (τα) [αρχ.] {Κυπρίων επών} ΦΙΛΟΛ. αποσπασματικά εμμέτρο ποίημα του επικού κύκλου (βλ. λ. *επικός*), που περιέχει τα προ τής *Ιλιάδος* γεγονότα του Τρωικού πολέμου και αποδίδεται στον Στασίνο τον Κύπριο (ή στον Ηγησία ή Ηγησίνο τον Σαλαμίνιο).

Κυπριακό (το) το ζήτημα αυτοδιάθεσης και εθνικής αποκατάστασης του ελληνισμού της Κύπρου, ο οποίος αποτελούσε και αποτελεί τη συντριπτική πλειονότητα των κατοίκων της- από το 1974 το πρόβλημα της εισβολής τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο και της βίαιης κατοχής έκτοτε του 37% του εδάφους της (βλ. κ. λ. *Κύπρος, Ατίλας, εισβολή*).

Κυπριανός (ο) 1. όνομα αγίον, πατριαρχών και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *Κύπρος*].

κυπρινός (ο) εδάδιμο ψάρι των γλυκών νερών, μεγάλωσωμο, παμφάγο (τρέφεται κυρ. με σκουλήκια και μαλάκια του βυθού), που αγαπά τα ήρεμα και θερμά νερά και εκτρέφεται συστηματικά για το κρέας του ΣΥΝ. (λαϊκ.) γριβάδι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυπρινός* < *κύπρος* «είδος δέντρου, η χέννα» < εβρ. *kofer*].

κυπροκούδονο (το) το κυπρί (βλ. λ.).

Κύπρος (η) 1. νησί της Μεσογείου, το τρίτο σε μέγεθος μετά τη Σικελία και τη Σαρδηνία, που βρίσκεται κοντά στις τουρκικές και τις συριακές ακτές ΣΥΝ. νησί της Αφροδίτης, Μεγαλόνησος 2. κράτος ανεξάρτητο από το 1960, μέλος του Ο.Η.Ε. και άλλων Διεθνών Οργανισμών, με πρωτεύουσα τη Λευκωσία, επίσημες γλώσσες την Ελληνική και την Τουρκική και νόμισμα την κυπριακή λίρα: το Β. τμήμα του νησιού, που τελεί υπό τουρκική κατοχή από το 1974, αυτοανακηρύχθηκε παράνομα το 1983 σε «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου», αναγνωριζόμενη μόνο από την Τουρκία και καταδικασμένη με αλληπαλλά ψηφίσματα του Ο.Η.Ε. ως νομικά και πολιτικά ανυπόστηκτο. — Κύπριος [αρχ.] κ. Κυπριός [μεσν.] κ. Κυπριώτης [μτγν.] (ο), Κύπρια κ. Κυπρία κ. Κυπρία κ. Κυπριώτισσα (η), κυπριακός, -ή, -ό [μτγν.] κ. κυπριώτικος, -η, -ο κ. κυπριός, -α, -ο [μεσν.] κ. κυπριός, -η, -ο, Κυπριακά κ. Κυπριώτικα κ. Κυπριακά (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*. Βλ. κ. λ. *Ατίλας, Κυπριακό, ψευδοκράτος, πράσινος*, [ΕΤΥΜ. αρχ., ήδη μυκ. *Κυριπιο* = *Κύπριος* πθ. κ. κύρ. όν. *Κύπρις* (Αφροδίτη), αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με σουμερ. *kabar/gabar* «γαλκός, κασσίτερος», λόγω των φημισμένων ορυχείων χαλκού που υπήρχαν στο νησί. Το όν. του νησιού μέσο του λατ. (aes) *cyprum* («μέταλλο) κυπριακό» παρήγαγε τις λ. που σημαίνουν τον χαλκό σε ορισμένες ευρωπαϊκές γλώσσες, πθ. *αγγλ. copper*, *γερμ. Kupfer*, *γαλλ. cuivre* κ.ά. Από την Έλλην. προέρχεται και η τουρκ. ονομασία *Kıbrıs*].

κύπτο ρ. αμετβ. {έκυψα} κλινώ το κεφάλι ή το πάνω μέρος του κορμού προς τα εμπρός και κάτω, προς το έδαφος: σκύβω (συνήθ. απαγτά σε επίσημες επιγραφές, λ.χ. στον σιδηρόδρομο): «μην *κύπτετε έξω*» (επιγραφή στα παράθυρα των βγαονιών).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κυφός* < *ku-bh-ós, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -bh-) του Ι.Ε. **keu-* «κάμπω, σκύβω»), πθ. *σανσκρ. kurbh-* «κυρτός, καμπύρης», πθ. κ. αρχ. *γερμ. hovar*, αρχ. *σλαβ. kyry* κ.ά. Ομόρρ. *κυφ-ός, κρφ-οις*, πθ. κ. *κύπελλο(ν), κυφέλη*].

κυρ-λεξικό πρόθημα κυρίον και προσηγορικών ονομάτων σε προσφώνησεις αντί του «κυρία»: *κυρ-Γιώργο, τι κάνεις*; || *κυρ-δάσκαλε, κυρ-λογία, κυρ-ασυνώνυμ.* ΣΧΟΛΙΟ λ. κ-υριος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < **kyr* (με σύγχη του τελικού φωνήεντος), κλιτ. του μτγν. *κύριος* < αρχ. *κύριος*].

κυρά [μτγν.] κ. (λαϊκότ.) κερά (η) {κυράδες} (λαϊκ.) 1. γυναίκα (κυρ. παντρεμένη) 2. (ειδικότ.) έγγαμη γυναίκα (που ανήκει σε ανώτερη κοινωνική και οικονομική τάξη και στην οποία αποδίδεται ιδιαίτερος σεβασμός): *την πήρε παρακώρη και την έκανε ~* || ~ κ. αρχόντισσα || (παλαιότ.) η ~ της *Ακας* | *της Νάζω* | *της Ρω* ΣΥΝ. αφέντρα, αφέντισσα, αρχόντισσα ΦΡ. *κυρά Δέσποινα* προσφώνηση της Παναγίας: «*σάπασε κυρά Δέσποινα και μην πολυδακρύξεις*» (δημοτ. τραγ.) 3.

(λαϊκ.) η κυρία του σπιτιού, σε αντιδιαστολή προς το υπηρετικό προσωπικό: *πήγαινε να μου φανάξεις την ~ σου* ΣΥΝ. κυρία, οικοδέσποινα ANΤ. υπηρέτρια, δουλικά 4. (μειωτ.) ως προσφώνηση προς άγνωστη ή ασήμαντη γυναίκα: *πήγαινε πιο 'κει, -μου* || *κάνε τη δουλειά σου, ~ μου!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

Κυρά (η) 1. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. Επίσης Κυρά. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *κυρά* (βλ. λ. *κυρία, κύριος*)].

κυρα-λεξικό πρόθημα κυρίον και προσηγορικών ονομάτων σε προσφώνηση αντί του «κυρία»: *κυρα-Θοδώρα, κυρα-Μαρία, κυρα-Δασκάλα, κυρα-δημαρχίνα*- ΦΡ. *κυρα-Κατίνα* ως χαρακτηρισμός για πρόσ. που κουτσομπολεύει, κυρ. για γυναίκα: *δεν θα δίνουμε σημασία τι λέει η κάθε ~!*

KY ράτσα κ. κεράτσα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. (μειωτ.-ειρων.) γυναίκα κατώτερης κοινωνικής και οικονομικής τάξης, που μμιείται άτεχνα το ντύσιμο, την ομιλία, τη συμπεριφορά γυναικας των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων 2. (κατ' επέκτ.) γυναίκα που κακολογεί και κουτσομπολεύει τους άλλους: *έπιασαν φιλή κουβέντα οι ~ της γειτονιάς* ΣΥΝ. κουτσομπολό.

κυρηναιικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (γενικά) αυτός που σχετίζεται με την Κυρήνη (βλ. λ.) 2. **Κυρηναιική** (η) ολόκληρη η περιοχή όπου βρισκόταν η ελληνική πόλη Κυρήνη (βλ. λ.) κατά την αρχαιότητα και η οποία αποτέλεσε στους νεότερους χρόνους αποικία της Ιταλίας, ενώ σήμερα είναι τμήμα της Λιβύης 3. ΦΙΛΟΣ. **Κυρηναική Σχολή** μία από τις τέσσερις ελάχισστες σοκρατικές σχολές, την οποία ίδρυσε ο Αρίστυπος από την Κυρήνη (βλ. λ.) και κατά την οποία σκόπευε της ζωής θεωρείται η απόλαυση των αισθητικών και αισθησιακών ηδονών 4. **κυρηναιικός** (ο) μέλος ή σπαδός της Σχολής αυτής.

Κυρηνή (η) αρχαία ελληνική πόλη της Β. Αφρικής. — Κυρηναιός (ο), Κυρηναία (η), κυρηναιικός, -ή, -ό (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. ονομασία, που οφείλεται σε ομόνυμη θεά θρηαϊκής καταγωγής, αγν. ετύμου].

κύριος (ο) {κύριδες} (λαϊκ.) 1. ο πατέρας, ο γονέας: *ποιος είναι ο ~ σου*, ΦΡ. (παροιμ.) *κατά μάνα, κατά κύρη (κατά νιο και θυγατέρα)* τα παιδιά μοιάζουν στους γονείς τους όσον αφορά στον χαρακτήρα ή και στην εξωτερική εμφάνιση 2. αυτός που εξουσιάζει, διαφευτεύει (σπίτι | άνθρωπο | περιοχή): *ο ~ του σπιτιού* ΣΥΝ. κύριος, αφέντης, οικοδεσπότης, νοικοκύρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *κύρις* < αρχ. *κύριος* (βλ. λ.)].

κυρία (η) {κυρίον} 1. (α) (ως προσφώνηση) κάθε γυναίκα (συνήθ. έγγαμη, κατ' αντιδιαστολή προς το «δεσποινίς»): *τι επιθυμεί η ~*; || *πείτε στην ~ να περάσει μέσα* || *σύλλογος κυρίων* (β) (ειδικότ.) προσφώνηση που συνοδεύει την επαγγελματική ιδιότητα ή το αξίωμα γυναίκας: η ~ βουλευτής || η ~ πρόεδρος (γ) (μπροστά από το όνομα ή/και το επώνυμο γυναίκας κατά κανόνα έγγαμης, κατ' αντιδιαστολή προς το *δεσποινίς*): η ~ *Μαίρη* || η ~ *Παπαϊωάννου* || η ~ *Άννα Μακρή*-ΦΡ. **κυρία επί των τιμών** (ως τίτλος ευγενείας) γυναίκα μέλος της ακολούθιας βασιλίσσας, πριγκίπισσας κ.λπ. 2. (ειδικότ.) γυναίκα αξιοπρεπής ή υψηλής κοινωνικής τάξης, που συμπεριφέρεται με ευγένεια και σοβαρότητα ή που διαθέτει κύρος: *πρόσεξε πώς φέρεται σε μια ~* || *έχεις να κάνεις με ~, όχι με αλήτισσα* || *αξιοτίμη* || *αξιοβάστη* | *κοσμική* ~ ΣΥΝ. αξιοπρεπής, ευπρόληπτη, αρχόντισσα 3. η γυναίκα στον γάμο, η σύντροφος του άνδρα στον έγγαμο βίο, το έτερον ήμισυ: *τη κάνει η ~ σας*; || *τους χαμερτισμούς μου στην ~ σας* ΣΥΝ. σύζυγος (η), γυναίκα, συμβία 4. (ειδικότ.) η σύζυγος του οικοδεσπότη, η νοικοκυρά του σπιτιού, η μητέρα σε μια οικογένεια: *γι' αυτό που ζητάτε, απευθυνθείτε στην ~ του σπιτιού* ΣΥΝ. οικοδέσποινα, δέσποινα, νοικοκυρά, κυρά 5. (παλαιότ. για το υπηρετικό προσωπικό) ως προσφώνηση οικοδεσποίνια (που έδειχνε σεβασμό και υποταγή): *η ~ αποσιάζει* || *τι επιθυμεί η ~*; ΣΥΝ. δέσποινα, αφέντρα, κυρά ANΤ. υπηρέτρια, δούλα 6. (ως προσφώνηση από μαθητές | μαθητρίες σε δασκάλα ή καθηγήτρια): *~, να πο το μάθημα*; ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*. [ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. του *κύριος* (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. *madame*].

κύρια επίρρ. → κυρίας
 κυριακάτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την Κυριακή, που συντελείται κατά την ημέρα Κυριακή: ~ *εφημερίδα* | *παράσταση* | *ζέπνημα* | *φαγητό* 2. (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με εορτάσιμη ημέρα ή περίσταση: ~ *ντύσιμο* | *διάθεση* | *εκόρομη* ΣΥΝ. ηρωτικός, (λογ.) εορταστικός, επίσημος ANΤ. καθημερινός, κοινός 3. **κυριακάτικα** (τα) τα «καλά» ρούχα, αυτά που φοριούνται στις γιορτές και στις επίσημες περιστάσεις. — κυριακάτικα επίρρ.

Κυριακή (η) 1. η πρώτη ημέρα της εβδομάδας (η αφιερωμένη στον Κύριο, δηλ. τον Ιησού Χριστό): ΦΡ. (α) της **Κυριακής χαρά** και της **Δευτέρας λύπη** για πράγματα περιορισμένης διάρκειας, εφήμερα (β) **Κυριακή κοντή γιορτή** βλ. λ. *γιορτή* (γ) **Κυριακή των Ησκειών** βλ. λ. *νηστεία* 2. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. [μτγν.] γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ημέρα του Κυρίου», ουσιαστικό. θηλ. του επίθ. κυριακός < αρχ. *κύριος* Η χρήση της λ. ως ονομασίας της πρώτης ημέρας της εβδομάδας ξεκίνησε από τους πρώτους αιώνες μ.Χ. προς αντικατάσταση του ιουδαϊκού Σαββάτου. Όμοια προέλευση και ερμηνεία έχει και η ονομασία της ημέρας στις λατινογενείς γλώσσες, λ.χ. *ιταλ. domenica, γαλλ. dimanche, ισπ. domingo, ρουμ. duminică* (< λατ. *dies dominica* «ημέρα του Κυρίου»). Στη ρωμιακή εορτή του Ηλίου ανάγεται η ονομασία της ημέρας στις γερμ. γλώσσες, λ.χ. *αγγλ. Sunday, γερμ. Sonntag, σουηδ. söndag* (< αρχ. γερμ. *sununtag*, μετάφρ. του λατ. *dies solis* «ημέρα του ηλίου»)]. Κυριακή προσευχή (η) η προσευχή που διάβηκε από τον ίδιο τον Χριστό στους Αποστόλους στην επί του Όρους ομιλία ΣΥΝ. Πάτερ

ημών (το) (βλ.λ., σημ. 1).

ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

(Κ.Δ. Μαθ. 6, 9-13, Λουκ. 11, 2-4)

*Πάτερ ημών ο εν τοις ουρανοῖς-
ἀγιασθήτω το ὄνομα σου
ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου
γενηθήτω το θέλημα σου,
ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς-
τον ἄρτον ἡμῶν τον ἐπιούσιον δος ἡμῖν σήμερον
καὶ ἄφεσι τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν,
ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοις ὀφειλέταις ἡμῶν
καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν ν,
ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπο τοῦ πονηροῦ.*

κυριακό (το) ο κεντρικός ναός τῆς σκίτης, όπου συγκεντρώνονται οι μοναχοί τῆς τῆς Κυριακῆς και τις εορτές για κοινή ακολουθία: συμπεριλαμβάνει και το αρχονταρικό τῆς σκίτης.

Κυριακοδέυτερο (το) η Κυριακή και η Δευτέρα μαζί.

κυριακοδρόμιο (το) [μεσν.] {κυριακοδρομίου | χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. εκκλησιαστικό βιβλίο που περιέχει θρησκευτικούς λόγους και κηρύγματα ως επεξηγήσεις και ανάλυση στις περικοπές του Ευαγγέλιου, καθώς πῆσις και στις Πράξεις και τις Ἐπιστολές των Αποστόλων, που αναγιγνώσκονται όλες τις Κυριακές του έτους στις εκκλησίες.

Κυριακός (ο) ανδρικό ὄνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. ὄν. < ἐπιθ. κυριακός (< αρχ. κύριος), ὁπότε τὸ ὄν. θὰ σημαίνει εκείνον που αναφέρεται στον Θεό].

κυριαρχση (η) → κυριαρχώ

κυριαρχία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η εξουσία που έχει κανείς σε πρόσωπο, περιοχή, αγαθό, ἡ δύναμη επιβολής: *οἱ κατακτητές προσπάθησαν με τη βία να εδραιώσουν την - τους || ασκῶ | επιβάλλω | αποκτῶ | επεκτείνω | μονοπωλῶ την ~ 2.* (συνεκδ.) ἡ κατάσταση κατά την οποία κάποιος είναι κυριαρχος, το καθεστώς τῆς ἀπόλυτης επιβολῆς και ἐλέγχου: *ένα μέρος τοῦ νησιοῦ τελεῖ ὑπὸ ξένη ~ 3.* ΝΟΜ. (α) τὸ κατοχυρωμένο δικαίωμα κάθε κράτους να αποφασίζει ελεύθερα και ανεξάρτητα για τὸ πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό του σύστημα, να διατηρεῖ ἀυτόνομη παρουσία στον διεθνή χώρο και παράλληλα να ασκεῖ ελεύθερα τὴν κρατική εξουσία ἐπὶ των υπηκόων του στο πλαίσιο των νόμων και τοῦ δικαίου (β) *λαϊκή κυριαρχία* μία ἀπὸ τις θεμελιώδεις ἀρχές τοῦ Συντάγματος και τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, που δηλώνει ὅτι ὅλες οἱ ἐξουσίες πηγάζουν ἀπὸ τον λαό και ασκούνται ὑπὲρ αὐτοῦ και τῶν ἐθνῶν, ἐπισημαίνονται δε μέσα ἀπὸ θεσμικούς και διαδικασίες (λ.χ. ἐκλογές), ἀλλὰ και με τὴν καθημερινή συλλογική δράση (γ) *περιορισμένη κυριαρχία* δόγμα πολιτικών ἢ και νομικῶν κύκλων, κατὰ τὸ οποίο, στο σημερινό στάδιο των διεθνῶν σχέσεων, ἡ κυριαρχία ἐνὸς κράτους, ὅπως ὀρίστηκε παραπάνω, εἶναι πρακτικῶς ἀδύνατη ἢ τουλάχιστον περιορίζεται ἐξαιτίας σειράς ἐσωτερικῶν και ἐξωτερικῶν λόγων. [ΕΤΥΜ. μτγν. < κύριος + -αρχία < ἀρχω].

κυριαρχικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τὴν κυριαρχία ἢ τον κυρίαρχο: *~ δικαίωμα (τα δικαιώματα τῶν κρατῶν που ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ ΣΥΝ. ἐξουσιαστικός, δεσποτικός, — κυριαρχικ-ά | -ὼς [1851] ἐπίρρ.*

κυρίαρχος, -η, -ο 1. αυτός που επικρατεῖ σε ἕναν χώρο ἐναντι των ἄλλων: *τὸ πρότυπο στη μύδα || η - ἀντίληψη | ἰδεολογία | ἀποψη | γλώσσα ΣΥΝ. κρατῶν 2.* αυτός που εἶναι ἡ θεωρεῖται ὁ πιο σημαντικός, που ἀσκὲ ἀποφασιστική ἐπίδραση: *ἡ Ελλάδα ἐπιδοκῶει να διαδραματίσει - ὀλο στα Βαλκάνια || ~ παράγων | θέση | στοιχείο ΣΥΝ. βασικός, θεμελιώδης, κύριος 3. κυρίαρχος (ο), κυρίαρχη (η) αυτός που κυριαρχεῖ: *~ αὐτοῦ τοῦ κόσμου | τῆς Γῆς | των θαλασσῶν | μιας περιοχῆς ΣΥΝ. κύριος, ἀφέντης, ἐξουσιαστής 4.* αυτός που κατέχει τὸ δικαίωμα τῆς αυτοδιάθεσης: *~ λαός | κράτος (ανεξάρτητο κράτος τοῦ οποίου ἡ κυβέρνηση δεν ὑποκειται σε ξένο ἔλεγχο ἢ κηδεμονία). [ΕΤΥΜ. < κυριαρχία (βλ.λ.). Η σημ. 3 ἀποδίδει τὸ ἀγγλ. dominant].**

κυρίαρχος - επικρατών - επικρατέστερος. Τελευταία παρατηρεῖται ἐνρύτερη χρήση τοῦ **κυρίαρχος** ὡς ἐπιθέτου: *Αποτελεῖ τὴν κυρίαρχη μορφή βίας ἀνὰ τον κόσμο - Αὐτός εἶναι ὁ κυρίαρχος τύπος κατασκευῶν στο λεκανοπέδιο.* Η χρήση αὐτή -ιδίως σε μεταφράσεις- ἀποσκοπεῖ να ἀποδώσει τὴν ξένη λ. dominant, που χρησιμοποιεῖται ἐνρύτερα σε ξένες γλώσσες. Χρησιμοποιεῖται ἀντὶ τῆς μετοχῆς κυρίαρχων, κυριαρχούσα, κυριαρχῶν ἢ ἀντὶ τοῦ ρήματος κυριαρχῶ: *Αποτελεῖ τὴν κυριαρχούσα μορφή... - Εἶναι ὁ κυρίαρχων τύπος... ἢ Εἶναι ἡ μορφή βίας που κυριαρχεῖ... - Εἶναι ὁ τύπος που κυριαρχεῖ...* Στὴ θέση τοῦ **κυρίαρχος** θὰ μπορούσαν να χρησιμοποιούνται -τουλάχιστον ἐναλλάξ- οἱ λ. επικρατών, ἐπικρατούσα, επικρατῶν (μετοχή τοῦ επικρατῶ) ἢ ἀκόμη καλύτερα τὸ ἐπιθ. επικρατέστερος, -ή, -ο. Με αὐτὸ τον τρόπο θὰ περιοριζόταν ἡ χρήση τοῦ **κυρίαρχος**, που συμπίπτει με τὸ ουσιαστικό **κυρίαρχος (ο κυρίαρχος των θαλασσῶν).**

κυριαρχῶ ρ. ἀμετβ. [μεσν.] {κυριαρχεῖς... | κυρίαρχ-ησα, -οῦμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. διαθέτω και ασκῶ ἐξουσία σε ὁποιοδήποτε τομέα, ἔχω κυριαρχικά δικαιώματα, ἐπιβάλλω τὴ θέληση και τὴν ἀποψη μου: *οἱ Ἀραβες πειρατές κυριαρχούσαν στην Α. Μεσόγειο ΣΥΝ. εἶμαι κυρίαρχος, ἐξουσιάζω, ἀρχω, δυναστεύω, βασιλεύω 2.* (μτφ.) συγκρατῶ, θέτω ὑπὸ τον ἔλεγχο μου: *με δυσκολία κατόρθωσα να κυριαρχή-σει στα νεύρα τῆς ΣΥΝ. ἐπιβάλλω 3.* κατέχω τὴ σημαντικότερη θέση, διαδραματίζω πρωτεύοντα ρόλο, ασκῶ ἀποφασιστική ἐπίδραση: *το αεροπορικό δυστύχημα κυρίαρχησε στην εἰδησιογραφία || τὸ πρᾶ-*

σινο χρώμα αὐτὴ τὴν ἐποχὴ κυριαρχεῖ παντοῦ || κυριαρχεῖ ἡ ἀντίληψη | ἡ νοστροπία | ἡ ἰδέα | ἡ ἐντύπωση | ἡ τάση | ἡ ἀποψη ΣΥΝ. επικρατῶ, δεσπόζω, ὑπερισχύω, κρατῶ. — κυρίαρχση (η) [μεσν.].

κύριε (το) {ἀκλ.} (λατ. Kyrie) τὸ πρώτο τυπικό μέρος τῆς λατινικῆς λειτουργίας που μελοποιεῖται πάνω στις ἐλληνικές φράσεις «Κύριε ἐλεῆσον, Χριστέ ἐλεῆσον» (Kyrie eleison, Christe eleison).

κυριεύω ρ. μετβ. {κυριεύ-σα (καθημ. -εγα), -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} 1. γίνομαι κύριος ἢ κάτοχος (πράγματος) κατόπιν ἀγώνων, θέτω ὑπὸ τὴν ἐξουσία μου, ασκῶ δύναμη ἢ ἐπίδραση με βίαιο τρόπο: *οἱ ἐχθροὶ κυριεύσαν τὴν πόλη μετὰ ἀπὸ πολὺμηνη πολιορκία || ~ κά-στρο | φρούριο | ὀχυρῆς θέσεις ΣΥΝ. κατακτῶ, ἐκπορθῶ, πατῶ, ἐξουσιάζω, καταλαμβάνω, καθυποτάσσω 2.* (μτφ.-κυρ. για συναισθήματα, ιδέες, πάθη) επικρατῶ στον ψυχικό ἢ πνευματικό κόσμο (κάποιου), καταλαμβάνω (κάποιον): *με κυριεύει μια ἰδέα | πανικός ἢ ἐπιθυμία | ταραχή | ἀγανάκτηση | αγωνία | φόβος | ἄγχος | θυμὸς | ἀπελπισία | νοσταλγία | μανία | μελαγχολία | ἀπογοήτευση | μίσος | περιέργεια | ἀνησυχία. — κυριεύση (η) [μτγν.] [ΕΤΥΜ. αρχ. < κύριος].*

κυριλεῖ ἐπιθ. {ἀκλ.} (λαϊκ.) 1. αυτός που ἀρμόζει σε κύριο, που χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐπισημότητα, σοβαρότητα ἢ πολυτέλεια: *~ ντύσιμο | ἐμφάνιση | συμπεριφορά || ~ μαγαζὶ ΣΥΝ. αστικός, καθωσπρέπει 2.* (ὡς ἐπίρρ.) με τρόπο που ταριάζει σε κύριο, σε ευκατάστατο και συντηρητικό ἀστό: *ντύνεται πολὺ ~ ΣΥΝ. ἐπίσημα, καθωσπρέπει. Ἐπίσης κυριλεῖς, -η, -ο (σημ. 1). — κυριλίκι (το). [ΕΤΥΜ. < κύριος, κατ' ἀναλογία προς ἀκλ. λ. γαλλικῆς προελ., λ.χ. μπρασλέ, κομπλέ κ.ά. Βλ. κ. -ε].*

κυριλλικός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τον Κύριλλο, τον ἐπνομαζόμενο «Απόστολο των Σλάβων» 2. ΓΛΩΣΣ. **κυριλλικό ἀλφάβητο** τὸ ἀλφάβητο που ἐπινοήθηκε ἀπὸ τον Κύριλλο, για να ἀποδώσει τὴ γλώσσα των Σλάβων βασίζεται στην ἐλληνική μεγαλογράμματη γραφὴ τοῦ 9ου αἰ. και με κάποιες τροποποιήσεις χρησιμοποιεῖται σήμερα ἀπὸ τους Βουλγάρους, τους Σέρβους, τους Ρώσους κ.ά. **Κύριλλος** (ο) { -ου κ. -ύλου} 1. ἱεραπόστολος τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας (827-863) που μαζί με τον ἀδελφὸ του Μεθόδιο κήρυξε τον χριστιανισμό στους σλαβικούς λαούς 2. ὄνομα ἁγίου, πατριαρχῶν και ἐπισκόπων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας 3. ανδρικό ὄνομα. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. ὄν. < αρχ. κύριος].

κυριολεκτικός, -ή, -ό [1871] αυτός που λέγεται, γράφεται ἢ ἐννοεῖται κατὰ κυριολεξία, που ἀποδίδει τὴν ἀκριβή ἔννοια των λεγομένων ἢ γραφομένων και ὄχι τὴ μεταφορική: *~ σημασία | νόημα λέξης ἢ φράσης* ΑΝΤ. μεταφορικός. — **κυριολεκτικ-ά** | -ὼς ἐπίρρ.

κυριολεκτῶ ρ. ἀμετβ. {κυριολεκτεῖς... | κυριολεκτούμαι} 1. μιλῶ με κυριολεξία, με σαφή και ἀκριβή τρόπο, χωρίς ὑπερβολές ἢ μεταφορές: *~ σε ὅτι λέω, τα πράγματα ἔχουν ἀκριβῶς ἐπὶ ΣΥΝ. ἀκριβολογῶ ΑΝΤ. ακυρολεκτῶ 2.* (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. **κυριολεκτεῖται, κυριολε-κτούνται**) χρησιμοποιεῖται με κυριολεκτικό τρόπο, ἔχω κυριολεκτική σημασία: *ἡ λέξη «ανισόρροπος» κυριολεκτεῖται στη σημασία αὐ-τοῦ που δεν ἔχει ἰσορροπία. [ΕΤΥΜ < μτγν. κυριολεκτῶ (-έω) < κύριο- + -λεκτῶ < λέγω].*

κυριολεκτῶ - ακυρολεκτῶ ἢ ακυριολεκτῶ, κυριολεξία - ακυρολε-ξία ἢ -κυριολεξία: Η Ἀρχαία Ἑλληνική ἤδη διέθετε δύο εἰδικά ρήμα-τα σχετικά με τὴ χρήση τῆς γλώσσας: τὸ κυριολεκτῶ, με τὴ σημ. «χρησιμοποιῶ τὴν ἀρχική, κύρια σημασία των λέξεων», ὄχι τὴ μεταφορική που μπορεί να γεννᾶ και ἀσάφεια, ἀρα «ακριβολο-γῶ», και τὸ ακυρολογῶ, με τὴ σημ. «χρησιμοποιῶ τις λέξεις με μὴ ἔγκυρο (με ἀκύριο) τρόπο», ἀρα ἐσφαλμένα. Χρησιμοποιούσαν ἐπί-σης τὸ κυριολεξία και τὸ ακυρολογία ἀντιστοιχῶς («κυριολεκτική, μὴ μεταφορική, ἀρα ἀκριβολόγος χρήση τῆς σημ. των λέξεων» και «ἐσφαλμένη, ἀκύρη χρήση»). Κοντὰ στο **ακυρολογία** πλάστηκε ἐπίσης και τὸπος ἀκυρολεξία με τὴν ἴδια σημασία («ἐσφαλμένη χρήση»), ἀπὸ ὅπου ἀργότερα και ρ. ακυρολεκτῶ «χρησιμοποιῶ τὴ γλώσσα ἐσφαλμένα, μὴ ἔγκυρα, μὴ δόκιμα». Ἀπὸ αὐτὰ εἶναι φανε-ρὸ ὅτι δεν ὑπάρχουν (δεν σχηματίστηκαν) οὔτε ρ. ακυριολεκτῶ (!) -σύνθεση τοῦ **κυριολεκτῶ** με τὸ α- δεν μπορεί να ὑπάρξει- οὔτε παράγωγο ἀκυριολεξία (!). Τα σωστά ἀντιστοιχῶς εἶναι ἀκυρολε-κτῶ και ἀκυρολεξία.

κυριολεξία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. ἡ χρησιμοποίησι των λέξεων και των φράσεων με τὴ βασική, τὴν ἀκριβή σημασία τους: ἡ ἀπόδο-ση μιᾶς ἔννοιας με τον ὄρο που ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς προς αὐτήν, ὥστε να ἀποφεύγονται οἱ ἀσάφειες στον προφορικό ἢ γραπτό λόγο: *η ~ δεν εἶναι πολὺ συνηθισμένη στον ποιητικό λόγο ΣΥΝ. ἀκριβολογία ΑΝΤ. ἀκυρολεξία, ἀκυρολογία, μεταφορά 2.* (ειδικῶς) ἡ βασική και ἀκριβῆς σημασία λέξεως ἢ φράσεως αὐτὴ που ἀποδίδει τὴν ἔννοια ἢ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' αὐτὸ, σε ἀντιδιαστολή με τὴ μεταφορική ση-μασία: ΦΡ. (α) *κατὰ κυριολεξία* σύμφωνα με τὴν ἀρχική και βασική σημασία των λέξεων: *αν ἐρμηνεύσουμε τὴ φράση ~, δεν βγαίνει νόη-μα ΑΝΤ. μεταφορά (β) (εμφατ.) ἔννοια, νόημα, κυριολεξία* ἀκριβῶς ὅπως τα λέω: *ἐπὶ ἐγὼν, ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. κυριολεκτῶ.

κύριος, -α (λόγ. -ία), -ο 1. αυτός που κατέχει τὴν πρώτη και σημα-ντικότερη θέση, που ἔχει τὴ μεγαλύτερη σπουδαιότητα, που ἀσκει τὴν ἀποφασιστικότερη ἐπίδραση κ.λπ.: *ο ἰσηγητῆς ἀνέλυσε τα ~ ση-μεία τῆς πρότασης του || ἡ ἐξωτερική πολιτική τῆς γάρας ἀπετέλεσε τὸ ~ ἀντικείμενο των χθεσίων συζητήσεων στη Βουλὴ || ~ νόημα | μέλημα | ἀποστολή | στόχος | ζήτημα | ρόλος | υπαίτιος | προμηθευτῆς | χαρακτηριστικό | παράγων | ἀντίπαλος | καθήκον | προϋπόθεση | αἰ-τία | συνεργάτης | θέμα | πηγή | προϊόν | ἐμπόδιο | φαίτης | ἐκπρό-σωπος | ὁμιλητῆς | ἐπάγγελμα ΣΥΝ. ὁ σπουδαιότερος, ὁ σημαντικότε-ρος, βασικός, θεμελιώδης, κεφαλαιώδης, πρωτεύων, ζωτικός ΑΝΤ.*

επουσιώδης, δευτερεύων, δευτερευούσης σημασίας: ΦΡ. (α) **πρότον και κύριον** κατά πρώτο λόγο, ως πιο σημαντικό από όλα όσα θα ακολουθήσουν: ~ το νομοσχέδιο **στερείται ουσίας** ΣΥΝ. πρώτιστα, εν πρώτοις, πρώτα-πρώτα, προπαντός, κυρίως (β) **κυρία είσοδος** η βασική, μπροστινή είσοδος (πολυκατοικίας, σπιτιού) κατ' αντιδιαστολή προς άλλες εισόδους | εξόδους- η πόρτα από όπου συνήθ. μπαίνουν οι επισκέπτες (γ) **κύριο άρθρο** το βασικό θέμα εφημερίδας ή το κεντρικό άρθρο εφημερίδας ή περιοδικού (σε σημείο που προβάλλεται ιδιαίτερα) 2. (για πρόσ.) αυτός που κατέχει δύναμη και κύρος, που μπορεί να εξουσιάζει: οι ίδιοι **είναι ~ της τύχης τους** || **είμαι ~ των αποφάσεων μου** || ο στρατός **είναι ~ της καταστάσεως** ΣΥΝ. εξουσιαστής, κυρίαρχος, άρχων, δεσπότης, επικυρίαρχος, δυνάστης, αφέντης, αφεντικό ANT. δούλος, υποτελής- ΦΡ. (**είμαι**) **κύριος του εαυτού μου** (μεσν. φρ.) (i) δεν κηδεμονομια από κανέναν, είμαι αυτεξούσιος ΣΥΝ. είμαι ανεξάρτητος (ii) έχω την ικανότητα να συγκρατώ τον εαυτό μου, να ελέγχω τη συμπεριφορά μου, να μην εκδηλώνω συναισθήματα, πάθη κ.λπ. 3. αυτός που κατέχει (κάτι): **είναι ~ εκτεταμένων φυτειών καπνού** ΣΥΝ. κάτοχος, ιδιοκτήτης · 4. ΓΛΩΣΣ. (α) **κύριο όνομα** το ιδιαίτερο όνομα, με το οποίο συγκεκριμένο πρόσωπο, ζώο ή πράγμα διακρίνεται από τα άλλα, προσφώνεται με αυτό και το πρώτο γράμμα του οποίου γράφεται πάντοτε με κεφαλαίο: ο **Γιάννης** | η **Μαρία** | ο **Αλφειός** | ο **Όλυμπος** | η **Πάτρα** | η **Αθήνα** | ο **σκύλος μου** ο **Μαξ** ANT. κοινό/προσηγορικό όνομα (β) **κύρια πρόταση** (στην παραδοσιακή γραμματική) πρόταση η οποία έχει αυτοτελές νόημα και μπορεί να σταθεί αυτόνομα στον λόγο, κατ' αντιδιαστολή προς τη λεγόμενη «δευτερεύουσα ή εξαρτημένη» πρόταση, λ.χ. **ο καρός είναι ωραίος** | **τώρα γράφω** (κύριες προτάσεις), ενώ η πρόταση «**ότι πήγε στην Αμερική**» (δευτερεύουσα) χρειάζεται εξάρτηση από ρήμα: «**άκουσα** | **έμαθα**» κ.λπ. κάθε κύρια πρόταση εκφέρεται είτε μόνη της είτε συνδεδεμένη παρτακτικός με άλλη κύρια πρόταση | προτάσεις: **κάθε πρωί πηγαίνω σχολείο και κάθε απόγευμα πηγαίνω για προπόνηση**.

[ETYM. αρχ. < κύρος < *ku-r-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -r) του I.E. *keu- «φουσκώνω, πρήζομαι», πβ. σανσκρ. sura «ισχυρός, ήρωας», ουαλ. sawr «γίγαντας» κ.ά. Ομόρρ. κύρ-ος, κυρ-ώ, κυρι-εύω, κύ-ησις (βλ.λ.), κύ-μα κ.ά.].

Λέξεις από κύρια ονόματα. Αρκετές λέξεις της Ελληνικής και άλλων γλωσσών οφείλουν την προέλευσή τους σε κύρια ονόματα ανθρώπων (ανθρωπωνύμια) ή τόπων (τοπωνύμια), που είναι, κατά κανόνα, άγνωστα στον ομιλητή της γλώσσας. Τέτοιες λέξεις στην Ελληνική, πρωτότυπες ή δάνειες από άλλες γλώσσες, είναι: **βιβλίο** (*Biblos*, φοινικική πόλη), **βανδαλισμός** (*Bándaloi*), άτλαντας (Ατλίας, μυθικό πρόσωπο), αναντισμός (*Ανάν*, πρόσωπο της Π. Διαθήκης), **αμφιτρώνας** (*Αμφιτρώνας*, ήρωας κομωδίας του Μολιέρου), **βατ** (*Watt*, Άγγλος μηχανικός), **βακελίτης** (*Bacueland*, Βέλγος χημικός), γαϊτάνι (*Gaeta*, πόλη), γκιλοτίνα (*Guillotin*, Γάλλος γιατρός), γραβάτα (*Κροάτης*), γραβιέρα (*Γρυγέρε*, περιοχή της Ελβετίας), **μορφίνη** (*Μορφεύς*, θεός του ύπνου), **μέντορας** (*Μέντωρ*, ομηρικό πρόσωπο), λιντσάρω (*Lynch*, Αμερικανός δικαστής), **μπόμ** (*Βομμία*), **μέντις** («γιάδαρος» (*Μένδη*, πόλη της Μακεδονίας), μασοφολέιο (*Μασώλιος*, βασιλιάς της Ικαρίας), **μέγαυρα** (*Μέγαυρα*, μια από τις Ερινύες), **μπόικοντάξ** (*Boycott*, Άγγλος κτηματίας), **νικιοτίνη** (*Νικόττα*, Γάλλος πρέσβης), νικέλ (*Nickel*, στοιχείο σκανδιναβικών μεταλλείων), πακτωλός (*Πακτωλός*, ποταμός της Λυδίας), **παλάτι** (*Palatinum*, λόφος στη Ρώμη), **πριαπισμός** (*Πρία-πος*, μυθικός θεός), **πανικός** - πανίδα (Παν, θεός των δασών), παξιμάδι (*Πάξμας*, αρχ. συγγραφέας βιβλίου μαγειρικής), εργαζομένη (*Πέργαμος*), πλατεϊώ (Πιλάτος/πράλινα (*Plessis-Praslin*, στρατη-γός), ροκφόρ (*Roquefort*, χωριό της Γαλλίας), ρουφιάνος (πθ. *Ρούφος* ο *Ερέσιος*, αρχαίος Έλληνας γιατρός), σαρδέλα (*Σαρδηνία*), **σβηλιτικός** (*Σιβύλλια*, μάντις στην αρχαία Ελλάδα), **σίλουετα** (*Etienne de Silhouette*, Γάλλος υπουργός των Οικονομικών), **σαντιγί** (*Chantilly*, ανάκτορο σε γαλλική κομωπολη), **σάντουιτς** (*Sandwich*, Άγγλος κόμης), σκήτη (Σκίτις, τοπωνύμιο της Αιγύπτου), **σατέν** (*Tsiantung*, λιμάνι της Κίνας), σαξόφωνο (*Adolf Sax*, Βέλγος κατασκευαστής του οργάνου), **τσελεμεντές** (*Τσελεμεντές*, Έλληνας μάγιστρος), **σοσίας** (*Σωσίας*, ήρωας κομωδίας του Πλάουτου), πιστεριώω (*L. Pasterur*, Γάλλος χημικός), **πούλμαν** (*G. Pullman*, Αμερικανός εφευρέτης), καριοφίλι (*Carlo e figlio*, ονομασία εργοστασίου όπλων), **βολτ** (*Al. Volta*, Ιταλός φυσικός), **σφιφίλη** (*Σύφιλος*, όνομα βοσκό στον Οβίδιο), **σοβινισμός** (*N. Chauvin*, Γάλλος πατριώτης), **τάλλρο** (*Joachimsthaler*, περιοχή της Βοημίας), **τσιγγούνης** (*Τσιγγάνος*), **φασιανός** (*Φάσις*, ποταμός στον Εύξεινο Πόντο).

κύριος (ο) {κυρί-ου | -ων, -ους} 1. (α) (ως προσφώνηση) κάθε άνδρας, κάθε ενήλικο πρόσωπο αρσενικού γένους: **τι επιθυμεί ο ~;** | **τρεις ~ περιμένουν στον προβάλαμο** || **πείτε στον ~ να περάσει μέσα** (β) (ειδι-κότ.) προσφώνηση που συνοδεύει συχνά την επαγγελματική ιδιότητα ή το αξίωμα ενός άνδρα: **παρακαλούνται οι ~ βουλευτές να προσέλθουν στην ψηφοφορία** || ο ~ **υπουργός** (γ) (μπροστά από το όνομα ή/και το επώνυμο άνδρα): ο ~ **Νίκος** || ο ~ **Παπαδόπουλος** || ο - **Ιωάννης Παπάς** 2. (για μαθητές ως ένδειξη σεβασμού) ο δάσκαλος ή ο καθηγητής: ο ~ **μου είπε να σηκωθώ στον πίνακα** || **φέτος αλλάξαμε κύριο στο σχολείο** · 3. (παλαιότ.) ο ιδιοκτήτης του σπιτιού, μας επι-χείρησης κ.λπ., ο ανώτερος ιεραρχικά: ο - **δεν είναι εδώ- λείπει σε ταξίδι** || ο - **ζήτησε τον μάτλερ** ΣΥΝ. αφέντης, αφεντικό, οικοδεσπότης ANT. δούλος, υπηρέτης · 4. (σπάν.) ο σύντροφος της γυναίκας στον έγγαμο βίο, το έτερον ήμισυ: «**Π κυρία του κυρίου**» (τίτλος κατ-

νίας) ΣΥΝ. σύζυγος (ο), άνδρας · 5. άνδρας που διαθέτει αξιοπρέπεια, τυπικότητα, σοβαρότητα και εντιμότητα: **ο γιος σας είναι ~, πολύ τυπικός και διακριτικός** || **είναι ~ σε όλα του- πάντα εντάξει στις υποχρεώσεις του** ΣΥΝ. αξιοπρεπής, ευπρόληπτος, σοβαρός, αξιόπιστος: ΦΡ. **συμφωνία κυρίων** συμφωνία που βασίζεται και κυρώνεται μόνο με τον λόγο της τιμής των συμβαλλομένων, χωρίς επίσημο συμφωνητικό, συμβόλαιο κ.λπ. · 6. **Κύριος** (ο) ο Θεός: ΦΡ. (α) **Θεέ και Κύριε!** για έντονη έκπληξη και απορία (β) **Κύριε ελέησον!** (Κ.Δ., λ.χ. Ματθ. 15,22: **ελέησον με, κύριε**) για μεγάλη απορία, έκπληξη, θαυμασμό ή και φόβο: ~! **Τι άλλο θα μας συμβεί απόψε!** (γ) (παροιμ.) **το πολύ το «Κύριε ελέησον» το βαριέται κι ο Θεός** | **ο παπάς** δ.τι επαναλαμβάνεται συχνά, καταντά ανιαρό και ενοχλητικό, ακόμη και γι' αυτούς που κατεξοχήν το επαναλαμβάνουν, το χρησιμοποιούν ή γι' αυτούς προς τιμήν των οποίων λέγεται (δ) **ήμαρτον Κύριε!** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος συναισθάνεται σφάλμα, παράβαση του θείου νόμου, ζητώντας ταυτοχρόνως συγχώρηση (ε) **Κύριος οίδε** (*Κύριος οίδε*) ο θεός ζέρει (ενν. πότε θα γίνει κάτι): **είναι άγνωστο: ~ πότε θα τελειώσει αυτό το μαρτύριο** (στ) **χαλασμός Κυρίου** βλ. λ. **χαλασμός** (ζ) **θου, Κύριε, φυλάκη τον στόματί μου!** βλ.λ. **φυλάκη** (η) **όποιος πρόλαβε, τον Κύριον έδω** βλ. λ. **προλαβαίνω** (θ) **μοραίνει Κύριος ον βούλεται απολέσει** (**μοραίνει** Κύριος **δν βούλεται απολέσει**) (μοραίνει ο Θεός αυτόν που θέλει να καταστρέψει) για περιπτώσεις κατά τις οποίες παρατηρούνται συνεχή σφάλματα, άστοχες ενέργειες εκ μέρους κάποιου.

[ETYM. < αρχ. επίθ. κύριος (βλ.λ.). Σε μγν. κείμενα η λ. χρησιμοποιείται ως κλητική προσφώνηση σεβασμού (λ.χ. Κ.Δ. Ιωάνν. 12,21: **κύριε, θέλωμεν τον Ήσουν ιδείν** 20,15: **να κύριε, σύ οίδας σι φιλό σε**). Η σμν. 1 μαρτυρείται ήδη σε μεσν. κείμενα αναφερόμενη σε ευγενείς ή στον αυτοκράτορα του Βυζαντίου (λ.χ. **τού βασιλέως Ρωμαίων κυρίου Μανουήλ τού Παλαιολόγου**)].

κύριος - **κυρία**, **δεσπότης** - **δέσποινα** - **δεσποινίς**, **μάστορας**, **μαι-τρέσα**, **ντάμα**, **σενιόρ**. Η έννοια του «κύριος - κυρία» στην Ελληνική και σε συγγενείς ευρωπαϊκές γλώσσες έχει ενδιαφέρουσα προέλευση και εξέλιξη. Η έννοια του «κύριος» εδώς στην Αρχαία Ελληνική τις λ. **κύριος** και **κυρία**, από μια αμάρτυρη αρχ. λ. **κύρος** (από όπου τα *ά-κυρος*, *κύρ-ιος* κ.ά.), που μαρτυρείται λ.χ. στο σανσκρ. sura- «δυνατός, ήρωας». Από το **κύριος** προήλθαν τα βυζαντινά **κύρις**, γραφόμενο **κύρης** κατά τα **νάτης**, **εργάτης** (πβ. **Αντώνιος** > **Αντώνης**), **κυρ** (< κλητική *κύρι* < *κύρις* < *κύριος*), **κύρος** | **κυρός** (*κύριοι* > *κύριοι* > *κύρος* | *κυρός*), **κυρά** (< *κυρός*). **Κύριος** ήταν ο κύριος του οικου και **κυρία** η κυρία του οικου. Στην Αγία Γραφή **Κύριος** (με κεφαλαίο) είναι ο Θεός (Π.Δ.)· είναι επίσης ο Ιησούς Χριστός (Κ.Δ.). **Κύρης** είναι ο «πατέρας» ως κύριος του οικου (μεσν., διάλεκτοι). «Κύριος του οικου» είναι και ο **δεσπότης** (< **δεμ-σ-πότης* < *δεμ-* «δόμος, σπίτι» > *πότης* «κύριος») και «κύρια του οικου» η **δέσποινα** (< **δεμ-σ-πόνια*), από όπου το μεσν. **δεσποιν-ίς** «η νεαρή δέσποινα». Βαθυμόνη, το **δεσπότης έχασε** τη σμν. του «κυρίου του σπιτιού» και πέρασε (τον Μεσαίωνα) στη δήλωση εκκλησιαστικού αξιώματος (**δεσπότης** = επίσκοπος, μητροπολίτης), ήδη δε στην Αρχαία (μεταγενέστερος χρόνος) δημιοιουργήθηκαν οι λ. **οικοδεσπότης** | **οικοδέσποινα**, που δήλωσαν σαφέστερα την αρχική σμν. της λ. Το λατ. **magister** «δάσκαλος» (< *magis* «μείζων, μεγαλύτερος») εδώς στο αρχ. αγγλ. **maister**, από όπου το αγγλ. **master** «κύριος» και εν συνεχεία το **mister** με θηλ. **mistress** «κυρία» (και συγχεκωμένο τ. **miss** «δεσποινίς») από το γαλλ. **maitresse** «κυρία - ερωμένη» (πβ. το νεοελλ. **μαϊτρέσα** < γαλλ. **maitresse**). Από το **magister** προήλθε, βεβαίως, το μεσν. **μαίτορ**, από όπου το (μεσν.) **μίστορας**. Το λατ. **senior** («πρεσβύτερος, γεροντότερος», συγκρ. του **senex** «πρεσβύτερος, ηλικιωμένος») εδώς το ιταλ. **signore** «κύριος» και το ισπ. **señor** (πβ. το δάνειο στην Ελλην. **σενιόρ**), και το γαλλ. (και αγγλ.) **sire** «κύριος - τίτλος ευγενείας» και αγγλ. **sir** «κύριος», καθώς και γαλλ. **sieur** «κύριος» (< *seior* < *senior*), από όπου το γαλλ. **monsieur** «κύριος» (< *mon* + *sieur* «κύριε μου»). Το λατ. **domina** «κυρία» (θηλ. του **dominus**, από τη ρ. **dom-** του **δωμ-ος**, **δεμ-σ-πότης* > *δεσπότης*) εδώς τα γαλλ. **dame** «κυρία» (από όπου το δάνειο ντάμα στην Ελληνική) και **madame** (*ma* + *dame* «κυρία μου»). Το αγγλ. **lord** και **lady** ανάγονται στην έννοια του ψωμιού (**loaf** «καρβέλι ψωμιού»): **lord** < *loaf* + *ward* «ο φυλάσσων του ψωμιού» - **lady** < *loaf* + *dige* «αυτή που πλάθει τα καρβέλια του ψωμιού».

Συντομογραφημένοι τύποι. Στην αναγραφή του ονόματος σε φακέλους επιστολών, σε προσκλήσεις κ.λπ. χρησιμοποιούνται συνήθ. οι συντομογραφίες: **Κος** = *Κ(ύριος)* και αιτ. **Κον** = *Κ(ύριον)* **Κα** = *Κ(υρία)*, **Καν** = *Κ(υρία)ν* **Δις** = *Α(εσποιν)ίς*, **Δίδα** = *Α(εσποιν)ίδα* (πβ. αγγλ. **Mr** = *M(iste)r*, **Mrs** = *M(ist)ri(es)*, **Miss** ή **Ms** = *Mi(stre)ss*-γαλλ. **M** = *M(onsieur)*, **Mme** | **Mme** = *M(ada)me*, **Mlle** | **Mlle** = *M(ademoiselle)*). Στον Τύπο ή σε βιβλία μπροστά από όνομα ή τίτλο | αξίωμα χρησιμοποιείται η συντομογραφία κ. (*Ο κ. πρωθυπουργός* - *Οι εκπρόσωποι συνάντησαν τον κ. Στεφανόπουλο*). Η χρήση κ.κ. για πληθυντικό είναι ξενισμός (γαλλ. **MM** = *κύριοι*) και πρέπει να αποφεύγεται: Όχι: «**Παρακαλούνται οι κ.κ. βουλευτές**», αλλά «**Παρακαλούνται οι κ. βουλευτές**».

κυριότητα (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η άμεση, αόλυτη και ολοκληρωτική εξουσία προσώπου πάνω σε πράγμα (όπως αναγνωρίζεται από τον νόμο): **απέκτησα διαγαρός την πλήρη ~ του ακινήτου** || **τίτλος κυριότητας** || **περιορισμένη** | **αποκλειστική** ~ || **αμφισβήτηση** | **μεταβίβαση** | **επίδικωση κυριότητας** ΣΥΝ. κατοχή, ιδιοκτησία ANT. ακη-σία 2. **NOM.** φιλή **κυριότητα** βλ. λ. **φιλόξ.**

κυριούλης (ο) (κυριούληδες), **κυριούλα (η)** {χωρ. γεν. πληθ.} ως χαρακτηρισμός για ηλικιωμένο που προκαλεί συμπάθεια ή λύπηση.

κυριώνιο (το) {κυριωνιού-ου | -ων} το κύριο όνομα (κάποιου). Επίσης κυριώνιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. όνομα.

[ETYM. < κύριο- + -ώνιο (πβ. κ. τοπ-ώνιο, εθν-ώνιο) < αρχ. ό'νυ-μα, αιολ. τ. τής λ. όνομα].

κύριος επιρρ. [αρχ.] 1. κατά πρότον και κύριο λόγο, κατεξοχήν: τα θέματα που συζητήθηκαν ήταν ~ οργανωτικής φύσεως || το υπουργικό συμβούλιο θα ασχοληθεί ~ με το οικονομικό πρόβλημα ΣΥΝ. πρώτιστα, προπαντός 2. κατά ιδιαίτερο λόγο, με ιδιαίτερη σημασία: να αποφεύγεται κάθε κατάχρηση και - τα οινονευματώδη || ο έλεγχος της εφορίας στράφηκε ~ κατά των μεγάλων αυτοκινήτων ΣΥΝ. ιδίως, ιδιαίζοντως, ιδιαίτερος. Επίσης κύρια.

κύρος (ο) 1. (στο Βυζάντιο) ως προσωνομία προσώπων ανώτερης κοινωνικής τάξης 2. ΕΚΚΛΗΣ. ως προσωνομία πατριάρχη ή μητροπολίτη που απεβίωσε.

[ETYM. μεσν., από τη μετρ. γεν. κυρού τον ουσ. κύρις (< αρχ. κύριος) με μεταλλάξιμο].

Κύρος (ο) 1. όνομα αρχαίων Περσών βασιλέων 2. όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. < αρχ. Κύρος < αρχ. περσ. Kurus].

κύρος (το) {κύρους | χωρ. πληθ.} 1. (γενικά) η εγκυρότητα, η αναγνωρισμένη αξία, η υπόληψη: το συμβούλιο αποτελείται από ειδικούς με αδιάβλητο ~ || προσπαθούν να πλύνουν το ~ του προέδρου της κυβερνήσεως || εταιρεία διεθνούς ~ || το ~ ενός θεατού ΣΥΝ. βαρύτητα, ισχύς, γόητρο, εκτίμηση ANT. απαξία 2. ΝΟΜ. η ισχύς, η επικυρωμένη από τον νόμο αξία: το συμβόλαιο αυτό δεν έχει ~ || το έγγραφο αποκατά ~ μετά τη θεώρηση του ΣΥΝ. εγκυρότητα ANT. ακυρότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος. [ETYM. < αρχ. κύρος < θ. κυρ-, από όπου και κύριος (βλ. λ.).]

κυρούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ηλικιωμένη γυναίκα, ιδιαίτ. των λαϊκών στρωμάτων ΣΥΝ. (κακόσ.) κυράτσα.

κυρταίνω ρ. π. κυρτώνω

κυρτός, -ή, -ό 1. αυτός του οποίου η επιφάνεια σχηματίζει καμπύλη, που δεν εκτείνεται σε ευθεία γραμμή: ~ τοίχος | μύτη ΣΥΝ. καμπύλος, καμπουριστός, κυρτομένος ANT. ευθύς, ίσιος, άκαμπτος 2. (ειδικότ.) αυτός του οποίου η επιφάνεια προεξέχει σχηματίζοντας καμπύλη προς τα έξω σε ορισμένο τμήμα της: - φάκος | κάτοπτρο ANT. κοίλος, βαθούλος 3. (μετρ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κύφωση, που έχει καμπουριάσει: ~ γέροντας | όμοι ΣΥΝ. καμπουρήν, καμπουριασμένος ANT. ευθυτενής, ίσιος 4. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει λυγίσει: ~ ράβδος | τόξο ΣΥΝ. λυγισμένος ANT. ίσιος, άκαμπτος 5. αυτός που κλίνει προς τη μία πλευρά, προς τα πλάγια: ~ γράμματα | γραφή ΣΥΝ. πλάγιος, λοξός, γειρτός ANT. κάθετος, ίσιος. — **κυρτ-ά** | -ός επιρρ., κυρτότητα (η) [αρχ.].

[ETYM. αρχ. *(s)kr-, συνεσταλμ. βαθμ. (με φωνήεν στηρίζεω υ-) του Ι.Ε. *(s)ker- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. λατ. curvus «κυρτός» (> γαλλ. courbe), ιρλ. cor «κύκλωμα», αρχ. σλαβ. krynú κ.ά. Ομόρρ. κρίκ-ος (βλ. λ.), κορ-ώνη κ.ά.].

κύρτωμα (το) [αρχ.] {κυρτώμα-τος | -ατα, -άτων} 1. το να γίνεται κάτι κυρτό, να αποκτά καμπύλωση στην επιφάνεια του: το ~ της ράχης ΣΥΝ. καμπουρίασμα, λυγισμα, κύρτωση, κύφωση ANT. ίσιωμα, ευθυγράμμιση 2. (συνεκδ.) το κυρτό μέρος (σώματος, σχηματισμού, κατασκευής κ.λπ.): το ~ της ανίδας ΣΥΝ. κοίλωμα, βαθούλωμα.

κυρτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κύρτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. καθιστώ (κάτι) κυρτό, το λυγίζω όσπου να σχηματίσει καμπύλη: ~ το τόξο | το κλαδί ΣΥΝ. λυγίζω, καμπυλώνω ANT. ισιώνω, ευθυγραμμίζω 2. (ειδικότ.) καθιστώ (κάτι) καμπύλο προς τα έξω, το κάνω να αποκτήσει προεξοχή: ~ τον φακό | το κάτοπτρο ANT. κοιλιάνω, βαθουλώ-νω ♦ 3. (αμετβ.) γίνομαι καμπουρήν, γέρνω προς τα μπρος: οι όμοι του κύρτωσαν από τα χρόνια ΣΥΝ. καμπουριάζω ANT. είμαι ευθυτενής. Επίσης κυρταίνω [μετρ.]. — **κύρτωση** (η) [μετρ.]. [ETYM < αρχ. κυρτώ (-όω) < κυρτός].

κυρώνω ρ. μετβ. {κύρω-σα, -θηκα, -μένος (λόγ. κεκυρωμένος)} (για επίσημο φορέα) πιστοποιώ την εγκυρότητα (εγγράφου, κειμένου κ.λπ.): «η Βουλή κύρωσε ομόφωνα τη διεθνή σύμβαση περί ναρκών» (εφημ.) || **κεκυρωμένο αντίγραφο.** ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. [ETYM < αρχ. κυρώ (-όω) < κύρος].

κύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η πιστοποίηση της εγκυρότητας (εγγράφου, κειμένου κ.λπ. από επίσημο φορέα): η Βουλή προχώρησε στην ~ της σύμβασης ΣΥΝ. επικύρωση, επιβεβαίωση, επαλήθευση, αναγνώριση ANT. ακύρωση, κατάργηση 2. **κυρώσεις** (οι) η ποινή που προβλέπεται για συγκεκριμένο αδίκημα ή παράπτωμα: επιβολή κυρώσεων || υφίσταμαι κυρώσεις || νόμιμες | προβλεπόμενες | δέουσες | αυστηρές | δίκαιες ~ ΣΥΝ. τιμωρία, ποινή, συνέπειες 3. κάθε μέσο καταναγκασμού (στρατιωτικού, οικονομικού ή πολιτικού χαρακτήρα), το οποίο επιβάλλεται από τη διεθνή κοινότητα σε κρατικό οργανισμό, όταν διαπιστώνεται παράβαση των διεθνών νομίμων και συνθηκών.

[ETYM < αρχ. κῶρωσις < κυρώ (-όω) < κύρος (βλ. λ.). Στη νομική σημ. η λ. αποδίδει τον γαλλ. όρο sanction (συνήθ. πληθ.). κυρωτικός, -ή, -ό [μετρ.] αυτός που προσδίδει τον νόμο κύρος και ισχύ και κατ' επέκτ. αυτός που επιβεβαιώνει, που επικυρώνει: ~ νόμος | διάταξη | δήλωση ΣΥΝ. επικυρωτικός, επιβεβαιωτικός, επαληθευτικός ANT. ακυρωτικός, αναρτητικός. Κ.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσσης. Κ.Υ.Σ.Ε.Α. (το) Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών (εξωτερικής πολιτικής) και Αμυνας.

Κ.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαί-

δευσης.

Κ.Υ.Σ.Π.Ε. (το) Κρατικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Προτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

κυστεκτομή (η) ΙΑΤΡ. 1. η χειρουργική επέμβαση για την αφαίρεση τμήματος (μερική ~) ή ολόκληρης της ουροδόχου κύστεως (ολική ή ριζική ~) σε περιπτώσεις ύπαρξης όγκων 2. χειρουργική αφαίρεση οποιασδήποτε κύστεως για θεραπευτικούς λόγους. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystectomy].

κυστεοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η ιατρική εξέταση του εσωτερικού της ουροδόχου κύστεως με τη βοήθεια ειδικού οργάνου. Επίσης κυστεοσκοπία. — **κυστεοσκοπικός**, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystoscopie].

κυστεοσκόπιο (το) [1898] {κυστεοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο, με το οποίο γίνεται λεπτομερειακή εξέταση του εσωτερικού τοιχώματος της ουροδόχου κύστεως, με τη μορφή σκληρού μεταλλικού καθετήρα, στο άκρο του οποίου υπάρχει ηλεκτρικός λαμπτήρας, για να φωτίζει το εσωτερικό της κύστεως. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystoscope].

κυστοτομία (η) [1857] (κυστοτομιών) ΙΑΤΡ. η εγχειρητική διάνοιξη της ουροδόχου κύστεως, που γίνεται για διερευνητικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς (λ.χ. για αφαίρεση λίθου ή άλλου ξένου σώματος, για αποκατάσταση βλάβης). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystotomie].

κύστη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. ΑΝΑΤ. υμενώδης θύλακος του σώματος των ζώων σε σήμα σάκου, μέσα στον οποίο συγκεντρώνεται οργανικό υγρό (ή αέριο): γαλιπδόχος (βλ. λ.) | ουροδόχος ~ (όπου συγκεντρώνεται τα ούρα) ΣΥΝ. (λαϊκ.) φούσκα 2. (α) παθολογική ανάπτυξη σε όργανο του σώματος με μορφή θύλακου και ρευστό ή ημίρρεστο περιεχόμενο (βλενώδες, κολλοειδές, σημηματώδες κ.λπ.): πνευμονική | περικαρδιακή ~ (β) σχηματισμός στον οποίο εγκλείονται ορισμένα παράσιτα για μακρύτερη διατήρησή τους: κύστες αμοιβάδων. — **κυστικός**, -ή, -ό.

[ETYM < αρχ. κύστις, πθ. παράγωγο (με επίθημα -τι-) ρήματος που θα σήμανε «φυσάω» και συνδ. με σανσκρ. svas-iti].

κυστίτιδα (η) [1843] ΙΑΤΡ. φλεγμονή της ουροδόχου κύστεως, που προκαλείται από διάφορα μικρόβια (ιούς, μύκητες, βακτήρια, παράσιτα κ.λπ.): οξεία | χρόνια | παρασιτική ~ [ETYM; Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystite].

κυστοειδής, -ής, -ές [1867] {κυστοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύστη, που έχει σχήμα και μορφή κύστεως: ~ σχηματισμός | εκβλάση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystoide].

ΚΥ.ΣΥΜ. (το) Κυβερνητικό Συμβούλιο.

κυτάιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που τοποθετείται σε κάδο: ~ απορρίμματα. [ETYM < κυτ(ιον) + παραγ. επίθημα -αίος].

κυτίο (το) [1833] (λόγ.) το κουτί: ~ παραπόνων.

[ETYM < κύτος (βλ. λ.).]

κυτιοποιείο (το) [1896] βιοτεχνία που κατασκευάζει κουτιά.

κυτιοποιία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η κατασκευή κουτιών 2. το εργοστάσιο που κατασκευάζει κουτιά.

κυτόλυση (η) → κυτταρόλυση

κυτόπλασμα (το) → κυτταρόπλασμα

κύτος (το) {κύτ-ους | -η, -ών} (λόγ.) 1. η κοιλότητα που σχηματίζεται σε αγγείο, σκεύος ή σε οποιαδήποτε άλλη επιφάνεια: ~ λέβητα ΣΥΝ. κοίλωμα, βαθούλωμα, κούφωμα ANT. κύρτωμα, εξόγκωμα, προεξοχή 2. (ειδικότ. για πλοία) το κοίλο μέρος του σκάφους κάτω από το κατάστρωμα, το αμπάρι 3. ΑΝΑΤ. ονομασία κοιλότητας του σώματος, που περικλείεται από οστά: το ~ του θώρακα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόρρ. [ETYM αρχ. < *(s)ku-t-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -t-) του Ι.Ε. *(s)keu- «ακαλύπτω, κρύβω», πβ. σανσκρ. skūpati «κρύβω», λατ. cutis «δέρμα» (> ιταλ. cute), γερμ. Haut, αγγλ. hide «δέρμα - κρύβω», हुत «καλύβω» κ.ά. Ομόρρ. σκύτ-ος (βλ. λ.), αρχ. κεύ-θω «κρύβω», πθ. κ. σκυτ-άλη κ.ά.].

κυττάζω ρ. → κοιτάζω

κυτταρικός, -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με το κύταρο: ~ δομή | λίπος | μεμβράνη | τοίχωμα.

κυτταρίνη (η) [1883] {χωρ. πληθ.} πολύπλοκος υδατάνθρακας ή πολυσακχαρίτης, που αποτελεί το βασικό δομικό συστατικό των κυτταρικών τοιχωμάτων (δηλ. της κυτταρικής μεμβράνης) στα φυτικά κύτταρα. [ETYM: Απόδ. του γαλλ. cellulose].

κυτταρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή του συνδετικού ιστού, που βρίσκεται ανάμεσα στα όργανα του ανθρώπινου σώματος (συνήθ.) η διόγκωση του χλαρού υποδόριου συνδετικού ιστού, που προκαλείται από υπερβολική φόρτωση του με νερό και λίπος, παρατηρείται κυρ. στο γυναικείο σώμα και έχει ως αποτέλεσμα να εμφανίζονται στην επιφάνεια του δέρματος πυκνά, ακανόνιστα εξογκώματα: καταπόληση της ~. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. cellulite].

κύταρο (το) {κυτάρ-ου | -ων} 1. η πιο μικρή βασική, λειτουργική μονάδα των έμβιων όντων, που αποτελείται από τρία κυρ. μέρη: το κυτταρόπλασμα, τον πυρήνα και την κυτταρική μεμβράνη και, στα φυτικά κύτταρα, από παχύτερο σκελετικό περίβλημα, το κυτταρικό τοίχωμα 2. το φωτοκύταρο (βλ. λ.) 3. (μετρ.) κάθε βασική δομική μονάδα (οργανισμού, θεσμού, επιχείρησης κ.λπ.): η οικογένεια είναι το ~ της κοινωνίας.

[ETYM Ουδ. του αρχ. κύταρος, αρχική σημ. «ελλιί κυνέλης», αγν. ετύμου, αφού η σύνδεση με το ουσ. κύσσαρος «πρωκτός» (μέσω τ. *κυτΕαρως) δεν ικανοποιεί σημσιολογικά. Η επιστημονική σημ.

αποδίδει το γαλλ. *cellule*.
 κύτταρο-κ. κύτταρο-α' συνθετικό λέξεων της ιατρικής ορολογίας, που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το κύτταρο: κύτταρο-γένεση, κύτταρο-γόνος, *κυτταρολογία*, *κυτταρό-πλάσμα* κ.ά. [ETYM. Α συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κύτταρο* και χρησιμοποιείται κυρ. στη μεταφορά ξέν. όρων, είτε ως απόδοση (λ.χ. γαλλ. *cellulite* «κυτταρίτιδα») είτε σε ελληνογενή σύνθετα. Σε αυτά χρησιμοποιείται (στις ξέν. γλώσσες) το α' συνθ. *cyto-* (λ.χ. αγγλ. *cyto-diagnostic*, *cyto-genetic*), που προέρχεται από τη λ. *κύτος* (βλ.λ.), προφανώς από σύγχυση των λ. *κύτταρο* και *κύτος* λόγω εσφαλμ. ετυμολογικής συνδέσεως].

κυτταρογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η παραγωγή ή γένεση νέων κυττάρων από τα ήδη υπάρχοντα, ομοίων προς αυτά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *cytogenie*].

κυτταροειδής, -ής, -ές [1887] {κυτταροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύτταρο, που έχει σχήμα και μορφή κυττάρου.

κυτταρολογία (η) [1882] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η επιστήμη που μελετά τη φύση, τη μορφή και τη δομή των κυττάρων καθώς και τις φυσικές, χημικές και φυσιολογικές ιδιότητές, τις λειτουργίες, τη εξέλιξη και τον πολλαπλασιασμό τους. — κυτταρολόγος (ο/η), κυτταρολογικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *cytologie*].

κυτταρόλυση κ. κυτόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η διάσπαση και διάλυση των συστατικών των κυττάρων υπό την επίδραση ενός ενζύμου, της λυσίνης, ή διαφόρων τοξικών ουσιών. Επίσης κυτταρόλυση. — κυτταρόλυτικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *cytolysé*].

κυτταρόπλασμα κ. κυτοπλασμα (το) {κυτταροπλάσματος | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το παχύρρεστο ζωντανό υλικό του κυττάρου εκτός από τον πυρήνα· περιλαμβάνει από την κυτταρική μεμβράνη και είναι συνδυασμός νερού, ανόργανων αλάτων, πρωτεϊνών, υδατανθράκων και λιπαρών ουσιών. — κυτταροπλασματικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *cytoplasme*].

κύττα ροφή για (η) η φαγοκυττάρωση (βλ.λ.).

κυτταρόδης, -ης, -ές [1843] {κυτταρόδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που αποτέλει από κύτταρα: ~ *ιστός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

κύφος, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που γέρνει προς τα εμπρός, που καμπουριάζει: ~ *άνθρωπος* | *πλάτη* ΣΥΝ. καμπούρης, σκυφτός, κυρτός ΑΝΤ. ίσιος, ευθυτενής. — κυφότητα (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ., βλ. λ. *κύπτω*].

κύφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ανωμαλία κατά την οποία παρατηρείται έντονη κύρτωση της σπονδυλικής στήλης προς τα μπροστά στην περιοχή της πλάτης ΣΥΝ. (οικ.) καμπούρα ΑΝΤ. (λόγ.) ευθυτένια, λάρδωση. [ETYM. < αρχ. *κύφωσις* < *κυφούμαι* (-όο-) < *κυφός* (βλ.λ.)].

κυφοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κύφωση: ~ *δυσμορφία* | *ασθενής*.

κυψέλη (η) {κυψελών} 1. φυσικό κοίλωμα ή τεχνητό κατασκευασμα σε σχήμα κβητίου, που χρησιμεύει ως κατοικία αποικίας μελισσών και χώρος αποθήκευσης του μελιού που παράγουν ΣΥΝ. μελισσοκό-φινω, κουβέλι 2. (συνεκκ.) ο συνολικός πληθυσμός αποικίας μελισσών (βασίλισσα, εργάτριες και κηφήνες), που είναι εγκατεστημένος σε φυσικό ή τεχνητό κοίλωμα 3. ΑΝΑΤ. μικρός χώρος με μορφή κοιλότητας, που βρίσκεται στο εσωτερικό ορισμένων οστών και πολλών ιστών: *μαστοειδείς* | *ηθμοειδείς* ~ (αεροφόροι χώροι των ομώνυμων οστών του κρανίου) 4. μέρος κτηρίου ή κτηριακού συγκροτήματος, στο οποίο υπάρχει ομοιόμορφη διαρρύθμιση χώρων, γκαρζόν κ.λπ.: σε *ποια* ~ *βρίσκεται ο τομέας τής Νεοελληνικής Φιλολογίας*; 5. εργασιακός χώρος (γραφείο, εργαστήριο κ.λπ.), όπου πολλοί άνθρωποι εργάζονται και συνεργάζονται εντατικά: τα *γραφεία του υπουργείου μεταβλήθηκαν σε* ~ *εργασία*. [ETYM. αρχ. (ήδη μκκ. ανθρωπονόμω Ku-pe-se-to), πθ. συνδ. με τις λ. *κύπελλον*, *κύπτω* (βλ.λ.), πράγμα που θα δικαιολογούσε ως αρχική τη σμ. «κοιλότητα»].

κυψελίδα (η) [αρχ.] 1. ΑΝΑΤ. μικρός χώρος σε σχήμα σάκου, ο οποίος σχηματίζεται στον πνεύμονα κατά τη στιγμή της γέννησης και στον οποίο καταλήγουν οι τελικές διακλαδώσεις του βρογχικού δένδρου των πνευμόνων στις πνευμονικές κυψελίδες, που εμφανίζονται σε ομάδες των πέντε ή των έξι, συντελείται η αναπνευστική λειτουργία • 2. ΦΥΣΙΟΛ. κηρώδης λιπαρή ουσία που εκκρίνεται από ειδικούς σμηγματογόνους αδένες του δέρματος στην είσοδο του έξω ακουστικού πόρου του αυτιού.

κυψελειδής, -ής, -ές {κυψελειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κυψέλη, που έχει σχήμα και μορφή κυψέλης: ~ *αδένας*. — κυψελειδώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές.

κύψελος (ο) {ου κ. -έλου | -ον κ. -έλων, -ους κ. -έλους} μικρό εντο-μοφάγο πτηνό, που μοιάζει με χελιδόνι ΣΥΝ. πετροχελιδόνο. [ETYM. αρχ. < *κυψέλις*, -ίδος < *κυψέλη*].

κυψελώδης, -ής, -ές [1879] {κυψελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει κοιλότητες που μοιάζουν με κυψέλες: ~ *ιστός* (ο συνδετικός ιστός του σώματος) ΣΥΝ. κυψελωτός.

κυψελωτός, -ή, -ό [1879] αυτός που έχει κοιλότητες που μοιάζουν με κυψέλες ΣΥΝ. κυψελωδής. **κλύω** (ο/η) {κυν-ός, -α | -ες, -ών, -ας} (αρχαιοπρ.) ο σκύλος • **ΦΡ. μη δώ-τε τα άγια τοις κυσίν** βλ. λ. *άγιος*. [ETYM. αρχ. < I.E. *kwon-«σκύλος», πθ. σανσκρ. *suva*, αρμ. *şun*, ιρλ. *cu*, λατ. *canis* (> γαλλ. *chien*, ιταλ. *cané*), αρχ. γερμ. *hunt* (> γερμ. *Hund*) κ.ά.]

Κ.Φ.Σ. (ο) Κώδικας Φορολογικών Στοιχείων.

Κ.Ψ.Μ. (το) (προφέρεται *καψμί*) Κέντρο Ψυχαγωγίας Μονάδας. κωβίος κ. κωβίος (ο) ο κοκοβίος (βλ.λ.). [ETYM. *ΦΧ> αγν. ετύμου, μεσογ. δάνειο].

κωδεΐνη (η) [1880] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. αλκαλοειδές παράγωγο του οπίου, το οποίο χρησιμοποιείται στην παρασκευή αναλγητικών ή αντιβηχικών φαρμάκων.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. *codeine* < νεολατ. *Codeinum* < αρχ. *κώδεια* | *κώδωια* «κεφαλή παπαρούνας», που συνδ. με τη λ. κώδων (βλ.λ.)].

κώδικας (ο) {κωδικών} 1. συναγωγή νόμων και Νομικών Διατάξεων, που ανήκουν στον ίδιο κλάδο του Δικαίου και οι οποίοι παρουσιάζονται συντεταγμένοι με μέθοδο και σύστημα: *Αστικός* | *Ποινικός* | *σωφρονιστικός* | *αγορανομικός* | *συνταξιοδοτικός* ~||~ *Πολιτικός Δικονομίας* | *φορολογικών στοιχείων* 2. (ειδικότ.) συλλογή νόμων και νομικών διατάξεων, που συντάχθηκε υπό την επίβλεψη ανώτατου άρχοντα: *Ιουστινιάνειος* | *Ναπολεόντειος* ~|| ~ *του Χαμουραμί* | *Κανονικού Δικαίου* (τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας) 3. (κατ' επέκτ.) σύνολο αρχών, κανόνων και διατάξεων που αναφέρονται σε συγκεκριμένο ζήτημα ή ρυθμίζουν τις σχέσεις ομάδας ανθρώπων: *ηθικός* | *υπαλληλικός* | *άγραφος* | *επαγγελματικός* ~|| ~ *ευγενείας* | *μονομαχίας* | *τιμής* | *καλής συμπεριφοράς* | *εργασίας* | *περί Δήμων και Κοινοτήτων* | *Οδικής Κυκλοφορίας* (Κ.Ο.Κ.) 4. (ειδικότ.) (α) σύστημα συμβόλων (λέξεων, αριθμών, σχημάτων κ.λπ.), με τα οποία κρυπτογραφείται και αποκρυπτογραφείται μήνυμα ή κατατάσσονται πληροφορίες, στοιχεία, δεδομένα κ.λπ.: *κρυπτογραφικός* | *μυστικός* | *ματρώμος* (ορθότ. *κωδικός*) ~ (β) ΝΑΥΤ. *διεθνής κώδικας σημάτων* ειδικό λεξικό σημάτων, με τα οποία οι ναυτικοί διαφόρων σκαφών συνεννοούνται μεταξύ τους, όταν βρίσκονται εν πλώ (γ) ΠΛΗΡΟΦ. *κώδικας Α.Σ.С.І.І.* (προφέρεται *Άσσι*) πίνακας που περιέχει τις αντιστοιχίες διαφόρων αριθμητικών ψηφίων, γραμμάτων και συμβόλων σε ακολούθιες δεαδικών ψηφίων 0 και 1 5. (ειδικότ.) σύστημα σημάτων (λ.χ. τα σήματα Μορς) που αντιστοιχεί πλήρως και με συγκεκριμένο τρόπο προς ένα άλλο, διαφορετικό σύστημα (λ.χ. το αλφάβητο): *ηλεκτρογραφικός* | *γενετικός* ~ || *σάω τον* - (ανακαλύπτω τις αντιστοιχίες και τον αποκωδικοποιώ) • 6. ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιογραφία) συλλογή ή σύνολο σελίδων από πάπυρο, περγαμηνή ή οπλήρωση αλλά άλλο οιοδήποτε περιεχόμενο (π.χ. κληροδοτήματα). [ETYM. μτγν. < λατ. *codicillus*, υποκ. του *codex* (βλ. κ. *κώδικας*)].

κωδικογράφος (ο/η) (κρυπ. στον Μεσαίωνα και στο Βυζάντιο) πρόσωπο που ανέγραφε συστηματικά αρχαία χειρόγραφα (κώδικες), για να τα διασώσει από τη φθορά.

κωδικολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ. κλάδος τής παλαιογραφίας που ασχολείται με την ιστορία των κωδικών, δηλ. τον χρόνο, τον χρόνο και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αντιγράφηκε ο κάθε κώδικας. κωδικοποίηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μεθοδική συλλογή, καταγραφή και κατάταξη αρχών, κανόνων, ρυθμιστικών κειμένων κ.λπ. σε ομοειδή ύλη, ώστε να αποτελέσουν ενιαίο σώμα (κώδικα): *εργασιακή* | *διοικητική* ~ || η ~ *των βασικών γνωρισμάτων τής κοινοδίας* 2. ΝΟΜ. η συστηματική και μεθοδική συγκέντρωση και κατάταξη κανόνων δικαίου (νομοθετικών κειμένων, διατάξεων, συνθηκών κ.λπ.), που σχετίζονται με το ίδιο αντικείμενο, ώστε να συγκροτήσουν ενιαίο κείμενο με λογική σειρά και εσωτερική αλληλοσύζα, χωρίς περιττές, επαναλαμβανόμενες ή αλληλοσυγκρουόμενες διατάξεις: η ~ τής *φορολογικής νομοθεσίας* • 3. (στην επικοινωνία) η διαδικασία μετατροπής τής υής πληροφοριακού μηνύματος σε βάση ένα σύνολο κανόνων, προκειμένου το μήνυμα να μεταδοθεί αναλλοίωτο από μέσο επικοινωνίας: ~ *ηλεκτρονικού μηνύματος*. — κωδικοποιώ ρ. {-είς...}.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *codification*]. κωδικοποιητής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κάθε μηχανήμα ή συσκευή που μετατρέπει πληροφοριακό υλικό (κείμενο, σήματα κ.λπ.) σε συγκεκριμένο κώδικα και το μεταδίδει ή το διαδίδει με αυτή τη μορφή ΑΝΤ. απο-κωδικοποιητής.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *codifier*]. κωδικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με κώδικα, δηλ. με σύστημα συμβόλων, που συγκροτείται για να κατατάξει ή να κρυπτογραφήσει πληροφορίες, στοιχεία, δεδομένα κ.λπ.: ~ *όνομα* | *γράμμα* | *αριθμός*-ΦΡ. (ειδικότ.) **κωδικός αριθμός** | **κωδικός** (ι) αριθμός ή συνδυασμός αριθμών, με την εφαρμογή των οποίων σε ειδική υποδοχή μια συσκευή τίθεται σε λειτουργία ή επιτυγχάνεται το επιθυμητό αποτέλεσμα: ο *ηλεκτρονικός* - για την *Αθήνα είναι 01* (ii) αριθμός ή συνδυασμός αριθμών, διαφορετικός για κάθε άτομο, με βάση τον οποίο το άτομο λαμβάνει σειρά ή εντάσσεται σε διαδικασία: *πρώτα θα σας δοθεί ο* - και με *βάση* αυτών *θα έλθετε αργότερα να κάνετε αίτηση* 2. (ειδικότ.) ΠΛΗΡΟΦ. **κωδικός** (ο) σύνολο από γράμματα, αριθμούς και άλλα σύμβολα, με το οποίο την πληροφορολογία επιτρέπει να τον χρήση ή πρόσβαση σε Η/Υ, αρχείο ή πρόγραμμα: ο ~ *πρόσβασης σε αρχείο* ΣΥΝ. κλειδίριθμος.

[ETYM. < κώδικας + παραγ. επίθημα -ικός, απόδ. του αγγλ. *code*], κώδων (ο) {κώδ-ωνος, -ωνα | -ώνων} (αρχαιοπρ.) το κουδούνι (βλ.λ.) • ΦΡ **κρούω τον κώδωνα του κινδύνου** προειδοποιώ για επερχόμενο κίνδυνο: *ειδίκοι κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου για την πορεία*

της οικονομίας (πβ. λ. *κρούω*).
 [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κωδωνίνι*].
 κωδωνίζω ρ. μετβ. {κωδωνίσσα} (λόγ.) χτυπώ την καμπάνα. — κωδωνισμός (ο) [1839].
 κωδωνοειδής, -ής, -ες [1871] {κωδωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που μοιάζει με κώδωνα ΣΥΝ. κωδωνόσχημος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.
 κωδωνοκρουσία (η) [1856] {κωδωνοκρουσιών} η συνεχής κρούση της καμπάνας ναού: το γεγονός *χαρτίστηκε με ~ ΣΥΝ.* καμπανοκρουσία. — κωδωνοκρούστης (ο) [1849], κωδωνοκρούστρια (η).
 κωδωνοστάσιο (το) [1867] {κωδωνοστασί-ου | -ων} αρχιτεκτονική κατασκευή σε σχήμα πυργίσκου, που κτίζεται είτε πάνω σε ναό είτε δίπλα σε αυτόν, στην οροφή του οποίου είναι αναρτημένες οι καμπάνες ΣΥΝ. καμπαναριό. Επίσης κωδωνοστάσι. [ΕΤΥΜ. < κώδων + -στάσιο (< στάση)].
 κωδωνόσχημος, -η, -ο [1864] ο κωδωνοειδής: ~ *αγγείο*.
 κωθάνι (το) {κωθων-ιού | -ιών} πρόσωπο χωρίς εξυπνάδα και οξυδέρκεια ΣΥΝ. ανόητος, βλάκας, ηλίθιος, χαζός, τούβλο ΑΝΤ. έξυπνος, ζυπνός, οξυδερκής, στίρτο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωθώνιον*, υποκ. του *κωθων*, -ωνος «είδος ποτηριού των Σπαρτιατών - συσπόσιον», αβββ. ετύμου, ίσως συνδ. με τις λ. *κώος* «φυλακή - κώλωμα», *κόλιος* (βλ. λ.)].
 κωλάντερο (το) (λαϊκ.) το τελευταίο τμήμα του παχέος εντέρου, το ορθόν έντερο.
 κωλαράς (ο) (κωλαράδες), *κωλαροῦ* (η) {κωλαρούδες} (!) άτομο με μεγάλη, παχιά και εξογκωμένα οπίσθια.
 κωλ-γκέρλ (το) → κωλ-γκέρλ
 κωλί (το) {κωλ-ιού | -ιών} (υποκ.-!) ο κώλος (βλ. λ.).
 κωλιά (η) {δύσχηρ. κωλιών} (προσφωρ.) 1. χτυπήμα με τον κώλο · 2. (σε αυτοκίνητο) χειρισμός του οδηγού που κάνει το αυτοκίνητο να σταματήσει απότομα και να κινηθεί το πίσω μέρος προς τα μπρος.
 κωλικόπνονος (ο) ΙΑΤΡ. οξύς πόνος στα έντερα και ενίοτε και στην κοιλιά.
 κωλικός (ο) ΙΑΤΡ. 1. σπασμοδικός πόνος στην κοιλιά, που εκδηλώνεται ξαφνικά και συνήθ. προκαλείται από απόφραξη του εντέρου ή από πέτρες της χολής ή των νεφρών 2. κάθε πόνος που γίνεται αισθητός στην εντερική χώρα. [ΕΤΥΜ. μγν. < κώλον, εσφαλμ. γραφή του αρχ. *κώλον* (βλ. λ.)].
 κώλο- κ. κώλο- (-μειοτ., υβριστ.) α' συνθετικό λέξεων που δείχνει ότι: 1. κάτι σχετίζεται με τα οπίσθια ανθρώπου ή ζώου: *κώλο-χαρτο*, *κώλο-πανο*, *κώλο-μέρι* 2. κάτι είναι κακής κατασκευής, χαμηλής ποιότητας: *κώλο-μυζάνημα*, *κώλο-φυλλάδα*, *κώλο-σπιτο* 3. κάτι προκαλεί έντονη δυσφορία, αρνητική φόρτιση και εκνευρισμό στον ομιλητή: *κώλο-κατάσταση*, *κώλο-εξετάσεις*, *κώλο-δουλειά*, *κώλο-συγκοινωνίες* 4. κάποιος είναι πολύ κακού χαρακτήρα: *κώλο-παιδο*, *κώλο-γλείφτης*, *κώλο-γερός*.
 [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *κώλος* (βλ. λ.)].
 κωλοβαράω ρ. αμετβ. {κωλοβαράς... | κωλοβάρεσα} (!) δεν ασχολούμαι με παραγωγική ή δημιουργική εργασία ή δεν κάνω τίποτε, μένω άπρακτος και άργος: *κάθετα και κωλοβαράει απ' το πρωί χωρίς να κάνει τίποτα!* || το *κωλοβαρά* (καθυστερεί, κωλυστεργεί). — κωλοβαρέμα (το).
 κωλόγερρος (ο), κωλόγρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. ενοχλητικό και αντιπαθητικό ηλικιωμένο πρόσωπο 2. (ειδικότ.) ανήθικο ηλικιωμένο πρόσωπο.
 κωλογλείφτης (ο) {κωλογλείφτων}, κωλογλείφτρα (η) {κωλογλείφτρών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) πρόσωπο που επιζητεί την εύνοια ισχυρού προσώπου με αναξιοπρεπείς τρόπους (συνήθ. κωλακεία, δουλοπρέπεια κ.λπ.) ΣΥΝ. κωλακας, γλείφτης, τσαννακογλείφτης. — κωλογλείφω ρ.
 κωλοδάτυλο (το) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. χειρονομία με σεξουαλικό υπονοούμενο, που γίνεται με την προτάση του μεσαίου δακτύλου του χεριού 2. σε φρ. που δηλώνουν ταλαιπωρία, τιμωρία ή πάθημα κάποιου, π.χ. *έφαγε ~*, *του έβαλαν ~*.
 κωλοκάθωμα ρ. αμετβ. {κωλοκάθισα} {λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας} πέφτω ή κάθωμα κάπου με τα οπίσθια.
 κωλοκομπού (το) 1. το κακής ποιότητας μαλλί του προβάτου · 2. η δωροδοκία (ειδικότ. το χρηματικό ποσό που παίρνει κάποιος για να απομακρυνθεί από δημοπρασία προς όφελος άλλου συμμετέχοντος). [ΕΤΥΜ. < κώλος + -κούρο < *κουρεύω*]. κωλομέρι (το) {κωλομερή | -ιών} {λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας} ο καθέναν από τους δύο γλουτούς: το δεξί ~ ΣΥΝ. γλουτός, (στον πληθ.)
 καούλια. κωλομπαρας (ο) → κολομπαρας
 κώλο (ν) (το) (αρχαιοπρ.) 1. μέλος του σώματος ανθρώπου ή ζώου, και κυρ. το άνω ή κάτω άκρο: *τα άνω* - (οι βραχιόνες) | *τα κάτω* ~ (τα σκέλη): φρ. *τίναξε τα κώλα πέθανε* 2. ΓΛΩΣΣ. (στην παραδοσιακή γραμματική) τμήμα περιόδου, το οποίο έχει αυτοτελές νόημα, αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις και βρίσκεται ανάμεσα σε δύο τελείες ή ανάμεσα σε άνω και κάτω τελεία ή, αντιστρόφως, ανάμεσα σε κάτω και άνω τελεία ΣΥΝ. περίοδος · 3. ΜΕΤΡ. τμήμα του μέτρου στίχου, το οποίο αποτελείται από δύο ή περισσότερους πόδες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίαινο*.
 [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κώλον* < θ. κώλ-, εκτεταμένη-ετεροιομένη βαθμ. του ΙΕ. *(s)kel- «κάμπω, κυρτός», πβ. αρχ. *σλαβ. κολένο* «γόνατο, κορμός» κ.ά. Ομόρρ. *σκέλ-ος* (βλ. λ.), *σκολ-ιός* κ.ά.]. κωλονούρι (το) {χωρ. γεν.} {λαϊκ.} το κάτω άκρο της σπονδυλικής στήλης, το ακροτελεύτιο οστό ΣΥΝ. κόκκυγας.

[ΕΤΥΜ. < κώλο- + νούρι < *νουρά* < *ουρά*, με απόσπαση (εσφαλμ. μορφολογικός χωρισμός) από την αιτ. την *ουρά* → τη *νουρά*]. κωλοπαίδο (το) (!-υβριστ.) 1. το άτακτο παιδί, αυτό που εκνευρίζει και ενοχλεί με τη συμπεριφορά του 2. (κατ' επέκτ.) νεαρό συνήθ. πρόσωπο, που προκαλεί και ενοχλεί με τη συμπεριφορά του 3. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο οποιασδήποτε ηλικίας με κακό και ανήθικο χαρακτήρα και ανάρμοστη συμπεριφορά. Επίσης κωλοπαίδι. — (μεγέθ.) κωλοπαϊδάρας (ο). κωλόπανο (το) [μεσν.] {λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας} 1. (πάλαιότ.) το κομμάτι υφάσματος που τυλιγόταν γύρω από τα πόδια και την κοιλιά του βρέφους και απορροφούσε τις ουσίες που απεξέκρινε ο οργανισμός του (ουρά, κόπρανα κ.λπ.) ΣΥΝ. πάνα, σπάργανο 2. (υβριστ.) άνθρωπος ευτελής και τιποτένιος, κωλοπετσωμένος, -η, -ο {λαϊκ.} άνθρωπος πολύ ευφυής, επιδέξιος, καταφερτζής και ικανός στη ζωή: *δεν θα τα βγάλεις εύκολα πέρα μαζί του, είναι ~ ΣΥΝ.* παμπόνηρος, τετραπέρατος, καπάτσος ΑΝΤ. αφελής, άπειρος, ανόητος, αδέξιος, κωλοπηλάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} 1. η επιτάχυνση του βήματος, το τρέξιμο λόγω της πιεστικής ανάγκης για αφοδούση (ιδ. για όσους πάσχουν από διάρροια) 2. (!) (μτφ.) μεγάλη βιασμένη ή ανησυχία και αγωνία για επείγουσα δράση, εργασία κ.λπ.: *τους έπιασε ~ να τελειώσουμε σε μία βδομάδα!* ΣΥΝ. πρεμούρα, ανάγκη. [ΕΤΥΜ. < κώλος + *πηλάδα* (βλ. λ. *πηλάδι*)]. κώλος (ο) {λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας} 1. το κατώτατο άκρο του εντερικού σωλήνα, από όπου εξέρχονται τα κόπρανα ΣΥΝ. πρωκτός, πυγή 2. (κατ' επέκτ.-συνήθ.) ο πρωκτός και η γύρω από αυτόν περιοχή, δηλ. τα οπίσθια και οι γλουτοί ΣΥΝ. πισινόσ, οπίσθια, κόπες, (αργκό) πάτος ΦΡ. (!) (α) (για πράγματα) καταστάσεις | *λόγια κ.λπ. του κώλου* χωρίς αξία, *για πέταμα: αυτά είναι λόγια ~!* || *βιβλία ~!* (β) *του κώλου τα ενδιάμεσα* για κατάσταση ανάξια λόγου, άσχημη και ευτελή (γ) *γίνομαι κώλος* (ι) (με κάποιον) έρχομαι σε οξεία διαφωνία και διαμάχη με κάποιον, διαλύω τις σχέσεις μου μαζί του: *δεν τσακώθηκαμε απλώς, γίναμε κώλος!* (ii) *λερώνομαι πάρα πολύ* (δ) (συνήθ. ως απειλή) *αν σου βαστάει ο κώλος* αν έχεις τα κότσια, αν τολμάς (ε) *είναι κώλος και βρακί* για πρόσωπα πολύ στενά συνδεδεμένα, σε βαθμό που να μην ξεχωρίζουν το ένα από το άλλο ή να μη νοούνται το ένα χωρίς το άλλο (στ) *τα θέλει ο κώλος του* γι' αυτούς που με συγκεκριμένες ενέργειες ή πράξεις δείχνουν να επιζητούν διαμάχη | φιλονικία κ.λπ. ή να προκαλούν αντίδραση που θα στραφεί εναντίον τους (ζ) *μον βγαίνει ο κώλος* εργασία και κοουράζομαι πάρα πολύ, εξουθενώνομαι (η) *στρώνω κώλο* (συνήθ. +να) αποφασίζω να εργαστώ εντατικά: *αν δεν στρώσεις κώλο να διαβάσεις, δεν περνάς την τάξη!* (θ) *κώβο τον κώλο* (κάποιον) του επιβάλλω αστηρότατη ποινή ή επιπλήττω σκαιότητα (κάποιον): *αν δεν συμμορφωθείς, θα σου κόσω τον κώλο!* ΣΥΝ. κώβο τα πόδια (ι) (παροιμ.) *έκανε κι η μύγα κώλο κι έγεσε τον κόσμο όλο* για πρόσωπα που απέκτησαν όψιμα και ξαφνικά αξία και άρχισαν να συμπεριφέρονται αλαζονικά (ια) (παροιμ.) *μιλάνε όλοι, μιλάν κι οι κώλοι* για ανθρώπους που εκφέρουν γνώμη ή ασκούν κριτική χωρίς να δικαιούνται ή να το αξίζουν (ιβ) *πότε ο Γιάννης δεν μπορεί, πότε ο κώλος του πονεί* για άνθρωπο οκνηρό, που προφασίζεται συνεχώς ασθένεια (ιγ) (παροιμ.) *τα μεταξωτά βρακιά βέλον κι επιδέξιος κώλος* βλ. λ. βρακί (ιδ) (παροιμ.) *αν δεν βρέξει κώλο, ψάρι δεν τρώει* βλ. λ. βρέχω 3. (μτφ.) το οπίσθιο μέρος των ενδομμάτων, αυτό που εράτταει ή αντιστοιχεί στα οπίσθια και στους γλουτούς: *τρήτσε ο -του παντελονιού μου*. — (υποκ.) κωλαράκι (το) κ. κωλαράκος (ο), (μεγέθ.) κωλαρά (η). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *κώλος* < αρχ. κώλον (βλ. λ.), με αλλαγή γένους πθ. κατά το αρσ. *πρωκτός* ή επειδή θεωρήθηκε αιτιατική]. κωλοσφογγί (το) {χωρ. γεν.} {λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας} το κωλόχαρτο. κωλοτούμπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τούμπια κατά την οποία πέφτει κανείς με την πλάτη στο έδαφος και γυρίζει προς τα πίσω, φέρνεται τα πόδια πάνω από το κεφάλι ΣΥΝ. (λόγ.) κυβίστηση, κωλοτροπιάδα (η) {λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας} η τρύπα του πρωκτού, το σημείο δηλ. από όπου εξέρχονται τα κόπρανα, κωλότσεπη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τσέπη στο πίσω μέρος παντελονιού (ή φούστας), στο σημείο όπου είναι οι γλουτοί. κωλοφαρδία (η) {χωρ. πληθ.} {λαϊκ.} πολύ μεγάλη και απρόσμενη τύχη. — κωλοφαρδός, -η, -ο. κωλοφυλλάδα (η) {λαϊκ.-υβριστ.} έντυπο και ιδ. εφημερίδα πολύ χαμηλής ποιότητας, με ρυπαρό, υβριστικό, σκανδαλοθηρικό περιεχόμενο: *πάρε από 'δώ αυτή την ~!* || *μην πιστεύεις αυτό που γράφουν οι ~ ΣΥΝ.* παλιοφυλλάδα, ψευτοφυλλάδα. κωλοφοτιά (η) [μεσν.] {λαϊκ.} η πυγολαμπίδα, κωλοχανείο (το) {λαϊκ.} 1. χώρος όπου επικρατεί αταξία, ασυδοσία ή ανηθικότητα, όπου τίποτε δεν λειτουργεί σωστά · 2. (σπάν.) καταγώγιο στο οποίο ασκείται πορνεία. [ΕΤΥΜ. < κώλο- + *-χανείο* < τουρκ. hane «κατοικία», πβ. και *τεμπελοχανείο*]. κωλόχαρτο (το) {λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας} 1. ειδικό χαρτί, το οποίο χρησιμοποιείται για το σκούπισμα του πρωκτού μετά την αφοδούση ΣΥΝ. χαρτί υγιείας, χαρτί τουαλέτας, κωλοσφογγί 2. (μτφ.) κάθε χαρτί (έγγραφο, έντυπο κ.λπ.), το οποίο θεωρείται ευτελούς αξίας, χωρίς χρησιμότητα (συνήθ. περιφρονητικός χαρακτηρισμός) του τα πτυχία μέρης ή ανώτερης | ανώτατης σχολής}. κώλυμα (το) [αρχ.] {κωλύμ-ατος | -ατα, -ατων} αυτό που εμποδίζει προσωρινώς ή οριστικά την εκτέλεση έργου, τη διεξαγωγή δραστηριότητας ή οποιαδήποτε πράξη: η *τυπική ρύθμιση του ζήτηματός σας*

δεν προσκρούει σε κανένα ~ || δήλωσε - και δεν μετέσχε στη συνεδρίαση || νομικό | τυπικό | έκτακτο | σοβαρό | απρόοπτο | συνταγματικό | ηθικό | υπηρέσιακό | προσοπικό ~||~ γάμου (εμπόδια που δεν επιτρέπουν την τέλεση γάμου, λ.χ. το να είναι κανείς ήδη παντρεμένος) || το ~ υπάρχει | υφίσταται | αίρεται || επικαλούμαι | προφασίζομαι ~ ΣΥΝ. εμπόδιο, πρόσκομμα, δυσχέρεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχος.

κωλυσιεργία (η) {σπάν. κωλυσιεργιών} κάθε ενέργεια που αποσκοπεί στην παρεμπόδιση της διεξαγωγής διαδικασίας ή ολοκλήρωσης έργου: ο πρόεδρος του δικαστηρίου παρατήρησε την υπέρταση για ~ της διαδικασίας ΣΥΝ. παρεμπόδιση, παρακώλυση ΑΝΤ. διευκόλυνση, εξυπηρέτηση. — κωλυσιεργός, -ός, -όν [μτγν.].

κωλυσιεργώ ρ. αμετβ. {κωλυσιεργεί... | κωλυσιεργήσα} (λόγ.) 1. παρεμβάλλω σκοπίμως εμπόδια στην κανονική διεξαγωγή των εργασιών (νομοθετικού ή άλλου σώματος, λ.χ. Βουλής, Γερουσίας, δικαστηρίου κ.λπ.), υποβάλλοντας ενστάσεις, απανταολογώντας κ.λπ. ΣΥΝ. παρακώλυω 2. (γενικότ.) παρεμβάλλω εμπόδια, παρακώλυω σκόπιμα και για προσωπικό όφελος την εκτέλεση νόμιμου και ωφέλιμου έργου: η ανακριτική αρχή σκοπεύει να εμποδίσει την ταχεία διαλεύκανση του θέματος και γι' αυτό κωλυσιεργεί συστηματικώς ΣΥΝ. εμποδίζω, παρεμποδίζω, καθυστερώ, υπονομεύω ΑΝΤ. υποβοηθώ, διευκολύνω, ενισχύω, συντρέχω.

[ΕΤΥΜ < μτγν. κωλυσιεργώ (-έω) < κωλυσιεργός < κωλύω (πβ. αρχ. κωλύσις) + -εργός < έργον].

κωλύω ρ. μετβ. {κώλυ-σα, -θηκα} 1. (αρχαιοπρ.) παρεμβάλλω εμπόδια, δημιουργώ φραγμούς στην εκτέλεση έργου, τη διεξαγωγή δραστηριότητας κ.λπ. ή δεν επιτρέπω σε συγκεκριμένο φυσικό ή νομικό πρόσωπο να προβεί σε πράξη: έχουμ τη γνώμη ότι επείγει η άρση κάθε εμπόδιου, που κωλύει την επέκταση της βιομηχανίας ΣΥΝ. εμποδίζω, παρεμποδίζω, παρακώλυω, ανακόπτω, δυσκολεύω, δυσχεραίνω ΑΝΤ. υποβοηθώ, διευκολύνω, συντρέχω, επισπεύδω, ενισχύω, αφήνω, επιτρέπω 2. (το μεσοπθ. κωλύομαι) δεν είμαι σε θέση να προβώ σε πράξη ή να ανταποκριθώ σε απαίτηση (εξαιτίας εξωτερικών δυσμενών συνθηκών ή εσωτερικών, ψυχολογικών προβλημάτων): δυστυχώς δεν μπορώ να σας απαντήσω, ~.

[ΕΤΥΜ: αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως προέρχεται από αμάρτυρο ουσ. *κόλωσ «πάσχαλος» (πβ. λθ. kuldās «πάσχαλος») + -ω (πβ. κ. λωω), ενώ, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, συνδέεται με το αρχ. ρ. κολούω «ακρωτηριάζω, κολοβώνω» (βλ. κ. κολοβός)].

κωλύω ρ. αμετβ. {κώλωσα} (λαϊκ.-οικ.) σταματώ μόλις συναντήσω εμπόδιο ή δυσκολία, διαστάω < συνεχίζω: Τον απείλησαν ότι θα του κάνουν μίνιμπα και κώλωσε! Αλλιώς θα συνέχιζε να γράφει ψέματα στην εφημερίδα. — κώλωμα (το) [ΕΤΥΜ. < κώλωσ].

κόμια (το) {κόμιος} | χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση λήθαργου ή ύπνου, στην οποία πέφτει ο άνθρωπος μετά από εγκεφαλική βλάβη, αλλά και αφινδία προσβολή, δηλητηρίαση από αλκοόλ κ.λπ., κατά την οποία στον ασθενή παρατηρείται πλήρης ή μερική απόλεια της συνειδήσεως, τής νοήσεως, τής εκούσιας κινητικότητας και τής αισθητικότητας, με παράλληλη διατήρηση όμως των βασικών λειτουργιών τής ζωής (αναπνοής, κυκλοφορίας κ.λπ.): πέτω | βυθίζομαι σε ~ ΣΥΝ. λήθαργος, νάρκη. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχος. [ΕΤΥΜ: < αρχ. κόμια, αβεβ. ετύμου, πθ. < *kōj]-mn, εκτεταμένη βαθμ. θέματος που απαντά στη λ. κείμαι (βλ.λ.), οπότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι ακολουθήθηκε η σημασιολ. μεταβολή του ρ. κομιάω].

κομιαστικός (ο) (στην αρχαιότητα) πρόσωπο που συμμετέχει σε κόμιο (βλ.λ.). — κομιαστικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < κομιάω «ευθυμώ - γλεντάω» < κόμιος (βλ.λ.)].

κομιατόδης, -ης, -ες [αρχ.] {κομιατόδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} αυτός που σχετίζεται με το κόμιο: ~ κατάσταση | νάρκη ΣΥΝ. ληθαργικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κομειδούλλιο (το) [1889] {κομειδούλλι-ου | -ων} (παλαιότ.) ελαφρά μουσική κομωδία με εύθυμη πλοκή, αισθηματικό | ηθογραφικό περιεχόμενο και σάτιρα που βασίζεται κυρ. στα υπονοούμενα και τα διφορούμενα λόγια και συνήθ. αποτελείται από δίστιχα. — κομει-δουλλιογράφος (ο/η) [1891].

ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχος. [ΕΤΥΜ < *κομωδειδούλλιο (με αλλολογική αποβολή τής συλλαβής) < κομωδία + ειδούλλιο, απόδ. του γαλλ. comédie-vaudeville].

κόμη (η) {κομών} (αρχαιοπρ.) οικιστική περιοχή με έκταση και πληθυσμό μεγαλύτερο του χωριού και μικρότερο τής πόλεως: συνήθ. μικρή κομπούλη, χωριό το οποίο ωστόσο διαθέτει ανεπτυγμένη οικονομική και πολιτιστική ζωή. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχος. [ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. συνδέεται με τη λεξιλογική ομάδα του ρ. κείμαι, πβ. γοτθ. haims «χωριό», λατ. civis «πολίτης». Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή άποψη, η λ. εμφανίζει την εκτεταμένη-ετεροιομένη βαθμ. του Ι.Ε. *kei- «μοιράζω» (πβ. μυκ. μιχ. ke-ke-me-na) και συνδ. με το αρχ. κείω «σχίζω, διαρρηγνών»].

κομικός, -ής, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την κομωδία: ~ ηθοποιός | ποιητής | ερμηνεία | ντουέτο | ταλέντο | σκηνή | ρόλος 2. **κομικός** (ο/η) ηθοποιός που ειδικεύεται σε ρόλους κομωδίας, που υποδύεται πρόσωπα κομωδίων: μεγάλος | διάσημος | γνωστός | εξαιρετός | δημοφιλής ~ 3. (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί γέλιο, ευθυμία: ~ κίνηση | γκριμάτσα | ρόλος | επεισόδιο | εντύπωση | στοιχείο | τανία | μορφασμός | έκφραση | όψη | στάση | σκηνή | πάχμα | αφήγηση | περιστατικό | χειρονομία | εμφάνιση | υπόθεση | κατάσταση | θέμα | φράση | σκετς | ομιλία ΣΥΝ. αστείος, φαιδρός, εύθυμος, εντράπελος, διασκεδαστικός, ιλαρός ΑΝΤ. σοβαρός, αστηνός, περισπούδατος, δραματικός 4. **κομικό** (το) καθέτι που προκαλεί γέλιο: το ~ τής υπόθεσης είναι ότι κανείς μας δεν ήξερε πώς να πάμε στο σημείο συνάντησης || «το ~ των μορφών και των κινήσεων, το - των καταστάσεων και των λέξεων, το ~ των χαρακτήρων» (εφημ.) 5. (κακός.)

αυτός που στερείται κύρους και σοβαρότητας, που θεωρείται ανάξιος προσοχής ή ασημαντός: - δικαιολογία | επιχείρημα | ισχυρισμός | επιμονή | τροπή | προσπάθεια | αντίδραση | αξιολογία | δημοσίευμα | κατηγορία | αντίφαση | μέσα | επισιμότητα ΣΥΝ. αστείος, φαιδρός, γελοίος, ανάξιος λόγου, ασημαντός ΑΝΤ. σοβαρός, αξιοπρόσεκτος. — κωμικ-ά -ίως [μτγν.] επιρρ., κομικότητα (η).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < κόμιος (βλ.λ.), αντί του αρχαιότερου επιθ. κομωδικός. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. comic, γαλλ. comique κ.ά.].

κομικοτραγικός, -ή, -ό [1888] κομικός και τραγικός ταυτόχρονα, αυτός που προκαλεί συγχρόνως γέλιο και θλίψη, ευθυμία και οίκτο: - επεισόδιο | σκηνή | κατάσταση | μορφή | συνθήκες | γεγονότα | αποτέλεσμα ΣΥΝ. ιλαροτραγικός.

κομπούλη (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} οικιστική περιοχή με έκταση και πληθυσμό μεγαλύτερο του χωριού και μικρότερο τής πόλης ή τής κόμης (βλ.λ.), καθώς επίσης και σχετικώς ανεπτυγμένη οικονομική και πολιτιστική ζωή: ως κομπούλη θεωρείται επισήμως η οικιστική μονάδα που έχει πληθυσμό από 1.000 έως 9.999 κατοίκους. ΣΧΟΛΙΟ λ. κόμη, πόλη. [ΕΤΥΜ < μτγν. κομώπολις < κόμη + πόλις].

κόμιος (ο) 1. (στην αρχαιότητα) λαϊκή και αγροτική εορτή, αφιερωμένη στις παραγωγικές δυνάμεις τής φύσης και προς τιμήν του θεού διασκεδάζων και τής ακολουθίας του, η οποία γινόταν κατά τη' εποχή του τρύγου και συ'ίστατο σε εύθυμη πομπή φαλλοφόρων ανδρών, στεφανωμένων με άνθη και κισσό, που τραγουδούσαν χαρούμενα τραγούδια και έλεγαν άσματα περάγματα 2. (κατ' επέκτ.) η θορυβώδης έξοδος των συμποσιαστών από το σπίτι και η εύθυμη περιπάτηση τους στους δρόμους με τη συνοδεία ιλαμάτων, φανών και οργάνων (κυρ. αυλού) οι συμποσιαστές ήταν στεφανωμένοι με κισσό, έφεραν προσωπίδες, τραγουδούσαν και αστείζονταν, αλλά κυρ. χόρευαν υπό τους ήχους τής μουσικής.

[ΕΤΥΜ: < αρχ. κόμιος, αβεβ. ετύμου. Αν λάβουμε υπ' όψιν ότι η λ. προσδιόριζε ομάδες, ομίλους νέων ανδρών, οι οποίοι διασκέδαζαν και τραγουδούσαν (στις διονυσιακές γιορτές), τότε η λ. θα μπορούσε αρχικώς να σημαίνει «αγέλη, συνάθροιση» και να συνδ. με το Ι.Ε. θ. *kei- «μοιράζω» (βλ. τη δεύτερη ετυμολ. εκδοχή στις λ. κοινός και κόμη)].

κομωδία (η) {κομωδιών} 1. έργο (θεατρικό, κινηματογραφικό, τηλεοπτικό) με ευχάριστο και ανάλαφρο χαρακτήρα, που προκαλεί το γέλιο: ευχάριστη | αισθηματική | ανθράπηνη | καλή | οραία | απολαυστική | ενδιαιφέρουσα | σατιρική | πρωτότυπη | επίκαιρη | ελαφρή | σατυρική | αστυνομική | μουσική | ζεκαρδιστική - ΑΝΤ. δράμα, τραγωδία 2. (α) (στην αρχαία Ελλάδα) θεατρικό είδος που αποτελεί ένα από τα τρία είδη του αρχαίου δράματος (τα άλλα είναι η τραγωδία και το σατυρικό δράμα) και έχει εύθυμο περιεχόμενο· η κλασική ατική κομωδία (Αριστοφάνης) αποσκοπούσε στην πολιτική σάτιρα και χαρακτηριζόταν από εξαιρετική ελευθεροστομία· χρονικά, την αρχαία κομωδία διαδέχθηκε η μέση και η νέα κομωδία, με διαφορετικό όμως περιεχόμενο και στοιχεία (β) το ίδιο θεατρικό είδος, όπως εξελίχθηκε στη νεότερη και σύγχρονη εποχή: ~ ηθών (είδος δραματικής κομωδίας με πνευματώδη και εγκεφαλικό χαρακτήρα, που απεικονίζει και σατιρίζει τα ήθη και την κοινωνική συμπεριφορά) | θρηνητική ~ (γαλλικό αισθηματικό δράμα του 18ου αιώνα με όχι πάντα εύθυμο περιεχόμενο) | ιταλική ~ ή commedia dell'arte (κομωδία που βασίζεται στον αυτοσχεδιασμό και συνδυάζει τον διάλογο με την παντομίμα) || ~ μπαλέτο (αυτή που περιλαμβάνει χερευτική μάχηση) || ~ παρεξηγήσεων (αυτή που περιλαμβάνει χαρακτηριστικούς τύπους ηρώων, οι οποίοι εμπλέκονται σε περίπλοκες, γελοίες και εξωφρενικές καταστάσεις, αλλιώς φαρσοκομωδία) 3. (μτφ.) πράξη, ενέργεια, γεγονός ή κατάσταση που προκαλεί το γέλιο ή ενέχει επιταμιμό: κάποτε πρέπει να τελειώσει αυτή η ~|| μιλώσα χωρίς να ξέρω πως όλα αυτά ήταν μία - ΦΡ. **παίζω κομωδία** υποθετώ υποκριτική συμπεριφορά για να επιτύχω στόχο, λέω ψέματα ΣΥΝ. προσποιούμαι, υποκρίνομαι. — (υποκ.) κομωδιούλα [ΕΤΥΜ < αρχ. κομωδία < κομωδός (βλ.λ.)]. Μέσω του λατ. comedia η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. comedy, γαλλ. comédie, γερμ. Komödie κ.ά.].

κομωδία - σατυρικό **δράμα** - ιλαροτραγωδία - φάρσα - φαρσοκομωδία - **μπουρλέσκ** - παρωδία - κομειδούλλιο. Το γέλιο είτε ως εκδήλωση χαράς και ψυχικής ευφορίας είτε ως όλο στιγμιότυπο ανεπιθύμητων μορφών κοινωνικής, ηθικής ή πολιτικής συμπεριφοράς είναι ουσιαστικό κομμάτι τής ζωής και τής τέχνης του ανθρώπου. Συνδέεται με ό,τι γενικότερα ονομάζεται κομωδία. Με τον όρο κομωδία δηλώνουμε γενικότερα κάθε μορφή λογοτεχνικού ή θεατρικού έργου που μέσα από τους χαρακτηριστές των προσώπων και την πλοκή του έργου σατιρίζει πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις τής κοινωνίας ή του πολιτικού και γενικότερα του δημόσιου βίου, με σκοπό να καυτηριάσει τα κακώς κείμενα και να διαδάξει έμμεσα, διά τής γελοιοποίησης και του γέλιου που προκαλεί, το σωστό και να διορθώσει κατά το δυνατόν τα κακώς έχοντα. Ήδη στην αρχαία ελληνική τραγωδία, στα τρία δράματα που διδάσκονταν προσετίθετο και πιο χαλαρά και ευχάριστο δράμα, το **σατυρικό δράμα**, στο οποίο περιλαμβάνονταν τα κομικά στοιχεία των μύθων και στο οποίο γινόταν, τρόπον τινά, η απομυθοποίηση, η παρωδία των μυθικών προσώπων και πραγμάτων. Ήδη ορισμένα αρχαία δράματα (όπως λ.χ. η Αλκίπαις του Ευριπίδη) είχαν τον χαρακτήρα τής ιλαροτραγωδίας, τής φαιδρίας όνης ορισμένων τραγικών στοιχείων (προσώπων, καταστάσεων). Με τη φάρσα περνάμε νορίς σχετικά στη διακομωδία τών τής καθημερινής ζωής με έντονο το στοιχείο τής αυθαίρετης υπερβολής και των απίθ-

νων συγκυριακών καταστάσεων ο όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει τις αστειές κωμικές σκηνές (= ιντερμέδια) που παρεμβάλλονταν ως παραγεμίματα (< ρ. farcite = πληρώ, γεμίζω) στα «Θρησκευτικά Μυστήρια». Άλλη μορφή κωμωδίας, η «κωμωδία των διαθέσεων» (comedy of humours) έδωσε τη λ. **κωμόμορ** από το λατ. humor, πλθ. humores «οι χυμοί του σώματος» (αίμα -φλέγμα - κίτρινη χολή - μαύρη χολή), τα «υγρά» του ανθρώπινου οργανισμού, των οποίων η εξισορρόπηση, όπως πίστευαν στον Μεσαίωνα, καθιστούσε τον άνθρωπο υγιή. Στην περίπτωση όμως που κάποιος από τους χυμούς υπερίσχυε, αυτός προσδιόριζε και το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ατόμου (π.χ. φλεγματικός, χολερικός, μελαγχολικός τύπος). Με την εισαγωγή του τραγουδιού στην κωμωδία διαμορφώνεται το κωμειδύλλιο, ενώ στα νεότερα χρόνια δημιουργούνται και διάφορα άλλα είδη κωμωδιών (αισθηματική κωμωδία, διακρύβρευτη κωμωδία, κωμική όπερα κ.ά.). Ένα άλλο δημοφιλές είδος είναι η παρωδία, όπου ευτελίζεται και γελοιοποιείται κάτι σοβαρό και υψηλό (π.χ. ένας συγγραφέας, ένα είδος ή μια λογοτεχνική σχολή), συχνά με τρόπο αμειλικτό, χυδαίο, που συγγενεί με το γαλλικό **μπουρλέσκ** (burlesque < ιταλ. burlesco < burla «κακόγουστο αστέιο»). Τέλος, στο ελληνικό θέατρο δημιουργείται και μια ανάμικτη μορφή κωμωδίας, που στηρίζεται στη φάρσα (φαρσοκωμωδία).

κωμωδιογράφος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που γράφει κωμωδίες, ο συγγραφέας (ή ποιητής) κωμωδιών ΣΥΝ. κωμωδοποιός.

κωμωδοποιός (ο/η) [αρχ.] ο κωμωδιογράφος.

κωμωδός (ο/η) (αρχαιοπρ.) 1. ο ηθοποιός που ενσαρκώνει ήρωες κωμωδιών ΣΥΝ. κωμικός 2. (μτφ.) πρόσωπο που προκαλεί το γέλιο με διάφορα μέσα, που γελοιοποιεί ή εμπαίζει πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις κ.λπ. ΣΥΝ. γελοιοποιός.

[ETYM. < αρχ. κωμωδός < κώμος (βλ.λ.) + -ωδός < ωδή, πβ. τραγ-ωδός, ραγ-ωδός, ψαμί-ωδός].

κωνάριο (το) {κωνάρι-ου | -ων} ΒΙΟΛ. ενδοκρινής αδένας του μεσεγκε-φάλλου σε σχήμα κουκουναριού, ο οποίος επιτελεί κάποιες ενδοκρινικές λειτουργίες σχετικές με την έκκριση της μελατονίνης (βλ.λ.) ΣΥΝ. επίρρησι [ETYM. < μτγν. κωνάριον, υποκ. του αρχ. κώνος (βλ.λ.)].

κόνειο (το) {ζωρ. πλθθ.} 1. ποώδες φυτό, μονοετές ή διετές, που απαντά στην Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική, έχει γλαυκοπράσινο βλαστό, λευκά άνθη και χαρακτηριστική βαριά και δυσάρεστη οσμή, περιέχει δε ισχυρότατο δηλητήριο, που προκαλεί αρχικά παράλυση των κινητικών κέντρων και κατόπιν θάνατο από ασφυξία σε ανθρώπους και ζώα 2. (συνεκδ.) το δηλητήριο που παράγεται από το παραπάνω φυτό και που χρησιμοποιήθηκε στην αρχαιότητα για τη θανάτωση των καταδικασμένων στην εσχάτη των ποινών: ο Σωκράτης θανατώθηκε πίνοντας το ~ 3. (μτφ.) η μεγάλη πίκρα που δοκιμάζει κανείς από τα λόγια ή τα έργα άλλου.

[ETYM. < αρχ. κόνειον, πθ. < κώνος (βλ.λ.), αν θεωρηθεί ότι τα φύλλα του φυτού μοιάζουν με τον καρπό του πεύκου ή, κατ' άλλη ερμηνεία, επειδή παράγει μια όξουσα υγρή ουσία, η οποία έχει παρόμοια χαρακτηριστικά με το ρετσίνο του πεύκου].

κωνικός, -ής, -ό [μτγν.] αυτός που μοιάζει με κώνο (βλ.λ.), που έχει σχήμα και μορφή κώνου: ~ όγκος ΣΥΝ. κωνοειδής. — κωνικ-ά | -ώς επίρρ., κωνικότητα (η) [1897].

κωνίο (το) ΒΙΟΛ. καθένα από τα φωτοευαίσθητα κύτταρα του αμφι-βλητροειδούς χιτώνα του ματιού των σπονδυλωτών ζώων, με το οποίο γίνεται διάκριση των χρωμάτων υπό το έντονο φως της ημέρας ΣΥΝ. κώνος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. cone, γαλλ. cône].

κωνοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κώνο, που έχει σχήμα και μορφή κώνου ΣΥΝ. κωνικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κώνος (ο) 1. Μαθ. στερέο γεωμετρικό σώμα, που αποτελείται από κυκλική βάση και κυρτή επιφάνεια, η οποία απολήγει σε οξεία κορυφή: *ορθός* | *κόλυρος* (βλ.λ.) | ελλειπτικός ~ 2. (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε σώμα έχει κωνοειδές σχήμα ή απολήγει σε κωνοειδή κορυφή: ~ *ηφαιστείου* | *βουνού* | *στέγης*.

[ETYM. < αρχ. κώνος, αρχική σιμ. «ο καρπός του πεύκου, το κουκουναρί», που συνδ. με σανσκρ. sapa- «ακονόπετρα», p. si-sā-ti «ακονίζω», πθ. και με λατ. cōs «ακόνι». Σύμφωνα με διαφορετική άποψη, πρόκειται για αρχ. δάνειο].

κωνοφόρος, -ος, -ο ΒΟΤ. 1. αυτός που διαθέτει ή παράγει καρπούς σε σχήμα κώνου, δηλ. κουκουναρία 2. (α) **κωνοφόρος** (η) (ενν. *πέυκη*) το πεύκο (β) **κωνοφόρο** (το) κάθε ξυλώδες, πολυετές συνήθ. φυτό, που ευδοκίμει σε ψυχρές και εύκρατες περιοχές, έχει βελονοειδή φύλλα, μικρά άνθη και σχηματίζει κουκουναρία, μέσα στα οποία αποθηκεύονται και προστατεύονται η γύρη και τα σπέρματα: ανήκει στην ίδια κατηγορία, στην οποία περιλαμβάνονται το πεύκο, το έλατο, ο κέδρος, το κυπαρίσι κ.λπ. [ETYM. μτγν. < κώνος + -φόρος < φέρω]. Κωνσταντζά (η) πόλη και λιμάνι της ΝΑ. Ρουμανίας στον Εύξεινο Πόντο.

[ETYM. < ρουμ. Constanta, καθώς έλαβε το όνομα της από τον αυτοκράτορα Μ. Κωνσταντίνο, ο οποίος ξαναέκτισε την πόλη τον 4ο αι.]. Κωνσταντίνο (η) γυναικείο όνομα.

κω(ν)σταντινάτο (το) (λαϊκ.) χυρσό νόμισμα που παριστάνει κατά παράδοξη τον Μ. Κωνσταντίνο και την Αγ. Ελένη στις δύο πλευρές του και φοιείται ως κωσσηματή ή ως φυλαχτό: *φλουρί* ~.

Κωνσταντίνος (ο) 1. όνομα αγίου, πατριάρχων, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα αυτοκρατόρων του Βυζαντίου (~ ο

Μέγας, ~ ο *Παλαιολόγος*) και ηγεμόνων του Βυζαντίου και της Ευρώπης 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Κώστας. [ETYM. < μτγν. Κωνσταντίνος < λατ. Constantinus < επίθ. constans «σταθερός, βέβαιος»].

Κωνσταντινούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως} (τουρκ. Istanbul) η μεγαλύτερη πόλη και το σημαντικότερο λιμάνι της ΒΔ. Τουρκίας, εκτεινόμενη και στις δύο πλευρές του Βοσπόρου· υπήρξε η πρωτεύουσα της Βυζαντινής και στη συνέχεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας· αποτελεί την έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου, που έχει κέντρο του τον Πατριαρχικό Οίκο στο Φανάρι και πανορθόδοξη ακτινοβολία ΣΥΝ. (παλαιότ.) Νέα Ρώμη, Πόλη, Βασιλεύουσα. — Κωνσταντινου-πολίτης (ο), Κωνσταντινουπολίτισσα (η), κωνσταντινουπολίτικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αδριανούπολη*, *πανεπιστημιούπολη*, *πόλη*. [ETYM. < μτγν. Κωνσταντινούπολις. Η πόλη βρίσκεται στη θέση του αρχ. *Βυζαντίου* (βλ.λ.) και οφείλει το όνομα της στον Μ. Κωνσταντίνο, ο οποίος την ανακήρυξε πρωτεύουσα του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους το 330 μ.Χ. με την ονομασία Nova Roma «Νέα Ρώμη». Η τουρκική ονομασία Istanbul ανάγεται στη μεσν. φρ. εἰς την *πόλιν*, που χρησιμοποιούσαν οι Βυζαντινοί αναφερόμενοι στην πρωτεύουσα τους. Η ονομασία Istanbul καθιερώθηκε ως επίσημη (αντί του ονόματος *Κωνσταντινούπολη*) από το τουρκικό κράτος το 1926].

κώνηψ (ο) {κώνω-ωπος, -ωπα | -ωπες, -ώπων} (λόγ.) το κουνούπι (βλ.λ.): ΦΡ. **διωλίζω τον κώνωπα και καταπίνω την κάμηλο** (οι διωλίζοντες τον κώνωπα, την δε κάμηλον καταπίνοντες, Κ.Δ. Μαθ. 23, 24) για τους υποκριτές που επικρινόντα τα ασημάνα σφάλματα και συγχωρούν ή παραβλέπουν βαρύτερα αμαρτήρια. [ETYM. αρχ., βλ. λ. *κουνούπι*].

κώπη (η) {κώπων} (αρχαιοπρ.) το κουτί. [ETYM. αρχ. < *κόρ-, εκτεταμ. βαθμ. θ. που απαντά στο αρχ. ρ. *κάπτω* «καταπίνω, ξεσχίζω» και συνδέεται με λατ. carpio «λαμβάνω», carpiulus «κουτί», γερμ. Harpen «μπουκιά» κ.ά.].

κωπηλασία (η) [αρχ.] {ζωρ. πλθθ.} 1. η προώθηση σκάφους στην επιφάνεια του νερού με κατάλληλους χειρισμούς των κουπιών 2. (γενικά) το να χειρίζεται κανείς κουπί ή κουπιά σκάφους 3. (ειδικότ.) συγκεκριμένος τρόπος και μέθοδος χειρισμού των κουπιών: *αγγλική* ~ 4. ΑΘΛ. άθλημα κατά το οποίο γίνεται αγώνας ταχύτητας μεταξύ ειδικών σκαφών (λέμβων), που προωθούνται με χειρισμό κουπιών.

κωπηλάτης (ο) [μτγν.] {κωπηλάτων}, κωπηλατίσας (η) {κωπηλα-τίσων} 1. πρόσωπο που χειρίζεται τα κουπιά κινώντας σκάφος: ο *βενετσιάνικος γαλέρας είχαν κατάδικους για κωπηλάτες* ΣΥΝ. ερέτης, λαμνοκόπος 2. (ειδικότ.) ο αθλητής που ασχολείται με το άθλημα της κωπηλασίας. Επίσης (λαϊκ.) κουπολάτης (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*, *σύνθετος*.

κωπηλατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την κωπηλασία ή τους κωπηλάτες: ~ *αγώνες* | *όμιλος*.

κωπηλάτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που κινείται με κουπιά: ~ *σκάφος*. **κωπηλατώ** ρ. αμετβ. [αρχ.] {κωπηλατείς... | κωπηλάτησα} κινώ σκάφος με τη βώθηεια κουπιών ΣΥΝ. λάμνω.

[ETYM. < αρχ. κωπηλατώ (-έω) < κώπη + -ηλατώ (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ελαίνω (πβ. κ. *ελατός*)].

-κωπος, -η (λόγ. -ος), -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κουπιών: *δίκωπη βάρκα* || *οκτάκωπος λέμβος*. [ETYM. β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δι-κωπον* [σκάφος]), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *κώπη* (βλ.λ.)].

Κως (η) 1. νησί των Δωδεκανήσων μεταξύ της Καλύμνου και της Νισύρου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Κώτης κ. (λόγ.) Κώος (ο), Κώτισσα κ. (λόγ.) Κώα (η).

[ETYM. < αρχ. Κως, αγν. ετύμου, πθ. μικρασιατ. δάνειο. Η μυθολογία αποδίδει την ονομασία στη νύμφη *Κών*, θυγατέρα του μυθικού βασιλιά του νησιού Μέρποτος. Κατά τη γενουατική κατοχή ονομάζονταν Lango (< άρθρο la + την *Κώ*), ενώ κατά την Τουρκοκρατία (1522-1912) είχε το όνομα Istandköy (< μεσν. εἰς τὴν *Κώ*)].

κωσταντινάτο (το) → κω(ν)σταντινάτο

Κώστας (ο) → Κωνσταντίνος

κωφαλιά (η) {ζωρ. πλθθ.} κώφωση που παρουσιάζεται είτε εκ γενετής είτε σε πολύ νεαρή ηλικία και έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση της ομιλίας, εφόσον το άτομο που δεν ακούει τους ήχους του περιβάλλοντος δεν μπορεί να τους αναπαράγει.

κωφαλάλος, -η, -ο [1897] ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από κωφαλιά: *ιδρύμα* | *σωματείο* | *σχολή* | *γλώσσα κωφαλάλων*.

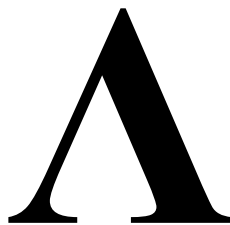
κωφεύρ ρ. αμετβ. [μτγν.] {κώφευσα} 1. (α) είμαι κωφός (β) προσποιούμαι ότι δεν ακούω ΣΥΝ. κάνω τον κωφό 2. μένω ασυγκίνητος σε παρακλήσεις, δεν δίνω προσοχή σε παρατηρήσεις ή συστάσεις ούτε υπακούω σε διαταγές: η *κυβέρνηση κωφεύει* στις *κραυγές διαμαρτυρίας του λαού* || *οι αρμόδιοι κωφεύουν στις εκκλήσεις των περιοίκων για καθαρισμό των φρεατίων* ΣΥΝ. αδιαφορώ, μένω απαθής ΑΝΤ. ενδιαφέρομαι. — κωφότητα (η) [αρχ.] (σημ. 1).

κωφός, -ή, -ό → κωφός

κωφότητα (η) → κωφεύω

κώφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. η άμβλυνηση και κυρ. η πλήρης απώλεια της λειτουργίας της ακοής (λ.χ. κατόπιν βλάβης στον έξω ακουστικό πόρο, στο τύμπανο, στην κοιλότητα του τύμπανου και στα ακουστικά οστάρια) ΣΥΝ. κωφότητα, (καθημ.) κω-φωμάρα · 2. ΓΛΩΣΣ. η τροπή άτονου ανοικτού φωνήεντος στο αντίστοιχο κλειστό (τού «ε» σε «ι», του «ο» σε «ου»), που παρατηρείται στα βόρεια ιδιώματα της Ν. Ελληνικής, λ.χ. *πιδί* (αντί *παιδί*), *κουπάδ'* (αντί *κοπάδι*) κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*. [ETYM. < αρχ. κώφωσις < κωφώ < κωφός].

κώχη (η) → κόγγη

Λ, λ: λάμβδα | **λάμδα** | **λάβδα**, το ενδέκατο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Στην προφορά του γράμματος δεν υπάρχει ουσιώδης διαφορά -όπως συμβαίνει με άλλα γράμματα- ανάμεσα στην αρχαία και τη νεότερη προφορά του (για την ακρίβεια, ανάμεσα στον φθόγγο που δήλωνε το αρχαίο και το νεότερο γράμμα Λ). Αντίθετα, στην παράσταση του γράμματος υπήρξε σημαντική διαφορά. Το προεγκλειδίο αττικό λάμβδα ήταν περίπου όπως το λατινικό κεφαλαίο L (δηλ. το λάμβδα του ελληνικού χαλκιδικού αλφαβήτου, που αποτέλεσε το μετέπειτα λατινικό αλφάβητο, αφού πρώτα μεταφέρθηκε στην Κ. Ιταλία), ενώ το ιωνικό και κορινθιακό πλησίαζαν προς το σχήμα του γράμματος Γ με τη δεξιά κεραία να σχηματίζει οξεία γωνία. Με πρόεκταση αυτής της κεραίας διαμορφώθηκε στο ευκλειδείο αττικό αλφάβητο (το αλφάβητο μετά το 403 π.Χ.) το συμμετρικό στις δύο κεραίες του Λ, που χρησιμοποιούμε και σήμερα. Είναι ενδιαφέρον ότι στο συλλαβωγραφικό αλφάβητο της Γραμμικής γραφής Β (1450-1200 π.Χ.), που προηγήθηκε της αλφαβητικής γραφής, **λάμβδα** και **ρω**, δηλ. και τα δύο «υγρά» λεγόμενα σύμφωνα, δηλώνονταν με το ίδιο συλλαβόγραμμα (συμβατικά με το συλλαβόγραμμα του ρω): re-u-ko = *λευκός*, me-ti = μέλι, αλλά e-ru-to-to = *ερυθρός*. Οι ιστορικοί της ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα *λάμβδα* στο βορειοισιμικό γράμμα *lamed* (ή *lamedh*), που δήλωνε πθ. «τη βουκέντρα». Ο Γιάνης Ψυχάρης σε ειδική μελέτη του («Lamed et lambda» το 1912) υποστήριξε την εξής προέλευση της ονομασίας του γράμματος: *lamed* > **λάμδα* > *λάβδα* (το μ ετράπη σε β προ του θ) > *λάμβδα* (με ανάπτυξη του «παρασιτικού ερρίνου μ» όπως στα *Παφλαγόνες* > *Παμφλαγόνες*, *Ιάβλιχος* > *Ιάμβλιχος*). Η ανάπτυξη του μ μπορεί να ερμηνευθεί απλούστερα ως αναλογική (παρετυμολογική) επίδραση από το *λαμβ-άνω*. Από το αρχαίο *λάμβδα* προήλθαν οι νεότεροι, απλοποιημένοι στην προφορά, τύποι *λάμδα* και *λάβδα*. ΣΧΟΛΙΟ *λ. αλφάβητο, γραφή.*

Λ, λ λάμβδα κ. λάμδα κ. λάβδα' το ενδέκατο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *λάμβδα, αριθμός*).

λα (το/η) {άκλ.} ΜΟΥΣ, νότα της ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας, που βρίσκεται μετά το σολ και πριν από το σι: ~ *μόνορε* | *ματζόρε* | *διεση*. [ETYM. < λατ. la, βλ. λ. νότα].

λάβρα (η) {χωρ. πληθ.} φυσικό ρευστό και διάλυτο πετρογενές υλικό (μάγμα) από το εσωτερικό της γης, που χύνεται στην επιφάνεια της με τις εκρήξεις των ηφαιστείων: πυκνωρροστή | *καυτή* | *στερεοποιημένη* | *καταστροφική* ~ || η ~ *κάλυψε την Πομπήια μετά την έκρηξη του Βεζούβιου*. [ETYM. < ιταλ. lava «πλημύρα» < ρ. lavare «πλένω» < λατ. lavo].

λαβαίνο ρ. → *λαμβάνω*

λάβρο (το) {λαβάρ-ου | -ων} σημαία με ζωγραφικές ή κεντητές παραστάσεις, που αναρτάται σε κοντάρι με τρόπο που να κρέμεται προς τα κάτω: *εκκλησιαστικό* (σε αγιογραφικές παραστάσεις) | *πολεμικό* ~ || ~ *συλλόγου* | *σωματίου* || ο *Παλαιών Πατρών Γερμανός ύψωσε το ~ της επανάστασης στην Αγ. Λαύρα*. [ETYM. < μεσν. *λάβρον* < λατ. labarum «βασιλική σημαία»].

λάβδα (το) → *λάμβδα*

λαβδακισμός (ο) {μτγν.} {χωρ. πληθ.} η ελαττωματική άρθρωση του φθόγγου λ (λάμβδα).

λάβδανο (το) {λαβδάν-ου | -ων} καταπραϊντικό φάρμακο, που προέρχεται από επεξεργασία του οποίου και θεραπεύει τους σπασμούς και τους πόνους της κοιλιακής χώρας.

[ETYM. Αντιδάν., < λατ. laudanum | lādanum | lēdanum < αρχ. *λήδανον* | *λάδανον*, σμπτ. δάνειο, πβ. αραβ. ladan, ασσυρ. ladunū].

λαβείν (το) {άκλ.} (στη λογιστική) ένδειξη στο δεξίο μέρος του λογαριασμού, κάτω από την οποία εγγράφονται αυτά που έχει πάρει κανείς από τους άλλους, οι οφειλές ΣΥΝ. πίστωση ΑΝΤ. δούναι, χρέωση ΦΡ. *δούναι και λαβείν* (δούναι και λαβείν) (αρχαιοπρ.) (i) κάθε οικονομική συναλλαγή: η *επιχείρηση αποφάσισε να σταματήσει τα ~ με τις ύποπτες εταιρείες ΣΥΝ. πάρε-δώσε*, (λαϊκ.) *αλις*) βερίσι, νταρα-βέρι (ii) (κατ' επέκτ.) σχέση, συναναστροφή. [ETYM. < αρχ. λαβείν, απρφ. αορ. β' του ρ. *λαμβάνω*].

λαβή (η) 1. ειδικό εξάρτημα ή προεξοχή εργαλείου ή σκεύους, το οποίο μπορεί κανείς να το πιώσει και να το χειριστεί ή να κρατηθεί από αυτό: *κοκκαλένια* | *μεταλλική* | *ξύλινη* | *πορσελάνινη* ~|| ~ *δοχείου* | *πιστολιού* | *σπαθιού* | *τεσκοουριού* | *αζίνας* | *αλειτριού* | *μαχαριού* | *στάμνας* ΣΥΝ. πιάσιμο, γερούλι, πόμοιο (ντουλαπού), (για αγγεία) αφτί, (για εργαλεία) στειλιάρι 2. ΑΘΛ. τεχνική των αθλημάτων πάλης, με την οποία ο παλαιστής ακινητοποιεί τον αντίπαλο του ή τον μετακινεί όπως ο ίδιος θέλει, έχοντας πιάσει μέρος του σώματος του με τα χέρια του: η *ριγκινδώνη ~ τού έδωσε την οριστική νίκη* || *επικίνδυνη* | *απαγορευμένη* | *αποτυχημένη* ~ ΣΥΝ. πιάσιμο 3. (μτφ.) αφορμή, πρόφαση κυρ. στη ΦΡ. δίνω *λαβή* (για κάτι) δίνω σε κάποιον το δικαίωμα ή την αφορμή να πει ή να κάνει κάτι (εναντίον μου): η *στάση του δίνει λαβή για κάθε είδους σχόλια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*. [ETYM. αρχ. < θ. λαβ-, από το οποίο και απρφ. αορ. β' λαβείν του ρ. *λαμβάνω* (βλ. λ.)].

λαβίδα (η) 1. όργανο που αποτελείται συνήθ. από δύο όμοια σκέλη ενωμένα στη μία τους πλευρά και το οποίο χρησιμοποιείται για να πιάνουμε, να συγκρατούμε, να τραβούμε ή να μετακινούμε κάτι συγκρατώντας το μεταξύ των δύο ελεύθερων άκρων των σκελών του (λ.χ. η τσιμπίδα, η τανάλια, ο κόφτης, τα τσιμπίδια των φρυδιών κ.λπ.): *χειρουργική* | *μεταλλική* | *αποστειρωμένη* ~||~ *ηλεκτροκόλλη-ο-ής* Π ~ 7^α *κάρβουνα* | *τον πάγο* | *τα γραμματόσημα* 2. ΕΚΚΛΗΣ. το σκεύος που έχει σχήμα κουταλιού και με το οποίο ο ιερέας δίνει τη

Θεία Μετάληψη: *χρυσή* | *πολύτιμη* ~ ΣΥΝ. (οικ.) *κουτάλακι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

[ETYM. < αρχ. *λαβίς, -ιδος* < θ. λαβ-, από όπου και απρφ. αορ. β' λαβείν του ρ. *λαμβάνω*].

λαβομάνο (το) η λεκάνη που χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των χεριών και του προσώπου και συνεκδ. το έπιπλο που φέρει νιπτήρα: *πορσελάνινο* | *φορητό* ~ ΣΥΝ. νιπτήρας. Επίσης **λαβομόνος** (ο). [ETYM. < ιταλ. lavamano < lavo «πλένω» + mano «χέρι»].

λάβρα (η) {χωρ. πληθ.} 1. πολύ μεγάλη ζέστη κυρ. στη ΦΡ. *φωτιά και λάβρα* βλ. λ. *φωτιά* 2. (μτφ.) πολύ δυνατός έρωτας: *τον καιεί - για τη Λενιά*. [ETYM. μεσν. θηλ. του αρχ. επιθ. *λάβρος* (βλ. λ.)].

λαβράκι (το) {χωρ. γεν.} {παλαιότ. ορθ. *λαυράκι*} (κοινό όν. για το αρσ. και το θηλ. ψάρι) 1. ψάρι που ζει σε παράκτια ή υφάλμυρα νερά, έχει μήκος 70 εκατοστά, βάρος 10 έως 14 κιλά και αλιεύεται για το νόστιμο, λευκό του κρέας: ~ *βραστό* | *ψητό* 2. (μτφ.) μεγάλη και ανέλπιστη επιτυχία κυρ. στη ΦΡ. **πάνω** | **βγάζω λαβράκι** ανακαλύπτω κάτι σημαντικό' (για δημοσιογράφο) βγάζω σημαντική είδηση: ο *ρεπόρτερ έπιασε λαβράκι: βρήκε τον άνθρωπο-κλειδί στην υπόθεση του φόνου ΣΥΝ. κελεπούρι*. [ETYM. < μτγν. *λαβράκιον*, υποκ. του αρχ. *λάβραξ, -ακος* < *λάβρος*].

λάβρος, -α, -ο αυτός που έχει μεγάλη ορμή: *κατέφθασε λάβρος στο γραφείο κι άρχισε να ωρβείται* || ~ ο *υπουργός επέτέθη με οξείς χαρακτηρισμούς κατά των επικριτών του ΣΥΝ. ακάθεκτος, ασυγκράτητος, ορμητικός, φοιρώζος* ΑΝΤ. ήπιος, *χαλαρός*. [ETYM. αρχ. πθ. συνδ. με τους αρχ. τ. λαβείν (βλ. λ.) και *λάζομαι* «λαμβάνω, αποκτώ», ενώ, κατ' άλλη άποψη, συνδέεται με το λατ. gabies «ορμή» μέσω ονομοιώσεως: **ράβρος* > *λάβρος* (άποψη λιγότερο πιθανή)].

λαβρινθίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή του ομόνυμου τμήματος του αφτιού, του λαβρινθίου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. labyrinthitis].

λαβύρινθος (ο) {λαβυρίνθ-ου | -ων, -ους} 1. μυθολ. η κατοικία του Μινώταυρου (βλ. λ.) στην Κρήτη, την οποία κατασκεύασε ο Δαίδαλος και την οποία αποτελούσαν πολύπλοκοι διάδρομοι, πολλοί από τους οποίους ήταν αδιέξοδοι, ενώ μόνον ένας οδηγούσε από το κέντρο στην έξοδο (βλ. κ. λ. *μίτος*) 2. (μτφ.) φυσικός χώρος ή κτήριο περίπλοκης κατασκευής, όπου είναι δύσκολο να προσανατολιστεί κανείς και να κινηθεί χωρίς να χαθεί: η *κατασκευή ήταν σύγχρονη, αλλά αποτελούσε λαβύρινθο για τον απλό επισκέπτη* 3. (μτφ.) οτιδήποτε παρουσιάζει περιπλοκότητα και δυσκολία ως προς την κατανόηση, την παρακολούθηση ή την επίλυση του: *χάθηκε στον ~ της γραφειοκρατίας και δεν βρήκε το δίκιο του ΣΥΝ. δαίδαλος, αδιέξοδο ΑΝΤ. ευκολία, απλότητα* 4. ΙΑΤΡ. το εσωτερικό μέρος του ανθρώπινου αφτιού, που αποτελείται από τον κοχλία και την αίθουσα με τους ημικυκλικούς σωλήνες: *φλεγμονή/ πόνος* | *τραυματισμός του λαβυρίνθου*. — **λαβυρινθικός**, -ή, -ό (σημ. 4).

[ETYM. αρχ. (ήδη μυκ. da-pu-ri-to, με προβληματική ανάγνωση), λ. προ-ελλην., όπως φαίνεται από το επίθημα -*ινθος*. Υπάρχει η άποψη ότι η λ. συνδ. με το μτγν. *λάβρος*, το οποίο αποτελεί το λυδικό όνομα για τον αμφιστομοπέλεκτο, οπότε η λ. *λαβυρίνθος* θα προσδιόριζε έναν χώρο εξουσίας, ενώ, κατ' άλλη εκδοχή, ανάγεται στο αρχ. *λαύρα* «πέρασμα, λιθόστρωτος δρόμος». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. labyrinth, γαλλ. labyrinthe κ.ά.]. **λαβυρινθώδης**, -ης, -ες [αρχ.] {λαβυρινθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) 1. αυτός που είναι όμοιος με λαβύρινθο, δαιδαλώδης, χωρίς διεξοδο 2. (μτφ.) ακαταλαβίστικος, πολύπλοκος ή υπερδεμένος: *οι ~ δια-*

δικασίες της γραφειοκρατίας || η ~ δομή του υπουργείου ΣΥΝ. διαδιδωδής. Επίσης λαβυρινθοειδής, -ής, -ές. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

λαβωματιά (η) (εκφραστ.) 1. ο τραυματισμός ή η πληγή από όπλο ή μαχαίρι: *είχε μια μικρή ~ στο στήθος* ΣΥΝ. λάβωμα, τραύμα 2. (μτφ.) κάθε ψυχικό τραύμα και ιδ. ο ερωτικό καμψός: *τού έρωτα οι ~ ΣΥΝ.* (λαϊκ.) νταλκάς, σερβτάς, μεράκι. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω. [ETYM. μεσν. < λάβωμα, -ατός + -ιά].

λαβώνω ρ. μετβ. {λάβω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ τραύμα με όπλο ή μαχαίρι: *τον λάβωσαν τα βόλια του εχθρού* ΣΥΝ. τραυματίζω, πληγώνω 2. (μτφ.) προκαλώ συναισθηματική ταραχή, συνήθ. απογοήτευση ή ερωτικό καμψό: *με λάβωσε η ματιά της* ΣΥΝ. πληγώνω, ταράζω, αναστατώνω 3. (η μτφ. λαβωμένος, -η, -ο) αυτός που έχει πληγωθεί: ο τραυματίας: «οι ~ με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια» (Θδ. Ελύτης). — λάβωμα (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω. [ETYM. μεσν. < αρχ. λαβή, επειδή η λαβή με βίαιο τρόπο μπορεί να προκαλέσει σωματική βλάβη].

λαγάνια (η) {γωρ. γεν. πληθ.} είδος άζυμου ψωμιού με σουσάμι στην επιφάνεια του, σχήματος επίπεδου και ελαειφοειδούς, που τρώγεται παραδοσιακά την Καθαρά Δευτέρα: *πατροπαράδοτη ~*. [ETYM. < μτν. λάγανον «λεπτή πίτα» (με αλλαγή γένους) < αρχ. λα-γάω «απολώω, αφήνω - χαλαρώνω» < *λάγος < *slag-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. λατ. Taxus (> γαλλ. lèche), laxare «χαλαρώνω, αφήνω» (> γαλλ. laisser, ισπ. dejar), αρχ. γερμ. siine «χαλαρός», αγγλ. slack κ.ά. Ομόρρ. λαγ-αρός, λάγ-ων, λαγών (< όνα), λήγ-ω κ.ά.].

λαγαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {λαγάρισα, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) (σπάν.-λαϊκ.) καθαρίζω υγρό από ξένα σώματα, το κάνω διαυγές: ~ το νερό | το κρασί ΣΥΝ. φιλτράρω, ραφινάρω, διυλίζω, λαμπι-κάρω ♦ 2. (αμετβ.) (για υγρό) γίνομαι διαυγές, ολοκαίθαρος: *λαγάρισε το νερό*. — λαγάρισμα (το) [μεσν.].

λαγαρός, -ή, -ό αυτός που είναι απαλλαγμένος από ξένα σώματα: ~ νερό | κρασί | χρυσάφι | ασημί ΣΥΝ. καθαρός, διαυγής, διαφανής, λα-μπικός, αμυγής, ατόφρος ΑΝΤ. θολός, αφιτράριστος. — λαγαρότητα (η) [μτν.].

[ETYM. αρχ. < λαγάρω «απολώω, αφήνω - χαλαρώνω» < *λάγος < *stog-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. σαν-σκρ. slaksnā- «ολισθηρός, ισχνός», λατ. laxus «χαλαρός» (> γαλλ. lèche), αρχ. γερμ. siine «χαλαρός - αριστερός», γερμ. link «αριστερός» κ.ά. Ομόρρ. λαγ-ανον (> λαγάνω), λάγ-νος, λαγ-ών (< όνα), λήγ-ω κ.ά.].

λαγγεω ρ. αμετβ. {λάγγω-εθα, -εύτηκα, -εμένος} (κυρ. στη μτφ. *λαν-νεμένος*, -η, -ο) νιώθω και εκδηλώνω ερωτισμό, λυγνώνω από πόθο: *λαγγεμένη ματιά | Ανατολή* ΣΥΝ. λυγνώνω, πόθο. — λάγγεμο (το) [μεσν.].

[ETYM. μτν. < αρχ. λαγγάω «ενδίδω, υποχωρώ» < *sl(n)g-, συνεσταλμ. βαθμ. (με έρρινο ένθημα -η) του Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. λατ. languere «ατονώ, χαλαρώνω» (> γαλλ. languir), αρχ. γερμ. siine «χαλαρός» κ.ά. Ομόρρ. λαγ-αρός, λάγ-ων, λαγ-ών (< όνα), λήγ-ω κ.ά.].

λαγήνη κ. λαήνη [μεσν.] (το) {λαγήνη-ιού | -ιών} μικρό, πηλίνο, γυάλινο ή μετάλλιο δοχείο με στε'ό στόμιο και δύο χερούλια, που χρησιμοποιείται συν'ήθ. για τη μεταφορά, αποθήκευση και διατήρηση υγρών, κυρ. νερού: *σασαμένο | γεμάτο* ~ ΣΥΝ. σταμνί, (επισ.) υδρία. — (μεγεθ.) λαγήνια (η) [μεσν.].

[ETYM. < μτν. λαγήνιον, υποκ. του αρχ. λαγίνος | μτν. λάγηνος, αγν. ετύμου, πθ. συνδ. με χεττ. lahanni «φιάλη», το οποίο είναι δάνειο από την ακαδική].

λαγιαρνί (το) {λαγιαρν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αρνί με μαύρο τρίχωμα. [ETYM. < λόγιος (βλ. λ.) + αρνί].

λάγιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) (για πρόβατα) αυτός που έχει σκούρο τρίχωμα (κατ' επέκτ.-σπάν.) μελαμψός, σκούρος: ~ πρόβατο | πρόσωπο ΣΥΝ. μαύρος ΑΝΤ. άσπρος, λευκός.

[ETYM. Αβελ. ετύμου, πθ. < αββ. laj «αυρός». Έχει προταθεί η σύνδεση με αρωμ. laii].

Λαγκαδάς (ο) πόλη της Κ. Μακεδονίας στον νομό Θεσσαλονίκης. [ETYM. < λαγκάδι].

λαγκάδι (το) {λαγκαδ-ιού | -ιών} κοιλίδα, φαράγγι ιδ. δασώδες, ανάμεσα σε βουνά ή λόφους ή σε απότομο έδαφος: *βαθύ | απότομο | ζερό* ~ || «λάμπει ο ήλιος στα βουνά, λάμπει και στα ~» (δημοτ. τραγ.). Επίσης λαγκάδα [μεσν.] κ. λαγκαδιά (η).

[ETYM. μεσν., πθ. υποκ. του λαγκάς, -άδος «κοιλίδα» < λόγκος < αρχ. λάκκος. Κατ' άλλη άποψη, < *λακκάδιον, υποκ. του αρχ. λάκκος, ενώ έχει προταθεί και η αναγωγή της λ. σε αρχ. σλαβ. lang «χαράδρα». Δεν ευσταθεί η εκδοχή περί συμφωνικού των λ. λάκκος και άγκος «χαράδρα», καθώς και η αναγωγή σε *λογγάδιον, υποκ. του λόγγος].

λαγνεία (η) [αρχ.] {γωρ. πληθ.} η διαρκής και έντονη επιθυμία για ερωτική συνουρηση, η έντονη έκφραση ερωτισμού: *τον κοιτάζε με μάτια γεμάτα* ~ ΣΥΝ. φιληδονία, ηδονάθεια.

λάγνος, -α, -ο 1. αυτός που τον διακρίνει η διαρκής διάθεση για σεξουαλική επαφή ΣΥΝ. ερωτικής, ηδοναθής, έκλυτος ΑΝΤ. σεμνός, εγκρατής 2. αυτός που προκαλεί ερωτικό πόθο, που εκφράζει ερωτισμό: ~ κορμί | βλέμμα ΣΥΝ. φιληδόνος, προκλητικός. [ETYM. αρχ. < *sbg-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», για το οποίο βλ. λ. λαγαρός. Η ετυμολογία δείχνει ότι η αρχική σημ. της λ. λάγνος θα ήταν «αυτός που εγκαταλείπεται εξ ολοκλήρου στις ηδονές, ο έκλυτος»].

λαγοκοψιά ρ. αμετβ. αποθ. {λαγοκοψήθηκα} κοιμάμαι πολύ ελαφρά (με αποτέλεσμα να ξυπνάω με το παραμικρό) ΣΥΝ. μι-σοκοιμάμαι, κοιμάμαι με το ένα μάτι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

λαγόνια (η) (συνήθ. στον πληθ.) ΙΑΤΡ. καθένα από τα πλάγια μέρη της λεκάνης. Επίσης λαγόνι (το). — λαγόνιος, -α, -ο.

[ETYM. < αρχ. λαγών, -όνος (ή | ο) < *λάγος < *slag-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. αρχ. γερμ. siine, αρχ. αγγλ. slacc, αρχ. ιρλ. lace κ.ά. Ομόρρ. λάγ-ανον (> λαγάνω), λαγ-αρός, λάγνος, λήγ-ω κ.ά.].

λαγοπόδαρο (το) 1. το πόδι του λαγού 2. το κομμένο άκρο του ποδιού σκοτωμένου λαγού, το οποίο θεωρείται ότι φέρνει τύχη και χρησιμοποιείται ως φυλαχτό. λαγοπόδαρος, -η, -ο (μτφ.) αυτός που είναι γρήγορος στα πόδια ΣΥΝ. γοργοκίνητος, γοργοπόδαρος ΑΝΤ. αργοκίνητος, αργός, λαγοπροβιά (η) η προβιά, το τομάρι του λαγού ΣΥΝ. λαγοτόμαρο, λαγός (ο) (κοινό άν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) 1. τετράποδο θηλαστικό μικρού μεγέθους με μεγάλα όρθια αψιά, που ζει στην εξοχή και το κυνηγούν για το νόστιμο κρέας του, γνωστό για την ταχύτητα του και συνώνυμο της δειλίας: ΦΡ. (α) *γίνομαι λαγός* εξαφανίζομαι τρέχοντας πολύ γρήγορα, σαν λαγός ΣΥΝ. γίνομαι Λούης ΑΝΤ. περπατώ σαν χελώνα (β) *άλλα τα μάτια του λαγού κι άλλα της κουκουβάγιας* βλ. λ. άλλος (γ) *τάζω* (σε κάποιον) *λαγούς με πετραχήλια* βλ. λ. πετραχήλι (δ) *βγάζω λαγό* ανακαλύπτω κάτι πολύ σημαντικό (για μια έρευνα, υπόθεση κ.λπ.): *ο ρεπόρτερ έβγαλε λαγό στην υπόθεση της δολοφονίας του υπουργού* ΣΥΝ. πιάνω λαβράκι (ε) (παροιμ.) *λαγός τη φτέρη έβειε κακό της κεραλίας του | τού κεραλίου του* για πρόσωπο του οποίου η επιπολαιότητα αποβαίνει εις βάρος του 2. φαγητό με το κρέας του παραπάνω ζώου: ~ *στυφάδο* 3. ΑΘΛ. (αρχικό) ο αθλητής που στους αγώνες δρόμου, κυρ. μεγάλων αποστάσεων, φεύγει μπροστά και προπορεύεται, δίνοντας τον ρυθμό στην κούρσα, αλλά δεν τερματίζει στις πρώτες θέσεις. — (υποκ.) λα-γούδακι (το), λαγούδινα (η).

[ETYM. < αρχ. λαγός | λαγός < λαγός, πθ. < *λαγο(ο)-ω[σ]ός «αυτός που έχει μαλακά | χαλαρά αρτιά» < *λάγος «χαλαρός» (βλ. λ. λαγαρός) + ος «αρτί», οπότε πρόκειται για περιγραφικό σύνθετο, που ομοιάζει σημσιολογικά με τα σκετ. tārgus «λαγός» (κατά γράμμα «μακριά αρτιά»), περσ. xargōS «αρτιά γαϊδάρου», βερβερ. butmerzgin «ζώο με μακριά αρτιά»]. λαγοτόμαρο (το) το τομάρι του λαγού ΣΥΝ. λαγοπροβιά, λαγουδέρα (η) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. το μακρόστενο (σιδερένιο ή ξύλινο) στέλεχος, με το οποίο κινει κανείς το πηδάλιο βάρκας, γενικότε. μικρού σκάφους: *ξύλινη | βραιά* ~ ΣΥΝ. δούακι.

[ETYM. Ονομάστηκε έτσι επειδή αρχικά έμοιαζε με το ραβδί που χρησιμοποιούσαν στο κυνήγι των λαγών]. λαγούμι (το) {λαγουμι-ιού | -ιών} κάθε υπόγειο όρυγμα, συχνά για την απογείτευση, τη λειτουργία ορυγείου ή την τοποθέτηση εκρηκτικών: τα *ποντικά σκάβουν λαγούμια* || οι *πολιορκημένοι βήκαν έξω από την πόλη μέσα από τα ~ ΣΥΝ.* υπόνομος, σχετός [ETYM. < τουρκ. lag im]. λαγούμι(τζής) (ο) {λαγούμι(τζής)δες} (λαϊκ.) πρόσωπο που ανοίγει υπόγειες στοές ή τοποθετεί εκρηκτικά μέσα σε αυτές. [ETYM. < τουρκ. lagune ι]. λαγούτο (το) → λαούτο λαγύνη (το) → λαγήνη

λαγωνικό (το) 1. σκύλος ειδικά εκπαιδευμένος για να κυνηγά θηράματα: *έξυπνο λαγωνικό* | *γρήγορο* ~ ΣΥΝ. ζαγάρι, κυνηγόσκυλο 2. (μτφ.) αστυνομικός που διακρίνεται για την ικανότητα του να εξιχνιάει εγκλήματα και να εντοπίζει εγκληματίες ή δημοσιογράφος που ανακαλύπτει κάποια σημαντική είδηση: τα ~ της *Ασφάλειας βήκαν την άκρη του μυστηριώδους φόνου* ΣΥΝ. τζιμνί, άσος, σαίνι. [ETYM. μεσν. < αρχ. λακωνικός (κίων), με παρεμπόληση επίδρ. της λ. λάγος]. λαγώφθαλμος (ο) [μτν.] 1. ΙΑΤΡ. πάθηση του οφθαλμού, κατά την οποία τα βλέφαρα δεν κλείνουν (δηλ. είναι μισάνοιχτα) κατά τον ύπνο 2. αυτός που πάσχει από λαγώφθαλμο.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. lagophthalmie < lagophthalme < μτν. λαγώφθαλμος < αρχ. λαγός + οφθαλμός (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)]. λαγώχειλος (ο) [μτν.] 1. ΙΑΤΡ. δυσπλασία του άνω χείλους, που χαρακτηρίζεται από κάθετη, έκκεντρη σχισμή που ξεκινάει από τη μύτη και φτάνει στο άνω χείλος 2. αυτός που πάσχει από την παραπάνω δυσπλασία.

[ETYM. < μτν. λαγώχειλος < αρχ. λαγω-ός (> λαγός) + χείλος]. λαδάϊκο (το) (λαϊκ.-παλαιότ.) το εργοστάσιο παραγωγής λαδιού ή

το κατάστημα όπου πωλείται λάδι ΣΥΝ. (επισ.) ελαιοπωλείο. λαδάς (ο) (λαδάδες) (λαϊκ.) 1. ο έμπορος (ή και ο παραγωγός) λαδιού ΣΥΝ. λαδέμπορος 2. ΝΑΥΤ. αυτός που φροντίζει για τα λάδια στις μηχανές ΣΥΝ. θερμολαδάς.

λαδέμπορος (ο) {λαδεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εμπορεύεται λάδι ΣΥΝ. ελαιοπώλης, (λαϊκ.) λαδάς. Επίσης (λαϊκ.) λαδέμπορας. λαδερό (το) 1. το δοχείο που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη μικρής ποσότητας λαδιού και το σεβρίσμα του: *γυάλινο | παραδοσιακό* ~ ΣΥΝ. λαδικό, ροί 2. μικρό δοχείο με λιπαντική ουσία που χρησιμοποιείται για τη λίπανση των μηχανών ΣΥΝ. λαδοτήρι, λιπαντήρας · 3. καθένα από τα λαδερά φαγητά (βλ. λ. λαδερός).

λαδερός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που είναι πλούσιος σε λάδι ΣΥΝ. ελαιώδης 2. (στη μαγειρική) αυτός που έχει παρασκευαστεί μόνο με ελαιόλαδο, χωρίς άλλα λιπαρά ή βούτυρο (συνεκδ.) ο νηστήσιμος: τα - *φαγητά* (φασολάκια, ματάμες, αρακάς κ.λπ.) *χαρακτηρίζουν τη μεσογειακή κουζίνα*. λαδής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει μουντό πράσινο χρώμα, σαν αυτό του λαδιού: ~ *ύφασμα* ΣΥΝ. χακί 2. *λαδί* (το) το ίδιο το μουντό πράσινο χρώμα του λαδιού. *λάδι* (το) {λαδ-ιού | -ιών} 1. το εδωόμιο, παχύρρεστο υγρό που παράγεται από τη σύνθλιψη και την κατεργασία των καρπών της ελιάς:

ταγγισμένο | παρθένο (από την πρώτη έκθλιψη του ελαιοκάκπου, το οποίο πληροί καθορισμένα κριτήρια: θεωρείται εκλεκτή τροφή) | ραφηνιαρισμένο (ή εξευγενισμένο από την επεξεργασία κατώτερης ποιότητας ελαιοκάκπου, ώστε να πλησιάζει την ποιότητα του καθαρού λαδιού) | αγνό | εδόδομο (μείγμα εξευγενισμένου και παρθένου λαδιού) | θεραπευτικό | νοθευμένο ~ ΣΥΝ. ελαιόλαδο, έλαιο· ΦΡ. (α) **βγάζω το λάδι (κάποιου)** υποβάλλω (κάποιον) σε ταλαιπωρία: μου βγάλε το λάδι όλη μέρα, τραβώντας με απ' το ένα μαγαζί στο άλλο ΣΥΝ. ταλαιπωρώ, καταπονώ, βασανίζω, ξεθεώνω ΑΝΤ. ξεκουράζω (β) **μουν βγαίνει το λάδι** υφίσταται ταλαιπωρίες: μου βγήκε το λάδι από την πολλή δουλειά ΣΥΝ. ταλαιπωρούμαι (γ) (λαϊκ.) **βγαίνω λάδι** καταφέρνω να αθωωθώ, να αποφύγω την καταδίκη ή γενικότ. να μη θεωρηθώ υπεύθυνος (για κάτι): οι κατηγορίες ήταν σοβαρές, αλλά τελικά βγήκε λάδι || δεν φτάνει που κάνει ένα σωρό παρανομίες, βγαίνει κι από πάνω λάδι όποτε προκάνει θέμα ΣΥΝ. απαλλάσσομαι, αθωώνομαι (δ) **βάζω λάδι (σε κάποιον)** (ι) αλείφω (κάποιον) με αντιλιακό (ii) γίνομαι νονός, βαπτίζω: λένε ότι παίρνεις τις συνήθειες αυτού που σου βάζει το λάδι ΣΥΝ. λαδώνω (ε) (μτφ.) **ρίχνω λάδι στη φωτιά** προκαλώ την αναζωπύρωση της έντασης, ιδ. στις σχέσεις ανθρώπων, οξύνω τα πνεύματα: τα λόγια που είπε, έριξε λάδι στη φωτιά κι άναψε ο καβγάς || είναι που είναι εκνευρισμένος, μη ρίχνεις λάδι στη φωτιά, λέγοντας του κι άλλα ΣΥΝ. ερεθίζω ΑΝΤ. ηρεμώ, καταπραίνω (στ) **βγάδι από την πέτρα λάδι** δεν αφήνω ευκαιρία ανεκμετάλλευτη (ζ) **φάε λάδι κι έλα βράδυ** για τις αφοριστικές ιδιότητες που αποδίδονται στο ελαιόλαδο (η) **τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, κι έξι το λαδοξίδο** βλ. λ. τρεις 2. (α) (ειδικότ.) ρευστό στους 20°C προϊόν που αποτελείται από γλυκερίδια διαφόρων λιπαρών οξέων φυτικής ή ζωικής προέλευσης και μπορεί να περιέχει σε μικρές ποσότητες φωσφορικό, ασπιλονοίτητα συστατικά και ελεύθερα λιπαρά οξέα (β) κόθε υλικό με ελαϊώδη υφή, το οποίο μπορεί να έχει φυτική, ζωική, ορυκτή ή χημική προέλευση και ποικίλες χρήσεις (λ.χ. ως λιπαντικό, αντιλιακό κ.ά.): **βιομηχανικό | ορυκτό | υδρογονομένο** ~||- **μαυρίσματος** | για τη μηχανή του αυτοκινήτου || ο δρόμος είχε λάδια και το μηχανάκι ανατράπηκε ΣΥΝ. έλαιο · 3. (α) η τεχνική της ελαιογραφίας, σύμφωνα με την οποία ο πίνακας ζωγραφίζεται με χρώματα διαλυμένα στο λάδι: **εκθέτει πίνακα σε ~ και ακουαρέλες** ΣΥΝ. ελαιογραφία, λαδομογαζιά ΑΝΤ. υδρογραφία, ακουαρέλα (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο πίνακας που έχει ζωγραφιστεί με την παραπάνω τεχνική: **εκθέτει λάδια και παστέλ** · 4. (ως επίθ. για τη θάλασσα) γαλήνιος, ακύμαντος: **μετά την καταιγίδα η θάλασσα ήταν ~** — (υποκ.) **λαδάκι** (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ελάδιον*, υποκ. του αρχ. *ελαϊον* (βλ. λ.). Η φρ. *ρίχνω λάδι στη φωτιά* αποδίδει τη γαλλ. *jeter de l'huile sur le feu*].

λαδιά (η) 1. λεκές από λάδι: **ένα ποκάμισο γεμάτο λαδιές** ΣΥΝ. κηλίδα 2. (καθ.μ.) πράξη που δεν είναι σύμφωνη με τους ηθικούς κανόνες ή/και με τον νόμο: **την έχει κάνει τη ~ του, γι' αυτό έχει τέτοιο ένοχο ΣΥΝ.** ατασθαλία, κομπίνια, απατεωνιά.

λαδικό (το) 1. μικρό δοχείο για επιτραπέζια χρήση και φύλαξη μικρής ποσότητας λαδιού: γυάλινο | **παραδοσιακό | πηλίνο | γεμάτο | τενεκεδάριο** ~ ΣΥΝ. λαδερό, ροζέ 2. μικρό δοχείο με λάδι για λίπανση μηχανημάτων, λαδοτήρι.

λαδίλα (η) {χωρ. πληθ.} η χαρακτηριστική γεύση και μυρωδιά του ελαιολάδου: **έντονη | ενοχλητική** ~.

λαδόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χαρτί χαμηλής ποιότητας, που δεν απορροφά νερό ή υγρασία και χρησιμοποιείται ως περιτύλιγμα, καθώς και στη μαγειρική και τη ζωοοικονομική: **αντί για τραπέζομα-ντηλα έστρωσαν τα τραπέζια με λαδόκολλες** || **τύλιξε το κρέας στη ~ και το έβαλε στον φούρνο** ΣΥΝ. λαδοχάρτο.

λαδολέμονο (το) {χωρ. πληθ.} σάλτσα από λάδι και λεμόνι, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική για να νοστιμίζει τα κρεατικά και τα ψάρια: **ψάρι ~**.

λαδομογαζιά (η) (καθ.μ.) το ελαϊόχρωμα (βλ. λ.): **ζωγραφική με λαδομογαζίες** || **οι τοίχοι της κουζίνας βάφθηκαν με ~ ΣΥΝ.** ελαϊόχρωμα, λάδι ΑΝΤ. υδρόχρωμα, νερομογαζιά, πλαστικό. — **λαδομογαζιτζό** ρ.

λαδοξίδο (το) [μεσν.] 1. σάλτσα από λάδι και ξίδι, που χρησιμοποιείται για να νοστιμίζει κυρ. σάλτσες: **αφού ανακατέψετε όλα τα υλικά, προσθέτετε ~ για τη γεύση**· ΦΡ. **τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, κι έξι το λαδοξίδο** βλ. λ. τρεις · 2. σύνολο σκευών που προορίζονται για επιτραπέζια χρήση και φύλαξη μικρής ποσότητας λαδιού και ξιδιού: **φέρει το - και το αλατοπίπερο στο τραπέζι**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πονόδοντος**.

λαδόπανο (το) το ύφασμα με το οποίο τυλίγουν και σκουπίζουν τα μωρά, αμέσως μόλις τα βαφτίζουν: **μαλακό | άσπρο | μάλλινο** ~.

λαδοπαστέλ (το) {ακλ.} χρώμα ζωγραφικής τριμμένο μέσα σε μαστίχα και ανακατεμένο με νέφτι, σπαρματσέτο και λάδι παπαρούνας, σκληρότερο από τα κοινά παστέλ, που χρησιμοποιείται σε σκληρό χαρτί, χαρτόνι ή μουσαμά, κυρ. στα προσχέδια για ελαιογραφίες ή έργα με ακρυλικά.

λαδορίγανη (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα λαδιού με ρίγανη ως καρύκευμα σε κρεατικά ή ψάρια.

λαδοτύρι (το) {λαδοτυριού | -ιών} ημισκληρή λιπαρό τυρί, που παράγεται κυρ. στα νησιά.

λαδοχάρτο (το) χαμηλής ποιότητας χαρτί, σκληρό και αδιάβροχο, η λαδόκολλα: **τύλιξε το κρέας σε ~**.

λαδόψωμο (το) ψωμί αλειμμένο με λάδι: **μόλις έβγαινε το πρώτο λάδι της χρονιάς, τα παιδιά χόρταναν ~!**

λάδομα (το) {λαδομά-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΕΚΚΛΗΣ. η επάλειψη του νεοφώτιστου με αγιασμένο λάδι κατά τη βάπτισή από τον ανάδοχο 2. η επάλειψη με λάδι ή λιπαντικό υλικό των τμημάτων ή των εξαρτημάτων μηχανής ή αντικειμένου: το ~ της **κλειδαριάς** 3. το λέκασμα από λάδι: το ~ της **ποδιάς** 4. (μτφ.) η παράνομη ή ύποπτη προσφορά χρημάτων σε αρμόδιο, ώστε να μεροληπτήσει υπέρ αυτού που κάνει

την προσφορά: **όπου δεν τα καταφέρνει με τον σταυρό, προχωρεί με το ~ ΣΥΝ.** εξαγορά, δωροδοκία. — (υποκ.) **λαδοματάκι** (το). Λάδωνας (ο) παραπόταμος του Αλφειού της Πελοποννήσου, που πηγάζει από τα Αρσόνια. Επίσης Λάδωνας {Λάδων-ος, -α}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Λάδων, -ωνος, πελασγ. αρχής, αγν. ετύμου]. λαδώνω ρ. μετφ. κ. αμετφ. [μεσν.] {λάδο-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετφ.) 1. αλείφω με λάδι: **λαδώνειτε καλά τα φύλλα, προτού τοποθετήσετε τη γέμιση**· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) **λαδώνω τ' άντερο μου** τρώω: **πάμε στην ταβέρνα να λαδώσουμε τ' άντερο μας** (β) (μτφ.) **λαδομένος ποντικός** ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο με ύλοστα και λαδομένα μαλλιά 2. προκαλώ λεκέ από λάδι: **λάδωσε το καλό του κοστούμι ΣΥΝ.** λεκιάζω 3. ΕΚΚΛΗΣ. (λαϊκ.) αλείφω με αγιασμένο λάδι αυτόν που βαπτίζεται: **ο νονός λαδώνει τον νεοφώτιστο** 4. (συνεκδ.) βαπτίζω, γίνομαι ανάδοχος: **πηρε τις παραξενιές αυτού που τον λάδωσε ΣΥΝ.** **βάζω λάδι, βαπτίζω** 5. **βάζω** λιπαντική ουσία σε εξάρτημα μηχανής ή επιφάνεια για προστασία από τριβές: **~ την κλειδαριά** || **- τους μεντεσέδες για να μην τρίζει η πόρτα ΣΥΝ.** λιπαίνω, γρασώνω 6. (μτφ.) προσφέρω παρανόμως χρήματα ή δώρα σε αρμόδιο, ώστε να επηρεάσει τη γνώμη του και να μεροληπτήσει υπέρ μου: **μελέτη επιτροπής λαδοθήκα και έτσι κέρδισε τον διαγωνισμό ή εταιρεία με τα χαμηλότερης ποιότητας προϊόντα ΣΥΝ.** εξαγοράζω, δωροδοκώ ♦ 7. (αμετφ.) εκκρίνω λιπαρή ουσία: **ορισμένοι τύποι μαλλιών λαδώνουν εύκολα**.

λαδοτήρι (το) {λαδοτήρι-ού | -ιών} μικρό δοχείο όπου τοποθετείται λιπαντική ουσία.

Λαζέρης (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. ο πατέρας του Οδυσσέα 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **λαζο-έρ-ης* < *λαός* (βλ. λ.) + θ. *-ερ-* του ρ. *έρ-εθω* (βλ. λ. *ερεθίζω*), οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτών που ερεθίζει τον λαό (προς μάχη)»]. **λαζάνι** (το) {λαζανιών} 1. ζυμαρικό σε μορφή πλατιάς μακροστενης επίπεδης λωρίδας 2. **λαζάνια** (τα) φαγητό που παρασκευάζεται με τα παραπάνω ζυμαρικά και την προσθήκη τυριών, κρέμας γάλακτος κ.ά.: **λαζάνια σε στανάκι | στον φούρνο** | **με αβγά**. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν. μεσν. < ιταλ. lasagna < δημόδ. λατ. lasania < λατ. lasanum «αργείο» < αρχ. *λάσανον* «δοχείο, τρίποδος», αγν. ετύμου].

λαζαρέτο (το) (παλαιότ.) το λοιμοκαθατήριο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. lazaretto < Nazareto (κατά παρετυμολ. προς το παλαιότ. lazzero «επαίτης»), από το λοιμοκαθατήριο Santa Maria di Nazareth].

λαζαρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) είδος παλιού εμπροσθογε-μούς τουφεκιού. [ΕΤΥΜ < ιταλ. lazarina, από το όν. του κτωσκουαστή].

Λάζαρος (ο) {-ου κ. -άρου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γρηγορότερο τον αδελφό της Μαρίας και της Μάρθας, τον οποίο ανέστησε ο Χριστός (η **ανάσταση του Λαζάρου**) 2. ως προσφώνηση πρόσωπου που σώθηκε ανέλπιστα από τον θάνατο ή προσώπου εξαιρετικά καγκεκτικού· ΦΡ. **αναστήθηκε σαν τον Λάζαρο** για πρόσωπο που σώθηκε από βέβαιο θάνατο μετά από επικίνδυνη ασθένεια και μακρά ταλαιπωρία 3. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτγν., εξελληνισμένος τ. του ονόματος Ελεάζαρ < εβρ. El'azar «Θεός έχει βοηθήσει»].

Λάζος (ο) καθένας από τους αποίκους της Λαζικής, περιοχής του Α. Εύξεινου Πόντου, που εκχριστιανίστηκαν επί Ιουστινιανού και εξισλαμίστηκαν από τους Οθωμανούς τον 15ο αι. — **Λαζόπουλο** (το). [ΕΤΥΜ. Η περιοχή της **Λαζικής** (τουρκ. Lazistan) οφείλει το όνομα της στην καυκασιακή γλώσσα Λαζ (χωρίς σύστημα γραφής), αγν. ετύμου].

λάζος (ο) μαχαίρι με πτυσσόμενη λάμα, που φυλάσσεται μέσα στη λαβή: **τραβάν τον λάζο ΣΥΝ.** σουγιάς. Επίσης **λάζο** (το). [ΕΤΥΜ. Αβελ. ετύμου, πιθ. < κπρ. όν. *Λάζος*, επειδή τέτοιο μαχαίρι θεωρείται ότι έφεραν κατά τις Σταυροφορίες οι μοναχοί του Αγίου Λαζάρου].

λαζούρα (η) είδος παχύρρευστου βερνικιού. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *λαζουρίτης*].

λαζούρι (το) {λαζουριού | -ών} 1. **λαζουρίτης** (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) το κυανό χρώμα 3. νήμα βαμμένο με ανεξίτηλο κυανό χρώμα. [ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *λαζουρίτης*].

λαζουρίτης (ο) [1889] {λαζουριτών} ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος γαλάζιου χρώματος, που μοιάζει με ζαφείρι. [ΕΤΥΜ Μεταφορά του γαλλ. lazurite < μεσν. λατ. lazur < αραβ. lāzaward «ο λίθος lapis lazuli»].

λάβε βιώσας (Επικούρος, απ. 551) να περνάς τη ζωή σου απαρτήρητος, να μην επιδιώκεις την προβολή. [ΕΤΥΜ < αρχ. λάβε (προστ. αορ. β' του *λανθάνω*) + *βιώσας* (μτχ. αορ. του βιώ, -ού)].

λαθεύω ρ. αμετφ. [μεσν.] {λάθε-ψα, -μένος} (λαϊκ.) πέφτω έξω στους υπολογισμούς μου, κάνω λάθος: **λάθεψα στις εκτιμήσεις μου** || **λαθεμένη επιλογή ΣΥΝ.** αστοχά, σφάλμα ΑΝΤ. πετυχαίνω. — **λάθεμα** (το).

λάθος (το) {λάθ-ους | -η, -ών} 1. οτιδήποτε αποκλίνει από τον κανόνα, κάτι που δεν λέγεται ή δεν γίνεται με τον σωστό τρόπο: **ορθογραφικό | τυπογραφικό | συντακτικό | φραστικό | ηθικό | επιπόλαιο | μοιραίο | βασικό | γλωσσικό | επικίνδυνο** -1) **κάνεις ~, αν νομίζεις ότι δεν θα επιμείνω!** || **κάνενα - δεν αναγνωρίζεται μετά την απομάκρυνση από το ταμείο** || **τα - πληρώνονται!** || **συχωρώ τα - κάποιον** || **τα ~ είναι ανθρώπινα!** || **μαθαίνω από τα ~ μου** || **διορθώνω τα - ενός κειμένου ΣΥΝ.** σφάλμα ΑΝΤ. σιστό· ΦΡ. **λάθη επί λαθών** το ένα λάθος μετά το άλλο· για αλληπάλγηλα λάθη 2. ατυχής επιλογή, πράξη, εκτίμηση (κατάστασης): **ήταν ~ μου να τους εμπιστευθώ** || **όλες μου οι ενέργειες ήταν ένα ~!** || **το ~ στην υπόθεση αυτή ήταν η επιλογή ανώριμου προσώπου για μια τόσο σοβαρή εργασία** · 3. ό,τι απέχει από την πραγματικότητα ή την αλήθεια: **βρείτε το σωστό και το -** || **~! Η σω-**

στη απάντηση είναι άλλη ΣΥΝ. ανακρίβεια ΑΝΤ. σωστό, αλήθεια: ΦΡ. *αν δεν κάνω λάθος* αν δεν απατόμαι: *είστε ο δρ Λιβινγκστον*. ~ || ~, *σας έχω ξαναδεί* 4. ΜΑΘ. η απόκλιση ανάμεσα στην πραγματική τιμή που είναι προϊόν μιας πράξης και αυτής την οποία βρίσκει (καλείς): *το αποτέλεσμα της διαίρεσης είναι ~ || υπάρχει ~ στην αφαιρεση || μαθηματικό | στατιστικό ~* ΑΝΤ. σωστό 5. (καταχρ. ως επίρρ. κ. άκλ. επίθ.) λανθασμένος, εσφαλμένος: ~ *αριθμός | κίνηση | πίστη | σύνταξη | απάντηση | πράξη | αποτέλεσμα | δρόμος | στάση ζωής* ΑΝΤ. σωστός: ΦΡ. *κατά λάθος* χωρίς να υπάρχει πρόθεση: *έπεσε πάνω του ~* ΣΥΝ. εκ λάθους ΑΝΤ. επίτηδες. — (υποκ.) λαθάκι (το). [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «λήθη», < αρχ. *λανθάνω* (υποχωρητ.), βλ.λ. Η σημ. «σφάλμα» είναι μεσν. Η χρήση της λ. ως επιθέτου και επιρρήματος είναι μεταφορά αγγλ. συντακτικού σχήματος, που οφείλεται στην αντίθεση των λ. σωστός - λάθος (λ.χ. you dialled the correct | wrong number «καλέσατε τον σωστό | λανθασμένο αριθμό»), όπου η λ. λάθος θεωρήθηκε επίθ. κατ' αντιστοιχία προς το σωστός].

λάθος: συνώνυμα. Η παρέκκλιση από το ορθό σε όλα τα επίπεδα (πρακτικό, θεωρητικό, ηθικό, κοινωνικό κ.λπ.) συνιστά ό,τι ονομάζουμε λάθος. *Λάθος, λήθη, αληθής* είναι ομόρριζα του λανθάνω «διαφεύγει την προσοχή». *Λάθος* είναι αυτό που διαφεύγει την προσοχή. *Αληθής* είναι αυτός που δεν μπορεί να διαλάβει την προσοχή, να ξεφυγεί, να κρυφτεί-άρα ο πραγματικός, ο αληθινός. *Λήθη* είναι η διαφυγή από την προσοχή, το ξεχασμα, η λησμονιά. Κοντά στην κυριολ. σημ. της λ. λάθος «αυτό που διαφεύγει την προσοχή» είναι και οι λ. *αβλεπία* και *αβλέπημα* (κυρ. το τυπογραφικό λάθος που έχει ξεφυγεί από την προσοχή) από το ρ. *βλέπω*, καθώς και η λ. *απροσεξία* (προσέχω). Μια σειρά άλλων συνωνύμων της λ. λάθος συνδέονται ετυμολογικά με την έννοια του τόπου: *σφάλματα* «γλιστρώ και πέφτω» > σφάλμα «το γλιστρήμα, το πέσιμο, η παρέκκλιση από την ορθία θέση», *παράπλοια* (πίττω), *ατόπια* (τόπος), *ολίθημα* «πέσιμο από γλιστρήμα». Άλλα συνδέονται με την έννοια της περιπλάνησης και της λοξοδρόμησης από τον κανονικό δρόμο: *πλανώμαι* «περιπλανώμαι» > *πλάνη* «περιπλάνηση» - *«λάθος»* (πβ. λατ. *epitae* «περιπλανώμαι» > ειπίο «πλάνη») και *παραδρομή* (στη φράση εκ *παραδρομής*). Η αποτυχία στη σκόπευση (*αστόγιο*) οδηγεί στο *αστόγημα* «λάθος» (πβ. γερμ. *fehlen* «αστόγιο» > Fehler «αστόγημα, λάθος»). Ολόκληρο το φάσμα των λανθασμένων παρεκκλίσεων, δηλ. των λαθών, θα μπορούσε να παρουσιαστεί σαν ένα λεξιλογικό συνεχές από το αβλεπία μέχρι το γκάφα «χοντρό λάθος»: *αβλεπία* (και *αβλέπημα*) - *απροσεξία* - *παραδρομή* - *λάθος* - *σφάλμα* - *αστόγημα* - *ατόπια* - *ολίθημα* - *παραπλοία* - *πλάνη* - *παραπλοία* - *γκάφα*. Ας σημειωθεί, επ' ευκαιρία, η συχνή χρήση της λ. *λάθος* με επιθετική και επιρρηματική σημασία αντί του *λανθασμένος* | *λανθασμένα*: *Αυτή η απάντηση είναι λάθος* (= λανθασμένη) - *Έλυσε την άσκηση λάθος* (= λανθασμένα) - *Έδωσε λάθος τηλέφωνο* - *Λάθος άνθρωπος σε λάθος θέση*.

λαθούρι (το) | **λαθουριού** | -ιών | ποώδες φυτό που καλλιεργείται κυρ. ως κτηνοτροφικό από τα αποβολιμαία και τριμμένα σπέρματα του παρασκευάζεται η φάβα.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λαθούριον* < *λαθύριον*, υποκ. του μτγν. *λάθυρος*, αγν. ετύμου. Η ομοιότητα με Ι.Ε. λ. που σημαίνουν «φακή» (λατ. *lens*, αρχ. *σάβ*, *leSta*, ρωσ. *laca*) δεν αποδεικνύει ούτε την Ι.Ε. καταγωγή τους ούτε ότι πρόκειται για παράλληλο δανεισμό].

λάθρα επίρρ. (λόγ.) κρυφά, χωρίς να γίνεται κανείς αντιληπτός: *εισέβαλαν ~ στη χώρα* ΑΝΤ. φανερά.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάθρα* | *λάθρα*, επιρρ. χρήση θέματος που απαντά στον αόρ. β' *λαθείν* (απφρ.) του ρ. *λανθάνω* (βλ.λ.)].

λαθραϊός, -α, -ο 1. αυτός που γίνεται κρυφά, με σκοπό να μην τον δουν και τον ανακαλύψουν οι άλλοι, συνήθ. εξαιτίας της παράνομης φύσης του: ~ *κνήμη | ψάρεμα | ανασκαφή | μετανάστευση* ΣΥΝ. κρυφός ΑΝΤ. φανερός 2. ό,τι προέρχεται από το λαθρεμπόριο: ~ *ταγάρια | ποτά | όπλα* 3. **λαθραία** (τα) τα λαθρεμπορεύματα (βλ.λ.): *βρήκαν τα ~ στο αμπάρι του πλοίου*. — *λαθραϊ-α* | -ώς [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαθραϊός* < *λάθρα* (βλ.λ.)].

λαθραιλία (η) | **χωρ.** πληθ. | η παράνομη αιλία, που διεξάγεται είτε σε απαγορευμένη περίοδο είτε με απαγορευμένα μέσα είτε για είδος υπό προστασία είτε χωρίς τη σχετική άδεια

λαθραναγνώστης (ο) | **λαθραναγνώστρων**, **λαθραναγνώστρια** (η) | **λαθραναγνώστριων** | πρόσωπο που διαβάζει κρυφά το έντυπο άλλου (λ.χ. τη σελίδα μιας εφημερίδας την ώρα που τη διαβάζει ο κάτοχος της): *οι ενοχλητικοί ~ των εφημερίδων στα λεωφορεία*.

λαθρανασκαφή (η) [1888] ανασκαφή που γίνεται κρυφά (σε αναζήτηση ευρημάτων, τα οποία συνήθως εμπορεύονται αρχαιοκάπηλοι).

λαθρεμπόρευμα (το) [1874] (λαθρεμπορεύμα-τος | -ατα, -άτων) | το εμπόρευμα που διακινείται στο εσωτερικό μιας χώρας ή από και προς τα σύνορα της είτε χωρίς να έχουν καταβληθεί οι νόμιμοι δασμοί είτε χωρίς να επιτρέπεται η διακίνηση του ΣΥΝ. *λαθραία* (τα).

λαθρεμπορία (το) [1809] | **λαθρεμπορίου** | **χωρ.** πληθ. | το εμπόριο προϊόντων, τα οποία είναι απαγορευμένα ή για τα οποία δεν έχουν καταβληθεί οι νόμιμοι φόροι: ~ *όπλων | ταγάρων* | *ναρκωτικών* | *διεθνές | παραλλακό* | *συνοριακό* ~ ΣΥΝ. *κοντραμπάντο*. Επίσης (επίσ.) **λαθρεμπορία** (η) [1826]. — **λαθρεμπορός** [1837] κ. (λαϊκ.) **λαθρεμπορας** (ο), **λαθρεμπορικός**, -ή, -ό [1871].

λαθρεπιβάτης (ο) | **λαθρεπιβατών**, **λαθρεπιβάτισσα** (η) | **λαθρεπιβατιστών** | πρόσωπο που μπαίνει κρυφά σε μεταφορικό μέσο και ταξιδεύει χωρίς να πληρώσει εισιτήριο ή χωρίς να έχει τα σχετικά νόμιμα έγγραφα.

λαθρόβιος, -α, -ο [1863] 1. αυτός που υπάρχει και ζει χωρίς να τον αντιλαμβάνονται οι άλλοι: ~ *ύπαρξη* ΣΥΝ. κρυφός ΑΝΤ. φανερός 2. (μφρ. για έντυπο) αυτός που έχει μικρή κυκλοφορία και ύποπτος πόρους. — **λαθρόβια** | **λαθροβίος** επίρρ.

λαθροβίωση (η) | -ης κ. -ώσεως | **χωρ.** πληθ. | 1. το να ζει κανείς χωρίς να γίνεται αντιληπτός από τους άλλους · 2. ΒΙΟΛ. η φαινομενική απουσία ζωής σε κατώτερους οργανισμούς, που οφείλεται στη μείωση των οργανικών λειτουργιών στο ελάχιστο ως αποτέλεσμα κατάξυνης, αφυδάτωσης ή άλλων αντίξοων συνθηκών.

λαθρογαμία (η) [μτγν.] | **λαθρογαμιών** | (λόγ.) η μοιχεία. — **λαθρόγαμος** (ο/η).

λαθροθηρία (η) [1871] | **χωρ.** πληθ. | το κνήγι θηραμάτων που καθίσταται παράνομο, είτε επειδή συντελείται σε απαγορευμένη περιοχή ή εποχή είτε επειδή ο κνήγιος δεν έχει τη σχετική άδεια είτε επειδή το θήραμα είναι προστατευόμενο είδος: *συνελήφθησαν με την κατηγορία της ~*. — **λαθροθήρας** (ο/η) [1856], **λαθροθηράρ** ρ. { -εις... }. [ΕΤΥΜ. < *λαθροθήρας* < *λαθρο-* + *-θήρας* < *θήρα* «κνήγι»].

λαθρομετανάστευση (η) | -ης κ. -εύσεως | -εύσεων, -εύσεων | η έξοδος από μία χώρα μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων πληθυσμού και η εγκατάστασή τους σε άλλη (για οικονομικούς ή πολιτικούς λόγους), με τρόπο λαθραίο, παράνομο, χωρίς να υπάρχουν τα απαραίτητα νόμιμα έγγραφα εισόδου ή εργασίας στη χώρα προορισμού: *ο στρατός περιπολεί στα σύνορα για τον περιορισμό της ~*. — **λαθρομεταναστευτικός**, -ή, -ό, **λαθρομεταναστευόρ**.

λαθρομετανάστης (ο) | **λαθρομεταναστήων**, **λαθρομετανάστρια** (η) | **λαθρομεταναστριών** | πρόσωπο που μετακινείται και εγκαθίσταται σε χώρα άλλη από αυτήν της καταγωγής του, χωρίς να πληροί τους απαραίτητους όρους ή χωρίς να έχει περάσει από τις νόμιμες διαδικασίες: *νομιμοποίηση των ~ || στο αμπάρι του καϊκιού ήταν στοιβαγμένοι δεκαπέντε ~*.

λαθροπλοτομία (η) | **χωρ.** πληθ. | η παράνομη, χωρίς άδεια του δαστοχέου, συστηματική κοπή και εμπορία ξυλείας. Επίσης **λαθροπλοτομία**. — **λαθροπλοτόμιος** (ο/η) [1897].

λαθροχειρία (η) [1871] | **λαθροχειριών** | η αφαίρεση, η κλοπή πράγματος με τρόπο, ώστε να μη γίνει η ενέργεια αντιληπτή ΣΥΝ. *υπεξαίρεση*, *υποκλοπή*, (λαϊκ.) *σούφρωμα*.

[ΕΤΥΜ. < *λαθρο-* + *-χειρία* < αρχ. *χειρ* «χέρη», *απόδ.* του *γαλλ. escamotage*].

λαθυρισμός (ο) [1891] | **χωρ.** πληθ. | τροφική δηλητηρίαση που οφείλεται σε κατανάλωση λαθουριού (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ. lathyrisme*].

λάββ επίθ. {άκλ.} 1. (κυρ. για μουσική παράσταση) αυτός που γίνεται με αυτοπρόσωπη παρουσία των συντελεστών του μπροστά σε κοινό, σε αντίθεση με αυτόν που έχει μαγνητοσκοπηθεί ή ηχογραφηθεί: ~ *μουσική παράσταση* || ~ *εμφάνιση ενός γκρουπ* || (κ. ως επίρρ.) *το γκρουπ έπαιζε ~ τα γνωστότερα κομμάτια του ΣΥΝ.* ζωντανός 2. (για ραδιοφωνική ή τηλεοπτική μετάδοση) αυτός που μεταδίδεται απευθείας, τ'η ίδια στιγμή που γίνεται: *οι τηλεκατές παρακολούθησαν την απελευθέρωση των ομήρων σε ~ μετάδοση* || (κ. ως επίρρ.) *θα δούμε την απονομή των βραβείων ~* ΣΥΝ. ζωντανός 3. (για ηχογράφηση ή μαγνητοσκόπηση μουσικής εκδήλωσης) αυτός που περιέχει μια μουσική εκδήλωση, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε μπροστά σε κοινό: *ο δίσκος περιέχει τη ~ συναυλία του τραγουδιστή στον Λοκαβιττό*. [ΕΤΥΜ. < *αγγλ. live*, από φρ. όπως *live transmission* «απευθείας μετάδοση», *live recording* «ζωντανή εγγραφή» (δηλ. όχι σε στούντιο), *live programme* κ.τ.δ.].

λαϊδή (η) → **λέδη**

λαϊκάντζα (η) → **λαϊκούρα**

λαϊκισμός (ο) [1887] 1. η ιδέα σύμφωνα με την οποία οι επιθυμίες και οι πεποιθήσεις των λαϊκών μαζών αποτελούν βασίμο οδηγό πολιτικής δράσης 2. πολιτικό κίνημα με βάση συνθήκες το αγροτικό τμήμα μιας κοινωνίας, που αποσκοπεί στην ικανοποίηση λαϊκών συναισθημάτων και προσδοκιών 3. (κακός.) ο έπαινος και η κολακεία των αδυναμιών και των ελαττωμάτων του λαού, καθώς και η υιοθέτηση επιχειρημάτων ή θέσεων που ευχαριστούν τον λαό (και γενικότερ. τους πολλούς), χωρίς όμως και να τον ωφελούν, με σκοπό την εξασφάλιση της εύνοιας του. — **λαϊκίζω** ρ. [ΕΤΥΜ. *Μετάφρ.* δάνειο από αγγλ. *populism*].

λαϊκισμός - **λαϊκότητα**. Οι δύο λέξεις αποτελούν τις δύο όψεις της έννοιας «λαϊκός»: την εύσημη, που είναι η **λαϊκότητα**, δηλ. το γνήσιο λαϊκό στοιχείο με χαρακτηριστικά την απλότητα και τη λιτότητα, και την κακόσημη πλευρά, που είναι ο **λαϊκισμός**, δηλ. το ψεύτικο, φτειαχτό λαϊκό στοιχείο, που μιμείται τη συμπεριφορά του λαού, για να την εκμεταλλευθεί (πολιτικά, κοινωνικά, καλλιτεχνικά κ.λπ.). Μιλούμε με θετικό πνεύμα για τη **λαϊκότητα** της σκέψης και της συμπεριφοράς των απλών ανθρώπων του λαού, αλλά με αρνητική χροιά για τον **λαϊκισμό** στην πολιτική, στα συνθήματα, στη σκέψη, στη συμπεριφορά ανθρώπων, που, χωρίς να προέρχονται από τον απλό λαό, επιζητούν να τον κολακεύουν, για να αποκομίζουν προσοπτικά, πολιτικά ή άλλα οφέλη.

λαϊκιστής (ο), **λαϊκίστρια** (η) (λαϊκιστριών) | πρόσωπο (συνήθ. του δημόσιου βίου) που κολακεύει τον λαό ή υιοθετεί θέσεις και απόψεις ευχάριστες, όχι όμως και ωφέλιμες, για τον λαό, με σκοπό να κερδίσει την εύνοια και την υποστήριξη του: *οι πολιτικοί του αντιπάλου τον κατηγορούν ως λαϊκιστή*. [ΕΤΥΜ. *Μετάφρ.* δάνειο από αγγλ. *populist*].

λαϊκιστικός, -ή, -ό κ. **λαϊκιστικός**, -ή, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία λαϊκισμού: ~ *λόγος* | *επιχείρημα* | *πολιτική* | *ενέργεια*.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιστικός.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. populistici. λαϊκός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον λαό ή προέρχεται από αυτόν: ~ εντολή | ετμηγορία | κυριαρχία | εξέγερση | αίτημα | παραδόσεις | έθιμα | τέχνη | πολιτισμός | δοξασίες | σοφία | φρόνημα | κίνηση | αποδοχή | διασάρεσκα | χοροί | θέατρο | πρόγραμμα- ΦΡ. **λαϊκό δικαστήριο** δικαστήριο που συγκροτείται από μη νομικούς επαγγελματίες δικαστές, κυρ. σε περιόδους πολιτικής εκτροπής και ανατροπής της έννομης τάξης 2. αυτός που σχετίζεται με τις εισοδηματικά κατώτερες τάξεις, κατ' αντιδιαστολή προς τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και την αριστοκρατία: ~ τάξεις | μάζες (η εργατική τάξη, οι αγρότες και η συνδεδεμένη μαζί τους διανόηση) | **στρώματα** | **μέτωπο** (συνασπισμός κομμάτων της εργατικής τάξης και των μεσαίων τάξεων για την αποτροπή ενδεχόμενης φασιστικής απειλής) || η ~ βάση του κόμματος ANT. αριστοκρατικός, αργοντικός- ΦΡ. (α) **λαϊκή** (αγορά) υπαίθρια, κινητή αγορά, όπου πωλούνται σε χαμηλές τιμές οπωρολαχανικά, είδη διατροφής και ένδυσης, καθώς και είδη για το σπίτι: *κάθε Τρίτη η κυκλοφορία στην κεντρική οδό της πόλης διακόπτεται εξαιτίας της λαϊκής* (β) **λαϊκό τραγούδι** | **λαϊκή μουσική** (ι) (γενικά) το τραγούδι και η μουσική των λαϊκών στρωμάτων (ii) (ειδι-κότ.) κ. **λαϊκά** (τα) γενική ονομασία του τραγουδιού και της μουσικής που αναπτύχθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας έχοντας τις ρίζες του στην παραδοσιακή μουσική και στο ρεμπέτικο, χρησιμοποιώντας όμως συχνότατα ποικίλα μουσικά στοιχεία τόσο από τη Δύση όσο και από την παράδοση της Ανατολής: αντιδιαστέλλεται προς τη δημοτική μουσική και τραγούδια (μουσική | τραγούδια των αγροτικών πληθυσμών της υπαίθρου ή των κατοίκων των νησιών) και προς την έντεχνη λαϊκή μουσική και τραγούδια (που έχουν συνθέσει πρόσωπα με μουσική παιδεία πάνω σε λαϊκές φόρμες): *από το ραδιοφωνο ακούγονταν βαριά ~ ~ ελαφρό ~ τραγούδι* (με λαϊκά και ευρωπαϊκά μουσικά όργανα σε κλιμακωτές ευρωπαϊκές και ερωτικές κατά κανόνα περιεχόμενο) (iii) (μουσική | τραγούδι) που εκτελείται με λαϊκά όργανα (και όχι λ.χ. μοντέρνα ή κλασικά) (γ) **λαϊκό κέντρο** κέντρο διασκέδασης, όπου παίζουν λαϊκή μουσική και τραγούδια: «αν θες να νιώσεις καινούργιες συγκινήσεις | να μ' ακολουθήσεις | σε κέντρα λαϊκά» (λαϊκ. τραγ.) ANT. κοσμικό κέντρο (δ) **λαϊκή απογευματινή** απογευματινή θεατρική παράσταση με χαμηλότερης συνήθ. τιμής εισιτήριο για τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα (ε) **λαϊκή επιμόρφωση** θεσμός που αποσκοπεί στην οργανωμένη και διαρκή εκπαίδευση των λαϊκών στρωμάτων, παράλληλα ή ανεξάρτητα από τη σχολική εκπαίδευση, με μέρηνα του κράτους (στ) **λαϊκή τέχνη** (ι) η τέχνη που άνηκε στην Ελλάδα από τα τέλη του Που αι. ως τον 19ο αι., περιλαμβάνοντας όλους τους κλάδους της χειροτεχνίας και της διακοσμητικής, με χαρακτηριστικά της τα θέματα από την παράδοση, τις συμβολικές και αγιογραφικές συνθέσεις, την ανωνυμία του καλλιτέχνη κ.ά. (ii) η τέχνη που βασίζεται στην παραγωγή έργων με τον παραδοσιακό τρόπο: *εργαστήρι ειδών λαϊκής τέχνης* (ζ) **λαϊκή Δεξιά** (ι) το τμήμα της Δεξιάς πολιτικής παράταξης που έχει λαϊκιστικό πολιτικό λόγο (ii) το λαϊκό τμήμα των οπαδών της Δεξιάς παράταξης 3. αυτός που μιλά και συμπεριφέρεται χωρίς επιτήδευση και που συνήθ. δεν διαθέτει ανώτερη μόρφωση: ήταν ~ τύπος, *αλλά με ξεχωριστή σοφία και γούμορ* || τα ήθη των ~ ανθρώπων || για να το πούμε στη ~ γλώσσα 4. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την εργατική τάξη, το προλεταριάτο: ~ επανάσταση | στρατός ΣΥΝ. προλεταριακός, εργατικός ANT. καπιταλιστικός, αστικός ΦΡ. (α) **λαϊκή Δημοκρατία** καθεστώς που βασίζεται στην ηγεμονία του Κομμουνιστικού Κόμματος και την κρατικοποίηση της οικονομίας που επιβλήθηκε στην Ανατολική Ευρώπη μετά το 1945 (β) **λαϊκό μέτωπο** συμμαχία αριστερών κομμάτων 5. (μει-οτ.) αυτός που είναι μέτριο ή χαμηλού επιπέδου, που απευθύνεται στον πολύ κόσμο: ~ αναγνώσματα | *σίριαλ* | *ντύσιμο* ΣΥΝ. οτηνός, κοινός, συνηθισμένος ANT. εκλεκτός, ξεχωριστός, ποιοτικός · 6. αυτός που δεν σχετίζεται με τον κληρο ή την Εκκλησία (κυρ. ως ουσ.): *αντέδρασαν έντονα κληρικοί και λαϊκοί* ΣΥΝ. κοσμικός ANT. εκκλησιαστικός, κληρικός ΦΡ. **λαϊκό κράτος** εκκοσμικευμένο κράτος, όπου ούτε οι νομοθετικοί θεσμοί, ούτε η διοίκηση ή η σχολική εκπαίδευση ανατίθενται σε κληρικούς. — λαϊκά επίφρ., λαϊκότητα (η) [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, εξατομικέω, λαϊκισμός*.

[ETYM. μτρν. < αρχ. *λαός*. Ορισμένες σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. *populaire*].

λαϊκότροπος, -η, -ο αυτός που έχει γίνει με τον τρόπο και το ύφος του λαϊκού: ~ τραγούδια.

λαϊκούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) άνθρωπος με λαϊκή εμφάνιση και συμπεριφορά. Επίσης λαϊκάντζα. [ETYM. < λαϊκός + μεγεθ. επίθημα -ούρα].

λαίλαπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) 1. πολύ ισχυρός άνεμος, θύελλα, που μπορεί να συνοδεύεται από βροχή: *μέσα στη ~ το πλοίο έχασε τον προσανατολισμό του* ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος, ανεμόβροχος, καταιγίδα, σίφουνας, τυφώνας ANT. γαλήνη, νηνεμία 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάθε γεγονός που προκαλεί μεγάλη καταστροφή: η ~ του *πολέμου σκόρπισε την οικογένεια στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα* || η *πύρινη* ~ (η πυρκαγιά) ΣΥΝ. συμφορά, δυστυχία, κακό ANT. ευτύχημα, καλό.

[ETYM < αρχ. *λαίλαψ*, -απος, με εκφραστικό αναδιπλασιασμό, αγν. ετύμου].

λαίμα (τα) → λαίμας

λαίμαργος, -η, -ό 1. αυτός που έχει ακόρεστη όρεξη για φαγητό: *κοίταζε τα πιάτα με ~ μάτια* ΣΥΝ. αχόρταγος, πενιμένος, (κακόσ.) πενιά-λας ANT. λιγούραγος 2. αυτός που τρώει πολύ γρήγορα και με βουλιμία 3. (γενικότ.) απληστος, ανικανοποίητος: τα *MME εμφανίζονται - για*

κακές ειδήσεις || - για *φήμη* | *χρήμα* | *εξουσία*. — **λαίμαργα** επίφρ., λαίμαργία (η) [αρχ.]. [ETYM αρχ. < *λαίμο-μαργος (με απολογία) < λαίμος + μάργος «αδηφάγος, απληστος» (πβ. κ. γαστρί-μαργος)].

λαίμαρτα (η) (λαϊκ.) λωρίδα δέρματος ή άλλο υλικού, το οποίο περνούν γύρω από τον λαιμό ζώου: η ~ του *αλόγου* | του *μοσχარიού* ΣΥΝ. λουρί.

λα ψητό μ ος (η) (παιλαιότ.) ειδικό όργανο για τον αποκεφαλισμό καταδικασμένων σε θάνατο, που περιελάμβανε υποδοχή για την τοποθέτηση του λαιμού, πάνω στον οποίο έπεφτε με μεγάλη ταχύτητα από ψηλά η λεπίδα: η ~ *χρησιμοποιήθηκε στη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης* ΣΥΝ. γκιλοτίνα, καρμανιόλα. [ETYM; < αρχ. *λαιμοτόμος* | *λαιμητόμος* < λαίμος + -τόμος < τέμνω].

λαϊμικός, -ή, -ό → λαιμός

λαίμοδετής (ο) [1871] {λαίμοδετών} (λόγ.) η γραβάτα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Halsbinde].

λαϊμόκοχη (η) {χωρ. πληθ.} το στρωγγυλό άνοιγμα για τον λαιμό σε μπλούζες ή φορέματα, που είναι στενό όσο η βάση του λαιμού.

λαίμος (ο) {λαίμοι (τα)} 1. το μέρος του σώματος του ανθρώπου ή των ζώων, που ενώνει τον κορμό (από το ύψος των ώμων και του στήθους) με το κεφάλι και έχει σχήμα κυλινδρικό και στενό (σε σχέση με το υπόλοιπο σώμα): *το φόρεμα της αναδείκνυε τον όμορφο, άσπρο ~ της* || *πάσθηκε ο ~ μου* (νιόβη πόνος, εσωτερικά και εξωτερικά, στον λαιμό μου, εξαιτίας ρεύματος αέρα ή επειδή έμεινα στην ίδια στάση πολλή ώρα) ΦΡ. (α) **παίρνω (κάποιον) στον λαιμό μου** προκαλώ από αμέλεια ή ανειθυνη συμπεριφορά μου μικρή ή μεγάλη ζημιά ή βλάβη σε κάποιον: *ο ασυνείδητος οδηγός πήρε τρεις αθώους στον λαιμό του* || *μη σε πάρω στον λαιμό, διασταύρωσε και ο ~ μου την πληροφορία, πριν αποφασίσει!* ΣΥΝ. καταστρέφω, παρωπώ στον όλεθρο ANT. σώζω, προστατεύω (β) (οικ.) **μον κάβεται στον λαιμό (κάποιου | κάτι)** αντιπαθώ ιδιαίτερα (κάποιον/ κάτι): *αυτή η τουριστική φωνή της μου κάβεται στον λαιμό* ANT. συμπαθώ (γ) (μτφ.) **πιάνω | κρατώ (κάποιον) από τον λαιμό** ασκώ μεγάλη πίεση σε (κάποιον): *μη με πιέσεις απ' τον λαιμό, ας βρούμε μια συμβιβαστική λύση!* ΣΥΝ. πιέζω, βιάζω (δ) **βάζω το μαχαίρι στον λαιμό (κάποιου)** πιέζω φορτικά ή εκβιάζω (κάποιον): *μ'άυτό που μου προτείνεις, μου βάζεις το μαχαίρι στον λαιμό* (ε) **βράζω τον λαιμό μου (από τις φωνές)** φωνάζω πολύ δυνατά για πολλή ώρα: *ο καθηγητής έβγαλε τον λαιμό του, για να κάνει τα παιδιά να ησυχάσουν* ΣΥΝ. ξελαρυνγιά-ζωμα, (οικ.) γκαριζώ (στ) (οικ.) **κόμω τον λαιμό σου** βλ. λ. *κόβω* (ζ) **είμαι (πνιγμένος) ως τον λαιμό** βρίσκομαι σε πολύ δυσχερή θέση: *~ από τα χρέη* | *στη δουλειά* | *στα βάσανα* ΣΥΝ. (οικ.) πνιγμοί (η) **βάζω τη θηλιά στον λαιμό (κάποιον)** βλ. λ. *βάζω* (θ) **κάποιος με φέρνει ως τον λαιμό** κάποιος με κάνει να αγανακτώ με τα λόγια ή τις πράξεις του: *δεν αντέχω άλλο τις ιδιοτροπίες του- μ' έχει φέρει ως τον λαιμό!* 2. (ειδικότ.) το μπροστινό, εσωτερικό μέρος του παραπάνω τμήματος (που περιλαμβάνει τον λάρυγγα, τον φάρυγγα, τις αμυγδαλές, τις φωνητικές χορδές): *με πνάνει ο ~ μου* || *Μην πίνεις κρύο νερό!* *Θα κρνώσουν τα λαιμά σου!* || *πρήστηκε ο ~ μου!* || *μου στάθηκε ένα ψαροκόκκαλο στον ~* || *έχω τα ~ μου* (έχω κρυώσει στον λαιμό) · 3. (συνεκδ.) το μέρος ενδόματος που περιβάλλει τον λαιμό του ανθρώπου: *ο ~ του ποικιμασίου ήταν κατάμαυρος από τη βρομία* || *ο ~ ενός φορέματος* (ντεκολτέ) ΣΥΝ. (επίσ.) περιλαίμιο 4. (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε έχει το σχήμα λαιμού, δηλ. στενεύει σε κάποιο σημείο του (α) (για δόχεια) το στενότερο τμήμα του πάνω μέρος: *ο ~ του ανθοδοχείου* | *του βάζου* (β) (για λωρίδες χηράς ή θάλασσας): *~ της χηράς* ΣΥΝ. στενωμα. — λαϊμικός, -ή, -ό.

[ETYM αρχ. αββ. ετύμου. Η μοναδική έγκυρη σύνδεση της λ. είναι με το αρχ. *λαίμα* «κύμα, βυθός θάλασσας», ενώ δεν είναι πειστικές οι αναγωγές στις λ. *λαός* «αριστοτέρες» και *λαίμαρος* «λαίμαργος, αδηφάγος»].

λαίμη (το) → λαγήνη

λάινσμαν (ο) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) ο επόπτης γραμμών (βλ. λ. επόπτης).

[ETYM < αγγλ. linesman].

Λάιος (ο) {-ου κ. -ιου} ΜΥΘΟΛ. γιος του βασιλιά της Θήβας Λαβδά-κου, σύζυγος της Ιοκάστης, πατέρας του Οιδίποδα. [ETYM αρχ. < *ΛαF-ιος, ομόφρ. του ουσ. *λεία* (βλ. λ.) (< *λᾱP-ια)].

λάιτ επίθ. {άκλ.} 1. (για φαγητά και ποτά) αυτός που περιέχει λίγες θερμίδες ή που δεν έχει λιπαρές ουσίες: ~ *αναγνικτικά* | *γάλα* | *κρέμα γάλακτος* | *μαγιονέζα* | *μακαρονία* ANT. πλήρης 2. (κατ' επέκτ.) ελαφρός, όχι παχυντικός: *γεύμα* ~ 3. (για οινόπνευματόδη ποτά) αυτός που έχει χαμηλή περιεκτικότητα σε αλκοόλ: ~ *μπύρα* 4. (για τσιγάρα) με ενισχυμένο φίλτρο ή με λιγότερη πίσσα και άλλες επιβλαβείς ουσίες 5. (γενικότ.) οτιδήποτε ελαφρύ, επιφανειακό, χωρίς βάθος, χωρίς ουσία: ~ *κουλούρα* | *τραγουδάκια* || *«το άλλοτε ανστηρό ακαδημαϊκό πρόσωπο των πανεπιστημίων αρχίζει να έχει και κάποια πιο - χαρακτηριστικά»* (εφημ.). [ETYM. < αγγλ. light «ελαφρύς»]. **λαϊτμοτίφ** (το) {άκλ.} 1. οδηγτικό ή εξαγγελτικό μοτίβο: πρόκειται για μουσικό θέμα (βλ. λ.), το οποίο συνδέεται με κάποια εξομοιωτική σημασία: ένα πρόσωπο, ένα αντικείμενο, μια ιδέα, μια κατάσταση κλπ., στο πλαίσιο της σύνθεσης μιας όπερας, ενός συμφωνικού ποιήματος ή κάποιου άλλου είδους προγραμματικής μουσικής: η πιο γνωστή περίπτωση χρήσης λαϊτμοτίφ προέρχεται από τις όπερες του Βάγκνερ: *το θέμα που ακολουθεί, είναι ένα -, συμβολίζει τον ήρωα Ζίγκφριντ* 2. (συνεκδ.) επίμονη λέξη, φράση ή ιδέα σε λογοτεχνικό ή ρητορικό λόγο. [ETYM. < γερμ. Leitmotiv < leiten «οδηγώ» + Motiv «μοτίβο», βλ. κ. μο-

λάιφ-στάιλ (το) {άκλ.} 1. ο (συνήθ. άνετος) τρόπος με τον οποίο περνά κάποιος τη ζωή του σε συνάρτηση και με το πώς διασκεδάζει, που μένει, τι είδους επάγγελμα ασκεί κλπ.: *έχει τόσο ανέμελο ~, που τον ζηλεύω* 2. (ως επίθ.) είδος δημοσιογραφικού λόγου και σχεδιασμού εντύπων που χαρακτηρίζεται από ελαφρότητα, κυνισμό και χιούμορ στην αντιμετώπιση όλων των θεμάτων, δίνοντας έμφαση σε ό,τι σχετίζεται με ζητήματα τρόπου ζωής, μόδας, διακόσμησης, σχέσεων των δύο φύλων, κοινωνικής ανόδου, παρουσίας επιτυχημένων ανθρώπων κλπ.: *τα ~ περιοδικά || οι ~ τηλεοπτικές εκπομπές.* [ETYM. < αγγλ. life-style].

λακ (η) {άκλ.} καλλυντικό με το οποίο νεκάζονται τα μαλλιά, ιδ. των γυναικών, για να διατηρήσουν το χτένισμα τους: *σκληρή | φωτική ~.* [ETYM. < γαλλ. laque < μεσν. λατ. lacca < αραβ. lakh < πρακρίτ. lakha < σανσκρ. lākṣā «βερνίκι βαφής»].

λάκα (η) {χωρ. πληθ.} υλικό φωτικής προελεύσεως, που χρησιμοποιείται για επάλειψη στο τελείο ή στη διακόσμηση πολυτελών επίπλων ή πολύτιμων αντικειμένων: *πέρασαν το τραπέζι με ~.* — *λακά-ρισμα* (το), *λακάρω* ρ., *λακριστός*, -ή, -ό, *λακριστά* επίρρ. [ETYM. μεσν. < μεσν. λατ. lacca < αραβ. lakh, βλ. λ. λακ].

Λακεδαίμονιος (ο) {Λακεδαίμονι-ου | -ων, -ους} ο αρχαίος Σπαρτιάτης φρ. *πλην Λακεδαίμονιων* (Αλέξανδρος Φιλίππου και οι "Ελληνες πλην Λακεδαίμονιων, από επίγραμμα του 334 π.Χ. μετά τη νικηφόρο μάχη στον Γρανικό ποταμό, όπου οι Λακεδαίμονιοι είχαν αρνηθεί να μάτσουν στρατιωτικά) εκτός από τους Λακεδαίμονιους-λέγεται γι' αυτούς που αρνούνται να συμμετάσχουν σε κοινή προσπάθεια, με αποτέλεσμα να αποκλείονται από το μοίρασμα των τελικών κερδών ή την επιτυχία. [ETYM. < αρχ. Λακεδαίμων, αραβ. ετύμου. Η σύνδεση με το συνώνυμο Λάκων είναι βέβαιη, αλλά δυσσεμήνεια (βλ. λ. Λακωνία). Ως προς το αρχ. Λακεδαίμων, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ανάγεται στη «γλώσσα» του Ησυχίου λακεδαία *δύορ άλμυρον ύσι πεποιημένων δ π-νοσιν σί τον Μακεδόνων άγροίκων*, ενό, κατ' άλλους, του β' συνθ. είναι η λ. *δαίμων* με τη σημ. «μέρος, τόπος». Ενδιάμεσους είναι επίσης η εκδοχή ότι πρόκειται συνήθετο < *λακεν-άιμων (με ανομοι-οση του -ν σε -δ- λόγω του αρχικού -Λ-) < Λάκων + κύρ. όν. *Αίμων* (που χρησίμευε ως εθνώνυμο). Τέλος, ορισμένοι συνδέουν τη λ. με το μυκ. ανθρωπωνύμιο Ra-ke-da-no, υπόθεση αμφίβολη. Η προελληνική καταγωγή της λ. δεν μπορεί να αποκλειστεί].

λακέρδα (η) {δύσchr. λακέρδων} κρέας παλαμιδάς διατηρημένο μέσα σε άλιμη: *εργαστάσιο | δοχείο λακέρδας.* [ETYM. < μεσν. *λακέρτα* < λατ. lacerta].

λακέρδα και σαύρα! Το ζενικής προελεύσεως λακέρδα, προερχόμενο από το λατ. lacerta, συνδέεται ετυμολογικά με τη λ. σαύρα των νεολατινικών γλωσσών, που προέκυψε από το λατ. lacerta: ήτοι με γαλλ. lézard, ιταλ. lacerto, ισπ. lagarto και αγγλ. |alacay < αραβ. al-qācid «αρ-χιμητρήτης»].

λακές (ο) {λακέδες} 1. υπηρέτης ντυμένος με ειδική στολή ANT. κύριος 2. (μυθ.) άνθρωπος που συμπεριφέρεται δουλικά, που εξυπηρετεί τα συμφέροντα κάποιου με δουλικό τρόπο: *οι - του διευθυντή || λακέδες του καπιταλισμού* SYN. δουλοληστής, (οικ.) γλείφτης, τσιράκι. [ETYM. < γαλλ. laquais < καταλαν. alcaiy |alacay < αραβ. al-qācid «αρ-χιμητρήτης»].

λακίζω ρ. αμετβ. {λάκισα} (λαϊκ.) 1. απομακρύνωμαι τρέχοντας, συνήθ. εξαιτίας φόβου: *μόλις αντίκρισε τον αγριεμένο σκύλο, λάκισε* SYN. την κοπανάω, το σκάω, το βιάζω στα πόδια 2. (μυθ.) δείχνω δειλία: *λάκισε στην κρίσιμη ώρα* SYN. δειλιάζω, το βιάζω στα πόδια ANT. δείχνω θάρρος. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «σχίζω, διαρρηγνύω», < λακίς, -ίδος «σχισμένο πράγμα» < *λάκος «ράκος» < Ι.Ε. *lak- «σχίζω», πβ. λατ. lacere (> γαλλ. lacérer), lacer «σχισμένος», περσ. raxna- «φωγή, σχίσσιμο», πη. κ. lachōi «ράκος, κούρελι». Η πιθανότητα συνδέσεως με το ρ. *λάσσω* «φωνάζω, θορυβώ» (αόρ. β' έ-λακ-ον) δεν φαίνεται να ευσταθεί].

λάκκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλη έκταση εδάφους, που σχηματίζει κοιλάδα σε σχέση με τις γύρω εκτάσεις: *τα χωριά της ~ (Σουλίου) || τα σπίτια είναι γισμένα μες στη ~ και ψήνονται απ' τη ζέση του καλοκαιρι* SYN. γούβωμα, γούβα ANT. λόφος, ύψωμα.

λακκάκι (το) {χωρ. πληθ.} μικρή πτώση ή βαθούλωμα, που σχηματίζεται σε διάφορα σημεία του σώματος (λ.χ. στα πλάγια του στόματος): *«μες στο ~ που ζεις στον λαμό»* (Μ. Λοϊζός).

λάκκος (ο) 1. κοιλωμα στη γη, είτε φυσικό είτε σκαμμένο από τον άνθρωπο: *ένας μεγάλος ~ στη μέση του χωραφιού || άνοιξε έναν ~, για να ψήσουν εκεί το αρνί || φρεσκοσκαμμένος | βρόμκος | τιμενένιος | χωμαίνος ~* SYN. λακούβα, βαθούλωμα, γούβα φρ. (α) *σκάβω | ανοίγω τον λάκκο (κάποιον)* υπονομεύω, προσπαθώ να κάνω κακό (σε κάποιον): *του 'κανε τον φίλο κι από πίσω του έσκαβε τον λάκκο* SYN. μηχανορραφώ (β) (παροιμ.) *όποιος σκάβει τον λάκκο τ' άλλωνου, πέφτει ο ίδιος μέσα* (μεσν. φρ.) όποιος προσπαθεί να βιάσει (κάποιον), υφίσταται στο τέλος ο ίδιος τις συνέπειες των πράξεων του (γ) *κάποιον λάκκο έχει η φάβα* βλ. λ. *φάβα* (δ) *ο λάκκος με τα φιάδια* εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση: *την άφησαν αβοήθητη-θα τα βγάλει πέρα στον λάκκο με τα φιάδια; (ε) λάκκος των λέοντων* (Π.Δ. Δανιήλ 6,6) για πολύ δύσκολη και επικίνδυνη κατάσταση 2. (συνεκδ.-

κακός.) ο χώρος που ανοίγεται στη γη για την ταφή νεκρού: *τον έχωσαν στον ~ χωρίς ούτε μια προσευχή* SYN. τάφος, μνήμα. — (υποκ-λόγ.) *λακκίσκος (ο)* [1766].

[ETYM. αρχ. < *λάκος < Ι.Ε. *laku- «λίμνη, λακούβα με νερό», πβ. λατ. lacus «λάκκος, λίμνη» (> γαλλ. lac), lacuna «κενό», ιρλ. loch «λίμνη, δεξαμενή», αρχ. σλαβ. loky «λάκκος» κ.ά.].

λακούβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό βαθούλωμα σε λεία ή επίπεδη επιφάνεια: *οι ~ στους αγροτικούς δρόμους είναι σύνθηες και επικίνδυνο φαινόμενο || ~ γεμάτη νερό* SYN. γούβα, λάκκος ANT. ύψωμα. — (υποκ.) *λακουβίτσα* (η), (μεγεθ.) *λακουβάρα* (η). [ETYM. Από συμφυρμό των λ. *λάκκος* και *γούβα*. *λάκωμα* (το) [μεσν.] {λακκώ-ατος | -ατα, -άτων} κούλοτρη μεγάλης έκτασης στην επιφάνεια του εδάφους SYN. λάκκα, γούβωμα ANT. ύψωμα.

λακριντί (το) {άκλ.} (λαϊκ.) συνομιλία για ελασρά θέματα: *οι γειτόνισσες έπιασαν το - στη βρύση* SYN. κουβεντολόι, ψιλή κουβέντα, φλυαρία. [ETYM. < τουρκ. lakirdi «συνομιλία, φλυαρία»].

λακτίδιο ρ. μετβ. {λάκτισ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) δίνο κλοτσιά, διόχνο χτυπώντας με το πόδι: *ο παίκτης που λάκτισε εν ψυχρόν να αντίπαλο αποβλήθηκε* SYN. κλοτσιώ φρ. *δεινόν | ακτήρην προς κέντρα λακτίζειν* (προς κέντρα μη λάκτιζε, Αισχύλ. *Αγαμέμνων* 1624, *σκληρόν σοι προς κέντρα λακτίζειν*, Κ.Δ. *Πράξ.* 26,14) είναι οδονηρό να κλοτσιάς πάνω σε καρφιά (συνήθ. μτφ.) είναι σκληρό να εναντιώνεται κανείς σε κάποιον ισχυρότερο και κυρ. σε κάποιον που κατέχει την εξουσία: *τα βάλε με τ'αφεντικά κι έχασε τη δουλειά του' ~!* [ETYM. αρχ. < λάξ «με το πόδι, με κλοτσιές» (βλ. λ.)].

λακτίσμα (το) [αρχ.] {λακτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το χτύπημα με το πόδι, η κλοτσιά: *αντικανονικό ~ σε αγώνα || το εναρκτηριο -* (η «σέντρα» ποδοσφαιρικού αγώνα).

Λακωνία (η) περιοχή και νομός της ΝΑ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα τη Σπάρτη — Λάκωνας κ. (λόγ.) Λάκων [αρχ.] {-ος, -α} (ο), Λά-καινα (η) [αρχ.], λακωνικός, -ή, -ό [αρχ.] (βλ.λ.). [ETYM. αρχ. < Λάκων, αραβ. ετύμου. Κατά μίαν άποψη, πρόκειται για συγκεκριμένο τ. του Λακεδαίμων (βλ.λ.), ενό, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για ύλνρ. λ., πβ. Lacinium, ονομασία ακρωτηρίου της Ν. Ιταλίας].

λακωνίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) μιλώ ή γράφω σύντομα και περιεκτικά κυρ. στη φρ. *το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν* (το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν) το να μιλά κανείς σύντομα και περιεκτικά είναι φιλοσοφική στάση, άποψη ζωής: *για την αξία της αποφυγής φλυαρίας (πβ. φρ. λίγα λόγια και καλά, η σιωπή είναι χρυσός)* ANT. φλυαρώ, μακρηγορώ, απεραντολογώ. — *λακωνισμός* (ο) [αρχ.].

Λακωνικός (Κόλπος) (ο) κόλπος της ΝΑ. Πελοποννήσου στον νομό Λακωνίας. λακωνικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους Λάκωνες ή τη Λακωνία: *~ πόλεμοι έθιμα* · 2. (για λόγο) αυτός που εκφράζεται σύντομα και περιεκτικά: *η ~ τον απάντηση δεν άφησε περιθώρια για νέα προσέγγιση* SYN. λιτός, επιγραμματικός, λιγόλογος, συνοπτικός 3. (για πρός.) αυτός που εκφράζεται σύντομα και περιεκτικά: *είναι πάντα ~ στις δηλώσεις του* ANT. πολυλογάς, φλύαρος, απεραντολόγος. — *λακωνικ-ά* | -ός [μτγν.] επίρρ., λακωνικότητα (η) [1887] (σημ. 2,3).

λακωνισμός (ο) → λακωνίζω

λαλαγρίδα κ. *λαλαγρίδα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλυκό από χυλό που τηγανίζεται και στη συνέχεια περιχύνεται με μέλι: *νόστιμη | ξεροψημένη | καμένη ~* SYN. τηγανίτα.

[ETYM. < μτγν. *λαλάγη* (κατά το τηγανίτα), πη. < αρχ. *λαλαγώ* (-έω) «θορυβώ, αντηχώ» < λαλώ, με εκφραστ. παρέκταση -αγώ].

λάλημα (το) [αρχ.] {λαλήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. μελωδικός ήχος ή φωνή που παράγεται από τις φωνητικές χορδές, τον λάρυγγα ή μουσικό όργανο: *το ~ του πουλιού | της φλογέρας* · 2. (οικ.) το να χάνει κανείς τα λογικά του, η τρέλα. *λαλητός*, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που μπορεί να λαλεί: *~ πουλάκι* 2. αυτός που γίνεται με τη συνοδία ορχήστρας, η οποία αποτελείται από λίγα όργανα: *-πανηγύρι* 3. *λαλητά* (τα) συνομιλία που γίνεται εξ αποστάσεως με φυσικές φωνές, χωρίς όμως να διακρίνονται καθαρά οι λέξεις: *φωνές και ~ από το ποτάμι.*

λαλιά (η) [αρχ.] 1. (α) κάθε είδους φωνής, ήχου που παράγεται από τις φωνητικές χορδές: *αναγνώρισα τη ~ του, προτού τον δω* SYN. ομιλία, λόγος, φωνή φρ. *μου κόβεται η λαλιά | χάνω τη λαλιά μου* δεν μπορώ να αρθρώσω λέξη (εξαιτίας εκπληξης ή φόβου): *μόλις τον είδα απότομα μπροστά μου στο σκοτάδι, μου κόπηκε η λαλιά!* SYN. μένω άφωνος (β) (για πουλιά) *κελήθημα: χαρούμενες, γλυκές ~ αηδονιών* SYN. τιττόβισμα · 2. (συνεκδ.) η γλώσσα: *η εθνική μας ~ || «και την Κοινήν Ελληνική ~ | ως μέσα στην Βακτριανή την πήραμεν...»* (Κ. Καβάφης).

λαλίστατος, -η, -ο αυτός που μιλάει πολύ και συνεχώς: *Πώς το 'πάθε και μίλησε στην παρέα; Δεν μίλησε απλώς: ήταν ~ όλο το βράδυ.* [ETYM. αρχ., υπερθ. βαθμός του επιθ. *λάλος* «ομιλητικός, φλύαρος» (< λαλώ, βλ.λ.)].

λαλοπάθεια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση ή διαταραχή των οργάνων και των λειτουργιών που συμβάλλουν στην άρθρωση λόγου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lalopathy].

λάλος, -α, -ο {λαλίστ-ερος, -τατος} (αρχαιοπρ.) αυτός που μιλά πολύ SYN. φλύαρος, πολυλογάς ANT. λιγομίλητος. [ETYM. αρχ. < λαλώ (υποχωρητ.)].

λαλούμενα (τα) (λαϊκ.) τα μουσικά όργανα, κυρ. σε δημοτική ή λαϊκή ορχήστρα: *ζύγια από ~* SYN. όργανα.

λαλουμένη (η) η γλώσσα που ομιλείται από τον λαό, η προφορική λαλιά SYN. δημοτική ANT. καθαρεύουσα, λογία.

[ETYM.Θηλ. μτχ. μέσου ενεστ. του αρχ. *λαλώ*].
 λαλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λαλ-είς... κ. -άς... | λάλ-ησα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) 1. (για άνθρωπο) βγάω φωνή, μιλάω, λέω· ΦΡ. (α) *ούτε μιλάει ούτε λαλάει* για πρόσωπο που δεν λέει τίποτε, που δεν μιλάει καθόλου (β) *είπα και ελάλησα* είπα τη γνώμη μου ή έδωσα εντολή, που δεν πρόκειται να ανακαλέσω, ή προειδοποίησα για κάτι: *Εγώ ~! Εσύ κανόνισε την πορεία σου!* 2. (α) (κυρ. για πουλιά) κελαιδώ: «[το πουλί] ... λαλούσε κι έλεγε μ' ανθρώπινη λαλίτσα» (παρωλόγη)- ΦΡ. *όπον λαλούν πολλοί κοκόροι | πολλά κοκκόρια, αργεί να ξημερώσει* βλ. λ. *κόκορας* (β) (για μουσικό όργανο) παράγω μελωδικό ήχο: *τα όργανα λαλούσαν κι οι πανηγυριώτες χόρευαν* ΣΥΝ. ηχώ, παίζω· ΦΡ. *τρεις λαλούν και δυο χορεύουν* βλ. λ. *χορεύω* · 3. (μτφ.-οικ.) χάνω τα λογικά μου, τρελαίνομαι: *μην τον ζεσυνερίζεσαν έχει λαλήσει και δεν ξέρει τι λέει* || *έχω λαλήσει από την κόυραση | τη ζεστη!* ΣΥΝ. τα έχω χαμένα ΑΝΤ. είμαι λογικός, έχω σώας τας φρένας ♦ 4. (μετβ.) (σπάν.) λέω (κάτι): «ποιος έλατος κρατάει δροσιά και ποια κορφή το χιόνι, λάλα το, πουλι κι αηδόνι» (δημοτ. τραγ.) 5. (για οργανοπαίκτη πνευστού οργάνου) (συνήθ. στην πρστ. *λάλα!*) παίζει! (ενν. το όργανο, κάνε το να ηχησει): *λάλα το, κλαριντζή!* (ενν. το κλαρίνο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.
 [ETYM. < αρχ. *λαλώ* (-έω) < I.E. *la- (ονοματοποιημένη ρίζα), πβ. λατ. *lallare* «νανουρίζω», ρουσ. *lala* «φλόυραρο», γερμ. *lallen* «φελλιζώ», αγγλ. *lull* «νανουρίζω, αποκοιμίζω» κ.ά. Ομόρρ. *λαλιά, λαλιότατος*, ίσως και *λάσκος* «κρυναγύζω, αποκοιμίζω» κ.ά. Η φρ. *είπα και ελάλησα* (και *αμαρτίαν ουκ έχω*) αποτελεί τροποποίηση της φρ. του Ιησού Χριστού: *εἰ μὴ ἦθλον και ελάλησα αυτοίς, αμαρτίαν ουκ εἶχον*, Κ.Δ. Ιράν ν. 15, 22].

λάμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μικρή πλάκα ή έλασμα από μέταλλο 2. μικρή, μακρόσηνη και λεπτή μεταλλική πλάκα, πολύ κοφτερή από τη μία της πλευρά, η οποία χρησιμοποιείται στο ξυρίσμα: η ~ του *ξυραριού* || *δίκοψη | κοφτερή | σκουριασμένη | φαρδιά | ματωμένη* ~ ΣΥΝ. *λεπίδα*. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. *lama* < λατ. *lamina* < αρχ. *ελαμένη*, μτχ. μέσου ενεστ. του ρ. *ελαίνω* (πβ. *έλασμα*)].

λάμα (ο) [1859] {άκλ.} ο ιερέας ή ο μοναχός της βουδιστικής θρησκείας στο Θιβέτ ή στη Μογγολία· ΦΡ. *Δαλά Λάμα* ο θρησκευτικός αρχηγός του Βουδισμού στο Θιβέτ και στη Μογγολία. [ETYM < αγγλ. *lama* < θιβετ. *bla-ama* «ανώτερος»].

λάμα (το) {άκλ.} ελλην. *προβατοκόμης* (η)- μηρυκαστικό θηλαστικό που μοιάζει με μικρή καμήλα, χωρίς καμπούρα, έχει τρίχωμα προβάτου και ζει στις ορεινές περιοχές της Ν. Αμερικής: τα ~ του *Περού*. [ETYM. < αγγλ. *lama* < ισπ. *llama*, λ. της ινδιάνικης φυλής Κετσούα (Περού)].

λαμαρίνα (η) {λαμαρινών} 1. λεπτό έλασμα από σίδηρο, που κατασκευάζεται βιομηχανικά από συμπίεση της πρώτης ύλης και χρησιμοποιείται στην εξωτερική κάλυψη ή θωράκιση: *οι ~ του αυτοκινήτου/ των πλοίων* || *γαλβανισμένη* ~ 2. (συνεκδ.) μεγάλο ταγιά με χαμηλό χείλος: βάζω | *βγάζω τις -απ'τη φωτιά* | τον *σούγρο*-ΦΡ. (καθιμ.-εμφατ.) *δαγκώνω τη λαμαρίνα* βλ. λ. *δαγκώνω*. — (υποκ.) *λαμαρινίτσα* κ. λα-μαρινούλα (η).

[ETYM. Αντιδάν., < βεν. *lamarin*, υποκ. του ιταλ. *lamiera* «έλασμα» < λατ. *lamella*, υποκ. του *lamina* | *lamina*, για το οποίο βλ. λ. *λάμα* (η)].

λαμαρκισμός (ο) [1891] η θεωρία του Λαμάρκ για την εξέλιξη των ειδών, σύμφωνα με την οποία δομικές αλλαγές που συντελούνται στα φυτά και στα ζώα, προκειμένου να ανταποκριθούν στις αλλαγές του περιβάλλοντος, μπορούν να μεταδοθούν στους απογόνους τους (πβ. λ. *δαρβινισμός*).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *lamarckisme*, από το όνομα του Γάλλου φυσιολόγου *Chevalier de Lamarck* (1774-1829)].

λαμβάνει (το) {άκλ.} το να παίρνει κανείς (από κάποιον κάτι) μόνο στη ΦΡ. *έχω λαμβάνειν* μου οφείλονται χρήματα: ~ *100.000* *δρχ. ακόμη*. [ETYM. αρχ. απφρ. ενεστ. του ρ. *λαμβάνω* (βλ.λ.)].

λαμβάνω ρ. μετβ. {έλαβα, ελήφθη, -ης, -η... (μτχ. ληφθείς, -είσα, -έν), ειλμημένος} (λόγ.) 1. παίρνω (κάτι) στα χέρια μου: *έλαβα το δώρο σου και σε ευχαριστώ πολύ* || - *αίτηση* | *πίδαμα* ΑΝΤ. δίνω, παρέχω· ΦΡ. (α) *λαμβάνω χώρα* συντελούμαι, γίνομαι: η *συνάντηση κορυφής θα λάβει χώρα στο προεδρικό μέγαρο* (β) *λαμβάνω μέρος* συμμετέχω: *αντιπροσωπευτικά συγκροτήματα απ' όλη τη χώρα θα λάβουν μέρος στις εκδηλώσεις* (γ) *λαμβάνω γνώση* ενημερώνομαι, μαθαίνω: το *συμβόλαιο δεν έχει ακόμα λάβει γνώση των εξελίξεων* (δ) (σε επίσημο λόγο, στην αρχή αίτησης, αναφοράς σε ανώτερο κ.λπ.) *λαμβάνω την τιμή* με τιμή: ~ *να ζητήσω το χέρι της κόρης σας* (ε) *λαμβάνω υπ' όμιν* υπολογίζω (όταν αποφασίζω για κάποιον/κάτι, αξιολογώ, κρίνω κ.λπ.): το *νεαρό της ηλικίας θα ληφθεί υπ' όμιν από το δικαστήριο* (στ) *λαμβάνω μέτρα* προχωρώ σε συγκεκριμένες ενέργειες: η *πολιτεία λαμβάνει μέτρα κατά του νέφους* ΣΥΝ. *μεριμνώ, αποφασίζω, ενεργώ* (ζ) *ουκ αν λάβεις παρά του μη έχοντος* (ούκ αν λάβεις παράτοζμή έχοντος, Λουκιαν. *Νεκρικοί Διάλογοι*, *Χάρων και Μένιππος*) δεν μπορεί κανείς να πάρει κάτι, ιδ. χρήματα, από κάποιον που δεν έχει (η) *μάχαيران έδωκας, μάχαيران θα λάβεις* βλ. λ. *μάχαيرا* (θ) *λάβετε θέσεις!* το σύνθημα εκκινήσεως σε αθλητικούς αγώνες, ιδ. σε αγωνίσματα δρόμου (ι) *λαμβάνω τον λόγο* έρχεται η σειρά μου να μιλήσω: μετά τον πρόεδρο, *έλαβε τον λόγο ο διευθυντής της επιχείρησης* (ια) *έχω να λαβαίνω* μου οφείλεται κάτι (π.χ. ποσό): ~ *τρία νοίκια* (ιβ) *λαμβάνομένον | λαμβανομένης υπ' όμιν* αν ληφθεί κάποιος/κάτι υπ' όμιν: *λαμβανομένης υπ' όμιν της στρατηγικής σημασίας της περιοχής για τη χώρα, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην αμυντική της θωράκιση* 2. γίνομαι ή είμαι αποδέκτης: ~ *γράμμα/ νέα* | *ειδήσεις* | *μήνυμα* | *διαβεβαίωση* || *μετά την ήττα στις εκλογές, ο πρωθυπουργός δήλωσε ότι έλαβε το μήνυμα* ΣΥΝ. παίρνω ΑΝΤ. *στέλ-*

νω, αποστέλλω 3. (ο τ. ελήφθη) (α) ως απάντηση του δέκτη όταν το σήμα φθάνει σε αυτόν και ειδοποιεί τον πομπό ότι το πήρε (β) (οικ.) ως απάντηση στον συνομιλητή μας, όταν θέλουμε να δηλώσουμε ότι καταλάβαμε τι θέλει να πει: *μην τα επαναλαμβάνεις άδικα: το σήμα ~!* ΣΥΝ. (οικ.) το 'πιασα, μήτκα 4. *προλαμβάνω*, αποκτώ: η *υπόθεση έλαβε περιεργή τροπή μετά τις τελευταίες αποκλίσεις* || το *φαινόμενο έλαβε τεράστιες διαστάσεις* || η *συζήτηση έλαβε τον χαρακτήρα αντιπαράθεσης* || *σ' αυτό το συμβόλαιο έλαβε την τελική του μορφή το περιεχόμενο του νέου πολιτικού δόγματος*. Επίσης (λαϊκ.) λαβαίνω [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM αρχ. < θ. λαβ- (πβ. *αόρ. β' ε-λαβ-ον*, με ενεστ. *ένθημα -μ*) < *(σ)λαβ- < I.E. *slag"- «πίανω, αρπάζω», χωρίς τεκμηριωμένες συνδέσεις εκτός της Ελληνικής. Ομόρρ. *λαβ-ή, λημ-μα, λη-νις, λη-πιτης, σολ-λήβ-δην, εϋ-λαβ-ής, λάφ-υρο(ν)* κ.ά. Πολλές φρ. είναι μετάφρ. *δάνεια* από τη Γαλλική: *λαμβάνω χώρα* (< avoir lieu), *λαμβάνω την τιμή* (< avoir l'honneur), *λαμβάνω γνώση* (< prendre connaissance), *λαμβάνω μέρος* (< prendre part), *λαμβάνω μέτρα* (prendre des mesures), *λαμβάνω υπ' όμιν* (< prendre en consideration | avoir sous les yeux) κ.ά.].

λαμβάνω: σύνθετα-παράγωγα. Το λαμβάνω είναι μια από τις πιο πολυχρησιμοποιούμενες λέξεις στα παράγωγα και τα σύνθετα της. Η λ. προέρχεται από τη ρίζα *slag"- (*σλαβ-), αλλά το σ-προ του -λ- στην αρχή της λέξης σιγήθηκε (η παρουσία του είναι χρήσιμη, για να ερμηνευθεί ο τ. του παρακειμένου): έτσι συνήθ. μιλάμε για δύο θέματα, το φωνετικό λαβ- και το ισχυρό ληβ- (από λαβ-). Από το θ. λαβ- παράγονται τα: *λα-μ-β-άν-ω* (τα -μ- και -αν- είναι ενθήμα-τα, προσφύματα μέσα στη λέξη), *ε-λαβ-ον* (ε-λαβ-α), *λαβ-ή* (*χειρολαβή, απο-λαβή*), *λαβ-ίδα* (*λαβ-ίς*), *-λάβ-ος* (*εργο-λάβος, δικο-λάβ-ος*), *-λαβ-ής* (*ευ-λαβ-ής*), *-λαβ-ώ* (*μεσο-λαβ-ώ*), *λαβ-ώνο* (*λαβωμια-τιά*) κ.ά. Από το θ. ληβ- παράγονται τα: *λήψη* (*λήνις* < *ληβ-σις), *λήμμα* «λέξη στο λεξικό» (< *ληβ-μα), *λήπτης* (< *ληβ-της), *λήπτος* (< *ληβ-τός).

Ας σημειωθεί ότι ομόηχα, όπως το *-λειψη* (*παρά-λειψη* < *παράλειπω*), από το λ. *λειπ-* του *λείπω*, δεν έχουν σχέση με το -λήψη από θ. *ληβ-τού* λαμβάνω (κατά-ληψη < *καταλαμβάνω*). ο παρακ. ειλμημαί, από όπου η μετοχή *ειλημμένος* (*κατ-ειλημμέ-νος, επαν-ειλημμένος* κ.ά.), σχηματίζεται από το αρχικό θ. *σληβ-η* με διπλασιασμό: *σε-σληβ-μαι > *ε-σληβ-μαι > *ειλμημαι* (τα δύο -λ- απλοποιούνται σε ένα, με αντέκταση του προηγούμενου ε- σε ει-). Αρα τα *ειλημμένος, επανειλημμένος, κατειλημμένος* κ.τ.ό. γράφονται με ει (από την αντέκταση του ει-) (< ληβ) με η και με δύο μι (από την αφομοίωση του -β- προς το ακολουθούον -μ-: *-ληβ-μένος* > *-λημ-μένος*).

Ενώ το απλό ρ. λαμβάνω μεταπλάστηκε σε λαβαίνω, τα σύνθετα του ρήματος με προθέσεις σχηματίζονται κυρ. από τον τ. *λαβάνω*: *ανα-λαβάνω* (*ανειλημμένος, ανά-ληψη*), *απο-λαμβάνω* (*απο-λά-βες*), *δια-λαμβάνω* («πραγματεύομαι», *επανα-λαμβάνω* (*επανειλημμένος, επανειλημμένος, επανά-ληψη, επανα-ληπτικός*), *εκ-λαβ-άνω*, *κατα-λαμβάνω* (*κατειλημμένος, κατά-ληψη, κατα-ληπτός, ακα-τά-ληπτος*), *μετα-λαμβάνω* (*μετά-ληψη*), *παραλαμβάνω* (*παρα-λα-βή(ν), περι-λαμβάνω* (*περί-ληψη, περι-ληπτικός*), *προ-λαμβάνω* (*πρό-ληψη, προ-ληπτικός*), *προσ-λαμβάνω* (*πρόσ-ληψη*), *σολ-λαμβάνω* (*σολ-ληψη*)). Από τον τ. λαβαίνω σχηματίζονται τα *ανα-λαβαίνω, προ-λαβαίνω, κατα-λαβαίνω, παρα-λαβαίνω, μετα-λαβαίνω* και *πε-ρι-λαβαίνω*. Πρόκειται για παράλληλους τύπους προς τα αντίστοιχα ρ. σε λαμβάνω, πλην των *καταλαβαίνω* και *περιλαβαίνω*, που διαφέρουν σημασιολογικά από τα *καταλαβάνω* και *περιλαβάνω*.

λάμβδα κ. **λάμδα** κ. **λάβδα** (το) (άκλ.) Λ, λ· το ενδέκατο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*). [ETYM. < αρχ. *λάμβδα* | *λάβδα* < σημιτ. *lamedh* «βούκεντρο»].

λαμβδακισμός κ. **λαμδακισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση, εξαιτίας της οποίας παρατηρείται δυσκολία ή αδυναμία στην προφορά του φθόγγου λάμβδα. [ETYM Ελληνογενής ξέν. δρ., < γαλλ. *lambdacisme*].

λαμέ (το) {άκλ.} 1. ύφασμα από γυαλιστερό υλικό, που αντανακλά μεταλλική λάμψη 2. (συνεκδ.) **λαμέ** (α) ενδύματα, υποδήματα ή εξαρτήματα από γυαλιστερό υλικό και συνήθ. κακής ποιότητας και γούστου, που αποσκοπούν στον εύκολο εντυπωσιασμό: (ειρων.) *ανέβηκε στην πίστα με τα ~ του, για να... τυφλώσει τα πλήθη!* [ETYM Αντιδάν., < γαλλ. *lamé* «ύφασμα με ίνες μετάλλου ή με υλικό που έχει τη λάμψη τους» < *lame* «έλασμα», βλ. κ. *λάμα*].

Λαμία (η) πόλη της Α. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα του νομού Φθιώτιδας. — Λαμιώτης κ. (λόγ.) **Λαμιεύς** (ο), **Λαμιώτισσα** (η), **λα-μιώτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **λαμιάκος**, -ή, -ό.

[ETYM αρχ. τοπωνύμιο. Κατά τη μυθολογία, η πόλη έλαβε το όνομα της από τον *Λάμο*, γυιο του Ηρακλή και ιδρυτή της πόλης, η από την ομώνυμη βασίλισσα των Τραχηνίων *Λαμία*. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, το τοπωνύμιο εμφανίζει θ. λαμ-, για το οποίο βλ. λ. *λάμα*].

λάμα (η) {Λαμιών} 1. ΜΥΘΟΛ. καθένα από τα τέρατα με γυναικεία μορφή, που τρέφονταν με ανθρώπινο αίμα και σάρκες 2. (μετωνυμ.) γυναικεία με κακό και δύστροπο χαρακτήρα: *έχει παντρευτεί μια ~, που τον κάνει τον βίο άβιστο* ΣΥΝ. *τέρας, μέγαيرا* ΑΝΤ. *άγγελος*. [ETYM αρχ. < θ. λαμ- (απαντά και στο ομόρρ. *λαμυρός* «αδιηφάγος, άπληστος»), που συνδ. πιβ. με λατ. *lémures* «ψυχές νεκρών, φαντάσματα», ουάλ. *liff* «φονή» κ.ά.].

λα μ ίνα (η) {λαμιών} υλικό από συνθετικές ρητίνες για την κάλυψη πλακών. [ETYM < ιταλ. *lamina* < λατ. *lamina* «έλασμα», αγν. ετύμου].

λαμινάρια (τα) μεγάλα θαλάσσια φύκια. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. laminaire < λατ. lamina, για το οποίο βλ. λ. λάμα (η)].

λαμνοκόπι (το) {λαμνοκοπιού} {χωρ. πληθ.} {λαϊκ.} το να δίνει κανείς ώθηση σε βάρκα ή άλλο σκάφος τραβώντας κουπί: *απόκαμε από το* ~ ΣΥΝ. κωπηλασία. λαμνοκόπος (ο) πρόσωπο που λάνει, που κωπηλατεί. [ETYM₂ < λάμνω + επιτατ. επίθημα -κόπος < κόπτω].

λαμνοκοπέο ρ. αμετβ. {λαμνοκοπέεις... | λαμνοκοπέησα} κωπηλατώ, λάμνω (βλ. λ.).

λάμνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτατ.} (αρχαιοπρ.) δίνω ώθηση σε σκάφος τραβώντας κουπί: ~ *δυνατά* ΣΥΝ. κωπηλατώ. [ETYM₂ μεσν. < αρχ. ελάμνω (πβ. *αγαμίνος* < *γαίνος*). Ηδη ομηρική η φρ. ελαύνω νήα «κίβλο πλοίο με τα κουπιά»].

λαμόνιας (ο) {λαϊκ.-κακός.} ο αφανταδόρος- συνήθ. ως επίρρ. *λαμό-για* στη φρ. (αργκό) *την κάνω λαμόγια* εξαπατώ κάποιον (συχνά και εξαφανίζομαι) ή δεν εμφανίζομαι, δεν πηγαίνω κάπου, ενώ είχα συμφωνήσει να πάω. Επίσης λαμόγιο (το). [ETYM₂ Αβεβ. έτιμολ. ίσως < ισπ. la moya «η τιάδα»].

λάμπα (η) {λαμπών} **1.** συσκευή που χρησιμοποιείται για τον φωτισμό, σε διάφορα σχήματα ανάλογα με την πηγή του φωτός: γενικά αποτελείται από το δοχείο μέσα στο οποίο αποθηκεύεται το φωτιστικό υλικό (π.χ. γκαζιάκι, στις λάμπες γκαζιού) ή από τον μηχανισμό σύνδεσης με την πηγή της ενέργειας (π.χ. ντιού για το ρεύμα, στις ηλεκτρικές λάμπες) και από διαφανές ή ημιδιαφανές γυαλί, σφαιρικού ή κυλινδρικού σχήματος, ερμητικά κλειστού ή με οπή στην κορυφή, για να βγαίνουν τα καύσιμα, με το οποίο προστατεύεται και δεν σβήνει το φως: ~ *πετρελαίου* | *ασφαλείας* | *θυέλλης* (που δεν σβήνει με τον ισχυρό άνεμο) | *αναμμένη* | *γυάλινη* | *καπνισμένη* | *κρεμαστή* | *σβηστή* ~ ΣΥΝ. φως, φωτιστικό **2.** (ειδικότ.) όργανο που μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε φως, όταν συνδεθεί με ηλεκτρικό κύκλωμα: αποτελείται από μία σφαίρα (γλόμπο) ή κύλινδρο από γυαλί και μία βάση, με την οποία συνδέεται με το ηλεκτρικό κύκλωμα και διαθέτει τον μηχανισμό μετατροπής του ηλεκτρισμού σε φως: *ηλεκτρική* | *καρφοτή* | *βιδωτή* ~ || ~ *φορισμού* | *κάμκη* η ~ ΣΥΝ. λαμπτήρας, λυχνία, γλόμπος. — (υποκ.) λαμπίτσα (η). [ETYM₂ Αντιδάν., < ιταλ. lampa < λατ. lampas < αρχ. λαμπάς, -άδος < λάμποι].

λαμπαδά (η) **1.** μεγάλο κεριό που χρησιμοποιείται σε διάφορες θρησκευτικές τελετές (βαφτίσια, Ανάσταση κ.λπ.): *έκανε τάμα στον Άγιο μια ~ ίσαμε το μπόι του* || *πασχαλιάτικη* | *γιορτινή* | *λειωμένη* | *πολύχρωμη* | *κερένια* | *νοητική* | *νεκρική* ~ **2.** (μτφ.) σε στάση ευθυνη, στητή όπως η λαμπαδά: *ευσταλείς νέοι με κορμιά λαμπαδες* ΑΝΤ. κωπηλώρα. — (υποκ.) λαμπαδίτσα (η). [ETYM₂ < αρχ. λαμπάς, -άδος < λάμποι].

λαμπαδηρόμος (η) {λαμπαδηρομών} **1.** αθλητικός αγώνας των αρχαίων Ελλήνων, κατά τον οποίο δρομείς ή ιππείς έτρεχαν κρατώντας αναμμένες αδαμές: *λαμπαρή* | *ένδοξη* ~ **2.** νυχτερινή συνήθ. πορεία πλήθους με υψωμένες, αναμμένα δαδιά: *θρησκευτική* | *εορταστική* ~ ΣΥΝ. λαμπαδηφορία. [ETYM₂ μτν. < λαμπάς, -άδος + -δρομία < δρόμος. Το -η- οφείλεται σε μετρικούς λόγους].

λαμπαδηρόμος (ο/η) [μτν.] **1.** πρόσωπο που συμμετέχει σε λαμπαδηδρομία **2.** καθένας από τους αθλητές που μεταφέρουν την ολυμπιακή φλόγα από την Ολυμπία στη χώρα τελείωσης των Ολυμπιακών Αγώνων.

λαμπαδηφορία (η) {λαμπαδηφοριών} νυχτερινή παρέλαση νέων με υψωμένες αναμμένες λαμπάδες ή δαδιά: *νυχτερινή* | *εορταστική* | *θρησκευτική* ~||~ *κατά την πανηγυρική έναρξη των πανευρωπαϊκών αγώνων* ΣΥΝ. λαμπαδηδρομία. — λαμπαδηφόρος (ο/η) [αρχ.]. [ETYM₂ αρχ. < λαμπαδηφόρος < λαμπάς, -άδος + -φόρος < φέρο. Το -η- οφείλεται σε μετρικούς λόγους].

λαμπαδιάζω ρ. αμετβ. {λαμπαδιάσα-α, -μένος} αρπάζω απότομα ολόκληρο φωτιά, καίγομαι σαν λαμπαδά: *το ξύλινο σπίτι λαμπαδίασε σε λίγα λεπτά* ΣΥΝ. φουντώνω, ανάβω, αναφλέγομαι ΑΝΤ. σβήνω. — λαμπαδιάσμα (το).

λαμπάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή λυχνία σε μηχανήμα ή συσκευή, που εκπέμπει φως, όταν περνά ηλεκτρική ενέργεια από το κύκλωμα της (ως ένδειξη είτε λειτουργίας είτε βλάβης): *άναψε το ~ της βενζίνης-πρέπει να γεμίσει το ρεζερβουάρ* || *μόλις πάτησε το κουμπί, γιλιάδες ~ αναβόσβησαν* φρ. (αργκό) *μου ανάβουν τα λαμπάκια* κάτι μου προκαλεί εκνευρισμό: *όποτε αρχίζει τα πολιτικά*, ~! ΣΥΝ. μου τη δίνει, μου τη βάραι, μου τη σπάει. λαμπιατέρ (το) {άκλ.} **1.** ηλεκτρική συσκευή φωτισμού που αποτελείται από λαμπήτρα και αμπαζούρ και στηρίζεται σε βάση που ακουμπά στο έδαφος **2.** (συνεκδ.) κάθε μικρό φωτιστικό. [ETYM₂ < γαλλ. lampadaire < μεσν. λατ. lampadarium < λατ. lampar < αρχ. λαμπάς, -άδος]. λαμπερός, -ή, -ό [μεσν.] (κυριοκ. κ. μτφ.) αυτός που ακτινοβολεί, που λάμπει: - *μάτια* | *μαλλιά* | *χαμόγελο* | *ήλιος* | *χρώμα* | *οργανός* ΣΥΝ. λαμπρός, φωτεινός, γυαλιστερός, αστραράπτον, αστραφορέας ΑΝΤ. θαμπός, σκοτεινός. — λαμπερά επίρρ., λαμπεράδα (η). λαμπηδόνια (η) (λόγ.) **1.** η λάμψη, η ακτινοβολία: η ~ του *σύγχρονου πολιτισμού* ΣΥΝ.

λαμπηρότητα **2.** μυθικό φυτό στο οποίο αποδίδονταν θαυματουργικές ιδιότητες και το οποίο ήταν φανερό τη μέρα και φωτεινό τη νύχτα **3.** έντομο, η πυγολαμπίδα. Επίσης (λογιότ.) λαμπηρόν {λαμπηρόνος}.

[ETYM₂ < μτν. λαμπηρόν, -όνος < αρχ. λάμπω]. Λάμπης (ο) → Χαλαμάκης λαμπικαρώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λαμπικάρω κ. λαμπικάρισα-α, -μένος}

♦ (μετβ.) **1.** (λαϊκ.) περνώ υγρό μέσα από φίλτρο, για να το καθαρίσω ΣΥΝ. καθαρίζω, διυλίζω, φιλτράρω, ραφινάρω, αποσταζώ **2.** (γενικότ.) καθαρίζω εξονυχιστικά: ~ *το σπίτι* ΑΝΤ. βρομίζω ♦ **3.** (αμετβ.) αποκτό διαύγεια: *πολλά λάδια λαμπικάρουν μόνα τους, ενώ άλλα διατηρούνται για πολύ καιρό ελαφρώς θολερά* || (μτφ.) *λαμπικάρισε το κεφάλι μου από το μεθύσι* ΣΥΝ. καθαρίζω, ξεκαθαρίζω, ξελαμπικάρω ΑΝΤ. σκοτίζομαι, ζαλιζομαι. — λαμπικάρισμα (το).

[ETYM₂ Αντιδάν., < βεν. lambicar < lambico < αραβ. al-ambiq < αρχ. άμβιξ | άμβυξ «αποστακτήριο»].

λαμπικός (ο) **1.** ο αποστακτήρας (βλ. λ.) · **2.** (μτφ.) στιδίποτε είναι τόσο καθαρό, ώστε να λάμπει: *σφουγγάρισε το πάτωμα και το 'κάνα* Α'. — λαμπικό επίρρ.

[ETYM₂ Αντιδάν., < βεν. lambico < αραβ. al-ambiq < αρχ. άμβιξ | άμβυξ «αποστακτήριο». Η σημερινή μτφ. σημ. οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση του ρ. λάμπω].

λαμπιονί (το) {λαμπιονιού} {-ών} μικρή ηλεκτρική λάμπα: *στόλισαν τους δρόμους με πολύχρωμα* ~ ΣΥΝ. λυχνία, φωτάκι, λαμπάκι. [ETYM₂ < ιταλ. lampione, υποκ. του ουσ. lampa (βλ. κ. λάμπα)].

λαμπηδονιάδα (το) γυαλί φωτιστικής λάμπας πετρελαίου· φρ. *τα κάνω λαμπηδονιάδα* προκαλώ μεγάλη καταστροφή σε κάτι. — Επίσης λαμπηδονιάδα.

λαμποκόπο ρ. αμετβ. {λαμποκοπέας... | λαμποκοπέησα} **1.** αστράφτω, λάμπω: *χρυσός τρούλος λαμποκοπούσε στο φως της μέρας* ΣΥΝ. γυαλίζω **2.** (ειδικότ.) λάμπω από την καθαριότητα: η *μουνάδα λαμποκοπούσε στο σχοινί* ΣΥΝ. αστράφτω. — λαμποκόπημα κ. {λαϊκ.} λαμποκόπη· (το). [ETYM₂ < λάμπω + επιτατ. επίθημα -κοπό < κόπος].

λαμπράο επίρρ. [μεσν.] κατά τρόπο εξαιρετικό, θαυμαστό: ~! *Όλα τα-κοποηθήκαν!* ΣΥΝ. εξαιρετικά, θαυμάσια, υπέροχα ΑΝΤ. άσχημα, έτσι κι έτσι

λαμπράδα (η) → λαμπρότητα

Λαμπρή (η) [μεσν.] (το) Πάσχα, η γιορτή της Ανάστασης: η *ημέρα της* ~. λαμπριάτικα επίρρ.· *αύνημερα το Πάσχα, την ημέρα της Λαμπρής: δεν γίνεται ~ να συζητάμε για δουλειές.*

λαμπριάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Λαμπρή, το Πάσχα: ~ *ρούχα* | *αβγά* | *πανηγύρι* | *γλέντι* ΣΥΝ. πασχαλινός, γιορτινός.

Λαμπρινή (η) γυναικείο όνομα.

λαμπρινός-ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** λάμψη, πολυτέλεια: λαμπρο-γυαλινός **2.** σχέση με τη Λαμπρή: *λαμπρο-κούλουρο*. [ETYM₂ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *λαμπρός* (λ.χ. αρχ. *λαμπρό-φωνος*, μτν. *λαμπρό-ψυχος*, μεσν. *λαμπρο-φωτεινός*)].

λαμπροντυμένος, -η, -ο αυτός που φορά επίσημα, καινούργια ρούχα ΣΥΝ. λαμπροφορεμένος ΑΝΤ. κακοντυμένος.

λαμπρός, -η, -ό **1.** αυτός που εκπέμπει φως από το εσωτερικό του, που βγάζει έντονη λάμψη: ~ *ήλιος* | *αστέρι* ΣΥΝ. αστραφερός, λαμπερός, ακτινοβόλος ΑΝΤ. σκοτεινός, σκούρος (μτφ.) **2.** σπινθηροβόλος: ~ *βλέμμα* | *μάτια* **3.** αυτός που ξεχωρίζει, που υπερέχει σε σχέση με τους άλλους, που προκαλεί τον θαυμασμό: - *επιστήμονας* | *γιατρός* | *επιτενυμα* | *μέλλον* | *νίκη* | *σταδιοδρομία* ΣΥΝ. έξοχος, εξαιρετικός, διαπρεπής, εξέχων, καταπληκτικός ΑΝΤ. μέτριος, κακός **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από επισιμότητα και γλιδή: ~ *πομπή* | *παρέλαση* | *εορτασμός* ΣΥΝ. επίσημος ΑΝΤ. ανεπίσημος, καθημερινός **5.** *Λαμπρή* (η) βλ. λ. — λαμπρά επίρρ. (βλ. λ.). — ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναρής*. [ETYM₂ αρχ. < λάμποι].

Λαμπρός (ο) **1.** μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο. [ETYM₂ αρχ. κύρ. όν. < λαμπρός (με αναβιβασμό του τόνου)].

λαμπρότητα (η) [αρχ.]{χωρ. πληθ.} **1.** η φωτεινότητα, η λάμψη: η ~ *τού ήλιου* | *τού αστεριού* | *τού χρυσού* **2.** (μτφ.) η μεγαλοπρέπεια, το μεγαλείο: η *επέτειος εορταστική με ιδιαίτερη ~* || η ~ *των ανακτόρων*. Επίσης λαμπράδα (σημ. **1**) [μεσν.].

λαμπροφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτν.] **1.** αυτός που φορά γιορτινά, επίσημα ρούχα: ~ *νεανίδες* ΣΥΝ. λαμπροντυμένος, λαμπροφορεμένος (μτφ.) **2.** αυτός που δημιουργεί χαρά, ευχαρίστηση: η ~ *ημέρα της απελευθέρωσης* || η ~ *Ανάστασης του Κυρίου* ΣΥΝ. χαριμόσυνος, χαροποιός **3.** αυτός που εκπέμπει λάμψη, μεγαλοπρέπεια: τα ~ *άρματα της παρέλασης*.

λαμπροφορώ ρ. αμετβ. [μτν.] {λαμπροφορείς... | λαμπροφόρε-σα, -μένος} φορώ τα γιορτινά, τα καλά μου ρούχα: *λαμπροφορέω εκκλησιάσμα* ΣΥΝ. ντύνομαι καλά.

λαμπρόνιο ρ. μετβ. [αρχ.] {λάμπρυνα} (λόγ.) **1.** προσδίδω λάμψη ΣΥΝ. φωτίζω ΑΝΤ. θαμπώνω, σκοτεινιάζω **2.** (μτφ.) προσδίδω αίγλη, μεγαλοπρέπεια: την εκδήλωση *λάμπρυναν με την παρουσία τους εξέχουσες προσωπικότητες* || με το *κατόρθωμα του λάμπρυνε το όνομα της οικογενείας του* ΣΥΝ. δοξάζω ΑΝΤ. σκιάζω.

λαμπηρότης (ο) φωτιστικό μέσο που μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε φως: ~ *αλογόνο* | *νέον* | *φορισμού* ΣΥΝ. λάμπα, γλόμπος, λαμπιόνι. [ETYM₂ < αρχ. λαμπήρ, -ήρος < λάμπω].

λαμπηρόδα (η) μικρό έντομο, του οποίου το κάτω μέρος εκπέμπει φως, που το κάνει ορατό τη νύχτα ΣΥΝ. πυγολαμπίδα, {λαϊκ.} κολο-φωτιά. [ETYM₂ < αρχ. λαμπηρίς, -ίδος < *λαμπηλίζ (με ανομοίωση), υποκ. θ. λάμπ-τού ρ. λάμπω].

λαμπυρίζω ρ. αμετβ. {λαμπύρισα} εκπέμπο φως (που παρουσιάζει αυξομειώσεις στην ένταση του): τα *φώτα των κακίων λαμπύριζαν στην ήμερη θάλασσα* ΣΥΝ. τρεμοφέγω. — λαμπύρισμα (το). [ETYM₂ μτν. < αρχ. λαμπυρίς, -ίδος (βλ. λ.)].

λάμπα ρ. αμετβ. {έλαμπα} 1. βγάζω προς τα έξω φως, ακτινοβολώ: ο ήλιος λάμπει στον ουρανό || (μτφ.) το πρόσωπο του έλαμπε από ικανοποίηση | χαρά | ευτυχία ΣΥΝ. φεγγολόγ, φέγγω ΑΝΤ. σκτεινιάζω, είμαι σκοτεινός· ΦΡ. λάμπει το άστρο (κάποιον) για την περίοδο της ακμής (κάποιου), την περίοδο που μεσουρανάει: τη δεκαετία του '60 έλαμπε το άστρο του Φ. Φελλίνι 2. αντανακλώ έντονα το φως, εκπέμπω λάμψη που προέρχεται από εξωτερική πηγή: ο δρόμος έλαμπε κάτω από τα φώτα || έλαμπαν από μακριά τα κοσμήματα και τα πετράδια της || τα μάτια της έλαμπαν από τα δάκρυα ΣΥΝ. αντιφωγγίζω, γυαλίζω, αστράφτω ΑΝΤ. είμαι μουντός· ΦΡ. ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός ό,τι φαίνεται εντυπωσιακό δεν συνεπάγεται ότι έχει πραγματικά μεγάλη αξία 3. (μτφ.) είμαι τόσο καθαρός, ώστε αντανακλώ το φως: το σπίτι έλαμπε από την καθαριότητα ΣΥΝ. λαμποκοπώ, γυαλίζω 4. αποτελώ εξέχουσα παρουσία, ξεχωρίζω από τους άλλους: η πόλη έλαμπε στα γράμματα και στις τέχνες στον μεσοπόλεμο ΣΥΝ. διαπρέπω, διακρίνομαι· ΦΡ. (κάποιος) λάμπει διά της απουσίας του βλ. λ. απουσία 5. (μτφ.) φανερόνομα με τρόπο εντυπωσιακό: η αλήθεια στο τέλος θα λάμψει.

[ETYM. αρχ. < θ. λαμπ- (μόνο στην Ελλην. εμφανίζεται το έρρινο ένθημα -μ-) < I.E. *lap- «λάμπα, καίω», πβ. γεττ. lapraS «λαμπρός», λιθ. löpé «φως», ουαλ. Plachar «λαμπρός» κ.ά. Ομόρρ. λαμπός (-όδα), λαμ-τήρας), λαμπρός, λάμπις (-η), Λάμπ-ρος κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μετφωρ. δάνεια, λ.χ. ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός (< γαλλ. tout ce qui brille n'est pas d'or), έλαμπε διά της απουσίας του (< γαλλ. il brilla par son absence)].

λάμψη (η) {-ης κ. -εις, -εων} 1. το φως που εκπέμπεται από φωτεινή πηγή, η ακτινοβολία: η ~ των αστεριών | του φεγγαριού ΣΥΝ. φεγγολόγ, λαμποκόπημα 2. (μτφ.) η γυαλάδα: η ~ των ασμηκών | των κοσμημάτων ΑΝΤ. θαμπάδα, μουντάδα 3. (συνεκδ.) η στραπή: λάμψεις και μπουμπουνητά στον ουρανό 4. (μτφ.) η αήλη, η ισχυρή εντύπωση που προκαλεί (κάποιος/κάτι) στους άλλους: η ~ της ομορφιάς της νεαρής ηθοποιού || η ~ της προσωπικότητας του μεγάλου συγγραφέα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αήλη. [ETYM. < μτγν. λάμμις < αρχ. λάμπα].

λαναράς (ο) {λαναράδες} 1. πρόσωπο που ξαίνει το μαλλί με το λανόρι (βλ.λ.) 2. πρόσωπο που κατασκευάζει ή πουλά λανάρια (βλ.λ.). λανόρι (το) {λαναριού | -ών} χειροκίνητο εργαλείο ή μηχανήμα, που χρησιμοποιείται για το ξάσιμο του μαλλιού. Επίσης λανάρια (η). [ETYM. μεσν. < επίθ. λανάριος < λατ. lanarius < lana «μαλλί» (βλ. κ. λη-νός)].

λαναρίζω ρ. μετβ. {λαναρίζω, -ηκα, -μένος} επεξεργάζομαι το μαλλί (μετά την κουρά του ζώου) με τη βοήθεια του λαναριού, ώστε να μπορεί να μετατραπεί σε νήμα (βλ.λ.) ΣΥΝ. ξαίνω. — λανάριαμα (το). λανθανίδες (οι) {λανθανιδών} ΧΗΜ. τα στοιχεία με ατομικό αριθμό από 57 έως 71, τα οποία ανήκουν στη σειρά του λανθανίου (βλ. κ. λ. περιοδικός, um, j. [ETYM. Αντιδάν., < νεολατ. lanthanidae, βλ. κ. λανθάνιο].

λανθάνιο (το) [1885] {λανθανίου} ΧΗΜ. μεταλλικό αργυρόχρσο στοιχείο (σύμβολο La) (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΙΝ.). [ETYM. Αντιδάν., < νεολατ. lanthanum < αρχ. λανθάνω «διαφεύγει την προσοχή, είμαι κρυμμένος», επειδή το οξείδιο του στοιχείου ελάνθανε (ως πρόσμειξη) στα άλατα του δημητρίου].

λανθάνω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. λανθάνω, -ούσα, -ον} (λόγ.) 1. υπάρχω χωρίς να γίνεται εύκολα αντιληπτός, είμαι κρυμμένος: υπάρχει ένας ερωτισμός που λανθάνει στη σχέση τους || στην πολιτική τους ιδεολογία λανθάνει ένας αντιευρωπαϊσμός 2. (η μτχ. λανθάνω, -ούσα, -ον) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. λάθος.

[ETYM. αρχ. < θ. λαθ- (αόρ. β' ε-λαθ-ον, πβ. κ. μανθάνω -ε-μαθ-ον). Το -θ- του θεματος αποτελεί πρόσρμμα, πράγμα που καθιστά δυνατή τη σύνδεση με λατ. la-t-eō «κρύβομαι, αγνοούμαι», ενώ δεν απαντούν ακριβή αντίστοιχα στις άλλες I.E. γλώσσες. Ομόρρ. λάθ-ρα, λαθ-ραίος, λήθ-η, ά-λήθ-ης, λάθ-ος, λήσ-μον (< *λάθ-μον) κ.ά.]

λανθάνω, -ούσα, -ον αυτός που λανθάνει, που υπάρχει κρυμμένος ή χωρίς να γίνεται αντιληπτός: λανθάνων ερωτισμός || λανθάνουσα αντιπάθεια || ο ίος βρίσκεται σε λανθάνουσα κατάσταση || υπάρχει ένας ~ ρατσισμός στη συμπεριφορά τους ΣΥΝ. υφέριπων, υποβόσκων ΑΝΤ. εμφανής, προφανής· ΦΡ. γλώσσα λανθάνουσα τ' αληθή λέγει (γλώσσα λανθάνουσα τ' αληθή λέγει, Μένανδρος) τα λάθη στην ομιλία από βιασύνη ή παραδρομή φανερόνουν τις αληθινές κενεύσεις ή επιθυμίες του ομιλητή ή την αλήθεια γενικότερα. [ETYM. Μτχ. ενεστ. του αρχ. λανθάνω (βλ.λ.) με την ήδη αρχ. σημ. «διαφεύγω την προσοχή, είμαι κρυμμένος». Σε επιστ. όρους αποδίδει το γαλλ. latent (< λατ. latens «κρυφός»), λ.χ. homosexualité | maladie latente].

λανθασμένος, -η, -ο αυτός που περιέχει λάθος ή οφείλεται σε λάθος: -χειρισμός/ συλλογισμός/ ενέργεια/ άποψη/ εντύπωση | κίνηση | πολιτική ΣΥΝ. εσφαλμένος, λαβεμένος ΑΝΤ. σωστός, ορθός. — λανθασμέν-α | -ως επίρρ.

[ETYM. μτγν. μτχ. του ρ. λανθάνω (αρχ.) κατά τα ρ. σε -άζω, πβ. δικ-άζω, διπλασι-άζω].

λανολίνη (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ουσία λιπαρής υφής, που παράγεται από τα μαλλιά των προβάτων, προτού από τα υποστούν άλλου είδους επεξεργασία, και χρησιμεύει ως βάση για την κατασκευή καλλυντικών.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. lanoline (νόθο συνθ.) < lano- (< λατ. lana «μαλλί») + -in- (< λατ. oleum < αρχ. ελαιον) + -ine].

λανσάρω ρ. μετβ. {λανσάρια κ. λανσάρ-α, -ίστηκα, -ισμένος} (κα-θώς) 1. προσώθω στην αγορά, παρουσιάζω κάτι καινούργιο και το προβάλω καταλλήλως: τη μόδα των ατημέλητων ρούχων λανσάρουν Αμερικανοί σχεδιαστές ΣΥΝ. εισάγω, καθιερώνω, εγκαινιάζω 2. (γενν-

κός.) είμαι ο πρώτος που εφαρμόζω (κάτι): οι μαθητές της τελευταίας τάξης του σχολείου λανσάρουν την τρέλα για τα καπέλα που φοριούνται ανάποδα || — μια καινοτομία. — λανσάρισμα (το). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. lancer «φίγγω, εκτοξεύω» < λατ. lanceare «λογγίζω, εξοκοντίζω» < lancea «λόγχη»].

λάντζα* κ. λάντσα (η) 1. μεγάλο σκεύος από ξύλο, που έχει σχήμα βαρελιού και χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των κουζινικών και των πιατικών, κυρ. όπου αυτά βρίσκονται σε μεγάλες ποσότητες, π.χ. στα εστιατόρια ΣΥΝ. μαστέλο, κάδος 2. (συνεκδ.) το πλύσιμο των κουζινικών και των πιατικών: μετά το τραπέζι είχα μπόλικη -! || κάνω τη ~ ΣΥΝ. πλύσιμο.

[ETYM. Πθ. < δημόδ. ιταλ. lenza «νερό, ψιλόβροχο». Κατ' άλλη άποψη, < βεν. lanza «αϊστός όπου δένεται το πανί», με την έννοια ότι αυτή η εργασία ανετίθετο στο κατώτερο πλήρωμα].

λάντζα* κ. λάντσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. μηχανοκίνητη βάρκα για μεταφορά εφοδίων και διακίνηση προσώπων στα πλοία. [ETYM < ιταλ. lancia < ισπ. lancha | πορτ. lanchSo < λατ. lancea «λόγχη»].

λαντζ(ι)έρης (ο) {λαντζ(ι)έρηδες, λαντζ(ι)έρα (η) } χωρ. γεν. πληθ. } πρόσωπο που απασχολείται με το πλύσιμο των σκευών σε επαγγελματικά μαγειρεία: ο ~ του πλοίου | του εστιατορίου. Επίσης λαντζ(ι)έρισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. [ETYM < λάντζα + παραγ. επίθημα -ιέρης].

λάντο (το) {άκλ.} παλιά ιππήλατη, κλειστή και τετράτροχη άμαξα: γρήγορο | πολυτελές | ασφαλές | μικρό ~ ΣΥΝ. αμάξι ΑΝΤ. κουπέ. [ETYM. < γαλλ. landau, από το όνομα της γερμ. πόλης Landau].

λαξ επίρρ. (αρχαιοπρ.) με λακτισματα, με κλοτσιές -στη φρ. πύξ-λαξ με γροθιές και κλοτσιές: τους πέταξαν έξω ~.

[ETYM. αρχ. πθ. < *λαξ, που συνδ. με λατ. calx «φτέρνα», αβεβ. ετύμου. Κατ' άλλη άποψη, η λ. λάξ συνδέεται με λιθ. lakstus «ταχύς, γρήγορος», Iekū «τρέχω, πετώ», οπότε θα προερχόταν από θ. με αρχική σημ. «πηδών». Ομόρρ. λακ-τίζω].

λαξέυμα (το) → λαξέω

λαξέυση (η) → λαξέω

λαξευτής (ο) [μτγν.] πρόσωπο που επεξεργάζεται το μάρμαρο ή άλλο υλικό, για να επιτύχει καλλιτεχνικό αποτέλεσμα: επιτήθειος | με-ρακλής | έμπειρος | ακριβός ~ ΣΥΝ. λιθοξόος, γλυπτής, λιθογλυπτής. — λαξεντικός, -η, -ό [μτγν.].

λαξέω ρ. μετβ. {λάξω, -ηκα, -μένος} επεξεργάζομαι το μάρμαρο ή άλλο υλικό, για να επιτύχει καλλιτεχνικό αποτέλεσμα ΣΥΝ. σκαλίζω, σμιλεύω, γλυπτός ΑΝΤ. αλάξευτος, ασκάλιστος 2. (μτφ.) αυτός που έχει ωραία μορφή: ~ κορμί | μτία ΣΥΝ. καλοσηματισμένος, όμορφος ΑΝΤ. κακοσηματισμένος, άσημος.

λαξέω ρ. μετβ. {λάξω, -ηκα, -μένος (κ. λαξέμένος)} 1. επεξεργάζομαι φυσικό υλικό (μάρμαρο, ξύλο), για να επιτύχω καλλιτεχνικό αποτέλεσμα ΣΥΝ. σμιλεύω, σκαλίζω 2. (μτφ.) χρησιμοποιώ την τέχνη μου στην επεξεργασία ενός πράγματος: ~ τον λόγο μου ΣΥΝ. σμιλεύω. — λαξέωμα (το) [μτγν.] κ. λάξευση (η) [μτγν.].

[ETYM. μτγν. < αρχ. λάξος < λα- (< λάας «λίθος, πέτρα», αβεβ. ετύμου, πθ. < *λήΡας ή < *λάΐας, που ίσως συνδ. με αββ. lēge «πέτρωμα») + -ξός < ξέω].

λαο- ο/συνθετικό λέξεων που δηλώνει σχέση με τον λαό: λαο-πλάνος, λαο-κρατία.

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. λαο-δάμα, μτγν. λαο-πλάνος), που προέρχεται από το ουσ. λαός].

λαογραφία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτη τον λαϊκό πολιτισμό ενός έθνους ή εθνότητας σε όλες του τις εκφάνσεις (την κοινωνική συγκρότηση, τις παραδόσεις, τα τραγούδια, τον λαϊκό βίο, τα ήθη και έθιμα, την τέχνη κ.λπ.): ελληνική | αγγλική | ιταλική ~ 2. (ειδικότ.) η παραπάνω επιστήμη ως προς το τμήμα του λαού το οποίο μελετά: αγροτική | εργατική | αστική ~. — λαογραφικός, -η, -ό [1886], λαογραφικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Από το γερμ. Volkskunde, άσχετο προς το μτγν. λαογραφία «απογραφική πληθυσμού»].

λαογράφος (ο/η) [1891] επιστήμονας που έχει ειδικευτεί στη λαογραφία: οξυδερκής | διάσημος ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. πολυγράφος.

λαοθάλασσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ μεγάλο πλήθος, πάρα πολύς κόσμος: την ομιλία του αρχηγού του κόμματος παρακολούθησε μια ~ οσάδων του ΣΥΝ. κοσμοπληγία, κοσμοσυρροή.

λαοκάπηλος (ο) [1864] {-ου κ. -ήλου | -ων κ. -ήλων, -ους κ. -ήλους} πρόσωπο που εκμεταλλεύεται και εξοπατά τον λαό.

λαοκατάρατος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει επισύρει την οργή και τις κατάρτες του λαού: ~ φονιάς | δικτάτορας ΣΥΝ. λαομίσητος ΑΝΤ. λαοφιλήτος, λαοφίλης.

Λαοκώων (ο) {Λαοκώων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. ιερέας του Απόλλωνα στην Τροία, τον οποίο, καθώς και τους γιους του, επνίξαν δύο φιδιά πριν από την άλωση της πόλης.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *AaFo-KÓF-ων < λαός (βλ.λ.) + θ. *KOF- (πβ. μυκ. ko-wo) του ρ. κοέω «αντιλαμβάνομαι, κατανοώ», για το οποίο βλ. λ. ακούω].

Λαοκράτης (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM < λαός + κράτης < κράτος].

λαοκράτης (ο) {λαοκρατών} πρόσωπο που πιστεύει στη λαοκρατία (βλ.λ.): φανατικός | αγωνιστής | θεωρητικός ~ ΣΥΝ. σοσιαλιστής, κομμουνιστής.

λαοκρατία (η) [μτγν.] 1. το πολίτευμα κατά το οποίο την εξουσία ασκεί ο λαός ΣΥΝ. δημοκρατία ΑΝΤ. ολιγαρχία, ολοκληρωτισμός 2. (ειδικότ.) το πολίτευμα στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, όπου είχε επικρατήσει ο κομμουνισμός: η γερμανική -ΣΥΝ. σοσιαλιστική δημοκρατία (πβ. λαϊκή δημοκρατία, λ. δημοκρατία). — λαοκρατικός,

-ή, -ό [1887]. Λαοκρατική Δημοκρατία τής Γερμανίας (η) → Ανατολική Γερμανία **λαοκρατισμός** (ο) η πίστη στο δίκαιο και στις δυνατότητες του λαού να ασκεί μόνος του την εξουσία. **λαοκρασία** (η) {χωρ. πληθ.} η απόφαση, η κρίση για ένα θέμα από τον λαό ΣΥΝ. λαϊκή ετυμολογία. **λαομίσητος**, -η, -ο [1891] αυτός τον οποίο μισεί ο λαός: ~ *εισβολέας* | *δικτάτορας* | *δυνάστης* | *βασιλιάς* | *κατοχή* | *πολίτευμα* ΣΥΝ. **λαοκα-τάρατος** ΑΝΤ. **λαοφιλήτος**, **λαοφιλής**, **λαοπλάνος** (ο) {μτγν.} πρόσωπο το οποίο χρησιμοποιεί τις ικανότητες και τα προσόντα του για να ξεγελάσει τον λαό και να τον κατευθύνει εκεί όπου ο ίδιος θέλει: ~ *πολιτικός με απατηλές υποσχέσεις οδηγούν τη χώρα στην καταστροφή* ΣΥΝ. **δημαγωγός**, **λαοπρόβλητος**, -η, -ο [1845] αυτός τον οποίο έχει εκλέξει και αναδείξει ο λαός: ~ *ηγέτης* ΑΝΤ. **διορισμένος**, **δοτός**. [ΕΤΥΜ. < *λαός* + - *πρόβλητος* < *προβάλλω*.] **λαός** (ο) **1.** (α) το σύνολο των πολιτών ενός κράτους: το σύνολο των φυσικών προσώπων που έχουν την ιθαγένεια ενός κράτους, ανεξάρτητα από γλώσσα, θρησκεία, εθνικότητα, φύλο, ηλικία κ.λπ. (= ο κυρίαρχος λαός, ως φορέας της λαϊκής κυριαρχίας) (β) το σύνολο των ενεργών πολιτών ε'ός κράτους που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλεγείν (= το εκλογικό σώμα): *αμόρφωτος* | *απολίτιστος* | *αρχαίος* | *σύγχρονος* | *αγροτικός* | *δραστήριος* | *βάρβαρος* | *ευγενικός* | *εκφυλισμένος* | *δυναμικός* | *ένδοξος* | *ναυτικός* | *πλούσιος* | *πολεμογαυής* | *φιλήσυχος* | *φτωχός* | *φιλόζητος* | *ακυβέρνητος* | *καταπιεσμένος* | *φιλελεύθερος* | *κυρίαρχος* (από τον οποίο πηγάζουν όλες οι εξουσίες) ~ || ~ *ενομήνος*, *ποτέ νικημένος!* (σύνθημα από τις πολιτικές συγκεντρώσεις αριστερών κομμάτων) || ~, *στρατός αδελφόμενοι!* (σύνθημα από την εξέγερση του Πολυτεχνείου τον 1973) || ο ~ *έχει και μνήμη και γνώση* ΣΥΝ. **πολίτες**: Φρ. φωνή **Λαού, οργή Θεού** βλ. λ. φωνή **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή: ο ~ *της Αθήνας* | *της Αχαΐας* | *«λαέ της Λαρίσας»* | *της Αθήνας* | *της Πάρας κ.λπ.*» (συνήθης τρόπος έναρξης πολιτικών λόγων) ΣΥΝ. **κάτοικοι**, **πληθυσμός** **3.** (περιληπτ.) οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις: *επαγγέλλεται καλύτερες μέρες για τον ~ και όχι για τους πλουσίους* || *κατασκευάζουν φτηνά προϊόντα για τον ~* || *έλεγε ότι ο ~ δεν μπορεί να καταλάβει τις βαθιές έννοιες* || ~ και *Κολωνάκι* (φτωχοί και πλούσιοι, πβ. λ. Κολωνάκι) ΣΥΝ. **λαϊκές τάξεις**, **κοσμάκης**, **λαουζίκος**, **πληβείοι**, **προλεταριάτο**, **πόπολο** ΑΝΤ. **άρχοντες**, **αρχοντολόι**, **πλούσιοι**, **αριστοκρατία**, **άρχουσα τάξη** · **4.** πολλοί άνθρωποι συγκεντρωμένοι: *στη συναλία μαζεύτηκε κόσμος και -* || *είχε πολύ ~ στην ομιλία του* ΣΥΝ. **κόσμος**, **ντουσιάς**, **λαοθάλασσα**, **κο-μοπλημύρα**, **πλήθος** · **5.** (καταρχ.) το έθνος, σύνολο προσώπων με κοινά χαρακτηριστικά (γλώσσα, θρησκεία, παραδόσεις κ.λπ.): οι ~ της *Μεσογείου* || *ασιατικός* | *αφρικανικός* | *αμερικανικός* ~ Φρ. **περιούσιος λαός** (σεσθθ μοι λαός περιούσιος από πάντων των εθνών, Π.Δ. Εξόδος 19, 5) κατά την Αγία Γραφή, οι Εβραίοι και κατ' επέκτ. κάθε λαός που θεωρεί τον εαυτό του εκλεκτό σε σχέση με τους άλλους. ΣΧΟΛΙΟ λ. **έθνος**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαός* | *λεός* | *λήος* < **λαρός* (πβ. μυκ. *ra-wa-ke-ta*: *λάΕάγέτας*), αγν. ετύμου, πθ. συνδ. με χεττ. *lahna* «πόλεμος», ενώ οι υπόλοιπες συνδέσεις δεν ικανοποιούν. Όπως και οι αντίστοιχες γερμ. λ. (πβ. αρχ. γερμ. *liuti* > γερμ. *Leute*, αρχ. *αγγλ.* *lēod*), έτσι και το αρχ. *λαός* αποτελούσε περιληπτικό όρο]. **Λάος** (το) {άκλ.} {λαοτ. *Sathalanālat* *Paxathipatai* *Paxachōn* Lao = Λαϊκή Δημοκρατία του Λάος} κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα τη Βιεντιάν, επίσημη γλώσσα τη Λαοτική και νόμισμα το νέο κια. — **λαοινός**, -ή, -ό, **Λαοτινά** (τα). [ΕΤΥΜ. < λαοτ. *Lao*, αγν. ετύμου, ονομασία εθνικής ομάδας (κλάδου των λαών Τάι), οι οποίοι εισέδυσαν στην Ινδοκίνα μετά τον 8ο αι. μ.Χ.]. **λαοσύναξη** (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ανθρώπων ο όρος χρησιμοποιήθηκε κυρ. από την Εκκλησία τής Ελλάδος για συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας πιστών σε υπαίθριο χώρο ΣΥΝ. **κοσμοσυρροή**, **λαοθάλασσα**. [ΕΤΥΜ. < *λαός* + *σύναξη* (πβ. κ. μεσν. *λαοσυναξία* «κοσμοσυρροή»), *λαοσυνάκτης* «αναγιώστης ή ψάλτης που συγκεντρώνει το εκκλησιασμά στον ναό για τη λειτουργία»]. **λαοσωτήριος**, -α (λόγ. -ος), -ο [1892] αυτός που σώζει τον λαό: ~ *επέμβαση* ΣΥΝ. **εθνοσωτήριος** ΑΝΤ. **αντιλαϊκός**. **λάου-λάου** επίρρ. (λαϊκ.-οικ.) αργά-αργά, χωρίς βιασύνη (και προσεκτικά): *ας το πάμε ~ το θέμα* ΣΥΝ. **συά-σιγά** ΑΝΤ. **μάνι-μάνι**. [ΕΤΥΜ. < *λάου-λάου*, γεν. ενικού του ουσ. *λαγός* (με αναβιβασμό του τόνου)]. **Λάουρα** (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *Laura* < λατ. *laurus* «δάφνη, δάφνινο στεφάνι»]. **λαουζίκος** (ο) {χωρ. πληθ.} {εκφράζει συμπάθεια ή υποτίμηση} οι απλοί άνθρωποι, αυτοί που ανήκουν στις κατώτερες τάξεις: *Τι να σου κάνει κι ο ~; Χορεύει στον ρυθμό που του παίζουν* ΣΥΝ. **λαός**, **μάζα** ΑΝΤ. **αριστοκρατία**, **άρχοντες**. [ΕΤΥΜ. < *λαός* + υποκ. επίθημα -*ζίκος* (-*τζής* + *-ικός*), με συνδ. φωνήεν -ου- κατά τα υποκ. σε -*ούλης*.] **λαουτιέρης** κ. **λαουτιέρης** (ο) {λαουτιέρηδες} ο οργανοπαίκτης που παίζει λαούτο (βλ. λ.): ο - *έδινε τον ρυθμό*. [ΕΤΥΜ. < *λαούτο* + *-ιέρης* (βλ. λ.)]. **λαούτο** κ. **λαγούτο** (το) έγχορδο μουσικό όργανο με μεγάλο αντι-χειό και έξι ζεύγη χορδών, που έχουν έκταση ίδια με τής κιθάρας: *παίζουν λαούτα και βιολιά*. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *λαβούτο* | *λαγούτο* < βεν. *lauto*, αβεβ. ετύμου. Έχουν

προταθεί οι εξής ετυμολογίες: 1) < ρουμ. *lauta*, 2) < αραβ. *al'ūd* «ούτι - ξύλο»]. **λαοφιλής**, -ής, -ές [1863] {λαοφιλ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} **λαοφιλέστερος**, -ατός} αυτός που τον αγαπά ο λαός: ~ *ηγέτης* | *πολιτικός* | *πρόξή* | *θεωρία* | *ενέργεια* ΣΥΝ. **δημοφιλής** ΑΝΤ. **λαομίσητος**, **λαοκατάρατος**. Επίσης **λαοφιλήτος**, -η, -ο [1866]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. **λαπαδιάζω** ρ. αμετβ. {λαπάδιασα, -μένος} 1. μετατρέπομαι σε χυλό, σε λαπά, χάνω τη γεύση ή το σχήμα μου: *παράβρασε το φαγητό και λαπάδιασε* ΣΥΝ. **χυλώνω** 2. (μτφ.-κακός.) χάνω το σφρίγος μου: *με τα χρόνια βάρυνε και λαπάδιασε* ΑΝΤ. **είμαι σφριγηλός** | **ακμαίος**, **λάπαθο** κ. **λάπατο** {μεσν.} (το) είδος εδωδιμου λαχανικού, τού οποίου τα φύλλα φούνταν απευθείας από το έδαφος και απλώνονται παράλληλα προς αυτό- χρησιμοποιείται στη μαγειρική και κυρ. στις χορ-τόπιτες, αλλά και για φαρμακευτικούς λόγους ΣΥΝ. (λαϊκ.) **ξινήθρα**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάπαθον* | μτγν. *λάπαθος*, αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με το αρχ. *λαπαρός* «μαλακός, χαλαρός»]. **λαπάρα** (η) {λαπαρών} **1.** το μέρος του σώματος που βρίσκεται ανάμεσα στα πλευρά και στο ισχίο 2. (κατ' επέκτ.) ολόκληρη η κοιλιακή χώρα ΣΥΝ. **κοιλιά**. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *λαπαρός* «γαλαρός, μαλακός», αγν. ετύμου, πθ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *έλαγα* *διέφθερα*, ίσως και με αλβ. *laps* «κουρασμένος». Το επίθημα -*ρός* εμφανίζεται και στα επίθ. *χα-λα-ρός*, *λαγα-ρός*, *λαζα-ρός*. Βλ. κ. *λάπαθο*.] **λαπαροσκόπηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση των οργάνων τής κοιλιακής χώρας με λαπαροσκόπιο, το οποίο εισάγεται μέσω μικρής τομής του γίνεται σε κοιλιακό τοίχωμα. [ΕΤΥΜ. < *λαπαρός* (βλ. λ. *λαπάρα*) + *-σκόπηση* < *σκοπέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ.* *laparoscopie*]. **λαπαροσκόπιο** (το) {λαπαροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ενδοσκοπικό όργανο για την εξέταση τού εσωτερικού τής κοιλιακής κοιλότητας και τη θεραπεία κοιλιακών οργάνων, που φέρει μια μικροσκοπική κάμερα, επιτρέποντας έτσι στον χειρουργό να παρακολουθεί τα εσωτερικά όργανα από οδόνη. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ.* *laparoscope*]. **λαπαροτομία** (η) [1887] {λαπαροτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση κατά την οποία γίνεται διανοίξη τής κοιλιάς για διερεύνηση (*ερευνητική* ~) ή θεραπεία διαφόρων παθήσεων. [ΕΤΥΜ. < *λαπαρός* (βλ. λ. *λαπάρα*) + *-τομία* < *τομή*, ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ.* *laparotomie*]. **λαπάς** (ο) {λαπάδες} **1.** ρυζί βρασμένο έτσι ώστε να σχηματίζει χυλό: ~ *με λεμόνι για τη διάρροια* 2. (μτφ.-κακός.) άνθρωπος χαλαρός, νοθρός, χωρίς ενεργητικότητα ΣΥΝ. **χαλβιάς**, **νοθρός**, **παιδαρός**, **άνευρος** ΑΝΤ. **σβέλτος**, **ξύπνιος**, **αϊτός**. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *lapa*], **λάπης** (ο) {άκλ.} ημιπολύτιμος λίθος με έντονο μπλε χρώμα. Επίσης **λάπιμα** **λάζουλι**. [ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. *lapis lazuli* «λίθος αζουρίτης» < λατ. *lapis* «λίθος» + *lazulum* < αραβ. *lazaward* | *lazuward* < περσ. *lāzhuward*. Βλ. κ. *αζουρίτης*, *λαζουρίτης*]. **lapsus calami** λατ. (προφέρεται *λάπυους καλάμι*) ελλην. *ολίσθημα τής γραφίδας*- λάθος εκ παραδρομής στον γραπτό λόγο. **lapsus linguae** λατ. (προφέρεται *λάπυους λίνγκβε*) ελλην. *ολίσθημα τής γλώσσας* ■ λάθος εκ παραδρομής κατά την ομιλία. **λαπ-τόπ** (το) {άκλ.} φορητός υπολογιστής μικρών διαστάσεων με οθόνη υγρών κρυστάλλων ή πλάσματος, η οποία ανοίγει και κλείνει πάνω από το πληκτρολόγιο (ο όρος υποχωρεί σταδιακά και δίνει τη θέση του στον όρο notebook). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. *laptop* < *lap* «μηρός» + *top* «κορυφή», επειδή μπορεί κανείς να τον τοποθετήσει πάνω στους μηρούς του, για να τον θέσει σε λειτουργία]. **Λαπωνία** (η) περιοχή τής Β. Ευρώπης που εκτείνεται στα Β. τμήματα τής Νορβηγίας, τής Σουηδίας και τής Φινλανδίας και στο Β.Α. τμήμα τής Ρωσίας. — **Λάπωνας** (ο), **λαπωνικός**, -ή, -ό, **Λαπωνικά** (τα). [ΕΤΥΜ. < Μεταφορά ξέν. ονομασίας, πβ. σουηδ. *Lappland* «χώρα των Λα-πόνων» < φινλ. *Lappi*, αγν. ετύμου. Η τοπική ονομασία *Sameh* των Λα-πόνων αποτελεί τον πληθυντικό τού *sábme* «άνθρωπος τού βάλτου, τού έλους»]. **λα ρ γκέτο** επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο) που δηλώνει ύψος αργό και επίσημο αλλά λιγότερο από το **λάργκο**. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *larghetto*, υποκ. τού *largo*, βλ. λ.]. **λάργκο** επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο) που δηλώνει ύψος ευρύ, αργό, επίσημο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *largo*, βασική σημ. «ευρύς, άνετος», < λατ. *largus*]. **λαρδί** (το) {λαρδί-ου | -ιών} το λίπος από το χοιρινό, που διατηρείται πιστό ή καπνιστό και χρησιμεύει στη μαγειρική: *φασόλια με ~*. [ΕΤΥΜ. *Αντιδάν.*, < μεσν. *λαρδίον*, υποκ. τού μτγν. *λόρδος* < λατ. *laridum* | *lardum* «παστό κρέας» < αρχ. **λαρινόν* «λίπαρο, παχύ», αγν. ετύμου]. **Λαρίσια** (η) {-ας κ. -ίσης} πόλη τής Θεσσαλίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (νομός *Λαρίσας* κ. *Λαρίσης*). — **Λαρισσιός** [αρχ.] κ. **Λα-ρισινός** (ο) {μτγν.}, **Λαρισσία** κ. **Λαρισινή** (η), **λαρισιαίικος**, -ή, -ό [1886] κ. **λαρισινός** [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι η αρχ. *Λάρισα* αποτελούσε την πρωτεύουσα των Πελασγών και αργότερα απεκαλείτο επίσης *Πελασγιώτις*]. **Λάρνακα** (η) πόλη τής ΝΑ. Κύπρου. [ΕΤΥΜ. < *Λάρναξ*, λόγ. σχηματισμός από τον λαϊκ. τ. *Λάρνακας* (ονομασία παραμεσόγειου χρωπού) στην κυπριακή διάλεκτο ο τ. *λαρνά-κι* σημαίνει «κοίλωμα γης συν *λάρνακα*» και ο τ. *λάρνακας* «σχηματισμός γης συν στενή κοιλιά»].

λάρνακα (η) {λαρνακών} 1. (στην αρχαιότητα) θήκη ή κιβώτιο όπου φυλάσσονταν πολύτιμα αντικείμενα ή τα οστά ή η τέφρα νεκρού: πολύτιμη | *βαρύτιμη* | *ακαλιστή* | *χρυσή* - ΣΥΝ. σκευοθήκη, οστεοθήκη, οστεοφυλάκιο, σαρκοφάγος 2. (ειδικότ.) η θήκη στην οποία φυλάσσονται τα λείψανα αγίου ή αγίας: *αγιασμένη* | *σλημμένη* ~ 3. ΙΑΤΡ. τύπος νάρθηκα, συνήθ. ξύλινος, που χρησιμοποιείται για να συγκρατεί στη θέση τους τους μύες ή τα οστά που έχουν σπάσει, εξαρθρωθεί ή υποστεί θλάση, καθώς και για την υποβοήθηση της σπονδυλικής στήλης: ξύλινη | αποτελεσματική | *οδοντήρη* ~ ΣΥΝ. νάρθηκας. [ETYM. < αρχ. *λάρνας*, -ακος < *νάρναξ* (με ανομοίωση), που οδηγεί στη «γλώσσα» του Ησυχίου *νάρναξ* κιβωτός. Δεν ευσταθούν οι συνδέσεις με ληθ. πέτι «διατρύκτο, διαπενρό». Ίσως πρόκειται για δάνειο].

λάρνος (ο) → γλάρος

λάρυγγας (ο) {λάρυγγων} το όργανο που βρίσκεται στο πάνω μέρος του αναπνευστικού συστήματος των σπονδυλωτών στον άνθρωπο, βρίσκεται στο άνω τμήμα του λαιμού και στη συνέχεια της τραχείας, επιτρέπει τη διέλευση αέρα και, καθώς περιλαμβάνει τις φωνητικές χορδές, αποτελεί βασικό όργανο για την παραγωγή της φωνής: *πάθηση* | *φλεγμονή* | *όγκος* | *μύες* | *ανατομία* | *νόσος* | *εξέταση* του *λάρυγγα* || *ήχοι προερχόμενοι από τον* -. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM. < αρχ. *λάρυγξ*, -υγος, αβεβ. ετύμου, πθ. από συμφυρμό των λ. *φάρυγξ* και *λαιμός*. Κατ' άλλη εκδοχή, συνδ. με λατ. *laryx* «φαγάς, γαστρίμαργος» και με μέσ. γερμ. *laryx* «λάρυγγας»].

λάρυγγεκτομή (η) αφαίρεση μέρους ή ολόκληρου του λάρυγγα με χειρουργική επέμβαση σε περιπτώσεις κακοήθειας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *laryngectomie*].

λάρυγγι (το) {λάρυγγι-ού | -ιών} (καθημ.) 1.ο λάρυγγας: *κάτι στάθηκε στο* ~ *μου και κόνεψα να πηγώ* ΦΡ. (α) *στρίβω το λάρυγγι (κάποιου)* πνίγω, σκοτώνω, στραγγαλίζω (κάποιον): *έτσι και τον πιάσω στα χέρια μου, θα τον στρίψω το λάρυγγι!* ΣΥΝ. καρυδόνη, στραγγαλιζώ (β) μου *βγαίνει το λάρυγγι* φωνάζω πολύ δυνατά, ξελαρυνγιά-ζομαι: *μου βγήκε το λάρυγγι, μέχρι να μ' ακούσουν!* ΣΥΝ. (οικ.) γκαρίζω (γ) *ξεραίνεται το λάρυγγι μου* νιώθω στεγνό τον λαιμό μου εξαιτίας δίψας ή πολύωρης ομιλίας: *από το πολύ κουβεντάλο ξεράθηκε το λάρυγγι του* ΣΥΝ. στεγνώνει το στόμα μου (δ) *βρέξω | όρσοίζω το λάρυγγι μου* πίνω, ξεδιψάω: *φέρε μας λίγο νερό, να όρσοίσουμε το λάρυγγι μας* || *πίαμε να πιούμε λίγο κρασί να βρέξουμε το λάρυγγι μας (ε) θα σου φάω το λάρυγγι* (πθ. *τόν λάρυγγι* αν *εκέτιμιμί σου*, Αριστοφ. *Βάτραχοι* 575) (ως απειλή) θα σε σκοτώσω 2. (μτφ.) ο τραγουδιστής: *τα χρυσά ~ της δεκαετίας του '50* ΣΥΝ. φωνή. [ETYM. < μτγν. *λάρυγγιον*, υποκ. του αρχ. *λάρυγξ*, -υγος (βλ.λ.)].

λάρυγγις ρ. [αρχ.] κάνω λαρυνγισμό (βλ.λ.).

λάρυγγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον λάρυγγα: ~ *αρτηρία* | *φλέβα* | *νεύρα* | *φθόγγοι* | *ήχοι*.

λάρυγγισμός (ο) [μτγν.] 1. ήχος ή φθόγγος που σχηματίζεται κατευθείαν στον λάρυγγα, χωρίς να υποστεί οποιαδήποτε αλλοίωση από άλλα όργανα (στόμα, μύτη) 2. γρήγορη επανάληψη στο τραγούδι των ίδιων μουσικών φθόγγων στον ίδιο χρόνο: *κακόηχος* | *εντυπωσιακός* | *μακρόσυρτος* ~ ~ 3. ΙΑΤΡ. ακούσια σύσπαση των μυών του λάρυγγα, που προκαλεί φράξιμο της γλωττίδας και ασφυξία.

λάρυγγίτιδα (η) [1837] (χωρ. γεν. πληθ.) φλεγμονή του λάρυγγα, που προκαλεί βράγχισμα: *οξεία* | *χρονία* ~. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *laryngite*].

λάρυγγολόγος (ο/η) [1887] ΙΑΤΡ. ειδικός που ασχολείται με τις παθήσεις του λάρυγγα και ιδ. τον φωνητικών χορδών. — λαρυνγολογία (η) [1888]. λαρυνγολογικός, -ή, -ό [1888]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *laryngologue*].

λάρυγγοσκόπηση (η) [1879] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση του λάρυγγα και των φωνητικών χορδών με ειδικό όργανο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *laryngoscopies*]

λάρυγγοσκόπιο (το) [1879] {λάρυγγοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο ειδικό για την εξέταση του λάρυγγα και των συναφών οργάνων. — λα-ρυνγοσκόπικός, -ή, -ό [1879]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *laryngoscope*].

λάρυγγοτομή (η) [μτγν.] {λάρυγγοτομιών} ΙΑΤΡ. τομή του λάρυγγα με ιατρική επέμβαση.

λάρυγγόφωνος, -η, -ο 1. αυτός που εκφωνείται με τον λάρυγγα: ~ *φθόγγοι* | *ήχοι* ΣΥΝ. λαρυνγικός 2. αυτός που κάνει λαρυνγισμό: ~ *αισιός* ~ 3. *λάρυγγοφωνο* (το) {λάρυγγοφών-ου | -ων} ειδική συσκευή για την παραγωγή φωνής, που τοποθετείται εξωτερικά στον τράχηλο, λειτουργεί με τις δονήσεις του λάρυγγα και χρησιμοποιείται όταν ο άνθρωπος έχει πρόβλημα στην παραγωγή φθόγγων, όπως σε περιπτώσεις λαρυνγεκτομής. [ETYM. μτγν. < *λάρυγξ* -υγος + -φωνος < *φωνή*. Στη σημ. 3 η λ. αποτελεί αντιδάν., < αγγλ. *laryngophone*].

Λασίθι (το) {Λασιθίου} 1. οροπέδιο της Α. Κρήτης 2. επαρχία και νομός της Α. Κρήτης (νομός *Λασιθίου*) με πρωτεύουσα τον Άγιο Νικόλαο. — Λασιθιώτης (ο), Λασιθιώτισσα (η), λασιθιώτικος, -η, -ο. [ETYM. μεσν. τοπωνύμιο, < Βεν. La Seteia «Η Σητεία» (με το οποίο προσδιοριζόταν η μεγαλύτερη πόλη της περιοχής), που ελήφθη ως μία λέξη. Βλ. κ. *Σητεία*].

λασκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λάσκαρα κ. λασκάρ-ισα, -ίστηκα, -ισμέ-νος} ♦ 1. (μετβ.) αφήνω (κάτι που τεντώνεται ή βιδώνεται) χαλαρό: ~ *τον μάντα* | *τα πανιά* | *τη βίδα* ΣΥΝ. ξετεντώνω, ξεσφιγγώ ΑΝΤ. τεντώνω, σφίγγω ΦΡ. (α) *λασκάρω τα λουριά* χαλαρώνω την παρακολούθηση ή τον έλεγχο (κάποιου), δεν τον περιορίζω πια: *με το που τους λάσκαρε τα λουριά, άρχισαν να πηγαίνουν αδιάβαστοι στο σχολείο* ΣΥΝ. αφήνω λάσκα ΑΝΤ. επιτηρώ, περιορίζω (β) *λάσκάρει η βίδα (κάποιου)* (κάποιος) χάνει τα λογικά του, τρελαίνεται: *Πάει ο κακο-*

μοίρης! Του λασκάρισε η βίδα! ♦ (αμετβ.) 2. γίνομαι λιγότερο κουραστικός ή πεστικός: *εντυχώς, λάσκαρε λίγο η δουλειά και πήραμε μian ανάσα* 3. παύω να βρίσκομαι σε ένταση (συνήθ. εργασιακή): *έχω λασκάρει κάπως αυτή την περίοδο και μπορώ να βλέπω και την οικογένεια μου* ΣΥΝ. χαλαρώνω, ηρεμώ. — λασκάρισμα (το). [ETYM. < ιταλ. *lascare* < λατ. *laxare* < *laxus* «χαλαρός, άτονος»].

λάσκος, -α, -ο αυτός που δεν είναι τεντωμένος: - σκονί ΣΥΝ. χαλαρός, μπόσκος ΑΝΤ. τεντωμένος, τραβηγμένος ΦΡ. *αφήνω κάποιον | κάτι λάσκο* | *λάσκα* (i) παύω να τεντώνω: *άς' το λάσκο το σκονί* ΣΥΝ. λασκάρω, χαλαρώνω ΑΝΤ. τεντώνω, τραβιάω (ii) (μτφ.) παύω να ασκώ έλεγχο ή πείσεις: *άς' τον λάσκα, να δεις τι θα κάνει από μόνος του* ΣΥΝ. χαλαρώνω, λασκάρω τα λουριά ΑΝΤ. περιορίζω, ελέγγω, καταπιέζω. — λάσκα επίρρ. [ETYM. < ιταλ. *lasco* < λατ. *laxus* «χαλαρός, άτονος»].

λάσο (το) μακρύ σκονί με θηλιά στη μία του άκρη, που χρησιμοποιεί στη σύλληψη ζώων (αγρίων) ή που έχουν ξεφύγει από το κοπάδι τους) ή και ανθρώπων υπό καταδωξή: *ο καουμπόης έριξε επιδέξια το ~ του κι έπιασε το άλογο*.

[ETYM. < γαλλ. *lasso* < ισπ. *lazo* < p. *lazar* «δένω, σφίγγω (με σχονιά)» < λατ. *laqueare*].

λασπερος, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που είναι γεμάτος λάσπη: ~ *δρόμος* | *τόπος* ΣΥΝ. λασπόδης ΑΝΤ. ξηρός, στεγνός.

λάσπη (η) {σπίν. *λασπίων*} 1. χόμα και νερό αναμεμιγμένα: ο θεός μάς *έφτειάζε από ~* || με τη βροχή *οι δρόμοι γέμισαν ~* || μη μπαίνεις στο σπίτι με *λάσπες στα παπούτσια* || *οι ρόδες του αυτοκινήτου κόλλησαν στη ~* ΣΥΝ. πηλός- ΦΡ. (αρχικό) *κόβω λάσπη* βλ. λ. *κόβω* 2. μείγμα από χόμα, νερό ή άχυρα και ασβέστη, άμμο, γύψο ή τσιμέντο, που χρησιμοποιείται ως συνδετικό υλικό στην οικοδομική: *φτειάζω* | *κουβαλάω* | *μεταφέρω* | *ανακατεύω ~* || *ρίχνω* | *στρώνω* ~ με το μυστή ΣΥΝ. χαρμίαν: 3. το πηχτό κατακάθι σε διοχείο ή φυσική κοιλότητα όπου υπάρχει υγρό: η - *του ποταμού* | *της λίμνης* | *του βαρελιού* (από ρετινί) ΣΥΝ. λίζμα, ιλύς 4. υλικό που έχει μαλακώσει πολύ και έχει γίνει σαν πολτός: *τα μακαρόνια παράβρασαν και έχουν γίνει ~* || το ψωμί ήταν ~ *από μέσα* ΣΥΝ. πολτός, γυλός 5. (μτφ.) το χαμηλό ηθικό επίπεδο, η διαφθορά: *κυλιέται στη ~* ΣΥΝ. κατάπτωση, ξεπεσιμός, ανηθικότητα, βούρκος 6. ανήθικη κατηγορία, που συνήθ. δεν ευσταθεί: *ρίχνω* | *πτάω ~* || *οι εφημερίδες επιδίδονται σε πόλεμο λάσπης* (σε λασπολογίες, βλ.λ.).

[ETYM. μεσν., αβεβ. ετύμου, πθ. < *ελασπίς* «έλος» ή < μτγν. λάμη | *λάμψη* «κατόβρασμα, κατακάθιο» (το ίδιο το *λάμψη* είναι αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τις λ. *λέμφω* και *λέπ'ω* «εξερλουδίζω, απορροιώνω»)].

λασποβροχή (η) βροχή που παράσφρει σκόνη από την ατμόσφαιρα δημιουργώντας λάσπη.

λασπολογία (η) {λασπολογιών} κατηγορία που δεν ευσταθεί και διατυπώνεται με χυδαίο και ανήθικο τρόπο: *ορισμένα έντυπα χρησιμοποιούν τη ~, για να αυξήσουν τις πωλήσεις τους* ΣΥΝ. κατασκευοφάντηση, δυσφήμιση, σπύλοση ΑΝΤ. εξύμνηση.

λασπολόγος (ο/η) πρόσωπο που εκτοξεύει αβάσιμες και ανήθικες κατηγορίες εναντίον (κάποιου), με σκοπό να τον μειώσει ηθικά: *αισχρός* | *ιταμός* | *ποταπός* | *χυδαίος* ~ ΣΥΝ. σκωφάντης. — λασπολόγ-Υϊύp-j-είς...}. λασπολόγιο (το) μπάνιο που γίνεται στη λάσπη ιαματικών νερών: *θεραπευτικό* | *αναζωογονητικό* ~ ΣΥΝ. υλολόγιο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Schlammbad*].

λασπομαχία (η) {λασπομαχιών} 1. θέαμα κατά το οποίο οι αγωνιζόμενοι παλεύουν μέσα στη λάσπη 2. (μτφ.) ανταλλαγή ανήθικων και ποταπών κατηγοριών: *οι πολιτικοί επιδίδονται σε ~* ΣΥΝ. πόλεμος λάσπης. — λασπομάχος (ο/η).

λασπόνερο (το) νερό με χόματα, πολύ αραιή λάσπη ΣΥΝ. βουρ-κονέρι. Επίσης λασπονέρι

λασπότοπος (ο) έκταση γεμάτη λάσπη: *ο χειμώνας σ' αυτό τον ~ ήταν σκέτη φρίκη* ΣΥΝ. βουρκότοπος, λασποπυρία. — λασποτόπι (το).

λασπουριά (η) έκταση γεμάτη λάσπη: *πώς να ζήσουν τα χωριά μέσα σ' αυτή τη ~*; ΣΥΝ. λασπότοπος, βουρκότοπος. [ETYM. < λάσπη + παραγ. επίθημα -ουριά (βλ.λ.)].

λασπόδης, -ης, -ες [1782] {λασπόδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που είναι γεμάτος λάσπη: ~ *εδώμη* | *εκτάσεις* ΣΥΝ. λασπερός 2. αυτός που έχει την υφή της λάσπης: ~ *ζύμη* ΣΥΝ. πολτώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης.

■ 7ης, -ες-

λασπόνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λάσπο-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. λερώνω με λάσπη: *λασπόθηκαν τα ρούχα μου* ΣΥΝ. βρομίζω ΑΝΤ. καθαρίζω ΦΡ. *τα λασπόνω* αποτυγχάνω σε μια υπόθεση: *τα λασπόσε την πρώτη μέρα στη νέα του δουλειά και αμφιβάλλει αν θα τον κρατήσουν* ΣΥΝ. τα θαλασσώνω, τα μουσκεύω 2. (σπάν.) περνώ μια επιφάνεια με λάσπη: *οι εργάτες λασπόσαν τις μεσοτοιχίες* ΣΥΝ. σοβαντίζω 3. (μτφ.) σκωφαντό: *λάσποσε την υπόληψη του αντιπάλου του με ακατονόμαστες κατηγορίες* ΣΥΝ. σπύλωνω, προσβάλλω ♦ 4. (αμετβ.) (για υλικό) *λάσπο* του κανονικό σχήμα ή την υφή μου: *γίνομαι πολύ μαλακός σαν πολτός: λασπόσαν τα μακαρόνια* ΣΥΝ. *λαπα-διάζω*. — λασπονομα (το).

λασποπήρας (ο) παραλληλόγραμμο λάστιχο στο πίσω μέρος οχήματος, στο ύψος των τροχών, που προστατεύει από τις λάσπες.

λαστεξ (το) {άκλ.} 1. είδος νήματος με μεγάλη ελαστικότητα 2. (συνεκδ.) εσθόρουχο κατασκευασμένο από το παραπάνω υλικό, για να συγκρατεί και να εξοστραίνει την κοιλιακή χώρα και για να δείχνει καλλιγράμμο το σώμα: ο κορσές 3. (ως επίθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από το παραπάνω νήμα: ~ *επίδεσμος* | *εσθόρουχα*. — (υποκ.) λαστεξάκι (το) (σημ. 2). [ETYM. Εμπορική επωνυμία *lastex*, πθ. από επίθ. *élastique* «ελαστικός»]

+ -ex]. **λαστιχάκι** (το) {χωρ. γεν.} (στην αργκό των υδραυλικών) το λαστιχένιο παξιμάδι, η ροδέλα που χρησιμοποιείται στις ενώσεις σωλήνων (εκεί όπου βιδώνει ο ένας με τον άλλο). λαστιχένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από λάστιχο (βλ. λ.): ~ *βάρακα* | *παπούτσια* ΣΥΝ. ελαστικός **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει μεγάλη ευκαμψία, ευλυγισία: ~ *κορμί* | *μέσση* ΣΥΝ. ευλύγιστος, ευκίνητος ΑΝΤ. δυσκίνητος. **λάστιχο** (το) **1.** συνθετική ουσία με μεγάλη ελαστικότητα, το ελαστικό, *πριν* με *πάσινο λάστιχο*» (τραγ.) **3.** λεπτός μακρύς σωλήνας από καουτσούκ για τη διογένεση υγρών ή αερίων: *το ~ τού νερού* | *τού πετρελαίου* | *τού υγραερίου* | *της βενζίνης* || *πίνω νερό από το ~* || *ανοίγω το ~* (ανοίγω το σύστημα παροχής) || *μενί σταθερό στη θέση του* **5.** παιδικό (συνήθ. κοριστικό) παιχνίδι, που παίζεται με λεπτή ταινία από το παραπάνω υλικό, την οποία δένουν στις άκρες και περνούν από τα πόδια τους δύο παιδιά, ενώ οι άλλες παίκτριες πηδούν πάνω ή ανάμεσα από τους διάφορους σχηματισμούς του λάστιχου: *παίζουμε ~ στο διάλειμμα*; **6.** λεπτός κρικός από ελαστικό υλικό, με τον οποίο συγκρατούμε διάφορα αντικείμενα, περιβάλλοντάς τα με αυτόν: *πιάνει τα μαλλιά της μ' ένα ~*, *για να μην της πέφτουν στα μάτια* || *πέρνα ένα - γύρω από τον φάκελο*, *να μην ανοίξει* **7.** (παλαιότ.) η σφεντόνα **8.** σε φραστικές λέξεις ως β' συνθ., για να δηλώσει ευλυγισία, ευκαμψία: *σώμα-λάστιχο*, *κορίτσι-λάστιχο*. — (υποκ.) λαστιχάκι (το) (σημ. 4-6) (βλ. λ.).

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. elastico < λατ. elasticus < μγν. *ελαστός* (βλ. κ. *ελαστικός*)]. **λατάνια** κ. **λατανία** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φυτό των τροπικών χωρών, που μοιάζει με φοινίκα και καλλιεργείται είτε ως καλλωπιστικό είτε για τα φύλλα του που αποτελούν υφαντική ύλη. [ETYM. < αγγλ. *latania*, λ. της Καραϊβικής]. **λάτεξ** κ. **λατέξ** (το) {άκλ.} **1.** το γάλα των φυτών, ο γαλακτώδης χυμός που βρίσκεται σε ειδικούς σωλήνες στον κορμό ή στα κλαδιά ορισμένων φυτών **2.** (ειδικότ.) το ελαστικό κόμμι (βλ. λ.). [ETYM < λατ. *latex* «υγρό»]. **λατέρνα** (η) {λατερνών} μηχανικό μουσικό όργανο που έχει τη δυνατότητα να παράγει συγκεκριμένες μόνο μελωδίες (αυτές που έχουν προγραμματιστεί), όταν περιστρέφεται ένας χειροκίνητος μοχλός, που θέτει σε λειτουργία τον μηχανισμό του· εξωτερικά πρόκειται για ορθογώνιο κουτί διακοσμημένο μπροστά με φωτογραφία γυναίκας, χάντρες και πολύχρωμα στολίδια, το οποίο κουβαλά στην πλάτη του ο οργανοπαίκτης ή το σπράχνει πάνω σε ρόδες: «~ φτώχεια και *γα-ρύφαλλο*» | «~ φτώχεια και *φιλότιμο*» (τίτλο ελλην. ταινιών) || (σκο-πτ.) *φορτωμένη σαν λατέρνα* (για γυναίκα που φορά πολλά κοσμήματα και αξεσουάρ) ΣΥΝ. οργανάκι, ρομβία.

[ETYM. Αντιδάν., < τουρκ. *lanterna* < ιταλ. *lanterna* < λατ. *la(n)terna* «λυνχάρι, φανός» < αρχ. *λαμπτήρ*]. **λατερνατζής** (ο) {λατερνατζήδες} ο λαϊκός οργανοπαίκτης που γυρίζει από δρόμο σε δρόμο με τη λατέρνα. **λατίν** επίθ. {άκλ.} αυτός που προέρχεται από τη Λατινική Αμερική: ~ *χοροί είναι η ρούμπα*, *το μάμπο*, *η σάλσα κ.ά.* [ETYM. < αγγλ. *Latin* (βλ. λ. *Λατίνος*)]. **λατίνι** (το) {λατιν-ιού | -ιών} **1.** ΝΑΥΤ. τριγωνικό πανί πλοίου **2.** (συνεκδ.) μικρό πλοίο που έχει πανιά του παραπάνω τύπου. Επίσης *λα-τινάδικο* (σημ. **2**).

[ETYM. < ιταλ. (*vela*) *latina* «(πανί) λατινικό»]. **λατινίζω** ρ. αμετβ. {μεσν.} {λατινίσα} **1.** μιμώμαι τον τρόπο ζωής, τη γλώσσα κ.λπ. των Λατίνων · **2.** δείχνω συμπάθεια προς τον καθολικισμό ή τον ασπάζομαι. **λατινικός**, -ή, -ό [μγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Λατίνους: ~ *γλώσσα* | *αλφάβητο* | *ήθη* | *πόλεμοι* | *φιλολογία* (που μελετά τη λατινική γραμματεία και γλώσσα) **2.** **Λατινικά** (τα) | **Λατινική** (η) (α) η γλώσσα των αρχαίων Ρωμαίων (β) (συνεκδ.) το μάθημα διδασκαλίας της παραπάνω γλώσσας **3.** **Λατινική Αμερική** (το) σύνολο των χωρών της Ν. Αμερικής, στις οποίες ομιλούνται λατινογενείς γλώσσες (Ισπανικά και Πορτογαλικά). **λατινισμός** (ο) [1782] **1.** η μίμηση του τρόπου ζωής, των ήθων και των εθίμων, της γλώσσας κ.λπ. των Λατίνων **2.** (ειδικότ.) η χρήση ιδιαίτερων εκφραστικών τρόπων στη λατινική γλώσσα **3.** το σύνολο των Λατίνων · **4.** το να δείχνει κανείς συμπάθεια ή και να ασπάζεται τον καθολικισμό.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *latinisme*]. **λατινιστής** (ο) [1809], **λατινίστρια** (η) [1897] {λατινιστριών} **1.** ο φιλόλογος που είναι εξειδικευμένος στη λατινική γλώσσα **2.** ο καθηγητής της λατινικής γλώσσας στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *latiniste*]. **λατινιστί** επίρρ. (λόγ.) στη λατινική γλώσσα: *μου μίλησε ~!* **Λατινοαμερικανός** κ. **Λατινοαμερικανός** (ο), **Λατινοαμερι-κανή** κ. **Λατινοαμερικάνο** (η) πρόσωπο που κατάγεται από τη Λατινική Αμερική (βλ. λ. *λατινικός*) ΣΥΝ. **Νοτιοαμερικανός**. — **λατι-νοαμερικανικός**, -ή, -ό κ. **λατινοαμερικανικός**, -ή, -ό. [ETYM; < αγγλ. *Latin American*]. **λατινογενής**, -ής, -ές [1866] {λατινογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από τους Λατίνους: ~ *γλώσσες* ΣΥΝ. **ρομανικός**, **νεο-λατινικός**. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. -ης, -ης, -ες. **λατινοκρατία** (η) [1841] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση των Λατίνων (βλ. λ.) στον ελλαδικό χώρο κατά την ύστερη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο ΣΥΝ. **φραγκοκρατία**. **λατινομάθεια** (η) [1878] {χωρ. πληθ.} η γνώση της λατινικής γλώσσας και η σπουδή των έργων που γράφτηκαν σε αυτή. **Λατίνος** (ο) **1.** αυτός που (κατά την αρχαιότητα) καταγόταν από το Λάτιο, την περιοχή της Β. Ιταλίας, που αρχικά αναγνωριζόταν και στη συνέχεια συμμάχησε με τη Ρώμη **2.** (συνεκδ.) (α) ο Ρωμαίος (β) αυτός που έγραψε σε λατινική γλώσσα · **3.** (κατά τον Μεσαίωνα) αυτός που ανήκε σε κάποιο από τους λαούς της Δ. Ευρώπης, ο οποίος είχε ασπαστεί τον καθολικισμό, ειδικότ. ο Φράγκος · ΦΡ. **Λατίνος** εραστής μελαγχρινός γοητευτικός άνδρας, συνήθ. ιταλικής ή ισπανικής καταγωγής, που θεωρείται ή επιδεικνύεται ως μεγάλος γυναικω-κατακτητής: «στην ταινία αυτή παρακολουθούμε τον *Μαρτσέλλο Μαστροϊάνι στον ρόλο ενός Λατίνου εραστή...*». [ETYM < μγν. *λατίνος* < λατ. *Latinus* «ο καταγόμενος / προερχόμενος από το Λάτιο» < *Latium*]. **λατινόφωνος**, -ων, -ον (λόγ.) {-όνος, -ονα | -ονες, -όνων} συνήθ. ο Ορθόδοξος που αποδέχεται ή ασπάζεται τον καθολικισμό (ιδιαιτ. κατά τους ύστερους βυζαντινούς χρόνους). **ΣΧΟΛΙΟ** λ. -ων, -ον, -ον. [ETYM. μεσν. < *Λατίνος* + -φρον < *φρήν*, -άνος (βλ. λ.)]. **λατινόφρονος**, -η, -ο ~φρονος

Λάτιο (το) {Λατίου} περιοχή της ΚΔ. Ιταλίας, όπου από την αρχαιότητα εγκαταστάθηκαν οι Λατίνοι. [ETYM. < μγν. *Λάτιον* < λατ. *Latium*, ίσως < *latus* «ευρύς», με αναφορά στην κοιλάδα του Τίβερη]. **λατιφούντιο** (το) η μεγάλη έγγεια ιδιοκτησία στη φεουδαρχία της αρχ. Ρώμης. [ETYM. < λατ. *latifundium* < *lati-* (< *latus* «ευρύς, εκτεταμένος») + *-fundium* < *fundus* «κτήμα - πυθμένας»]. **λατομείο** (το) [μγν.] περιοχή που προσφέρεται για την εξόρυξη πετρωμάτων χρήσιμων για οικοδομικές εργασίες: ~ *μαριμάρο* || *τα ~* της *Πεντέλης* ΣΥΝ. **νταμάρι**. Επίσης (λαϊκ.) **λατόμι** **λατόμηση** (το) → **λατομώ** **λατόμηση** (η) → **λατομώ** **λατόμι** (το) → **λατομείο**

λατομία (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} η εξόρυξη πετρωμάτων για οικοδομικές εργασίες. **λατομικός**, -ή, -ό [μγν.] αυτός που σχετίζεται με **λατομείο** ή **λατόμιος**, **λατόμιος** (ο) πρόσωπο που εργάζεται σε **λατομείο**, που εξορύσσει πετρώματα από αυτό ΣΥΝ. **νταμαρτζής**. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. **λαρώνιμο**. [ETYM. μγν. < *λα-* (< αρχ. *λάας* «λίθος», για το οποίο βλ. κ. *λαζέβω*) + *-τόμος* < *τέμνω*]. **λατομείο** (το) αμετβ. [μγν.] {λατομείες...} **λατόμ-ησα**, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος (λόγ.) εκτελώ τις ειδικές εργασίες που είναι απαραίτητες για την εξόρυξη πετρωμάτων. — **λατόμηση** (το) [μγν.] κ. **λατόμηση** (η). **lato sensu** λατ. (προφέρεται *λάτο σένσου*) ελλην. υπό *ευρεία έννοια*

ANT. *stricto sensu*. **λάτρα** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το σύνολο των εργασιών που αποβλέπουν στην καθαριότητα και την τακτοποίηση ενός χώρου: η ~ *τού σπιτιού*. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. *υποχωρητικός*. [ETYM. < *λατρεύω* (υποχωρητ.), με τη σημ. «επιμελούμαι τα οικιακά, φροντίζω το σπίτι»]. **λατρεία** (η) [αρχ.] {λατρευών} **1.** η πίστη και η αφοσίωση σε θεότητα ή άγιο: η ~ των θεών του *Ολύμπου* *εξαφανίστηκε σταδιακά με την επικράτηση του χριστιανισμού* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των τελετουργικών πράξεων με τις οποίες εκδηλώνεται η πίστη και η έμπρακτη αφοσίωση σε θεότητα ή άγιο πρόσωπο: *προτόγνη* | *χριστιανική* | *μουσουλμανική* ~ || *μελέτες για θέμα* *λατρείας* || η *Θεία Λατρεία* (οι λατρευτικές τελετές στην Εκκλησία) **3.** (μτφ.) πολύ μεγάλη αφοσίωση σε πρόσωπο: *όχι απλώς αγαπά την οικογένεια του, αλλά τους έχει ~* **4.** (α) έντονος και παθιασμένος έρωτας (β) ως προσφώνηση σε αγαπημένο πρόσωπο: *αγάπη μου, ~ μου!* **ΣΧΟΛΙΟ** λ. *ειδωλολατρία*. **λατρευτικός**, -ή, -ό [μγν.] αυτός που αναφέρεται στη λατρεία: ~ *σκεπή* | *έθιμα* | *εκόλληση* || «το *χρήμα* ήταν το *νέο ~ αντικείμενο*» (εφημ.). — **λατρευτικ-ά** | -ώς [μεσν.] επίρρ. **λατρευτικός**, -ή, -ό [μγν.] αυτός τον οποίο αγαπούν πολύ: ~ *μου παιδί* ΣΥΝ. *αγαπημένος*, *αξιολάτρευτος* **ANT.** *αντιπαθής*, *μισητός*. **λατρεύω** ρ. μετβ. {λάτρ-ευσα κ. -ευσα, -εύθηκα, -εμένος} **1.** αποδίδω τιμές και δείχνω εμπράκτως σεβασμό και αφοσίωση σε θεότητα: η *προτόγνη φυλή λάτρευε ένα τοτέμ* **2.** (μτφ.) δείχνω θρησκευτική προσήλωση σε ιδέα, αξία, άνθρωπο: η *κοινωνία μας λατρεύει το χρήμα* || *οι θαυμαστές του τον λατρεύουν σαν θεό* **3.** (μτφ.) μου αρέσει κάτι πάρα πολύ: ~ *την κινεζική κουζίνα* | *την κλασική μουσική* | *το μπλε χρώμα* ΣΥΝ. *υπεραγατώ* **ANT.** *μισώ*, *αντιπαθώ* **4.** (ειδικότ.) νιώθω σφοδρό ερωτικό πάθος (για κάποιον). **ΣΧΟΛΙΟ** λ. *ειδωλολατρία*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «απρητά ως μισητός, ως δούλος», < *λά-τρον* «μισθός, πληρωμή», αβεβ. ετύμου, καθώς οι συνδέσεις με ρωσ. *let'b* «επιτρέπεται», σανσκρ. *rati-* «δίνω πρόθυμα» κ.ά. δεν ικανοποι-

ούν μορφολογικός. Η σημ. «αποδίδω ιερή υπηρεσία (στον Θεό), εκδηλώνω εμπράκτως ευσέβεια» είναι ήδη αρχ. Οι Εβδομήκοντα (που συντέλεσαν στη διάδοση της λ. με τη μετάφραση της Π.Δ.) χρησιμοποίησαν εκ παραλλήλου τα ρ. *λατρεύω* και *δουλεύω* ως απόδ. του εβρ. ανόδη «υπηρετώ»].

λάτρης (ο) {λάτρ-εις, -ων}, λάτρισσα (η) (δύσφρ. λατρίσσων) 1. πρόσωπο που εκδηλώνει πίστη και αφοσίωση σε θεότητα ΣΥΝ. πιστός 2. (μτφ.) πρόσωπο στο οποίο αρέσει πολύ (κάτι): ~ των απολαύσεων | του *ωραίου φύλου* | της *κλασικής μουσικής*. Επίσης (λόγ.) λάτρης (η) {λάτρ-ιος | -ιες, -ίων}. ΣΧΟΛΙΟ λ. πρῦτανης.

[ETYM. < αρχ. *λάτρης*, -ιος «μισθωτός δούλος» < *λάτρον* «μισθός, πληρωμή», βλ. κ. *λατρεύω*].

-**λάτρης**, -**λάτρισσα** β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει πρόσωπο που λατρεύει ό,τι δηλώνει το α' συνθετικό: *ειδωλο-λάτρης*, *πατριδο-λάτρης*.

(ETYM. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λχ. μτγν. *ειδωλο-λάτρης*), που προέρχεται από το αρχ. *λάτρης* (βλ. λ. *λατρεύω*)].

-**λατρία** β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει την τιμή, τη λατρεία που αποδίδεται στο δηλούμενο από το α' συνθετικό: *προγο-λατρία*, *ζωο-λατρία*, *ειδωλο-λατρία*.

[ETYM. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λχ. μτγν. *ειδωλο-λατρία*), που προέρχεται από τα σύνθετα σε -*λάτρης* (βλ. λ.)].

λατόση (η) (λατυπών) 1. τα μικρά κομμάτια που αποκόπτονται, όταν πελεκούν πέτρωμα 2. κάθε κομμάτι πετρώματος με ακανόνιστο μέγεθος, αιγμές και γωνίες.

(ETYM. αρχ. < λα- < *λαας* «λίθος», βλ. κ. *λαξέω*) + -*τύπη* < *τύπτο* «χτυπάω»].

λάβδανο (το) → λάβδανο

λαύρα (η) (λαυρών) 1. τύπος ιδιόρρυθμου μοναστηριού με χωριστό κελί για κάθε μοναχό 2. σύνολο κελιών: *μεγάλη* - 3. (συνεκδ.) μοναστήρι: *Άγια Λαύρα* || *Μεγίστη* ~ || η ~ του *Αγίου Σάββα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. μονή.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. συδ. με το ουσ. *λάας* «λίθος» με ενδιάμεσο τύπο **λάψ(α)ρ-α* (βλ. λ. *λαξέω*), οπότε η λ. θα σήμαινε «πετρώδες έδαφος, λιθόστρωτο». Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

λαυράκι (το) → λαβράκι

Λαυρέντιος (ο) (Λαυρεντίου) 1. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμ.) *Λαυρέντης*.

[ETYM. < λατ. *Laurentius* «καταγόμενος από το Laurentum (πόλη του Λατίου, ΝΔ. τής Ρώμης)» < πθ. *laurus* «δάφνη»].

λαυρεωτικός, -ή, -ό [1876] κ. λαυρ(ε)ωτικός [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με το Λαύριο, περιοχή τής Αττικής γνωστή για τα μεταλλεία τής 2. *Λαυρεωτικά κ. Λαυριακά* (τα) τα οικονομικά και πολιτικά προβλήματα που προέκυψαν στην Αθήνα (1869-1875) εξαιτίας τής προσπάθειας για την εθνικοποίηση των μεταλλείων του Λαυρίου. Επίσης *λαυριακός*, -ή, -ό.

λαφήσιος, -α, -ο → ελαφήσιος

λάφι (το) -**τ**» ελάφι

λα φ ίνα (η) → ελαφίνα

λαφόπουλο (το) → ελαφόπουλο

λα<φ>ραγώνηση (η) → λαφυραγωγώ

λαφυρανωνία (η) → λαφυραγωγώ

λαφυραγωγός (ο/η) αυτός που λαφυραγωγεί.

[ETYM. μτγν. < *λάφυρον* + *-αγωγός* < *άγω*].

λαφυραγωγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {λαφυραγωγείς... | λαφυραγωγώ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παίρνω λάφυρα, αρπάζω αντικείμενα από την κινήτη περιουσία εχθρού, τον οποίο έχω νικήσει ή κατακτήσει ΣΥΝ. *ληηλατώ*, {λαϊκ.} *διαουμίζω*. — *λαφυραγωγή* [μεσν.] κ. *λαφυρανωνία* (η) [μτγν.].

λάφυρο (το) {λαφύρ-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) κάθε αντικείμενο που ανήκει στην κινήτη περιουσία (κάποιου) και γίνεται αντικείμενο διαπραγμάτευσης από εχθρούς που τον έχουν νικήσει ή κατακτήσει: *πολύτιμο* | *χρυσό* -|| τα ~ που *πήραν οι Έλληνες από τους Τρῶες μετά την άλωση τής Τροίας*.

[ETYM. < μτγν. *λάφυρον* < αρχ. *λάφυρα* (πληθ.) < θ. λαφ- (< I.E. *labh-) του ρ. *λαμβάνω* (πθ. κ. *εί-ληφ-α*), πθ. πθ. σανσκρ. *lābhate* «αρπάζω», λιθ. *lōbis* «θησαυρός, πλούτος» κ.ά.].

λαχάνω ρ. {ελαχα} {λαϊκ.} τυχαίνω (συνήθ. τριτοπρόσ. *λάχει* | *έλαχε*): του *λάχε μεγάλη συμφορά τώρα στα γεράματα* || τι σου *λάχε να πάθεις, καμμένε!* || (απρόσ.) σου *χει λάχει να μην έχεις να φας και να μη σε νοιάζεται κανείς*; ΦΡ. (α) *όπου λάχει* όπου να 'ναι (β) *όπως λάχει* όπως να 'ναι: *βουλευόμαι ~ (γ) άμα λάχει* αν τύχει, αν συμβεί.

[ETYM. μεσν. < αρχ. *λαχάνω*, που σχηματίστηκε βάσει των αρχαιότερων τ. *λαχ-εῖν* (< *lŋh-, αόρ. β') και *λε-λογχ-α* (< *longh-, παρσκ.), πθ. λαβ-εῖν-*λαμβάνω*. Η λ. είναι αγν. ετύμου].

λαχαναγορά (η) [1898] η αγορά στην οποία γίνεται η αγοραπωλησία οπωροκηπευτικών: *κεντρική ~ Αθηνών*.

λαχαναγορίτης (ο) (λαχαναγοριτών), **λαχαναγορίτισσα** (η) (λαχαναγοριτισσών) {λαϊκ.} 1. έμπορος στη λαχαναγορά 2. πρόσωπο που συχνάει ή εργάζεται στη λαχαναγορά.

λαχανάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρό λάχανο: ΦΡ. *λαχανάκια Βρυξελλών* μικροσκοπικά λάχανα με έντονο πράσινο χρώμα και πλούσια σάρκα, που χρησιμοποιούνται ως γαρνιρίσμα φαγητών.

λαχανός, -ιά, -ιά 1. αυτός που έχει το ανοιχτό πράσινο χρώμα του λάχανου 2. λαχανάκι(το) το ίδιο το παραπάνω χρώμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

λαχανιάζω ρ. αμετβ. {λαχανιάσ-α, -μένος} μου κόβεται η ανάσα, δεν μπορώ να αναπνεύσω καλά και παίρνω μικρές και κοφτές ανάσες, για να αναπληρώσω το οξυγόνο που χρειάζομαι: - από το *τρέξιμο* | από τις *σκάλες* | από τον *ανήθορο* ΣΥΝ. *ασθμαίνω*, *κοντανασάω*. —

λαχάνιασμα (το).

[ETYM. μεσν. < *(να)ναγιάζω (με αποβολή του αρχικού φωνήεντος και ανομοίωση) < αρχ. *ανάγιαζω* | *ανάγασκω* «ανοίγω το στόμα» < *ανα-* + *χάινω* | *χάσσω* (βλ. λ.)].

λαχανίδα (η) {λαϊκ.} είδος λαχανικού που μοιάζει με ανοιχτό λάχανο: *βραστές ~*.

λαχανικό (το) [μτγν.] κάθε είδος χαμηλού χόρτου που καλλιεργείται για τη διατροφή του ανθρώπου: *ανάμικτα* | *νόστιμα* | *φρέσκα* ~ || *ζωμός* | *σούπα* | *κύβος* | *ποικιλία λαχανικών*.

λάχανο (το) είδος λαχανικού, του οποίου τα φύλλα φύονται απευθείας στο έδαφος, είναι πολύ πλατιά και πυκνά μεταξύ τους, σχηματίζοντας σφάIRA σε χρώμα συνήθ. πράσινο ανοιχτό και στο μέγεθος μπάλας: *σάλατα ~ και καρτότο* || *βρασιμένο* | *κομμένο ~* || *κόκκινο* -{ποικιλία με σκούρο μοβ χρώμα} ΦΡ. (α) (ειρων.) *σγά* | *σπονδαία τα λάχανα* για πράγμα ή ζήτημα στο οποίο έχει δοθεί σημασία ή αξία που δεν του ταίριαζει: ~! *Συζητάμε τόση ώρα για κάτι που μπορεί να φτιαχτεί ο καθένας!* (β) *όποιος έχει πολύ πιπέρι, βάζει και στα λάχανα!* για τις περιπτώσεις που κάποιος υπερβάλλει σε πράγματα τα οποία έχει σε μεγάλη ποσότητα, κάνοντας κατάχρηση στη χρήση τους (γ) *ο όμοιος τον όμοιο* (ενν. *αγαπά*) *κι η κοπριά τα λάχανα* | *όμοιος στον όμοιο* *κι η κοπριά στα λάχανα* για περιπτώσεις στις οποίες κανείς συναναστρέφεται κάποιον άλλον, που έχει τα ίδια ελαττώματα ΣΥΝ. δείξε μου τον φίλο σου, να σου πω ποιος είσαι. — (υποκ.) *λαχανακι* (το) (βλ. λ.).

[ETYM. < αρχ. *λάχανον* < *λαχάνω* «σκάβω», πθ. κατ' απόσπαση από το συνώνυμο *άμφι-λαχάνω*, το οποίο αναφερόταν στην καλλιέργεια φυτών. Η λ. *λαχάνω* είναι αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με μέσ. ιφλ. *Lüge* «φτυάρι», *lāigen* «όδору» κ.ά.].

λαχανόζουμο (το) ο ζωμός από βρασιμένα λαχανικά.

λαχανόκηπος (ο) [1862] τμήμα γης, συνήθ. κοντά σε σπίτι, στο οποίο καλλιεργούνται λαχανικά: «*νύχτα ο λαγός εβήηκε* | *λαχανόκηπο εβήηκε*» (παιδικό τραγ.).

λαχανοκομία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η καλλιέργεια λαχανικών 2. ο ειδικός κλάδος τής βοτανικής που μελετά τα λαχανικά και την καλλιέργεια τους. — **λαχανοκόμος** (ο/η) [1894]. [ETYM. < *λάχανο* + *-κομία* (βλ. λ.) < αρχ. *κομώ* «φροντίζω»].

λαχανοντολιάς (ο) {λαχανοντολιάδες} μικρή μπάλα κιμά, ρυζιού και αρωματικών, τυλιγμένη σε φύλλο από λάχανο, βρασιμένη στην κατσαρόλα και αβγοκομμένη.

λαχανόπιτα (η) {λαχανοπιτών} πίτα τής οποίας η γέμιση αποτελείται από λαχανικά ΣΥΝ. *χορτόπιτα*.

λαχανοπωλείο (το) [μτγν.] (σπάν.) κατάσταση στο οποίο πωλούνται λαχανικά ΣΥΝ. *μανάβικο*. — *λαχανοπώλης* (ο) [αρχ.], *λαχανοπώλισ(σ)α(η)*.

λαχανόρυζο (το) είδος λαδερού φαγητού από βρασιμένα φύλλα λάχανου με ρύζι και μυρωδικά.

λαχανοφυλλάδα (η) [1868] (μειωτ.) εφημερίδα που ψευδολογεί, που είναι αναξιόπιστη.

λαχανόφυλλο (το) καθένα από τα φύλλα του λάχανου.

λάχει ρ. → λαχάνω

λαχείο (το) [1838] 1. τυχερό παιχνίδι με κλήρωση, στο οποίο λαμβάνει μέρος κανείς αγοράζοντας αριθμημένο δελτίο και κερδίζει αν τα ψηφία που κληρώνονται αντιστοιχούν ένα προς ένα ή ως προς ένα μέρος τους στα ψηφία του δικού του δελτίου: το κέρδος είναι συνήθ. συγκεκριμένο χρηματικό ποσό: *κέρδια εκατό χιλιάδικα στο ~* || *κερδίξω το ~ στον λήμονα* (δηλ. το τελευταίο ψηφίο του λαχνού μου είναι ίδιο με αυτό του πρώτου αριθμού και κερδίζω μικρό ποσό) || *το ~ κληρώνει* (γίνεται η κλήρωση των αριθμών που κερδίζουν) ΦΡ. (α) *μην πέφτει το λαχείο* (i) κληρώνεται ο αριθμός που έχω, κερδίζω (ii) είμαι τυχερός, εκπληρώνεται κάποια επιθυμία μου (βλ. κ. σημ. 4) (iii) (ευφημ.) μου συμβαίνει χωρίς να το περιμένω κάτι δυσάρεστο (βλ. κ. σημ. 5) (β) *Εθνικό Λαχείο* λαχείο που εκδίδεται από το κράτος και στο οποίο η κλήρωση διεξάγεται ανά δεκαπενθήμερο (γ) *Λαϊκό Λαχείο* λαχείο οργανωμένο από το κράτος, που κληρώνει μία φορά την εβδομάδα (δ) *τρίδυμο Λαϊκό Λαχείο* η νέα μορφή του Λαϊκού Λαχείου η κλήρωση (μία φορά την εβδομάδα) του πρώτου αριθμού συνεπάγεται αυτομάτως και την κλήρωση των λαχνών που έχουν κατά μία μονάδα μεγαλύτερο και μικρότερο αριθμό, πράγμα που κάνει τους παίκτες να αγοράζουν τους λαχνούς τουλάχιστον σε τριάδες (ε) *Πρωτοχρονιάτικο Λαχείο* κρατικό λαχείο που κληρώνει μία φορά τον χρόνο, την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς, με μεγάλα κέρδη για τους τυχερούς 2. (συνεκδ.) το ίδιο το αριθμημένο δελτίο, με το οποίο ολοκλήρωσε κανείς δικαίωμα στην κλήρωση και το οποίο αντιστοιχεί σε απόκληρο ή σε μέρος του κέρδους: *έχασα το ~ μου* || *νευρίασε που δεν κέρδισε κι έσκισε το ~ τον* || *αγοράζω ~ ΣΥΝ. λαχνός* 3. (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό, το κέρδος από την κλήρωση του λαχείου: *κέρδισε το ~ 4. (μτφ.) τυχαίο γεγονός που έρχεται ανέλπιστα και χαροποιεί ιδιαίτερα: η κληρονομιά του ήρθε ~ σε μία εποχή που τα οικονομικά του ήταν χάλια* - ΦΡ. {λαϊκ.} *την κάνω λαχείο* μου τυχαίνει κάτι πολύ ευνοϊκό, όπως το ήθελα ή το φανταζόμουν (συνήθ. χωρίς να έχω καταβάλει προσπάθεια): *Θα χει τζάμπα φαί στον χορό; Ψαρία, την κάνω λαχείο!* 5. απρόβλεπτη εξέλιξη (συνήθ. δυσάρεστη): *τους έπεσε ~ αυτή η αρρώστια πάνω που ξεπληρώσανε το σπίτι* - *πολύ άτυχοι άνθρωποι!*

[ETYM. < θ. λαχ- του αρχ. *λαχάνω* (βλ. λ. *λαχάνω*), πθ. αόρ. β' *έ-λαχ-ω*, απόδ. του γαλλ. *loterie* (βλ. κ. *λοταρία*)].

λαχειοπώλης (ο) {λαχειοπωλών}, **λαχειοπώλισσα** (η) (λαχειοπωλισσών) πρόσωπο που πουλάει λαχεία και γενικότερα λαχνούς για τυχερά παιχνίδια.

λαχειοφόρος, -ος, -ο [1889] αυτός που δίνει το δικαίωμα συμμετο-

χής σε κλήρωση λαχνών ΦΡ. **λαχειοφόρος αγορά** βλ. λ. *αγορά*.
Λάχεισι (η) {Λαχέσ-εως, -ι} ΜΥΘΟΛ. μία από τις Μοίρες. Επίσης Λά-
 χεση.
 [ETYM₁ αρχ. κύρ. ὄν. < θ. λαχ- (του ρ. λαχάνα, βλ. λ. λαχ-νός) + επί-
 θημα -εσις (πβ. κ. Νέμ-εσις)].

λάχνη (η) {λαχνών} 1. λεπτό τρίχωμα, χνούδι 2. ΑΝΑΤ. (κυρ. στον
 πλῆθ.) λεπτός αγγειοφόρος προεξοχές που αυξάνουν το εμβαδόν της
 επιφάνειας ενός υμένα: *εντερικές* ~.
 [ETYM₁ αρχ. < *λάκ-σν-α < *(F)λάκ-σνα < *wlk-, συνεσταλμ. βαθμ. του
 I.E. *wel-k- «τρίχωμα, μαλλί», πβ. ρουσ. volos «τρίχωμα»].

λαχνός (ο) 1. ο κληρός που μπαίνει στην κληρωτιά 2. (συνεκδ.) ο
 αριθμός του κάθε κληρού και το ποσό ή το δώρο που αντιστοιχεί σε
 αυτόν: *του έτυχε ο πρώτος ~ του Εθνικού Λαχείου*. [ETYM₁ μεσν. <
 λαχμός < θ. λαχ- του αρχ. λαχάνα (βλ. λ. λαχάινω), πβ., αόρ. β' έ-λαχ-
 ον].

λαχούρι (το) {λαχουρ-ιού | -ιών} 1. (αρχικά) λεπτό κεντητό ύφασμα
 από μετάξι με χαρακτηριστική διακόσμηση, από το οποίο φτείζοντα
 γυναικείες μαντίλες (γενικότερ.) κάθε είδους υφάσματος με τέτοια
 διακόσμηση 2. (συνεκδ.) το γυναικείο σάλι ή το διακοσμητικό κά-
 λυμμα, που φτείζονται από το παραπάνω ύφασμα. [ETYM₁ < τουρκ.
 lahuri < Lahore «Λαχώρα», όνομα μεγάλης πόλης του Πακιστάν, από
 όπου προέρχεται το ύφασμα, καθώς και οι διακοσμητικές μορφές
 του].

λαχτάρα (η) {χωρ. γεν. πλῆθ.} 1. έντονη επιθυμία: *είχε ~ να ξανταγα-
 μώσει τους δικούς του* || *είχε ~ να γευτεί τους τοπικούς μεζέδες* ΣΥΝ.
 πόθος 2. (συνεκδ.) πρόσωπο ή πράγμα που αποτελεί αντικείμενο
 έντονης επιθυμίας: *είναι η ~ μου* 3. η συναισθηματικά φορτισμένη
 αναμονή (για κάτι): *πέραμε με - να βγουν τα αποτελέσματα των
 εξετάσεων* || *κοίταζε με ~ τη φωτογραφία του ξενιτευμένου γιου της*
 ΣΥΝ. ανυπομονησία, αδημονία ΑΝΤ. καρτερικότητα 4. ο μεγάλος φο-
 βος, η ταραχή από ένα συνθήξ. ζαφνικό και δυσάρεστο γεγονός: *πε-
 ράσαμε μεγάλη ~, μέχρι να βγει από το νοσοκομείο || μόλις το ακού-
 σουμε, πήραμε ~, που μας κόπικαν τα ήπατα! || περάσαμε πολλές ~
 μ' αυτό το παιδί*. [ETYM₁ μεσν. < λαχαρίζω (υποχωρητ.), βλ. λ.
 λαχαρά].

λαχαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λαχατίρι-α, -μένος} λαχαρά
 (βλ. λ.). — λαχατίρισμα (το).

λαχαριστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που είναι αντικείμενο ζωνής επι-
 θυμίας ή έλξης: ~ *φαγητό* | *παγωτό* | *κοπέλα* ΣΥΝ. επιθυμητός, ποθη-
 τός, ελκυστικός. — λαχαριστά επίρρ.

λαχαρά (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λαχαράς... | λαχαράρα} ♦
 (μετβ.) 1. επιθυμώ έντονα: ~ να σε δω *ευτυχισμένο* || *λαχαράρα μια
 μακαρονάδα* | *ένα μικάντικο φαγητό* ΣΥΝ. ποθώ 2. προικάλω (σε κά-
 ποιον) μεγάλο φόβο (συνήθ. ζαφνικό): με *λαχαράει κάθε φορά που
 οδηγεί, γιατί κάνει επικίνδυνες προσπεράσεις* || με *λαχαράσε όταν μου
 είπε πως θα έμπαινε στο νοσοκομείο, αλλά ευτυχώς δεν ήταν κάτι
 σοβαρό* ΣΥΝ. λαχαρίζω, τρομάζω ♦ (αμετβ.) 3. αισθάνομαι μεγάλο
 φόβο, τρομάζω: *πώς λαχαράρα, όταν έμαθα ότι τράκαρες!* ΣΥΝ. παίρ-
 νω (μια) λαχτάρα | τρομάρα 4. (σπάν.-για ψάρια) σπαρταρώ, τινά-
 ζομαι με πάσημους: *μόλις είχαν βγάλει τα ψάρια απ' το νερό και λα-
 χαρούσαν στον πάτο της ψαροβάρκας*.
 [ETYM₁ < μεσν. λαχαρά || λαχαρίζω < λακταρίζω < αρχ. λακτίζω
 «κλωστός», κατά τα ρ. σε -ρίζω, πβ. κ. σπαρταρώ, -ρίζω].

λαψάνα (η) {λαψανών} ποώδες φυτό (σαν λαχανο) με την κοινή ονο-
 μασία «σφαλαγγόχορτο», το οποίο απατά σε δάση και τρώγεται με-
 ρικές φορές ως σαλατικό.
 [ETYM₁ < μετν. λαψ(α)ψάνη < αρχ. λάμψις, λόγω του λαμπερού χρώμα-
 τος του φυτού].

λέαινα (η) {λεαίνων} (λόγ.) 1. το θηλυκό λιοντάρι ΣΥΝ. λιονταρίνα 2.
 (μτφ.) γυναίκα με δύναμη, ισχυρή προσωπικότητα και γενναιότητα.
 [ETYM₁ αρχ. θηλ. του λέων (βλ. λ.).]

Λεάνδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} 1. ΜΥΘΟΛ. νέος από την Αβυδο, ερα-
 στής της Ηρώς 2. όνομα μαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. αν-
 δρικό όνομα.

[ETYM₁ αρχ. κύρ. ὄν. < λέων + -άνδρος < άνήρ, άνδρός]. **Λεάρχος** (ο)
 {-ου κ. -άρχου} 1. ΜΥΘΟΛ. γιος του Αθάμαντα και της Ίνους,
 αδελφός του Μελικέρτη τον οποίον σέο ο πατέρας του σε στιγμή τρέλας
 2. αρχαίος Αθηναίος, ο οποίος κατά τη διάρκεια του Πελο-
 ποννησιακού Πολέμου απέτρεψε ως πρέσβυς σύμμαχια των Θρακών
 με τους Πέρσες 3. ανδρικό όνομα.

[ETYM₁ αρχ. κύρ. ὄν. < *Λει-αρχος < λείος (βλ. λ., πβ. αρχ. επίρρ. λείος |
 λεί'ως) + -άρχος < άρχω]. **λεβάντα** (η) {χωρ. γεν. πλῆθ.} 1. αρωματικό
 φυτό με μπλε ή μοβ άνθη, που χρησιμοποιείται στον αρωματισμό
 ρούχων και στην αρωματοποίηση 2. (συνεκδ.) το άρωμα που
 παρασκευάζεται από το φυτό αυτό. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ.
 lavande < ιταλ. lavanda < lavare «πλένω» < λατ. lavare]. **λεβάντα** (το)
 {άκλ.} (διαλεκτ.) η Ανατολή (ειδικότερ. η Α. Μεσόγειος): «*Το φίλο
 του ~*» (θεατρικό έργο του Γρ. Ξενόπουλου). [ETYM₁ μεσν., βλ. κ.
λεβάντες]. **λεβάντες** (ο) {χωρ. πλῆθ.} (λαϊκ.) ισχυρός ανατολικός
 άνεμος, που πνέει συνήθ. το φθινόπωρο και την άνοιξη (βλ. λ. κ. λ.
 άνεμος, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) απηλιώτης. Επίσης *λεβάντης*.

[ETYM₁ μεσν. < ιταλ. levante «ανατολή» (αναφερόταν κυρ. στις περιο-
 χές της Α. Μεσογείου) < μέσ. γαλλ. levant, levant, μτχ. τ. του ρ. lever «γειρά,
 σηκώνω» (se lever «ανατέλλω»)]. **λεβαντίνος** (ο) [1893], **λεβαντίνα**
 (η) {χωρ. γεν. πλῆθ.} {παλαιότ.} 1. ο κάτοικος της Ανατολής ή αυτός
 που προέρχεται από την Ανατολή (ειδικότερ.) Ευρωπαϊός
 εγκατεστημένος στα παράλια της Μ. Ασίας και της Μέσης Ανατολής
 (βλ. κ. λ. *φραγκολεβαντίνος*) 2. χριστιανός της

Ανατολής χωρίς εθνική συνείδηση 3. (μειωτ.) συμφεροντολόγος Ανα-
 τολίτης. — **λεβαντίνικος**, -ή, -ο, **λεβαντίνικα** επίρρ. [ETYM₁ < μεσν.
λεβαντίνος < ιταλ. levantino «ανατολίτης» < levante «ανατολή» (βλ.
 κ. *λεβάντες*)]. **λεβεντάνθρωπος** (ο) {λεβεντανθρώπ-ου | -ων, -ους}
 άνδρας με τα χαρακτηριστικά του λεβέντη, με ωραίο παράστημα και
 ευγενικούς, αρχοντικούς τρόπους. **λεβέντης** (ο) {-εσ κ. -ήδες, χωρ. γεν.
 πλῆθ.} 1. άνδρας με ωραία κορ-μοστασία, υπερήφανο παράστημα,
 που τον θαυμάζει κανείς βλέποντας τον: *ήταν ένας ~ δυο μέτρα!* || *για
 σου, λεβέντη μου σουλιά!* || *ένας ~ έσερνε τον χορό* || *ένας παπάς ~,
 πρώτος στον χορό και στο τραγούδι!* || (μτφ.) «*ένας αϊτός περιήφανος,
 ένας αϊτός ~*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. παλληκάρν ΦΡ. **για σου λεβέντη...**
 (ως προσφώνηση σε πρόσωπο με ωραίο, περιήφανο παράστημα 2.
 (γενικότερ.) άνδρας που τον χαρακτηρίζουν η τιμιότητα, η ευθύτητα, το
 φιλότιμο, η σωστή προς τους άλλους συμπεριφορά 3. (ειδικότερ.)
 άνδρας που διακρίνεται για τη γενναιότητα και την παλληκαρία του:
στούς ~ που πολέμησαν τον κατακτητή, οφείλομε την ελευθερία μας
 ΣΥΝ. παλληκάρι, άνδρειος ΦΡ. **της φυλακής τα σίδερα είναι για τους
 λεβέντες** βλ. λ. *φυλακή* 4. (οικ. ως προσφώνηση, συνήθ. από
 μεγαλύτερο σε ηλικία προς νεότερο): *λεβέντη, να σε ρωτήσω κάτι;*
 ΣΧΟΛΙΟ λ. *γέντι, προτιά*. [ETYM₁ μεσν. < τουρκ. levend < ιταλ. levanti
 «όσμο ναυτών πυροβολητών, πειρατών από την ανατολή» < levante
 «ανατολή» (βλ. κ. *λεβάντες*). Κατά τον Μεσν. η λ. δόληνο μετὰ
 άλλων τον απειθαρχο νέο, το παράτολμο παλληκάρι. Η σημερινή σμ.
 συγκέντρωσε όλα τα θετικά χαρακτηριστικά της ανδρείας, της
 γενναιοδωτίας και του φιλότιμου, δίνοντας στη λ. τόσο ιδιαίτερο
 σημασιολογικό περιεχόμενο, ώστε να είναι σχεδόν αδύνατη
 η απόδοσή της σε ξέν. γλώσσες]. **λεβεντιά** (η) {χωρ. πλῆθ.} (καθημ.) 1.
 το σύνολο των χαρακτηριστικών του λεβέντη, το ωραίο και υπερήφανο
 παράστημα και η παλληκαρία: *ελληνική ~* || «*τρια καλά* 'ναι στον
 ντυνιά και στον απάνω κόσμο | η νιότη και η ~ και το καλό κορίτσι»
 (δημοτ. τραγ.) 2. ~ *καμαρωτή* 2. (συνεκδ.) λεβέντης, σπουδαίος-
 (εκφραστ.) κυρ. για να εκφράσουμε ενθουσιασμό για κάποιον ή
 απλά ως φιλική προσφώνηση: *καλησπέρα, ~ μου!* || *είσαι ~!* || *για
 σου, μπαρμπα-Μαθιέ, ~!* 3. (περιληπτ.) σύνολο από λεβέντες:
 «*ελληνική μου ~, που μας χορεύεις την ιτιά*» (δημοτ. τραγ.)
 που μοιάζει με λεβέντη, -ο αυτός που σχετίζεται με τον λεβέντη, που έχει τα
 χαρακτηριστικά του: ~ *παράστημα* | *κορμί* | *χορός* | *κορμοστασία* |
περπάτημα. — λεβέντικα επίρρ. [μεσν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. *προτιά*.

λεβεντίσσα (η) {δυσχρ. λεβεντίσσιών} γυναίκα με ευθή χαρακτήρα,
 θάρρος, ικανότητες, ισχυρή προσωπικότητα, που εμπνέει θαυμασμό.
λεβεντο- κ. **λεβεντό-** κ. **λεβεντ-** α' συνθετικό λέξεων, που προσδίδει
 στο β' συνθετικό την έννοια του λεβέντικου ή του ανδρείου: *λε-βεντό-*
παιδί, *λεβεντό-κορμος*, *λεβεντο-γυναίκα*. [ETYM₁ Α συνθ. της Ν.
 Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *λεβέντης*]. **λεβεντο γενιά** (η)
 {χωρ. πλῆθ.} η γενιά λεβέντικων, ηρωικών ανδρών. **λεβεντογέννα** (η)
 {χωρ. γεν. πλῆθ.} (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός)
 αυτή που γεννά λεβέντες: ~ *Κρήτη*. **λεβεντόγερος** (ο) γέρος με τα
 χαρακτηριστικά του λεβέντη. **λεβεντογυναίκα** (η) {λεβεντογυναίκων}
 γυναίκα με ωραίο παράστημα και ευγενικούς, αρχοντικούς τρόπους:
λεβεντίσσα: *μια ~ που μόνη της διαφέντευε την περιουσία τους*.

λεβεντοκορμός, -ή, -ο αυτός που έχει λεβέντικο κορμί: ~ *νιάτα*.
λεβεντομάννα (η) μάννα που έχει γιουσις λεβέντες. **λεβεντονιός** (ο),
λεβεντονιά (η) (λαϊκ.) πρόσωπο νεαρής ηλικίας
 με λεβέντικο παράστημα. **λεβεντόπαιδο** (το) ο νέος που συνδυάζει το
 όμορφο παράστημα με

το θάρρος και τη γενναιότητα ΣΥΝ. παλληκάρι, λεβέντης.
λεβεντοπνίχτρα (η) {χωρ. γεν. πλῆθ.} (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός
 για τη θάλασσα) αυτή που πνίγει λεβέντες: «*θάλασσα ~, θάλασσα
 φαρμακερή* | *σου που κάνεις το νησί μας, όλο μαύρα να φορείς*» (δημοτ.
 τραγ.). **λεβέτι** (το) {λεβετ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μεγάλος λέβητας ΣΥΝ.
 καζάνι.

[ETYM₁ μεσν. < αρχ. *λεβήτιον*, υποκ. του *λέβης*, -ητος (βλ. λ.)]. **λέβητας**
 (ο) {λεβήτων} 1. το μεταλλικό σκεύος μέσα στο οποίο μαγειρεύεται
 φαγητό ή βράζει νερό ΣΥΝ. χύτρα, **λεβέτι** 2. το κλειστό κυλινδρικό
 δοχείο (καζάνι) για τη θέρμανση νερού, το οποίο αποτελεί μέρος
 ατμομηχανής ή χρησιμοποιείται για την παροχή θέρμανσης σε σπίτια,
 μαγειρεία κ.λπ.: ο ~ *του κανστήρα* ΣΥΝ. ατμολέβητας, καζάνι. [ETYM₁
 < αρχ. *λέβης*, -ητος < *λέβος, που πηθ. συνδ. με το μτν. *λεβή-ρίς*
 «όδερμα φιδιού». Κατά τα άλλα, η λ. είναι αγν. ετύμου]. **λεβητοειδής**,
 -ής, -ές [μεσν.] {λεβητοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός

που μοιάζει με λέβητα: ~ *κρατήρας φημιστέιον*. **λεβητοποίηση** (το)
 [1893] το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται
 λέβητες. **λεβητοποιία** (η) [1868] {χωρ. πλῆθ.} 1. η κατασκευή
 λέβητων 2. (συνεκδ.) το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται
 λέβητες. — **λεβητοποιός** (ο) [1889], **λεβητοστάσιο** (ο) [1889]
 {λεβητοστατί-ου | -ων} ο ειδικός χώρος οικίας, εργοστασίου ή
 πλοίου, στον οποίο βρίσκεται τοποθετημένος ατμολέβητας.
 [ETYM₁ < λέβητας + -στάσιο < αρχ. *ι-στα-μαι*]. **Λεβιάθαν** (ο) {άκλ.}
 1. θαλάσσιο τέρας που αναφέρεται σε πολλά σημεία της Π.Δ. και
 συμβολίζει το κακό 2. (μτφ.) κάθε υπηρέσια, φορέας κ.λπ., που
 προκαλεί χάος, αταξία: *ποια κυβέρνηση μπορεί να διαμάσει τον ~ της
 γραφειοκρατίας του Δημοσίου*; 3. (μτφ.) κάθε κατασκευή τεραστίων
 διαστάσεων ΣΥΝ. κολοσσός. [ETYM₁ μεσν. < εβρ. liwyāthān. Δεν έχει
 προσδιοριστεί επακριβώς από

τους λογίους της Βίβλου το είδος του τέρατος που δηλώνεται με τη λ. και περιγράφεται εκτενώς στην Π.Δ. (Ιόβ, κεφ. 41), αν και έχουν διατυπωθεί εικασίες ότι πρόκειται για φάλαινα ή για είδος κροκοδείλου. Οι Εβδομήκοντα αποδίδουν τον εβρ. όρο με τη λ. *δράκων*. Η σύγχρονη χρήση του όρου ανάγεται στον Αγγλο φιλόσοφο Thomas Hobbes (1588-1679), ο οποίος έδωσε τον τίτλο *Leviathan* στο έργο του για τον απόλυτο μονάρχη, στον οποίο οι άνθρωποι με συμβόλαιο είχαν μεταβιβάσει όλα τους τα δικαιώματα].

λεβιές (ο) {λεβιδέες} ο μογλός (βλ. λ.): ο ~ τον ταχυτήτων. Επίσης **λεβιέ** (το). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. levier < lever «σηκώνω»].

λεβίθα (η) {λεβιθών} παράσιτο στα ανθρώπινα έντερα που προκαλεί την ασκαριδίαση ΣΥΝ. (λόγ.) ασκαριδα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *λέμθα < αρχ. ελμινθα (με αντιμετάθεση), αιτ. τού ελμινθ. «παράσιτο του εντέρου, σκουληκή», βλ. κ. ελμινθίαση]. **λεγόμενος**, -η, -ο (λαϊκ.). 1. αυτός για τον οποίο γίνεται λόγος (συνήθ. ειρων. για κάποιον που δεν θέλουμε να τον αναφέρουμε με το όνομα του): *πάνω που συζητούσαμε γι' αυτόν, έφτασε κι ο ~ 2.* ο εραστής, ο ερωτικός σύντροφος: *συναντήθηκε με τον ~ κόπου παραπέρα, για να μην τους δει κανένα μάτι ΣΥΝ.* αγαπητικός. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. ενεστ. τού ρ. λέγω κατά τις αρχ. μτχ. σε -όμενος, πβ. ιστάμενος, ιπτάμενος].

λεγάτος (ο) 1. ΙΣΤ. (στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) πρεσβευτής της ρωμαϊκής Συγκλήτου, δημόσιος λειτουργός, που αποστέλλονταν είτε προς ξένα έθνη με συγκεκριμένες εντολές είτε προς τους στρατιωτικούς διοικητές και τους συμμετέχοντες στη διοίκηση των επαρχιών, για να τους επιβλέπει ή και να τους αντικαθιστά σε περίπτωση ανάγκης 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο καρδινάλιος ή άλλος κληρικός που αναλαμβάνει να εκπροσωπήσει τον Πάπα ως απεσταλμένος του (β) απεσταλμένος του Πάπα στις αυλές ηγεμόνων (γ) τίτλος που έφερε ο κάτοχος επισκοπικού θρόνου.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεγάτος* | *ληγάτος* < λατ. legatus «απεσταλμένος», μτχ. τ. τού ρ. lego «αποστέλλω, πέμπω»].

λέγειν (το) {λέκ.} (λόγ.) η ευλωτία, η ικανότητα να μιλά κανείς με ευχέρεια και πειστικότητα: ο *δικηγόρος πρέπει να έχει ~ ΣΥΝ.* ευφρόδεια. [ΕΤΥΜ. αρχ. απρφ. (ως συσ.) τού ρ. λέγω].

λεγένι (το) {λεγεν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η λεκάνη του νιπτήρα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. legen < περσ. lagan «μπρούτζινη ή χάλκινη λεκάνη για το πλύσιμο των χεριών»].

λεγεώνα (η) 1. ΙΣΤ. ρωμαϊκή στρατιωτική μονάδα που απαρτιζόταν από τρεις έως έξι χιλιάδες στρατιώτες 2. (κατ' επέκτ. -σπάν.) το μεγάλο πλήθος ανθρώπων 3. στρατιωτικό σώμα ξένων εθελοντών ή μισθοφόρων: ο ~ τον ξένων που πολέμησαν εθελοντικά στον ισπανικό εμφύλιο-ΦΡ. (α) *Λεγεώνα των Ξένων* (γαλλ. Légion étrangère) γαλλικό στρατιωτικό σώμα, παλαιότ. στην Αφρική και σήμερα στη Γαλλία και σε υπερπόντιες περιοχές, που περιλαμβάνει στις τάξεις του εθελοντές ή μισθοφόρους στρατιώτες, ως επί το πλείστον ξένους (β) *Λεγεώνα της Τιμής* (γαλλ. Légion d'honneur) (i) το πρώτο γαλλικό εθνικό τιμητικό τάγμα, που ίδρυσε ο Μέγας Ναπολέων (ii) τάξη γαλλικών παρασημών που απονέμεται ως επιβράβευση πολιτικών και στρατιωτικών υπηρεσιών (καθιερώθηκε στη Γαλλία από τον Ναπολέοντα μετά την ίδρυση του παραπάνω τάγματος) (γ) *Λεγεώνα των Φιλελλήνων* σώμα φιλελλήνων που πήραν μέρος στην Επανάσταση του 1821 και στον πόλεμο του 1897 στο πλευρό των Ελλήνων. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεγεών*, -ώνος < λατ. legio < ρ. lego «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

λεγεονάριος (ο) {λεγεοναρί-ου | -ων, -ους} 1. ο μάχιμος στρατιώτης λεγεώνας 2. στρατιώτης στη Λεγεώνα των Ξένων. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεγεονάριος* < λατ. legionarius < legio «λεγεώνα»].

λεγκάτο επιρρ. ΜΟΥΣ. ενδειξη τρόπου εκτέλεσης μιας μουσικής γραμμής (τουσέ, βλ. λ.)- δηλώνει εκτέλεση των φθόγγων της γραμμής χωρίς διακοπές του ήχου από τον προηγούμενο στον επόμενο, «δεμένο», «νωμένο»

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. legato «δεμένος, συνδεδεμένος» < ρ. legare «δένω» < λατ. ligare].

λέγω κ. (καθμ.) λέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κ. λ.ε-ς, -ει, -με, -τε, -ν/-νε: είπα, λέχθηκα κ. επιώθηκα (λόγ. ελέχθη, -ης, -η..., μτχ. λεχθείς, -είσα, -έν), επιωμένος} 1. εκφράζω (κάτι) με τον προφορικό λόγο, εκφέρω (λέξεις, προτάσεις) (προς κάποιον): *το μορφό είπε «μαμιά»* || *Τι είπες; Δεν σε άκουσα* || *πες το στα Ελληνικά* || *δεν είπα λέξη* || *πες ό,τι έχεις να πεις* || μη λες κακές κουβέντες! ΦΡ. (α) *λέγε-λέγε* | *πες-πες* για περιπτώσεις στις οποίες προσπαθούμε να πείσουμε κάποιον, μιλούμενος του επιμονα- για επίμονες συμβουλές: ~, στο τέλος με έπεισε || «λέγε-λέγε το κοπέλι κάνει την κορά και θέλει» (παροιμ.) (β) *τα λέω έξω από τα δόντια* | *σταράτα* | *ορθά-κορτά* μιλώ με σαφήνεια, εκφράζομαι ξεκάθαρα, δίχως περιστροφές, φόβο ή επιφυλάξεις: *εγώ δεν φοβάμαι καμιά εξουσία- τα λέω έξω απ' τα δόντια κι ας με πάνε φυλακή!* (γ) *λέω τα σόκα σόκα και τη σκάφη σκάφη* αποκαλώ τα πράγματα με το όνομα τους, μιλώ καθαρά και χωρίς υπεκφυγές (δ) *τα λέω απέξω-απέξω* βλ. λ. *απέξω* (ε) *είπες τίποτα*; (i) (στο τέλος του λόγου) για περιπτώσεις που κάποιος (συνήθ. ανώτερος, ισχυρότερος) απευθύνεται σε άλλον (κατώτερο, αδύνατο) αποκλειόντας οποιαδήποτε αντίρρηση (ii) για να δηλώσει τον απρόβλεπτο ή εντυπωσιακό χαρακτήρα πληροφορίας ή στοιχείου που αναφέρθηκε σε διάλογο, συζήτηση κ.λπ.: *Δεν φτάνει που τους έφαγε τόσα λεφτά και τους κοροϊδούσε τόσα χρόνια με υποσχέσεις, γυρίζει στο τέλος και τους λέει ότι αυτοί φταίγανε που του τα δούσανε!* *Είπατε τίποτα*; (iii) για να δηλώσει κάποιος ότι σε όσα λέει δεν δέχεται αντίρρηση: *Και μετά την καταδρά που του τράβηξε, γυρίζει εξίσου ανστηρά και του λέει:*

«~». *Κουβέντα δεν έβγαλε ο άλλος!* (στ) *λέω (κάτι) από μέσα μου* (μεσν. φρ.) (i) σκέφτομαι (κάτι), χωρίς να το εξωτερικεύω (ii) δεν εκφέρω με φωνή (κάτι που διαβάζω, σκέφτομαι ή αναπαράγω μνημονικά): *λέω το μάθημα από μέσα μου* (iii) μιλώ χαμηλόφωνα: *μην τα λες από μέσα σου- μιλώ πιο δυνατά να σ' ακούω!* (ζ) *δεν ξέρει τι λέει | λέει ό,τι του κατέβει* | *ό,τι του κατεβάσει το κεφάλι* | *η κούτρα του* μιλάει απερίσκεπτα, χωρίς να σκέφτεται εκ των προτέρων, χωρίς προηγούμενος να επεξεργάζεται διανοητικά αυτό που θέλει να εκφράσει- εξωτερικεύει ό,τι του έρχεται στο κεφάλι χωρίς λογικό έλεγχο (η) (επιτιμητικά) *πολλά λες!* προς κάποιον που φλυαρεί ή μιλάει με αυθάδεια: ~! *Για μάζεγε λίγο τη γλώσσα σου!* (θ) *(μα) τι λέω!* για κάτι εσφαλμένο ή άκαιρο, το οποίο συνειδητοποιώ καθώς μιλάω (i) *και τι δεν είπα (κάποιος)* για να δηλώσωμε ότι κάποιος αναφέρθηκε σε πάρα πολλά θέματα, συνήθ. με έντονα σχολαστικό τρόπο: *«και τι δεν είπα ο Τόνι Μπλερ: ό,τι οι Συντηρητικοί [...]* στοιχειώνουν τον βρετανικό λαό [...], ό,τι ο Τζον Μέιτζορ ως αρχηγός ήταν αδύνατος και ο Ουίλιαμ Χέιγκ περιεργός, ό,τι...» (εφημ.) 2. μεταβιβάω μνημόνια είτε με τον γραπτό ή τον προφορικό λόγο: σου τα λέω όλα στο γράμμα || του είπα να τον πάρει τηλεφώνω το βράδυ- ΦΡ. (α) *εμένα μου λες*; (i) σε περιπτώσεις που αμφιβάλλει κανείς για κάτι: *-Ολοι δεσμευόταν πως θα ενισχύσουν οικονομικά τους πολυτέκνους... —; (ii) εγώ ξέρω καλύτερα αυτό που μου λες: —!* *Έχω περάσει εγώ τόσα και τόσα με την υγεία μου και ξέρω από νοσοκομεία!* (β) *τι μου λες!* | *μη μου πεις!* | *μη μου το λες!* για περιπτώσεις που δεν πιστεύουμε εύκολα κάτι, που μας εκκλήσει κάτι: ~! *Κέρδιες τον πρώτο αριθμό του λαχείου;* || (ειρων. στα λεγόμενα κάποιου) ~! *Έγινε τέτοιο πράγμα; (γ) (μορφέ) τι μας λες;* ειρων. στα λεγόμενα κάποιου ή ως έκφραση αμφισβήτησης: ~; *Τόσο υψηλό πρόσωπο θεωρείς τη φίλη σου;* ΣΥΝ. ας γελώσω! (δ) *εγώ τα λέω, εγώ τα ακούω ή τα λέω στον τσίχο* για λόγια που δεν βρίσκουν αποδέκτη, που λέγονται μάταια: *δεν δίνει σημασία στις συμβουλές μου- εγώ τα λέω, εγώ τ' ακούω* || *ό,τι και να του πω δεν έχει αποτέλεσμα- είναι σαν να τα λέω στον τσίχο!* ΣΥΝ. μιλώ στον αέρα (ε) *άλλο να σ' τα λέω κι άλλο να τ' ακούς* | *να τα βλέπεις!* για πράγματα αξιοπερίεργα, αξιοπαράτηρητα, που δεν περιγράφονται εύκολα: *το τι έγινε σ' αυτό το πάρτι δεν περιγράφεται... —!* (στ) *κάτι μας είπες (τόρα)!* για κάτι πασιγνωστό: ~! *Αυτό το ξέρω εδώ και έναν μήνα (ζ) πού να σ' τα λέω!* για κάτι που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: ~, φίλε! *Χθες γνώρισα σ' ένα πάρτι την κόρη του υπουργού (η) σου τα, μου πες για να δηλωθεί μια ατελείωτη σειρά συζητήσεων, που δεν οδηγούν πουθενά: για ανταλλαγή λόγων που αποκσκοπών στην αποφυγή ευθείας απάντησης, που αποτελούν δικαιολογίες ή υπεκφυγές: μη μου αρχίζεις πάλι να ~ πάρε ξεκάθαρη θέση (θ) δεν λες (καλά)* που ευτυχώς που: *-Καθυστέρησε. -Δεν λες καλά που ήρθα!* 3. συζητώ: *ας τους να πουν τα δικά τους* || *τα λένε μεταξύ τους*-ΦΡ. (α) *εδώ που τα λέμε* (στην αρχή του λόγου, ως εισαγωγή σε σχόλιο, παραδοχή ή ομολογία) για να μιλήσουμε με περισσότερη ειλικρίνεια: ~, είναι το καλύτερο παιδί της παρέας (β) *θα τα πούμε* (i) (κυρ. ως αποχαιρετισμός) θα συναντηθούμε και θα συζητήσουμε, θα ξαναβρεθούμε: ~ σύντομα | το γρηγορότερο (ii) (απειλητικά) θα λογαριαστούμε, θα λύσουμε (με την πρώτη ευκαιρία) τις διαφορές μας: *με εξαπάτησες, αλλά ~!* (γ) *τα λέμε* (ως οικ. αποχαιρετισμός): *Λοιπόν, ~!* ΣΥΝ. άντε γεια (δ) *ό,τι και να λέμε τώρα...* είναι περιπτώ που συζητάμε για κάτι που έχει ήδη γίνει: *το κακό έγινε και ~ δεν αλλάζει τίποτα* 4. διατυπώνω, εκφράζω: *δεν ξέρω πώς να σου το πω για να το καταλάβεις* 5. επαναλαμβάνω προφορικά (κάτι που έμαθα), απαγορεύω: ~ *ένα ποίημα* | *ένα τραγούδι* | *το μάθημα μου απέξω* | *verba-ΦΡ. ...και θα πεις κι ένα τραγούδι!* βλ. λ. *τραγούδι* 6. ισχυρίζομαι, υποστηρίζω έντονα μια άποψη: *όποιος τα λέει αυτά είναι σκοροφήνης-ΦΡ.* (α) *λέω και ξελέω* βλ. λ. *ξελέω* (β) *ποιος το είπα;* | *ποιος το λέει αυτό;* για ισχυρισμό που αποκρούεται ως εσφαλμένος και υποκειμενικός: *Ποιος το λέει αυτό; Εδώ υπάρχουν αποδείξεις για το αντίθετο (γ) εσύ τι λες;* εσύ τι γνώμη έχεις; ~; *Θα κερδίσουμε στις εκλογές;* 7. έχω ή σημειάζω γνώμη για (κάποιον/κάτι), νομίζω, σκέφτομαι (συχνά +για): *τι λες για τα νέα μέτρα που εξήγγειλε ο υπουργός Παιδείας;* || *όποιος σε δει έτσι ντυμένο, θα πει πως είσαι περιθωριακός-ΦΡ. σου λέει (κάποιος)* για την πιθανή υποθετική σκέψη (κάποιου): *Εκείνη δεν ήθελε να πάει. ~ κι ο άλλος «δεν θα κάθονται να την παρακαλώ κιόλας» και φεύγει* 8. παραδέχομαι: *μην περιμένεις να πει ότι έπασε έξω στις προβλέψεις του- ΦΡ. (για) να λέμε* | *πούμε και του στραβού το δίκιο* βλ. λ. *στραβός* 9. βεβαιώνω, πιστοποιώ: *αφού το λες, έτσι θα είναι* 10. υποθέτω, δέχομαι κάτι ως υπόθεση: ~, σε περίπτωση που συμβεί αυτό που φοβόμαστε, τι κάνουμε; ΦΡ. *λέμε τώρα* μετριαστικά- για να επισημάνουμε ότι ο λόγος μας έχει υποθετικό χαρακτήρα: *Καλά ρε παιδί μου, λέμε τώρα*, δεν σημαίνει ότι οποιαδήποτε θα συμβεί κάτι *ασχημο* 11. (μόνο στην προστακτική αορ. πές) υπόθεσε πως: «πες πως μ' αντάμοωσε μια νύχτα σ' ένα όνειρο...» (τραγ.) • ΦΡ. *ας πούμε* (i) ας υποθέσουμε (ii) για κάτι που δεχόμαστε κατά σύμβαση: ~ πως είναι εντυχιμένο 12. προφασίζομαι, προβάλλω δικαιολογία: *πες του ότι έχεις πολλή δουλειά, για να τον ξεφορτωθείς* 13. (+για) αναφέρομαι σε κάτι, κάνω λόγο για κάτι: *Λες για το χθεσινό φονικό στη γειτονιά μας; Δεν ξέρω περισσότερα από σένα* 14. εξηγώ, αναλύω: *ρώτα την Ειρήνη, να σου πει πώς λύνονται αυτές οι εξισώσεις* 15. σημαίνω, δηλώνω, εννοώ: *τι θα πει αυτό;* || *θέλω να πω ότι δεν είναι έτσι τα πράγματα*- ΦΡ. (α) *ξέρω τι θα πει* για να δηλωθεί γνώση και εμπειρία πράγματος δυσάρεστου ή κολπαστικού: ~ *φτώχεια και δυστυχία- πέρασα Κατοχή και Εμφύλιο* || *δεν ξέρεις τι θα πει αγάπη* | *επίσημη* | *σπουδές* (β) *θέλω να πω ότι...* εννοώ το εξής...: *με αυτή τη φράση «αυδός Αργείοι» ~ πρέπει να ντρεπονται αυτοί που πήραν τέτοια απόφαση* 16. δηγομαι, αφηγομαι: *μας είπα μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία* 17. φέρνω στον νου, στη μνήμη (κάποιου), θυ-

μίζω: αυτό το όνομα δεν μου λέει τίποτε 18. (για γραπτά καμένα ή συγγραφείς) αναφέρω, κάνω μνήμη, μνημονεύω: το λέει το σύνταγμα | ο νόμος | ο Μακρυγιάννης στα «Απομνημονεύματα» του 19. (α) αξίζω: λέει τίποτα αυτό το βιβλίο; || το καινούργιο του φιλμ δεν λέει τίποτε-ΦΡ. (κάποιος | κάτι) δεν μου λέει τίποτα (κάποιος/κάτι) δεν μου προκαλεί το παρακίενο ενδιαφέρον, δεν μου κάνει αίσθηση: αυτή η γυναίκα, αν και ωραία, ~ (β) (ειδικότ., το γ' πρόσ. ενικού λέει-αργκό) αξίζει, μετράει, έχει νόημα να...: αυτή η μηχανή ~ || (+να) Απόψε δεν έχω κέφι. Δεν ~ να βγω || «Οι κλέφτες ποδηλάτων είναι, τουλάχιστον στη Αουβέν, θεσμός. Αν το αγοράσεις το ποδήλατο, δεν λέει» (εφημ.) 20. ρωτώ: σου λέω ξανά, που γυρίζεις όλη τη νύχτα, 21. απαντώ: με ρώτησε και του είπα «δεν ξέρω»-ΦΡ. (α) **τι θα έλεγες** | **λες** (+για) σε περίπτωση που προτείνουμε κάτι: ~ για κανένα ποτό | σινεμά | μπαρ; (β) **τι τον λες (τόρα)**; όταν απορεί κανείς για το τι πρέπει να απαντήσει σε κάποιον που έκανε κάτι άπρεπο: *Έβρισε τον καλύτερο πιλάτη μας!* ~ *τόρα*; 22. συμβουλεύω: *εγώ σου λέω να συνεχίσεις τις σπουδές σου στο εξωτερικό* || *εγώ σου λέω: φύλαγε τα ρούχα σου, να 'χεις τα μιά'* 23. καθοδηγώ, υποδεικνύω: *εγώ θα σου πω πώς θα συντάξεις το άρθρο* 24. διατάζω: *μας είπε ο διοικητής να καθαρίσουμε τον δάλαμο* 25. επιτάσσω, επιβάλλω: *θα κάνεις αυτό που σου λέω!* 26. ζητώ, απαιτώ: *πες το κι έγινε* 27. παρακαλώ: *μην είπα να τον βοηθήσω, αν μπορώ* 28. ειδοποιώ: *πες του να περάσει από το σπίτι μου στις έξι* 29. προειδοποιώ: «σ' το πα και σ' το ξαναλέω, στον γαλιό μην κατεβείς» (δημοτ. τραγ.) 30. ονομάζω: με λένε Βασίλη-ΦΡ. **ο ...** ή **ως τον είπαμε**; σε περίπτωση που δεν θυμόμαστε το όνομα αυτού στον οποίο αναφερόμαστε αλλά που είναι γνωστό στο πρόσωπο με το οποίο συνομιλούμε: *τελικά θα έρθει μαζί και ο ...*; 31. αποκαλώ (δίδω χαρακτηρισμό ή παρατσούκλι σε κάποιον): *τον είπαν «βλάκα»* || *τον λένε «μπουλντόζω»*-ΦΡ. να μη με λένε... (εμφατ.-ως απόδοσης σε υπόθεση) για να βεβαιώσουμε κάποιον ότι οπωσδήποτε θα κάνουμε αυτό που του λέμ': αν δεν τον καταγγείλω στην αστυνομία, ~ *Θανάση!* 32. (α) αποκαλύπτω: *θα τα πω όλα στην αστυνομία* || *μην το πεις σε κανέναν/πουνθεν*-ΦΡ. ούτε **του παννα** (να μην το πεις) για ανέμπιστη δύνοια της τύχης, που ικανοποιεί κάποιον και με το παραπάνω: *Σου επέστρεψε η εφορία τόσα λεφτά*; ~! (β) παραδέχομαι, ομολογώ: *τα είπα όλα στον ανακριτή* 33. φανερώω, υποδηλώνω: «*άλλα μου λεν τα μάτια σου και άλλα η καρδιά σου*» (λαϊκ. τραγ.) 34. δείχνω: *το ρολόι λέει εσά!* || *το θερμόμετρο λέει 37°C* 35. μεταδίδω, ανακοινώνω: *άνου τι λέει η τηλεόραση* | *το ραδιόφωνο* 36. αποφασίζω: *θα κάνω ό, τι πεις εσύ* 37. υπόσχομαι, τάζω: *αυτά που σου είπα θα στα δώσω οπωσδήποτε* 38. απολογούμαι: *τι έχεις να πεις γι' αυτή την αδικαιολόγητη ενέργεια σου*; 39. προσιωπώμαι, προβλέπω: *σου το 'λεγα ότι ο ανειδίωτος μας θα γίνει μεγάλος άνθρωπος*-ΦΡ. **κάτι μου λέει ότι...** έχω προαισθήματα ότι... ~ *θα τα καταφέρει* 40. μαντεύω σε ΦΡ. όπως: **πώς τη μοίρα | τον καιρέ | τα χαρτιά κ.λπ.** 41. (+να) σκοπεύω: *λέω να πάω διακοπές στον Σάμο* 42. (με άρνηση) όταν αργεί να γίνει κάτι ή συνεχίζεται επί πολύ: *ενώ η μητέρα δεν λέει να σταματήσει* 43. (συνήθ. στο β. εν. πρόσ. εννοείται και παρατατικού **λες - έλεγες**) έχω την εντύπωση, μου φαίνεται: *αυτό το άγαλμα έλεγες πως θα σου μιλούσε* | *λες και είναι ζωντανό* 44. (στο β' εν. κ. πληθ. οριστικής ενεστώτα, σε ερώτηση **λες - λέτε**) για να εκφραστεί έντονη απορία: *λέω να μας εκδικηθεί*; || *λέτε να μας προσδώσει την τελευταία στιγμή*; 45. (με θαυμασμό στον τ. **λέει**) για έντονη επιβεβαίωση πράγματος που έχει λεχθεί προηγουμένως: *-Ήταν σωστή η κίνηση μου αυτή*; *-Σωστή, λέει!* (πέρα πολύ σωστή) επίσης στη ΦΡ. **δεν θα πει τίποτα!**: *Αν ήταν άμορφη*; *Όμορφη*; ~! 46. (παρενετικά) (α) για να δηλωθεί μια πρόφαση: *τάχα: δεν μου έδωσαν τη βεβαίωση, γιατί, λέει, έπρεπε να προσκομίσω και άλλα δικαιολογητικά* (β) για την παράθεση άνοιξης ατομικής ή συλλογικής (κοινής κρίσης ή έκφρασης, παροιμίας κ.λπ.): όπως *λένε, «παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είναι μάλωμένο»*; «*μηδέν άγαν*», όπως *έλεγαν οι αρχαίοι ημών πρόγονοι* 47. (στον τ. λέ-ν) αόριστα, για άποψη διαφόρων ανθρώπων: *λένε πως είναι πολύ τίμιο* | *εργατικός*-ΦΡ. (α) **αφήνω κάποιον να λέει** αδιαφορώ γι' αυτό που λέει κάποιος: *όσ' τους να λένε μη δίνεις σημασία* (β) **απ' ό, τι λέ-νε** όπως συζητιέται, όπως ακούγεται: ~, *το θύμα είχε δοσοληψίες με τον υπόκομο* -ΦΡ. (σε μετβ. και αμετβ. χρήσεις) (α) (λόγ.) **φέρ' επείν** βλ.λ. (β) **που λέει ο λόγος** βλ. λ. λόγος (γ) **το λέει η καρδιά** | **η περδικούλα** του έχει θάρρος, είναι ανδρείος: είναι γέρος, *αλλά* ~ ΣΥΝ. **βαστάει (δ) και πάει λέγοντας** για να δηλωθεί ότι συνεχίζεται η ίδια κατάσταση, χωρίς να αλλάζει τίποτα: *έφυγε η μία κυβέρνηση, ήρθε η άλλη* ~ (ε) **έχουμε και λέμε** βλ. λ. έχω (στ) **που λες στην αρχή** αφήγησης ή ως μεταβατικό-λεκτικό στοιχείο σε συζήτηση: ήταν, ~ *κάποτε ένας γέρος και μια γριά...* (ζ) *αυτά που λες!* | **έτσι που λες!** φράση συμπερασματική που κλείνει ως επίλογος όλα όσα έχουν ειπωθεί προηγουμένως ή που δείχνει έλλειψη ιδεών, όταν επαναλαμβάνεται συχνά σε μια συζήτηση: ~! *Τι άλλα νέα; (η) τι να πούμε!* | **τι να πεις!** | **τι να πει κανείς!** | **τι να τα λέμε τώρα!** για να εκφραστεί αμηχανία, πλήρης αδυναμία αντίδρασης μπροστά σε αρνητικά φαινόμενα που παρουσιάζονται ως τετελεσμένα γεγονότα, έτσι ώστε ο ανθρώπινος λόγος, ο λογικός σχολιασμός να μην έχει κανένα νόημα (αφού δεν μπορεί να αλλάξει τίποτα): ~ *τέτοια πράγματα γίνονται πάντοτε και θα γίνονται πάντα!* (θ) **μέχρι | ώσπου να πεις κόμμο** πολύ γρήγορα, στο άνω-σβήσε, *στο πει και φει (ι) λες και σαν να: δεν με ακούει, ~ θέλω το κακό του* || *σακκόνονται συνεχώς ~ είναι εχθροί!* (ια) **πες τα Χρυσόστομο!** για κάποιον που λέει αυτά που και εμείς θα επιθυμούσαμε να είχαμε πει όταν συμφωνούμε απόλυτα με κάποιον ΣΥΝ. **μπράβο (ιβ) να τα πούμε**; ερώτηση που απευθύνουν τα παιδιά στον νοικοκύρη ή στη νοικοκυρά, για να τραγουδήσουν τα κάλαντα (ιγ) **σαν να λέμε** κάτι σαν..., όπως: *ζούσαν μέσα στο παλάτι του βασιλιά, ήταν - αυλικό!* (ιδ) **ας πούμε** (ι) όταν προτείνουμε κάτι: *-Πότε θα συ-*

νανθηθούμε; — στις οχτώ (ii) όταν αναφέρουμε κάτι ως παράδειγμα: «*η ομάδα χάντμπολ, ~, αναγκάστηκε να δώσει και τα δύο παιχνίδια της για το Κύπελλο Πρωταθλητριών στην Κροατία...*» (εφημ.) (ιε) *δεν λέω* (για την παραδοχή ενός θετικού στοιχείου, πριν την έκφραση αντίρρησης ή απορριψής) *βέβαια, ασφαλώς: είναι τίμιος, ~, αλλά του λέπουν να τυπικά προσόντα* (ιστ) *είπα κι εγώ!* για να δηλωθεί ότι δεν θα μπορούσε να έχει συμβεί κάτι που λέγεται ότι συνέβη (χωρίς να έχει συμβεί τελικά): ~! *Είναι δυνατόν να εγκατέλειψε ο Πέτρος το σχολείο, ενώ ήταν τόσο καλός μαθητής!* (ιζ) **εσύ το λες** για να δηλωθεί εμφορτικά η υποκειμενικότητα μιας άποψης: ~ *αυτό!* *Όλοι οι άλλοι όμως διαφωνούν* (ιη) **έχω να πω (κάτι)** (i) αι περιπτώσεις που επιθυμούμε να δηλώσουμε, να σχολιάσουμε (κάτι): ~, *κύριε πρόεδρε, ότι δεν έχω κομμία ανάμειξη στο περιστατικό: όλα είναι συκοφανίες* || *τι έχετε να πείτε για το συμβάν;* (ii) υπάρχουν σημαντικά πράγματα για να εκφραστεί: *εκδίδει ποιητικές συλλογές, όταν έχει να πει κάτι* (ιθ) *τι έκανε λέει*; για έκφραση απορίας ή αποδοκιμασίας σε σχέση με τις πράξεις κάποιου: ~, *Αυτό τον αλήτη θέλει να παντρευτεί η κόρη μου*; (κ) να (**που**) μάγικη έκφραση που επαναλαμβάνεται στη ρήτ. της αφήγησης: *ήταν ~ ωραία εκείνα τα χρόνια...* || *βασικά, ~, δεν ζημέσαι όμορφα!* (κα) **τι λες!** για έκφραση εκπλήξης ή ειρωνίας: *Εγινε τέτοιο γλέντι, ~!* 48. (μεσοπαθ. **λέγομαι**) ονομάζομαι: ~ *Γρηγόρης* || *πώς λέγεστε;* 49. (τριτοπρ. **λέγεται** (ότι) | **λέγονται**) κάτι αναφέρεται ως ρήμη ή κάποιο πρόσωπο: *λέγεται ότι είναι πολύ πλούσιος* || *λέγονται πολλά στο χωριό γι' αυτόν* ΦΡ. (α) **αυτό | το σωστό να λέγεται!** για την έκφραση επιδοκιμασίας για τα λεγόμενα (κάποιου): *έτσι είναι, δικό έχεις, το σωστό να λέγεται!* (β) **δεν λέγεται!** για να δηλωθεί μεγάλη ένταση ή ποσότητα: *το πόσο χάρηκα όταν σας είδα, ~!* || *το πόσο μου 'λειψές, ~!* 50. (η μηχ. λεγόμενος, -η, -ο) (α) αυτός που ονομάζεται με κάποιον τρόπο: *οι ~ προεδρικοί* | *υπουργοί* || *ο Τύπος, η ~ τέταρτη εξουσία* (β) ο υποτιθέμενος: *ο ~ σωτήρας του έθνους* (γ) **λεγόμενα** (τα) (λόγ. **λεχθέντα**) τα λόγια, οι απόνες (κάποιου): *συμφωνά με τα ~ του φίλου μας, το πρόβλημα είναι σοβαρό* || *αν κρίνω από τα ~ του, μάλλον δεν έχουν καταλήξει σε συμφωνία ακόμη*, ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω, εκ, εκλέγω, μετοχή*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω» (και επομένως «απαριθμώ, μεγαλόφωνος - μιλάω»), < Ι.Ε. *leg- «συλλέγω, συγκεντρώνω», πβ. λατ. lego, lectio «ανάγνωση» (> γαλλ. leçon «μάθημα»), ισπ. lección, leer «διαβάζω»), αλβ. mb-leth «συγκεντρώνω», γερμ. lesen «διαβάζω» κ.ά. Ομόρρ. *λόγ-ος, λέξ-ις (-η), λεξ-ικό(-η), λόγ-ιος, λογ-ή, λογ-ίζομαι* κ.ά. ο τ. *λέω* είναι μεσν. Ορισμένες φρ. είναι μετάφ. *δάνεια, λ.χ. θέλω να πω ότι...* (< γαλλ. je veux dire que...), *αυτό δεν μου λέει τίποτα* (< γαλλ. ça ne me dit rien), *κάτι μου λέει ότι* (< γαλλ. quelque chose me dit que...), *εδώ που τα λέμε* (< γαλλ. entre nous soit dit) κ.ά.]. **λέδη** (η) (συνήθης ορθ. *λαϊδή*) {χωρ. πληθ.} (ως τίτλος τιμής της αγγλικής αριστοκρατίας) ή σύζυγος του λόρδου: «*H ~ και ο αλήτης*» (τίτλος ταινίας) || «*Ο εραστής της λέδης Τσάτερλι*» (έργο του Ντ. Χ. Λόρενς) ΣΥΝ. *μιλέδη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθογραφία* (ορθογραφία των ξένων λέξεων).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. lady < μέσ. αγγλ. ladi(e) < lavedi < αρχ. αγγλ. hlæfdige, αρχική σημ. «εκείνη που ζυμώνει ψωμό», < hlaf «ψωμό» (> αγγλ. loaf) + -dige < dæge «ζυμωτή» (πβ. αρχ. σκανδ. deiga «υπηρέτρια»). Η λ. lady χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως προσδιορισμός της επί κεφαλής του υπηρετικού προσωπικού και, αργότερα, της οικοδόσποινας. Ως όρος ευγενείας η λ. χρησιμοποιείται από τον 13ο αι.]. **λεζάντα** (η) {λεζάντων} το σύντομο επεξηγηματικό κείμενο που συνοδεύει εικόνα, σκίτσο ή φωτογραφία: *σημαντικό ρόλο στην επιτυχία μιας γελοιογραφίας παίζει η ευρηματική* ~.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. légende < λατ. legenda «αναγνωστέα (ύλη)», γερουνδίο του lego «διαβάζω»], **ληλησσία** (η) [αρχ.] {ληλησσιών} 1. η αρπαγή πολυτίμων αντικειμένων και γενικότ. περιουσιακών στοιχείων (κατά τη διάρκεια βίαιης επίθεσης, μετά την κατάληψη εχθρικής περιοχής, μετά από επιδρομή κ.λπ.): *οι πόλεις που έπεσαν στα χέρια του εχθρού υπέστησαν ~* || *ο όχλος επιδόθησε σε ~ των ξένων καταστημάτων* ΣΥΝ. *διαρπαγή, λα-φυραγώγηση, πλιάτσικο* 2. (μυθ.) η κατασπατάληση, η αρπαγή χρημάτων ή η κακοδιαχείριση τους: η ~ των δημόσιων ταμείων για ρουσφετολογικές παροχές || *κατά την περίοδο της διακυβέρνησης της χώρας από το καθεστώς αυτό υπήρξε ~ του κρατικού πλούτου* 3. (μυθ.) η εξαντλητική εκμετάλλευση: η ~ των φυσικών πόρων | *των πλουτοπαραγωγικών πηγών μιας χώρας* 4. (μυθ.) η εκμετάλλευση που οδηγεί σε καταστροφή: η ~ των ονείρων της νεολαίας από *δημαγωγούς* 5. (μυθ.) η διαρπαγή, η κλοπή μη υλικών πραγμάτων: *πολλοί νεότεροι έχουν λεηλατήσει τους παλαιότερους συγγραφείς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, λεηλατώ ρ. μετβ. {ληληλατείς...} | λεηλάτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος* 1. διαπράττω λεηλασία: *οι στρατιώτες του εχθρού λεηλατούσαν τις πόλεις που έπεσαν στα χέρια τους* || *ο εξαρτημένος όχλος λεηλάτησε τα σπίτια* | *τα μαγαζιά* ΣΥΝ. *διαρπάξω, κατακλέβω, λυφουργώ-γώ, κάνω πλιάτσικο* 2. *κατακλέβω, ληστεύω*: *γθες οι κλέφτες λεηλάτησαν δύο διαμερίσματα στη γειτονιά μας* 3. (μυθ.) *εκμεταλλεύομαι* κάτι μέχρι να το εξαντλήσω: *ο σύγχρονος άνθρωπος έχει λεηλατήσει τη φύση* || *πρώτα λεηλάτησαν τα νιάτα τους και μετά τους πέταξαν στο περιθώριο* 4. (μυθ.) *κατακλέβω* την πνευματική παραγωγή άλλου: *αυτός ο συγγραφέας έχει λεηλατήσει τους αρχαίους τραγικούς!* — *λεηλάτηση* (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεηλατώ* (-έω) < θ. *λε-* (< *λεία*) + *-ηλατώ* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ελαίνω*. Η λ. πλάστηκε κατ' αναλογία προς σύνθετα όπως *ιππ-ηλατώ, βο-ηλατώ* κ.ά.]. **λεία** (η) {λειών} 1. το πλύτιμα αντικείμενα που αρπάζει κάποιος

(από πεδία μαχών, από διάρρηξη ή ληστεία, από πειρατεία κλπ.): *οι ληστές διέφυγαν με ~ πολλών εκατομμυρίων* || *αφού αράδιασαν τη ~ τους, άρχισαν τη μοιρασιά* || *η ~ των πειρατών ήταν πενήνη* ΣΥΝ. λάφυρα, πλάστιχο 2. οτιδήποτε προέρχεται από κλοπή ή ληστεία: *οι ληστές της τράπεζας χθες αποκόμισαν πλούσια ~ 3.* το θήραμα με το οποίο τρέφεται σαρκοβόρο ζώο (μτφ.) κυρ. στη ΦΡ. εύκολη *λεία* (i) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε είναι εύκολος αντίπαλος και μπορεί να νικηθεί εύκολα: *~ για την εθνική μας ομάδα η αδύναμη Μάλτα* (ii) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης, θύμα: *οι ανενήμεροί νέοι γίνονται ~ των εμπόρων ναρκωτικών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία.

[ETYM. αρχ. < **laF-ia* (πβ. μυκ. ra-wi-ya-ya «αυγιάλωτες»), αβεβ. ετύ-μου, πιβ. συνδ. με το ρ. *λαύω* (βλ. λ. *απολαύω*) ή, κατ' άλλη άποψη, με το ουσ. *λαός* (με τη σημ. «ομάδα πολεμιστών»). Παραγ. *ληϊστής* | *ληστής*, *λε-ηλατός*]. λειαινών ρ. μετβ. [αρχ.] {λεία-να, -νήκα, -μένος} κάνω (κάτι) λείο, ώστε να έχει ομαλή επιφάνεια (με ξύσιμο, τρίψιμο ή γυάλισμα) ΣΥΝ. εξομαλύνω, ιστώνω ANΤ. τραχύνω. — λεκιντής (ο), λειαντικός, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

λειανεμπόριο (το) (σχολ. ορθ. *λειανεμπόριον*) {λειανεμπορίου | χωρ. πληθ.} εμπόριο λειανικής: *τέτοια είδη τα προμηθεύεται κανείς στο ~.*

λειανίζω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *λειανίζω*) {λειανίσ-α, -ηκα, -μένος} 1. κόβω (κάτι) σε πολύ μικρά και λεπτά κομμάτια: *~ κρέας* ΣΥΝ. κατακοι-ματιάζω- (μτφ.) 2. κατασφάζω 3. ξυλοκοπώ, δέρνω για τα καλά. — λειανίσμα (το). [ETYM. μεσν. < λειανός].

λειανικός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *λειανικός*) αυτός που πωλείται σε μικρές ποσότητες: *-εμπόριο* | *πώληση* ANΤ. χονδρικός ΦΡ. **λειανική τιμή** η τιμή προϊόντων που πωλούνται σε μικρές ποσότητες, απευθείας στους καταναλωτές. — λειανικ-ά | -ός επίρρ. [ETYM. μεσν. < λειανός].

λειανίσμα (το) → λειανίζω

λειανοκέρι (το) (σχολ. ορθ. *λειανοκέρρι*) {λειανοκερ-ιού | -ιών} μακρύ και λεπτό κερί.

λειανο(ν)τούφεκο (το) (σχολ. ορθ. *λειανο(ν)τούφεκο*) (λαϊκ.) οι αραιοί πυροβολισμοί που προέρχονται από τα όπλα ακροβολιστών λειανοπούλημα (το) (σχολ. ορθ. *λειανοπούλημα*) {-ατός | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η πώληση προϊόντων σε μικρές ποσότητες, η λειανική πώληση.

λειανοπωλητής (ο) (σχολ. ορθ. *λειανοπωλητής*), λειανοπωλήτρια (η) {λειανοπωλητριών} πρόσωπο που πωλεί προϊόντα σε μικρές ποσότητες.

λειανός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *λειανός*) 1. (λαϊκ.) λεπτός, αδύνατος: *~ ξύλο* | *δάχτυλο* ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος 2. **λειανά** (τα) τα κέρματα που έχουν μικρή χρηματική αξία ΣΥΝ. φιλά ANΤ. χοντρά ΦΡ. (α) *κάνω λειανά* ανταλλάσσω ένα μεγάλο ποσό με κέρματα που αθροιστικά αντιστοιχούν στην αξία του ποσού αυτού, *κάνω φιλά* (β) *κάνω (κάτι) λειανά* εξηγώ με απλά λόγια (κάτι δυσνόητο ή αφηρημένο): *κάν' τα μας λειανά, να τα καταλάβουμε.* [ETYM. μεσν. < αρχ. λείωσις + παράγ. επίθημα -ανός].

λειανοτράγουδο (το) (σχολ. ορθ. *λειανοτράγουδο*) 1. δίστιχο δημοτικό τραγούδι με ποικίλο περιεχόμενο (ερωτικό, γνωμικό, σκωπτικό, επαινετικό κ.λπ.) 2. δίστιχα τέτοια μορφής και ύφους, γραμμένα από ποιητές: «*Λεκαοχτό λειανοτράγουδα της πικρής πατρίδας*» (έργο του Γ. Ρίτσου).

λειανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η διαδικασία με την οποία γίνεται μια επιφάνεια λεία, ομαλή, τελείως επίπεδη και απαλή 2. (μτφ.) η απάλυνση αρνητικής κατάστασης ή δυσάρεστου συναισθημάτος.

λειαντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χρησιμοποιείται στη λειανση: *~ μηχανήμα/ύλη*.

λειβάδι (το) → λιβάδι

Λεΐβαδία (η) → Λιβιάδια

λείζερ (το) {άκλ.} το μηχανήμα που παράγει ισχυρές δέσμες φωτός και χρησιμοποιείται στη μετάδοση πληροφοριών, σε χειρουργικές επεμβάσεις, στην κοπή και συγκόλληση ή ακόμη και σε χώρους ψυχαγωγίας: *έκανε επέμβαση στο μάτι του με ~* || *με το ~ η λιθογραφία είναι αναίμακτη* || (κ. ως επίθ.) *χρησιμοποιούν ακτίνες ~ για οπτικά ερέ στη συναλία τους.*

[ETYM. < αγγλ. laser, ακρωνύμιου του όρου Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation (= ενίσχυση φωτός με εξαναγκασμένη εκπομπή ακτινοβολίας)].

λείζερ ντισκ (το) {άκλ.} 1. μικρού ή μεγάλου μεγέθους δίσκος, στον οποίο έχουν εγγραφεί ήχος ή/και εικόνα, τα οποία αναπαράγει («διαβάζει») μια ακτίνα λέιζερ 2. (συνεκδ.) το μηχανήμα που αναπαράγει με ακτίνα λέιζερ τον ήχο και την εικόνα ενός τέτοιου δίσκου (σημ. 1). [ETYM. < αγγλ. laser disk].

λείζερ πριντερ (ο) {άκλ.} ο *κτυπωτής που είναι συνδεδεμένος με έναν Η/Υ και τυπώνει χρησιμοποιώντας ακτίνα λέιζερ. [ETYM. < αγγλ. laser printer].

λείμονι (το) → λεμόνι

λείμονιά (η) → λεμονιά

λειμωνάριο (το) {λειμωναρ-ι-ού | -ων} ΦΙΛΟΛ. η συλλογή διδασκαλιών και ενάρετων πράξεων αγίων, μαρτύρων ή μοναχών ως είδος λογοτεχνίας που αναπτύχθηκε στο Βυζάντιο: *το ~ του Ιωάννη Μόσχου.* [ETYM. < μτγν. *λειμωνάριον*, υποκ. του αρχ. *λειμών* (βλ. λ.)].

λειμώνας (ο) (λόγ.-σπάν.) το λιβάδι ΦΡ. (λογοτ.-μτφ.) **ασφοδελός λειμώνας** (άσφοδελος λειμών, Ομηρ. Οδ. λ 359) ο κάτω κόσμος, ο Άδης. [ETYM. < αρχ. *λειμών*, -ώνος αρχική σημ. «αγρός, ανθρός τόπος», αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί ως αρχική η σημ. «αγρασία», τότε πιβ. η λ.

λειμών συνδ^α με λατ. limus «λάσπη, βούρκος», ισλ. slim «βλέννα», αρχ. γερμ. slim, που ανάγονται σε I.E. *(s)lei- «λασπώδης, βλενώδης». Αν θεωρηθεί ως αρχική η σημ. «πεδιάδα, κοιλάδα», τότε η λ. συνδ. με το λατ. επιθ. limus «λόξος, πλάγιος», καθώς και με το λετ. leja «πεδιάδα». Ομόρρ. λι-μίν (-ένας), λι-μν-η, λι-μν-άζω, έλ-λι-μεν-ίζω κ.ά.].

λείος, -α, -ο αυτός που έχει επιφάνεια επίπεδη και ομαλή, χωρίς τραχύτητα στην αφή: *το μάρμαρο | ο πάγος έχει ~ επιφάνεια* || *~ δέρμα* ΣΥΝ. επίπεδος ANΤ. τραχύς, άγριος, ανώμαλος ΦΡ. **λείοι μύες** οι μύες που αποτελούνται από λεπτές ίνες. — λειότητα (η) [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. *λείος* < **λειΈος*, που συνδ. με το συνώνυμο λατ. levis «λείος», χωρίς περαιτέρω συνδέσεις με I.E. γλώσσες].

λειοτριβή ρ. μετβ. (λειοτριβείς...) | λειοτριβ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος) κοινοτροπιώ με τριβή: *~ τα άχρηστα μάρμαρα του λατομείου.* — **λειοτριβήση** (η) [1876]. [ETYM. < μτγν. *λειοτριβή* (-έω) < *λείος* + *-τριβή* < *τριβή*].

λειονάβατος, -η, -ο → λειωνάβατος

λείπω ρ. αμετβ. {λείπειν} 1. (για πρόσ.) απουσιάζω, δεν είμαι παρών, δεν παρευρίσκομαι (κάπου): *έλειπε συχνά από το γραφείο του τον τελευταίο καιρό* || *~ από το σπίτι | από το γραφείο | στο εξωτερικό να σπουδές | από τη δεξίωση* || *όποτε σε χρειάζομαι, λείπεις* ΣΥΝ. είμαι απών ANΤ. παρευρίσκομαι, παρίσταμαι, είμαι παρών ΦΡ. (α) (παροιμ.) **λείπει ο Μάρτης απ' τη Σαρακοστή**; βλ. λ. **Μάρτης** (β) (παροιμ.) **όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντικά** βλ. λ. **γάτα** 2. (για πράγματα) δεν υπάρχει: *από τη διακογασία λείπουν βρασιές καταθέσεις μαρτύρων* || *λείπει η ζωντανά από τη γιορτή* || *τους λείπει ο ενθουσιασμός* 3. υπολείπομαι, θέλω λίγο ακόμη: *κάτι λείπει, για να ολοκληρωθεί το γέμισμα* || *λείπουν δύο κιλά, για να γεμίσει* || *πόσα λεφτά σου λείπουν* || *μας λείπει ένα κουπόνι, για να πάρουμε το δόρο* ΣΥΝ. θέλω ακόμη... ANΤ. πλεονάζω, περισσεύω ΦΡ. **λίγο έλειψε (να)** (μεσν. φρ.) παραλίγο: *~ να πιαστούν στα χέρια* 4. (τριτοπρός. **μου λείπει**) στερούμαι: *το καλάι ο νους | το μυαλό | το θάρρος | το ψωμί* || *τα παιδιά του ζουν μες στις ανέσεις, δεν τους λείπει τίποτε* ΦΡ. (α) *αυτός | αυτό μάς έλειπε* για πρόσωπο ή πράγμα ανεπιθύμητο, που επιδιώκω προηγουμένη δυσάρεστη κατάσταση: *όλα τα 'χαμέ, αυτό μάς έλειπε!* (β) *να λείπει το βύσσο* για κάτι που αποκρούεται ως ανεπιθύμητο: *~ αρκετά προβλήματα έχω!* (γ) *(αυτά) να (σου) λείπουν* όπως τα αυτά που λες (ή που κάνεις): *δεν πρόκειται να σου κάνω το χατίρι κι αυτά να σου λείπουν!* (δ) (παροιμ.) *όλα τα 'ξε η Μαρριόη, ο φερετζές της έλειπε* βλ. λ. *φερετζές* 5. (σε γ' εν. ή πληθ. πρόσωπο + άρνηση) κάτι υπάρχει διαρκώς ή συχνά: *δεν λείπουν ποτέ τα βάσανα | οι αρρώστιες | οι σκοτούρες* 6. (α) νοσταλγώ κάποιον, επιθυμώ να τον ξαναδώ: *μου λείπεις πολύ* 'πότε 'ξαναέρθεις; (β) αισθάνομαι δυσάρεστα, επειδή δεν έχω κάτι: *έχω κόψει το κέπνισμα, αλλά είναι φορές που μου λείπει* 7. (σπάν.) πεθαίνω: *αυτός που έλειψαν, τους μνημονεύουμε* || «*Αν λείπω εγώ, τι θα κάνετε;*» *έλεγε με παράνομο στα παιδιά του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*, *πιθανός, τονισμός, υπόλημμα*. [ETYM. αρχ. (ήδη μυκ. re-fo-me-no = *λειπόμηναι*) < I.E. **leik-* «αφήνω, εγκαταλείπω», πβ. σανσκρ. ri-n-akti «αφήνει», λατ. linquo «λείπω» (πβ. ισπ. delinquir «κοντεύω»), τελiquia «λείψανος», αρχ. γερμ. lihan «δανείζω», γερμ. leihen, αγγλ. lend κ.ά. Ομόρρ. *λοιπ-ός, λειψ-ων(ν), λιπο-θύμι, λιπο-τακτό, ελ-λειψ-ι (-η) κ.ά.*].

λείρι (το) {λειρ-ιού | -ιών} το κόκκινο σαρκόδες λοφίο που έχει στο κεφάλι του ο πετεινός και άλλα πτηνά. — (υποκ.) **λειράκι** (το). [ETYM. < αρχ. *λείριον*, αρχική σημ. «κρίνος», αβεβ. ετύμου, πιβ. μεσογειακό δάνηο, όπως και το αντίστοιχο λατ. lilium. Η λ. μαρτυρείται και σε άλλα μεσογ. γλώσσες, πβ. κοπτ. hlēli, αγγλτ. hgr-t, βερβερ. illi κ.ά.].

λεισμανίαση (η) [-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.] ΙΑΤΡ. το κάλαζάρ (βλ. λ.). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. leishmaniasis, από το όνομα του Βρετανού βακτηριολόγου Sir W. Leishman (1865-1926)].

λειτούργημα (το) [μτγν.] {λειτουργή-ματος | -ατα, -άτων} 1. η δημόσια υπηρεσία που ασκείται υπέρ του κοινού συμφέροντος και της πολιτείας 2. το σύνολο των καθηκόντων, επαγγελματικών κ.ά., που συνεπάγονται στην εκτέλεση τους κοινωνική προσφορά: *το επάγγελμα του γιατρού είναι ~.*

λειτουργία (η) [μεσν.] (λαϊκ.) 1. (σπάν.) η θρησκευτική λειτουργία (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) το ψωμί που προσφέρεται για το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας ΣΥΝ. πρόσφορο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

λειτουργία (η) {λειτουργιών} 1. η κατάσταση κατά την οποία τα μέρη μιας μηχανής, ενός συστήματος έχουν τεθεί σε κίνηση και παράγουν ορισμένο έργο: *θέτω σε ~ μια μηχανή* || *μαϊνών σε ~* || η ~ της *μηχανής* || ο *χρόνος λειτουργίας μιας συσκευής* ΦΡ. (α) **εκτός λειτουργίας** για μηχανισμούς, συσκευές που δεν δουλεύουν, που έχουν υποστεί βλάβες και δεν εξυπηρετούν πλέον τον σκοπό τους: *ο ανελεκυστήρας είχε τεθεί ~* (β) **ΤΕΧΝΟΛ. αμφίδρομη λειτουργία** βλ. λ. αμφίδρομος 2. ο τρόπος με τον οποίο τα μέλη επιχείρησης, οργανισμού, ομάδας κ.λπ. συντονίζονται και συνεργάζονται σε συνδυασμό με την αξιοποίηση του άψυχου υλικού για την επίτευξη σκοπού: *ο ~ ξενοδοχείου | καταστήματος | επιχείρησης* || η ~ *του νέου θεσμικού οργανού είναι μέχρι στιγμής άωστη* 3. (α) ο τρόπος με τον οποίο κάτι ανταποκρίνεται στον σκοπό για τον οποίο υπάρχει: *η εύρυθμη ~ του πολιτεύματος* || η ~ *του κράτους* || *διασφάλιση της απρόσκοπτης ~ των θεσμών* (β) ΠΟΛΙΤ. ορισμένη κατηγορία πολιτειακής δράσης, ανεξάρτητα από το όργανο άσκησης της: *νομοθετική | εκτελεστική | δικαστική* - 4. η χρησιμοποίηση και η αξιοποίηση έργων από αυτούς στους οποίους απευθύνεται: «*ο υπουργός παρέδωσε σε ~ σημερινά έργα υποδομής*» (εφημ.) 5. ο τρόπος με τον οποίο τίθεται σε κίνηση, αρχίζει να δουλεύει μια μηχανή ή ένα σύστημα: *αυτόματη ~* || *το σύ-*

σημα τροφοδοσίας έχει πολύπλοκη - 6. (ειδικότ.) ο ξεχωριστός τρόπος με τον οποίο εργάζονται και επιτελούν τον σκοπό τους τα σωματικά όργανα των ζώων όντων: η - του εγκεφάλου | της καρδιάς 7. ο σκοπός για τον οποίο υπάρχει ή έχει κατασκευαστεί (κάτι): η ~ της αντλίας είναι να μεταφέρει νερό σε υψηλότερα επίπεδα || ένας μηχανισμός που επιτελεί πολλαπλές ~|| η ~ του πίνακα μέσα στον χώρο είναι να εστιάζει το βλέμμα του κοινού σε ένα σημείο 8. (ειδικότ.) ο σκοπός ενός θεσμού ή οργανισμού: ο τοπικός εκπολιτιστικός σύλλογος επιτελεί σημαντική κοινωνική ~ ΣΥΝ. προορισμός 9. ΓΛΩΣΣ. ο ρόλος που παίζει ένα γλωσσικό στοιχείο στη φράση, την πρόταση, την παράγραφο, στο κείμενο και στον λόγο ευρύτερα: η ~ του υποκειμένου | του αντικειμένου | της ερώτησης | της άρνησης | του προσδιορισμού || επικοινωνιακές | κειμενικές ~ || συντακτική | σημασιολογική ~ - 10. ΕΚΚΛΗΣ. (και Θεία Λειτουργία) η λατρευτική τελετή που έχει ως πυρήνα το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας· το σύνολο των κειμένων που αναγνώσκονται και των ψαλμών που ψάλλονται, καθώς και των μυστηριακών πράξεων που τελούνται κάθε φορά στις λατρευτικές συγκεντρώσεις των πιστών στην εκκλησία: η - τέλειωσε νωρίς || παρακολουθώ τη ~ 11. ιερουργία σύμφωνα με συγκεκριμένο κείμενο και τυπικό: η ~ του Μ. Βασιλείου | του Ιωάννου του Χρυσόστομου (η πιο συνηθισμένη) || η ~ τον Προημισμένον Δώρον (κατά τις Τετάρτες και τις Παρασκευές της Σαρακοστής) || η ~ του Ιακώβου του Αδελφωθέν (η παλαιότερη και εκτενέστερη σε σχέση με τις άλλες λειτουργίες) · 12. (στην αρχ. Αθήνα) η πολυδάπανη υπηρεσία υπέρ της πόλης και του λαού, την οποία αναλάμβανε κατόπιν εντολής η εκουσίως εύπορος πολίτης. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο. [ETYM. αρχ. αρχική σημ. «δημόσια παροχή υπηρεσίας (προς το κοινό ή προς τον Θεό)», < λειτουργία (βλ. λ.). Η εκκλησ. σημ. είναι μτγν., ενώ ορισμένες σημερινές σημ. αποτελούν απόδ. του γαλλ. fonction]. λειτουργικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία (π.χ. επιχείρησης): ~ ανάγκες | δαπάνες | έξοδα | προβλήματα | κέρδη | εξοπλισμό | κόστος μιας επιχείρησης (β) **λειτουργικός αναλωσιμότητα** βλ. λ. αναλωσιμότητα · 2. αυτός που εξυπηρετεί σωστά τον σκοπό για τον οποίο έχει κατασκευαστεί: ~ στίβι | έπιπλο 3. αυτός που σχετίζεται με τις σωματικές ή ψυχικές λειτουργίες 4. ΓΛΩΣΣ. (α) **λειτουργική γλωσσολογία** χαρακτηρισμός που χρησιμοποιείται από διάφορες γλωσσολογικές θεωρίες οι οποίες επιδιώκουν να δώσουν έμφαση όχι τόσο στα μορφικά στοιχεία της γλώσσας όσο σε άλλες παραμέτρους της, όπως η πληροφοριακή, η επικοινωνιακή, η κειμενική, η κοινωνική, η πραγματολογική κ.ά.: γενικά, κάθε αντιφορμαλιστική προσέγγιση της γλώσσας που εστιάζεται στις επικοινωνιακές χρήσεις και λειτουργίες της, και όχι στο αφηρημένο σύστημα και στις μορφικές δομές της γλώσσας (β) **λειτουργική γραμματική** η γραμματική θεωρία η ανάλυση της γλώσσας που δίνει έμφαση στις συντακτικές, τις σημασιολογικές και τις πραγματολογικές λειτουργίες της γλώσσας, δηλ. στην επικοινωνιακή χρήση της γλώσσας όπως επιτελείται μέσα από τις διάφορες δομές και λειτουργίες της (γ) **λειτουργική προοπτική της πρότασης** η θεώρηση των στοιχείων μιας πρότασης πέραν της γραμματικοσυντακτικής λειτουργίας τους με βάση την επικοινωνιακή τους βαρύτητα, ειδικότερα δε με βάση την αντίθεση θέμα - ρήμα, δηλ. γνώστη πληροφορία (θέμα) και νέα πληροφορία (ρήμα) · 5. αυτός που σχετίζεται με τη Θεία Λειτουργία: ~ βιβλία | τυπικό | σκεπή | άμια 6. ΕΚΚΛΗΣ. (α) **λειτουργικός** (το) το βιβλίο που περιλαμβάνει τις λειτουργίες του Ιωάννου Χρυσόστομου, του Μ. Βασιλείου, των Προημισμένων Δώρων, καθώς και άλλες ευχές και ακολουθίες ΣΥΝ. ιερατικό (β) **λειτουργική** (η) κλάδος της Θεολογίας που έχει ως αντικείμενο τη θεωρία, ερμηνεία και ορθή εφαρμογή του τυπικού της χριστιανικής λατρείας · 7. ΠΛΗΡΟΦ. **λειτουργικό σύστημα** το σύνολο των προγραμμάτων που ελέγχουν τη βασική λειτουργία του Η/Υ και διεκδικούν τον χρήστη (π.χ. Windows, Unix). — λειτουργικός-ά -ώς επίρρ. [ETYM. μτγν. < αρχ. λειτουργία (βλ. λ.). Η σημερινή βασική σημ. αποδίδει το γαλλ. fonctionnel, ενώ ο όρος λειτουργικό σύστημα είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. operating system]. λειτουργικότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} 1. η ικανότητα να επιτελεί (κάποιος/κάτι) μια λειτουργία, να υπηρετεί έναν σκοπό κ.λπ. 2. ΑΡΧΙΤ. αρχή κατά την οποία η μορφή ενός κτηρίου πρέπει να αποτελεί έκφραση της λειτουργίας του, να καθορίζεται δηλ. από πρακτικούς παράγοντες, λ.χ. τη χρήση, το υλικό και τη δομή, ώστε να αποφεύγονται τα περιττά μορφολογικά στοιχεία και καθετί που μειώνει την τέλεια απόδοση των υλικών: η ~ ενός χώρου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fonctionnalité]. λειτουργισμός (ο) 1. θεωρία που βρίσκει εφαρμογή σε διάφορες επιστήμες (κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, γλωσσολογία κ.ά.) και δίνει έμφαση στη λειτουργία κάθε στοιχείου ενός συστήματος ΣΥΝ. φονξιοναλισμός 2. ΑΡΧΙΤ. η λειτουργικότητα (βλ. λ., σημ. 2). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fonctionnalisme]. λειτουργός (ο/η) 1. (κυρ. για δημοσίους υπαλλήλους) πρόσωπο που προσφέρει εργασία κοινωνικά ωφέλιμη, που ασκεί λειτουργήματα (βλ. λ.): δικαστικός | εκπαιδευτικός ~ ΦΡ. (α) κοινωνικός **λειτουργός** βλ. λ. κοινωνικός (β) **λειτουργός της Θέμιδας** ο δικαστής (γ) **λειτουργός του Υψίστου** | του Κυρίου ο ιερέας · 2. (σπ.άν.) πρόσωπο που ιεραργεί, ο κληρικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ουργός, χειρουργός. [ETYM. μτγν. < αρχ. λειτουργός (υποχωρητ.)]. λειτουργός ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λειτουργεί...} | λειτουργή-σα, -ούμαι (λαϊκ. -έμαι), -ήθηκα, -ημένος) ♦ (αμετβ.) 1. είμαι σε κίνηση εκτελώντας συγκεκριμένη λειτουργία: η μηχανή λειτουργεί καλά || η συσκευή | ο ανελκυστήρας | το καλοριφέρ δεν λειτουργεί || ~ σωστά | σύμφωνα με τις προδιαγραφές | χωρίς προβλήματα-ΦΡ. **δεν λειτουργεί** σε επιγραφές για μηχανισμούς που έχουν θεθεί εκτός λειτουργίας, που δεν δουλεύουν 2. εργάζομαι, παρέχω υπηρεσία, υπηρετώ τον σκοπό για τον οποίο υπάρχω ή έχω κατασκευαστεί: πόσο καλά λειτουργεί το νέο τμήμα πωλήσεων της εταιρείας; || οι υπηρεσίες του σταθμού μας λειτουργούν άσπαρα και χωρίς διακοπή || τίποτε δεν λειτουργεί σωστά σ' αυτή τη χώρα! 3. είμαι σε λειτουργία, παρέχω κανονικά τις προβλεπόμενες υπηρεσίες μου: στο ιστόγειο λειτουργεί εστιατόριο και κινηματογράφος || το κατάστημα λειτουργεί 24 ώρες το 24ωρο (είναι ανοιχτό, σε λειτουργία) ΑΝΤ. είμαι κλειστός, δεν δουλεύω · 4. (α) ενεργώ ή αντιδρώ σε ερέθισμα: συνήθως λειτουργεί ορθολογικά αλλά στην περίπτωση αυτή λειτουργεί ενστικτωδώς (β) αποδίδω όπως συνήθως, ενεργώ φυσιολογικά: μέσα σε τόση πίεση δεν μπορώ να λειτουργήσω και κάνω λάθη || για να λειτουργήσω, θέλω ηρεμία 5. εκτελώ κάποιο ρόλο στη λειτουργία έμβιου οργανισμού 6. (α) παίζω έναν ρόλο: η Βουλή λειτουργεί ως εκφραστής της θέλησης του λαού || οι γονείς λειτουργούν ως πρότυπα για τα παιδιά τους (β) (=επίρρ.) επενεργώ με ορισμένο τρόπο: η αδυναμία συμφωνίας των δύο ηγετών λειτουργεί ανασταλτικά στην ειρηνευτική διαδικασία || η προειδοποίησή μου λειτουργεί αποτρεπτικά · 7. ταυρίζομαι: δεν μπορώ να λειτουργήσω αυτή τη μηχανή! [ETYM. < αρχ. λειτουργός | λητοργός (-έω) < *λητοΡεργέω, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. λητα Εέργα < λήμον «βουλευτήριο, πρυτανείο» (< λαός) + (πέρρον, οπότε η λ. αρχικώς θα σήμαινε «εκτελώ δημόσια υπηρεσία»). ΟΙ ΣΗΜ. 1-4, 11 αποδίδουν το γαλλ. fonctionner. Βλ. κ. λειτουργία]. λειχήνα (η) 1. βρύο που εμφανίζεται στους κορμούς δέντρων ή πάνω στις πέτρες και αποτελείται από συνδυασμό φυκών και μυκήτων 2. ΙΑΤΡ. εξάνθημα του δέρματος του ανθρώπου και των ζώων: έβγαλε λειχήνες στο μάγουλο | στους μηρούς. Επίσης λειχήνας (ο). [ETYM. < αρχ. λειχίν. -ήνος (α) < λείγω «γλείφω», βλ. κ. γλείφω]. λειχηνάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] | λειχηνάσα (λαϊκ.) γεμίζω λειχήνες στο δέρμα. λειχηνικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με λειχήνες 2. αυτός που έχει προσβληθεί από λειχήνες. λειχηνοειδής, -ής, -ες {λειχηνοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με λειχήνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες, λειχηνόμορφος, -ης, -ο αυτός που έχει τη μορφή λειχήνα. λειχηνώση (η) {-ής κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η προσβολή του δέρματος από λειχήνες. λειχουδεύομαι ρ. μετβ. αοθ. {λειχουδεύτηκα} 1. έχω σφοδρή επιθυμία να φάω (κάτι νόστιμο) ΣΥΝ. λειγουρεύομαι, λιμπίζομαι 2. (γενι-κότ.) επιθυμώ πολύ να απολαστώ (κάτι). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός λειχοιθής, -α, -ικο αυτός που επιθυμεί πολύ τα νόστιμα φαγητά ΣΥΝ. λαιμαργός. Επίσης (εμφατ.) λειχοιθιάζω [μεσν.] | λειχοιθιάζω. [ETYM. μεσν. < αρχ. λείγω «γλείφω», βλ. κ. γλείφω]. λειχοιθιά (η) εξαιρετικά νόστιμο ορεκτικό ή γλυκόμαζα: στο προπεί βρισκόταν πολλές ~ λείγω ρ. μετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) γλείφω· ΦΡ. **λειχόντες και έρποντες** γλείφοντας και έρποντας: για πρόσωπα που χρησιμοποιούν πλάγια μέσα, προκειμένου να κατακτήσουν μια θέση: ανήλθαν κοινωνικά ~. [ETYM. αρχ., βλ. λ. γλείφω]. λειψανάβατος, -η, -ο κ. λειψανάβατος (λαϊκ.) 1. (για ψωμί) αυτός που δεν έχει ζυμωθεί πλήρως, που δεν έχει ανέβει, που ζυμώθηκε χωρίς προσύμι: ~ κουλλούρα | ψωμί 2. (μτφ.) μη δραστήριος, μη ικανός να διεκπεραιώσει έργο. [ETYM. < λειψός + αναβάτος (< αναβαίνω)]. λειψανδρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη ανδρών: οι πολυετείς πόλεμοι προκάλεσαν σε ορισμένες χώρες ~ 2. (ειδικότ.) η έλλειψη ικανών προσώπων: η χώρα πάσχει από ~ εξέλιπαν οι χαρισματικές προσωπικότητες του παρελθόντος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελλίπις. λειψανό (το) {λειψανό-ου | -ων} 1. το νεκρό σώμα ανθρώπου ΣΥΝ. κουφάρι, σορός, πτώμα 2. το υπόλειμμα, ό,τι απομένει: τα ~ αρχαίων πολιτισμών | αρχαίων ναού ΣΥΝ. απομεινάρι, ίχνος, μαρτυρία 3. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος και ωχρός: ~ κατάνησε απ' την αρρώστια ΣΥΝ. ισχνός, σκελετωμένος 4. ΕΚΚΛΗΣ. τα οστά ή το σώμα αγίου ή μάρτυρα, καθώς και (κατ' επέκτ.) τα αντικείμενα που χρησιμοποιούσε: ανακομιδή | μετακομιδή λειψάνων || η αφθαρσία των αγίων ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. υπόλειμμα, νεκρός. [ETYM. < αρχ. λειψανόν < θ. λειψ- (ρ. λειπω, πβ. αορ. ε-λειψ-α) + παραγ. επίθημα -ανον (πβ. ζό-ανον, δρέπ-ανον κ.ά.)]. λειψανοθήκη (η) [1856] {λειψανοθηκών} 1. η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται τα οστά των νεκρών ύστερα από την ανακομιδή ΣΥΝ. οστεοθήκη, λάρνακα 2. (ειδικότ.) η διακοσμημένη θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται ιερά λείψανα. λειψία (η) → Λιψία. λειψίο (οι) νησί των Δωδεκανήσων Β. της Λέρου. [ETYM. < λείπω (θ. λειψ-), ίσως επειδή πρόκειται για άγονη και άνυδρη συστάδα νήσων]. λειψός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. μη επαρκής, λιγότερος από το κανονικό: -μερίδα | βάρος | μυαλό ΣΥΝ. ανεπαρκής, ελλίπις, λίγος ΑΝΤ. αρκετός,

για, που δεν δουλεύουν 2. εργάζομαι, παρέχω υπηρεσία, υπηρετώ τον σκοπό για τον οποίο υπάρχω ή έχω κατασκευαστεί: πόσο καλά λειτουργεί το νέο τμήμα πωλήσεων της εταιρείας; || οι υπηρεσίες του σταθμού μας λειτουργούν άσπαρα και χωρίς διακοπή || τίποτε δεν λειτουργεί σωστά σ' αυτή τη χώρα! 3. είμαι σε λειτουργία, παρέχω κανονικά τις προβλεπόμενες υπηρεσίες μου: στο ιστόγειο λειτουργεί εστιατόριο και κινηματογράφος || το κατάστημα λειτουργεί 24 ώρες το 24ωρο (είναι ανοιχτό, σε λειτουργία) ΑΝΤ. είμαι κλειστός, δεν δουλεύω · 4. (α) ενεργώ ή αντιδρώ σε ερέθισμα: συνήθως λειτουργεί ορθολογικά αλλά στην περίπτωση αυτή λειτουργεί ενστικτωδώς (β) αποδίδω όπως συνήθως, ενεργώ φυσιολογικά: μέσα σε τόση πίεση δεν μπορώ να λειτουργήσω και κάνω λάθη || για να λειτουργήσω, θέλω ηρεμία 5. εκτελώ κάποιο ρόλο στη λειτουργία έμβιου οργανισμού 6. (α) παίζω έναν ρόλο: η Βουλή λειτουργεί ως εκφραστής της θέλησης του λαού || οι γονείς λειτουργούν ως πρότυπα για τα παιδιά τους (β) (=επίρρ.) επενεργώ με ορισμένο τρόπο: η αδυναμία συμφωνίας των δύο ηγετών λειτουργεί ανασταλτικά στην ειρηνευτική διαδικασία || η προειδοποίησή μου λειτουργεί αποτρεπτικά · 7. ταυρίζομαι: δεν μπορώ να λειτουργήσω αυτή τη μηχανή! [ETYM. < αρχ. λειτουργός | λητοργός (-έω) < *λητοΡεργέω, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. λητα Εέργα < λήμον «βουλευτήριο, πρυτανείο» (< λαός) + (πέρρον, οπότε η λ. αρχικώς θα σήμαινε «εκτελώ δημόσια υπηρεσία»). ΟΙ ΣΗΜ. 1-4, 11 αποδίδουν το γαλλ. fonctionner. Βλ. κ. λειτουργία]. λειχήνα (η) 1. βρύο που εμφανίζεται στους κορμούς δέντρων ή πάνω στις πέτρες και αποτελείται από συνδυασμό φυκών και μυκήτων 2. ΙΑΤΡ. εξάνθημα του δέρματος του ανθρώπου και των ζώων: έβγαλε λειχήνες στο μάγουλο | στους μηρούς. Επίσης λειχήνας (ο). [ETYM. < αρχ. λειχίν. -ήνος (α) < λείγω «γλείφω», βλ. κ. γλείφω]. λειχηνάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] | λειχηνάσα (λαϊκ.) γεμίζω λειχήνες στο δέρμα. λειχηνικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με λειχήνες 2. αυτός που έχει προσβληθεί από λειχήνες. λειχηνοειδής, -ής, -ες {λειχηνοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με λειχήνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες, λειχηνόμορφος, -ης, -ο αυτός που έχει τη μορφή λειχήνα. λειχηνώση (η) {-ής κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η προσβολή του δέρματος από λειχήνες. λειχουδεύομαι ρ. μετβ. αοθ. {λειχουδεύτηκα} 1. έχω σφοδρή επιθυμία να φάω (κάτι νόστιμο) ΣΥΝ. λειγουρεύομαι, λιμπίζομαι 2. (γενι-κότ.) επιθυμώ πολύ να απολαστώ (κάτι). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός λειχοιθής, -α, -ικο αυτός που επιθυμεί πολύ τα νόστιμα φαγητά ΣΥΝ. λαιμαργός. Επίσης (εμφατ.) λειχοιθιάζω [μεσν.] | λειχοιθιάζω. [ETYM. μεσν. < αρχ. λείγω «γλείφω», βλ. κ. γλείφω]. λειχοιθιά (η) εξαιρετικά νόστιμο ορεκτικό ή γλυκόμαζα: στο προπεί βρισκόταν πολλές ~ λείγω ρ. μετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) γλείφω· ΦΡ. **λειχόντες και έρποντες** γλείφοντας και έρποντας: για πρόσωπα που χρησιμοποιούν πλάγια μέσα, προκειμένου να κατακτήσουν μια θέση: ανήλθαν κοινωνικά ~. [ETYM. αρχ., βλ. λ. γλείφω]. λειψανάβατος, -η, -ο κ. λειψανάβατος (λαϊκ.) 1. (για ψωμί) αυτός που δεν έχει ζυμωθεί πλήρως, που δεν έχει ανέβει, που ζυμώθηκε χωρίς προσύμι: ~ κουλλούρα | ψωμί 2. (μτφ.) μη δραστήριος, μη ικανός να διεκπεραιώσει έργο. [ETYM. < λειψός + αναβάτος (< αναβαίνω)]. λειψανδρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη ανδρών: οι πολυετείς πόλεμοι προκάλεσαν σε ορισμένες χώρες ~ 2. (ειδικότ.) η έλλειψη ικανών προσώπων: η χώρα πάσχει από ~ εξέλιπαν οι χαρισματικές προσωπικότητες του παρελθόντος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελλίπις. λειψανό (το) {λειψανό-ου | -ων} 1. το νεκρό σώμα ανθρώπου ΣΥΝ. κουφάρι, σορός, πτώμα 2. το υπόλειμμα, ό,τι απομένει: τα ~ αρχαίων πολιτισμών | αρχαίων ναού ΣΥΝ. απομεινάρι, ίχνος, μαρτυρία 3. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος και ωχρός: ~ κατάνησε απ' την αρρώστια ΣΥΝ. ισχνός, σκελετωμένος 4. ΕΚΚΛΗΣ. τα οστά ή το σώμα αγίου ή μάρτυρα, καθώς και (κατ' επέκτ.) τα αντικείμενα που χρησιμοποιούσε: ανακομιδή | μετακομιδή λειψάνων || η αφθαρσία των αγίων ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. υπόλειμμα, νεκρός. [ETYM. < αρχ. λειψανόν < θ. λειψ- (ρ. λειπω, πβ. αορ. ε-λειψ-α) + παραγ. επίθημα -ανον (πβ. ζό-ανον, δρέπ-ανον κ.ά.)]. λειψανοθήκη (η) [1856] {λειψανοθηκών} 1. η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται τα οστά των νεκρών ύστερα από την ανακομιδή ΣΥΝ. οστεοθήκη, λάρνακα 2. (ειδικότ.) η διακοσμημένη θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται ιερά λείψανα. λειψία (η) → Λιψία. λειψίο (οι) νησί των Δωδεκανήσων Β. της Λέρου. [ETYM. < λείπω (θ. λειψ-), ίσως επειδή πρόκειται για άγονη και άνυδρη συστάδα νήσων]. λειψός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. μη επαρκής, λιγότερος από το κανονικό: -μερίδα | βάρος | μυαλό ΣΥΝ. ανεπαρκής, ελλίπις, λίγος ΑΝΤ. αρκετός,

επαρκής 2. αυτός που παρουσιάζει ελλείψεις ή/και ατέλειες: ~ *σωματική* | *διανοητική ανάπτυξη* || η *μόρφωση του έμεινε* ~ ΣΥΝ. ανολοκλήρωτος, ατελής ANΤ. ολοκληρωμένος, πλήρης, ακέραιος · ΦΡ. *λειψό φεγγάρι* 2. (συνεκδ.) η σελήνη που βρίσκεται στην πρώτη ή την τελευταία φάση της, δηλ. όταν δεν είναι πανσέληνος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, κουτσός*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λείπω, κιά'* απόσπηση από σύνθετο όπως *λειψ-αν-δρία, λειψ-υδρία* κ.τ.δ.]. **Λειψοφεγγαριά** (η) 1. η τελευταία φάση της σελήνης ΣΥΝ. *χασο-φεγγαριά* 2. (συνεκδ.) η νύχτα που δεν συνοδεύεται από τη λάμψη του φεγγαριού. **Λειψυδρία** (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη επαρκούς ποσότητας νερού για πόση, πότισμα και άλλες χρήσεις: *λόγω της μείωσης των αποθεμάτων νερού ο κίνδυνος της - είναι πλέον ορατός* ΣΥΝ. *ανυδρία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουτσός*.

{ΕΤΥΜ. μτγν. < λειψ- (< αρχ. *λείπω, πβ. αόρ. ε-λειψ-α*) + -υδρία < *υδρ*}. *λείωνο* ρ. μετβ. κ. αμετβ. (σολ. ορθ. *λείωνο*) {έλειωσα, λειωμένος} ♦ {μετβ.} 1. μεταβάλλω στερεό σε υγρό με τη βοήθεια θερμότητας: ~ *το βούτυρο σ' ένα κατσαρολάκι* || ο *ήλιος έλειωσε τους πάγους* || ~ *ένα μέταλλο* ΣΥΝ. υγροποιώ, ρευστοποιώ ANΤ. *παγώνω, πήζω* 2. διαλύω ένα στερεό μέσα σε υγρό: ~ *την ασπίρη σε νερό* 3. μετατρέπω στερεό σε πολτό ή μάζα με μηχανική πίεση: ~ *τις πατάτες, για να κάνω πορέ* || η *μηχανή του έλειωσε τα δάγτυλα* || ~ *σαφύλια* ΣΥΝ. *συνθλίβω, συντρίβω* 4. (μτφ.) καταστρέφω, εξοντώνω (κάποιον): *απέληξε τον ανταγωνιστή του ότι θα τον λειώσει, θα τον σβήσει απ' τον χάρτη!* || τον έλειωσαν στο ζύλο και τον παράτησαν αμόφορτο || (μτφ.) θα σε *λειώσω σαν μύγα* ΣΥΝ. *συντρίβω* 5. φθείρω από την πολλή χρήση: *έχω λειώσει πολλά παπούτσια στους δρόμους* ♦ (αμετβ.) 6. μεταβάλλομαι από στερεό σε υγρό υπό την επίδραση μιας πηγής θερμότητας: *το βούτυρο | το παγωτό | ο πάγος | το χιόνι | το μέταλλο λειώνει* ΣΥΝ. ρευστοποιούμαι, υγροποιούμαι ANΤ. *πήζω, παγώνω* 7. (για στερεά σώματα) διαλύομαι μέσα σε υγρό: *η ζάχαρη λειώνει μέσα στο νερό* 8. φθείρομαι από την πολλή χρήση: *ο γιακάς | η σόλα | το λάστιχο του αυτοκινήτου έλειωσε* || *το ρούχο έλειωσε πάνω μου* (το φόρεσα πολύ) ΣΥΝ. *παλώνω* 9. (για φεγγιτό) βράζω τόσο πολύ, ώστε γίνομαι πολύ μαλακός: *το κρέας έλειωσε, αλλά οι πατάτες είναι ακόμα σκληρές* 10. χάνω πολύ βάρος, γίνωμαι πολύ αδύνατος: *έχει λειώσει από την αρρώστια* | *θα διαβάσω* ΣΥΝ. *αδυνατώ* ANΤ. *παχάινω, γεμίζω* 11. νιώθω πλήρη αποδύναμηση από την πολλή κόπωση: *έλειωσα στις δουλειές* 12. εξασθενώ ψυχικά (από ερωτική συνθή. αγωνία): ~ *γι' αυτόν, αλλά δεν τολμά να του το πω* 13. (για νεκρό) αποσυντίθεται: *λειώνει στον τάφο* ΣΥΝ. *επιψύχω* · ΦΡ. **λείωνο** | **σαπίο στη φυλακή** (κυρ. για πολυτελή φυλάκιση) είμαι φυλακισμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λείω (-όω)* < *λείος* (βλ.λ.). Η γρ. με -ι- (*λείωνο*) δεν έχει ετυμολογική βάση]. **λεκάνη** (η) {λεκανών} 1. το βαθύ, με πλατύ στόμιο και συνήθ. στρογγυλό, ανοιχτό σκεύος, το οποίο γεμίζουμε με νερό (λ.χ. για πλύσιμο) ή το χρησιμοποιούμε για άλλες εργασίες και οικιακές χρήσεις 2. (α) η πέτρινη, βαθουλωτή σκάφη που βρίσκεται κάτω από κρήνη ή κοντά σε πηγάδι και χρησιμοποιείται για πότισμα ζώων ΣΥΝ. *γούρνα* (β) (στα ελαιοτριβεία) πέτρινη σκάφη, μέσα στην οποία ρέει το λάδι 3. το πορσελάνινο συνήθ. δοχείο αποχωρητηρίου ή βάση (κάθισμα) με πλατύ άνοιγμα, που συνδέεται με την αποχέτευση και που χρησιμοποιείται για ούρηση ή αποπάτηση: *μη ρίχνετε τα χαρτιά στη ~* || *το κακάκι της ~* || *καθαρίζω τη ~* 4. (α) η θαλάσσια περιοχή στην οποία παρατηρείται έντονη κινητικότητα των υδάτινων μαζών (β) η πεδινή περιοχή που περικλείεται από βουνά ή υψίπεδα ή η περικλειστή θάλασσα: η ~ της *Μεσογείου* · ΦΡ. **λεκάνη απορροής** η περιοχή της οποίας τα επιφανειακά νερά απορρέουν σε ένα ποτάμιο σύστημα και στην οποία μπορούν να μελετηθούν φυσικές διεργασίες (κλιματολογικές μεταβολές κ.λπ.) 5. (α) ANAT. κοιλότητα στο κατώτερο τμήμα του κορμού, που αποτελείται από τέσσερα οστά (τα δύο *ανώνυμα*, το ιερό οστό και τον *κόκκυγα*): *παθήσεις | κακώσεις της ~* ΣΥΝ. *πύελος* (β) (γενικότερ.) το κατώτερο τμήμα του κορμού, η «περιφέρεια: *γυναικεία με ανοιχτή | στενή ~* · 6. NAYT. το βασικό σώμα ναυπηγικής δεξαμενής. — (υποκ.) **λεκανίτσα** (η) κ. **λεκανάκι** (το) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. αρχ., όπως και ο παράλλ. τ. *λέκος* «πίατο», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. *lanx* «αράβια, λεκάνη», πράγμα που θα οδηγούσε σε I.E. *(e)leg- «κάμπω» (βλ. λ. *λοξός*). Κατ' άλλη άποψη, το λατ. *lanx* αποτελεί δάνειο]. **λεκανοειδής**, -ής, -ές {μτγν.} {λεκανοειδ-ούς} -εις (ουδ. -ή) {λόγ.}

αυτός που μοιάζει με λεκάνη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. **λεκανοπέδιο** (το) [1854] {λεκανοπεδί-ου} -ών} 1. η πεδινή έκταση που έχει σχήμα λεκάνης και περιβάλλεται από βουνά 2. (ειδικότερ. -ου-χνά με κεφ.) το **λεκανοπέδιο** της Αττικής: *άλλος ένας πνεύμονας οζυγόνου του - παραδόθηκε στις φλόγες*. **λεκές** (ο) {λεκέδες} 1. η κηλίδα που μένει σε ρούχο, το οποίο έχει λερωθεί από λιπαρή ή άλλη ουσία: ~ *από λάδι | κρασί | καφέ | σάλτσα* || *το απορρυπαντικό καθαρίζει | αφαιρεί | βγάζει τους ~* || ο ~ *έμεινε | έφυγε* · ΦΡ. (παροιμ.) **λεκέ που βγάζει το νερό να μη τον συλλογάζει** μη σε απασχολεί κάτι που μπορεί να διορθωθεί εύκολα 2. (μτφ.) οτιδήποτε προσβάλλει την υπόληψη (κάποιου), καθετί που μειώνει το κύρος, την αξιοπρέπεια ή την αξία (κάποιου): η *ανάμειξη του στο σκάνδαλο αποτέλεσε - στην πολιτική του καριέρα* ΣΥΝ. *κηλίδα, σπί-λος, στίγμα*. — (υποκ.) **λεκεδάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *leke* < περσ. *laka* «κηλίδα»]. **λεκιάζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λέκισα-α, -τηκα, -μένος} ♦ {μετβ.} 1. **λερώνω** ρούχο αφήνοντας λεκέ, στίγμα: ~ *πουκάμισο | παντελόνι* ΣΥΝ. *κηλιδώνω* 2. (μτφ.) προσβάλλω την τιμή (κάποιου): ~ *την υπόληψη*

της οικογένειας με τη συμπεριφορά μου ΣΥΝ. *σπλώνω* ♦ (αμετβ.) 3. **λερώνομαι**, **αποκτώ λεκέδες**: *το πουκάμισο έχει λεκιάσει* ΣΥΝ. *κηλιδώνομαι* 4. έχω την ιδιότητα να αφήνω λεκέ σε ύφασμα: *πρόσεχε αυτό το υγρό, γιατί λεκιάζει* ΣΥΝ. **λερώνω** 5. (για υφάσματα) έχω την ιδιότητα να αποκτώ εύκολα λεκέδες: *αγοράζω τραπεζομάντηλα που δεν λεκιάζουν* ΣΥΝ. **λερώνομαι**, **κηλιδώνομαι**. — **λέκισμα** (το).

λεκιθίνη (η) [1890] {χωρ. πληθ.} φυσική ουσία που αποτελείται από φωσφόρο και λιπαρά οξέα και απαντά στη λέκιθο του αβγού, στον νευρικό ιστό, στο γάλα κ.α. — **λεκιθικός**, -ή, -ό [1880]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *lécithine* (βλ. λ. **λέκιθος**)].

λέκιθος (η) {λεκίθιο | χωρ. πληθ.} 1. **ΒΙΟΛ.** πλούσια σε λιπίδια θρεπτική ουσία που περιέχεται στο αβγό 2. (ειδικότερ.) ο κρόκος του αβγού.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τις λ. *λεκάνη, λέκος* «πίατο» ή και με το τοπωνύμιο *Λεκίθη*].

λεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με τον λόγο, την προφορική ή τη γραπτή έκφραση: ~ *σφάλμα* | *δεινότητα* | *υπερβολές* | *διατύπωση* · ΦΡ. (α) **λεκτικά ρήματα** τα ρήματα που έχουν τη σημασία του «λέγω» (β) **λεκτικοί τρόποι** τα σγήματα λόγου (βλ. λ. *σχήμα*) 2. αυτός που γίνεται με τον λόγο, με λέξεις: ~ *επικοινωνία* ANΤ. **εξωλεκτικός** 3. **λεκτικό** (το) το ξεχωριστό ύψος με το οποίο εκφράζεται κάποιος προφορικά ή γραπτά 4. (ειδικότερ.) αυτός που σχετίζεται με τη λέξη: ~ *στοιχείο* | *δομή* | *μόρφημα*. — **λεκτικός** -ί-ως {μτγν.} επίρρ.

λέκτορας (ο/η) {θηλ. λέκτορος} | **λεκτόρων** | 1. μέλος του διδακτικού ερευνητικού προσωπικού (Δ.Ε.Π.) πανεπιστημίου, που ανήκει στην κατώτερη από τις τέσσερις βαθμίδες τής πανεπιστημιακής ιεραρχίας 2. (στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία) ο αναγνώστης κεμένου με διδακτικό χαρακτήρα. Επίσης **λέκτορ** (ο/η) {λέκτορος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*.

[ΕΤΥΜ. < λατ. *lector* (βλ. αρχλ. *lecturer* | γαλλ. *lecteur* < *lego* «διαβάζω»)].

λελέκι (το) {λελεκ-ιού} -ιών} 1. (Λαϊκ.) ο πελαργός 2. (μτφ.) πολύ ψηλός άνθρωπος: *το παρατσούκλι του ήταν «~» επειδή ήταν πολύ ψηλός κι αδύνατος*.

Επίσης **ελέεκας** (ο). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *leylek*].

λελές (ο) {λελέδες} (Λαϊκ.-σκαπτ./υβριστ.) γνιος πλούσιος οικογένειας, καλομαθημένος και με λεπτούς τρόπους ΣΥΝ. *βουτυρόπαιδο*, *βουτυροπεμπές*. [ΕΤΥΜ. Δ. τής παιδικής γλώσσας].

λελογισμένος, -ή, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται με λογική, με μέτρο, με περίσκεψη: ~ *χρήση υλικών αγαθών* || ~ *απαιτήσεις* | *δικειδικήσεις* | *μέτρα* | *αντιδράσεις* ΣΥΝ. *μετρημένος, λογικός* ANΤ. *αλόγιστος, απερισκεπτος*. — **λελογισμένος** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. του αρχ. *λογίζομαι*].

λεμβόρος (ο) {λεμβόρχου} -ων} (λόγ.) ο κυβερνήτης λέμβου.

λεμβοδρομία (η) [1864] {λεμβοδρομών} | το αγώνισμα ταχύτητας με λέμβους (πβ. λ. *ιστιοδρομία, ιστιοπολία*). — **λεμβοδρόμος** (ο/η), **λεμβοδρομώ** ρ [1864] {-είς...}.

λέμβος (η) (λόγ.) 1. NAYT. σκάφος μικρών διαστάσεων, που κινείται με κουτιά, πανιά ή μηχανή: *κοπηλάτη* | *ιστιοφόρος* | *μηχανοκίνητη* | *αλιευτική* ~ ΣΥΝ. **άκατος**, **βάρκα** · ΦΡ. **σωσίβια λέμβος** βάρκα με ειδική κατασκευή, ώστε να μη βυθίζεται, και εφοδιασμένη με τρόφιμα, νερό και φάρμακα, που χρησιμοποιείται για την επιβίβαση σε αυτή μελών του πληρώματος και επιβατών, σε περίπτωση που πρέπει να εγκαταλείψουν το πλοίο (λ.χ. σε ναυάγιο) ή για την περισυλλογή και τη διάσωση ναυαγών 2. το σκάφος του αεροστατού · 3. IATP. το επάνω μέρος του πτερυγίου του αεριού.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λέμβος* (ό), αγν. ετύμου, πθ. ιλλυρικό δάνειο. Η σύνδεση με το επίθ. *ελαφρός*, που θα οδηγούσε σε I.E. *lembʰhos, δεν φαίνεται να ευσταθεί, ο όρ. *σωσίβια λέμβος* αποδίδει το *αγγλ. life boat*].

λεμβούχος (ο) [1871] (λόγ.) 1. πρόσωπο που κατέχει ή οδηγεί λέμβο ΣΥΝ. **βαρκάρης** · 2. NAYT. η μεγάλη κεραία που είναι τοποθετημένη οριζόντια σε κάθε πλευρά του πλοίου και χρησιμοποιείται για την πρόσδεση των λέμβων.

[ΕΤΥΜ. < λέμβος + -ούχος < *έχω*].

λεμβοδία (η) [1892] {λεμβοδιών} (λόγ.) η βαρκαρόλα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *λέμβος* + -ωδία < *ωδή*, απόδ. του ιταλ. *barcarola*].

λεμές (ο) {λεμέδες} 1. η πρώτη ποιότητας σταφίδα · 2. (για πρόσ.-κακός.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται αήθικα ΣΥΝ. **παλιάνθρωπος**, **αγύρτης**.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. *elleme* «μεγάλο αντικείμενο, που δεν περνάει από το κόσκινο»].

Λεμεσός (η) πόλη τής ΝΔ. Κύπρου. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *Νεμεσός* (με τροπή του ν σε λ από τους Φράγκους). Κατά μία άποψη, < *Νεμεσό* < *Νεμεθό* < *Νεμαθό* < *Ναμαθό* < *Αμαθο* < *Αμαθοῦσα* ή *Αμαθουσία*, πθ. εξαιτίας τής γενίτισης με την αρχ. πόλη *Αμαθούτα*. Προβληματική είναι η ετυμ. αναγωγή σε τ. Γελομισσός (από όπου και η γραφή *Λεμισσός*, πβ. εν *Λεμισσῶν Κύπρου*). Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή σε μεσν. *Νέμεσος* < *Ανέμεσος* < *Ανάμεσος* (ενν. *πόλις*), επειδή βρισκόταν ανάμεσα στις δύο αρχαίες πόλεις, την *Αμαθούτα* και το *Κούριον*].

λεμονάδα (η) 1. αναψυκτικό που παρασκευάζεται από χυμό λεμονιού, ζάχαρη και νερό (πβ. λ. *γκαζόζα*) 2. (συνεκδ.) το παραπάνω αναψυκτικό συσκευασμένο σε μπουκάλι ή μεταλλικό κουτί: *ένα κρύφιο λεμονάδες* || *παργγέλινο δέκα κουτιά λεμονάδες* (σε συσκευασία κουτιού μεταλλικού). — (υποκ.) **λεμοναδίτσα** κ. **λεμοναδόβουλα** (η).

λεμονανθός (ο) το άνθος τής λεμονιάς. Επίσης **λεμονάνθη** (το). **λεμονής**, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα του λεμονιού, κίτρινος 2. **λεμονί** (το) το ίδιο χρώμα του λεμονιού, το κίτρινο.

λεμόνι κ. (λαϊκ.) λεμόνι (το) {λεμονιού | -ιών} 1. ο κίτρινος ξινός καρπός της λ'μονιάς, που περιέχει βιταμίνη C και χρησιμοποιείται για χυμούς, στη μαγειρική και τη φαρμακευτική (λόγω των αντισηπτικών του ιδιοτήτων) 2. (συνεκδ.) ο χυμός του λεμονιού. — (υποκ.) λεμονιά κ. (λαϊκ.) λεμονιάκι (το). [ETYM₂ < μεσν. *λεμόνιον* < ιταλ. *limone* < αραβ. *laymūn* ή < περσ. *limūn*].

Λεμονιά (η) γυναικείο όνομα.

λεμονιά κ. (λαϊκ.) λεμονιά (η) εσπεριδοειδές δέντρο ύψους 3-7 μέτρων, με αγκαθωτά κλαδιά, ανοιχτοπράσινα ωοειδή φύλλα, λευκά άνθη και κίτρινους, ξινούς καρπούς, τα λεμόνια. [ETYM. < μεσν. *λεμονέα* (με συνίτηση) < *λεμόνιον* (βλ. λ.)].

λεμονιά (η) {λεμονιτών} η αεριοχώρα λεμονιάδα.

λεμονοδάσος κ. λεμονοδάσος (το) [1892] {λεμονοδάσ-ους | -ών} δάσος με λεμονιές.

λεμονόκουπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μισό λεμόνι ύστερα από το στείψιμο, που έχει σχήμα κούπας· ΦΡ. (α) *παίρνω (κάποιον) με τις λεμονόκουπες* αποδοκιμάζω έντονα· *μολίσε άρχισε να δίνει πάλι υποσχέσεις, τον πήραν με τις λεμονόκουπες* (τον πέταξαν λεμονόκουπες) (β) *στείβω (κάποιον) σαν λεμονόκουπα | πετάω (κάποιον) σαν στεμ-μένη λεμονόκουπα* εγκαταλείπω (κάποιον), αδιαφορώ πλέον γι' αυτόν, αφού τον έχω εκμεταλλευθεί πλήρως και δεν έχω να κερδίσω τίποτε από αυτόν: όσο ήταν *γερός κι άνατεχε, του έδιναν τα πάντα και τον επαινούσαν τώρα που δεν μπορεί πια, τον πέταξαν σαν λεμονόκουπα και δεν του δίνουν ούτε αποζημίωση*.

λεμονοστείφτης (ο) {λεμονοστείφτών} η συσκευή με την οποία στειβούμε^ε λεμόνια (ή πορτοκάλια), για να πάρουμε τον χυμό τους.

λεμονοφλούδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η φλούδα, το σκληρό εξωτερικό περίβλημα του λεμονιού · 2. ο φλοιός της λεμονιάς.

λεμφοαγγειτίδα (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία μικροβιακή φλεγμονή των λεμφοαγγείων (βλ. λ.). [ETYM₂ Απόδ. του Ήλληνον'νους γαλλ. *lymphangite* (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοαγγείο (το) ΑΝΑΤ. το αγγείο του λεμφικού συστήματος που μεταφέρει λέμφο (βλ. λ.). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *lymphatic vessel*].

λεμφοαγγείωμα (το) {λεμφοαγγειώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. ο όγκος που αποτελείται από αγγειακές κοιλότητες, οι οποίες περιέχουν τη λέμφο (βλ. λ.). [ETYM₂ Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphangiome* < *lymph* «λέμφος» + *angiome* < *αγγειώμα*].

λεμφοαδένας (ο) ΑΝΑΤ. μικρή στρογγυλή μάζα από λεμφοειδή ιστό, που τη βρίσκουμε μόνη της ή κατά ομάδες κατά μήκος των λεμφοαγγείων του λεμφικού συστήματος, που φιλοξενεί τα βακτήρια και άλλα ξένα σώματα, ώστε να μην εισέρχονται στην κυκλοφορία του αίματος, εμποδίζοντας έτσι την εξάπλωση της λοίμωξης. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς νεολατ. *lymphaden* < *lymph* «λέμφος» + *aden* < αρχ. *ἀδήν*].

λεμφοαδενίτιδα (η) [1854] ΙΑΤΡ. η παθολογική διόγκωση των λεμφοαδένων.

[ETYM₂ Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphadénite* (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοαδένωμα (το) [1890] {λεμφοαδενώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. υπερπλασία (βλ. λ.) λεμφικού ιστού με τη μορφή όγκου. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphadénome*].

λεμφατικός, -ή, -ό κ. **λεμφατικός 1.** αυτός που πάσχει από λεμ-φατισμό (βλ. λ.) 2. (μτφρ.) καχεκτικός, αυτός που έχει αδύνατη κράση. [ETYM₂ Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphatique* (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφατισμός κ. λεμφατισμός (ο) [1890] ΙΑΤΡ. σύνδρομο που προσβάλλει γενικά τα παιδιά και προκαλεί διόγκωση λεμφικών οργάνων (λεμφοαδένων, αμυγδαλών, σπλήνα κ.λπ.), αχρότητα και μειωμένη αντίσταση στις ασθένειες.

[ETYM₂ Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphatisme* (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη λέμφο· ΦΡ. *λεμφικό σύστημα* το σύστημα οργάνων που αποτελείται από λεμφοαγγεία και λεμφοαδένες, τα οποία μεταφέρουν λέμφο από τα υγρά των ιστών στην κυκλοφορία του αίματος.

λεμφογραφία (η) {λεμφογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινογραφία των λεμφοαγγείων και των λεμφοαδένων που επιτυγχάνεται με την έγχυση ειδικής σκιαγραφικής ουσίας. [ETYM₂ Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphographie* (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοειδής, -ής, -ές {λεμφοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τη λέμφο ή τους λεμφικούς αδένες· ~ ιστός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphoïde* (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοειδήμα (το) {λεμφοειδήμ-ατος | -ατα, -άτων} μη φυσιολογική συγκέντρωση υγρού, που οφείλεται σε απόφραξη των λεμφικών οδών.

[ETYM₂ Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphoedème* (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοκίλη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εξέγκωση λεμφικών αγγείων. [ETYM Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphocèle* (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοκοκκίωμα (το) {λεμφοκοκκίωμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η παθολογική εξέγκωση των λεμφοαδένων.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. *lymphogranulome* (νόθο συνθ.) < *lympho-* (βλ. κ. *λέμφος*) + *granulome* «κοκκίωμα» < μτγν. *lat. granulom* «μικρός κόκκος»].

λεμφοκοκκίωματωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. το σύνολο των παθήσεων που χαρακτηρίζονται από διόγκωση λεμφικών ιστών. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *lymphogranulomatose* (νόθο συνθ.)].

λεμφοκύτταρο (το) {λεμφοκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. το λευκό αιμοσφαίριο που περιέχει μικρή ποσότητα κυτταροπλάσματος και μεγάλο πυρήνα, σχηματίζεται στους λεμφοαδένες και είναι σημαντικό για

την άμυνα του οργανισμού. — λεμφοκυτταρικός, -ή, -ό.

[ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphocyte* < *lymph* «λέμφος» (βλ. κ. *λέμφος*) + *-cyte* < αρχ. *κύτος*].

λεμφοκυτταρώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεως} ΙΑΤΡ. η αύξηση του αριθμού των λεμφοκυττάρων στο αίμα. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphocytosis*].

λεμφοπενία (η) {λεμφοπενιών} ΙΑΤΡ. ο παθολογικά μικρός αριθμός λεμφοκυττάρων στο αίμα. Επίσης λεμφοκυτταροπενία [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphopénie* (βλ. κ. *λέμφος*)].

λέμφος (η) ΑΝΑΤ. διαυγές ως κιτρινωπό υγρό, που αποτελείται από νερό με διαλυμένα άλατα και πρωτεΐνες, εξέρχεται από τα τριχοειδή αγγεία στα μεσοδιαστήματα των ιστών, συγκεντρώνεται στα λεμφοαγγεία (βλ. λ.) και επιστρέφει στο κυκλοφορικό σύστημα (κοιτά στην καρδιά), μεταφέροντας λίπος από το έντερο, τρέφοντας τα κύτταρα και απομακρύνοντας τα άχρηστα προϊόντα του μεταβολισμού από τις περιοχές όπου δεν υπάρχουν τριχοειδή αγγεία. Επίσης λέμφη λύμ-φη.

[ETYM₂ < μτγν. *λέμφος* (ό | τό), πθ. από αρχαιότερο αμάρτυρο επιθ., που συνδ. με γερμ. *Schlamm* «άσπη, πηλό» < μέσ. γερμ. *slam* < Ι.Ε. **slomhho-*. Η λ. είχε αρχικά το σημ. «μύζα, κόρμυζα», ενώ οι αντίστοιχοι ιατρ. όρ. σε ξέν. γλώσσες είναι ελληνογενείς, αλλά έχουν διαφορετική ετυμολογία, πθ. γαλλ. *lympe* < λατ. *lymph* «λύμφη των υδάτων -νερό» < αρχ. λύμφη (με ανομοίωση)].

λεμφοφόρος, -ος, -ο [1852] αυτός που αποτελείται από λέμφο ή μεταφέρει λέμφο· ~ αγγείο.

λέμφωμα (το) {λεμφώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. νεόπλασμα του λεμφικού ιστού. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *lymphome* (βλ. κ. *λέμφος*)].

λενικικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Λένιν· ~ απόψεις | θεωρίες.

λενινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των θεωριών του Λένιν, θεωρητικού και φιλοσόφου του κομμουνιστικού κινήματος, που αποτελούν το ιδεολογικό θεμέλιο του μαρξισμού-λενινισμού (βλ. λ. *μαρξί-μός-λενινισμός*), ιδ. οι θεωρητικές του τοποθετήσεις για τη δικτατορία του προλεταριάτου και τον ιμπεριαλισμό. — λενινιάτης (ο), λε-νινίστρια (η), λενινιστικός, -ή, -ό.

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. *léninisme* < *Lenin*, επώνυμο-ψευδώνυμο του Ρώσου μαρξιστή ηγέτη V.I. Ulyanov (1870-1924)].

λέντο επιρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο) που δηλώνει ότι ένα κομμάτι παίζεται αργά. [ETYM < ιταλ. *lento* «αργός» < λατ. *lentus*].

λέξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. ΓΛΩΣΣ. (α) η διαδοχή φθόγγων που αναμορφίζεται από τον ομιλητή της γλώσσας ως δηλωτική συγκεκριμένης σημασίας (λεξικής ή/και γραμματικής)· η μικρότερη αυτελελής γλωσσική πληροφορία που στον γραπτό λόγο χαρακτηρίζεται από κενό διάστημα πριν και μετά από αυτήν· ~ κλιτή | *άκλιτη* | *απλή* | *σύνθετη* (βλ. λ.) | *δυσνόητη* | *λόγια* | *δημοτική* | *ποιητική* (β) *φονολογική λέξη* η φονολογική σύσταση μιας λέξης, οι φθόγγοι που την αποτελούν, π.χ. στη λ. *ουρανός* ως φονολογική λέξη νοείται η διαδοχή /u/ra/nós/ (γ) *σημασιολογική λέξη* η σημασιολογική πλευρά μιας λέξης, η πληροφορία που δίνει όταν την χρησιμοποιεί κανείς (δ) *ορθογραφική λέξη* η ορθογραφική σύσταση μιας λέξης, η διαδοχή των γραμμάτων που χρησιμοποιούνται για τη συμβατικά αποδεκτή ορθή γραφή της, π.χ. *είδηση* (ει, δ, η...)· ΦΡ. (α) *κατά λέξιν* ~ (η) *κατά λέξιν*, Διον. Αλικαρν. *Επιστολή προς Πομπήιον* 2) (i) ακριβώς, επί λέξει (βλ. σημ. 2) (ii) (για μετάφραση) σε απόλυτη αντιστοιχία με το πρωτότυπο, ώστε κάθε λέξη στη μετάφραση να αποδίδει τη σημασία της αντίστοιχης λέξης στο πρωτότυπο· όταν αποδίδει κανείς τη σημασία κάθε λέξης ξεχωριστά και όχι το νόημα μιας φράσης, η πρόταση: *όταν μεταφράζεις κατά λέξιν, συχνά το κείμενο της μετάφρασης είναι ακατανόητο* (β) *λέξη προς λέξη* αναλυτικά, λεπτομερώς, πιστά· *ανάλυση κειμένου* ~ || και *τόρα διηγήσου τα όλα* ~! (γ) *διαβάζω κάτω από τις λέξεις* καταλαβαίνω ποιο είναι το βαθύτερο νόημα όσων διαβάζω, παρά το γεγονός ότι αυτό δεν λέγεται ρητά· ερμηνεύω όσα γράφει κανείς· *αν διαβάζω σωστά κάτω από τις λέξεις του κειμένου σου, μας χαίρεις για μεροληψία!* (δ) *λέξη-κλειδί* (i) λέξη | έννοια που μας βοηθάει να κατανοήσουμε σωστά ένα κείμενο, τη σκέψη (κάποιου): η ~ της *πολιτικής* του είναι ο «εκασυγχρονισμός» (ii) ΠΑΗΡΟΦ. ακολουθία συμβόλων που χρησιμοποιεί ένα πρόγραμμα για να κάνει αναζήτηση ή ταξινόμηση σε μια λίστα δεδομένων (iii) σταθερός αριθμός δυαδικών ψηφίων που αποθηκεύεται σε μια θέση της κεντρικής μνήμης ενός Η/Υ και μπορεί να προσπελαστεί άμεσα δίνοντας έναν χαρακτηριστικό αριθμό (διεύθυνση) (ε) *φραστική λέξη* βλ. λ. *φραστικός* 2. οτιδήποτε λέγεται, λόγος, κουβέντα, σύντομη φράση: *πες μου μόνο μία* - || *γράφει του δυο* ~· ΦΡ. (α) (λόγ.) *επί λέξει* ακριβώς έτσι: *και μου είπε* ~: «Δεν θα ανεχτώ άλλη αναβολή!» (β) *με μια λέξη* με λίγες φράσεις, πολύ σύντομα: *χωρίς υπόβαθρο, χωρίς καλλιέργεια, χωρίς αίσθηση του πολιτισμού μας, ~: χωρίς κουλτούρα* (γ) *με δυο λέξεις* χωρίς πολλά λόγια, σύντομα: *πες τα μου γρήγορα και απλά*, ~ (δ) *δεν βγάζω λέξη* (i) δεν λέω απολύτως τίποτε, σιωπώ: *καθόταν στη γωνία και δεν έβγαζε λέξη* || *όταν συναντήσουμε τον πρόεδρο, εσύ να μη βγάλεις λέξη!* (ii) (για δυσανάγνωστο κείμενο) δεν μπορώ να καταλάβω τίποτα, ούτε λέξη: *γράφει τόσο άσχημα, που δεν βγάζεις λέξη!* (ε) *μην πεις λέξη!* σόπαζε· συχνά σε προσταγή, όταν μαλώνουμε κάποιον και δεν θέλουμε να ακούσουμε καμία δικαιολογία από αυτόν: ~! *Γα ξέρω όλα!* || ~! *Δεν θέλω να ακούσω τίποτε από σένα!* (στ) *παίξω με τις λέξεις* βλ. λ. *παίξω* (ζ) *δεν του παίρνεις λέξη* (απ' το στόμα) για περιπτώσεις στις οποίες δεν μπορεί κανείς να κάνει τον άλλον να του πει κάτι· όταν κάποιος φυλάει καλά ένα μυστικό ή δεν θέλει να μιλήσει για ένα ζήτημα σε κανέναν: *είναι πολύ εξέμυθος*.

δεν του παίρνεις λέξη απ' το στόμα! || Τον πίεσα, τον παρακάλεσα, τον ικέτευσα- αλλά τίποτα! Δεν τον πήρα λέξη! (η) **τελευταία λέξη** βλ. λ. τελευταίος. — (υποκ.) **λεξούλα** (η) κ. **λεξίδιο** (το) [μτγν.] (βλ.λ.).

* ΣΧΟΛΙΟ λ. **γλωσσάριο, κακόσημος**.

[ETYM₁ < αρχ. λέξεις < *λέγ-σις < λέγω. Αρκετές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. λέξη προς λέξη (< γαλλ. mot pour mot), με μια λέξη (< γαλλ. en un mot), με δυο λέξεις (< γαλλ. en deux mots), παίζω με τις λέξεις (< γαλλ. jouer avec les mots), έχω την τελευταία λέξη (< γαλλ. avoir le dernier mot), λέξη-κλειδί (< αγγλ. keyword) κ.ά.].

λεξήμα (το) {λεξήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. η βασική μονάδα της σημασιολογικής ανάλυσης του λεξιλογίου μιας γλώσσας, που μπορεί να αποτελείται είτε από μία λεξική ρίζα (βλ.λ.) (λ.χ. **παίρν-**, χωρίς τις καταλήξεις -εις, -ει, -ομαι κ.λπ.) ή από μία λέξη μαζί με τις κλιτικές μορφές της και τα άμεσα παράγωγα της (σπίτ-ι, -ιού, -ια, -ικός, -ικά κ.λπ.) ή από ιδιωματικούς (βλ.λ.), οι οποίοι δεν έχουν νόημα, αν αναλυθούν σημασιακά κατά λέξη (λ.χ. «**παίρνω τ' απάνω μου**», δηλ. αναβαρρώ) - γενικά ο όρος χρησιμοποιείται στη γλωσσολογία αντί του «λέξη» - βλ. κ. λ. -**ημα**. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lexeme].

λεξίγλωσσα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η καθαρώς γλωσσική, με λέξεις γραμματικοσυντακτικά δομημένες, χρήση της γλώσσας ΑΝΤ. μιμδ-γλώσσα, παραγλώσσα. [ETYM ο όρος πλάστηκε από τον γλωσσολόγο Γ. Χατζιδάκι]. **λεξίδιο** (το) [μτγν.] {λεξίδι-ου | -ων} 1. (κυριολ.) πολύ μικρή λέξη 2. (μτφ.-υπομτφ.) άσημα, μικρής αξίας λέξη: αντί να κοιτάζει να βρει κάποια προσδοχήρα δουλειά κάθεται και ασχολείται με **λεξί-δια**.

λεξιθήρας (ο) {λεξιθήρων} (λόγ.) 1. πρόσωπο που αναζητεί τον ψαχτή. επεξηγημένους λέξεις, προκειμένου να εκφραστεί 2. πρόσωπο που συνήθει επιμονα για νέες λέξεις και φράσεις. — **λεξιθήρια** (η) [μτγν.].

* ΣΧΟΛΙΟ λ. **προικοθήρας**.

[ETYM. < λέξη + -θήρας < θήρα «κυνήγη» (πβ. μτγν. **λεξιθήρ**)]. **λεξικό** (το) 1. το συστηματικό έργο που συγκεντρώνει, κατ' αλφαβητική συνήθ. σειρά, μεγαλύτερα ή μικρότερα σύνολα λέξεων μιας γλώσσας, παρέχοντας ποικίλες πληροφορίες (ερμηνευτικές, ετυμολογικές, ορθογραφικές, γραμματικές, συντακτικές) ανάλογα με το είδος των λημμάτων (βλ.λ.) που περιέχει και τις ανάγκες που εξυπηρετεί χαρακτηρίζεται ως: ~ **ετυμολογικό** | **ερμηνευτικό** | **ορθογραφικό** | **αντίστροφο** || **χρηστικό** ~ (για εύκολη, καθημερινή χρήση) || **εγκυκλοπαιδικό** - (που αναφέρεται σε όλους τους κλάδους της ανθρώπινης γνώσης) || **μονόγλωσσο** | **διγλωσσο** | **πεντάγλωσσο** ~ | **βασικό** ~ της **Ελληνικής** || ~ για ξένους || ~ **ιδιωμασιμόνι** συνονύμων | **νεολογισμών** | **λογίων φράσεων** | **παροιμιών** || για **μαθητές** || για **φοιτητές** || ~ **βιογραφικό** | **καλλιτεχνικό** | **ιστορικό** || **αιώνιο** ~ 2. (ειδικότ.) το βιβλίο που παρουσιάζει με ορισμένη ταξινόμηση (αλφαβητική, εννοιολογική κ.λπ.), περιγράφει και αναπτύσσει συντακτικές, σημασιολογικές, φωνολογικές και μορφολογικές τους ιδιότητες και λειτουργίες, από τις οποίες παράγονται μεγαλύτερες γλωσσικές (λεξικές, συντακτικές, γραμματικές κ.λπ.) δομές. ΣΧΟΛΙΟ λ. **γλωσσάριο**. [ETYM < μτγν. **λεξικόν** (βιβλίον), ουδ. του επιθ. **λεξικός**].

λεξικό - **λεξιλόγιο** - **γλωσσάριο**. Όχι μόνο το **λεξιλόγιο** και το **γλωσσάριο**, μη της σημασίας που χρησιμοποιούνται αυτές οι λέξεις σήμερα, είναι νεότερα, αλλά και η ίδια η λ. **λεξικό** δεν πολυχρησι-μοποιήθηκε ως όρος στην Αρχαία Ελληνική, μολονότι η **λεξικογραφία** από τους μεταγενέστερους και τους αλεξανδρινούς, κυρίως, χρόνους γ'ννήθηκε και άνθησε κατεξοχήν στην Ελλάδα. Είναι γνωστό, άλλωστε, ότι μεγάλο μέρος των πληροφοριών μας για την Αρχαία Ελληνική προέρχεται από τους αρχαιούς **λεξικογράφους**. Η λ. **λεξικό** (ενν. **βιβλίο**) σχηματίστηκε από το επιθ. **λεξικός**. Το **γλωσσάριο** (μολονότι προέρχεται από την αρχ. ελλην. λ. **γλώσσα** «σπάνια, διαλεκτική λέξη») ανάγεται στο λατ. glossarium, ενώ το **λεξιλόγιο** πρωτοαπαντά στον Κάρολο Φαβρίκιο το 1853 και αποδίδει το ξένο vocabularium (γαλλ. vocabulaire, αγγλ. vocabulary). Το **γλωσσάριο** σήμαινε αρχικά «λεξιλόγιο διαλεκτικών λέξεων», ενώ σήμερα χρησιμοποιείται για κάθε ειδικό «κατάλογο λέξεων» (ιδιωματικών όρων, αγνότων κ.τ.ό.), που παρέχει ερμηνύματα, επεξηγήσεις, σχόλια («**Δωδεκανησιακό Γλωσσάριο**», «**Γλωσσάριο οικοδομικών όρων**» κ.λπ.). Το **λεξιλόγιο** δηλώνει το σύνολο των λέξεων που διαθέτει μια γλώσσα ή που χρησιμοποιεί κανείς («**πλοίοιο** | **φτωχό** **λεξιλόγιο**, **άγνωστο** **λεξιλόγιο**, **εμπλουτισμός** του **λεξιλογίου**»), ενώ η λ. **λεξικό** δηλώνει ένα συστηματικό έργο που δίνει πληροφορίες για το λεξιλόγιο μιας γλώσσας (σημασίες, χρήσεις, ετυμολογία κ.λπ.). Οι ξένες γλώσσες χρησιμοποιήσαν τον ελληνικό όρο **λεξικό** (γαλλ. lexique, αγγλ. lexicon, γερμ. Lexikon) πολύ αργά (Γαλλική 1560, Αγγλική 1595-1605, Γερμανική 17ος αι.), ενώ λίγο νωρίτερα άρχισαν να χρησιμοποιούν τον λατινογενή όρο dictionarium (Γαλλική dictionnaire 1539, Αγγλική dictionary 1520-30), η δε Γερμανική το Wörterbuch (μετάφραση του dictionarium) ήδη από τον Comenius το 1631. Τα λατινικά dictionarium (ενν. manuale «λεξικό εγχειρίδιο») και dictionarius (ενν. liber «λεξικό βιβλίο») πλάστηκαν στη μεσαιωνική Λατινική (από τη λ. dictio «λέξη» + -arius «-ικός»), για να αποδώσουν το ελλην. **λεξικό**. Ήδη το 1225 ο Αγγλός Johannes de Garlandia χρησιμοποίησε τον όρο dictionarius για ένα

λεξιλόγιο με κατάταξη κατά θέματα, ενώ τον 14ο αι. ο Γάλλος Pierre Bersuire συντάξε **λεξικό** της Αγίας Γραφής (Παλαιάς και Καινής Διαθήκης) επιγραφόμενο Dictionarium morale utriusque testamenti (Ηθικό **λεξικό** **καθεμιάς** από τις δύο Διαθήκες). Κατά το dictionarium πλάστηκε αργότερα και το glossarium.

→ **Λεξικογραφικό Επόμετρο** (στο τέλος του **Λεξικού**)

Λεξικογράφηση (η) → **λεξικογραφώ**

λεξικογραφία (η) [1826] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτη τις αρχές και τις μεθόδους σύνταξης ενός **λεξικού** εφαρμόζοντας τα διδάγματα της **λεξικολογίας**. — **λεξικογραφικός**, -ή, -ό [1889], **λεξικογραφικά** -ά | -ώς [1874] επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lexicographie].

λεξικογράφος (ο/η) [μτγν.] ο συντάκτης **λεξικού**.

λεξικογράφος ρ. αμετβ. [1805] {λεξικογράφεϊς... | **λεξικογράφ-ησα**, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. συντάξας λήμματα **λεξικού** 2. ασχολούμαι με τη **λεξικογραφία**. — **λεξικογράφηση** (η) (σημ. 1).

λεξικολογία (η) [1877] ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτη το **λεξιλόγιο** μιας γλώσσας σε όλα τα επίπεδα (εννοιολογικό, σημασιολογικό, φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό κ.λπ.), και τού οποίου τα διδάγματα εφαρμόζονται η **λεξικογραφία** (βλ. κ. λ. **λέξη**). — **λεξικολόγος** (ο/η) [1878], **λεξικολογικός**, -ή, -ό [1864], **λεξικολογικά** -ά | -ώς επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lexicologie].

λεξικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσων} ΓΛΩΣΣ. η κωδικοποίηση πληροφοριών που χρ'ιάζται ο άνθρωπος στην 'πικοινωνία του με τη μορφή **λεξικών** σημασιών (π.χ. **δεντρ-**, **ουραν-**, **τρέχ-** κ.λπ.) κατ' αντιδιαστολή προς τη γραμματικοποίηση (-ο στο **δεντρ-ο**, -ος στο **ουραν-ός**, -ω στο **τρέχ-ω** κ.ο.κ., βλ. κ. λ. **γραμματικοποίηση**).

λεξικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τις λέξεις: ~ **πλοῦτος** | **μονάδα** | **χαρακτηριστικό** ΣΥΝ. **λεκτικός**.

λεξιλάγνα (η) {χωρ. πληθ.} η ευχαρίστηση που αισθάνεται κάποιος όταν χρησιμοποιεί εντυπωσιακές ή εξεζητημένες λέξεις. — **λεξι-λάγνος** (ο).

λεξιλόγιο (το) [1853] {λεξιλογία-ου | -ων} 1. το σύνολο των λέξεων μιας γλώσσας 2. το σύνολο των λέξεων που χρησιμοποιεί κανείς (στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο) ή ορισμένη κοινωνική ομάδα (επαγγελματικά, μορφωτικά, οικονομικά κ.λπ. προσδιορισμένη): υποστηρίζεται ότι το ~ των **σημερινών μαθητών** του **ελληνικού γυμνασίου** είναι **περιορισμένο** || ~ **πλούσιο** | **φτωχό** | **επεξεργασμένο** | **υψηλό** **επίπεδο** 3. το σύνολο των περιγραφικών εννοιών, των όρων μιας επιστήμης ή ενός επιστημονικού κλάδου ΣΥΝ. **λεξικό** 4. ο κατάλογος όρων, κυρ. άγνωστων ή δισυνήθων, που τοποθετείται στο τέλος ενός έργου ή εκδίδεται αυτοτελώς: ~ του **Παλαιά** ΣΥΝ. **γλωσσάριο**. — **λεξιλόγικός**, -ή, -ό [1886], **λεξιλογικά** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **λεξικό**. [ETYM Απόδ. του γαλλ. vocabulaire].

λεξιπενία (η) {χωρ. πληθ.} το φαινόμενο κατά το οποίο ένα πρόσωπο ή μια κοινωνική ομάδα χρησιμοποιεί στον καθημερινό λόγο, και γε-νικότ. στην επικοινωνία, πολύ περιορισμένο αριθμό λέξεων και εκφραστικών μέσων (κυρ. **λόγο** άγνοιας). [ETYM. < λέξη + **πενία** «φτώχεια» (βλ.λ.).

Λεονάρδος (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. Leonardo < μέσ. άνο γερμ. *Lewen-hart < αρχ. γερμ. le(w)o (< λατ. leo «λέων») + hart «σκληρός»].

λεονταρισμός (ο) (ειρων.) η επίδειξη ψευτικής, ανύπαρκτης ή άκαιρης παλληκαριάς, το να εμφανίζεται κανείς με επιθετικές ή ηρωικές διαθέσεις, όταν δεν υπάρχει ή έχει περάσει πια ο κίνδυνος: **ας αφήσουμε τους - και ας εξετάσουμε νηφάλια την κατάσταση** ΣΥΝ. **ψευ-τοπλληκαρία**.

λέοντας (ο) → **λέων**

λέονταιος, -ος, -ο (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με το λιοντάρι: ~ **θάρρος** ΣΥΝ. **λιονταρήσιος** 2. **λέονταιος** **εταιρεία** η εταιρεία της οποίας τα περισσότερα μέλη δεν μετέχουν στα κέρδη, αλλά στις ζημιές 3. ΙΑΤΡ. **λέοντειο προσωπείο** η παθολογική υπερτροφία του προσώπου ΣΥΝ. **λεοντίαση**.

[ETYM. αρχ. < λέων, -οντος (βλ.λ.). Η φρ. **λέονταιος** **εταιρεία** είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. société léonine (< νομ. λατ. societas leonina)].

λεοντή (η) [αρχ.] το δέρμα, το τομάρι του λιονταριού' ΦΡ. (μτφ.) **τον** **απαρέθηκε** ή **λεοντή** **αποκαλύφθηκε** ποιος πραγματικά είναι, ποιος είναι ο πραγματικός χαρακτήρας του (συνήθ. κατώτερος αυτού που εμφανίζε), ποιος είναι οι πραγματικές του προθέσεις ή επιδιώξεις.

λεοντίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το **λέοντειο** **προσωπείο** (βλ. λ. **λέονταιος**).

λεοντιδής (ο) {λεοντιδ-έως | -είς, -έων} (λόγ.) μικρό λιοντάρι, **λιο-νταράκι**.

[ETYM. μτγν. < λέων, -οντος + υποκ. επίθημα -ιδεύς, πβ. κ. **έρωτ-ιδεύς**].

λεοντόκαρδος, -η, -ο [1871] αυτός που έχει ψυχικό σθένος και γενναιότητα όμοια με τη σωματική δύναμη λιονταριού: ~ **αγωνιστής** | **πολεμιστής** | **ηγήτης** | **λαός** || **Ριζάρδος** ο - (Βασιλιάς της Αγγλίας) ΣΥΝ. **γενναίονυχος**, **ηρωικός**, **ατρόμητος** ΑΝΤ. **δειλός**, **ψοφοδέης**, **ολιγόψυ-χος**. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. lionheart].

λεοντοκοραλή (η) [αρχ.] η διακοσμητική λίθινη ή χάλκινη κατασκευή, που έχει σχήμα κεφαλής λιονταριού και χρησιμοποιείται ως υδρόροη ή ως ρόπτερ στις πόρτες των σπιτιών.

λεοντόμορφος, -η, -ο [1871] αυτός που έχει τη μορφή λιονταριού. **λεοπαρδάλη** (η) {λεοπαρδάλ-εις, -έων} **μεγαλόσωμο** **σαρκοβόρο** **θηλαστικό** της Ν. Ασίας και της Αφρικής με συνήθ. κατανόξανθο ή κίτρινο τρίχωμα και μαύρα στίγματα.

Επίσης **λεοπαρδός** (ο) [μτγν.] [ETYM. Αντιδάν., < μτγν. **λεοπαρδός** (με την επίδραση του αρχ. **πάρ-**

δαλις < λατ. leopardus < leo (< αρχ. λέων) + pardus «αρσενικός πάνθηρας», που πιθ. προέρχεται από το αρχ. *πάρδαλις* (βλ. λ.).

λέπι (το) {λεπ-ιού | -ιών} 1. ΖΩΟΛ. καθεμιά από τις μικρές πλάκες από κερατίνη ή άλλη οστέινη ουσία, που αλληλεπικαλύπτονται προστατεύοντας το δέρμα των ψαριών και των ερπετών, αλλά και ορισμένων θηλαστικών: τα ~ του *γαριού* | του *φιδιού* || βγαζώ | καθαρίζω τα ~ του *γαριού* || το *σώμα* του ήταν γεμάτο *λέπια* ΣΥΝ. φολίδα · 2. ΙΑΤΡ. το μικρό κομμάτι επιδερμίδας που αποβάλλεται από το δέρμα σε περιπτώσεις δερματοπάθειας. [ETYM. < αρχ. *λέπιον*, υποκ. του ουσ. *λέπος* (που μαρτυρείται ως *μτγν.*) < λε"πω «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» < I.E. *lep- «αποφλοιώνω, γδέρνω», πβ. αλβ. *lape*, ρωσ. *lapotok* «κουρέλι, ράκος» κ.ά. Ομόρρ. *λεπ-ις* (-ίδα), *λεπ-ρός*, *λεπ-τός*, *λοπ-άς*, *λοπο-δύτης* (βλ. λ.) κ.ά.]

λεπίδα (η) 1. το έλασμα κοφτερού οργάνου: - *μαχαίριου* | *ξίφους* | *ζυροφαιού* 2. (ειδικότ.) το ζυροφάκι: *ζυροφαιική μηχανή με δύο* ~. [ETYM. < αρχ. *λεπίς*, -ίδος, υποκ. του ουσ. *λέπος* «φλοιός, κέλφος» (που μαρτυρείται ως *μτγν.*) < λε"πω «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» (βλ. λ. *λέπι*)].

λεπίδι (το) {λεπίδι-ιού | -ιών} η *λεπίδα* και (συνεκδ.) το *μαχαίρι*, το *σπαθί*: *συχνά στη Φρ. πέφτει *λεπίδι* | περνάω από *λεπίδι* (κάποιον) για περιπτώσεις σφαγής με μαχαίρι ή σπαθί: αφού κατέλαβε την πόλη, πέρασε από *λεπίδι* όλους τους προσκυνημένους.* [ETYM. < *μτγν.* *λεπίδιον*, υποκ. του αρχ. *λεπίς*, -ίδος (βλ. λ.).]

λεπίδοπτερο (το) [1873] {λεπίδοπτερό-ου | -ων} έντομο του οποίου οι πτέρυγες και το σώμα καλύπτονται από μικροσκοπικά *λέπια* (γνώστοτερο είδος η *πεταλούδα*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *lépidoptère*].

λεπίδοτος, -ή, -ό [αρχ.] (για ερπετά και ψάρια) αυτός του οποίου το σώμα είναι σκεπασμένο με *λέπια* ΣΥΝ. *φολιδωτός*.

λέπρι (η) [αρχ.] {χωρ. *πλήθ.*} ΙΑΤΡ. λοιμώδης νόσημα που προσβάλλει το δέρμα, το πρόσωπο (δημιουργώντας το λεγόμενο «λεόντιο προσώπειο») και τα νύερα στα άκρα, προκαλώντας σταδιακή σήψη των ιστών αλλοιώνοντας «νόσος του Hansen».

λεπροκομείο (το) [1860] το νοσοκομείο στο οποίο νοσηλεύονται άτομα που έχουν προσβληθεί από *λέπρα*. [ETYM. < *λεπρός* + *κομείο* < αρχ. *κομῆ* «φροντισίω» (βλ. κ. *κομιά*)].

λεπρός (ο), **λεπρή** (η) πρόσωπο που έχει προσβληθεί από *λέπρα* ΣΥΝ. *χανσενικός*. [ETYM. αρχ. < λέπω «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» (βλ. λ. *λέπι*), λόγω της μορφής των δερματικών αλλοιώσεων που επιφέρει η *λέπρα*].

λεπτά (τα) → *λεπτά*

λεπταίνω κ. (λόγ.) *λεπτάνω* ρ. μετβ. κ. αμετβ. {*λέπτυνα*} ♦ {*μετβ.*} 1. (για υλικά σώματα) κάνω κάτι *λεπτό*, μειώνω τον όγκο του: *ζήτησε από τον ξυλοκόπο να *λεπτύνει* την επιφάνεια του *τραπέζιού** ΑΝΤ. *χον-δραίνω* 2. (για πρός.) η *ζωά* μειώνει το βάρος ΣΥΝ. *αδυνατίω*, *απι-σχνάινω* 3. κάνω κάποιον να δείχνει αδύνατος, πιο *λεπτός* από όσο είναι: σε *λεπτύνει αυτή η φούστα* ♦ 4. (αμετβ.) (για πρός.) γίνομαι αδύνατος, γίνω κιάλι: *λέπτυνες στις διακοπές!* ΣΥΝ. *αδυνατίω* ΑΝΤ. *παχάινω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*. [ETYM. < αρχ. *λεπτύνω* (κατά τα μεταπλ. ρ. σε *-αίνω*, πβ. *μαθ-αίνω*, *παθ-αίνω*) < *λεπτός*].

λεπταίσθητος, -η, -ο [1886] (λόγ.) 1. αυτός που έχει *λεπτά*, ευγενικά αισθήματα για τους άλλους · 2. αυτός που έχει καλό γούστο, που διαθέτει υψηλή αίσθηση του ωραίου. — **λεπταίσθησία** (η) [1893].

λεπτεπίλεπτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι *λεπτός* στο σώμα ΣΥΝ. *ντελικός*, *λεπτοκαμωμένος*, *λεπτοφύης* 2. (κατ' επέκτ.) (α) αυτός που δεν έχει σκληραγωγηθεί, που είναι ευπαθής, όταν βρίσκεται υπό δύσκολες συνθήκες: η *δουλειά στην οικοδομή δεν είναι για τους ~ νέους* ΣΥΝ. *ευαίσθητος*, *μυιάντριχος* (β) *λεπτοδουλεμένος*, *επεξεργασμένος* *λεπτομερής*: *πρέπει να *πιάσεις με προσοχή* τα ~ αντικείμενα* ΑΝΤ. *χονδροειδής*. [ETYM. *μτγν.* < *λεπ(ο)-* + *έπι-* + *λεπτός* (επαναληπτικό συνθ.)].

λεπτό (το) 1. το ένα εξηκοστό της ώρας, που αντιστοιχεί σε εξήντα δεύτερα *λεπτά* (δευτερόλεπτα): Φρ. (α) *σε ένα | *μισό λεπτό* σύντομα, αμέσως: *έρχονται ~** (β) στο *λεπτό* αμέσως, τάχιστα: θα το *ετοιμάσω ~*! (γ) *από *λεπτό* σε *λεπτό** από στιγμή σε στιγμή: ~ θα *φανε* (δ) *χωρίς να χάσω *λεπτό** χωρίς χρονοτριβή: και ~ *αρπάξω τον σάκο* και το *βάζω στα πόδια* (ε) *μισό *λεπτό** ως παράκληση σε κάποιον για να μας περιμένει: ~, να *σκεφτώ!* || *περιμένει ~*; · 2. ΓΕΩΜ. μονάδα μετρήσεως των γωνιών και των τόξων που ισούται με το ένα εξηκοστό της μοίρας (1° = 60') · 3. (παλαιότ.) νομισματική μονάδα που ισούται με το ένα εκατοστό της δραχμής: η *δεκάρα ήταν ένα νόμισμα αξίας *δέκα λεπτών**. — (υποκ.) *λεπτάκι* κ. **λεπτούλι** (το) (σημ.1). [ETYM. Ουδ. του αρχ. επιθ. *λεπτός*. Η σημ. «1/60 της ώρας» είναι ήδη *μτγν.*, όπως και η σημ. «1/60 της μοίρας»].

λεπτό- κ. **λεπτό-** κ. *λεπτ-* ά συνθετικό *λέξων* που δηλώνει ότι το β' συνθετικό: 1. είναι *λεπτό*: *λεπτό-φλουδος* 2. έχει υποστεί *λεπτή* επεξεργασία, φροντίδα: *λεπτο-δουλειά* 3. έχει *λεπτή* συμπεριφορά: *λεπταίσθητος*. [ETYM. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *λεπτο-λογώ*, *μτγν.* *λε-πο-μερής*), που προέρχεται από το επιθ. *λεπτός*].

λεπτόγαθς, -ος, -ο(ν) κ. **λεπτόγεθς** (λόγ.) 1. (για τόπους) αυτός που έχει λίγο έδαφος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι εύφορος ΣΥΝ. *άγονος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη. [ETYM. < αρχ. *λεπτόγαιος* | -γαιος | -γαιος < *λεπτό-* + *-γαιος* < *γαία* «γη» (βλ. κ. γη)].

λεπτοδείκτης (ο) [1891] {*λεπτοδεικτών*} ο μεγαλύτερος δείκτης του ρολογιού, που δείχνει τα πρώτα *λεπτά* της ώρας.

λεπτοδουλειά (η) εργασία που γίνεται συνήθ. στο χέρι με ειδικά εργαλεία και η οποία διακρίνεται για την ιδιαίτερη *λεπτότητα* και

ποιότητα της κατασκευής της: η *μικρογραφία έχει εκπληκτική* ~. *λεπτοδουλεμένος*, -η, -ο αυτός που έχει δουλεψει συνήθως στο χέρι με ειδικά εργαλεία, ιδιαίτερα επιδέξιο τρόπο και προσοχή στη *λεπτομέρεια*: ~ *έπιπλο* | *κέντημα* | *κόσμημα*.

λεπτοκαμωμένος, -η, -ο αυτός που έχει *λεπτή* σωματική διάπλαση· αδύνατος ΣΥΝ. *ντελικός*, *λεπτοφύης* ΑΝΤ. *χοντροκαμωμένος*.

λεπτοκαρού [μεσν.] κ. **λεπτοκαρού** (η) {*λεπτοκαρούων*} (λόγ.) η φουντούκι.

λεπτοκάρυον (το) {*λεπτοκαρύ-ου* | -ων} (λόγ.) το φουντούκι. [ETYM. < *μτγν.* *λεπτοκάρυον* < *λεπτό-* + *κάρυον* «καρύδι» (βλ. λ.).]

λεπτόκοκκος, -ος, -ο αυτός που αποτελείται από *λεπτούς* κόκκους: ~ *άμμος* ΣΥΝ. *ψιλόκοκκος*. [ETYM. Μετάφρ. *δάναιο*, πβ. *αγγλ.* *fine-grained*].

λεπτόλογος, -ος, -ο [αρχ.] 1. (για πρός.) αυτός που μελετά τα πράγματα και στις πιο *λεπτές* τους διαστάσεις, με κάθε *λεπτομέρεια* ΣΥΝ. *ακριβής*, *σχολαστικός* 2. αυτός που γίνεται αναλυτικά, με ακρίβεια και προσοχή στη *λεπτομέρεια*: ~ *έρευνα* | *διάβασμα* ΣΥΝ. *λεπτομερής*, *αναλυτικός*, *εξονυχιστικός*. — *λεπτολογικός*, -ή, -ό [1896]. *λεπτολο-γικ-ά* | -ός επιρρ., *λεπτολογία* (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.

λεπτολογία ρ. μετβ. [αρχ.] {*λεπτολογείω*... | *λεπτολόγη-σα*, -μένος} μελετώ (κάτι) εξονυχιστικά, σε κάθε του *λεπτομέρεια*: ο *δικαστής *λεπτολόγησε* πολύ την υπόθεση* ΣΥΝ. *κοσκινίζω*, *ξεμαρχνίζω*, *ψειρίζω*, *βασανίζω*, *ψιλόλογο*. — *λεπτολόγημα* (το).

λεπτομέρεια (η) [μτγν.] {*λεπτομερείων*} 1. το πιο μικρό στοιχείο συνόλου, υπόθεσης, είδησης, έργου κ.λπ.: τον *ενδιέφερε η ουσία και όχι οι ~* || *δίνο προσοχή στη ~* || η *παραμικρή ~ σ' αυτό τον πίνακα είναι σημαντική* || *περιγράφο* | *διηγούμαι με *λεπτομέρειες** Φρ. (α) με κάθε *λεπτομέρεια* αναλυτικά, με ακρίβεια: μας *διηγήθηκε το συμβάν ~* (β) *μπάνιο σε *λεπτομέρειες** αρχίζω να συζητώ για τα *δευτερευόντα στοιχεία* μιας υπόθεσης: *ας μη *μούμε* σε *λεπτομέρειες* να *μεινουμε* στα *ονασιάδι*!* (γ) *κολλάω σε *λεπτομέρειες** ασχολούμαι επιμονά με *επουσιώδη* στοιχεία, *χάνω* τον χρόνο μου σε *δευτερευόντες* σημασίες *θέματα*: *μην *κολλάς* σε *λεπτομέρειες* υπάρχουν *σσοβαρά* πράγματα να *συζητήσουμε!** 2. **λεπτομέρεια** (οι) όλα τα πρόσθετα στοιχεία που ολοκληρώνουν τη γενική εικόνα για ένα θέμα, τα επιμέρους στοιχεία, τα καθέκαστα μιας υπόθεσης: *ζητούσε να *μάθει* *λεπτομέρειες* || *περισσότερες ~ σε λίγο από τον ανταποκριτή μας* || για *περισσότερες ~ απευθυνθείτε στο διπλανό *γραφείο** 3. στοιχείο ή μέρος ενός συνόλου (π.χ. ενός πίνακα ζωγραφικής) που παρουσιάζεται σε μεγέθυνση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.*

λεπτομερειακός, -ή, -ό 1. αυτός που γίνεται αναλυτικά, που εξετάζει και τις *λεπτομέρειες*: ~ *έλεγχος* | *περιγραφή* ΣΥΝ. *διεξοδικός*, *εκτενής* 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει *δευτερευόντα* σημασία ΣΥΝ. *επισημιάς*. — **λεπτομερειακ-ά** | -ός επιρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.

λεπτομερής, -ής, -ές {*λεπτομερ-ών* | -είς (ουδ. -ής)} *λεπτομερέστερος*, -ατός} (λόγ.) αυτός που γίνεται αναλυτικά, που φθάνει στις *λεπτομέρειες*: *διενεργήθηκε ~ *έλεγχος* στα *λογιστικά βιβλία* της *επιχείρησης* || ~ *περιγραφή των *συμβάντων* || ~ *εξέταση* ενός *θέματος* (σε όλο το πλάτος και το βάθος του) || *δίνο ~ *οδηγίες** ΣΥΝ. *διεξοδικός*, *αναλυτικός*, *εξονυχιστικός*, *σχολαστικός* ΑΝΤ. *αδόμερής*. — **λεπτομερώς** επιρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. *μτγν.* < *λεπτό-* + *-μερής* < *μέρος*].**

λεπτομερής: **συνώνυμα**. Η ενασχόληση με ένα θέμα | *ζήτημα* | υπόθεση μπορεί να προχωρήσει σε μεγάλη έκταση ή πλάτος (οριζόντια) ή να χωρήσει σε μεγάλη έκταση ή βάθος (κατακόρυφα) ή και τα δύο. Το επιθ. *λεπτομερής* (που αρχικά σήμαινε «τον συγκείμενο από *λεπτά* μέρη, τον *λεπτό*», για να περάσει ήδη στην Αρχαία στη σημ. «*λεπτολόγος, εξαντλητικός*») καλύπτει και τις δύο διαστάσεις: την έκταση και το βάθος της εξέτασης ενός θέματος. Την «οριζόντια», τρόπον τινά, εξέταση ενός θέματος σε όλη του την έκταση, σε *λεπτομέρειες* που αφορούν στο πλάτος της έννοιας, καλύπτουν κυρ. τα *εκτενής, εκτεταμένος* και *διεξοδικός* (< *διεξοδος* το *διεξοδικός* είναι αρχαίο και σήμαινε «εν εκτάσει», αντίθ. του «*ολίγων*») και, το ενδεδειγμένο (συνδέεται ετυμολογικά με το *δολιχός* «μακρός» και σήμαινε κυρ. τον «ακατάπαυστο, αδιάπτωτο», προτού φθάσει στη νεότερη σημ. «επιμελημένος, φροντισμένος, προσεκτικός»). Μιλώντας κανείς για *εκτενή* | *εκτεταμένη* | *διεξοδική* | *ενδεδειγμένη* *έρευνα, εξέταση, θεώρηση* κ.τ.ό., εννοεί την εξαντλητική σε έκταση *εξέταση, θεώρηση* κ.λπ. Τα υπόλοιπα συνώνυμα *αναλυτικός, εξονυχιστικός, σχολαστικός, εξαντλητικός, εμπειριστατωμένος* δηλώνουν μια εξέταση του θέματος που προχωρεί κυρ. σε βάθος. Ας σημειωθεί ότι το αρχ. *εξονυχίζω* (αρχική σημ. «δοκιμάζω την απαλότητα ενός υλικού σύροντας το νύχι μου επάνω», από όπου «εξετάζω προσεκτικά», ήδη στην Αρχαία) έδωσε το νεότ. **εξονυχιστικός** το αρχ. **σχολαστικός** («αυτός που αφιερώνει τον ελεύθερο χρόνο του στη μόρφωση, στη σπουδή»), άρα «μορφομένος, πεπαιδευμένος» εξελίχθηκε στη σημ. «*λεπτομερής, εξαντλητικός* των πάντων μέχρι υπερβολής»: το *εξαντλητικός* (δεκαετία του 1890) είναι απόδοση του γαλλ. *exhaustif*, -ive, προερχόμενο από το *αγγλ.* *exhaustive*, που ανάγεται στο λατ. *exhaustus* του *p. exhaustire* «εξ-αντλώ» (*ex* + *haustire*) το *εμπειριστατωμένος* (του 1837) ανάγεται σε *αμάρτυρο* *p. *εμπειριστάω* με *επι-τατ.* σημ. *λόγω* της διπλής πρόθεσης *επι-περι-* (πβ. *επιπεριχαρής, εμπειρισπούδαστος* κ.τ.ό.). Τέλος, τα *λεπτομερειακός* (νεότ. παράγωγο < *λεπτομέρεια*) και *λεπτολόγος* (αρχική σημ. «*μειλίχιος, γλωσσολόγος*») είναι παράλληλες σε σημ. *λέξεις* με το *λεπτομερής*.

λεπτόρρευτος, -η, -ο [1842] (για υγρά) αυτός που *περιέχει ελάχιστα*

στες λιπαρές ουσίες και έχει αραϊή ροή ANT. παχύρρευστος, πυκνόρρευστος.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. dünnflüssig], λεπτός, -ή, -ό 1. (για πρός.) αυτός που έχει αδύνατη σωματική διάπλαση, που δεν είναι παχύς ΣΥΝ. αδύνατος, λιπόσαρκος, λιγνός ANT. παχύς, χοντρός 2. (συνεκδ.) αυτός που είναι ασθενικός στο σώμα, που έχει αδύνατη κράση ΣΥΝ. ευπαθής, ευπρόσβλητος 3. αυτός που είναι υπερβολικά ευαίσθητος και δεν αντέχει στις ταλαιπωρίες ΣΥΝ. λεπτεπίλεπτος, εύθραυστος, μη μου άπτου ANT. ανθεκτικός 4. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια, κομψότητα, διακριτικότητα κ.λπ.: ~ *τρόποι συμπεριφοράς* || *άνθρωπος* ~ ΦΡ. (α) *λεπτό γούστο* η ανεπτυγμένη αίσθηση του ωραίου ΣΥΝ. αβρός, καλλιεργημένος ANT. χονδροειδής (β) *λεπτά αισθήματα* συναισθήματα που δείχνουν ευαισθησία, ευγένεια, σεβασμό: *δεν υπάρχει καμιά ιδιότητα στις πράξεις του, είναι άνθρωπος με* - 5. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εξυπνάδα και ενστροφία: ~ *ειρωνεία* | *χιούμορ* | *πνεύμα* 6. (για ήχο ή φωνή) αυτός που ηχεί απαλά και ευχάριστα ΣΥΝ. γλυκός, απαλός 7. (για υφάσματα) αυτός που έχει υφανθεί με απαλές κλωστές και μπορεί να φθαρεί εύκολα: ~ *μετάξωτό ύφασμα* ΣΥΝ. αραχνούφαντος 8. (για μυρωδιά) αυτός που μυρίζει ελαφρά: ~ *άρωμα* ANT. βαρύς

9. (για πράγματα) αυτός που δεν έχει μεγάλο όγκο (πάχος): ~ *χαρτί* 10. (για πράγματα) αυτός που αποτελείται από πολύ μικρά κομμάτια, που έχει φιλοκοπανιστεί ή φιλοτριφτεί: ~ *ζάχαρη* | *άμμος* 11. (για υγρά) αυτός που περιέχει μικρή ποσότητα λιπαρών ουσιών ΣΥΝ. αραίος, υδαρής 12. (για εδάφη) αυτός που δεν έχει πολύ γώμα και, κατά συνέπεια, δεν είναι κατάλληλος για καλλιέργειες 13. (μτφ.) ελά χιστος, παραμικρός, αυτός που μόλις διακρίνεται: *υπάρχει μια ~ διαφορά ανάμεσα στους δύο όρους* 14. (μτφ.) αυτός που απαιτεί ιδιαίτερες χειρισμούς, προσεκτική αντιμετώπιση: *είναι ~ η θέση μου* || ~ *ζήτηση* | *υπόθεση* 15. αυτός που διακρίνεται από ακρίβεια και ευαισθησία: ~ *όργανα* | *μηχανισμός* 16. (μτφ.) ο εύθραυστος, αυτός που μπορεί εύκολα να διαταραχθεί: *υπάρχουν ~ ισορροπίες στις διακρατικές σχέσεις στη Μέση Ανατολή*. — *λεπτά* επίρρ., (υποκ.) λεπτούλης, -α, -ικο κ. λεπτούτσικος, -η, -ο.

[ETYM. αρχ. (ήδη μιν. ge-ro-to) < λέπτο «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» < Γ.Ε. *lep- «αποφλοιώνω, γδέρνω», πβ. αλβ. lare, ρουσ. laprotok «κουρέλι, ράκος» κ.ά. Ομόρρ. *λεπ-ιον*], *λεπ-ρός*, *λεπ-ής* (-ΐδα), *λοπ-ός*, *λωπο-ύτης* (βλ.λ.) κ.ά. Το επίθ. λεπτός είχε αρχικώς τη σημ. «ψιλοκομμένο, αποφλοιωμένο κριθάρι», από όπου γενικεύθηκε η χρήση του προς δήλωση κάθε ψιλού, στενού αντικείμενου. Οι μτφ. χρήσεις ήδη αρχ.].

-*λεπτός*, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει χρονική διάρκεια σε λεπτά της ώρας: *σαραντάλεπτη ομιλία* || (το ουδ. ως ουσ.) *απουσίασε για ένα δεκάλεπτο*.

[ETYM. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το ουσ. *λεπτό*].

λεπτοσώμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει λεπτό, καλλίγραμμο σώμα, χωρίς περιττά κιλά ΣΥΝ. αδύνατος, ντελικάτος.

λεπτοτέχνημα (το) [1889] {λεπτοτέχνημ-ατος | -ατα, -άτων} το αντικείμενο που είναι φτιαγμένο με πολλή προσοχή, με καλλιτεχνική ευαισθησία ΣΥΝ. καλλιτέχνημα, κομμοτέχνημα, αριστοτέχνημα ANT. βανασούργημα, κακοτέχνημα.

λεπτοτέχνια (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τού να κατασκευάζει κανείς λεπτοτεχνήματα. — *λεπτοτεχνικός*, -ή, -ό.

λεπτοτέχνος, -η, -ο αυτός που είναι επεξεργασμένος με τέχνη, που είναι δουλεμένος με προσοχή και μαστοριά ΣΥΝ. φιλοδουλεμένος ANT. κακοτέχνος.

λεπτότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η λεπτή και κομψή σωματική διάπλαση ΣΥΝ. ισχνότητα, ολιγοσαρκία 2. (μτφ.) η ευγένεια και η διακριτικότητα στη συμπεριφορά προς τους άλλους: *άνθρωπος με - στους τρόπους* ΣΥΝ. αβρότητα, τρόποι, φινέτσα, τακτ.

λεπτούργημα (το) [1844] {λεπτοούργημ-ατος | -ατα, -άτων} (για αντικείμενο) αυτό που έχει δουλευτεί με μαστοριά, με δεξιοτεχνία, με προσοχή στις λεπτομέρειες ΣΥΝ. κομμοτέχνημα.

λεπτοουργική (η) [1871] η τέχνη κατασκευής λεπτοουργημάτων.

λεπτοουργός (ο) ο τεχνίτης που δουλεύει με τέχνη αντικείμενα, ιδ. από ζύλο. — *λεπτοουργία* (η) [μτγν.], *λεπτοουργικός*, -ή, -ό [μτγν.], *λεπ-Γουργό* ρ. [αρχ.] {-εις...}

[ETYM. μτγν. < αρχ. *λεπτοούργος* (-έω) (υποχωρητ.) < *λεπτοούργος* < *λεπτο-Ρεργής (με σύνηση τού -F- και συναίρεση) < *λεπτό- + αεργής* < (F)έργων].

λεπτοφλουδός, -η, -ο αυτός που έχει λεπτή φλούδα ANT. χοντροφλουδός.

λεπτοφυής, -ής, -ές {λεπτοφου-ούς | -είς (ουδ. -ή) -λεπτοφουέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που έχει αδύνατη σωματική διάπλαση ΣΥΝ. μικροκαμωμένος, λεπτοκαμωμένος ANT. σωματόδης, χοντροκομμένος. — *λεπτοφύως* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. μτγν. < *λεπτό- + ουής* < *φύω*, πβ. *αυτο-φύης*, *ευ-φύης*].

λέπτυνση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. η ενέργεια που απαιτείται για να γίνει κάποιος/κάτι λεπτός και το αποτέλεσμα της: *μεταλλικής λέπτιας* 2. το αδυνάτισμα (βλ. λ. *λεπταίνω*).

λεπτύνω ρ. → *λεπταίνω*

λέπτρο (το) {λέπτρ-ου | -όν} ΒΟΤ. Ο φλοιός που περιβάλλει τον καρπό των σιτηρών.

[ETYM. < μτγν. *λέπτρον* < θ. *λέπ-* (βλ. λ. *λεπ-τός*, *λέπ-ι*) τού αρχ. *λέπτο* «αποφλοιώνω» + *παραγ.* επίθημα *-τρο-*].

λέρα (η) {λερών} (καθημ.) 1. η βρομιά, η ακαθαρσία: *κάποιοι αλητοτουρίστες φοροούν παντελόνια γεμάτα ~* ΣΥΝ. ρύπος ANT. καθαριότητα, πάστρα 2. (συνεκδ.) η βρόμικη κηλίδα, ο λεκές 3. (μτφ.-κακός) πρόσποτο με κακή διαγωγή, πονηρός, απατεώνας: *μπλέχτηκε με μια ~ από τον Πειραιά* || *Πρόσχε τον αυτόν! Είναι ~* ΣΥΝ. παλιάνθρωπος,

κακοήθης, χυδαίος. [ETYM. μεσν. < *λερώνο* (υποχωρητ.)].

Λερνία Ύδρα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. νερόφιδο με εννιά κεφάλια, που ζούσε στην λίμνη Λέρνη και το οποίο σκότωσε ο Ηρακλής, πραγματοποιώντας τον δεύτερο άθλο του 2. (μετωνυμ.) για να δηλωθεί ότι ένα κακό έχει πάρει τόσο μεγάλες διαστάσεις, ώστε όλα πλήγματα και αν του καταφέρει κανείς, αυτό επανεμφανίζεται ισχυρό: η *διαφθορά αποτελεί τη ~ τού Δημοσίου* είναι ένα πολυκέφαλο τέρας που δύσκολα καταπολεμείται.

[ETYM. < αρχ. *λερναίος* < *Λέρνα*, αρχ. οικισμός τής ΝΔ. Αργολίδας, αγν. ετύμου. Η λ. *ύδρα* (αρχ.) είχε τη σημ. «νερόφιδο» και προέρχεται από το αρχ. *ύδωρ*].

λερός, -ή, -ό αυτός που είναι λερωμένος: ~ *ποικίμισο* | *σεντόνια* ΣΥΝ. ακάθαρτος, ρυπαρός, κηλιδομένος ΣΥΝ. καθαρός, αρρύπαντος, παστρικός.

[ETYM. < μτγν. *όλερός* «ακάθαρτος, νοθευμένος» (με αποβολή τού άτονου αρχικού φωνηέντος) < αρχ. *όλος* «μελάνι της σουπιάς», από συμφυρμό των λ. *θολός* και *ορός* «απόλειμμα γάλακτος». Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από *salos (Γ.Ε. *sal-), πβ. λατ. salina «σάλιο», αρχ. γερμ. salo κ.ά.].

Λέρος (η) νησί των Δωδεκανήσων μεταξύ τής Καλύμνου και τής Πάτιου. — *Λεριός* κ. (λόγ.) *Λήριος* (ο), *Λερία* κ. (λόγ.) *Λέρια* (η). [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πβ. < μτγν. επίθ. *λερός*, που ίσως συνδ. με το αρχ. *λερός* «λείος» (< *λεΡαρ-ός). Αν η ετυμολογία αυτή είναι ορθή, τότε ίσως αποδόθηκε στη Λέρο κατ' αντανόιστολή προς τη γειτονική απόκρημνη Κάλυμνο].

λερώνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. (*λέρω*-σα, -θηκα, -μένος) ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάποιον/κάτι) ακάθαρτο, βρόμικο: *λέρωσε τη μπλούζα του με σάλτα* || ~ *το πάτωμα* | *τους τοίχους* | *τα χέρια μου* | *τα ρούχα μου* ΣΥΝ. βρομίζω, ρυπαίνω, λεκιάζω ANT. καθαρίζω ΦΡ. *λερώνω τα χέρια μου διαπράττω* (κάτι) *κακό, παράνομο, ανήθικο κ.λπ.*: *δεν θα λέρωσω εγώ τα χέρια μου κάνοντας παρανομίες* || *λέρωσε τα χέρια του με το αίμα του αδελφού του* (βλ. λ. *αίμα*) 2. (μτφ.) σπλώνω την τιμή, την υπόληψη (κάποιου), τον προσβάλλω ηθικά: *με το βαρύ παράπτωμα του λέρωσε το όνομα τής οικογένειάς του* || *μακριά απ' αυτό το πρόσωπο-πονο αγιάζει, λερώνει!* ΣΥΝ. ντροπιάζω, στιγματίζω ♦ 3. (αμετβ.) *λερώνομαι*, *βρομίζω*: *τα ανοιχτόχρωμα ρούχα λερώνουν εύκολα* 4. *λερώναι* | *σε επιγραφές*, για να προειδοποιείται το κοινό να μην αγγίζει μια βρόμικη ή φρεσκοβαμμένη επιφάνεια 5. (μεσοπαθ. *λερώνομαι*) (για μορφή ή ηλικιωμένο) κάνω επάνω μου την ανάγκη μου, τα κάνω πάνω μου. — *λέρωμα* (το). [ETYM. μεσν. < *λερός* (βλ.λ.)].

λεσβία (η) {λεσβίων} η ομοφυλόφιλη γυναίκα. [ETYM. αρχ. < *Λέσβος*, από όπου πιστευόταν πως προέρχεται η γυναίκα ομοφυλοφιλή, καθώς και άλλες σεξουαλικές αποκλίσεις, μη-μονοεμφανείς ήδη από τη μετακλασική εποχή].

λεσβιακό ρ. αμετβ. [αρχ.] {λεσβίασα} (για γυναίκα) έχω ομοφυλοφιλικές σχέσεις.

λεσβιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη Λέσβο ή τους Λεσβίους · 2. αυτός που σχετίζεται με τη γυναικεία ομοφυλοφιλή: ~ *έρωτας* | *σχέση*.

λεσβιασμός (ο) η γυναικεία ομοφυλοφιλή.

Λέσβος (η) 1. νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους- αλλιάς *Μυτιλήνη* (βλ.λ.) 2. *νομός Λέσβου* νομός τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί, τη Λήμο και τον Άγιο Ευστράτιο με πρωτεύουσα τη Μυτιλήνη. — *Λεσβίος* (ο) [αρχ.], *Λεσβία* κ. (λόγ.) *Λεσβία* (η), *λεσβιακός*, -ή, -ό (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, όπως μαρτυρείται από την παρουσία στο νησί Πελασγών, καθώς και από την πληθώρα των αρχ. ονομασιών της: *Πελαγία*, *Μακάρια* «εντυχησ», *Ίμερτη* «αποθητή» και *Λασία* «δυσώδης»].

λέσι (το) {λεσι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το πτόμα ζώου που αποσυντίθεται ΣΥΝ. ψοφίμι 2. (συνεκδ.) η δυσοσμία, η βρόμα. [ETYM. μεσν. < τουρκ. leş < περσ. laS «πτόμα»].

Λεσόθο (το) {άκλ.} (αγγλ. Kingdom of Lesotho = Βασίλειο τού Λεσόθο) κράτος-θύλακος μέσα στη Ν. Αφρική με πρωτεύουσα τη Μασερού, επίσημες γλώσσες της Αγγλική και τη Σεσότο και νόμιμο το λότι (πληθ. *μαλότι*).

[ETYM. < γλ. σεσότο Lesotho, από το όνομα των αφρικανικών φυλών Sotho | Sothu (πληθ. Basutho), αγν. ετύμου, ίσως σημαίνουν απλώς «μαύροι, σκουρόχρωμοι»].

λέσχη (η) {λεσχών} 1. ο χώρος συζητήσεων και ψυχαγωγίας ομάδας ατόμων του ίδιου επαγγέλματος, τής ίδιας κοινωνικής τάξης, παρόμοιων ασχολιών και ενδιαφερόντων: *φοιτηκή* | *ορειβατική* | *στρατιωτική* - || τα μέλη τής ~ || ~ *των φίλων του θεάτρου* ΣΥΝ. εντευκτήριο, κλαμπ 2. (συν'κδ.) το σύνολο των ατόμων που συγχάζονται στον χώρο αυτό: *όλη η ~ ήταν παρούσα* · 3. το κέντρο στο οποίο επιτρέπεται η χαρτοπαιξία: *έχασε τα λεφτά του σε μια ~*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «πυλωτήριο, αναπαυτήριο», < *λέχ-σκά (με πρόωθηση τής δασύτητας στη δεύτερη συλλαβή) < *λέχημα* «καπλώδιο, αναπαύομαι» (βλ. λ. *λέχων*, *λόγος*), που συνδ. με κελτ. lesse «οκνηρός, νοθρός», αρχ. γερμ. lēscan «σβήνω»].

λετράσει (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. 1. η τυποποιημένη σειρά αυτοκόλλητων γραμμών αλφαβήτου, που επικολώνται σε χαρτί 2. το σύστημα διαδοχικής επικολήσεως γραμμάτων και συμβόλων από βιομηχανοποιημένα αυτοκόλλητα αλφάβητα σε φύλλα. [ETYM. < γαλλ. lettre-set < lettre «γράμμα» (< λατ. littera) + set «σύνολο» (βλ. κ. σστ)].

λετρίνα (η) {λετρινών} ΤΥΠΟΓΡ. το αρχικό γράμμα ενός κειμένου με γάλον διαστάσεων με διακοσμητική εμφάνιση.

[ETYM. < γαλλ. lettrine < ιταλ. letterina, υποκ. του lettera «γράμμα» < λατ. littera].

λετρισμός (ο) ο αντιλεξισμός (βλ. λ.). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. lettrisme (< lettre «γράμμα»)].

λετοσμία (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) 1. βρόμικα ή κακόγουστα ρούχα: *έχει μαζέψει στη ντουλάπα της όλη τη ~ 2.* (συνεκδ.-περιληπτ.) πρόσωπα με βρόμικα ή κακόγουστα ρούχα: *σ' αυτό το μαγαζί συγχάζει πολλή ~ ΣΥΝ.* λέτσοι. [ETYM. < λέτσος + παραγ. επίθημα -αρία, πβ. κ. αλητ-αρία].

λέτσος (ο) 1. πρόσωπο που έχει άσχημο ντύσιμο ή φορά βρόμικα ρούχα: ντρεπόταν να εμφανιστεί μπροστά στους ξένους ανθρώπους σαν ~ ΣΥΝ. ατιμέλητος 2. (μτφ.) πρόσωπο που είναι άξιο να το περιφρονήσει κανείς, να το θεωρήσει ως κάτι ασήμαντο ΣΥΝ. ρεμάλι, σκουπίδι 3. (μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με άσχημο τρόπο, που δεν διαθέτει λεπτούς τρόπους: *μ' αυτό τον - βρήκες να κάνει παρέα; ΣΥΝ. χοντράνθρωπος, αγενής, άξεστος, ακαλλέγητος.* [ETYM. < ιταλ. lezzo «δυσωμία, κακοσμία» < olezzare «βρωμό, όζω» < μτγν. λατ. *olidiare < λατ. olidus «βρόμικος, κάκοςμος»].

Λεττονία (η) (λετ. Latvijas Republika = Δημοκρατία της Λεττονίας) κράτος της ΒΑ. Ευρώπης στη Βαλτική Θάλασσα, πρώην Δημοκρατία της Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα τη Ρίγα, επίσημη γλώσσα τη Λεττονική και νόμισμα το λατ. Λεττονίας. — **Λεττονός** (ο), **Λεττονή** (η), **λεττονικός**, -ή, -ό, **Λεττονικά** (τα).

[ETYM. < γαλλ. Lettonie < λετ. Latvija, αγν. ετύμου, όπως και το εθνο-νόμο Lett «Λεττονός»].

λεύγα (η) {λευγών} (παλαιότ.) 1. μέτρο μήκους που ισοδυναμεί περίπου με 4 χιλιόμετρα 2. NAYT. μονάδα μέτρησης ίση με 1/20 μιας μίλιας μεσημβρινού μήκους που ισοδυναμεί με 3 μίλια ή 5.556,5 μέτρα. [ETYM. < λατ. leuga, γαλατική μονάδα μήκους, ίση με χίλια πεντακόσια ρωμαϊκά βήματα].

λευίτης (ο) {λευϊτών} 1. Π.Δ. πρόσωπο που ανήκε στην εβραϊκή φυλή του Λευί, η οποία ήταν αρμόδια για τα λατρευτικά καθήκοντα των Ισραηλιτών 2. ο Ισραηλιτική ιερέας.

[ETYM. μτγν. < Λευί, όνομα του τρίτου γιου του Ιακώβ, στους απογόνους του οποίου ανατέθηκαν ιερατικά καθήκοντα, < εβρ. Lewi «ένωση, προσκόλλησ»].

λευϊτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους Λευίτες 2. **Λευϊτικό(ν)** (το) βιβλίο της Π.Δ., το τρίτο βιβλίο της Πεντατεύου, το οποίο περιέχει τελετουργικές διατάξεις που αφορούν στο εβραϊκό ιερατείο.

[ETYM. < μτγν. λευϊτικόν < λευίτης (βλ. λ.). Με αυτή την ονομασία προσδιόρισαν οι Εβραίοι/χριστιανοί (στη μετάφραση της Π.Δ.) το τρίτο βιβλίο της Πεντατεύου, ενώ η εβρ. ονομασία είναι Wajiqra «και κάλεσε...» από τα πρώτα λόγια του βιβλίου].

λευκά (η) {λευκών} πολύ ψηλό φυλλοβόλο δέντρο με ωοειδή φύλλα, άνθη σε κρεμαστές ταξιανθίες ιούλων και καρπούς που αποτελούνται από σπέρματα καλυμμένα από λευκό βαμβακώδες χνούδι, με μαλακό ξύλο, που χρησιμοποιείται στην επιπλαστική, την ξυλουργική, τη χαρτοποιία κ.α.

[ETYM. < αρχ. λεύκη, θηλ. του επιθ. λευκός (βλ. λ.), λόγω του χρώματος του δέντρου].

Λευκάδα (η) {-ας κ. -ος} 1. νησί των Επτανήσων Β. της Κεφαλονιάς 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού και νομού (νομός Λευκάδας). — **Λευκαδίτης** κ. (λόγ.) Λευκαδίος (ο), **Λευκαδίτισσα** κ. (λόγ.) Λευκά-δια (η), **Λευκαδίτικος**, -η, -ο.

[ETYM. < αρχ. Λευκάς | Λευκαδία, ίσως από τον γιο του Ικαρίου (πατέρα της Πηνελόπης) Λευκάδιο η, κατ' άλλη παράδοση, από το ακρωτήριο Λευκάτα (λόγω του ότι ένας νεαρός ονόματι Λευκάτας πήδησε από εκεί στη θάλασσα, για να σωθεί από την καταδίωξη του Απόλλωνα). Σε οποιαδήποτε περίπτωση, πρόκειται για παράγωγο του επιθ. λευκός ή του αρχ. λεύκη «λευκά»].

Λευκάδα - Αγία Μαύρα. Το αρχαίο τοπωνύμιο Λευκάς στους όνιμο μεσαιωνικούς χρόνους (14ο αι.), ακολουθώντας τις περιπέτειες του νησιού, ονομάστηκε και Αγία Μαύρα (από το λατ. αγιονύμιο Santa Maura), ονομασία η οποία διατηρήθηκε μέχρι τον 19ο αιώνα, ο λεξικογράφος Σκαρλάτος Βυζάντιος στο *Λεξικόν της καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου* (ά εκδ. 1835, σ. λξ') παρατηρείται εξ απορμής της χρήσεως ξενικών τοπωνυμίων στην Ελλάδα: «Είς τον έξοστρακισμὸν τούτων [ενν. των ξενικών τοπωνυμίων, έχοντας αναφέρει ως παραδείγματα τα *Ναχιγές, Ιμλάκινα, Τζαφέρ-αγά, Δερβισ-σελεπή, Ζερμίτσια, Ιμάμ-τσαούση*] πρέπει 'να συμπεριληφθῶν και τα ονόματα όλων τῶν ἁγιωνύμων πόλεων και χωριῶν 'μας, εἰς αἰτίας τῶν ὁσίων κατήνησεν ἡ *Λευκός Αγία Μαύρα*, ὡς ἂν εἶπη τις 'ἡ 'μέρα νύκτα'».

λευκάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λευκάσα} (λόγ.) δείχνω άσπρος: τα νησιώτικα σπίατα *λευκάσαν από ασβέστη* ΣΥΝ. ασπρίζω. — λευ κάσμά (το).

λευκαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {λευκά-να, -νθηκα, -σιμένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) λευκό, του δίνω άσπρο χρώμα: *επισκόφησε τον οδοντίατρο, για να τον λευκάνει τα δόντια* || *λευκασμένο ρύζι* ΣΥΝ. ασπρίζω 2. (για ρούχα) αφαιρώ τους ρύπους και δίνω λάμψη από καθαριότητα ♦ 3. (αμετβ.) γίνομαι λευκός, ασπρίζω: *λευκάναν τα μαλλιά του*.

λευκάνθεμο (το) {λευκανθέμου | -ων} είδος φυτών στο οποίο ανήκει η μαργαρίτα.

[ETYM. < μτγν. λευκάνθεμον < λευκ(ο)- + -άνθεμον < άνθος, πβ. κ. χρυσάνθεμο].

λευκανθής, -ής, -ές [αρχ.] {λευκανθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για φυτό) αυτός που έχει λευκά άνθη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

λευκανση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} 1. η διαδικασία για την απόκτηση λευκού χρώματος: η ~ των *δοντιών* ΣΥΝ. άσπρισμα 2. (για ρούχα) το καθάρισμα από τη βρομιά 3. το σύνολο των χημικών κατεργασιών που αποσκοπούν στον αποχρωματισμό και στην απομάκρυνση ξένων υλών από προϊόντα της κλωστοϋφαντουργίας και της χαρτοποιίας: ~ *βαμβακιού* | *λινού* | *μαλλιού* | *μεταξίου* 4. ο αποχρωματισμός των λιπαρών ουσιών, που γίνεται για την εξασθένιση ή την εξαφάνιση του φυσικού τους χρώματος.

λευκαντήριο (το) [1808] {λευκαντηρίου | -ων} εργαστήριο στο οποίο γίνεται λευκανση ή αποχρωματισμός (νημάτων, χαρτιού, υφασμάτων).

λευκαντής [μτγν.] κ. λευκαστής (ο), λευκάντρια (η) {λευκα-ντριών} (σημ. 1) 1. πρόσωπο που είναι ειδικό στο να λευκάνει ή να αποχρωματίζει διάφορα προϊόντα 2. η στερεή ή υγρή χημική ουσία που χρησιμοποιείται για τη λευκανση ή τον αποχρωματισμό νημάτων, χαρτιών και υφασμάτων.

λευκαντικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη λευκανση: ~ *τέχνη* | *εργαλείο* | *μηχανή* 2. αυτός που επιφέρει λευκανση, που είναι κατάλληλος για λευκανση: ~ *ουσίες* | *ύλες* 3. **Κευκαντικό** (το) η χημική ουσία που χρησιμοποιείται για τη λευκανση: *βάζω ~ στο πλυτήριο*.

Λευκά Όρη (τα) οροσειρά της Δ. Κρήτης στον νομό Χανίων αλλιώς *Μαδάρες* (οι).

λευκαρίτικος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από τα Λευκάρα της Κύπρου κυρ. ως χαρακτηρισμός για τα παραδοσιακά κεντήματα ιδιαίτερης τεχνοτροπίας που γίνονται εκεί.

[ETYM. < τόπων. *Λευκάρα* (με κατάλ. -α κατά τα ουδ.) < **λευκαρή* (μετακίνηση τόνου) < **λευκαορή* (με έκφραση του -ο-) < Λευκά Όρη].

λευκάσμα (το) → λευκάζω

λευκαστής (ο) → λευκάντης

λευκαυγής, -ής, -ές {λευκαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)- λευκαυγέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που εκπέμπει λευκό φως ή λευκή λάμψη.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < λευκ(ο)- + -αυγής < αυγή].

Λευκή (η) [αρχ.] 1. ΜΥΘΟΛ. νύμφη, κόρη του Ωκεανού και της Τηθύος 2. γυναικείο όνομα.

λεύκη (η) [αρχ.] {λευκών} 1. η λεύκα · 2. ΙΑΤΡ. δερματική νόσος που εκδηλώνεται με την εμφάνιση λευκών κηλίδων σε διάφορα σημεία της επιδερμίδας.

λευκίνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο λεύκας: ~ *επιπλα* | *κατασκευές*.

Λευκιππη (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

Λευκιπίδος (ο) {-ου κ. -ίππου} 1. ΜΥΘΟΛ. (α) γιος του Ξανθίου, αδελφός του Βελλεροφόντη (β) αδελφός του Τυδώρα, πατέρας των Λευκιππίδων (Ιάειρας, Φοίβης, Αρσινόης) 2. δάσκαλος του Δημοκρίτου (Σος αι. π.Χ.), εισηγητής της θεωρίας των ατόμων. [ETYM. < αρχ. *Λευκιπίπος* (αντί του αναμενόμενου **Λεύκι-ίππος*, από νηλοτικές διαλέκτους) < *λευκ(ο)-* + *ίππος*].

λευκό- κ. λευκό- κ. λευκ- | λευχ- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι: 1. κάτι/κάποιος έχει λευκό χρώμα: *λευκοντυμένος, λευκό-σάρκος, λευκ-ανθής* 2. ΙΑΤΡ. κάτι σχετίζεται με τα λευκά αιμοσφαίρια: *λευχ-αιμία, λευκο-κύτταρο*. [ETYM. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *λευκό-χρους, λευκ-ανθής*), που προέρχεται από το επιθ. *λευκός* και απαντά ως λευχ- προ δασυνομένου φωνηέντος (λ.χ. αρχ. *λευχ-εΐμων, λόγ. λευχαιμία*)].

Λευκοθέα (η) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεοτίτα (βλ. λ. ίνω).

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *λευκός* + *θεά*].

λευκόθρις (ο) {λευκόθρ-ιχος | -ιχες, -ιχών} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει άσπρα μαλλιά: ~ *γέροντας*. [ETYM. αρχ. < *λευκό-* + *θρίξ* (> *τρίχα*)].

λευκοκυτταρικός, -ή, -ό ΦΥΣΙΟΛ. 1. αυτός που σχετίζεται με τα λευκοκύτταρα ή ανήκει σε αυτά 2. **λευκοκυτταρικός τύπος** η εκατοστιαία αναλογία των διαφόρων ειδών λευκών αιμοσφαιρίων στο αίμα.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. leucocyte].

λευκοκύτταρο (το) [1896] {λευκοκυττάρου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. το λευκό αιμοσφαίριο, που καταπολεμά μολύνσεις, τραυματισμούς, παράσιτα και μολυσματικές ιώσεις.

[ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. leucocyte < leuco- (< λευκός) + -cyte (< *κύτος*)].

λευκοκύτταρο γένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΦΥΣΙΟΛ. Ο σχηματισμός λευκών αιμοσφαιρίων.

λευκοκυτταρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η αύξηση του αριθμού των λευκών αιμοσφαιρίων.

[ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. leucocytose (βλ. κ. λευκοκύτταρο)].

λευκοντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος στα λευκά.

λευκοπενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική μείωση του αριθμού των λευκοκυττάρων στο αίμα κάτω από το φυσιολογικό όριο.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. leucopénie].

λευκοπλαστικός (ο) {λευκοπλαστών} ΦΑΡΜ. η κολλητική ταινία, που χρησιμοποιείται για τη συγκράτηση επιδέσμου πάνω στο δέρμα.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. leucoplasti].

λευκοπύρωση (η) [1885] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η θερμάνση (πύρωση) ενός σώματος -συνήθως μετάλλου- σε αρκετά υψηλή θερμοκρασία, ώστε αυτό να εκπέμπει λευκό φως: *το μεταλλικό σιρόμ στους λαμπτήρες πυρακτώσεως, όταν διαρρέεται από ρεύμα, λευκοπυρώνεται, δηλ. αυξάνει τόσο η θερμοκρασία του ώστε να εκπέμπει λευκό φως*.

Λευκόρροια (η) [1839] {λευκορροιών} ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική ροή

λευκού εκκρίματος, χωρίς αίμα, από το γεννητικό σύστημα της γυναίκας. — **λευκορροϊκός**, -ή, -ό.
[ETYM₁ < λευκό- + -ρροια < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. leucorrhée].

Λευκορωσία (η) (λευκορωσ. Respublika Belarus = Δημοκρατία της Λευκορωσίας) κράτος της Α. Ευρώπης, πρώην Δημοκρατία της Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Μινσκ, επίσημη γλώσσα τη Λευκορωσική και νόμισμα το λευκορωσικό ρούβλι. — **Λευκορώσος** (ο), Λευκορωσίδα (η), λευκορωσικός, -ή, -ό, Λευκορωσικά (τα). [ETYM₁ Απόδ. του λευκορωσ. Belarus. Εκφράζονται διάφορες απόψεις σχετικά με την ονομασία, αλλά είναι πθ. να χρησιμοποιήθηκε απλώς κατ' αντιδιαστολή προς τη «Μαύρη Ρωσία», γειτονική περιοχή, τμήμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας].

λευκός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει το χρώμα του γιονιού, του γάλακτος: ~ σεντόνι | **πουκάμισο** | **μαλλιά** | **άλογο** | **περιστέρι** | **καρχαρία** | **άρτος** || **τα** ~ **κουνέλια** | **ποντίκια** χρησιμοποιούνται ως πειραματόζωα ΣΥΝ. άσπρος ANΤ. μαύρος ΦΡ. (α) **λευκό κρασί** | **λευκός οίνος** το κρασί με κτρινωπό χρώμα κατ' αντιδιαστολή προς το ροζέ και το κόκκινο (β) **λευκή σημαία** οποιοδήποτε άσπρο πανί χρησιμοποιείται σαν σημαία, για να δηλώσει ότι αυτός που τη φέρει παραδίδεται ή δεν έχει επιθετικούς σκοπούς (π.χ. ότι έρχεται για διαπραγμάτευση): υψώνω ~ (γ) (μτφ.) **λευκός θάνατος** η ηρωίνη, γενικότερ. τα ναρκωτικά: **θήματα** του ~ (δ) **λευκή ψήφος** (λευκή ψήφος, Λουκιανός) (ι) η ψήφος που αντιστοιχεί σε ψηφοδέλτιο πάνω στο οποίο δεν υπάρχει η παραμικρή ένδειξη και με την οποία δεν εκφράζεται προτίμηση σε κανέναν από τους υποψηφίους μιας εκλογικής αναμέτρησης (πθ. λ. *άκυρος*) (ii) (σε δικαστήριο) η αθωωτική ψήφος (ε) **λευκός γάμος** βλ. λ. *γάμος* (στ) **λευκή απεργία** μέθοδος διαμαρτυρίας των εργαζομένων, κατά την οποία προσέρχονται στην εργασία τους, χωρίς όμως να παράγουν έργο (ζ) ΠΟΛΙΤ. **Λευκή Βίβλος** βλ. λ. *Βίβλος* (η) **λευκή κόλλα** η κόλλα (σελίδες) εξετάσεων, στην οποία ο εξεταζόμενος δεν έχει απαντήσει σε κανένα από τα ερωτήματα: δίνω ~ (θ) εν **λευκό** με πλήρη ελευθερία κινήσεων για λογαριασμό (κάποιου): *τον εξουσιοδότησαν να διαπραγματευθεί ~ την πώληση της εταιρείας* (ι) **Λευκός Οίκος** η κατοικία του προέδρου των Η.Π.Α. και συνεκδ. ο πρόεδρος των Η.Π.Α. ως πολιτικός φορέας της κυβερνητικής εξουσίας: *οι αποφάσεις του ~* (ια) **λευκό φως** το φως που αντιστοιχεί σε όλες τις ακτίνες του ορατού φάσματος (ιβ) **λευκές νύχτες** οι φωτεινές νύχτες του καλοκαιριού στις χώρες του αρκτικού κύκλου: *οι ~ της Αγίας Πετρούπολης* (ιγ) **λευκή ισοπαλία** βλ. λ. *ισοπαλία* (ιδ) **λευκός χρυσός** κράμα χρυσού αργυρόλευκου χρώματος, που χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία (ie) **λευκά είδη** υφασμάτινα είδη για οικιακή χρήση (πετσέτες, τραπεζομάντηλα, σεντόνια κ.λπ.) (ιστ) **Λευκός Πύργος** κυκλικός πύργος, ιστορικό μνημείο και σύμβολο της Θεσσαλονίκης, χτισμένο μετά την άλωση της πόλης από τους Τούρκους το 1430 2. (μτφ.) αυτός που δεν βρύνεται με νομικά ή ηθικά παραπτώματα: ~ *παρελθόν* | **ποινικό μητρώο** ΣΥΝ. αγνός, άσπιλος, αθώος ΦΡ. **λευκή μαγεία** η μαγεία που επικαλείται δυνάμεις του καλού ή αποσκοπεί στο καλό κάποιου ANΤ. μαύρη μαγεία 3. (για πρόσ.) αυτός που ανήκει στην ανθρώπινη φυλή που έχει ανοιχτόχρωμη επιδερμίδα κυρ. ως ουσ. κατ' αντιδιαστολή προς τους μαύρους, τους ερυθρόδερμους, τους Ασιάτες της Απω Ανατολής («κίτρινους»), τους μελαμψούς κ.λπ.: στη *Ν. Αφρική κυβερνήσεσ η ~ μειοψηφία* || (συνεκδ.) ~ *επιδερμίδα* || (ως ουσ.) *το καθεστώς φυλετικών διακρίσεων είχε επιβάλει προνομιακή μεταχείριση για τους ~* || (ως επιθ.) *«τι έχουν να χωρίσουνε λευκοί και γέτροι εργατές»* (Γ. Νεγρεπόντης) || «*στις ΗΠΑ, μαύροι, ισπανόφωνοι, άτομα με ειδικές ανάγκες, γυναίκες πολεμούν εναντίον εκείνου που αποκαλούν "κυριαρχία του ~ άνδρα"*» (εφημ.) ANΤ. έγχρωμος ΦΡ. (συνεκδ.) **εμπόριο λευκής σαρκός** βλ. λ. *εμπόριο* 4. **λευκό** (το) (α) το ίδιο το χρώμα του γιονιού, του γάλακτος: *το ~ συμβολίζει την αγνότητα* ΣΥΝ. άσπρο (β) η λευκή ψήφος (βλ. παραπάνω, ΦΡ.): *στις εκλογές θα ριζώ | θα ψηφίσω ~* 5. **λευκά** (τα) τα ασπρόχρωμα (βλ.λ.): *σε ποια θερμοκρασία πλένεις τα ~;* 6. ΦΥΣΙΟΛ. **λευκό αιμοσφαίριο** το λευκοκύτταρο (βλ.λ.) · 7. ΑΣΤΡΟΝ. **λευκός νάνος** τελικό στάδιο αστέρα μικρής μάζας: οι αστέρες αυτοί είναι αμυδροί, με μάζα 0,5 της ηλιακής και διάμετρο 0,5-4 της διαμέτρου της Γης · 8. ΙΣΤ. **Λευκοί** (οι) κ. **Λευκός Στρατός** ο στρατός που συγκροτήθηκε μετά την έκρηξη της Οκτωβριανής Επανάστασης στη Ρωσία από αξιωματικούς πιστούς στο τσαρικό καθεστώς και ο οποίος ηττήθηκε από τον κόκκινο Στρατό στον εμφύλιο πόλεμο που ακολούθησε.

[ETYM₁ αρχ. (ήδη muk. re-u-ko) < I.E. *leuk- «φωτεινός, λαμπρός», πθ. sanskrit. rocā- «λαμπρός», λατ. lux «φως» (> ισπ. luz), lumen «λύμην» (> γαλλ. lumière «φως»), αρχ. γερμ. lōh «ξέφωτο», λατ. luna «σελήνη» (< *leuk-sna) κ.ά. Ομόρρ. *λύχ-νος* (< *luk-sno-). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *λευκή σημαία* (< αγγλ. white flag), *λευκή κόλλα* (< γαλλ. feuille blanche), *λευκός γάμος* (< γαλλ. mariage blanc), εν λευκό (< γαλλ. (donner) carte blanche), *Λευκός Οίκος* (< αγγλ. White House), *λευκός νάνος* (< αγγλ. white dwarf) κ.ά.].

λευκοσίδηρος (ο) [1870] {λευκοσίδηρ-ου | -ον, -ους} το λεπτό έλασμα από μαλακό χάλυβα, που έχει επιστρωθεί με κασσίτερο ΣΥΝ. τεχνικές. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fer blanc].

λευκότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το να είναι κάτι λευκό, άσπρο: *η ~ του γιονιού | τον ρούχων 2. (μτφ.) η αγνότητα: η ~ της ψυχής*. λευκόφαιος, -ος, -ον [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει σταχτι χρώμα ΦΡ. **λευκόφαιος παγετός** ο πάγος που επικαθίται σε επιφανεια άντικειμενών εκτεθειμένων στον ελεύθερο αέρα (λ.χ. στο γρασιδί, στα φύλλα των δέντρων κ.λπ.). λευκοφόρος, -ος/-α, -ο [μτγν.] αυτός που είναι ντυμένος στα άσπρα ΣΥΝ. ασπροφορεμένος.

λευκοφορό ρ. αμετβ. [μτγν.] {λευκοφορείς... | λευκοφόρε-σα, -μένος} φορό λευκά ενδύματα ΣΥΝ. ασπροφορό. (λόγ.) λευγεμονώ ANΤ. μαυροφορό.

λευκόχρους, -ους, -ουν {λευκόχρο-ος | -οες, -όων} (λόγ.) αυτός που έχει λευκό χρώμα. [ETYM₁ αρχ. < λευκό- + -χρους < χροιά].

λευκόχρυσος (ο) [μτγν.] ΧΗΜ. αργυρόχρωμο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pt) που ανήκει στα ευγενή μέταλλα και χρησιμοποιείται ως καταλύτης καθώς και στη φαρμακευτική και την κοσμηματοποιία (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

λευκόμα (το) {λευκόμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το τετράδιο στο οποίο γράφουν αναμνηστικά ποιήματα, σκέψεις και γνωμικά οι φίλοι του κατόχου του · 2. το βιβλίο στο οποίο συγκεντρώνονται φωτογραφίες, εικόνες τόπων ή προσώπων, γραμματόσημα κ.ά.: ~ με *νησιωτικά τοπία* || *ιστορικό και μουσικό* - των *τελευταίων δεκαετιών* ΣΥΝ. άλμπουμ · 3. ΙΑΤΡ. η λευκή κηλίδα που σχηματίζεται στον κερατοειδή του ματιού από τραυματική ή παθολογική αιτία · 4. ΧΗΜ. πρωτεΐνη με διατροφική αξία 5. (ειδικότερ.) το ασπράδι του αβγού · 6. η παρουσία λευκοματινής στα ούρα (βλ. λ. *λευκοματουρία*). — λευκοματινικός, -ή, -ό [μτγν.].

[ETYM₁ αρχ. < λευκ-ώ (-ώ) < λευκός. Για τη σημ. «τετράδιο» βλ. λ. *άλμπουμ*].

λευκοματινική (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. υδατοδιαλυτή πρωτεΐνη ζωικής προέλευσης. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. albumine].

λευκοματωειδής, -ής, -ές [1861] {λευκοματωειδ-ός | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στη σύσταση του με πρωτεΐνη (αζωτούχο κυτταρική ουσία).

λευκοματουρία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση λευκοματινής στα ούρα, σύμπτωμα νεφρικών διαταραχών. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. albuminurie (νόθο συνθ.)].

λευκοματωγός, -ος/-α, -ο [1884] αυτός που περιέχει πρωτεΐνες: ~ *ουσίες* | *τροφές*. Επίσης λευκοματωδής, -ής, -ές [αρχ. λ. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. albumineux].

Λευκομάτι (η) η πρωτεύουσα της Κύπρου. [ETYM₁ μεσν. τοπωνύμιο για την πόλη που βρισκόταν στο αρχ. ελληνικό βασίλειο της Λήδρας. Σύμφωνα με την παράδοση, η πόλη έλαβε το όνομα της από τον *Λεύκο*, γιο του βασιλιά της Αιγύπτου Πτολεμαίου Α, ο οποίος την ανακίνησε. Κατ' άλλη εκδοχή, ανάγεται στην επιγραφική λευκή *ουσία* (με αναφορά σε κτηματική περιουσία έτοιμη για θειρισμό). Αξίζει να σημειωθεί ότι η ονομ. *Λευκοματία* απαντά ήδη από τον 6ο αι. μ.Χ. ο τ. Nicosia, με τον οποίο είναι διεθνώς γνωστή η πόλη, οφείλεται σε παρετυμολογία προς τη λ. νίκη].

Λευτέρης (ο) → Ελευθέριος

λευτεριά (η) [μεσν.] (λαϊκ-εκφραστ.) η ελευθερία ΦΡ. *καλή λευτεριά!* ευχή σε έγκυο γυναίκα, για να γεννήσει καλά.

λευττερός, -η, -ο [μεσν.] ελεύθερος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος, βρισκο, ελεύθερος, συγκοπή*.

λευτέρομα (το) η απελευθέρωση.

λευτερόνομο ρ. → ελευθερόνομο

λευχαιμία (η) [1879] {λευχαιμιών} ΙΑΤΡ. ασθένεια που χαρακτηρίζεται από την υπερβολική αύξηση του αριθμού των λευκών αιμοσφαιρίων και που εκδηλώνεται με διόγκωση του σπληνα και του ήπατος, αναμία, αδυναμία και σοβαρή κατάπτωση του οργανισμού, οδηγώντας τελικά στον θάνατο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλυκαιμία*. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. leucémie < leuc- (< λευκός) + -émie (< αίμα)].

λευχαιμικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στη λευχαιμία 2. αυτός που πάσχει από λευχαιμία.

λευχεμονό ρ. αμετβ. {λευχεμονείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) φορά λευκά ρούχα ΣΥΝ. ασπροφορό ANΤ. μελανειμονό, μαυροφορό, μεθφορό.

[ETYM₁ < αρχ. *λευχεμονός* (-έω) < λευχ- (< λευκ(ο)-) + -εμονό < εἶμα «ένδυμα» < **ῥέσ-μα* < ἐννυμ «ντύνω, ενδύω» (< **ῥέσ-νυ-μι*)].

λευγεϊμον (ο/η) {λευγεϊμ-ονος, -ονα | -ονες, -όων} (λόγ.) πρόσωπο που φορά λευκά ενδύματα ΣΥΝ. ασπροφορεμένος. [ETYM₁ μτγν. < αρχ. *λευγεϊμονός* (υποχωρητ. (βλ.λ.)].

λεφούσι (το) ασύντακτο πλήθος: τουρκΙΚΟ ~ || (μτφ.) ~ *οι ακρίδες*. [ETYM₁ Αρχ. ετύμου. Η άποψη περί τουρκικής προελ. της λ. δεν επιβεβαιώνεται].

λεφτά κ. λεπτά (τα) τα χρήματα ή η χρηματική περιουσία: *είχε πολλά ~* || *βγάζω | κερδίζω ~* || *έδωσαν ένα σωρό ~* για βιβλία || *τον παντρεύτηκε για τα ~ του* || *πετούσε τα ~ του σε ανούσιες διασκεδάσεις* || *σκορπίζει τα ~ του δεξιά κι αριστερά* || *αυτή η δουλειά έχει εύκολα και σίγουρα ~* || *τα ~ του πάνε όλα στα νοίκια και τα καθημερινά έξοδα* ΦΡ. (α) **λεφτά με (την) ουρά** | **με την οκά** | **με το τσοβάλι** | **με τη σέσουλα** | **με το καντάρι** κ. **τρελά λεφτά** πάρα πολλά χρήματα: *βγάζω ~* (β) **πάνω τον τόπο τα λεφτά** μου αξιοποιούνται, χρησιμοποιούνται σωστά τα χρήματά μου (γ) **κάνω λεφτά** αποκτώ περιουσία, πλουτίζω: *έκανε λεφτά στην Αμερική* (δ) **τα λεφτά πάνε στα λεφτά** για περιπτώσεις στις οποίες ένας πλούσιος κερδίζει (από τύχη) ακόμη περισσότερα ή όταν δύο πλούσιες οικογένειες ενώνουν τις περιουσίες τους (λ.χ. με γάμο των παιδιών τους) (ε) **πετάω** | **σκορπίζω λεφτά στον αέρα** ξοδεύω λεφτά άσκοπα, χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα (στ) **πεταμένα λεφτά** η ακριβή αγορά προϊόντος, το οποίο δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του αγοραστή: *όλα αυτά που πήρες είναι ~ σε μερικούς μήνες θα θέλουν επισκενή* (ζ) **(τόρα) τα πιάσαμε τα λεφτά μας!** ως σχόλιο όταν βρεθεί κάποιος σε δύσκολη κατάσταση ή σε μεγάλη αμηχανία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*. [ETYM₁ < μτγν. λεπτόν (ενν. νόμισμα), βλ. λ. *λεπτός*].

λεφτάς (ο) {λεφτάδες}, λεφτού (η) {λεφτούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που διαθέτει πολλά χρήματα ΣΥΝ. πλούσιος, (λαϊκ.) παραλής ΑΝΤ. φτωχα-δάκι, μαπατήρας. λεφτοκόρυ (το) [μεσν.] {λαϊκ.} ο καρπός της λεπτοκαρυάς, το φουντούκι. λεφτοκαρυά (η) - λεπτοκαρυά. λεφτουδάκια (τα) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) μικροποσά που έχουν εξοικονομηθεί με κόπο: είχε κάποια - στην άκρη για τις έκτακτες ανάγκες της οικογένειας του. Επίσης λεφτούλια κ. λεφτάκια. [ETYM. < λεφτά + υποκ. επίθημα -ουδάκια].

Λέχθηκα ρ. ~» Λέγω

λεχουδι (το) {λεχουδι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το νεογέννητο βρέφος. [ETYM. < λεχώ (βλ. λ. λεχώνια) + υποκ. επίθημα -ούδι].

λεχρίτης (ο) {λεχριτών}, λεχρίτισσα (η) {δύσchr. λεχριτισσών} (υβριστ.) 1. πρόσωπο τυποτέρως, ανήθικο ΣΥΝ. παλιάνθρωπος 2. πρόσωπο που προκαλεί αηδία, βρομιάρες.

[ETYM. < αρχ. λέχριος «λοξός, ανάποδος», αβεβ. ετύμου, πθ. < *λέ^ε-σ-ρ-ιος, που ίσως συνδ. με το επίθ. λοξός ή με τις «γλώσσες» του Ησυχίου λεκροί, λεκρον οι όζοι των ελαρείων κεράτων].

λεχώνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η γυναίκα που έχει πρόσφατα γεννήσει και πρέπει να παραμείνει στο κρεβάτι ή, σύμφωνα με λαϊκές αντιλήψεις, κλεισμένη στο σπίτι για σαράντα ημέρες 2. (μτφ.) άνθρωπος οκνηρός, ξαπλωμένος στο κρεβάτι.

[ETYM. μεσν. < αρχ. λεχώ < λέχος «κρεβάτι, ανάκλιτρο» < I.E. *legh- «τίθειαι, κείμαι», πβ. αρχ. σλαβ. loie «κλίνη», βουλγ. löze «κρεβάτι», λατ. lectus (> γαλλ. lit), γοθθ. ligán «ξασπλώνω», γερμ. liegen, αγγλ. lie κ.ά. Ομόρρ. λέκ-τρο(ν) «κρεβάτι», λόγ-ος, λόχ-μη, λόχ-εία κ.ά.].

λεχωνιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η περίοδος των σαράντα ημερών που ακολουθεί τον τοκετό-η λοχεία (βλ.λ.).

λέο ρ. → λέγω

Λεοκράτης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Αθηναίος στρατηγός κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ο εξουσιαστής του λαού», < λεώς (βλ. λ. λαός) + -κράτης < κράτος].

Λέων (ο) {Λέοντ-ος, -α} 1. όνομα ιστορικών προσώπων της αρχαίας Ελλάδας, αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας και παλιών της Ρωμαιοκαθολικής, καθώς και Βυζαντινών αυτοκρατόρων (~ ΣΤ ο Σοφός) · 2. ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός του Β. Ημισφαιρίου 3. ΑΣΤΡΟΛ. το πέμπτο ζώδιο του ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο μεταξύ 27/7-22/8. 4. (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου 5. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < λέων (βλ.λ.)].

λέων (ο) {λέ-οντος, -οντά | -οντες, -όντων} (λόγ.) 1. το αρσενικό λιοντάρι ΦΡ. (α) ένας αλλά λέων (ένα άλλα λέοντα, Αίσωπος) για πρόσωπο που, αν και είναι μόνο του, αντιμετωπίζει με επιτυχία τις δύσκολες καταστάσεις (β) εξ όνυχος τον λέοντα βλ. λ. όνυχας (γ) η μερίδα του λέοντος το μεγαλύτερο μερίδιο: πήρε τη - από την κληρονομιά του θεού του (δ) λάκκος των λέοντων βλ. λ. λάκκος 2. (μτφ.) πρόσωπο που διακρίνεται για τη σωματική του δύναμη και τη γενναϊότητα του ΣΥΝ. ανδρείος, άφοβος, τολμηρός 3. θαλάσσιος λέων φώκια με χαυλιόδοντες, που ζει στον Ειρηνικό Ωκεανό και έχει την ικανότητα να κινείται και στη στεριά. Επίσης λέοντας [μεσν.]. (Βλ. κ. λ. λέαινα).

[ETYM. αρχ. (ήδη μικ. ανθρωπωνύμιο ge-wo «Λέων») < *λέΕοντ-, αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με σημ.ιτ. όρους, πβ. εβρ. lavi, ακ-καδ. labbu, αιγυπτ. labu, πράγμα που παραμένει αναπόδεικτο, ενώ η ετυμολόγηση βάσει του σανσκρι. rūiti, rūitā «βρυχώμαι» δεν ευσταθεί. Μέσω του λατ. leo η λ. πέρασε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. lion, γερμ. Löwe, ροσ. lev κ.ά. Στον μύθο του Αίσωπου Λέαινα και αλώπηξ αναφέρονται τα εξής: Λέαινα όνειδιζόμενη υπό αλώπεκος επί του δια παντός ένα τικταίν ένα έφη, άλλα λέοντα. Η φρ. μερίδα του λέοντος είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. la part du lion]. Λεωνίδας (ο) 1. όνομα βασιλέων της αρχαίας Σπάρτης με γνωστότερο τον Λεωνίδα Α (508-480 π.Χ.), που πολέμησε κατά των Περσών επί κεφαλής των τριακοσίων Σπαρτιατών και έπεσε στη μάχη των Θερμοπυλών (480 π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < λέων (βλ.λ.)]. Λεωσθένης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Αθηναίος στρατηγός κατά τον Λαμιακό Πόλεμο (323-322 π.Χ.).

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «το σθένος του λαού», < λεώς (βλ. λ. λαός) + -σθένης < σθένος (πβ. κ. Δημο-σθένης)]. λεωφορειατής (ο) {λεωφορειατήδες} (λαϊκ.-προφωρ.) οδηγός λεωφορείου.

[ETYM. < λεωφορείο + -ατής, κατά τα φορηταγής, μεταατής κ.τ.ό.]. λεωφορείο (το) [1863] μεγάλο αυτοκίνητο με πολλές θέσεις για επιβάτες, που χρησιμοποιείται ως μέσο μαζικής μεταφοράς εκτελώντας συγκεκριμένα δρομολόγια μέσα στην πόλη (αστικό ~) ή από πόλη σε πόλη (υπεραστικό ~) σε τακτά, κατά κανόνα, χρονικά διαστήματα (πβ. λ. πούλμαν): σχολικό ~ || ηλεκτροκίνητο - (το τρόλει) || σταθμός υπεραστικών ~ ΦΡ. (α) πράσινο λεωφορείο λεωφορείο που συνδέει τον Πειραιά με την Αθήνα αλλά και γύρω περιοχές: απερνούν οι εργαζόμενοι στον ηλεκτρικό σιδηρόδρομο και στα ~ (β) υποαστικό λεωφορείο μικρό ευέλικτο λεωφορείο μικρής χωρητικότητας, που εκτελεί δρομολόγια στο κέντρο των πόλεων αλλιώς μινιπάς (γ) διαστημικό λεωφορείο διαστημικό όχημα, το σχήμα του οποίου είναι όμοιο με του αεροπλάνου, ώστε να μπορεί να προσγειωθεί σε κανονικό διάδρομο προσγειώσεως και να πετάξει στην ατμόσφαιρα, ενώ κατά τη φάση της εκκίνησης συνδέεται εξωτερικά με δεξαμενή καυσίμων πυ-

ραύλων και δύο πρόσθετους βοηθητικούς πυραύλους που μπορούν να ξαναχρησιμοποιηθούν χρησιμοποιείται δε ως μεταφορικό μέσο για τη σύνδεση της Γης με διαστημικό σταθμό. — (υποκ.) λεωφορειάκι (το), (μεγεθ.) λεωφορειάρα (η), λεωφορειακός, -ή, -ό. [ETYM. < λεωφόρος (βλ.λ.), απόδ. του γαλλ. bus, συγκεκριμένος τ. του λατ. omnibus «για όλους», δοτ. πληθ. του επίθ. omnis «όλος»].

λεωφορειοδρόμος (ο) {λεωφορειοδρόμ-ου | -ων, -ους} τμήμα δρόμου που προορίζεται αποκλειστικά για την κίνηση των λεωφορείων.

λεωφορειούχος (ο/η) ιδιοκτήτης λεωφορείου. [ETYM. < λεωφορείο + -ούχος < έχω].

λεωφόρος (η) ο φαρδύς δρόμος ταχείας κυκλοφορίας οχημάτων, που συνδέει το κέντρο πόλεως με τα προάστια της ή τα περίχωρα μεταξύ τους. ΦΡ. λεωφόροι της πληροφορικής βλ. λ. πληροφορική. [ETYM. < αρχ. λαοφόρος < λεωφόρος < λαο-1 λεω- (< λαός | λεώς) + -φόρος < φέρω].

Λεωχαρής (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Αθηναίος γλύπτης (4ος αι. π.Χ.). [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «η χαρά του λαού», < λεώς (βλ. λ. λαός) + -χαρής < -χαρής (με αναβιβασμό τόνου) < *χάρος (τό) < ρ. χάρω].

ληγμένος, -η, -ο αυτός που έχει λήξει (συνηθέσε) για (πρόϊον) αυτό του οποίου έχει περάσει η ημερομηνία λήξεως: ~ γυμνός | κονσέρβα | γάλα.

λήγουσα (η) {ληγουσών} η τελευταία συλλαβή μιας λέξης. [ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. μτχ. ενεστώτα του αρχ. λήγω].

λήγω ρ. αμετβ. {έληξα, ληγμένος} 1. λαμβάνω τέλος, τερματίζομαι: η προθεσμία λήγει σε πέντε μέρες || ο αγώνας μόλις έληξε ΣΥΝ. τελειώνει 2. καταλήγω, έχω ως τελευταίο μου στοιχείο: τα περισσότερα θηλυκά ονόματα λήγουν σε -α και -η. ΣΧΟΛΙΟ λ. παύω. [ETYM. αρχ. < *(σ)λήγ-ω, εκτεταμ. βωθ. του I.E. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. σονσκρι. slaksna- «ολισθηρός, ισχνός», λατ. laxus «χαλαρός» (> γαλλ. lâche), αρχ. σκανδ. slóki «περιπλανώμαι άσκοπα» (> σουηδ. slök), αρχ. γερμ. siine «χαλαρός - αριστερός», γερμ. link «αριστερός» κ.ά. Ομόρρ. λαγ-αρός (βλ.λ.), λάρ-ανον (> λαγανά), λαγών (-όνα), λήξ-ις (-η) κ.ά.].

Λήδα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μητέρα της ωραίας Ελένης, του Κάστορα και του Πολυδεύκη από την ένωση της με τον Δία, ο οποίος την είχε πλησιάσει με μορφή κύκνου 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < λυδ. lada «γυναίκα, σύζυγος»].

λήζινγκ (το)-> λίζινγκ

λήθαργικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον λήθαργο.

λήθαργος (ο) {ληθάργ-ου | -ων, -ους} 1. ΙΑΤΡ. ο πολύ βαθύς και συνεχής ύπνος, η κατάσταση νάρκης: πέφτω σε ~ 2. (μτφ.) κατάσταση πλήρους αδράνειας, απραξίας: σε ~ η κυβέρνηση: καμία απολύτως αντίδραση στις εξωτερικές πιέσεις || στο δεύτερο ημίχρονο ο παίκτης ζύπνησε από τον ~ και πέτυχε δύο γκολ 3. ΒΟΤ. το στάδιο μη βλαστί-κότητας που παρατηρείται στα σπέρματα των περισσότερων φυτών, κατά το οποίο αναστέλλονται οι διαδικασίες της αύξησης και της ανάπτυξης ή δεν παρατηρείται βλάστηση.

[ETYM. αρχ., πθ. < ληθ- (< λήθη) + αργός, οπότε το σύνθετο θα προσδιορίζει αρχικά τον επιλήθμονα, εκείνον που ξεχνά να πράξει κάτι].

λήθη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-λογοτ.) η έλλειψη μνήμης, το να ξεχνά κανείς (κάποιον/κάτι): το όνομα του έπεσε σε - (ξεχάστηκε) || - στο παρελθόν ΣΥΝ. λησμοσύνη, λησμονιά ΑΝΤ. μνήμη, θύμιση. ΣΧΟΛΙΟ λ. λάθος. [ETYM. αρχ. < ρ. λανθάνω (πβ. αόρ. β' ε-λαθ-ων), βλ. κ. λανθάνω].

ληκτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που βρίσκεται στο τέλος: ~ σύμφωνα μιας λέξης ΣΥΝ. καταληκτικός, τελικός ΑΝΤ. αρκτικός.

λήκυθος (η) {λήκυθ-ου | -ων, -ους} 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. το μικρό ή μεσαίο μεγέθους αγγέλι, στο οποίο τοποθετούσαν κατά την αρχαιότητα λάδι, αρωματικά έλαια ή προσφορές για τους νεκρούς: λευκές | μαμαρίνες ~ || - με γραπές | ανάγλυφες παραστάσεις 2. ΦΥΣ. φυλάδιο με το οποίο γίνεται η μέτρηση της πυκνότητας σωμάτων. [ETYM. αρχ. τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο]. λημέρι (το) {λημερι-ού | -ιών} 1. το κρησφύγετο των αρματολών και των κλεφτών κατά την Τουρκοκρατία: «την πήραν και την πήγανε στα κλέφτικα ~» (δημοτ. τραγ.) 2. (γενικότ.) ο τόπος που χρησιμοποιεί κανείς ως κρησφύγετο ΣΥΝ. άντρο 3. η φωλιά άγριων ζώων 4. λημέρια (τα) (καθημ.-μτφ.) το μέρος στο οποίο συγχάζει κανείς: πώς και πέρασε απ' τα ~ μας; || ξαναγυρίζω στα παλιά μου ~ ΣΥΝ.

στέκι. [ETYM. < ολημερίζω (υποχωρητ.) «περνά όλη την ημέρα» < μτγν. ολή-μερος < όλ(ο) + -ήμερος < ημέρα]. λημεριάζω ρ. αμετβ. {λημερίασα, -μένος} (λαϊκ.) 1. ζω σε συγκεκριμένο τόπο, τον οποίο έχω για κρησφύγετο 2. (καθημ.) περνά την ώρα μου, συγχάζω (σε συγκεκριμένο τόπο). λήμη (η) {λημίω} το λιπώδες έκκριμα των βλεφάρων, που συγκεντρώνεται στον κανθό του μυτιού ΣΥΝ. τσίμπλα. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το αλβ. Horn «ακακάνθη» δεν ευσταθεί μορφολογικά, ενώ η αναγωγή σε λατ. lama «έλος, τέμα» και λιβ. lōmas «κόλωμα, λάκκος» παρουσιάζει και σημειολογικά προβλήματα]. λήμμα (το) {λήμ-ματος | -ατα, -άτων} 1. (α) κάθε λέξη που περιλαμβάνεται και σχολιάζεται μέσα σε ένα λεξικό· εμφανίζεται με τον βασικό της τύπο (ονομαστική ενικού για ουσιαστικά, α' πρός. ενικού οριστικής ενεργητικού ενεστ. για ρήματα κ.ο.κ.) και εξαιρείται συνήθως με έντονα (μαύρα) γράμματα: ο πλούτος των ~ ενός λεξικού (β) το σύνολο των πληροφοριών που δίνονται για μία λέξη σε λεξικό ή εγκυκλοπαίδεια: τη φράση «ανοιχτό μυαλό» θα τη βρεις στο - «ανοιχτός» || πλήρες | πενιχρό | σύντομο | εκτενές ~ 2. ΜΑΘ.-ΦΙΛΟΣ. η αποδεδειγμένη πρόταση που χρησιμοποιείται για την απόδειξη μιας άλλης (θεωρήματος). ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω, ομόηχα.

[ETYM. < αρχ. *λήμμα* < **λήβ-μα* < *λαμβάνω* (πβ. αόρ. β' *έ-λαβ-ον*)].
 λημματογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταγραφή και η ανάλυση των λημμάτων λεξικού ή εγκυκλοπαιδείας. — λημματογράφος ρ. {-είς...}.
 λημματολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιλογή και η τοποθέτηση σε σειρά λημμάτων (λεξικού ή εγκυκλοπαιδείας). — λημματολόγος ρ. {-είς...}.
 λημματολόγιο (το) {λημματολογί-ου | -ων} ο κατάλογος των λημμάτων λεξικού ή εγκυκλοπαιδείας: *πλούσιο | περιορισμένο | εμπλουτισμένο* ~ λημματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιλογή μιας λέξης και η ένταξη της ως λήμματος σε λεξικό ή εγκυκλοπαιδεία. — λημματοποιός ρ. {-είς...}.
 Λήμνος (η) νησί του ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους Ν. της Θάσου και της Σαμοθράκης. — Λημνός κ. (λόγ.) Λήμνιος [αρχ.] (ο), Λημνιά κ. (λόγ.) Λήμνια κ. *λημνιά* (η), *λημνιώτικος*, -η, -ο κ. (λόγ.) *λημνιακός*, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. *Λήμνος*, αγν. ετύμου, πθ. φων. προελ. με τη σημ. «λευκή» (πβ. εβρ. *lawan*, βλ. κ. *Λίβανος*), εξαιτίας της όψης των ηφαιστειακών βράχων της νήσου].
 λήνός (ο) η μικρή δεξαμενή, μέσα στην οποία πατιούνται τα σταφύλια, για να βγει ο μούστος ΣΥΝ. πατητήρι.
 [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδεση με γοθθ. **lōna* «τέλμα» και με τα συνώνυμα προβηγκ. *lona* και αρχ. σκανδ. *lōn* δεν είναι πειστική].
 λήζα, -ασα, -αν (λόγ.) αυτός που έχει τελειώσει, έχει λήξει: *το επεισόδιο θεωρείται λήξαν* || *η παρεξήγηση θεωρείται λήζασα*. [ETYM. Μτχ. ενεργ. αορ. του αρχ. *λήζω*].
 λήξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} 1. το χρονικό σημείο στο οποίο τελειώνει η παύση να ισχύει κάτι: *πλησιάζει η ~ της θητείας του προέδρου της Βουλής* || *ο διατητής σφύριζε τη ~ του αγώνα* || η ~ του *συνεδρίου* | *του πολέμου* 2. η παύση, ο τερματισμός μιας ενέργειας: η ~ του *διαβατηρίου* | *του δικαιώματος αλλαγής ενός προϊόντος*- ΦΡ. *ημερομηνία* Λήξεως βλ. λ. *ημερομηνία*.
 ληξιαρχείο (το) [μτγν.] η υπηρεσία δήμου ή κοινότητας, η οποία καταχωρίζει σε ειδικά βιβλία γεγονότα που σχετίζονται με την αστική κατάσταση των πολιτών, όπως γεννήσεις, βαπτίσεις, γάμους, θανάτους και εκδίδει ληξιαρχικές πράξεις.
 ληξιαρχικός, -ή, -ό [αρχ.] ο σχετικός με το ληξιαρχείο ή τον ληξιαρχο: ~ *βιβλίο* (στο οποίο καταχωρίζονται οι γάμοι, οι γεννήσεις, οι θάνατοι κ.λπ.) | *πράξη* (έγγραφο με το οποίο πιστοποιούνται οι γάμοι, οι γεννήσεις, οι θάνατοι κ.λπ.).
 ληξιαρχος (ο/η) {ληξιάρχ-ου | -ων, -ους} υπάλληλος δήμου ή κοινότητας, που ενημερώνει τα σχετικά βιβλία για την αστική κατάσταση των πολιτών και εκδίδει τα σχετικά πιστοποιητικά. [ETYM. μτγν. < λήξις (< *λήγω*) + -άρχος < *άρχω*].
 ληξιπρόθεσμος, -η, -ο [1833] αυτός του οποίου η προθεσμία έχει λήξει: ~ *οφειλή* | *δάνειο* | *γραμμάτιο* | *επιταγή* | *χρέος*.
 Ληξούρι (το) {Ληξουρίου} πόλη της Κεφαλονιάς απέναντι από το Αργοστόλι. — Ληξουριώτης (ο), Ληξουριώτισσα (η), Ληξουριώτικος, -η, -ο.
 λήπτης (ο) {ληπτόν}, λήπτρια (η) {ληπτρίων} (λόγ.) πρόσωπο που παραλαμβάνει, που δέχεται (κάτι): ~ *οργάνων* (σε μεταμοσχεύση) ANT. δότης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *λαμβάνω*].
 -λήπτης, -λήπτρια: β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: 1. αυτόν που λαμβάνει κάτι: *δάνειο-λήπτης*, *δωρο-λήπτης* 2. αυτόν που καταγράφει με μηχανή κάτι: *εικονο-λήπτης*, *ηχο-λήπτης* 3. αυτός που αναλαμβάνει να εκτελέσει κάτι: *εργο-λήπτης* 4. συσκευή κατάλληλη για την υποδοχή κάποιου πράγματος: *ρευματο-λήπτης* (πρίζα). [ETYM. Β' συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *παρα-λήπτης*, *δωρο-λήπτης*), που προέρχεται από το ουσ. *λήπτης* (βλ.λ.)].
 -λήπτος, -η, -ο (λόγ.) λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι καταλαμβάνεται ή χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από συγκεκριμένες ιδέες και πεποιθήσεις: *θρησκόληπτος*, *δαμονόληπτος*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εϋ-λήπτος*, *θεό-λήπτος*), που προέρχεται από το ρ. *λαμβάνω* μέσω του θ. ληπ- (πβ. κ. *λήπτης*)].
 λήρος (ο) (αρχαιοπρ.) ο ανόητος λόγος ΣΥΝ. μορολογία. [ETYM. < αρχ. *λήρος*, αβεβ. ετύμου, πθ. < I.E. **la-* «φανάζω», ονομα-τοπονημένη ρίζα, πβ. αρχ. *σλαβ.* *la-ja*, αρμ. *lam* «κλαίω», ίσως και λατ. *lāmentum* «θρήνος» κ.ά. Ομόρρ. πθ. *λά-σκω* «κραυγάζω, φονάζω». Βλ. *λαλώ*, *παρα-ληρό*].
 -λής κ. -λης (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνει: 1. ιδιότητα: *μερακ-λής*, *μπελα-λής*, *παρα-λής*, *σεβντα-λής* 2. καταγωγή: *Βάρνα-Βάρναλης*. [ETYM. Παραγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το τουρκ. -li και απαντούσε αρχικώς μόνο σε τουρκικής προελεύσεως λέξεις, λ.χ. *bela-li*, *sevda-li*].
 λησμονιά [μεσν.] κ. αλησμονιά (η) (λογοτ.) η έλλειψη μνήμης, το να ξεχάσει κανείς (κάποιον/κάτι) ή να τον ξεχάσουν ΣΥΝ. λήθη-φρ. *νερό της λησμονιάς* το νερό που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, πίνουν οι νεκροί στον Αδη και λησμονούν τα επίγεια. Επίσης *λησμοσύνη* [αρχ.] (βλ.λ.) κ. λησμονησιά κ. αλησμονησιά.
 λησμονιάρης, -α, -ικο [μεσν.] (λαϊκ.) ξεχασιάρης (βλ.λ.).
 λησμονοβότανο (το) το βοτάνι που, κατά τις λαϊκές δοξασίες, τρώγουν οι νεκροί στον Αδη και ξεχνούν τα επίγεια.
 λησμονό (κ. -ώο) κ. (λαϊκ.) αλησμονό ρ. μετβ. {λησμον-είς κ. -ός... | λησμον-ησα, -ίμαι κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (λογοτ.) παύω να θυμώμαι, μου διαφεύγει (κάτι): «*αλησμονό και χαιρόμαι*, *θυμάμαι*

και λυπούμαι» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. ξεχνώ 2. αμελώ (υποχρέωση): *λησμονήσα να πάω στην εκδήλωση* || - *το χρέος* | *το καθήκον μου* 3. (με-σοπαθ. *λησμονιέμαι*) ξεχνιέμαι, παύω να με θυμούνται: «*μάτια που δεν βλέπονται, γρήγορα λησμονιούνται*» (παροιμ.). [ETYM. < μτγν. *λησμονό* (-έο) < μτγν. *λήσιον* < **λαθ-μιον* (πβ. *λήθη*-η) < αρχ. *λανθάνω* (πβ. αόρ. β' *έ-λαθ-ον*)].
 λησμοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. (λογοτ.) η λήθη 2. ΨΥΧΟΛ. η άρνηση του ανθρώπου να θυμηθεί εμπειρίες που του προκαλούν δυσάρεστα συναισθήματα.
 ληστανάρτης (ο) [1892] {λησταναρτών} 1. ο ληστής που επαναστατεί εναντίον του κράτους 2. ο ανάρτης που διαπράττει ληστείες. — λησταναρσία (η) [1892].
 λησταποδόχος (ο) [1839] (λόγ.-σπάν.) πρόσωπο που δέχεται αντικείμενα, τα οποία αποτελούν προϊόντα ληστείας (πβ. λ. *κλεπταποδόχος*). — λησταποδοχή (η) [1871].
 ληστοργείο (το) [μεσν.] 1. το κρησφύγετο του λησταρχου και της συμμορίας του 2. (μτφ.-εκφραστ.) το κατάστημα στο οποίο διαπράττεται αischροκέρδεια.
 ληστορχος (ο) [μτγν.], ληστορχίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ηγείται συμμορίας ληστών: ο ~ *Νταβέλης*. — ληστορχία (η) [μτγν.].
 ληστεία (η) [αρχ.] {ληστειών} 1. η απόσπαση και η οικειοποίηση ξένων αγαθών από τον κάτοχο τους με άσκηση βίας (που μπορεί να φθάσει μέχρι και τον φόνο) ή απειλή: *διαπράττω* ~ || *πέφτω θύμα ληστείας* || ~ σε *υποκατάστημα τράπεζας με λεία πολλά εκατομμύρια* 2. (μτφ.-εκφραστ.) η επιδίωξη υπερβολικού κέρδους ΣΥΝ. *αischροκέρδεια* (πβ. λ. *κλοπή*, *διάρρηξη*, *ρισιφί*, *υπεξείρση*).
 ληστέος ρ. μετβ. [αρχ.] {λήστ-εμα, -εύθηκα (καθημ. -εύθηκα), -ευμέ-νος (καθημ. -εμένος)} 1. αποσπώ με βία ή απειλή (από κάποιον/κάτι) ξένα περιουσιακά στοιχεία: ~ *σπίτι* | *τράπεζα* | *έναν περαστικό* || *λήστευαν χρηματοπιστολή και απέσπασαν 5.000.000 δραμής* 2. (μτφ.-εκφραστ.) διαπράττω *αischροκέρδεια* εις βάρος κάποιου. — λήστευ-ση (η) [1845].
 ληστής (ο/η) {θηλ. γεν. ληστού} 1. το πρόσωπο που διαπράττει ληστεία: *οι ~ της τράπεζας* 2. (παλαιότ.) το μέλος συμμορίας από εκείνες που δρούσαν στην ύπαιθρο, κυρ. σε ορεινές περιοχές, και λήστευαν περαστικούς ή τους αφήγαν, για να ζητήσουν λύτρα 3. (μτφ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που *αischροκέρδει* εις βάρος των άλλων. [ETYM. < αρχ. *ληστής* | *ληστής* < **λαε-ιδ-τής* < *λεία* (< **λάP-ια*), βλ. κ. *λεία*].
 ληστοκρατία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} κατάσταση στην οποία ληστές ελέγχουν μια περιοχή διαπράττοντας ληστείες και επιβάλλοντας τη θέληση τους.
 ληστοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {κυρ. τριτοπρόσ. *ληστοκρατείται*... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (για τόπο) έχω καταληφθεί ή κυριαρχούμαι από ληστές: *όλη η ύπαιθρος ληστοκρατείται, με αποτέλεσμα να μην εκτελούνται τα περισσότερα δρομολόγια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
 ληστοπραξία (η) [1871] {ληστοπραξιών} κάθε πράξη που μπορεί να χαρακτηριστεί ως ληστεία σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα.
 ληστοσυμμορία (η) [1872] {ληστοσυμμοριών} συμμορία ληστών. — ληστοσυμμοριότης (ο) [1895].
 ληστοτροφία (η) [1870] (λόγ.) πρόσωπο που τρέφει ή περιθάλπει ληστές.
 ληστοφυνοδίκος (ο) [1887] {ληστοφυνοδικέ-ου | -ων, -ους} φυνοδίκος (βλ.λ.) που κατηγορείται για ληστεία. — ληστοφυνοδικία (η) [1890].
 ληστρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με ληστεία ή/και με ληστές: ~ *επίδομη* | *μέθοδος* | *επίθεση* 2. αυτός που έχει το χαρακτήρα ληστείας: ~ *πράξη* 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από *αischροκέρδεια*, αρπακτική διάθεση: ~ *φορολογική πολιτική* · ΦΡ. ΣΤ. ληστρική *σύννοδος* η εκκλησιαστική σύννοδος του 449 μ.Χ., που έγινε στην Έφεσο και στην οποία υπερίσχυσε με αυθαρεσίες η παράταξη του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, που προέκρινε μία μονοφυσική ομολογία πίστωσης. — ληστρικ-ά -ώς [μτγν.] επίρρ. [ETYM. < αρχ. *ληστρικός* < *ληστρίς* (ναός) «πειρατικό πλοίο» < **λαε-ιδ-τρίς* < *λεία* (< **λάP-ιά*)].
 ληταρι (το) {ληταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) σχοινί με το οποίο δένουν τα κατοικίδια ζώα. [ETYM. < μεσν. *λητάρι*(ν) < μτγν. *ειλητάριον* (βλ.λ.)].
 Λητό (η) {-ώς κ. -ούς} 1. ΜΥΘΟΛ. η μητέρα του Απόλλωνα και της Αρτέμιδος 2. γυναικείο όνομα.
 [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Εφόσον η Λητό ήταν μητέρα-θεά που προερχόταν από τη Μ. Ασία, ίσως έχει κοινή ετυμολογική προέλευση με τη *Ληδα*, δηλ. από λυδ. *lada* «γυναίκα, σύζυγος». Οι αρχαίοι θεωρούσαν τη Λητό θεά της νύχτας και συνέδεαν -παρετυμολογικώς- το όνομα της με το ρ. *λανθάνω*].
 λήθηκα ρ. → λαμβάνω
 λήψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) 1. η πράξη κατά την οποία λαμβάνει κανείς (κάτι): ~ *χημιακή αμοιβής* || η ~ *όλων των απαραίτητων μέτρων* || ~ *απόφασης* | *διαταγής* | *βοήθειας* || ~ *αίματος* ANT. *δόσιμο*- ΦΡ. (στη Λογική) *λήψη του ζητούμενου* (λατ. *petitio principii*) το να παίρνεις κάτι που είναι ζητούμενο ως δεδομένο 2. (ειδικότ.) η διοχέτευση στον οργανισμό με κατάποση: ~ *φαρμάκων* | *τροφής* · 3. το να δέχεται μία κεραία ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό σήμα και να το μεταβιβάζει στην αντίστοιχη συσκευή που λειτουργεί ως δέκτης: η ~ *δεν είναι καλή* || *συσκευή λήψεως* 4. η αποτύπωση (εικόνας ή σκηνής) σε φωτογραφικό ή κινηματογραφικό φιλμ: *μηχανή λήψεως* (κάμερα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*. [ETYM. < αρχ. λήψ- < *λαμβάνω* (πβ. μέλ. *λήψομαι*)].
 -ληψία λεξικό επίθημα που δηλώνει: 1. λήψη: *αμο-ληψία* 2. την κατοχή από έμμενες ιδέες: *θρησκο-ληψία* 3. την καταγραφή με μηχανή-

ματα: ηχο-ληψία.
 [ETYM] Λεξικό «πίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἐπι-λη-ψία*, μτγν. *δορο-ληψία*), που προέρχεται από το ρ. *λαμβάνω* (θ. ληψ-, πβ. μέλλ. *λήψομαι*) και απαντά επίσης σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. αγγλ. *parcol-epsy*)).

ληφοδοσία (η) {ληφοδοσιών} (λόγ.) η εμπορική συναλλαγή ΣΥΝ. δοσοληψία, αγοραπωλησία, (λαϊκ.) πάρε-δώσε, αλισβερίσι. [ETYM] < ληφο- (< λήψη) + -δοσία (< δόση)].

λιάδα (η) (λαϊκ.) κυρ. στη φρ. *γίνομαι λιάδα* μεθό πάρα πολύ, γίνομαι τύφλα στο μεθύσι.

λιάζω ρ. μετβ. {έλιασα, λιάσ-τηκα, -μένος} (καθημ.) 1. εκθέτω (κάτι) στις ηλιακές ακτίνες, απλώνω (κάτι) στον ήλιο, για να θερμανθεί ή να ξεραθεί: ~ *στρουσάια* | *σύνκα* | *σταφίδες* 2. (μεσοπαθ. *λιάζομαι*) (α) κάθομαι στον ήλιο, απολαμβάνω τον ήλιο: *πάνω στο πεζούλι ήταν ξεπλωμένες γάτες και λιάζονταν* || «*έναν αϊτός καθότανε στον ήλιο και λιάζονταν*» (δημοτ. τραγ.) (β) (για τόπους, χώρους) δέχομαι ήλιο, φωτίζομαι από τον ήλιο, είμαι ευήλιος: αυτό το *δομάτιο δεν λιάζεται καθόλου και μυρίζει μούχλα*. — λιάσιμο (το). [ETYM] < αρχ. *ηλιάζω* (με αποβολή του ατόνου αρχικού ή-) < *ήλιος*].

λιακάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το να είναι η ημέρα ηλιόλουστη και ευχάριστα ζεστή, κυρ. το φθινόπωρο, τον χειμώνα ή την άνοιξη: *θέλησαν να επωφεληθούν από τη φθινοπωρινή ~ και πήγαν στην εξοχή || σήμερα έχει ~|| ο κόσμος βγήκε ν'απολαύσει τη ~*. [ETYM] < *λιακό* (βλ.λ.) + *παραγ.* επίθημα -άδα, πβ. *βαρκ-άδα, φεγγεράδα*].

λιακό (το) (λαϊκ.) 1. το μπαλκόνι, ο εξώστης που φωτίζεται από ήλιο 2. το δοχείο ή ο χώρος όπου τοποθετούνται για να εκτεθούν στον ήλιο καρποί, όπως σταφύλια, σικά κ.λπ., για να αποξηρανθούν ΣΥΝ. λιά-στρα. [ETYM] < μτγν. *ηλιακό*, ουδ. του επίθ. *ηλιακός* < αρχ. *ήλιος*].

λιακοτό (το) (λαϊκ.) 1. το μπαλκόνι που το βλέπει ο ήλιος 2. η επίπεδη στέγη οικοδομήματος, την οποία βλέπει ο ήλιος: *άνοιξη, γιαιε, που αγάπες και ανέβανες απάνω στο ~ και κοιτάζεις...* (Γ. Ρίτσος) ΣΥΝ. τωράτσα 3. το μπαλκόνι που περιφράσσεται με τζάμια, τζαμαρία. [ETYM] < **ηλιακοτό* < μτγν. *ηλιακός* < αρχ. *ήλιος*].

λιαν επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολύ: η ποιή *που του επεβλήθη είναι - επεικής* || θα τα *ξανπούμε ~ συντόμως*- ΦΡ. *λιαν καλώς* (πολύ καλά) ο βαθμός επίδοσης μαθητή ή φοιτητή, που βρίσκεται μία βαθμίδα πιο κάτω από το «άριστα»: *πύρε το πτυχίο του με ~*. [ETYM] αρχ., αιτ. αμάρτυρου ουστ. που χρησιμοποιήθηκε επιρρηματι-κώς, αβββ. ετύμου. Οι συνδέσεις με το δωρ. λην «θέλω» και με το επίθ. *λειός* έχουν πλέον εγκαταλειφθεί].

λιανεμπόριο (το) → λειανεμπόριο

λιανίζω ρ. → λειανίζω

λιανικό, -ή, -ό → λειανικό

λιανοκέρι (το) → λειανοκέρι

λιανο(ν)τούφεκο (το) → λειανο(ν)τούφεκο

λιανοπούλημα (το) → λειανοπούλημα

λιανοπωλητής (ο) → λειανοπωλητής

λιανός, -ή, -ό → λειανός

λιανοτράγουδο (το) → λειανοτράγουδο

Λιάπης (ο) {Λιάπιδες} εξισλαμισμένος Αλβανός, από αυτούς οι οποίοι κατοικούσαν στη Λιαπούρια τής ΝΔ. Αλβανίας- ομάδες αυτών εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές τής Ν. Ελλάδας (Αττικοβοιω-τία, Ευβοία, Σπείτσες, Κορινθία κ.α.) κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο (βλ. κ. λ. *Αρβανίτης*).

[ETYM] < αλβ. *Liap*, ονομασία μιας από τις αλβανικές φυλές, αγν. ετύμου].

λιάσιμο (το) → λιάζω

λιαστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που αποξηράνθηκε ύστερα από έκθεση του στον ήλιο: ~ *σταφύλια* | *ντομάτες*- ΦΡ. *λιαστό κρασί* το κρασί που παρασκευάστηκε από σταφύλια, τα οποία είχαν εκθεθεί προηγουμένως στον ήλιο. [ETYM] < **ηλιαστός* < αρχ. *ηλιάζω* < *ήλιος*].

λιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το δοχείο ή ο χώρος όπου απλώνονται καρποί (σταφύλια, σικά κ.λπ.) εκτεθειμένοι στον ήλιο, για να αποξηρανθούν ΣΥΝ. λιακό 2. το σύστημα όπου απλώνονται τα πλυμένα ρούχα για να στεγνώσουν.
 [ETYM] < θ. *λιασ-* (< λιάζω, -ομαι) + *παραγ.* επίθημα -τρα, πβ. κ. *κρε-μάσ-τρα*].

Λιβαδεία (η) {άλλη ορθ. *Λειβαδεία*} πόλη τής Α. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα του νομού Βοιωτίας. Επίσης (σπανιότ.) Λεβαδεία. — Λιβαδέιτης (ο), Λιβαδέιτσα κ. Λιβαδιώτισσα (η), Λι-βαδέιτικός, -ή, -ο κ. Λιβαδιώτικος.
 [ETYM] < αρχ. *Λεβιάδα*, από τον Αθηναίο *Λεββαδο*, που εγκατέστησε τους κατοίκους τής αρχαιότερης Μιδείας (η οποία ήταν χτισμένη σε λόφο) στη βοιωτική πεδιάδα].

λιβάδι (το) (παλαιότ. ορθ. *λειβαδί*) (λιβαδι-ού | -ιών) 1. η έκταση γης, η οποία είναι γεμάτη χορτάρι και κατάλληλη για τη βοσκή και τη διατροφή των ζώων ΣΥΝ. (λόγ.) λειμώνας · 2. η ρηγή λιμνοθάλασσα στην οποία εκτρέφονται ψάρια. — (υποκ.) λιβαδάκι (το) [μεσν.], λι-βαδήσιος, -ια, -ιο [μεσν.].
 [ETYM] < μτγν. *λιβαδίον*, υποκ. του αρχ. *λιβάς, -άδος* (ή) «σταλαγμός νερού, στάσιμο νερό, ρυάκι» < **λιψ* «ρεύμα, ρυάκι» (μαρτυρείται μόνο η γεν. *λιβός*) < *λείβω* «στάζω, χύνω - κάνω σπονδή», που συνδ. με λατ. *libo* «χύνω, κάνω σπονδή», αρχ. *σλαβ.* *lěja* «εκχύω, χύνω», λιθ. *lieju*].

λιβαδοπονία (η) κλάδος τής δασολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των λιβαδικών φυτών, μ^ε τα συστήματα ανάπτυξης λιβαδιών, μ^ε τη λιβαδική τεχνική, τη διατροφή ζώων στα λιβάδια και τη δια-

χείριση βοσκοτόπων, καθώς και με την οικολογία, την προστασία και τη διαμόρφωση του λιβαδικού τοπίου. [ETYM] < λιβάδι + -πονία (πβ. *γεω-πονία*).
 λιβαδότοπος (ο) [μεσν.] 1. η περιοχή που είναι γεμάτη λιβάδια 2. το λιβάδι, ο βοσκοτόπος, λιβάνι (το) {λιβαν-ιού | -ιών} η ρητήν που προέρχεται από το δέντρο *λιβανός*, εκλύει αρωματική μυρωδιά όταν καίγεται και χρησιμοποιείται υπό μορφήν κόκκων σε λατρευτικές τελετουργίες, όπου συμβολίζει (καθώς καίγεται σε θυμιατήρι) την άνοδο στον ουρανό των προσεχόντων των πιστών ΣΥΝ. θυμίαμα- ΦΡ. (οικ.) (α) αφοσώνω | *αποστρέφωμαι* (κάποιον) όπως ο διάλογος το λιβάνι βλ. λ. *διάβολος* (β) *κερί και λιβάνι!* οργισμένα σε κάποιον που επαναλαμβάνει εκνευριστικά τη λέξη «κύριε/κυρία». [ETYM] < μεσν. *λιβάνι(ν)* < αρχ. *λιβανός* (βλ.λ.)].

λιβανίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {λιβανίσ-α, -τηκα, -μένος} 1. καίω λιβάνι σε θυμιατήρι, ώστε να αναδίδεται αρωματικός καπνός (μπροστά από εικόνες ή τους πιστούς): ο *παπάς λιβανίζει τους πιστούς* ΣΥΝ. θυμιάζω 2. (μψ.-μειοτ.) κολακεύω (κάποιον) με αναξιοπρεπή τρόπο: *λιβανίζει τον προϊστάμενο του, πρόκειται να πάρει προαγωγή* ΣΥΝ. γλείφω (μψ.) 3. ενοχλώ (κάποιον) επαναλαμβάνοντας του τα ίδια λόγια: *πάψε να με λιβανίζεις όλη μέρα μ' αυτή την ιστορία* 4. διστάζω να κάνω (κάτι): *αντί να φάει το φαγητό του, καθόταν και το λιβανίζει- το κοιτάζε, το σκάλιζε με το πιρούνι και με ρωτούσε τι είχε μέσα* 5. καθυστερώ πολύ (κάτι): *Τι τη λιβανίζεις αυτή την αναφορά τόσες μέρες; Θα την τελειώσεις ποτέ να την υποβάλουμε*. — λιβάνισμα (το).

λιβανιστήρι (το) {λιβανιστηρι-ού | -ιών} το κεραμικό ή συνηθέστερα μπρούντινο σκεύος, μέσα στο οποίο καίγεται το λιβάνι ΣΥΝ. θυμιατήρι, θυμιατό- ΦΡ. (μψ.) *άρχισε πάλι το λιβανιστήρι* (i) άρχισε πάλι να επαναλαμβάνει με ενοχλητικό τρόπο τα ίδια (ii) άρχισε να κολακεύει κάποιον για συγκεκριμένο σκοπό. [ETYM] < *λιβανίζω* + *παραγ.* επίθημα -τήρι, πβ. κ. *εργασ-τήρι*].

λιβανιστής (ο) [1892] 1. πρόσωπο που λιβανίζει ΣΥΝ. θυμιαστής 2. (μψ.) πρόσωπο που φέρεται αναξιοπρεπώς, κολακεύοντας τους άλλους ΣΥΝ. κολάκας.

Λιβανός (ο) {Λιβάνου} (αραβ. Al-Jumhūriyah al-Lubnāniyah = Δημοκρατία του Λιβάνου) κράτος τής Δ. Ασίας στην Α. ακτή τής Μεσογείου Θαλάσσης με πρωτεύουσα τη Βηρυτό, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα τη λίρα Λιβάνου. — Λιβανέζος (ο), Λιβανέζα (η), Λιβανέζικος, -ή, -ο.
 [ETYM] < αρχ. *Λιβανός*, ονομασία τής μεγάλης οροσειράς που διασχίζει τη χώρα. Για την ετυμ. βλ. λ. *λιβανός*].

λιβανός (ο) {λιβάν-ου | -ων, -ους} 1. δέντρο αειθαλές, με μικρά άνθη και φλοιό με ρητινοφόρους αγωγούς, από το οποίο παράγεται το λιβάνι 2. (συνεκδ.) το λιβάνι.
 [ETYM] αρχ. < εβρ. *lebōnā* < *lbn* «λευκός», που οφείλεται στις χιονισμένες κορυφές τής ομώνυμης οροσειράς].

λιβανωτός (ο) 1. η αρωματική ουσία του λιβανιού, η οποία χρησιμοποιείται ως θυμίαμα 2. (συνεκδ.) το λιβάνισμα 3. (μψ.) ο υπερβολικά επαινετικός λόγος, που αποσκοπεί στο να κολακεύσει κατά τρόπο αναξιοπρεπή ΣΥΝ. κολακεία, γλείψιμο- ΦΡ. *καίω λιβανωτό* (σε κάποιον) εγκωμιάζω αναξιοπρεπώς, κολακεύω (κάποιον). Επίσης λιβανωτό (το).
 [ETYM] μτγν. < *λιβανός* (βλ.λ.) ή *κατ' άλλη άποψη*, απευθείας από φοιν. *libōnat* < *riā* *lbn* «λευκός»].

λιβας (ο) {χωρ. πληθ.} 1. (επίσ.) ο θερμός νοτιοδυτικός άνεμος που πνέει από την κατεύθυνση τής Λιβύης (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. γαρμητς 2. (κατ' επέκτ.) ο ζήρος και θερμός άνεμος, που προκαλεί σημαντικές ζημιές στη γεωργία: «*τον εχθρόν τα φουσάτα πέρασαν σαν τον ~ που καίει τα σπαρτά*» (εμφατηρίο).
 [ETYM] μεσν. < αρχ. **λιψ* (μαρτυρείται μόνον η γεν. *λιβός*) < *λείβω* «στάζω, χύνω - κάνω σπονδή» (βλ. κ. *λιβάδι*)].

λιβελλογράφημα (το) [1888] {λιβελλογραφημ-ατος | -ατα, -άτων} δημοσίευμα, άρθρο ή βιβλίο που περιέχει δυσφημιστικά σχόλια και κακόβουλους, σκωφαντικούς χαρακτηρισμούς (για κάποιον): *δεν πρόκειται για υπέθυνη κριτική, αλλά για κατάπτυστο ~*.

λιβελλογράφος (ο/η) [1819] πρόσωπο που γράφει λιβελλούς. — λιβελλογραφικός, -ή, -ό [1871].

λιβελλογράφω ρ. αμετβ. [1858] {λιβελλογραφέις... | λιβελλογράφω-σα} συντάσσω δημοσίευματα που αποδίδουν σκωφαντικούς χαρακτηρισμούς, διαδίδουν κακόβουλες φήμες. — λιβελλογραφία (η) [1871].

λιβέλλος (ο) {λιβέλλ-ου | -ων, -ους} το δυσφημιστικό ή υβριστικό δημοσίευμα (άρθρο, φυλλάδιο ή βιβλίο) ή είδηση, που στρέφεται εμπω-θώς εναντίον κάποιου ΣΥΝ. λιβελλογράφημα.

[ETYM] μτγν. < λατ. *libellus* «βιβλιαράκι», υποκ. του *liber* «βιβλίο». Η λ. αναφερόταν εξ αρχής σε δημοσίευμα συνόλου αρχών ή δογμάτων, ειδικώς δε σε πολεμικό χαρακτήρα δηλώσεις και κατηγορίες (λ.χ. *ποιήσαι λιβελλον κατά των Ωργιενιστών*, Κύριλλος Σκυθ.)].

λιβελούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σαρκοφάγο έντομο με επίμηκες σώμα, τέσσερις μακριές φτερούγες που φέρουν πυκνές νευρώσεις και ημισφαιρικό, ευκίνητο κεφάλι, το οποίο ζει κοντά σε στάσιμα ή ήρεμα νερά. Επίσης λιβελούλη

[ETYM] Μεταφορά του γαλλ. *libellule* < λατ. *libella* «διαβήτης - επίπεδο» (από το ορίζοντο πέταγμα του εντόμου), υποκ. του *libra* «στάθμη, υδροστάτης»].

Λιβερία (η) (αγγλ. Republic of Liberia = Δημοκρατία τής Λιβερίας) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μονρόβια, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Λιβερίας. — Λιβεριανός (ο), Λιβεριανή (η), Λιβεριανός, -ή, -ό. [ETYM] < αγγλ. Liberia < λατ. *liber* «ελεύθερος», επειδή από το 1822 ως

το 1865 εγκαταστάθηκαν στην περιοχή πολλοί απελευθέρωτοι Μαύροι, οι οποίοι ήταν προηγουμένως δούλοι στην Αμερική. Είναι χαρακτηριστικό ότι η πρωτεύουσα Μονγκονία έλαβε το όνομα της από τον τότε πρόεδρο των Η.Π.Α. Μονroe]. **Λιβέριος** (ο) {-ου κ. -ιου} **1.** άγιος της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM₁ μτρν. κύρ. όν. < λατ. Liberius < liber «ελευθέρως», επίθ. που απαντά ως μέρος της προσωπικότητας Juppiter Liber «Ελευθέριος Ζευς»]. λιβίνγκρουμ κ. **λιβίνγκ-ρουμ** (το) {άκλ.} ο χώρος ανάπαυσης, ψυχαγωγίας, υποδοχής επισκεπτών κ.λπ. ενός σπιτιού ΣΥΝ. καθιστικό. [ETYM₁ < αγγλ. living-room]. **λιβόζεφρος** (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο πουνεντογάριμπος (βλ. κ. λ. άνεμος, ΠΠΝ.). [ETYM₁ < λιβας + ζέφωρος]. λιβόντος (ο) [1728] {χωρ. πληθ.} ο οστριογάριμπος (βλ. κ. λ. άνεμος, ΠΠΝ.).

[ETYM₁ < λιβας + νότος]. **λιβρα** κ. **λίμπρα** (η) {λιβρών} αγγλική μονάδα βάρους και χωρητικότητας, που ποικίλλει στην τιμή κατά τόπους και εποχές. [ETYM₁ μεσν. < λατ. libra «λίτρα, μονάδα μετρήσεως βάρους»]. **λιβρέα** (η) {λιβρετών} η ειδική στολή υπηρετών (λακεδόν) σε επίσημους οίκους (ανάκτορα, μέγαρα, πρεσβείες κ.ά.) ΣΥΝ. οικιστολή. [ETYM₁ < ιταλ. livrea | γαλλ. livrée < p. livrer «παραδίδω» (< λατ. liberare), επειδή αυτές τις στολές τις παρέδιδαν στους ακολούθους τους οι βασιλείς και οι πρίγκιπες, για να τις φορούν όταν τους υπηρετούσαν]. **Λιβύη** (η) (αραβ. Al-Jamāhīriyah al-ʿArabīyah al-Lībīyah al-Sabīyah al-Isīrākīyah = Αραβική Λιβυκή Σοσιαλιστική Λαϊκή Δημοκρατία) κράτος της Β. Αφρικής με πρωτεύουσα την Τripoli, επίσημη γλώσσά της Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Λιβύης. — **Λίβυος** (ο) [μεσν.]. Λίβυα (η), **λ(β)υός**, -ή, -ό [αρχ.].

[ETYM₁ αρχ. τπωνώνυμο, που απαντά τόσο στην *Οδύσσεια* όσο και στον Ηρόδοτο, δηλώνοντας τη Β. Αφρική, τις περιοχές δυτικά του Νείλου, αλλά και ολόκληρη την αφρικανική ήπειρο. Η λ. προέρχεται από το ουσ. *λίβος* (γεν. -ος), που είναι αραβ. ετύμο. Ίσως ταυτίζεται με το κυρηναϊκό εθνονύμο Libu/Rbu ή και με το εβρ. Luvim | Lehabim, που οι Εβδομήκοντα απέδωσαν ως Λίβυες]. **λιγάκι** επίρρ. → **λίγο** **λίγδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο λεκές που αφήνουν στα ρούχα το λίπος ή το λάδι **2.** η λιπαρή βρομιά (στα ρούχα, στα άλουστα μαλλιά κ.λπ.): *τα μαλλιά του ήταν όλο ~ 3.* το χοιρινό λίπος ΣΥΝ. γλίνα, ξίγγι.

[ETYM₁ μτρν. < αρχ. *λίγδην* «με τριβή, ακροθιγώς» < θ. *λίγ-*, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *(s)leig- «γλιστερός, αηδιστικός», πβ. αρχ. ιρλ. (fó)sligim «επαλείφω», αρχ. γερμ. slīhhan «γλιστρώ», ρουσ. slizkij «ολισθηρός» κ.ά.]. **λιγδερός**, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που περιέχει λίπος ή λιπαρές ουσίες: ~ *λουκάνικα* | *ραφή* **2.** αυτός που έχει λερωθεί, που έχει λεκέδες ΣΥΝ. βρόμικος, ρυπαρός **3.** (συνεκδ.) αυτός που έχει εμποτιστεί με λιπαρές ουσίες και γι' αυτό γλιστράει ΣΥΝ. ολισθηρός, **λιγδιά** (η) (λαϊκ.) ο κολλώδης λεκές που προέρχεται από λίπος ή λιπαρή ουσία ΣΥΝ. λαδιά, βρομιά. **λιγδιάζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λιγδιώσ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) λερώνω (κάποιον) με λιπαρές ουσίες, με λιγδές, που αφήνω λιπαρό λεκέ ΣΥΝ. λεκιάζω, λαδώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γεμίζω λιγδα, λερώνομαι με ρυπαρές κηλίδες: *λιγδιασμένα μαλλιά*. — **λιγδισμα** (το). **λιγδιάρης**, -α, -ικο (εκφραστ.) εντελώς βρόμικος, γεμάτος λιγδές ΣΥΝ. βρομιάρης, ακάθαρτος ANT. καθαρός, παστρικός. Επίσης λιγδιάρικος, -η, -ο.

[ETYM₁ < *λίγδα* + *παρ*αχ. επίθημα -*ιάρης*, πβ. κ. *βρομ-ιάρης*]. λιγδώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λιγδω-σα, -θηκα, -μένος} λιγδιάζω (βλ. λ.). — **λιγδωμα** (το). **Λιγύρας** (ο) ποταμός της Κ. Γαλλίας, γνωστός για τους πύργους που είναι κτισμένοι στις όχθες του.

[ETYM₁ Μεταφορά του λατ. Liger (< γαλλ. Loire), αραβ. ετύμου, ίσως < I.E. *leg- | *lig- «λάσπη»]. **λιγάκι** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (γενικά) ο συνασπισμός, η συμμαχία, η ένωση βάσει κοινού σκοπού, κοινών συμφερόντων **2.** ο σύλλογος ή η ένωση νομικών ή φυσικών προσώπων, που συγκροτείται (στο εσωτερικό ενός κράτους ή διακρατικώς) με στόχο την προώθηση πολιτικών, θρησκευτικών, οικονομικών ή άλλων συμφερόντων: *οι ισχυρές ομάδες μπάσκετ της Ευρώπης σχημάτισαν ~ και θα οργανώσουν πρωτάθλημα μεταξύ τους*.

[ETYM₁ μεσν. < ιταλ. lega < παλαιότ. liga < λατ. Ugo «δένω»].

λιγνάδα (η) → **λιγνός**

λιγνέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λιγνεψα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) λεπτό ANT. *παχαινώ, χοντραίνω* ♦ **2.** (αμετβ.) χάνω βάρος, κιά, γίνομαι λεπτός, αδύνατος: *λιγνεψε απότομα μέσα στο καλοκαίρι*. — **λιγνεμα** (το). **λιγνίτης** (ο) {λιγνιτών} ο καλύτερης ποιότητας γαϊάνθρακας, που έχει χρώμα ανάμεσα στο καστανό και το μαύρο και χρησιμοποιείται στις βιομηχανίες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και λιπασμάτων, στη μεταλλουργία νικελίου και την κεραμοποιία: *εξόρυξη λιγνίτη*. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. lignite (οπτικό δάνειο) < λατ. lignum «ξύλο»]. **λιγνιτωρυχείο** (το) το ορυχείο από το οποίο εξορύσσεται λιγνίτης. **λιγνιτωρύχος** (ο) ο εργατής που δουλεύει σε λιγνιτωρυχείο. **λιγνός**, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σώμα λεπτό: «ο *χοντρός* κι ο ~», *ένα διάσημο κομικό δίδυμο του βουβού κινηματογράφου* ANT. *χοντρός*,

παχύς **2.** (γενικότ.) αδύνατος, ισχνός: *τα - του πόδια* **3.** πολύ λεπτός: *τα ~ κλαράκια του δέντρου*. — **λιγνάδα** (η).

[ETYM₁ μεσν., πθ. από τη μτρν. «γλώσσα» του Ησυχίου λέγους: *άνανδρος, σίτος όμή αδρός*, που είναι αγν. ετύμο. Κατ' άλλη εκδοχή, προέρχεται από *λιγνός < αρχ. *λίγος* «λυγαριά» (βλ. λ. *λυγαριά*), *οπότε* το επιθ. θα έπρεπε να γράφεται με -υ- (*λιγνός*)].

λίγο επίρρ. [μεσν.] **1.** σε μικρή ποσότητα, σε μικρό βαθμό: ~ *άσχημος* | *δυνατός* | *αργά* | *μακριά* | *πιο πέρα* || *μιάλω* ~ *Ρωσικά* || ~ *ο ένας* - *ο άλλος*, *τελικά* *τα κατάφεραν* || (ως απάντηση) *-Γρόμαζες*; —! ANT. **2.** για μικρή χρονική διάρκεια ή σύντομο διάστημα: (α) *όχι πολλή ώρα: κοιμήθηκα (για) ~ το μεσημέρι* || *θα σου τηλεφωνήσω σε ~ (β)* για μια στιγμή: *πάρε ~ το πόδι σου, να περάσω!* || *Κοίτα ~ το παντελόνι σου!* *Έχει λερωθεί (γ)* (αντί του «παρακαλώ», μετριαστικά, ώστε να μη φαίνεται το ύψος επιτακτικό): *μου δίνεις ~ το αλάτι*; ΦΡ. (α) *λίγο-λίγο* (ι) *αργά* και σταδιακά, βαθμιαία: *καλύτερεεί ~ η κατάσταση του* || *κι από ~ γίνεται πολύ* ΣΥΝ. *αγάλι-αγάλι* (ii) *κάθε τόσο*, σε μικρές ποσότητες: *τα δονατά κρασιά πρέπει να τα πίνεις* - (β) *λίγο-πο-λί* | *λίγο* *ώς πολύ* | *λίγο ή πολύ* σε κάποιον βαθμό: ~ *το ήξερα ότι θα συμβεί* || *είναι ~ τρελοτίσικος* - (γ) *λίγο έλειψε να...* | *λίγο ακόμη και...* | *λίγο ήθελε να...* *παραλίγο να...* | *λίγο έλειψε να πνιγεί* || *λίγο ακόμη και θα πνιγόταν* || *ευτυχώς που παρενέβης και τους ηρέμησες* - *λίγο ήθελεν ακόμη και θα τσακάνονταν* (δ) (εμφατ.) *ούτε λίγο ούτε πολύ* για την ακρίβεια, ουσιαστικά: ~ *μού ζητάει να δουλέω γ' αυτόν χωρίς να με πληρώνει!* (ε) *κάθε λίγο και λιγάκι* για κάτι ενοχλητικό, που γίνεται ή επαναλαμβάνεται πολύ συχνά: ~ *έρχεται με μου ζητάει δανεικά* **3.** μικρή απόσταση: *προχώρησε ~ και σταμάτησε*. — (υποκ.) **λιγάκι** [μεσν.] κ. **λιγουλάκι** [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ *λ. περίπου*.

λίγο-κ. **λιγό**-α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει μικρή ποσότητα (κυ-ριολ. και μτρ.): *λιγό-φαγος, λιγο-μίλητος, λιγό-ζωος*. [ETYM μεσν., βλ. λ. *ολίγο*]. **λιγόςωος**, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός του οποίου η ζωή διαρκεί για μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. **βραχύβιος** ANT. **μακρόβιος**, **μακροήμερος**, **πολύχρονος**.

λιγοήμερος, -η, -ο → **ολιγοήμερος** **λιγοθυμώ** ρ. αμετβ. {λιγοθυμάς...} | **λιγοθυμ-ησα, -ισμένος** (λαϊκ.) λιποθυμώ: *του μίλησε με λιγοθυμασμένη, σβησμένη φωνή*. — **λιγοθυμιά** (η) [μεσν.].

[ETYM₁ < μεσν. *λιγοθυμώ* < αρχ. *λιποθυμώ*, με την επίδραση του επιθ. *λίγος*].

λιγόκαρδος, -η, -ο → **ολιγόκαρδος**

λιγολόγος, -η, -ο → **ολιγολόγος** **λιγομίλητος**, -η, -ο αυτός που μιλάει λίγο, που λέει λίγα λόγια ANT. **φλύαρος**, **πολυλόγος**.

λιγόπιστος, -η, -ο → **ολιγόπιστος**

λίγος, -η, -ο κ. **ολίγος** **1.** (α) αυτός που υπάρχει σε μικρή ποσότητα: - *ψωμί* | *ζάχαρη* || με ~ *καλή θέληση όλα γίνονται* ANT. **πολύς** (β) αυτός που έχει μικρή διάρκεια, σύντομος: *θα λείνω για ~ ώρα* (γ) αυτός που έχει μικρή ένταση: *έκανε ~ θόρυβο* || *νόσσησε επίτηδες κι εμείς ~ χαρά* **2.** αυτός που υπάρχει σε μικρό αριθμό: ~ *ελιές* | *σπίτια* | *λεωφορεία* | *βιβλία* | *άνθρωποι* || *λίγοι μπορούν να λύσουν αυτό το πρόβλημα* || *θα λείνω για ~ ώρες* || *το νερό είναι ~ σ' αυτές τις περιοχές* ANT. **πολύς**. ΦΡ. *λίγα λόγια* | *λίγα τα λόγια σου* (i) (ως προειδοποίηση και συνήθ. με αυστηρό ύψος) *μη λες πολλά, μάζεψε τη γλώσσα σου, μην αυθαδιάζεις*; ~, *γιατί θα φας κάρνα χαστούκι!* (ii) (προειδοποιητικά σε κάποιον, για να προσέχει) *μη λες πολλά, πρόσχε κι τα παεις*; ~! *Μας ακούνε κι άλλοι* **3.** (για πρόσ.-μειοτ.) αυτός που δεν φθάνει στο ύψος των περιστάσεων, όχι τόσο άξιος όσο θα έπρεπε: *ο καινούργιος διευθυντής αποδείχθηκε ~ για ένα τέτοιο έργο* ΣΥΝ. **ανάξιος** **4.** **λίγο** (α) (ως επίρρ.) βλ. λ. **λίγο** (β) (σε ερώτηση ή με άρνηση) **σημαντικό, αξιοσημείωτο**: *δεν είναι και ~ να έχεις πέντε στόματα να θρέμεις* || ~ *είναι να μείνεις όρθιος τόσες ώρες*; ΦΡ. (α) *λίγο το 'χεις*; *δεν είναι ασήμαντο*: ~ *να βρεθείς ξαφνικά με εκατομμύρια*; (β) (παροιμ.) **όποιος θέλει τα πολλά, χάνει και τα λίγα** όποιος είναι άπλητος, χάνει και αυτά που έχει αποκτηθεί (γ) **όπου πάνε τα πολλά, πάνε και τα λίγα** όλα τα αγαθά τα αποτούν οι πλούσιοι. ΣΧΟΛΙΟ *λ. ανόητος*. [ETYM₁ μεσν. < αρχ. *ολίγος* (βλ. λ.)].

λιγοστεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λιγόςτ-εψα, -εμένος κ. -ευμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ελαττώνω, περιορίζω: *έπρεπε να λιγοστεύει τα έξοδα του, προκειμένου να εξοικονομήσει περισσότερα χρήματα* ΣΥΝ. **μειώνω** ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι λιγότερος σε αριθμό ή ποσότητα: *τους ανησυχεί η λιγότεψων οι βροχοπτώσεις* ΣΥΝ. **ελαττώνω**, **περιορίζω**. — **λιγο-στεμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ *λ. εργατικός*. [ETYM₁ < μεσν. (δ) *λιγοστεύω* < αρχ. *ολίγοστός*].

λιγόςτος, -ή, -ό αυτός που είναι περιορισμένης ποσότητας ή αριθμού: *υπάρχουν ~ πιθανότητες επιτυχίας* ΣΥΝ. **λίγος**. [ETYM μεσν. < αρχ. *ολίγοστός* < *ολίγος*].

λιγουλάκι επίρρ. → **λίγο**

λιγούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** στομαχική ενόχληση που φθάνει μέχρι και τη ζαλάδα ως αποτέλεσμα της πείνας **2.** το αίσθημα του κορεσμού από υπερβολικό φαγητό ΣΥΝ. **μπαχτισμα** **3.** (μτρ.) η ζωηρή, η έντονη επιθυμία για κάτι ΣΥΝ. **λαχτάρα**. [ETYM₁ < *λιγώνω* + *παρ*αχ. επίθημα -*ούρα*, πβ. *χασούρα*, *θολ-ούρα*].

λίγου ρεθόμαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {λιγουρ-εύθηκα, -εμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ποθώ να απολαύσω (κάτι φαγώσιμο): ~ *ένα φρέσκο κανταΐρι* ΣΥΝ. **λιμπίζομαι** ♦ (αμετβ.) **2.** νιώθω στομαχική ενόχληση ή ζαλάδα **3.** (μτρ.) επιθυμώ πολύ κάτι που δεν έχω: *αυτό το αυτοκίνητο το λιγου-ρεθόμαι εδώ και καιρό* ΣΥΝ. **λαχταρώ**, **ποθώ**. ΣΧΟΛΙΟ *λ. αποθετικός*: *λιγουρευτός*, -ή, -ό αυτός που προκαλεί έντονη επιθυμία να φαγωθεί: ~ *παγοτό* ΣΥΝ. **λαχταριστός**, **λιγούρης**, -α/-ισσα, -ικο {λιγούρηδες} **1.** (σκωπτ.) αυτός που *λαχταρά*

συνεχώς φαγητά (συνεκδ.) αυτός που δ'ν έχει να φάει και μονίμως πεινά: κοίτα τον *λιγούρη- μολίς δει φαγητό, τον τρέχουν τα σάλια!* ΣΥΝ. πεινάλας, λιμασμένος 2. αυτός που επιθυμεί σφοδρά (κάτι/κάποιον) και συμπεριφέρεται αναξιοπρεπώς μπροστά στο αντικείμενο τής επιθυμίας του. Επίσης λιγούρι (το).

λιγούστρο (το) θαμνιόδες διακοσμητικό φυτό με λ'ία φύλλα και λευ-κά άνθη σε ταξιανθίες. [ETYM₁ < λατ. *ligustrum* < τόπων. *Liguria* «Λιγυρία», περιοχή τής Ιταλίας όπου ευδόκιμα το φυτό].

λιγόφαγος, -η, -ο (καθμ.) αυτός που τρώει λίγο, που είναι λιτός στη διατροφή του ΣΥΝ. λιτοδίαιτος, — λιγοφαγία (η).

λιγοψυχία (η) → ολιγοψυχία

λιγόνυχος, -η, -ο → ολιγονυχία

λιγονύχια ρ. → ολιγονυχία

λιγυρός, -η, -ό 1. (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ευκρινή, ξεκάθαρο και οξύ ήχο 2. μελωδικός, ετήχος 3. ευλόγιστος, εύκαμπτος, ευγυρός 4. (αρχ.) ευχάριστος. [ETYM₁ αρχ. < *λιγ-υλός (με ανομοίωση) < *λιγός* «οξύς, ηχηρός», αφν. ετιμολ].

λιγωμένα επίρρ.: με μεγάλη λαχτάρα: την *κοιτούσε* ~ (με ερωτικό πόθο).

λιγώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λιγώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. προκαλώ (σε κάποιον) τάση προς έμετο, λιποθυμία ή ζάλη: με *λιγώσαν* τα *πολλά γλυκά που έφαγα* 2. (για φαγητό) προκαλώ σε (κάποιον) δυσάρεστο αίσθημα κορεσμού, επειδή παρουσιάζω μια ιδιότητα σε υπερβολή (π.χ. υπερβολικά γλυκιά γεύση): το *γλυκό ήταν μέσα στα σιρόπια και με λιγώσε* ♦ (αμετβ.) 3. αισθάνομαι λιγούρα 4. (μεσοπαθ. *λιγώνομαι*) (α) αισθάνομαι πεινά: *λιγωμένος απ' την πείνα* ΣΥΝ. ξελι-γόνωμα (β) έχω τάση προς έμετο ή λιποθυμία (γ) νιώθω κορεσμό. Φρ. *λιγώνομαι στα γέλια* ξεκαρδίζομαι στα γέλια, ξεσπώ σε ασυγκράτητα γέλια. — λιγώμα (το) [μεσν.] κ. λιγωμάρα (η) [μεσν.]. [ETYM₁ μεσν. < μτγν *λίγιω* (-όω) < αρχ. *ολίγος*].

λιγωτικός, -ή, -ό αυτός που λιγώνει (κάποιον). — λιγωτικά επίρρ.

Λιέγη (η) πόλη του Α. Βελγίου. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. *Liège* (ολλ. *Luik*) < μτγν. λατ. *Leodium* < φρανκον. *leudi* «λαός, άνθρωποι» (ονομασία του γερμανικού φύλου που κατοικούσε εκεί)].

λιζίνγκ (το) {άκλ.} ελλην. *χρονομίσθωση* κ. *χρηματοδοτική μίσθωση* ΟΙΚΟΝ. σύστημα κατά το οποίο μια επιχείρηση που δεν διαθέτει απαραίτητο κεφάλαιο για την αγορά παραγωγικών μηχανημάτων, τα νοικιάζει για ένα (συνήθ. μικρό) χρονικό διάστημα από άλλη και εκμεταλλεύεται το κεφάλαιο που εξοικονομεί για την ενίσχυση τής θέσης της στην αγορά, την αύξηση των κερδών τής, τον εκσυγχρονισμό τής κ.λπ., ενώ στο τέλος μπορεί να τα αγοράσει.

[ETYM₁ < αγγλ. *leasing*, του ρ. *lease* «εκμισθώνω» < παλ. γαλλ. *lesser* «εκμισθώνω, επιτρέπω» < λατ. *laxare* «αφήνω, ανακουφίζω» (> γαλλ. *laisser*)].

λιθάγρα (η) [1842] {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) το σιδερένιο εργαλείο που αποτελείται από δύο ή περισσότερους βραχίονες, με τους οποίους συγκρατούνται ή ανυψώνονται ογκώδεις πέτρες σε λατομεία ή κατά την εκτέλεση λιμενικών έργων ΣΥΝ. λιθαγωγός. [ETYM₁ < λιθ(ο)- + *άγρα* «κνήγην»].

λιθαγωγός (ο) [μτγν.] 1. φάρμακο που υποβοηθεί την έξοδο λίθων σχηματιζόμενων σε όργανα του ανθρώπινου οργανισμού (ουρολιθών, χολόλιθων, εντερολιθών κ.ά.) 2. η λιθάγρα.

λιθάνθρακας (ο) [1802] {λιθανθράκων} ο γαιάνθρακας (βλ.λ.).

λιθανθρακόπισσα (η) [1893] {χωρ. πληθ.} παχύρρευστο απόσταγμα που είναι μείγμα διαφόρων υδρογονανθράκων και που χρησιμοποιείται κυρ. στη βιομηχανία χρωμάτων ή φαρμάκων. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *steinkohlenteer*].

λιθανθρακοφόρος, -ος, -ο [1890] ΓΕΩΛ. 1. αυτός που περιέχει λιθάνθρακες: ~ *υπέδαφος* | *στρώμα* 2. (α) *λιθανθρακοφόρο* (το) | *λιθρα-κοφόρος περίοδος* η γεωλογική περίοδος του Παλαιοζωικού αιώνα, πέμπτη κατά σειρά, η οποία θεωρείται ότι διήρκεσε 65.000.000 χρόνια και κατά την οποία συνέβη ο μεγαλύτερος σε έκταση μετασχηματισμός φυτικού υλικού (κυρ. υπολειμμάτων ελωδών δασών) σε γαιάνθρακες (β) *λιθανθρακοφόρος διάπλαση* η διαμόρφωση των γεωλογικών στρωμάτων κατά τη λιθανθρακοφόρο περίοδο. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. *carbonifère* (νόθο συνθ.)].

λιθανθρακωρυχείο (το) [1847] το ορυχείο στο οποίο γίνεται εξόρυξη λιθάνθρακα. — λιθανθρακωρύχος (ο).

λιθαράκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή πέτρα, πετραδάκι Φρ. *έβαλα* και *εγώ το λιθαράκι μου* είχα και εγώ την, έστο και μικρή, συμβολή μου: δεν *μπορούσε* να *κρύνει* την *υπερηφάνεια* του, *καθώς ένιωθε* ότι *στην επιτυχία* του *γυιου* του *είχε βάλει* και *αυτός το λιθαράκι* του.

λιθάργυρος (ο) {λιθαργύρ-ου | -ων, -ους} ΧΗΜ. ορυκτό οξείδιο του μολύβδου, που απαντά σε στερεά μορφή και σε κοκκινόπο ή κιτρινωπό χρώμα και χρησιμοποιείται στην υαλοποιία και την κατασκευή τεχνητών σμάλτων.

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *lithargite*]. λιθάρι (το) {λιθάρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. η μικρή πέτρα: Φρ. (παροιμ.) *λιθάρι που κυλάει δεν μαζιλιάζει* αυτός που εργάζεται, φθείρεται λιγότερο από τον άεργο (επειδή ό,τι αδρανεύει, απορροφεί) 2. (γενικότ.) η πέτρα: «σε ψηλό βουνό, σε *ρίζιμο* ~ *κάθετα αϊτός*» (ρίζιμο) 3. η κυλιανική πέτρα του μύλου. — (υποκ.) λιθαράκι (το) (βλ.λ.). [ETYM₁ < μτγν. *λιθάριον*, υποκ. του αρχ. *λίθος*]. λιθίαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία σχηματίζονται λίθοι σε διάφορα όργανα του σώματος, όπως στην ουροδόχο κύστη, στα νεφρά, στο σκύο και στη χολή.

λιθικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους λίθους: ~ *εποχή* ΣΥΝ. λιθίνος, λιθινός, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από πέτρα: ~ *εργαλείο* | *δομήσιμα υλικά* ΣΥΝ. πέτρινος 2. *λιθινή εποχή* η εποχή του λίθου (βλ. λ. *λίθος*). λίθιο (το) [1864] {λιθίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Li) που ανήκει στα μέταλλα των αλκαλίων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *lithium*].

λιθόβλητος, -η, -ο αυτός που χτυπήθηκε με πέτρες, που λιθοβολήθηκε, ο

λιθοβολιμένος. [ETYM₁ μτγν. < *λίθο-* + *-βλητος* < *βάλλω*].

λιθοβολία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το ρίξιμο πέτρας ή πετρών προς ορισμένη κατεύθυνση ΣΥΝ. πετροβόλημα 2. ΑΘΛ. (παλαιότ.) το αγώνισμα, κατά το οποίο ο αθλητής ρίχνει σε απόσταση κυλιανόρικο λίθο.

λιθοβολισμός (ο) [μτγν.] η θανάτωση (κάποιου) με τη ρίψη λίθων εναντίον του: στα *παλιά χρόνια ήταν συνηθισμένη η θανάτωση* δια *λιθοβολισμού*. Επίσης λιθοβόλημα (το) [μεσν.].

λιθοβολώ ρ. μετβ. {λιθοβολείς... | λιθοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} 1. ρίχνω πέτρες εναντίον (κάποιου): το *έζαλο* *πλήθος λιθοβόλησε* το *σπίτι* του ΣΥΝ. πετροβολώ 2. (ειδικότ.) εκτελώ, θανατώνω (κάποιον), ρίχνοντας εναντίον του πέτρες: *οι Ιουδαίοι λιθοβόλησαν τον πρωτομάρτυρα Στέφανο* 3. (μτφ.) επιτίθειμαι με λόγια (σε κάποιον): ο *υπουργός απάντησε* ότι *λυπάται* που τον *λιθοβολούν* για *μια τόσο ρηζικέλυθη πρωτοβουλία* του. [ETYM₁ < μτγν. *λιθοβολώ* (-έω) < *λίθο-* + *-βολώ* < *βολή* (< *βάλλω*)].

λιθογλυπτής (ο) [μτγν.] {λιθογλυπτόν}, λιθογλυπτριά (η) {λιθο-γλυπτριών} αυτός που ασχολείται επαγγελματικά με τη λιθογλυπτική.

λιθογλυπτική (η) λαϊκή γλυπτική σε λίθο (κρήνες, υπέρθυρα, διακοσμητικές εντοιχισμένες πλάκες κ.λπ.).

λιθογλυφία (η) [μτγν.] {λιθογλυφιών} η τέχνη τής διακόσμησης πολύτιμων λίθων (κυρ. σφραγιστολίθων και δακτυλιολίθων) με χάραξη συμβόλων, επιγραφών και παραστάσεων. — λιθογλυφικός, -ή, -ό [μεσν.] =

λιθογλύφος (ο) ο τεχνίτης που διακοσμεί πολύτιμους λίθους με παραστάσεις, που είναι ειδικός στην τέχνη τής λιθογλυφίας. [ETYM₁ μτγν. < *λίθο-* + *-γλύφος* < *γλύφω*].

λιθόγυρος, -ος, -ο [μτγν.] ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλεί τον σχηματισμό λίθων σε όργανα του ανθρώπινου σώματος (ουροδόχο κύστη, σκύοι, νεφρά κ.λπ.): Φρ. *λιθόνοςος κατάρρους* η καταρροϊκή φλεγμονή τής χοληδόχου κύστεως, που οφείλεται σε μικροβιακή λοίμωξη και οδηγεί στη δημιουργία χολόλιθων.

λιθογραφείο (το) [1855] ΤΥΠΟΓρ. εργαστήριο εκτύπωσης βιβλίων, περιοδικών και λοιπών εντύπων με τη μέθοδο όψετ.

λιθογραφία (το) [1841] {λιθογραφίμ-ατος | -ατα, -άτων} η εικόνα που χαράσσεται πάνω σε πέτρα, η λιθογραφημένη εικόνα ΣΥΝ. λιθογραφία, γραβούρα.

λιθογραφία (η) [1817] {λιθογραφίων} ΤΥΠΟΓρ. 1. (παλαιότ.) η τέχνη ή το σύστημα εκτύπωσης σε χαρτί εικόνας και κειμένων που χαράχθηκαν προηγουμένως με μελάνη ή λιπαρή ουσία σε πλάκα από σκληρό αβεστέολιθο (*λιθογραφική πλάκα*) 2. το λιθογράφημα (βλ.λ.) 3. το εκτυπωτικό σύστημα όψετ (βλ.λ.). — λιθογράφ ρ. [1822] {-είς...}, λιθογράφηση (η) [1853]. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *lithographie*].

λιθογραφικός, -ή, -ό [1817] 1. αυτός που σχετίζεται με τη λιθογραφία ή τον λιθογράφο: ~ *εργαλείο* | *τέχνη* 2. ΓΕΩΛ. (α) *λιθογραφικός αβεστέολιθος* η ποικιλία αβεστέολιθου με λευκό ή υποκίτρινο χρώμα, που χρησιμοποιείται στη λιθογραφία, επειδή απορροφά τις λιπαρές ουσίες και δεν επιτρέπει τη διάχυση τους (β) *λιθογραφικός ιστός* η μορφή ιζηματογενών πετρωμάτων που διαθέτουν λεία επιφάνεια και αποτελούνται από κόκκους με απειροελάχιστο μέγεθος.

λιθογράφος (ο) [1856] ΤΥΠΟΓρ. 1. ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην τέχνη τής λιθογραφίας, που παράγει λιθογραφίες 2. (συνεκδ.) η μηχανική συσκευή που εκτυπώνει λιθογραφίες. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *lithographe*, άσχετο προς το μτγν. λιθογράφος «λιθογλύφος»].

λιθοδόμητος, -η, -ο (λόγ.) ο λιθοκτίστης (βλ.λ.). [ETYM₁ μτγν. < *λίθο-* + *-δομητος* < *δέω* (βλ. λ. *δομή*)].

λιθοδομή (η) [1884] (επίσ.) η κατασκευή τοίχου ή άλλου είδους οικοδομής με πέτρες ή πλίνθους (με αμμοκονίαμα ή χωρίς).

λιθοδομημα (το) {λιθοδομημ-ατος | -ατα, -άτων} το κτήριο ή ο τοίχος που έχει χτιστεί με πέτρες.

λιθοδομία (η) [1897] {λιθοδομιών} (επίσ.) 1.η κατασκευή, το κτίσιμο κτηρίου ή τοίχου με πέτρες 2. (ειδικότ.) τα τμήματα οικοδομήματος που έχουν κτιστεί με πέτρες (σε αντίθεση με άλλα, που έχουν οικοδομηθεί με διαφορετικά υλικά). — λιθοδομικός, -ή, -ό.

λιθοδομώ ρ. μετβ. [1884] {λιθοδομείς... | λιθοδομ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κτίζω (οικοδομώ) η τοίχο) με πέτρες.

λιθοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {λιθοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τής πέτρας ή τη φύση πέτρας 2. ΑΝΑΤ. (α) *λιθοειδές οστό* το τμήμα του κροταφικού οστού, που περιέχει το όργανο τής ακοής και τον πόρο του προσωπικού νεύρου (β) *λιθοειδές νεύρο* ένα από τα τρία νεύρα τής περιτοχής του κροταφικού οστού.

λιθοβραυστής (ο) [1856] {λιθοβραυστόν} μηχανήμα που χρησιμοποιείται στα λατομεία για τη θραύση των λίθων και τη δημιουργία χαλκιάων.

λιθοκόλλα (η) [μτγν.] {λιθοκολλών} η ειδική κόλλα που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση ή τη στερέωση πολύτιμων λίθων.

λιθοκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το στόλισμα τιμαλφών ανακτεμμένων (λ.χ. κοσμημάτων) με την επικόλληση σε αυτά πολύτιμων λίθων.

λιθοκόλλητος, -η, -ο [αρχ.] (για τιμαλφή αντικείμενα) αυτός που έχει στολιστεί με επικολημέλιους πολύτιμους λίθους.
λιθοκονία (η) [1847] {λιθοκονιών} το μείγμα τσιμέντου, άμμου και μικρών χαλικιών, που χρησιμοποιείται για επιστρώσεις ή στην κατασκευή τοίχων ΣΥΝ. σκυρόδεμα. [ETYM < λίθο- + -κονία < κόνις].

λιθοκόπος (ο) 1. ο εργάτης που κόβει ή θρυμματίζει πέτρες · 2. σφύρα που χρησιμοποιείται για το σπάσιμο πετρώων. — λιθοκοπία (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < λίθο- + -κόπος < κόπτω].

λιθοκτιστός, -η, -ο κ. (καθμ.) λιθόχτιστος (για οικοδομήματα ή τοίχους) αυτός που έχει χτιστεί με πέτρες ΣΥΝ. λιθίνος, λιθόδομος, πέτρινος.

λιθοξόος (ο) 1. ο τεχνίτης που λαξεύει πέτρες και μάρμαρα και κατασκευάζει γλυπτά: ο Σωκράτης ήταν γνιος λιθοξόου 2. ο εργάτης που πελεκά πέτρες ΣΥΝ. λατόμος, πετροπελεκητής. [ETYM. μτγν. < λίθο- + -ξόος < ξείω].

λίθος (ο) 1. (λόγ.) η πέτρα, κυρ. ως οικοδομικό υλικό· ΦΡ. (α) λίθος τού αναθέματος βλ. λ. ανάθεμα (β) ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω βλ. λ. αναμάρτητος (γ) θεμέλιος λίθος βλ. λ. θεμέλιος (δ) ακρογωνιαίος λίθος βλ. λ. ακρογωνιαίος (ε) λυδία λίθος βλ. λ. (στ) φιλοσοφική λίθος η φανταστική πέτρα το μικρότερης αξίας ορυκτό, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή διακοσμητικών αντικειμένων (θ) τεχνητός λίθος λίθος που αποτελεί απομίμηση πολύτιμου λίθου (ι) αργός λίθος η ακατέργαστη και ακανόνιστη πέτρα, που δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για οικοδομικούς σκοπούς (ια) οικοδομικός λίθος η πέτρα που είναι κατάλληλη ως οικοδομικό υλικό (ιβ) ΧΗΜ. κυανός λίθος ο θειικός χαλκός (ιγ) καυστικός λίθος το καυστικό κύλιο (ιδ) λίθος τής κολλάσεως ο νιτρικός άργυρος (ιε) δεν έμεινε λίθος επί λίθον λίθον επί λίθον, Κ.Δ. Λουκ. 19,44) η καταστροφή ήταν πλήρης, ολοσχερής (ιστ) λίθοι, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα (λίθοι και πλίνθοι και ξύλα και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα, Ξενοφ. Απομνημ. 3, 1,7) για πράγματα που βρίσκονται σε απόλυτη αταξία, εντελώς ακατάστατα (ιζ) (λόγ.) λίθος προσκόμματος (Κ.Δ. Β' Πέτρ. 2, 8) το εμπόδιο στην ευτυχή κατάληξη μιας υπόθεσης (ιη) (λόγ.) κινώ πάντα λίθον (πάντα λίθον κι-νεῖν, Ζηηβόιος 5, 63) χρησιμοποιώ κάθε μέσο για την ευδόση μιας υπόθεσης 2. ΙΑΤΡ. ο λιθοειδής σχηματισμός ποικίλου μεγέθους, που σχηματίζεται σε διάφορα όργανα του σώματος (χολή, νεφρά κ.λπ.) ΣΥΝ. πέτρα 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. εποχή τού λίθου η πρώτη περίοδος τής ανθρώπινης ιστορίας που προηγείται τής εποχής τού χαλκού και τού σιδήρου και χαρακτηρίζεται από τη χρήση λίθινων εργαλείων και όπλων υποδιαιρείται στην παλαιολιθική, τη μεσολιθική και τη νεολιθική εποχή.

[ETYM αρχ., αγν. ετύμου. Οι υποθέσεις που έχουν διατυπωθεί, όπως η σύνδεση με το επίθ. λείος και με τα λατ. slidus «λείος» και tédas «πάγος», δεν τεκμηριώνονται επιστημονικά].

λιθοστρώω ρ. μετβ. [μεσν.] {λιθοστρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω με πέτρες, επιστρώνω με πέτρες μια επιφάνεια: ~ δρόμο | πλατεία | αυλή.

λιθοστρώση (η) [1871] {-ης κ. -ώσεως | -ώσις, -ώσεων} 1. το στρώσιμο επιφάνειας με λίθους 2. (συνεκδ.) η επιφάνεια που αποτελείται από λίθους: γάλασε η ~ ΣΥΝ. λιθοστρώω.

λιθόστροτος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει επιστρωθεί με πέτρες ΣΥΝ. πλακόστροτος 2. λιθόστροτο (το) ο δρόμος που έχει επιστρωθεί με πέτρες διαφόρων σχημάτων, έχει ανάμιαλη επιφάνεια και είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικός τής ρυμοτομίας των κυκλαδικών κυρ. νησιών ΣΥΝ. καλύτεριμα. λιθοσφαιρα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η ζώνη τής Γης που περιλαμβάνει τον στερεό φλοιό και το τμήμα τού ανώτερου μανδύα. [ETYM Ελληνικής ξέν. όρ., < γαλλ. lithosphère]. λιθοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. σύνολο προϊστορικών εργαλείων ή άλλων αντικειμένων από πέτρα. [ETYM Απόδ. τού γαλλ. industrie lithique]. λιθοτομία (η) [αρχ.] {λιθοτομιών} 1. η εξόρυξη πετρωμάτων (λίθων και μαρμάρων) από λατομείο ΣΥΝ. λατομία, λατόμηση · 2. ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση λίθου από την ουροδόχο κύστη, που εφαρμόζονταν παλαιότερα και κατά την αρχαιότητα (αναφέρεται μάλιστα και από τον Πλακράτη). — λιθοτομικός, -ή, -ό [μτγν.]. λιθοτόμος (ο) [αρχ.] αυτός που σπάει πέτρες ή εξορύσσει πετρώματα απόκτα λατομεία ΣΥΝ. λατόμος, λιθοτριψία (η) [1871] {λιθοτριψιών} ΙΑΤΡ. Ο εξοσωματικός και αναίμακτος θρυμματισμός των λίθων τού ουροποιητικού συστήματος, με τη χρησιμοποίηση ηχητικών κυμάτων, που εμφανίζουν απότομη αύξηση τής έντασης τους και εισδύουν βαθιά στους ιστούς. — λιθο-τριπτικός, -ή, -ό [1844].

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lithotripsie]. Λιθουανία (η) (λιθ. Lietuvos Respublika = Δημοκρατία τής Λιθουανίας) κράτος τής ΒΑ. Ευρώπης στη Βαλτική Θάλασσα, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Βίλνιους, επίσημη γλώσσα τη Λιθουανική και νόμισμα το λίτας Λιθουανίας. — Λιθουανός (ο) [1797], Λιθουανή (η), λιθουανικός, -ή, -ό, Λιθουανικά (τα). [ETYM Μεταφορά τού αγγλ. Lithuania < λιθ. Lietuva (πιθ. παλαιότερο όνομα τού ποταμού Νιέμαν, που διαρρέει τη χώρα) αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. litus «ακτή»].

λιθρίνι (το) → λυθρίνι
λιθώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λιθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) 1. για υλικό που έχει τη σύσταση τής πέτρας 2. αυτός που είναι γεμάτος λίθους ΣΥΝ. πετρώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
λικέρ (το) {άκλ.} γλυκό οινόπνευματώδες ποτό με δυνατό άρωμα και γεύση, που προσφέρεται πριν ή μετά το φαγητό ΣΥΝ. ηδύποτο. — (υποκ.) λικεράκι (το). [ETYJνι < γαλλ. liqueur < λατ. liquor «υγρό, ρευστό» < p. liqueo].

-λίκι (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα που δηλώνει ιδιότητα: δασκα-λίκι, δικηγορι-λίκι, καθηγητ-λίκι, αντρι-λίκι.

[ETYM- Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής από το τουρκ. -lik, που πρωτοεμφανίζεται σε λ. δανεισμένες από την Τουρκική (πβ. νταϊλίκι < davalik, χαρτζιλίκι < harçlık κ.ά.) και επεκτάθηκε αρχικώς σε ουσ. με χαρακτηριστή θέματος -λι- (πβ. δασκαλικί, υπαλληλικί), αργότερα δε και σε άλλα ουσ. (συνήθ. με μειωτική σημ.). Από τον τ. -λίκι σχηματίστηκε στη συνέχεια και παρεκτετ. τ. -λίικι με (φωνητική) απόσπαση του -ι- από το θέμα λέξεων (τουρκικών) με χαρακτηριστή /i/, ο οποίος καθιερώθηκε να γράφεται -ιλίικι, π.χ. μπαρκής - μπαρκιλίικι, υπουργός

- υπουργιλίικι, πρόεδρος - προεδριλίικι, άντρας - αντριλίικι κ.ά.]. λικνίζω ρ. μετβ. {λικνισ-α, -τηςκα, -μένος} 1. κουνώ απαλά και ρυθμικά: λικνίζει τος μορφο στην κοίνα 2. ταλαντεύω ρυθμικά: τος κυματά και λικνίζει τις βαρκούλες 3. (μεσοπαθ. λικνίζομαι) κουνώ αγρά και ρυθμικά το σώμα μου: τα κορμιά λικνίζονταν αισθησιακά στους ανα τούτικους ρυθμούς. — λικνιστικός, -ή, -ό [1840], λικνιστικά επίρρ. [ETYM μτγν. < αρχ. λικνον].

λικνισμα (το) {λικνισμ-ατος | -ατα, -άτων} η αργή, απαλή και ρυθμική κίνηση: τος ταν νεανικόν σωμάτιον στους ήχοους τής μουσικής.

λίκο (το) 1. το έπιπλο μέσα στο οποίο κατακλίνεται και αναπαύεται το βρέφος ΣΥΝ. κοίνα 2. (μτφ.) ο τόπος στον οποίο γεννήθηκε, δημιουργήθηκε κάτι σημαντικό: τος τής δημοκρατίας | τής θεατρικής τέχνης ΣΥΝ. κοιτίδα, πηγή, εστία, αφετηρία, πατρίδα, γενέτειρα. [ETYM. < αρχ. λικον < *νίκ-νον (με προληπτική ανομοίωση) < θ. *nik-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *neik- «λιγίζω» (στηθά), πβ. λιθ. niekómu, ουαλ. nithio, βρετον. niza κ.ά. Ομόρρ. λικνίζω, λικνίζω].

λικουρίνος (ο) (εσφαλμ. λικουρίνος) ο καπνιστός κέφαλος· αλλιώς (λαϊκ.) νίτικο (το). Επίσης λικουρίνι (το).

[ETYM Αβεβ. ετύμου, ίσως < ιταλ. licorno (di mare) < γαλλ. licorne (de mer) < ιταλ. alicorno «μονόκερος» (< λατ. unicornis). Στην Ελληνική η λ. παρετυμολογήθηκε προς τις λ. λίκος και ουρά].

λίκρα (η) {χωρ. πληθ.} (συνχά με κεφ.) εμπορικό σήμα ενός γυαλιστερού, συνθετικού ελαστικού υφάσματος, το οποίο χρησιμοποιείται σε εφαρμοστά είδη ενδυμασίας, κυρ. αθλητικά (1958). [ETYM. < αγγλ. Lycra, εμπορική ονομασία].

λίλα επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει το χρώμα τής πασχαλιάς, τής βιολέτας ΣΥΝ. βιολετής 2. λίλα (το) το ίδιο το χρώμα τής πασχαλιάς, τής βιολέτας, το ανοιχτό μοβ.

[ETYM < γαλλ. lilas < παλ. γαλλ. lilac < αραβ. lilak < περσ. nilak «γαλαζοπός» < nil «γαλάζιος» < σανσκρ. nila «βαθθύλαζος»].

λίλι (το) (συνήθ. στον πληθ.) λίλιά (τα) 1. (στη νηπιακή γλώσσα) τα παιχνίδια νηπιού · 2. (σκωπτ.) τα παράσημα: στρατηγός με περισσό · 3. (σκωπτ.) τα χρήματα· ΦΡ. (παροιμ.) έχεις λίλιά, έχεις λαλιά όποιος έχει χρήματα, έχει και τη δυνατότητα να μιλάει άνετα για σιδηπότε 4. (σκωπτ.) τα στολίδια και ειδικότ. τα κοσμήματα: τα -πον κοσμούν τος στέμμα 5. (στον εν. λίλι, τος - ευφημ.) τος γεννητικό όρ γανο τού μικρού αγωριού. [ETYM Ονοματοποιημένη λ. τής παιδικής γλώσσας].

λίλιον (το) ποώδες φυτό με βολβό, φύλλα λεία και λογχοειδή, άνθη μεγάλα και αρωματικά, λευκά, κόκκινα, κίτρινα ή μοβ· ο κρίνος. [ETYM < λατ. liliium, αγν. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο].

λιλιπούτιος, -α, -ο [1894] (συνήθ. ορθ. λιλιπούτειος) 1. αυτός που έχει μικροσκοπικό ανάστημα, όπως οι φανταστικοί νάνοι τής Λιλιπούτης (βλ. ETYM.) ΑΝΤ. γιγάντειος 2. (γενικά) αυτός που έχει πολύ μικρές διαστάσεις: ~ πόλη | χωριό ΣΥΝ. μικροσκοπικός. [ETYM Μεταφορά τού αγγλ. lilliputian < Lilliput, μυθική χώρα βραχυσκομιών ανθρώπων, λ. που έπλασε ο Ιρλανδός συγγραφέας J. Swift στο μυθιστόρημα «Τα ταξίδια τού Γκιούλιβερ» (Gulliver's Travels)].

λιλιώδες (το) {λιλιώδ-ους | -η, -ών} ΒΟΤ. φυτό που ανήκει στην τάξη των αγγειόσπερμων μονοκωτόλων και χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη βολβών ή ριζωμάτων, τη σύνδεση των φύλλων σε δέσμη κοντά στο επίπεδο τού εδάφους και από ερμαφρόδιτα, εντυπωσιακά άνθη· περιλαμβάνει τους κρίνους, τις αμαρυλλίδες κ.ά.

[ETYM Μεταφορά τού νεολατ. Liliaceae (πληθ.) < λατ. liliium «κρίνος», βλ. κ. λίλιον].

Λίλλη (η) πόλη τής Β. Γαλλίας, κοντά στα σύνορα με το Βέλγιο. [ETYM Μεταφορά τού γαλλ. Lille < παλ. γαλλ. Lisle < l'isle «νησί» (σύγγρ. l'île), καθώς η πόλη κατείχε νησιωτική θέση ανάμεσα στους παραπόταμους τού Ντελ].

λίμα' (η) {λιμών} 1. ασάβανο εργαλείο με χαρακίς ή δόντια, που με τη τριβή λειαίνει σκληρά υλικά σώματα (κυρ. μέταλλα) ΣΥΝ. ρινή 2. μικρό μεταλλικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στο μανικιούρ για το κόντυμα και τη λείανση των άκρων των νυχιών · 3. (μτφ.-σπάν.) η ακατάσχετη φλυαρία. [ETYM. < ιταλ. lima < λατ. lima].

λίματ' (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) η υπερβολικά μεγάλη πεύνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. λοιμός, ομόχη. [ETYM. μεσν. < λιμάζω (υποχωρητ.), βλ. λ.].

λίμαδός (ο) ο τεχνίτης που λειαίνει σκληρή επιφάνεια με λίμα ΣΥΝ. ρινιστής. [ETYM < λίμα + -δός (βλ. λ.)].

λίμάζω ρ. αμετβ. {λίμασ-α κ. λίμαζα, -μένος} (εκφραστ.) 1. αισθάνο-

μα ακόρεστη ανάγκη να χορτάσω την πείνα μου, κυριεύομαι από λαιμαργία 2. υποφέρο, πεθαίνω από την πείνα ΣΥΝ. λιμοκτονώ 3. (η μτχ. **λιμασμένος**, -η, -ο) αυτός που υποφέρει από την πείνα ΣΥΝ. πεινασμένος — **λιμασμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. **λοιμός**. [ETYM₂ < μεσν. *λιμάζω* | *λιμάσσω* < μτγν. *λιμόσσω* | -τω < αρχ. *λιμός*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. *ανάγ'τα* στο αρχ. *λιμάζω* «παίζω μ' τη γλώσσα, γλείφω» < λείγω «γλείφω» (βλ. κ. *γλείφω*)].

λιμάνι (το) {λιμανιού | -ιών} 1. η φυσική ή τεχνητή διαμόρφωση θαλάσσιας ακτής, όχθης ποταμού ή λίμνης, όπου συγκροβόλουν τα πλοία για ασφαλή (από πλευράς ανέμων) παραμονή, φόρτωση ή εκφόρτωση: *εμπορικό* | *πολεμικό* | *διεθνές* - ΣΥΝ. σκάλα, πόρτο 2. (συνεκδ.) η πόλη που διαθέτει λιμάνι 3. (μτφ.) το μέρος ή το πρόσωπο στο οποίο αναζητεί κανείς ασφάλεια: *αναζητούσε ένα ~ στη ζωή του ΣΥΝ.* καταφύγιο, άσυλο, απάγκειο. Επίσης (λόγ.-επισ.) λιμένας κ. (λο-γιότ.) λιμήν (ο) [αρχ.] {λιμένος}. — (υποκ.) λιμανάκι (το) κ. (λόγ.) λι-μενίσκος (ο) [μεσν.]. [ETYM₁ Αντιδάν., < τουρκ. *liman* < μτγν. *λιμένιον*, υποκ. του αρχ. *λιμήν*, -ένος (ήδη μκ. *πλήθ.* *li-me-ne*), μηδενισμ. βαθμ. του θ που απαντά στο ουσ. *λειμών* «λιβάδι, βοσκότοπος» (βλ. λ. *λειμώνας*)].

λιμάρης, -α, -η, -ο {λιμάρηδες} (μειοτ.) αυτός που μονίμως πεινά ΣΥΝ. λιγούρης, λιμασμένος. Επίσης λιμάρικος, -η, -ο [μεσν.]. — λιμάρικα επίρρ. [ETYM₁ < λιμάζω + παραγ. επίθημα -άρης].

λιμάρω ρ. μετβ. {λιμάρωσ-α, -η, -ο} λιμάρω, -μένος ζύνω με τη λιμα: ~ τα *σίδερα* | τα *νύγια* ΣΥΝ. ρινίζω, *πλανίζω*. — λιμάρισμα (το). [ETYM. < ιταλ. *limare* < *lima* «λίμα»].

λιμασμα (το) → λιμάζω
 λιμασμένος, -η, -ο → λιμάζω

λιμεναρχείο (το) [1833] 1. η κρατική υπηρεσία που διοικεί ένα *λιμάνι*: το ~ *εξέδωσε έκτακτο δελτίο καιρού* || το ~ *Πειραιώς απαγόρευσε τον απόπλου προς τα νησιά του Αιγαίου* 2. (συ'εκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η λιμενική αρχή.

λιμεναρχής (ο) [μτγν.] {λιμεναρχών} ο ανώτερος αξιωματικός του Λιμενικού Σώματος, ο οποίος προϊστάται του λιμεναρχείου.

λιμένας (ο) → λιμάνι

λιμενεργάτης (ο) {λιμενεργατών} ο εργατής του λιμανιού, φορτοεκφορτωτής πλοίων.

λιμενικός, -ή, -ό [1871] 1. αυτός που σχετίζεται με λιμάνι- Φρ. *λιμενικά έργα* έργα που εκτελούνται στον αγιαλό, στην όχθη, την παραλία ή την παράθλια ζώνη, μέσα στη θάλασσα, τη μεγάλη λίμνη ή στον πλεούμενο ποταμό ή εκείνα που ορισμένα μόνο τμήματα τους βρίσκονται στους προαναφερόμενους χώρους, καθώς και κάθε διαμόρφωση ή αλλοίωση των χώρων αυτών · 2. αυτός που σχετίζεται με το Λιμενικό (Σώμα): ~ *όργανα* | *προσωπικό* · Φρ. (α) *λιμενικός δόκιμος* ο μαθητής της Σχολής Δοκίμων Λιμενικών Αξιωματικών (β) *λιμενικό ταμείο* το ταμείο ασφαλείας όσον ανήκουν στο Λιμενικό Σώμα (γ) *λιμενικός φόρος* ο φόρος που εισπράττεται από τα λιμενικά ταμεία (δ) *λιμενική αρχή* το λιμεναρχείο (ε) *λιμενικός σταθμός* κατώτερη λιμενική υπηρεσία 3. (α) *Λιμενικό (Σώμα)* το στρατιωτικά συντεταγμένο σώμα των ανδρών και των βαθμοφόρων του Εμπορικού Ναυτικού, οι οποίοι υπάγονται στις ίδιες διατάξεις με τους ομολόγους τους του Πολεμικού Ναυτικού και έχουν ως αρμοδιότητα τον γενικό έλεγχο και την αστυνόμευση των πλοίων μέσωσ στο λιμάνι και στη θάλασσα (β) *Λιμενικός* (ο) (i) στέλεχος του Λιμενικού Σώματος (ii) υπάλληλος του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας.

λιμενίσκος (ο) → λιμάνι

λιμενοβραχιόνιας (ο) [1888] {λιμενοβραχιόνων} 1. η τεχνητή προέκταση μέρους της ξηράς προς τη θάλασσα, ώστε να εισχωρεί στο πέλαγος με τρόπο που να προστατεύει απ' τη μια το λιμάνι από τα σφοδρά κύματα και τη διάβρωση που αυτά προκαλούν και να αποτρέπει απ' την άλλη προσχώσεις ΣΥΝ. μόλος, προβλήτα 2. μακρόστενος πρόβολος που έχει λειτουργία ανάλογη με την παραπάνω (σημ. 1).

λιμενοδείκτης (ο) [1866] {λιμενοδεικτών} NAYT. 1. βιβλίο στο οποίο περιέχονται λεπτομερείς λιμενικοί χάρτες, περιγραφές ακτών, λιμανιών και όρμων, όπως και πληροφορίες χρήσιμες για ναυτιλλομένους ΣΥΝ. (λαϊκ.) πορτολάνος 2. (συνεκδ.) λεπτομερής λιμενικός χάρτης ή συλλογή τέτοιων χαρτών. [ETYM. Απόδ. του ιταλ. *portolano* (βλ. λ. *πορτολάνος*)].

λιμενοφύλακας (ο) [αρχ.] {λιμενοφυλάκων} ο κατώτερος στην ιεραρχία του Λιμενικού Σώματος, που φροντίζει για την ασφάλεια του λιμανιού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΗΝ.). **λιμίτ-απ** (το) {άκλ.} ελλην. *ανώτατο όριο διακύμανσης*-επιτρεπόμενο όριο ανοδικών μεταβολών σε τιμή χρεωγράφου ή εμπορεύματος στη διάρκεια της συνεδρίασης χρηματιστηρίου ANT. *λιμίτ-ντάουν*. [ETYM. <αγγλ. *limit-up*].

λιμίτ-ντάουν (το) {άκλ.} ελλην. *κατώτατο όριο διακύμανσης*-επιτρεπόμενο όριο καθοδικών μεταβολών σε τιμή χρεωγράφου ή εμπορεύματος στη διάρκεια της συνεδρίασης χρηματιστηρίου ANT. *λιμίτ-απ*. [ETYM < αγγλ. *limit-down*].

λιμνάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {λιμνασ-α, -μένος} 1. (για νερά) έχω σχηματίζει λίμνη, τέλμα, μένω σε ακινησία: *στο σημείο αυτό τα νερά λιμνάζουν* 2. (για πρόσ.) μένω αδρανής, στάσιμος ΣΥΝ. αδράνω 3. (για υπόθεση) βρίσκομαι σε εκκρεμότητα επί μακρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. εκκρεμώ. — **λιμνασμα** (το). **λιμνάζω**, -ούσα, -ον (λόγ.) (για νερά) αυτός που λιμνάζει: συνήθ. στη Φρ. *λιμνάζοντα ύδατα* (μτφ.) η κατάσταση αδράνιας, στασιμότητας: «η ομίλια του υφυπουργού Εξωτερικών *τάραξε τα λιμνάζοντα ύδατα και, όπως ήταν φυσικό, προκάλεσε αντιδράσεις*» (εφημ.). [ETYM. Μτχ. ενεστ. του αρχ. *λιμνάζω*. Η φρ. *λιμνάζοντα ύδατα* (στη μτφ. σημ.) αποδίδει τη γαλλ. *eaux stagnantes*].

λιμναίος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με λίμνη ΣΥΝ. λιμνή-σιος · 2. αυτός που ζει ή υπάρχει σε λίμνη ή κοντά σε λίμνη: ~ *χλωρίδα* | *οικισμοί* | *χελόνα*. Επίσης λιμνήσιος, -ια, -ιο [μτγν.].

λιμνή (η) {λιμνών} 1. η κοιλότητα της γης η οποία περιέχει στάσιμο ή ελαφρώς κινούμενο νερό και δεν επικοινωνεί με τη θάλασσα: η ~ *Βαϊκάλη* || *τεχνητή* ~ (π.χ. η ~ *του Μαραθώνα*) 2. (μτφ.) άφθονη ποσότητα υγρού που έχει χυθεί στο έδαφος: ~ *αίματος* | *δακρύων*. — (υποκ.) λιμνούλα (η). [ETYM. αρχ. < *λί-νι-η*, μηδενισμ. βαθμ. του ουσ. *λειμών* «λιβάδι, βοσκότοπος» (βλ. λ. *λειμώνας*)].

λιμνώτης (ο) {λιμνωτών} ο λιμνόβιος (βλ. λ.).

λιμνόβιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που ζει σε λίμνη ή κοντά σε λίμνη: ~ *φυτά* | *πηγάδι* ΣΥΝ. λιμναίος.

λιμνοθάλασσα (η) [αρχ.] {λιμνοθαλασσών} η κοιλότητα εδάφους που περιέχει αλμυρά ή υφάλμυρα (γλυφά), σχετικά αβαθή και ήρεμα νερά, που έχουν πρόσβαση προς τη θάλασσα, από την οποία διαχωρίζονται με αμμώδεις φραγμούς, νήσους ή κοραλλιογενείς υφάλους: η ~ *του Μεσολογγίου*.

λιμνολογία (η) {χωρ. πλήθ.} επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη των λιμνών. — λιμνολόγος (ο/η), λιμνολογικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *limnology*].

λιμνόπλοιο (το) {λιμνοπλοίων} μικρό σκάφος που χρησιμοποιείται στις μεγάλες λιμνές (λ.χ. Η.Π.Α., Καναδά κ.α.). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *lake craft* ή *laker*].

λιμνότοπος (ο) {λιμνοτόπων} 1. περιοχή με πολλές λίμνες 2. ελώδης περιοχή γεμάτη στάσιμα νερά, τέλματα και τεύαη.

λιμοκοντόρος (ο) (σικωπ.) ο νέος που, παρά τη φτώχεια ή την πείνα του, ντύνεται και στολιάζεται επιδεικτικά, προκειμένου να κάνει εντύπωση στους άλλους και ιδιαίτερα στις νέες κοπέλες ΣΥΝ. (ο)μορφο-νιός, τζίτζιφιόγκος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **λοιμός**. [ETYM. < *λιμο-κόντης «πεινασμένος κόμης» (κατά τα ουσ. σε -*δόρος*, λ.χ. *καντα-δόρος*, *λιμα-δόρος*) < *λιμός* + *-κόντης* < *κόντης* (βλ. λ.)].

λιμοκτονώ (η) [αρχ.] {χωρ. πλήθ.} 1. ο θάνατος από πείνα 2. στέρηση τροφής για πολύ καιρό λόγω φτώχειας ή άλλων συνθηκών (πολέμου κλπ.).

λιμοκτόνος, -ος/-α, -ο αυτός που χρησιμοποιείται για την εξολόθρευση εντόμων, τρωκτικών, ζιζανίων και άλλων ζωντανών οργανισμών, που βλάπτουν τα φυτά, τα ζώα ή τις τροφές (πβ. λ. *ζιζανιοκτό-νος*, *μυκητοκτόνος*, *εντομοκτόνος*): ~ *χημικές ουσίες* | *φάρμακα*.

λιμοκτονώ ρ. μετβ. {λιμοκτονείς... | λιμοκτόνησα} 1. πεθαίνω από πείνα, από αστία: *χιλιάδες παιδιά του Τρίτου Κόσμου λιμοκτονούν* 2. (συνεκδ.) βρίσκομαι σε έσχατη ένδεια, είμαι πάμφτωχος ΣΥΝ. πένομαι, (λαϊκ.-εκφραστ.) ψομολύσσαω. ΣΧΟΛΙΟ λ. **λοιμός**. [ETYM. < αρχ. *λιμοκτονώ* (-έω) < *λιμός* + *-κτονώ* (< *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω, σκοτώνω»), βλ. κ. *-κτονία*].

λιμός (ο) η μεγάλη πείνα λόγω γενικής έλλειψης τροφίμων, που μαστίζει ολόκληρο πληθυσμό (πβ. *λοιμός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόσηος*, *λοιμός*. [ETYM αρχ. < θ. *λι-*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **lei-* «αφανίζω, λιγοστεύω», πβ. αρχ. *σλαβ.* *libětu* «λεπτός», αρχ. γερμ. *bi-linnan* «εξασθενίζω, σταματώ», γοτθ. *af-linnan* «αποχωρώ» κ.ά. Ομόρρ. *λοι-μός* (βλ. λ.), *λιμο-κτονώ*, *λιμάζω* (< *λιμ-όσσω*) κ.ά.].

λιμουζιναίω (η) {λιμουζινών} μακρύ πολυτελές επιβατικό αυτοκίνητο που έχει τέσσερις πόρτες και τρία παράθυρα σε κάθε πλευρά. [ETYM. < γαλλ. *limousine*, από την επαρχία Limousin (της κεντρικής Γαλλίας), όπου υπήρχε εργοστάσιο κατασκευής αυτοκινήτων πολυτελείας].

λιμπα (η) {λιμπών} (λαϊκ.) δεξάμενη ή λάκκος όπου καταλήγει υγρό (λ.χ. το λάδι σε ελαιοτριβείο)- συνήθ. στη Φρ. *τα κάνω λιμπα* (i) μουσκεύω εντελώς (έναν χώρο), τον γεμίζω νερά: *κάθε φορά που πλένεται τα κάνει λιμπα!* (ii) διαλύω τα πάντα (σε έναν χώρο), τα κάνω άνω-κάτω: *μήπκε μεθυσμένος στο μαγαζί και τα έκανε λιμπα*. [ETYM. Αντιδάν., < διαλεκτ. ιταλ. *limba* «λεκάνη, κοιλότητα εδάφους» < μτγν. λατ. *limbus* (σπάν. *limbus*) < ελλην. *λέμβος* «μικρό και ελαφρύ σκάφος» πβ. αλβ. *limbe*, διαλεκτ. ελλην. *λιμπά* «πέτρινο δοχείο ελαιοτριβείου, όπου καταλήγει το λάδι». Η φρ. *τα κάνω λιμπα* από αρχική σημ. «γεμίζω με λάδι», συνεπώς «λερώνω - προκαλώ αναστάτωση»].

λιμπεραλισμός (ο) ο φιλελευθερισμός (βλ. λ.). — **λιμπεραλιστής** (ο), **λιμπεραλίστρια** (η), **λιμπεραλιστικός**, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *libéralisme* (< *liberal* < λατ. *überaus* «ελεύθερος»)].

λιμπερτι (το) {άκλ.} NAYT. μεσαίου μεγέθους ατμοκίνητο φορτηγό πλοίο, που ναυπηγήθηκε στις Η.Π.Α. κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. [ETYM. < αγγλ. *Liberty-ship* «πλοίο της ελευθερίας», ονομασία αμερικανικών πλοίων].

λιμπερο (ο) {άκλ.} ΑΘΛ. παίκτης που κινείται ελεύθερα σε όλο το γήπεδο. [ETYM < ιταλ. *libero* «ελεύθερος»].

λιμπίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {λιμπίστηκα} (καθμη.) 1. επιθυμώ να φάω κάτι (το οποίο συνήθ. βλέπω): *είδα την τούρτα και τη λιμπίστηκα* ΣΥΝ. λιγουρεύομαι 2. παθώ ερωτικά: *παρά την ηλικία του λιμπίζεταν τις μικρούλες!* — λιμπιστικός, -ή, -ό κ. λιμπιστός ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. < μεσν. *λιμβίζω* | *λιμπίζω* < μτγν. *λιμβός* «ελευστικός», αγν. ετύμου. Κατ' άλλους < λατ. *libo* «δοκιμάζω, γεύομαι»].

λιμπινο (το/η) {άκλ.} ΨΥΧΟΛ. η ερωτική ορμή ή τάση που, κατά τον Φρόντ, συνιστά πρωτογενές κίνητρο κάθε ανθρώπινης ενέργειας. [ETYM. < λατ. *libido* «επιθυμία, πόθος» < *libet* (απρόσ. ρ.) «αρέσει»].

λιμπιστερός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός το^ν οποίο λιμπίζεται κάποιος: *λαχταριστός, ποθητός*.

[ETYM₁ < *λιμπίζομαι* (βλ.λ.) + *παραγ.* επίθημα -τερός, πβ. κ. *λυπητερός*].

λίμπρα (η) → **λίβρα**

λιμπρετίστας (ο) (σπάν. λιμπρετίστον) ο συγγραφέας λιμπρέτου: ~ *της όπερας «Οθέλλος» του Βέρντι ήταν ο Αρ. Μπόιτο*. [ETYM₁ < ιταλ. librettista < libretto (βλ. κ. *λιμπρέτο*)].

λιμπρέτο (το) το κείμενο όπερας, οπερέτας ή και μουσικού έργου, που δεν έχει δραματικό χαρακτήρα (λ.χ. ορατόριου). [ETYM₁ < ιταλ. libretto, υποκ. του libro «βιβλίο» (< λατ. liber)].

λίμπρο ντ' όρο (το) {άκλ.} το βιβλίο καταγραφής των ευγενών ΣΥΝ. χρυσόβιβλος.

[ETYM₁ < ιταλ. libro d'oro «χρυσή βίβλος» < libro «βιβλίο» + oro «χρυσός»].

λιμωδής, -ης, -ες [αρχ.] {λιμωδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που παίνεται πολύ ΣΥΝ. πεινώδης, λιμασμένος, θεονήστικος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης,

-ης« -ες-

λψωττο ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) υποφέρο από την πείνα ΣΥΝ.

λιμοκτονώ. [ETYM₁ < μγν. *λιμώσσω* | -όττω < αρχ. *λιμός*].

λινάρι (το) {λιναρ-ιού | -ιών} 1. ποώδες φυτό που καλλιεργείται για τη χρησιμότητα του στην υφαντική και τα πλούσια σε έλαιο σπέρματα του 2. (συνεκδ.) η κλωστή που κατασκευάζεται από τις ίνες του παραπάνω φυτού-φρ. **τού λιναριού τα πάθη | τα βάσανα** για δυστυχίες που ακολουθούν η μία την άλλη και επιφέρουν μεγάλο πόνο: *τράβηξε* ~ (υπέφερε πολλά).

[ETYM₁ < μγν. *λινάριον* < αρχ. *λίνον* (ήδη μκ. *ri-no) < I.E. *li-no-«λινάρη», πβ. λατ. Unum (> γάλλ. lin), αρχ. σλαβ. linū, ρωσ. lēn (γεν. lina), ιρλ. lin «δίδυμο», αγγλ. linen, γερμ. Lein κ.ά.].

λιναρόσπορος (ο) το σπέρμα του λιναριού, που καλλιεργείται για το λινέλαιο και ως ζωοτροφή. Επίσης λινόσπορος [1887].

λινάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. χοντρό ύφασμα από λινάρι ή κάνναβη, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή σάκων ή για τη συσκευασία εμπορευμάτων 2. (κατ' επέκτ.) το κομμάτι από φθαμένο ή παλιό σάκο, που χρησιμοποιείται ως σφουγγαρόπανο 3. (αργκό ως χαρακτηρισμός) ευτελής άνθρωπος, κατώτερης ποιότητας. [ETYM₁ < *λινό* + *παραγ.* επίθημα -άτσα, πβ. *μουγι-άτσα, χλαπ-άτσα*].

λινόδος (η) αρχαία πόλη της Ρόδου, μία από τις τρεις σημαντικότερες του νησιού, στα Α. του παράλια. [ETYM₁ αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, πβ. δάνειο].

λινέλαιο (το) [μγν.] {λινελαί-ου | -ων} το έλαιο που παράγεται με έκθλιψη των σπόρων του λιναριού και χρησιμοποιείται για την παραγωγή ελαιοχρωμάτων, βερνικιών, τυπογραφικών μελανιών κ.λπ. Επίσης (λαϊκ.) λιναρόλαδο

λινοβάμβακος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι φτιαγμένος από ίνες λιναριού και βαμβακιού.

λινόδετος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει δεθεί με σχοινί από λινάρι 2. (βιβλίο) του οποίου τα εξώφυλλα έχουν επενδύσει με λινό ύφασμα: ~ *τόμος*.

λινόλαϊο (το) {λινολαί-ου | -ων} αδιάβροχο υλικό για την επιστροφή δαπέδων, το οποίο αποτελείται από κανναβάτσο επιχρισμένο με μείγμα από στερεοποιημένο λινέλαιο, κολλώδεις ουσίες, σκόνη φελλού, χρωστικές ουσίες κ.ά.

[ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. linoleum (νόθο συνθ.) < lin- (< λατ. linum) + oleum (< αρχ. έλαιο ν)].

λινομέταξος, -η, -ο [1835] (ύφασμα) που έχει υφανθεί από ίνες λιναριού και μεταξίου.

λινός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από ίνες λιναριού: ~ *πετσέτα* | *σεντόνι* | *πουκάμισο* 2. **λινό** (το) ελαφρύ ύφασμα ή ένδυμα από ίνες λιναριού. [ETYM₁ μεσν. < αρχ. *λινός* < *λίνον* (βλ. λ. *λινάρι*)].

Αίνος (ο) 1. άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ένας από τους 70 Αποστόλους 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM₁ αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, που συνθ. με το ουσ. *αίλινος* «θηριώδης», για το οποίο έχει υποθεθεί ότι προέρχεται από την κραυγή *αι Αίνε* «αλίμινο Λίνε». Το όν. είναι ανατολ. προελεύσεως].

λινόστολη (η) [1833] εσώρουχα που είναι φτιαγμένα από λινό ύφασμα.

λινόσπιγας (ο) {λινόσπιγ-ών} το λινόλαϊο (βλ.λ.).

λινότυπης (ο) {λινότυπών} ο εργάτης του τυπογραφείου ή ο τυπογράφος που ειδικείται στον χειρισμό λινότυπικών μηχανών. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. linotype (οπτικό δάνειο)].

λινότυπία (η) {λινότυπιών} ΤΥΠΟΓΡ. η μηχανική μέθοδος στοιχειοθεσίας με πρώτη ύλη το θερμό χυτό μέταλλο, κατά την οποία τα τυπογραφικά στοιχεία δεν κατασκευάζονται μεμονωμένα, αλλά συντίθενται σε συμπαγείς μεταλλικές αράδες (στήχους) (πβ. λ. *μονοτυπία*). [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. linotype (από εμπορική ονομασία) < φρ. line of types «γραμμή (στήχος) χαρακτήρων»].

λινότυπικός, -ή, -ό ΤΥΠΟΓΡ. σχετικός με τη λινότυπία: ~ *τυπογραφική μέθοδος*-φρ. **λινότυπική μηχανή** η μηχανή που χρησιμοποιείται για την κατασκευή συμπανών μεταλλικών στήχων από κράμα μολύβδου και αντιμονίου.

λιντ κ. **λίντερ** (το) {άκλ.} 1. το τραγούδι 2. (ειδικότερ.) χαρακτηριστικό τραγούδι του γερμανικού ρομαντισμού (τέλος 18ου, αρχές 19ου αι.), γραμμένο πάνω σε στίχους σημαντικών ποιητών γνωστότερα τα λιντ του Σούμπερτ, του Σούμαν κ.λπ. [ETYM₁ < γερμ. Lied «τραγούδι», πληθ. Lieder].

λιντσαρίσμο (το) {λιντσαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η κακοποίηση ή θανάτωση (κάποιου) από εξαγριωμένο πλήθος (χωρίς να έχει προη-

γηθεί δίκη ή να υπάρχει νόμιμη εξουσία για κάτι τέτοιο). λιντσάρω ρ. μετβ. {λιντσαρίσ-α, -ηκα, -μένος} (κυρ. για εξαγριωμένο πλήθος) κακοποιοή ή θανατόνο με λιντσαρίσμο: *οι κάτοικοι του χωριού όρμησαν να λιντσαρίουν τον παιδοκτόνο, αλλά αποθνήσκον από τον αστυνομικό κλοιό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. [ETYM₁ < αγγλ. lynch (στη φρ. lynch law) από το όνομα του Αμερικανού Ch. Lynch (1736-1796), ο οποίος οργάνωνε παράνομα λαϊκά δικαστήρια κατά την Αμερικανική Επανάσταση και εκτέλούσε ποινές εναντίον των νομιμοφρόνων (αγγλ. loyalists) προς το αγγλικό στέμμα στην πολιτεία της Βιρτζίνιας]. λιο¹-κ. λιο²- (λαϊκ.) ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με τον ήλιο: *λιο-γερμα, λιο-περίχυτος, λιο-πύρι*.

[ETYM₁ μεσν. < αρχ. ήλιο-, α' συνθ. που προέρχεται από το ουσ. ήλιος και απαντά σε όλες τις φάσεις της Ελληνικής (λ.χ. αρχ. ήλιο-μνήης, μγν. ήλιο-τρόπιον, μεσν. (ή)λιο-καλος)]. λιο*²-κ. λιο²- (λαϊκ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την ελιά: *λιο-δέντρο, λιο-τριβί*.

[ETYM₁ μεσν. < έλιο- < αρχ. έλαιο-, α' συνθ. που προέρχεται από το ουσ. έλαια, (λ.χ. αρχ. έλαιο-λόγος, μγν. έλαιο-συργία, μεσν. ελαιόλαδο²)], (ε)λι(α)ιό-φυσ(ο)ν].

λιοβολία (η) → ηλιοβολία

λιόγερμα (το) (λαϊκ.-λογοτ.) η δύση του ηλίου ΣΥΝ. ηλιοβασιλεμα, δειλινό.

[ETYM₁ < ηλιόγερμα < ήλιος + -γέρμα < γέρνω].

λιόδέντρο (το) → ελαιόδέντρο
λιοκάλας, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει ομορφιά εφάμιλλη με αυτήν του ηλίου (βλ. λ. *λιοπερίχυτος*) ΣΥΝ. πεντόμορφος, περικαλλής. [ETYM₁ < *ηλιοκάλας < ήλιος + καλός]. λιόκλαδο κ. λιόκλαρο (το) (λαϊκ.) το κλωνάρι της ελιάς, λιοκόκκι (το) {χωρ. γεν.} 1. ό,τι απομένει ύστερα από το λειώσιμο των ελιών στο ελαιοτριβείο (υπολείμματα από τον πυρήνα, τον φλοιό κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) η ελαιόπιτα.

[ETYM₁ < *ηλιοκόκκιον < ήλιος + -κόκκιον < κόκκος]. λιοκούκουστο (το)

(λαϊκ.) το κουκούτσι της ελιάς ΣΥΝ. ελαιοπυρή-

νας, λιόλαδο (το) → ελαιόλαδο λιόλουστος, -η, -ο → ηλιόλουστος **λιομάζωμα**

(το) {λιομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η συγκομιδή των καρπών της ελιάς, **λιομαζώτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναικα που μαζεύει τις ελιές, **λιομόρφος**, -η, -ο → ηλιόμορφος

λιονταρής (ο) {λιονταρήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παριστάνει τον γενναίο και επιδεικνύει την υποτιθέμενη παλληκαριά του στους άλλους ΣΥΝ. ψευτοπαλληκαράς, κουτσαβάκης, νταής, θρασύδειλος, κάργας, παλληκάρι της φακής, λιοντάρι κ. **λιοντάρι** (το) {λιονταρ-ιού | -ιών} 1. το σαρκοφάγο θη-λυστικό που ανήκει στην οικογένεια των αιλουροειδών και διαθέτει μεγάλο μέγεθος, λεπτή τρίχωση, ποικιλόχρωμη δορά, μεγάλη μυϊκή δύναμη και ευελιξία και (μόνο το αρσενικό) πλούσια χαιτή, επονομάζεται και «βασιλιάς των ζώων»: *το -βρυγάται | κατασπαράζει τη λεία του || η χαιτή του* ~ 2. (μτφ.)

αυτός που ξεχωρίζει για την ανδρεία και την ορμητικότητα του: ήταν ~ στη μάχη ΑΝΤ. δειλός, φοβι-τσιόρης. Επίσης (λαϊκ.) **λιόντας** (ο) [μεσν.]. — (υποκ.)

λιονταράκι (το), λιονταρήσιος, -ια, -ιο. (Βλ. κ. λ. *λέων*).

[ETYM₁ < μεσν. λιοντάριον < μγν. *λεοντάριον*, υποκ. του αρχ. *λέων* (βλ.λ.)].

λιονταρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό λιοντάρι ΣΥΝ. *λέαινα*.

λιονταρόψυχος, -η, -ο αυτός που διαθέτει μεγάλη ψυχική δύναμη

και αντοχή, αυτός που έχει γενναίο φρόνημα: ~ *μαχητής*, **λιόντας** (ο)

+ λιοντάρι

λιοπερίχυτος, -η, -ο αυτός που τον βλέπει ο ήλιος από όλες τις πλευρές, που περιχύνεται από το φως του ηλίου: *απράι και λιοπερί-χυτη και λιόκαλ'είν' η μέρα* (Κ. Παλαμάς). [ETYM₁ < λιο- (< ήλιος) + *περίχυτος* (< *περχύνω*)].

λιόπυρι (το) {χωρ. γεν.} η υπερβολική και αφορητή ζέση, όταν ο ήλιος καίει πολύ ΣΥΝ. καύσωνας, λιοκάμα. [ETYM₁ < *ηλιοπύρι < ήλιος + πυρ].

λιόσπορος (ο) → ηλιόσπορος

λιόστάσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η έκταση γης όπου είναι φυτευμένες και καλλιεργούνται ελιές ΣΥΝ. ελαιώνας, ελαιοφύτεια, λιόφυτο. [ETYM₁ < *ελαιοστάσιο < έλαιο- (< *ελαία*) + -στάσιο (< αρχ. *ίσταμαι*, πβ. *στάσις*)].

λιοντριβάρης (ο) {λιοντριβάρηδες}, **λιοντριβάρισσα** (η) {χωρ. γεν.

πληθ.} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης της ή ο εργάτης ελαιοτριβείου. **λιοντριβί** κ.

λιοντριβείο (το) → ελαιοτριβείο **λιοντροπι** (το) → ηλιότροπι **λιουμπαλιάνα** (η) η

πρωτεύουσα της Σλοβενίας. [ETYM₁ < σλοβεν. Ljubljana (γερμ. Laibach) < αρχ. σλαβ. Ljuni-gana, αγν. ετύμου] **λιόφυτος**, -η, -ο (λαϊκ.) 1. (για έκταση γης)

αυτός που έχει φυτευτεί με ελιές: ~ *κάμπος* | *πεδιάδα*. 2. **λιόφυτο** (το) [μεσν.]

τόπος, κτήμα με ελαιόδέντρα.

[ETYM₁ μεσν. < αρχ. *ελαίοφυτος* < έλαιο- (< *ελαία*) + -φυτος (βλ. κ. *φυτό*)].

λιόφορος (το) → ηλιόφορος **λιόχαρμος**, -η, -ο → ηλιόχαρμος

λιπαίνω ρ. μετβ. {λίπα-να, -νθηκα, -σμένος} 1. ΜΗΧΑΝ. αλείφω με λίπος ή άλλη

λιπαρή ουσία επιφάνεια ή εξάρτημα μηχανήματος, για να τα προστατέψω και να τα συντηρήσω από την τριβή που υφίστανται ΣΥΝ. *γρασάρω* · 2. ΓΕΩΠ.

ρίχνω λίπασμα (φυσικό ή τεχνητό)

σε (χωράφι), προκειμένου να το καταστήσω περισσότερο γόνιμο ΣΥΝ. κοπρίζο.
 [ETYM, μτγν. < αρχ. επίρρ. *λίπα* (βλ. λ. *λίπος*).]
Λιπανάβατος, -η, -ο → **Λειψανάβατος**
λίπανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} 1. ΜΗΧΑΝ. η επίλειψη με λιπαρές ουσίες κινούμενων εξαρτημάτων μηχανής, που έχει σκοπό τη μείωση της φθοράς και της τριβής τους ΣΥΝ. γρασάρι-σμα, λάδιωμα · 2. ΓΕΩΠ. ο εμπλουτισμός (του εδάφους) με λίπασμα με σκοπό τη διατήρηση ή τη βελτίωση της γονιμότητας του ΣΥΝ. κό-πρισμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.
λίπαντήρας (ο) συσκευή για τη λίπανση των μηχανών. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. *graisseur*].
λίπαντήριο (το) [1858] {λιπαντηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η λίπανση (βλ. λ., σημ. 1).
λιπαντής (ο), **λιπάντρια** (η) {λιπαντριών} ο εργάτης που ασχολείται με τη λίπανση μηχανικών εξαρτημάτων (λ.χ. αξόνων) (ειδικότ.) μέλος του προσωπικού μηχανής του πλοίου, που ασχολείται με τη λίπανση και την παρακολούθηση μηχανών, την παραλαβή καυσίμων, τον καθαρισμό οργάνων και μεταλλικών επιφανειών των μηχανών κ.ά. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. *graisseur*].
λιπαντικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη λίπανση των μηχανημάτων ή συντελεί σε αυτήν: ~ λάδι | *υγρό* || - λίπη (*γράσα*) | *στερεά* | *συνθετικά* 2. **λιπαντικό** (ο) το στερεό ή ρευστό προϊόν, το οποίο χρησιμοποιείται για να μειώσει τη φθορά και την τριβή δύο τριβο-μένων επιφανειών (λ.χ. τα κινούμενα μέρη μιας μηχανής). [ETYM, μτγν. < λιπαίνω. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. *lubricant*].
λιπαρός, -ή, -ό 1. ο καλυμμένος με λάδι ή λίπος ή αυτός που δίνει την αίσθηση ότι είναι καλυμμένος με λάδι ή λίπος: ~ *μαλλιά* (λόγω λιπιδίων εκκρίσεων του κεφαλιού) ΣΥΝ. ελαιώδης, λιπώδης 2. (τροφή) που περιέχει λίπη 3. *λιπαρά* (τα) οι ουσίες που περιέχουν λίπος: *γάλα* | *γιαούρτι με πολλά* ~ || *προϊόντα διαίτης με μηδέν* - φρ. ΧΗΜ. **λιπαρά οξέα** τα οργανικά οξέα που απαντούν στα λίπη και τα έλαια υπό μορφήν γλυκεριδίων 4. ΖΩΟΛ. **λιπαρός** (ο) κολεόπτερο έντομο με σώμα λείο, εύρωστο και μαύρο με κίτρινες κηλίδες: φρ. **λιπαρό πτερόγιο** το λιπαρό (σημ. 1), εύκαμπτο πτερόγιο που υπάρχει στη ράχη ψαριών, όπως ο σολομός, το γατόψαρο κ.ά. · 5. (έδαφος) που ευνοεί την παραγωγή ΣΥΝ. γόνιμος, εύφορος. — λιπαρότητα (η) [αρχ.]. [ETYM, αρχ. < επίρρ. *λίπα*, βλ. κ. *λίπος*].
λίπασμα (το) [αρχ.] {λιπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} η φυσική ή τεχνητή ουσία που συντελεί στη βελτίωση και την ανάπτυξη της παραγωγικότητας των φυτών: *φυσικό* | *συνθετικό* | *διαφυλλικό* ~ || ~ *μακράς διάρκειας*.
λίπασμος (ο) [μτγν.] (για έδαφος) η λίπανση, ο εμπλουτισμός με λίπασμα.
λιπίδιο (το) {λιπίδι-ου | -ων} ΧΗΜ. κάθε αδιάλυτη στο νερό χημική ένωση που εκχυλίζεται από βιολογικές πηγές με οργανικούς διαλύτες, όπως αιθέρες, βενζόλιο, χλωροφόρμιο κ.ά.: μαζί με τις πρωτεΐνες και τους υδρογονάνθρακες συνιστά το πρωταρχικό δομικό συστατικό των ζωντανών κυττάρων. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *lipid*].
λιπο- κ. λιπό- κ. λιπ- κ. **λειψο-** κ. λειψ- λεξικό πρόθημα που δηλώνει: 1. έλλειψη: *λιπό-σαρκος*, *λιπο-βαρής*, *λειψ-ανδρία* 2. εγκατάλειψη: *λιπο-τάκτης* 3. απώλεια: *λιπο-ψυχή*.
λίπο- Α. λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *λείπω* (πβ. αόρ. *έ-λειψ-α*, αόρ. β' *ε-λιπ-ον*).
λιπο- κ. λιπό- (επιστημ.) α' συνθετικό που δηλώνει την παρουσία λιπαρών ουσιών: *λιπό-σομια*, *λιπο-προτεΐνη*.
 [ETYM, Α συνθ. ελληνογενών ξέν. όρων και νόθων συνθέτων που προέρχεται από το ουσ. *λίπος*, λ.χ. αγγλ. *lipro-suction*, γαλλ. *lipro-soluble*].
λιπ(ο)αναρρόφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} μέθοδος αφαίρεσης του περιττού λίπους από το σώμα του ανθρώπου με χειρουργική τομή στο δέρμα και απομάκρυνση του λίπους με αναρρόφηση.
 [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *liposuction* (νόθο συνθ.) < *lipro-* (< *λίπος*) + *suction* «αναρρόφηση»].
λιποβαρής, -ής, -ές [1891] {λιποβαρ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει βάρος μικρότερο από το κανονικό: ~ *ψομί* || ~ *σταθμά* ΣΥΝ. *λειψός*, *ξίκικος*. Επίσης (λαϊκ.) **λιπόβαρος**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
 [ETYM < *λιπο-* + *-βαρής* < *βάρος*]. **λιπογένεση** (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η παραγωγή λίπους σε διάφορα μέρη του σώματος. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *lipogenesis*]. **λιποδιαλυση** (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η διάσπαση του περιττού λίπους με ειδικά προϊόντα ή ιατρική επέμβαση. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *liposolubion* (νόθο συνθ.)].
λιποδιαλυτικός, -ή, -ό αυτός που συμβάλλει στη λιποδιαλυση: ~ *κρέμα* | *δράση*. — λιποδιαλυτικά επίρρ. λιποδιαλυτός, -ή, -ό αυτός που είναι διαλυτός στα λιπαρά σώματα, π.χ. οι βιταμίνες Α, D, Ε και Κ είναι λιποδιαλυτές σε αντίθεση με τις βιταμίνες Β, C και Ρ, που είναι υδατοδιαλυτές.
 [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *liposoluble* (νόθο συνθ.) < *lipro-* (< *λίπος*) + *soluble* «διαλυτός»] **λιποειδή**, -ής, -ές {λιποειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει τη φύση του λίπους: ~ ουσία ΣΥΝ. ελαιώδης, λιπώδης, στεατώδης 2. αυτός που περιέχει λίπος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *lipoid*]. **λιποθυμία** (η) [αρχ.] {λιποθυμιών} η παροδική απώλεια των αισθήσεων, που οφείλεται σε εγκεφαλική αναμία, απότομη συγκίνηση ή αλλαγή της θέσης του σώματος: *από τη ζέση* και *τον συνουσιασμό*

της ήρθε ~. Επίσης (λαϊκ.) λιποθυμία κ. **λιγοθυμία**. — λιποθυμικός, -ή, -ό [αρχ.].
λιποθύμια, -η, -ο [1889] αυτός που έχει χάσει τις αισθήσεις του: *έπεσε κάτω* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*, *πιθανός*.
λιποθυμώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) λιγοθυμώ ρ. αμετβ. {λιποθυμάς... | λι-ποθύμ-ησα, -ισμένος} χάνω τις αισθήσεις μου λόγω παροδικής μείωσης της αιμάτωσής του εγκεφάλου: *μόλις βλέπει έστω και λίγο αίμα, λιποθυμεί αμέσως!*
 [ETYM < αρχ. *λιποθυμώ (-έω)* < *λιπο-* (βλ. λ.) + *-θυμώ* < *θυμός* (βλ. λ.). ο τ. *λιγοθυμώ* οφείλεται σε παρετυμολ. επίρρ. του επιθ. *λίγος*].
λιποκυτόταρο (το) {λιποκυτόταρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. κύτταρο του συνδετικού ιστού που έχει εξειδικευτεί στη βιοσύνθεση και την αποθήκευση λίπους. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *lipocyte*].
λιπόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΒΙΟΛ. η διάλυση/αποσύνθεση του λίπους, όπως κατά τη διάρκεια της πέψης. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *lipolysis*].
λιπομαρτύριος (ο) {λιπομαρτύρων} ΝΟΜ. ο μάρτυς που έχει κληθεί νομίμως να καταθέσει σε δικαστήριο ή σε ανακριτικό υπάλληλο μετά την άσκηση ποινικής δίωξης και δεν έχει προσέλθει. [ETYM, < *λιπο-* (< *λείπω*, πβ. αόρ. β' *ε-λιπ-ον*) + *μάρτυς*, πβ. αρχ. νομ. όρ. *λιπομαρτυρίον δίκη*].
λιπομαρτυρία (η) {λιπομαρτυριών} ΝΟΜ. η μη εμφάνιση σε δικαστήριο ή σε ανακριτική αρχή ατόμου που έχει κληθεί νομίμως να καταθέσει ως μάρτυς (μετά την άσκηση ποινικής δίωξης).
λιποπρωτεΐνη (η) {λιποπρωτεϊνών} ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. ουσία που περιέχει λιπίδια (βλ. λ.) και πρωτεΐνες (βλ. λ.). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *lipoprotein*].
λίπος (το) {λίπ-ους | -η, -ών} 1. ΑΝΑΤ. το σύνολο ή το μέρος συγκεκριμένου ιστού (λιπώδης ιστός), στο οποίο αποθηκεύεται ενέργεια από τροφή και που έχει μονοκτικές ιδιότητες, ιδ. σε ζώα χωρίς τρίχονα: *υποδόριο* ~ ΣΥΝ. *πάχος*, *ξίγγι* 2. στερεά ουσία ζωικής ή φυτικής προέλευσης, αδιάλυτη στο νερό αλλά διαλυτή σε οργανικούς διαλύτες (αιθέρα, βενζόλιο, χλωροφόρμιο κ.ά.) που αποτελούν εστέρες της γλυκερίνης με λιπαρά οξέα: *φωτικό* ~ || *ωγρό* < *καθαρίζε στη στιγμή* τ ~ *της κουζίνας* κ. ΦΡ. (α) **λίπος γάλακτος** το φυσικό λιπαρό συστατικό του γάλακτος και κύριο συστατικό του βουτύρου (β) **μαγειρικό λίπος** κάθε λίπος ή έλαιο φυτικής ή ζωικής προέλευσης, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική (βούτυρο, μαργαρίνη, λαρδί κ.λπ.) 3. το πάχος του σώματος: *έκανε ασηρή διαίτα, για να πέσουν τα* ~ || *κρέας όλο* ~ · 4. ΜΗΧΑΝ. η λιπαντική ουσία με την οποία γρασάρο-νται οι τριβόμενες επιφάνειες των μηχανημάτων. [ETYM αρχ. < επίρρ. *λίπα* < **lip-*π, μηδενίμ. βαθμ. του Ι.Ε. **leip-*« αλείφω, λιπαίνω» (παρεκτεταμένη μορφή με -ρ της Ι.Ε. ρίζας *lei-*«βλεννώδης, κολλώδης»), πβ. σανσκρ. *lip-rā-* «βρομιά», *liprāti* «αλείφω», αρχ. σλαβ. *pri-lipěti*, αρχ. γερμ. *bi-liban* «μένο (προσκόλλημέ-νος)», γερμ. *bleiben* «διαμένω» κ.ά. Ομόρρ. *ά-λείφω-ω* (βλ. λ.), *λιπ-αρός*, *λιπ-άνω* κ.ά.].
λιπόσαρκος, -η, -ο ο εντελώς αδύνατος στο σώμα ΣΥΝ. *κοκκαλιά-ρης*, *ατροφικός*, *ισχνός* ΑΝΤ. *σωματώδης*, *ευτραφής*. — λιποσαρκία (η) [μτγν.]. [ETYM, αρχ. < *λιπο-* + *-σαρκός* < *σαρξ*].
λιποτάκτης (ο) [μτγν.] {λιποτακτών} πρόσωπο που λιποτάκτησε: *κηρύχθηκε* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*.
λιποτακτώ [μτγν.] κ. (λαϊκ.) λιποταχτώ ρ. αμετβ. {λιποτακτείς... | λιποτάκτησα} 1. εγκαταλείπω αυθαίρετα τις τάξεις του στρατού ή το πεδίο της μάχης: ~ *ενόπιον του εχθρού* 2. (για στρατιωτικό) εγκαταλείπω χωρίς άδεια την υπηρεσία μου ή τον τόπο στον οποίο έχω διαταχθεί να παραμείνω ή υπερβάνω αδικαιολόγητα πέραν ορισμένου ορίου τα χρονικά πλαίσια της άδειας μου 3. (μτφ.-εκφραστ.) εγκαταλείπω κοινό αγώνα, τους συναγωνιστές μου (πβ. λ. *αυτομόλιω*).
λιποταξία (η) {λιποταξιών} 1. η εγκατάλειψη των τάξεων του στρατού ή του πεδίου της μάχης από στρατιωτικό: ~ *ενόπιον του εχθρού* || *ομαδική* ~ 2. η εγκατάλειψη από στρατιωτικό του τόπου όπου έπρεπε να βρίσκεται (χωρίς άδεια της υπηρεσίας) ή η υπέρβαση των χρονικών ορίων της άδειας του 3. (μτφ.) < *τάσσω*].
λιποψηχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απώλεια του θάρρους, η δειλία σε δεδομένη στιγμή.
λιπόψηχος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από λιποψηχία: *φάνηκε - μπροστά στον κίνδυνο*.
λιποψυχό ρ. αμετβ. {λιποψυχείς... | λιποψύχησα} χάνω το θάρρος μου, καταλαμβάνομαι από δειλία: *λιποψύχησαν μπροστά στις υπέρτερες δυνάμεις του αντιπάλου* ΣΥΝ. *δειλιάζω*, *κιοτεύω* ΑΝΤ. *εμπνυχόνομαι*.
 [ETYM < αρχ. *λιποψυχό (-έω)* < *λιπο-* (βλ. λ.) + *-ψυχό* < *ψυχή*]. **λιπώδης**, -ης, -ές [μτγν.] {λιπώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} 1. αυτός που περιέχει λίπος ΣΥΝ. **λιπαρός**, **λιγδερός** 2. αυτός που μοιάζει με λίπος, που έχει τις ιδιότητες, τη φύση του λίπους: ~ *ουσία* 3. (α) ΒΙΟΛ. **λιπώδης ιστός** ιστός, τα κύτταρα του οποίου περιέχουν λίπη και έλαια (β) ΙΑΤΡ. **λιπώδης εκφύλιση** παθολογική εναπόθεση λίπους, συνήθ. στα κύτταρα του ήπατος, της καρδιάς και των νεφρών.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. ης, -ης, -ες. **λίπωμα** (το) [1891] {λίπωμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήγητος όγκος που εντοπίζεται στον υποδόριο ιστό, μπορεί δε να πάει μεγάλες διαστάσεις. — (υποκ.) **λιποματάκι** (το). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *lipoma*]. **λιποματώδης**, -ής, -ές {λιποματώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} αυτός που μοιάζει με λίπωμα (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

λιτωματώση (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση στον υποδόριο ιστό μεγάλου αριθμού λιπωμάτων. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipomatosis].

λίρα (η) {λιρών} νομισματική μονάδα διαφόρων κρατών: ~ *Αγγλίας* (στερλίνα) | *Κύπρου* || ~ *παλαιάς* | *νέας κοπής*- ΦΡ. (α) (σκοπτ.) **το μωλό σου και μια λίρα και τού μωγιατζή ο κόπανος!** λέγεται σε κάποιον που λέει ανονσίες, που δεν έχει κατανοήσει σωστά μια κατάσταση (β) (*κάποιος* | *κάτι είναι*) **λίρα εκατό** για πρόσωπο ή πράγμα που αποδεικνύεται εξαιρετικά χρήσιμο, πολύτιμο για κάποιον. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*. [ETYM₂ < ιταλ. lira < λατ. libra «μονάδα μέτρησης βάρους»].

λίρετα (η) {λιρετών} η ιταλική λίρα, η νομισματική μονάδα της Ιταλίας. [ETYM₂ < ιταλ. liretta, υποκ. του lira].

Λισαβόνα (η) η πρωτεύουσα της Πορτογαλίας. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. Lisbonne < πορτ. Lisboa, αβεβ. ετύμου. Η αρχ. (πιθ. φοινικική) ονομασία Ολίσπριο δεν μπορεί να ετυμολογηθεί με βεβαιότητα, αφού άλλοι πιστεύουν ότι δόθηκε από τους μουσουλμάνους, ενώ άλλοι δικαιολογούν έτσι τον θρύλο ότι η πόλη ιδρύθηκε από τον Οδυσσέα (Ulysses). Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις μεσν. παραλλαγές της ονομασίας (λ.χ. Luzbona, Lixbuna, Ulixbone), ορισμένοι ειδικοί υποστηρίζουν ότι προέρχεται από τη φρ. água boa «καλό νερό»].

λισγάρι (το) {λισγαριού | -ιών} το σκαπτικό γεωργικό εργαλείο που έχει τη μορφή κοφτερού φτωριού.

[EYM < μγν. λισγάριον, υποκ. του *λίσγος, αβεβ. ετύμου. Αν η λ. αναλυθεί ως *λίγ-σκος, τότε πιθ. συνδ. με το λατ. Ugo «αξίνα», αν όμως αναλυθεί ως *λιδ-σκος, τότε πιθ. συνδ. με το ουσ. λίστρον (βλ. λ.).]

λίστα (η) {δύσγρ. λιστών} 1. ο κατάλογος στον οποίο αναγράφεται σειρά ονομάτων ή πραγμάτων: ο *λοιστής συνέταξε μια ~ των απασχολούμενων στην επιχείρηση* || η *αστυνομία κατάρτισε μια ~ υπόπτων* ΦΡ. (α) λίστα *αναμονής* βλ. λ. *αναμονή* (β) *μαύρη λίστα* βλ. λ. *μαύρος* (γ) *λίστα γάμμου* κατάλογος με ειδή δόρων που καταρτίζεται σε συγκεκριμένο κατάστημα, από το οποίο οι προσκεκλημένοι σε γάμο επιλέγουν δώρα για τους μελλονθμφους: επίσης ο κατάλογος στον οποίο αναγράφονται τα ονόματα των αγοραστών δώρων μαζί με το δώρο για τους μελλονθμφους, το οποίο αγόρασαν από το κατάστημα στο οποίο έχει ανοιχθεί ο παραπάνω κατάλογος · 2. ΠΟΛΙΤ. ο κατάλογος υποψηφίων βουλευτών κόμματος, οι οποίοι εκλέγονται κατά τη σ'ίρα αναγραφής τους στο ψηφοδέλτιο σε συνδυασμό με την εκλογική δύναμη του κόμματος τους και όχι με βάση τους σταυρούς προτιμήςσεως που έλαβε ο καθένας: *στις ευρωεκλογές ίσχυσε το σύστημα τής ~*. [ETYM₂ < γαλλ. liste < ιταλ. lista < αρχ. γερμ. lista «λίστιο»].

λίστρο (το) το εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη λείανση επιφανειών (ξύλινων, σιδερένιων κ.λπ.) και την εξομάλυνση οδοστρωμάτων ΣΥΝ. λειαντήρας, λειάντρο.

[ETYM₂ < αρχ. λίστρον < *λίτ-τρον, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το επίθ. λιλός η, κατ' άλλη άποψη, με το λατ. list «λείανω», λιθ. ludyti σκαλίζω». Βλ. κ. *γλιστρώ* (< μεσν. *έκ-λιστρώ*)].

λιτανεία (η) {μγν.} {λιτανειών} ΕΚΚΛΗΣ. η περιφορά εικόνων ή και λειψάνων αγίου σε θρησκευτική πομπή με δοξαστικό ή ικετευτικό (προς τον Θεό) περιεχόμενο: ~ *για να βρέξει* || ~ *με περιφορά τής εικόνας τού αγίου* ΣΥΝ. ιεροτελεστία, πομπή, περιφορά.

λιτανεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λιτάνευα} ♦ 1. (αμετβ.) κάνω λιτανεία ή συμμετέχω σε λιτανεία ♦ 2. (μετβ.) περιφέρω (εικόνα, λείψανο) σε λιτανεία. — λιτάνευση (η).

[ETYM₂ αρχ. < λιτανός «παροκλητικός, ικετευτικός» < θ. λιτ- του ρ. *λίσσομαι* «ικετεύω, θερμopαρακαλώ» < *λίτ-σο-μαι, αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί ότι το ρ. *λίσσομαι* σχίμανε αρχικά «αγγίζω, θοπεύω», τότε η σύνδεση με το ρ. *λίανω* «αλείφω» είναι μάλλον εύλογη. Το λατ. lito «θυσιάζω με ευνοϊκή αναπόκριση» απέχει πολύ από σημασιολογικής απόνεως].

λιτή (η) ΕΚΚΛΗΣ. 1. μικρή ακολουθία που ψάλλεται συνήθ. στα μοναστήρια και στους ενοριακούς ναούς κατά τις ολονυκτίες την παραμονή των μεγάλων εορτών 2. ο εσωτερικός νάρθηκας των μονών, στον οποίο διεξάγεται η ακολουθία τής λιτής.

[ETYM₂ αρχ. < θ. λιτ- του ρ. *λίσσομαι* «ικετεύω, θερμopαρακαλώ» < *λίτ-σο-μαι. Βλ. λ. *λιτανεύω*].

λιτοζαίτος, -η, -ο {μγν.} αυτός που συντηρείται με τα απολύτως απαραίτητα, που ζει εκουσίως ασκητικά: *οι Σπαρτιάτες ήταν -* ΣΥΝ. λιγόφαγος, ολιγαρκής.

λιτός, -η, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη οποιασδήποτε πολυτέλειας, που περιλαμβάνει μόνο τα απολύτως απαραίτητα (χωρίς όμως να φθάνει στην κακομοιρία, τη μιζέρια): *αν και είναι πλούσιος, κάνει ~ ζωή* ζει σ'ένα μικρό σπίτι με ελάχιστα έπιπλα και τρώει απλά φαγητά || ~ *γέμια* ΣΥΝ. απλός, απέρτιτος 2. απαλλαγμένος από στολίδια: ο *δωρικός ρυθμός στην αρχιτεκτονική είναι ο πιο ~* || η ~ *ομορφιά που έχουν τα κυκλαδικά σπιτάκια* || ~ *γραμμή* | *όφρος* | *διατίκωση* ΣΥΝ. φυσικός, αστόλιστος ΑΝΤ. περίτεχνος, επιτηδευμένος ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*.

[ETYM₂ αρχ. < θ. λιτ- του ουσ. λιλς (ή) «λεία, ομαλή (κυρ. για φράσματα)», του οποίου η αιτ. *λίτα* μαρτυρείται και στο μυκ. τι-τα. Το θ. τής λ. λιλς (*I1-) αποτελεί πιθ. τη μηδενισμό. βαθμ. ρίζας *lei-. Οι συνδέσεις με άλλες λ. είναι εξαιρετικά επισφαλείς].

λιτότητα (η) {αρχ.} {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του λιτού: *δωρική ~* || ~ *εκφραστικών μέσων* 2. ΡΗΤΟΡ. *σχήμα λιτότητας* σχήμα λόγου κατά το οποίο μια θετική έννοια εκφράζεται με την άρνηση του αντιθέτου τής, π.χ. *δεν είναι καθόλου κακός* (είναι αρκετά καλός), *ουκ ολίγον, ουκ ευκαταφρόνητος* 3. ΠΟΛΙΤ.-ΟΙΚΟΝ. μορφή οικονομικής πολιτικής, η

οποία, με την επίκληση τής οικονομικής ύφεσης, περιορίζει τις ανάγκες και τις λιγότερο αναγκαίες δαπάνες του κράτους, με σκοπό τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος, τη σταθεροποίηση και την ανάκαμψη τής οικονομίας: *πολιτική μονόπλευρης ~* (που αφορά κυρίως στα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα, μισθωτούς και συνταξιούχους) || *μέτρα* | *πρόγραμμα λιτότητας*.

Λιτόχωρο (το) κομπόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Πιερίας. [ETYM

1. *Τσος < σλαβ. litica «γκρεμός - βράχος» + χωριά*].

λίτρα (η) → λίτρο

λίτρο (το) μετρική μονάδα όγκου ή χωρητικότητας υγρών και στερεών που ισοδυναμεί με χίλια κυβικά εκατοστά ή 0,264172 αμερικανικά γαλόνια. Επίσης (παλαιότ.) λίτρα (η) {αρχ.}. [ETYM₂ < μγν. *λίτρον* < αρχ. *λίτρα* < *liētrā, πιθ. μεσσογ. λ., όπως και η αντίστοιχη λατ. libra, αμφότερες αγν. ετύμου].

-λίτρος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένη ποσότητα σε λίτρα: *δλίτρο μπουκάλι*.

[ETYM₂ Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δεκά-λίτρος*, μγν. *δί-λίτρον*), που προέρχεται από το αρχ. *λίτρα* (ή) | μγν. *λίτρον* (το)].

λίφτινγκ (το) {άκλ.} 1. πλαστική επέμβαση κατά την οποία εξαφανίζονται ή περιορίζονται στο ελάχιστο οι ρυτίδες του προσώπου και τού λαιμού· (μτφ.) 2. (σκοπτ.) επιφανειακή και όχι ριζική αλλαγή: ο *προθλοποργός με τον ανασχηματισμό επεξεργάσε ένα ~ στην κυβέρνηση* 3. (μτφ.) ανανέωση, φρεσκάρισμα: *θα κάνουμε στην εκπομπή μας ένα ~*. [ETYM₂ < αγγλ. lifting < lift «ανυψώνω, σηκώνω»].

λιχανός (ο) (λόγ.-σπάν.) το δάχτυλο τού χεριού που βρίσκεται αμέσως μετά τον αντίχειρα, ο δείκτης.

[ETYM₂ αρχ. (με παραγ. επίθημα -ανός) < *λείχω* «γλείφω» (βλ. κ. *γλείφω*)].

λιχνίζω ρ. μετβ. {λιχνίσι-α, -τηκα, -μένος} ασοχωρίζω (τον καρπό των σιτηρών) από τα άχυρα μετά το αλώνισμα με ειδικό εργαλείο (λιχνι-στήρι). — λιχνίσμα (το).

[ETYM₂ < μγν. *λιχνίζω*, μεταπλ. τ. του αρχ. *λικμώ* (-άω) (με την ίδια σημ.) < *νικ-μώ, για το οποίο βλ. λ. *λίκνω* (< *νίκ-νον)].

λιχνιστήρι (το) {λιχνιστηριού | -ιών} ξύλινο αγροτικό εργαλείο με το οποίο ξεχωρίζεται ο καρπός των σιτηρών από το άχυρο. [ETYM₂ < *λιχνίζω* + παραγ. επίθημα -τήρι, πβ. κ. *λιβανισ-τήρι*].

λιχνιστής (ο) ο αγρότης που λιχνίζει τα σιτηρά.

λιχουδέουμαι ρ. -> λειχουδέομαι

λιχουδής, -α, -ικο -> λειχουδής

λιχουδιά (η) → λειχουδιά

Λιχτενστάιν (το) {άκλ.} (γερμ. Fürstentum Liechtenstein = Πριγκιπάτο του Λιχτενστάιν) κρατίδιο τής Κ. Ευρώπης μεταξύ Αυστρίας και Ελλάδας με πρωτεύουσα το Βαντούς, επίσημη γλώσσα τη Γερμανική και νόμισμα το ελβετικό φράγκο.

[ETYM₂ < γερμ. Liechtenstein, ονομασία των πριγκίπων τής χώρας, οι οποίοι την ίδρυσαν το 1719. Η ονομασία καθ' αυτήν ανάγεται στο κάστρο Liechtenstein («λαφριά πέτρα»), που βρίσκεται κοντά στη Βιέ-νη και απαντά από τον 12ο αι.].

Λιψία (η) πόλη τής Γερμανίας στο ανατολικό τμήμα τής. [EYM < ιταλ. Lipsia < γερμ. Leipzig < σλαβ. Lipsk «η πόλη με τις φιλόρες (φλαμουριές)» < lipa «φίλιρα»].

λιώνω ρ. → λειώνω

λοβεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η λοβοτομή (βλ. λ.). [ETYM

Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lobectomie].

λόβιο (το) {λοβί-ου | -ον} ΑΝΑΤ. υποδιάρεση, τμήμα λοβού: *ηπατικό* | *πνευμονικό* ~. [ETYM₂ < μγν. *λόβιον*, υποκ. του αρχ. *λοβός* (βλ. λ.).]

λοβιτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) απάτη ή παρασκευαστική ενέργεια που αποβλέπει στην κερδοσκοπία ΣΥΝ. μπαγαποντιά, απατεω-νιά, ραδιούργια. [ETYM₂ < ρουμ. Ionitură «χτύπημα»].

λοβιτουρατζής (ο) (οικ.) πρόσωπο που κάνει λοβιτούρες, απατεώνας, κερδοσκόπος.

λοβός (ο) 1. ΑΝΑΤ. (α) το σαρκόδες κάτω μέρος του αφτιού (β) (γενι-κότ.) καθένα από τα μέρη στα οποία χωρίζεται με αώλακες ένα όργανο του σώματος · 2. ΑΡΧΙΤ. το μικρό τόξο ανίδας βυζαντινού ή γοτθικού ρυθμού 3. ΒΟΤ. μικρόστενο περιβλήμα μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι σπόροι των οσπρίων ή και άλλων καρπών. [ETYM₂ αρχ., πιθ. < θ. λοβ-, ετεροϊωμ. βαθμ. του I.E. *leb- «κρεμό χαλαρά - χείλος», πβ. αρχ. αγγλ. ear-loerra «λοβός αφτιού», αρχ. γερμ. lappa «πανί, κουρέλι», γερμ. Lappen, λατ. labare «γλιστρώ, ολισθαίνω», larsus «ολίσθημα» κ.ά. Εντούτοις, αν η λ. λοβός είχε ως αρχική τη σημ. «έκλυρος, περιβλήμα», τότε πιθ. συνδέεται με το λατ. legūmen «όσπριο» και ανάγεται σε I.E. *legw- (> αρχ. *λεβηρίς* «δέρμα φιδιού»)].

λοβοτομή (η) ΙΑΤΡ. χειρουργία στον μετωπιαίο λοβό τού εγκεφάλου για την αντιμετώπιση ψυχικών παθήσεων. Επίσης **λοβοτομία**. — **λο-βοτομώ** ρ. {-είς...}. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lobotomy].

λονόδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατ' εκλογή, κατ' επιλογή. [ETYM₂ αρχ. < *λογός* (ό) «εκλεκτός, διακεκριμένος» (< *λόγος*) + επίρρ. επίθημα -όδην].

λογάρι (το) {λογαριού | -ιών} (παλαιότ.-λαϊκ.) ο θήσαυρος ΣΥΝ. πλούτος, περιουσία. [ETYM₂ < αρχ. *λογάριον*, υποκ. του ουσ. *λόγος*].

λογαριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. ♦ (μετβ.) 1. υπολογίζω: ~ *τα έξοδα μου-ΦΡ. τα λογαριάζω* κάνω υπολογισμούς: *τα λογάρισε και είδε πως δεν του φτάνουν τα λεφτά για διακοπές* 2. συνυπολογίζω: *είμαστε 12 χωρίς να λογαριάσουμε αυτούς που θα έρθουν μετά* || *για να μη λο-*

γαριάσω ότι δεν ήρθε ούτε μία μέρα να με δει (για να μην πω επίσης) 3. λαμβάνω υπ' όψιν μου: δεν λογάρισα ότι θα έρθει και ο Χάρης, γι' αυτό δεν έβαλα τρίτο πιάτο στο τραπέζι 4. θεωρώ αξιοπρόσεκτο, δεν αγνοώ: οι ανταρτικές κυβερνήσεις δεν λογαριάζουν την κοινή γνώμη 5. (+να) σχεδιάζω, έχω την προθέση: λογαριάζα να πάρω την άδεια μου τον Αυγούστο, δεν τα κατάφερα όμως 6. θεωρώ: δεν τον - για φίλο || (κ. μ' σποαθ.) Γιατί; Εγώ δεν λογαριάζομαι για άνθρωπος; ♦ (αμετβ.) 7. μετρώ, κάνω αριθμητικές πράξεις: δεν ξέρει ακόμα να λογαριάζει- Φρ. **λογαριάζω χωρίς** τον **ξενόδοχο** κάνω σχέδια χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν μου το άμεσα ενδιαφερόμενο πρόσωπο: όποιον κι αν της προσέξω, λογαριάζουν χωρίς τον ξενόδοχο- θα παντρευτεί όποιον θέλει αυτή 8. (+σε) βασίζομαι, στηρίζομαι: μπορείς να λογαριάζεις σε μένα 9. (μεσοπαθ. **λογαριάζομαι**) αναμετρούμαι, λύνω τις διαφορές μου με καβγά (συνήθ. απειλητικά): θα λογαριαστούμε οι δυο μας.

[ETYM. μετρν. < αρχ. λογάριον, υποκ. του ουσ. λόγος. Η φρ. λογαριάζω χωρίς τον ξενόδοχο αποδίδει το γαλλ. compteur sans son hôte].

λογαριασμός (ο) 1. (συνήθ. στον πληθ.) ο αριθμητικός υπολογισμός: δεν ξέρω πόσο θα κοστίσει πρέπει να κάνω πρώτα μερικούς ~ Φρ. **χάνω τον λογαριασμό** μεπερδεύομαι, χάνω τη σειρά σε μέτρηση (ή (μτρ.) δεν μπορώ να βρω άκρη με κάτι (λόγω μεγάλου πλήθους) 2. (α) η απόδειξη στην οποία αναγράφεται το ποσό που οφείλει κανείς για κάτι: ήρθε ο - της Δ.Ε.Η. | του Ο.Τ.Ε. | του νερού || (στο εστιατόριο) τον ~ παρακαλώ! || **φουσκωμένος** - (όταν το ποσό είναι υπερβολικά μεγάλο) (β) (συνεκδ.) το ποσό που οφείλει να πληρώσει κανείς για κάτι: τον ~ θα τον πληρώσω εγώ- **κερνάω σήμερα**- Φρ. (α) **κάνω λογαριασμό** (σε κατάσταση) ξεδεύω αρκετά χρήματα ως πελάτης: έρχεται κάθε βράδυ στο μαγαζί και μας κάνει μεγάλο λογαριασμό || έκανε λογαριασμό 100.000 δρχ. (β) **βάζω** | **φέρνω σε λογαριασμό** (1) τακτοποιώ, βάζω σε τάξη (ii) συμμορφώνω (γ) **μπαινώ σε λογαριασμό** (i) τακτοποιούμαι, μπαίνω σε τάξη (ii) συμμορφώνομαι (δ) **δίνω σε κάποιον λογαριασμό** λογοδοτώ: **επιτέλους, δεν έχω να δώσω σε κανέναν λογαριασμό για τις επιλογές μου** 3. **λογαριαστικό** ποσό που κατατίθεται σε τράπεζα και στο οποίο μπορεί ο δικαιούχος να προσθέτει ή να αποσύρει από αυτό χρήματα: **ανοίγω ~ στην Εθνική Τράπεζα** || **τρεχόμενος** | **προσωπικός** | **οικονομικός** ~ || ~ **όμεις** (για τη διεκπεραίωση χρηματικών συναλλαγών με επιταγές και εμβάσματα) | **ταμειοτηρίον** || **αριθμός** | **ενήμερωση λογαριασμού**- Φρ. (α) **ανοίγω λογαριασμό** βλ. λ. **ανοίγω** (β) **για λογαριασμό (κάποιου)** για (κάποιον), για χάρη (κάποιου), στο όνομα (κάποιου): ~ **ξένων συμφορώντων** || **εγώ μιλώ - δικό μου**- δεν εκπροσωπώ κανέναν άλλον (γ) **σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού** σύμβαση μεταξύ τράπεζας και αντισυμβαλλομένου της, βάσει της οποίας απεικονίζονται σε μία λογιστική κατάσταση οι αμοιβαίες χρεωπιστώσεις, ενώ δεν ασκούνται οι αξιώσεις πληρωμής παρά μόνον στη λήξη της συμβάσεως και κεφαλαιοποιούνται έως τη λήξη και κατά περιόδους χρονικά διαστήματα οι τόκοι του τρέχοντος υπολοίπου των αμοιβαίων χρεών (δ) **σύμβαση ανοιχτού λογαριασμού** σύμβαση της τράπεζας με τον αντισυμβαλλόμενο της με την οποία η τράπεζα υποχρεώνεται να τηρεί λογαριασμό και ακόμη να αφαιρεί τις καταβολές του αντισυμβαλλόμενου ή να προσθέτει τις αναλήψεις του και να υπολογίζει τόκο επί του υπολοίπου 4. (α) η οικονομική κατάσταση προσώπου ή οργανισμού όπου καταγράφονται τα χρηματικά ποσά που εισπράττονται ή καταβάλλονται: ~ **εσόδων-εξόδων** (β) ΛΟΓΙΣΤ. **λογαριασμός αποτελεσμάτων** οικονομική κατάσταση που συνοδεύει τον ισολογισμό χρήσεως μιας εταιρείας 5. (μτρ.) η δόσοληψια, η σχέση που έχει κανείς με κάποιον: **είγαμε εκκρεμείς ~ και διαμάχες στα εσωτερικά μας** (εφημ.)- Φρ. (μτρ.) (α) **ανοιχτοί λογαριασμοί** βλ. λ. **ανοιχτός** (β) (παροιμ.) **ο καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους** οι καλές σχέσεις μεταξύ αυτών που συμμετέχουν σε δόσοληψια εξαρτώνται από το πόσο συνεπείς είναι στις αμοιβαίες τους υποχρεώσεις (γ) **ξεκαθάρισμα λογαριασμών** η επίλυση διαφορών με βίαιο συνήθ. τρόπο (κυρ. μεταξύ παρανοήτων) ~ σύμφωνα με την εκδοχή της αστυνομίας, **επρόκειτο για ξεκαθάρισμα λογαριασμών μεταξύ αντίπαλων συμμοριών** 6. υπόθεση, θέμα που αφορά σε κάποιον Φρ. **(κάτι) είναι δικός μου λογαριασμός** είναι δική μου υπόθεση, αφορά σε εμένα και σε κανέναν άλλον: **εσύ οφείλεις να με ενημερώνεις**- το τι θα κάνω εγώ από 'κει και πέρα ~!

[ETYM. μετρν. αρχική σημ. «αριθμητικός υπολογισμός», < λογαριάζω (βλ. λ.). Αρκετές φρ. και όροι είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική: **ανοίγω** | **δίνω** | **κρατώ λογαριασμό** (< ouvrir | rendre | tenir compte, για **λογαριασμό του** (< pour son compte), **κάνω τους λογαριασμούς μου** (< faire mes comptes), **ανοιχτός** | **τρεχόμενος λογαριασμός** (< compte ouvert | courant), **οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους** (< les bons comptes font les bons amis) κ.ά.].

λογαριθμικός, -ή, -ό [1813] αυτός που σχετίζεται με τους λογαριθμικούς: ~ **πίνακας** | **εξίσωση**. **λογάριθμος** (ο) [1783] {λογαριθμ-ο| -ον, -ους} ΜΑΘ. (~ **θετικό αριθμό β** ως προς **βάση α**, όπου $a > 0$, $a \neq 1$) ο εκθέτης στον οποίο πρέπει να υψωθεί αριθμός a (η βάση του **λογαριθμού**), για να προκύψει ο αριθμός b : σύμβολο: $\log_a b$ (έτσι, $\log_2 16 = 4$ αφού $2^4 = 16$). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ./logarithmus].

λογάς (ο) {λογάδες}, **λογού** (η) {λογούδες} (οικ.) 1. φλύαρος, πρόσωπο που λέει πολλά λόγια 2. πρόσωπο που δίνει πολλές υποσχέσεις, τις οποίες δεν τηρεί 3. (παλαιότ.) **Λονάδες (του Γένους)** οι λόγιοι διδάσκαλοι του Γένους.

[ETYM. < λόγια + κατάλ. -άς, πβ. κ. αρχ. **λογάς** «διακεκριμένος, εκλεκτός» (< λέγω «εκλέγω»)], **λόγγος** κ. **λόγκος** (ο) πυκνό δάσος από θάμνους. [ETYM. μεσν. < παλαιότ. σλαβ. loga | longü].

λογείο (το) (στο αρχαίο θέατρο) το τμήμα της σκηνής στο οποίο εμφανίζονταν οι ηθοποιοί. [ETYM < αρχ. λογειόν < λογεύς «ομιλητής, ρήτορας, πεζογράφος»].

λογής γεν. ουσ. ελλειπτ. {πληθ. **λογιών**(ν)} (λαϊκ.) είδους: στις Φρ. (α) **τι λογής** (μεσν. φρ.) τι είδους: ~ **άνθρωπος είναι**; (β) **λογής-λογής** | **λογιών-λογιών**(ν) (μεσν. φρ.) πολλών διαφορετικών ειδών, ειδών-ειδών: στο μέρος αυτό **συνάζουν ~ άνθρωποι** (γ) **κάθε λογής** (μεσν. φρ.) κάθε είδους: **από τα χέρια μου έχουν περάσει ~ παιδιά**- και φρόνιμα και **ζωηρά και έξυπνα και κοντά...**

[ETYM. Από τη γεν. του μετρν. **λογή** «είδος» (< αρχ. λέγω, κατά τα σύνθετα σε -λογία, πβ. **συν-λογία**, **έκ-λογία**), ο τ. της γεν. **πληθ. λογιών** (μεσν.) πηθ. από την αναμενόμενη γεν. **λογών** (του **λογής**) με ουρανική προφορά [j] του -γ- ή σύμφωνα με άλλη εκδοχή, από τη γεν. **πληθ. του** αρχ. **λόγιον** με καταβίβασμό του τόνου (κατά το σχήμα των ουδ. σε -ος, πβ. **είδος** - **ειδών** - **είδη**, ή)].

-λόγι κ. -λόι [μεσν.] (λαϊκ.) παραγωγική κατάληξη για τον σχηματισμό ουδ. ουσιαστικών, που δηλώνουν το σύνολο αυτών που σημαίνει το θέμα: **κομπο-λόι**, **αρχοντο-λόι** (πβ. κ. λ. -λόγι).

λογία (η) (γράφεται κ. **λογεία**) η συλλογή χρημάτων για θρησκευτικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς.

[ETYM. < μετρν. **λογεία** < **λογεύω** «συλλέγω φόρους ή συνεισφορές» < θ. **λογ-** του αρχ. λέγω «εκλέγω - συλλέγω, συγκεντρώνω»].

λόγια (τα) {χωρ. γεν.} 1. οτιδήποτε λέει κανείς, σύνολο λόγων με το οποίο εκφράζει κανείς (κάτι): με τα ~ δεν **βγαίνει τίποτε**- **εδώ χρειάζονται έργα** || πες το με δικά σου ~ (μην προσπαθείς να το πεις όπως το λέει άλλος) ΣΥΝ. **κουβέντες**- Φρ. (α) **δεν βρίσκο λόγια** (να σε **ευχαριστήσω**) σου είμαι εξαιρετικά ευγνώμων, δεν μπορώ να εκφράσω επαρκώς την ευγνωμοσύνη μου (β) **δεν παίρνω από λόγια** είμαι αδιάλλακτος, δεν πείθομαι από άλλους (γ) **βάζω λόγια** (σε κάποιον) (μεσν. φρ.) επηρεάζω αρνητικά (κάποιον) για (κάποιον άλλον), συκοφαντώ, προκαλώ έχθρα: του **βάζω λόγια για τη γυναίκα του, ότι τάχα τον απατά** (δ) **με δυο λόγια** (μεσν. φρ.) (i) με συντομία, με σύνομη διατύπωση: του **εξήγησα - πώς έχει η κατάσταση** (ii) (ως παρενθετική φράση) για να το πούμε με συντομία, δηλαδή: τα **χρέη μας αυξάνουν, οι πελάτες μας εγκαταλείπουν, καμία τράπεζα δεν μας δίνει πίστωση, ~, η κατάσταση είναι απελπιστική** (ε) **ήρθαμε στα λόγια** (μεσν. φρ.) **καβγάδισαμε, διαπληκτιστήκαμε** (στ) **μασάζ τα λόγια μου** (i) δεν προφέρω καλά τις λέξεις (ii) δεν μιλάω καθαρά, δεν ξεκαθαρίζω τη θέση μου: μην τα **μασάζ τα λόγια σου, μίλα μου ξεκάθαρα!** (ζ) (παροιμ.) **τα πολλά λόγια είναι φτώχεια** βλ. λ. **φτώχεια** (η) **κρβθε λόγια** μην αποκαλύπτεις πολλά πράγματα, μην λες τα πάντα (θ) (παροιμ.) **τα λόγια λόγια ζάχαρη και τα καθόλου μέλι** για την αξία του να μιλά κανείς λίγο ή και να σιωπά 2. (μειωτ.) **κουβέντες χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο** (π.χ. υποσχέσεις που δεν πρόκειται να πραγματοποιηθούν): όλα αυτά **είναι ~** δεν είναι να τους **δίνει κανείς σημασία** || ~, ~, ~ **βαρεθήκαμε να τ' ακούμε!** **Έργα θέλουμε να δούμε!** Φρ. (α) (παροιμ.) **ο Μανώλης με τα λόγια γιτζίς ανόγια και κατόγια** βλ. λ. **ανόγιο** (β) **μεγάλα λόγια** βλ. λ. **μεγάλος** (γ) **λόγια του αέρα** **κουβέντες χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο** (δ) **(κάτι) μένει στα λόγια** (κάτι) δεν πραγματοποιείται ποτέ, υπάρχει μόνο ως εξαγγελία ή υπόσχεση: τα **έργα αυτά έμειναν στα λόγια**. ΣΧΟΛΙΟ 10

από τον πληθ. του αρχ. **λόγιον** «ρητό, χρισμός» (< επιθ. **λόγιος**), που χρησιμοποιήθηκε ως παράλλ. **πληθ. του ουσ. λόγος**].
-λογία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. την ομιλία που πραγματοποιείται κατά τον τρόπο που σημαίνει το α' συνθετικό: **απεραντο-λογία** 2. την επιστημονική ενασχόληση ή την επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: **βιο-λογία**, **αρχαιο-λογία**, **στοματο-λογία** 3. λόγο (ή σύνολο λόγων) που χαρακτηρίζονται από αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: **αισχρο-λογία**, **πιθανο-λογία**, **πολυ-λογία**, **αερο-λογία**, **μουρδο-λογία** 4. (με α' συνθετικό τακτικό αριθμητικό) ομιλία που έρχεται σε σειρά αντίστοιχη προς αυτή που σημαίνει το α' συνθετικό: **πρωτο-λογία**, **δευτερο-λογία** 5. σύνολο αυτών που σημαίνει το α' συνθετικό: **μυθο-λογία**, **ψευδο-λογία**.

[ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σύνθετα σε -λόγος | -λογία (< λέγω (< λέγω) > λέγο) < λέγο, όρους, λ.χ. **αγγλ. geo-logy, bio-logy** κ.ά.].

-λογία, -logie, -logy κ.λπ. Από το **Αντίστροφο Λεξικόν της Νέας Έλληνικής** του καθηγητή Γεωργίου Κουρμούλη αντλούμε τις εξής χρήσιμες πληροφορίες. Στη Ν. Ελληνική (δημοτική και καθαρεύουσα) σχηματίστηκαν συνολικά (μέχρι το 1967) 342 λέξεις σε -λογία έναντι 171 λέξεων της Αρχαίας. Από αυτές, 93 λέξεις έχουν παραδοθεί από την Αρχαία και 249 είναι νεόπλαστες, πράγμα που δείχνει την παραγωγική δύναμη του συστήματος της Ν. Ελληνικής. Η σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες δείχνει ότι η Γαλλική διαθέτει 111 ανάλογες λέξεις, η Ιταλική 130, η Ρουμανική 146, η Ρωσική 144 και η Σερβοκροατική 212.

λογιάζω ρ. μετβ. {λόγιασα} (λαϊκ.) 1. σκέφτομαι 2. λογαριάζω, υπολογίζω 3. σχεδιάζω 4. θεωρώ: δεν τον ~ για **άνθρωπο**. [ETYM. μεσν. < αρχ. **λογίζομαι**].

λογίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {λογίστηκα} θεωρούμαι: **στις μέρες μας αυτά τα πράγματα λογίζονται** (για) **πολύ σπουδαία**. ΣΧΟΛΙΟ 1. αποθετικός. [ETYM. αρχ. < λόγος].

λογικά (τα) {μεσν.} (καθημ.) η λογική ικανότητα, η ικανότητα (κάποιου) να σκέφτεται με λογικό τρόπο- Φρ. (α) **χάνω τα λογικά μου** (μεσν. φρ.) τρελαίνομαι, παραφρονώ (β) **έρχομαι στα λογικά μου** επανέρχομαι στην πνευματική διαύγεια που είχα πριν.

λογικά επίρρ. 1. σύμφωνα με την ορθή σκέψη, με λογικό τρόπο: *ενεργεί μιλάει* - ΣΥΝ. συντάξ. ANT. παράλογα, αόριστα 2. (α) κατά τρόπο που να αιτιολογείται από τα προηγούμενα, κατά λογική συνέπεια: *το συμπέρασμα προκύπτει ~ || ~, θα επακολοθηθεί σύγκρουση* (β) (σε υποθέσεις, εκκασίες) εφόσον ισχύουν οι κανόνες της λογικής, εφόσον όλα εξελιχθούν ομαλά, σύμφωνα με ό,τι αναμένει κανείς συνήθως: *~, πρέπει να επιτύχει στις εξετάσεις || ~, δεν θα αντιμετωπίσουμε δυσκολίες μαζί τους*.

λογικεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {λογικεύ-θηκα (καθημ. -θηκα)} αρχίζω να σκέφτομαι ή να φέρομαι λογικά, με σύνεση: *Λογικεύομαι!* Δεν γίνονται αυτά που ζητάς! ΣΥΝ. βάζω μυαλό, συνετιζομαι.

ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

λογική (η) {πληθ. μόνο στη σημ. 5} 1. η ορθή σκέψη, το να σκέφτεται κανείς με βάση την πραγματικότητα και τις κοινώς αποδεκτές αλήθειες: *ας ελπίζουμε ότι σ' αυτή την κρίσιμη στιγμή θα πρωτανεύσει η ~ || δεν υπάρχει ~ στις απόψεις του || η ~ υπογορεύει να αποφύγει τη σύγκρουση μαζί τους || την εξωτερική πολιτική πρέπει να διέπει η ~ και όχι ο συναίσθηματισμός || (λόγ.) είναι πέραν πάσης λογικής || έξω από κάθε λογική* - ΦΡ. (α) *τετράγωνη λογική* η ορθολογική σκέψη, το να σκέφτεται κανείς με μαθηματική ακρίβεια, εντοπίζοντας τις σχέσεις που διέπουν τα πράγματα και τις καταστάσεις χωρίς υποκειμενισμούς, αλλά σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες (β) *κοινή λογική* (κ. κοινός νους) ο τρόπος σκέψης που προκύπτει από την κοινή, καθημερινή ζωή, ο συνηθισμένος και κοινώς αποδεκτός τρόπος σκέψης - για κάτι που ο καθένας μπορεί να καταλάβει χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία: *σ' αυτά τα πράγματα δεν χρειάζονται φιλοσοφίες και σπουδαίες θεωρίες: ~ χρειάζεται (γ) ψυχρή λογική* ο τρόπος σκέψης που δεν επηρεάζεται από συναίσθηματισμούς, αλλά βασίζεται αποκλειστικά στην εφαρμογή λογικών κανόνων για την εύρεση του αιτίου, την εξαγωγή συμπερασμάτων κλπ.: *στις έκρυθμες καταστάσεις χρειάζεται ~ αλλιώς παρασύρεται κανείς σε συναίσθηματικές αντιδράσεις* 2. ο προσωπικός τρόπος σκέψης, το πώς σκέφτεται κανείς: *η ~ του αποκλίνει από αυτή του μέσου ανθρώπου || αυτά μου λέει η ~ μου, αυτά κάνω || για να μεις στη ~ αυτού του ανθρώπου, πρέπει να τον γνωρίζεις καλά* - ΦΡ. *μ' αυτή τη λογική* με αυτό τον τρόπο σκέψης: *~ δεν πρόκειται να καταφέρεις ποτέ τίποτα!* 3. (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος τρόπος σκέψης που χαρακτηρίζει σύνολα ανθρώπων: *η ~ των ανατολικών λαών διαφέρει από αυτή των δυτικών* ΣΥΝ. νοοτροπία 4. ο συστηματοποιημένος και ιδιαίτερος τρόπος οργάνωσης της σκέψης, για την προσέγγιση, ερμηνεία και κατανόηση του κόσμου και της αλήθειας σύμφωνα με συγκεκριμένο πρόσωπο (φιλόσοφο, διανοούμενο, μελετητή κ.λπ.), σχολή, θεωρία ή φιλοσοφικό ρεύμα: *η ~ του Έγκελντ | του Λαμπανίτς | του Καντ || η ~ των θετικιστών* 5. ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί κάτι, το σκεπτικό στο οποίο βασίζεται: *η ~ της ελεύθερης αγοράς || η ~ ενός παιγνιδιού | της πολιτικής || αν δεν στηρίξει ~ αυτού του αλήματου, δεν θα μπορούσε να το απολαύσει πραγματικά || η ~ ενός νομοσχεδίου | μιας απόφασης || ο κατάλογος υπακούν σε δύο κύριες ~: στη ~ της αντιπροσωπευτικότητας και στη ~ της αναλογικότητας* ΣΥΝ. φιλοσοφία 6. ΦΙΛΟΣ. *Λογική* (η) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης την ορθή νόηση (τους νόμους των νοητικών διαδικασιών, τις αρχές εγκυρότητας των επιχειρημάτων, τις μεθόδους εξαγωγής συμπερασμάτων και τον έλεγχο της ορθότητας τους κ.ά.): *ασχολείται με τη ~ || η διδασκαλία της ~ || εγχειρίδιο | ασκήσεις λογικής* - ΦΡ. (α) *τυπική Λογική* ο έλεγχος της τυπικής ορθότητας των προτάσεων ως προς τον εαυτό τους και όχι ως προς το περιεχόμενό τους (ως προς την ουσία τους) (β) *συμβολική Λογική* βλ. λ. *συμβολικός* (γ) *απαγωγική | παραγωγική Λογική* η παραγωγή νέων προτάσεων με πορεία από το γενικό προς το ειδικό (δ) *επαγωγική Λογική* η εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων από επιμέρους δεδομένα (ε) *τροπική Λογική* κλάδος της Λογικής που πραγματεύεται τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ του λογικού περιεχομένου μιας πρότασης και των εννοιών της «αναγκασιότητας» ή της «δυνατότητας». ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτική*.

[ETYM. < αρχ. λογική (τέχνη), όπως μαρτυρείται στον Κικέρωνα, ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. λογικός (βλ. λ.).]

λογικισμός (ο) [1871] {χωρ. πληθ.} η σκέψη που είναι σχολαστικά προσανατολισμένη στους κανόνες της τυπικής λογικής, αγνοώντας, ενδεχομένως, το ίδιο της το αντικείμενο ή άλλους παράγοντες που θα έπρεπε επίσης να λαμβάνονται υπ' όψιν γενικότερα, κάθε θεωρία που αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη λογική. — *λογικιστής* (ο), *λογικίστρια* (η), *λογικιστικός*, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. rationalisme]. λογικό (το) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των αρχών που ρυθμίζουν τη διανοητική λειτουργία του ανθρώπου, η ικανότητα του να σκέφτεται και να παράγει κρίσεις και να οδηγείται σε συμπεράσματα, να κάνει διακρίσεις, να ξεχωρίζει το αληθές από το ψευδές κ.λπ. ΣΥΝ. λογική 2. (καθημ.) ο νους, το μυαλό του ανθρώπου και ειδικότε, η καλή διανοητική κατάσταση: *έχασε το ~ του | διαταραχή του ~ 3. λογικά* (τα) βλ. λ. *λογικρατία* (η) {χωρ. πληθ.} 1. το φιλοσοφικό σύστημα που θεωρεί τη λογική ως βάση της φιλοσοφίας 2. η αντίληψη κατά την οποία η λογική είναι η βάση των πάντων. λογικός, -ή, -ό 1. αυτός που διαθέτει λογική, που μπορεί να παράγει κρίσεις, συμπεράσματα, συλλογισμούς κ.λπ.: *ο άνθρωπος είναι - ον ΣΥΝ. έλλογος* ANT. άλογος 2. αυτός που ενεργεί σύμφωνα με τη λογική, την ορθή σκέψη: *~ άνθρωπος, ξέρει να κρίνει σωστά || ας είμαστε λογικοί - τέτοιες σημαντικές αποφάσεις δεν παίρνονται στο πόδι!* ΣΥΝ. συνετός, σόφρων, μυαλωμένος ANT. παράλογος, άμυαλος, ασυντός, άφρων 3. *λογικός* (ο), *λογική* (η) αυτός που έχει πνευματική υγεία, που βρίσκεται σε καλή διανοητική κατάσταση: *τρελοί και λογικοί*,

όλοι μαζί! ΣΥΝ. (λόγ.) *εγάρφρον* ANT. *τρελός* 4. αυτός που δεν έχει υπερβολικές ή παράλογες απαιτήσεις: *ο πρόεδρος της εταιρείας είναι ~ άνθρωπος - ξέρει τις πραγματικές δυνατότητες του προσωπικού και δεν απαιτεί υπερβολικά πράγματα || ο πιο - εδώ μέσα είναι ο Κυριάκος - όλοι οι άλλοι δεν ξέρουν τι θέλουν!* || *~ πελάτης* ΣΥΝ. μετρημένος, συνετός 5. αυτός που δείχνει κατανόηση, που αντιλαμβάνεται τι του λέει κάποιος και γιατί του το λέει, που δεν εκφέρει βιαστικές και επιπόλαιες κρίσεις: *είναι - άνθρωπος, δεν θα σε παρεξηγήσει || δεν υπάρχει κανένας ~ άνθρωπος σ' αυτή την υπηρεσία να με βοηθήσει;* 6. αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη της Λογικής: *~ κρίσεις | προτάσεις || ~ σφάλμα* (που οφείλεται σε παραβίαση των κανόνων της Λογικής, λ.χ. για συμπέρασμα που δεν προκύπτει συλλογιστικά από τις προτάσεις στις οποίες στηρίχθηκε) || *~ ανάλυση* (βλ. λ. ανάλυση).

7. αυτός που γίνεται σύμφωνα με τη λογική, την ορθή σκέψη: *~ απόφαση | κίνηση | απάντηση | στάση* || (απρόσ.) δεν είναι *λογικό* να πιστεύεις *τέτοια απίθανα πράγματα!* || (για συμπέρασμα) *κατά ~ συνέπεια, δεν πρέπει να ανησυχούμε για τις εξελίξεις* ANT. παράλογος, τρελός, άλογος 8. (ειδικότ.) αυτός που προκύπτει φυσιολογικά, με αναμενόμενο τρόπο από κάτι άλλο: *η κρίση στη Βαλκανική ήταν ~ επακόλουθο της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων* 9. αυτός που κινείται σε φυσιολογικά επίπεδα, χωρίς υπερβολές: *οι τιμές αυτή την περίοδο είναι ~ || ~ ποσό || η απόκλιση βρίσκεται μέσα σε ~ όρια* ANT. υπερβολικός. [ETYM. αρχ. < λόγος].

Από τη λογική στο παράλογο. Το λογικός δηλώνει γενικά ό,τι αναφέρεται στον λόγο, με την έννοια της λειτουργίας του νου, της διανοίας, της λογικής νόησης του ανθρώπου, σε αντίθεση με το συναίσθημα και τα αισθήματα του, που δεν έχουν υποστεί λογική επεξεργασία. Ο,τι είναι σύμφωνο με τα δεδομένα της λογικής του ανθρώπου (συλλογισμοί, επαλήθευση, διάψευση, επαγωγή, απαγωγή κ.λπ.), ό,τι είναι «εν λόγω», είναι *έλλογος*, σε αντίθεση με ό,τι στερείται λόγου, που είναι *ά-λογο* ή «πέρα τον λόγο», παράλογο. Ο,τι συμβαδίζει με τον ορθό λόγο είναι ορθολογικό, ενώ ό,τι αντιτίθεται προς αυτόν είναι *αν-ορθολογικό*. Έλλος, ό,τι δεν μπορεί να συλλάβει ή να ερμηνεύσει η λογική του ανθρώπου (όπως λ.χ. η έννοια του Θεού) είναι *εξω-λογο*, είναι πέρα από τη λογική, χωρίς να σημαίνει ότι είναι *παράλογο* ή *ανορθολογικό*. Ανάλογη κλιμακωτή και διάρθρωση προς τη νόηση ακολουθούν και τα σχετικά με τις φρένες, με τη φρόνηση και την *ορθοφροσύνη* του ανθρώπου, ο βαδίζων με λογικές τις φρένες είναι *εμ-φρων*, ενώ ο στερούμενος λογικών φρενών είναι *ά-φρων* ή *παρά-φρων*, ο έχων σώας τας φρένας είναι *σώ-φρων* και *ορθο-φρονών*, ενώ ο εκτός λογικής, ο έξω φρενών ευρισκόμενος, είναι *εξωφρενικός*

λογικότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του λογικού, το να είναι κανείς λογικός ή να είναι κάτι λογικό. *λογικοφάνης*, -ής, -ές [1893] {λογικοφαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που φαίνεται λογικός: *~ εξήγηση | επιχείρημα*. — *λογικοφανώς* επίρρ. [ETYM. < λογικό- (< λογικός) + -φανής (< θ. -φαν- του ρ. φαίνωμαι, πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' ε-φάν-ην), απόδ. του γαλλ. raisonnable]. -λόγιο (λόγ.) παραγωγική κατάληξη για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. το βιβλίο ή γενικότ. το έντυπο που περιλαμβάνει ό,τι σημαίνει το θέμα: *εορτο-λόγιο, δημοτο-λόγιο, ευχο-λόγιο, μυνη-λόγιο* 2. αυτό που δείχνει ή αναγράφει ό,τι σημαίνει το θέμα: *ωρο-λόγιο, τιμο-λόγιο* (πβ. λ. -λόγι(ο)). [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. λέγω]. *λόγιο(ν)* (το) {λογί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) γνομικό, ρητό, απόφθεγμα. [ETYM. < αρχ. λόγιον, ουδ. του επιθ. λογικός]. *λόγιος*, -α (λογ. -ία), -ο {κ. -ίου (θηλ. -ία) | -ίων, -ίους} 1. *λόγιος* (ο) πρόσωπο με σημαντική μόρφωση και πνευματική δραστηριότητα, ιδιαίτερα στον χώρο των ανθρωπιστικών σπουδών χρησιμοποιείται κυρ. για την εποχή από την Αναγέννηση μέχρι και τον 19ο αι.' το αντίστοιχο για τη σύγχρονη εποχή είναι το διανοούμενο 2. αυτός που σχετίζεται με ανθρώπινα των γραμμάτων, κυρ. παλαιότερων εποχών, και τον χώρο τους: *- παράδοση | ύψος* (σεγεται για τη γραμματεία και την καθαρεύουσα γλώσσα των λογίων) 3. (ειδικότ.) (γλωσσικό στοιχείο της καθαρεύουσας, όπως λέξη, κατάληξη, σύμπλεγμα συμφώνων) που δεν ανήκει στη δημοτική, *αλλά* επανήλθε από την Αρχαία Ελληνική ή πλάστηκε κατά το αρχαιοελληνικό πρότυπο: *~ λέξεις είναι τα «λεωφορείο», «οδός», «συνιστώ», «αντεπεξέρχομαι» || ~ συμπλέγματα συμφώνων είναι τα -κτ-, -πτ- έναντι των δημοτικών -χτ-, -φτ- 4. (υπερθ. *λογιότατος*, -η, -ο) βλ. λ. — *λόγια* | *λογίως* [μτγν.] επίρρ., *λογιότητα* (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < λόγος. Ήδη αρχ. η σημ. του καλλιεργημένου ανθρώπου του πνευματός, λ.χ. *ο λόγος* Ακεστίος (Ηλιόδωρος), οι *λογιότατοι Τυρρηγών* (Πλουτάρχος), *Χαλδαίων οι λογιοί* (Αρριανός)]. *λογιούσιν* (η) {χωρ. πληθ.} 1. το να είναι κάποιος λόγιος, η μόρφωση, η πνευματική καλλιέργεια: *η - των Φαναριωτών* ΣΥΝ. *λογιότητα* 2. το σύνολο των λογίων. [ETYM. < λόγιος + παραγ. επίθημα -ούσιν, πβ. δικαιοσύνη, σωφροσύνη].*

*λογιωτατί*ω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (κακός.) 1. υποκρίνομαι ή παριστάνω τον λογιότατο 2. χρησιμοποιώ στον λόγο μου την καθαρεύουσα. — *λογιωτατισμός* (ο) [1865]. *λογιότατος*, -η, -ο {υπερθ. του *λόγιος*} 1. (παλαιότ. ως προσφώνηση) για μορφωμένο άνθρωπο 2. (μειωτ.) (α) αυτός που χρησιμοποιεί εξεζητημένη γλώσσα (αρχαϊζούσα ή καθαρεύουσα) (β) (γενικότ.) ο μορ-

φοποιημένος άνθρωπος, που μιλάει καθαρεύουσα ή αρχαϊζούσα γλώσσα

φαινόμενα που τον διακρίνει η σχολαστικότητα και που δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα.

[ETYM. < μγν. *λογιώτατος*, υπερθ. βαθμ. του αρχ. *λόγιος*]. λογισμικό (το) ΠΑΗΡΟΦ. τα προγράμματα που εκτελούνται σε έναν Η/Υ - υπάρχουν δύο είδη λογισμικού: το λογισμικό εφαρμογών και το λογισμικό συστήματος, που είναι βασικά το λειτουργικό σύστημα (εδώ περιλαμβάνονται οι βασικές λειτουργίες του υπολογιστή, όπως ο έλεγχος των προγραμμάτων που τρέχουν κάθε στιγμή). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *software*]. λογισμός (ο) 1. (λαϊκ.) σκέψη, στοχασμός: «Πώς μας θωρείς ακίνητος; Πού τρέχει ο ~ σου;» (Α. Βαλαωρίτης) || «τη *θεία, γλυκιά* (ε) σου εικόνα θα βλέπει ο ~» (Γ. Μαρκοράς) 2. η σκέψη που απασχολεί κάποιον έντονα, η έγνοια: (παροιμ.) «τα *βάσανα* κι οι ~ τον *άνθρωπο* γερνούνε» 3. ΜΑΘ. όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει ορισμένη δομή και διαδικασία (στις πράξεις και ιδιότητες) που ακολουθούμε σε ε' α' - κλάδο τω' μαθηματικών: *αλγεβρικός* | *διαφορικός* | *απειροστικός* | *ολοκληρωτικός* ~||-των *πιθανοτήτων*. [ETYM. αρχ. < *λογίζομαι*]. λογιστήριο (το) [αρχ.] {λογιστηρίων} -ον} 1. τμήμα δημόσιας ή ιδιωτικής επιχείρησης, όπου φυλάσσονται και ενημερώνονται τα λογιστικά βιβλία και διεξάγεται κάθε λογιστική δραστηριότητα: *περάστε από το ~ να πληρωθείτε* 2. **Γενικό Λογιστήριο (του Κράτους)** η ανώτατη λογιστική αρχή του κράτους. λογιστής (ο), λογίστρια (η) {λογιστριών} 1. υπάλληλος ή ελεύθερος επαγγελματίας που καταγράφει με ορισμένη τεχνική επεξεργασία την οικονομική κατάσταση μιας επιχείρησης 2. **ορκωτός λογιστής** βλ. λ. *ορκωτός*.

[ETYM. αρχ. < *λογίζομαι*, στην αρχ. σημ. «υπολογίζω αριθμητικά μεγέθη, μετρώ»]. λογιστική (η) ο επιστημονικός κλάδος και η αντίστοιχη τεχνική καταγραφής της οικονομικής κατάστασης μιας επιχείρησης, με σκοπό τον έλεγχο και την καλύτερη διαχείριση της. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *logistique*]. λογιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους λογιστές ή/και τη λογιστική: ~ *έγγραφο* | *λίστος* 2. (α) **λογιστικά βιβλία** τα ειδικά βιβλία στα οποία καταγράφονται οι κάθε είδους οικονομικές δραστηριότητες και σχέσεις επιχειρήσεων, οργανισμού κ.λπ.: στις μεγάλες επιχειρήσεις έχουν πλέον αντικατασταθεί από τη μηχανογράφηση: η τήρηση των ~ (β) **λογιστικός λογαριασμός** ο λογαριασμός τον οποίο τηρεί η επιχείρηση, οργανισμός κ.λπ., ώστε να παρακολουθεί τις δραστηριότητες του (γ) **λογιστικό αποτέλεσμα** το αποτέλεσμα (κέρδος ή ζημία) των δραστηριοτήτων επιχείρησης, λογαριασμού κ.λπ., όπως προκύπτει από τους λογιστικούς λογαριασμούς (δ) **λογιστικό σχέδιο** το τυποποιημένο σύστημα κατατάξεως του συνόλου των λογαριασμών που τηρεί μια επιχείρηση, το οποίο καταρτίζεται πριν ξεκινήσει τις δραστηριότητες της και επιτρέπει τη σύνταξη ομοίωμορων ισολογισμών, οικονομικών καταστάσεων και λογιστικών αποτελεσμάτων (ε) **λογιστική περίοδος** το χρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συντάσσεται μια επιχείρηση τον λογαριασμό εσόδων-εξόδων και εμπορίας και στο τέλος του οποίου κάνει τον ισολογισμό της (στ) **λογιστική μονάδα** η χρηματική μονάδα (π.χ. νόμισμα, Ε.Ε.Υ. κ.ά.) βάσει της οποίας μετρείται και καταγράφεται η αξία των αγαθών, των υπηρεσιών και των οικονομικών συναλλαγών (ζ) ΠΑΗΡΟΦ. **λογιστικό φύλλο** πρόγραμμα Η/Υ που εμφανίζει στον χρήστη ένα ιδεατό «φύλλο εργασίας» με αριθμούς σε οριζόντιες σειρές και κατακόρυφες στήλες και χρησιμοποιείται κυρίως σε προγράμματα οικονομικών εφαρμογών 3. **λογιστική** (η) βλ. λ. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με υπολογισμούς», < *λογίζομαι*. Οι σημ. που αναφέρονται στον κλάδο της λογιστικής οφείλονται στο ελληνογενές γαλλ. *logistique*]. λογιστωτικό ρ. -> λογιστωτικό λογιστωτικός (ο) -> λόγγος

λόγο- κ. λογό- κ. λογ- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: 1. τον λόγο, με την ομιλία: *λογο-διάρροια*, *λογο-θερα-πεία* 2. τον έντεχνο λόγο: *λογο-τέχνης* 3. την απολογία: *λογο-δοτώ* 4. τη λογική: *λογο-κρατία*.

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *λογο-γραφία*, μγν. *λογο-μαχία*), που προέρχεται από το ουσ. *λόγος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. *logopedie*)]. **λογογράμμα** (το) {λογογράμμι-ατος} -ατα, -ατων} γραπτό ή εικονογραφικό σύμβολο που αντιπροσωπεύει μια ολόκληρη λέξη (λ.χ. \$ = δολάριο, + = και/συν) (πβ. λ. *ιδεογράμμα*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. *Logogram*]. **λογογραφία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη του λογογράφου. **λογογράφος** (ο) [αρχ.] φίλοια. (στην αρχαιότητα) 1. ο ρήτορας που αναλάμβανε για λογαριασμό άλλου τη σύνταξη δικανικού λόγου επ' αμοιβή 2. καθέννας από ορισμένους συγγραφείς του 6ου και 5ου αι. π.Χ., τα έργα των οποίων αναφέρονται σε θέματα ιστορίας, γεωγραφίας, μυθογραφίας κ.ά. και θεωρούνται δείγματα της μετάβασης από τον ποιητικό επικό στον πεζό λόγο. **λογοδιάρροια** (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} η ακατάσχετη φλυαρία ΣΥΝ.

(οικ.) παράλα, πολυλογία, λογοδίνομα ρ. αμετβ. αποθ. {εύχρ. αόρ. λογοδόθηκα, μγν. παθ. πα-ρακ. λογοδο-σμένος} (λαϊκ.) δεσμεύομαι με υπόσχεση γάμου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. λογοδοσία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η απόδοση λογαριασμού από το πρόσωπο το οποίο διαχειρίζεται ξένη υπόθεση (δοσίλογος) προς το κύριο πρόσωπο της υποθέσεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

λογοδοσμένος, -η, -ο αυτός που έχει δώσει υπόσχεση γάμου. λογοδοτώ ρ. αμετβ. [1884] {λογοδοτείς...} | λογοδοτήσα} δίνω λόγο για συγκεκριμένες πράξεις μου, απολογούμαι: η *προηγουμένη διοίκηση καλείται να λογοδοτήσει για τις αυθαιρεσίες της* ΣΥΝ. δικαιολογούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM. < *λόγο-* + *-δοτώ* < δότης]. λογοθέαμα (το) {λογοθεάμμι-ατος} -ατα, -άτων} το τoκ-σόου (βλ. λ.).

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ.-αμερ. *talk show*]. **λογοθεραπεία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μέθοδος θεραπείας νευρώσεων (ιδ. διαταραχών του λόγου), η οποία αξιοποιεί την προφορική επικοινωνία. — λογοθεραπευτής (ο), λογοθεραπεύτρια (η), λογοθερα-πευτικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθοπαιδικός*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *logotherapy*].

λογοθέτης (ο) {λογοθετών} 1. ΕΚΚΛΗΣ. ανώτατος πατριαρχικός τίτλος που φέρει τιμητικά λαϊκός 2. ΞΤ. ανώτατος πολιτικός υπάλληλος του βυζαντινού κράτους: ~ *του Δρόμου* (στη μέση βυζαντινή περίοδο, αξίωμα αντίστοιχο με το υπουργό Εξωτερικών και Συγκοινωνιών) || *μέγας* ~ (αξίωμα αντίστοιχο με το πρωθυπουργικό). [ETYM. μγν. < *λόγο-* + *-θέτης* < ρ. *τίθημι* (βλ. λ. θέτω)].

λογοκεντρικός, -ή, -ό αυτός που βασίζεται στη λογική: ~ *προσέγγιση του ζητήματος*. — λογοκεντρικά επίρρ., λογοκεντρισιμός (ο). λογοκλοπία (η) [μγν.] {λογοκλοπιών} η ιδιοποίηση με αθέμιτο τρόπο ξένης πνευματικής εργασίας. Επίσης λογοκλοπή [1841].

λογοκόπος (ο/η) [1871] πρόσωπο που ιδιοποιείται κατά αθέμιτο τρόπο ξένη πνευματική εργασία.

λογοκοπος (ο/η) πρόσωπο που λέει πολλά και μεγάλα λόγια κενά περιεχομένου, που δίνει πολλές υποσχέσεις χωρίς να τις τηρεί ΣΥΝ. *λογός*. — λογοκοπία (η) [1889] κ. λογοκόπημα (το) [1889], λογοκοπά ρ. αμετβ. {εϊς...} [1841]. *λόγο-* + *-κόπος* < *κόπτω* (πβ. μεσν. *λογοκοπώ*)].

λογοκρατία (η) ΦΙΛΟΣ. ο ορθολογισμός (βλ. λ.). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *rationalisme*].

λογοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {λογοκρατείται...} λογοκρατήθηκα} κυριαρχούμαι από τη λογική, τον ορθολογισμό.

λογοκρίνω ρ. μετβ. {λογοκρίν-να, -θηκα} περιορίζω την ελευθερία της έκφρασης, ελέγχω το περιεχόμενο λόγων ή κειμένων και γενικότερ. την έκφραση (στα μέσα ενημέρωσης, στην τέχνη, τη λογοτεχνία, την αλληλογραφία κ.α.), ώστε να εμποδιστεί η διατύπωση ή/και διάδοση μη αρεστών απόψεων: ~ *άρθρο* | *βιβλίο* | *εκπομπή*.

λογοκρισία (η) [1826] {λογοκρισιών} 1. ο έλεγχος με εξουσία απαγόρευσης που ασκείται από ειδική κρατική υπηρεσία στα μέσα ενημέρωσης, στην τέχνη, τη λογοτεχνία κ.λπ., με σκοπό να εμποδιστεί η διάδοση πληροφοριών ή ιδεών που αντιτίθενται στις αρχές της εξουσίας, αποτελεί το κυριότερο μέσο προληπτικού ελέγχου του λόγου: η *χούντα επέβαλε* ~ στα *θεάτρα απαγορεύοντας έργα πολλών συγγραφέων* 2. (γενικότερ.-εκφραστ.) η περιοριστική επέμβαση στην πνευματική δράση (κάποιου): η *εφημερίδα μας δεν πρόκειται να επιβάλει* ~ *στους συντάκτες της* 3. (συνεκδ.) το σύνολο των λογοκριτών ή η κρατική υπηρεσία που ασκεί λογοκρισία. — λογοκριτικός, -ή, -ό [1871]. [ETYM. < *λόγο-* + *-κρισία* < *κρίνω*, απόδ. του γαλλ. *censure* < λατ. *sensor* < *τιμητής*] (αξιοματώχος στην αρχ. Ρώμη, επιφορτισμένος με την περιφρούρηση των ηθικών αξιών, καθώς και με την απογραφή των Ρωμαίων πολιτών και των περιουσιών τους) < ρ. *senso* «αποτιμώ, απογράφω»].

λογοκριτής (ο) [1826], λογοκρίτρια (η) {λογοκριτριών} πρόσωπο που ασκεί λογοκρισία.

λογομαχία ρ. αμετβ. [μγν.] {λογομαχείς...} | λογομάχησα} (+με) συζητώ σε έντονο και εριστικό τόνο, φιλονικώ ΣΥΝ. διαπληκτίζομαι, λο-γοφέρνω, καβγαδίζω. — λογομαχία (η) [μγν.].

λογοπαίγνιο (το) [1856] {λογοπαίγνι-ου} -ων} παιχνίδι με λέξεις πολλαπλών σημασιών ή με λέξεις διαφορετικής σημασίας, αλλά ομόη-χες, π.χ. «ο *Κύριος* με *θυμόν*.....» [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *jeu de mots*].

λογοπαιδικός (ο/η) ο λογοθεραπευτής (βλ. λ. *λογοθεραπεία*).

λογοπαικτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με το λογοπαίγνιο.

λογορροία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ακατάσχετη πολυλογία και έλλειψη συνειρμού σε άτομα που πάσχουν από νευροψυχικές παθήσεις.

[ETYM. < *λόγο-* + *-ρροία* < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. *logorhoea*].

λόγος (ο) 1. η ικανότητα να επικοινωνεί κανείς με τη γλώσσα: ο *άνθρωπος είναι προικισμένος με το χάρισμα του ~* || *διαταραχές του ~* (π.χ. ψευδισμός, τραυλισμός κ.λπ.) || *θεραπευτική αγωγή του ~* 2. (α) η χρήση της γλώσσας για συνεννόηση, για επικοινωνία, για την επίτευξη στόχου: οι *άνθρωποι συνεννοούνται με τον ~* (β) η χρήση της γλώσσας σε συγκεκριμένο χώρο: *δημοσιογραφικός* | *πολιτικός* | *συνδικαλιστικός* | *νομικός* | *δοκιμαικός* ~ 3. ΓΛΩΣΣ. η γλώσσα, το συστηματικά δομημένο σύνολο λέξεων, με το οποίο πραγματοποιείται η επικοινωνία: *προφορικός* | *γραπτός* ~ || το *κμυ πήρες τ' αρτιά* είναι μια *έκφραση του καθημερινού* ~ ΦΡ. (α) *μέρος του λόγου* βλ. λ. μέρος (β) *ευθύς λόγος* βλ. λ. ευθύς (γ) *πλάγιος λόγος* βλ. λ. πλάγιος (δ) *σχήμα λόγου* βλ. λ. *σχήμα* (ε) εν λόγω (με άρθρο ως επίθ.) το πρόσωπο ή το πράγμα για το οποίο έχει γίνει ήδη λόγος και ο ομιλητής δεν επιθυμεί να αναφερθεί σε αυτό ονομαστικά είτε για να αποφύγει υφολογικά την επανάληψη είτε και μειωτικά ή ειρωνικά: *το ~ ακίνητο περιήλθε στους κληρονόμους του* || η ~ *καμία καλά θα έκανε να μην ασχολείται με τέτοια θέματα!* 4. (ειδικότερ.) η προφορική χρήση της γλώσσας, η προφορική έκφραση: *στον γρήγορο ~ παραλείπουμε καμιά φορά να προφέρουμε ορισμένους φθόγγους* ΣΥΝ. ομιλία 5. η

γλώσσα ως εσωτερικό σύστημα που ενυπάρχει στη συνείδηση κάθε ομιλήτη, η γνώση που έχει καθέννας για τη γλώσσα του, κατ' αντιδιαστολή προς την ομιλία, η οποία αποτελεί την εφαρμογή του συστήματος αυτού από κάθε ομιλήτη χωριστά ΣΥΝ. ενδιάθετος λόγος **6**, οτιδήποτε λέγεται: *μ' έναν σου - μπορείς να με κάνεις εντυπωσιακό | έναν καλό ~ δεν άκουσα ποτέ από το στόμα σου* || «όλοι οι επιβάτες είχαν και από έναν καλό ~ για τον κυβερνήτη, τον συγκυβερνήτη και το πλήρωμα» (εφθμ.) || της συμπαράσταθηκε με παρηγορητικούς ~ ΣΥΝ. κουβέντα· ΦΡ. (α) **λόγο (στον λόγο** κατά την εξέλιξη της συνομιλίας: ~ θυμήθηκαν τα παλιά (β) **ένας λόγος είναι** βλ. λ. ένας (γ) **απευθύνω (σε κάποιον) τον λόγο** βλ. λ. απευθύνω (δ) **ο λόγος μου περνά** (μεσν. φρ.) | **έχει πέραση** είμαι άνθρωπος με μεγάλη επιρροή, με μεγάλη ισχύ (ε) **μεγάλη μπουκιά φάε, μεγάλο λόγο μην πεις** | **μη λες** βλ. λ. **μεγάλος** (στ) **ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φά'** το βλ. λ. **χορταίνω** (ζ) **για του λόγου το αληθές** | **το ασφαρές** για να αποδειχθεί η αλήθεια των λόγων (κάποιου): ~, επίσηνάπο και τη φωτοπίνακα που περιέχει την αυθεντική δήλωση του **7**. το να μιλά κάποιος για κάτι, να αναφέρεται σε κάτι: **πολύς ~ γίνεται για το ενδεχόμενο εκλογών** || **κάνω λόγο για κάτι** (αναφέρομαι σε κάτι) || **αυτό το ζήτημα δεν είναι άξιο λόγου** ΦΡ. (α) **ούτε λόγος (να γίνεται)** (μεσν. φρ.) δεν πρέπει καν να γίνεται συζήτηση (γ' αυτό), δεν υπάρχει αμφιβολία: ~! **Κανείς δεν αμφισβητεί την εντιμότητα του!** (β) (λόγ.) **ο περί ου ο λόγος** αυτός για τον οποίο γίνεται λόγος (γ) **περί ορέξεως ουδείς λόγος** βλ. λ. **ορέξη** **8**. η δημόσια ομιλία: **βράζω λόγο** (κάνω δημόσια ομιλία) || **βαρυσήμονας** | **δικανικός** | **πανηγυρικός** | **συμβουλευτικός** | **δεκαντικός** ~ ΣΥΝ. διάλεξη **9**. η λογοτεχνία, η έντεχνη χρήση της γλώσσας: **πεζός** | **έμμετρος** ~ **10**. η δέσμευση, η υπόσχεση: **κρατώ τον ~ μου** (τον τηρώ) || **αθετό** | **πατώ τον ~ μου** || ο ~ **μου είναι συμβόλαιο**- ΦΡ. (α) **δίνω τον λόγο μου** | **τον λόγο της τιμής μου** | **της ανδρικής μου τιμής** (i) υπόσχεση με εγγύηση την αξιοπιστία μου, την ίδια μου την τιμή: **σου ~ ότι μέχρι μεθαύριο θα έχει πάρει τα δικαιώματά σου πίσω** (ii) επιβεβαιώνω με εγγύηση την αξιοπιστία μου, την τιμή μου: **σου ~ ότι τα πράγματά δεν έγιναν έτσι** (β) **δίνω λόγο** (i) υπόσχεση (ii) (ειδικότ.) δίνω υπόσχεση γάμου, λογοδίνωμαι (iii) δίνω εξηγήσεις για πράξεις μου, λογοδοτώ, απολογούμαι: **δεν θα δώσω λόγο σε κανέναν για τις επιλογές μου** **11**. λογοδοσία, απολογία: **θα δώσεις λόγο για τις πράξεις σου** || **δεν θα σου δώσω λόγο κι από πάνω!** (δεν θα σου απολογηθώ κιόλας) ΦΡ. **ζητώ τον λόγο (από κάποιον)** (i) ζητώ (από κάποιον) να δώσει εξηγήσεις για τις πράξεις του (ii) ζητώ (από κάποιον) να απολογηθεί (iii) ζητώ να μιλήσω (βλ. σημ. **12**) **12**. το δικαίωμα κάποιου να μιλήσει: **ζητώ τον ~ από το προεδρείο** || **έχω** | **παίρνω** | **λαμβάνω** | **δίνω τον ~** || **σας αφαιρώ τον ~!** ΦΡ. **έχω λόγο (για κάτι)** έχω δικαίωμα να εκφραζόμαι τη γνώμη μου (για κάτι): **θέλει να έχει λόγο για τα πάντα** **13**. η αιτία: **έχω ~ που ενδιαφέρομαι γ' αυτό** || **Μην εκπλήσσεσαι που νευριάζει!** **Έχει τους ~ του** (υπάρχει συγκεκριμένη αιτία που νευριάζει) || **δεν θα πάμε φέτος διακοπές για οικονομικούς ~** || **αποσπέρθηκε από την επιχείρηση για λόγους υγείας** || **απαγορεύεται η κυκλοφορία για λόγους ασφαλείας**- ΦΡ. (α) **συντρέπει** η κυκλοφορία υπάρχει αιτία για την οποία πρέπει να γίνει κάτι: **νομίζω ότι δεν ~ να βιστούμε** (β) **λόγος ύπαρξης** η αιτία για την οποία πρέπει να υπάρχει κάποιος/κάτι: **σε μια κοινωνία αγέλων, η αστυνομία, φυσικά, δεν θα είχε ~ (γ) φυσικό το λόγο** (φυσικό τω λόγω) (λογ.) όπως είναι φυσικό: **κατήγγειλε τη διαφορά σε όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής και ~ ανέλαβε την κοινωνική εξυπηρίση** **14**. η λογική ικανότητα: ο **ορθός** ~ (βλ. λ. **ορθός**) **15**. ΘΡΗΣΚ. **Λόγος** (ο) (α) η σοφία του Θεού ως δημιουργική δύναμη του σύμπαντος (β) ο Ιησούς Χριστός ΦΡ. **ο λόγος του Θεού** (i) η Βίβλος (ii) η χριστιανική διδασκαλία **16**. (στη Λογική) η αναλογία, η σχέση **17**. ΜΑΘ. το ακριβές ηθικό μεταξύ δύο μεγεθών, ποσοτήτων, το οποίο εκφράζεται με κλάσμα: **ο ~ του α προς το 1 ισούται με α** **18**. (λαϊκ.) (η γεν. **του λόγου μου, σου,...** η ελόγου μου, σου,... αντί της προσωπικής αντων. **έγω, εσύ,...**): **του λόγου σου τι έχεις να πεις για όλ' αυτά;** (εσύ τι έχεις να πεις;) || **δεν ζήτησε τη χάρη για λόγου της** (για την ίδια), **αλλά για σένα**- ΦΡ. **ζωή σε λόγος σας!** ευχεται για την έκφραση συλλυπητηρίων σε κάποιον που έχασε συγγενικό του πρόσωπο, δικό του άνθρωπο **19**. **λόγω** βλ. λ. ΦΡ. (α) **που λέει ο λόγος** (i) για παράδειγμα, υποθετικά: **αν, ~, κέρδιζες τον ΛΟΙΤΟ, τι θα έκανες;** (ii) για κάτι που δεν λέγεται κυριολεκτικά, δεν πρέπει να ενοηθεί κατά γράμμα: **εάν συνέβαινε σε σένα, ~, πώς θ' αντιδρούσες;** (β) **ο λόγος το λέει** για να τονιστεί ότι κάτι δεν λέγεται κυριολεκτικά, ότι δεν πρέπει να ενοηθεί κατά γράμμα: ~ **«χίλιοι άνθρωποι»**- η ουσία είναι ότι ήταν πάρα πολλοί (γ) **λόγος και αντίλογος** βλ. λ. αντίλογος (δ) **λόγου χάριν I-η** (συντομ. λ.χ.) για παράδειγμα, παραδείγματος χάριν: **καθέννας θα βοηθήσει όπως μπορεί- εγώ ~ θα δώσω ένα μέρος από τον μισό μου** (ε) **δεν μου πέφτει λόγος** δεν είναι δική μου υπόθεση, δεν με αφορά άμεσα το ζήτημα, ώστε να μπορώ να μιλήσω: **θα παντρευτεί όποιον θέλει ~ η ίδια- εμένα ~ (στ) κατά πρώτον** | **μείζονα** | **κύριο λόγο** πρώτα από όλα: ~ είναι ανέντιμος- **κατά δεύτερο είναι και θρασύς!** (ζ) **λόγος** | **κουβέντα να γίνεται** βλ. λ. γίνωμαι (η) **για του λόγου το ασφαρές** | **το αληθές** για την εξακρίβωση της αλήθειας των όσων λέμε: **έτσι θυμάμαι να εμυολογείται η λέξη, αλλά ~ να το επαληθεύσουμε και από το λεξικό**. ~ (υποκ.) **λογάκι** [μεσν.] κ. (λογ.) **λογυδριο** (το) [μτγν.] (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. **αιτία, βράχος, γλώσσα, δασίλογος, εισαγωγικά, ενδιάθετος, εχέμυθος, λογικός, ομιλία, τεχνητός**. [ETYM, αρχ. < λέγω (βλ. λ.). Η λ. σημαίνει αρχικά «ομιλία, προφορική έκφραση», σύντομα όμως γενικεύθηκε στις σημ. «λογικευμένη, εξήγηση, θεώρηση», αντιτιθέμενη έτσι στο ουσ. **έργον**. Οι Στωικοί φιλόσοφοι θεωρούσαν τον **λόγον** ως την καθοδηγούσα αρχή του σύμπαντος, ενώ στην Κ.Δ. το ουσ. **λόγος** δήλωσε -μεταξύ άλλων- το δεύτερο πρόσωπο της Αγ. Τριάδας, τον δημιουργικό λόγο του Θεού, μέσω του

οποίου δημιουργήθηκε ο κόσμος (πβ. Ιωάνν. 1, 1: *εν αρχή ην ο λόγος, και ο λόγος ην προς τον θεόν, και θεός ην ο λόγος*). Οι σημ. 4,5 αποδίδουν τους γαλλ. όρ. *parole* και *langue* αντιστοίχως. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική: **έχω** | **ζητώ** | **λαμβάνω** | **απευθύνω τον λόγο** (< avoir | demander | prendre | adresser la parole), **κατά μείζονα λόγον** (< à plus forte raison), **το χάρισμα του λόγου** (< le don de la parole) κ.ά.].
-λόγος¹ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν αυτόν που: **1**. μιλά για συγκεκριμένο θέμα: **ηθικο-λόγος** **2**. μιλά με συγκεκριμένο τρόπο: **αισχρο-λόγος, προχειρο-λόγος** **3**. ασχολείται συστηματικά, επιστημονικά με κάτι: **φωτο-λόγος, βυζαντινο-λόγος, οικονομο-λόγος**. [ETYM, β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. **θεο-λόγος**), που προέρχεται από το ρ. **λέγω**].
-λόγος¹ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν αυτόν που συλλέγει | συγκεντρώνει πρόσωπα ή πράγματα: **στρατο-λόγος**. [ETYM, β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. **χορτο-λόγος**), που προέρχεται από το ρ. **λέγω** στη σημ. «συλλέγω - συγκεντρώνω»].
λογοτέχνημα (το) [1866] {λογοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο με λογοτεχνική αξία, λογοτεχνικό έργο.
λογοτέχνης (ο) [μεσν.] {λογοτεχνών} **λογοτεχνία** (η) {λογοτεχνιών} δημιουργός λογοτεχνικών έργων, ποιητής ή πεζογράφος. Επίσης (λογ.) **λογοτέχνη** (η) {λογοτεχνίδος}.
λογοτεχνία (η) [μεσν.] {λογοτεχνιών} 1. η καλλιέργεια του έντεχνου λόγου, η παραγωγή έργων ποιήσης ή έντεχνης πεζογραφίας **2**. το σύνολο των λογοτεχνικών έργων συγκεκριμένου λαού, χρονικής περιόδου ή πνευματικής παράδοσης: **η εθνική μας ~** || **αρχαία ελληνική** | λατινική ~ ΣΥΝ. γραμματεία **3**. **θεωρία της λογοτεχνίας** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης ζητήματα δομής, λειτουργίας, ανάλυσης, περιγραφής και αξιολόγησης των έργων της λογοτεχνίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. **γραμματική, τεχνητός, φιλολογία**.
λογοτεχνικός, -ή, -ό [1866] αυτός που σχετίζεται με τον λογοτέχνη ή τη λογοτεχνία: ~ **παραγωγή** | **κείμενο** | **περιοδικό** | **σχολή** | **δημιουργία**.
λογοτεχνικότητα (η) το σύνολο των στοιχείων που χαρακτηρίζουν ένα έργο ως λογοτεχνικό.
λογοτρίβη (η) [1807] λογομαχία, διαπληκτισμός.
λογότυπος (ο) {λογοτύπ-ου | -ων, -ους} η ειδικά σχεδιασμένη με γράμματα ή και παραστάσεις επωνυμία εταιρείας ή προϊόντος. Επίσης **λογοτύπο** (το). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. **logotype**].
λογοφέρνω ρ. αμετβ. (λογόφερα) διαπληκτίζομαι, φιλονικώ με λόγια ΣΥΝ. **λογομαχώ, τσακάνομαι, μαλώνω, καβγαδίζω**. — **λογόφερμα** (το).
λογυδριο (το) {λογυδρί-ου | -ων} μικρός, σύντομος λόγος, ομιλία (βλ. λ., σημ. **8**). [ETYM, < μτγν. **λογυδριον**, υποκ. του αρχ. **λόγος**].
λογυδριό ρ. μετβ. [αρχ.] {λόγυδριος} διατριπτό με λόγη.
λόγη (η) {λογών} **1**. αχμηρό όλο που αποτελείται από μακρύ ξύλινο ακόντιο, το οποίο απολήγει σε μεταλλική αιχμή το χρησιμοποιούσαν οι ιππείς στις επικές **2**. μικρό γαλιβδινό ξίφος, προσωμοσόνιο στο άκρο της κώνης στρατιωτικού όπλου- ΦΡ. **εφ' όπλου λόγη** (i) ός στρατιωτικό παράγγελμα με το οποίο οι στρατιώτες διατάσσονται να τοποθετηθούν στα όπλα τους τις λόγγες για επίθεση ή απόδοση τιμών (ii) (μτφ.) σε εγρήγορση, σε κατάσταση ετοιμότητας ~ **3**. ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό σκεύος σε σχήμα λόγγης σταυροφόρου, το οποίο χρησιμοποιείται κατά την κοπή του πρόσφορου. [ETYM, αρχ., αββα, ετμωμ. Πηθ. τόσο το ελλην. **λόγη** όσο και το συνώνωμο λατ. **lanca** αποτελούν παράλληλα δάνεια από άγνωστη γλώσσα. Η άποψη ότι η λ. συνδέεται με το ρ. **λαγχάνω** «τυχαίνω» ή με το λατ. **longus** «μακρύνω» (μέσω αμάρτυρου τύπου ***λόγγος**) δεν είναι πειστική].
λογγίω ρ. μετβ. [1871] {λόγγισα} διατριπτό με λόγη. Επίσης **λογγέω** [μτγν.]. — **λόγγισμα** (το) κ. **λογγισμός** (ο) [1897].
λογοειδής -ής, -ές [μτγν.] {λογοειδής-ους | -εις (οσδ. -ή)} όμοιος στο σχήμα με λόγη ΣΥΝ. **λογωτός**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.
λογομαχία (η) [1876] {λογομαχιών} η μάχη με λόγγες.
λογοφόρος, -α | -ας, -ο [αρχ.] **1**. οπλισμένος με λόγη **2**. **λογοφόρος** (ο) μέλος ειδικού σώματος έφιππων στρατιωτών, οπλισμένων με λόγη.
λογωτός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που φέρει στο άκρο σιδερένια αιχμή **2**. αχμηρός σαν λόγη ΣΥΝ. **λογοειδής**.
λόγω πρόθ. (+γεν.) (λογ.) δηλώνει: **αιτία: ~ ξαφνικής αδιαθεσίας, αποφάσις να μείνω σπίτι** || ~ **βιάβης, ο ανελευκστήρας δεν λειτουργεί** || **κλειστό - διακοπών** || ~ **πένθους** || **απαλλάχθηκε από την κατηγορία ~ αμφιβολιών** || ~ **ελλείψεως απαρτίας, η γενική συνέλευση θα επαληθευθεί** ΦΡ. **λόγω τιμής** (λόγω τιμής) στον λόγο της τιμής μου, υπόσχομαι με εγγύηση την αξιοπιστία μου. (βλ. λ. **πρόθεση**, ΠΙΝ.). [ETYM, < αρχ. **λόγω**, δοτ. του λόγος ως απόδ. του γαλλ. en raison del].
-λογώ¹ λέξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων, τα οποία σημαίνουν: **1**. μιλώ με ορισμένο τρόπο: **αισχρο-λογώ, απεραντο-λογώ, ευνοο-λογώ** **2**. μιλώ για κάτι: **σημανο-λογώ, καυρησιο-λογώ** **3**. ασχολούμαι διεξοδικά ή εντατικά με κάτι: **θεο-λόγω, γλωσσο-λογώ** **4**. κάνω κατ' επανάλωση συγκεκριμένη ενέργεια: **θρηνο-λόγω**. [ETYM, Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. **μυθο-λογώ**, μτγν. **πολυ-λογώ**), που προέρχεται από το ουσ. **λόγος**].
-λογώ* λέξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν «συγκεντρώνω, συλλέγω κάτι»: **κορφο-λογώ, ανθο-λογώ**. [ETYM, Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. **ανθο-**

λογό, μτρν. στρατο-λογώ), που προέρχεται από το ρ. λέγω «συγκεντρώνω»].
 λοιδορώ ρ. μετβ. {λοιδορείς... | λοιδορ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) υβρίζω, γλευάζω: η αντιπολίτευση λοιδορεί την κυβέρνηση για τους χειρισμούς της στην πρόσφατη ελληνοτουρκική κρίση ΣΥΝ. ονειδίζω. — **λοιδορία** (η) [αρχ.].

[ETYM₁ < αρχ. λοιδορώ (-έω), αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί δύο υποθέσεις: (α) Το α' συνθ. συνδέεται με το σανσκρ. lupati «κόβω» (συγγενές ετυμολογικά με το ρ. λυώ), ενώ το β' συνθ. -δορώ προέρχεται από το ρ. δέρω, άποψη που, εντούτοις, προκαλεί σημασιολογικό πλεονασμό (β) Η λ. προέρχεται από αμάρτυρο ουσ. *λοιδός «πατηνίδι», που συνδ. με το συνώνυμο λατ. lūdis και με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *λίξεν παίζει*].

λοιμικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον λοιμό ΣΥΝ. λοιμώδης, μεταδοτικός, κοληκτικός 2. **λοιμική** (η) κ. **λοιμικό** (το) θανατηφόρος επιδημική νόσος, ο λοιμός.

λοιμογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλεί λοιμώδη νοσήματα: ~ *παράγοντας*. [ETYM₁ < λοιμός^α + γόνος].

λοιμοκαθαρητήριο (το) [1833] {λοιμοκαθαρητρί-ου | -ων) ο χώρος όπου σταθμεύουν για υγιεινολογική κήθωση και απομόνωση πλοία και ταξιδιώτες που προέρχονται από χώρες προσβεβλημένες από επιδημία (πβ. *καραντίνα*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*.

λοιμός (ο) 1. κάθε λοιμώδης επιδημικό νόσημα με ευρεία εξάπλωση ΣΥΝ. θανατικό, λοιμική 2. (στην αρχαιότητα) η πανώλης: κυρ. προκειμένου για την πανώλη που χτύπησε την πολιορκούμενη Αθήνα κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομήχα*. [ETYM₁ αρχ., αβεβ. ετύμου. Από τις προταθείσες υποθέσεις πιθανότερη φαίνεται εκείνη που συνδέει τη λ. με το ουσ. *λίμος* (βλ. λ.), οπότε θα αποστελλόσε την ετεροιωμένη βαθμ. του Ι.Ε. *lei-«αφανίζω, λιγοστεύω» και θα συσχετιζόταν με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *λοιτός λοιμός*. Λιγότερο πειστική η άποψη ότι η λ. προήλθε από συμφυρμό του ουσ. *λίμος* και *λοιγός* «καταστροφή, όλεθρος»].

λοιμός (**λοιμώδης**, **λοιμώξη** κ.λπ.) - **λίμος** (λίμα, **λιμασμένος**, **λιμοκτονό** κ.λπ.) Ομόηχος λέξεις διαφορετικής σημασίας. Το **λοιμός** δηλώνει θανατηφόρο επιδημική νόσο, ιδίως την πανώλη (πανούκλα). Είναι αρχαία λ., που συνδέεται πθ. ετυμολογικά με το **λίμος**, οπότε ανάγεται και αυτή στη ρ. *lei- «αδυνατίζω, εξασθενώ», ενώ κατ' άλλους πρέπει να συνδεθεί με το αρχ. *λοιγός* «καταστροφή, όλεθρος» (από αρρώστια, πόλεμο κ.ά.). Από το **λοιμός** παράγονται τα **λοιμώδης** (νόσος), **λοιμώσος** «πάσχω από λοιμό», **λοιμώση**, **λοιμοκαθαρητήριο**, **λοιμογόνος** κ.ά. Το **λίμος** σημαίνει «πεινών» και είναι ομόρηχο με τα **λιμάζω** «πεινών», **λιμασμένος** «πεινασμένος», **λίμα** «πεινώ», **λιμοκτονώ** «πεθαίνω τής πείνας», **λιμοκοντόρος** «πεινασμένος κόμης, απένταρος ευγενής» κ.ά.

λοιμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λοιμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που σχετίζεται με νόσο μοιολογικής φύσεως, που μεταδίδεται με μικροοργανισμούς: ~ **νόσος** 2. **λοιμωδών** (το) το Νομαρχιακό Γενικό Νοσοκομείο στο οποίο παρέχεται θεραπεία σε όσους πάσχουν από λοιμώδεις νόσους: *νοσηλεύεται στο ~ 3. λοιμογόνος* (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*.

λοιμώξη (η) { -ης κ. -ώξεως | -ώξεων, -ώξεων} ΙΑΤΡ. η εισβολή στον οργανισμό παθογόνων μικροβίων και τα νοσήρα συμπτώματα που ακολουθούν. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*. [ETYM₁ < μτρν. *λοιμώσος* | -τω < αρχ. *λοιμός*].

λοιπόν συνδ. 1. για τη δήλωση συμπεράσματος: *η κατάσταση δεν είναι ~ τόσο άσημη από όσα είπαμε προηγουμένως είναι φανερό ότι υπάρχουν και θετικά σημεία ΣΥΝ. επομένως, ως εκ τούτου 2. για τη δήλωση αποφάσεως: *Θραία ~! Θ' αλλάξει και εργοστάσι 3. για την εισαγωγή θέματος ή τη μετάβαση σε άλλο θέμα, την προσέλευση της προσοχής του ακροατή: ~, ως περάσουμε στο επόμενο ερώτημα! 4. ως κατακλειδα, για το κλείσιμο συζητήσεως ή γενικότ. λόγου: *αντέ ~ τις πληροφορίες είχαμε μέχρι τώρα' περισσότερες λεπτομέρειες ίσως να έχουν αύριο 5. για την έκφραση απορίας, αφού έχει εκτεθεί το πρόβλημα: τα ξενодоχεία σ' αυτή την πόλη είναι ή πολύ ακριβά ή πολύ βρόμικα' πώς να μείνω ~ εδώ; 6. **λοιπόν**; για να προκληθεί ή προσοχή κάποιου, από τον οποίο περιμένουμε να πει κάτι, να δώσει απάντηση, να συνεχίσει κάτι που άφησε στη μέση: ~, *Εσύ τι λες για όλα αυτά; 7. (προκλητική) και **λοιπόν***; και τι έγινε; τι το σπουδαίο, τι το αξιοσημείωτο βλέπεις; - *Κυκλοφορούσε με σκυλαρική στη μύτη! -; Δικαίωμα του είναι να φοράει ό, τι θέλει! 8. (έπειτα από προστακτική) για ενίσχυση της προτροπής: *Άντε ~! Κουνήσου λίγο!* 9. (στην αρχή του λόγου) για τη δήλωση περίσκεψης, δισταγμού ή μετάβασης σε άλλο θέμα, αμηχανίας ή προτροπής: ~, *για να δούμε τι θα κάνουμε* || ~, τι λέγαμε; Επίσης (λαϊκ.) το **λοιπόν**; το **λοιπόν**, *θα έρθεις μαζί*; [ETYM₁ αρχ., ουδ. του επιθ. *λοιπός* (βλ. λ.)]. Η χρήση του ως επιρρηματος είναι μτρν. και προήλθε από απρόσ. εκφράσεις, όπως *λοιπόν εστί* (λ.χ. Πλάτων: *λοιπόν εστί άποδεικνύται* «απομένει να αποδειχθεί»)].****

λοιπός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που υπολείπεται, υπόλοιπος: *πέντε από τους επιβάτες του λεωφορείου έχασαν τη ζωή τους και οι λοιποί τραυματίστηκαν ελαφρά*- ΦΡ. (α) (σε απαρήθηση ομοίων πραγμάτων) **και λοιπά** (συντομ. κ.λπ.) | και τα λοιπά (συντομ. κ.τ.λ.) (*και τα λοιπά*, Αριστέας 190) | **και λοιπά πολλά** (συντομ. κ.λ.π.) για όσα εδκόλα εννοούνται και παραλείπονται στον λόγο (β) **του λοιπού** από τώρα και στο εξής, μελλοντικά, εφεξής. [ETYM₁ αρχ. < λείπω].

λοίσθιος, -α, -ο (λόγ.) στη Φρ. *πνέω τα λοίσθια* ψηγορραγώ, βρίσκομαι στα τελευταία μου: *ο ασθενής πνέει τα λοίσθια* || (μτρ.) το *die-*

φθαρμένο πολιτικό καθεστώς πνέει τα λοίσθια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*. [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «τελευταίος», < *λοίσθος* (με την ίδια σημ.), αβεβ. ετύμου. Κατά την επικρατέστερη άποψη, η λ. ανάγεται σε αρχικό τ. *λοι/π'σ-0Ε-ος, του οποίου το α' συνθ. (**λοίσθ-*) συνδέεται με αρχ. γερμ. *lais-iz «λιγότερο» (επίρρ. συγκρ. βαθμού), πβ. αγγλ. less, ενώ το β' συνθ. / **-0Φος*) προέρχεται από το ρ. θέω «τρέχω» (< *θέΕω). Στην περίπτωση αυτή το επιθ. *λοίσθιος* θα προσδιόριζε αυτόν που «τρέχει λιγότερο» και συνεπώς «μένει τελευταίος». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το αρχ. *λοίσθος* ανάγεται σε **λοιΜσ-*τος και συνδέεται είτε με λιθ. leisti «αφήνω» είτε με γοτθ. las-iws «ασθενής, αδύναμος»].

Λ.Ο.Κ. (οι [λαϊκ. τα] Λόχοι Ορεινών Καταδρομών.

λοκάντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.-παλαιότ.} το πανδοχείο, το εστιατόριο. [ETYM₁ < ιταλ. locanda < λατ. locanda (ενν. domus) «εκμισθωμένο σπίτι» < ρ. loco «καθιστάω, εκμισθώνω» (< locus «τόπος»)].

λοκαντιέρης (ο), λοκαντιέρα (η) {δύσχυρ. λοκαντιέρων} {λαϊκ.-παλαιότ.} ο ιδιοκτήτης πανδοχείου ή εστιατορίου.

λοκάουτ κ. **λοκ-άουτ** (το) {άκλ.} η ανταπεργία (βλ. λ.). [ETYM₁ < αγγλ. lockout < lock «κλειδώνω» + out «έξω»].

λοκατζής (ο) {λοκατζήδες} ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που υπηρετεί στους Λ.Ο.Κ. λοκομοτιβία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {παλαιότ.} η ατμομηχανή, ατμάμα-ξα. [ETYM₁ < ιταλ. locomotiva | γαλλ. locomotive < μεσν. λατ. locomotivus (ίδος αι.) < λατ. locus «τόπος» -I- μτρν. λατ. motivus «κίνητος, κινούμενος» (βλ. λ. *μοτίβο*)].

Λ.Ο.Μ. (ο) Λόχος Ορεινών Μεταφορών.

Λομβαρδία (η) περιοχή τής Β. Ιταλίας στα σύνορα με την Ελβετία. — **Λομβαρδός** (ο), **Λομβαρδή** (η), **λομβαρδικός**, -ή, -ό. [ETYM₁ < ιταλ.

Lombardia < πάλ. ιταλ. Lombardi < λατ. Langobardi, αρχαίο γερμ. φύλο που ίδρυσε στην Ιταλία ένα τευτονικό βασίλειο τον 6ο αι. μ.Χ., πθ. < αρχ. γερμ. lang «μακρύνω» + bardi «γενειάδα»].

λόμπι (το) {άκλ.} 1. ΠΟΛΙΤ. ομάδα προσώπων που ασκούν επιρροή σε πολιτικούς και εισηγούν παρασηνιακά την πολιτική κατάσταση: *αλλάξι ομάδα πίεσης: το ελληνικό ~ στις Η.Π.Α.* · 2. (σε ξενοδοχίο, πλοίο κ.λπ.) λόβος αναμονής με καθίσματα μπροστά στη ρεσεψιον. [ETYM₁ < αγγλ. lobby, αρχική σημ. «προθάλαμος», < μεσν. λατ. lobium | lobia «σκεπαστός δρόμος», που συνδ. με αρχ. γερμ. louba «πύλη». Εφόσον η λ. lobby αναφερόταν στους προθάλαμους του Κοινοβουλίου, η μετέπειτα σημασία της οφείλεται στις προσπάθειες οργανωμένων ομάδων να ασκούν πολιτική προβαλάμων ή διαδρομών, δηλ. να προωθούν την επιρροή τους στα μέλη του νομοθετικού σώματος προ τής ψηφοφορίας].

λομπίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} μέλος ομάδας πίεσης (βλ. λ. *λόμπι*) ΣΥΝ. διαδρομιστής.

[ETYM₁ Μεταφορά του αμερ. lobbyist, «μέλος ομάδας πίεσης, κυρ. στο κογκρέσσο»].

Λονδίνο (το) [1728] η μεγαλύτερη πόλη τής Αγγλίας στις όχθες του Τάμεση και πρωτεύουσα του Ηνωμένου Βασιλείου. Επίσης (παλαιότ.) Λόντρα (η). — **Λονδρέζος** (ο), **Λονδρέα** (η), **λονδρέζικος**, -η, -ο. [ETYM₁ Μεταφορά του λατ. Londinium (> αγγλ. London), που είναι κελτ. προελεύσεως από τις λ. Ιβν «λίμνη» και dup «άλοφος», αναφερόμενο στην παλαιότ. τοπογραφική σύσταση τής πόλεως, όπου προφανώς υπήρχε αρχαιότατος σημαντικός οικισμός. Το επιθ. *Λονδρέζος* μεταφέρει το ιταλ. londrese].

λόξα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ιδιοτροπία, παρεξήνιά: *καθέννας με τις ~ του ΣΥΝ. τρέλα, μούρλα* · 2. τεμάχιο υφάσματος κομμένο λοξά: *η φοβότα που αγόρασα έχει λοξές*. [ETYM₁ < λοξός, κατά το σχήμα *τρελός - τρέλα*].

Λοξάντρα (η) (παλαιότ. ορθ. *Λοξάντρα*) γυναικείο όνομα. [ETYM₁ < (Α) *λεξάντρα* < *Αλεξάνδρα*, θηλ. του *Αλέξανδρος*].

λοξέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτρν.] {λόξευσα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) λοξό, κατευθύνω προς τα πλάγια ♦ 2. (αμετβ.) παρεκκλίνω από την ευθεία πορεία, παραχωρώ λοξά. — *λόξεμα κ. λάξευμα* (το) [μτρν.].

Λοξίας (ο) προσωνομία του αρχαίου θεού Απόλλωνα, λόγω τής διαφορούμενης σημασίας των χρησμών του. [ETYM₁ αρχ. < λοξός].

Λόξιγκας (ο) → Λόξιγγας

λοξοδρομία (η) [1889] {λοξοδρομών} 1. η εκτροπή από τον ίδιο δρόμο, το να βαδίζει κανείς λοξά 2. (μτρ.) το να μιλάει κάποιος με περιστροφές 3. ΝΑΥΤ. (α) η πλεύση συνήθ. ιστιοφόρου σκάφους κατά θετλασμένη γραμμή, αντίθετα προς τη φορά του ανέμου ΣΥΝ. *πλαγιοδρομία* (β) η σταθερή πλεύση κατά την οποία η καρίνα του πλοίου τέμνει όλους τους μεσημβρινούς τής Γης στην ίδια γωνία ΑΝΤ. ορθο-δρομία. λοξοδρομικός, -ή, -ό [1825] 1. αυτός που έχει λοξή πορεία 2. ΝΑΥΤ. **λοξοδρομική πλεύση** η πλεύση κατά την οποία η πωξίδα δείχνει σταθερά την ίδια πορεία. λοξοδρομώ ρ. αμετβ. [1825] {λοξοδρομεί... | λοξοδρομήσα} 1. παρεκκλίνω από τον ίδιο δρόμο 2. (μτρ.) παρεκκλίνω από τον αρχικό σχεδιασμό ή από τον θεωρούμενο ως ορθό (ηθικά) δρόμο: *η κυβέρνηση έχει εμμανός λοξοδρομήσει από τις αρχικές της εξαγγελίες* 3. ΝΑΥΤ. εκτελώ λοξοδρομία (σημ. 3) ΑΝΤ. ορθοδρομώ. — **λοξοδρόμηση** (η) [1891] κ. **λοξοδρόμημα** (το). λοξοειδής, -ής, -ές [μτρν.] {λοξοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει λοξή πορεία, κατευθύνση, στραβός. — **λοξοειδώς** επίρρ. [μεσν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. λοξοκοιτάζω ρ. μετβ. {λοξοκοιτάξα} 1. βλέπω λοξά, κοιτάζω πλάγια 2. κοιτάζω με δυσάρεσκεια ΣΥΝ. *στραβοκοιτάζω*. — **λοξοκοιτάγμα** (το).

λοξός, -ή, -ό 1. αυτός που σχηματίζει απόκλιση από την ευθεία: ~ πορεία ΣΥΝ. στραβός, πλάγιος ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός του οποίου η συμπεριφορά αποκλίνει από τη συνήθη ΣΥΝ. ιδιότροπος, παράξενος 3. (βλέμμα, ματιά) που δεν στρέφεται απευθείας στο αντικείμενο ή πρόσωπο που κοιτάζει κανείς: από τις ~ ματιές που της έριχνε, κατάλαβα ότι τον είχε γοητεύσει. — λοξά επίρρ. [μεσν.], λοξότητα (η) [μτγν.]. [ETYM₁ αρχ. < *λοκ-σός, ετεροϊωμ. βαθμ. του θ. *(e)-εγ-, που αποτελεί παρεκτεταμένη μορφή του Ι.Ε. *(e)lei- «κάμπω, λυγίζω», πβ. λιθ. alkupé «αγκώννας», ρωσ. lókotí, αρμ. olok' «κνήμη» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. λέχ-ριος (> λεχρίτης, βλ. λ.).]

λόξυγγας (ο) (σχολ. ορθ. *λόξυγγας*) {χωρ. πληθ.} η σύσπαση (ή ο διαδοχικές σύσπασεις) του διαφράγματος του λάρυγγα κατά την εισπνοή, που εκδηλώνεται με χαρακτηριστικό ήχο: *μέπιασε* - || έχω -■ ΦΡ. (*κάποιον*) *θα τον πιάσει λόξυγγας* λέγεται σε περιπτώσεις που κάποιος μιλάει για κάποιον άλλον που δεν είναι παρών στη συζήτηση: με έπιασε *λόξυγγας*- κάποιος με μελέται! || με αυτά που λέμε να τον πιάσει *λόξυγγας*. [ETYM₁ Πιθ. από συμφυρμό των *κλώζος (< μτγν. κλώζω «κακαρίζω») + αρχ. *λύγξ*, -γρός «λόξυγγας» < λύζω «έχω λόξυγγα» ή < μεσν. λυ-ζυργας < *λύξυργας (από συμφυρμό λίζγξ και λάρυγγας- το -ο- από αναλογική επίδρ.). Η πρώτη εκδοχή θα οδηγούσε σε γραφή *λώξυγγας*, η δεύτερη σε *λόξυγγας*: η αβερβιασμένη περί την ετυμολογία οδηγεί στην υιοθέτηση της απλούστερης γραφής με -ο-].

λόρδος (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η υπερβολική πείνα: ΦΡ. με *κόβει λόρδα* πεινά υπερβολικά. [ETYM₁ < βεν. lorda < επίθ. lordo «φυραρός, βρόμικος - αδηφάγος» < μτγν. λατ. lordus | lurdis «αργός, κουτσός» < αρχ. *λορδός* (βλ. λ. λόρ-δοση)].

λόρδος (ο) 1. (ως τίτλος ευγενείας) μέλος αριστοκρατικής τάξης στην Αγγλία (βλ. κ. λ. λέδη) 2. (α) Βουλή των *Λόρδων* βλ. λ. βουλή (β) *λόρδος καγκελάριος* (αγγλ. Lord Chancellor) ανώτατος κρατικός αξιωματούχος, προϊστάμενος της δικαστικής εξουσίας στη Μεγάλη Βρετανία. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. lord «κύριος» < μέσ. αγγλ. lord < αρχ. αγγλ. hlāford «φύλακας του ψωμιού» < hlāf «ψωμί, φρατζόλα» (> αγγλ. loaf) + weard «φύλακας» (> αγγλ. ward)].

λόρδοση (η) (-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η ανώμαλη πρόσθια κύρτωση της σπονδυλικής στήλης στην οσφυϊκή μοίρα, με αποτέλεσμα την κλίση του άνω μέρους του σώματος προς τα πίσω. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM₁ < αρχ. *λόρδοσις* < *λόρδο* (-όω) < *λόρδος* «κυρτωμένος προς τα εμπρός», ετεροϊωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *ler-d- «κυρτώνω, κάμπτω», πβ. αρμ. lorg-k' «πισθότονος» (πληθ.), κελτ. loirc «κυρτό πόδι», μέσ. γερμ. lertz | lurtz «αριστερός» (αρχική σημ. «κυρτωμένος, κεκαμμένος») κ.ά. Η λ. *λόρδος* παραχώρησε τη θέση της ήδη από την αρχαιότητα στο συνώνυμο κυρτός].

λορένιο (το) {λορενσιού} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Lr) (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΙΝ). [ETYM₁ Μεταφορά του νεολατ. lawrencium < Lawrence Radiation Laboratory, από το όνομα του Αμερικανού φυσικού E. Lawrence (1901-58), εφευρέτη του κυκλώτρου και ιδρυτή του παραπάνω εργαστηρίου, στο οποίο παρασκευάστηκε το στοιχείο το 1961].

Λορέντζος (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM₁ < ιταλ. Lorenzo (πβ. αγγλ. Laurence, πορτ. Lourenço) < λατ. Laurentius (βλ. λ. Λαυρέντιος)].

Λος Άντζελες (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι των ΝΔ. Η.Π.Α. στον Ειρηνικό Ωκεανό. [ETYM₁ < αγγλ. Los Angeles < ισπ. los angeles «οι άγγελοι», από την πλήρη ονομασία El pueblo de la Reina de Los Angeles «χωριό της βασίλισσας των αγγέλων», που μαρτυρείται από το 1781 κατά την περίοδο της ισπανο-μεξικανικής αποικιοκρατίας. Η πόλη ενσωματώθηκε στις Η.Π.Α. το 1850].

λοσιόν (η) {άκλ.} υγρό αρωματικό παρασκεύασμα, συχνά με προσθήκη οινόπνευματος, για την περιποίηση του δέρματος ή των μαλλιών. [ETYM₁ < γαλλ. lotion < δημόδ. λατ. lotio «πλύση» < λατ. lautus, μτχ. του ρ. lavo «πλένω, λούζω»].

λοστάρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο λιστός. [ETYM₁ < *λοστός* + παραγ. επίθημα -άρι].

λοστός (ο) σιδερένιος μοχλός για τη μετακίνηση βαρών, για την απόσπαση βράχων από το έδαφος ή για τη διάνοιξη οπών σε πετρώματα. [ETYM₁ μεσν. < αρχ. *λοίσθος* «μοχλός, ράβδος (καρβυίου)», αγν. επύ-μου. Υπάρχει η άποψη ότι η λ. συνδ. με το επίθ. *λοϊσθος* «τελευταίος» (βλ. κ. *λοϊσθος*) με την τεχνική σημ. του εργαλείου που χρησιμοποιείται τελευταίο].

λοστρόμος (ο) ΝΑΥΤ. ο πρώτος υπαξιωματικός εμπορικού πλοίου, ο ναύκληρος (βλ. λ.). [ETYM₁ < ιταλ. nostromo «ναύκληρος» (με ανομοίωση) < ισπ. nostramo | nostramo < nuestro «δικός μας» (< λατ. noster) + amo «ιδιοκτητής, απρεντικό» (< λατ. amma «μητέρα», χαϊδευτ.)].

λοταρία (η) {χωρ. πληθ.} 1. τυχερό παιχνίδι κατά το οποίο κληρώνονται μικρά δώρα 2. κάθε ενδοχρηστικό. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. loterie < μέσ. ολλ. loterij < γαλλ. lot «μερίδιο» (πβ. αγγλ. lot)].

λότζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κυκλικό ή πολυγωνικό κίосκι με ή χωρίς τζάμια · 2. θεωρείο θεάτρου. [ETYM₁ μεσν., αρχική σημ. «αίθουσα παλατιού - περιστύλιο, στοά», < ιταλ. loggia < μέσ. γερμ. laubja (> γαλλ. loge)].

λοτόμος (ο) → υλοτόμος

λόττο (το) {άκλ.} τυχερό παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης επιλέγει έξι αριθμούς μεταξύ 1 και 49 και κερδίζει, εφόσον συμπίπτουν με τους αριθμούς που θα προκύψουν από την κλήρωση: *έπιασε εζάρι | πεντάρι στο ~*. [ETYM₁ < ιταλ. lotto «λαχείο» < γαλλ. lot «μερίδιο» < αρχ. γερμ. hlōz | γοθθ. hlauts]. Λούβρο (το) μουσείο του Παρισιού (υπήρξε βασιλικό ανάκτορο, 16ος αι.) με τις μεγαλύτερες συλλογές έργων τέχνης στον κόσμο. [ETYM₁ < γαλλ. Louvre, αββεβ. ετύμου, πιθ. < μεσν. λατ. lupara «κατοικία σκύλων ασκτιμένων στο κυνήγι του λύκου» (< λατ. lupus «λύκος») ή < σάξον. lower «οχυρό»]. Λουδίας (ο) ποταμός της Δ. Μακεδονίας, που πηγάζει από την περιοχή της Κρύας Βρύσης και εκβάλλει στον Κόλπο της Θεσσαλονίκης (μεταξύ των εκβολών του Αλιάκμονα και του Αξιού). [ETYM₁ Αγν. ετύμου]. Λουδίτης (ο) {Λουδίτων} μέλος οργανωμένων ομίλων χειροτεχνών στην Αγγλία του 19ου αι., οι οποίοι κατέστρεφαν τις υφαντουργικές μηχανές που τους αντικαθιστούσαν στην παραγωγική διαδικασία. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. Luddite, από το όν. του Αγγλου εργάτη Ned Ludd].

λουδοβίκεος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με έναν από τους Λουδοβίκους, βασιλείς της Γαλλίας 2. *λουδοβίκεο* [1851] κ. (λαϊκ.) *λου· δοβ'κι* (το) χρυσό γαλλικό νόμισμα που κόπηκε επί Λουδοβίκου ΙΓ και είχε αξία 20 φράγκων. Λουδοβίκος (ο) 1. όνομα Ευρωπαίων ηγεμόνων με γνωστότερους τους Γάλλους της δυναστείας των Βουρβόνων 2. όνομα αγίων της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM₁ < λατ. Ludovicus, εκλατινισμένη μορφή του γερμ. Ludwig < αρχ. γερμ. Hlod-wig < hlod «διάσημος, ένδοξος» (συγγενές προς το αρχ. κλιτός) + επίθημα -wig. Από το γερμ. όνομα προήλθαν πολλοί τύποι ευρωπ. κυρίων ονομάτων, λ.χ. γαλλ. Louis, αγγλ. Lewis | Louis, ιταλ. Lodovico | Luigi κ.ά. Βλ. κ. *Λουίζα*].

λούζο κ. (αρχαιοπρ.) λούζο ρ. μετρ. {έλουσα, λούσ-θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. πλένω τα μαλλιά: *λούζει την κόρη της με κρύο νερό* 2. πλένω (ενν. τα μαλλιά): με τι *σαμπουάν λούζεις τα μαλλιά σου*; 3. καταβρέζω, μουσκεύω: τον *έλουσε με σαμπάνια* 4. (μτφ.) επιπλήττω δριμύτητα, βρίζω: τον *έλουσε πατόκορφα* 5. (μτφ.) (+σε) για άπλετο φως: ο *ήλιος έλουζε το δωμάτιο* || (κ. το μεσοπαθ.) η *κάμαρη λούζοταν στο ασηνιφόρος* || *λουμένη στο φως των προβολέων* 6. (μεσοπαθ.) πλένω τα μαλλιά μου: ΦΡ. *τα λούζομαι* υφίσταμαι τις συνέπειες των πράξεών μου: *ό,τι έκανε | κορόιδευε, τα λούστηκε ο ίδιος* 7. (η μτχ. *λουσμένος, -η, -ο*) (α) αυτός που έχει λουστεί (β) καταβρεγμένος, μουσκεμα: *ήρθε τρέχοντας, λουσμένος στον ιδρώτα*. [ETYM₁ μεσν. < αρχ. *λούω* (< *λο)E-ω (υστερογενώς από τον αρχαιότερο αδρ. *λούισαι* < *λοPé-σαι), κατά μετάθεση τον φθόγγον από το Ι.Ε. *lew- «πλένω, λούζω» (όπως επιμαρτυρείται από τον ομηρ. τ. *λο-επρόν* «λουτρό»), πβ. λατ. lavo «πλένω» (> γαλλ. laver, ισπ. lavar), αρμ. loganam «πλένωμαι», αρχ. γερμ. louga, γερμ. Lauge, αγγλ. lye κ.ά. θμ.όρρ. *λου-τρό(ν), λου-θήρα(ς)*].

λούσης (ο) {λουήδες} στη ΦΡ. *έγνα λούσης* έφωνα τρέχοντας γρήγορα, το έβαλα στα πόδια ΣΥΝ. *έγνα καπνός*. [ETYM₁ Η φρ. αναφερόταν στον δρομέα *Σπύρο Λούη*, ο οποίος νίκησε στο αγώνισμα του μαραθωνίου κατά τους πρώτους σύγχρονους ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα το 1896].

λουθηρνατικός, -ή, -ό [1854] αυτός που σχετίζεται με τον Λούθηρο ή και το δόγμα του: ~ *διδασκαλία*. Λουθηρνασμός (ο) [1809] η θρησκευτική διδασκαλία του Λουθήρου και των οπαδών του. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. luthéranisme, από το όνομα του Γερμανού θεολόγου και θρησκευτικού μεταρρυθμιστή Μαρτίνου Λουθήρου (Martin Luther, 1483-1546)].

λουθηρανός, -ή, -ό 1. λουθηρνατικός (βλ. λ.) 2. *λουθηρανός* (ο), λουθηρανή (η) οπαδός του λουθηρνασμού. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. luthéran, βλ. κ. *λουθηρνασμός*].

Λούθηρος (ο) {-ου κ. -ήρου} Γερμανός θεολόγος (Martin Luther) (1483-1546), κορυφαία μορφή της Μεταρρύθμισης και του προτεσταντισμού, η διδασκαλία του οποίου στράφηκε κατά του παπισμού αναγνωρίζοντας ως μόνη αυθεντία την Α. Γ. [ETYM₁ Μεταφορά του γερμ. Luther < αρχ. γερμ. liut «λαός» + heri «στράτευμα»].

Λουίζα (η) γυναικείο όνομα. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. Louise, θηλ. του Louis, για το οποίο βλ. λ. Λουδοβίκος].

λουίζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρός θάμνος που καλλιεργείται ως καλλωπιστικός και για τα αρωματικά φύλλα του: *δόσε μου δύοσμο να μωρίσω, ~ και βασιλικό* (θ. Ελύτης). [ETYM₁ < ιταλ. luisa].

λουκ (το) {άκλ.} η εξωτερική εμφάνιση: «με νέο ~, πιο κοντά και ίσια μαλλιά, η Σ.Α. λανσάρι τον καινούργιο της δίσκο» (εφημ.). [ETYM₁ < αγγλ. look «όψη, εμφάνιση», πβ. λ. *ίματς*].

λουκανικό (το) αλλαντικό κυλινδρικού σχήματος που παρασκευάζεται από ψιλοκομμένο και καρυκευμένο κρέας μέσα σε περιβλήμα από ζωική μεμβράνη (συνήθ. έντερα): ~ *χωριάτικο* | *Φρανγκούρης*-ΦΡ. (μτφ.) *οι καιροί που δέναν τα σκυλιά με τα λουκάνια* εποχές αφθονίας, μεγάλης ευμάρειας, ενδεχομένως και καλοπιστίας — (υποκ.) λουκανικά (το). [ETYM₁ < μεσν. *λουκάνικον* < λατ. lucanicum «είδος αλλαντικού» < Lucani, λαός της Κάτω Ιταλίας, ο οποίος παρασκεύαζε με αυτό τον τρόπο τα αλλαντικά].

λουκανικόπιτα (η) {δύσφρ. λουκανικοπιτόν} πίτα με λουκανικό.

Λουκάς (ο) 1. όνομα αγίον τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον Ευαγγελιστή και συγγραφέα των *Πράξεων των Αποστόλων*, συνοδό του Αποστόλου Παύλου στις περιηγήσεις του 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. < μγν. *Λουκάς* < λατ. Lucas «ο καταγόμενος από τη Λου-κανία» < Lucania, περιοχή στις δυτικές ακτές τής Ν. Ιταλίας]. Λουκέρνη (η) πόλη τής Κ. Ελβετίας, στις όθρες ομόνυμης λίμνης. [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. Lucerne, αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η πόλη ονομάστηκε έτσι από μοναστήρι που ιδρύθηκε εκεί τον 8ο αι. από τον τοπικό άγιο Leodegar. Έχουν επίσης καταβληθεί προσπάθειες να ερμηνευθεί η ονομασία σε συσχέτιση με τη' ομόνυμη λίμνη και με τις λατ. λ. lucerna «λύχνος» (από τα φωσφορίζοντα νάρια της λίμνης), lucius «λούτσος (είδος ψαριού)» και lutum «λάσπη»]. λουκέτο (το) κινήτη κλειδαριά για πόρτες, συρτάρι, κιβώτια κ.λπ.: ΦΡ. (μτφ.) **βάζω λουκέτο** (i) (σε επιχείρηση) κλείνω, συνήθ. λόγω χρεοκοπίας (ii) (στο στόμα μου) σιωπώ, παύω να μιλώ, αυτολογοκρίνω-μαι.

[ETYM. < ιταλ. lucchetto, υποκ. τού παλ. γαλλ. loc < αρχ. γερμ. lok (π. αγγλ. lock)]. λούκι (το) {δύσchr. λουκ-ιόν | -ιόν} 1. υδροσωλήνας, κιούγκι ΣΥΝ. υδραγωγός 2. αυλακωτό κοίλωμα σε ξύλινη ή μεταλλική επιφάνεια ΣΥΝ. αυλάκι, ρείθρο ΦΡ. **μπάνιο στο λούκι** αναγκάζονται να προσαρμοστούν σε συγκεκριμένες συνθήκες, μεταβάλλοντας τον τρόπο ζωής μου, συνήθ. εντασσομένοι στο σύστημα 3. (μτφ.-αργκό) δύσκολη κατάσταση: *έχω τραβήξει | περσίει από πολλά ~ | πέφτω σε ~* 4. πέρασμα μεταξύ δύο ορεινών όγκων, τον οποίο καθιστά ευκολότερη την ανάβαση (στην ορειβασία). [ETYM. < τουρκ. oluk]. **Λουκία** (η) 1. όνομα αγίον γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM. μγν. κύρ. όν. < λατ. Lucia, θηλ. τού Lucius (< lux, -eis «φως»)]. Λουκιανός (ο) 1. αρχαίος εξελληνισμένος Σύρος σοφιστής και σατιρικός συγγραφέας (2ος αι. μ.Χ.) 2. όνομα αγίον τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. μγν. κύρ. όν. < λατ. Lucianus < Lucius (< lux, -eis «φως»)]. λουκούλλειος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Λουκούλλο ΦΡ. **λουκούλλιο γεύμα** εξαιρετικά πλούσιο γεύμα. [ETYM. μγν. < *Λουκούλλος* < λατ. Lucullus, όνομα Ρωμαίου στρατηγού (117-58/56 π.Χ.), περιώνυμο για τα πλούσια συμπόσια που οργάνωνε]. λουκουμάς (ο) {λουκουμάδες} παραδοσιακό γλυκό που παρασκευάζεται από αραβή ζύμη τηγανισμένη σε καυτό λάδι και σερβίρεται με μέλι και καννέλα. — (υποκ.) **λουκουμάδα** (το). [ETYM. < τουρκ. lokma, με ανάπτυξη ευφρονικού /u/]. **λουκουματζής** (ο) {λουκουματζήδες} ο ζαχαροπλάστης που φτεια-χνει και πωλεί λουκουμάδες. — **λουκουματζίδικο** (το). [ETYM. < τουρκ. lokmacisi]. λουκούμι (το) {λουκουμιού | -ιόν} 1. γλύκισμα που αποτελείται από ημιδιαφανή μάζα από σιρόπι με βάση το άμυλο τού αραβοσίτου, πασπαλισμένο με άχνη ζάχαρης, με την προσθήκη χρωστικών και αρωματικών ουσιών, ενδεχομένως και ξηρών καρπών: *λουκούμι-μουκί-ταες* (σε μικρά κομμάτια) ΦΡ. **μou ήθε λουκούμι** για κάτι εξαιρετικά ευπρόσδεκτο και βολικό, ίσως και αναπάντεχο 2. (μτφ. ως επιθ. για φαγητά) πολύ νόστιμος: *οι πατάτες είναι | έγιναν ~*. — (υποκ.) λουκουμάκι (το).

[ETYM. < τουρκ. lokum < αραβ. holqum]. Λουκρητία (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. Μεταφορά τού λατ. Lucretia, θηλ. τού Lucretius, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. lucrum «κέρδος»]. λουλακής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει ιώδη απόχρωση 2. Λουλακί (το) η ιώδη^ απόχρωση. Επίσης λουλακάτος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*. λουλάκι (το) {λουλακιού | χρω. πληθ.} ιώδης χρωστική ουσία που προέρχεται από το τροπικό φυτό «ανδικό».

[ETYM. < μγν. *λουλάκιον* < αραβ. hllak < περσ. hllak «γαλαζοπός» < nil «γαλάζιος» (< σανσkr. nīla «βαθυγάλαζος»)]. λουλακίζω ρ. μεθβ. {λουλακισ-α, -ηκα, -μένος} (παλαιότ.) βυθίζω ρούχα ή υφάσματα, κυρ. λευκά, σε λουλάκι (βλ. λ.) διαλυμένο με νερό, για να αποκτήσουν ανοιχτή χροιά και να είναι λαμπρά. — λου-λάκιασμα (το). λουλάς (ο) {λουλάδες} (λαϊκ.) 1. το κοίλο μέρος τού ναργυλιέ ή τού τσιμποκιού, όπου τοποθετούνται οι καννός και τα κάρβουνα: *«όταν καπνίζει ο ~, εσύ δεν πρέπει να μιλάς...»* (λαϊκ. τραγ.) ΦΡ. **αρτζι-μπουρτζι και λουλάς** βλ. λ. *αρτζιμπουρτζι* 2. η σύργγα με την οποία καπνίζεται το όπιο και το χασίς. [ETYM. < τουρκ. hile]. λουλού (η) {λουλούδες} 1. μικρό σκυλί σάλονιου 2. (α) (ως χαρακτηρισμός) για χαριτωμένο κοριτσάκι (β) (υβριστ.) για θηλυπρεπή άνδρα. [ETYM. < γαλλ. loulu, αρχική σημ. «μικρό σκυλάκι (χαιδεύτ.)» < loup-loup (< loup «λύκος»)]. λουλουδάδικο (το) (λαϊκ.) το ανθοπωλείο.

λουλουδάς (ο) {λουλουδάδες}, λουλούδου (η) {λουλουδούδες} (λαϊκ.) 1.ο ανθοπώλης | η ανθοπώλισσα 2. (το θηλ.) η πωλήτρια λουλουδιών σε νυχτερινό κέντρο. λουλουδάτος, -η, -ο [μεσν.] (για υφάσματα) στολισμένος με σμήματα λουλουδιών: -μαντήλι | *φόρεμα*. ΛΟΥΛΟΥΔΕΝΙΟΣ, -ια, -ιο όμοιος με λουλούδι ή κατασκευασμένος από λουλούδια, άνθινος: ~ στεφάνι. λουλούδι (το) {λουλουδιού | -ιόν} (καθημ.) 1. το μέρος τού φωτού που περιλαμβάνει τα όργανα τής αναπαραγωγής και όπου αναπτύσσεται ο καρπός: *η τριανταφυλλιά έβγαλε | πέταξε τα πρώτα της ~* ||

χαρίζω | *προσφέρω* (ένα μπουκέτο) *λουλούδια* ΣΥΝ. άνθος 2. (συνεκδ.) (α) το πώδες φυτό που ξεχωρίζει για το άνθος του (π.χ. μαργαρίτα, παπαρούνα, κρίνος, μενεζές κ.λπ.): *ποτίζω τα ~* (β) *γενιά | παιδιά των λουλουδιών* νέοι τής δεκαετίας τού 1960 και τού 1970 που ήταν υπέρ τής ειρήνης, τού έρωτα και τής ομορφιάς και συχνά κρατούσαν λουλούδια ή φορούσαν ρούχα με λουλούδια: είχαν χαρακτηριστική εμφάνιση με μακριά μαλλιά και ασυνήθιστα ρούχα και έκαναν χρήση μαλακών ναρκωτικών στις ΗΠΑ, κατά τον πόλεμο του Βιετνάμ συμμετείχαν στις αντιπολεμικές διαδηλώσεις με το σύνθημα «κάντε έρωτα, όχι πόλεμο (make love not war)» 3. (μτφ.) το ιδιαίτερα ωραίο, εκλεκτό ή αγαπητό πρόσωπο: *πρόσπεξε πώς φέρεσαι σ' αυτό το ~!* || (κ. ει-ρων.) *κλέφτες, μαστροποί, δολοφόνοι και άλλα τέτοια ~* ΣΥΝ. κόσημμα, στολίδι. Επίσης **λουλούδο** [μεσν.] κ. (λαϊκότ.) **λελούδι**. — (υποκ.) λουλουδάκι (το). [ETYM. < μεσν. *λουλούδι*(ν), αβεβ. ετύμου, πθ. < αλβ. l'u'e, Kat' αλλη άποψη, πρόκειται για συμφορμό των λ. *λελιδιόν και *λεριδιόν (< μγν. λειριόν «κρίνος»), ενώ, σύμφωνα με τρίτη άποψη, προέρχεται από ουσ. *λιλιου(ν) < λατ. liliu «κρίνος» + υποκ. επίθημα -ούδι/].

γαρβένια - ντάλια - μπικγκόνια - **μπουκαμβιλία** - **φούζα** - μα(γ)(ν)όλια - καμέλια. Κοινό στοιχείο στις ονομασίες αυτές είναι ότι προέρχονται όλες από κύρια ονόματα, τα ονόματα επιστημόνων κ.ά. που τα βρήκαν, τα διέδωσαν ή τα μελέτησαν: γαρβένια (gardenia) από τον Αμερικανό γιατρό Alexander Garden (1730-1791): ντάλια (dahlia) από τον Σουηδό βοτανολόγο Anders Dahl (t 1789): **μπουκαμβιλία** (bougainvillea) από τον Γάλλο θαλασσοπόρο Louis Antoine de Bougainville (1729-1811): μπικγκόνια (bigonia) από τον αββά Bigon, βιβλιοθηκάριο τού Λονδολίκου ΙΔ'· φούζια (fuchsia) από τον Γερμανό βοτανολόγο Leonhard Fuchs (1501-1566): μα(γ)(ν)όλια (magnolia) από τον Γάλλο βοτανολόγο Pierre Magnol (1638-1715) και το **καμέλια** (camellia) από τον Ιησούτη ιεραπόστολο G. J. Camellia (1661-1706), που το έφερε στην Ευρώπη.

λουλουδίω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λουλούδι-α, -μένος} 1. βγάζω λουλούδια, ανθίζω: λουλούδισε ο τόπος ΣΥΝ. θάλλω, ανθώ, ανθοβολώ 2. (μτφ.) βρίσκω σε ανηρή κατάσταση, ακμάζω. Επίσης λουλουδιάζω [μεσν.]. — **λουλουδίσιμα** (το).

λουλουδικό (το) (λαϊκ.-περίληπτ.) πολλά λουλούδια: *το τ ~ πέταξε στους τραγουδιστές δεν λέγεται!*

λουλουδιστός, -η, -ό γεμάτος λουλούδια, ανθισμένος. Επίσης λου-λουδιαστός, λουλουδότοπος (ο) έκταση με πολλά λουλούδια.

λούμπεν (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα φωτεινής ροής. [ETYM. < λατ. lumen «φως, λύχνος»].

λουμίνι (το) {λουμινιού | -ιόν} το φτίλι τού καντηλιού. — (υποκ.) λουμνίκι (το). [ETYM. < βεν. lumin < λατ. lumen «φως, λύχνος»].

λουμπά (η) {χwor. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) λάκκος, λακκούβα- ΦΡ. (μτφ.) *πέφτω στη λουμπά* πέφτω θύμα δόλιας ενέργειας. [ETYM. < αλβ. luba].

λουμπάκτος (ο) {άκλ.} η οσφυαλγία (βλ. λ.). [ETYM. < νεολατ. lumbago < λατ. lumbus «μέση, οσφύς, ισχίο»].

λουμπάρδα κ. **λομβάρδα** κ. **λομπάρδα** (η) {χwor. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) το κανόνι.

[ETYM. < ισπ. lombarda < bombard (με ανομοίωση), βλ. κ. *βομβαρδίζω*].

λούμπεν επιθ. {άκλ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. 1. αυτός που έχει χάσει τα προνόμια τής τάξης στην οποία κανονικά ανήκε, στερημένος από προνόμια και δικαιώματα 2. **λούμπεν προλεταριάτο** (στη μαρξιστική θεωρία) το κατώτατο στρώμα μιας κοινωνίας που είναι αποκομμένο από τις παραγωγικές διαδικασίες και ζει στο προθώριο, χωρίς να έχει ταξική συνείδηση (π.χ. άνεργοι, άστεγοι, μικροπαρόνομοι κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *προλεταρίος*.

[ETYM. < γερμ. Lumpen «ράκος, κουρέλι» < αρχ. γερμ. lappa, βλ. λ. λοβός]. λουμπινα (η) {χwor. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-υβριστ.) ο παθητικός ομοφυλόφιλος.

[ETYM. Αβεβ. ετύμου, ίσως < λούμπεν (βλ. λ.)].

Λουμπλιάνα (η) → Λιουμπλιάνα

λουνα **πα ρ κ** (το) {άκλ.} μεγάλος υπαίθριος χώρος, εξοπλισμένος με εγκαταστάσεις για την ψυχαγωγία των επισκεπτών (π.χ. παιχνίδια, θεάματα κ.λπ.), καθώς και με περίπτερα για πρόχειρο φαγητό και αναψυκτικά. [ETYM. < αγγλ. luna-park, όπως ονομάστηκε ένας από τους πρώτους τέτοιους χώρους διασκεδάσεως στο Μπρούκλιν τής Νέας Υόρκης. Η φρ. αποτελείται από τις λέξεις luna (< λατ. luna «σελήνη») + park «πάρκο»].

λουζ¹ επιθ. {άκλ.} πολυτελής: *ξενοδοχείο/καμπίνα*. [ETYM. < γαλλ. luxe < λατ. luxus «πολυτέλεια, τρυφή»].

λθ²-~(το) {άκλ.} μονάδα φωτισμού (σύμβολο lx) που ανήκει στο διεθνές μετρικό σύστημα και ισοδυναμεί με τον φωτισμό που δέχεται μια επιφάνεια από κάθετη φωτεινή ροή ίση με ένα λούμπεν ανά τετραγωνικό μέτρο, κατανεμημένη κατά ομοιόμορφο τρόπο. [ETYM. < αγγλ. lux < λατ. lux, -eis «φως»].

Λουξεμβούργο (το) (γαλλ. Grand Duché de Luxembourg = Μεγάλο Δουκάτο τού Λουξεμβούργου) 1. κρατίδιο τής Δ. Ευρώπης μεταξύ Βελγίου, Γερμανίας και Γαλλίας με πρωτεύουσα το Λουξεμβούργο, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και τη Λουξεμβουργιανή και νόμισμα το φράγκο Λουξεμβούργου (2002: ευρώ) 2. η πρωτεύουσα τού παραπάνω κρατιδίου. — **Λουξεμβούργιος** κ. **Λουξεμβουργιανός** (ο), Λουξεμ-

βούργια κ. **Λουξεμβουργιανή** (η), **λουξεμβουργιανός**, -ή, -ό. **Λουξεμβουργιανία** (τα).

[ETYM. Μεταφορά του γερμ. Luxemburg < μεσν. λατ. Lucili-burgum «μικρό φρούριο» < Lucili- (< αρχ. γερμ. lutila «μικρός») + -burgum (< αρχ. γερμ. burg «φρούριο, οχυρό»)].

λουσιμένος, -η (κ. -ένη), -ο [αρχ.] {λουόμεν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) (συ-νήθ. ως ουσ.) αυτός που κάνει μπάνιο στη θάλασσα.

λούπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο αμφικύρτος μεγεθυντικός φακός που χρησιμοποιείται ως απλό μικροσκόπιο **2.** ΤΥΠΟΓΡ. μεταλλικό όργανο με μεγεθυντικό φακό για τον έλεγχο των τυπογραφικών στοιχείων. [ETYM. < γαλλ. loupe < φρανκον. lupra].

λουπίνο (το) **1.** ποώδες ή ημιθαμνώδες φυτό που απαντά στη Μεσόγειο αλλά και στα λιβάδια της ΒΑ. Αμερικής, είδη του οποίου καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά, ως χλωρή λίπανση, για βοσκή ή για τη δημιουργία χλοοταπίτων **2.** (συνεκδ.) ο καρπός του παραπάνω φυτού, ο οποίος σήμερα χρησιμοποιείται κυρ. ως ζωοτροφή. Επίσης λουπίνι (το) κ. λούπινος (ο). [ETYM. < μεσν. λούπινον < λατ. lupinum, πηθ. < μγν. λόπιμον «είδος οσπρίου που αποφλοιώνεται εύκολα» (οπότε το λούπινο αποτελεί αντιδάν.) < αρχ. λέπω «ξεφλουδίζω, αποφλοιώνω» (βλ. λ. λέπι). Κατ' άλλη άποψη, το λατ. lupinum ανάγεται σε τ. lupus «λύκος» και είχε αρχικώς τη σημ. «χόρτο για λύκους»].

λουρί (το) {λουρ-ιού | -ιών} **1.** η ζώνη: ΦΡ. (α) **σφίγγω | κρατό (σφιγτά) τα λουριά (σε κάποιον)** ελέγγω πιο αυστηρά τη συμπεριφορά ή τις δραστηριότητες (κάποιου) (β) Λασκάρω **τα λουριά** βλ. λ. **λασκάρω** **2.** (γενικότ.) στενό και επίμηκες κομμάτι δέρματος: ~ **ρολογιού | μηχανής** || ο **σκόλος ήταν δεμένος με ένα** ~ ΣΥΝ. λουρίδα, ιμάντας. — (μεγεθ.) **λουρα** (η), (υποκ.) λουρακί (το).

[ETYM. < μεσν. λουρίν < μγν. λωρίον, υποκ. του λόρος «ζώνη, ιμάντας» < λατ. lorum].

λουρίδα κ. (λόγ.) **λωρίδα** (η) **1.** στενό και επίμηκες κομμάτι από δέρμα, χαρτί, ύφασμα ή άλλο υλικό: **κόβω ένα ύφασμα σε λουρίδες** **2.** (ειδικότ. στον τ. **λουρίδα**) η ζώνη για τη μέση (λ.χ. στα παντελόνια), η ζωστήρα: **παλιά οι γονείς έδερναν τα παιδιά με τη** ~ **3.** τμήμα επιφάνειας με μεγάλο μήκος και μικρό πλάτος- ΦΡ. **λωρίδα κυκλοφορίας** τμήμα της επιφάνειας δρόμου, στο οποίο μπορεί να κινηθεί μια σειρά αυτοκινήτων: η **τροχαία παραχώρηση επιπέδων λωρίδες κυκλοφορίας στους οδηγούς λόγω της μεγάλης κίνησης**. [ETYM. < λωρίδα, υποκ. του μγν. λόρος (βλ. λ.)].

λουριδιότος, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί ή αποτελείται από λουρίδες **2.** (για ζώο) αυτός που φέρει στο τρίχωμα του διαφόρων χρωμάτων λουρίδες. **Λούρος** (ο) ποταμός της Ηπείρου, που εκβάλλει στον Αμβρακικό Κόλπο. [ETYM. < μεσν. Λούρος, μεγεθ. του τ. λουρί(ν) (βλ. λ.)]. Πβ. μγν. λόρος].

λουσάρω ρ. μετβ. {λουσάρω-α, -τηκα, -μένος} ντύνομ με πολυτέλεια ΣΥΝ. καλλωπίζω. Επίσης **λουσαρίζω**. — λουσαρίσμα (το). [ETYM. < λούσο + παραχ. επίθημα -άρω].

λουσάτος, -η, -ο **1.** (για πρός.) ντυμένος με πολυτέλεια, καλλωπισμένος, με πολύ προσεγμένη εμφάνιση **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πολυτέλεια: ~ **φόρεμα** ΣΥΝ. φιγουράτος.

λούσιμο (το) [μεσν.] {λουσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πλύσιμο των μαλλιών: **σαμπουάν για συντό** ~ || ~ και **ξεβγάλμα των μαλλιών** **2.** (μτφ.) η κατσάδα (βλ. λ.), το βρήσιμο: **έφαγε ένα - από τον διευθυντή άνευ προηγουμένου**. — (υποκ.) λουσιματάκι (το) (σημ. 1).

λούσο (το) (καθμη.) η προσεγμένη και πολυτελής εμφάνιση, τα εντυπωσιακά ρούχα και τα είδη καλλωπισμού: **ξοδεύει όλα της τα χρήματα στα** ~. [ETYM. < ιταλ. lusso < λατ. luxus «πολυτέλεια, τρυφή»].

λουστραδόρος (ο) τεχνίτης που γυαλίζει συνήθ. ξύλινες επιφάνειες. [ETYM. Μεταφορά του βεν. lustrador < lustrar (βλ. λ. λουστράρω)].

λουστράκος (ο) → λούστρος

λουστράρω ρ. μετβ. {λουστράρω-α, -τηκα, -μένος} επαλείφω με λούστρο, κάνω (κάτι) στιλντό: ~ **έπιπλα | παπούτσια** ΣΥΝ. στιλβώνω, γυαλίζω. Επίσης λουστραρίζω. — λουστράρισμα (το). [ETYM. < ιταλ. lustrare «γυαλίζω, στιλβώνω» < λατ. lustrare «φωτίζω, γυαλίζω»].

λουστρίνι (το) {λουστριν-ιού | -ιών} **1.** γυαλιστερό βερνικωμένο δέρμα πολυτελείας **2. λουστρίνια** (τα) παπούτσια κατασκευασμένα από το παραπάνω δέρμα.

[ETYM. Μεταφορά του ιταλ. lustrino «γυαλιστερός» < lustrō, βλ. κ. λούστρο]. **λουστρό** (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** στιλπνή ουσία για την επάλειψη και στιλβωση επιφάνειας, βερνίκι **2.** (συνεκδ.) η στιλπνότητα, η γυαλάδα **3.** το λουστράρισμα, η στιλβωση **4.** (μτφ.) η επιφανειακή αιγλή, λάμψη (χωρίς να συνοδεύεται από ουσιαστικές ιδιότητες): **είναι ένα πανεπιστήμιο που έχει το -, αλλά σε θέματα οργάνωσης υστερεί σημαντικά σε σχέση με άλλα λιγότερο γνωστά**. [ETYM. < ιταλ. lustrō «λάμψη» < λατ. lustrare «φωτίζω, γυαλίζω» < lucere < lux «φως»].

λουστρός (ο) ο στιλβωτής παπουτσιών. — (υποκ.) **λουστράκος** (ο). **λουτήρας** (ο) (λόγ.) κινητό σκεύος ή κτιστή κοίλη κατασκευή, συνήθ. από πορσελάνη, για το λούσιμο. [ETYM. < μγν. λουτήρ, -ήρος < αρχ. λούω, βλ. κ. λούζω].

λουτήτιο (το) {λουτητίου} XHM. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Lu), που ανήκει στην πρώτη ομάδα των σπάνιων γαίων (βλ. κ. λ. **περιοδικός**, ΠΙΝ.). [ETYM. Μεταφορά του νεολατ. lutetium < Lutetia, το ρωμαϊκό όνομα

του Παρισιού].

λουτρ (το) {άκλ.} η γούνα που προέρχεται από ενυδρίδα. [ETYM. < γαλλ. loutre < λατ. lutra < *udra «ουδάνινο» (πβ. αρχ. εν-υδρ-ος, βλ. κ. **ούδωρ**), πηθ. με την επίδραση του ουσ. lutum «πηλός, λάσπη» λόγω των συνηθειών της ενυδρίδας]. **Λουτράκι** (το) {Λουτρακίου} κομμάτι του νομού Κορινθίας στον Κορινθιακό κόλπο, σημερινή λουτρόπολη. — **Λουτρακιώτης** (ο), **Λουτρακιώτισσα** (η), **λουτρακιώτικος**, -η, -ο.

[ETYM. Υποκ. του ουσ. **λουτρό**, εξαιτίας των ιαματικών λουτρών που υπάρχουν στην κομμόπολη].

λουτράρης (ο) [μεσν.] {λουτράρηδες}, **λουτράρισσα** (η) {λουτρα-ρισσών} ιδιοκτήτης ή υπάλληλος δημόσιων λουτρών. Επίσης **λου-τρακίζης** (ο).

λουτρικός, -ή, -ό [μγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα λουτρά: ~ **εγκαταστάσεις** **2. λουτρικό** (το) η πετσέτα που χρησιμοποιεί κανείς μετά το λουτρό **3. λουτρικό** (τα) το σύνολο των αντικειμένων που χρησιμοποιεί κανείς για το λουτρό του.

λουτρίνος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από συνθετικό υλικό, το οποίο θυμίζει στην υφή γούνα: **λουτρίνα ζωάκια για παιδιά** **2. λουτρίνο** (το) (α) κάθε παχνίδι, συνήθ. ζώομορφο, από το παραπάνω υλικό: τα ~ **θα τα βρείτε στο βάθος της αίθουσας** (β) το παλτό ή το μπουφάν που είναι κατασκευασμένο από λούτρ. [ETYM. Βλ. λ. **λουτρά**].

λουτρό (το) **1.** το πλύσιμο του σώματος (ή μέρους του σώματος) με νερό για καθαρισμό: **παίρνω το ~ μου** ΣΥΝ. μπάνιο **2.** η παρμόνη του σώματος ή τμημάτων του σε ρευστό (π.χ. ιαματικά νερά) ή ημίρρεστο μέσο (π.χ. λάσπη) για θεραπευτικούς σκοπούς **3.** το ιδιαίτερο δομάτιο σπιτιού, στο οποίο μπορεί κανείς να λουθεί, να καλλωπιστεί, συνήθ. και να κάνει τις σωματικές του ανάγκες ΣΥΝ. τουαλέτα, μπάνιο **4.** οίκημα με εγκαταστάσεις στο οποίο μπορεί κανείς να λουθεί: **δημόσια** ~ **5. λουτρά** (τα) (α) (παλαιότ. και στην αρχαιότητα) το δημόσιο οίκημα στο οποίο μπορούσαν να πλένονται πολλά άτομα συγχρόνως (β) ιαματικές πηγές με κατάλληλες εγκαταστάσεις για λουτροθεραπεία (συνήθ. σε παραθαλάσσια μέρη): ~ **Αιδητού** · ΦΡ. (μτφ.) (α) **λουτρό αίματος** μεγάλη αιματοχυσία (β) στα **κράτα του λουτρού** βλ. λ. **κρού**. [ETYM. < αρχ. λουτράν < λούω, βλ. κ. λούζω].

λουτροθεραπεία (η) {λουτροθεραπειών} η μεθοδική χρήση λουτρών για τη θεραπεία παθήσεων. — λουτροθεραπευτικός, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. balnéothérapie < balneo- (βλ. λ. **μπάνιο**) + thérapie < θεραπεΐα].

λουτροκαμινιές (ο) {λουτροκαμινιέδες} ο χώρος που περιλαμβάνει λουτρό και αποχωρητήριο.

λουτροπετσέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πετσέτα του μπάνιου.

λουτρόπολη (η) [1890] {-ής κ. -όλειος | -όλειος, -όλειων} οικισμός κοντά σε ιαματικές πηγές ή σε παραθαλάσσιο θέρετρο.

λουτροφόρος (η) ΑΡΧΑΙΟΛ. πήλινο ή μαρμαρίνο αγγείο με λεπτό σώμα και στενό, ψηλό λαμό, που χρησιμοποιείτο σε γαμήλια ή και τα-φικά έθιμα. [ETYM. αρχ. < λουτράν + -φόρος < φέρω].

λουτρώνας (ο) [αρχ.] **1.** εγκατάσταση για λουτρά **2.** (ειδικότ.) χώρος με ειδικές εγκαταστάσεις σε βυζαντινό μοναστήρι για το λουτρό των μοναχών. — **λουτρονικός**, -ή, -ό [μγν.].

λούτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** φυσική ή τεχνητή κοιλότητα του εδάφους, όπου συγκεντρώνονται νερά **2.** (μτφ.) καταμυσοσκεμένος, βρεγμένος μέχρι το κόκκαλο: **βήγκα στη βροχή χωρίς ομπρέλα κι έγινε** ~ || **μ'έκανες** ~. [ETYM. < σλαβ. luza «νερόλακκος»].

λουτσέρνα κ. **λουσέρνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζια, συνήθ. μπρούτζινη, λάμπα που παλιά λειτουργούσε με λάδι ή πετρέλαιο. [ETYM. < ιταλ. lucerna < μγν. λατ. lucerna < λατ. lucere «φωτίζω, φέγγω» < lux, -eis «φως»].

λούτσος (ο) ψάρι με επίμηκες σώμα, περίπου ενός μέτρου, κονικό κεφάλι, μεγάλο στόμα (με το κάτω σαγόμι του να προεξέχει) και μυτερά, ισχυρά δόντια. [ETYM. < βεν. luzzo < λατ. lucius «φωτεινός» (< lux, -eis «φως»)].

λούφα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (εκφραστ.) το να μην εκτελεί κανείς την εργασία που του έχει ανατεθεί ή να κάνει λιγότερη εργασία, εξευρισκοντας διάφορους (πονηρούς) τρόπους: **το ρίχνει στη** ~ **2.** (αργκό) η ξεκούραστη στρατιωτική θητεία. [ETYM. < λουφάω (υποχωρητ.)].

λουφαδόρος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που λουφάρει συστηματικά. —

λουφαδόρικος, -η, -ο. Επίσης λουφατζής. [ETYM. < λούφα + -δόρος (βλ. λ.)]. **λουφάω** ρ. αμετβ. {λουφάω} (εκφραστ.) δεν κάνω καμία κίνηση, δεν δίνω σημεία της παρουσίας μου: **ο σκόλος λουφάει σε μια γωνιά, όταν κατάλαβε πως το αφεντικό του είχε αγριέψει** ΣΥΝ. ζαρόνω, μαζεύομαι.

[ETYM. μεσν. < λουφάω < αρχ. λουφάω (<σταματό, αναπαύομαι), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδέεται με αρχ. γερμ. labdan «δρροσίτιο, ανακουφιστικό», αν και η γερμ. λ. θεωρείται από ορισμένους δάνειο από το λατ. lavare «πλένω». Η επιχειρηθείσα συσχέτιση με τα επιθ. **ελαφρός**, **ελαχός**, ακόμη και με το ουσ. **λόφος**, μοιλονότι θα μπορούσε να ερμηνευθεί σημασιολογικά, έχει για μορφολογικούς λόγους αποκλειστεί, ενώ η αναγωγή σε I.E. *sleubh- «κρεμώ χαλαρών» αποτελεί απλώς υπόθεση].

λουφάρω ρ. αμετβ. {λουφάρω κ. λουφάρισα} βρίσκω τρόπους για να μην εκτελώ τις εργασίες που μου ανατίθενται ή να κάνω λιγότερη εργασία (χωρίς να γίνωμαι αντιληπτός): **λουφάρει συστηματικά** || **ευκαίρια ψάχνει** για να **λουφάρει**. — λουφάρισμα (το).

[ETYM. < *λουφρα* (βλ.λ.)].
 λούφρες (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ο μισθός και ιδιαίτερα η αμοιβή που καταβαλλόταν στους αρματολούς επί Τουρκοκρατίας για την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών 2. (μτφ.) φιλοδώρημα ή γενικότερα κέρδος που επιτυγχάνεται χωρίς κόπο 3. η δωροδοκία. [ETYM. < μεσν. λουφές / *άλουφάς* < τουρκ. ulufe «μισθός γεντισάρων»].

Λούυ ρ. → Λούζω
 λοφίο (το) 1. ο φυσικός θύσανος από φτερά, που κοσμεί το κεφάλι ορισμένων πτηνών 2. (παλαιότ.) θύσανος από φτερά, τρίγες ή νήματα στο πηλίκιο ορισμένων στρατιωτικών στολών. [ETYM < μγν. *λοφίον*, υποκ. του αρχ. λοφίσκος με τη σημ. «κορυφή του κράνους»].
 λοφίσκος (ο) [1871] (λόγ.) ο μικρός λόφος.
 λοφοπλα για (η) η πλαγιά λόφου.

λόφος (ο) ύψωμα της επιφάνειας της γης χαμηλότερο από το βουνό: ο ~ *τού Λυκαβηττού / τού Αρδηττού*. — (υποκ.) (λόγ.) **λοφίσκος** (ο) [1871] κ. (καθμ.) λοφάκι (το).

[ETYM αρχ. αβελ. ετόμου. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη φρ. *«λόφον τε σείον Κάρικον»* (Αλκαίος), καθώς και ανάλογη πληροφορία του Ηροδότου, έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι πρόκειται για δάνειο καρικής προελ. με τη σημ. «κορυφή του κράνους». Κατ' άλλη εκδοχή, συνδέεται με τοχ. lar «κεφάλι», αρχ. σλαβ. lǫbǫ «κράνιο», πράγμα που προσκρούει σε φωνητικές δυσκολίες].
λοφοσειρά (η) [1895] λόφοι που σχηματίζουν σειρά.
 λοφοδής, -ης, -ες [αρχ.] {λοφοδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. γεμάτος από λόφους: ~ *περιοχή* 2. όμοιος στο σχήμα με λόφο.

λοχαγός (ο/η) αξιωματικός του Στρατού Ξηράς, ο οποίος διοικεί λόγο (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM. αρχ. (δορ. στρατιωτικός όρ.) < *λόχος* + *-αγός* < *άγω*].
 λοχεία (η) {λοχείων} (λόγ.) 1. η κατάσταση της λεχώνιας 2. ΦΥΣΙΟΛ. το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ τοκετού και αποκαταστάσεως της μήτρας στη φυσιολογική της κατάσταση και το οποίο διαρκεί από έξι έως οκτώ εβδομάδες. [ETYM. αρχ. < *λοχέω* < *λόχος* (βλ.λ.)].

λόχη (τα) {λοχίων} ΦΥΣΙΟΛ. τα υγρά που εκκρίνομαι από τον κόλπο καθ' όλη τη διάρκεια της λοχείας. [ETYM. αρχ. (ήδη στο Ίπποκράτη), βλ. κ. *λοχεία*].
 λοχίας (ο/η) [1833] {{(θηλ. γεν. λοχίων) | λοχίων} υπαξιωματικός του Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.): *μόνιμος / έφεδρος ~ Πεζικού / Πυροβολικού* || *στον στρατό λένε ότι ο ~ είναι η μάνα του λόγου*. [ETYM. < *λόχος*].

λόχημη (η) {λοχημών} τόπος γεμάτος πυκνούς θάμνους, συνήθ. καταφύγιο αγρίων ζώων και άλλων θηραμάτων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*. [ETYM. αρχ. < *λέχομαι* «ξασπλώνω» (ετεροπαθ. βαθμ. και επίθημα -μη, πβ. κ. *δραχ-μή*) < *λέχος* «κρεβάτι, ανάκλιτρο» (βλ. λ. *λεχώνια*)].

λόχος (ο) ΣΤΡΑΤ. μονάδα πεζικού του Στρατού Ξηράς, που διοικείται από λοχαγό: ~ *Υποσηριζέως Τάγματος* || *Ειδικός Μηχανοκίνητος* ~ ΦΡ. (α) *Ιερός Λόχος* βλ. λ. *ιερός* (β) *μάνα του λόγου* ο λοχίας. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «τόπος αναμονής, όπου κανείς πλαγιάζει περιμένοντας», < *λέχομαι* «ξασπλώνω» < *λέχος* «κρεβάτι, ανάκλιτρο» < Ι.Ε. *legh- «κείμαι (πλαγιασμένος)», πβ. μέσ. ιρλ. laigid «ξασπλώνω», αρχ. σκανδ. lǫg «θέση, κλίνη», λατ. lectus (> γαλλ. lit), γερμ. liegen «ξασπλώνω», αγγλ. lay κ.ά. Ομόρρ. *λεχ-ώφρα*], *λέκ-τρο(ν)* «κρεβάτι», *λόχ-μη*, *λοχ-εία* κ.ά. Η στρατιωτική σημ. της λ. *λόχος* πθ. οφείλεται στον τόπο όπου ένα στρατιωτικό σώμα ενέδρευε, στον χώρο αναμονής του].

Λ.Σ. (το) Αιμενικό Σώμα (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
LSD (το) (προφέρεται *Ελ-Ες-Ντι*) παραρθησιογόνο ναρκωτικό, που χρησιμοποιείται επίσης στην πειραματική ιατρική και γνώρισε μεγάλη διάδοση κατά τη δεκαετία του '60 και '70. [ETYM. < αγγλ. LSD, ακρόνυμο του Lysergic acid diethylamide (δια-θυλαμίδη του λυσεργικού οξέος)].

Λ.Υ.Β. (ο) Λόγος Υποψηφίων Βαθμωφόρων.
λυγάνεμος, -η, -ο *μόνο* στη ΦΡ. **κουνάμενος-λυγάνεμος** βλ. λ. *κουνάμενος*.

λυγά ρια (η) θάμνος με εύκαμπτα κλαδιά, που απαντά σε παραποτάμια περιοχές. Επίσης λυγιά
 [ETYM. < μεσν. *λυγαρέα* < αρχ. *λύγος* (βλ. κ. *λυγίζω*)]. **Λυγερή** (η) γυναικείο όνομα.
 λυγερόκορμος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που έχει λεπτό και ευλύγιστο σώμα.
 λυγερός, -ή, -ό 1. κομψός και εύκαμπτος: ~ *σώμα* ΣΥΝ. ευλύγιστος 2. (για πρόσ.) ψηλός και λεπτός ΣΥΝ. ευστάλης 3. **λυγερή** (η) νέα, ψηλή και χαριτωμένη γυναίκα. — **λυγερδός** (η). [ETYM μεσν. < *λυγέα* «λυγαριά» < αρχ. *λύγος*, βλ. κ. *λυγίζω*], *λυγίζω* ρ. μετβ. κ. αμετβ. {*λυγισ-α*, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. δίνω (σε σώμα) κάμπτο ή γωνιώδες σχήμα ασκώντας του κατάλληλη δύναμη: ~ *τα γόνατα* ΣΥΝ. κάμπτω ΑΝΤ. ιστώνω 2. κουνώ (το σώμα ή μέλος του σώματος) με χαριτωμένο ή αισθησιακό τρόπο: *«έλα σήκα, χόρευε το, το κορμί σου λύγισε τον* (λαϊκ. τραγ.) 3. (μτφ. για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να υποχωρήσει, να καταπέσει: *τα βόσανα της ζωής τον λύγισαν* ΣΥΝ. καταβάλλω ♦ (αμετβ.) 4. παίρνω κάμπτο ή κυρτό σχήμα, κάμπτομαι: *τα κλαδιά λύγισαν από το βάρος των καρπών* || *ο κακάμια λυγίζουν στο φύσημα του ανέμου* ΣΥΝ. γέρονω 5. (μτφ.) παύω να προβάλλω αντίσταση, ηττώμαι: *ο εχθρός λύγισε από τις συνεχείς επιθέσεις μας* ΣΥΝ. υποκύπτω, ενδίδω 6. (μτφ.) χάνω τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις, το θάρρος μου: *μετά τον χαμό του παιδιού της λύγισε* ΣΥΝ. αποκώνω 7. (μεσοπαθ. **λυγίεμα**) βλ. λ. *λυγώ* (σημ. 4). — **λυγίσμα** (το) [μγν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαρετό*. [ETYM. αρχ. < *λύγος* «λυγαριά» < *lug-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *leug-

«κάμπτω, λυγίζω», πβ. αρχ. σκανδ. lykna «λυγίζω τα γόνατα», αρχ. γερμ. loc «μπαούκλα», γερμ. Locke, αγγλ. lock, λατ. lucto «αγωνίζομαι (πθ. κάμπτοντας τα μέλη του σώματος)» (> ισπ. luchar) κ.ά. Ομόρρ. *λυγ-ερός*, *λυγ-αριά* κ.ά.]. *λύγινος*, -η, -ο [μγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από κλαδιά λυγαριάς: ~ *καϊάθι*. *λυγιστός*, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που μπορεί να λυγίσει, να καμφθεί

ΣΥΝ. εύκαμπτος, ευλύγιστος 2. αυτός που έχει λυγίσει ΣΥΝ. λυγισμένος, (λόγ.) κεκαμμένος- ΦΡ. (εκφραστ.) *κουνιστός και λυγιστός* (i) αυτός που κουνιέται χαριτωμένα και επιδεικτικά, ναζιάρης- κυρ. το θηλ. (ii) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος φαίνεται να μην έχει επηρεαστεί καθόλου από κάτι δυσάρεστο που συνέβη (και στο οποίο είχε ανάμειξη ή ευθύνη και ο ίδιος) (βλ. κ. **κουνάμενος-λυγάνεμος**, λ. *κουνάμενος*): *ενώ είχε αρρήσει τόση ώρα, ήρθε ~ σαν να μην έτρεχε τίποτα*. *λύγκος* (ο) {*λυγκών*} θηλαστικό σαρκοφάγο αλιουροειδές μήκους περίπου έναμιση μέτρου, με μικρό κεφάλι, ψηλά και δυνατά πόδια και οξεία ακη. Επίσης (αρχαιοπρ.) *λύγξ* [αρχ.] {*λυγκός*}. [ETYM. < αρχ. *λύγξ*, -γκός < *lu(n)k-s, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *lenk-α φωτίζω, λάμπω» (λόγος του λευκού τριχώματος και των λαμπερών ματιών του ζώου), πβ. αρμ. lus-an-un-k «λύγκος» (πλήθ.), αρχ. γερμ. luh8 (> γερμ. Luchs), αρχ. αγγλ. lox, ρωσ. tyst κ.ά. Ομόρρ. *λευκ-ός*, *λύγκος* κ.ά.].

λυγκός, -ή, -ό → λυγμάδης
λυγμός (ο) σύσταση του διαφράγματος και των λαρυγγικών μυών, που οφείλεται σε έντονο ψυχικό πόνο και συνδυάζεται συνήθ. το παρατεταμένο κλάμα: *κλάμω με λυγμούς* ΣΥΝ. αναφιλητό. [ETYM. αρχ. < *λύζω* «έχω λόξυγγω» < *(σ)λύγ-γω < *slug-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sleug- «καταπινω», πβ. ουαλ. llyngu, γερμ. schlucken, ρωσ. lykati κ.ά. Ομόρρ. *λόξυγγας* (βλ.λ.)].

λυγμοδής, -ης, -ες [αρχ.] {*λυγμόδ-ους* | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που συνοδεύεται από λυγμούς και αναφιλητά: ~ *κλάματα* Επίσης *λυγμ-κός*, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

λύγξ (ο) → λυγκας
λύγος (ο/η) η λυγαριά (βλ.λ.). [ETYM. αρχ. βλ. λ. *λυγίζω*].

λυγώ [μεσν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {*λυγός*... | *λύγ-ησα*, -έμια} ♦ (μετβ.) 1. λυγίζω- ΦΡ. (λαϊκ.) **λυγάει και (τα) σίδερα** για κάποιον που διαθέτει μεγάλη μική δύναμη 2. κουνώ ελαφρά, κάμπτο το σώμα ή μέλος του σώματος: ~ *τη μέση* || *λυγούσε με χάρη το κορμί της* ♦ 3. (αμετβ.) κάμπτομαι, γέρονω, αποκτώ κυρτό σχήμα- ΦΡ. (παροιμ.) **βέγγα που λυγάει δεν σπάει** όποιος ξέρει να ελίσσεται στις διάφορες καταστάσεις, βγαίνει ωφελήμενος 4. (μεσοπαθ. **λυγίεμα**) κουνιέμαι, κινώ ρυθμικά το σώμα ή μέλος του σώματος: *κουνιέται και λυγνέται* || ~ *στον ρυθμό της μουσικής* || *σπνέται και λυγνέται*.

Λυδία (η) 1. αρχαία χώρα και βασιλείο της Μικράς Ασίας με πρωτεύουσα τις Σάρδεις, το οποίο καταλύθηκε επί βασιλείας Κροίσου από τους Πέρσες υπό τον Κύρο 2. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. — **Λυδός** (ο) [αρχ.], **Λυδή** (η), **λυδικός**, -ή, -ό [μγν.] (σημ. 1). [ETYM. αρχ., αγν. ετόμου, προελλην. τοπωνύμιο, το οποίο χρησιμοποιήθηκε αργότερα και ως κύρ. όνομα].

λυδία λίθος (η) 1. η σκληρή μαύρη πυριτική πέτρα, με την οποία ελέγχεται ο βαθμός γνησιότητας του χρυσού και του αργύρου 2. (μτφ.) καθετί (ιδιότητα, κατάσταση, όργανο, γεγονός) με το οποίο δοκιμάζεται η αληθινή, η αξία και η ιδιότητα (κάποιου): η *ελευθερία του λόγου αποτελεί τη ~ της δημοκρατίας*. [ETYM. αρχ. φρ. (επίσης *λυδία πέτρα*)], επειδή η πέτρα αυτής της μορφής ανακαλύφθηκε και χρησιμοποιήθηκε στην περιοχή της Λυδίας. Η φρ. απαντά κατά ενάλλαγή με την αρχ. λ. *βάσανος*].

λυθρίνι (το) (συνήθ. ορθ. *λυθρίνι*) {*λυθριν-ιού* | -ιών} κοκκινωπό ψάρι που αθωνεί στα νερά της Μεσογείου και των τροπικών θαλασσών, έχει σώμα ωοειδές και πεπλατυσμένο και αλειεύεται για το θρεπτικό και νόστιμο κρέας του.

[ETYM. < **ερυθρίνιον* (με αποβολή του ατόνου αρχικού ε- και ανομοί-ωση), υποκ. του αρχ. *ερυθρίνος* < *ερυθρός*].

Λυκαβηττός (ο) λόφος της Αθήνας στο κέντρο περίπου της πόλης. [ETYM αρχ., αγν. ετόμου. Το επίθημα -*ησσός* | -*ηττός* οδηγεί στην άποψη ότι πρόκειται για προελλην. τοπωνύμιο. Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ. συνδέεται με το αρχ. ουσ. *λυκάβας*, ό «ετήσιος» (με τη σημ. «ετήσια εορτή προς τιμήν ενός θεού»), που θεωρείται επίσης προελλην. (αιγαιαικός) όρος].

λυκάναν (η) [αρχ.] {*δύσφρ. λυκανάνω*} ο θηλυκός λύκος.
 λυκανθρωπία (η) [μγν.] {*χωρ. πληθ.*} Ι.ΙΑΤΡ. φρενοπάθεια κατά την οποία ο ασθενής φαντάζεται τον εαυτό του μεταμορφωμένο σε λύκο και προσπαθεί να μιμηθεί τη φωνή του και τη συμπεριφορά του 2. (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) η ιδιότητα ανθρώπου να μεταμορφώνεται σε λύκο.

λυκάνθρωπος (ο) [μγν.] {*λυκανθρώπ-ου* | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που πάσχει από λυκανθρωπία (βλ.λ.) 2. (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) ο άνθρωπος που μεταμορφώνεται σε λύκο.

λυκανγές (το) {*λυκαγγούς* | *χωρ. πληθ.*} 1. το χρονικό διάστημα πριν από την ανατολή του ηλίου και το αμυδρό φως που απλώνεται στον ουρανό κατά την ώρα αυτή ΣΥΝ. χάραμα, χαράναη ΑΝΤ. λυκόφως, σούρουπο 2. (μτφ.) το ξεκίνημα χρονικής περιόδου: *στο ~ της νέας εποχής*.

[ETYM. Ουδ. του αρχ. επιθ. *λυκανγής* < *λυκ-* (< *λυκ: «πρωινό φως, χάραμα», βλ. λ. *λύγκος*) + *-ανγής* < *ανγή*].

λυκείαρχης (ο/η) [1890] {(θηλ. γεν. *λυκείαρχης*) κλητ. *λυκείαρχα* | *λυκείαρχων*}, **λυκείαρχισσα** (η) {*λυκείαρχισσών*} διευθυντής λυκεί-

ου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο*. λύκειο (το) {λυκεί-ου | -ων} 1. το τριτάξιο σχολείο που παρακολουθούν οι απόφοιτοι του γυμνασίου και το οποίο αποτελεί την ανώτερη από τις δύο βαθμίδες της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα: γενικό | κλασικό | τεχνικό | πολυκλαδικό ~ 2. (γενικότ.) εκπαιδευτήριο διαφόρων ειδών σε χώρες της Ευρώπης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο, σχολείο*.

[ETYM. < αρχ. *Λύκειον*, γυμνάσιο της αρχ. Αθήνας, που οφείλει την ονομασία του σε γειτονικό τερό, αφιερωμένο στον *Λύκειο Απόλλωνα* (όπου βρισκόταν η σχολή του Αριστοτέλη). Το επίθ. *λύκειος* (*Απόλλων*) έχει προκαλέσει πολλές ετυμολογικές συζητήσεις. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τον εναλλακτικό τ. *Λύκειος*, έχει υποστηριχθεί ότι πρόκειται για παράγωγο του τοπωνυμίου *Λυκία* (< **λύκη* «πρωινό φως, χάραμα»). Αν, ωστόσο, συνδυαστεί το επίθ. *λύκειος* με το αρχ. *λυκοκτόνος* (που επίσης αποδίδεται στον Απόλλωνα), τότε φαίνεται πιθανότερη η άποψη ότι *λύκειος* < *λύκος*. Τέλος, η εκδοχή της απευθείας αναγωγής στο ουσ. **λύκη* δεν μπορεί να αποκλειστεί].

λυκιδεύς (ο) {λυκιδ-εύς, -έα | -εις, -έων} (αρχαιοπρ.) το λυκόπουλο. [ETYM. μτρν., υποκ. του αρχ. *λύκος*].

λυκόμορφος (ο) αναρτητικό φυτό, ο καρπός του οποίου χρησιμοποιείται στη ζύθοποια και τη φαρμακευτική.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. (*Humulus lupulus*, υποκ. του *lupus* «λύκος»)].

λυκόμορφος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει τη μορφή λύκου, που μοιάζει με λύκο.

λυκόπουλο (το) 1. το νεογέννητο του λύκου ΣΥΝ. λυκιδεύς · 2. παιδί μικρής ηλικίας που ανήκει στην πρώτη βαθμίδα του σώματος των προσκόπων.

[ETYM. μεσν. < *λύκος* + υποκ. επίθημα -*πουλο* (< λατ. *pullus* «νεοσσός»)].
λύκος (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) 1. αρπακτικό σαρκοφάγο θηλαστικό, πιο μεγαλόσωμο από τον σκύλο, με λοξά, κίτρινα μάτια, όρθια αφτιά, τρίχωμα πυκνό και μαλακό και φουντωτή ουρά· φρ. (α) *πεινάω σαν λύκος* είμαι πολύ πεινασμένος (β) *τρώω σαν λύκος* τρώω λαιμάργα και άπληστα (γ) (μτρ.) (*από το | στο*) *στόμα του λύκου* βλ. λ. *στόμα* (δ) *γλύντωσα απ' του λύκου τα δόντια* σόθηκα από μεγάλο και βέβαιο κίνδυνο (ε) (οικ.-σπών.) οι στον *λύκο!* | *που να σε φάει ο λύκος* ως έκφραση οργής (στ) (παροιμ.) ο *λύκος στην αναμυομπούλα χαιρέται* βλ. λ. *αναμυομπούλα* (ζ) *βλέναι τον λύκο να φυλάει τα πρόβατα* για περιπτώσεις που ανατίθεται η φύλαξη, η προστασία πρόσωπου ή πράγματος σε κάποιον που έχει κακές προθέσεις απέναντι του (η) (παροιμ.) ο *λύκος κι αν εγέρασε (κι άλλαζε το μαλλί του, μήτε τη γνώμη άλλαζε μήτε την κεφαλή του)* ο κακός άνθρωπος πολύ δύσκολα αποβάλλει τις κακές του συνήθειες (θ) (παροιμ.) *θρένε λύκο τον χερσώνα, να σε φάει το καλοκαίρι* για αγχριστους ανθρώπους που βλέπουν τους ενεργότες τους 2. το λυκόσκυλο 3. (μτρ. για πρόσ.) επιθετικός και αμοιβόρος άνθρωπος · 4. ΙΑΤΡ. κάθε μορφή δερματοπάθειας που χαρακτηρίζεται από αλλοίωση των ιστών του δέρματος: *τοπικός* ~ (η φυματίωση του δέρματος) || *συστηματικός ή διάχυτος ερυθηματώδης* ~ · 5. η σφύρα της σκανδάλης παλιού κυνηγετικού όπλου ΣΥΝ. κόκορας · 6. ποδός φυτό, χωρίς ή με ελάχιστη χλωροφύλλη, που ζει παρασιτικά στις ρίζες άλλων έχει μικρά φύλλα και άνθη σε ταξιανθίες. [ETYM. αρχ. < Ι.Ε. **wlk*“-ο-, που έχει προξενήσει ερμηνευτικές δυσκολίες, διότι αντί του αναμενόμενου λάπαπανά το λίκ Η ανωμαλία αυτή έχει ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα της επίδρασης του ημφώνου -W- (που προηγείται) ή, κατ' άλλη άποψη, ως αποτέλεσμα συμφορμού με τη συνώνυμη και παράλληλη Ι.Ε. ρίζα **luk*“-ο- (πβ. λατ. *lupus* «λύκος», γαλλ. *loup*, ισπ. *lobo* κ.ά.). Στο Ι.Ε. θ. **wlk*“-ο- ανάγονται και άλλες Ι.Ε. λ. με τη σημ. «λύκος», πβ. σανσκρ. " *vrka-h*, λιθ. *vilkas*, πολ. *wilk*, σερβοκρ. *vuk*, γερμ. *Wolf*, αγγλ. *wolf* κ.ά. όμωρ. λύσσα (βλ.λ.)].

λυκόσκυλο (το) κάθε σκύλος από ράτσα μεγαλόσωμων ποιμενικών που θυμίζουν λύκο σε ορισμένα τους χαρακτηριστικά (π.χ. μυτερά, όρθια αφτιά, μακριά τριχώτη ουρά) και χρησιμοποιούνται συχνά ως φύλακες. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Wolfshund*].

Λυκούργος (ο) 1. νομοθέτης της αρχαίας Σπάρτης, στον οποίο αποδίδονται οι θεσμοί της πόλης 2. ανδρικό όνομα. — *λυκούργεως*, -ος | -α, -ο [αρχ.] (σημ. 1). [ETYM. < αρχ. *Λυκούργος* < *λύκο*- (βλ. λ. *λυκαγέες*) + *-εργος* < *έργον*].

λυκούρινος (ο) ο καπνιστός κέφαλος. [ETYM. < ιταλ. *liocorno* (με παρετυμολ. επίθρ. του *λύκος* και των ονομάτων άλλων υφάρων, λ.χ. *κυπρίνος, γυρίνος*) < *unicorno* «μονόκε-ρως» < λατ. *unicornis*].

λυκοφιλία (η) [αρχ.] {λυκοφιλί-ών} (μτρ.) η υποκριτική και ύπουλη φιλία μεταξύ ανθρώπων που αλληλομισούνται.

λυκοφωλία (η) 1. το μέρος όπου φωλιάζει ο λύκος, η λυκότρυπα 2. (μτρ.) ομάδα εχθρικών προσώπων ή ο τόπος όπου βρίσκονται.

λυκόφως (το) {λυκόφω-τος} 1. το αμυδρό φως που μένει μετά τη δύση του ηλίου και μέχρι να νυχτώσει ΣΥΝ. σούρουπο, σύαμμο, αμφι-λύκη ΑΝΤ. *λυκαγέες* 2. (μτρ.) εποχή παρακμής, το τέλος μιας περιόδου: *το ~ τού Μεσαίωνα* || «*Το ~ των θεών*» (όπερα του Ρ. Βάγκνερ από την τετραλογία «Το δαχτυλίδι των Νιμπελούγκεν»). [ETYM. μτρν. < *λύκο*- (< **λύκη* «πρωινό φως, χάραμα») + *φως*].

λυμαίνομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) 1. καταστρέφω, ρημάζω: *κατά τον 19ο αι. την ελληνική ύπαιθρο λυμαίνονταν διάφορες ηλητρικές συμμορίες* 2. εκμεταλλεδομαι εξαντλητικά, αποκομίζω κέρδος κατά αθέμιτο τρόπο από (κάτι): *διάφοροι απατεώνες λυμαίνονται τον δημόσιο πλούτο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. αρχ. < *λύμα*].

λύματα (τα) {λυμά-των} τα ακάθαρτα νερά και οτιδήποτε άλλο ακάθαρτο απομακρύνεται μέσω του αποχετευτικού συστήματος: *οι θάλασσες μολύνονται από τα βιομηχανικά ~ || ~ πλυντηρίων || βιολογικός καθαρισμός των ~* (βλ. κ. λ. *απόβλητα*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*. [ETYM < αρλ. *λύμα* < θ. *λυ-*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **leu* «κόβω, χωρίζω», πβ. αλβ. *ler* «λάσπη, πηλός» (< **leu-*(h)g-), λατ. *pol-luo* «μολύνω, ρυπαίνω» (< **por-luo*, πβ. γαλλ. *pollution*), λιτμ «βρομιά, λάσπη», μέσ. αγγλ. *loth* «αηδιαστικός» (πβ. αγγλ. *loathsome*) κ.ά. Ομωρρ. *λυμαίνομαι, λυμεών[ας]* κ.ά. Αβέβητα παραμένει η σύνδεση με τα αρχ. ρ. *λύω* και *λύωθ*].

λυμεώνος (ο) (λόγ.) ο καταστροφέας. Επίσης (αρχαιοπρ.) *λυμεών* [αρχ.] {λυμεών-ος}.

[ETYM. < αρχ. *λυμεών*, -ώνος < *λύμη* «καταστροφή, διαφθορά», πα-ρύσ. τ. του ουσ. *λύμα* (βλ. λ. *λύματα*)].

λυμφατικός, -ή, -ό → λεμφατικός

λυμφασίμος (ο) → λεμφασίμος

λύμψη (η) → λέμφος

λυντσάρω ρ. → λιντσάρω

λύνο ρ. μετβ. {έλυ-σα, λύ-θηκα, -μένος} 1. (για κόμπους, νήματα, μαλλιά κ.λπ.) *ξημπλέκω, γαλάω* το δέσιμο, ώστε να ξεχωρίζει η κάθε άκρη (του σχοινού, της κλωστής κ.λπ.): *~ τον κόμπο | το σκοινί από τον πάσσαλο || ~ τα κορδόνια των παπουτσιών μου || ~ τη ζώνη | τη γραβάτα ΣΥΝ*. Ξεδένω ΑΝΤ. *δένω* φρ. *λύνω και δένω* (μεσν. φρ.) έχω πολλές εξουσίες, μπορώ να κάνω ό, τι θέλω· βλ. κ. *λύειν και δεσμείν*, λ. *λύω* 2. (α) *απαλλάσσω* (κάποιον/κάτι) από αυτό με το οποίο είναι δεμένο: *~ τα παπούτσια μου || ~ τον σκύλο* (β) *απαλλάσσω* (κάποιον) από τα δεσμά (του), απελευθερώνω (κάποιον) που τον έχουν δεμένο: *έλυσαν τους αιχμαλώτους || έμειναν πολλές ώρες δεμένοι χειροπόδαρα περιμένοντας κάποιον να τους λύσει* 3. (μτρ.) *απαλλάσσω* κάποιον από μάγια: (παρμύθι) *και μόλις τον έλυσαν τα μάγια, ο βάρχαρος μεταμορφώθηκε σε ένα όμορφο βασιλόπουλο* 4. *αποσυναρμολογώ: ~ το όπλο στα μέρη από τα οποία αποτελείται* ΑΝΤ. (συναρμολογώ 5. (α) βρίσκο το αποτέλεσμα: *~ την άσκηση | το πρόβλημα* (β) βρίσκο το ζητούμενο, το άγνωστο στοιχείο: *~ το μυστήριο του χαμένου θησαυρού || ~ το αίνιγμα* 6. θέτω τέρμα σε (κάτι αρνητικό ή επίζημο) ρυθμίζοντας το, τακτοποιώντας το: *πρέπει σύντομα να λύσετε τις προσωπικές σας διαφορές || αυτή η παρεξήγηση πρέπει να λυθεί το συντομότερο* 7. *τερματίζω: απογοητευμένοι έλυσαν την πολιορκία και απεχώρησαν* 8. *κάνω* (κάτι/κάποιον) να λειτουργεί ελεύθερα, απαλλάσσω από πρόβλημα, δυσκολία, παράγοντα που συνιστά εμπόδιο: *μόλις πει μερικά ποτηράκια κρασί, θα τον λυθεί η γλώσσα και θα μας τα πει όλα || το γρηγόριο γκολ έλυσε τα πόδια των παικτών και τους βοήθησε να παίξουν χωρίς άγχος*· φρ. *λύω τα χέρια* (κάποιον) *απαλλάσσω* (κάποιον) από περιορισμούς και δεσμεύσεις, ώστε να μπορεί πλέον να ενεργεί ελεύθερα: *η υπογραφή απόφαση λύνει τα χέρια των αστυνομικών σε ορισμένες υποθέσεις που απαιτούν ιδιαιτέρους και άμεσους χειρισμούς* 9. διακόπτω: *τον ζήτησαν να λύσει τη σισίη του και να πάρει θέση στο ζήτημα που ανέκυψε*· (ειδικότ. μεσοπαθ. *λύνομαι*) 10. *απαλλάσσομαι* από αυτό με το οποίο είμαι δεμένος, απελευθερώνομαι: ο *σκύλος | το άλογο | η κατσικά λύθηκε || ο αιχμάλωτος λύθηκε και δραπέτευσε* 11. (για πρόβλημα) έχω λύση, μπορεί να βρεθεί τρόπος αντιμετώπισης μου: *το ζήτημα σας λύνεται εύκολα || με λόγια και εξάργελιες δεν λύνονται τα προβλήματα της οικονομίας* 12. σε διάφορες φράσεις που δηλώνουν γαλήραση, άνεση κ.λπ., όπως φρ. (α) *λύνομαι* | *πεθαίνω στα γέλια* βλ. λ. *γέλιο* (β) *λύνεται τα πόδια μου* γαλήραση από την ένταση, απελευθερώνομαι από άγχος και κινούμενα άνετα και ελεύθερα (βλ. κ. σημ. 8) (γ) *λύνονται τα γόνατα μου* (ομωρ. φρ. *γούνατ'* έλυσαν, αρχική σημ. «κόποσε») αισθάνομαι γενικό φόβο: *μόλις αντίκρισε τον ληστή, της λύθηκαν τα γόνατα ΣΥΝ* παραλύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνο, κλείνω*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *λύω* (κατά το σχήμα *πύω - φτίνω*) < θ. *λυ-*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **leu*- «κόβω, χωρίζω», πβ. σανσκρ. *luna*- «κοιμένος», λατ. *solvo* «διαλύω» (< **se-luō*), αρχ. γερμ. *lausjan* «γαλαρώνω», γερμ. *lösen*, επίθημα -*los* «στερημένος από» (λ.χ. *goit-los* «άθεος»), αγγλ. *loosen* «γαλαρώνω», *lose* «χάνω» κ.ά. Ομωρρ. *λύ-σις, λυ-τός, λυ-τρο(ν)* κ.ά.].

λυόμενος, -η, -ο 1. αυτός που αποτελείται από μέρη, τα οποία έχουν προκατασκευαστεί σε εργοστάσιο, για να συναρμολογηθούν αργότερα *άλλω: ~ σπίτι | έπιπλα* 2. *λυόμενος* (το) {λυομέν-ου | -ων} κτίσμα, τα μέρη του οποίου έχουν προκατασκευαστεί στο εργοστάσιο και συναρμολογήθηκαν στο οικοπέδο πάνω σε σταθερή βάση από μπετόν: *δεν είχαν άδεια κι έφτεαζαν ~*. [ETYM. Μτρ. μέσ. ενεστ. του αρχ. *λύω*]. *λυπάμαι* ρ. → *λυπό*

λυπάμαι: συνώνυμα. Το ρήμα *λυπάμαι* έχει διττή λειτουργία και σημασία: ως αμετάβατο ρ. σημαίνει «αισθάνομαι λύπη», ενώ ως μεταβατικό ρ. χρησιμοποιείται ίδιος σε επικλήσεις/παρακλήσεις (*λυπήσου* | *λυπήθετε μας - τη λυπήθηκαν*) για να σημαίνει «βοηθή κάποιον από λύπη, με διάθεση να ανακουφίσει τον πόνο του, να συμπαρασταθώ στην ανάγκη του». Με τη β' (μεταβατική) σημασία χρησιμοποιούνται και το *σπλαγχνίζομαι* (*Σπλαγχνίσου μας!* - *Τον σπλαγχνίστηκαν οι συγχωριανοί του*) και λιγότερο το *ευσπλαγχνίζομαι*. Δηλώνουν και αυτά την έμπρακτη συμπαράσταση και λύπη για την κατάσταση κάποιου. Το ίδιο και το *συμπαύω*, από τη συμμετοχή στον πόνο κάποιου, φθάνει στη σημασία «συμπαράσταση ενεργώς, βοηθώ κάποιον». Το ελεώ σήμερα χρησιμοποιείται κυρίως με τη σημασία «προσφέρω ελεημοσύνη, δίνω χρηματική βοήθεια» και, λιγότερο, με τη σημ. «λυπάμαι, βοηθώ» (*Ο θεός να σε ελεήσει*). Συναίσθημα λύπης (οίκτου) μαζί με έναν

βαθμό καταφρόνιας για την κατάντια κάποιου δηλώνουν το οϊκτι-ρω (Είναι να τους οικτίρει κανείς εκεί που οδήγησαν μια επιχείρηση που ανθούσε μέχρι πριν από λίγο) και λιγότερο το ελεεινο-λογό που εκφράζει περισσότερο λύπη και καταφρόνια ανάμικτη με αγανάκτηση (Όλοι τον ελεεινολογούν που άφησε τον τραυματία να πεθάνει αβοήθητος αντί να τον μεταφέρει στο νοσοκομείο).

λύπη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο ψυχικός πόνος (για κάποιον/κάτι, τού οποίου συναισθανόμαστε την κατάσταση), το δυσάρεστο συναίσθημα που αισθάνεται κανείς (για κάτι άσχημο που συνέβη και το οποίο μας στερεί τη χαρά): *λίγες χαρές και πολλές ~* || *προκαλώ σε κάποιον ~* || *αισθάνθηκα ~, όταν έμαθα τον θάνατο του* || (μτφ.) *έπνιγε τη ~ του στο ποτό* || *εκκράζω τη ~ μου σε κάποιον για κάτι* - ΦΡ. *προς μεγάλη μου λύπη | με λύπη μου | μετά λύπης (μου)* για περιπτώσεις στις οποίες πρόκειται να αναγγείλουμε σε κάποιον κάτι δυσάρεστο ή 'α εκφράσουμε τη δυσάρεσκεια μας (για κάτι αρνητικό): *προς μεγάλη μου λύπη σας ανακοινώνω ότι ο συγγενής σας απεβίωσε* || *μετά λύπης μου είμαι υποχρεωμένος να σας τιμωρήσω* || *με λύπη μου σας λέω ότι δεν μπορεί πλέον να σας βοηθήσω* ΣΥΝ. θλίψη, οδύνη 2. (ειδι-κός.) συμπόνια, οίκτος: *βλέποντας πώς ζει σ' αυτή την τρώγλη, μόνο ~ αισθάνεσαι* || *πλημύρισε την ψυχή της, μόλις είδε τους τραυματίες* || *πώς να μη νιώθεις ~ βλέποντας τους σ' αυτά τα χάλια*: [ΕΤΥΜ. αρχ., μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leup- (<οικματιάζω, συνθλιβώ>), πβ. σανσκρ. lu-m-rāti, λατ. lu-m-ri «κόβω, σχίζω» (> ισπ. rompre «σπάζω»), ρωσ. lupiti κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικά ασθένειες, καθώς και εδάφη ακατάλληλα για καλλιέργεια, από τα οποία προήλθε μεταφο-ρικός η σημ. «στενοχωρία, θλίψη»].

λύπημος (ο) {λαϊκ.} λυπητήρ, οίκτος, συμπόνια. [ΕΤΥΜ. <λυπώ | -ούμαι + -μός, κατά τα σταματη-μός, μετρη-μός, καιμός].

λυπηρός, -ή, -ό [αρχ. -ό] αυτός που προκαλεί λύπη, επειδή είναι δυσάρεστος: *είναι λυπηρό αυτό που λες, αλλά τι μπορούμε να κάνουμε*; || *είναι το φαινόμενο να κάνει μαθητές τα βιβλία τους στο τέλος του σχολικού έτους* ΣΥΝ. θλιβερός, λυπητερός, αλγεινός ΑΝΤ. ευχάριστος.

λύπηση (η) {μεσν.} {χωρ. πληθ.} (καθμ.) ο οίκτος, η συμπόνια: κυρ. στη ΦΡ. *για λύπηση* (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον/κάτι αξιολύπη-το: *είναι ~*. λυπητερός, -ή, -ό 1. αυτός που προκαλεί λύπη: *~ ιστορία* ΑΝΤ. ευχάριστος 2. (αργκό-σκιωπ.) *λυπητηρή* (η) ο λογαριασμός τον οποίο πρέπει να πληρώσει κανείς: *ήρθε η ~ (π.χ. από τον Ο.Τ.Ε.)* || *το γκαρσόνι έφερε τη ~* 3. αυτός που εκφράζει λύπη: *~ τραγουδι* | *σκοπός* ΣΥΝ. θλιμμένος ΑΝΤ. χαροπός, χαρούμενος, ευθύμιος. [ΕΤΥΜ. μεσν. <λύπηση + παραγ. επίθημα -(τε)ρός. Το θηλ. στη σημ. «λογαριασμός» αποδίδει το γαλλ. (la) douleureuse].

λυπομανής, -ής, -ές [1893] {λυπομαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που κατέχεται από παθολογική μελαγχολία.

λυπομανία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ψυχοπάθεια που χαρακτηρίζεται από έντονη μελαγχολία.

λυπό ρ. μετβ. {λυπείς...} {λύπ-ησα, -ούμαι κ. -άμαι, -άσαι...} -ήθηκα, -ημένος} 1. (λόγ.) κάνω (κάποιον) να αισθανθεί λύπη, να στενοχωρηθεί: *με λυπεί βαθύτατα η κατάσταση του* || *μας λυπήσε όλους ο θάνατος του ΣΥΝ. δυσάρεστο* ΑΝΤ. χαροποιό (-μεσοπαθ. *λυπούμαι | λυπάμαι*) ♦ (μετβ.) 2. αισθάνομαι και δείχνω συμπόνια σε (κάποιον) λόγω της κατάστασης στην οποία βρίσκεται: *τους βλέπεις και τους λυπάσαι έτσι όπως ζουν* ΣΥΝ. συμπόνιό 3. (ειδικότε.) αισθάνομαι οίκτο, δείχνω έλεος (για κάποιον): *του ζήτησε να λυπηθεί την οικογένεια του και να μην τον απολύσει* || *δεν με λυπάσαι γέρον άνθρωπο να με τυραννάς έτσι*; || *μας λυπήθηκε ο Θεός και σωθήκαμε* 4. υπολογίζω πολύ (κάτι), νοιάζομαι γι' αυτό (συνήθ. με άρνηση): *δεν τα λυπάσαι τα νιάτα σου που τρέχεις έτσι με τη μηχανή*; || *δεν τη λυπάσαι τη ζωή σου και καπνίζεις τόσο*; 5. δυσκολεύομαι να ξεδέσω (κάτι), στιγ-γουνεύομαι: *τα λυπάται τα λεφτά* || *το λυπάται το λάδι και το ρίχνει με το σταγονόμετρο* || *λυπάται και τη δέκαρά* ♦ (μετβ.) 6. στενοχωριέμαι: (+που | +για) *~ που δεν θα είμαι μαζί σας αύριο* || *~ που θα σας πικράνω, αλλά πρέπει να σας που κάτι δυσάρεστο* || *~ για την ενόχληση* 7. αισθάνομαι λύπη (για κάποιον/κάτι): *~ για σένα - αλλιώς σε ήξερα κι αλλιώς σε βρήκω* || *~ για όσα συνέβησαν* 8. (απολύτως) για τη δήλωση λύπης, συμπόνιας ή συγγνώμης: *-Η αρρώστια του επιδεινώνεται μέρα με τη μέρα —!* || *~ δεν ήθελα να σας ενοχλήσω.* ΣΧΟΛΙΟ λ. θημάαι. [ΕΤΥΜ. <αρχ. λυπό <λυτή],

λύρα (η) {λυράων} 1. έγχορδο όργανο των αρχαίων Ελλήνων, αλλά και άλλων αρχαίων λαών της Α. Μεσογείου, με ποικίλο αριθμό χορδών (συνήθ. επτά ή εννέα), το οποίο παιζόταν με τα δάχτυλα ή με δοξάρι και συνόδευε τραγουδι ή απαγγελία 2. έγχορδο λαϊκό όργανο με τρεις ως πέντε χορδές, το οποίο παιζεται με δοξάρι: *κρητική | ποτακιά* ~ • 3. πουλί της ΝΑ. Αυστραλίας με καφετί χρώμα και χαρακτηριστικό του γνώρισμα την ουρά που φέρει το αρσενικό, η οποία, όταν ανασηκώνεται, θυμίζει το σχήμα της λύρας (σημ. 1) - 4. ΑΣΤΡΟΝ. *Λύρα* (η) αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου μεταξύ τού Κύκνου και τού Ηρακλέους, ο οποίος περιλαμβάνει τον αστερά Βέγα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Οι συνδέσεις με άλλες Ι.Ε. λ. (λ.χ. λατ. laus «έπαινος», αρχ. ιβλ. loid «τραγουδι» ή, κατ' άλλη εκδοχή, γοθθ. liupon «τραγουδιό», αρχ. σκανδ. War «τρομπέτα») δεν ευσταθούν. Μέσω του λατ. lyra η λ. διαδόθηκε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. κ. γαλλ. lyre, γερμ. Lyra κ.ά.].

λυράρης (ο) {λυράρηδες} λαϊκός οργανοπαίκτης που παίζει λύρα ΣΥΝ. λυριτζής.

λυρικός, -ή, -ό 1. (στη λογοτεχνία, στον κινηματογράφο κ.α.) αυτός που εκφράζει προσωπικά συναισθήματα και γενικότε. που έχει ποιητικό ύφος, που έχει χαρακτηριστικά ποιήσης (π.χ. τη χρήση εκφραστικών εικόνων, μεταφορών κ.λπ.): *~ περιγραφή | σκηνή* 2. αυτός που σχετίζεται με τη λυρική ποίηση (βλ. σημ. 3): *~ ποιητής | ποίημα* 3. λυρική *ποίηση* (α) (στην αρχαία ελληνική γραμματεία) το είδος ποιητικού λόγου που συνδέεται εν μέρει με τη μουσική και τον χορό (χορική ~) και που σε αντιδιαστολή προς την επική ποίηση είχε προσωπικό τόνο, προβάλλοντας τον υποκειμενικό κόσμο τού ανθρώπου και αντλώντας υλικό από συναισθήματα τού καθημερινού βίου: *αρχαϊκή ~* || *στη ~ εντάσσονται η χορική, η μελική, η ελεγειακή και η ιαμβική ποίηση* (πβ. κ. *δραματική ποίηση, λ. δραματικός*) (β) (γενικότε.) το είδος ποιητικού λόγου, το οποίο εκφράζει προσωπικά συναισθήματα, σκέψεις, βιώματα και ευαισθησίες τού ποιητή - 4. αυτός που σχετίζεται με την όπερα ΣΥΝ. μελοδραματικός ΦΡ. (α) *λυρικό θέατρο* (i) η όπερα ως μουσικό-θεατρικό είδος ΣΥΝ. μελόδραμα (ii) το σύνολο των έργων οπέρων (iii) το θέατρο στο οποίο γίνονται παραστάσεις όπερας (β) *λυρικό δράμα* έργο όπερας: *«Ριγκολέττο»*; *~ σε τρεις πράξεις τού Τζ. Βέρντι* ΣΥΝ. μελόδραμα (γ) *λυρικός καλλιτέχνης* καλλιτέχνης που τραγουδά σε όπερα (δ) *λυρική Σκηνή* κρατικό ίδρυμα της Αθήνας, το οποίο περιλαμβάνει θέατρο και θίασο που παρουσιάζει έργα λυρικού θεάτρου.

[ΕΤΥΜ. μγν. <αρχ. λύρα. Οι σημ. που σχετίζονται με την όπερα ανάγονται στο γαλλ. lyrique (αντιδάν.), λυρισμός (ο) [1866] 1. η ιδιότητα τού λυρικού στην ποίηση, το να εκφράζονται ποιητικός προσωπικά συναισθήματα και ευαισθησίες τού δημιουργού 2. η χρήση ποιητικού ύφους (στον πεζό λόγο, τον κινηματογράφο κ.α.).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., <γαλλ. lyrisme <μγν. λυρισμός «το παίξιμο τής λύρας»].

λυριτζής (ο) {λυριτζήδες} {λαϊκ.} ο λυράρης.

Λυσάνδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} 1. αρχαίος Σπαρτιάτης πολιτικός, στρατηγός και ναύαρχος (περ. 455-395 π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «ο απελευθερωτής των ανθρώπων»] < λυσ- (<λύω, πβ. λύ-σις) + -ανδρός < άνήρ, ανδρός}. λυσάρι (το) {δύσγρ. λυσαρ-ιού | -ιών} το βιβλίο στο οποίο περιλαμβάνονται οι έξι-εξαι τον ασκήσεων άλλου βιβλίου. Επίσης λυσάριο. λύση (η) {-ης κ. -εος | -εις, -εων} 1. (α) η εύρεση τού αποτελέσματος: *~ άσκηση* | *προβλήματος* (β) η εύρεση τού ανώτερου στοιχείου (τού ζητουμένου) σε απορία, υπόθεση κ.λπ.: *η ~ τού ανήματος* | *τú μυστηρίου* (γ) (συνεκδ.) το ίδιο το αποτέλεσμα ή η απάντηση: *η ~ τής εξίσωσης είναι χ = -1* ΣΥΝ. λύσιμο, απάντηση 2. η αποσυναρμολόγηση αρθρωτού αντικειμένου στα μέρη που το αποτελούν: *η ~ τού τρυφερού* ΑΝΤ. αρμολόγηση, συναρμολόγηση 3. (α) η τακτοποίηση υποθέσεων, η οριστική της ρύθμιση: *η ~ μιας διαφοράς διά τής δικαστικής οδού* - ΦΡ. *πολιτική λύση* λύση σε πρόβλημα στο εσωτερικό μιας χώρας ή μεταξύ χωρών με πολιτικά μέσα, κατ' αντιδιαστολή προς τη στρατιωτική | *πολεμική αντιμετώπιση*: *η Ευρωπαϊκή Ένωση προκρίνει μια ~ στην κρίση που έχει προκύψει μεταξύ Σλάβων και Αλβανών στο εσωτερικό των Σκοπίων* (β) η διακοπή, η οριστική πάυση: *η ~ απεργίας | πολιορκίας | γάμου* (γ) (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο διευθετείται, τακτοποιείται κάτι (εκκρεμότητα, διαφορά, πρόβλημα κ.λπ.) ή οτιδήποτε συμβάλλει στη διευθέτηση, τακτοποίηση κ.λπ.: *η ~ είναι απλή: θα προσφύγει στη δικαιοσύνη* || *κατέληξαν στη μέση ~, ώστε να μη διασπαστεί κανείς* || *ο υπολογιστής αυτός αποτελεί μια έξυπνη και φθηνή ~* - ΦΡ. *λύση ανάγκης* ο μόνος τρόπος με τον οποίο μπορεί να ενεργήσει κανείς, η μόνη δυνατή (αν και μη επιθυμητή) διέξοδος ή επιλογή: *η δουλειά στην οικοδόμη ήταν ~, γιατί εκείνη την περίοδο δεν μπορούσα να βρω τίποτε καλύτερο* 4. ΦΙΛΟΛ. (α) (γενικά) η έκβαση ενός λογοτεχνικού έργου (μυθιστορήματος, δράματος κ.λπ.) (β) (στην τραγωδία) το μέρος τού έργου από την κορύφωση ως το τέλος. [ΕΤΥΜ. <αρχ. λύσις <λύω], Λυσίας (ο) {-α κ. -ου) αρχαίος Συρακούσιος ρήτορας (445-380 π.Χ.), ο οποίος έζησε στην Αθήνα και συνέγραψε πλήθος δικανικών λόγων. [ΕΤΥΜ. αρχ. <θ. λυσι- (ρ. λύω), που απαντά και σε άλλα αρχ. κύρ. όν. (λ.χ. Λυσί-μαχος, Λυσί-στρατος, Λυσι-κράτης), των οποίων το όν. Λυσίας αποτελεί συγκεκομ. τ.].

Λυσιστόνος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τη διάσπαση ή καταστροφή (λύση) κυττάρων: *~ σχηματισμός*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., <γαλλ. lysigène]. λυσικόμομος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει λυμένα, ξέπλεκα μαλλιά: *~ κόρη*.

[ΕΤΥΜ μγν. < λυσι- (<αρχ. λύω) + -κομος < κόμη]. λυσιμαχία (η) ποώδες διακοσμητικό φυτό με μικρά κίτρινα άνθη.

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < λατ. lysimachia < μγν. λυσιμάχειος (ό)]. Λυσίμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} 1. αρχαίος βασιλιάς της Θράκης, αργότερα και της Μακεδονίας (305/286-281 π.Χ.), από τους διαδόχους τού Αλεξάνδρου 2. ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτός που καταπαεί τη μάχη»]. < λυσι- (<λύω) + -μαχος < μάχη]. λύσιμο (το) {λυσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το ξέμπλεγμα (σχοινιών, νημάτων, μαλλιών κ.λπ.), η χαλάρωση τους ώστε να μην αποτελούν πλέον δεσμό, κόμπο: *το ~ των κάρβον από τις δέστρες* || *το ~ των κορδονιών* || *το ~ τού κόσμου* 2. η απαλλαγή από τα δεσμά: *το ~ των αμαχολότων* 3. η λύση (βλ. λ., σημ. 1-3): *το ~ τής άσκησης* 4. η απαλλαγή από εμπόδιο, δυσκολία, δέμευση κ.ά.: *το ~ τής γλώσσας του | των ποδιών των παικτών*. Βλ. κ. λ. λύση, λυσιπνοσ, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που ανακουφίζει από τον πόνο. Λύσιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} αρχαίος Έλληνας ανδριαντοποιός από

τη Σικυώνα (β' μισό του 4ου αι. π.Χ.).
 [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτός που λύει τους ίππους», < λυσι- (ρ. λύω) + ίππος].

λυσιτελής, -ής, -ές {λυσιτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | λυσιτελέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που παρέχει οφέλη, ο χρήσιμος: ~ μέτρα | λύσεις ΣΥΝ. ωφέλιμος, τελεσφόρος, επωφελής ΑΝΤ. αλυσιτελής. — λυσιτε-λώς επίρρ. [μτγν.], λυσιτέλεια (η) [μτγν.], λυσιτελώ ρ. [αρχ.] {-εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < λυσι- (< λύω) + -τελής < τέλος].

λυσοζυμη (η) {ζωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ένζυμο που υπάρχει στη λέκθο του αβγού, στα ανθρώπινα δάκρυα και στο σάλλο και καταστρέφει βακτήρια, διαλύοντας το κυτταρικό τους τοίχωμα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lysozyme].

λυσόσωμα (το) {λυσοσώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. κυστίδιο του κυτταροπλάσματος, στο οποίο συντελείται η αποδόμηση διαφόρων ουσιών (π.χ. ξένων σωμάτων, άχρηστων στοιχείων κ.λπ.) και από το οποίο ελευθερώνονται ένζυμα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lysosome].

λύσσα (η) {ζωρ. πληθ.} 1. ιογενής, μολυσματική, συνήθ. θανατηφόρος ασθένεια, που προσβάλλει σαρκοφάγα ζώα καθώς και τον άνθρωπο, προκαλώντας παράλυση του κεντρικού νευρικού συστήματος· μεταδίδεται με δάγκωμα από προσβεβλημένο ζώο 2. (μτφ.-εκφραστ.) η ακατάσχετη ορμή, η παράφορη μανία: *πολεμώ | αντιστέκομαι | δουλένω με ~ | | του ρίχτηκε με ~ | | η θάλασσα χτυπούσε με ~ πάνω στα βράχια ΣΥΝ. τρέλα, μανία, ορμητικότητα, (λόγ.) αλλοφροσύνη 3. η παράφορη οργή: με πάνει ~, όταν σκέτομαι τα λεφτά που έχασα 4. (+με | +για) η έντονη προσκόλληση (σε κάτι), το υπερβολικό πάθος (για κάτι): έχει ~ με τον τζόγο ΣΥΝ. μανία 5. (ως χαρακτηρισμός) υπερβολικό αλμυρό φαγητό: τα μπαρτέκια | το ψάρι | η σαλάτα είναι ~ 6. η μεγάλη πείνα: έχω μια ~ τώρα, που τρώω δέκα πιάτα. [ETYM. αρχ. < *λύκ-ja < λύκος (βλ. λ.). Η λ. λύσσα δεν θεωρείται απλώς θηλ. του ουσ. λύκος, αλλά μάλλον αφηρημένο ουσ. που δόλωσε μια χαρακτηριστική ασθένεια των λύκων. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. προσδιόριζε αρχικώς μια λυκόμορφη θεότητα, που μεταμόρφωνε τον σκύλο σε λύκο].*

λυσσακ κ. **λυσακ** (το) (λαϊκ.) η μεγάλη μανία, η λύσσα που καταλαμβάνει κάποιον εναντίον άλλου: τον έπιασε το ~ του μ' αυτά που έμαθε! ΦΡ. **τρώω τα λυσακά** | **λυσακά μου** βλ. λ. τρώω.

λυσσαλέος, -α, -ο αυτός που εκδηλώνεται με μεγάλη σφοδρότητα: *προβάλλει ~ αντίστασης* | ~ *αγónας* | *φανατισμός* | *πάθος ΣΥΝ. σφοδρός, παρφόρος, μανιασμένος*. — **λυσσαλέ-α** -/ος [1896] επίρρ. [ETYM. μτγν. < λύσσα + παραγ. επίθημα -αίος (βλ. λ.)].

λυσσαξα ρ. → **λυσσώ**

λυσσαίρης, -α, -ικο κ. **λυσσαίρης** [μεσν.] 1. (ζώο) που έχει προσβληθεί από λύσσα, λυσσασμένο: ~ σκυλί 2. (μτφ.-εκφραστ., για πρόσ.): αυτός που χαρακτηρίζεται από ασυγκράτητη επιθυμία για σεξουαλικές σχέσεις: *κάνει σαν ~, λες και δεν έχει δει ποτέ του γυναικά!* Επίσης λυσ(σ)ήαριος, -η, -ο.

λυσσασμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει προσβληθεί από λύσσα: ~ σκύλος 2. (για πρόσ.) (α) αυτός που καταλαμβάνεται από παράφορη οργή, που φέρεται σαν νανιακός: *μόλις της είπε ότι χωρίζουν, όρμηξε πάνω του σαν λυσσασμένη* (β) αυτός που θέλει κάτι με μανία: *λυσσασμένη για άντρα* 3. (για φυσικά φαινόμενα) αυτός που εκδηλώνεται με εξαιρετική σφοδρότητα και μανία: ~ άνεμος | *θάλασσα* (τρικυμώδης). — **λυσσασμένα** επίρρ.

λυσσαϊκό (το) → **λυσσακό**

λυσσαϊατρείο (το) [1894] ειδικό θεραπευτήριο για την προληπτική ή κατασταλακτική θεραπεία της λύσσας σε ανθρώπους ή ζώα. — **λυσ-σίατρος** (ο/η) [1888].

λυσσαϊός, -ή, -ό [1886] ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη λύσσα.

λυσομανώ ρ. αμετβ. {λυσομανός... | λυσομάνησα} 1. (για φυσικά φαινόμενα) εκδηλώνεται με μεγάλη σφοδρότητα: *έξω λυσομανούσε ο βοριάς* 2. (για πρόσ.) διακατέχομαι από παράφορη μανία: *αυτός λυσομανώ για τα λεφτά | από το μίσος του εναντίον της*. [ETYM. < μτγν. λυσομανός (-έω) < αρχ. λυσομανός < λύσσα + -μανής < μανίωμα (πβ. πωθ. αόρ. β' έ-μάν-ην)].

λυσσώ [αρχ.] (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λυσσός... | λύσσα-ξα, -σμένος} ♦ (αμετβ.) (συνήθ. για ζώα) 1. προσβάλλομαι από την ασθένεια της λύσσας: ο σκύλος *λύσσαξε* 2. (μτφ.-εκφραστ.) καταλαμβάνομαι από παράφορη οργή: *λύσσαξε που δεν κέρδισε την πρώτη θέση* || *λύσσαει όταν τους βλέπει μαζί* || *λύσσαξε από το κακό του που δεν ήρθε μαζί μας ΣΥΝ. γίνομαι θηρίο, γίνομαι Τούρκος, γίνομαι έξω φρενών* 3. (για φυσικά φαινόμενα) εκδηλώνομαι με εξαιρετική σφοδρότητα και μανία: *λύσσαξε όλη τη νύχτα ο αέρας* | η *θάλασσα* | η *βροχή ΣΥΝ. μανιάζω, λυσομανώ* 4. εκδηλώνω εντονότερα την επιθυμία μου γ' αυτά *ασχολείται με λύσσαξε να παντρευτεί* || *λυσσασμένη για άντρα* 5. (+σε) διακατέχομαι από κάτι σε υπερβολικό βαθμό: *έχω λύσσαξε στη δίγα ΣΥΝ. πεθαίνω, ψοφάω* 6. (η μτχ. **Λυσσασμένος**, -η, -ο) βλ. λ. ♦ 7. (μετβ.) (+σε) (εμφατ.) (α) επιβαρύνω (κάποιον) με κάτι δυσάρεστο, τον υποβάλλω σε (κάτι δυσάρεστο) σε υπερβολικό βαθμό: *μας λύσσαξε στην πάρλα* (μας έπιασε την πολλολογία) || το *λύσσαξε στο αλάτι* (του έβαλες πολύ αλάτι) (β) δραστηριοποιούμαι σε μεγάλο βαθμό (σε κάτι): *τα παιδιά λύσσαζαν στο παιχνίδι*. Επίσης **λυσσαζώ** κ. **λυσσαϊζώ** [μεσν.].

λυσσοδής, -ης, -ες [αρχ.] {λυσσοδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} (λόγ.) αυτός που διακατέχεται από πείσμα και παράφορη ορμή, ο λυσσαλέος: ~ αντίσταση | *μάχη* | *έχθρα* | *μίσος ΣΥΝ. σφοδρός, μανιώδης, πεισματώδης*. — **λυσσοδής** επίρρ. [1885]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

λύτης (ο) {λυτών}, **λύτρια** (η) {λυτριών} πρόσωπο που βρίσκει τη λύ-

ση αιτιγμάτων, σταυρολέξων κ.λπ.: *σταυρολέξο για δυνατούς ~*. [ETYM. λυτός, -ή, -ό 1. ο ελεύθερος από δεσμό, ο λυμένος: το ζώο *έμεινε ~ και το έσκασε ΣΥΝ. άδετος, (λαϊκ.) αμολητός ΑΝΤ. δεμένος-ΦΡ. (βάζω) λυτούς και δεμένους* χρησιμοποιώ όλα τα δυνατά μέσα: *έβαλε λυτούς και δεμένους, για να προσληφθεί στον οργανισμό* 2. (μαλλιά) που δεν είναι πιασμένα, που πέφτουν χυτά πάνω στους ώμους: *άφησε τα μαλλιά της* ~ ΣΥΝ. ξέπλεκος, ριγμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχρα*. [ETYM. αρχ. < λύω].

λύτρα (τα) το χρηματικό ποσό που απαιτείται να καταβληθεί για την απελευθέρωση προσώπου, το οποίο έχει απαχθεί ή αιχμαλωτιστεί: *οι απαγωγείς ζήτησαν -10.000.000*. [ETYM. < αρχ. *λύτρον* < λύω].

λυτρόνο ρ. μετβ. [αρχ.] {λύτρο-σα, -θηκα, -μένος} 1. απαλλάσσω κάποιον από το βάρος επώδυνης κατάστασης, τον γλυτώνω (από δεινά): ο Χριστός *λύτρωσε τον άνθρωπο από την αμαρτία* || - *κάποιον από τη σκλαβιά* | *από τους φόβους του* | *από τα βάσανα* 2. (μεσοπαθ. **λυτρόνομα**) ανακουφίζομαι από ένα κακό, ανακτώντας την ελευθέρια μου: *λυτρόθηκε μόλις αποκάλυψε την αλήθεια ΣΥΝ. απαγκιστρώνομαι, αποδεσμεύομαι, απελευθερώνομαι, ξενιάζω*. — **λυτρόση** (η) [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **λυτρόμος** (ο) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ*.

λυτρώσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μπορεί να λυτρωθεί.

λυτρωτής (ο) [μτγν.] 1. πρόσωπο που λυτρώνει, που απαλλάσσει από τα δεινά ΣΥΝ. σωτήρας 2. ΘΡΗΣΚ. **Λυτρωτής** (ο) ο Ιησούς Χριστός ως σωτήρας των ανθρώπων: ο ~ του κόσμου.

λυτρώσιμος, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που λυτρώνει, που ανακουφίζει από επώδυνη κατάσταση: ~ *ενέργεια* | *γέλιο* | *θυσία*. — **λυτρωτικά** επίρρ.

λυχνάρι (το) {λυχναρ-ιού | -ιών} φορητή συσκευή για την παραγωγή φωτισμού, η οποία αποτελείται από δοχείο, όπου τοποθετείται λάδι ή λίπος προς καύση, και από φτίλι που συνήθ. βρίσκεται στη μακρόστενη απόληξη του δοχείου: το ~ του *Αλλάτίν ΣΥΝ. λύχνος*. — (υποκ.) **λυχνάρικι** (το). [ETYM. < μτγν. λυχνάριον, υποκ. του αρχ. *λύχνος*].

λυχνία (η) {λυχνιών} 1. (λόγ.) (α) η συσκευή που παράγει φως και λειτουργεί με αέριο καύσιμο (γκάζι, υγραέριο κ.λπ.) ή με ηλεκτρικό ρεύμα: *ηλεκτρική* ~ ΣΥΝ. λάμπα, λαμπτήρας, γλόμπος (β) **λυχνία εκκενωσέως** βλ. λ. ε^ο **μετασχη 2**. ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που περικλείεται συνήθ. σε γυάλινο ή μεταλλικό περιβλήμα, στο εσωτερικό της οποίας παράγεται ελεγχόμενη ροή ηλεκτρονίων, μέσω της οποίας λ.χ. ενισχύεται ένα πολύ ασθενές ραδιοφωνικό ή ακουστικό σήμα, δημιουργούνται ηλεκτρικές ταλαντώσεις, παράγονται ακτίνες Χ ή γενικότερ. αναλύεται και τροποποιείται ένα ηλεκτρονικό σήμα: ~ *τηλεοράσεως* • 3. (α) ΕΚΚΛΗΣ. **ακοίμητη λυχνία** | **ακοίμητο καντήλι** βλ. λ. *ακοίμητος* (β) ΘΡΗΣΚ. **επίταφτος λυχνία** βλ. λ. *επίταφος*. [ETYM. αρχ. < λύχνος. Οι τεχνολ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. *lampe* (βλ. κ. *λάμπα*)].

λυχνιτής (ο) {λυχνιτών} εξαιρετικής ποικιλίας μύρμιρο, που εξορύσσεται στην Πάρο, με κύριο χαρακτηριστικό τη λευκότητα και τη διαφάνεια του: ο *Ερμής του Πραξιτέλη έχει κατασκευαστεί από ~*. [ETYM. αρχ. < λύχνος].

λύχνος (ο) (λόγ.) 1. το λυχνάρι (βλ. λ.) • ΦΡ. (αρχαιοπρ.) **περί λύχνων άφός** (περί λύχνων άφός, Ηροδ. 7, 215) την ώρα που ανέβουν οι λύχνοι, την ώρα που αρχίζει να νυχτώνει: το *έγκλημα διεπράχθη ~* (με τη φρ. αυτή ξεκινούσαν οι αναφορές της Χωροφυλακής κατά την περίοδο της ληστοκρατίας του 19ο αι.) • 2. μικρό ποώδες φυτό με καρ-διόσχημα φύλλα, που φυτρώνει σε πετρώδεις περιοχές • 3. εδώδιμο ψάρι με σώμα ατρακτοειδές, μεγάλο κεφάλι και γκριζό χρώμα, που ζει σε αμμώδεις θυθούς και γίνονται μέσα στην άμμο. [ETYM. αρχ. < *λύκ-σ-νο-ς, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *leuk- «φωτεινός, λαμπρός», πβ. αβεστ. *gaox-sna-*, λατ. *lux* «φως» (> ισπ. *luz*), λυνα «σελήνη» (< *leuk-sna), αρχ. γερμ. *loh* «έξοφτον» κ.ά. Ομόρρ. *λευκ-ός*, Η ονομασία του φυτού (σημ. 2) οφείλεται στο γεγονός ότι με τα φύλλα του έφτειχανον φτιλία για λύχνους].

λυχνωστάτης (ο) {λυχνωστατών} το υποστίτηγμα του λύχνου, με το οποίο στερεωνόταν στον τοίχο. [ETYM. < λύχνος + -στάτης < θ. στα- < αρχ. *i-sta-mai*].

λύο ρ. μετβ. (έλυσα, (λογιότ. ελύθην, -ης, -η..., μτχ. λυθείς, -είσα, -έν) (λόγ.) (γενικά) λύνω' συνήθ. σε επίσ. διατυπώσεις: *λύεται η συνεδρίαση* (στο δικαστήριο) • ΦΡ. (εξουσία) **δεσμύν και λύνει** (δεσμύν και λύνει, Κλήμης Αλεξ.) (i) ΕΚΚΛΗΣ. η εξουσία που έδωσε ο Χριστός στους μαθητές του (και κατ' επέκτ. στους επισκόπους της Εκκλησίας) να συγχωρούν ή όχι τα σφάλματα των πιστών (ii) (μτφ.) για κάποιον που έχει απόλυτη εξουσία πάνω σε άλλους: *με αυξημένες αρμοδιότητες ο νέος πρόεδρος έχει εξουσία ~ στην εταιρεία ΣΥΝ. να λύνει και να δίνει*. Βλ. κ. λ. λύνω. [ETYM. αρχ., βλ. κ. λύνω].

Λυόν (η) {άκλ.} πόλη της Α. Γαλλίας στις όθρες του Ροδανού. [ETYM. < γαλλ. Lyon < λατ. Lugdunum < κελτ. Lugdunum. Η κελτ. λ. σημαίνει πηθ. «οχυρός» και ίσως προέρχεται από το θεωνύμιο Lugus. Κατ' άλλη πρόταση, το κελτ. Lugdunum ανάγεται στη λ. louco «λαμπρός» (πβ. *λευκ-ός*) ή στη λ. lugu «μικρός»].

Λυώνω ρ. → **λειώνω**

λώβη (η) {ζωρ. γεν. πληθ.} (σπάν.) η λέπρα (βλ. λ.). [ETYM. < αρχ. λώβη < *(s)lōg^w-, ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)lōg^w - «πέζω, κακομεταχειρίζομαι», πβ. λιθ. *sloga* «θλίψη, μίστηγη», slēgti «συμπιέζω, συντρίβω», λατ. *siegt* «κλείνω» κ.ά. Κατ' άλλη πρόταση, η λ. συνδέεται με όρους που σημαίνουν κυρ. «ασθένεια, σωματική κόπωση», πβ. λατ. labor «κούραση, κόπος», αρχ. ιρλ. *lobus* «αδύναμος, ασθενής» κ.ά.]. **λωβιάζω** ρ. αμετβ. [μεσν.] {λωβιάσι} προσβάλλομαι ή πάσχω από λέ-

πρα. — λωβιάρης, -α, -ικο κ. λωβός, -ή, -ό [μεσν.].
 Λωζάννη (η) **1.** πόλη τής Δ. Ελβετίας στις όχθες τής λίμνης τής Γενεύης· ΦΡ. (σκωπτ.) **τι Λωζάννη, τι Κοζάνη** για πράγματα που συγγενούνται, ενώ είναι εντελώς διαφορετικά και συνήθ. άνιση αξία: *ήθελε να γίνει γιατρός, τελικά δουλεύει θυρωρός στην τράπεζα* ~! **2.** ΙΣΤ. **Συνθήκη τής Λωζάννης** η συνθήκη που υπογράφηκε το 1922 μετά την κατάρρευση τού ελληνικού μετώπου τής Μικράς Ασίας και ρυθμίζει θέματα διεθνούς (π.χ. ελευθερία ναυσιπλοΐας στη ζώνη των Στενών) και ελληνοτουρκικού ενδιαφέροντος (σύνορα, ανταλλαγή πληθυσμών, μειονότητες κ.λπ.).

[ETYM. < γαλλ. Lausanne, πθ. < κελτ. leusa «επίπεδος βράχος» + onna «ποταμός». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το τοπωνύμιο παρουσιάζει μεταπλ. μορφή τού λατ. Lausodunum «οχυρό στον ποταμό Laus» (όπου Laus «πετρώδης»), αλλά τέτοιος ποταμός δεν υπήρχε ποτέ στη Λωζάννη].

λωλάδα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** η τρέλα **2.** (συνεκδ.) κάθε απερισκεπτή και άκριτη πράξη: με τις ~ του *κοντεύει να τινάζει το σπίτι του στον αέρα*. Επίσης λωλαμάρα.

λωλαίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {λώλα-να, -θηκα, -μένος} (εκφραστ.) **1.** κάνω (κάποιον) να χάσει το μυαλό του, τα λογικά του, τον ξετρελαίνω: *τον έχει λωλαίνει με τα καμώματα της* || δεν λωλάθηκα! (αποκλείεται να κάνω αυτό που λες ή ζητάς) ΣΥΝ. τρελαίνω, ζουρλαίνω, μουρλαίνω **2.** ενοχλώ (κάποιον) σε υπερβολικό βαθμό: με *λωλαναν πια αυτά τα παιδιά παρ' τα και φύγε!* — λώλαμα (το).

λωλός, -ή, -ό (εκφραστ.) **1.** αυτός που έχει τρελαθεί: ~ για *δέσιμο* ΣΥΝ. τρελός, παλαβός **2.** αυτός που ενεργεί με τρόπο απερισκεπτο, χωρίς καμιά επαφή με την πραγματικότητα ΣΥΝ. απερισκεπτος, αστόχαστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.

[ETYM. μεσν. < αρχ. δλωλός (με αποβολή τού ατόνου αρχικού ο, που θεωρήθηκε άρθρο), μετχ. παρακ. τού ρ. *ολλυμι* «κάνω, καταστρέφω» (βλ. λ. *όλεθρος*)].

Λωζάντρα (η) → Λοζάντρα

λωποδύτης (ο) {λωποδυτών}, **λωποδυτίσσα** (η) {λωποδυτισσών} **1.** ο κλέφτης (συνήθ. μικροαντικειμένων): *κανένας ~ θα σου άρπαξε το πορτοφόλι* **2.** (γενικότ.) ο απατεώνας: *γεννημένος ~*. Επίσης **λωποδύτρια** (η) [1891] {λωποδυτριών}. — (μεγεθ.) **λωποδύταρος** (ο), (υποκ.) **λωποδυτάκος** (ο), **λωποδυσία** (η) [μτγν.], **λωποδυτικός**, -ή, -ό

[1887] κ. **λωποδυτικός**, -ή, -ο, **λωποδυτικ-ά** /-ός [1894] επίρρ. [ETYM. αρχ. < λώπη | λώπος «ένδυμα, ιμάτιο» (< λέπω «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω»), βλ. λ. λέπι] + -δύτης (< δύο «βυθίζω, βουτώ»), βλ. λ. Η λ. προσδιόριζε αρχικά εκείνον που έκλεβε τα ενδύματα των άλλων, ιδ. των λουομένων και των ταξιδιωτών].

λωρενσιο (το) → λορένσιο

λωρίδα (η) → λουρίδα

λώρος (ο) **1.** ιμάντας, λουρίδα **2.** ΙΑΤΡ. **ομφάλιος λώρος** (ι) μακρύ και λεπτό σωληνοειδές στέλεχος, που συνδέει το έμβρυο με τον πλακούντα κατά τη διάρκεια τής εγκυμοσύνης, διά μέσου τού οποίου μεταφέρεται η τροφή από τη μητέρα και απομακρύνονται τα περιττώματα (ii) (μτφ.) κάθε μορφής (συναισθηματικός, οικονομικός, ψυχικός) σύνδεσμος, που μας κρατάει αναγκαστικά προσκολλημένους σε πρόσωπο ή κατάσταση, από τα οποία δεν είναι δυνατόν να αποκοπούμε: *έκοψε τον ~ με το σπίτι του | τη δουλειά του | το παρελθόν του*. [ETYM. < μτγν. *λώρος* < λατ. lōrum «ιμάντας, ζώνη»].

Λωρραίνη (η) περιοχή τής ΒΑ. Γαλλίας. [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. Lorraine < μεσν. λατ. Lotharingia, από το ον. τού Γερμανού αυτοκράτορα Lothair I, εγγονού τού Καρλομάγνου].

λωτός (ο) **1.** οποιοδήποτε φυτό ανήκει σε σειρά διαφορετικών μεταξύ τους ειδών, μ^ε γνωστότερα ορισμένα υδρόβια εξωτικά φυτά, π.χ. τής Αιγύπτου ή τής Ινδίας, που λειτουργούν ως θρησκευτικά σύμβολα και ως καλλιτεχνικά μοτίβα στον αρχαίο αιγυπτιακό και ινδοι-στικό πολιτισμό **2.** ΜΥΘΟΛ. καρπός που, όπως αναφέρεται στην *Οδύσσεια*, έχει την ιδιότητα να οδηγεί όσους τον δοκιμάσουν σε κατάσταση λήθης και μακράς ονειροπόλησης **3.** ΒΟΤ. κάθε ποώδες ή θαμνώδες φυτό, το οποίο ανήκει στο γένος που περιλαμβάνει περίπου 100 είδη με ευρύτατη διάδοση· μερικά καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά, με άνθη κίτρινα, κόκκινα ή λευκά **4.** ο καρπός τού παραπάνω φυτού, ο οποίος είναι σχεδόν σφαιρικός, σε χρώμα που ποικίλλει από το κίτρινο-πορτοκαλί ως το κόκκινο και έχει συνήθως στυφή γεύση. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, πθ. μεσογ. όρος, που συνδ. με το εβρ. lōt, το οποίο στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα αποδίδεται ως *στακτή* «έλαο που εκκρίνεται από δέντρα»].

Λωτοφάγοι (οι) [αρχ.] μυθικός λαός που, σύμφωνα με την Οδύσσεια, τρεφόταν με λωτούς και ζούσε σε κατάσταση μακαριότητας και συνεχούς λήθης.

M

Μ, **μ**: μν ή μι, το δωδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Η προφορά του στην αρχαία γλώσσα είναι η ίδια με τη σημερινή, δηλ. διχειλική, εκτός από το ότι στη Νέα Ελληνική υπάρχει και ουρανική ποικιλία τού μ (πβ. την προφορά στη λ. μια, πράγμα που συμβαίνει και με άλλα γράμματα που δηλώνουν σύμφωνα πβ. την προφορά στις λ. *ελιά* και εννιά), καθώς και χειλοδοδική προφορά (πβ. την προφορά στις λ. *αμφιβάλλω*, *αμβλύνω*). Η αρχική μορφή τού γράμματος, προτού καταλήξει στην ιωνική και αττική του μορφή με τις ισούψεις κεραίες (Μ), πέρασε από διάφορα άλλα σχήματα. Η σημερινή μορφή τού Μ στη μικρογράμματα γραφή έχει προέλθει με προέκταση τής αριστερής κεραίας προς τα κάτω ήδη στους βυζαντινούς χρόνους. Στα αρχαία συλλαβογράμματα αλφάβητα τής Ελληνικής (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το γράμμα Μ δηλώθηκε με ιδιαίτερα συλλαβογράμματα από το έτερο έρρινο, το Ν. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής εξηγούν την προέλευση τού γράμματος Μ από το βορειοσημιτικό γράμμα *mēm*, που σήμαινε «νερό», από όπου θα προήλθε ακροφωνικά (με βάση την προφορά τού αρκτικού γράμματος m-em). Η ελληνική ονομασία τού γράμματος στην αρχαία ως μν επηρεάστηκε προφανώς από το αρχαίο ηχομιμητικό εφώνημα μν, το οποίο υπόκειται ετυμολογικά σε λέξεις όπως *μυκόμαι*, *μνία*, *μύω* κ.ά. Η γραφή **μ** αποτελεί απλογραφία τής ονομασίας τού γράμματος στη Ν. Ελληνική. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο*, *γραφή*.

Μ, **μ** μν κ. μι: το δωδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. μν, αριθμός).

μ. συντομ.: μέτρο (η μονάδα μήκους, διεθνώς m): 200 μ., 100 μ.²

μ¹ συνδ. 1. (α) για να εκφράσει αντίθεση: *έλεγα πως δεν θα έρθει, ~ τελικά ήρθε* || *τον είδα, ~ δεν του μίλησα* (β) (συνήθ. με το και) για να συνδέσει δύο αρνητικές προτάσεις: *δεν είδα ~ και δεν άκουσα τίποτα* || *δεν προσέχει στο μάθημα, ~ και δεν αφήνει και τους συμμαθητές του να παρακολουθήσουν* (γ) για να απορριφθεί κάτι (το ένα από τα δύο δεδομένα): *δεν ρωτήθηκε από ενδιαφέρον, ~ από περιέργεια* ΣΥΝ. αλλά 2. επιτατ. (α) για να δηλωθεί κάτι που θεωρείται υπερβολικό: *δεν φτάνει που άργησε, ~ ζήτησε και τον λόγο που δεν τον περιμέναμε* (β) για να δηλωθεί έντονη άρνηση: *δεν μου έδωσε τίποτα, ~ ούτε μια δραχμή!* 3. για να δηλωθεί ένσταση ή διαταγμός: *θέλει να φύγει, ~ μπορεί να κάνει τέτοιο ταξίδι*; || ~, *κάτι δεν θα 'χα ακούσει, αν είχε γίνει τέτοια φασαρία*; || -Θα 'ρθεις; —... ΦΡ. (οικ.) *δεν έχει μα και μου* | *δεν έχει μα (και) ξεμά* δεν μπορείς να αρνηθείς, δεν θέλω αντιρρήσεις; ~, *θα πάμε οπωσδήποτε στην εκδρομή* 4. στην αρχή προτάσεως (α) όταν ο ομιλητής θέλει να αλλάξει θέμα συζητήσεως: *καλά όλα αυτά, ~ πες μου κάτι!* (β) ως δηλωτικό αμηχανίας, εκπλήξης, αγανάκτησης ή ειρωνείας: *~ που είναι και αργά;* || *~ τι μας λες!* || *~ αφού σου λέω ότι τίποτα και δεν ήταν εκεί!* || *~ τι έκανα η τρελή!* [ETYM₁ μεσν. < ιταλ. ma < λατ. magis «επιπλέον, περισσότερο» (> γαλλ. mais)].

μ² μόρ. (+αιτ.) για την επίκληση σημαντικού ονόματος ή πράγματος: (α) σε όρκο: *~ τον Θεό* | *την Παναγία* | *τον άγιο* | *την πίστη μου!* | *την αλήθεια* (β) κατά την έκφραση εκπλήξης ή αγανάκτησης: *~ την Παναγία, αν δεν σταμάτησει, θα τον χτυπήσω!* [ETYM₁ αρχ. < ΙΕ. *sma- «πράγματι» (επιβεβαιωτικό μόριο), πβ. σανσκρ. sma «βεβαίως» (εγκλιτ. μόριο). Ομόρρ. μίν, μέν (βλ. λ. λ.).

Μ.Α.Β.Ε. (τα) Μεταλλεία Αμιάντου Βορείου Ελλάδος.
μαβήξ, -ιά, -ί {μαβ-ιού | -ιοί} 1. αυτός που έχει γαλάζιο χρώμα: -μάτια | *όφθαλμο* | *ουρανός* | *θάλασσα* ΣΥΝ. *γαλανός* 2. **μαβί** (το) το ίδιο το γαλάζιο χρώμα 3. αυτός που έχει ιώδη απόχρωση, μενεξεδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*. [ETYM₂ < τουρκ. mavı. Η σημ. 2 από επίδραση τού μωβ].

μαγαζάτορας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ιδιοκτήτης καταστήματος, ο καταστηματάρχης. [ETYM < *μαγαζί* + παραγ. επίθημα -άτορας].

μαγαζί (το) {μαγαζ-ιού | -ιών} (καθημ.) 1. κατάστημα στο οποίο πωλούνται εμπορεύματα, συνήθ. σε λειανική τιμή: *έχω ~* (είμαι ιδιοκτήτης) || *ανοίγω* - || *βάζω λουκέτο στο ~* (το κλείνω, κυρ. λόγω πτωχεύσεως ΦΡ. (οικ.) *θα το κλείσουμε το μαγαζί* (ως σχόλιο) για περιπτώσεις στις οποίες οι εργαζόμενοι (σε οποιονδήποτε χώρο, όχι κατ' ανάγκην σε μαγαζί) αδιαφορούν, δεν εργάζονται σωστά, απουσιάζουν συχνά κλπ.: *έτσι όπως πάμε εδώ μέσα, στο τέλος ~!* 2. **μαγαζιά** (τα) (α) το σύνολο των εμπορικών καταστημάτων σε μια περιοχή: *γύρισα τα ~ όλο το πρωί, αλλά δεν βρήκα τίποτα* || *πάμε μια βόλτα στα ~* || *με το συνεχές ωράριο τα ~ θα κλείνουν στις 20.00* ΣΥΝ. αγορά (β) (σκοπ. -οικ.) το φερμουάρ τού παντελονιού, κυρ. όταν το έχει ξεχάσει κανείς ανοιχτό: *τα ~ σου είναι ανοιχτά!* 3. (κατ' επέκτ. - λαϊκ.) οποιοδήποτε ιδιωτικό κατάστημα (π.χ. νυχτερινό κέντρο, βιοτεχνία κλπ.): *τα ~ της νύχτας* (τα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης) || *όλο σε κάτι ύποπτα - γυρνάει τα βράδια* || *με υπουργική απόφαση θα απομακρυνθούν τα ~ από την παραλιακή λεωφόρο* (τα κέντρα διασκέδασης). — (μεγεθ.) *μαγαζάρα* (η), (υποκ.) *μαγαζάκι* (το). [ETYM < μεσν. *μαγαζί(ο)ν* < ιταλ. magazzino < αραβ. makhāzin, πληθ. τού makhan «αποθήκη»].

μαγείρα (η) (λαϊκ.) 1. (σπάν.) βρομιά, ρύποι ή ακαθαρσίες από περιττώματα 2. (μρφ. για πρόσ.) αυτός που είναι μαρβός και ανήθικος, άνθρωπος αγρέιος, που ανακατεύεται σε σκοτεινά κυκλώματα: *είναι*

μεγάλη ~, μην τον εμπιστεύεσαι!

[ETYM < *μαγαρίζω* (υποχωρητ.)].

μ **α** **γ** **α** **ρ** **ί** (ω ρ. μετβ. κ. αμετβ.) {μαγάρισ-α, -της, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) 1. βρομίζω: *η γάτα μας μαγάρισε τον καναπέ* || *μόλις σφουγγάρισα, ήρθες και μου μαγάρισες το πάτωμα με τις λάσπες που κουβάλησες!* 2. μολώνω ηθικά: *μη μαγάρεις το στόμα σου με τέτοια λόγια* (λ.χ. βλασφημίες) || (παλαιότ. κυρ. για γυναίκα) *τη μαγάρισε ο παλιάνθρωπος* (για προσβολή τής τιμής) ΣΥΝ. *μαίνω* 3. βεβηλώνω: «μὸν' στείλτε λόγο στη Φραγκιά, να ρτουνε τρία καράβια' ...το τρίτο, το καλύτερο, (ενν. να πάρει) την άγια τράπεζα μας, | μη μας την πάρουν τα σκυλιά και μας τη μαγάρισουν» (δημοτ. τραγ. για την Άλωση τής Κωνσταντινούπολης) ΣΥΝ. *μαίνω*, *μολώνω*, *βεβηλώνω* ♦ 4. (αμετβ.) κοπρίζω, βρομίζω: αυτό το ζώο όπου σταθεί μαγάρίζει 5. (η μητ. *μαγαρισμένος*, -η, -ο) (α) αυτός που τον έχουν βρομίσει: *~ κρέας* (β) (μρφ. για προσβολή τής τιμής, τής υπόληψης) *μασμένος*, *βεβηλωμένος*. — *μαγάρισμα* (το) [μεσν.].

[ETYM₂ μεσν. < αρχ. *μαγαρίζω* «αποδίδω λατρεία (ιδ. στη θεά Δήμητρα) ευρισκόμενος σε μέγαρα» < *μέγαρα*, ειδικά σπήλαια, αφιερωμένα στη Δήμητρα και την Περσεφόνη (< εβρ. me'arāh «σπηλιό», άσχετο προς το αρχ. *μέγαρα*). Το ρ. απέκτησε μειωτική σημ. λόγω τού υβριστικού χαρακτήρα τής λ. για τους χριστιανούς].

μαγариσία (η) [μεσν.] (λαϊκ.) 1. ακαθαρσία, αποπίεσμα: ο *σκόλος γέμισε την κουζίνα μαγариσίες* ΣΥΝ. *κόπρος*, *ρύπος* 2. (μρφ.) η ηθική μολυσή, η βεβήλωση.

μαγγανεία (η) {μαγγανειών} 1. η μαγεία που ασκείται για κακό σκοπό (πβ. κ. *μάυρη μαγεία*) ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) φαρμακεία 2. (συνεκδ.) κάθε είδους μέσο που χρησιμοποιείται σε μαγικές πράξεις (π.χ. βότανα, φίλτρα, ξόρκα κ.λπ.) 3. η ατάτη με δήθεν μαγείες. [ETYM₁ αρχ. < *μαγγανέω* < *μάγγανον* (βλ. λ. λ.).

μαγγανειής (ο) [μτν.] **μαγγανευτρία** (η) {μαγγανευτριών} 1.ο μάγος, ο εξορκιστής 2. πρόσωπο που εξαπατά παριστάνοντας τον μάγο ΣΥΝ. *ταρφατάνος*. — *μαγγανευτικός*, -ή, -ό [μτν.], *μαγγανεύω ρ.* [αρχ.]

μαγγάνιο (το) → μαγκάνιο

μάγγανο (το) {μαγγάν-ου | -ων} 1. χειροκίνητο μηχάνημα που τοποθετείται σταθερά στο στόμιο πηγάδιού για την άντληση νερού· αποτελείται από ξύλινο ή μεταλλικό κύλινδρο με χειρολαβή στο πλάι, γύρω από τον οποίο περιτυλίγεται μακρύ σχοινί ή σχηματόσχημο με κάδο στην ελεύθερη άκρη του, που ρίχνεται στο πηγάδι για νερό" (γενικότ.) το βαρούλκο 2. χειροκίνητο κλωστικό εργαλείο, που χρησιμοποιείται στη μεταφορά και περιτύλιξη τού νήματος σε καρούλια ΣΥΝ. *ροδάκι* 3. (παλαιότ.) χειροκίνητο συνήθ. μηχάνημα για τη συμπίεση σταφυλιών, ελιών κ.λπ. ΣΥΝ. *συσφιγκτήρας*, *στραγγάλη*. Επίσης *μαγγάνι* (το) κ. **μάγγανος** (ο) (σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM < αρχ. *μάγγανον*, αβεβ. ετύμου. Στην Αρχαία συνυπάρχουν οι σημ. «μάγος, φίλτρο» και «ανελκυστική μηχανή» (τεχν. όρ.). Φαίνεται πιθανό ότι η λ. είχε αρχικώς τη σημ. τού «μέσους, μηχανής» είτε ως τεχνικό βοηθητικό είτε ως τεχνάσματος. Στην περίπτωση αυτή, η λ. θα μπορούσε να συνδεθεί με σανσκρ. manji- «ελκυστικός, αγαπιτός», μέσ. ιρλ. meng «ατάτη, δόλος», ρωσ. menqach «τύπουλος, προδότης» κ.ά. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε Ι.Ε. *menq- «μιάλασσο, ζύμωση» και συνδ. με το συνώνυμο αρχ. *μάσσω*. Η λ. *μάγγανον* πέρασε μέσω του λατ. manganum «μηχανή» και σε άλλες ευρωπ. γλώσσες, πβ. ιταλ. manganio «σφεντόνα», γερμ. Mangel «έλλειψη» κ.ά.]

μαγγανοπιάδο (το) 1. το πηγάδι από το οποίο η άντληση τού νερού γίνεται με μάγγανο 2. (μρφ.) η μονότονη επανάληψη κάθε μέρα των ίδιων εργασιών για την εξασφάλιση των αναγκών προς το ζην, η ρουτίνα τής καθημερινότητας: *αρχίζει πάλι το ~*. **μαγγιώρος** (ο) → μαγκιώρος

μαγγώνω κ. (εσφαλμ.) μαγκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάγγω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιάνω ξαφνικά και πιέζω, σφίγγω πολύ δυνατά: η *μηχανή μου μάγγωσε το χέρι 2.* τραυματίζεται μέρος του σώματός μου, που πιάνεται ξαφνικά και πιέζεται, σφίγγεται πολύ δυνατά: *μάγγωσε τα δάχτυλα μου στην πόρτα (η πόρτα μου μάγγωσε τα δάχτυλα)* **3.** (ειδικότ. για ανθρώπους) πιάνω (κάποιον) στα χέρια μου: τον *μάγγωσε από τον γακά και άρχισε να τον απειλεί* ΣΥΝ. πιάνω, βουτάω, στρυμώχνω **4.** (οικ.) συλλαμβάνω: η *αστυνομία τον μάγγωσε τελικά τον κλέφτη* ♦ (αμετβ.) **5.** (για κινούμενα εξαρτήματα, συσκευές ή άλλα αντικείμενα που ανοιγοκλείνουν) παθαίνω εμπλοκή και δεν μπορώ να κάνω καμία κίνηση: η *πόρτα | το παράθυρο | το συρτάρι μάγγωσε και δεν ανοίγει || η βίδα | τα φρένα μάγγωσαν* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φρακάρω **6.** (το μεσοπαθ. *μαγγώνωμα*) έρχομαι σε κατάσταση αμηχανίας: *μαγγώθηκε μόλις άκουσε την άσπονδη φίλη της να μιλάει για τον αδελφό της || μπήκαν στο σπίτι μαγγωμένοι μετά την ήττα της ομάδας τους.* — **μύγγωμα** (το).

[ΕΤΥΜ < *μαγγανώνω (με απλολογία) < μάγγανο (βλ.λ.), από τη μεσν. σημ. «σμπιεστικό μηχανήμα, πιεστήριο μεταξωτών υφασμάτων»]. **Μαγδαληνή** (η) **1.** *Μαρία Μαγδαληνή*- αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας η οποία ανήκε στον κύκλο των γυναικών που ακολουθούσαν τον Χριστό και τους Αποστόλους βοηθώντας στο έργο τους: το πρῶτο της Αναστάσεως οι δύο λευκοφόροι άγγελιοι στον τάφο του Χριστού της ανήγγελλαν την Ανάσταση του **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (κα-θημ.) **Μάγοι** ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μάγδαλα*, κοινόπολη στη δυτική όχθη της Γαλιλαίας (μεταξύ Καπερναούμ και Τιβεριάδας), η οποία εθεωρείτο πατρίδα της Μαρίας Μαγδαληνής. Η τοποθεσία ταυτίζεται με τη σημερινή Khirbet Majdal (< εβρ. mighdāl «πύργος»); **μαγδαλίνιος**, -α, -ο κ. **μαγδαλένιος** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την πολιτισμική βιβλίο της Παλαιολιθικής Εποχής στην Ευρώπη, που χρονολογείται ανάμεσα στο 13.000-10.000 π.Χ. και που χαρακτηρίζεται από πολύπλοκα χαράγματα και βραχογραφίες. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. magdalénien, εκλιτισμένη μορφή του La Madeleine, σπηλαιόδου καταφυγίου στη ΝΔ. Γαλλία]. **Μαγδεμβούργο** (το) πόλη της Κ. Γερμανίας στον ποταμό Έλβα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γερμ. Magdeburg «πύργος της Μάγδας», πόλη που μαρτυρείται από τον 8ο αι. στα κείμενα. Θεωρείται ότι η *Μάγδα* ήταν τοπική θεότητα]. **μαγεία** (η) [αρχ.] {μαγείων} **1.** το σύνολο των πράξεων (συνήθ. τελετουργικών), με τη χρήση αντικειμένων (λ.χ. ειδικών φίλτρων, βοτανικών κ.ά.) ή των λόγων, με τα οποία πιστεύεται ότι μπορεί κανείς να κάνει άορατες δυνάμεις της φύσεως, πνεύματα, δαίμονες κ.τ.ό., να επιδράσουν για την επίτευξη επιθυμητού σκοπού (απόκτηση αγαθού, ωφέλεια ή βλάβη προσώπου κ.ά.): *τελετές μαγείας || η λαϊκή ~ || η θρησκειά μας καταδικάζει τη - || λευ'η ~ (που αποβλέπει στην ωφέλεια κάποιου) || μάορη ~ (που αποβλέπει στο κακό κάποιου) || η ~ είναι μια από τις πρωταρχικές μορφές θρησκείας των πρωτόγονων λαών ΣΥΝ. μάγια-φρ. (λόγ.) ως **διό μαγείας** κατά τρόπο αναπάντεχο ή και ανεξήγητο, σαν να επέδρασε ξαφνικά κάποια υπερφυσική δύναμη: ~ *δεν λίνονται τέτοια προβλήματα- χρειάζονται δράστικά μέτρα* || *δεν μπορεί να εξαφανιστηκε το πορτοφόλι μου από το γραφείο ~ κάποιος πρέπει να το πήρε!* **2.** η ισχυρή υποβλητική επίδραση την οποία ασκεί (κάποιος/κάτι), προκλώντας υψηλή αισθητική απόλαυση, ψυχική αγάλληση, γοητεία: η ~ *της μουσικής | της τέχνης | εκείνης της στιγμής* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί μεγάλη απόλαυση, έχει μεγάλη γοητεία: *το φεγγάρι είναι ~ απόψε.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ειδολογία, -ια. **μάγειρας** κ. (λαϊκ.) **μάγερος** (ο) {μαγειρών}, **μαγειρίσσα** [μτγν.] {μαγειρισσών} κ. (λαϊκ.) **μαγερίσσα** (η) {μαγερισσών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την παρασκευή φαγητού: *πήρνω καινούργιο ~ στο εστιατόριο* **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη μαγειρική ή έχει μαγειρέψει συγκεκριμένο φαγητό: *ποιος είναι ο ~, να πούμε τα συγγραφήρια; || καλός | άριστος ~* **3.** ο ιδιοκτήτης λαϊκού εστιατορίου, μαγειρείου. Επίσης **μάγερος** (ο) [αρχ.] [ΕΤΥΜ] μεσν. < αρχ. *μάγειρος* < *μάγειρος, αβεβ. ετόμου. Πρόκειται πθ. για τεχν. όρο της αρχαίας Μακεδονικής, ο οποίος συνδέεται με τη λ. *μάγαιρα*. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. εκείνου που σφάζει τα ζώα και τα προετοιμάζει για θυσία, χρησιμοποιήθηκε δε εκ παραλλήλου προς τη λ. *δαιτρος* «εκείνος που κόβει το κρέας και το μοιράζει στα τραπέζια» (< *δαίωμα* «μοιράζω, χωρίζω»). **μαγειρείο** (το) [αρχ.] (λόγ.) **1.** ο ιδιαίτερος χώρος στον οποίο παρασκευάζεται φαγητό για πολλά άτομα: *το ~ του πλοίου | της ταβέρνας | του στρατόνα | του νοσοκομείου || η φωτιά ξεκίνησε από τα ~ ΣΥΝ. κουζίνα* **2.** λαϊκό εστιατόριο στο οποίο μαγειρεύονται και πωλούνται φαγητά σε φθηνότερη τιμή από τα συνηθισμένα εστιατόρια, το μα-γέριο (βλ. κ. λ. *οινομαγειρείο*). Επίσης (λαϊκ.) **μαγειρείο** κ. μαγειρείο [μεσν.]. **μαγείρεμα** (το) → μαγειρεύω*

μαγειρευτός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (φαγητό) που έχει μαγειρευτεί, κατ'αντιδιαστολή προς το ωμό ή το ψητό της ώρας: ~ *κρέας* | *ψάρι* ΣΥΝ. μαγειρευμένος **2.** **μαγειρευτά** (τα) τα φαγητά του τανιού ή της κατσαρόλας, σε αντιδιαστολή προς τα ψητά της ώρας. **μαγειρεύω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {μαγειρ-εψα, -εψηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** παρασκευάζω (φαγητό) με βράσιμο, ψήσιμο κλπ.: ~ *κρέας* | *πατάτες στον φούνο* || - *πιο υγιεινά στον ατμό || ποιος σου μαγειρεύει, όταν λείπουν οι δικαί σου; (ποιος ετοιμάει φαγητό για σένα);* **2.** (μτφ.-κακόσ.) προετοιμάζω με μηχανοργαφίες, με ύπουλο και μυστικό τρόπο: *μαγειρεύουν την απόλυση χιλίων εργαζομένων με πρόσχημα την αναδιάρθρωση της εταιρείας || κάτι μαγειρεύουν εκεί πέρα- γιατί αργούν τόσο;* **3.** (ειδικότ.) επεξεργάζομαι με δόλιο τρόπο,

για να πετύχω το επιθυμητό για μένα αποτέλεσμα: ~ *τα εκλογικά αποτελέσματα* | *καινούργιο εκλογικό νόμο* ♦ **4.** (αμετβ.) ασχολούμαι με τη μαγειρική: ~ *καλά | άσχημα | περίφημα* || *δεν ξέρω να ~.* — **μαγείρεμα** [μεσν.] κ. **μαγειρέυμα** (το).

μαγειριά (η) → μαγειριά
μαγειρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παρασκευή φαγητών: ~ *σκέυη* | *εστίες* (μάτια) || - *άλας* (το αλάτι που χρησιμοποιείται στο φαγητό) **2.** **μαγειρική** (η) η τέχνη και οι γνώσεις παρασκευής φαγητών: *είναι άσος στη ~ || δεν έχει ιδέα από ~ || οδήγος μαγειρικής* ΣΥΝ. κουζίνα.

μαγειρίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σούπα που παρασκευάζεται με ψιλοκομμένα εντόσθια αρνιού, φρέσκα κρεμμυδάκια, άνηθο, μαϊντανό και αβγολέμονο και τρώγεται, κατά το έθιμο, στο μεταμεσονύκτιο δείπνο μετά την τελετή της Ανάστασης. [ΕΤΥΜ < μάγειρος + παραγ. επίθημα -ίτσα (βλ.λ.).]

μαγείρος (ο) → μάγειρας

μάγεμα (το) → μαγεύω

μότερος (ο) → μάγειρας

μαγεριά κ. **μαγειριά** (η) (λαϊκ.) ποσότητα τροφίμων αρκετή για την παρασκευή ενός γεύματος: *έχω ακόμα μια ~ φασόλια* | *μακαρόνια* | *κρέας*.

μαγερίο (το) λαϊκό εστιατόριο, μαγειρεία.

μαγευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που ασκεί εξαιρετική γοητεία, που σαγηνεύει και συναρπάζει: ~ *ουρανός* | *μουσική* | *ταξίδι* | *βραδιά* | *ομορφιά* | *ηλιοβασίλημα* | *εικόνα* | *στιγμή ΣΥΝ.* σαγηνευτικός, γοητευτικός, συναρπαστικός. — **μαγευτικά** επίρρ.

μαγεύτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογος.) **1.** η γυναίκα που ασκεί εξαιρετική γοητεία στους άντρες, η γόησα (ΣΥΝ. γοητήτρια **2.** (γενικότ.) αυτή που σαγηνεύει και συναρπάζει: ~ *φύση*. [ΕΤΥΜ < μεσν. *μαγεύτρια* < αρχ. *μαγεύω*].

μαγεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μάγ-εψα, -εψηκα, -εμένος} **1.** δένω (κάποιον/κάτι) με μάγια, ασκό πάνω του υπερφυσική επιρροή με μαγικά τεχνάσματα ΣΥΝ. μαγγανέω, (λογος.) γητεύω **2.** (μτφ.) συναρπάζω, ασκώ (σε κάποιον) εξαιρετική γοητεία: *μάγεψε με το ακροατήριο του με τον λόγο του || μας μάγεψε με το τραγούδι της | με τον χορό της || η θεα από ψηλά με μαγεύει* ΣΥΝ. σαγηνεύω, γοητεύω. — **μάγεμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδολογία*.

μαγιά (η) **1.** οποιοσδήποτε ζυμώματος χρησιμοποιείται ως βάση στις διάφορες ζυμώσεις (για την παρασκευή μπίρας, την πήξη του γάλακτος σε τυρί ή γιαούρτι κ.λπ.): η ~ *της μπίρας* (ζυθοζύμη) || ~ *για γιαούρτι* (η πυτιά) **2.** (ειδικότ.) το προζύμι για το ψωμί: ήταν *χαλασμένη* η ~ *και δεν φούσκωσε το ψωμί* **3.** (μτφ.) η βάση από την οποία θα ξεκινήσει και θα αναπτυχθεί κάτι: *αυτά τα εκατομμύρια θα είναι η ~, για να στήσουμε την επιχείρηση || οι πρώτοι αυτοί απόφοιτοι αποτεύσαν τη ~ του Εθνικού μας Θεάτρου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ΕΤΥΜ < τουρκ. maya «προζύμι» < περσ. maya].

Μάγια (ο) {άκλ.πληθ. Μάγιας} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** κάθε μέλος της ομάδας ινδιάνικων φυλών της Κ. Αμερικής, που ανέπτυξαν σημαντικό πολιτισμό κατά την προκολομβιανή περίοδο στη γερσονήσο του Γιουκατάν **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με τον παραπάνω λαό και τον πολιτισμό του: *γλώσσες ~*. [ΕΤΥΜ < αρχλ. Maya < ινδιάν. Maya, αρχική σημ. «όχι πολύ, ανεπαρκής», αναφερόμενο στη μικρή έκταση της περιοχής τους].

μάγια (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} η άσκηση μαγικής επιρροής: *κάνω ~ σε κάποιον* || *δένω με ~ || λύνω τα ~ || ρίχνω ~ || πιστεύω στα ~ ΣΥΝ. μαγεία, μαγανείες.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ] μεσν. < αρχ. *μαγεία* (με αλλαγή γένους και αναβιβασμό του τόνου). **Μαγιάπριλο** (το) η περίοδος της άνοιξης που περιλαμβάνει τους μήνες Απρίλιο και Μάιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοτος*. **Μαγιάρος** κ. **Μαγυάρος** (ο) ο Ούγγρος, μέλος της εθνικής κοινότητας, η οποία περιλαμβάνει τη συντριπτική πλειονότητα των κατοίκων της Ουγγαρίας και μία σημαντική μειονότητα στην Τρανσυλβανία, τη Σλοβακία και στις παρακείμενες περιοχές της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

[ΕΤΥΜ < ουγγρ. Magyar < Magy, ονομασία ουγγρικού φύλου, του οποίου το όνομα σημαίνει απλώς «λαός, άνθρωπος»]. **μαγιάτικος**, -ή, -ο **1.** αυτός που γίνεται, χαρακτηρίζεται, συνηθίζεται κ.λπ. τον Μάιο: ~ *στεφάνι* **2.** **μαγιάτικο** (το) καθένα από τα ψάρια διαφορετικών ειδών, όπως ο θύννος.

[ΕΤΥΜ] Από τη δημόδη γεν. *Μαγιά* του ουσ. Μάης < Μάιος]. μαγικοθησκευτικός, -ή, -ό αυτός που συνδυάζει θρησκευτικά και μαγικά στοιχεία: ~ *τελετές* || «τα αποκριάτικα έθιμα κρατούν αναλλοίωτο τον ~ πυρήνα, πίσω από τον οποίο κρύβονται αργήσες δεισιδαιμονίες και δοξασίες» (εφημ.). **μαγικός**, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει σχέση με τους μάγους και τη μαγεία: ~ *δύναμη* | *λέξη* || ~ *καθρέφτης στα παραμύθια* (στον οποίο βλέπει κανείς το μέλλον ή που απαντά σε ερωτήσεις κ.λπ.) || -*ραβδί φίλτρο* | *τελετή* **2.** (εμφατ.) αυτός που εντυπωσιάζει και παραεξενεί με τον τρόπο που γίνεται (όπως οι πράξεις των μάγων): *έκανε κάτι ~ κόλλα με τα χαρτιά και τους άφησε να αναδουν'.* ΦΡ. (α) **μαγική εικόνα** εικόνα πάνω στην οποία υπάρχει μία δεύτερη έτσι, ώστε κοιτάζοντας την από άλλη οπτική γωνία να έχει κανείς την εντύπωση ότι η παράσταση αλλάζει ή κινείται (β) **μαγικό τετράγωνο** παιχνίδι με αριθμούς, όπου το άθροισμα κάθε στήλης οριζόντια ή κάθετα είναι το ίδιο **3.** **μαγικά** (τα) (α) λόγια ή τεχνάσματα που χρησιμοποιεί ένας μάγος, τα μάγια: στις *τελετές τους κάνουν διάφορα ~* (πβ. λ. *αμπρακατάμπρα*) (β) (μτφ.) οι ταχυδακτυλουργίες: *έκανε κάτι ~* κ. *εμφάνισε ένα κουνέλι μέσα από το καπέλο* (γ) (εκφραστ.) περίτεχνες ενέργειες που συναρπάζουν (και εξουδετερώνουν τους αντιπάλους, ιδ. στα ομαδικά αθλή-

ματα): αυτός ο *παίκτης, όταν αρχίζει τα ~ του, ξεσηκώνει το γήπεδο!* 4. αυτός που ασκεί εξαιρετική γοητεία, που συναρπάζει: ~ *νύχτα | πόλη | ήχος* ΣΥΝ. μαγευτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός, θελκτικός, συναρπαστικός. — μαγικά επίρρ.

μαγιό (το) {παλαιότε. ορθ. *μαγιώ*} {άκλ.} ειδικό ρούχο για τα μάνια στη θάλασσα και το κολύμπι γενικά, που φοριέται κατάσαρκα και καλύπτει κυρ. την περιοχή των γεννητικών οργάνων (ή και του στήθους στις γυναίκες) ή όλο τον κορμό (*ολόσωμο* ~) (βλ. κ. λ. *μπικίνι*) ΣΥΝ. (λαϊκ.) *μπανιερό*. [ETYM₁ < γαλλ. maillot < maille «δαντέλα, δίχτυ» < λατ. macula «δίχτυ, βρόχος»].

μαγιονέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πηχτή σάλτσα από κρόκους αβγών, ξίδι ή γυμό λεμονιού, λάδι και μπαχαρικά, που χρησιμοποιείται ως συνοδευτικό διαφόρων φαγητών (π.χ. ψαριού). [ETYM₁ < γαλλ. mayonnaise, πηθ. < mahonnais, από το ισπανικό (προβηγκιανό) λιμάνι Mahon της Μινόρκα].

μαγιόζυλο (το) (λαϊκ.) 1. κομμάτι από ζύλο στολισμένο με λουλουδία, που το περιφέραν παλιά την παραμονή της Πρωτομαγιάς. 2. (εμφημ.) το πέος. [ETYM₁ < *Μάης, Μαγιού* + *ζύλο*].

Μαγιόρκα (η) νησί των Βαλεαρίδων Νήσων της Ισπανίας στη Δ. Μεσόγειο Θάλασσα.

[ETYM₁ < ισπ. Mallorca < παλαιότε. Majorca (< λατ. maior «μεγαλύτερος»), αφού πρόκειται για το μεγαλύτερο νησί των Βαλεαρίδων].

μάγισσα (η) {μαγισσών} 1. η γυναίκα που ασχολείται με τη μαγεία: η *κακά ~ του παραμυθιού* - ΦΡ. (μυθ.) *κυνήγι μαγισσών* το καθεστώς μαζικών διώξεων βάσει κατηγοριών που συνήθ. περιορίζονται σε έναν και μόνο άριστο χαρακτηρισμό (π.χ. «τροτσκιστής») ή «αντιδραστικός» στη Σοβιετική Ένωση του Στάλιν, «κομμουνιστής» στη μακαρθική περίοδο των Η.Π.Α., «κομμουνιστής» στη μετεμφυλιακή Ελλάδα κ.ά. 2. (μυθ.) γυναίκα που με την ομορφιά και τους τρόπους της ασκεί γοητεία στους άντρες ΣΥΝ. μαγεύτρα, γόσσα, γητεύτρα. [ETYM₁ μεσν. < αρχ. *μάγος* (βλ.λ.). Η φρ. *κυνήγι μαγισσών* αποδίδει το αρχλ. witch-hunt].

μάγιστρος (ο) {μαγίστρ-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. 1. ανώτατος δημόσιος υπάλληλος στο αρχαίο ρωμαϊκό κράτος 2. ανώτατος αξιωματούχος στην πολιτική και στρατιωτική ιεραρχία του Βυζαντίου: ~ *των οφικίων* (άρχοντας των αυλικών στρατευμάτων).

[ETYM₁ μτρν. < λατ. magister «άρχων, επιστάτης, διοικητής» < magnus «μέγας»].

μαγιό (το) → μαγιό

μαγκαζίνο (το) {άκλ.} δημοσιογραφική εκπομπή στο ραδιόφωνο ή στην τηλεόραση με ποικιλία θεμάτων (συνεντεύξεις, ρεπορτάζ κλπ.): *τηλεοπτικό ~*. [ETYM₁ < ιταλ. magazzino (> γαλλ. magasin) < αραβ. makhāzin, πληθ. του makhzan «αποθήκη». Η λ. εισήχθη με την αρχική της σημ. στις ευρωπαϊκές γλώσσες κατά τα τέλη του 16ου αι., με αναφορά κυρ. στις αραβόφωνες χώρες. Η σημ. «ενημερωτικό περιοδικό» μαρτυρείται από το 1731 στην Αγγλία, οπότε εκδόθηκε ένα περιοδικό ποικιλίας ύλης με τίτλο *The Gentleman's Magazine*, το οποίο εξηγούσε ότι αποτελεί συλλογή ή αποθήσαύριση (όπως σε μια αποθήκη) άρθρων από άλλες εκδόσεις].

μαγκάλι (το) {μαγκαλι-ού | -ιών} μεταλλικό δοχείο με αναμμένα κάρβουνα για τη θέρμανση κλειστών χώρων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ < τουρκ. mangal].

μαγκανιό (το) (σχολ. ορθ. *μαγγάνιο*) [1876] {μαγκανίου} ΧΗΜ. εύθροστο, μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Mn), που απαντά στη φύση με τη μορφή διαφόρων ορυκτών του και χρησιμοποιείται για την παραγωγή ειδικών σκληρών χαλύβων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΠΝ). — μαγκανικός, -ή, -ό.

[ETYM₁ Μεταφορά του παλ. γαλλ. manganèse < manganèse < ιταλ. manganese < μεσν. λατ. magnesia, βλ. κ. λ. *μαγνήσιο*].

μάγκανο (το) → μάγγανο

μαγκανοπήγαδο (το) → μαγγανοπήγαδο

μάγκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} {σπάν.} μαγκίσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (κακός.) άνδρας με βαρύ, ζορικό ύφος (συνά επιτηδευμένο, με κινήσεις ανάλογες, ιδιάζοντα τόνο φωνής, αυστηρή ή άγρια έκφραση προσώπου κ.λπ.), ο οποίος προσπαθεί να επιβληθεί κάνοντας συνήθ. επιδειξη δύναμης και ανδρισμού: στη *γονία καθόταν ένας τύπος, ~ φαινόταν, με ύφος βαρύ κι σήκωτο* ΣΥΝ. παλληκάρης, νταής, τσαμπουκαλής ΦΡ. (α) *κάνω τον μάγκα* (ι) συμπεριφέρομαι με προκλητική επιθετικότητα, προσπαθώ να επιβάλω αυτό που θέλω με επιθετικό τρόπο: μη *μας κάνεις τον μάγκα, γιατί στο τέλος θα τις φας* (θα σε δείρουμε) || *όπου πάει, κάνει τον μάγκα και τσακώνεται με όλους* (ii) (κατ'επέκτ.) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος συμπεριφέρεται με θρόσος, υπερβολική τόλμη, σαν να μη φοβάται ό,τι φοβούνται οι άλλοι: *μερικοί νεαροί κάνουν τους μάγκες όταν οδηγούν και αρχίζουν τις προσπεράσεις και τις κόντρες* (β) *τζάμπα μάγκας* βλ. λ. *τζάμπα* 2. (εύσημο) (α) αυτός που έχει την ικανότητα να πετυχαίνει αυτό που θέλει: ήταν ~ *και τα κατάφερε!* || *αν είσαι ~, κάνε κι εσύ το ίδιο!* || (σε σύγκριση) *Εσύ, δηλαδή, είσαι πιο ~ από μας και θες να εξυπηρετηθείς πρώτος; Να περιμένεις στη σειρά σου!* ΣΥΝ. ικανός, καπάτσος, καταφερτής (β) τολμηρός, θαρραλέος, που το λέει η καρδιά του: *όποιο είναι ~, ας πλησιάσει* 3. (παλαιότε.) ο άνδρας που ανήκε σε ορισμένο κύκλο των λαϊκών αστικών στρωμάτων, μέσα στον οποίο αναγνωριζόταν από τους υπολοίπους ως σπουδαίο πρόσωπο για συγκεκριμένες αρετές (παλληκαριά, ευθύτητα, υπερφάνεια, συνένπεια, φιλότιμο), ντυνόταν με συγκεκριμένο τρόπο και συχνά σε χώρους του περιθωρίου (τεκέδες κ.λπ.), σε κακόφημα κέντρα (ενώ για τον πολύ κόσμο και κατά την κρατούσα αντίληψη ήταν συνώνυμο

του νταή, του παλληκάρη ή και του αλήτη): *τού Βοτανικού ο ~, το καλύτερο παιδί...* (λαϊκ. τραγ.) || *έμαθα πως είσαι ~, είσαι και μερακλής* (λαϊκ. τραγ.) || *οι μάγκες τού Ψυρή 4* (οικ. ως φιλοφρόνηση) ωραίος τύπος, που τον αναγνωρίζουμε, τον παραδεχόμαστε: *μπράβο, είσαι ~!* || *ο πρόεδρος είναι ~* || *ωραία ξηγήσαν είσαι ~* || *είσαι και ο πρώτος ~!* 5. (λαϊκότε-οικ. στην κλιτ. *μάγκα, μάγκες*) ως προσφώνηση: *άκου, ρε μάγκα, τι μου συνέβη!* || *λοιπόν, μάγκες, άποψε θα το κάνομε: θα γλεντήσομε ως το πρωί!* || *τι έγινε, ρε μάγκα, σε χάσαμε τον τελευταίο καιρό!* ΣΥΝ. φίλε, παλληκάρη, μέγале. — (υποκ.) μαγκάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ < *μάγκα* (η) «ομάδα άτακτων πολεμιστών επί Τουρκοκρατίας»

< τουρκ. manga < ισπ. manga «ομάδα οπλισμένων ανδρών» < λατ. manica «μανίκι» (επειδή υπήρχε η συνήθεια να δίνονται σε ευγενείς ιππότες τα μανίκια των κυριών της αυλής)].

μαγκέθω ρ. αμετβ. {μάγκενα} (οικ.) γίνομαι μάγκας, ακολουθώ τον τρόπο (ζωής ή συμπεριφοράς ενός μάγκα: *μεγάλωσε και μάγκεμε-νομίσει ότι όλος ο κόσμος τού ανήκει*).

μαγκία (η) 1. (κακός.) η ιδιότητα του μάγκα: (ειδικότε.) η νταηλίδικη συμπεριφορά, η ψευτοπαλληκαριά, η προκλητικά επιθετική συμπεριφορά: *οι ~ σου σε μένα δεν περνάνε* || *εγχε ένα ύφος, όλο ~* ΣΥΝ. νταηλική, τσαμπουκάς 2. η ικανότητα να πετυχαίνει κανείς αυτό που θέλει, να τα βγάζει πέρα: ~ *του!* (μπράβο του, άξιος) ΣΥΝ. καπατσούνη, επιδεξιότητα 3. το να κάνει κανείς κάτι που το θεωρεί σπουδαίο παράτολμο: *μερικοί νομίζουν ότι το να παίρνεις ναρκωτικά είναι ~* || (ειρων.) *σιγά τη ~!* (σιγά το κατόρθωμά).

μαγκικός, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζει ή ταιριάζει σε μάγκα: ~ *λόγια | συμπεριφορά*. — μάγκικα επίρρ.

μαγκιόρας (ο), **μαγκιόρα** (η) 1. πολύ καπάτσος, που κατορθώνει να τα βγάζει πέρα και να πετυχαίνει αυτό που θέλει 2. ο μερακλής, πρόσωπο που ξέρει να λει καλά. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ < ιταλ. maggiore (αντί του δάνεου), με επίδρ. της λ. *μάγκας*, < λατ. maior, συγκρ. βαθμ. του επιθ. magnus «μέγας»].

μαγκίτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο μάγκας (βλ.λ., σημ. 3) 2. (κακός.) ο νταής, ο ψευτοπαλληκάρης. [ETYM₁ < *μάγκας*].

μαγκλάρας κ. **μαγκλάρος** (ο) {μαγκλάρδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) άνδρας ψηλός και άγαρος, ο *μαντράχαλος* ΣΥΝ. νταγλαράς. [ETYM₁ Μεγελ. του *μέγκλος* (με αφομοίωση), βλ.λ.].

μαγκούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χοντρό ζύλινο μπαστούνι με γυριστή λαβή: *γέρος με ~*. — (υποκ.) **μαγκουρίτσα** (η).

[ETYM₁ < μτρν. μακκούρα, «γλώσσα» του Ησυχίου «μακκούρω χερί σιδηρά, η χράνται προς τους ιππους», η οποία αναφερόταν σε ένα τριγωνικό ζύλο, που περνούσαν στον λαμμό των ζώων. Η λ. μακκούρα πηθ. συνδέεται με το αρχ. μακέλη «σκαπάνη», το οποίο θα μπορούσε να αναχθεί στο ουσ. *δικέλλα* (βλ.λ.)].

μαγκουριά (η) το χτύπημα με μαγκούρα ΣΥΝ. μπαστούνια.

μαγκουροφόρος (ο) (παλαιότε.) ιδιωτικός σωματοφύλακας, μπράβος που φέρει μαγκούρα. [ETYM₁ < *μαγκούρα* + -φόρος < *φέρω*].

μαγκουφής, -α/-ισσα, -ικο {μαγκουφής} 1. (κακός.) αυτός που ζει ολομόναχος, χωρίς οικογένεια, χωρίς κάποιος να ενδιαφέρεται και να φροντίζει γι' αυτόν: *δεν παντρεύτηκε κι έμεινε ~* ΣΥΝ. μόνος και έρημος 2. κακομοίρης, καημένος. — μαγκουφιά (η), **μαγκουφικός**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ < τουρκ. mankafa «χοντροκέφαλος, κουτός, ανόητος»].

Μαγκρεπ (το) {άκλ.} σύνολο χωρών της ΒΔ. Αφρικής (Αλγερία, Μαρόκο, Τυνησία-το *Μεγάλο Μαγκρεπ* περιλαμβάνει επίσης τη Λιβύη και τη Μαυριτανία). [ETYM₁ < αρχλ. Maghreb < αραβ. magrib < garb «δύση»].

μαγκώνω ρ. → μαγγώνω

μάγμα (το) {μάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΕΩΛ. το φυσικό ευκίνητο πετρογενές τμήμα, το οποίο δημιουργείται σε υψηλές θερμοκρασίες στα βαθύτερα τμήματα της Γης και εκχύνεται στην επιφάνεια της με τη μορφή λάβας (πβ. κ. λ. *λάβρα*). — **μαγματικός**, -ή, -ό. [ETYM₁ μτρν. < αρχ. *μάσσω* «μαλάσσω, πιέζω», αβεβ. ετύμω. Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί αν το αρχικό θέμα του ρ. είναι *μακ-(*μάκ-/ω) ή *μαγ-(*μάγ-/ω). Αν ως αρχικό θεωρηθεί το θ. *μακ-, τότε πηθ. < *mnk-, συνεσταλμ. βαθμ. του ΙΕ. *menk- «ζυμώσω, μαλάσσω», πβ. σανσκρ. māceta «συνθλίβω», αρχ. σλαβ. moka «αλεύρι», ρωσ. mukā, λατ. maceria «αργιλόδες τοίχος», γερμ. mengen «αναμειγνύω» κ.ά. Αν ως αρχικό θεωρηθεί το θ. *μαγ-, τότε πηθ. < ΙΕ. *mag- «πιέζω, φτειάχνω», πβ. αρχ. σλαβ. mazg «αλείφω», ουαλ. maeddu «ζυμώσω», αρχ. γερμ. makōn «φτειάχνω, κατασκευάζω», γερμ. machen, αγγλ. make κ.ά. Ομόρρ. *εκ-μαγ-είον* (ν), *μάζα* (βλ.λ.) κ.ά.].

μαγνάδι (το) {μαγναδι-ού | -ιών} (λαϊκ.) το αραχνούφαντο μαγκαειό κάλυμμα της κεφαλής, ο πέλος.

[ETYM₁ < μεσν. *μαγνάδιον*, αβεβ. ετύμω, πηθ. < αρχ. *μανός* «αραιός, χαλαρός» (< *μαν-Ρός < *mn-, συνεσταλμ. βαθμ. του ΙΕ. *men- «μι-κρός, σπάνιος», πβ. αρμ. manr, σανσκρ. manāk «λίγος», χετ. maniku «σπλήσιον» κ.ά., βλ. κ. *μόνος*) με ανάπτυξη ευφρονικού -γ- (πβ. *σύννεφο* - *σύννεφο*, *νεύω* - *γνέφω* κ.τ.ό.). Το ευφρονικό -γ- (*μα-γ-νάδι*) θα μπορούσε ίσως να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα συμμορμίου των λ. *μανός* και *άγνης* «αραιός». Σύμφωνα με άλλη άποψη, *μαγνάδιον* < *αγνάδιον, υποκ. του αρχ. *άγανός* «λεπτός, ήπιος», που πηθ. συνδέεται με το μτρν. *γάνος* «παράδεισος, κήπος» (< εβρ. gan), με την επίδραση του ουσ. *μαντήλι*].

Μαγνησία (η) 1. περιοχή και νομός που περιλαμβάνει το ΝΑ. τμήμα της Θεσσαλίας και το μεγαλύτερο μέρος των Βορειών Σποράδων με πρωτεύουσα τον Βόλο 2. πόλη και περιοχή της Δ. Μικράς Ασίας. [ETYM₁ αρχ. < *Μάγνης*, -ητος, ονομασία Μακεδόνων που εγκαταστά-

θηκαν στην περιοχή του Πηλίου κατά τον 12ο αι. π.Χ. Η λ. φαίνεται να προσδιορίζει αρχικά της Μαγνησίας της Σιτύλου, πόλη της Λυδίας, και πθ. είναι προελληνική].

μαγνησία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. το οξείδιο του μαγνησίου (βλ. λ. *μαγνησιο*) **2.** ΦΑΡΜ. λευκή άγευστη ουσία από οξείδιο του μαγνησίου, η οποία χρησιμοποιείται στην ιατρική ως αντίδοτο κατά των οξέων και ως καθαρτικό. [ΕΤΥΜ. *μγν.* < *αρχ. μαγνήτις*, βλ. κ. *μαγνήτης*].

μαγνήσιο (το) [1876] {μαγνησίου} ΧΗΜ. **1.** αργυρόλευκο ελαφρό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Mg), που καίγεται στον αέρα με εκτυφλωτική λάμψη και χρησιμοποιείται στην παραγωγή κραμάτων, πυροτεχνημάτων και φλας φωτογραφικών μηχανών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΠΝ.) **2. οξείδιο του μαγνησίου** ένωση του μαγνησίου (σύμβολο MgO) λευκού χρώματος, η οποία χρησιμοποιείται στην κατασκευή πυριμαχών υλικών, μονωτών, τσιμεντών, λιπασμάτων, ελαστικών και πλαστικών, καθώς και στη φαρμακευτική. [ΕΤΥΜ. *Αντιδάν.*, < νεολατ. *magnesia* < *μγν. μαγνησία* (βλ. λ.)].

μαγνησιούχος, -ος, -ο [1877] αυτός που περιέχει μαγνήσιο: ~ *πέτρομα*.

μαγνητακι (το) {χωρ. γεν.} διακοσμητική φιγούρα με μικρό μαγνήτη στο πίσω μέρος της για να επικολλάται σε διάφορες επιφάνειες, π.χ. στην πόρτα ψυγείου.

μαγνήτης (ο) {μαγνητών} **1.** σώμα που αποτελείται από ορυκτά οξείδια του σιδήρου και έχει από τη φύση του ή με τεχνητά μέσα αποκτήσει την ιδιότητα έλξης και απώσεως διαφόρων μετάλλων, όπως του σιδήρου **2.** κάθε σώμα με την παραπάνω ηλεκτική ιδιότητα **3.** (μτφ.) οτιδήποτε ασκεί γοητεία, έλκει προς το μέρος του χωρίς αντίσταση: *βλέμμα-μαγνήτης*. — (υποκ.) **μαγνητακι** (το) (σημ. 1) (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. *μσν.* < *αρχ. επίθ. Μαγνήτις* (θηλ.), με αλλαγή γένους, κυρ. από τη φρ. *Μαγνήτις λίθος* (ή) < *Μάγνης*, βλ. λ. *Μαγνησία*].

μαγνητικός ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1818] {μαγνήτις-α, -της (λογιότ.-θηκά), -μένος} (μετβ.) **1.** μεταδίδει τις ιδιότητες του μαγνήτη, μετατρέποντας (ένα σώμα) σε μαγνήτη **2.** προσελκύω (συνήθ. με τη γοητεία μου), σαγηνεύω (κάποιον): η *προσωπικότητα του σε μαγνητίζει* || (αμετβ.) *βλέμμα που μαγνητίζει* ΣΥΝ. *έλκωω*, *θέλωω*, *γοητεύω*. [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ. magnétique*].

μαγνητικός, -ή, -ό [1719] **1.** αυτός που συμπεριφέρεται ως μαγνήτης, έχει τις ιδιότητες του μαγνήτη, περιλαμβάνει (ή επηρεάζεται από) τα φαινόμενα του μαγνητισμού: ~ *πυξίδα* | *εστία* | *δύναμη* | *κεφαλή* | *πόλος* | *πεδίο* | *ροή* | *ροπή* | *κύμα* | *ταινία* (που χρησιμεύει για εγγραφή ή αναπαραγωγή ήχου) | *φάσμα* **2.** (μτφ.) αυτός που ασκεί ισχυρή έλξη ή γοητεία: ~ *βλέμμα* ΣΥΝ. *θελκτικός*, *σαγηνευτικός*, *γοητευτικός*. [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ. magnétique*].

μαγνητισμός (ο) [1799] **1.** η ηλεκτική ιδιότητα των μαγνητών **2.** το σύνολο των φαινομένων που παράγονται με την επενέργεια των μαγνητικών δυνάμεων: *γίνος* ~ (το σύνολο των μαγνητικών φαινομένων που παρατηρούνται στη γήινη σφαίρα) || *λανθάνων* ~ || ~ *ορυκτών* **3.** ΦΥΣ. ο κλάδος που πραγματεύεται τα πάσης φύσεως μαγνητικά φαινόμενα **4.** (μτφ.) *ισχυρή έλξη: η πολιτιστική ακτινοβολία του Βυζαντίου ασκούσε έντονο ~ στους γύρω λαούς*. [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ. magnétisme*].

μαγνητίτης (ο) {μαγνητίτων} ΟΡΥΚΤΟΛ. ορυκτό οξείδιο του σιδήρου με ισχυρότατες μαγνητικές ιδιότητες. [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ. magnétite*].

μαγνητογεννήτρια (η) {μαγνητογεννητριών} γεννήτρια ηλεκτρικού ρεύματος, στην οποία το επαγωγικό ρεύμα παράγεται από το μαγνητικό πεδίο ενός μόνιμου μαγνήτη. [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ. magnétogénétratrice*].

μαγνητοηλεκτρικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που αναφέρεται στην επαγωγή ηλεκτρικού ρεύματος διά μέσου μόνιμων μαγνητών: ~ *μηχανή* ΣΥΝ. *ηλεκτρομαγνητικός*. [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *αγγλ. magnetoelectric*].

μαγνητοθερμικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με φαινόμενα θερμότητας που προκαλούνται από τον μαγνήτισμο. [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ. magnétothermique*].

μαγνητόμετρο (το) [1890] {μαγνητομέτρ-ου | -ων} **1.** όργανο μετρήσεως χαρακτηριστικών μεγεθών ενός μαγνητικού πεδίου **2.** (ειδικότ.) ανιχνευτικό όργανο χρησιμοποιούμενο σε χώρους ελέγχου (τελωνεία, αεροδρόμια κ.λπ.) για την ανεύρεση μεταλλικών αντικειμένων, όπως κρυμμένα όπλα κ.λπ. [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ. magnétomètre*].

μαγνητοσκοπήση (η) → *μαγνητοσκοπώ*
μαγνητοσκοπία (το) {μαγνητοσκοπι-ου | -ων} (επισ.) η συσκευή εγγραφής ή/και αναπαραγωγής σε μαγνητική ταινία κινουμένων εικόνων, το βίντεο.

[ΕΤΥΜ. < *μαγνήτης* + *-σκοπία* < *σκοπώ* «παρηγόρως προσεκτικός», *ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ. magnétoscope*]. *μαγνητοσκοπώ* ρ. μετβ. {μαγνητοσκοπεύω...} | *μαγνητοσκοπ-ησα*, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εγγράφω σε μαγνητική ταινία (σήματα που αντιπροσωπεύουν κινούμενες εικόνες μαζί με τους σχετικούς ήχους για την προβολή τους από την τηλεόραση) **2.** (ειδικότ. η *μτφ. μαγνητοσκοπήμενος*, -η, -ο) για τηλεοπτική εκπομπή που δεν μεταδίδεται απευθείας τη στιγμή της διεξαγωγής της, αλλά σε άλλη χρονική στιγμή: *ο αγώνας δεν θα μεταδοθεί ζωντανός, αλλά ~* ΑΝΤ. *ζωντανός*, *λάιβ*. — *μαγνητοσκοπήση* (η).

[ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ. magnétoscope*, βλ. κ. *μαγνητοσκοπία*]. *μαγνητοστατική* (η) ΦΥΣ. κλάδος του μαγνητισμού, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των φαινομένων που σχετίζονται με τους μαγνήτες ή τις μαγνητικές μάζες, όταν βρίσκονται σε κατάσταση ηρε-

μίας. — **μαγνητοστατικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *αγγλ. magnetostatic*].

μαγνητόσφαιρα (η) {μαγνητοσφαιρών} ΑΣΤΡΟΝ. περιοχή του μαγνητικού πεδίου ενός πλανήτη, στην οποία παγιδεύονται φορτισμένα σωματίδια από τον ηλιακό άνεμο. [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *αγγλ. magnetosphere*].

μαγνητοταινία (η) {μαγνητοταινιών} ταινία από λεπτό και ανθεκτικό πλαστικό υλικό, που επικαλύπτεται από ουσία ευαίσθητη στα ηλεκτρομαγνητικά κύματα και χρησιμοποιείται για την εγγραφή ήχου ή/και τηλεοπτικών εικόνων. [ΕΤΥΜ. *Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bande magnétique*].

μαγνητοϋδροδυναμικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη συμπεριφορά των ηλεκτρικών αγώγιμων υγρών ή αερίων, όταν αυτά κινούνται μέσα σε ηλεκτρικό ή μαγνητικό πεδίο. — *μαγνητοϋδροδυναμική* (η). [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *αγγλ. magnetohydrodynamic*].

μαγνητόφωνο (το) {μαγνητοφών-ου | -ων} συσκευή εγγραφής και αναπαραγωγής ήχων από μαγνητική ταινία. [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ. magnétophone*].

μαγνητοφώνω ρ. μετβ. {μαγνητοφωνεύω...} | *μαγνητοφών-ησα*, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εγγράφω (ήχος) σε μαγνητόφωνο **2.** (ειδικότ. η *μτφ. μαγνητοφωνήμενος*, -η, -ο) για ραδιοφωνική εκπομπή που δεν μεταδίδεται απευθείας τη στιγμή της διεξαγωγής της, αλλά σε άλλη χρονική στιγμή: ~ *συνέντευξη*. — *μαγνητοφώνηση* (η).

μαγνητοχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. κλάδος που μελετά τις μαγνητικές ιδιότητες των χημικών ενώσεων και τις εφαρμογές τους στη χημεία. [ΕΤΥΜ. *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ. magnétochimie*].

μαγνώλια (η) → *μανόλια*

μάγος (ο) **1.** πρόσωπο που ασκεί τη μαγεία: ο *καλός* | *κακός* - του *παρμαθίου* || οι ~ στην *αρχαιότητα ισχυρίζονταν ότι μπορούσαν να μεταβάλλουν ακόμη και τους φυσικούς νόμους* **2.** το διακεκριμένο πρόσωπο σε πρωτόγονη φυλή, που θεωρείται ότι κατέχει ιδιαίτερες γνώσεις, ικανότητες και χαρίσματα (θεραπευτή ασθενών, μαγεία, επικοινωνία με το υπερφυσικό κ.λπ.) ΣΥΝ. *σαμάνος* **3.** πρόσωπο που παρουσιάζει, πραγματοποιεί δημόσιες τεχνάσματα, τα οποία φαίνονται λογικά ανεξήγητα και εξάπτουν τη φαντασία του κοινού του: ο ~ του *ταίριου* ΣΥΝ. *ταχυδακτυλουργός*, *θαυματοποιός* **Φρ. (α)** *μάγος είσαι*: (i) σε κάποιον που έχει μαντέψει με επιτυχία κάτι (ii) (συνθ. ειρων.) σε κάποιον που έχει μαντέψει κάτι ούτως ή άλλως εμφανές ή αυτονόητο: *-Μήπως είναι ερωτευμένος*; — (φυσικά και είναι ερωτευμένος) ΣΥΝ. *σώπα*, *μόνος σου το σκέφτηκες*; **(β)** *μαθητευόμενος μάγος* βλ. λ. *μαθητευόμενος* **4.** (μτφ.) το πρόσωπο που έχει εξαιρετικές ικανότητες σε συγκεκριμένο τομέα, που μπορεί να κάνει εντυπωσιακά τεχνάσματα, να δίνει στα πράγματα απρόσμενη έκβαση: ο ~ της *πολιτικής* | *της οικονομίας* || *Πελέ*, ο ~ της *μάλας* **5.** αυτός που είναι προικισμένος με το χάρισμα να μαγεύει, να σαγηνεύει όσους έρχονται σε επαφή μαζί του **6.** *Μάγος* (ο) το μέλος του ιερατείου της ζωροαστρικής θρησκείας στην αρχαία Περσία · **7.** ΘΡΗΣΚ. *οι τρεις Μάγοι* οι τρεις μάγοι από την Ανατολή, που κατά την Κ.Δ., πήγαν και προσκύνησαν τον Ιησού.

[ΕΤΥΜ. *αρχ.* < *αρχ. περσ. Magus*, ονομασία μηδικής φυλής με ιερατικά καθήκοντα ερμηνευτών ονείρων, *αγν.* *ετόμου*].

μαγούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκότ.) το μεγάλο μάγουλο. [ΕΤΥΜ. *Μεγεθ.* του ουσ. *μάγουλον*].

μαγούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκότ.) μικρό ύψωμα γης με ομαλές πλαγιές, ο γήλοφος. [ΕΤΥΜ. < *αλβ. magulë*].

μαγουλάδες (οι) (λαϊκ.) η παρωτίτιδα (βλ. λ.). Επίσης (λαϊκότ.) *μαγουλάδες*.

μαγουλάς (ο) {μαγουλάδες}, **μάγουλον** (η) {μαγουλούδες} (καθημ.) πρόσωπο που έχει *μεγάλα*, *παχιά*, *φουσκωτά μάγουλα*.

μάγουλο (το) **1.** καθένα από τα δύο πλάγια μέρη του προσώπου κάτω από το μάτι και πάνω από το σαγόνι: *φίλι στο ~* | *χορός ~ με ~* ΣΥΝ. (λόγ.) *παρεία* **2.** ΝΑΥΤ. καθένα από τα δύο καμπυλωτά μέρη στα πλάγια της πλώρης πλοίου ΣΥΝ. (λόγ.) *παρεία* **3.** καθένα από τα πλάγια των ελαστικών αυτοκινήτου. — (υποκ.) *μαγουλάκι* (το). [ΕΤΥΜ. < *μσν. μάγουλον* < *μγν. λατ. magulum*]. **Μαγνάρος** (ο) → *Μαγνάρος Μάγνη* (η) θαλάσσιο τμήμα μεταξύ της Αγγλίας και της Γαλλίας, που ενώνει τον Ατλαντικό Ωκεανό και τη Βόρεια Θάλασσα. Επίσης *Στενό της Μάγνης* (το).

[ΕΤΥΜ. *Μεταφορά του γαλλ. La Manche* «το μονίκι» λόγω του σχήματος του θαλάσσιου περάσματος. Διεθνώς είναι κυρ. γνωστό με την *αγγλ.* ονομασία *English Channel*, η οποία έχει την αφετηρία της στο *λατ. Fretum Britannicum* «Βρετανικός Πορθμός» που χρησιμοποιούσαν οι Ρωμαίοι]. **Μ.Α.Δ.** (η) Μέση Αγοραστική Δύναμη.

Μαδαγασκάρη (η) (μαλγασ. *Repoblikan' i Madagasikara*, *γαλλ. République de Madagascar* = Δημοκρατία της Μαδαγασκάρης) νησιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό Α. της Αφρικής με πρωτεύουσα το Αντανανανβίβο, επίσημες γλώσσες η Μαλγασική και η Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Μαδαγασκάρης. — **Μαλγασίος** (ο) (βλ. λ.), **Μαλγασία** (η), **μαλγασικός**, -ή, -ό. **Μαλγασικά** (τα). [ΕΤΥΜ < *γαλλ. Madagascar*, το οποίο αποτελεί παρηλαγμένη μορφή του ονόματος της πρωτεύουσας της Σομαλίας Mogadiscio (< *αραβ. muqadis* «αερός»). Αυτό οφείλεται σε λάθος του θαλασσοπόρου Marco Polo (13ος αι.), ο οποίος θεώρησε ότι η Μαδαγασκάρη αποτελούσε μέρος της Σομαλικής Χερσονήσου. Δεν μαρτυρείται τοπική μαλγασική ονομασία της νήσου].

μαδάρα (η) αποψιλωμένη έκταση κατάλληλη για βοσκή. — μαδα-
ρός, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM₂ μεσν. < αρχ. μαδαρός (< μαδός)].
Μαδάρες (οι) τα Λευκά Όρη (βλ. λ.). [ETYM, πληθ. του Μαδάρα < ρ.
μαδῶ + παραγ. επίθημα -άρα, με τη σημ. «γυμνός, άδενδρος τόπος»].

Μαδέρα (η) 1. συμπλέγμα νησιών στον Α. Ατλαντικό Ωκεανό Δ. του
Μαρόκο, του ανήκει στην Πορτογαλία 2. το μεγαλύτερο νησί του
παραπάνω συμπλέγματος.
[ETYM₂ < πορτ. Madeira < madeiro «δάσος» (< λατ. materia «άλη»),
επειδή το μεγαλύτερο νησί του συμπλέγματος καλύπτεται από δέ-
ντρα].

μαδέρα (το) {άκλ.} δυνατό κρασί, ο τύπος του οποίου προέρχεται από
το νησί Μαδέρα. ΦΡ. **σάλασα μαδέρα** σάλασα κατά την παρασκευή της
οποίας χρησιμοποιείται το παραπάνω κρασί.

μαδέρι (το) {μαδερ-ιού | -ιών} χοντρή και πλατιά σανίδα ή δοκάρι,
που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα για το στρώσιμο πατωμάτων,
για την κατασκευή κριωμάτων κ.λπ.. ΣΧΟΛΙΟ λ. δάσος. [ETYM₂
μεσν. < παλ. βεν. maderā < λατ. materia «άλη, ξυλεία»].

μάδημα (το) — μαδῶ
μαδίαιμ (η) {άκλ.} στη ΦΡ. **Γης Μαδίαιμ** βλ. λ. γη. [ETYM₂ < μτγν.
Μαδίαιμ < εβρ. Mīdīān (αγν. σημ.), περιοχή της Παλαιστίνης, η οποία,
σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, έλαβε την ονομασία της από τον
ομώνυμο γιο του Αβραάμ (Π.Δ. Γένεσις 25, 1-3), του οποίου οι
απόγονοι απετέλεσαν ισχυρό έθνος].

μαδριγάι (το) {μαδριγαλ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. φωνητική πολυφωνική
σύνθεση, κατά κανόνα κοσμικού χαρακτήρα, που άνηψε στην Ιτα-
λία από τον 13ο ως τον 17ο αι., οπότε και έδωσε τη θέση του στην κα-
ντάτα (βλ. λ.). — **μαδριγαλιστής** (ο).

[ETYM₂ < ιταλ. madrigale | βεν. mad'regal, πθ. < μτγν. λατ. matrisalis <
λατ. matrix, -icis «το στέλεχος (φυτών)»].

Μαδρίτη (η) η πρωτεύουσα της Ισπανίας. — **Μαδριλένος** (ο), **Μα-
δριλήνη** (η), μαδριλένικος, -η, -ο.

[ETYM, Μεταφορά του ισπ. Madrid. Κατά τον Μεσαίωνα η πόλη απε-
καλείτο Majoritum (< λατ. major «μειζών») λόγω της μεγαλύτερης
και της στρατηγικής της θέσης. Ωστόσο, το αρχικό όνομα της πόλε-
ως και του φρουρίου της απαντά από την εποχή της αραβικής (μου-
ριτανικής) κατοχής (10ος αι.) ως Magerit (αγν. ετύμου) και φαίνεται
πως το λατ. Majoritum αποτελεί παρετυμολογικό μεταπλασμό του
αραβ. ονόματος. Η σύνδεση με λατ. materia «άλικό», αναφερόμενη
στην ξυλεία που χρησιμοποιήθηκε στο χτίσιμο της πόλεως, δεν είναι
πειστική].

μαδῶ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαδῶς... | μαδῶ-σα, -ίμαι, -ήθηκα, -
ημένος} ♦ (μετβ.) 1. ξεριζώνω (τριχές, φτερά, φύλλα κ.λπ.), τα βγάδι
τραβώντας τα: θα σου μαδῶσω τα μαλλιά τριχα-τριχα, αν το ξανα-
κάνεις! 2. απογυμνώνω (κάτι) από τις τριχές, τα φύλλα, τα φτερά ή
οτιδήποτε ανάλογο το καλύπτει, τραβώντας τα ένα-ένα: ~ το κοτό-
πουλο (του βγάδι τα πούπουλα) || ~ μία μαργαρίτα (της βγάδι ένα-
ένα τα πέταλα) 3. (μτφ. για πρόσ.) απομυζώ (κάποιον) οικονομικά: τον
μαδῶσαν στα χαρτιά - δεν του άφησαν δεκάρα τσακιστή | μαδῶσαν
καλά-καλά τον γέρο και τώρα κάνουν τη ζωή τους ΣΥΝ. γδύνω ΦΡ.
μαδῶμενο κοτόπουλο (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που έχει γά-
σει πολλά λεφτά σε χαρτοπαίγνιο ♦ (αμετβ.) 4. (για πρόσωπα, ζώα,
φυτά κ.λπ.) μου πέφτουν τριχές (από το κεφάλι ή το σώμα), φύλλα,
φτερά ή οτιδήποτε ανάλογο με καλύπτει: ο σκύλος κάθε φθινόπωρο
μαδῶει || τα τριαντάφυλλα μαδῶσαν μετά από τόσες μέρες στο νερό ||
μαδῶσε το πουλόβερ (έχασε το γουδί του) 5. (ειδικότ. για τριχές,
φύλλα, φτερά κ.λπ.) πέφτω, ξεριζώνομαι: || τα πούπουλα μα-
δῶνε. — **μαδῶμα** (το).

[ETYM₂ < αρχ. μαδῶ (άω), αρχική σημ. «διαρρέω, διαβρώνομαι από
την υγρασία», < I.E. *mad- «υγραίνω, βρέχω», πθ. λατ. madoo «είμαι
βρεγμένος, μουλιάζω», σανσκρ. madāti «μεθυσμένος», αρχ. ιφλ.
maidim «διαρρηγνύω, σπάω» κ.ά. (βλ. λ.)].

μαεστόζ ο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη και, ορισμένες φορές,
και ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο) ή και τίτλος μουσικού κομμα-
τιού που δηλώνει ότι η εκτέλεση πρέπει να γίνει επίσημα, μεγαλο-
πρεπώς: αλέγκρο | αντάντε ~ || το κομμάτι αυτό παίζεται σε ~.
[ETYM₂ < ιταλ. maestoso «μεγαλοπρεπής» < maestà < λατ. majestas, -
atis, «μεγαλοπρέπεια»].

μαεστρία (η) ίχωρ. πληθ.} η μεγάλη δεξιοτεχνία, ο αριστοτεχνικός
χειρισμός: έπαιξε βιολί με εκπληκτική | αξιοθαύμαστη ~ || εζαπατά με
~ τα θμάτα του. [ETYM₂ < ιταλ. maestra, βλ. κ. μαέστρος].

μαέστρος (ο) 1. (α) ο διευθυντής ορχήστρας, η Φιλαρμονική της Νέας
Υόρκης με ~ τον Λέοναρντ Μπερστάιν (β) (λαϊκ.) ο επικεφαλής
οργανοπαϊκτών ή γενικά οργανοπαϊκτής σε συντροφιά: έλα, μαέστρο,
να πούμε κανένα πιο εύθυμο τραγουδάκι- ΦΡ. **αβάντι μαέστρο!**
εμπρός μαέστρο! ~ ένα καλαματιανό! 2. ο μουσικοσυνθέτης (βλ. λ.) 3.
(μτφ.) (+γεν. | -I-σε) αυτός που χειρίζεται με εξαιρετική δεξιοτεχνία
κάτι, ο παρά πολύ ικανός: είναι - στο να πείθει τους πλάτες ΣΥΝ. δε-
ξιοτέχνης, αριστοτέχνης — **μαεστρικός**, -ή, -ό, **μαεστρικά** επίρρ.
[ETYM₂ < ιταλ. maestro < λατ. magister «άρχοντας, διοικητής»].

μάζα (η) {μαζών} 1. ποσότητα ύλης χωρίς συγκεκριμένο σχήμα: πύρινη
| αέριες ~ || σκοτεινές ~ νεφών || ~ άμμου || από τη σύγκρουση του
αυτοκίνητου είχε γίνει μια άμορφη ~ 2. (ειδικότ.) σώμα σε ήμπερνευ-
τη κατάσταση: τα μακαρόνια έβρασαν πολύ και έγιναν μια ~ 3. ΦΥΣ. (α)
ποσότητα ύλης (η σταθερά αναλογία στον νόμο του Νεύτωνα) (β)
ατομική μάζα βλ. λ. ατομικός 4. (συνήθ. στον πληθ.) πλήθος λαού που
ενεργεί απρόσωπα (συνήν κακός., κατ' αντιδιαστολή προς τα σύνολα
των συνειδητοποιημένων πολιτών): έχει απήγηση στις πλατιές λαϊκές

- || εκμεταλλεύεται με δεξιοτεχνία την ψυχολογία των ~ || οι ~ τον
επενφμούσαν. ΣΧΟΛΙΟ λ. μαζί.

[ETYM₂ < αρχ. μάζα < *μάζ-α < μίσσσο «μιαλάσσω, πιέζω», βλ. λ. μάζ-
μα. Η λ. μέσο του λατ. massa πέρασε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, λ.χ.
αγγλ. mass, γαλλ. masse, γερμ. Masse κ.ά.].

μαζεύω (ο) η συγκράτηση, ο έλεγχος- κυρ. στη ΦΡ. δεν έχω **μαζεύο**
(ι) δεν είναι δυνατόν να με περιορίσει, να με χαλιναγωγεί κανείς
(ii) επιστρέφω πολύ αργά στο σπίτι μου.

μαζεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάζ-εψα (λαϊκότ. έμασα), -εύθηκα, -εμέ-
νος} ♦ (μετβ.) 1. συγκεντρώνω (σκορπία ομοειδή αντικείμενα) σε ενι-
αίο σύνολο, τα φέρνω στο ίδιο μέρος: πηγαίνω στο δάσος και ~ λου-
λούδια || ~ τις ελιές από τα δέντρα | τη σοδειά || ~ γραμματόσημα |
νομίσματα (συλλέγω) || ~ τα κομμάτια του σπασμένου βάζου || ~ τα
χυμένα νερά με την πετσέτα || **μάζεψε** τα μπουγάκια σου και φύγε! ||
αυτό το μαγαζί μαζεύει πολλή πελατεία || γιατί μας μαζεύεις εδώ
νυχτιάτικα, || ~ στρατό || (κ. για αφηρ. έννοιες) ~ στοιχεία για να είμαι
πείθειχο την ενοχή του || - υπογράφες κατά των πυρηνικών δοκιμών || ~
πληροφορίες ΣΥΝ. συναθροίω, συλλέγω, συνάγω ANT. σκορπίζω ΦΡ.
(α) **τα μαζεύω** μαζεύω τα πράγματα μου, για να φύγω: **μάζεν'** τα και
δρόμο! (έντονη προσταγή σε κάποιον να εγκαταλείπει τον χώρο όπου
βρίσκεται) (β) σου **γώ πολλά μαζεύμενα** έχω πολλές αιτίες να είμαι
θυμωμένος μαζί σου (και ακόμη δεν έχω εκφράσει τον θυμό μου) 2.
(μτφ.) συγκεντρώνω μέσα μου εξωτερικά ερεθίσματα: **μάζεψε** πολλές
εντυπώσεις από το τελευταίο μου ταξίδι || ~ εμπειρίες 3. συγκεντρώνω
(π.χ. χρήματα, ρούχα, τρόφιμα) από διάφορους ανθρώπους,
προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για συγκεκριμένο σκοπό (π.χ. φι-
λανθρωπικό): **μαζεύουν** χρήματα για τους αστέγους της πόλης || οι
μαθητές μαζεύουν λεφτά για να πάνε εκδρομή- ΦΡ. (παροιμ.) **μάζεψε**
κι ας είν' **και** ρόγες πρέπει να αποταμειεί κανείς ακόμη και αν πρό-
κειται για ελαχίστες ποσότητες 4. (κατ' επέκτ.) συσσωρεύω, αφήνω
να συχματιστούν αποθέματα, μεγάλη ποσότητα: με τα λεφτά που **μά-
ζεψα**, θα πάρω ένα αυτοκίνητο || (μτφ.) ~ ήλιο (εκτιθέμαι στον ήλιο,
λάζομαι) 5. συγκεντρώνω επάνω μου (λ.χ. σκόνη, βρομιά): **το στερε-**
οφωνικό έχει μαζεύει πολλή σκόνη- πόσον καιρό έχεις να το ξεσκο-
νίσεις; 6. βάζω σε τάξη, συνηρίζω: - το σπίτι | το δωμάτιο μου | το
τραπέζι (από τα φαγητά, το φερό στην προηγούμενη του κατάσταση) |
τα πιάτα (τα βάζω στη θέση τους) ΣΥΝ. τακτοποιώ 7. παίρνω από
κάτω (κάτι που έχει πέσει ή που βρίσκεται χαμηλά): ~ το βιβλίο από
το πάτωμα ΣΥΝ. σηκώνω 8. (μτφ. για πρόσ.) βρίσκω (κάποιον) τυχαία
και τον θέτω υπό την προστασία μου, παρέχοντας του στέγη: τον μά-
ζεψε από τους δρόμους ΣΥΝ. περιβάλλω 9. κάνω (κάτι) να έχει μικρό-
τερες διαστάσεις, το συμπύκνωσ φέρνοντας τις άρες του πιο κοντά:
~ το φόρεμα στη μέση || το ποικύμαστος άμοις || τα πανιά του
καϊκιού || **μαζεύομαι** από τον φόβο ΣΥΝ. ζαράνω, σουφρώνω, (για ρού-
χα) στενεύω 10. (μτφ.) θέτω περιορισμούς, που χαλιναγωγών τις όρ-
μες και τις εξάρσεις μου: εδώ δεν μπορεί να μαζεύει τον γιο του, στα
ξένα παιδιά θα επιβληθεί: || ~ τα φτερά μου (παύω να ξανοίγομαι, να
κάνω μεγαλεπήβολα σχέδια) || του ~ τα λουριά (τον) του επιβάλλω
πειθαρχία) || ~ τη γλώσσα μου | τα λόγια μου (παύω να αντιμιλώ, να
αυθαυιάζω) ♦ 11. (αμετβ.) (για υφάσματα) μπαίνω, αποκτώ μικρότερες
διαστάσεις: η μπλούζα πλύθηκε και μαζεύε ΣΥΝ. στενεύω, ζαράνω,
κονταίνω: (μεσοπαθ. **μαζεύομαι**) 12. συγκεντρώνομαι (σε μεγάλη
ποσότητα, αριθμό): || μου 'χει μαζεύει τόση δουλειά, που δεν ξέρω τι
να πρωτοκάνω || (κ. για πρόσ.) μαζεύτηκε κόσμος στην πλατεία ||
μαζεύτηκαν πολλοί οπαδοί στη συγκέντρωση του κόμματος

13. γίνομαι πιο συνεσταλμένος, παύω να παρεκτρέπομαι, να βγαίνω
έξω από τα όρια: μόλις ύψωσα τον τόνο της φωνής, τα μικρά μαζεύ-
τηκαν || ήταν πάντα ένα πολύ μαζεμένο παιδί, που δεν έδινε το πα-
ραμικρό δικαίωμα για παρατήρηση || άμα παντρευτεί, θα μαζευτεί
14. γυρίζω στο σπίτι μου, επιστρέφω στη βάση μου: τι ώρα θα μα-
ζευτείτε απόψε; || όταν μαζεύτομε κι εμείς από τις διακοπές, τα ξα-
ναλέμε 15. περιορίζω τις δαπάνες μου, ζω οικονομικότερα: αν δεν μα-
ζευτούν τώρα που είναι αρχή, θα έχουν άσχημα μπλεξίματα με τους
πιστωτές τους · ΦΡ. **τις μαζεύω** τρώω ξύλο. Επίσης (λαϊκ.) μαζώνω
[μεσν. | κ. μαζώνω [μεσν.] (μόνο στη σημ. «συγκεντρώνω»). — **μάζε-**
μα κ. (λαϊκ.) **μάζωμα** (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. εργατικός.

[ETYM₂ μεσν. < μτγν. **μάζεω** «αθροίζω» («γλώσσα» του Ησυχίου) <
ομάς (-δος), με την παρετυμολ. επίδραση του ουσ. μάζα και του συ-
νονύμου μαζώνω (< μάζα)]. **μαζί** επίρρ. (παλαιότ. ορθ. μαζύ, μαζή) 1.
όχι μόνος, από κοινού, στο ίδιο σύνολο: φύγαμε ~, αλλά γύρισα μόνος
μου || μένει ~ με την οικογένεια του || έλεγαν ότι θα μείνουν για πάντα
~ || έλα ~ μας || και οι δύο ~ δεν βγαίνουν όση δουλειά βγάξω εγώ
μόνος μου || όλα ~ κάνουν 80.000 ΣΥΝ. ανάμμα, (λόγ.) ομού ΦΡ. (α)
μαζί δεν κάνουμε και χόρια δεν μπορούμε για ανθρώπους που, ενώ
μαλώνουν συνέχεια όταν συνυπάρχουν, δεν μπορούν από την άλλη
πλευρά να ζήσουν απομακρυσμένοι (β) **μαζί** μιλάμε και χόρια
καταλαβαίνουμε | και χωριστά καταλαβαίνουμε για ανθρώπους που
δεν μπορούν να συνεννοηθούν, να καταλάβει ο ένας τον άλλον 2. την
ίδια στιγμή: αυτό το ποδήλατο είναι ~ και φθινότερο και πιο
ανθεκτικό από τα άλλα του είδους του ΣΥΝ. ταυτόχρονα, συγχρόνως,
συνάμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκατέρωθεν. [ETYM₂ < μεσν. μαζί(ν) < αρχ.
μαζίον, υποκ. του ουσ. μάζα, που απέκτησε επίρρ. χρήση].

μαζί, **μαζό** ή **μαζή**; Σε παλαιότερα βιβλία (και λεξικά) βρίσκεται κα-
νείς το **μαζί** γραμμένο όχι με -I-, αλλά με -θ- (**μαζή**) ή και με -η-
(**μαζή**) και μάλιστα **μαζή**). Στους Βυζαντινούς χρόνους η λ. **μάζα**
χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικά με τη σημ. «από κοινού, σαν μάζα,
μαϊκά, ομαδικά»: «οι συνόντες αϊτοίς θρουγγιαι (= σαν στρα-
τιωτικό σώμα, ομαδικά), ήγονν ως μάζα, ομού» (στα Τακτικά του

Λέοντος 7, 47). Στις βυζαντινές μυθιστορίες μ^ε την ίδια σημ. χρησιμοποείται και το υποκοριστικό μαζίτσα. Έτσι, από το μαζ-ιον, υποκ. του μάζα, προήλθε το μαζί: μάζα > μαζ-ιον > μαζίν > μαζί. Παλαιότερα πίστευαν ότι το μαζί προήλθε από το άμα σύν (πβ. Κ.Δ. Α' Θεσσ. 5, 10: «να είτε γρηγορούμεν ε'ίτε καθεδόμεν άμα συν αύτω ζήσωμεν»), ήτοι άμα σύν > μαζύ! ο Αδ. Κοραής εννοο-λόγησε τη λ. ως δοτική του μάζα: έν μάζη (πβ. γαλλ. en masse), μάζη > μαζή! (με μετακίνηση του τόνου, που δεν δικαιολογείται). Τέλος, ο ιστορικός της ελληνικής γλώσσας Δ. Μαυροφρύδης ετυ-μολόγησε τη λ. από έναν αρχαίο τ. όμαδις (παράδεται από το Μέγα Ετυμολογικόν αντί του όμοδόν): όμαδις > *μαδής > *μαδι > μαζί (για την τροπή του δ σε ζ, πβ. όμαδέω > μαζέω, δorkάς > μγν. ζορκάς > ζορκάδιον > ζαρκάδι). Από τις προταθείσες ετυμολογίες επικράτησε ως ορθότερη η ετυμολογία από το μαζιον > μαζί.

μαζικός¹, -ή, -ό [1836] **1.** αυτός που σχετίζεται με μεγάλο αριθμό ανθρώπων, τις μάζες: ~ *οστέρια* | *εκτελέσεις* | *συγκέντρωση* | *αντίδραση* | *μετανάστευση* | *διαμαρτυρία* || η ~ *έξοδος των Αθηναίων για τις γιορτές* || *μέσα* ~ *μεταφορές* (π.χ. λεωφορεία) **ΑΝΤ.** ατομικός, μεμονωμένος: **ΦΡ.** (α) *Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας* | *Ενημέρωσης* βλ. λ. *M.M.E.* (β) *μαζική κουλτούρα* πολιτιστικά στοιχεία που διαχέονται με τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και γίνονται αποδεκτά από μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, ανεξάρτητα από την κοινωνική κατηγορία ή το στρώμα στο οποίο ανήκουν **2.** αυτός που γίνεται σε πολύ μεγάλες ποσότητες: ~ *παραγωγή αγαθών* | *παραφορά εργασίας* | *παραγγελίες* | *επενδύσεις* **ΑΝΤ.** μεμονωμένος, εξατομικευμένος: **ΦΡ.** (στη βιομηχανία) *μαζική παραγωγή* παραγωγή βιομηχανικών αγαθών σε μεγάλες ποσότητες με τυποποιημένο τρόπο, για κατανάληση από μεγάλα σύνολα ανθρώπων (~ *κατανάληση*) **3.** **ΧΗΜ.** *μαζικός αριθμός* ο αριθμός των πρωτονίων και νετρονίων του πυρήνα ενός ατόμου. — μαζικά επίρρ., μαζικότητα (η).

[ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. mass σε διάφορες φρ., λ.χ. αγγλ. mass culture «μαζική κουλτούρα», mass production «μαζική παραγωγή», mass hysteria «μαζική υστερία», mass executions «μαζικές εκτελέσεις» κ.ά.]. **μαζικός²**, -ή, -ό **ΑΝΑΤ.** αυτός που σχετίζεται με τον μαστό: ~ *αρτηρίες* | *αδένες*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. μαζός, παράλλ. τ. του ουσ. *μαστός* (βλ.λ.)], μαζοποιώ κ. μαζικοποιώ ρ. μετβ. [μεσν.] {μαζοποιεί... | μαζοποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (συνήθ. κακός.) δίνω (σε κάποιον/κάτι) τα χαρακτηριστικά της μάζας, ώστε να είναι παθητικός δέκτης ιδεών και εντολών: *οι πολυπληθείς κομμουνικές συγκεντρώσεις μαζοποι-ούν την πολιτική ζωή*. — *μαζοποίηση* κ. *μαζικοποίηση* (η). *μαζορέτα* (η) {μαζορέτων} **1.** κοπέλα που παρελαύνει με πρωτότυπη στρατιωτική στολή, κρατώντας τη ράβδο του αρχιτυμανιστή **2.** χορεύτρια που εμφανίζεται στο γήπεδο πριν από αγώνα μπάσκετ (ή στα διαλείμματα του), προκειμένου να καλωπεί τον μη αγωνιστικό χρόνο διασκεδάοντας τους θεατές. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. majorette συντετμημένος τ. του αγγλ./αμερ. drum-majorette < drum major «αρχιτυμανιστής». Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ.-αμερ. cheerleader «αρχηγός ζητωκραυγών»]. *μαζοόρκα* (η) {χορ. γεν. πλ.ηθ.} **1.** πολωνικός λαϊκός χορός για έναν κύκλο ζευγαριών, που χαρακτηρίζεται από το χτύπημα των ποδιών στο πάτωμα και των τακουνιών μ'ταξύ τους **2.** (συν'κδ.) η μουσική που είναι γραμμένη στον ρυθμό του παραπάνω χορού. [ΕΤΥΜ. < πολ. mazurka | mazurek < Mazur, κάτοικος της Μαζοβίας, περσιχτής της Β. Πολωνίας]. *μαζούτ* (το) {άκλ.} υγρή καύσιμη ύλη, που λαμβάνεται ως υπόλειμμα της κλασματικής απόσταξης του πετρελαίου και χρησιμοποιείται σε ειδικές εστίες και μηχανές τ. του βαρύ πετρέλαιο. [ΕΤΥΜ. < ρωσ. mazut, πθ. < αραβ. mak'zulat «απορρίμματα, λύματα»]. *μαζοχισμός* (ο) **1.** **ΨΥΧΟΛ.** ψυχοσεξουαλική διαταραχή, κατά την οποία ικανοποιείται κανείς σεξουαλικά, υφιστάμενος πόνο, κακοποίηση ή ηθική μείωση (πβ. λ. *σαδισμός*) **2.** (κατ' έπέκτ.) το να ευχαρι-στείται κανείς υποφέροντας **3.** (συνεκδ.-οικ.) κάθε πράξη ή κατάσταση, την οποία επιλέγει ή υφίσταται κανείς, ενώ είναι πολύ δυσάρεστη γι' αυτόν: να δουλεύεις σε *τέτοιες άθλιες συνθήκες για τόσο λίγα χρήματα* *καταντάει* ~. — *μαζοχιστής* κ. (λαϊκ.-εκφραστ.) *μαζόχας* (ο), *μαζοχίστρια* κ. (λαϊκ.-εκφραστ.) *μαζόχα* (η), *μαζοχιστικός*, -ή, -ό, *μαζοχιστικά* επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. masochisme, από το επώνυμο του Αυστριακού μυθιστοριογράφου Leopold von Sacher-Masoch (1835-95), που περιέγραψε αυτή τη σεξουαλική διαταραχή]. *μαζύ* επίρρ. → *μαζί* μ *ά* ζω μ *α* (το) → *μαζέω* *μαζώνω* ρ. → *μαζέω*

μάζωξη (η) {-ης | -ώξεις, -ώξεων} (λαϊκ.) συγκέντρωση (κυρ. προσώπων) σε συγκεκριμένο σημείο ΣΥΝ. συνάθροιση, σύναξη. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *μάζωξις* < *μαζώνω*]. *Μάης* (ο) {-η κ. (λαϊκ.) *Μαγίου*} **1.** ο μήνας Μάιος **ΦΡ.** (α) *ζήσε Μάη μου (να φας τριφύλλα)* για κάτι που αναβάλλεται για το πολύ μακρινό μέλλον, που μετατίθεται σε τόσο μακρινό χρονικό σημείο, ώστε να υπάχρει το ενδεχόμενο να μη συμβεί ποτέ: *Δεν μπορώ να περιμένω μέχρι του χρόνου! Μέχρι τότε, ~!* (β) (παροιμ.) στον *καταραμένο τόπο τον Μάη μήνα βρέχει* για κάποιον που είναι πάρα πολύ άτυχος και συνεχίζει να υφίσταται συμφορές **2.** **ΙΣΤ.** *Μάης του '68* κίνηση αμφισβήτησης των κοινωνικών δομών και των παραδοσιακών αξιών, που εκδηλώθηκε στη Γαλλία στο διάστημα Μαΐου-Ιουνίου 1968 με σειρά δυναμικών, φοιτητικών αρχικά, διαδηλώσεων (κατά του κατεστημένου της ανώτατης παιδείας), βίαιες ταραχές, οδοφράγματα, κα-

ταλήψεις ανωτάτων σχολών και εργοστασίων, οδηγώντας στην παράλυση της οικονομικής ζωής της χώρας και πυροδοτώντας αντίστοιχες φοιτητικές και κοινωνικές εκρήξεις και σε άλλες χώρες (π.χ. Η.Π.Α.) ΣΥΝ. Γαλλικός Μάης 3. (ως προσηγορ.) το λουλουδινο στεφάνι που φτεαίχεται την πρωτομαγιά και κρεμάται έξω από τα σπίτια: **ΦΡ.** *πάνω τον Μάη* πηγαίνω στην εξοχή, για να γιορτάσω την Πρωτομαγιά.

[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Μάιος*]. *μαθαίνω* ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έμαθα, μαθ-εύτηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** αποκτώ (συγκεκριμένες γνώσεις ή δεξιότητες): ~ *Γερμανικά στο σχολείο* || ~ *το μάθημα μου* | *κολύμπι* | *οδήγηση* | *να μαγειρεύω* || *από τη ζωή έμαθα ότι στις δύσκολες στιγμές πρέπει να στηρίζεται κανείς στον εαυτό του* **2.** (σε κάποιον/κάτι) κάνω (κάποιον) να αποκτήσει γνώσεις ή δεξιότητες, διδάσκω: *του έμαθα γραφή και ανάγνωση* || η *ζωή μου έμαθε πολλά* || *έμαθα στον σκύλο μου να μη γαβγίζει το βράδυ* - **ΦΡ.** *μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις* βλ. λ. *δάσκαλος* **3.** απομνημονεύω (συγκεκριμένη γνώση): *έμαθε το ποίημα μέσα σε 10 λεπτά* || - *απ'έξω το μάθημα* **4.** αφομοιώνω, εμπειδώνω (συγκεκριμένη γνώση): ~ *τέλεια την ύλη του μαθήματος* || *τα έχω μάθει και μπορώ να τα χρησιμοποιήσω όποτε χρειαστεί* **5.** αποκτώ (συγκεκριμένη συνήθεια, τρόπο συμπεριφοράς) από εμπειρία ή εξοικείωση: *σύντομα θα μάθεις να σηκώνεσαι πρωί* || *έμαθε από τον πατέρα του να είναι υπομονετικός* || *δεν μπορώ να μάθω τον δρόμο για το σπίτι του ΣΥΝ.* *συνήθισα, εξοικειώθηκα* **6.** πληροφορώ (πληροφορίες), αποκτώ (πληροφορία) για ένα θέμα): *έμαθες τα νέα; θα έρθει και μπορώ να τα χρησιμοποιήσω όποτε χρειαστεί* **7.** αποκτώ (συγκεκριμένη γνώση) από εμπειρία ή εξοικείωση: *από τις εφημερίδες έμαθα ότι πέρασε ΣΥΝ.* *πληροφορούμαι* **ΦΡ.** (α) *από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια* βλ. λ. *αλήθεια* (β) *μαθαίνω απ' την καλή κι απ' την ανάποδη* βλ. λ. *ανάποδη* (γ) *μαθαίνω (κάτι) από πρώτο χέρι* πληροφορούμαι (κάτι) από την πηγή, έχω εμπειρία πληροφορήσει **7.** αντιλαμβάνομαι το ποίον, τον χαρακτήρα (κάποιου): *Γον'Σπύρη τον ήξερα από παλιά-πάντα τα ίδια έκανε. Τώρα θα τον μάθω; 8.* (η μετ. *μαθημένος, -η, -ο*) αυτός που έχει τη σχετική εμπειρία ή εξοικείωση, που είναι συνηθισμένος σε κάτι: *δεν είμαι ~ να μου φέρονται έτσι* || ~ *στις ταιαπωρίες* ♦ (αμετβ.) **9.** αποκτώ γνώσεις, εμπειρίες, δεξιότητες: *όσο ζώ, ~* || *από τα λάθη μου* **10.** αποκτώ πληροφορήση: *έμαθα για τα προβλήματα που αντιμετώπιζεις*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μανθάνω* (από τον αόρ. β' *ε-μαθ-ον*, πβ. *παθ-άνω*, *τυχ-άνω*) < *μα-ν-θ-άν-ω* < *θ. μαθ-* (με ένθημα -ν-) < *imdh-, *συνε-σταλμ.* *βαθμ.* του **1.E.** *men-dh-, *παρεκτεταμ.* μορφή του **1.E.** *men-«σκέπτομαι» (ευρείας διαδόσεως θέμα, που δηλώνει πνευματικές δραστηριότητες), πβ. *lat. mens-, ntlis* «νοιος» (> *ισπ. mente*), αρχ. *σλαβ.* *modu* «φρονώμενος, σοφός», *ουαλ. mynny* «θέλω», *άλβ.* *mund* «μπορώ», *γοτθ.* *munds* «σκέψη», *αγγλ.* *mind* «ψαλό» κ.ά. **Ομόρρ.** *μέν-ος, μνή-μη, μαιν-ομαι, μαν-ία, μάν-τις, μούσα* κ.ά. **Παράγ.** *μάθ-ημα, μαθ-ητής, μαθ-ητεία* κ.ά.].

μαθαίνω - *μούσα*. Οι δύο λέξεις είναι ομόρριζες από τη ρ. *μενθ-* «σκέπτομαι», που σώζεται στην αρχ. λ. *μενθηρη* «φροντίδα». Από τη συνηταμένη βαθμίδα της ρ. *μενθ-*, από το *μαθ-* (πβ. *έ-μαθ-α, μάθ-ημα*), σχηματίστηκε το αρχ. *μανθάνω* (< *μα-ν-θ-άν-ω*, με ένθημα -ν- και επίθημα -αν-), που μεταπλάστηκε σε *μαθαίνω*. Από την ετερομοιήνη βαθμίδα της ρίζας, *μονθ-*, σχηματίστηκε η λ. *μούσα*: **μιοιθ-χα* > **μιοισα* > **μιοισα* (και με αντέκταση) > *μούσα* (ιων.-ατ.) | *μώσα* (δορ). Οι αρχαίες *Μούσες*, αντιπροσωπευτικές της καλλιέργειας και της γνώσης, συνδέονται άμεσα με τη σημ. του *μαθηάω*.

μαθέ επίρρ. (λαϊκ.) **1.** βεβαίως: *δεν θέλει ~ να μας πει πού πήγε, γιατί φοβάται* || *ναι ~* (ως απόκριση- βεβαιότητα) **2.** δηλαδή, όπως είναι εμφανές: *θέλει ~ να μας κάνει τον σπουδαίο*. Επίσης *μαθές* [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < μεσν. *μαθές* < αρχ. *μάθε* (προστ. αορ. β' του *μανθάνω*) με κα-ταβιβασμό του τόνου κατ' αναλογία προς τις προστ. *δες, βγες, πες* κ.τ.δ. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το επίρρ. *μαθές* προήλθε από την αρχ. μετ. *μαθών* (αόρ. β' του *μανθάνω*), η οποία μεταπλάστηκε σε *μα-θως* (βλ. κ. *μαθός*) και *μαθές*, συνοδεύοντας επιβεβαιωτικά το καταφατικό μόριο *ναι*].

μαθεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μαθεύτηκα} **1.** γίνομαι γνωστός, αποκτώ δημοτικότητα: *αν μαθευτούν τα νέα, θα έχουμε μεγάλες φασαρίες* **2.** (ως απρός. *μαθεύτηκα*) διαδόθηκε η φήμη, υπήρξε η πληροφορία: ~ *ότι θέλει να παραιτηθεί ΣΥΝ.* *ακούστηκε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. < *θ. μαθ-* (βλ. λ. *μαθαίνω*) + *παρ.* επίθημα -εύομαι].

μαθεύτηκα ρ. → *μαθαίνω*
μάθημα (το) {μαθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε μαθαίνουμε, κάθε γνώση ή δεξιότητα που γίνεται κτήμα κάποιου, κυρ. με την εμπειρία: *το ~ που πήρα είναι να μην ανακατεύομαι στις δουλιές των άλλων* || *να σου γίνει ~* (αυτό που έπαθε) *και να μην ξαναπάς εκεί!* || *το έμαθε το ~ του!* (παραδειγματίστηκε, συνετίστηκε από κάτι που έπαθε) || (ειρων.) *το ξέρει καλά το ~ του!* (είναι καλά δασκαλειμένος, έμαθε καλά αυτά που του είχαν να πει) **ΦΡ.** (α) *το πάθημα (γίνεται) μάθημα* (τα *πάθημα μάθημα*, *Ηροδ.* 1, 207) από το *πάθημα* (γίνεται) μάθημα διδάσκουν τι πρέπει να κάνει σε ανάλογες περιπτώσεις: *έχασε τη μνή του περιουσία στα χαρτιά- το πάθημα όμως του έγινε μάθημα και από τότε ούτε που πλησιάζει τράπουλα* (β) (αυτό) *να σου γίνει μάθημα* να παραδειγματιστεί από κάτι, ώστε να μην το ξανακάνεις **2.** (συνήθ. σε πηθ.) η συστηματική μετάδοση γνώσεων ή δεξιοτήτων από δάσκαλο σε μαθητή: *κάνω μαθήματα Αγγλικών* (διδάσχω ή διδάσκομαι Αγγλικά) || *παράδιδω* | *παίρνω μαθήματα χορού* || *παρακολούθω εντατικά* | *θερινά* ~||- *δι'αλληλογραφίας* || (μτφ.) *είσαι*

ο τελευταίος που μπορεί να μου δώσει μαθήματα ηθικής || με τη στάση του παραδίδει μαθήματα ήθους και επαγγελματικής σοβαρότητας στους νεότερους, η διδακτική διαδικασία, η παράδοση: δεν μου αρσεί το ~ του || δεν θέλει διακοπές την ώρα του ~ || ενσπάρησιο | συναρπαστικό | βαρετό ~ || το τελευταίο ~ της ημέρας (κατά το ημερήσιο πρόγραμμα του σχολείου) || σήμερα δεν έχουμε ~, γιατί αρρώστησε ο δάσκαλος || εποπτικά μέσα για το ~ || αργό στο ~ || διακόπτο | παρακολουθώ το - ΣΥΝ. διδασκαλία 4. η ύλη που διδάσκεται στο πλαίσιο συγκεκριμένου γνωστικού αντικείμενου: το ~ της ιστορίας || της ανθρωπολογίας || περνώ ένα ~ (πετυχαίνω στην εξέταση του) || κόβομαι σ' ένα ~ (αποτυγχάνω στην εξέταση του) || ~ υποχρεωτικό επιλογής 5. (ειδικότ.) η ενότητα που δίνεται στους μαθητές σε συγκεκριμένη ημέρα για μελέτη: ποιο είναι σήμερα το ~ σας στην ιστορία: || διάβασε τα ~ σου: — (υποκ.) μαθηματάκι (το). [ETYM. αρχ. < μανθάνω (βλ. λ. μαθαίνω)].

μαθηματικά (τα) [αρχ.] 1. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη συστηματική εξέταση των φυσικών μεγεθών, των σχημάτων, των σημείων, των αριθμών και τις μεταξύ τους σχέσεις: η άλγεβρα και η γεωμετρία είναι κλάδοι των - || ανώτερα | αφηρημένα | οικονομικά - 2. το σχετικό με την παραπάνω επιστήμη μάθημα, που διδάσκεται στο σχολείο: έχει καλούς βαθμούς στα ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. αριθμητική.

μαθηματικός (ο/η) [αρχ.] 1. επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στα μαθηματικά 2. καθηγητής μαθηματικών (κυρ. στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση).

μαθηματικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη των μαθηματικών: ~ εταιρεία | επιστήμη | όροι | υπολογισμοί | έννοιες | σύμβολα | πράξεις ΦΡ. **μαθηματικός επεξεργαστής** βλ. λ. συνεπεξεργαστής 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει την ακρίβεια και τη λογική διατάξη των μαθηματικών: ~ μυαλό | τρόπος σκέψης ΦΡ. με **μαθηματική ακρίβεια** με απόλυτη ακρίβεια: η πολιτική αυτή μας οδηγεί ~ σε εκλογική ήττα 3. **μαθηματικός** (ο/η) βλ. λ. — **μαθηματικ-ά** | -ός [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαστημικός.

[ETYM. αρχ. < μάθημα, κυρίως από την επιστημονική χρήση του επιθ. στον Αριστοτέλη, λ.χ. *μαθηματική φιλοσοφία* | *γραμμαή* | *τέχνη* κ.ά.]

μαθημένος, -η, -ο → **μαθαίνω**
μάθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η διαδικασία απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων ως αποτέλεσμα συστηματικής μελέτης και παιδείας 2. ΨΥΧΟΛ. η μεταβολή των δυνατοτήτων (κάποιου) σε ικανότητες ως αποτέλεσμα πρακτικής εξάσκησης και εμπειρίας. [ETYM. < αρχ. μάθησις < μανθάνω (βλ. λ. μαθαίνω)].

μαθησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μάθηση: ~ διαταραχές | *δυσκολίες* | *διαδικασία*. — **μαθησιακ-ά** | -ός επίρρ. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. learning σε φρ. όπως learning disability | problems | procedure κ.ά.]

μαθητάρειο (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-περιληπτ.) 1. το σύνολο των μαθητών ΣΥΝ. μαθητόκοσμος 2. πλήθος μαθητών: σ' αυτό το μέρος συγκεντρώνεται όλο το ~. [ETYM. < μαθητής + παραγ. επίθημα -αρείο, πβ. κ. αλητ-αρείο].

μαθητεία (η) [μτγν.] {μαθητειών} το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κάποιος σπουδάζει ή κάνει την πρακτική του εξάσκηση υπό την καθοδήγηση ανωτέρου του: η ~ του σε μεγάλους σκηνοθέτες τον δίδαξε πολλά /ωστικά της τέχνης τους.

μαθητευόμενος, -η, -ο 1. αυτός που κάνει την πρακτική του εξάσκηση ή δουλεύει κοντά σε ανώτερο του, για να μάθει την τέχνη ή το επάγγελμα του: ~ τεχνίτης 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει αποκτήσει ακόμη την απαιτούμενη πείρα, αλλά βρίσκεται υπό εκπαίδευση: ~ οδηγός ΣΥΝ. αρχάριος, άπειρος ΦΡ. (μτφ.) **μαθητευόμενος μάγος** (από το ομότιπο ποίημα του Γκαίτε «Der Zauberlehrling») το πρόσωπο που προσπαθεί να επιτελέσει απαιτητική εργασία, χωρίς να έχει τη σχετική πείρα, που πειραματίζεται ανεύθυνα: η διοίκηση της επιχειρήσης χρειάζεται ανθρώπους εμπειρικούς και υπεύθυνους, όχι μαθητευόμενους μάγους 3. **μαθητευόμενος** (ο), **μαθητευόμενη** (η) άτομο που ασκείται ακόμη σε τέχνη ή επάγγελμα.

μαθητεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {μαθητ-ευσά (λαϊκ. -ευσά)} ♦ 1. (αμετβ.) εκπαιδεύομαι (κοντά σε δασκάλους): *μαθήτευσε στους μεγαλύτερους ζωγράφους της εποχής* ΣΥΝ. διδάσκομαι, σπουδάζω ♦ 2. (μετβ.) (ειρων.) δασκαλεύω, μαθαίνω (κάποιον) να ενεργεί (με συγκεκριμένο τρόπο): *καλά τον έχεις μαθητέψει να λείει νεμάτα*.

μαθητής (ο) {-ή κ. (λόγ.) -ού}, **μαθητρία** (η) [μτγν.] {μαθητριών} 1. πρόσωπο που μαθαίνει γράμματα ή τέχνη υπό την καθοδήγηση δασκάλου: στις θεατρικές του σπουδές υπήρξε ~ του Κ. Κουν 2. ο ανήλικος που φοιτά σε σχολείο: είναι ~ της Α Δημοτικού || *καλός | επιμελής | άτακτος* - (πβ. λ. *σπουδαστής, φοιτητής*) 3. πρόσωπο που ασπάζεται και ακολουθεί με πίστη και αφοσίωση το κήρυγμα, τις πεποιθήσεις, το σύστημα, τον τρόπο σκέψης ή έκφρασης σπουδαίου πολιτικού ή θρησκευτικού ηγέτη, την τεχνοτροπία ενός μεγάλου συγγραφέα, καλλιτέχνη κ.λπ.: ~ του Σεφέρη | του Γκίκα || ο Πλάτων ήταν ~ του Σοκράτη || οι δώδεκα ~ του Χριστού. — (υποκ.) μαθητάκος (ο) κ. **μαθητούδι** (το) (βλ. λ.), **μαθητιούλα** (η). [ETYM. αρχ. < μανθάνω (βλ. λ. μαθαίνω)].

μαθητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τους μαθητές ή τη μάθηση: *τα ~ χρόνια* || *η ~ ποδιά* (η μπλε ποδιά που φορούσαν παλαιότ. οι μαθητές και οι μαθήτριες).

μαθητιώσα νεολαία (η) {μαθητιώσης νεολαίας} το σύνολο των νέων που φοιτούν στα σχολεία, που είναι μαθητές. [ETYM. < μτγν. *μαθητιώ (-άω)* < αρχ. *μαθητής*].

μαθητόκοσμος (ο) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) 1. το σύνολο των μαθητών ΣΥΝ. μαθητάρειο 2. πλήθος μαθητών.

μαθητολόγιο (το) [1889] {μαθητολογί-ου} -ον} ο επίσημος κατάλογος κάθε σχολείου, στον οποίο καταχωρίζονται τα ονόματα και τα

στοιχεία των μαθητών κάθε έτους.
μαθητούδι (το) {χωρ. γεν.} ο μικρής ηλικίας μαθητής: *τα ~ της Δημοτικού* || *μόλις ο δάσκαλος της οδήγησης του έκανε μια παρατήρηση, τον κοίταξε αμήχανα σαν ~*.

μαθός (ο) (λαϊκότ.) αυτός που έμαθε κάτι από πείρα ΦΡ. **Ο παθός (γίνεται) μαθός** βλ. λ. *παθός*. [ETYM. < μεσν. *μαθός*, μεταπλ. τ. της *μτγ. μαθών* (πβ. *γέρος* < *γέρον*), από τον αορ. β' *ε-μαθ-ον* του αρχ. *μανθάνω*].

μάθος (το) {μάθους | χωρ. πληθ.} (σπάν.) η μάθηση, η αποκτηθείσα γνώση, στη ΦΡ. **Το παθός (γίνεται) μάθος** το πάθημα γίνεται μάθημα (βλ. λ. *μάθημα*). [ETYM. α' γ. < θ. *μαθ-* του ρ. *μανθάνω* (πβ. αορ. β' *ε-μαθ-ον*)].

Μαθουσαλάς (ο) 1. Π.Δ. πρόγονος του Νόε, που πιστεύεται πως έζησε 969 χρόνια και πέθανε τη χρονιά του Κατακλισμού 2. (μετωνυμ.) ο άνθρωπος που ζει πάρα πολλά χρόνια ΣΥΝ. αιωνόβιος. [ETYM. < μτγν. *Μαθουσαλά* (βιβλικό πρόσωπο, έβδμοδος κατά σειράν από τον Αδάμ, που έζησε 969 χρόνια και θεωρείται σύμβολο μακροβιότητας) < εβρ. Methuselah].

μαϊά (η) {μαϊών} (λόγ.) 1. η γυναίκα που ξεγεννά τις εγκύους, η μαμμή 2. η ιατρική βοήθος που παρέχει βοήθεια σε εγκύους πριν, κατά τη διάρκεια ή μετά τον τοκετό, καθώς και στα νεογέννητα σε συνεργασία με τον αρμόδιο γυναικολόγο. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη. [ETYM. < αρχ. *μαϊά*, χιζιδεντ. της καθομιλουμένης (αρχικός προσφώνηση προς ηλικιωμένες), που σχηματίστηκε βάσει θ. *μα-*, για το οποίο βλ. λ. *μητέρα, μαμμή*].

μαϊανδρικός, -ή, -ό αυτός που έχει το σχήμα μαϊανδρού. Επίσης **μαϊανδροειδής**, -ής, -ές κ. *μαϊανδροειδής*, -ής, -ές [μτγν.].

μαϊανδρός (ο) {μαϊανδρ-ου} | -ων, -ους} 1. ελικοειδής σχηματισμός της κοίτης υδάτινου ρεϊμάτος, όταν προσκρούει σε εμπόδια που αλβάζουν τον ρου του 2. (συνεκδ.) γεωμετρικό διακοσμητικό σχέδιο, το οποίο αποτελείται από ορθές γωνίες σε διαδοχική σειρά 3. (μτφ.) δαιδαλώδης, στρυνφόνος, ακατανόητος. *οι ~ της σκέψης του*. [ETYM. αρχ. όνομα ποταμού ελικοειδούς σχήματος στην περιοχή της αρχ. Καρίας, αγν. ετύμο, στο οποίο ανάγεται και η σημερινή τουρκ. ονομασία Menderes].

μαϊευτήρας (ο) γιατρός ειδικευμένος στις εγκυμοσύνες και στους τοκετούς. [ETYM. Σχηματίστηκε με αφηρητρία το αρχ. θηλ. *μαϊευτρια* «μαϊά»].

μαϊευτήριο (το) [1849] {μαϊευτηρί-ου} | -ων} ειδικό νοσηλευτικό ίδρυμα για ιατρική παρακολούθηση και περιθαλψη των επίτοκων γυναικών και των νεογνών κατά τα πρώτα στάδια της ζωής τους.

μαϊευτική (η) [αρχ.] 1. ιατρικός κλάδος, μέρος της γυναικολογίας, που έχει ως αντικείμενο τη γέννηση των παιδιών, τη φροντίδα και την περιθαλψη των γυναικών κατά τη διάρκεια της κύησης, του τοκετού και της λοχείας 2. ΦΙΛΟΣ., μέθοδος αναζήτησης της αλήθειας μέσα από τον διάλογο, την οποία εφάρμοσε ο Σοκράτης, οδηγώντας τον συνομιλητή με κατάλληλες ερωτήσεις να συνειδητοποιήσει την αλήθεια, την οποία ο τελευταίος έφερε μέσα του χωρίς να το γνωρίζει. — **μαϊευτικός**, -ή, -ό [αρχ.], **μαϊευτικός** επίρρ. [μτγν.].

μαϊονέτα (η) → **μεζονέτα**
μαϊκηνά (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} πλούσιος προστάτης των γραμμάτων και των τεχνών, που αναλαμβάνει τις χορηγίες των έργων καλλιτεχνών, λογίων κ.λπ. — **μαϊκηνισμός** (ο).

[ETYM. < λατ. Maecenas, πάμπλουτος Ρωμαίος διπλωμάτης (70-8 π.Χ.), γενναϊόδορος υποστηρικτής των ποιητών Βιργίλιου και Οράτιου].

μαϊμού (η) {μαϊμούδες} 1. (λαϊκ.) ο πύθιος (συνθθ. ο μικρόσωμος) 2. (μτφ.-χιζιδεντ.) ο πολύ ζωηρός και χαριτωμένος άνθρωπος: *Σου είναι μια ~ αυτή!* Άντε να της ξεφύγει! || *τι γυρεύει εδώ αυτή η ~ ο φίλος σου*: ΦΡ. **μαϊμού του Κωλέττη** ως χαρακτηρισμός για πονηρό και ενοχλητικό άνθρωπο 3. (αργκό) οτιδήποτε πλαστό εμφανίζεται με δόλιο τρόπο: *αστυνομικοί-μαϊμούδες* || *παπαζο-μαϊμού* (άνθρωπος μεταμφιεσμένος σε παπά) || *παντελόνια | κοστούμια μαϊμούδες* (απομυφισμός). — (υποκ.) **μαϊμούδιτσα** (η) κ. **μαϊμούδάκι** (το) (σημ. 1, 2). [ETYM. μεσν. < αραβ. maymun ή, κατ' άλλη άποψη, < αρχ. *μυμώ*].

μαϊμούδησιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που μοιάζει με μαϊμού ΣΥΝ. πιθηκοειδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

μαϊμούδιζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μαϊμούδισα} (κακός.) μιμούμαι με προσποιητό και ειδικευτικό τρόπο: *άνθρωποι που μέχρι χθες φορούσαν τσαρούχια, τώρα μαϊμούδιζον τον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής* ΣΥΝ. πιθηκίζω. — **μαϊμούδισμός** (ο) κ. **μαϊμούδισμα** (το).

μαϊμούδιστικός, -ή, -ο (λαϊκ.) αυτός που ταιριάζει ή χαρακτηρίζει μαϊμού: ~ *καμώματα*.

μάνα επίρρ. ΝΑΥΤ. κυρ. στη ΦΡ. **μάνα (τα πανιά)**! κατέβασε (γαλάρωσε, χαλαρωμένα) τα πανιά. [ETYM. < *μαϊνάρω* (υποχωρητ.), βλ. λ.].

Μαινάδα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τις γυναίκες που αποτελούσαν τη συνοδία του θεού Διονύσου, στις οποίες είχε εμφανίσει μυστική τρέλα 2. (μετωνυμ.) γυναίκα που βρίσκεται σε κατάσταση εξάλλης κ.κ. Μανίας. Επίσης **Μαινάς** {Μαινάδος}. [ETYM. < αρχ. *μανάς, -άδος* < *μαίνωμαι*].

Μαινάλο (το) {Μαινάλου} όρος της Πελοποννήσου στον νομό Αρκαδίας. [ETYM. < μτγν. *Μαινάλον* (όρος), παράλλ. τ. του αρχ. *Μαίναλος*, αγν. ετύμο, *πελασγ. αρχής*, πβ. κ. *Στύμφ-αλος*, *Μύκ-αλος*].

μαϊνάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαϊνάρισα} ♦ 1. (μετβ.) ΝΑΥΤ. αφήνω ελεύθερο, χαλαρό: ~ τα *σκοινιά* | τα *πανιά* ΣΥΝ. ξεσφύγγω, χαλαρώνω ΑΝΤ. βιράφο ♦ 2. (αμετβ.) περιέρχομαι σε κατάσταση πλήρους γαλήνης και ηρεμίας: η *θάλασσα* | ο *καρμός μαϊνάρισε* *κάπως* ΣΥΝ. γαληνεύω, κοπάω, ηρεμώ, πέφτω (βλ. λ. *μάννα*). — **μαϊνάρισμα** (το). [ETYM. μεσν. < βεν. *mainar* «χαλαρώνω, κατεβάζω τα πανιά» < *διαλε-*

κτ. καλαβρ. majinare/mbajinare < λατ. *invaginare «θηκαρόνο (το ξίφος)» (< vagina «θηκάρι»)»].

μαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εξ-} εμάνην, -ης, -η] **1.** διακατέχομαι από μανία, συμπεριφέρομαι σαν τρελός: *μαϊνόμενος ταύρος* **2.** εκφράζω με ασυνκράτητο τρόπο την οργή και την αντίθεση μου σε κάτι: *μαϊνεται εναντίον της νεολογίας | της κυβέρνησης* ΣΥΝ. γίνομαι έξω φρενών, πνέω μένεα **3.** (μψ.) εκδηλώνομαι με ασυνκράτητη ορμή, είμαι σε εξέλιξη: *η πυρκαγιά μαϊνεται ανεξέλεγκτη πέντε μέρες* || *η θύελλα μαϊνεται εδώ και δύο ώρες* || *μαϊνεται ο πόλεμος των εταιρειών πετρελαίου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. αρχ. < *μάν-ιομαι < *mnh-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *men- «σκέπτομαι» (ρίζα ευρείας διαδόσεως, η οποία δηλώνει γενικά τις πνευματικές δραστηριότητες), πβ. σανσκρ. mānyate «σκέπτεται», αρχ. σλαβ. mīnjь «σκέπτομαι», ιφλ. (do)muiniuj «σκέπτομαι, πιστεύω», λατ. mens «νοος, σκέψη» (> ισπ. mente) κ.ά. Ομόρρ. *μαν-ία, μέν-ος, μνή-μη, μάν-τις, μαν-θάνω* (βλ. κ. *μαθαίνω*), *αυτό-μα-τος* (βλ. λ. κ.ά. Το ρ. *μαίνομαι* είχε αρχικός τη γενική σημ. «σκέπτομαι», αλλά εξειδικεύθηκε στη σημ. της οργής, της μανίας, ίσως με την επίδραση της λ. μένος].

μαϊνάνος (ο) **1.** ποώδ'ς φυτό, που ευδόκιμα στις χώρες της Μεσογείου και καλλιεργείται για τα αρωματικά φύλλα του, τα οποία χρησιμοποιούνται σε μαγειρεύμενο φαγητό ή σαλάτες ΣΥΝ. μακ'δονησί **2.** (μψ.) για κάποιον ή κάτι που εμφανίζεται ή αναφέρεται μ' μεγάλη συχνότητα σε ορισμένους χώρους (λ.χ. τηλεοπτικές κ'πομπές), σαν να 'ναι το απαραίτητο συμπλήρωμα τους: *έχει γίνει - στα κανάλια - όποια εκπομπή και να παρακολουθήσεις, θα τον δεις κι αυτόν.* [ETYM. Αντιόχ., < τουρκ. maydanos < μεσν. μακεδονής (βλ. λ.).]

Μάιος (ο) {Μαΐου} ο πέμπτος μήνας του χρόνου και ο τρίτος της άνοιξης (μαζί με τον Μάρτιο και τον Απρίλιο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης Μάης (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. μήνας.

[ETYM. μτρν. < λατ. Maius < θηλ. Maia, ονομασία αρχ. ρωμαϊκής θεότητας, που εθεωρείτο μητέρα του θεού Ερμή].

μαϊστρα (η) {μαϊστρών} (λαϊκ.) NAYT. η μεγαλύτερη κεραία ιστιοφόρου και το τετράγωνο πανί που κρεμάται από αυτήν. [ETYM. μεσν. < βεν. maistra «μεγίστη», βλ. κ. *μαϊστρος*].

μαϊστράλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μαϊστρος μικρής έντασης. [ETYM. < βεν. maistral, υποκ. του maistro, βλ. κ. *μαϊστρος*].

μαϊστρος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) μικρής έντασης ΒΔ. άνεμος, που φέρνει δροσιά συνήθ. κατά τη θερινή περίοδο (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΓΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) σκίρον.

[ETYM. μεσν. < βεν. maistro «μεγίστος» < λατ. magister < magnus «μέγας»].

μαϊστροτραμουντα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ βόρειου και βορειοδυτικού ανέμου (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) σκιρανοβορρας.

μαϊστροπ (ο) {μαϊστρών, -ορα | -ορες, -όρων} **1.** (στη βυζαντινή εποχή) ο δάσκαλος της εκκλησιαστικής χορωδίας **2.** (γενικότ.) το πρόσωπο που κατευθύνει καλλιτεχνική κίνηση (π.χ. την αιογράφηση ναού). ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος. [ETYM. μεσν. < λατ. magister < magnus «μέγας»].

μαϊτρ (ο) → μετρ

μαϊτρέσα (η) → μετρέσα

μάκα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) η βρομιά, το λέρωμα: *ο γιακάς έπιασε - | ρούχα μέσα στη -* (βρομικά). [ETYM. Πιθ. < ιταλ. macchia «λεκέες» < λατ. macula].

μακάβριος, -α, -ο [1897] αυτός που προκαλεί τη φρίκη του θανάτου, που έχει χαρακτηρισά ανατριχιαστικό, επειδή θυμίζει τον θάνατο: *οι - λεπτομέρειες του εγκλήματος* || ~ *θέμα* | *ανέκδοτο* | *σκητικό*. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. macabre, από τη μεσν. φρ. danse de Macabre «μακάβριος χορός». Η λ. είναι αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια άποψη, ανάγεται σε ομόνυμο ζωγράφο (Macabre), ο οποίος εικονίζει στα έργα του χορούς σκελετών. Οι περισσότεροι, εντούτοις, συγκλίνουν στην εκδοχή ότι η λ. Macabre ανάγεται στο όνομα Maccabée < λατ. Maccabaeus < μτρν. *Μακκαβαίος* | -οι (βλ. λ.), ιουδαϊκή οικογένεια του 2ου και 1ου αι. π.Χ., της οποίας η εξέγερση κατεπλήγη τελικά το 63 π.Χ. (οχυρό Μασάντα, μετά την ομαδική αυτοκτονία των πολιορκημένων). Τέλος, υπάρχει και η άποψη ότι η λ. προέρχεται από το συρ. macabre «τάφος, λάκκος»].

μακάκος (ο) πύθκος που ζει κυρ. στην Ασία, έχει τρίχωμα καφετί ως μαύρο, ρύγχος όμοιο με του σκύλου, αλλά με στρογγυλεμένο προφίλ και ζει σε αγέλες.

[ETYM. < γαλλ. macaque < πορτ. macaco, λ. της γλωσσικής ομάδας Μπαντού, πβ. λιγνγκάλα makako «πίθκος»].

μακαντάσης (ο) (μακαντάσηδες) (λαϊκ.) φίλος, σύντροφος. [ETYM. < τουρκ. mankadasi].

Μακάο (το) {άκλ.} πορτογαλική αποικία μέχρι το 1999, οπότε πέρασε στον έλεγχο της Κίνας: αποτελείται από ένα ακρωτήριο και δύο μικρά νησιά στη ΝΑ. Κίνα.

[ETYM. < πορτ. Macao < κινεζ. Ama-ngao «όριμος της θεάς A-ma (προστάτιδας των ναυτικών)». Η επίσημη κινεζ. ονομασία είναι Aomni < άο «όριμος» + men «πόλη»].

μακαράς (ο) (μακαράδες) (λαϊκ.) **1.** η τροχάλια, το καρούλι **2.** το βαρούλο, ο γερανός. [ETYM. < τουρκ. makara < αραβ. bak(a)ra].

μακαρθισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** πρακτική πολιτικών διώξεων εις βάρος προσώπων που θεωρήθηκαν ή καταγγέλλθηκαν (συνγά ανυπόστατα) ως κομμουνιστές της Η.Π.Α. στις αρχές της δεκαετίας του '50, με τη συνταγή καταλόγων υποπτων προσώπων, την απόλυση από την εργασία τους ή και τη φυλάκιση τους **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε πρακτική πολιτικών διώξεων εις βάρος πολιτών συγκεκριμένων πεποιθήσεων

με την καλλιέργεια κλίματος εκφοβισμού και με την κατασκευοφάνησή τους. — μακαρθιστής (ο), μακαρθικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. McCarthyism, από το όνομα του Αμερικανού ρεπουμπλικάνου γερούσιαστή J.R. McCarthy (1908-1957), προέδρου της Επιτροπής Κυβερνητικών Ενεργειών της Γερουσίας, από τον οποίο ξεκίνησε η παραπάνω πρακτική].

μακάρι μόρ. **1.** (για την έκφραση ευχής) εΐθε, αν (μόνο) ήταν δυνατόν, άμποτε: ~ *να ζέρα!* (για δήλωση πλήρους άνοιξης) || ~ *να βγω ψεύτης!* || ~ *να πετύχεις!* || - *να βρέξει!* **2.** (για εναντίωση) ακόμη και αν, έστω και αν, ούτε και: *δεν θα του το δώσω, - να μου το ζητήσει γονατιστός!* ΣΧΟΛΙΟ λ. ευκτική.

[ETYM. μεσν., από το ουδ. *μακάριον* του αρχ. *μακάριος*, με επιφωνηματική χρήση (πβ. κ. *μαζί*)].

μακάρια (η) (λαϊκότ.) **1.** το ψωμί που μοιράζεται μετά την κηδεία ή το μνημόσυνο ΣΥΝ. ψυχόπιτα **2.** το γεύμα που παρατίθεται στο σπίτι του εκλιπόντος στους συγγενείς και φίλους μετά την κηδεία του ΣΥΝ. νεκροδείπνο.

[ETYM. < αρχ. *μακάρια*, θηλ. του επιθ. *μακάριος*. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η σύνδεση με το επιθ. *μακάριος* είναι προϊόν παρετυμολογίας, ενώ η λ. ανάγεται στο ρ. *μάσσω* «ζυμώνω, μαλάσσω». Η σημ. του νεκροδείπνου, πάντως, θα δικαιολογούσε επαρκώς την πρώτη ερμηνεία, αφού ήδη στον Αριστοφάνη απαντά η ευφημιστική φρ. *απαί' ες μακαρίαν* (αντί του συνήθους *ες κόρακας*), στον δε Ησυχίο εμφανίζεται ως «γλωσσά»: *μακάρια: βρώμα εκ ζωμού και άλιφίτων*].

μακαρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μακάριος-α, -μένος} θεωρώ (κάποιον) καλό-τυχο: *τον μακαρίζω για τα καλά παιδιά του* ΣΥΝ. καλοτυχίζω· ΦΡ. *μυδνά προ του τέλους μακάριζε* (Σόλων, στον Ηρόδ. | 32,7) μη θεωρείς κανένα ευτυχισμένο πριν δεις το τέλος της ζωής του.

Μακάριος (ο) (Μακαρίου) **1.** όνομα αγίου, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. [ETYM. μτρν. κφρ. όν. < αρχ. επιθ. *μακάριος* (βλ. λ.).]

μακάριος, -α (λόγ. -ία), -ο **1.** αυτός που έχει βρει την απόλυτη ευτυχία και γαλήνη, σαν να έχει δεχθεί ύψιστη ευλογία: «~ *οι κληρονόμοι του πνεύματος*» (Κ.Δ.) || (ειρων.) «~ *οι κουτσουμπόληδες, ότι αυτοί θα κληρονομήσουν τη βασιλεία των ουρανών, έχοντας θάψει όλους τους υπολοίπους*» (εφημ.) ΣΥΝ. ευτυχισμένος, ευλογημένος, καλότυχος· ΦΡ. *μακάριοι οι κατέχοντες* (λατ. beati possidentes) ευτυχισμένοι όσοι κατέχουν κάτι **2.** αυτός που βρίσκεται σε ψυχική γαλήνη και ευφορία: *- χαμόγελο.* — *μακάρια* | *μακαρίως* (βλ. λ.) [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*.

[ETYM. αρχ. < *μάκαρ* «ευτυχής, ευδαίμων» (πθ. αρχαιότατο ουδ. ουσ., που χρησιμοποιήθηκε ως επίθ.), αγν. ετύμου. Η συσχέτιση με το επίθ. *μακρός* δεν προσφέρεται σημσιολογικώς: επίσης η υπόθεση περί δα-νειού από την Αιγυπτιακή δεν είναι πειστική].

Μακαριότατος (ο) ΕΚΚΛΗΣ. ως προσφώνηση πατριαρχών και αρχιεπισκόπων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

μακαριότητα (η) [αρχ.] **1.** απόλυτη ευτυχία και γαλήνη ΣΥΝ. καλο-τυχία **2.** η έλλειψη κάθε ανησυχίας, η κατάσταση απόλυτης ηρεμίας και απαλλαγής από τα πάθη· ΦΡ. *η Αυτού Μακαριότης* προσφώνηση του αρχιεπισκόπου Αθηνών: *την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου θα κάνει - ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος.*

μακαρισμός (ο) [αρχ.] **1.** το καλοτύχισμα, η ευλογία για κάποιον που όλα στη ζωή του πάνε καλά **2. μακαρισμοί** (οι) οι εννέα σύντομοι αφορισμοί, με τους οποίους αρχίζει η Επί του Όρους Ομιλία του Ιη-σού.

μακαρισμοί (Κ.Δ. Ματθ. 5, 3-11)

«Μακάριοι οι πτωχοί το πνεύματι,

ότι αυτών εστί η βασιλεία των ουρανών.

Μακάριοι οι πενθούντες,

ότι αυτοί παρακληθήσονται.

Μακάριοι οι πραείς,

ότι αυτοί κληρονομήσουσιν την γήν. Μακάριοι οι

πεινώντες και διμώντες την δικαιοσύνην,

ότι αυτοί χορτασθήσονται.

Μακάριοι οι ελεήμονες,

ότι αυτοί ελεηθήσονται. Μακάριοι

οι καθαροί τη καρδίη,

ότι αυτοί τον θεόν θμύονται.

Μακάριοι οι ειρηνοποιοί,

ότι αυτοί υιοί θεού κληθήσονται. Μακάριοι οι

δεδιωγμένοι ένεκεν δικαιοσύνης,

ότι αυτοί εστί η βασιλεία των ουρανών.

Μακάριοι έστε

όταν όνειδίσωσιν υμάς και διώξωσιν και είπωσιν

πάντην καθ' υμών [μενδόμοιοι] ένεκεν έμοιού».

μακαριστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που θεωρείται καλότυχος και ευλογημένος **2.** (για αποθανόντες ιερομένους) μακαρίτης: ο ~ *αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σεραφείμ.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*.

μακαρίτης (ο) {μακαριτών}, **μακαρίτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ευφημ.) ο νεκρός (επειδή με τον θάνατο του γλύτωσε από τα βάσανα της ζωής): *η θέληση του - ήταν να πουληθεί το σπίτι || πρόλαβα και φρενάρια, αλλιώς τώρα θα ήμουν-* ΣΥΝ. συχωρημένος, πεθαμένος.

[ETYM. αρχ. < *μάκαρ* (βλ. λ. *μακάριος*). Η ευφημιστική χρήση της λ. είναι ήδη αρχ.].

μακαρίτης συνώνυμα. Η έννοια του θανάτου και κάθε αναφορά σε θανόντες είναι ιδιαίτερος ευαίσθητα θέματα στη γλωσσική επικοινωνία όλων των γλωσσών. Στην Ελληνική, στις περιπτώσεις

αναφοράς σε θανόντες συνήθως χρησιμοποιούνται ευφημιστικοί χαρακτηρισμοί, που συνδέονται: (α) με την έννοια της «ευτυχίας»: μακαρίτης (κυριολ. σμ. «ευτυχισμένος», από το αρχ. μάκαρ, από όπου και το μακάριος) και, προκειμένου για ιερωμένους, μακαριστός (στην εκκλησιαστική γλώσσα χρησιμοποιείται και η λ. αξιομακάριτος, αφού κατά τη χριστιανική πίστη ο αποθνήσκων μεταβαίνει από την προσωρινή, εγκόσμια ζωή στην αιώνια ζωή, εξασφαλίζοντας την πραγματική ευτυχία) (β) με την έννοια της «μνήμης | λήθης»: **αιμίμητος**, **αλησιμόνητος**, **αξέχαστος** και (από το αρχ. *αοιδή* «τραγουδί») **αοιδίμος** «τραγουδισμένος» > «αξιωματη-μόνευτος» (γ) με την έννοια της χριστιανικής «συγχώρησης»: **συχωρευμένος** (δ) με την έννοια της εγκατάλειψης των εγκοσμίων και της μετάβασης στην άλλη ζωή: εκλιπών (μετοχή του εκλείπειν) και **μεταστάς** (μετοχή του ρ. *μεθίσταμαι* «μεταβαίνω, περνάω από μία κατάσταση σε μια άλλη»). Σε ειρωνική χρήση έχει περάσει η φράση αλήστου μνήμης «αλησιμόνητος», που, ενώ ξεκίνησε ως ευφημισμός ανάλογος με τα επίθ. *αιμίμητος*, *αλησιμόνητος* κ.τ.δ., προσέλαβε (και από τη λογιότερη διατύπωση της) την κοκώσημη σμ. «αξέχαστος για κάτι κακό ή αρνητικό»: *όπως έλεγε και ο αλήστου μνήμης δικτάτορας Μουσσολίνι*.

μακαρίτικος, -η, -ο (σκοπ. για πράγματα) αυτός που δεν υπάρχει πια, που έχει παλιώσει: *εκείνα τα ~ τα παπούτσια και τι δεν τράβηξαν με βροχές, λάσπες και χιόνια!*

μακαρίως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) με μακαριότητα, με αδικαιολόγητο εφηρηχασμό: *κοιμάται ~, σαν να μην τρέχει τίποτα! || δεν μπορούμε να περιμένουμε ~ να λυθούν τα προβλήματα ως διά μαγείας*.

μακαρονάδα (η) φαγητό από μακαρόνια βραστά ή στον φούρνο, που συνοδεύονται συνήθ. από διάφορα είδη σάλτσας και τριμμένο τυρί. [ETYM. < μακαρόνι + παραγ. επίθημα -άδα].

μακαρονάς (ο) {μακαρονάδες}, **μακαρονού** (η) {μακαρονούδες} 1. πρόσωπο που του αρέσουν πολύ τα μακαρόνια 2. (σκοπ.) ο Ιταλός.

μακαρόνι (το) {μακαρονιού | -ιών} 1. λεπτό σωληνοειδές ζυμαρικό παρασκευαζόμενο από σιταρένιο αλεύρι, νερό και αλάτι: *βράζω τα ~ || τα ~ παράβρασαν | λάσπασαν || μακαρόνια με κιμά 2. (ειδικότ.) μακαρόνια (τα) η μακαρονάδα. — (υποκ.) μακαρονάκι (το). [ETYM. μεσν., αβεβ. επίμυθ, πθ. < βεν. macaroni < λατ. *maccare «κόβω» (πβ. κ. ρ. mactō «σφάζω, θυσιάζω») ή < ιταλ. maccolare < μεσν. μακαρονία < αρχ. μακάρια «νεκρώσιμο δείπνο» (οπότε πρόκειται για αντιδάν. με ορθότ. γρ. μακαρόνι)].*

μακαρονισμός (ο) [1805] η χρήση μακροσκελών προτάσεων, εξεζητημένων και αδόκιμων αρχαϊσμών σε προσπάθεια διαμορφώσεως λόγιου ύφους ΣΥΝ. σχολαστικισμός. — μακαρονικός, -ή, -ό [1805], **μακαρονιστής** (ο) [1814]. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. macaronisme «λατινισμός σε γαλλικό κείμενο»].

μακεδονική (το) {χωρ. γεν.} ο μαιντανός (βλ.λ.). [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < λατ. macedonense, ουδ. του επίθ. macedonen-sis

«Μακεδόνικος» < Macedo < αρχ. Μακεδόν].

Μακεδονία (η) 1. γεωγραφικό διαμέρισμα της Β. Ελλάδας, που περιλαμβάνει τους νομούς Γρεβενών, Δράμας, Ημαθίας, Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Καστοριάς, Κιλίκης, Κοζάνης, Πέλλας, Πιερίας, Σερρών, Φλώρινας και Χαλκιδικής 2. ευρύτερη γεωγραφική περιοχή στο κέντρο της Βαλκανικής Χρσονήσου, που το μεγαλύτερο μέρος της καταλαμβάνει το Β. τμήμα της Ελλάδας (μέχρι τη Θράκη), καθώς και ένα τμήμα της ΝΔ. Βουλγαρίας («Μακεδονία του Πιρίν»), τμήμα της πρώην Γιουγκοσλαβίας και της τωρινής F.Y.R.O.M., καθώς και ένα μικρό τμήμα στο Α. άκρο της Αλβανίας 3. ΙΣΤ. αρχαίο βασίλειο, που στα χρόνια της ακμής του εκτεινόταν περίπου στα όρια της παραπάνω περιοχής (σμ. 2) και ^πτι βασιλείας του Μ. Αλεξάνδρου, ως επί κεφαλής του ενομένου ελληνικού στρατού, επεκτάθηκε σε αυτοκρατορία μέχρι τη ΝΑ. Ασία 4. (καταχρ.) η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓ.Δ.Μ.-F.Y.R.O.M.: στην ονομασία αυτή ένας γεωγραφικός όρος έχει αναχθεί σκόπιμα σε εθνικό). — **Μακεδόνας** κ. Μακεδονίτης (ο). **Μακεδόνισσα** κ. **Μακεδονίτισσα** (η) (σμ. 1, 3). **μακεδόνας**, -η, -ό κ. **μακεδονίτικος**, -η, -ο (βλ.λ.). [ETYM. αρχ. < Μακεδόνες < αρχ. επίθ. μακεδόνος «μακρύς, ψηλός» (< Ι.Ε. *mak- «μακρύς, λεπτός», βλ. κ. μάκρος, μήκος). Η λ. αναλύεται ως *Μακι-κεδόνες < μακι- (< μακ-ρός) + -κεδόν/ -όνες, το οποίο ίσως αποτελεί μακεδονικό τύπο της λ. χθων «γη». Αρχική σμ. του τοπωνυμίου Μακεδονία ήταν «μακρά, υψηλά κείμενη (βόρεια) χώρα»].

μακεδονικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη Μακεδονία: ~ οίνος | *χαλβάς 2. ΙΣΤ. Μακεδόνικος Αγώνας* ο ένοπλος αγώνας (1903-1908) των Ελλήνων εναντίον των βουλγαρικών συμμοριών (κομιτάτων), τα οποία λυμάνονταν την περιοχή πριν από την απελευθέρωση της από τους Τούρκους. Επίσης μακεδονίτικος, -η, -ο.

μακεδονική γλώσσα: η αρχαία Μακεδονική και η **ψευδώνυμη γλώσσα των Σκοπίων**. Λέγοντας μακεδονική γλώσσα εννοούμε μια αρχαία ελληνική διάλεκτο δωρικής υφής, γνήσια και αρχαιοπινή ελληνική γλώσσα, που τη γνωρίζουμε από το περιορισμένο, πράγματι, υλικό που έχει διασωθεί (πρόκειται για 350 περίπου λέξεις, 150 προσγορικά και 200 κύρια ονόματα, που μαρτυρούνται κυρίως από δύο λεξικογράφους, τον Ησύχιο και τον Αμερία). Η διάλεκτος αυτή, επειδή πρώιμα καθιερώθηκε η Αττική ως επίσημη γλώσσα (διαλέκτος) του μακεδονικού κράτους για πολιτικούς λόγους, χρησιμοποιήθηκε κυρίως στον προφορικό λόγο, γι' αυτό και δεν έχουν σωθεί πρώιμες επιγραφικές μαρτυρές στη διάλεκτο, ενώ σώζονται 6.000 περίπου μακεδονικές επιγραφές σε αττική διάλεκτο. Μαρτυρίες αρχαίων γραμματικών, σχολιαστών, λεξικογράφων

πείθουν ότι τη μακεδονική διάλεκτο τη θεωρούσαν από τις αρχαιότερες ελληνικές διαλέκτους, χρησιμοποιώντας το υλικό της για να υποστηρίξουν διάφορες ετυμολογικές και άλλες γλωσσικές παρατηρήσεις (βλ. Γ. Μπαμπινιώτη, *Η γλώσσα της Μακεδονίας*, Αθήνα 1992, σ. 161 κ.εξ.).

Μακεδνοί, Μακεδόνες, Μακέται είναι οι ονομασίες που χρησιμοποιήθηκαν για τους Έλληνες της Μακεδονίας, ονομασίες που συνδέονται με τις λ. *μάκος* (*μήκος*) και *μακρός*, οπότε το **Μακεδονία** θα δήλωνε αρχικά «τη μακρινή ή ψηλά (στον Βορρά) ευρισκόμενη» περιοχή. Είναι γνωστή η μαρτυρία του Ηρόδοτου (δηλωτική και αυτή της δωρικής καταγωγής των Μακεδόνων): «τό δε *Δωρικόν, πολυπλήθυντον κάρτα... οίκει εν Πίνδω Μακεδόνων καλεόμενον*» (Ηρόδ. 1,56), ενώ στον Όμηρο ήδη απαντά η λ. *μακεδνός* με τη σμ. «ψηλόκορμος»: «*οἴα τέ φύλλα μακεδνός αιγείροισι*» (η 106) «σαν τα φύλλα της ψηλόκορμης λεύκας», οπότε και **Μακεδνοί** πθ. να ήταν οι «ψηλόκορμοι».

Ως προς τη «μακεδονική» γλώσσα των Σκοπίων, πρόκειται στην πραγματικότητα για μια βουλγαρική στη δομή της διάλεκτο (κατατάσσεται από τους γλωσσολόγους μαζί με τη βουλγαρική γλώσσα), που άρχισε να εκσπερβίζεται με βάση τα ιδιώματα των περιοχών Prilep, Bitolja, Kicev και Vëles από το 1944, όταν τα Σκόπια απετέλεσαν τη «Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας» στην ενιαία Γιουγκοσλαβία του Τίτο. ο τεχνητός εκσπερβισμός της βουλγαρικής διαλέκτου των Σκοπίων και η κατασκευή (από ομάδα γλωσσολόγων) εθνικής δήθεν γλώσσας από τα επιμέρους ιδιώματα έγινε για πολιτικούς λόγους, για να αποφευχθούν οι διεκδικήσεις των Βουλγάρων, που θεωρούσαν τα Σκόπια και τους κατοίκους τους βουλγαρική περιοχή, ο σλαβολόγος André Vaillant γράφει «το όνομα Bugari [δηλ. Βούλγαροι] είναι στην πραγματικότητα η εθνική ονομασία των Σλάβων της Μακεδονίας [αναφέρεται στα Σκόπια], πράγμα που δείχνει πως (οι Σλάβοι της περιοχής αυτής) υιοθέτησαν το όνομα Βούλγαροι, που τους έδωσαν οι Σέρβοι» (Μπαμπινιώτης έ.α., 6 ΧΙΧ). ο δε Ιταλός γλωσσολόγος Vittore Pisani σημειώνει: «Πράγματι ο όρος μακεδονική γλώσσα είναι προϊόν πολιτικής ουσιαστικά προέλευσης» (Μπαμπινιώτης αυτ.). Η τεχνητά αποψιλωμένη από το, υπερισχόν αρχικά, βουλγαρικό γλωσσικό υλικό γλώσσα των Σκοπίων, από τους Βουλγάρους μεν αποκλήθη «κολλισεφσκική Σερβική», ως φτιαχτή γλώσσα του τότε πρωθυπουργού των Σκοπίων Α. Κολισέφσκι, στην πράξη όμως είναι μια νεοσλαβική βουλγαροσερβική γλώσσα μιας περιοχής που το 1918 αποτέλεσε τη «Νότια Σερβία» ή «τη διοικητική περιφέρεια του Βαρόδερ». Μετά τα λεχθέντα, είναι φανερό πως ό, τι αποκαλείται από τους Σκοπιανούς «μακεδονική γλώσσα» δεν έχει καμία σχέση με την πραγματική αρχαία ελληνική γλώσσα της Μακεδονίας, αλλά αποτελεί μια «ψευδώνυμη» κατασκευή για πιθανές διεκδικήσεις στην ελληνική Μακεδονία.

μακεδονομάχος (ο) κάθε πολεμιστής που έλαβε μέρος στον αγώνα για την απελευθέρωση της Μακεδονίας.

μακελλάριος (ο) {μακελλάρηδες}, **μακελλάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πλθ.} 1. πρόσωπο που σφάζει ζώα ΣΥΝ. σφαγέας, χασάτης 2. (μτφ.-εκφραστ.) πρόσωπο που έχει κάνει μεγάλες σφαγές, που σκότωσε πολλούς ανθρώπους, ο αμοχαρής άνθρωπος: ~ τον *λαών* ΣΥΝ. σφαγέας. — μακελλάριος, -η, -ο.

[ETYM. Αντιδάν., μεσν. < μτγν. μακελλάριος < λατ. macellarius < macellum «κρεοπωλείο» < αρχ. μάκελλον «σφαγείο, κρεοπωλείο», βλ. κ. μακελλέω].

μακελλείο (το) (εκφραστ.) 1. ο άγριος, βίαιος θάνατος μεγάλου αριθμού ανθρώπων (π.χ. σε πολύνεκρες μάγες, δυστυχήματα, μαζικές σφαγές κ.λπ.) ΣΥΝ. σκοτωμός, σφαγή, αιματοχυσία 2. η μεγάλη αναστάτωση, σύγχυση.

[ETYM. μεσν. < μτγν. μακελλέιον < αρχ. μάκελλον «σφαγείο, κρεοπωλείο», βλ. κ. μακελλέω].

μακελεύω ρ. μετβ. {μακέλλ-εμα, -εύτηκα, -εμένος} 1. κατασφάζω, σκοτώνω με αγριότητα 2. (μεσοπαθ. **μακελλέομαι**) (εκφραστ.) πετοσκοβόμαι, τραυματίζομαι βαθιά σε πολλά μέρη του σώματός μου. — μακέλεμα (το).

[ETYM. μεσν. < αρχ. μάκελλον «σφαγείο, κρεοπωλείο - φράχτης», πθ. < εβρ. miklā «φράχτης, μαντρα» ή, κατ' άλλη άποψη, από σμ. ρίζα mkr^ «εμπο ρεύομαι»].

μακέτα (η) {μακετών} 1. μικρογραφία κατασκευής ή περιοχής, συνήθ. από ξύλο ή πλαστικό: ~ του *εργοστασίου* | των *αθλητικών εγκαταστάσεων* / του *αρχαιολογικού χώρου* ΣΥΝ. ομοίωμα, μοντέλο 2. γραπτό προσχέδιο έργου, που χρησιμοποιείται για να καθοδηγή τον δημιουργό του ως πρότυπο 3. ΥΠΟΠΓΡ. εικαστικό πρότυπο που είναι σχεδιασμένο με ακρίβεια και αποτελεσι οδηγό για την πιστή εκτύπωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομοίωμα.

[ETYM. < ιταλ. macchieta (> γαλλ. maquette), υποκ. του macchia «σχέδιο, σκίτσος» < λατ. macula «στίγμα, κηλίδα»].

μακετιστής (ο) {μακετιστών}, **μακετιστρία** (η) {μακετιστριών} πρόσωπο που κατασκευάζει μακέτες. [ETYM. < ιταλ. macchietista]. Μ.Α.ΚΙ. (η) Μαθητική Ανεξάρτητη Κίνηση.

μάκια (τα) {άκλ.} (στη γλώσσα των μικρών παιδιών) το φύλι: *κάνε - τη μαμιά || να το κάνω ~ (ενν. το μορβό), να γίνει καλά!* ΣΥΝ. μα.

[ETYM. < μα (ηχομυθ. για φύλι) + υποκ. επίθημα -άκ-ια (πλθ.)].

μακιαβελισμός (ο) [1821] {χωρ. πλθ.} 1. πολιτικό δόγμα που διατύπωσε και υποστήριξε ο Ιταλός πολιτικός Νικόλο Μακιαβέλλι, σύμφωνα με το οποίο η άσκηση της εξουσίας από τον ηγεμόνα γίνεται με κάθε δυνατό μέσο και χωρίς κανέναν ηθικό φραγμό, προκειμένου να

κρατηθεί στην εξουσία και να την επεκτείνει, στο μέτρο του δυνατού 2. (κατ' επέκτ.) η χρήση μηχανοργασιών στην άσκηση πολιτικής, ο πολιτικός ρεαλισμός που φτάνει στα όρια του κυνισμού. — μακιαβελικός, -ής, -ό.

[ETYM. Από το όνομα του Ιταλού πολιτικού N. Machiavelli (1469-1527), γνωστού για τις διπλωματικές του ικανότητες και για την πολιτική θεωρία που διατύπωσε στο έργο του *Il principe* (*Ο ηγεμόν*, 1513), το οποίο αποτελεί δοκίμιο πολιτικής τέχνης χαρακτηρισζόμενο από πολιτικό κυνισμό].

μακιγερ (ο) {άκλ.}, **μακιγέρ** (η) {άκλ.} επαγγελματίας ειδικός στο μακιγιάζ. [ETYM. < γαλλ. maquilleur | maquilleuse < maquiller, βλ. κ. μακιγάρο].

μακιγιάζ (το) {άκλ.} τεχνική για την κάλυψη των ατελειών και τον καλλοπισμό του προσώπου με διάφορα καλλυντικά: βαρύ | εξεζητημένο ~ || κάνω ~ || ματιών ΣΥΝ. (λόγ.) ψιμυθίωση, (λαϊκ.) φτειασίδωμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. γκαράζ. [ETYM. < γαλλ. maquillage < maquiller (βλ. κ. μακιγάρο)].

μακιγιάρο ρ. μετβ. {μακιγιάρισ-α, -της, -μένος} καλύπτο (το πρόσωπο, μέρος του προσώπου) με καλλυντικά ΣΥΝ. (λαϊκ.) φτειασίδωμα, (αρχαιοπρ.) ψιμυθίωμα. — μακινιάρισμα (το). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. maquiller, αφεβ. ετύμω, ίσως συνδ. με ολλ. maken «κάνω» (βλ. αγγλ. make up)].

Μακκαβαίοι (οι) (Π.Δ.) ιουδαϊκή οικογένεια της Ιερουσαλήμ (2ος και 1ος αι. π.Χ.), που εξέφραζε τον ιουδαϊκό ενθικισμό και ανέπτυξε επαναστατική δράση κατά της δυναστείας των Σελευκιδών (βλ. κ. λ. μακάβριοι, ETYM.).

[ETYM. < μτγν. Μακκαβαίοι < εβρ. makkabā «σφυρί». Το προσώνυμο αυτό δόθηκε στον Ιούδα Μακκαβαίο λόγω της έντονης επαναστατικής δράσης του και του ισχυρού στρατού που οργάνωσε].

μακό (το) {άκλ.} 1. λεπτό βαμβάκερο ύφασμα 2. (συνεκδ.) ρούχο, συνήθ. μπλουζα, από αυτό το ύφασμα: λευκό | κοντομάνικο ~ 3. (ως επίθ. για ρούχα) ο κατασκευασμένος από το παραπάνω ύφασμα: ~ μπλούζα | φόρεμα. [ETYM. Από εμπορική επωνυμία].

μακραίνω κ. (λόγ.-σπάν.) **μακρύνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάκρυνα} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) πιο μακρό: ~ μια φούστα | ένα παντελόνι ΣΥΝ. επιμηκύνω ANT. κονταίνω 2. επιμηκύνω (σε έκταση ή διάρκεια), παραινέω: πολύ τον μάκρυνες τον λόγο σου- κόψε κάτι ♦ (αμετβ.) 3. αποκτώ μεγαλύτερο μήκος, γίνομαι μακρύτερος: τα μαλλιά σου μάκρυναν πολύ ΣΥΝ. αναπτύσσομαι 4. επιμηκύνομαι (ως προς την έκταση ή τη χρονική διάρκεια): το έργο | η συνεδρίαση | η συζήτηση μάκρυνε πολύ ΣΥΝ. παρατείνομαι, χρονίζω 5. απομακρύνομαι, αποτραβιέμαι: το πλοίο μακραινει σιγά-σιγά από την ακτή ΣΥΝ. ξεμακραίνω. * ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνο.

[ETYM. μεσν. < μτγν. μακρύνω < αρχ. μακρός (βλ. λ.)], μακραίων, -ων, -ον [αρχ.] {μακραίων-ος, -α} | -ώνων} (λόγ.) αυτός που διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, για πολλούς αιώνες: η ~ παρουσία Ελλήνων στη Μαύρη Θάλασσα || ~ ιστορία | παράδοση ΣΥΝ. μακροχρόνιος, πολυχρόνιος ANT. βραχυχρόνιος, ολιγόχρονος. Επίσης μακραίωνος, -ης, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ατέρμων.

μακράν επίρρ. (+γεν.) (αρχαιοπρ.-μτφ.) σε μεγάλη απόσταση (τοπική, χρονική κ.λπ.). μακρά από: ~ της συνήθους συμπεριφοράς του, ανταπέδωσε τις προκλήσεις || είναι ~ ο μεγαλύτερος μαέστρος του κόσμου ANT. εγγύς, πλησίον.

[ETYM. αρχ. επίρρ., από την αιτ. ενικού του θηλ. μακρά (βλ. λ. μακρός)].

μακρεμα (το) [μεσν.] {μακρέματος} {χωρ. πληθ.} 1. η αύξηση του μήκους: το ~ του μανικιού | των μαλλιών ΣΥΝ. επιμήκυνση ANT. κόντεμα 2. η απομάκρυνση, η αύξηση της απόστασης: το ~ του πλοίου στον ορίζοντα ANT. πλησίασμα 3. η αύξηση της διάρκειας περισσότερο από το κανονικό ή το αναμενόμενο: το ~ μιας κουβέντας ANT. συντόμευση.

μακρηγορό ρ. αμετβ. {μακρηγορείς...} {μακρηγόρησα} (λόγ.) μιλώ για πολλή ώρα, κάνω εκτενή αναφορά σε κάτι (συνήν με περιττά στοιχεία, άσχετα με το θέμα μου): δεν θα μακρηγορήσω, θα είμαι σύντομος και περιεκτικός ΣΥΝ. μακρολογώ, πολυλογώ ANT. βραχυλογώ, λακωνίζω. — **μακρηγορία** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος [ETYM. < αρχ. μακρηγορό (-έω) < μακρο(-) + -γορό (με έκταση του αρχικού φωνήεντος ~ν συνθέσει) < αγορά].

μακρία επίρρ. 1. σε μεγάλη απόσταση: πήγαινε όλο και πιο ~, μέχρι που δεν φαινόταν πια καθόλου || είδαμε τον πύργο του Αιφελ από ~ || (μτφ.) ζω ~ από τον κόσμο || μη με κρατάς ~, μίλησε μου ΣΥΝ. απόμακρα, (λαϊκ.) αλάργα ANT. κοντά, σιμά, πλησίον ΦΡ. (μτφ.) (α) πάμε πολύ μακρία απομακρυνόμαστε, φεύγουμε πολύ από το θέμα μας, χάνουμε πολύ χρόνο (β) μας πάει πολύ μακρία μας απομακρύνει πολύ από το θέμα μας, από αυτό που μας ενδιαφέρει, μας κάνει να χρονοτριβούμε ως μην πιάσουμε αυτή τη συζήτηση, γιατί θα ~ (γ) είμαι μακρία (μεσν. φρ.) απέχω πολύ: ~ από τέτοια λογική | θέσεις (δ) μακρία κι αλάργα πάρα πολύ μακρία 2. (γυνικόν.) για τη δήλωση της απόστασης: -Πόσο ~ είναι από εδώ; -Γύρω στο ένα χιλιόμετρο- ΦΡ. (παρομπ.) καλύτερα μακρία κι αγαπημένοι (παρά κοντά και μαλομένοι) | από μακρία κι αγαπημένοι για π'ριπτώς'ς που οι στενές επαφές μπορεί να προκαλέσουν ένταση στη σχέση κάποιων 3. σε μεγάλη χρονική απόσταση: τα Χριστούγεννα δεν είναι ~ 4. (γενικόν.) ως προειδοποίηση σε κάποιον να φυλάγεται (από κάποιον/κάτι): ~ από τέτοιους ανθρώπους- είναι επικίνδυνο- ΦΡ. μακρία από μας | από 'δó | από λόγος μας για την αποτροπή κακού που μόλις αναφέρθηκε: σε περίπτωση αρρώστιας, ~, ποιος θα σε προσέξει; 5. ως προσταγή: ~! (μην πλησιάζεις!) || ~ τα γέλια σου από μένα! (μην απλώνεις χέρι πάνω μου!). [ETYM. μεσν. < μακρέα (με συνίτηση), από τον πληθ. του ουδ. του επίθ.

μακρός, κατ' αναλογία προς τον τ. βραχέα].

μακρία ή μακρυά: Η παλαιότερη γραφή της λ. με -υ- (μακρυά) δεν είναι ορθή. Η λ. παράγεται από το επίθ. μακρός (μεταπλασμένο τ. του μακρός) και, όπως τα λοιπά επίθ. σε -ύς, σχημάτισαν επίρρ. σε -ιά (βαθύς - βαθιά, πλατύς - πλατιά) από το ουδ. πληθ. (βαθβα > βαθιά, με συνίτηση- πλατέα > πλατιά), έτσι σχηματίστηκε και μακρέα > μακρία.

μακριναρι (το) {μακριναρ-ιού | -ιών} (καθημ.) 1. στιδίποτε έχει μήκος δυσανάλογα μεγάλο σε σχέση με το πλάτος του 2. μακροσκελής (και συνήθ. φλύαρος) λόγος ή κείμενο.

[ETYM. Από το ουδ. του επίθ. *μακρινάριος < μεσν. μακρινός], μακρινός, -ής, -ό [μεσν.] 1. (για τόπο) αυτός που απέχει πολύ: -χωριό ΣΥΝ. απομακρυσμένος, απόμακρος ANT. κοντινός 2. (με χρον. σημασία) αυτός που απέχει από το παρόν: το ~ παρελθόν ΦΡ. μακρινό όνειρο επιθυμία ή επιδίωξη, η πραγματοποίηση της οποίας θα αργήσει πολύ ή είναι εκ των πραγμάτων πολύ δύσκολη ή αδύνατη: μετά τις πρόσθετες υποχρεώσεις που ανέλαβε, οι τριήμερες διακοπές τού έγιναν ~ 3. (για συγγενικό πρόσωπο ή σχέση) αυτός που δεν συνδέεται με άλλον με στενή σχέση συγγένειας ή στενό συναισθηματικό δεσμό: ~ συγγενής (π.χ. τρίτος εξάδελφος).

μακρίος, -ά, -ό ~ μακρός **μακρό-** κ. **μακρό-** ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. έχει μεγάλο μήκος: μακρο-κέφαλος, μακρο-κάννης, μακρο-λαίμη 2. έχει μεγάλη διάρκεια: μακρο-ζωία, μακρο-λογώ, μακρο-βίος 3. σχετίζεται με μεγάλα μεγέθη, σύνολα κ.λπ.: μακρο-οικονομία, μακρο-δομή, μακρο-εντολή 4. (μτφ.) καλύπτει μεγάλη απόσταση: μακρο-βούτι πβ. λ. μακρό- κ. μικρό-, βραχύ-. [ETYM. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μακρό-βιος, μακρό-θυμός), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. μακρός και έχει, μεταξύ άλλων, χρησιμοποιηθεί σε ελληνογενείς ξέν. όρους, πβ. αγγλ. macroeconomics, macro-scrope κ.ά.].

μακρόβιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που ζει πολλά χρόνια: ~ φυτό ANT. βραχυβίος. — **μακροβιότητα** (η) [αρχ.].

μακροβούτι (το) {χωρ. γεν.} 1. (καθημ.) βουτιά στο νερό σε μεγάλο βάθος και μήκος 2. (μτφ.-εκφραστ.) η μεγάλη και απότομη πτώση: ~ του δολαριού | μιας μετοχής στο χρηματιστήριο.

μακροδομή (η) ΓΛΩΣΣ. δομή λόγου μεγαλύτερη από την πρόταση: συχνά ο όρος χρησιμοποιείται στην κειμενογλωσσολογία για να δηλώσει το κείμενο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. macrostructure (νόθο συνθ.)].

μακροεντολή (η) ΠΛΗΡΟΦ. (macro) συνδυασμός πολλών εντολών ανατεθειμένων σε μία πληκτρολόγηση ή σε μία εντολή- μικρό πρόγραμμα ή ομάδα εντολών που αποτελεί μέρος μεγαλύτερου προγράμματος και χρησιμεύει στο να κερδίσει χρόνο ο χρήστης με την πληκτρολόγηση του. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. macroinstruction (νόθο συνθ.)].

μακροζωία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το να ζει κανείς πολλά χρόνια ΣΥΝ. μακροήμευση, μακροβιότητα ANT. ολιγόζωια.

μακροήμερος ρ. αμετβ. [μτγν.] {μακροήμερευσά} ζω πολλά χρόνια ΣΥΝ. πολυχρονίζω. — **μακροήμερευση** (η) [μτγν.].

μακρόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από μακρία: κυρ. στη ΦΡ. εκ τού μακρόθεν από μεγάλη απόσταση, αποστασιοποιήματα: αποσύρθηκε από την πολιτική και τώρα παρακολουθεί τις εξελίξεις ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανέκβατος. [ETYM. μτγν. < μακρό- + -θεν (βλ. λ.), επίθημα δηλωτικό προελ.].

μακρόθυμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που ανέχεται και υπομένει τα λάθη ή τις αδυναμίες των άλλων ΣΥΝ. ανεκτικός, υπομονετικός, καρτερικός 2. αυτός που εύκολα συγχωρεί, που δεν κρατά κακία ΣΥΝ. ανεξίκακος, αμνηστικός, ΑΝΤ. μνηστικός, εκδίκητικός. — **μακρόθυμα** επίρρ., **μακροθυμία** (η) [αρχ.].

μακροθύμιος ρ. αμετβ. [μτγν.] {μακροθυμείς...} μόνο σε ενεστ. και παρ.τ. είμαι μακρόθυμος.

μακροκάννης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που έχει μακρία πόδια, ο μακροπόδης ANT. κοντοπόδαρος. [ETYM. < μακρό- + κάννης < καννί (βλ. λ.)].

μακροκατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. λέξη της Αρχ. και λόγιας Ελληνικής που έχει μακρά λήγουσα ANT. βραχυκατάληκτος.

μακροκεφαλία (η) [1861] {μακροκεφαλίων} ΦΥΣΙΟΛ. η υπερβολική αύξηση της κρανιακής περιμέτρου. — μακροκεφάλος, -η, -ο [αρχ.]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. macrocephalie].

μακροκλίμα (το) {μακροκλίμα-ατος | -άτων} ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ κλίμα που επικρατεί σε εκτεταμένες περιοχές, όπως σε μια ήπειρο ή χώρα (κατ' αντιδιαστολή προς το κλίμα σε τοπικό επίπεδο). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. macroclimate].

μακροκλιματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. κλάδος της κλιματολογίας που μελετά τις γενικές κλίματ. συνθήκες οι οποίες επικρατούν σε εκτεταμένες περιοχές ή στη Γη γενικά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. macroclimatology].

μακροκοινωνικός, -ής, -ό ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. αυτός που αναφέρεται σε ολόκληρη την κοινωνία ή σε μεγάλα κοινωνικά σύνολα. — μακροκοινωνικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. macrosocial (νόθο συνθ.)].

μακροκοινωνιολογία (η) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (κατ' αντιδιαστολή προς την μικροκοινωνιολογία) ο κλάδος που εξετάζει τους μεγάλες κλιμακας κοινωνικούς μετασχηματισμούς, π.χ. το πέρασμα από την αγροτική στη βιομηχανική κοινωνία. — μακροκοινωνιολογικός, -ής, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. macrosociology (νόθο συνθ.)].

μακροκοσμικά επίρρ.: σε όλη την έκταση, στο σύνολο, κατ' αντιδια-

στολή προς τα επιμέρους, το^ν μικρόκοσμο ANT. μικροκοσμικά. μακρόκοσμος (ο) [1887] 1. ο κόσμος ως σύ^νολο, σε όλη του την έκταση ΣΥΝ. υφήλιος 2. (ειδικότ.) κάθε μεγάλο σύστημα ή δομή, που περιλαμβάνει επιμέρους, μικρότερα συστήματα ή δομές ANT. μικρόκοσμος 3. ΑΣΤΡΟΝ. το σύμπαν θεωρούμενο στο σύνολο του ως ενιαία οργανική δομή ANT. μικρόκοσμος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. macrocosme].

μακρολαΐμις, -α, -ικο κ. **μακρυλαΐμις** {μακρολαΐμιδες} (καθμ.) αυτός που έχει μακρύ λαϊμό ANT. κοντολαΐμις, κοντόλαμος. Επίσης μακρολαΐμιος, -η, -ο.

μακρολογία (η) {μακρολογιών} πολυλογία για ασήμαντες συνήθ. λεπτομέρειες ενός γεγονότος κ.λπ. ΣΥΝ. σχοινοτένεια.

μακρολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μακρολογείω... | μακρολόγησα} μιλά για πολλή ώρα (κυρ. με περιττές λεπτομέρειες ή διεξοδικές αναλύσεις): για να μη μακρολογώ, θα σταματήσω εδώ και θα επανέλθω αν χρειαστεί ΣΥΝ. μακρηγορώ, φληναρώ, περιττολογώ, πολυλογώ ANT. βραχυλό-γώ, λακωνίζω. — μακρολογία (η) [αρχ.].

μακρομοριακός, -ή, -ό ΧΗΜ.-ΒΙΟΛ. ο μεγαλομοριακός (βλ.λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. macromolecular (νόθο συνθ.)].

μακρομόριο (το) {μακρομορί-ου | -ων} ΧΗΜ. πάρα πολύ μεγάλο μόριο που περιλαμβάνει χιλιάδες άτομα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. macromolecule (νόθο συνθ.)].

μακρομόριος (ο) [μεσν.], **μακρομυτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθμ.) πρόσωπο που έχει μακριά μύτη.

Μακρονήσος (η) {Μακρονήσου} νησί μεταξύ των ΝΑ. παραλίων της Αττικής και της Κέας, από το 1947 χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξορίας και βσανασμού πολιτικών κρατούμενων από τον χώρο της Αριστεράς. Επίσης Μακρονήσι (το).

[ETYM. < αρχ. Μάκρης (< μακρός), ενώ στην αρχαιότητα ήταν επίσης γνωστή με τα ονόματα Ελένη, Κρανάη].

μακροοικονομία (η) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. ο κλάδος που μελετά τα οικονομικά φαινόμενα μεγάλης κλίμακας και τις οικονομικές σχέσεις από την πλευρά της εθνικής και δημόσιας οικονομίας (όπως είναι οι κλάδοι παραγωγής, η νομισματική σταθερότητα και ο βαθμός απασχόλησης του εργατικού δυναμικού), σταθερότητα ή μη της οικονομίας (βλ.λ.) που εξετάζει τη συμπεριφορά των οικονομικών μονάδων ANT. μικροοικονομία. Επίσης μακροοικονομική — μακροοικονομικός, -ή, -ό, μακροοικονομικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. macroeconomics].

μακροπερίοδος, -η, -ο [μετν.] (για κείμενο, λόγο) αυτός που έχει μεγάλες περιόδους.

μακρόπνοος, -η, -ο 1. (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια ή που απαιτεί πολύ χρόνο για να πραγματοποιηθεί: ~ προσπάθεια | σχέδια 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει υψηλούς και δύσκολους στόχους: ~ έργο ΣΥΝ. μεγαλεπήβολος — μακρόπνοα επίρρ.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «με βαθιά ανάσα», < μακρό- + -πνοος < πνοή. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. de longue haleine «μακράς πνοής»].

μακροπρόθεσμος, -η, -ο [1874] 1. αυτός που έχει μακρά προθεσμία λήξεως: ~ δάνειο ANT. βραχυπρόθεσμος 2. αυτός του οποίου η πραγματοποίηση τοποθετείται στο απώτερο μέλλον: η εξυγίανση του δημοσίου τομέα είναι ~ στόχος, ο οποίος θα επιτευχθεί μέσα από επιμέρους βραχυπρόθεσμους στόχους || ~ οφέλη | προοπτικές || ~ επενδύτης (αυτός που αποσκοπεί σε μακροπρόθεσμο κέρδος). — μακροπρόθεσμα επίρρ. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. à long terme].

μακροπροσωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπέρμετρη ανάπτυξη του προσώπου ως προς τη διάσταση του ύψους.

μακροπρόσωπος, -η, -ο [μετν.] 1. αυτός που έχει μακρούλο πρόσωπο ΣΥΝ. μακροπρόσωπος, (λαϊκ.) μακρομούρης 2. ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από μακροπροσωπία (βλ.λ.).

μακρός, -ά, -ό (λόγ.) 1. ο μακρός ANT. κοντός 2. ΓΛΩΣΣ. (για φωνήεν ή συλλαβή) ο παρατεταμένος κατά την προφορά, που διαρκεί περισσότερο, σε αντιδιαστολή προς τον βραχύ: ~ φωνήεντα στην Αρχαία Ελληνική ήταν τα η και ω ΣΥΝ. μακρόχρονος ANT. βραχύς, βραχύχρονος 3. (γενικότ.) αυτός που έχει μεγάλη χρονική διάρκεια: ~ συζήτηση | περίοδος ANT. σύντομος; Φρ. (α) (λόγ.) *διά μακρόν* (δια μακρών, Πλάτ. Γοργίας 449b) διεξοδικά, εκτενώς: *μας ανέλυσε ~ τους λόγους της παραίτησής του* (β) *επί μακρόν* {επί μακρόν, Ξενοφ. Κύρου Παιδεία 5, 4, 47} για μεγάλο χρονικό διάστημα: *θα απουσιάσει ~ (γ) μετά μακρόν* μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα: ~ θα επανέλθει (δ) *από μακρού (χρόνου)* από παλιά: *οι ~ διαφαινόμενες τάσεις της αμερικανικής πολιτικής*. — μακρός επίρρ. [αρχ.], μακροτητα (η) [μετν.] (σημ. 2, 3).

[ETYM. αρχ. < *m-k-, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *mak- «μακρός, λεπτός», πβ. λατ. macer «σιχνός, λεπτός» (> γαλλ. maigre), αρχ. γερμ. magari (> γερμ. mager) κ.ά. Ομόρρ. *μήκος*, *Μακ-εδών* (βλ. κ. *Μακεδονία*) κ.ά.].

μάκρος (το) [αρχ.] {μάκρους | χωρ. πληθ. (καταχρ. μάκρη στη σημ. 4)} (καθμ.) 1. το μήκος: *πέντε μέτρα ~* || *κόψε δύο πηγείς από το ύψασμα στο ~ του 2* (συνδ.) η επιμήκυνση, το να γίνει κάτι μακρύτερο: *το παντελόνι | η κουρτίνα θέλει λίγο ~ 3*. μεγάλη χρονική διάρκεια, παράταση: κυρ. στις Φρ. (α) *τραβή | πάω σε μάκρος* διαρκά πολύ, παρατείνωμαι: η *συζήτηση τραβήξε σε μάκρος* και τελείωσε *τα μεσάνυχτα* (β) (καθμ.) *τού μάκρους* με βάση το μήκος του, κατά μήκος: *άπλωσε το τραπέζι-ομόντηλο ~ 4*. (καθμ.) κομμάτι (μέτρο, μετρική μονάδα) συγκεκριμένων διαστάσεων, που αποτελεί τη βάση για τον υπολογισμό του μήκους υφάσματος που θα χρειαστεί λ.χ. ένα ρούχο: *μ' ένα ~ βγαίνει η φούστα*.

μακροσκελής, -ής, -ές {μακροσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή')} μακροσκελέ-

στ-ερος, -ατός} (για λόγο) αυτός που αποτελείται από μεγάλες περιόδους: (συνεκδ.) εκτενής, διεξοδικός: ~ αφήγηση | επιστολή ΣΥΝ. σχοινοτενής, εκτεταμένος ANT. σύντομος. — μακροσκελώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < μακρό- + -σκελής < σκέλος}. **μακροσκοπία** (η) [1895] {σπάν. μακροσκοπιών} (επιστ.) η εξέταση διά γυμνού οφθαλμού (και όχι με μικροσκόπιο) ANT. μακροσκοπία. [ETYM. < μακρό- + -σκοπία < σκοπέω «παρρηγό προσεκτικά, εξετάζω»]. **μακροσκοπικός**, -ή, -ό [1895] (επιστμ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τη μακροσκοπία: - εξέταση ANT. μικροσκοπικός 2. αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός και να εξεταστεί διά γυμνού οφθαλμού (χωρίς μικροσκόπιο) (π.χ. ὄργανο, αντικείμενο κ.λπ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. macroscopique]. **μακρόστενος**, -η, -ο [1889] αυτός που έχει δυσανάλογα μεγάλο μήκος σε σχέση με το πλάτος του, στενός και μακρός ΣΥΝ. στενόμακρος, μακρούλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*, **μακρόστρτος**, -η, -ο 1. (για μελωδία) αυτός που έχει αργό και νοηλικό σκοπό, που έχει νότες οι οποίες διαρκούν πολύ: «~ τραγούδια ανατολίτικα...» (Κ. Παλαμάς) 2 (μτφ.) αυτός που διαρκεί πολύ, που εξ'ίσχεται αργά (προκαλώντας συνήθ. 'νοηλψη): - *διαδασκία* | *ομιλία*. — μακρόστρτα επίρρ. μακροτητα (η) [μετν.] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα των μακρών φωνηέντων και συλλαβών. μακρούλος, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει μήκος ασηθάτι μεγαλύτερο από το πλάτος του: *τα καλοκόθα έχουν ~ σχήμα* ΣΥΝ. επιμήκης, μακρόστενος, στενόμακρος. [ETYM. μεσν. < μακρο(ο)- + υποκ. επίθημα -ουλόσ (βλ.λ.)]. **μακροφάγα** (τα) ΒΙΟΛ. 1. ελεύθερα ή ακίνητα κύτταρα του συνδεδειγμένου (βλ.λ.) ιστού που συλλέγουν με φαγοκύτωση (βλ. λ. φαγοκυττάρωση) ή πινυκύτωση (βλ.λ.) κυτταρικά υπολείμματα, μικρόβια και ξένα σώματα μέσα από τους ζωικούς οργανισμούς, συμβάλλοντας έτσι στην άμυνα τους 2. τα ζώα που τρέφονται με σχετικά μεγάλα τμήματα άλλων ζώων ή φυτών, σε σύγκριση με το μέγεθος του σώματος τους ANT. μικροφάγα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. macrophaga]. **μακροχειρία** (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσανάλογη ανάπτυξη

των χεριών σε μάκρος (σε σχέση με τα άλλα μέλη του σώματος). μακροχέρης, -α, -ικο -> μακρυχέρης μακροχρόνιος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που διαρκεί μεγάλο χρονικό διάστημα, πολλά χρόνια: - *ασθένεια* | *φιλία* | *πόλεμος* | *έρευνες* ΣΥΝ. πολυετής, πολυχρόνιος ANT. βραχυχρόνιος 2. αυτός που προκύπτει ή υπάρχει ύστερα από πολύ χρόνο: ~ *πείρα* | *εξοικείωση* | *κέρδος*. — μακροχρόνια | μακροχρονίως επίρρ., μακροχρονιότητα (η) [μετν.]. **μακρόχρονος**, -ή, -ο [μετν.] 1. ο μακροχρόνιος: ~ *θηρία στην πολιτική* 2. αυτός που χρειάζεται πολύ χρόνο για να σχηματισθεί: ~ *πείρα* 3. ΓΛΩΣΣ. (για φωνήεν ή συλλαβή) ο μακρός (βλ.λ.). **μακρύ**- κ. **μακρύ**- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι έχει μεγάλο μήκος, είναι μακρύς: *μακρο-μάλλης*, *μακρο-χέρης*, *μακρο-πόδαρος* ANT. κοντό-, βραχύ-. [ETYM. Α συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μακρός* (βλ.λ.)]. **μακρία** επίρρ. — μακρία **μακρύκαννος**, -η, -ο (για όπλα) αυτός που έχει μακρία κάννη: ~ *τουφέκια* | *καραμπίνα* ANT. κοντόκαννος. **μακρομάλλης**, -α, -ικο [μεσν.] {μακρομάλλης} **μακρομαλλούσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθμ.) αυτός που έχει μακρία μαλλιά. μακρομανικός, -η, -ο 1. (για ρούχα) αυτό που τα μανίκια του καλύπτουν ολοκληρωτο το χέρι μέχρι τον καρπό: ~ *πουκάμισο* | *ζακέτα* ANT. κοντομανικός 2. (για εργαλείο, χαλαρή κ.λπ.) αυτό που έχει μακρία λαβή. **μακρομούρης**, -α, -ικο κ. **μακρομούρης** (οικ.) αυτός που έχει

στενόμακρο πρόσωπο. μακρινό ρ. — μακρινάιο **μακροπόδαρος**, -η, -ο (καθμ.) αυτός που έχει μακρία πόδια. **μακροπόδης** (ο) {μακροπόδης}, **μακροπόδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} άνθρωπος με μακρία πόδια. **μακροπρόσωπος**, -η, -ο αυτός που έχει μακρούλο πρόσωπο. **μακρύς**, -ιά, -ύ {μακρύ-ιού | -ιοί, -ιών | μακρύ-ερος, -ατός} 1. αυτός που έχει μεγάλο μήκος: ~ *παντελόνι* | *μανίκι* | *φούστα* | *συρά* | *μαλλιά* Φρ. **το μακρύ και το κοντό του** για περιπτώσεις όπου ο καθένας λέει από μια γνώμη ή αναφέρεται σε ό, τι απασχολεί τον ίδιο, με αποτέλεσμα να επικρατεί ασυνεννοησία, ή για ενοχλητικές απαιτήσεις ή λόγια: *σ' αυτή την υπηρεσία είμαστε αναγκασμένοι να κοιμώ το μακρύ και το κοντό του καθενός || αν θέλουμε να καταλήξουμε κάπου, δεν μπορεί να λέει ο ένας το μακρύ του κι ο άλλος το κοντό του!* 2. αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια. *μας έβγαλε έναν ~ λόγο* ΣΥΝ. παρατεταμένος ANT. σύντομος 3. υψηλός και αδύνατος: *τον βλέπεις καθώς κάθεται: ~ και ανοικονόμητος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς [ETYM. μεσν. < αρχ. μακρός (βλ.λ.), μεταπλ. κατ' αναλογίαν προς το βραχύς] = μακροχρόνιος, -α, -ικο {μακρυχέρης} 1. αυτός που έχει μακρία χέρια 2. (μτφ.) αυτός που κλέβει, που κάνει απάτες: *πρόσεξε το πορτοφόλι σου, γιατί κυκλοφορούν πολλοί ~*. **μακτρο** β' συνθετικό λόγιων λέξεων, που δηλώνουν το αντικείμενο στο οποίο σκουπίζει κανείς κάτι: *ποδό-μακτρον* (το πατάκι), *χειρό-μακτρον*.

μάκτρο(ν) (το) (αρχαιοπρ.-σπάν.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να σκουπίζει κανείς (κάτι) (ειδικότ.) το παντήλι. [ETYM. < γερμ. μάκτρον < αρχ. μάσσω «ζυμώνω, μαλάσσω», βλ. κ. μάγ-

μαλ.
 μάλα επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. **τα μάλα** σε μεγάλο βαθμό, πάρα πολύ: *ευχαριστώ ~*. [ETYM. αρχ., βλ. λ. μάλαστα].

μαλαγόνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που προσπαθεί να πετύχει τους σκοπούς του με αναξιοπρεπή μέσα (κολακεία, μικροπονη-ριές κ.λπ.): *είναι αυτός μία ~!* ΣΥΝ. γαλίφης. Επίσης μολαγόνιας (ο). [ETYM. Αβελ. ετύμου, πθ. < μελιγόνια (κατ' επίρρ. του επιθ. *μαλακός*) < μελιπένια (< μέλι)].

μαλαγανιά (η) (λαϊκ.) πράξη ή συμπεριφορά που κρύβει πονηριά, υστεροβουλία, σκοπιμότητα, *άλλα* εκδηλώνεται με τρόπο που να κολακεύει και να προκαλεί ευχάριστη διάθεση: *άρχισε πάλι τις ~, για να τον πείσει να της κάνει το χατίρι* ΣΥΝ. γαλιφία.

μάλαγμα (το) → *μάλαξη*

μαλάγρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μείγμα από διάφορα υλικά (συνήθ. τυρί, ψωμί ή αλεσμένο ψάρι) με έντονη οσμή, το οποίο ρίχνουν οι ψαράδες στη θάλασσα ως δόλωμα, για να προσελκύσει τα ψάρια. [ETYM. Πιθ. < **μαλαγμ-άγρα* (με απλολογία) < *μάλαγμα* (< *μάλασσω*) + *άγρα*].

μαλαγρώω ρ. μετβ. {μαλάγρω-σα, -μένος} (λαϊκ.) ρίχνω μαλάγρα στη θάλασσα.

μαλάζω ρ. μετβ. {μάλα-ξα, -ηχτα, -μένος} 1. τρίβω ή ζυμώνω (κάτι), για να το κάνω μαλακό 2. κάνω μαλάξεις σε περιοχή του σώματος. Επίσης (λόγ.) μαλάσσω [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. *μαλάσσω* < **μαλάκ-ιο* < *μαλακός* (βλ. λ.)].

Μαλαίος (ο), **Μαλαία** (η) οποιοσδήποτε ανήκει σε μία από τις εθνολογικές ομάδες της Μαλακικής Χερσονήσου και τμημάτων των γειτονικών νησιών της ΝΑ. Ασίας (Σουμάτρα, Βόρνεο κ.ά.). — *μαλαϊκός*, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά έξω. όρου, πβ. *αγγλ.* Malay. Βλ. λ. *Μαλαισία*].

Μαλαισία (η) (μαλαϊσ. *Melajia*) κράτος της ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα την Κουάλα Λουμπούρ, επίσημη γλώσσα τη Μαλαισιανή και νόμισμα το ρινγκίτ. — *Μαλαισιανός* (ο), *Μαλαισιανή* (η), *μαλαισιανός*, -ή, -ό κ. *μαλαισιακός*, *Μαλαισιακά* (τα).

[ETYM. Μεταφορά του *αγγλ.* Malaysia < Malay, ονομασία των *μαλαϊ-κων* φύλων, < *μαλαϊκ.* *Melajiu*, από τη φρ. *Orang Melajiu* «άνθρωποι που ριπαίνονται». Κατ' άλλη άποψη, το όνομα Malay ανάγεται στη γλώσσα Ταμίλ και σημαίνει «βουνόν»].

μαλάκα (η) {χωρ. πληθ.} είδος μαλακού τυριού. [ETYM. μ.εσν., θηλ. του αρχ. επιθ. *μαλακός* (με αναβιβασμό τόνου)].

μαλάκα (τα) → *μαλακός*

μαλάκας (ο/η) {χωρ. γεν. πληθ.}, (σπανιότ.) *μαλάκο* (η) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (!) 1. πρόσωπο που ανανιχνεύει ΣΥΝ. ανανιστής 2. (υβριστ.) πρόσωπο που λέει ή κάνει ανοησίες ΣΥΝ. βλάκας, ανόητος 3. πρόσωπο που πέφτει θύμα, που τον πιάνουν κοροϊδοί: *εγώ θα είμαι ο ~ της ιστορίας, να φορτωθώ τα λάθη των άλλων*: ΣΥΝ. αφελής 4. (οικ.) ως προσφώνηση: *ρε ~, θα μου δανείσεις τη μηχανή σου για το βράδι*: ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, βρε*. [ETYM. < μεσν. θηλ. *μαλάκα* «μαλακία» (πβ. *μάγκας - μάγκα*, η), ουσιαστικοπ. τ. του αρχ. επιθ. *μαλακός* (βλ. λ.), το οποίο ήδη στον Ηρόδοτο δήλωσε τον ανήθικο, διεφθαρμένο άνθρωπο (όπως τον παθητικό ομοφυλόφιλο, 3ος αι. π.Χ.). Βλ. κ. *μαλακία*].

μαλακία (η) {μαλακίων} (!) 1. ο ανανιχνεύσιμος (βλ. λ.): *τραβάνο | βαράνο ~2*. (υβριστ.) ανόητος λόγος ή ενέργεια, βλακεία: *πρόσεξε μην κάνεις καμιά ~!* | μη λες *μαλακίες!* ΣΥΝ. ανοησία. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «μαλακότητα, αδυναμία», < *μαλακός*, βλ. λ.]. Η λ. *απαντά* ήδη στον Πλουτάρχο με τη σημ. «κιναιδεία», ενώ η σημ. «ανανιχνεύσιμος» είναι μεσν.].

μαλακίζομαι ρ. αμετβ. {μαλακίσι-θηκα, -μένος} (!) 1. ανανιχνεύομαι ΣΥΝ. αυτοϊκανοποιούμαι, (!) την παίζω 2. (υβριστ.) κάνω ή λέω ανοησίες 3. σπαταλώ τον χρόνο μου σε άσκοπες και ανώφελες ασχολίες 4. (η μητ. *μαλακισμένος, -η, -ό*) (α) (κυριολ.) αποχωνωμένος από τον ανανιχνισμό (β) (υβριστ.) ηλίθιος (γενικότ.) για οποιοδήποτε, είτε η σιδητόχημα μας νευριάζει ή δεν ασχολείται με τίποτε σοβαρό. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «δειλιάζω, εκθηλώνομαι, ασθενώ», < *μαλακός* (βλ. λ.). Η λ. έλαβε επίσης τη μεσν. σημ. «χαϊδεύω | -ομαι», η οποία οδήγησε στη σημ. «ανανιχνεύομαι» (μεσν.)]. **μαλακίο** (το) {μαλακί-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε ασπόνδυλο ζώο, συνήθ. υδρόβιο, που το μαλακό, γλοιώδες σώμα του καλύπτεται από επιδερμικό σχηματισμό με πολλούς αδένες, τον οποίο προστατεύει (εξ ολοκλήρου ή εν μέρει) συνήθ. ασβεστοειδές όστρακο, λ.χ. τα μύδια, τα στρείδια, τα σαλιγκάρια, τα χταπόδια, τα καλαμάρια κ.ά. [ETYM. < αρχ. *μαλακίον* (κυρ. πληθ. *μαλάκια, τὰ*) < *μαλακός*]. **μαλακιστηρί** (το) {χωρ. γεν.} (!) υβριστ. για ανόητο (μικρής ηλικίας συνήθ.) άνθρωπο: *τι λέει πάλι το ~!* [ETYM. < *μαλακίζω* | -ομαι + *παράγ.* επίθημα -τήρι]. **μαλακός**, -ή/-ία, -ό 1. απαλός στην αφή· για κάθε ύλη που υποχωρεί εύκολα, όταν πιέζεται ελαφρά: ~ ψωμί | ζύμη | *στρώμα* | *μέταλλο* | *χώμα* ANT. σκληρός, τραχύς 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει διάθεση ήπια, τρυφερή, καθόλου επιθετική: *να είσαι -μαζί της, γιατί έχει πολύ *ευαίσθητο* χαρακτήρα* ΣΥΝ. ήπιος, πρῶος, τρυφερός, μειλίχιος ANT. σκληρός, απότομος 3. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει μεγάλη ανεκτικότητα, που υποχωρεί εύκολα: *μην είσαι τόσο ~, γιατί θα σε πιάνουν όλοι κοροϊδοί!* ΣΥΝ. υποχωρητικός, ανεκτικός, καλόβολος ANT. σκληρός, απότομος 4. ΧΗΜ. (για το πόσιμο νερό) αυτός που είναι καθαρός από διαλυμένα άλατα μετάλλων ANT. σκληρός 5. (για ναρκωτική ουσία) αυτός που με χρήση του δεν θεωρείται ότι προκαλεί ισχυρό εθισμό ή μεγάλη βλάβη στον οργανισμό, λ.χ. το χασίς, η μαριχουάνα, τα ελαφρά παραισθησιογόνα, κυρ. σε αντιδιαστολή προς τα αποκαλούμενα *σκληρά* ναρκωτικά 6. **μαλακό** (το) η βρεγματική περιοχή του

εγκεφάλου 7. **μαλακά** (τα) (α) η περιοχή του υπογαστρίου (β) τα πινιά: *χτύπησε στα ~* ΦΡ. (μτφ.) *πέφτω στα μαλακά* υφίσταμαι ελαφρές ζημιές: *έπεσε στα μαλακά και τη γλίτωσε μόνο με ένα διάστρεμμα* || *έπεσε στα μαλακά, τιμωρήθηκε με τη μικρότερη ποινή* • ΦΡ. **με το μαλακό** σιγά-σιγά ή με ηρεμία, ηπιότητα και προσοχή: *να του μιλήσεις ~, γιατί είναι θυμωμένος* || *προσπάθησαν να τον ανανιχνεύσουν τα δύσάρεστα* - ANT. απότομα. — (υποκ.) *μαλακούτσι-κος, -ή/-ια, -ο, μαλακά* επίρρ., *μαλακότητα* (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < θ. *μάλα*, μεταπτωτ. βαθμ. δισύλλαβης I.E. ρίζας **mala*-«μαλακός» (με παράκταση -κ-), πβ. *συνσκρ.* *mgduh* «μαλακός, τρυφερός», *λατ.* *mollis* (< *γαλλ.* *mol*, *mou*), *flaccus* «μαλακός, χαλαρός» (> *ισπ.* *flajo*), *αγγλ.* *mild* «ήπιος, τρυφερός», *γερμ.* *mild* κ.ά. Ομόρρ. *βιάξ* (< **μιά-ξ*, βλ. λ.), *μαλά-σσω, μαλα-κία* κ.ά. Βλ. κ. *μαλαθακός*, *μαλακοστρακό* (το) [αρχ.] {*μαλακοστράκ-ου* | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε υδρόβιο ή χερσόβιο ζώο που έχει μαλακό όστρακο και το σώμα του διαιρείται εμφανώς στο κεφάλι, τον θώρακα και στην κοιλιά και ανήκει στην ομοταξία, στην οποία ανήκουν οι αστακί, τα καβούρια, οι γαρίδες κ.λπ. *μαλακός*, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει την ιδιότητα να κάνει κάτι μαλακό 2. (ειδικότ.) (φάρμακο) που καταπραίνει και απαλύνει τον πόνο ΣΥΝ. *κατενυακτικό* 3. (ρόφημα) που καταπραίνει τους πόρους, κυρ. στον λαϊμό 4. (α) **μαλακτικό** (20) υγρό που χρησιμοποιείται στο ξεβγάλμα των ρούχων, για να τα μαλακώσει και να τα αρωματίζει (β) *μαλακτική* (ενν. *κρέμα*) (η) *κρέμα* που χρησιμοποιείται στο λούσιμο των μαλλιών μ'τά το σαμπουάν, για να τα ξεμπερδέει και να τα μαλακώσει. — *μαλακτικότητα* (η), *μαλακνωση* (η) {-ης κ. -ύνσεως} χωρ. πληθ.} 1. (λόγ.) το να γίνεται κάτι μαλακό ΣΥΝ. *μαλάκωμα, απαλυνση* 2. ΙΑΤΡ. **μαλακνωση εγκεφάλου** ανίατη εγκεφαλική πάθηση, που εμφανίζεται κυρ. σε άτομα μεγάλης ηλικίας, κατά την οποία αλλοιώνεται συγκεκριμένος ιστός του εγκεφάλου λόγω μειωμένης τροφοδοσίας με αίμα του αντίστοιχου εγκεφαλικού τμήματος· εκδηλώνεται με τη μερική απώλεια της ικανότητας του ασθενούς να φροντίζει τον εαυτό του, τάσεις επιστροφής στην παιδική ηλικία, αργότερα ημιπληγία, παράλυση κ.ά. [ETYM. < *μτγν.* *μαλάκνωσις* «μιάλαξη» < *αρχ.* *μαλακίνω* < *μαλακός*. Ως *ιατρ.* όρ. η λ. αποδίδει το *γαλλ.* *ramollissement*]. **μαλακνώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {*μαλάκω-σα, -μένος*} ♦ (μτφ.) 1. κάνω (κάποιον/κάτι) εύπλαστο ή απαλό στην αφή: *να χρησιμοποιείσ απορροπιατικά που μαλακούν τα ρούχα* || *καλλυντικό που μαλακώνει τα χέρια* ANT. *σκληραίνω* 2. (μτφ.) *καταπραίνω, κάνω* (κάποιον/κάτι) *ηπιότερο*: *καταπραίνω τον λαϊμό* || *τα παθήματα της ζωής μαλάκωσαν τον τραχύ χαρακτήρα του ΣΥΝ. κατενυαζώ, ημερεύω, καλμάρω* ANT. *διεγείρω, οξύνω, ερεθίζω* ♦ (αμετβ.) 3. *γίνομαι* εύπλαστος ή απαλός στην αφή: *βάλε το παξιμάδι στο νερό να μαλακώσει* || *η ζύμη* | *το πουλί/δερ μαλάκωσε* 4. (μτφ.) *γίνομαι* ήπιος, γαληνεύω, καταπραίνομαι: *όταν του εξήγησε τι ακριβώς συνέβη, μαλάκωσε* || *ο καιρός άρχισε να μαλακώνει*. — *μαλάκωμα* (το), **μάλαμα** (το) | *μαλάματα* {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (λαϊκ.) το χρυσάφι (κατ' επέκτ.) κάθε πολύτιμο μέταλλο 2. (μτφ.-καθμη.) άνθρωπος με εξαιρετική καλοσύνη και αγάπη για τους άλλους: *να του έχεις απόλυτη εμπιστοσύνη- είναι παιδί ~* || (κατ. επέκτ.) *καρδιά ~* (καλή καρδιά): ΦΡ. (σκωπτ.) *να... να μάλαμα!* για πρόσωπο μικρής αξιοπιστίας, με αρνητική συμπεριφορά: *Να παιδί, να μάλαμα! Καρφάκι δεν του καίγεται για μας!* [ETYM. μεσν. < *μτγν.* *μάλαγμα* < *αρχ.* *μαλάσσω*].

Μαλαματένια (η) γυναικείο όνομα.

μαλαματένιος, -ια, -ιο [μεσν.] 1. (λαϊκ.) κατασκευασμένος από χρυσάφι ή άλλο πολύτιμο μέταλλο: ~ *καρφίτσα* 2. (μτφ.) αυτός που έχει πολλή καλοσύνη και αγάπη: *έχει ~ καρδιά* || ~ *λόγια*. **μαλαματόνω** ρ. μετβ. [μεσν.] {*μαλαματώ-σα, -θηκα, -μένος*} (λαϊκ.) 1. επιχρυσώνω 2. προσφέρω σε (κάποιον/κάτι) πολύτιμα πράγματα (λεφτά, κοσμήματα κ.λπ.). **Μαλάμο** (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. Κύρ. όν. σε -ω, που προέρχεται από το ουσ. *μάλαμα* και οφείλει την κατάληξη του στη σλαβ. κλητική -ο, την οποία δανείστηκαν αρκετά θηλ. (*λ.χ.* *Αρχόντω, Μάρω*), ενώ η γρ. -ω οφείλεται σε αναλογία προς τα αρχ. οξύνωτα ονόματα (*λ.χ.* *Ηρ-ώ, Καλνω-ώ, Λητ-ώ*)]. **μάλαξη** (το) {-ης κ. -άσεως | -άξεις, -άσεων} 1. (σπάν.) το να γίνεται κάτι μαλακό με *ντριβή* ή ζύμωμα 2. ΙΑΤΡ. *θεραπευτική μέθοδος* που συνίσταται στην εντριβή μερών του σώματος με κατάλληλους χειρισμούς ή μηχανικά μέσα και αποσκοπεί στη διευκόλυνση της κυκλοφορίας του αίματος, στη χαλάρωση των μυών, στη σύσφιξη του δέρματος κ.ά.: πβ. λ. *μασάζ*. Επίσης *μάλαγμα* (το) [αρχ.]. [ETYM. < *μτγν.* *μάλαξις* < *αρχ.* *μάλασσω*]. **Μαλάου** (το) {άκλ.} (*αγγλ.* Republic of Malawi = *Δημοκρατία του Μαλάου*) κράτος της ΝΑ. Αφρικής (πρώην Νουασαλάνδη) με πρωτεύουσα τη Λιλόνγκουε, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και την Τσιτσέ-ουα και νόμισμα το κουάτσα Μαλάου.

[ETYM. < *αγγλ.* Malawi < Malawi, ονομασία λαού που κατοίκησε στην περιοχή κατά τον 14ο αι. Το όνομα Malawi στις τοπικές διαλέκτους σημαίνει «φλόγες», υπαινικσόμενο πθ. την αντανάκλαση των ακτινών του ηλίου στα νερά της λίμνης Μαλάου. Η προηγούμενη ονομασία Νουασαλάνδη αποτελεί μεταφορά του *αγγλ.* Nyasaland, που προέρχεται από το όνομα της λίμνης Μαλάου, η οποία λεγόταν επίσης Nyasa «λίμνη», και την *αγγλ.* λ. land «χώρων». **μαλαπερόδα** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-!) το πέος. [ETYM. Αγν. ετύμου]. **μαλάρια** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ελονοσία. [ETYM. < *ιταλ.* malaria < mala aria «κακός αέρας», από την πεποίθηση που επικρατούσε κάποτε, ότι η ασθένεια οφειλόταν σε αέρια προερ-

χόμενα από ελώδεις περιοχές].

μαλάσσω ρ. → μαλάζω

μαλαφρανάτσα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) 1. κάθε αφροδίσιο νόσημα 2. (ειδικότ.) η σύφιλη.

[ETYM. Συνθ. εκ συναρπαγής από την ιταλ. φρ. male (di) Francia «αρρώστια της Γαλλίας»].

Μαλαγιάς (ο) προφήτης και συγγραφέας του ομώνυμου βιβλίου της

Π. Δ. [ETYM. μτγν. < εβρ. Malakhi «ο άγγελος μου»].

μαλαχίτης (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ. μετάλλευμα του άνθρακα με λαμπερό πράσινο χρώμα, που χρησιμοποιείται ως διακοσμητικός και ημιπολύτιμος λίθος.

[ETYM. Αντιόαν., < αγγλ. malachite < αρχ. μαλάχη «μολόχα». Βλ. κ. μολόχα].

μάλβα (η) η μολόχα (βλ. λ.). [ETYM. < ιταλ. malva < λατ. malva, που συνδ. με τις αρχ. λ. μαλάχη, μο-λόχη. Όλοι οι τύποι ανάγονται πιθ. σε μεσογ. γλώσσα].

Μαλνάζιος (ο) → Μαδαγασκάρη [ETYM. Μεταφορά του γαλλ.

Malgache < μαλαγασ. Malagasy < γαλλ. Madagascar. Βλ. λ.

Μαδαγασκάρη].

Μαλδιβέες (οι) {Μαλδιβόν} {μαλδιβ. Divehi Rajjeyge Jumho-oriyya = Δημοκρατία των Μαλδιβόν} νησιωτικό κράτος του Ινδικού Ωκεανού Ν. της Ινδίας, με πρωτεύουσα το Μάλε, επίσημη γλώσσα τη Μαλδιβική και νόμισμα τη μαλδιβική ρουπία (ρουφίγια). [ETYM. < μαλδιβ. Maldives, πιθ. < σανσκρ. mālādvīpa «στεφάνι, γιρλάντα των νησιών» < mālā «στεφάνι, γιρλάντα» + dvīpa «νησί». Κατ' άλλους το α' συνθ. άναγεται σε τ. malay «βουνό» (γλώσσα Ταμίλ)].

Μαλώεας (ο) ακρωτήριο της Ν. Πελοποννήσου στο ΝΑ. άκρο του νομού Λακωνίας· άλλως (λαϊκ.) *κάβο-Μαλιάς* (ο). [ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

μάλε-βράσε (το) {άκλ.} (οικ.) συνήθ. στη Φρ. *έγινε το μάλε-βράσε* έγινε μεγάλη φασαρία, *χάλασε* ο κόσμος ΣΥΝ. *έγινε το «έλα να δεις»*. Επίσης *μαλι(ο)βράσι*

[ETYM. < βάλε βράσε, με ανομοίωση του αρχικού β-. Η άποψη ότι η φρ. προέρχεται από τη συνεκφορά *βράση* (τής) *μαλιάς* «φούντωμα της φιλονικίας» δεν ευσταθή].

μάλη (η) [αρχ.] η μασχάλη· μόνο στη Φρ. *υπό μάλης* βλ. λ.

μαλθακός, -ή, -ό (μειωτ.) αυτός που δεν έχει εξοικειωθεί με την άσκησι και την καταπόνηση, ασκληραγώγητος· κατ' επέκτ. αυτός που χαρακτηρίζεται από νωθρότητα, έλλειψη δυναμισμού και αποφασιστικότητας ΣΥΝ. *τρυφήλος*, *αβροδίαιτος*, *νωθρός*, *λεπτεπίλεπτος*. — *μαλθακά* επίρρ., *μαλθακότητα* (η) [αρχ.].

[ETYM. αρχ., σχηματισμένο κατά το συνώνυμο *μαλακός*, αν και η ετυμολογική σχέση δεν έχει διευκρινιστεί. Το επίθ. *μαλθακός* < *mildh- < *mildh- < *mildh- «απαλός, μαλακός», πβ. σανσκρ. mārḥatī «αμελώ, αφήνω» αρχ. γερμ. mildi «μαλακός», αρχ. ισλ. mildr κ.ά. Ομόρρ. αρχ. μέλδ-ω «βράζω, λειώνω», *ά-μβλ-ός* (βλ. λ.). Βλ. κ. *μαλακός*].

μαλθουσιανισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η θεωρία του Αγγλου οικονομολόγου Τ. Μάλθους, κατά την οποία η φτώχεια και η κακή ποιότητα ζωής οφείλονται στην αύξηση του πληθυσμού με ταχύτερους ρυθμούς από την αύξηση της παραγωγής των μέσων διατροφής, γεγονός που υπαγορεύει την υιοθέτηση πολιτικής για την επιβράδυνση της πληθυσμιακής αύξησης.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Malthusianism, από το όνομα του Αγγλου οικονομολόγου Τ. R. Malthus (1766-1834), που ανέπτυξε τη θεωρία του το 1798 στο βιβλίο του *An Essay on the Principle of Population* (*Δοκίμιο επί της αρχής του πληθυσμού*)].

Μαλί (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Mali = Δημοκρατία του Μαλί) κράτος της Α. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μπαμάκο, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας.

[ETYM. < γαλλ. Mali. Η χώρα οφείλει την ονομασία της στην αυτοκρατορία των Malinke (13ος-16ος αι.), που είχε την επικράτεια της στις περιοχές του άνω και μέσου Νίγηρα. Η ονομασία Malinke ίσως σημαίνει «ιπποπόταμος»].

Μαλιακός (Κόλπος) (ο) κόλπος της Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φθιώτιδας.

[ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στους *Μαλιείς*, αρχαίους κατοίκους της *Μαλίδος* (δωρ. φύλο), οι οποίοι θεωρούνταν απόγονοι της ομώνυμης (μυθικής) συζύγου του Ηρακλή].

μάλιστα μόν. 1. (ως βεβαιωτικό) για την εμφατική δήλωση κατάφασης ή συμφωνίας, κυρ. σε πρόσωπο ιεραρχικώς ανώτερο: (στον στρατό) ~ *κόριε διοικητά!* ΣΥΝ. *βεβαίως*, *οπωσδήποτε* 2. για να δηλώσουμε ότι ακούσαμε, ότι καταλάβαμε τι είπε ο συνομιλητής μας: -*Θα περάσουμε να σας πάρουμε με τ' αμάξι*. — *Τι ώρα θα περάσετε;* 3. εκτός αυτού, *επιπλέον: ήρθαν πολλοί στο πάρτι* ~, *ήρθε κι ο Πέτρος, αλλά δεν έμεινε πολύ*· Φρ. (επιτατ.) *και μάλιστα* (i) πολύ περισσότερο, *προπάντων: η οικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων, ~ των μικρομεσαίων, είναι πολύ δύσκολη* ΣΥΝ. *ιδίως*, *κυρίως*, *κατεξοχήν* (ii) για να τονιστεί το πιο αξιοσημείωτο: *μήγκες απρόσκλητος, ~ σε ώρα ακατάλληλη* || *τον βοήθησα πολύ, ~ χωρίς να μου το ζητήσει* ΣΥΝ. και *επιπλέον*, (λόγ.) και *δη* 4. (γενικότ.) για τη δήλωση επιδοκιμασίας για κάτι που κρίνεται ως πραγματικά καλό, σε αντίθεση με τα προηγούμενα: *έτσι, ~!* (αυτός ο τρόπος μου αρέσει) || *Μαζί σου, ~!* *Ευχαριστώς, συνεργάζομαι*· Φρ. *τώρα μάλιστα* (i) για τη δήλωση επιδοκιμασίας, ικανοποίησης (κυρ. μετά από απογοήτευση): ~, *αυτό ήθελα* ΣΥΝ. *κούσω!* (ii) για να δηλωθεί αμηχανία, ότι δεν ξέραμε πλέον τι να κάνουμε: *Μας τέλειωσε και η βενζίνη!* ~! · Φρ. (αρχαιοπρ.) *τα μάλιστα* πάρα πολύ, σε πολύ μεγάλο βαθμό.

[ETYM. αρχ., υπερθ. βαθμός του επίρρ. *μάλα* «πολύ, αρκετά» < *ml-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *mel- «πολύς, μεγάλος», πβ. λατ. melior «καλύτερος» (> γαλλ. meilleur, ισπ. mejor), multus «άφθονος, πολύς» (> ιταλ. molto) κ.ά. Ομόρρ. *μάλ-λον*].

μάλιστα - *vai*. Το **μάλιστα** αποτελεί τύπο καταφατικής απάντησης με τονισμένο το στοιχείο της ευγένειας και του επισημότερου ύφους. Το *vai* -και λόγω της σύντομης μονολεκτικής εκφρασης του χρησιμοποιείται περισσότερο στον γρήγορο προφορικό λόγο καθώς και στον άτυπο διαλογικό γραπτό λόγο: -*Θα συμμετάσχετε στο Συνέδριο με προφορική εισήγηση; -Μάλιστα, αλλά -Πήγες βόλτα χτες; -Ναι*.

μαλλί (το) {μαλλ-ιού | -ιών} 1. το τρίχωμα των ζώων (ακατέργαστο ή επεξεργασμένο) και κυρ. των προβάτων: *αγόρσα ~ για πλέξιμο* || *αγνό, παρθένο* - || *αγόρασε ένα κοubάρι ~* Φρ. (α) (παροιμ.) *πήγε για μαλλί και βγήκε κουρεμένος* επεδίωκε το κέρδος, αλλά τελικά βγήκε ζημιωμένος (β) *μαλλιά κοubάρια* βλ. λ. *κοubάρι* (γ) (μτφ.-καθμ.) *γίναμε μαλλιά-κοubάρια* βλ. λ. *κοubάρι* (δ) (1) *κλώνο μαλλί* τρομοκρατούμαι, πανικοβάλλομαι 2. το χνούδι ορισμένων φυτών ή καρπών, που μοιάζει με τρίχωμα: *το - του καλαμποκιού* 3. (για τα πτηνά) το πρώτο μαλακό τρίχωμα των νεοσσών ΣΥΝ. *χνούδι* 4. (καθμ.-περιληπτ.) τα μαλλιά, το σύνολο των τριχών στο ανθρώπινο κεφάλι: *Τι είναι αυτό; Πόσον καιρό έχεις να κουρευτείς;* || *κοινό ~* Φρ. *μαλλί της γριάς* γλύκισμα από κρυσταλλική ζάχαρη, που μοιάζει με αραίο μαλακό γκριζόλευκο μαλλί και πουλιέται σε μέρη όπου συχνάζει κόσμος και κυρ. παιδιά (σε πλατείες, πάρκα, πανηγύρια κ.λπ.) 5. **μαλλιά** (τα) το σύνολο των τριχών στο ανθρώπινο κεφάλι: *καστανά* | *ξανθά* | *μαύρα* | *μακριά* | *πλούσια* | *καταρά* | *σιγουρά* | *φουντωτά* | *ίσια* | *λιπαρά* | *ζηρά* ~ || *πιάνω* | *δένω* | *κάνω* τα ~ *μου κότσο*· Φρ. (α) (μτφ.-καθμ.) *αρπάζομαι από τα μαλλιά* | *πιάνομαι μαλλί με μαλλί* (με κάποιον) τσακίζομαι άσχημα, έρχομαι στα χέρια με κάποιον (β) (μτφ.) *τα μαλλιά της κεφαλής μου* πάρα πολλά χρήματα, για υπερβολικό ποσό: *πληρώνω* | *χρωστάω* ~ (είμαι πνιγμένος στα χρέη) (γ) (παροιμ.) *ο πνιγμένος από τα μαλλιά του πιάνεται* βλ. λ. *πιάνω* (δ) (μτφ.) *αρπάζω μια ευκαιρία από τα μαλλιά* εκμεταλλεύομαι μια ευκαιρία αμέσως, δεν την αφήνω να χαθεί (ε) *τραβάω τα μαλλιά μου* για έντονη απογοήτευση, βρίσκομαι σε απόγνωση: *οι έμποροι που είδαν τα μαγαζιά τους να καταστρέφονται, τραβούσαν τα μαλλιά τους απελπισμένοι* (στ) *(κάτι είναι) τραβηγμένο από τα μαλλιά* βλ. λ. *τραβηγμένος* (ζ) *αν της τρελής τα μαλλιά* για κάτι που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ακαταστασία, αταξία: *μετά το πάρτι το σπίτι ήταν ~* (η) *μαλλιά εν' τα γένα;* για κάτι το οποίο δεν είναι τόσο εύκολο όσο νομίζει κανείς: *έμ, τι νόμιζες;* ~; · Φρ. *πόσο πάει το αλλί;* πόσο είναι το κόστος, ποια είναι η τιμή; — (υποκ.) *μαλλάκι* (το), *μαλλάκια* (τα), (μεγαθ.-κακόσ.) *μαλλούρα* (η).

[ETYM. < μτγν. *μαλλιον!* *μάλλον*, υποκ. του αρχ. *μαλλός* «έριο, μαλλί», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ml-no-s, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *mel- «μαλλί, τρίχωμα», πβ. λιθ. milas «τσόγα, μάλλινο υφασμα», λετ. mil[ina].

μαλλιάς ρ. αμετβ. [μεσν.] {μάλλιασ-α, -μένος} βγάδω μαλλί, τρίχωμα· κυρ. στη Φρ. *μάλλιασε η γλώσσα μου* (μεσν. φρ.) βαρέθηκα να λέω συνεχώς τα ίδια πράγματα (χωρίς αποτέλεσμα): *έχει μαλλιάσει η γλώσσα μου να σου λέω τι πρέπει να κάνεις, αλλά εσύ δεν μ' ακούς!*

μαλλιάς (ο) {μαλλιάδες;} (μειωτ.) άνδρας με μακριά μαλλιά.

μαλλιαρισμός (ο) (μειωτ. από τους οπαδούς της καθαρεύουσας-παλαιότ.) 1. κίνημα (την εποχή της καθαρεύουσας) του οποίου οι παοδοί τάσσονταν υπέρ της καθιέρωσης της δημοτικής γλώσσας 2. η χρήση ακραίων δημοτικιστικών στοιχείων (λέξεις, τύπων ή φράσεων) στη γλώσσα (π.χ. *Παρθένης* αντί *Παρθένων*). — **Μαλλιαρίζω** ρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσασμίντωρ*.

μαλλιαρός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που έχει πυκνό και πλούσιο τρίχωμα: ~ *σκυλάκι* ΣΥΝ. *δασύτριχος* · 2. (μειωτ. από τους οπαδούς της καθαρεύουσας) (α) **μαλλιαρός** (ο) οπαδός της ακραίας δημοτικής γλώσσας ή γενικότ. της δημοτικής (β) **μαλλιαρή** (η) η ακραία δημοτική γλώσσα ή γενικότ. η δημοτική. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσασμίντωρ*.

μάλλινας, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που είναι υφασμένος από μαλλί: ~ *ύφασμα* | *κοubέρα* | *κάπτες* ΣΥΝ. (λόγ.) *εριούχος* 2. **μάλλινο** (το) πλεκτό ένδυμα υφασμένο από μαλλί ή άλλη, συνθετική ύλη: *μην ξεχάσεις να πάρεις μαζί σου τα ~ θα κάνει πολύ κρύο*.

μαλλιοκέφαλα (τα) τα μαλλιά της κεφαλής· κυρ. σε Φρ. που δηλώνουν μεγάλα έξοδα, υπερβολική χρηματική διαπάνη: *ξοδεύω | ζητάω | πληρώνω τα -μου*.

μαλλιοτραβίμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μαλλιοτραβή-χτηκα,-γμένος} (εκφραστ.) (+με) τσακίζομαι άσχημα (με κάποιον), διαπληκτίζομαι έντονα τραβώντας τα μαλλιά του άλλου: *τσακώθηκα και μαλλιοτραβήχτηκα άσχημα*. — **μαλλιοτραβίγω** (το).

μαλλοβάμβακος, -η, -ο υφασμένος από μαλλί και βαμβάκι. **μαλλομέταξος**, -η, -ο υφασμένος από μαλλί και μετάξι.

μάλλον επίρρ. 1. πιθανόν, ίσως, ~ *δεν θα με θυμάσαι* || *θα φύγουν ~ άγριο* 2. για μετριασμό της έννοιας που προσδιορίζει: *ήμερα είμαι ~ καλύτερα* (αισθάνομαι να είμαι καλύτερα, πρέπει να είμαι καλύτερα, αλλά όχι πολύ) 3. περισσότερο, πιο πολύ: *το είπε από αφέλεια ~ παρά από κακία* ANT. λιγότερο 4. (με επανορθωτική σημασία) **η μάλλον** (ή **μάλλον**, μτγν. φρ.) η καλύτερα: *να έρθεις να το πάρεις, ~ θα το στείλω εγώ στο σπίτι σου*-(αρχαιοπρ.) Φρ. (α) **κατά το μάλλον ή ήττον** (κατά το μάλλον ή ήττον) πάνω-κάτω, κατά προσέγγιση, περίπου: *κατέληξαν σε μια - ικανοποιητική συμφωνία* || *η πλειονότητα των μαθητών ενδιαφέρεται - για πανεπιστημιακές σπουδές* (β) **έτι | πολλώ | πόσω μάλλον** (έτι μάλλον, Ομηρ. *Οδ.* α 322 | *πολλώ μάλλον*, Πλάτ.

Φαίδων 80Ε) ακόμη περισσότερο, πολύ περισσότερο: *εκμεταλλεύεται τον ίδιο τον αδελφό, -εμένα!*

[ETYM₂ < αρχ. μάλλον, συγκρ. βαθμός του επιρρ. μάλα «πολύ, αρκετά» (για το οποίο βλ. λ. μάλιστα). Η φρ. *κατά το μάλλον η ήττον* είναι λόγια από το, του γαλλ. plus ou moins]. **μαλλουρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) ως χαρακτηρισμός για μακριά και συχνά απεριποίητα μαλλιά.

[ETYM₂ < *μαλλί* + *παραγ.* επίθημα -ούρα (πβ. κ. *χαρτ-ούρά*)]. **μαλοτίρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος τσαγιού του βουνού, που φυτρώνει στα Λευκά Όρη στην Κρήτη.

[ETYM₂ Λαϊκή ονομασία του φυτού *σιδερίτης η θηριακή*, οπότε η ορθ. γρ. θα ήταν *μαλλοτίρα* < *μαλλοθήρα*- το ά συνθ. *μαλλο-* πθ. < *μαλλί*, λόγω του χνουδιού που έχει το φυτό]. Μάλτα (η) (μαλτ. Repubblica ta' Malta, αγγλ. Republic of Malta = Δημοκρατία της Μάλτας) 1. νησί στο κέντρο της Μεσογείου- ΦΡ. **Μάλτα γιοκι** για περιπτώσεις στις οποίες δεν βρίσκουμε (κάτι) που είναι μπροστά στα μάτια μας 2. νησιωτικό κράτος, που περιλαμβάνει το παραπάνω νησί, με προτελευταία τη Βαλέτα, επίσημες γλώσσες τη Μάλτεζικη και την Αγγλική και νόμισμα τη λίρα Μάλτας. — Μάλτεζ-ος (ο) [μεσν.], Μάλτεζα (η), μάλτεζικός, -η, -ό κ. μάλτεζικός, -η, -ο [μεσν.], Μάλτεζικα κ. Μάλτεζικά (τα).

[ETYM₂ < αγγλ. Malta | μαλτ. Malta < λατ. Melita < αρχ. Μελίτη. Το τοπωνύμιο (πθ. φωνικ. προελ. με αρχική σημασία «αγκυροβόλιο, ορμητήριο»), συνδέθηκε παρετυμολογικά και ευφημιστικά με το ουσ. *μέλι* λόγω της παραγωγής μέλιτος στο νησί].

μαλτεζοπλάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. πλάκα που χρησιμοποιούσαν κυρ. παλαιότερα στην επιστροφή διαπέδων κατασκευάζεται από καλής ποιότητας ασβεστόλιθο της νήσου Μάλτας, αλκάλιο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάλω-σα, -μένος} 1. (μετβ.) επιπλήττω, κάνω ανστηρές παρατηρήσεις (κυρ. σε παιδί): *μάλωσε την κόρη της, επειδή άρνησε* ΣΥΝ. επιτιμώ, ελέγχο, καταστιάω ΑΝΤ. επαίνω, εγκωμιάζω (-αμετβ.) 2. έρχομαι σε διένεξη (με κάποιον), διαπληκτίζομαι: *κάθε φορά που μαλώνουν, τους ακούει όλη η πολιτικοκία* ΣΥΝ. φιλονικώ, καβγαδίζω, τσακώνομαι 3. διακόπτω τις φιλικές σχέσεις με κάποιον μετά από καβγά: *έχουν μαλώσει-εδώ και δύο χρόνια δεν μιλάνε μεταξύ τους* || (συνήθ. η μετ. **μαλωμένος**, -η, -ο) *είναι ~ μαζί της* || *είναι μαλωμένοι εδώ και δύο χρόνια*. — μάλωμα (το) [μεσν.]. [ETYM₂ μεσν. < *μαλώνω < αρχ. *μαλώς*, οπότε η λ. θα είχε αρχικός τη σημ. «διορθώνω, εξομαλύνω» και αργότερα «επιπλήττω, επιτιμώ» (πβ. κ. φτειάχνω < *ευθειάζω*). **μαμ** (το) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) το φαγητό, η μπουκιά: *άνοιξε το στόμα σου να κάνεις ~* (δηλ., να φας) (πβ. λ. τσιτσι). [ETYM₂ Ηχομμητ. λ.]. **μαμά** (η) → *μαμά* **μαμαζέλ** κ. **μαμζέλ** κ. **μαμτζέλ** (η) {άκλ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) η δεσποινίδα. — (υποκ.) **μαμζελίτσα** κ. **μαμτζελίτσα** (η) κ. **μαμζελάκι** (το).

[ETYM₂ < γαλλ. mademoiselle < ma demoiselle «μικρή μου κυρία» (< λατ. dominicella, υποκ. του domina «κυρία, δέσποινα»)]. μ α μα **λίγκα** (η) {χωρ. πληθ.} 1. λαϊκό φαγητό της Ρουμανίας, της Βουλγαρίας του Πόντου κ.ά. που παρασκευάζεται με αραβοσιτάλευ-ρο, νερό, τυρί, αβγό και χοιρινό λίπος 2. (λαϊκ.) για φαγητό που έχει γίνει λιωμά: *έγινε ~ το φαί*. [ETYM₂ < ρουμ. mămăligă, βουλγ. mamaliga]. **Μαμελουκος** κ. **Μαμαλούκος** (ο) 1. ιπρ. μέλος στρατιωτικών δυνάμεων που αποτελούνταν από δούλους διαφόρου καταγωγής, οι οποίες έθεςαν υπό τον έλεγχο τους διάφορα μουσουλμανικά κράτη κατά τον Μεσαίωνα και εγκατεστήσαν δική τους δυναστεία στην Αίγυπτο (1250-1517) 2. (ως προσηγορικό-σκωπτ.) ο βάρβαρος, ο άεστος. [ETYM₂ < μεσν. *Μαμελούκος* < *Μαμαλούκος* < αραβ. mamlik «δούλος, σκλάβος»]. **μαμά** (η) (σχολ. ορθ. *μαμά*) (μαμιάδ'ς) (καθημ.) η μητέρα ΣΥΝ. μάννα. — (υποκ.) **μαμά** κ. **μαμακούλα** (η).

[ETYM₂ < μεσν. *μάμμα* < μγν. *μάμμη* (βλ.λ.). Η ετυμολογία δείχνει ότι ορθότερη είναι η γραφή με δύο -μ- (*μαμά*), πβ. κ. *μάννα*]. **μαμμή** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μαία· ΦΡ. (παροιμ.) *πήγε για μαμμή κι έκατσε για λεχώνα* (σκωπτ.) γι' αυτούς που ηργαίνουν κάπου και καθυστερούν πολύ να επιστρέψουν.

[ETYM₂ μεσν. < μγν. *μάμμη* «μητέρα, γαλιά», λ. της παιδικής γλώσσας με εκφραστικό αναδιπλασιασμό, < Ι.Ε. *ma- «μητέρα» (ηχομιμητική ρίζα), πβ. λατ. mamma (> γαλλ. mamman), σανσκρ. mama, γερμ. Mama, αγγλ. mamma, ρωσ. mama κ.ά. Ομόρρ. *μαία, μη-τηρ (-έρα)*, πθ. κ. *μαστός* (βλ.λ.). Βλ. κ. *μαμιά*]. **μάμμη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) η γαλιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παπάς*.

[ETYM₂ μγν., βλ. λ. *μαμμή*]. **μαμμόθρεφτος**, -η, -ο (μειωτ.) 1. αυτός που ανατράφηκε με πολλές περιποιήσεις και χαϊδεολογήματα· ο μαλθακός ΣΥΝ. καλομαθημένος, χαϊδεμένος ΑΝΤ. σκληραγωγημένος 2. **μαμμόθρεφτο** (το) το παιδί που είναι εξαρτημένο από τη μητέρα του· *κατ' επέκτ.* ο άβουλος και μαλθακός άνθρωπος: *η μάννα του τον κατήντησε ~*. [ETYM₂ < μγν. *μαμμόθρεφτος*, αρχική σημ. «αυτός που ανατράφηκε από τη γαλιά του», < *μάμμη* + *θρεπτός* < *τρέφο*]. **μα** μου (τα) {άκλ.} *ασαφή λόγια, χωρίς συγκεκριμένο περιεχόμενο που εκφράζουν ενδοιασμό, αναποφασιστικότητα, αντίρρηση κ.λπ.: αυτοί ρωτούσαν πότε θα παραδώσει το έργο κι αυτός άρχισε τα ~*. [ETYM₂ < συνδ. *μα*, με επανάληψη του [m] + εφωφικό [u], συνήθες δίτλα σε χειλικά (βλ. κ. *σου-ζου, μου-ζου*)]. **μαμ** ου δι (το) → *μαμουίνι* **μμοού** (το) {άκλ.} 1. προϊστορικό ζώο με προβοσκίδα, συγγενές προς τον σημερινό ελέφαντα, που έζησε κατά το Πλειστόκαινο (βλ.λ.) σε

υψηρές περιοχές της Ευρώπης, της Ασίας και της Β. Αμερικής 2. (μτφ. ως επίθ.) *μεγάλων διαστάσεων σε ΦΡ. του τύπου: έργο | κατασκευή ~ ΣΥΝ. γίγαντας, κολοσσός*.

[ETYM₂ < γαλλ. mammoth < ρωσ. mamont (παλαιότ. mammot), αγγ. *ετόμου*]. **μαμουίνι** κ. **μαμοούδι** (το) {μαμουίνι-ου | -ιών} (λαϊκ.) μικρό έντομο, ζούφιο ΣΥΝ. ζούδι, ζουζούνι.

[ETYM₂ < μεσν. *μαμοούδι*, αββ. *ετόμου*, ίσως υποκ. της μγν. «γλώσσα» του Ησυχίου *μάμμος· οϊκέτης* ή, *κατ' άλλη άποψη*, < αρχ. ρ. *μαμ-μάν* «θηλάζω, τρώγω» (ομόρρ. του ουσ. *μάμη*, βλ.λ.). Ενδιαφέρουσα η εκδοχή ότι *μαμοούδι* < **μουμούδι* < **μύμηδο* < μγν. *μωρμηδόν* «μυρμηγκοφιλία» (βλ. κ. *μυρμήγκι*). **μαμούχαλος** (ο) (λαϊκ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο βαρετό και χωρίς ενδιαφέροντα. **μα μπα** (το) {άκλ.} φίδι μεγάλο μήκους, που ζει σε δέντρα της Κ. και Ν. Αφρικής, το οποίο έχει πολύ ισχυρό δηλητήριο. [ETYM₂ < αγγλ. mamba < im-amba, λ. της γλώσσας Ν'γκούντ των Ζουλού]. **μάμπο** (το) {άκλ.} 1. χορός που προέρχεται από την Καραϊβική, παρόμοιος με τη ρούμπα και το τσα-τσά 2. (κατ' επέκτ.) κάθε είδος μουσικής που βασίζεται στον ρυθμό του παραπάνω χορού: *λαϊκά ~ του Χιόπη με μπουζούκι*.

[ETYM₂ < ισπ. mambo, ηχομιμητική λ., βλ. κ. *σάμπα*]. **Μαμωνάς** (ο) 1. Κ.Δ. ο θεός του πλούτου 2. (μετωνυμ.) η πλοήτη: *λατρεύει τον ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*.

[ETYM₂ < μγν. *μαμωνάς* < εβρ. mamōn «πλούτη» (περίληπτ. όρος). Η λ. διαδόθηκε κυρ. από τη χρήση της στην Κ.Δ., πβ. Ματθ. 6, 24: *...ου δύνασθε θεού δουλεύειν και μαμωνών*]. **μανά** → *ξανά μανά* (η) → *μάννα* **μανάβης** (ο) {μανάβηδες}, **μανάβισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.-μ.) ο πωλητής λαχανικών και φρούτων ΣΥΝ. οπωροπώλης, λαχανοπώλης.

[ETYM₂ < τουρκ. manav]. **μαναβική** (η) το επάγγελμα του μανάβη-ΦΡ. *είδη μαναβικής* ό.τι πουλάει ο μανάβης, φρούτα και λαχανικά που βρίσκει και σέτσο το οπωροπωλείο. **μανάβικο** (το) (καθημ.) το κατάστημα όπου πωλούνται λαχανικά και φρούτα ΣΥΝ. οπωροπωλείο. **μανάρι** (το) {μαναρι-ού | -ιών} 1. αρνί που τρέφεται στο στίτι και προορίζεται για σφαγή ΣΥΝ. θρεφτάρι 2. (ως χαϊδευτική προσφώνηση) για τη δήλωση στοργής ή ερωτικού πόθου. — (υποκ.) *μαναράκι* (το), (μεγέθ.) *μανάρα* (η).

[ETYM₂ < αρωμ. manar(u) «οικόσιτο αρνί» < μγν. λατ. manuaris «αυτός που τρέφεται από το χέρι κάποιου» (ήδη τον 7ο αι. η σημ. «οικόσιτο ζώο», για αρνί, άλογο ή αίγα) < λατ. manus «χέρι». Όμοια η προέλευση του αντίστοιχου αλβ. manar. Η παραγωγή από τ. **μανάριον* δεν είναι πιθανή]. **Μανασσής** (ο) όνομα προσώπων της Π.Δ. [ETYM₂ < μγν. *Μανασσής* < εβρ. Menaäeh «αυτός που φέρνει λήθη», πβ. Π.Δ. Γένεσις 41,51: *έκάλεσεν δε Ίωσηφ το όνομα του προτοτόκου Μανασσή, ότι έπιλαθέσθαι με έποίησεν ο Θεός πάντων των πόνων μου και πάντων των του πατρός μου*]. **μανατζάρω** ρ. μετβ. {μανατζάρισα} 1. είμαι ο μανάτζερ, διοικώ μια επιχείρηση 2. (γενικότ.) *κουμανάτω*. **μανάτζερ** (ο)η) {άκλ.} 1. πρόσωπο που οργανώνει, διευθύνει και οριοθετεί τις δραστηριότητες μιας επιχείρησης 2. πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να προωθεί τα συμφέροντα καλλιτεχνών, αθλητών κ.λπ., που κανονίζει τα συμβόλαια τους, τις συνεργασίες τους, την κοινωνική και επαγγελματική τους προβολή κ.λπ. [ETYM₂ < αγγλ. manager < ρ. manage < ιταλ. maneggiare «χειρίζομαι» < mano «χέρι» (< λατ. manus)]. **μανατζμεντ** (το) {άκλ.} *ελλην. διοικητική* (επιστήμη, τέχνη), *διοικητική επιχείρηση* του σύνολο των χειρισμών και μεθόδων που συνιστούν την τεχνική διοικήσεως και οργανώσεως μιας επιχείρησης: *αναλαμβάνω | έχω το ~* της επιχείρησης || *επαγγελματικό | τεχνοκρατικό ~*.

[ETYM₂ < αγγλ. management < ρ. manage, βλ. κ. *μανάτζερ*]. **μάννκο** (το) {άκλ.} δέντρο αειθαλές των τροπικών περιοχών έχει φύλλα λογχοειδή με έντονο πράσινο χρώμα, άνθη σε ταξιανθίες και καρπούς πρασινοπούς, κτρινωπούς ή κοκκινωπούς, εύγευστους και αρωματικούς, που μοιάζουν με μεγάλο βερικοκό. [ETYM₂ < αγγλ. mango < πορτ. manga < ταμίλ mankāy (πληθ. manghi)]. **μανδαρινάτο** (το) (περίληπτ.) το σύνολο των μανδαρινών (βλ.λ.).

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. mandarinat (βλ. λ. μανδαρινός)].

μανδαρινά (η) → *μανταρινιά* **μανδαρινός** (ο) [1859] 1. ανώτερος κρατικός λειτουργός της παλαιάς Κινεζικής Αυτοκρατορίας 2. (μτφ.-μειωτ.) (α) ο κρατικός αξιωματούχος, ο γραφειοκράτης που εμποδίζει οποιαδήποτε πρόοδο: η *εξουσίανση του δημοσίου βίου υπονόμευεται από τους γνωστούς κομματικούς* < (β) πρόσωπο συντηρητικό, οπισθοδρομικό. — **μανδαρινισμός** (ο).

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. mandarin < πορτ. mandarin < μαλαϊκ. mēntēri < σανσκρ. mantri «σύμβουλος» (πβ. χίντι mantri), τίτλος αξιωματούχων της πολύπλοκης κινεζικής αυλής]. **μανόηλι** (το) → **μαντήλι** **μάνδρα** (η) → **μάντρα**

μανδραγόρας (ο) {δύσγρ. μανδραγόρων} δικότυλο φυτό με σαρκώδη και διγαλωτή ρίζα, που θυμίζει ανθρώπινο σώμα, γνωστό από την αρχαιότητα για τις ναρκωτικές και θεραπευτικές του ιδιότητες, ενώ

λαϊκές δοξασίες του αποδίδουν αφροδισιακές ιδιότητες ΣΥΝ. (λαϊκ.) σερνικοβότανο ΦΡ. (λόγ.) εκ **μανδραγόρου** | **υπό τον μανδραγόρα καθενός** (εκ **μανδραγόρου** | **υπό μανδραγόρα καθενός**, Λουκιαν. *Τιμών 2*) βρισκόμασε βαθύ ύπνο, σε λήθαργο ή μέθη. [ΕΤΥΜ. αρχ. όρος τής ιατρικής και τής μαγείας, αβιβ. ετύμου. Ίσως να ανάγεται στο όνομα ενός γιατρού, καθόσον μάλιστα η λ. χρησιμοποιήθηκε και ως ανθρωπωνύμιο. Κατ' άλλα άποψη, πρόκειται για το περσ. όνομα του φυτού mardum grā «φυτό του ανθρώπου». Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. man-drake, γαλλ. mandragore, αρμ. manragor κ.ά.].

μανδρίλος (ο) πύθικος που ζει στη Δ. Αφρική, έχει χοντρό σώμα, κοντή ουρά και χαρακτηρίζεται από τα ζωηρά χρώματα που φέρει στο πρόσωπο και τους γλουτούς.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. mandrill, πύθ. < man «άνθρωπος» + drill «νομομασία πύθικου τής Δ. Αφρικής», αγν. ετύμου].

μανδύας (ο) {μανδύων} 1. (παλαιότ.) μεγάλο ενιαίο ύφασμα, που φοριόταν ρυχτό και στερεωνόταν με πόρπη, συνήθ. στον ώμο 2. ΣΤΡΑΤ. χειμερινό ένδυμα των στρατιωτών, κατασκευασμένο από ένα μόνο κομμάτι ύφασμα, συνήθ. μάλλινο, που καλύπτει όλο το σώμα ΣΥΝ. χλαίνη 3. ΕΚΚΛΗΣ. εξωτερικό πτυχωτό ένδυμα ηγουμένων, μοναχών, επισκόπων, πατριαρχών κλπ., που δένεται γύρω από τον τράχηλο και φοριέται κατά την τέλεση ορισμένων ιεροπραξιών δηλώνει την πνευματική εξουσία αυτού που το φέρει ως ανώτερο ή ανώτατο άρχοντα τής Εκκλησίας 4. ΙΑΤΡ. ένδυμα από στέρεο ύφασμα, ειδικά ραμμένο για να ακινητοποιεί τους ψυχοπαθείς σε περιπτώσεις μανιακής κρίσης: *αλλιώς ζουρλομανδύας* · 5. ΓΕΩΛ. ενδιάμεση ζώνη στο εσωτερικό του γήινου πλανήτη, η οποία βρίσκεται μεταξύ του φλοιού και του πυρήνα 6. (μπαρ.) καθέτι που καλύπτει, αποκρύπτει ή προφυλάσσει (κάτι): *το νομοσχέδιο περιβάλλει με τον - τής νομοδότης σειρά παραβάσεων και αασθαλιών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*. [ΕΤΥΜ. μτρν. < αρχ. *μανδύα* | *μανδύη* (ή), αγν. ετύμου, ίσως περσικό δάνειο].

μανεκέν (το) {άκλ.} άνδρας ή (συνήθ.) γυναίκα με ωραία εμφάνιση και άρτια σωματική διάπλαση, κατά τα πρότυπα κάθε εποχής, που ασχολείται επαγγελματικά με την επίδειξη ρούχων, με φωτογραφίες μόδας, διαφημίσεων κλπ.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mannequin < ολλ. mannekijn «άνθρωπάκι», υποκ. του man «άνθρωπος»].

μανέλα (η) {δύσchr. *μανελών*} μοχλός που προσαρμόζεται σε εργαλείο και κινούμενο δεξιά-αριστερά βιδώνει ή ξεβιδώνει. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. mannella, υποκ. του manna «χεριά, δεμάτι» < μεσν. λατ. manna | manua (< λατ. manus «χέρη»)].

μανές (ο) → **αμανές**

μανεστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ζυμαρικό κομμένο σε διάφορα μικροσκοπικά σχήματα που χρησιμοποιείται και σε σούπες ΣΥΝ. κριθαράκι· ΦΡ. *χαλδίε* ή *μανεστρα* μια υπόθεση δεν έχει την επιθυμητή κατάληξη, *ματαιώνεται*. — (υποκ.) *μανεστράκι* (το), *μανεστρούλα* (η). [ΕΤΥΜ. < βεν. manestra < p. manestrare (ιταλ. minestrare) < λατ. ministare «φέρνω, εξυπηρετώ (ιδ. σερβίρω)»].

Μάνη (η) χερσονήσος τής Ν. Πελοποννήσου, που χαρακτηρίζεται από την άγρια φύση και τα αστηρά ήθη και έθιμα των κατοίκων τής. — **Μανιάτης** (ο) [μεσν.], **Μανιάτισσα** (η), **μανιάτικος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. μεσν., αβιβ. ετύμου. Πιθανότερη ή άποψη ότι το τοπωνύμιο ανάγεται σε μεσν. κάστρο *Μαίνη* (10ος αι.), το οποίο βρισκόταν στη Χερσονήσο του Ταινάρου, έχει δε υποτεθεί ότι *Μαίνη* < αρχ. *μανία*, λόγω τής τρικυμιώδους θάλασσας που περιβρέχει την περιοχή. Άλλες απόψεις, όπως η αναγωγή στο λατ. manus «χέρη», εξαιτίας του βρα-χιονοειδούς σχήματος τής Ταιναικής Χερσονήσου (πβ. ιταλ. Brazzo di Maina), ή στο λατ. manes (πληθ.) «ψυχές νεκρών», επειδή οι αρχαίοι πίστευαν ότι στο Ταινάρο βρίσκονται οι πύλες του Άδου, δεν είναι πειστικές].

-μανής λεξικό επίθημα επιθέτων και ουσιαστικών, που χαρακτηρίζει άτομα τα οποία κατέχονται από υπερβολική επιθυμία ή μανία για κάτι: *αρχο-μανής, κλεπτο-μανής, τοξικο-μανής, αρχαιο-μανής, τε-λειο-μανής, ξενο-μανής, μυθο-μανής*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το p. *μάνομαι* (πβ. αόρ. β' ε-μάν-ην)].

μάνητα (η) {χωρ. πληθ.} (λογοτ.) η μεγάλη οργή, η μανία: *η - τού ανέμου* | *τού πολέμου*.

[ΕΤΥΜ; μεσν. (κατ' αναλογία προς τα ουσ. σε -ητα) < αρχ. μάνη, πα-ράλλ. τ. του ουσ. *μανία* (βλ. λ.)].

μανθάνω p. → **μαθαίνω**

Μάνθος (ο) → **Ματθαίος**

μάνι → **μάνι-μάνι**

-μάνι λεξικό επίθημα ουσιαστικών, που δηλώνει πλήθος, μεγάλη ποσότητα:

γυναίκο-μάνι, παιδο-μάνι, σκουπido-μάνι. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το λατ. manus «πλήθος»].

μανία (η) {σπίν. *μανιών*} 1. ΙΑΤΡ. οξεία διαταραχή των ψυχικών λειτουργιών του ατόμου, που εκδηλώνεται με υπερβολική ζοτικότητα, έξαρση τής φαντασίας, ακατάσχετη ροή του λόγου και απογαλίνωση των ενστίκτων 2. διαταραχή που αφορά σε ορισμένες ψυχικές λειτουργίες, ενώ επιτρέπει την κατά τα άλλα ισορροπία και νηφαλιότητα του ατόμου: ~ *καταδιώξεις* | *φυγής* · 3. υπερβολική εμμονή (σε κάτι) ή ζήλος (για κάτι): *παθολογική έξη: έχει - με την πολιτική* | *τη τζαζ* | *το ψάρεμα* | *το σεξ* || *έχει - με τα μαλλιά της* (τα περιποιείται συνεχώς) || *παρακολουθεί ποδόσφαιρο μετά μανιάς* ΣΥΝ. ψύχωση, *λόξα*: ΦΡ. **πυρ και μανία** βλ. λ. πυρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάνομαι* (βλ. λ.)].

-μανία [αρχ.] β' συνθετικό που δηλώνει το πάθος, την έντονη ή υπερ-

βολική επιθυμία, τη μανία για κάτι: *βιβλιο-μανία, αρχο-μανία, μυθο-μανία, οπιο-μανία, τοξικο-μανία, θρησκο-μανία, ξενο-μανία* κ.ά.

μανιάζω p. αμετβ. [μεσν.] {μάνιασε-α, -μένος} 1. κυριεύομαι από μανία, γίνομαι *εξάλλος* από οργή: *μάνιασε όταν τον είδε* ΣΥΝ. οργίζομαι, παραφέρομαι 2. (για τα στοιχεία τής φύσεως) είμαι ή γίνομαι ορμητικός, αγριεύω: *μάνιασε η θάλασσα* | *ο αέρας* ΣΥΝ. λυσομανώ. — *μάνιασμα* (το).

Μανιάκι (το) χωριό τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας, γνωστό από την ηρωική αντίσταση και θυσία των Ελλήνων υπό τον Παπαφλέσσα κατά τον δυνάμεων του Ιμπραήμ Πασά (1825). [ΕΤΥΜ. Υποκ. του τοπωνυμίου Μάνη].

μανιακός, -η, -ό [μτρν.] 1. αυτός που εκδηλώνει συμπτώματα μανίας (βλ. λ.): *ο ~ δολοφόνος* 2. **μανιακός** (ο), **μανιακή** (η) πρόσωπο που πάσχει από τρέλα, ψυχοπαθείς: *είναι επικίνδυνος*-3. (κατ' επέκτ.) αυτός που κατέχεται από παράφορο πάθος για κάτι: *είναι - με τον αθλητισμό* | *τα τυχερά παιχνίδια* || *ένας - τού σεξ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική, τρελός*.

μανιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Μάνη και τους Μανιάτες· ΦΡ. **το κρατάω** | **το φυλάω μανιάτικο** δεν ξεχνώ το κακό που μου έκαναν, διατηρώ αισθήματα μνησικακίας ΣΥΝ. κρατώ κακία (πβ. λ. *κρατώ*).

μανιβέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μοχλός, με την περιστροφή του οποίου τίθεται σε λειτουργία μηχανή.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manivelle < λατ. manicaula, υποκ. του ουσ. manus «χέ-ρη»].#

μανιέρα (η) {χωρ. πληθ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. 1. τεχνοτροπία, τρόπος έκφρασης ενός καλλιτέχνη 2. η επιτήδεση στο ύφος και στην τεχνοτροπία καλλιτεχνικού δημιουργήματος.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. maniera (πβ. κ. γαλλ. maniere) < λατ. manuarus < manus «χέρη»].

μανιεριστής (ο) 1. η χρήση επιτηδευμένου και επίπλαστου ύφους, έλλειψη φυσικότητας· ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. 2. η μηχανική χρήση συγκεκριμένης τεχνοτροπίας, χωρίς καθόλου πρωτοτυπία ή προσωπική συμβολή του καλλιτέχνη 3. τεχνοτροπία που αναπτύχθηκε κατά τον 16ο αι., κυρ. στην Ιταλία, και χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση του επιτηδευμένου και την προτίμηση στις αλλοκοτερες φυγούρες. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. manierisme, βλ. κ. *μανιέρα*].

μανιεριστής (ο) καλλιτέχνης που ακολουθεί τις αρχές του μανιερισμού. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. manieriste. Βλ. κ. *μανιέρα*].

μανιάζω p. αμετβ. {μάνιασε-α, -μένος} 1. μανιάζω, κυριεύομαι από μανία 2. (ειδικότ.) εξοργίζομαι (με κάποιον), θυμώνω. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μάνομαι*, από θ. *μαν-* (πβ. παθ. αόρ. β' ε-μάν-ην)].

μάνικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υδροσωλήνας αντίλιον από ειδικό υλικό, συνήθ. καουτσούκ ή πλαστικό, που χρησιμεύει για να μεταφέρουμε ή να ρίχνουμε με ορμή νερό: *οι αστυνομικοί με μάνικες έριχναν νερό στους διαδηλωτές*.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. manica < λατ. manicae (πληθ.) «χεριδές, μανίκια» (αναφερόταν αρχικά στα σιδερένια σωληνοειδή περιβραχιόνια των ιπποτών) < manus «χέρη»].

μα νικέτι (το) {μανικετ-ιού | -ιών} η άκρη μακριού μανικιού πουκαμίσου- η μανσέτα.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. manichetto (πληθ. manichetti), υποκ. του ουσ. manica, βλ. κ. *μνικίτι*].

μανικετόκουμπο (το) κουμπί ραμμένο στη μανσέτα του πουκαμίσου ή πρόσθετο, για να κλείνει το μανικέτι: *χρυσό* | *ασημένιο* — || *του έφυγε το - και του το ράβει*.

μνικίτι (το) {μνικι-ιού | -ιών} 1. το μέρος του ενδύματος που καλύπτει τα χέρια ή μέρος τους: *μακρύ* | *κοντό* · ΦΡ. (α) *ανασηκώνω τα μνικίτια* προετοιμάζομαι για πολλή δουλειά, ξεκινώ να δουλέω: *καίρης να σηκώσουμε τα μνικίτια και να στρωθούμε στη δουλειά* ΣΥΝ. ανασκουμπώνομαι (β) (μτρ.) **ύσος** στο | **από το μνικίτια** κρυφό πλεονέκτημα: *οι φίλες τον θέλουν να κερδίσει τις εκλογές για την προεδρία, βιάζοντας την τελευταία στιγμή τον κρυμμένο ύσο από το μνικίτι* (γ) *τραβώ (κάποιον) από το μνικίτι* κάνω (κάποιον) ό, τι θέλω, (κάποιος) άγεται και φέρεται από μένα 2. η λαβή κοπτικών οργάνων (γε-νικότ.) ή λαβή εργαλείου ή δοχείου: *μαχαίρι με μαύρο, ζόλινο* ~ 3. (μτρ.-αργκό) οτιδήποτε προκαλεί δυσκολίες: *τα θέματα τής ιστορίας ήταν ~ 4.* (λαϊκ.-οικ.) η ίδια η σεξουαλική πράξη, σε ΦΡ. *όπως ρίχνω* | *τραβώ ένα μνικίτι σε (κάποιον)*. — (υποκ.) *μνικίτικι* (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *μνικίσιον*, υποκ. του ιταλ. manica < λατ. manicae (πληθ.) «χεριδές, μανίκια» < manus «χέρη»].

μνικιούρ (το) {άκλ.} ελλην. *ονυχοκομία, χειροκομία* η περιποίηση των νυχιών των χεριών (πβ. λ. *πεντικιούρ*).

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. manucure | manucure (νόθο συνθ.) < λατ. man[us] + γαλλ. [d]edicure (επειδή το pedicure προηγήθηκε χρονικά)].

μνικιουρίστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *ονυχοκόμος* (η) η αισθητικός που περιποιείται τα νύχια των χεριών. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. manicuriste (βλ. κ. *μνικιούρ*)].

μνικιόκλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένεση του μνικιού με το ένδυμα στο ύψος των ώμων.

Μανίλα (η) η πρωτεύουσα των Φιλιππίνων. [ΕΤΥΜ. < ισπ. Manila < ταγκαλόγκ may-nila, ονομασία δέντρου αυτοφρούς στην περιοχή].

μάνι-μάνι επίρρ. (καθημ.) πολύ γρήγορα, με βιασύνη: *τελείωσε τη δουλειά του - κα έφυγε* ΣΥΝ. στο άψε-σβήσε, τάκα-τάκα, στο πει και φει, στο πιε πιτίλι

ΑΝΤ. *λάου-λάου*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. φρ. (di) mano (in) mano «από χέρι σε χέρι»].

μνικιοκαταθλιπτικός, -η, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη μνικιοκατάθλιψη: ~ *ψύχωση* 2. (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από μνικιοκα-

τάθλιψη: ~ άτομο.

[ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. maniac-depressive (νόθο συνθ.)].

μανιοκατάθλιψη (η) {-ης κ. -ίμεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ψυχική πάθηση που χαρακτηρίζεται από την εκδήλωση διαδοχικών παροξυσμών ψυχικής υπερδιέγερσης (μανίας, δηλ. από υπερβολική ζορικότητα, ακατάσχετη ροή ιδεών και λόγου) ή κατάθλιψης (οξείας μελαγχολίας).

[ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. maniac-depressive psychosis «μανιοκαταθλιπτική ψύχωση»].

μανιπουλάρι ρ. μετρ. {μανιπουλάρισα} επηρεάζω επιδέξια (άτομο ή ομάδα), με τρόπο που να σκέπτεται και να ενεργεί όπως επιθυμώ: *μερικοί συνδικαλιστές προσπαθούν να μανιπουλάρουν τους εργαζομένους* ΣΥΝ. χειραγωγώ. — μανιπουλάρισμα (το). [ETYM₂ < ιταλ. manipolare < λατ. manipulus «χούφτα»].

μανιτάρι (το) {μανιταρ-ιού | -ιών} καρποφόρος μύκητας με σχήμα που θυμίζει ομπρέλα, πολλά είδη του οποίου είναι εδώδια και φυτρώνουν κυρ. στα δάση ή καλλιεργούνται: *πίτασα μανιτάρια* || *δηλητηριώδη | παραισθησιγόνα* ■ ΦΡ. (α) (καθημ.) *(ξέ)φυτρώνω σαν μανιτάρι* εμφανίζομαι ξαφνικά (β) *φυτρώνουν σαν μανιτάρια* εμφανίζονται πολλά μαζί στον ίδιο χώρο: *στην περιοχή μας τα μαυράκια φυτρώνουν σαν μανιτάρια (γ) (ατομικό) μανιτάρι* το σύννεφο σε σχήμα μανιταριού, που δημιουργείται πάνω ως το σημείο στο οποίο έχει πέσει ατομική βόμβα αμέσως μετά την έκρηξη της. — (υποκ.) μανι-ταρικά (το).

[ETYM₂ μεσν. < άμανιτάρι(ν), υποκ. του μετρ. άμανιτά (πληθ.), αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το μικροασιατικό τοπωνύμιο "Άμανος. Η φρ. *ξεφυτρώνω σαν μανιτάρι* αποδίδει χρήσεις του αγγλ. mushroom «μανιτάρι» (που χρησιμοποιείται και ως ρήμα)].

μανιταρόπιτα (η) {δύσchr. μανιταροπιτών} πίτα με γέμιση μανιτάρι.

μανιταρόσουπα (η) {δύσchr. μανιταροσουπών} σούπα από μανιτά-ρια.

μανιφατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χειροτεχνικό ή βιομηχανικό προϊόν, κυρ. ύφασμα: *μεταξοτή* ~.

[ETYM₂ < ιταλ. manifattura < λατ. φρ. manu factus «χειροποίητος» < manu (< manus «χέρι») + factus (< facio «κάνω, φτερίζω»)].

μανιφέστο (το) γραπτή διακήρυξη με πολιτικό, κοινωνικό ή καλλιτεχνικό περιεχόμενο, όπου διατυπώνονται γενικές αρχές ενός κινήματος ή διαμαρτυρίες για τα κακώς κείμενα: *τα ~ του υπερρεαλισμού του Αντρέ Μπρετόν (1924, 1930)* || το «~ του Κομμουνιστικού Κόμματος» των Κ. Μαρξ και Φρ. Ένγκελς (1848) || το «Ελεύθερο Πνεύμα» του Θεοτοκά αποτέλεσε το ιδεολογικό ~ της Γενιάς του Τριάντα || *συντάσσω | εκδίδω* ~ ΦΡ. (μφο.) *βγάξω μανιφέστο* εκθέτω με μαχητικό και έντονο τρόπο τις απόψεις μου σε ένα θέμα, κυρ. υπερασπιζόμενος ή καταδικάζοντας κάτι.

[ETYM₂ μεσν. < ιταλ. manifesto < λατ. manifestus «προφανής, πρόδηλος», από συμφυρμό των λ. manus «χέρι» και infestus «επικίνδυνος, εχθρικός»].

Μανιχαίοι (οι) {μετρν.} οι οπαδοί του μανιχαϊσμού (βλ. λ.). — μανι-χαϊκός, -ή, -ό.

μανιχαϊσμός (ο) 1. ΘΡΗΣΚ. χριστιανική αίρεση που ιδρύθηκε κατά τον 3ο αι. μ.Χ. από τον Μάνη (ή Μανιχάιο) στην Περσία, συνδυάζει στοιχεία του χριστιανισμού, του ζωροαστρισμού και του βουδισμού και υποστηρίζει ότι στον κόσμο κυριαρχούν δύο ανταγωνιστικές αρχές, το φως και το σκότος (δηλ. το καλό και το κακό) 2. (κατ' επέκτ.) κάθε δυαρχική θεώρηση του κόσμου. — μανιχαϊστής (ο), μανι-χαϊστρία (η).

[ETYM₂ μετρν. < Μανιχάιος (215-274 μ.Χ.), όνομα Πέρση θρησκευτικού ηγέτη και απρεσιάρχη].

μανιχαϊστικός, -ή, -ό κ. μανιχαϊκός 1. αυτός που σχετίζεται με τους Μανιχάιους ή τον μανιχάισμο 2. (μφο.) αυτός του οποίου η αντίληψη ή θεώρηση των πραγμάτων βασίζεται σε σχήματα αντιθέσεως καλού-κακού: *προβάλλει μια ~ ερμηνεία των πραγμάτων, αγνοώντας τις ενδιάμεσες καταστάσεις και τις ιδεολογικές αποχρώσεις*.

μανιώδης, -ης, -ες [αρχ. {μανιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών μανιωδέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που αρέσκεται υπερβολικά, που έχει πάθος με κάτι: ~ *καπνιστής /σουλλέκτης νομισμάτων* 2. ο κυριευμένος από μανία, ο τρελός ΣΥΝ. μανιακός, φρενοβλαβής. — μανιωδώς επίρρ. — ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

μανιχηρ (το) {άκλ.} είδος (παλαιότ.) επαναληπτικού όπλου. [ETYM₂ Από το όν. του Αυστριακού μηχανικού F. Mannlicher (1848-1904), κατασκευαστή του όπλου].

μάννα (η) (σχολ. ορθ. μάννα) (-ες κ. -άδες (γεν. μόνο ο τ. μαννάδων)} 1. (καθημ.) η μητέρα ΣΥΝ. μαμά- ΦΡ. (α) *παιδί της μάννας* του για να δηλωθεί ότι μοιάζει ή συμπεριφορά ή η φυσιογνωμία παιδιού προς τη μητέρα του (β) *πουλάει και τη μάννα* του για πρόσωπο που κοιτάζει το ατομικό του συμφέρον και δεν διστάζει μπροστά σε τίποτα (γ) *απ' την κοιλιά της μάννας* του για γνώρισμα, χαρακτηριστικό κάποιου, που το εμφανίσει από πολύ μικρή ηλικία, ώστε να θεωρείται εγγενές: ~ *φανόταν πως θα γίνει ταραξίας* (δ) (επιφών.) *μάννα μου!* για δήλωση έντονου συναισθήματος (λύπης, πόνου, χαράς, στοργής, εκπλήξης, θαυμασμού κ.ά.): *οι στρατιώτες αναστήνανε: «οί, οί, ~ μου!»* || *ε, ρε ~, τι γλέντι ήταν αυτό!* (ε) *όπως τον | την γέννησε η μάννα* του | της ολόγυμνος/-η, όπως το νεογέννητο βρέφος: στο περιοδικό φωτογραφίζεται όπως τη γέννησε η μάννα της (στ) *γάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα* για μεγάλη κοσμοσυρροή ή μεγάλη αναστάτωση: *έχει τόσο κόσμο, που ~ (ζ) να τρώει η μάννα και το παιδί* να μη δίνει για κάτι πολύ νόστιμο: αυτό το γουβέτσι είναι ~ (η) *κατά μάννα κατά κόρη (κατά γυιο και θυγατέρα)* για παιδιά που μοιάζουν πολύ στον χαρακτήρα με τους γονείς τους (θ) *μάννα, γιατί με γέννησες!* για περιπτώσεις έντονης απογοήτευσης (ι) *σαν να του σκότω-*

σαν τη μάννα για κάποιον που αντιδρά με υπερβολική οργή ή επιθετικότητα: *Δεν ξέρω τι είχε πάθει! Έκανε σαν να του 'χαν σκοτώσει τη μάννα!* (ια) *Ζητάει τη μάννα του και τον πατέρα του* για υπερβολικές, παράλογες απαιτήσεις: *μου ζητούσε τη μάννα του και τον πατέρα του για να μου το πουλήσει...* (ιβ) *μάννα είναι μόνο μία!* για την αξία της μητέρας- όσο αγαπά κανείς τη μητέρα του δεν αγαπά κανέναν άλλον 2. ο ξύλινος σκελετός του χαρταετού 3. (μφο.) η αρχική κατασκευή: μόνο στη ΦΡ. *από τη μάννα του: αυτό το μυχάνημα είναι ελαττωματικό ~ 4. (α)* (σε διάφορα παιχνίδια) παίκτης επιφορτισμένος με ιδιαίτερο ρόλο, λ.χ. στο χαρτοπαίγιο: *ποιος θα κάνει τη ~;* (β) (στο τάβλι) η πρώτη θέση στην οποία τοποθετούμε τα πουλία και συνεκτ. τα ίδια τα πουλία 5. (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο ιδιαίτερα επιδέξιο (σε κάτι), που τα καταφέρνει με αξιοθαύμαστο τρόπο- ΦΡ. *είμαι μάννα | μαννούλα σε (κάτι)* διαθέτω μεγάλη επιδεξιότητα ή ικανότητα σε κάτι: *είμαι μάννα στα ηλεκτρολογικά* || *σε κάτι τέτοια είναι μαννούλα* 6. πρόσωπο που μεριμνά για τους άλλους: *ο λοχίας είναι η ~ του λόχου.* — (υποκ.) μαννούλα (βλ. λ.), μαννούλιτσα κ. μαν-νίτσα (η) κ. μαννάκι (το). — ΣΧΟΛΙΟ λ. *καγκουρό*. [ETYM₂ < μεσν. μάννα < μετρν. μάμη (βλ. κ. μαμή)].

μάννα ή μάνα (η) - μάνα ή μάννα (το); Η ευρύτερης χρήσεως λ. μάννα γράφεται με δύο -ν-, από την αρχ. λέξη μάμη «μητέρα», από όπου παράγεται η λέξη. Ομοίως, για άλλον όμως λόγο, γράφεται και η εβραϊκής προελεύσεως (man), αρχαία επίσης, λ. μάννα (το), η οποία παραδίδεται έτσι (με δύο -ν-). Η ιστορική ορθογραφία επιβάλλει την ορθογράφηση αυτών των λέξεων με δύο -ν-, όπως συμβαίνει με όλες τις αρχαίες προελεύσεως λέξεις της Ελληνικής (πβ. *Σάββατο* όχι *Σάβατο*, γιατί και αυτή η εβραϊκής προελεύσεως λέξη είναι ήδη αρχαία).

μάννα (το) {άκλ.} (στην Π.Δ.) η τροφή (υποκατάστατο του άρτου) που έστελε ο Θεός στους Εβραίους, καθώς διέσχίζαν την έρημο- ΦΡ. (α) (μφο.) *μάννα εβ ορανού* η απρόσμενη ευεργεσία: *η οικονομική ενίσχυση ήταν ~ για τους απόρους* (β) *αντί του μάννα χολή* v βλ. λ. χολή. — ΣΧΟΛΙΟ λ. *παπάς*. [ETYM₂ μετρν. < εβρ. man, όπως απαντά στην ερώτηση man hu? «τι είναι αυτό», την οποία απήθυναν οι Ισραηλίτες ο ένας στον άλλον, όταν πρωτοείδαν αυτό το είδος τροφής (πβ. Π.Δ. *Έξοδος* 16, 15: *ιδό-ντες δε αυτό οι υιοί Ισραήλ είπαν έτερος τω έτερω. Τι εστίν τούτο;*). Στον ελλην. σχηματισμό συνετέλεσε και το αρχ. μάννα (ή) «λεπτή σκόνη»].

μαννούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (χαϊδευτ.) η μάννα- συχνά επιφώνη-ματικά για την έκφραση ευχαρίστησης, φόβου και γενικά έντονου συναισθημάτων: *Ποπό, ~ μου, τι γλέντι έχει να γίνει!* || *- μου, τι τρομάρα πέρασα!* ΦΡ. *θα κλάμω(ρη) μαννούλες* για κάτι που θα προκαλέσει δυσάρεστα αποτελέσματα: *αν προχωρήσουν σε απολύσεις, ~!* (κ. ως απειλή) *πες τους να συμμορφωθούν, γιατί, αν θυμόσω, ~!*

μαννούλα (το) {μαννούλ-ιού | -ιών} (οικ.) πολύ ελκυστική γυναικία ή (λιγότερο συχνά) άνδρας. [ETYM₂ < μάννα + παραγ. επίθημα -ούλι].

μαννούλομάννουλο (το) (επιτατ.-κυρ. για γυναικία) μαννούλι, πάρα πολύ ελκυστικό πρόσωπο.

Μαννόλης (ο) → Εμμανουήλ

μανόλια κ. (παλαιότ.) μαννόλια (η) {χωρ. γ'ν. πληθ.} καλλωπιστικό δέντρο ^κ μεγάλα κόκκινα και λευκά άνθη. — ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι*. [ETYM₂ < ιταλ. magnolia < νεολατ. magnolia, από το όνομα του Γάλλου βοτανολόγου P. Magnoli (1638-1715)].

μανόμετρο (το) [1766] {μανομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο για τη μέτρηση της πίεσης ρευστών (υγρών ή αερίων), που βρίσκονται σε κλειστό δοχείο ΣΥΝ. πιεσόμετρο.

[ETYM₂ < μανό- (< αρχ. μανός «αραιός, χαλαρός, μαλακός», βλ. λ.) + μέτρο, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. manometre].

μανό(ν) (το) {άκλ.} βερνίκι βαφής των νυχιών. [ETYM₂

Αβελ. ετύμου, ίσως εμπορική ονομασία].

μα νον τρόπο επίρρ.: *ελλην. αλλά όχι πολύ* ΜΟΥΣ. όχι υπερβολικά: συνοδεύει μουσική ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο): *αλέγκρο* -ΣΥΝ. μα νον τάντο. [ETYM₂ < ιταλ. ma non troppo].

μα νον τάντο επίρρ. -ελλην. *αλλά όχι τόσο* ΜΟΥΣ. όχι πολύ- συνοδεύει μουσική ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο): *αλέγκρο* ~ ΣΥΝ. μα νον τρόπο. [ETYM₂ < ιταλ. ma non tanto].

μανός, -ή, -ό (λαϊκότ.) αυτός που κινείται τεμπέλικα και νοθρά: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. αργός, σκνός, νοθρός, αδρανής. — ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*. [ETYM₂ αρχ., αρχική σσημ. «αραιός, χαλαρός, μαλακός», < *μian-Ρός < *mn-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *men- «μικρός, σπάνιος», πβ. αρμ. man, σανσκρ. manā «λίγο», λιθ. menkas «βραχύς», χεττ. maninku «απλήσιον» κ.ά. Βλ. κ. *μόνος*].

μανούλι (το) {μανουάλ-ιού | -ιών} ψηλό μεταλλικό κηροπήγιο με πολλές θήκες, που υπάρχει στις χριστιανικές εκκλησίες για την τοποθέτηση αναμμένων κεριών από τους πιστούς (ή σε σπίτια ως διακοσμητικό αντικείμενο).

[ETYM₂ < μεσν. μανούλι(ο)ν < λατ. manuale (candelabrum) «κηροπήγιο χειρός» < manus «χέρι»].

μανούβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ο ελιγμός μεταφορικού μέσου (αυτοκινήτου, πλοίου, ποδηλάτου κ.λπ.): *πρέπει να κάνεις πολλές ~, για να μη πορέσεις να παρκάρεις εδώ* 2. δύσκολη, κοπιαστική ενέργεια: *είναι μεγάλη - να το βρω, πρέπει ν' ανέβω στο πατάρι και να μάζω τις βαλίτσες* 3. συντονισμένες κινήσεις στρατιωτικής μονάδας κατά τη διάρκεια μάχης ή τη διεξαγωγή ασκήσεων.

[ETYM. Μεταφορά του βεν. manuvra < μεσν. λατ. manuopera «χειρωνακτική εργασία» < λατ. manu opera < manus (< manu «χέρι») + opera «εργασία, έργο» (βλ. κ. όπερα)].

μανουβράρω ρ. μετβ. {μανουβράρισα} (λαϊκ.) κάνω μανούβρες. — μανουβράρισμα (το). [ETYM. Μεταφορά του βεν. manuvrar (βλ. κ. μανούβρα)].

Μανουήλ (ο) {άκλ.} **1.** όνομα αγίου και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα Βυζαντινών ηγεμόνων. [ETYM. μεσν. κύρ. όν., συντομευμένος τ. του μτγν. Έμμανουήλ (βλ.λ.)].

μανούρι (το) {χωρ. γεν.} τυρί στον τύπο τής μυζήθρας, πλούσιο σε λίπος. ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί. [ETYM < όημο μεσν. *μανούρα*, < αρχ. *μανός* (τυρός) «αραιό (τυρί)»].

μανουσάκι (το) {χωρ. γεν.} το ζαμπάκι (βλ.λ.). [ETYM. Υποκ. του κύρ. όν. *Μανούσος*].

Μανούσος (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM. < βεν. Manuzio (< λατ. Manutius), όν. συνθησμένο στη βενετοκρατούμενη Κρήτη, το οποίο παρασυνδέθηκε με το εξίσου συχνό Μανόλης (< *Έμμανουήλ*)].

μανσέτα (η) {δύσγρ. μανσετόν} το μανικέτι (βλ.λ.). [ETYM. < γαλλ. manchette (υποκ. του manche «μανίκι»), βλ. λ. *μανίκι*].

μανσόν (το) {άκλ.} γυνίνο γυναικείο αξεσουάρ, στο οποίο μπαίνουν τα χέρια μέχρι τον καρπό, για να κρατούνται ζεστά. [ETYM. < γαλλ. manchon < manche «μανίκι» < λατ. manicae (πλήθ.) < manus «χέρι»].

μανταλαί (η) {χωρ. γεν.} ξύλινη ή πλαστική μικρού μεγέθους λαβίδα, τα δύο σκέλη τής οποίας ενώνονται με λεπτό σιδεράκι, που περιέχει ελατήριο για να ανοιγκλείνει, ώστε να πιάνει και να συγκρατεί ρούχα απλωμένα στο σχοινί ή χαρτιά σε γραφείο.

μάνταλο (το) (λαϊκ.) ξύλινο ή μεταλλικό ραβδί, που ασφαρίζει εσωτερικά την πόρτα ή το παράθυρο ΣΥΝ. σύρτης. [ETYM. < μτγν. *μάνδαλος*, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με το ουσ. *μάνδρα* (βλ.λ.) ως το εργαλείο που κλειδώνει περικλειστό χώρο].

μαντάλιον ρ. μετβ. {μαντάλο-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κλείνω (την πόρτα ή το παράθυρο) με μάνταλο ΣΥΝ. συρτώνω **2.** (για πρόσ.) περιορίζω (κάποιον) στο σπίτι, τον κλείνω μέσα. — μαντάλιωμα (το). [ETYM. < μτγν. *μαντάλιω* (-όω) < *μάνδαλος*, βλ. κ. *μάνταλο*].

μαντάμ (η) {άκλ.} **1.** (λαϊκ.) κυρία: *περάστε μέσα, ~! | προηγείται η~ 2. (αργκό) η μαντάμα (βλ.λ.). — (υποκ.) μανταμίτσα (η) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*. [ETYM. < γαλλ. madame < ma dame «κυρία μου» (βλ. κ. *ντάμιο*)].*

μαντάμα (η) {χωρ. γεν.} γυναικεία, συνήθ. μεγάλης ηλικίας, που έχει την ιδιοκτησία και τη μέριμνα οίκου ανοχής ΣΥΝ. πατρόνα, (λαϊκ.) τσατσά. [ETYM. Βλ. λ. *μαντάμ*].

μανταμιστικός, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με γυναίκα μεγάλης ηλικίας: ~ *ντάμιο | συμπεριφορά*. — μανταμιστικά επίρρ. [ETYM; < *μαντάμ* + *παραρ.* επίθημα -ιστικός (πβ. κ. *μοροδύ-ιστικός*)].

μαντάρα επίρρ. (καθημ.) άνω-κάτω, μαλλιά-κουβάρια: συνήθ. στις Φρ. (α) *τα κάνω μαντάρα* (i) αποτυγχάνω παταγωδώς, κάνω σοβαρά σφάλματα (ii) διαλύω τα πάντα: *πήγε να σεβρίσει και τα έκανε μαντάρα στην κουζίνα* (β) *γίγαμε μαντάρα* τσακωθήκαμε, τα χυλάσαμε. [ETYM < μεσν. *μαδάρα* «ορεινή και άγονη περιοχή» < αρχ. *μαδάρος* «βρεγμένος, φαλακρός, άδεντρος» < *μαδό*].

μανταρίνι (το) {μανταριν-ιού | -ιών} ο εδώδιμος καρπός τής μανταρινιάς, που είναι μικρότερος στο μέγεθος από το πορτοκάλι και περιέχει πολύ γλυκό χυμό, πλούσιο σε βιταμίνη C. — (υποκ.) μανταρί-νάκι (το).

[ETYM Μεταφορά του ισπ. mandarina, πθ. < πορτ. mandarini «μανδαρινός, σύμβουλος» (βλ. κ. *μανδαρινός*) εξαιτίας του χρώματος που είχε ο μανδύας των Κινέζων αξιωματούχων ή επειδή προτιμούσαν το συγκεκριμένο φρούτο (είναι γνωστό πως η μανταρινιά κατάγεται από τη ΝΑ. Ασία και έφθασε στην Ευρώπη τον 19ο αι.)].

μανταρινιά (η) δέντρο με εσπεριδοειδείς καρπούς (μανταρινία), που συγγενείει στενά με την πορτοκαλιά.

μαντάρο ρ. μετβ. {μάνταρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} επιδιορθώνω με κλωστή και βελόνα τα φθαμένα μέρη σε ρούχα: ~ τις *κάλτσες* ΣΥΝ. κορικόνο. — **μαντάρισμα** (το).

[ETYM Μεταφορά του ιταλ. mendare «επιδιορθώνω» < λατ. emendo «επανορθώνω, διορθώνω»].

μαντάτο (το) η είδηση, το νέο: *μας έφερε άσχημα* ~ ΣΥΝ. *άγγελμα*, *πληροφορία*, (λαϊκ.) *χαμπέρι*.

[ETYM. < μεσν. *μαντάτον* < μτγν. *μανδάτον* < λατ. mandatum < ρ. mando «παραδίδω, γνωστοποιώ»].

μαντατοφόρος (ο/η) [μεσν.] πρόσωπο που φέρνει νέα, αγγελιαφόρος.

μαντεία (η) [αρχ.] {μαντειών} **1.** (γενικά) η πρόγνωση όσων πρόκειται να συμβούν στο μέλλον (ειδικότ.) η πρόγνωση του μέλλοντος από κάποιον (με τη χρήση μαγικών οργάνων, τράπουλας, φλιτζανιών του καφέ κ.τ.ό.) **2.** (συνεκδ.) η συγκ'κριμένη πρόβλ'ψη που κάνει ο μάντης: *άκουσα μια περιέρηη* ~ ΣΥΝ. χρησμός, προφητεία, μάντεμα.

μαντέιο (το) [αρχ.] (στην αρχαιότητα) ιερός τόπος όπου κατέφευγαν ιδιώτες ή εκπρόσωποι πόλεων, για να πληροφορηθούν από τους θεούς (μέσω των ιερών) τα μελλούμενα: *το ~ των Δελφών* | τής Δωδώνης.

μαντέκα (η) {χωρ. πλήθ.} κηρώδης αρωματική αλοιφή, που κάνει στιλνές και κρατάει σταθερές τις τρίχες του μουστακιού. [ETYM < ιταλ. manteca < *mantaica, βιβρ. αρχής].

μάντεμα (το) → μαντέω

μαντέμι (το) {μαντεμιού} **1.** κάθε ορυκτό που περιέχει μέταλλο για καμίνευση **2.** ο χυτοσίδηρος κατ' αντιδιαστολή προς τον σφυρήλατο σίδηρο. — μαντεμένος, -ια, -ιο.

[ETYM. < τουρκ. maden].

μαντεντέις (ο) [μτγν.], **μαντεντέρα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πλήθ.} πρόσωπο που μαντεύει ΣΥΝ. μάντης, προφήτης, μαντευτικός, -ή, -ό [αρχ.] σχετικός με τη μαντεία: ~ *ικανότητα | χάρισμα* ΣΥΝ. μαντικός.

μαντείο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάντεψα} ♦ (μετβ.) **1.** προβλέπω (αυτά που πρόκειται να συμβούν στο μέλλον): ~ *συμφορές* ΣΥΝ. προφητεύω, χρησιμοδοτώ, προλέγω, προμαντεύω **2.** εκφράζω με επιτυχία τις εικασίες μου για κάτι, καταλαβαίνω (κάτι κρυφό, άγνωστο): *μάντεψε ποιος ήρθε!* || *δεν είναι δύσκολο να μαντέψεις τις σκέψεις του μετά από όσα είπε* ΣΥΝ. φαντάζομαι, βρίσκο, (μτφ.) οσφραίνομαι ♦ **3.** (αμ'τβ.) μπορώ να φανταστώ: *-Ξέρεις ποιος ήταν τελικά ο φταίτης; -Δεν ξέρω, αλλά ~.* — μάντεμα (το). [ETYM. αρχ. < μαντείομαι < μάντις (βλ. λ. μάντης)].

μαντζαφάρι κ. **μαρτζαφάρι** κ. **μαντζαφάρι** (το) {μαντζα-φλαρ-ιού | -ιών} (αργκό) **1.** (ως αόρ. χαρακτηρισμός) αντικείμενο, συνήθ. μικρού μεγέθους, του οποίου το όνομα αγνοούμε ή δεν θέλουμε να το πούμε (συνήθ. εκφράζοντας ενόχληση): *έχω μπροστά μου κι αυτό το ~ και μέμποιζει* || *θα στρίψει αυτό το ~ και θα κλείσει 2.* (ευ-φημ.) το πέος (πβ. λ. *μαραφέτι*). [ETYM. Αγν. ετύμου].

μαντζούνι (το) → ματζούνα

μαντζουράνα (η) → ματζουράνα

Μαντζουρία (η) ιστορική περιοχή τής ΒΑ. Κίνας. — Μαντζουρίας κ. Μαντζουριανός (ο), Μαντζουρία κ. Μαντζουριανή (η), μαντζουρία-VOC, -ή, -ό.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Manchuria < κινεζ. Manchu, ονομασία των ιθαγενών τής περιοχής, που σημαίνει «αγνός, γνήσιος»].

μαντήλα (η) [μ'σν.] {χωρ. γεν. πλήθ.} μεγάλο μαντήλι, με το οποίο οι γυναίκες κόλλυπτον το κεφάλι τους ΣΥΝ. τσεμπέρι, φακιόλι, κεφαλο-πάνι.

μαντήλι (το) {μαντηλ-ιού | -ιών} **1.** μικρό τετράγωνο ύφασμα για το σκούπισμα του προσώπου (των ματιών, τής μύτης κ.λπ.) ΣΥΝ. (αρχαι-οπρ.) μάκτρο **2.** τετράγωνο ή στ'νόμακρο κομμάτι από ύφασμα, που φοριέται από τις γυναίκες ως κάλυμμα τής κεφαλής ή από γυναίκες και άνδρες γύρω από τον λαιμό ΣΥΝ. φουλάρι. — (υποκ.) μαντηλάκι (το) [μεσν.].

[ETYM. < μτγν. *μανδήλιον* («γλώσσα» του Ησυχίου) < λατ. mantelium | mantiliium, υποκ. του mantele (< manus «χέρι»). Για την ορθογράφη-ση με -η-, πβ. κ. *καντήλι*].

μαντηλίδα (η) [μεσν.] μικρό ποόδες φυτό που ευδοκίμει σε χέρσα και ηλιωζόμενα μέρη, με κίτρινα μικρά άνθη η κίτρινη μαργαρίτα.

μάντης (ο) {μάντ-εις, -ειων}, μάντισσα (η) [μεσν.] (μαντισσών) **1.** (στην αρχαιότητα) ο ιερέας που επικοινωνούσε με το θείο ή παρατηρούσε συγκεκριμένα φαινόμενα (π.χ. πέταγμα πουλιών) και προέβλεπε το μέλλον **2.** αυτός που έχει την ικανότητα να προβλέπει τα μέλλοντα: *Πώς κατάλαβες τι ήθελα να πω; - είσαι; ΣΥΝ. προφήτης 3.* (κατ' επέκτ.) αυτός που διατυπώνει τις προβλέψεις του γι' αυτά που πρόκειται να συμβούν: *δεν θέλω να γίνω ~ δανών.* — **μαντισσώνη** (η). [ETYM. < αρχ. *μάντις* < *mn-tis, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *men- «σκέπτομαι» (ρίζα που χρησιμοποιείται για τη δήλωση πνευματικών δρα-τηριοτήτων), πβ. σανσκρ. mānyate, αρχ. σλαβ. minj, φρλ. (do)minuiur, λατ. mens «νοός, σκέψη» (> ισπ. mente), me-min-isse «θυμούμαι» κ.ά. Ομόρρ. *μαίν-ομαι* (βλ.λ.), αρχ. *μαν-θάνω* (βλ. κ. *μαθαίνω*), *μαν-ία, μένος, μνή-μη, αυτό-μα-τος, μούσα* (βλ.λ.) κ.ά. Ως βάση σχηματισμού τής λ. *μάντις* φαίνεται πως χρησίμευσε αμάρτυρο ουδ. *τό μάντι (όπως επιμαρτυρεί το συνθ. *μαντι-πόλος* «εμπνεόμενος»). Η σημασιολ. σύνδ'ση μ' το ρ. *μαίνωμαι*, όπως απαντά στη φρ. «από του θεού *μαίνεται*» (Ηρόδοτος), 'ίναι λογική και έγκυρη].

μαντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μαντεία και τους μάντης: ~ *τέχνη* | *Πού θες να ξέρω τι θα γίνει; Δεν έχω ~ ικανότητες* ΣΥΝ. προφητικός **2.** **μαντική** (η) η τέχνη του μάντη, η τέχνη να πρόβλεπα κανείς το μέλλον. — μαντικά επίρρ.

μαντίλα (η) → μαντήλα

μαντίλι (το) → μαντήλι

μαντίλια (η) {χωρ. γ'ν. πλήθ.} δαντελένιο ή πλεκτό μαντήλι για το κεφάλι και τους ώμους, μέρος τής παραδοσιακής ενδυμασίας των Ισπανιδών εσάρπα. [ETYM < ισπ. mantilla < λατ. mantele, βλ. κ. μαντήλι].

μαντινάδα (η) αυτοσχέδια, κατά κανόνα ομοιοκατάληκτα δίστιχα με ερωτικό, περιπακτικό, λυπητερό ή εύθυμο περιεχόμενο, που τραγουδιούνται συνήθ. με συνοδεία λύρας και λαγούτου στην Κρήτη. [ETYM < βεν. matina «πρωινό (ερωτικό τραγούδι)» < ιταλ. mattino «πρωί» (πβ. γαλλ. matin) < λατ. matutinum < Matuta, θεότητα του πρωινού)].

μαντμαζέλ (η) → μαμαζέλ

μαντό (το) {άκλ.} ελαφρό γυναικείο πανωφόρι. [ETYM < γαλλ. manteau < λατ. mantellum «μανδύας, κάλυμμα» < mantele, βλ. κ. *μαντήλι*].

μαντόλα (η) {χωρ. γεν. πλήθ.} ΜΟΥΣ. έγχορδο μουσικό όργανο με 4 ή 5 ζεύγη χορδών, όμοιο με το μαντολίνο, αλλά λίγο μικρότερο. [ETYM Αντιδάν., < ιταλ. mandola, βλ. λ. *μαντολίνο*].

μάντολα (η) {χωρ. γεν. πλήθ.} παραδοσιακό επανησιακό γλύκισμα, που αποτελείται από καβουρδισμένο αμύγδαλο καλυμμένο με ζάχαρη, στην οποία έχουν προστεθεί χρωστικές και αρωματικές ουσίες. [ETYM Αντιδάν., < βεν. mandola < δημόδ. λατ. amandula (> γαλλ. amande) < λατ. amiddula < αρχ. *αμυγδαλή* (βλ.λ.)].

μαντολατο (το) παραδοσιακό επανησιακό γλύκισμα με τη μορφή συμπαγούς πλάκας, που παρασκευάζεται από ασπράδι αυγού, μέλι ή ζάχαρη και καβουρδισμένα αμύγδαλα.

[ETYM₁ Αντιδάν., < βεν. mandolato «αμυγδαλωτό» < mandola «αμύγδαλο» < δημόδ. λατ. amandula (> γαλλ. amande) < λατ. amidulla < αρχ. αμυγδαλή (βλ. λ.)]. μαντολινάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. 1. ορχήστρα από μαντολίνα, μαντόλες, κithάρες και μαντολοτσέλα που συνήθίζεται ιδ. στα Επτάνησα 2. το μουσικό κομμάτι που εκτελείται από μαντολίνο ή από ορχήστρα με τα παραπάνω όργανα.

[ETYM₂ < ιταλ. mandolinata < mandolino, βλ. κ. μαντολίνο]. μαντολίνο (το) ΜΟΥΣ. μικρό έγχορδο μουσικό όργανο ιταλικής προελεύσεως με σκάφος που έχει ομοειδές σχήμα και μπράτσο με τέσσερα ζεύγη χορδών.

[ETYM₃ Αντιδάν., < ιταλ. mandolino, υποκ. του mandola, μουσικό όργανο του 16ου-17ου αι., πρόγονος του μαντολίνου, < παλαιότ. γαλλ. mandore < μγν. λατ. pandura < μγν. πανδούρα | πανδούρα «τρίχορ-δο μουσικό όργανο», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Δεν ευσταθεί ότι το mandolino είναι υποκ. του mandola «αμύγδαλο» (βλ. λ. μαντολάτο) λόγω της ομοιότητας του σχήματος]. μαντολοτσέλο (το) ΜΟΥΣ. έγχορδο μουσικό όργανο, αρκετά μεγαλύτερο από το μαντολίνο: το μαντολίνο: το μαντόλα και το ~ μαζί με την κιθάρα αποτελούν τα βασικά όργανα της μαντολινάτας. Μαντόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η ονομασία της Παναγίας στην Ιταλία 2. η αγιογραφική ή γλυπτή απεικόνιση της Παναγίας, συνήθ. με τον μικρό Χριστό στην αγκαλιά της.

[ETYM₄ < ιταλ. madonna < m(ī)a donna «κυρία μου» (ως τίτλος της μητέρας του Χριστού από τον 11ο αι.). Πβ. γαλλ. Notre Dame (ίδια σημ.).] μαντοσύνη (η) {αρχ.} {χωρ. πληθ.} η μαντική ικανότητα. **μαν-του-μαν** (το) {άκλ.} ΑΘΛ. τρύπον αμυνα κατά τον οποίο ένας παίκτης αναλαμβάνει τη φύλαξη ενός αντιπάλου. [ETYM < αγγλ. man-to-man]. **μάντρα** κ. (λόγ.) **μάνδρα** (η) {αντρών} 1. περιφραγμένη έκταση για τον σταβλισμό ζώων ΣΥΝ. μαντρί, στήνη 2. περιφρακτο οικόπεδο, που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση ή έκθεση οικοδομικών ή άλλων υλικών, αυτοκινήτων κ.ά. 3. (συνεκό.) ο τοίχος για την περιφράξη οικοπέδου ΣΥΝ. μαντρότοιχος · 4. το μοναστήρι, κυρ. στον τ. **μάνδρα** 5. η κοιλότητα του δαχτυλιδιού στην οποία τοποθετείται ο δακτυλιόλιθος. ΣΧΟΛΙΟ λ. περιήρωρ.

[ETYM₅ μεσν. < αρχ. μάνδρα, αβββ. ετύμου, πιθ. συγγενές με σανσκρ. mandirā-«κατοικία», mandurā «εγκατάσταση», (πβ. και I.E. *mand-«περιφράσσω»). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδέεται με ιλλυρικά τοπωνύμια, πβ. Mandurium < θ. mand- «αλογάκι». μαντράχαλος (ο) μεγαλόσωμο αγόρι ή άνδρας (συνήθ. ειρων. ή επιτιμητικά) σε ΦΡ. όπως: δεν ντρέπεται να συμπεριφέρεται έτσι, κοτζάμ ~;

[ETYM₆ < μάντρα + χάλος < χαλί «διχαλωτό ζύλο στις μάντρες για ανάρτηση δοχείων» (βλ. λ. ηλιλί | δορ. τ. γδλή), πβ. κ. κρεμανταλάς]. μαντρί (το) [μεσν.] {μαντρ-ιού | -ιών} περιφραγμένος χώρος, στον οποίο φυλάσσονται τα ζώα του κοπαδιού: «μηνίκαν τα γίδια στο ~, τα πρόβατα στη στρούγκα» (δημοτ. τραγ.)· ΦΡ. (παροιμ.) **όπως φεγγει απ' το μαντρί, τον τρώει ο λύκος** (Ευ. Αβέρωφ) όπως αποχωρεί από το σύνολο, καταστρέφεται (λ.χ. ένας πολιτικός που αποχωρεί από το κόμμα του, εισπράττει τη λαϊκή αποδοκιμασία, δεν εκλέγεται ξανά). μαντρίζω ρ. → μαντρώω

μαντρόσκυλο (το) 1. σκύλος που φυλάει τα κοπάδια του μαντρίου ΣΥΝ. τσοπανόσκυλο 2. (συνεκό.-εκφραστ.) (α) μεγαλόσωμος σκύλος με τρομακτικό παρουσιαστικό ΣΥΝ. σκύλωρος (β) (μυφ.) ως χαρακτηρισμός για άσημη ή δύστροπο και άγριο άνθρωπο 3. (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος που του έχουν αναθέσει να επιτηρεί άλλους, να παρακολουθεί αν κάνουν σωστά τη δουλειά τους. μαντρώοις (ο) ο τοίχος που περιβάλλει μια μάντρα. μαντρώω ρ. μετβ. {μάντρω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) 1. κλείνω (ζώα) μέσα σε μαντρί, τα σταβλίζω 2. περιβάλλω (χώρο) με μάντρα 3. (μτφ.-εκφραστ.) περιορίζω (κάποιον) σε συγκεκριμένο χώρο: έχει μαντρώσει τα παιδιά στο σπίτι, για να διαβάσουν. Επίσης μαντρίζω [μεσν.]. — μάντρωμα κ. μάντρισμα (το). Μαντώ (η) {-ός κ. (λόγ.) -ούς} 1. ΜΥΘΟΛ. μάντισσα στο μαντείο των Δελφών, κόρη του μάντη Τειρεσία 2. γυναικείο όνομα. [ETYM₇ αρχ. κύρ. όν. < μάντης (βλ. λ.)]. μαντώ (το) → μαντώ

-μανώ λεζικό επίθημα ρημάτων, που σημαίνουν έντονη ενέργεια ή διάθεση γ' αυτό που δηλώνει το α' συνθετικό: λισσο-μανώ, ερωτο-μανώ, φυσσο-μανώ.

[ETYM₈ Λεζικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. μαινόμεναι, πβ. αόρ. β' ε-μάν-ην. Βλ. κ. -μανής]. Μανώλης (ο) → Εμμανουήλ. **μάξι** επίθ. {άκλ.} 1. (για γυναικείο ένδυμα) μακρύς μέχρι τον αστράγαλο: ~ σούστα | νυχτικό ΑΝΤ. μίνι 2. **μάξι** (το) το μικρό γυναικείο φόρεμα, που φθάνει μέχρι τον αστράγαλο: τα ~ επανέρχονται στη μόδα ΑΝΤ. μίνι (το) 3. γενικά για κάθε προϊόν σε μεγάλη συσκευασία ή σε μεγάλη ποσότητα, περιεκτικότητα, μέγεθος: σε ~ συσκευασία ΑΝΤ. μίνι.

[ETYM₉ < *ΥΥ^Α, maxi (ως μέρος της φρ. maxi-skirt), συγκεκομμένος τ. του ουσ. maximum, βλ. κ. μάξιμουμ]. **μαξιλάρι** (το) {μαξιλαρ-ιού | -ιών} 1. υφαντίνο είδος για τον ύπνο, που μοιάζει με σάκο παραγεμισμένο με βαμβάκι, πούπουλα, μαλλί ή άλλη απαλή ύλη· τοποθετείται κάτω από το κεφάλι για το στηρίζει, συνήθ. κατά την κατάκλιση: ανατομικό - για τον ύπνο ΣΥΝ. προσκέφαλο 2. (γενικά) κάθε τέτοιο αντικείμενο για την ξεκούραση μελών του σώματος (λ.χ. για να ακουμπά κανείς τα πόδια του) ή ως διακοσμητικό σε καθίσματα (σαλονιού, γραφείου, θεάτρου κ.λπ.) και κα-

ναπέδες. — (μεγεθ.) **μαξιλάρα** (η), (υποκ.) **μαξιλαράκι** (το). [ETYM₁₀ < μεσν. **μαξιλάριον**, υποκ. του λατ. maxilla «σαγόνη»]. **μαξιλαροθηκη** (η) [1897] (δύσchr. μαξιλαροθηκών) το υφασματένιο κάλυμμα του μαξιλαριού. **μαξιλαροπόλεμος** (ο) [1896] η ανταλλαγή χτυπημάτων με μαξιλάρια (συνήθ. για παιχνίδι): τα παιδιά έπαιζαν ~.

μαξιλαρώνω ρ. μετβ. {μαξιλάρωσα} 1. χτυπά (κάποιον) με μαξιλάρι 2. (μτφ.-σπών.) αποδοκιμάζω (τους συντελεστές θεατρικού έργου, αθλητικού αγώνα), ριχνοντας στη σκηνή ή στο γήπεδο τα μαξιλάρια των καθισμάτων. — **μαξιλάρωμα** (το) [1892]. **μαξιμαλισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. **μεγιστοποίηση** 1. ΠΟΛΙΤ. τάση μεριδίας του Σοσιαλιστικού-Επαναστατικού Κόμματος της Ρωσίας που επεδίωκε την επίτευξη στον ανώτατο βαθμό (maximum) των επαναστατικών στόχων με την προσφυγή και σε ακραίες επαναστατικές μεθόδους 2. (κατ' επέκτ.) πολιτική πρακτική που εκφράζεται με την προβολή στόχων και αιτημάτων στο υπέρτατο όριο και συνήθ. με ριζοσπαστικό τρόπο ΑΝΤ. μινιμαλισμός.

[ETYM₁₁ Μεταφορά του γαλλ. maximalisme < ρωσ. maksimalism (νεολογισμός) < λατ. maximum]. **μαξιμαλιστής** (ο), **μαξιμαλιστρια** (η) (μαξιμαλιστριών) 1. ο οπαδός του μαξιμαλισμού στη Ρωσία 2. αυτός που επιδιώκει την προβολή στόχων και αιτημάτων στον υπέρτατο βαθμό, συνήθ. με ριζοσπαστικό τρόπο ΑΝΤ. μινιμαλιστής. — **μαξιμαλιστικός**, -ή, -ό, **μαξιμαλι-στικά** επίρρ.

[ETYM₁₂ Μεταφορά του γαλλ. maximaliste < ρωσ. maksimalist (νεολογισμός) < λατ. maximum «μέγιστος»]. **Μάξιμος** (ο) {-ου κ. -ιμου} 1. όνομα αγίου και πατριάρχου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM₁₃ μγν. κύρ. όν. < λατ. Maximus < επιθ. maximus «μέγιστος», υπερθ. του magnus]. **μάξιμουμ** (το) {άκλ.} το μέγιστο, το υπέρτατο όριο: η μηχανή δουλεύει στο ~ | αποδίδω το ~ των δυνατοτήτων μου ΣΥΝ. ζενίτο ΑΝΤ. μίνιμουμ, ελάχιστο.

[ETYM₁₄ < λατ. maximum, ουδ. του επιθ. maximus «μέγιστος», υπερθ. του επιθ. magnus]. **μαοϊκός**, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Κινέζο πολιτικό Μάο Τσε-τουνγκ 2. **μαοϊκός** (ο), **μαοϊκή** (η) οπαδός του μαοϊσμού ΣΥΝ. μα-οϊστής.

μαοϊσμός (ο) ΠΟΛΙΤ. πολιτική θεωρία και στρατηγική που εφάρμοσε ο Κινέζος επαναστάτης και πολιτικός Μάο Τσε-τουνγκ (1893-1976), η οποία βασιζόταν στον μαρξισμό-λενινισμό, οδηγώντας στη διεξαγωγή αγώνων εναντίον του ιμπεριαλισμού και τη διατύπωση ιδιαίτερης άποψης για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού. — **μαοϊστής** (ο), **μα-οϊστρια** (η), **μαοϊστικός**, -ή, -ό.

[ETYM₁₅ Μεταφορά του γαλλ. maoïsme, από το όνομα του Κινέζου κομμουνιστή ηγέτη Mao Tse-tung (1893-1976)]. Μάο-Μάο (ου) (παλαιότ.-μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για ανθρώπους με άγρια, απολίτιστη συμπεριφορά: αντί να διασκεδάσουν πολιτισμένα, κάνουν σαν τους ~. Επίσης **Μάου-Μάου**.

ΣΧΟΛΙΟ λ. εθνικός.

[ETYM₁₆ < αγγλ. Mau Mau, ονομασία μυστικής πολιτικής οργάνωσης των ιθαγενών Κικουίνου, που ιδρύθηκε το 1952 στην Κένυα, με στόχο την εκδίωξη των Ευρωπαίων από τη χώρα. Η προέλευση της ονομασίας είναι άγνωστη].

μαόνι (το) {μαουινού | χωρ. πληθ.} 1. πολυτελές ζύλο προερχόμενο από τροπικές χώρες με χαρακτηριστικό καστανοκόκκινο χρώμα, στιλπνό-τητα και αντοχή, το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή πολυτελών επίπλων, μουσικών οργάνων κ.ά. 2. (συνεκό.-καθημ.) έπιπλο κατασκευασμένο από αυτό το ζύλο: η κρεβατοκάμαρα της είναι όλη ~. [ETYM < γαλλ. mahogany, αγν. ετύμου, από γλώσσα ιθαγενών των Δυτικών Ινδιών]. **μαούνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1.

βοηθητικό φορτηγό σκάφος χωρίς κατάστρωμα, που χρησιμοποιείται για φορτώσεις και εκφορτώσεις εμπορευμάτων από το πλοίο στην προκυμαία 2. (μτφ.-μειωτ.) η χοντρή, δυσκίνητη γυναίκα. [ETYM₁₇]έσον. < αραβ. ma'una]. **μαουιέρης** (ο) {μαουιέρηδες} 1. ο ιδιοκτήτης ή ο κυβερνήτης μα-οούνας 2. ο εργάτης σε μαούνα. [ETYM < μαούνα + παραγ. επίθημα -ιέρης (βλ. λ.)]. **μάπα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το λάχανο ΣΥΝ. κραμπολάχανο· (οικ.) 2. πρόσωπο, φάτσα: έφαγε **μαουινιά** στη ~ ΣΥΝ. μούρη· ΦΡ. **τρώω (κάτι | κάποιον) στη μάπα** βλ. λ. τρώω 3. σιδηόποτε αποτυχημένο: το τελευταίο του βιβλίο είναι ~ | το γλυκό είναι -, δεν τρώγεται· ΦΡ. **μάπα το καρπούζι** βλ. λ. καρπούζι 4. χτύπημα με την παλάμη στο κεφάλι ή στον σβέρο: του ρίγνω **μα** ~ ΣΥΝ. σφαλιάρα, καρπαζιά, φάπα · 5. σκούπα για το σφουγγάρισμα.

[ETYM₁₈ < μγν. μάπα < λατ. mappa «μαντίλι, πετσέτα»]. **μάπας** (ο) (χωρ. γεν. πληθ.) {οικ.} ο ανόητος, ο βλάκας ΣΥΝ. μπόφος, τούβλο ΑΝΤ. ζυπνιος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. [ETYM₁₉ < μάπα]. **μάρα** (η) στις Φρ. (α) (καθημ.) **η σάρα και η μάρα (και το κακό συναπάντημα)** βλ. λ. σάρα (β) **άρες μάρες κοκκουνάρες** βλ. λ. άρες μάρες. -**μάρα** (καθημ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ελάττωμα, δυσάρεστο αίσθημα ή κάποια κακή συνήθ. κατάσταση ή ιδιότητα: **χαζο-μάρα, σχα-μάρα, σασισο-μάρα, παλαβο-μάρα**.

[ETYM₂₀ Παραγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από μεγεθυντικά ουδ. σε -μα (λ.χ. φάγωμα - φαγωμάρα, σίγμα - σχα-μάρα), από όπου εν συνεχεία επεκτάθηκε σε άλλα ουσ. (λ.χ. βαργε-στη-μάρα, χαζο-μάρα)].

μαραγγιάζω κ. **μαραγκιάζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μαράγκιασα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (για φυτά, άνθη και καρπούς) *χάνω* τη φρεσκάδα και την ομορφιά ή τη γέυση μου, *μαραίνονται*: τα *μήλα έχουν μαραγγιάσει* ΣΥΝ. ξεραίνονται ♦ **2.** (μετβ.) ξεραίνω (κάτι), του αφαιρώ τη θολερότητα: η *ζέστη μαραγγιάζει τα λουλούδια* ΣΥΝ. μαραίνω. — **μα-ράγγιασμα** κ. **μαράγκιασμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM < μτρν. *μαραγγιό* (-άω) «αργιοπεθαίνω» (κατ' αναλογία προς άλλα ρ. δηλωτικά ασθενειών, πβ. *χικιάζω, μπαμπικιάζω, σκουληκιάζω*), αγν. ετύμου].

μαραγκός (ο) (καθημ.) ο ξυλουργός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM μεσν. < βεν. *marangon* < μεσν. λατ. *marangonus* < λατ. *mergo* «φυθίζω - επιμήζω»].

μαραγκοσυνή (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η τέχνη, το επάγγελμα του μαραγκού ΣΥΝ. ξυλουργική.

μαραγκοδίδκο (το) το εργαστήριο του μαραγκού ΣΥΝ. ξυλουργείο.

μαράζι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} βαθιά θλίψη, μεγάλος και αγιάτρευτος καημός, κατάθλιψη: την *τρώει το ~ από τότε που ζεντεύτερκε ο γιος της*- ΦΡ. **μαράζι το έχω** (i) με βασανίζει ο καημός, η στενοχώρια: ~ *που ο γιος μου έμεινε ανάπαιστος* (ii) παραμένει ανεκπλήρωτη επιθυμία μου, θέλω πολύ, λαχταρώ: ~ *να σε δω μια φορά να μην τειπε-λιάζεις πότε θα βάλεις μωλό;* [ETYM < τουρκ. *maraz*].

μαράζιαζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαράζιασα, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) μαράζι (βλ. λ.) ♦ **2.** (αμετβ.) μαράζιζω (βλ. λ.).

μαράζιαρης, -α, -ικο **1.** ασθενικός και καχεκτικός στο σώμα, αρρω-στιάρις **2.** αυτός που έχει τάση για μελαγχολία, πολύ μελαγχολικός. Επίσης μαράζιαρικός, -η, -ο.

μαράζιονο ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μαράζιω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) κυριεύομαι από κατάθλιψη, με τρώει το μαράζι, φθίνο (βλ. λ.): *μαράζιωσε από τότε που έχασε τον άντρα της* ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) κατάθλιψη: η *σκέψη της τον ~*. — **μαράζιομα** (το).

μάραθο (το) {-ου κ. -άθου | χωρ. πληθ.} ποώδες αρωματικό φυτό με άρωμα παρόμοιο με του γλυκάνισου, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη φαρμακευτική. Επίσης **μάραθος** (ο) [μτρν.]. [ETYM < αρχ. *μάραθον* (ήδη μιν. *ma-ra-tu-wo*) < **marāthP-ov*, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο. Δεν ευσταθεί η αναγωγή σε Ι.Ε. **mer-*-*dhro-*, που προσκρούει στον προαναφερθέντα μιν. τύπο].

μαραθόσπορος (ο) [μεσν.] καθένα από τα σπέρματα του μάραθου, τα οποία χρησιμοποιούνται ως ανακουφιστικό κατά του μετεωρισμού (βλ. λ.).

Μαραθώνιας (ο) κωμόπολη του νομού Αττικής κοντά στην πεδιάδα όπου έγινε η περίφημη μάχη μεταξύ των Ελλήνων και των Περσών το 490 π.Χ., καθώς και στην τεχνητή λίμνη που δημιουργήθηκε από το ομώνυμο φράγμα. Επίσης (λόγ.) Μαραθών [αρχ.] {Μαραθών-ος, -α}. — **Μαραθώνιος** (ο) [μτρν], Μαραθώνα (η).

[ETYM < αρχ. *Μαραθών*, -όνος < *μάραθον* (βλ. λ.), είδος αρωματικού φυτού που χρησιμοποιείται ως καρύκευμα].

μαραθώνιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Μαραθώνα **2. μαραθώνιος** (ο) {μαραθώνι-ου | -ων, -ους} (α) ΑΘΛ. αγώνας δρόμου αντοχής, απόστασης περίπου 42 χλμ., που έχει καθιερωθεί ως ολυμπιακό αγώνισμα (β) (μτρ.) (+γεν.) μακρά και κουραστική σειρά ενεργειών, διαδικασία με εξαντλητική διάρκεια: *- διαπραγματεύσεων | διαβουλεύσεων | συνομιλιών || βρίσκεται σε εξέλιξη διπλωματικός ~ για την απελευθέρωση των ομήρων* (γ) **τηλεοπτικός μαραθώνιος** βλ. λ. τηλε-μαραθώνιος.

[ETYM μτρν. < αρχ. *Μαραθών*. Το ομώνυμο αγώνισμα καθιερώθηκε στους Ολυμπιακούς Αγώνες ως ανάμνηση της πορείας του Αθηναίου οπλίτη Φειδιππίδη, ο οποίος κάλυψε τα 42,195 χιλιόμετρα της απόστασης Μαραθώνα-Αθηνών, προκειμένου να αναγγείλει στους συμπατριώτες του τη νίκη επί των Περσών].

μαραθονοδρόμος (ο/η) [1896] αθλητής που παίρνει μέρος στο αγώνισμα του μαραθωνίου (βλ. λ. *μαραθώνιος*).

μαραθονομικός (ο) [αρχ.] ο πολεμιστής (από την Αθήνα, τις Πλαταιές ή τις Θεσπιάς) στη μάχη εναντίον των Περσών στον Μαραθώνα το 490π.Χ.

μαραίνω ρ. μετβ. {μάρα-να, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (φυτό ή μέρος φυτού) να χάσει τη φρεσκάδα, τη θολερότητά του: *αν δεν ποτίσεις τα λουλούδια, θα μαραθύν* (μτρ.) **2.** συντελώ στο να χάσει (κάποιος/κά-τι) τη ζωτικότητα του: η *αργρότητα μάρανε τα νιάτα της*- ΦΡ. αυτό {με | σε | τον...} **μάρανε** (ειρων.) σε περιπτώσεις που θέλουμε να δείξουμε ότι κάτι περιττεύει, είναι υπερβολικό να υπάρχει ή να γίνει σε σχέση με αυτά που λείπουν: *αυτοί δεν έχουν καλά καλά να φάνε, τα πανάκριβα σερβίτσια τους μαράνανε* **3.** (μεσοπαθ. **μαραίνονται**) πέφτω σε μαρασμό, χάνω τις ψυχικές ή/και σωματικές μου δυνάμεις: *έχει εγκαταλείψει τον εαυτό της και τον κόσμο, είναι κλεισμένη στο σπίτι και μαραίνεται*.

[ETYM αρχ. < **mar-án-jō* < **mr-*, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. **mer-* «πεθαίνω» (πβ. κ. *βροτός, αμβροσία*). Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή στο θ. *μαρ-του* αρχ. *μάραμαι* «μάχομαι, πολεμώ» κατά το μορφολογικό σχήμα των ρ. *κρηαίνω, ιαίνω, άποψη* που προσκρούει σε σημα-σιολ. προβλήματα]. **μαράγκος** (οι) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. ζεύγος κρουστών οργάνων της Λατινικής Αμερικής, καθένα από τα οποία αποτελείται από λαβή και σφαιρική κεφαλή (από ξύλο ή αποξηραμένη κολοκύθα), μέσα στην οποία υπάρχουν σκληροί καρποί ή χαλίκια που παράγουν θόρυβο, όταν τα κουνά κανείς ρυθμικά από τη λαβή.

[ETYM < πορτ. *maracas* (με προσαρμογή στο ελληνικό μορφολ. σύστημα), πληθ. του *maracá* < γλ. Τούπι (ιθαγενών του Αμαζονίου) *maráka*]. **μαραμπού** (το) {άκλ.} εξωτικό πουλί, συγγενές προς τον πελαργό, με

φτέρωμα άσπρο και γκριζό, γυμνό ροζ λαιμό και κεφαλή και με χαρακτηριστικό φουσκωτό θύλακο στη βάση του λαιμού του· ζει στην Αφρική και τη ΝΑ. Ασία: «*...* και *φεύγουν προς τα δυτικά των μαραμπού τα σμήνη*» (Ν. Καββαδίας).

[ETYM < γαλλ. *marabout* < πορτ. *marabuto* < αραβ. *murabit* «ερημίτης, ασκητής»]. **μαρασκίνο** (το) αλκοολούχο ήπιοστο παρασκευασμένο από ένα είδος βύσσινου.

[ETYM. < ιταλ. *maraschino* < *marasca* «αγριοκέρασο» < *amarasca* < *amaro* «πικρός» < λατ. *amarus*]. **μαρασμός** (ο) [μτρν.] **1.** η απόλεια της φρεσκάδας και ακμής: *ο ~ της φύσης | της σωματικής ομορφιάς* ΑΝΤ. άθηση, ακμή **2.** ΙΑΤΡ. η σταδιακή εξασθένηση των ψυχικών, σωματικών ή/και πνευματικών δυνάμεων του ανθρώπου λόγω μακράς νόσου, γήρατος, καταπόνησης, χρόνιας μελαγχολίας κ.λπ. **3.** (μτρ.) η παρακμή, η ύφεση: *ο ~ του ελληνικού στοιχείου της Πόλης || ο ~ της επαρχιακής οικονομίας* ΣΥΝ. κατάπτωση, **μαρασμόδης**, -ης, -ες [μτρν.] {μαρασμόδ-ους | -εις (οιδ. -η), -ών} αυτός που έχει εξασθενήσει ή ξεπεθεί σε μεγάλο βαθμό, που βρίσκεται σε παρακμή: ~ *κατάσταση* (στο εμπόριο, στις συναλλαγές, στην οικονομία κ.λπ.) ΣΥΝ. μαραζιασμένος, μαραμένος, άτονος ΑΝΤ. ζοηρός, νευρώδης, σφρηγιάδος, ακμιάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες **μαραφети** (το) {μαραφет-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** εργαλείο ή εξάρτημα εργαλείου **2.** οποιοδήποτε αντικείμενο, κυρ. αυτό που δεν μπορούμε ή δεν θέλουμε να κατονομάσουμε επακριβώς (π.χ. εργαλείο που δεν ξέρουμε το όνομα του): *πάρε από 'δώ αυτό το ~!* || *αγόρασα αυτό το ~ που φτιάχνουν τον φραπέ, πώς το λένε;* **3.** (ειδικότ.-l) το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. *πράμα*.

[ETYM. < τουρκ. *marifet*]. **μάργα** (η) {μάργων} ΟΡΥΚΤ. μαλακό ιζηματογενές πέτρωμα, μέγμα ιζημάτων και ορυκτών με ποικίλη σύσταση και αναλογία, που απαντά κυρ. στις θαλάσσιες, λιμνικές και ποτάμιες ακτές και χρησιμοποιείται στην παρασκευή τσιμέντου, μονοτονικού υλικού, στην κατασκευή τούβλων κ.λπ.: *ασβεστολιθική | ψαμμιτική ~* [ETYM. < λατ. *marga*, κελτ. προελ.] **ΜΑΡΓΑΡΙΝΗ** (η) [1892] {χωρ. γεν. πληθ.} τρόφιμο βιομηχανικής προελεύσεως, που αποτελείται από μέγμα φυτικών και ζωικών λίπων υπό μορφή γαλακτώματος, στα οποία έχει προστεθεί ποσότητα νερού, υγρά ή στερεά προϊόντα γαλακτός, αλάτι, χρωστικές και αρωματικές ουσίες, βιταμίνες, συντηρητικά κ.ά. μοιάζει με το φυσικό βούτυρο και χρησιμοποιείται ως υποκατάστατο του.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. *margarine* < *margarique* < μτρν. *μάργαρον* «μαργαριτάρη» (βλ. κ. *μαργαρίτης*). Η λ. *μαργαρίνη* προσδιόριζε αρχικώς ένα γλυκερίδιο του μαργαρικού οξέος (*acide margarique*), το οποίο ονομάστηκε έτσι εξαιτίας των μαργαριταροδόν κρυστάλλων που περιέχει]. **Μαργαρίτα** (η) **1.** μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αγίου γυναικείου της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμονί-δων της Ευρώπης **4.** γυναικείο όνομα. **μαργαρίτα** (η) {πάν. μαργαριτών} **1.** ποώδες φυτό του αγρού με χαρακτηριστικό άνθος που φέρει κίτρινο δίσκο και λευκά ή κίτρινα πέταλα **2.** (συνεκδ.) το άνθος του παραπάνω φυτού: *μαδάει τη ~, για να δει αν την αγαπά*. — (υποκ.) **μαργαριτούλα** (η). [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. *margarita* < λατ. *margarita* < μτρν. *μαργαρίτης* (βλ. λ.)]. **μαργαριταρένιος**, -α, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από μαργαριτάρια, που είναι στολισμένος με μαργαριτάρια: ~ *περιδέραιο | σταυρός | σκουλαρίκια* **2.** (μτρ.-εκφροστ.) αυτός που θυμίζει μαργαριτάρια, που έχει τη λευκότητα, τη σκληρότητα ή τη λάμψη του μαργαριταριού: ~ *δόντια*. **μαργαριτάρι** (το) {μαργαριταρ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμος λίθος με χαρακτηριστική στιλπνότητα και χρώμα συνήθ. λευκό, ο οποίος σχηματίζεται μέσα στο κέλυφος μαλακίων (π.χ. στρειδιών) από το ίδιο υλικό από το οποίο αποτελείται και το κέλυφος **2.** (συνεκδ.-συνήθ. στον πληθ.) κόσμημα το οποίο αποτελείται από (ή είναι στολισμένο με πολύτιμους) λίθους του παραπάνω είδους: στη δεξίωση *θα φορέσει τα - της* **3.** (μτρ.-εκφροστ.) οτιδήποτε ξεχωρίζει για την αξία του, τη σπανιότητα, την ομορφιά του: *μαργαριτάρια σοφίας τα λόγια του* **4.** (μτρ.-σκωπτ.) πολύ σοβαρό γλωσσικό σφάλμα, γενικότ. σφάλμα που προδίδει ελλιπή κατάρτιση: *από τα κείμενα των μαθητών αλιεύει κανείς πολλά ~ || όταν ανοίξει το στόμα της, πέταει κάτι μαργαριτάρια!* — (υποκ.) μαργαριταράκι (το) (σημ. **1**). [ETYM. < μτρν. *μαργαριτάριον*, υποκ. του *μαργαρίτης* (βλ. λ.)]. **μαργαρίτης** (ο) {μαργαριτών} (αρχαιοπρ.) το μαργαριτάρι. [ETYM. μτρν., δάνειο ανατολ. προελεύσεως. Οι Έλληνες ήλθαν σε πρώτη επαφή με το μαργαριτάρι μέσω της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου και προφανώς στην περιοχή της Περσίας, Σινωπής, η λ. ίσως αντάγει στο μέσ. περσ. *marvāgī* «μαργαριτάρια» και δεν αποκλείεται να συνδ. με σανσκρ. *manjari* «μυομυοίκι, κόλλικας άθουος»]. **μαργαριτόρριζα** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ο μάργαρος (βλ. λ.), το σε-ντέφι. **μαργαριτόφορος**, -α, -ο [μτρν.] αυτός που παράγει ή περχει μαργαριτάρια: ~ *στρείδι | όστρακο | θάλασσα*. **μάργαρος** (ο/η) {μαργάρου} (λόγ.) ουσία σκληρή, στιλπνή και ιριδι-ζουσα, σε χρώμα λευκό ή υπόλευκο, η οποία καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια του οστράκου πολλών ειδών μαλακίων και χρησιμοποιείται στην κατασκευή πολύτιμων κουμπιών, λαβών κ.λπ. και γενικότ. ειδών μικρογλυπτικής ή στη διακόσμηση επιφανειών ΣΥΝ. *φιλντισί, σεντέφι*. Επίσης **μάργαρο** (το). [ETYM μτρν. < *μαργαρίτης* (υποχωρητ.), επειδή το τελευταίο θεωρή-

θηκε επιθ. με παραγ. ⁶πίθημα [-ίτης].
μάργα ρόδιος, -ης, -ος [μεσν.] {μαργαρόδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} **1.** (σπάν.) αυτός που θυμίζει μαργαριτάρι ή μάργαρο: ~ λάμψη ΣΥΝ. μαργαριταρένιος, σεπτεφένιος **2.** ΜΕΤΕΩΡ. **μαργαρόδη νέφη** τα ακίνητα σχεδόν νέφη, που μοιάζουν με θυσάνους και αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια του χειμώνα στα μεγάλα γεωγραφικά πλάτη και σε μεγάλο ύψος· η ονομασία τους οφείλεται στο ότι κατά τη δύση του ηλίου αποκτούν λαμπρότατους χρωματισμούς.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
μαργέλι (το) {μαργελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η ακραία επιφάνεια φρέατος ή συναφούς αντικειμένου κ.λπ. ΣΥΝ. κράσπεδο, χείλος, γείσο **2.** (κατ' επέκτ.) ραμμένη αναδιπλωση του υφάσματος στο άκρο ενδύματος ΣΥΝ. στρίφωμα, ρέλιασμα.
 [ETYM] < μ⁶σν. μαργέλιον < μάργελον < λατ. margelum, υποκ. του margo «κράσπεδο, χείλος».

μαργιόλης, -α, -ικο → μαριόλης
μαργιόνου ρ. μετβ. {μαργιόν-ος, -μένος} (λαϊκ.) **1.** παγώνιο: *μάργωσε απ' το τσουχτερό κρύο* ΣΥΝ. ξεπαγιάζω, πουνιάζω, κοκκαλιάζω ANT. ζεσταίνωμαι, σκώω **2.** μουδιάζω, νωρκώνω. — **μάργιομα** (το). [ETYM] μεσν., πηθ. < αρχ. μαργώ (-άω) «μαίνωμαι, ορμάω (στη μάχη)» < μάργος «παράρρων, μανιακός» και αργότερα «αδηφάγος, άπληστος» (βλ. λ. *λαίμαργος*). Κατ' άλλη άποψη < **αίμαργιόνω* < αίμα + αργώ, ως η σημ. «παύει να κυκλοφορεί το αίμα μου»].
μαρέγκα (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα από ασπράδια αβγών, χτυπημένα με ή χωρίς ζάχαρη, ώστε να σχηματίζουν αφρό, το οποίο χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική. [ETYM] < ιταλ. margenga, πηθ. < βεν. margenda «κολατσίδι» < λατ. merenda «απογευματινό (φαγητό)».

Μάρθα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερη την αδελφή του Λαζάρου **2.** γυναικείο όνομα. [ETYM] μετν. κύρ. όν. < αρσν. Marta «κυρία, οικοδόστουνα».

Μαρία (η) **1.** η μητέρα του Ιησού Χριστού, η Παναγία **2.** όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ η *Μαγδαληνή* | η *Αιγύπτια* **3.** γυναικείο όνομα ΦΡ. (α) *κα* ή *κοιτική Μαρία* όλος ο κόσμος, όλοι οι άνθρωποι, ακόμη και οι πιο παρακαταίον και περιφρονητοί: *αυτοκίνητο έχει πια ~!* | αυτό το *ξέρει ~!* (β) *κάνει* | *παριστάνει την οσία Μαρία* βλ. λ. *όσιος*.
 [ETYM] μετν. κύρ. όν. < εβρ. Mariām (το όνομα αποδόθηκε στην Π.Δ. από τους Εβραϊκούς ως *Μαριάμ*), πηθ. σημ. «κυρία, ανυπότακτη». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το όνομα συνδ. με την αιγυπτ. ρίζα mḥ-«δυνατός, εύφορος, γόνιμος». Μέσω της Κ.Δ. το όνομα διαδόθηκε στις ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. Mary (> *Μαίρη*), γαλλ. Marie, ιταλ. Maria κ.ά.].

Μαριανθή (η) **1.** μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. [ETYM] μετν. κύρ. όν., νόθο συνδ., < *Μαρία* + *Γάνθη* (θηλ. του επιθ. *ιανθος* < ιονκμενεζέρ» + άνθος)].

μαριδά (η) **1.** μικρόσμομο εδώδιομο ψάρι με επίμηκες σώμα, μυτερό ρύγχος και μία ορθογώνια μαύρη κηλίδα στα πλευρά, το οποίο ζει σε ολόκληρη τη Μεσόγειο και στα παραμεσογειακά παράλια του Ατλαντικού **2.** (περιληπτ.) κοπάδι μικρών ψαριών **3.** (σκωπτ.) πλήθος μικρών παιδιών: είχε συγκεντρώσει *γύρω του όλη τη ~ της συνοικίας* ΣΥΝ. παιδολάι, πιτσιρικάρι· ΦΡ. *πλάκωσε η μαριδά* μάζευτηκε η πιτσιρικάρι. — (υποκ.) μαριδάκι (το) κ. μαριδούλα (η) (σημ. **1.**, **2.**) [ETYM] μ⁶σν. < **σμαριδά* < αρχ. *σμαρίς*, -ίδος, αγν. ετύμου, πηθ. μεσογ. δάνειο].

Μαρινα (η) [μετν.] [-ας κ. -ης] **1.** αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

μαρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σύνολο εγκαταστάσεων που συνιστούν μικρό λιμάνι ή όρμο δίπλα σε κύριο λιμάνι και προορίζονται για την εξυπηρέτηση των αναγκών μικρών τουριστικών πλοίων και ιδιωτικών σκαφών αναψυχής (θαλαμηγών, ταχυπλών κ.λπ.). [ETYM] < ιταλ. marina, θηλ. του επιθ. marino «θαλάσσιος» < λατ. marinus (< λατ. mare «θάλασσα»)].

μαρινάρο ρ. μετβ. {μαρινάρ-ος, -ηκα, -μένος} τοποθετώ (κρέας ή ψάρι) μέσα σε μαρινάτα, ώστε να γίνει νοστιμότερο ή/και να διατηρηθεί για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. — μαρινάρισμα (το). [ETYM] < ιταλ. marinare < marino «θαλάσσιος» < λατ. marinus < mare «θάλασσα»].

μαρινάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σάλτσα από λάδι, λεμόνι ή ξίδι, αλάτι και αρωματικά χόρτα και καρυκεύματα, στην οποία παραμένουν (μα-ρινώνονται) κρέατα και ψαρικά πριν μαγειρευτούν. [ETYM] < ιταλ. marinata < marino «θαλάσσιος» βλ. κ. *μαρινάρο*].

μαρινάτος, -η, -ο (κρέας ή ψάρι) που έχει μαγειρευθεί μέσα σε σάλτσα μαρινάτα: *κολοιός ~ ΣΥΝ. μαριναρισμένος*. [ETYM] < ιταλ. marinato < marino «θαλάσσιος», βλ. κ. *μαρινάρο*].

Μαρίνος (ο) **1.** όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. [ETYM] < μετν. *Μαρίνος* < λατ. marinus «θαλάσσιος» (< mare «θάλασσα»)].

μαριόλης (ο) {μαριόληδες}, **μαριόλια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ιδιαίτερα εύστροφος ή πανούργος **2.** (ως επιθ.) αυτός που κάνει νάζια, που συμπεριφέρεται παιχνιδιάρικα, που επινοεί τεχνάσματα, ιδ. στον έρωτα: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. νάζιαρης, παιχνιδιάρης, τσαχπίνης. — μαριόλικος, -η/-ια, -ο, μαριόλικα επίρρ.
 [ETYM] < μεσν. *μαριόλος* «πονηρός, απατεώνας» < βεν. mariol | ιταλ. mariuolo, αγν. ετύμου].

μαριολιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η πονηριά, η πανουργία **2.** (ιδ. στον πληθ.) το νάζι: *άρχισε τις ~*.

μαριονέτα (η) {σπάν. μαριονέτων} **1.** ολόσωμο ομοίωμα ανθρώπου σε μεγάλο σχετικά μέγεθος, το οποίο κινείται με τη βοήθεια ειδικών

συρμάτων ή σπάγκων χρησιμοποιείται κατεξοχήν σε παραστάσεις κουκλοθέατρου ΣΥΝ. κούκλα, νευρόσπαστο **2.** (μτφ.-μειωτ.) το πρόσωπο που δρα υπακούοντας στη βούληση άλλων, οι οποίοι το κατευθύνουν: *οι βουλευτές δεν αποτελούν μαριονέτες των αρχηγών τους* ΣΥΝ. αγχράνθρωπος, υποχείριο. [ETYM] < γαλλ. marionette < μέσ. γαλλ. margonette < Maryon, υποκ. του όνοματος Marie «Μαρία». **μαριονετίστας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο καλύτερης κουκλοθέατρου που κινεί με τα νήματα μαριονέτες.

[ETYM] Μεταφορά του γαλλ. marionnettiste, βλ. κ. *μαριονέτα*. **Μάριος** (ο) **1.** όνομα Ρωμαίων αξιωματούχων: Γάιος ~ (157-86 π.Χ.) || ~ *Λεβίκος Μάζιος* (165-230 μ.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα. [ETYM] μετν. < λατ. Marius < mare «θάλασσα». **μαριουάνα** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μείγμα από αποξηραμένα φύλλα και άνθη ινδικής κάνναβης (βλ. λ.), τα οποία, κομποτριμμένα και τοποθετημένα σε τσιγάρο ή σε πίπα, καπνίζονται ως ναρκωτικό **2.** το φυτό ινδικής κάνναβης, από το οποίο παράγονται οι ναρκωτικές ουσίες χασίς και μαριουάνα (σημ. **1.**).

[ETYM] < αγγλ. marijuana | marihuana < μεξικ. ισπ. marihuana | mariguana, αγν. ετύμου]. **Μαριουπόλη** (η) πόλη της ΝΑ. Ουκρανίας στην Αζοφική Θάλασσα, όπου υπάρχει ακόμη έντονο ελληνικό στοιχείο. [ETYM] Μεταφορά του ελληνογενούς ουκρ. Mariupol (< *Μαρία* + *πόλη*) από το όν. της Maria Petrovna (ελλην. όν. *Σοφία Δωροθέα*), συζύγου του τσάρου της Ρωσίας Παύλου Α (1796-1801). Η πόλη έλαβε την ονομασία της από Έλληνες εγκατεστημένους εκεί από το 1779. Επί δεκαετίες ονομαζόταν Zdanov από το όν. του Σοβιετικού κομμουνιστή αξιωματούχου Andrey Zdanov (1896-1948). Το 1989 επανέκτησε την αρχική της ονομασία]. **μάρκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το όνομα της εταιρείας ή και η ίδια η εταιρεία, που έχει κατασκευάσει συγκεκριμένο βιομηχανικό προϊόν: *-Τι ~ είναι το αυτοκίνητο σου; -Φορντ* || *είναι η καλύτερη ~ ραδιοφώνου* | *τσιγάρο* ΦΡ. (οικ.-ως χαρακτηρισμός) **μάρκα μ' έκαψες** για προϊόν πολύ κακής ποιότητας ή για αναξιόπιστο άνθρωπο: *αυτό το βίνετο είναι ~ 2. το σήμα που βρίσκεται πάνω σε προϊόν και δηλώνει την κατασκευάστρια εταιρεία · **3.** κέρμα πλαστικό, μεταλλικό ή κοκ-κάλινο, το οποίο αντιπροσωπεύει συμβατική χρηματική αξία και χρησιμοποιείται κυρ. στις χαρτοπαικτικές λέσχεις, στα καζίνο κ.α. προς διευκόλυνση των συναλλαγών · **4.** (οικ.) άνθρωπος που ενεργεί με πονηριά, που κατορθώνει να πετυχαινει αυτό που θέλει σε κάθε περίπτωση: *πρόσχε τον αυτόν, είναι μεγάλη ~* || *είσαι μια ~ εσύ!* ΣΥΝ. πονηρός, πανούργος, επιτήδειος, (λαϊκ.-καθημ.) μαφία. [ETYM] < ιταλ. marca < γοτθ. marka «σύνορο, όριο» (πβ. αγγλ. mark «σημάδι»)].*

μαρκαδόρος (ο) **1.** στυλογράφος διαρκείας με υγρό μελάνι σε διάφορα χρώματα, που γράφει παχιά σε οποιαδήποτε επιφάνεια · **2.** υπάλληλος χαρτοπαικτικής λέσχεις, καζίνο κ.λπ., που μοιράζει στους πελάτες του καταστημάτος ή παραλαμβάνει από αυτούς τις μάρκες. — (υποκ.) μαρκαδοράκι (το) (σημ. **1.**).

[ETYM] Μεταφορά του ισπ. marcador < marca «σημάδι, ίχνος» + -dor (βλ. κ. -δότης). **μαρκάλω** (κ. -άω) ρ. μετβ. {μαρκάλω (λαϊκ.) (για πρά-γους, κριάρια και σπανιότ. για άλλα ζώα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή με (το θηλυκό) ΣΥΝ. βατεύω, καρβάλω, (!) πηδάω. Επίσης **μαρ-καλιζώ**. — μαρκάλισμα (το). [ETYM] < αλβ. markal «βατεύω άλογο»].

μαρκάρο ρ. μετβ. {μαρκάρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (λαϊκ., κα-θημ.) **1.** (κυριολ.) βάζω τη μάρκα σε (προϊόν), ώστε να φαίνεται η προέλευση του ΣΥΝ. σημάδεύω, σταμπάρω **2.** (γενικότ.) βάζω διακριτικό σήμα π.χ. σε (ζώο), για να φαίνεται σε ποιον ανήκει: *όσοι έχουν μεγάλη κοπάδια, μαρκάρουν τα γελάδια τους* **3.** εντοπίζω, διακρίνω μέσα από το πλήθος ΣΥΝ. επισημαίνω, σταμπάρω · **4.** ΑΘΛ. παίρνω θέση πολύ κοντά σε (αντίπαλο παίκτη), ώστε να τον εμπόδισω να επιτεθεί ή να πάρει πάσα. — μαρκάρισμα (το). [ETYM] < ιταλ. marcare < marca, βλ. κ. *μάρκα*]. **μαρκασίτης** (ο) θειούχο ορυκτό του σιδήρου, το οποίο έχει κρυστάλλους με μπρούτζινο-κίτρινο χρώμα· λόγω της έντονης λάμψης του χρησιμοποιείται για κατασκευή διακοσμητικών ειδών επίσης αποτελεί την πρώτη ύλη, όπως και ο σιδηροπυρίτης, για τη βιομηχανική παραγωγή του θειικού οξέως.

[ETYM] Μεταφορά του γαλλ. marcassite < μεσν. λατ. marcassita < αρσβ. marqasitā < ασσυρ. markhasitu < MarkhaSi, περιοχή της ΒΑ. Περσίας]. **Μαρκέλλα** (η) [μετν.] **1.** μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Μάρκελλος (ο) **1.** όνομα αγίων της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.

[ETYM] μετν. κύρ. όν. < λατ. Marcellus, υποκ. του Marcus, βλ. λ. *Μάρκος*]. **μαρκετερί** (η) {άκλ.} ειδική τεχνική για τη διακόσμηση ξυλινών επιφανειών με παραστάσεις ή σχήματα από έγχρωμα κομμάτια ξύλου, φύλλα μετάλλου, φιλτρίνη, ελεφαντόδοντο κ.ά. [ETYM] < γαλλ. marqueterie < p. marquer (στη σημ. «σημαδεύω, σχεδιάζω») < παλ. γαλλ. merchier (με την επιδρ. του marcher στη σημ. «πιέζω») < αρχ. σκανδ. merki «σημάδι». **μάρκετινγκ** (το) {άκλ.} ελλην. *αγοραστική* (επιστήμη, τέχνη) ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των επιχειρησιακών ενεργειών, όπως λ.χ. η έρευνα αγοράς, η ανάλυση των επιθυμιών του καταναλωτικού κοινού, η τιμολόγηση, η διαφήμιση, η προώθηση κ.λπ. των προϊόντων, με τις οποίες επιτυγχάνεται αύξηση των πωλήσεων της επιχείρησης. [ETYM] < αγγλ. marketing < market «αγορά» < δημιόδ. λατ. **marcatus* <

λατ. mercatus «εμπόριο, αγορά» < p. mercor «αγοράζω, εμπορεύομαι» < merc «απόκτημα, εμπόρευμα»].

μαρκήσιος (ο) {μαρκήσι-ου | -ων, -ους}, **μαρκησία** (η) {μαρκησιών} (ως τίτλος ευγενείας) ευγενής σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, με υψηλή θέση στη φεουδαρχική ιεραρχία, ανώτερη από εκείνη του κόμη και κατώτερη από την αντίστοιχη του δούκα. [ETYM. < μεσν. *μαρκέσιος* < μεσν. λατ. *marquesius* < *(comēs) marc(h)-ensis «κόμης συνοριακής περιοχής» (< γοθθ. marka «σύνορο, όριο»). Βλ. κ. *μάρακα*].

μαρκίζα (η) {ζωφ. γεν. πληθ.} **1.** προεξοχή στέγης ή εξωτερικού τοίχου οικοδομήματος για την προφύλαξη του από δυσμενείς καιρικές συνθήκες, αλλά και για διακοσμητικούς λόγους ΣΥΝ. γείσο, γείσομα, πρόστεγο **2.** (συνεκδ.) η ταμπέλα σε κέντρο διασκέδασης, θέατρο, κινηματογράφο όπου αναγράφονται τα ονόματα των καλλιτεχνών ή των συντελεστών. [ETYM. < γαλλ. *marquise*, θηλ. του *marquis* «μαρκήσιος» (βλ. κ. *μαρκήσιος*). Τον 17ο αι. η λ. απέκτησε και τη σημ. «προέκταση τέντας στη στρατιωτική σκηνή επίσημο, αξιωματικού»].

μάρκο (το) **1.** η νομισματική μονάδα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας **2.** η νομισματική μονάδα της Φινλανδίας. [ETYM. < γερμ. *Mark* < γοθθ. marka «σύνορο, όριο», που συνδ. με αρχ. σκανδ *mōrk* και αρχ. αγγλ. *mearc*].

μαρκόνης (ο) {μαρκόνηδες} (ναυτική αργκό) ο ασυρματιστής στα πλοία. Επίσης **μαρκονιστής**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο. [ETYM. Από το όν. του Ιταλού μηχανικού M.G. Marconi (1874-1937), εφευρέτη του ασυρμάτου].

Μάρκος (ο) **1.** όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον συγγραφέα του δεύτερου Ευαγγελίου **2.** ανδρικό όνομα. [ETYM. < μγν. *Márkos* < λατ. *Marcus*, πθ. < Mars «Άρης»].

μαρκούτσι (το) {ζωφ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η δερμάτινη καπνοσύριγγα του ναργιλέ- (κατ' επέκτ. οποιοδήποτε μακρόστενο αντικείμενο, κυρ. εξάρτημα μηχανήματος ΣΥΝ. *μαραφέτι* **2.** (!-εμφημ.) το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. πέος, *μαραφέτι*. [ETYM. < τουρκ. *marpuce*].

μαρμαγκα (η) {ζωφ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η δηλητηριώδης αράχνη- ΦΡ. (α) (ως απειλή) *θα σε φάει η μαρμαγκα | σ' έφαγε η μαρμαγκα αν...* θα πάθεις κακό, συμφορά: *αν τολμήσεις να ασκήσεις κριτική στις επιλογές του αρχηγού, ~ (β) το 'φάγε η μαρμαγκα* χάθηκε από προσώπου γης, εξαφανίστηκε. [ETYM. < αλβ. *merimangë* ή, κατ' άλλη άποψη, < **μαρμαγκάνα* (κατά το *δαγκάνα*) < **μερμηγκάνα* < *μέρμηγκας*].

μαρμαγό ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) ανακλώ το φως, λάμπω σαν το μάρμαρο: *μαρμαίρονσα επιφάνεια* ΣΥΝ. λαμποκοπό, ακτινοβολώ, αστραποβολώ, λαμπυρίζω. [ETYM. αρχ., βλ. λ. *μάρμαρο*].

μαρμαράδιο (το) (λαϊκ.) **1.** εργαστήριο καταργασίας μαρμάρων ΣΥΝ. μαρμαρογλυφείο **2.** ο τόπος όπου πωλούνται μαρμαρα.

Μαρμαράς (ο) κλειστή θάλασσα μεταξύ της ΝΑ. Ευρώπης και της ΒΔ. Μικράς Ασίας, που είναι η ονομασία του Αιγαίου Πέλαγος και τον Ευξείνιο Πόντο: *αλλιώς Προποντίδα* (η). Επίσης Θάλασσα του **Μαρμαρά** (η). [ETYM. Η ονομασία οφείλεται στα πλούσια κοιτάσματα εκλεκτού μαρμάρου και γρανίτη, τα οποία εξορύσσονται εκεί από πολλούς αιώνες (στις *Προκονήσους*)].

μαρμαράς (ο) {μαρμαράδες} (καθημ.) **1.** τεχνίτης ειδικός στην καταργασία του μαρμάρου, αυτός που επεξεργάζεται ή/και πωλεί μάρμαρα ΣΥΝ. μαρμαρογλύπτης **2.** (ειδικότ.) ο τεχνίτης που τοποθετεί μαρμαρίνες επενδύσεις ή κατασκευές (λ.χ. δάπεδα βεράντας, εξάρτηματα κουζίνας | μπάνιου κ.λπ.) σε οικοδομές.

μαρμαρένιος, -ια, -ιο [μεσν.] (καθημ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από μάρμαρο: ~ *σκάλα | επένδυση | κρίνη | πάρος | πλάκα | στήλη*- ΦΡ. (λογοτ.) *μαρμαρένια αλόγια* (ι) ο τόπος στον οποίο αναφέρονται ακριτικά τραγουδία ότι έγινε η μονομαχία μεταξύ του Διγενή Ακρίτα και του Χάρου κατά τον ακριτικό μυθιστορικό κύκλο (ii) (μτφ.) κάθε πεδίο σκληρής αναμέτρησης. Επίσης *μαρμαρίνιος*, -η, -ο [μγν.].

μαρμαρίνη κ. **μαρμαρίνα** (η) {μαρμαρίνων} (κυρ. στον πληθ.) μαρμαρίνη πλάκα αποτελούμενη από συγκολλημένα πλακίδια (συνήθως διαφόρων χρωμάτων) που χρησιμοποιείται στην επιστροφή διαπέδων: *τα μισά πατώματα τα έχει στρώσει με μωσαϊκό και τα υπόλοιπα με μαρμαρίνες*. [ETYM. < *μάρμαρο* + παραγ. επίθημα -ίνη (πβ. *βιταμίνη*)].

μάρμαρο (το) {μαρμάρο-ου | -ων} **1.** σκληρό κρυσταλλικό ασβεστούχο πέτρωμα λευκού ή άλλου χρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται από την αρχαιότητα στη γλυπτική, στην κατασκευή μνημείων, τάφων ή ως διακοσμητικό υλικό στην οικοδομική: *πεντελικό | παριανό* ~ ΦΡ. (α) (εκφραστ.) *μένο μάρμαρο* μένο άφανος από έκπληξη ΣΥΝ. απολιθώνομαι, αποσβολώνομαι, μένο στήλη ύψατος (β) *πληρώνω το μάρμαρο* βλ. λ. *πληρώνω* **2.** (συνεκδ.) προτομή, άγαλμα ή άλλο καλλιτέχνημα κατασκευασμένο από τέτοιο πέτρωμα: *αρχαία* ~ || *τα ~ του Παρθενώνα πρέπει να επιστραφούν στην Ελλάδα*-. (μτφ.) **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από δύναμη και σκληρότητα ή που διαθέτει ισχύ και γενναϊότητα: *στήθος* - **4.** πολύ παγωμένος: *τα χέρια μου είναι ~ απ' το κρύο*. — μαρμαρικός, -ή, -ό [μγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελγίνειος*. [ETYM. < μγν. *μάρμαρον*, μεταπλ. τ. του αρχ. *μάρμαρος* < *μαρμαίρω* «λάμπω, ακτινοβολώ» < **μαρ-μάρ-ιο* (με εκφραστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *μαρ-* < **mr-*, συνεστάμ. βαθμ. του I.E. **me-* «λάμπω, ακτινοβολώ», πβ. *σανσκρι. mārīci-* «κατίνα φωτός», λατ. *marior* «μάρμαρο», γαλλ. *marbre* (> αγγλ. *marble*), ισπ. *mármol* κ.ά.].

μαρμαρογλυπτική (η) η τέχνη της καταργασίας του μαρμάρου. — **μαρμαρογλύπτης** (ο) [μγν], **μαρμαρογλύπτρια** (η).

μαρμαρογλυφείο (το) [1895] (λόγ.) εργαστήριο καταργασίας μαρμάρου ΣΥΝ. μαρμαράδιο.

μαρμαρογλύφος (ο/η) (λόγ.) **1.** τεχνίτης ειδικός στην καταργασία του μαρμάρου ΣΥΝ. μαρμαρογλύπτης, μαρμαράς **2.** γλύπτης ειδικευμένος στην κατασκευή καλλιτεχνημάτων από μάρμαρο ΣΥΝ. μαρμαρογλύπτης. — μαρμαρογλυφία (η) [μγν.]. [ETYM. < μγν. *μαρμαρογλυφία* (υποχωφρη.) < *μάρμαρον* + *-γλυφία* < *γλύφω* (βλ. λ.)].

μαρμαροθέτημα (το) {μαρμαροθετήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΡΧΙΤ. ψηφιδωτό που αποτελείται από μικρά πολύχρωμα τεμάχια μαρμάρου και χρησιμοποιείται κυρ. στη διακοσμητική επιστροφή διαπέδων ή και τοίχων. [ETYM. < *μαρμαροθετώ* < *μάρμαρο* + *-θετώ* < *θετώ*].

μαρμαροκόλινα (η) {ζωφ. γεν. πληθ.} κολώνα κατασκευασμένη από μάρμαρο-μαρμαρίνη, διακοσμητική στήλη.

μαρμαροκονία (η) {ζωφ. πληθ.} το κονίαμα που αποτελείται από ασβέστη ή λεπτή σκόνη μαρμάρου και χρησιμοποιείται για επίχρση τοίχων, δεξαμενών ή άλλων επιφανειών, προσδίδοντας τους τη στιλ-πνότητα του μαρμάρου. [ETYM. μγν. < *μάρμαρον* + *-κονία* < *κονία* «σκόνη, άμμος» (βλ. λ.)].

μαρμαροκονίαμα (το) {μαρμαροκονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} κονίαμα από μαρμαρόσκονη.

μαρμαροκονίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. πνευμονική νόσος που προκαλείται από εισπνοή μαρμαρόσκονης. [ETYM. < *μάρμαρο* + *κονίαση*].

μαρμαροπελεκτής, -ή, -ό ο κατασκευασμένος από πελεκητό, δηλ. επεξεργασμένο, λείο και στιλπνό μάρμαρο: *εκκλησιά* ~.

μαρμαρόσκονη (η) {ζωφ. πληθ.} σκόνη από μάρμαρο, που χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό.

μαρμαρόστρωτος, -η, -ο [1843] αυτός που έχει στρωθεί με μαρμαρίνες πλάκες, που έχει δάπεδο ή επιστροφή από μάρμαρο: *- βεράντα | κάμαρα | εκκλησιά* ΣΥΝ. μαρμαροστρωμένος. — μαρμαροστρώνω ρ., **μαρμαρόστρωση** (η) [1843].

μαρμαροσγή (η) **1.** (λόγ.) το λαμπύρισμα στιλπνής επιφάνειας στο φως ΣΥΝ. ακτινοβολία · **2.** ΙΑΤΡ. σοβαρή πάθηση, κατά την οποία οι μυϊκές ίνες του μυοκαρδίου συστέλλονται με ρυθμό ταχύτατο, άτακτο και αναποτελεσματικό: ~ *των κόλπων ή κοιλιακή* ~ (που εντοπίζεται μόνο στο κοιλιακό μυοκάρδιο και προκαλεί πλήρη αρρυθμία των συστολών των κοιλιών) || ~ *των κοιλιών* (που καταλαμβάνει όλο το μυοκάρδιο και ισοδυναμεί με πάυση της καρδιακής λειτουργίας). [ETYM. αρχ. < *μαρμαίρω* «λάμπω, ακτινοβολώ» (< **μαρ-μάρ-ιό*). Βλ. λ. *μάρμαρο*].

μαρμαροσγία (ο) [1888] {μαρμαροσγιών} ΟΡΥΚΤ. πέτρα με κρυσταλλική δομή και μορφή λεπτού φύλλου, η οποία εμφανίζεται σε διάφορα χρώματα και λόγω της ιδιαίτερης λάμψης και της διαφάνειας της χρησιμοποιήθηκε παλαιότ. αντί για γυαλί.

μαρμαρόνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μγν.] {μαρμάρο-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (στα παραμύθια) κάνω (κάποιον/κάτι) μαρμάρινο, πέτρα: *η κακιά μάγισσα μαρμάρωσε το βασιλόπουλο* ΣΥΝ. πετρόνω ΦΡ. **μαρμαρομένους βασιλιάς** ο τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, που, σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, δεν σκοτώθηκε στη μάχη, αλλά βρίσκεται σε μια σπηλιά βαθιά στη γη, μέχρι την ώρα που θα ζωντανέψει πάλι, για να απελευθερώσει την Κωνσταντινούπολη ♦ **2.** (αμετβ.) μένο ξαφανικό ακίνητος και αμίλητος, μένο άναυδος από καταπληξη, φόβο, πανικό κ.λπ.: *άκουσα την είδηση και μαρμάρωσα* ΣΥΝ. κοκκαλώνω, πετρόνω, αποσβολώνομαι, μένο μάρμαρο. — μαρμαρόμα (το).

μαρμάρωση (η) [μγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επένδυση ή επιστροφή επιφανείας με μαρμαρίνες πλάκες: η ~ της *βεράντας* ΣΥΝ. μαρμαροστρώση **2.** ΦΩΤΟΓΡ. ανωμαλία που παρατηρείται στις φωτογραφικές πλάκες κατά την εμφάνισή τους και οφείλεται σε κακό χειρισμό ή σε αλλοιώσεις του υγρού εμφανίσεως.

μαρμελάδα (η) {ζωφ. γεν. πληθ.} γλύκισμα που παρασκευάζεται με τον βρασμό αποφλοιωμένων φρούτων μαζί με ζάχαρη ή μέλι, έως ότου σχηματιστεί παχύρρευστος, γλυκός πολτός. — (υποκ.) *μαρμε-λαδούλα* κ. **μαρμελαδίτσα** (η). [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. *marmelade* < πορτ. *marmelada* < *marmelo* «κυδόνι» < λατ. *melimelum* «γλυκό μήλο» < μγν. *μελίμηλον* «βερικόκο» < *μέλι* + *μήλον*].

μαρμίτα (η) {μαρμιτών} μεγάλη χύτερα μαγειρέματος από μέταλλο, η οποία διαθέτει διπλό τοίχωμα και κλείνει ερμητικά. [ETYM. < γαλλ. *marmitte* «χύτερα, λέβητας», πθ. < *mar-* (ονοματοποιη-μένη ρίζα, που δηλώνει κυρ. το γουργούρισμα της γάτας) + *mitte* «γατούλα», από τη μερική ομοχημία με το ουσ. *minette* «μικρό δοχείο» (που χρησιμοποιήθηκε χαιδευτικά και για τη γάτα)].

μαρμωτά (η) τρωκτικό που θηρεύεται για τη γούνα και το δέρμα του. [ETYM. < ιταλ. *marmotta*, όμοιος αρχής με το γαλλ. *marmotte* < ονο-ματοπ. θ. **marm-*, που δηλώνει τον τριγμό των δοντιών (πβ. γαλλ. *marmotte* «μιλώ μέσα από τα δόντια»)].

μαρνήρος (ο) (παλαιότ.) μέλος πληρώματος, ναύτης στα παλαιά μεγάλα ιστιοφόρα. — **μαρνήρικός**, -η, -ο.

[ETYM. < βεν. *marginer* < λατ. *marginus* «θαλασσινός» < *mare* «θάλασσα»].

Μάρνης (ο) ποταμός της Β. Γαλλίας, παραπόταμος του Σηκουάνα, όπου κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο αναχατίστηκαν τα γερμανικά στρατεύματα (1914).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *Marne*, πθ. < κελτ. *matra* «μητέρα», λόγω μιας θεότητας (μητέρας-θεάς), που οι κάτοικοι συνέδεαν με τα νερά του ποταμού].

μαρξικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Κ. Μαρξ: ~ *χειρόγραφα*.

μαρξισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύστημα των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και φιλοσοφικών αντιλήψεων και θεωριών που αναπτύχθηκαν από τους Γερμανούς διανοητές και θεωρητικούς του σοσιαλισμού Καρλ Μαρξ και Φρίντριχ Ένγκελς, με βασικότερες θέσεις το ότι η πάλη των τάξεων απετέλεσε ανέκαθεν τη βασική κινητήρια δύναμη της ιστορικής εξέλιξης και ότι ο καπιταλισμός στο μέλλον αναπόφευκτα θα αντικατασταθεί από ένα σοσιαλιστικό σύστημα διακυβέρνησης στο πλαίσιο μιας αταξικής κοινωνίας, μετά από επανάσταση και νίκη της εργατικής τάξης επί των αστών. — μαρξιστής (ο), μαρξίστρια (η), μαρξιστικός, -ή, -ό, μαρξιστικά-ά | -ός επίρρ. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. marxisme, από το όνομα του Γερμανού φιλοσόφου K. Marx (1818-83)]. **μαρξισμός-λενινισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} το σύστημα των φιλοσοφικών, οικονομικών και κοινωνικοπολιτικών αντιλήψεων, που διαμορφώθηκε από τη συμπλήρωση της μαρξιστικής θεωρίας με τις θεωρίες του ηγέτη της Ρωσικής Επανάστασης Β. Ι. Λένιν, ο οποίος ανέπτυξε τη μαρξιστική διαλεκτική, διατύπωσε τη θεωρία για τον ιμπεριαλισμό ως ανώτατο και τελευταίο στάδιο του καπιταλισμού και επεξεργάστηκε τη θεωρία της σοσιαλιστικής επανάστασης. — μαρξιστής-λενινιστής (ο), μαρξιστικός-λενινιστικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. marxisme-leninisme]. **μαροκέν** (το) {άκλ.} 1. κατσικίσιο δέρμα, ειδικά κατεργασμένο για την κατασκευή χαρτοφυλάκων ή για βιβλιοδεσία 2. χοντρό και στιλπνό χαρτί, που μοιάζει με το παραπάνω δέρμα 3. μεταξωτό ή συνθετικό ύφασμα με ανάγλυφα σχέδια. Επίσης **μαροκινό** [ETYM₂ < γαλλ. maroquin < Maroc «Μαρόκο» (βλ. λ.)]. **Μαρόκο** (το) (αραβ. Al-mamlakah al-Magribiyah = Βασιλείο του Μαρόκου) κράτος στο ΒΔ. άκρο της Αφρικής με πρωτεύουσα το Ραμπάτ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ντιράχμ. — **Μαροκινός** (ο), **Μαροκινή** (η), **μαροκινός**, -ή, -ό. [ETYM₂ < ιταλ. Marocco < αραβ. Marakh, παραφθορά του ονόματος Marrakes της ομώνυμης πόλης (Μαρακές), η οποία ήταν κάποτε πρωτεύουσα του Μαρόκου. Η αραβ. ονομασία Magribiya προέρχεται από τη λ. magrib «δύση»]. **μαρόν** (το) {άκλ.} κάστανο μεγάλου μεγέθους και εκλεκτής ποιότητας, που χρησιμοποιείται κυρ. στη ζαχαροπλαστική-ΦΡ. **μαρόν γκιά-σέ** (κ. γιάσέ) κάστανο σακχαρόπηκτο, που τρώγεται ως γλυκύσμα ή χρησιμοποιείται ως γαρνιτούρα άλλων γλυκισμάτων. Επίσης μαρόνι. [ETYM₂ < γαλλ. marron (πβ. κ. marron glacé), πθ. παράγωγο του πα-λαιστ. *marr- «πέτρα»]. **μαρούλι** (το) (μαρούλι-ιού | -ιών) ποώδες φυτό με βαθιά ρίζα, κοντό βλαστό και μεγάλα, λεία, κατσαρά ή στρουγγυλά φύλλα, τα οποία τρώγονται συνήθ. ομα ως σαλατικό, μπορούν όμως και να μαγειρευτούν (π.χ. σε φρικασέ). — (υποκ.) μαρούλι (το). [ETYM₂ < μινγ. μαρούλιον, πθ. < *άμαρούλιον, υποκ. του λατ. *amarulla (lactuca) «πικρό λάχανο» < amarum «πικρός»]. **μαρουλοσαλάτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η σαλάτα που γίνεται κυρ. από μαρούλι, καθώς και άλλα υλικά (κρεμμύδι, λαδούδι, αλάτι κ.ά.). **μαρουλόσπορος** (ο) [μεσν.] ο σπόρος του μαρουλιού. **μαρουλοφύλλο** (το) [μεσν.] το φύλλο του μαρουλιού, που τρώγεται ως σαλατικό. **Μαρούσι** (το) → Άμαρούσιο

μαρς επιφών. 1. ΣΤΡΑΤ. ως παράγγελμα για τη συγχρονική εκκίνηση πορείας, την έναρξη ασκήσεως, κινήσεως κ.λπ.: *μεταβολή, ~!* | *άρξα-σθε βάδην, εμπρός ~!* ANT. αλι, στοπ! 2. ΜΟΥΣ. **μαρς** (το) στρατιωτικό εμβατήριο έντονα ρυθμικό και σε γοργή κίνηση, κατάλληλο να συγχρονίζει το βήμα στρατιωτών που κάνουν παρέλαση, πορεία. [ETYM₂ < γαλλ. marche, προστ. του ρ. marcher «βαδίζω» < παλ. γαλλ. marchier < φρανκον. *markon «μετρό (με βήματα), σημάδι» < γοθθ. niarka «σύνορο, όριο» (βλ. κ. μαρκάρω)]. **Μάρσαλ** (Νησιά) (τα) (αγγλ. Republic of the Marshall Islands = Δημοκρατία των Νησιών Μάρσαλ) νησιωτικό κράτος στον Κ.Δ. Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Ντάλαπ Ουλίγκα Νταρριτ, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Μικρονησιακή και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α. [ETYM₂ Από το όνομα του John Marshall, Βρετανού εξερευνητή, που κατέφθασε στα νησιά το 1788]. **μαρσάρω** ρ. αμετβ. {μάρσαρ-α κ. -ισα} (καθημ.) (για οδηγό αυτοκινήτου ή μοτοσυκλέτας) πατώ γρήγορα και απότομα το πεντάλ της βενζίνης έτσι, ώστε το όχημα να κινηθεί με μεγάλη ταχύτητα. — **μαρσάρισμα** (το).

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. marcher «βαδίζω, προχωρώ», βλ κ. *μαρς*]. **μάρσιππος** (ο) {μαρσίπ-που | -ων, -ους} 1. ΖΩΟΛ. μεγάλος, δερμάτινος θηλακός στην κούλια χόρα του θηλακού ορισμένων ειδών ζώων (π.χ. καγκουρό, κοάλα), μέσα στον οποίο μεταφέρονται και θηλάζουν τα νεογνά 2. ειδική θήκη που στηρίζεται με λουριά στους ώμους και στην οποία τοποθετεί κανείς μωρό όταν κινείται ο ίδιος. [ETYM₂ αρχ., αγν. ετύμου, δάνειο ίσως μικρασιατ. προελ.]. 2. **μαρσιποφόρος**, -ος, -ο [1867] ΖΩΟΛ. 1. αυτός που φέρει μάρσιππο: ~ *ζώο* 2. **μαρσιποφόρο** (το) κάθε θηλαστικό που ανήκει σε συγκεκριμένη τάξη, κύριο χαρακτηριστικό της οποίας είναι η πρώτη γέννηση των νεογνών και η ολοκλήρωση του σχηματισμού και της ανάπτυξης τους μέσα σε μάρσιππο (βλ. λ.) περιλαμβάνει είδη ζώων που ζουν κυρ. στην Αυστραλία και τη Νέα Γουινέα, γνωστότερο των οποίων είναι το καγκουρό. **μαρσιπέ** (το) {άκλ.} 1. μικρό σκαμνί για τα πόδια 2. βοηθητικό σκαλοπάτι στα πλαϊνά παλαιών αυτοκινήτων, φορητών ή τρένων για την διευκόλυνση της ανόδου και της καθόδου των επιβατών. [ETYM₂ < γαλλ. marchepied < marcher «περπατώ» + pied «πόδι»]. **Μαρσίνος** (ο) ΜΥΘΟΛ. Σαελινός από τη Φρυγία, δεινός αωλητής, ο

οποίος προκάλεσε τον Απόλλωνα να συναγωνιστούν στη μουσική τέχνη. [ETYM₂ αρχ., αγν. ετύμου, φρυγ. προελ.]. **μαρτελάτο** επίρρ. ΜΟΥΣ. σφυροκοπώντας: ένδειξη τρόπου παιζιματος (τουσέ) στο πιάνο και το βιολί (με μικρά κοφτά χτυπήματα του δοξαριού). [ETYM₂ < ιταλ. martellato < ρ. martellare «σφυροκοπώ» < martello «σφυρί» < υστερολατ. martellus, παραλλ. τ. του marculus, υποκ. του λατ. marcus (idia σμ.)].

Μάρτης (ο) [μεσν.] 1. (καθημ.) ο Μάρτιος (βλ. λ.)-ΦΡ. (α) *λείπει ο Μάρτης απ' τη Σαρακοστή*; για άτομα που παρευρίσκονται ή αναμειγνύονται παντού (β) (παροιμ.) *από Μάρτη καλοκαίρι κι από Αύγουστο χειμώνα* βλ. λ. *Αύγουστος* (γ) (παροιμ.) *Μάρτης γδάρτης (και κακός παλουκοκαύτης)* βλ. λ. *παλουκοκαύτης* 2. (ως προσχηματικό) ασπροκόκκινο νήμα που δένεται στον καρπό του χεριού όλο τον Μάρτιο, επειδή, κατά τη λαϊκή αντίληψη, προφυλάσσει από το κάψιμο του ήλιου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.

μαρτιάτικα επίρρ. (καθημ.) κατά τον μήνα Μάρτιο, όσο διαρκεί ο Μάρτιος: τι σου ρέει να κάνεις *πάνιο στη θάλασσα* ~;

μαρτιάτικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που σχετίζεται με τον Μάρτιο, αυτός που συμβαίνει τον Μάρτιο: ~ *ημέρα* | *χρόνι* | *κρόο*-ΦΡ. **μαρτιάτικο πουλί**, **αυγουνταίικο αβγό** για πρόσωπα που ενεργούν την κατάλληλη στιγμή ή για πράγματα που γίνονται στη ώρα τους.

μαρτινί (το) {άκλ.} ελαφρό οινόπνευματόδες ποτό με υπόλευκη ή κοκκινωπό χρώμα, που προέρχεται από την Ιταλία. [ETYM₂ Από την επωνυμία του ιταλ. οίκου Martini e Rossi, που παράγει το ποτό].

Μαρτινικά (η) νησί των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα, υπερπόντια επαρχία της Γαλλίας. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. Martinique, αγν. ετύμου].

Μάρτιος (ο) 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα αγίου και παπών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. [ETYM₂ < μινγ. *Martinos* < λατ. Martinus < θεωνόμο Mars, -ritis «Άρης»].

Μάρτιος (ο) {Μαρτίου} ο τρίτος μήνας του έτους και ο πρώτος της άνοιξης (μαζί με τον Απρίλιο και τον Μάιο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης (καθημ.) Μάρτης [μεσν.] (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*. [ETYM₂ μινγ. < λατ. Martius < Mars «Άρης»].

μάρτυρας (ο/η) {(θηλ. γεν. μάρτυρος) μαρτύρων} 1. πρόσωπο που είναι παρόν σε συγκεκριμένο συμβάν (κυρ. δυστύχημα, εγκληματική πράξη) και έχει προσωπική αντίληψη του γεγονότος: *ήμουν* | *βρέθηκα* ~ *μας* *ασυνήθιστης σκηνής* | *της σύγκρουσης* || *γινόμαστε μάρτυρες ενός φαινομένου συλλογικής αδιαφορίας* || (μτφ.) η *δέυτερη φωτογραφία* είναι ο *αγευθός* ~ *τού στυγρού εγκλήματος* || *αυτόπτης* - (βλ. λ. *αυτόπτης*)-ΦΡ. **μάρτυρ μου ο Θεός** (Κ.Δ. Ρομ. 1,9: *μάρτυς γάρ μου εστί ο θεός*) ο Θεός βεβαιώνει την αλήθεια των λόγων μου- για να επιβεβαιώσουμε και να ισχυροποιήσουμε την ειλικρίνεια των λόγων μας 2. ΝΟΜ. πρόσωπο που καταθέτει ενόρκως σε δικαστική ή άλλη αρχή ότι υπέπεσε στην αντίληψη του και αφορά σε υπόθεση, η οποία διερευνάται δικαστικώς ή παρουσία και η κατάθεση του έχει αποδεικτική αξία: κατά τη *χθεσινή συνεδρίαση του δικαστηρίου εξετάσθησαν συνολικά δέκα* ~ || η κατάθεση του ~ *κατηγορίας* | *υπερασπίσεως* || *εξαγοράζω έναν* ~ || *προτεινόμενος κάποιον για* -|| *καλώ τον* ~ || *αξιόπιστος* - 3. πρόσωπο που με την παρουσία του επιβεβαιώνει επίσημη νομική πράξη, η οποία διενεργείται από άλλους ενόπιον αρμόδιας αρχής: *για την έκδοση άδειας γάμου απαιτούνται* ~ || (παλαιότ.) ~ *μονομαχίας* || *περίσταται* (ως) ~ · 4. ΘΡΗΣΚ. το πρόσωπο που διάχθηκε, βασανίστηκε και θανατώθηκε για την εμμονή του στη θρησκευτική του πίστη (βλ. κ. λ. *μεγαλομάρτυρας*, *νεομάρτυρας*) 5. (κατ' επέκτ.) το πρόσωπο που βασανίστηκε ή και θανατώθηκε για τις πεποιθήσεις του ή γενικότ. για υψηλά ιδανικά: ~ *της ελευθερίας* | *της δημοκρατίας* | *της δικαιοσύνης* 6. (μτφ.) οποιοσδήποτε βασανίζεται, υφίσταται ταλαιπωρίες: *αυτός είναι* ~ *με τη γυναίκα που έχει* ΣΥΝ. ήρωας. Επίσης (λόγ.) μάρτυς (ο/η) [αρχ.] {μάρτυρες}. [ETYM₂ μεσν. < αρχ. *μάρτυς*, -υρος < *μάρ-τυ-ρς (με ανομοιοσημία του ρ.) < *(s)mfr-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)mer- «θυμώμαι», πβ. σανσκρ. smārti, λατ. memoria «μνήμη» (> γαλλ. mémoire, ισπ. memoria) κ.ά. Ομόρρ. *μάρ-μνα* (βλ. λ.). Η λ. στη χριστιανική εποχή έλαβε την ειδική σμ. εκείνου που διακηρύττει την πίστη του και είναι πρόθυμος να θυσιάσει γι' αυτήν. Με αυτή τη σμ. η λ. πέρασε στο λατ. martyr και μέσω αυτού σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. martyr, γαλλ. martyr, ιταλ. martire κ.ά.].

μαρτυρημα (το) [αρχ.] {μαρτυρήμ-ατος | -ατα, -άτων} η αποκάλυψη ενός μυστικού.

μαρτυρία (η) [μεσν.] (λαϊκ.) 1. η κατάθεση προσώπου σχετικά με όσα είδε, άκουσε ή αντιλήφθηκε · 2. το μαρτυρικό (βλ. λ.) ΣΥΝ. μαρτυρική.

μαρτυρία (η) [αρχ.] {μαρτυριών} 1. προφορική ή γραπτή, ένορκη ή μη αφήγηση όσων είδε, άκουσε ή αντιλήφθηκε κάποιος σχετικά με συμβάν που διερευνάται δικαστικώς: θεωρείται βασικό στοιχείο αποδείξεως κατά τη δίκη: *δίνω* ~ *για την υπόθεση* || *επικαλούμαι* ~ || «κατά την εκδίκαση της έφσεως, ανακαλύφθηκε ότι το σενάριο είχε κατασκευαστεί επί τη βάσει εσφαλμένων ~» (εφημ.) || η ~ *του έχει κύρος* || *ένορκη* | *αποκαλυπτική* | *προσωπική* | *έγκυρη* | *αξιόπιστη* ~ 2. (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε έχει ληφθεί ή γραφεί για ένα θέμα, στοιχείο περισσότερο ή λιγότερο αξιόπιστο: *οι* - *γύρω από το πρόσωπο και τη δράση του είναι αντιφατικές* || *τα απομνημονεύματα αποτελούν πολύτιμη* ~ *για την εποχή της επανάστασης* ΣΥΝ. πληροφορία, μνεία: ΦΡ. η *έξωθεν καλή μαρτυρία* βλ. λ. *έξωθεν*.

μαρτυριάρης, -α/-ισσα, -ικο {μαρτυριάρηδες} αυτός που σύστημα-

τικά αποκαλύπτει (μαρτυρεί) τις επιληψιμες πράξεις των άλλων ΣΥΝ. (κακός.) καρφί.

[ETYM₁ < μαρτυρώ + παραγ. επίθημα -ιάρης].

μαρτυριάτικο (το) (λαϊκ.) μικρός μεταλλικός σταυρός ή εικόνασμα που δίνεται από τον ανάδοχο, για να καρφισωθεί στο ένδυμα καθενός από τους παρευρισκόμενους στο μυστήριο της βάπτισης ΣΥΝ. μαρτυρία, μαρτυρικό. Επίσης μαρτυρικά

μαρτυρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μάρτυρα ή τη μαρτυρία: ~ κατάθεση **2.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που σχετίζεται με τους μάρτυρες της πίστεως, δηλ. τα πρόσωπα που βασανίστηκαν και θανατώθηκαν, επειδή δεν θέλησαν να απαρνηθούν τον χριστιανισμό: -στέφανος **3. μαρτυρικό** (το) (α) τροπάριο που ψάλλεται προς τιμήν μάρτυρα της Εκκλησίας με θέμα το μαρτύριο που υπέστη και τον ηρωικό θάνατο του (β) το μαρτυριάτικο (βλ. λ.) ΣΥΝ. μαρτυρία, μαρτυρικά **4.** (κατ' επέκτ.) γεμάτος βάσανα, αυτός που υπέστη ταλαιπωρίες, κακουχίες, μεγάλες δοκιμασίες: ~ ζωή | θάνατος | πόλη | νήσος | *μεγαλόνησος* (η Κύπρος) | *βίος* | *αναμονή* | *πορεία* ΣΥΝ. βασανιστικός, βασανισμένος, τυραννισμένος. — μαρτυρική -ά | -ός [μεσν.] επίρρ.

μαρτύριο (το) {μαρτυρ-ου | -ων} **1.** η σκληρή δοκιμασία, η δεινή κατοποίηση, που μπορεί να οδηγήσει μέχρι και στον θάνατο: *υπέφεραν τόσα και τόσα μαρτύρια για γάμο του αγώνα* ΣΥΝ. βασανιστήριο, κακουχία ΦΡ. (α) κάνω **τη ζωή μαρτύριο** (σε κάποιον) υποβάλλω (κάποιον) σε ταλαιπωρίες ή τον κάνω δυστυχισμένο (β) **το μαρτύριο του Ταντάλου** βλ. λ. *Τάνταλος* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. τα σωματικά βασανιστήρια και ο βίαιος θάνατος που υπέστησαν πολλοί χριστιανοί για την πίστη τους από τους ειδωλολάτρες ή, σε νεότερες εποχές, από αλλόδοτους: *το ~ του Αγίου Στεφάνου | της Αγίας Βαρβάρας | της Αγίας Αικατερίνης* - ΦΡ. (α) οδός τού *μαρτυρίου* (ι) ο δρόμος που ακολουθήσε ο Ιησούς Χριστός σηκώνοντας τον σταυρό του από το Πραιτώριο μέχρι τον λόφο τού Γολγοθά (ii) (μτφ.) επίμονη προσπάθεια και δεινή ταλαιπωρία για την επίτευξη σκοπού (β) **σταυρός τού μαρτυρίου** (ι) ο σταυρός πάνω στον οποίο βρήκε μαρτυρικό θάνατο ο Ιησούς Χριστός (ii) (μτφ.) (*σηκώνω* | *αίρω* τον σταυρό τού *μαρτυρίου*) για οποιαδήποτε δεινή ταλαιπωρία, σωματικό ή ψυχικό βασανιστήριο υφίσταται κάποιος (βλ. κ. λ. *σηκώνω*) **3.** η έντεχνη περιγραφή τού βίου και τού μαρτυρικού θανάτου κάθε μάρτυρα της Εκκλησίας **4.** ο χώρος όπου φυλάσσονται τα ιερά λείψανα μάρτυρα της Εκκλησίας **5.** τα κτίσματα που ανεγέρθηκαν από τους πρώτους χριστιανούς πάνω στους τάφους των μαρτύρων · **6.** πράγμα ή αντικείμενο με το οποίο πιστοποιείται κάτι, το αποδεικτικό στοιχείο ΣΥΝ. τεκμήριο, πειστήριο, απόδειξη.

[ETYM₁ < αρχ. μαρτύρον, αρχική σημ. «μαρτυρία, απόδειξη, υπενθύμιση», < μάρτυς, -υρος. Η αρχική σημ. απαντά επίσης στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα (πβ. *Ψαλμ.* 119, 36: *κλίνων την καρδίαν μου εις τα μαρτύρια σου*).

μαρτυρολόγιο (το) [μτγν.] {μαρτυρολογί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. το βιβλίο που περιλαμβάνει εξιστορήσεις τού βίου και τού μαρτυρικού θανάτου αγίων μαρτύρων της Εκκλησίας **2.** (κατ' επέκτ.) ο κατάλογος ανθρώπων που υπέστησαν βασανιστήρια και βρήκαν τον θάνατο για τις ιδέες, τις πεποιθήσεις τους κ.λπ. **3.** σειρά ταλαιπωριών, δοκιμασιών.

μαρτύριος ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μαρτυρ-είς (λαϊκ. -ός...)} | μαρτύρησα, -οίμαι, -είται... (λαϊκ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος (λόγ. μεμαρτυρη-μένος) ♦ (μετβ.) **1.** δίνω μαρτυρία, συμβάλλω στην πιστοποίηση πράγματος: *πινακίδες που μαρτυρούν την ύπαρξη γραφής στα μνημειακά χρόνια* || ο *περυσινός ισολογισμός μαρτυρεί με πόση φειδώ διαχειριστήκαμε τα οικονομικά του συλλόγου* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, πιστοποιώ, επικυρώνω, φανερώνω **2.** αποκαλύπτω: *οι δηλώσεις της μαρτυρούν την πρόθεση της να αναμειχθεί στην πολιτική* || η *όψη σου μαρτυρεί την ενοχή σου* ΣΥΝ. φανερώνω ΑΝΤ. κρύβω **3.** αναφέρο (σε ανώτερο, στις αρχές, γενικότε. σε άλλους) επιληψιμες ή αξιοπινειες πράξεις (κάποιου): *πήγε και με μαρτύρησε στον διευθυντή!* || θα σε *μαρτύρησω στον δάσκαλο!* **4.** καταθέτω ό,τι γνωρίζω ή έχω αντιληφθεί (για συμβάν που διερευνάται δικαστικώς) ΣΥΝ. δίνω μαρτυρία, δίνω κατάθεση ♦ (αμετβ.) **5.** ΕΚΚΛΗΣ. (για τους μάρτυρες) υφίσταμαι σωματικά βασανιστήρια και βρίσκω μαρτυρικό θάνατο (για την πίστη μου) **6.** (κατ' επέκτ.) υφίσταμαι ταλαιπωρίες, μεγάλες δοκιμασίες: *μαρτύρησα μέχρι να βρω ταξί* || η *κοπέλα μαρτύρησε στα χέρια της κακάς μητριάς της* ΣΥΝ. δεινοπαθώ, υποφέρο, βασανίζομαι, τυραννιέμαι, δοκιμάζομαι, ταλαιπωρούμαι, παιδεύομαι, κακοπαθαίνω ΑΝΤ. ευτυχώ, καλοπερνώ **7.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. *μαρτυρείται, μαρτυ-ρούνται*) πιστοποιείται από σχετικές ενδείξεις, μαρτυρίες, πηγές: *δεν ~ η ακριβής χρονολογία συγγραφής τού Ερωτικού ΣΥΝ.* αναφέρεται, παραδίδεται.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, μάρτυς* (ο) → μάρτυρας

μαρωνίτης (ο) {μαρωνιτών}, μαρωνίτισσα (η) {μαρωνιτισσών} χριστιανός μοναχολήτης τού Λιβάνου, μέλος Εκκλησίας (της Μαρωνιτι-κή), που χρησιμοποιεί την Αραβική στη Θεία Λειτουργία και έχει σχέσεις με την Καθολική Εκκλησία. — μαρωνιτικός, -ή, -ό. [ETYM₁ Μεταφορά τού γαλλ. Maronite < Maron, όνομα Σύρου μοναχού τού 6ου αι. μ.Χ.] **μας** αντων. → εγώ **μάσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) **1.** το φαγητό, κυρ. σε υπερβολική ποσότητα: *όσο καιρό μάς φιλοξενούσε, το χαμέ ρίζει στη ~ και την ζα-πλα-* ΦΡ. *μάσες, ζάπλες και φοιές* για τεμπέλια και καλοπέραση **2.** (μτφ.) οικονομικό κέρδος, συνήθ. αθέμιτο: *η υπόθεση είχε μεγάλη -, γι' αυτό και την ανέλαβε ΣΥΝ. μάζα.* [ETYM₁ < μασός (υποχωρητ.)]. **μασάζ** (το) {άκλ.} μεθοδική και συστηματική μάλαιξη μέρους τού σώματος, με σκοπό τη θεραπεία, την ανακούφιση από τον πόνο, τη χα-

λάρωση ή την αισθητική του βελτίωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαράζ*. [ETYM₁ < γαλλ. massage < p. masser < αραβ. massa «τρίβω, χαϊδεύω»].

μασαζήτικο (το) (λαϊκ.) κρυφό πορνείο, το οποίο εμφανίζεται ως νιστιτούτο μασάζ.

[ETYM₁ < μασάζ + παραγ. επίθημα -ήτικο (βλ. λ.) κατά τα ουσ. σε -τζής, λ.χ. *παλαιτζή-ήτικο, παστατζή-ήτικο*].

μασέλα (η) {δύσchr. μασελών} (καθημ.) **1.** το καθένα από τα δύο εμπρόσθια τμήματα τού κρανίου ανθρώπου ή ζώου, στα οποία φύονται τα δόντια ΣΥΝ. γνάθος, σιαγόνα **2.** (συνεκδ.) η σειρά των δοντιών σε καθεμιά από τις γνάθους: *από το κρύο χτυπούσαν οι ~ του ΣΥΝ.* οδοντοστοιχία- ΦΡ. (κακός.) **τρόσω με δέκα μασέλες** κερδίζω πάρα πολλά χρήματα, κυρ. εκμεταλλευόμενος πρόσωπα ή καταστάσεις **3.** η τεχνητή οδοντοστοιχία που τοποθετείται για αντικατάσταση της φυσικής. — (υποκ.) *μασελάκι* (το) κ. *μασελίτσα* (η) (σημ.3). [ETYM₁ μεσν. < ιταλ. mascella «σαγόνι» < λατ. maxilla, υποκ. τού mala «γνάθος»].

μασέρ (ο) {άκλ.}, **μασέζ** (η) {άκλ.} αισθητικός ή φυσιοθεραπευτής ειδικευμένος στο μασάζ ΣΥΝ. χειρομαλάκτης [ETYM₁ < γαλλ. masseur < p. masser, βλ. κ. *μασάζ*].

μασέτα κ. **μαστέτα** (η) {μασετών} μεγάλο μαχαίρι με μακριά λάμα, που χρησιμοποιείται στην Κ. και Ν. Αμερική για τη συγκομιδή της ζάχαρης ως όπλο ή για το άνοιγμα μονοπατιών στη ζούγκλα. [ETYM₁ Μεταφορά τού γαλλ. massette < masse «σφυρί - ράβδος» < δη-μιόδ. λατ. *mattea, που συνδ. με κλασ. λατ. mateola].

μάσηση (η) [μτγν.] {~ς κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η κατάπιση της τροφής σε μικρά κομμάτια με τη βοήθεια των δοντιών και η πολ-τοποίηση τους με τη βοήθεια τού σάλιου, ώστε να διευκολυνθεί η κατάποση. Επίσης (καθημ.) **μάσημα** (το) [αρχ.].

μαστήριμας (ο) [αρχ.] ΑΝΑΤ. καθέννας από τους δύο μυς της παρεάς, που υποβοηθεί την κίνηση της κάτω γνάθου κατά τη μάσηση.

μαστήριος, -α, -ο [1836] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη μάσηση: ~ *επιφάνεια των δοντιών* | *μύες* | *χωρά* | *νεύρο*.

μαθητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μάσηση: ~ *λειτουργία*.

μασά (η) (λαϊκ.) **1.** μεταλλικό εργαλείο σε σχήμα λαβίδας για το σκάκισμα της φωτιάς και τη μεταφορά των πυρομένων κάρβουνων ΣΥΝ. πυράρα, τιμπάδα, πυρολαβίδα **2.** (ειδικότ.-λαϊκ.) κρουστό λαϊκό μουσικό όργανο της Θράκης, που αποτελείται από μία μασά (σημ. 1) για τζάκι, τα σκέλη της οποίας απολήγουν σε μεταλλικά κύμβαλα. [ETYM₁ < όνιμο μεσν. *μασιών* < τουρκ. masa < αραβ. mihassa].

μασίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σόμπα συνήθως παραλληλεπίπεδη, που χρησιμοποιείται και για μαγειρέμα.

[ETYM₁ Μεταφορά τού γαλλ. machine (αντιδάν.) < λατ. machina < αρχ. δωρ. *μάχανά* | *μηχανή*].

μασίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} άνθρωπος με μεγάλη σωματική δύναμη.

[ETYM₁ Μεταφορά τού ιταλ. Maciste (όν. μυώδους ήρωα ταινιών της δεκαετίας τού '60), πηθ. < γαλλ. machiste < macho (σήμερα με άλλη σημ.) < ισπ. macho < λατ. masculus «αρσενικός»].

μασίφ επίθ. {άκλ.} *συμπαγής: πόρτα από ~ ζύλο* || *αυτός ο σταυρός είναι ~* (όχι κοψιφός). [ETYM₁ Αντιδάν., < γαλλ. massif < masse < λατ. massa < αρχ. *μάσα*].

μάσκα (η) {σπάν. μασκών} **1.** κάλυμμα τμήματος ή ολόκληρου τού προσώπου, που το φορά κανείς, για να μην αποκαλύπτεται η ταυτότητα του: *οι ληστές φορούσαν μάσκες* || *η μάσηρ ~ τού Ζορρό* ΣΥΝ. προσωπίδα **2.** ανθρωπόμορφο, ζωμόμορφο ή τερατόμορφο ομοίωμα προσώπου, που χρησιμοποιείται για μεταμφίεση σε διάφορες περιπτώσεις (στο θέατρο, τις Απόκριες, σε τελετές διαφόρων λαών): *κομική* | *τραγική* -|| ~ *με μαγικό-αποτρεπτικό χαρακτήρα* || *φοράω* | *βάζω* - ΣΥΝ. προσωπίδα, προσωπείο, (λαϊκ.) μουσούνα **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. έργο γλυπτικής, που αναπαριστά το πρόσθιο τμήμα της κεφαλής προσώπου ή ζώου **4.** εξάρτημα που καλύπτει ολόκληρο ή μέρος τού προσώπου για λόγους προστασίας (π.χ. από δηλητηριώδη αέρια), μπορεί δε να συνδέεται με αναπνευστικό σωλήνα ή αναπνευστική συσκευή: ~ *οξυγόνου* | *των δυτών* || *χειρουργική* | *αντιασφύζιογόνος* - **5.** στερεό, ρευστό ή υπόρρεστο κοσμητικό προϊόν υπό μορφήν κρέμας ή πολτού, που εφαρμόζεται για ορισμένο χρονικό διάστημα στο δέρμα τού προσώπου με σκοπό να το καθαρίσει σε βάθος, να το φρεσκάρει και να το τονώσει **6.** (μτφ.) η έκφραση τού προσώπου, που δεν αποκαλύπτει πραγματικά συναισθήματα ή προθέσεις: *οι έφηβοι κρύβουν συνήθως την ευαισθησία τους πίσω από μια ~ αδιαφορίας* ΣΥΝ. προσωπείο ΦΡ. (α) *πέφτων οι μάσκες* αποκαλύπτονται οι πραγματικές προθέσεις κάποιου (β) *βάζω* | *βαβάζω* αποκαλύπτω τις πραγματικές μου προθέσεις · **7.** ΝΑΥΤ. το κυρτό μέρος της πλώρης πλοίου, είτε από τη δεξιά είτε από την αριστερή πλευρά, που εκτείνεται από την καρίνα μέχρι το κατάστρωμα και πάνω στο οποίο κτυπούν τα κύματα κατά την κίνηση τού σκάφους · **8.** τμήμα επί εμπρόσθιου μέρους τού αυτοκινήτου που βρίσκεται κάτω από το καπό και πάνω από τον προφυλακτήρα.

[ETYM₁ Αντιδάν., < ιταλ. masca < μεσν. λατ. masca «φόντασμα, μίγισσα» < *basca < μτγν. *βάσκα*, «γλώσσα» τού Ησυχίου: *βάσκεν λέγειν, κακολογείν* (όρος της μαγείας). Το *βάσκα* συνδέεται πηθ. με τις ονο-ματοποιημένες λ. *βάζω* | *βαβάζω* «μιλώ, ψευδίζω, ψιθυρίζω»].

μασκάλι (η) → μασγάλη

μασκαρα (η) {χωρ. πληθ.} ρευστό ή υπόρρεστο καλλυντικό σε χρώμα μύρο, καφέ, μπλε ή πράσινο, με το οποίο τονίζονται ή βράφονται οι βλεφαρίδες.

[ETYM₁ < αγγλ. mascara < ιταλ. maschera «μάσκα», βλ. κ. *μάσκα*].

μασκαράλικο κ. **μασκαράλικο** (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) πράξη ή συμπεριφορά που αρμόζει σε γελόιο ή άτιμο άνθρωπο ΣΥΝ. καραγκοζιλίκι. [ETYM₁ < τουρκ. maskarah].

μασκαράς (ο) {μασκαράδες} **1.** πρόσωπο που φορά μεταμφίεση (στις Απόκριες ή σε άλλη γιορτή): *στον χορό ήταν ντυμένοι όλοι* - ΣΥΝ. μασκαρεμένος **2.** (σκαπτ.) άνθρωπος ντυμένος στην καθημερινή ζωή με έξαλλο ή γελοίο τρόπο **3.** (οικ.) άνθρωπος που συμπεριφέρεται με πονηριά και κακοήθεια: *Βρε τον -! Πάλι μου την έσκασε!* ΣΥΝ. απατεώνας, κατεργάρης, μπωμπέτης, μπαγαμπιπόντης. [ETYM. μεσν. < βεν. mascara < μεσν. λατ. masca «μάσκα»].

μασκαράτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παρέα, ομάδα ή όμιλος μεταμφιεσμένων, που προχωρούν σε πομπή: *η - πέρασε χορεύοντας από τους δρόμους της πόλης.* [ETYM. < ιταλ. mascarata < μεσν. λατ. masca «μάσκα»].

μασκαρατζίκος (ο) (χαϊδευτ.) άνθρωπος που κάνει μικροπονηριές: *βρε τον -, κοίτα τι σκάρωσε πάλι!* ΣΥΝ. πονηρούλης, κατεργαράκος, καταφερτζής. [ETYM. < μασκαράς + παραγ. επίθημα -τζίκος (< -τζής + -ίκος)].

μασκαρενύω ρ. μετβ. [μεσν.] {μασκάρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} φορώ σε (κάποιον) μεταμφίεση (μάσκα, μακιγιάζ, στολή), κυρ. για τις Απόκριες, για γιορτή-συνήθ. το μεσοπαθ. **μασκαρενύομαι:** *στο πάρτι ήρθαν όλοι μασκαρεμένοι || μασκαρενύομαι παλιάτσος* (πβ. λ. ξεμασκαρενύω). — μασκαρέμα (το) [μεσν.].

μασκέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για πρόσ.) αυτός που φορά μάσκα και αποκριτική στολή: *στον χορό όλοι οι καλεσμένοι ήταν -* ΣΥΝ. μεταμφιεσμένος, μασκαρεμένος **2.** (διασκεδάση) στην οποία οι καλεσμένοι προσέρχονται μεταμφιεσμένοι: *χορός | πάρτι -.* [ETYM. < γαλλ. masque < masque «μάσκα»].

μασκότ (η) {άκλ.} αντικειμενο (π.χ. ομοίωμα ζώου) ή και ζώο, που θεωρείται ότι φέρνει τύχη σε ομάδα ή σε διοργάνωση και ενδεχομένως προβάλλεται ως σύμβολο: *ένα ομοίωμα μικρής αρκούδας ήταν η - της Ολυμπιάδας του 1980 στη Μόσχα.* [ETYM. < γαλλ. mascotte < προβηγκ. mascoto < masco «μάγισσα» < μεσν. λατ. masca «μάσκα»].

μάσκολο (το) μεταλλικό εξάρτημα των παραθυρόφυλλων για τη στήριξη τους στην κάσα και το άνοιγμα τους προς τα έξω.

μασκοφόρος (ο/η) (για πρόσ.) αυτός που φοράει μάσκα: *-ληστής || ο Ζορρό εμφανιζόταν ως - εκδικητής || (και ως ουσ.) οι - της αρπάζαν την τσάντα.* [ETYM. < μάσκα + -φόρος < φέρω].

μασονία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** παγκόσμια μυστική οργάνωση με φιλοσοφικό και θεοσοφικό χαρακτήρα, γνωστή στον πολύ κόσμο για τη φημολογούμενη αλληλεγγύη και την ιεραρχική μύηση των μελών της, τις πολύπλοκες τελετουργίες, τον απόκρυφο ρόλο και τους αμφιλεγόμενους σκοπούς της: *αλλιώς φραμασονία* ΣΥΝ. τεκτονισμός, ελευθεροτεκτονισμός **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μασόνων **3.** (μψφ.-μειοτ.) σύνολο προσώπων που αλληλοϋποστηρίζονται ή δρουν μυστικά: *όλοι αυτοί είναι σκέτη -!* Επίσης μασονισμός (ο) (σημ. 1).

μασονικός, -ή, -ό **1.** (κυριολ.) αυτός που σχετίζεται με τη μασονία ή τους μασόνους: *αλλιώς φραμασονικός: - στοά | σύμβολα | χειρονομίες | οργάνωση | διάσημα | σταυρός | τυπικό | τελετουργία* ΣΥΝ. τεκτονικός **2.** (μψφ.) μυστικός, συγκεκριμένος, παρασημασμένος: *- συμπεριφορά | ενέργεια* ΣΥΝ. κρυφός, μυστηριώδης, συνωμοτικός. — μασονικ-ά | -ώς επίρρ. (σημ. 2).

μασόνος (ο) **1.** μέλος της μασονίας: *αλλιώς φραμασόνος* ΣΥΝ. (ελεύθερος) τέκτων **2.** (μψφ.-κακός.) άνθρωπος που δρα στο παρασημασμένο και με τρόπο συνωμοτικό, που οι προθέσεις του δεν είναι ξεκάθαρες ούτε οι στόχοι του γνωστοί.

[ETYM. Μεταφορά του ιταλ. massone «τέκτων, κτίστης» (αγγλ. mason) < παλ. γαλλ. masson < μτγν. λατ. machia < φρανκον. *makjon «δημιουργός, κατασκευαστής» < αρχ. γερμ. makōn «κάνω, φτιάχνω» (πβ. αγγλ. make)].

μασουλώ (κ.-άω) ρ. μετβ. {μασουλάς... | μασουλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ήθηκα} (καθημ.-οικ.) μασώ αργά και επί πολλή ώρα: *έβλεπαν τηλεόραση και μασουλούσαν πασατέμπο.* Επίσης (σπάν.) μασουλίω — **μασουλίωμα** κ. (σπάν.) **μασουλίωμα** (το). [ETYM. < μασώ + υποκ. επίθημα -ουλώ].

μασούρι (το) {μασουριού | -ιών} (καθημ.) **1.** κυλινδρικό εργαλείο από ξύλο, χαρτόνι ή μέταλλο, που προσαρμοζόταν παλαιότερ. στη σάτα του αργαλειού, ενώ σήμερα αποτελεί εξάρτημα της κλωστοϋφαντουργικής και της ραπτικής μηχανής και χρησιμοποιείται για να τυλιγεται γύρω του το νήμα ΣΥΝ. κορούλι, μοπιτίνη, (παλαιότερ.) καλάμι **2.** (γενικότ.) κάθε αντικείμενο γύρω από το οποίο τυλιγεται νήμα, κλωστή ΣΥΝ. πηνίο, κουβαρίστρα **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε αντικείμενο με κυλινδρικό σχήμα: *ένα - καννέλα* (δηλ. ένα κομμάτι καννέλα με κυλινδρικό σχήμα) **4.** κυλινδρική στήλη από κέρματα ή τυλιγμένα χαρτονομίσματα: *γερό | χοντρό -* (πολλά χρήματα) ΦΡ. (μειοτ.) *τα έχει | τα κάνει μασούρι* αποταμιεύει πολλά χρήματα. [ETYM. < όνιμο μεσν. μασουρίον, υποκ. του τουρκ. masura].

μασουρίζω ρ. μετβ. {μασουρίσ-α, -μένος} (λαϊκ.) περιτυλίγω (νήμα) στο μασουρί ΣΥΝ. κορούλιζω. — μασουρί(α)σμα (το).

Μασσαλία (η) πόλη της ΝΑ. Γαλλίας και σημαντικό λιμάνι της Μεσογείου Θάλασσης. Επίσης (λαϊκ.) Μαρσίλια — Μασσαλιώτης [αρχ.] κ. Μαρσεγιέζος (ο), Μασσαλιώπιδα (βλ.λ.) κ. Μαρσεγιέζα (η), μασσαλιώτικος, -η, -ο [αρχ.].

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, πθ. φοινικικής προελ. Από τους Φωκαείς ιδρυτές της πόλης προήλθε το λατ. όνομα Massilia (> γαλλ. Marseille). **Μασσαλιώπιδα** (η) [1892] **1.** η γυναίκα από τη Μασσαλία **2.** γαλλικό πατριωτικό τραγούδι, που γράφτηκε το 1792 και καθιερώθηκε ήδη από το 1795 ως ο εθνικός ύμνος της Γαλλίας.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. La Marseillaise, που οφείλεται στο γεγονός ότι αυτό το πατριωτικό άσμα υιοθετήθηκε από το τάγμα των Μασσαλιωτών και ορίστηκε ως εθνικός ύμνος της Γαλλίας στις 14 Ιουλίου

1795]. **Μασσαχουσέτη** (η) πολιτεία των ΒΑ. Η.Π.Α. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Massachusetts < ινδιάν. mass-adchu-seuck «άνθρωποι του μεγάλου λόφου», με αναφορά στους ιθαγενείς (Ινδιάνους) που ζούσαν στο σύμπλεγμα λόφων, το οποίο είναι σήμερα γνωστό ως Blue Hills] **μαστάρι** (το) (μασταρ-ιού | -ιών) (καθημ.) **1.** ο μαστός (βλ.λ.) των οικόσιτων, γαλακτοφόρων ζώων: *τα - της αγελάδας είναι γεμάτα γάλα* ΣΥΝ. βουζί **2.** (μψφ.-σκαπτ.) μεγάλος και βαρύς γυναικείος μαστός. [ETYM. < μτγν. μαστάριον, υποκ. του αρχ. μαστός]. **μαστεκτομή** (η) ΙΑΤΡ. μερική ή ολική αφαίρεση του μαστού με χειρουργική επέμβαση για θεραπευτικούς σκοπούς (κυρ. στην περίπτωση κακοήθων όγκων). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastectomy]. **μαστέλο** (το) (λαϊκ.) μεγάλο και πλατύ ξύλινο δοχείο, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά νερού και άλλων υγρών: *κουβαλά νερό με το -* ΣΥΝ. κουβάς, Αντιόαν.

[ETYM. Αντιόαν., < ιταλ. mastello < μεσν. λατ. mastellus < αρχ. μαστός (με τη σημ. «κύπελλο σε σχήμα μαστού»)]. **μαστερ** (το) {άκλ.} δίπλωμα (πρώτου κύκλου) μεταπτυχιακών σπουδών (πριν από το διδακτορικό δίπλωμα). ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. [ETYM. < αγγλ. Master (of Arts | Sciences κ.ά.) < λατ. magister]. **μάστιγα** (η) {μαστιγών} **1.** συμφορά μεγάλων διαστάσεων, που μερικές φορές θεωρείται θεοπεμπτη και πλήττει πλήθος ανθρώπων, χωρίς να μπορεί να αντιμετωπιστεί: *η χρήση ναρκωτικών θεωρείται μία από τις μεγαλύτερες - της εποχής μας || κοινωνική - || η - του αιώνα* (το έιτζ) ΣΥΝ. πληγή, κακό, κατάρτα ΦΡ. **μάστιγα του Θεού** προσωνύμιο του βασιλιά των Ούννων Αττίλα (βλ.λ.) **2.** οτιδήποτε προκαλεί δυστυχία: *η - της ανεργίας || οι λόκοι αποτελούν και φέτος - για τα χωριά της περιοχής.*

[ETYM. < αρχ. μαστίς, -ιγος < *μασ-τι-γος < θ. *μασ- του ρ. μαίωμα «αναθήκη, ακολουθία» (και, ειδικά στον αόρ., «αγγίζω, φθάνω») < *μασ-/θ-μαι, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. σλαβ. na-ma-jo «νεύω» κ.ά. Ομόρρ. *μαστροπός* (βλ.λ.). **μαστιγίο** (το) {μαστιγιού | -ών} **1.** λεπτό δερμάτινο λουρί που χρησιμοποιείται κυρ. για να δίνονται χτυπήματα σε υποζύγια: *χτυπούσαν τα υποζύγια με το -, για να προχωρήσουν* ΣΥΝ. καμ(ου)τσίκι, βουρδουλάς, φραγγέλιο ΦΡ. (α) (μψφ.) με το **μαστιγίο** με την άσκηση ή την απευλή άσκηση βίας (β) (*κυβερνά με μαστιγίο και καρώτο* βλ. λ. καρώτο **2.** ΒΙΟΛ. (α) κινητή νημασειδήσ απόφυση, που είναι στερεωμένη στην επιφάνεια πολλών κυττάρων, λ.χ. στα σπερματοζώαρια ορισμένων ζώων, σε πρωτόζωα κ.ά. (β) το κινητήριο όργανο των περισσότερων κινητών βακτηρίων. [ETYM. < μτγν. μαστιγίον, υποκ. του αρχ. μαστίς, -ιγος]. **μαστιγοφόρος**, -α/-ος, -ο **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που κρατάει μαστιγίο, που έχει καμουτσίκι **2.** ΒΙΟΛ. **μαστιγοφόρα** (τα) κατηγορία πρωτόζωων ή πρωτοφύτων, τα οποία σε μία τουλάχιστον φάση του κύκλου ζωής τους φέρουν ένα ή περισσότερα μαστιγία (βλ.λ.) από κυτταρόπλασμα, με τη βοήθεια των οποίων κινούνται. [ETYM. αρχ. < μαστίς, -ιγος + -φόρος < φέρω. Η βιολ. σημ. αποδίδει το νεολατ. flagellata]. **μαστιγιώνω** ρ. μετβ. [αρχ.] {μαστιγίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) χτυπώ με το μαστιγίο: *οι δεσμοφύλακες μαστιγίωσαν τους κατάδικους || ο αρχηγός της αποστολής διέταξε να μαστιγίσουν τα υποζύγια, για να προχωρήσουν* ΣΥΝ. βουρδουλίζω, βιτσιώζω, καμουτσικίζω, φραγγελώνω **2.** (κατ' επέκτ.) ραπίζω, χτυπώ σαν με μαστιγίο: *η βρογί μαστιγιώνει αλόπητα το πρόσωπο* **3.** (μψφ.) επικρίνω με δριμύτητα: *στην κομωδία αυτή ο Αριστοφάνης μαστιγιώνει αλόπητα τους πολιτικούς της εποχής του* ΣΥΝ. στηλατεύω ΑΝΤ. επαίνω, επιδοκιμάζω, επικροτώ. — μαστιγιωμα (το) [1891]. **μαστιγιώση** (η) [μτγν.] { -ης κ. -ώσεων | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να μαστιγιώνει κανείς (κάποιον) **2.** (ειδικότ.) η ατιμωτική τιμωρία που συνίσταται σε ορισμένο αριθμό χτυπημάτων με μαστιγίο. **μαστιγιωτικός**, -ή, -ό [μτγν.] (μψφ.) αυτός που έχει χαρακτήρα σκληρής επιπλήξης, αυστηρού ελέγχου: *η κριτική που έκανε ο Τύπος ήταν - για τους πειθυβήδους του σκανδάλου.*

μαστιζία ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρταρ.} προκαλώ μεγάλες και συνεχείς καταστροφές, προξενώ μεγάλη δυστυχία και βλάβη (σε κάποιον/κάτι): *ο κλάδος των καθηγητών μαστιζιέται από ανεργία || η πείνα και οι επιδημίες μαστιζίζουν τις περισσότερες χώρες του Τρίτου Κόσμου || η κρίση μαστιζιέει την αγορά* ΣΥΝ. λυμαινόμεια, κατατρίχω, βασανίζω.

[ETYM. αρχ. < *μαστιγ-7ω < μαστίς, -ιγος, βλ. κ. μαστίγα]. **μαστικός**, -ή, -ό [1884] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τους μαστούς: *- αδένες | αρτηρία. μαστιτίδα* (η) [1843] ΙΑΤΡ. φλεγμονή των μαστών, που οφείλεται σε μόλυνση.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mastite]. **μαστιχα** (η) {μαστιχών} **1.** αρωματική ρητινώδης ουσία, που λαμβάνεται ως μαλακό έκκρημα από τον κορμό και τα κλαδιά του ματι-γόδεντρου και άλλων φυτών της ίδιας οικογένειας και χρησιμοποιείται ευρύτατα στη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία, αλλά και για την παραγωγή βερνικιών, για την προστασία μετάλλων, ως κολλητική ουσία στην οδοντοτεχνία κ.α.: *χιώτικη -* **2.** (συνεκδ.) σκαθαρόπηκτο αρωματικό παρασκευάσμα με βασικό συστατικό την παραπάνω ουσία, το οποίο μασιέται ως τσίχλα και είχε πολύ μεγάλη διάδοση παλαιότερα **3.** αρωματικό οινόπνευματώδες ποτό, που παρασκευάζεται με κατεργασία μαστίχας (σημ. 1) μέσα σε καθαρή αλκοόλη και απόσταξη του τελικού προϊόντος **4.** γλυκό του κουταλιού αρωματισμένο με μαστίχα (σημ. 1).

[ETYM. < μτγν. μαστίχη < αρχ. μασπώ (-άω) (υποχωρητ.) «τρίζω τα δόντια, μασώ», παράλλ. τ. του ρ. μαστάζω < μάσταζ, -ακος (ή) «στόμα» < *μαθ-τ-αζ (δυσερμήνευτο το οδοντικό -τ-) ή < ρ. επιθ. *μαθ-τός < ρ. μασώ | -όμαι < *μαθ-/άω. Βλ. κ. μασώ].

μαστιχόδεντρο (το) αειθαλής θάμνος, ιθαγενής των μεσογειακών ακτών, από τον οποίο εξάγεται η μαστίχα· η καλλιέργεια του έχει περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά στη Χίο· (επιστημ.) σχίνος η *μαστιχοφόρος*. Επίσης μαστιχιά (η).

μαστιχοφόρος, -ος, -ο [1859] (λόγ.) αυτός που παράγει μαστίχα: *σχίνος η* ~.

μαστιχώτος, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με τη μαστίχα και μασιέται όπως αυτή.

μαστογραφία (η) {μαστογραφιών} ΙΑΤΡ. ακτινογραφική εξέταση των μαστών ως μέσο διαγνώσεως όγκων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastography].

μαστόδοντο (το) {μαστόδόντων} ΖΩΟΛ. προϊστορικό γιγαντώσωμο θηλαστικό που έφερε προβοσκίδα και έμοιαζε με τους σημερινούς ελέφαντες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastodony].

μαστοειδεκτομή (η) ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση που συνίσταται σε διάνοιξη της μαστοειδούς απόφυσης του κροταφικού οστού πίσω από το αυτί και εκτομή των μαστοειδών κυψελών, καθώς επίσης και σε διάνοιξη και απόξεση του μαστοειδούς άντρου σε περίπτωση φλεγμονής. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastoidectomy].

μαστοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {μαστοειδ-ους | -εις (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. 1. αυτός που έχει σχήμα μαστού: ~ έκφυση (στη μήτρα) 2. (α) μαστοειδής *απόφυση* (προεξοχή) στο κατώτερο και οπίσθιο τμήμα του κροταφικού οστού πίσω από το αυτί, στην οποία καταφύονται πολλοί μύες του λαιμού και η οποία διασχίζεται από κοιλιότητες (μαστοειδείς κυψέλες) (β) *μαστοειδείς κυψέλες* κ. *μαστοειδές άντρο* οι κοιλιότητες που διασχίζουν τη μαστοειδή απόφυση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ες.

μαστοειδίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή της μαστοειδούς απόφυσης του κροταφικού οστού, συνήθ. ως συνέπεια της οξείας ή χρόνιας μέσης πώδους ωτίτιδας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastoiditis].

μαστοπάθεια (η) {μαστοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση του μαστού, κυρ. μη φλεγμονώδους χαρακτήρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mastopathy].

μαστοράντζα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. (α) ομάδα μαστόρων που συνεργάζονται στην εκτέλεση έργου (β) το σύνολο των μαστόρων, η επαγγελματική τους τάξη 2. (εκφραστ.) μαστορας, σε φρ. όπως: *είναι μεγάλη ~* (σπουδαίος μαστορας)· (κ. μειωτ.) *μη μπλέξεις με ~*. [ETYM. < μαστορας + παραγ. επίθημα -άντζα (< βεν. -anza)].

μαστόρας (ο) { -ες κ. -όροι κ. (λαϊκ.) μαστοριά (τα), -όρων, -όρους }, **μαστόρισα** (η) {μαστορισσών} (καθημ.) 1. οποιοσδήποτε γνωρίζει καλά μια πρακτική τέχνη και ασχολείται επαγγελματικά με την άσκηση της: *φώναζα τον ~ να μου φτιάξει την κλειδαριά ΣΥΝ. τεχνίτης 2. (ειδικότ.)* αυτός που γνωρίζει καλά αυτό που κάνει, που ενεργεί με επιδεξιότητα: *είναι ~ στις μικροεπισκευές* || ~ στην *απάτη* || ~ της *αφήγησης* | *τον δοκίμιο ΣΥΝ. τεχνίτης, δεξιότεχνος, άσος, μαεστρος*· ΦΡ. *βρήκα τον μαστορα μου* (μεσν. φρ. *βρίσκει τον μαστορήν μου*) βρήκα άνθρωπο ικανότερο από μένα, που με ξεπερνά ή με φέρνει σε δύσκολη θέση (και ενδεχομένως κατάλληλο να με συνειτίσει) 3. ο οικοδόμος 4. (ειδικότ.) αυτός που επιβλέπει και καταυθύνει τους εργάτες κατά την εργασία τους, ο επόπτης των τεχνιτών ΣΥΝ. αρχιτεχνίτης, κάλφας ΑΝΤ. τσιράκι, μαθητευόμενος 5. ο ιδιοκτήτης οικιακής βιοτεχνίας ή μικρής μονάδας παραγωγής σε σχέση προς τους εργάτες, τους βοηθούς του: *πάω να ζητήσω άδεια από τον ~ ΣΥΝ. αφεντικό ΑΝΤ. μαθητευόμενος, τσιράκι, εργάτης*· ΦΡ. *τέτοιος μαστορας, τέτοια τσιράκια* όπως εργάζεται ή συμπεριφέρεται ο αρχηγός ή ο προϊστάμενος, έτσι θα μάθουν να εργάζονται ή να συμπεριφέρονται και οι βοηθοί του 6. (κλητ. *μάστορα* | *μάστορη*) (λαϊκ.) ως προσφώνηση σε άνδρα: *καλημέρα, ~!* || *τι κάνεις ~;* Επίσης μαστορας (ο) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος. [ETYM. μεσν. < μαστορ | μαγίστορ < λατ. magister «επιστάτης, άρχοντας»].

μαστόρεμα (το) {μαστορέμα-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η επισκευή ή η κατασκευή πράγματος (από πρακτικό τεχνίτη ή ερασιτέχνη): *ασχολείται τις ελεύθερες ώρες του με μαστορέματα* || *κάνει κάτι μαστορέματα στο σπίτι*.

μαστορέω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μαστόρ-εμα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) ♦ 1. (αμετβ.) ασχολούμαι με κατασκευές ή επισκευές: *από τότε που πήρε σύνταξη, περνάει την ώρα του στην αποθήκη μαστορεύοντας* ♦ 2. (μετβ.) κατασκευάζω ή επιδιορθώνω: *αν δεν έλθει τεχνίτης να μαστορέψει τη στέγη, θα στάξει όλο τον χειμώνα!* ΣΥΝ. φτιάχνω.

μαστοριά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η τεχνική ικανότητα, η δεξιότητα, το μεράκι· η *επισκευή της στέγης χρειάζεται ~* || *στο γλυκό για να γενέθλια της κόρης της έβαλε όλη της τη ~ ΣΥΝ. τέχνη, μαστρία, επιτηδειότητα, δεξιοτητα, επιδεξιότητα ΑΝΤ. ατζαμοσύνη, αδεξιότητα, ανεπιτηδειότητα*.

μαστορικός, -ή, -ό κ. **μαστορικός**, -ή, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον μαστορα: ~ τέχνη | *σύνεργα 2. αυτός που έχει κατασκευαστεί ή επιδιορθωθεί με τέχνη και επιδεξιότητα: ~ σκάλιμα των όπλων* | *συνταίριασμα των φράσεων ΣΥΝ. καλοφτιαγμένος, καλοκατασκευασμένος, μερακλήδικος ΑΝΤ. κακότεχνος, κακοφτιαγμένος, χοντροκομμένος 3. μαστορικά (τα) η αμοιβή του μαστορα για την εργασία του. — μαστορικ-ά | -ός [μεσν.] επιρρ.*

μαστοριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. η δουλειά του μαστορα 2. η μαστοριά. [ETYM. < μαστορας + -(ι)λίκι (βλ. λ.)].

μαστορούλο (το) παιδί που εργάζεται κοντά σε μαστορα, για να μάθει την τέχνη ΣΥΝ. βοηθός, μαθητευόμενος, παραγυιός, τσιράκι. [ETYM. < μαστορας + -ούλο (βλ. λ.)].

μαστός (ο) (λόγ.) 1. ΑΝΑΤ. (α) καθένα από τα δύο ημισφαιρικά αδενώδη όργανα του σώματος της γυναίκας, από τα οποία εκκρίνεται το γάλα για τον θηλασμό του βρέφους: *καρκίνος του ~ ΣΥΝ. στήθος, βυζί, (μειωτ.) μαστάρι* (β) το αντίστοιχο με το παραπάνω υποτυπώδες και ατροφικό όργανο του σώματος του άνδρα, το οποίο δεν έχει καμία από τις λειτουργίες του θήλεος 2. ΖΩΟΛ. καθένα από τα δύο, τέσσερα ή και περισσότερα αδενικά όργανα στο στήθος, στην κοιλιά ή/και τη βουβωνική χώρα των θηλαστικών ζώων θηλακού γένους, που παράγουν το απαραίτητο για τη διατροφή των νεογνών γάλα 3. (κατ' επέκτ.-μτφ.) σιδήηποτε μοιάζει με το παραπάνω όργανο της γυναίκας στο σχήμα και στη μορφή: ~ της *Αφροδίτης* (ποικιλία μεγάλων σε μέγεθος ρωδακινών).

[ETYM. < αρλ. μαστός | μαζός < *μαδ-τός | *μαδ-(ός, πιθ. < μαδω (-άω) (βλ. λ.), αν θεωρήσουμε ότι η λ. περιέγραφε αρχικώς τη διαδικασία του θηλασμού. Η σχέση με τη ρίζα *μα-* μητρικών λ. (βλ. λ. *μαμή*) δεν μπορεί να αποκλειστεί].

μαστόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) 1, η οργανική και ψυχολογική κατάσταση ανθρώπου που βρίσκεται υπό την επίηρευση ναρκωτικών ΣΥΝ. φτειάξιμο 2. (συνεκδ.) μαστούρης.

μαστόρης (ο) {μαστούρηδες}, **μαστόρισα** (η) {μαστορισσών} (αργκό) 1. ο χρήστης ναρκωτικών 2. το πρόσωπο που βρίσκεται υπό την επίηρευση ναρκωτικών. Επίσης **μαστόρι** (το) (σημ. 2). — **μαστόρικός**, -ια, -ο, **μαστόρικά** επιρρ. [ETYM. < τουρκ. mastor].

μαστούρώνω ρ. αμετβ. {μαστούρω-σα, -θηκα, -μένος} (αργκό) 1. βρίσκομαι υπό την επίηρευση ναρκωτικής ουσίας, της οποίας έχω κάνει χρήση ΣΥΝ. φτειάχνωμα 2. (μεσοπαθ. *μαστούρώνωμαι*) γίνωμαι μαστούρης.

μαστοφόρος, -α, -ο [1873] 1. (γενικά) αυτός που φέρει μαστούς 2. ΖΩΟΛ. *μαστοφόρο* (το) το θηλαστικό ζώο.

μαστράπας (ο) {μαστράπδες} (λαϊκ.) δοχείο από πηλό, γυαλί ή μέταλλο με μικρή σχετικά χωρητικότητα, μέσα στο οποίο έβαζαν νερό ή κρασί: *«να γα νεράντι να βινγα | να τράκιζα τον ~»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κανάτα· ΦΡ. (πορομ.) *τον μαστράπα τον έσπασε, κρασί τι μου γυρέεις*; για πρόσ. που δεν αναγνωρίζουν τις επιπτώσεις της ζημιάς, την οποία προέξηνσαν. [ETYM. μεσν. < τουρκ. mastara].

μάστρο- (λαϊκ.) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων: 1. δηλώνει ικανό και έμπειρο τεχνίτη ή γενικότ. άνθρωπο επιδέξιο ή επιτηδέιο σε κάτι: *ο μαστρο-Δημήτρης, ο μαστρο-Γιάννης* ΦΡ. (πορομ.) *κατά τον μαστρο-Πάνη και τα κοπέλια του* όπως εργάζεται ή συμπεριφέρεται ο μαστορας, έτσι μαθαίνουν να εργάζονται ή να συμπεριφέρονται και οι μαθητευόμενοι στην τέχνη ΣΥΝ. μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις 2. (ειδικότ.) σε οικεία προσφώνηση σε άνδρα: *ο μαστρο-Κώστα*; 3. ΝΑΥΤ. για την προσφώνηση αξιωματικών μηχανής στο Εμπορικό Ναυτικό, π.χ. *ο μαστρο-Νικόλας*. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *μαστορας* (βλ. λ.) με συγκοπή του -ο- (π.χ. *μαστορο-Γιώργος > *μαστορο-Γιώργος*)].

μαστοροπεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) αξιόπονη πράξη την οποία διαπράττει όποιος, για να εξυπηρετήσει ακολασία άλλων, πράγει πρόσωπα στην πορνεία ή τα εξωθεί στη διαφθορά ή υποθάλλει ή διευκολύνει την πορνεία ή τη διαφθορά ανηλικών ΣΥΝ. (!) νταβατζιλίκι. — **μαστοροπέω** ρ. [αρχ.].

μαστορόπος (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που εκμεταλλεύεται άτομα, κυρ. γυναίκες, εξοθώντας τες στην πορνεία ΣΥΝ. προαγωγός. [ETYM. αρχ. ουσ., του οποίου το α' συνθ. είναι η λ. *μαστρός* «οικονομικός υπάλληλος» (< ρ. *μαίομαι* «αναζητώ - αγγίζω», για το οποίο βλ. λ. *μάστιγα*). Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί η ταυτότητα του β' συνθ. -όπος. Έχουν διατυπωθεί εικασίες ότι πρόκειται για λαϊκό επίθημα -πος, για παράγωγο του ρ. *επω* «ασχολούμαι» ή ακόμη και του ρ. *δύνομαι* (μελλ. του *ορά*), εκ των οποίων καμία δεν φαίνεται πειστική].

μαστοροάλαστής (ο) (σκωπτ.) ο κακός τεχνίτης, αυτός που χαλά, που διαλύει ό,τι προσπαθεί να επιδιορθώσει ΣΥΝ. ατζαμής ΑΝΤ. μαστορας. [ETYM. < μαστρο- (< μαστορας) + χάλιασής].

μαστοδυνία (η) [1849] {μαστοδυνιών} ΙΑΤΡ. πόνος διάχυτος σε ολόκληρο τον μαστό, που εκτείνεται και προς τη μασχάλη και εμφανίζεται κυρ. κατά την προεμμηνορροιακή φάση.

[ETYM. < μαστός + -οδυνία (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < οδύνη].

μασχάλη κ. (λαϊκ.) μασκάλη κ. **αμασχάλη** (η) {δύσχηρ. *μασχάλων*} 1. η κοιλιότητα του ανθρώπινου σώματος, που σχηματίζεται στη ρίζα του χεριού, ανάμεσα στον βραχίονα και τον θώρακα: *κρατάει τρία βιβλία κάτω απ' τη ~ του* || *οι ιδρωμένες ~ μωρίζουν άσχημα 2. (συνεκδ.)* το τμήμα του ενδύματος, το οποίο αντιστοιχεί προς την κοιλιότητα του ανθρώπινου σώματος ανάμεσα στον βραχίονα και τον θώρακα: *αυτό το φόρεμα έχει στενές - 3. (στα ζώα)* η κοιλιότητα του σώματος που σχηματίζεται ανάμεσα στη ρίζα των μπροστινών ποδιών και στον κορμό 4. (για φυτά) η γωνία που σχηματίζεται στο σημείο όπου ενώνεται ο μίσχος φύλλου, άνθους ή παρόμοιου οργάνου με τον βλαστό και γενικότ. η γωνία που σχηματίζεται σε οποιαδήποτε διακλάδωση του φυτού 5. ΝΑΥΤ. η κορυφή της γωνίας που σχηματίζει ο λι-

μενοβραχιόνιας με το κρηπίδιωμα του λιμανιού, τής παραλίας κ.λπ. ή με την ακτή.
[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, του οποίου συγκεκριμένο τ. αποτελεί το αρχ. μάλη].

μασχαλιαίος, -α, -ο [μτγν.] 1. ANAT. αυτός που σχετίζεται με τη μασχάλη 2. ΒΟΤ. αυτός που φύτευι ή αναπτύσσεται στη μασχάλη φυτού: ~ άνθος | ταζιανθία | ορθαλμός.

μασώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {μασός... | μασ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κόβω, συνθλίβω την τροφή σε μικρά κομματάκια και την πολτοποιώ με τα δόντια και την δύο σιαγόνων και με τη βοήθεια του σάλιου: *μάσα καλά την τροφή σου, πριν την καταπιείς* || *τα φιδία δεν μασούν την τροφή τους, αλλά την καταπίνουν ολόκληρη* ΣΥΝ. συνθλίβω, πολτοποιώ ΦΡ. (α) (μτφ. για πρόσ.) *μασάει σίδερα* έχει μεγάλη σωματική δύναμη, είναι πολύ ρωμαλέος (β) *μασώ τα λόγια μου* | *τα μασάω* αποφεύγω να μιλήσω ξεκάθαρα: όταν τον στρωμώξε ο δικηγόρος, ο μάρτυρας άρχισε να τα μασάει (γ) *μασημένα λόγια* λόγια διαφορετικά και ασαφή (δ) *δεν μασάει* (για τροφή) είναι πολύ σκληρή (ε) *μασημένη τροφή* οτιδήποτε γίνεται σχεδόν έτοιμο σε κάποιον και για το οποίο εκείνος δεν χρειάζεται να προσπαθήσει ιδιαίτερα: *τα βοηθήματα σου δίνουν -■ προσπάθησε να λύσεις την άσκηση μόνος σου!* || έχοντας διαβάσει από πριν τόσες αναλύσεις, το έργο καταντά ~ (στ) *κάτι τέτοια* | *αυτά (εγώ)* | *τα μασάω* για να δείξουμε ότι θεωρούμε κάτι πολύ εύκολο, κυρ. ως απάντηση σε πρόκληση: *Νομίζεις ότι δεν μπορώ να λύσω το πρόβλημα; ~!* 2. δαγκώνω (κάτι - όχι είδος διατροφής) επί μακρόν, χωρίς να έχω σκοπό να το καταπιώ, για να περνά η ώρα: ~ *ταίχλα* | *την πίπα μου* (ενν. το στόμιο της) ΣΥΝ. μασηλάω 3. (συνεκδ.-αργκό) τρώω: *πάμε να μασήσουμε τίποτε* 4. (για μηχανήματα) συνθλίβω, καταστρέφω (αντικείμενο) μαγνητώντας το λόγω βλάβης: *η ραπτομηχανή μασήσε την κλωστή* || *το καστόφωνο μου μασήσε την κασέτα* ΣΥΝ. συμπίεζω, (εκφραστ.) τρώω 5. (οικ. καταξοδεύω (κυρ. χρήματα που δεν μου ανήκουν): *όσα βγάξεις, τον τα μασάνε οι γυναίκες* ~ 6. (αργκό) (ε) ξεγελιέμαι, πειθόμαι εύκολα: *είναι αφελής και μασήσε* ΣΥΝ. χάρωτο (β) δειλιάζω, φοβάμαι να κάνω κάτι (συνήθ. αρνητ.): *θα του τα πω στα ίσα- εγώ δεν ~!* — **μάσημα** (το)

[αρχ.]
[ETYM. < αρχ. μασώμαι (-άω) < *μαθ-|ά-ομαι, που συνδ. με το λατ. mando «μασώ» (> manduco «τρώγω» > γαλλ. manger). Είναι πιθανό ότι και οι δύο τ. ανήκουν σε ρ. *ma(n)dh-, ίσως συνεσταλμ. βαθμ. (*mndh-) του Ι.Ε. *ment(h)- «γένι, στόμα», πβ. λατ. mentum (> γαλλ. menton), ουαλ. mant, γοθθ. munps «στόμα», γερμ. Mund, αγγλ. mouth κ.ά. Ομόρρ. *μαστήχα* (βλ. λ.).

ματ¹ επιθ. {άκλ.} (για χρώμα, μέταλλο, χαρτί και συγκεκριμένο τρόπο εμφάνισης φωτογραφιών) αυτός που δεν είναι γυαλιστερός, που δεν αντανακλά έντονα το φως: *βιβλίο τυπωμένο σε ~ χαρτί* || ~ *φωτογραφία* ANT. γυαλιστερός, λουστρασιόν.
[ETYM. < γαλλ. mat < μτγν. λατ. mattus «ασθενικός, υγρός», πθ. < λατ. *maditus < ρ. madre «βρέχω, υγραίνω»].

ματ² (το) {άκλ.} 1. όρος στο σκάκι, που δηλώνει ήττα του αντιπάλου, επειδή ο απειλούμενος βασιλιάς του δεν μπορεί να κάνει καμία κίνηση: του έκανα ~ || ~ σε 20 κινήσεις || *ρουά-ματ* 2. (μτφ.) η ήττα κάποιου μετά από κινήσεις αντιπάλου του που τον εξουδετερώνουν, που δεν του αφήνουν περιθώρια αντίδρασης: ο Χ *προποντήσε, με αλλαγές τακτικής της ομάδας, έκανε ~ στον αντίπαλο*. [ETYM. < γαλλ. mat, από τη μεσν. γαλλ. φρ. eschec mat (πβ. αγγλ. checkmate) < αραβ. Sah mat «ο βασιλιάς είναι νεκρός», περσ. προελ., βλ. κ. σαχ, σάχης].

Μ.Α.Τ. (τα) Μονάδες Αποκαταστάσεως (της) Τάξεως.

ματα- κ. **ματά-** κ. **ματ-** (λαϊκ.) λεξικό πρόθημα ρημάτων, που δηλώνει ότι η ενέργεια του ρήματος επαναλαμβάνεται: *ματα-λέω, ματ-αρχινώ, ματα-κάνω, ματ-αρχομαι, ματα-βγαίνω, ματα-βλέπω, ματα-γίνωμαι, ματα-γυρίζω, ματα-δίνω, ματα-ζυγώνω*. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από την αρχ. πρόθεση μετά (με αφομοίωση)].

ματαιόδοξος, -η, -ο αυτός που επιδιώκει να γίνεται αντικείμενο θαυμασμού, που χαρακτηρίζεται από έπαρση: ~ *γυναίκα, που την ενδιέφερε μόνο να βλέπει το όνομα της γραμμένο στις κοσμικές στήλες* ΣΥΝ. κενόδοξος, ματαιόφρων. — **ματαιοδοξία** (η). [ETYM. < μάταιος + -δοξος < δόξα, απόδ. του παλ. γαλλ. vaneglorios < μεσν. λατ. vanagloriosus, που μεταφράζει το αρχ. κενόδοξος].

ματαιοδοξώ ρ. αμετβ. {ματαιοδοξείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} καυχώμαι (για ασυμαντότητα), επιδιώκω την κούφια δόξα, τον θαυμασμό ΣΥΝ. ματαιόφρονος, κενόδοξος.
ματαιολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ματαιολογείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.) φλυαρώ άσκοπα, λέω πράγματα ασήμαντα και ανωφελή ΣΥΝ. κενολογώ, μαρολογώ, μικρολογώ, ασηματολογώ ANT. σοβαρολογώ. — **ματαιολογία** (η) [μτγν.].

ματαιοπονώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ματαιοπονής... | ματαιοπόνησα} κοπιάζω μάταια, εργάζομαι ή προσπαθώ άνοφελα, χάνω άδικα τον καιρό μου: *ματαιοπονείς, αν προσπαθείς να με πείσεις* ANT. τελεσφορώ, καρποφορώ, φέρνω αποτέλεσμα. — **ματαιοπονία** (η) [μτγν.].

μάταιος, -α/-η, -ο 1. αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα, που δεν χρησιμοποιεί, δεν οδηγεί πουθενά: *είναι ~ η προσπάθεια σου να τον μεταπείσεις* - δεν προκειται να αλλάξει γνώμη ποτέ || ~ *λόγια* | *αναζήτηση* | *κόπος* | *προσδοκία* | *θυσία* | *αγώνας* | *έργο* | *σχέδιο* | *διάβημα* ΣΥΝ. άσκοπος, άνοφελος, ατελέσφορος, κενός, άδικος, χαμένος, περιττός ANT. αποτελεσματικός, τελεσφόρος, καρποφόρος, χρήσιμος, ωφέλιμος, επωφελής, σκόπιμος, αναγκαίος, δραστήκιος ΦΡ. (λόγ.) *επί ματα-ταΐω* (επί ματαίω) άνοφελα, χωρίς προοπτική (επιτυχίας ή πραγματοποίησης αυτού που επιδιώκει κάποιος): ~ *προσπαθώσε επί μήνες να τους πείσει ότι ήταν επικίνδυνα να συνεχίσουν να κατοικούν σ'*

αυτό το κτήριο ΣΥΝ. του κάκου, (λόγ.) εις μάτην 2. (σπάν.) κενός περιεχόμενος, ουσίας: *σταταλούσε τον χρόνο τον σε ~ διασκεδάσεις* ΦΡ. *μάταιος κόσμος* η παρούσα πρόσκαιρη ζωή (σε αντίθεση προς την αιώνια ζωή που κηρύσσει ο χριστιανισμός)- κυρ. στη ΦΡ. *αφήνω* | *εγκαταλείπω τον μάταιο τούτο κόσμο* πεθαίνω. — **μάταια** | **ματαιώς** [αρχ.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < μάτα-ιος < μάτη (βλ. λ. μάτην)]. **ματαιόσπουδος**, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που ασχολείται σοβαρά με πράγματα ανάξια λόγου, που δίνει αξία σε ασυμαντότητα: «*σοφιστάι και στιχοπλόκοι και άλλοι ~*» (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. κενόσπουδος, ματαιόσχυλος. — **ματαιόσπουδια** (η). **ματαιόσχυλος**, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που ασχολείται με πράγματα μάταια και ανωφελή ΣΥΝ. ματαιόσπουδος, κενόσπουδος, αεροκόπος. — **ματαιόσχυλα** επίρρ., **ματαιόσχυλια** (η) [1851]. **ματαιότητα** (η) {ματαιότητων} το να είναι κάτι άνοφelo ή άσκοπο, να μην έχει νόημα ή περιεχόμενο ANT. ωφέλιμότητα ΦΡ. (λόγ.) *ματαιότης ματαιότητων, τα πάντα ματαιότης* για να δηλωθεί αδιαφορία προς οτιδήποτε έχει σχέση με τα εγκόσμια ως φθαρτό, μη αιώνιο και εκ εκ τούτου μάταιο. Επίσης (λόγ.) **ματαιότης** [μτγν.] {ματαιότητος}. [ETYM. < μτγν. ματαιότης < αρχ. μάταιος (βλ. λ.). Η φρ. *ματαιότης ματαιότητων* προέρχεται από την Π.Δ. (Εκκλησιαστής 1,2) και με αυτήν οι Εβραίοι κηρύτταν απέδωσαν την εβρ. φρ. havel havaim].

ματαιότης ματαιότητων... Η έννοια της ματαιότητας των ανθρώπων σε σχέση με τον Θεό και τη μετά θάνατον ζωή επισημαίνεται συχνά τόσο στην Π.Δ. όσο και στην Κ.Δ. Στη γλώσσα έχει περάσει ιδιαίτερα η φράση του Εκκλησιαστή της Π.Δ. (που η παράδοση ταυτίζει με τον βασιλιά Σολομώντα) «*... ματαιότης ματαιότητων, τα πάντα ματαιότης- τίς περίσσεια τω ανθρώπω εν παντί μόθω αυτού, φ μογθεί υπό τον ήλιον;*» (Εκκλησιαστής 1,2-4). Στα λόγια αυτά στηρίζεται και το γνωστό ιδιόμολο του Ιωάννη του Δαμασκηνού, που ψάλλεται κατά τη νεκρώσιμη ακολουθία στην Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία: «*πάντα ματαιότης τα ανθρώπινα, όσα όχ υπάρχει μετά θάνατον, όν παραμένει ο πλούτος, όν συνοδεύει η δόξα, έπελθών γαρ ό θάνατος πάντα ταύτα εξηφάνισε*» (ο τ. εξηφάνισε αντί του εσφαλμ. εξηφάνισται).

ματαιόφρον, -ων, -ον {ματαιόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνιος} (λόγ.) αυτός που σκέπτεται άσκοπα και άνοητα, που κάνει μάταιες και επιπόλαιες σκέψεις ΣΥΝ. ματαιόδοξος, κενόδοξος, κούφιος. — **ματαιόφροσύνη** (η) [μεσν.], **ματαιόφρονό** ρ. [μτγν.] {είς...}.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, ον.
[ETYM. μτγν. < μάταιος + -φρον, μεταπτωτ. βαθμ. του αρχ. φρήν, φρενός (βλ. λ.).]

ματαιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ματαιώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάτι) να μην πραγματοποιηθεί: *η κυβέρνηση επιδίωξε να ματαιώσει τη συζήτηση του θέματος στη Βουλή* ANT. πραγματοποιώ 2. αποφασιζώ οριστικά να μην πραγματοποιήσω (κάτι προγραμματισμένο) (σε σπιδιασμένο): *μετά από ό,τι έγινε, ματαιώσα την επίσκεψη μου στο σπίτι τους* || *οι σιδηροδρομικοί υπάλληλοι ματαιώσαν την απεργία τους, αφού ικανοποιήθηκαν τα βασικά τους αιτήματα* || ~ *ματ πύση* | *ένα ταξίδι* | *ένα σχέδιο* ΣΥΝ. ακυρώνω ANT. πραγματοποιώ, φέρω εις πέρας. — **ματαιώση** (η) [μτγν.]. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. *αναστέλλω*.

ματάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) το μάτι: *τι γλυκά - που έχει!* ΦΡ. (α) **κάνω ματάκι** (ι) ανοιγοκλείνω αποκραϊά το βλέφαρο του ματιού μου, για να συννενοηθώ: *κάνω νόημα*, κυρ. με ερωτική σημασία (ii) (σε παιδικά παιχνίδια) βλέπω κρυφά, ενώ θα έπρεπε να έχω κλειστά τα μάτια (β) **ματάκια μου!** (προσφώνηση που εκφράζει αγάπη και τρυφερότητα): *δεν ήθελα, -, να σε στενοχωρήσω* ΣΥΝ. μάτια μου, αγάπη μου, φως μου 2. η ειδική οπή στην πόρτα σπιτιού ή διαμερισματος, μέσα από την οποία μπορεί να δει ο ένοικος ποιος του χτυπά την πόρτα.

ματάκιος (ο) {ματάκιηδες} (λαϊκ.-μειοτ.) ο ηδονοβλεπίας (βλ. λ.) ΣΥΝ. ματιστιτζής, ορθαλοπόρνος.

ματεριαλισμός (ο) ΦΙΛΟΣ., η θεμελιώδης άποψη ορισμένων φιλοσοφικών συστημάτων, η οποία δέχεται ως ουσία όλων των όντων και μοναδικό συστατικό του σύμπαντος την ύλη και θεωρεί ότι όλα τα πνευματικά φαινόμενα ή οι διανοητικές λειτουργίες του ανθρώπου (λ.χ. η σκέψη, η βούληση, το συναίσθημα κ.λπ.) αποτελούν φυσικά φαινόμενα και μπορούν να ερμηνευθούν ως υλικές λειτουργίες: διαλεκτικός ~ ΣΥΝ. υλισμός. — **ματεριαλιστής** (ο), **ματεριαλίστρια** (η), **ματεριαλιστικός**, -ή, -ό, **ματεριαλιστικ-ά** [-ως επίρρ. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. *δάσος*].

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. matérialisme < matériel «ολικός» < μτγν. λατ. materialis < λατ. materia «ύλη»].

ματζέντα (η) ΤΥΠΟΓΡ. 1. επιφάνεια ημιδιαφανής με ράστερ για τη μεταφορά εξ επαφής (βλ. λ. *κοντάκι*) αρνητικού φιλμ σε θετικά που έχουν ράστερ για εκτύπωση σε όφσσετ 2. το κόκκινο χρώμα της τετραχρωμίας.

[ETYM. < αγγλ. magenta, ον. πόλεος της Β. Ιταλίας, πεδίο μάχης μεταξύ Γάλλων και Αυστριακών το 1859, μετά την οποία ανακαλύφθηκε η βαφή φουξία].

ματζόρε (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ο μείζων τόνος ANT. μινόρε. [ETYM. < ιταλ. maggiore < λατ. major «μείζων», συγκρ. βαθμός του επιθ. magnus «μεγάλος, ευρύς»].

ματζούνι (το) {ματζουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. υγρό φαρμακευτικό παρασκευασμα 2. (γενικότ.) κάθε φυτικό παρασκευασμα ή φυτό, που χρησιμοποιείται για θεραπευτικούς σκοπούς ΣΥΝ. (λόγ.) εκλείγμα 3. το γλειφιτζούρι. [ETYM. < τουρκ. macun].

ματζουράνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες καλλωπιστικό φυτό, με μικρά άνθη, που έχουν έντονη ροσιή λεβάντας και χρησιμοποιούνται στη μαγειρική ως καρύκευμα! το αθέριο έλαιο του χρησιμεύει ως αντισηπτικό και αντισπασμωδικό φάρμακο.

[ETYM. Αντιόχ., μεσν. < βεν. matorana < μεσν. λατ. maioranus < maioranus < lat. amarus < αρχ. άμαράκον, αβεβ. ετιμού, πθ. συνδ. με το σανσκρ. maruna(ka)-, καθώς και με τη μακεδ. «γλώσσα» του Ησυχίου άβαρού- όριγανον Μακεδόνες].

μάτην επίρρ. (λόγ.) στη φρ. εις **μάτην** ματαίως, ανώφελα: ~ επικαλείται το ελαφροντικό της άγνοιας- σε τέτοιες περιπτώσεις η άγνοια δεν συγχωρείται ΣΥΝ. μάταια, αδικώς, του κάκου, στα χαμένα. [ETYM αρχ. επίρρ., από την αιτ. ενικού του ουσ. μάτη «ανοησία, σφάλμα», αβεβ. ετιμού, ίσως υπάρχει σύνδεση με σλαβ. λ., λ.χ. πολ. matam «ψευδομαι, απατώ», σερβοκρ. matam «στρίβω»].

Ματθαίος (ο) 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον μαθητή του Χριστού και συγγράφη του πρώτου Ευαγγελίου 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μάνθος**. [ETYM; < μτγν. Ματθαίος | Μαθθαίος < εβρ. Mattithyah «δώρο του Γιαγ» (πρώτου Θεού)].

Ματθίλδη (η) 1. αγίας της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. όνομα ηγεμονίδων της Δ. Ευρώπης 3. γυναικείο όνομα. [ETYM .

Μεταφορά του γερμ. Mathilde < αρχ. γερμ. māht «αρχή» + hild «μάχη». Το όνομα έγινε διάσημο από τη σύζυγο του Γουλιέλμου του Κατακτητή (11ος αι.). Παραγωγή του είναι το αγγλ. Maud].

μάτι (το) (ματ-ιού | -ιών) 1. το αισθητήριο όργανο της όρασης στον άνθρωπο και στα περισσότερα είδη ζώων: γαλάζια | καστανά | πράσινα | γκριζα | μελιά | μαύρα | αμυγδαλωτά | τσακίρικα | θλιμμένα | λαυπερά | φλογερά | βορκοκωμένα | ψυχρά | υγρά | διαπεραστικά ~ || ~ βαθουλωμένα στις κόγχες τους || οι Κινέζοι έχουν σχιστά ~ || δεν βλέπω καλά απ' το δεξί μου ~ || χαμηλώνω | γουρλώνω | τριβώ τα ~ μου || της έκλεισε το - με νόημα || το κοριτσάκι στύλωσε | κορφώσε τα ~ του στο περίεργο αντικείμενο || μ' αυτό το ζύλο που παίζει θα βγάλεις κανένα ~! || κανθός! ασπράδι | κόρη του ~ ΣΥΝ. (λόγ.) οφθαλμός: ΦΡ. (α) βλέπω με τα μάτια μου | με τα ίδια μου τα μάτια (μεσν. φρ.) βλέπω εγώ ο ίδιος, είμαι αυτόπτης μάρτυρας (β) (εκφραστ.) δεν πιστεύω στα μάτια μου για την έκφραση έντονης έκπληξης μπροστά σε εντελώς απρόσμενο θέαμα (γ) (εκφραστ.) δεν θέλω να ξαναδώ στα μάτια μου (κάποιον) δεν θέλω να ξαναδώ (κάποιον) ποτέ (δ) (μτφ.) τριβώ τα μάτια μου δεν μπορώ να συνέλθω από την έκπληξη (ε) μέσα | μπροστά στα μάτια μου (μεσν. φρ.) μπροστά μου, παρουσία μου ΣΥΝ. ενώπιον μου (στ) με το μάτι χωρίς ακριβή μέτρηση, εξέστη ή ζήνιγμα, κατά προσέγγιση: ~ το υπολογίζω γύρω στα 40 κιλά ΣΥΝ. πρόχειρα (ζ) για τα μάτια (του κόσμου) για να δει ο κόσμος ή για να τηρηθούν τα προσήματα ΣΥΝ. για τους τύπους, κατ' έπαισην, (αρχαιοπρ.) διά το θεαθηναι (η) (συνήθ. ειρων.) για τα ωραία | μαύρα τα μάτια (κάποιον) για το χατίρι (κάποιον) για την ομορφιά (κάποιον): τη βοήθεια δεν σου τη δίνει ~ θέλει αντάλλαγμα (θ) (μτφ.) έχω στο μάτι (κάποιον | κάτι) (i) έχω εχθρική διάθεση απέναντι σε (κάποιον/κάτι) (ii) προσέχω (κάποιον/κάτι), μήπως παρεκτραπεί (iii) επιδιώκω να αγοράσω (κάτι) (i) βάζω στο μάτι (κάποιον | κάτι) βλ. λ. βάζω (ια) μπαίνω στο μάτι (κάποιον) κ. γίνομαι | είμαι καρφί/ κόρφοσ στο μάτι (κάποιον) βλ. λ. καρφί (ιβ) μου χτυπάει στο μάτι μου κινεί την προσοχή, προκαλώντας μου την επιθυμία να το αποκτήσω: μου χτύπησε στο μάτι ένα μοντελάκι μούριλα (ιγ) χτυπάω (πολύ) στο μάτι διακρίνομαι έντονα, είμαι πολύ χτυπητός: θέλω ένα χρώμα απαλό, που να μη χτυπάει στο μάτι (ιδ) κάνω τα γλυκά μάτια (σε κάποιον) φλερτάρω (κάποιον) (ιε) κάνω τα στραβά μάτια | κλείνω τα μάτια προσποιούμαι πως δεν βλέπω, ότι δεν καταλαβαίνω ή δεν υποπίπτει στην αντίληψη μου κάτι επιλήψιμο: οι υπηρέσιες του δήμου έκαναν τα στραβά μάτια σε πλήθος πολιοδομικών παραβάσεων || οι ισχυροί της Γης συχνά κλείνουν τα μάτια σε κατάφωρες παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου ΣΥΝ. παραβλέπω, δείχνω αμοχη, εθελοτυφλώ (ιστ) (μτφ.) κλείνω | σφαλίζω τα μάτια μου φεύγω από τον κόπο, πεθαίνω ΣΥΝ. (λόγ.) αποθνήσκω (ιζ) κλείνω τα μάτια (κάποιον) (i) παριστάμαι στις τελευταίες στιγμές (κάποιον), του προσφέρω επιθανάτιες φροντίδες (ii) προσπαθώ να κάνω (κάποιον) να μην καταλάβει (κάτι), τον κρατώ σε άγνοια (συνήθ. για ατασθαλία) (ιη) ανοίγω τα μάτια βλ. λ. ανοίγω (ιθ) μαύρισε το μάτι μου βλ. λ. μαυρίζω (κ) δεν μου γεμίζει το μάτι δεν μου εμπνέει εμπιστοσύνη ή δεν μου προκαλεί εντύπωση (κα) (εκφραστ.) παίρνω τα μάτια μου | των ομματίων μου (και φεύγω) φεύγω (απελλιτισμένος, προς άγνωστη κατεύθυνση κ.λπ.) (κβ) (κάτι) βγάζει μάτι (για κάτι παράταιρο, για λάθος) είναι εξόφθαλμο, πολύ εμφανές: αυτό το «πήτι» με ήτα ~ (κγ) βγάζω τα μάτια μου στραβώνομαι, κουράζω πολύ τα μάτια μου, ώστε δεν βλέπω καλά: ~ στο διάβασμα || άναγε κι άλλο φως γιατί θα βγάλεις τα μάτια σου μ' αυτή τη λάμπα (κδ) βγάζω τα μάτια μου νόθος μου | με τα ίδια μου τα χέρια καταστρέφω από δικό μου φταίξιμο, εξαιτίας των δικών μου λαθών (κε) βνάζω τα μάτια μου (με κάποιον) (i) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή (με κάποιον) ΣΥΝ. συνουσιάζομαι (ii) καθυαδίζω έντονα (με κάποιον) (κστ) βγάζω τα μάτια (σε κάτι) καταστρέφω τον μηχανισμό (σε κάτι) (κζ) το γνάτι βγάζει μάτι βλ. λ. γνάτι (κη) (κάποιος | κάτι) βγάζει μάτια (κάποιον/κάτι) εντυπωσιάζει, έχει σπουδαία απόδοση: αυτός ο ποδοσφαιριστής ~ (κθ) τα μάπα σου τέσσερα | δεκατέσσερα να είσαι προσεκτικός, έχει τον νου σου (λ) (μτφ.) με κλειστά μάτια (i) χωρίς μεγάλη προσοχή ή λεπτομερή εξέταση, με απερισκεψία ΣΥΝ. στα τυφλά, επιπόλαια, απρόσεκτα, απερισκεπτα (ii) χωρίς να χρειάζεται να εξεταστεί, να μελετηθεί κάτι, με απεριορίστη εμπιστοσύνη (λα) παίρνει | κόβει το μάτι μου (κάποιον | κάτι) (μεσν. φρ.) διακρίνω ή αντιλαμβάνομαι (κάποιον/κάτι): λένε ότι είναι στο εξωτερικό, αλλά εμένα τον πήρε το μάτι μου στον Λυκαβηττό (λβ) παίρ-

νω | κάνω μάτι βλέπω κρυφά, μπανίζω (λγ) (ως προσταγή) ...και τα μάτια σου πρόσεχε όπως πρόσεχει τα μάτια σου, πρόσεχε πάρα πολύ: το πορτοφόλι σας ~! (λδ) έχω (κάποιον) σαν τα μάτια μου (μεσν. φρ. φυλάγω ως γωνόν τά 'μμάτια μου) περιποιούμαι (κάποιον), τον φροντίζω και τον προσέχω πολύ ή τον αγαπώ πολύ (λε) δεν έχω μάτια να δω (κάποιον) (μεσν. φρ.) αποφεύγω (κάποιον) από ντροπή, δεν επιδιώκω να συναντηθώ μαζί του, επειδή αισθάνομαι εκτεθειμένος απέναντι του ΣΥΝ. ντρέπομαι (λστ) ρίχνω στάχτη στα μάτια (κάποιον) βλ. λ. στάχτη (λζ) (εκφραστ.) τρώω με τα μάτια (κάποιον | κάτι) κοιτάζω επίμονα (κάποιον/κάτι) (λη) πετάει | παίζει | πεταρίζει το μάτι μου τρεποταίζει το βλέφαρο μου από νευρική σύσπαση, πράγμα που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, σημαίνει ότι πρόκειται να δω κάποιον (λθ) κάνω μαύρα μάτια να δω (κάποιον) περνάει πολύς καιρός μέχρι να δω (κάποιον) και του λέω ότι τον έχω επιθυμήσει (μ) δεν κλείνω μάτι δεν κοιμάμαι, μένω άγρυπνος (μα) (εκφραστ.) μου πέταχκαν τα μάτια έξω κουράστηκα ή πόνεσα πάρα πολύ (μβ) στα μάτια σου! ως απάντηση σε κάποιον που μας μουντζώνει (δηλ. η μουντζάνα να στραφεί στα μάτια σου) ΣΥΝ. στα μούτρα σου (μγ) (παροιμ.) μάτια που δεν βλέπουντα, γρήγορα λησμονιούνται πρόσωπα που συνδέονται με μια σχέση και που βρίσκονται μακριά και δεν συναντώνται συχνά, γρήγορα ξεχνούν ο ένας τον άλλον (μδ) κόρακας κοράκον μάτι δεν βγάζει βλ. λ. κόρακας (με) φάτε μάτια ψάρια (και κοιλιά περι-δρομο) για περιπτώσεις κατά τις οποίες περιορίζεται κανείς στη θέα αντικειμένου, μη μπορώντας να απολαύσει το ίδιο το αντικείμενο (μστ) (εκφραστ.) μάτια μου! ως προσφώνηση σε αγαπημένο ή οικείο πρόσωπο (μζ) άλλα τα μάτια του λαού κι άλλα της κοουκοβάγια βλ. λ. άλλος (μη) όσο έχω τα μάτια μου ανοιχτά βλ. λ. ανοιχτός (μθ) έχω τα μάτια μου ανοιχτά βλ. λ. ανοιχτός (ν) οράκια μάτια βλ. λ. αράκιος (να) με γυμνώ μάτι βλ. λ. γυμνός (νβ) κωλώς τα μάτια μας τα δω ως φιλική ή και ειρωνική προσφώνηση: σε πρόσωπο που μας επικριέται (νγ) ανθρώπων μάτι κανείς: «κάποιον από τον πίνακα του μουσειού δεν τους έχει δεν ~ για δεκαετίες» (εφημ.) 2. (συνεκδ.) η αίσθηση της όρασης, η ικανότητα να βλέπει κανείς: έχω δυνατό ~ (βλέπω μακριά και καθαρά) 3. (+με) ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς (κάποιον/κάτι) η ιδέα, η εικόνα που σχηματίζει: έβλεπε την όλη επιχείρηση με εμπορικό ~ (εμπορικά) || πολύ αργά συνειδητοποίησε την κατάσταση της και είδε με καινούργιο - τη ζωή ΣΥΝ. ματιά, σκοπιά: ΦΡ. (α) (για πρόσωπα) παίρνω από | με καλό | κακό μάτι συμπαθώ | αντιπαθώ (κάποιον) με τις πρώτες εντυπώσεις που μου έχει δώσει, διατίθεμαι ευμενώς | δυσμενώς απέναντι του (β) βλέπω (κάτι | κάποιον) με καλό | κακό μάτι έχω ευνοϊκή | αρνητική στάση απέναντι σε κάτι/κάποιον: η χώρα μας βλέπει με καλό μάτι τη νέα ειρηνευτική πρωτοβουλία (γ) βλέπω (κάποιον | κάτι) με άλλο | διαφορετικό μάτι αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) διαφορετικά από πριν: η πρόσφατη επιτυχία του έκανε τους συμπατριώτες του να τον βλέπουν πλέον με άλλο μάτι (δ) βλέπω | κοιτώ (κάποιον) με μισό μάτι δεν συμπαθώ (κάποιον), τον αντιμετωπίζω ή του συμπεριφέρομαι με αρνητική διάθεση 4. (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) η διά του βλεμματός κακή επίδραση: ένα φυλαχτό που προστατεύει από το κακό ~ || έχει ένα ~ αυτή! (βασκαίνει αμέσως) || εμένα δεν με πιάνει ~! (δεν ματιάζομαι) ΣΥΝ. βασκανία, βασκαμία • 5. το μέρος φυτού από το οποίο αναπτύσσονται νέα κλαδιά, άνθη ή φύλλα: η τριανταφυλλιά πετάει μάτια ΣΥΝ. (λογιότ.) οφθαλμός • 6. καθέναν από τους στρογγυλούς δίσκους (εστία θερμότητας) της κουζίνας (ηλεκτρικής, γκαζί-ου), πάνω στον οποίο τοποθετείται το μαγειρικό σκεύος: η κουζίνα έχει τέσσερα ~ || άναγε το - και βάλε το φαγητό να ζεσταθεί ΣΥΝ. (λόγ.) εστία • ΦΡ. (α) μάτι του κνκλώνα βλ. λ. κνκλώνας (β) αβγά μάτια αβγά τηγανισμένα με τέτοιο τρόπο, ώστε να μείνει ακεραίο ο κρόκος τους. — (υποκ.) ματάκι (το) [μεσν.] (βλ.λ.), (μεγεθ.) ματάρα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. οφθαλμός, πεθαίνω.

[ETYM < μεσν. μάτι(v) < αρχ. ομματίον, υποκ. του όμμα (βλ.λ.)]. **ματιά** (η) [μεσν.] 1. ο τρόπος με τον οποίο κοιτάζει κανείς (κάποιον/ κάτι): έκπληκτη | φευγαλέα | απελτισμένη | πονηρή | ειρωνική | απειλητική | ερευνητική | λοζή | περιφρονητική | κλερωτή | προσεκτική | βιαστική | φαρμακερή | ερωτηματική | φλογερή ~ ΣΥΝ. βλέμμα 2. το να στρέφει κανείς τα μάτια του κάπου, το γρήγορο κοίταγμα: με μια ~ μωρό να καταλάβω αν λέει αλήθεια ή ψέματα: ΦΡ. ρίχνω μια ματιά κοιτάζω στα γρήγορα, όχι ερευνητικά: ~ στην εφημερίδα, για να δει αν έχει τίποτε ενδιαφέρον 3. (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο εξετάζεται/αντιμετωπίζεται κάτι, η οπτική γωνία: η ταινία χαρακτηρίζεται από μια ενδιαφέρουσα κινηματογραφική ~.

[ETYM μεσν. < μάτι (βλ.λ.). Η φρ. ρίχνω μια ματιά αποδίδει το γαλλ. jeter un coup d'oeil]. **ματιάζω** ρ. μετβ. {μάτια-σ, -ηκα, -μένος} (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) επιπρό δυσμενώς κοιτάζοντας (κάποιον/κάτι), προσέχω βλάβη με το βλέμμα μου (λόγω ζήλιας ή με την έκφραση του θαυμασμού μου): Τι ωραία παιδάκι! Φτου, να μη σε ματιάσω! ΣΥΝ. βασκαίνω. — **μάτιασμα** (το), **ματιέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το υλικό που χρησιμοποιεί ένας καλλιτέχνης για να δημιουργήσει τα έργα του: η ~ του ζωγράφου | του γλύπτη.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. matière «υλικό» < λατ. materia]. **ματίζω** ρ. μετβ. {μάτι-σ, -ηκα, -μένος} (καθημ.) 1. προεκτείνω (ύψωμα, ζύλο κ.λπ.), αυξάνω το μήκος του με προσθήκη από το ίδιο υλικό: πήρα ύψωμα, για να ματίσω το στρίψωμα του φορέματος ΣΥΝ. παρεκτείνω, μακραίνω ΑΝΤ. κονταίνω, περικτώνω 2. (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. δένω τα άκρα (δύο ή περισσότερων σχοινιών | συμπλοτόσχοινων κ.λπ.) έτσι, ώστε να σχηματιστεί ένα άλλο, μεγαλύτερο ΣΥΝ. συνδέω, συνάπτω. — **μάτισμα** (το) κ. **ματιάσι** (η), [ETYM < μτγν. άμματιζω «δένω, συνδέω» < αρχ. άμμα «κόμπος, δε-

σμός» < άπτω (βλ. λ.).
ματικάντι (το) {ματικαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος τρυπανιού. [ETYM₂ < τουρκ. matkar (με ευφρονικό -ι)].
ματογούλια (τα) {χωρ. πληθ.} ζεύγος φακών που προσαρμόζονται μπροστά στα μάτια όσων έχουν προβλήματα όρασης ή θέλουν να προστατευθούν από τον ήλιο ΣΥΝ. γυαλιά, διοπτρες. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. eyeglasses].
ματόκλαδο (το) (λαϊκ.-λογोट.) (συνήθ. στον πληθ.) καθένα από τα προστατευτικά τριγύδια που βρίσκονται στο άνω και κάτω άκρο της επιφάνειας του βλεφάρου: «τα - σου λάμπουν σαν τα λούλουδα του κάμπου» (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. βλεφαρίδα, τσίνορο, ματοτσίνоро. Επίσης **ματοκλάδι**. [ETYM₂ μεσν. < όμματόκλαδον < όμμα (βλ. λ.) + -κλαδονκ κλαδί].
ματοκυλίτσο ρ. → αιματοκυλίτσο
ματοκύλισμα (το) → αιματοκύλισμα
ματόπονος (ο) [μεσν.] ο πονόματος (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοτος*.
ματοτσίνоро (το) ματόκλαδο (βλ. λ.).
ματόφρυδα (τα) [μεσν.] (λαϊκ.-λογोट.) τα φρύδια και τα μάτια ως σύνολο: *ομηχά* ~.
ματόφυλλο (το) (λαϊκ.-λογोट.) το βλέφαρο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*. [ETYM₂ μεσν. < αρχ. όμματόφυλλα (τά) < όμμα (βλ. λ.) + φύλλον].
ματόχαντρο (το) χάντρα μπλε χρώματος, που φοράνε συνήθ. τα μαθρά, για να μην τα ματιάσουν.
ματρακάς κ. **ματρακάς** (ο) είδος σφυριού βάρους άνω του ενός κιλού, που χρησιμοποιείται συνήθ. με καλέμι. [ETYM₂ < αραβ. matrahah].
ματρόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ιδιοκτήτρια ή η επί κεφαλής οίκου ανοχής ΣΥΝ. ματάμια, τσατάα.
[ETYM₂ < μτγν. *ματρόνα* «παντρεμένη γυναίκα» < λατ. matrona < mater «μητέρα»].
ματς (το) {άκλ.} (καθημ.) αθλητικός αγώνας ανάμεσα σε δύο αθλητές ή σε δύο ομάδες: *δυνατό | θεαματικό | ποδοσφαιρικό | φιλικό | κρίσιμο* | εντός/εκτός *έδρας* ~ ΣΥΝ. αγώνας, συνάντηση. [ETYM₂ < αγγλ. match < μέσ. αγγλ. mætsche < αρχ. αγγλ. mætsca «σύντροφος, ταίρι» < μεσν. λατ. māt, που πθ. συνδέεται με το αρχ. αγγλ. gemetta «προσκεκλημένος σε δείπνο» < mete «φαγητό» (πθ. αγγλ. meat)].
ματσάκι¹ (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρή δέσμη, μικρό μάτσο: *ένα -μενεζέδες | ρίγανη*.
ματσάκι² (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) πρόχειρος αθλητικός αγώνας μεταξύ ατόμων ή ομάδων: *πήγαμε εκδρομή και στήσαμε ένα* ~.
ματσακόνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) γυνάικ. μεγάλο σφυρί με αιχμηρά, οδοντωτά άκρα, που χρησιμοποιείται για να καθαρίζονται σιδερένια ελάσματα από τη σκουριά και από παλιά στρώματα χρωμάτων. [ETYM₂ Αβεβ. ετύμου, πθ. < ιταλ. mazza «κραβδί, ρόπαλο, σφυρί» + ακόνι ή, κατ' άλλους, πλεοναστικό νόθο συνθ. < *μάτσα* (< *μασάτι* < τουρκ. masat «ακόνι») + *ακόνι*].
ματσαράκα (η) (οικ.) η απάτη ΣΥΝ. κατηγοριά, μπαγαποντιά, λοβιτούρα.
Επίσης ματσαρανιά — **ματσαράνκας** (ο). [ETYM₂ < ιταλ. mazzaranga (με αμορφίωση) < *mazsarāgā < μτγν. λατ. mazsara «λεπίδα»].
ματς-μούτς (το) (σκωπτ.) ο ήχος των φυλιών συνεκθ. τα απανωτά φυλιά: *πάλι άρχισαν τα ~ (άρχισαν να φυλιούνται)*. Επίσης **μάτσα-μοίτσα** [ETYM₂ Ηχοποιημένη φρ.].
ματσέτα (η) → *μασέτα*
ματσό (ο/η) {άκλ.} (λαϊκ.) αυτός που έχει πολλά λεφτά: ο τύπος *είναι πολύ ~*, *η αυτό μένει σε τέτοια σπιταράνα*. [ETYM₂ Συντετμημ. τ. τής μτγ. *ματσομένος* (ρ. ματσονομαι).] **μάτσο** (το) (καθημ.) 1. δέσμη (ομοειδών πραγμάτων): *ένα ~ λουλούδια | μαϊντανό* 2. (γενικότ.) σύνολο, ποσότητα (ομοειδών πραγμάτων): *ένα ~ γράμματα | χαρτονομίσματα* 3. (εκφραστ.) μεγάλη ποσότητα: *έχω ~ τους θαυμαστές* || *έχει ~ τα χιλιάρικα* (έχει πολλά χρήματα) || (κ. ως επίρρ.) *~ έχουμε ακούσει τα λόγια- έργα δεν έχουμε δει* ΣΥΝ. πλήθος · ΦΡ. (σκωπτ.) *ένα μάτσο χάλια* σε πολύ άσχημη κατάσταση, τελείως χάλια: τον είδα μετά την περιπέτεια του και ήταν ~. [ETYM₂ μεσν. < βεν. mazzo < *mattea < λατ. mateola «κραβδί, ματσοτύνη»]. **ματσόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) σφυρί με κεφαλή από ξύλο ή σκληρό λάστιχο.
[ETYM₂ < ιταλ. mazzola < λατ. mateola «κραβδί, ματσοτύνη»]. **ματσούκι** (το) [ματσουκ-ιού | -ιών] (οικ.) 1. χοντρό ραβδί με το οποίο χτυπά κανείς ανθρώπους 2. (γενικότ.) οποιοδήποτε επίμηκες αντικείμενο μπορεί να κρατήσει κανείς στο χέρι του. — (μεγέθ.) ματσούκα (η) [μεσν.].
[ETYM₂ < μεσν. ματσοκύκιο, υποκ. του *ματσούκα* < βεν. mazzoca < *matteuca < *mattea < λατ. mateola «κραβδί, ματσοτύνη»]. **ματσουκιά** (η) [μεσν.] (οικ.) χτύπημα με ματσούκι. **ματσονομαι** ρ. αμέτβ. αποθ. {ματσό-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) βγάξω πολλά χρήματα: *ματσόθηκε γερά και τώρα ούτε που γυρίζει να μας κοιτάξει* || *σίγουρα θα φρόντισε να παντρευτεί κάποιον ματσομένο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM₂ < μάτσο]. **ματόνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. προκαλώ (σε κάποιον/κάτι) ροή αίματος: *τρίπησα το δάχτυλο με τη βελόνα και το μάτσοσα* ΣΥΝ. τραυματίζω, πληγώνω 2. προσεβώ ψυχικά τραύματα, πληγώνω συναισθηματικά: *η λύπη μου μάτσώνει την καρδιά* ΣΥΝ. πληγώνω ♦ (αμετβ.) 3. τρέχει αίμα από σημείο του σώματος μου: *μάτσοσε η μύτη μου ζαφνικά* ΣΥΝ. αιμορραγώ, τραυματίζομαι 4. (μτφ.) πονώ, υποφέρω ψυχικά: *πήγα στην κηδεία και μάτσοσαν τα*

φυλλοκάρδια μου ΣΥΝ. πληγώνομαι 5. (μεσοπαθ. **ματόνομαι**) πονώ, υποφέρω ψυχικά 6. (η μτγ. **ματομένος**, -η, -ο) (α) ο λερωμένος με αίμα, αυτό που έχει πληυρίσει στο αίμα: *~ ποικύμισο | χόμα* | *μύτη* | *γόνατο* (β) (κατ' επεκτ.-μτφ.) αυτός που βάρηκε, που σημάδευτηκε από αίμα, δηλ. από φόνους, σφαγές και συναφή περιστατικά: «*O ~ γάμος*» (*Boda de sangre*, δράμα του Φ. Γκ. Λόρκα) || *~ ιστορία* | *διαδήλωση* ΣΥΝ. αιματοβαμμένος (γ) (μτφ.) αυτός που έχει τραυματιστεί ψυχικά και υποφέρει συναισθηματικά: *~ καρδιά* ΣΥΝ. πληγωμένος — **μάτωμα** (το).

[ETYM₂ μεσν. < αρχ. *αίματό (-όω)* < *αίμα*].

Μ.Α.Υ. (οι) (παλαιότ.) Μονάδες Ασφαλείας Υπαίθρου.

μαυλίτσο ρ. μετβ. {μαυλίσα} 1. απομμιούμαι τη φωνή πουλιού, γενικότ. θηράματος, για να το προσελκύσω: *οι γάτες μαυλίζουν τα πουλιά για να τα ρίζουν απ' τα δέντρα* 2. ασκώ αισθησιακή γοητεία σε (κάποιον), τον παρασύρω γοητεύοντας τον: *η μουσική αυτή μάς μαυλίζε και μας έβλεγε* ΣΥΝ. πλανεύω, ξελογιάζω 3. προτρέπω (γυναίκα) στην ανηθι-κόητητα, την εκμεταλλεύομαι εξοθώνοντας την στην πορνεία ΣΥΝ. εκμαυλίτσο. — **μαυλίσιμα** (το).

[ETYM₂ μτγν. < *μαυλίζ (ή)* «μαστροπός, προγωγός», αβεβ. ετύμου, πθ. < *man-lis < *Manβ, όνομα μητέρας θεάς λυδικής καταγωγής (πθ. κ. *μασσωλείων*), η οποία εθεοορείτο προστάτιδα των ιεροδούλων].

μαυλιστή (ο) [μτγν.], **μαυλιστρα** [μτγν.] κ. **μαυλιστρα** (η) {μαυ-λιστριών κ. μαυλιστρών} 1. πρόσωπο που εξοθεί γυναίκες στην πορνεία και εκμεταλλεύεται τα κέρδη τους ΣΥΝ. εκμαυλιστής, μαστροπός, προγωγός, (λαϊκ.) ρουφιάνος · 2. πρόσωπο που γοητεύει, που αποπλανά.

μαυλιστατικός, -ή, -ό αυτός που ασκεί αισθησιακή γοητεία, που σαγηνεύει: *ανατολιτική ~ μουσική* | *ρυθμός* ΣΥΝ. πλανευτικός, γοητευτικός, λάγνος. — **μαυλιστακί** επίρρ.

Μαύρα (η) 1. όνομα αγίον γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM₂ μτγν. κύρ. όν., θηλ. του επίθ. *μαύρος* (βλ. λ.), το οποίο, χρησιμοποιούμενο ως όνομα, δήλωνε τόσο αυτών που είχε σκούρο δέρμα, τον μελαμψό, όσο και τον ορφανό].

μαυραγάνι (το) {μαυραγαν-ιού | -ιών} ποικιλία σιταριού, ο στάχυς του οποίου καταλήγει σε μαύρα άγανα. Επίσης **μαυροσίταρο**. [ETYM₂ < *μαύρος* + *-αγάνι* < *άγανο* (βλ. λ.)].

μαυραγορίτης (ο) (μαυραγοριτών), **μαυραγορίτισσα** (η) {μαυρα-γοριτισσών} έμπορο που διοχετεύει, πουλά αγαθά στη μαύρη αγορά (βλ. λ. *μαύρος*): *στην Κατοχή οι ~ εκμεταλλεύονταν την ανάγκη του πληθυσμού για τρόφιμα και αγόρασαν σπίτια για έναν τενεκέ λάδι*.

— **μαυραγορίτικος**, -η, -ο.

μαυράδα (η) → **μαυρίλα**

μαυράδι (το) [μεσν.] {μαυραδ-ιού | -ιών} 1. μαύρο σημάδι ή μελανή κηλίδα ΣΥΝ. μαυρία 2. (ειδικότ.) η μελανή οπή στο κέντρο του οφθαλμού, η κόρη. **μαυράκι** (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό μαύρο στίγμα: *επισκέφθηκε την αισθητικό της για να της καθαρίσει το πρόσωπο από τα ~* ΣΥΝ. μαυράδι · 2. παιδί που ανήκει στη μαύρη φυλή ΣΥΝ. Αραπάκι · 3. (αρχκό) το χασίς (βλ. λ.) · 4. εδωδιμο ψάρι τής Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου.

μαυριδερός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *μαυριδερός*) 1. αυτός που έχει χρώμα το οποίο τείνει προς το μαύρο 2. (για πρόσ.) αυτός που έχει μαύρα μαλλιά και μάτια και μελαμψό χρώμα δέρματος ΣΥΝ. μαύρος ΑΝΤ. ασπριδερός, ασπρουλιάρης, ασπρουλιάρικος. [ETYM₂ μεσν. < *μαύρος* + *-ειδερός* < *-είδος* < *είδος*].

Μαύρη Θάλασσα (η) (λαϊκ.) ο Εύξεινος Πόντος (βλ. λ.). — **Μαυρο-θαλασσίσις** (ο), **Μαυροθαλασσίσις** (η), **μαυροθαλασσίτικος**, -η/-ια, -ο. [ETYM₂ Βλ. λ. *Εύξεινος Πόντος*].

μαυριδερός, -η, -ό → **μαυριδερός**

μαυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαυρίσ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) μαύρο: *σύννεφα μαύρισαν τον ουρανό* ΑΝΤ. λευκαίνω, ασπρίζω 2. (συνήθ. για πρόσ.) δίνω (σε κάποιον) μαυριδερό, σκούρο χρώμα: *ο ήλιος δεν μάς μαυρίζει μόνο -συχνά μάς προκαλεί εγκαύματα* 3. προκαλώ μελανιά (σε κάποιον, σε μέρος του σώματος του) με χτύπημα μου: *τον μαύρισε το αριστερό μάτι* ΦΡ. (μτφ.) **μαυρίζω (κάποιον) στο ξύλο** ξυλοκοπώ (κάποιον), τον δέρνω αγρίως 4. (εκφραστ.) δίνω αρνητική ψήφο σε (κάποιον), ώστε να μην εκλεγεί: *οι ψηφοφόροι θα μαυρίσουν τους υποψηφίους των μεγάλων κομμάτων στις δημοτικές εκλογές* ΣΥΝ. καταψηφίζω ΑΝΤ. ψηφίζω, υπερωψφίζω 5. (εκφραστ.) σε ΦΡ. όπως *μου μαυρίζει την ψυχή* | *την καρδιά* με γεμίζει δυστυχία, μου προκαλεί ψυχικό πόνο: *το κλάμα της ~* ♦ (αμετβ.) 6. γίνομαι μαύρος, αποκτώ μαύρο χρώμα ή γίνομαι πολύ σκούρος: *φέτος μαύρισα πολύ από τον ήλιο* || *το παιτάο δημαρχιακό μέγαρο πάλιωσε και μαύρισε με το πέρασμα του χρόνου* ΑΝΤ. ασπρίζω, λευκαίνω, ξασπρίζω ΦΡ. (μτφ.) (α) **μαύρισε το μάτι μου (από την πείνα | τη φτώχεια κ.λπ.)** δεν αντέχω πλέον (εξαιτίας σοβαρής έλλειψης) ΣΥΝ. απελπίστηκα (β) **μαύρισε το μάτι μου** (+να) υποφέρω από την έλλειψη (κάποιου πράγματος) · 7. γίνομαι ορατός από μεγάλη απόσταση όχι καθαρά, σαν μαύρο σημάδι: *κάτι μαυρίζει εκεί κάτω!* 8. (εκφραστ.) γεμίζω δυστυχία, δοκιμάζω ψυχικό πόνο: *μαύρισε η καρδιά μου από αυτά που άκουσα* ΣΥΝ. υποφέρω.

[ETYM₂ μεσν. < αρχ. *μαύρος*. Η σημ. που σχετίζεται με την κατανήφιση υποψηφίου, οφείλεται σε παλαιότερη εκλογική διαδικασία, κατά την οποία για κάθε υποψήφιο υπήρχε χωριστή κάλη και σε αυτήν έριχναν οι εκλογείς λευκό (θετική ψήφος) ή μαύρο (αρνητική ψήφος) σφαιρίδιο].

Μαυρικίτιος¹ (ο) {Μαυρικίου} (αγγλ. Republic of Mauritius = Δημοκρατία του Μαυρικίου) (συχνά αναφέρεται εσφαλμ. ως *Άγιος Μαυ-*

ρίκιος) ἡσιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό Α. τῆς Μαδαγασκάρης με πρωτεύουσα το Πορτ Λιούις, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα τη ρουτία Μαυρικίου. — Μαυρικιανός (ο), Μαυρικιανή (η), μαυρικιανός, -ή, -ό.

[ETYM. < αγγλ. Mauritius, ο Ολλανδός ναύαρχος Wilbrand van Walsbyck κατέλαβε το νησί το 1598 και το ονόμασε *Μαυρίκιο* προς τιμήν του Ολλανδού πρίγκιπα Μαυρικίου του Νασάου (ολλ. Maurits, graaf van Nassau)]. Μαυρίκιος² (ο) {Μαυρικίου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. < λατ. Mauricius < maurus «σκοτεινός, μαύρος» (βλ. κ. μαύρος)]

μαυρίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το μαύρο χρώμα, η ιδιότητα του μαύρου: το *γλυκοχάραμα* *διώχνει* τη ~ της *νύχτας* ΣΥΝ. μελανότητα, μελανίδα, σκοτεινιά ΑΝΤ. ασπρίλα, ασπράδα, λευκότητα 2. μαύρο σημάδι ή μελανή κηλίδα 3. ποσότητα ή μάζα μαύρου χρώματος (π.χ. πολυάριθμη στρατιά, όπως φαίνεται από μακριά): «*μαύρη* ~ *πλάκωσε, μαύρη σαν καλοκαινόδα*» (δημοτ. τραγ.) 4. (εκφραστ.) η έλλειψη ζωής, ζωντανής, η αίσθηση μεγάλης δυστυχίας: «*γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος* ~» (Δ. Σολωμός) || ~ *πλάκωνει* την ψυχή μου ΣΥΝ. πένθος, σκοτεινιά, ζόφος. Επίσης **μαυράδα** (σημ. 1, 2), **μαύρισμα** (το) {μαυρίματος} 1. -ατα, -άτων} 1. το να γίνεται κάτι μαύρο, το να κάνει κανείς κάτι μαύρο 2. (συνήθ. ειδικότ.) το να γίνεται το δέρμα πιο σκουρόχρωμο από τον ήλιο: αυτό το *αντηλιακό προσφέρει έντονο, βαθύ και ομοιόμορφο* ~. **Μαυριτανία** (η) (αραβ. Al-Jumhuriyah al-Islamiyah al-Muritaniyah = Ισλαμική Δημοκρατία τῆς Μαυριτανίας) 1. κράτος τῆς ΒΔ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Νουαζόρ, επίσημες γλώσσες τῆ Γαλλική και την Αραβική και νόμισμα την ουγκία 2. ΙΣΤ. αρχαίο βασίλειο τῆς Αφρικής, που υποτάχθηκε στους Ρωμαίους. — Μαυριτανός (ο), Μαυριτανή (η), **μαυριτανικός**, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) μαυριτανικός, -ή, -ο. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Mauritanie < λατ. Mauritania < Mauri {Mauritii «Μαυριτανοί», ονομασία των Βερβέρων τῆς Δ. Αφρικής, όπως τους αποκαλούσαν οι Ρωμαίοι. Βλ. κ. *μαύρος*]. **μαύρο**- κ. **μαυρο**- κ. **μαυρ**- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. ότι κάτι είναι μαύρο ή έχει σκουρόχρωμο απόχρωμα: *μαυρο-πίνακας, μαυρο-τσουκάλιο* 2. πρόσωπο με μαύρο ένδυμα: *μαυρο-μαντηλόσα, μαυρο-ντυμένος* 3. ότι κάποιος έχει μαύρου χρώματος σωματικό χαρακτηριστικό: *μαυρο-γένης, μαυρο-μάτης, μαυρο-μάλλης*.

[ETYM. Α' συνθ. τῆς Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. *μαυρο-γένης, μαυρο-φορώ*), που προέρχεται από το μτρν. επίθ. *μαύρος*]. **Μαυροβούνιο** (το) {Μαυροβουνίου} (σερβοκρ. Crna Gora) μία από τις δύο δημοκρατίες τῆς Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας τῆς Γιουγκοσλαβίας (μαζί με τῆ Σερβία), με πρωτεύουσα την Ποντγκόριτσα. — Μαυροβούνιος (ο) {1896}, **Μαυροβούνια** (η).

[ETYM. Απόδ. του διεθνούς ονόματος Montenegro (βεν. προελ.) < ιταλ. Monte Negro «μαύρο βουνό», που δόθηκε αρχικά στο όρος Λόβτσεν εξαιτίας τῆς άνυδρης και άδενδρης μορφῆς του. Την ίδια σημ. έχει και η σερβοκρ. ονομασία Crna Gora]. **μαυρογενής** (ο) [μεσν.] {μαυρογενής} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει

μαύρο γένι. **μαυροδάφνη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλυκό επιτραπέζιο κρσί σε χρώμα σκούρο κόκκινο, το οποίο παράγεται από στρώμα σταφύλια των θερμών κλιμάτων και θεωρείται ιδιαίτερα τονωτικό. **μαυροζούμι** (το) {χωρ. γεν.} μαύρο ζουμί, ζωμός και γενικότ. υγρό σκούρου χρώματος: αυτό δεν είναι *σούπα, είναι ένα άνοστο* ~ || τι το *πίνεις αυτό* το ~; (για καφέ). **μαυρομάλλης**, -α/-ούσα/-ού, -ικο {μαυρομάλλης, (θηλ.) μαυρο-μαλλούδες} 1. αυτός που έχει μαύρα μαλλιά: ~ *κοπέλα* 2. (για ζώα) αυτός που έχει μαύρο τρίχωμα. **μαυρομάνικος**, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ. για αντικείμενα) αυτός που διαθέτει μαύρη λαβή: ~ *μαχαίρι*.

μαυρομανηλούσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) γυναίκα που φοράει στο κεφάλι τῆς μαύρο μαντήλι (συνχά λόγω πένθους). Επίσης μαυρομανηλού {μαυρομανηλούδες}. **μαυρομάτης**, -α, -ικο [μεσν.] αυτός που έχει μαύρα μάτια- ΦΡ. μαυρομάτικα **φασόλια** φασόλια μικρού μεγέθους, που φέρουν μαύρο στίγμα- το αποξηραμένο περιεχόμενο του λοβού των αμπελοφάσου-λων ΣΥΝ. γυφτοφάσουλα. Επίσης **μαυροματούσα** κ. **μαυροματού** (η). μαυροντυμένος, -η, -ο αυτός που φορά μαύρα ρούχα, ο ντυμένος στα μαύρα (π.χ. επειδή πενθεί): ~ *χίρα* ΣΥΝ. μαυροφόρος, μαυροφορεμένος ΑΝΤ. λευκοφορεμένος, λευκοντυμένος, ασπροντυμένος. **μαυροπίνακας** (ο) [1838] {μαυροπινάκων} 1. πίνακας χρώματος μαύρου, που χρησιμοποιείται στα σχολεία, για να γράφουν πάνω σε αυτόν οι δάσκαλοι και οι μαθητές με κιμωλία 2. (παλαιότ.) μαύρος πίνακας, πάνω στον οποίο σημείωναν οι καταστηματάρχες όσα τυχόν τους χρυσούσαν οι πελάτες τους- ΦΡ. (μτφ.) **γράφο (κάποιον) στον μαυροπίνακα** (στα μαύρα τα κατάστιχα) τον θεωρώ ύποπτο για επιήμημη πράξη.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. tableau noir]. **μαυροπίπερο** (ο) αρωματικό πιπέρι με σκούρο χρώμα. **μαυροπούλι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το ψαρόνι (βλ. λ.). **μαύρος**, -η, -ο 1. αυτός που έχει το πιο σκούρο χρώμα που υπάρχει στη φύση, το χρώμα τῆς ασέλνιας νύχτας, τῆς πλήρους έλλειψως φωτός, του κάρβουνου: «~ είναι η νύχτα στα βουνά, ~ σαν *καλοκαινόδα*» (δημοτ. τραγ.) || - *μάτια* || *μαλλιά* | *γραβάτα* | *πουλί* | *πάνθηρας* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) μέλας ΑΝΤ. άσπρος, λευκός- ΦΡ. (μτφ.) (α) *κάνω μαύρα μάτια να δω (κάποιον)* βλ. λ. μάτι (β) (απειλητικά) *μαύρο φίδι που σ' έφαγε (μαύρο και κολοβό)*! τα τιμωρηθείς πολύ σκληρά, θα

πάθεις μεγάλο κακό: *όποιος δεν υπακούει, μαύρο φίδι που τον έφαγε!* (γ) *ρίχνω μαύρη πέτρα πίσω μου* φεύγω από έναν τόπο με την απόφαση να μην επιστρέψω ποτέ (δ) *μαύρος χριστός* το πετρέλαιο (ε) **μαύρες συσκευές** ηλεκτρονικές συσκευές οι οποίες έχουν συνήθως μαύρο χρώμα, όπως τα βίντεο, τα στερεοφωνικά συγκροτήματα, οι τηλεοράσεις κ.ά. 2. **μαύρο** (το) (α) το πιο σκούρο χρώμα που υπάρχει στη φύση, το χρώμα τῆς πλήρους έλλειψως φωτός, του κάρβουνου (β) (σκοπτ.) η καταγήφιση ή η αρνητική γήφως: στις *εκλογές θα τους ρίξουμε* | *θα φάνε* ~ 3. **μαύρα** (τα) τα μαύρου χρώματος ρούχα που δηλώνουν πένθος: *βάζω* | *φορώ* ~ || στις *σαράντα ημέρες θα βγάλω τα* ~ 4. **μαύρος** (ο), **μαύρη** (η) (α) το πρόσωπο που ανήκει στην αφρικανικής προελεύσεως φυλή των νέγρων (πβ. λ. *λευκός*): *φιλετικές διακρίσεις εις βάρος των* ~ ΣΥΝ. νέγρος, (μειωτ.) *αράτης* (β) πρόσωπο που εργάζεται πολύ και σκληρά, σαν σκλάβος: *δουλεύει σαν* ~ || (ειρων.) *έχει δύο* - και του *βιάζουν όλη τη δουλειά οι αυτός κάθεται* 5. (συνεκδ.) αυτός που σχετίζεται με τη φυλή των μαύρων, την κουλτούρα και τον πολιτισμό τῆς: - *μουσική*- ΦΡ. (α) *μαύρη φυλή* η νεγροειδής φυλή (β) *μαύρη ήπειρος* η Αφρική 6. αυτός που έχει αποκτήσει σκούρο δέρμα από την έκθεση στον ήλιο- μαυρισμένος: μετά τις *διακοπές του στο νησί γύρισε* ~ ΣΥΝ. μελαγχρινός, μαυριδερός- ΦΡ. (απειλητικά) *θα σε κάνω μαύρο (στο ζέλο)* θα σε δέρω πάρα πολύ, τόσο ώστε το δέρμα σου να μελανιάσει 7. (στα ακριτικά τραγούδια) **μαύρος** (ο) άλογο με μελανό τρίχωμα: «*δίνει το μαύρο του βυσιά, στη χώρα κατεβαίνει*» (ακριτ. τραγ.) 8. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει σκούρο χρώμα ή απόχρωση: *η φωτιά βιάζει* - *καπνούς* || ο *ουρανός έχει γεμίσει* ~ *σίννερα* ΣΥΝ. σκούρος, σκουρόχρωμος, σκοτεινός ΑΝΤ. ανοιχτός, ανοιχτόχρωμος 9. βρομικός: *τα χέρια σου είναι* ~ *πήγαινε να τα πλύνεις!* 10. (κрасί) που έχει πολύ σκούρο κόκκινο χρώμα, λ.χ. η μαυροδόμη (βλ. λ.) 11. (ψωμί) που έχει σκούρο χρώμα, γιατί παρασκευάζεται από αλεύρι ολικής αλέσεως ή σικάλεως 12. (δόντι) που έχει γαλάσι ΣΥΝ. σάπιος, *χάλασι* ΣΥΝ. γερός, υγιής 13. (αργκό) **μαύρη** (η) | **μαύρο** (το) το χασίς 14. ΤΥΠΟΓΡ. τυπογραφικό στοιχείο του αλφαβήτου, που τυπώνεται εντονότερα, ώστε να ξεχωρίζεται, να τονίζεται περισσότερο: σε αυτό το *λεξικό κάθε κεφαλή λήμματος είναι τυπωμένη με* ~ *στοιχεία* · 15. (μτρ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη δυσκολία, δυστυχία, καταστροφές, αθλιότητα κ.λπ.: *μou 'κάνες* ~ τῆ ζωή || ~ *χρόνια* | *μελαγχολία* | *μέρα* ΣΥΝ. άθλιος, δυστυχισμένος ΑΝΤ. ευτυχισμένος- ΦΡ. (α) ΙΣΤ. **μαύρος Σεπτέμβρης** ο Σεπτέμβριος του 1955, κατά τον οποίο έξεσπασε κύμα βιαιοπραγιών εις βάρος των Ελλήνων τῆς Κωνσταντινούπολης από τον τουρκικό όγλο (β) **Μαύρη Βίβλος** βιβλίο στο οποίο καταγράφονται όλα τα μελανά έργα καθεστώτος, προσώπων κ.ά. (λ.χ. οι διάσεις, οι δολοφονίες, παραβιάσεις δικαιωμάτων κ.τ.ό.) η ~ *του φασισμού* 16. (α) αυτός που συνδέεται με δυσάρεστα συναισθήματα: ~ *σκέψεις θολώνουν το μυαλό μου* || - *ιδέες* | *συλλογισμοί* | *μαντάτα* (β) ως επιτατικό τῆς αρνητικής σημ. ουσιαστικών: με *κρίσεις* ~ *απελπισία* (βλ. λ.) || *έπεσε* ~ *πέινα* ΣΥΝ. θλιβερός, κακός, πένθιμος ΑΝΤ. ευχάριστος, ευφορικός- ΦΡ. (α) (εκφραστ.) **μαύρος** *κι άραχνος* | **άραχνος** βλ. λ. *άραχνος* (β) *τα βλέπω όλα μαύρα* βλέπω πάντα την αρνητική όψη των πραγμάτων ή των καταστάσεων, είμαι πολύ απαισιόδοξος (γ) *τα βάφο μαύρα* στενοχωριέμαι και θλιβομαι πάρα πολύ, τόσο ώστε να παρατηθώ από κάθε προσπάθεια (δ) *είμαι στις μαύρες μου* | *έχω τις μαύρες μου* δεν έχω κέρια, είμαι θλιμμένος ή απελπισμένος (ε) **μαύρη αλήθεια** η πικρή (και δυσβάσταχτη) αλήθεια: *έχει δίκιο, για να πούμε και τη* ~ (αν και είμαστε γενικά αντίθετοι) (στ) **μαύρα δάκρυα** (μεσν. φρ.) πολύ πικρά και πονεμένα δάκρυα: *κρυ*. στις ΦΡ. *χώνω μαύρο δάκρυ* | **μαύρα δάκρυα** κ. **κλαίω** με **μαύρο δάκρυ** κλαίω με πολλή πικρα και πόνο (ζ) **μαύρο χάλι** | **μαύρα χάλια** εντελώς άθλια κατάσταση (η) (μτφ.-εκφραστ.) **μαύρη λίστα** κατάλογος προσώπων, πραγμάτων κ.λπ. που καταδικάζονται, που πρέπει να αποφευχονται ή να καταστραφούν: το *Υπουργείο Περιβάλλοντος κυκλοφόρησε μια* ~ *με παραλίες που είναι μολυσμένες* || η ~ *των απαγορευμένων βιβλίων* 17. (εμφατ.) αυτός που αποδεικνύεται δυσάρεστος, αντίθετος από ό,τι θα περιμέν' κα-νίς: ~ *διακοπές περάσαμε!* *Έβρεχε και φουσούσε συνέχεια και δεν κάναμε κανένα μάνιο* 18. αυτός που συνδέεται με την έννοια του κακού, του υποθρόνιου, του διαβολικού: ~ *μαχαίρα* 19. (για πρόσ.) αυτός που υποφέρει από δυστυχία, που δοκιμάζεται από την τύχη και τις περιστάσεις: *δεν λυπάμαι τόσο τον ίδιο, όσο τη* ~ *τη μάννα του* || «αν, οι ~, να ζούμε άτεκνοι γέροι | *επρόσταζε αστηρή θέλημα θείο...*» (Γ. Μαρκοράς) ΣΥΝ. δυστυχισμένος, δόλιος, κακότυχος, δύσμοιρος, ταλάντωρος, βαριόμοιρος, κακομοίρης, καμημένος, καμωρός, φοκαράς, φτωχός, έρμος ΑΝΤ. ευτυχισμένος, ευδαίμων, καλότυχος 20. (κ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κακία, μοχθηρία: *πρόσεχε τον αυτόν, είναι* - *ψυχή* || ~ *καρδιά* 21. αυτός που συνδέεται με υπερσυντηρητικές, ακροδεξιές αντιλήψεις: η ~ *αντίδραση* (οι δυνάμεις που αντιδρούν σε οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική προσπάθεια) ΣΥΝ. φασιστικός 22. παράνομος: *κρυ*. στις ΦΡ. (α) **μαύρη αγορά** η παράνομη πώληση σε υπέρογκες τιμές προϊόντων που είναι απαγορευμένα ή σπαινίζονται (π.χ. στην περίοδο τῆς Κατοχής) (β) **μαύρο χρήμα** το χρήμα που προέρχεται από τον χώρο τῆς παρακοινωνίας ή που κερδίζεται με εντελώς παράνομο τρόπο (γ) **μαύρη εργασία** κρυφή και συνήθ. κακοπληρωμένη εργασία 23. μακάβριος: *κρυ*. στις ΦΡ. (α) **μαύρο χιούμορ** το να αστειεύεται κανείς με πράγματα μακάβρια (β) **μαύρη κωμωδία** η κωμωδία τῆς οποίας το χιούμορ αντλείται από δυσάρεστες και ατυχείς καταστάσεις, που βασίζεται στο μαύρο χιούμορ · 24. ΖΩΟΛ. **μαύρη χίρα** δηλητηριώδης μαύρη αράχνη, που σκοτώνει και καταβροχθίζει το αρσενικό τῆς ταίρι μετά το ζευγάριωμα · 25. **μαύρη τρύπα** | **μελανή οπή** (α) ΑΣΤΡΟΝ. το τελικό στάδιο τῆς εξέλιξης ενός αστέρα πολύ μεγάλης μάζας (β) μεγάλο χρέος | έλλειμμα, το οποίο δεν μπορεί να καλυφθεί ή συνεχώς διευρύνεται: η ~ *τῆς οικο-*

νομίας | τού προϋπολογισμού- (ειδικότ.) χρονοβόρα ή εξαιρετικά πολυδάπανη διαδικασία ή κατάσταση που απαιτεί συνεχώς χρήματα: η ~ των μεγάλων δημοσίων έργων || «η Κομισιόν προσφεύγει κατά των χωρών για παραβίαση της κοινοτικής νομοθεσίας, οι εθνικές κυβερνήσεις επιμένουν και οι υποθέσεις καταλήγουν στη ~ των κοινοτικών διαδικασιών» (εφημ.) · 26. ΤΕΧΝΟΛ. **μαύρο κουτί** ηλεκτρονική συσκευή, μονομενική και προστατευμένη σε ειδικό κιβώτιο, που τοποθετείται μέσα στο αεροσκάφος και καταγράφει πληροφορίες σχετικές μ' τη λειτουργία και τα συστήματα πλοήγησης του, καθώς και τις συνομιλίες ανάμεσα στον πιλότο και τον πύργο ελέγχου κατά τη διάρκεια της πτήσης έτσι, ώστε να είναι δυνατόν να ερευνηθούν εκ των υστέρων τα αίτια και οι συνθήκες ενδεχόμενου δυστυχήματος · ΦΡ. **μαύρο πρόβατο** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που διαφέρει από το σύνολο λόγω κάποιου (συνήθ. αρνητικού) χαρακτηριστικού του ή που προκαλεί με τη στάση του την αντίδραση των υπολοίπων: αν η χώρα μας δεν φροντίσει σύντομα να προσαρμοστεί στις κοινότητες οδηγίες, θα γίνει το ~ της Ε.Ε. — (υποκ.) μαυρούλης, -α, -ικο. * ΣΧΟΛΙΟ λ. χρώμα, συμπάθεια.

[ΕΤΥΜ. Αντιόαν., < μτγν. μαύρος < λατ. maurus < αρχ. άμαυρός, αγν. ετόμου, πθ. συνδ. με το επίθ. αμυδρός. Ορισμένες φρ. και όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. **μαύρη αγορά** (< γαλλ. marché noir), **μαύρο χιούμορ** (< αγγλ. black humour), **μαύρη τρύπα** (< αγγλ. black hole), **μαύρο κουτί** (< αγγλ. black box), **μαύρο πρόβατο** (< αγγλ. black sheep), **μαύρη λίστα** (< αγγλ. black list), τα **βλέπω όλα μαύρα** (< γαλλ. voir tout en noir) κ.ά.]

μαυροτσουκαλο (το) 1. (λαϊκ.) μαύρο τσουκάλι, χύτρα μαυρισμένη από την καπνιά 2. (σκοπτ.) άνθρωπος με έντονα σκούρο δέρμα ή πολύ μαυρισμένος από τον ήλιο.

μαυροφόρος, -α, -ο [μεσν.] 1. αυτός που φορά μαύρα ρούχα, που είναι ντυμένος στα μαύρα ΣΥΝ. μαυροφορεμένος, μαυροντυμένος ΑΝΤ. ασπροντυμένος, λευκοφορεμένος, λευκοφόρος 2. **μαυροφόρα** (η) η χήρα:

μαυροφόρα ρ. αμετβ. [μεσν.] {μαυροφορείς... | μαυροφόρε-σα, -θηκα, -μένος} φορά μαύρα ρούχα, είμαι ντυμένος στα μαύρα, κυρ. επειδή έχω πένθος: τρεις οικογένειες μαυροφόρεσαν από το τελευταίο τραγικό ατύχημα || **μαυροφορεμένη γυναίκα** ΣΥΝ. μαυροντυνομένη, φορά (τα) μαύρα ΑΝΤ. ασπροφόρα, λευκοφόρα.

μαυροφρύδης, -α, -ικο αυτός που έχει μαύρα φρύδια.

μαυροχίωμα (το) {μαυροχίω-ατος | -ατα, -άτων} χίωμα με μαύρο χρώμα, το οποίο προέρχεται από απόνευση οργανικών ουσιών και χρησιμοποιείται κυρ. στην κηπουρική ΣΥΝ. φυτόχωμα, χούμος.

μανσωλείο (το) μεγαλοπρεπές και πολυτελές ταφικό μνημείο, που έχει μορφή ναύκου ή σύνθετου οικοδομήματος. [ΕΤΥΜ. < μτγν. Μανσωλείον < αρχ. Μαύ(σ)ω(λ)ος, σατράπης της Καρίας από το 377 ως το 353 π.Χ., ο οποίος έχτισε για τον εαυτό του ένα μεγαλοπρεπές ταφικό μνημείο. Το όνομα του συνδέεται πθ. με τη λυδική θεότητα *Manṣ, για την οποία βλ. λ. μαυλίζω].

μαφία (η) {δυσφρ. μαφιών} 1. εγκληματική οργάνωση με αυστηρή ιεραρχία και απαράβατους εσωτερικούς νόμους, η οποία ιδρύθηκε τον περασμένο αιώνα στη Σικελία και η δράση της εξαπλώθηκε σταδιακά σε ολόκληρη την Ιταλία, αλλά και την Αμερική και την Ευρώπη 2. (κατ' επέκτ.) κάθε οργανωμένο δίκτυο κακοποιών: η **ρωσική** ~ 3. (μτφ.) κλειστή ομάδα επιτηδίων, που εξυπηρετεί συντονισμένα τα συμφέροντα της χρησιμοποιώντας αθέμιτα μέσα ΣΥΝ. κύκλωμα, κλίκα · 4. (ενίοτε κ. χαϊδευτ.) πονηρός ή πολύ έξυπνος άνθρωπος: **πρόσεχε τον αυτόν, είναι μεγάλη** ~1 — **μαφιόζος** (ο), **μαφιόζικος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. mafia < σικελ. mafia «θάρρος, γεννασιότητα» < αραβ. mahjās. «καύχηση, έπαρση»].

μαφόριο (το) {μαφορί-ου | -ών} (λόγ.-παλαιότ.) λεπτό πέπλο με το οποίο κάλυπταν το κεφάλι ή/και τους ώμους τους οι γυναίκες. Επίσης μαφόρι

[ΕΤΥΜ. < μτγν. μαφόριον < μτγν. λατ. mafortes | mafortia (μόνο πληθ.), αγν. ετόμου, που παρετυμολογήθηκε προς το μτγν. ώμοφόριον].

μάχαιρα (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το μαχαίρι· ΦΡ. **μάχαιραν έδωκας, μάχαιραν θα λάβεις** (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 26, 52: πάντες γαρ οι λαβόντες μάχαιραν εν μαχαίρα απολούνται) όσοι βλάπτουν τους άλλους, θα πάθουν οι ίδιοι κακό.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάχαρ-ρα, αβεβ. ετόμου. Ελάχιστη πιθανή είναι η σύνδεση με το ρ. μάχομαι, όπως και με τη λ. μάγειρος. Έχει υποτεθεί ακόμη ότι η λ. ανάγεται στο φερ. makēra «ξίφος», αλλά θα μπορούσε να ισχύει και το αντίστροφο].

μαχαίρι (το) {μαχαίρ-ιου | -ιών} 1. όργανο που αποτελείται από μεταλλική λεπίδα, κοφτερό στη μία ή και στις δύο ακμές της, και λαβή χρησιμοποιείται για κάθε είδους κόψιμο ή και ως όπλο, θεωρείται δε ένα από τα πρώτα εργαλεία που κατασκεύασε ο άνθρωπος: **κόψε μου το ~, να κόνω το κρέας** | **κάρφωσε** | **έμπηξε** το ~ στον κορμό του **δέντρου** || **δίκοπο** | **κοφτερό** | **στομομένο** -1 | **σέρνω** | **τραβώ** | **βιάζω** ~ ΦΡ. (μτφ.) (α) **κόβω (κάτι)** με το **μαχαίρι** εξαφανίζω (κάτι) από τη ρίζα του (β) **τραβώ μαχαίρι** γίνομαι πολύ επιθετικός, εθεοργίζομαι πάρα πολύ: **Μη μου μιλάς για τον Αντώνιο!** Όταν ακούω η ~ αντών, ~ (γ) **είμαι | βρισκόμαι στα μαχαίρια (με κάποιον)** έχω πολύ μεγάλες διαφορές, υπάρχει μίσος ανάμεσα μας (δ) **βάζω το μαχαίρι στον λαϊμό (κάποιον)** πιέζω (κάποιον) σε πολύ μεγάλο βαθμό: **μόνο όταν τον βάλεις το μαχαίρι στον λαϊμό, θ'αντιδράσει** (ε) **ΓΟ μαχαίρι φτάνει** ως το | στο κόκκαλο για μια έρευνα για την αναζήτηση ευθύνων και τη διαλεύκανση της αλήθειας, η οποία φτάνει σε βάθος, ως τους πραγματικούς υπευθύνους, όποιοι κι αν είναι αυτοί (στ) (παροιμ.) **όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι** τα αγαθά τα απολαμβάνει αυτός που έχει και τα μέσα για να τα αποκτήσει (ζ) **μπαινει μαχαίρι** γίνονται δραστηκές περικοπές: **αποφοραίστηκε να περικοπούν οι κρατικές διατά-**

νες, να μπει μαχαίρι στη διοίκηση» (εφημ.) (η) (μτφ.) **βγαίνουν (τα) μαχαίρια** εκδηλώνονται οι αντίπαλες διαθέσεις, για οξείες λεκτικές επιθέσεις μεταξύ υποστηρικτών αντίθετων απόψεων: **στη γενική συνέλευση του συλλόγου βγήκαν μαχαίρια** 2. (μτφ.) στιδήποτε πληγώνει συναισθηματικά, προκαλεί οξύ συναίσθημα πόνου και θλίψης: τα **λόγια της ήταν ~ στην καρδιά μου** 3. (λαϊκ.-μτφ.) η χειρουργική επέμβαση: **αφού έχει πρόβλημα συνέχεια με τον λαϊμό, μάλλον οι αμυγδαλές σου χρειάζονται** ~ ΣΥΝ. υστέρι, λεπίδι. — (υποκ.) μαχαίρακι [μεσν.] κ. (λόγ.-υποκ.) μαχαίριδιο (το) [μτγν.], (μεγεθ.) μαχαίρα (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. μαχαίριον, υποκ. τού ουσ. μάχαρα. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. **βάζω το μαχαίρι στον λαϊμό κάποιον** (< γαλλ. mettre le couteau sur | sous la gorge), **είναι στα μαχαίρια** (< γαλλ. ils sont à couteaux tirés)].

μαχαίριά (η) [μεσν.] 1. το χτύπημα με μαχαίρι: **του έδωσε μια ~ 2.** (συνεκδ.) το τραύμα που έχει προκληθεί από μαχαίρι: **το πότιμα είχε πέντε ~ στην κοιλιά** 3. (μτφ.) πλήγμα.

μαχαροβγάλτης (ο) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) κακοποιός που σκοτώνει με μαχαίρι.

μαχαροπύρρινο (το) 1. το μαχαίρι και το πυρίτιο, τα οποία χρησιμοποιεί κανείς στο φαγητό 2. **μαχαροπύρινο** (τα) το σύνολο των μαχαιριών, των πυριτιών και των κουταλιών, που χρησιμοποιούνται στο τραπέζι για το γεύμα.

μαχαίρων ρ. μετβ. {μαχαίρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. χτυπό με μαχαίρι: **τον μαχαίρωσε πίσωπλατα** 2. (μεσοπαθ.) **μαχαίρων** συμπετέχω σε συμπλοκή, κατά την οποία ανταλλάσονται χτυπήματα με μαχαίρα. — μαχαίρωμα (το).

μαγαλιάς (ο) {μαγαλιάδες} (καθημ.) λαϊκή γειτονιά, τμήμα πόλεως, συνοικία: ο **απάνω** | **κάτω** | **πέρα** ~ || **προσφυγικός** ~ ΦΡ. (παροιμ.) **κάθε τόπος και ζακόνι, κάθε μαγαλιάς και τάξη** κάθε περιοχή έχει τις δικές της συνθήκες, τα δικά της ήθη και έθιμα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. mahalle].

μαγαργιάς (ο) (μαγαργιάδες) 1. ο ηγεμόνας ινδικού κρατιδίου 2. (μτφ.) άνθρωπος που ζει μέσα στην πολυτέλεια και τις ανέσεις: στο σπίτι του τους **παρωγήθηκε ζουν ζωή μαγαργιά** ΣΥΝ. πασάς.

[ΕΤΥΜ. < χίντι mahārājah «μεγάλος βασιλιάς» < mahāt «μεγάλος» (πβ. ελλην. μέγας) + rāja «βασιλιάς» (< σανσκρ. rājan)].

μαγαρανή (η) η σύζυγος του μαγαραζιά. [ΕΤΥΜ. < χίντι maharani «μεγάλη βασίλισσα» < mahāt «μεγάλος» (πβ. ελλην. μέγας) + rāni «βασίλισσα» (< σανσκρ. rājñi)].

μάχη (η) {μαχών} 1. η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ δύο αντιπάλων στρατών, ένοπλων ομάδων, στο πλαίσιο πολεμικής σύρραξης: **μεγάλη** | **σφοδρή** | **αμφίροπη** | **λυσσόδης** | **αποφασιστική** | **σκληρή** | **φωνική** | **αιματηρή** ~ || **δίνω** ~ || **η ~ μαινεται** || **μπαινω** | **ριχνομαι στη ~** || **πεδίο μάχης** (ο χώρος όπου διεξάγεται η ένοπλη σύγκρουση) || ~ **εκ τού συστάθην** | **σώμα με σώμα** || **σε θέση μάχης** ΣΥΝ. συμπλοκή, σύρραξη· ΦΡ. (α) **μητέρα (όλων) των μαχών** βλ. λ. **μητέρα** (β) (λόγ.) **άδακρυς μάχη** (άδακρυς μάχη) μάχη χωρίς απώλειες 2. (γενικότ.-εκφραστ.) κάθε είδους σύγκρουση, έντονη αναμέτρηση: ~ **δύο κομμάτων** για την **εξούσια** || **έχασε τη ~ με τον θάνατο** (πέθανε υποκύπτοντας τελικά στην ασθένεια ή στα τραύματα του)· ΦΡ. **θέτω (κάποιον) εκτός μάχης** (i) καθιστώ (κάποιον) ανίκανο να συνεχίσει να μάχεται, εξουδετερώνω (ii) καθιστώ (κάποιον) ανενεργό, τον εμποδίζω να αναπτύξει δράση ή να συνεχίσει να ασχολείται με κάτι: **οι ρευματισμοί με έθεσαν εκτός μάχης** 3. (μτφ.) έντονη, πεισματώδης και συστηματική προσπάθεια για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού: **η κυβέρνηση έδωσε ~ για την ψήφηση του νομοσχεδίου στη Βουλή** || αν δεν εκσυγχρονίσουμε τη βιομηχανία μας, θα χάσουμε τη ~ της προόδου || ~ **για τη μόρφωση** || - **κατά της φτώχειας** | **τού πληθωρισμού** | **της ανεργίας** ΣΥΝ. αγώνας, πάλη· ΦΡ. **μάχη των εντυπάσεων** έντονος ανταγωνισμός για το ποιος θα κερδίσει τις εντυπώσεις, ποιος θα κάνει καλύτερη εντύπωση: **το κόμμα κέρδισε τη ~ στην προεκλογική περίοδο**. [ΕΤΥΜ. αρχ. < μάχομαι (υποχωρητ.)]. Η φρ. (θέτω) **είμαι εκτός μάχης** αποδίδει τη γαλλ. (mettre) | être) hors de combat].

μάχητα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) η μάχη (πβ. **μάνητα**). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μάχη, κατά το σχήμα νεότη - νεότητα, μάνη - μάνητα]. **μαχητής** (ο) [αρχ.], **μαχητρια** (η) [1847] | **μαχητριών**} 1. πρόσωπο που μετέχει σε ένοπλη σύρραξη, σε πολεμική σύγκρουση ΣΥΝ. πολεμιστής, στρατιώτης 2. (κατ' επέκτ.-μτφ.) πρόσωπο που αγωνίζεται με πίστη και αποφώση για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού: **ατρόμητος** | **ακούραστος** ~ **της ελευθερίας** | **της δημοκρατίας** | **της προόδου** ΣΥΝ. αγωνιστής.

μαχητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με μάχη, ο κατάλληλος για πολεμική σύρραξη: ~ **αεροσκάφη** | **ικανότητα** | **φρόνημα** || (κ. ουσ. ε) η **Πολεμική Αεροπορία έχει ανάγκη από μαχητικά** και μεταγωγικά ΣΥΝ. πολεμικός 2. αυτός που αναπτύσσει έντονη αγωνιστική δραστηριότητα: **είναι το πιο ~ μέλος του κόμματος** ΣΥΝ. δραστήριος, κινητικός 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από αγωνιστικότητα και πάθος, που δεν κάμπτεται εύκολα: ~ **αθλητής** | **πολιτικός** | **αγορητής** | **εφημερίδα** | **πνεύμα** | **συλλλητήριο** ΣΥΝ. αγωνιστικός. — **μαχητικός** -ά | -ός [αρχ.] επίρρ. μαχητικότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η μαχητική ικανότητα: η ~ της **Πολεμικής Αεροπορίας** || η ~ τον **πολεμικών μας αεροσκαφών** 2. (μτφ.) η αγωνιστική διάθεση προσώπου σε σχέση με τις ιδέες που υποστηρίζει ή τους στόχους που επιδιώκει να εκπληρώσει: **υπήρξε πολιτικός που διακρίθηκε για τη ~ του, όντας μπροστά σε όλους τους δημοκρατικούς αγώνες του λαού**, **μαχητός**, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι δυνατόν να πολεμηθεί και κατ' επέκτ. να αμφισβητηθεί, να ανατραπεί: ~ **τεκμήριο** | **επιχει-**

ρήμα ΣΥΝ. αμοιβαίοι ANΤ. αμάχητος, ακαταμάχητος.
 -μαχία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: 1. το όργανο ή τον τρόπο με τον οποίο γίνεται μια μάχη: *οπλο-μα-χία, ξιφο-μαχία, μονο-μαχία* 2. τον χωρό όπου γίνεται μια μάχη: *αερομαχία, θαλασσο-μαχία* 3. την αιτία της μάχης ή εκείνο εναντίον του οποίου γίνεται μια μάχη: *εικονο-μαχία, ταυρο-μαχία*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ναυ-μα-χία*, *μτγν. ταυρο-μαχία*), που προέρχεται από συνθ. σε *-μάχος* (βλ.λ.).]

μάχμος, -η, -ο [αρχ.] 1. ικανός ή κατάλληλος για μάχη, αυτός που μπορεί να συμμετάσχει σε ένοπλη σύγκρουση: ~ *στράτευμα* ΣΥΝ. αξιόμαχος 2. ΣΤΡΑΤ. (α) (πολίτης) που κρίνεται ικανός να εκτελέσει πλήρη στρατιωτική υπηρεσία, σε αντιδιαστολή προς αυτόν που κρίνεται ανίκανος ή κατατάσσεται στους βοηθητικούς ΣΥΝ. οπλίτης, στρατιώτης (β) αυτός που υπηρετεί σε στρατιωτικό σώμα, το οποίο μετέχει ή προορίζεται να μετάσχει σε πολεμικές επιχειρήσεις και όχι να μείνει στα μετόπισθεν: ~ *αξιωματικός* 3. (μτφ.) αυτός που συμμετέχει ενεργητικά σε έναν χώρο δραστηριότητας: ~ *δημοσιογράφος* | *εκπαιδευτικός* || (περιλ.πτ.) η ~ *δημοσιογραφία* | *εκπαίδευση*. — **μα-χίμιος** επίρ. [μτγν.] μαχιμότητα (η).

μαχιμουρλήδικος, -η, -ο (οικ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ραθυμία και νωθρότητα: ~ *συμπεριφορά* | *κινήσεις* ΣΥΝ. νωθρός, τεμπέλικος, οκνός, ράθυμος ANΤ. δραστήριος, γρήγορος, ενεργητικός, μαχιμτικός, — μαχιμουρλήδικα επίρρ.

μαχιμουρλής (ο) {μαχιμουρλήδες}, **μαχιμουρλού** (η) {μαχιμουρλού-δες} (οικ.) 1. πρόσωπο που μόλις ξύπνησε, που δεν κοιμήθηκε καλά και γι' αυτό έχει κακή διάθεση ΣΥΝ. αγουροζυπνημένος, κακοδιάθετος 2. πρόσωπο που συμπεριφέρεται με ραθυμία και νωθρότητα ΣΥΝ. οκνός, νωθρός, δυσκίνητος, χανός, νυσταλέος ANΤ. ζοηρός, δραστήριος, ενεργητικός, σφριγηλός. [ΕΤΥΜ < τουρκ. mahmur | < mahmur «νυσταγμένος»].

μάχομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ (αμετβ.) 1. συμμετέχω σε ένοπλη σύγκρουση, σε μάχη: ο *απελευθερωτικός στρατός μάχεται με ηρωισμό και αυταπάρνηση* || *μαχόμαστε μέχρις εσχάτων* | *στο πλευρό κάποιου* ΣΥΝ. πολεμώ ♦ 2. (αμετβ. κ. μετβ.) (κατ' επέκτ.-μτφ.) καταβάλλω έντονες και συστηματικές προσπάθειες (για να επιτύχω συγκεκριμένο στόχο), συμμετέχω σε σκληρό αγώνα, αναμέτρηση: (αμετβ.) *μάχεται για τα δικαιώματα του* || ~ *κατά της διαφθοράς* || *μαχόμενη δημοσιογραφία* | *δικηγορία* || *εκπαίδευση* || (μετβ.) *μάχεται αταλάντευτα την ηθική σήμη και τα σκάνδαλα* ΣΥΝ. αγωνίζομαι, παλεύω, πολεμώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με την περσ. λ. *ha-amazan (βλ. λ. *αμαζόνια*), η οποία θα περιέγραφε μια περσική πολεμική φυλή, δεν ενσταθεί μορφολογικός. Το ίδιο ισχύει και για τις προταθείσες συνδέσεις με τους τ. *μάχα* και *μηχανή*. Το lat. macō «σφάζω, θυσιάζω» εγείρει παρόμοια προβλήματα, ενώ η αναγωγή στο σανσκρ. makhā- «άγανος» απέχει σημσιολογικός].

-μάχος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο που: 1. μάχεται εναντίον κάποιου: *εικονο-μάχος, ταυρο-μάχος* 2. υπερασπίζεται μια περιοχή ή που πολεμάει σε έναν τόπο: *μακεδονο-μάχος, μαραθινο-μάχος*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πυρ-μά-χος*, *μτγν. θεο-μάχος*), που προέρχεται από το θ. τού ρ. *μάχομαι*].

-μαχος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λόγιων επιθέτων που σχετίζονται με: 1. τη στάση κάποιου απέναντι σε μάχη, αναμέτρηση: *αξιό-μαχος, φηγο-μαχος* 2. την ιδιότητα της αντίστασης ή αντοχής (σε κάτι): *πυρί-μαχος*.

[ΕΤΥΜ; Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *σύμ-μα-χος, πρό-μαχος*), που προέρχεται από το θ. τού ρ. *μάχομαι*].

-μαχό λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: 1. το όργανο ή τον τρόπο με τον οποίο μάχεται κάποιος: *λογο-μαχό, ζι-φο-μαχό* 2. τον χώρο όπου μάχεται κάποιος: *αερο-μαχό, ναυ-μαχό* 3. τη δυσκολία και την αγωνία που αισθάνεται κάποιος: *ψυχο-μαχό, αγκο-μαχό*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *συμ-μαχό, μονο-μαχό*), που προέρχεται από τα συνθ. σε *-μαχος* | *-μαχος* (βλ.λ.).]

M.E. (η) Μέση Εκπαίδευση.

με κ. μ' (μπροστά από φωνήεν) πρόθ. (+αιτ.) δηλώνει: 1. (α) συνοδία ή συντροφία, παρέα (με κάποιον) (συνγά προηγείται το επίρρ. *μαζί*): *πήγα στο θέατρο ~ τον πατέρα μου* (ή *μαζί ~ τον πατέρα μου*) || *θα έρθω ~ τον Πέτρο* (β) συνυπαρξη: *ζει ~ μια φίλη της* 2. τρόπο: τα *πορτοκάλια* *πολούνται ~ το κίλο κι όχι ~ το κομμάτι* || *με βοήθησε ~ προθυμία* || πίνω τον καφέ ~ *ζάχαρη και γάλα* || *βγαίνοντας από το διαμέρισμα του ήρθε πρόσωπο ~ πρόσωπο με τη Μαρία* || *γίνεται μάχη σώμα - σώμα* | *στήθος - στήθος* || *περπατούσαν χέρι (~) χέρι!* || *θα έρθει - χαρά στη συγκέντρωση* || ~ *λίγα λόγια* (σύντομα), *πες μου ποιο είναι το πρόβλημα σου* || *μιλάει πάντα ~ τουπέ* (αλαζονικά) || *βλέπω ή παίρνω κάποιον ~ καλό ή κακό μάτι* (διατίθεμαι ευνοϊκά ή δυσμενώς απέναντι του) || ~ *χίλια βάσανα* (πολύ δύσκολα) *κατάφερε να μεγαλώσει τα παιδιά της* || *βγαίω το ψωμί μου ~ τον ιδρώτα του προσώπου μου* (δουλεύοντας πολύ σκληρά, κοπιάζοντας πολύ) || τίποτα δε γίνεται ~ *το ζόρι* (με πίεση), *πρέπει να τον πάρεις ~ το καλό* (να τον καλοπιάσεις, να του μιλήσεις γλυκά) *για να γίνει η δουλειά σου ~ σήκωσε το ~ το μαλακό* (προσεκτικά, χωρίς βίαιες κινήσεις) || *δέχτηκε ~ το σταινό* (πιεζόμενος, χωρίς να θέλει) || ~ *τα πολλά* (με πολλές προσπάθειες, ύστερα από πολύ κόπο) *κατάφερε να την πείσω να δώσει εξετάσεις* 3. μέσο μεταφοράς ή όργανο: *πήγα ~ τρένο* | *τα πόδια* || *έκομμα το καρπούζι ~ το μαχαίρι* || *διαβάζει ~ το φως της λάμπας* || (ευχετ.) ~ *τη βοήθεια του Θεού*, *θα τα καταφέρουμε!* 4. σχέση | αναφορά: *έχει μανία ~ το ψάρεμα* || *μ' εκείνο το πρόβλημα που είχαμε χτες, δεν μπόρεσα να βρω λύση* 5. ιδότητα, ομοιότητα, συμφωνία,

επικοινωνία φιλική ή εχθρική: *το αυτοκίνητο σου είναι ίδια μάρκα -το δικό μου* || *η Δανάη μοιάζει ~ τον πατέρα της* || *έχει τσακωθεί ~ τους δικούς της* || *οι Ισραηλινοί άρχισαν διαπραγματεύσεις - τους Παλαιστινίους* || *είναι συμφωνος - τις απόψεις μας* 6. (α) συνθήκες: *δεν ταξιδεύω ~ τέτοια βροχή* || ~ *τόσο θόρυβο μου είναι αδύνατον να κοιμηθώ* (β) ψυχική κατάσταση: *γέλασα ~ την καρδιά μου* (πολύ) || *έφαγα - την ψυχή μου* (όσο ήθελα, πολύ) || *δούλεψε ~ πολλή όρεξη* 7. αιτία: *συγκινήθηκα ~ τη συμπεριφορά του* 8. κυριότητα, κτήση, κατοχή (ακόμα και για είδη ένδυσης): *νύφη ~ προίκα* 9. ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ή ιδιότητα, περιεχόμενο: *σπίτι - ωραία επίπλωση* || *μοτίλια - λάδι* || *η δασκάλα ~ τα γαλάζια μάτια* || *το κορίτσι ~ τα μαύρα* (ενν. ρούχα) ΦΡ. *χρήμα με ουρά* (πολύ χρήμα: η *νύφη μπορεί να μην είναι όμορφη, όμως έχει -10*, χρόνο: ~ (α) χρονικό προσδιορισμό: *θα ξεκινήσουμε το πρωί* ~ *την ανατολή του ήλιου* || *πρωί-πρωί* ~ *τη όρο-σούλα*- ΦΡ. *κοιμάμαι* || *πάω για όπνο με τις κότες* *κοιμάμαι πολύ νωρίς* (β) όριο | τέλος χρονικού διαστήματος: *δέκα ~ έντεκα έγωνα μάθημα* 11. ποσό ή αντάλλαγμα | αντιστάθμισμα: *άλλαξα τα ρούβλια ~ δολάρια* || *με βοήθησε - το αμύγδαλο* || *δεν παύω ~ κέρρησε, αλλά ~ ζήμια* 12. αντίθεση, εναντίωση (παρά): ~ *τόσες υποχρεώσεις, τα κατάφερε μια χαρά* || ~ *όλο το σεβασμό που σου έχω, θα διαφωνήσω μαζί σου* || *μ' όλες τις τις παραξενιές, είναι χαριτωμένη* 13. ως περι-φραστ. πρόθεση (+αιτ.) ή περιφραστ. συνδ. (+να...): (α) **με βάση**: ~ *τα διεθνή πρότυπα*, *το νέο αεροδρόμιο είναι από τα καλύτερα στον κόσμο* (β) **με αποτέλεσμα** (+να...): *άργησε να ξεκινήσει, ~ να γίνει καθυστερημένος* || *δεν διάβαζε στις εξετάσεις ~ την αποτυχία* (γ) **με σκοπό** (+να...): *έκανε τα πάντα ~ να ανέβει στην ιεραρχία της επιχείρησης*- ΦΡ. **με τίποτα στον κόσμο** | **ούτε με σφαίρες** για να δηλωθεί κατηγορηματική άρνηση για κάτι: *Εγώ, να φάω κρέας, ενώ είμαι χορτοφάγος; ~!* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΠΝ.).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. μετά (βλ.λ.), με ανομοιωτική αποβολή της β' συλλαβής, κυρ. όταν ακολουθούσε άρθρο (π.χ. μετά τα...)]. **με**² αντων. αιτιατική ενικού τού ά προσ. τής προσωπικής αντων. *εγώ*. ΣΧΟΛΙΟ *προσωπικές αντωνυμίες, λ. προσωπικός*. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *εμέ* (βλ. λ. *εγώ*)]. **μέα** → τα *σέα* και τα *μέα mea culpa* και (προφέρεται *μέα κόυπλα*) *έλληνη, δικό μου λάθος*- δικό μου το φταίξιμο- φράση με την οποία παραδέχεται κανείς το λάθος του ήμισιά.

[ΕΤΥΜ < lat. mea culpa «λάθος μου» < mea < (αντων. meus «εμός, δικός μου») + culpa «λάθος»]. **μέγα**- κ. **μεγά**- 1. λεξικό πρόθημα που δηλώνει μεγάλο μέγεθος: *μεγα-θήριο, μεγα-θύμια* 2. (για μονάδα μετρήσεως μεγέθους) μονάδα κατά ένα εκατομύριο φορές μεγαλύτερη από τη βασική μονάδα: *με-γα-βάτ* (ένα εκατομύριο βατ), *μεγα-γέρας, μεγά-τονος* [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το επιθ. *μέγας* και πέρασε σε ξέν. επιστημονικούς όρους (λ.χ. mega-hertz, mega-byte)]. **μεγαβάτ** (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης της ισχύος στο συνεχές ρεύμα ή της ενεργού ισχύος, που ισοδυναμεί με 1.000.000 βατ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. megawatt (νόθο συνθ.), βλ. κ. βατ]. **μεγαθήριο** (το) [1876] {μεγαθρί-ου -ου} 1. ΖΩΟΛ. προϊστορικό ζώο, το οποίο ανήκει σε γένος γιγαντιαίων θηλαστικών που έχουν εκλείψει και απαντούν μόνο σε απολιθωμένη κατάσταση- είχαν ύψος περίπου δύο μέτρων και μήκος περίπου πέντε, ήταν εφοδιασμένα με μεγάλα νύχια και δόντια και τρέφονταν κυρ. με φύλλα δέντρων και θάμνων 2. (μτφ.) κάθε κατασκευασμένο υπερβολικά μεγάλο, με γιγαντιαίες διαστάσεις: στην παλιά *αίθρα χτίστηκε ένα οικοδομικό ~* || *αυτή η πολιτικοκρατία είναι σαστό ~ ΣΥΝ. κολοσσός, γίγας* 3. (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος με γιγαντίες σωματικές διαστάσεις και τεράστια δύναμη ΣΥΝ. γίγαντας, γομάρι ANΤ. νάνος, πυγμαίος 4. (για εταιρεία, οργανισμό κ.τ.ό.) πολύ μεγάλο, πανίσχυρο: «*εργάστηκε για δύο δεκαετίες στα ~ της ιταλικής βιομηχανίας, τη Φιάτ και την Ολίβεττι*» (εφημ.) ΣΥΝ. κολοσσός, γίγας. **μεγάθυμος**, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αντό που διακρίνεται για την ψυχική του ευγένεια, που συμπεριφέρεται με ανωτερότητα ΣΥΝ. μεγαλό-ψυχος, μεγαλόκαρδος, γενναίωφρων, υψηλόφρων ANΤ. μικρόνυχος, μικροπρεπής, στενοκαρδός, εμπλαθός. — **μεγαθυμία** (η) [1832]. **μέγαυρα** (η) {σπάν. μεγαιούρι} (μετωνυμ.) γυναίκα με κοκό και εριστικό χαρακτήρα ΣΥΝ. στρίγγλα, μαινάδα, σκύλα. [ΕΤΥΜ. μτγν., ονομασία μιας από τις Ερινύες, < αρχ. *μεγαιύρω* «αρνούμαι κάτι (επειδή το θεωρώ υπερβολικό)» (υποχωρητ.) < **μεγάρ-ω* (πβ. κ. *γεραιρω, εχθαίρω*) < *μέγας* (βλ.λ.)]. **μέγα κεφάλια** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το έχει κανείς *κεφάλι* μεγαλύτερο από το κανονικό ANΤ. μικροκεφάλια. Επίσης **μεγαλοκεφάλια**. — **μεγαεκέφαλος**, -η, -ο κ. **μεγαλοκέφαλος**. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megacephaly].

μεγάκοςμος (ο) [1888] ο μακρόκοσμος (βλ.λ.) ANΤ. μικρόκοσμος. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megacosm]. **μεγάκυκλος** (ο) {μεγακύκλου -ου, -ους} 1. η μονάδα μέτρησης για μεγάλες τιμές συχνότητας, που ισοδυναμεί με 1.000.000 κύκλους (δηλ. χερτζ) και φανερώσει πέντε εκατομύρια αναταλάσεις ενός ηλεκτρομαγνητικού κύματος έχουν ανά δευτερόλεπτο 2. ΠΑΗΡΟΦ. μονάδα ταχύτητας λειτουργίας τού επεξεργαστή. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mégacycle]. **μενολακρία** (η) → ακρομεγαλία

μεγαλαυχό ρ. αμετβ. {μεγαλαυχίσι...} μόνο σε ενεστ. και παρατ. | (αρχαιοπρ.) χρησιμοποιές στομαφές ύφος όταν μιλάω, λέω μεγάλα λόγια ΣΥΝ. μεγαληγορώ, μεγαλοερρημονα. — **μεγαλαυχία** (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *μεγαλαυχό* (-έω) < *μεγάλαυχος* < *μεγαλό(-)* + *-αυχος* <

αυθό «καυχόμαι». Η λ. συνδέεται με το ρ. *εύχομαι* (βλ. λ.) μέσω συνθέτων όπως *κεναυχής* ή *μεγαυχής* < *κενε-ευχής ή *μεγ-ευχής/. **μεγαλείο** (το) 1. η ξεχωριστή λαμπρότητα, αίγλη που υποβάλλει συναισθήματα μεγάλου θαυμασμού ή και δέους: το ~ του *αρχαιοελληνικού πολιτισμού* || το ~ της *γλιόχρονης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας* || *αυτή η πράξη δείχνει ψυχικό - (αυτοερωτική ψυχική) ΣΥΝ. μεγαλοπρέπεια* ANT. ευτέλεια, ταπεινότητα. ΦΡ. *Ελλάς, το μεγαλείο σου!* (ει-ρων.) ως σχόλιο, για να δείξουμε ότι στην Ελλάδα τίποτε δεν λειτουργεί σωστά, για απάτες, κακοδιοίκηση κ.λπ. **2. μεγαλεία** (τα) (α) τα λαμπρά επιτεύγματα και η δόξα που τα συνοδεύει: «*περασμένα ~ και δηγόντας τα να κλαίς*» (Δ. Σολωμός) | *αλησμόνητα | εθνικά | αρχαία | εφήμερα | λαμπρά | ξεχασμένα | πρόσκαιρα | χαμένα* ~ (β) πολυτέλεια και φήμη, ό,τι χαρακτηρίζει τη ζωή υψηλών προσώπων: *όλη της τη ζωή ονειρευόταν πλούτη και - 3. (ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε προκαλεί θαυμασμό ή μεγάλη ευχαρίστηση: *μας υποδέχτηκε σ' ένα σπίτι ~! 4. (ως επίρρ.) θαυμάσια, υπέροχα: *θα περάσουμε ~ θάλασσα, ήλιος και καλή παρέα* ΣΥΝ. θαύμα, καταπληκτικά.* [ETYM. < αρχ. μεγαλειόν, ουδ. του επιθ. *μεγαλιός* < μέγας (πβ. κ. ανδρείος)]. **μεγαλειότητας**, -άτη {μεγαλειότηά-ου | -ων, -ους} (ως τιμητική προσφώνηση) ο βασιλιάς | η βασίλισσα ή ο αυτοκράτορας | η αυτοκράτειρα: ο ~ *επιθεωρεί το στρατεύμα*.*

[ETYM. Ουσιαστικό. υπερθ. βαθμ. του αρχ. *μεγαλιός*, απόδ. του αγγλ. majesty (πβ. γαλλ. majesté) < λατ. majestas «μεγαλειότητα» < maior, συγκρ. βαθμ. του επιθ. magnus]. **μεγαλειότητα** (η) [μεγν.] {μεγαλειότητων} **1.** το να χαρακτηρίζεται (κάποιος/κάτι) από εξαιρετική λαμπρότητα, από μεγαλείο ΣΥΝ. μεγαλοπρέπεια ANT. ταπεινότητα **2.** (με κεφ.) ως προσηγορία κληρονομικών αρχόντων, αυτοκρατόρων και βασιλέων: η ~ *σας αισθάνεται καλά σήμερα*; || η *Αυτού Μεγαλειότης ο βασιλιάς της Δανίας* || η *Αυτής Μεγαλειότης η βασίλισσα της Αγγλίας* (Her Majesty the Queen of England) ΣΥΝ. μεγαλειότητα (πβ. κ. λ. A.M.). Επίσης μεγαλειότης (λόγ.) {μεγαλειότητος}. **μεγαλειώδης**, -ης, -ες {μεγαλειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγαλείο: ~ *θέμα | παρέλαση | παράσταση | δεξίωση | προσπάθεια | νίκη | υποδοχή* ΣΥΝ. λαμπρός, υπέροχος, έξοχος, μεγαλοπρεπής ANT. ταπεινός, ~ *μεγαλειωδώς* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. grandiose]. **μεγαλέμπορος** (ο/η) [μεγν.] {μεγαλεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που διακινεί μεγάλες ποσότητες εμπορευμάτων, διαθέτοντας μεγάλα κεφάλαια και πουλώντας συνήθ. χρορκότως: ~ *κρέατος | υφασμάτων | ηλεκτρικών ειδών* ANT. μικρέμπορος, εμπόρακος. Επίσης (λαϊκ.) **μεγαλέμπορος** (ο). — **μεγαλεμπόριο** (το) [1865]. **Μεγαλέξαντρος** (ο) (λαϊκ.) ο Αλέξανδρος Γ της Μακεδονίας, ο Μέγας Αλέξανδρος (356-323 π.Χ.). **μεγαλεπιβόλος**, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγαλείο, που προκαλεί θαυμασμό **2.** αυτός που στοχεύει ψηλά, που δρα ή γίνεται με τόλμη: ~ *αρχαίο | πρωτοβουλία | στόχος* ΣΥΝ. τολμηρός, φιλόδοξος ANT. μικρός. — **μεγαλεπιβόλα** | **μεγαλεπιβόλως** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. συνθέτος.

[ETYM. < μεγν. *μεγαλεπιβόλος* | *μεγαλεπιβόλος* < *μεγαλ(ο)-* + *ἐπιβό-λος* | *ἐπιβόλος* (το -η- του τ. *ἐπιβόλος* οφείλεται σε αναλογία προς συνθ. με εκτεταμένο φωνήεν, π.χ. *ὑπ-ήκοος, παρ-ήγορος*) < *επιβάλλω*] ^ **Μεγάλης** Αντίλλες (οι) {Μεγάλων Αντιλλών} σύμπλεγμα νησιών της Δ. Καραϊβικής Θάλασσας, το οποίο περιλαμβάνει τα νησιά Ισπανιόλα (Αιτή και Δομινικανή Δημοκρατία), Κούβα, Τζαμάικα και Πονέρτο Ρίκο (πβ. λ. *Μικρές Αντίλλες*).

[ETYM. Βλ. λ. *Αντίλλες*]. **Μεγάλη Βρετανία** (η) **1.** νησί της ΒΔ. Ευρώπης, που βρέχεται Δ. και Β. από τον Ατλαντικό Ωκεανό, Α. από τη Βόρεια Θάλασσα και Ν. από τη Μάγχη και περιλαμβάνει την Αγγλία, τη Σκωτία και την Ουαλία **2.** (καταρχ.) το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ. λ.). Επίσης Βρετανία (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βρετανία*.

[ETYM. Απόδ. του αγγλ. Great Britain. Το όνομα *Βρετανία* < λατ. Britannia < Britanni, ονομασία κελτ. φύλων που κατοικούσαν αρχικά στις Βρετανικές Νήσους, αγν. ετύμου. Το επιθ. *Βρεταν(ν)ικός* απαντά ήδη στον Αριστοτέλη]. **μεγαλήγορος** ρ. αμετβ. {μεγαληγορείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) χρησιμοποιοί πομπώδεις φράσεις στην ομιλία μου, λέω μεγάλα λόγια ΣΥΝ. μεγαλυνάω, μεγαλορρημονώ ANT. είμαι μετριόφων | τα-πεινόφων. — **μεγαληγορία** (η) [αρχ.].

[ETYM. < αρχ. *μεγαληγορό* (-έω) < *μεγαλήγορος* < *μεγαλ(ο)-* + *-ήγορος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *αγορά*]. **μεγαλιτικός**, -ή, -ο [1890] ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που έχει κατασκευαστεί από ογκολίθους: *-μνημείο/ κτίσμα/ κτήριο*. **μεγάλιθος** (ο) [1880] {μεγαλιθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. ο ογκολίθος που έχει χρησιμοποιηθεί σε κατασκευές από ανθρώπους αρχαίων πολιτισμών: οί ~ *του Στόουαχκερ στην Αγγλία*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mégalithe], **μεγαλιτικός**, -ή, -ο για κάτι που δεν ταιριάζει στην ηλικία ενός νεαρού προσώπου αλλά σε μεγαλύτερη: ~ *ντύσιμο | συμπεριφορά*. — **μεγαλιστικό** επίρρ.

μεγάλο- α' συνθ. «μεγάλος - σημαντικό»

μεγαλο-απατεώνας (ο) **μεγαλο-εισαγωγέας** (ο)
μεγαλοβιομήχανος (ο) **μεγαλο-εκδοτής** (ο)
μεγαλο-γιατρός (ο) **μεγαλο-επιχειρηματίας** (ο)
μεγαλο-δικηγόρος (ο) **μεγαλο-εργολάβος** (ο)

μεγαλο-ιδιοκτήτης (ο) **μεγαλο-κακοποιός** (ο) **μεγαλο-καταστηματούχος** (ο) **μεγαλο-κτηματίας** (ο)

μεγαλο-μάγαζο (το) **μεγαλο-μάτης** (ο)
μεγαλο-μέτοχος (ο) **μεγαλο-παράγοντας** (ο)

μεγαλο-πρόσωπος (ο) **μεγαλο-ταφικός** (ο)

[ETYM. < *μεγάλος* + *παραγ.* επίθημα *-ιστικός* (πβ. κ. *γυναικουλ-ιστι-κος*)]. **μεγάλο-κ.** **μεγάλο-κ.** **μεγαλ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι: **1.** κά-ποιος/κάτι έχει μεγάλο μέγεθος: *μεγαλο-μέτοπος, μεγαλό-σμος* **2.** κάποιος βρίσκεται ψηλά σε μια κλίμακα αξιολόγησης | ιεραρχίας: *μεγαλο-αστός, μεγαλο-γιατρός, μεγαλο-μάρτυρας*. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *μέγας* και πέρασε σε ελληνογενείς ξέν. επιστημονικούς όρους (λ.χ. αγγλ. megalο-cephaly, megalio-mania κ.ά.)].

μεγαλοαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους μεγαλοαστούς: ~ *τάξη* | *καταγωγή* | *οικογένεια* | *σπίτι*.

μεγαλοαστισμός (ο) ο τρόπος ζωής και συμπεριφοράς των μεγαλοαστών.

μεγαλοαστή (η) [1867], **μεγαλοαστή** (η) πρόσωπο που ανήκει στα υψηλότερα στρώματα της αστικής τάξης (μεγαλοβιομήχανος, εφοπλιστής κ.λπ.) ΣΥΝ. μικροαστός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. grand bourgeois].

μεγαλοβδόμαδο (το) (λαϊκ.) η Μεγάλη Εβδομάδα-η εβδομάδα κατά την οποία η Εκκλησία τιμά τα πάθη του Χριστού. Επίσης **μεγαλοβδόμαδο** (η). — **μεγαλοβδομαδιτικός**, -η, -ο, **μεγαλοβδομαδιτικά** επίρρ.

μεγαλογράμματος, -η, -ο [μεσν.] **1.** γραμμένος με κεφαλαία γράμματα ΣΥΝ. κεφαλαιογράμματος **2. μεγάλο-γράμμη γραφή** γραφή με κεφαλαία γράμματα ANT. μικρογράμμη γραφή.

μεγαλοδέχνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δίνω την εντύπωση ατόμου μεγαλύτερης ηλικίας ή την πραγματική: *η κυρία είναι μητέρα των παιδιών, αλλά μεγαλοδέχνει και την περνάς για γιαγιά τους* ΣΥΝ. μεγαλοφέρνω ANT. μικροφέρνω, μικροφέρνω.

Μεγαλοδύναμος (ο) [μεγν.] ο Θεός: προσφώνηση του Θεού, με την οποία δηλώνεται η δύναμη του να κάνει τα πάντα.

μεγαλοοφρία (η) [μεγν.] {χωρ. πληθ.} (σπάν.) το να δίνει κανείς απλόχερα ΣΥΝ. γενναιοοφρία, μεγαλονοχία. — **μεγαλοοφρος**, -η, -ο [αρχ.]-

μεγαλοιδεατισμός (ο) [1894] **1.** η ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας, η οποία απέβλεπε στην ανάκτηση της Κωνσταντινούπολης και επί πλέον στην απελευθέρωση όλων των «αλύτρωτων» Ελλήνων και την επέκταση των συνόρων της Ελλάδας έτσι, ώστε να περιλαμβάνει στην επικράτεια της όλους τους Έλληνες **2.** (γενικότ.-κακόσ.) η υποστήριξη επεκτατικής πολιτικής σε βάρος γειτονικών χωρών. — **μεγαλοϊ-δεάτης** (ο) [1886].

μεγαλοκαρδός, -η, -ο [1796] αυτός που έχει μεγάλη καρδιά, που δεν κρατά κακία στους άλλους: η ~ *στάση του τον έκανε αγαπητό σε όλους* ΣΥΝ. μεγαλόθυμος, μεγαλόνομος ANT. μνηστικός.

μεγαλοκαρχαρίας (ο) {μεγαλοκαρχαριών} (κακόσ.) επιχειρηματίας με μεγάλη οικονομική επιφάνεια, του οποίου η δραστηριότητα αποβλέπει στη συνεχή αύξηση των κερδών χωρίς ηθικούς ή άλλους περιορισμούς.

μεγαλοκεφαλία (η) -> **μεγακεφαλία**

μεγαλοκοπέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) ανύπανθη γυναίκα, που δεν βρίσκεται πλέον σε νεαρή ηλικία: του *προξένου μου ~ με προίκα* ΣΥΝ. γερνοκόρη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγματος*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. grande fille].

μεγαλοκύτταρο (το) {μεγαλοκυττάρ-ου | -ών} ΒΙΟΛ. υπερβολικά μεγάλο και μη φυσιολογικό ερυθρό αιμοσφαίριο, που έχει ωριμάσει και έχει χάσει τον πυρήνα του, εξακολουθώντας όμως να έχει όγκο μεγαλύτερο από τον φυσιολογικό για ένα ερυθρό αιμοσφαίριο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megalocyte].

μεγαλομανία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} **1.** η εμμονή κάποιου να ζει και να κινείται σε επίπεδο ζωής υψηλότερο από αυτό που αντιστοιχεί στις πραγματικές δυνατότητες του: *την έχει φάει η ~ της- με μισθό δημοσίου υπαλλήλου θέλει ζωή εφοπλιστή* || **μικροασιακή** - **2.** ΨΥΧΟΛ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία ο ασθενής διακατέχεται από την πεποίθηση ότι διαθέτει ξεχωριστές ικανότητες και προσόντα (πνευματικά, κοινωνικά, σεξουακικά). — **μεγαλομανής**, -ής, -ές [μεγν.]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mégalomanie].

μεγαλομάρτυρας (ο/η) {μεγαλομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. ιερό πρόσωπο που ανέπτυξε έντονη δράση για τη διάδοση της χριστιανικής πίστης και γι' αυτό υπέστη πολλά και μεγάλα μαρτύρια: ο ~ *Δημήτριος*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **μεγαλομάρτυς** (ο) [μεγν.] {μεγαλομάρτυρος}.

μεγαλομαστία (η) {χωρ. πληθ.} η μεγάλη ανάπτυξη των γυναικείων μαστών ως ανθρωπολογικό χαρακτηριστικό ορισμένων φυλών.

μεγαλομοριακός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. (για οργανική χημική ουσία) αυτός που έχει μεγάλο μοριακό βάρος, π.χ. πρωτεΐνη, νουκλεϊκό οξύ κ.λπ., που προκύπτει συνήθως από πολυμερισμό (βλ. λ.) ΣΥΝ. μακρομορια-κός ANJ. μικρομοριακός.

μεγαλομορικός (η) [1851] {μεγαλομή-ου | -ων, -ους} νησί μεγάλο σε έκταση κυρ. προκειμένου για την Κύπρο και την Κρήτη: η *μαρτυρική* ~ (η Κύπρος).

μεγαλοπιάνομαι ρ. αμετβ. {μεγαλοπιάσ-ηκα, -μένος} (κακόσ.) **1.** προσπαθώ να δίνω την εντύπωση ανθρώπου που ανήκει σε υψηλότερη οικονομική ή/και κοινωνική τάξη από αυτή στην οποία πραγματικά ανήκο ΣΥΝ. είμαι φαντασμένος | **μεγαλομανής**, ψηλαρμενίζω ANT.

μεγαλο-απατεώνας (ο)	μεγαλο-εισαγωγέας (ο)	μεγαλο-ιδιοκτήτης (ο)	μεγαλο-μάγαζο (το)	μεγαλο-πρόσωπος (ο)
μεγαλοβιομήχανος (ο)	μεγαλο-εκδοτής (ο)	μεγαλο-κακοποιός (ο)	μεγαλο-μάτης (ο)	μεγαλο-ταφικός (ο)
μεγαλο-γιατρός (ο)	μεγαλο-επιχειρηματίας (ο)	μεγαλο-καταστηματούχος (ο)	μεγαλο-μέτοχος (ο)	
μεγαλο-δικηγόρος (ο)	μεγαλο-εργολάβος (ο)	μεγαλο-κτηματίας (ο)	μεγαλο-παράγοντας (ο)	

είμαι προσγειωμένος 2. (κακός.) συναναστρέφομαι ανθρώπους που ανήκουν σε υψηλότερη οικονομική ή κοινωνική τάξη από αυτή στην οποία ανήκω: «μεγαλοπιάστηκε και μες περιφρονεί» (λαϊκ. τραγ.). — μεγαλόπιασμα (το).

μεγαλόπνευστος, -η, -ο [1898] αυτός που έχει ή προέρχεται από μεγάλη έμπνευση: ~ έργο | δημιουργός ΣΥΝ. εμπνευσμένος.

μεγαλόπνοος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που εμπνέεται από υψηλά ιδανικά και μεγάλα οράματα: ~ καλλιτέχνης | μουσουργός | ποιητής 2. αυτός που είναι προϊόν μεγάλης έμπνευσης: ~ σχέδια | ιδέες.

μ ε γ α λ ο π ν ο υ τ ο ρ. μετβ. [μτγν.] {μ⁶γαλοποιείς... | μεγαλοποιή-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνο υπερβολικές διαστάσεις (σε κάτι), το κάνω να φαίνεται πιο σημαντικό ή δραματικό από ό,τι πραγματικά είναι: ~ καταστάσεις | γεγονότα | τα πράγματα ΣΥΝ. δραματοποιώ, μεγιστοποιώ, εξογκώνω, διογκώνω ΑΝΤ. ελαχιστοποιώ, υποτιμώ. — με-γα-λο-ποι-ή-ση (η) [1889].

Μεγαλόπολη (η) → μεγαλούπολη

μεγαλοπράγμων, -ων, -ον {μεγαλοπράγμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που ασχολείται με σημαντικά πράγματα ή στοχεύει ψηλά: (εiron.) ο - πολιτικός δεν μπορεί να ακούει τις τετριμμένες ιστορίες των ψηφοφόρων του. — μεγαλοπραγματώ ρ. [1888] {-εΐς...}, μεγαλοπραγματώση (η) [μτγν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. [ΕΤΥΜ. αρχ. < μεγάλο- + -πράγμων< πράγμα].

μεγαλοπρέπεια (η) [αρχ.] {κ. -ας κ. (λόγ.) -είας | χωρ. πληθ.} 1. η αίσθηση μεγαλείου που αποπνέει (κάποιος | κάτι), η λαμπρότητα και τα μεγαλειώδη στοιχεία (κάποιου): η ~ των ανατόρων | τού ναού || ολοκληρώθηκαν με ~ οι εορταστικές εκδηλώσεις 2. ΓΛΩΣΣ. πληθυντικός τής **μεγαλοπρέπειας** ο πληθυντικός αριθμός (αντί ενικού), που συνηθίζονται παλιότερ. από ηγεμόνες, ανώτατους αξιωματικούς, ευγενείς κ.λπ., όταν αναφέρονταν στον εαυτό τους, λ.χ. *Ημείς, ο βασιλεύς τής Ελλάδος...* (πβ. κ. πληθυντικός τής **μετριοφροσύνης**, λ. μετριοφροσύνη).

μεγαλοπρεπής, -ής, -ές {μεγαλοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | μεγαλοπρεπέστερος, -ατός} αυτός που έχει λαμπρό, μεγαλειώδη χαρακτήρα, που εμπνέει την αίσθηση του μεγαλείου: - παρέλαση | κηδεία | εορτασμός | στάση | ναός | ανάκτορο | θέαμα | παράσταση ΣΥΝ. μεγαλειώδης, επιβλητικός, λαμπρός ΑΝΤ. ταπεινός, λιτός. Επίσης **μεγαλόπρεπος**, -η, -ο. — **μεγαλόπρεπα** | **μεγαλοπρεπώς** [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < μεγάλο- + -πρεπής < πρέπω].

μεγαλορρήμων, -ων, -ον {μεγαλορρήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που χρησιμοποιεί πομπώδες ύφος στην ομιλία του, που λέει μεγάλα λόγια ΣΥΝ. κομπορημόν, μεγαλόστομος ΑΝΤ. μετρίφρομ, ταπειόφρομ: — **μεγαλορρημώνω** ρ. [μτγν.] {-εΐς...}, **μεγαλορρημώσθη** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. [ΕΤΥΜ. μτγν. < μεγάλο- + -ρρήμων (με διπλασιασμό τού αρχικού συμφώνου εν συνθέσει) < ρήμα (βλ. λ.)].

μεγάλος, -η, -ο {συγκρ. μεγαλύτερος, υπερθ. μέγιστος} 1. αυτός τού οποίου οι διαστάσεις υπερβαίνουν το συνηθισμένο, τον μέσο όρο ή (συγκριτικά) τις διαστάσεις κάποιου άλλου: στα ρολόγια ο - δείκτης δείχνει την ώρα και ο μικρός τα λεπτά || ~ μάτια | πόδια | χώρος | σπίτι | πόλη | οικογένεια | ταχύτητα | βαθμός | ζήτηση | απόσταση | περιουσία | αδυναμία ΣΥΝ. μικρός ΦΡ. (α) ΙΣΤ. **Μεγάλη Ελλάδα** το σύνολο των ελληνικών αποικιών κατά την αρχαιότητα στην Κ. και Ν. Ιταλία (μτφ.) (β) **μεγάλο στόμα** | **μεγάλη γλώσσα** το να είναι ή να δείχνει κανείς αυθάδεια: έχει | είναι ~ (γ) **μεγάλη καρδιά** | **ψυχή** (η) ιδιότητα τού να μπορεί κανείς να συγχωρεί, να μην κρατάει κακία και συνεκδ. ο άνθρωπος που δεν κρατάει κακία, δεν μνησικακει: έχει | είναι ~ (ii) η ιδιότητα τού να είναι κανείς συμπονετικός, να αγαπά τους συνανθρώπους του και συνεκδ. ο συμπονετικός άνθρωπος: όμα είναι ο άνθρωπος ~, όλοι τον αγαπούν! (δ) (μτφ.) **μεγάλο στομάχι** η ανεκτικότητα, η αντοχή στις δυσκολίες, στις προσβολές: πρέπει να 'χεις ~, για ν' αντέξεις τέτοιο προϊστάμω (ε) **μεγάλο πορτοφόλι** (i) η οικονομική άνεση: αυτός έχει - και δεν υπολογίζει τα έξοδα (ii) άνθρωπος με πολλά χρήματα: σε τέτοια ακριβά μαγαζιά συχνάζω μόνο μεγάλα πορτοφόλια 2. αυτός τού οποίου το ύψος υπερβαίνει το συνηθισμένο, τον μέσο όρο: ~ δέντρα | βουνό | παιδί ΣΥΝ. ψηλός ΑΝΤ. κοντός, χαμηλός, μικρός 3. αυτός τού οποίου η ισχύς, η ένταση ξεπερνά το συνηθισμένο, τον μέσο όρο ή γενικότερ. την ισχύ, την ένταση κάποιου άλλου: ~ αναταραχή | πυρκαγιά | ενδιαφέρον | έκπληξη | αμνηστία | χαρά | επισημότητα | πείνα | βλακεία ΣΥΝ. πολύς 4. (με χρονική σημασία) αυτός που διαρκεί περισσότερο από το συνηθισμένο, το κανονικό ή γενικότερ. σε σχέση με κάτι ανάλογο ή έχει μεγαλύτερη έκταση: ~ διαδρομή || το καλοκαίρι οι μέρες είναι ~, ενώ τον χειμώνα μικρές ΣΥΝ. μακρός ΑΝΤ. μικρός, σύντομος 5. (σε ηλικία) (α) αυτός που έχει φθάσει σε ώριμη ηλικία: είσαι ~ παιδί πια-μην κλάεις! || ~ και μικροί κάθισαν στο τραπέζι ΑΝΤ. μικρός, παιδί, έφηβος (β) αυτός που βρίσκεται σε προχωρημένη ηλικία: οι γονείς του είναι ~ γύρω στα 80 || άνθρωπος ~ ηλικίας ΣΥΝ. γέρος, ηλικιωμένος (γ) αυτός που βρίσκεται σε ηλικία πιο προχωρημένη από τη συνηθισμένη ή σε σχέση με την ηλικία άλλου: παντρεύτηκε ~ γύρω στα πενήντα της || ο ~ γνώσις σπουδαίος και ο μικρός δουλεύει ΑΝΤ. μικρός, νέος 6. αυτός που διαθέτει ιδιότητα ή προσόν σε βαθμό που ξεπερνά το συνηθισμένο: ~ εξερευνητής | πιανίστρια | μάστορας | καλλιτέχνης | φαγάς | καπνιστής | διώκτης | γυναικός | υποκριτής ΦΡ. **τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται** αυτοί που έχουν υψηλές ιδέες επικοινωνούν εύκολα μεταξύ τους- συχνά, ως σχόλιο για τη σύμπτωση απόψεων ή σκέψεων δύο προσώπων: *Λοιπόν, κι εγώ το ίδιο ακριβώς σκέφτηκα!* -Είδες; ~! ΣΥΝ. σπουδαίος, εξαιρετικός ΣΥΝ. συνηθισμένος, μέτριος 7. αυτός που ξεχωρίζει για την αρετή του, για τα ιδιαίτερα προσόντα του: ~ τέχνη | ποίηση ΣΥΝ. εξαιρετικός, σπουδαίος, υψηλός-ΦΡ. (μτφ.)

μεγάλο κεφάλι (i) πολύ έξυπνος, πολύ μορφομένος: είναι ~ στα μαθηματικά ΣΥΝ. ευφύια, (οικ.) σάνι ΑΝΤ. βλάκας, χαζός (ii) άνθρωπος σε ιθύνουσα θέση: τα ~ είναι μέσα από το πρσι και συνεδριάζουν 8. ιδιαίτερα σημαντικός, αυτός που έχει βαρύνουσα σημασία: θέλησε να συνδέσει το όνομα του με κάτι ~|| ~ μέρα | στιγμή | τιμή | κατορθωμα | κόπο | εποχή στην ιστορία τής ανθρωπότητας | προσοπικότητα || η ~ τού Γένους Σχολή (βλ. λ. σχολή) || σ' αυτό το βιβλίο υπάρχουν ~ αλήθειες || είναι ~ όνομα στον χώρο τής ιατρικής || ~ ιστορία, προνοϊ σπουδαίο, λυχνάρι και τάφος τής γης» (τραγ. για την Αθήνα) || οι ~ άνθρωποι κάνουν ~ λάθη ΣΥΝ. σημαντικός, σπουδαίος, εξέχων ΑΝΤ. μικρός, ασήμαντος, μέτριος-ΦΡ. (α) **Μεγάλη Εβδομάδα** η εβδομάδα κατά την οποία η Εκκλησία τιμά τα πάθη τού Χριστού ΣΥΝ. μεγαλοδόμοδο, Εβδομάδα των Παθών (β) **Μεγάλη Ιδέα** ιδεολογία που κυριαρχήσει στον ελληνικό κόσμο από τα μέσα τού 19ου αι. ως την τρίτη δεκαετία τού 20ού αι. και στόχευε στην απελευθέρωση όλων των «αυτρώτων» Ελλήνων και, στην ακραία έκφραση της, στη δημιουργία μεγάλου ελληνικού κράτους με προτεύουσα την Κωνσταντινούπολη ΣΥΝ. μεγαλοιδεατισμός (γ) (εiron.) **μεγάλα λόγια** υποσχέσεις που δεν μπορούν να τηρηθούν, απραγματοποιήτα, μεγαλόπνοα σχέδια, πομπώδεις εκφράσεις: Μη λες ~! *Κάνε έργα!* (δ) (παροιμ.) **μεγάλη μπουκιά φάε | να φας, μεγάλο λόγο | μεγάλη κουβέντα μην πεις | μη λες** μην είσαι απόλυτος σε αυτά που λες, γιατί μπορεί να χρειαστεί να ανακαλέσεις ή να αναθεωρήσεις: «'Δεν πρόκειται να αποσιωπήσει ή να κρυφτεί τίποτα», δήλωσε ο υπουργός, που φαίνεται ν'αγωνίσει τη σση λαϊκή ρήση "μεγάλη μπουκιά να φας, μεγάλη κουβέντα μην πεις"» (εφημ.) (ε) **Μεγάλη Είσοδος** βλ. λ. είσοδος

9. αυτός που έχει αποκτήσει φήμη, έχει αφήσει το στίγμα του στην ιστορία: ~ άνδρες | γυναίκες τής ιστορίας || -στρατιγός | πολιτικός

10. (ως τιμητικός χαρακτηρισμός ιστορικών προσώπων ή υψηλών αξιωματούχων) βλ. λ. μέγας 11. αυτός που διαθέτει εξουσία, ξεχωρίζει στη θέση ανάμεσα στους ομοίους του (λόγω δύναμης, πλούτου, επιρροής κ.λπ.): έφυγε φτωχόπαλο για την Αμερική και μετά 20 χρόνια γύρισε - και τράνος || - αφεντικό-ΦΡ. (α) ΠΟΛΙΤ. **Μεγάλες Δυνάμεις** τα ισχυρά κράτη με επιρροή καθοριστική σε ευρύτερη διεθνή κλίμακα (π.χ. η Αγγλία, η Γαλλία, η Ρωσία και η Αυστρία στον 19ο αι. ή η Η.Π.Α. και η Ε.Σ.Σ.Δ. μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) (β) (παροιμ.) **μεγάλα καρδιά, μεγάλες φουρτούνες** όσο σημαντικότερες είναι οι υποθέσεις ή οι επιχειρήσεις με τις οποίες ασχολείται κανείς, τόσο περισσότερες και σοβαρότερες οι ευθύνες και οι κίνδυνοι που έχει να αντιμετωπίσει (γ) **το μεγάλο νάρι τρώει το μικρό** βλ. λ. τρώω (δ) (παροιμ.) **με τους μικρούς μικρός, με τους μεγάλους μεγάλος** για κάποιον που μπορεί να προσαρμοστεί σε κάθε περίπτωση, σε κάθε συναναστροφή (ε) **μεγάλος αδελφός** βλ. λ. αδελφός 12. **μεγάλο** (oi) οι ηγέτες των ισχυρών κρατών, των Μεγάλων Δυνάμεων: αν θέλουν οι ~, όλα γίνονται 13. αυτός που σχετίζεται με την υψηλή κοινωνία, την αριστοκρατία, την πολυτέλεια ΦΡ. **μεγάλη ζωή** βλ. λ. ζωή 14. (οικ.) (στην κλητ. **μεγάλε**) (α) ως προσφώνηση σε ένδειξη ισχυρής επίδοκιμασίας και αναγνώρισης: πες τα, ~, ν' αγιάσει το στόμα σου! || «άρ χρισαν τα χειροκροτήματα από τους επιβάτες και οι φωνές "γεια σου μεγάλε" για τον κυβερνήτη τού αεροπλάνου» (εφημ.) (β) (γενικότερ.) για να απευθυνθεί κανείς κυρ. σε πρόσωπο τού οποίου το όνομα δεν γνωρίζεται: (π.χ. στον σερβιτόρο) ~, πάσε δυο μπύρες! (βλ. κ. λ. μέγας) (γ) για τον μετριώδη της εντύπωσης από κάτι αρνητικό που θα ακολούθησει, λ.χ. παρατήρηση: σιγά με ~, πότε τα μαθές εσύ ό! αυτά; (δ) (γενικότερ.) προσφώνηση μεταξύ φίλων: γεια σου, ~, τι κάνεις; — (υποκ.) **μεγαλούτσικος**, -η/-ια, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. **δραστήκος**, εντελώς, -ύτερος.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. μέγας (βλ. λ.)].

μεγαλοσπληνία (η) → σπληνομεγαλία

μεγαλόσταυρος (ο) [1833] 1. το παράσημο τής ανώτατης τάξης: *τιμήθηκε με τον ~ τού Σοτήρος* 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει τιμηθεί με το παράσημο τής ανώτατης τάξης: την *παρέλαση άνοιξαν οι ~*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. grand-croix].

μεγαλόστομος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από στομφοδές ύφος, προκειμένου να προκαλέσει τον εντυπωσιασμό των άλλων: ~ διακηρύξεις παρασύρουν τους ψηφοφόρους ΣΥΝ. στομφοδής, μεγαλορρημών, μεγαλόαυχος ΑΝΤ. μετρίφρομ, μετρημένος. — μεγαλοστομία (η).

μεγαλοσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. το να είναι κάποιος μεγάλος, σημαντικός: «η περίοδος τής ~ τού Νταλί είχε διαρκεί λίγο περισσότερο από δέκα χρόνια» (εφημ.) 2. το να έχει (κάποιος/κάτι) ψυχικό μεγαλείο: η ~ τού Κυρίου εξέπληξε και τους διώκτες του ΣΥΝ. μεγαλοπρέπεια ΑΝΤ. μικρότητα, μικροπρέπεια.

μεγαλόσχημος, -η, -ο [μτγν.] 1. (για μοναχούς) αυτός που έχει ενδυθεί το «μεγάλο σχήμα» (τύπο μοναχικού ενδύματος), έχοντας φτάσει στο μεγαλύτερο σημείο τού ασκητικού βίου, και που διάγει το βίο του με αστηρή νηστεία και προσευχή 2. (συνήθ. eiron.) αυτός που κατέχει υψηλό αξίωμα: ~ υπάλληλο 3. αυτός που παρουσιάζεται ως σημαντικός, εξέχων: ~ εμφάνιση ΣΥΝ. σπουδαιοφανής, σοβαροφρα-νής, μεγαλοουσάνος. Επίσης (λόγ.) **μεγαλόσχημον**, -ων, -ον [αρχ.] (-όνος,-ονα | -ονες (ουδ.-ονα), -όνων}. — **μεγαλοσχημώσθη** (η).

μεγαλόσωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου το σώμα έχει μεγάλες διαστάσεις σε ύψος και σε όγκο ΣΥΝ. ογκώδης, σωματώδης ΑΝΤ. μικρόσωμος.

μεγαλούπολη (η) κ. (ορθότ.) **μεγαλόπολη** [1797] {-ης κ. -πόλεως | -πόλεως, -πόλεων} πόλη με πολύ μεγάλο αριθμό κατοίκων και πολύ μεγάλη έκταση (π.χ. η Αθήνα, το Λονδίνο, η Νέα Υόρκη, το Παρίσι κ.ά.): *τα προβλήματα των σύγχρονων ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πανεπιστημιόπολη**, **πόλη**. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. megalopolis].

μεγαλουργώ ρ. αμετβ. {μεγαλουργεί... | μεγαλούρησα} δημιουργώ έργο μεγάλης σημασίας ή αξίας, επιτυγχάνω κάτι σπουδαίο: *οι Έλληνες μεγαλούρησαν κατά τη διάρκεια των Περσικών Πολέμων* || (ει-ριων) *ο γιος μας μεγαλούρησε πάλι- έπεσε κάτω από τη βάση στα μαθηματικά!* — **μεγαλούρημα** (το) [μτγν.], **μεγαλουργία** (η) [μτγν.], **μεγαλουργός**, -ός, -ό [μτγν.].

[ETYM. < μτγν. **μεγαλουργώ** (-έω) < **μεγαλοεργώ** < **μεγάλο-** + **-εργώ** < **έργον**], **μεγαλοουσιάνος** (ο), **μεγαλοουσιάνη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-συνήθ. ειρων.) 1. αυτός που μένει σε μεγάλο αστικό κέντρο: *θυμήθηκαν τώρα το χωριό οι ~ και θέλουν να το εκπολιτίσουν!* ΣΥΝ. **αστός** **ΑΝΤ.** **χωριάτης** 2. αυτός που θέλει να παρουσιάζεται ως άτομο που κατέχει υψηλή θέση ΣΥΝ. **μεγαλόδοξος** **ΑΝΤ** **απλός**. [ETYM. < **μεγάλος** (πβ. μεσν. **μεγαλοσιάνος**), κατ' αναλογία προς το **προτεγουσιάνος**]. **μεγαλοφάνταστος**, -η, -ο [1892] αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη φαντασία: ~ **καλλιτέχνης** | **δημιουργός** | **σκινοθέτης** ΣΥΝ. **ευφάνταστος** **ΑΝΤ.** **κοινός**, **πεζός**, **μεγαλοφέρων** ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω την εντύπωση ή έχω τη συμπεριφορά ατόμου μεγαλύτερου στην ηλικία ΣΥΝ. **μεγαλόδειγος** **ΑΝΤ.** **μικροφέρων**, **μικροδείγος**, **μεγαλόφρων**, -ων, -ον {σύλληθορ-ονος, -ονα | -ονος (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει υψηλά φρονήματα, που δείχνει ανωτερότητα: ~ *ο νικητής ανέβασε στο βάθρο και τον αντίπαλο του ΣΥΝ.* **γενναίοφρων**, **μεγαλόφρονος** **ΑΝΤ.** **μικρόφρονος**. — **μεγαλοφρόνως** επίρρ. [αρχ.], **μεγαλοφρόσυνη** (η) [αρχ.], **μεγαλοφρόνως** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

[ETYM **αρχ** < **μεγάλο-** + **-φρον** < φρήν, φρενός (βλ.λ.). **μεγαλοφούης**, -ής, -ές {μεγαλοφου-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **μεγαλοφουέστ-ερος**, -ατός} αυτός που διαθέτει εξαιρετική πνευματική ικανότητα, πολύ ανώτερη από τη συνήθισμένη: ~ **σύλληθορ/ σκέψη/ επιστήμονας** **ΑΝΤ.** **ιδιώτης**, **βλάκας**. — **μεγαλοφρόνως** επίρρ. [μτγν.]. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. **έξυπνος**.

[ETYM **μτγν** < **μεγάλο-** + **-φουής** < φούω | -ομαι]. **μεγαλοφούια** (η) [μτγν.] {μεγαλοφουίών} 1. η υψηλή διανοητική ικανότητα (που ξεπερνά συγκεκριμένο όριο στον δείκτη ευφυΐας), η οποία εκδηλώνεται με μεγάλη δημιουργικότητα, πρωτοπαιία και ικανότητα να ερευνά κανείς γνωστικές περιοχές που δεν τις είχαν προσεγγίσει άλλοι: **πολιτική** | **καλλιτεχνική** - 2. (συνεκδ.) το πρόσωπο που είναι προικισμένο με εξαιρετικές πνευματικές ικανότητες: *μόνο μία ~ μπορούσε να συλλάβει ένα τόσο πρωτοποριακό έργο* || *ο Αϊνστάϊν ήταν μία ~ του 20ού αιώνα* || **μαθηματική** | **παραγωγισμένη** ~. **μεγαλόφωνα** κ. **μεγαλοφώνως** [αρχ.] επίρρ.: **με δυνατή φωνή: διάβασε το κείμενο ~, για να ακουστεί ως την άκρη της αίθουσας** ΣΥΝ. **δυνατά** **ΑΝΤ.** **χαμηλόφωνα**. — **μεγαλόφονος**, -η, -ο [αρχ.].

Μεγαλόχαρη (η) προσωνυμία της Παναγίας, συνήθ. όταν κάποιος την επικαλείται, για να τον βοηθήσει: *έκανε τάμα στην ~*. [ETYM. Συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. **μεγάλη χάρη**]. **μεγαλόψυχος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από γενναίοδωρα συναισθήματα και ανωτερότητα: *στάθηκε ~ απέναντι στους ηττημένους εχθρούς χαρίζοντας τους τη ζωή* || *~ πράξη* | **κίνηση** ΣΥΝ. **γενναίοψυχος**, **μεγαλόκαρδος**, **μεγαλόφρων** **ΑΝΤ.** **μικρόψυχος**, **μίσερος**, **μικροπρεπής**. — **μεγαλόψυχα** | **μεγαλοψυχώς** [αρχ.] επίρρ., **μεγαλοψυχία** (η) [αρχ.], **μεγαλοψυχία** (το) {μεγαλοψυχι-ού | -ών} **ΕΚΚΛΗΣ.** τροπάριο που ξεκινά με τη φρ. «μεγάλωνον, νυχή μου» και υμνεί τη Θεοτόκο, τον Χριστό ή τους Αγίους.

[ETYM < μεσν. **μεγαλονάριον** < **αρχ. μεγαλίνω**]. **μεγάλωμα** (το) [μτγν.] {μεγαλώματος | χωρ. πληθ.} 1. η ανατροφή: **το ~ του παιδιού** (το να μεγαλώνει κανείς παιδιά) 2. η αύξηση της ηλικίας, η βιολογική ωρίμαση 3. (σπάν.) η αύξηση σε μέγεθος, έκταση ή όγκο. **μεγαλώνυμος**, -η, -ο αυτός που φέρει ένδοξο όνομα: ~ **οικογένεια** ΣΥΝ. **εξέχων**, **φημισμένος** **ΑΝΤ.** **άσημος**, **άγνωστος**.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **σύνθετος**. [ETYM. **αρχ** < **μεγάλο(-)** + **-ώνυμος** (με έκταση του αρχικού φωνηέντος εν συνθέσει) < **όνυμα**, αιολ. τ. του ουσ. **όνομα**]. **μεγαλώνω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μεγάλω-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. γίνομαι πιο μεγάλος ως προς μία διάσταση μου ή ως σύνολο: *τα μαλλιά μου μεγαλώνουν γρήγορα* || *από την άνοιξη και μετά οι μέρες μεγαλώνουν* || *καθώς περνούσε η ώρα, το πλήθος όλο και μεγάλωνε* || *η εταιρεία μεγάλωσε και βγήκε στη διεθνή αγορά* || *το κρύο | ο θόρυβος | ο πόνος | οι δυσκολίες | τα βάσανα | η δύναμη | η επιρροή | ο φανατισμός | η αντίσταση | η φιλοδοξία | η πόλη | ο πληθυσμός μεγαλώνει* ΣΥΝ. **αυξάνομαι**, **επεκτείνομαι**, **εκτείνομαι**, **αναπτύσσομαι** **ΑΝΤ.** **μικραίνω** 2. (ειδικότ.) γίνομαι πιο μεγάλος σε ηλικία: *το μωρό μεγαλώνει γρήγορα* || *Μεγάλωσε πια!* *Δεν μπορείς να παίζεις με τις κούκλες!* || *Τι τα θες; Μεγαλώσαμε, δεν είμαστε πια παιδάκια!* **ΑΝΤ.** **μικραίνω** ♦ (μετβ.) 3. κάνω (κάτι) μεγαλύτερο, αυξάνω η επεκτείνω (κάτι): *μεγάλωσαν το σπίτι τους προσθέτοντας ένα δωμάτιο* **ΑΝΤ.** **μικραίνω** 4. ανατρέφω (παιδί): *μεγάλωσε τα παιδιά του με αυστηρές "ΡΧές"* ΣΥΝ. (εκφραστ.) **ανασταίνω** 5. κάνω (κάποιον) να φαίνεται σε πιο προχωρημένη ηλικία από την πραγματική: *αυτά τα ρούχα και το χτένισμα τη μεγαλώνουν κατά δέκα χρόνια*. **μεγάλοι** ες επίρρ. → **μέγας μέγα** ιτ (το) {άκλ.} **ΠΑΗΡΟΦ.** η **μεγαψηφιολέξη** (βλ.λ.).

[ETYM < **αγγλ.** megabyte (νόθο συνθ.). Βλ. κ. **μπάιτ**]. **μεγανθής**, -ής, -ές [1896] {μεγανθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **ΒΟΤ.** αυτός που φέρει μεγάλα ή πολλά άνθη: ~ **πικιλία** | **δέντρο** **ΑΝΤ.** **μικρανθής**. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. -ης, -ης, -ές.

Μέγαρα (τα) {Μεγάρων} πόλη της ΝΑ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αττικής κοντά στον μυθό το ομώνυμο κόλπο (**Κόλπος Μεγάρων**). — **Μεγαρίτης** κ. (λόγ.) **Μεγαρέος** {Μεγαρέ-ος, -α} (ο), **Μεγαρίτισσα** (η), **μεγαρίτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **μεγαρίκος**, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM **αρχ.** τόπων., πθ. συνδ. με το ουσ. **μεγάρων** (βλ.λ.)].

μέγαρο (το) {μεγάρ-ου | -ων} μεγάλο και επιβλητικό κτήριο, που προορίζεται για ιδιωτική ή δημόσια χρήση: **προεδρικό** | **δημαρχιακό** | **επισκοπικό** | **δικαστικό** ~ || **πολιτείες** - || **Μέγαρο Μουσικής**. [ETYM < **αρχ.** **μεγάρων**, **αγν.** **ετύμου**. Η λ. **απαντά** αρχικά κυρίως στον πληθ. με τη σημ. «παλάτι, κοιτώνας των γυναικών», στον δε Ηρόδοτο προσδιορίζει το ιερό του δελφικού μαντείου και των αιγυπτιακών ναών. Έχει υποστηριχθεί επίσης η άποψη ότι το μέγαρο μπορεί να συνδέεται με τη λ. **μέγαρα** (τά) «κρύπτες που χρησιμοποιούν ως ιερά», η οποία ανάγεται στο εβρ. ma'arā «κρύπτη, κούλτητα» (βλ. λ. **μεγαρί-ζω**). Η σχέση της λ. με το τοπωνύμιο **Μέγαρα**, αν και πιθανή, δεν μπορεί να προσδιοριστεί].

μεγαρόσημο (το) **ΝΟΜ.** ένσημο το οποίο επικολλάται σε όλα τα έγγραφα που υποβάλλονται στα δικαστήρια.

μέγας, **μεγάλη**, **μέγα** {μεγάλ-ου | -οι, -ων, -ους} 1. (αρχαιοπρ.-εμφατ.) **μεγάλος**, **σημαντικός**: ~ **πλήθος** | **σφάλμα**- **ΦΡ.** **Μέγας ει** | **είσαι, Κύριε!** (**και θαυμαστά τα έργα σου!**) (i) ως χαρακτηρισμός του Θεού και έκφραση θαυμασμού για τα έργα Του (ii) ως έκφραση μεγάλης εκπληξης, απορίας, θαυμασμού για κάτι: ~! **Πριν από μισή ώρα μου τηλεφώνησες από την Κόρινθο- πότε πρόλαβες κι έρτασες στην Αθήνα**, 2. (α) **ΙΣΤ.** τιμητικός χαρακτηρισμός για ηγεμόνες που με την ισχυρή τους προσωπικότητα συνέδεσαν το όνομα τους με κοσμοιστορικές αλλαγές ως ηγέτες νικηφόρων εκστρατειών ή/και ως σημαντικοί με ταρρυθμιστές: ~ **Αλέξανδρος** | **Βασίλειος** | **Αικατερίνη** | **Πέτρος** (β) τιμητικός χαρακτηρισμός υψηλών αξιωματούχων: ~ **αυλόρχης**. — **με-Υάως** επίρρ. [αρχ.].

[ETYM. **αρχ** < **Ι.Ε.** *mega- «μεγάλος, ογκώδης», πβ. **σασκρ.** mahi «με-γάλος», **μυρ.** meca, **λατ.** magnus (> **ισπ.** major), **major** (< *mag-ios) «με-γαλύτερος» (> **ισπ.** mayor) κ.ά. **Ομόρρ.** **μέγε-θος**, **μεγεθ-ώνω**, **μέγ-ιστος**, **μέγ-αιρα**, **μεγαλ-ώνω** κ.ά.].

Μέγα Σπηλαίο (το) {Μεγάλου Σπηλαίου} ιστορική μονή του 4ου αι. στον νομό Αχαΐας κοντά στα Καλάβρυτα.

μεγάνθος, -η, -ο [μτγν.] (ως τιμητική προσφώνηση) αυτός στον οποίο αποδίδονται πολλές και μεγάλες τιμές: ~ **βασιλεύς** ΣΥΝ. **πολυ-τιμημένος**. **μεγάνθος** (ο) {μεγατόν-ου | -ων, -ους} μονάδα μάζας ή βάρους που αντιστοιχεί σε ένα εκατομμύριο τόνους και χρησιμοποιείται στην πυρηνική φυσική για τη μέτρηση της ενέργειας που απελευθερώνεται κατά την πυρηνική έκρηξη: *βόμβα ισχύος πολλών ~*. [ETYM. **Ελληνογενής** ξέν. **δρ.**, < **αγγλ.** megalon].

μεγάφωνο (το) {μεγαφών-ου | -ών} συσκευή που ενισχύει την ένταση των ηχητικών κυμάτων με τη βοήθεια ηλεκτρισμού έτσι, ώστε ο ήχος να ακούγεται δυνατότερα.

[ETYM. **Ουδ.** του μεσν. **επιθ.** **μεγάφωνος** (< **μέγα-** + **-φώνος** < **φωνή**). Ως τεχνικός όρ. η λ. αποτελεί αντιδάν. από **γαλλ.** mégaphone].

μεγαγέρτζ (το) (συνήθ. γράφεται και προφέρεται **μεγαγέρτζ**) {άκλ.} **ΦΥΣ.-ΠΑΗΡΟΦ.** ο **μεγάγκυκλος** (βλ.λ.). [ETYM < **αγγλ.** megahertz (νόθο συνθ.). Βλ. κ. **μέγα-**, **χερτζ**].

μεγαψηφιολέξη (η) {-ης κ. -έζω} {-έξιος, -έξιος} **ΠΑΗΡΟΦ.** μονάδα μέτρησης μεγέθους αρχειού και χωρητικότητας αποθηκευτικού μέσου, που αντιστοιχεί σε ένα εκατομμύριο περίπου χαρακτήρες ΣΥΝ. **μεγαμπάιτ**. [ETYM. Απόδ. του **αγγλ.** megabyte, βλ. λ. **μεγαμπάιτ**].

Μέγγενη (η) → **Μέγκενη**
μέγεθος (το) {μεγέθ-ους | -η, -ών} 1. ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι μεγάλο ή οι διαστάσεις ενός σώματος: *χαλάει σε ~ καρπούδι* || *τι ~ παπούτσι φοράς;* || *ρούχα σε διάφορα ~* || *τακτοποίησε τα κουτιά κατά ~* (με βάση το πόσο μεγάλα ήταν) || *το ~ βουνού* | **σπιτιού** || (η γεν. **μεγέθους** +γεν.) ο κύκλος εργασιών είναι ~ **πολλών** **δισεκατομμυρίων** **δρχ.** || *το ~ της ζήμας* | **του ελλειψματος** 2. **ΜΑΘ.** (α) οποιαδήποτε ποσότητα μπορεί να μετρηθεί και να αποδοθεί με αριθμούς, λ.χ. το μήκος, η ταχύτητα (β) **φυσικό μέγεθος** (i) οι κανονικές διαστάσεις πράγματος σε αναπαράσταση: *άγαλμα σε -* (ii) **ΦΥΣ.** η φυσική ιδιότητα στην οποία μπορεί να αποδοθεί αριθμητική τιμή (π.χ. η μάζα, η ταχύτητα, η ισχύς κ.λπ.) (γ) **εθώς ανάλογα μεγέθη** | **ποσά** βλ. λ. **ανάλογος** (δ) **αντιστρόφως ανάλογα μεγέθη** | **ποσά** βλ. λ. **ανάλογος**

3. ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι έντονο, σοβαρό: *το ~ της καλοσύνης* | *της φιλατίας* | *της στενοχωρίας* | *της ομορφιάς* | *της εντυχίας* **1** *του προβλήματος* | *των γνώσεων* || *απορώ με το ~ της επιπολαιότητάς του!* 4. ο βαθμός σπουδαιότητας, αξίας: *πρόκειται για ουσιαστική διαφορά μεγεθών* *δεν μπορείς να συγκρίνεις τους κλασικούς συγγραφείς μ' αυτούς που γράφουν ρομάντζα για νοικοκυρές!*

[ETYM. **αρχ** < **ιων.** **μέγαθος** (με αφομοίωση) < **μέγας**]. **μεγέθυνση** (η) [1897] {-ής κ. -ύστεος | -ύστεος, -ύστεων} 1. το να αποκτά κάτι μεγαλύτερο μέγεθος, μεγαλύτερες διαστάσεις: η ~ **των κυκλοφορικών αρτηριών** || (μτφ.) η ~ **του προβλήματος** ΣΥΝ. **μεγάλωμα**, **αύξηση** **ΑΝΤ.** **σμίκρυνση**, **βράχυνση** 2. **ΦΩΤΟΓΡ.** η διαδικασία με την οποία προκύπτει φωτογραφία ή φωτοτυπία μεγαλύτερων διαστάσεων από την αρχική φωτογραφία ή σελίδα ή από αρνητικό: *ο αστυνομικός ζήτησε ~ της φωτογραφίας, για να αναγνωριστεί η σκοτεινή φιγούρα στο βάθος* **ΑΝΤ.** **σμίκρυνση** 3. (συνεκδ.) το προϊόν της παραπάνω διαδικασίας: *εδώ είναι οι - που παρήγγειλες* **ΑΝΤ.** **σμίκρυνση**.

μεγέθυνση ή **μεγέθυνση**, **εμβάθυνση** ή **εμβάνθυνση**: Ακούγεται συχνά - και ενίοτε γράφεται **-μεγέθυνση** ή και **μεγέθυνση** αντί του ορθού **μεγέθ-υνση**, καθώς και **εμβάνθυνση** αντί του σωστού

εμβάθ-υνση. Για να αποφεύγεται το λάθος, πρέπει να θυμάται κανείς ότι η λ. παράγεται από το ρήμα **μεγεθ-ύνο**, που και αυτό όπως και η λ. **μέγεθ-ος** δεν έχουν -ν-: **μέγεθ-ος** > **μεγεθ-ύνο** > **μεγέθ-υνση** και **βαθ-ύς** > **εμβαθ-ύνο** > **εμβάθ-υνση**. Το -ν- στα παράγωγα αυτά προέρχεται από το επίθημα -άνω, με το οποίο σχηματίζονται τα ρήματα από όπου παράγονται: (ευθ-ύς) **διευθ-ύνο** > **διεύθυν-ση**, (βραδ-ύς) **επιβραδ-ύνο** > **επιβράδυν-ση**, (μήκ-ος) **επιμήκ-ύνο** > **επιμήκυν-ση**, (αμβλ-ύς) **αμβλ-ύνο** > **άμβλυν-ση**, (εύκολ-ος) **διευκολ-ύνο** > **διευκόλυν-ση**, (οξ-ύς) **οξ-ύνο** > **όξυν-ση**, (ομαλ-ός) **εξομαλ-ύνο** > **εξομάλυν-ση**, (θάρρ-ος) **ενθάρρ-ύνο** > **ενθάρρυν-ση**, (ευρ-ύς) **διευρ-ύνο** > **διευρύν-ση** κ.λπ.

μεγεθυντής (ο) αυτός που μεγθύνει (κάτι). [ETYM, < *μεγεθύνω*, απόδ. του αγγλ. *magnifier*].
μεγεθυντικός, -ή, -ό [1856] 1. (α) αυτός που κάνει κάτι να αποκτήσει μεγαλύτερες διαστάσεις (β) **μεγεθυντικός φακός** κοίλος φακός προσαρμοσμένος σε λαβή, με τον οποίο μπορεί να δει κανείς τα αντικείμενα μεγαλύτερα από ό,τι πραγματικά είναι: *εξετάζω τα γραμματόσημα | τον εντομο με ~ 2. ΓΛΩΣΣ. **μεγεθυντικό** (το) ουσιαστικό που παράγεται από άλλο ουσιαστικό με την προσθήκη παραγωγικού επιθήματος, που του προσδίδει τη σημασία «μεγάλου μεγέθους», πραγματικού ή συναισθηματικού (π.χ. *ψεύτης* → *ψευταρός*, *μπουκάκι* → *μπουκάκια*, *τραγουδιστής* → *τραγουδισταράς*) ANΤ. υποκοριστικό.
μεγεθύνω ρ. μετβ. [μτγν.] (μεγεθ-ύνα, -ύθηκα, -σμέλος) κάνω κάτι να αποκτήσει μεγαλύτερες διαστάσεις: ~ *μα φωτογραφία | φωτοτυπία* || (μτφ.) *αποτελεί ευκολο στόχο πλέον, γιατί τα λάθη του μεγεθύνθηκαν από τα Μ.Μ.Ε.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγεθύνω*.*

μεγιστάνος (ο) ο εξαιρετικά πλούσιος άνθρωπος- λέγεται και **μεγιστάνος του πλούτου** ΣΥΝ. κροίσος, ζάπλουτος, βαθύπλουτος ANΤ. πάμπρωτος, αδέκαρος. [ETYM. < μτγν. *μεγιστάν*, -άνος < αρχ. *μέγιστος*].

Μεγίστη (η) το Καστελόριζο (βλ.λ.).
μεγιστοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να γίνεται κάτι μέγιστο, το να φθάνει κάτι στο ανώτατο σημείο: ~ *των κερδών μιας εταιρείας | της απόδοσης κεφαλαίων*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *maximisation*].

μεγιστοποιώ ρ. μετβ. {μεγιστοποιεί... | μεγιστοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} αυξάνω (κάτι) στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό: ~ *την προσπάθεια | το πρόβλημα | την ένταση μεταξύ δύο χωρών* ANΤ. ελαχιστοποιώ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *maximiser*].

μέγιστος, -ή/-ιστη, -ος(ν) {υπερθ. του μεγάλος} (λόγ.) 1. πάρα πολύ μεγάλος: *είναι - τιμή για μένα...* ANΤ. ελάχιστος: ΦΡ. **μεγίστη διάρκεια ζωής** βλ. λ. *ζωή 2.* (με άρθρο) ο μεγαλύτερος: η ~ *ταχύτητα* || το ~ *επιτρεπόμενο όριο | ωφέλιμο φορτίο* || ο ~ *των στρατηγών | των διανοητών* ANΤ. ελάχιστος 3. (α) ΜΑΘ. **μέγιστος κοινός διαυρέτης** (συντομ. Μ.Κ.Δ.) ο μεγαλύτερος από τους κοινούς διαυρέτες δύο ή περισσότερων αριθμών: ο ~ *των 16 και 20* είναι το 4 (β) **μέγιστος(ν)** (το) (ι) ΜΑΘ. η μεγαλύτερη τιμή που μπορεί να λάβει μία μεταβλητή (ανεξάρτητη ή εξαρτημένη): ~ *τιμή συνάρτησης* (ii) (γενικότερ.) η μεγαλύτερη δυνατή ποσότητα, το υψηλότερο σημείο: *έφθασε στο ~ της απόδοσης των στους Ολυμπιακούς* ANΤ. ελάχιστο, μέγιστο 4. (ως επίρρ.) **μέγιστα** (τα) σε πολύ μεγάλο βαθμό, στον μεγαλύτερο βαθμό: *η συμμετοχή του συνβλαίε ~ στην επιτυχία της αποστολής μας* (πβ. κ. λ. *μεγάλος*). [ETYM αρχ. υπερθ. βαθμ. του επιθ. *μέγας*].

μέγκνη (η) {δυσχρ. μεγκνών} 1. εργαλείο που χρησιμοποιείται για ξυλουργικές ή μεταλλουργικές εργασίες και λειτουργεί σφίγγοντας χειροκίνητα ή αυτομάτως ένα αντικείμενο και συγκρατώντας το σε σταθερή θέση ανάμεσα στις δύο σιαγόνες του: ΦΡ. (μτφ.) *πίναος* της μέγκνης φέρνω (κάποιον) σε τέτοια θέση, από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει: *πίστηξε στη μέγκνη του ανακριτή και το άλλο του αποδείχθηκε ανώπυρκο 2. όργανο βασανιστηρίου, με το οποίο συσφίγγεται το κεφάλι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM < τουρκ. *mengene*].

μέγκλο (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι πάρα πολύ καλό. Επίσης **μέγκλος** (ο). [ETYM < *μέγκλα* «πέος» (στη διάλεκτο του Πόντου) < δημηδ. *lat. mencia* < *λατ. mentula* (ίδια σημ.). Παρετυμολογική η σύνδεση με τη φρ. *made in England*, με το σκεπτικό ότι στην Αγγλία κατασκευάζονται υψηλής ποιότητας προϊόντα].

μέδιμνος (ο) {μεδίμν-ου | -ών, -ους} (στην αρχαιότητα) μέτρο χωρητικότητας ξερών γεωργικών προϊόντων, κυρ. σιταριού, που υπολογίζεται γύρω στα 80 κιλά.

[ETYM; αρχ. < ΙΕ. *med- «μετρώ, κρίνω, κυβερνώ», πβ. *λατ. mederi* «περιθάλπω», *modius* «μονάδα μετρήσεως όγκου», *modus* «τρόπος, μέτρο» (> γαλλ. *mode*, ισπ. *modo*), γοθθ. *mittan* «μετρώ», αρχ. γερμ. *mezzan* (> γερμ. *messen*) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μήδ-ομαι* «σκέπτομαι, προσχεδιάζω». Δυσεξήγητο παραμένει το -ι- του τ. *μέδ-ι-μνος*, που ίσως οφείλεται σε επένθεση (< *med-m/y'o-s)].

Μεδίνα κ. Μεντίνα (η) πόλη της Δ. Σαουδικής Αραβίας, τόπος λατρείας για τους μουσουλμάνους.

[ETYM < αραβ. al-Madina «η πόλη», συντομευμένη μορφή της πλήρους ονομασίας Madinat an-nabiyy «πόλη της προφήτη» ή Madinat rasul Allah «πόλη του αγγελιαφόρου του Αλλάχ», καθώς εκεί έφθασε ο Μωάμεθ το 622 μ.Χ. ερχόμενος από τη Μέκκα (*εγίρα*)].

μεδούλι (το) {μεδοουλ-ιού | -ιών} (καθημ.) η ουσία που βρίσκεται στο εσωτερικό των οστών: νόστιμο | *θρεπτικό* ~ || *το κρύο φτάνει ως το ΣΥΝ. μυελός των οστών* ΦΡ. (μτφ.) **ρουφάω το μεδούλι (κάποιου)** εκμεταλλεύομαι (κάποιον) στο έπακρο, τον εξαντλώ: *πλούτισε ρουφώντας το μεδούλι των εργατών του ΣΥΝ. πίνω το αίμα.*

[ETYM < μεσν. *μεδούλι(λιον)*, υποκ. του *λατ. medulla*].
μεδούσα (η) {μεδουσών} 1. ΖΩΟΛ. ασπόνδυλο, κοίλεντερωτό, σχεδόν διαφανές ζώο, που ζει στη θάλασσα ή επαφή ορισμένων ειδών του (όπως οι τσουχτρες) με το ανθρώπινο δέρμα είναι επώδυνη · 2. ΜΥΘΟΛ. (με κεφ.) θνητό τέρας, μία από τις Γοργόνες, η οποία είχε κεφάλι και σώμα γυναικείο και φίδα για μαλλιά, που όποιος την έβλεπε απολιθωνόταν τελικά τη σκότωσε ο Περσέας 3. (μετωνυμ.) για κάτι φοβερό, τρομακτικό στην όψη.
[ETYM. αρχ. ουσιαστικοπ. θηλ. μτχ. ενεστώτα του ρ. *μεδω* «κυβερνώ, άρχω» (για το οποίο βλ. λ. *Διομήδης*)].

μεζεδάκι (το) → μεζές
μεζεδοπωλείο (το) ταβέρνα στην οποία σερβίρονται μεζέδες και οινοπνευματώδη ποτά: *μουσικό* ~ (με μουσική, συνήθ. από μικρή ορχήστρα) ΣΥΝ. φαγάδικο, ουζερί. Επίσης (λαϊκ.) μεζεδάδικο

μεζεκλής (ο) {μεζεκλήδες}, **μεζεκλου** (η) {μεζεκλούδες} πρόσωπο στο οποίο αρέσουν οι μεζέδες, τα νόστιμα ορεκτικά: *μεζεύτηκαν οι ~ της γειτονιάς, μόλις μωρίστηκαν το μαριδάκι.* — μεζεκλήδικος, -ή/-ια, -ο.

μεζεκλικί κ. **μεζελίκι** (το) {χωρ. γεν.} εκλεκτός, πικάντικος μεζές: ~ *κωνσταντινουπολίτικα ΣΥΝ. νοστιμιά, λειχουδιά.* [ETYM. < τουρκ. *mezelik*].

μεζές (ο) {μεζέδες} 1. έδεσμα με πικάντικη γεύση, το οποίο σερβίρεται είτε ως ορεκτικό είτε ως συνοδευτικό οινοπνευματωδών ποτών, συνήθ. σε μικρή ποσότητα (π.χ. κρεπετάκια, λουκάνικα, σαγανάκι, πιπεριές κ.ά.): ούλο με μεζέ || *πικάντικος | μερακλήδικος | σαρακοσιανός* ΣΥΝ. λειχουδιά, νοστιμιά: ΦΡ. **παίρνω (κάποιον) στον μεζέ** εμπιάζω, κοροιδεύω (κάποιον) ΣΥΝ. παίρνω στο ψιλό, δουλεύω, χλευάζω 2. (κατ' επέκτ.) μικρή ποσότητα από καλωγαγεμένο φαγητό: *πάρε έναν ~ να μου πεις αν είναι καλός.* — (υποκ.) μεζεδάκι (το). [ETYM < τουρκ. *meze* < περσ. *maza* «γεύση, άρωμα»].

μεζονότα (η) {χωρ. πληθ.} κατοικία που αποτελείται από δύο ορόφους, οι οποίοι επικοινωνούν εσωτερικά με σκάλα και που υπάρχει είτε αυτοτελώς είτε σε συγκρότημα τέτοιων κατοικιών είτε σε πολυκατοικία (συνήθ. οι δύο τελευταίοι όροφοι): *πωλείται ~ πέμπτου-έκτου ορόφου.*

[ETYM. < γαλλ. *maisonette*, υποκ. του ουσ. *maison* «σπίτι» < *λατ. mansio* (< ρ. *manere* «διαμένω»)].

μεζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ταινία στην οποία είναι γραμμένες οι ενδείξεις του μέτρου και η οποία χρησιμοποιείται για το μέτρημα του μήκους (κυρ. των διάστάσεων του ανθρώπινου σώματος στη ραπτική) ΣΥΝ. μέτρο 2. μικρό δοχείο για τη μέτρηση υγρών: για την *παρασκευή του ποτού χρειάζεστε δύο ~ βότκα και μία ~ λεμονάδα.* [ETYM < ιταλ. *misura* < *λατ. mensura* < ρ. *metior* «μετρώ»].

Μ.Ε.Θ. (η) Μονάδα Εντατικής Θεραπείας.
μεθαδόνη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ.ΦΑΡΜ. αναλγητικό με ιδιότητες παρόμοιες με της μορφίνης, της προΐνης και των συναφών ουσιών χρησιμοποιείται ως υποκατάστατο με σκοπό την απεξάρτηση από τις ουσίες αυτές.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *methadone*, ακρωνύμιο των λ. *meth(y)l* (βλ. κ. *μεθυλένιο*) + *a(mino)* (βλ. κ. *αμινοξύ*) + *d(iphanyl)* (βλ. κ. *φαινόλη*) + *(heptan)one* «επτανόνη» (είδος ισομερούς υδρογονάνθρακα)].

μεθάνιο (το) [1887] {μεθανίου} ΧΗΜ. άχρωμη, εύφλεκτη και με χαρακτηριστική μρωδιά, αέρια σε κανονικές συνθήκες, χημική ένωση, ο απλούστερος υδρογονάνθρακας, που χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *methane*, βλ. κ. *μεθυλένιο*].
μεθανόλη (η) ΧΗΜ. η μεθυλική αλκοόλη ΣΥΝ. (παλαιότερ.) ζυλόπνευμα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *methanol* (βλ. κ. *μεθυλένιο*)].

μεθαύριο επίρρ.: την ημέρα μετά την αυριανή: *αύριο η ημέρα μου είναι γεμάτη, αλλά - είμαι ελεύθερος* || η *πρόβλεψη του καιρού για ~* ANΤ. προχθές. — μεθαυριανός, -ή, -ό [1893]. [ETYM. < μτγν. *μεθαύριον*, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μεθ' αύριον* (αντί του αναμενόμενου *μετ' αύριον*)].

μεθαύριο αντί μεταύριο! Όπως και στην περίπτωση του εφέτος (αντί επ' έτος), έτσι και στη λ. μεθαύριο (< *μετά + αύριον*) ο σωστός τ. είναι μετ' αύριο (αφού η λ. *αύριο* δεν δασυνόταν, για να δικαιολογεί τ. μεθ- αντί μετ- του *μετά*). Ωστόσο και στην περίπτωση αυτή, η χρήση του **μεθ-** σε κανονικά περιβάλλοντα (μεθ' *ημέραν*, *μεθημέριος*, *μεθημερινός*) φαίνεται ότι επέδρασε ώστε να *λεχθεί* και *μεθαύριο* αντί *μεταύριο*.

μεθέξη (η) (-ης κ. -έξεως | -έξεας, -έξεων) 1. η συνάντηση, η συμμετοχή, που φθάνει μέχρι την ταύτιση με ανώτερο πνευματικό επίπεδο: η ~ *του καλλιτέχνη με το θείο* || η ~ *του εγώ* (η διαδικασία ταυτίσεως του εγώ με αντικείμενα ή ιδέες και η εξάρτηση του από την πορεία των τελευταίων) ANΤ. αλλοτρίωση, αυτομάκρυνση 2. ΦΙΛΟΣ. η επικοινωνία του ασθητικού κόσμου με τον κόσμο των ιδεών, των αρχετύπων, καθώς και η επικοινωνία των ιδεών μεταξύ τους κατά Πλάτωνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.

[ETYM. < αρχ. *μέθεξις* < *μετέχω* (με δάσυνση του τελικού συμφώνου της προθέσεως λόγω της δασυτητάς του ουσ. *έξις*)].

μεθεορτία (τα) {μεσν.} {μεθεορτίων} 1. αυτά που συμβαίνουν μετά τον κύριο εορτασμό, η συνέχεια του 2. (κακόσ.) τα αρνητικά επακόλουθα γιορτής, τα οποία οφείλονται στις υπερβολές κατά το γλέντι: τα - *δεν ήταν ευχάριστα: πονοκέφαλος και στομαχόπονος 3.* (γενικότερ.-ειρων.) τα αρνητικά επακόλουθα ή όσα ακολουθούν ένα δύσπρεστο γεγονός (π.χ. καβγά) ΣΥΝ. συνέπεια, επιπτώσεις.

μεθεπόμενος, -ή, -ο 1. αυτός που ακολουθεί μετά τον επόμενο-ο τρίτος, αν θεωρήσουμε ως πρώτον το σημείο αναφοράς: (π.χ. σε ουρά

ανθρώπων που περιμένουν) *τόρα θα περάσεις εσύ-ο επόμενος και ο ~ θα περάσουν σε δέκα λεπτά* 2. **μεθεπόμνη | μεθεπομένη** (η) η τρίτη ημέρα μετά την ημέρα που αποτελεί σημείο αναφοράς: *μου είπε ότι δεν θα εργαζόταν εκείνη την ημέρα ούτε την επομένη, αλλά τη ~*. [ETYM < μεθ- (< μετά-) + αρχ. *επόμνος*]. **μεθερμηνεύω** ρ. μετβ. [μτβ.] {μεθερμηνεύ-σα, -θηκα, -μένος} διατυπώσω εκ νέου με πιο κατανοητό τρόπο: ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ο | *όπερ **εστί μεθερμηνούμενον** [δ' εστί μεθερμηνούμενον, Κ.Δ. Μάρκ. 15, 34] πράγμα που σημαίνει: εξήγγειλε «αναδιάρθρωση», ~ μείωση των μισθών ΣΥΝ. με άλλα λόγια, δηλαδή, τουτέστιν.* — **μεθερμηνεύω** (η) [μτβ.]. **μέθη** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. κατάσταση ψυχικής διέγερσης και ευφορίας, που χαρακτηρίζεται από αδυναμία συντονισμού των κινήσεων, σωστής εκφοράς του λόγου και ενδοχόμενες επιθετικότητα, η οποία οφείλεται σε υπερβολική κατανάλωση οιονοπνευματώδων ποτών: *συνελήφθη να οδηγεί σε κατάσταση μέθης ΣΥΝ. μεθύσι* ANT. νηφαλιότητα 2. (μτφ.) ψυχική διέγερση εξαιτίας δυνατού συνασθημάτων: η ~ της νίκης | της επιτυχίας | της μάχης | του έρωτα ΣΥΝ. μεθύσι, έξαση, ζάλη, ενθουσιασμός ANT. νηφαλιότητα, ηρεμία-ΦΡ. **μέθη των δοντών** η κατάσταση στην οποία περιέρχονται οι δόντες, όταν βουτούν σε βάθος μεγαλύτερο των τριάντα μέτρων, και η οποία εκδηλώνεται με ζάλη ή δυσφορία και οφείλεται στην επίδραση του αζώτου στον οργανισμό. [ETYM αρχ- < μεθσω (υποχωρητ.), βλ. κ. μεθώ]. **μεθίσταμα** ρ. αμετβ. {μετέστην, να} **μεθίσταμα του βίου** πεθαινώ (β) **μεθίσταμαι φρενόν** τρελαίνομαι 2. αλλάζω παράταξη, αποσταίω.

[ETYM < αρχ. *μεθίστημι | μεθίσταμαι* «τοποθετώ άλλο- αναχωρώ» < μεθ- (< μετά-) + ίστημι | *ίσταμαι* (βλ.λ.)]. **μεθοδεύω** ρ. μετβ. [μτβ.] {μεθόδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} σχεδιάζω και εκτελώ (κάτι) με σύστημα και πρόγραμμα (κ. αρνητικά για κάτι που γίνεται σκοπιμώς): *μεθόδευσε τις ενέργειές του, ώστε να διαφύγει εύκολα || μεθοδεύουν την απομάκρυνση του από το υπουργείο ΣΥΝ. οργανώνω, προγραμματίζω* ANT. αποδιοργανώνω, απο-συντονίζω. — **μεθόδευση** (η), **μεθοδευτικός**, -ή, -ό [μτβ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός, μεθοδικός*, -ή, -ό [μτβ.] 1. αυτός που πραγματοποιείται ή διεξάγεται κατά τρόπο συστηματικό και προγραμματισμένο: ~ *προσέγγιση του προβλήματος | εξέταση | ανάλυση | επισκόπηση | σχεδιασμός | εργασία | κινήσεις ΣΥΝ. συστηματικός* ANT. απρογραμματιστός · 2. αυτός που στηρίζεται σε συγκεκριμένη επιστημονική μέθοδο: ~ *κατάταξη των ειδών σε κατηγορίες || ~ ταξινόμηση των βιβλίων με το σύστημα Ντιού ΣΥΝ. συστηματικός* ANT. αμέθοδος, εμπειρικός 3. αυτός που ενεργεί με βάση συγκεκριμένη πρόγνωση και σύστημα: είναι - *στις κινήσεις του || ~ παρατηρητής | ερευνητής | φοιτητής | νοικοκυρά | υπάλληλος* · 4. ΦΙΛΟΣ, **μεθοδική αμφιβολία** βλ. λ. αμφιβολία. — **μεθοδικ-ά** | -ώς [μτβ.] επίρρ., **μεθοδικότητα** (η) [1871]. **Μεθόδιος** (ο) (Μεθοδίου) 1. ιεραπόστολος της Ορθόδοξης Εκκλησίας (9ος αι.), -ό μαζί με τον αδελφό του Κύριλλο κήρυξε τον χριστιανισμό στους σλαβικούς λαούς 2. όνομα αγίου, πατριάρχη, επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM, μεσν. κώρ. όν. < αρχ. *μέθοδος*]. **μεθοδισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} χριστιανική κίνηση της Αγγλικανικής Εκκλησίας, με διάδοση στην Αγγλία και την Αμερική, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη ηθική αυστηρότητα. — **μεθοδιστής** (ο) [1854], **μεθοδίστρια** (η).

[ETYM: Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *methodism*]. **μεθοδολογία** (η) [1812] {μεθοδολογιών} 1. το σύνολο των μεθόδων οι οποίες εφαρμόζονται σε συγκεκριμένη επιστήμη: *ένα πόνημα που δεν ακολουθεί συγκεκριμένη ~, δεν θεωρείται επιστημονικό ΣΥΝ. μέθοδος* 2. (ως κλάδος της Λογικής) η επιστημονική μελέτη και ανάλυση των μεθόδων, οι οποίες εφαρμόζονται στις επιμέρους επιστήμες και οι οποίες ποικίλουν, ανάλογα με το αντικείμενο της κάθε επιστήμης 3. ο ιδιαίτερος τρόπος εφαρμογής μιας μεθόδου. — **μεθοδολογικός**, -ή, -ό [1898], **μεθοδολογικά** επίρρ. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *methodologie*].

μεθοδολογία - μέθοδος. Συχνά χρησιμοποιείται η λ. **μεθοδολογία** ως περιληπτικός, τρόπον τινά, τύπος αντί του **μέθοδος**: **Η μεθοδολογία** που χρησιμοποιεί στην έρευνα του δεν είναι ορθή (αντί οι μέθοδοι που χρησιμοποιεί...). Είναι καλύτερο το μεθοδολογία να χρησιμοποιείται με τις δύο βασικές σημασίες του: (α) ως επιστημολογικός κλάδος (Η **μεθοδολογία** διαφέρει τόσο από τη γνωσιολογία όσο και από την ευρύτερη θεωρία της Λογικής) και (β) ως σύστημα αρχών και κανόνων, που προηγούνται της πράξης και των εφαρμογών (Η **μεθοδολογία των τεχνικών επιστημών** διαφέρει από τη **μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών**). Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η χρήση της λ. για συγκεκριμένες κατά περίπτωση μεθόδους, όπως στο αρχικό παράδειγμα.

μέθοδος (η) {μεθόδου | -ων, -ους} 1. (επιστημ.) ο συστηματικός και προγραμματισμένος τρόπος προσέγγισης, εξέτασης, ανάλυσης και ερμηνείας προβλημάτων ή φαινομένων βάσει συγκεκριμένων κανόνων, ο οποίος χρησιμοποιείται στην έρευνα και στις επιστημονικές ή φιλοσοφικές σχολές: *δομική | λειτουργική | διαλεκτική | ερμηνευτική | πραγματιστική | συγκριτική | πειραματική | σωκρατική | μαυετική | επαγωγική (βλ.λ.) | απαγωγική (βλ.λ.) | παραγωγική (βλ.λ.) | συνε-ζευγμένη (βλ. λ. συζευγνύω) | λογική* ~ ΣΥΝ. σύστημα, μεθοδολογία: ΦΡ. (α) **αναλυτική μέθοδος** βλ. λ. αναλυτικός (β) **συνθετική μέθοδος**

βλ. λ. **συνθετικός** (γ) **απλή μέθοδος των τριών** βλ. λ. τρεις 2. το σύστημα τεχνικών και πρακτικών που εφαρμόζονται για την επίτευξη στόχων, προκειμένου να πραγματοποιηθεί κάτι: ~ *ψεκασμού | καθαρισμού των λυμάτων | αδυνατίσματος | αντισύλληψης | διδασκαλίας | εκμάθησης ξένων γλωσσών | δαιμονίου | υπολογισμού της φοροδιαφυγής ΣΥΝ. τρόπος, διαδικασία* ΦΡ. **αλληλοδιδασκτική μέθοδος** βλ. λ. αλληλοδιδασκτικός 3. (γενικότ.) ο τρόπος δράσεως: *δεν εγκρίνω τις ~ που χρησιμοποιεί ΣΥΝ. μέσο, οδός, τρόπος* 4. η ιδιότητα του να κάνει κανείς κάτι με σύστημα: *πρέπει να έχεις ~ στο διάβασμα σου ΣΥΝ. σύστημα* 5. εγχειρίδιο εκμάθησης: ~ *Αγγλικής άνευ διδασκάλου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μεθοδολογία, οδός**.

[ETYM, αρχ. < μεθ- (< μετά-) + οδός. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «καταδιώξη», από όπου (ήδη στον Πλάτωνα) εξελίχθηκε στη σημ. της έρευνας προς αναζήτηση της γνώσης, καθώς και του συστήματος βάσει του οποίου αυτή επιτυγχάνεται. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. *method*, γαλλ. *methode*, γερμ. *Method*, ιταλ. *metodo* κ.ά.]. **μεθοκοπώ** (κ. -άω) ρ. αμετβ. {μεθοκοπάς... | μεθοκοπήσα} (εκφραστ.) περιέρχομαι συχνά σε κατάσταση μέθης, πίνω υπερβολικές ποσότητες οιονοπνευματώδων ποτών ΣΥΝ. μεκροπυλίζω, μεκροπίνω. — **με-θοκοπός** (ο), **μεθοκόπημα** κ. **μεθοκόπι** (το), [ETYM: < μεθ- (< μετά-) + επιτατ. επίθημα -κοπώ (< κόπω)]. **μεθοριόκος**, -ή, -ό [1897] αυτός που σχετίζεται με τη μεθύση: ~

σταθμός | **ζώνη** ! **φυλάκιο**. **μεθόριος**, -α (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που καθορίζει τα όρια ανάμεσα σε δύο περιοχές ή χώρες: ~ *γραμμή | ποταμός ΣΥΝ. συνοριακός* 2. **μεθόριος** (η) {μεθορίου | -ων, -ους} η γραμμή που χωρίζει δύο χώρες: *στρατιωτής στην ελληνοτουρκική ~ ΣΥΝ. σύνορα, όρια*. [ETYM, αρχ. < μεθ- (< μετά-) + -όριος < *οριον* (βλ.λ.)]. **μεθορμίζω** ρ. μετβ. {μεθόρμιζα, -τηκα (λόγ. -θηκα)} μεταφέρω (πλοίο) από έναν τόπο κατ'άλλο για άραγμα σε άλλο, αλλάζω αγκυροβόλιο: ~ *το σκάφος* | *το πλοίο*. — **μεθόρμιση** (η) [1895]. [ETYM, αρχ. < μεθ- (< μετά-) + -ορμίζω < *όρμος* (βλ.λ.)]. **μεθυλίω** (το) [1895] {μεθυλιένι-ου | -ων} ΧΗΜ. δισθενής οργανική ρίζα, που αποτελείται από δύο άτομα υδρογόνου και ένα άτομο άνθρακα.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *méthylène*, ακρονύμιο των λ. *meth-* (< μέθη) + *-hyl(è)* (< αρχ. ύλη «ζυλίσια») + *-ene*]. **μεθυλίω** (το) {μεθυλίω} ΧΗΜ. κοινή ομάδα της οργανικής χημείας, που αποτελείται από τρία άτομα υδρογόνου και ένα άτομο άνθρακα, έχει ελεύθερη μία μονάδα συγγενείας, μέσω της οποίας ενώνεται η ομάδα με άλλα στοιχεία ή ομάδες και σχηματίζει ένωση. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *methyl* < *méthylène* (υποχωρητ.), βλ. κ. *μεθυλίω*]. **μεθυλ(ο)-** ΧΗΜ. ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν έννοιες, στις οποίες περιέχεται η ομάδα του μεθίου (βλ.λ.). [ETYM Α συνθ. ελληνογενών ξέν. όρ., που προέρχονται από το ουσ. *μεθύλιο* (βλ.λ.)].

μέθισα ρ. → **μεθώ**
μεθύσι (το) {μεθυσ-ιού | -ιών} 1. (καθημ.) η μέθη: *το ούζο φέρνει κακό ~ || άγριο | τρελό | γλυκό | γενναίο ~ || τύφλα | στουπί | σκίνα στο ~* (σε κατάσταση προχωρημένης μέθης) ANT. νηφαλιότητα 2. (από) κατάσταση ψυχικής ευφορίας και διέγερσης, που οφείλεται σε έντονα ερεθίσματα: *το ~ του έρωτα | της επιτυχίας | της νίκης ΣΥΝ. μέθη, ζάλη, έκσταση*.

[ETYM μεσν. < απρφ. *μεθύσειν*, μελλ. του αρχ. *μεθύω*]. **μεθυσμένος**, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει μεθύσει: *κάθε βράδυ γυρίζει σπίτι ~ 2. αυτός που τον έχει συνεπάρει κάτι: - από τις μυρωδιές της άνοιξης || ~ από τα φιλιά της*. **μεθύσιος** (ο) [αρχ.] ο άνθρωπος που κάνει υπερβολική κατανάλωση οιονοπνευματώδων, που μεθά συχνά και άσχημα: *ο άντρας της, ~ και της βίας, τη βσανίζεις διαρκώς ΣΥΝ. μεθύστακας, μεπκρης, μεκροπυλίας, αλκοολικός*.

μεθύστακας (ο) (εκφραστ.) ο μεθύσιος.
[ETYM μεσν. < μτβ. *μεθυστής* + μεγεθ. επίθημα -ακας]. **μεθυστικός**, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που διεγείρει πολύ ευχάριστα τις αισθήσεις, που προκαλεί ηδονική ζάλη: ~ *άρωμα* | *φιλί*. **μεθύστρα** (η) [μεσν.] (σπάν.) 1. η γυναίκα που συνήθει να μεθά ΣΥΝ. μεκρού 2. η γυναίκα που εμπνέει έντονα ερωτικά συναισθήματα ΣΥΝ. ξελογιάστρα ANT. κρύα. **μεθώ** (κ. -άω) ρ. μετβ. β. μετβ. {μεθάς... | μέθωσ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάποιον) να πει οιονοπνευματώδη ποτά σε τέτοια ποσότητα, ώστε να διαταραχθεί η νηφαλιότητα του, τον θέτω υπό την επίηρα του αλκοόλ, τον κάνω να περιέλθει σε κατάσταση μέθης: *τον μεθύσαν, για να μάθουν τα μυστικά του* 2. (μτφ.) προκαλώ έντονα συναισθήματα διέγερσης, έξασης, ευχαρίστησης: *με μεθύσε το άρωμα σου || το αίσθημα της νίκης μεθύσε τους προταθλητές ΣΥΝ. ζαλίζω, συνεπαίρνω, ενθουσιάζω* ANT. κατευνάζω, ηρεμώ ♦ (αμετβ.) 3. έρχομαι σε κατάσταση μέθης, επειδή έχω καταναλώσει υπερβολική ποσότητα οιονοπνευματώδων: *είχε μεθύσει και παραπατούσε || δεν αντέχει το ποτό- μεθάει με δύο ποτηράκια ΣΥΝ. (οικ.) τα τσούφι, μεθοκοπώ, μεκροπυλίζω* ANT. είμαι νηφάλιος, συνέρχομαι, (αργκό) ξενερώνομ: ΦΡ. *είδε ο τρελός τον μεθυσμένο και φοβήθηκε* ο άνθρωπος που βρίσκεται σε κατάσταση μέθης είναι πιο επικίνδυνος από αυτόν που έχει ψυχικές ή πνευματικές διαταραχές 4. (μτφ.) έρχομαι σε κατάσταση υπερδιέγερσης, έξασης ή ευχαρίστησης: ~ *από δόξα | επιτυχία | χαρά* | *έρωτα ΣΥΝ. ζαλίζομαι, ενθουσιάζομαι*. [ETYM, < μεσν. μεθώ < αρχ. *μεθύω* < ουσ. μεθω «κρασί, αλκοολούχο ποτό» < I.E. *medhu- «μέλι, υδρόμελο», πβ. σανακρ. *mādhū*, αρχ. σλαβ. *medū*, αρχ. γερμ. *metu*, γερμ. *Met*, αγγλ. *mead* κ.ά. Η λ. έλαβε τη

σημ. τού αλκοολούχου ποτού, ενώ για τη σημ. «μέλι» χρησιμοποιήθηκε η αρχ. λ. μέλι].
Μεθώνη (η) πόλη της ΝΔ. Πέλοποννήσου στον νομό Μ'εσσηνίας, γνωστή για το μεσαιωνικό της κάστρο. [ETYM₂ μτγν. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

μείγμα (το) {μείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που προκύπτει, όταν δύο ή περισσότερα ρευστά υλικά αναμιχθούν, ανακατευτούν: αυτό το κρασί είναι φτιαγμένο από ~ ροδίτη και μοσχοφίλερο || *βάζετε το ~ στο τσάι και φουρνίζετε* ΣΥΝ. κράμα, ανάμειξη **2.** ΧΗΜ. το σώμα που προκύπτει ύστερα από την ανάμειξη δύο ή περισσότερων στοιχείων ή χημικών ενώσεων, τα οποία δεν αλληλεπιδρούν χημικά και είναι δυνατόν να διαχωριστούν με φυσικές μεθόδους: ~ μεταξύ στερεών ουσιών/ στερεών και αερίων || *τα θολά νερά των ποταμών είναι ~ στερεών και υγρών || ομογενές | ετερογενές - **3.** (μτφ.) καθετί το οποίο αποτελείται από ανάμειξη διαφορετικών στοιχείων οι απόψεις του είναι ένα ~ λαϊκών προκαταλήψεων και ανατολίτικου μουσικισμού || *το νέο μουσικό είδος δεν διεκδικεί πρωτοτυπία: πρόκειται για ~ αφρικανικών και καραϊβικών ρυθμών.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αναμειγνύω. [ETYM₂ < αρχ. μείγμα | μίγμα < μ(ε)ίγνυμι, βλ. κ. μείγνυω].*

μείγνυω ρ. μετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) αναμειγνύω, ανακατεύω· ΦΡ. *γαία πνρι μιγνήτω* βλ. λ. γαία. ΣΧΟΛΙΟ λ. αναμειγνύω. [ETYM₂ < αρχ. μ(ε)ίγνυω < μ(ε)ίγνυμι < I.E. *meik- «αναμειγνύω, ανακατεύω», πβ. sanskr. mīṣṭā- «ανακατεμένος», αρχ. σλαβ. μέζα «ανακατεμένο», λατ. miscēo (πβ. κ. αρχ. μίσγω), mixtus «ανακατεμένος» (> γαλλ. mixte), αρχ. γερμ. miscan, γερμ. mischen κ.ά. Ομόρφ. μείγμ-, μ(ε)ίξις, μγ-άς, μκ-τός κ.ά.].

μειδιάμα (το) {μγν.} {μειδιάμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) το χαμόγελο.

μειδιάω ρ. αμετβ. {μειδιάς... | μειδιάσα} (αρχαιοπρ.-εiron.) χαμογελάω. [ETYM₂ < αρχ. μειδιώ (-άω) < I.E. *smeid- «χαμογελάω, μειδιώ», πβ. sanskr. smāyate, αρχ. σλαβ. směj, αγγλ. smile, γερμ. schmeicheln «κολακεύω» κ.ά.].

μείζων, -ων, -ον {μείζ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} **1.** (λόγ.) (α) μεγαλύτερος ΑΝΤ. ελάσσων (β) *μείζων εκλογική περιφέρεια* καθεμιά από τις περιφέρειες στις οποίες χωρίζεται η Ελλάδα, όπου συγκεντρώνονται οι αδιάθετες έδρες από την πρώτη κατανομή, με σκοπό να κατανεμηθούν στα κόμματα ανάλογα με τα αδιανέμητα υψώματα τους ή όπως αλλιώς ορίζει ο εκλογικός νόμος (γ) *μείζων αντιπολίτευση* βλ. λ. αντιπολίτευση **2.** αυτός που έχει εξαιρετική σπουδαιότητα: ~ πρόβλημα | ζήτημα | σημασία || «οι μείζονες πολιτικοί διαλέγονται με την Ιστορία» (εφημ.) || ~ θέμα προέκυψε από τις δηλώσεις του προέδρου || *κατά μείζονα λόγο* (πολύ περισσότερο) ΣΥΝ. σημαντικός, σοβαρός, κύριος ΑΝΤ. δευτερεύων, ασήμαντος **3.** ΜΟΥΣ. (α) μείζων κλίμακα (γαλλ. gamme majeure) η μουσική κλίμακα (βλ. λ.) της ευρωπαϊκής μουσικής, της οποίας τα δύο εναρκτήρια διαστήματα (ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη, και ανάμεσα στη δεύτερη και την τρίτη βαθμίδα) δίνουν, στο σύνολο, «μεγαλύτερο» (μείζων) διάστημα (δύο τόνους) απ' ό,τι τα αντίστοιχα διαστήματα της «ελάσσονος» κλίμακας, στα οποία το αντίστοιχο συνολικό διάστημα είναι μικρότερο (ελάσσων, ίσο προς ενάμιση τόνο) όμοια «μεγαλύτερο» σε σχέση προς την ελάσσονα κλίμακα είναι και το διάστημα που σχηματίζει η τρίτη βαθμίδα της κλίμακας σε σχέση προς την πρώτη (β) *μείζων συγχορδία* συγχορδία κατ' αρχήν τριών φθόγγων, στην οποία το πρώτο διάστημα τρίτης πάνω από τη θεμέλιο είναι δύο τόνοι, δηλαδή «μεγαλύτερο» (μείζων), σε σχέση με εκείνο της αντίστοιχης ελάσσονος, το οποίο είναι «μικρότερο» (ελάσσων), δηλαδή ενάμιση τόνος (γ) *μείζων τρόπος* (γαλλ. mode majeur) το σύνολο των μείζωνων κλιμάκων, το να γράφεται ένα κομμάτι σε μείζονα κλίμακα - ο τρόπος ενός κομματιού παραδοσιακά δίδεται από την κλίμακα του: αυτό το κομμάτι είναι γραμμένο στην μείζονα **4.** ΦΙΛΟΣ. *μείζων πρόταση* η βασική πρόταση συλλογισμού, στην οποία στηρίζονται οι υψώλυτες. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ETYM₂ αρχ. (συγκρ. βαθμ. τού επιθ. μέγας) < *μέγ-λ-ον < μέγας (βλ. λ.). Το -ει- τού τ. μείζων κατ' αναλογία προς τα επιθ. κρείττων, άμεινον. Οι μουσ. σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού ιταλ. maggiore (λ.χ. sczia maggiore «μείζων κλιμακώ», accordo maggiore «μείζων συγχορδία»)].

μεικτάπ κ. μέικ-απ (το) {άκλ.} **1.** (α) η διαδικασία με την οποία καλύπτει κανείς ή τονίζει χαρακτηριστικά του προσώπου με κατάλληλα καλλυντικά: *βάζω | κάνω* - (β) η διαδικασία με την οποία βφαίει κανείς το πρόσωπο του κατάλληλα για τις ανάγκες θεατρικής παράστασης, καλλυτεχνικής εκδήλωσης, μεταμφίεσης κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το καλλυντικό με το οποίο καλύπτει κανείς το πρόσωπο, για να κάνει την επιδερμίδα να φαίνεται ομοιόμορφη, λεία και λαμπερή: *ενυδατικό | υποαλλεργικό | έντονο* ~. [ETYM₂ < αγγλ. make up]. **μεικτής** (ο) → μικτής **μεικτός**, -ή, -ό → μικτός **μειλίχιος**, -α, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από γλυκύτητα στους τρόπους, που μεταδίδει ηρεμία: ~ χαμόγελο | *ομιλία* ΣΥΝ. ήπιος, γλυκός, πρᾶος, προσηνής ΑΝΤ. τραχύς, απότομος, άγριος. — **μειλίχια** | **μειλιχίως** {μγν.} επίρρ., μειλιχίτητα (η) [1889]. [ETYM₂ αρχ., παράλ. τ. τού επιθ. μείλιχος < *μέλ-ν-ιγος (με αντέκτα-ση), αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με λ. που σημαίνουν «μέλι», πβ. λατ. mei, mellis (< *mel-n-ēs), αρχ. σλαβ. mīlū «συμπάθεια». Η απευθείας αναγωγή στη λ. μέλι οφείλεται σε παρετυμολογία]. **μειξη** (η) (-ης κ. -εος | -εις, -εον) **1.** το ανακάτωμα, το να αναμειγνύονται δύο ή περισσότερα συστατικά: αν δεν προσέξεις κατά τη ~, η αλοιφή μπορεί να βγει ανομοιογενής ΣΥΝ. ανάμειξη ΑΝΤ. ξεδιάλυμα, ξεκαθάρισμα **2.** ΚΙΝΗΜΑΤ. *μειξη εικόνας και ήχου* η σύνθεση των

διαφορετικών οπτικών ή ηχητικών μερών τής ταινίας σε μία ενιαία οπτική ή ηχητική μπάντα: στη ~ ήχου έπρεπε ο ήχος τού δρόμου να ακούγεται απόμακρος και όχι να καλύπτει τις φωνές των ήθσοιών. ΣΧΟΛΙΟ λ. αναμειγνύω, ελλιπίης. [ETYM₂ < αρχ. μείξις | μίξις < μ(ε)ίγνυμι. Βλ. λ. μείγνυω].

μειζοβάρβαρος, -η, -ο κ. **μειζοβάρβαρος** **1.** αυτός που είναι κατά το ήμισυ Έλληνας και κατά το ήμισυ βάρβαρος **2.** (γλώσσα) που δεν είναι καθαρά ελληνική, αλλά περιέχει και βάρβαρισμούς. [ETYM₂ αρχ. < μείξις + βάρβαρος].

μειζοπαρθένα κ. μείζοπαρθένα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) η γυναίκα που υποκρίνεται ότι δεν διαθέτει σεξουαλικές εμπειρίες εκδηλώνοντας σεμνοτυφη συμπεριφορά. Επίσης μείζοπαρθένας κ. **μειζοπαρθένας** [αρχ.].

μειο- κ. **μειον-** κ. **μειονο-** ά συνθετικό λόγ. λέξεων τής Ν. Ελληνικής, που δηλώνει «το λιγότερο» ή «το μικρότερο»: *μειο-ψηφία* | *μειο-νοσηφία*, *μειον-εκτώ*.

[ETYM₂ Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. μείων (βλ. κ. μείων) και εμφανίζεται ως *μειο-* προ συμφώνων (πβ. *μειο-δότης*) και ως *μειον-* προ φωνήεντος (πβ. *μειον-εκτώ*)].

μειοδοσία (η) [1833] {μειοδοσιών} **1.** η προσφορά μικρότερης τιμής σε δημοπρασία για την εκτέλεση έργου ή προμήθειες ΑΝΤ. πλειοδοσία **2.** (μτφ.) η προσδοσία· κυρ. στη ΦΡ. *εθνική μειοδοσία* η προσδοσία σε βάρος τής πατρίδας, που εκδηλώνεται με αδικαιολόγητη υποχωρητικότητα προς ζημίαν των εθνικών συμφερόντων κατά την άσκηση τής πολιτικής εξουσίας και ιδ. κατά τον χειρισμό των εθνικών θεμάτων: *τα κόμματα τής αντιπολίτευσης υποστήριξαν ότι η συμφωνία που υπέγραψε η κυβέρνηση συνιστά πράξη εθνικής μειοδοσίας.* [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Mindestangebot].

μειοδότης (ο) [1833] {μειοδοτών}, **μειοδότηρια** (η) {μειοδοτριών} **1.** πρόσωπο που αναλαμβάνει να εκτελέσει έργο με κόστος ή αμοιβή χαμηλότερη από αυτήν που προτείνεται από τους ανταγωνιστές του: *το έργο κατακυρώθηκε στον ~ τού διαγωνισμού ΑΝΤ.* πλειοδότης **2.** (μτφ.-κακός.) πρόσωπο που βλάπτει το κοινό συμφέρον: *τον κατηγορήσε ως εθνικό* ~ ΣΥΝ. προδότης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονομηρία*. [ETYM₂ < μειο- (βλ. λ.) + δότης, μετάφρ. δάνειο από γερμ. Mindestbietende].

μειοδοτικός, -ή, -ό [1833] αυτός που απευθύνεται σε πρόσωπα ή οργανισμούς, που είναι σε θέση να μειοδοτήσουν ΦΡ. *μειοδοτικός διαγωνισμός* ο διαγωνισμός, κυρ. από το κράτος, κατά τον οποίο εξετάζονται διάφορες προτάσεις από εργολάβους για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου με βασικό κριτήριο την πιο συμφέρουσα οικονομική πρόταση: *το υπουργείο προκήρυξε ~.*

μειοδοτό ρ. αμετβ. [1833] {μειοδοτίζω... | μειοδοτήσα} αναλαμβάνω σε δημοπρασία τη δέσμευση να ολοκληρώσω εργασία με κόστος ή αμοιβή χαμηλότερη από αυτήν που προτείνουν οι ανταγωνιστές μου ή/και ο ενδιαφερομένος: ~ σε διαγωνισμό δημοσίων έργων ΑΝΤ. πλειοδοτό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονομηρία*.

μειοκαινος, -η, -ο [1867] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το Μειόκαινο **2.** *Μειόκαινο* (το) γεωλογική εποχή, η οποία άρχισε πριν από 26.000.000 χρόνια και διήρκεσε περίπου 19.000.000 χρόνια και κατά τη διάρκεια της αναπτύχθηκαν πολλά από τα θηλαστικά: αποτελεί υποδιάρθρωση τής Τριτογενούς Περιόδου. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Miocene].

μειον επίρρ. **1.** ΜΑΘ. (α) το σύμβολο και το σημείο τής αφαίρεσης: *πένη ~ τρία ίσον δύο* ΣΥΝ. πλην ΑΝΤ. συν (β) το πρόσωπο των αρνητικών αριθμών: *από τους ~ τρία και ~ τέσσερα μεγαλύτερος είναι το ~ τρία* ΣΥΝ. πλην ΑΝΤ. συν **2.** **μειον** (το) αρνητική, ζημιωγόνος πλευρά: *αυτή η υπόθεση έχει πολλά ~ ΣΥΝ.* μειονέκτημα, πλην, αρνητικό ΑΝΤ. συν, θετικό, πλεονέκτημα **3.** με έλλειψη, με οικονομική ζημία: *βγαίνο ~ σ' αυτή τη δουλειά* (δεν έχω κέρδος) || (σκαμπ.) *το ταμείο είναι ~.* [ETYM₂ < αρχ. μείων, ουδ. τού συγκρ. επιθ. μείων (ήδη μκ. με-u-jo, me-wi-jo) < *meiw-jos, παρεκτεταμένος τ. τού I.E. *mei- «μειώνω, ελαττώνω», πβ. sanskr. mi-nāti, λατ. minuō κ.ά.].

μειονέκτημα (το) {μγν.} {μειονεκτήμ-ατος | -ατα, -άτων} η αρνητική ιδιότητα, η κακή πλευρά, το αρνητικό σημείο (σε πράγμα ή πρόσωπο): *το σχέδιο παρουσιάζει σοβαρά ~ || το βασικό του ~ είναι η αναποφασιστικότητα* || τα ~ τού νόμου ζεπερνούν τα πλεονεκτήματα του ΣΥΝ. ελάττωμα, ατέλεια, έλλειψη, ψεγάδι, τρωτό, αδυναμία, μειον, αρνητικό ΑΝΤ. πλεονέκτημα, προσόν, προτερήματα, χάρισμα, συν.

μειονεκτικός, -ή, -ό {μγν.} αυτός που παρουσιάζει έλλειψη ή αδυναμία, κυρ. σε σχέση με άλλον: *βρέθηκε σε ~ θέση και δέχτηκε συμβιβασμό* ΣΥΝ. κατώτερος ΑΝΤ. πλεονεκτικός, ανώτερος. — **μειονεκτικ-ά** | -ώς επίρρ., μειονεκτικότητα (η) [1886].

μειονεκτώ ρ. αμετβ. (μειονεκτείς... | μειονεκτήσα) παρουσιάζω έλλειψη ή αδυναμία (σε σχέση με άλλον): ~ σε σχέση με τους άλλους *υποψηφίους στον διαγωνισμό, γιατί δεν ξέρω γραφομηχανή* ΣΥΝ. υπολείπομαι, ύστερα ΑΝΤ. πλεονεκτώ, έχω το πάνω χέρι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονομηρία*.

[ETYM₂ < αρχ. μειονεκτώ (-έω) < μείων- (< μείων, βλ. κ. μείο-) + -εκτώ < έχω (πβ. κ. πλεον-εκτώ)].

μειονεξία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μειονεκτεί, να υστερεί κάποιος έναντι άλλου: *μέσα στη σχολική τάξη ένιωθε φοβερή* - **2.** ΨΥΧΟΛ. *συναίσθημα μειονεξίας* δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλείται σε άτομο λόγω τής εσφαλμένης εντύπωσης που έχει ότι υστερεί σε κάποιον τομέα ή ότι γενικά είναι κατώτερο από αυτό που πραγματικά είναι ΣΥΝ. σύμπλεγμα κατωτερότητας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλειονομηρία*.

μειονότητα (η) [1889] {μειονοτήτων} ομάδα ανθρώπων που συνδέονται μεταξύ τους ως προς την καταγωγή, τα πιστεύω ή τη συμπεριφορά, αλλά διαφοροποιούνται ως προς τα ίδια χαρακτηριστικά από

το ευρύτερο σύνολο στο οποίο ανήκουν: *εθνική | γλωσσική | θρησκευτική | κοινωνική | αναφομιστή* ~ || τα προβλήματα | τα δικαιώματα των ~ || η μουσουλμανική ~ της Ελλάδας || η ελληνική ~ της Αλβανίας ANΤ. πλειονότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*. [ETYM. < μείον (βλ. λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. minorité].

μειονοτικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται ή ανήκει σε μειονότητα: ~ θέματα | πολιτική | σχολεία.

μειοψηφία [1874] κ. (ορθότ.) μειοψηφία [1829] (η) {μειοψηφιών} 1. ο αριθμός ψήφων που είναι μικρότερος από το μισό του συνόλου: οι προτάσεις του συγκέντρωσαν ισχνή ~ ANΤ. πλειοψηφία 2. η ομάδα που αντιπροσωπεύει λιγότερες από τις μισές ψήφους: σε μια δημοκρατία κυβερνά η πλειοψηφία, αλλά και η ~ πρέπει να γίνεται σεβαστή || η ~ αποχώρησε από τη Βουλή σε ένδειξη διαμαρτυρίας || η ~ του συμβουλίου | του εκλογικού σώματος | των συνέδρων | της Βουλής ANΤ. πλειοψηφία. — μειοψηφικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλειοψηφία. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. minorité].

μειοψηφός κ. (ορθότ.) μειοψηφός ρ. αμετβ. {μειοψηφείς... | μειοψηφός} συγκεντρώνω αριθμό ψήφων μικρότερο από το μισό του συνόλου: η πρόταση μειοψηφούσε στο συμβούλιο ANΤ. πλειοψηφού. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλειοψηφία. [ETYM. < μειο- (βλ. λ.) + ψήφός < ψήφος].

μειράκιο (το) {μειρακί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) πολύ νέος άνδρας ΣΥΝ. νεανίας, νεανίσκος, *εαρός, παλληκαράκι, παιδάρι ANΤ. (ώριμος) άδρος. [ETYM. < αρχ. μείρακιο, υποκ. του μείραζ «μικρό κορίτσι» (και αργότερα «μικρό αγόρι, παλληκαράκι») < *μείρο | *μείρα < *μέρ-ja (με αντέκταση) < I.E. *mer-jo- «νέος άνδρας», πβ. σανσκρ. mārga- «νέος άνδρας, εραστής», περσ. mārga-, ίσως και λατ. maritus «σύζυγος», αλβ. shemërtë κ.ά.].

μειώσιμος ρ. μετβ. {μει-ώσιμα, (μεσοπαθ. ενεστ. -όνομα κ. σπάν. λόγ. τρι-τοπρός. μειούται), -ώθηκα, -ώμενος} 1. κάνω (κάτι) μικρότερο ή λιγότερο: ~ τις τιμές | τα έξοδα | τους φόρους | τις εξόδους μου | το φαγητό | την ένταση του ήχου | την ταχύτητα | την ορατότητα | το κέρδος | την αποτελεσματικότητα | τις πιθανότητες || ο Πανιώνιος μείωσε το σκορ | τη διαφορά || είναι αμείωσιμος αντιλήψεις || μειωμένη ανταγή ΣΥΝ. λιγοστεύω, μικραίνω, ελαττώνω, περιορίζω ANΤ. αυξάνω, μεγαλώνω 2. (μτφ.) πλήττω την αξιοπρέπεια, το κύρος (κάποιου): δεν τον περίμενα από σένα να κάνεις κάτι τέτοιο! είναι μια πράξη που σε μειώνει || νιώθει μειωμένος ΣΥΝ. προσβάλλω, ταπεινώω, εξευτελίζω, υβρίζω ANΤ. εξυψώνω, επαίνω. — μειωτικός, -ή, -ό [μτγν.], μειωτικ-ά | -ώς [μτγν.], επίφρ. [ETYM. < αρχ. μειώ (-όω) < μείον (βλ. κ. μείον)].

μείωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -όσεως | -ώσεις, -ώσεις} 1. η ελάττωση (ποσού, αριθμού, μεγέθους κλπ.): ~ τιμών | εξόδων | φαγητού | λίπους | ταχύτητας | του αριθμού των γεννησεων | του πληθυσμού | των επισκόπων | της πανίδας | των αποδοχών | των θέσεων εργασίας ANΤ. αύξηση 2. η προσβολή, η υποτίμηση ή η ταπεινώση (κάποιου): ηθική ~ || ~ της προσωπικότητας | του κύρους | της υπόληψης ΣΥΝ. εξευτελισμός ANΤ. εξυψώση, έπαυση 3. ΒΙΟΛ. ειδική κυτταρική διαίρεση των αναπαραγωγικών κυττάρων, που μειώνει στο μισό τον αριθμό των χρωμοσωμάτων διαχωρίζοντας τα ζεύγη.

μειωτός, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που πρέπει να μειωθεί, να μικρύνει 2. ΜΑΘ. μειωτός (ο) ο αριθμός από τον οποίο αφαιρείται άλλος αριθμός: στο 5-4 = 1 ~ είναι το 5 (πβ. λ. αφαιρετός).

Μ.Ε.Κ. (η) Μονάδα Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Μέκκα (η) 1. πόλη της Δ. Σαουδικής Αραβίας, η γενέτειρα του Μωάμεθ, ιερή πόλη και τόπος προσκυνήματος των μουσουλμάνων 2. (με-τωνιμ.) η πόλη, η τόπος που έχει ξεχωριστή σημασία για κάποιους, ώστε να θεωρείται σχεδόν ιερή: για πολλά χρόνια η Μόσχα ήταν η ~ των κομμουνιστών || το Χόλλυγουντ είναι η ~ του κινηματογράφου. [ETYM. < αγγλ. Mecca < αραβ. Makkāh, πβ. < φων. maqaa «ερετωμένους» ή, σύμφωνα με λιγότερο πθ. άποψη, < αραβ. mahrab «ερός χώρος»].

μελαγχολία (η) {μελαγχολιών} 1. ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από υποτονική διάθεση και θλίψη, συχνά χωρίς συγκεκριμένη αιτία, και από τάση απομόνωσης: η ~ του απογέματος της Κυριακής || βοθίστηκε σε ~ || γλοκιά ~ ΣΥΝ. κατήφεια, μαράκι ANΤ. ευθυμία, χαρά, ευφορία 2. ΨΥΧΟΛ. ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ακραία παθολογική κατάθλιψη και αίσθηση απασίας, μπορεί δε να συνδέεται με μανιοκαταθλιπτικές νόσους. [ETYM. αρχ. < μελαγχολός < μέλας, -ανος «μαύρος» + -χόλος < χολή. Η λ. πρωτοπαίνει στον Ιπποκράτη, ο οποίος θεωρούσε ότι η ψυχική διάθεση του ανθρώπου εξαρτάται από τον βαθμό αναμείξεως των σωματικών χυμών, που διαμορφώνει τη σχέση σωματικών και ψυχικών λειτουργιών. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. melancholy, γαλλ. mélancolie, γερμ. Melancholie κ.ά.].

μελαγχολίας, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προκαλεί μελαγχολία: ~ τραγοίδο | καιρός | δειλινό ΣΥΝ. θλιβερός ANΤ. εύθυμος 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από μελαγχολία: ~ διάθεση | αμόσφαιρα | σπίτι ΣΥΝ. θλιβερός ANΤ. χαρούμενος, (μτφ.) φειδωλός, αισιόδοξος, εύθυμος

3. αυτός που πάσχει από μελαγχολία: ~ κορίτσι ΣΥΝ. θλιμμένος ANΤ. εύθυμος, χαρούμενος. — μελαγχολικ-ά | -ώς [αρχ.] επίφρ.

μελαγχολός ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {μελαγχολείς... | μελαγχόλησα} ♦ (αμετβ.) 1. περιεργασίες σε μελαγχολία: εκεί που όλοι διασκεδάζουν, αυτός ξαφνικά μελαγχολεί και αποτραβιέται 2. (γενικότερ.) αισθάνομαι θλίψη, απογοήτευση: όταν βλέπω νέους ανθρώπους να μην έχουν ιδανικά, ~ ΣΥΝ. καταθλιβόμενα, λυπούμαι, δυσθυμώ ANΤ. ευθυμώ, χαιρώμαι ♦ 3. (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) αίσθημα μελαγχολίας: οι στίβοι αυτού του τραγουδιού με μελαγχολούν ANΤ. χαροποιώ.

μελαγχρός, -ους, -ουν {μελάγγρ-οος, -ουν | -οες, -όων} ANAT. στή

ΦΡ. μελάγχρους ιστός ιστός με κοκκία μελανίνης. [ETYM. αρχ. < μέλας, -ανος + -χρους < χρος «επίδερμίδα» (βλ. κ. χροιά)].

μέλαθρον (το) {μελάθρ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) κτήριο με μεγάλες διαστάσεις, το οποίο χαρακτηρίζεται από μεγαλοπρέπεια και πολυτέλεια σε ονομασίες συγκεκριμένων κτηρίων: Γλιού Μέλαθρον (η κατοικία του Ερ. Σλήμαν) || Θέμιδος Μέλαθρον (το κτήριο του Αρείου Πάγου) ΣΥΝ. μέγαρο, ανάκτορο. [ETYM. < αρχ. μέλαθρον, αβεβ. ετύμου. Η εξήγησή που εμφανίζεται στο Μέγα Έτυμολογικόν («άπατο ύμειλαίνεσθαι υπό του καπνού») είναι μάλλον προϊόν παρετυμολογίας. Επίσης, η σύνδεση με το επίθ. βλωθρός (< *μλωθρός) «ψηλός, μεγαλοπρεπής», καθώς και η ομοιότητα με το ουσ. κμείεθρον «δοκός» δεν έχουν επαρκή επιστημονική στήριξη].

μέλαινα (η) → μέλας

μελαμίνη (η) {μελαμίνων} 1. οργανική ένωση που χρησιμοποιείται κυρ. ως πρώτη ύλη για την παρασκευή συνθετικών ρητινών ή ρητίνες μελαμίνης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επικάλυψη επιφανειών από ξύλο, χαρτί ή ύφασμα ή ως συστατικά βαφών και βερνικιών 2. (συνεκδ.) το βιομηχανικό προϊόν που έχει ως βάση τις ρητίνες της μελαμίνης και χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία αντί για το ξύλο. [ETYM. < γερμ. Melamin (ελληνογενές συνθ.) < αρχ. μέλας «μαύρος» + Amin (βλ. λ. αμινοξύ)].

μελαμψός, -ή, -ό αυτός που έχει πολύ σκούρα επιδερμίδα: ~ φυλές | ομορφιά ΣΥΝ. μαύρος, σκούρος ANΤ. λευκός. [ETYM. μεσν. < *μελαν-ορός < μέλας «μαύρος» + -ορός < όρη].

μ έλα ν (το) → μέλας

μελανάδα (η) [μεσν.] 1. το μελανό χρώμα ΣΥΝ. μαυρίλα, μαυράδα ANΤ. ασπρίλα, ασπράδα, λευκότητα 2. η μελανιά.

μελανειμόνιο ρ. αμετβ. [αρχ.] {μελανειμόνισα... | μελανειμόνησα} (αρχαιοπρ.) φορό μάρα ρούχα, συνήθ. λόγω πένθους ΣΥΝ. μαυροφορό ANΤ. λευχειμόνιο.

μελανείμιον, -ων, μελάνειμιον {μελανείμι-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που φορά μαύρα ρούχα λόγω πένθους ΣΥΝ. μαυροφόρος, μαυροφορέμενος, μαυροντυμένος ANΤ. λευχείμιον, λευκοντυμένος, ασπροντυμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. [ETYM. αρχ. < μέλαν (βλ. κ. μέλας) + -είμιον < είμα «ένδυμα» < ρ. έννυμι «ντύνω» (βλ. λ. μάτιο, εσθήτα)].

μελανείο (το) [1889] ΤΥΠΟΓΡ. 1. ειδική πλάκα που αλείφεται με τυπογραφική μελάνη και χρησιμοποιείται στην εκτύπωση με το χέρι των τυπογραφικών δοκιμών 2. το μηχάνημα του πιεστήριου, με το οποίο μεταφέρεται η μελάνη στους κυλίνδρους.

μελανέζ (το) {άκλ.} νήμα που έχει κατασκευαστεί από κλωστές διαφορετικών χρωμάτων: (κ. ως επίθ.) μπλούζα | ζακέτα | κοστούμι ~. [ETYM. < γαλλ. mélange «ανάμικτος, ανακατωμένος» (από φρ. όπως coton mélange, étoffe mélange) < mélange «μείγμα, ανάμειξη» < ρ. mêler «αναμιγνύω, ανακατεύω» < παλ. γαλλ. mesler < δημιώδ. λατ. misculare (< λατ. miscere)].

μελάνη (η) {μελάνων} (λόγ.) 1. η χρωματιστή ρευστή ουσία που χρησιμοποιείται για το γράφημο, το σχέδιο ή την εκτύπωση: μαύρη | σινική | αόρατη (βλ. λ.) | συμπαθητική (βλ. λ.) ~ ΣΥΝ. μελάνι 2. ΖΩΟΛ. η παχύρρευστη σκούρα ουσία που εκκρίνουν τα καλαμάρια, οι σουπιές κ.λπ. ΣΥΝ. μελάνι. Επίσης μελάνι (το) (βλ. κ. λ.). [ETYM. μεσν. θηλ. του μτγν. επίθ. μελανός (με αναβιβασμό τού τόνου) < αρχ. μέλας (βλ. λ.)].

μελάνης, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα του σκούρου μελανιού 2. μελανί (το) το ίδιο το χρώμα του μελανιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. χρώμα.

Μελανησία (η) [1890] συστάδα νησιών του Δ. Ειρηνικού Ωκεανού. — Μελανησίας (ο), Μελανησία (η), μελανησιακός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του ελληνογενούς αγγλ. Melanesia < μέλας «μαύρος» + νήσος, με αναφορά στο χρώμα δέρματος των κατοίκων].

μελάνι (το) {μελαν-ιού | -ιών} 1. ρευστή ουσία έντονου χρώματος (πα-λαιότ. μόνο βαθιού σκούρου), που χρησιμοποιείται για το γράφημο, το σχέδιο ή την εκτύπωση: μαύρο | κόκκινο ~ || μου τελείωσε το ~ ΦΡ. (!-ευφημ.) τον έχω γραμμένο εκεί όπου δεν πιάνει μελάνι (αντί τον έχω γραμμένο στ'αρχιά μου) δεν τον δίνω την παραμικρή σημασία 2. (συνεκδ.) ο γραπτός λόγος, ό,τι έχει γραφεί για κάποιο θέμα: έχουν χυθεί | ζοδευτεί τόνοι μελανιού γι' αυτή την υπόθεση (έχουν γραφεί πάρα πολλά) || μη χίνεις άδικα μελάνι για να μου απαντήσεις, δεν έχει νόημα πα! 3. ΖΩΟΛ. η παχύρρευστη σκούρα ουσία που εκκρίνουν τα καλαμάρια, οι σουπιές κ.λπ. - ΦΡ. (μτφ.) αμολάω | ρίχνω | αφηνώ πίσω μου μελάνι δεν επιτρέπω στους άλλους να αντιληφθούν τις κινήσεις μου, μετρεδύω τα ίχνη μου ΣΥΝ. θολώνω τα νερά, ξεφευγώ. Επίσης (λόγ.) μελάνη (η) [μεσν.] (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ζωγραφική. [ETYM. < μτγν. μελάνιον, υποκ. του αρχ. μέλας (βλ. λ.). Το ουδ. μέλαν χρησιμοποιείται με τη σημ. «μελάνη» στην Κ.Δ. (πβ. Β' Κορινθ. 3,3: ότι εστέ επιστολή Χριστού διακονηθείσα ύφ' ημών, γεγραμμένη ου μελάνι άλλα πνεύματι θεού ζώντος)].

μελανιά (η) 1. εκέξ, κηλίδα ή σημάδι από μελάνι: τα τετράδια του ήταν γεμάτα μελανιές και μουντζούρες 2. σκούρα κηλίδα στο δέρμα από μωλωπισμό, πίεση ή άλλη εξωτερική ή παθολογική αιτία: η ~ από το χτύπημα έμεινε για ένα μήνα στο πόδι της ΣΥΝ. μελάνιασμα μελανάδα, εκχύμωση, μελάνια (η) [αρχ.] {μελάνων} ΜΕΤΕΩΡ. φαιό, σκοτεινό νέφος της κατώτερης ατμόσφαιρας που δίνει βροχή ή και χιόνι. μελανιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μελάνιασα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) προκαλώ μελανιές στο δέρμα (κάποιου): τον μελάνιασα στο ξύλο || εμφανίστηκε με μελανιασμένο μάτι ΣΥΝ. μαυρίζω ♦ 2. (αμετβ.) (για μέρος τού σώματος, για το σώμα) αποκτώ μελανό χρώμα: μελάνιασαν

τα δάχτυλα μου από το κρύο. — μελάνιασμα (το).
 μελανίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η σκουρόχρωμη χρωστική ουσία, που προκαλεί τον χροματισμό του δέρματος, των ματιών, των τριχών στον άνθρωπο, στα άλλα σπονδυλωτά και σε πολλά είδη ασπόνδυλων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melanin].

μελανισμός (ο) [1847] ΒΙΟΛ. η παραγωγή και η συσσώρευση μελανίνης σε ορισμένα σημεία της επιδερμίδας ή και στο σύνολο της ως αντίδραση προς το περιβάλλον, με αποτέλεσμα το δέρμα να αποκτά σκούρο, μαυρισμένο χρώμα: *φυσιολογικός* ~ (που προκύπτει από την έκθεση στον ήλιο) || *παθολογικός* ~ (σε περίπτωση καρκινωμάτων) || *βιομηχανικός* ~ (μετάλλαξη στο χρώμα ορισμένων πληθυσμών πεταλούδας στις βιομηχανικές περιοχές της Μ. Βρετανίας τον 19ο αι.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melanism].

μελανοδερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η καθολική μελάγχρωση του δέρματος εξαιτίας ανεπάρκειας των επινεφριδίων ή τοξικής δράσης ουσιών (δηλητηρίαση με αρσενικό). — **μελανοδέρμος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mélanodermie].

μελανοδοχείο (το) [μτγν.] μικρό δοχείο, συνήθ. από γυαλί, στο οποίο φυλάσσεται το μελάνι που χρησιμοποιείται για γράψιμο.

μελανόμορφος, -η, -ο [1870] ΑΡΧΑΙΟΛ. ο ζωγραφικός ρυθμός με μαύρες μορφές πάνω σε κοκκινωτή βάση· κατ' αντιδιαστολή προς τον ερυθρό,ορφο: - *ρυθμός* | *αγγεία* | *παραστάσεις*.

μελάνος, -ή, -ό 1. αυτός που έχει μαύρο ή σκούρο μπλε χρώμα (όπως αυτό που παίρνει το σώμα, όταν παγώνει, όταν σταματά η κυκλοφορία του αίματος): *έγινε ~ από το κρύο* || *~ χείλια* 2. ΑΣΤΡΟΝ. *μελανή οπή* η μαύρη τρύπα (βλ. λ. *μαύρος*) 3. (μτφ.) αυτός που συνδέεται με κάτι αρνητικό, κακό: *οι ~ στιγμές της ιστορίας ενός καθεστώτος* || *περιέγραψε την κατάσταση με ~ χρώματα* (την παρουσίασε εξαιρετικά αρνητική) || *το ~ σημείο της υπόθεσης* ΣΥΝ. *μαύρος* ΑΝΤ. *φωτεινός*. — **μελανότητα** (η) [αρχ.], [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. μέλας (βλ. λ.)].

μελανόστρωμα (το) {μελανοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό, πολύ γκριζό και σκοτεινό νέφος που δίνει συνεχή βροχή και χιόνι· ανήκει στα κατώτερα νέφη.

μελανούρι (το) {μελανουρ-ιού | -ιών} 1. εδόδιμο ψάρι με χαρακτηριστική μαύρη γραμμή στην ουρά του, το οποίο, αν ερεθιστεί, αλλάζει το χρώμα του σε σκούρο καστανό προς μοβ ΣΥΝ. *μαυρόψαρο* 2. (μτφ.-οικ.) όμορφη μελαχρινή νεαρή γυναίκα ή κορίτσι. Επίσης (επι-στ.) **μελάνουρος** (ο) [αρχ. (σημ. 1). — (υποκ.) μελανουράκι (το). [ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. του αρχ. *μελάνουρος* «ψάρι με μαύρη ουρά» < μέλας, -ανος + -ουρος < *ουρά*].

μελανοφθαλμός, -ος, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει σκούρα, μαύρα μάτια ΣΥΝ. *μαυρομάτης*.

μελανοχίτωνας (ο) {μελανοχιτώνων} 1. ΙΣΤ. (α) μέλος φασιστικού τάγματος που ίδρυσε ο Μπ. Μουσσολίνι (β) καθένα από τα επίλεκτα μέλη του ναζιστικού κόμματος που ίδρυσε ο Αδ. Χίτλερ (βλ. κ. λ. *φαι-χιτώνας*) 2. (μτφ.-εκφραστ.) ο οπαδός φασιστικών και ναζιστικών ιδεών ΣΥΝ. *φασίστας*, *ναζί*, *φασιστοειδής*. Επίσης (λόγ.) *μελανοχίτων* {μελανοχίτωνος}. [ΕΤΥΜ < αρχ. *μελαγχίτων* < μέλας, -νος + χίτων. Η χρήση της λ. ως ονομασία των Ιταλών φασιστών αποτελεί μετάφρ. δάνειο (ιταλ. Camicie Nere) και οφείλεται στο μαύρο πουκάμισο που φορούσαν τα μέλη των φασιστικών ομάδων].

μελάνωμα (το) {μελάνωμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης ή κακοήθης όγκος, ο οποίος σχηματίζεται από κύτταρα που περιέχουν μελανίνη: *το κακοήθες ~ είναι η πιο επικίνδυνη μορφή καρκίνου του δέρματος*. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melanoma].

μελάνωνο ρ. μετβ. [μτγν.] {μελάνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κηλιδώνω με μελάνι 2. ΓΥΠΟΓΡ. επαλείφω με μελάνι (τυπογραφικά στοιχεία, σφραγίδα κ.λπ.). — **μελάνωμα** (το).

μελάνωπος, -ή, -ό αυτός που έχει σκοτεινή μορφή: ~ όψη ΣΥΝ. *μελάνος*, *μέλας* ΑΝΤ. *άσπρος*, *ανοιχτός*, *φωτεινός*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < μέλας, -νος, + -ωπος (βλ. λ.)].

μελάνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική ανάπτυξη σκουρόχρωμων κηλίδων στην επιφάνεια του δέρματος λόγω συσσώρευσης μελανίνης χρωστικής ουσίας (μελανίνης). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

μελάς (ο) {μελάδες} αυτός που παράγει ή/και εμπορεύεται μέλι.

μέλας, -ανα, -αν {μέλ-ανος, -ανα | -ανες (ουδ. -ανα), -άνων (θηλ. -αίνων)} 1. (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει πολύ βαθύ σκούρο χρώμα ΣΥΝ. *μαύρος*· ΦΡ. *μέλας ζωμός* ζωμός από χοιρινό, ο οποίος αποτελούσε το σύνθετο γεύμα των αρχαίων Σπαρτιατών 2. ΙΑΤΡ. *μέλιανα* (η) η αποβολή από τον προκτό μαύρου αίματος ως αποτέλεσμα αιμορραγίας από έλκος ή καρκίνιο του στομάχου ή έλκος του δωδεκαδάκτυλου, από φαρμακευτική διάβρωση του βλενογόνου του στομάχου ή από ρήξη κιστών του οισοφάγου σε περιπτώσεις κίρρωσεως του ήπατος ή παθήσεως του σπλήνα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μελάν-ος < Ι.Ε. *mel(a)- «λερόνω, βρομίζω», πβ. σανσκρ. malina- «βρόμος», αρχ. προσ. meine «μελανή κηλίδα», ίσως κ. λ. lat. melleus «ερυθρός» κ.ά. Ομόρρ. *μελ-ανός*, *μολ-ίνω*, *μόλ-ωψ* (-πας) κ.ά.]

μελά σα (η) {χωρ. πληθ.} η ρευστή μάζα που απομένει, όταν εξαχθεί η κρυσταλλική ζάχαρη από τα ζαχαροκάλαμα ή τα ζαχαρότευτλα: *υγρή* | *θρεπτική* | *υγιεινή* ~. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. melassa (πβ. γαλλ. mélasse) < ισπ. melaza < miel «μέλι» (< λατ. mei)].

μελατονίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ορμόνη η οποία εκκρίνεται από την επίφυση των ανώτερων σπονδυλοζώων ρυθμίζει τους κύκλους του ύπνου, τις ορμονικές αλλαγές που σχετίζονται με τη γενετήσια

οριμότητα κατά την ήβη, καθώς και τον βαθμό χρώσεως του δέρματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melatonin < mela- (< αρχ. μέλας) + -tonin (< tonic < αρχ. τονικός)].

μελάτος, -η, -ο 1. ο παχύρρευστος όπωσ το μέλι ΣΥΝ. *πυκνόμενος*· ΦΡ. *αβγό μελάτο* αβγό που δεν έχει βράσει πολύ και ο κρόκος του είναι ρευστός 2. αυτός που έχει παρασκευαστεί με μέλι: *τηγανίτες ~ ΣΥΝ. μελωμένος*, *μελένιος*.

Μελαχρινή (η) (παλαιότ. ορθ. *Μελαχρινή*) γυναικείο όνομα. **μελαχρινός**, -ή, -ό αυτός που έχει σκουρόχρωμη επιδερμίδα και μαύρα μαλλιά: *~ κορίτσι* | *ομορφιά* || (κ. ως ουσ.) *του αρέσουν οι μελαχρινές* ΑΝΤ. *ξανθός*, *ανοιχτόχρωμος*. — **μελαχρινάδα** (η). [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *μελαχρινός* < αρχ. *μελάχρινος* (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ινός].

μελαγνός, -ή, -ό → *μελαμυγός*
Μελβούρνη (η) πόλη της ΝΑ. Αυστραλίας, πρωτεύουσα της χώρας από το 1901 ως το 1924.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά του αγγλ. Melbourne. Η πόλη ονομάστηκε έτσι το 1837 προς τιμήν του τότε πρωθυπουργού της Μ. Βρετανίας William Lamb (1779-1848), δεύτερου υποκόμη του Melbourne, τοποθεσία στην περιοχή Derbyshire].

μελαγρινά (η) ΖΩΟΛ. πτηνό που μοιάζει με τη γαλοπούλα, ζει ελεύθερο, αλλά και εκτρέφεται για το κρέας του ΣΥΝ. *φραγκόκοτα*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *μελαγρίς*, -ίδος, αγν. ετόμου, δάνειο αγν. προελεύσεως. Σε παρετυμολογία οφείλεται η λαϊκή σύνδεση της λ. με το κύριο όνομα *Μελέαργος*, ενώ δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί οποιαδήποτε ετυμολ. σχέση με το αβεστ. mraja- «πουλί, όρνιθα»].

μέλι ρ. μετβ. {μόνος σε ενεστ. κ. παρατ.} (απρόστ.) (με μέλι) με ενδιαφέρεται, νοιάζομαι: *δεν με ~ τι θα γίνει* || *εσένα να μη σε ~!* ΣΥΝ. *νοιάζει*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχη.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < μέλω | -ομαι «ενδιαφέρομαι, φροντίζω», αγν. ετόμου. Έχουν διατυπωθεί εσφαλμένες υποθέσεις περί συνδέσεως του ρ. μέλω με το ρ. μέλλω, το επίρρ. μέλα «σπύλι» και το λατ. melior «καλύτερος». Ομόρρ. *ά-μελ-ής*, *ε-πι-μελ-ής*, *μελέ-τη*, αρχ. *μελεδόνες* «φροντίδες» κ.ά.]

μελένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει το χρώμα του μελιού: ~ *μάτια* ΣΥΝ. *μελής*· 2. αυτός που έχει παρασκευαστεί ή μαγειρευτεί με μέλι ΣΥΝ. *μελάτος*, *μελωμένος* 3. ο γλυκός σαν μέλι.

μελέτη (η) {μελετών} 1. η συστηματική πνευματική ενασχόληση με συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο: η ~ *ενός φαινομένου* || *η πολιτική του στάση έγινε αντικείμενο ενδελεχούς και εμπειριστατομένης ~* || *το ζήτημα είναι ακόμα υπό ~* || *ειδική* | *πειραματική* | *πλήρης* | *επιστημονική* | *προσεκτική* | *ώριμη* | *πρωτοποριακή* ~ || η ~ *της ιστορίας* | *τού θεάτρου* 2. (συνεκδ.) το πόρισμα συστηματικής έρευνας: η ~ *δημοσιεύθηκε σε έγκυρο περιοδικό* || *υποβάλλω τη -* || *εκπόνηση μελέτης* 3. η ενασχόληση με ένα αντικείμενο, με στόχο την εκμάθησή του, συνήθ. σε σχολικό επίπεδο: *έχω πολλή ~ για το αριανό διαγώνισμα* || η ~ *της φούγκας του πήρε όλο το απόγευμα* ΣΥΝ. *διάβασμα*, *σπουδή* 4. (ειδικότ.) ο σχεδιασμός και ο προγραμματισμός εργασιών: ~ *για την ανέγερση της πολυκατοικίας* || *τεχνική ~*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < μελέτω (-άω) (υποχωρητ.), βλ. λ.)].

μελέτη: συνώνυμα. Με τη λ. **μελέτη** δηλώνεται γενικότερα κάθε σοβαρή επιστημονική ερευνητική και αναλυτική σπουδή ενός θέματος, η οποία δημοσιεύεται αυτοτελώς ως βιβλίο ή ως άρθρο περιοδικού. Όταν η μελέτη είναι εκτενέστερη και χωρηθεί σε λεπτομερή εξέταση ενός θέματος με απαιτήσεις πληρότητας, μιλούμε για πραγματεία, που επίσης μπορεί να εμφανίζεται αυτοτελώς ή ως δημοσιευμένη σε επιστημονικό περιοδικό. Εφόσον η πραγματεία είναι ακόμη εκτενέστερη και επί ειδικού θέματος, με αυστηρές μεθοδολογικές προδιαγραφές που να πληρούν τις απαιτήσεις συγκεκριμένης πίστημης, και εφόσον υποβάλλεται προς κρίση σε πανεπιστημιακό επίπεδο (σχολές, τμήματα, τομείς) για τη διεκδίκηση του τίτλου του διδάκτορα (δρ), χαρακτηρίζεται ως **διαιτηβή** («επί διδακτορίου» ή «επί υφηγεσίας»). Μελέτες μικρότερων απαιτήσεων (σε χρόνο, έκταση κ.λπ.) χαρακτηρίζονται ως **εργασίες** (*φοιτητική εργασία*, *διπλωματική εργασία*, *ερευνητική εργασία*, *σχολική εργασία*). Κάθε μελέτη, πραγματεία, εργασία κ.λπ. θεωρείται **δημοσίευμα** ή **δημοσίευση** και υπολογίζεται στο επιστημονικό έργο ενός επιστήμονα. Απλούστερες δημοσιεύσεις, έστω και αν έχουν επιστημονικό χαρακτήρα, εφόσον δεν έχουν μεγάλη έκταση, δεν περιλαμβάνουν παραπομπές και βιβλιογραφία, χαρακτηρίζονται συνήθως ως **άρθρα**, μολοντί -αν πρόκειται για περιοδικό- ως άρθρο χαρακτηρίζεται συχνά και μια μικρότερη δημοσίευση (εργασία, μελέτη).

μελέτημα (το) [αρχ.] {μελετήμ-ατος | -ατα, -άτων} το έργο που προκύπτει ως αποτέλεσμα συστηματικής έρευνας, μελέτης: *δημοσιευμένο* | *έγκυρο* | *σοβαρό* - ΣΥΝ. *μελέτη*, *πρόημα*, *εργασία*, *πραγματεία*, *διαιτηβή*.

μελετήρας, -ή, -ό [αρχ.] αυτός στον οποίο αρέσει το διάβασμα, αυτός που μελετά πολύ: ~ *μαθητής* ΣΥΝ. *επιμελής* ΑΝΤ. *αμελής*. — **μελετηρότητα** (η).

μελετηρήρι (το) {μελετηρήρι-ου | -ων} ειδικός χώρος σε οικημα, ο οποίος προορίζεται για ανάγνωση και μελέτη βιβλίων ΣΥΝ. *σπουδαστήριο*.

μελετήτης (ο), **μελετήτρια** (η) {μελετητήριων} πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά και επιστημονικά με εξειδικευμένο τομέα γνώσης: ~ *της αρχαίας ιστορίας* || *ακούρατος* | *σοβαρός* | *αξιόπιστος* | *έμπειρος* ~ ΣΥΝ. *ερευνητής*.

[ETYM. μτρν., αρχική σημ. «προπονητής, γυμναστής», < αρχ. μελετώ (βλ. λ.)]. μελετητικός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που σχετίζεται με τη μελέτη: ~ γραφείο. **Μελέτιος** (ο) {Μελετίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ ο αρχιεπίσκοπος Αντιοχείας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθήμε) **Μελέτης**, [ETYM. μεσν. κτρ. όν. < αρχ. μελέτη]. **μελετώ** (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μελάω... | μελέτη-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** εξετάζω διεξοδικά, με κάθε λεπτομέρεια: μελετήσαμε το πρόβλημα σας και καταλήξαμε στα εξής... || η κυβέρνηση μελετά το πρόβλημα της ανεργίας || η μελετώμενη συγχώνευση των δύο εταιρειών ΣΥΝ. εξετάζω **2.** (ειδικότ.) διεξάγω έρευνα (σχετικά με κάτι), προβαίνω σε ανάλυση με σκοπό να καταλήξω σε συμπεράσματα σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: ο ερευνητής μελετά τη συμπεριφορά των εντόμων σε συνθήκες εργαστηρίου ΣΥΝ. ερευνώ, εξετάζω **3.** διαβάζω (κυρ. σχολικό μάθημα) ή εξασκώμαι σε κάτι, για να το μάθω, να το απομνημονεύω ή να το εκτελέσω σωστά: ~ πιάνο καθημερινά **4.** (+να) έχω την πρόθεση: τι μελετάς να κάνεις; ΣΥΝ. σκοπεύω, προτίθεμαι, σκέφτομαι **5.** (λαϊκ.-λογότ.) (α) αναφέρομαι (σε κάποιον), συζητώ γι' αυτόν: Καλώς τον, πιάνο που σε μελετούσαμε! (β) (ειδικότ.) αναφέρομαι σε πρόσωπο που έχει πεθάνει ή το σκέφτομαι: το πρσί η μελετάγαμε τη μακαρί-τισσα και το βράδυ την είδα στον ύπνο μου ΣΥΝ. μνημονεύω (γ) σκέφτομαι, ανακαλώ στη μνήμη: μελετάγα τα χρόνια που ζήσαμε ♦ **6.** (αμετβ.) διαβάζω ή εξασκώμαι σε κάτι με σκοπό να το μάθω, να το απομνημονεύω ή να το εκτελέσω σωστά: προτιμώ να -τις νυχτερινές ώρες για τις εξετάσεις μου.

[ETYM. < αρχ. μελετώ (-ώω) < μέλω | -ομαι «ενδιαφέρομαι, φροντίζω». Βλ. κ. μέλει]. **μέλημα** (το) {μελήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αντικείμενο του ενδιαφέροντος, της μέριμνας που εκδηλώνει κανείς: κύριο | βασικό ~ || προταρχικό || πρώτο ~ της επιτροπής είναι να το εκτελέσει τα αίτια του εξακριβώσει τα ΣΥΝ. φροντίδα, έγνοια.

[ETYM. αρχ. < μέλω | -ομαι «ενδιαφέρομαι, φροντίζω». Βλ. κ. μέλει]. **μελής** -ία, -ί **1.** αυτός που έχει φωτεινό καφέ χρώμα σαν αυτό του μελιού: ~ μάτια | απόχρωση ΣΥΝ. κωρετής **2.** **μελί** (το) το ίδιο το χρώμα του μελιού. ΣΧΟΛΙΟ **λ. χρώμα**. -μελής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό μελών: επταμελής οικογένεια || (το ουδ. ως ουσ.) η συνδεδεμένη του δε-καπενταμελούς στο σχολείο. ΣΧΟΛΙΟ **λ. -ης, -ής, -ές**. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Μτρν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτρν. *τρι-με-λής, έπτα-μελής*), που προέρχεται από το αρχ. μέλος]. **μελί** (το) {μελιού κ. (λόγ.) μέλιτος | χωρ. γεν. πληθ.} η παχύρρευστη ουσία που παράγουν οι μέλισσες και έχει γλυκιά γεύση και πολλά θρεπτικά συστατικά: θυμαρίσιο | αγινό | ταγινό | άγριο | καθαρό | πηστό ~ || γιαούρτι | καρδιά με ~ || (μτρφ.) εκεί που ρέει ~ και γάλα (στη Γη της Επαγγελίας, γενικά σε μέρος παραδεισένιο): (μτρφ. ως χαρακτηρισμός) ο πολύ γλυκός: τα πορτοκάλια ήταν ~ || τα φιλιά σου είναι ~ ANT. ξίδι-φρ. (α) **τα πάω μελί-γάλα (με κάποιον)** έχω πολύ καλές σχέσεις (με κάποιον), συνεννοούμαι πολύ καλά μαζί του: στην πολυκατοικία δεν υπάρχουν προβλήματα: όλοι οι ένοικοι τα πάω μελί-γάλα! ΣΥΝ. τα πάω μια χαρά ANT. τα πάω γάλα (β) (παροιμ.) να σε κάνω **Γάννη, να σ' αλείνω μέλι** για κάποιον που προσπαθεί να φερθεί καλά ή να παρηγορήσει αυτόν στον οποίο ο ίδιος έχει προκαλέσει κακό (γ) **κολλώ σαν τη μέγα στο μέλι** βλ. **λ. μέγα** (δ) **μήνας του μελιτος** βλ. **λ. μήνας** (ε) **είμαι | βρίσκομαι στα μέλια (με κάποιον)** (i) για ερωτευμένους που βρίσκονται στην αρχή του έρωτα τους και τον ζουν με ένταση (ii) (μτρφ.) βρίσκομαι σε περίοδο πολύ στενών και καλών σχέσεων με κάποιον. ΣΧΟΛΙΟ **λ. ομόγηρα**.

[ETYM. αρχ. (ήδη μκκ. me-ri) < I.E. *meli- «μέλι», πβ. λατ. mei (> γαλλ. κ. ισπ. miel), αρχ. ιρλ. mil, αλβ. mjaltë κ.ά. Ομόφρ. *μελι-χρός, μέλισσα* (> *μέλιτ-ja), ίσως και *μελιγίος* (βλ. λ.). **μέλια** (η) το φρούτο (βλ. λ.). [ETYM. αρχ., πθ. < *σμελΕ-ία, που συνδέεται με διαλεκτ. λιθ. smélus «γκρι χρώμα», πράγμα που συμφωνεί με το χρώμα του δέντρου. Οι διπλασιασμένοι τύποι *εβ-μμελίας, φερε-μμελίας* ενισχύουν αυτή την εκδοχή]. **μελίγγι** (το) → μηλίγγι

μελιγκρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παρασιτικό έντομο που πλήττει τα φυτά και κυρ. τα λουλούδια τους: συνηθ. περιληπτ.: έπεσε ~ στα τριαντάφυλλα. [ETYM. < αρχ. *μελιγκρα* < μέλι + -γκρα < κηρός «κερί»]. μελικός, -ή, -ό [μτρν.] ΦΙΛΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μελική ποίηση **2.** **μελική ποίηση** η αρχαία λυρική ποίηση που γινόταν τραγουδι **3.** (ως ουσ.) ο ποιητής της αρχαιότητας που έγραψε μελική ποίηση (π.χ. Σαπφώ, Αλκαίος κ.ά.). **Μελίνα** (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. Πιθ. < θηλ. μελίνη (< αρχ. μέλινας) κατά τα πολλά σε -ίνα, λ.χ. *Ασημίνα*]. μέλινας, -ης, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο μελιάς: ~ έπιπλο, μελ(ο)ρισμός (ο) η βελτιοδοξία (βλ. λ.).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. meliorisme < λατ. melior «καλύτερος»]. μελίπηκτο (το) [αρχ.] {μελιπηκτ-ου | -ον} (επίσ.) γλύκυσμα παρασκευασμένο από σουσάμι και μέλι-το παστέλι. μελίρρυτος, -ης, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γλυκύτητα στην έκφραση, στον λόγο: ~ στόμα | λόγια. [ETYM. αρχ. < μέλι + -ρρυτος (με διπλασιασμό του αρχικού -ρ- εν

συνθέσει) < *ρέω*]. μέλισμα (το) {μελίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. καλλωπισμός μελοδίας, ο εμπλουτισμός μιας μελωδικής γραμμής με δευτερευόντες φθόγγους, οι οποίοι, χωρίς να αλλάζουν το δομικό της σκελετό, την εμπλουτίζουν σημαντικά.

[ETYM. μτρν. < αρχ. *μελίζω, -ομαι* «τραγουδάω» < μέλος (βλ. λ.)]. μελισματικός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το μέλισμα (βλ. λ.) **2.** **μελισματικό** (το) είδος μελωδιών που έχουν συντεθεί με πολλά μελίσματα: χαρακτηρίζεται από το ότι μια συλλαβή του κειμένου τραγουδιέται με πολλούς φθόγγους ANT. συλλαβικό.

μέλισσα (η) {μελισσών} **1.** έντομο υμενόπτερο που φέρει δηλητηριώδες κεντρί, ζει σε κοινωνίες και εκτρέφεται από τον άνθρωπο για το μέλι και το κέρι που παράγει: η κοινωνία των ~ αποτελείται από εργάτριες, κηφίνες και τη βασίλισσα | άγρια ~ || οι ~ βοιζούν | τσιμπούν | σμάρι | κυψέλη μελισσών · **2.** βοτ. πολυετής, θαμνόμορφο, ποώδες φυτό ΣΥΝ. μελισσοβότανο. — (υποκ.) μελισσούλα (η) (σημ. **1.**) μελισσάκι κ. **μελισσοπούλο** (βλ. λ.) (το) (σημ. **1.**) [ETYM. αρχ. < *μελιτ-α < μέλι, -τος, βλ. λ.).

Μελισσανθή (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Mélisande, που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *μέλισσα* και *ανθός*. Το γαλλ. Mélisande | Melisenda ανάγεται σε αρχ. γερμ. Amalasuintha < amai «έρω» + suintha «δυνατό»].

μέλισσι (το) [μτρν.] {μελισσι-ιού | -ιών} **1.** κοινωνία μελισσών ΣΥΝ. σμάρι **2.** η κυψέλη **3.** **μέλισσια** (τα) ο τόπος όπου έχουν τοποθετηθεί από τον άνθρωπο οι κηφίλες των μελισσών: την άνοιξη μετακινού τα ~, για να πλουτίσει η γεύση του μέλιτος ΣΥΝ. μελισσώννας, μελισσοκομείο, μελισσοτροφείο.

μελισσοβότανο (το) [μτρν.] (καθήμε.) ποώδες, θαμνόμορφο αρωματικό φυτό ΣΥΝ. μέλισσα.

μελισσοκήπος (ο) ο τόπος στον οποίο έχουν τοποθετηθεί οι κυψέλες μελισσών ΣΥΝ. μέλισσι, μελισσώννας, μελισσοκομείο, μελισσοτροφείο.

μελισσοκομία (το) ο τόπος όπου οι άνθρωποι τοποθετούν και περιποιούνται τις κυψέλες των μελισσών ΣΥΝ. μέλισσι, μελισσώννας, με-λισσοκήπος, μελισσοτροφείο, μελισσοουργείο.

μελισσοκομία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μελισσών για την παραγωγή μελιού, κεριού και άλλων προϊόντων (βασιλικού πολτού κ.ά.) ΣΥΝ. μελισσοτροφεία.

μελισσοκόμος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη μελισσοκομία ΣΥΝ. μελάς, μελισσοτρόφος — μελισσοκομικός, -ή, -ό. [ETYM. μτρν. < μέλισσα + -κόμος < κομώ (-έω) «φροντίζω, επιμελούμαι», βλ. κ. -κομία].

μελισσοκομείο (το) κυψέλη που έχει κατασκευαστεί από πλεγμένο υλικό (π.χ. καλάμι) και μοιάζει με κοφίνι.

μελισσοκόμι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σύνολο της κοινωνίας των μελισσών, το σμήνος των μελισσών: *αμόλησε το -ελεθερο* ΣΥΝ. σμάρι **2.** ο χαρακτηριστικός βόμβος που προκαλείται από σμήνος μελισσών **3.** (μτρφ.) μεγάλος αριθμός ανθρώπων που είναι συγκεντρωμένοι και θορυβούν. [ETYM. < μέλισσα + λεξικό επίθημα -λόι < -λόγι < λέγω «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

μελισσοπούλο (το) το παιδί της μέλισσας, η μικρή μέλισσα: *περνά, περνά η μέλισσα με τα ~* (η αρχή τραγουδιού που συνδέει παιδικό παιχνίδι). [ETYM. < μέλισσα + λεξικό επίθημα -πούλο (βλ. λ.)].

μελισσοτρόφος (ο/η) [αρχ.] πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την εκτροφή μελισσών με σκοπό την παραγωγή μελιού και κεριού: *προσεκτικός | έμπειρος | νέος* ~ ΣΥΝ. μελισσοκόμος, μελάς — μελισσοτροφεία (η) [1848], μελισσοτροφείο (το) [μτρν.], μελισσοτροφι-κός,-ή,-ό [1898].

μελισσοτρογός (ο/η) **1.** μελισσοκόμος, μελισσοτρόφος · **2.** το πουλί μελισσοφάγος (βλ. λ.). — **μελισσοτρογία** (η) [αρχ.], **μελισσοτρογείο** (το) [μτρν.]. ΣΧΟΛΙΟ **λ. -ουργός**. [ETYM. αρχ. < μέλισσα + -ουργός < έργον].

μελισσοφάγος, -ος, -ο [μεσν.] **1.** (για ζώα και πτηνά) αυτός που τρώει μέλισσες **2.** ΖΩΟΛ. κορακόμορφο πτηνό με πολύχρωμο φτέρωμα, όπου κυριαρχεί το πράσινο, και αιχμηρό, σκληρό και κυρτό προς τα κάτω ράμφος, το οποίο τρέφεται με μέλισσες και άλλα έντομα, που τα συλλαμβάνει πετώντας.

μελισσοχορτό (το) [μεσν.] βότανο με αντικαταθλαπτικές ιδιότητες και ευεργετικό για τη λειτουργία του νευρικού συστήματος.

μελισσώνας (ο) [μτρν.] ο τόπος στον οποίο εκτρέφονται μέλισσες ΣΥΝ. μέλισσι, μελισσοκομείο, μελισσοτροφείο.

μελιθάλαγτος, -ης, -ο [1881] αυτός που στάζει μέλι, που στον λόγο του, στη συμπεριφορά του είναι γλυκός σαν μέλι: ~ *κουβέντες | τρόποι | τραγουδι*.

μελιταίος πυρετός (ο) ΙΑΤΡ. ανθρωποζωονόσος που οφείλεται σε είδη του μικροβίου βρουκέλλα, εκδηλώνεται με πυρετό, ρίγη, ιδρώτα και πόνους και μεταδίδεται με το άβραστο γάλα και με την επαφή του ανθρώπου με τα μολυσμένα κατοικίδια ζώα ΣΥΝ. βρουκέλλωση. [ETYM. < αρχ. *μελιταίος* < *Μελίτη* «Μάλτα» (βλ. κ. *Μάλτα*). Η φρ. με-λιταίος πυρετός αποδίδει την αγγλ. Malta fever, επειδή νόμιζαν ότι οφείλεται σε γίδες από τη Μάλτα].

μελιτζάνα (η) {μελιτζανών} **1.** πολυετής ποώδες φυτό, συγγενές με την πατάτα, με τρυφερό βλαστό, το οποίο καλλιεργείται για τον εδώσιμο καρπό του **2.** (συνεκδ.) ο εδώσιμος καρπός του παραπάνω φυτού, χρώματος συνήθ. μοβ, ο οποίος τρώγεται μαγειρεμένος (ψητός στον φούρνο ή στη σχάρα, τιγανητός ή βραστός) και αποτελεί βασικό υλικό σε λαδερά φαγητά, όπως το μιάμι μπαλντί, ο μουσακάς κ.ά. [ETYM. μεσν. < ιταλ. melanzana, αβεβ. ετύμου. Η αναγωγή σε παλαιότ. ιταλ. melensane < μεσν. λατ. melns insane «τρέλο μήλο» (< λατ. malum

insanum) στηρίζεται σε μύθο, σύμφωνα με τον οποίο η υπερκατανάλωση μελιτζάνας οδηγεί σε παραφροσύνη. Πιθανότερη η αναγωγή σ' αραβ. bādingān (< pers. badingān) με παρετυμολογική σύνθεση προς το ουσ. mela «μήλο».

μελιτζανάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) 1. η μικρή μελιτζάνα 2. γλυκό κουταλιού, το οποίο παρασκευάζεται από μικρές μελιτζάνες.

μελιτζανής, -ιά, -ιά 1. αυτός που έχει το σκούρο μοβ χρώμα της μελιτζάνας 2. **μελιτζανί** (το) το ίδιο το σκούρο μοβ χρώμα της μελιτζάνας. * ΣΧΟΛΙΟ λ. χρώμα.

μελιτζανοσαλάτα (η) {δύσγρ. μελιτζανοσαλατάτ} σαλάτα από μελιτζάνες.

μελιτοεξαγωγή (ο) {μελιτοεξαγωγ-εις, -έων} το ειδικό μηχανήμα κυλινδρικού σχήματος, με τη βοήθεια του οποίου επιτυγχάνεται η εξαγωγή του μελιού από τις κηρήθρες.

μελιτοεξαγωγή (η) 1. η εξαγωγή του μελιού από τις κηρήθρες με τη βοήθεια του μελιτοεξαγωγέα 2. (ειδικότ.) η συγκομιδή του μελιού 3. (συνεκκ.) η εποχή της συγκομιδής του μελιού.

μέλιτος → μέλι

μελιτοφόρος, -ος, -ο (για λουλουδία) αυτός που περιέχει νέκταρ.

μελιτόχρος, -ους, -ουν {μελιτόχρ-οος | -οες, -όν} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το υπόξανθο χρώμα του μ'λιού ΣΥΝ. μ'λιχρoμος, μ'λιής. [ETYM. μτγν. < μελιτο- (< μέλι) + -χρος | -χρος < χρος «επιδερμίδα» (βλ. κ. χροιά)].

μελιτόδης, -ης, -ες {μτγν.} {μελιτόδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} αυτός που παρουσιάζει ομοιότητα με το μέλι ως προς τη γεύση, το χρώμα ή τη σύσταση ΣΥΝ. μελιτόχρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

μελιτόμα (το) {μτγν.} {μελιτόμ-ατος | -ατα, -άτων} το σιρόπι που περιέχει μέλι.

μελιφθογγος, -ος, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που έχει φωνή γλυκιά σαν το μέλι: ~ *αιιόδς* ΣΥΝ. γλυκύφωνος.

μελιχρός, -η, -ό (λογοτ.) 1. αυτός που έχει το χρώμα του μελιού: ~ *απομεισημέρο* 2. ο γλυκός σαν το μέλι 3. αυτός που θέλγει με τη γλυκύτητα του. — **μελιχρότητα** (η) {μτγν.}. [ETYM. αρχ. < μέλι + παραγ. επίθημα -χρός (πβ. *πενι-χρός, βδελυ-χρός*). Βλ. κ. -χρός].

μελιχρυσος, -η, -ο {μτγν.} αυτός που έχει το χρώμα του μελιού και του χρυσαφιού ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος.

μελλοθάνατος, -η, -ο {μτγν.} αυτός που πρόκειται να θανατωθεί κατ' εκτέλεση καταδικαστικής απόφασης: *η τελευταία επιθυμία του ~ || χαιρε Κάισαρ, οι ~ σε χαιρετούν* (λατ. Ave Caesar, morituri te salutant, φράση με την οποία χαιρετούσαν οι μονομάχοι του Ρωμαίου αυτοκράτορα μπαίνοντας στην αρένα).

μέλλον (το) {μέλλ-οντος | -οντά, -όντων} 1. το χρονικό διάστημα που διαδέχεται τον παρόντα χρόνο: *το εγγύς | το απότερο ~ || σκέφτομαι το ~ || κανείς δεν ξέρει τι μας επιφυλάσσει το ~ || δεν θα ξανασυμβεί στο ~ (ποτέ ξανά) || το ~ είναι αόρατο | άγνωστο | άδηλο* 2. η εξέλιξη ανθρώπου ή κατάστασης, οι προοπτικές: *επιχείρησε με λαμπρό - || νέος | πολιτικός με - (με προοπτικές επιτυχίας) || αυτή η δουλειά δεν έχει ~ (δεν έχει προοπτικές επιτυχίας) || προνοώ | φροντίζω | εξασφαλίζω το - των παιδιών μου || καταστρέφω το - μου || σχέση χωρίς ~.* * ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρελθόν*.

[ETYM. Ουδ. μτχ. ενεστώτα του αρχ. ρ. μέλλω (βλ. λ.).]

μέλλοντας (ο) {μελλόντων} ΓΛΩΣΣ. Ο γραμματικός χρόνος που τοποθετεί μια ενέργεια ή κατάσταση στη χρονική βαθμίδα μετά το παρόν του ομιλητή δηλώνει: (α) διάρκεια (*διαρκής μέλλοντας: θα χιονίζει όλο τον χρόνο* || *θα δουλέω αδιάκοπα ολόκληρο τον μήνα*) (β) ένα στιγμιαίο ή συνολικά θεωρούμενο γεγονός: *θα σου δείξω το σχέδιό αύριο* || *θα χρειαστεί άλλα πέντε χρόνια, για να τελειώσει το μετρό* || *θα ζήσει πολλά χρόνια ακόμη* συχνά η δομή του τύπου «θα + δινωδώς», που χαρακτηρίζεται ως μέλλοντας, δηλώνει διάφορες μορφές τροπικότητας (επιθυμία, υπόσχεση, πρόθεση, πιθανότητα κ.ά.): *θα έρθω κι εγώ μαζί σας (υπόσχεση) || θα βρισκομαι στην Πάτρα την Πέμπτη (πρόθεση) || θα έχει φτάσει ήδη στο αεροδρόμιο (πιθανότητα)*. Επίσης (λόγ.) μέλλον {μελλόντος}.

[ETYM. < αρχ. μέλλον (η) σημ. του γραμματικού χρόνου είναι μτγν.), μτχ. ενεστώτα του ρ. μέλλω (βλ. λ.).]

μελλοντικός, -ή, -ό [1838] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το μέλλον: ~ *σχέδια | ανάγκες* || ~ *χρόνοι του ρήματος* (β) ΓΛΩΣΣ. **μελλοντικός ενεστώτας** βλ. λ. ενεστώτας 2. αυτός που πρόκειται να συμβεί στο μέλλον: ~ *συνέπειες | ανάπτυξη*. — **μελλοντικά** επίρρ.

μελλοντισμός (ο) ο φουτουρισμός (βλ. λ.).

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. futurisme].

μελλοντολόγος (ο/η) επιστήμονας που επιχειρεί να εικάσει το μέλλον του κόσμου (την πολιτική, κοινωνική, τεχνολογική κ.λπ. εξέλιξη), στηριζόμενος σε συγκεκριμένες θεωρητικές αρχές. — **μελλοντολογία** (η), **μελλοντολογία**, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. futurologist (νόθο συνθ.)].

μελλονόμοφος (ο/η) [αρχ.] {μελλονόμφ-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) πρόσωπο που πρόκειται να προχωρήσει σε γάμο σε σύντομο χρονικό διάστημα.

μελλοσύμενος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) 1. αυτός που πρόκειται να συμβεί ή να υπάρξει: ~ *καιροί / γενέες* || *γιατί οι ~ ποιητές πέθαναν όλοι νέοι* (Μ. Αναγνωστάκης) ΣΥΝ. μελλοντικός 2. **μελλοσύμενα** (τα) τα γεγονότα που πρόκειται να συμβούν στο μέλλον ΣΥΝ. μέλλοντα. [ETYM. μεον. < αρχ. μέλλω, κατ' αναλογία προς μτχ. των συνηρημένων ρημάτων (πβ. κ. *χαρ-ούμενος, χρειαζ-ούμενος*)].

μέλλω ρ. αετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.: κ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ. **μέλλεται, εμέλλετο**} (+να) 1. έχω κατά νου, σκοπεύω: *εμέλλει να πάω να τον δω στο νοσοκομείο* 2. (απρόσ. **μέλλει**) πρόκειται: στις ΦΡ. (α) *τι μέλλει γενέσθαι* τι πρόκ.ται να γίνει: *ουδείς γνωρίζει ~ (β)*

(παροιμ.) *ό, τι μέλλει δεν ξεμέλλει* είναι αδύνατο να ξεφύγει κανείς από το πεπρωμένο του (γ) *μον μέλλεται* είναι η μοίρα μου (δ) (παροιμ.) *όποιον τον μέλλει να πνίγει, ποτέ τον δεν πεθαίνει* κάθε άνθρωπος έχει προκαθορισμένο από τη μοίρα τρόπο θανάτου: *επέζησε από το αεροπορικό δυστύχημα και πέθανε πέφτοντας από μια σκαλιά ~!* 3. (στον παρατ. **εμέλλε**) ήταν μοιραίο: *τι σου μέλλει να πάβεις!* || *δυστυχώς, δεν ~ να γυρίσει στην πατρίδα' πέθανε στην ξενιτιά*. [ETYM. αρχ. < *μέλ-ω, αββ. ετύμου. Εφόσον η αρχική σημ. του ρ. ήταν «προτίθεμαι, σκοπεύω», η σύνδεση με λατ. promeliere «αναβάλλω δίκη», ιρλ. mall «αργός, οκνηρός» απέχει σημασιολογικά, όπως επίσης δεν θεωρείται πιθανή η αναγωγή στο ρ. μέλω «φροντίζω» (βλ. λ. μέλει). Πιθανή φαίνεται η σύνδεση με το ρ. βλώσκα «πηγαινώ, πορεύομαι» (πβ. απφρ. αορ. β' *μολείν*), μολονότι το ουσ. μέλος (βλ. λ.) και το λατ. melior γεννούν σημασιολ. προβλήματα].

μέλλων, -ούσα, -ον {μέλλ-οντος, -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) 1. αυτός που πρόκειται να γίνει, να αποκτήσει συγκεκριμένη ιδιότητα: *η ~ νύφη μου* (αυτή που πρόκειται να γίνει νύφη μου) 2. αυτός που πρόκειται να επέλθει, που ακολουθεί χρονικά: *οι μέλλουσες γενέες || η μέλλουσα ζωή* (η μετά θάνατον ζωή) 3. **μέλλουσα** (τα) τα γεγονότα που πρόκειται να συμβούν, να επακολουθήσουν: *μελετούμε τα παρελθόντα, για να κατανοήσουμε τα παρόντα και να προβλέψουμε τα ~* 4. ΓΛΩΣΣ. **μέλλων** (ο) ο μέλλοντος (βλ. λ.) 5. **μέλλων** (το) βλ. λ. [ETYM. Μτχ. ενεστ. του αρχ. μέλλω (βλ. λ.)].

μελό (το) {άκλ.} 1. η ταινία που αποσκοπεί στην εύκολη και χωρίς ποιοτικό βάθος συγκίνηση του κοινού (δείχνοντας ακραίες συναισθηματικές εξάρσεις, δράματα, ερωτικά πάθη, συγκινησιακές κ.λπ.) προς το οποίο απευθύνεται: «*συγκινητικό ~ γύρω από ένα ζευγάρι που υιοθετεί ένα μωρό, όταν το δικό τους πεθαίνει*» (εφημ.) || (μειωτ.) «*δακρύβροχο ~, τυπικό δείγμα της μαζικής παραγωγής της δεκαετίας του '60*» (εφημ.) 2. (μτφ.-μειωτ.) η προσπάθεια να συγκινήσει κανείς με εξεζητημένα μέσα, με προσποίηση, δραματοποιώντας καταστάσεις: *για να με πείσει να τον βοηθήσω, το έριξε στο ~ || άσε το ~!* [ETYM. < γαλλ. μέλο, συγκεκριμένος τ. του ελληνογενούς mélodrame. Βλ. κ. *μελόδραμα*].

μελόδραμα (το) [1803] {μελοδράμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το έργο (κινηματογραφικό ή θεατρικό) στο οποίο κυριαρχεί η επιδιώξη να συγκινήσει ο θεατής μέσω του συναισθηματικού στοιχείου (π.χ. μια ερωτική ιστορία) και να προσελκυστεί το ενδιαφέρον του μέσω της πλοκής: το *κινηματογραφικό ~ «Όσα παίρνει ο άνεμος»* 2. (ειδικότ.) το μελοποιημένο δραματικό έργο, που συνδυάζει τη σκηνηκή δράση με τη φωνητική μουσική: *λυρικό ~ (η όπερα)* 3. (παλαιότ.) το ελαφρό σε περιεχόμενο δράμα, που δίνει έμφαση στην εντυπωσιακή πλοκή και στα σκηνικά, ενώ οι χαρακτήρες είναι αδορμέρη και υπεραπλουστευμένοι (καλοί εναντίον κακών) · 4. (μτφ.-μειωτ.) η εξεζητημένη δραματοποίηση μιας κατάστασης, ώστε να προκαλέσει συγκίνηση: *κάθε φορά που μου ζητάει δανεικά, αρχίζει το ~ μου κλαίγεται για τη μάνα του, για τα παιδιά του...* ΦΡ. *μην κάνει το δράμα*

μελόδραμα μην μεγαλοποιείς τα πράγματα γελοιοποιώντας τα. [ETYM. < μελο- (< μέλος «μουσική σύνθεση, μελωδία») + δράμα, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mélodrame].

μελοδραματικός, -ή, -ό [1863] 1. αυτός που σχετίζεται με το μελόδραμα: ~ *θέατρο | σκηνή | καλλιτέχνης* 2. (μτφ.-μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια να συγκινήσει μέσω της υπερβολής, της δραματοποίησης, της αδέξιας επίκλησης του συναισθήματος: *μη γίνεσαι ~! | -λόγος | χειρονομίες*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. melodramatique].

μελοδραματίο (το) [1887] {μελοδραματί-ου | -ον} μικρό ελαφρό μελόδραμα (σημ. 2), η όπερέτα. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. operette (βλ. κ. *οπερέτα*)].

μελοδραματισμός (ο) 1. η συμπεριφορά που συνίσταται στη χρησιμοποίηση δραματικών εκφράσεων και τρόπων, με σκοπό την πρόκληση συγκίνησης 2. (συνεκκ.) ο μελοδραματικό τρόπος και εκφράσεις (κάποιου): *άφησε κατά μέρος τους ~!* || *βαρέθηκα τους ~ της!* [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. melodramatisation].

μελομακάρονο (το) γλυκόσμα που φτιαχίνεται με ζύμη, λάδι και σιρόπι από μέλι, ψήνεται στον φούρνο και συνήθ. προσφέρεται κατά τις γιορτές των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς. [ETYM. < μέλο- (< μέλι) + μακαρόνι, πηθ. λόγω του μακρόστενου σχήματος του γλυκού].

μελόν (το) {άκλ.} είδος καπέλου. [ETYM. < γαλλ. (chapeau) melon «(καπέλο) πεπόν» (λόγω του σχήματος) < melon «πεπόν» (< λατ. melo, -onis)].

μελοντικά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πνευστό μουσικό όργανο με ηλεκτρολόγιο, για να τίθενται σε κίνηση οι βαλβίδες που επιτρέπουν το πέρασμα του αέρα.

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. melodica, ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. melodico < melodia < λατ. melodia < αρχ. μελωδία].

μελοπότης (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η κηρήθρα μέσα στην οποία αποθέτουν οι μέλισσες το μέλι 2. γλυκόσμα που φτιαχίνεται από μέλι, μυσήθρα και αβγά.

μελοποίηση (η) [1862] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μουσική επένδυση στίχων ποιημάτων: *η ~ άλλοτε αναδεικνύει και άλλοτε υπονομεύει τον ποιητικό λόγο* || *η ~ ποιημάτων από γνωστούς συνθέτες έφερε την ποίηση πιο κοντά στο ευρύ κοινό*.

μελοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μελοποιείς... | μελοποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} επενδύω μουσικά (στίχους, ποιητικό κείμενο): *ο Μίκης Θεοδωράκης μελοποίησε το «Άξιον Εστί» και άλλα ποιήματα του Οδυσέα Ελύτη*. — **μελοποιός** (ο/η) [αρχ.], **μελοποιία** (η).

μέλος¹ (το) {μέλ-ους | -η, -ών} 1. πρόσωπο ή κράτος που ανήκει σε ευ-

ρότερο σύνολο ή ομάδα: ~ οικογένειας | λέσχης | ορχήστρας | σωματίου | κίνησης | οργανισμού | κυβέρνησης | οργάνωσης | κόμματος | επιτροπής | θιάσου || προστατευόμενο | συντηρούμενο ~ οικογενειακά | εγγραφέας | διαγραφές μελών || ενεργό ~ || αυτός είναι από τα αρχαιότερα ~ του συλλόγου || τα κράτη-μέλη του Ο.Η.Ε. || η Ελλάδα είναι -του ΝΑΤΟ- ΦΡ. **συνδεδεμένο μέλος** μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν έχει αποκτήσει ακόμη το καθεστώς του πλήρους μέλους 2. (ειδικότ., κυρ. στον πληθ.) μέρος του σώματος ανθρώπου ή ζώου: *ξεκουράζω τα κουρασμένα ~ μου* || *απόκρυφα* - (τα γεννητικά όργανα) || *αφαίρεση μελών του σώματος σε εγχείρηση* || (μτφ.) *κόβονται τα μέλη μου* (τρέμουν τα άκρα μου από την κούραση ή από συγκίνηση) • 3. ΜΑΘ. **μέλη τής εξισώσεως** | **τής ανισότητας** τα δύο μέρη εξισώ-σεως ή ανισώσεως, που βρίσκονται εκατέρωθεν του σημείου ισότητας (=) ή ανισότητας (>).

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «μέλος σώματος, εξάρτημα», < Ι.Ε. *mel- «εξάρτημα - συνδέω», πβ. ουάλ. cym-mal «άρθρωση», τοχ. mālk-«συνάπτω» κ.ά. Ομόρρ. *μελ-ωδία*, *πλημ-μελ-ής*, *μελ-ικός* κ.ά. Η σημ. «μουσική σύνθεση» είναι υστερογενής και αναφέρεται κυρ. στη λυρική μουσική, διαχωριζόμενη έτσι από τις λ. *ρυθμός* και *μέτρον*. Η χρήση της λ. με τη σημ. «άρθρωση, εξάρτημα» πθ. συνέβαλε στη σημασιολογική μεταβολή, η οποία μαρτυρείται και στο ιρλ. alt «άρθρωση - ποίημα». Δεν ευσταθεί η σύνδεση με τις λ. *μέλλω*, *μολύν*. Βλ. κ. *μέλλω*.

μέλος* (το) {μελ-ους -η, -ών} 1. χορικό ή λυρικό άσμα: ~ *αρχαία τραγωδία* ΣΥΝ. *μελωδία*, τραγούδι 2. (στην αρχαιότητα και στο Βυζάντιο) η μουσική επένδυση ποιητικού έργου, το μελοποιημένο ποιητικό έργο 3. (συνεκδ.) ο μελωδικός χαρακτήρας μουσικού έργου. [ETYM. ασχ., βλ. λ. *μέλος*]. Μελωμένη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτις της τραγωδίας και τής μουσικής 2. γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Μέλωτο.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «άδουσα, ικανή αιδός», < ρ. *μέλλω* «ψάλλω, τραγουδώ» (βλ. λ.).] μέλω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) τραγουδώ, ψάλλω. [ETYM. αρχ., αφεβ. ετόμου, ίσως συνδ. με το θ. της λ. *μέλ-ος* (βλ. λ.) και παρέκταση -πω, (απαντά και στο παρὰγ. *μολή*), πβ. χεττ. maid- «αφηγούμαι». Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με αρχ. ιρλ. -molor «αυγό». Μ.Ε.Α.Τ. (το) Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, μελέμι (το) {μελεμ-ιού | -ιών} (συνήθ. σε πληθ.) ο βορείος ή βορειοδυτικός άνεμος, που πνέει στη Μεσόγειο κατά την περίοδο του καλοκαιριού: *αρχισαν τα ~ του Αυγούστου*. — (υποκ.) μελεμαίικ (το). [ETYM. < τουρκ. mellem]. **μελωδία** (η) [αρχ.] {μελωδιών} 1. μουσική γραμμή, διαδοχή φθόγγων ορισμένου τόσου κατά το τονικό τους ύψος, όσο και κατά τη χρονική τους αξία 2. η κυριότερη μουσική γραμμή σε ένα αρμονικό φωνητικό σύμπλεγμα, σε αντίθεση με τη «συνοδία» ή τις «συνοδευτικές φωνές» τής σύνθεσης: η *σοπράνο λέει τη ~* 3. η μουσική γραμμή με βάση την οποία τραγουδιέται ένα τραγούδι, σε αντίθεση με τους στίχους του τραγουδιού: η ~ *αυτού του τραγουδιού* || *θιμάμαι μόνο τα λόγια, όχι τη ~* 4. (συνεκδ.) το τραγούδι, η μικρή, σε μορφή τραγουδιού, μουσική σύνθεση: *μελωδίες του Ανρί Ντυπάκ* 5. (συνεκδ.) μουσικό θέμα, ιδίως γνωστό και δημοφιλές: *αγαπημένες ~ από το μουσικό «Ο βασιλιάς κι εγώ»*, μελωδικός, -η, -ό [μτν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μελωδία 2. αυτός που είναι γεμάτος μελωδία, είναι αρμονικός και ευχάριστος: ~ *τιτιβισμά* | *φωνή* | *μουσική*. — μελωδικά -ά | -ός επίρρ. **μελωδός** (ο/η) (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που τραγουδά διάφορα άσματα ΣΥΝ. τραγουδιστής 2. (συνεκδ.) αυτός που συνθέτει μελωδίες ΣΥΝ. μουσικοσυνθέτης 3. (στη βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική) ο συγγραφέας εκκλησιαστικών ύμνων, που συνθέτε και τη μουσική τους επένδυση (μέλος): *Ρομανός ο ~*.

[ETYM. < αρχ. *μελωδός* < *μελ-* (< *μέλος*, βλ. λ.) + *-ωδός* (< *ωδή*)]. **μελωδός** ρ. μετβ. [αρχ.] {μελωδεις, -οι} μόνο σε ενεστ. κ. παρ.α.τ. (αρχαιοπρ.) τραγουδώ ή ψάλλω (άσμα). μελώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μελω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) αλείφω (κάτι) με μέλι ή το βουτύ στο μέλι: ~ *λουκομάδες* | *μελομακάρωνα* ♦ 2. (αμετβ.) (για φαγητό) γίνωμαι πυκνότερος (για το μέλι: τα *φασόλια μελώνουν απ' το βράσιμο* 3. (μτφ. η μτχ. *μελωμένος, -η, -ο*) γλυκός σαν μέλι: ~ *λόγια*. — **μέλωμα** (το). **μεμβράνη** (η) {μεμβρανών} 1. το λεπτό δέρμα ζώου, που χρησιμοποιείται ως υλικό δεσμάτος βιβλίων, κατασκευής τύμπανων, (παλαι-ότ.) γραφής κ.ά. 2. (γενικότ.) λεπτό (σε πάχος φύλλου) τεττωμένο υλικό (δέρμα, ύφασμα, χαρτί) με ποικίλες χρήσεις: ~ *πολυγράφου* (το ειδικό φύλλο χαρτίου, που επιτρέπει την αναπαραγωγή πλήθους αντιτύπων σε πολύυψηλή τής ποσίας οι πόροι έχουν τέτοιο μέγεθος, ώστε να επιτρέπεται η διέλευση σωματιδίων μικρότερων από το συγκεκριμένο μέγεθος χρησιμοποιείται για να διαχωρίσει διαλύματα που βρίσκονται σε οσμωτική επαφή, ως διηθητικό μέσο κ.α. • 6. ΒΙΟΛ. το λεπτό στρώμα ιστού που συνδέει, καλύπτει ή επενδύει κύτταρα (πλασματική μεμβράνη) και οργανίδια τους, τα όργανα και άλλες δομές. [ETYM. < μτν. *μεμβράνα* < λατ. membrana «στρώμα, επιφανειακό ιστό» < membrum «μέλος»]. **μεμβρανόφωνος**, -η, -ο ΜΟΥΣ. (για μουσικό όργανο) αυτός που παράγει ήχο με την κρούση τεττωμένης μεμβράνης (π.χ. τύμπανο, ντέ-

φι, νταούλι κ.ά.).

μεμβρανόδης, -ης, -ες [1849] {μεμβρανόδ-ους | -εις (συνδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που βιάζει με μεμβράνη. [ETYM. Αποδ. του γαλλ. membraneux].

μεμέτης (ο) {μεμέτηδες κ. μειωτ. μεμέτια (τα)} ο Τούρκος (συνήθ. στον πληθ.): *ξεθάρρναν τα μεμέτια και άρρισαν πάλι τις απειλές*. [ETYM. < κύρ. όν. *Μεχμέτ* < τουρκ. Mehmed < αραβ. Muhammad (βλ. λ. Μωάμεθ)].

μεμιάς επίρρ. 1. με μία φορά, μία κίνηση, μία προσπάθεια: *γέμισε ένα ποτήρι μπίρα και το κατέβασε ~* || *έβησε ~ τα κεράκια* 2. αμέσως: *σηκώθηκε ~ κι έφυγε βιαστικά*.

[ETYM. < μεσν. *μεμιά* (το τελικό -ς οφείλεται στην επίδραση τής φρ. *δια μιας*) < φρ. με *μιά* (ενν. στιγμή)].

μεμονωμένα επίρρ.: αποσπασματικά, ξεκομμένα από το σύνολο: *δεν είναι σαστό να βλέπει κανείς ~ κάθε κοινωνικό πρόβλημα* ΑΝΤ. σε συνάρτηση, σε σχέση, σε συνάφεια με | προς.

μεμονωμένος, -η, -ο 1. αποσπασμένος από σύνολο, μόνος, όχι με άλλους: *απειθύνεται σε ~ εκδρομείς, όχι σε γκρουπ* 2. αυτός που δεν εντάσσεται σε γενικό κανόνα: *τα δυσάρεστα αυτά κρούματα είναι ~ περιπτώσεις που δεν πρέπει να μας ανησυχούν* ΣΥΝ. *εξχωριστός*, ειδικός.

[ETYM Μτχ. πθ. παρακ. του αρχ. μονώ (-όω) (βλ. λ. *μονώνω*), αποδ. του γαλλ. isolé].

μεμπτός, -η, -ό αυτός που είναι δυνατόν ή πρέπει να κατακριθεί: *δεν έβρισκε τίποτε ~ στη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. *αξιοκατάκριτος*, *επιμέμπτος*, *επιλήψιμος*, *αξιόμειπτος*. [ETYM. αρχ. < *μέμφομαι* (βλ. λ.)].

μέμφομαι ρ. μετβ. αποθ. {μέμφομαι κ. (λογιότ.) εμέμφομαι, -ης, -η...} (λόγ.) κατακρίνω, αποδίδω (σε κάποιον) κάτι αξιοκατάκριτο: *τονέμ-φθηκε για την έλλειψη συνεργατικότητας που επέδειξε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. αρχ. < Ι.Ε. *membh- «κατηγορώ, κρίνω», πβ. γοθθ. bimamprjan «παρατιάζω», αρχ. ιρλ. mebul «άισχος, ντροπή», ουάλ. mefl κ.ά. Ομόρρ. *μεμπτός*, *μομφ-ή*, *μεμψι-* (ά συνθ.) κ.ά.]

μεμψιμορφος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που συνεχώς παραπονείται για τη μοίρα του ΣΥΝ. *παραπονιάρης*, *γκρινιάρης*. — *μεμψιμορία* (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < *μεμψι-* (< *μέμψις* < *μέμφομαι*, βλ. λ.) + *-μορφος* < *μοίρα*].

μεμψιμορφώ ρ. αμετβ. [μτν.] {μεμψιμορφεις...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ.α.τ. {κακός} παραπονοῦμαι συνεχώς (για την τύχη μου, για τους άλλους κ.λπ.) ΣΥΝ. *γκρινιάζω*.

μεν σὺνδ. (για την αντιθετική σύνδεση δύο σκελών εισάγει το πρώτο σκέλος, αλλά δεν τίθεται ποτέ στην αρχή προτάσεων, ενώ το δεύτερο σκέλος τής αντίθεσης έχει συνήθ. το «δε») από τη μία πλευρά: *πήγα ~ να τον συναντήσω, αλλά δεν τον βρήκα* || ο ~ *Γιάννης είναι τεμπέλης και ανεπρόκοπος, ο δε Πέτρος είναι επιπόλαιος* || «...με την παρέμβαση του πληρώματος όλοι έμειναν ήρεμοι ~ τρομαγμένοι δε» (εφημ.) ΦΡ. (α) *οι μεν και οι δε* αυτοί και οι άλλοι, η μία πλευρά και η άλλη πλευρά: *παρασυρόταν από το έλεγον ~ (β) και οι μεν και οι δε* και αυτοί και οι άλλοι: ~ *εξαστασόν τον λαό*. [ETYM. αρχ., συννεσταίμ. βαθμ. του καταφατικού μορίου μήν «αληθώς, πράγματι» (άσχετο προς το αρνητ. μή, βλ. λ.), που απαντούσε κυρ. στους συνδυασμούς η μήν, και μήν, *άλλα μήν*, προέρχεται δε από το Ι.Ε. *sma- «πράγματι», πβ. σανσκρ. sma «βεβαίως». Ομόρρ. μά (ομο-τικό, βλ. λ.). Το μόριο μν χρησιμοποιήθηκε παράλληλως προς το μήν, όπως συνέβη και με τα μόρια δε και δῆ, προκειμένου να εκφράσει καταφατική έμφαση. Ήδη στον Όμηρο απαντά η ισχυρή αντιθετική σύνδεση μέν... δε, λειτουργία που διατηρήθηκε και στη Ν. Ελληνική]. **Μένανδρος** (ο) {-ου κ. -άνδρου} 1. αρχαίος Αθηναίος κομικός ποιητής (342-290 π.Χ.), εκπρόσωπος τής Νέας Κωμωδίας 2. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < μένω + *-άνδρος* < άνήρ, *άνδρός*, πβ. κ. *Μενέ-λαος*, *Μέν-ιππος*, *Μενέ-ξενος*]. **μενδελισμός** κ. μεντελισμός (ο) ΒΙΟΛ. η θεωρία που εξηγεί τον γενετικό μηχανισμό τής κληρονομικότητας με βάση τους νόμους τού Μέντελ.

[ETYM. Μεταφορά τού αγγλ. Mendelism, από το όνομα τού Αυστριακού βιολόγου G. J. Mendel (1822-84), που καθόρισε τους βασικούς νόμους τής γενετικής], **μένεα** (τα) [αρχ.] στη φρ. *πνέω μένεα* βλ. λ. *μένος*. **Μενέλαος** (ο) {-ου κ. -άου} 1. ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς τής Σπάρτης, αδελφός τού Αγαμέμνονα και σύζυγος τής ωραίας Ελένης 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < Μένε- (< μένω) + *λαός*]. **μενεξεδένιος**, -ια, -ιο 1. (λογοτ.) αυτός που έχει το χρώμα των μενεξέδων: ~ *σούρουπο* | *δειλινό* | *σύννεφο* ΣΥΝ. *μοβ*, *ιώδης* 2. αυτός που αποτελείται από μενεξέδες: ~ *μπουκέτο* | *στεφάνι*. **μενεξέδης**, -ιά, -ί κ. **μενεξέλης** 1. αυτός που έχει το χρώμα τού μενεξέ ΣΥΝ. *μοβ*, *βιολετής*, *ιώδης* 2. **μενεξέδι** / **μενεξέλι** (το) το ίδιο το χρώμα^ του μενεξέ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*. **μενεξές** (ο) {μενεξέδες} 1. το ποδές αρωματικό φυτό που ξεχωρίζει για τα μικρά μοβ άνθη του ΣΥΝ. *βιολέτα*, *ιο(ν)* 2. (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού ΣΥΝ. *βιολέτα*, *ιο(ν)*. [ETYM < τουρκ. menekse]. **μενεστρέλος** (ο) ο *πλανόδιος επαγγελματίας διασκεδαστής* (τραγουδιστής, θαυματοποιός, ακροβάτης, θεατρίνος, παραμυθάς κ.λπ.) στη Δ. Ευρώπη τού Μεσαίωνα και τής Αναγέννησης. [ETYM. < ιταλ. menestrello < μτν. λατ. ministerialis < λατ. minister «πληρέτης, βοηθός»]. **μενετός**, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που μπορεί να περιμένει, υπομονετικός: μόνο στη ΦΡ. *οι καιροί ου μενετοί* (οί *καιροί ού μενετοί*, Θουκ.

1, 142) οι περιστάσεις δεν περιμένουν να τις εκμεταλλευτούμε, αλλά περνούν γρήγορα.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «πομονητικός, πρόθυμος να περιμένει», < μένω].

μενίρ κ. **μενίρ** (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. μεγάθυμος τοποθετημένος σε όρθια θέση, μεμονωμένος ή ως τμήμα προϊστορικού μνημείου. [ETYM. < γαλλ. menhir < βρετον. menhir «μακριά πέτρα» < men «πέτρα» + hir «μακρύς»].

μένο μόσο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής που υποδεικνύει την εκτέλεση σε τέμπο πιο αργό απ' ό,τι αμέσως προηγούμενος.

[ETYM. < ιταλ. meno mosso «με λιγότερη κίνηση»].

μένος (το) {μένους | αρχ. πληθ. μένεα} η εντονότατα επιθετική διάθεση, η παράφορη οργή: το συμφέρον του είναι να παραμείνει η κατάσταση ως έχει, εξού και το ~ του εναντίον των εκσυγχρονιστών ΦΡ. **πνέω μένεα** (ομηρ. φρ. μένεα πνέοντες) είμαι έντονα εξοργισμένος με κάποιον: πνέει μένεα εναντίον του από τότε που ψήφισε κατά της προαγωγής της.

[ETYM. αρχ. < *μένεω-ος < I.E. *men- σκέπτομαι» (ευρείας διαδόσεως ρίζα, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες), πβ. σανσκρ. mānas- «πνεύμα, θέλημα», dur-mānas- «προβληματισμένος», αρχ. περσ. Haxāmanis (> Αχαμένης), λατ. mens «νοūs, σκέψη» (> ισπ. mente), μονερε «προειδοσία», γερμ. meinen «νομίζω, σκέφτομαι» κ.ά. Ομόρρ. μνήμη, μαν-ία, μάν-τι, μαν-θάνω (> μαθαίνω), αυτό-μα-τος κ.ά. Η λ. μένος αναφερόταν κυρ. στο πνεύμα που ενεργοποιεί κάποιον, καθοδηγώντας τις προθέσεις του, καθώς και τη μαχητική του ορμή].

μενού (το) {άκλ.} 1. η σειρά φαγητών που σερβίρονται σε γεύμα: τι περιλαμβάνει σήμερα το ~; 2. ο κατάλογος των εστιατορίων, στον οποίο αναγράφονται τα προσφερόμενα φαγητά ή οι τιμές τους: βλέπω το ~ · 3. ΤΕΧΝΟΛ. ο κατάλογος των διαθέσιμων επιλογών (προγραμμάτων, λειτουργιών, εντολών κ.λπ.) που εμφανίζονται στην οθόνη ηλεκτρονικής συσκευής (π.χ. υπολογιστή, τηλεόρασης, κινητού τηλεφώνου κ.ά.) για να επιλέξει ο χρήστης ΣΥΝ. κατάλογος | πίνακας επιλογών.

[ETYM. < γαλλ. menu (οπτικό δάνειο), αρχική σημ. «μικρός, αναλυτικός (κατάλογος)», < λατ. minutus «μικρός» < p. minuo «ελαττώνω, μειώνω»].

μενού: ελληνική απόδοση. Η γαλλική λ. **menu** πέρασε σε άλλες γλώσσες (πβ. αγγλ. **menu**) και στην Ελληνική (**μενού**), δηλώνοντας τον «κατάλογο φαγητών που παρασκευάζονται σε ένα εστιατόριο και από τα οποία μπορεί να επιλέξει ο πελάτης». Το γαλλ. menu σήμαινε αρχικά «λεπτομερής κατάλογος», από το γαλλ. menu «μικρός - λεπτομερής», το οποίο προήλθε από το λατ. minutus «μικρός», μτχ. το minuire «σμικρύνω, ελαττώνω». Στην Ελληνική το menu αποδόθηκε (το 1894) ως εδεδηματολόγιο (< εδεδεμα «φαγητό», ομόρρικο του έσθιο «πρώγω» και του εδεδεμα «φαγώσιμα, τρόφιμα») και ως εδεστρίς (1898). Με βάση την αρχ. λ. για το «αγαγητό», η λ. **οψον** (από όπου τα ψώνια < ψώνιο < οψ-ώνιο «τροφήμα που αγοράζονται για φαγητό»), πλάστηκαν οι λ. οψολόγιο (1893), οψοδέλτιο (1889) και οψοκατάλογος (1892), για να αποδώσουν το menu. Αποτέλεσμα: με εξείρεση το εδεδηματολόγιο, λέξη καλοπασαμένη, που χρησιμοποιήθηκε στον γραπτό (λόγιο) λόγο, όλα τα άλλα δεν είχαν απήχηση στο κοινό αίσθημα. Έτσι επικράτησαν η ξενική λ. **μενού** και η ελληνική λ. κατάλογος (ενν. φαγητών).

μενουέτο κ. **μινουέτο** (το) ΜΟΥΣ. 1. παλαιός λαϊκός γαλλικός χορός σε μέτρο τριμερές 3/4, που εξελίχθηκε σε χορό τής αυλής, για να χρησιμοποιηθεί και σε μπαλέτα ή όπερες 2. (συνεκδ.) μουσική που προορίζεται για τον παραπάνω χορό ή γράφεται με ανάλογα χαρακτηριστικά ως τμήμα μεγαλύτερης σύνθεσης.

[ETYM. < ιταλ. minuetto < γαλλ. menuet < υποκ. του menu, βλ. κ. μενού].

μενούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψάρι συγγενές προς τη μαρίδα, στην οποία μοιάζει πολύ· φέρει μαύρη κηλίδα κάτω από την πλευρική γραμμή και μαύρες γραμμώσεις στο κεφάλι.

[ETYM. Αντιδάν., < βεν. menola < λατ. maenula, υποκ. του maena < μτγν. **μαίνη** | αρχ. **μαίνης** «είδος μικρού ψαριού», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. **μαίνωμαι** λόγω των απότομων κινήσεων με τις οποίες το ψάρι αλλάζει πορεία].

μενσεβίκος (ο) ΙΣΤ. το μέλος τής μετριοπαθέστερης πτέρυγας του Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος τής Ρωσίας, η οποία μειοψήφησε στο Β' Συνέδριο το 1903 και υποστήριξε την αξιοποίηση των κοινωβουλευτικών μεθόδων για την κατάκτηση του σοσιαλισμού' σε αντιδιαστολή προς τον μπολσεβίκο. — **μενσεβικισμός** (ο), μενσεβικικός, -ή, -ό κ. μενσεβίκος, -η, -ο.

[ETYM. Μεταφορά του ρωσ. men'shevik < men'she «λιγότερος», επειδή οι μενσεβίκοι αποτελούσαν τη μειοψηφία του Ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος κατά τη διάρκεια της Ρωσικής Επανάστασης].

μέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. αρωματικό ποώδες φυτό με τετράγωνα βλαστούς, αρωματικά φύλλα, μικρά άνθη με λευκό ή ροζ χρώμα, που χρησιμοποιείται στην ποτοποιία, τη ζαχαροπλαστική, την αρωματοποιία και τη φαρμακευτική 2. ηδύποτο ή γλύκισμα με άρωμα των φύλλων του παραπάνω φυτού.

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. menta < λατ. mentha < μτγν. **μίνθη**, αγν. ετύμου, προελλην. δάνειο].

μενταγιόν (το) {άκλ.} κόσμημα που φοριέται στον λαιμό, είναι μεταλλικό, έχει σχήμα συνήθ. ωοειδές, καρδιοσχημο αλλά και στρογγυλό ή τετράγωνο και μπορεί να έχει στο εσωτερικό του φωτογραφία προσφιλούς προσώπου.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. médaille < ιταλ. medaglia < medaglia < μεσν. λατ. medālia < λατ. metallum < αρχ. μέταλλο ν].

μεντελέβιο κ. **μεντελεγέβιο** (το) {μεντελεβίου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Md) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. mendelevium, που ονομάστηκε έτσι προς τιμήν του Ρώσου χημικού και εφευρέτη του περιοδικού πίνακα Dmitri Mendeleev (1834-1907)].

μεντελισμός (ο) → μενδελισμός

μεντεσές (ο) {μεντεσεδες} η μικρή σιδερένια ή ξύλινη άρθρωση (στρόφιγγα), που ενώνει την πόρτα ή το παράθυρο με τις παραστάδες και βοηθεί στο άνοιγμα ή το κλείσιμό τους. [ETYM < τουρκ. mencece < περσ. band-kaSa «μπάρα, ζώνη»].

Μέντιος (ο) 1. ανδρικό όνομα 2. συνήθης ονομασία (κυρ-Μέντιος) όνων σε λαϊκές διηγήσεις. Επίσης (καθημ.) Μέντης. [ETYM. αρχ. κυρ. όν., που εμφανίζει θ. μεν- < I.E. *men-, ρίζα ευρείας διαδόσεως, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες, βλ. λ. μέν-ος, μαν-ία, μάν-τις κ.ά. Η λαϊκή ονομ. όνων είναι μεσν. και ανάγεται στην αρχ. μακεδ. πόλη *Μένδη*, που είχε κόψει νομίσματα με κεφαλή όνου στη μία όψη. Ήδη στο Βυζάντιο υπήρχε η φρ. *μέντειος όνος*].

μέντιου (το) {άκλ.} πρόσωπο που παρουσιάζεται ως μεσολαβητής ανάμεσα στον γήινο και τον υπερφυσικό κόσμο των πνευμάτων, μεταφέροντας τα μηνύματα τους, που αφορούν με προβλήματα τα οποία απασχολούν διάφορους ανθρώπους: *πήγε σε ~, για να της βρει τον άντρα της που έχει χαθεί* ΣΥΝ. πνευματιστής. [ETYM < ιταλ. medium < λατ. medium «μέσος», ουδ. του επίθ. médius «μέσος»].

μεντρεσές (ο) {μεντρεσεδες} μουσολινικό κτήριο συγκεκριμένου αρχιτεκτονικού τύπου, που προορίζεται για εκπαιδευτικούς ή επιστημονικούς σκοπούς (ως ιεροδιάσκαλειο, νοσοκομείο, παρατηρητήριο κ.λπ.). [ETYM < τουρκ. medrese].

Μέντωρ (ο) {Μέντωρ-ος, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. πιστός φίλος του Οδυσσέα το οποίοι τη μορφή έπαιρνε η Αθηνά για να βοηθήσει τον ίδιο ή τον Τηλέμαχο 2. (μετωνυμ.) για πρόσωπο που καθοδηγεί και συμβουλεύει κάποιον, ώστε να κάνει σωστές επιλογές. Επίσης Μέντορας. [ETYM. αρχ. < θ. μεν- (< I.E. *men-, ρίζα ευρείας διαδόσεως, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες, βλ. λ. μέν-ος, μνή-μη, μαν-ία, μάν-τις κ.ά.) + παραγ. επίθημα -τωρ (του δρώντος προσώπου, πβ. *πράκτωρ*)].

μενίρ (το) → μενίρ

μένω ρ. αμετβ. {έμεινα} 1. κατοικώ, διαμένω: *-χρόνια στην Αμερική* || *πού μένεις;* (ποια είναι η διεθύνση σου ή σε ποια περιοχή κατοικείς) || *δεν μένει πια εδώ, άλλαξε σπίτι* || *μένει στην άλλη άκρη τής πόλης* || (+με) ~ *με τους γονείς μου* | *με μια φίλη μου* (συγκατοικώ) || (+σε) ~ *σε έναν φίλο μου* | *σε γνωστή μου οικογένεια* (ως φιλοξενούμενος) || ~ *μόνος μου* (χωρίς συγκατοίκους, οικογένεια κ.λπ.) 2. (α) εξακολουθώ να βρίσκομαι (σε συγκεκριμένο τόπο): *οι στρατιώτες έμειναν στις θέσεις τους* || *οι υπάλληλοι θα μείνουν στο καστήμα μέχρι αργά το βράδυ* || *οι καλεσμένοι έμειναν ως το πρωί* || ~ *μέσα* (ενν. κλεισμένος στο σπίτι μου) (β) εξακολουθώ να βρίσκομαι (σε συγκεκριμένη κατάσταση): ~ *αμετακίνητος* | *σταθερός στις ιδέες μου* || ~ *αμετάσπαστος* | *ασυμβίβαστος* | *η απόφαση έμεινε νεκρό γράμμα* (δεν εφαρμόστηκε) || *έχει μείνει στις αντιλήψεις τής παρασμένης εικοσαετίας* ΣΥΝ. παραμένο ΦΡ. (θα | να) **μείνει ανάμεσα μας** βλ. λ. *ανάμεσα* 3. (εμφατ.) συνεχίζω να είμαι κάπου με τη θέλησή μου, δεν θέλω να φύγω: *δεν πάω πουθενά, εδώ θα μείνω* || ~ *εδώ, μόνο και μόνο για σένα* (για χάρη σου) 4. (αντί για κάποιον ή στη θέση κάποιου) αντικαθιστώ: *μην περιμένεις άδικα στην ουρά- θα μείνω εγώ* (αντί για σένα- ΦΡ. μένω στο **πόδι** (κάποιου) βλ. λ. *πόδι* 5. (για ενέργεια, διαδικασία που δεν ολοκληρώθηκε, +σε) σταματού (σε ορισμένο σημείο): ~ *σε προκαταρκτικές συζητήσεις* | *στην αρχή τής σελίδας* || ~ *στα λόγια* (δεν κάνω πράξη αυτά που λέω) || *με την όρεξη-* ΦΡ. (α) μένω στη μέση δεν προλαβαίνω να ολοκληρώσω κάτι που έχω αρχίσει: *την ώρα που μελετούσα ήρθαν επισκέπτες κι έμεινα στη μέση* (β) μένω (στη *ίδια τάξη*) δεν προβιβάζομαι στην επόμενη τάξη (γ) μένω μετεξεταστέος υποχρεώνομαι να δώσω ξανά εξετάσεις, προκειμένου να προβιβαστώ (δ) μένω ως έχω παραμένο αμετάβλητος, δεν αλλάζω: *η διατύπωση ως μείνει ως έχει* || *τα δεδομένα μένουν ως είχαν* (ε) μένω πίσω (ι) δεν προχωρώ τόσο γρήγορα όσο οι άλλοι, δεν ακολουθώ τον ρυθμό τους: *μη μένεις πίσω, γιατί θα μας χάσεις!* (ii) (μτφ.) περνώ σε μειονεκτική θέση (έναντι άλλων): *η χώρα έμεινε πίσω σε σχέση με την οικονομία των άλλων ευρωπαϊκών κρατών* (στ) **να μείνει** (i) λέγεται για να διακόψει τη συνέχιση προσπάθειας ή συνομιλίας: *να μείνει να σχολία!* (δεν θέλω σχολία) (ii) (γενικότ.) ως έντονη απόρριψη προτάσεως: *θέλεις να συνεργαστούμε; —!* (ζ) (εμφατ.) **να μείνει το βύσσινο!**, έκφραση που δηλώνει άρνηση ή απροθυμία κάποιου να κάνει κάτι ΣΥΝ. να μου λείπει (η) **ταύτα και μένω** (ζωτά *περιμένω*) σε περιπτώσεις που δεν έχουμε να προσθέσουμε κάτι περισσότερο από αυτό που ήδη έχουμε πει 6. σε φράσεις που δηλώνουν αναποφασιστικότητα, αδράνεια, απραξία: ~ *με σταυρωμένα χέρια* | *θεατής τής κατάστασης!* *έξω απ' τον χορό* (δεν συμμετέχω στην ενεργό δράση, αδράνω) 7. (+από) πάνω να έχω κάτι, έξιμενο: *το αυτοκίνητο έμεινε από βενζίνη στα μέσα του δρόμου* || *έξιμενο από λάστιχο της λεωφόρου* || *έμεινα από λεφτά* 8. δεν σημειώνω πρόοδο: *έμεινε στάσιμος ως προς την επαγγελματική του εξέλιξη* 9. περιέρχομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση: *έμεινε ορφανός από μάνα και πατέρα* || ~ *ταπί* | *στον άσο* | *πανί με πανί* | *στην ψάθα* | *νησιτικός* || ~ *έγκυος* || *έμεινε ανάπληρος-* ΦΡ. (α) μένω έξω || **εκτός νυμφώνος** δεν συμπεριλαμβάνομαι κάπου, αποκλείομαι από κάπου (β) μένω στο *ράφι* μένω ανύπαντρος (συνήθ. για γυναίκα) (γ) μένω **μουκάλια** βλ. λ. *μουκάλια*

λα (δ) μένω στους **πέντε δρόμους** καταλήγω ἡ μὴ ἔχω τίποτα, να ζω σε μεγάλη φτώχεια 10. (+με) για την κατάσταση στην οποία κατέληξε να βρεθεί (κάποιος): **μείναιme όλοι με την εντύπωση ότι πρόκειται περί εξαιρετικού ανθρώπου** || **τελικά έμεινα με την απορία για τον ρόλο του σ' αυτή την υπόθεση** || **έμεινε με το παρτίμπο από τη συμπεριφορά του** || **η ομάδα μας έλασε, αλλά μείναι με την ικανοποίηση της ωραίας εμφάνισής-φρ.** (α) μένω με **τη γλώσσα στο στόμα** απογοητεύομαι λόγω διαψεύσεως των ελπίδων μου (β) μένω στα **κρύα του λουτρού** διαφεύδονται οι προσδοκίες μου τη στιγμή που είχα αρχίσει να πιστεύω ότι θα εκπληρωθούν: **είχε ετοιμάσει τα πάντα για τις διακοπές, αλλά την τελευταία στιγμή ανακλήθηκαν οι άδειες και έμεινε στα κρύα του λουτρού** (γ) μένω **αμανάτι** βλ. λ. αμανάτι 11. εξακολουθώ να υπάρχω, διασώζομαι: **όσο μείνω από τη σφαγή, κατέφυγα στα βουνά** || **δεν έμεινε τίποτα όρθιο από τον βομβαρδισμό** || **δεν έμεινε πέτρα πάνω σε πέτρα** (για ολοκληρωτική καταστροφή· βλ. κ. λ. λίθος) ΣΥΝ. απομένω 12. (μτφ.) διατηρούμαι στον χρόνο· επιβιώνω, διασώζομαι: ~ ζωντανός || - στην ιστορία || **όλα χάνονται και τίποτα δεν μένει** || «οι κυβερνητικές πέφτονται, με η αγάπη μένει» (τραγ.) || **λέγε, λέγε, κάτι θα μείνει** (για τη συκοφάντηση κάποιου) 13. περισεύω: **έμεινε φαγητό από χθες** || **είχαν μείνει ψίχουλα πάνω στο τραπέζι** || **δεν του μένει χρόνος να δει την οικογένειά του** || **δεν μένει τίποτε από τα λεφτά που παίρνωμε**- ΦΡ. **η κακία θα σου μείνει!** σε κακόβολο άνθρωπο, για να του δείξουμε ότι δεν πρόκειται να έχει στη ζωή του τίποτε καλό όσο συμπεριφέρεται με κακία 14. (τρίτο-πρόσ. **μείνει**) υπολείπεται για την ολοκλήρωση μιας υπόθεσης: **το μόνο που μας μένει, είναι να ξεσηκωθούμε** || **τίποτε άλλο δεν μένει, παρά να πολεμήσουμε** 15. για κάτι που εντοπίζεται ως ήχος ή υπόλειμμα: **έμειναν λεκέδες στο ποκάμισο** || **έμεινε κατακάθι από τον καφέ** 16. (μτφ. για κατόλουτο από κάτι που συνέβη) **τόσο παρελθόν:** αυτή η φοβία **του έχει μείνει από την παιδική του ηλικία** || **από τις δοσοληψίες που είχε με τους κατακτητές του έμεινε η ρεσισιά τού δούσιλου** || **τον φώναξαν όλοι «Ράμπο» και τελικά του έμεινε** 17. (α) (σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη έκπληξη, απορία ή θαυμασμό): ~ **έκπληκτος** | **έκθαμβος** | **μάρμαρο** | **κόκκαλο** | **κόγκελο** | **σύζυλος** | **ξερός** | **με το στόμα ανοιχτό** | **στηλίχ αλάτος** | **ενός** | **άναυδος** (β) (ο αορ. έμεινα-εκφραστ.) αισθάνομαι μεγάλη έκπληξη, δεν μπορούσα να αντιδράσω από την έκπληξη: **όταν άνοιξα τη βαλίτσα και είδα ότι ήταν γεμάτη λεφτά, ~!** 18. (για περιουσιακά στοιχεία) καταλήγω σε κάποιον (λ.χ. ως κληρονομιά): **όλη του η περιουσία έμεινε σ' αυτήν, όταν πέθανε** || **όλα μας τα υπάρχοντα θα μείνουν στο ίδρυμα** 19. (εκφραστ.) **πεθαίνει** ξαφνικά: **έπαθε συγκοπή και έμεινε επί τόπου**- ΦΡ. (α) **μείνω στον τόπο** | **ξερός** | **σέκας** **πεθαίνω** ακυριαία (β) **μείνω στα χέρια (κάποιου)** (i) **πεθαίνω** ξαφνικά απροστά σε κάποιον: **είχε χλωμιάσει τόσο, που νόμισα ότι θα μας μείνει στα χέρια** (ii) για κάτι που χαλάει την ώρα που το χρησιμοποιούμε. <* ΣΧΟΛΙΟ λ. αναμένω, **πεθαίνω**.

[ETYM. αρχ. < I.E. *men- «μείνω, παραμένω», πβ. σανσκρ. mamandhi «μείνει!» (προστ.), āpamam «μείνω (ακίνητος)», αρχ. περσ. man- «μείνω, περιμένω», λατ. manēo, mansio «σπίτι» (> γαλλ. maison) κ.ά. Ομόρρ. **μον-ή, μόν-μος, μενε-τός** κ.ά.].

μένω: σύνθετα. Η ήδη αρχαία λ. μένω ανέπτυξε μια ενδιαφέρουσα σειρά σημασιών και συνθέτων ή παραγώνων λέξεων, που τις δηλώνουν. Η βασική σημασία του ήταν και παραμένει «βρίσκομαι σε συγκεκριμένο χώρο | θέση» (**θα μείνω στο γραφείο για μισή ώρα ακόμη**). Από αυτήν προήλθαν τρεις σημασιακές ομάδες: (α) «βρίσκομαι μόνιμα ή προσωρινά κάπου, κατοικώ, ζω» (μείνω - μο νή, διαμείνω - διαμονή, παραμένω - παραμονή) (β) «βρίσκομαι κά που για να συναντησω, να δω κάποιον/κάτω» (περιμένω, αναμένω - αναμονή, προσμένω - προσμονή), ενδεχομένως χωρίς αποτέλεσμα (απομένω, ξεμένω) (γ) «εξακολουθώ να βρίσκομαι κάπου, δεν μετακινούμαι από θέση που έχω πάρει» (επιμένω - επιμονή, εμ μένω - εμμονή): ειδικότερα, το παράγωγο μόνη από τη σημ. «τόπος διαμονής» πέρασε στη σημ. «μοναστήρι», αφού παρασυνδέθηκε και με τις λ. **μόνος, μοναχός**. Τα διαμείνω | διαμονή σήμαναν «βρίσκομαι κάπου συνεχώς, κατοικώ, ζω» (τόπος διαμονής = τόπος κατοικίας), ενώ τα παραμένω | **παραμονή** «βρίσκομαι κάπου για ένα διάστημα» (**άδεια παραμονής**). → **αναμένω**

Μεξικό (το) (ισπ. Estados Unidos Mexicanos = Ηνωμένες Μεξικανικές Πολιτείες) κράτος στο Ν. τμήμα της Β. Αμερικής με πρωτεύουσα την πόλη του Μεξικού, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το νέο πέσο Μεξικού. — Μεξικανός κ. (καθμ.) Μεξικάνος (ο), Μεξικανή κ. (καθμ.) Μεξικάνη (η), μεξικανικός, -ή, -ό κ. (καθμ.) μεξικάνικος, -ή, -ο. [ETYM. < ισπ. Mexico | Méjico < Mexicas, ονομασία αζτεκικής φυλής, πθ. Metztlixihtlioco «στο μέσον της σεληνής» (γλώσσα Ναχουάτλ)].

μέρα (η) → ημέρα

μεράκι (το) → μοιράδι

μεράκι (το) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) 1. η έντονη επιθυμία, ο πόθος 2. (συνεκδ.) η λύπη που προκαλείται από απραγματοποίητη έντονη επιθυμία: **το 'χω ~ ν' αποκτήσω δική μου βάρκα** || **του μείνει το ~ που δεν είχε καθόλου ταξιδέψει στο εξωτερικό** ΣΥΝ. κημίς 3. το να κάνει κανείς με απόλαυση, με διάθεση καλλιτέχνη, το να βάζει κανείς την ψυχή του σε αυτό: **έπιπλα φτιαγμένα με ~ φρ. είμαι στα μεράκια μου** || **έχω τα μεράκια μου** είμαι στα κέφια μου, έχω διάθεση να διασκεδάσω: **ήπια λίγο παραπάνω απόψε, γιατί ήταν στα μεράκια του**. ΣΧΟΛΙΟ λ. γλέντι. [ETYM. < τουρκ. merak].

μερακλήδικος, -η, -ο (εκφραστ.) 1. φτιαγμένος με μεράκι: ~ **καφές**

ΣΥΝ. καλοφτιαγμένος, καλοδουλεμένος 2. αυτός που είναι γεμάτος συναισθηματικότητα και προκαλεί το κέφι: ~ **τραγουδι**. — μερακλή-δικα επίρρ.

μερακλής (ο) {μερακλήδες}, **μερακλού** (η) {μερακλούδες} (εκφραστ.) 1. πρόσωπο που του αρέσουν τα ωραία και καλοφτιαγμένα (με μεράκι) πράγματα, που απολαμβάνει τα ωραία: **στο μαγαζί του σίχναζαν οι ~ της περιοχής, που ήζεραν να εκτιμούν τους καλούς μεζέδες** || «**όποιος δεν είναι ~, του πρέπει να πεθάνει** | **γιατί σε τούτο τον ντουινα τζάμπα τον τόπο πιάνει**» (λαϊκό δίστιχο) 2. αυτός που κάνει κάτι με καλαισθησία, με γούστο: **είναι ~ στη δουλειά του, θέλει να φτιάχνει τα πάντα στην εντέλεια**. [ETYM. < τουρκ. meraklı < merak].

μερακλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεράκλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) μεράκι, τον κάνω να έχει κέφι, συναισθηματική έξαρση: **τον μεράκλωσαν τα παλιά ρεμπέτικα που τραγουδούσε η παρέα του** ♦ 2. (αμετβ.) φτάνω σε κέφι: **μεράκλωσε** | **με-ρακλώθηκε με το τραγουδι και το κρασί** | **άρχισε να χορεύει**. — **με-ράκλωμα** (το).

μεραρχία (η) {μεραρχιών} ΣΤΡΑΤ. οργανική μεγάλη μονάδα τού Στρατού Ήερως, η οποία περιλαμβάνει μονάδες όλων των όπλων (πεζικό, μηχανικό, θεωρακισμένα κ.λπ.), των σωμάτων και των υπηρεσιών, ώστε να έχει αυτοτέλεια. — μεραρχιακός, -ή, -ό. [ETYM. μτγν. < μεράρχης «κυβερνητής επαρχίας - διοικητής σώματος 2.000 ανδρών» < μέρος + -άρχης < άρχω].

μεράρχος (ο) {μεράρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής μεραρχίας, που φέρει συνήθ. τον βαθμό τού υποστρατήγου. ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρώνια**. [ETYM. < μτγν. μεράρχης (με μεταπλασμό κατά τα σύνθετα σε -άρχος, π.χ. ταζί-άρχος, ναύ-άρχος κ.ά.)].

μερικό (το) → **μερτικό**

μερεμέτι (το) {μερεμετιού | -ιών} 1. η μικροεπισκευή σε χαλασμένο τμήμα (οικοδομικό, σπιτιού, σκάφους κ.λπ.): ο **τοίχος θέλει λίγο**-2. (μτφ.) ο ξυλοδαρμός-ΦΡ. **σουλτάν μερεμέτι** ο άγριος ξυλοδαρμός. [ETYM. < τουρκ. meremet].

μερεμετιζώ κ. **μερεμετιάζω** ρ. μετβ. {μερεμετίσα} 1. επισκευάζω (τμήμα οικοδομικό, σπιτιού, σκάφους κ.λπ.) ΣΥΝ. επιδιορθώνω 2. (μτφ.) δέρνω κάποιον. — μερεμετισμά κ. **μερεμετίσμα** (το).

μερεύω ρ. → **ημερεύω**

-μερίς, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που: 1. αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό μερών: **πολυμερής χημική ένωση** || **πολυμερής μόρφωση** 2. πραγματοποιείται με τη συμπαράξη συγκεκριμένων αριθμού μερών: **διμερής συμφωνία**.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ες.

[ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. **τρι-μερής, τετρα-μερής**), που προέρχεται από το ουσ. **μέρος** (βλ. λ.).]

μερί (το) {μερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. ο μέρδος (βλ. λ.) 2. **μεριά** (τα) (α) οι λαγόνες και το μεταξύ αυτών τμήμα τού σώματος ΣΥΝ. γλουτοί (β) NAYT. ο δύο πλευρές της πρύμνης. [ETYM. < μεσν. **μερί(ο)ν** < μτγν. **μυρίον**, υποκ. τού αρχ. **μυρός** (βλ. λ.)].

μεριά (η) 1. (καθμ.) η θέση, το μέρος: **βρήκα μια ήσυχη ~, για να συζητήσουμε απερίσπαστοι**-ΦΡ. (α) **σε μια μεριά** (μεσν. φρ. είς μίαν με-ρέαν) **κάπου** **παραμερα**: **βάλε τα ψώνια σου ~, να μην τα έχωμε μες στη μέση** (β) **σε καλή μεριά!** (ευχέτ.) για τη σωστή χρήση χρημάτων που μόλις αποκτήθηκαν: **ο ταμίας, αφού του έδωσε τα λεφτά που κέρδισε στο ΛΟΤΤΟ, του ευχήθηκε: «άντε και ~!»** (γ) **να σε είχα από μια μεριά να...** | **να 'σου ν από μια μεριά να...** σε αφήρηση, για να δείξουμε ότι άξιζε να έβλεπε κάποιος κάτι που έγινε (είτε επειδή ήταν διασκεδαστικό είτε επειδή είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για κάποιον): **να σε είχα από μια μεριά να βλέπες πώς τσακόνονταν για την κληρονομιά!** 2. το συγκεκριμένο μέρος ενός τόπου: **έμειναν στην επάνω ~ του χειριού** || **έπρεπε να περίσει από την επάνω ~ τού δρόμου**

• 3. η πλευρά: **καλή | ανάποδη - υφάσματος** || **μας έχουν περικυκλώσει απ'όλες τις ~** ■ ΦΡ. (α) **από τη μια μεριά... από την άλλη μεριά** αφε νός... αφετέρου (β) **από την άλλη μεριά** (μεσν. φρ.) **εξ'άλλου: είναι σί γουρα** **αναστασιατικός ο ρόλος της τεχνολογίας στη σύγχρονη ζωή** ~, είναι ανησυχητική η χρήση της για **πολεμικούς σκοπούς** (γ) **από τη μεριά μου** (μεσν. φρ.) σε ό,τι με αφορά: ~ **έκανα ότι περνούσε από το χέρι μου, για να βοηθήσω** 4. η φόρτιση ζώου από το ένα μέρος-ΦΡ. **το 'χαμέ μεριά, το κάναμε φόρτωμα** δεν μας έφτανε το ένα κακό, μας βρήκε και άλλο (κυρίως όταν κάτι μας ενοχλεί).

[ETYM. μεσν. < **μερέα** < αρχ. **μέρος**].

μεριάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μερίασα} ♦ 1. (αμετβ.) **κάνω** **πέρα, μετακινούμαι** από τον τόπο μου, **παραμερίζω: «μέριασε, βράχε, να διαβός»** (Α. Βαλαωρίτης) ♦ 2. (μετβ.) **μετακινώ, παραμερίζω, απομακρύνω**.

μεριά (η) 1. το τμήμα συνόλου: **μία ~ τού λαού αντιδρά στα οικονομικά μέτρα της κυβέρνησης** || ~ **της κοινωνίας** | **της κοινής γνώμης** || - **εστιατόριον** || **κανονική** ~ ΣΥΝ. μέρος, κομμάτι 2. (συνήθ. ειδικότ.) η ποσότητα φαγητού που αναλογεί σε ένα άτομο: **μία ~ κοτόπουλο | τηγανητές πατάτες**-ΦΡ. (α) **η μεριά τού λέοντος** βλ. λ. λέ'ων (β) **μεριά εστιατόριον** ποσότητα φαγητού ίση με αυτή που προσφέρεται συνήθ. σε εστιατόριο (γ) **μισή μεριά** ως χαρακτηρισμός για μικρόσωμο άνθρωπο • 3. ΟΙΚΟΝ. ο ειδικός λογαριασμός που αφορά σε ορισμένο πρόσωπο ή εμπόρευμα, τα οποία καταγράφονται σε συγκεκριμένη σελίδα του βιβλίου, που λέγεται «καθολικό» • 4. **οικονομική μεριά** (α) η οικογενειακή κατάσταση δημότη, όπως έχει καταγραφεί στα δημοτολόγια (β) η ακίνητη περιουσία οικογένειας, όπως έχει καταγραφεί στα βιβλία μεταγραφών υποθηκοφυλακείου. — (υποκ.) **μεριδούλα** κ. **μεριδίτσα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. **μοίρα**. [ETYM. < αρχ. **μερίς**, -ίδος < μέρος (βλ. λ.)].

μερίδιο (το) {μερίδι-ου | -ων} 1. το μικρό μέρος συνόλου: ~ της δια-

φημιστικής πίτας || η ελληνική περιφέρεια έχει κάθε δικαίωμα να διεκδικεί - στον πολιτικό || του αποδίδει το μεγαλύτερο ~ ευθύνης 2. (συνήθ. ἰδικότ.) το μέρος από αγαθά (χρήματα κ.λπ.) που αναλογεί σε κάποιον: ~ κληρονομιάς | περιουσίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. μοίρα. [ETYM_ < μτρν. μερίδιον, υποκ. του αρχ. μερίς (βλ.λ.).] **μεριδιούχος**, -ος, -ο [1833] αυτός που έχει ή δικαιούται να έχει μερίδιο ΣΥΝ. μέτοχος [ETYM_ < μερίδιο + -ούχος < έχω]. **μερίζω** ρ. μετβ. {μέρις-α, -της, -μένος} (λόγ.) χωρίζω, διαιρώ σε μερίδια ΑΝΤ. συνενώνω, συνδέω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μοιράζω. [ETYM_ αρχ. < μερίς (βλ.λ.).] **μερικέω** ρ. μετβ. [μτρν.] {μερικέω-σα, -θηκα} (λόγ.) εξετάζω (γενικό θέμα) περιορίζοντας το σε μερικά μόνο σημεία ΣΥΝ. εξειδικεύω ΑΝΤ. γενικεύω, καθολικεύω. — **μερικέωση** (η) [1805]. **μερικός**, -ή, -ό 1. (στον πληθ.) για να δηλωθεί ένας μικρός αριθμός (προσώπων, πραγμάτων κ.λπ.), που δεν ορίζονται πιο συγκεκριμένα: από αύριο θα λείγω για ~ μέρες (λίγες ημέρες, χωρίς να προσδιορίζονται ακριβώς πόσες) || δεν θα αλλάζω εγώ την πολιτική μου, επειδή το θέλουν μερικοί! (κάποιοι που δεν κατονομάζονται και δεν είναι πολλοί) ΣΥΝ. κάποιος ΑΝΤ. όλο-ΦΡ. **μερικοί-μερικοί** κάποιιοι που δεν θέλουμε να κατονομάσουμε: «ο Αλέξης είναι πραγματικός φίλος και πάντα πρόθυμος να σε βοηθήσει, όχι όπως ~», είπε κοιτώντας με νόημα τον Κώστα (υπονοώντας ότι ο Κώστας δεν είναι πραγματικός φίλος) 2. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μόνο εν μέρει, που δεν έχει ολοκληρωτικό χαρακτήρα: ~ αναπνοή | επιτυχία | έκλειψη ηλίου | επίτευξη στόχων | καταστροφή | ιδιωτικοποίηση ΑΝΤ. πλήρικός, (συν)-ολικός, πλήρης, ολοκληρωτικός. ΦΡ. **μερική απασχόληση** η επαγγελματική απασχόληση με ωλόριο μικρότερο από το καθιερωμένο ή το συνηθισμένο ΣΥΝ. ημιαπασχόληση.

[ETYM_ μτρν. < αρχ. μέρος. Η φρ. μερική απασχόληση αποδίδει το αγγλ. part-time job]. **μερικοτήτων** (η) [1761] {μερικοτήτων} 1. η ιδιότητα του να είναι κάτι επιμέρους, μερικό τμήμα συνόλου ΑΝΤ. καθολικότητα, συνολικότητα 2. **μερικοτήτες** (οι) οι ειδικές λεπτομέρειες θέματος. **μερικός** επίρρ. [μτρν.] (λόγ.) σε ένα μέρος από το σύνολο, όχι εξ ολοκλήρου: η βλάβη αποκαταστάθηκε ~ || η έκθεση καλύπτει το θέμα ~ ΣΥΝ. εν μέρει ΑΝΤ. πλήρως, ολοκληρωτικά. **μέριμνα** (η) {μερίμνας} 1. το ενδιαφέρον, η φροντίδα για (κάποιον/ κάτι): **ιατρική** | υγειονομική | κοινωνική | ειδική | κρατική ~ ΦΡ. **με-ρίμνη (κάποιου)** (μερίμνη) με την επιμέλεια, τη φροντίδα, την έγνοια ή την καθοδήγηση (κάποιου): ~ σας, κύριε ανθυπολοχαγέ, να οδηγηθούν οι στρατιώτες μπροστά στο διοικητήριο! 2. ΝΟΜ. **γονική μέριμνα** το δικαίωμα το οποίο αποτελεί συγχρόνως και υποχρέωση των γονέων να ασκούν την επιμέλεια των παιδιών τους. [ETYM_ αρχ. < μερί-ι-μνα < *μερί-ι-μα | *μερί-ι-μν (με φωνέν στην τριζέως -ι) < I.E. *smer- «θυμιόμαι, σκέπτομαι», πβ. sanskr. smārti, arm. morfok' «φροντίδα», λατ. me-mor-ia «μνήμη» (> γαλλ. mémoire) κ.ά. Ομόρρ. **ίμερος** (< *si-smer-, βλ. λ.), πθ. κ. **μέρ-ος, μοίρα** κ.ά.). **μεριμνώ** ρ. μετβ. (+να) κ. αμετβ. (+για) [+ώστε] [αρχ.] {μεριμνάς... | μερίμνησα} φροντίζω, δείχνω έμπρακτο ενδιαφέρον: ο σύλλογος μεριμνούσε για τις χήρες και τα ορφανά || ο Ο.Η.Ε. μεριμνά να μεταφερθούν οι πρόσφυγες με ασφάλεια σε ειδικά στρατόπεδα || το κράτος μεριμνά, ώστε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα των ναρκωτικών ΣΥΝ. νοιάζομαι, προσέχω ΑΝΤ. παραμελώ, παραβλέπω. **μερινός** (το) {άκλ.} 1. πρόβατο συγκεκριμένου τύπου, πολύ διαδεδομένο σε όλο τον κόσμο, που χαρακτηρίζεται από το άθροισμα λευκό μαλλί του 2. (συνεκδ.) το μαλλί ή το ύφασμα που έχει κατασκευαστεί από το μαλλί των παραπάνω προβάτων. [ETYM_ < γαλλ. mérinos (οπτικό δάνειο) < ισπ. merinos, από το όνομα βερβερικής φυλής, η οποία εξέτρεφε τα ποικιλία προβάτων που δίνει το συγκεκριμένο είδος μαλλιού]. **μέρισμα** (το) {μερίσι-ατος | -ατα, -άτων} 1. (λόγ.) το μερίδιο (βλ.λ.) 2. ΟΙΚΟΝ. το ποσό που καταβάλλεται από τα κέρδη ανώνυμης εταιρείας σ^ς κάθε μέτοχο: **προσοχή** | **συμπληρωματικό** | **τελικό** | **πλασματικό** | **πρόσθετο** | **προνομιούχο** | **αζήτητο** | **ανείσπρακτο** ~ || **ένταγμα πληρωμής μερίσματος**.

[ETYM_ μτρν., αρχική σμ. «μέρος συνόλου», < αρχ. μερίζω. ο οικον. όρ. αποδίδει το γαλλ. dividende]. **μερισματοπώδεια** (η) [1833] {-ης κ. -είσεως | -είσεις, -είσεων} ΟΙΚΟΝ. η απόδειξη εισπράξεως που συνάπτεται σε κάθε μετοχή, με βάση την οποία καταβάλλεται το μερίσμα που αναλογεί στη μετοχή αυτή, καθώς και όποιο άλλο δικαίωμα απορρέει από την κατοχή της μετοχής ΣΥΝ. μερισματογράφος, κουπόνι ομολογίας. **μερισματούχος** (ο/η) πρόσωπο που έχει μερίδιο, μερίσμα ΣΥΝ. μέτοχος.

[ETYM_ < **μέρισμα** + -ούχος < έχω]. **μερισμός** (ο) [αρχ.] (λόγ.) 1. το μοίρασμα, η διανομή: ~ εργασίας | **καθηκόντων** ΣΥΝ. κατανομή, καταμερισμός, διαίρεση ΑΝΤ. ένωση, συνένωση 2. ΜΑθ. η διαίρεση σε μέρη ανάλογα. **μεριστικός**, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον μερισμό 2. αυτός που είναι ικανός, κατάλληλος να μερίζει, να μοιράζει. **μερκαντιλισμός** (ο) ΟΙΚΟΝ. η εμποροκρατία (βλ.λ.). [ETYM_ Μεταφορά, του γαλλ. mercantilisme < mercantile < ιταλ. mercantile < mercante «εμπορός» < λατ. mercans, μτρ. τ. του p. mercor «αγοράζω, εμπορεύομαι» < merc «εμπόρευμα». **Μερκούριος** (ο) {Μερκούριου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. αερικό όλοιομα. Επίσης (καθμ.). **Μερκούρης**. [ETYM_ μτρν. κύρ. όν. < λατ. Mercurius, ρωμαϊκός θεός του εμπορίου ταυτιζόμενος με τον Ερμή, που πθ. συνδ. με το λατ. merc, -eis «εμπόρευμα». Κατ' άλλη άποψη, το όν. είναι ετρουσκικής αρχής].

μερμηγκας (ο) → **μυρμήγκι**
μερμηγκι (το) → **μυρμήγκι**
μεροδουλεύει (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που εργάζεται με το μεροκάματο, με ημερομίσθιο ΣΥΝ. μεροκαματιάρης. Επίσης **μεροδούλης**.
μεροδούλι (το) {χωρ. γεν.} 1. η ημερήσια εργασία ΣΥΝ. μεροκάματο 2. (συνεκδ.) η αμοιβή της ημερήσιας εργασίας ΣΥΝ. ημερομίσθιο-ΦΡ. **μεροδούλι-μεροφά** για να δηλωθεί ότι το ημερομίσθιο μόλις που αρκεί για τα έξοδα συντήρησης του εργαζομένου, χωρίς να τον επιτρέπει αποταμίευση ή δαπάνες για πρόσθετα αγαθά. [ETYM. < **μέρα** + **δούλι** (< δουλεύω), κατ' αναλογία προς το **μεροφά** (βλ.λ.)].

μεροκαματιάρης (ο) {μεροκαματιάρηδες}, **μεροκαματιαρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που δουλεύει με ημερομίσθιο, που κάνει μεροκάματα. Επίσης μεροκαματιάρισσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. φτώχεια.

μεροκάματο (το) 1. η μισθωτή εργασία μιας ημέρας 2. τα χρήματα που αποφέρει ημερήσια μισθωτή εργασία: *πρέπει να ιδρώσει κανείς, για να βγάλει το ~ του* || *για να βγει το ~ ΣΥΝ. ημερομίσθιο* 3. η ευεργετική ημέρα εργασίας κρατούμενου, η οποία συνυπολογίζεται στην έκταση της ποινής του. [ETYM_ μεσν. < **μεροκάματων** < **μέρα** + **-κάματον** κάματος].

μεροληπτικός, -ή, -ό [1855] 1. αυτός που δεν κρίνει αντικειμενικά, που έχει προκαταλήψεις και κάνει διακρίσεις: ~ **δικαστής** | **καθηγητής** ΣΥΝ. προκαταληπτικός, άδικος ΑΝΤ. αντικειμενικός, δίκαιος 2. αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από αντικειμενικότητα και δικαιοσύνη: *η έκθεση του Στέιτ Ντιπάρτμεντ για το Κυπριακό θεωρήθηκε ~ από την ελληνοκυπριακή πλευρά* || ~ **απόφαση** | **νομοθεσία**. — **μεροληπτικά** επίρρ., **μεροληπτικότητα** (η).

μεροληπτο ρ. αμετβ. [1871] {μεροληπτείς... | μεροληπτήσαι} (+υπερ. | +κατά) 1. σχηματίζω άποψη ή κρίση, εκδηλώνω εύνοια | δυσμενεία όχι με βάση αντικειμενικά κριτήρια και δεδομένα, αλλά με βάση προσωπικές συμπάθειες και ατομιστικά συμφέροντα: *οι διαιτητές μεροληπτούν συχνά υπέρ των ισχυρότερων ομάδων* 2. (ειδικότ.) κρίνω κατηγορούμενο ανεξάρτητα από τα πραγματικά ενοχοποιητικά ή αθωωτικά στοιχεία που τον αφορούν και σε σχέση με προσχηματισμένη κρίση και ετυμολογία. — **μεροληπία** (η) [1819]. [ETYM_ < **μεροληπτής** < **μέρος** + **λήπτης**, απόδ. του γαλλ. prendre le parti].

μερομηνία (τα) {μερομηνιών} ΛΑΟΓΡ. ορισμένες ημέρες, από τη μετεωρολογική παρατήρηση των οποίων προβλέπονται επιμερικά οι καιρικές συνθήκες που θα επικρατήσουν κατά τη διάρκεια του χρόνου-συνήθ. είναι οι πρώτες δώδεκα ημέρες του Αυγούστου. [ETYM; < **μέρα** + **-μηνία** < **μήνας**. Λιγότερο πιθανή είναι η άποψη ότι **μερομηνία** < ***μερο-μηνία** «θυμιόμαι νερά» (< νερά + **-μηνία** < **μήνης** «θυμός»), με την επίδραση της λ. **ημερομηνία**. **μερομηνία** (το) {μεσν.} το χρονικό διάστημα μιας ημέρας και μιας νύχτας, το εικοστετράωρο: **μερόνυχτα** **ολόκληρα** **πάσχιζε** να **τελειώσει** το **βιβλίο** που **έγραφε**. Επίσης **μερομηνία** {μεσν.} {+ιού | -ιών}.

Μερόση (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μία από τις επτά Πλειάδες 2. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα.

[ETYM_ αρχ. κύρ. όν. < **μέρον** «θνητός άνθρωπος, βροτός», λ. που ανάγεται σε αρχ. κύρ. όν. **Μέρον** και στους **Μέροντες**, οι οποίοι κατοικούσαν στην Κω και κατοργάνων από τον ήρωα **Μέροπα**. Η λ. **Μέρον** είναι αφεβ. ετύμου. Το ά συνθ. **μερ-** έχει θεωρηθεί συγγενές προς τη λ. **μέριμνα** ή προς I.E. *mer- «πεθαίνω» (πβ. λατ. morior), καθώς και με τα ρ. **μαρμαίρω** «αστράφτω, λάμπω» (βλ. κ. **μάρμαρο**) και **μάρπατο** «αράξω», άπονεες χωρίς επαρκή ημερήνια. Το β' συνθ. -ογ, αν δεν είναι προέλιξη, καταγωγής, ίσως ανάγεται στο ουσ. δ'ψ«όψη». Αν δεχθούμε τη λογική σύνδεση με I.E. *mer- «πεθαίνω» και όγ, τότε η λ. **ίσως** να δήλωνε «αυτόν που αντικρίζει τον θάνατο»].

μέρος (το) {μέρ-ους | -ή, -ών} 1. το τμήμα συνόλου: *τα ~ του σώματος* || *ένα ~ του μοθού του το καταθέτει στην τράπεζα* || το **πάνω** | **κάτω** ~ της **σελίδας** || *το πρώτο ~ της ταινίας είναι πληκτικό* || **μεγάλο** ~ των **χρημάτων** *έχει ήδη καταναλωθεί* || *το δυσκολότερο ~ της εργασίας* || **συμπληρωματικό** ~ || *κατά ένα (μεγάλο) ~ φέρεις εσύ την ευθύνη* || *η πράξη αυτή αποτελεί ~ ενός σχεδίου* ΣΥΝ. τμήμα, κομμάτι- ΦΡ. **εν μέρει** (εν **μέρει**, μτρν. φρ.) ως έναν περιορισμένο αριθμό, όχι συνολικά. **συμφωνώ** ~ με τις **απόψεις** του || *η συμπεριφορά του είναι ~ δικαιολογημένη* ΑΝΤ. εν όλω, πλήρως, εντελώς 2. το μερίδιο που αναλογεί σε κάποιον: *παίρνει το μεγαλύτερο ~ της πατρικής περιουσίας* 3. (ειδικότ.) καθένα από τα τμήματα με εσωτερική ενότητα, στα οποία χωρίζεται από τον δημιουργό ή τον ερευνητή ένα λογοτεχνικό, θεατρικό ή μουσικό έργο: *στο πρώτο ~ του «Φάουστ» του Γκαίτε κυρίαρχη γυναικεία φουσιονωμία είναι η Μαργαρίτα* || *το τρίτο ~ της συμφωνίας* 4. συγκεκριμένο ποσοστό αναλογίας: *ένα ~ σκόνης προς τρία ~ νερού* • 5. κάθε πρόσωπο σε σχέση με άλλα και ειδικότ. κάθε πλευρά που συμμετέχει σε διαπραγμάτευση, συμφωνία, σύμβαση ή δική: **συμβαλλόμενα** ~ || *τα ενδιαφερόμενα ~ κατέληξαν σε συμβιβαστική λύση ΦΡ. (α) εκ **μέρους** (**κάποιου**) (μεσν. φρ.) εξ ονόματος, κατ' εντολήν (κάποιου), ως αντιπρόσωπος ή με σύσταση (κάποιου): **έρχομαι** | **τηλεφωνώ** ~ **τού κυρίου διευθυντού** (β) **παίρνω** **το μέρος** | **πηγαίνω** **με** **το μέρος** (**κάποιου**) αρχίω να υποστηρίζω (κάποιον), προσχωρώ στην παράταξη, την ιδεολογία, την άποψη ή στα συμφέροντα του: *η μητέρα παίρνει το μέρος του γιου της, όταν τσακώνεται με τον πατέρα του* || *πηγαίνει πάντα με το μέρος του νικητή* (γ) **είμαι** **με** **το μέρος** (**κάποιου**) είμαι οπαδός (κάποιου), τον υποστηρίζω (δ) **αργό μέρος** (**κάποιου**) είναι πλευρά (κάποιου): *δεν υπήρξε μίνηση εις βάρους του από μέρος μου* • 6. ΓΛΩΣΣ. **μέρος του λόγου** (μέρος λόγου, Διον. Θραξ 634, 4) κατηγορία στην οποία κατατάσσονται οι λέξεις μιας γλώσσας με βάση τη μορφολογία ή τον συντακτικό τους ρόλο (λ.χ. ουσιαστικό, επίθετο, ρήμα, επίρρημα κ.λπ.)- ΦΡ. (μτρ.) τι*

μέρος του λόγου είναι; τι είδους άνθρωπος είναι; · 7. (καθημ.) τόπος: η Σαντορίνη είναι ιδανικό - για διακοπές || καταγόμαστε από το ίδιο ~ || πότε θα σε δούμε κατά τα ~ μας; || γυρίζω από ~ σε ~ (περιφέρωμα, τριγυρνάω) · ΦΡ. (α) **προς το μέρος (κάποιου)** με κατεύθυνση τον τόπο, το σημείο, στο οποίο βρίσκεται κάποιος: ήρθε ~ μου (β) **κατά μέρος** ιδιαίτερος, στην άκρη: τον πήρα ~ και του ζήτησα εξηγήσεις || **αφήσαμε ~ τις διαφορές μας, για να αγωνιστούμε από κοινού** (γ) **έχω κατά μέρος** διατηρώ απόθεμα: ~ κάτι οικονομίες (δ) **λαμβάνω | παίρνω μέρος** (+σε) συμμετέχω: ~ σε εξετάσεις | αγώνα | συνέδριο 8. (ευφημ.) η τουαλέτα, το αποχωρητήριο: πάω στο ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. μοιράζω, μοίρα, τουαλέτα.

[ETYM. αρχ. < μείρωμαι «γίνομαι μέτοχος σε κάτι, μοιράζω, χωρίζω» < *(s)mér-jo-mai < I.E. *smēr- «σκέπτομαι, φροντίζω, θυμούμαι», πβ. λατ. merēo «λαμβάνω» (είτε ως μερίδιο είτε ως αμοιβή), memoria «μνήμη» (> γαλλ. mémoire), σανσκρ. smārati «θυμάται» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. **μῶρ-ος** «πεπρωμένος», **μῶρ-ιο(ν)**, **μῶρ-α** (βλ.λ.), **μῶρ-ίζω**, **μῶρ-ις** (-ίδα), **μῶρ-ικός**, **μῶρ-ι-ννα** (βλ.λ.) κ.ά. Η φρ. **λαμβάνω μέρος** είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. prendre part]. **μερούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ημέρα- (υποκ.) από να τον τσιτσιέ ότι μία ημέρα δεν είναι μεγάλο χρονικό διάστημα: μην ανησυχείς άλλο-σε λίγες ~ όλα θα έχουν τελειώσει, **μεροφάι** (το) {χωρ. γεν.} το φαγητό της ημέρας: στη ΦΡ. **μεροδοιλι-μεροφάι** βλ. λ. μεροδοιλι. **μερσεριζέ** επίθ. {άκλ.} (βαμβακερό ύφασμα ή νήμα) που υποβλήθηκε σε κατεργασία μερσερισμού. [ETYM. < γαλλ. mercerisé, βλ. λ. μερσερισμός]. **μερσερισμός** (ο) η φανταστική κατεργασία, που συνίσταται σε εμποτισμό των βαμβακερών νημάτων και υφασμάτων με πυκνό, ψυχρό διάλυμα καυστικής σόδας, ώστε να αποκτήσουν στιλπνότητα. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. mercerisage, από το όνομα του Αγγλου τυποτή βαμβακερών υφασμάτων J. Mercer, ο οποίος το 1844 ανακάλυψε τη μέθοδο κατεργασίας υφασμάτων με καυστική σόδα]. **μερσί** (ως επιφών.) (σπάν. -παλιότ.) ευχαριστώ: -Ορίστε τα ρεστα σας. — [ETYM. < γαλλ. merci < λατ. merces «πληρωμή, μισθός»].

μερσίνα κ. μερσίνη (η) → μερσίνη μερτικό κ. **μερδικό** (το) (λαϊκ.) το μ'ρίδιο που αναλογεί σε κάποιον: πήρε το ~ τον από τη μοιρασιά.

[ETYM. < μεσν. μερτικόν < μινν. μερτικόν, ουδ. του επιθ. μερτικός < αρχ. μερτικός «μέτοχος, δικαιούχος μεριδίου» < μέρος. Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή εκδοχή, το μεσν. μερτικόν < σερβοκρ. mertik < ουγγρ. mertek. ο τ. μερδικόν (μεσν.) από συμφυρμό των λ. μερτικόν και μερδίδιον].

μέρωμα (το) → ημερώνω μερώνω ρ. → ημερώνω μες επίφρ. [μεσν.] μέσα σε: ~ στη νύχτα | στο κρύο | στη ζέση | στη φτώχεια | στην ορφάνια. ΣΧΟΛΙΟ λ. μέσα. μέσα κ. (συννά πριν από την πρόθ. σε) **μες** επίφρ. **1.** για να δηλωθεί το εσωτερικό χώρου ή αντικείμενου, γενικότερ. σε συγκεκριμένα όρια: για δεσ αν έχει γάλα ~ στο ψυγείο || θα μείνεις ~ στο νοσοκομείο, μέχρι να γίνει καλά || ~ στο πλοίο υπάρχουν 50 επιβάτες || τα κλειδιά είναι ~ στην τσάντα μου || το γράμμα είναι ~ στο βιβλίο (ανάμεσα στις σελίδες του βιβλίου) ΣΥΝ. (λόγ.) εντός ΑΝΤ. έξω, (λόγ.) εκτός- ΦΡ. (α) **μέσα στα όρια** βλ. λ. όριο (β) **μέσα μου** (ι) στην ψυχή μου, ενδο-μυχα: νιώθω ~ μεγάλη χαρά || έχει τον διάβολο μέσα της || δεν εκδηλώνει τα συναίσθημα του-τα κρατάει μέσα του (ii) στον οργανισμό μου, στο σώμα μου: νιώθω ένα ριγος | έναν πόνο ~ (γ) **το 'χω μέσα μου** το έχω έμφυτο: δεν φτάνει η εξάσκηση, για να γίνεις μεγάλος μουσικός- πρέπει και να το 'χεις μέσα σου (δ) **από μέσα μου** (μεσν. φρ.) χωρίς να μιλά, νοερά: διαβάζω | λέω ~ **2.** για να δηλωθεί κατεύθυνση ή κίνηση προς το εσωτερικό χώρο ή αντικείμενο: βάζω τα λεφτά ~ στο πορτοφόλι || βάζω τα υλικά ~ στην κατασάραλλα || μπαίνω ~ στο σπίτι | στο αυτοκίνητο | στον κήπο ΣΥΝ. εντός ΑΝΤ. έξω 3. (με άρθρο ως επίθ.) ο εσωτερικός: η ~ πλευρά του τούχου- ΦΡ. **τα | το μέσα** έξω (για ρούχα) με την 'σωτ'ρική πλευρά έξω, ανάποδα: γυρίζω το σακάκι ~ 4. στο σπίτι: σήμερα θα μείνω ~ δεν πάω πουθενά 5. στη φυλακή: τον απείλησε ότι, αν δεν τον δώσει τα λεφτά του που γρωςάει, θα τον βάλει | κλείσει ~ || ήταν ~ 10 χρόνια 6. σε συγκεκριμένη κατάσταση: πέρασαν όλη τους τη ζωή ~ στη φτώχεια 7. σε κείμενο (για το περιεχόμενο κειμένου): η άποψη που αναπτύσσει ~ στο βιβλίο | στο άρθρο του 8. (+από) (α) για να δηλωθεί κίνηση από το εσωτερικό χώρο: έβγαλε ένα χαρτομάντιλο ~ από την τσάντα της (β) διά μέσου: περνά ~ από το φαράγγι || βλέπω τα πράγματα ~ από το πρίσμα της λογικής- ΦΡ. (μυφ.) **μέσ' από τα δόντια μου** βλ. λ. δόντι 9. ανάμεσα: δεν μπορούσα να ξεχωρίσω κανέναν γνωστό ~ σε τόσο κόσμο || το εξοχικό του σπίτι είναι ~ στα πέικα 10. βαθιά: να κοιμηπίσεις, αλλά μην πας πολύ ~! || -Κοιτάξο στο πορτ-μπαγκάζ, αλλά δεν το βρήκα. -Για ψάξε πιο ~! 11. (α) για να δηλωθεί χρονική διάρκεια: μέσα σε δέκα μέρες είχε τελειώσει η δουλειά (β) για να δηλωθεί χρονική στιγμή: θα πάω στα Γιάννενα ~ στον μήνα που μας έρχεται || μας ζήτησε ~ στ' άγια μεσάνια 12. για να δηλωθεί συμμετοχή: είναι κι αυτός ~ στο κόλπο || (οικ. φρ. ως καταφατική απάντηση) -Είσαι να φύγουμε αύριο για Ρόδο; —! ΦΡ. (α) **μέσα ο' όλα** | **μες στα όλα** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που συμμετέχει σε κάθε βασικό τομέα δραστηριότητων, που έχει πολλά και διαφορετικά ενδιαφέροντα: ο Δημήτρης είναι ~ σπουδάζει, ασχολείται με την πολιτική, παίζει σε ομάδα βόλεϊ και μπαίνει και καθαρά! (β) στα μέσα και στα έξω για κάποιον που έχει προσβάσεις σε πολλούς χώρους και πρόσωπα, με ισχύ, που έχει γνωριμίες και μεγάλη επιρροή 13. σε φρ. που δηλώνουν ότι κάποιος αντιλαμβάνεται σωστά κάτι, όπως μέσα έπεσε,

όντως έτσι έγιναν τα πράγματα, όπως μου είπες, συνήθως πέφτει μέσα στις προβλέψεις του, μέσα είσαι, πράγματι ο Γιάννης σου τηλεφώνησε · ΦΡ. (για επιχειρήσεις) **μπαίνω μέσα** έχω περισσότερες ζημιές από κέρδη, έχω παθητικό.

[ETYM. μεσν., από τον πληθ. ουδ. του αρχ. επιθ. μέσος (βλ.λ.). ο συγκατομένος τ. μες | μέσ' προήλθε από τη συνεκφορά με λ. που άρχιζαν από φωνήεν και από σ-].

μέσα - μέσ' - μες - μέσω. Το μέσα αντικατέστησε στη Ν. Ελληνική τα παλαιότερα (αρχαία και λόγια) εν και εντός: μέσα στο σπίτι (= εν τη οίκια - εντός της οικίας). Το μέσα λειτουργεί διττά: ως επίρριμα (τον βρήκαμε μέσα - είναι μέσα) και ως πρόθεση (μέσα στον δωματίο - μέσα στον κήπο - μέσα σε δύο ώρες). Εκτός από τη σημασία «της θέσης σε ορισμένο τόπο» (μέσα στην αυλή) και «της τοποθέτησης σε ορισμένο χρόνο» (μέσα στο 1997), το μέσα μαζί με το από, το μέσ' από, δηλώνει ότι το παλαιότερο διά: Το πηγάδι μεσ' από πολλούς κόπους και βάσανα - Μόνο μεσ' από μια τέτοια διαδικασία μπορεί να κατοχυρωθεί η εγκυρότητα του έργου. Το (λογιότερο) μέσω χρησιμοποιείται επίσης με τη σημ. του διά για τόπο κυρίως, αλλά και για τρόπο: Πηγαίνει εκεί μέσω Κομοτηνής (πβ. ξεν. via) - Το κατόρθωσε μέσω πολλών δυσκολιών. Ως προς την ορθογραφία των μέσα - μέσ' - μες, είναι σωστό να γράφουμε: μέσα στο δωμάτιο - μέσ' από το δωμάτιο - μες στο δωμάτιο, ο τύπος μες, που προήλθε από έκκρουση (έκθλιψη) του -α μπροστά από φωνήεν (μέσ' από...), χρησιμοποιείται χωρίς απόστροφο και χωρίς τόνο (μες) προαιρετικά αντί του μέσα, μπροστά από την πρόθεση σε (στον, στην, στο κ.λπ.): μες στο δωμάτιο - μες στη βροχή (πβ. τα και -κι).

μεσαίων (ο) {μεσαί-οντος, -οντά | -οντες, -όντων} **1.** το πρόσωπο που μεσολάβει, που παρεμβαίνει ΣΥΝ. μεσολαβητής **2.** (συνθ. ειδικότ.) το πρόσωπο που παρεμβαίνει σε αγοραπωλησίες, αγοράζοντας από τον παραγωγό, για να μεταπωλήσει στο καταναλωτικό κοινό: στόχος του συνεταιρισμού ήταν η πώληση των αγροτικών προϊόντων δίχως την αρνητική παρέμβαση μεσαζόντων.

[ETYM. Μτρ. ενεστ. του αρχ. ρ. μεσάζω < μέσος (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

μεσαίος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται στη μέση, που απέχει και από τα δύο άκρα: ~ δάχτυλο | επίπεδο ΣΥΝ. μέσος, μεσιανός, ενδιάμεσος **2.** αυτός που δεν είναι ούτε μεγάλος ούτε μικρός, ούτε πολλός ούτε λίγος: ~ μέγεθος | κοινωνικά στρώματα | εισόδημα | επίπεδο || ο ~ αδέλφος 3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. **μεσαία τάξη** (α) το κοινωνικό στρώμα που βρίσκεται ανάμεσα στην ισχυρότερη και την ασθενέστερη οικονομικά και κοινωνικά τάξη ΣΥΝ. μεσαία στρώματα (β) (ειδικότ. στην καπιταλιστική κοινωνία) η μεταξύ της αστικής και της εργατικής σύνθετη κοινωνική τάξη, με ασαφή θέση ως προς το (μαρξιστικό) σύστημα παραγωγής, κατά κανόνα μη ιδιοκτήτρια των μέσων παραγωγής: έχει σχετική οικονομική ευημερία, με τάσεις διεύρυνσης και ισχυροποίησης στη σύγχρονη αστική κοινωνία, και περιλαμβάνει ελευθερούς επαγγελματίες, εμπόρους, ανώτερους δημοσίου υπαλλήλους, ειδικευμένους τεχνίτες κ.λπ. 4. ΦΥΣ. **μεσαία (κύματα)** (Α.Μ.) τύπος κύματος που διαμορφώνεται από το ηχητικό σήμα και εκπέμπεται από ραδιοφωνικό σταθμό με ενδιάμεσο μήκος κύματος και ενδιάμεση εμβέλεια: εκπέμπει στα ~. [ETYM. < αρχ. μεσαίος < μέσος].

Μεσαίονας (ο) [1829] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΣΤ. η περίοδος της δυτικής ευρωπαϊκής ιστορίας, που κατά κανόνα τοποθετείται ανάμεσα στον 5ο και τον 15ο αλ., δηλ. από την κατάλυση του Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους (5ος αι.) μέχρι την Αναγέννηση (η περίοδος αυτή έχει γίνει συνώνυμη της οπισθοδρόμησης και του σκοταδισμού, επειδή θεωρείται ότι τότε επικράτησε πνευματική στασιμότητα, αυστηρή θεοκρατία με απαγόρευση της έρευνας και της αμοιβώδους, προλήψεως και δεισιδαιμονίας κ.ά. - ωστόσο, αρκετοί ειδικοί μελετητές αμφισβητούν αυτή τη θεωρία του Μεσαίωνα, την οποία αποδοθούν στην άγνοια μας γι' αυτή: ο όρος χρησιμοποιήθηκε και για το Βυζάντιο, ωστόσο αποδείχθηκε από νεότερες έρευνες ότι μεσαιωνία με την παραπάνω σημασία δεν υπήρχε στο Βυζάντιο) ΣΥΝ. σκοτεινοί χρόνοι, Μέσοι Χρόνοι **2.** (μυφ.-μειωτ.) η κατάσταση οπισθοδρόμησης και σκοταδισμού: εκπαιδευτικός ~ επέρχεται με την επάνοδο αυταρχικών μεθόδων στα σχολεία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. moyen âge].

μεσαιών(ας) - μεσαίων - μέσος αιώνας. Η λ. που χρησιμοποιήθηκε αρχικά (αγγλ.) κ.λπ. ήταν το μεσσιών (πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Άδ. Κοραή το 1829, αλλά γράφτηκε έτσι και από άλλους γνωστούς λόγιους, όπως ο Αναστ. Πολυζωίδης, ο Αλεξ. Ρ. Ραγκαβής, ο Κων. Σάβθας, ο Αγγ. Βλάχος κ.ά.). Πλάστηκε δηλ. ένα είδος χαλαρού συνθέτου χωρίς αναβίβαση του τόνου, όπως συμβαίνει στα σύνθετα. Αυτό επισημάνθηκε ήδη στον 19ο αιώνα και άρχισε έκτοτε να χρησιμοποιείται ο (ορθότερος) τύπος μεσαίων (πβ. μακράϊων και τα αρχαία δυσσιών, εβασίων, ισσιών, δολιγαιών). Υπήρχε μάλιστα και η τάση να γραφεί ως δύο λέξεις μέσος αίων. ο Στέφ. Κουμανούδης παρατήρησε σχετικά (λ. Μεσαίων) «[...] Τινές δε μόνον το μέσος αίων εγκρινούσι κατάλληλον, κακόζηλον δέ λέγουσιν το μεσαιών».

μεσαιωνικός, -ή, -ό [1855] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Μεσαίωνα: ~ ιστορία | λογοτεχνία | πύργος | γλώσσα | ναός **2.** (μυφ.-μειωτ.) αυτός που είναι πεπαιωμένος ή οπισθοδρομικός, που θυμίζει εποχές

άγνοιας και βαρβαρότητας: ~ *αντιλήψεις* | *συνθήκες κράτησης των φυλακισμένων* 3. (α) (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την περίοδο από τη δόση του ελληνιστικού κόσμου (περ. 5ος αι.) μέχρι την άλωση της Κωνσταντινούπολης (15ος αι.) (β) ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που τοποθετείται κατά την πρώτη κυρίως και όψιμη βυζαντινή περίοδο (από τον 3ο ή κατ' άλλους 6ο αι. μ.Χ. έως τον 17ο αι.) (συντομ. *μεσν.*).

μεσαιωνισμός (ο) [1856] η τάση για οπισθοδρόμηση, ανελευθερία και βαρβαρότητα.

μεσαιωνοδίφης (ο) [1865] {μεσαιωνοδίφωv} ο ιστορικός που μελετά ζητήματα σχετικά με τη μεσαιωνική περίοδο.

[ETYM. < *μεσαιόνας* + -δίφης < αρχ. διφώ (-άω) «νηλαφά, ερευνά εξονυχιστικά» (αγν. ετύμου)].

μεσάλι (το) {μεσάλ-του | -ιών} (λαϊκ.) 1. το τραπεζομάνηλο 2. πετσέτα τού φαγητού.

[ETYM. *μεσν.* < *μεσάλιον* < *μεσν.* λατ. mensale < mensalis < λατ. mensa «τραπέζι»].

μεσανατολικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη Μέση Ανατολή (βλ. λ. *μέσος*): ~ *κουζίτσα* | *κουζίνα* 2. **μεσανατολικό** (το) (α) το σύνθετο ζήτημα που αναφέρεται στα προβλήματα των σχέσεων των κρατών της Μέσης Ανατολής, ιδ. το παλαιστινιακό πρόβλημα, οι αραβοϊσραηλινές σχέσεις, ο έλεγχος των υδάτων τού Ευφράτη (Τουρκία - Συρία) κ.ά. (β) (μτφ.) κάθε μεγάλο και δυσεπίλυτο πρόβλημα που χρονίζει: - *έχει γίνει η υπόθεση σου- δεν θα βρεθεί επιτέλους μια λύση*; || (για συζήτηση που δεν φαίνεται να παίρνει τέλος) *Δεν ήρθαμε εδώ για να λύσουμε το ~!* *Ας πάρουμε μια απόφαση να τελειώνουμε!*

μεσάντρα (η) {μεσαντρώv} (λαϊκ.) 1. η μεγάλη εντοιχισμένη ντουλάπα, στην οποία φυλάσσονται κλινοσκεπάσματα 2. ο μαντρότοιχος που χωρίζει δύο αυλές.

[ETYM. Πιθ. < **μεσάνδρα* < *μέσος* + αρχ. *άνδρον* «κύψωμα, πλευρά» (βλ. λ.). Το τουρκ. *musandıra* προέρχεται από την Ελληνική].

μεσάνυχτα (τα) {μεσν.} {χωρ. γεν.} 1. το μέσο της νύχτας (δώδεκα η ώρα τη νύχτα): *πολλοί άνθρωποι συνήθιζαν να βγαίνουν για διασκέδαση μετά τα ~* 2. (κατ' επέκτ.) το διάστημα τής νύχτας από τις δώδεκα η ώρα μέχρι τη χαράγνη, κυρ. σε εκφραστ. χρήσεις, όπως *άγρια ~*, *περασμένα ~*, *μαύρα ~* 3. (ως επίρρ.) κατά την ώρα του μεσονυκτίου: *επέστρεψε ~* · ΦΡ. (μτφ.) *έχω (μαύρα) μεσάνυχτα* *έχω πλήρη άγνοια*, *είμαι ανίδεος*: ~ *από ιστορία* || η *γυναίκα του τον απαιτούσε και αυτός είχε μαύρα μεσάνυχτα*. Επίσης (λόγ.) μεσονύκτιο [μτγν.] κ. (λαϊκ.) *μεσονύχτι* (το) [μεσν.].

μεσσηπλιώτης (ο) [1876] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο γραιογλεβάντες (βλ. λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.). [ETYM. < *μέσος* + *αηλιώτης* (βλ. λ.)].

μεσοριά (η) (λαϊκ.) 1. το άσπαρτο χωράφι, που βρίσκεται στη μέση άλλων σπαρμένων αγρών 2. το άσπαρτο τμήμα αγρού. [ETYM. Υποκ. τού ουσ. *μέση* ή *μέσος*].

μεσάτος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει λεπτή μέση 2. (για ρούχα) αυτός που είναι κατασκευασμένος με τρόπο που να εφαρμόζει απόλυτα στη μέση: ~ *φούστα* | *σακάκι*.

μεσαύλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. η αυλή που βρίσκεται στο μέσον κτισμάτων που την περιβάλλουν 2. η μέση τής αυλής 3. ΑΝΑΤ. το με-σοθωράκιο. Επίσης μεσαύλιο

[ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *μεσαύλιος* < αρχ. *μεσαυλος*, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μέσος/ον αυλής* ή *εν μέσος/ον αυλής*].

μεσεγγύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία δύο ή περισσότερα πρόσωπα παραδίδουν σε τρίτον πράγμα (κινητό ή ακίνητο) για εξασφάλιση των αμοιβητούμενων ή αβέβαιων δικαιωμάτων τους πάνω σε αυτό, όποτε ο τρίτος (θεματοφύλακας) έχει την υποχρέωση να το αποδώσει σε κάποιον από αυτούς μόνον με τη συναίνεση όλων ή μετά από δικαστική απόφαση.

μεσεγγυητής (ο) [μτγν.], **μεσεγγυήτρια** (η) {μεσεγγυητριών} ΝΟΜ. το πρόσωπο το οποίο συμφωνά με τη σύμβαση μεσεγγύησης παραλαμβάνει το αντικείμενο τής μεσεγγύησης.

μεσεγγυούχος (ο) [1833] ο μεσεγγυητής.

μεσεγκεφάλος (ο) {μεσεγκεφάλ-ου | -ων, -ους} ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα τού εμβρυϊκού εγκεφάλου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* mesencephalon].

Μεσευρώπη (η) ΙΣΤ. το πολιτικό σύστημα που απέβλεπε στη συνένωση τής Γερμανίας και τής Αυστρίας σε ισχυρή δύναμη (τέλη τού 19ου αι. και αρχές τού 20ού αι.). — μεσευρωπαϊκός, -ή, -ό [1894]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Mitteleuropa].

μέση (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το σημείο πράγματος ή έκτασης, που απέχει εξίσου από τα δύο άκρα: στη ~ *τού δρόμου* | *τού χωραφιού*- ΦΡ. (μτφ.) (α) *παίνο στην μέση* (μεσν. φρ.) (i) παρουσιάζομαι απρόσμενα (κυρ. ως εμπόδιο): *θα τελειώναμε εγκαίρως, αλλά μπήκε στη μέση το ατύχημα και μείναμε πίσω* (ii) παρεμβαίνω σε ζήτημα που δεν με αφορά άμεσα (iii) παρεμβάλλομαι ως μεσολαβητής: *μπήκα στη μέση, για να τους χωρίσω* (β) *βγαίνω στην μέση* (μεσν. φρ.) προκύπτω, παρουσιάζομαι απρόσμενα (κυρ. ως εμπόδιο): *κι άλλο πρόβλημα βγήκε στη μέση* (γ) *βγάξω από τη μέση* (μεσν. φρ.) (i) παραμερίζω, απαλλάσσομαι από (κάποιον/κάτι) (ii) σκοτώνω: *τον έβγαλαν απ' τη μέση, πριν μιλήσει και τους ξεσκεπάσει* (δ) *μέσες-άκρες* βλ. λ. *άκρη* 2. το χρονικό σημείο που βρίσκεται στο μέσον μιας διαδικασίας: με <5ιε>-*κοιμη στη ~ τού δειπνου μου*- ΦΡ. *αφήνω | παρατάω στην μέση* (i) (κάτι) αφήνω (έργο) ημιτελές (ii) (κάποιον) εγκαταλείπω κάποιον, χωρίς να έχουμε τελειώσει τη δουλειά που αρχίσαμε μαζί: με *παράτησε στη μέση* και *έφυγε* 3. η περιοχή τού ανθρώπινου σώματος που βρίσκεται μεταξύ λαγόνων και βάσης τού θώρακα: *γυμνός ως τη ~* || *κουνάει και λυγάει τη ~* τής || ~ *δαχτυλίδι* 4. (συνεκδ.) το τμήμα ενδύματος που αντιστοιχεί στην περιοχή τού σώματος μεταξύ λαγόνων και

θώρακα. — (υποκ.) **μεσούλα** (η) (σημ. 3). [ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *μέσος* (βλ. λ.)].

μεσλικός (ο) {μεσλικ-ου | -ων, -ους}, **μεσλική** (η) πρόσωπο που βρίσκεται σε μέση ηλικία, δηλαδή μεταξύ τής νεανικής και τής γεροντικής ηλικίας ΣΥΝ. μεσόκοπος. Επίσης μεσλικός (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήλικος*.

[ETYM. < μτγν. *μεσήλιξ*, -ικος < *μεσος*]- + *ήλιξ* «συνομήλικος» (βλ. λ. *ηλικία*)].

μεσημβρία (η) {μεσημβριών} (αρχαιοπρ.) 1. το μεσημέρι 2. ο Νότος 3. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των χωρών που βρίσκονται προς νότον

4. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται στο ενδιάμεσο, σε εποχή μεταξύ αρχής και τέλους: στη ~ *τής ζωής*.

[ETYM. αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μέσον άμαρ*, *οπότε* θα προέκυπτε τ. **μεσημέριος*, από όπου πιθ. **μεσο-άμ[β]ρ-ιος* (με συγκοπή τού φωνήεντος και ηχηροποίηση)].

μεσημβρινός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το μεσημέρι ΣΥΝ. μεσημεριανός ΑΝΤ. μεσονύκτιος 2. (αρχαιοπρ.) αυτός που βρίσκεται στο νότιο σημείο τής Γης: ~ *χώρος* 3. (κατ' επέκτ.) αυτός που κατοικεί ή ανήκει στα νότια μέρη τής Γης: ~ *λαοί* | *κλίμα* 4. αυτός που είναι στραμμένος προς τα νότια: ~ *δομάτιο* | *άνεμος* 5. **μεσημβρινός** (ο) (α) ο νοητός μέγιστος κύκλος στην επιφάνεια τής Γης, που έχει διεύθυνση βορρά-νότου και συνδέει τους δύο γεωγραφικούς πόλους (β) (συνεκδ.) η παράσταση τού παραπάνω κύκλου (ή τού ημίσε-ος αυτού) με ειδική αρίθμηση πάνω σε χάρτη ή σε υδρόγειο, με βάση τον οποίο προσδιορίζεται το γεωγραφικό μήκος 6. **μεσημβρινή** (η) τομή τού επιπέδου τού μεσημβριού με το επίπε-ο τού ορίζοντα σε συγκεκριμένο τόπο 7. ΑΣΤΡΟΝ. **ουράνιος μεσημβρινός** ο μέγιστος κύκλος στην ουράνια σφαίρα, που διέρχεται από τους πόλους και το ζηνίο (το υψηλότερο σημείο συγκεκριμένου τόπου).

μεσημέρι (το) {μεσημερι-ού | -ιών} 1. η ώρα κατά την οποία μεσουραίνει ο ήλιος, η δωδέκατη μεσημβρινή ώρα 2. (συνεκδ.) το τμήμα τής ημέρας, κατά το οποίο ο ήλιος καίει δυνατότερα, το τμήμα τής ημέρας μεταξύ πρωινού και απογεύματος, η προχωρημένη ώρα τής ημέρας: *πήγε ~* *κι ακόμα να φύγει για το γραφείο του* || *μας πήρε το ~* (αρχαίως τόσο, που έφθασε το μεσημέρι) 3. (ως επίρρ.) τη δωδέκατη μεσημβρινή ώρα ή γενικότ. μεταξύ πρωινού και απογεύματος: ΦΡ. (α) *μέρα μεσημέρι* βλ. λ. *ημέρα* (β) *ντάλα μεσημέρι* βλ. λ. *ντάλα*. — (υποκ.) *μεσημεράκι* (το).

[ETYM. < μεσν. *μεσημέριον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *μεσημέ-ριος*, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μέση ημέρα*].

μεσημεριάζω ρ. αμεβ. [μεσν.] {μεσημεριάσε-α, -τηκα} 1. καθυστερώ, με βρίσκετε το μεσημέρι: *μεσημεριάσαμε κι ακόμα είμαστε στην αρχή!* (πβ. λ. *βραδιάζω, νυχτώνομαι*) 2. (απρόσ. *μεσημεριάζει*) έρχεται το μεσημέρι: *Μεσημεριάσε! Καιρός να κάνουμε ένα διάλειμμα*.

μεσημεριανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το μεσημέρι ή γίνεται το μεσημέρι: ~ *ήλιος* | *φαγητό* | *ξεκούραση*. Επίσης (λαϊκ.) *μεσημεριάτικος*, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*.

μεσημεριάτης (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο ήλιος τού μεσημεριού.

μεσημεριάτικα επίρρ. (λαϊκ.) κατά το μεσημέρι-η κάτι που συμβαίνει το μεσημέρι, αντίθετα προς το φυσιολογικό ή το αναμενόμενο: με *πήρε τηλέφωνο ~ την ώρα που κοιμόμουν*.

μέσης (ο) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο γραίγος (βλ. λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.). [ETYM. < *μέσος*, κατά τις ονομασίες και άλλων ανέμων, λ.χ. *γορμπής, αηλιώτης*].

μεσιακός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που ανήκει σε δύο πρόσωπα κατά το ήμισυ: ~ *χωράφι* | *κτίμα*- ΦΡ. (παροιμ.) *το μεσιακό γαϊδούρι το τρώει ο λόκος* για πράγματα που, επειδή ακριβώς ανήκουν σε πολλούς, δεν έχουν την αρμόζουσα *πιβλ*-ψη και φροντίδα.

μεσιανός, -η, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται στη μέση, μεταξύ δύο άλλων (προσώπων ή πραγμάτων): ~ *κατάρτι* ΣΥΝ. μεσάιος ΑΝΤ. ακριανός.

μεσίσιος, -α, -ο 1. (για σημεία) αυτός που είναι υψωμένος ως τη μέση τού ιστού σε ένδειξη πένθους 2. αυτός που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο ιστούς: ~ *σύσπαστο*.

[ETYM. < *μεσος*]- + -*ιστιος* < *ιστός*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. half mast].

μεσιτεία (η) [μτγν.] {μεσιτειών} 1. (γενικό) η μεσολάβηση υπέρ κάποιου (για το υλικό ή το πνευματικό του συμφέρον) 2. ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ένας συμβαλλόμενος υπόσχεται αμοιβή σε άλλον συμβαλλόμενο (μεσίτη) για τη μεσολάβηση ή την υπόδειξη ευκαιρίας για τη σύναξη σύμβασης, εφόσον συνεπεία αυτής τής μεσολάβησης ή υπόδειξης καταρτισθεί τελικά η σύμβαση 3. (συνεκδ.) η αμοιβή | προμήθεια που παίρνει ο μεσίτης για τη μεσολάβηση τού, τα μεσιτικά.

μεσιτεύω ρ. αμεβ. [μτγν.] {μεσιτεύσα} 1. μεσολαβώ ανάμεσα σε πρόσωπα ή ομάδες (με στόχο τον συμβιβασμό τους ή τη σύναξη συμφωνίας) 2. ενεργώ εξ ονόματος τρίτου (προκειμένου να επιτύχω αγοράπωλησία, μίσθωση ή συνοικέσιο): ~ *για λογαριασμό τού κ. Μακρή για την αγορά τού σπιτιού*. — *μεσιτεύσει* (η) [1791].

μεσίτης (ο) {μεσιτών}, **μεσίτρια** (η) [μτγν.] {μεσαριών} επαγγελματίας που μεσολαβεί για την πραγματοποίηση αγοραπωλησιών ή μισθώσεων: *απευθύνθηκα σε ~, για να πουλήσω το σπίτι*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *μέσος* (βλ. λ.)].

μεσιτικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που αναφέρεται στους μεσίτες ή στη μεσιτεία: ~ *γραφείο* 2. **μεσιτικό** (τα) η αμοιβή, η προμήθεια που γίνεται στον μεσίτη για τη μεσολάβηση του.

μεσκοιλιά (η) (λαϊκ.) η μουσμουλιά (βλ. λ.).

μέσκουλο (το) (λαϊκ.) το μουσουλο (βλ. λ.). [ETYM. < μεσν. *μέσπουλον* < αρχ. *μέπιλον*, δάνειο, αγν. ετύμου].

μεσημερισιμός (ο) ψυχολογικοπαιχνιδιό μεθοδος με αποκρυφιστικές επιδράσεις, πρόδρομος τού σύγχρονου υπνωτισμού, η οποία βασίστηκε

στη θεωρία του φυσιολόγου Φ.Α. Μέσμερ, που δεχότα^ν την επιρροή των πλανητών στους ανθρώπους μέσω ειδικής μαγνητικής δύναμης, την οποία ένα πρόσωπο μπορεί να μεταδώσει σε άλλους. — μεσμε-ριστής (ο), μεσμερικός, -ής, -ό.

[ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. mesmerism, από το όνομα του Αυστριακού φυσιολόγου Franz A. Mesmer (1734-1815)].

μέσο(ν) (το) 1. το σημείο, το μέρος, η θέση που βρίσκεται στη μέση, ανάμεσα, που απέχει εξίσου ή σχεδόν το ίδιο από τα όρια: το ~ *τού μπρού* || κόβω κάτι στο ~ || το ~ *τού κύκλου* (το κέντρο του) || το ~ *της πλατείας* | *τού δωματίου* 2. το χρονικό σημείο που απέχει εξίσου από δύο χρονικά όρια (την αρχή και το τέλος): *στο ~ τού αγώνα* | *τού χειμώνα* ΦΡ. (α) *στα μέσα* (+γεν.) στη μέση χρονικού διαστήματος: ~ *τού ερχόμενου μήνα* | *της επόμενης εβδομάδας* | *(τού) Απριλίου* (β) (λόγ.) *εν τω μέσω* (+γεν.) (ομηρική φρ. *εν μέσ(σ)ω*): - *τόσων δυσκολιών κατάφερε να επιτύχει* || *εν μέσω διακοπών* || *εν τω μέσω τής νυκτός* (γ) *από τα μέσα* (ι) (+γεν.) από τη μέση χρονικού διαστήματος (ως χρονική αφετηρία πράξης με περισσότερη ή λιγότερη διάρκεια): ~ *Ιανουαρίου αρχίζουν οι εκπτώσεις* (ii) από αυτούς που γνωρίζουν, που ασχολούνται με το θέμα που ενδιαφέρει: *είναι σύγυρη πληροφορία, το ξέρω* ~ · 3. οτιδήποτε χρησιμοποιείται για την επίτευξη ενός σκοπού: *βοηθητικό* | *αποτελεσματικό* | *αθέμιτα* | *ανέντιμα* | *επαρκή* | *άφθονα* | *ανεπαρκή* | *οικονομικά* | *τεχνολογικά* ~ || οι *κατά καρούς εξουσίες* *ερευρισκουν ποικίλα* ~ *προπαγάνδας* || ~ *διαφήμισης* | *πίσσεως* | *επιβολής* | *προσέγγισης* | *επιλύσεως διαφορών* | *διασκέδασης* | *ελέγχου* || *δικτικό μέσον σταθερής τροχιάς*, π.χ. τρομ, τρένο ΣΥΝ. τρόπος, μέθοδος, όργανο, εφόδιο- ΦΡ. (α) *ο σκοπός αγιάζει τα μέσα* βλ. λ. *αγιάζω* (β) με *κάθε μέσο* με κάθε τρόπο, επιστρατεύοντας όλους τους τρόπους, τις μεθόδους: *προσπαθούσε να επιβιώσει* | *να αποκτήσει χρήματα* ~ ΣΥΝ. *πάση θυσία* (γ) *μέσα επικοινωνίας* κάθε σύστημα μεταφοράς πληροφοριών ή κάθε κινητή φορέας που χρησιμοποιεί στη μεταβίβαση μηνυμάτων (λ.χ. τηλεφωνο, ασύρματος, φαξ) (δ) *Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης* | *Επικοινωνίας* (συ-ντομ. Μ.Μ.Ε.) μέσα διακίνησης ιδεών και πληροφόρησης σε ευρύτατο κοινό (τηλεόραση, ραδιόφωνο, Τύπος) (ε) *μέσο μαζικής μεταφοράς* το όχημα που μεταφέρει πολλά πρόσωπα (λ.χ. λεωφορείο, τρένο, τρόλεϊ κ.λπ.) (στ) *(μεταφορικό) μέσο* το όχημα που χρησιμοποιεί κανείς για να μετακινηθεί, προκειμένου να μην περπατήσει (αυτοκίνητο, τρένο, ποδήλατο κ.ά.) (ζ) ΟΙΚΟΝ. *μέσα παραγωγής* το σύνολο των υλικών στοιχείων που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία (πρώτες ύλες, εργαλεία, εγκαταστάσεις, συγκοινωνιακό δίκτυο κ.λπ.): *η κατοχή* | *ιδιοποίηση* του ~ (η) *μεγάλα μέσα* το αποτελεσματικότερο μέσο που μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς (στο οποίο συνήθ. καταφεύγει, αφού έχει εξαντλήσει όλα τα άλλα): *επιστρατεύω τα ~* 4. μέσα (τα) (α) οι οικονομικοί πόροι, τα χρήματα που απαιτούνται για την επιτυχία ενός σκοπού: *εκείνα τα χρόνια δεν είχαν πολλοί άνθρωποι τα ~ για να σπουδάσουν* (β) το μέσον (βλ. παρακάτω, σημ. 6) 5. ΝΟΜ. *ένδικα μέσα* οι προβλεπόμενοι από τον νόμο δικονομικοί τρόποι προσβολής δικαστικής απόφασης: *η πλευρά του κατηγορουμένου θα ασκήσει όλα τα προβλεπόμενα - κατά της πρωτόδικης απόφασης του δικαστηρίου* 6. *μέσο(ν)* (το) η γνωριμία με πρόσωπο που, χάρη στη θέση του, μπορεί να βοηθήσει κάποιον να παρακάμψει τις νόμιμες διαδικασίες και να έχει ευνοϊκή μεταχείριση, την οποία κανονικά δεν δικαιούται, σε φρ. όπως *έχει (γρή) μέσον είναι φίλος του υπουργού, έβαλε μέσο, για να φέρει τον γιο της στην Αθήνα* (να πάρει μετάθεση), *πιστεύω ότι θα τα καταφέρει, γιατί έχει τα μέσα, διορίστηκε στον Οργανισμό με ωφέ, είχε μέσο τον ίδιο τον διοικητή ΣΥΝ.* δόντι, (στρατ.) βύσμα 7. μέσο (ως πρόθ. + γεν.) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ Λ. *περισσία*.

[ETYM₁ < αρχ. μέσον (τοπική σημ.), ουσιαστικό, ουδ. του επιθ. μέσος (βλ. λ.). Η σημ. του τρόπου επιτεύξεως ενός σκοπού είναι ήδη μεσν. Ορισμένοι όροι είναι μετάφρ. δάνειο, λ.χ. *μέσα μαζικής επικοινωνίας* (< αγγλ. mass media), *μέσα μεταφοράς* (< αγγλ. means of transport), *μέσα παραγωγής* (< αγγλ. production means), με *κάθε μέσο* (< αγγλ. by all means) κ.ά.].

μεσο- κ. μεσό- κ. μεσ- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι βρίσκεται: 1. στο μέσον: (α) τόπου: *μεσο-τοιχία* (β) χρόνου: *μεσο-κα-λόκαιρο*, *Μεσο-αιώνας* (γ) κατάσταση ή γεγονός εν εξελίξει: *μεσοπόλεμος* 2. μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων: *μεσο-λαβητής*. [ETYM₁ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επιθ. μέσος (βλ. λ.) και απαντά ως μεσο-προ φωνηέντος (πβ. μεσο-ευρωπαϊκός, Μεσο-αιώνας) και ως μεσο-προ συμφώνου (πβ. μεσό-γει-ος, μεσό-τοίχος)]. **μεσοαστός** (ο), **μεσοαστή** (η) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. πρόσωπο που ανήκει στα μεσαία αστικά στρώματα, βρίσκεται δηλ. ανάμεσα στη μικροαστική και τη μεγαλοαστική τάξη (πβ. μικρο-αστός κ. μεγαλο-αστός). — **με-σο-αστικός**, -ής, -ό, μεσοαστικά επίρρ.

[ETYM < μέσο- + αστός, κατά τα μικρο-αστός (γαλλ. petit-bourgeois), μεγαλο-αστός (γαλλ. grand-bourgeois)]. **μεσοαστρικός**, -ής, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με την περιοχή του διαστήματος μεταξύ των αστερών: ~ ύλη | *σκόνη* | *νέφη*. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. interstellar]. **μεσοβασίλεια** (η) [μτγν.] {μεσοβασιλείων} 1. το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από τον θάνατο, την εκθρόνιση ή την παραίτηση βασιλιά ως την ενθρόνιση νέου 2. (συνεκδ.) η κατάσταση (κοινωνική και πολιτική) που επικρατεί κατά το χρονικό αυτό διάστημα 3. (μτφ.) η μεταβιτική περίοδος που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο καταστάσεις. **μεσοβδόμαδα** επίρρ. 1 στα μέσα της εβδομάδας. **μεσοβέζικος**, -ης, -ο 1. (για άνεμο) ο ενδιάμεσος (π.χ. ΒΔ., ΝΑ.) 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σταθερότητας ή σαφήνειας και αποφασιστικότητας: ~ *λύσεις* | *μέτρα* ANT. *τολμηρός*,

αποφασιστικός, σαφής. — **μεσοβέζικα** επίρρ.

[ETYM. Πιθ. < βεν. mezo vento «ενδιάμεσος άνεμος, μέτριας έντασης» ή < τουρκ. mışvenneş «αόριστος, ασαφής»]. **μεσοβόρα** (α) [1728] (επίσ.) η γραγοτραμουντάνα (βλ. λ. κ. λ. άνεμος, ΠΙΝ). μεσοβόραντιος, -ής, -ό ΙΣΤ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο της βυζαντινής ιστορίας, που ξεκινά με τη λήξη της εικονομαχικής κρίσης (843) και τελειώνει με την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους (1204). **μεσόγειος**, -α, -ο → μεσόγειος

μεσογειακός, -ής, -ό [1891] 1. αυτός που σχετίζεται με τη Μεσόγειο Θάλασσα ή (κυρ.) με τις χώρες που περιβρέχει: ~ *κλίμα* | *λαός* | *πολιτισμοί* | *ταμπεραμέντο* | *διατροφή* 2. ΙΑΤΡ. **μεσογειακή αναιμία** η βαριά κληρονομική αναιμία, που παρουσιάζεται σε παιδιά μεσογειακών λαών και οδηγεί στον θάνατο ΣΥΝ. νόσος του Κούλεβ.

μεσόγειος, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται μακριά από θάλασσα, δηλ. στην ξηρά ή στο εσωτερικό μιας χώρας ΣΥΝ. ηπειρωτικός, χερσαίος, στεριανός ANT. *παράλιος*, *παράκτιος*, *παραθαλάσσιος* · 2. *μεσόγειο* (τα) η ενδοχώρα. Επίσης μεσόγειος [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη. [ETYM₁ αρχ. < μεσο- + -γειος | -γαιος < γαία | γη. Το λατ. Mediterranean είναι μετάφρ. δάνειο από την Ελληνική].

Μεσόγειος (Θάλασσα) (η) {Μεσογείου (Θαλάσσης)} 1. κλειστή θάλασσα που βρέχει τα παράλια της Β. Αφρικής, της Ν. Ευρώπης και της Δ. Ασίας (Μέσης Ανατολής), στα οποία επικρατεί κυρ. εύκρατο κλίμα (κυρ. στη Ν. Ευρώπη) 2. (συνεκδ.) τα παράλια και κατ' επέκτ. οι χώρες που βρέχονται από την παραπάνω θάλασσα: η ~ *υπήρξε κοιτίδα πολλών από τους σημαντικότερους αρχαίους πολιτισμούς*. [ETYM. Βλ. λ. μεσόγειος]. μεσογονάτιο (το) [μτγν.] {μεσογονάτι-ου | -ων} ΒΟΤ. το τμήμα του βλαστού ανάμεσα σε δύο γόνατα ή σημεία προσφύσεως φύλλου.

μεσοδιάστημα (το) {μεσοδιαστή-ατος | -ατα, -άτων} το χρονικό διάστημα που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο χρονικά σημεία, γεγονότα κ.λπ.: το ~ *ανάμεσα στους δύο παγκόσμιους πολέμους* || *θα εκμεταλλευτεί το μεσοδιάστημα των γιορτών για επανάληψεις* (πβ. λ. *μεσοβασίλεια*). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interspace].

μεσοδμή (η) {μεσοδμών} 1. το μεσοδόκι (βλ. λ.) 2. ΝΑΥΤ. δοκός που τέμνει εγκάρσια από τη μια ως την άλλη πλευρά το πλοίο, πάνω από το εσωτρόπιο (βλ. λ.).

[ETYM₁ αρχ. < μεσο- + -δμη, μεταπτωτ. βαθμ. *dmā- (με μηδενισμ. το πρώτο και απαθείς το δεύτερο φωνήεν) του δισύλλ. θ. demā- (> αρχ. δέμω) για το οποίο βλ. λ. δόμος].

μεσοδόκι (το) {μεσοδοκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μεγάλη δοκός η οποία περνά οριζόντια από τοίχο σε τοίχο και στηρίζει τη στέγη.

μεσοδρομίες επίρρ. (λαϊκ.) 1. στη μέση του δρόμου: «*κι αν αποκού-μι επάνω μου - γυρεύεις...*» (Γ. Αθάνας) ΣΥΝ. μεσοστρατίς ΦΡ. (πα-ροιμ.) *που καβαλάει ξένο άλογο, μεσοδρομίες πεζώνει* όποιος στηρίζεται σε ξένες δυνάμεις, δεν ολοκληρώνει το έργο του 2. (μτφ.) στο μέσο χρονικού διαστήματος ή δραστηριότητας.

μεσοελλαδικός, -ής, -ό ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τη μέση περίοδο του χαλκού (τέλος 3ης - μέσα 2ης χιλιετίας π.Χ.) στην ηπειρωτική Ελλάδα. **μεσοεπιθετικό** ΚΟΣ, -ής, -ό ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) αυτός που ανήκει στη μεσαία γραμμή της ομάδας και έχει επιθετικό ρόλο: - *παίκτης* || (κυρ. ως ουστ.) ο *διεθνής - τής ομάδας*: αλλιώς *επιθετικός μέσος*.

μεσοζωικός, -ής, -ό [1867] ΓΕΩΛ. 1. αυτός που σχετίζεται με το μεσαίο διάστημα της ιστορίας της Γης και αποτελεί τη μεταβιτική κατάσταση για τους νεότερους χρόνους 2. (α) *Μεσοζωικός Αιώνας* το διάστημα του γεωλογικού χρόνου, κατά τη διάρκεια του οποίου άρχισε η μετατόπιση των ηπείρων, δηλ. ο αποχωρισμός των ηπείρων από μία αρχέγονη χερσαία μάζα- διαίρειται στο Τριαδικό, το Ιουρασικό και το Κρητιδικό, η διάρκεια του είναι 165 εκατομμύρια χρόνια περίπου και είναι γνωστός και ως Δευτερογενής Αιώνας (β) *μεσοζωικό άθροισμα στρωμάτων* το πέμπτο από τα έξι μεγάλα άθροισματα, στα οποία υποδιαιρείται το όλο σύστημα στρωμάτων της Γης. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesozoic].

μεσόθυρο (το) [μεσν.] {μεσοθύρ-ου | -ων} 1. το τμήμα τοίχου οικοδομήματος, που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο πόρτες ή παράθυρα 2. ΕΚΚΛΗΣ. η μεσαία πύλη του τέμπλου.

μεσοθώρακας (ο) [1873] {μεσοθώρακων} ΖΩΟΛ. το μεσαίο τμήμα του θώρακα των εντόμων. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesothorax]. μεσοθωρακίο (το) [1879] {μεσοθωρακί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. η μεσαία περιοχή του ανθρώπινου θώρακα, που βρίσκεται ανάμεσα στους δύο πνευμονες, στο στήθος και στη σπονδυλική στήλη. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. médiastin].

μεσοκαιρίτης (ο) [μεσν.] {μεσοκαιριτών} (σπάν.-λαϊκ.) πρόσωπο που βρίσκεται στη μεσαία φάση της ζωής, ανάμεσα στη νεανική και τη γερωνική ηλικία ΣΥΝ. μεσόκοπος, μεσήλικος.

μεσοκάλοιμο (το) το μέσο, η ακμή του καλοκαιριού: το ~ ήταν *ανυπόφορη* η ζέση.

μεσοκάρπιον (το) [1873] {μεσοκαρπί-ου | -ων} ΒΟΤ. το μεσαίο στρώμα του περικαρπίου των αγγειοσπέρμων, που βρίσκεται μεταξύ εξωκαρπίου και ενδοκαρπίου.

μεσόκλιμα (το) {μεσοκλίμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. το κλίμα μικρών περιοχών της επιφάνειας της Γης, όπως κοιλάδων, παραποτάμιων εκτάσεων, πόλεων, περιοχών μεταξύ δασικών εκτάσεων κ.λπ., που ενδέχεται να μην είναι αντιπροσωπευτικό του γενικού κλίματος της περιοχής. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesoclimate].

μεσοκλιματολογία (η) {μεσοκλιματολογίων} ο κλάδος της κλιματολογίας που μελετά τα μεσοκλίματα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesoclimatology].

μεσοκνήμιο (το) [μτγν.] {μεσοκνήμι-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα της κνήμης.

μεσόκοπος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στη νεανική και τη γεροντική ηλικία ΣΥΝ. μεσήλικος, μεσοκαρικής. [ETYM. αρχ. < μέσο- + -κόπος < κόπτω].

μεσοκυττάριος, -α, -ο [1873] ΒΙΟΛ. 1. αυτός που διαπλάσσεται ή βρίσκεται μεταξύ των κυττάρων 2. **μεσοκυττάριο χώροι** | **μεσοκυττάρια διαστήματα** οι χώροι που βρίσκονται μεταξύ κυττάρων σε φυτικούς ιστούς γεμάτους με αέρα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γ' ρμ. intercellular].

μεσολαβή (η) 1. (στη γυμναστική) το πιάσιμο της μέσης με τα δύο χέρια 2. (στο αγώνισμα της πάλης) η λαβή κατά την οποία ο παλαιστής συσφίγγει με τα δύο του χέρια τη μέση του αντιπάλου του.

μεσολάβηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η παρεμβάση τρίτου για την επίλυση της διαφοράς δύο πληρών: η ~ ενός κοινού γνωστού τους συνέβαλε στην αποκατάσταση των σχέσεων τους || ο υπουργός Εξωτερικών ζήτησε διεθνή ~ για την επίλυση του προβλήματος μεταξύ των δύο κρατών 2. (καταχρ.) η παρέλευση χρονικού διαστήματος (μεταξύ δύο γεγονότων): μετά την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης και τη ~ τριετούς ειρηνικής συμβίωσης, τα δύο κράτη επέστρεψαν ομιχλώδη στις εχθροπραξίες.

μεσολαβητής (ο) [1897], **μεσολαβητρια** (η) {μεσολαβητριών} το πρόσωπο που παρεμβαίνει συμβιβαστικά ή συμφιλιοτικά ανάμεσα σε α' τιμαχόμενες πλευρές: ο - του Ο.Η.Ε. για το Κυπριακό.

μεσολαβητικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με μεσολάβηση: ~ προσπάθεια | ρόλος | πρωτοβουλία | πρόταση.

μεσολαβώ ρ. αμετβ. {μεσολαβείς... | μεσολάβησα} 1. παρεμβαίνω (ανάμεσα σε άτομα, ομάδες ή κράτη), προκειμένου να επιτύχω την επίλυση διαφοράς ή τον συμβιβασμό αντιτιθέμενων συμφερόντων και απογενο: ~ για τον τερματισμό πολέμου | για την επίλυση προβλήματος | για την υπέρβαση κρίσεως 2. κάνω ενέργειες απευθυνόμενος σε κάποιον για λογαριασμό τρίτου: μεσολάβησε στον διευθυντή, για να προσληφθώ στην εταιρεία ΣΥΝ. μεσιτεύω · 3. παρεμβάλωμαι (ανάμεσα σε χρονικά ή τοπικά σημεία): ανάμεσα στα δύο γεγονότα μεσολάβουν λίγα χρόνια 4. λαμβάνω χώρα, συμβαίνει ενδιάμεσα: θα φύγω τη Δευτέρα, αν δεν μεσολαβήσει τίποτε. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω.

[ETYM. < μτγν. μεσολαβώ (-έω) < μέσο- + -λαβώ < θ. λαβ-, του απτρ. λαβ-εἶν (αόρ. β' του αρχ. λαμβάνω)].

μεσολαβώ - διαμεσολαβώ. Η λ. μεσολαβώ, ήδη αρχαία, σήμαινε αρχικά «διακόπτο, μπαίνω στη μέση, παρεμβάλωμαι». Σε νεότερο χρόνο προσέλαβε επιπροσθέτως τη σημ. «παρεμβαίνω για να γίνει κάτι» (συννά με αρνητική χροιά, «παρεμβάση με μέσο»: Μεσολάβησε ένας γνωστός του υπουργός, για να τον προσλάβουν στην υπηρεσία). Το ρ. διαμεσολαβώ και τα παράγωγα του διαμεσολάβησης, διαμεσολαβητής πλάστηκαν τη δεκαετία του '80 με πολιτικό περιεχόμενο σημ. (επίσημη πολιτική παρέμβαση από διεθνείς και άλλους ευρύτερους οργανισμούς προς επίλυση διακρατικών διαφορών): Η διαμεσολάβηση του προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου μεταξύ των εμπόλεμων κρατών της πρώην Γιουγκοσλαβίας δεν έφερε αποτελέσματα - Στην επίλυση των διαφορών προτίθεται να διαμεσολαβήσει ο Ο.Η.Ε. Σε τέτοιες χρήσεις το δια- δηλώνει ότι το ξενικό (λατινικής προελεύσεως) inter-, Δελευταία, η λ. διαμεσολαβώ και τα παράγωγα της άρχισαν να χρησιμοποιούνται και με φιλόλογικο περιεχόμενο σημ., δηλώνοντας τον ερμηνευτή (φιλολόγο), που παρεμβάλλεται ανάμεσα στον δημιουργό (συγγραφέα) και τον αναγνώστη, ανάμεσα στο κείμενο και τον αναγνώστη, ώστε να βοηθηθεί ο αναγνώστης στην καλύτερη κατανόηση του κειμένου.

μεσολιθικός, -ή, -ό [1890] ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο της προϊστορίας, κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η μετάβαση από τον τρόπο ζωής του κυνηγού-τροφοσυλλέκτη στην παραγωγική οικονομία της γεωργίας και κτηνοτροφίας (περίπου 10η-7η χιλιετία π.Χ.): ~ εποχή. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesolithic].

μεσολόβιος, -α, -ο [1836] ΑΝΑΤ. 1. αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στους λοβούς ενός οργάνου 2. **μεσολόβιο** (το) {μεσολοβί-ου | -ων} ο μεγάλος εγκάρσιος σύνδεσμος που βρίσκεται μεταξύ των δύο εγκεφαλικών ημισφαιρίων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. interlobaire].

Μεσολόγι (το) {-ίου κ. -ιού} 1. η πρωτεύουσα του νομού Αιτωλοακαρνανίας 2. ΙΣΤ. έξοδος του Μεσολογγίου βλ. λ. έξοδος. — Μεσολογιτής (ο), Μεσολογιτίσση (η), μεσολογιτικός, -ή, -ο. [ETYM. μεσν., πθ. < δαλματ. Messo-laghi «άμνοθάλασσα», ονομασία που δόθηκε αρχικά από τους Δαλματικούς πειρατές στα ιχθυοτροφεία της περιοχής και μαρτυρείται από το 1571. Η παρετυμολογία Μεσολόγγι < μέσος + λόγγος οδήγησε στην καθιέρωση της γραφής με -γγ-αντί -γκ-].

μεσομήριο (το) [μτγν.] {μεσομηρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το τμήμα του σώματος που βρίσκεται ανάμεσα στους μηρούς, η βουβωνική χώρα ΣΥΝ. ριζομερί.

μέσον (το) → μέσο

μεσονύκτιο (το) → μεσάνυχτα

μεσονύχτι (το) → μεσάνυχτα

μεσονυχτίς επίρρ. (λαϊκ.) μεσάνυχτα, στη μέση της νύχτας: με ξύ-

πησε ~.

μεσοούρανα (τα) → μεσοούρανα

μεσοπαθητικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει στη Ν. Ελληνική τη μορφολογική σύμπτωση μέσης και παθητικής φωνής (π.χ. μέσο η Μαρία χτενίστηκε «χτένισε η ίδια τον εαυτό της»), παθητικά η Μαρία χτενίστηκε στο κομμωτήριο (= την χτένισε η κομμώτρια), σε αντίθεση με ό, τι συνέβαινε στην αρχαία (π.χ. έλυσαστο - έλύθη): ~ φωνή | ρηματικός τύπος.

μεσοπάτομα (το) {μεσοπατόμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ημίωροφος, μεσοπέλαγα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) στη μέση του πελάγους, στην ανοιχτή θάλασσα: αρμενίζαμε ~, όταν μας έπιασε όρρο μπουρίνι.

Μεσοπεντηκοστή (η) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. εορτή της Ορθόδοξης Εκκλησίας, η οποία τελείται εικοσιπέντε ημέρες μετά το Πάσχα, την τέταρτη ημέρα της εβδομάδας, σε ανάμνηση της διδασκαλίας του Ιησού Χριστού στον Ναό του Σολομώντα.

μεσοπλανητικός, -ή, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που υπάρχει ή βρίσκεται ανάμεσα σε πλανήτες: - Ολλ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interplanetary (νόθο συνθ.)].

μεσοπλεύριος, -α, -ο [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται στις πλευρές, αυτός που αναφέρεται σε αυτό τον χώρο: ~ μυς | αρτηρία | νεύρο | νευράλγια.

Μεσοπόλεμος (ο) {Μεσοπολέμου} η χρονική περίοδος 1918-1939 που μεσολάβησε μεταξύ των δύο παγκόσμιων πολέμων. — μεσοπολεμικός, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. entre-deux-guerres].

μεσόπορτα (η) {ζωφ. γεν. πλθθ.} η εσωτερική πόρτα οικημάτων, διά μέσου της οποίας πικιοκάνουν δύο δωμάτια ΣΥΝ. εσόθουρα.

Μεσοποταμία (η) [μτγν.] η περιοχή της Ασίας μεταξύ των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη, η οποία υπήρξε κατά την αρχαιότητα κοιτίδα σημαντικών πολιτισμών και αργότερα, στην εποχή της ακμής των Αράβων, γνώρισε σημαντική ανάπτυξη. — Μεσοποταμίος (ο) [μεσν.], μεσοποταμιακός, -ή, -ό.

μεσοποταμικός, -α, -ο [μτγν.] αυτός που βρίσκεται ανάμεσα σε ποταμούς.

μεσοπρόθεσμος, -η, -ο αυτός του οποίου η πραγματοποίηση, η λήξη ή η εξόφληση δεν τοποθετείται ούτε στο εγγύς ούτε στο μακρινό μέλλον, αλλά κάπου ενδιάμεσα: ~ στόχος | δάνειο | μέτρα. — μεσοπρόθεσμα επίρρ. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. à moyen terme].

μέσος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται μεταξύ δύο (τοπικών ή χρονικών) σημείων: ~ ηλικία | απόσταση ΦΡ. (α) **μέση οδός** η ενδιάμεση λύση, η αποφυγή των άκρων, το μέτρο: η κυβέρνηση ακολουθούσε τη ~, ώστε να συμβιβάζει τα αντίπαλα συμφέροντα ΣΥΝ. χρυσή τομή (β) **Μέση Ανατολή** βλ. λ. ανατολή 2. (ειδικότ., γ) χαρακτηρισμό ιστορικών περιόδων) αυτός που μεσολαβεί ανάμεσα στο πρώιο και το ύστερο: Μέσο Βασιλείο (περίοδος της αρχαίας αιγυπτιακής ιστορίας, περίπου από το 2040 ως το 1786 π.Χ., μεταξύ Αρχαίου και Νέου Βασιλείου) || ~ χρόνοι (ο Μέσωνας) 3. αυτός που βρίσκεται στο ενδιάμεσο, αυτός που παρεμβάλλεται: ~ εισοδηματική τάξη ΦΡ. (α) **μέση εκπαίδευση** βαθμίδα της εκπαίδευσης, που παρεμβάλλεται ανάμεσα στη στοιχειώδη και την ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση (το γυμνάσιο και το λύκειο): καθηγητής | προϊστάμενος γραφείου | επιθεωρητής

| σύμβουλος μέσης εκπαίδευσεως (β) **μέσος όρος** (ι) (για αριθμούς) το ηπλικό της διάρσεως του αθροίσματος αριθμών με τον αριθμό που αντιπροσωπεύει το πλήθος ο: ~ των 2 και 4 είναι το 3 [(4+2): 2 = 3] || κατά μέσον όρο (ανάμεσα στο λιγότερο και το περισσότερο) (ii) η κατά μέσον όρο στατιστική διαμόρφωση μεγέθους εκπεφρασμένη αριθμητικά κ.λπ.: ο ~ ζωής ενός αυτοκινήτου είναι τα 10 χρόνια (βλ. λ. ζωή) || ο ~ αύξησης των γεννήσεων (γ) ΦΙΛΟΣ. **μέσος όρος συλλογισμού** η έννοια που είναι κοινή και στις δύο προκειμένες προτάσεις (συμβολισμός: Μ) του συλλογισμού, καθιστώντας έτσι δυνατή τη σύνδεση υποκειμένου και κατηγορουμένου στο συμπέρασμα (Υ - Κ) 4. **μέσος** (ο) ΑΝΑΤ. (α) το μεσαίο δάχτυλο του χεριού ή του ποδιού ΣΥΝ. ενδιάμεσος, μεσαίος (β) ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) πάκτης που αγωνίζεται στη μεσαία γραμμή της ομάδας ΣΥΝ. χαρ 5. αυτός που δηλώνει τον μέσο όρο μεγέθους | ποσότητας με την οποία εμφανίζεται φαινόμενο: ~ ετήσια βροχόπτωση | βεληνικές | θερμοκρασία (ο μέσος όρος τιμών της θερμοκρασίας σε ορισμένο χρονικό διάστημα) 6. (μτφ.) αυτός που αποτελεί αντιπροσωπευτική περίπτωση του συνόλου στο οποίο ανήκει: ο ~ πολίτης είναι αυτή την περίοδο απογοητευμένος από τα πολιτικά κόμματα || ~ τηλεθεατής | καταναλωτής 7. αυτός που βρίσκεται μεταξύ δύο ακραίων καταστάσεων ή γενικότ. δύο καταστάσεων που μπορούν να χαρακτηριστούν με σαφήνεια (ούτε υψηλός ούτε χαμηλός, ούτε μεγάλος ούτε μικρός, ούτε καλός ούτε κακός κ.λπ.): είναι μεσης μορφώσεως | στάθμης · 8. ΑΝΑΤ. (α) **μέση φλέβα** υποδόρια φλέβα, που αρχίζει από το ραχιαίο φλεβικό δίκτυο του χεριού (β) **μέσο νεύρο** νευρικό στέλεχος, το οποίο εκτείνεται από το βραχιόνιο πλέγμα ως την παλάμη · 9. ΓΛΩΣΣ. (α) **μέσο ρήμα** (ι) ρήμα μέσης φωνής με κατάληξη -ομαι | -ιέμαι | -ούμαι | -ομαι που δηλώνει μέση διάθεση, π.χ. χτενίζομαι, πλένομαι (ii) (καταχρ.) ρήμα παθητικής φωνής (β) **μέση διάθεση** η διάθεση στην οποία ανήκουν τα ρήματα, των οποίων το υποκείμενο ενεργεί και ταυτόχρονα δέχεται την ενέργεια αυτή (βλ. κ. λ. διάθεση) (γ) **μέσο σύμφωνο** (στην παραδοσιακή - σχολική γραμματική, ιδίως της αρχαίας Ελληνικής) καθένα από τα σύμφωνα του οποίου η προφορά θεωρήθηκε ως ενδιάμεση (μέση), δηλ. ανάμεσα στα ψιλά και τα δασέα, ήτοι τα σύμφωνα β [b], δ [d], γ [g] (ο σημερ. όρος είναι «ηχηρά κλειστά»). ΣΧΟΛΙΟ λ. έμμεσος.

[ETYM. αρχ. < Ι.Ε. *medhyo- «μεσαίος», πθ. σανσκρ. mādhyah, λατ. mediū (> ισπ. medio), αρμ. mēj-, γερμ. Mitte, αγγλ. mid, ιρλ. mid- (α'

συνθ.) κ.ά. Ομόρρ. μεσ-ίζων, μεσα-ίος, μεσ-ίτης, μεσό-γειος, μεσολαβή κ.ά.]. **μεσοσπονδύλιος**, -α, -ο [1863] ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται μεταξύ σπονδύλων: ~ *αρθρώσεις* | *δίσκοι* | *τρήματα*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. intervertébrale]. **μεσοστρατίς** επίρρ. [μεσν.] στη μέση του δρόμου. **μεσοστύλιο** (το) [μτγν.] {μεσοστυλί-ου | -ων} ΑΡΧιτ. το διάστημα μεταξύ δύο στύλων. **μεσότητα** (η) [αρχ.] {μεσότητων} 1. η ιδιότητα του μέσου, το να βρίσκεται κάτι σε μέση κατάσταση ΑΝΤ. ακρότητα 2. ΜΑΘ. ο μέσος όρος σε μια συνεχή αναλογία 3. ΦΙΛΟΣ. (κυρ. στον χώρο των ηθικών αξιών) η κατάσταση του μέτρου, η αποφυγή ακροτητών: η *έννοια της αριστοτελικής* ~ ΣΥΝ. αρμονία, ισορροπία ΑΝΤ. αμετροπέπια. **μεσότητιλος** (ο) {μεσοττίλ-ου | -ων, -ους} ο τίτλος που μεσολαβεί ανάμεσα στις παραγράφους κειμένου. **μεσοτοιγία** (η) {μεσοτοιγιών} ο κοινός τοίχος που χωρίζει δύο διαμερίσματα (σπανιότ. κ. οικοδομής, οικόπεδα). **μεσοτοιγία** (ο) [μτγν.] {μεσοτοιγ-ου | -ων, -ους} 1. ο εσωτερικός τοίχος οικήματος, που χωρίζει δωμάτια 2. η μεσοτοιγία (βλ. λ.). **μεσοτόνος** → μεσό **μεσούρανα** (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το μέσο του ουρανού 2. (ως επίρρ.) στη μέση του ουρανού: το *αεροπλάνο πετούσε* ~ ΣΥΝ. μεσου-ρανίς. **μεσοουράνημα** (το) [μτγν.] {μεσοουράνημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η θέση του Ηλίου ή άλλου αστέρα στο μέσο του ουρανού 2. (μτφ.) το αποκορύφωμα της δύναμης, της ακμής ή της δόξας: η *αρχαία Αθήνα ήταν στο ~ της κατά τον χρυσό αιώνα του Περικλή* ΣΥΝ. Κολοφώνιας, απόγειο, ζενίθ. Επίσης μεσοουράνημα [μτγν.]. **μεσοουράνης** επίρρ. (λαϊκ.) στη μέση του ουρανού. **μεσοουράνω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {μεσοουράνει... | μεσοουράνησα} 1. (για ουράνια σώματα) βρίσκομαι στο μέσο του ουρανού, διέρχομαι από τον μεσημβρινό ενός τόπου, βρίσκομαι στο κατακόρυφο σημείο 2. (μτφ.) φθάνω στο απόγειο, στο αποκορύφωμα της επιτυχίας, της ανάπτυξης, της ακμής ή της δόξας: την *εποχή εκείνη στο θέατρο μεσοουράνησε η Κυβέλη* ΣΥΝ. θριαμβεύω, βρίσκομαι στο ζενίθ ΑΝΤ. παρακμάζω, βρίσκομαι στο ναδίρ, φθίνω. — μεσοουράνηση (η) [μτγν.]. **μεσοούσης** → μεσό **μεσόφαση** (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η φάση του μιτωτικού κύκλου που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο διαδοχικών κυτταρικών διαιρέσεων σε αυτή γίνεται αύξηση του κυτταροπλάσματος, σύνθεση πρωτεϊνών και νουκλεϊκών οξέων (D.N.A., R.N.A.), διπλασιασμός του D.N.A., και προετοιμάζεται η μίτωση (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mesophase]. **μεσοφάρι** κ. (λαϊκότ.). **μεσοφορι** (το) {μεσοφορι-ού | -ιών} 1. το γυνακείο εσώφωρο που φοριέται κάτω από το φόρεμα, το κομπινέζόν 2. (συνεκδ.) η γυναίκα: «*αχ, βρε παλιο-μεσοφορία, τι τραβάν για σας τ'αγόρια*» (τραγ.). [ΕΤΥΜ. < μεσν. μεσοφορία]ον, υποκ. του επιθ. *μεσόφορον (ενν. ένδυμα) < μέσο- + -φορον < φορός. Ο τ. μεσοφορι κατά παρετυμολ. σύνδεση προς το επιθ. μέσο]. **μεσόφρυδο** (το) ΑΝΑΤ. το μέρος του προσώπου που βρίσκεται ανάμεσα στα δύο φρύδια και πάνω ακριβώς από τη ρίζα της μύτης. [ΕΤΥΜ. < μτγν. μεσόφρονος < μες]ο- + -φρονος < φρονος «φρύδι». μεσοφρονία (η) [1874] {μεσοφρονιών} 1. το φορητό αρμόνιο 2. το ακορντεόν. **μεσόφρονος** (η) [1897] {μεσοφρόν-ου | -ων, -ους} η λυρική τραγουδίστρια, η φωνή της οποίας αναπτύσσεται σε μεσαία κλίμακα, ανάμεσα σε αυτήν της υψηλότερης (σοπράνο) και της βαρυφώνου (κοντράλ-το) ΣΥΝ. μετζοσοπράνο. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του ιταλ. mezzosoprano]. **μεσοχειμίονα** επίρρ. (λαϊκ.) στη μέση του χειμώνα ΣΥΝ. καταχειμίονα. **μεσοχειμίονα** (το) [μεσν.] η μέση του χειμώνα. **μεσοχρονίς** επίρρ. (λαϊκ.) στη μέση του χρόνου. **μεσοχώρι** (το) {μεσοχωρ-ιού | -ιών} το χωριό που βρίσκεται μακριά από τα παράλια, στην ενδοχώρα. **μεσπίλεια** (η) (λόγ.) η μουσομουλιά (βλ. λ.). Επίσης μεσπίλη [μτγν.]. **μεσπίλο** (το) {μεσπίλ-ου | -ων} (λόγ.) το μούσιουλο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. μέσπιλον, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο]. **Μεσσαλίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για γυναίκα ανήθικη ως προς την ερωτική συμπεριφορά της και αδιόστακτη. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. messalina < λατ. Messalina, σύζυγος του Ρωμαίου αυτοκράτορα Κλαυδίου, περιώνυμη για την ανήθικη και αδιόστακτη συμπεριφορά της]. **Μεσσηνία** (η) 1. πόλη της ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας 2. πόλη της ΒΑ. Σικελίας απέναντι από την Ιταλία. [ΕΤΥΜ Βλ. λ. Μεσσηνία]. **Μεσσηνία** (η) περιοχή και νομός της ΝΔ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Καλαμάτα. — **Μεσσηνίος** (ο), Μεσσηνία (η), **μεσσηνιακός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Μεσσηνή, ονομασία σημαντικής πόλεως της περιοχής, που ιδρύθηκε το 369 π.Χ. στο βουνό Ιθώμη (και αρχικώς ονομαζόταν επίσης *Ιθώμη*). Πρόκειται πθ. για προελλήν. τοπωνύμιο, η δε αναγωγή στο επιθ. *μέσος* είναι προϊόν παρετυμολογίας]. **Μεσσηνιακός** (Κόλπος) (ο) κόλπος της ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας. **μεσσηνιακός**, -ή, -ό [1877] ο σχετικός με τον μεσσία ή τον μεσσανισμό: ~ *κηρύγματα*. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. messianique].

μεσσανισμός (ο) [1897] 1. η πίστη των Εβραίων στη μελλοντική έλευση του μεσσία, ο οποίος θα έσωζε τον εβραϊκό λαό 2. (κατ' επέκτ.) η πίστη στον μελλοντικό ερχομό ενός μεσσία και γενικότερ. ενός σωτήρα (λ.χ. στο πολιτικό ή εθνικό επίπεδο), δηλ. σε ένα πρόσωπο με εξαιρετικές ικανότητες (χαρισματικό γένη), το οποίο και θα λυτρώσει τον λαό ή το έθνος από τα προβλήματα του. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. messianisme]. **μεσσίας** (ο) {μεσσιών} 1. ΘΡΗΣΚ. το πρόσωπο που περίμεναν οι Εβραίοι να έρθει ως σωτήρας και ελευθερωτής τους 2. **Μεσσίας** (ο) (στον χριστιανισμό) ο Ιησούς Χριστός 3. (μετωνυμ.) ο ηγέτης από τον οποίο περιμένουν όλοι να λύσει τα προβλήματα, να τους απαλλάξει από τα δεινά: μετά την πτώση της *χούντας ο λαός υποδέχθηκε τον Κ. Καραμανλή ως ~* || η *αναζήτηση πολιτικού ~ αποτελεί δείγμα κρίσης της δημοκρατίας*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αραμ. mešîhā < εβρ. masîah «χριστός, χρισμένος» < ρ. masâh «σημαδεύω, χρίω (με λάδι)»]. **μέστο** επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη εκφραστικής περιλούια, λυπημένα. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. mesto «λυπημένος, μελαγχολικός» < λατ. maestus]. **μεστός**, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από αφθονία και πληρότητα: *λόγος ~ νοημάτων* ΣΥΝ. πλήρης 2. (για καρπούς) αυτός που έχει ωριμάσει: ~ *στάχνα* | *σύνκα* | *σταφύλια* ΣΥΝ. μεστωμένος, γινω-μένος ΑΝΤ. άγουρος, αγίνωτος 3. (μτφ.) σφιγτοδέμενος 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική ωριμότητα. — μεστότητα (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ., εκφραστικός όρ., αγν. ετύμου]. **μεστόνως** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μέστο-σα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) να ωριμάσει ♦ (αμετβ.) 2. (για καρπούς) γίνονται ώριμοι: *μεστόσανε γρήγορα φέτος τα σταφύλια* ΣΥΝ. ωριμάζω 3. (μτφ.) αναπτύσσομαι: *μεγάλωσαν, μέστωσαν, έγινε κοτζάμ άντρας!* — **μέστομα** (το) [μτγν.]. **μεσό** ρ. αμετβ. (λόγ.) {εὐχρ. μόνο η απόλυτη μετ. σε γεν. μεσοῦ-ντος, -νης, -των +γεν.} βρίσκομαι στη μέση (χρονικής περιόδου, γεγονότος) μόνο σε μετοχικές φρ., π.χ. *μεσοῦσης τῆς διαδικασίας, ἦρθε ἡ διαταγή να διακόψουμε κάθε εργασία* || *μεσοῦσης τῆς νυκτός* | *τῆς ἐξεταστικῆς περιόδου* || *μεσοῦντος τοῦ θερούς*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. μεσό (-όω) < μέσος]. **μέσο** πρῶθ. (+γεν.) δηλώνει: 1. τόπο διέλευσης (= μέσο από): *το τρένο διέρχεται ~ Θεσσαλονίκης* || η διακίνηση *τοῦ εμπορευμάτος γίνεται ~ Αθηνών* 2. τρόπο, μέσο, μεσολάβηση: *ο αγώνας θα μεταδοθεῖ ζωντανά ~ δоруφόρο* || *βρίσκε δουλειά ~ τὸ θεῖον του*. (βλ. λ. πρόθεση, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. Επιρρηματοποιημένη δοτ. εν. του αρχ. επιθ. μέσος (βλ. λ.), απόδ. του γερμ. mittels durch]. **μεσοόροφος** (ο) [1882] {μεσοορόφ-ου | -ων, -ους} 1. ο μεσαίος όροφος οικοδομήματος (κυρ. πολυκατοικίας) ΣΥΝ. μεσοπάτωμα 2. ο όροφος που μεσολαβεί ανάμεσα στο ισόγειο και τον πρώτο όροφο ΣΥΝ. ημιόροφος. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. entresol]. **μετά¹** κ. μετ' (προστώ από α) κ. μεθ' (προστώ από λέξη που παλαιότερα δασυνόταν) πρῶθ. δηλώνει: 1. ακολουθία (κάτι έπεται | ακο-λουθεί) (α) χρονική (υστερόχρονο): ~ *την ακμή, έρχεται ἡ παρακμή* || *ἦρθε στη γιορτή ~ τον Γιάργο* || ~ *τη δήλωση τοῦ υπουργοῦ, ακολούθησε πανικός* (β) τοπική: ~ *το φανάρι, ο τρίτος δρόμος δεξιά* || *Το στενό είναι πριν από την Πανεπιστημίου; Όχι, ~ (γ) κατά τάξη* || *παραρχία: ἦρθε πρώτος ~ τον Γερμανό συναβλητή του στο ακόντιο 2. σε συνάρτηση με το 1 (+αιτ. όταν υπάρχει άρθρο, ουσιαστικό ή από +αιτ. με το άρθρο προαιρετικό): (α) *σχέση αιτίας - αποτελέσματος: ~ τον σάλο που προκλήθηκε στις εφημερίδες για παράνομους διαρροές, διατάχθηκε δικαστική διερεύνηση τοῦ θέματος* (β) *εναντίωση: κα ~ τα προθεσνία, συνεχίζεις να με ενοχλείς!* || ~ *τόσα φάρμακα, συνεχίζει να υποφέρει!* 3. (λόγ.) συνοδία (+γεν.): *προσήλθε ~ τῆς συζήτησης* του 4. τρόπο (+γεν.): ~ *χαράς αποδέχομαι την πρόταση σας* || *είχε τόση κίνηση στον δρόμο που μόλις κα ~ βίας* (με μεγάλη δυσκολία) *πρόφτασε την πήση του* || *μετ' εμποδίων* (με εμπόδια, με δυσκολίες) *συνεχίζεται ἡ κατάθεση φορολογικών δηλώσεων σε όλες τις Εφορίες τῆς χώρας* || *όλος ο νομός υποδέχθηκε τον Πρόεδρο ~ βαίον και κλάδων* || ~ *φανών και λαμπάδων* (θριαμβευτικά) || ~ *υπρίων βασιάνων* (με πολύ κόπο) *έφτασαν στον προορισμό τους οι εργαζόμενοι εξαιτίας των απεργιών στα αστικά μέσα μεταφοράς* || ~ *λύπης μου πληροφορήθηκα ότι ἡ κατάσταση τῆς υγείας του επιδεινώθηκε* || *αρνήθηκε ~ μανίας να δώσει την συγκατάθεση τῆς* || *άδεια μετ' αποδοχών* || ~ *μουσικής* (με την υπόκρουση μουσικής) || ~ *λόγου* (με σύννεση και λογική) || ~ *ρόβου Θεοῦ* (με το φόβο του Θεοῦ) || (στο τέλος επιστολών) ~ *τιμῆς ἡ μεθ' υπολήψεως* || ~ *συγχορήσεως* (φρ. που χρησιμοποιούμε όταν κάτι που μόλις είπαμε μπορεί να προκαλέσει ηθικά τον ή τους συνομιλητές μας ή να προκαλέσει συνειρμούς μη αποδεκτούς ηθικά) || ~ *σπουδῆς* (βιαστικά) || ~ *βδελυγμίας* (με βδελυγμία). (βλ. λ. πρόθεση, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «στο μέσον, μεταξύ» (κυρ. σε σύνταξη με γεν. πτώση), πθ. < Ι.Ε. *met(i)- (η κατάλ. -τα σύμφωνα με το κατάλ, πθ. γοθθ. mīth «με, μαζί», αρχ. γερμ. mit(i) (> γερμ. mit), αρχ. αγγλ. mid(i), ίσως και αλβ. mjet «μέσος». Η σύνδεση με το Ι.Ε. θ. *medhyo- (βλ. λ. μέσος) δεν μπορεί να αποκλειστεί. Υστερογενής είναι τόσο η σημ. «μαζί» όσο και η χρονική σημ.]. **μετά²** επίρρ. ἴγια τη δήλωση χρονικής ακολουθίας: σε ύστερη, σε μελλοντική φάση: *Πάρτε ένα γλυκό! Οι καφέδες θα έρθουν ~* || *πρώτα πλένουμε τα χέρια μας και ~ τρώμε!* ΣΥΝ. κατόπιν, ύστερα, αργότερα ΑΝΤ. πριν 2. (α) απολύτως: *Όταν ἦρθα δεν ἦταν στο γραφείο του. Έφτασε πολύ -* || *Πηγαίνετε εσείς, εγώ θα έρθω* ~ (β) ως ουσ. με άρθρο το: *Άσε τι γίνεται τώρα. Το ~ είναι που μετράει!**

[ETYM Βλ. *μετά'*]. **μετά-** κ. **μετά-** κ. **μετ-** | **μεθ-** α' συνθετικό που δηλώνει: 1. τη χρονική ακολουθία, ότι κάποιος/κάτι ακολουθεί χρονικά κάτι άλλο: *μετα-βιομηχανικός*, *μεθ-εόρτια*, *μετα-μεσονύχτιο* 2. τη μετάβαση, το πέρασμα σε κάτι νέο: *μετα-λαμπαδεύω*, *μετα-γραφή* 3. θέση μετά από κάτι άλλο: *μετα-τάρσιο* 4. αλλαγή: *μετα-γλωττίζω*, *μετα-ποιώ* 5. (α) υπέρβαση ή κριτική σε επιστήμη, μέθοδο κ.ά.: *μετα-μοντερνισμός*, *μετα-ηθική* (β) σχέση ή ενασχόληση με κάτι: *μετα-γλώσσα*, *μετα-λεξί-κογραφία*.

[ETYM; Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (και ελληνογενών ξέν. όρων) που προέρχεται από την πρόθ. μετά (βλ.λ.) και απαντά με τις ακόλουθες μορφές: (α) *μετά-*, όταν το β' συνθ. αρχίζει από σύμφωνο (λ.χ. *μετα-βιβάζω*, *μετα-τρέπω*) (β) *μετ-*, όταν το β' συνθ. αρχίζει από φωνήεν (λ.χ. *μετ-εκαπαίδεω*, *μετ-ονομάζω*), και (γ) *μεθ-*, όταν το β' συνθ. αρχίζει από δατυμένο φωνήεν (λ.χ. *μεθ-οδος*, *μεθ-ομηρικός*)].

μεταβαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέβην, να/θα μεταβώ} (επίσ.) (+σε) 1. μετακινούμαι (από ένα μέρος σε άλλο): *αύριο ο πρωθυπουργός θα μεταβεί στις Βρυξέλλες* ΣΥΝ. πηγαίνω 2. (μτφ.) περνώ σε άλλη κατάσταση: *επιθυμούν να μεταβεί η χώρα από την πολιτική αστάθεια στη δημοκρατική ομαλότητα*.

μεταβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέβαλα, μεταβλήθηκα (λόγ. μετεβλήθη, -ης, -η...; μτγ. μεταβλήθει, -εΐσα, -έν), μεταβελιμένος} δίνω σε κάτι άλλη μορφή, άλλο χαρακτήρα: ~ τη *διάταξη*, *για να καλύψει και άλλες περιπτώσεις* || ~ τα *φρονήματα* | τη *συμπεριφορά* | τις *συνθήκες* | την *όψη* || οι *λέξεις μεταβάλλουν σημασία* || *χρειάστηκε να μεταβληθώ σε τύρανο, για να μπορέσω να τους επιβληθώ* ΣΥΝ. αλλάζω, μετατρέπω, μεταμορφώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελίσσω*.

μεταβαπτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταβάπτισα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. βαπτίζω εκ νέου, για δεύτερη φορά σε άλλο θρησκευτικό δόγμα 2. αλλάζω την ονομασία (κάποιου): η *πλοιοκτήτρια εταιρεία μεταβάπτισε* («Αγαίο» σε «Πόρος Εσπέρ» ΣΥΝ. μετονομάζω. — *μεταβά-πτιση* (η) [1889] κ. μεταβάπτισμα (το).

μετάβαση (η) {-ης κ. -άσεως, -άσεις, -άσεων} 1. η μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλο: η ~ στην *Πάτρα με τρένο* || *εισιτήριο ατλής* ~ (χωρίς επιστροφή) ΣΥΝ. (λαϊκ.) πηγάδος (μτφ.) 2. η εξελικτική διαδικασία που οδηγεί από μία κατάσταση σε άλλη: η ~ στον *σοσιαλισμό* || η ~ στην *οικονομία της αγοράς* 3. (στον λόγο) το πέρασμα (από ένα θέμα σε άλλο): η ~ από το ένα *επιχείρημα στο άλλο γίνεται με δεξιοτεχνία*. [ETYM < αρχ. *μετάβασις* < *μεταβαίνω*].

μεταβατικός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία της μετάβασης ή συμβάλλει στη μετάβαση: *βριακόμαστε σε ~ εποχή* | *περίοδο* | *στάδιο, στην οποία κνοφορούνται σημαντικές μεταβολές* || ~ *ρύθμιση* | *διάταξη* | *έννοια* | *παράγραφος*- Φρ. **μεταβατική κυβέρνηση** η προσωρινή κυβέρνηση, που συγκροτείται από πολιτικά ή εξωκοινοβουλευτικά πρόσωπα και έχει ως αποστολή να προετοιμάσει τη διενέργεια εκλογών 2. ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που δηλώνει μεταβατικότητα: ~ *σύνταξη* | *χρήση* ΑΝΤ. αμετάβητος (β) **μεταβατικό ρήμα** το ενεργητικό ρήμα, η ενέργεια του οποίου μεταβαίνει σε αντικείμενο, το ενεργητικό ρήμα που δέχεται ως συμπλήρωμα αντικείμενο: το *εργαστικό ρήμα «βράζω» είναι και μεταβατικό (π.χ. βράζω καφέ) και αμετάβητο (π.χ. ο καφέ βράζει)* ΑΝΤ. αμετάβητο ρήμα.

[ETYM μτγν. < αρχ. *μεταβαίνω*. Ορισμένοι επιστημονικοί όροι αποτελούν μετάφρ. δάνεια από αγγλ. transitive].

μεταβατικότητα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} 1. το να υπάρχει σε εξέλιξη η μετάβαση από μία κατάσταση σε άλλη 2. ΓΛΩΣΣ. (α) (γενικότ.) η δυνατότητα ενός ρήματος να χρησιμοποιείται με ή χωρίς συμπλήρωμα/αντικείμενο (β) (ειδικότ.) η σχέση μεταξύ ενός μεταβατικού ρήματος και του αντικείμενου του.

μεταβιβάζω ρ. μετβ. {μεταβιβασα, -θηκα, -μένος} 1. μεταφέρω (από ένα μέρος σε άλλο): *αεροπλάνα μεταβιβάζουν φάρμακα και είδη διατροφής στον άμαχο πληθυσμό* 2. διαβιβάζω: ~ *χαίρεσιμούς* | *ευχές* | *ευχαριστίες* ~ 3. ΝΟΜ. παραχωρώ, εκχωρώ (δικαίωμα μου σε κάποιον): ~ *εξουσία* | *αρμοδιότητα* | *περιουσία* | *κυριότητα* | *ομόλογα*. [ETYM αρχ. < μετά- + *βιβάζω* (βλ. κ. *βάζω*), ο νομ. όρι. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. transférer].

μεταβίβαση (η) [1840] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η μεταφορά, η μετακίνηση (από ένα μέρος ή ένα πρόσωπο σε άλλο): η ~ τής *σκέψης είναι ένα χαρακτηριστικό τηλεπαθητικό φαινόμενο* || ~ *ενέργειας από ένα πρόσωπο σε άλλο με ένα άγγιγμα* || *κληρονομική ~ ιδιότητων* | *χαρακτηριστικών* 2. ΝΟΜ. η παραχώρηση, η εκχώρηση: *κόστος* | *αξία* | *διαδικασία μεταβίβασης* || ~ *δικαιώματος* | *κυριότητας* || η ~ *εξουσιών* | *αρμοδιοτήτων σε άλλα θεσμικά όργανα*.

μεταβιβασίμος, -ή, -ο [1840] αυτός που μπορεί να μεταβιβαστεί, που μπορεί να τον παραχωρήσει κανείς σε άλλον: ~ *εντολή* | *ακίνητο*. [EJYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. transférable].

μεταβιβαστικός, -ή, -ό [1812] 1. αυτός μέσω του οποίου μεταβιβάζεται κάτι: ~ *έγγραφο* 2. ΓΛΩΣΣ. **μεταβιβαστικό ρήμα** το ρήμα του οποίου η ενέργεια δεν εκτελείται από το υποκείμενο, αλλά από το αντικείμενο κατ' εντολήν ή με τη μεσολάβηση του υποκειμένου, π.χ. *ανεβάζω κάποιον* (= τον *βάζω* | *κάνω* | *βοηθώ να ανεβεί*), κατ' αντιδιαστολή προς το *ανεβαίνω*. — **μεταβιβαστικά επίρρ.**

μεταβιομηχανικός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζει ή σχετίζεται με την εποχή που ακολουθεί την υψηλής κλίμακας βιομηχανοποίηση (βιομηχανική εποχή): ~ *κοινωνία* | *εποχή*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. postindustriell].

μεταβλήθηκα ρ. → **μεταβάλλω**

μεταβλητός, -ή, -ό 1. αυτός που υπόκειται σε μεταβολές, που εύκολα μπορεί να μεταβληθεί: ~ *χαρακτήρας* || *ο άνεμοι θα πνέουν σε ~ διευθύνσεις* ΣΥΝ. ευμετάβλητος ΑΝΤ. αμετάβλητος, αναλλοίωτος 2. ΜΑΘ. **μεταβλητή** (η) το σύμβολο ή η ποσότητα που μπορεί να λάβει

διάφορες τιμές από ένα προκαθορισμένο σύνολο: *εξαρτημένη* | *ανεξάρτητη* - 3. ΑΣΤΡΟΝ. **μεταβλητός αστέρας**, αστέρας, η λαμπρότητα του οποίου φαίνεται να μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου. — *μεταβλητότητα* (η) [1812]. [ETYM μτγν. < αρχ. *μεταβάλλω*].

μεταβολή (η) 1. η διαδικασία αλλαγής και μετάβασης σε νέα κατάσταση: *ξαφνική* | *ευπρόσδεκτη* ~ *του καιρού* || ~ *της κοινής γνώμης* | *της θερμοκρασίας* | *πολιτικών φρονημάτων* | *αισθημάτων* | *πολιτεύματος* || *επιφέρω* ~ *σ'* *ένα πρόγραμμα* || *ποσοστία* ~ ΣΥΝ. αλλαγή, τροποποίηση, μετατροπή, αλλοίωση-ΦΡ. αντιστρεπτή **μεταβολή** βλ. λ. αντιστρεπτός ~ 2. (στη γυμναστική και στον στρατό) η αλλαγή μετώπου (στρατιώτη, μαθητή) με στροφή του σώματος γύρω από τον άξονα του προς την αντίθετη κατεύθυνση και το σχετικό παράγγελλμα: *έκανε ~ κι έφυγε βιαστικά* || (μτφ.) *έκανε πολιτική* ~ *με τις νέες του δηλώσεις*- ΦΡ. (λαϊκ.) *κάνε μεταβολή* φύγε, στρίβε, δίνε του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*, *εξελίσσω*. [ETYM αρχ. < *μεταβάλλω*].

μεταβολικός, -ή, -ό [μτγν.] ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον μεταβολισμό: ~ *αντιδραση* | *νόσος*.

μεταβολισμός (ο) ΒΙΟΛ. το σύνολο των βιοχημικών διεργασιών που έχουν ως αποτέλεσμα είτε τη σύνθεση χημικών ενώσεων κατάλληλων για την κάλυψη τής αύξησης και τής ανάπλασης του σώματος ή για την αποταμίευση υλικών (αναβολισμός) είτε την αποικοδόμηση χημικών ενώσεων με σκοπό την εξασφάλιση τής απαραίτητης για τη ζωή ενέργειας (καταβολισμός). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. metabolisme].

μεταβολίτες (οι) {μεταβολιτών} ΒΙΟΛ. τα προϊόντα του μεταβολισμού (βλ.λ.). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metabolite(s)].

μετάβολος (ο) {μεταβόλ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. κάθε είδος εντόμου που κατά την ανάπτυξη του εμφανίζει μεταμορφώσεις (βλ.λ.) ΑΝΤ. αμετάβολος [ETYM μτγν. < αρχ. *μεταβάλλω*].

μεταβυζαντινός, -ή, -ό ΙΕΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την εποχή που ακολούθησε την πτώση τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: ~ *τέχνη* | *εποχή* | *αρχιτεκτονική*.

μεταγγίζω ρ. μετβ. {μετάγγισα, -θηκα, -μένος} 1. (σπάν.) μεταφέρω (υγρό) από ένα δοχείο σε άλλο 2. ΙΑΤΡ. διοχετεύω ενδοφλεβίως (το αίμα ενός ατόμου σε άλλο, που να χρειάζεται για τη θεραπευτική του αγωγή): ~ *αίμα στον τραυματία* 3. (μτφ.) καθιστώ (κάποιον) κοινωνό (των σκέψεων, των πεποιθήσεων ή των εμπειριών μου): ~ *ιδέες* ΣΥΝ. μετακινώνω. [ETYM μτγν. < *μετα*(α) + *αγγίζω* < *άγγος* (βλ. λ. *αγγείο*)].

μεταγγίζω - αγγίζω. Τα δύο ρήματα δεν διαφέρουν μόνο στη σημασία, αλλά και στην ετυμολογία τους. Το αρχαίο (μεταγενέστερο) **μετ-αγγίζω** και το παράγωγο του **μετ-άγγισσις**, νεότερη λέξη που πρωτοαπαντά στον Κωνσταντίνο Παπαρηγόπουλο, ανάγονται στη λ. *αγγείο*: *μετ-αγγίζω* σημαίνει αρχικά «μεταφέρω από το ένα αγγείο στο άλλο, μετακινώνω», από όπου περιορίστηκε σημασιολογικά στη «μεταφορά αίματος» (**μετάγγιση**) Αντίθετα, το **αγγίζω** είναι άλλος τύπος του **εγγίζω** (*εγγύς* + *-ίζω*), που προήλθε από έκκρουση στη συνεκφορά με αντωνυμικά άρθρα: *τα εγγίζω* > *τα γγγίζω* > *τ' αγγίζω*.

μετάγγιση (η) [1851] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η μεταφορά (υγρού) από ένα αγγείο σε άλλο 2. ΙΑΤΡ. **μετάγγιση (αίματος)** η ενδοφλεβία διοχέτευση αίματος που προέρχεται από δότη σε άτομο που το έχει ανάγκη (για θεραπευτικούς λόγους). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. transfusion].

μεταγενέστερος, -η, -ο 1. αυτός που ακολουθεί χρονικά, που γίνεται ή εξελίσσεται μετά από κάτι προγενέστερο του: τα ~ *γεγονότα απέδειξαν ότι είχε τελικά δίκιο* || ~ *έρευνες* | *σκέψεις* | *ανακαλύψεις* | *περίοδος* ΣΥΝ. υστερόχρονος, κατοπινός, πρόσφατος ΑΝΤ. προγενέστερος 2. **μεταγενέστερο** (οι) {μεταγενεστέρ-ων, -ους} όλοι οι άνθρωποι που θα ακολουθήσουν τα επόμενα χρόνια, η μελλοντική γενιά: *εμείς δεν θα προλάβουμε τίποτε από όλα αυτά-αγωνιζόμαστε για χάρη των ~ ΣΥΝ. (λόγ.) επιγενόμενοι, (καθμ.) νεότεροι, απόγονοι* 3. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την ελληνιστική εποχή: ~ *ελληνική γλώσσα* (η κοινή). — **μεταγενέστερα** επίρρ.

[ETYM; μτγν., συγχρ. βαθμ. του αρχ. μεταγενής «νεότερος, κατόπιν γεννημένος» < *μετά-* + *γενής* < *γένος*].

μεταγλώσσα (η) {μεταγλωσσών} 1. ΓΛΩΣΣ. λέξεις, όροι, σύμβολα που χρησιμοποιούνται στη γλώσσα για να μιλήσουμε, να περιγράψουμε ή να αναφερθούμε στην ίδια τη γλώσσα (π.χ. οι όροι «ονομαστική φράση» και «ρηματική φράση» χρησιμοποιούνται στη μεταγλώσσα του συντακτικού): η ~ *που χρησιμοποιεί αυτό το βιβλίο είναι δύσκολη* 2. (γενικότ. στις επιστήμες) η χρήση τής γλώσσας (ορολογίας) ή διαφόρων συμβόλων για την περιγραφή μιας επιστήμης και του αντικείμενου τής: *μαθηματική* ~. — **μεταγλωσσικός**, -ή, -ό, **μεταγλωσσικά** επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. metalanguage (νόθο συνθ.)].

μεταγλωττίζω ρ. μετβ. {μεταγλωττίσα, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. μεταφέρω (τον λόγο, τους διάλογους ταινίας) σε γλώσσα άλλη από αυτήν τής παραγωγής τής, για να γίνει κατανοητή σε αλλόγλωσσο κοινό χωρίς τη βοήθεια υποτίτλων: ~ την *ταινία στα Ελληνικά* 2. (ειδικότ.) μεταφέρω (κείμενο) από μία μορφή γλώσσας σε άλλη μορφή τής ίδιας γλώσσας, προσεγγίζοντας το ερμηνευτικά: το *Σύνταγμα μεταγλωττίστηκε από την καθαρέρουσα στη δημοτική το 1986*. [ETYM. μεσν. < *μετά-* + *γλωττίζω* < αρχ. *γλώττα*, αττ. τ. του *γλώσσα*].

μεταγλώττιση (η) [1796] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. (γενικά) η μεταφορά κειμένου από μια γλώσσα σε άλλη 2. (ειδικότ.) η μεταφορά των διαλόγων κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου στη γλώσσα της χώρας στην οποία θα προβληθεί (συνήθ. με επιτελείο ηθοποιών, που επαναλαμβάνουν τους αρχικούς διάλογους στη δική τους γλώσσα και των οποίων οι φωνές ακούγονται κατά την προβολή του έργου στη θέση των αυθεντικών): η τεχνική αυτή χρησιμοποιείται αντί του υποτίτλισμού. Επίσης **μεταγλωττισμός** (ο) [1772]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση*.

μεταγλωττιστής (ο), **μεταγλωττίστρια** (η) (σημ. 1) {μεταγλωττι-στριών} 1. πρόσωπο που μεταγλωττίζει (λόγο, διαλόγους ταινίας, κείμενο) 2. ΠΛΗΡΟΦ. πρόγραμμα που μετατρέπει ένα κείμενο γραμμένο σε γλώσσα προγραμματισμού κατανοητή σε μας, σε γλώσσα μηχανής που μπορεί να εκτελεστεί από τον υπολογιστή: *σχεδίαση και υλοποίηση ενός ~ για μια υποθετική γλώσσα προγραμματισμού*. [ETYM, Ως προς τη σημ. 2, η λ. αποδίδει το αγγλ. compiler].

μεταγραμματίσιμος ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταγραμματίσι-α, -ηκα (λόγ. -θη-κα), -μένος} (για λέξη) αλλάζει τη σειρά των γραμμάτων ΣΥΝ. ανα-γραμματίζω. — **μεταγραμματισμός** (ο) [μτγν.].

μεταγραφή (η) 1. η μεταφορά σε άλλον κώδικα (λ.χ. η απόδοση κειμένου με διαφορετικό σύστημα γραφής από αυτό στο οποίο είχε αρχικά γραφεί: (η ~ των ξένων *ονομάτων στα Ελληνικά* (χρησιμοποιώντας αντί για το λατινικό αλφάβητο το ελληνικό) || *φωνητική ~* (η γραφή λέξεων με τα σύμβολα του διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου) 2. ΒΙΟΛ. το στάδιο της μεταβίβασης του γενετικού μηνύματος από το D.N.A. του πυρήνα στο αγγελιαφόρο R.N.A. (βλ. λ.) 3. ΝΟΜ. η καταχώριση (σε ειδικό βιβλίο και από αρμόδια δημόσια υπηρεσία, υποθηκοφυλακείο) των συμβολαίων ή των τίτλων, με τους οποίους αποκτώνται ή μεταβιβάζονται εμπράγματα δικαιώματα επί ακινήτων (πρβ. λ. *κτηματολόγιο*) 4. ΜΟΥΣ. η όσο το δυνατόν πιστότερη μεταφορά της μορφής ενός έργου, λ.χ. για εκτέλεση από άλλο όργανο από αυτό για το οποίο είχε αρχικώς συντεθεί η διασκευή 5. (α) η ένταξη αθλητή σε άλλον σύλλογο (ομάδα) από αυτόν στον οποίο μέχρι τότε ανήκε: *η περίοδος των - στο ποδόσφαιρο || ο σύλλογος δεν θα κάνει καμία ~ για φέτος || ο παίκτης πήρε μεταγραφή σε ομάδα του εξωτερικού* (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο παίκτης ή αθλητής, ο οποίος μεταγράφεται σε άλλη ομάδα: *σπουδαία | ακριβή - (γ) (κατ' επέκτ.) η ένταξη επαγγελματία (κυρ. υψηλής κατάρτισης ή αναγνώρισης) στο δυναμικό άλλης επιχείρησης από αυτή στην οποία ανήκε: οι ~ των τηλεοπτικών αστέρων από το ένα κανάλι στο άλλο είναι πλέον καθημερινή είδηση* 6. ΤΕΧΝΟΛ. η μεταφορά δεδομένων από ένα σύστημα σε άλλο ή από μία κασέτα ή δίσκετα σε άλλη: η *-μιας ταινίας από μία βιντεοκασέτα σε άλλη || ειδικός ενισχυτής για μεταγραφές χωρίς απώλειες || - από δίσκο σε κασέτα ήχο*.

[ETYM, μτγν., αρχική σημ. «αντιγραφική κειμένου σε άλλο είδος γραφής - αλλαγή της απόδοσης», < αρχ. *μεταγράφω*. Ορισμένες σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. transcription].

μεταγραφή - μετεγγραφή; **Το μετα-γραφή** (από το ρ. **μετα-γράφω**) χρησιμοποιείται για να δηλώσει «την αλλαγή, τη μετάβαση από κάτι σε κάτι άλλο» (η *μεταγραφή* των ξένων λέξεων στην Ελληνική με ελληνικά γράμματα - η *μεταγραφή* περιουσιακού στοιχείου (οικοδόμου, διαμερίσματος κ.λπ.) στο υποθηκοφυλακείο από το όνομα του πωλητή στο όνομα του αγοραστή), «την απόδοση σε άλλη γλωσσική μορφή (= μετάφραση) ή άλλη μουσική μορφή» (= διασκευή), «τη μετακίνηση ενός αθλητή από μια ομάδα σε άλλη», «την αλλαγή ομάδας» (*μεταγραφή* ποδοσφαιριστών). Το με-εγγραφή (από το ρ. με-εγγράφω) δηλώνει ειδικότερα την εγγραφή ενός σπουδαστή από ένα πανεπιστήμιο σε ένα άλλο (μετεγγραφή φοιτητών από ξένα πανεπιστήμια σε ελληνικά ή από περιφερειακά σε κεντρικά πανεπιστήμια) ή από ένα σχολείο σε ένα άλλο (μετεγγραφή μαθητών). Δεν είναι σωστό, άρα, να μιλάμε για «μεταγραφική φοιτητών» ούτε και για «μετεγγραφική ποδοσφαιριστών»!

μεταγραφικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τη μεταγραφή, κυρ. επαγγελματία (αθλητή): *οι ~ στόχοι της ομάδας για τη νέα χρονιά || - περιόδος | επιτυχία | κινήσεις | ενδιαφέρον*. — **μεταγρ-φικ-ά** | -ως επίρρ.

μεταγράφω ρ. μετβ. {μετέγραφα, μεταγράφηκα (λόγ. μετεγράφων, -ης, -η...), μεταεγγραμμένος} 1. γράφω εκ νέου ΣΥΝ. ξαναγράφω 2. μεταφέρω σε γραπτή μορφή (προφορικό υλικό) 3. μεταφέρω (κείμενο) σε άλλη γλώσσα, άλλο αλφάβητο ή γενικότ. άλλη μορφή από αυτήν στην οποία είχε αρχικά γραφεί: *~ το κείμενο στο φωνητικό αλφάβητο || ~ αρχαίο κείμενο στα Νέα Ελληνικά* 4. διασκευάζω (μουσικό έργο) για ένα ή περισσότερα μουσικά όργανα, διαφορετικά από εκείνα για τα οποία είχε αρχικά γραφεί: *~ συνάτα πιάνο για βιολί* 5. ΝΟΜ. καταχωρίζω στα βιβλία του υποθηκοφυλακείου (την πράξη αγοραπωλησίας ακινήτου της περιοχής) 6. (μεσοπαθ. **μεταγράφομαι**) (για αθλητές) εντάσσομαι στο δυναμικό άλλου αθλητικού συλλόγου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταγραφή*.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «παναγράφω σε άλλο κώδικα, μεταφράζω», < μετά- + γράφω. Ηδη τγν. η σημ. «μεταφέρω σε άλλη εγγραφή, σε άλλο λογαριασμό». Η σημ. 6 αποδίδει το γαλλ. transcrire].

μετρω ρ. μετβ. [αρχ.] {παταρ. μετήγα, αόρ. μετήγαγα, μετήχην, -ης, -η... (να/θα μετρώθω)} (λόγ.) μεταφέρω από έναν τόπο σε άλλον, μεταβιβάζω. **μεταγωγή** (η) (λόγ.) 1. μεταφορά (προσώπου ή πράγματος) από έναν τόπο σε άλλον 2. (ειδικότ.) μεταφορά κρατούμενων υπό συνδυασμό φρουρών από έναν χώρο κράτησης σε άλλον για τη δική ή τη φυλά-

κιση τους: *τμήμα μεταγωγών* 3. (στις τηλεπικοινωνίες) το σύνολο των αυτόματων ή χειροκίνητων χειρισμών που απαιτούνται για την πραγματοποίηση της τηλεφωνικής επικοινωνίας μεταξύ δύο συνδρομητών. [ETYM, μτγν. < αρχ. *μετάγω*].

μεταγωγικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ. 1. αυτός που είναι κατάλληλος ή χρήσιμος για μεταφορές: *~ υπηρεσία του Στρατού* (κυρ. ενόπλων δυνάμεων) || *~ σώμα | αεροσκάφος ΣΥΝ. μεταφορικός* 2. **μεταγωγικό** (το) κάθε είδους στρατιωτικό μεταφορικό μέσο (ζώο, όχημα, σκάφος).

μεταδημότευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η μετεγγραφή δημότη στο δημοτόλγιο άλλου δήμου ή κοινότητας. — **μεταδη-μοτεύω** ρ.

μεταδιδασκτικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μετά τη λήψη του διδακτορικού τίτλου: *~ σπουδές | μελέτη | έρευνα*. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο, πρβ. αγγλ. post-doctoral].

μεταδίδω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέδωσα, μετα-δύθηκα, -(δε)δομένος} 1. (α) κάνω (κάποιον) μέτοχο σε κάτι που έχω εγώ, ώστε να το μοιράζομαι μαζί του: *~ το κέρι | τον ενθουσιασμό | τη συγκίνηση μου || ο καθηγητής μεταδίδει στους μαθητές του το ενδιαφέρον του για τα μαθηματικά || ~ την πίστη | την αγωνιατικότητα μου και στους υπολοίπους* (β) αφήνω (κάτι) να διαδοθεί μέσα από μένα, κυρ. επιτρέποντας την κίνησή του: *το νερό μεταδίδει τον ήχο πιο γρήγορα από τον αέρα || ο ηλεκτρισμός μεταδίδεται μέσω των μετάλλων* 2. (ειδικότ.) γίνωμαι φορέας ιού, μικροβίου, αρρώστιας κ.λπ., διοχετεύοντας σε άλλον οργανισμό: *τα έντομα συχνά μεταδίδουν μολύνσεις ΣΥΝ. (κα-θημ.) μολύνω, (οικ.) κολλώ* 3. (για ειδήσεις, πληροφορίες) κάνω ευρύτερα γνωστή (μια πληροφορία): *το πρακτορείο Ρόιτερ μεταδίδει συνεχώς πληροφορίες για τον ισχυρό σεισμό στο Λος Άντζελες ΣΥΝ. ανακοινώνω, γνωστοποιώ, κοινοποιώ* 4. (για ραδιοφωνο ή τηλεόραση) εκπέμπω ραδιοφωνικά ή τηλεοπτικά πρόγραμμα, καλύπτω ραδιοφωνικά ή τηλεοπτικά ένα γεγονός: *~ έναν αγώνα | εικόνες από τη Βουλή | εκλογικά αποτελέσματα | μια δική* 5. (μεσοπαθ. **μεταδίδομαι**) παίρνω διαστάσεις, εξαπλώνομαι από τον έναν στον άλλον, από το ένα σημείο στο άλλο: *η επιδημία | η φωτιά μεταδόθηκε στρατιαια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

μεταδικτατορικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα που έπεται μιας δικτατορίας ΑΝΤ. προδικτατορικός 2. (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά τη στρατιωτική δικτατορία των συνταγματάρχων στην Ελλάδα (1967-1974): *~ κυβερνήσεις | πολιτικό σκηνικό* ΑΝΤ. προδικτατορικός.

μετάδοσις (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} 1. η μεταφορά (στοιχείου) από κάποιον (που το διαθέτει) σε άλλον: *~ του άγχους | του ενθουσιασμού | της μαχητικότητας | της πίστης || η ~ της γνώσης από τον δάσκαλο στον μαθητή* 2. η δημόσια ανακοίνωση ή προβολή, ιδ. μέσω ραδιοηλεκτρονικού μέσου: *αυθεντίας | μαγνητοσκοπημένη ~ του αγώνα || η ~ της τραγικής είδησης συγκίνησε το πανελλήνιο* 3. η διάδοση αρρώστιας, μικροβίου κ.λπ. μέσω φορέα: *η ~ του ιού με μετάγηση μολυσμένου αίματος* 4. η περαιτέρω προώθηση και σε άλλα σημεία, η μεταβίβαση: *η ~ της κίνησης και στους πίσω τροχούς του αυτοκινήτου || η ~ ηλεκτρικού ρεύματος μέσω των αγώνων* · Φρ. ΕΚΚΛΗΣ. *αγία μετάδοσις* ή Θεία Κοινωνία. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM, < αρχ. *μεταδίδωσις* < *μεταδίδωμι*].

μεταδόσιμος, -η, -ο [μτγν.] 1. (ασθένεια) που εύκολα μπορεί να μεταδοθεί 2. (είδηση) που είναι δυνατόν και επιτρεπτό να μεταδοθεί: *~ πληροφορία | ανακοίνωση*.

μεταδόσιος (ο) [μτγν.] {μεταδοτών} 1. αυτός που μεταδίδει κάτι 2. ΤΕΧΝΟΛ. όργανο με το οποίο μεταδίδεται η κίνηση από ένα σώμα σε άλλο.

μεταδοτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (αρρώστια) που μπορεί να μεταδοθεί με επαφή από άτομο που έχει προσβληθεί σε υγιές: *η φυματίωση είναι ~ νόσημα ΣΥΝ. κολλητικός* 2. (γενικότ.) αυτός που εύκολα μεταδίδεται από τον έναν στον άλλον: *το χασμουρητό είναι ~* 3. (για πρόσ.) αυτός που έχει την ικανότητα να μεταδίδει τις γνώσεις του με τρόπο εύληπτο και κατανοητό (ώστε να αποφευχτεί η σύγχυση του ακροατηρίου του): *~ δάσκαλος*. — **μεταδοτικ-ά** | -ώς [1874] επίρρ. **μεταδοτικότητα** (η) [1850] {χωρ. πληθ.} 1. (για πρόσ.) η ικανότητα, συνήθ. δασκάλου, να μεταδίδει γνώσεις με τρόπο που να κινεί το ενδιαφέρον, καθιστώντας εύληπτα όσα λέει: *έχει μεγάλη ~* 2. η ιδιότητα νόσου (μικροβίου κ.λπ.) να μεταδίδεται από άτομο που έχει προσβληθεί σε άλλο υγιές με την επαφή μετάζωο (το) [1891] {μεταζώου | -ον} ΖΩΟΛ. κάθε ζωικός οργανισμός, το σώμα του οποίου αποτελείται από πολλά κύτταρα, διαφοροποιημένα μορφολογικά και λειτουργικά σε κατηγορίες ΑΝΤ. πρώτοζωο. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < νεολατ. metazoal, μεταθητική (η) ΦΙΛΟΣ, ο κλάδος της θητικής που πραγματεύεται τον καθορισμό της φύσης των θητικών εννοιών μέσα από την ανάλυση του λογικού και σημασιολογικού χαρακτήρα της γλώσσας της θητικής, μεταθανάτιος, -α, -ο αυτός που αναφέρεται στον χρόνο ή στην κατάσταση μετά τον θάνατο (κάποιου): *πιστεύει στην ύπαρξη ~ ζωής || ~ κρίση | τιμωρία*.

[ETYM, Συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. μετά θάνατον]. **μετάθεση** (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η μεταβολή της θέσης (προσώπου ή πράγματος) ως προς ένα σημείο αναφοράς: *~ ενθύνων* (όταν κάποιος δεν αναγνωρίζει τις ευθύνες που τον βαραίνουν και προσπαθεί να ενοχοποιήσει άλλον, επιρριπτόντας τες σε εκείνον) || *~ συννότητος* (η μετατόπιση περιοχής του φράσματος συνηθών σε άλλη περιοχή του) ΣΥΝ. μετατόπιση, μετακίνηση 2. (για υπαλλήλους ή στρατιωτικούς) η τοποθέτηση (κάποιου) σε άλλη υπηρεσιακή θέση από αυτήν όπου υπηρετεί: *δυσμενής ~ (μετακίνηση του υπαλλήλου χωρίς τη θέλησή του σε θέση που μειονεκτεί έναντι της αρχικής) ||*

αμοιβαία ~ (ταυτόχρονη κάλυψη δύο θέσεων από δύο υπαλλήλους, που παίρνουν ο ένας τη θέση του άλλου) || *παίρνω* ~ *για την Αθήνα* 3. (με χρονική σημασία) αναβολή του χρόνου διεξαγωγής μιας ενέργειας: *οι τελευταίες πολιτικές εξελίξεις καθιστούν αναγκαία τη -της ημερομηνίας των εκλογών | του ταξιδιού του πρωθυπουργού στο εξωτερικό* 4. ΓΛΩΣΣ. η αλλαγή της θέσης γραμμικών, συλλαβών ή φθόγγων μέσα στην ίδια λέξη κατά τη γραφή ή την προφορά της, λ.χ. *φούχτα, χούφτα || καράφια, φαλάκρα*- ΦΡ. **μετάθεση ποσότητας** (στην Αρχαία Ελληνική) η αντιμεταχώρηση (βλ.λ.) 5. ΜΟΥΣ. η εκτέλεση μουσικής σύνθεσης σε άλλον τόνο από αυτόν στο οποίο είχε αρχικά γραφεί 6. ΒΙΟΛ. αναδιάταξη της χρωμοσωμικής δομής, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη' αλλαγή θέσεων των τμημάτων' των χρωμοσωμάτων καθώς και των ακολουθιών των γονιδίων που αυτά περιέχουν 7. ΧΗΜ. οργανικές αντιδράσεις κατά τις οποίες σε ένα μόριο πραγματοποιείται αντικατάσταση ενός ατόμου ή μιας ρίζας από άλλο άτομο ή ρίζα 8. ΜΑΘ. η πράξη που συνίσταται στη μεταφορά στοιχείων από ορισμένη σειρά διαδοχής σε άλλη σειρά διαδοχής των ίδιων στοιχείων 9. ΨΥΧΟΛ. η έντονη θετική ή αρνητική συναισθηματική σύνδεση με τον θεραπευτή του, κατά την οποία ο πρώτος βιώνει ξανά καταστάσεις αποθιμένες στο ασυνείδητο του και τις προβάλλει στο ουδέτερο πρόσωπο του ψυχαναλύτη του. ΣΧΟΛΙΟ λ. απόσπαση.

[ETYM < αρχ. *μετάθεσις* «αλλαγή θέσεως (αμοιβαία ή μη)» (η γλωσσ. σημ. ήδη μτγν.) < *μετατίθημι* (βλ. κ. θέτω, τίθημαι). Η σημ. «μετακίνηση υπαλλήλου» αποτελεί απόδ. του γαλλ. *dé-placement*].

μεταθέσιμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που μπορεί να μεταταθεί, να αλλάξει θέση ή χρόνο διεξαγωγής: ~ *ημερομηνία | υπάλληλος* ANΤ. αμετάθετος.

μεταθέσιο ρ. μετβ. {μεταθεσι-ου} -ών | το υπηρεσιακό έγγραφο, με το οποίο γνωστοποιείται στους ενδιαφερομένους (υπαλλήλους) η μετάθεση τους.

μεταθετός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που μπορεί να αλλάξει θέση, να μεταταθεί 2. **μεταθετό(ν)** (το) η δυνατότητα μεταθέσεως υπαλλήλων σε άλλη θέση ή τόπο, ανάλογα με τις εμφανιζόμενες ανάγκες ANΤ. αμεταθετό(ν).

μεταθέτω ρ. μετβ. {μεταθέσω, μετατέ-θηκα, -θεμένος} 1. αλλάζω θέση (σε κάτι): ~ τις ευθύνες μου σε άλλον (επιρρίπτο σε άλλον τις ευθύνες που με βαρύνουν) | το *στράτευμα* 2. (για υπάλληλους ή στρατιώτες) τοποθετώ σε άλλη υπηρεσιακή θέση: τον *μετέθεσαν στα κεντρικά γραφεία της εταιρείας | στα σύνορα* 3. (με χρονική σημασία) αναβάλλω για αργότερα τον χρόνο διεξαγωγής μιας ενέργειας: -την *ημερομηνία του γάμου*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *μετατίθημι* < *μετά-* + *τίθημι* (βλ. κ. θέτω)].

μεταθεωρία (η) {μεταθεωριών} ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που αναλύει τη δομή, τις μεθόδους και τις ιδιότητες άλλης θεωρίας. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *metatheory*].

μεταίσιθμα (το) [1898] το μετεϊκασμο (βλ.λ.).

μεταίσιθμο (το) {μεταίσιθμο-ου} -ών | η κρίσιμη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε δύο αντίθετες καταστάσεις, το οριακό σημείο: *βρίσκεται στο ~ ζωής και θανάτου | μιας πολιτικής περιόδου || βρίσκονται στο -του νόμου* (δηλ. μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας). [ETYM. < αρχ. *μεταίσιθμος* < *μετα(α)-* + *αίσιθμος* < *αχμή*].

μετακαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μετακαλέω... | μετακάλ-εσα, -ούμαι, μετα-κλήθηκα} (επίσ.) καλώ κάποιον επίσημα, για να συμμετάσχει σε εκδήλωση, διοργάνωση ή αποστολή: *μετακάλεσαν ξένους καλλιτέχνες, να δώσουν παραστάσεις στο Φεστιβάλ Αθηνών | μετακάλεσαν τους πρεσβευτές για διαβουλεύσεις με τον υπουργό των Εξωτερικών || τον είχε μετακαλέσει το Πανεπιστήμιο Κρήτης για σειρά διαλέξεων* ΣΥΝ. καλώ.

μετακαρπία (το) [μτγν.] {μετακαρπί-ου} -ών | ANAT. το τμήμα του χεριού που βρίσκεται ανάμεσα στον καρπό και στα δάχτυλα, το σύνολο των οστών της παλάμης.

μετακατοχικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά την Κατοχή (βλ. λ. *κατοχή*): ~ *χρονιά | τραγούδι | κυβερνήσεις*.

μετακένωση (η) [1805] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (κυριολ.) η μεταφορά υγρού από ένα δοχείο σε άλλο ΣΥΝ. *μετάγγιση* 2. (συνήθ. μτφ.) η μετάδοση σε άλλον τόπο ή πρόσωπο (ιδεών, γνώσεων κ.λπ.): η ~ της *ανθρωπιστικής παιδείας στους Δυτικοευρωπαίους από τους Έλληνες*. — **μετακένωσι** ρ. [ETYM. < μτγν. *μετακένω(-όω)* < *μετά-* + *κένω* < *κένω*].

μετακίνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η τοποθέτηση (προσώπου | πράγματος) σε νέα θέση, η αλλαγή θέσης, εγκατάστασης κ.λπ.: η ~ των *επιπέδων για αλλαγή της διακόσμησης* || η ~ *υπαλλήλων σε άλλη υπηρεσία* (μετάθεση) || *ο άνεμοι οφείλονται σε μετακινήσεις αερίων μαζών* || (μτφ.) η ~ *κεφαλαίων* 2. η μετάβαση (προσώπου) από τόπο σε τόπο: ως *εμπορικός αντιπρόσωπος είχε πολλές ~ σε διάφορες πόλεις ανά την επικράτεια* || *ξαφνική | γρήγορη* ~.

μετακινήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετακινήθει.

μετακινώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μετακινέω... | μετακιν-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε νέα θέση, το(ν) παίρνω από τη θέση που κάτσει προηγουμένως: *ο καναπές έχει σίγουρα μετακινήθει- χθες δεν ήταν τόσο κοντά στην πόρτα* || *ο δάσκαλος μετακίνησε τον μαθητή σε άλλο θρανίο, επειδή μιλούσε συνεχώς με τον διπλανό του* || (κ. μτφ.) δεν μπορείς να τον *μετακινήσεις από τις απόψεις του* ΣΥΝ. *μετατοπίζω, μεταθέτω, μεταφέρω* 2. (μεσοπαθ. **μετακινούμαι**) πηγαίνω από έναν τόπο σε άλλον: *χιλιάδες Αθηναίοι μετακινήθηκαν με κάθε μεταφορικό μέσο, εκμεταλλεόμενοι το εορταστικό τμήμα*.

μετακινώσι (το) [μτγν.] {μετακινώσι-ου} -ών | APXIT. το κενό διάστημα μεταξύ δύο κίωνων, το μεσοστάλιο.

μετακλασικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά τους κλασικούς χρόνους: ~ *τέχνη | συγγραφείς | γλώσσα* ANΤ. προ-κλασικός. [ETYM; Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *post-classical*].

μετάκλιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η κλίση, η πρόσκλιση · 2. η ανάκλιση, η κλίση κάποιου να επιστρέψει: η ~ της *διπλωματικής αποστολής*.

μετακλιτός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που μπορεί να μετακλιθεί ή ήρθε με μετάκλιση 2. (υπάλληλος) που μπορεί να κληθεί να αλλάξει θέση ανά πάσα στιγμή, που δεν έχει μόνιμη θέση 3. **μετακλιτό** (το) η ιδιότητα υπαλλήλου να μην έχει μόνιμη θέση, η πιθανότητα να μετακλιθεί.

μετακομιδή (η) 1. η μεταφορά των οστών νεκρού από τον τόπο όπου βρίσκονται ενταφιασμένα 2. (ειδικότ.) η μεταφορά των οστών από τον τάφο σε άλλον χώρο μετά την πάροδο τριετίας από την ταφή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*. [ETYM μτγν. < αρχ. *μετακομίζω*].

μετακομίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μετακόμισα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) (κυριολ.-σπανιότ.) μεταφέρω από μία θέση σε άλλη: *μετακόμισε τη βιβλιοθήκη από το σαλόνι στο γραφείο του* ΣΥΝ. *μετακινώ* ♦ 2. (αμετβ.) αλλάζω κατοικία, μεταφέρω το νοικοκυριό μου σε άλλο σπίτι: θα *μετακομίσουμε, μόλις βρούμε καλύτερο διαμέρισμα*. [ETYM; αρχ. < *μετά-* + *κομίζω* (βλ.λ.).]

μετακομίσω (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η μεταφορά της οικοσκευής (ενός νοικοκυριού) από έναν τόπο εγκατάστασης σε άλλον: η ~ *θα γίνει στο τέλος του μήνα* || *κατά τη ~ στο νέο τους διαμέρισμα, έγρασαν την κουίτα με το καλό σερβίτιο* || *ειδικό γραφείο ανέλαβε την ~* 2. η αλλαγή τόπου διαμονής, κατοικίας: *ήταν μεγάλη ~ από την Κρήτη στην Αλεξανδρούπολη*. — **μετακομιστικός**, -ή, -ό [1893]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*.

μετακομουνιστικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη: ~ *περίοδος | εποχή | κόσμος*.

μετακυλίω ρ. μετβ. [μτγν.] {μετακύλισα, -ηκα} (λόγ.) (κυρ. μτφ.) μεταθέτω: *οι αρχικές παραλήψεις μετακυλίζουν το βάρος της αποκατάστασης του έργου στο επόμενο στάδιο παραγωγής* || *στο χρέος μετα-κυλίεται στο Δημόσιο, το οποίο εμφανίζεται ως εγγυητής καταβολής του ποσού* (εφημ.). — **μετακύλιση** (η).

μετακυλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {μετακυλώω... | μετακύλωσα} (λόγ.) ♦ (μετβ.) 1. μετατοπίζω (κάτι) κυλώντας το 2. ξανακυλώ, κυλώ εκ νέου ♦ 3. (αμετβ.) (για νόσο ή ασθένει) επιδεινώνομαι, πηγαίνω προς το χειρότερο ΣΥΝ. *ξανακυλώ, υποτροπιάζω*.

μεταλαβάνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μετέλαβα} ΕΚΚΛΗΣ. ♦ 1. (αμετβ.) λαμβάνω τη Θεία Κοινωνία, κοινωνώ τον αγράντον μυστήριο: *μεταλαβαίνει κάθε Χριστούγεννα και Πάσχα* ♦ 2. (μετβ.) (για ιερέα) δίνω σε (κάποιον) τη Θεία Κοινωνία: *πήγε ο παπάς στο σπίτι της, για να τη μεταλάβει*. Επίσης (λόγ.) *μεταλαμβάνω* [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

μεταλαβία (η) (λαϊκ.) η μετάληψη, η Θεία Κοινωνία.

μεταλαμπάδευση ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταλαμπάδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα)} (λόγ.) μεταδίδω (τα φώτα της γνώσης, της επιστήμης, του πολιτισμού): *μέσα από τα βιβλία τους οι παλιοί μεταλαμπάδευσαν τη σοφία τους στις επόμενες γενεές* || *οι λόγοι της διασποράς μεταλαμπάδευσαν την ελληνική σοφία στην Δύση*. — **μεταλαμπάδευση** (η).

μεταλεξικογραφία (η) η ιστορία και η θεωρία της λεξικογραφίας. [ETYM-Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *metalexigraphy*].

μετάληψη (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΕΚΚΛΗΣ. (**Θεία** | **Αγία**)

Μετάληψη (η) η συμμετοχή των πιστών στη Θεία Ευχαριστία με την κοινωνία του ηγιασμένου άρτου και οίνου του μυστηρίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

[ETYM < αρχ. *μετάληψις*, αρχική σημ. «συμμετοχή», < *μεταλαμβάνω*].

μεταλίκι (το) → **μετάλλικι**

μετάλλαξη (η) [αρχ.] 1. η διαδικασία μεταβολής και μετάβασης σε νέα μορφή: η ~ των *κοινωνικών | πολιτικών δομών* 2. ΒΙΟΛ. η μετάλλαξη (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*. **μετάλλαγμα** (το) {μεταλλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟ. Ο οργανισμός ή το γονίδιο που έχει υποστεί μετάλλαξη. **μεταλλάξιμος**, -η, -ο (συνήθ. κακόσ.) 1. αυτός που έχει υποστεί μετάλλαξη: ~ *γονίδια* | *οργανισμός* | *χρωμόσωμα* || *βιομηχανικά προϊόντα με ~ συστατικά* || *στις ταινίες επιστημονικής φαντασίας εμφανίζονται συχνά μεταλλάξιμοι, τερατόμορφοι άνθρωποι* 2. (ειδικότ.) αυτός στον οποίο έχει γίνει επέμβαση στη γενετική του δομή για τη βελτίωση κάποιων χαρακτηριστικών του: ~ *τρόφιμα* (ορθότ. *γενετικά τροποποιημένα*) || *στο εμπόριο κυκλοφορεί ~ σόγια* | *καλαμπόκι* | *στάρι* | *ντομάτες*.

[ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του ρ. *μεταλλάσσω* ως μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *transmuted*]. **μεταλλακτικός** (ο) ΗΛΕΚΤΡ. μηχανήματα που μετατρέπει το ανάλασσόμενο ρεύμα σε συνεχές και αντιστρόφο.

[ETYM μτγν. *μεταλλακτήρ*, -ήρος < αρχ. *μεταλλάσσω*. Η ηλεκτρ. σημ. αποδίδει το γαλλ. *transformateur*]. **μετάλλακτις** (ο) {μεταλλακτών} ΤΕΧΝΟΛ. πίνακας τηλεπικοινωνιακού κέντρου, στον οποίο καταλήγουν οι διατάξεις των τηλεφωνικών ή τηλεγραφικών γραμμών για την άμεση αποκατάσταση της τηλεφωνικής ή τηλεγραφικής σύνδεσης μεταξύ συνδρομητών. [ETYM. Αποδ. του γαλλ. *multiple*]. **μετάλλαξη** (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άσεων} 1. ΒΙΟΛ. η διαδικασία τροποποίησης της κληρονομικής σύστασης ενός κυττάρου, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη γενετική αλλαγή οργανισμού ή πληθυσμού κυττάρων: ~ *γονιδίων* ΣΥΝ. *μεταλλαγή* 2. (μτφ.) η ριζική αλλαγή: ο γε-

νικός γραμματέας μίλησε για - του κόμματος.
[ETYM. < αρχ. μεταλλάξις «αλλαγή - ανταλλαγή» < μεταλλάσσω. Η βιολ. σημ. αποδίδει το αγγλ. transmutation].
μεταλλαξιόνος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. ουσία, ακτινοβολία ή άλλος παράγοντας που προκαλεί μεταλλάξη (βλ. λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. mutagène].
μεταλλάσσω κ. (σπάν.) μεταλλάζω ρ. μετβ. {μετάλλα-ξα, -χθηκα, -γμένος} 1. μεταβάλλω τη φύση (κάποιου), προκαλώ μεταλλάξη (σε κάποιον/κάτι) 2. (μτφ.) αλλάζω ριζικά: «με τις πλαστικές επεμβάσεις έχει μεταλλάξει τον εαυτό της» (εφημ.) || «το λαϊκό μας θέατρο υιοθέτησε και μεταλλάξε το πρωτότυπο υλικό» (εφημ.) || από τότε που ανέβηκε στην εξουσία μεταλλάχθηκε από φιλερηνικός πολιτικός σε φιλοπόλεμο ηγέτη 3. (μ'σποθ. **μεταλλάσσομαι**) υφίσταμαι μ'ταβολή στη φύση μου 4. (η μτχ. **μεταλλαγμένος**, -η, -ο) βλ. λ. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αλλοιώνω - ανταλλάσσω», < μετ(α)- + άλλασσω. Η βιολ. σημ. αποδίδει το αγγλ. transmute].
μετάλλιο (το) [αρχ.] ο χώρος όπου γίνεται εξόρυξη μεταλλευμάτων ή ορυκτών και το σύνολο των σχετικών εγκαταστάσεων: τα ~ του Λαυρίου ΣΥΝ. μεταλλουργείο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*.
μεταλλείθολογία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που πραγματεύεται οτιδήποτε έχει σχέση με τα μέταλλα και τα μεταλλεύματα. — **μεταλλειολόγος** (ο/η) [1886]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. mineralogie (νόθο συνθ)].
μεταλλεργότης (ο) {μεταλλεργατών} ο εργάτης μεταλλείου.
μετάλλευμα (το) {μεταλλεύμα-τος | -ατα, -άτων} το ορυκτό που περιέχει σημαντικό ποσοστό μετάλλου καθιστώντας οικονομικά επικερδή την εκμετάλλευσή του: *χώρα πλούσια σε μεταλλεύματα* || *πλούσιο | φτωχό* ~.
μετάλλευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αναζήτηση και η εξόρυξη μεταλλευμάτων από το έδαφος. — μεταλλεύω ρ. [αρχ.], μεταλλεύτης (ο) [μτγν.].
μεταλλευτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον χώρο ή τη διαδικασία εξόρυξης μεταλλευμάτων ή με τα ίδια τα μεταλλεύματα: ~ *πλούτος* | *βιομηχανία* | *έρευνα*.
μεταλλίκα (το) [1898] {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το κέρμα, το μεταλλικό νόμισμα.
[ETYM. Αντιδάν., < τουρκ. metelik < γαλλ. métallique < αρχ. μεταλλικό v].
μεταλλικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που αποτελείται ή είναι κατασκευασμένος από μέταλλο: ~ *κουτί* | *έπιπλα* | *νομήματα* | *επιφάνεια* ΣΥΝ. μεταλλικός 2. αυτός που περιέχει διαλυμένα στη σύστασή του χημικά στοιχεία, τα οποία ανήκουν στην τάξη των μετάλλων (μεταλλικά άλατα ή αέρια) και η κατανάλωσή τους θεωρείται ότι κάνει πολύ καλό στην υγεία: ~ *νερό* | *πηγές* 3. αυτός που έχει τη φύση του μετάλλου ή μοιάζει με τα μέταλλα ως προς τη λάμψη, τη διαγύγηση ή την ηχηρότητα: ~ *φωνή* (καθαρή, δυνατή και ψυχρή, σαν να παράγεται από την κρούση μετάλλου) || ~ *χρώμα* (που έχει τις αντανάκασεις των μετάλλων, που γυαλίζει ή κάνει αντανάξεις όπως το μέταλλο) 4. ΧΗΜ. (α) αυτός που σχετίζεται με μέταλλα: ~ *χαρακτήρας* | *δεσμός* (β) (για μέταλλο) αυτός που βρίσκεται σε ελεύθερη κατάσταση στη φύση, χωρίς προσμείξεις με άλλα ορυκτά: ~ *σίδηρος*.
μεταλλικότητα (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. 1. το σύνολο των ιδιοτήτων του μετάλλου 2. (συνθ. για το νερό) η περιεκτικότητα σε μέταλλα.
μετάλλινος, -η, -ο [1889] (σπάν.) αυτός που είναι κατασκευασμένος ή αποτελείται από μέταλλο: ~ *ρώμια* | *επιφάνεια* ΣΥΝ. μεταλλικός.
μετάλλιο (το) [1871] {μεταλλί-ου | -ων} επίπεδη μεταλλική επιφάνεια, συχνά σε σχήμα και μέγεθος νομίσματος, που φέρει πάνω της χαραγμένη ή αναγλυφή επιγραφή ή παράσταση και δίνεται ως αναμνηστικό σπουδαίου γεγονότος ή ως τιμητική διάκριση για την επιβράβευση αείδολογης πράξης (π.χ. νίκης σε αθλητικούς αγώνες): *χρυσό | αργυρό | χάλκινο* ~ || ~ *ανδραγαθίας* || *τα ~ στους βαλκανικούς θα απαντήσει ο υφυπουργός Αθλητισμού*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*. [ETYM. Υποκ. του ουσ. *μέταλλο* ως αποδ. του γαλλ. médaille < ιταλ. medaglia < λατ. *med(i)alia < *mediālis «νόμισμα μισού δηναρίου» (< médius «μέσος, μισό»)].
μεταλλισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. θεωρία που εμφανίστηκε τον 15ο αι., συνδέοντας την αξία του νομίσματος με αυτήν του μετάλλου από το οποίο αποτελείται: κατ' αντιδιαστολή προς τον νομιναλισμό (βλ. λ.). — μεταλλιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Metallismus].
μεταλλίτις (η) [μτγν.] {μεταλλίτιδ-ος, -α | -ες} ΟΡΥΚΤ. στη ΦΡ. **μεταλλίτις γη** | **μεταλλίτιδες άμμοι** άμμος που εκτός από κόκκους χαλαζίτι περιέχει πολύτιμα μέταλλα ή πολύτιμους λίθους.
μέταλλο (το) {μετάλλ-ου | -ων} 1.ΧΗΜ. κάθε χημικό στοιχείο που βρίσκεται στη φύση με μορφή ορυκτού σε στερεή κατάσταση (εκτός από τον υδράργυρο) και παρουσιάζει ιδιαίτερα λάμψη, είναι καλός αγωγός της θερμότητας και του ηλεκτρισμού και με την απώλεια ηλεκτρονίων γίνεται κατιόν και σχηματίζει οξείδια ΑΝΤ. αμέταλλο 2. (συνεκδ.) το υλικό που αποτελείται από κάποιο από τα παραπάνω στοιχεία, μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην κατασκευή σφράμματος ή ελασμάτων καθώς και α'θεκτικό α'τικεμένων (π.χ. σίδηρος, χάλκος κ.λπ.): *ακατέργαστο* ~ || *ευγενή* ~ (δηλ. αυτά που δεν οξειδώνονται, όπως ο χρυσός και ο άργυρος) || *πολύτιμα* ~ ΦΡ. ΙΣΤ. **εποχή του μετάλλου** η περίοδος της ιστορίας της ανθρωπότητας από την αρχή της χρήσης του μετάλλου (σημ. 2) ως σήμερα 3. η ιδιότητα φωνής ή ήχου να ακούγεται με διαγύγεια, με δυνατό, καθαρό και ψυχρό τόνο: το ~ *που χαρακτηρίζει τη φωνή της Μ. Κόλλας*. [ETYM. < αρχ. *μέταλλο*, τεχν. όρ., αβελ. ετύμου. Αρχικώς η λ. πρέπει να είχε τη σημ. «μεταλλείο, ορυχείο», από όπου έλαβε τη σημ. των

μεταλλευμάτων που εξορύσσονταν. Θεωρείται ότι η λ. *μέταλλο* προήλθε υποχωρητικός από το ρ. *μεταλλό (-άω)* «ερευνώ, αναζητώ επιμελώς», το οποίο ίσως είναι συνθ. εκ συνωνυμίας από τη φρ. *μετ' άλλα με τη σημ. «αναζητώ άλλα πράγματα»* ή «ερευνώ μεταξύ άλλων πραγμάτων». Έξλος, έχει εικασθεί και η προελλην. (πελασγική) καταγωγή της λ. | μεταλλοβιομηχανία (η) {μεταλλοβιομηχανιών} βιομηχανία εξορύξεως μετάλλων από τα αντίστοιχα ορυκτά τους για παραγωγή επεξεργασίας. μεταλλογνωσία (η) {χωρ. πληθ.} η μεταλλογραφία (βλ. λ., σημ. 1). **μεταλλογραφία** (η) [1889] {χωρ. πληθ. (μεταλλογραφιών, σημ. 3)} 1. η μελέτη της δομής και των ιδιοτήτων μετάλλων και κραμάτων με τη χρήση μικροσκοπίου ΣΥΝ. μεταλλογνωσία 2. η μέθοδος της λιθογραφίας, κατά την οποία αντί του λίθου χρησιμοποιείται πλάκα από ψευδάργυρο ή κοκκώδες αλουμίνιο 3. (συνεκδ.) κάθε έργο που έχει παραχθεί με την παραπάνω μέθοδο. — μεταλλογραφίας, -η, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métallographie]. **μεταλλοειδής, -ής, -ές** [1865] {μεταλλοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που μοιάζει με μέταλλο 2. ΧΗΜ. **μεταλλοειδές** (το) κάθε χημικό στοιχείο που παρουσιάζει ιδιότητες των μεταλλικών και των αμέ-τάλλων στοιχείων και έχει ευρεία βιομηχανική χρήση (π.χ. βόριο, αρσενικό, πυρίτιο κ.ά.) ΣΥΝ. επαμφοτερίζον. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -η, -ες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métalloïde]. **μεταλλοθεραπεία** (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χρήση των μετάλλων και των αλάτων τους για θεραπευτικούς σκοπούς. **μεταλλοκατασκευή** (η) κατασκευή από μέταλλο. **μεταλλόγραμμα** (το) [1843] {μεταλλογράμ-ατος | -ατα, -άτων} μέγμα αποτελούμενο από το προϊόν της σύντηξης δύο ή περισσότερων μετάλλων. μεταλλοποίηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εξόρυξη μετάλλου από το ορυκτό στο το περιέχει 2. οι διεργασίες σχηματισμού των μετάλλων στη γη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. metallisation]. **μεταλλοτεχνία** (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η τέχνη της επεξεργασίας μετάλλων και κραμάτων και της κατασκευής αντικείμενων από μέταλλο. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. metalwork (νόθο συνθ)]. **μεταλλουργείο** (το) [μτγν.] το εργοστάσιο όπου γίνεται η εξαγωγή των μετάλλων από τα ορυκτά στα οποία περιέχονται ή/και η επεξεργασία τους. **μεταλλουργία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η επιστήμη που εξετάζει τις μεθόδους εξαγωγής των μετάλλων από τα μεταλλεύματα και την περαιτέρω επεξεργασία τους ΣΥΝ. μεταλλουργική 2. το σύνολο των διαδικασιών στις οποίες υποβάλλεται μέταλλευμα, ώστε να εξαχθεί από αυτό το καθαρό μέταλλο ή η εμπορεύσιμη μορφή του μετάλλου 3. βιομηχανικός κλάδος για την παραγωγή μετάλλων και κραμάτων. — μεταλλουργικός, -ή, -ό [1870]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métallurgie]. **μεταλλουργός** (ο) 1. ο τεχνίτης που καταργάζεται μέταλλο 2. ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη μεταλλουργία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -οργ-ός. [ETYM. μτγν. < *μέταλλον* + -οργός (με συναίρεση) < *έργον*]. **μεταλλοφόρος, -ος, -ο** [1870] αυτός που περιέχει μέταλλα: ~ *κοίτασμα* | *στρώματα*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. métallifère (νόθο συνθ)]. **μεταλλοχημεία** (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της χημείας που αναφέρεται στη μελέτη των μετάλλων. μεταλλοχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} μέθοδος βαφής της επιφανείας των μετάλλων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métallochromie]. **μεταλλοχρωμός, -ή, -ο** αυτός που έχει μεταλλικό χρώμα. μεταλλοχρωμείο (το) χώρος εξορύξεως μεταλλευμάτων και περαιτέρω επεξεργασίας τους για την εξαγωγή των μετάλλων που περιέχουν ΣΥΝ. μέταλλο. **μεταλλορρύθος** (ο) [1898] ο εργάτης μεταλλορυχείου ΣΥΝ. μεταλλορρύτης. [ETYM. < *μέταλλο* + -ορρύθος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ορύσσω* (βλ. λ.)]. **μεταλογική** (η) ΦΙΛΟΣ. η μελέτη τυπικών γλωσσών και τυπικών συστημάτων σημασιολογικών ως προς τις σχέσεις μεταξύ των εκφράσεων και των νοημάτων τους και συντακτικός ως προς τις σχέσεις που έχουν οι εκφράσεις μεταξύ τους. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métalogue]. **μεταλυκειακός, -ή, -ό** αυτός που γίνεται μετά το λύκειο: - *σπουδές* | *χρόνια* | *μαθήματα*. **μεταμέλεια** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η συνείδηση του σφάλματος (που έχει διαπραξεί κάποιος) και το αίσθημα ντροπής ή λύπης που αυτή προκαλεί: *ειλικρινής* | *βαθιά* | *γνήσια* ~. **μεταμελούμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {μεταμελείσαι... | μεταμελήθηκα, -μένος} συνειδητοποίη το σφάλμα μου και αισθάνομαι ντροπή: *εμφανίστηκε πραγματικά μεταμελημένος για τις πράξεις του και τον συγγνώμη* ΣΥΝ. μετανιώνω, μετανιώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. < αρχ. *μεταμελούμαι* (-έω) καισθάνομαι λύπη για το σφάλμα μου» < *μεταμέλομαι* < *μετά-* + *μέλομαι* < *μέλω* | -ομαι «ενδιαφερόμαι, φροντίζω» (βλ. κ. *μέλει*)]. **μεταμεσημβρινός, -ή, -ό** [1888] (λόγ.) αυτός που λαμβάνει χώρα κατά το χρονικό διάστημα μετά το μεσημέρι και μέχρι το απόγευμα: ~ *πρόσκληση* ΣΥΝ. επαγγελματίας ΑΝΤ. προμεσημβρινός. **μεταμεσονύκτιος, -α, -ο** [1888] αυτός που γίνεται μετά τα μεσάνυχτα: ~ *κινηματογραφική προβολή* | *θεατρική παράσταση*.

μεταμοσθών ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταμοσθ-σα, -θηκα, -μένος} 1. νοικιάζω εκ νέου, διατηρώ τη μίσθωση μετά την επίσημη λήξη της κατόπιν συμφωνίας με τον ιδιοκτήτη του μισθώματος ΣΥΝ. ξανανοικιά-ζω 2. υπενοικιάζω (βλ.λ.). — **μεταμοσθώνη** (η) [1836].

μεταμοντέρνος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με το σύγχρονο ρεύμα της τέχνης (αρχικός της αρχιτεκτονικής), που αντιδρά στις φόρμες του μοντερνισμού και χρησιμοποιεί ποικιλία παραδοσιακών στοιχείων σε πρωτότυπες συνθέσεις 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικός μιας αισθητικής (και τελικά ενός τρόπου ζωής) που αναμετριάζει πληθώρα διαφορετικών στοιχείων (ή τα παραθέτει με ιλιγγιώδη ταχύτητα), ακολουθεί αδιάκοπα τις εκάστοτε τάσεις χωρίς αρχές και σταθερά σημεία αναφοράς, με στόχο την εμπορικότητα, την πρωτοτυπία, τον εντυπωσιασμό (εκφράζεται μεταξύ άλλων στα βιντεοκλίπ, σε σύγχρονες διαφημίσεις, στα δελτία ειδήσεων των ιδιωτικών καναλιών κ.ά.) 3. (κατ' επέκτ. στις κοινωνικές επιστήμες) ο ακραίος σχετικισμός στις αξίες και στην επιστημονική μέθοδο και η απόρριψη της αντικειμενικότητας. — **μεταμοντερνισμός** (ο), **μεταμοντερνίστρια** (η), [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. postmodern].

μεταμορφικός, -ή, -ό [1867] (επιστημ.) αυτός που σχετίζεται με τη μεταβολή μορφής. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métamorphique].

μεταμορφισμός (ο) [1891] 1. βιολ. η εξέλιξη (βλ.λ.) 2. ΓΕΩΛ. μεταβολή στη σύσταση πετρώματος υπό την επίδραση ενδογενούς θερμότητας και πίεσης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métamorphisme].

μεταμορφωση (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή της όρασης, κατά την οποία ο ασθής αντιλαμβάνεται τις οπτικές εικόνες παραμορφωμένες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metamorphosis].

μεταμορφώνω ρ. μετβ. {μεταμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ τη ριζική μεταβολή της μορφής (κυρ. με μαγική, υπερφυσική ενέργεια), δίνω καινούργια μορφή (σε κάποιον/κάτι): η *Κίρκη μεταμόρφωσε τους συντρόφους του Οδυσσέα σε χοίρους* ΣΥΝ. αλλάζω, μετατρέπω, μετασχηματίζω 2. (γενικότ.) προκαλώ μεταβολές στην όψη, τη φύση, στον χαρακτήρα κάποιου, τον κώνω να αισθάνεται άλλος άνθρωπος: η *επιτυχία του τον έχει μεταμορφώσει εντελώς* || με τη νέα διακόσμηση έχει μεταμορφώσει τελείως το σπίτι 3. ΓΕΩΛ. **μεταμορφωμένο πέτρωμα** το πέτρωμα που έχει υποστεί μεταμόρφωση (βλ.λ., σημ. 4). [ΕΤΥΜ. < μτγν. μεταμορφώ (-όω) < μετά- + -μορφώ < μορφή].

μεταμόρφωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η ριζική μεταβολή ή αλλοίωση της μορφής, της φύσης (σε κάποιον/κάτι), κυρ. με υπερφυσική ή μαγική ενέργεια: η ~ του *πρίγκιπα σε βάτραχο* 2. (γενικότ.) η ριζική μεταβολή ή αλλαγή στην όψη, τη φύση, στον χαρακτήρα (κάποιου): *ήξερα ότι είχε αλλάξει χτένισμα, αλλά δεν περίμενα τέτοια ~!* 3. (α) ΕΚΚΛΗΣ. **Μεταμόρφωση (του Σωτήρος)** η αλλοίωση ή η μεταβολή της φθαρτής φύσης του Ιησού Χριστού στο όρος Θαβάρη με τη φωτεινή ενέργεια της θεότητας, καθώς και η εορτή του γεγονότος από την Εκκλησία στις 6 Αυγούστου (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (γ) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος 4. βιολ. το σύνολο των σημαντικών μορφολογικών και λειτουργικών αλλαγών που συμβαίνουν σε ορισμένες κατηγορίες οργανισμών (έντομα, αμφίβια) κατά την ανάπτυξη τους από το στάδιο του εμβρύου ή της προνύμφης μέχρι το στάδιο του τέλειου ατόμου, όπως της κάμπιας σε πεταλούδα, του γυρίνου σε βάτραχο κ.λπ. 5. ΓΕΩΛ. το σύνολο των ορυκτολογικών και ιστολογικών μεταβολών που υφίσταται στερεό πέτρωμα, όταν βρεθεί σε συνθήκες πίεσης και θερμοκρασίας διαφορετικές από αυτές που επικρατούσαν κατά τον σχηματισμό του.

μεταμορφωσιγενής, -ής, -ές [1873] {μεταμορφωσιγεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. αυτός που έχει προέλθει από μεταμόρφωση: ~ *πετρώματα*.

μεταμορφώσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να υποστεί μεταμόρφωση.

μεταμορφώτης (ο) [1840] 1. αυτός που προκαλεί μεταμορφώσεις • 2. ΗΛΕΚΤΡ. ο μετασχηματιστής του ηλεκτρικού ρεύματος.

μεταμορφωτικός, -ή, -ό [1845] αυτός που σχετίζεται με τη μεταμόρφωση: ~ *προσπάθειες*.

μεταμόσχευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. (για φυτά) ο εμβολιασμός, κατά τον οποίο ένας οφθαλμοφόρος βλαστός φυτού προσκολλάται ή εμφυτεύεται σε άλλο συγγενές φυτό, για να αναπτυχθεί νέο φυτό 2. ΙΑΤΡ. η μεταφορά με χειρουργική οργάνου ή ιστού από ένα σημείο του σώματος σε άλλο του ίδιου οργανισμού ή από το σώμα ενός ατόμου ή ζώου στο σώμα άλλου: ~ *καρδιάς* | *μυελού των οστών* | *νεφρού* | *δέρματος*. — **μεταμοσχεύω** ρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. μεταμόσχευσις < μετασχεύω < μετά- + μοσχεύω «αποσπώ βλαστό και τον φυτεύω» (βλ.λ.). ο ιατρ. όρ. αποδίδει το αγγλ. transplantation]. **μεταμφιέζω** ρ. μετβ. {μεταμφιέ-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αλλάζω την εξωτερική εμφάνιση (κάποιου) (φορώντας του άλλα ενδύματα, μακιγιάζ, μύσκα), ώστε να φαίνεται τελείως διαφορετικός, να μην αναγνωρίζεται: τον *μεταμφιέσαν σε γέρο* | *γριά* || (συνήθ.) το με-σοπαθ. **μεταμφιέζομαι** τα παιδιά *μεταμφιέστηκαν σε πειρατές* || *χορός μεταμφιεσμένων* (το «μπαλ μασκ» των Αποκριών) || *οι ληστές ήταν μεταμφιεσμένοι με περδικές και ψεύτικα μοντάκια* ΣΥΝ. μασκαρεύω.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. μεταμφιάζω | -έζω < μετ(α)- + ἀμφιάζω | -έζω (βλ. κ. ἀμφίεση)]. **μεταμφίση** (η) [1871] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η αλλαγή

της εξωτερικής εμφάνισης (κάποιου), λ.χ. με μακιγιάζ, ρούχα, μύσκα: *μετά τη ~ του σε γυναίκα δεν τον αναγνώριζε κανένας* ΣΥΝ. μασκάρεμα 2. (συνεκδ.) ό,τι έχει φορέσει κανείς, για να μεταμφιεστεί (ενδύματα, μακιγιάζ, μύσκα, ψεύτικα εξαρτήματα κ.λπ.): *με αυτή τη ~ δεν θα σε αναγνωρίσει κανείς* || *καλή* | *έξυπνη* | *πετυχημένη* ~.

μετανάστευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η ατομική ή ομαδική μετακίνηση από την πατρίδα σε άλλη πόλη ή χώρα, κυρ. για ανεύρεση εργασίας: *εσωτερική* (στο εσωτερικό της χώρας) | *εξωτερική* (στην αλλοδαπή) ~ || *αναγκαστική* | *εκούσια* ~ || η ~ *έχει ερημώσει την ύπαιθρο της χώρας* ΣΥΝ. ξενιτεμός 2. βιολ. ομαδική μετακίνηση ζώων (κυρ. ψαριών, πουλιών), που πραγματοποιείται περιοδικά από έναν τόπο σε άλλον, σε ορισμένες εποχές του έτους.

μετανάστευτικός, -ή, -ό [1878] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μετανάστευση ή με τα άτομα που μεταναστεύουν: ~ *γραφείο* | *υπηρεσία* | *νόμος* | *κλίμα* | *πολιτική* 2. (συνήθ.) για πτηνά αυτός που έχει την ιδιότητα να αλλάζει περιοδικά, κατά ορισμένες εποχές του έτους, τόπο διαβίωσης και να επιστρέφει στη χώρα από όπου είχε ξεκινήσει: *τα χελιδόνια είναι ~ πουλιά* ΣΥΝ. αποδημητικός, ταξιδιάρικος.

μεταναστεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μετανάστευσα} 1. εγκαταλείπω την πατρίδα μου (γενικότ. τον τόπο διαμονής μου), προκειμένου να εγκατασταθώ για μεγάλο χρονικό διάστημα ή νόμιμα σε άλλη πόλη ή χώρα: *αποφάσισαν να μεταναστεύσουν στην Αυστραλία, αναζητώντας καλύτερη τύχη* ΣΥΝ. ξενιτεμός 2. (συνήθ.) αλλάζω τόπο διαβίωσης (κατά τακτά χρονικά διαστήματα και σε συγκεκριμένες περιοχές): *τα χελιδόνια μεταναστεύουν το φθινόπωρο προς πιο θερμά κλίματα*.

μετανάστης (ο) {μεταναστών}, **μετανάστρια** (η) [μτγν.] {μεταναστριών} πρόσωπο που εγκαταλείπει με τη θέληση του την πατρίδα του, για να εγκατασταθεί επί μεγάλο χρονικό διάστημα σε άλλη χώρα: *οι Έλληνες ~ στην Αυστραλία* || *οικονομικός* - (που ξενιτεύεται για οικονομικούς λόγους με την προοπτική να επιστρέψει στην πατρίδα του). Επίσης (λόγ.) μετανάστης (η) {μεταναστ-ίδος | -ίδων}. — **μεταναστόπουλο** (το).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < μετά- + νά-στης < ναίω, πηθ. μέσω αμάρτυρου ρ. *με-ταινάω «αλλάζω κατοικία, αποδημώ», όπου το μετά- έχει τη σημ. της μεταβολής, της μετακίνησης. Το θ. ναίω- του ρ. ναίω μαρτυρείται και στη «γλώσσα» του Ησυχίου *νάστης- οικιστής*. Παρετυμολογική πρέπαι να θεωρηθεί η αναγωγή του ουσ. μετανάστης στο ρ. μετανάστη-μαι «μεταναστεύω, αποδημώ» μέσω αμάρτυρου τ. *με-ανα-στάτης (απλολογία), καθώς δεν υπάρχει κανένας παρόμοιος σχηματισμός στην Ελληνική].

μετανεωτερικός, -ή, -ό ο μεταμοντέρνος (βλ.λ.). — **μετανεωτερι-κότητα** (η).

μετανιώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μετάνιω-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. αλλάζω γνώμη ή απόφαση μετά από νέα σκέψη: ήταν *έτοιμος να παραιτηθεί, αλλά τελικά μετάνιωσα και αποφάσισα να μείνει στη δουλειά του* || *αγόρασε το και δεν θα μετανιώσεις* 2. αισθάνομαι λύπη ή ντροπή για κάτι που έκανα ή παρέλειψα να πράξω, εγχομαι να μην είχε συμβεί: *θα μετανιώσεις μια μέρα, αλλά τότε θα είναι αργά* || *δεν ~ για όσα είπα* ΣΥΝ. μεταμελούμαι ♦ 3. (μετβ.) στη ΦΡ. **το μετανιώνω** αλλάζω γνώμη για κάτι, μετανιώω: *το μετανιώνω που δεν πήγα μαζί τους, ήταν κρίμα* || *όσοι δεν προσέχουν τι αγοράζουν, το μετανιώνουν πικρά* (βλ. κ. λ. μετανώω). — μετάνιομα (το) [μεσν.] κ. **μετανιωμός** (ο) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. μεσν., πηθ. < αρχ. μετανώω (-έω) (βλ.λ.) μέσω του ωορ. μετάνωσα < μετανόησα < μετενόησα (με αναβιβασμό του τόνου και συνίηση)]. Συμφορά με λιγότερο πιθανή άποψη, < μεσν. μετανόηθω < αρχ. μεταγιγνώσκω (βλ. κ. νύθηθ) ή απευθείας από το αρχ. μετάνοια].

μετανότης (ο) [1883] 1. πρόσωπο που έχει μετανιώσει 2. ΕΚΚΛΗΣ. μοναχός της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που ανήκει σε τάγμα, το οποίο έχει ως κύριο μέλημα του τη μετάνοια. — μετανοητικός, -ή, -ό [μτγν.].

μετάνοια (η) {-ας κ. (λόγ.) -οίας} {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το αίσθημα ψυχικής συντριβής, ντροπής ή λύπης που αισθάνεται κανείς, όταν συνειδητοποιήσει το κακό ή το σφάλμα που διέπραξε και η διάθεση να αλλάξει τρόπο σκέψης, να το επανορθώσει και να συγχωρηθεί: *δάκρυα μετανόιας* || *το δικαστήριο θα λάβει υπ' όψιν ότι ο κατηγορούμενος έδειξε ειλικρινή ~ για την πράξη του* ΣΥΝ. μεταμέλεια ΦΡ. (α) ΝΟΜ. **εμπρακτική μετάνοια** βλ. λ. *εμπρακτός* (β) **δήλωση μετανόιας** βλ. λ. *δήλωση* 2. ΕΚΚΛΗΣ. εξομολόγηση αμαρτιών στο μυστήριο της εξομολόγησης 3. (προφέρεται με-τά-νοια) εδαφία κλίση της κεφαλής και γονυκλισία ως έκφραση ευλάβειας και λατρευτικού σεβασμού ή ως έκφραση μεταμέλειας: (μτφ.) *μου κάνει μετάνοιας να μην τον κα-ταδώσω* (με παρακαλεί, με ικετεύει) ΣΥΝ. παράκληση, ικεσία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία. [ΕΤΥΜ. αρχ. < μετανώω].

μετανόω ρ. αμετβ. {μετανόει... | μετανόη-σα, -μένος} (λόγ.) αισθάνομαι τύψεις ή ψυχική συντριβή για αμαρτήματα ή σφάλματα που έχω διαπράξει: - *για τις πράξεις μου* ΣΥΝ. μεταμελούμαι, μετανιώνω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. μετανώω (-έω) < μεταβάλλω γνώμη, τρόπο σκέψης (σχετικά με προηγούμενη ενέργεια μου)] < μετά- + νωό < νους]. **μεταζάδικο** (το) 1. εργαστήριο επεξεργασίας μεταξίου 2. κατάστημα

πώλησης μεταξίου και μεταξωτών υφασμάτων. **μεταζής** (ο) {μεταζήδες, **μεταζού** (η) {μεταζούδες} 1. τεχνίτης ασχολούμενος με την καταργασία του μεταξίου 2. πρόσωπο που εμπρορεύεται μετάξι και υφάσματα μεταζοτά. **μεταζένιος**, -ια, -ιο [μεσν.] (καθημ.) 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από μετάξι, μεταξωτός: ~ *υφάσματα* 2. (μτφ.) αυτός που θυμίζει μετάξι, που είναι απαλός, στιλπνός και λείος σαν μετάξι: ~ *μαλλιά, όλο υγεία* || ~ *λάμψη στα μαλλιά* || ~ *απαλότητα στα ρούχα* (από δια-

φημίσεις). Επίσης μετάξινο, -η, -ο [1871]. **μετάξι** (το) {μετάξι-ού | χωρ. γεν. πληθ.} 1. η λεπτή, λεία και απαλή ύλη που εκκρίνεται ως ίνα από το κουκούλι του μεταξοκόλληκα 2. (συνεκδ.) η υφαντική πρώτη ύλη, η κλωστή που κατασκευάζεται από την παραπάνω ύλη ■ ΦΡ. **οδός** | **δρόμος του μεταξίου** (αγγλ. [Great] Silk Road) αρχαία οδός που ένωσε, ήδη από τη ρωμαϊκή περίοδο, την Ασία με τη Δύση και χρησιμοποιήθηκε για εμπορικές και πολιτιστικές ανταλλαγές: ο *Μάρκο Πόλο έφτασε στην Κίνα ακολουθώντας την ~* || *τουριστικά γραφεία οργανώνουν ταξίδια στα απομεινάρια της ~* 3. (συνεκδ.) το ύφασμα ή το ρούχο που παράγεται από την παραπάνω ύλη, το μεταξινότο: την τάζε, τη φροντίζε, την είχε ντυμένη στο ~ τι *παράπονο είχε*; 4. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε έχει την απαλή υφή και τη λάμψη του μεταξίου: *μαλλιά ~* || *ρούχο ~*. Επίσης (λόγ.) **μέταξα** (η) [μτγν.] {μετάξι-ης | -ών}.

[ETYM. < μτγν. μετάξιον, υποκ. τού ουσ. *μέταξα*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο]. **μετάξινο**, -η, -ο → **μεταξένιος** **μεταξοβάμβακας** (ο) είδος βαμβακιού για το γέμισμα στρωμάτων.

μοζαϊριών κ.λπ. **μεταξοβιομηχανία** (η) {μεταξοβιομηχανιών} 1. ο τομέας της βιομηχανίας που ασχολείται με την παραγωγή και την επεξεργασία του μεταξίου 2. (συνεκδ.) εργαστάσιο παραγωγής και επεξεργασίας μεταξίου για τη χρήση του στην υφαντική. **μεταξοειδής**, -ής, -ές [1887] {μεταξοειδ-ούς | -εις (οιδ. -ή)} αυτός

που μοιάζει με μετάξι ως προς την υφή του, ο μεταξένιος, μεταξοκλωστικός, -ή, -ό 1. (συνήθ. για εργαλεία) αυτός που χρησιμοποιεί στο κλώσιμο νημάτων από μετάξι 2. **μεταξοκλωστική** (η) {μεταξοκλωστική} 1. η τεχνική της κατασκευής νημάτων από μετάξι. **μεταξόνιο** (το) [1887] {μεταξονί-ου | -ων} 1. η απόσταση ανάμεσα στον εμπρόσθιο και τον οπίσθιο άξονα των τροχών σχήματος 2. ΑΡΧΠ. το διάστημα μεταξύ των αξόνων δύο κιάων. [ETYM. < μετ(α)- + αξόνιο, υποκ. τού ουσ. *άξονας*]. **μεταξοπαραγωγός**, -ός, -ό [1887] 1. (για χώρες | περιοχές) αυτός που παράγει μετάξι: η *Ελλάδα κατέχει σημαντική θέση ανάμεσα στις μεταξοπαραγωγούς χώρες* 2. (για πρός.) **μεταξοπαραγωγός** (ο/η) αυτός που εκτρέφει μεταξοκόλληκες για την παραγωγή και το εμπόριο μεταξίου ΣΥΝ. σπυροτρόφος. — **μεταξοπαραωνή** (η) [1889] {μεταξοπαραωνής} 1. [1838] {μεταξοκλωστική} η κλίμα λεπιδό-πτερο εντόμου (πεταλούδας), με χοντρό, τριχυτό, πτυχυτό σώμα και μεγάλα ανοιχτόχρωμα φτερά, η οποία δεν πετάει, τρέφεται κυρ. με φύλλα μουριάς και από την ουσία που εκκρίνει για την κατασκευή του κουκούλιού της παράγεται το μετάξι ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) βόμβυξ. μεταξοσκωληκτοφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μεταξοσκωληκτών για την παραγωγή μεταξίου ΣΥΝ. σπυροτροφία. **μεταξόσπορος** (ο) [1889] {μεταξόσπορος} το αβγό του μεταξοκόλληκα. **μεταξότριχα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} λεπτό, ανθεκτικό, διαφανές νήμα,

με το οποίο δένονται τα άγκιστρα στο άκρο της πετονιάς. **μεταξοτυπία** (η) {μεταξοτυπιών} 1. μέθοδος καλλιτεχνικής εκτύπωσης με τη βοήθεια οθόνης από δικτυωτό ύφασμα (*γάζα*), που τεντώνεται πάνω σε τελάρο 2. το εκτυπωμένο έργο τέχνης που πωτώνται και αναπαράγεται με αυτή τη μέθοδο από το πρωτότυπο του. — **μεταξοτυπικός**, -ή, -ό.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Seidensiedruck]. **μεταξοουργείο** (το) [1808] το εργοστάσιο στο οποίο γίνεται η επεξεργασία του μεταξίου και η κλωστή του σε νήματα. **μεταξοθυργία** (η) [1810] {μεταξοθυργιών} η τεχνική ή η βιομηχανική μονάδα καταγωγής μεταξίου. — **μεταξοθυργός** (ο/η) [1856]. [ETYM. < μεταξοθυργός < μετάξι + -θυργός < *έργο*]. **μεταξοϋφάντος**, -η, -ο [1889] 1. αυτός που έχει υφανθεί από νήμα μεταξίου ΣΥΝ. μεταξινότος 2. (μτφ.) αυτός που είναι στυλινό και λείος στην αφή σαν μετάξι. **μεταξοϋφαντουργία** (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η τεχνική ή ο βιομηχανικός κλάδος που ειδικεύεται στην παραγωγή υφανμάτων από μετάξι. — **μεταξοϋφαντουργός** (ο/η). **μετάξι** κ. **αναμεταξί** πρόθ. δηλώνει: 1. τοπικό προσδιορισμό στο διάστημα ανάμεσα σε δύο τοπικά σημεία (+γεν.): η *Πολωνία βρίσκεται ~ της Ρωσίας και της Γερμανίας* 2. χρονικό προσδιορισμό στο διάστημα ανάμεσα σε δύο χρονικά σημεία (+γεν.): η *από διάστημα ~ Αυγούστου και Οκτωβρίου οι ερθάζοι μνησιν δεν έχουν πληρωθεί* ΦΡ. (α) εν το **μεταξί** | **στο μεταξί** (αρχ. φρ. εν το *μεταξί* (ενν. χρόνω), Ξενοφ. Συμπόσιον 1,14) (ι) ενώ γίνονται αυτά: *κάτσε να δεις τηλεόραση, ~ εγώ θα ετοιμάσω κάτι να φάμε* (ii) ωστόσο: του *μιλούσε για ταξίδια και διασκέδασεις και αυτός ~ δεν είχε λεφτά να πληρώσει το νοίκι!* (β) **μεταξί τυρού και αγλαδιού** (ι) κατά το επιδόρπιο: *πολλά σοβαρά ζητήματα συζητούνται ~ στα γεύματα εργασίας* (ii) στη διάρκεια της κουβέντας, παρεμπιπτόντως: *προσπάθησα να τον ζητήσω ~ να μου κάνει την εξυπηρέτηση που ήθελα* 3. γενικότερα: (α) προσδιορισμό μιας τιμής σε οποιοδήποτε μέγεθος ανάμεσα σε δύο άλλες τιμές (+γεν.): η *θερμοκρασία θα κυμανθεί ~ 15 και 20 βαθμών Κελσίου* (β) προσδιορισμό διαστήματος ανάμεσα σε συγκεκριμένες καταστάσεις (+γεν.): *είμαστε ~ τού να μείνουμε και να φύγουμε, αλλά δεν μπορούμε να αποφασίσουμε* ΦΡ. (α) **μεταξί σφύρας και άκ-μονος** βλ. λ. *σφύρα* (β) **μεταξί Σκύλλας και Χάρυβδος** βλ. λ. *Σκύλλα* (γ) **μεταξί φθοράς και αφθαρσίας** βλ. λ. *αφθαρσία* (δ) **μεταξί ζωής και θανάτου** βλ. λ. *θάνατος* (ε) **μεταξί δύο πυρών** βλ. λ. *πυρ* 4. συγκατάθεξη προσώπου σε ομάδα προσώπων ή αντικείμενων σε σύνολο ομοειδών αντικειμένων (+γεν.): στη *φωτογραφία διακρίνεται ο πρόεδρος ~ μελών του κόμματος* || ο *Δούναβης συγκαταλέγεται ~ των μεγαλύτερων ποταμών του κόσμου* 5. επιλογή από δύο δυνατότητες

(+γεν.): ~ *των δύο λύσεων προτιμώ την πιο ανόδυνη* ΦΡ. **μεταξί δύο κακών, το μη χείρον βελτιστον** ανάμεσα σε δύο κακά, το λιγότερο κακό είναι προτιμότερο 6. (α) σχέση που αφορά και στα δύο μέρη, σχέση ομοιότητας ή διαφοράς, αλληλοπάθεια (+γεν., -(αδύνατοι τ. προσωπικής αντων.), π.χ. *συνομιλίες ~ Αθηνών και Άγκυρας* || *τρογιάμαστε (= τσακωνόμαστε) ~ μας κάθε μέρα* || *πρόλεμος ~ Κροατών και Σέρβων* ΦΡ. **μεταξί καταγραριών ειλικρίνειας** βλ. λ. *κατεργάρης* (β) (ειδικότ.) μόνο με αδύνατους τ. προσωπικής αντων.: (i) χωρίς την παρουσία | μεσολάβηση τρίτων: *ας τους αφήσουμε να τα βρουν ~ τους* || ~ *μας ποτέ δεν έχουμε προβλήματα* (ii) χωρίς να διαρρεύσει σε τρίτους, εμπιστευτικά: *ό,τι είπαμε, θέλω να μείνει ~ μας* ΦΡ. **μεταξί άλλων** εκτός ή επιπλέον των όσων έχουν ήδη ειπωθεί: ο *προηγουργός μίλησε ~ και για θέματα εξωτερικής πολιτικής*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). [ETYM. αρχ., πιθ. < μετά + πρόθ. ζυ(ν) (βλ. κ. συν). Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *μεταξί* μας (< γαλλ. entre vous) και *μεταξί τυρού και αγλαδιού* (< γαλλ. entre la poire et le fromage). **μεταξινότος**, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από μετάξι: *γραφάτα | φορέμα | εσώρουχα* ΣΥΝ. μεταξένιος, μεταξένιος ΦΡ. (παροιμ.) **τα μεταξινότα βρακιά θέλουν κι επιδέξιους κόλπους** βλ. λ. *βρακί* 2. **μεταξινότο** (το) ύφασμα ή ρούχο από μετάξι: «να βάλω τα ~ και να ρυσάει» (τραγ.). μεταπειθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέπεισα, μεταπεισθήκα (καθημ. -θηκα)} πείθο κάποιον να αλλάξει γνώμη, πεποιθήση ή απόφαση: *ήθελε να φύγει, αλλά τον μετέπεισα κι έμεινε*. **μεταπήδω** ρ. αμετβ. [μτγν.] {μεταπήδω... | μεταπήδησα} (+ε) 1. (σπάν.) πηδώ (στην άλλη πλευρά) 2. (συνήθ. μτφ.) περνώ (σε άλλες θέσεις, πεποιθήσεις, στρατόπεδο): *μεταπήδησε στα στρατόπεδο των αντηρητικών* || *δεν δυσκολεύεται να μεταπήδη από παράταξη σε παράταξη* ΣΥΝ. μετακινούμαι. — μεταπήδηση (η) [μτγν.]. **μεταπίπτω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {μετέπεισα} (λόγ.) 1. περιέρχομαι (σε νέα θέση ή κατάσταση), εγκαταλείποντας με απότομο τρόπο την προηγούμενη μου θέση ή κατάσταση: *ύστερα από τόνση ζωντανία και ενεργητικότητα, μετέπεσε σε μια κατάσταση αδράνειας και νοηθρότητας* ΣΥΝ. μεταβάλλομαι, αλλοιώνομαι, μεταστρέφομαι 2. ΓΛΩΣΣ. (για λέξεις) αλλάζω σημασία με την πάροδο του χρόνου: η λέξη «*γυμνάσιο*» έχει *μεταπέσει από τη σημασία του γυμναστηρίου σε αυτήν της σχολικής βαθμίδας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης*. **μεταπλασία** (η) {μεταπλασιών} ΒΙΟΛ. ο ανώμαλος μετασχηματισμός ενός τύπου κυτταρικού ιστού ή ομάδας κυττάρων σε άλλον τύπο. [ETYM. < μεταπλάσσω (βλ. λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métaplasie]. **μεταπλάσμα** (το) {μεταπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΕΩΠ. ουσία χρήσιμη για τη βελτίωση φυσικών και χημικών ιδιοτήτων του εδάφους. **μεταπλάσμος** (ο) ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή στη μορφολογική, κυρίως, δομή των τύπων των λέξεων, η μετάβαση από ένα μορφολογικό παράδειγμα σε άλλο, π.χ. ο μεταπλάσμος των ρημάτων σε -ώ, -οίς... (δηλώ) σε ρήματα σε -ώνω (δηλώνω) ή ο μεταπλάσμος του *χειμών* σε *χειμώνας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. διεθνικός, δοναίε, σπάζω, τήχη. [ETYM. < μεταπλάσσω (βλ. λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. metaplasim]. **μεταπλάσμος** ρ. [αρχ.] μετβ. {μετέπλάσα-α, μεταπλάσθηκα (καθημ. -θηκα), -μένος} διαμορφώνω εκ νέου μεταβάλλοντας μορφή ή σχήμα: ~ *τον χαρακτήρα κάποιου*-ΣΥΝ. ξαναπλάθω, μετασχηματίζω, μετατρέπω. Επίσης μεταπλάθω. — **μετάπλαση** (η) [μεσν.], **μεταπλαστικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλάθω*. [ETYM. < αρχ. μεταπλάσσω | -τω < μετά- + πλάσσω | -τω (βλ. κ. πλάθω)]. **μεταπλάστος**, -ή, -ό [1891] αυτός που μπορεί να μεταπλάσθει. **μεταποίηση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. μεταβολή στη μορφή ενός πράγματος και παραγωγή νέου με επιδιορθώσεις που γίνονται στην προηγούμενη του κατάσταση: ~ *ενδυμάτων* 2. ΟΙΚΟΝ. η δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενο τον μετασχηματισμό πρώτων υλών και άλλων υλικών σε προϊόντα νέα, διαφορετικά είτε στη μορφή είτε στις ιδιότητες και λειτουργίες από τις αρχικές ύλες που χρησιμοποιήθηκαν. **μεταποιησμός**, -η, -ο [1840] αυτός που επιδέχεται μεταποίηση: ~ *υλικοί*. **μεταποιητικός**, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει σχέση με τη μεταποίηση: ~ *βιομηχανία*. — **μεταποιητικ-ά** | -ός επίρρ. **μεταποιη** ρ. μετβ. [αρχ.] {μεταποιεί... | μεταποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} μεταβάλλω κάτι ως προς τη μορφή ή/και τη λειτουργία του: ~ *ένα παλιό κοστούμι* || *μεταποιημένα ρούχα* ΣΥΝ. μετασχηματίζω, τροποποιώ, μετασκευάζω. **μεταπολεμικός**, -ή, -ό 1. αυτός που γίνεται μετά από πόλεμο 2. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: η *διαίρεση της ~ Ευρώπης σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα* ΑΝΤ. προπολεμικός. — **μεταπολεμικ-ά** | -ός επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. postwar]. **μεταπολίτευση** (η) [1831] {-ης κ. -ήσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η πολιτική μεταβολή, η μετάβαση από ένα είδος πολιτεύματος σε άλλο 2. (ειδικότ. -συννά με κεφ.) η πολιτική μεταβολή από το 1974 με την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα. — **μεταπολιτευτικός**, -ή, -ό [1812]. **μεταπολιτική** (η) η φιλοσοφική μελέτη της πολιτικής σύνθεσης των κοινωνιών ή ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την ορολογία, τις έννοιες και τη συγκρότηση της πολιτικής επιστήμης. **μεταπούλημα** (το) → **μεταπόληση** **μεταπούληση** (η) → **μεταπόληση** **μεταπούλω** ρ. → **μεταπολώ** **μεταπρασία** (η) {μεταπρασιών} ΝΟΜ. σύμβαση πωλήσεως στο πλάι-

σιο τής οποίας ο αγοραστής, ο οποίος πρόκειται να πωλήσει το πράγμα περαιτέρω σε τρίτο αγοραστή, αποκά από τον πωλητή μόνον την κατοχή του πράγματος αλλά όχι και την κυριότητα και, ανάλογα, εάν το πράγμα πωληθεί με τη συναίνεση του αρχικού πωλητή, καταβάλλει ύστερα σε εκείνον το τίμημα ή, εάν δεν πωληθεί, το επιστρέφει εντός ορισμένης προθεσμίας. [ETYM. < μεταπράτης (βλ.λ.), κατά τα δημοπράτης - δημοπρασία. Πβ. κ. μτγν. *μετάπρασις* «μεταπώληση»].

μεταπράτης (ο) {μεταπράτων} το πρόσωπο που μεταπωλεί εμπόρευμα, για να κερδίσει περισσότερα χρήματα από τη νέα τιμή πώλησης τους ΣΥΝ. μεταπωλητής. [ETYM. μτγν. < μεταπράσσω «μεταπωλώ» < μετά- + ππράσσω «πωλώ» (βλ. λ. *πρατήριον*)].

μεταπράτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μεταπώληση. μεταπρατικός, -ή, -ό [1855] 1. αυτός που σχετίζεται με τον μεταπράτη και τη δραστηριότητα του 2. *μεταπρατική οικονομία* τύπος οικονομίας χαρακτηριστικός αναπτυσσόμενων χωρών, οι οποίες δεν έχουν αυτοτελή βιομηχανία και χρησιμοποιούνται ως διαμετακομιστικός σταθμός για το εμπόριο των ανεπτυγμένων με τις αναπτυσσόμενες χώρες.

μεταπτυχιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις επιπλέον σπουδές, οι οποίες γίνονται μετά την απόκτηση του πτυχίου: ~ *σεμινάριο* | *σπουδές* | *εργασία* 2. *μεταπτυχιακός* (ο), *μεταπτυχιακή* (η) ο φοιτητής που συνεχίζει τις σπουδές του μετά την απόκτηση του πτυχίου του για την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής και περαιτέρω εξειδίκευση στο αντικείμενο του: *είναι - στο Πολυτεχνείο* 3. *μεταπτυχιακά* (τα) κύκλος σπουδών που ακολουθεί κανείς μετά την απόκτηση του πρώτου πτυχίου από τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό ίδρυμα: *έκανε ~ στην Αγγλία*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. post-graduate].

μετάπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ξαφνική μεταβολή και μετάβαση σε νέα θέση ή κατάσταση (π.χ. από το καλύτερο στο χειρότερο): η *καριέρα του παρουσιάσει συνεχώς ~* || ο ~ *από το κρύο στη ζέση είναι εποχικά φαινόμενα του φθινοπώρου* || οι *ψυχολογικές ~ κάποιου* || ~ *του ανέμου* 2. ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή (ποσοτική ή ποιοτική) στο φωνήεν της ρίζας του θέματος, της κατάληξης κ.λπ. στις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, κυρ. στα αρχαιότερα στάδια εξέλιξής τους 3. ΓΕΩΛ. κατηγορία ρηγμάτων του στερεού φλοιού της Γης, που παρουσιάζουν διαφορά επιφανείας ως προς τα στρώματα που διερράγησαν. — μεταπτωτικός, -ή, -ό [μτγν.], μεταπτωτικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. < αρχ. μεταπτώσις < μεταπίπτω. Η γλώσσ. σημ. είναι μτγν.].

μεταπτώσεις: μεταβολές της μορφής των λέξεων. Η ελληνική γλώσσα, περισσότερο από τις άλλες συγγενείς γλώσσες, εμφανίζει συχνά κατά την παραγωγή και τη σύνθεση των λέξεων μεταβολές στο φωνήεν της ρίζας, του θέματος, των προσθηκών κ.λπ. Οι μεταβολές αυτές καλούνται μεταπτώσεις. Παραδείγματα: *λέγω - λόγος* (ε → ο), *φρένες - σόφρον* (ε → ω), *λείπω - ελλιπής* (ει → ι), *ποιμένα - ποιμήν* (ε → η), *τένον - τάση* (ε → α), *πετώ-πετρό* (ε → ο), *φεύγω - φυγή* (ευ → υ) κ.λπ. Διακρίνονται πέντε είδη μεταβολών, ή *πέντε βαθμίδες μεταπτωτικές*: η ετεροιωμένη (το φωνήεν μεταβάλλει ποιών, από ε γίνεται ο- *λέγω* / *λόγος*), η εκτεταμένη (το φωνήεν μεταβάλλει ποσότητα, από βραχύ γίνεται μακρό, ε → η *πατέρα* → *πατήρ*), η εκτεταμένη-ετεροιωμένη (το φωνήεν μεταβάλλει και ποιών και ποσότητα, ε → ω *φρένες* → *σόφρον*), η συντεταμένη (το φωνήεν σιγάται και το παρακείμενο υγρό ή έρρινο σύμφωνο παίρνει τη μορφή φωνήεντος (m, n, l, r), εμ / εν | ελ | ερ → αμ) | α(ν) | αλ | -λα | αρ | -ρα: *στέλλω* → *εστάλην*, *τένων* → *τάση*, *φέρω* → *φαρέτρα*) και η μηδενισμένη (το βασικό φωνήεν σιγάται, μηδενίζεται ε → φ- *πετώ* → *πτερό*, *πέιθο* → **πιθ-τός* > *πίστος*, *πατέρα* → *πατρικός*, *φεύγω* → *φυγή*). Η βαθμίδα εκκίνησης, η βασική βαθμίδα, ονομάζεται απασθής (το φωνήεν της μένει απασθές, δεν μεταβάλλεται). Παραδείγματα: *λείπ-* (*λείπω*) - *λοιπ-* (*υπόλοιπος*) - *λιπ-* (*ελλιπής*) - *δεμ-* (δέμω «κτίσις») - *δομ-* (*δομή*) - *δομ-* (*δωμάτιο*) - *δα-* (*δτη- δάπεδο*) - *δμ-* (*νεδόμητος*) - *μεν-* (*ποιμένα*) - *μην-* (*ποιμήν*) - *μαν-* (*χημ*ποιμαν** > *ποιμαίνω*) - *μν-* (*ποιμνιο*) - *ρευ-* (*ρεύμα*) - *ρο(F)-* (*ρο(Ε) > ροή*) - *ρυ-* (*ρύακι*).

μεταπύργιο (το) [αρχ.] {μεταπυργί-ου | -ων} τμήμα τείχους ή φρουρίου, που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο πύργους ή προμαχώνες του φρουρίου.

μεταπώληση (η) [1871] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αγορά εμπορευμάτων και η εκ νέου πώληση τους για την επίτευξη του κατά το δυνατόν μεγαλύτερου κέρδους.

μεταπωλητής (ο) [1871] το πρόσωπο που αγοράζει, για να πουλήσει εκ νέου ό,τι αγόρασε σε υψηλότερη τιμή, ώστε να ωφεληθεί από το κέρδος που προκύπτει ΣΥΝ. μεταπράτης.

μεταπωλώ [μτγν.] κ. μεταπωλώ [μεσν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. {μεταπωλείς... | μεταπώλησα} αγοράζω (εμπόρευμα) και το πουλώ εκ νέου, για να πετύχω κατά το δυνατόν μεγαλύτερο κέρδος.

μεταρομαντικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που ακολουθεί τον ρομαντισμό.

μεταρρηματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που παράγεται από ρήμα 2. *μεταρρηματική παραγωγή* η παραγωγή ουσιαστικού, κυρίως, από ρήμα, π.χ. *μαρτυρώ > μαρτυριάρης, κρεμώ > κρεμάστρα, απλώνω > απλά, γεννώ > γεννοβολώ*, κατ' αντιδιαστολή προς τη μετονοματική παραγωγή. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. post-verbal].

μεταρρυθμίζω ρ. μετβ. {μεταρρυθμίζω} (κ. -άω) ρ. μετβ. {μεταρρυθμίζω} αγοράζω (εμπόρευμα) και το πουλώ εκ νέου, για να πετύχω κατά το δυνατόν μεγαλύτερο κέρδος.

(συστήματος, κατάστασης ή συνόλου πραγμάτων) για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος: ~ *το εκπαιδευτικό* | *πολιτικό* | *οικονομικό σύστημα μιας χώρας* || ~ *ένα σχέδιο νόμου* || ~ *την επίλυση του σπιτιού* ΣΥΝ. τροποποιώ, μετασηματίζω, αναμορφώνω, αναδιοργανώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.

μεταρρύθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η μεταβολή του ρυθμού, του τρόπου λειτουργίας, οργάνωσης ή της μορφής μιας κατάστασης ή ενός συστήματος για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος: *εκπαιδευτική* | *οικονομική* | *θρησκευτική* ~ || *το εκπαιδευτικό μας σύστημα έχει ανάγκη από ριζικές ~* ΣΥΝ. μετασηματισμός, τροποποίηση, αναμόρφωση, αναδιοργάνωση, ανάληψη 2. ΘΡΗΣΚ. *Μεταρρύθμιση* (η) η θρησκευτική κίνηση που άνησε τον 16ο αι. για την εξυγίανση και ανανέωση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και κατέληξε στη διάσπαση της με την εμφάνιση των διαφόρων προτεσταντικών Εκκλησιών.

[ETYM. < μεσν. *μεταρρυθμίζω* < αρχ. *μεταρρυθμίζω*. Ως θρησκ. όρ. η λ. αποδίδει το γερμ. Reformation].

μεταρρυθμιστής (ο) [1871]. **μεταρρυθμίστρια** (η) [1887] {μεταρρυθμιστριών} (λόγ.) 1. πρόσωπο που επιφέρει μεταρρυθμίσεις ή επιζητεί ριζικές αλλαγές για τη βελτίωση μιας κατάστασης ΣΥΝ. αναμορφωτής, αναδιοργανωτής, ανακαινιστής 2. ΘΡΗΣΚ. πρόσωπο που ασπάστηκε και ακολούθησε τη θρησκευτική Μεταρρύθμιση των διαμωρτομένων, κυρ. την εποχή της έντονης αναμέτρησης της με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

μεταρρυθμιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με τις μεταρρυθμίσεις ή τις προκαλεί: ~ *προσπάθειες* | *ενέργειες* | *πολιτική* | *νόμος*. — μεταρρυθμιστικ-ά | -ώς επίρρ.

μεταρσίωση ρ. μετβ. {μεταρσίω-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ ψυχική ανάταση, εξυψώνω (την ψυχή και το πνεύμα): «ο *μεταμελημένος* *πιστός έβγαίνε μεταρσιωμένος από το εξομολογητήριο*» (εφημ.) ΣΥΝ. ανεβάζω, εξυψώνω. — **μεταρσίωση** (η) [1887], μεταρσιωτικός, -ή, -ό. [ETYM. < αρχ. *μεταρσιω* (-όω) < *μετάρσιος* «ο αιωρούμενος ψηλά στον αέρα» < *μετάρ-ιος < *μετ-άρ-τος < *μετ-άρ-τος < μετ(α)- + *αίρω* «υψώνω» (βλ. λ. *αίρω*)].

μετασεισμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα φαινόμενα που ακολουθούν τον κυρίως σεισμό: ~ *δόνησις* ΑΝΤ. προσεισμικός.

μετασεισμός (ο) καθεμιά από τις κλιόμενα και ασθενέστερες σεισμικές δονήσεις, που ακολουθούν τον κυρίως σεισμό ΑΝΤ. προσεισμός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. aftershock].

μετασκευάζω ρ. μετβ. {μετασκευασ-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μετατρέπω (κατασκευή), για να χρησιμοποιηθεί κατά διαφορετικό τρόπο και λειτουργία από την αρχική: ~ *πολεμικό πλοίο σε εμπορικό* ΣΥΝ. μετασηματίζω, μεταποιώ. — **μετασκευαστικός, -ή, -ό** [μτγν.], **μετασκευή** (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < μετά- + *σκευάζω* < *σκεύω*].

μετασεισμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που ακολουθεί τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης.

μεταστάθμιω ρ. αμετβ. [1897] {μεταστάθμιω-σα, -μένος} αλλάζω τόπο στάθμευσης. — **μεταστάθμιση** (η) [1897].

μεταστάς, -άσα, -άσ {μεταστάντ-ος, -α | -ες, -ων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έφυγε από τη ζωή, ο νεκρός: ιδ. ως επίσημος τρόπος αναφοράς σε πρόσωπο που έχει πεθάνει. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης, πεθαίνω*. [ETYM. Μτχ. μέσος αορ. Β' (*μετ-έστην*) του αρχ. ρ. *μεθίστημι* «μεταποικίζω, μετακινώ» < μεθ- (< *μετά-*) + *ίστημι* (βλ. λ. *ίσταμαι*). Η σημερινή σημ. είναι ευφημιστική].

μετάστασις (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (αρχαιοπρ.) 1. η μετάβαση σε άλλον τόπο: η ~ *από τον κόσμο της βλής στον κόσμο των ιδεών* ΣΥΝ. μετατόπιση 2. ΘΕΟΛ. η ανάληψη ή μεταφορά του σώματος της Παναγίας με θάυμαστο και άγνωστο τρόπο στον ουρανό μετά τη Κοίμησή της: *ρωμαιοκαθολική διδασκαλία για την ενόσμητη ~ της Θεοτόκου* 3. η εγκατάλειψη (κομμματικού, ιδεολογικού χάρου) και η προσχώρηση στην αντίπαλη παράταξη: ιδεολογική - || *τις τελευταίες εβδομάδες σημειώθηκαν - βουλευτών του κυβερνώντος κόμματος προς την αναπολίτευση* ΣΥΝ. μετακίνηση 4. ΙΑΤΡ. η μεταφορά (από έναν όγκο) καρκινικών κυττάρων με τα αιμοφόρα ή τη λεμφοφόρα αγγεία και η ανάπτυξη τους μακριά από την αρχική εστία: ο *καρκίνος έκανε ~ στον εγκέφαλο* | *στο σκόπι* | *στους πνεύμονες*. [ETYM. < αρχ. *μετάστασις* < *μεθίστημι* «μετακινώ, μεταποικίζω» < μεθ- (< *μετά-*) + *ίστημι* (βλ. κ. *σίνηω, ίσταμαι*). Ο ιατρ. όρ. (ήδη στον Ιπποκράτη) πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. metastasis, γαλλ. métastase κ.ά.].

μεταστατικός, -ή, -ό [μτγν.] ΙΑΤΡ. αυτός που οφείλεται σε μετάσταση: ~ *όγκος* | *φλεγμονή*. — μεταστατικός επίρρ. [μτγν.].

μεταστεγάζω ρ. μετβ. {μεταστεγασ-α, -θηκα/-θηκα, -μένος} στεγάζω κάποιον/κάτι σε άλλο κτήριο: «*αποφασίσαμε να μεταστεγάσουμε τον Νομισματικό Μουσείο Αθηνών στην οικία του Ερρίκου Σλήμαν*» (εφημ.). — **μεταστεγάζω** (η).

μεταστοιχείω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταστοιχείω-σα} μεταβάλλω σε βάθος, προκαλώ ουσιαστική μετατροπή σε κάτι.

μεταστοιχείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. η μετατροπή χημικού στοιχείου σε άλλο διαφορετικό προς το πρώτο, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί με κατάλληλη πυρηνική διεργασία είτε από την ίδια τη φύση (φυσική μέθοδος) είτε από τον άνθρωπο (τεχνητή μέθοδος). ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

μεταστρατοπέδειω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μεταστρατοπέδειω-σα} στρατοπέδειω σε άλλο μέρος. — **μεταστρατοπέδειση** (η) [1844].

μεταστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέστρεψα, μεταστράφηκα (λόγ. μετεστράφη, -ης, -η...), μετεστραφίμενος} 1. στρέφω προς άλλη κατεύθυνση 2. (για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να αλλάξει γνώμη ή πεποίθηση, τον στρέφω προς διαφορετική κατεύθυνση: η αντιλαϊκή *οικονομική πολι-*

τική της κυβέρνησης μετέστρεψε την κοινή γνώμη εναντίον της || (μεσοπαθ.) συν το χρόνο, όμως, το κλίμα μετεστράφη.

μεταστροφή (η) [αρχ.] 1. η στροφή προς άλλη κατεύθυνση ΣΥΝ. γύρισμα, αναστροφή 2. (μτφ.) αλλαγή γνώμης, ιδεών ή φρονημάτων προς διαφορετική κατεύθυνση: *σημειώθηκε ξαφνική ~ της κοινής γνώμης υπέρ | εναντίον της κυβέρνησης.*

μεταστώ (να/θα) ρ. → μεθίσταμαι

μετασχηματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετασχημάτιζα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μεταβάλλω ως προς το σχήμα, τη μορφή ή τη δομή, δίνω νέα μορφή σε (κάτι): ~ την *κοινωνία* ΣΥΝ. μεταρρυθμίζω, μεταμορφώνω, μετασκευάζω.

μετασχηματισμός (ο) 1. μεταβολή σχήματος ή μορφής, η μετάβαση σε νέο σχήμα, νέα δομή 2. ΒΙΟΛ. η μεταφορά γεντικού υλικού από το ένα κύτταρο στο άλλο, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη μεταβολή του γεντικού κώδικα στο κύτταρο-αποδέκτη, με αποτέλεσμα αυτό να συμπεριφέρεται σαν καρκινικό 3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η διαδικασία σταδιακής μεταβολής και μετάβασης σε νέα κοινωνική δομή: *ο σοσιαλιστικός ~ της κοινωνίας* 4. ΗΛΕΚΤΡ. η αλλαγή ενός συστήματος μεταβαλλόμενης τάσης και έντασης σε άλλο σύστημα τάσεως και έντασεως της ίδιας συχνότητας, αλλά διαφορετικών τιμών, με σκοπό τη μετάδοση ηλεκτρικής ενέργειας 5. ΓΛΩΣΣ. κατηγορία κανόνων που λειτουργούν στο αρχικό συντακτικό σχήμα μιας πρότασης και οδηγούν, σύμφωνα με τη θεωρία της γενετικής μετασχηματιστικής γραμματικής (στην αρχική της διατύπωση από το Ν. Chomsky), από τη βαθεία δομή της στην τελική της μορφή (επιφανειακή δομή), όπως δηλ. την εκφέρει τελικά ο ομιλητής. — μετασχηματιστικός, -ή, -ό [1890], μετασχηματιστικ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. γενετικός. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. μετασχηματίζω «αλλάζω σχήμα, μορφή». Οι επιστημονικές σημ. αποοίδουν το αγγλ. transformation].

μετασχηματιστής (ο) ΗΛΕΚΤΡ. η συσκευή με την οποία μετατρέπεται εναλλασσόμενο ρεύμα υψηλής τάσεως σε εναλλασσόμενο ρεύμα χαμηλής τάσεως και αντιστρόφως. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. transformateur].

μετασχιολικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που ακολούθησε μετά το σχολείο: ~ αγωγή ΑΝΤ. προσχιολικός.

μετάσχω (να/θα) ρ. → μετέχω

μετάσχιση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ΣΤΡΑΤ. η μετακίνηση στρατιάς ή αξιωματικού από ένα Σώμα ή Όπλο σε άλλο: η ~ στρατιάς από την *Αεροπορία στον Στρατό Ξηράς* 2. (γενικότερ.) η μετάθεση δημοσίου υπαλλήλου σε κενή θέση του ίδιου βαθμού άλλου υπηρεσιακού κλάδου, αναλόγως προς τις παρουσιαζόμενες ανάγκες: η *υπηρεσία, για να καλύψει έκτακτες ανάγκες, θα προβεί σε μετατάξεις του προσωπικού της* 3. η μετάβαση σε άλλη κατηγορία: «η ~ των μετοχών μιας εταιρείας από την παράλληλη αγορά στην κύρια αγορά του Χρηματιστηρίου» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. απόσπαση. [ΕΤΥΜ. < μτγν. μετάσχιζω < αρχ. μετατάσσω | -τασι].

μετατάραξι (το) [1836] {μεταταράσσω | -ων} ΑΝΑΤ. το μέρος του ποδιού που βρίσκεται μεταξύ των δακτύλων και του ταρσού, αποτελούμενο από πέντε μικρά οστά. — μεταταρσιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < μετά- + -τάραξι < τάρσος (βλ. λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métatarses].

μετατάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέταξα, μετα-τάχθηκα, -ταγμένος} 1. ΣΤΡΑΤ. μετακινώ (στρατιάση ή αξιωματικό) από ένα όπλο σε άλλο 2. μετακινώ (δημόσιο υπάλληλο) σε κενή θέση του ίδιου βαθμού άλλου υπηρεσιακού κλάδου.

μετατίθεμαι ρ. → μεταθέτω

μετατιπίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μετατίπιζα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. μετακινώ (κάποιον/κάτι) σε άλλη θέση ή σημείο διαφορετικό από το αρχικό: ~ το φορτίο | το κέντρο βάρους του σώματος μου || *μετατίπιζαν τους πληθυσμούς σε νέες περιοχές*. (μτφ.) 2. μετακινώ από ένα σημείο σε άλλο: ~ το σταίχιμο | τις ευθύνες ΣΥΝ. μεταθέτω 3. στρέφω προς άλλη κατεύθυνση: *τα μέσα ενημέρωσης είχαν καταφέρει να μετατοπίσουν το ενδιαφέρον του κοινού από τα πολιτικά προβλήματα στην πορεία των ομάδων στα ευρωπαϊκά κύπελλα ποδοσφαίρου* ΣΥΝ. μεταστρέφω.

μετατόπιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η μετακίνηση και τοποθέτηση σε άλλη θέση ή σημείο διαφορετικό από το αρχικό: *το ναυάγιο οφείλεται σε ~ φορτίου* (σε απότομη μετακίνηση του φορτίου του πλοίου από την αρχική του θέση) || ~ *σπονδυλίου* || ~ *πληθυσμού από τις βόρειες στις νότιες περιοχές* 2. (μτφ.) η μετακίνηση από ένα σημείο σε άλλο ή η στροφή προς άλλη κατεύθυνση: η ~ *του άξονα της συζήτησης | της ευθύνης* || ~ *ψηφοφόρων από την Αριστερά προς το Κέντρο* || «η ~ των επενδύσεων σε αμοιβαία κεφάλαια» (εφημ.) || η ~ *των ενδιαφερόντων της κοινής γνώμης από τα πολιτικά θέματα στα κοινωνικά* ΣΥΝ. μεταστροφή 3. ΓΕΩΛ. **μετατόπιση ηπειρώτων | πλακών** το φαινόμενο των οριζόντιων μεγάλης κλίμακας μετακινήσεων των ηπειρών, είτε μεταξύ τους είτε σε σχέση με τις οκεάνιες λέκάνες. Επίσης μετατόπιση (το).

μετατρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέτρεψα, μετατρέπηκα} 1. επιφέρω μεταβολές σε (κάποιον/κάτι) ως προς τη μορφή ή τις ιδιότητες του, δίνω νέα μορφή ή χρησιμοποιώ (κάποιον/κάτι) με διαφορετικό τρόπο ή για διαφορετικό σκοπό από αυτόν που είχε αρχικά: με τη *συμμετοχή* *φωρά* *τη μετέτρεψε από αγριάνθρωπο σε υπάκουο σκυλάκι* || *μετέτρεψε το σπίτι σε άντρο οργάνων | χαρτοπαικτική λέσχη* || ~ τη *θερμότητα σε ενέργεια* || ~ τα *κουρέλια σε χαρτί* || *οι αλχημιστές του Μεσαίωνα επιδίωκαν να μετατρέψουν τον σίδηρο σε χρυσό* ΣΥΝ. μεταβάλλω 2. αποδίδω την ισοδύναμη αξία σε συναλλαγή ή σε μέτρηση (για χρήματα ή μονάδες μετρήσεως): ~ τα *δολάρια σε λίρες* | τις *δραχμές σε δολάρια* || ~ τα *μέτρα σε χιλιστά* | τις *οκάδες σε καλά* ΣΥΝ. αλλάζω 3. (ειδικότερ. σε ποιές) μεταβάλλω την τιμωρία που έχει

επιβληθεί πρωτοδικός σε λιγότερο αυστηρή: *το δικαστήριο μετέτρεψε τη θανατική του καταδίκη σε ισόβια | τα ισόβια σε εικοσαετή κάθειρξη*. — μετατρεπτικός, -ή, -ό.

μετατρέψιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετατραπεί: ~ *νόμισμα* | *ποιήη*. — μετατρέψιμότητα (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. convertible].

μετατροπέας (ο) [1889] {μετατροπ-είς, -έων} μηχανή, συσκευή που χρησιμοποιείται για να μεταβάλλει τα φυσικά ή χημικά χαρακτηριστικά μιας ουσίας ή ενέργειας, συνήθ. για να βελτιωθεί η απόδοση ή να αξιοποιηθεί καλύτερα.

μετατροπή (η) [αρχ.] 1. η μεταβολή ως προς τη μορφή ή τις ιδιότητες: η τροποποίηση: *έκανε πολλές ~ στο σπίτι, σχεδόν το ξανάγεισε από την αρχή* || η ~ *ενός παλιού αρχοντικού σε εστιατόριο* ΣΥΝ. αλλαγή 2. η απόδοση της ισοδύναμης αξίας σε συναλλαγή ή μέτρηση: η ~ *10.000 δολαρίων σε δραχμές* 3. ΝΟΜ. **μετατροπή πονής** ευεργετήμα το οποίο, κατά τους όρους του νόμου, παρέχεται από τον ποινικό δικαστή στον κατηγορούμενο, ο οποίος καταδικάστηκε σε σχετικά μικρή ποινή στέρησης της ελευθερίας του, το οποίο συνίσταται στη δυνατότητα να εξαγοράσει σε χρήμα την ποινή και να αποφυγεί έτσι τη φυλάκιση. ΣΧΟΛΙΟ λ. αλλαγή.

μετατροπή (η) [αρχ.] {μετατροπιών} ΜΟΥΣ. η αλλαγή τονικότητας μέσα στον ίδιο τρόπο και, κυρίως, το πέραςμα από τον έναν τρόπο στον άλλο, κατά τη σύνθεση ενός έργου.

μετατροφία (η) 1. είδος ατροφίας, ελαττωματική θρέψη 2. τροποποίηση της διατροφής για ορισμένο θεραπευτικό σκοπό. — μετατροφικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. metatrophia].

μετατροχίο (το) [1847] {μετατροχι-ού | -ων} το διάστημα (η απόσταση) ανάμεσα στους πρόσθιους και τους πίσθιους τροχούς ενός οχήματος.

μετατυπώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {μετατύπω-σα, -θηκα, -μένος} τυπώνω εκ νέου (κάτι που είχε ήδη τυπωθεί): ~ *ένα αρχαίο κείμενο* ΣΥΝ. ξανατυπώνω, ανατυπώνω. — μετατύπωση (η) [μτγν.].

μεταφάση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η φάση της μίωσης (βλ. λ.) κατά την οποία τα ήδη διπλάσια χρωμοσώματα διατάσσονται στην ισημερινή πλάκα ή στεφάνη, στον ισημερινό της αράκτου (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. metaphase].

μεταφέρτος, -ή, -ό αυτός που μπορεί να μεταφερθεί.

μεταφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετέφερα, μεταφέρθηκα, -μένος} 1. φέρω (πρόσωπο ή πράγμα) από έναν τόπο σε άλλον: ~ τα *πράγματα μου σε άλλο δωμάτιο* || *τα τρένα μεταφέρουν επιβάτες και εμπορεύματα* || *πρέπει να τη μεταφέρετε επειγόντως στο νοσοκομείο για πλύση στομάχου* || ~ *εμπορεύματα σιδηροδρομικά* | *δια ξηράς* | *διά θαλάσσης* || ~ τα *πολιτικά μου δικαιώματα* (κάνω μεταδημοσίευση, παίρνοντας τα εκλογικά μου δικαιώματα από έναν δήμο ή μια κοινότητα σε άλλον) || *αυτό το αεροπλάνο μπορεί να μεταφέρει 250 επιβάτες* || *θα μεταφέρουν την έδρα της επιχείρησης σε άλλη πόλη* 2. (για χρηματικά ποσά ή ακίνητη περιουσία) μεταβιβάζω σε άλλον λογαριασμό ή στο όνομα του νέου ιδιοκτήτη: ~ *ένα ποσό σε άλλον λογαριασμό* || *μετέφερε όλα τα χρήματα του σε τράπεζα του εξωτερικού* ΣΥΝ. μεταγράφω, καταχωρίζω 3. (για γραπτά κείμενα) μεταγράφω: ~ *Αγγλούς συγγραφείς στα Ελληνικά* | *ένα αρχαίο κείμενο στα Νέα Ελληνικά* 4. (ειδικότερ. για τηλεοπτικές, κινηματογραφικές ή θεατρικές παραγωγές) βιβλίο: *ο σκηνοθέτης πέτυχε με μοναδικό τρόπο να μεταφέρει το έργο του Ν. Καζαντζάκη «Ο Χριστός ξανά σταυρώνεται» στην τηλεόραση* 5. (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) με τη φαντασία του σε άλλον τόπο, σε άλλη εποχή: *η μουσική αυτή μάς μεταφέρει στην εποχή του μαρκό 6. δίνω ως ενδιάμεσος σε κάποιον (κάτι προερχόμενο από άλλον): σας μεταφέρω τους αγωνιστικούς χαιρετισμούς του προέδρου* || «*την αισιοδοξία του για επίλυση της κρίσης μετέφερε ο πρωθυπουργός στον Αζβάν ομόλογο του*» (εφημ.) ΣΥΝ. μεταδίδω.

μεταφορά (η) [αρχ.] 1. η μετακίνηση προσώπων ή πραγμάτων από έναν τόπο σε άλλον: ~ *στρατευμάτων* || *τα εμπορεύματα χάλιασαν κατά τη ~* || ~ *αποσκευών* || *εταιρεία διεθνών ~* || «*Εκτελούνται Μεταφοραί*» (επιγραφή) 2. (ειδικότερ.) **μεταφορές** (οι) τα μέσα που χρησιμοποιούνται για τη μετακίνηση προσώπων ή πραγμάτων από τόπο σε τόπο: *αεροπορικές* | *θαλάσσιες* | *σιδηροδρομικές* ~ 3. η μεταβίβαση χρωματικών ποσών ή ακίνητης περιουσίας σε άλλον λογαριασμό ή στο όνομα του νέου ιδιοκτήτη: ~ *κεφαλαίων από χώρα σε χώρα* 4. (για κείμενα) η μετάφραση, η μεταγλώττιση 5. η μετατροπή βιβλίου σε θεατρική παράσταση ή σε σενάριο κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής παραγωγής: η ~ *του μυθιστορήματος «1984» του Τζ. Ορβελ στον κινηματογράφο* || *τηλεοπτική* ~ 6. ΦΙΛΟΛ. σχήμα λόγου, κατά το οποίο ένα αντικείμενο ή μια αφηρημένη έννοια δεν εκφράζονται με το αντίστοιχο κυριολεκτικό τυπικό στοιχείο της γλώσσας, αλλά υποδηλώνονται με άλλη λέξη ή φράση, με την οποία έχουν ένα ή περισσότερα κοινά σημασιολογικά χαρακτηριστικά: *ο χειμώνας της ζωής* (αντί τα *γηρατειά*), *έχει κορμί λαυπάδα* (αντί *ισίο κορμί*), *κοιμάται με τις κότες* (αντί *κοιμάται νωρίς*) || «*στέγνωσε η αγάπη [...] σε τρύπιες ψυχές*» (Γ. Σεφέρης) 7. ΜΟΥΣ. η εκτέλεση μουσικού έργου σε άλλο τονικό νότο 8. ΛΟΓΙΣΤ. (α) *εις μεταφορά ν* για ποσό που πρόκειται να μεταφερθεί στην επόμενη σελίδα λογιστικού βιβλίου (β) από *μεταφορά* για ποσό που μεταφέρθηκε από την προηγούμενη σελίδα λογιστικού βιβλίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. πληροφορική.

μεταφορέας (ο) [1897] {μεταφορ-είς | -έων} 1. πρόσωπο ή οργανισμός που αναλαμβάνει έναντι αμοιβής τη μεταφορά ατόμων ή πραγμάτων από έναν τόπο σε άλλον 2. όργανο χρησιμοποιούμενο για τη μηχανική μεταφορά υλικών ή φορτίων από τόπο σε τόπο.

μεταφορικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μεταφορά προσώπων ή πραγμάτων από έναν τόπο σε άλλον: ~ μέσα | γραφείο | έξοδα 2. **μεταφορικά** (τα) τα χρήματα που απαιτούνται για τη μεταφορά εμπορευμάτων ΣΥΝ. κόμιστρα 3. ΦΙΛΟΛ. αυτός που εκφράζεται με μεταφορά: ~ έννοια || -χρήση μιας λέξης ΑΝΤ. κυριολεκτικός. — μεταφορικά-ά -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. πληροφορική.

μεταφορτώνω ρ. μετβ. {μεταφορτώ-σα, -θηκα} φορτώνω εκ νέου (φορτίο) από ένα μεταφορικό μέσο σε άλλο. — μεταφορτώση (η) [1844].

μετόφραγμα (το) [1858] {μεταφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΖΩΟΛ. η μεμβράνη που χωρίζει τον θώρακα των εντόμων από την κοιλία · 2. (σε πολεμικό πλοίο) ο χώρος του πυροβολείου που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο καταστρώματα.

μεταφράζω ρ. μετβ. {μετέφρασα, μεταφράσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. μεταφέρω (προφορικό ή γραπτό λόγο) σε γλώσσα ή μορφή γλώσσας διαφορετική από την αρχική: - από τα Αγγλικά στα Γαλλικά || - από τα Αρχαία στα Νέα Ελληνικά || ορισμένους όρους δεν μπορεί εύκολα να τους μεταφράσει κανείς στα Ελληνικά || - κατά λέξη | ελεύθερα (πβ. λ. μεταγλωττίζω) 2. (μεσοπαθ. τριτοπρόσω. **μεταφράζεται, μεταφράζονται**) σημαίνει, ισοδυναμεί: η υπόσχεση οικονομικής βοήθειας ~ σε πολλά εκατομμύρια δολάρια || «ο διαιτητής διέκοψε τον αγώνα εις βάρος της ηηπεδούχου ομάδας, πράγμα που ~ βάσει νόμων σε μηδενισμό και αφαίρεση δύο βαθμών» (΄σφημ.). [ΕΤΥΜ. μτγν. (αρχ. μεταφράζομαι «αφαιρώ «κ των υστερών») < μετά- + φράζω (βλ. κ. φράση)].

μετάφραση (η) [μτγν.] (-ης κ. -άσ'ως | -άσεις, -άσεων) 1. η διαδικασία της μεταφοράς και απόδοσης ενός κειμένου (προφορικού ή γραπτού) σε γλώσσα ή μορφή γλώσσας διαφορετική από αυτή της παραγωγής του: κατά λέξη | ελεύθερη | λογοτεχνική ~ || η ~ θεωρείται μια νέα δημιουργία || επίσημη ~ ξένου τίτλου σπουδών από το Υπουργείο Εξωτερικών 2. (συνεκδ.) το κείμενο που προκύπτει από την παραπάνω διαδικασία: διαβάζω τη -| ξεφύλλισα τη ~ και έδειξε ικανοποιημένος || η ~ των Εβδομήκοντα (θ') (της Π.Δ.) ΣΥΝ. μετάφρασμα 3. **μεταφράσεις** (οι) βιβλία με κείμενα Αρχαίων Ελληνικών ή Λατινικών σε νεοελληνική απόδοση για μαθητική-σχολική χρήση: οι μαθητές συνηθίζουν ν' αγοράζουν μεταφράσεις για το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών. ΣΧΟΛΙΟ λ. μεταφρασής.

μετάφραση - μεταγλώττιση - διερμηνεία - παράφραση - απόδοση - ερμηνεία - εξήγηση - διασκευή. Όλες οι λέξεις δηλώνουν μια μεταγλωσσική επεξεργασία του κειμένου. Η ερμηνεία (αρχικά λεγόταν και εξήγηση «καθοδήγηση», πλοήγηση στο κείμενο) είναι η προεπιβίβαση να αναλυθεί φιλολογικά ένα κείμενο, να δειχθούν τα νοήματα, οι ιδέες και οι προθέσεις του συγγραφέα στο συγκεκριμένο κείμενο και να αξιολογηθεί η σημασία του. Η μετάφραση, προκειμένου για κείμενο, είναι η «μετά-βση» (λατ. trans-latio) από μία γλώσσα (τα Αγγλικά λ.χ.) σε άλλη (μετάφραση στα Ελληνικά). Η μετάφραση προϋποθέτει κανονικά δύο διαφορετικές γλώσσες. Αν η μετάφραση αφορά στον προφορικό λόγο και γίνεται συγχρόνως με την ομιλία (παραγωγή προφορικού κειμένου), τότε χαρακτηρίζεται ως διερμηνεία Αν η μετάφραση γίνεται σε μορφές (αρχαία και νέα, μεσαιωνική και νέα κ.ο.κ.) της ίδιας γλώσσας, τότε είτε χρησιμοποιείται καταχρηστικός ή λ. μετάφραση (μετάφραση του Ομήρου από τα Αρχαία στα Νέα Ελληνικά) είτε χρησιμοποιείται ο ειδικός διαφοροποιητικός όρος μεταγλώττιση (στη λογοτεχνία χρησιμοποιήθηκε και ο όρος μεταγραφή). Στην ελληνική γλώσσα έχει επικρατήσει ο όρος **μετάφραση** και στις δύο περιπτώσεις, ενώ το **μεταγλώττιση** χρησιμοποιείται στην πράξη κυρ. για να δηλωθεί η μεταφρασμένη ομιλία των προσώπων ενός κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου (ή ντοκιμαντέρ κ.τ.δ.). Η μετάφραση ενός κειμένου μπορεί να είναι απόλυτα πιστή («κατά λέξη») ή, περισσότερο ή λιγότερο, ελεύθερη («κατά το νόημα»). Η πολύ ελεύθερη μετάφραση, που αποδίδει αδρομερώς το αρχικό (πρωτότυπο) κείμενο, δημιουργώντας μέσα από αυτό ένα παράλληλο κείμενο, λέγεται παράφραση. Όταν το παραγόμενο κείμενο απομακρύνεται περισσότερο από το πρωτότυπο, τότε έχουμε ελεύθερη απόδοση, ενώ όταν η απομάκρυνση είναι τέτοια και τόση, που να δημιουργείται ένα νέο κείμενο, βασισμένο απλώς στο πρωτότυπο, γίνεται λόγος για διασκευή. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις δημιουργούνται νέα κείμενα, που συνδέονται με το αρχικό με μεγαλύτερη ή μικρότερη διακειμενική σχέση, είναι δηλ. μεταξύ τους διακειμένα.

μεταφράσιμος, -η, -ο (λέξη, όρος, φράση κ.λπ.) που μπορεί να μεταφραστεί. — **μεταφρασιμότητα** (η).

μετόφρασμα (το) {μεταφράσμ-ατος | -ατα, -άτων} το κείμενο που έχει μεταφραστεί ΣΥΝ. μετάφραση.

μεταφραστής (ο) [μεσν.], **μεταφράστρια** (η) [1862] {μεταφραστριών} (σημ. 1, 2) 1. το πρόσωπο που αποδίδει προφορικό ή γραπτό κείμενο σε γλώσσα άλλη από την αρχική του: ο Ελευθ. Βενιζέλος θεωρείται από τους καλύτερους ~ του Θουκυδίδη 2. το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τις προφορικές ή γραπτές μεταφράσεις: ο επίσημος ~ του προέδρου ΣΥΝ. (ειδικότ. για προφορικό λόγο) διερμηνέας 3. ΠΑΗΡΟΦ. βασικό πρόγραμμα των Η/Υ, το οποίο μεταφράζει ένα πρόγραμμα από μία γλώσσα προγραμματισμού (που είναι αμέσως εκτελέσιμο από τον Η/Υ) σε γλώσσα μηχανής.

μεταφραστής - διερμηνέας. Και οι δύο μεταφέρουν μηνύματα από τη μία γλώσσα στην άλλη, ώστε να μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους άνθρωποι που δεν γνωρίζουν τη γλώσσα στην οποία

εκφράζονται από τον ομιλήτη τα μηνύματα. Αλλά ο μεν διερμηνέας μεταφέρει προφορικά μηνύματα σε ζωντανό προφορικό λόγο και σε σύγχρονη μετάφραση κατά την ώρα που λέγονται, ενώ ο μεταφραστής μεταφέρει γραπτά μηνύματα, γραπτό λόγο, σε χρόνο ανεξάρτητο από τον χρόνο που γράφτηκαν, ο διερμηνέας λειτουργεί υπό την ασφυκτική πίεση του χρόνου που επιβάλλει η ταυτόχρονη μετάφραση, ενώ η ετεροχρονισμένη μετάφραση του μεταφραστή επιτρέπει σχετική άνεση χρόνου και καλύτερη ποιότητα γλώσσας (προσεγμένο λόγο).

μεταφραστικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία της μετάφρασης ή με τον μεταφραστή: ~ σφάλματα | δυσκολία | ακριβεία | προσπάθεια | επάγγελμα | γραφείο || το ~ έργο θεωρείται πολύ δύσκολο (β) ΓΛΩΣΣ. **μεταφραστικό δάνειο** ακριβής απόδοση ξένης λέξεως, κατά την οποία τηρείται λ.χ. η σειρά των ξένων στοιχείων, π.χ. Διαδίκτυο από αγγλ. Internet 2. **μεταφραστικά** (τα) τα χρήματα που καταβάλλονται στον μεταφραστή για τις υπηρεσίες του. — μεταφραστικά επίρρ.

μεταφραστός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να μεταφραστεί ΣΥΝ. μετα-φράσιμος. **μετόφραστο** (το) [αρχ.] {μεταφράστου} ΑΝΑΤ. το τμήμα της ράχης που βρίσκεται ανάμεσα στις δύο ωμοπλάτες ΣΥΝ. νότια, πλάτη.

μεταψυχική (η) [1766] 1. κλάδος της φιλοσοφίας που πραγματεύεται τις πρώτες αρχές και τις αιτίες των όντων και είναι στενά συνδεδεμένος με την επιστημολογία 2. (γενικότ.) κάθε γενική και αφηρημένη θεωρία που ερμηνεύει κάτι με τρόπο μη ορθολογικό: η ~ του λόγου | της επικοινωνίας 3. (μτφ.) οτιδήποτε ανήκει στον χώρο του αφηρημένου, αυτού που βγαίνει έξω από τα όρια της ανθρώπινης εμπειρίας (π.χ. η ζωή μετά θάνατον, η ύπαρξη ή όχι Θεού και η φύση του κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνιστικής ξέν. όρ., < γερμ. Metaphysik (βλ. κ. μεταφυσικός)].

μεταψυχικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με θέματα έξω από την ανθρώπινη εμπειρία και τις αισθήσεις μας: ~ αναζητήσεις || το ερώτημα αν υπάρχει Θεός είναι ~ 2. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τον φιλοσοφικό κλάδο της μεταψυχικής (βλ. λ.). — μεταψυχικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν., συνδ. εκ συναρπαγής από τον τίτλο Μετά τά Φυσικά ενός έργου του Αριστοτέλη].

μεταψυτευτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να μεταψυτευθεί. — Επίσης μεταψυτεύσιμος, -η, -ο.

μεταψυτεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {μεταψυτέ-εμα κ. -ευσα, -εύθηκα (κα-θημ. -εύθηκα), -ευμένος} 1. αποσπώ (φυτό) από την αρχική του θέση και το φυτεύω εκ νέου σε άλλη θέση: ~ σε γλάστρα | σε καινούργιο γόμα 2. (μτφ.) μεταφέρω σε άλλον τόπο ή σε άλλους ανθρώπους (ιδέες, έθιμα ή συνήθειες) διαφορετικά από αυτά που επικρατούν εκεί: οι λόγιοι του 19ου αι. μεταψυτέψαν τις ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού στη μετεπαναστατική Ελλάδα ΣΥΝ. (λόγ.) μετακενώνομ, μετααμαπαδέω. — μεταψυτεύμα (το) [1796].

μεταψαρακτηρισμός (ο) [μτγν.] 1. η μεταβολή της μορφής, του τύπου 2. (ειδικότ.) η χρήση διαφορετικών χαρακτηρισμών (γραμμάτων) και γενικότ. η χρήση διαφορετικού αλφαβήτου ή και ορθογραφίας σε ορισμένη χρονική περίοδο: κατά τον - από το προνεκλείδειο στο ευκλείδειο αλφάβητο έγιναν σημαντικά λάθη.

μεταχειρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μεταχειρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κάνω χρήση (προσώπου, πράγματος) για την επίτευξη ορισμένου σκοπού: - βία | βασανιστήρια || ~ σπάνιες λέξεις, για να κάνω εντύπωση || θα μεταχειριστώ όλη μου την επιρροή, για να τον βοηθήσω ΣΥΝ. χρησιμοποιώ, μετέρχομαι 2. (για πρόσ.-συνήθ. με επίρρ.) συμπεριφέρομαι (σε κάποιον) με συγκεκριμένο τρόπο: ο νικητής μεταχειρίστηκε βάνουσα τους αιχμαλώτους || μας μεταχειρίστηκε καλά | άσχημα | σκληρά | δίκαια || ~ κάποιον σαν πόνι | με προσοχή | σαν αλίτη | σκουπίδι (πβ. λ. χειρίζομαι).

μεταχείριση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ο τρόπος με τον οποίο μεταχειρίζεται κανείς (κάποιον/κάτι): καλή | κακή | ευγενική | προσεκτική | σκληρή ~ || δεν περίμενα να τύχω τέτοιας ~ || οι πρόην χρήστες ναρκωτικών χειάζονται ειδική ~, για να επανεταχθούν στην κοινωνία ΣΥΝ. συμπεριφορά, αντιμετώπιση, χειρισμός.

ΣΧΟΛΙΟ Η γραφή με -η- (μεταχείριση) είναι εσφαλμένη, προέρχεται δε πθ. από παρασύνδεση του μεταχείριση με το επιχείριση που γράφεται κανονικά με -η-, ως παράγωγο του ρ. επιχειρώ (ενώ το μεταχείριση παράγεται από ρ. σε -ίζω, μεταχειρίζομαι).

μεταχειρισμένος, -η, -ο αυτός που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί, που δεν είναι καινούργιος: ~ αυτοκίνητο ΑΝΤ. αμεταχειριστός.

μεταψαρακτηρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η μεταγραφή έργων από τη μεγалоγράφια στη μικρογράφια γραφή στις αρχές του 9ου αι. μ.Χ.

μεταχρονολογώ ρ. μετβ. {μεταχρονολογεί-ς... | μεταχρονολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σημειώνω σε ένα έγγραφο χρονολογία μεταγενέστερη από την πραγματική: μεταχρονολογημένη επιταγή. — **μεταχρονολόνηση** (η) [1896].

μεταψρωματίω ρ. μετβ. [μεσν.] {μεταψρωμάτι-α, -τηκα, -μένος} αλλάζω το χρώμα. — μεταψρωματισμός (ο) [1881] κ. **μεταψρωμάτ'ιση** (η).

μεταψυχιατρική (η) {χωρ. πληθ.} τάση της σύγχρονης ψυχιατρικής για μελέτη και έρευνα των σχέσεων της με τις σύγχρονες επιστήμες της ψυχανάλυσης, της κυβερνητικής κ.λπ.

μεταψυχική (η) {χωρ. πληθ.} όρος που αναφέρεται σε φαινόμενα τα οποία εκτείνονται πέρα από τα όρια της ψυχολογίας και των φαινομένων που αυτή εξετάζει εμπειρικά ΣΥΝ. παραψυχολογία.

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métapsychique]. μεταψυχικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με ψυχικά φαινόμενα, που υπερβαίνουν τα όρια της ψυχολογίας και δεν έχουν υποστεί ακόμα επιστημονικό έλεγχο ΣΥΝ. παραψυχολογικός. **μεταψυχολογία** (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η ψυχολογική θεωρία που εκτείνεται πέρα από ό,τι έχει αποδειχθεί εμπειρικά. — μεταψυχολογικός, -ή, -ό. μεταψυχολογικά επίρρ. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Metapsychologie]. μεταψυχολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου (βλ. λ. *ψυχρός*): ~ εποχή | περίοδος | πολιτικό σκηνικό συνθήκες | καθεστώτα (πβ. λ. *μετακομμουνιστικός* κ. νέα τάξη πραγμάτων, λ. *τάξη*). **μετέβουλα** ρ. → μεταβάλλω

μετεγγραφή (η) [1866] 1. η εγγραφή (μαθητή, φοιτητή κ.λπ.) σε άλλο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή τμήμα από αυτό στο οποίο ήταν εγγεγραμμένος αρχικά: *κάνω ~ σε άλλο γυμνάσιο* || ήρθε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών με - από την Ξάνθη || η επιτροπή για τις ~ (που θα αποφασίσει ποιος φοιτητής θα μετεγγραφεί σε ένα τμήμα) 2. ΑΘΛ. (καταγρ.) η μεταγραφή (επαγγελματία) αθλητή από έναν αθλητικό σύλλογο σε άλλον: *στόχος του είναι να πάει ~ για ομάδα της Α εθνικής κατηγορίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταγραφή*. **μετεγγραφέω** ρ. μετβ. [αρχ.] {μετεγγραφή (θα/να μετεγγραφώ)}, με-τεγγραφήσθην, -ης, -η... (μτχ. μετεγγραφείς, -είσα, -έν), μετεγγραμμέ-νος) 1. (κυρ. για μαθητές, φοιτητές) διαγράψω (κάποιον) από τους καταλόγους του εκπαιδευτικού ιδρυμάτος ή του συγκεκριμένου τμήματος όπου ήταν αρχικά γραμμένος και τον εγγράψω εκ νέου αλλού 2. (καταγρ.) ΑΘΛ. μεταφέρω (αθλητή) σε άλλον αθλητικό σύλλογο (μετά την υπογραφή σχετικής συμβολαίων κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταγραφή*. **μετεγκατάσταση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η εγκατάσταση σε άλλον χώρο, σε νέες εγκαταστάσεις: η ~ μιας εταιρείας σε νέο, ιδιόκτητο κτήριο. — μετεγκαταστώ ρ. {-άς.}. {μετεγχειρητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον χρόνο μετά την χειρουργική, καθώς και με την κατάσταση του ασθενούς κατά το διάστημα αυτό: ~ κατάσταση | στάδιο | επιπλοκή. — μετεγχειρητικά} -ός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση*. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. postoperative].

μετέθοσα ρ. → μεταδίδω

μετείκασμα (το) {μετείκασμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΠΤ. η εικόνα που διατηρείται στο οπτικό αισθητήριο για ορισμένο χρονικό διάστημα (περίπου 1/10 του δευτερολέπτου) μετά την παύση του εξωτερικού ερεθισμού ΣΥΝ. μεταίσθημα. [ETYM₁ < μετ(α)- + -είκασμα < εικάζω]. **μετείχα** ρ. → μετέχω μετεκλογικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με τη χρονική περίοδο που ακολουθεί τις εκλογές: *εξέλιξις/περίοδος/σενάρια. — μετεκλογικ-ά* | -ός επίρρ. **μετεκαίδευση** (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η περαιτέρω συμπληρωματική και εξειδικευμένη εκπαίδευση για τη βελτίωση της θεωρητικής κατάρτισης των πτυχιούχων (διαφόρων σχολών), την εξοικείωση τους με νέες τεχνολογίες κ.λπ.: η εταιρεία στέλνει κάθε πέντε χρόνια τους υπαλλήλους της για ~ στην Αμερική. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάρτιση*. **μετεκαπαιδευτικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μετεκαίδευση: ~ προγράμματα | σεμινάριο.

μετεκαπιδεύω ρ. μετβ. {μετεκαπιδεύω-σα, -θηκα (καθημ. -θηκα), -μένος} παρέχω σε (κάποιον) ειδική συμπληρωματική εκπαίδευση για τη συμπλήρωση και επέκταση της γενικής του κατάρτισης ή/και την επαφή του με το σύγχρονο μεθόδους εξασκήσεως του επαγγέλματός του: *τελειώνοντας την Παιδαγωγική Ακαδημία, μετεκαπιδεύθηκα στη διδασκαλία σε κορφάλα παιδιά*. **μετέλαβα** ρ. → μεταλαμβάνω

μετεμνηνοπαυσιακός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζεται μετά την οριστική παύση της έμμηνης ρύσης των γυναικών. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. postmenopausal (νόθο συνθ.)]. **μετεμνηνορροϊκός**, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζεται μετά τη λήξη κάθε έμμηνης ρύσης.

[ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. postmenorrhoeal (νόθο συνθ.)]. **μετεμφιλιακός**, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά τη λήξη εμφυλίου πολέμου 2. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το χρονικό διάστημα μετά τον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο (1946-1949): ~ περίοδος || το ~ πολιτικό κλίμα χαρακτηρίζει η επικράτηση της συντηρητικής παράταξης και ο εκτοπισμός των κομμουνιστών || ~ πολιτικά πάθη (πβ. λ. *μεταδικτατορικός*, *μετεπαναστατικός*, *μεταπολιτευτικός*). **μετεμφύτευση** (η) [1864] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΙΑΤΡ. η χειρουργική μεταφορά ενός οργάνου σε άλλη από τη φυσική του θέση: ~ ουρητήρα στο δέρμα (ουρητηροστομία) | στο έντερο. **μετεμψυχώνω** ρ. μετβ. [μτν.] {μετεμψύχω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (σπάν.) μεταβιβάζω (ψυχή ανθρώπου ή ζώου) από ένα σώμα σε άλλο 2. (συνήθ. μεσοπαθ. *μετεμψυχώνομαι*) μεταβαίνω ως ψυχή μετά τον θάνατο μου στο σώμα άλλου ανθρώπου ή ζώου: οι ινδουιστές πιστεύουν ότι οι αμαρτωλοί *μετεμψυχώνονται* σε ακάθαρτα ζώα (*χοίρους, βατράγια* κ.λπ.). **μετεμψύχωση** (η) [μτν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η μετάβαση ψυχής από ένα σώμα σε άλλο μετά τον φυσικό θάνατο 2. (ειδικότ.) η αντίληψη κατά την οποία η κάθε ψυχή εγκαθίσταται διαδοχικά στα σώματα ανθρώπων ή ζώων, ακόμη και φυτών, κατά τη διάρκεια πολλών ζώων, μέχρις ότου εξαγνιστεί εντελώς και φθάσει στην τελειότητα, οπότε και ενώνεται ή ταυτίζεται με το θείο: οι ινδουιστές πιστεύουν στη ~.

μετενοσρκώνω ρ. μετβ. [1864] {μετενοσρκώ-σα, -θηκα, -μένος} μετεμψυχώνω (βλ. λ.). — **μετενοσρκώσις** (η) [1888]. **μετενοσρκώσις** ρ. μετβ. {μετενοσρκώ-σα, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος}

μεταφέρω τη σορό νεκρού σε άλλον τάφο. — **μετενοσρκωσμός** (ο). [ETYM₁ μτν. < μετ(α)- + *ενοσρκώσις*]. **μετεξέλιξη** (η) {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} η προοδευτική αλλαγή και εξέλιξη, συνήθ. προς το καλύτερο: η ~ του πθήκου σε άνθρωπο είναι μια θεωρία που υποστήριζε πρώτος ο Λαρβίνος || σε κάθε επαγγελματικό χώρο είναι καλό να διαβλέπουμε τις προοπτικές *μετεξέλιξης* || V ~^{ου} σε γενικό διευθυντή της εταιρείας ήταν αποτέλεσμα σκληρής δουλειάς || η ~ του άλλοτε μικρού οικισμού σε μεγάλο αστικό κέντρο. [ETYM₁ Απόδ. του αγγλ. redevelopment].

μετεξέλισσομαι ρ. αμετβ. {μετεξελ-ίχθηκα, -ιγμένος} μεταβάλλομαι συνεχώς με διαδοχικές αλλαγές μορφής: *ορισμένα είδη οργανισμών μετεξελίχθηκαν από υδροβία σε αερόβια πριν από εκατομμύρια χρόνια* ΣΥΝ. *μετασηματίζομαι*. [ETYM₁ Απόδ. του αγγλ. redevelop].

μετεξέταση (η) [1876] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η εκ νέου εξέταση, που διενεργείται μετά την πάροδο ικανού χρονικού διαστήματος από την πρώτη εξέταση: η ~ των αιτήσεων που απορρίφθηκαν θα γίνει εντός έξι μηνών ΣΥΝ. *επανεξέταση*. — **μετεξετάζω** ρ.

μετεξετάσσω, -α, -ο [1883] (κ. ως ουσ.) (για μαθητή) αυτός που υποχρεώνεται να εξεταστεί εκ νέου σε ένα ή περισσότερα μαθήματα της προηγούμενης σχολικής χρονιάς, επειδή η επίδοσή του σε αυτά κρίθηκε ανεπαρκής (για να προαχθεί στην επόμενη τάξη).

μετεπαναστατικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στο χρονικό διάστημα μετά από επανάσταση: ~ χρόνια | Ρωσία. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. post-revolutionary].

μετέπειτα επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) 1. έπειτα, μετά την πάροδο χρονικού διαστήματος, στη συνέχεια: *για το τι συνέβη ~ μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε* ΣΥΝ. πιο ύστερα, αργότερα, κατόπιν, ακολουθός ΑΝΤ. πριν, προηγουμένως 2. (ένανθρο ως επίθ.) αυτός που έρχεται αργότερα, που ακολουθεί: *τα πρώτα χρόνια της ζωής του ανθρώπου έχουν τερμάτιση σημασία για τη ~ εξέλιξη του* || το ~ διάστημα ΣΥΝ. ακόλουθος, κατοπινός ΑΝΤ. προηγούμενος, προγενέστερος, προώτερος 3. (για πρός.) **μετέπειτα** (οι) οι μεταγενέστεροι, αυτοί που ανήκουν στις επερχόμενες γενεές ΣΥΝ. επίγονοι ΑΝΤ. πρόγονοι.

μετεπιβιάζω ρ. μετβ. (μετεπιβίωσα-α, -θηκα, -μένος) επιβιβάζω (κάποιον/κάτι) σε διαφορετικό μεταφορικό μέσο από αυτό στο οποίο είχε επιβιβαστεί προηγουμένως: *μετά τη βλάβη που παρουσιάστηκε στο τρένο, μετεπιβίωσαν τους επιβάτες και τις αποσκευές τους σε άλλη ομαζοστοιγία*. — **μετεπιβίωση** (η). [ETYM₁ Απόδ. του αγγλ. reembar].

μετερίσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-παλαιότ.) μεγάλης σημασίας οχυρωμένη θέση, από την οποία ξεκινούν οι επιθέσεις κατά του εχθρού: *αγωνιστήκαμε στο ίδιο ~ εναντίον του κατακτητή* || (μτφ.) *αφήνοντας το ~ της παραδοσιακής μουσικής, από την οποία έγινε γνωστός, κάνει τώρα τα πρώτα του βήματα στο λαϊκό τραγούδι* ΣΥΝ. οχύρωμα, προμαχώνας, ταμπούρι, τάπια. [ETYM₁ μεσν. < τουρκ. meteris].

μετέρομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μετήλθα} (λόγ.) (+αιτ., εσφαλμ. -ί-γεν.) 1. χρησιμοποιώ: *μετέρομαι κάθε θεμικό και αδέμο μέσο, για να ανέλθει στην ιεραρχία της υπηρεσίας* || ~ τακτική | μέθοδο | βίαι | σύστημα | τέχνασμα | απάτη ΣΥΝ. μεταχειρίζομαι 2. (για επάγγελμα, συστηματική ενασχόληση) ασκώ: ~ το ιατρικό επάγγελμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

μετέστην ρ. → μεθίσταμαι

μετέσχω ρ. → μετέχω

μετετράπηρ ρ. → μετραπέπω

μετεφηβικός, -ή, -ό αυτός που ακολουθεί την περίοδο της εφηβείας. **μετέχω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] (μετείχα (παρτι. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.), αόρ. μετέσχω, -ες, -ε..., να/θα μετάσχω) ♦ 1. (αμετβ.) (+σε) λαμβάνω ενεργό μέρος (σε κάτι) ή είμαι μέτοχος, έχω μερίδιο (σε αυτό): ~ σε διαγωνισμό | σε έρευνες || πολλοί καλλιτέχνες και μουσικοί *μετέχουν* στο φετινό Φεστιβάλ Αθηνών || στα κέρδη και στις ζημιές *μετέχουμε* όλοι εξίσου ΣΥΝ. συμμετέχω ♦ 2. (μετβ.) (+γεν.) (αρχαιοπρ.) έχω/φέρω μέσα μου, παρουσιάζω ως εγγενές χαρακτηριστικό μου: η *μετοχή στη γραμματική είναι το μέρος του λόγου που μετέχει της φύσεως και του ονόματος και του ρήματος* ΣΥΝ. ενέχω, εμπιερύχω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω*.

Μετεώρα (τα) {Μετεώρων} σύνολο ψηλών και απόκρημνων βράχων στο ΒΔ. άκρο της Θεσσαλίας, στις κορυφές των οποίων λειτουργούν από τον 14ο αι. βυζαντινά μοναστήρια, που συγκροτούν μοναστική πολιτεία.

[ETYM₁ Η ονομασία των βραχωδών όγκων είναι μεσν. (10ος αι.) και προέρχεται από το αρχ. επίθ. *μετέωρος* (βλ. λ.), προφανώς εξαιτίας της εντύπωσης που δημιουργούσαν, ότι δηλ. αιωρούνταν υψωμένα στον αέρα].

μετεωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετεώρισ-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (σπάν.) ανυψώνω (αντικείμενο) και το κρατώ ψηλά έτσι, ώστε να μείνει μετέωρο στον αέρα 2. (συνήθ. μεσοπαθ. *μετεωρίζομαι*) ανυψώνομαι στον αέρα και μένω εκεί μετέωρος: το *αερόστατο φαινόταν από μακριά να μετεωρίζεται στο μεταίχιμο γης και ουρανού* ΣΥΝ. αιωρούμαι.

μετεωρικός, -ή, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με το μετέωρο (βλ. λ. *μετέωρος*): ~ λίθος | *κρατήρας* (αυτός που σχηματίζεται από την πτώση μεγάλου μετεωρίτη) | *βροχή* (βροχή διαττόνων αστερίων) | ύλη (ύλη από την οποία συνίστανται οι μετεωρίτες) | *ρεύμα* (η εισόδος στην ατμόσφαιρα της Γης μετεώρων ή διαττόνων αστερίων την ίδια

ερίπου στιγμή και στο ίδιο περίπου τμήμα ουρανού). [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. météorique].
μετεωρισμός (ο) [αρχ.] 1. η ανύψωση και παραμονή αντικειμένου στον αέρα σε μετέωρη κατάσταση · 2. ΙΑΤΡ. η διόγκωση τής κοιλιακής χώρας, που προκαλείται από την παρουσία μεγάλης ποσότητας αερίων στον στόμαχο ή στο έντερο σε περίπτωση δυσπνΐας, επίμονης δυσκοιλιότητας, εντερικής απόφραξης κ.λπ. Επίσης μετεώριση (ή) (σημ. 1) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων}.

μετεωρίτης (ο) [1847] {μετεωριτών} μεσοπλανητικό αντικείμενο ή θραύσμα του, το οποίο φθάνει στην επιφάνεια τής Γης ΣΥΝ. μετεωρό-λίθος ΦΡ. **βροχή μετεωριτών** πτώση στην ατμόσφαιρα τής Γης, από την ίδια περιοχή του ουρανού, σμήνους μεσοπλανητικών αντικειμένων που προέρχονται από κομήτη ΣΥΝ. μετεωρικό ρεύμα. [ETYM₁ < μετέωρο, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. météorite].

μετέωρο (το) → μετέωρος
μετεωρογραφία (ή) [1799] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μ'έλετη και περιγραφή των μετεώρων. — **μετεωρογραφικός**, -ή, -ό [1884]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. météorographie].

μετεωροειδής (το) {-ούς | -ή} ΑΣΤΡΟΝ. μικρό μεσοπλανητικό σώμα κινούμενο σε τροχιά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. meteoroid].
μετεωρολόγος (ο) [1847] {μετεωρολόγ-ου | -ων, -ους} ο μετεωρίτης (βλ. λ.).

μετεωρολογία (ή) {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με φαινόμενα που παρατηρούνται στην ατμόσφαιρα τής Γης και ειδικότ. με τη συστηματική μελέτη των μεταβολών τής ατμοσφαιρικής πίεσης, τής θερμοκρασίας, τής υγρασίας, των ανέμων, τής νέφωσης και των διαφόρων κατακρημνισμάτων (βροχή, χιόνι, χαλάζι κ.ά.), ενώ ταυτόχρονα διερευνά και τα αίτια που προκαλούν τις μεταβολές αυτές, βάσει των οποίων προχωρεί και στην πρόγνωση του καιρού· ΦΡ. **ιατρική μετεωρολογία** κλάδος τής ιατρικής που ερευνά πιθανές σχέσεις και επιδράσεις των μετεωρολογικών φαινομένων στον ανθρώπινο οργανισμό. — **μετεωρολόγος** (ο/η) [αρχ.]. [ETYM₁ αρχ. < μετεωρός < μετέωρον (βλ. λ. μετέωρος) + -λόγος (< λέγω)].

μετεωρολογικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μετεωρολογία: ~ **παρατήρηση** | **όργανο** | **πρόβλεψη**· ΦΡ. (α) **μετεωρολογικός σταθμός** ειδικό εργαστήριο για την παρατήρηση, τη μέτρηση και καταγραφή, με τη βοήθεια ειδικών οργάνων, των διαφόρων στοιχείων τής ατμόσφαιρας (λ.χ. τής πίεσης, τής θερμοκρασίας κ.ά.) και άλλων φυσικών φαινομένων (β) **μετεωρολογικό δελτίο** δημοσίευμα στο οποίο καταγράφονται οι παρατηρήσεις των ατμοσφαιρικών φαινομένων συγκεκριμένης περιοχής, καθώς και η πρόγνωση του καιρού (γ) **μετεωρολογικός δорυφόρος** ο τεχνητός δорυφόρος που μεταδίδει στη Γη πληροφορίες σχετικές με τα μετεωρολογικά φαινόμενα και τα καιρικά συστήματα (δ) **μετεωρολογικός χάρτης** ο γεωγραφικός χάρτης, πάνω στον οποίο αναγράφονται με σύμβολα και αριθμούς οι καιρικές συνθήκες (λ.χ. ο άνεμος, η βροχή, η υγρασία κ.ά.) που επικρατούν σε δεδομένη στιγμή (ε) **(Εθνική) Μετεωρολογική Υπηρεσία** (συντομ. Ε.Μ.Υ.) υπηρεσία του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, που ασχολείται με τη μελέτη και την πρόγνωση του καιρού 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τον καιρό και τις εναλλαγές του ΣΥΝ. καιρικός. — **μετεωρολογικ-ά** |-ός επίρρ.

μετέωρος, -η, -ο 1. αυτός που αιωρείται πάνω από το έδαφος, που βρίσκεται στον αέρα, χωρίς να κινείται προς ορισμένη κατεύθυνση: του ήλθε *ίλιγγος* όταν βρέθηκε ~ *μεταξύ ουρανού και γης* || *το χέρι της έμεινε ~, χωρίς να ολοκληρώσει την κίνηση* || (μτφ.) *η τελευταία φράση έμεινε στα χείλη του ~* || η εξωτερική πολιτική τής κυβέρνησης δεν πρέπει να μείνει ~ *μεταξύ των Ευρωπαίων και των Αμερικανών συμμάχων* ΣΥΝ. αιωρούμενος 2. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε αναμονή ή σε αβεβαιότητα, που δεν έχει κατασταλάξει (κάπου): μετά την *αιφνιδιαστική απόλυση του, έμεινε επαγγελματικός ~* || *το πρόβλημα παραμένει - μέχρι την οριστική του επίλυση* ΣΥΝ. αβέβαιος, εκκρεμής 3. (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει πάρει ακόμη συγκεκριμένη απόφαση: *έμεινα για λίγο ~, μετά όμως αποφάσισα να του μιλήσω* ΣΥΝ. αναποφάσιστος, αμφίρροπος, διστακτικός ΑΝΤ. αποφασισμένος, κατηγορηματικός, ανεπιφύλακτος 4. **μετέωρο** (το) (α) ΜΕΤΕΩΡ. οτιδήποτε γίνεται ορατό ή/και λαμβάνει χώρα στην ατμόσφαιρα τής Γης: *ηλεκτρικά ~* (η αστραπή, ο κεραυνός κ.λπ.) || *υδάτoδη* - (η βροχή, το χιόνι, η ομίχλη κ.ά.) || *ροσινά ~* (το ουράνιο τόξο, το βόρειο σέλας κ.ά.) (β) ΑΣΤΡΟΝ. μετεωροειδής που, όταν συναντήσει την ατμόσφαιρα τής Γης, εξαερώνεται, λόγω τριβής, αφήνοντας φωτεινό ίχνος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ETYM₁ αρχ. < επικ. μετ-ή-ορ-ος (με αντιμεταχώρηση) < μετ(α)- + -ή-ορ-ος, ετεροϊμο. βαθμ. του θ. *aPerp- του ρ. αείρω «ψώνω» (< *aPerp-ω, βλ. λ. *αίρω*). Η σύνδεση με το ουσ. άηρ, όπως τοποθετείται από τον Αριστοφάνη («*Άηρ, δς έχεις την γήν μετέωρον*»), είναι προϊόν παρετυμολογίας. Αρχική σημ. τής λ. είναι «ο αιωρούμενος, ο υψωμένος στον αέρα» και, κατ' επέκταση, «ο αβέβαιος, ο ασταθής», πράγμα που οδήγησε στη χρήση τής λ. και για την περιγραφή καιρικών φαινομένων (πβ. *μετεωρο-λογία, μετεωρ-ίτης* κ.ά.). μετεωροσκοπείο (το) [μτγν.] ειδική επιστημονική εγκατάσταση, στην οποία διεξάγονται μετεωρολογικές παρατηρήσεις ΣΥΝ. μετεωρολογικός σταθμός, μετεωροσκόπηση (ή) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η επιστημονική παρατήρηση και μελέτη των μετεώρων, καθώς και ο αντίστοιχος επιστημονικός κλάδος. Επίσης **μετεωροσκοπία**. — **μετεωροσκοπι-κός**, -ή, -ό [μτγν.]. **μετεωροσκοπικ-ά** |-ός επίρρ. **μετεωροσκόπιο** (το) [μτγν.] {μετεωροσκοπι-ου | -ων} το ειδικό όργανο για τη διεξαγωγή μετεωρολογικών παρατηρήσεων.

μετεωροσκόπος (ο/η) επιστήμονας που ασχολείται με τη μετεωροσκόπηση. [ETYM₁ αρχ. < μετέωρος (βλ. λ.) + -σκοπός < σκοπέω «παρατηρώ προσεκτικά»].

μέτζα-βότσε επίρρ.· ελλην. με μισή φωνή· ΜΟΥΣ. ένδειξη μουσικής εκτέλεσης που αφορά αμέσως στην ένταση και εμμέσως στην έκφραση. [ETYM₁ < ιταλ. mezza voce].

μετζίτι (το) {μετζιτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-παλαιότ.) τουρκικό νόμισμα, χρυσό αρχικά, οπότε ισοδυναμούσε με μία τουρκική λίρα, και ασημένιο αργότερα, οπότε ισοδυναμούσε με το ένα πέμπτο τής λίρας. [ETYM₁ < τουρκ. mecit «νόμισμα»].

μετζοπάτωμα (το) {μετζοπατόμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ημίωρος (βλ. λ.). [ETYM₁ Νόθο συνθ. < μέτζο (< ιταλ. mezzo «μισός») + πάτωμα].
μετζοσοπράνο (η) {άκλ.} ελλην. *μεσόφωνος* ΜΟΥΣ. η λυρική τραγουδίστρια, τής οποίας η φωνή αναπτύσσεται σε μεσαία κλίμακα, βαθύτερη από τη φωνή τής soprano (βλ. λ.) και υψηλότερη από τής alto (βλ. λ.). Επίσης **μέτζο**. [ETYM₁ < ιταλ. mezzosoprano < mezzo «μέσος» (< λατ. médius) + soprano (βλ. κ. soprano)].

μετοικασία (ή) [μτγν.] {μετοικεσιών} (λόγ.) 1. η αλλαγή του τόπου κατοικίας ή του τόπου διαμονής από άτομο ή ομάδα ΣΥΝ. μετακόμιση 2. (ειδικότ.) η ομαδική έξοδος από τον τόπο διαμονής και η μετακίνηση σε ξένη χώρα για οριστική εγκατάσταση: η ~ *πολλών Ελλήνων στην Κάτω Ιταλία κατά τον 8ο και 7ο α. π.Χ.* ΣΥΝ. μετανάστευση, αποικισμός· ΦΡ. **μετοικασία Βαβυλώνος** (Κ.Δ. Ματθ. 1, 12) η μεταφορά των Εβραίων στη Βαβυλώνα υπό καθεστώς αιχμαλωσίας από τον βασιλιά Ναβουχοδονόσορα. Επίσης **μετοίκηση** [αρχ.]. **μετοικίζω** ρ. μετβ. {μετοικιο-α, -ηκα (λόγ. -θηκα)} μεταφέρω ή οδηγώ (άτομο ή ομάδα) από έναν τόπο σε άλλον για μόνιμη εγκατάσταση: *οι Τούρκοι μετοικίζον πληθυσμούς από την Ανατολία στα κατεχόμενα τής Κύπρου* ΣΥΝ. αποικίζω. — **μετοίκισή** (ή) [μτγν.]. [ETYM αρχ. < μετ(α)- + οίκίζω < οίκος].

μετοίκος (ο/η) {μετοικ-ου | -ων, -ους} 1. το πρόσωπο που έχει εγκατασταθεί σε άλλη χώρα από εκείνη από την οποία κατάγεται ΣΥΝ. μετανάστης, άποικος, (αρχαιοπρ.) έπηλυς 2. ΣΤ. (στην αρχαιότητα) ο ελληνικής ή βαρβαρικής καταγωγής ξένος, που εγκαταστάθηκε σε πόλη άλλη από αυτήν τής καταγωγής του, αποτελώντας μέλος ειδικής τάξης, που πλήρωνε συγκεκριμένο φόρο (το μετοίκιο) και είχε περιορισμένα πολιτικά δικαιώματα. [ETYM αρχ. < μετ(α)- + οίκος].

μετοίκιο ρ. αμετβ. [αρχ.] {μετοικείας... | μετοίκισα} αλλάζω τον τόπο εγκατάστασης μου ΣΥΝ. μεταναστεύω, αποδημώ, ξενιτεύομαι.

μετονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μετονομάσ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αλλάζω όνομα σε (κάποιον/κάτι), δίνω νέο όνομα, διαφορετικό από το παλιό: *με απόφαση του δήμου η περιοχή των Νέων Λισίων μετονομάστηκε σε «Πλιον»*. — **μετονομασία** (ή) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

μετονοματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που παράγεται από όνομα ΑΝΤ. μεταρηματικός 2. (α) **μετονοματικό ρήμα** το ρήμα που παράγεται από ουσιαστικό (λ.χ. δόξα - *δοξάζω*) (β) **μετονοματική παραγωγή** η παραγωγή από ουσιαστικό (άλλο ουσιαστικού, ρήματος κ.λπ., π.χ. *φάρμακο > φαρμακείο, έγκλημα > εγκληματίας*, κατ' αντιδιαστολή προς τη μεταρρηματική παραγωγή. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dénomination].

μετόπη (ή) {μετοπών} ΑΡΧΑΙΟΛ. καθεμία από τις τετράγωνα πλάκες, οι οποίες παρεμβάλλονται ανάμεσα στις τριγλύφους του διάζωματος αρχιτεκτονικού δομικού ρυθμού, γεμίζοντας τον κενό χώρο και συναποτελόντας (με τις τριγλύφους) το διάζωμα του ναού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*.

[ETYM₁ μτγν. < μετ(α)- + οπή, οπότε οι μετόπες θα ήταν οι επιφάνειες ανάμεσα στις οπές των τριγλύφων (στο διάζωμα των δομικών ναών). Εντούτοις, οι περιγραφές που αποδίδονται κατά εποχές σε αυτά τα αρχιτεκτονικά μέρη, διαφέρουν αισθητά και δεν αποσαφηνίζουν την αρχική σημ. τής λ.].

μετόπη - **μέτωπο**. Διαφορετικής σημασίας και προελεύσεως λέξεις. Το αρχαίο **μετ-όπη** προέρχεται από τα μετά + *οπή* «τρύπα» (< *ok^w - «όνη») και σημαίνει το αρχιτεκτονικό τμήμα (πλάκα) που παρεμβάλλεται μεταξύ των τριγλύφων (που έδιναν την αίσθηση «οπών») και αποτελούν από κοινού το διάζωμα των αρχαίων ναών. Το **μέτωπο** παράγεται από **μετά** + **ωψ** (το αρχ. *ώψ*, γεν. *ώπος*, σήμαινε την «όψη») έχοντας εμμέσως την ίδια ετυμ. προέλ. με το μετόπη ως προς το β' συνθ.

μετόπισθεν (τα) {άκλ.} 1. το σύνολο των υπηρεσιών και μέσων που βρίσκονται πίσω από τη γραμμή του μετώπου: *υπηρετώ στα* - 2. το οπισθιο τμήμα του στρατιωτικού σώματος που βρίσκεται στη ζώνη των επιχειρήσεων ΣΥΝ. τα νύκτα 3. ολόκληρο το έδαφος και ο πληθυσμός τής εμπόλεμης περιοχής, που βρίσκεται έξω από τη ζώνη των επιχειρήσεων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ETYM₁ αρχ. < μετ(α)- + οπισθεν].

μετουσίωση (ή) [μσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (γενικά) η μεταβολή πράγματος κατά την ουσία του (και όχι απλώς κατά τη μορφή του), η ουσιαστική σε βάθος αλλαγή τής υφής του σε αντιδιαστολή προς πιθανή επιφανειακή ή επιπόλαια μεταβολή: ~ τής Ολγης σε *πνεύμα* 2. ΕΚΚΛΗΣ. η μετατροπή του άρτου και του οίνου σε σώμα και αίμα τού Χριστού, που σύμφωνα με τη ρωμαϊκαθολική θεολογία συντελείται κατά την τέλεση του μυστηρίου τής Θείας Ευ-

χαριστίας, ἔνω ἡ Ορθόδοξη Εκκλησία δέχεται τὴ «μεταβολή» τοῦ ἀρ-
του και τοῦ οἴνου σε σῶμα και αἷμα Χριστοῦ, ὡπως ἡ μεταβολή αυ-
τὴ έγινε στη μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ, με τὴν πικίληση τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος 3. ΧΗΜ. ἡ ἀλλαγὴ τοῦ σχήματος στον χώρο μεγαλομορίου
υπὸ τὴν ἐπίδραση θερμότητας ἢ χημικῶν αἰτιῶν εξαιτίας τοῦ φαινο-
μένου αὐτοῦ, διάφορα προϊόντα οικιακῆς, αγροτικῆς ἢ βιομηχανικῆς
χρῆσεως καθίστανται ἀκατάλληλα πρὸς χρῆση. — μετουσιῶν ῥ.
[μεσν].

μετοχάρης (ο) [μεσν.] {μετοχάρηδες}, **μετοχάρισσα** (ἡ) {μετοχα-
ρισσών} (λαϊκ.) 1. μοναχὸς που κατοικεῖ σε μετόχι μονῆς και το φρονι-
τίζει ἢ το καλλιεργεῖ 2. (κατ' ἐπέκτ.) κάθε χωρικός που καλλιεργεῖ
μετόχι μονῆς και παραμένει σε αὐτό. Ἐπίσης μετοχάριος κ. μετοχι-
τῆς (ο).

μετοχγετεύω ρ. μετβ. {μετοχέτευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) διο-
γετεύω (νερό) σε κανάλι (οχετό) και το μεταφέρω σε ἄλλον τόπο. —
μετοχγετεύτης (ἡ) [μετβ.] {ΕΤΥΜ.} μετβ. < μετ(α)- + ἄγετεω <
οχετός}.

μετοχή (ἡ) 1. ΟΙΚΟΝ. χρηματικὸς τίτλος που αντιπροσωπεύει ὀρισμένο
μέρος τοῦ κεφαλαίου εταιρείας και ἀποφέρει στον κάτοχο του ἀνά-
λογο ποσοστὸ κέρδους: οἱ ~ τῆς εταιρείας σημείωσαν ἀνόδο | πτώση
|| αγοράζω || πουλάω μετοχές || πακέτο μετοχῶν ΦΡ. (α) **ονομαστική**
μετοχή ἡ μετοχὴ στην οποία ἀναγράφεται το ὄνομα τοῦ δικαιούχου
και ἡ οποία χρειάζεται, προκειμένου να μεταβιβασθεῖ, ἐγγραφή σε ει-
δικὸ βιβλίο τῆς εταιρείας και υπογραφή τοῦ πωλητῆ και τοῦ αγορα-
στή (β) **ἀνόμημη μετοχή** ἡ μετοχὴ στην οποία δὲν ἀναγράφεται το ὄ-
νομα τοῦ δικαιούχου και ἡ οποία μεταβιβάζεται με παράδοση ἀπλάς
τοῦ τίτλου (γ) **προνομιοῦχος μετοχή** ἡ μετοχὴ που δίνει μεταξύ ἄλ-
λων στον δικαιούχο το πρόνομιον να λαμβάνει μέρος ἀνά κατά προτε-
ραϊότητα ἀπὸ τα κέρδη τῆς εταιρείας (δ) (μτφ.) **ανεβαίνουν** **πέφτουν**
οἱ μετοχές μου κερδοῦ || γάνω σε κύρος και σε ὑπόληψη 2. ΓΛΩΣΣ.
το μέρος τοῦ λόγου που παρουσιάζει χαρακτηριστικὰ τὸσο τοῦ ὀνό-
ματος (πτώσεις, ἀριθμοὺς, γένη) ὅσο και τοῦ ρήματος (χρόνους, φων-
νές), καθώς και κάθε ἀκλίτος τύπος σε -όντας | -όντας, που ἔχει ἐ-
πιρρηματικὴ λειτουργία και προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα τοῦ
ρήματος: ἡ ~ ἐνεργητικῶ ἐνεστώτα τοῦ ρήματος «ρίχνω» εἶναι «ρί-
χοντας» || ἡ ~ παθητικῶ ἐνεστώτα τοῦ «μεταφέρω» εἶναι «μεταφε-
ρόμενος, -η, -ο» || ἡ ~ παθητικῶ παρακειμένου τοῦ «γράφω» εἶναι
«γραμμένος, -η, -ο» 3. (σπάν.) το να συμμετέχει κανεὶς σε κάτι ΣΥΝ.
συμμετοχῆ. ΣΧΟΛΙΟ λ. γερονίδιο, ἐπιρρηματικός, ἔχω, -ισμένος.
[ΕΤΥΜ. ἀρχ. < μετέχω. ο γραμματικὸς ὄρ. εἶναι μετβ., ἐνὼ ἡ χρηματι-
στικὴ σὴμ. ἀποτελεῖ ἀπὸδ. τοῦ ἀγγλ. share (λ.χ. ordinary |
preference share «κοινῆ | προνομιοῦχος μετοχῆ»)].

μετοχὴ με ἀναδιπλασιασμό. Μερικὲς μετοχές μεσοπαθητικῶ πα-
ρακειμένου ἔχουν διατηρήσει ὅταν χρησιμοποιοῦνται ὡς ὀνόματα
(ἐπιθέτα ἢ ουσιαστικά) ἢ για φολογικὲς διακρίσεις σε λογίτερο ἢ
πιο τυπικὸ κείμενο- τον ἀναδιπλασιασμό που εἶχαν στην ἀρχαία
και τὴ λόγια γλωσσικὴ παράδοση ὅλες ἀνεξαρτέτως οἱ μετοχές τοῦ
μεσοπαθητικῶ παρακειμένου. Τέτοιες μετοχές εἶναι:
(ἀναπετάνομαι) ἀναπεταμένος, (βάλλω, ἐπιβάλλω, συμβάλλω...) ἐπι-
βεβλημένος, συμβεβλημένος, καταβεβλημένος, προσβεβλημένος,
μεταβεβλημένος, διαβεβλημένος, περιβεβλημένος, παρεμβεβλημέ-
νος, αποβεβλημένος, (βαρῶ | βαρύνω, ἐπιβαρύνω) βεβαρημένος,
ἐπιβεβαρημένος, (βιάζω) βεβιασμένος, (γλύφω, ἐγγλύφω) παλαιότ.
γελυμμένος, παλαιότ. ἐγγελυμμένος, (γράφω, ἐγγράφω, υπογράφω...)
ἐγγεγραμμένος, υπογεγραμμένος, διαγεγραμμένος, καταγε-
γραμμένος, περιγεγραμμένος, προδιαγεγραμμένος, αναγεγραμμέ-
νος, ἐπιγεγραμμένος, παραγεγραμμένος, προγεγεγραμμένος, προσγε-
γραμμένος, (δείκνυω, ἐνδείκνυται, ἀποδείκνυω) ἐνδειγμένος,
ἀποδειγμένος, (δῶω, συνδῶω, προσδῶω) συνδεδεμένος, προσδεδε-
μένος, (ὀφλύνω) δεδηλωμένος, (δικάζω, ἐπιδικάζω, προδικάζω) δε-
δικασμένος, ἐπιδεδικασμένος, προδεδικασμένος, (διδάσκω) παλαιότ.
δεδογμένος, (δίδω, διαδίδω, ἐκδίδω) δεδομένος | δεδομένα (ὄχι
δεδομένα!), διαδεδωμένος, ἐκδεδωμένος, (δουλεύω) δεδουλευμένα,
(ἐκλέγω) παλαιότ. ἐκλελεγμένος, (ἐκφράζω) ἐκπεφρασμένος, (ἐν-
δύω) ἐνδεδυμένος, (ἐντέλλομαι) ἐντεταλμένος, (ἐπιτηδεύω) παλαιότ.
ἐπιτετηδευμένος, (ἐπιτρέπω) ἐπιτετραμμένος, (θέτω, ἐκθῆτω,
διαθῆτω, ἀναθῆτω...) τεθειμένος, διατεθειμένος, ἀνατεθειμένος, κα-
τατεθειμένος, μετατεθειμένος, ἐκτεθειμένος, συντεθειμένος, παρα-
τεθειμένος, παρεντεθειμένος, ἀποσυντεθειμένος, προστεθειμένος,
(θλίβω) τεθλιμμένος, (θλω) τεθλασμένος, (καίω, διακαίω) κεκαυμέ-
νος, διακεκαυμένος, (καλύπτω, συγκαλύπτω) κεκαλυμμένος, συ-
γκεκαλυμμένος, (κανονίζω) κεκανονισμένος, (κεράννυμι) κεκρα-
νμένος, (κηρύσσω) κεκηρυγμένος, (κινδυνεύω) παλαιότ. παρακεκιν-
δυνευμένος, (κλείνω) κεκλεισμένος, (κλίνω) κεκλιμένος, (κορέννυμι)
κεκορεσμένος, (κόπτο, διακόπτο, συγκόπτο...) διακεκομμένος, συ-
γκεκομμένος, παλαιότ. αποκεκομμένος, περικεκομμένος, (κρίνω, ἐγκρίνω,
διακρίνω, συγκρίνω) ἐγκεκριμένος, διακεκριμένος, συ-
γκεκριμένος, (κτώμαι) κεκτημένος | κεκτημένα, (κυρώνω) κεκυρω-
μένος, (λαμβάνω, καταλαμβάνω, ἀνολαμβάνω...) ἐλημμένος (<
*ἐσληβ-μένος, με ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ τοῦ δασέος φθόγγου, <
*εσ-σληβ-μένος), κατελημμένος, ἀνελημμένος, προκατελημμένος, ἐ-
πατελημμένος, (λέγω) ἐρημένος, (λείπω) παλαιότ. λειλα-
σμένος, (λείπω, ἐγκαταλείπω) ἐγκαταλειμμένος, (λύω, διαλύω,
ἀναλύω) λελυμένος, παλαιότ. διαλελυμένος, παλαιότ. ἀναλελυμέ-
νος, (λογίζω) λολεγόμενος, (μαρτυρῶ) παλαιότ. μαμεαρτυρημένος,
(μειγνύω, ἀναμιγνύω, προεμιγνύω) ἀναμιγνυμένος, προεμιγ-
νυμένος, (μονῶ) μεμονωμένος, (μυῶ) μεμυημένος, (νομίζω) νενομι-
σμένος, (παιδεύω) πεπαιδευμένος, (παλαιῶ) πεπαλαιωμένος, (πα-
τώ) πεπατημένος, πεπατημένη, (παράδεχομαι) παραδεδεγμένος,

(περιπέλεκω) περιπεπλεγμένος, (περῶ) πεπερασμένος, (πιέζω) πε-
πισμένος, (πιστεύω, διαπιστεύω) διαπιστευμένος, (πιανῶ) προ-
παιότ. πεπλανημένος, (ποικίλλω) πεποικιλμένος, (προσκαλῶ) προ-
σσκεκλημένος, (προχωρῶ) προκεχωρημένος, (σημαίνω) σεσημασμέ-
νος, (συμφωνῶ) συμπεφωνημένος | συμπεφωνημένα, (τάσσω, δια-
τάσσω, ἐντάσσω...) διατεταγμένος, ἐντεταγμένος, συντεταγμένος,
παρτεταγμένος, (τείνω, ἐκτείνω, παρτείνω...) τεταμένος, ἐκτετα-
μένος, παρτεταμένος, παρεκτεταμένος, προτεταμένος, ἐντεταμέ-
νος, (τελίω) τετελεσμένος, (τέμνω, κατατέμνω, συντέμνω...) τεμη-
μένος, κατατεμημένος, συντεμημένος, περιτεμημένος, (τήκω) τε-
τηγμένος, (τρίβω) τετριμμένος, (φιλό) πεφιλημένος, (ἀρχ. φουσιῶ)
πεφουσιωμένος, (χέω, συγχέω, διαχέω) συγκεχυμένος, διακεχυμέ-
νος.

μετοχές με αὐξηση. Πρόκειται για μερικὲς μετοχές ἀπὸ ρήματα
που ἀρχίζουν ἀπὸ φωνήεν ἢ ἀπὸ ρ, ζ, ξ, ψ, δύο συμφωνά (πλην κ,
π, τ, β, δ, γ, φ, θ, χ + υγρά) ἢ ἀπὸ τρία σύμφωνα. Τέτοιες μετοχές εἶ-
ναι: (ἀγγέλλω, ἐξαγγέλλω, καταγγέλλω) ἐξηγγελμένος, καθηγγε-
λημένος, (ἀγιάζω) ἡγιασμένος, προηγιασμένος, (ἀγίω, προάγω, ἐισά-
γω, παράγω...) προημένος, εισημένος, παρημένος, (αἰρῶ, διαίρῶ,
συναίρῶ) διηρημένος, συνηρημένος, (αισγύνω, καταισγύνω) κατη-
σχυμένος, (αἶρω, ἐπαίρωμαι) ἐπλημένος, (αμαρτάνω) ἡμαρτημέ-
νος, (αναγνωρίζω) ἀνεγνωρισμένος, (απαρχαίω) ἀπρρχαίωμέ-
νος, (ἀπτο, συνάπτο, ἐξάπτο) συνημένος, ἐξημένος, (ἀρτῶ,
ἀναρτῶ, προαρτῶ...) ἀνηρημένος, προσρητημένος, συνηρημέ-
νος, (ἀρτίζω, καταρτίζω) κατηρητισμένος, (ασκῶ, ἐξασκῶ) ἡσκημέ-
νος, ἐξῆσκημένος, (αυξάνω, ἐπαυξάνω, ἀπαυξάνω) ἡυξημένος,
ἐπυξημένος, προσυξημένος, (γυγνώσκω) ἐγνωσμένος, ἀπεγνω-
σμένος, (ἐλέγχο) ἡλεγμένος, (θῆλω) ἡθελμένος, (ἐνόω) ἡνωμέ-
νος, (ζητῶ, ἐκζητῶ) ἐξεζητημένος, (ἐλίσσω, ἐξελίσσω) ἐξειλημένος,
(ἡμι, ἀνήμι) ἀνειμένος, (οἰκῶ, κατοικῶ) κατοκημένος, (οἰχομαι,
παροίχομαι) παρωχημένος, (πύθω, ἀναπύθω, συμπύθω) ἀνεπυ-
τημένος, συνεπυτημένος, (ρίπτω) ἐρριμμένος, (ρόννυμι) ἐρ-
ρονμένος, (σκάπτο, ἀνασκάπτο) ἐσκαμμένος, ἀνεσκαμμένος, (σκέ-
πτομαι) ἐσκεμμένος, (σκοτίζω) ἐσκοτισμένος, (σπείρω, διασπείρω,
ἐγκατασπείρω...) διεσπαρμένος, κατεσπαρμένος, ἐγκατεσπαρμένος,
(σπεύδω) ἐσπευσμένος, (σταυράνω) ἐσταυρωμένος, (στέλλω,
συστέλλω, ἀποστέλλω...) συνεσταλμένος, ἀεσταλμένος, διεσταλ-
μένος, (στέφω) ἐστεμμένος, (στεγάζω) ἐστεγασμένος, (στρέφω, δια-
στρέφω, καταστρέφω...) διεστραμμένος, κατεστραμμένος, ἀνε-
στραμ-μένος, ἀντεστραμμένος, (σφάλω) ἐσφαλμένος, (-σγομαι,
υπόσγομαι) υψοσημένος, (φθείρω, διαφθείρω, παραφθείρω) διε-
φθαρμένος, παρεφθαρμένος.

μετόχι (το) {μετοχ-ιού | -ιών} 1. (α) αγρόκτημα που ανήκει σε μονα-
στήρι, βρίσκεται ὅμως ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχή του και καλλιεργεῖται
εἴτε ἀπὸ ἀποστασμένους μοναχοὺς εἴτε ἀπὸ ἀπλοὺς καλλιεργητῆς (β)
(εἰδικότ.) μοναστήρι ἢ ναὸς που βρίσκεται μακριά (ἀκόμη και σε ἄλ-
λῃ χώρα) ἀπὸ τὴν μονὴ στην οποία ἀνήκει: το ~ τοῦ Παναγιῶν Τάφου
στην Πλάκα 2. ἐξοχικὴ κατοικία, ἀγροικία. Ἐπίσης **μετόχιο**. [ΕΤΥΜ.
< μεσν μετόχιον < ἀρχ. μετοχή].

μετοχιοῦχος (ο) → μετοχάρης
μετοχικός, -ῆ, -ό [μετβ.] 1. (ἐπισ.) αὐτὸς που ὑπάρχει ἢ γί'εται μαζί με
ἄλλον, με συμμετοχῆ: ~ ταμιοῦ 2. ΟΙΚΟΝ. αὐτὸς που σχετίζεται με
μετοχές ἢ με μέτοχο ἐπιχείρησης: ~ κεφάλαιο (αὐτὸ που ἀποτελεῖται
ἀπὸ μετοχές και ὄχι μετρητὰ) | εταιρεία (τῆς οποίας το κεφάλαιο εἶ-
ναι κατανεμημένο σε μετοχές) 3. ΓΛΩΣΣ. αὐτὸς που σχετίζεται με τις
μετοχές ἢ που ἐκφέρεται με μετοχῆ: ~ προσδιορισμός | πρόταση. —
μετοχικ-ά | -ῶς [μετβ.] ἐπίρρ.

μετοχολοίηση (ἡ) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ἡ διαίρεση τοῦ
κεφαλαίου εταιρείας σε μερίδια (μετοχές): ἡ ~ των Δ.Ε.Κ.Ο. — με-
τοχολοπιῶ ρ. {-είς...}.

μέτοχος, -ος, -ο 1. (λόγ.) αὐτὸς που συμμετέχει σε κάτι ἢ ἔχει μερίδιο
σε αὐτὸ ΣΥΝ. συμμετόχος, κοινῶνος ΑΝΤ. ἀμέτοχος 2. ΟΙΚΟΝ. **μέ-
τοχος** (ο/ἡ) {μετόχ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που κατέχει μετοχές οἰκο-
νομικῆς ἐπιχείρησης: γενικὴ συνέλευση των ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. ἔχω.
[ΕΤΥΜ. ἀρχ. < μετέχω, ο οἰκον. ὄρ. ἀποδίδει το ἀγγλ. share-holder].

μετρ (ο) {ἄκλ.} ο καλλιτέχνης ἢ ο επαγγελματίας, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐνα-
σχολία θεωρεῖται τέχνη ἢ τὴν ἔχει ἀνάγλυο ἢ ἴδιος σε τέχνη (λ.χ. ο
κομμωτῆς, ο μὸδιτρος, ο μάγειρας ἀξιώσεων κ.λπ.) και ο ὁποῖος κα-
τέχει σε μεγάλο βαθμὸ τὴν τέχνη του, εἶναι δάσκαλος στο εἶδος του:
~ τῆς μαγειρικῆς | τῆς κομμωτικῆς || εἶναι ἕνας σκηνοθέτης ~ των
ταινιῶν τρόμου || (κατ' ἐπέκτ.) αὐτὸς ο κακοποιὸς ἔχει ἐξεληθεί σε-
τον ἀποδράσεων ΣΥΝ. (λαϊκ.) μάστορας. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. maitre <
λατ. magister].

μετρέσω (ἡ) {χωρ. γεν. πληθ.} ἡ γυναικὴ με την οποία διατηρεῖ κανεὶς
ἀνεπίσημη ἐρωτικὴ σχέση και συνήθ. τὴ συντηρεῖ ΣΥΝ. ἐρωμένη, φι-
λαινάδα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. maitresse, θηλ. τοῦ maitre].

μέτρημα (το) → μέτρηση
μετρημένος, -η, -ο [μεσν] 1. αὐτὸς που ἔχει μετρηθεῖ ἢ καταμετρηθεῖ,
που ἔχει καθορισθεῖ κατόπιν μετρήσεως: ~ ψήφοι | χαρτονομίσματα
ΣΥΝ. ἀριθμημένος, καταμετρημένος, υπολογισμένος ΑΝΤ. ἀκα-
τεμέτριτος, ἀκαθόριστος: ΦΡ. (ποροιμ.) (α) **μετρημένα κοκκία** |
κοκκία μετρημένα για ὅ,τι εἶναι ἀσφαιρικός καθορισμένο ἢ μπορεῖ
να υπολογιστεῖ ἐπακριβῶς (β) **ἀπὸ τα μετρημένα τρώει ο λύκος** (ι)
μόνο ὅταν κλέβονται πράγματα ἀριθμημένα και γινωστά, γίνεται ἀ-
μέσως ἀντιληπτὴ ἡ κλοπὴ (ii) ο ἐπιτήδειος και πονηρὸς εἶναι ἰκανὸς
να κλέψει και ὅσα ἔχουν καταμετρηθεῖ ἐπακριβῶς, ὅσα φέρονται
καλὰ 2. σχετικὰ μικρὸς σε ἀριθμὸ ἢ σε ποσότητα: οἱ μέτροι μου
μένουν να ζῆσω εἶναι ~ | μετρημένοι στα δάχτυλα εἶναι αὐτοὶ που πα-

ρέστησαν στη δεξίωση (πολύ λίγοι)- ΦΡ. (α) **τα ψωμιά μου είναι μετρημένα** επικείται το τέλος, η πτώση μου ή ο θάνατος μου, έχω ξοφλήσει: *τα ψωμιά της κυβέρνησης είναι μετρημένα* (β) (παροιμ.) **μετρημένα τα λουκάνικα κι αμέτρητες οι μέρες** επιβάλλεται να γίνεται οικονομία 3. αυτός που υπάρχει ή γίνεται με μέτρο, με φειδώ, που δεν είναι υπερβολικός: *~ δαπάνες | έσοδα || ζούμε μια -ζωή, περιοριζόμενοι στα απολύτως αναγκαία* ΣΥΝ. λελογισμένος, λογικός, νοικοκυρεμένος ΑΝΤ. υπέρροχος, υπερβολικός, άμετρος 4. (για πρός) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση, μετριοπάθεια, σεμνότητα, που τηρεί το μέτρο: *έδειχνε πολύ σοβαρό και ~ παιδί || άνθρωπος - και σωστός επαγγελματίας || οι δηλώσεις του νέου υπουργού ήταν ~ δεν αναφέρονταν ούτε σε μεγαλόπνοια σχέδια ούτε σε ουτοπίες* ΣΥΝ. συνετός, μετριοπαθής, φρόνιμος, συγκρατημένος ΑΝΤ. ασύνητος, υπερβολικός, παράφορος- ΦΡ. (μτφ.) (α) **μετρημένα λόγια** συνετές και σεμνές κουβέντες, χωρίς περιτολογία (β) **μετρημένα τα λόγια σου!** (ως αυστηρή σύσταση σε κάποιον να προσέχει πώς μιλάει, να ζυγίζει τα λόγια του, πριν τα εκστομίσει). — μετρημένα επίρρ. [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

μετρημός (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η μέτρηση: «*τα κρίματά σου είναι πολλά και ~ δεν έχουν*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. μέτρημα, καταμέτρηση, αρίθμηση, απαρίθμηση.

-μέτρης λεξικό επίθημα που δηλώνει το πρόσωπο που μετρά κάτι: *γεω-μέτρης, χωρο-μέτρης, χρονο-μέτρης*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *μετρέω* (< *μέτρον*)].

μέτρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεως} 1. ο αριθμητικός καθορισμός μεγέθους ή ποσού με βάση τη σύγκριση ως προς συγκεκριμένη μετρική μονάδα: *~ θερμοκρασίας | εμβαδού | βάθους | σφονγών | όγκου | μήκους | απόστασης | ισχύος | αγαθών || όργανο | συσκευή | μονάδα μετρήσεως* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μετρημός- ΦΡ. **αντίστροφη μέτρηση** βλ. λ. αντίστροφος 2. ΤΕΧΝΟΛ. **σταθμός μετρήσεως** ο χώρος όπου είναι εγκατεστημένα κατάλληλα όργανα για την καταγραφή μεγεθών, λ.χ. σε δεξαμενές, διώρυγες, κανάλια κ.λπ. για την καταγραφή της στάθμης του νερού κ.ά. Επίσης μέτρημα (το) [αρχ.].

μετρήσιμος, -η, -ό 1. αυτός που μπορεί να μετρηθεί: *~ μέγεθος* 2. ΓΛΩΣΣ. όρος που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ουσιαστικά τα οποία μπορούν να μετρηθούν, αλλά (κανονικά) δεν επιδέχονται αρίθμηση, π.χ. *μεγάλη ντροπή* (όχι *δύο ντροπές!*), *πολλή ησυχία* (όχι *τρεις ησυχίες!*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. countable].

μετρητά (τα) 1. (α) το ρευστό χρήμα ως μέσο πληρωμής σε αντιδιαστολή προς τις επιταγές, τα ομόλογα, την πιστωτική κάρτα κ.λπ. (β) το μέρος περιουσίας που αποτελείται από ρευστό χρήμα, σε αντιδιαστολή προς τα ακίνητα, τα τιμαυλά, τους τίτλους κ.λπ.: *πήρε προίκα ένα σπίτι και κάμποσα - 2*. (λόγ. ως επίρρ.) **τους μετρητοίς** με άμεση καταβολή του αντιτίμου σε χρήμα ΑΝΤ. επί πιστώσει- ΦΡ. (α) (μτφ.) **παίρνω τους μετρητοίς** λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν (κάτι που δεν χρειάζεται τέτοια αντιμετώπιση): *δεν ~ τίποτε από όσα λέει ξέρω ότι αυτά που λέει σήμερα έτσι, τα λέει αύριο αλλιώς* (β) (για πρός.) **ο πωλών τους μετρητοίς** (i) ο έμπορος που πωλά χωρίς πίστωση (ii) (μτφ.) άνθρωπος αμέριμος, ανέμελος.

[ΑΦΡΟΜ. < αρχ. επίθ. *μετρητός* < *μετρέω*. Η σιμη. «ρευστά» είναι ήδη μεσν. Η φρ. *τους μετρητοίς* αποδίδει το γαλλ. *au comptant*].

μετρητής (ο) [αρχ.] 1. (για πρός.) αυτός που μετρά 2. (συνήθ.) ειδική συσκευή που καταγράφει και μετρά αυτομάτως (φαινόμενα, φυσικά μεγέθη, την κατανάλωση σε συγκεκριμένο χρόνο κ.λπ.): *- ηλε-κτρικού ρεύματος | νερού | τηλεφωνικών μονάδων* ΣΥΝ. ρολόι- ΦΡ. (α) **μετρητής θερμότητας** η συσκευή που καταγράφει την ποσότητα θερμότητας, η οποία καταναλώνεται στις εγκαταστάσεις θέρμανσης με θερμό νερό (β) **χιλιομετρικός μετρητής** η συσκευή που μετρά και αναγράφει τον αριθμό των χιλιομέτρων (και των υποδιαγεγραμμένων του χιλιομέτρου), τα οποία έχει διανύσει τροχοφόρο όχημα ΣΥΝ. κοντέρ.

μετρητικός, -ή, -ό [αρχ.] ικανός ή κατάλληλος να μετρά, αυτός που έχει ως έργο του τη μέτρηση: *~ μηχανήμα*.

μετρητός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που είναι δυνατόν να μετρηθεί, να εκτιμηθεί ή να υπολογιστεί εύκολα ΣΥΝ. μετρήσιμος ΑΝΤ. αμέτρητος, αναρίθμητος 2. **μετρητά** (τα) βλ.λ. • ΦΡ. **τους μετρητοίς** βλ. λ. *μετρητά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*.

-**μετρία** λεξικό επίθημα που δηλώνει: 1. επιστήμη ή επιστημονικό κλάδο που σχετίζεται με τη μέτρηση ενός πράγματος: *γεω-μετρία, τριγωνο-μετρία, στερεο-μετρία, αζονο-μετρία, γωνιο-μετρία, ηχο-με-τρία, θερμοδο-μετρία, ογκο-μετρία* 2. σχέση μεταξύ των διαστάσεων των μελών ή των οργάνων συνόλου: *συμ-μετρία, ασυμ-μετρία*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *μετρέω* (< *μέτρον*) και εμφανίζεται σε πολλούς ελληνογενείς ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. chrono-metry, photo-metry].

μετρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] (μετρία-σ-, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) 1. μειώνω (κάτι μεγάλο) ως προς την ποσότητα, τον αριθμό ή την ένταση: *η οικονομική κρίση που ξέσπασε μετρίασε τα προβλεπόμενα κέρδη των τραπεζών || το δευτεροβάθμιο δικαστήριο θα μετριάσει τις ποινές που επιβλήθηκαν || ~ την ταχύτητα | τον πόνο | τη χαρά | τη θλίψη* ΣΥΝ. περιστέλλω, περιορίζω, συγκρατώ ΑΝΤ. αυξάνω, διογκώνω 2. (κατ' επέκτ.) ελαττώνω την οξύτητα ή την ένταση (εντύπωσης, συναισθήματος κ.λπ.): *η προσπάθεια της κυβέρνησης να μετριάσει τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης δεν φαίνεται να επιτυγχάνει || ~ τις εντιπώσεις | το έντονο ύφος (λόγου) | την επιθετική διάθεση* ΣΥΝ. αμβλύνω, απαλύνω, μαλακώνω ΑΝΤ. τονίζω, διογκώνω. — μετρίασις (η) [μτγν.] κ. μετρίασις (το) [μεσν.] κ. μετρίασις (ο) [μτγν.].

μετρίαστικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που μετριάσει: *- παράγοντας* ΑΝΤ. παροξυντικός, ερεθιστικός. — μετρίαστικ-ά | -ώς [1895] επίρρ.

μετρικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με το μέτρο (βλ.λ.), που είναι κατάλληλος ή χρησιμεύει στη μέτρηση: *~ μονάδα* (που λαμβάνεται ως βάση για τη μέτρηση ομοειδών αντικειμένων) | *σύστημα • φιλολ.* 2. αυτός που σχετίζεται με τα μέτρα της ποίησης: *~ κανόνας-ΦΡ. μετρικός πόδας | πους* η βασική δομική μονάδα στα μέτρα, κυρ. της αρχαίας ποίησης 3. **μετρικός** (ο) ο έμπειρος ή ειδικευμένος στα είδη μέτρων της αρχαίας ποίησης (βλ. ΠΙΝ.): *Ο κανόνας αυτός ανάγεται στους αρχαίους ~ 4. μετρική* (η) (α) το σύνολο των κανόνων που διέπουν την τέχνη του ποιητικού μέτρου (β) η ποικιλία και ο συνδυασμός των μέτρων, στα οποία έχει συντεθεί ποίημα ή το σύνολο της ποιητικής δημιουργίας συγκεκριμένου ποιητή: *η ~ του σονέτου | του Σολωμού* (γ) ο φιλολογικός κλάδος που ερευνά τους κανόνες των στιχογραφικών μέτρων. — μετρικ-ά | -ώς επίρρ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΜΕΤΡΙΚΩΝ ΠΟΔΩΝ

« = (α) άτονη συλλαβή (β) (στην αρχαία ελληνική και κάθε άλλη προσωδιακή ποίηση) βραχεία συλλαβή
= (α) τονισμένη συλλαβή (β) (στην αρχαία ελληνική και κάθε άλλη προσωδιακή ποίηση) μακρά συλλαβή

«- = ίαμβος
= τροχάιος
-W = δάκτυλος
^ = ανάπαιστος
W-W = (α) μεσότονος
(β) (στην προσωδιακή ποίηση) αμφίβραχος

ΜΟΝΟ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΔΙΑΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

= σπονδείο
= τριβραχος
-W- = κρητικός
«- = βάκχειος
-W- = χορίαμβος v—w = δόχμιος
««- = ιωνικός απ' ελάσσονος —WW = ιωνικός από μείζονος -W-W-W- = ληκθίος -W-W- = ιθυφωλικός

μετριοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η επικράτηση των μετρίων.
μετριοπάθεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς μετριοπαθής, να αποφεύγει τις ακραίες θέσεις και την αδιαιαξία: *τον χαρακτηρίζει η ~ || πολιτική ~ ΣΥΝ. συμβιβαστικότητα*.

1. (για πρός.) αυτός που συγκρατεί τη πάθη του, που δεν καταφεύγει σε ακρότητες, που ενεργεί και συμπεριφέρεται με σύνεση και εγκράτεια: *ο νέος αρχηγός του κόμματος θεωρείται ~ και ήπιος πολιτικός* ΑΝΤ. ακραίος, υπερβολικός, ριζοσπαστικός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από διαλλακτικότητα, που επιδιώκει ή εννοεί τον συμβιβασμό: *~ στάση | χειρισμός | λόγος | κριτική | αντίδραση | πολιτική | άποψη | αξίωση* ΣΥΝ. διαλλακτικός, συμβιβαστικός, συγκατα-βατικός ΑΝΤ. αδιάλλακτος, ασυμβίβαστος, ανυποχώρητος, φανατικός, ακραίος. — μετριοπαθής επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *μέτρος* + *-παθής* (< *πάθος*, πβ. αόρ. β' *ε-παθ-ον*)].

μετρίος, -α, -ό 1. αυτός που πλησιάζει τον μέσο όρο (π.χ. ούτε μεγάλος ούτε μικρός, ούτε ισχυρός ούτε αδύναμος κ.λπ.): *~ ανάστημα | θερμοκρασία | άνεμος | δόνηση (σεισική)* ΣΥΝ. μέσος, κανονικός, συνήθης ΑΝΤ. υπέρμετρος, υπερβολικός 2. (ειδικότ. για υπολογισμό) αυτός που απεχει την υπερβολή: *κατά τους μετρίστερους υπολογισμούς || με έναν ~ υπολογισμό, η ζημία υπολογίζεται στα 3 δισεκατομμύρια* 3. (ειδικότ. για τον κοφές) αυτός που έχει παρασκευαστεί με μέση ποσότητα ζάχαρης (ούτε πολλή ούτε λίγη), σε αντιδιαστολή προς τον γλυκό και προς τον πικρό 4. (κακόσ.) αυτός που έχει μια μέση αξία (ούτε αξιόλογος ούτε ανάξιος λόγου): *~ ζωγράφος | καλλιτέχνης | μαθητής | ταλέντο | εμφάνιση της ομάδας || η επίδοσή του είναι κάτω του μέτρου* ΑΝΤ. έξοχος, υπέρροχος, σπουδαίος, σημαντικός. — μετρία | μετρίως [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μέτρον*. Η λ. σήμαινε αρχικώς αυτόν που ανταποκρίνεται στο μέτρο, είναι μετριοπαθής, που οι επιλογές και οι πράξεις του είναι κανονικές και δεν ξεπερνούν το μέτρο. Αργότερα η λ. δήλωσε και εκείνον που αδυνατεί να ξεχωρίσει, που η αξία του δεν υπερβαίνει το κοινό μέτρο].

μετρίοτητα (η) [αρχ.] {μετριοτήτων (σημ. 3)} 1. η ιδιότητα του μετρίου, η μέση κατάσταση από πλευράς μεγέθους, διαστάσεων, έντασης κ.λπ. ΣΥΝ. κανονικότητα, ηπιότητα 2. (κακόσ.) η περιορισμένη αξία: *καμία τανία του φεατίβλ δεν ξεπέρασε τη ~ 3.* (συνεκδ.) πρόσωπο με περιορισμένες ικανότητες, ευφυΐα, ταλέντο κ.λπ.: *φροντίζει να περιβάλλεται από μετριοτήτες, για να ξεχωρίζει ο ίδιος || σ' αυτό τον τόπο βασιλεύουν οι ~ ΦΡ. χρυσή μετρίοτητα* βλ. λ. *χρυσός*.

μετριοφρονέω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μετριοφρονείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. (σπάν.) είμαι μετριοφρον, δεν έχω μεγάλη ιδέα μου εναντί μου ΣΥΝ. ταπεινοφρόν ΑΝΤ. μεγαλοφρόν, υψηλοφρόν.

μετριοφροσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} το να μην έχει κανείς μεγάλη ιδέα του εναντί του, να μη νομίζει ότι είναι ή κάνει κάτι σπουδαίο: *η ~ χαρακτηρίζει τους απλοούς και σεμνούς ανθρώπους || άσε τις ~, αφού όλοι σου λέμε ότι εσύ είσαι ο καλύτερος!* ΦΡ. **πληθυντικός της μετριοφροσύνης** ο πληθυντικός που χρησιμοποιεί κανείς αντί του «εγώ» (ως ευγενέστερο τρόπο αναφοράς στον εαυτό του), λ.χ. στην *εργασία μας αυτή δείξαμε ότι...* (αντί στην *εργασία*)

αυτή έδειξα ότι...).

μετρίοφρον, -ων, -ον {μετρίοφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που δεν αρέσκειται να επιδεικνύει ή να καυχάται για την αξία του, τις ικανότητες του, που χαρακτηρίζεται από απλή και σεμνή συμπεριφορά και αναγνωρίζει τις αδυναμίες του και τα περιορισμένα όρια του: Μην είσαι ~! Χωρίς σεβασμό δεν θα είχα καταφέρει τίποτε! ΣΥΝ. σεμνός, ταπεινόφρον, απλός ΑΝΤ. υπερήφανος, αλαζόννας, καυχή-σιάρης, υπερήφανος. Επίσης (καθήμε.) μετρίοφρονος (ο/η) — με-τριοφρόνος επί pp. [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον. [ΕΤΥΜ. μετρ. < μέτριος + -φρον, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. του θ. φρεν- του αρχ. φρήν, φρενός, βλ.λ.].

μέτρο (το) {άκλ.} ελλην. *μητροπολιτικός σιδηρόδρομος* υπόγειο δίκτυο ηλεκτρικού σιδηροδρόμου σε μεγαλόπολη. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. méτρο, συγκεκριμένος τ. του (chemin de fer) méτρο(politain) < «μητροπολιτικός (σιδηρόδρομος)» < μεσν. *μητρόπολις*].

μέτρο (το) 1. οτιδήποτε λαμβάνεται ως πρότυπο συγκρίσεως για τον επακριβή καθορισμό φυσικού μεγέθους, έντασης, αξίας κ.λπ., οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως μονάδα μετρήσεως: ~ μήκους | μάζας | βάρους | όγκου 2. (ειδνκόντ.) η βασική μονάδα μετρήσεως μήκους (σύμβολο: m) του δεκαδικού μετρικού συστήματος, που έχει καθοριστεί στο πλαίσιο του Διεθνούς Συστήματος μονάδων (S.I.) και ισούται με το μήκος της διαδρομής, την οποία διανύει το φως στο κενό σε χρόνο 1/299.792.458 του δευτερολέπτου: το 1 ~ διαίρεται σε 100 εκατοστόμετρα και 1.000 χιλιοστόμετρα || έχω ύψος 1 ~ » και 80 εκατοστά || τετραγωνικό 1 κυβικό ~ 3. (συνεκδ.) η επιμήκης ταινία που φέρει αριθμημένες υποδιαίρεσεις σε δεκατόμετρα, εκατοστόμετρα και χιλιοστόμετρα και χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των διαστάσεων (μήκους, πλάτους, ύψους) ΣΥΝ. μετροταινία, (παλαιότ.) μεζούρα 4. μέτρα (τα) το να μετρά κανείς διαστάσεις: έκανα λάθος στα ~ ΣΥΝ. μέτρημα, μέτρηση, υπολογισμός ΦΡ. (α) **παίρνω τα μέτρα (κάποιου)** μετρώ τις διαστάσεις του σώματος (κάποιου), κυρ. για να του φτιαξώ κοστούμι (ή φέρετρο) (μτφ.) (β) **στα μέτρα (κάποιου)** (για κάτι) προσομοιωμένο στις επιθυμίες ή τις ικανότητες και τις δυνατότητες (κάποιου): *προσαποδός πάντα να φέρει την κατάσταση στα μέτρα του (γ) κομμένος και ραμμένος στα μέτρα (κάποιου)* φτιαγμένος ή απόλυτα προσομοιωμένος στις επιθυμίες, τις ικανότητες, τις δυνατότητες (κάποιου): *ο ρόλος ήταν ~ αυτής της ηθοποιού* || *οι εκλογικοί νόμοι είναι συνήθως ~ του κυβερνώντος κόμματος* (δ) **μέτρα και σταθμά** το σύνολο των μονάδων που έχουν διαμορφωθεί και ισχύουν διεθνώς για τη μέτρηση μεγεθών (του μήκους, της μάζας, του χρόνου, της δύναμης κ.λπ.) (ε) (μτφ.) **δύο μέτρα και δύο σταθμά** βλ. λ. *σταθμά* · 5. η βάση για την κρίση και την αξιολόγηση: *να θεωρείς τη συνείδηση σου ~ για ό,τι επιχειρείς ή πράττεις* || *οι ταινίες αυτές έδωσαν το ~ της ποιότητας στο φετινό φεστιβάλ κινηματογράφου* || *δεν μπορείς να τα μετράς όλα με τα δικά σου ~* ΦΡ. (α) **πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος** (Πλάτ. Κρατύλος 385ε 6, *ώσπερ Πρωταγόρας ελεγεν λέγων «πάντων χρημάτων μέτρον είναι άνθρωπος»*) όλα τα πράγματα πρέπει να κρίνονται με βάση τον άνθρωπο: ρήση που αποδίδεται στον αρχαίο σοφιστή Πρωταγόρα και εκφράζει το ανθρωποκεντρικό πνεύμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού (β) **μέτρο (σύγκρισης)** βλ. λ. *σύγκριση* (γ) (αρχαιοπρ.) *εν τινι μέτρο* (εν τινι μέτρο) ως έναν βαθμό ΣΥΝ. μέχρις ενός σημείου 6. τα όρια, τα οριοθετημένα πλαίσια: *χάνω κάθε ~* || *χάνω την αίσθηση του ~* || *αυτό που μου ζητάς υπερβαίνει το ~ των δυνατοτήτων μου* || *ό,τι προσπαθήσω να ικανοποιήσω το αίτημα σου στο ~ του δυνατό* · 7. η τήρηση ίσων αποστάσεων από τις ακραίες καταστάσεις, η αποφυγή κάθε υπερβολής, το να κινείται κανείς μέσα στα όρια: *πίνω με ~* ΣΥΝ. (λαϊκότ.) *ρέγου-λα* ΦΡ. (α) **αίσθηση του μέτρου** βλ. λ. *αίσθηση* (β) **μέτρον άριστον** (μέτρον άριστον. Κλεόβ. Ι, 63, 2) (γνωστό και ως «αυτ μέτρον άριστον») η αποφυγή ακροτήτων και υπερβολών είναι η ορθότερη στάση · 8. (συνήθ. στον πληθ.) η ενέργεια (από επίσημο φορέα) που συντελεί στην επίτευξη σκοπού, κυρ. στην αντιμετώπιση κακού: *τα ~ που πήρε | εφάρμοσε | εξήγγειλε | υιοθέτησε η κυβέρνηση για την πάταξη της φοροδιαφυγής, κρίθηκαν ανεπαρκή* | *αποδείχθηκαν αποτελεσματικά* || *το καθεστώς αναγκάστηκε να αρει τα ~ λογοκρισίας* || *έκτακτα | σκληρά | χαλαρά | δρακόντεια | πείνοντα | δραστικά | ενεργητικά | επαναστατικά | αυταρχικά | προληπτικά | νομοθετικά | πολιτικά | οικονομικά ~* || «μέτρα οικοδομήσεως εμπιστοσύνης στο Αιγαίο μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας» (εφημ.) ΦΡ. **λαμβάνω | παίρνω τα μέτρα μου** λαμβάνω τις αναγκαίες προφυλάξεις · 9. (α) **μέτρα ασφαλείας** (i) περιριστικές κυρώσεις που επιβάλλονται από το δικαστήριο σε άτομο, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί επικίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια (π.χ. υποχρεωτική εισαγωγή αλκοολικών σε θεραπευτικό κέντρο, ψυχικά νοσούντων σε ψυχιατρική κλινική κ.λπ.) (ii) σύνολο ενεργειών που αποφασίζονται από την αστυνομία για την αποφυγή απειλών κ.λπ. (β) **ασφαλιστικά μέτρα** βλ. λ. ασφαλιστικός (γ) **προσωρινά μέτρα** βλ. λ. προσωρινός (δ) **συντηρητικά | προφυλακτικά μέτρα** σειρά μέσων που παρέχονται από την πολιτική δικονομία για την εξασφάλιση ή συντήρηση δικαιωμάτων, εννόμων συμφερόντων · 10. ΦΙΛΟΛ. (α) ο ρυθμικός χαρακτήρας στίχου και γε-νικότ. ποιήματος, όπως προκύπτει από την εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών (προκειμένου για προσωδιακή ποίηση, μακρών και βραχειών συλλαβών), ενδεχομένως και από τον αριθμό των συλλαβών: το ~ του ημιστίχιου «Σε γνωρίζω από την κόψη» είναι *τροχαικό* || το *βασικό* ~ της δημοτικής μας ποίησης είναι ο *ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος* || το ~ του *ομηρικού στίχου* είναι το *δακτυλικό εξάμετρο* (β) (συνεκδ.) ο μετρικός πόδας (βλ. λ. *μετρικός*, ΠΠΝ.) 11. ΜΟΥΣ. μικρό τμήμα μουσικού έργου, που περιέχει φθογόδημα ή και παύσεις διαφόρων αξιών, των οποίων η συνολική αξία (διάρκεια) είναι ίση με

την κλασματική ένδειξη (4/4, 2/2, 3/4, 7/8...) που μπαίνει στην αρχή του μουσικού κειμένου μετά τον γνώμονα (κλειδί): με τα *πρώτα* ~ που *άκουσα, κατάλαβα ποιος ήταν ο συνθέτης* 12. (στον χορό) κάθε βήμα ή κίνηση του χορευτή, που γίνεται σύμφωνα με τον χρόνο της μουσικής που συνοδεύει τον χορό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. μέτρον < *m~-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *mē- «μετρώ, ορίζω», πβ. σανσκρ. mātrā- «μέτρο», māti-h «ακριβής γνώση», λατ. mētor «μετρώ» (> ισπ. medir) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. μή-τις «σοφία, φρόνηση», μέτρο-ιος, μετρώ κ.ά. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. mètre, αγγλ. metre, γερμ. Meter κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *λαμβάνω μέτρα* (< γαλλ. prendre des mesures), *στο μέτρο του δυνατό* (< γαλλ. dans la mesure du possible), *η αίσθηση του μέτρου* (< γαλλ. le sens de la mesure), *μέτρα ασφαλείας* (< αγγλ. safety measures) κ.ά.]. -**μέτρο** β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. όργανο μετρήσεως: *πιεσό-μετρο, στροφο-μετρο, στασιγό-μετρο, θερμόμετρο* 2. (ειδνκόντ.) όργανο που υπολογίζει τις συγκεκριμένες μονάδες μετρήσεως: *αμπερό-μετρο, βολτά-μετρο*.

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. της Μτρν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. μέτρον (βλ.λ.) και εμφανίζεται σε πολλούς ελληνιστικούς ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. thermo-meter, baro-meter]. **μετρογραφία** (η) (χωρ. πληθ.) η συστηματική μελέτη των μετρώων

και των σταθμών ΣΥΝ. μετρολογία, μετρονομία. **μετρολογία** (η) [1871] {χωρ. πληθ.} 1. η συστηματική επιστημονική έρευνα και μελέτη των μετρώων και των σταθμών ΣΥΝ. μετρογραφία, μετρονομία 2. (ειδνκόντ.) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τις κάθε είδους μετρήσεις και απεικονίσεις ΣΥΝ. μετρογραφία. χιλιόμετρος (ο/η) [1871], μετρολογία, -η, -ό [1865]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métrologie]. **μετρονομία** (η) {χωρ. πληθ.} η συστηματική μελέτη και επιστημονική ενασχόληση με τα μέτρα και τα σταθμά ΣΥΝ. μετρογραφία, μετρολογία. — μετρονομικός, -η, -ό. **μετρονόμος** (ο/η) 1. πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη μελέτη των μετρώων και των σταθμών ΣΥΝ. μετρολόγος 2. ΜΟΥΣ. *μετρονόμος* (ο) ωρολογιστής ή ηλεκτρικός μηχανισμός για τη μέτρηση ισόχρονων διαστημάτων και των διαφόρων ταχυτήτων της ρυθμικής αγωγής ΣΥΝ. χρονόμετρο.

[ΕΤΥΜ αρχ. < μέτρο- + νόμος. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το ελληνογενές γαλλ. métronome], μετροπόντικας (ο) {χωρ. πληθ.} το μεγάλο σκακτικό μηχανήμα, που χρησιμοποιείται για τη διάνοιξη σπράγγων στις εργασίες κατασκευής του μετρώ.

[ΕΤΥΜ. Εκφραστ. συμφορμός των λ. μετρώ και τυφλοπόντικας, πβ. ιταλ. metrotalpa]. -**μετρος**, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν:!, συγκεκριμένο ύψος, μήκος ή πλάτος σε μέτρα: *τριμέτρος ιστός* || *πεντάμετρο καλώδιο* || *διμετρη γυναίκα* || *εξάμετρο σκάφος* 2. μουσικό ή στιχογραφικό μέτρο.

[ΕΤΥΜ Β' συνθ. της Μτρν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτρν. *δεκά-μετρος, δι-μετρος*), το οποίο προέρχεται από το αρχ. μέτρον (βλ.λ.)]. **μετροταινία** (η) [1889] {μτφρσννιώ} όργανο που αποτελείται από πλαστική, υφασμάτινη ή μεταλλική ταινία, στην οποία αναγράφονται ενδείξεις μετρώων, δεκάτων, εκατοστών και χιλιοστών και η οποία χρησιμοποιείται για τη μέτρηση διαστάσεων (μήκους, πλάτους, ύψους) ΣΥΝ. μέτρο, (παλαιότ.) μεζούρα. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνεια από αγγλ. tape measure]. **μετροφωτογραφία** (η) {μετροφωτογραφιών} η εκτέλεση μετρήσεων με τη βοήθεια φωτογραφιών, που λαμβάνονται κυρ. από αεροπλάνο.

[ΕΤΥΜ. Από το ελληνογενές αγγλ. photogrammetry]. **μετρώ** (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] [μετράς... | μετρώ-ησα, -ούμαι, -είται... κ. -τέμα, -ήθηκα, -ημένος] ♦ (μετβ.) 1. προσδιορίζω τις διαστάσεις, την ένταση, το μέγεθος, τη ποσότητα (σε κάτι): *ήλθαν οι εργάτες του δήμου και μετρήσαν το πλάτος του δρόμου* || *έλα να μου μετρήσεις την πίεση!* || *το μήκος* || *το ύψος* || *τον όγκο* | *την έκταση* | *τη θερμοκρασία* 2. εξακριβώνω τον ακριβή αριθμό των μελών πλήθους (ατόμων, πραγμάτων, βαθμών): ~ τ' αστέρια | *τα λεφτά* | *πόσα αυτοκίνητα περνούν* || ~ *προβατάκια, για να με πάρει ο ύπνος* || ~ *τους σφυγμούς* ΣΥΝ. αριθμός ΦΡ. (α) **μετριούνται στα δάχτυλα** | **είναι μετρημένοι στα δάχτυλα** (του ενός χεριού) είναι πολύ λίγοι, εξαιρετικά ολιγάριθμοι (β) **μετρώ τον καιρό** | **τις μέρες** | **τα χρόνια...** κ.λπ. (ώσπου | μέχρι να...) ανυπομονώ (να γίνει κάτι που προσμένω): *πλήττω αφόρητα σ' αυτές τις εκδηλώσεις- μετρώ τις ώρες, μέχρι να τελειώσουν* ΣΥΝ. δεν βλέπω την ώρα (γ) **μετρώω ώρες** | **μέρες** | **βδομάδες** (i) τελειώνει η ζωή μου, πεθαίνω σύντομα (ii) τελειώνει εντός ολίγου η υπηρεσία μου (~ *ώρες*) ή η θητεία μου κ.λπ.: *αυτός ο στρατιώτης σε λίγο καιρό απολύεται- μετράει μέρες* 3. (κατ' επέκτ.) προσθέτω (νέα μέλη, στοιχεία) σε σύνολο, πλήθος που έχει ήδη καταμετρηθεί: *αν μετρήσω και όσους έχουν ζενιτευτεί, η οικογένεια μας αποτελείται από είκοσι άτομα!* ΣΥΝ. συμπεριλαμβάνω, συγκαταλέγω 4. (σε παιχνίδια) δέχομαι ως έγκυρο, κατακυρώνω: ο *διατητής δεν μετρήσει το τελευταίο γκολ* (το ακύρωσε) 5. (~ σε κάποιον χρηματικό ποσό) καταβάλω-λω τους μετρητοίς συγκεκριμένο ποσό: *έχω εντολή να σου μετρήσω πενήντα χιλιάδικα* ΣΥΝ. δίνω, πληρώνω 6. υπολογίζω με το μπί, εξετάζω ερευνητικά με το βλέμμα: *τον μετρήσει από την κορυφή ως τα νύχια* || «... σε γνωρίζω από την όψη, που με βια μετράει τη γη» (από τον Εθνικό Ύμνο) ΣΥΝ. αναμετρώ, υπολογίζω 7. (γενικότ.) υπολογίζω λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα στοιχεία: *πρώτα να μετρήσεις καλά τις δυνάμεις σου και έπειτα να το επιχειρήσεις* ΣΥΝ. εκτιμώ, λογαριάζω, αναμετρώ ΦΡ. (μτφ.) (α) **μετρώ τα λόγια** μου μιλώ με σύνεση και περισκεψη, εκφράζω ισορροπημένες απόψεις ΑΝΤ. φλυαρώ, αερολογώ

(β) **μετρό το κόστος** (ενός **πράγματος**) υπολογίζω τις συνέπειες, το τίμημα μιας ενέργειας, επιλογής κ.λπ.: *προτού αναλάβεις αυτή τη δουλειά, καλό θα ήταν να μετρήσεις το κόστος της στην οικογενειακή σου ζωή* 8. (σκοπ.) **κατρακυλώ πάνω σε** (σκάλα, επικλίνη επιφάνεια): *μέτρησα πολλές φορές τα σκαλοπάτια αυτής της σκάλας, μέχρι να μάθω να περπατάω* (μεσοπαθ. **μετρίεμαι**) 9. έρχομαι σε σύγκριση: *η αγάπη της μάννας δεν μετρίεται με καμία άλλη!* ΣΥΝ. συγκρίνωμαι, παραβάλλομαι 10. αξιολογούμαι, υποτιμώμαι: *δεν μετρίεται η προσφορά τέτοιων ηρώων στον αγώνα* (είναι ανεκτίμητη) 11. (για πρόσ.) έρχομαι σε αναμέτρηση: *αν το μάς, έλα να μετρηθείς μαζί μου!* ΣΥΝ. αναμετρίεμαι ♦ (αμετβ.) 12. λέω (μεγαλοφώνως ή από μέσα μου) αριθμούς στη φυσική τους ακολουθία (συνήθ. ξεκινώντας από το 1): *παρόλο που είναι μόνο δύο ετών, μπορεί να μετράει μέχρι το 10* || ~ πέντε-πέντε μέχρι το 100 (5, 10, 15, 20, 25...) || ~ ανάποδα 13. είμαι έγκυρος και κανονικός: *ο διατητής αποφάσισε ότι το γκολ | το καλάθι μετράει* 14. (μτφ.) έχω αξία, θεωρούμαι υπολογισμός και σπουδαίος: *για μένα τα έργα μετράνε, όχι τα λόγια* || *αυτό που μετράει είναι να τα έχεις καλά με τον εαυτό σου* ΣΥΝ. αξίζω, υπολογίζομαι, λογαριάζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω.

Μέτσοβο (το) {Μετσόβου} ορεινή κομμόπολη της ΒΑ. Ηπειρού στον νομό Ιωαννίνων, που φημίζεται για τη γραφικότητα της και τα βιοτεχνικά προϊόντα της (ασημικά, υφαντά, ζυλόγλυπτα κ.ά.). — Μετσοβίτης (ο), Μετσοβίτισσα (η), μετσοβίτικος, -η, -ο κ. (λόγ.) μετσοβίος, -α, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ETYM < μεσν. Μέτσοβον < σλαβ. μεσσο «αρκουδοτόπος»].

μετσοβόνη (το) {άκλ.} κίτρινο καπνιστό τυρί από το Μέτσοβο.

μετωνομία (η) {μετωνομιών} σχήμα λόγου, κατά το οποίο αντί για τη λέξη που απαιτείται χρησιμοποιείται άλλη, με την οποία υπάρχει στενή σημασιολογική σχέση, π.χ. *στέγη* αντί σπίτι, *τάφος* αντί θάνατος, *κροίσος* αντί *πάμπλουτος*, *μεσσαλίνα* αντί *ακόλαστη γυναικα* κ.λπ. — μετωνομικός, -ή, -ό [μτγν.], μετωνομική-ά | -ός [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. όνομα.

[ETYM. μτγν. < αρχ. μετωνομικός < μετ(α)- + -ώνυμος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < όνυμα, αιολ. τ. του όνομα. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. metonymy, γαλλ. métonymie].

μετωπιαίος, -α, -ο [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το μέτωπο του ανθρώπου, που βρίσκεται πάνω ή κοντά στο μέτωπο: ~ *αρτηρία* | *φλέβα* | *μυς* | *λοβός του εγκεφάλου* || *σύνδρομο* ~ *λοβού*.

μετωπικός, -ή, -ό 1. ο μετωπιαίος 2. αυτός που σχετίζεται με το στρατιωτικό μέτωπο: ~ *πυρά* (που κατευθύνονται προς το μέτωπο της παρατάξεως) 3. αυτός που γίνεται κατά μέτωπο: ~ *σύγκρουση δύο αυτοκινήτων* | *αντιπαράθεση δύο πολιτικών* 4. **μετωπική** (η) η σύγκρουση κατά μέτωπο δύο αυτοκινήτων. — μετωπική-ά | -ός επίρρ. [ETYM μτγν. < αρχ. μέτωπον. Ο μτφ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. frontal].

μετωπικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. χαρακτηριστικό γλυπτικής της αρχαϊκής περιόδου, κατά το οποίο τα αγάλματα (κούροι ή κόρες) παριστάνονται σε ασυμμετρική κατά μέτωπο στάση, χωρίς καθόλου στροφή προς τα δεξιά ή τα αριστερά και με απόλυτη συμμετρία του δεξιού και του αριστερού μέρους του σώματος. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. frontalité].

μετόπιο (το) [αρχ.] {μετωπί-ον} το σημείο που βρίσκεται στο μέσον της νοητής γραμμής, η οποία ενώνει τους δύο όγκους του ανθρώπινου μετώπου και χρησιμεύει σε ανθρωπομετρικές μελέτες, κυρ. στη μέτρηση του μήκους του κρανίου.

μέτωπο (το) {μετώπ-ον} 1. το ανώτερο τμήμα του προσώπου του ανθρώπου, που εκτείνεται ανάμεσα στο τριχωτό της κεφαλής και στα τόξα των φρυδιών και μεταξύ των δύο κρατάρων στα πλάγια: *φορδύ | πλατύ | στενό* ~ || *ζαρόνιο* το ~ *μου* || το ~ *του καίει από τον πυρετό* ΦΡ. (μτφ.) έχω *καθαρό μέτωπο* | έχω *το μέτωπο ακηλίδωτο* | *κρατώ ψηλά το μέτωπο* | έχω *το μέτωπο ψηλά* δεν έχω διαπράξει τίποτε επιληψίμο, έχω καθαρή συνείδηση, δεν έχω ατιμαστεί 2. ΣΤΡΑΤ. η πρώτη γραμμική παρατάξεως σε όλη την έκταση της, από τη δεξιά πτέρυγα ως την αριστερή, κατά τη διάρκεια της σύρραξης: η μάχη γενικήθηκε σε *όλο το* ~ ΦΡ. (α) *σπιάω το μέτωπο* διαπερνώ τις γραμμές (του εχθρού), διαρρηγνύω το εχθρικό μέτωπο (β) *κατάρρηση του μετώπου* η ήττα ενός στρατού ως συνέπεια της διάλυσης των γραμμών του, της απόλειας των θέσεων που κατείχε (γ) μέτωπο δεξιά | *αριστερά!* παράγγελμα να εκτελεστεί στροφή από άγνημα ή παρατάξη προς τα δεξιά | προς τα αριστερά (δ) *κατά μέτωπο(ν)* βλ. λ. *κατά* 3. (συνεκδ.) ο τόπος όπου διεξάγονται στρατιωτικές επιχειρήσεις σε καιρό πολέμου, η ζώνη των μαχών: *έφυγε για το* - || *πολεμούσε στην πρώτη γραμμή* του -|| «Ουδέν νεότερον από το δυτικό μέτωπον» (Im Westen nichts neues, μνηστικόρημα του Ε.Μ. Ρεμάρκ) ΦΡ. **ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ ΤΗΣ ΦΟΙΤΙΑΣ** /**ΠΡΚΑΓΙΑΣ** η ζώνη που οριοθετεί την έκταση (δάσος κ.λπ.) που καίγεται 4. (γενικότε.) το πεδίο διεξαγωγής οποιουδήποτε αγώνα, έντονης και συστηματικής προσπάθειας: το ~ *κατά των ναρκοδικών* 5. το πεδίο της σύγκρουσης: *ανοίγω* ~ || *δεν σε συμφέρει ν' ανοίξεις μέτωπα με όλους τους συγγενείς σου* - *κοίτα να συμφιλιωθείς με όσους μπορείς!* || *κλείνω το* ~ ΦΡ. **ανοιγτό μέτωπο** βλ. λ. ανοιχτός • 6. συμμαχία πολιτικών, κοινωνικών ή άλλων δυνάμεων, που διατηρούν την αυτονομία τους, αλλά ενεργούν με συντονισμένη δράση για την επίτευξη κοινών στόχων: *αρραγές* ~ *Βουλής και λαού ζητεί ο προπομπουργός για την αντιμετώπιση των εθνικών κινδύνων* || αγωνιζόμεστε σε κοινό ~ *κατά του φασισμού* || *διάσπαση του* ~ || *λαϊκό* - (συνωσιμικός σοσιαλισμός και κομμουνιστών ή γενικότερ. των μη δεξιών δυνάμεων) 7. ΜΕΤΕΩΡ. (α) η επιφάνεια που διαχωρίζει δύο μάζες αέρια διαφορετικής θερμοκρασίας (β) **θερμό μέτωπο** μέτωπο που δημιουργείται όταν μία μάζα θερμού αέρα ακολουθεί κατά μήκος του μετώπου (σημ. α) μία μάζα ψυχρού αέρα προκαλώντας ψιλή και συνεχή βροχή (γ) **ψυχρό μέτωπο** μέτωπο που δημιουργείται όταν μία μάζα

ψυχρού αέρα ακολουθεί κατά μήκος του μετώπου (σημ. α) μία μάζα θερμού αέρα προκαλώντας καταιγίδα • 8. ΝΑΥΤ. (α) **μέτωπο θαλάσσης** η διαχωριστική επιφάνεια ανάμεσα σε δύο γειτονικές θαλάσσιες μάζες με διαφορετική πυκνότητα και θερμοκρασία (β) **γραμμική μετώπου** πλειύθ πλοίων, συνήθ. πολεμικών, το ένα δίπλα στο άλλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, μετόπη*.

[ETYM. < αρχ. μέτωπον < μετ(α) + *ών(γεν. όπος) «μάτι, όψη», (βλ. λ. όψη), πράγμα που συμφωνεί με την ερμηνεία του Αριστοτέλη (*μεταξύ των ομιμάτων*)], κατά την οποία η λ. θα δήλωνε αρχικά το τμήμα του προσώπου που βρίσκεται ανάμεσα στα μάτια. Ηδη αρχ. η σημ. του στρατιωτικού μετώπου, ενώ η πολιτική και μετεωρολογική χρήση της λ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις του γαλλ. front].

μετωποσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η τεχνική της διάγνωσης του χαρακτήρα από την παρατήρηση του μετώπου και των ρυτίδων που πιθανώς υπάρχουν σε αυτό, αλλά και γενικότερ. από την εξέταση της όλης έκφρασης του προσώπου (κάποιου). Επίσης μετωπομαντεία. — μετωποσκοπικός (ο/η) [μτγν.], μετωποσκοπικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM < μτγν. μετωποσκοπός < μέτωπον + -σκοπός < σκοπώ «απαρτηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

Μεριστοφελής (ο) [1868] προσωνύμια του Διαβόλου, κυρ. ως πονηρού πνεύματος, γνωστή από τον θρύλο του Φάουστ και ιδ. από την εκδοχή του θρύλου που ανέπτυξε ο Γκαίτε. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*. [ETYM < γερμ. Mephistopheles, πηθ. < Mephistophil, από συμφωρμό των εβρ. λ. mephitiz «καταστροφικός, ολέθριος» και torhel «νεότης». Παρετυμολ. είναι οι συνδέσεις με το ουσ. όφρις, καθώς και με τη φρ. μη *φώς φιλόνη*]. #

μεριστοφελικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Μεριστοφελή (βλ. λ.) 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από την πανουργία, τον σατανικό κινισμό που προσιδιάζει στον Μεριστοφελή. — μεριστοφελικά επίρρ., **μεριστοφελισμός** (ο).

μεριτικός, -ή, -ό (σπάν.) αυτός που αναδίδει δυσάρεστη οσμή, που προκαλεί αποστροφή και βλάβη στην υγεία με τη μυρωδιά του: ~ *αναθυμιάσεις* ΣΥΝ. δυσώδης. — μεριτικός ρ. [ETYM. < γαλλ. méritique < λατ. meritis «ανθυμίαση»].

μεριτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ο σχηματισμός και η εκπομπή δόσεων αερίων 2. η μόνωση της ατμόσφαιρας από τις αναθυμιάσεις λιμναζόντων υδάτων, αποχωρητηρίων κ.λπ. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. méritisme. Βλ. κ. μεριτικός].

μέχρι κ. (μερικές φορές μπροστά από φωνήεν) μέχρις πρόθ.: δηλώνει: 1. όριο: (α) τοπικό (έσχατο όριο κίνησης ή έκτασης)) + αιτ., + επίρρ.): *θα σε πάω ~ την πόρτα* || *ήρθε ~ εδώ* || *το οικόπεδο φτάνει ~ το ρέμα* || *το οικόπεδο φτάνει ~ εκεί* (β) χρονικό (έσχατο όριο χρονικού διαστήματος) (+γεν., +αιτ., +επίρρ.): *πρέπει να παραδώσετε τις εργασίες ~ τις 21.01.2002* || *θα έχουμε τελειώσει ~ αύριο* || *θα αντισταθώμε ~ θανάτου* | *εσχάτων* || (λόγ.) *μέχρις ώρας* (ως τη στιγμή που μιλάμε) || *~ τέλους* || (λόγ.) ~ *συντέλειαις του αιώνας* (ως το τέλος του κόσμου) (γ) ποσοτικό (άνωτατο όριο ποσού) (+αιτ., +γεν.): *πάρε ~ 5 κιλά πορτοκάλια* || *~ κεραίαις* (στο ακέραιο, πλήρως) || *~ μνελοιο οσάνον* (ως το κόκκαλο, ολοσχερώς) || *έπεσαν στη μάχη μέχρις ενός* (ως τον τελευταίο) || *μέχρις ενός σημείου* | *βαθμού* (ως ένα σημείο, βαθμό) || *~ ανδιάς* || *~ σκασιού* (δ) σε ιεραρχία (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. του ρήματος): *έφτασε ~ τον βαθμό του συνταγματάρχη* || *~ συνταγματάρχη έφτασε, δεν πήγε παραπάνω* 2. (α) κατά προσέγγιση, αριθμητικό όριο (= όχι περισσότερο από) (+αριθμητ. ή λέξη που εκφράζει ποσό σε αιτ., +ονομ., όταν αναφέρεται στο υποκ. του ρήματος): *ήταν ~ 100 άνθρωποι στο τραπέζι* || *~ τριαντάρα φαίνεται, αν και είναι 45 ετών* (β) *μέχρι και* (ι) για να δηλωθεί εμφατικά το όριο στο οποίο έχει φθάσει (κάποιος/κάτι): ~ *αυτή την υποχώρηση έκανα, για να συμβιβαστώμε: τι άλλο να έκανα*; ΣΥΝ. ως και (ii) για να δηλωθεί όριο το οποίο συμπεριλαμβάνεται στην αριθμηση, στον υπολογισμό: ~ *τη σελίδα 59* || *θα δουλέψουμε ~ τον Μάιο* ΣΥΝ. έως και, ακόμη και (γ) *μέχρι που* (ι) για την εισαγωγή δευτερευουσας πρότασης, που δηλώνει πότε στο παρελθόν ολοκληρώθηκε η πράξη που εκφράζει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *ήμουν δυστυχημένος ~ σε ξαναβρήκα* ΣΥΝ. ώσπου, ωστόσο (ii) για την εισαγωγή πρότασης που δηλώνει εμφατικά το σημείο ως το οποίο έχει φθάσει ή θα φθάσει (κάποιος/κάτι): *χρησιμοποίησαν κάθε αθέμιτο μέσο, για να με πολεμήσουν ~ διέδωσαν ότι χρεωκόπησα!* (δ) (ως σύνδ.) *μέχρι να* για την εισαγωγή δευτερευουσας χρονικής πρότασης, που δηλώνει πότε ολοκληρώνεται η πράξη που εκφράζει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *καθίσαμε στο υπόστεγο, ~ περάσει η μπόρα* ΣΥΝ. ώσπου να, ωστόσο. (Βλ. λ. πρόθεση, ΠΙΝ). ΣΧΟΛΙΟ λ. έως [ETYM αρχ. < I.E. *me-ghri, του οποίου το α' συνθ. απαντά και στην I.E. ρίζα *me-t(i) «στο μέσον, μεταξύ» (βλ. κ. μετά), οπότε συνδ. με αρμ. μετj «πλησιον, δίπλα». Ως προς το β' συνθ. -χρι (*-ghri), έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για τοπική πτώση του ουσ. χείρ, πβ. αρμ. jern. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως επίρρημα (προ των προθ. εις, πρός), ως πρόθεση (με γενική) και ως σύνδεσμος χρονικών προτάσεων (υστερόχρονο)].

μη κ. μην μόρ. {μην πριν από φωνήεν ή από τα σύμφωνα κ, π, τ, ξ, ψ} αρνητικό μόριο που συνδέεται με ρηματικούς και ονοματικούς τύπους 1. σε κύριες προτάσεις (με ρήματα) αποτελεί δείκτη αρνήσεως (είναι η άρνηση του ας και του να, από τα οποία συχνά συνοδεύεται και δηλώνει: (α) απαγόρευση ή αποτροπή: ~ *φεύγεις!* || *~ κοπιάζεις!* (β) συμβουλή ή παραίνεση: ~ *γυρεύετε πολλά!* || *~ με στενοχωρείς* (γ) ευχή να μη γίνει κάτι: *κακό να - σ' εύρει ποτέ!* || (λόγ.) ο ~ *γένοντο!* || (σε ελλειπτικές διατυπώσεις) *χειρότερα* (μακάρι να μη δούμε | πάθουμε χειρότερα πράγματα) (δ) *κατάρ: χαιρί και προκοπή να - δεις!* || *~ σώσεις και μιλήσεις!* (ε) ευχή ή όρκος: *να ~ είχα γεννηθεί!* || *αν δεν είναι όπως σου τα λέω, να ~ χαρώ τα παιδιά μου!* 2. σε δευτερευουσας

υποθετικές προτάσεις που εισάγονται με το να, οπότε² λ'ιτουργεί αντίστοιχα προς το δέν: να ~ πάω, θα του κακοφανεί (αν δεν πάω, θα του κακοφανεί) 3. σε δευτερεύουσες προτάσεις επιθυμίας (όχι κρίσεως): (α) με τους τελικούς συνδ. να/ για να ή και χωρίς αυτούς, δηλώνει αρνητικό σκοπό ή αποτροπή: τον τιμώρησα, για να ~ το ξανακάνει || σβήσε τα κερά, να - μας μαυρίσουν τον ταβάνι (β) με ρήματα ή εκφράσεις που σημαίνουν φόβο, στενοχώρια, υπογία κ.λπ., αντικαθιστά το μήπως και δηλώνει φόβο, φροντίδα, ενδοιασμό: φοβάμαι - μου κρύβεις την αλήθεια || πρόσεξε ~ σε δει και θυμώσει || έτρεμαν - και το ανακαλύψει κανένας || το έσκασε από φόβο ~ τη χτυπήσουν 4. (λαϊκ., μόνο ως μην) για να εισαγάγει ευθεία ερώτηση, οπότε φανερώνει απορία, ενδοιασμό ή και προσδοκία του υποκειμένου: ~ είδες τον Γιόργο; || ~ τυχόν βορέθηκες και θέλεις να πηγαίνουμε; · 5. (μόνο ως μη, με ονοματικούς τύπους) αντιστρέφει την έννοια της λέξεως με την οποία συνεκφέρεται, δηλώνοντας την άρνηση της: ~ ανανέωση της εγγραφής συνεπάγεται διαγραφή από τα μητρώα || ~ ευυνειδίχτος || ~ έμπειρος || ~ κατένων τα πράγματα || τα σταθμεμένα ή - αυτοκίνητα || Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις 6. ως επιφών. με απαγορευτική ή αποτρεπτική σημασία: ~, προς Θεού! || (π.χ. σε κάποιον που πάει να κάνει μια αδέξια κίνηση) ~! Θα ριζεις το μουκάλι! · ΦΡ. (α) **Θέλοντας και μη** ανεξάρτητα από τη θέληση (κάποιου): τους ακολούθησα ~ τι άλλο μπορούσα να κάνω; ΣΥΝ. εκών-άκων (β) **αν μη τι άλλο** πέρα από οτιδήποτε άλλο, αν όχι τίποτε άλλο: θα προτιμήσω αυτή τη δουλειά - , θα βγάλω περισσότερα λεφτά (έχει και άλλα θετικά, αλλά αυτό είναι το σημαντικότερο) (γ) ει μη βλ. [ETYM. αρχ. < I.E. *me (αρνητ. μόνιο), πβ. σανσκρ. ma, περσ. mā, αρμ. mi, αλβ. mos κ.ά. Παράγ. μη-δέ, μηδ-είς, μή-τε κ.ά. ο τ. μήν (ήδη μεσν.) σχηματίζεται κατ' αναλογία προς το δέν και για ευφρονικούς λόγους].

μήγαρις μίρ. (λαϊκ.) για τη² εισαγωγή ερωτηματικών προτάσεων: «~ έχω τίποτε άλλο στον νου πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;» (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. μήπως, μην τυχόν, μη τάχα, μπας και, σίμπως, σάματι. [ETYM. μεσν. < αρχ. φρ. μή γάρ ή, κατ' άλλη άποψη, < μη άρα (με ανάπτυξη ευφρονικού -γ- και κατάλ. -ις, πβ. κ. μέχρις)].

μηδαμιά, -ή, -ό ο ανάξιος λόγου, αυτός που δεν αξίζει να προσεχθεί (κυρ. ποσοτικά): οι πιθανότερες να ανακαλυφθεί η ταυτότητα του δολοφόνου είναι ~, σγεδόν ανύπαρκτες || ~ ενόγληση || ποσό | κόστος | αξία | εισόδημα | σύνταξη | βάρος ΣΥΝ. ασήμαντος, αμελητέος ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός. — μηδαμότητα (η) [1849]. [ETYM. μτγν. < αρχ. μηδαμιά (βλ. λ. μηδαμού)].

μηδαμού επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε κανένα μέρος, πουθενά ΣΥΝ. ουδαμού ΑΝΤ. πανταχού, παντού. [ETYM. < αρχ. μηδαμού < μηδαμός < μηδέ + άμός, δωρ. τ. του έμός, βλ. κ. ουδαμού].

μηδαμός επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο, καθόλου ΣΥΝ. ουδαμός, ποσώς, [ETYM. < αρχ. μηδαμός < μηδαμός (βλ. λ. μηδαμού)].

μηδέ συνδ. (λαϊκ.) για την αρνητική σύνδεση προτάσεων ή τμημάτων προτάσεων: «Μήνα σε γάμο ρίχνονται; Μήνα σε χαροκόπι; | ~ σε γάμο ρίχνονται ~ σε πανηγύρι» (δημοτ. τραγ.) [ETYM. αρχ. < μή + δέ].

Μήδεια (η) {-ας κ. -είας} ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά της Κολχίδας Αιή-τη, σύζυγος του Ιάσονα, τον οποίο βοήθησε να κλέψει το χρυσόμαλλο δέρασ για να τον εκδιώξει, όταν εκείνος θέλησε να νυμφευθεί την κόρη του βασιλιά της Κορίνθου, σκότωσε τα παιδιά τους [ETYM. αρχ. (ήδη μκ. Me-de-jo) < *mēdos (μαρτυρείται ο πληθ. *mēdeia* «σκέψεις, φροντίδες») < *mēd-omai* | *mēd-omai* «στοχαζώμαι, σγεδιάζω νοερώς, προετοιμάζω» < I.E. *med- «μετρέω, υπολογίζω - σκέφτομαι, κρίνω», πβ. λατ. medicus «ατρός (δηλ. αυτός που φροντίζει τον ασθενή)» (> ισπ. médico), modus «μέτρο - τρόπος» (> γαλλ. mode, ισπ. modo(, meditar «στοχαζώμαι» (> γαλλ. méditer, αρχ. γερμ. mezzan «μετρώ» (> γερμ. messen) κ.ά. Ομόρρ. (κύρ. όν.) *Mēd-ousa*, *Διο-μήδης*, *Γανν-μήδης* κ.ά.].

μηδείς, μηδεμία, μηδέν αδρ. αντων. {μηδ-ενός, -ένα (θηλ. μηδεμιάς)} 1. (αρχαιοπρ.) κανείς: εύχρ. κυρ.: (α) στη ΦΡ. **μηδενός εξαουρημένον/μηδεμιάς εξαουρημένης** όλοι, χωρίς καμία εξαίρεση (β) στα αρχαία ρητά: (i) **μηδένα προ του τέλους μακάριζε** βλ. λ. *μακαρίζω* (ii) **μηδείς αγεωμέτρητος εισίτω** (μηδείς άγεωμέτρητος εισίτω) φρ. των Πυθαγορείων, γραμμένη (κατά τον Ιωάννη Τζέτζη *Χιλιάδες VIII 973*) στο υπέρθυρο της Πλατωνικής Ακαδημίας, με την οποία απαγορευόταν η είσοδος σε όσους δεν είχαν μνηθεί (iii) **μηδεν'ι δ'ικην δικάσης, πριν άμφοίν μύθον ακούσης** (Πλάτ. *Δημόδοκος Cl*: *μηδέ δικην δικάσης, πριν άμφοίν μύθον ακούσης*) μη βγάλεις απόφαση, αν δεν ακούσεις προηγουμένους και τις δύο πλευρές (iv) **μηδέν άγαν** βλ. λ. *άγαν* 2. **μηδέν** (το) βλ.λ. [ETYM. αρχ. < μηδέ + είς, *mía*, εν].

μηδέν (το) {μηδενός} 1. η πλήρης ανυπαρξία, το τίποτε, η απόλυτη απουσία του είναι: ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο εκ τού - ΣΥΝ. το τίποτε ΦΡ. (μτφ.) **αρχίζω** | **ξεκινώ από το μηδέν** ξεκινώ μια επιχείρηση ή τη σταδιοδρομία μου χωρίς στήριξη ή βοήθεια, χωρίς καμία προπάρχουσα βάση, υπόβαθρο 2. (ως χαρακτηρισμός) ο ανάξιος λόγου, αυτός που δεν απέδωσε τίποτε, που ισούται με το τίποτε: τόσο αυτός όσο και η συνδρομή του στην προσπάθεια μας είναι ~ || πολλά λόγια, πολλές θόρυβος, και ουσία ~ || τόσο αγώνα κάναμε και αποτέλεσμα ~! ΣΥΝ. (λαϊκ.) *νούλα* · 3. ΜΑΘ. ο αριθμός που συμβολίζεται με 0 και είναι το ουδέτερο στοιχείο της πρόσθεσης ή δεν εκφράζει καμία ποσότητα ή μέγεθος: δύο πλην δύο ίσον ~ (2-2 = 0) || ένα συν ~ ίσον ένα (1+0 = 1) · ΦΡ. (μτφ.) **μηδέν εις το πλίκον** για ανεπιτυχή ενέργεια ή ασήμαντο, αμελητέο αποτέλεσμα 4. (κατ' επέκτ.) (α) η αρχή, το σημείο που λαμβάνεται ως αφετηρία για κάθε συμβατική μέτρηση /

υποδιάρηση | εκτίμηση κ.λπ.: στο *θερμόμετρο*, ~ (σύμβολο: 0) θεωρείται το σημείο στο οποίο αρχίζει η πήξη του ύδατος || *σήμερα η θερμοκρασία είναι 5°C πάνω από το ~* || στη *Μόσχα το θερμόμετρο έδειξε χθες 20°C υπό το -* (β) ΦΥΣ. **απόλοτο μηδέν** (ή **μηδέν Κέλβιν**) βλ. λ. *απόλοτος* - ΦΡ. **ώρα μηδέν** (μτφ.) το χρονικό σημείο, από το οποίο αρχίζει κάτι σημαντικό και κατ' επέκτ. κάθε κρίσιμη και καθοριστική στιγμή 5. ΑΘΛ. ο αριθμός στο σκορ αγώνα που δείχνει ότι μια ομάδα δεν σημείωσε κανένα τέρμα ή πόντο: Π.Α.Ο. - *Ηρακλής*: τρία — (ο Ηρακλής δεν σημείωσε τέρμα) 6. (για βαθμολογική αξιολόγηση) ο κατώτατος βαθμός που μπορεί να δοθεί σε εξεταζόμενο: *πήρα ~ στα μαθηματικά, γιατί ήμουν αδιάβαστος* || *βάζω ~ ΣΥΝ. μηδενικό*, (λαϊκότ.) *κούλλουρα* 7. (οικ. ως επίρρ.) καθόλου: ~ *παρεξήγηση* (δεν υπάρχει παρεξήγηση).

[ETYM. αρχ. < μηδέ + εν, ουδ. τής αντωνυμίας *μηδείς* (βλ.λ.). Η φρ. *ώρα μηδέν* αποδίδει το αγγλ. zero-hour].

μηδενικός ρ. μετβ. [1805] {μηδένιο-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. καθιστό (κάτι) ίσο με το μηδέν, το εξισώνω με το μηδέν: τα *έξοδα μας μηδενίζουν τα έσοδα* ΣΥΝ. *εκμηδενίζω* 2. (κυρ. σε βαθμολογικές αξιολογήσεις) βαθμολογία (πρόσποιο ή γραπτό) με τον βαθμό «μηδέν», *βάζω μηδέν: ~ το γραπτό τού μαθητή που αντέγραψε*. — *μηδένιση* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω*. [ETYM. Απλό. τού γαλλ. annihiler].

μηδενικός, -ή, -ό [1807] 1. αυτός που ισούται με μηδέν: ~ *βαθμολογία* | *σύνολο* (βλ.λ.) 2. ο ανάξιος λόγου, αυτός που δεν διαθέτει σημασία ή σπουδαιότητα: ~ *αξία* ΣΥΝ. *ασήμαντος*, *τιποτένιος* ΑΝΤ. *σπουδαίος*, *σημαντικός* 3. **μηδενικό** (το) (α) ο αριθμός μηδέν (β) (ει-δικότ.) ο βαθμός αξιολόγησης «μηδέν»: *πήρε ~ στην Αλγεβρα* (γ) (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που δεν έχει καμία απολύτως αξία, καμία σπουδαιότητα: *μέχρι να την αναδείξει αυτός, ήταν ένα ~ ΣΥΝ. αποτυχημένος*, (λαϊκ.) *νούλα*, *για πέταμα* - ΦΡ. (παλιότ.) *τα τρία μηδενικά* (000) το αποχωρητήριο ΣΥΝ. *τουαλέτα*, *βε-σε* (W.C.).

μηδενικόυρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) το μηδενικό (ως χαρακτηρισμός προσώπου ή ως βαθμός). [ETYM. < μηδενικό + *ουρα*, επίθημα -ούρα (μεγεθ. σημ.), πβ. *ζενικ-ού-ρα*, *παλιατζ-ούρα*].

μηδένιση (η) → μηδενίζω

μηδενισμός (ο) [1820] 1. ΜΑΘ. η αναγωγή στο μηδέν ή η εξίσωση με το μηδέν: ο ~ *κάθε αριθμού που πολλαπλασιάζεται με το μηδέν* 2. η βαθμολογηση με μηδέν: ο ~ *ενός γραπτού μαθητή* ΣΥΝ. *μηδένιση* 3. ΦΙΛΟΣ, η φιλοσοφική τάση που αρνείται όλες τις παραδεδομένες αξίες (οπότε πλησιάζει τον αναρχισμό) ή τη γνωστική ικανότητα (οπότε καταντά αρνητικός δογματισμός, όπως ο σκεπτικισμός και ο αγνωστικισμός) ΣΥΝ. *νιγλισμός* · 4. η στάση ή η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από άρνηση και αμφισβήτηση των πάντων 5. ΙΣΤ. κίνηση που αναπτύχθηκε κατά τα τέλη του 19ου αι. στην τσαρική Ρωσία και επιδίωκε την ανατροπή τού καθεστώς και την κατάρρευση της κοινωνικής δομής με τρομοκρατικές μεθόδους ΣΥΝ. *νιγλισμός*. — **μηδενιστής** (ο) [1877], **μηδενίστρια** (η) [1887], **μηδενιστικός**, -ή, -ό [1895], **μηδενιστικ-ά** | -ως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. nihilisme].

μηδέποτε επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) σε καμία απολύτως περίπτωση: *αείποτε εκπαιδευόμενος και ~ διδάχθεις* ΣΥΝ. ουδέποτε, ποτέ ΑΝΤ. πάντα.

Μηδία (η) αρχαία χώρα (εκτεινόταν από τη Β. Μεσοποταμία μέχρι την Κασπία Θάλασσα), η οποία κατακτήθηκε από τους Πέρσες τον 6ο αι. π.Χ. — **Μήθος** (ο) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < αρχ. περσ. Mada].

μηδίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μηδίσαι} 1. ΙΣΤ. (στην αρχαία Ελλάδα) προσχωρώ στους Μηδούς (τους Πέρσες), παίρνω το μέρος τους, υπερασπιζομαι τα συμφέροντά τους: *κατά την εκστρατεία τού Ξέρξη εναντίον τής Ελλάδας, μερικές ελληνικές πόλεις μηδίσαν* 2. ζω και συμπεριφέρομαι ως Πέρσης. — **μηδισμός** (ο) [αρχ.].

μηδική (η) (λόγ.) το τριφύλλι. [ETYM. < αρχ. φρ. *Μηδική πόα* (ήδη στον Αριστοφάνη), επειδή έγινε γνωστή από τους Μηδούς και τη χώρα τους].

μηδικός, -ή, -ό [αρχ.] ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) αυτός που σχετίζεται με τους Μηδούς και συνεκδ. με τους αρχαίους Πέρσες: ~ *δυναστεία* | *εσθήτα* - ΦΡ. **Μηδικό Πόλεμοι** | **Μηδικά** (τα) οι πόλεμοι Ελλήνων και Περσών, που διεξήχθησαν μεταξύ 490 και 479 π.Χ. και η αντίστοιχη χρονική και ιστορική περίοδος ΣΥΝ. Περσικοί Πόλεμοι.

μ η δισμός (ο) → μηδίζω

μηδολώς επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο, καθόλου ΣΥΝ. ουδόλως, μηδαμώς, ποσώς, διόλου. [ETYM. μτγν. < μηδ' όλως].

Μηθύβια (η) {-ας κ. (λόγ.) -ύμνης} ιστορική πόλη τής Β. Λέσβου· αλλιώς *Μόλυβος* (ο). — **Μηθύμιος** κ. **Μηθυμνίος** (ο), **Μηθύμνια** κ. **Μηθυμναία** (η), **μηθυμναϊκός**, -ή, -ό.

[ETYM. < αρχ. *Μήθυμνια* | *Μάθυμνα*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

μήκος (το) {μήκ-ους | -η, -όν} 1. ΦΥΣ. το φυσικό μέγεθος που αφορά στη μέτρηση αποστάσεων από ένα σημείο σε άλλο: αν *παραστήσουμε το ~ με L*, η *επιτόνια εκφράζεται ως τετράγωνο μήκους L²*, ενώ ο *όγκος ως κύβος μήκους L³* · ΦΡ. **μήκος κύματος** βλ. λ. *κύμα* 2. ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι μακρύ, η έκταση πράγματος από τη μία του άκρη ως την άλλη: το ~ *της οδού είναι δέκα χιλιόμετρα* || *η πόλη εκτείνεται σε πολύ μεγάλο ~* 3. η μακρύτερη από τις δύο οριζόντιες διαστάσεις σώματος (με βραχύτερη το πλάτος): το ~ *της διάρκειας είναι 50 χιλιόμετρα* και το *πλάτος της 70 μέτρα* || *το μήκος είχε καταλάβει όλο το ~ τού δρόμου* || *κόβω 5 εκατοστά από το παντελόνι στο ~ του* · ΦΡ. (α) *κατά μήκος* σε όλη την έκταση ή παράλληλα προς το

μάκρος πράγματος: *περπατούσαμε ~ τής παραλίας* (β) *κατά μήκος και κατά πλάτος* σε όλη την έκταση πράγματος (γ) ΑΘΛ. *άμμα εις μήκος* άθλημα τού στίβου, κατά το οποίο ο αθλητής επιδιώκει να εκτελέσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο άμμα πάνω σε σκάμμα με άμμο 4. (σπάν. με χρονική σημασία) η διάρκεια ΣΥΝ. μάκρος 5. ΚΙΝΗΜΑΤ. (α) *τανία μικρό μήκος* κινηματογραφικό είδος μικρής χρονικής διάρκειας, το οποίο ακριβώς λόγω τής μικρότερης σε σχέση με το κανονικό διάρκειας, εμφανίζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως η λιτότητα, ο πειραματισμός, η επινοητικότητα, προκειμένου στον διαθέσιμο χρόνο να μεταδώσει το μήνυμα του (β) *τανία μεγάλου μήκος* τανία με διάρκεια συνήθ. μεγαλύτερη των 75 λεπτών 6. ΑΣΤΡΟΝ. *γεωγραφικό μήκος* | *μήκος τόπου* βλ. λ. *γεωγραφικός*-ΦΡ. σε *όλα τα μήκη και πλάτη (τής Γης)* βλ. λ. *πλάτος*.

[ETYM. < αρχ. *μήκος* < I.E. *māk- «μακρός, λεπτός», πβ. λατ. macer «σιχνός, λεπτός» (> γαλλ. maigre), αρχ. γερμ. magar (> γερμ. mager) κ.ά. Ομόρρ. μακρός (βλ.λ.)], μηκώνων ρ. μετρ. [αρχ.] {μήκ-υνα, -ύνθη, -ης, -η... (να/θα μηκυνθώ)} (αρχαιοπρ.) αυξάνω το μήκος (σε κάτι) ΣΥΝ. επιμηκύνω, μακραίνω, εκτείνω ANΤ. βραχύνω, κονταίνω. — μήκυνση (η) [μτγν.] Μ. Η. Κ. Υ. Ο. (το) Μηχανογραφικό Κέντρο Υπουργείου Οικονομικών. *μηκώμαι* ρ. αμετβ. {μηκάσαι... μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) (για αγιοπρόβατα) μουγγρίζω, βελάζω. [ETYM. < αρχ. *μηκώμαι* (-άω-) (αρχαιότεροι οι μτγ. τύποι *μεμηκός* | *μακόν*), ονομαστικοποιημένη λ. που βασίζεται στον ήχο τού βελάσματος μη- < I.E. *mē-, πβ. σανσκρ. makamakāyate «βελάζω», meka «τράγος», αρμ. mak' «πρόβατο», ρωσ. mekaty «βελάζω», λατ. miccio κ.ά.], μηκών (η/ο) {μηκ-ανος | -ονες, -ώνων} (λόγ.) η παπαρούνα: ~ η *υπινο-φόρος* (η παπαρούνα από την οποία παράγεται το όπιο). [ETYM. αρχ. που συνδ. με αρχ. γερμ. mahō (> γερμ. Mohn), αρχ. σλαβ. makū, ρωσ. mak, αρχ. σουηδ. val-moghi κ.ά. Η φωνολογική και μορφολογική ποικιλία των λ. συντείνει στην άποψη ότι πρόκειται για μεσογ. δάνειο], μηκονέλλιο (το) {μηκονελλίω | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. έλλιο που εξάγεται από τα σπέρματα τού φυτού «μήκων η υπινοφόρος» με συμπίεση ή εκχύλιση και χρησιμοποιείται για την παρασκευή σαπουνιών, βερνικιών, ελαστομερών, ιατρικών γαλακτωμάτων κ.ά., αλλά και ως εδώδιο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. huile d'oeillette], μηκόνιο (ο) {μηκονίου | χωρ. πληθ.} 1. ΒΟΤ. ο ρυμός τού φυτού «μήκων η υπινοφόρος», περισσότερο γνωστός ως όπιο 2. ΙΑΤΡ. ρευστή, κα-στανοπράσινη ύλη, που αποτελείται από χολή και εντερικά κύτταρα, εμφανίζεται στον εντερικό σωλήνα τού ανθρώπινου εμβρύου από τον πέμπτο μήνα τής εγκυμοσύνης, συνιστώντας τα πρώτα κόπρανα τού εμβρύου και τού νεογέννητου βρέφους και αποβάλλεται φυσιολογικά λίγο μετά τη γέννηση. [ETYM. < οφλ. μηκόνιον < *μήκων* (βλ.λ.)], μηλαδερφί (το) {μηλαδερφί-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο ετεροθαλής αδελφός ή η ετεροθαλής αδελφή (βλ. κ. λ. *αδελφός κ. αδελφή*) ΣΥΝ. ζηλαδέρφι. [ETYM. < μεσν. *μηλάδελφος* < *άλληλάδελφος*, κατά παρεμυθολογία προς τού *μήλον* και ανομοίωση]. *μηλέα* (η) + *μηλιά* *μηλειός*, -α, -ο [μτγν.] (αρχαιοπρ.) αυτός που σχετίζεται με τη μηλιά:

~ *σπέρμα*. *μηλεωνας* (ο) → μηλιώνας
μηλή (η) {μηλών} ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο σε σχήμα λεπτού ραβδιού από ευκαμπτο μέταλλο, που έχει αμβλεία κορυφή (συνήθ. σε σχήμα βολβού) και χρησιμοποιείται από τους χειρουργούς για την εξέταση πόρων, συρτίγγων και γενικότ. φυσικών ή τραυματικών κοιλοτήτων τού σώματος. [ETYM. αρχ. < *μάσ-λα | *μά-λα < *μαίομαι* «αναζητώ, αγγίζω» (< *μάσ-ιο-μαι). Βλ. κ. *μάστιγα*]. *μηλιά* (η) [μεσν.] φυλλοβόλο δέντρο, με μεγάλα, σκουροπράσινα φύλλα, λευκά άνθη και εύγεστους καρπούς: ΦΡ. (παροιμ.) (α) *το μήλο κάτω απ' τη μηλιά θα πέσει* το παιδί ακολουθεί τις κλίσεις, το επάγγελμα κ.λπ. των γονέων ή τών κηδεμόνων του (β) *μέτρα μηλιά τα μήλα σου* για πράγματα πολυπληθή, απειράριθμα. Επίσης (αρχαιοπρ.) *μηλέα* [αρχ.] → (υποκ.) *μηλίτσα* (η) ΣΧΟΛΙΟ λ. εννέα, *συνίτηση*. *μηλίγγι* κ. *μελίγγι* (το) → *μηνίγγι*

μηλικός, -ή, -ό [1802] (επιστημ.) 1. αυτός που προέρχεται από τα μήλα ΣΥΝ. *μήλινος* 2. ΧΗΜ. *μηλικό οξύ* οργανική ένωση, που απαντά σε όλους τους ζωντανούς οργανισμούς, εξάγεται από τους άγουρους καρπούς μήλων, σταφυλιών, φραγκοστάφυλων κ.ά. και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, την οινοποιία, την αρωματοποιία, τη βιομηχανία τροφίμων κ.α. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. malique]. *μηλίνος*, -ινη (κ. -ινή), -ίνο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μηλιά (βλ.λ.) ή/και τους καρπούς τής: ~ *κορμός* | *φύλλο* | *άνθος* 2. (ειδι-κόντ.) αυτός που προέρχεται από τα μήλα: - *χυμός* ΣΥΝ. *μηλικός* 3. *μηλίνη* (η) αλοιφή που παρασκευάζεται με βάση τον χυμό των μήλων. *μηλιτής* (οίνος) (ο) [μτγν.] {μηλιτών} ελαφρό αλκοολούχο ποτό, που παρασκευάζεται με ζύμωση χυμού μήλων ή μήλων και αχλαδιών ΣΥΝ. *μηλόκρασο*. *μηλίτσα* (η) → *μηλιά*
μηλιώνας (ο) έκταση κατάφυτη με μηλιές. Επίσης (λόγ.) *μηλεώνας*. *μήλο* (το) 1. ο στοργγυλός, εδώδιμος, χυμώδης καρπός τής μηλιάς, πλούσιος σε θρεπτικά συστατικά, με σάρκα λευκή και τραγανή και φλούδα κόκκινη ή, σε ορισμένες ποικιλίες, πράσινη ή κίτρινη: «ένα ~ την ημέρα τον γιατρό τον κάνει *πέραν*» (παροιμ. για τις ωφέλιμες ιδιότητες τού μήλου)- ΦΡ. (α) (μτφ.) *το μήλον τής Έριδος* βλ. λ. *Έριδα* (β) (παροιμ.) *το μήλο κάτω απ' τη μηλιά θα πέσει* βλ. λ. *μηλιά* · 2. *μήλα*

(τα) παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης προσπαθεί να πετύχει με τη *μπάλα* κάποιον από τους αντίπαλους παίκτες, προκειμένου να τον βγάλει από το παχνίδι · 3. καθένα από τα δύο κυρτά και προεξέχοντα τμήματα των παρειών κάτω από τους κροτάφους: τα *άτομα* που ανήκουν στη *μογγολική φυλή*, έχουν *πεταχτά* ~ ΦΡ. *μήλο τού Αδάμ*

η προσοχή τού θυρεοειδούς χόνδρου στον λάρυγγα, η οποία στους άνδρες προβάλλει στη μέση τής πρόσθιας επιφάνειας τού λαιμού ΣΥΝ. (λαϊκ.) *καρύδι*. — (υποκ.) *μηλαράκι* (το) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ETYM. < αρχ. *μήλον*, αγν. ετύμω, δάνειο μεσογ. προελ. Το λατ. malum είναι δάνειο από την Ελλην., η δε φρ. *μήλο τού Αδάμ* αποδίδει το γαλλ. pomme d'Adam].

μηλόκραστο (το) ο μηλίτης (βλ.λ.).

μηλόλονθη (η) {μηλολονθών} κολεόπτερο έντομο μήκος 2-3 εκα-στοστών και χρώματος πυρρόξανθου, που απαντά στις εύκρατες περιοχές τής Ευρώπης και τής Ασίας και ως προνύμφη προκαλεί καταστροφές στη γεωργία.

[ETYM. αρχ. < *μήλον* *όλονθιον* «πρόβατο τού σκύου», λόγω τής συνήθειας αυτών των εντόμων να τρέφονται παρασιτικά με σκύα ή με άνηθ σκυιάς. Για το ουσ. *μήλον* «πρόβατο», βλ. λ. *μηλωτή*. Το ουσ. *όλονθιον* < *όλυνθος* «σύκο, αγριόσυκο» αποτελεί προελλην. δάνειο].

μηλόπιτα (η) {δύσχυρ. μηλοπίτων} γλύκισμα τού φούρνου σε μορφή πίτας, που έχει ως γέμισμα ψητή νίχα μήλου.

μηλοροδάκινα (η) ροδακινιά συγκεκριμένης ποικιλιάς, που παράγει καρπούς με φλοιό λείο και όχι χνουδωτό, όπως τού κοινού ροδακινίου. — *μηλοροδάκινο* (το).

Μήλος (η) 1. νησί των ΝΔ. Κυκλάδων Ν. τής Κιμώλου 2. η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς Πλάκα. — *Μηλιάς* κ. (λόγ.) *Μήλιος* (ο), *Μηλιά* κ. (λόγ.) *Μηλιά* (η), *μηλιαίκος*, -ή/-ια, -ο κ. *μηλιακός*, -ή, -ο κ. *μήλιος*, -α, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*, *παρώνυμο*. [ETYM. < αρχ. *Μήλος*, αβεβ. ετύμω, ίσως συνδ. με το ομώνυμο φρούτο].

μηλότρογος (ο) δίπτερο που ζει παρασιτικά σε διάφορα ζώα, κυρ. στα πρόβατα. [ETYM. μτγν. < μήλον «πρόβατο» + *-τρογός*, πβ. αόρ. β' *ε-φαγ-ον* τού ρ. *έσθιο* «τρώγω»].

μηλόφορος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι γεμάτος μήλα ή που παράγει μήλα: ~ *περιοχή*.

μηλοχόρτο (το) (λαϊκ.) ποώδες φυτό, άγριο και δηλητηριώδες, που φύεται στην Ελλάδα.

μηλοτή (η) (λόγ.) 1. το δέρμα σφαγμένου προβάτου, η πρόβεια 2. πανωφόρι ή κάλυμμα των ώμων, φτιαγμένο από χοντρό, τριχωτό δέρμα. [ETYM. μτγν. < αρχ. μήλον «πρόβατο» < I.E. *(s)mél-o- «μικρό ζώο» και ειδικότ. «πρόβατο», πβ. ιρλ. mil «πρόβατο», ολλ. maal «μικρή αγελάδα», αρμ. mal «πρόβατο», γοτθ. smais «μικρός», αρχ. γερμ. smal (> γερμ. schmal), αρχ. σκανδ. smale «μικρό ζώο» κ.ά. Η λ. *μήλον* εχρη-σιμοποιείτο σταθερά στον ποιητικό λόγο, αλλά ήδη από την αρχαιότητα υπερίσχυσε ο τ. *πρόβατον*].

μη με λησμονεί (το) («μη με ξεχνάς») {άκλ.} ποώδες φυτό με άνθη λευκά ή γαλάζια, συνήθ. σε ταξιανθίες, που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό ή είναι αυτοφυές σε δάση και γυρούς τόπους ΣΥΝ. *μυοσσίτις*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. ne m'oubliez pas, αγγλ. forget me not].

μη μου άπτον (α) («μη με αγγίζεις») 1. (φρ. ως χαρακτηρισμός) υπερβολικά ευαίσθητος, αυτός που με το παραμικρό μπορεί να πάθει κακό, να πειραχτεί ή να προσβληθεί: *η μάνα τής τς μεγάλωσε με περιποιήσεις και χάδια, και τώρα είναι πολύ* ~ ΣΥΝ. *μυγιάγχατος* · 2. *μη μου άπτον* (το) {άκλ.} θαμνώδες φυτό τής Βραζιλίας, τα φύλλα τού οποίου διπλώνονται αντιδρώντας σε απότομο άγγιγμα ή σε χημικά ή ηλεκτρικά ερεθίσματα ΣΥΝ. *μυμώζα* η *αισχοντήλη* | *ντροπαλή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτομα*.

[ETYM. ο χαρακτηρισμός και η ονομασία τού λουλουδιού προέρχονται από την ευαγγελική φρ. *μη μου άπτον* (= μη με αγγίζεις), την οποία απήθυνε ο Ιησούς στη Μαρία μετά την Ανάσταση Του (Κ.Δ. Ιωάνν. 20, 17: ...*μή μου άπτον, ούπω γάρ αναβέβηκα προς τον πατέρα*...). Η Λατινική Βουλγάτα απέδωσε τη φρ. ως nolī me tangere, εξού και η διεθνής ονομασία τού φυτού].

μηνμόρ. → **μη**

μήνα μόρ. (λαϊκ.) *μήπως*, *μην τυχόν*: «*αγός βαρύς ακούγεται, πολλά ντουφέκια πέφτουν*» | ~ *σε γάμο ρίχνονται, ~ σε χαροκόπι*,» (δημοτ. τραγ.). [ETYM. μεσν. < μη + νά].

μηναίο (το) ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα δώδεκα λειτουργικά βιβλία τής Εκκλησίας, ένα για κάθε μήνα, στα οποία περιέχονται οι ακολουθίες των ακίντων εορτών και των εορτών των αγίων. [ETYM. < μεσν. *μηνάιον*, ουσιαστικοπ. ούδ. τού μτγν. επιθ. *μηνάως* < αρχ. -μήν «μήνας»].

Μήνας (ο) 1. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος ~ ο Στρατηλάτης* 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. < μεσν. *Μηνάς*, πιθ. < μηνό κειδοποιό, στέλνω μήνυμο»].

μήνας (ο) {-α κ. (λόγ.) -ός κ. (λαϊκ.) -ού | -ών} 1. καθεμιά από τις δώδεκα υποδιαίρεσεις τού ηλιακού έτους, με πρώτο τον Ιανουάριο και δωδέκατο τον Δεκέμβριο, που περιλαμβάνει εναλλάξ τριάντα μία ή τριάντα ημέρες, εκτός από τον Φεβρουάριο, ο οποίος έχει συνήθ. είκοσι οκτώ και κατά τα δίσεκτα έτη είκοσι εννέα ημέρες: ο *Ιούλιος είναι ο πιο ζεστός* ~ || *κάθε εποχή τού έτους αποτελείται από τρεις* ~ || εντός τού τρέχοντος *μήνος* 2. ΑΣΤΡΟΝ. το χρονικό διάστημα, κατά το οποίο η Σελήνη διαγράφει μία πλήρη περιφορά γύρω από τη Γη σε 27,3 ημέρες (*σεληνιακός*) · 3. χρονικό διάστημα, που διαρκεί 30 κατά σειρά ημέρες ή 4 εβδομάδες: *δόθηκε παράταση ενός ~ για την υποβολή των φρολογικών δηλώσεων* || *βρέφος πέντε μηνών* || (για εγκύ-

ους) *είμαι πέντε μηνών* (βρίσκομαι στον πέμπτο μήνα εγκυμοσύνης μου): Φρ. (α) μήνας *τού μέλιτος* (i) ο πρώτος μήνας της έγγαμης ζωής (ii) το ταξίδι που κάνουν οι νεόνυμφοι αμέσως μετά τον γάμο (β) μήνας *μπαίνει, μήνας βγαίνει* (i) για όσους έχουν εξασφαλισμένο μηνιαίο εισόδημα (π.χ. δημόσιοι υπάλληλοι): *βρήκε σύγυρη δουλειά - θα έχει τον μισθό του* (ii) για κάτι το οποίο ισχύει, γίνεται ανεξάρτητα από την παρέλευση του χρόνου: ~, η *κατάσταση παραμένει ίδια* (γ) ο *μήνας έχει εννιά* βλ. λ. *εννέα* (δ) *βρίσκω τον μήνα που τρέφει τους έντεκα* βρίσκω κάποιο πρόσωπο, το οποίο μου ικανοποιεί τις απαιτήσεις, χωρίς εγώ να κάνω ή να προσφέρω τίποτα (ε) *τον μήνα που δεν έχει Σάββατο* ποτέ: *θα πάρει τα χρήματα ~ ΣΥΝ.* του αγίου Ποτέ (στ) *είμαι στον μήνα μου* (μεσν. φρ.) βρίσκομαι στον ένατο (τελευταίο) μήνα εγκυμοσύνης μου, στον οποίο θα γεννήσω. [ETYM₂ < αρχ. μὴν, μηνός, αρχική σημ. «σελήνη» (ο ρόλος της σελήνης στη μέτρηση του χρόνου οδήγησε στη χρήση της λ. με τη σημ. «μήνας», ενν. σεληνιακός), ήδη μωκ. me-no (γεν.), < I.E. *mēn-s «σελήνη, μήνας», πβ. σανσκρ. mas-, λατ. mensis «μήνας» (> γαλλ. mois, ισπ. mes), γοτθ. mena «σελήνη», μενops «μήνας», αρχ. γερμ. mano «σελήνη», γερμ. Mond, αγγλ. moon, γερμ. Monat «μήνας», αγγλ. month κ.ά. Ομόρρ. μὴν-η, μην-ίσκος κ.ά. Είναι πιθανό ότι η λ. ανάγεται σε αρχικό I.E. θέμα *mē- «μετρώ, ορίζω», για το οποίο βλ. λ. *μέτρο*. Η φρ. *μήνας του μέλιτος* αποδίδει το αγγλ. honey moon].

Οι 12 μήνες: **ονομασία-ετυμολογία**. Η ίδια η αρχαία λ. μὴν (> μήνας) σήμαινε αρχικά «σελήνη, φεγγάρι» (πβ. αρχ. μὴνη «σελήνη»), καθώς και «το χρονικό διάστημα μιας πλήρους περιφοράς της Σελήνης περί τη Γη» (σεληνιακός μήνας): πβ. σανσκρ. māś «σελήνη» και «μήνας», λατ. mensis «μήνας» (διάφορο του luna «σελήνη»), από όπου το γαλλ. mois, αριμ. amis «μήνας» (διάφορο του lusin «σελήνη»), γοτθ. mena «σελήνη», από όπου αγγλ. month, γερμ. Monat κ.λπ. Το ημερολόγιο και ονοματολόγιο των μηνών που χρησιμοποιούμε σήμερα, προήλθε από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, όταν οι μήνες άρχιζαν από τον *Μάρτιο* (< λατ. Martius) που ήταν ο πρώτος μήνας του έτους. Μάρτιος σημαίνει «άρειος» και ήταν ο μήνας του Άρειος (Mars, -rtis «Άρης» > Martius). Ο Απρίλιος (< λατ. Aprilius) ήταν ο δεύτερος μήνας, προερχόμενος από το αρειο «ανοίγει» (ο μήνας κατά τον οποίο ανοίγουν τα άνθη, πβ. και άνοιξη). Κατά τον Αδ. Κοραή «*Απρίλιον κεκλήσθαι... ανοίγοντα και αποκαλύπτοντα. "Ανοιξιν καλοῦσιν το εαρ"*. Κατ' άλλους, ο μήνας προήλθε από το όνομα της *Αφροδίτης*, στην οποία ήταν αφιερωμένος, ο τρίτος μήνας ήταν ο *Μάιος* (< λατ. Maius) από το Maia, η μήνα της Γης (η Κυβέλη), που τρέφει τον άνθρωπο, και η μητέρα του Ερμή, ο τέταρτος μήνας του έτους ήταν ο *Ιούνιος*, ο «ηρατικός» μήνας (< λατ. Junius αντί *Junonius από το Juno «Ηρώ»), ο πέμπτος μήνας (αρχικά λεγόνταν Quintilis «πέμπτος») ήταν ο *Ιούλιος* (< λατ. Julius) από το όνομα του Ιουλίου Καίσαρος (44 π.Χ.), που γεννήθηκε στις 7 Ιουλίου, ο έκτος μήνας ήταν ο *Αύγουστος* (< λατ. Augustus «σεβαστός»). Αρχικά λεγόνταν *έκτος* (λατ. Sextilis), αλλάξε δε το 27 π.Χ. προς τιμήν του αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου, ο έβδομος μήνας ήταν ο *Σεπτέμβριος* (< λατ. Septem-ber «έβδομος» < λατ. septem «επτά»), ο όγδοος μήνας ήταν ο Οκτώβριος (< λατ. Octo-ber «όγδοος» < octo «οκτώ»), ο ένατος μήνας ήταν ο *Νοέμβριος* (< λατ. Novem-ber «έναντος» < novem «εννέα»), ο δέκατος ήταν ο *Δεκέμβριος* (< λατ. Decem-ber «δέκατος» < decem «δέκα»), ο ενδέκατος μήνας ήταν ο *Ιανουάριος* (< λατ. Ianuarius) από το όνομα του θεού Ιανού (λατ. Janus), ο μήνας αυτός καθιερώθηκε στο ρωμαϊκό ημερολόγιο ως πρώτος μήνας το 153 π.Χ. Τέλος, δωδέκατος στη σειρά μήνας ήταν αρχικά ο *Φεβρουάριος* (< λατ. Februarius) από το λατ. februa «κάθαριση» (februare «καθαρίζω»), ο Φεβρουάριος δηλ. ήταν ο «καθαρτήριος μήνας» λόγω των τελετών κάθαρσης που γίνονταν στο τέλος του χρόνου. Με συγκοπή του -ο της κατάληξης σχηματίστηκε τ. Φεβρουάρης, από όπου το *Φεβράριος* (με έκκρουση του ου από το α) και *Φλεβάρης* από παρετυμολογία προς το *φλέβα*. Ομοίως και *Ιανουάριος* > *Γιανουάρης* > Γενάρης από παρετυμολογία προς το *γέννα*. Ας σημειωθεί ότι το αρχαίο ελληνικό ημερολόγιο είχε και αυτό 12 μήνες (29 ή 30 ημερών και με έναν εμβόλιμο μήνα). Οι αρχαίοι μήνες ήταν οι εξής: 1. Εκατομβαιών (περ. 15 Ιουλ.-15 Αυγ.) 2. Μετα-γειτιών (περ. 15 Αυγ.-15 Σεπτ.) 3. Βοηδρομιών (περ. 15 Σεπτ.-15 Οκτ.) 4. Πυαναγιών (περ. 15 Οκτ.-15 Νοεμβρ.) 5. Μαμακτηριών (περ. 15 Νοεμβρ.-15 Δεκ.) 6α. Ποσειδεών Α' (περ. 15 Δεκ.-15 Ιαν.) 6β. Ποσειδεών Β' (εμβόλιμος μήνας) 7. Γαμήλιον (περ. 15 Ιαν.-15 Φεβρ.) 8. Ανθεστηριών (περ. 15 Φεβρ.-15 Μάρτ.) 9. Ελαφηβολιών (περ. 15 Μαρτ.-15 Απρ.) 10. Μουνυχιών (περ. 15 Απρ.-15 Μαΐου) 11. Θωρηγλιών (περ. 15 Μαΐου-15 Ιούν.) 12. Σκίροφοριών (περ. 15 Ιουν.-15 Ιουλ.).

μήνη (η) 1. ΣΤΡΑΤ. οχυρωματικό έργο με δρεπανοειδές σχήμα, που αποτελεί τμήμα των εξωτερικών προμαχώνων οχυρωμένης θέσης 2. ΙΑΤΡ. σχηματισμός σε μορφή ημισελήνου, που παρατηρείται με τη βοήθεια μικροσκοπίου στους νεφρούς στην περίπτωση νεφροτίδας. [ETYM₂; αρχ. < μὴν, αρχική σημ. «σελήνη» (βλ. λ. *μήνας*)].

-μηνία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν χρονικό διάστημα συγκεκριμένου αριθμού μηνών: *δι-μηνία, τετρα-μη-νία*. [ETYM Λεξικό επίθημα της Μτρν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτρν. *δι-μηνία, τρι-μηνία*), που προέρχεται από τα συνθ. σε -μηνός (βλ. λ.)].
μηνιαίος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αντιστοιχεί σε έναν μήνα ή διαρκεί έναν μήνα: ~ *εισόδημα* | *αποδοχές* | *δαπάνη* | *άδεια* | *αποκλεισμός* | *αποζήτηση* | *μίσθωμα* | *αποβολή* | *επιχορήγηση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μηνιά-

τικός 2. (για έντυπο) αυτός που εκδίδεται κάθε μήνα: ~ *περιοδικό* | *εφημερίδα*. — μηνιαί-α | -ως επίρρ. -μηνιαίος, -α, -ο [αρχ.] β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. συγκεκριμένη χρονική διάρκεια σε μήνες: *εξα-μηνιαίος, τρι-μηνιαίος* 2. αυτόν που γίνεται ή εμφανίζεται ανά συγκεκριμένο αριθμό μηνών: *διμηνιαία συνεισφορά* | *τριμηνιαίο περιοδικό*, μηνιατικός, -η, -ο (λαϊκ.) 1. ο μηνιαίος 2. *μηνιατικό* (το) (α) ο μισθός που λαμβάνει εργαζόμενος κάθε μήνα (β) το ποσό του μισθώματος κατοικίας, καταστήματος κ.λπ. για χρονικό διάστημα ενός μήνα: *χρυσάει πέντε ~*, μηνίγγι κ. (καθημ.) μηνίγγι κ. *μελίγγι* (το) {μηνιγγ-ιού | -ιών} 1. ΑΝΑΤ. καθένα από τα τρία μεμβρανόδη περιβλήματα (το χorioειδές, το αραχοειδές και το σκληρό) που περιβάλλουν τον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό και αποσπώλη τους έχουν να προστατευτούν το κεντρικό νευρικό σύστημα 2. (καθημ.) *μηνίγγια* (τα) οι κρόταφοι: *το αίμα τού είχε ανέβει στο κεφάλι και τα ~ του σφυροκοπούσαν*. Επίσης (αρχαιοπρ.) μηνίγγε (η) [αρχ.] {μηνιγγ-ος | -ίγγων}.

[ETYM₂ < μτρν. *μηνίγγις*, υποκ. τού αρχ. *μηνίγγε*, -γγος, αβεβ. επόμο, τεχν. όρ. με επίθημα -ίγγε (πβ. *σπρ-ιγγέ, σάλλ-ιγγέ*). Η λ. πιθαν. προέρχεται από *mē[m]n-s- (πβ. κ. *μην-ός* < *mēs[m]n-s- < I.E. *mē[m]n-s- «κρέας», πβ. σανσκρ. māmsā-, αριμ. mis, αρχ. σλαβ. meso, σλοβεν. mezdra «μεμβράνη», ροσ. myazdza «εσωτερικό δέρμα», mjāso «κρέας» κ.ά. Ομόρρ. μη-ρός (βλ. λ.), μηνιγγικός, -ή, -ό [1879] 1. ΑΝΑΤ. (ανατομικός σχηματισμός) που βρίσκεται στην περιοχή των μηνιγγων και σχετίζεται με αυτές: ~ *ορρηρία* | *αύλακα* 2. ΙΑΤΡ. *μηνιγγική αντίδραση* σύνολο συμπτωμάτων που θυμίζουν μηνιγγίτιδα (βλ. κ. λ. *μηνιγγιτιδα*), μηνιγγίτιδα (η) [1843] ΙΑΤΡ. βαρύτερη μικροβιακή ή ιογενής νόσος, που συνίσταται σε φλεγμονή των μηνιγγων και κατά την οποία παρατηρείται υπερπαραγωγή *εγκεφαλονοτιαίου υγρού: μηνιγγιτιδο-κοκκική* | *πυώδης* | *φωμιατώδης* | *μεταστατική* | *καρκινοματώδης* ~. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méningite], μηνιγγιτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη μηνιγγίτιδα: ~ *συμπτωμάτωση* 2. (ως ουσ.) το πρόσωπο που πάσχει από μηνιγγίτιδα. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méningitique] *μηνιγγιτισμός* κ. μηνιγγισμός (ο) ΙΑΤΡ. σύνολο ελαφρών συμπτωμάτων που θυμίζουν μηνιγγίτιδα, χωρίς σόστω να υπάρχει φλεγμονή των μηνιγγων, και παρατηρούνται στην οξεία μορφή διαφόρων νόσων, όπως λ.χ. η γρίπη, η παρωτίτιδα, ο κοιλιακός τύφος κ.ά. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. méningitisme] *μηνίγγωμα* (το) {μηνιγγίωμ-ατος | -ατα, -άτων} καλοήθης όγκος που αναπτύσσεται στη σκληρή μήνιγα. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. meningioma], μήνης (η) {μην-ιος, -ι(ν)} | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) σφοδρό αίσθημα οργής: *οι δηλώσεις τού υπουργού επέσυραν τη - της αντιπολίτευσης* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *μάνητα*.

[ETYM₂ < αρχ. μῆνις, αγν. επόμο. Έχουν προταθεί ποικίλες ερμηνείες. Λόγω της σημ. «διαρκής θυμός» μερικοί συνδέσαν παλαιότ. τη λ. με τα μένω και μέγος, άποψη που δεν εξηγεί το μακρό -α- τού τ. *μήνης*. Μη πειστική είναι η συσχέτιση με το λατ. mānes «νεκρές ψυχές» για σηματολ. λόγους. Επίσης, η κατασκευή τ. *μῆνις (> *μήνης*, με ανο-μοίωση), που θα οδηγούσε στο ρ. *μῆνι-μια*, έχει εγκαταλειφθεί, ενώ εξίσου αναπόδεικτη παραμένει η αναγωγή στο ρ. *μαίμαος* «βράζω από θυμό» για φωνητικούς λόγους]. *μηνίσκος* (ο) (λόγ.) 1. ΑΝΑΤ. χόνδρος σε σχήμα ημισελήνου, που παρεβάλλεται ανάμεσα στις δύο αρθρικές επιφάνειες του γονάτου, αποτρέποντας τις μεταξύ τους τριβές και καθιστώντας δυνατή την κίνηση τους 2. (συνεκδ.) η τραυματική κάκωση του παραπύου χόνδρου, συ-νήθ. σε αθλητές: *έπαθε ~* || *εγχείρηση μηνίσκου* 3. ΜΑΘ. επίπεδο γεωμετρικό σχήμα που ορίζεται ως η επιφάνεια, η οποία περιλαμβάνεται μεταξύ δύο τόξων που έχουν κοινά άκρα και των οποίων οι κυρτές πλευρές είναι στραμμένες προς το ίδιο μέρος 4. (σπάν.) το σχήμα της ημισελήνου ΣΥΝ. *μισοφύγαρο*, (λόγ.) *ημισέληνος* 5. (κατ' επέκτ.) σχήμα που μοιάζει με ημισέληνο και κάθε αντικείμενο που έχει το σχήμα της ημισελήνου: *ο ~ τού όνυχος* (το λευκό, τοξοειδές τμήμα του νυχιού, που βρίσκεται κοντά στη ρίζα του). — *μηνισκοειδής*, -ής, -ές. [ETYM₂; αρχ. υποκ. τού μὴν, μηνός αρχική σημ. «σελήνη» (βλ. κ. *μήνας*)]. -μηνίτικο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. βρέφος συγκεκριμένης ηλικίας σε μήνες: *έχει ένα δεκαμηνίτικο κοριτσάκι* 2. (ειδικότ.) τον μήνα στον οποίο γεννήθηκε (πρώρα συνθ.) ένα μωρό: *γεννήθηκε εφταμηνίτικο*. [ETYM₂ Λεξικό επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από αντίστοιχο επίθημα -μηνίτης (< *μήνας* + -ίτης), πβ. *εφτα-μηνίτης, εφτα-μη-νίτικο*]. *μηνιοειδής*, -ής, -ές {μηνιοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει σχήμα ημισελήνου, δρεπανοειδές, μηνισκοειδές 2. ΑΝΑΤ. *μηνιοειδές οστό* το οστό που βρίσκεται στη μέση του πρώτου στοιχείου των οστών του καρπού και έχει σχήμα ημισελήνου 3. ΓΕΩΛ. *μηνιοειδής λίμνη* μικρή λίμνη που σχηματίζεται στην καμπύλη αποκομμένου μαϊνδρόου (βλ. λ., σημ. 1), ο οποίος ανήκει σε μεγαλύτερη ποτάμια κοίτη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM₂ αρχ. < μὴν, βλ. κ. *μήνας*], μηνολόγιο(ν) (το) [μεσν.] {μηνολογί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. 1. το μηνιαίο (βλ. λ.) 2. (γενικότ.) καθένα από διάφορα λειτουργικά βιβλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας που σχετίζονται με τους αγίους και τον εορτασμό τους: *το Μηνολόγιον τού Βασιλείου Β'*. **μηνογραφία** (η) [1897] (μηνογραφιών) ΙΑΤΡ. έμμηνη ρύση με παθολογικά αυξημένη ροή αίματος και υπερβολικά μακρά διάρκεια. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ménopagie].

-μηνός, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν:
 1. συγκεκριμένη χρονική διάρκεια σε μήνες: *δωδεκάμηνη άδεια* || *δευκάδομηνη θητεία* || (το ουδ. ως ουσ.) *πρώτο εξάμηνο σπουδών*
 2. ηλικία σε μήνες: *τρίμηνο γατάκι*.
 [ETYM. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δι-μηνος, τρί-μηνος*), που προέρχεται από το ουσ. *μην-, -νός*].

μηνύμα (το) [αρχ.] {μηνύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε αναγγέλλεται, μεταδίδεται, κοινοποιείται προφορικά, γραπτά ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο στο πλαίσιο επικοινωνίας: *μας ήλθε - να επιστρέψουμε* || *δεν ήταν σπiti και της άφησα - στον αυτόματο τηλεφωνητή* || *γιατί δεν αξιολογήσαμε σωστά τα ~ των καιρών* ΣΥΝ. προμήνυμα, σημειο, οινός 3. το βαθύτερο νόημα γεγονότος, κατάστασης, λογοτεχνικού ή άλλου έργου κ.λπ., αυτό που θέλει να πει ή να διδάξει το αντιπολεμικό ~ της ταινίας || *κωδικοποίηση* | *πρόσληψη* | *ερμηνεία* | *κατανόηση* | *μετάδοση* | *τροποποίηση* | *οργάνωση* | *επένδυση ενός* ~ 4. (ειδικότ. στην επικοινωνία) το περιεχόμενο κάθε επικοινωνίας ή επικοινωνιακής σχέσης, η πληροφορία που μεταδίδεται από τον πομπό μέσω συγκεκριμένου καναλιού (διαύλου) · 5. λόγος που εκφράζεται από σημαίνον πρόσωπο σε επίσημη κατάσταση: *ο πρόεδρος της Δημοκρατίας θα απευθύνει ~ προς τον ελληνικό λαό επί τη ευκαιρία της εθνικής επέτειου*. — (υποκ.) *μνημητάκι* (το).

μηνύση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΝΟΜ. η προφορική ή γραπτή καταγγελία προς τις αρμόδιες εισαγγελικές ή αστυνομικές αρχές για την τέλεση αξιόποινης πράξης: *υποβάλλω* | *καταθέτω* ~ *εναντίον κάποιου* || *αποσύρω τη ~* ΣΥΝ. *έγκληση*.
 [ETYM. < αρχ. *μηνύσις* < *μηνύω*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *μαίνομαι* «αγγίζω, ερευνώ» (βλ. λ. *μάστιγα*)].

μηνυτήρια, -α, -ο [1856] ΝΟΜ. αυτός που περιέχει μήνυση, με την οποία καταγγέλλει αξιόποινη πράξη στις αρμόδιες εισαγγελικές ή ανακριτικές αρχές: ~ *αναφορά* | *έγγραφο*.

μηνυτής (ο) [αρχ.], **μηνυτήρια** (η) [μην.] {μηνυτηρών} 1. ΝΟΜ. το πρόσωπο που υποβάλλει μήνυση στις αρμόδιες αρχές ΣΥΝ. *εγκάτων* ΑΝΤ. *εγκαλούμενος*, *κατηγορούμενος* 2. (λαϊκ.) το πρόσωπο που φέρει, που κοιμίζει μήνυμα ΣΥΝ. *αγγελιαφόρος*, *απεσταλμένος*.

μηνύω ρ. μετβ. [αρχ.] ΝΟΜ. κάνω μήνυση (βλ. λ.) σε κάποιον.
μηνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {μηνάω... | μηνύω} (λαϊκ.) στέλνω μήνυμα, δίνω παραγγελία, εντολή, ειδοποίηση κ.λπ. μέσω τρίτου προσώπου ή εγγράφου: *μηνώνω να πάω να τον βρω* ΣΥΝ. *παραγγέλλω*. [ETYM. < μεσν. *μηνώ* < αρχ. *μηνύω*, από το θ. του αορ. *έ-μην-υσα* κατά το σχήμα *εκίνησα - κινώ, εξήτησα - ζητώ* (πβ. κ. μεθώ)].

μήπως σύνδ. 1. σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις δηλώνει απορία, ερώτηση για κάτι που ο ομιλών δεν είναι βέβαιος αν συμβαίνει, αν αληθεύει: ~ *είδες τη γυναίκα μου; || τον ρόπια ~ θέλει καφέ αντί για τσάι* || ~ *θες να έρθεις*; ΣΥΝ. *μη(ν)*, *μπας* και, (λαϊκ.) *μήγαρις* 2. σε ρητορικές ερωτήσεις, για να δηλώσει άρνηση αυτού που αποτελεί αντικείμενο της ρητορικής ερώτησης: ~ *ακούς ποτέ άλλη γνώμη; (δεν ακούς ποτέ άλλη γνώμη)* || ~ *δεν τον βοήθησα τόσες φορές; (τον βοήθησα πολλές φορές)* ΣΥΝ. *σάμπως*, *σάματις* 3. (σε δευτερεύουσες ενδοιαστικές προτάσεις, συχνά + *τυχόν* | *τύχει*) (α) (μετά από ρήματα ή *κφράσεις φόβου, δισταγμού κ.λπ.) εισάγει προτάσεις που αναφέρονται στο ενδεχόμενο που προκαλεί τον φόβο, τον δισταγμό, το ενδ'όχονο κακό ή γενικότερ. κάτι δυσάρεστο: *φοβήθηκα ~ δεν έρθεις* || *τρέμω ~ τυχόν και σκοτώθηκε στη σύγκρουση* || *σκέφτομαι ~ δεν είναι σωστό να του μιλήσω* ΣΥΝ. *μη*, *μην* *τυχόν* (β) (συχνά + *και*) εισάγει προτάσεις που δηλώνουν τον επιδοκώμενο σκοπό, ο οποίος δεν είναι βέβαιος ότι θα πραγματοποιηθεί: *θα ζητήσω βοήθεια από όλους τους γνωστούς, - και βρεθεί κάποιος να με βοηθήσει*. [ETYM. αρχ. < φρ. *μη πως*].

μηραλγία (η) {μηραλγιών} ΙΑΤΡ. νευρικός πόνος στον μηρό ή στους μηρούς. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *meralgia*].

μηρί (το) → **μηρός**
μηριαίος, -α, -ο [αρχ.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον μηρό, τους μηρούς: ~ (στον)το μεγαλύτερο οστό του ανθρώπινου σώματος, που αποτελεί και τον σκελετό του μηρού) || ~ *μύες* (οι πρόσθιοι και οπίσθιοι μύες τής περιοχής του μηρού).

μηρός (ο) 1. ΑΝΑΤ. το ανώτερο και παχύτερο τμήμα του ανθρώπινου σκέλους, που εκτείνεται από το γόνατο ως το ισχίο ή τη λεκάνη ΣΥΝ. (καθμη.) *μυοίτι* 2. ΖΩΟΛ. το αντίστοιχο με το παραπάνω τμήμα στα οπίσθια άκρα των τετραπόδων ζώων και στα σκέλη των πτηνών. Επίσης (λαϊκ.) **μηρί** [μεσν.] κ. **μερί** (το) {μηρ-ιού | -ιών}. [ETYM. αρχ. < **me[ɪ]n[s]-r* < Ι.Ε. **me[ɪ]n[s]-* «κρέας», πβ. σανσκρ. *mančā*, αρμ. *mis*, αρχ. σλαβ. *meso*, λατ. *membra* (πληθ.) «μέλη του σώματος» (< **mēm[s]ra*, γοτθ. *minz* «κρέας» κ.ά. Ομόρρ. *μη-ν-ηζ* (βλ. κ. *μηνήγυ*)].

μηρυκάζω ρ. μετβ. (μηρυκάσα) 1. (για συγκεκριμένη οικογένεια χορτοφάγων ζώων) αναμασώ την ήδη μασημένη τροφή, επαναφέροντας τη στο στόμα ΣΥΝ. αναμασώ 2. (μτφ.-κακός.) επαναλαμβάνω τις ίδιες στερεότυπες ιδέες, απόψεις, λόγους: *καμία καινούργια πρόταση δεν έχει-μηρυκάει γνωστές, κοινότοπες απόψεις* ΣΥΝ. αναμασώ. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. εκφραστ. παράγωγο αμάρτυρου ρ. **μη-ρύκω* < *μηρυκάω* «μιαζεύω, τυλίγω, στρέφω», το οποίο αποτελεί πθ. παράγωγο του προελλην. *μηρινθος* «σχοινί»].

μηρυκασιός (ο) 1. ΖΩΟΛ. το τμήμα τής διαδικασίας τής πένης στα μηρυκασιικά ζώα, που περιλαμβάνει επαναφορά στο στόμα τής ήδη μασημένης τροφής, προκειμένου να γίνει πλήρης μάσηση και ενζυμι-

κή κατεργασία αυτής 2. ΙΑΤΡ. παθολογική συμπεριφορά που παρατηρείται σε νήπια 6-18 μηνών και κατά την οποία το περιεχόμενο του στομάχου επαναφέρεται στο στόμα, όπου μασάται εκ νέου 3. ΨΥΧΟΛ. η συνεχής επανάληψη τής ίδιας ιδέας, σκέψης, ως σύμπτωμα που παρατηρείται κυρ. σε καταθλιπτικές καταστάσεις και στην ιδεοληπτική νεύρωση ΣΥΝ. ιδεοληψία 4. (μτφ.-μειωτ.) η στερεότυπη και ανιαρή επανάληψη των ίδιων λόγων, απόψεων κ.λπ. ΣΥΝ. αναμάσημα.

μηρυκασιός, -ή, -ό 1. αυτός που μηρυκάει ή που σχετίζεται με τον μηρυκασιό (βλ. λ.) 2. **μηρυκασιό** (το) κάθε σπληφόρο θηλαστικό, όπως το πρόβατο, η κατσίκια, το ελάφι, η αντλόπιη κ.ά., το στομάχι του οποίου χωρίζεται σε θαλάμους, στον πρώτο από τους οποίους, τη μεγάλη κοιλία, αποθηκεύεται προσωρινά η τροφή, για να επανέλθει ως πολτός στο στόμα και να αναμασθηθεί. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *ruminant*].

μιτάτο (το) → **μιτάτο**
μητά (σύνδ.) 1. συνδέει κατά παράταξη δύο ή περισσότερες αποφατικές προτάσεις ή τμήματα τους: ~ *είδα ~ άκουσα* || ~ *εγώ το είπα ~ αυτός ΣΥΝ.* ούτε 2. συνοδεύει ή αναπληρώνει το «δεν» ή το «μη» σε σύνταξη με οριστική ή υποτακτική και αποτελεί το ένα σκέλος διάζευξης: ~ *εσύ μ'άκουσες ~ οι άλλοι* 3. για να δώσει έμφαση στο περιεχόμενο αποφατικής προτάσης: *δεν κοίνησε ~ ρούπι* || *δεν θέλω να τη δω ~ ζωγραφιστή* ΣΥΝ. ούτε. [ETYM. αρχ. < φρ. *μή τε*, βλ. κ. *ούτε*].

μητέρα (η) 1. η γυναίκα που έχει γεννήσει, που έχει παιδιά: η γυναίκα σε σχέση με τα παιδιά της: *σε έναν μήνα θα γίνω ~ (θα γεννήσω)* || *ορφανός από ~* || *τροφερή* | *υποδειγματική* | *κακή* | *αυστηρή* | *πολύτεκνη* | *άγαμη* - ΣΥΝ. *μίνα*, *μαμά*: φρ. **μητήρ** **αμήτωρ** βλ. λ. *αμήτωρ* 2. (κατ'έπεκτ.) θηλυκό ζώο που έχ'ι γεννήσει: η - των *κοιταβιών* (μτφ.) 3. καθετί στο οποίο οφείλει (κάποιος/κάτι) την ύπαρξή του ή γενικότερ. τον οφείλει πολλά: η *θεία στάθηκε πάντα δεύτερη ~ για μας* || η *Εκκλησία είναι ~ των πιστών* || η *Ελλάδα θεωρείται ~ της Δημοκρατίας* || η ~ Γη || η ~ του θεού (η Παναγία-Θεοτόκος) 4. η γενεσιουργός αιτία: φρ. (κυρ. στον τ. **μητήρ**) (α) *αργία μήνης* η *επανάληψη* βλ. λ. *αργία* (β) *επανάληψη*, *μητήρ πάσης μάθησης* η επανάληψη είναι η μητέρα κάθε μάθησης (γ) *μητέρα (όλων) των μαχών* η καθοριστική μάχη, αυτή που θα κρίνει την έκβασή του πολέμου (μτφ.) καθοριστική, κρίσιμη αναμέτρηση μεταξύ αντιπάλων (πολιτικών κομμάτων, ποδοσφαιρικών ομάδων κ.λπ.) 5. αυτό από το οποίο προέκυψε εξελικτικά κάτι άλλο: το *Ινδοευρωπαϊκή θεωρείται η μητέρα-γλώσσα τής Ελληνικής, τής Λατινικής και όλων των άλλων συγγενών γλωσσών*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **μητήρ** {μητρός}. — (υποκ.) **μητερούλα** (η).

[ETYM. < αρχ. *μητήρ* | *μάτηρ* < Ι.Ε. **mā-ter* «μητέρα», που απαντά σε όλες σχεδόν τις Ι.Ε. γλώσσες, πβ. σανσκρ. *mātār*, λατ. *mater* (> γαλλ. *mère*, ισπ. *madre*), αρχ. περσ. *mātar-*, αρμ. *matr*, γερμ. *matr*, γερμ. *muoter*, γερμ. *Mutter*, σγγλ. *mother* κ.ά. Ομόρρ. *μαία*, *μαμμή*, *μητέρα*, *μη-τρικά*, *μη-τρος* κ.ά. Η ποικιλία των ομορριζών ανηγεί το Ι.Ε. **mā-ter* σε ηχομιμητική ρίζα **mā-* τής παιδικής γλώσσας, που αποτέλλουσε μάλλον την παιδική προσφώνηση προς τη μητέρα. Βλ. κ. *μαμμή*].

μητέρα (η) {μητρών} 1. ΑΝΑΤ. κοίλο, μυώδες όργανο του γυναικείου γεννητικού συστήματος, που βρίσκεται στη λεκάνη, ανάμεσα στην ουροδόχο κύστη και στο ορθό έντερο, και προορισμό του έχει να φιλοξενήσει το γονιμοποιημένο ωάριο μέχρι να αναπτυχθεί πλήρως 2. ΖΩΟΛ. το αντίστοιχο με το παραπάνω όργανο στο σώμα των θηλυκών θηλαστικών ζώων 3. (μτφ.) ο χώρος, το περιβάλλον όπου διαμορφώνονται αρχές, ιδέες, πολιτισμοί κ.λπ., που αποκτούν στη συνέχεια μεγάλη διάδοση και ακτινοβολία: η *αρχαία Ελλάδα* βλ. λ. ~, *στην οποία αναπτύχθηκαν οι θεμελιώδεις αρχές του δυτικού πολιτισμού* 4. κοίλο εξάρτημα ορισμένου σχήματος, μέσα στο οποίο χύνονται ύλες που λειώνουν εύκολα, για να αποκτήσουν καθώς στερεοποιούνται το συγκεκριμένο σχήμα ή τη μορφή του παραπάνω εξαρτήματος ΣΥΝ. *καλούπι*, *φόρμα* 5. ΜΑΘ. ο πίνακας με στοιχεία ή αριθμούς (πραγματικούς, μιγαδικούς κ.λπ.), που διατάσσονται σε γραμμές και στήλες· έχει ποικίλες εφαρμογές στην επεξεργασία δεδομένων με ηλεκτρονικούς υπολογιστές 6. ΓΕΩΛ. το φυσικό υλικό (π.χ. βράχος), μέσα στο οποίο είναι ενσωματωμένα άλλα σώματα, λ.χ. κρύσταλλοι, απολιθώματα, γάλικες, μέταλλα κ.ά. 7. ΝΑΥΤ. η εσωτερική ίνα σχοινιού, γύρω από την οποία πλέκονται οι υπόλοιπες ίνες του ΣΥΝ. *κολαούζος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*, *ομοίωμα*.

[ETYM. αρχ. < θ. *μη-* | *μά-* + επίθημα *-τρα*, βλ. λ. *μητέρα*. Η χρήση τής λ. στα μαθηματικά αποτελεί απόδοση του αγγλ. *matrix*, το οποίο θα αποδιδόταν καλύτερα ως *στηλοειδής δεσμίδα* | *πίνακας*].

μητραδέλφη (η) {μητραδελφών} η αδελφή τής μητέρας.

μητραδέλφος (ο) [αρχ.] ο αδελφός τής μητέρας.

μητραλγία (η) [1861] {μητραλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στη μητέρα, που οφείλεται σε διάφορες παθήσεις, όπως λ.χ. στη μητρίτιδα, την ενδομητρίτιδα κ.α. ΣΥΝ. *μητρόπονος*. [ETYM. < *μήτρα* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος»].

μητραλοιάς (ο) {μητραλοιών} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει σκοτώσει τη μητέρα του ΣΥΝ. *μητροκτόνος*.

[ETYM. αρχ. < *μητρ-* (< *μητήρ*) + *-αλοιάς* < *αλοία* (επικ.) | *αλόω* «γτυπώ, κοπανίζω» < θ. *άλω-* (με επικη βράχυνση). Βλ. λ. *αλώνι*, *άλω*].

μητριά (η) → **μητριά**

μητριάρχια (η) [1889] {χωρ. πληθ.} το σύστημα κοινωνικής οργάνωσης, κατά το οποίο η γυναίκα παίζει τον πρωταρχικό ρόλο στην οικογένεια και την κοινωνική ζωή (η κληρονομική και η διαδοχή έχουν ως βάση τη μητρική συγγένεια) (πβ. λ. *πατριαρχία*). — **μητριάρχικός**, -ή, -ό [1889] {μητριάρχικ-ά | -ώς επίρρ.} [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *matrariat*].

μητρικός¹, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μητέρα: ~ *γάλα / φίλητρο | στοργή | αφοσίωση | φροντίδα | ένστικτο* (η έμφυτη τάση της γυναίκας να εκδηλώνει συναισθημάτα φροντίδας και αγάπης προς το παιδί ή γενικότ. προς άλλα πρόσωπα που έχουν ανάγκη φροντίδας) (πβ. λ. *πατρικός*) 2. ΨΥΧΟΛ. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά της τυπικής μητέρας, δηλ. τον προστατευτισμό, την αφοσίωση προς τα παιδιά κλπ.: ~ *συμπεριφορά* 3. ΟΙΚΟΝ. **μητρική εταιρεία** η αρχική εταιρεία, από την οποία ιδρύεται κάποια άλλη, η θυγατρική 4. ΠΛΗΡΟΦ. **μητρική κάρτα** (αγγλ. motherboard) το βασικό τυπωμένο ηλεκτρονικό κύκλωμα, πάνω στο οποίο τοποθετούνται ο επεξεργαστής, η μνήμη και τα υπόλοιπα στοιχεία του προσωπικού Η/Υ · 5. **μητρική γλώσσα** η πρώτη γλώσσα που κατακτά κανείς (από τη μητέρα του, την οικογένεια του), αυτή που μαθαίνει όταν αρχίζει να μιλάει ΑΝΤ. *δεύτερη | ξένη γλώσσα*. — μητρικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ.

μητρικός², -ή, -ό [μεσν.] 1. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη μήτρα: ~ *κόλπος | νόσημα* 2. (λαϊκ.) **μητρικά** (τα) οι παθήσεις της μήτρας.

μητριός (ο) → μητριούς

μητριτίδα (η) [1861] ΙΑΤΡ. φλεγμονή στη μήτρα, που παίρνει διάφορες μορφές, ανάλογα με το σημείο στο οποίο εμφανίζεται. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. métrite].

μητρο-¹ κ. μητρο- κ. μητρο- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τη μητέρα: *μητρο-κτόνος, μητρο-όνυμο, μητρο-αρχία*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μητρο-κτόνος, μητρό-πολις*), που προέρχεται από το ουσ. *μήτηρ, μητρός* (βλ. κ. *μητέρα*)].

μητρο-² κ. μητρο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τη μήτρα: *μητρο-πραγία, μητρο-σκό-πιο, μητρο-εκτομή*.

[ΕΤΥΜ. Α συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν *μητρο-ανοικτής, μητρο-εγγύτης, μητρο-μανία*), που προέρχεται από το αρχ. *μήτρα* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. *métro-scope, métro-rhagie*)].

μητροδιδάκτος, -η, -ό [μτγν.] αυτός που διδάσκεται από τη μητέρα στο παιδί: ~ *γλώσσα* (η μητρική γλώσσα).

μητροδεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από τη γενιά της μητέρας: ~ *κατόγομαι από την Κωνσταντινούπολη* (πβ. λ. *παρόθεν*). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μητρο-* (< *μήτηρ, μητρός*) + *-θεν* (βλ. λ.)].

μητροκλή (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πρόπτωση της μήτρας στον βουβωνικό σάκο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *metrocele*].

μητροκτησία (η) [1861] {μητροκτησιών} ΝΟΜ. η κληρονομιά από την περιουσία της μητέρας και γενικότ. η κτήση από τη μητρική πλευρά. [ΕΤΥΜ. < *μητρο-* (< αρχ. *μήτηρ*) + *-κτησία* (< αρχ. *κτώμαι* «αποκτώ, κατέχω»)].

μητροκτονία (η) {μητροκτονιών} ο φόνος της μητέρας από το ίδιο το παιδί της. — μητροκτόνος (ο/η) [αρχ.]

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μητροκτόνος* < *μητρο-* (< *μήτηρ*) + *-κτόνος* < *κτεί-νω* «φονεύω» (βλ. κ. *κτονία*)].

μητρομανία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η συνεχής, ακόρεστη και σε παθολογικό βαθμό επιθυμία γυναίκας για συνουσία ΣΥΝ. *νυμφομανία*. — *μητρομανής* (η) [1871].

μητροπαρθένος (η) [μτγν.] {μητροπαρθένου} ΕΚΚΛΗΣ. (ως προσφώνηση της Παναγίας) αυτή που διατήρησε την παρθένια της, μοιονότι γέννησε.

μητρόπολη (η) [αρχ.] j-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} 1. η χώρα που έχει δημιουργήσει αποικίες: *με την Αμερικανική Επανάσταση οι άποικοι της Β. Αμερικής κέρδιαν την ανεξαρτησία τους από τη ~ (την Αγγλία)* 2. ΙΣΤ. (α) (στην αρχαιότητα) η πόλη-κράτος από την οποία δημιουργήθηκαν με αποικισμό άλλες πόλεις (αποικίες): *η Κόρινθος ήταν ~ της Κέρκυρας* (β) η πολιτική πρωτεύουσα επαρχίας στο Βυζάντιο 3. (εκφραστ.) η μεγαλούπολη: «*η Αθήνα, μια ~ του νότου*» (λαϊκ. τραγ.) || «*μέχρι το 1922 στις πέντε - της μικρασιατικής Προπο-ντίδας ζούσαν 437.000 Έλληνες*» (εφημ.) 4. οποιοσδήποτε τόπος αποτελεί κέντρο (δραστηριότητας, πολιτισμού κ.λπ.): *η Μέκκα είναι ~ του ισλαμισμού* 5. (με κερ.) ΕΚΚΛΗΣ. (α) η έδρα και η κατοικία του μητροπολίτη (βλ. λ.) (β) η γεωγραφική περιοχή, στην οποία εκτείνονται οι εκκλησιαστικές δικαιοδοσίες και τα πολιτικά καθήκοντα μητροπολίτη: - *Πειραιώς* (γ) (συνεκδ.) ο επισμότερος και μεγαλοπρεπέστερος ναός πόλεως, που είναι συνήθ. αφιερωμένος στον πολιούχο άγιο της και στον οποίο λειτουργεί ο μητροπολίτης ή ο επίσκοπος: *ο γάμος τους έγινε στη ~ ΣΥΝ. μητροπολιτικός | καθεδρικός ναός, μητροπολίτης* (ο) {μητροπολιτών} ΕΚΚΛΗΣ. ο επίσκοπος της πρωτεύουσας της επαρχίας (= μητροπόλεως) ή και συγκεκριμένες διοικητικές περιφέρειες, ο οποίος στην Εκκλησία της Ελλάδος εκλέγεται από την Ιερά Σύνοδο της Ιεραρχίας και συμμετέχει σε όλα τα συνοδικά όργανα διοικήσεως της Εκκλησίας: *εκλογή | ενθρόνιση | καθαίρεση μητροπολίτη* || ο - *θα χοροστατήσει στη δοξολογία*: ΦΡ. (παροιμ.) *η νύχτα βγάζει επίσκοπο κι η αυγή μητροπολίτη* βλ. λ. *αυγή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο πολίτης μητροπόλεως», < αρχ. *μητρόπολις*. Η σημ. «επίσκοπος της πρωτεύουσας επαρχίας» απαντά για πρώτη φορά στον Ιουστινιανό (6ος αι. μ.Χ.). μητροπολιτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μητρόπολη: ~ *στρατεύματα* ΑΝΤ. *αποικιακός*: ΦΡ. (επίσ.) **μητροπολιτικός σιδηρόδρομος** το μετρό (βλ. λ.) 2. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που σχετίζεται με την εκκλησιαστική μητρόπολη (βλ. λ.) ή/και τον μητροπολίτη (βλ. λ.): ~ *ναός | έδρα | εκλογή*-ΦΡ. **μητροπολιτικό συμβούλιο** το συμβούλιο της αρχιεπισκοπής και των μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος, το οποίο εποπτεύει τη διοίκηση και τη διαχείριση των οικονομικών και

της περιουσίας, που ανήκει στις εννορίες της αρχιεπισκοπής και των διαφόρων μητροπόλεων.

μητροπόνος (ο) [1871] (καθημ.) ο πόνος της μήτρας ΣΥΝ. (λόγ.) *μη-τραγία*. **μητροπραγία** (η) [1897] {μητροπραγιών} ΙΑΤΡ. κάθε αιμορραγία της μήτρας (βλ. λ.), που οφείλεται σε παθολογικά ή τραυματικά αίτια και δεν σχετίζεται με τη φυσιολογική έμμηνη ρύση. [ΕΤΥΜ. < *μήτρα* + *-ραγία* (με διπλασιασμό του -ρ- εν συνθέσει) < αρχ. *ρήγνυμι* (πβ. παθ. αόρ. β' *έρ-ράγ-ην*, βλ. κ. *ραγίζω*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *métrorragie*].

μητροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση της μήτρας με ειδικό ενδοσκοπικό όργανο. Επίσης **μητροσκοπία** {μη-τροσκοπιών}.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *métroscopie*].

μητροσκόπιο (το) [1849] {μητροσκοπι-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο, με το οποίο πραγματοποιείται ενδοσκοπική εξέταση της κοιλότητας της μήτρας και του κόλπου.

[ΕΤΥΜ. < *μήτρα* + *-σκόπιο* < *σκοπώ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *metroscope*].

μητρότητα (η) [μεσν.] 1. η κατάσταση της γυναίκας που είναι ή πρόκειται να γίνει μητέρα: *η σύγχρονη γυναίκα συχνά συνδυάζει τη ~ και την καριέρα* || *όπου η φύση αρνείται τη ~, έρχεται ο θεσμός της υιοθεσίας, για να την αναπληρώσει* (πβ. λ. *πατρότητα*) 2. η σχέση της μητέρας με τα παιδιά της, η συμπεριφορά της προς αυτά, ο μητρικός ρόλος: *αισθήματα | εκδηλώσεις μητρότητας* 3. ΝΟΜ. ο συνταγματικά κατοχυρωμένος θεσμός προστασίας της γυναίκας κατά τον χρόνο κυοφορίας, τοκετού και τεκμηριμένου θηλασμού των παιδιών της.

μητριά (η) (σχολ. ορθ. *μητριά*) 1. η σύζυγος του πατέρα σε σχέση με το παιδί ή τα παιδιά που έχει αυτός από προηγούμενο γάμο 2. (μτφ.) άστοργη μητέρα, αυτή που φέρεται με σκληρότητα στα παιδιά της. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητριά* < θ. μη- | + το ουσ. *μήτηρ* (βλ. κ. *μητέρα*)]. Πρόκειται για αρχαϊκό ουσ., που αντιστοιχεί επακριβώς στο αρμ. *matruvi*, γεν. *matruviu* (< **matruwui*) «πεθερός», το δε -υ- ίσως ερμηνεύεται κατ' αναλογία προς λ. με σημ. «πεθερός», πβ. λατ. *socrus*, αρχ. *έκυρός* (αρχαϊκό θηλ. **έκυρός*).

μητριά ή μητριά, **μητριούς** ή **μητριός**: Αφού η αρχαία λέξη είναι μητριά και αφού τηρούμε την ιστορική ορθογραφία (πβ. και *υιός, υιοθετώ*), είναι προτιμότερο να γράφουμε μητριά με *-υ-*. Το ίδιο και μητριούς, που παράγεται από το *μητριά*. Η απλογράφηση με *-ι-* (**μητριά/μητριός**) διαταράσσει, χωρίς λόγο, την ιστορική ορθογραφία που είναι γενικό χαρακτηριστικό της Ελληνικής.

μητριούς (ο) (σχολ. ορθ. *μητριός*) (σπάν.) ο σύζυγος της μητέρας σε σχέση με το παιδί ή τα παιδιά που έχει αυτή από προηγούμενο γάμο της ΣΥΝ. *πατριούς*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *μητριά*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητριός* < *μητριά*].

μητρονομικός, -ή, -ό [μτγν.] (για ονόματα) αυτός που έχει σχηματιστεί από το όνομα της μητέρας: ~ *επώνυμο* (πβ. λ. *πατρονομικός*). — *μητρονομικ-ά* | -ός [μτγν.] επίρρ.

μητρονόμο (το) {μητρονόμ-ου | -ων} (λόγ.) το όνομα της μητέρας: *στην αίτηση σας έχετε παραλείψει να συμπληρώσετε το ~* (πβ. λ. *πατρονόμο*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

[ΕΤΥΜ. < *μητρο-* (< αρχ. *μήτηρ, μητρός*) + *-όνυμο* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ονυμα*, αιολ. τ. του ουσ. *όνομα*. Η λ. σχηματίστηκε κατ' αναλογία προς το ουσ. *πατρόνομο* (βλ. λ.)].

μητρόο (το) 1. κατάλογος που τηρείται από το κράτος, τους δήμους, τις κοινότητες ή άλλη επίσημη αρχή, στον οποίο αναγράφονται τα ονόματα πολιτών, καθώς και στοιχεία της ταυτότητας τους: ΦΡ. (α) **μητρόο αρρένων** κατάλογος όλων των αρρένων δημοτών, που τηρείται από τους δήμους και τις κοινότητες (β) **στρατολογικό μητρόο** κατάλογος αρρένων πολιτών, που τηρείται στα κατά τόπους στρατολογικά γραφεία και περιλαμβάνει όλους τους στρατευσίμους της περιφέρειας (γ) **φορολογικό μητρόο** κατάλογος των φορολογούμενων, που περιλαμβάνει στοιχεία για τον κάθε φορολογούμενο και τηρείται από τις κατά τόπους οικονομικές εφορίες (δ) **ποινικό μητρόο** (ι) κατάλογος στον οποίο εγγράφονται όσοι έχουν καταδικαστεί για αξιόποινη πράξη, οι συγκεκριμένες πράξεις τους και το είδος της ποινής που τους επιβλήθηκε (ii) (συνεκδ.) τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στον παραπάνω κατάλογο και αφορούν στις πιθανές αξιόποινες πράξεις και καταδικές του κάθε πολίτη: *βεβαρημένο | φορτωμένο | λερωμένο | πλούσιο | λευκό* (χωρίς καταδική) | *καθαρό* ~ (iii) (συνεκδ.) το αντίγραφο ποινικού μητρώου που χορηγείται από τις κατά τόπους δικαστικές αρχές ή το Υπουργείο Δικαιοσύνης (που πιστοποιεί την ποινική κατάσταση κάποιου) και χρησιμοποιεί ως δικαιολογητικό σε ποικίλες περιστάσεις, λ.χ. για πρόσληψη στο Δημόσιο, χορήγηση υποτροφίας κ.λπ.: *πήγα στο Εφετείο Αθηνών να βγάλω ~* 2. (συνεκδ.) τμήμα δημόσιας υπηρεσίας (λ.χ. εφορίας) επιφορτισμένο με την τήρηση μητρώων 3. ΙΣΤ. **Μητρόο** (το) το ιερό της μητέρας των θεών στην αγορά της αρχαίας Αθήνας, όπου φυλάσσονταν οι κατάλογοι με τα ονόματα των πολιτών.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητρον* (ιερόν), ονομασία συνήθ. του αττικού ναού της Κυβέλης (μητέρας-θεάς), στον οποίο φυλάσσονταν τα αρχεία του κράτους, βλ. κ. *μητρώος*].

μητρώος, -α, -ο(ν) (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τη μητέρα: ~ *περιουσία* ΣΥΝ. *μητρικός* (πβ. λ. *πατρώος*) 2. **μητρώο** (το) βλ. λ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *μητρώος* < *μητρός* «ο θεός από την πλευρά της μητέρας» (μτγν. *μήτρον*) < *μήτηρ, μητρός*. Το επίθ. *μητρός* χρησιμοποιείται με τη σημ. «μητρικός» αντί του αναμενόμενου *μητριός* (πβ. *πάτριος*)].

μηχανάκι¹ (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρή μηχανή, μικρό μηχανάκι • **2.** δίκυκλο μηχανοκίνητο όχημα, κυρ. το μοτοποδήλατο και η μικρή σε κυβισμό μοτοσυκλέτα: ~ *πενήντα* | *εκατό κυβικών*.

μηχανέλαιο (το) (μηχανελαί-ου | -ων) έλαιο που χρησιμοποιείται για λίπανση των κινητών τμημάτων μηχανής, που έρχονται μεταξύ τους σε επαφή, για την προστασία τους από τις τριβές ΣΥΝ. ορυκτέλαιο. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. engine oil].

μηχανέομαι ρ. μετβ. αποθ. {μηχανεύτηκα} επινοώ, βρίσκο με τον του μου (κυρ. κάτι πονηρό ή χρησιμοποιώντας πονηριά): *οι πολιορκημένοι μηχανεύτηκαν ένα κόλπο, για να αποθαρρύνουν τους πολιορκητές ΣΥΝ. σκαρφίζομαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. αρχ. < μηχανή (βλ. λ.)].

μηχανή (η) **1.** τεχνική επινοήση αποτελούμενη από ορισμένα εξαρτήματα, που χρησιμοποιείται για την εξουχέση, την αντικατάσταση ή την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση της δύναμης του ανθρώπου ή των ζώων προς επίτευξη φυσικού έργου με τη μετατροπή μιας μορφής ενέργειας σε άλλη αποδοτικότερη ή χρησιμοποιήσιμη (π.χ. της ηλεκτρικής σε κινητική): *τα χειροποίητα ρούχα είναι ακριβότερα από τα φτιαγμένα στη ~ || ραπτική | φωτογραφική | κινηματογραφική | ζυριστική | υπολογιστική | απλή | πολύπλοκη ~||- λήψεως (η κάμερα) | προβολής || παγωτό από τη ~ || τα μαλλιά στα πλάγια να σου τα πάρω με το ψαλίδι ή με τη ~;* (με τη ~ κούρεματος) || *πάρω το κείμενο να το χτυπήσεις στη ~* (στη γραφομηχανή): ΦΡ. (α) **πολιορκητική μηχανή** βαρύ και πολύπλοκο όπλο σε πολλές παραλλαγές, που χρησιμοποιήθηκε παλαιότερ. για το γκρέμισμα τειχών, την εξουχέση βλημάτων κ.λπ. (π.χ. κατόπληξη, πολιορκητικός κριός κ.ά.) (β) **πολεμική μηχανή** τα στρατεύματα και ο πολεμικός εξοπλισμός μιας χώρας: *μια καινούργια παρτίδα σύγχρονα πορβόλων έρχονται να ενισχύσουν τη ~ της χώρας μας (γ) αναλυτική μηχανή* βλ. λ. αναλυτικός (δ) **γλώσσα μηχανής** τεχνητή γλώσσα για τη λειτουργία μηχανικής συσκευής, ιδ. υπολογιστών, με το σύνολο των εντολών κωδικοποιημένων σαν μια ακολουθία δυαδικών ψηφίων (0 και 1) **2.** (ειδικότερ.) το τμήμα βενζινοκίνητου οχήματος (αυτοκινήτου, αεροπλάνου, τρένου κ.λπ.), που του δίνει κίνηση: *άνοιξα το καπό, για να δω αν η βλάβη ήταν στη ~ || ζεσταίνω τη ~ || βιάω μπρος | ανάβω | σβήνω τη ~ || η ~ (δεν) λειτουργεί | χάλασε | πήρε μπρος || ~ εσωτερικής καύσεως ΣΥΝ. κινητήρας **3.** (συνεκδ.) το πρώτο βαγόνι τρένου, στο οποίο βρίσκεται ο μηχανισμός που του δίνει κίνηση, ώστε να σύρει και τα υπόλοιπα ΣΥΝ. άμαξα έλξεως **4.** δίκυκλο μηχανοκίνητο όχημα, κυρ. μεγάλου κυβισμού: *πηγαίνω | τρέχω | κάνω σουζές με τη ~ || καβαλάω τη ~ ΣΥΝ. μοτοσυκλέτα **5.** (μτφ.) οποιοδήποτε σύνολο (υψηρεσιών, ανθρώπων κ.λπ.) λειτουργεί συντονισμένα: *κρατική ~* (βλ. κρατικός μηχανισμός, λ. μηχανισμός) **6.** το σύνολο των μηχανικών μέσων, που χρησιμοποιήθηκαν στο αρχαίο θέατρο, για τη ρεαλιστικότερη παρουσίαση του δράματος: ΦΡ. **από μηχανής θεός** (από μηχανής θεός έφευγής, Μένανδρος 227) (ι) ο θεός που παρουσιάζονται με ειδικό μηχανάκι στο αρχαίο θέατρο και με την παρέμβαση του έδινε λύση στο δράμα (ii) (μτφ.) πρόσωπο, γεγονός, συμβάν κ.λπ. που εμφανίζεται ή πραγματοποιείται απρόσμενα, δίνοντας ενοική λύση σε δυσάρεστη και περίπλοκη ή αδιέξοδη κατάσταση: *αντί να περιμένουμε τον ~, είναι καλύτερο να σκεφτούμε οι ίδιοι τι μπορούμε να κάνουμε **7.** ΠΛΗΡΟΦ. μηχανή αναζήτησης* πρόγραμμα του Διαδικτύου που διευκολύνει τον εντοπισμό ιστοσελίδων στον παγκόσμιο ιστό, αναλύως με λέξεις-κλειδιά που παρέχονται από τους χρήστες • **8.** πονηρή επινοήση που στοχεύει στο να εξαπατήσει κάποιον, οτιδήποτε σχεδιάζεται με πονηριά: *σκαρώνω | στήνω ~ εις βάρος κάποιου ΣΥΝ. τέχνασμα, κόλπο*. — (υποκ.) μηχανάκι (το) (σημ. 1, 4) (βλ. λ.) κ. **μηχανόλα** (η) (σημ. 1, 2, 4), (μεγεθ.) μη-χανάρα (η) (σημ. 4).**

[ETYM. < μηχανή | μαγανα < *μαγαρ, πθ. γεν. *μαγανος (πθ. αρχ. *μήγαρ* «μέσον σωτηρίας, φάρμακο») κατά τα θηλ. σε -ή (πθ. *άρχ-ή, φυλακ-ή*). Η λ. συνδέεται με γοθθ. *mag* «μπορώ», αρχ. γερμ. *magān* (> γερμ. *māgen*), γερμ. *Macht* «δύναμη, ισχύς», αγγλ. *might*, αρχ. σλαβ. *mogo* «μπορώ», ρωσ. *mogli* κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς τις πολεμικές ή θεατρικές μηχανές, η χρήση της όμως σύντομα γενικεύθηκε στη σημ. «τρόπος, μέσον», λαμβάνοντας μερικές φορές και κακόσημη χροιά «μηχανέυμα, πανούργο σχέδιο», η οποία συνέπιπτε με το σημασιολ. πεδίο της λ. *δόλος*, ο θωρ. τ. *μαγανα* πέρασε στο λατ. *machina* και μέσω αυτού σε πολλές ξέν. γλώσσες, πθ. αγγλ. *machine*, γερμ. *Maschine*, ισπ. *máquina*, ιταλ. *macchina* κ.ά.].

μηχανήμα (το) {μηχανή-ματος | -ατα, -άτων} σύνθετη τεχνική επινοήση (συσκευή) αποτελούμενη από ορισμένα εξαρτήματα, που προορίζεται να επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία: *ιατρικό | γεωργικό | οδοντιατρικό ~ ΣΥΝ. μηχανή*. — (υποκ.) μηχανηματάκι (το). [ETYM. αρχ. < μηχανάκι (βλ. λ.)]. μ η **χάνι** (το) {μηχαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φουερό του σιδηρουργού.

[ETYM. < μηχανή | μαγανα < *μαγαρ, πθ. γεν. *μαγανος (πθ. αρχ. *μήγαρ* «μέσον σωτηρίας, φάρμακο») κατά τα θηλ. σε -ή (πθ. *άρχ-ή, φυλακ-ή*). Η λ. συνδέεται με γοθθ. *mag* «μπορώ», αρχ. γερμ. *magān* (> γερμ. *māgen*), γερμ. *Macht* «δύναμη, ισχύς», αγγλ. *might*, αρχ. σλαβ. *mogo* «μπορώ», ρωσ. *mogli* κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς τις πολεμικές ή θεατρικές μηχανές, η χρήση της όμως σύντομα γενικεύθηκε στη σημ. «τρόπος, μέσον», λαμβάνοντας μερικές φορές και κακόσημη χροιά «μηχανέυμα, πανούργο σχέδιο», η οποία συνέπιπτε με το σημασιολ. πεδίο της λ. *δόλος*, ο θωρ. τ. *μαγανα* πέρασε στο λατ. *machina* και μέσω αυτού σε πολλές ξέν. γλώσσες, πθ. αγγλ. *machine*, γερμ. *Maschine*, ισπ. *máquina*, ιταλ. *macchina* κ.ά.].

μηχανήμα (το) {μηχανή-ματος | -ατα, -άτων} σύνθετη τεχνική επινοήση (συσκευή) αποτελούμενη από ορισμένα εξαρτήματα, που προορίζεται να επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία: *ιατρικό | γεωργικό | οδοντιατρικό ~ ΣΥΝ. μηχανή*. — (υποκ.) μηχανηματάκι (το). [ETYM. αρχ. < μηχανάκι (βλ. λ.)]. μ η **χάνι** (το) {μηχαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φουερό του σιδηρουργού.

[ETYM. < μηχανή | μαγανα < *μαγαρ, πθ. γεν. *μαγανος (πθ. αρχ. *μήγαρ* «μέσον σωτηρίας, φάρμακο») κατά τα θηλ. σε -ή (πθ. *άρχ-ή, φυλακ-ή*). Η λ. συνδέεται με γοθθ. *mag* «μπορώ», αρχ. γερμ. *magān* (> γερμ. *māgen*), γερμ. *Macht* «δύναμη, ισχύς», αγγλ. *might*, αρχ. σλαβ. *mogo* «μπορώ», ρωσ. *mogli* κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς τις πολεμικές ή θεατρικές μηχανές, η χρήση της όμως σύντομα γενικεύθηκε στη σημ. «τρόπος, μέσον», λαμβάνοντας μερικές φορές και κακόσημη χροιά «μηχανέυμα, πανούργο σχέδιο», η οποία συνέπιπτε με το σημασιολ. πεδίο της λ. *δόλος*, ο θωρ. τ. *μαγανα* πέρασε στο λατ. *machina* και μέσω αυτού σε πολλές ξέν. γλώσσες, πθ. αγγλ. *machine*, γερμ. *Maschine*, ισπ. *máquina*, ιταλ. *macchina* κ.ά.].

μηχανήμα (το) {μηχανή-ματος | -ατα, -άτων} σύνθετη τεχνική επινοήση (συσκευή) αποτελούμενη από ορισμένα εξαρτήματα, που προορίζεται να επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία: *ιατρικό | γεωργικό | οδοντιατρικό ~ ΣΥΝ. μηχανή*. — (υποκ.) μηχανηματάκι (το). [ETYM. αρχ. < μηχανάκι (βλ. λ.)]. μ η **χάνι** (το) {μηχαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φουερό του σιδηρουργού.

[ETYM. < μηχανή | μαγανα < *μαγαρ, πθ. γεν. *μαγανος (πθ. αρχ. *μήγαρ* «μέσον σωτηρίας, φάρμακο») κατά τα θηλ. σε -ή (πθ. *άρχ-ή, φυλακ-ή*). Η λ. συνδέεται με γοθθ. *mag* «μπορώ», αρχ. γερμ. *magān* (> γερμ. *māgen*), γερμ. *Macht* «δύναμη, ισχύς», αγγλ. *might*, αρχ. σλαβ. *mogo* «μπορώ», ρωσ. *mogli* κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς τις πολεμικές ή θεατρικές μηχανές, η χρήση της όμως σύντομα γενικεύθηκε στη σημ. «τρόπος, μέσον», λαμβάνοντας μερικές φορές και κακόσημη χροιά «μηχανέυμα, πανούργο σχέδιο», η οποία συνέπιπτε με το σημασιολ. πεδίο της λ. *δόλος*, ο θωρ. τ. *μαγανα* πέρασε στο λατ. *machina* και μέσω αυτού σε πολλές ξέν. γλώσσες, πθ. αγγλ. *machine*, γερμ. *Maschine*, ισπ. *máquina*, ιταλ. *macchina* κ.ά.].

μηχανικισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η μηχανοκρατία (βλ. λ.).

Μηχανικό (το) (συντομ. ΜΧ) ΣΤΡΑΤ. μάχιμο όπλο του Στρατού Ξηράς, που έχει ως καθήκον του την κατασκευή, την αποκατάσταση (ή και την καταστροφή, αν υπάρχει κίνδυνος κατάληψης τους από τον εχθρό) συγκοινωνιακών, οχυρωματικών ή άλλων έργων.

μηχανικός (ο/η) **1.** (α) επιτήμιος ή ειδικός τεχνίτης που ασχολείται με την κατασκευή και επίβλεψη εγκαταστάσεων με μηχανές ή με τον χειρισμό και τη συντήρηση των μηχανών: ~ *τρένου* | *αεροπλάνου* | *ηχοληγίας* | *φονοληγίας* ΣΥΝ. μηχανολόγος, μηχανουργός (β) **πολιτικός μηχανικός** επιστήμιος που ασχολείται ειδικά με τη σχεδίαση και κατασκευή τεχνικών έργων (δρόμων, κτηρίων, γεφυρών κ.λπ.) **2.** (στο Εμπορικό Ναυτικό) ο βαθμοφόρος που είναι υπεύθυνος για τη λειτουργία και συντήρηση των μηχανών του πλοίου: *Α' Β' Γ' Γ'-*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mécanicien*, ο όρ. *πολιτικός μηχανικός* αποδίδει το γαλλ. *ingénieur civil*].

μηχανικός, -η, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μηχανική (βλ. λ.), που σχετίζεται με τις μηχανές: - *βλάβη* | *στέμια* | *πρόδος* **2.** αυτός που λειτουργεί με μηχανή ή που αποτελείται από μηχανές: ~ *εξοπλισμός* (γενική ονομασία όλων των μηχανών εργοστασίου, εργοταξίου κ.λπ., που υποκαθιστούν την ανθρώπινη εργασία) | *μέσα* | *εγκατάσταση* | *παιχνίδι* **3.** αυτός που γίνεται με μηχανήματα: ~ *καλλιέργεια* | *περίαμα* | *μετάφραση* || ο *τραυματίας διατηρείται στη ζωή με - υποστήριξη* **4.** αυτός που σχετίζεται με τις ποσοτικές σχέσεις δύναμης και ύλης: η ~ *πίεση του ανέμου σ' έναν ορανοβόυτη* **5.** αυτός που είναι αποτέλεσμα διαδικασίας ή προκαλείται από ορισμένη διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει μια καθαρά φυσική μεταβολή (σε αντίδιαστολή προς την αντίστοιχη χημική): ~ *ανύψωση αντικειμένου* **6.** αυτός που συμφωνεί με τους νόμους της μηχανικής ή από αυτούς: ~ *ισορροπία* **7.** (μτφ.) αυτός που γίνεται ασυνείδητα ή ενστικτωδώς, χωρίς να προηγηθεί σκέψη: ο *εργάτης εκτέλεσε την εργασία του με ~ κινήσεις* || *οι μαθητές είναι δύστυχοι συνηθισμένοι στη ~ αποστήθιση* ΣΥΝ. αυτόματος, ασυνείδητος, ασυνείδητος, ενστικτωδής ΑΝΤ. ενσυνείδητος, συνειδητός **8. μηχανικός** (η) βλ. λ. **9. Μηχανικό** (το) βλ. λ. **10. μηχανικός** (ο/η) βλ. λ. **11. ΦΥΣ. μηχανικό πλεονέκτημα** το πλεονέκτημα που προκύπτει από τη χρήση μηχανής στην εκτέλεση έργου και που συγκεκριμένα η αναλογία ανάμεσα στη δύναμη που παράγει το ωφέλιμο έργο μηχανήματος και στη δύναμη που εξασκείται στο μηχανήμα αυτό **12. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. μηχανική τέχνη** καλλιτεχνικό ρεύμα, κυρ. της ζωγραφικής και της φωτογραφίας, που χαρακτηρίζεται από τη χρήση εικόνων, οι οποίες παράγονται με φωτομηχανικά μέσα, καθώς και η ανάλογη τεχνική **13. ΜΟΥΣ. μηχανικό μουσικό όργανο** το μουσικό όργανο που ηχεί χωρίς τη μεσολάβηση εκτελεστή, αλλά με τη βοήθεια μηχανισμού που ενεργοποιείται από μόνος του, π.χ. το μουσικό κουτί, η λατέρνα κ.ά. — μηχανικά επίρρ. (βλ. λ.).

μηχανισμός (ο) [1761] **1.** κατάλληλος συνδυασμός εξαρτημάτων σε μηχανική κατασκευή, ώστε να επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία (π.χ. να παράγει κίνηση ή/και να τη μεταδίδει στο υπόλοιπο σύστημα): ~ *ρολοιού* || *εκρηκτικός* | *πυροδοτικός* | *πολύπλοκος* ~ || *βλάβη στον ~* **2.** ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί (κάτι): τον *εξήγησα τον ~, για να μπορεί να χρησιμοποιεί και μόνος τον **3.** ο συγκροτημένος τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται (κάτι): πρέπει ν' αναπτύξουμε νέους - δράσης **4.** (μτφ.) το σύστημα οργάνωσης και λειτουργίας ενός τομέα, το σύνολο των στοιχείων που τον αποτελούν: *κυβερνητικός* | *κομματικός* | *διοικητικός* | *εκλογικός* ~ || (κακόδ.) *παράνομος* | *απεροπταστικός* | *υπονομευτικός* | *συνομοτικός* ~|| *οι ~ τον παρασκηνίου* ΣΥΝ. μηχανή. ΦΡ. (α) **αμυντικός μηχανισμός** βλ. λ. **αμυντικός** (β) **κρατικός μηχανισμός** το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και υπαλλήλων: *σε επιφυλακή ο ~ από τον φόβο ισχυρότερου σεισμού* || *για την αντιμετώπιση των προβλημάτων από τις καταστροφικές πλη-μύρες έχει κινητοποιηθεί όλος ο ~ ΣΥΝ. κρατική μηχανή*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mécanisme*].*

μηχανιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται ή εκτελείται μηχανικά ΣΥΝ. μηχανικός **2.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με τη μηχανοκρατία (βλ. λ.), αυτός που αναλύει και ερμηνεύει τη φύση, τη ζωή και την κοινωνία με όρους της βιολογίας ή της φυσικής: ~ *υλισμός* | *αντίληψη της ζωής* || ~ *θεώρηση της λειτουργίας του σίμπαντος*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mécanistique*].

μηχανο- κ. μηχανό- κ. μηχαν- *α'* σύνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: **1.** τη χρήση ή τη λειτουργία μηχανών: *μηχανο-κίνητος, μηχανό-τρατα* **2.** (α) το πρόσωπο που ασχολείται ή χρησιμοποιεί μηχανές: *μηχανο-οδηγός* (β) το πρόσωπο που οδηγεί μοτοσυκλέτα, μηχανάκι: *μηχανό-βιος* **3.** τη χρήση Η/Υ: *μηχανο-γράφηση, μη-χανο-οργάνωση* **4.** τους νόμους της μηχανικής: *μηχανο-κρατία* • **5.** το τέχνασμα: *μηχανο-ραφία*. [ETYM. Δ' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μηχανο-ποιός, μηχανο-γράφος*), που προέρχεται από το ουσ. *μηχανή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. *mécano-graphie*)]. **μηχανόβιος**, -α, -ο (οικ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που αγαπά με πάθος τις μοτοσυκλέτες, που ασχολείται μακροχρόνως με τις μοτοσυκλέτες. [ETYM. < *μηχανή* + *βίος*]. **μηχανογράφηση** (η) {-ης κ. -ήσεως} {χωρ. πληθ.} μέθοδος οργάνωσης επιχειρήσεων, εταιρειών κ.λπ., κυρ. όσον αφορά στη σύνταξη και διαλογή διοικητικών, λογιστικών ή εμπορικών εγγράφων και βιβλίων με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών. — **μηχανογράφος** ρ. {-είς...}. **μηχανογραφία** (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η βιομηχανία και η εργασία που περιλαμβάνει την κατασκευή, την πόληση, τη συντήρηση και τη χρήση μηχανών γραφείου, από την απλή γραφομηχανή ως τα συστήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mécanographie*].

μηχανισμός (ο) [1761] **1.** κατάλληλος συνδυασμός εξαρτημάτων σε μηχανική κατασκευή, ώστε να επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία (π.χ. να παράγει κίνηση ή/και να τη μεταδίδει στο υπόλοιπο σύστημα): ~ *ρολοιού* || *εκρηκτικός* | *πυροδοτικός* | *πολύπλοκος* ~ || *βλάβη στον ~* **2.** ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί (κάτι): τον *εξήγησα τον ~, για να μπορεί να χρησιμοποιεί και μόνος τον **3.** ο συγκροτημένος τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται (κάτι): πρέπει ν' αναπτύξουμε νέους - δράσης **4.** (μτφ.) το σύστημα οργάνωσης και λειτουργίας ενός τομέα, το σύνολο των στοιχείων που τον αποτελούν: *κυβερνητικός* | *κομματικός* | *διοικητικός* | *εκλογικός* ~ || (κακόδ.) *παράνομος* | *απεροπταστικός* | *υπονομευτικός* | *συνομοτικός* ~|| *οι ~ τον παρασκηνίου* ΣΥΝ. μηχανή. ΦΡ. (α) **αμυντικός μηχανισμός** βλ. λ. **αμυντικός** (β) **κρατικός μηχανισμός** το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και υπαλλήλων: *σε επιφυλακή ο ~ από τον φόβο ισχυρότερου σεισμού* || *για την αντιμετώπιση των προβλημάτων από τις καταστροφικές πλη-μύρες έχει κινητοποιηθεί όλος ο ~ ΣΥΝ. κρατική μηχανή*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mécanisme*].*

μηχανιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται ή εκτελείται μηχανικά ΣΥΝ. μηχανικός **2.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με τη μηχανοκρατία (βλ. λ.), αυτός που αναλύει και ερμηνεύει τη φύση, τη ζωή και την κοινωνία με όρους της βιολογίας ή της φυσικής: ~ *υλισμός* | *αντίληψη της ζωής* || ~ *θεώρηση της λειτουργίας του σίμπαντος*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mécanistique*].

μηχανο- κ. μηχανό- κ. μηχαν- *α'* σύνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: **1.** τη χρήση ή τη λειτουργία μηχανών: *μηχανο-κίνητος, μηχανό-τρατα* **2.** (α) το πρόσωπο που ασχολείται ή χρησιμοποιεί μηχανές: *μηχανο-οδηγός* (β) το πρόσωπο που οδηγεί μοτοσυκλέτα, μηχανάκι: *μηχανό-βιος* **3.** τη χρήση Η/Υ: *μηχανο-γράφηση, μη-χανο-οργάνωση* **4.** τους νόμους της μηχανικής: *μηχανο-κρατία* • **5.** το τέχνασμα: *μηχανο-ραφία*. [ETYM. Δ' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μηχανο-ποιός, μηχανο-γράφος*), που προέρχεται από το ουσ. *μηχανή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. *mécano-graphie*)]. **μηχανόβιος**, -α, -ο (οικ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που αγαπά με πάθος τις μοτοσυκλέτες, που ασχολείται μακροχρόνως με τις μοτοσυκλέτες. [ETYM. < *μηχανή* + *βίος*]. **μηχανογράφηση** (η) {-ης κ. -ήσεως} {χωρ. πληθ.} μέθοδος οργάνωσης επιχειρήσεων, εταιρειών κ.λπ., κυρ. όσον αφορά στη σύνταξη και διαλογή διοικητικών, λογιστικών ή εμπορικών εγγράφων και βιβλίων με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών. — **μηχανογράφος** ρ. {-είς...}. **μηχανογραφία** (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η βιομηχανία και η εργασία που περιλαμβάνει την κατασκευή, την πόληση, τη συντήρηση και τη χρήση μηχανών γραφείου, από την απλή γραφομηχανή ως τα συστήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mécanographie*].

μηχανο- κ. μηχανό- κ. μηχαν- *α'* σύνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: **1.** τη χρήση ή τη λειτουργία μηχανών: *μηχανο-κίνητος, μηχανό-τρατα* **2.** (α) το πρόσωπο που ασχολείται ή χρησιμοποιεί μηχανές: *μηχανο-οδηγός* (β) το πρόσωπο που οδηγεί μοτοσυκλέτα, μηχανάκι: *μηχανό-βιος* **3.** τη χρήση Η/Υ: *μηχανο-γράφηση, μη-χανο-οργάνωση* **4.** τους νόμους της μηχανικής: *μηχανο-κρατία* • **5.** το τέχνασμα: *μηχανο-ραφία*. [ETYM. Δ' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μηχανο-ποιός, μηχανο-γράφος*), που προέρχεται από το ουσ. *μηχανή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. *mécano-graphie*)]. **μηχανόβιος**, -α, -ο (οικ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που αγαπά με πάθος τις μοτοσυκλέτες, που ασχολείται μακροχρόνως με τις μοτοσυκλέτες. [ETYM. < *μηχανή* + *βίος*]. **μηχανογράφηση** (η) {-ης κ. -ήσεως} {χωρ. πληθ.} μέθοδος οργάνωσης επιχειρήσεων, εταιρειών κ.λπ., κυρ. όσον αφορά στη σύνταξη και διαλογή διοικητικών, λογιστικών ή εμπορικών εγγράφων και βιβλίων με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών. — **μηχανογράφος** ρ. {-είς...}. **μηχανογραφία** (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η βιομηχανία και η εργασία που περιλαμβάνει την κατασκευή, την πόληση, τη συντήρηση και τη χρήση μηχανών γραφείου, από την απλή γραφομηχανή ως τα συστήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mécanographie*].

μηχανο- κ. μηχανό- κ. μηχαν- *α'* σύνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: **1.** τη χρήση ή τη λειτουργία μηχανών: *μηχανο-κίνητος, μηχανό-τρατα* **2.** (α) το πρόσωπο που ασχολείται ή χρησιμοποιεί μηχανές: *μηχανο-οδηγός* (β) το πρόσωπο που οδηγεί μοτοσυκλέτα, μηχανάκι: *μηχανό-βιος* **3.** τη χρήση Η/Υ: *μηχανο-γράφηση, μη-χανο-οργάνωση* **4.** τους νόμους της μηχανικής: *μηχανο-κρατία* • **5.** το τέχνασμα: *μηχανο-ραφία*. [ETYM. Δ' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μηχανο-ποιός, μηχανο-γράφος*), που προέρχεται από το ουσ. *μηχανή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. *mécano-graphie*)]. **μηχανόβιος**, -α, -ο (οικ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που αγαπά με πάθος τις μοτοσυκλέτες, που ασχολείται μακροχρόνως με τις μοτοσυκλέτες. [ETYM. < *μηχανή* + *βίος*]. **μηχανογράφηση** (η) {-ης κ. -ήσεως} {χωρ. πληθ.} μέθοδος οργάνωσης επιχειρήσεων, εταιρειών κ.λπ., κυρ. όσον αφορά στη σύνταξη και διαλογή διοικητικών, λογιστικών ή εμπορικών εγγράφων και βιβλίων με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών. — **μηχανογράφος** ρ. {-είς...}. **μηχανογραφία** (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η βιομηχανία και η εργασία που περιλαμβάνει την κατασκευή, την πόληση, τη συντήρηση και τη χρήση μηχανών γραφείου, από την απλή γραφομηχανή ως τα συστήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mécanographie*].

μηχανο- κ. μηχανό- κ. μηχαν- *α'* σύνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: **1.** τη χρήση ή τη λειτουργία μηχανών: *μηχανο-κίνητος, μηχανό-τρατα* **2.** (α) το πρόσωπο που ασχολείται ή χρησιμοποιεί μηχανές: *μηχανο-οδηγός* (β) το πρόσωπο που οδηγεί μοτοσυκλέτα, μηχανάκι: *μηχανό-βιος* **3.** τη χρήση Η/Υ: *μηχανο-γράφηση, μη-χανο-οργάνωση* **4.** τους νόμους της μηχανικής: *μηχανο-κρατία* • **5.** το τέχνασμα: *μηχανο-ραφία*. [ETYM. Δ' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μηχανο-ποιός, μηχανο-γράφος*), που προέρχεται από το ουσ. *μηχανή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. *mécano-graphie*)]. **μηχανόβιος**, -α, -ο (οικ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που αγαπά με πάθος τις μοτοσυκλέτες, που ασχολείται μακροχρόνως με τις μοτοσυκλέτες. [ETYM. < *μηχανή* + *βίος*]. **μηχανογράφηση** (η) {-ης κ. -ήσεως} {χωρ. πληθ.} μέθοδος οργάνωσης επιχειρήσεων, εταιρειών κ.λπ., κυρ. όσον αφορά στη σύνταξη και διαλογή διοικητικών, λογιστικών ή εμπορικών εγγράφων και βιβλίων με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών. — **μηχανογράφος** ρ. {-είς...}. **μηχανογραφία** (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η βιομηχανία και η εργασία που περιλαμβάνει την κατασκευή, την πόληση, τη συντήρηση και τη χρήση μηχανών γραφείου, από την απλή γραφομηχανή ως τα συστήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mécanographie*].

μηχανογραφικός, -ή, -ό [1893] αυτός που σχετίζεται με τη μηχανογράφηση: ~ κέντρο· ΦΡ. **μηχανογραφική οργάνωση** ο εφοδιασμός εταιρείας, επιχείρησης, οργανισμού κ.λπ. με τις κατάλληλες μηχανές γραφείου, ώστε να παράγεται το επιδιωκόμενο έργο με το χαμηλότερο δυνατό κόστος και στον συντομότερο χρόνο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanographique]. μηχανογράφος (ο/η) υπάλληλος γραφείου, ειδικευμένος στο να καταγράφει πληροφορίες σε ειδικές καρτέλες με τη βοήθεια διατριπτικών μηχανών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mécanographe, άσχετο προς το μεσν. μηχανογράφος «απογραφάας στρατιωτικών μηχανών»]. μηχανογράφω ρ. → μηχανογράφηση μηχανοδηγός (ο) [1889] πρακτικός μηχανικός, ειδικευμένος στον χειρισμό μηχανών και ιδ. στην οδήγηση και παρακολούθηση τής λειτουργίας των μηχανών (σημ. 3) των τρένων. **μηχανοθεραπεία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. θεραπευτική αγωγή για ορισμένες παθήσεις των οστών, των μυών, των αρθρώσεων ή των νεύρων, που συνίσταται σε ρυθμικές κινήσεις μελών του σώματος, τις οποίες εκτελεί ο ασθενής με τη βοήθεια ειδικών μηχανημάτων. — **μηχανο-θεραπευτής** (ο). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mechanotherapy]. **μηχανοκάκιο** (το) γαροβάρκα που διαθέτει μόνιμη εγκατάσταση αεραντλίας, από την οποία εφοδιάζεται με αέρα το σκάφανδρο του δύτη, ενώ βρίσκεται στον βυθό. μηχανοκίνητος, -η, -ο [1870] 1. αυτός που κινείται με μηχανή: ~ λέμβος | σκάφος | αντλία 2. ΣΤΡΑΤ. το τμήμα στρατού που μεταφέρεται με μηχανικά οχήματα: ~ μονάδες | **μηχανοκίνητα** (τα) (α) τα οχήματα του Στρατού Ξηράς που μεταφέρουν τμήματα του (β) τα θεωρακισμένα άρματα μάχης ΣΥΝ. τανκς. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. motorisé]. μηχανοκρατία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣΟ. η μεταφυσική θεωρία που ερμηνεύει όλα τα φαινόμενα τής φύσης, ακόμα και την ύπαρξη των ζωντανών οργανισμών, με βάση τη σχέση αιτίου - αποτελέσματος και με παραδοχή τής απόλυτης ισχύος και εφαρμογής των νόμων τής μηχανικής, ανάγοντας τα σύνθετα φαινόμενα σε απλούστερα (λ.χ. τα βιολογικά σε φυσικοχημικά), έτσι ώστε να αποκλείεται κάθε έννοια σκοπιμότητας ΣΥΝ. μηχανικισμός. — μηχανοκρατικός, -ή, -ο. μηχανολογία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. ο κλάδος που μελετά τον σχεδιασμό, την κατασκευή, τη λειτουργία και τη συντήρηση των μηχανών, την παραγωγή, μετάδοση και χρήση τής μηχανικής ισχύος και θερμότητας. μηχανολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μηχανολογία ή τον μηχανολόγο: ~ εξοπλισμός εργοστασίου || ~ κλάδος | κατεύθυνση. μηχανολόγος (ο/η) [1890] ο ειδικός στον σχεδιασμό, στην κατασκευή και επιβλέψη μηχανών και μηχανικών εγκαταστάσεων. μηχανοπέδη (η) {μηχανοπεδών} το φρένο μηχανών και ιδιαίτερα των σιδηροδρόμων και τροχιοδρόμων, που λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα. [ΕΤΥΜ. < μηχανή + πέδη «δεσμός, φρένο» (βλ. λ.).] μηχανοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η χρήση μηχανών και γενικότ. μηχανικών μέσων σε ευρεία κλίμακα για την υποβοήθηση ή την υποκατάσταση τής ανθρώπινης εργασίας: ~ τής παραγωγής ΣΥΝ. εκμηχάνιση 2. (μτφ) το να κάνει κανείς κάτι να λειτουργεί σαν μηχανή, δηλ. με τρόπο αυτόματο, προγραμματισμένο και μονότονο: η ~ τής σύγχρονης ζωής. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. mécanisation]. μηχανοποίητος, -η, -ο [1893] αυτός που κατασκευάζεται από μηχανές ΑΝΤ. χειροποίητος. **μηχανοποιώ** ρ. μετβ. [αρχ. | {μηχανοποιεί... | μηχανοποιή-σα, -οίμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. καθιστώ (κάτι) μηχανικό, αυτόματο ή μονότονο: η σύγχρονη τεχνολογία μηχανοποίησε την ανθρώπινη ζωή 2. εξοπλίζω με μηχανές: ~ την παραγωγή. μηχανοργάνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΟΙΚΟΝ. ο εξοπλισμός διοικητικής ή οικονομικής μονάδας με τις κατάλληλες μηχανές (λ.χ. ηλεκτρονικούς υπολογιστές, φαξ κ.λπ.) για την οικονομικά προσφορότερη παραγωγή έργου: ~ γραφείων | επιχειρήσεων | υπηρεσιών υπουργείου | εφορίας. **μηχανορραφία** (η) {μεσν.} {μηχανορραφιών} το δόλιο, πανούργο σχέδιο: οι ~ των διεκδικητών του θρόνου ΣΥΝ. δολοπλοκία, ραδιοργαία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -pp-. **μηχανορράφος** (ο/η) πρόσωπο που επινοεί και χρησιμοποιεί δόλια μέσα, προκειμένου να βλάψει άλλους ΣΥΝ. ραδιούργος, δολοπλόκος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < μηχανο- (< μηχανή) + -ρράφος (με διπλασιασμό του αρχικού -ρ- εν συνθέσει) < ράπτω]. **μηχανορραφώ** ρ. αμετβ. [αρχ. | {μηχανορραφεί... | μηχανορραφίσα} σχεδιάζω πανουργίες, κάνω δόλια σχέδια: ~ εναντίον του διευθυντή μου ΣΥΝ. δολοπλοκία, ραδιοργαία, βυσοδομώ. **μηχανοστάσιο** (το) {μηχανοστασίου} | -ων} 1. ο χώρος (σε εργοστάσιο, πλοίο κ.λπ.) όπου είναι εγκατεστημένες και λειτουργούν μηχανές 2. στεγασμένος χώρος στον οποίο σταθμεύουν μηχανές έλξεως, σιδηροδρόμοι, τρέλει κ.λπ. με σκοπό τη φύλαξη, τον καθαρισμό, τη συντήρηση ή την επισκευή τους. [ΕΤΥΜ. < μτγν. μηχανοστάσιον < μηχανή + -στάσιον < ρ. ἵστα-μαι (πβ. στάσις)]. μηχανοτεχνίτης (ο) {μηχανοτεχνιτών} ο ειδικός τεχνίτης που ασχολείται με την κατασκευή μηχανών και μεριμνά για τη συντήρηση και την επισκευή τους. μηχανοτρότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μηχανοκίνητο αλιευτικό σκάφος, που ψαρεύει σύμφωνα δίχτυα στον βυθό τής θάλασσας.

μηχανουργείο (το) [1852] το εργοστάσιο ή το εργαστήριο κατασκευής ή επισκευής μηχανών, εξαρτημάτων τους και διαφόρων μεταλλικών αντικειμένων. μηχανουργία (η) {μτγν.} {χωρ. πληθ.} το έργο, η εργασία του μηχανουργού. — μηχανουργικός, -ή, -ό [1825] μηχανουργός (ο/η) 1. ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στην κατασκευή και την επιδιόρθωση μηχανών 2. ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στον χειρισμό μηχανών. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ουργός, χειρουργός. [ΕΤΥΜ. μτγν. < μηχανή + -ουργός < ἔργον]. μί Πίτρο) → μί μι' (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. νότα τής ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας, που βρίσκεται μετά το ρε και πριν από το φα. [ΕΤΥΜ. < διεθν. mi < μεσν. λατ. mi, βλ. λ. νότα]. **μία** κ. **μια** αντων. → ένας **μιάνο** ρ. μετβ. {μί-ανα, -άνθηκα, -ασμένος} (εκφραστ.) 1. λερώνω με κάτι που προκαλεί αποτροπισμό, ηθική μόλυνση: ~ τα χέρια μου με αδελφικό αίμα ΣΥΝ. μολύνω, βρομίζω, κηλιδώνω, μαγαρίζω- (μτφ.) 2. σπιλώνω ηθικά 3. (για ιερούς χώρους) βεβηλώνω: ~ ναό | τα ιερά και τα όσια ΑΝΤ. καθαγιάζω. — **μιάνη** (η) {μτγν.} [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάν-ιω, αββ. ετύμου. Η εναλλαγή τ/η, μολονότι επιτρέπει τη σύνδεση των λ. **μαρός** και **μιάνο** επί τη βάση θεμάτων *μιαρ- (πβ. ίσως **ιαίνω** - **ιερός**), δεν οδηγεί σε ασφαλές αναγωγές σε άλλες Ι.Ε. γλώσσες, ο μνκ. τ. mi-ja-to (**μαρός**) δεν επιτρέπει την υπόθεση *μιαρ-, ενώ εξίσου μη πειστικές θεωρούνται οι συνδέσεις με λιθ. maina «έλος», αρχ. γερμ. meil(a) «λέκες», καθώς και με sanskr. mitram «ούρα». **μια** και κ. **μιας** και σύνδ.: αφού εισάγει αιτιολογικές προτάσεις: ~ ηρθε, κάτσε να φάμε μαζί. **μιάμιση** επίθ. → ενάμιση **Μιανιάρ** (η) → Μιανιάρ **μιάνη** (η) → μιάνο **μιαρός**, -ή, -ό 1. αυτός που φέρει το βάρος μεγάλης αμαρτίας, ηθικά μολυσμένος ΣΥΝ. μισμένος, μαγαρισμένος, μολυσμένος, βρόμικος ΑΝΤ. αμίστος, άσιπλος, αμόλυντος, άμωμος, καθάρος 2. (γενικότ.) ανήθικος, φαύλος. — **μιαρ-ά** /-ός [αρχ. | επίρρ., **μιαρότητα** (η) {μτγν.}]. [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. **μιάνο**]. **μιας** και σύνδ. → **μια** και **μιάμα** (το) {μιάμο-ατος | -ατα, -άτων} (εκφραστ.) 1. ό, τι μιάνει, ό, τι προκαλεί ηθική μόλυνση ΣΥΝ. μόλυσμα 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε θεωρείται ότι βλάπτει την κοινωνία: το μετεμφυλιακό κράτος είχε χωρίσει τους Έλληνες σε εθνικόφρονες και μιάματα (κομμουνιστές). — **μιασματικός**, -ή, -ό [1851], **μιασματικότητα** (η) [1888]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < μιάνο (βλ. λ.)]. **μιαδικός**, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με μιάδες 2. ΜΑΘ. **μιαδικός αριθμός** ο αριθμός που αποτελείται από πραγματικό και από φανταστικό αριθμό, δηλ. τής μορφής α+βi, όπου α, β πραγματικοί αριθμοί και i φανταστική μονάδα. **μιάδος** (ο/η) {μιαγδ-ος, -α | -ες} το πρόσωπο που έχει γεννηθεί από γονείς διαφορετικής φυλής και ιδιαίτερα με διαφορετικό χρώμα δέρματος. Επίσης **μιάδας** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. φυγάς, πίζτιν. [ΕΤΥΜ. < αρχ. **μιάς**, -άδος < ρ. μίε/ίγνμι, βλ. κ. **μικτός**]. **μιάδην** επίρρ. (αρχαιοπρ.) ανακατωμένα μόνο στη ΦΡ. **φύρδην μιάδην** βλ. λ. **φύρδην**. [ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίρρ. επίθημα -δην) < ρ. μίε/ίγνμι «ανακατεύω»]. βλ. κ. **μικτός**. **μιαγκέ** (το) {άκλ.} ποώδες διακοσμητικό φυτό με λογοχειδή μακριά φύλλα και μικρά λευκά άνθη σε σχήμα καμπανούλας. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. muguet < παλ. γαλλ. muguette, άλλος τ. του muscade < musc «μόσχος, αρωματική ουσία» < δημιόδ. λατ. muscus < περσ. musk. Βλ. κ. **μόσχος***]. **μιάγμα** (το) → μείγμα **Μιάδας** (ο) ΜΥΘΟΛ. 1. βασιλιάς τής Φρυγίας, τού οποίου την επιθυμία να γίνεται χρυσός ό, τι πιάνει ικανοποίησε ο Διόνυσος, με αποτέλεσμα να μη μπορεί ούτε να φάει τελικά απαλλάχθηκε από τού «δόρω» πλέοντας τα χέρια του στον Πακτωλό Ποταμό 2. (μετωνυμ.) πρόσωπο που αποκατά κέρδη με ό, τι ασχολείται. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < ασσυρ. Mita]. **Μ.Ι.Ε.Τ.** (το) Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. **μίζα** (η) {μίζών} 1. (κακόσ.) η (νόμιμη ή μη) αμοιβή (κάποιου) για τη μεσολάβηση του σε μεγάλη αγοραπωλησία: **πήρε μεγάλη** ~ από την πώληση τής ταμεντοβιομηχανίας ΣΥΝ. προμήθεια 2. (στη χαρτοπαιξία) το αρχικό ποσό που καταθέτει κάθε παίκτης, για να μπει στο παιχνίδι ΣΥΝ. κάβα · 3. ΤΕΧΝΟΛ. μικρός και ισχυρός ηλεκτρικός μηχανισμός, που χρησιμοποιείται για την εκκίνηση των κινητήρων εσωτερικής καύσεως, κυρ. των αυτοκινήτων: **γυρίζω τη** ~ ΣΥΝ. εκκι-νητήρας. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. mise, θηλ. τού mis, μτχ. τ. τού p. mettre «βάζω, θέτω» (< λατ. mittere «στέλνω, αφήνω»). Το ίδιο ισχύει και με τη μίζα τού αυτοκινήτου, η οποία αποδίδει τη γαλλ. φρ. mise (en marche) «εκκι-νητήρας»]. **μίζαδός** (ο) (κακόσ.) το πρόσωπο που παίρνει μίζες (για τη μεσολάβηση του σε μεγάλες αγοραπωλησίες). [ΕΤΥΜ. < μίζα + -δός (βλ. λ.)]. **μίζανπλι** (το) (άκλ.) γυναικεία κόμμωση που συνίσταται στο να δίνεται στα βρεγμένα μαλλιά μια φόρμα, την οποία θα διατηρήσουν και αφού στεγνώσουν. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. mise en plis («χτένισμα μαλλιών) διευθετημένο σε κύματα»]. **μίζερια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) 1. η μεγάλη φτώχεια, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο: ζει **μέσα στη** ~ και την **ανέχεια** ΣΥΝ. αθλιότητα,

κακομοιρία ANT. ευμάρεια, ευζωία, καλοπέραση 2. (συνεκδ.) ο οικονομικός μαρασμός, η στασιμότητα της οικονομικής δραστηριότητας ΣΥΝ. κεσάτια, ύφηση, αναδουλεία 3. η κακομοιρία, που δεν οφείλεται απαραίτητα στη φτώχεια, αλλά στον χαρακτήρα κάποιου, που εκδηλώνεται με παραμέληση της εμφάνισής του, ταγιγουνιά, γκρινιάρη ή άρνηση για διάφορα ευχάριστα πράγματα, στενότητα νου, μόνιμη κακή διάθεση κλπ.: *μέχρι να αναλάβει διακοσμητής, σ' αυτό το κτήριο βασίλευε ~ και κακογουστιά || τον βλέπεις συνεχώς με τα ίδια τριμμένα ρούχα, αφρόντιστο και κατηφής η ~ προσωποποιημένη!* 4. (ειδικότ.) η παθολογική φιλαργυρία, η ταγιγουνιά ANT. γενναϊοφωρία, γαλαντομία. ΣΧΟΛΙΟ λ. φτώχεια, -ια. [ETYM] μεσν. < ιταλ. miseria, βλ. κ. μίζερος/.

μίζερος, -η, -ο (εκφραστ.) 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη φτώχεια, αθλιότητα, από χαμηλό βιοτικό επίπεδο: ~ ζωή ΣΥΝ. άθλιος, κακομοίρικός ANT. πολυτελής 2. (συνεκδ.) ο πεινγρός: ~ σύνταξη ANT. πλούσιος 3. (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κακομοιρία, που δίνει την εντύπωση της φτώχειας, που γκρινιάζει και δυστροπεί συνεχώς κλπ. (βλ. λ. μίζερα, σημ. 3) 4. (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ταγιγουνιά ΣΥΝ. τσιφούτης, εξηναβελόνης ANT. γενναϊοφώρος, ανοιγογέρης. [ETYM] μεσν. < ιταλ. misero < λατ. miser].

ΜΙΘΡΕΥ (το) (Τμήμα) Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας των Επιστημών.

μιθραϊσμός (ο) η λατρεία του θεού Μίθρα, η οποία απέκτησε ευρεία διάδοση στον ρωμαϊκό κόσμο από τον 2ο αι. μ.Χ. — μιθραϊστής (ο), μιθραϊστρία (η), μιθραϊστικός, -ή, -ό. [ETYM] Μεταφορά του αγγλ. Mithraism < Mithras (βλ. κ. Μίθρας)].

Μίθρας (ο) ο θεός του φωτός και της δικαιοσύνης στην ινδοπερσική μυθολογία πριν από τον ζωροαστρισμό. — μιθράϊκος, -ή, -ό. [ETYM] αρχ. < βεδ. Mitra < αβεστ. mīthra «φίλος - συμφωνία, συνθήκη», ονομασία του περσικού θεού του φωτός, ο οποίος ταυτιζόταν με τον ήλιο].

μιθριατισμός (ο) ο βαθμιαίος εθισμός του οργανισμού σε ολοένα ισχυρότερες δόσεις δηλητηρίου.

[ETYM] μτγν. < Μιθριδάτης | Μιθραδάτης | Μιθροδάτης (< αρχ. Μίθρας, περσικός θεός του φωτός, βλ. λ.). Η λ. αναφέρεται στον Μιθριδάτη ΣΤ' (περ. 132-63 π.Χ.), βασιλιά του Πόντου, για τον οποίο οι παλαιότεροι ιστορικοί αφηγούνταν ότι δηλητηρίαζε τον εαυτό του, χορηγώντας του βαθμιαίως αυξανόμενες (μη θανατηφόρες) τέτοιες ουσίες, μέχρις ότου απέκτησε ανοσία].

μικάδο (ο) {ακλ.} {παλαιότ. ως τίτλος} ο αυτοκράτορας της Ιαπωνίας. Επίσης μικάδος

[ETYM] < ιαπων. mi-kado «εξυψωμένη πύλη» (ενν. του αυτοκρατορικού ανακτόρου) < mi- «εξυψωμένος» + kado «πύλη»].

Μίκι Μάους (ο) → Μίκυ Μάους

μικκύλιο (το) {μικκυλί-ου | -ων} ΧΗΜ. συσσωμάτωμα μερικών δεκάδων ή εκατοντάδων μορίων χαλαρά συνδεδεμένων μεταξύ τους. [ETYM] Υποκ. του μεσν. μικκύλιος (υποκ. του αρχ. μικρός), μετάφρ. δάνειο από αγγλ. micelle < νεολατ. micella, υποκ. του λατ. mica «μικρό κομμάτι»].

Μικρά Ασία [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **Μικρασία** (η) χερσονήσος στο Δ. άκρο της Ασίας, η οποία βρέχεται Β. από τον Εύξεινο Πόντο, Ν. από τη Μεσόγειο Θάλασσα και Δ. από το Αιγαίο Πέλαγος. — Μικρασιάτης (ο) {μεσν.}, Μικρασιάτισσα (η).

μικραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεσν.} {μίκρυνα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) μικρό ή μικρότερο: - τη φουσάτα | την απόσταση ΣΥΝ. σμικρύνω, ελαττώνω, μειώνω ANT. μεγαλώνω, μεγεθύνω ♦ 2. (αμετβ.) γίνωμαι μικρότερος, λιγότευοι: *οι μέρες το φθινόπωρο μικραίνουν* ΣΥΝ. βραχύνωμαι, συστέλλωμαι, μειώνωμαι, συρρικνώνωμαι. — **μίκρεμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω.

μικράκι (το) {μεσν.} {χωρ. γεν.} {υποκ.} (εκφραστ.) 1. στιδήποτε μικρό σε διαστάσεις 2. το μικρό παιδί.

μικρανεϊσμός [1862] κ. **μικρανεϊσμός** (ο), **μικρανεϊσμός** κ. **μικρανεϊσμός** (η) παιδί εξαδέλφου ή εξαδέλφης.

μικρανθρώπος (ο) [1887] {μικρανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνθρωπος με μικροπρεπή, ιταμή συμπεριφορά ΣΥΝ. ανθρωπάριο.

μικρασιατικός, -ή, -ό [1868] 1. αυτός που σχετίζεται με τη Μικρά Ασία: ~ φυλές | *λαοί* | *έθνη* | *γλώσσες* | *πολιτισμός* | *πραγούδια* 2. ΙΣΤ. **Μικρασιατική Καταστροφή** η καταστροφική κατάληξη της ελληνικής εκστρατείας στη Μικρά Ασία (1919-1922), η ήττα του ελληνικού στρατού από τα στρατεύματα του Κεμάλ Ατατούρκ και ο ξεριζωμός του εκεί ελληνισμού. Επίσης μικρασιάτικος, -η, -ο.

μικράτα (τα) (λαϊκ.) η νηπιακή και παιδική ηλικία: *πέρασε τα - του στην επαρχία*. [ETYM] < μικρός, κατά το νιάτα].

μίκρεμα (το) → μικραίνω

μικρέμπορος (ο) {μτγν.} {μικρεμπόρ-ου | -ων, -ους} 1. ο έμπορος που διαθέτει μικρή επιχείρηση και διαχειρίζεται μικρά κεφάλαια ΣΥΝ. λειανοπωλητής ANT. μεγαλέμπορος 2. πρόσωπο που κάνει εμπόριο φυλάκων ΣΥΝ. φυλακτζής — **μικρεμπόριο** (το).

Μικρές Αντίλλες (οί) {Μικρών Αντιλλών} σύμπλεγμα νησιών της Α. Καραϊβικής Θάλασσας, το οποίο περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τα νησιά Γουαδελούπη, Γρενάδα, Μαρτινίκα, Μπαρμπάντος, Τρινιντάντ και Τομπάγκο κ.ά. (πβ. λ. *Μεγάλες Αντίλλες*).

μικρό κ. μικρό- κ. μικρό- α' συνθετικό το οποίο: 1. δηλώνει σμίκρυνση ή υποκορισμό (κάποιου | ενός πράγματος): *μικρο-γραφία, μικρο-πωλήτης, μικρο-έμπορος, μικρο-διαφορά, μικρο-δουλεία* 2. προσδίδει μειωτικό χαρακτήρα (σε κάποιον/κάτι): *μικρο-πρεπής, μικρό-μωσλος* 3. χρησιμοποιείται ως πρόθεμα στη διεθνή μετρολογία με β' συνθετικό μονάδα μετρήσεως και δηλώνει το ένα εκατομμυριοστό του β'

συνθετικού: *μικρο-αμπέρ, μικρο-βόλτ, μικρο-γραμμάριο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποκοριστικός.

[ETYM] Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. μικρός και απαντά ως μικρό- προ συμφώνου (πβ. *μικρο-γραφία, μικρο-νυχία*) και ως μικρο- προ φωνήεντος (πβ. *μικρο-έμπορος, μικρο-όφθαλμος*). Ωστόσο, πολλά νέα και ελληνογενή σύνθετα εμφανίζουν πιο χαλαρή σύνθεση, με συνέπεια να παρουσιάζουν τον τ. *μικρο-ακόμη* και προ φωνήεντος (πβ. *μικρο-έξοδο, μικρο-ηλεκτρονική*).

μικροαμπέρ (το) {ακλ.} ΗΛΕΚΤΡ. μονάδα εντάσεως του ηλεκτρικού ρεύματος ίση με το ένα εκατομμυριοστό του αμπέρ. [ETYM] < γαλλ. microampère (νόθο συνθ.), βλ. κ. *αμπέρ*].

μικροανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η χημική ανάλυση εξαιρετικά μικρών ποσοτήτων ύλης, κατά σύμβαση μεταξύ 1 και 10 χιλιοστογράμμων ή όγκου διαλύματος 1-10 εκατοστά του χιλιοστολίτρου. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microanalysis].

μικροαντικείμενο (το) {συνθ. στον πληθ.} αντικείμενο μικρού μεγέθους και συνήθ. μικρής αξίας.

μικροαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους μικροαστούς: ~ *νοστροπία* | *συμπεριφορά* 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. μικροαστική **τάξη** το κατώτατο στρώμα της μεσαιás αστικής τάξης, με ιδιαίτερη κοινωνική συμπεριφορά και κουλτούρα: *απαρτίζεται από μικροπαραγωγούς εμπρορευμάτων και μικροεπιχειρηματίες των πόλεων και της υπαίθρου*.

μικροαστισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η συμπεριφορά που προσδιάζει σε μικροαστούς, η μικροαστική νοστροπία και στάση ζωής. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. petit-bourgeoisie].

μικροαστικός (ο), **μικροαστική** (η) 1. κάθε μέλος της μικροαστικής τάξης ANT. μεγαλοαστός 2. (συνθ. μειωτ.) το πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από συμπεριφορά και αντιλήψεις που χαρακτηρίζουν τη μικροαστική τάξη, όπως το όνειρο της κοινωνικής ανόδου, ο ατομικισμός, ο καταναλωτισμός, η εμμονή σε ό,τι εμπνέει ασφάλεια, ο συντηρητισμός και η μίμηση των μεγαλοαστών. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. petit-bourgeoisie].

μικροβάτ (το) {ακλ.} ΗΛΕΚΤΡ. μονάδα ισχύος του συνεχούς ηλεκτρικού ρεύματος και μονάδα της ενεργού ισχύος του εναλλασσόμενου ρεύματος, ίση με ένα εκατομμυριοστό του βατ. [ETYM] < αγγλ. microwatt (νόθο συνθ.), βλ. κ. *βατ*].

μικροβατικός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός με τον οποίο επιτυγχάνεται μικρή και άρνη μετακίνηση: ~ *κοχλίας*. [ETYM] < μικρό- + -βατικός < βαινω (πβ. κ. *συμβατικός*)].

μικροβιαμιά (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία και η κυκλοφορία μικροβίων στο αίμα, που, κατά κανόνα, προκαλεί βαριά σηπτική κατάσταση (σηψαιμία). [ETYM] Απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. bacteraemia].

μικρόβιο (το) [1889] {μικροβί-ου | -ων} 1. κάθε μονοκύτταρος μικροοργανισμός που προκαλεί ζυμώσεις ή μολυσματικές αρρώστιες 2. (μτφ. -οικ.) ο μικρόσωμος, αδύναμος άνθρωπος. — **μικροβιακός**, -ή, -ό [1892]. [ETYM] < μικρό- + -βιο (< βίος), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microbe].

μικροβιοκτόνος, -ος, -ο [1889] ΙΑΤΡ. αυτός που καταστρέφει τα μικρόβια: ~ *αντιβιοτικά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος. [ETYM] Απόδ. του γαλλ. bactéricide (νόθο συνθ.).

μικροβιολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την αναγνώριση και ταξινόμηση των μικροοργανισμών, καθώς και τη μελέτη της δομής και των λειτουργιών τους. — **μικροβιολόγος** (ο/η) [1885]. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microbiologie].

μικροβιολογικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με τη μικροβιολογία: ~ *εξέταση* | *εργαστήριο*: ΦΡ. **μικροβιολογική δοκιμασία** η χρήση συγκεκριμένων μικροοργανισμών για τον καθορισμό της ποσότητας ή της περιεκτικότητας ουσιών, όπως είναι οι βιταμίνες, τα αντιβιοτικά και τα αμινοξέα. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microbiologique].

μικροβιομετρία (η) {μικροβιομετριών} η μέτρηση των διαστάσεων των μικροβίων με ειδικό μικροσκόπιο.

μικροβιομέτρο (το) {μικροβιομέτρ-ου | -ων} το ειδικό μικροσκόπιο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των διαστάσεων των μικροβίων.

μικροβιομηχανία (η) [1894] {μικροβιομηχανιών} η παραγωγική μονάδα που διαθέτει μικρές εγκαταστάσεις και απασχολεί μικρό αριθμό εργαζομένων, οπότε εντάσσεται στον χώρο μεταξύ της βιομηχανίας και της βιοτεχνίας. — **μικροβιομήχανος** (ο/η) [1887], μικροβιομηχανικός, -ή, -ό.

μικρόβιος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που ζει λίγο, που έχει μικρή διάρκεια ζωής ΣΥΝ. ολιγόζωος, βραχύβιος, λιγόχρονος ANT. μακρόβιος, πολύχρονος.

μικροβιοφαγία (η) {μικροβιοφαγιών} ΙΑΤΡ. η καταστροφή των μικροβίων που προσβάλλουν τον οργανισμό από τα φαγοκύτταρα (βλ. λ.) ΣΥΝ. φαγοκύτταρωση. [ETYM] Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. bactériophage].

μικροβιοφάγος (ο) το κύτταρο οργανισμού ή ο ιός που καταστρέφει τα μικρόβια. [ETYM] Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. bacteriophage].

μικροβιοφοβία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από φόβο για τα μικρόβια. [ETYM] Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. bactériophobie].

μικροβιοφόρος, -ος, -ο 1. αυτός που φέρει παθογόνα μικρόβια 2. ΙΑΤΡ. (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε ανάρρωση ή δεν έχει αρρωστήσει εμφανώς από λοιμώδες νόσημα και αποβάλλει από τον οργανισμό του συνεχώς μικρόβια, αποτελώντας μόνιμη αφανή πηγή μόλυνσης για το περιβάλλον.

[ETYM. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. carrier «φορέας»].
μικροβισμός (ο) ΙΑΤΡ. η παρουσία ή η αφανής διαβίωση μικροβίων σε οργανισμό, ανεξάρτητα από την παρουσία συμπτωμάτων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microbism].

μικροβόλτ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ. μονάδα μέτρησης των διαφορών ηλεκτρικού δυναμικού, η οποία ισοδυναμεί μ' ένα εκατομμυριοστό του βολτ. [ETYM. < αγγλ. microvolt (νόθο συνθ.), βλ. κ. βολτ].

μικρογλωσσία (η) {μικρογλωσσίων} ΑΝΑΤ. το φαινόμενο της παθολογικά μικρής γλώσσας, που οφείλεται στην ατελή ανάπτυξη και διαμόρφωση της. — μί' κρό'Υλωσσος (ο/η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microglossia].

μικρογραμμάριο (το) {μικρογραμμάριου | -ον} μονάδα μάζας ίση με το ένα εκατομμυριοστό του γραμμαρίου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microgram].

μικρογράμματος, -η, -ο [1865] 1. αυτός που γράφεται με μικρά γράμματα (όχι με κεφαλαία) ΑΝΤ. μεγαλογράμματος 2. **μικρογράμματα γραφή** η γραφή με μικρά, όχι κεφαλαία γράμματα ΑΝΤ. μεγαλογράμματα γραφή.

μικρογραφία (η) [1855] {μικρογραφιών} 1. ζωγραφικό έργο μικρών διαστάσεων: γνωστές είναι οι ~ που *κοσμούν* τα μεσαιωνικά *χειρόγραφα* ΣΥΝ. τριαντούρα 2. (συνεκδ.) η τέχνη της ζωγραφικής σε μικρών διαστάσεων επιφάνειες (σε περιθώρια χειρογράφων, σε κοσμηματοθήκες κ.λπ.) 3. (κατ' επέκτ.) κάθε αντικείμενο τέχνης μικρών διαστάσεων 4. η απεικόνιση (αντικείμενου, κατάστασης, φαινομένου) σε μικρότερες διαστάσεις από τις πραγματικές: πάνω στο *γραφείο του υπάρχει μία τριαντούρα ~ του λιμανιού* (μακέτα) || το *σχολείο είναι μία ~ της κοινωνίας μας* · 5. η γραφή με μικρά στο μέγεθος γράμματα · 6. η φωτογράφιση ή η έρευνα με μικροσκόπιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micrographie, άσχετο προς το μεσν. *μικρογραφία* «η γραφή με βραχύ φωνήεν»].

μικρογραφικός, -η, -ό [1860] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μικρογραφία 2. αυτός που γίνεται με μικρογραφία: ~ εικόνα | διακόσμηση *χειρογράφου* 3. ΧΗΜ. **μικρογραφική ανάλυση** μελέτη των μετ' άλλων και των κραμάτων του μικροσκοπίου, συμπεριλαμβανομένης και της προετοιμασίας τους για την εξέταση αυτή. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micrographique].

μικρογράφος (ο/η) [1856] 1. καλλιτέχνης που διακοσμεί με μικρογραφίες ή φτειάζει μικρογραφίες 2. το όργανο με το οποίο επιτυγχάνεται η σχεδίαση εικόνας σε πολύ μικρές διαστάσεις [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micrographe].

μικρογράφω ρ. αμετβ. {μικρογραφίες...: εύχρ. στον ενεστ.} ασχολούμαι με τη μικρογραφία, φτειάζω μικρογραφίες.

μικροδακτυλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανατομική δυσπλασία, που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη αυτών μικρών δακτύλων σε ένα ή περισσότερα από τα άκρα και οφείλεται σε διακοπή της ανάπτυξης τους κατά την ενδομήτρια ζωή ή σε έλλειψη μερικών φαλαγγών των δακτύλων.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microdactylia]. μικροδάκτυλος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθμ.) μικροδάκτυλος 1. αυτός που έχει μικρά δάκτυλα 2. ΙΑΤΡ. (ως ουσ.) αυτός που πάσχει από μικροδακτυλία.

μικροδείχνο ρ. αμετβ. [μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.] φαινόμενο μικρότερος στην ηλικία από όσο πραγματικά είμαι. **μικροδιάστημα** (το) (μικροδιαστήμα-ατος | -ατα, -άτων) ΜΟΥΣ. (συ-νήθ. στον πληθ.) διαστήματα μικρότερα από το ημιτόνιο· παρατηρούνται στις εθνικές μουσικές διαφόρων λαών, καθώς και στη βυζαντινή μουσική, ενώ και η μουσική πρωτοπορία του 20ού αι. πειραματίστηκε στη σύνθεση με μικροδιαστήματα. **μικροδομή** (η) ΓΛΩΣΣ. όρος που αναφέρεται σε σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στα όρια της πρότασης ΑΝΤ. μακροδομή. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. microstructure (νόθο συνθ.)].

μικροέξοδο (το) {μικροεξόδ-ου | -ον} 1. η μικρή διαπύλη 2. **μικροέξοδα** (τα) οι καθημερινές μικρές δαπάνες: *επαίρει χαρτζιλίκι από τον πατέρα του για τα - του*. **μικροεπεξεργαστής** (ο) ΠΛΗΘ. η ηλεκτρονική διάταξη (τσιπ), η οποία περιλαμβάνει τα κυκλώματα που συνθέτουν την κεντρική μονάδα ενός μικρουπολογιστή.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. microprocessor (νόθο συνθ.)].

μικροηλεκτρονική (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της ηλεκτρονικής που έχει σχέση με μικρών διαστάσεων ηλεκτρονικά κυκλώματα και εξαρτήματα.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microelectronics]. **μικροθύμος**, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αδύναμη θέληση, ασθενές ψυχικό φρόνημα ΣΥΝ. μικρόψυχος, λιγούψυχος ΑΝΤ. γενναίος. — **μικροθυμία** (η) [μτγν.]. **μικροκαμερά** (η) (δύσχρ. μικροκαμερών) βιντεοκάμερα μικροσκοπικών διαστάσεων: το εσωτερικό της *πράτεις παρακολουθείται από μικροκάμερες* || ο *ντέκετιβ χρησιμοποιούσε ασύρματες ~*.

μικρό- α' συνθετικό «μικρός ■ ασήμαντος»
μικρο-απατεώνας (ο) μικρο-απάτη (η) μικρο-απόλαυση (η) μικρο-ατύχημα (το) μικρο-διαφορά (η) μικροδιόρθωση (η) μικρο-δουλειά (η) μικρο-εκδότης (ο) μικρο-ενοχλήση (η) μικρο-επιχειρηματίας (ο) μικρο-επιχειρηστής (ο) μικρο-εργολάβος (ο) μικρο-ζημία (η) μικρο-ιδιοκτήτης (ο) μικρο-καβγάς (ο) μικρο-κακοποιός (ο) μικρο-καταστηματάρχης (ο) μικρο-κατεργάρης (ο) μικρο-κατεργαριά (η) μικρο-κλέφτης (ο) μικρο-κλοπή (η) μικρο-κτηματίας (ο) μικρο-λαθάκι (το) μικρο-λεπτομέρεια (η) μικρο-λωποδύτης (ο) μικρο-λωποδυσία (η) μικρομαγάζο (το)

μικροκαμωμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει μικρές διαστάσεις ΑΝΤ. τεράστιος, ογκώδης 2. (συνήθ. για πρόσ.) αυτός που έχει μικρό ανάστημα και λεπτή σωματική διάπλαση ΑΝΤ. μεγαλόσωμος. Επίσης **μικροκάματος**, -η, -ο.

μικροκαρδία (η) [1890] (μικροκαρδιών) ΙΑΤΡ.-ΑΝΑΤ. μορφή δυσπλασίας, κατά την οποία η καρδιά έχει μικρότερο μέγεθος από το φυσιολογικό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microcardie].

μικροκεφαλία (η) [1861] (μικροκεφαλών) ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική μικρότητα του κεφαλιού, που συνήθ. συνοδεύεται και από διανοητικά προβλήματα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microcephalie].

μικροκέφαλος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει μικρό κεφάλι 2. ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από μικροκεφαλία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

μικροκινήτηρας (ο) ΗΛΕΚΤΡ. κινήτηρας μικρών διαστάσεων, του οποίου η ταχύτητα περιστροφής είναι σε μεγάλο βαθμό ελεγχόμενη και ο οποίος χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ορολογιοποιία, την οδοντική χειρουργική, τη ρομποτική κ.λπ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. micromoteur (νόθο συνθ.)].

μικροκλίμα (το) (μικροκλίμα-ατος | -ατα, -άτων) ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των ατμοσφαιρικών συνθηκών σε περιορισμένη έκταση περιοχή, μερικά μέτρα πάνω από την επιφάνεια του εδάφους και ως το ύψος της βλάστησης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microclimat].

μικροκλιματολογία (η) ΜΕΤΕΩΡ. ο επιστημονικός κλάδος της κλιματολογίας, που έχει ως αντικείμενο μελέτης το μικροκλίμα (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microclimatologie].

μικροκοινωνικός, -η, -ό ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. αυτός που αναφέρεται σε μικρά κοινωνικά σύνολα. — μικροκοινωνικά επίρρ.

μικροκοινωνιολογία (η) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο κλάδος που ερευνά τη διάρθρωση και τη λειτουργία μικρών κοινωνικών ομάδων (π.χ. οικογένεια, σχολείο, πόλη κ.λπ.) ΑΝΤ. μακροκοινωνιολογία. — μικροκοινωνιολογικός, -η, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. microsociologie (νόθο συνθ.)].

μικροκόκκος (ο) [1884] (μικροκόκκων) 1. ο μικρός κόκκος: ~ *σατιριού* 2. ΒΙΟΛ. το σφαιρικό βακτήριο που συνήθ. δεν είναι παθογόνο, βρίσκεται φυσιολογικά στο ανθρώπινο σώμα και είναι σημαντικό για τη διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ των μικροβίων του δέρματος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. micrococcus].

μικροκομματικός, -η, -ό [1890] αυτός που χαρακτηρίζεται από μικροκομματισμό: τα *κόμματα πρέπει να παραμερίσουν τα - συμμέρινα απέναντι στο εθνικώς αναγκαίο* || ~ *σκοπιμότητες* | *υπολογισμοί* | *επιδιώξεις*.

μικροκοσμοσμός (ο) [1891] η πολιτική συμπεριφορά που υποτάσσει όλα τα πολιτικά θέματα και προβλήματα της κοινωνίας στο κομματικό συμφέρον, η αποκλειστική επιδίωξη κομματικού οφέλους εις βάρος του κοινωνικού και εθνικού συμφέροντος.

μικροκόσμος (ο) { -ου κ. -όσμου | -ων κ. -όσμων, -ους κ. -όσμους} 1. ο κόσμος σε μικρογραφία 2. ΦΙΛΟΣ. ο άνθρωπος ως μικρογραφία του κόσμου (πβ. λ. *μακρόκοσμος*) · 3. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. ο κόσμος του ατόμου και των υποατομικών σωματιδίων, στον οποίο ισχύουν οι νόμοι της κβαντικής μηχανικής · 4. το σύνολο των μικρών παιδιών: *μια είδηση που θα ενδιαφέρει όλο τον ~: άνοιξε καινούργιο κατάστημα παιχνιδιών...* [ETYM. μεσν. < μικρό- + κόσμος. Η επιστημ. σημ. αποδίδει το ελληνογενές γαλλ. microcosme].

μικροκύκλωμα (το) {μικροκυκλώμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΗΛΕΚΤΡ. ηλεκτρικό ή ηλεκτρονικό κύκλωμα πολύ μικρών διαστάσεων, το οποίο σχηματίζεται συνήθ. με τις μεθόδους παραγωγής των ολοκληρωμένων κυκλωμάτων 2. (γενικότερ.) το μικρό κύκλωμα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. microcircuit (νόθο συνθ.)].

μικροκύματα (τα) {μικροκυμάτων} τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα που έχουν μήκος μεταξύ ενός χιλιοστομέτρου και ενός μέτρου· ΦΡ. **φούρνος μικροκυμάτων** ο φούρνος που ψήνει γρήγορα τα φαγητά με τη θερμότητα που αναπτύσσεται από την αλληλεπίδραση μεταξύ της ύλης του φαγητού και των μικροκυμάτων που διέρχονται μέσα από αυτό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. microwave (νόθο συνθ.)].

μικροκυτταραιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία στο αίμα μικρών ερυθροκυττάρων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microcythaemia].

μικροκύτταρο (το) {μικροκυττάρ-ου | -ων} ΑΝΑΤ. φυσιολογικό ερυθρό αιμοσφαίριο μικρής διαμέτρου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microcyte].

μικρολόγος (ο) [αρχ.] 1. πρόσωπο που μιλά ή μεριμνά για ασήμαντα πράγματα 2. πρόσωπο που καταπιάνεται με την εξέταση λεπτομερειών ΣΥΝ. σχολαστικός.

μικρολόγω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μικρολογείς...: μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. μιλώ και μεριμνώ για ασήμαντα ή ευτελή πράγματα 2. καταπιάνομαι με περιττές λεπτομέρειες, παραμερίζοντας την ουσία ενός θέματος, είμαι το δέον σχολαστικός. — μικρολογία (η) [αρχ.].

μικρο-μάτης (ο) μικρο-μέτοχος (ο) μικρο-παράγοντας (ο) μικρο-παρέξηψη (η) μικρο-πονηρία (η) μικρο-ποσό (το) μικρο-πρόβλημα (το) μικρο-πρόσωπος (ο) μικρό-στομος, -η, -ο μικρο-συμπλοκή (η) μικρο-συμφέροντα (τα) μικρο-τραυματισμός (ο) μικρο-τοφιλικάς (ο) μικρο-φθορά (η) μικρο-χαρά (η)

μικρομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μάννα μικρής ηλικίας.
 μικρομαστία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσπλασία των μαστών, κατά την οποία ο ένας ή και οι δύο μαστοί έχουν αφύσικα μικρό μέγεθος ΑΝΤ. μεγαλομαστία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. micromastia].
 μικρομέγυλος, -η, -ο [1861] (κακός) (συνήθ. το ουδ. ως ουσ.) (παιδί) που μιλάει και συμπεριφέρεται όπως οι μεγάλοι. — μικρομενα-λίστικος, -η, -ο.
 μικρομέλεια (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική μικρότητα ή βραχύτητα των άκρων του σώματος σε σχέση με τον κορμό. Επίσης μικρομελία [ΕΤΥΜ < ΟΦΧ- μικρομελής < μικρό- + -μελής (< μέλος)].
 μικρομεσάσιος, -α, -ο (για επιχειρήσεις και τους ιδιοκτήτες τους) αυτός που έχει μεσαία οικονομική επιφάνεια: ~ επιχειρήσεις || (κ. ως ουσ.) ο φορολογικός νόμος πλήττει κυρίως τους ~.
 μικρόμετρο (το) [1809] {μικρομέτρ-ου | -ων} 1. όργανο για την ακριβή μέτρηση μικρών αποστάσεων, γωνιών κ.λπ. 2. όργανο για την ακριβή μέτρηση του πάχους ή του μήκους (εφόσον είναι μικρό) εξαρτημάτων μηχανών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micromètre].
 μικρομηκάς (ο) {μικρομηκάδες} (στην αρχή των κινηματογραφιστών) ο δημιουργός ταινίας μικρού μήκους: «το φεστιβάλ της Δρά-μας συγκεντρώνει την αφορέμα των Ελλήνων ~» (εφημ.).
 μικρομοριακός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. (για οργανική χημική ένωση) αυτός που έχει μικρό αριθμό ατόμων και σχετικά μικρό μοριακό βάρος ΑΝΤ. με-γαλομοριακός.
 μικρομούλος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης ΣΥΝ. μικρούργος, λιτόμυαλος, ελαφρόμυαλος, επιπόλαιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.
 μικρομυκήτας (ο) [1890] {μικρομυκήτων} ΒΙΟΛ. μύκητας μικρών διαστάσεων, που φαίνεται μόνο με μικροσκόπιο.
 μικρό(ν) (το) (παλαιότ.) μονάδα μήκους ίση με το ένα χιλιοστό του χιλιοστούμέτρου ΣΥΝ. μικρόμετρο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micron].
 Μικρονησία (η) (αγγλ. Federated States of Micronesia = Ομόσπονδες Πολιτείες της Μικρονησίας) νησιωτικό κράτος του Δ. Ειρηνικού Ωκεανού, με πρωτεύουσα την Παλιρική, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α. — Μικρονησίος (ο), Μικρονησία (η), μι-κρονησιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. τοπωνύμιο, < αγγλ. Micronesia. Οφείλεται στο γεγονός ότι τα νησιά του συμπλέγματος είναι μικρότερα από τα αντίστοιχα της Μελανησίας και της Πολυνησίας].
 μικρόνους, -ους, -ουν [1873] {μικρόν-ους, -οα | -οες (ουδ. -οα), -όν} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από περιορισμένη διανοητική ικανότητα ΣΥΝ. μικρόμυαλος. — μικρόνοια (η) [μυσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.
 μικροοικονομία (η) ΟΙΚΟΝ. η οικονομία και οι οικονομικές σχέσεις στο επίπεδο της οικονομικής μονάδας, της ατομικής επιχείρησης ΑΝΤ. μακροοικονομία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microeconomics].
 μικροοικονομικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη μικροοικονομία 2. ΟΙΚΟΝ. μικροοικονομική (η) η μελέτη της οικονομικής συμπεριφοράς του καταναλωτή, της επιχείρησης και των κλάδων παραγωγής. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microeconomic].
 μικροοργανισμός (ο) [1887] ΒΙΟΛ. κάθε ζωικός και φυτικός οργανισμός, που είναι ορατός μόνο με το μικροσκόπιο ΣΥΝ. μικρόβιο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micro-organisme].
 μικροπαντρεύω ρ. μετβ. {μικροπάντρ-εψα, -εΰτηκα, -εμένος} (κα-θημ.) 1. (για γονείς) παντρεύω (τον γιο ή την κόρη μου) σε μικρή, νεανική ηλικία 2. (μεσοπαθ. μικροπαντρεύομαι) παντρεύομαι σε μικρή ηλικία.
 μικροπολεμική (η) η πολεμική με αθέμιτα, ευτελή μέσα. — μικρο-πολεμικός, -ή, -ό [1865].
 μικροπολιτική (η) [1889] 1. η πολιτική συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από ιδιοτέλεια, που έχει στόχο το προσωπικό όφελος του πολιτικού ή του κόμματος εις βάρος του δημοσίου συμφέροντος 2. η χρήση ευτελών μεθόδων στο πλαίσιο της πολιτικής αντιπαράθεσης (π.χ. σκανδαλοθηρία).
 μικροπολιτικός, -ή, -ό αυτός που ασκεί μικροπολιτική ή προσιδιάζει στη μικροπολιτική: ~ μέθοδοι | τεχνάσματα | επίπεδα | αντίληψεις | τακτική.
 μικροπρά(γ)ματα (τα) [1889] (μικροπρα)γμάτων 1. αντικείμενα μικρών διαστάσεων ή ευτελούς αξίας 2. ζήτημα χωρίς ιδιαίτερη βαρύτητα, στο οποίο δεν αξίζει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή: -Ήταν σπουδαίο αυτό που έκανες! -Α, όχι, ~! Ο καθένας θα μπορούσε να το κάνει.
 μικροπρέπεια (η) [αρχ.] {μικροπρεπίων} 1. η ιδιότητα του μικρο-πρεπούς: οι αντιζήλιες και τα κακεντρέχη σχόλια τού ενός για τον άλλον φανερόνουν ~ 2. (συνεκδ.) η μικροπρεπής πράξη.
 μικροπρεπής, -ής, -ές (μικροπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μικροπρεπέστ-ερος, -ατός) αυτός που συμπεριφέρεται αναξιοπρεπώς, που δείχνει ευτελή συμπεριφορά: ήταν πολύ μικροπρεπές από μέρους της να του ζητήσει πίσω τα όφληνα που του είχε κάνει || ~ χαρακτήρας | άνθρωπος ΣΥΝ. ευτελής, δεύτερος, φτηνός ΑΝΤ. αξιοπρεπής. — μικροπρεπώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < μικρό- + -πρεπής < πρέπω].
 μικροπολητής (ο) [1887], μικροπολήτρια (η) [1893] (μικροπωλη-τριών) μικρέμπορος που πουλά αντικείμενα στον δρόμο.
 μικρός, -ή (λόγ. -ά), -ό {μικρότερος, μικρότατος | ελάχιστος} 1. ο πε-

ριορισμένος σε μέγεθος, σε διαστάσεις: ο ~ δείκτης τού ρολογιού δείχνει τις ώρες και ο μεγάλος τα λεπτά || τα νύχια τα κόβουμε με ~ ψαλίδι || μια ~ τηλεόραση 14 ιντσών || ~ σπία | πόλη | χώρα | πουλί | τραπέζι | απόσταση || σε ~ κλίμακα (σε περιορισμένη έκταση) || θέλω τα παπούτσια ένα νοτιμερο μικρότερα || το κράνος μου είναι ~ ΑΝΤ. μεγάλος· ΦΡ. (α) μικρός αγγελής οι περιορισμένες έκτασης καταχωρίσεις σε συγκεκριμένο τμήμα εφημερίδας, που αφορούν σε καθημερινές ανάγκες και συναλλαγές (ενοικιασίες και αγορές ακινήτων, ιδιαίτερα μαθήματα κ.λπ.) (β) τι μικρός που είναι ο κόσμος! ως σχόλιο από κάποιον που συναντά έναν γνωστό του τυχαία, σε μέρος όπου δεν θα περίμενε να τον συναντήσει ή που ακούει για (κάποιον/κάτι) από τρίτο πρόσωπο το οποίο θεωρούσε άσχετο (γ) (μτφ.) δεν τον φθάνω ούτε στο μικρό του δαχτυλάκι δεν είμαι ούτε στο ελάχιστο ανάπτυξος του (δ) ταινία μικρού μήκους βλ. λ. μήκος (ε) ΕΚΚΛΗΣ. Μικρά Είσοδος βλ. λ. είσοδος 2. (γράμμα) που δεν είναι κεφαλαίο: η λέξη «μεσαιώνας» άλλοτε γράφεται με κεφαλαίο («Μεσαιώνας») και άλλοτε με ~ μν || (κ. ως ουσ.) όσα ονόματα δεν είναι κύρια, τα γράφουμε με μικρό 3. περιορισμένος ποσοτικά: ~ δόση | μερίδα ΑΝΤ. πολύς, αρκετός 4. ολιγάριθμος: ~ ακροατήριο | υπουργικό συμβούλιο ΑΝΤ. πολυάριθμος 5. (συνεκδ.) αυτός που δεν ανέρχεται σε μεγάλο ύψος: ~ αριθμός | αποζήμωση | ποσό | κέρδη 6. περιορισμένος χρονικά: ~ καθυστέρηση | διακοπή | διάλειμμα | ταξίδι ΣΥΝ. βραχύς, σύντομος, ολιγόχρονος·ΦΡ. (λόγ.) (α) μικρόν κατά μικρόν σιγά-σιγά (β) προ μικρού {προ μικρού, Πολλιανός 1, 72} πριν από λίγο (γ) μετά μικρόν (μετά μικρόν, Κ.Δ. Ματθ. 26,73) ύστερα από λίγο (δ) μικρό δειν βλ. λ. 7. (σχετικά με ηλικίες) (α) (για ανθρώπους κ. ζώα) μικρός, φέρε μαρς (ο) ο νεαρός, το παιδί (β) ο νεαρός σερβιτόρος, το γκαρσονό κ. ζώο) μικρός, τον λογαριασμό! (γ) ο μαθητεύομενος σε επάγγελμα, ο βοήθος: θα στείλω τον ~ να σας βοηθήσει 10. μικροί (οι) αυτοί που δεν διαθέτουν ισχύ (οικονομική, πολιτική κ.λπ.): είναι η μοίρα των- να υποτάσσονται στη βούληση των ισχυρών | τον μεγάλων 11. (μτφ.) αυτός που δεν εμφανίζεται σε υψηλό βαθμό, που εκδηλώνεται σε χαμηλή ένταση ή δεν έχει μεγάλη σημασία: ~ λάθος | πρόβλημα | διαφορά | ελάττωμα | αδυναμία | ισχύς || το αυτοκίνητο κινείται με ~ ταχύτητα (χαμηλή) || πήρα κι εγώ μια ~ χαρά || είναι κι αυτό μια ~ παρηγορία ΑΝΤ. μεγάλος, σημαντικός, σπουδαίος, υπολογίσιμος 12. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που στερείται αξιοπρέπειας ή αξίας: ~ άνθρωποι με μεγάλες φιλοδοξίες || αποδείχθηκε ~ για μια τόσο σημαντική αποστολή ΣΥΝ. μικροπρεπής, αναξιοπρεπής, τυποτένος ΑΝΤ. αξιοπρεπής, αξιόλογος. — (υποκ.) μικρούλης, -α, -ι [μυσν.] κ. μικρούλικος, -η/-ια, -ο κ. μικρούτσικος, -η/-ια, -ο [μυσν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. μικρός | σμικρός (αρχαϊότ.), πθ. < I.E. *smē[ǵ]ik- | *smik- «θρύμμα, ψιχουλό», πθ. λατ. mica «λίγο, μικρό κομμάτι» (ίσως < *smik-ā), αρχ. γερμ. smāhi «μικρός, χαμηλός» (> γερμ. schmähen «υβρίζω»), αρχ. αγγλ. smicre «κομψός» κ.ά. Η ετυμολογική σύνδεση με το αρχ. μέϊον (βλ. λ.), που θα οδηγούσε σε I.E. θ. *mei- «μειώνω, ελαττώνω», δεν ερμηνεύει το αρχικό θ. (σμικρός), μικροσεισμός (ο) σεισμός μικρής έντασης, που δεν γίνεται αισθητός από το άνθρωπο, αλλά καταγράφεται από σεισμογράφο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microseism]. μικροσκελής, -ής, -ές {μικροσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μικροσκελέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που έχει κοντά πόδια, δυσανάλογα προς το υπόλοιπο σώμα του ΣΥΝ. κουτσοπόδαρος ΑΝΤ. μακροπόδαρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ αρχ. < μικρό- + -σκελής < σκέλος].
 μικροσκοπία (η) [1861] {μικροσκοπιών} (επιστημ.) η εξέταση με μικροσκόπιο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microscopie], μικροσκοπικός, -ή, -ό [1809] 1. αυτός που σχετίζεται με το μικροσκόπιο ή τη μικροσκοπία 2. αυτός που γίνεται με το μικροσκόπιο: ~ εξέταση 3. αυτός που είναι τόσο μικρός, ώστε μόνο με μικροσκόπιο να είναι ορατός: ~ ζωύφια | οργανισμός 4. (συνήθ. κατ' επέκτ.) ο πολύ μικρός: δυσανάγνωστο κείμενο με ~ γράμματα και πολλές μονο-ντζούρες 5. αυτός που αναφέρεται στον μικροκόσμο ή σχετίζεται με αυτόν: ~ ιδιότητα ΑΝΤ. μακροσκοπικός [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microscopique], μικροσκόπιο (το) [1761] {μικροσκοπι-ού | -ων} οπτικό όργανο με τη βοήθεια του οποίου μπορεί κανείς να δει σε μεγέθυνση την εικόνα αντικειμένων, τα οποία δεν μπορούν να παρατηρηθούν με γυμνό οφθαλμό· ΦΡ. ηλεκτρονικό μικροσκόπιο το μικροσκόπιο που καθιστά δυνατή τη μεγέθυνση της εικόνας αντικειμένων με τη βοήθεια δέσμης ηλεκτρονίων που αλλάζειπιδρούν με αυτά.
 [ΕΤΥΜ. < μικρό- + -σκόπιο < σκοπώ, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microscope]. μικροσφυγμία (η) {μικροσφυγμίων} ΙΑΤΡ. η παθολογική εξασθένηση του σφυγμού, που έχει ως συνέπεια να μη γίνεται εύκολα αντιληπτός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microsphygmia]. μικρόσχημος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει μικρό, περιορισμένους διαστάσεων σχήμα ΑΝΤ. μεγαλόσχημος· 2. (για μοναχούς) αυτός που έχει ενδουθεί το «μικρό σχήμα» (τύπο μοναχικού ενδύματος) αυ-

τός που δεν έχει φθάσει στο μεγαλύτερο σημείο του ασκητικού βίου.
μικροσωληνίσκος (ο) ΒΙΟΛ. υποκυνταρικό οργανίδιο, με λεπτή σωληνοειδή μορφή, που σχηματίζει δέσμες και μετέχει σε σημαντικές δομές και λειτουργίες των κυττάρων (κεντροσώμα, άτρακτος, μίτωση, βλεφαρίδα). [ETYM. Από. του αγγλ. microtubule(s)].
μικρόσωμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεγάλες σωματικές διαστάσεις, ο κοντός και αδύνατος ΣΥΝ. βραχύσωμος ΑΝΤ. μεγαλόσωμος.
μικροταινία (η) {μικροταινιών} το μικροφίλμ (βλ. λ.).
μικροτέχνημα (το) [1877] {μικροτεχνή-ατος | -ατα, -άτων} καλλιτέχνημα, κομμοτέχνημα μικρών διαστάσεων ΣΥΝ. μινιατούρα.
μικροτεχνία (η) {μικροτεχνιών} η τέχνη κατασκευής μικροτεχνημάτων.
 — μικροτεχνικός, -ή, -ό.
μικροτεχνίτης (ο) [1861] {μικροτεχνιτών}, **μικροτεχνίτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που κατασκευάζει μικροτεχνήματα 2. ο τεχνίτης που είναι μετρίου επιπέδου και κατασκευάζει μικροπράγματα.
μικρότητα (η) [αρχ.] {μικροτήτων} 1. το να έχει κανείς μικρές διαστάσεις- (μτρ.) 2. η έλλειψη αξιοπρέπειας, ανωτερότητας ΣΥΝ. μικροπρέπεια, αναξιοπρέπεια, ποταπότη ΑΝΤ. αξιοπρέπεια, ανωτερότητα 3. (συνεκδ.) η πράξη που φανερώνει έλλειψη αξιοπρέπειας, ανωτερότητας, υψηλού ήθους: *είναι ικανός για κάθε ~, προκειμένου να ικανοποιήσει τις φιλοδοξίες του*.
μικροτίσι (το) {άκλ.} ΠΑΗΡΦΟ. το πλακίδιο ολοκληρωμένου κυκλώματος υπολογιστή.
 [ETYM. < αγγλ. microchip (νόθο συνθ.) < micro- (< μικρό-) + chip «πλακίδιο» (βλ. λ. τσιπ)].
μικρού δειν (αρχαιοπρ.) λιγώ έλειψε να... [ETYM. < αρχ. μικρού δειν < μικρός + δειν, απρφ. του απρσ. δει (βλ. λ.)].
μικροϋπολογιστής (ο) ο ηλεκτρονικός υπολογιστής που υπάρχει στην κατηγορία των μικρών ψηφιακών υπολογιστών, δεν υπερβαίνει σε μέγεθος μια φορητή τηλεόραση και προορίζεται κατεξοχήν για ατομική χρήση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. microcomputer (νόθο συνθ.)].
μικροφάγα (τα) ΒΙΟΛ. ζωϊκό οργανισμό που τρέφονται με μικροσκοπικά θρεπτικά σωματίδια: *το μύδι ανήκει στα ~* ΑΝΤ. μακροφάγα. [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. microphaga < μτρν. μικροφάγος < μικρό- + -φάγος < θ. φαγ-, πβ. αόρ. β' έ-φαγ-ον].
μικροφάρμακον ρ. αμειβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δείχνω νεότερος απ' ό,τι είμαι ΣΥΝ. μικροδείχνω ΑΝΤ. μεγαλοφάρμακον, μεγαλοδείχνω.
μικροφθαλμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική σμίκρυνση του βολβού των ματιών, η οποία καθιστά τον βολβό δυσανάλογο ως προς το μέγεθος σε σχέση με το μάτι. — **μικρόφθαλμος**, -η, -ο [αρχ.]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microphthalmie].
μικροφίλμ (το) {άκλ.} ΦΑΤΟΓΡ. φιλμ σε μορφή ρολού ή ταινίας, που επιτρέπει την αρχειοθέτηση μεγάλου αριθμού κειμένων και εικόνων ΣΥΝ. μικροταινία. [ETYM. < αγγλ. microfilm (νόθο συνθ.) < micro (< μικρό-) + film (βλ. κ. φιλμ)].
μικροφιλόδοξος, -η, -ο [1891] 1. αυτός που έχει μικρές φιλοδοξίες, που επιζητεί ασήμαντα πράγματα 2. αυτός που είναι άσημος και ταυτόχρονα φιλόδοξος: ~ *παρρησιώδης πολιτικός*. — μικροφιλοδοξία (η) {18871.
μικροφιλότημος, -η, -ο {μτρν.} 1. αυτός που δείχνει φιλοτιμία για μικροπράγματα ΣΥΝ. ψωροφιλότημος 2. **μικροφιλότιμο** (το) {χωρ. πληθ.} η ευθιξία που δείχνει κανείς για ασήμαντες αφορμές. — μικροφιλοτιμία (η) {μτρν.}.
μικροφύτης, -ής, -ές {μικροφυ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} μικροφυεστ-ερος, -ατός} (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει μικρό ανάστημα και λεπτή σωματική διάπλαση ΣΥΝ. μικροκαμωμένος, μικρόσωμος, λεπτοφύτης. [ETYM. μτρν. < μικρό- + -φύτης < φύω | -ομαι].
μικροφυσική (η) ΦΥΣ. ο τομέας που ασχολείται με τη μελέτη της ύλης σε μικροσκοπική κλίμακα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microphysics].
μικροφωνισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ. 1. το φαινόμενο κατά το οποίο ένα όργανο που αποτελεί μέρος ηλεκτρονικού κυκλώματος, το οποίο παράγει ηχητικά κύματα, παίζει τον ρόλο μικροφώνου προκαλώντας μι-κροφωνικά ρεύματα 2. (ειδικότ.) η περίπτωση κατά την οποία το megάφωνο επιδρά στο μικρόφωνο, με αποτέλεσμα να προκαλείται δυσάρεστος συριστικός ήχος. — μικροφωνίζω ρ. (σημ. 2).
μικρόφωνο (το) [1880] {μικροφών-ου | -ών} η συσκευή που μετατρέπει τον ήχο σε ηλεκτρικά σήματα, ενισχύει την ένταση των ηχητικών κυμάτων και αποτελεί βασικό εξάρτημα των σύγχρονων συστημάτων εγγραφής και αναπαραγωγής του ήχου: *μιλάω στο ~ || ανοίγω | κλείνω τα ~* (θέτω σε λειτουργία | διακόπτω τη λειτουργία) || το ~ ενός κασετοφώνου | αυτόματου τηλεφωνητή | κινητού τηλεφώνου || σ' αυτό το κέντρο *πραγούδον χωρίς ~ || άλλα δήλωσε στα δημοσιογραφικά ~ και άλλα τελικός έπραξε*. — (υποκ.) μικροφωναί (το), μικροφωνικός, -ή, -ό [1898]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microphone, άσχετο από το αρχ. επιθ. μικρόφωνος «αυτός που έχει ασθενική φωνή»].
μικροφωτογραφία (η) [1892] (μικροφωτογραφιών) 1. η φωτογραφία που παίρνει κανείς με τη βοήθεια μικροσκοπίου 2. η φωτογράφιση με τη βοήθεια μικροσκοπίου. — **μικροφωτογραφικός**, -ή, -ό [1891]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. microphotograph].
μικροφωτογράφιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η φωτογράφιση με μικροφίλμ.
μικροχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος της χειρουργικής που ασχολείται με τις χειρουργικές τεχνικές, οι οποίες εκτελούνται με τη βοή-

θεια μικροσκοπίου και τη χρησιμοποίηση λεπτότατων οργάνων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microchirurgie].
μικροχημεία (η) {μικροχημειών} ΧΗΜ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις ιδιότητες και τη σύσταση μικρών ποσοτήτων ύλης. — μικροχημικός, -ή, -ό [1885]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. microchimie].
μικροψία (η) {μικροψιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση της όρασης, κατά την οποία ο ασθενής βλέπει τα αντικείμενα μικρότερα από το φυσικό τους μέγεθος και η οποία οφείλεται σε οργανικά, τοξικά ή ψυχολογικά αίτια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. micropsie].
μικροψυχία (η) [αρχ.] {μικροψυχιών} 1. η έλλειψη υψηλού ηθικού αναστήματος ΑΝΤ. γενναιοψυχία, ανωτερότητα, αξιοπρέπεια 2. η έλλειψη γενναιοσύνης, το ασθενές ψυχικό φρόνημα ΣΥΝ. λιποψυχία, δειλία ΑΝΤ. γενναιοσύνη, ευψυχία.
μικρόψυχος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη υψηλού ηθικού αναστήματος, γενναιοψυχίας, ανωτερότητας: ~ *άνθρωπος | συμπεριφορά | αντιμετώπιση* ΣΥΝ. ευτελής, ποταπός, μηδαιμόνος ΑΝΤ. αξιοπρεπής, γενναίουψυχος, ανώτερος 2. (ειδικότ.) αυτός που δείχνει ασθενές ψυχικό φρόνημα, δειλία ΣΥΝ. ολιγόψυχος, λιπόψυχος ΑΝΤ. γενναίος, θαρραλέος.
μικρώνω ρ. → μικραίνω
μίκτης (ο) {μικτών} 1. ΜΟΥΣ. ηλεκτρονική συσκευή που χρησιμοποιείται για τη ρύθμιση διαφόρων παραμέτρων ηχοληψίας ή μετάδοσης ηχητικών σημάτων (π.χ. την ισορροπία των εντάσεων τους): *αλλάζει κωνσόλα, τράπεζα μίκτους* 2. ραδιοηλεκτρονική διάταξη που χρησιμοποιείται στους ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς πομπούς και δέκτες για την ανάμειξη δύο διαφορετικών σημάτων και την παραγωγή του επιθυμητού σήματος. [ETYM. < θ. μικ- < αρχ. μ(ε)ίγ-νω-μι (βλ. λ. μείγνω) + παραγ. επίθημα -της, απόδ. του αγγλ. mixer].
μικτός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. μεικτός) 1. αυτός που προέκυψε από τη μείξη διαφορετικών στοιχείων ΣΥΝ. ανάμικτος, σύμικτος, σύνθετος: ΦΡ. (α) *μικτή γλώσσα* η γλώσσα που αναμειγνύει στοιχεία δημοτικής και καθαρεύουσας (β) **μικτός σχολείο** το σχολείο στο οποίο φοιτούν αγόρια και κορίτσια (γ) **μικτός γάμος** (i) ο γάμος μεταξύ ετεροδόξων χριστιανών (ii) ο γάμος μεταξύ ατόμων διαφορετικής θρησκείας, φυλής, εθνικότητας κ.λπ. 2. ΜΑΘ. **μικτός αριθμός** πραγματικός αριθμός που αποτελείται από ακέραιο και κλασματικό αριθμό, λ.χ. 3 1/2 - 3. αυτός από τον οποίο δεν έχουν αφαιρεθεί οι ζημιές, το απόβαρο κ.λπ.: ο μη καθάρος: ~ *κέρδος* | *βάρος*. [ETYM. αρχ. < ρ. μ(ε)ίγνυμι, βλ. κ. μείγνω].
Μίκυ Μάους (ο) {άκλ.} 1. ο δημοφιλής ήρωας κινούμενων σχεδίων και κόμικς για παιδιά, ο οποίος έχει μορφή ποικίλου και σχεδιάστηκε από τον Γουόλτ Ντίσνεϋ 2. (μετωνυμ.) (α) κάθε σειρά κινούμενων σχεδίων ή κόμικς με πρωταγωνιστή τον Μίκυ Μάους (β) (γενικότ.) οποιαδήποτε σειρά κινούμενων σχεδίων ή κόμικς για παιδιά: *στα παιδιά αρέσουν πολύ τα ~*. [ETYM. < αγγλ. Mickey Mouse «ο Μίκυ το ποιντίκι», χαρακτήρας κινούμενων σχεδίων που δημιουργήθηκε από τον W. Disney το 1928].
Μιλάνο (το) πόλη της ΒΔ. Ιταλίας, το βασικό οικονομικό και βιομηχανικό κέντρο της χώρας. — Μιλανέζος (ο), Μιλανέζα (η), μιλανέζικος, -η, -ο. [ETYM. < ιταλ. Milano < λατ. Mediolanum (στην Ελλην. γνωστή κ. ως Μεδιόλανα, πβ. το «διάταγμα των Μεδιολάνων»), πόλη που ιδρύθηκε από γαλατικά φύλα στις αρχές του 4ου αι. π.Χ., πθ. < *medio-planum «στο μέσον των πεδιάδων, ανάμεσα στους κάμτους» < μέσος» + planus «ομαλός, επίπεδος». Κατ' άλλη άποψη, ως β' συνθ. πρέπει να θεωρηθεί το κελτ. lanu «αυτιά»].
μιάδη (η) {χωρ. πληθ.} (ως τιμητική προσφώνηση) η σύζυγος λόρδου. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. milady < my lady «κυρία μου»].
μιλέτι (το) {μιλετι-ού | -ιών} 1. ΙΣΤ. (στην πολυεθνική Οθωμανική Αυτοκρατορία) αυτόνομη, αυτοδιοικούμενη θρησκευτική κοινότητα, οργανωμένη με δικούς της νόμους και με επί κεφαλής τον δικό της θρησκευτικό ηγέτη, ο οποίος ήταν υπεύθυνος ενώπιον της κεντρικής διοίκησης για την εκπλήρωση των καθηκόντων και υποχρεώσεων των μελών της κοινότητας του και ειδικότ. του καθήκοντος της πληρωμής των φόρων και της διατήρησης της εσωτερικής ασφάλειας: *Ρουμ ~* (το μιλέτι των Ρωμιών, δηλ. των ορθόδοξων χριστιανών) 2. ΘΡΗΣΚ. (σύμφωνα με το Κοράνιο) η θρησκεία που κήρυσαν ο Αβραάμ και οι άλλοι προφήτες.
 [ETYM. < τουρκ. millet < αραβ. millet «έθνος»]. **μιλήμα** (το) (μιλήμ-ατος | -ατα, -άτων) (λογοτ.) η μιλιά, η ομιλία. **μιλημένος**, -η, -ο (καθημ.) αυτός με τον οποίο έχει γίνει συμφωνία, προκειμένου να ενεργήσει μεροληπτικά: *ήταν ~ ο προσητάμενος, για να τον προτείνει στη θέση του*-ΦΡ. (α) *τα 'γουν μιλημένα* έχουν συμφωνήσει εκ των προτέρων να κρατήσουν ορισμένη στάση: ~ *για την εκλογή νέου προέδρου* (β) **μιλημένα-τιμημένα** για να δηλωθεί η αμοιβαία υπόσχεση ότι θα τηρηθούν όσα συμφωνήθηκαν. **μιλήτο** (το) (λαϊκ.) η ομιλία, η συζήτηση: *άρχισε ξανά το ~ || από δίπλα ακούστηκε ~* ΦΡ. στο **μιλήτο** με πρόσυνωνση (για να διευκολυνθεί κάποιος): *το θέμα κινονίστηκε ~*. **Μιλήτος** (η) {Μιλήτου} αρχαία ελληνική πόλη της ΒΔ. Μικράς Ασίας. — **Μιλησιός** (ο) [αρχ.], Μιλήσια (η), μιλησιακός, -ή, -ό {μτρν.}. [ETYM. < αρχ. Μιλήτος | Μιλλάτος, αγν. ετόμου, πθ. προελλην. τοπωνύμιο, που ταυτίζεται από μερικούς με την τοποθεσία Milawanda ορισμένων χεττιτικών επιγραφών]. **μίλι** (το) {μυλι-ού | -ών} 1. μονάδα μήκους μεγάλων αποστάσεων, διαφορετική κατά χώρας και εποχές 2. (ειδικότ.) (α) αγγλοσαξονική μονάδα μήκους, που χρησιμοποιείται στις Η.Π.Α. και τις χώρες της Βρε-

τανικής Κοινοπολιτείας, υποδιαιρείται σε 1.760 γιάρδες ή 5.280 πόδια και ισούται με 1.609,344 μέτρα (β) **(ναυτικό) μίλι** μονάδα μήκους για τη μέτρηση θαλάσσιων αποστάσεων, που ισούται με 1.852 μέτρα· στις χώρες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας ισούται με 1.853,184 μέτρα. **ΓΒΤΥΜ**. < μτρν. *μίλιον*, υποκ. του λατ. *miKDia* «χίλιον» (φρ. *milia passuum* «μία χιλιάδα σμιάτων»)].

μιλι- λεξικό πρόθημα του διεθνούς συστήματος μονάδων, που σημαίνει ένα χιλιοστό της μονάδας, την οποία δηλώνει το β' συνθετικό: *μι-λι-αμπέρ*, *μιλι-βόλτ*, *μιλι-γκράμ*.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα ξέν. επιστημ. όρων (πβ. γαλλ. *milli-mètre*, *milli-gramme*), που προέρχεται από το λατ. *milli-* < *mille* «χίλιον»].

μιλιά (η) (καθημ.) 1. ο ήχος τής φωνής, η προφορική ομιλία· ΦΡ. (α) *χάνω τη μιλιά μου* (i) παύω να έχω την ικανότητα ομιλίας (ii) (μτφ.) μένω άναυδος, δεν μπορώ να αντιδράσω από έκπληξη, φόβο κ.λπ. (β) *δεν βγάζω μιλιά* σωπαίνω, δεν λέω κουβέντα (γ) *δεν θέλω μιλιά!* δεν θέλω αντίρρηση, δεν ακούω καμιά διαφωνία (δ) *στόμα έχει και μιλιά δεν έχει* βλ. λ. *στόμα* 2. (ως προσταγή) **μιλιά!** με αυστηρό τρόπο προς κάποιον για να σωπάσω: ~! Δεν θέλω ν' ακούσω κουβέντα! ΣΥΝ. *σιωπή!* άχνα! ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίηση*.

[ETYM. μ'σν. < αρχ. *ομιλία* (με σίγηση του αρχικού άτονου *ο* και συνίηση)].

μιλιγκράμ (το) (άκλ.) το χιλιοστόγραμμο (βλ.λ.). [ETYM. < γαλλ. *milligramme* (νόθο συνθ.) < *milli-* (< λατ. *mille* «χίλιω») + *-gramme* < λατ. *gramma* < αρχ. γράμμα «μικρό βάρος», ως απόδ. του λατ. *scripulum* (1/24 τής ουγκιάς), που θεωρήθηκε παράγ. του *scribere* «γράφω»].

μιλιμέτρ (το) {άκλ.} το χιλιοστόμετρο (βλ.λ.). [ETYM. < γαλλ. *millimètre* (νόθο συνθ.) < *milli-* (< λατ. *mille* «χίλιω») + *-mètre* (< αρχ. μέτρο ν)].

μιλιμέτρé επιθ. {άκλ.} διαφανής αδιάστατη επιφάνεια διαμεμένη σε χιλιοστά του μέτρου, με κάθετες και οριζόντιες λεπτές γραμμές· αποτελεί οδηγό για την απόλυτη ευθυγράμμιση των κειμένων και φωτογραφιών κατά το μοντάζ (βλ.λ.): *χαρτί | χάρτης* ~. [ETYM. < γαλλ. *millimétré* (νόθο συνθ.) < *milli-* (βλ. λ. *μίλι-*) + *mètre* (βλ. λ. *μέτρο*)].

μιλιμπάρ (το) {άκλ.} ΜΕΤΕΩΡ. μονάδα ατμοσφαιρικής πίεσης, ίση προς ένα χιλιοστό του μπαρ και ισοδύναμη με 1.000 δύνες ανά τετραγωνικό εκατοστόμετρο.

[ETYM. < γαλλ. *millibar* (νόθο συνθ.) < *milli-* (βλ. λ. *μίλι-*) + *bar* (< αρχ. *βάρος*)].

μιλίωρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) θηλυκό πρόβατο (και σπανιότ. κατσίκα) με ηλικία ενός έτους ή που βρίσκεται στην πρώτη εγκυμοσύνη ΣΥΝ. *αμνάδα*, *προβατίνα* προτόγεννη. Επίσης *μιλίωρί (το)*. [ETYM. < αρωμ. *ml'or*, πθ. < λατ. **agnelliola*, υποκ. του *agnella* «αμνάδα»].

μιλιούνια κ. μιλεούνια (τά) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ανυπολόγιστος αριθμός, αμέτρητο πλήθος· *πλάκωσε ο εχθρός με ~ στρατό*. [ETYM. < μεσν. *μιλιούνι(ν)* < ιταλ. *millione* «εκατομμύριο» < γαλλ. *million* < αρχ. γαλλ. *milie* < λατ. *mil(ia)* «χίλιω»].

μιλιταρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η στρατοκρατία. — **μιλιταριστής (ο)**, **μιλιταρίστρια (η)**, **μιλιταριστικός, -ή, -ο**.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *militarisme* < μέσ. γαλλ. *militaire* < λατ. *militaris* < *miles* «στρατιώτης»].

μιλόρδος (ο) (ως τιμητική προσφώνηση) ο Άγγλος ευγενής. [ETYM. Μεταφορά του *σργλ.* *milord* (αντιδάν.) < γαλλ. *milord* < αγγλ. *my lord* «κύριε μου». Βλ. κ. *λόρδος*].

Μιλιτιάδης (ο) 1. αρχαίος Αθηναίος στρατηγός (περ. 554-489 π.Χ.), ο οποίος γιήθηκε τον αθηναϊκών στρατευμάτων στη νίκη τους επί των Περσών στη μάχη του Μαραθώνα το 490 π.Χ. 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. «κοκκινοπός, αυτός που έχει το χρώμα του αίματος» < *μίλιος (ή)* (τεχν. όρ., πθ. δάνειο), ονομασία του ορυκτού αματίτη και του χρώματος του].

μιλέιγ (το) (άκλ.) γλυκό με στρώσεις φύλλων κρούστας και κρέμας πασπαλισμένο με λεπτή ζάχαρη (άχνη). Επίσης (λαϊκ.) *μιλφέι*. [ETYM. < γαλλ. *mille-feuille* «χιλία φύλλα»].

μιλώ (κ. -άω) κ. (λόγ.) ομιλώ [αρχ.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μιλάς... (σπάν. μιλείς...) κ. (λόγ.) ομιλείς... | *μιλ-ησα*, *-είμαι* (κ. λόγ. *ομιλούμαι*), *-ήθη-κα*, *-ημένος*] ♦ (αμετβ.) 1. εκφράζομαι με τον προφορικό λόγο, αρθρώνω λόγο: *αν μπορούσαν να μιλήσουν τα ζώα, τι θα έλεγαν άραγε*; || *το μωρό άρχισε να μιλάει* || ~ *δυνατά* | *καθαρά* | *σγά* | *αργά* | *συνέχεια* | *ασταμάτητα* | *ασυνάρτητα* | *γενικά* | *εκ μέρους κάποιου* | *επί του θέματος* | *ελεύθερα* | *σοβαρά* | *με παρηγοία* | *χωρίς περιστροφές* | *ορθά-κορτά* | *έξω από τα δόντια* (βλ. λ. *δόντι*)· ΦΡ. (α) *εγώ μιλάω, εγώ τ' ακούω* μιλώ ματαιώς, δεν με προσέχει κανείς (β) *μιλώ με το «σεις» και με το «σας»* μιλώ ευγενικά χρησιμοποιώντας τον πληθυντικό ευγενείας (γ) *μιλάω στον αέρα* μιλώ χωρίς να μου δίνει κανείς σημασία, χωρίς να εισακούομαι (δ) *το πράγμα μιλάει (από) μόνο του* είναι εξόφθαλμο, προφανές: ~ αυτός την έκανε την *κομπίνα!* 2. (+για) (α) εκφράζομαι με τον λόγο μου (γραπτό ή προφορικό), αφηγούμαι, κάνω λόγο: *για τι πράγμα μιλάει αυτό το βιβλίο*; (β) αναφέρομαι σε κάποιον/κάτι, εννοώ: *μετά τους σεισμούς συγκεντρώθηκαν χιλιάδες άνθρωποι σε πολύ περιορισμένους χώρους· μιλάμε για απόρητη κατάσταση* || *εκτελεί τους πιο απίθανους υπολογισμούς με απίστευτη ταχύτητα: σου μιλάω για ιδιοφυΐα* 3. εκφωνώ λόγο ή κάνω διάλεξη: *μιλήσε για την επέτειο του «Όχι»* || *μιλήσε σε συγκεντρώνει οπαδών του* 4. έχω τον λόγο: *ώρα - εγώ και δεν θέλω να με διακόψει κανείς!* 5. εκφράζω τις απόψεις μου, τη συμφωνία ή τη διαφωνία μου: ~ *με επιχειρήματα* || ~ *υπέρ* | *κατά*· ΦΡ. *άκου* | *για δες ποιος μιλάει!* για κάποιον που είτε λόγω τής ηλικίας του ή του χαρακτήρα ή τής συμπεριφοράς του δεν δικαιούται να εκφέρει συγκεκριμένη άποψη: ~!

Ενώ είναι συστηματικός φοροφυγάς, μας μιλάει για την τήρηση των νόμων! 6. κάνω σχόλιο, αντιδρώ- (ειδικότ.) εκφράζω τη δυσαρέσκεια μου: *πρόσεξα την άσχημη συμπεριφορά του, αλλά δεν μιλήσα, για να μη γίνει καβγάς*- ΦΡ. (παροιμ.) *όποιος δεν μιλάει, τον θάρτουν* όποιος δεν υπερασπίζεται τον εαυτό του και τα συμφέροντά του αφανίζεται από τους άλλους 7. γνωστοποιώ (κάτι): *θα σου τον ενημερώσω, αλλά δεν θα μιλήσει ποθενά* 8. συζητώ (με κάποιον): ~ *με τον πατέρα μου για τις σπουδές μου* 9. φληαρώ: *ο δάσκαλος του έκανε παρατήρηση, επειδή μιλούσε με τον διπλανό του* 10. επικοινωνώ, ανταλλάσσω σκέψεις: *Πότε θα σε δω; Πρέπει να μιλήσουμε* 11. μεταδίδω μηνύματα, εκφράζω (κάτι) (χωρίς να χρησιμοποιώ τον λόγο): *οι πράξεις μιλούν από μόνες τους* || *αυτή η μουσική μιλάει στην καρδιά μου* 12. είμαι εκφραστικός, πολύ παραστατικός: *καθώς χόρευε, όλα πάνω της μιλούσαν: μάτια, χέρια, σώμα* || Γι *ζωντανός πίνακας!* *Σαν να μιλάει!* 13. (α) γυρορίζω και μπορώ να χρησιμοποιώ (συγκεκριμένη γλώσσα): ~ *Αγγλικά* || *αν και Βέλγος ο Τομ, μιλάει πολύ καλά* | *άπαιστα Ελληνικά* (β) χρησιμοποιώ (συγκ'κρίμενη γλώσσα) σ' προφορική συνεννόηση: *Γι γλώσσα μιλούσες με τους τουρίστες; -Φλαμανδικά* ♦ (μετβ.) 14. απευθύνομ τον λόγο (σ' κάποιον): ~ *στον Κώστα* || *τον- ασηπρά!* | *συγκαταβατικά* 15. (*ιδιόκτ.) επιχειρώ να πείσω, να μεταπεισό (κάποιον): *Ό,τι και να τον πω, εμένα δεν με ακουει- μίλησε του κι εσύ!* (μεσοπαθ. *μιλέμαι* | *ομιλούμαι*) 16. (για γλώσσα) χρησιμοποιούμαι ως μέσο επικοινωνίας μιας γλωσσικής κοινότητας: *τα λατινικά δεν μιλούνται | ομιλούνται πια*- ΦΡ. *λιγότερο ομιλούμενη γλώσσα* σε γλώσσες που ομιλούνται από μικρό αριθμό ομιλητών 17. (ως αλληλοπαθές) έχω οικείες σχέσεις ή οικειότητα με κάποιον: *δεν μιλούσαν ούτε καν χαιρετιούνται* (είτε επειδή δεν γνωρίζονται είτε επειδή έχουν εχθρικές σχέσεις)- ΦΡ. (α) *δεν μιλέται* δεν έχει διάθεση για συζήτηση (επειδή είναι στενοχωρημένος, κακόκεφος ή θυμωμένος) (β) *τα μιλήσαμε* | *τα έχουμε μιλούμενα* κατ'αλήθεμα σε συμφωνία 18. (η μτχ. *μιλημένος, -η, -ο*) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ*. [ETYM. < μεσν. *μιλώ* < αρχ. *ομιλώ (-έω)*, αρχική σημ. «βρίσκομαι μαζί με κάποιον, κάνω συντροφιά μαζί του» (η σημερινή σημ. είναι μτρν.), < *όμιλος* (βλ.λ.)]. μίμηση (η) [αρχ.] { -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να μιμείται κανείς (κάποιον/κάτι): η ~ *ξένων προτύπων* ΑΝΤ. *πρωτοτυπία* 2. (συνεκδ.) το έργο ή οι πράξεις που αντιγράφουν πιστά πρότυπο: *σύμφωνα με τον ορισμό του Αριστοτέλη, η τραγωδία είναι - πράξεως* 3. (ειδικότ.) η περιπατητικό χαρακτήρα επανάληψη των κινήσεων, των χειρονομιών και εκφράσεων ή και τής ομιλίας (κάποιου) με παρόμοια χροιά και τόνο φωνής: *αυτός ο κωμικός είναι καλός στις ~ πολιτικών* · 4. ΨΥΧΟΛ. η συνειδητή ή η ασυνείδητη προσπάθεια κάποιου να αναπαράγει στη σκέψη ή τη συμπεριφορά του το ίδιο πρότυπο σκέψης ή συμπεριφοράς που παρατήρησε σε άλλον · 5. ΦΙΛΟΣ. αρχή τής αισθητικής και τής θεωρίας τής τέχνης, σύμφωνα με την οποία η τέχνη αναπαριστά δημιουργικά (γεγονότα, πρόσωπα, συναισθήματα, πράξεις, καταστάσεις κ.λπ.) · 6. ΜΟΥΣ. ο τρόπος μουσικής γραφής, που συνίσταται στο να επαναλαμβάνεται το ίδιο μελωδικό σήμα από τη μια φωνή στην άλλη ή από το ένα όργανο στο άλλο. μίμητής (ο) [αρχ.], μίμητρια (η) [1842] {μμητήριος} πρόσωπο που ακολουθεί πιστά το πρότυπο, το παράδειγμα άλλου: *το έργο του βρήκε αργότερα πολλούς ~ μμητήκός, -ή, -ο* [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μίμηση: ~ *κινησεις* 2. αυτός που έχει την τάση να μιμείται: *ο άνθρωπος είναι ~ ζώο* 3. *μμητική* (η) η τέχνη τής μίμησης (προσώπων σε συγκεκριμένες καταστάσεις, ζωών κ.λπ.) με μέσο τής χειρονομίας, τους μορφομαίους, τις κινήσεις του σώματος και χωρίς να χρησιμοποιείται λόγος ΣΥΝ. *μμηκή* · 4. (ουσία) τής οποίας η χορήγηση προκαλεί διέγερση ορισμένων νευρών και ιδιαιτ. των συμπαθητικών και παρασυμπαθητικών. — *μμητική* /-ός [μτρν.] *επίρρ.*, *μμητικότητα* (η) [1898], *μμητισμός* (ο) 1. (κακόσ.) η παθητική και άκριτη αντιγραφή προτύπων (σε ιδέες, τρόπους, συμπεριφορά κ.λπ.): ~ *στη μόδα* | *του τρόπου ζωής των ξένων* ΣΥΝ. *μμητικότητα* 2. ΒΙΟΛ. το βιολογικό φαινόμενο, κατά το οποίο ένα ζώο μιιάζει εξωτερικά με ένα άλλο ή με μέρος του περιβάλλοντός του, κυρ. ως μέσο προστασίας από τους θηρευτές του (βλ. λ. *ομοιομορφία*).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mimétisme*], **μμηκός, -ή, -ο** [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους μίμους ή γίνεται κατά τον τρόπο των μίμων 2. **μμηκή** (η) η μμητική (βλ. λ. *μμητήκός*) · 3. ΙΑΤΡ. **μμηκοί μβές** οι δερματικοί μβές του προσώπου, οι οποίοι, όταν συστέλλονται, προκαλούν κινήσεις που αλλοιώνουν την έκφραση. **Μίμνερμος** (ο) {Μίμνερμου} αρχαίος Έλληνας αλεγειακός λυρικός ποιητής από την Κολοφώνα (7ος αι. π.Χ.).

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *μίμων* (άλλος τ. του ρ. *μένω: μί-μω-ο* < θ. *μν-*, *μη-δενσιμ*. *βσθμ*. του *μν-*, με ενεστ. αναδιπλασιασμό *μι-*) + *-έρος* < *Έρμης*].

μιμόδωσσα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. ό.τι συνοδεύει και συμπληρώνει τη διά τής γλώσσας επικοινωνία ή, παραγλώσσα (βλ.λ.) ΑΝΤ. *λεξι-γλώσσα*.

[ETYM. ο όρος πλάστηκε από τον γλωσσολόγο Γ. Χατζιδάκι]. **μίμογράφος (ο)** [μτρν.] ΦΙΛΟΛ. ο ποιητής μίμων. — **μιμογραφία** (η)

[1819]. **μιμόδραμα (το)** (μιμοδράμ-ατος | -ατα, -άτων) λυρικό δράμα που εκτελείται με μμητικές κινήσεις και εκφράσεις των ηθοποιών (με παντομίμα).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mimodrame*]. **μιμόζα** (η) (καθημ.) γένος φωτός, συγγενικών προς την ακακία, που καλλιεργούνται ως κολλοειδικά- η *μιμόζα η ασχυντηλή* | *ντροπαλή* είναι το φυτό μη μου άππου (βλ.λ.).

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. mimosa < λατ. mimus < αρχ. μίμος].
μυμώρημα (το) [1861] {μυμωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} το μαλλέτο, το χοροδράμα. [ETYM. < μίμος + όρημα, απόδ. του γαλλ. ballet (βλ. κ. μαλλέτο)].
μίμος (ο) **1.** το πρόσωπο που διαθέτει την ικανότητα να μιμείται φωνές, χειρονομίες και κινήσεις, συνήθ. για να διασκεδάζει τους άλλους: είναι πολύ καλός ~ μπορεί να κάνει οποιονδήποτε πολιτικό, φτάνει ν'ακούσει για λίγο τη φωνή του **2.** ο ηθοποιός συγκεκριμένου ίδιους θεατρικής τέχνης, κατά την οποία αποδίδει με μιμητικές κινήσεις, χειρονομίες και μορφασμούς συνασθημάτα, καταστάσεις και περιστατικά · **3.** (στο θέατρο) η τέχνη της αναπαράστασης χαρακτήρων, συναισθημάτων και η τέχνη της αφήγησης μόνο μ' την κίνηση του σώματος, με χειρονομίες και μορφασμούς ΣΥΝ. παντομίμα · **4.** ΦΙΛΟΛ. έμμετρο είδος της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας, που έχει διαλογική μορφή και ζωντανεύει σκηνές της καθημερινής ζωής, με πρόθεση διασκεδαστική και συνάμα σκωπτική · **5.** ΖΩΟΛ. μικρό πουλί που απαντά στην Αμερική, έχει γκρίζο χρώμα, σκουρότερες φτερούγες και ουρά και χαρακτηρίζεται από την ικανότητα του να μιμείται το κελάηδημα άλλων πουλιών.
 [ETYM. < αρχ. μίμος, αβελ. ετύμου, τεχν. όρ., πιθ. δάνειο. Η συσχέτιση με το σανσκρ. mīyā «απότη, απατηλή εικόνα» δεν φαίνεται καθόλου πιθανή, αφού προϋποθέτει δυσχερή μεταπτωτική μεταβολή. Παράγ. μίμουμα, μιμητής, μίμησις κ.ά.].
μυμώμα ρ. μετβ. αποθ. {μυμείσαι... | μιμήθηκα} **1.** κάνω ό,τι κάνει (κάποιος άλλος/κάτι άλλο), φέρομαι, μιλώ, πράττω όπως (κάποιος άλλος/κάτι άλλο): είναι συνθηματικό σχολικό αστείο οι μαθητές να μιμούνται τους καθηγητές τους || - τη φωνή | το ντίσιμο | τις κινήσεις | το ύφος κάποιου || ~ δουλικά | πιστά | τέλεια κάποιον ΣΥΝ. παριστάνω, αντιγράφω **2.** χρησιμοποιώ ως πρότυπο, ως υπόδειγμα: οι Λατίνοι συγγραφείς μιμήθηκαν σε σημαντικό βαθμό τους αρχαίους Έλληνες οματέρους τους || οι νέοι έχουν την τάση να μιμούνται αυτούς που θαυμάζουν. [ETYM. < αρχ. μυμώμαι (-έο-) < μίμος (βλ. λ.)].
μύνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο υπόνομος με γόμωση από εκρηκτική ύλη για ανατίναξη εδάφους, σπύσιμο βράχου κ.λπ. ΣΥΝ. λαγούμι. [ETYM. μιν. < ιταλ. mina, πιθ. κελτ. καταγωγής, βλ. ιρλ. mein «μεταλλικός»].
μινιάδορος (ο) ο εργατής που είναι εξειδικευμένος στο να ανοίγει μίνες, ιδ. σε μεταλλεία ΣΥΝ. λαγουμιτζής. [ETYM. < βεν. minador < mina (βλ. κ. μίνα) + -dor (βλ. λ. -όρος)].
μινιρέες (ο) {μινιρέδες} ο ψηλός και λεπτός πύργος, που αποτελεί τμήμα του μισοσουλμανικού ναού, από τον οποίο ο χότζας ή ο μουζένης καλούν τους πιστούς για προσευχή. [ETYM. < τουρκ. minare < αραβ. minārah «φάρος»].
μινάρο ρ. μετβ. {μινάρια} ανοίγω μίνα σε (έδαφος, βράχο), για να προκαλέσω έκρηξη ΣΥΝ. (λόγ.) υπονομεύω. [ETYM. < ιταλ. minare < mina (βλ. κ. μίνα)].
μινέτο (το) {λαϊκ.} η αιδουολεξία. [ETYM. < γαλλ. minette, αρχική σημ. «γατούλα», υποκ. του mine «γάτα» (ονομαστ. π. λ.). Η σημ. «αιδουολεξία» από τη γαλλ. φρ. faire minette (à une femme)].
μίνθη (η) {μινθάν} (λόγ.) η μέντα. [ETYM. μιν. γ. αγν. ετύμου, προελλην. δάνειο. Βλ. κ. μέντα].
μίνι επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που είναι μικρός: - λεωφορείο | συσκευασία || ~ τηλεοπτική σειρά **2.** μίνι (το) γυναικεία φούστα που φθάνει πάνω από τα γόνατα: φορώ ~. — (υποκ.) μινάκι (το). [ETYM. < αγγλ. mini < α' συνθ. mini-, απεσπασμένο από λ. όπως miniskirt].
μινιατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μικρογραφία (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ζωγραφική.
 [ETYM. < ιταλ. miniatura < λατ. miniatus, μτχ. τ. του ρ. miniare «βάρφο χρησιμοποιώντας μίνιο» < minium. Βλ. κ. μίνιο. Η λ. miniatura δόλωσε αρχικώς την τέχνη της βαφής (με μίνιο) μικρού χειρογράφου ή βιβλίου, από όπου και γενικεύθηκε η σημ. «μικρογραφία», πιθ. υπό την επίδραση του minium].
μινιμαλισμός (ο) ελλην. ελαχιστοποίηση **1.** ΚΑΛ.ΤΕΧΝ. κίνημα που αναπτύχθηκε στη δεκαετία του '50, κυρ. στην Αμερική, και βρήκε απήχηση σε διάφορες μορφές τέχνης, όπως η μουσική, η ζωγραφική και ο κινηματογράφος: υποστηρίζει κυρίως την ανάγκη οικονομίας στη χρήση εκφραστικών μέσων (συμβόλων, μοντέλων, χρωμάτων κ.λπ.) στον χώρο της τέχνης **2.** (γενικότερ.) στάση, τακτική που συνίσταται στην απαίτηση όσο το δυνατόν λιγότερων πραγμάτων (στον λόγο, στα μέσα που χρησιμοποιεί κανείς κ.λπ.) η απλότητα και η αναζήτηση μόνο του ουσιώδους. — μινιμαλιστής (ο), μινιμαλίστρια (η), μινιμαλ-στικός, -ή, -ό.
 [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. minimalisme < minimal < λατ. minimus «ελάχιστος, πολύ μικρός»].
μίνιμουμ (το) {άκλ.} το λιγότερο, το ελάχιστο: του εγγυήθηκε ένα ~ κέρδους από τη συμμετοχή του στην επιχείρηση ΑΝΤ. μάζιμουμ. [ETYM. < λατ. minimum, ουδ. του επίθ. minimus «ελάχιστος»].
μινιμπάς κ. **μίνι-μπας** (το) {άκλ.} μικρό λεωφορείο για τις πόλεις ΣΥΝ. υποαστικό λεωφορείο. [ETYM. < αγγλ. mini-bus].
μίνιο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** η κοκκινωπή χρωστική ύλη, η οποία αποτελείται κυρ. από οξείδια του μολύβδου, έχει πολύ μεγάλη πυκνότητα και χρησιμοποιείται για την παρασκευή αντισκωριακών βαφών **2.** (συνεκδ.) η αντισκωριακή βαφή που παρασκευάζεται από την παραπάνω χρωστική ύλη. [ETYM. < ιταλ. minio < λατ. minium, ίβηρ. καταγωγής, βλ. βασκ. min].
μινιόν επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει λεπτή σωματική διάπλαση ΣΥΝ.

λεπτοκαμωμένος **2.** ευπαθής και ευαίσθητος.
 [ETYM. < γαλλ. minion «κομψός, χαριτωμένος» < ιταλ. η^M «γατούλα», εκφραστική λ., αγν. ετύμου]. **μινκ** (το) {άκλ.} το βιζόν (βλ. λ.).
 [ETYM. < αγγλ. mink < αρχ. αγγλ. mynk, αγν. ετύμου]. **μινόρε** (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η ελάσσων μουσική κλίμακα ή ο ελάσσων τρόπος, η ελάσσων συγχορδία ΑΝΤ. ματζόρε.
 [ETYM. < ιταλ. minore < λατ. minor «μικρότερος, λιγότερος», που συνδ. ετυμολογικά με το αρχ. επίθ. μείων]. Μινόρκα (η) νησί των Βαλεαρίδων Νήσων της Ισπανίας στη Δ. Μεσόγειο Θάλασσα.
 [ETYM. < ισπ. Minorca (< λατ. minor «μικρότερος, ελάσσων»), κατ' αντιδιαστολή προς τη Μαγιόρκα].
μινουέτο (το) → **μενουέτο**
Μινσκ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα της Λευκορωσίας. [ETYM. < ρωσ. Minsk, πιθ. από το όνομα του ποταμού Men, που πιστεύεται πως αποτελεί την παλαιότερ. ονομασία του ποταμού Svisloc, ο οποίος διαρρέει την πόλη. Υπάρχει η άποψη ότι η ίδια η ονομασία Men συνδ. με τον γερμ. ποταμό Main (κελτ. αρχής, πιθ. < mo «βραδύς, αργός» + enos «νερό»)].
μιντέρ (το) {μιντερ-ιού | -ιών} {λαϊκ.} χαμηλό ανατολίτικο ντιβάνι ΣΥΝ. σοφάς **2.** χαμηλό, κτιστό πεζούλι δεξιά και αριστερά από το τζάκι. [ETYM. < τουρκ. minder].
μίντια (τα) {άκλ.} τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: ο πόλεμος των ~ || ~ και διαπλεκόμενα συμφέροντα || εργάζεται στα ~ ΣΥΝ. Μ.Μ.Ε. [ETYM. < αγγλ. media, πληθ. του λατ. medium «μέσο»].
μιντιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.) στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. mediocracy (νόθο συνθ.) < media (βλ. κ. μίντια) + -cracy < -κρατία (< αρχ. κρατία)].
μινιρίω ρ. αμετβ. {μινιρίσαι} (αρχαιοπρ.) **1.** κλαίω με σιγανή φωνή: «μινιρίζω ακόμη η θρηνώδης φωνή του βρέφους» (Α. Παπαδιαμάντης) ΣΥΝ. κλαυθουρίζω, σιγοκλαίω, κλαυθιμίζω **2.** τραγουδώ με σιγανή φωνή ΣΥΝ. σιγοτραγουδώ, φιλοτραγουδώ. — μινιρίσμα (το) [μιν. κ. μινιρίσμος] (ο) [μιν.].
 [ETYM. αρχ. < μινιρίω «θρηνητικός, γοερός», αβελ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη λεξιλογική ομάδα κινυρός, κινυρίζω, κινύρομαι «γοερή κραυγή, θρήνος» (επίσης αγν. ετύμου). Το λατ. minutio «μουρμουρίζω, κλαυθουρίζω» αποτελεί προσαρμοσμένο δάνειο από την Ελλην.].
μινωικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον βασιλιά της Κρήτης Μίνωα ή την εποχή του: ~ ανάκτορα (β) **μινωικός πολιτισμός** ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην Κρήτη από τα τέλη νεολιθικής εποχής μέχρι τις αρχές της εποχής του σιδήρου (2600-1050 π.Χ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τον μινωικό πολιτισμό και την Κρήτη της εποχής εκείνης: ~ τέχνη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Minoan].
Μίνως (ο) [Μίνω-ος, -α] **1.** βασιλιάς της Κρήτης, από τον οποίο πήρε την ονομασία του ο μινωικός πολιτισμός (βλ. λ. μινωικός) **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Μίνωας.
 [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου, πιθ. λ. του προελλην. υποστρόματος, για την οποία είναι αμφίβολο αν επρόκειτο αρχικώς για κύριο όνομα ή για τίτλο (με σημ. «βασιλιάς»). Βλ. κ. Μινώταυρος].
Μινώταυρος (ο) {ου κ. -άουρου} ΜΥΘΟΛ. τέρας με κεφάλι ταύρου και ανθρώπινο σώμα, που φυλακίστηκε από τον Μίνωα στον περίφημο λαβύρινθο στα υπόγεια του ανακτόρου του, ωστόσο βρήκε τον θάνατο από τον Θησέα.
 [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου. Όπως και το κένταυρος (βλ. λ.), έτσι και η λ. Μινώταυρος αποτελεί πιθ. εξελληνισμένη απόδοση του ονόματος προελλην. θεότητας (με τη σημ. «τάυρος-άνθρωπος»), που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. Μίνως και ταύρος].
μιξάς (το) {άκλ.} η μείξη ήχων από διάφορες πηγές.
 [ETYM. < γαλλ. mixage < αγγλ. mix (βλ. λ. μίξερ)].
μιξάρο ρ. μετβ. {μιξάρια-α, -μένος} κάνω μιξάς.
μίζερ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή ανάμειξης τροφών. — (υποκ.) μιζεράκι (το).
 [ETYM. < αγγλ. mixer < ρ. mix «ανακατεύω, αναμειγνύω» < μέσ. αγγλ. mixt < λατ. mixtus, μτχ. τ. του ρ. miscere «αναμειγνύω». Βλ. κ. μει-γνώ].
μίξη (η) -μείξη
μίζοβαρβαρος, -η, -ο → μείζοβαρβαρος
μίζοπαρθένα (η) → μείζοπαρθένα
μίζτ-γκρίλ (το) {άκλ.} διαφορετικό είδη κρεάτων ψημένα μαζί ή και ανάμικτα με λαχανικά. [ETYM. < αγγλ. mixed grill].
μιούζικαλ (το) {άκλ.} **1.** θεατροποιημένη παραγωγή με διασκεδαστικό περιεχόμενο και απλή πλοκή, η οποία συνδυάζει μουσική, χορό και διάλογο **2.** κινηματογραφικό είδος, στην πλοκή του οποίου είναι ενσωματωμένα και μουσικοχορευτικά κομμάτια.
 [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. musical < music < γαλλ. musique < λατ. musica < αρχ. μουσική (βλ. λ.)].
μιοϋζικ χολ (το) {άκλ.} αίθουσα στην οποία γίνονται εκτελέσεις μουσικών έργων και γενικότερ. μουσικές εκδηλώσεις. [ETYM. < αγγλ. music hall].
μυραμπό (το) {άκλ.} το ημίσκληρο ανδρικό καπέλο, που φοριόταν σε παλιότερες εποχές.
 [ETYM. Πίθ. από το όνομα του Γάλλου ρήτορα και πολιτικού Gabriel R. de Mirabeau (1749-91)].
Μιράντα (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. Ξέν. κύρ. όν. (πβ. ισπ. Miranda) < λατ. mirandus «θαυμαστός,

θανάσιος», γερονδιακό του ρ. *miror* «θανάζω»].
μῖς (η) {άκλ.} (ως προσφώνηση) 1. (στους αγγλόφωνους) η δεσποινίς 2. η κοπέλα που προτείνει σε καλλιτεία: ~ Ελλάς | *Ευρώπη* | *Υφήλιος* | *Κόσμος*. [ETYM. < αγγλ. miss, συγκεκριμένος τ. του mistress «κυρία, οικοδέσποινα» < μέσ. γαλλ. maistresse (> γαλλ. maîtresse), θηλ. του maistre (> γαλλ. maître) < λατ. magister «ἀρχοντας»].
μισαλλοδοξία (η) [1826] {χωρ. πληθ.} το να μισεί κανείς όποιον έχει διαφορετικές ιδέες από τον ίδιο.
μισαλλοδόξος, -η, -ο [1826] 1. αυτός που μισεί όσους πιστεύουν σε διαφορετικές από αυτόν (πολιτικές, ηθικές κ.λπ.) ιδέες 2. (γενικότερ.) αυτός που δεν παραδέχεται ό,τι δεν συμβαδίζει με τις δικές του θέσεις (σε θέματα ηθικής, πολιτικής κ.λπ.): ~ πολιτική | *σκέψη* ANT. ανεκτικός, διαλλακτικός, ελαστικός, ανοιχτός. [ETYM. < μισ- (< μισώ) + *αλλόδοξος* (βλ.λ.)].
μισάνδρος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που μισεί, που αποστρέφεται τους άνδρες: ~ *γυναίκα* (πβ. λ. *μισογύνης*). — *μισανδρία* (η) [μτγν.].
μισανθρώπος (ο) [αρχ.] {μισανθρώπ-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που μισεί, που αποστρέφεται τους άλλους ανθρώπους 2. πρόσωπο που δεν αγαπά τις κοινωνικές συναστροφές, που αποφεύγει τους ανθρώπους: «*Τίμον ο-*» (έργο του Λουκιανού, στο οποίο βασίστηκε το ομότιτλο δράμα του Ου. Σαίξπηρ). — *μισανθρωπία* (η) [αρχ.].
μισανοίγιο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μισάνοι-ξα, -γμένος} ♦ 1. (μετβ.) ανοίγιο λίγο, όχι εντελώς: ~ τα *παράθυρα* | την *πόρτα* | τα *μάτια* ♦ (αμετβ.) 2. (για φυτά) αρχίζω να βλαστάνω 3. (για λουλουδία) αρχίζω να βγάζω μπουμπούκια.
μισάνοιγτος, -η, -ο αυτός που είναι μόλις ανοιχτός: - *πόρτα* | *μάτια*.
μισάωρο (το) χρονικό διάστημα μισής ώρας ΣΥΝ. ημίωρο. [ETYM. Συνηθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μισά* (τής) *ώρας* με την κα-τάλ. -ο του ουδετέρου].
μισογάκιος (η) {μισογαγκιών} ΓΕΩΛ. νοητή γραμμή κατά μήκος μιας ποτάμιας κοίτης, η οποία συνδέει όλα τα σημεία με το μέγιστο βάθος. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «συμβολή φαραγγιών», < **μισο-αγκής* < *μί-σγω* (αρχαϊκός ενεστ. του *μειννμι*, ο οποίος ανάγεται σε τ. **μίγ-σχω*, όπου απαντά η μηδενισμ. βαθμ.: βλ. κ. *μείγμα*, *μείζις*) + *-αγκής* < *αγκος* «βαθιά κοιλιά» (ομόρρ. των *αγκ-αλή*, *αγκ-ύλος*, *αγκ-υρα* κ.ά.)].
μισέλληνας (ο) [αρχ.] {μισελλήνων} πρόσωπο που διάκειται εχθρικά προς την Ελλάδα και τους Έλληνες ΣΥΝ. ανθέλληνας ANT. φιλέλληνας, ελληνολάτρης. — *μισελληνισμός* (ο) [1858], *μισελληνικός*, -ή, -ό [1855].
μισερός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. αυτός που έχει αναπηρία σωματική ή πνευματική ΣΥΝ. σακάτης, ανάπηρος ANT. αρτιμελής 2. (για πράγματα) αυτός που χαρακτηρίζεται από ατέλειες ΣΥΝ. ημιτελής ANT. ακέραιος, ολοκληρωμένος. [ETYM. < *μισός* + παραγ. επίθημα -*ερός*, πθ. κατ' αναλογία προς το επίθ. *γερός*. Απίθανη η παραγωγή από αρχ. *μισαρός* «αποκρουστικός, βρόμικος»].
μισερώνω ρ. μετβ. {μισερώ-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) κάνω κάποιον μισερό, του προκαλώ αναπηρία, τον σκακετεύω. Επίσης *μισερεύω*.
μισέω ρ. μετβ. {μίσε-ψα, -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) απομακρύνωμαι από την πατρίδα μου, ξενιτεύομαι, αποδημώ: «~ και τα *μάτια μου* | *δακρύζον λυπημένα...*» (γνώστο παλαιότ. τραγ.) ANT. παλιννοστή. — *μισεμός* (ο) [μεσν.]. [ETYM. μεσν. < *μίσ(σ)α* «λήξη (τής λειτουργίας)» < λατ. *missum* (μτχ. τ. τουρ. *mitto* «στέλνω») + -εύω].
μισήτις, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί το μίσος των άλλων ή αυτός που αζίζει να τον μισούν ANT. αγαπήτος. — *μισητά* επίρρ.
μισθήριον (το) [αρχ.] {μισθηρί-ου | -ων} (αρχαιοπρ. -ειρων.) μικρός μισθός.
μισθαρνος, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που εκτελεί συγκεκριμένο έργο, αποβλέποντας μόνο στην υλική ανταμοιβή και αδιαφορεί εάν το έργο αυτό συμφωνεί με την ηθική και ιδ. με την ιδέα του πατριωτισμού: ~ *όργανα ζένων συμφερόντων* | *σκοτεινών δυνάμεων*. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «μισθωτός εργάτης», συνηθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *μισθόν άρνυσθαι* «εργάζομαι επί μισθώ». Το ρ. *άρνυμαι* «αποκτώ, κερδίζω» συνδέεται etυμολογικά με αρμ. *arnun* «παίρνω», ίσως και με αβεστ. *aranan-* «συμφωνώ»].
μισθιος, -α, -ο [μτγν.] 1. (λόγ.) αυτός που εργάζεται ή γίνεται έναντι μισθού: ~ *υπάλληλος* | *εργασία* ΣΥΝ. μισθωτός 2. *μισθιο* (το) {μισθι-ου | -ων} κάθε κινητό ή ακίνητο που νοικιάζεται, καθώς και το ενοίκιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.
μισθοδοσία (η) [αρχ.] {μισθοδοσιών} 1. η καταβολή μισθού σε εργαζόμενο 2. το σύνολο των μηνιαίων αποδοχών εργαζομένου. — *μισθοδοτικός*, -ή, -ό [1833]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνο*.
μισθοδοτώ ρ. μετβ. [αρχ.] {μισθοδοτείς... | μισθοδοτή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} πληρώνω, καταβάλλω μισθό σε (κάποιον). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνο*.
μισθολόγιο (το) [1897] {μισθολογί-ου | -ων} 1. ο πίνακας των μισθών των υπαλλήλων υπηρεσίας ή επιχείρησης 2. (συνεκδ.) η κλίμακα των μισθών κατά υπαλληλικό κλάδο: ~ *εκπαιδευτικών* | *δικαστικών*.
μισθός (ο) η ανταμοιβή (το χρηματικό ποσό) που οφείλει ο εργοδότης, στο πλαίσιο της σύμβασης εργασίας, ως αντάλλαγμα για την από μέρος του εργαζομένου παροχή εργασίας: *τι μισθό παίρνεις* | *σου δίνουν στην εταιρεία σου*; || *βασικός* | *κατώτατος* | *πρώτος* - || *καθιστεροόμενοι* ~ || - *πέντας* || *αύξηση μισθού* ΣΥΝ. αποδοχές, απολαβές ΦΡ (α) *άξιος ο μισθός σου* βλ. λ. *άξιος* (β) *ακαθάριστος μισθός* βλ. λ. *ακαθάριστος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι. [ETYM; αρχ., αρχική σημ. «έπαθλο, ανταμοιβή (για κατόρθωμα)», <

I.E. **mizdhó-* «μισθός, ανταμοιβή», πβ. σανσκρ. *mizdhá-* «έπαθλο μάχης», αβεστ. *mizda-* «αμοιβή, βραβείο», αρχ. σλαβ. *mizda*, ρουσ. *mzda*, γοτθ. *mizdo* «μισθός, ανταμοιβή», αρχ. γερμ. *mēta*, γερμ. *mieta*. *Miete* «ενοίκιο, μίσθωμα» κ.ά.).
μισθοσυντήρητος, -η, -ο αυτός που εξασφαλίζει τα προς το ζην μόνο με τον μισθό του: ~ *οικογενειάρχη*.
μισθοτροφοδοσία (η) [1833] {μισθοτροφοδοσιών} η χορήγηση του μισθού και των αναγκαίων τροφίμων: η ~ *στρατιωτικών υπαλλήλων*.
μισθοφορικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με μισθοφόρους 2. αυτός που αποτελείται από μισθοφόρους: ~ *στράτευμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
μισθοφόρος (ο) ο μισθοδοτούμενος πολεμιστής σε στρατό ξένης χώρας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*. [ETYM αρχ. < *μισθός* + *-φόρος* < *φέρω*].
μισθώμα (το) [αρχ.] {μισθώ-ματος | -ατα, -άτων} το συμφωνημένο χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο ενοικιαστής (μισθωτής) στον ιδιοκτήτη (εκμισθωτή) ως αντάλλαγμα για τη χρησιμοποίηση κινητού ή ακίνητου πράγματος: το ~ της *καρσοστέρας ανεργόταν σε σαράντα χιλιάδες δραχμές* ΣΥΝ. ενοίκιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.
μισθώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {μισθώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. πληρώνω ενοίκιο για (κινητή ή ακίνητη) ιδιοκτησία, προκειμένου να τη χρησιμοποιήσω: ~ *διαμέρισμα* | *βάρκα* | *φορτηγό για τη μετακόμηση* 2. προσλαμβάνω (κάποιον) για συγκεκριμένη εργασία περιορισμένου χρόνου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*.
μισθώνω - εκμισθώνω - νοικιάζω. Προκειμένου για οίκημα (κατοικία, γραφεία, κατάστημα κ.λπ.), το ρ. νοικιάζω είναι αμφοτεροσημάνει τόσο την ενέργεια του ιδιοκτήτη που εισπράττει χρήματα (*ενοίκιο*) για την παραχώρηση της χρήσης ενός χώρου, όσο και την ενέργεια του *ενοικιαστή*, που πληρώνει χρήματα (*ενοίκιο*) για τη χρήση ενός χώρου. Όπως η λ. νοικιάζω, έτσι και η λ. ενοικίο (νοίκι) είναι αμφοσημ, αφού μπορεί να αφορά είτε στον ιδιοκτήτη είτε στον ενοικιαστή. Η όρση της αμοιβαίας του *νοικιάζω* επιτυγχάνεται με τη χρήση των λ. *μισθώνω* και *εκμισθώνω*. Το *εκμισθώνω* χρησιμοποιείται για τον ιδιοκτήτη που λαμβάνει μίσθωμα για το ακίνητο του από τον ενοικιαστή. Το *μισθώνω* χρησιμοποιείται για τον ενοικιαστή που δίνει μίσθωμα για ένα ακίνητο σε ιδιοκτήτη, προκειμένου να το χρησιμοποιήσει για τις ανάγκες του (κατοικίας, εργασίας κ.λπ.). ο όρος που χρησιμοποιείται για το ενοίκιο που συμφωνείται να πληρώνει ο *μισθωτής* στον *εκμισθωτή* για τη χρήση ενός ακινήτου, λέγεται *μισθίο* ή/και *μισθώμα*.
μισθωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} NOM. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εκμισθωτής) αναλαμβάνει την υποχρέωση να παραχωρήσει στον άλλο (μισθωτή) τη χρήση ενός πράγματος και ο μισθωτής αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλει το μίσθωμα που συμφωνήθηκε.
μισθωτήριο (το) [μτγν.] {μισθωτηρί-ου | -ων} NOM. το ιδιωτικό συμφωνητικό της μισθώσεως.
μισθωτής (ο) [αρχ.], **μισθωτρία** (η) [μτγν.] {μισθωτριών} NOM. 1. το πρόσωπο το οποίο εκμισθώνει κινητό ή ακίνητο ANT. εκμισθωτής 2. το πρόσωπο που μισθώνει την εργασία άλλων προσώπων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.
μισθωτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη μισθωση ή τον μισθωτή: ~ *συμβόλαιο* | *καθεστώς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*.
μισθωτός, -ή, -ό [αρχ.] το πρόσωπο που παρέχει εργασία έναντι μισθού, ιδιωτικός ή δημόσιος υπάλληλος: (κ. ως ουσ.) *οι ~ και οι συνταξιούχοι πλήττονται κυρίως από το φορολογικό σύστημα*.
μισαϊκός, -ή, -ό κ. **μισαϊκός** (λαϊκ.) αυτός που ανήκει κατά το ήμισυ σε δύο πρόσωπα: ~ *χωράφι* | *οικόπεδο*. — (μς)ι)ακά επίρρ. [ETYM. μεσν. < *μισός* + παραγ. επίθημα -*ιακός*].
μισιοναριος (ο) {μισιοναρι-ου | -ων, -ους} ιεραπόστολος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. [ETYM. < ιταλ. *missionario* < *missione* < λατ. *missio* (sacra) «ιεραποστολή» (< ρ. *mitto* «πέμπω, στέλνω»)].
Μισί ρι (το) {Μισιριού} (λαϊκ.-παλαιότ.) η Αίγυπτος. — Μισιριώτης κ.
Μισιρήλιος (ο), Μισιριώτισσα κ. **Μισιρλού** (η). [ETYM. μεσν. < αραβ. *Misr*].
μισο-^ κ. **μισό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι είναι: 1. μισό, υπάρχει κατά το ήμισυ: *μισο-γεμάτος*, *μισό-κιλο* 2. ελλιπής, ανολοκλήροτο: *μισό-σβηστος*, *μισό-λογία*, *μισο-κρυμμένος*. [ETYM. Α' συνηθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μισός*].
μισό→ κ. **μισο-** α' συνθετικό που δηλώνει μίσος προς κάποιον/κάτι: *μισο-έλληνας*, *μισο-άνθρωπος*, *μισο-γύνης*. [ETYM Α' συνηθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ρ. *μισώ* και απαντά ως *μισο-* προ φωνήεντος (λ.χ. *μισο-έλληνας*) και ως *μισό-* προ συμφώνου (λ.χ. *μισο-γύνης*)].
μισοαστεία-μισοσοβαρά επίρρ.: για κάτι που εκφράζεται με αστείο τρόπο, ενώ στην πραγματικότητα λέγεται σοβαρά-μεταξύ σοβαρού και αστείου.
μισόελο (το) το χαμόγελο.
μισογύνης (ο) {μισογύνηδες} πρόσωπο που τρέφει αισθήματα αποστροφής προς το γυναικείο φύλο (πβ. λ. *μισανδρος*). — **μισογυνία** (η) [μτγν.] κ.
μισογυνισμός (ο). [ETYM. μτγν. < *μισό-* (< *μισώ*) + *-γύνης* < *γυνή*].
μισοκακόμοιρος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που είναι σαν κακομοίρης, μίζερος: *φάνεται σαν ~ μ' αυτό το ύφος*. — **μισοκακόμοιρα** επίρρ.
μισόλογα (τα) λόγια συγκεκριμένα και ασαφή, που αποσκοπούν

στην απόκρυψη της αλήθειας: *απαντώ με ~. μισοξενία* (η) [μτγν. {χωρ. πληθ.}] η εχθρότητα προς τους ξένους (πβ. λ. *ξеноφοβία*).

μισοπεθαμένος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που βρίσκεται στο μεταίχθιο ζωής και θανάτου ΣΥΝ. ημιθανής 2. (μτφ.) αυτός που έχει εξαντληθεί από την κόπωση, που έχει χάσει όλες του τις δυνάμεις από την προσπάθεια: *μετά από δεκαπέντε ώρες δουλειάς, γύρισε στο σπίτι ~ ΣΥΝ. ψόφιος, πτώμα. μίσος, -ή, -ό* 1. αυτός που αντιστοιχεί σε ένα από τα δύο ίσα ή σχεδόν ίσα μέρη διαρέσιμου όλου (πράγματος ή μονάδας μετρήσεως μήκους, βάρους, χρόνου κ.λπ.): *~ ώρα είναι ίση με 30 λεπτά || ~ μέρα | κιλό | μέτρο || ο ~ πληθυσμός της χώρας || οι ~ μαθητές της τάξης* ΑΝΤ. ολόκληρος, συνολικός 2. *μισό* (το) το ένα από τα δύο ίσα μέρη, στα οποία μπορεί να διαφευθεί ένα σύνολο: *το ~ του 8 είναι το 4 ΣΥΝ. (λόγ.) ήμισυ* ΦΡ. *μισό-μισό | μισό-μισά* για περιπτώσεις στις οποίες κάτι μοιράζεται εξίσου σε δύο μέρη: *τα κέρδη θα πάνε μισά-μισά * 3. αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί, που έχει διακοπεί στη μέση, πριν φτάσει στο τέλος του: κάνει ~ δουλειές (δεν τις ολοκληρώνει) || έμεινε στα ~ (του δρόμου | της προσπάθειας) || μου είπε ~ λόγια, τίποτε εκάθαρο ΣΥΝ. αποσπασματικός, ασυμπλήρωτος, ατελής, ανολοκληρωτός, ελλιπής 4. (συνήθ. σκωπτ. για πρόσ.) αυτός που παρουσιάζει ελλιπή ή ανεπαρκή σωματική κατασκευή ή διανοητική ανάπτυξη: *- μερίδα (μικρόσωμος) || έμεινε - (για κάποιον που αδυνατείσε πολύ) ΣΥΝ. λειψός. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενάμιση.**

[ETYM. μεσν. < ήμισος (με καταβιβασμό του τόνου και σίγηση του αρχικού φωνήεντος) < αρχ. ήμισος (βλ.λ.)]. *μισός* (το) {μισ-ους | -η, χωρ. γεν. πληθ.} αίσθημα έντονης αντιπάθειας και εχθρότητας: *άσβεστο || θανάσιμο ~ || καλλιεργώ | τρέφω || ενισγνώ το - μεταξύ των δύο λαών || ~ απέναντι σε | προς καθέτι καινούργιο || αφήστε τα ~ και τις διχόνοιες!* ΣΥΝ. απέχθεια, αποστροφή ΑΝΤ. αγάπη.

[ETYM. < αρχ. μίσος, βλ. κ. μισά]. *μισοσκοτάδο* (το) το σκοτάδι που δεν είναι πλήρες, αλλά διακόπτεται από φως: *κρυφομυλούσαν στο ~ || δούλευε ως το ~. μισοσοβαρά* επίρρ. → *μισοσατεία-μισοσοβαρά μισοτημής* επίρρ. (καθημ.) 1. στη μισή από την αρχική τιμή 2. (κατ' επέκτ.) πολύ φθηνά, σχεδόν δωρεάν: *στο παζάρι στο Μοναστηράκι κάθε Κυριακή βρίσκεις ρούχα ~. μισότριβος, -η, -ο (λαϊκ.)* 1. αυτός που έχει φθαρεί μερικώς 2. (κ. ως ουσ.) πρόσωπο μέσης ηλικίας 3. ως χαρακτηρισμός ανήθικης γυναικας.

[ETYM. < μισός + -τριβος < *τρίβω*]. *μισοφέγγαρο* (το) (καθημ.) 1. το ημικύκλιο που εμφανίζει η σελήνη κατά το πρώτο και το τελευταίο τέταρτο της ΣΥΝ. ημισέληνος 2. (κατ' επέκτ.) το δρεπανοειδές σχήμα που εμφανίζει η σελήνη πριν από το πρώτο της τέταρτο και μετά το τελευταίο της ΣΥΝ. ημισέληνος 3. (συνεκδ.) το σχέδιο που έχει το παραπάνω δρεπανοειδές σχήμα: *μισοφέγγαρο υπάρχουν σε πολλούς θυρεούς || το ~ είναι εθνικό σύμβολο της Τουρκίας* ΣΥΝ. ημισέληνος, *μισοφύρι* (το) → *μεσοφύρι* Μισοσισιπιής (ο) ποταμός της Β. Αμερικής στις Κεντρικές Η.Π.Α., που εκβάλλει στον Κόλπο του Μεξικού.

[ETYM. < αγγλ. Mister, άλλος τ. του Master (από τον 16ο αι.), βλ. λ. *ράστερ*]. *μισότος* (ο) [μεσν.] {μισοτί κ. μιστά (τα)} (λαϊκόν.) ο μισθός (βλ.λ.). *μισχος* (ο) (λόγ.) λεπτό στέλεχος που συνδέει το φύλλο ή τον καρπό με το κυρίως σώμα του φυτού ΣΥΝ. κοτσάνι.

[ETYM. μτγν., τεχν. όρ., αγν. ετύμου, καθώς δεν ευσταθεί η σύνδεση με λιθ. mískas «άσος» και με τη «γλώσσα» του Ησυχίου «μίσκαος/κήπος»]. *μισό* ρ. μετβ. {μισείς... | μισ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. τρέφω με πάθος ασήθημα έντονης εχθρότητας απέναντι (σε κάποιον/κάτι), θέλω το κακό του: *ο ένας λαός μισεί τον άλλον || τον μισεί γιατί τον σκότωσε τους γονείς του ΣΥΝ. εχθρεύομαι* ΑΝΤ. αγαπώ 2. αποστρέφομαι, δεν μου αρέσει (κάτι): *~ την υποκρισία | την αλαζονεία | τη μικροπρέπεια*- ΦΡ. (α) *τον πλούτον πολλοίεμισήσαν, την δόξαν ουδείς* (ρητό) για την υπεροχρή της δόξας, ακόμη και απέναντι στον πλούτο (β) *ο συ μισείς, ετέρο μη ποιήσης* (ο συ μισείς, *ετέρομη ποιήσης, Το-βίτ4,15*) μην κάνεις σε άλλον αυτό που δεν θέλεις να σου κάνουν. [ETYM. < αρχ. μισό (-έω), αβελ. ετύμου. Πολλά ερωτηματικά προκαλεί η σύνδεση με λατ. miser «άθλιος, ταλαίπωρος», mitto «στελνω», εκόθεν είναι σαφές αν το ρ. μισώ αποτελεί κανονικό παράγωγο του ουσ. μίσος ή το αντίστροφο]. *μιτάρι* (το) {μιταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) εξάρτημα του αργαλειού, με το οποίο μετακινούνται τα νήματα του στημονιού, για να περνά μέσα από αυτά η σαίτα. [ETYM. < μτγν. *μιτάριον*, υποκ. του αρχ. *μίτος*].

μισό-¹ α συνθετικό
 μισο-άδειος, -α, -ο
 μισο-βραστός, -η, -ο
 μισο-γεμάτος, -η, -ο
 μισο-γινώμενος, -η, -ο
 μισογκρεμισμένος, -η, -ο

μισό-γυμνος, -η, -ο
 μισο-ερεπιγμένος, -η, -ο
 μισο-καμένος, -η, -ο
 μισό-κλειστός, -η, -ο
 μισο-κοιμισμένος, -η, -ο

μισο-κρυμμένος, -η, -ο
 μισο-λιπόθυμος, -η, -ο
 μισο-μεθυσμένος, -η, -ο
 μισο-πυθιασμένος, -η, -ο
 μισο-ποτισμένος, -η, -ο

μισο-σβήνω ρ.
 μισο-σβημένος, -η, -ο
 μισό-σβηστός, -η, -ο
 μισο-σκέτειος, -η, -ο
 μισο-τελειωμένος, -η, -ο

μισο-τελειώνω ρ.
 μισό-τρελός, -η, -ο
 μισο-φωτισμένος, -η, -ο
 μισο-χαρούμενα επίρρ.
 μισο-ψημένος, -η, -ο

μιταρώνω ρ. αμετβ. {μιτάρω-σα, -μένος} περνά τα νήματα του αργαλειού στα μιτάρια. — *μιτάρωμα* (το).

μιτάτο (το) 1. (διαλεκτ.) ποικεμική εγκατάσταση, το κατάλυμα του βοσκού πάνω στα βουνά ΣΥΝ. μάντρα, στάνη, καλύβα 2. (στο Βυζάντιο) η υποχρέωση των πολιτών να παρέχουν στέγη και τροφή σε κρατικούς υπαλλήλους, πολιτικούς ή/και στρατιωτικούς, οι οποίοι ταξίδευαν στο πλαίσιο των καθηκόντων τους, καθώς επίσης και σε σημαίνοντες ιδιώτες. [ETYM. < όνομα μτγν. *μιτάτον* < λατ. metatum «στρατιωτικό κατάλυμα» < ρ. meto «καταμετρέω»].

μιτάτο ή *μητάτο*: Το μεσαιωνικό *μιτάτο* προέρχεται από το λατ. metatum, που σήμαινε αρχικά «το στρατιωτικό κατάλυμα». Η λέξη άλλαξε διττά: στη σημασία, διαλεκτικά σήμαινε ειδικότερα «ποικεμικό κατάλυμα, μάντρα ή καλύβα των βοσκών το καλοκαίρι στα ορεινά» στη φωνητική, το ε προφέρθηκε ι. Το -i- αυτό γράφεται με την απλούστερη φωνητική γραφή, με ι. Όπως δε έχει διαδώσει από παλιά ο Γ. Χατζιδάκις, ο πατήρ της ελληνικής γλωσσολογίας, η ορθογραφία των Βυζαντινών (που έγραψαν *μιτάτο*) δεν δεσμεύει, αφού ελλείπει ειδικών γνώσεων οι Βυζαντινοί λόγοι έγραψαν βάσει διαφορετικών κριτηρίων. Αντίθετα, το κωντήλι γράφεται με -η- γιατί είναι ήδη αρχαίο (κανόνη), μολοντί και αυτό από λατ. *caedela*.

μιτζα (η) → *μιζα*
μιτίνγκ (το) {άκλ.} η (συνήθ. επίσημη) συνάντηση, η συγκέντρωση προσώπων με συγκεκριμένο σκοπό: *τα στελέχη της εταιρείας βρίσκονται σε ~ || στίβου*. [ETYM. < αγγλ. meeting < ρ. meet «συναντώ» < αρχ. αγγλ. *mētan*].

μίτος (ο) το νήμα, η κλωστή και ειδικότερ. η κλωστή του στημονιού- ΦΡ. (α) (μτφ.) ο *μίτος των ιδεών* το ξετύλιγμα των σκέψεων σε μια σειρά λογικής αλληλουχίας, ο ειμός των ιδεών (β) ο *μίτος της Αριάνης* βλ. λ. *Αριάνη*. [ETYM. αρχ., τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Χωρίς επαρκή στηρίξη οι συνδέσεις με σανσκρ. mithās «αμφίβιος, αλληπάλληλος», με λατ. mita «ραβδί για πλέξιμο διχτύγιου»], mitto «στελνω», όρος και με τη λ. *μι-τρα*].

μιτοχονδρίο (το) {μιτοχονδρί-ου | -ών} βιολ. κυτταρικό οργανίδιο που συμβάλλει στην παραγωγή ενέργειας του κυττάρου. — *μιτο-χονδριακός*, -ή, -ο. [ETYM. < *μίτος* + *χόνδρος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mito-chondre].

μίτρα (η) {μιτράν} χρυσοποίκιλο κάλυμμα της κεφαλής, που φέρουν οι ορθόδοξοι επίσκοποι και αρχιεπίσκοποι κατά την τέλεση των λειτουργικών τους καθηκόντων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχηα*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «δεσμός», πβ. μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *mei-«άδων, συνδέω» (αν δεν πρόκειται για απευθείας δάνειο από τη Σανσκρ.), πβ. σανσκρ. mitra-«φίλος», αβελ. miOra-«σμβόλιος, φίλος». Η λ. *μίτρα* δήλωνε στον Όμηρο το μέρος της πανοπλίας που φορούσαν οι Κρήτες γύρω από τη μέση και κάτω από τον θώρακα].

μιτροειδής, -ής, -ές [1884] {μιτροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει σχήμα μίτρας 2. ΑΝΑΤ. *μιτροειδής (βαλβίδα)* η βαλβίδα ανάμεσα στον αριστερό κόλπο και την αριστερή κοιλία της καρδιάς, που αποτελείται από δύο τριγωνικά περύνια και εμποδίζει την παλινδρόμηση του αίματος στον κόλπο, όταν συστέλλεται η κοιλία: *πρόπτωση μιτροειδούς* (ενν. *βαλβίδας*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mitral].

μίτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} βιολ. η διαδικασία κατά την οποία ένα κύτταρο διαφεύει σε δύο θυγατρικά, τα οποία έχουν πυρήνες με τον ίδιο αριθμό χρωμοσωμάτων, όπως ο γονικός πυρήνας. [ETYM. < *μίτος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mitosis, κατ' αναλογίαν προς τον αντίστοιχο επιστημ. όρο *μείωση* (πβ. αγγλ. meiosis)].

μιτοτικός, -ή, -ό βιολ. 1. αυτός που σχετίζεται με τη μίτωση 2. *μιτω-τικός* | *κυτταρικός κύκλος* ο κύκλος της ζωής ενός κυττάρου που περιλαμβάνει τα στάδια από τη γέννηση του με μίτωση του γονικού κυττάρου ως την επόμενη διάφραση του (βλ. κ. λ. *μίτωση, πρόφαση, μεσόφαση, ανάφαση, τελόφαση*).

Μιχαελα (η) γυναικείο όνομα. Επίσης *Μιχαήλα*
Μιχαήλ (ο) {άκλ.} 1. ένας από τους δύο Αρχαγγέλους, ο οποίος στη λαϊκή παράδοση συνδέεται με τον επικείμενο θάνατο κάποιου 2. όνομα αγίου, πατριάρχη, επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. όνομα ηγεμόνων του Βυζαντίου και της Ευρώπης 4. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) *Μιχάλης*. (βλ. κ. λ. *Ταξίαρχης*). [ETYM. μτγν. κυρ. όν. < εβρ. Mikhael «ποιος είναι σαν τον Θεό»].

Μιχαλού (η) η γυναίκα του Μιχάλη- κυρ. στη ΦΡ. *χρωστάει της Μι-χαλούς* βλ. λ. *χρωστό*.

Μ.Κ.Δ. (ο) Μέγιστος Κοινός Διαιρέτης.
 Μ.Κ.Ε. (το) Μετεωρολογικό Κέντρο Ελληνικού.
 Μ.Κ.Ο. (ο) Μη Κυβερνητικός Οργανισμός (βλ. λ. *οργανισμός*).

Μ.Μ.Ε. (τα) μέσα μαζικής ενημέρωσης (τα έντυπα και ραδιοηλεκτρονικά μέσα και κατ' επέκτ. τα δίκτυα πληροφορικής).

μνα (η) μέτρο βάρους και νομισματική μονάδα των αρχαίων Ελλήνων. [ETYM. < αρχ. μνα, σημιτ. δάνειο (πβ. εβρ. mane, ουγκα-ριτ. mn), ίσως μέσω φοιν. *manē].

μνεία (η) {σπάν. μνειών} η αναφορά που έχει τον χαρακτήρα υπομνήσεως: σε κανένα από τα κείμενα δεν υπάρχει η σχετική ~ || για να μη χαλάσει το ήπιο κλίμα, απέφυγε να κάνει - των διαφορών που τους χωρίζουν ΦΡ. **εύφημος μνεία** (ι) τιμητική διάκριση ως υπενθύμιση και αναγνώριση του έργου και της προσφοράς (κάποιου): *απονέω ~ σε κάποιον* (η) (ειδικότ.) ειδικός έπαινος: *διπλωμα με ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία, -ιών.

[ETYM. αρχ. < *μνή-ιά < *μνα-ιά < θ. μνά- του ρ. μνάμαι (< *μνά-μαι) «σκέπτομαι, συλλογίζομαι», βλ. κ. μνηστή].

μνέω ρ. αμετβ. (λαϊκ.-λογοτ.) ορκίζομαι: *«ταμάτια η πείνα εμαύρισε, στα μάτια η μόννα μνέει»* (Δ. Σολωμός). [ETYM. < *ομνέω (με σύγηση του αρχικού άτονου ο-) < αρχ. ομνώω (βλ. λ.), κατά τ. ρ. σε -έω (με μεταπλασμό)].

μνήμα (το) {μνήμη-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.-λογοτ.) ο τάφος ΣΥΝ. μνημούρι.

[ETYM. < αρχ. μνήμα < θ. μνη- του ρ. μ-μνή-σکو «θυμίζω» (βλ. λ. μνήμη)].

μνημειακός, -ή, -ό (κυρ. για οικοδομήματα) αυτός που έχει τις διαστάσεις και τη μεγαλοπρέπεια μνημείου: ~ *κτίσματα* | *ζωγραφική*.

μνημείο (το) 1. οικοδόμημα, στήλη, άγαλμα ή άλλης μορφής γλυπτό, το οποίο δημιουργείται προς τιμήν και ανάμνηση προσώπου που έχει πεθάνει ή σημαντικού γεγονότος: το - του Αγνώστου Στρατιώτη | του Αφανούς Ναύτου (βλ. λ. ναύτης) || το ~ των πεσόντων || *μεγαλοπρεπές* | *σεινό* ~ 2. μεμονωμένο κτίσμα ή σύνολο κτισμάτων, που έχουν διασώσει και διατηρηθεί από προηγούμενη ιστορική στιγμή και παρουσιάζουν αρχαιολογικό ενδιαφέρον: τα *αρχαία* ~ *μας χώρας* | *μιας περιοχής* || *ιστορικά* | *εθνικά* ~ || το ~ του Παρθενώνα 3. έργο τέχνης ή λόγου, κατ' επέκτ. οποιοδήποτε αντικείμενο ή κείμενο αποτελεί σημαντικό δείγμα της εποχής του: ~ *λόγος* || *από την προϊστορική εποχή δεν υπάρχουν γραπτά* ~ 4. (μτρ.) οτιδήποτε μπορεί να θεωρηθεί τυπικό δείγμα έκδοσης ή μιας ιδιότητας στον υπέρμετρο βαθμό: *το έργο του είναι ~ σοφίας* || (κ. ειρων.) ~ *ασάφειας* | *βλακείας*. [ETYM. < αρχ. μνημειών < μνήμα].

μνημειώδης, -ης, -εις [1889] {μνημειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που έχει τις εξαιρετικά μεγάλες και επιβλητικές διαστάσεις ενός μνημείου: ~ *άγαλμα* | *αρχιτεκτονική ΣΥΝ.* μνημειακός, κολοσσιαίος, μεγαλειώδης 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη λαμπρότητα, που προκαλεί πολύ μεγάλη εντύπωση: ~ *κινηματογραφική παραγωγή ΣΥΝ.* μεγαλειώδης, επικός, κολοσσιαίος ANT. σεμνός, ταπεινός 3. αυτός που ξεπερνά τα συνηθισμένα μέτρα, που θεωρείται στο είδος του εξαιρετικός: ~ *έκδοση* | *αγόρευση* 4. αυτός που αξίζει να μνημονευθεί, που έχει αφήσει εποχή λόγω της ιστορικής του αξίας: ~ *νίκη* | *ανακάλυψη ΣΥΝ.* κοσμοϊστορικός, αλμυμονήτος. — μνημειωδώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εις. [ΕΣΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. monumental].

μνήμη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η ικανότητα του νου να συγκρατεί γεγονότα, παραστάσεις, προηγούμενες εμπειρίες κ.λπ. και να τα ανακαλεί με το κατάλληλο ερέθισμα: *έχω καλή | κακή | γερή | ισχυρή | αδύνατη ~* || *χώνω τη ~ μου* || ~ *ελέφαντα* (πολύ καλή μνήμη) ΣΥΝ. μνημονικό ANT. αμνησία 2. (συνεκδ.) η λειτουργία του νου, κατά την οποία συγκρατεί και ανακαλεί γεγονότα, παραστάσεις, εμπειρίες κ.λπ., καθώς και ο χώρος του νου στον οποίο υποτίθεται ότι διατηρούνται αυτά: η ~ *μου δεν με βοηθεί* (δεν μπορώ να θυμηθώ) || *έχω συγκρατήσει | έμεινε χαραγμένο στη ~ μου* κ.λπ. ΣΥΝ. θυμηση ANT. λήθη ΦΡ. (α) *από μνήμης* (επειν ή μνήμης άπο, Σοφοκλ. *Οιδ. Τύραννος* 1131) η βάση τα όσα θυμάται κανείς απ' έξω, χωρίς σημειώσεις ή οτιδήποτε ανάλογο: *απαρίθμησε ~ όλα τα πρόσωπα που είχαν συμμετάσχει σ' εκείνο το συνέδριο* (β) *ανακαλώ στη μνήμη μου* βλ. λ. ανακλώ (γ) *αν δεν με απατά | με γελά η μνήμη μου* βλ. λ. απατά 3. η ικανότητα κάποιου να θυμάται, όπως ανατακτάται στις πράξεις και τις αποφάσεις του: *λαός χωρίς ~* 4. (συνεκδ.) **μνήμης** (οι) σύνολο παραστάσεων και εμπειριών που έχουν βιωθεί κατά το παρελθόν: *παιδικές ~* || ~ *απ' τον καιρό του πολέμου* || *είναι ακόμη νοπέες οι ~ από το ναυαγίο ΣΥΝ.* αμνησία 5. η ιδιαίτερη ανάμνηση που έχει αφήσει νεκρό πρόσωπο ή γεγονός του παρελθόντος: η ~ *του θα μείνει στις καρδιές μας* || *αμωρώνω | κηλιδώνω τη ~ κάποιου*-ΦΡ. **αιωνία (του | της) η μνήμη!** βλ. λ. αιώνιος 6. η ανάκληση στον νου, η (υπενθύμηση): η *σημερινή επέτειος είναι ημέρα μνήμης όσων αγωνίστηκαν για μας* ΦΡ. *εις μνήμην* (+γεν.) για να μην ξεχαστεί (κάποιος που πέθανε), για να διατηρηθεί και να τιμηθεί το όνομα του: *δωρέα ~ του αδελφού μου* 7. ΠΛΗΡΟΦ. η μονάδα του υπολογιστή που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση, προσωρινή ή μόνιμη, προγραμμάτων ή δεδομένων διακρίνεται σε κύρια ή κεντρική μνήμη (βλ. λ. R.A.M.) και σε δευτερεύουσα ή περιφερειακή μνήμη.

[ETYM. αρχ. < θ. μνη- του ρ. μ-μνή-σکو «θυμίζω» (με ενσωματωτικό αναδπλασισμό) < *mnā- | *meneā- (διούλλ. μορφή), μεταπτ. βαθμ. του ΙΕ. *men- «σκέπτομαι» (ευρείας διαδόσεως ρίζα, που αφορά σε πνευματικές δραστηριότητες), πβ. λατ. meminī «θυμούμαι», σανσκρ. anmāsiṣuh «αναφέρθηκα» (αόρ.), mnāta «αναφερθείς», γοτθ. man «σκέφτομαι» κ.ά. Ομόρρ. μνέ-ος, μν-ία, μν-τις, μν-θάνω, αυτό-μα-τος, μν-ή-στη, μν-ή-μα κ.ά.], μνημνεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μνημνεύ-σα, -θηκα (καθημ. -θηκα), -μένος} 1. θυμάμαι κάποιον και τον αναφέρω, κάνω μνεία σε κάποιον: στο *έργο του μνημόνευσε όσους τον βοήθησαν* 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) αναφέρω ονομαστικά (αποθανόν πρόσωπο), προσεχόμενος για την ψυχή του (β) (γενικότ.) κάνω ονομαστική αναφορά σε κάποιον (συνήθ. σε πρόσωπο που δεν ζει πια), θυμάμαι κάποιον και αναφέρω το όνομα του: *«μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμό και Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη»* (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ. (λαϊκ.) μελετώ. — μνημόνευση (η) [μτγν.], μνημονικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μνήμη και

τις λειτουργίες της: ~ *ικανότητα* 2. **μνημονικό** (το) η ικανότητα κάποιου να διατηρεί και να ανακαλεί στη μνήμη του (γεγονότα, παραστάσεις): *έχει γερό | δυνατό ~ ΣΥΝ.* μνήμη 3. **μνημονική** (η) η διαδικασία ή τεχνική της ενίσχυσης και ανάπτυξης των δυνατοτήτων απομνημόνευσης και ανάκλησης πληροφοριών ΣΥΝ. μνημοτεχνική. μνημόνιο (το) {μνημονί-ου | -ων} (επίσ.) έγγραφη έκθεση με ειδική αναφορά σε συγκεκριμένη υπόθεση ΣΥΝ. υπόμνημα. [ETYM. < μτγν. μνημόνιον | μνημονεῖον < αρχ. μνήμων. Η σημ. «υπόμνημα» αποτελεί απόδ. του γαλλ. memorandum].

μνημοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ανάμνηση, ενθύμηση ANT. λησμοσύνη.

μνημόσυνο (το) {μνημοσύν-ου | -ων} 1. ΕΚΚΛΗΣ. δέηση που επαναλαμβάνεται κατά τακτά χρονικά διαστήματα από τον θάνατο ενός προσώπου για την ανάπαυση της ψυχής του: ετήσιο *αρχιερατικό* ~ || *κάνω* | *τελώ το ~ του πατέρα μου* 2. συγκέντρωση εις μνήμην σημαντικού προσώπου, στη διάρκεια της οποίας πλέκεται το εγκώμιο για τη ζωή και την προσφορά του: *πολιτικό* | *φιλολογικό* ~. [ETYM. < αρχ. μνημόσυνον, αρχική σημ. «ενθύμιο, υπόμνημα - ενθύμηση» (πβ. Π.Δ. Ψάλμ. 135, 13: *κύριε, το μνημόσυνον σου εις γενεάν και γενεάν*), < μνήμων. Η εκκλ. σημ. είναι μεσν.].

μνημοσυνητική (η) [1889] η μνημονική (βλ. λ. μνημονικός). — μνημονοτεχνικός, -ή, -ό [1889].

μνημούρι (το) (μνημοου-ιού | -ιών) (λαϊκ.) το μνήμα. [ETYM. < μεσν. μνημούριον < μτγν. μνημόριον < λατ. memoriū (< memoria «μνήμη»), με παρετυμολ. επίδραση του ουσ. μνήμη].

μνήμων, -ων, -ον {μνήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιο-πρ. +γεν.) αυτός που θυμάται (κάποιον/κάτι συγκεκριμένο): *είμαστε ~ τον μεγάλων υπηρεσιών που προσέφερες* ANT. επιλήμων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ETYM. αρ. χ. < θ. μνη- του ρ. μ-μνή-σکو «θυμίζω». Βλ. κ. μνήμη].

μνήσθητι μου **Κύριε** (Κ.Δ. Λουκ. 23,42: *μνήσθητι μου, Κύριε, όταν ελθής εν τη βασιλεία σου* = θυμήσου με, Κύριε, όταν επανέλθεις στη βασιλεία σου) για την έκφραση έκπληξης ΣΥΝ. μέγας είσαι Κύριε!, έλα Χριστέ και Παναγιά!

μνηστικός, -η, -ο αυτός που δεν ξεχνά το κακό που έχει υποστεί και διακατέχεται από έντονη επιθυμία να βλάψει τον υπαίτιο παίρνοντας εκδίκηση ΣΥΝ. εκδικητικός ANT. αμνηστικός, ανεξίκακος. — μνησικάκα 'πίρρ., μνησικάκια (η) [μτγν.], μνησικάκω ρ. [αρχ.] {-εις...}. [ETYM. αρχ. < μνησι- (< *μνήσις «υπενθύμηση»), όπως μαρτυρείται στο συνθ. *ανά-μνήσις*, βλ. κ. μνήμη] + *κακός*].

μνηστεία (η) [αρχ.] {μνηστειών} 1. η αμοιβαία υπόσχεση για τη μελλοντική σύναψη γάμου ΣΥΝ. αρραβόνος 2. ο χρόνος που διαρκεί ο αρραβόνος: *σύνητομη | μακρά ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία.

μνηστεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μνηστευ-σα, -θηκα (καθημ. -θηκα), -μένος} 1. (λόγ.) αρραβωνιάζω: *τον κόρη μου με τον γιοι του* 2. (μεσοπαθ. **μνηστεύομαι**) αρραβωνιάζομαι: *είναι μνηστευμένοι*. — μνηστευση (η) [μτγν.].

μνηστή (η) (λόγ.) η γυναίκα με την οποία έχει δώσει κάποιος αμοιβαία υπόσχεση γάμου ΣΥΝ. αρραβωνιαστικά. [ETYM. Θηλ. του αρχ. επίθ. μνηστός < ρ. μνώμαι (-άω-) (πβ. αόρ. έ-μνησ-α), βλ. κ. μνηστήρας].

μνηστήρας (ο) 1. (λόγ.) ο άνδρας που έχει δώσει αμοιβαία υπόσχεση γάμου με γυναίκα ΣΥΝ. αρραβωνιαστικός 2. (μτρ.) αυτός που προβάλλει αξιώσεις και παρουσιάζεται ως επίδοξος διεκδικητής συγκεκριμένων αξιωματος, θέσης ή τίτλου: *οι ~ της εξουσίας | του χρίσματος | του θρόνου | του τίτλου* (του πρωταθλήτη) ΣΥΝ. δελφίνος (για εξουσία).

[ETYM. < αρχ. μνηστήρ, -ήρος < ρ. μνώμαι | μνάμαι (πβ. αόρ. έ-μνησ-α) < θ. μνά- του ρ. μ-μνή-σکو «θυμίζω» (για το οποίο βλ. λ. μνήμη). Το ρ. μνώμαι παρουσιάζω δύο σημ. «συλλογίζομαι, σκέπτομαι» και «ζητώ σε γάμο», εκ των οποίων η δεύτερη απομακρύνεται αισθητά από το σημασιολ. πεδίο του ρ. μμνήσکو. Εντούτοις, τα παράγωγα του ρ. μνώμαι (μνηστός, μνηστήρ, μνηστεύω κ.τ.δ.) συνήθ. εμφανίζουν στοιχεία και των δύο σημασιών. Έτσι, το ουσ. μνηστήρ δήλωνε τόσο «εκείνον που θυμάται» όσο και «εκείνον που ζητεί γυναίκα σε γάμο.» (σημ. γνωστή στην Οδόσσεια)].

μνηστρα (τα) τα δώρα, κυρ. κοσμήματα, που ανταλλάσσουν οι αρραβωνιασμένοι. [ETYM. < μτγν. μνήστρον «αρραβόνος - γάμος» < αρχ. μνώμαι, βλ. λ. μνηστήρας].

μοβ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει το χρώμα του μ^νξέ ΣΥΝ. ιώδης, βιολετής, μενεξ^οδης 2. **μοβ** (το) το ίδιο το χρώμα του μ^νξέ. [ETYM. < γαλλ. mauve < λατ. malva «μολόχα»].

μογγολάκι (το) {χωρ. γ'ν.} 1. ο μικρός Μογγόλος, παιδί μογγολικής καταγωγής 2. (λαϊκ.-οικ.) το παιδί που πάσχω από μογγολισμό 3. (σκοπτ.) ο ανόητος, ο βλάκας.

Μογγολία (η) 1. περιοχή της Κ. Ασίας που περιλαμβάνει την *Εσωτερική Μογγολία* (με αυτόνομο καθεστώς στο πλαίσιο της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας) και το ανεξάρτητο κράτος της Μογγολίας (πρώην *Εξωτερικής Μογγολίας*) 2. το κράτος της Μογγολίας - κράτος της Κ. Ασίας με πρωτεύουσα το Ουλάν Μπατόρ, επίσημη γλώσσα τη Μογγολική και νόμιμα το τουγκρίκ. — Μογγόλος (ο), **Μογγόλα** (η), **μογγολικός, -ή, -ό** (βλ. λ.), Μογγολικά (τα). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Mongolia < μογγολ. Mongghol < mengu ή mongu «γενναίος, ακυριεύτος»].

μογγολικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη Μογγολία και τους κατοίκους της: ~ *τέχνη* | *φυλή* | *επίδρομη* 2. ΓΛΩΣΣ. **μογγολικές γλώσσες** κλάδος των αλταϊκών γλωσσών, στον οποίο περιλαμβάνονται η γλώσσα της Μογγολίας καθώς και γλώσσες ορισμένων λαών της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και της Κίνας.

μογγολισμός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. γενετική ανωμαλία χρωμοσωμάτων, που χαρακτηρίζεται από νοητική καθυστέρηση, μυϊκή αδυναμία και δυσπλασία των οφθαλμών, γνωστή και ως «μογγολοειδής ιδιοτεία» ή «σύνδρομο Ντάουν» **2.** (μτφ.-σκοπτ.) η ηλιθιότητα. [ΕΤΥΜ₁ Μεταφορά του γαλλ. mongolisme].

μογγολοειδής, -ής, -ές (μογγολοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ής) | **1.** αυτός που μοιάζει με Μογγόλο **2.** ΕΘΝΟΛ. **μονγολοειδής φυλή** ομάδα ανθρώπων φυλών, στις οποίες περιλαμβάνονται πληθυσμοί της Α., ΝΑ. και Κ. Ασίας, οι Εσκιμώοι και, βάσει ορισμένων θεωριών, οι Ινδιάνοι της Αμερικής ΣΥΝ. κίτρινη φυλή. [ΕΤΥΜ₁ Μεταφορά του αγγλ. mongoloid (νόθο συνθ.)].

Μ.Ο.Δ. (το) Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο.

μόδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η επικρατούσα κατά περιόδους τάση στην ένδυση και γενικότερ. στον τρόπο συμπεριφοράς και σκέψης μεταξύ των μελών δεδομένου κοινωνικού συνόλου, με χαρακτήρα εφήμερο και διαρκώς μεταβαλλόμενο, το *προχθινο ντύσιμο είναι | γίνεται της ~ | επίδειξη | περιοδικό μόδας || ντυμένος με την τελευταία λέξη της ~ | λαοφόρο καινούργια ~ || ακολούθη τη ~ || (μειωτ.) έχει γίνει ~ να μιλάνε όλοι σε όλους στον ενικό ΣΥΝ. νεωτερισμός, συρμός. [ΕΤΥΜ₁ < ιταλ. moda < λατ. modus «τρόπος»].*

μόδα - **μοδίστρα** - **μοδέρνος** - **μοδέλο** - **μο(υ)ρταδέλα**. Σε τέτοιες λέξεις έχουμε το φαινόμενο που οι γλωσσολόγοι χαρακτηρίζουν ως **υπεραστισμό** (superurbanismus), δηλ. ως τεχνητή προφορά κατά τα πρότυπα της (τότε) λόγιας γλώσσας των αστών, που ρυθμίζει την προφορά των ξένων λέξεων κατά τη φωνητική δομή της Ελληνικής. Έτσι αντί *μόνα από ιταλ. moda «τρόπος ενδυμασίας» (το οποίο προέρχεται από το λατ. modus «τρόπος») εξελληνίστηκε η λ. σε **μόδα** (με δ αντί -ντ-) αντί *μονίστρα ελέχθη **μοδίστρα** και **μοδίστα** (από το γαλλ. modiste) αντί **μοντέρνος**, λέξη που τελικά επικράτησε, χρησιμοποιήθηκε αρχικά ο τ. **μοδέρμενος** (από ιταλ. moderno: αντί **μοντέλο**, που είναι η λ. η οποία επικράτησε τ'αλικά, χρησιμοποιήθηκε ο όρος **μοδέλο** (από ιταλ. modello: αντί μο(υ)ρταντέλα ελέχθη **μο(υ)ρταδέλα** (από ιταλ. mortadella < λατ. mutatum < λατ. mutum < ελλην. *μύρτον* [αντιόναεια λέξη]).

μοδάτος, -ης, -ο (οικ.) αυτός που ακολουθεί τη μόδα της εποχής του. **μόδι** (το) {μοδ-ιού | -ιών} μονάδα μετρήσεως χωρητικότητας ξηρών καρπών και σιτηρών, ισοδύναμη με 8,75 λίτρα. [ΕΤΥΜ₁ < μτγν. *μόδιον* | *μόδιος* < λατ. modius, ρωμαϊκό μέτρο χωρητικότητας, που ισοδυναμούσε με το 1/6 του μεδίου].

μοδίστρα (η) {μοδιστρών} η γυναίκα που έχει ως επάγγελμα την κατασκευή γυναικείων ρούχων είτε σε δικό της εργαστήριο είτε κατ'οίκον ΣΥΝ. *ράφτρα*. — (υποκ.) **μοδιστρούλα** (η), ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα*. [ΕΤΥΜ₁ < γαλλ. modiste (με προσθήκη του -ρα- κατά τα επαγγελματικά θηλ. σε -γα, λ.χ. *ράφ-τρα, υφάν-τρα*) < mode «μόδα»].

μοδιστραδικο (το) το εργαστήριο της μοδίστρας.

μοδιστρική (η) η τέχνη της μοδίστρας.

μόδιστρος (ο) **1.** ο επαγγελματίας που ασχολείται με τον σχεδιασμό ενδυμάτων, τα οποία δημιουργούν νέα τάση στη μόδα: *υψηλοί με-γάλοι* < **2.** ο επαγγελματίας που ασχολείται με τον σχεδιασμό, την κοπτική και ραπτική ενδυμάτων. [ΕΤΥΜ₁ < *μοδίστρα* (βλ. λ.), υποκοινωτ.].

Μ.Ο.Ε. (τα) Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης.

Μοζαμβική (η) (πορτ. Republica de Moçambique = Δημοκρατία της Μοζαμβικής) κράτος της ΝΑ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μαπούτου, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το μετικάλ. — **Μοζαμβικανός** (ο), Μοζαμβικανή (η), **μοζαμβικανός**, -ής, -ό, [ΕΤΥΜ₁ Μεταφορά του γαλλ. Mozambique < πορτ. Moçambique < αραβ. musa malik «ο βασιλιάς Musa» (ονομασία παλαιότερου Αφρικανού ηγεμόνα)].

μοιάζω κ. (λόγ.) ομοιάζω [μτγν.] ρ. αμειβ. {έμοιασα} (+με | +σε | -I-γεν.) **1.** έχω παρόμοια χαρακτηριστικά (με κάποιον/κάτι): ~ στον πατέρα μου | της μητέρας μου | με τον παππού μου || αυτή η πόλη μοιάζει με την Αθήνα | είναι γεμάτη μπετόν και καυσάκια || (μειωτ.) δεν σου έμοιασα | μοιάζω (είμαι πολύ καλύτερος από σένα) || μοιάζουν σαν δύο σταγόνες νερό (για περιπτώσεις υπερβολικής ομοιότητας) || δεν του μοιάζει ούτε στο μικρό του δακτυλάκι (για απόγονο κάποιου, που αποδεικνύεται πολύ κατώτερος από τον προγονό του) ΣΥΝ. φέρνω **2.** (+για) δίνω την εντύπωση ότι είμαι κάτι: σου - για ηλίθιος και μου λες τέτοιες ανοησίες; **3.** **μοιάζει** (+να) φαίνεται, δίνει την εντύπωση: ~ να έχει ενδιαφέρον || ~ να έρχεται κατά δ'ο, αλλά δεν είμαι σίγουρος ΣΥΝ. δείχνει. [ΕΙΧΜ μεσν. < μτγν. ομοιάζω < αρχ. *όμοιος*].

Μοικανός (ο) μέλος φυλής Ινδιάνων της Β. Αμερικής, που διαλύθηκε κατά τον 18ο αι. · ΦΡ. (μτφ.) ο **τελευταίος των Μοικανών** (από το ομώνυμο μυθιστόρημα του Τζ. Φ. Κούπερ, *The Last of the Mohicans*) ο τελευταίος εναπομείνας, κυρ. ο τελευταίος που εξακολουθεί να εμμένει σε κάτι. [ΕΤΥΜ₁ < ινδιάν. Mohican | Mahican «λύκος»].

μοίρα (η) {μοιρών} **1.** το μερίδιο του καθενός στη ζωή (π.χ. το πόσο θα ζήσει, τι θα πάθει κ.λπ.), το οποίο θεωρείται προδιαγεγραμμένο από ανώτερες δυνάμεις, ώστε να μην είναι δυνατόν να αποτραπεί: Γι να κάνω; Θα το υπομείνω. Αυτή ήταν η ~ μου ΣΥΝ. πεπρωμένο, τύχη, ριζικό, τυχερό, γραφτό, εμιαρμένη, αναπότρεπτο- ΦΡ. (α) δεν έχω στον ήλιο **μοίρα** βλ. λ. ήλιος (β) **τα τρία κακά της μοίρας μου** (εμφατ.) για την άσχημη κατάσταση (κάποιου) ή το χαμηλό επίπεδο στο οποίο βρίσκεται: έχω ~ || δεν ξέρω ~ (απολύτως τίποτα) (γ) **το χαι η μοίρα μου** (ομηρική φρ. έσχε μοίρα) κάτι είναι μοιραίο να μου συμβαίνει, δεν μπορώ να το αποφύγω: ~ να μένω πάντα μόνος (δ) **σε (ίση) | ίδια Ι**

καλύτερη | χειρότερη) μοίρα σε (ανάλογη | καλύτερη | χειρότερη) θέση, κατάσταση (ε) **είμαι άξιος της μοίρας μου** βλ. λ. *άξιος 2.* η δύναμη που θεωρείται ότι προκαθορίζει όσα πρόκειται να συμβούν (σε κάποιον): τα *χτυπήματα της ~* || ήταν της ~ μου *γραφτό να το πάθω αυτό* || της ~ τα *γραμμένα* (όσα έχουν προκαθοριστεί από τη μοίρα) **3.** *Μοίρες* (οι) (σύμφωνα με τις λαϊκές παραδόσεις) τρεις αδελφές, γριές και αθάνατες, με δύστροπο χαρακτήρα, που συνήθ. κρατούν μεγάλο βιβλίο, στο οποίο γράφουν το πεπρωμένο του καθενός και που εισέρχονται στο δωμάτιο της λεχώρας τρεις, πέντε ή επτά ημέρες μετά τη γέννηση μωρού, συνήθ. τη νύχτα, για να το «μοιράσουν», δηλ. να καθορίσουν το μέλλον, την τύχη του · **4.** (σπάν.-κυριολ.) το μέρος ενός όλου, που κατανέμεται σε επιμέρους τμήματα και αναλογεί σε κάποιον: ~ της γης (ό,τι αντιστοιχεί σε κάποιον από ιδιοκτησία σε γη) ΣΥΝ. μερίδιο, μερτικό, μερίδα, μέρος **5.** ΝΟΜ. **νόμιμη μοίρα** ποσοστό της κληρονομιάς περιουσίας από το οποίο δεν μπορεί να αποκλειστεί ο κληρονόμος με διάταξη τελευταίας βουλήσεως του κληρονομούμενου και το οποίο συνήθως συνίσταται στο ήμισυ της εξ αδιαθέτου μεριδίας · **6.** ΓΕΩΜ. μονάδα μετρήσεως του γωνιών και των τόξων κύκλου, που είναι ίση με το 1/360 της περιφέρειας του και περισταίνεται με το σύμβολο «°»: *γωνία 90 μοιρών* ΦΡ. (κ. μτφ.) **κάνω στραφή 180 μοιρών** αλλάζω εξ ολοκλήρου τις ιδέες και τη συμπεριφορά μου (βλ. λ. *στραφή*) · **7.** ΣΤΡΑΤ. ομάδα πυροβόλων, αρμάτων, μεταφορικών οχημάτων, πλοίων ή αεροσκαφών από ίδιου τύπου, συνήθ. συγκροτημένα σε δύναμη με ανάλογη μάχη ή βοηθητική αποστολή: ~ *καταδιωκτικών* | *πυροβόλων* | *αντιτορπιλικών* ΣΥΝ. μονάδα, τμήμα · **8.** ΑΝΑΤ. τμήμα ενός οργάνου που διαφέρει ανατομικά ή/και λειτουργικά από άλλα τμήματα του ίδιου οργάνου: *ολοιόδης* | *μυελόδης* < *επινεφροειδών* | *εξωκρινής* | *ενδοκρινής* ~ *παγκρέατος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω, συμπάθεια*.

[ΕΤΥΜ₁ < αρχ. *μοίρα*, αρχική σημ. «μερίδιο, τμήμα» (τόσο ως γεωμετρικός όρ. όσο και με τη σημ. του πεπρωμένου), < *μο(ρ)-ια (με επέθεσις) < θ. *μορ-*, ετεροισμ. βαθμ. του θ. *μερ-* του ρ. *μείρομαι* «μοιράζω, χωρίζω, μετέχω σε κάτι» < *(s)mer-jo-mai < I.E. *smer- «σκέπτομαι, φροντίζω, θυμούμαι», πβ. σανσκρ. smārati «θυμάται», λατ. merēo «λαμβάνω» (είτε ως μερίδιο είτε ως αμοιβή) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *μόρ-ος* «πεπρωμένο - θάνατος», *μέρ-ος, μερ-ίζω, μοιρ-ίζω, μόρ-ισ(ν), μέρ-ι-μνα* (βλ. λ.), πθ. κ. *ίμερ-ος*].

μοίρα - εμιαρμένη - πεπρωμένο - ριζικό - **κισμέτ** - **γραφτό** - **τυχερό**. Η **μοίρα**, με την αρχαία σημασία της και σύμφωνα με την ετυμολογική της προέλευση, δηλώνει «το κομμάτι που ανήκει στον καθέναν». Από την ίδια ρ. *smer- παράγονται το αρχ. **μείρομαι** «παίρνω ένα μέρος, παίρνω το κομμάτι μου», από όπου ο παρακ. **εμιαρτά** «έχει καθοριστεί από τη μοίρα, πέπρωται» και η ουσιαστικοποιημένη μορφή η εμιαρμένη (ενν. *μοίρα*) «αυτό που έχει προκαθοριστεί να πάρε ο καθένας, το πεπρωμένο». Από τη ρ. *smer- είναι και οι λ. **μέρος, μερίδα (μερίς)**, μερίδιο, καθώς και η λ. **μοίρα** (< *μορ-ία). Η λ. *μοίρα*, όπως και η τύχη (βλ. λ.), είναι «κέ-ση λέξη», έχει δηλ. και καλή και κακή σημασία. Προς την κακή σημ. εξελλήθηκε το ομόρριζο αρχ. **μόρος** «κακή μοίρα > θάνατος» και τα συγγενή **mors, mortis** «θάνατος» και **morire** «πεθαίνω» της Λατινικής (από όπου γαλλ. mourir «πεθαίνω», mort «νεκρός») και γερμ. Morf «φόνος», αγγλ. murder «φόνος, φονεαίνω». Από την ίδια ρίζα και το αρχ. **βροτός** «θνητός»: *μορός > *μβροτός (πβ. **αμβροσία** «το ποτό των αθανάτων» > **βροτός** πβ. λατ. mortalis «θνητός» και im-mortalis «αθάνατος»). Κοντά στη σημασία και την εξέλιξη των **μείρομαι - μοίρα - εμιαρμένη** είναι και τα **πεπρωμένο** και **πέπρωται** «είναι γραφτό, είναι μοιραίο». Το **πεπρωμένο** ανάγεται στο ρ. **πορείν** (πορίζω, προσπορίζω) και σημαίνει «παρέχω, δίνω, παραχωρώ». Έτσι η πεπρωμένη (ενν. **μοίρα**) είναι «το μέρος που έχει δοθεί στον καθέναν» και που δεν μπορεί να αποφύγει κανείς («το πεπρωμένο φυνείν αδύνατον»). Η εκφορά σε ουδέτερο γένος (το **πεπρωμένο**) συμβαδίζει με τις άλλες σε ουδέτερο λέξεις (το **γραφτό, το τυχερό, το ριζικό**). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η λ. **ριζικό**, που συνδέεται με ιταλ. ris(ί)co | rise(hi)co, γαλλ. risque, αγγλ. risk, γερμ. Risiko, με λέξεις που σημαίνουν «διακινδυνεύω, ριψοκινδυνεύω, ρισκάρω». Άλλοι θεωρούν ότι το μεν. ήδη ριζικόν (από το επίθ. **ριζικός**) προήλθε από το ρίζα, υποστηρίζοντας ότι το **ρίζα** σήμαινε και «γκρεμός», από όπου σημασιολογικά εξελλήθηκε στο «αποτολιμώ, ριψοκινδυνεύω» («παρακάμτω τον γκρεμό» > «δια-τρέχω τον κίνδυνο, αποτολιμώ»). Άλλοι πάλι το ανάγουν στο μεν. **άνορος τον ριζικό**, που σήμαινε «στρατιώτες της τύχης, μοιραίοι, παράτολμοι», από αραβ. rizq «ο φόρος για τη διατήρηση στρα-βικών στρατευμάτων στην Αίγυπτο», οπότε **ριζικό** είναι το παρά-τολμο, αυτό που μπορεί να αποβεί μοιραίο, το ριψοκίνδυνο. Είναι χαρακτηριστικό ότι και στις δύο περιπτώσεις «η μοίρα» συνδέεται, αν δεν προέρχεται, με «τον κίνδυνο» και «την τόλμη». Η ανα-τολιτική προέλευση της λ., αν είναι σωστή, δεν ξενίζει. Το γαλλ. hasard, «τύχη» και «κίνδυνος» μαζί, δεν είναι παρά το αραβ. al-zahr «το ζάρν», η zarra. Αλλά και το περιφημο **κισμέτ** δεν είναι παρά το περσ. qismet από το αραβ. qisamat «μερίδιο, μοίρα, πεπρω-μένο» (< αραβ. qasama «μοιράζω»), που πέρασε στα Ελληνικά και σε άλλες γλώσσες μέσω της Τουρκικής. Άλλη αντίληψη των πραγ-μάτων έδωσαν τα ελλην. **γραφτό** και **γραμμένο** (ό,τι είναι γραμ-μένο, προκαθορισμένο από τη μοίρα) και τα ξένα αγγλ. fate < λατ. fatum «πεπρωμένο» (αρχική σημ. «επωμένο») < ρ. fari «λέγω», κα-θός και το γαλλ. destin | αγγλ. destiny «τύχη, πεπρωμένο» (< λατ. de-stinare < de-stanare «προκαθορίζω»).

μοιράδι (το) {μοιραδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μέρος γης ή κληρονομιάς που

δίνεται σε κάποιον ως μερίδιο ΣΥΝ. μερτικό. [ETYM. < μεσν. *μοιράδιον*, υποκ. του αρχ. *μοίρα*]. μοιράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοίρας-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) 1. διαίρω (ένα όλο) σε επιμέρους κομμάτια, μέρη: ~ στα πέντε | στη μέση | στα ίσα || ~ τον χρόνο μου μεταξύ δουλειάς και σπιτιού || ~ το φαγητό σε μερίδες ΣΥΝ. διαμερίζω, διαχωρίζω, κομματιάζω, μερίζω, σπάω ΦΡ. (α) δεν έχω τίποτα να μοιράσω με σένα | δεν έχουμε τίποτα να μοιράσουμε δεν υπάρχει κανένας λόγος προστριβών ανάμεσα μας (β) **μοιράζω τη διαφορά** γεφυρώνω αντιπαράθεση ή διαμάχη βρίσκοντας μέση λύση 2. διανέμω (σε κάποιους) αυτό που τους αναλογεί: ~ τρόφιμα | βοήθεια | βιβλία | παιχνίδια στα παιδιά || - τη γη στους ακτήμονες || - πολυεφόδια στους στρατιώτες || ~ την περιουσία στους ανήλικους ΣΥΝ. διαμοιράζω, δίνω, κατανέμω- ΦΡ. **δεν μπορεί | δεν ξέρει να μοιράσει δύο γαϊδουριών άγρια** για κάποιον που είναι τελείως ανίκανος ακόμη και για τα πλέον στοιχειώδη 3. (μτφ.) δίνω χωρίς φειδώ και μέτρο: - υποσχέσεις | κομπλιμέντα | χειραψίες | συμβουλές | χαμόγελα ΣΥΝ. σκορπίζω, σπαταλώ ♦ 4. (αμετβ.) (ειδικότ. σε χαρτοπαίγνια) δίνω σε καθέναν από τους παίκτες (τα τραπουλόχαρτα) που του αναλογούν σύμφωνα με το παιχνίδι: σ' αυτό το παιχνίδι μοιράζει η μάννα' (μεσοπαθ. **μοιράζομαι**) 5. παίρνω μερίδιο ή έχω συμμετοχή (στα μέρη ενός όλου): ~ την κληρονομιά | ένα βραβείο | ένα διαμέρισμα με τον αδελφό μου || μοιραζόμαστε τα έξοδα στη μέση | το ταξί 6. (για συναισθηματικά) συμπάσχω, συμπονώ, συμμερίζομαι (τη συναισθηματική φόρτιση κάποιου): μοιραζόμαστε χαρές και λύπες | τα μυστικά μας (με την αλληλοπαθή σημασία ότι ο ένας τα λέει στον άλλον) 7. βρίσκομαι διαιρεμένος (ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες δυνατότητες ή επιλογές), δεν ξέρω τι να επιλέξω: ~ ανάμεσα στους δύο υποψηφίους | ανάμεσα στην καριέρα και την οικογένεια ΣΥΝ. διγάζομαι.

[ETYM. μεσν. < μτγν. *μοιρώ* (-άω) (από τον αόρ. *έμοιρασα*, που συνέλιπε φωνητικά με εκείνον τον ρ. σε -άζω) < *μοίρα*].

μοιράζω: συνώνυμα. Το μοιράζω (από αρχ. μοιράω) συνδέεται ετυμολογικά με το **μοίρα** «μερίδιο» και με τη λοιπή σειρά των λέξεων από τη ρίζα *μερ-Ισμερ-* (μέρος, μερίδιο, μερίζω κ.ά.). Βασική σημ. του μοιράζω είναι «χωρίζω σε μέρη και δίνω μερίδια» (*Μοίρασε την περιουσία του στα τρία παιδιά του*), από όπου πέρασε μετά και σε άλλες σημασίες («παρέχω αφθόνως»: *μοιράζει σπίνια | θέσεις | χρήματα*). Σε όλη τη σειρά των λέξεων και έναντι της γενικότερης έννοιας του «δίνω» υπάρχει η σημ. του επιμερισμού, της κατανομής, που δηλώνεται σαφέστερα στη σύνθεση των ρημάτων με τις προθέσεις *διά*, κατά και επί: *δια-μοιράζω, δια-μερίζω, διανέμω - κατα-νέμω, κατα-μερίζω - επι-μερίζω*. Επίσης τα σύνθετα με τα προρρηματικά *κατά-* και *επι-* δηλώνουν, κατά βάση, το μοίρασμα ενός ομοιογενούς ή και ενιαίου συνόλου σε μέρη, ενώ τα σύνθετα με το *δια-* αναφέρονται συνήθ. σε χωριστά αντικείμενα. Έτσι το *κατανέμω* (τα κέρδη στους μετόχους, τις βουλευτικές έδρες στα κόμματα, τις αρμοδιότητες στους υπαλλήλους μιας υπηρεσίας κ.τ.ό.) διαφέρει από το *διανέμω* (τις επιστολές, τα τρόφιμα, εφημερίδες, περιοδικά κ.τ.ό.), όπως και τα *καταμερίζω | επιμερίζω* (τις ευθύνες, τις αρμοδιότητες, την εργασία κ.λπ.) διαφέρουν από το *διαμερίζω* (κτήματα, χωράφια κ.λπ.).

μοιραίνω ρ. μετβ. {μοίρανα} (λαϊκ.) (για τις Μοίρες) προδιαγράφω την πορεία κάποιου τη στιγμή της γέννησής του, καθορίζω το πέμπρο του: (παροιμ.) «*η μάννα γεννάει, μα δεν μοιραίνει*».

[ETYM. μεσν. < αρχ. *μοίρα*].

μοιραίος, -α, -ο 1. αυτός που έχει προκαθοριστεί από τη μοίρα, που δεν μπορεί να αποφευχθεί ή να αποτραπεί: *ήταν μοιραίο να μην ζαγαυρίσει στην πατρίδα του* ΣΥΝ. προκαθορισμένος, προορισμένος, αναπόδραστος, αναπόφευκτος 2. (για πρόσ. κ. ενέρ-γεις) αυτός που κρίνεται εκ των υστέρων ότι έπαιξε καταστρεπτικό ρόλο: *η απόφαση αυτή αποδείχθηκε ~ || ~ άνθρωπος | λάθος | χτύπημα | συγκρούση* ΣΥΝ. καταστρεπτικός, καταστροφικός, ολέθριος 3. (μτφ.) αυτός που ασκεί ακαταμάχητη γοητεία: ~ γυναίκα (γαλλ. femme fatale) · 4. *μοιραίο* (το) ο θάνατος ως κακό αναπόφευκτο στη ζωή του ανθρώπου: *το ~ τον βρήκε στο ταξίδι || όταν επήλθε το ~, κανείς δεν ήταν πλάι του* 5. (σπάν.) αυτός που έχει αφηθεί στη μοίρα του χωρίς καμία αντίδραση: «*δειλοί, μοιραίοι κι άβουλοι αντάμα*» (Κ. Βάρναλης). — μοιραία | μοιραίως [μτγν.] επίρρ. [ETYM. < μτγν. *μοιρα-ιος* < αρχ. *μοίρα*].

μοιραρχία (η) [1833] {μοιραρχιών} (παλαιότ.) 1. η περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία του μοιράρχου 2. το οίκημα που στεγάζει τον μοιράρχο και τα γραφεία της υπηρεσίας του 3. το ίδιο το αξίωμα του μοιράρχου.

μοιραρχος (ο) [1833] {μοιράρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ. στη Χωροφυλακή) αξιωματικός της Ελληνικής Χωροφυλακής, που με την επιλογή της Ελληνικής Αστυνομίας αντιστοιχεί στον αστυνομό Β' (βλ. λ. βαθμός). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ΠΙΧΜ < *μοίρα* + *-άρχος* < *αρχώ*].

μοιρασιά (η) [μεσν.] (καθήμε.) η διαδικασία του διαχωρισμού ενός όλου στα επιμέρους κομμάτια του, για να δοθούν σε δύο ή περισσότερα άτομα: *τα γάλασαν στη ~ || δεν ήταν δίκαια η ~ || τον έριζαν στη ~ ΣΥΝ. διανομή, μερισμός. Επίσης μοιρασιά (το) [μεσν.]*

μοιραστής (ο) [μεσν.] αυτός που αναλαμβάνει να διαχωρίσει κάτι στα αντίστοιχα μερίδια.

μοιραστικός, -ή, -ό αυτός που ανήκει από κοινού σε δύο ή περισσότερους και πρέπει να διαχωριστεί στα αντίστοιχα μερίδια. Επίσης **μοιραστός** [μεσν.]

μοιρογνωμόνιο (το) {μοιρογνωμόνι-ου | -ων} γεωμετρικό όργανο

που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των γωνιών σε μοίρες. [ETYM. < μτγν. *μοιρογνωμόνιον* < *μοίρα* + *-γνωμόνιον* < *γνώμων*]. μοιροκρατία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η αντίληψη που αποδέχεται ότι όλα τα συμβάντα στη ζωή του ανθρώπου υπόκεινται σε αναπόδραστη αναγκαιότητα, πάνω από κάθε άλλη δύναμη και πέρα από κάθε έλεγχο ΣΥΝ. φαταλισμός (βλ. κ. λ. *μοιρολατρία*). — μοιροκρατικός, -ή, -ό. μοιρολάτρης (ο) [1886] {μοιρολατρών}, **μοιρολάτρισσα** (η) {μοιρολατρίσσαν} πρόσωπο που εγκυκαλείται στη μοίρα, που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλία για την επίλυση των προβλημάτων του. μοιρολατρία (η) [1862] {χωρ. πληθ.} η αντίληψη και στάση ζωής κατά την οποία υποτάσσεται κανείς στο πεπρωμένο, στη μοίρα του, δεν παίρνει τη ζωή του στα χέρια του και δεν αντιδρά με πυγμή στα δυσάρεστα που τον βρίσκουν.

μοιρολατρικός, -ή, -ό [1893] αυτός που χαρακτηρίζεται από μοιρολατρία: ~ στάση | *συμπεριφορά* | *νοοτροπία* | *άποψη*. — **μοιρολατρικ-ά** | -ώς [1895] επίρρ.

μοιρολογία [μεσν.] κ. **μοιρολόι** (το) {μοιρολογι-ού | -ών} 1. θρηνητικό τραγούδι που λέγεται κατά το ξενυχτίσμα και την κηδεία του νεκρού, αποτελεί θρήνο για τη μοίρα του αποθανόντος, εκφράζει τη δίψα για τη ζωή, την απέχθεια και τον τρόμο για τον θάνατο και ως είδος κατέχει ξεχωριστή θέση στη δημοτική νεοελληνική ποίηση: *μανιάτικο ~ 2. (μτφ.-μειωτ.) έκφραση παραπόνων για μια κακοτυχία με κλιναρίκι ύφος: άσε τα - για τη δουλειά που έχασες και ψάξε για καμιά άλλη!* ΣΥΝ. κλάμα.

μοιρολογίστρα (η) [μεσν.] {δύσchr. μοιρολογίστρων} γυναίκα που αναλαμβάνει να θρηνεί νεκρούς, συνήθ. επ' αμοιβή: πρόκειται για πρόσωπο προικισμένο με στιχουργική ευγένεια, που έχει αποθησαυρίσει στη μνήμη του μοιρολογία και θρηνητικούς στιχούς, ικανό να διασκευάζει ή να αυτοσχεδιάζει ανάλογα με την περίπτωση. Επίσης **μοιρολογίστρα** [μεσν.]

μοιρολόγος (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοιρολογεί-... | μοιρολόγ-ησα, -ομαι (καθήμε. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. εκφράζω τον πόνο μου (για κάποιον που πέθανε) με μοιρολογία: ~ τον *μακαρίτη* ΣΥΝ. θρηνωδά 2. (μτφ.-οικ.) εκφράζω σε (κάποιον) τη λύπη μου με κλιναρίκι (και συνήθ. ενοχλητικό) τρόπο: *αντί να κάθεται εδώ και να μοιρολογεί, γιατί δεν πάς να βρεις το δικό σου;* 3. εκφράζω τον πόνο μου με μοιρολογία 4. (γενικότ.) εκφράζω με έντονο τρόπο τον πόνο μου (με παράνομα, θρήνο κ.λπ.). [ETYM. < μτγν. *μοιρολόγος* (-έω), αρχική σημ. «λέγω σε κάποιον τη μοίρα του», < *μοιρολόγος* < *μοίρα* + *-λόγος* < *λέγω*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για το μτγν. *μυρολόγος* «αλείφω με μύρο», με παρετυμολ. επιδραση της λ. *μοίρα*].

μοιρολόγισσα (η) [μτγν.] (λόγ.) η παντρεμένη γυναίκα που διαπράττει μοιχεία ΣΥΝ. άπιστη, (εκφραστ.) άτιμη, ανήθικη (πβ. λ. *μοιχός*).

μοιχεία (η) {μοιχειών} η σύνταξη εξωσυζυγικών σχέσης, η συζυγική απιστία: *διαπράττω ~*. — **μοιχικός**, -ή, -ό [μτγν.] [ETYM. αρχ. < *μοιχέω* < *μοιχός*].

μοιχείω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μοίχευσα} διαπράττω μοιχεία: *οι μοιχέω-σείς* (μία από τις 10 Εντολές στην Π.Δ.).

μοιχός (ο) ο έγγαμος άνδρας που διαπράττει μοιχεία (πβ. λ. *μοιχαλίδας*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*.

[ETYM. αρχ. < *μοί(gh)-, εταρωσιμ. βαθμ. του Ι.Ε. *meigh- «ουρώ», πβ. σκνscr. *menati*, αρχ. σκανδ. *miga*, λατ. *mingo*, αρμ. *meigh*, γερμ. *Mist* «κοπριά» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ό-μειχ-ω* «ουρώ» (με προθεμ. *ό-*). Η σημασιολ. μεταβολή «ουρώ» → «μοιχός» πρέπει να ερμηνευθεί ως στιγματισμός των εξωσυζυγικών σχέσεων μέσω μειωτικών εκφράσεων].

μόκα (η) {χωρ. πληθ.} 1. εξαιρετικής ποιότητας αραβικός καφές 2. αρωματικό παρασκευάσμα της ζαχαροπλαστικής, προϊόν ανάμειξης καφέ με σοκολάτα: *παγωτό ~*.

[ETYM. < ιταλ. *moca* < αραβ. Al-Mocha, όνομα λιμανιού της Υεμένης, γνωστό για το εμπόριο καφέ], *μοκασίνι* (το) {μοκασινι-ού | -ιών} υπόδημα χωρίς τακούνι, το οποίο κατασκευάζεται εξ ολοκλήρου από μαλακό δέρμα (με μια τεχνική κατασκευής της σόλας, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. από τους Ινδιάνους).

[ETYM. Μεταφορά του ιταλ. *mocassino* < ινδιάν. *makisen*], *μοκέτα* (η) {μοκετόν} τάπητας με λεία επιφάνεια, συνήθ. από κουρεμένο ή σγουρό βελούδο, κατά κανόνα μονόχρωμο, που χρησιμοποιείται για την πλήρη και μόνιμη κάλυψη όλης της επιφάνειας διαπέδου. [ETYM. < ιταλ. *mocchetta* < γαλλ. *moquette* < *mocade* «είδος βελούδου (απομίμηση)», αγν. ετύμου]. *μόκο* επιφών. (λαϊκ.-οικ.) σιωπή, σκαμός, τσιμουδιά: ~ εσύ! ΣΥΝ. του-μπεκί· ΦΡ. *κάνω μόκο* δεν μιλώ καθόλου, σιωπώ ΣΥΝ. το βουλλάνω, κάνω τουμπέκι.

[ETYM. < ιταλ. *moco* «τίποτε» < λατ. *non pauci* «καθόλου»], *μολ* (το) {άκλ.} το γραμμωτόριο (βλ. λ.). [ETYM. < γαλλ. *mole*, συντεταγμένος τ. του *molecule* «μόριο» < νεολατ. *molecula*, υποκορ. του λατ. *moleas* «μάζα»]. *μόλα* επιφών. (λαϊκ. ως ναυτικό πρόσταγμα) άψησε, χαλάρασε, λύσε: *έλα ~ (βλ. λ. έλα μόλα) || τίρα ~* (τράβα και άψηγε) || ~ *κάβο* (άψησε σκονί) ΣΥΝ. αμόλα.

[ETYM. μεσν. < ιταλ. *molla*, προστ. του ρ. *mollare* «αφήνω, χαλαρώνω» < *molle* < λατ. *mollis* «εύκαμπτος, χαλαρός»]. **μολάρω** ρ. μετβ. {μολάρωμαι} (λαϊκ.) αφήνω (κάτι) χαλαρό, να κινείται ελεύθερα: ~ τα πανιά | *τα κοπιά* ΣΥΝ. αμολώ, χαλαρώνω. [ETYM. < ιταλ. *mollare* «αφήνω, χαλαρώνω» < *molle* < λατ. *mollis* «εύκαμπτος, χαλαρός»].

μολαταύτα επίρρ. (λόγ.) παρ' όλα όσα έχουν προαναφερθεί, ωστόσο, εντούτοις: *δεν ήθελε επί ουδενί λόγω να έρθει μαζί μας ~ αυτή κα-τάφερε να τον πείσει*.

[ETYM. Πληθ. του μολοντούτο]. **Μολδάβας** (ο) ποταμός της Τσεχίας, παραπόταμος του Έλβα. **Μολδαβία** (η) [1682] (ρουμ. Republica Moldova = Δημοκρατία της Μολδαβίας) 1. περιοχή της Α. Ευρώπης που ανήκει στη Ρουμανία και τη Ρωσία 2. κράτος της Α. Ευρώπης, πρώην Δημοκρατία της Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Κισιναύ, επίσημη γλώσσα τη Μολδαβική (Ρουμανική) και νόμισμα το μολδαβικό λέι. — **Μολδαβός** (ο) [μεσν.]. **Μολδαβί** (η), μολδαβικός, -ή, -ό, Μολδαβικά (τα). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Moldavie < ρουμ. Moldova, ονομασία του ποταμού Μολδάβα, που ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *mel- «σκουρόχρωμος, μαύρος, βρόμικος» (πβ. αρχ. μέλ-α, βλ. λ.)]. **Μολδοβλαχία** (η) [1683] ΙΣΤ. ονομασία των παραδουναβίων ηγεμονιών της Μολδαβίας και της Βλαχίας. **μολεύω** ρ. μετβ. {μολ-ενα, -εύτηκα, -έμενος} (λαϊκ.-λογот.) μολύνω ηθικά ΣΥΝ. μιαιλώ, ατιμάζω. — **μόλεμα** (το) [μεσν.]. [ETYM. μεσν. < αρχ. μολύνω, κατά τα ρ. σε -εύω]. **μολιερικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Γάλλο θεατρικό συγγραφέα και ηθοποιό Μολιέρο (1622-1673). **μόλις** επίρρ. κ. συνδ. (επίρρ.) 1. με πολύ μεγάλη δυσκολία, με κόπο· συνήθ. στις φρ. **μόλις και μετά βίας** | **μόλις που**. ~ τον έπεισε να έρθει μαζί μας || περμάσσε ~ 23ος (πολύ πιο πίσω απ' ό,τι θα περιμέναμε) 3. (χρονικά) πριν από λίγο: ~ έφυγε το αεροπλάνο || ~ τηλεφώνησε || ~ άρχισε η ταινία ΣΥΝ. ίσα (που) 2. (+ αριθμητ.) όχι περισσότερο από· για να τονιστεί πόσο λίγο, πόσο κατώτερο από το κανονικό, το συνηθισμένο ή το αναμενόμενο είναι κάτι: *πέθανε ~ 16 χρονών* || το σπίτι του ήταν ~ 100 μέτρα από το δικό μου κι όμως δεν συναντηθήκαμε ποτέ || *περμάσσε ~ 23ος* (πολύ πιο πίσω απ' ό,τι θα περιμέναμε) 3. (χρονικά) πριν από λίγο: ~ έφυγε το αεροπλάνο || ~ τηλεφώνησε || ~ άρχισε η ταινία ΣΥΝ. τόρα δα, ό,τι 4. (συνδ.) για την εισαγωγή χρονικής πρότασης, που δηλώνει κάτι που συμβαίνει ταυτόχρονα ή λίγο μετά από αυτό το οποίο δηλώνει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *θα του μιλήσω ~ έρθει* (λίγο αφότου έρθει) || ~ τον είδα, *κατάλαβα τι είχε συμβεί* ΣΥΝ. άμα, ευθύς ως, όταν, σαν. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίπου*. [ETYM. αρχ.-αββ. ετύμου. Μη πειστικός οι αναγωγές στο ρ. μέλλω (με τη σημ. «διστακτικά») και στο επίρρ. μάλα, ενώ η σύνδεση με το αρχ. μόλος «μάχη, αγώνα» είναι εξίσου αβέβαια για σημασιολογικούς λόγους. Έχουν επίσης προταθεί ως ετυμολογικά συγγενή το λατ. moles «βάρος - δυσχέρεια» και το λιθ. gri-si-muolėti «παράδοξοι στο κακό» χωρίς πειστικά επιχειρήματα, αν και το βραχύ-ο- (του μόλις) θα μπορούσε να θεωρηθεί προϊόν αναλογίας προς το συνώνυμο μόλις/. μολογώ (κ. -άω) ρ. → ομοιογώ μολονότι συνδ.· εισάγει δευτερεύουσες εναντιωματικές προτάσεις: *παρόλο που, αν και*: - *ορκίζεται ότι λέει την αλήθεια, γι'ότι δεν τον πιστεύω* ΣΥΝ. αν και, παρόλο που, ενώ. [ETYM. < φρ. *m'όλον ότι*]. μολοντούτο επίρρ. (παλαιότ.) μολαταύτα. [ETYM. < μεσν. φρ. *m'όλον τούτο*]. **μόλος** (ο) 1. τεχνητή ή φυσική προεξοχή ξηράς, που εixoρηεί στη θάλασσα, για να πλεωρυσούν με ασφάλεια τα πλοία 2. (συνεκδ.) το λιμάνι. [ETYM. μεσν. < ιταλ. molo < λατ. moles «βάρος, όγκος - πρόγραμμα στη θάλασσα»]. **μολοσσός**¹ (ο) μεγαλόσωμος σκύλος ράτσας με γκριζοκίτρινο τρίχωμα και σκούρα μουσούδα, ο οποίος χρησιμοποιείται ως φύλακας. [ETYM. Αντιδάν., πβ. γαλλ. molosse < λατ. molossus «σκύλος από τη χώρα των Μολοσσών» < αρχ. *Μολοσσός (κύων)*, ονομασία πρωτοελ-ληνικού ή ιλλυρικού φύλου της Ηπειρού, αγρ. ετύμου]. **μολοσσός**² (ο) [αρχ.] ΜΕΤΡ. αρχαίο μετρικό σχήμα, που αποτελείται από τρεις μακρές συλλαβές. **μολότοφ** (η) {άκλ. κ. ως επίθ.} (συνήθης ορθ. *μολότοφ*) αυτοσχέδια βόμβα (*βόμβα μολότοφ*) που αποτελείται από ένα μικτούλι γεμισμένο με εύφλεκτο υγρό και ένα φιλίτι (συνήθ. ένα κομμάτι πανί) που εξέρχεται από τον λαμό το, για να εκραγεί μετά τη ρίψη και θραύση του· λέγεται και *κακτέιλ μολότοφ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*. [ETYM. < αγγλ. (cocktail) Molotov, από το επώνυμο του Σοβιετικού πολιτικού V.M. Molotov (1890-1986), ο οποίος, ως υπουργός Εξωτερικών της Ε.Σ.Σ.Δ., υπέγραψε το σύμφωνο μη επιθετικότητας με τη ναζιστική Γερμανία (σύμφωνο Molotov-Ribbentrop, 23/8/1939), ενώ αργότερα διέταξε την παραγωγή φιαλών με εύφλεκτο υγρό ως φηγητότερο όπλο από τις χειροβομβίδες]. **μολόγια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αυτοφύες πωδές χνουδωτό φυτό με όρθιο βλαστό, φύλλα με οδοντωτή περιφέρεια και άνθη συνήθ. ροδίνα, τα οποία χρησιμοποιούνται σε αφηνήματα (σπανιότ. και τα φύλλα) με μαλακτικές και αποχρεπτικές ιδιότητες. [ETYM. < αρχ. *μολόχη* < *μαλάχη*, αββ. ετύμου, πηθ. μεσογ. δάνειο, όπως και το αντίστοιχο λατ. malva, αν και έχει προταθεί ακόμη και η αναγωγή στο εβρ. mallūal) ή στο γεωργιανό malokhi. Οι αρχαίοι συνέδεαν παρετυμολογικά τη λ. *μολόχη* με το ρ. *μαλάσσω* και το επίθ. *μαλακός*/. **μολπή** (η) (αρχαιοπρ.) ωδή, άσμα με ευχάριστη μελωδία. [ETYM. αΡΛ. < μέλλω «βάλλω, τραγουδώ», αββ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. μέλος (βλ. λ.) βάσει της σημ. «εξάρτημα, τμήμα». Μη ικανοποιητική η συσχέτιση με αρχ. ιρλ. molor «επαινώ, τιμώ» και με χεττ. maid- «παγγέλλω»]. **μολυβδαίνιο** (το) [1840] {μολυβδαίνιου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Mo), που χρησιμοποιείται σε κράματα μαζί με τον σίδηρο για την κατασκευή υλικών υψηλής αντοχής και πολλαπλών εφαρμογών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **μολυβδαινικός**, -ή, -ό [1812].

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. molybdène < λατ. molybdaena < αρχ. *μολύ-βδαινα* < *μολύβδος*]. **μολυβδαίνισ** (η) [1889] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. δηλητηρίαση του οργανισμού, που προκαλείται από την εισπνοή, τη δερματική επαφή ή την κατάποση μολύβδου ή παραγώγων του και εκδηλώνεται με διαφορετικές εκτάσεις συμπτώματα, ανάλογα προς τον χρόνο της έκθεσης, όπως ναυτία, αναμία, μυϊκή αδυναμία ή κόμα. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. plumbism]. **μολυβδόβουλλο** (το) [1880] 1. βυζαντινή σφραγίδα που χρησιμοποιούσαν οι πολίτες 2. (συνεκδ.) το έγγραφο που φέρει την παραπάνω σφραγίδα. **μολυβδοκόνδυλο** κ. **μολυβδοκόντυλο** (το) [1807] (παλαιότ.) το μολύβι της γραφής. **μολυβδονερο** (το) φαρμακευτικό παρασκεύασμα με στυπτικές ιδιότητες, που αποτελείται από οξικό μολύβδο αραιωμένο σε νερό (αναλογία 1 προς 49) και χρησιμοποιείται σε επιθέματα και για πλύσεις. Επίσης (λαϊκ.) **μολυβδονερο**. **μολυβδός** (ο) {μολύβδ-ου | -ον, -ους} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pb) αργυρόχρωμο, εύκαμπτο, που προσφέρεται για επεξεργασία και χρησιμοποιείται στην κατασκευή σωληνώσεων, περιβλημάτων καλωδίων, συσσωρευτών, υλικών προστασίας από ραδιενεργές ακτινοβολίες, κνηνητικών βλημάτων κ.α. ΣΥΝ. μολύβι (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **μολυβδίνος**, -η, -ο [αρχ.]. [ETYM. < θηλ. *μολύβδος* | *μόλιβος*, αββ. ετύμου, πηθ. δάνειο. Η μαρτυρία του μοκ. mo-ti-wo-do υποδεικνύει ως αρχαιότερο τον τ. *μόλιβος*, αναφορικά δε με τον τ. *μολυβ-δος*, το -δος πρέπει να θεωρηθεί παραγ. επίθημα. Δεν έχει προσδιοριστεί επακριβώς η πηγή προελεύσεως της λ. *μόλιβος*. Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή, η λ. *μόλιβος* και η αντίστοιχη λατ. plumbum αποτελούν παράλληλα δάνεια ιβηρικής προελεύσεως, λόγω των πλουσίων κοιτασμάτων μολύβδου της Ιβηρικής Χερσονήσου]. **μολυβδοσωλήνας** (ο) [1896] σωλήνας από μολύβδο, που λόγω της μεγάλης του ευκαμνίας χρησιμοποιείται ευρύτατα στις υδραυλικές εγκαταστάσεις. **μολυβδουργία** (η) [1847] {χωρ. πληθ.} η τεχνική κατεργασία του μολύβδου. — **μολυβδουρμιά** (το), **μολυβδουρμός** (ο) [μτγν.]. [ETYM. < μτγν. *μολυβδουργός* < *μολύβδος* + *-ουργός* < *έργον*]. **μολυβδούχος**, -ος, -ο [1842] αυτός που περιέχει μολύβδο: ~ *μεταλλεύματα*. **μολυβδόχρους**, -ους, -ουν {μολυβδόχρ-οος | -οος (ουδ. -οα), -όνι} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα του μολύβδου. [ETYM. μτγν. < *μολύβδος* + *-χρους* | *-χρος* < *χρος*, -τός, «χρώμα, επιδερμίδα». Βλ. κ. *χρώμα*, *χρoιά*]. **μολυβδούλος** (ο) {μολυβδούλ-ου | -ον, -ους} γυαλί που περιέχει μονοξείδιο του μολύβδου. **μολυβδώνω** ρ. μετβ. {μολύβδω-σα, -θηκα, -μένος} επικαλύπτω (επιφάνεια) εσωτερικά ή εξωτερικά με πλάκες ή φύλλα μολύβδου. [ETYM. < μτγν. *μολυβδώ* (-όω) (αρχ. -όωμαι) < αρχ. *μολύβδος*]. **μολυβδόση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η διαδικαστική επικάλυψη μιας επιφάνειας με πλάκες ή φύλλα μολύβδου. Επίσης **μολύβδωμα** (το) [μτγν.] {μολυβδώω-ατος | -ατα, -άτων}. **μολυβένιος**, -ια, -ιο [μεσν.] (καθμη.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από μολύβδο ή έχει το χρώμα του: ~ στρατιωτικά. **μολυβήθρα** (η) [1858] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το βαριδί από μολύβδο, που παραρμύζεται στη βάση του διχτύου των ψαριδών, για να διευκολύνει την καταβύθιση του 2. το βαριδί στη στάθμη των χτιστών. **μολυβής**, -ιά, -ι {μολυβ-ιού | -ιοι (ουδ. -ιά)} 1. αυτός που έχει το θαμπό, κτανόγκριζο χρώμα του μολύβδου: ~ ουρανός 2. **μολυβί** (το) το ίδιο το χρώμα του μολύβδου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*. **μολύβι** (το) {μολύβ-ιου | -ιών} 1. λεπτός κυλινδρικός σωλήνας από ξύλο ή μέταλλο, που περιέχει ένα κομμάτι γραφίτη ή άλλης σκληρής χρωστικής ύλης και χρησιμοποιείται για γραφή ή για σχέδιο: ζήνω το ~ || ~ με *μαλακή μύτη* 2. καλλυντικό σε σχήμα γραφίδας, που χρησιμοποιείται για να τονίσει και να δώσει το περίγραμμα χαρακτηριστικών του προσώπου: ~ *ματιών* | *χειλιών*. 3. (λαϊκ.) ο μολύβδος 4. (συνεκδ.) το βλήμα πυροβόλου όπλου ΣΥΝ. σφαίρα, βόλι 5. (περιληπτ.) πολλά βλήματα, σφαίρες: (απειλητικά) *θα σου γεμίσω το σώμα ~* 6. (μτφ.) καθετί βαρύ, δυσκίνητο ή δύσπεπτο: το *βραδινό φαγητό πέφτει ~ στο στομάχι* || το *σώμα της έπαισε ~ πάνω στο στρώμα*. — (υποκ.) **μολυβάκι** (το) (σημ. 1-2), (μεγεθ.) **μολυβάρα** (η) (σημ. 1-2). [ETYM. < μτγν. *μολύβιον* | *μολίβιον*, υποκ. του αρχ. *μολύβος*, βλ. κ. *μολύβδος*]. **μολυβιά** (η) η γραμμή που έχει γίνει από μολύβι. **μολυβνερο** (το) → μολυβδονερο **μολυβώνω** ρ. μετβ. [μεσν.] {μολύβω-σα, -θηκα, -μένος} 1. μουντζουρώνω με μολύβι 2. (λαϊκ.) μολυβδώνω. **μολυνση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. η μετάδοση παθογόνων μικροβίων σε ζωντανό οργανισμό και οι συνακόλουθες επιπλοκές στη φυσική του κατάσταση: ~ της *πληγής* || τα *σκουπίδια αποτελούν μόνιμες εστίες μολύνσεως* (δηλ. μέρος όπου αναπτύσσονται παθογόνα μικρόβια) 2. η επιβάρυνση του περιβάλλοντος, και ειδικότερ. του ατμοσφαιρικού αέρα, από ξένες προς τη σύσταση του ρυ-πογόνες ουσίες, που οφείλονται στην ανεξέλεγκτη επέμβαση του ανθρώπου, η οποία ανατρέπει τη φυσική ισορροπία: ~ της *ατμόσφαιρας* | *του περιβάλλοντος* | *των ποταμών* | *των θαλασσών* | *των υπόγειων υδάτων* ΣΥΝ. ρύπανση. **μολυντήρι** (το) {μολυντηρ-ιού | -ιών} μικρόσωμη σάυρα, το σαμιαμί-δι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*. **μολύνω** ρ. μετβ. {μολύν-α, -θηκα, μολυσμένος} 1. (συνήθ. για το περιβάλλον) δημιουργώ ρύπους με τη χρήση βαβαρών χημικών ουσιών ή

απορριμμάτων: ~ τη θάλασσα | τα ποτάμια με τα λύματα των εργοστασίων || τα αυτοκίνητα με τα καυσαέρια τους μολύνουν τον αέρα || «Προσοχή! Το νερό είναι μολυσμένο» (επιγραφή) ΣΥΝ. ρουπαίνο, βρομίζω 2. ΙΑΤΡ. μεταδίδω (σε κάποιον/κάτι) παθογόνο μικρόβιο: η πληγή έχει μολυνθεί ΣΥΝ. κολλάω 3. (μτφ.) σπιδάνω ηθικά, μεταδίδω ηθικά μιάσμα σε (κάτι): ~ τα χέρια μου με το αίμα ενός αθώου || η ασπίδα μολύνει τον ιερό δεσμό του γάμου ΣΥΝ. μαινίω, μαγαρίζω, κηλιδώνω, μολέω.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μόλος (πβ. αίσχυνω - αίσχος) < *ml-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *mel- «σκούρο, θαμπό χρώμα - βρομιά», πβ. σανσφρ. mala- «βρομιά, ρύπος», λιθ. μιυίνε «βόρβορος», ίσως κ. λατ. mulleus «ερυθρός» κ.ά. Ομόρρ. μέλ-ας, μέλ-ανός, μολ-ων (πας) κ.ά.]. μόλυσμα (το) [αρχ.] {μολύσιμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει τη μόλυνση οργανισμού.

μολυσματικός, -ή, -ό [1868] αυτός που προκαλεί μόλυνση ή μεταδίδεται μέσω αυτής: ~ ασθένειες (λοιμώδεις νόσοι που μεταδίδονται από έναν ζωντανό οργανισμό σε άλλον) ΣΥΝ. μεταδοτικός, κολλητικός.

μολών λαβε έλα να τα πάρεις (ενν. τα όπλα): πρόκειται για την απόληψη του Λεωνίδα προς τον Ξέρξη στις Θερμοπύλες (Πλουτάρχου, Αποφθέγμ. Λακων).

[ΕΤΥΜ. Το αρχ. μολών αποτελεί μτχ. τ. αμάρτυρο ενεστώτα, ο οποίος καλλύθηκε από το ομόρρ. βλώσκα «έρχομαι» (βλ. λ. αυτο-μολία). ο αρχ- τ. λαβε αποτελεί προστ. αορ. β' του ρ. λαμβάνω (βλ. λ.).]

Μολωχ (ο) {άκλ.} 1. αρχαίος θεός των Αμμωνιτών και των Μωαβιτών, στον οποίο προσφέρονταν ανθρωποθυσίες με θύματα κυρ. μικρά παιδιά 2. (μτφ.) (α) θεός του αίματος (για περιπτώσεις απώλειας ανθρώπινων ζωών): χιλιάδες θυσιάστηκαν και αυτό τον χρόνο στον ~ της ασφάλτου (χιλιάδες ανθρώπινα θύματα από αυτοκινητικά δυστυχήματα) || «η ανθρωποθυσία στον ~ των ναρκωτικών συνεχίζεται» (εφημ.) (β) οτιδήποτε απαιτεί τη θυσία ή την εγκατάλειψη σημαντικών πραγμάτων: «οι σκεπτόμενοι άνθρωποι [...] αρνούνται τη θυσία των ηγασίων αξιών στον ~ της καταναλωτικής ευδαιμονίας» (Β. Φίλιας).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Μολέκ, λ. που χρησιμοποιείται στην Π.Δ. με ιδιαίτερα μειωτικό τρόπο, προκειμένου για τον προσδιορισμό ενός θεού των Μωαβιτών και των Αμμωνιτών, ο οποίος λατρευόταν με ανθρωποθυσίες (ιδ. παιδιών). Ετυμολογικά η λ. προέρχεται από το εβρ. melék «βασιλιάς», με επίδραση της λ. boSéth «άντροπη, αίσχος» (για τον μηχανισμό πβ. κ. Βεελζεβούλ)].

Μ.Ο.Μ.Α. (η) Μικτή Ομάδα Μηχανημάτων Ανασυγκρότησης.

μομία (η) → μωμια

μομοποίηση (η) → μομοποίηση

μόμολο (το) (σκωπτ. ή υβριστ.) μικρό παιδί, άβουλο πρόσωπο: φύγε από 'δω, βρε ~! | αυτός είναι ~, τι δουλειά να σου κάνει; [ΕΤΥΜ. < ιταλ. momolo «τηγανητό γλυκό με ρυζή», αγν. ετύμω].

μομφή (η) (λόγ.) 1. επικριτική παρατήρηση σε έντονο ύφος: απευθύνω | αποδίδω | προσάπτω ~ σε κάποιον να ορισμένες ενέργειες του ΣΥΝ. επίπληξη, επιτίμηση, ψόγος ΑΝΤ. έπαινος 2. απόδοση σε κάποιον κατακρίτας ή και αξιόποινης πράξης ΣΥΝ. κατηγορία, ατίτση 3. ΠΟΛΙΤ. (α) πρόταση μομφής η πρόταση δυσπιστίας (βλ. λ. δυσπιστία) (β) πρόταση μομφής κατά βουλευτή από τον πρόεδρο της Βουλής για αντικονσβουλευτική συμπεριφορά και αποφασίζει η Βουλή (γ) πρόταση μομφής κατά του προέδρου | μέλους του προεδρείου της Βουλής υποβάλλεται από ορισμένο αριθμό βουλευτών και αποφασίζει η Βουλή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < μύμφομαι (βλ. λ.).]

μόν' επίρρ. (λαϊκ.) μόνο: «Ένας αϊτός δεν πάει στα κατόμερα να καλοεχειμάσει, ~ μένει απάνω στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια» (δημοτ. τραγ.). [ΕΤΥΜ. μεσν., συγκεκριμένος τύπος του επιρρ. μόνο].

μονάδα (η) 1. κάθε σύνολο ομοειδών συστατικών στοιχείων που λαμβάνεται ως ενιαία αυτοτελής οντότητα: η οικογένεια ως βασική κοινωνική ~ 2. καθένα από τα επιμέρους κομμάτια ή στοιχεία, στα οποία ένα ενιαίο όλο μπορεί να διααιρεθεί ή να αναλυθεί: ο κάθε εργαζόμενος αποτελεί μία ~ στην παραγωγική διαδικασία 3. τμήμα ευρύτερης επιχείρησης, οργανισμού ή συγκροτήματος με αυτοτελή λειτουργία και δομή: θερμοηλεκτρική | υδροηλεκτρική | αποχετευτική -|| Μονάδα Εντατικής Θεραπείας (Μ.Ε.Θ.) ΣΥΝ. συγκρότητα, οργανισμός 4. (για τον στρατό και τα Σώματα Ασφαλείας) οργανωμένο σώμα με αυτοτελή δομή υπό ενιαία διοίκηση: επιλεκτή ~ || Μονάδες Αποκαταστάσεως (της) Τάξεως (Μ.Α.Τ.) || οι στρατιώτες καλούνται να παρουσιαστούν στις ~ τους 5. μέγεθος ή συμβατικά καθορισμένη ποσότητα, που χρησιμοποιείται ως βάση μετρήσεως για όλα τα υπόλοιπα ομοειδή μεγέθη ή ποσότητες της ίδιας κατηγορίας: ~ βάρους | μήκους || πέφτουν οι - (για το ταξί ή το τηλέφωνο, όσο αυξάνει το ποσό που καταγράφεται στον μετρητή) || τιμή μονάδας || έγω λίγες ~ στην τηλεκάρτα μου- ΦΡ. (α) νομισματική μονάδα το νόμισμα που αποτελεί τη βάση συνολικής ποσότητας του χρήματος που κυκλοφορεί σε μία χώρα: η ~ της Ελλάδας είναι η δραχμή (β) ΑΣΤΡΟΝ. αστρονομική μονάδα (1 Α.Α. = 1,49610¹⁰ m) η μέση απόσταση Γης-Ήλιου, που έχει καθιερωθεί ως μονάδα μετρήσεως αστρονομικών αποστάσεων 6. ΜΑΘ. (α) ο μικρότερος θετικός ακέραιος αριθμός με την επανάληψη του οποίου σχηματίζονται όλοι οι φυσικοί αριθμοί, ο αριθμός 1 (β) αέκρημη μονάδα βλ. λ. αέκρημος 7. (στο σχολείο) ο βαθμός 1, ο μικρότερος βαθμός με τον οποίο μπορούν να βαθμολογηθούν οι επιδόσεις μαθητή: πιάστηκε να αντιγράψει και πήρε ~. [ΕΤΥΜ. < αρχ. μονάς, -άδος < μόνος].

μοναδιαίος, -α, -ο ΜΑΘ. 1. το ουδέτερο στοιχείο της πράξης του πολλαπλασιασμού: ~ στοιχείο, λχ. το 1 γιατί 3-1=3 2. (~ διάνυσμα) το διά-

νυσμα του οποίου το μέτρο ισούται με τη μονάδα μήκους και συνήθ. χρησιμοποιείται στον προσδιορισμό ενός άξονα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. μοναδιαίος < αρχ. μονάς, -άδος + παραγ. επίθημα -ιαίος (πβ. κ. μν-ιαίος). Η σημ. 2 ήδη μτγν., πβ. φρ. μοναδιαία διαστήματα], μοναδικός, -ή, -ο 1. (συνήθ. με άρθρο) αυτός του οποίου δεν υπάρχει άλλος όμοιος στο είδος του, ο ένας και μόνος: ήταν ο ~ άνθρωπος που του συμπαραστάθηκε (κανένας άλλος εκτός από αυτόν) || η ~ μου έγνοια είναι αυτό το παιδί ΣΥΝ. αποκλειστικός, μόνος 2. (συνεκδ.) αυτός που δεν επιδέχεται καμία σύγκριση, που όμοιος του σε αξία, σε αρετές είναι αδύνατον να βρεθεί: ~ γυναικά | δουλειά | τύχη | ευκαιρία | παράδειγμα θάρρους | επίτευγμα | επιτερία | ταξίδι | άνθρωπος ~ εντιμότητας | μετριοφροσύνης | ευφύας ΣΥΝ. εξαιρετικός, απαράμιλλος, ασύγκριτος, ανυπέβλητος. — μοναδικά επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < μονάς, -άδος]. μοναδικότητα (η) [1811] {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι μοναδικό, το να μην υπάρχει άλλο σαν κι αυτό: η ~ της μουσικής κάποιου | ενός κοινωνικού φαινομένου | μιας συνήθειας || σε τι συνίσταται η - αυτού του Γεωγραφικού πίνακα; μονοδιμοίος (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό σύστημα που θεωρεί το σύμπαν ως ιεραρχημένο σύνολο μονάδων. Επίσης μοναδο-λογία (η) [1812]. μονάζω ρ. αμετβ. {μόνασα} 1. διάγω μοναστικό βίο ΣΥΝ. ασκητέω, κολοδερεώ, ησχάζω 2. (κατ' επέκτ.) ζω μόνος αποφεύγοντας οποιαδήποτε κοινωνική επαφή και συναναστροφή ΣΥΝ. κολοδερεώ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. μόνος], Μονακό (το) {άκλ.} (γαλλ. Principauté de Monaco = Πριγκιπάτο του Μονακό) ανεξάρτητο πριγκιπάτο της Ν. Ευρώπης στην Κιανή Ακτή με πρωτεύουσα την πόλη του Μονακό, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το γαλλικό φράγκο. — Μονεγασκός (ο), μονεγασκικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Monaco, αβεβ. ετύμω. Το τοπωνύμιο ταυτίζεται συχνά με τα λατ. Monocci αρχ «φορούριο του Μονακό» και Monocci portus «λίμνη του Μονακό», που μνημονεύονται στον Βιργίλιο. Παρετυμολογικά, η λ. Monoccus έχει αναχθεί σε ελλην. λ. Μόνικκος (< μόνος οίκος) από το άγαλμα του Hercules Monococcus, που βρισκόταν εκεί τον 7ο ή 6ο αι. π.Χ. Ωστόσο, σύμφωνα με πιθανότερη εκδοχή, το τοπωνύμιο ανάγεται στη λιγυυριανή λ. monegu «βράχος», από όπου και το επίθ. Monégasque «Μονεγασκός». Τέλος, έχουν διατυπωθεί απόψεις περί συνδέσεως με τη βασική λ. muno «βουνό», ακόμη και ότι πρόκειται περί φων. τοπωνυμίου, αφού οι Φοίνικες κατοικούσαν εκεί από τον 10ο ως τον 5ο αι. π.Χ.]. μονάρχης, -ή, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) 1. (για παιδιά ή αδελφία) ένας και πάρα πολύ αγαπητός: η ~ του θγατέρα || είχε μια ~ αδελφή 2. (κατ' επέκτ.) αυτός με τον οποίο υπάρχει έντονος συναισθηματικός δεσμός, που δεν υπάρχει όμοιος του, για να τον υποκαταστήσει: έχασε το ~ δαχτυλίδι, που της είχε χαρίσει η μάνα της μοναξιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η κατάσταση του ανθρώπου που ζει μόνος, απομονωμένος από τους άλλους, χωρίς επαφή και επικοινωνία με άλλους: ζω μέσα στη ~ || η ~ δεν αντέχεται 2. (συνεκδ.) το συναισθημα που προκύπτει από την παραπάνω κατάσταση: νιώθω ~ || θέλει να έχει κάποιο γύρω της, γιατί φοβάται τη ~ (πβ. κ. λ. μοναχικότητα) 3. η απόλυτη επικοινωνία με τους συνανθρώπους, η εσωτερική κατάσταση του ανθρώπου που δεν έχει ουσιαστική επαφή με τους άλλους: η ~ των σύγχρονων μεγαλουπόλεων || «~, ανία, κόσμος βαρύς, κακός, ανάλητος» (Α. Παπαδιαμάντης). [ΕΤΥΜ. < μτγν. μοναξία < αρχ. επιρρ. μονάς < μόνος]. μονάρχης (ο) {μοναρχών} ο ανώτατος κληρονομικός άρχοντας, που έχει και ασκεί απόλυτη ή περιορισμένη εξουσία ΣΥΝ. βασιλιάς, ηγεμόνας.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. μοναρχώ (-έω) (υποχωρητ.) < μόνος) + άρχω].

μονάρχιδος (ο) → μόνονρχης

μοναρχία (η) [αρχ.] {μοναρχιών} 1. το πολίτευμα κατά το οποίο ανώτατο πολιτειακό όργανο είναι ένα φυσικό πρόσωπο (μονάρχης), που διαδέχεται κληρονομικά το προηγούμενο και το οποίο ασκεί την εξουσία με ή χωρίς περιορισμούς ΣΥΝ. βασιλεία- ΦΡ. (α) απόλυτη μοναρχία το πολίτευμα κατά το οποίο ο μονάρχης ασκεί την εξουσία χωρίς να δεσμεύεται από Σύνταγμα (σύμφωνα με την απόλυτη θέληση του) (β) μοναρχία έλέω Θεού το μοναρχικό καθεστώς που βασίζεται στην αντίληψη ότι οι μονάρχες έχουν οριστεί από τον Θεό να κυβερνούν τους λαούς (γ) συνταγματική μοναρχία το πολίτευμα στο οποίο οι διατάξεις του Συντάγματος θέτουν όρια στην άσκηση της εξουσίας από τον μονάρχη, η πολιτική παρουσία του οποίου μπορεί να είναι έως και συμβολική 2. (συνεκδ.) κράτος με μοναρχική διακυβέρνηση: το βυζαντινό κράτος ήταν ~. μοναρχικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον μονάρχη και το είδος της εξουσίας που αυτός ασκεί: ~ πολίτευμα | διακυβέρνηση 2. μοναρχικός (ο), μοναρχική (η) οπαδός της μοναρχίας. — μοναρχικ-ά | -ός [1889] επιρρ. μοναρχισμός (ο) [1845] {χωρ. πληθ.} 1. οι αρχές ασκήσεως της εξουσίας από μονάρχη 2. η υποστήριξη του μοναρχικού πολιτεύματος, μοναρχοφασισμός (ο) {χωρ. πληθ.} {μειωτ.-παλαιότ.) όρος που χρησιμοποιούσαν οι αριστεροί την περίοδο μετά το 1946, για να περιγράψουν το καθεστώς της βασιλευσμένης δημοκρατίας του ελληνικού κράτους, μοναρχοφασιστάς (ο) {μοναρχοφασιστών} {μειωτ.-παλαιότ.) χαρακτηρισμός που απεδίδαν οι αριστεροί στους οπαδούς της βασιλευσμένης δημοκρατίας, και κυρ. στους ακροδεξιούς, την περίοδο μετά το 1946. μόνος επίρρ. (λόγ.) μόνο στη ΦΡ. κατά μόνος χωρίς να υπάρχει άλλος

κοντά: *θέλω να σου μιλήσω* - ΣΥΝ. ιδιαιτέρως.
 [ETYM. < αρχ. φρ. *κατά μόνος*, αιτ. θηλ. τού επιθ. *μόνος*, πβ. κ. κατά πόδας]. **μοναστήρι (το)** {μοναστήρι-ιού | -ιών} 1. το σύνολο οικημάτων μέσα στα οποία ζουν μοναχοί ή γυνίκοι. μέλη θρησκευτικής κοινότητας: *τα ~ του Αγίου Όρους* || πάω | *κλείνομαι σε ~ ΣΥΝ.* μονή, μάνδρα, σκήτη ΦΡ. 2. το μοναστήρι να *'ν καλά (κι από καλονήρους βρισκείς)!* για να τονιστεί με έμφαση ότι κανείς δεν είναι ανατικατάστατος, ότι μπορούμε να τα καταφέρουμε και χωρίς αυτόν: *Κι επειδή μ' εγκατέλειψε αυτός, δεν μπορώ εγώ να βρω άλλον άντρα; ~!* 2. (συνεκδ.) η κοινότητα συγκεκριμένης μονής: *όλο το ~ ήταν ανάστατο*. — (υποκ.) **μοναστήρακι (το)** [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω, **μονή**. [ETYM. < μγν. μοναστήριον, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *μοναστήριος* < *μονάω*]. **μοναστηριακός, -ή, -ό** [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με μοναστήρι: ~ *ζωή* | *περιουσία* | *κανόνες* | *μπίρα* (που παρασκευάζεται από μοναχούς) ΣΥΝ. **μοναστικός**. Επίσης **μοναστηρήσιος, -ια, -ιο**. **μοναστής (ο)**, **μονάστρια (η)** {μοναστηριών} (σπάν.) ο μοναχός, ο καλόγερος. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μονή**. [ETYM. μγν. < *μονάω*]. **μοναστήριος, -ή, -ό** [μγν.] αυτός που σχετίζεται με μοναστήρι ή μοναχή: ~ *βίος* || ~ *πολιτεία* (συνήθ. για το Άγιο Όρος) ΣΥΝ. **μοναστηριακός, μονατομικός, -ή, -ό** [1885] ΧΗΜ. στοιχείο όπως τα ευγενή αέρια, ο άνθρακας κ.ά., τού οποίου το μόριο αποτελείται από ένα άτομο. Επίσης **μονατομικός**. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ορ. < αρχ. μονατομικός]. **μονάχα κ. μοναχά** επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) 1. μόνο: *αυτό ~ έκανες τόση ώρα*; || *θέλω να σε δω για μια στιγμή ~ || εγώ ~ σ' αγαπώ κι άλλος κανείς* 2. (με περιοριστική σημασία) αρκεί μόνο... με τον όρο: *έλα ό,τι ώρα θες, ~ να τηλεφωνήσεις προηγουμένως*. **μοναχή (η)** [μεσν.] η γυναίκα που αφιερώνεται στον Θεό, απαρνούμενη τα εγκόσμια και διάγοντας ασκητικό βίο σε μοναστήρι ΣΥΝ. **καλόγρια, μοναχικός, -ή, -ό** [μγν.]. 1. (για πρόσ.) (α) αυτός που του αρέσει να ζει μόνος, που επιδιώκει τη μοναξιά: *είναι μια γυναίκα ~, χωρίς κοινωνικές επαφές* (β) αυτός που είναι μόνος: ~ *άνθρωπος* | *ταξιδιώτης* | *καβαλάρης* 2. (α) (για τόπους) απομονωμένος: ~ *βίλια* | *δομάτιο* ΣΥΝ. **απόμερος (β)** (για ενέργειες) αυτός που γίνεται από έναν μόνο, χωρίς τη συμμετοχή άλλου προσώπου: ~ *βόλτες* | *ζωή*. 3. αυτός που ανήκει, ταιριάζει ή χαρακτηρίζει έναν μοναχό: ~ *βίος* | *σχήμα* || *το ~ τάγμα των Ιησουιτών* ΣΥΝ. **μοναστικός, καλόγερικός, μοναχικότητα (η)** {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς μόνος, χωρίς συντροφιά (συνήθ. με τη θέλησή του, επειδή επιλέγει να ζει μόνος, χωρίς παρέα) (πβ. λ. *μοναξιά*). **μοναχισμός (ο)** [1864] {χωρ. πληθ.} ο τρόπος ζωής των μοναχών και οι ασκητικές αρχές που τον διέπουν (ακτιμωσύνη, υπακοή, παρθενία) ο **μοναχισμός** εκφράζει ασκητική σχέση τού πιστού με τον κόσμο και παρουσιάζει μια μεγάλη ποικιλία οργανώσεων (κοινοβιακός, ιδιόρρυθμος, αναχωρητικός κ.λπ.) ή και μεθόδου ασκήσεως (ερημίτες, στυλίτες, κελιάριτες κ.λπ.). **Μονάχου (το)** {Μονάχου} πόλη της ΝΑ. Γερμανίας, πρωτεύουσα της Βαυαρίας. [ETYM. Μεταφορά τού γερμ. München. Όταν ιδρύθηκε η πόλη το 1158, υπήρχε ήδη στην περιοχή ένας μικρός συνοικισμός ονόματι München, που συνήθ. ερμηνεύεται ως «στους μοναχούς» (πβ. γερμ. Mönch «μοναχός, καλόγερος»)]. **μοναχογιός (ο)** ο μοναδικός γιουός σε μια οικογένεια. **μοναχοθυγατέρα (η)** [μεσν.] (σπάν.) η μοναχοκόρη. **μοναχοκόρη (η)** {χωρ. γεν. πληθ.} η μοναδική κόρη σε μια οικογένεια. **μοναχοπαίδι (το)** [1891] {χωρ. γεν.} το μοναδικό παιδί, αγόρι ή κορίτσι, μιας οικογένειας. **μοναχός, -ή, -ό** 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν είναι μαζί με άλλους (συχνά + κτητική αντων.): *ταξιδεύει πάντα ~ || ζει ~ της* || θα το φτει-άζω ~ μου, *όταν φύγετε όλον* ΦΡ. (παροιμ.) **μοναχός σου χόρευε κι όσο θέλεις πήδα** βλ. λ. *χορεύω* ΣΥΝ. **μόνος** 2. αυτός που δρα από μόνος του, χωρίς την επέμβαση ή την επίδραση άλλων προσώπων: *μοναχή της το ζήτησε | το αποφάσισε | το έκανε, δεν την πίεσε κανείς* ΣΥΝ. **μόνος** 3. (επιτατ.) αυτός που παρουσιάζει αμηνείς τις ιδιότητες που φέρει ή του αποδίδονται ΦΡ. (για πρόσ.) (α) **σπίρτο μονάχο** για πάρα πολύ έξυπνο άνθρωπο (β) **σκολί μονάχο** ως χαρακτηρισμός για κάποιον πολύ σκληρό ή ανθεκτικό ΣΥΝ. **πραγματικός, βέρος, γνήσιος** 4. **μοναχός (ο), μοναχή (η)** βλ.λ. Επίσης (καθημ.) **μοναγός, -ή, -ο**. — (υποκ.) **μοναχούλης, -α, -ικο**. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω, **μονή, παρόνυμο**. [ETYM. αρχ. < θ. *μοναχ-* (πβ. επίρρ. *μοναχή*), < *μόνος*. Η σημ. «καλόγερος» μαρτυρείται από τον 6ο αι. μ.Χ. και με αυτήν η λ. πέρασε (μέσω τού λατ. monachus) σε αρκετές ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. moine (< παλ. γαλλ. monge < λατ. monachus), ισπ. monje, ιταλ. monaco, αρχ. μονκ, γερμ. Mönch, ιρλ. manach κ.ά.]. **μοναγός (ο)** ο άνδρας που αφιερώνεται στον Θεό απαρνούμενος τα εγκόσμια και διάγει ασκητικό βίο σε μοναστήρι: *πάω ~ στο Άγιο Όρος* || *εκάη* ~ ΣΥΝ. **καλόγερος, ασκητής, ιερομόναχος**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρόνυμο**. [ETYM. Βλ. επιθ. *μοναχός, -ή, -ό*]. **μοναχοφάγος (ο)** {μοναχοφάγες} πρόσωπο που θέλει να τρώει ή να αποκτά κάτι μόνο αυτός, που δεν μοιράζεται τίποτα με τους άλλους. **μόνε** μόριο (λαϊκ.) αλλά και, αλλά επιπλέον. [ETYM. μεσν. < αρχ. *μόνον*]. **Μονενάσκος (ο)** → **Μονακό**

μονέδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-σπάν.) το χρήμα, το νόμισμα- ΦΡ. *κόβει μονέδα για ανθρώπους* ή *επιχειρήσεις που έχουν* (από νόμιμες ή παράνομες δραστηριότητες) *μεγάλα κέρδη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **χρήμα**. [ETYM. μεσν. < βεν. moneda < λατ. Moneta, προσωμία της θεάς Ηρας (juno Moneta), στον ναό της οποίας (στη Ρώμη) κόβονταν τα νομίσματα. Βαθμωδόν η λ. Moneta έφθασε να σημαίνει «νομισματοκοπείο» και, τελικώς, «νόμισμα»]. **Μονεμβασία (η)** ιστορική πόλη της ΝΑ. Πελοποννήσου στον νομό Λακωνίας με σημαντικά βυζαντινά μνημεία. Επίσης **Μονεμβασία**. [ETYM. μεσν. < *μον*)-ο- + *εμβασις*, όπως εξήγησε και τα βυζαντινά χρονικά: «διά το μίαν εχειν των εν αυτή εισπορευομένων την εισόδον». Απαντάς και ως Μονοβασιά]. **μονεταρισμός (ο)** ΟΙΚΟΝ. η θεωρία που υποστηρίζει ότι η αύξηση της προσφοράς χρήματος σε μια οικονομία οδηγεί σε αύξηση των τιμών μάλλον παρά τού προϊόντος. — **μονεταριστής (ο)**, **μονεταρί-στρια (η)**, **μονεταριστικός, -ή, -ό**. [ETYM. Μεταφορά τού αρχ. monetarism < monetary < μγν. λατ. monetarius < λατ. moneta, βλ. κ. *μονέδα*]. **μονή (η)** (λόγ.) το μοναστήρι: η *Μονή Ιβήρων στο Άγιον Όρος* || η *Μονή Σινά* ΦΡ. **αιώνιος μοναί** | **αιώνιες μονές** η ζωή μετά τον θάνατο, ο άλλος κόσμος: *μετέστη στις | εις τας αιωνίους μονάς* (πέθανε). ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω, **πεθαίνω**. [ETYM. αρχ. (η σημερινή σημ. από τον 6ο αι. μ.Χ.) < μόνω]. ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **μονή** (< μένω) χρησιμοποιείται ήδη στο Ευαγγέλιο με τη σημ. «τόπος διαμονής, κατάλυμα» και από τον 6ο αι. μ.Χ. παίρνει τη σημασία που έχει και σήμερα. Το **μοναστήρι (μοναστής < μονάω)** απαντά τον 6ο αι. μ.Χ., όπως και το **μοναχός** (αρχαία λέξη), το οποίο παίρνει τη σημ. που έχει σήμερα από τον 6ο αι. μ.Χ. (**μοναχός < μοναχός**, επίρρ. < *μοναχού*, επίρρ. πβ. *πανταχού*). **Μονή** | **μοναστήρι** είναι ο χώρος όπου καταφεύγουν όσοι απαρνούνται τα εγκόσμια, για να αφοσιωθούν στον Θεό με προσευχή και νηστεία, ασπάζομενοι τις αρχές της αγαμίας, της αскеτησύνης και της υπακοής. Η άσκηση αυτή μπορεί να γίνει σε διάφορες μορφές οργάνωσης τού μοναστικού βίου. Τέτοιες είναι: το **κοινόβιο**, **μοναστήρι** (ανδρικό ή γυναικείο), όπου τα πάντα είναι κοινά (ενδυμασία, τροφή, λατρεία, εργασία κ.λπ.) το **ιδιόρρυθμο**, **μοναστήρι** όπου οι μοναχοί επιτρέπεται να έχουν προσωπικούς πόρους (περιουσία) και προσωπική τράπεζα (φαγητό) και όπου ο κάθε μοναχός κανονίζει μόνος το πρόγραμμα του: σκήτη, **μοναστικός οικισμός** που απαρτίζεται από πολλές **καλύβες**, όπου κάθε καλύβα αποτελεί μοναχική κατοικία (με ναύδριο και μικρό διαθέσιμο χώρο) κελλί, αυτοτελής επίσης κατοικία μοναχού, όπως η **καλύβα**, αλλά μεγαλύτερη από αυτήν (όπως μεγαλύτερος είναι και ο περιβάλλον χώρος και το ναύδριο που υπάρχει μέσα σε αυτό) το **κελλά εξαρτάται απευθείας από μονή και δεν υπάγεται σε σκήτη** **λαύρα** (κυριολ. σημ. «δρόμος»), εγκατάσταση με καλύβες ή κελιά, όπου ζούσαν παλαιότερα οι μοναχοί ο ένας κοντά στον άλλον, προτού οργανωθούν τα κοινόβια: υπό την έννοια αυτή, αποτέλεσαν είδος ιδιόρρυθμου μοναστηριού ή και σκήτης: **εγκλειστρα**, κάθε κλειστός χώρος, ιδίως σπηλιά, όπου μονάζει ένας ασκητής ως «εγκλειστος». ο **μοναχός** που εγκαταλείπει τα εγκόσμια, για να αφοσιωθεί στην άσκηση ψυχής και σώματος, με σκοπό την πνευματική του τελείωση και τη σωτηρία της ψυχής του, λέγεται και **ασκητής** και **ησυχαστής** ή, με έμφαση στην εγκατάλειψη τού κόσμου, **αναχωρητής**. **Ανάλογα** με τον τόπο ή τον τρόπο ασκήσεως, παίρνει διάφορα ονόματα, λ.χ. όταν μονάζει σε κελλί, λέγεται **κελλιώτης** όταν καταφεύγει να μονάζει στην έρημο ή σε ερημικές περιοχές, λέγεται και **ερημίτης**, σε περιπτώσεις ακραίας ασκήσεως ησυχαστικού βίου πάνω σε στύλους λέγεται **στυλίτης**, όταν ασκητεύει σε σπηλιά σπηλαιώτης κ.ά. ο τόπος όπου μονάζει ο μοναχός, αποκαλείται **αναλόγως ασκητήριο, ησυχαστήριο, ερημητήριο**.

μόνημα (το) {μον-ήματος | -ήματα, -ημάτων} η ελάχιστη μονάδα στην ανάλυση τής γλώσσας που ισοδυναμεί αδρομερώς προς τη λέξη ή το λέξιμα ή, γενικότερα, το γλωσσικό σημείο διακρίνεται σε **λεξικό μόνημα** (το τμήμα τής λέξης που δηλώνει τη λεξική σημασία, π.χ. *δεντρ-, τρεχ-*) και σε **γραμματικό μόνημα** (το τμήμα που δηλώνει τη γραμματική σημασία, π.χ. *-α* στο *δέντρ-α*, το *-εις* στο *τρέχ-εις* κ.τ.ό.) (βλ. κ. λ. -ήμα). **μονήρης, -ης, -ες** {μονήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) 1. (α) (συνήθ. κακόσ.) αυτός που ζει μόνος, αποτραβηγμένος από τους άλλους ανθρώπους, σε απομόνωση: ~ *άτομο* | *ζώο* ΣΥΝ. απομονωμένος, **μοναχικός, μονόγοντος (β)** αυτός που γίνεται από ένα μόνο άτομο: *διαγει βίο μονήρη* 2. ΒΟΤ. (άνθος) που μόνο αυτό φύεται στο άκρο ανθοφόρου βλαστου ή κλάδου: - *άνθος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < *μονο*)- (< *μόνος*) + -ήρης (< *ἀραρίσκο* «συνδέω, συνάπτω», βλ. κ. αριθμός)]. **μονιά (η)** (λαϊκ.) η φωλιά άγριων ζώων. [ETYM. < μγν. *μονία* < αρχ. *μόνος*]. **μονιάζω ρ.** → **μονοιάζω** **Μόνικα (η)** 1. αγία τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η μητέρα τού ιερού Αυγουστίνου 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. < λατ. Monica. Αν και ο Αυγουστίνος συνδέει το όνομα με το λατ. monere «προειδοποιώ, συμβουλεύω», το όνομα είναι αγν. ετι-μου]. **μονιμάς (ο)** {μονιμάδες} (στην αρχή των στρατιωτών) ο **μονιμός στρατιώτης**, συνήθ. υπαξιωματικός (πβ. λ. *καρβάνας*). **μονιμοποίηση (η)** [1886] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να γί-

νεται κανείς μόνιμος (συνήθ. για υπαλλήλους του Δημοσίου): η ~ των *εκτάκτων υπαλλήλων* 2. άρση προσωρινότητας (πράγματος ή κατάστασης) ΣΥΝ. παγίωση, σταθεροποίηση ΑΝΤ. προσωρινότητα.

μονιμοποιώ ρ. μετβ. [1861] {μονιμοποιείς... | μονιμοποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. αίρω την προσωρινότητα (πράγματος ή κατάστασης), καθιστώ (κάτι) μόνιμο ΣΥΝ. εδραίωνω, παγιώνω, σταθεροποιώ 2. (ειδικότερ. για δημοσίους υπαλλήλους) προάγω (υπάλληλο) από έκτακτο ή εποχικό σε βαθμίδα μόνιμου: ~ τους *εκτάκτους* | τους *συμβασιούχους του Δημοσίου*.

μόνιμος, -η, -ο 1. αυτός που δεν μεταβάλλεται, που μένει στην ίδια θέση ή διατηρείται στην ίδια κατάσταση (χωρίς αλλαγή): η ~ *κατοικία μου είναι στην Αθήνα- στον Βόλο μένω προσωρινά* || ο *Κώστας είναι πλέον ~ κάτοικος Αυστρίας, επισκέπτεται όμως την Ελλάδα δύο φορές τον χρόνο* || ~ *διεύθυνση* || θέμα - *ενδιαφέροντος* | *διαμάχης* | *αντιπαράθεσης* || *ένα ~ χαμόγελο* | *μία ~ μελαγχολία ήταν ζωγραφισμένη στο πρόσωπο της* || τα *σκουπίδια είναι πια ~ κατάσταση* *σανή την πόλη ΣΥΝ.* διαρκής, πάγιος, σταθερός, ακλόνητος, οριστικός 2. (για δημόσιο υπάλληλο) αυτός που δεν είναι έκτακτος ή εποχικός, αλλά ανήκει στη συγκεκριμένη υπηρεσία με σύμβαση αορίστου χρόνου και δεν μπορεί να εκδιωχθεί από αυτήν και να προσληφθεί άλλος στη θέση του, πριν συμπληρώσει τον καθορισμένο από τη νομοθεσία χρόνο ΑΝΤ. έκτακτος, προσωρινός, εποχικός. — *μόνιμα* | *μόνιμως* [μετρ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ₁ αρχ. < μόνη < μένω].

μονιμοσύνη (η) [μετρ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του μόνιμου, το να έχει μία κατάσταση σταθερότητα και διάρκεια: ~ *σχέσης* | *συνεργασίας* | *δεσμού* | *συνήθειας* ΣΥΝ. οριστικότητα, παγιοσύνη ΑΝΤ. προσωρινότητα 2. το καθεστώς της εξασφάλισης της θέσεως των δημοσίων υπαλλήλων: *άρση της ~ των δημοσίων υπαλλήλων*.

μόνιππο (το) {μόνιππο-ου | -ων} άμαξα που σύρεται από ένα μόνο άλογο (πβ. λ. *παϊτόν*). [ΕΤΥΜ₁ < αρχ. *μόνιππος* (με αλλαγή γένους) < *μονο*]- + *ίππος*].

μονισμός (ο) [1886] φιλοσ. η μεταφυσική θεωρία που δέχεται ότι υπάρχει μία μόνο αρχή ή ύλη στη βαθύτερη ουσία των όντων ή ότι η ουσία αυτή συνίσταται από ένα βασικό συστατικό ΣΥΝ. ενισμός ΑΝΤ. δυϊσμός, πλουραλισμός. — *μονιστής* (ο), *μονίστρια* (η), *μονιστικός*, -ή,-ό [1891]. [ΕΤΥΜ₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Monismus].

μόνιτορ (το) {άκλ.} ελλην. *οθόνη* ΤΕΧΝΟΛ. 1. η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη συνεχή παρακολούθηση σε οθόνη των τιμών που παίρνουν διάφορα φυσικά μεγέθη, όπως λ.χ. οι ρύποι στην ατμόσφαιρα, οι παράμετροι της καρδιακής λειτουργίας ασθενούς κ.λπ. 2. συσκευή που χρησιμοποιείται για την παρακολούθηση της εκτέλεσης ενός προγράμματος από ηλεκτρονικό υπολογιστή ή οθόνη του υπολογιστή 3. μικρή οθόνη από την οποία παρακολουθεί κανείς σε τηλεοπτικό στούντιο ή σε εξωτερικό χώρο μετάδοσης το τηλεοπτικό σήμα (τι ακριβώς λαμβάνει η κάμερα).

[ΕΤΥΜ < αγγλ. monitor < λατ. monitor «αυτός που υπενθυμίζει, ο υποβόλεας, επιτηρητής» < p. moneo «υπενθυμίζω, νουθετώ»].

μόνο επίρρ. [αρχ.] 1. για τη δήλωση ελάχιστης ποσότητας | ιδιότητας ή για να τονιστεί πόσο λίγο είναι αυτό που αναφέρεται: όχι περισσότερο, τίποτα περισσότερο (από την αναφερόμενη ιδιότητα ή ποσότητα), *απλώς: θέλω ~ μισό κιλό* (όχι περισσότερο από μισό κιλό) || *ήρθε ~ για μία μέρα* (μία μέρα είναι λίγο) || *εγώ είμαι ~ μία απλή γραμματέας* | *υπάλληλος* || *εγώ ~ τον χαϊρέτσα* (δεν έκανα τίποτε περισσότερο από το να τον χαϊρέτσω) ΣΥΝ. μόνοχα, απλώς 2. αποκλειστικά: *είναι ~ για κυρίες* | *για παιδιά* | *για ηλικιωμένους* || *είμαστε κλειστά - τις Κυριακές* || *θέλει ~ τη δική σας φίλια* || - *εγώ τον είδα* (δηλ. κανένας άλλος εκτός από μένα): (εμφατ.) ΦΡ. (α) *μόνο και μόνο* για να δηλωθεί ότι δεν υπάρχει άλλη αιτία ή σκοπός από αυτόν που αναφέρεται: ~ *επειδή το είπες εσύ, δεν πρόκειται να γίνει* (δηλ. η μόνη και η αποκλειστική αιτία είναι ότι το είπες εσύ) || τα *λέει, ~ για να σε εκνευρίσει* (δηλ. αυτός είναι ο αποκλειστικός του στόχος) (β) *και μόνο* (ι) (ως συμπλήρωμα λέξεως που προηγείται) για να τονιστεί ότι ισχύει ή υπάρχει αποκλειστικά αυτό που προαναφέρεται και τίποτε άλλο: *εγώ ~ φταίω για ό,τι συνέβη* (φταίω εγώ και κανείς άλλος) || *δεν θα συμφωνήσω μαζί του απλώς ~ επειδή είναι γιος του αφεντικού μου*-η λέξη στην οποία αναφέρεται το μόνο μπορεί για μεγαλύτερη έμφαση να προηγείται και συγχρόνως να ακολουθεί: *έτσι, ~ έτσι μπορούμε να λύσουμε το πρόβλημα* (δεν υπάρχει άλλος τρόπος) (ii) (στην αρχή φράσεως) για να τονιστεί ότι αυτό που αναφέρεται στη συνέχεια είναι αρκετό: ~ *στη σκέψη της, συγκινούμαι* || ~ *που σκέφτομαι ότι θα τον δω, με πάνει τρόμος* (αρκεί η σκέψη ότι θα τον συναντήσω, για να με πιάσει τρόμος) || - *που προσφέρθηκες να με βοηθήσεις, μω φτάνει!* · 3. (συνδ.) *μόνο (σου)* αλλά, όμως: *θα το αγοράζα, ~ είναι ακριβό* || *είναι εξόπλος μαθητής, ~ δεν μελετάει* 4. (για τη δήλωση προϋπόθεσης) φτάνει | αρκει να... υπό τον όρο να...: *ελάτε και πιο αργά, ~ να είστε εδώ την ώρα του φαγητού* || *μίλησε του ανοιχτά, ~ μην τον προσβάλετε*.

μόνο-κ. **μονό**-κ. **μον**-α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ένα (1): *μονο-σύλλαβος, μονό-χειρ, μονο-ήμερος, μονό-στηλος, μον-όφθαλμος, μον-όρφος, μονοστή, μονο-φωνικός* 2. ενεργεί ή υπάρχει μόνος του: *μονο-μάχος, μονο-κράτορ* 3. γίνεται κατ' αποκλειστικότητα: *μονο-κόλλο*. [ΕΤΥΜ₁ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μονό-χρως*, μετρ. *μονο-σύλλαβος*), που προέρχεται από το επιθ. *μόνος* (βλ. λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. mono-phonics) και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. mono-culture «μονοκαλλιέργεια»)].

μονοαζονικός, -ή, -ό → **μονό**-, -αζονικός **μονογαμία** (η) [μετρ.] {μονογαμιών} 1. ο γάμος με έναν μόνο άντρα

ή μία μόνο γυναίκα 2. ΑΝΘΡΩΠΟΛ. κοινωνικός θεσμός, σύμφωνα με τον οποίο ένας άνδρας δεν μπορεί να είναι σύζυγος περισσότερων από μία γυναίκων και αντίστροφα, μία γυναίκα δεν μπορεί να είναι σύζυγος περισσότερων από έναν άνδρών (πβ. λ. *πολυγαμία, διγαμία*) 3. η πρακτική της τέλεσης για μία μόνο φορά του μυστηρίου του γάμου σε όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου.

μονογαμικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μονογαμία: ~ *κοινωνία'* (ως ουσ.) 2. πρόσωπο που υποστηρίζει τις αρχές της μονογαμίας ΑΝΤ. πολυγαμικός 3. πρόσωπο που μένει πιστός σε έναν μόνο σύντροφο και δεν συνάπτει παράλληλες ερωτικές σχέσεις.

μονογάμος, -η, -ο [μετρ.] (κ. ως ουσ.) 1. αυτός που έχει έναν/μία μόνο σύζυγο 2. αυτός που μένει πιστός στον ερωτικό του σύντροφο και δεν επιζητεί άλλες σχέσεις.

μονογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η αγενής αναπαραγωγή των μονοκύτταρων και των κατώτερων πολυκύτταρων οργανισμών, χωρίς την παρέμβαση φυλετικών (σεξουαλικών) κυττάρων και οργάνων ΣΥΝ. μονογονία ΑΝΤ. αμιγονία. [ΕΤΥΜ₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monogenesis].

μονογενής, -ής, -ές {-μονογεν-ούς | -είς (οσδ. -ή)} 1. αυτός που είναι το μόνο παιδί, χωρίς αδέρφια 2. ΘΕΟΛ. θεολογικός όρος που χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τη φυσική θεότητα του Ιησού Χριστού στην εκκλησιαστική γραμματεία και μνηρογραφία: ο ~ *Υιός και Λόγος του Θεού* (Κ.Δ. Λειτουργίας).

[ΕΤΥΜ₁ αρχ. < *μονό*- + *-γενής* < *γένος*. Η λ. απαντά στη Κ.Δ. προσδιορίζοντας τον Χριστό (λ.χ. Ιωάνν. 3, 16: *οὕτως γάρ ἠγαπήσεν ὁ Θεός τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἔδωκεν...*)].

μονογλωσσία (η) → **μόνο**-, -γλωσσία

μονόγλωσσος, -η, -ο → **μόνο**-, -γλωσσός

μονογονεϊκός, -ή, -ό ΚΟΙΝΩΝΙΑ (οικογένεια) που αποτελείται από έναν γονέα και από ένα ή περισσότερα παιδιά. [ΕΤΥΜ₁ Εσφαλμ. τ. αντί του *μονογονικός*, αποδ. του αγγλ. single parent].

μονογονία (η) (μονογονιών) 1. η γέννηση ενός μόνο νεογνού σε κάθε τοκετό 2. ΒΙΟΛ. η μονογένεση (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ₁ < μετρ. *μονόγονος* < *μόνο*- + *γόνος*].

μονόγραμμα (το) [1863] {μονογράμμι-ατος | -ατα, -άτων} σχέδιο ή σχήμα, που αποτελείται συνήθ. από ένα γράμμα ή ενδεχομένως από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων γραμμάτων του αλφαβήτου, που αποτελούν τα αρχικά ονόματα και χρησιμοποιείται σε φύλλα αλληλογραφίας, σφραγίδες κ.α. [ΕΤΥΜ₁ Αντιδάν., < γαλλ. monogramme < μετρ. λατ. monogram-ma < μετρ. *μονόγραμμα* «σχέδιο που χαράσσεται με μία μόνο γραμμή, μονοκοντυλιώ»].

μονογραφή (η) [1833] η υπογραφή που αποτελείται από τα αρχικά γράμματα του ονοματεπωνύμου του υπογράφοντος.

μονογράφηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μονογραφή σε έγγραφο που μπαίνει από αρμόδιο όργανο για την επικύρωση του 2. (για γραπτά εξετάσεων) η ακύρωση του γραπτού εξεταζομένου με τη μονογραφή του εξεταστή, επειδή έγινε αντιληπτό ότι ο πρώτος παραβίασε τους κανόνες του διαγωνισμού: η ~ *μιας κόλλας ισοδυναμεί με τον μηδενισμό της*.

μονογραφία (η) [1863] {μονογραφιών} η επιστημονική μελέτη που πραγματεύεται συγκεκριμένο και αντοτελές θέμα κατά τρόπο διεξοδικό. [ΕΤΥΜ₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monographie].

μονογράφω ρ. μετβ. [1833] {μονογραφείς... | μονογράφ-ησα, -ήθηκα, μονογραφημένος κ. μονοεπιγραφμένος} βάζω τη μονογραφή μου (κάτω από έγγραφο, κείμενο κ.λπ.), αναλαμβάνοντας την ευθύνη για την επικύρωση ή την ακύρωση του: ~ *ένα γραπτό* | *μία κόλλα διαγωνισμού* | *ένα συμβόλαιο* | *ένα κείμενο*. Επίσης **μονογράφω** [1852].

μονοδιάστατος, -η, -ο 1. αυτός που έχει μία και μόνη διάσταση: ~ *μέγεθος* 2. (μτφ.) αυτός που δεν λαμβάνει υπ' όψιν τις διαφορετικές πλευρές ενός θέματος: «Ο ~ *άνθρωπος*» (One-dimensional Man, 1964, βιβλίο του Χ. Μαρκούσε) || - *κριτική* ΣΥΝ. μονόπλευρος, μονοκόμματος, μονομερής. [ΕΤΥΜ₁ μεσν. < *μόνο*- + *-διάστατος* < *διάστημα*].

μονόδρομος (ο) 1. ο δρόμος στον οποίο επιτρέπεται η κίνηση των αυτοκινήτων προς μία μόνο κατεύθυνση 2. (μτφ.) ο τρόπος δράσης που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, η μοναδική πρακτική που ενδείκνυται ως λύση: ο *περιορισμός των δημοσίων δαπανών είναι ~ για την εξυγίανση της εθνικής οικονομίας*. [ΕΤΥΜ₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. one-way].

μονοδρομώ ρ. μετβ. {μονοδρομείς... | μονοδρομή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω έναν δρόμο διπλής κατεύθυνσης σε μονόδρομο. — **μονοδρομηση** (η).

μονοεδρικός, -ή, -ό (εκλογική περιφέρεια) που σύμφωνα με τις αρχές του εκλογικού συστήματος δίνει μία μόνο έδρα για τη Βουλή στο κόμμα που πλειοψηφεί: (κ. ως ουσ.) η ~ της *Ευρωπαικής*.

μονοεθνικός, -ή, -ό → **μόνο**-, -εθνής

μονοετής, -ής, -ές → **μόνο**-, -ετής

μονόζυγο (το) [1837] ΓΥΜΝΑΣΤ. όργανο αποτελούμενο από μία χαλύβδινη ή ξυλινη οριζόντια μπάρα, η οποία στηρίζεται στα δύο άκρα της σε δύο κατακόρυφα στηρίγματα· ΦΡ. *κάνω μονόζυγο* εκτελώ γυμναστικές ασκήσεις κρεμασμένος από το παραπάνω όργανο.

μονοήμερος, -η, -ο → **μόνο**-, -ήμερος

μονοθεϊσμός (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} η απόλυτη πίστη σε έναν και μόνο θεό, η άρνηση της ύπαρξης άλλων θεών ή θεϊκών δυνάμεων σε αντιδιαστολή προς τον πολυθεϊσμό. Επίσης **μονοθεία** (η) [μετρ.]. — **μονοθεϊστής** (ο) [1871], **μονοθεϊστρία** (η). [ΕΤΥΜ₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monotheïsme].

μονοθεϊστικός, -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με τον μονοθεϊσμό: *οι βασικότερες ~ θρησκείες του κόσμου είναι ο ιουδαϊσμός, ο χριστιανισμός και ο ισλαμισμός*. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monothéiste]. μονοθελητισμός (ο) [1865] ΘΡΗΣΚ. χριστιανική διδασκαλία που καταδικάστηκε ως αρετική από τη ΣΤ' Οικουμενική Σύνοδο (680-681) και σύμφωνα με την οποία ο Ιησούς, αν και είχε δύο φύσεις, δηλ. θεία και ανθρώπινη, είχε μόνο μία θέληση και, κατά πρόεκταση, μία μόνο ενέργεια (μονοενεργητισμός) και όχι δύο φυσικά θέληματα και δύο φυσικές ενέργειες. — μονοθελήτης (ο), μονοθελήτρια (η), **μο-νοθελητικός**, -ή, -ό [1873].

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monothéisme]. μονοθεσία (η) {χωρ. πληθ.} η κατοχή μιας μόνο έμμισθης θέσης στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα (πβ. λ. *πολυθεσία*). — **μονοθεσίτης** (ο), μονοθεσίτισσα (η), μονοθεσίσιος, -α, -ο → μονό-, -θέσιος **μονόθυρος**, -η, -ο → μονό-, -θυρος **μονοιάζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μόνοιασα-, -μένος;} (+με) ♦ **1.** (μετβ.) βοηθώ (κάποιους που έχουν έρθει σε ρήξη) να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους: *ούτε φίλοι ούτε γνωστοί κατάφεραν να μονοιάσουν τον αντρόγυνο ΣΥΝ. συμφιλιώνω* ♦ **2.** (αμετβ.) αναπτύσσω εκ νέου αρμονικές σχέσεις (με κάποιον), σταματώ την έχθρα: *μονοιάσαμε και δώσαμε τα χέρια ΣΥΝ. συμφιλιώνομαι*, ομονοιά. — **μόνοιασμα** (το), **μονοιασμένος**, -η, -ο.

[ETYM, μεσν. < *ομόνοιάζω* < αρχ. *ομόνοια*]. **μονοκαλλιέργεια** (η) {μονοκαλλιεργείων} ΓΕΩΠ. σύστημα εκτεταμένης καλλιέργειας που συνίσταται στην επίσημα καλλιέργεια ενός μόνο φυτικού είδους κατ' αντιδιαστολή προς την αμειψισπορά. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. monoculture (νόθο συνθ.)]. **μονόκαννος**, -η, -ο [1866] (όπλο) που έχει μία μόνο κάννη. **μονοκατάληκτος**, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (επίθετο) που έχει και στα δύο γένη τις ίδιες καταλήξεις, π.χ. *πένης, φηγός* κ.λπ. **μονοκάταρτος**, -η, -ο [1888] (πλοίο) που έχει μόνο ένα κατάρτι. **μονοκατοικία** (η) [1889] {μονοκατοικιών} η ανεξάρτητη κατοικία, στην οποία εξ ολοκλήρου διαμένει μία μόνο οικογένεια ΑΝΤ. πολυκατοικία. **μονοκέρατος**, -η, -ο [μτγν.] (ζώο) που έχει ένα μόνο κέρατο. **μονόκερος** (ο) {μονό-κερα | -κέρων} μυθικό ζώο με σώμα λευκού αλόγου, υπογένειο τράγου και ένα κέρατο που ξεπροβάλλει από το μέτωπο του. Επίσης **μονόκερος**. [ETYM, αρχ. < *μόνο-* + *-κερος* < *κέρως*]. **μονόκλιος**, -η, -ο → **μόνο-**, -κλιος **μονοκίνητος**, -α, -ο → **μόνο-**, -κίνητος **μονοκίνητος** (το {μονοκιν-ιού | -ιών} γυναικείο μαγιά μόνο για το κάτω μέρος του σώματος).

[ETYM, < αγγλ. monokini (νόθο συνθ.) < mono- (< *μόνο-*) + (bi)kini «μικτίν» (με εσφάμ. χωρισμό)]. **μονόκλ** (το) {άκλ.} στρογγυλός φακός που προσαρμόζεται στο ένα μάτι χωρίς στήριγμα ΣΥΝ. μονόελεος.

[ETYM, < γαλλ. monocle (νόθο συνθ.) < μτγν. λατ. monoculus «μόνο-φθαλμός» < mon(o)- (< *μόνος*) + λατ. oculus «οφθαλμός»]. **μονόκλινος**, -η, -ο → **μόνο-**, -κλινος **μονόκλιτος**, -η, -ο → **μόνο-**, -κλιτός

μονοκόκαλος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από ένα μόνο κόκ-καλό **2.** (σπάν. μτφ. για πρόσ.) αυτός που δύσκολα μπορεί να καμφθεί ή να αλλάξει γνώμη ΣΥΝ. δύσκαμπτος, αλύγιστος, ισχυρογνώμων. **μονοκομματικός**, -η, -ό → **μόνο-**, -κομματικός **μόνο κομματισμός** (ο) [1896] το καθεστώς κατά το οποίο στο πολιτικό σύστημα μια χώρα επικρατεί ένα μόνο κόμμα, το οποίο αποτελεί και τον μόνιμο φορέα εξουσίας (πβ. λ. *πολυκομματισμός, δικομματισμός*). **μονοκόμματος**, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που αποτελείται από ένα μόνο κομμάτι: ~ *ύφασμα | φόρεμα | μαγιό-* (μτφ.-κακόσ.) **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν μεταβάλλει εύκολα τους τρόπους, τις σκέψεις ή τη συμπεριφορά του ΣΥΝ. δύσκαμπτος, αλύγιστος, ισχυρογνώμων **3.** μονόπλευρος, μονοδιάστατος: *πολύ ~ άνθρωπος- μόνο για τη δουλειά του ζέρει να μιλάει!* **4.** αυτός που δεν έχει ευκίνησια, χάρη: ~ *βάδισμα*. — **μονοκόμματα** επίρρ. **μονοκοντυλιά** κ. **μονοκονδυλιά** (η) [1829] **1.** η γραφή λέξης, φράσης, υπογραφής ή σχεδίου με συνεχή κίνηση της γραφίδας, χωρίς η τελευταία να σηκωθεί από το χαρτί **2.** (συνήθ. στον πληθ., στην παλαιογραφία) σύμπλεγμα γραμμάτων και λέξεων που συνδέονται μεταξύ τους με πολύπλοκες κεραιές και γραμμές που διασταυρώνονται και που δίνουν την αίσθηση ότι ο γραφέας δεν σήκωσε καθόλου τη γραφίδα του από το φύλλο **3.** (ως επίρρ.) (α) γράφοντας με τον παραπάνω τρόπο: *γράφω το όνομα μου ~* (β) χωρίς ιδιαίτερη περισκεψη ή διαδικασία, χωρίς ενδοιασμούς: *δεν μπορείς να ακυρώνεις | διαγράφεις - μια παράδοση αιώνων*. **μονοκοπανιά** επίρρ. (καθημ.) μια κι έξω, με μία κίνηση, με μιας:

ήπιε δύο ποτήρια μπίρα ~. Επίσης (λαϊκότ.) **μονοκοπανιάς, μονοκοτυλήδονος**, -η, -ο [1873] ΒΟΤ. (φυτό) που το σπέρμα του έχει μόνο μία κοτυλήδονα ΑΝΤ. δικοτυλήδονος. Επίσης **μονοκότυλος**

[ορχι-] [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monococtylédone]. **μονοκούκι** επίρρ. (εκφραστ.) συνήθ. στις φρ. **ψηφίζω (κάποιον) | ρίχνω την ψήφο μου | βγαίνω μονοκούκι** σε περιπτώσεις που προτιμάται καθολικά από όλους τους ψηφοφόρους μιας περιοχής ένας μόνο υποψήφιος από ολόκληρο συνδυασμό ή ένας μόνο από τους πολλούς συνδυασμούς: *στο χωριό μας τον ψηφίζουν ~*.

μονοκράτορας (ο) (μονοκρατόρων) ο μόνος απόλυτος κυρίαρχος ΣΥΝ. **μονάρχης**, **δυνάστης**, **τύραννος**. [ETYM < μτ'ν. *μονοκράτωρ*, -ορός < *μόνο-* + *-κράτωρ* < *κρατώ*].

μονοκρατορία (η) [μεσν.] η κυριαρχία ενός μόνο κράτους, κόμματος, προσώπου: *η - τής Ρώμης στη Μεσόγειο την εποχή του Χριστού || παρήλθε αναπόσπαστη η εποχή της ~ του στο κόμμα, όταν με την απείλη της διαγραφής κανείς δεν τολμούσε να διαφωνήσει ανοιχτά...*

μονοκύτταρος, -η, -ο [1886] ΒΙΟΛ. (ζωντανός οργανισμός) που αποτελείται από ένα μόνο κύτταρο ΑΝΤ. πολυκύτταρος. Επίσης **μονοκυτ-ταρικός**, -ή, -ό. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. unicellulaire].

μονόκωπος, -η, -ο → **μόνο-**, -κωπος **μονολεκτικός**, -ή, -ό [1871] αυτός που αποτελείται από μία λέξη ή εκφράζεται με μία μόνο λέξη: ~ *απάντηση* ΑΝΤ. περιφραστικός, αναλυτικός. — **μονολεκτικ-ά/-ώς** [1830] επίρρ.

μονόλεπτος, -η, -ο → **μόνο-**, -λεπτός **μονολιθικός**, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σχηματιστεί ή αποτελείται από μία μόνο μεγάλη πέτρα: ~ *μνημείο* **2.** (μτφ.) αυτός που μένει άκαμπτος σε αυτά που ξέρει και ακολουθεί πάντα, που δεν χαρακτηρίζεται από ευελιξία, δογματικός: ~ *αντιλήψεις | κόμμα | άνθρωπος | χαρακτήρας* ΣΥΝ. απόλυτος, μονοκόμματος, δύσκαμπτος. — **μονολιθικ-ά/-ώς** επίρρ., **μονολιθικότητα** (η). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monolithique].

μονόλιθος (ο) [αρχ.] {μονολιθ-ού | -ων, -ους} κομμάτι πέτρας μεγάλου διαστάσεων.

μονόλογος (ο) {μονολόγ-ου | -ων, -ους} **1.** η ομιλία που απευθύνεται από το πρόσωπο που μιλάει στον ίδιο του τον εαυτό, είτε δυνατά είτε στη σκέψη του, χωρίς να γίνεται αντιληπτός από άλλους: ΦΡ. ΦΙΛΟΛ. **εσωτερικός μονόλογος** βλ. λ. *εσωτερικός* **2.** η μακρά ομιλία (προς το κοινό, που δεν γίνεται στο πλαίσιο διάλογου): *οι ~ των κοιμητικών αρχηγών από τα παλάκια δεν προσοθούν τον πολιτικό λόγο* ΑΝΤ. **διάλογος** **3.** η παρατεταμένη ομιλία κατά την οποία ο ομιλητής δεν λαμβάνει υπ' όψιν του τους άλλους συζητητές: *αυτό δεν είναι συζήτηση- είναι παράλληλοι ~!* ΑΝΤ. **διάλογος** **4.** μέρος θεατρικού έργου στο οποίο μιλά ένας μόνο χαρακτήρας (ηθοποιός), απευθυνόμενος είτε στον εαυτό του είτε στους θεατές είτε σε άλλα πρόσωπα επί σκηνής, τα οποία παραμένουν σιωπηλά: η *φράση «να ζει κανείς ή να μη ζει» προέρχεται από έναν περίφημο ~ του Άμλετ στο ομώνυμο δράμα του Σαίξπηρ* **5.** μικρό θεατρικό έργο, που συνίσταται σε απαγγελία από έναν μόνο ηθοποιό. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monologue].

μονολόγρ ρ. αμετβ. [1782] {μονολογεί-ς: μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλώ μόνος μου, μιλώ στον εαυτό μου: *περπατούσε μόνος του και μονολογούσε*.

μονομανής, -ής, -ές [1851] {μονομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που διακατέχεται από μονομανία **2.** (για συμπεριφορά) αυτός που χαρακτηρίζει τον μονομανή. — **μονομανώς** επίρρ. [1891]. [ETYM, < *μόνο-* + *μανής* < *μάνωμαι* (πβ. σόρ. β' ε-μάν-ην), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monomane].

μονομανία (η) [1782] (μονομανιών) **1.** ΨΥΧΟΛ. η ψυχική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από την απόλυτη εμμονή του ατόμου σε μία μόνο ιδέα ή κύκλο ιδέων ΣΥΝ. ιδεοληψία **2.** (μτφ.) ο υπερβολικός ζήλος για κάτι, που απορροφά ολοκληρωτικά κάθε σκέψη και δραστηριότητα ενός ατόμου: *έχει ~ με την τάξη*. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monomanie]. **μονομαχία** (η) [αρχ.] (μονομαχιών) **1.** η μάχη ανάμεσα σε δύο αντιπάλους: ~ *στον αέρα | στη θάλασσα* || η ~ *Έκτορα και Αχιλλέα στην «Ιλιάδα»* **2.** (παλαιότ.) η ένοπλη αναμέτρηση ενός ατόμου κατόπιν κοινής συμφωνίας και με την παρουσία μαρτύρων για την επίλυση των μεταξύ τους διαφορών, που σχετίζονται συνήθ. με θέματα τιμής και μπορεί να καταλήξουν στον θάνατο του ενός από τους δύο εμπλεκόμενους: *καλό κάποιον σε ~! ~ μέχρι θανάτου* **3.** (γενικότ.) η κάθε μορφής αναμέτρηση μεταξύ δύο αντιπάλων: η *ηλιοπτική ~ των δύο υποψηφίων για την προεδροσύνη* ΣΥΝ. αναμέτρηση, ανταγωνισμός, **μόνομαχος** (ο) [αρχ.] **1.** αυτός που συμμετέχει σε μονομαχία **2.** (στην αρχαία Ρώμη) ο δούλος ή ο επαγγελματίας μαχητής που αγωνιζόταν σε αρένα προς τέρψη των θεατών σε αναμέτρηση που κατέληγε στον θάνατο κάποιου από τους δύο αντιπάλους. **μονομαχό** ρ. αμετβ. [αρχ.] (μονομαχεί-ς... | *μονομάχησα*) (+με) **1.** αναμετρούμαι μόνος σώμα με σώμα με αντίπαλο **2.** (μτφ.) αναμετρούμαι με αντίπαλο (σε διαγωνισμό, εκλογές, διάλογο κ.λπ.): *οι δύο πολιτικοί θα μονομαχήσουν απόψε μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες* **3.** (στην αρχαία Ρώμη) μάχημα ως **μονομάχος** **μονομελής**, -ής, -ές → **μόνο-**, -μελής

μονομέρεια (η) [μτγν.] (μονομερειών) η θεώρηση ενός θέματος από μία μόνο πλευρά, το να βλέπει κανείς τα πράγματα μονόπλευρα: η ~ *των απόψεων κάποιου*. **μονομερής**, -ής, -ές [μτγν.] (μονομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) **1.** αυτός που αποτελείται ή γίνεται από ένα μόνο μέρος, μία μόνο πλευρά: ~ *αφοπλισμός/ αναγνώριση* **2.** αυτός που λαμβάνει υπ' όψιν μία μόνο πλευρά ενός θέματος: ~ *άποψη | πληροφορία* ΣΥΝ. μεροληπτικός, μονόπλευρος, μονοδιάστατος **3.** ΧΗΜ.ΒΙΟΛ. (τιμήμα μορίου ή μόριο) που επαναλαμβάνεται κατά τον σχηματισμό μεγαλύτερου μορίου (πβ. λ. *πολυμερής, διμερής*). — **μονομερής** επίρρ. [μτγν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ή& -ές. **μονομεταλλισμός** (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. το νομισματικό σύστημα που στηρίζεται στην τιμή ενός μόνο πολύτιμου μετάλλου, συνήθ. του χρυσού, ως βάση καθορισμού της αξίας της νομισματικής μονάδας, σε αντιδιαστολή προς τον διμεταλλισμό. — **μονομεταλλικ-ός**, -ή, -ό [1890].

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monometallisme].
μονομιάς επίρ. 1. με μία κίνηση, χωρίς διακοπή: το ήπιε ~ κι έφυγε ΣΥΝ. μονορούφι, μονοκοπανιά 2. αμέσως, χωρίς καθυστέρηση: *μον το υπέγραψε* - ΣΥΝ. μεμιάς 3. ξαφνικά, χωρίς να το περιμένει κανείς: ~ *πετάχτηκε όρθιος και άρρισε να φωνάξει*.

μονόπαντα κ. μονόπαντα επίρρ. (λαϊκ.) με κλίση από τη μία μόνο πλευρά: *πήγαινε | προγαρούσε ~ από το βάρος*.

μονόξυδιο (το) [1887] {μονοξυδίου | -ών} ΧΗΜ. το οξείδιο που περιέχει ένα μόνο άτομο οξυγόνου σε κάθε μόριο του: ~ *του άνθρακα | τού αζώτου | τού θείου*.

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monoxide].

μονόξυλο (το) [αρχ.] μικρό πρωτόγονο σκάφος, που αποτελείται από τον κορμό ενός δέντρου, στη μία πλευρά τού οποίου έχει ανοιχτεί θέση για κοπιλάτη | κοπιλάτες.

μονοπαράγωγη (η) η παραγωγή ενός μόνο προϊόντος από βιομηχανία.

μονοπαράταξιακός, -η, -ό αυτός που αναφέρεται σ' μία μόνο παράταξη ή αποστέλλεται από άτομα που ανήκουν σε μία παράταξη: *η αντιμετώπιση τόσο σοβαρών θεμάτων δεν μπορεί να είναι - (πβ. λ. μονοκομματικός)*.

μονοπάτι (το) {μονοπατιού | -ιών} 1. το στενό δρομάκι που ανοίγεται σε υπαίθρια περιοχή από τη συχνή διάβαση ανθρώπων ή ζώων από το σημείο αυτό και στο οποίο μπορεί να βαδίζει ένας μόνο άνθρωπος ή ζώο ΣΥΝ. δρομάκι, (αρχαιοπρ.) ατραπός 2. (γενικότε.) στενός δρόμος σε βουνό, δάσος κλπ.: *δύσβατο | κατοστράγαλο | ίσιο | φιδωτό ~ 3. (μτφ.) τρόπος ζωής που οδηγεί σε ορισμένο αποτέλεσμα: ακολούθησε επικίνδυνα -, για να ανέλθει κοινωνικά || το ~ της ευτυχίας | της επιτυχίας- ΦΡ. (παροιμ.) το καλό το παλληκάρι ξέρει κι άλλο μονοπάτι* ο ικανός και επινοητικός άνθρωπος δεν περιορίζεται σε έναν μόνο τρόπο επίλυσης ενός προβλήματος, αλλά ξέρει ή επινοεί και άλλους πιο αποτελεσματικούς από τους συνηθισμένους. — (υποκ.) **μονοπα-τάκι** (το) [μεσν.]. [ETYM, < μτρν. μονοπάτιον < μονό- + -πάτιον < πατό].

μονόπατος, -η, -ο (οικοδόμημα) που έχει ένα μόνο πάτωμα, έναν μόνο όροφο: ~ *οικοδομή | σπίτι* ΣΥΝ. μονόροφος.

μονοπετάλος, -η, -ο [1821] (άνθος) που τα πέταλα του σχηματίζουν μία ενιαία στεφάνη.

μονόπετος, -η, -ο (σακάκι) με μονό πέτο (που δεν σταυρώνει) ΑΝΤ. σταυρωτός.

μονόπετρο (το) [μεσν.] δαχτυλίδι με έναν πολύτιμο λίθο, συνήθ. διαμάντι.

μονοπλάνο (το) αεροπλάνο με ένα μόνο περυσίο δεξιά και ένα αριστερά της ατράκτου.

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monoplane (νόθο συνθ.). Βλ. κ. αεροπλάνο].

μονόπλευρος, -η, -ο 1. αυτός που λαμβάνει υπ' όψιν τη μία μόνο πλευρά ενός θέματος ή γενικά των πραγμάτων, παραβλέποντας τις όποιες άλλες διαστάσεις τους: *είναι -- δεν ακούει καν τις αντίθετες απόψεις || ~ αντιμετώπιση τού προβλήματος || ~ ενημέρωση | μόρφωση* ΣΥΝ. μονομερής, μονοδιάστατος, μονοκόμματος ΑΝΤ. πολύπλευρος 2. αυτός που έχει περιορισμένο πεδίο δραστηριότητας, ασχολιών ή δεν έχει πνευματική ευρύτητα: *πολλοί επιστήμονες είναι ~ άνθρωποι, καθώς δεν έχουν άλλα ενδιαφέροντα έξω από το αντικείμενο που το οποίο ασχολούνται* ΑΝΤ. πολύπλευρος. — **μονόπλευρα** επίρρ. [ETYM, μτρν., αρχική σημ. «παράταξη με μέτωπο προς μία μόνο κατεύθυνση», < μονό- + πλευρόν. Η μτφ. σημ. αποδίδει το αγγλ. onesided].

μονοπόδαρος (ο) [μεσν.] 1. αυτός που έχει ένα μόνο πόδι 2. (συνήθ. για έπιπλα) αυτός που στηρίζεται σε ένα μόνο πόδι.

μονόπολος, -η, -ο [1882] ΦΥΣ. αυτός που έχει μόνο έναν μαγνητικό πόλο- στη **Φρ. μαγνητικό μονόπολο** υποθετικό μαγνητικό σωματίδιο αποτελούμενο από έναν μόνο μαγνητικό πόλο. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monopole].

μονοπόρτι (το) (μονοπορτιού | -ιών) η μοναδική εξωτερική πόρτα που χρησιμοποιείται για την είσοδο και την έξοδο στις περισσότερες κατοικίες.

μονόπρακτος, -η, -ο [1866] 1. (για θεατρικά ή μουσικά έργα) αυτός που αποτελείται από μία μόνο πράξη: ~ *όπερα | κωμωδία 2. μονόπρακτο* (το) σύντομο θεατρικό έργο αποτελούμενο από μία μόνο πράξη: *τα ~ τού Τσέχοφ*.

μονόπτερος, -η, -ο [μτρν.] ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. 1. (για αρχαία οικοδομήματα) μικρό περίπτερο, οικοδόμημα χωρίς σηκό, ουσιαστικά στέγαστρο επί κίωνων 2. (για αρχαίους ναούς) αυτός που έχει μόνο μία σειρά κίωνων γύρω από τον σηκό, σε αντίθεση με τον διπτερο.

μονόπτωτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. αυτός που συντάσσεται με μία μόνο πτώση αντικείμενου (για ρήμα) που συντάσσεται με ένα αντικείμενο: *διαβάξω εφημερίδα* (πβ. λ. διπτωτος).

[ETYM, μτρν., αρχική σημ. «ουσιαστικό που απαντά σε μία μόνο πτώση», < μονό- + -πτωτος < πτώσις].

μονοπύρηνος, -η, -ο [1839] (κύτταρο) που έχει έναν μόνο πυρήνα. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. mononucléaire (νόθο συνθ.).]

μονοπυρήνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ιογενής πάθηση που μεταδίδεται με το φιλί και χαρακτηρίζεται από την αύξηση του αριθμού των μονοπυρήνων λευκοκυττάρων στο αίμα: *λοιμώδης ~*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. mononucleosis (νόθο συνθ.).]

μονοπωλιακός, -η, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με το μονοπώλιο ή προέρχεται από αυτό: ~ *ανταγωνισμός- ΦΡ. μονοπωλιακός καπιταλισμός* (στη μαρξιστική-λενινιστική θεωρία) στάδιο της καπιταλιστικής οικονομίας που τοποθετείται χρονικά στο β' μισό τού 19ου αι.

και χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των μονοπωλίων η κυριαρχία αυτή υπήρξε το επακόλουθο των ριζικών αλλαγών που συντελέστηκαν στους τομείς της παραγωγής και της τεχνολογίας των βιομηχανικών επιχειρήσεων και οδήγησαν σε μεγάλη συσώρευση κεφαλαίου. — μονοπωλιακ-ά | -ός επίρρ. **μονοπώλιο** (το) [αρχ.] {μονοπωλίου | -ών} 1. το δικαίωμα της αποκλειστικής διάθεσης στην αγορά ενός προϊόντος ή της παροχής μιας υπηρεσίας με τον συνεκόλουθο έλεγχο στη διαμόρφωση των τιμών από ένα μόνο άτομο ή οργανισμό (επιχείρηση, κράτος κλπ.): το *κρατικό ~ στο αλάτι | στο οινόπνευμα | στις μεταφορές 2. (συνεκδ.) μεγάλη ιδιωτική επιχείρηση ή δημόσιος οργανισμός που έχει το δικαίωμα της αποκλειστικής διάθεσης ενός προϊόντος στην αγορά (συνεκδ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται προϊόντα μονοπωλίου: ο έλεγχος | η κηδεμονία των ~ (πβ. λ. τραστ, καρτέλ, ολιγοπώλιο) 3. (μτφ.) ο απόλυτος και αποκλειστικός έλεγχος μιας κατάστασης, η αποκλειστική κατοχή μιας ιδιότητας: *δικαικεί το ~ της εξουσίας | τού κόμματος || νομίζει ότι έχει το ~ στην εξπανάδα*. **μονοπωλό** ρ. μετβ. [μτρν.] {μονοπωλείς... | μονοπώλω-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} 1. πουλώ (ένα προϊόν) ή παρέχω (μία υπηρεσία) κατ' αποκλειστικότητα 2. (μτφ.) κυριαρχώ πλήρως σε έναν χώρο: ~ *το ενδιαφέρον* (η προσοχή όλων στρέφεται σε εμένα) | τη *σζήτηση* (μιλώ κυρ. εγώ ή μόνο εγώ) | την *προσπάθεια* (αναλαμβάνω εγώ όλες τις πρωτοβουλίες ή εμφανίζομαι να προσπαθώ μόνον εγώ) | τον *χώρο της μόδας*. — **μονοπωλήση** (η), **μονοπωλείς** κλπ. -ο (στέγη) που έχει κλίση προς μία μόνο πλευρά. **μονορούφι** επίρρ.: με μία μόνο ρουφηξιά, χωρίς ανάστρο: *άδειασε το ποτήρι* - ΣΥΝ. **μονομιάς**, **μονοκοπανιά**, **απνευστί**, **άσπρο πάτο**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.*

[ETYM, < μονό- + -ρούφι < ρουφή, πβ. μεσν. επίρρ. *μονόρουφα*]. **μονορχιδία** κ. **μονορχία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η ατροφία ενός από τους δύο όρχη.

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monarchi(di)sm]. **μόνορχης** (ο) [μτρν.] {μόνορχ-εως, -ιν | -εις, -εων} πρόσωπο που πάσχει από μονορχιδία. Επίσης **μόναρχιδος** μονός, -η, -ό 1. αυτός που αποτελείται από ένα μόνο μέλος, στοιχείο ή κομμάτι: ~ *κρεβάτι* (για ένα άτομο) | *φακός | κλωστή* ΣΥΝ. **απλός 2.** (αριθμός) που δεν μπορεί να διαιρεθεί με το 2 ΣΥΝ. **περιτός** ΑΝΤ. **άρτιος**, **ζυγός** ΦΡ. (α) **μονά-ζυγά** | **μονά ή ζυγά** παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης πρέπει να μετάνει αν τα μοιαστέ αντικείμενα (π.χ. πε-τραδία, ρεβίθια κλπ.), που κρύβει ο συμπαίκτης του στην κλειστή του παλάμη, είναι μονά (σημ. 2) ή ζυγά σε αριθμό (β) **μονά-ζυγά δικά μου** τα θέλω όλα δικά μου 3. (συνεκδ.) (αυτοκίνητο) τού οποίου ο αριθμός της πινακίδας λήγει σε 1, 3, 5, 7, ή 9- (συνεκδ.) ο οδηγός τέτοιου αυτοκινήτου: *σήμερα κυκλοφορούν οι ~ στο κέντρο της Αθήνας* (για τον περιορισμό της περιβαλλοντικής μόλυνσης εφαρμόστηκε το σύστημα εκ περιτροπής κυκλοφορίας των αυτοκινήτων -μονά-ζυγά- στο κέντρο της Αθήνας) (πβ. λ. **δακτύλιος**). ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρόνυμο**.

[ETYM, μεσν. < αρχ. μόνος, με μετακίνηση τού τόνου κατά τα επιθ. *απλός, διπλός*]. **μόνος**, -η, -ο (συνάμ + κτητική αντων. *μου, σου...*) 1. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει χωρίς τη συμμετοχή ή την παρουσία άλλων: *άφησε μασ μόνος μια στιγμή | ήρθε -, χωρίς την οικογένεια || δουλεύει -, χωρίς συνεργάτες || τα λεφτά δεν έρχονται ποτέ από ~ τους - πρέπει κι εσύ να κάνεις κάτι* (βλ. λ. *από*) || *μόνος του πήγε κι έδωσε τόσα λεφτά - δεν τον ανάγκαζε κανείς* ΣΥΝ. **μοναχός 2.** (ειδικότε. για πρόσ.) αυτός που στερείται τη συντροφιά άλλων ανθρώπων: *την άφησε - γριά γυναικα και δεν ενδιαφέρθηκε για την τύχη της || εγώ ~ σ' ένα διάρι με μια ξερή σύνταξη || έμεινε ~ κι έρημος, όταν τα παιδιά του μεγάλωσαν* (βλ. κ. *φρ. σαν τον κούκκο, λ. κούκκος, σαν την καλαμά στον κόμπο, λ. καλαμά*) ΣΥΝ. **μοναχός**, **μαγκούφης- ΦΡ. μόνος κι απόμνος** βλ. λ. **απόμνος** 3. **μοναδικός** ή **αποκλειστικός**: *η ~ του ένοια ήταν τα παιδιά || ο ~ όρος που έθεσε ήταν η προστασία της εταιρείας || ο ~ που επέζησε από την τραγωδία || ήταν η ~ φορά που δεν ήρθε στην ώρα του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρόνυμο**.

[ETYM, αρχ. < *μόν-Ρος (με απλοποίηση τού συμπλέγματος -vE- χωρίς αντέκταση), αββε. ετόμου. Δεν είναι πειστική η σύνδεση με το επιθ. *μονός* «μιαλικός, χαλαρός» ούτε με σανσκρι. manāk «λίγακ». Η λ. **μόνος** παρουσιάζεται απομονωμένη από λ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών. Παρά λ. **μον-ός, μοναδ-ικός, μοναξ-ιά** (βλ. λ.), **μον-άζω, μοναχ-ός** (βλ. λ.), **μον-ό** (> **μόνωνο**), **μοναστήριον** κ.ά.]. **μονοσάδαλος**, -η, -ο [μτρν.] αυτός που φοράει ένα μόνο σαντάλι.

Επίσης (λαϊκ.) **μονοσάνταλος**, **μονοσέλιδος**, -η, -ο → **μονό-**, **-σέλιδος** **μονοσέταλος**, -η, -ο ΒΟΤ. (άνθος) που ο κάλυκας του αποτελείται από ενωμένα σέπала.

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monosepalous]. **μονοσήμαντος**, -η, -ο 1. (για λέξεις ή έννοιες) αυτός που έχει μία μόνο σημασία: ~ *ρήμα* | *επίθετο* ΣΥΝ. **μονόσημος** ΑΝΤ. **πολυσημάντος**, **πολύσημος 2**. ΜΑΘ. αυτός που ορίζει ένα μόνο στοιχείο ή αποτέλεσμα: ~ *απεικόνιση* (λ.χ. η ημερομηνία γεννήσεως κάθε ανθρώπου είναι μονοσήμαντα ορισμένη). — **μονοσήμαντα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **δι-σημός**.

[ETYM, μτρν. < μονό- + -σήμαντος < σημαίνω]. **μονόσημος**, -η, -ο [μεσν.] (για λέξεις) αυτός που έχει μία μόνο σημασία: ~ *ρήμα* | *επίθετο* ΣΥΝ. **μονοσημάντος** ΑΝΤ. **πολυσημάντος**, **πολύσημος**. — **μονοσημία** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. **δισημός**, **μονοσθενής**, -ής, -ές [1888] {μονοσθεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ΧΗΜ. στοιχείο ή ρίζα που έχει σθένος +1 ή -1. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. univalent].

μονοσκελής, -ής, -ές → **μονό-**, -σκελής
 μονόσπερμος, -η, -ο [1852] ΒΟΤ. (καρπός) που περικλείει ένα μόνο σπέρμα ΣΥΝ. μονοπύρηνος. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monosperme].
 μονοσταυρία (η) {χωρ. πληθ.} το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο ο ψηφοφόρος επιτρέπεται να σημειώσει στο ψηφοδέλτιο σταυρό προτιμήσεως σε έναν μόνον υποψήφιο.
 μονόστηλος, -η, -ο [1865] (για τυπωμένο κείμενο) αυτός που καταλαμβάνει χώρο μιας μόνο τυπογραφικής στήλης, αυτός που έχει στοιχειοθετηθεί και τυπωθεί σε πλάτος μιας στήλης: ~ *άρθρο* | *τίτλος* || (κ. ως ουσ.) ένα τόσο σημαντικό θέμα κατέλαβε μόλις ένα ~ στην εφημερίδα. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. single-column].
 μονόστιχος, -η, -ο → **μονό-**, -στιχος
 μονοσυλλαβικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που αποτελείται από λέξεις, οι οποίες έχουν μία συλλαβή: ~ *γλώσσες* (λ.χ. η Κινεζική).
 μονοσύλλαβος, -η, -ο → **μό'ο-**, -σύλλαβος
 μονοτάξιος, -α, -ο [1889] (για εκπαιδευτικά ιδρύματα) 1. αυτός στο' οποίο η φοίτηση διαρκεί ένα μόνο έτος: ~ *τεχνικό σχολείο* | *διδασκαλείο* ΑΝΤ. πολυτάξιος 2. **μονοτάξιο δημοτικό σχολείο** το δημοτικό σχολείο που διαθέτει έναν μόνο δάσκαλο, ο οποίος διδάσκει τους μαθητές όλων των τάξεων στην ίδια αίθουσα ΣΥΝ. μονοθέσιο δημοτικό σχολείο.
μονοταρμα (το) {μόνο σε ονομ. και αιτ. | χωρ. πληθ.} παιχνιδι ποδοσφαίρου, που παίζεται μπροστά σε μία μόνο εστία (τέρμα) ΑΝΤ. δι-τερμα- ΦΡ. (α) *παίζω κάποιον μονοταρμα* (ι) ΑΘΛ. για ομάδα που έχει περιορίσει την αντίπαλη σε αμυντικό ρόλο μπροστά στο τέρμα της (ii) (μτφ.) υπερέχω πολύ από κάποιον, τον έχω στρωμάσει, τον έχω φέρει σε δύσκολη θέση (β) *παίρνω | πιάνω (κάποιον) μονοταρμα* αρχίζω να μιλάω σε κάποιον, χωρίς να του αφήνω περιθώριο να μιλήσει κι εκείνος: *από την ώρα που ήρθε με πήρε μονοταρμα και δεν μ' άφησε να πω κουβέντα!*
 μονοτοκία (η) {χωρ. πληθ.} (κυρ. για ζώα) η γέννηση ενός και μόνου τέκνου σε κάθε τοκετό ΣΥΝ. μονογονία ΑΝΤ. πολυτοκία, πολυγονία. — **μονοτόκος**, -ος, -ο [αρχ.]. [ETYM₂ αρχ. < μονοτόκος < *μονο-* + *τόκος* (βλ. λ.) < τίκτω].
 μονότομος, -η, -ο → **μονο-**, -τόμος
 μονοτονία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η επανάληψη στον ίδιο τόνο, η απουσία τονικής ποικιλίας: ~ *το τραγούδι* | *της μουσικής* 2. (γε-νικόν.) η απουσία ποικιλίας, η επανάληψη των ίδιων πραγμάτων: η ~ της ζωής στην *επαρχία* || η ~ *προκαλεί πλήξη*.
 μονοτονικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (είδος γραφής) στο οποίο χρησιμοποιείται ένας μόνο τόνος- κυρ. στη ΦΡ. **μονοτονικό (σύστημα)** το σύστημα γραφής της Ν. Ελληνικής, κατά το οποίο χρησιμοποιείται στον τονισμό των λέξεων ένα μόνο τονικό σημείο, η οξεία (') καθιερώθηκε επίσημα το 1982 ΑΝΤ. πολυτονικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. τόνος.
 μονότονος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που δεν διαθέτει ηχητική ποικιλία, που αποτελείται από έναν επαναλαμβανόμενο μουσικό κ. γενι-κότ. ηχητικό τόνο: ~ *τραγούδι* | *σκοπός* | *επωδός* | *ήχος* | *φωνή* ΑΝΤ. πολυτονικός, ποικιλός 2. (κατ' επέκτ.-μτφ.) αυτός που δεν διαθέτει καμία απολύτως ποικιλία, που επαναλαμβάνεται ομοιόμορφα και στερεότυπα και, επομένως, προκαλεί ψυχική κοίραση, ανία: *στα χωριά του μικρού νησιού η ζωή κυλά αργά και ~* || *«Την μια μονότονη ημε-ραν άλλη | μονότονη απαράλλακτη ακολουθεί...»* (Κ. Κεβίρανης) || ~ *βράδια* | *ανάγνωσμα* | *ομιλία* | *δουλειά* | *παιχνίδι* ΣΥΝ. βαρετός, κουραστικός, ανιαρός, πληκτικός ΑΝΤ. ενδιαφέρον, ευχάριστος, διασκεδαστικός. — **μονότονα** | **μονοτόνος** [μτγν.] επίφρ.
 μονότροπος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που υπάρχει, γίνεται ή συντελείται κατά έναν μόνο τρόπο, εντελώς στερεότυπος: ~ *συμπεριφορά* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. ομοιόμορφος, μονότονος ΑΝΤ. ποικιλός, ποικιλότροπος, ποικιλόμορφος, ποικτοειδής. — **μονότροπα** | **μονοτρόπος** [μτγν.] επίφρ.
 μονοτύπη (ο) {μονοτυπιών} ΤΥΠΟΓΡ. ο τυπογράφος που έχει ειδικευθεί στη μονοτυπία.
 μονοτυπία (η) [1831] {μονοτυπιών} 1. ΤΥΠΟΓΡ. σύστημα μηχανικής τυπογραφικής στοιχειοθεσίας κειμένων, κατά το οποίο κατασκευάζονται και στοιχειοθετούνται αυτομάτως, από λειωμένο μέταλλο, μεμονωμένα (αυτοτελή) κινητά τυπογραφικά στοιχεία: αποτελείται από δύο μονάδες, το κλαβιέ και το χυτήριο-συνθέτηριο 2. το αποτύπωμα από εκτύπωση πάνω σε χαρτί συνθέσεως, που δεν είναι χαραγμένη, αλλά ζωγραφισμένη πάνω σε πλαίσια χάλκου ή παρεμφερούς υλικού 3. ΓΛΩΣΣ. το να αναγνωρίζεται μόνο ένας γλωσσικός τύπος ως ορθός, π.χ. μόνο ο τύπος *κυβέρνησης*, όχι και ο τύπος *κυβερνήσεως* ΑΝΤ. πο-λυτυπία.
 [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monotypie]. μονοτυπικός, -ή, -ό 1. ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που σχετίζεται με τη μονοτυπία 2. ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με ταξινόμηση βαθμίδα (π.χ. γένος, οικογένεια), η οποία περιλαμβάνει μία μόνο αμέσως καλύτερη βαθμίδα: ~ *οποκατηγορία* | *γένος* (αυτό στο οποίο ανήκει ένα μόνο είδος), *μονοφασάνς* (ο) {μονοφασάδες} **μονοφασού** (η) {μονοφασούδες} 1. πρόσωπο που συνήθιζε να τρώει το φαγητό μόνος του, χωρίς να αφήνει τίποτε για τους άλλους 2. (μτφ.) πρόσωπο που συνεχώς μαζεύει χρήματα και δεν δίνει τίποτε στους άλλους ΣΥΝ. άπληστος, φιλάργυρος, τσιγγούνης ΑΝΤ. αναίτιχοχέρης, κουβαρντάς. **μονοφαγία** (η) το να τρώει κανείς το ίδιο φαγητό: *δίαιτα μονοφαγίας*. **μονοφαρδός**, -η, -ο (για υφάσμα) αυτός που το πλάτος του φτάνει όσα ένα μέτρο περίπου. **μονοφασικός**, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη μορφή

εναλλασσόμενου ηλεκτρικού ρεύματος, που διανέμεται με δύο αγωγούς, έναν ρευματοφόρο (τη φάση) και έναν μη ρευματοφόρο (τον ουδέτερο) και χρησιμοποιείται για να τροφοδοτεί τα δίκτυα φωτισμού, τις οικιακές ηλεκτρικές συσκευές και τους κινητήρες μικρής ισχύος. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monophasic]. **μονόφαστος**, -η, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που έχει πρόσοψη σε έναν δρόμο.
 [ETYM₂ < *μονός* + *φάσας*]. **μονόφθαλμος**, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι τυφλός από το ένα μάτι- ΦΡ. (παροιμ.-σκωπ.) στους τυφλούς | **στραβούς βασιλεύει ο**
μονόφθαλμος για περιπτώσεις στις οποίες επιβάλλεται κάποιος που δεν έχει πολλά προσόντα, ικανότητες, επειδή οι υπόλοιποι είναι ακόμη λιγότερο άξιοι, ικανοί 2. (σπανιόν.) αυτός που διαθέτει ένα μόνο μάτι: *οι Κύκλιες της μυθολογίας ήταν ~*.
μονοφθογγίζονται ρ. αμετβ. {μονοφθογγίς-τκα, -μένος} (για δίφθογγο) γίνονται μονοφθογγοί: *πολλές δίφθογγοι από την αλεξανδρινή και κατά τη βυζαντινή περίοδο μονοφθογγίστηκαν*.
μονοφθογγισμός (ο) (για δίφθογγο) η μεταβολή σε μονόφθογγο: ο ~ της *δίφθογγου ει σε* | *il*. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Monophthongierung].
μονόφθογγος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (συλλαβή) που αποτελείται από έναν μόνο φθόγγο, από ένα φωνήεν, π.χ. *το ει και το η* στη λ. είδη είναι μονόφθογοι ΑΝΤ. δίφθογγος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*.
μονοφύρι (το) (λαϊκ.) ρούχο που φοράει κανείς πολύ συχνά, που δεν το αλλάζει εύκολα.
μονοφυής, -ής, -ές {μονοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (φυτό) του οποίου ο βλαστός δεν διακλαδίζεται, αλλά είναι ευθυθεία και καταλήγει σε ένα μόνο άνθος στην κορυφή. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM₂ αρχ. < *μονο-* + *φυής* < *φύω* | *-ομαι*].
 μονόφυλλος, -η, -ο [μτγν.] 1. (για φυτά και άνθη) αυτός που έχει μόνον ένα φύλλο ή ένα σέπαλο: ~ *λουλούδι* 2. (για τεχνητό φράγμα χώρου) αυτός που αποτελείται από ένα φύλλο ξύλου, μετάλλου ή άλλου υλικού: ~ *παράθυρο* | *πόρτα* 3. (για υφάσματα ή ενδύματα) αυτός του οποίου το πλάτος αποτελείται από ένα μόνο φύλλο: ~ *σεντόνι* 4. **μονόφυλλο** (το) το έντυπο που αποτελείται από ένα μόνο φύλλο, δηλ. δύο σελίδες.
μονοφυσισμός (ο) [1844] {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. χριστιανική διδασκαλία, που δέχεται μόνο τη θεία σύνθετη φύση του Χριστού, διδασκοντας ότι στο πρόσωπο του Ιησού, κατά την ενανθρώπιση του, συ-γκεράστηκαν η πεπερασμένη και ανθρώπινη με την άπειρη και θεία φύση, για να απορροφηθεί η πρώτη από τη δεύτερη- διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον αρχιδιοκρίτη Ευτυχί στην Κωνσταντινούπολη (5ος αι. μ.Χ.) και καταδικάστηκε από τη Δ' Οικουμενική Σύνοδο (451)· σήμερα έχει μετριοπαθείς οπαδούς στην Αίγυπτο (Κόπτες), τη Συρία, την Ινδία, την Αιθιοπία, την Παλαιστίνη, τη Μικρά Ασία και την Αρμενία. — **μονοφυσίτης** (ο) [μτγν.]. **μονοφυσίτισσα** (η), **μονοφυσί-της**, -ής, -ό [1872]. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monophysitisme].
 μονοφωνία (η) [1873] {μονοφωνιών} ΜΟΥΣ. 1. το μουσικό σύστημα που περιορίζεται σε μία μόνο μελωδία, που δεν περιλαμβάνει ταυτόχρονα συνδυασμούς διαφορετικών φθόγγων 2. τραγούδι ή μελωδία που εκτελείται από μία μόνο φωνή ή από ένα μόνο όργανο και από περισσότερες φωνές ή όργανα, που βρίσκονται όμως σε ταυτοφωνία ΑΝΤ. πολυφωνία. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monophony].
μονοφωνικός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με τη μονοφωνία: ~ *τραγούδι* (λ.χ. το μανιτικό μοιρολόι κ.ά.) 2. **μονοφωνικό ηχητικό σύστημα** σύστημα εγγραφής και αναπαραγωγής του ήχου, που χρησιμοποιεί έναν μόνο δίαυλο, κατ' αντίδιαστολή προς το στερεοφωνικό (βλ. λ.), που χρησιμοποιεί δύο ή περισσότερους χωριστούς διαύλους. Επίσης **μονόφωνος**, -η, -ο. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monophonic].
μονόχειρος (ο/η) {(θηλ. μονόχειρος) | μονοχείρων} ο άνθρωπος που έχει μόνο ένα χέρι: μετά το *ατύχημα έμεινε ~* ΣΥΝ. κουλλός, κουλλο-χέρης. Επίσης (λόγ.) **μονόχειρ** (ο/η) [μτγν.] {μονόχειρος}.
μονόηλος, -η, -ο → **μονο-**, -ηλός
 μονόητος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που δεν αρέσκεται στις συναναστρώφες, που προτιμά τη μοναξιά ΣΥΝ. ακοινωνήτος, μονήρης ΑΝΤ. κοινωνικός, κοσμικός. [ETYM₂ < *μόνος* + *χότος*].
μονόχορδος, -η, -ο → **μονο-**, -χορδος
μονοχρονίς επίφρ. (λαϊκ.) μέσα σε ένα έτος, κατά τη διάρκεια ενός έτους: ~ *κατάφερε να χτίσει το σπίτι*.
μονοχρωματικός, -ή, -ό [1896] 1. αυτός που έχει ζωγραφιστεί με ένα μόνο χρώμα: ~ *παράσταση* | *πίνακας* ΣΥΝ. μονόχρωμος ΑΝΤ. πολύχρωμος 2. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (για ακτινοβολία) αυτός που χαρακτηρίζεται από ένα μόνο μήκος κύματος (π.χ. η ακτινοβολία των λείζερ) ΑΝΤ. πο-λυχρωματικός. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. monochromatique].
μονοχρωμία (η) → **μονο-**, -χρωμία
μονόχρωμος, -η, -ο → **μονο-**, -χρωμος
μονόχωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει έναν μόνο χώρο ή αποτελείται από έναν χώρο: ~ *εκκλησία* | *σπίτι*.
μονοψήφιος, -α, -ο → **μονο-**, -ψήφιος
μονοψώνιο (το) {μονοψωνι-ού | -ον} ΟΙΚΟΝ. κατάσταση της αγοράς, κατά την οποία υπάρχει ένας μόνο από την πλευρά της ζήτησης, ένας αγοραστής-εμφανίζεται στους συντελεστές παραγωγής, στα έτοιμα αγαθά και στις κάθε μορφής υπηρεσίες (πβ. λ. *μονοπώλιο*, *ολι-γοψώνιο*). — **μονοψωνιστικός**, -ή, -ό. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. monopsony].

μονόωρος, -η, -ο → μονό-, -ωρος

μονόωρος, -η, -ο → μονό-, -ωρος

μονταδόρος (ο) (αργκό) ο τεχνικός που μοντάρει (συσκευές, μηχανές, έπιπλα κ.ά.). [ETYM. < *μοντάρω* + *παράγ.* επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

μοντάζ (το) {άκλ.} ελλην. *συναρμολόγηση* 1. η τεχνική και η διαδικασία με την οποία οι σκηνές κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου, που αρχικά είχαν γυριστεί τμηματικά και χωρίς τη σειρά που είχαν στο σενάριο, τοποθετούνται σε νέα σειρά (συνδεσμολογία των πλάνων), που αποσκοπεί σε συγκεκριμένη χωροχρονική ακολουθία και υφίστανται εκ νέου επεξεργασία, ώστε να αποτελέσουν το τελικό φιλμ που θα προβληθεί (σύμφωνα με την καλλιτεχνική αντίληψη του σκηνοθέτη ή τις επιθυμίες του παραγωγού): *το ~ έχει θεωρηθεί ως το κυριότερο χαρακτηριστικό της κινηματογραφικής γλώσσας || οι παραγωγοί της ταινίας άλλαξαν το αρχικό ~ και η ταινία έχασε την ποιτικότητά της* 2. ΤΥΠΟΓΡ. η εργασία συναρμολόγησης του υλικού (κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ.) επάνω σε αστραλόν (βλ.λ.) για εκτύπωση σε όφσεντ ή βιβλιοτυπία το **μοντάζ** γί'εται με τη βοήθεια του μι-λιμετρέ και του κασέ (βλ.λ.) 3. ΦΩΤΟΓΡ. (α) ο συνδυασμός δύο ή περισσότερων διαφορετικών φωτογραφιών έτσι, ώστε να αποτελούν ενιαία σύνθεση, δηλ. να δίνεται η εντύπωση πως πρόκειται για μία και μόνη φωτογραφία (β) (συνεκδ.) η σύνθεση που προκύπτει από τη διαδικασία αυτή (βλ. κ. λ. *φωτομοντάζ*). [ETYM. < γαλλ. *montage* < p. monter «ανεβαίνω - εγκαθιστώ, στήνω» < λατ. *mons, montis* «βουνό, σωρός». Βλ. κ. *μοντάρω*].

μονταζιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. επιτραπέζια συσκευή με την οποία γίνεται το **μοντάζ** εικόνας ή/και ήχου 2. ΤΥΠΟΓΡ. τραπέζι με φωτιζόμενη γυάλινη γαλακτώδη επιφάνεια, πάνω στο οποίο γίνεται η επεξεργασία ή το **μοντάζ** του υλικού που πρόκειται να εκτυπωθεί. [ETYM. < *μοντάζ* + *παράγ.* επίθημα *-ιέρα*, πβ. *άιατ-ιέρα*].

μοντάρω p. μετβ. {μόνταρ-α κ. -ισα, -ιστηκα, -ισμένος} (καθμ.) 1. συνδέω (τα διάφορα τμήματα ή εξαρτήματα μηχανής), ώστε να αποτελέσουν ενιαίο σύνολο: ~ *κινητήρα* | *μοτέρ* ΣΥΝ. συναρμολογώ, στήνω ANT. ξεμοντάρω, ξηλώνω, διαλύω 2. κάνω **μοντάζ** σε (κάτι): *από την άλλη εβδομάδα θα αρχίσουμε να μοντάρουμε την ταινία.* — μο-ντάρισμα (το).

[ETYM. < ιταλ. *montare* (πβ. γαλλ. *monter*) < λατ. *mons* «βουνό, σωρός». Βλ. κ. *μοντάζ*].

μοντοκόμερι (το) {άκλ.} είδος κοντού μάλλινου παλτού με χαρακτηριστικά κουμπιά και συνήθ. με κουκούλα.

[ETYM. Από το όν. του μεγάλου Άγγλου στρατάρχη Β.Λ. Montgomery (1887-1976), ο οποίος φορούσε τέτοιο επανωφόρι κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο].

μοντέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συχνά μειωτ.) η γυναίκα που εργάζεται ως μοντέλο στον χώρο της μόδας.

μοντελάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) το μοντέλο 2. (καθμ.) είδος ένδυσης, υπόδησης ή αξεσουάρ (λ.χ. φόρεμα, παπούτσια, τσάντα κ.λπ.), που θεωρείται κομψό και της μόδας.

μόντελινγκ (το) {άκλ.} το επάγγελμα του μοντέλου, του *μανεκέν*. [ETYM. < αγγλ. *modelling* < *model* (βλ. κ. *μοντέλο*)].

μοντελισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ο σχεδιασμός και η κατασκευή μοντέλων (αυτοκινήτων, αεροπλάνων κ.λπ.) για επαγγελματικούς λόγους (επίδειξη σε εκθέσεις πριν τεθούν σε μαζική παραγωγή και κυκλοφορία) 2. η κατασκευή μοντέλων (αντιγράφων αυτοκινήτων, αεροπλάνων, πλοίων κ.λπ. σε μικρογραφία) με συναρμολόγηση των επιμέρους κομματιών τους (όπως αυτά διατίθενται στο εμπόριο). — μο-ντελιστής (ο), **μοντελιστρια** (η). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *modélisme*. Βλ. κ. *μοντέλο*].

μοντελιστ (ο/η) {άκλ.} το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τον σχεδιασμό ενδυμάτων ΣΥΝ. σχεδιαστής, μόδιστρος. [ETYM. < γαλλ. *modéliste* < *modèle*, βλ. κ. *μοντέλο*].

μοντέλο (το) 1. πρόσωπο ή αντικείμενο που χρησιμοποιεί ο καλλιτέχνης (στις εικαστικές τέχνες) ως πρότυπο για το έργο του- κυρ. το πρόσωπο που ποζάρει για εικαστικό καλλιτέχνη: ο *Ένγκρ* *ζωγράφιζε χρησιμοποιώντας ως μοντέλα κυρίες της υψηλής γαλλικής κοινωνίας της εποχής* || *το ~ ποζάρει* || *δουλεύει ως ~ στη Σχολή Καλών Τεχνών* 2. (γενικότερ.) οτιδήποτε λειτουργεί ως υπόδειγμα, ως πρότυπο: η *συνθήκη* *θα χρησιμεύσει ως ~ για την υπογραφή στο μέλλον* και άλλων *ανάλογων συνθηκών* 3. το πρόσωπο που εμφανίζεται σε διαφημίσεις ή επιδείξεις προϊόντων (κυρ. ειδών ένδυσης και υπόδησης, τα οποία φοράει) συμβάλλοντας στην προώθησή τους στην αγορά: τα ~ *εμφανίστηκαν στην πασαρέλα υπό τους ήχους της μουσικής* ΣΥΝ. (για ενδύματα) *μανεκέν* 4. είδος νεοτερισμού στον τομέα της ένδυσης, της υπόδησης και των αξεσουάρ, που παράγεται σε περιορισμένα κομμάτια και χρησιμεύει και ως υπόδειγμα για άλλα παρόμοια: *οι οικίοι μόδας άρχισαν ήδη να λανσάρουν τα ~ τους για την επόμενη σεζόν* || *κομψό* | *βραδινό* | *ανοιξιάτικο* ~ ΣΥΝ. *μοντελάκι* 5. (γενικότερ.) τύπος καταναλωτικού προϊόντος, που κυκλοφορεί ή πρόκειται να κυκλοφορήσει στην αγορά: *το κατάστημα μας προσφέρει με δόσεις όλα τα τελευταία ~ ψηφίων* || *αυτό το ~ δεν βγαίνει πια* || «*Μια μαύρη Φορντ, ~ του '23...*» (τραγ.) 6. η τρισδιάστατη αναπαράσταση σε μικρογραφία ή μεγέθυνση: *ο' αυτό το ~ βλέπετε τη μοριακή δομή της ζάχαρης* 7. (ειδικότερ.) είδος που χρησιμοποιεί ως υπόδειγμα σε επιστήμονα ή σε τεχνίτη: ~ *κινητήρα* | *συσκευής* 8. οποιοδήποτε σύστημα, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό κ.λπ. λαμβάνεται ως πρότυπο, τίθεται ως στόχος μιας πολιτικής: ~ *οικονομικής ανάπτυξης* || *το σοσιαλιστικό - ανάπτυξης δόκμασθηκε στην Α. Ευρώπη* || *ο νεοφιλελευθερισμός ως ~ πολιτικοοικονομικής διαχείρισης.* — (υποκ.) *μοντελάκι* (το) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα, πρότυπο*. [ETYM. < ιταλ. *modello* < δημόδ. λατ. **modellus* < λατ. *modulus* «μέτρο.

κανόνας», υποκ. του *modus* «τρόπος, μέτρο»].

μόντεμ (το) {άκλ.} ηλεκτρονική συσκευή που επιτρέπει τη σύνδεση ενός Η/Υ με το Διαδίκτυο μέσω τηλεφωνικής γραμμής. [ETYM. < αγγλ. *modem*, ακρωνύμιο της φρ. *mo(dulator)-dem-(odu-lator)*].

μοντέρ (ο/η) {άκλ.} τεχνικός που έχει ειδικευθεί στο **μοντάζ** (βλ.λ., σημ. 1).

[ETYM. < γαλλ. *monter* < p. monter «συναρμολογώ, συνδέω»].

μοντεράτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), υποδεικνύει μουσική εκτέλεση σε μέτρια ταχύτητα: *χρησιμοποιείται και μόνο του, αλλά και σε συνδυασμό με άλλες ενδείξεις τέμπο: αλέγκρο*

[ETYM. < ιταλ. *moderato* < λατ. *moderatus* < p. *moderare* «μετρίζω, ρυθμίζω»].

μοντερινίζω p. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. κάνω ό,τι θεωρείται **μοντέρνο** 2. (ειδικότερ.) ακολουθώ τον **μοντερισμό** 3. (ειδικότερ.) ακολουθώ τη **μόδα**. — **μοντεριστικός**, -η, -ό, **μοντεριστικά** επίρρ.

μοντερινιζμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. κάθε πράξη και κίνηση που έχει ως στόχο την υπέρβαση του παλαιού και τη συμμόρφωση με το νέο: *ένος συντηρητικός άνθρωπος είναι φυσικό να μη βλέπει με καλό μάτι όλους αυτούς τους ~ ΣΥΝ. νεοτερισμός, καινοτομία* ANT. *αναρρητισμός, συντηρητισμός* (ειδικότερ.) 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η τάση προς υπέρβαση της παράδοσης και υποθέτησης καινούργιων μορφών έκφρασης (πβ. λ. *παραδοσιακότητα, μεταμοντερινισμός*) 3. ΦΙΛΟΛ. ισπανόφωνο λογοτεχνικό κίνημα, που αναπτύχθηκε στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αι. ως αντίδραση στον γαλλικό λογοτεχνικό νατουραλισμό 4. ΘΕΟΛ. η τάση για ανανέωση ή προσαρμογή της θεολογίας και της εκκλησιαστικής πράξης σύμφωνα με τα σύγχρονα επιστημονικά επιτεύγματα και τα φιλοσοφικά/ιδεολογικά κριτήρια των νεότερων χρόνων, που καλλιέργηθηκε κατά τον 19ο αι. κυρ. από προτεστάντες θεολόγους και καταδικάστηκε επίσημα με παπικές εγκυκλίους από το Βατικανό 5. η διαρκής και πιστή παρακολούθηση των επιταγών της μόδας, η αποδοχή του εκάστοτε στυμού: *ο ~ δεν αποτελεί πάντοτε κριτήριο για καλή ή κομψή εμφάνιση.* — **μοντερινιστής** (ο), **μοντερινίστρια** (η). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *modernisme*].

μοντέρνος, -α, -ο 1. αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά του παρόντος, των σύγχρονων καιρών, που παρουσιάζει τάσεις προς το σύγχρονο και την καινοτομία και αποφυγή ή απόρριψη της παράδοσης: ~ *τεχνολογία* | *παιδαγωγική* | *κόσμος* | *συγγραφέας* | *αντίληψη* | *ιδέες* | *σύστημα* | *διασκευή τραγουδιού* | *ρυθμός* | *χορός* | *αρχιτεκτονική* | *μουσική* ΣΥΝ. *σύγχρονος*, νεοτεριστικός, εκσυγχρονισμένος ANT. *ξεπερασμένος, αναρχιστικός, οπισθοδρομικός* 2. (για πρόσ.) αυτός που έχει σύγχρονες αντιλήψεις, που υποθετεί τις τάσεις του καιρού του: ~ *άνθρωπος* | *κοπέλα* | *διανοητής* ANT. *οπισθοδρομικός, συντηρητικός* 3. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. *μοντέρνα τέχνη* το σύνολο των καλλιτεχνικών ρευμάτων στη ζωγραφική, τη γλυπτική, την αρχιτεκτονική και στις γραφικές τέχνες, που αναπτύχθηκαν από τα τέλη του 19ου και καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αι. και τα οποία χαρακτηρίζονται από τάση προς απόρριψη των παραδοσιακών, ακαδημαϊκών μορφών και συμβατικότητας και υποθέτηση καινοτομιών για τη δημιουργία τέχνης σύμφωνης με τις σύγχρονες οικονομικές, κοινωνικές και πνευματικές συνθήκες 4. (ειδικότερ.) αυτός που ακολουθεί πιστά τη **μόδα**, που χαρακτηρίζεται από υποθέτηση κάθε είδους *στυμού*: ~ *άνδρας* | *ντύσιμο* | *εμφάνιση* | *γραμμή* | *διακόσμηση* | *επίπλωση* | *χώρος* | *σχέδιο* ΣΥΝ. της **μόδας**, του *στυμού* ANT. *παλιμοδίτικος, ντεμοντέ*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα, νεοτερικός*.

[ETYM. Μεταφορά του ιταλ. *moderno* < *μγν.* *lat.* *modernus* < λατ. *modo* «μόλις τώρα, πρόσφατα», αφαιρετ. πτώση του ουσ. *modus* «τρόπος, μέτρο»].

modus vivendi (το) λατ. (προφέρεται *μόντους βιβέντι*) {άκλ.} 1. ο τρόπος συνύπαρξης που διασφαλίζει την αρμονική, χωρίς συγκρούσεις συμβίωση προσώπων ή γενικότερ. πλευρών με διαφορετικές αντιλήψεις, επιδιώξεις, συνήθειες, προτιμήσεις κ.λπ.: *βρίσκειναι* | *καταλήγουμε σε ένα ~ 2.* (γενικότερ.) τρόπος ζωής, οι επιλογές κάποιου για τη ζωή του. [ETYM. < λατ. *modus vivendi* «τρόπος ζωής» < *modus* «τρόπος» + *vivendi* < *vivo* «ζω»].

μοντέλος (ο) [1878] {μονυέλ-ου | -ων, -ους} το μονόκλ. (βλ.λ.). [ETYM. < *μονο*]- + *έλος* | *ύαλος*, απόθ. του γαλλ. *monocle* (βλ. κ. *μονόκλ*)].

μονωδία (η) {μονωδιών} ΜΟΥΣ. άσμα που εκτελείται από μία μόνο φωνή, χωρίς συνοδία οργάνων ή άλλων φωνών ΣΥΝ. *σόλο*. — **μονωδός** (ο/η) [αρχ.], *μονωδικός*, -η, -ό [μγν.]. [ETYM. < αρχ. *μονωδία* < *μονωδός* < *μονο*]- + *οδός* < *οδή*].

μονώνωμο (το) {μονωνύμ-ου | -ων} ΜΑΘ. αλγεβρική παράσταση, που αποτελείται από αριθμούς και γράμματα και στην οποία συμβολίζονται πράξεις πολλαπλασιασμού, διαίρεσης ή υψώσεως σε δύναμη, όχι όμως και πρόσθεση ή αφαίρεση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ETYM. *μγν.*, αρχική σημ. «μονογενής», < *μονο*]- + *-ώνυμος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *δύναμι*, αολ. τ. της λ. *δύναμι*, απόθ. του γαλλ. *monôme* (ως *μαθ. όρ.*)].

μονώνυχος, -η, -ο (επιστημ. για ζώα) αυτός που διαθέτει ένα νύχι, μία οπλή: ΓΟ *άλογο ανήκει στα ~ ζώα* ΣΥΝ. *μονόηλος* ANT. *δίηλος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

[ETYM. *μγν.* < *μονο*]- + *-ώνυχος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ονυξ*, *ώνυχος* «νύχι»].

μονώνω p. μετβ. {μόνο-ωσα, -θηκα, -μένος} περιβάλλω με μονωτικό υλικό, για να εμποδίσω τη διόδο του ηλεκτρισμού, της θερμότητας, του ήχου κ.λπ.: *πρέπει να μονώσουμε τη στέγη του σπιτιού, για να*

μην *περάσει υγρασία στο ταβάνι*. [ETYM₂ < αρχ. μονώ (-όω) < μόνος].
μονώροφος, -η, -ο [μεσν.] (κτίσμα) που διαθέτει έναν μόνο όροφο, ένα πάτωμα:
~ σπίτι ΣΥΝ. μονόπατος. ΣΧΟΛΙΟ *έκταση συνθέτων*, λ. *σύνθετος*, *μόνωση* (η)
[αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η τοποθέτηση ειδικού υλικού σε
δεδομένο χώρο ή αντικείμενο (τοιχο, πάτωμα, οροφή, αγωγό κ.λπ.) για την
αποτροπή της ανταλλαγής ήχου, θερμότη-τας, υγρασίας, ηλεκτρικών φορτίων
κ.λπ. με το εξωτερικό περιβάλλον: *ηχητική | θερμική | ηλεκτρική* ~|~ *τοιχών*
παραθύρου | πόρτας 2. (συνεκδ.) το μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται η παραπάνω
αποτροπή: *ο υαλοβάμβακας είναι πολύ καλή ~ για τους τοίχους* (πβ. λ. *θερ-*
μομόνωση, *ηχομόνωση*). μονωτήρας (ο) [1847] ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. κομμάτι υλικού με
μηδενική ή ελάχιστη ηλεκτρική και θερμική αγωγιμότητα, το οποίο χρησιμοποιεί-
ται για να απομονώνει και να υποστηρίζει ηλεκτροφόρους αγωγούς και
ηλεκτρικές συσκευές, ώστε να αποφεύγεται η διαρροή ηλεκτρικού ρεύματος και
η διαφυγή θερμότητας στο περιβάλλον ΣΥΝ. διηλεκτρικό.

[ETYM₂ *Μετάφρ.* δάνειο από γαλλ. *isolateur*]. μονωτής (ο) ΦΥΣ. σώμα ή ουσία
με ηλεκτρική ή θερμική αγωγιμότητα, η οποία κυμαίνεται σε ελάχιστες ή
μηδενικές τιμές. [ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. *isolant*]. μονωτικός, -ή, -ό [μτγν.]
αυτός που χρησιμοποιείται για μόνωση (βλ. λ.) χώρου ή α'τικειμένου: ~ *υλικά*
(αυτά που χρησιμοποιούνται για τη θερμική | ηλεκτρική κ.λπ. μόνωση) | *ταϊνία*
(λεπτή πλαστική ταϊνία με κόλλα, που χρησιμοποιείται για τη μόνωση
ηλεκτροφόρων καλωδίων). **Μ.Ο.Π.** (τα) Μεσογειακά Ολοκληρωμένα
Προγράμματα. **μόρα** (η) {χωρ. πηλ.} (λαϊκ.) κατάσταση δυσφορίας και
αγωνίας κατά την ώρα του ύπνου και κατ'επέκτ. εφιάλτης, αγωνία. [ETYM₂ <
σλαβ. *morā* «θανάτος»]. **Μοράβας** (ο) ποταμός της Τσεχίας, παραπόταμος του
Δούναβη.

[ETYM₂ < τσεχ. *Morava*, πηθ. < αρχ. γερμ. *mag* «έλος» + *ahwa* «νερό»]. **Μοράβια**
(η) περιοχή της Α. Τσεχίας. — **Μοραβός** (ο), **Μοραβή** (η). **μοράβια** (η) ΝΑΥΤ.
αντιρροπαντική βωφή μεγάλης αντοχής για τα μεταλλικά ύψαλα των πλοίων.
[ETYM₂ Από την ονομασία *Moravia* (< τσεχ. *Morava*), περιοχή η οποία
βρίσκεται ανάμεσα στη Βοημία και τη Σλοβακία, όπου παρήχθη η πρώτη
φορά η βωφή]. **μορατόριουμ** (το) {άκλ.} ελλην. *δικαιοστάσιο*- επίσημη
συμφωνία ανάμεσα σε πρόσωπα ή κράτη, με την οποία αναστέλλονται προσω-
ρινώς όλες οι ενέργειες που θα επιδείνωναν τις μεταξύ τους σχέσεις: *παρβίαση*
τού ~ των πτήσεων πολεμικών αεροσκαφών πάνω από την Κύπρο.

[ETYM₂ < νεολατ. *moratorium*, ουδ. του μτγν. λατ. *moratorius* «αργός,
αναβλητικός» < λατ. *moratus*, μτγ. τ. του p. *moror* «καθυστερώ, βραδύνω,
ολιγοφρώ». **μόρβα** (η) ασθένεια των σκύλων. [ETYM₂ < ιταλ. *morva* < γαλλ.
morve < προβηγκ. *morvo* < λατ. *morbus* «νόσημα»]. **μοργανατικός**, -ή, -ό
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. *μοργανατικός γάμος* ο νομικά έγκυρος γάμος, που συνάπτεται
ανάμεσα σε άρρενα γόνου γενεακού οίκου, κυρ. βασιλικής γενιάς, και σε γυναίκα
χαμηλότερης κοινωνικής τάξης - σε τέτοιον γάμο η σύζυγος δεν γίνεται
κοινωνικά ισότιμη με τον σύζυγο και τα τέκνα δεν έχουν κληρονομικά
δικαιώματα στους τίτλους του πατέρα. — **μοργανατικ-ός** | -ά επίορ. [1888].
[ETYM₂ *Μεταφορά* του γαλλ. *morganatique* < μεσν. λατ. φρ.
(*matrimonium ad*) *morganaticam*, η οποία προσδιόριζε το δόρο του συζύγου
προς τη γυναίκα του την επομένη του γάμου τους (το επόμενο πρωί). Η λ.
morganatica προέρχεται από αρχ. γερμ. *morgangeba* «πρωινό δόρο» (πβ. αρχ.
αγγλ. *morgengiefu*), *μορεα* (η) → *μουριά*
μορέντο επίορ.: ελλην. *πεθαίνοντας, σβήνοντας* ΜΟΥΣ., εκφραστική ένδειξη
που δηλώνει βαθμιαίο σβήσιμο - κατά κανόνα εκδηλώνεται ως βαθμιαία
επιβράδυνση της ρυθμικής αγωγής και βαθμιαία εξασθένιση του ήχου.

[ETYM₂ < ιταλ. *morendo* < λατ. μτγ. *moriens*, -entis του p. *morior* «πεθαίνω»].
μοριακός, -ή, -ό [1880] (επιστημ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τα μόρια: ~
ιδιότητα | *θεωρία* 2. (α) **μοριακό βάρος** το άθροισμα των ατομικών βαρών των
ατόμων από τα οποία αποτελείται ένα μόριο (β) **μοριακός τύπος** η έκφραση της
χημικής σύστασης των μορίων μιας χημικής ένωσης (γ) **μοριακή δέσμη** ρεύμα
μορίων που κινούνται κατά την ίδια κατεύθυνση, συνήθ. στο εσωτερικό
σώληνα κενού (δ) **μοριακή βιολογία** ο κλάδος που μελετά τα βιολογικά
φαινόμενα στο επίπεδο των μορίων.

[ETYM₂ *Μετάφρ.* δάνειο από γαλλ. *moléculaire*]. **Μοριάς** (ο) (παλαιότ. ορθ.
Μοριάς) (λαϊκ.) η Πελοπόννησος (βλ. λ.): ΦΡ. *^*(λογος), ο *Γέρος του Μοριά* ο
Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. — **Μοραΐτης** (ο) [μεσν.], **Μοραΐτισσα** (η),
μοραΐτικος, -η, -ο. [ETYM₂ μεσν. < *Μορέας* < μτγν. *μορέα* «μουριά». Βλ. κ.
μουριά]. **μόριο** (το) {μορί-ου | -ων} 1. χημ. το ελάχιστο μέρος στο οποίο
μπορεί να διασπαστεί μια ουσία, διατηρώντας όλες τις χημικές ιδιότητες της,
το οποίο αποτελείται από δύο ή περισσότερα άτομα του ίδιου ή
διαφορετικών στοιχείων, που ενώνονται μεταξύ τους με κάποιο είδος χημικού
δεσμού: *ένα ~ νερού αποτελείται από δύο άτομα υδρογόνου και ένα οξυγόνου* · 2.
(λόγ.-σπάν.) πολύ μικρό συστατικό τμήμα συνόλου, ελάχιστο μέρος όλου: (κ.
μτφ.) *τα λόγια του δεν περιέχουν ούτε ~ αλήθειας* 3. μέλος ζώντος οργανισμού,
ζώου ή φυτού:

οι *στήμονες* και ο *ύπερος* είναι από τα πιο σημαντικά ~ του άνθους || *φυτικό* |
ζωικό ~ ΣΥΝ. μέρος, τμήμα 4. (περιήλπτ.) τα γεννητικά όργανα: *ανδρικό* |
γυναικείο ~ || (κ. στον πληθ.) *ανδρικά* | *γυναικεία* ~ · 5. ΓΛΩΣΣ. (στην
παραδοσιακή | σχολική γραμματική) μικρή μονοσύλλαβη ιδίως άκλιτη λέξη,
της οποίας ο ρόλος είναι γραμματικοσυντακτικός μάλλον παρά λεξιλογικός,
υπό την έννοια ότι δεν είναι φορέας συνήθους λεκτικής σημασίας, αλλά
ποικίλλει, χρωματίζει, συνδέει τις προτάσεις και βοηθεί στον σχηματισμό
εγκλίσεων και χρόνων: ~ *μελλοντικό* (θα) | *δεικτικό* (να, θα) | *κατηγορηματικό*
(ως, σαν) | *προτρεπτικό* (ας) | *αρνητικό* (δεν, μη) | *ερωτηματικό* (μήπως, άραγε) |
στερητικό (α-) || ~ *εγκλιτικό* (που ο τόνος του ακολουθεί τους κανόνες τονισμού
των εγκλιτικών λέξεων) στη σύγχρονη ορολογία αντί για το μόριο
χρησιμοποιείται συχνά ο όρος *δείκτης* (βλ. λ.). [ETYM₂ < αρχ. *μόριον*, υποκ. του
μόρος «μερίδιο, μοίρα, πεπωμένο» < θ. *μορ-*, ετεροιωμ. βαθμ. του p. *μείρωμαι*
«μετέχω σε κάτι, μοιράζω, χωρίζω», για το οποίο βλ. λ. *μέρος*, *μοίρα*].
μοριοδοτό p. μετβ. {μοριοδοτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δάνω μόρια σε
κάποιον, που προσθέτω βαθμούς (σε διαγωνισμό, υπεραστική σημασία κ.α.):
οι πολύτεκνοι μοριοδοτούνται στον διαγωνισμό για την πρόκληση δημοσίων
εργαλίων. — **μοριοδότηση** (η). [ETYM₂ < *μόριο* + -δοτώ < *δοτός*].
μοριοδοτό (η) μοριοσανίδα (η) σανίδα που κατασκευάζεται από υποπροϊόντα ξύλου με
κατάλληλη επεξεργασία, ώστε να επιτευχθεί μικρότερη ή μεγαλύτερη
συμπύκνωση (βλ. κ. λ. *νοβοπάν*). [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. *particle board*].
μορμολόκειο (το) {μορμολοκεί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) 1. (σπάν.) προσώπια που
παριστάνει τη μορφή της Μορμούς, μυθολογικού τέρατος, με την οποία
φοβίζαν οι αρχαίοι Έλληνες τα παιδιά τους 2. (συνήθ. μτφ.) καθετί το οποίο
προκαλεί τρόμο, το φόβητρο: «οι θρησκείες μεταβλήθηκαν σε *εργαλεία*
οικονομικής εκμετάλλευσης και μορμολόκεια εκφοβισμού των ανθρώπων» (Γ.
Μουστάκης) ΣΥΝ. σκιάχτρο, τέρας.

[ETYM₂ < αρχ. *μορμολοκείον* < *μορμολύττοιμαι* «φοβίζω, τρομάζω», πηθ. <
Μορμά «ονομασία τερατόμορφης θεότητας» + -λυττ-, εκφραστική παρέκταση
κατ' αναλογία προς το p. *βδε-λύττ-ομαι* (βλ. λ.). Κατ' άλλη άποψη,
μορμολύττοιμαι < **μορμολύττοιμαι* (με ανομοίωση) < θ. **μορμω-* (πβ. μτγν.
«γλώσσα» του Ησυχίου *μόρμωρος*- *φόβος*), αναδίπλωση. τ. του ονόματος
Μορμά. Σχετικά με το εκφραστικό όνομα *Μορμά* (πβ. κ. *Γοργώ*), ίσως
ευσταθεί η σύνδεση με λατ. *formido* «φόβος, φόβητρο», όπου φαίνεται να
υπάρχει ανομοίωση]. **μορμονισμός** (ο) [1889] προτεσταντική αίρεση, γνωστή
και ως «Εκκλησία Ιησού Χριστού των Αγίων των εσχάτων ημερών», που
ιδρύθηκε το 1830 από τον Ιωσήφ Σμιθ στις Η.Π.Α. 'πρεσβύει την εγκαθίδρυση
στον κόσμο της πνευματικής Ιερουσαλήμ, επιδιώκοντας την επιστροφή στον
αποστολικό βίο, δέχεται την πολυγαμία και αντιμετωπίζει απορριπτικά τις
υπόλοιπες Εκκλησίες και ομολογίες. — **μορμόνος** (ο) [1889], **μορμόνα** (η),
μορμονικός, -ή, -ό [1889]. [ETYM₂ *Μεταφορά* του αγγλ. *mormonism* < *Mormon*,
όνομα φανταστικού προφήτη, που θεωρήθηκε ότι συνέγραψε σε χρυσές πλάκες
θεία υπομνήματα, τα οποία στη συνέχεια ανακάλυψε και μετέφρασε (1827-30)
ο ιδρυτής του μορμονισμού J. Smith (1805-44)]. **Μόρνος** (ο) ποταμός της Δ.
Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τα Βαρδουσία και εκβάλλει στον
Κορινθιακό Κόλπο. [ETYM₂ Πηθ. (με συγκοπή) < μτγν. *μόρνος* «αυτός που έχει
το χρώμα του μούρου» < αρχ. *μόρον* (βλ. λ. *μουρο*)]. **μορς** επίθ. {άκλ.} στις
ΦΡ. (α) **κώδικας μορς** συμβατικό αλφάβητο, που περιλαμβάνει αντί για
γράμματα συνδυασμούς από τελείες και παύλες και χρησιμοποιείται στην
ενσύρματη και ασύρματη τηλεγραφία: κάθε σημείο του αλφάβητου στο
μορτάλε με μεταδοθεί με ηχητικά ή οπτικά μέσα (λ.χ. βομβητές, φωτεινές
αναλαμπές κ.ά.) (β) **σήμα μορς** κάθε σημείο του κώδικα μορς (γ) **σύστημα**
μορς σύστημα ηλεκτρικής τηλεγραφίας, στο οποίο χρησιμοποιείται ο κώδικας
μορς (δ) **τηλέγραφος μορς** ηλεκτρομαγνητική τηλεγραφική συσκευή, που
μπορεί να εκπέμψει και να λάβει σήματα με το σύστημα μορς. — **μορσικός**, -ή,
-ο.

[ETYM₂ Από το όνομα του Αμερικανού εφευρέτη Samuel F. B. Morse (1791-
1872), ο οποίος εφεύρε τον φερώνυμο κώδικα τηλεγραφικής επικοινωνίας].
μόρσο (το) προεξοχή στο άκρο σανίδας για την προσαρμογή σε αυτή
αντίστοιχης εσοχής άλλης σανίδας.

[ETYM₂ < ιταλ. *morso* < λατ. *morus* «δάγκωμα - δόντι (εργαλείου, άγκυρας)»,
μτγ. τ. του p. *mordere* «δαγκώνω»]. **μορταδέλα** κ. **μορταντέλα** κ. **μορταδέλα**
(η) {χωρ. γεν. πληθ.} αλλαντικό από βοδινό, που περιλαμβάνει αντί για
μαχαρικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μόδα*.

[ETYM₂ Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. *mortadella*, υποκ. του μτγν. λατ. *myrtatus*
«σπλάμι καρυκευμένο με μυρσίνη» < λατ. *myrtus* < αρχ. *μύρτος* (βλ. λ.)].

μορτάκι (το) → **μόρτης**
μορτάλε (το) {άκλ.} ελλην. *θανατηφόρος, θανάσιμος*- μόνο στη ΦΡ. **σάλτο**
μορτάλε βλ. λ. *σάλτο*.

[ETYM₂ < ιταλ. *mortale* «θανάσιμος» < λατ. *mortalis* < *mors*, -rtis «θά-
νατος»]. **μόρτη** (η) (παλαιότ.) το συμφωνημένο ποσοστό της παραγωγής (σι-
τηρών, καρπών κ.λπ.), που δίδεται από τον καλλιεργητή στον ιδιοκτήτη του
κτήματος (βλ. λ. *επιμορτος*) ΣΥΝ. *γεώμορο*. [ETYM₂ μτγν. < θ. *μορ-*, ετεροιωμ.
βαθμ. του p. *μείρωμαι* «μετέχω σε κάτι, μοιράζω, χωρίζω» (< **smet-jo-mai*)].
Βλ. κ. *μέρος*, *μοίρα*]. **μόρτης** (ο) (-ες κ. -ηδες), **μορτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}
άνθρωπος του δρόμου, αυτός που ζει με ύποπτες ή ανέντιμες τρόπους: *μιλέ-*

ει | φέρεται σαν ~ ΣΥΝ. αλήτης, αλάτι, χαμίρι, μάγκας. — (υποκ.) μούρτακι (το), μούρτικος, -η, -ο, **μούρτικα** επίρρ.

[EJYM < ιταλ. (becca)morti «τυμβωρύχος - νεκροθάφτης» (πληθ.), με παράλειψη του α' συνθετικού, ο τ. beccamorti < becca- (< becco «ράμφος, σκαπτικό εργαλείο» < λατ. beccus, κελτ. προελ.) + morto «νεκρός» (< λατ. mors «θάνατος»). Κατ' άλλη άποψη, < λατ. τουρκ. morto/α «μορφή» (από την Ιταλική)].

μορφάζω ρ. αμετβ. {μόρφασα} κάνω μορφασμό: *μερικοί άρχισαν να μορφάζουν, θέλοντας έτσι να δείξουν τη δυσάρεσκαία τους.* [EJYM₁ αρχ. < μορφή].

μορφασμός (ο) [μτγν.] η σύσπαση των μυών του προσώπου ως αντίδραση σε ερέθισμα ή ως έκφραση συναισθήματος: *αντί για απάντηση έκανε έναν κοροϊδευτικό ~ || κομικός | περιφρονητικός | σαρκαστικός ~ || ~ ανιδίας | δυσάρεστος | απορίας | τρόμου | πόνου ΣΥΝ. γκριμάτσα.*

Μορφέας (ο) ΜΥΘΟΛ. Ο γιος του Ύπνου και θεός των ονείρων ΦΡ. (μτφ.) στην **αγκυλιά του Μορφέα** | **στις αγκυλιές του Μορφέου** σε κατάσταση ύπνου: *παράδοξα | βριακόμα ~ Επίσης (λόγ.) Μορφέας [μτγν.] | Μορφέ-ος, -α}.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος. [EJYM₁ < μτγν. Μορφέος < αρχ. μορφή. Κατά τη μυθολογία, ο Μορφέας ήταν γιος του Ύπνου, η δε ονομασία του οφείλεται στις διάφορες μορφές με τις οποίες εμφανιζόταν στα όνειρα].

μορφή (η) 1. η εξωτερική όψη, το πώς φαίνεται κάτι, το σύνολο των εξωτερικών του χαρακτηριστικών: η Γη *έχει τη ~ σφαίρας* || η ~ *τού κτηρίου έχει αλλοιωθεί από τις συνεχείς παρεμβάσεις ΣΥΝ. σχήμα, είδος, εμφάνιση, φόρμα, εξωτερικό ΑΝΤ. εσωτερικό, ουσία, περιεχόμενο 2. (ειδικότ.) (για πρός.) το παρουσιαστικό ανθρώπου, κυρ. το πρόσωπο του: η ~ *του έμεινε χαραγμένη στη μνήμη μου* || *αποκρουστική | αγαπημένη* - || (παροιμ.) *όποια η ~ τέτοια και η ψυχή* (η εξωτερική εμφάνιση του ανθρώπου αντικατοπτρίζει και τον ψυχικό του κόσμο, πβ. *οία ή μορφή τσαϊτή και η ψυχή*) || *οι ασκητικές - τον καλύτερον ΣΥΝ. όψη, παρουσιαστικό, εμφάνιση, θοορία 3. (συνεκδ.) η σημαντική προσωπικότητα: η Ελένη Βλάχου υπήρξε εξέχουσα ~ της ελληνικής δημοσιογραφίας | σμμαντική | θρυλική | ανιγμιατική | αμφιλεγόμενη -ΣΥΝ. φυσιογνωμία 4. το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός πράγματος: *το καινούριο του βιβλίο έχει περισσότερο τη ~ χρονικού || ποιητική | αρχιτεκτονική -|| -ζωής | τέχνης - ΦΡ. υπο μορφήν (+γεν.) με συγκεκριμένο σχήμα, έχοντας συγκεκριμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά: ασκήσεις ~ ερωτήσεων πολλαπλών επιλογών || ο τελευταίος ομιλητής έθεσε το πρόβλημα ~ διλημματος 5. ο βαθμός στον οποίο έχει εξελιχθεί κάτι: *καρκίνος βαρείας ~ || αρχική | τελική | οξεία ~ ΣΥΝ. φάση 6. ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται κάτι: ~ ηθικής | δικαίου | προμοκρατίας | λογοκρισίας || το μαζικό συλλαλητήριο πήρε | προσέλαβε τη ~ δημοψηφίσματος || η σύσκεψη των στελεχών του κόμματος θα καθορίσει τη - του προεκλογικού αγώνα ΣΥΝ. τύπος, είδος, χαρακτηρισμός 7. (στον λόγο και στην τέχνη) ο τρόπος έκφρασης και γενικότ. η εξωτερική υφή, κατ' αντιδιαστολή προς την ιδέα ή το εννοιολογικό περιεχόμενο: το γλωσσικό σημείο αποτελεί συνδυασμό μορφής και περιεχομένου || τα εκφραστικά μέσα στην ποίηση αποτελούν τη ~ του ποιήματος || για μερικούς μελετητές το νόημα και η ~ είναι συνώνυμα ΣΥΝ. φόρμα, ύφος, στυλ, έκφραση ΑΝΤ. περιεχόμενο 8. (γενικότ.) η απεικόνιση, σχέδιο: ~ *χαραγμένες στους βράχους 9. ΓΛΩΣΣ. τεχνικός όρος (αγγλ. morph) που χρησιμοποιήθηκε κυρίως από τους Αμερικανούς δομικούς γλωσσολόγους, για να δείξει μορφολογικά κάθε ελάχιστη σημασιολογική μονάδα (μία ή περισσότερες) που δηλώνει ένα μόρφημα, π.χ. τα -άκι, -ούλα, -ίτσα, είναι μορφές (και ως προς τη μεταξύ τους σχέση *αλλόμορφα*) του μορφήματος «ποκορισμός» | σμίκρυνση»: πολύ συχνά ωστόσο, ιδίως στην Ελληνική, αντί του μορφή χρησιμοποιείται ο ίδιος ο όρος *μόρφημα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. όμορφος.*****

[EJYM₁ αρχ., πθ. < *μέρφος < ΙΕ. *mer-g^hh-, παρεκτεταμένη μορφή της ρίζας mer- «αυστράφω, λάμπω», πβ. λιθ. marga «πολύχρωμος, ωραίος». Αν η σύνδεση είναι σωστή, τότε η λ. ανήκει στην ίδια ετυμολογική οικογένεια με τη λ. *μάρμαρον* (βλ. λ.), το δε λατ. forma φαίνεται να αποτελεί δάνειο από την Ελλην. με τη μεσολάβηση της Ετρουσκικής. Η λ. *μορφή* δήλωνε αρχικώς τη φυσική ωραιότητα, που χαρακτηριζόταν από σωματική αρμονία (κυρ. σε σχέση με τον άνθρωπο): αργότερα γενικεύθηκε στη σημ. του συνόλου των εξωτερικών χαρακτηριστικών. Η φρ. υπο *μορφήν* αποδίδει το γαλλ. sous la forme (de), ο γλωσσ. όρ. είναι απόδ. του ελληνιστούς αγγλ. morph].

μόρφημα (το) {μορφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. 1. (γενικότ.) η ελάχιστη μονάδα σημασίας (λεξικής ή γραμματικής), π.χ. η λέξη «δυ-σπρόφετος» μπορεί να αναλυθεί σε πέντε μορφήματα: *δυ-*, *προ-*, *φερ-*, *-το*, *-ς*, ενώ η λέξη «σπιτάκι» σε δύο: *σπι-*, *-άκι* (βλ. κ. λ. -*ημα*) 2. (ειδικότ.) οι ελάχιστες διαφοροποιητικές μονάδες της γραμματικής (χρόνος, πρόσωπο, αριθμός, γένος κ.λπ.) που πραγματώνονται γλωσσικά με τις μορφές: το μόρφημα «πληθυντικός» πραγματώνεται στην Ελληνική με τις μορφές -*ες* (πατέρ-*ες*, ημέρ-*ες*), *-οι* (άνθρωπ-*οι*, εισόδοι), *-α* (δέντρ-*α*) κ.ά.: όταν χρησιμοποιούνται περισσότερες από μία μορφές, τότε χαρακτηρίζονται ως *αλλόμορφα*: το ίδιο μόρφημα, π.χ. ο «αριθμός» μπορεί να έχει περισσότερες παραλλαγές («ενικός», «πληθυντικός», «δίδυκος») που χαρακτηρίζονται ως *αλλόμορφα* ή, καταχρηστικά, ως *αλλόμορφα*, επίσης. — **μορφηματικός, -ή, -ό**. [EJYM₁ Ελληνιστούς ξέν. όρ., < αγγλ. morpheme]. **μορφία** (η) → ομορφιά

-μορφία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει: 1. εξωτερική ομοιότητα (με κάποιον/κάτι): *ανθρωπό-μορφία, τερατο-μορφία 2. κατάσταση ή ιδιότητα: ομοιο-μορφία, ποι-κίλο-μορφία.* [EJYM₁ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εβ-μορ-*

φία, δυσ-μορφία), που προέρχεται από το ουσ. *μορφή*].

μορφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μορφή: *πρόκειται για ~ αλλαγές, που δεν φθάνουν στην ουσία του ζητήματος.* [EJYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. forme].

μορφίνη (η) [1874] {χωρ. πληθ.} 1. το κυριότερο αλκαλοειδές του οπίου, που παρασκευάζεται με χημικό τρόπο και θεωρείται ισχυρό αναλγητικό φάρμακο και επικίνδυνη ναρκωτική ουσία 2. (συνεκδ.) η ένεση μορφίνης: *κάνω μορφίνες.* ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. [EJYM₁ Αντιδάν., < γαλλ. morphine < λατ. Morpheus < μτγν. Μορφέος (βλ. λ. Μορφέας)].

μορφινισμός (ο) [1847] ΙΑΤΡ. η χρόνια δηλητηρίαση του οργανισμού από παρατεταμένη χρήση μορφίνης, με κύρια συμπτώματα την καχεξία και την πνευματική κατάπτωση. [EJYM₁ Ελληνιστούς ξέν. όρ., < γαλλ. morphinisme]. **μορφινομανία** (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το ακατανίκητο πάθος (τοξικομανία) για την τακτική λήψη μορφίνης. — **μορφινομανής, -ής, -ές** [1889]. [EJYM₁ Ελληνιστούς ξέν. όρ., < γαλλ. morphinomanie].

μορφογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΒΙΟΛ. η ανάπτυξη της εξωτερικής μορφής και της εσωτερικής δομής ιστών και οργάνων μέσω των διαδικασιών της αύξησης και της διαφοροποίησης 2. ΓΕΩΛ. η δημιουργία των διαφόρων γεωλογικών μορφών και σχημάτων. Επίσης **μορφογονία** (η) (σημ. 1). — **μορφογενετικός, -ή, -ό**. [EJYM₁ Ελληνιστούς ξέν. όρ., < αγγλ. morphogenesis].

μορφοδυναμική (η) ΒΙΟΛ. ο κλάδος που μελετά τους νόμους και τις συνθήκες που ρυθμίζουν τη μορφολογική ανάπτυξη των οργανισμών. [EJYM₁ Ελληνιστούς ξέν. όρ., < αγγλ. morphodynamics].

μορφολογία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} 1. ΒΙΟΛ. (α) η διαμόρφωση της εξωτερικής μορφής και δομής των όντων (β) η επιστημονική μελέτη του μεγέθους, της εξωτερικής μορφής και δομής των όντων, καθώς επίσης και των σχέσεων που διέπουν τα εσωτερικά όργανα ή τμήματά τους 2. (α) η εξωτερική διαμόρφωση της επιφάνειας της Γης, το σύνολο των μορφών και σχηματισμών που παρουσιάζει: *~ του εδάφους | του νησιού | της ακτογραμμής* (β) ο επιστημονικός κλάδος της γεωγραφίας, που μελετά την εξωτερική διαμόρφωση της επιφάνειας της Γης (εξογκώματα, βουνά, πεδιάδες, φαράγγια κ.λπ.), καθώς επίσης και τις μεταβολές και τους μετασχηματισμούς που διαπιστώνονται σε αυτήν 3. ΓΛΩΣΣ. (α) η επιστημονική μελέτη των μορφημάτων (βλ. λ.), και ειδικότ. το τμήμα της γραμματικής ανάλυσης της γλώσσας, που εξετάζει τον σχηματισμό των λέξεων και κυρ. τις γραμματικές κατηγορίες της κλίσης («κλιτική μορφολογία») καθώς και της παραγωγής και της σύνθεσης («λέξική | παραγωγική μορφολογία») (β) (συνεκδ.) η δομή της γλώσσας σε επίπεδο μορφημάτων. — **μορφολογικός, -ή, -ό** [1874], **μορφολογικ-ά** | -ώς [1861] επίρρ. [EJYM₁ Ελληνιστούς ξέν. όρ., πβ. αγγλ. morphology].

μορφολόγος (ο/η) [1886] 1. πρόσωπο που ασχολείται με τη διαμόρφωση της εξωτερικής εμφάνισης (κτηρίου, κοσμήματος, επίπλου κ.ά.) 2. πρόσωπο που ασχολείται με τη μορφολογία του εδάφους.

μορφονιά (η) → ομορφονιά

μορφονιός (ο) → ομορφονιός

μορφοπλαστικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στη διαμόρφωση της εξωτερικής εμφάνισης αντικειμένου ή που δίνει μορφή σε συγκεκριμένο υλικό.

μορφοποίηση (η) 1. η πρόσδοση μορφής σε ένα πράγμα με τη δημιουργία και σύνθεση των επιμέρους χαρακτηριστικών του: η ~ της *εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας* || η ~ *προτάσεων συμπαράγωγης στρατιωτικών οχημάτων 2. ΠΑΙΗΡΟΦ. διαδικασία εγγραφής διευθύνσεων και άλλων πληροφοριών επί της μηχανικής επιφάνειας του δίσκου έτσι, ώστε να είναι αναγνώσιμη από το λειτουργικό σύστημα που χρησιμοποιούμε και συνεπώς εκμεταλλεύσιμη. — **μορφοποίη** ρ. {-εις...} [EJYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. format].*

-μορφος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: 1. εξωτερική ομοιότητα (με κάποιον/κάτι): *ανθρωπό-μορφος, ζώο-μορφος, τερατό-μορφος 2. είδος μορφής: ομοιο-μορφος, ποικίλο-μορφος.*

[EJYM₁ Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολύ-μορφος*, μτγν. *εμ-μορφος*), που προέρχεται από το ουσ. *μορφή* και απαντά επίσης σε ελληνιστούς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. iso-morphe)].

μορφός νταξ (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η μελέτη γλωσσικών φαινομένων από μορφολογικής και συντακτικής πλευράς (για γλωσσικές δομές, όπως οι χρόνοι του ρήματος, που έχουν σύνθετη λειτουργία, μορφολογική και συντακτική). — **μορφοσυντακτικός, -ή, -ό**, **μορφοσυντακτικ-ά** | -ώς επίρρ. [EJYM₁ Ελληνιστούς ξέν. όρ., < αγγλ. morphosyntaxis].

Μόρφος (η) κομποπολι της κεντρικής Β. Κύπρου, που κατέχεται από τουρκικά στρατεύματα, τα οποία εισέβαλαν στην Κύπρο το 1974. — **Μορφίτης** (ο), **Μορφίτισσα** (η), **μορφίτικος, -ή/-ια, -ο**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*. Βλ. κ. λ. *Ατίλας, Κυπριακό, Κύπρος, νεοδοκράτος, πράσινος*. [EJYM₁ < μεν. Θεόμορφος < Θεός + -μορφος < μορφή. Επί Φραγκοκρατίας μαρτυρείται η συγκεκριμένη σημερινή ονομασία, αφού οι Φράγκοι τη θεώρησαν επώνυμο].

μορφοφωνιολογικός, -ή, -ό μορφοφωνολογικός (βλ. λ. *μορφοφωνολογία*).

[EJYM₁ Ελληνιστούς ξέν. όρ., < αγγλ. morphophonemic].

μορφοφωνολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η συνδυαστική μελέτη γλωσσικών στοιχείων που εντάσσονται στη μορφολογία και τη φωνολογία, π.χ. φωνολογικές μεταβολές σε μορφήματα: *τρέχω* → *τρέξω*, όπου η μεταβολή του θέματος του ενεστώτα στον μέλλοντα είναι μορφολογική και φωνολογική, *χ* → *ξ* (χ + σ). — **μορφοφωνολογικός**.

-ή, -ό, μορφολογικά επίρρ.

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. morpho(rho)nology].

Μόρφω (η) → Ευμορφία

μόρφωμα (το) [αρχ.] {μόρφω-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε έχει διαμορφωθεί οριστικά, έχει λάβει συγκεκριμένο σχήμα και μορφή: το ~ της εξουσίας | της γραφειοκρατίας ΣΥΝ. σχηματισμός, σχήμα, εικόνα 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (α) κοινωνικός σχηματισμός που τείνει να μετεξελιχθεί σε ομάδα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (χωρίς να αποτελεί κοινωνική τάξη): οι χουλιγκάν είναι ένα σύγχρονο κοινωνικό ~ (β) (γενικότ.) η κοινωνική τάξη, το κοινωνικό στρώμα 3. ΑΝΑΤ. κάθε σχηματισμός μέσα σε όργανο ή ιστό που αποτρέπει από διαφοροποιημένο ή ξένο ιστό. μορφωμένος, -η, -ο αυτός που έχει αποκτήσει μόρφωση, που διαθέτει παιδεία: το περιοδικό μας απευθύνεται σε ~ αναγνώστες || ο Μακρυγιάννης δεν ήταν ~, αλλά τα «Απομνημονεύματα» του θεωρούνται σημαντικό έργο της νεοελληνικής πεζογραφίας ΣΥΝ. εγγράμματος, πεπαιδευμένος, καλλιέργητος, πολιτισμένος, (λαϊκ.) γραμματισμένος ΑΝΤ. αμόρφωτος, [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γερμ. gebildet], μορφώνω ρ. μετβ. {μόρφω-σα, -θηκα, -μένος} 1. παρέχω (σε κάποιον) μόρφωση, πνευματική καλλιέργεια: το σχολείο πρέπει όχι μόνο να μορφώνει, αλλά και να παιδαγωγεί || μεγάλωσε τα παιδιά του, τα μόρφωσε, τα πάντρευε 2. (μεσοπαθ. **μορφώνωμα**) αποκτά μόρφωση (συνήθ. κάνω ανώτερες ή ανώτατες σπουδές): πρέπει να μορφωθεί, αν θές να επιβιώσεις || τα παλιά χρόνια λίγοι άνθρωποι είχαν τη δυνατότητα να μορφωθούν 3. (κυριολ.-λόγ.) δίνω σε (κάτι) μορφή, σχήμα 4. σχηματίζω: πήγε στον τόπο του δυνστημάτος, για να μορφώσει προσωπική γνώμη σχετικά με τα αίτια ΣΥΝ. διαμορφώνω. [ETYM, < μετβ. μορφή (-όω) < αρχ. μορφή. Η σμμ. που σχετίζεται με την παιδεία και την πνευματική καλλιέργεια, αποδίδει το γερμ. bilden]. μορφωση (η) {-ης κ. -ώσεις | χωρ. πληθ.} 1. (κυριολ.-λόγ.) το να αποκτά κάτι συγκεκριμένη μορφή, ο σχηματισμός: η ~ ιδίας αντιλήψεως ΣΥΝ. διαμόρφωση 2. το σύνολο των γνώσεων που αποκτά κανείς σε διάφορους χώρους: η κατάρτιση κάποιου κρίνεται από το πόσο καλά ασκεί το επάγγελμα του και η ~ του από τις γνώσεις του, π.χ. στην ιστορία, τη λογοτεχνία, τη γεωγραφία και σε άλλους τομείς || γενική | ειδική | επαγγελματική | εξαιρετική | άρτια | εγκυκλοπαιδική | ανώτερη | υψηλή ~ ΣΥΝ. γνώσεις, γράμματα, καλλιέργεια 3. (συνεκδ.) το να έχει κανείς πολλές γ'όσεις σε διάφορους τομείς, να είναι πνευματικά καλλιέργημένος: άνθρωπος με ~ ΣΥΝ. παιδεία, καλλιέργεια ΑΝΤ. αμορφωσιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. παιδεία.

[ETYM, < μετβ. μόρφωσης < μορφή (-όω)]. Η σμμ. του συνόλου των παιδευτικών γνώσεων αποδίδει το γερμ. Bildung]. μορφωτικός, -η, -ό [μετβ.] 1. αυτός που είναι σχετικός με τη μόρφωση, ικανός ή κατάλληλος να μορφώνει: ~ επίπεδο ΣΥΝ. παιδευτικός, εκπαιδευτικός, παιδαγωγικός 2. (καθημ.) αυτός που προσφέρει πολλές γνώσεις: ~ εκπομπές της τηλεόρασης ΣΥΝ. επιμορφωτικός 3. **μορφωτικός σύμβολος** (ο/η) (γαλλ. attaché culture) διπλωματικός υπάλληλος που εργάζεται για την προβολή του πολιτισμού της χώρας στο κράτος του οποίο είναι επιτετραμμένος και φροντίζει για πολιτιστικές ανταλλαγές μεταξύ των δύο χωρών. — μορφωτικ-ά | -ός [μετβ.] επίρρ. μόρωση (η) {-ης κ. -ώσεις | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **τροπική μόρωση** τροπική λοωμόδης νόσος, που μοιάζει με τη σφύλη χωρίς να είναι αφοροδιστο νόσημα, προσβάλλοντας αρχικά τα κάτω άκρα, το δέρμα και τα οστά (βλ. λ. σπειροζαίτη).

[ETYM, < μετβ. λατ. επίθ. morosus «αργός, βραδύς» < mora «χρονотριβή»]. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. του γαλλ. framboise, αρχική σμμ. «μεδουρό»].

μοσκαναθρεμμένος, -η, -ο → **μοσκαναθρεμμένος μοσκαρήσιος**, -ια, -ιο → **μοσκαρήσιος** μοσκάρι (το) → **μοσχάρι** μοσκά (η) (λαϊκ.) 1. η γλυκιά και ευχάριστη μυρωδιά ΣΥΝ. ευωδιά, άρωμα ΑΝΤ. δυσωμία 2. καλλωπιστικός θάμνος ή δέντρο, που απαντά σε πολλά είδη και καλλιέργεται για τα μεγάλα, όμορφα και εύοσμα άνθη του, η τριανταφυλλιά (βλ.λ.). [ETYM Βλ. λ. μόσχος]. μοσκίος (ο) (λαϊκ.) κεφαλόποδο, παρόμοιο με το χταπόδι αλλά μικρότερο σε μέγεθος και λιγότερο εύγευστο.

[ETYM, Υποκορ. του *μόσχος*¹, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για κάθε είδους μικρά ζώα πβ. μετβ. *μόσχος θαλάσσιος* «μικρή φώκια»]. **Μόσκοβας** (ο) ποταμός της Δ. Ρωσίας, στις όχθες του οποίου είναι κτισμένη η Μόσχα. [ETYM, Βλ. λ. *Μόσχα*]. μοσκολόβη (το) → μοσκολόβη μοσκολόβη κ. **μοσκολόβη** (η) → μοσκολόβη μοσκολόβη ρ. → μοσκολόβη **μοσκοκαρυδιά** (η) → μοσκοκαρυδιά **μοσκοκάρυδο** (το) → μοσκοκάρυδο μοσκοκάρφι (το) → μοσκοκάρφι μοσκολίβανο (το) → μοσκολίβανο μοσκομπίτζελο (το) → μοσχομπίτζελο **μοσκομυρίζω** ρ. → μοσχομυρίζω μοσκοπουλώ ρ. → μοσχοπουλώ **μόσκος** (ο) → μόσχος μοσκοστάπουνο (το) → μοσχοστάπουνο μοσκοστάφυλο (το) → μοσχοστάφυλο

Μοσούλη (η) πόλη του Β. Ιράκ, γνωστή για τις πετρελαιοπηγές της. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. Mosul < αραβ. al-Mousil < wasala «συν-

δέα, ενώνω», καθώς η πόλη αναπτύχθηκε σε ένα σημείο όπου ο Τίγρης ποταμός διασχίζεται από μία γέφυρα και μία διάβαση].

μόστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (σπάν.) η βιτρίνα με τα εκλεκτότερα εμπόρευματα του καταστήματος (εδόδιμα, ενδύματα κ.λπ.) 2. η επίδειξη-φρ. (συνήθ. μετβ.) **για (τη) μόστρα** για επίδειξη και μόνο, χωρίς άλλο νόημα ή σκοπό: *Θ' ανέβεις απ' τις σκάλες; Και το σανσέρ τι το 'χουμε;* ~; 3. (αργκό) το πρόσωπο ανθρώπου: σε φρ. όπως: *θα σου χάλασα τη - (θα σε δειρώ τόσο πολύ, ώστε θα σου παραμορφωθεί το πρόσωπο) ΣΥΝ. μούρη, μούτρο. — μοστράρω ρ. [ETYM, μεσν. < ιταλ. mostra < monstrare «δείχνα» < λατ. monstrare «δείχ-γω, σημαίνω» < monstrum «σημείο - τέρας»].*

Μόσχα (η) η πρωτεύουσα της Ρωσίας. — **Μοσχοβίτης** (ο) [μεσν.], **Μοσχοβίτισσα** (η), **μοσχοβίτικος**, -η, -ο.

[ETYM, < ρωσ. Moskva, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει την πόλη. Σχετικά με την ετυμ. της ονομασίας του ποταμού, έχουν προταθεί πολλές εκδοχές, οι οποίες φαίνεται να συγκλίνουν στην αρχική βασική σμμ. «νερό». Ορισμένες από τις προταθείσες απόψεις είναι: (α) < σλαβ. moskva «αγρός, ελώδης» (β) < σλαβ. φρ. most-kva «γέφυρα-νε-ρό» (γ) < φιννο-ουγγρ. mos «σκοτεινιάζω» + ka «νερό» (δ) < φιννο-ουγγρ. moska «μοσχάρι» + va «ποταμός» (δηλ. «πέραςμα μοσχარიών», πβ. κ. Ox-ford)].

μοσχαναθρεμμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **μοσχαναθρεμμένος** (εκ-φραστ.) αυτός που ανατράφηκε με κάθε λογής φροντίδες και περιποιήσεις ΣΥΝ. καλοαναθρεμμένος, καλομαθημένος.

μοσχάρισιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.) **μοσκαρήσιος** (σχολ. ορθ. *μοσχάρισιος*) αυτός που ανήκει σε μοσχάρι ή προέρχεται από αυτό: ~ κρέας | *μπριζόλα*. Επίσης (αρχαιοπρ.) **μόσχειος**, -ος, -ο [αρχ.].

μοσχάρι κ. (λαϊκ.) **μοσχάρι** (το) {μοσχάρ-ιού | -ιών} 1. το μικρό της αγελάδας ΣΥΝ. δαμάλι, (λόγ.) μόσχος 2. (συνεκδ.) το κρέας που προέρχεται από το νεογνό της αγελάδας και καταναλώνεται με διάφορους τρόπους: *σήμερα έχουμε ~ στον φούρνο με πατάτες* || ~ *γάλακτος* (υβριστ. για πρόσ.) 3. άνθρωπος βραδύνου, που δεν διακρίνεται για την εξυπνάδα και την ευστροφία του: δεν καταλαβαίνει τίποτα το ~! ΣΥΝ. κουτός, χαζός, βλάκας ΑΝΤ. έξυπνος, εύστοφος, πονηρός 4. άνθρωπος χωρίς ευγενικούς τρόπους ή χωρίς εναισθησία: δεν κάνει λόγο στην άκρη να περάσουμε κι εμείς, το ~! ΣΥΝ. γαϊδούρι, άξεστος ΑΝΤ. λεπτός, ευγενής, υβρός. — (υποκ.) μοσχάρακι (το) [μεσν.]. [ETYM, < μετβ. *μοσχάριον*, υποκ. του *μόσχος*² (βλ.λ.).]

μοσχαρακεφαλή (η) το κεφάλι του μοσχარიού.

μοσχάτος, -η, -ο 1. (λαϊκ.) αυτός που μυρίζει ωραία, που ευωδιάει σαν τον μόσχο (βλ. λ. *μόσχος*²) ΣΥΝ. αρωματικός, αρωματώδης, ευωδιστός ΑΝΤ. δυσώδης, δυσωσμός, κάκοςμος 2. **μοσχάτο** (α) κάθε ποικιλία σταφυλιού με μεγάλες, εδσαρκές ρώγες, έντονη γεύση και χαρακτηριστικό άρωμα (β) (συνεκδ.) το γλυκό και αρωματικό κρασί, που παράγεται από τις παραπάνω ποικιλίες σταφυλιών. [ETYM, μεσν. < μετβ. *μόσχος*² (βλ.λ.).]

μόσχειος, -ος, -ο → **μοσχάρισιος**

μόσχευμα (το) [μετβ.] {μοσχεύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το τμήμα του φυτού, κυρ. ο βλαστός, που μπορεί να αποκοπεί και, τοποθετούμενο σε κατάλληλο περιβάλλον, να αναπτύξει ρίζες και να διαμορφωθεί σε φυτό όμοιο προς το μητρικό: το *αμπέλι πολλαπλασιάζεται με ~* || το *πιάτσι | ριζοβολιά | ξεραίνεται* 2. τμήμα οργανικού ιστού ή και ολόκληρο όργανο (π.χ. νεφρά, ήπαρ, καρδιά), που αφαιρείται από την κανονική του θέση και μεταφέρεται σε άλλο σημείο του σώματος ή στο σώμα άλλου ατόμου, με σκοπό να αποκαταστήσει λειτουργία του οργανισμού στα φυσιολογικά της επίπεδα ή/και να εξασφαλίσει για το άτομο τη συνέχιση της ζωής.

μόσχευση (η) {-ης κ. -εύσεις | -εύσεις, -εύσεων} 1. το φύτευμα μοσχευμάτων φυτών, με σκοπό την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό τους 2. ο πολλαπλασιασμός των φυτών με μοσχεύματα. — μοσχεύω

ρ [αρχ.]:

[ETYM, < μετβ. *μόσχευσις* < αρχ. *μοσχέω*, αρχική σμμ. «εκτρέφω μοσχάρι - ανατρέφω με υπερβολική φροντίδα», < *μόσχος*² (βλ.λ.).]

μόσχο- κ. **μοσχό**- κ. **μοσχ-** ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: 1. έχει ή αναδίδει άρωμα, γλυκιά και ευχάριστη μυρωδιά: *μοσχο-κάρφι, μοσχο-λίβανο, μοσχο-μπίτζελο, μοσχο-μυρίζω, μοσχο-στάπουνο, μοσχοστάφυλο* 2. γίνεται με ορθό, επιμελημένο τρόπο: *μοσχ(ο)-αναθρεμμέ-νος* 3. κοστίζει ακριβά: *μοσχο-πληρώνω*.

[ETYM, Α' συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *μόσχος*² (βλ.λ.).]

Μοσχοβίτης (ο) → Μόσχα

μοσκολόβη (το) → μοσκολόβη

μοσκολόβη κ. (λαϊκ.) **μοσκολόβη** κ. **μοσκολόβη** (η) (καθημ.) η γλυκιά και ευχάριστη μυρωδιά: η ~ *του γιασεμιού* || η ~ *των λουλουδιών γέμισε το δωμάτιο* ΣΥΝ. ευωδία, άρωμα, (λαϊκ.) μοσκά ΑΝΤ. κακοσμία, δυσωμία, βρόμια, μπόχα. ΣΧΟΛΙΟ λ. οσμή.

μοσκολοιστός, -ή, -ό αυτός που μοσκολόβη: ~ *φαγητό* | *κήπος*.

μοσκολόλος, -α, -ο [1840] (λόγ.-σπάν.) αυτός που αναδίδει άρωμα, που μοσκολόβη, που ευωδιάζει: ~ *λουλούδι* ΣΥΝ. ευωδιαστός, εύσομος, αρωματικός ΑΝΤ. δυσώδης, δυσωσμός.

μοσκολόβη (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) μοσκολόβη ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοσκολόβη... | μοσκολόβη-σα, -ισμένος} (καθημ.) αναδίδω ευχάριστη μυρωδιά, αποπνέω άρωμα: *το γιασεμί μοσκολοβόσε στον νυχτερινό αέρα* || *το εκκλησάκι ήταν πεντακάθαρο και μοσκολοβόσε λίβανι* ΣΥΝ. μοσχομυρίζω, ευωδιάζω ΑΝΤ. βρώμω, ζέχνω. — μοσκολόβη κ. (λαϊκ.) **μοσκολόβη** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. οσμή. [ETYM, < μεσν. *μοσκολόβη* < *μόσχος*² + *-βόλω* < *βάλλω*].

μοσχοθυμίαμα κ. **μοσχοθυμίαμα** (το) {μοσχοθυμιάμ-ατος | -ατα, -άτων} τεχνητό θυμίαμα που παρασκευάζεται από λίβανι και διάφορες αρωματικές ουσίες (τριαντάφυλλο κ.λπ.) ΣΥΝ. μοσκολίβανο.

[ETYM. < *μόσχο-* (< *μόσχος*²) + *θυμίαμα*].

μοσχοϊτιά (η) φυτό με επιμήκη λοχχοειδή αργυρόχρωμα φύλλα, αρωματικά άνθη και κίτρινο εδάδιο ωοειδή καρπό.

μοσχοκαρυδιά κ. (λαϊκ.) **μοσσοκαρυδιά** (η) ψηλό, αειθαλές δέντρο που κατάγεται από την Ινδονησία και τις Δυτικές Ινδίες και καλλιεργείται για τα αρωματικά σπέρματα του, τα οποία χρησιμοποιούνται στη μαγειρική ως *μπαχαρικό*.

μοσχοκαρυδό [μεσν.] κ. (λαϊκ.) μοσσοκαρυδό (το) μπαχαρικό με διαπεραστικό άρωμα και έντονη, γλυκίζουσα γεύση, που προέρχεται από τα σπέρματα της μοσσοκαρυδιάς· χρησιμοποιείται στη μαγειρική, την αρτοποιία, τη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία.

μοσχοκάρφι [μεσν.] κ. (λαϊκ.) μοσσοκάρφι (το) {μοσσοκαρφ-ού | -ιών} (λαϊκ.) ο αποξηραμένος καρπός του γαρύφαλλου, ο οποίος χρησιμοποιείται ως μπαχαρικό.

μοσχολίβανο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) μοσκολίβανο (το) θυμίαμα που παρασκευάζεται από λιβάνι, τριαντάφυλλα και άλλες φυτικές αρωματικές ουσίες.

μοσχοάνκας (ο) {χωρ. γεν. πλθ.} (λαϊκ.-αργκό) άνθρωπος του δρόμου, αλήτης και ταραχοποιός ΣΥΝ. *αλάνι, μόρτης*. [ETYM. < κύρ. *όν. Μόσχος* (αλήτης του Ναυπλίου, που έζησε λίγα χρόνια μετά την Επανάσταση και ήταν φανατικός οπαδός του Ι. Κωλέτ-τη) + *μάγκας*].

μοσχοπιτζέλο κ. (λαϊκ.) **μοσκοπιτζέλο** (το) μονοετές αναρριχητικό φυτό με έλικες και σε διάφορα χρώματα αρωματικά άνθη, που καλλιεργείται συχνά σε κήπος ως καλλωπιστικό ΣΥΝ. (επίσ.) *λάθυ-ρος* ο εύσμος.

μοσχομυρίζω [μεσν.] κ. (λαϊκ.) μοσκομυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μοσχομυρίστ-α, -μένος} (εκφραστ.) αναδίδω ή σκορπίζω ευχάριστη μυρωδιά, αποπνέω άρωμα: το *δομάτιο μοσχομυρίζει από τα φρεσκοκομμένα λουλούδια* ΣΥΝ.

μοσχοβολώ, (λόγ.) εωοδιάζω ANT. βρωτώ, ζέ-χνω. — **μοσχομύρισμα** (το).

Μοσχονήσια (τα) {Μοσχονησίων} συστάδα νησιών μεταξύ της Χίου και των ακτών της Μικράς Ασίας, που ανήκουν στην Τουρκία.

μοσχοπλήρωρο ρ. μετβ. {μοσχοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} (εμφατ.) ακριβοπλήρωρο (βλ.λ.).

μοσχοπούλω (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) μοσκοπούλω ρ. μετβ. {μοσχοπου-λάς... | μοσχοπούλ-ησα, -ίμαι, -ήθηκα, -ημένος} (εκφραστ.) πουλώ σε πολύ καλή τιμή ΣΥΝ. ακριβοπούλω ANT. δίνω τσάμπα, πουλώ για ένα κομμάτι ψωμί.

Μόσχος (ο) ανδρικό όνομα.

[ETYM. Βλ. λ. *μόσχος*¹].

μόσχος¹ (ο) (λόγ.) (κυριολ.) το νεογνό της αγελάδας· ΦΡ. (α) *μόσχος ο σιτεντός* βλ. λ. *σιτεντός* (β) (μτφ.) *θυσιάζω τον μόσχο τον σιτεντό* (φέρετε τον μόσχον τον σιτεντόν, *θύσατε*, Κ.Δ. Λουκ. 15, 23) στερούμαι, απαρνούμαι ή θυσιάζω, ό,τι καλύτερο και πολυτιμότερο διαθέτω (για την επίτευξη στόχου ή χάριν κάποιου).

[ETYM. *αρχ.* < I.E. *moghzo- «μοσχάρι, νεαρό βόδι», πβ. αρμ. *mozi*. Η σημ. «βλαστός, παραφυάδα», με την οποία συχνά μαρτυρείται η λ. (πβ. κ. *μοσχέω*), οφείλεται προφανώς σε μεταφορική επέκταση της σημ. «νεογνό μόσχο, μοσχάρι»].

μόσχος² κ. (λαϊκ.) **μόσκος** (ο) I. ελαιώδες, αρωματικό υγρό, που εκκρίνεται από τους αδένες του αρσενικού ζώου που είναι γνωστό ως *μόσχος* ο μοσχοφόρος (βλ. σημ. 2), έχει διεισδυτική και έντονη οσμή, που διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, γι' αυτό και χρησιμοποιείται στην αρωματοποίηση ως στερεωτικό αρωμάτων ΦΡ. (λαϊκ.) *μόσχος και κανέλα | γαρύφαλλα ευχέτ*. σε βρέφος που ρευτεί μετά τον θηλασμό, γενικότ. σε άνθρωπο που ρευτεί 2. (*μόσχος ο μοσχοφόρος*) μηρυκαστικό ζώο που ζει στις ορεινές περιοχές της Ασίας, είναι μικρόσωμο, νυχτόβιο ελάφι με μεγάλα αφτιά, πολύ κοντή ουρά και γκριζοκάστανο τρίχωμα· το αρσενικό διαθέτει επιπλέον έναν αδένα κάτω από το δέρμα κοντά στον αφαλό, που περιέχει αρωματώδες έκκριμα.

[ETYM. *μτγν.* < *περσ.* *musk* < *σανσκρ.* *muskā-* «όρχις», από την ομοιότητα του αδένα εκκρίσεως αυτής της ουσίας με όρχι. Η συμπληρωματική παρετυμολ. επίδραση του ουσ. *μόσχος*² δεν θα πρέπει να αποκλείσται].

μοσχοσάπυνο κ. (λαϊκ.) μοσσοσάπυνο (το) το αρωματικό σαπούνι.

μοσχοστάφυλο κ. (λαϊκ.) μοσσοστάφυλο (το) το σταφύλι που ανήκει στην ποικιλία «μοσχάτο» (βλ.λ.).

μοσχοφύελο (το) ποικιλία αρωματικού φιλεριού της περιοχής Μαντινείας του νομού Αρκαδίας, που δίνει συνήθ. λευκό κρασί. [ETYM. < *μόσχο-* + *φίλερι* (βλ.λ.)].

Μόσχω (η) I. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM. Θηλ. του *ον. Μόσχος* < *μτγν. μόσχος* «αρωματική ουσία» (βλ. λ. *μόσχος*²). Η *καταλ.* -*ω* οφείλεται στη *σλαβ.* κλητική -*ο*, που γράφτηκε με -*ω* ακολουθώντας *αρχ.* οξυτόνα κύρ. ονόματα (λ.χ. *Μορμ-ώ, Ηρ-ώ, Τν-ώ* κ.ά.). Βλ. κ. *Μαλάμο*].

μοτέλ (το) {άκλ.} (κυρ. στις Η.Π.Α. και στη Μεγάλη Βρετανία) ξενοδοχείο που προορίζεται για όσους ταξιδεύουν με ιδιωτικό αυτοκίνητο και γι' αυτό είναι προσαρμοσμένο στις ανάγκες τους, δηλ. διαθέτει επαρκή χώρο στάθμευσης και απλά δωμάτια σε προσιτή τιμή. [ETYM. < *αγγλ.* *motel*, από συμφυρμό των λ. *motor* «μηχανή» και *hotel* «ξενοδοχείο»].

μοτέρ (το) {άκλ.} ο κινητήρας (βλ.λ.). — (υποκ.) μοτεράκι (το). [ETYM. < *γαλλ.* *motteur* < *λατ.* *motor* «κινητής, κινητήρας» < *p. mooveo* «κινώ»].

μοτέτο (το) ΜΟΥΣ. πολυφωνική σύνθεση, με ή χωρίς συνοδία οργάνων, συνήθ. σε κείμενο θρησκευτικού περιεχομένου.

[ETYM. < *ιταλ.* *motetto* < *μέσ. γαλλ.* *motet*, υποκ. του *mot* «λέξη»].

μοτίβο (το) I. ΜΟΥΣ. μουσική ιδέα, συνήθως μικρή σε έκταση, της οποίας τα μελωδικά, ρυθμικά ή αρμονικά στοιχεία χρησιμοποιούνται, με την «επεξεργασία» τους (επανάληψη και παραλλαγή), στη δόμηση ευρύτερων ενότητων της μουσικής φόρμας· στην έκταση του μουσικού έργου, το μοτίβο αποτελεί την κινητήρια δύναμη, την αφορμή της μουσικής κίνησης, αλλά και παράγοντα ομοιογένειας της μουσικής φόρμας και καθοδότησης του ακροατή μέσα σε αυτήν (βλ. κ. λ. *λαϊμοτίφ, φιγούρα*) 2. το εικαστικό θέμα που κυριαρχεί ή επαναλαμβάνεται σε διακόσμηση αντικειμένου: *σε αυτή την κουρτίνα θαυμάζουμε γνήσια ~ λαϊκής τέχνης* 3. (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε αναπαράγεται και επαναλαμβάνεται στερεότυπα: *ξεχνιέται μια στιγμή, αλλά αμέσως μετά επανέρχεται στο ίδιο ~*. [ETYM. < *ιταλ.* *motivo* < *μγν.* *λατ.* *motivus* «κίνητος» (πβ. *γαλλ.* *motif*) < *λατ.* *motus* «κίνηση» < *p.* «κινώ»].

μότο (το) {άκλ.} ρητό, απόφθεγμα ή γνώμη, που τοποθετείται μεταξύ του τίτλου και του κειμένου (ποιήματος, μελέτης, αφιερώματος κ.λπ.), δίνοντας κατεύθυνση για την ερμηνεία του περιεχομένου. [ETYM. < *ιταλ.* *motto* «απόφθεγμα» < *μτγν.* *λατ.* *muttum* «γρύλισμα» < *p.* *muttare* «μουρμουρίζω»]. μοτοκρός κ. **μότο-κρος** (το) {άκλ.} αγόνας με μοτοσυκλέτες μεγάλου κυβισμού σε τραχύ έδαφος (και όχι στους δρόμους ή σε πίστα).

[ETYM. < *αγγλ.* *motocross* < *μότο-* (< *γαλλ.* *moto-*, βλ. κ. *μοτοποδήλατο*) + *cross* «διάσχίζω»].

μοτοποδήλατο (το) {μοτοποδηλάτ-ου | -ων} δίτροχο μεταφορικό μέσο, που κινείται με βενζινοκινητήρα μικρού κυβισμού (μέχρι 49 κυβικά εκατοστά) ΣΥΝ. *μοτοσάκο*.

[ETYM. Νόθο συνθ. < *μότο-* (< *γαλλ.* *moto-* < *moteur* «κινητήρας, μηχανή») + *πόδηλατο*].

μοτόρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) I. η μηχανή ή το μηχανάκι · 2. καίρι με μηχανή. [ETYM. < *αγγλ.* *motor* «μηχανή, κινητήρας» + *κατάλ.* -*ι*].

μοτορόλα (η) {χωρ. γεν. πλθ.} ραδιοτηλέφωνο για αυτοκίνητο: η ~ *τού περιπολικού της Αστυνομίας*. [ETYM. < *αγγλ.* *Motorola*, εμπορική ονομασία].

μότορσιπ (το) {άκλ.} NAYT. εμπορικό πλοίο, συνήθ. μικρού μεγέθους και εκποτίματος, που κινείται με μηχανή εσωτερικής καύσεως (ντιζέλ).

[ETYM. < *αγγλ.* *motorship* < *motor* «μηχανή, κινητήρας» + *ship* «πλοίο»].

μοτοσάκο (το) {άκλ.} το μοτοποδήλατο. [ETYM. < *ιταλ.* *motosacco* (νόθο συνθ.) < *moto-* (< *γαλλ.* *moto-*, βλ. κ. *μοτοποδήλατο*) + *sacco* «σάκος» (< *λατ.* *saccus* < *αρχ.* *σάκ(κ)ος*)].

μοτοσυκλέτα (η) (σχολ. ορθ. *μοτοσυκλέτα*) {μοτοσυκλετών} μηχανοκίνητο επιβατικό όχημα, συνήθ. δίτροχο και σπανιότ. τρίτροχο, με σχήμα παρόμοιο με του μοτοποδηλάτου, αλλά με κινητήρα μεγαλύτερου κυβισμού (μπορεί να ξεπερνά τα 1.000 κυβικά εκατοστά) και ανάλογη υποδομημη και ισχύ: *επιβαίνω σε | καβαλάω ~ ΣΥΝ. μηχανή*.

[ETYM. < *γαλλ.* *motocyclette* (νόθο συνθ.) < *moto-* (< *motneur* «κινητήρας, μηχανή») + *-cyclette* (< (bi)cyclette «δίκυκλο»].

μοτοσυκλέτα ή **μοτοσυκλέτα**, **στυλ** ή **στυλ**, **στυλό** ή **στυλό**; ο κανόνας της αλοποίησης της ορθογραφίας των ξένων λέξεων, ο οποίος έχει λογική βάση, δεν είναι ορθό να επεκτείνεται και σε λέξεις ελληνικής προελεύσεως αλλοιώνοντας την ετυμολογική αρχή της λέξης. Έτσι το **μοτοσυκλέτα**, από το *γαλλ.* *moto-cyclette*, είναι νόθο σύνθετο, που το β' συνθετικό του σχηματίστηκε με βάση το *ελ-λγν.* κύκλος. Αρα είναι εύλογο, σε τέτοιες περιπτώσεις, να διατηρείται η ελληνική γραφή της λέξης (-*υ* και όχι -*ι*, -*α* που προέρχεται από το *κύκλος*), πράγμα που δεν ισχύει για τις καθαρές ξενικές λέξεις. Το ίδιο πρέπει να γίνεται και με την ορθογραφία της λ. **στυλ** (από *γαλλ.* *style* < *λατ.* *stilus* και *stylus*, από σύνδεση με το *ελ-λγν.* **στύλος**) και **στυλό** (< *γαλλ.* *stylo-graphie*) λόγω της ετυμολογικής τους σύνδεσης με το *ελλγν.* **στύλος**. Όταν οι ξένοι χρησιμοποιούν στην ορθογραφία τους το «ελλγνικό *y*», δηλ. το *y* (y Graecum), δεν επιτρέπεται να το εγκαταλείψουμε εμείς.

μοτοσυκλετιστής (ο), μοτοσυκλετίστρια (η) {μοτοσυκλετι-στριών} πρόσωπο που οδηγεί μοτοσυκλέτα, που μετακινείται με μοτοσυκλέτα. [ETYM. < *γαλλ.* *motocycliste* (νόθο συνθ.), βλ. λ. *μοτοσυκλέτα*].

μοτσαρέλα (η) *ιταλικό* τυρί που διατίθεται σε στρογγυλά κομμάτια· είναι μαλακό και λευκό και συνήθ. παρασκευάζεται από *γάλα* βου-βαλιού.

[ETYM. < *ιταλ.* *mozzarella* (από διάλεκτο της Νάπολης), υποκ. του *mozza* < *p.* *mozzare* «αποκόπτω» (επειδή τεμαχίζεται σε μικρά κομμάτια) < *mozzo* «αποκομμένος» < *δημώδ.* *λατ.* **mutius* < *λατ.* *mutilus* «ακολοβός, ακρωτηριασμένος»].

μού αντων. → *εγώ*

μουαρέ (το) {άκλ.} I. ύφασμα συνήθ. μεταξωτό, με στιλπνή υφή και κυματοειδή «νερά» στην ύφανση του: (κ. ως επίθ.) *φορούσε φόρεμα από ταφτά ~ 2*. ΓΥΠΟΓΡ. το ανεπιθύμητο γεωμετρικό σχέδιο («ψάθω») ή το λείκισμα που παρατηρείται από λανθασμένη εκτύπωση δύο τουλάχιστον χρωμάτων κατά την εκτύπωση πολύχρωμων φωτογραφιών.

[ETYM. < *γαλλ.* *moiré* < *αγγλ.* *mohair* < *παλαιότ. αγγλ.* *mocayare* (με παρετυμολ. επίδραση της λ. *hair* «τρίχω») < *παλαιότ. ιταλ.* *mocaiarro* < *αραβ.* *mukhayyar* «εκλεκτός, διαλεγμένος», *μτχ.* τ. του *khayyara*

«διαλέγω»].
 μουβιόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικό μηχανήμα με το οποίο γίνεται τα μοντάζ κινηματογραφικής ταινίας. [ETYM₁ < αγγλ. Moviola, εμπορική ονομασία].
μούγγα (η) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (οικ.) 1. η μουγγαμάρα (βλ.λ., σημ. 2) 2. (α) για κάποιον που παραμένει σιωπηλός: «Βρε Γιάννη», του είπα, «πού είναι τα λεφτά;». ~ ο Γιάννης (δεν άπαντησε ο Γιάννης) (β) (ως προστ.) σόπα, μη μιλάς!: άκουσε μικρά, ~ από δό κι πέρα!
 μουγγαίνω ρ. μετβ. {μούγγα-να, -θηκα, -μένος} (καθημ.) 1. κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να μιλήσει, τον καθιστώ άλαλο ΣΥΝ. βουβαίνω-(συνήθ. το μεσοπαθ. μουγγαίνωμαι) 2. γάνω την ικανότητα της ομιλίας, γίνωμαι μουγγός ΣΥΝ. βουβαίνωμαι 3. (μτφ.) δεν μπορώ να μιλήσω από την έκπληξη ή το σοκ, μένω άναυδος: μόλις τ' άκουσα, μουγγαίνωμαι ΣΥΝ. αποσβολόνομαι, αποστομόνομαι, μένω άλαλος.
μουγγαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.) 1. η κατάσταση του μουγγού, η έλλειψη ικανότητας για ομιλία ΣΥΝ. βουβαμάρα, αλαλία, αφωνία 2. (μτφ.) το να μιλά κανείς ελάχιστα, ενώ βρίσκεται σε ομηγυρη, η αμήχανη και παρτεταμένη σιωπή: Γιατί δεν μιλάει κανείς; Τι ~ είναι αυτή που σας έπιασε σήμερα; ΣΥΝ. ολιγολογία, σιωπή ANT. πολυλογία, φλυαρία. [ETYM₂ < μουγγός + παραγ. επίθημα -μάρα (βλ.λ.), πβ. κ. χαζο-μάρα, κουφα-μάρα].
 μουγγοδόφορος (ο) (οικ.-σκωπτ.) πρόσωπο που μιλάει ελάχιστα, που μένει σιωπηλός.
μούγγος, -ή, -ό (καθημ.) 1. αυτός που δεν διαθέτει ή έχει χάσει την ικανότητα της ομιλίας, που δεν μπορεί να μιλήσει για οργανικούς, ψυχολογικούς ή άλλους λόγους: είναι εκ γενετής ~ ΣΥΝ. βουβός, άλαλος, άφωνος 2. αυτός που μένει σιωπηλός ή μιλάει ελάχιστα: Γιατί κάθεται ~; Πες μου τίποτα! ΣΥΝ. αμίλητος, σιωπηλός ANT. φλύαρος, πολυλογάς. [ETYM₃ μεσν. < μτγν. μουγγός «με βραχνή φωνή», που αποσπάστηκε από το συνθ. μογγιγγάλος «βοραδύλωστος», αυτός που ομιλεί με δυσκολία» < μόγγος «μόλις, μετά βίας» + -άλλος < λαλώ. Το αρχ. επίρρ. μόγγος (δεν πρέπει να συγχέεται ετυμολογικά με το συνώνυμο μόλις, βλ.λ.) προέρχεται από το ουσ. μόγγος «μόχθος, κόπος», που ίσως συνδ. με λιθ. smagus «σχυρός, βαρύς» (κυρ. για χυπιμάτα)].
μούγγρι (το) {μούγγρι-ιού} -ιά, -ιών} εδωδιμο ψάρι που μοιάζει με χέλι (γνωστό και ως χέλι της θάλασσας), η άνω γνάθος του οποίου προεξέχει, έχει κριζόμαυρο χρώμα και πιο ανοιχτόχρωμη κοιλιά ΣΥΝ. (λόγ.) γόγγρος. [ETYM₄; < μτγν. γούγγριον (με παρεμολ. επίδρ. του ρ. μουγκρίζω), υποκ. του αρχ. γόγγρος «μουγγρί», αβεβ. ετύμου, όπως συμβαίνει με τα ονόματα των περισσότερων ψαριών. Ίσως η λ. συνδ. με το επίθ. γογγύλος «στρογγυλός» ή, λόγω του αδηφάγου χαρακτήρα του, με το ουσ. γόγγρανα (βλ.λ.) < γράω «καταβροχθίζω»].
μουγκανίζω ρ. -+ μουκάνιζω
μουγκρίζω ρ. αμετβ. {μούγκρισα} 1. (για βόδια, αγελάδες) βγάζω τη χαρακτηριστική για το είδος μου βαθιά, υπόκωφη φωνή, παράγω μυ-κηθμό: «μούου, μούου» μουγκρίζει ο ταύρος | η αγελάδα ΣΥΝ. μουκάνιζω, μυκώμαι 2. (για άγρια θηρία) βγάζω βαθιά, υπόκωφη φωνή: τδ λιοντάρι | η τίγρη μουγκρίζει πληγωμένη | σεληνιακά 3. (για πρόσ.) παράγω/άναυθρο, βαθύ, έρρηνο ήχο έχοντας το στόμα κλειστό: ~ απ'τους πόνοες 4. (μτφ.) προκαλώ υπόκωφο και παρτεταμένο βομ-βώδη θόρυβο, βουητό, ως αποτέλεσμα διαρκούς και έντονης κίνησης: η τρικυμισμένη θάλασσα | ο χειμάρρος | η μηχανή του αεροπλάνου μουγκρίζει ΣΥΝ. βουίζω. — **μούγκρισμα** [μεσν.] κ. **μούγκρητό** (το). [ETYM₅ μεγν., ηχομημητική λ. από την κραυγή των βοοειδών με το επίθημα -ρίζω (πβ. κακα-ρίζω, νιαου-ρίζω)].
μούδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μούδιασε-α, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω σώμα ή μέλος σώματος να παρουσιάζει παροδικά αναισθησία: η παγωνιά μου μούδιασε τα χέρια ΣΥΝ. αναισθητοποιώ, ναρκώνω 2. (σπάν.) κάνω (κάποιον) να χάσει το θάρρος ή την ορμητικότητα του, του μειώνω τον ζήλο, τη ζωτικότητα: η ματιά που μου έριξε με μούδιασε και σώπασα ΣΥΝ. παγώνω ♦ (αμετβ.) 3. (για μέλος του σώματος) παρουσιάζω αναισθησία σε εξωτερικά ερεθίσματα και συγχρόνως αισθάνομαι μυρμηγκίσια ή ελαφρά τσιμπήματα πόνου ως αποτέλεσμα κακής κυκλοφορίας του αίματος: όταν καθόμαστε σταυροπόδι πολλή ώρα, το πόδι που ακουμπά πάνω στο άλλο μπορεί να μούδιασει 4. (γενικότερ.) παρουσιάζω αναισθησία: τα χέρια μου μούδιασαν από το κρύο (δεν αισθάνομαι τα χέρια μου) || μούδιασε από το καθιστό || το στόμα μου είναι ακόμα μούδιασμένο από την ένταση του οδοντιάτρου ANT. ξεμυδιάζω 5. (μτφ.) χάνω την αποφασιστικότητα, το θάρρος ή τον ενθουσιασμό, μειώνεται ο ζήλος και η ορμή μου, πέφτει το ηθικό μου, βρίσκομαι (ξαφνικά) σε αμηχανία: όλος ο κόσμος μούδιασε όταν ανακοινώθηκαν τα νέα οικονομικά μέτρα || τον είδα που βγήκε μούδιασμένος- δεν πρέπει να πήγε καλά στις εξετάσεις || «Σύμφωνοι», απάντησε μούδιασμένος. — **μούδιασμα** (το). [ETYM₆ μεσν. < μουδιώ < αρχ. αϊμωδιώ (-άω) | αϊμωδός «έχω πονόδοντο». Βλ. λ. αϊμωδιά]. **μούδιασμένα** επίρρ. με πεσμένο ενθουσιασμό και μειωμένη αποφασιστικότητα, με πεσμένο ηθικό, αμήχανα. **μούδιαστρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) σελάχι που ναρκώνει, παραλύει ή και θανατώνει με ηλεκτρική εκκένωση το θύμα του όταν το ακουμπήσει ΣΥΝ. (λόγ.) νάρκη. [ETYM₇ < θ. μούδιασ- (ρ. μούδιαζω) + παραγ. επίθημα -στρα, πβ. κ. χω-ρίσ-τρα]. **μούεινής** (ο) {μούεινής} μουσουλμάνος θρησκευτικός λειτουργός, που καλεί από τον μιναρέ του τζαμιού τους πιστούς σε προσευχή (πβ. λ. χότζας). [ETYM₈ < τουρκ. muezzin < αραβ. mu'adhhdin].

μουζικάντης κ. μουσικάντης (ο) {μουζικάντης} (λαϊκ.-συνήθ. μειωτ.) ο επαγγελματίας μουσικός, ο οργανοπαίκτης. [ETYM Αντιδάν., < ιταλ. musicante, μτγ. τ. του ρ. musicare «μελοποιώ» < musica < αρχ. μουσική].
 μουζικός (ο) (στην τσαρική Ρωσία) ο χωρικός. [ETYM. < ρωσ. muzik, υποκ. του ουσ. muz «άνδρας, σύζυγος»].
 μουκάνιζω κ. **μουγκανίζω** ρ. αμετβ. {μούκάνισα} βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή της αγελάδας ΣΥΝ. (λόγ.) μυκώμαι. — **μουκανητό** κ. **μούκάνισμα** (το). [ETYM < αρχ. μυκώμαι (-άω) (> μεσν. μουγκοίμαι | μουκοίμαι) + παραγ. επίθημα -ανίζω].
 μουλά (η) 1. (λαϊκ.) θηλυκό μουλάρι 2. (υβριστ.) η γυναίκα που έχει βαριά και χοντροκαμωμένη σωματική διάπλαση ή αγενείς τρόπους, άξεστη συμπεριφορά ΣΥΝ. γαϊδούρα, φοράδα. Επίσης μουλά ρα. [ETYM₉ μεσν. < μτγν. μούλη < λατ. mula, θηλ. του mulus «ημίονος». Βλ. κ. μούλος].
μούλαρας (ο) {μούλαράδες} (λαϊκ.) 1. ο οδηγός μουλαριού ΣΥΝ. (λόγ.) ημιονητός 2. ΣΤΡΑΤ. (παλαιότερ.) ο στρατιώτης που υπηρετεί σε μονάδα, η οποία περιλαμβάνει και μουλάρια (λ.χ. μοίρα ορειβατικού πυροβολικού) και έχει ως αποστολή του να τα οδηγεί και να τα φροντίζει ΣΥΝ. (λόγ.) ημιονητός.
 μουλαρήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. μουλαρήσιος) (καθημ.) αυτός που σχετίζεται με μουλάρι, που προέρχεται, ταιριάζει ή προσοιεί σε αυτό: - πείματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.
 μουλάρι (το) {μούλαρ-ιού} -ιών} (καθημ.) 1. μεγάλοσμο ζώο, που προέρχεται από διασταύρωση αρσενικού γαϊδάρου και φοράδας ή σπανιότερ. αρσενικού αλόγου και θηλυκού γαϊδάρου και χαρακτηρίζεται από μεγάλη δύναμη, αντοχή και εξαιρετικά σταθερό βάδισμα, γι' αυτό και χρησιμοποιείται σε αγροτικές εργασίες, για μεταφορά φορτίων, ως μεταφορικό μέσο κ.λ.π.: εξωτερικά μοιάζει με το άλογο, έχει όμως μεγαλύτερο κεφάλι, μακρύτερα αυτιά και επιπλέον είναι στείρο ΣΥΝ. (λόγ.) ημίονος 2. (μτφ.-οικ.) άνθρωπος πεσματάρης και ισχυρογνόμων 3. (υβριστ.) ανοήτος ή αγενής άνθρωπος. [ETYM₁₀ < μτγν. μουλάριον, υποκ. του μούλος (βλ.λ.)].
μούλαρδόμος (ο) δρόμος κατάλληλος για μουλάρια, δηλ. ανώμαλος, δύσβατος.
μούλαρώνω ρ. αμετβ. {μούλάρω-σα, -μένος} (οικ.-εκφραστ.) δεν δείχνω καμία διάθεση υποχώρησης, πεισμώνω: όταν μου ζήτηνε κάτι ευγενικά, εγχαρίστησα το κάνω, όταν όμως με προστάζουν, ~ και δεν κάνω τίποτε. Επίσης μούλωνώ. — **μούλαρώμα** (το).
 μούλας (ο) {μούλαδες} 1. (ως τίτλος) ιερωμένος της μουσουλμανικής θρησκείας 2. ο μέγας αρχιδικαστής στον μουσουλμανικό κόσμο: ο ~ της Μέκκας. [ETYM₁₁ < περσ. mulla < αραβ. mawla «κύριος, δάσκαλος»].
 μούλιαζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μούλιασε-α, -μένος} (καθημ.) ♦ 1. (μετβ.) εμποτίζω (κάτι) σε νερό ή άλλο υγρό και το αφήνω πολλή ώρα, μέχρι να μαλακώσει: μούλιασε τις κουρτίνες αποβραδής και το πρωί τις πλένει ΣΥΝ. διαβρέχω, μουσκεύω ANT. στεγνώνω ♦ 2. (αμετβ.) εμποτίζομαι σε νερό ή άλλο υγρό και μένω πολλή ώρα, μέχρι να μαλακώσω: αφήνω τα ρούχα όλο το βράδυ στο νερό, για να μούλιασουν || (κ. μτφ. για πρόσ.) μην κάθεται τόσο στη βροχή, θα μούλιασες! ΣΥΝ. διαβρέχομαι, διαποτίζομαι ANT. στεγνώνω. — **μούλιασμα** (το). [ETYM₁₂ Πιθ. < ιταλ. ammollare «μαλακώνω, μουσκεύω» (με σίτηση του άτονου αρχικού φωνήεντος, κώφωση του -ο- και επίθημα -ιάζω) < am- (< λατ. ad) + mollare «χαλαρώνω, μαλακώνω» < molle «μαλακός» < λατ. mollis «ελακματός, υγρός, μαλακός». Κατ' άλλη άποψη, μάλλον αμφίβολη, η λ. ανήκει στη «γλώσσα» του Ησυχίου μούλιασσαι: το στόμα ή την κεφαλήν σμύσσαι. Κύπριοι].
μούλικο (το) (λαϊκ.-υβριστ.) το νόθο παιδί ΣΥΝ. μάσταρδο.
μούλλωζω κ. μούλλωνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μούλλωξα} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) 1. αρνούμαι ή αποφεύγω να εξωτερικεύσω τα συναισθήματα μου: εγώ μούλλωξα στη γονιά μου και τους άφησα να τσακόνονται ΣΥΝ. λουφάζω 2. δεν αναλαμβάνω δράση, επιδιώκω να μη γίνωμαι αντιληπτός (από φόβο): είναι από τον ανθρόπους που μου λώγγουν και αφήνουν τους άλλους να βγάλουν το φίδι από την τρύπα ΣΥΝ. λουφάζω, μαζεύομαι ANT. ξεθαρρεύω ♦ 3. (μετβ.) (σπάν.) προσπαθώ να συγκαλύψω (λόγο, πράξη), κατάσταση κ.λ.π.) ΣΥΝ. κρύβω, αποσιωπώ ANT. φανερώνω, αποκαλύπτω. [ETYM₁₃ μεσν. < *μούλλω < μτγν. μύλλος «κυρτός, καμπύλος» (πβ. τη «γλώσσα» του Ησυχίου μύλλον καμπύλον, σκολιόν, κυλλόν, στρεβλόν) < μύλλα «χελίτη» (πληθ.) < μύ (ονοματοπ. ρίζω) «φουφός, βυζαίνω» + επίθημα -λα | -λος. Η λ. συνδ. πιθ. με σανσκρ. mula- «ρίζω» (από την οποία τρέφονται τα φυτά), αρχ. γερμ. mula «στόμα» (> γερμ. Maul) κ.ά. Βλ. κ. μούκωμα). μούλλωχτός, -ή, -ό (οικ.) αυτός που δεν εκδηλώνεται, αλλά ενεργεί με τρόπο κρυφό και συνήθ. δόλιο: ~ σκυλί (αυτό που δαγκώνει ξαφνικά, όταν δεν το περιμένεις) ΣΥΝ. κρυφίνους ANT. ανοιχτός, εκδηλωτικός, ντόμπρος ΦΡ. στα μούλλωτά με τρόπο που δεν γίνεται αντιληπτός και συνήθ. με δόλιο σκοπό: τον πηλίσισε ~. — **μούλλωχτά** επίρρ.
 [ETYM₁₄ < μεσν. μούλλωτός < μούλλω(χ)νω (βλ.λ.)]. **μούλος** (ο), **μούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-υβριστ.) 1. το νόθο παιδί 2. αυτός στον οποίο φέρονται περιφρονητικά, σαν σε παρακατιανό- κυρ. σε ΦΡ. όπως: γιατί, τι είμαι εγώ; ~; [ETYM₁₅ < ιταλ. mulo < λατ. mulus «ημίονος, νόθος»]. **μούμπινα** (τα) {άκλ.} τα πολυμέσα (βλ.λ.). [ETYM₁₆ < αγγλ. multimedia]. **μούλωνω** ρ. → **μούλαρώνω** μούλωχτός, -ή, -ό → **μούλωχτός** **μούμια** (η) {σπάν. μούμιον} 1. πτώμα ανθρώπου ή ζώου, που έχει υπο-

στεί (κυρ. στην αρχαιότητα) μακρά και πολύπλοκη επεξεργασία ταρίχευσης, με στόχο να διατηρηθεί επί μακρόν, να μην υποκλίνει στη φυσιολογική διαδικασία της αποσύνθεσης: *αρχαία αιγυπτιακή* ~ 2. (μυθ.-μειωτ.) ο άνθρωπος που έχει ζαρώσει, μοιάζει συρρικνωμένος ή στεγνωμένος γενικότ. ο πολύ άσημος άνθρωπος ΣΥΝ. ζαρωμένος, αποστεωμένος, αφυδάτωμένος 3. ο άνθρωπος που εκπροσωπεί κάτι ξεπερασμένο. Επίσης (λόγ.) μομία [ETYM. < ιταλ. mummia < μεσν. λατ. mummia < αραβ. mūmiyah «πίσσα - μομία» < περσ. mīm «κερί»].

μουμιοποίηση κ. (λόγ.) μομιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η διαδικασία κατά την οποία ένα πτώμα γίνεται μομία με ειδική επεξεργασία, ως ταρικό έθιμο που εφαρμόζονταν μεταξύ άλλων στους αρχαίους Αιγυπτίους 2. ΙΑΤΡ. η φυσική διαδικασία που συμβαίνει σε πτώμα, το οποίο βρίσκεται σε πολύ ξηρό και θερμό περιβάλλον και έχει ως αποτέλεσμα την αφυδάτωση και τη μη σήψη του. — **μουμιοποιώ** κ. (λόγ.) μομιοποιώ ρ. {-εις...}

μουνί (το) {μουν-ιού | -ιών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. το γυναικείο γεννητικό όργανο ΣΥΝ. (λόγ.) αιδείο, (λαϊκ.) πρόμα, (ευφημ.) τέτοιο ΦΡ. (α) (λαϊκ.) **τα κάνω μουνί** | **γίνωμα** | **μουνί** (i) λερώνω ή κάνω (κάτι/κάποιον) μούσκεμα (ii) διαπληκτίζομαι πολύ άσχημα, καταστρέφω τις σχέσεις μου (με κάποιον) (iii) αποτυγχάνω σε κάτι ή φέρνω ανεπιθύμητο αποτέλεσμα: *δεν έπρεπε να του αναθέσουμε αυτή τη δουλειά - τα έκανε μουνί!* (β) (λαϊκ.) **έλα μουνί στον τόπο σου!** για έκφραση έντονης έκπληξης (γ) **εδώ ο κόσμος καίγεται και το μουνί χτενίζεται** για όποιον παραμελεί τα σοβαρά και ασχολείται με ασήμαντα πράγματα (**δ**) **το μουνί σέρνει καρράβι** για τη μεγάλη επιρροή που ασκούν οι γυναίκες στους άνδρες, ώστε μπορούν να γίνουν τα πάντα για χάρη τους (ε) **μουνί καπέλο** πολύ άσχημα, γάλλια ή για μεγάλη αναστάτωση 2. (ως υβριστ. χαρακτηρισμός) κακός άνθρωπος 3. γυναίκα (ως σεξουαλικό αντικείμενο).

— (υποκ.) μουνάκι (το), (μεγεθ.) μουνάρα (η) κ. μουνάρος (ο). [ETYM. < μεσν. μουνίν, αβελ. ετύμο. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < μεσν. μουνίν < *εύνιον (με τροπή του συμφωνικού συμπλέγματος [-ν-] → [-mn-], πβ. *ελαίνω* - *λάμνω*, *ευνούχος* - *μουνούχος*), υποκ. του αρχ. εύνη «συζυγικό κρεβάτι, γαμήλια κλίνη» (β) < μεσν. μουνίν < *μνίον (με ανάπτυξη ευφωνικού -ου-), που προέρχεται από το αρχ. απφρ. *βινείν* του ρ. *βινώ* «συνουσιάζομαι (παράνομα), οχεύω» (γ) < μεσν. μουνίν, υποκ. του βεν. mona (ίδια σημ., ι. πθ. < αρχ. βινώ «πληρώ, γεμίζω» (πβ. κ. *βυζαίνα*), οπότε θα πρόκειται για αντι δάνειο (δ) < μεσν. μουνίν < μνίον (πβ. τη «γλώσσα» του Ησυχίου *μνοίν* - *μούλακόν*), υποκ. του αρχ. μνόος «χνούδι, απαλό μάλλιν» (πβ. κ. *χνοῦς*)].

μουνοβόνα (το) (!) 1. πανί που το χρησιμοποιούσαν παλιά οι γυναίκες όταν είχαν περίοδο, η σερβιέτα 2. (υβριστ.) για κακού χαρακτήρα άνθρωπο.

μουνοβόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) η τρίχα του ερηβιαίου της γυναίκας.

μουνοβόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) η οπή στην είσοδο του γυναικείου κόλπου.

μουνοβόνα ρ. μετβ. [μεσν.] {μουνοβόνα-α, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ευνοβόνα. — **μουνοβόνα** (το).

μουνοβόνα (ο) (λαϊκ.) ο ευνοβόνα. [ETYM. < μεσν. μουνοβόνα < *μνοβόνα < *βνοβόνα < αρχ. ευνοβόνα (βλ. λ.). Για τη μεταβολή του συμφωνικού συμπλέγματος, πβ. κ. *ελαίνω* - *λάμνω*, *χαίνος* - *αχαμνός*. Βλ. κ. μουνί].

μουνοβόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) 1. η ψείρα που παρασιτεί στο τρίχωμα της ήβης και απομακρύνεται πολύ δύσκολα 2. (μυθ.) ο πολύ φορτικός άνθρωπος ΣΥΝ. κολλητισίδα.

μουνοβόνα (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι μουντό ΣΥΝ. σκοτεινότητα, θαμπάδα, θολούρα.

μουνοβόνα ρ. αμετβ. {μούνο σε ενεστ.} γίνομαι μουντός, χάνω το φως και τη διαύγεια μου: *ο ουρανός* | *η θάλασσα μουνοβόνα* ΣΥΝ. θαμπώνω, θολώνω, σκοτεινιάζω ANT. καθαρίζω, ανοίγω, ευδιάζω.

μουνοβόνα ρ. αμετβ. {μουνοβόνα-α κ. -ισα} (λαϊκ.) κινούμαι ορημητικά (εναντίον κάποιου) ή πέφτω ξαφνικά πάνω του με εχθρικούς σκοπούς ΣΥΝ. ορμάω, εφορμάω, ριχνόμαι, γνώνομαι, χυμώ, επιτίθεμαι. — **μουνοβόνα** (το).

[ETYM. < μεσν. μουνοβόνα | *μουνοβόνα* < ιταλ. montare «ανεβαίνω» (πβ. γαλλ. monter) < λατ. mons, montis «βουνό»].

μουνοβόνα κ. μουνοβόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. η προσβλητική ή υβριστική χειρονομία, που συνίσταται σε άνοιγμα της παλάμης και των δακτύλων του ενός ή και των δύο χεριών και προβολή τους προς την κατεύθυνση αυτού, προς τον οποίο στρέφεται η προσβολή: *έριξα μια ~ στον οδηγό που πήγε να με προσπεράσει από δεξιά* || *τρώω ~ ΣΥΝ. φάσκελο, πέντε* - ΦΡ. (α) **μουνοβόνα και στάχτες πάνω σου!** είδος κατάρας προς κάποιον χαϊρέκακο να πάθει τα ίδια ή εξ ίσου μεγάλο κακό (β) **τύφλας και μουνοβόνα** βλ. λ. τύφλα 2. (μυθ.-εκφραστ.) η επειδικτική περιφρόνηση, η απόρριψη - κυρ. σε φρ. όπως: *αν συνεχίσει να με κοροϊδεύει, θα του ρίξω δεκά ~ και θα φύγω!* || *έχω φάει πολλή ~ στη ζωή μου* ΦΡ. (παροιμ.) **αν πεθάνω από συνάχι, η μουνοβόνα μουνοβόνα να 'χει** για κάποιον που καταβάλλεται από μηδαμινό ή ανάξιο αντίταλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πομπή*.

[ETYM. < μεσν. μουνοβόνα | *μουνοβόνα*, πθ. < *μουνοβόνα < μουνοβόνα, από τη συνήθεια στο Βυζάντιο να αλείφουν με ανοιχτή την παλάμη γεμάτη καπνία τα πρόσωπα ανθρώπων που διαπομπεύονταν, ενώ επί Τουρκοκρατίας συνήθιζαν να αφήνουν αποτύπωμα τέτοιας παλάμης (με πίσσα) στους τοίχους οίκων ανοχής. Κατ' άλλες απόψεις, η λ. *ανάγχε* στο περσ. muzh ή στο βεν. muso «φάτσα, μουςουδ»].

μουνοβόνα (η) (λαϊκ.) η κηλίδα από μελάνι και γενικότ. η μαύρη κηλίδα ΣΥΝ. μελανιά. — **μουνοβόνα** κ. **μουνοβόνα** (το), **μου-**

νοβόνα κ. **μουνοβόνα** ρ.

[ETYM. < μεσν. μου(ν)νοβόνα (υποχωρητ.) < μουνοβόνα < μουνοβόνα | *μουνοβόνα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) λεκές από μελάνι, καπνιά

ή άλλη σκουρόχρωμη ουσία, λέρωμα από σκούρα ύλη: *μην πας κοντά στη σόμπα, γιατί θα γεμίσεις μουνοβόνες* || *το γραπτό ενός καλού μαθητή δεν πρέπει να έχει μουνοβόνες* ΣΥΝ. μελανιά, μουνοβόνα.

[ETYM. μεσν. < μουνοβόνα (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. *σκοτ-ούρα*, *ανακατωσ-ούρα*, *μαλλ-ούρα*]. **μουνοβόνα**, -α, -ίκο {μουνοβόνα(δες)} (καθημ.) 1. αυτός που λερώνεται ή έχει λερωθεί με μουνοβόνες, ιδ. στο πρόσωπο και στα χέρια · 2. **μουνοβόνας (ο)** (α) χαρτοπαίγνιο, στο τέλος του οποίου ηττημένος είναι αυτός που θα μείνει με το τραπουλόχαρτο που δεν έχει ταίρι (συνήθ. τον μπαλάντέρ) (β) (συνεκδ.) το παραπάνω τραπουλόχαρτο 3. (παλαιότ.-σκοπτ.) τρένο που κινείται με κάρβουνο.

μουνοβόνα ρ. μετβ. [μεσν.] {μουνοβόνα-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) 1. λερώνω με μελάνι, καπνιά ή άλλη βαθύχρωμη ουσία, γεμίζω μουνοβόνα: *πήγα να φτιάξω τη σόμπα και μουνοβόνασα τα ρούχα μου* || *μην αγριίζεις τα κάρβουνα, θα μουνοβόναθεις!* ΣΥΝ. μουνοβόνα, μουνοβόνα ANT. ασπρίζω 2. (ειδικότ.) καλύπτε με κηλίδα μελανίου: *Μη χάνεις χρόνο σβήνοντας τα λάθη! Μουνοβόνασε τα απώλειες!* 3. (παλαιότ.) αλείφω το πρόσωπο (κάποιου) με καπνία και τον περιφύρο σε αυτή την κατάσταση για διαπόμπευση. — **μουνοβόνα** (το).

μουνοβόνα ρ. μετβ. [μεσν.] {μουνοβόνα-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) 1. κάνω (σε κάποιον) την υβριστική χειρονομία της μουνοβόνας (βλ. λ.), ρίχνω φάσκελο: ~ *και με τα δύο χέρια* ΣΥΝ. φασκελόνω - ΦΡ. (μυθ.) **μας έχουν μουνοβόνα** μας έχουν γρουσουζέψει - λέγεται από κάποιον που αισθάνεται ότι τον κυνηγά η ατυχία (μυθ.-εκφραστ.) 2. εγκαταλείπω με αγανάκτηση και περιφρόνηση: *δεν άντεξα τον εμπαιμό, τους μουνοβόνασα και έφυγα* ΦΡ. **τα μουνοβόνα** εγκαταλείπω την προσπάθεια ΣΥΝ. τα πατάω, τα βροντάω 3. περιφρόνω, αγνώω επιδεικτικά: *δεν μπορεί καθένας που ανεβαίνει στη εξουσία να μουνοβόνα τους νόμους και να ενεργεί αυθαίρετα.* — **μουνοβόνα** (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πομπή*.

μουνοβόνα (το) (άκλ.) το παγκόσμιο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου, το οποίο τελείται κάθε τέσσερα χρόνια μεταξύ των εθνικών ομάδων που προκρίθηκαν από τους ομίλους τους κατά τη διάρκεια της τετραετίας. — **μουνοβόνα**, -ή, -ό. [ETYM. < ισπ. mundial «παγκόσμιος» < mundo «κόσμος»].

μουνοβόνα (το) {άκλ.} παγκόσμιο πρωτάθλημα μπάσκετ σε επίπεδο εθνικών ομάδων. [ETYM. < μουνοβόνα (βλ. λ.) + *μάσκετ*].

μουνοβόνα, -ή, -ό αυτός που έχει χάσει τη λάμψη ή/και τη διαύγεια του, που έχει σκοτεινιάσει: ~ *ουρανός* | *θάλασσα* || *ο καιρός είναι ~ σήμερα, φαίνεται ότι θα βρέξει* || (μυθ.) ~ *διάθεση* | *πρόσωπο* ΣΥΝ. σκοτεινός ANT. λαμπυρός, φωτεινός, διαυγής.

[ETYM. μεσν. < αρχ. μινδός «βουβός, άφρονος» (< μν., ονοματοπ. ρίζα), που συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *μυκός άφρονος*, καθώς και με σασκρ. mūka- «μουγγός, βουβός», mukka- «στόμα», λατ. mutus «βουβός» (> γαλλ. muet), αρμ. munj κ.ά. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από το σλαβ. moniti «θολός, σκοτεινός»].

μουνοβόνα (το) (λαϊκ.) το προς τη θάλασσα κτιστό τμήμα λιμανιού, το κρηπίδιωμα κάθε κατασκευής για ελλιμενισμό σκαφών ΣΥΝ. (λόγ.) προκυμιά.

[ETYM. μεσν. < μεσν. λατ. muragium < λατ. muragius < murus «τείχος, σκεπή»].

μουνοβόνα (η) → μούρη

μουνοβόνα, -η, -ο (αργκό) 1. (κακός.) αυτός που επιδεικνύεται, που «πουλάει μούρη» 2. (εύσημο) ο προσαρμοσμένος και ενήμερος σε πολλούς και διαφορετικούς τομείς της ζωής (ντυσιμο, διασκέδαση κ.λπ.). [ETYM. < μούρη + παραγ. επίθημα -άτος, πβ. *αεράτος, κεράτος*].

μουνοβόνα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το κατακάθι του λαδιού ή του κρασιού, που μένει στον πυθμένα του δοχείου ΣΥΝ. (λόγ.) ίζημα. [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < λατ. amurca < αρχ. *άμωρη* «κατακάθι λαδιού» < *άμωρη* «κόβος, τρυγόνο». Βλ. κ. *Αμωρογός*].

μουνοβόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η τεμπελιά: *έχω μια ~!* || *έχω κάτι μουνοβόνα!* ΣΥΝ. σπαρτίλα. [ETYM. Αγν. ετύμο, πθ. συνδ. με τη λ. *μούρη* (βλ. λ.)].

μούργος (ο) (οικ.) 1. ο μεγαλόσωμος ποιμενικός σκύλος, κυρ. σκούρο χρώματος ΣΥΝ. μαντρόσκυλο 2. (για πρόσ., συνήθ. σε προσφωνήσεις) αυτός που δεν διαθέτει αγωγή ή και ανατροφή, που φέρεται άξεστα ΣΥΝ. αγροίκος 3. (γενετικότ. ως μειωτ. προσφώνηση ή χαρακτηρισμός): *ρε μούργω!*

[ETYM. < μεσν. μούργος < *μούρη* (βλ. λ.). Κατ' άλλη άποψη, < *μωργός < αρχ. *άμωργός* «σκοτεινός» (αβελ. σημ.) < *άμωργός* «αμύγδα» (ο Ησυχίος ερμηνεύει τη σηματοσολ. μεταβολή ως εξής: *άμωργός* - *τω μεσωνκτός*, *ήτοι εν εκείνη τη ώρα εν η άμείλγυσαν*). Σύμφωνα με τρίτη, τέλος, εκδοχή, πρόκειται για αντιδάνειο, < ρουμ. murg < λατ. amurca < αρρτ. *άμωρη* (βλ. λ. *μούρη*)].

μούρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) 1. το πρόσωπο: *θα σου αστράνω μια στη ~ και θα δεις!* (θα σε χαστουκίσω) ΣΥΝ. μούτρο, μουτσουνα, όψη ΦΡ. (μυθ.) (α) **πολλά μούρη** κάνω τον σπουδαίο, φέρομαι υπερποπτική (β) **πέφτει η μούρη (κάποιου)** (κάποιος) ταπεινώθηκε: *θα σου πέσει η μούρη αν του ζητήσεις συγγνώμη*; (γ) **κάνω την μούρη** | **τα μούτρα (κάποιου) κρέας** | **κιμά** βλ. λ. κρέας 2. (συνεκδ.) ο ίδιος ο άνθρωπος (συνήθ. πονηρός, κατάρτος, επιτήδειος): *είναι μεγάλη* | *περιεργή ~ αυτός* || *Είναι μια ~ αυτός* | *Μην κοιτάς που δεν σου γεμίζει το μάτι!* ΣΥΝ. φάτσα, μαφία 3. το μπροστινό τμήμα (κυρ. αυτοκινήτου): *τρά-*

καρέ με τη ~. — (μεγεθ.-μειωτ.) μουράκλα (η). [ETYM. μεσν. < βν. muro < μεσν. λατ. *murum, λ. μεσογ. προελ.].

μουριά (η) φυλλοβόλο δέντρο ή θάμνος με φύλλα οδοντωτά, άνθη που διατάσσονται σε αρσενικές και θηλυκές ταξιανθίες και εδάδιμους, λευκούς, κόκκινους ή μαύρους καρπούς (μούρα) ΣΥΝ. συκαμί(ν)ια. Επίσης (λόγ.) **μορέα** [μυθρ.ν.]. [ETYM. μεσν. < μτρν. *μορέα* < αρχ. *μόρον*, βλ. κ. *μούρο*].

μούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η έλλειψη διανοητικής ισορροπίας, η τρέλα: τον *έπιασε πάλι* η ~ του || μες στη ~ του δεν *ξέρει* τι κάνει ΣΥΝ. τρέλα, παραφροσύνη, ανισορροπία, απερισκεψία, παλαβόμαρα, ζούρλα, λωλαμάρα ANT. ισορροπία (διανοητική), διαύγεια, φρόνηση, σωφροσύνη.

μουραϊνικό (η) (συνήθης ορθ. *μουρλέγκω*) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) η μουρλή ΣΥΝ. τρελαίγκω, τρελοκαμπέρο. [ETYM. < *μουραίνω* + παραγ. επίθημα -*κω* (πβ. κ. *τρελαίγκω*)].

μουραϊνός ρ. μετβ. {μούρα-να, -θηκα, -μένος} (οικ.-εκφραστ.) **1.** κάποιος (κάποιον) μουρλό ΣΥΝ. τρελαίνω, ζουρλαίνω, παλαβώνω, λωλαίνω ANT. λογικεύω **2.** (μτρ.) ερεθίζω σε (κάποιον) τα νεύρα, προκαλώ τον θυμό: *σταμάτα πια, με μουρλανε με τις φωνές σου!* ΣΥΝ. εκνευρίζω, θυμώνω ANT. ηρεμώ, καμάρω, ησυχάζω **3.** καταγοητεύω: τον *μούρλανε με τα καμώματα* της και τον *κάνει* ΣΥΝ. ξεμαλιζώ, ξελογιάζω, ξετρελαίνω **4.** (μεσοπαθ. *μουραϊνίωμα*) περιέργωμα σε κατάσταση διανοητικής σύγχυσης από έντονο ερέθισμα, κώναν σαν τρελός: *μούρλαθηκε απ' τη χαρά του μόλις το έμαθε* ΣΥΝ. τρελαίνω-μαι, ζουραϊνίωμα, παλαβώνω ANT. λογικεύομαι.

μούραλη (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** (ως χαρακτηρισμός) σιδηρήτοπο πολύ ωραίο: ~ το *συναλλάξο σου!* || το φαγητό είναι ~ ΣΥΝ. τρέλα **2.** (ως επίρρ.) πολύ ωραία: στην *εκόρομη* περάσαμε ~ ΣΥΝ. τρέλα, καταπληκτικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ια*. [ETYM. < *μουραίνω* (υποχωρητ.)].

μουρλοπαντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η άμυαλη και επιπόλαιη γυναικία. [ETYM. < *μουρλός* + *παντιέρα*, πβ. κ. *ζουρλοπαντιέρα*].

μουρλός, -ή, -ό (οικ.-εκφραστ.) **1.** αυτός που ξεφεύγει από τη λογική, που τον χαρακτηρίζει η τρέλα ΣΥΝ. τρελός, παλαβός, ανισορροπος, παράφρων, ζουρλός ANT. λογικός, συνετός, σώφρων ΦΡ. *γίνεται της μουρλής* για περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει αναστάτωση, θόρυβος ή κοσμοσυρροή: στο *κέντρο της πόλης* γινόταν της *μουρλής* από τις *διαδηλώσεις* || σ' αυτό το *μαγαζί*, όταν έχει *εκπτώσεις*, ~ **2.** (μτρ. για πρσ.) αυτός που κάνει πράγματα παράτολμα, που δεν τα κάνει ένας λογικός άνθρωπος: *κοίτα που πήγε και σκαρφώλωσε ο ~!* || αυτός είναι ~ αν τον *δεις πώς οδηγεί*, θα *καταλάβεις* τι σου *λέω!* || ~ *κινήσεις* | *αστεία* ΣΥΝ. τρελός, παλαβός ANT. συνετός, φρόνιμος **3.** (μτρ. +με/για) αυτός που τον αρέσει κάτι πολύ, που είναι ξετρελαμένος με κάτι: είναι ~ με την *κόρη* του | τον *κνηματογράφο* | το *ποδόσφαιρο* || *κάνει σαν ~ για χορό* και *τραγουδι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*, -*ια*. [ETYM. Αββ. εθίμο, πβ. < **μουρολό(γ)ος* (πβ. κ. *αρματολός* - **αρματολόγος*) < αρχ. *μουρολόγος* «αυτός που λέει ανοησίες» ή, κατ' άλλη άποψη, από συμφωμό των λ. *μωρός* και *λωλός* ή, τέλος, από το ρ. *βουρλιζώ* και το παραγ. επίθημα -*λός* (πβ. *λωλός*, *τρελός*), όπου το αρχικό μ- μάλλον κατά το *μωρός*].

μουρμούρα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** ο ήχος από ένα ή περισσότερα άτομα που μιλούν χαμηλόφωνα: εσεις οι *δύο εκεί κάτω* να *σταματήσετε* τη ~, *γιατί αλλιώς θα φύγετε από την τάξη!* ΣΥΝ. μουρμουρητό, μουρμουρίσμα **2.** η συνεχής, μονότονη και μεμνιμοίρη ομιλία, οι συνεχείς και μονότονες επικρίσεις: *σταμάτα πια* τη ~, θα *με τρελάνεις!* || *μην του πεις* τι *έγινε*, *γιατί θα αρχίσει πάλι* τη ~ και *ποιος τον ακούει!* ΣΥΝ. γκρίνια, μεμνιμοίρα, παράτονα **3.** νύαρι που απαντά στη Μεσόγειο Θάλασσα, στον Ατλαντικό και τον Ινδικό Ωκεανό, έχει σχήμα επίμηκες, ρυγχός μυτερό, παχιά χείλη και μικρά μάτια τοποθετημένα ψηλά στο κεφάλι· ζει στους λασπόδεις και αμμώδεις βυθούς κοντά σε όρμους, λιμάνια ή παράκτια έλη. — (υποκ.) **μουρμουρίτσα** (η) κ. **μουρμουράκι** (το) (σημ. **3**).

μουρμουρίτης, -α, -ικο {μουρμουρήδες} (οικ.) αυτός που συνηθίζει να μιλά σε επικριτικό ή παραπονητικό τόνο, που μεμνιμοίρει μονότονα ΣΥΝ. γκρινιάρης, παραπονηάρης, κλαυιάρης.

μουρμουρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μουρμουρίσει} ♦ **1.** (μετβ.) μιλώ χαμηλόφωνα, μέσα από τα δόντια μου, με αποτέλεσμα να μην ακούγεται καθαρά αυτό που λέω: *μουρμουρίσει μερικές κουβέντες* και *έφυγε* || *άλλοι μουρμούρισαν κάποια δειλή επιδοκμασία* και *άλλοι σιώπησαν* ΣΥΝ. ψελλίζω ♦ (αμετβ.) **2.** λέω (κάτι) χαμηλόφωνα, μιλώ μέσα από τα δόντια μου, ώστε να μην ακούγονται συγκεκριμένα λόγια, αλλά ένας μονότονος και συγκεκριμένος ήχος ΣΥΝ. ψιθυρίζω, (λόγ.-σπάν.) υποστονθούρω ANT. φωνάζω, κραυγάζω **3.** εκφράζω συνεχώς παράτονα, μιλώ κλαυιάρικα: *γιατί κάθεται και μουρμουρίζει όλη μέρα*, *αντι να σηκωθείς να κάνεις κάτι*; ΣΥΝ. μεμνιμοιρώ, γκρινιάζω, κλαυουρίζω, παραπονηομαι. Επίσης μουρμουράω {-*ας*...}. — **μουρμουρίσμα** [μεσν] κ. **μουρμουρητό** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ίζω*. [ETYM. μεσν. < μτρν. *μουρμυρίζω* < αρχ. *μουρμύρο*, αναδιπλασιασμένος εκφραστ. τ. ονομαστικοποιημένος ΙΕ. θ. **mur-*, πβ. λατ. *murmur* (> γαλλ. *murmur*), σανσκρ. *murmara* «θορυβώδης», αρχ. γερμ. *murmuron* «γκρινιάζω, γογγυζώ» (> γερμ. *murmen*) κ.ά.].

μουρμουριστός, -ή, -ό {μεσν.} αυτός που ακούγεται σαν μουρμουρίσμα: ~ *ομιλία* | *τραγουδι* ΣΥΝ. χαμηλόφωνος. — μουρμουριστά επίρρ.

μουρντάρης, -α, -ικο {μουρντάρηδες} (οικ.) **1.** αυτός που παρεκτρέπεται ηθικώς, που διαπράττει ακολασίες ΣΥΝ. μπερμπάντης, ακολαστος ANT. ηθικός, χρηστός **2.** αυτός που κάνει ατσθαλίες, απάτες ΣΥΝ. τίμιος **3.** *μουρντάρης* (ο) αυτός που κάνει απιστίες, που *απατά* τη σύζυγο του ΣΥΝ. άπιστος ANT. πιστός. — μουρντάρικος, -ή, -ο,

μουρντάρικα επίρρ., μουρνταριά (η), μουρνταρεύω ρ. [ETYM. < τουρκ. *murdar* «βρόμικος». Απίθανες οι αναγωγές στο λατ. *merda* «περιττώματα» και στο μεσν. *μούρα* (βλ. λ.)]. **μούρο** (το) ο εδάδιμος καρπός της μουριάς: έχει χρώμα σκούρο υπόλευκο, κόκκινο, ή μαύρο και διατάσσεται κατά ομάδες σε σχήμα βότρυος. [ETYM. < μεσν. *μούρον* < αρχ. *μόρον*, που συνδ. με αρμ. *mor*, λατ. *morum* (> γαλλ. *mûre*), μέσ. γερμ. *mil-ber* (> γερμ. *Maulbeere* «μούρο»), ουαλ. *wer-wyddden* κ.ά. Δεν είναι σαφές αν οι λ. προέρχονται από κοινή ΙΕ. ρίζα ή αν πρόκειται για παράλληλα δάνεια, κάτι που, εντούτοις, δεν θα ερμηνευε ικανοποιητικά τον αρμ. τύπο]. **μουρούνα** (η) {δύσφρ. μουρούνων} εδάδιμο ψάρι συγγενές με τον μπακαλιάρο. [ETYM. Αντιδάν., < μεσν. *μουρούνα* | *μούρινα* < βεν. *moruna* (με αφομοίωση) < λατ. *murina*, πβ. < *muraena* < αρχ. *μύρανα*, που ίσως ανάγεται στη λ. *μύρον*, αν συνδεθεί με λ. που σημαίνουν «λιπός, ρευστός», πβ. αρχ. γερμ. *smero*, αρχ. ιρλ. *smí(u)g* «μυελός»].

μουρουνέλαιο (το) {μουρουνελαίου} {χωρ. πληθ.} ιχθυέλαιο σε χρώμα ανοιχτό κίτρινο, που εξάγεται από το σκυτάλι της μουρούνας ή άλλων συγγενικών ψαριών είναι πλούσιο σε βιταμίνες Α και D, οι οποίες καταπολεμούν τον ραχιτισμό και συντελούν στην ανάπτυξη του οργανισμού (λόγω της δυσάρεστης γεύσης του το χρησιμοποιούσαν παλαιότερ. ως φοβέρα για παιδιά: θα σου δώσω *μουρουνόλαδο*). Επίσης (λαϊκ.) **μουρουνόλαδο**.

μουρόχανλος, -η, -ο (αργκό) αυτός που χαρακτηρίζεται από διανοητική κυρ. νοθρότητα, ο *χαζός*. [ETYM. Πηθ. < **μουρόχανος* (< *μωρός* + *χάνος*), με τροπή [o] → [u]].

μουρταδέλα (η) → **μορταδέλα**

μουρτζούφλης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που είναι σκυθρωπός ή άκεφος: *γιατί είσαι έτσι* ~; ANT. χαρούμενος, γελαστός. [ETYM. < μεσν. *μουρτζούφος*! *μουρτζούφλος* < ρ. *μουρτζούφω* < *μούντζα* + *βολή* ή, κατ' άλλους, < **μουντζούφλος* < *μούντζα* + *τύφλα*, με ανάπτυξη του -*ρ*-].

μούος (το/η) {άκλ.} **1.** έδεσμα γλυκό ή αλμυρό με αφρώδη υφή, που δεν χρειάζεται ψήσιμο: ~ *σοκολάτα* **2.** αφρός που χρησιμοποιείται για το φουμάρισμα, το κράτημα και γενικότερ. τον καλλωπισμό των μαλλιών. [ETYM. < γαλλ. *mousse* < μτρν. λατ. *mulsa* «οδύρομελο», που συνδ. με λατ. *mei* «μέλι»].

μούσα (η) {μουσών} **1.** ΜΥΘΟΛ. **Μούσα** (η) (α) καθεμία από τις εννέα αρχαιοελληνικές θεότητες, που θεωρούνταν προστάτιδες της μουσικής, του χορού, της ποίησης, της πεζογραφίας και της φιλοσοφίας και αργότερα κάθε πνευματικής και καλλιτεχνικής εκδήλωσης: είναι οι Ερατώ, Ευτέρπη, Θάλεια, Καλλιόπη, Κλειώ, Μελπομένη, Ουρανία, Πολυμία και Τερψιχόρη (β) θεότητα, που αποτελεί την προσοποποίηση της καλλιτεχνικής εμπνεύσεως: ο *ποιητής* στο *προίμιο* του *επικαλείται* τη ~ **2.** *Μούσες* (οι) οι καλές τέχνες: *εραστής των ~* || (αρχαιοπ.) *θεραπεύω* | *καλλιεργώ* τας *Μούσας* (ασχολούμαι με τις καλές τέχνες) || (μτρ.) *τέμενος των Μουσών* (βλ. λ. *τέμενος*) **3.** η γυναίκα με την οποία συνδέεται συναισθηματικά ή ερωτικά ένας καλλιτέχνης και τη θεωρεί πηγή εμπνεύσεως των έργων του: ο *Λάνης* στο *έργο* του «*Βίτα Νουόβα*» *μίλησε εκτενώς για τη ~ του*, τη *Βεατρίκη* **4.** η ιδιοφυΐα, η ικανότητα και η τεχνολογία συγκεκριμένου ποιητή και γενικά καλλιτέχνη: η ~ του *Ομήρου* | του *Καβάφη* **5.** (περιλπτ.) το σύνολο των ποιητικών έργων ορισμένου λαού, συγκεκριμένης εποχής ή περιοχής, τεχνολογίας, γλώσσας κ.λπ.: η *νεοελληνική* | η *αρχαία* | η *λαϊκή* ~ ΣΥΝ. ποίηση, ποιητική δημιουργία. [ETYM. < αρχ. *Μούσα* < **μόνθ'α* (με απλοποίηση του συμπλεγμένου και αντέκταση), μεταπτωτ. βαθμ. του θ. *μανθ*, για το οποίο βλ. λ. *μαν-θάνω* | *μαθαίνω* κατ' άλλους, < **μόνθ-λ* < **men-* (πβ. *μένος*) με δυσεξήγητο το -*θ*- ή < λατ. *monē* (πβ. λατ. *mons*, -*ntis* «όρος») με αρχική σημ. «νύμφη των ορέων»].

Μουσαϊός (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. αοιδός και ποιητής σύγχρονος του Ορφέα, ικανός να θεραπεύει αρρώστους με τη μουσική του **2.** Έλληνας επικός ποιητής (τέλη του 5ου αι. μ.Χ.). [ETYM. < αρχ. *Μουσαϊός* < *Μούσα* + παραγ. επίθημα -*ος*].

μουσακάς (ο) {μουσακάδες} φαγητό διαδεδομένο στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή, το οποίο παρασκευάζεται με κινιά, μελιτζάνες, πατάτες ή κολοκυθάκια, κομμένα σε λεπτές λωρίδες, που τρώνονται συνήθ. πάνω σε φέτες πατάτας μέσα σε ταψί και περιχύνονται με άσπρη πηχτή κρέμα (μπεσαμέλ), προτού ψηθούν στον φούρνο. [ETYM. < τουρκ. *musakka*].

μουσαμαδένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από μουσαμά, που αποτελείται από μουσαμά: ~ *τραπέζομάντηλο*.

μουσαμαδιά (η) (λαϊκ.) αδιάβροχο πανωφόρι κατασκευασμένο από μουσαμά ΣΥΝ. μουσαμάς.

μουσαμάς (ο) {μουσαμάδες} **1.** βαμβακερό ή συνθετικό ύφασμα που έχει επιστρωθεί στη μία του όψη με βερνίκι από λινέλαιο ή συνθετική ρητίνη, ώστε να καταστεί αδιάβροχο· χρησιμοποιείται κυρ. για την προστασία από τη βροχή οικοδομικών υλικών, μηχανημάτων, αθλητικών χώρων κ.ά. **2.** (συνεκδ.) πανωφόρι κατασκευασμένο από τέτοιο ύφασμα για προστασία από τη βροχή ΣΥΝ. μουσαμαδιά, αδιάβροχο **3.** επικάλυμμα τραπέζιου από το παραπάνω ύφασμα, που προστατεύει το έπιπλο από την καθημερινή φθορά. [ETYM. < τουρκ. *muşamma*].

μουσάτος (ο) (καθημ.) (άνδρας) που φέρεται μουσι στο πρόσωπο ΣΥΝ. γενειοφόρος.

μουσαφίρης (ο) {-ηδες κ. -αίοι, -ηδων κ. -αίων} **μουσαφίρισα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) πρόσωπο που έχει πάει για επίσκεψη σε σπίτι ή φιλοξενείται για λίγες ημέρες. — **μουσαφίρλικι** (το). [ETYM. < τουρκ. *misafir*].

μουσειακός, -ή, -ό [1865] 1. αυτός που σχετίζεται με μουσείο: ~ εγκαταστάσεις | μελέτες | αντικείμενα | χώρος | συλλογή 2. αυτός που θα ταίριαζε να τοποθετηθεί σε μουσείο: ~ είδος 3. (μειωτ.) αυτός που δεν ταίριαζει στη σύγχρονη πραγματικότητα, που κανονικά ανήκει στο παρελθόν: ~ μηχανήματα | απόψεις ΣΥΝ. ξεπερασμένος, απηρχαιωμένος, πεπαιτωμένος.

μουσείο (το) 1. αυτόνομο κτηριακό συγκρότημα ή χώρος όπου φυλάσσονται, μελετώνται επιστημονικά και εκτίθενται σε κοινή θέα έργα τέχνης, αντικείμενα αναγνωρισμένης αξίας, αντικείμενα από το παρελθόν ή με μορφωτικό ενδιαφέρον: αρχαιολογικό | βυζαντινό | παλαιοντολογικό | πολεμικό | θεατρικό ~||- φυσικής ιστορίας | λαϊκής τέχνης | μουσικών οργάνων 2. (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος πολύ μεγάλης ηλικίας ή/και αναχρονιστικών αντιλήψεων. [ETYM < αρχ. Μουσείον, αρχική σημ. «χώρος αφιερωμένος στις Μούσες και στις τέχνες που αντιπροσωπεύουν», < Μούσα (βλ.λ.). Μέσω του λατ. museum η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. museum, γαλλ. musée, γερμ. Museum κ.ά.].

μουσειολογία (η) επιστημονικός κλάδος με αντικείμενο μελέτης τις μεθόδους οργάνωσης και λειτουργίας των μουσείων. — μουσειολόγος (ο/η), μουσειόλογος, -ής, -ό, μουσειολογικά επίρρ.

μουσειοπαίδagogική (η) κλάδος της μουσειολογίας που ασχολείται με τη δημιουργία και ανάπτυξη μουσειακών εκθέσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε μουσεία, χώρους ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος κ.α., για παιδιά και εφήβους. μουσελίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολυτελής, λεπτό και διαφανές ύφασμα, που κατασκευάζεται από ψιλά νήματα μαλλιού, βαμβάκιου ή μεταξίου.

[ETYM < γαλλ. mousseline < ιταλ. mussolina < αραβ. mawsily < Mawsil «Μοσούλη», πόλη του Ιράκ].

μούσι (το) {χωρ. γεν.} 1. (κυριολ.) μικρό γένι που καλύπτει μόνο το σαγόνι του άνδρα: αφήνω ~ || ζυρίζω | κόβω | περιποιούμαι | χτενίζω το ~ ΣΥΝ. (λόγ.) υπογένειο 2. (οικ.) το ψέμα, οτιδήποτε ψευτικό: αυτά που λέει για κάποιον πλούσιο θεϊο είναι ~ τα λεφτά τα βγάζει από απάτες. — (υποκ.) μουσάκι (το) (σημ. 1). [ETYM < γαλλ. mouche < λατ. musca «μύγα»].

μουσικάντης (ο) → μουζικάντης

μουσική (η) 1. η οργάνωση του ήχου σε μορφές, στις οποίες ο άνθρωπος αναγνωρίζει ή αποδίδει μια ιδιαίτερη αξία ή σημασία, μερικώς ή εξ ολοκλήρου ανεξάρτητη από την αξία ή τη σημασία των συνθετικών τους ήχων («μουσικές μορφές»)- μουσικός είναι ο ήχος που χρησιμοποιείται σε μουσικές μορφές: κατά κύριο λόγο, η μουσική αξία έχει συνδεθεί με το ευχάριστο άκουσμα, τη μελωδία, την αρμονία, τον ρυθμό κ.λπ. και ο μουσικός ήχος με ορισμένες κατηγορίες τεχνητών ήχων, που παράγονται από τα μουσικά όργανα (βλ.λ.) ή την ανθρώπινη φωνή (βλ.λ.)- κανένα, όμως, από τα παραπάνω χαρακτηριστικά δεν αποτελεί καθολικό γνώρισμα της μουσικής: ακούω | καταλαβαίνω | απολαμβάνω | παίζω | εκτελώ | ερμηνεύω | γράφω | συνθέτω | δημιουργώ | αυτοσχεδιάζω | διδάσκει | εξηγώ | αναλύω | κρίνω | κριτικάρω (την) ~ || το ραδιόφωνο | το γραμμοφώνο | το πικιάπ | το μαγνητόφωνο | το κασετόφωνο παίζει ~ || από τα παράθρα του πιπιτού ζεχνόνταν γλυκιά ~ || η - εξημερώνει τα ήθη || η ορχήστρα παίζει μια άγρια | γλυκιά | απαλή | εύθυμη | πένθυμη ~ || Κανείς δεν του έμαθε ~. Είναι αυτοδίδακτος- ΦΡ. (σκοπτ.) ξόλο μετά μουσικής ο ανηλιές δαρμός 2. (συνεκδ.) συγκεκριμένη κατηγορία μουσικών έργων (ως προς τα χαρακτηριστικά, την προέλευση ή την εποχή τους), μουσικό είδος: σοβάρη | ελαφρά | μοντέρνα | έντεχνη | παραδοσιακή | χορευτική | ηλεκτρονική | μονοφωνική | οργανική | πολυτονική | διατονική | δημοτική | εκκλησιαστική | λαϊκή | χορωδιακή | ευρωπαϊκή | βυζαντινή | κλασική | συμφωνική | ποπ ~ || -οματίου 3. (ειδικότ.) η μουσική σύνθεση που προορίζεται για τη μελοποίηση στίχων ή την επένδυση έργου κινηματογραφικού, θεατρικού κ.λπ.: η ~ της ταινίας αυτής είναι πασίγνωστη || ο ίδιος ο συνθέτης, εκτός από τη ~, έχει γράψει και τους στίχους 4. (κατ' επέκτ.) μελωδική αίσθηση, η ρυθμικότητα που διακρίνει συγκεκριμένο άκουσμα: η ~ των λέξεων | τού στίχου ΣΥΝ. μουσικότητα, μελωδικότητα 5. (μτφ.) το ευχάριστο άκουσμα: τα λόγια του | η φωνή του ήταν ~! 6. το ειδικό μάθημα για την τέχνη των ήχων, που γίνεται στα σχολεία, και η διδασκαλία του: αύριο την τρίτη ώρα έχουμε ~ ΣΥΝ. ωδική 7. η γραπτή σημειογραφία των μουσικών συνθέσεων (οι νότες, το πεντάγραμμο κ.λπ.): δεν έμαθε να διαβάσει ~, εμπειρικά παίζει ΣΥΝ. νότες. — (υποκ.) μουσικούλα (η). [ETYM < αρχ. μουσική (ενν. τέχνη), αρχική σημ. «οποιαδήποτε τέχνη προστατευόταν από τις Μούσες», < Μούσα. Μέσω του λατ. musica η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. music, γαλλ. musique, γερμ. Musik, ισπ. musica κ.ά.].

μουσικοδιδάσκαλος (ο) [1850] {μουσικοδιδασκάλου | -ων, -ους} (λόγ.) 1. ο δάσκαλος της μουσικής 2. (σπάν.) το πρόσωπο που συνθέτει μουσική, που δημιουργεί μουσικά έργα ΣΥΝ. μουσικοσυνθέτης, μουσουργός.

μουσικοθεραπεία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η χρήση της μουσικής ως μέσου θεραπείας ψυχικών ασθενειών.

μουσικοκριτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την κριτική των μουσικών έργων: ~ σημείωμα | σχόλιο | άρθρο | στήλη 2. μουσικοκριτικός (ο/η) ειδικευμένος κριτικός, ο οποίος αξιολογεί, κατά κανόνα σε επικαιρα δημοσιευμένα κείμενα του, μουσικά έργα ή εκτελέσεις μουσικών έργων 3. μουσικοκριτική (η) η κριτική των μουσικών έργων και εκτελέσεων με τη σημερινή της μορφή, αναπτύσσεται από τον 18ο αι. και μετά, σε συνάφεια με την ανάπτυξη της έντυπης δημοσιογραφίας: ο μάχιμος και επικαιρικός χαρακτήρας της μουσικοκριτικής τη διακρίνει, ως επί το πλείστον, από τη μουσικολογία (βλ.λ.). μουσικολογία (η) {χωρ. πληθ.} ειδικευμένη επιστήμη, η οποία μελε-

τά τη μουσική με τη σημερινή της μορφή αναπτύχθηκε ιδίως κατά τον 19ο και κατά τον 20ο αι., και συνδέεται με τη διδασκαλία της μουσικής σε πανεπιστημιακό επίπεδο: συνοψίζει την εμπειρία της μουσικής ανάλυσης και της μουσικοκριτικής, χρησιμοποιεί μεθόδους και δεδομένα επιστημών, όπως η φυσική, η φυσιολογία, η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, η ιστορία, η γλωσσολογία κ.λπ., ενώ, αντιθέτως, διακρίνεται ως προς τις μεθόδους και ως προς τον σκοπό της από τα παραδοσιακά «θεωρητικά της μουσικής» (αρμονία, αντιστήλη κ.λπ.): διακρίνεται σε ιστορική και συστηματική, ενώ κατά το αντικείμενο της διακρίνεται, στο πλαίσιο της, ο κλάδος της εθνομουσικολογίας (βλ.λ.). — μουσικολόγος (ο/η) [1890], μουσικολογικός, -ής, -ό [1863], μουσικολογικά -ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνιστικής ξέν. όρ., < γαλλ. musicologie], μουσικομανία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική και μέχρι μανίας

αγάπη προς τη μουσική. — μουσικομανής, -ής, -ές [1895]. μουσικοποιητικός, -ή, -ό αυτός που περιλαμβάνει απαγγελία ποιήματος και μουσική συνοδία: ~ βραδιά στην Πνύκα | σύνθεση | δημιουργία | παράδοση. μουσικός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι φορέας μουσικής αξίας ή σημασίας, αυτός που σχετίζεται με τη μουσική (βλ.λ.): ~ παιδεία | σύνθεση | έργο | σημειογραφία | κείμενο | ρεζίμι | κύκλος (ανθρώπων) | ρυθμός | κομμάτι | παραλλαγή | έκφραση | δημιουργία | επιμέλεια εκπομπής | γλώσσα | διεισδυτική | αίσθηση | φθόγγος | αγωγή | γεγονός | κληρονομιά | παράδοση | έρευνα | περιόδικό | σπουδές- ΦΡ. μουσική σκηνή (i) ο χώρος στον οποίο παρουσιάζονται μουσικές εκδηλώσεις (ii) το σύνολο των ανθρώπων που δραστηριοποιούνται γύρω από τη μουσική: η επιτροπή του φεστιβάλ προερχόταν από τη μοντέρνα ~ 2. (ειδικότ.) αυτός που παράγει μουσική: ~ όργανο | σύνολο | θίασος | συγκρότημα | σχήμα 3. αυτός που περιλαμβάνει μουσική: ~ κωμωδία | βραδιά | εκδήλωση | παράσταση | επένδυση ταινίας | κωμωδία || αφήρηση με ~ συνοδία 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη ικανότητα να αντιλαμβάνεται, να αναλύει ή να αναπαράγει, ακόμη και να δημιουργεί την αρμονία των ήχων: ~ αφτί | ιδιοφυΐα | ένστικτο | αντίληψη | αίσθημα 5. αυτός που είναι ευχάριστος στην ακοή, που περιέχει ρυθμό, αρμονία και μελωδία: η Ιταλική είναι ~ γλώσσα || ~ στίχος | ήχος ΣΥΝ. μελωδικός ANT. δυσαρμονικός, παράφωτος, παράτονος, φάλτος, κακόηχος 6. μουσικός (ο/η) (α) βαθύς γνώστης ή/και διδάσκαλος της μουσικής ΣΥΝ. μουσικοδιδάσκαλος (β) το πρόσωπο που συνθέτει μουσικά έργα ΣΥΝ. μουσικοσυνθέτης, συνθέτης, μουσουργός (γ) το πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα την εκτέλεση ή/και τη σύνθεση μουσικών έργων: θα αυξηθεί η αμοιβή των ~ 7. μουσική (η) βλ.λ. — μουσικά -ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

[ETYM. αρχ. «άνθρωπος των γραμμάτων και των τεχνών (όπως αντιπροσωπεύονται από τις Μούσες)», < Μούσα]. μουσικοσυνθέτης (ο) [1866] {μουσικοσυνθέτων}, μουσικοσυνθέτρια (η) {μουσικοσυνθετριών} 1. πρόσωπο που συνθέτει, που δημιουργεί μουσικά έργα ΣΥΝ. συνθέτης, μουσικός, μουσουργός 2. ο συνθέτης λαϊκής μουσικής, κατ' αντιαισθητική προς τον μουσουργό (βλ.λ.), ο οποίος είναι κατά κανόνα συνθέτης κλασικής μουσικής. Επίσης (λόγ.) μουσικοσυνθέτης (η) {μουσικοσυνθέτιδος | -ιδων}, μουσικότητα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του να διαθέτει κάτι ρυθμό ή/και μελωδία και να ακούγεται ευχάριστα στο ανθρώπινο αφτί: ιδιαίτερη ~ έχουν οι γλώσσες με μακρά και βραχεία φωνήεντα και τονισμοί που εναλλάσσει τις μουσικές κλίμακες (π.χ. η Ιταλική) || γοητευμένοι από τη γεμάτη ~ φωνή της || το ποίημα οφείλει να έχει ~ ΣΥΝ. μελωδικότητα 2. η μουσική αίσθηση, η μουσική αντίληψη ΣΥΝ. μουσικό αφτί.

[ETYM. Ελληνιστικής ξέν. όρ., < γαλλ. musicalité], μουσικόφιλος, η -ο [1863] αυτός που του αρέσει πολύ η μουσική: Το ~ κοινό || (κ. ως ουσ.) πολλοί μουσικόφιλοι κατέκλυσαν χθες το Μέγαρο Μουσικής. μουσικοχορευτικός, -ή, -ό [1890] αυτός που συνδυάζει μουσική και χορό: ~ παράσταση | θεατρικό νούμερο. μουσίστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μικρό, φτερωτό έντομο, που αναπτύσσεται σε βαρέλια από μούστο, σε σάπια κρέατα ή λαχανικά, καθώς και σε σκουπίδια 2. (συνήθ. μτφ.-σκοπτ., χαϊδευτ. κυρ. για κορίτσι ή νέα γυναίκα) αυτός που συμπεριφέρεται με τονηρία: είσαι μια ~ σου!

[ETYM. < ολαβ. musica «μυθολογία», υποκορ. του miha «μύγα»]. μουσκέμα (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) 1. το να μουσκεύει κανείς κάτι: Το ~ του ζερού ψωμιού για να μαλακώσει || το ~ των ρούχων ΣΥΝ. βρέξιμο, διαβρογή 2. (εκφραστ.) (συνήθ. ως χαρακτηρισμός) βρεγμένος ως το κόκαλο, πολύ βρεγμένος: η βροχή με έκανε ~ || όταν γύρισα από το σκάψιμο, ήμουν ~ στον ιδρώτα || πήγα να βοηθήσω λίγο στο πότισμα και έγινα ~! ΦΡ. (μτφ.) τσ κάνω μουσκέμα φέρνω το αντίθετο αποτέλεσμα από το προσδοκώμενο, αποτυγχάνω καταγωγώς (σε κάτι) ΣΥΝ. τα μουσκεύω, τα θαλάσσω, τα κάνω θάλασσα ANT. τα καταφέρνω. μουσκετο (το) παλιό εμπροσθογεμές, φορητό πυροβόλο όπλο, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. από τον 16ο μέχρι τον 18ο αι. [ETYM. μεσν. < βεν. moschetto | ιταλ. moschetto, υποκ. του mosco «μύγ» < λατ. musca]. μουσκεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μούσκ-μοσκο, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) ♦ 1. (μετβ.) βρέχω (κάτι) με νερό ή άλλο υγρό τόσο, ώστε να πιστοποιηθεί το υγραινόμενο σε μεγάλο βαθμό: η βροχή μάς μουσκεψε ως το κόκαλο || η γιαγιά μουσκεύει το παζιμάδι, πριν το μαήση || μάγουλα μουσκεμένα στα δάκρυα ΣΥΝ. διαβροχά, διαποτίζω, μουλιάζω ANT. στεγνώνω. ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) τα μουσκεύω αποτυγχάνω καταγωγώς ΣΥΝ. τα κάνω μουσκεμα, τα κάνω θάλασσα, τα θαλάσσω ANT. τα καταφέρνω ♦ 2. (αμετβ.) βρέχομαι σε μεγάλο βαθμό από νερό ή άλλο

υγρό ΣΥΝ. διαβρέχομαι, διαποτίζομαι, εμποτίζομαι, γίνομαι μούσκεμα, γίνομαι μουσκίδι, μουλιάζω ΑΝΤ. στεγνώνω. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουσκεύω* < αρχ. *μοσκέω* «μεταφυνεύω παραφυσάδα». Η σμη.

«καταβρέχω, υγραίνω» οφείλεται στο γεγονός ότι οι παραφυσάδες, προτού μεταφυνευθούν, διατηρούνται στο νερό].

μουσκίδι επίρρ.: μούσκεμα (βλ. λ., σμη. 2): *μιας έπιασε ζαφανική βροχή στον δρόμο και γίναμε* ~. [ΕΤΥΜ. < *μουσκεύω* + παραγ. επίθημα -ιδ].

μούσκλια (τα) (λαϊκ.) τα βρύα. [ΕΤΥΜ. < **μούσκλιον*, υποκ. του **μούσκλος* < λατ. *musculus* «ποντικάκι», υποκ. του *mus* «ποντικός, μυσ»].

μούκοκουλ (το) (λαϊκ.) ο μυσ (στα μπράτσα). [ΕΤΥΜ. < λατ. *musculus* «ποντικάκι», υποκ. του *mus* «ποντικός, μυσ»].

μουσιουλιά (η) αιθαλής οπωροφόρο δέντρο με μεγάλα, δερματώδη φύλλα και κίτρινα άνθη με οσμή που θυμίζει πικραμύγδαλο, το οποίο καλλιεργείται για τους εδωδιόμους καρπούς του.

μούσμουλο (το) ο καρπός της μουσιουλιάς που έχει χρώμα κίτρινο, σχήμα στρογγυλό ή ωοειδές, γλυκόζηνη σάρκα και περικλείει δύο ως τέσσερα μεγάλα σπέρματα.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μούσπουλον* (με αφομοίωση) < *μέσπουλον* (με αφομοίωση) < αρχ. *μέσπιλον*, αγν. ετιμ. πθ. δάνειο].

μουσολήπιος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που εμπνέεται από τις Μούσες, που οι Μούσες του στέλλουν την έμπνευση: ~ *ποιητής* 2. αυτός που διαθέτει ποιητική αίσθηση και προδιάθεση, καλλιτεχνική ιδιοσύνη: ~ *καλλιτέχης* | *λογοτέχνης* | *ζωγράφος* ΣΥΝ. εμπνευσμένος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μούσα* + *ληπτός* < *λαμβάνω*].

μουσοτραφής, -ής, -ές [μεσν.] {μουσοτραφ-ούς | -εις (οιδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει ανατραφεί με τις τέχνες και τα γράμματα ΑΝΤ. άμουσος, ακαλλιέργητος, άξεστος.

μουσούδι (το) {μουσοούδι-ού | -ιών} 1. (καθμ.) το κάτω μπροστινό τμήμα του κεφαλιού διαφόρων ζώων (π.χ. σκύλου, προβάτου κ.λπ.), όπου βρίσκεται η μύτη και το στόμα τους ΣΥΝ. ρύγχος 2. (οικ.-μειοτ.) το πρόσωπο ΣΥΝ. μούρη, μούτρο. Επίσης **μουσοούδα** (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουσοούδι*], υποκ. του *ιταλ. muso* «ρύγχος» < μτγν. λατ. *mūsium*].

μουσουλμανισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} η μονοθεϊστική θρησκεία του ισλάμ, που δέχεται ως ανώτατο προφήτη του Θεού τον Μωάμεε και οι διδασκαλίες της είναι συγκεντρωμένες στο Κοράνιο (βλ. κ. λ. *ισλάμ, ισλαμισμός, ισλαμικός*) ΣΥΝ. μωαμεθανισμός, ισλαμισμός. — **μουσουλμάνος** (ο) [μεσν.], **μουσουλμάνα** (η), **μουσουλμανικός**, -ή, -ό [μεσν.], **μουσουλμανικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μουσουλμάνος* < τουρκ. *müslüman* (πληθ.) < περσ. *musulān* «πιστός» < αραβ. *muslim* «αυτός που παραδίδεται, που υποτάσσεται (ενν. στον Θεό)»].

μουσουλμανόπαις (ο/η) {μουσουλμανό-παιδος, -παιδα | -παιδες, -παιδων} το παιδί μουσουλμάνου: η *εκπαίδευση μουσουλμανοπαίδων*. Επίσης **μουσουλμανόπαιδο** (το).

μουσοουργός (ο/η) 1. ο συνθέτης (βλ. λ.). 2. (α) ο σπουδαίος συνθέτης: *οι μεγάλοι* ~ (β) (συνεκδ.) ο συνθέτης κλασικής μουσικής, κατ' αντιδιαστολή προς τον μουσικοσυνθέτη (βλ. λ.), ο οποίος είναι, κατά κανόνα, συνθέτης λαϊκής μουσικής. — **μουσοουργικός**, -ή, -ό [μτγν.], **μουσοουργό** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μούσα* + *ουργός* < *έργον*].

μου-σου-του (τα) λόγια ασαφή, χωρίς ξεκάθαρο περιεχόμενο ή μοιρομυριστά, που εκφράζονται συνήθ. παράπονο, αντίρρηση ή ενδοιασμό για κάτι: *άσε τα ~ και πες μου καθαρά τι ζητάς* || *μόλις τον είπαν ότι δεν θα πάρει την άδεια που ζήτησε, άρχισε τα ~* ΣΥΝ. μι-σό-λογα.

μουσοφίλος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που αγαπά τα γράμματα και τις τέχνες ΣΥΝ. μουσοτραφής ΑΝΤ. άμουσος.

μουσσώνας (ο) → μουσάνας

μουστάκι (η) → μουστάκι

μουστάκι κι (το) → μουστάκι

μουστακαλής (ο) {μουστακαλήδες} (εκφραστ.) άνδρας που έχει μεγάλο και παχύ μουστάκι (κάτι που συχνά εκλαμβάνεται ως στοιχείο ανδρισμού, αρρενωπότητας) ΣΥΝ. μουστακοφόρος, (οικ.) μουστάκιος.

μουστάκι (το) {μουστακ-ιού | -ιών} 1. το σύνολο των τριχών που φύονται στο ανδρικό πρόσωπο, στον χώρο ανάμεσα στο άνω χείλος και στη μύτη: *αραιό* | *παχύ* | *τοιγκελωτό* ~ || *αφήνω* ~ || *στρίβω το ~* μου-φρ. (μτφ.) (α) *γελώ κάτω από τα μουστάκια μου* (i) είμαι πανευτυχής, χωρίς να το δείχνω (ii) γελώ κρυφά, ενώ προσποιούμαι τον σοβαρό (β) *γελάνε και τα μουστάκια (κάποιου)* για την εκδήλη χαρά που νιώθει κάποιος (γ) *θα φάμε τα μουστάκια μας* θα μαλωύσουμε άσχημα 2. οι λεπτές, συνήθ. αραιές τρίχες, που μπορεί να φύονται στο γυναικείο πρόσωπο ανάμεσα στο άνω χείλος και στη μύτη 3. **μουστάκια** (τα) (α) οι σκληρές, μακριές τρίχες που φέρουν τα θηλαστικά (λ.χ. η γάτα) και ορισμένα ψάρια (λ.χ. το μπαρμπούνι) στα πλευρά του προσώπου τους και οι οποίες επιτελούν τον ρόλο αισθητηρίων οργάνων (β) οι βελονοειδείς αποφύσεις στα στήχρα, καθώς επίσης και τα ευαίσθητα τριχίδια των σαρκοφάγων φυτών 4. ΝΑΥΤ. το σχοινί του ιστιοφόρου, που είναι δεμένο από τον πρόβολο στην πλώρη. — (μεγ. γθ.) **μουστάκι** (η) [μεσν.], (υποκ.) **μουστακάκι** (το) (σμη. 1). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *μουστάκιον* < **μούστακιον*, υποκ. του αρχ. *μούσταξ*, λ. που εμφανίζει την εκφραστ. ονοματοποιημένη ρίζα μύ και είναι σχηματισμένη μορφολογικά κατά το αρχαιότερο *μάσταξ* «στόμα» (βλ. κ. *μαστήχα*)].

μουστακίας (ο) (οικ.) ο μουστακαλής ΣΥΝ. μουστακοφόρος.

μουστακοφόρος (ο) → μουστακοφόρος

μουσταλευριά (η) γλυκυσμα που παρασκευάζεται από μούστο, αλεύρι, ζάχαρη, αμύγδαλα, καρδιά κ.λπ. ΣΥΝ. μουστόπιτα.

μουστάρδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καρύκευμα φαγητού, συνήθ. με καντερή γεύση παρασκευάζεται από τα σπέρματα ορισμένων ειδών σιναπιού και κυκλοφορεί στο εμπόριο είτε με τη μορφή σκόνης είτε συνηθέστερα σε μορφή κίτρινωπής αλοιφής-ΦΡ. *αέριο* της **μουστάρδας** νευροτοξικό αέριο που χρησιμοποιείται ως χημικό όπλο. [ΕΤΥΜ. < *ιταλ. mostarda* < *mosto* «μούστος» < λατ. *mustum*. Βλ. κ. μούστος].

μουσταρδής, -ιά, -ι 1. αυτός που έχει το βαθύ κίτρινο χρώμα της μουστάρδας 2. **μουσταρδί** (το) το ίδιο το βαθύ κίτρινο χρώμα της μουστάρδας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

μουσταρδιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος μικρού σχετικώς μεγέθους, που χρησιμεύει για τη φύλαξη και το σερβίρισμα της μουστάρδας. [ΕΤΥΜ. *μουστάρδα* + *-ιέρα*, πθ. *αβρουλ-ιέρα, πουδρ-ιέρα*].

μουστερής (ο) {μουστερήςδες} (λαϊκ.-παλαιότ.) ο πελάτης, ο αγοραστής: *έχω πράμα που σπαινει και τον ~ γυρνεει* (λεγόνταν από πωλητές που διαλαλούσαν το εμπόρευμα τους). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *müsteri*].

μουστόγρια (η) (υβριστ.) γυναίκα πολύ προχωρημένης ηλικίας γεμάτη ρυτίδες, πολύ ζαρωμένη ΣΥΝ. μπαμπούρα, τσουρόγρια.

μουστοκούλουρο (το) κουλούρι που παρασκευάζεται από αλεύρι ζυμωμένο με μούστο και ζάχαρη.

μουστόπιτα (η) {δύσχυρ. μουστοπιτών} η μουσταλευριά (βλ. λ.).

μούστος (ο) {χωρ. πληθ.} (καθμ.) ο πηχτός χυμός που εξάγεται από τα σταφύλια που έχουν πατηθεί ή υποστεί σύνθλιψη, πριν από την αλκοολική ζύωση και τη μεταβολή του σε κρασί ΣΥΝ. (λόγ.) γλεύκος. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *μούστος* < λατ. *mustum* (vinum) «νέο κρασί», οιδ. του επιθ. *mustus* «νεός, πρόσφατος»].

μούσωνας (ο) ισχυρός περιοδικός άνεμος, που προκαλείται στους οκεανούς (κυρ. στον Ινδικό Ωκεανό), κοντά στις ηπείρους, από τη διαφορά θερμοκρασίας και πιέσεως μεταξύ της ξηράς και της θάλασσας: πνέει τον χειμώνα με κατεύθυνση από την ήπειρο προς τον οκεανό και το καλοκαίρι από τον οκεανό προς την ήπειρο, οπότε μεταφέρει τεράστιες ποσότητες υδρατμών, από τους οποίους προκαλούνται συνεχείς και παρατεταμένες βροχοπτώσεις. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. *mousson* < ισπ. *monzon* < αραβ. *mausim* «εποχή»].

mutatis mutandis λατ. (προφέρεται *μουτάτις μουτάντις*) ελλην. *τηρουμένων των αναλογιών* (βλ. λ. *αναλογία*).

[ΕΤΥΜ. Αφαίρετ. πληθ. της μτχ. και του γερουνδιακού του ρ. *muto* «μεταβάλλω, αλλάζω»].

μουτράκι (το) {χωρ. γεν.} (χαιδέυτ.) μικρό, χαριτωμένο και συμπαθητικό πρόσωπο: *χουστόκι*ο ~ ΣΥΝ. προσωπάκι, φατσούλα.

μούτρο (το) (καθμ.-οικ.) 1. (συνηθέστ. στον πληθ.) το πρόσωπο του ανθρώπου: *πλύνε το ~ σου!* || *βρέθηκε πεσμένος με τα ~ στο χόμα* || *έχεις δει τα ~ σου στον καθρέφτη;* (είσαι άσχημος) || (ως απειλή) *θα σου πάσω τα ~!* | *θα σου κάνω τα ~ κρέας!* (θα σε γρονθοκοπήσω άγρια, θα σε γτυπήσω βάνουσα στο πρόσωπο) ΣΥΝ. φάτσα, μούρη, ΦΡ. (α) *τρώω* | *πάνω τα μούτρα μου* (i) τραυματίζομαι (κυρ. στο πρόσωπο) πέφτοντας κάτω: *έπεσε από τη μηχανή κι έσπασε τα μούτρα του* (ii) αποτυγχάνω οικτρά: *νόμισε ότι θα τα κατάφερνε, αλλά έφαγε τα μούτρα του* (β) (μτφ.) *κάνω (κάτι) σαν τα μούτρα μου* καταστρέφω (κάτι) ή χειρίζομαι άσχημα (ζήτημα, υπόθεση κ.λπ.), ώστε να έχει κακή έκβαση (γ) *πέφτω με τα μούτρα (σε κάτι)* επιδιώκω με ζήλο και αφοσίωση (σε κάτι): *έπεσε με τα μούτρα στο διάβασμα* ΣΥΝ. αφοσίωνομαι (δ) *κάνω τα μούτρα* | *τη μούρη (κάποιου) κρέας* βλ. λ. *κρέας* 2. (συνεκδ.) **μούτρα** (τα) έκφραση του προσώπου, που δείχνει δυσάρεσκει: *Γι ~ είν' αυτά; Χαμογέλασε λιγάκι!* ΦΡ. (μτφ.) (α) *κατετράζω* | *ζινίζω* | *κρεμάω τα μούτρα μου* εκφράζω δυσάρεσκει ή/και θυμό με την έκφραση του προσώπου: *ζίνισε τα μούτρα του, όταν τον είπαμε ότι δεν θα αγοράσουμε τελικά το προϊόν που μου πρότεινε* ΣΥΝ. δυσανασχετώ, δυσφορώ (β) *κάνω μούτρα (σε κάποιον)* εκφράζω με το πρόσωπο μου τη δυσάρεσκει μου (για κάτι/κάποιον): *δεν τον κάλεσα στη γιορτή κι από τότε μου κάνει μούτρα* (γ) *κρατάω μούτρα (σε κάποιον)* δείχνω με την έκφραση του προσώπου μου ότι δεν έχω πλέον φιλική διάθεση απέναντι σε κάποιον εξαιτίας παρεξήγησης, ενέργειας του εις βάρος μου κ.λπ.: *της είχα πει παλιότερα ότι δεν μου άρρεσε η δουλειά της κι από τότε μου κρατάει μούτρα* 3. (μειοτ.) (στον πληθ.) σε ΦΡ. που δηλώνουν αίσθημα ντροπής ή μειονεκτική θέση, π.χ. (α) *δεν έχω μούτρα να...* αδυνατώ (από ντροπή) να...: ~ να τον δω μετά απ' αυτό που έκανα ΣΥΝ. ντρέπομαι (β) *έχω τα μούτρα* έχω το θράσος: *έχεις τα μούτρα να έρθεις σπίτι μου μετά την προσβολή που μου έκανες;* (γ) *με τι μούτρα* με τι κουράγιο, με ποιο θάρρος (για περιπτώσεις όπου θα πρέπει κανείς να ντρέπεται): *αν δεν κάνω τη δουλειά μου σωστά, ~ θα πάω μετά να ζητήσω αύξηση;* (δ) *(κάποιος) δεν είναι* | *κάνει για τα μούτρα μου* (κάποιος) δεν μου αξίζει, ξεπερνά κατά πολύ την αξία μου: *Τόσο αξιόλογο κοπέλα δεν είναι για τα μούτρα του!* *Αυτός είναι ένα ρεμάλι!* (ε) *μου έπασαν τα μούτρα* έγινα ρεζίλι, ντροπιάστηκα: *όταν μου βάλε τις φωνές μπροστά σ' όλους, ~ (στ) ρίχνω τα μούτρα μου* ταπεινώνομαι: *επειδή χρειάζομαι χρήματα, έριξα τα μούτρα μου και της ζήτησα (ζ) παίρνω τα μούτρα μου και φεύγω* αναχωρώ καταντροπισμένος 4. (χαιδέυτ.) αυτός που κάνει μικροπονιηρίες ή κατεργαριές: *πάλι τα κατάφερες, βρε ~;* || *Είναι μεγάλο ~!* *Ακου τι σκαρφίστηκε!* ΣΥΝ. φάτσα, κατεργαριές 5. (ειδικότ.) *πονηρός άνθρωπος, απατεώνας: πρόσχε τον αυτόν, είναι ~!* — (υποκ.) **μουτράκι** (το) (βλ. λ.), (μεγ. γθ.) **μουτράκλα** (η) [ΕΤΥΜ. < μεσν. *μούτρον*, αβεβ. ετιμ. πθ. < *ιταλ. mutria* «σοβαρότητα, έπαρση» ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < μεσν. *μούστρα* | *μούστρα* < *ιταλ. mostra* (βλ. κ. *μοστράρω*)], **μουτρώνω** ρ.-αμετβ. {μουτρώ-σα, -μένος} (οικ.) 1. γίνομαι κατηφής, εκδηλώνοντας δυσάρεσκει, θυμό: *μάθε να μη μωτρώνεις, όταν σου*

λένε την αλήθεια και σου κάνουν παρατηρήσεις! ΣΥΝ. κατσουφιάζω, στραβομουτσουιάζω, κατεβάζω | ξινίζω | κρεμάω τα μούτρα, κάνω μούτρα 2. (η μητ. **μουτρωμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει πάρει έκφορη δυσανεξία, θυμού: *κάθε φορά που διαπληκτίζεται με τον συνétaυρο του, γυρίζει στο σπίτι ~ ΣΥΝ.* κατσουφιασμένος, κατηφής ΑΝΤ. γελαστός, σαν την καλή χαρά. — **μούτρομα** (το). μούτσος (ο) ΝΑΥΤ. μαθητευόμενος ναύτης, χωρίς συγκεκριμένη ειδικότητα, που αναλαμβάνει εργασίες του καταστρώματος ή τη φρόντιση του πλοίου ΣΥΝ. ναυόπαιδο.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. mozzo < λατ. musteus «πρόσφατος, νέος» < mustus (ίδια σημ.)]. μουτσούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} 1. κατασκευή από χαρτί, δέρμα ή άλλο υλικό, που καλύπτει το πρόσωπο (για μεταμφίση, μίμηση, σάτιρα) ΣΥΝ. μάσκα, προσωπίδα, προσωπίο 2. (μτφ.) άσχημο ή σκυθρωπό πρόσωπο ανθρώπου: *μόλις το άκουσε, κατέβασε μια ~!* ΣΥΝ. μούτρο, μούρη. — (μεγεθ.) μουτσουάρα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. όμορφος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. musona «γκριμάσσο» (πβ. ιταλ. musone) < muso «ρύγγος, μουσούδι» < μγν. λατ. musum].

μου φα (η) 1. σολήνας μικρού μήκους με σπείρωμα στο εσωτερικό του, που χρησιμοποιείται συνήθ. για να συνδέει άλλους σολήνες 2. (αργκό) ως χαρακτηρισμός για κάτι ανάξιο λόγου ή ψεύτικο. [ΕΤΥΜ. < γερμ. Muffel]. μουφλών (το) {άκλ.} 1. είδος προβάτου 2. (συνεκδ.) το μαλλί και το ύφασμα του παραπάνω προβάτου 3. μαλακό παχύ και χνουδοτό ύφασμα που τοποθετείται κάτω από το τραπέζι/από τη μπη για να μην ακούγεται ο θόρυβος από τα μαχαζοπιρούνια αλλά και να μη φθείρεται το τραπέζι.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mouflon < ιταλ. mufione < μγν. λατ. mufro, -onis, από ονομασποπική ρίζα *mu-]. μουφλούζης (ο) {μουφλουζήδες}, μουφλούζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χρεωκοπημένος, κακομοίρης, φτωχός. — **μουφλουζέρι** ρ. μουφλουζέρι (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. mufilis]. μουφταί (η) {μουφταϊών} 1. η έδρα του μουφτή συγκεκριμένης περιοχής 2. η περιοχή δικαιοσύνης ενός μουφτή. μουφτής (ο) {μουφτήδες} μουσουλμάνος θεολόγος, ερμηνευτής του μουσουλμανικού θρησκευτικού Δικαίου, κυρ. στις διαπροσωπικές σχέσεις και τις διαφορές μεταξύ μουσουλμάνων. [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. müftü < αρχ. müfti «ερμηνευτής του μουσουλμανικού νόμου»]. **μούγλα** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η πρασινωπή ή άσπρη επικάλυψη που σχηματίζεται στην επιφάνεια νεκρών ή αποσυντεθειμένων φυτικών ή ζωικών ουσιών, όπως λ.χ. σε τροφές, εξαιτίας της παρουσίας και δράσεως διαφόρων μυκήτων: *το τυρί | το ψωμί έπιασε ~* || η *αίθουσα μύριζε ~ από την κλεισούρα και την υγρασία* 2. είδος μικρών μυκήτων, από τους οποίους παράγεται η μούγλα (σημ. 1) 3. (μτφ.-εκφραστ.) η κατάσταση αδράνειας ή στασιμότητας, η σωματική ή πνευματική νωθρότητα 4. η πελαλαιωμένη ή αναχρονιστική αντίληψη για τον κόσμο και τα πράγματα: *ο λόγος πολλών πανεπιστημιακών αποπνέει ~* ΑΝΤ. προοδευτικότητα, ευρύτητα οριζόντων, κινητικότητα. [ΕΤΥΜ. < μεσν. (ά)μούγλα < μγν. όμύγλα < αρχ. ομύγλη (βλ. λ.)]. μουγλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {μούγλιασα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. καλύπτονται από στρώμα μούγλας, πάνω μούγλα: *το ψωμί μούγλιάζει, αν περάσουν μερικές ημέρες* 2. (μτφ.-εκφραστ.) για κάποιον που μένει αδρανής, νωθρός: *θα μούγλιασε από το καθιστό || έχει να βγει πολύ καιρό, μούγλιασε μέσα στους τέσσερις τοίχους του σπιτιού του ΣΥΝ.* αδρανώς ΑΝΤ. κινητοποίηση ♦ 3. (μετβ.-σπάν.) κάνω (κάτι) να αποσυντεθεί και να καλυφθεί από μούγλα (βλ. λ.): *η υγρασία μούγλιασε το τυρί και τώρα δεν τρώγεται* 4. (μτφ., η μητ. **μούγλιασμένος**, -η, -ο) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση πνευματικής νωθρότητας, που πάσχει από έλλειψη φαντασίας, από υπερβολικό συντηρητισμό: *~ ιδέες*. — **μούγλιασμα** (το). **μούγρός**, -ή, -ό (λογот.) αυτός που δεν έχει λάμψη ούτε φωτεινότητα, που έχει χάσει τη διαύγεια του: *~ ηλιοβασιλέμα ΣΥΝ.* θαμπός, θολός, μουντός ΑΝΤ. φωτεινός, λαμπρός.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. **μόρνος** «αμύδρος, σκοτεινός» (με κώφωση και αντιμετάθεση) < **μόρσσο** «μολύνω, βρομίζω» (κυρ. με καντό, ξίδι, αίμα κ.ά.), που συνδ. με το μγν. **μόρτος** «ματά-ju, φαιός», το αρχ. **μόρφνος** «μαύρος, σκοτεινός», καθώς και με ρωσ. matá-ju «βρομίζω»]. **μούχρωμα** (το) {μούχρωματος} {χωρ. πληθ.} (λογот.) το σούρωπο, το τέλος της ημέρας, όταν αρχίζει να σκοτεινιάζει ΣΥΝ. δειλινό, σίθα-μπο, λυκόφως ΑΝΤ. χαρναγή, λυκαγές. μουχρώνει ρ. απρδσ. αμετβ. (λογот.) αρχίζει να πέφτει το σκοτάδι, νυχτώνει ΣΥΝ. σουρουπώνει, βραδιάζει, σκοτεινιάζει. [ΕΤΥΜ. < μουχρός (βλ. λ.)]. **μούχρη** (το) {άκλ.} 1. το λεπτό, ίσιο και απαλό σαν μετάξι τρίχωμα κατσίκας Αγκώρας, από το οποίο κατασκευάζονται ελαφρά υφάσματα και μαλλιά για πλέξιμο: *πουλόβερ από ~* 2. το ύφασμα που κατασκευάζεται από το τρίχωμα αυτό: *κασκάλ από ~* 3. (ως ^επίθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από το παραπάνω ύφασμα: *~ ζακέτα*.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. mohair < παλαιότερ. ιταλ. mocaiarto < αραβ. mukhayyar «πέπλογη», με παρετυμολ. επίδρ. της λ. hair «μαλλί, τρίχωμα»]. **μούχρη**, -ή, -ό αυτός που επιδιώκει το κακό των άλλων, που νιώθει χαρά για τη δυστυχία τους και λύπη για την ευτυχία τους: *~ βλέμμα | πρόσωπο | φύση (χαρακτήρας) ΣΥΝ.* χαρέκακος, κακεντρεχής, κακόβουλος, εμπάθης, φθονερός ΑΝΤ. καλόβουλος, αγαθός, καλόνηχος. — **μούχρη** επίρρ., **μούχρη** [αρχ.] κ. μούχρη (η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < μόχος (βλ. λ.)]. Η λ. ανήκει στην κατηγορία εκείνων που απέκτησαν μειωτική σημ., ενώ αρχικά δήλωναν αυτόν που ασχολείται με χειρωνακτικές εργασίες, που καταβάλλει έντονη σωματική

προσπάθεια, πβ. κ. *πονηρός, βάνουρος*]. **μούχος** κ. (λαϊκ.) **μόχος** (ο) 1. έντονος σωματικός κόπος, που προκαλείται από επίπονη εργασία: *χωρίς ~ δεν θα πέτυχει τίποτα στη ζωή σου ΣΥΝ.* καταπόνηση, κούραση, ταλαιπωρία, κόπος 2. (συνεκδ.) τα αγαθά που αποκτά κανείς κοπιάζοντας: *στατάλησε τον ~ τον σε μία μέρα || μας έκλεψε τον ~ μιας ζωής*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μόγ-χθος (κατά τα *άχθος, όχθος* κ.τ.ό.) < **μόγος** «μόχος, κόπωση, προσπάθεια» < θ. *(σ)μόγ- (πβ. τη «γλώσσα» του Ησυχίου *μογορόν σκλήρυν, επίβουλον, μοχθρόν*), οπότε η λ. θα συνδέεται με λθ. smagus «βαρύς, ισχυρός». Βλ. κ. *μούχλος*].

μούχθ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μούχθεις...} {μούχθησα} εργάζομαι σκληρά, για να φέρω εις πέρας κάτι, καταπονούνται σωματικά: *μούχθησε για να χτίσει το σπίτι του | για να μεγαλώσει τα παιδιά του ΣΥΝ.* κοπιάζω, αγωνίζομαι, καταπονούμαι.

μούχλευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η μετακίνηση που γίνεται με τη βοήθεια μοχλού 2. (μτφ.) αναμόχλευση, ανανήση, αναζωπύρωση · 3. ΟΙΚΟΝ. (α) δανειακή εξάρτηση, δανειακή επιβάρυνση-χρησιμοποίηση δανειακών κεφαλαίων για αύξηση της απόδοσης ή για κερδοσκοπία (π.χ. αγορά μετοχών με κατάθεση περιθωρίου) (β) κατάσταση κατά την οποία μια μικρή αύξηση ή μείωση σε έναν κλάδο της επιχείρησης προκαλεί αντίστοιχα αύξηση ή μείωση σε άλλον κλάδο της. [ΕΤΥΜ. Απδ. του αγγλ. leverage (< lever «μούχλος»)].

μούχλεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μούχλεύσα | (λόγ.)} 1. κινώ κάτι με τη βοήθεια μοχλού 2. (μτφ.) αναμούχλεύω (βλ. λ.).

μούχλοβραχιόνια (ο) [1883] {μούχλοβραχιόνων} ΜΗΧΑΝ. το τμήμα του μοχλού μεταξύ του υπομοχλίου και του σημείου στο οποίο ασκείται η δύναμη που επενεργεί πάνω στον μοχλό.

μούχλος (ο) 1. ΦΥΣ. απλή μηχανή, η οποία αποτελείται από ένα άκαμπτο, συνήθ. επιμήκες σώμα, το οποίο μπορεί να κινείται γύρω από άξονα ή σταθερό σημείο (υπομόχλιο, βλ. λ.), όταν ασκούνται σε αυτό δύο δυνάμεις, η μία που το κινεί (δύναμη) και η άλλη που ανατρέπει (αντίθετα προς αυτήν (αντίσταση) 2. ΤΕΧΝΟΛ. (α) **μούχλος ταχυτήτων** (σε οχήματα) το όργανο με το οποίο μεταδίδεται στο κιβώτιο ταχυτήτων η εντολή για αλλαγή ταχύτητας (β)

μούχλος χειρισμού (αγγλ. joystick) όργανο με το οποίο μεταδίδονται εντολές από μία κονσόλα ηλεκτρονικού παιχνιδιού στην οθόνη 3. (ειδικότ.) μεταλλική ή ξύλινη ράβδος, που χρησιμοποιείται για την ανύψωση ή τη μετακίνηση βαρέων αντικειμένων πολλαπλασιάζοντας τη δύναμη που ασκείται, καθώς το ένα άκρο της τοποθετείται κάτω από ή αντίθετα προς το αντικείμενο, η μέση ακουμπά σε υπομόχλιο και το άλλο άκρο θωπείται δυνατά προς τα κάτω ΣΥΝ. λωστός 4. (μτφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε υποκινεί μια ενέργεια, κατάσταση, ο βασικός παράγοντας με τον οποίο επιτυγχάνεται κάτι ή ο οποίος συντελεί σε κάτι: *ο κύριος* - των εξελίξεων είναι *πια τα ΜΜΕ*: ΦΡ. (μτφ.) (α) **μούχλος πείσεως** καθέτι που λειτουργεί ως μέσο για την άσκηση πείσεως (σε κάποιον/κάτι): *χρησιμοποιούν τα συνδικάτα ως μούχλο πείσεως προς την κυβέρνηση για την ικανοποίηση των αιτημάτων τους* (β) **κινητήριος μούχλος** οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε κινεί κάτι να κινήσει προς μία κατεύθυνση: *το ξένο κεφάλαιο υπήρξε ο ~ της οικονομικής ζωής σ' αυτή τη χώρα* 5. ράβδος που τοποθετείται κατάλληλα, για να ασφαλίσει εσωτερικά μία πόρτα ΣΥΝ. αμάρια, σύρτης. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μούγ-σλος, με επίθημα -slo-, όπως και το λατ. palus «άσσσαλος» (< *pak-slos). Η λ. ανάγεται πθ. στη λ. **μόγος** «μόχος, κόπωση, προσπάθεια» και συνδέεται με τη λ. **μούχος** (βλ. λ.)].

μπα επιρρόν. (προφορ.) δηλώνει: 1. έντονη απορία ή έκπληξη: *~, για δεσ ποιος ήρθε!* || (συχνά και με επανάληψη): *~, ~! Πώς από 'δώ;* 2. άρνηση: *-Θα μου δώσεις το αυτοκίνητο; ~, που θα σ' το δώσω!* || *-Θα έρθεις το βράδυ; ~, δεν νομίζω!* 3. δυσφορία, αγανάκτηση: *~ τον παλιάνθρωπο, τι κάθεται και λέει!* 4. (εμφατ., συχνά με το «α» μπροστά) (α) δυσφορία, αγανάκτηση: *~ το παλιόμυτρο, πού πήγε να μας μπλέξει!* (β) αρνησία: *α, ~, θα του ζητάμε την άδεια και για τον αέρα που αναπνέουμε;* || *α, ~, πολύ ξύπνος είσαι!* 5. έντονη αποδοκιμασία: *~ που να σκάσεις, δεν σε αντέχω πια!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκπληξη*.

[ΕΤΥΜ. Ίσως πρόκειται για το αρχ. επιφώνημα βά (ηχομιμητική λ., από το βέλασμα των προβάτων), το οποίο διατήρησε την αρχ. προφορά [b]]. **Μ.Π.Α.** (η) Μοίρα Προστασίας Αεροδρομίων. **μαγάζι** (τα) → μαγαζάκι

μαγα(μ)πόντης κ. **βαγαπόντης** (ο) (μαγα)μ(πόντης)δης, **μα-γα(μ)πόντιας** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο αλιτής, ο άνθρωπος του περιθωρίου 2. πρόσωπο που ζει με μικροαπάτες, μικροαπατεώνας ΣΥΝ. καταγάρης 3. (σκοπτ.) ο πονηρός: *βρε τον ~, τι σκαρφίστηκε!* — (υποκ.) **μαγα(μ)ποντάκος** (ο), **μαγα(μ)ποντά** (η), **μαγα(μ)πόντι-κος**, -η, -ο κ. **βαγαπόντικος**

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. vagabondo, με αφομοίωση του αρχικού [v] σε [b], < μγν. λατ. vagabundus < λατ. vagor «πλανώμαι, περιφέρομαι» < vagus «περιφερόμενος, πλανώμενος, αλιτής»]. **μαγάσας** (ο) {-ες κ. -ηδες} 1. πρόσωπο αναξιόπιστο, που μετρεύεται κάθε μέσο, πετυχαίνοντας τον σκοπό του με ατιμίες και απάτες: *μην άκούω αυτό τον ~ τι σου λέει!* ΣΥΝ. απατεώνας 2. (σκοπτ. ή με θαυμασμό) πρόσωπο που ενεργεί έξυπνα ή πονηρά, που καταφέρνει αυτό που θέλει με διάφορους τρόπους: *βρε τον ~, κοίτα τον τι σκέφτηκε πάλι!* — (υποκ.) **μαγασάκος** (ο), **μαγάσικος**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγάρης*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. **μαγάσα** (ή) «πόρνη» < ιταλ. bagascia, πθ. < οσκ. ♦bagassa | *bacassa «υπερήτρια, δούλη»]. **μαγδαντί** ρ. μετβ. {ευχρ. ενεστ.} κατασκευάζω μπαγδαντί (βλ. λ.). **μαγδαντί** κ. **μαγδατί** (το) μεσοτόχος ή οροφή που κατασκευάζεται από λεπτούς ξύλινους πήχεις και βάφεται με ασβέστη.

[ETYM. < τουρκ. Bagdad! < Bagdat «Βαγδάτη»]. **μπαγιαντέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. Ινδή χορεύτρια και γ'νικόν. χορεύτρια θεάτρου 2. (μτφ.) γυναικία που φορά πολλά στολίδια ή που κάν'ι προκλητικές κινήσεις.
 [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. bayadere < πορτ. bailadeira «χορεύτρια» < ρ. bailar «χορεύω» < ισπ. λατ. ballare < αρχ. βαλλίζω «χορεύω, χοροπηδών» < βάλλω]. **μπαγιατέω** ρ. αμετβ. {μπαγιατέ-ψα, -μένος} 1. (για τροφές) γίνονται μπαγιατίκοι: *μπαγιατέψε το ψωμί, δεν τρώγεται* 2. (μτφ.) χάνω τη φρεσκάδα μου, παλιώνω: *έχει μπαγιατέψει πια αυτό το αστέιο* (σκαοπτ.-εκφραστ.) *μπαγιατέψαμε* (γεράσαμε). — **μπαγιατέμα** (το). **μπαγιατίκος**, -η, -ο 1. (για τρόφιμα) αυτός που με τον καιρό έχει χάσει τη φρεσκάδα του (λ.χ. έχει σκληρύνει) (για ψωμί), δεν είναι πια τραγανός (για μπισκότο) ή έχει χαλάσει (για αβγά, φρούτα) ΣΥΝ. (λόγ.) έωλος 2. (μτφ.) αυτός που έχει παλιώσει και δεν προκαλεί πια εντύπωση ή ενδιέφέρον: ~ *νέο αστέιο*. [ETYM. < μεσν. μπαγιατής < τουρκ. bayat < αραβ. bā'it]. **μπαγιατία** (η) {χωρ. πληθ.} ή άσηχημη χαρακτηριστική οσμή και η αλλοιωμένη γεύση που έχουν τα μπαγιατίκα τρόφιμα. **μπαγιονέτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η ξιφολόγη (βλ.λ.) 2. το σύστημα εφαρμογής ηλεκτρικών λαμπτήρων που συνίσταται σε δύο μικρές εξοχές, μικρούς άξονες, οι οποίοι εισέρχονται σε αντίστοιχες εσοχές στερεώνοντας τον λαμπτήρα 3. (συνεκτ.) κάθε ηλεκτρικός λαμπτήρας, ο οποίος στερεώνεται με αυτό το σύστημα. [ETYM. < γαλλ. bayonette, από το όνομα της πόλης Bayonne της ΝΔ Γαλλίας, όπου πρωτοκατασκευάστηκε η ξιφολόγη]. **μπάγκα** (η) → **μπάνκα**
μπαγκαδόρος (ο) → **μπαγκαδόρος**
μπαγκαζία κ. **μπαγάζια** (τα) {δύσχηρ. μπαγκαζίων} (καθημ.) οι αποσκευές (βλ. λ. αποσκευή): *κατέβασε μ'όλα του τα - (βλ. λ. γκαράζ)*. [ETYM. < βεν. bagagia < γαλλ. bagage < παλ. γαλλ. bagues «πακέτα» < μεσ. αγγλ. bagge «σάντα» (> αγγλ. bag) < αρχ. σκανδ. baggi].
μπαγκαζιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χαμηλό, φαρδύ και ανοιχτό καρότσι με ψηλές λαβές, μετακινούμενο με τα χέρια ή ρυμουλκούμενο, στο οποίο φορτώνονται οι βολιτσές, οι αποσκευές (λ.χ. στα αεροδρόμια) για την πιο εύκολη μεταφορά τους. [ETYM. < *μπαγκαζία* + -ιέρα, πβ. *πουδρ-ιέρα, αλατ-ιέρα*]. **μπαγκατέλα** κ. **μπακατέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (λαϊκ.-μειωτ.) παλιό και ευτελές πράγμα, χωρίς καμιά αξία 2. (μτφ.) **μπαγκατέλες**; (οι) λόγια ασυνάρτητα χωρίς περιεχόμενο ΣΥΝ. κουραφέζα 3. ηλικιωμένη γυναικία, χοντρή και δυσκίνητη 4. ΜΟΥΣ. ανάλαφρο, σύντομο και πνευματώδες κομμάτι συνήθ. για πιάνο. [ETYM. < ιταλ. bagattella, υποκ. του basso < λατ. bas(c)a «φράγα, καρπό»]. **μπαγκέρης** (ο) → **μπαγκέρης**
μπαγκέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η μικρή ξυλινή ράβδος που κρατά στο χέρι του ο αρχιμουσικός και διευθύνει την ορχήστρα 2. καθεμιά από τις δύο λεπτές ξυλινές βέργες, με τις οποίες παίζει κανείς ντραμς, τύμπανο κ.λπ. 3. πολύ λεπτή και επιμήκης φρατζέλα ψωμιού: *γαλλική* ~.
 [ETYM. < γαλλ. baguette < ιταλ. bacchetta, υποκ. του basso «μπαστούνι» < δημώδ. λατ. *baccus < λατ. baculum (βλ. κ. *βάκτρο*)].
Παπαγκλιαντές (το) → **Μπαγγκλιαντές** **μπαγκος** (ο) → **πάγκος**
μπαγιαμάς (ο) {μπαγιαμάδες} 1. μικρό τρίχορδο όργανο της λαϊκής μουσικής, με μικρό σκάφος και μπράτσο, σαν μικρό πιουζόκι 2. (αρχ.) πρόσωπο χωρίς υπόληψη, ασήμαντο: *μιλιάνε όλοι, μιλιάνε ο ο! — (υποκ.) μπαγιαμαδόκι* (το). [ETYM. < τουρκ. baglama].
μπαγιαλίω ρ. μετβ. {μπαγιαλώ-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. δένω, συλλαμβάνω (κάποιον): *τον μπαγιαλίωσα την ώρα που πουλούσε τα λαθραία ΣΥΝ.* (αρχικό) τσιμπάω, κάνω τσακωτό 2. (μτφ.) δένω, άσχημα, ξυλοκοπώ. — **μπαγιαλίωμα** (το).
 [ETYM. < τουρκ. baglamak «δένω», αντί του *μπαγιαλίζω*, κατά τα *γραπώνω, τσακώνω*]. **μπαζα** (η) {δύσχηρ. μπαζών} (οικ.) 1. το μεγάλο κέρδος που αποκτάται από εργασία, επιχειρήσεις κ.λπ. ή και με αθέμιτα μέσα: *γερή ~ για τους ληστές της τράπεζας*- ΦΡ. *κάνω μπαζα* κερδίζω πολλά χρήματα: *έκανε γερή μπαζα με τη δουλειά στην επαρχία* 2. (στη χαρτοπαζία) το σύνολο των χαρτιών που κερδίζει κανείς σε έναν γύρο σε ορισμένα παιχνίδια της τράπουλας (μπριτζ, πρέφα κ.λπ.) ΣΥΝ. *χαρτωσιά* ΦΡ. *δεν πιάνω μπαζα* δεν αξίζω τίποτα: *το μοντέλο που έχεις δεν πιάνει μπαζα μπροστά στο δικό μου!*
 [ETYM. < ιταλ. bazza «ευνοϊκή τύχη (στα χαρτιά)» < αραβ. bazza]. **μπαζα** (τα) {μπαζών} (περιληπτ.) άχρηστα υλικά (χρώμα, τούβλα, σοβάδες κ.λπ.), που προέρχονται από κατεδαφισμένες οικοδομές ή από εκχωμάτωση: *μη ρίχνετε μπαζα!* (σε πινακίδες) ΦΡ. (οικ.) *για τα μπαζα* για κάποιον/κάτι εντελώς άχρηστο: *όπως κατάντησε η ομάδα, είναι για τα ~*.
 [ETYM. Αντιδάν., < παλ. ιταλ. basa < λατ. basis, τεχν. όρ., < αρχ. βάσις «θεμέλιο, στήριγμα»]. **μπαζάρ** (το) {άκλ.} ελλην. *δουροαγορά*-έκθεση διαφόρων προϊόντων προς πώληση για φιλανθρωπικούς συνήθ. σκοπούς, η οποία διοργανώνεται από συλλόγους, σχολεία κ.ά. [ETYM. < γαλλ. bazar < περσ. bazar «σαζάρ»]. **μπαζούκις** (το) {άκλ.} φορητός εκτοξευτής μη κατεθυνόμενων βλημάτων, ο οποίος απαρτίζεται από έναν λείο, χαλύβδινο, επιμήκη σωλήνα ανοιχτό και από τα δύο άκρα, που διαθέτει χειρολαβή, μηχανισμό σκανδάλης και στόχοστρο και στηρίζεται στον ώμο του χειριστή (πβ. λ. αντιαματικός).

[ETYM. < αμερ. bazooka (< bazoo < ολλ. bazuin «τρομπέτα»), ονομ. που δόθηκε αρχικός από τον Αμερικανό κομικό Β. Bums (1896-1956) σε ένα παράξενο κόρνο, που είχε δύο σωλήνες].
μπαζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έμπασα, μπασιμένος} ♦ (μετβ.) 1. **μπαζω** μέσα, εισάγω σε έναν χώρο, επιτρέπω (σε κάποιον/κάτι) να μπει: *τον έμπασα σε στο σπίτι του | στην οικογένεια του* 2. επιτρέπω να μπει (κάτι) μέσα (από τρύπα, άνοιγμα κ.λπ.): *η βάρκα μπαζεί νερά | το παράθυρο μπαζεί κρύο αέρα* 3. (μτφ.) κατατοπίζω (κάποιον), τον ενημερώνω σχετικά με (κάτι), με όλες τις λεπτομέρειες και τα μυστικά: *τον έμπασα στα κόλλα της δουλειάς*- ΦΡ. **μπαζω κάποιον στο νόημα** κάνω (κάποιον) να καταλάβει, να αντιληφθεί (κάτι) ♦ (αμετβ.) 4. (για ύφασμα, ρούχα) μαζεύω, στενεύω (βλ. κ. λ. *μπαίνω*): *έπλυνε τη μπλούζα της στο πλυντήριο κι έμπασε* 5. επιτρέπω να μπαίνει κάτι μέσα (από άνοιγμα, τρύπα κ.λπ.): *το σπίτι μπαζεί από παντού* (φέρνει κρύο) || *η ομάδα της ομάδας μπαζεί απ' όλες τις πιάτες* (είναι ανοιχτή στις αντιπάλους επιθέσεις) 6. (μτφ.) είμαι σαθρός: *τα επιχειρήματα του μπαζών από παντού* 7. (απρδς. **μπαζεί**) έρχεται μέσα κρύο: *εδώ ~ ας καθίσουμε αλλού* 8. (η μτχ. **μπασιμένος, -η, -ο**) βλ.λ. [ETYM. μεσν. < *έμπαζω* (με σήηση του άτονου αρχικού φωνηέντος) < *εμβάζω* (βλ.λ.)].
μπαζώνω ρ. μετβ. {μπαζών-σα, -θηκα, -μένος} γεμίζω κούλο χώρο με μπαζα, για να τον ισοθεώσω ή να χτίσω: *μπαζώνωσεν την ακτή | το ποτάμι | τον χείμαρρο* || *έχουν χτίσει πάνω σε μπαζωμένα ρέματα ΣΥΝ.* επιχωμάτω. — **μπαζωμά** (το).
μπαζίνιο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το παίγνιο (βλ.λ.). [ETYM. < μεσν. *μπαζίνιον* < αρχ. *παζίνιον*, πβ. υπό την επίδραση του ρ. *εμπαίζω*].
μπαζιλντίω ρ. αμετβ. {μπαζιλντίσ-α, -μένος} (λαϊκ.) καταπονούμαι από έντονο σωματικό, πνευματικό ή ψυχικό πόνο, εξαντλούμαι από μεγάλη κόπωση, ταλαιπωρία ή λύπη: *μπαζιλντίω πια ο άνθρωπος απ' τη ζέση* ΣΥΝ. *κατακουράζομαι, αποκάμνω*. — **μπαζιλντίσμα** (το). [ETYM < τουρκ. bayıldim, αόρ. του bayılmak «λιποθυμώ»].
μπαϊνάνκης (και) **βγαϊνάνκης** (ο) (καθημ.) για περιπτώσεις στις οποίες αδιαφορεί κανείς για τις υποδείξεις που του γίνονται, που δεν δίνει καμία προσοχή σε ό,τι του λέγεται, που ό,τι του λένε «από το ένα αφτί μπαίνει και από το άλλο βγαίνει».
μπαιν-μαρι (το) → **μπεν-μαρι**
μπαινοβγαίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. **μπαίνω** κάπου και βγαίνω: *απ' το πρωί ~ στην κουζίνα* 2. επισκέπτομαι πολύ συχνά (κάποιον), συχνάζω (κάπου): *μπαινοβγαίνουν πολλοί στο σπίτι της κι ο κόσμος λέει πολλά*.
μπάινω ρ. αμετβ. {μπήκα (να/θα μτώ... προστ. μετε} έμπα, μπιείτε | **μπάτε**, **μπασιμένος** 1. **μπάινω** την είσοδο κλειστού χώρου, κινούμαι από εξωτερικό χώρο, ώστε να βρεθώ σε εσωτερικό: ~ *στο σπίτι | στο διαμέρισμα | στο γραφείο | στο μπάνιο ΣΥΝ.* εισέρχομαι ANT. βγαίνω, εξέρχομαι ΦΡ. (παροιμ.) **μπάτε σκύλοι αλέστε κι αλεστικά μη δώζε/τε** | **δίνετε** για την ασυδοσία και την αυθαριεσία που επικρατεί (κάπου): *αυτή η εταιρεία είναι ~ 2. καταλήγω κινούμενος από σημείο που θεωρείται εξωτερικό σε σημείο που θεωρείται εσωτερικό: **μπήκε άμμο** στα παπούτσια || **μπαίνει σκόνη στα μάτια | στη μύτη | στα αφτιά** || ΑΘΛ. η **μπάλα μπήκε στο τέρμα** | **στο καλάθι** || **μπήκε γκολ** | **καλάθι** (επετεύχη γκολ | καλάθι) 3. **μπάινω** σημείο, το οποίο θεωρείται αρχή, σύνωρο, όριο, γενικά είσοδος σε ευρύτερο χώρο, περιφέρει κ.λπ.: ~ *σε μια χώρα* | **στο χωριό** | **στο λιμάνι** | **σε μια πόλη ΣΥΝ.** εισέρχομαι ANT. εξέρχομαι, βγαίνω- (ειδικότ.) εισέρχομαι ως κατακτητής: *«μπήκαν στην πόλη οι οχτροί»* (τραγ.) || όταν οι **Οθωμανοί μπήκαν στην Πόλη** 4. (για είσοδο σε μεταφορικό μέσο) επιβιβάζομαι: ~ *στο πλοίο | στο αεροπλάνο | στο αυτοκίνητο | στο λεωφορείο | στο ταξί ANT.* βγαίνω, αποβιβάζομαι 5. εισχωρώ σε (κάτι), μπηγναι: *το κορμί μπήκε στο ζύλο* || *μια ακίδα μπήκε στο δάχτυλό μου* || *στο πόδι του μπήκαν ακαθάρια από αγινό ΣΥΝ.* εισδύω ANT. βγαίνω 6. **καταλήγω** από έξω μέσα σε κάτι περνώντας από διάδο, πέρισμα: *έμπαίνε αέρας από τα παράθυρα* || *από τις χαραμάδες έμπαίνε λιγοστό φως* || *από ένα άνοιγμα στην οροφή μπαίνει κρύος αέρας* 7. (για διαστάσεις) μικραίνω, συρρικνώνομαι: *το παντελόνι μπήκε στο πλίσμα ΣΥΝ.* μαζεύω, **μπαζω** 8. **χωράω**, **εφαρμόζω** (κάπου): *είναι μικρό το άνοιγμα και δεν μπαίνει* || *δεν μου μπαίνει από το παντελόνι, είναι στενό* || *πού να μπει τόσο μεγάλο κιβώτιο σε τόσο μικρό χώρο*; 9. **τοποθετούμαι** (ώστε να ταιριάζω): *το τραπέζι δεν μπαίνει σ' αυτό το σημείο*- *δεν δείχνει οραία* || *το φιν δεν μπαίνει σ' αυτή την πρίζα* 10. **τοποθετούμαι** στο σημείο που πρέπει, τακτοποιούμαι: *μόλις τελειώνει κάθε φάκελος, μπαίνει στη θέση του* || *σε ποιο ράφι μπαίνουν οι μπίρες*; || *πού μπαίνουν αυτοί οι τόμοι*; 11. **σημαίνω**, **τιθεμαι**: *στην προπαραλήγουσα μπαίνει πάντα οξεία* || *σε ποιο γράμμα μπαίνει η δασεία*; 12. (μτφ.) **αποφασίζω** να συμμετάσσω (σε κάτι που ήδη διεξάγεται): *η Ελλάδα μπήκε στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων* || *μπήκε στη συζήτηση για την εξωτερική πολιτική με τηλεφωνική του παρέμβαση* || *και η Γερμανία μπαίνει στον γύρο των διαπραγματεύσεων για την εξεύρεση πολιτικής λύσης* 13. **εντάσσομαι** (κάπου), **καταφέρνω** να εισαχθώ: *πώς υπογιοί μοι μπαίνουν κάθε χρόνο στα Α.Ε.Ι.*; || *μπήκε στον Ο.Τ.Ε. με διαγωνισμό* || *οι χώρες που θα μπου στην Ε.Ε.* 14. (ειδικότ. για νοσοκομείο) **εισάγω** λόγω ασθενείας ή για εξετάσεις: *μπήκε επειγόντως στο νοσοκομείο* || *μπήκε για εξετάσεις σε ιδιωτική κλινική* || *σε λίγες μέρες θα μπει στο χειρουργείο για αφαίρεση χολής* 15. (σε μοναστήρι) **εγκαταλείπω** τα έσχημα, γίνωμαι μοναχός, **καλόγερος**: *είναι δυο χρόνια τώρα που μπήκε σε μοναστήρι* 16. **γίνομαι**, **ορίζομαι** (μετά από απόφαση): *μπήκαν μάρτυρες στην υπόθεση της κόλλησης της εταιρείας* || **μπαίνω** **συνέταιρος** σε **επιχείρηση** 17. **εξαναγκάζομαι** να κάνω (κάτι): *εξαιτίας του μπήκε σε μεγάλα έξοδα*- ΦΡ. (α) **μπαίνω στον κόπο** βλ. λ. **κόπος** (β) **μπαίνω** ΣΥ*

μπελά | **μπελάδες** βλ. λ. **μπελάς** 18. αρχίζω, ξεκινώ: ο *Ολυμπιακός μπαίνει στη μάχη για το πρωτάθλημα Ευρώπης* 19. (στη φυλακή | στη στενή | μέσα) φυλακίζομαι: *μπήκε στη φυλακή για χρέη* 20. (μτφ.) για εισόδο σε χώρο | χρόνο | πεδίο κ.λπ.: *μπήκε στον κυβερνοχώρο | στο διαδίκτυο (Ίντερνετ) | η χώρα αυτή μπήκε στον 21ο αι. με πολλά προβλήματα* || ~ σε άλλη φάση | σε νέα κρίσιμη περίοδο | στη νέα εποχή ΣΥΝ. εισέρχομαι, κάνω την εισόδο μου 21. αρχίζω νέο χρόνο στην ηλικία μου, «πατάω»: ~ στα είκοσι | στα τριάντα | στο τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας μου ΑΝΤ. κλείνω 22. (για εποχές, μήνες) έρχομαι, εμφανίζομαι, εκδηλώνομαι με χαρακτηριστικό τρόπο: *όπου να 'ναι, θα μπει ο χειμώνας* || ο Μάρτιος μπήκε για τα καλά με βροχές και κρύο 23. αρχίζω να σκέφτομαι σύμφωνα με ορισμένο τρόπο σκέψης: *ας μη πούμε σε τέτοιον είδος λογική* || όταν μπαίνει κανείς σε αυτή τη συλλογιστική, καταλήγει σε ακραία συμπεράσματα- ΦΡ. (α) **μπαίνω στο νόημα** αντιλαμβάνομαι, εννοώ: *άρησε, αλλά τελικά μπήκε στο νόημα* || θα σου εξηγήσω, για να πεις το νόημα- κ. απολύτως (αργκό) **μπήκα, έτσι έγινε η κομπίνα- μπήκες**, (το) ανετήθηξες, το κατάλαβες.» (β) **μπαίνω στο πνεύμα (κάποιου)** καταλαβαίνω τι εννοεί, πώς σκέφτεται: *για να μπει στο πνεύμα του συγγραφέα, πρέπει να ξέρεις ορισμένα στοιχεία για τη ζωή του* 24. υπεισέρχομαι, αρχίζω να αναφέρω σε κάτι: *ας μη πούμε τώρα σε λεπτομέρειες, θα σας παρουσιάσω το σχέδιο πρώτα σε γενικές γραμμές* 25. (αργκό) (~ κάποιον) λέω σε κάποιον πράγματα που ξέρω ότι τον ενοχλούν ή τον εκνευρίζουν ή του λέω κάτι με δηκτικό τρόπο: *πάψε να του μπαίνεις, γιατί μπορεί να σε χτυπήσει!* || μόλις σταμάτησαν να τραγουδούν, του μπήκε λέγοντας: «τι το θές το τραγούδι, αφού δεν έχεις φωνή.» · ΦΡ. (α) (μτφ.) **μπαίνω στο μάτι (κάποιου)** (i) γίνομαι το αντικείμενο της επιθυμίας του ή διεκδίκησης του: *το νησί έχει μπει στο μάτι της γειτονικής χώρας* (ii) ενοχλώ ή δυσαρεστώ (κάποιον) με τις επιδόσεις, τα επιτεύγματα μου κ.λπ., τον κάνω να με φθονήσει ΣΥΝ. γίνομαι | είμαι καρφί στο μάτι (κάποιου) (β) **μου μπαίνουν ψιλλοί στ' αφτιά** βλ. λ. **αφτί** (γ) (μτφ.) **από το ένα αφτί μπαίνει κι απ' το άλλο βγαίνει** οι κάποιον που δεν δίνει σημασία σε ό,τι ακούει, που είναι σαν να μην το άκουσε (ιδ. για μαθητές): *ό,τι και να του πεις, είναι το ίδιο* ~! (δ) (μτφ.) **μπαίνω στη μύτη | στο ρουθούνι (κάποιου)** βλ. λ. **μύτη** (ε) **μπαίνω μέσα** (i) σχηματίζω βαθύλωμα: *από το τρακάρισμα η πόρτα μπήκε μέσα* (ii) εμφανίζω παθητικό, ζημιά: *ξεκίνησε καλά η επιχείρηση, αλλά τελικά μπήκε μέσα ΣΥΝ. χρεωκόπη* (iii) με κλείνουν φυλακή: *αν δεν πληρώσεις εγκαίρως τα χρέη σου, θα μπει μέσα* (στ) **μπαίνω σε (μια) σειρά** αρχίζω να ενεργώ οργανωμένα, με πρόγραμμα: *παντρέψου, να κάνεις οικογένεια, ν'ανοίξεις σπίτι, να μπεις επίτηδες σε μια σειρά* (ζ) **μπαίνω σε λίστα** καταγράφωμαι σε κατάλογο αναμνηστικής, προτεραιότητας κ.λπ.: *η κατασκευή γέφυρας έχει μπει στη λίστα των έργων που πρόκειται να γίνουν* (η) **μπαίνω στον χορό** (i) αρχίζω να χορεύω: «*μπαίτε κορίτσια στον χορό*» (δημοτ. τραγ.) (ii) (μτφ.) αρχίζω να δραστηριοποιούμαι σε ορισμένο τομέα, να έχω ενεργό συμμετοχή: *μετά την Κίνα και η Γαλλία μπαίνει στον χορό των προηγμένων δολκιών* (θ) **μπαίνω στα χωράφια (κάποιου)** | **σε ξένα χωράφια** αναφέρομαι σε πράγματα της αρμοδιότητας ή της ειδικότητας άλλου: *με αυτά που λέτε μπαίνετε στα χωράφια μου, οπότε είναι καλύτερο να εξηγήσω εγώ το θέμα* (ι) **μπαίνω στο στόμαστρο (κάποιου)** βλ. λ. **στόμαστρο** (ια) **μπαίνω στη μέση | ανάμεσα σε κάποιους** (i) παρεμβάλλομαι: *ο δρομέας μπήκε ανάμεσα στους δύο προπορευόμενους* (ii) (μτφ.) χωρίζω ή συμβάλλω στον χωρισμό κάποιων: *από τότε που μπήκε αυτός στη μέση, είναι έτοιμοι να χωριστούν* (β) **μπαίνω στον πειρασμό** βλ. λ. **πειρασμός** (γ) **(κάτι) μου μπαίνει στον νου | στο νουλό | στο κεφάλι** (μεσν. φρ.) μου γεννιέται μια ιδέα και τη σκέφτομαι συνέχεια: *σχεδιάζω να κάνω κάτι: του μπήκε στον νου η ιδέα να ανοίξει μαγαζί* (ιδ) **μπαίνω σε σκέψεις (για κάτι)** βλ. λ. **σκέψη** (ιε) **βάζω (κάποιον) | μπαίνω στα αίματα** βλ. λ. **αίμα** (ιστ) **μπαίνω | μπλέκομαι | μπερδένομαι στα πόδια (κάποιου)** βλ. λ. **μπερδέω** (ιζ) **μπαίνω στη μέση** βλ. λ. **μέση**. [ETYM. μεσν. < μπαίνω (με σύνηθη του άτονου αρχικού φωνήεντος) < αρχ. έμβαίνω < εμ- (< εν-) + βαίνω. Ήδη μεσν. είναι οι φρ. μπαίνω στον κόπο | στη μέση | στη φωτιά. Σχετικά με τη φρ. μπαίνω σε λεπτομέρειες, πβ. την αντίστοιχη μεσν. εμβαίνω εις λεπτήν].

μπαίνω: συνώνυμα. Το **μπαίνω** (από αρχ. έμβαίνω) είναι το γενικό ρήμα που χρησιμοποιείται σήμερα με τη σημ. «κινούμαι προς το εσωτερικό ενός χώρου». Λογότερη είναι η χρήση του **εισέρχομαι** (*Εισέρχομαι τώρα στο κύριο θέμα της ομιλίας μου*). Το εισβάλλω σημαίνει «μπαίνω βιαίως, παρά τη θέληση των κατεχόντων τον χώρο» (ο *εχθρός εισέβαλε στη γειτονική χώρα και κατέλαβε τα εδάφη της*). Η σημασιολογική απόχρωση του «κρυφά» υποδηλώνεται στη χρήση των **εισφωρό** και **εισδύω** (*Κατάφερε και εισφώρησε | εισέδωσε στα άδυτα της παράνομης οργάνωσης*) και ακόμη περισσότερο στο **διδειδύω**. Ειδικότερα, το **διδειδύω** (αντί δι-εισ-δύωμαι, πβ. **ειδύωμαι** > **ντύνομαι**, **υποδύομαι**, **αναδύομαι** κ.ά.), αλλά και το απλό **εισδύω** έχουν, παρά ταύτα, και καλή σημασία: «εμβαθύνω, προχωρώ εις βάθος» (*Έχει την ικανότητα να εισδύει | διεισδύει στο πρόβλημα και να βρίσκει λύσεις*), εζού και το **διδειδύτικος** (*Διακρίνεται από διεισδυτικό πνεύμα*). Η έννοια του «κρυφά, λαθραία, χωρίς να γίνω αντιληπτός» είναι εντονότερη στα καθημερινής χρήσεως ρ. **χώνομαι** και **τρυπώνω** απ' όσο στο λογότερο υπεισέρχομαι.

μπαϊπές (το) {άκλ.} (εσφαλμ. προφορά **μπαϊμπάς**) ελλην. **παρακαμπτήριος επέμβαση** ΙΑΤΡ. χειρουργική διαδικασία για την προσωρινή ή μόνιμη θεραπεία της στένωσης ή της απόφραξης αμοφόρου αγγείου, κατά την οποία το μύσχιμα που τοποθετείται συνδέεται με το

πάσχον ή αποφραγμένο αγγείο σε δύο σημεία του, ψηλότερα και χαμηλότερα από το σημείο στένωσης ή απόφραξης του, ώστε η κυκλοφορία του αίματος ή άλλου σωματικού υγρού να παρακάμπτεται. [ETYM. < αγγλ. by pass «παρακαμπτήριο»]. **μπαϊράκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) σημαία, παντιέρα ΣΥΝ. λάβαρο- ΦΡ. **σηκώνω μπαϊράκι | κεφάλι | παντιέρα** εξεγείρομαι, διεκδικώ δυναμικά τα δικαιώματά μου, επαναστατώ εναντίον κάποιου, απειθαρχώ: *οι ρογιάδες του Μοριά σηκώσαν μπαϊράκι* || *μικρή-μικρή σηκώσε μπαϊράκι κατά των δικών της κι έφυγε απ' το σπίτι* ΣΥΝ. στασιάζω. [ETYM. < τουρκ. bayrak]. **μπαϊράμι** (το) {μπαϊραμ-ιού | -ιών} καθεμιά από τις δύο μεγάλες θρησκευτικές γιορτές του ισλάμ, από τις οποίες η μία συμπίπτει με το τέλος της νηστείας του ραμαζανιού και η άλλη ακολουθεί μετά από εβδομήντα ημέρες. [ETYM. < τουρκ. bayram]. **μπάι** (το) {άκλ.} ελλην. **ψηφιολέξη** ΠΑΗΡΟΦ. μονάδα μετρήσεως ψηφιακής πληροφορίας: αποτελείται από δύο δυαδικά ψηφία (bits) αγγλ. byte, αγν. ετύμου]. **μπακ** (το/ο) {άκλ.} ελλην. **πισθοφυλάκας**, αμυντικός ΑΘΛ. παίκτης ποδοσφαιρικής ομάδας, που η θέση του είναι στην άμυνα: **πλάγιος** ~. [ETYM. < αγγλ. back «πίσω» < αρχ. αγγλ. baec]. **μπάκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η κοιλιά: *φούσκασε τη ~ του* 2. το φούσκωμα του στομαχιού ή της κοιλιάς από το πάχος: *έχεις κάνει ~* ΣΥΝ. προκοίλι. [ETYM. < αλβ. baka]. **μπάκακας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο βάτραχος. — (υποκ.) **μπάκα** κ.α. (το). [ETYM. < μπαμπάκας < μτγν. **βάβακας**, γρομμική «γλώσσα» του Ησυχίου, η οποία προήλθε από τη φωνή του βετράχου]. **μπακάλης** (ο) {μπακάληδες}, **μπακάλιος** (η) {μπακαλίτσον}, 1. ιδιοκτήτης καταστήματος στο οποίο πωλούνται προϊόντα πολλών ειδών, συνήθ. για οικιακή χρήση και ορισμένα τυποποιημένα είδη τροφίμων ο παντοπόλης 2. (μτφ.-κακός.) αυτός που κάνει προχείρους υπολογισμούς ή προχειροδουλιές, που δουλεύει εμπειρικά: *δεν τον εμπιστεύομαι για μια τόσο υπεύθυνη δουλειά, αυτός είναι ~!* [ETYM. < τουρκ. bakkal]. **μπακαλόφος** (ο) (καθημ.) 1. εδώδιο θαλάσσιο ψάρι που ψαρεύεται για το εκλεκτό του κρέας και απαντά σε ολόκληρη τη Μεσόγειο Θάλασσα, στον Εύξεινο Πόντο και τον Ατλαντικό Ωκεανό 2. κάθε εδώδιο θαλάσσιο ψάρι, το οποίο ανήκει στην ίδια οικογένεια με το παραπάνω ψάρι 3. (συνεκδ.) το ψάρι αυτό μαγειρεμένο: ~ **σκορδαλιά**. Επίσης **βακαλόδος**. — (υποκ.) **μπακαλιάρικα** (το). [ETYM. < διαλεκτ. ιταλ. *baccaglato < ισπ. bacalao < βασκ. bakai|ao, αγν. ετύμου]. **μπακαλική** (η) {χωρ. πληθ.} 1. το επάγγελμα του μπακαλιάρη-ΦΡ. **είδη μπακαλικής** τα προϊόντα που πωλούνται στο κατάστημα του μπακαλιάρη 2. (μτφ.) οι πρόχειροι, πρακτικοί υπολογισμοί: *δεν θέλει πολλή σκέψη, είναι απλή ~*. **μπακαλίκο** (το) το κατάστημα του μπακαλιάρη, το παντοπωλείο. — (υποκ.) **μπακαλικάκι** (το). **μπακαλικός**, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον μπακαλιάρη: ~ **επαρτή** 2. (μτφ.) αυτός που γίνεται με προχειρότητα και βασιίζεται στην εμπειρία: ~ **λογαριασμός**. **μπακαλιστικός**, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με το μπακαλίκο ή τον μπακαλιάρη: ~ **λογαριασμός** (που γίνεται πρόχειρα σε χαρτί με απλές αριθμητικές πράξεις) 2. (μτφ.-κακός.) αυτός που εκφοράζει ή προκύπτει από μικρόψυχη υπολογιστική νοοτροπία: *δεν τα μπορώ αυτά τα ~ στις σχέσεις των ανθρώπων, τι θα κερδίσω και τι θα βγει-σκοπός είναι να δίνεις, επειδή το θέλεις*. — **μπακαλιστικά** επιρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιστικός. **μπακαλόγατος** (ο) (λαϊκ.) 1. (παλαιότ.) ο γάτος του παντοπόλη, που έμενε μέσα σε παντοπωλείο: (κατ' επέκτ.) ο καθορθωμένος γάτος 2. (ειρων.) νεαρός υπάλληλος που εργάζεται σε παντοπωλείο ΣΥΝ. **μπακαλόπαιδο**. **μπακαλοδέφτερο** κ. **μπακαλοτέφτερο** (το) πρόχειρο, τσαλακωμένο σημειωματάριο, όπως αυτό που χρησιμοποιούσε ο μπακαλιάρη. **μπακαλόπαιδο** (το) 1. νεαρός υπάλληλος μπακαλιάρη 2. ο γιος του παντοπόλη. Επίσης **μπακαλόπαιλο** (το). **μπακαλόχαρτο** (το) 1. πρόχειρο χαρτί πάνω στο οποίο έκαναν υπολογισμούς ή κρατούσαν σημειώσεις οι μπακαλιάρηδες 2. χαρτί όπου αναγράφονται σημειώσεις με πρόχειρο τρόπο. **μπακαράς** (ο) {χωρ. πληθ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται με έναν μπαν-κέρη και πολλούς παίκτες, συνήθ. σε καζίνο: «*πήρα δεκαοχτώ χιλιάδες απ' τον ~*» (λαϊκ. τραγ.). Επίσης **μπακαρά** (το). [ETYM. < γαλλ. baccara, αγν. ετύμου]. **μπακρένιος**, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από χαλκό, ο χαλκίνος: ~ **σκεύος** | **νόμισμα**. **μπακίρι** (το) {μπακιρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. ο χαλκός 2. **μπακίρια** (τα) χάλκινα μαγειρικά σκεύη ΣΥΝ. χαλκόματα. Επίσης **μπακιρικό** (το) (σημ. 2). [ETYM. < τουρκ. bakir]. **μπακιρτζήδικο** (το) το εργαστήριο του μπακιρτζή. **μπακιρτζής** (ο) {μπακιρτζήδες} ο κατασκευαστής χάλκινων μαγειρικών σκευών, μπακιρτζής ΣΥΝ. **χαλκοματάς**. [ETYM. < τουρκ. bakirçi]. **μπακιριών** ρ. {μπακιρό-σα, -ησκα, -μένος} (λαϊκ.) καλύπτω με φύλλα χαλκού, επηγαλκώ. — **μπακιρψα** (το). **μπακλαβαδοτός**, -ή, -ό αυτός που έχει το σχήμα των κομματιών **μπακλαβά**, ο ρομβοειδής. **μπακλαβάς** (ο) {μπακλαβάδες} σιροπιαστό γλύκισμα ταιψιού, που

παρασκευάζεται από φύλλα ζύμης, βούτυρο ή λάδι, καρύδια και μέλι και κόβεται συνήθ. σε ρομβοειδή κομμάτια. — (υποκ.) μπακλαβιάδακι (το).

[ETYM. < τουρκ. baklava]. **μπακοτερμα** (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (μεταξύ παιδιών που παίζουν ποδόσφαιρο) ο παίκτης που παίζει και ως τεματοφολιακάς και ως αμυντικός (μπακ), όταν τα παιδιά που παίζουν είναι λιγότερα από όσα χρειάζονται για να συμπληρώσουν κανονική ομάδα. [ETYM. < μπακ + τέρμα]. **μπακούρι** (το) {μπακούριου | -ιών} (οικ.) ο άνδρας που έχει μείνει πολύ καιρό χωρίς τσίρι, που έχει στερηθεί την ερωτική συντροφιά: *έμεινε | είναι ~*. Επίσης μπακούρης (ο). [ETYM. < τουρκ. bakir «παρθένος, ανέγγιχτος»]. **μπάλα** (η) (παλαιότ. ορθ. *μαλλά*) {σπ. μπαλόν} 1. μάζα σώματος που έχει συνήθ. σήμα σφαίρας: *τρώω μια ~ παγοτό || μια ~ χιονιού ΣΥΝ. σφαίρα* 2. σφαιρικό αντικείμενο, που κατασκευάζεται από διάφορα υλικά και σε διάφορα μεγέθη, είναι είτε συμπαγές είτε από δέρμα εξωτερικά και εσωτερικά έχει συμπίελα που φουσκώνει χρησιμοποιείται σε ποικίλα αθλήματα, όπως στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, το μπέιζμπολ, το τένις κ.λπ.: *φουσκώνει τη ~ || δερμάτινη | πλαστική ~ || ~ του βόλεϊ | του χάντμπολ || πετό | ρίχνω | κλοτσώ τη* - ΣΥΝ. τόπι, σφαίρα - ΦΡ. (α) *σκώω τη μπάλα* (ι) την τρυπώ, ώστε να ξεφουσκώσει (ii) (στο ποδόσφαιρο) ρίχνω τη μπάλα από ύψος στο έδαφος, ώστε να ανασηδήσει (β) *παίρνω (κάποιον) η μπάλα* κάποιος υφίσταται μαζί με άλλους τις συνέπειες για κάτι για το οποίο όμως ο ίδιος δεν ευθύνεται: *αυτοί οι δυο έκαναν την κατάχρηση, αλλά τον πήρε κι αυτόν η μπάλα, γιατί δούλευε στο ίδιο γραφείο με αυτούς* 3. (συνεκδ.) το ποδόσφαιρο: *από μικρός ενδιαφερόταν μόνο για τη ~ || παίζω | βλέπω | αγαπώ τη ~ || οι αστέρεις της ~ || οι φιλαθλοί φέτος θα χορτάσουν ~ || η ~ έχει λεφτά* 4. θ' ασχοληθεί με τη ~ 4. οβίδα παλιού κανονιού 5. (ειδικότ. παλαιότ.) σιδερένια σφαίρα, που δένεται με αλυσίδα στο πόδι καταδικών σε φυλάκιση 6. κάθε μάζα από πολλά, κυρ. ομοειδή αντικείμενα πασιμένα ή στοιβαγμένα μαζί σε κύλινδρο ή γενικότ. σφαιρικό σχήμα: *έκανε μια - τα ρούχα || μια ~ βαμβάκι | στάχνα*. — (υποκ.) μπαλάκι (το) (βλ. λ.) κ. μπαλάτσα (η).

[ETYM. μεσν. < διαλεκτ. ιταλ. balla < ιταλ. palla, γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. bal, αρχ. σκανδ. bollr κ.ά.], **μπαλαούρος** (ο) ποδοσφαιριστής ο οποίος διαθέτει μεγάλη επιδεξιότητα στον χειρισμό της μπάλας. [ETYM. < μπάλα + -ούρος (βλ. λ.)]. **μπα λα** ίνα (η) -> μαναίλα μπαλάκι (το) {χωρ. γεν.} η μικρή μπάλα: *το ~ του πινγκ-πονγκ | του τένις* - ΦΡ. (α) *πετό σε κάποιον το μπαλάκι* μεταθέτω σε άλλον την ευθύνη για κάτι: *μολις τα βρήκε δύσκολα, πέταξε το μπαλάκι στους υφιστάμενους του* (β) *κάνω (κάποιον) μπαλάκι* στέλνω (κάποιον) από τον έναν αρμόδιο στον άλλον, χωρίς να τον εξυπηρετώ: *με έκαναν μπαλάκι στην εφορία, μέχρι να τακτοποιήσω τελικά την υπόθεσή μου*. **μπαλαλάικα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τρίχορδο παραδοσιακό ρωσικό όργανο με τριγωνικό σκάφος, του οποίου το πίσω μέρος είναι επίπεδο και παίζεται με τα πλήκτρα ή με τα δάχτυλα. [ETYM. < ρωσ. balalaika]. **μπαλαμουτί** (το) {μπαλαμουτιού | δύσχυρ. -ιών} (λαϊκ.) 1. κόλλο, τέχνασμα, απάτη (συνήθ. σε χαρτοπαίγνιο) 2. (!) ως χαρακτηρισμός ερωτικών θωπειών. [ETYM. < σλαβ. balamut]. **μπαλαμουτιάζω** ρ. μετβ. {μπαλαμουτίαςα, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. εξασπώ (κάποιον) κατά τη χαρτοπαζία: (γενικότ.) *παρπαλάνω με δόλο, υ.ε τεχνάσματα* 2. (!) *βάζω χέρι* (συνήθ. σε γυναίκα), χουφτώνω. **μπαλάντα** (η) -> μπαλλάντα **μπαλάντζα** (η) -> μπαλλάντζα **μπαλάντερ** (ο) -> μπαλλάντερ **μπαλάντζα** (η) -> παλάντζα **μπαλαούρο** (το) 1. NAYT. η αποθήκη πλοίου, η οποία συνήθ. βρίσκεται κάτω από το πυροβολείο μακριά από τα μέρη του πλοίου όπου μένει ή κινείται το πλήρωμα και στην οποία συνήθ. φυλάσσονται εύφλεκτα υλικά όπως χρώματα, σκονιά, κ.λπ.: *παλαιότ. χρησιμοποιε ως χώρος κράτησης ή φυλάκισης* 2. ο χώρος φυλάκισης, μπουντρούμι: *τον έκλεισαν στο ~ || πήγε ~ ΣΥΝ. φυλακή, (λόγ.) δεσμοθήρη, (λαϊκ.) στενή*. Επίσης **μπαλαούρος** (ο). [ETYM. Πιθ. αντιδάν., < ιταλ. balaustro «περίφραγμα» < balausto «άνθος αγριοροδιάς» < λατ. balaustum < μγν. βαλανστιον, αγν. ετύμου]. **μπαλαρίνα** (η) -> μπαλαρίνα **μπαλάσκα** (η) -> παλάσκα **μπαλάφα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) ανοσία, σχαλαμάρια. — (μεγεθ.) **μπαλαφάρα** (η). [ETYM. Αγν. ετύμου]. **μπαλένα** (η) -> μπαλαίνα **μπαλέτο** (το) -> μπαλλέτο **μπαλιά** (η) 1. το χτύπημα της μπάλας και η τροχιά που διαγράφει κατά την κίνηση της: *έριξε πολύ καλή ~ || μακρινή | δυνατή ~ || ~ ακριβείας || έξυπνη - || — τρώτα* (μεταβίβαση της μπάλας σε παίκτη περνώντας την ανάμεσα από αντιπάλους) 2. το χτύπημα (κάποιου) από μπάλα: *από μια ~ μου έσπασαν τα γυαλιά*. **μπαλκονάτος**, -η, -ο 1. (σπίτι, διαμέρισμα) που έχει μπαλκόνι 2. (κυρ. για πολιτικό) αυτός που διαθέτει ευχέρεια λόγου, παραστατικό ύφος, που μπορεί να επικουριστεί με το πλήθος (κυρ. σε μεγάλες συγκεντρώσεις) και να το συνηγάει. **μπαλκόνι** (το) {μπαλκονιού | -ιών} 1. η εξωτερική προέκταση του δαπέδου διαμερίσματος ή γενικότ. κατοικίας, η οποία δεν κτίζεται γύ-

ρω-γύρω, αλλά στην άκρη της τοποθετούνται κάγκελα ή χαμηλό κτιστό περιτείχιμα (για προφύλαξη από πτώση): η (συνήθ. στενή) βεράντα: *βγαίνω | κάθομαι στο - || στενό | φαρδύ | ψηλό | μικρό | παραδοσιακό | ξύλινο ~ || από το ~ βλέπεις μέχρι κάτω στη θάλασσα* - ΦΡ. **μιάλω** | **βγαίνω στο μπαλκόνι** εκφρώνω συνήθ. πολιτικό λόγο ή εμφανίζομαι μπροστά σε συγκεντρωμένο πλήθος: *τόρα που πλησιάζουν εκλογές, θα αρχίσουν όλοι οι πολιτικοί να βγαίνουν στα μπαλκόνια* 2. υψηλή τοποθεσία με θέα: *το σημείο αυτό ονομάζεται «το ~ του Πηλίου»* 3. (λαϊκ.) **μπαλκόνια** (τα) για πλούσιο γυναικείο στήθος: *μια γυναικάρια με τους εξώστες και τα ~ της*. — (υποκ.) μπαλκονάκι (το), (μεγεθ.) μπαλκονάρα (η).

[ETYM. < ιταλ. balcone, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. balko «δοκός» (> γερμ. Balken), αγγλ. balk κ.ά. Βλ. κ. *φαλλάρα*]. **μπαλκονόπορτα** (η) η πόρτα που οδηγεί σε μπαλκόνι. **μπαλλάντα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΦΙΛΟΛ. (α) ποιητική σύνθεση, η οποία αποτελείται κατά κανόνα από μία έως τέσσερις οκτάστιχες στροφές, το τέλος καθιεμιάς από τις οποίες ακολουθούσε ολιγόστιχη, επαναλαμβανόμενη επωδός και η οποία επικράτησε κυρ. κατά τον 15ο αι. στην Ευρώπη (β) λυρικοαφηγηματική σύνθεση με σύντομους στίχους, στροφές σε γρήγορο και ζωηρό ρυθμό και έντονη σύνδεση με τη λαϊκή παράδοση των ευρωπαϊκών χωρών: *οι - του Γκαίτε | του Σιλ-λερ | του Τέννισον | του Ουγκώ* (για την Ελλάδα, πβ. λ. *παράλογη*) 2. ΜΟΥΣ. (α) μουσική σύνθεση, κυρ. για πιάνο, με αφηγηματικό ύφος και διάθεση νοσταλγική: *~ του Σοπέν* (β) απλή και εύκολη μουσική σύνθεση για σόλο φωνή, που συνήθ. συνοδεύεται από ένα όργανο (λ.χ. κιθάρα): *οι ~ της Τζόαν Μπαζ*.

[ETYM. Αντιδάν., < προβηγ. balada < baiar «χορεύω» < μγν. λατ. ballare < αρχ. βαλλίζω «χορεύω, χοροπηδώ» < βάλλω]. **μπαλλαντζα** (η) (συνήθ. ορθ. *μπαλαντζα*) {χωρ. γεν. πληθ.} μακρύ ηλεκτρικό καλώδιο, του οποίου συνδέεται με άλλο ως προέκτασή του με φως, όταν θέλουμε να συνδέσουμε κινητή ηλεκτρική μηχανή ή συσκευή με απομακρυσμένη ηλεκτρική πηγή.

[ETYM. < γάλλ. baladeuse, θηλ. του baladeur «περιφερόμενος», βλ. κ. μπαλλαντέρ]. **μπαλλαντέρ** (ο/το) (συνήθ. ορθ. *μπαλαντέρ*) {άκλ.} 1. (στα χαρτιά) τραπουλόχαρτο πάνω στο οποίο είναι ζωγραφισμένος ένας τζοκερ και στο οποίο ο κάθε παίκτης μπορεί να δώσει όποια αξία θέλει, δηλ. μπορεί να το χρησιμοποιήσει στη θέση οποιουδήποτε άλλου χαρτιού 2. (μτρ.) αυτός που μπορεί να λειτουργεί σε διάφορα περιβάλλοντα, να υιοθετεί εναλλακτικούς ρόλους αναλόγως των περιστάσεων: *~ στην πολιτική | στο ποδόσφαιρο*. Επίσης (λαϊκ.) **μπαλλαντέρι** (το). [ETYM. < γάλλ. baladeur «περιφερόμενος» < p. (se) balader «περιφερόμαι» < balade «περίπατος» < ballade «μπαλλάντα»]. **μπαλαρίνα** (η) (συνήθ. ορθ. *μπαλαρίνα*) {χωρ. γεν. πληθ.} χορεύτρια μπαλλέτου (κυρ. κλασικού).

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. ballerina < ballare «χορεύω» < μγν. λατ. ballare < αρχ. βαλλίζω «χορεύω, χοροπηδώ» < βάλλω]. **μπαλέτο** (το) 1. χοροδράμα που εκτελείται από έναν ή περισσότερους χορευτές με τη συνοδεία μουσικής και με βάση συγκεκριμένη χορογραφία: *μοντέρνο ~* - ΦΡ. **κλασικό μπαλέτο** βλ. λ. *κλασικός* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των χορευτών που παρουσιάζουν τέτοιες χορογραφικές συνθέσεις: *τα ~ Μπολσόι ήρθαν στην Αθήνα*. [ETYM. < ιταλ. balletto, υποκ. του ballo «χορός» < p. ballare «χορεύω». Βλ. κ. *μπαλαρίνα*]. **μπαλλός** (ο) (συνήθ. ορθ. *μπαλλός*) νησιωτικός χορός που χορεύεται από ζευγάρι (άνδρα και γυναίκα) αντικριστά: *«και στην ψηλή την άμμο θα σε χορεύω»* (τραγ.).

[ETYM. < ιταλ. ballo «χορός» < λατ. ballare «χορεύω». Βλ. κ. *μπαλαρίνα*]. **μπαλλώμα** (το) [μεσν.] {μπαλλώματος | -άτων} (συνήθ. ορθ. *μπαλλώμα*) 1. (α) η επιδιόρθωση σκισμένου ή φθαρμένου ρουχού με ράνιμο κομματιού υφάσματος (ανάλογο χρώματος και ποιότητας) πάνω στο φθαρμένο σημείο: *όλη μέρα ασχολούμαι με το ~* (β) (συνεκδ.) το κομμάτι υφάσματος που ράβεται πάνω σε σκισμένο ή φθαρμένο σημείο ενδύματος: *το ~ δεν ράφτηκε καλά και φαίνεται άσχημα* 2. η επιδιόρθωση που γίνεται μόνο στο σημείο που έχει υποστεί φθορά (ξεχωρίζοντας από το όλον): *μετά το ατύχημα το αυτοκίνητο ήταν γεμάτο μπαλλώματα στα σημεία όπου τρυκάρισε* 3. (μτρ.) (συνήθ. στον πληθ.) η πρόχειρη ή προσωρινή αντιμετώπιση μιας δυσάρεστης ή δύσκολης κατάστασης, συνήθ. με τη λήψη ημίμετρων: *οι τελευταίες ρυθμίσεις του νόμου είναι απλώς μπαλλώματα- δεν πρόκειται να λύσουν το πρόβλημα μακροπρόθεσμα*. — (υποκ.) μπαλλωματάκι (το). **μπαλλωμάτης** (ο) (συνήθης ορθ. *μπαλλωμάτης*) [μεσν.] {μπαλλωμα-τήδες}, **μπαλλωματού** (η) {μπαλλωματούδες} (λαϊκ.) επαγγελματίας που επιδιορθώνει παπουτσία, ο τσαγκάρης, μπαλλώνω ρ. μετβ. (συνήθης ορθ. *μπαλώνω*) {μπαλλά-σα, -θηκα, -μένος} 1. επιδιορθώνω φθαρμένο ή σχισμένο ρούχο, ράβοντας ή κολλώντας πάνω στην επιφάνεια που θέλω να κολλώνω ένα άλλο κομμάτι υφάσματος, συνήθ. του ίδιου περιπου χρώματος και σχεδίου (με το ρούχο) ή ενώνοντας τις σχισμένες άκρες μεταξύ τους (με κλωστή): *~ τις κάλτσες | το παντελόνι* 2. επιδιορθώνω φθαρμένο ή τρυπημένο υπόδημα - ΦΡ. (παροιμ.) *παπούτσι από τον τόπο σου κι ως είν' και μπαλλωμένο* βλ. λ. *παπούτσι* 3. (γενικότ.) επιδιορθώνω κάτι πλεχτό: *~ τα δίχτυα* 4. επισκευάζω, διορθώνω την εμφάνιση ή ενισχύω την κατάσταση ενός πράγματος: *~ τον τοίχο που είχε τρυπήσει, για να περάσω τους σωληνες* 5. (μτρ.) διορθώνω πρόχειρα δυσάρεστη ή ανεπιθύμη κατάσταση ή σφάλμα, προβάλλοντας δικαιολογίες ή ανασκευάζοντας όσα είπα: *προσπάθησε να μπαλλώσει την κατάσταση | τη γκάφα, αλλά ήταν πια αργά* - ΦΡ. **τα μπαλλώνω** δίνω πρόχειρη λύση σε ένα πρόβλημα: *δεν μπορείς να τα μπαλλώσεις τώρα πια, άσ' τα*

κι ό,τι βγει **6.** (μεσοπαθ. **μπαλλόνωμα**) διορθώνω κάπως την οικονομική μου κατάσταση, τακτοποιώ πρόχειρα τα προβλήματα μου: κοιτάζει να πάρει μια συνταξούλα, να **μπαλλωθεί**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μολιά-** [ETYM₁ μεσν. < *μ-βαλλ-ωνο (με σύγηση του αρχικού άτονου ε- και διατήρηση της αρχ. προφοράς (b) του -β- έπειτα από το -μ-) < αρχ. εμβάλλω].

μπαλμασκέ κ. **μπαλ-μασκέ** (το) {άκλ.} χορός μεταμφιεσμένων (συνήθ. τις Αποκριές).

[ETYM₁ < γαλλ. bal-masqué < bal «χορός» (βλ. κ. **μπαλλαρίνα**) + masqué (βλ. κ. **μάσκα**)].

μπαλοθία κ. **μπαλοθία** (η) (διαλεκτ.) πυροβολισμός που ρίχνεται εθιμοτυπικά κυρ. στην Κρήτη κατά την τιμητική υποδοχή κάποιου, κατά τη διάρκεια γιορτής, γλεντιού σε γάμους, βαφτίσια κ.λπ.: **αρχίζω τις ~ || ρίχνω ~**.

[ETYM <■ μεσν. **μπαλοθία** < **μπαλόθια** < βεν. balota | ιταλ. ballotta «σφαιρίδιο, κλήρος», υποκ. του balla «μπαλά»].

μπαλονάκι (το) {χωρ. γεν.} ΙΑΤΡ. κοινή ονομασία της μεθόδου της αγγειοπλαστικής που εφαρμόζεται σε ορισμένες πριπτώσεις στεφανιαίας νόσου.

μπαλόνη (το) {μπαλον-ιού | -ιών} 1. μικρή φούσκα κατασκευασμένη από συνήθ. διαφανή ελαστική ύλη, που γεμίζει με ατμοσφαιρικό αέρα ή άλλου είδους αέριο και φουσκώνει παίρνοντας διάφορα σχήματα: **φουσκώνει || τριπάω || σκάω το ~ || πολύχρωμα** - ΣΥΝ. φούσκα 2. (μτρ.) καθέτι που μοιάζει σαν να έχει φουσκώσει: **απ' το πολύ φαγητό έχει γίνει (σαν) ~** 3. το αερόστατο (βλ.λ.). — (υποκ.) **μπαλονάκι** (το) (σημ. 1), (μεγεθ.) **μπαλονάρα** (η) (σημ. 1). [ETYM₁ < γαλλ. ballon, μεγεθ. του balle «μπαλά». Βλ. κ. **μπαλά**].

μπάλος (ο) → **μπάλλος**

μπάλασμο (το) → **βάλασμο**

μπαλασάμωμα (το) → **βαλασάμωμα**

μπαλασάμωνω ρ. → **βαλασάμωνω**

μπαλατιά (η) (λαϊκ.) χτύπημα με μπαλά, τσεκουριά.

μπαλάς (ο) {μπαλάδες} (λαϊκ.) το τσεκούρι (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) **πέλεκυς** [ETYM₁ < τουρκ. balta].

μπαλατζής (ο) {μπαλατζήδες} ο επαγγελματίας ξυλοκόπος.

[ETYM₁ μεσν. < τουρκ. baltaç. βλ. κ. **μπαλάς**].

μπαλώμα (το) → **μπάλλωμα**

μπαλωματής (ο) → **μπαλλωματής**

μπαλώνω ρ. → **μπαλλώνω**

μπαμ (το) {άκλ.} (προφορ.-λαϊκ.) 1. ο δυνατός κρότος κυρ. από εκτυρσοκρότηση όπλου, από σκάσιμο λάστιχου, μπαλονιού κ.λπ.: **από πού ακούστηκε αυτό το ~; || δυνατό || ξαφνικό** ~ ΣΥΝ. μπουμ ΦΡ. (α) **κάνω μπαμ** (i) σημειώνει εντυπωσιακή επιτυχία: **το τελευταίο του βιβλίο θα κάνει μπαμ στις πωλήσεις || η ταινία έκανε μπαμ όπου κι αν προβλήθηκε** (ii) **κάνω μεγάλη εντύπωση, γίνομαι έντονα αισθητός, είμαι πολύ εντυπωσιακός**: «**αποψε κάνεις μπαμ**» (λαϊκ. τραγ.) (iii) **ξεχωρίζω έντονα, είμαι πολύ εμφανής**: **Πώς δεν το είδες; Είναι από τα λάθη που κάνουν μπαμ || κάνει μπαμ ότι ανήκει σε άλλο κόμμα** (β) **μπαμ (και) μπουμ** (i) ο ήχος των πυροβολισμών: **και ~ (i) κοιμπούριες** (ii) η μάχη, η ένοπλη σύγκρουση και γενικότερ. ο πόλεμος: **δεν μπορώ αυτές τις ταινίες με τα ~ (τις πολεμικές ταινίες)** (γ) **μπαμ και κάτω** βλ. λ. **κάτω** (δ) **το μεγάλο μπαμ** η μεγάλη έκρηξη (συνήθ. για σημαντική ή αρνητική εξέλιξη ή πόλεμο): **αν γίνει ~ και κηρύξουν πόληση τα ασφαλιστικά ταμεία, θα επικρατήσει χάος! || το - στις οικοδομές έγινε μετά τον πόλεμο** (υπήρξε μεγάλη οικιστική δραστηριότητα) · 2. (προφορ.) **αμέσως**: **με το που το ζήτησα, ~, μου το έφερε**. [ETYM₁ Ηχομημητική λ.].

μπάμια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ποώδες φυτό του οποίου ο καρπός είναι επιμήκη τριχωτή κάψα με πολλά σφαιρικά σπέρματα 2. (συνεκδ.) ο καρπός του φυτού αυτού 3. **μπάμιας** (οι) οι παραπάνω καρποί μαγειρεύονται ως λαδερό φαγητό: ~ **κοκκινιστές**. [ETYM₁ < τουρκ. bamya].

μπάμιας (ο) {χωρ. πληθ.} υβριστ. για πρόσωπο νοθρό και ανόητο.

μπαμπάκας (ρ) → **μπαμπάς**

μπαμπακερός, -ή, -ό → **βαμβακερός**

μπαμπάκι (το) → **βαμβάκι**

μπαμπακιά (η) → **βαμβάκια**

μπαμπακιάζω ρ. **μετβ.** {μπαμπάκιας-α, -μένος} 1. αποκτώ την υφή του βαμβακιού, γλυοδιάζω 2. (μτρ.) γίνομαι λευκός σαν το μπαμπάκι, ασπρίζω: **μπαμπάκιασαν τα μαλλιά του**.

μπαμπακόσπορος (ο) → **βαμβακόσπορος**

μπαμπακούλης (ο) → **μπαμπάς**

μπαμπαλής (ο) {μπαμπαλήδες} γέρος ξεφωραμένος. [ETYM₁ < **μπαμπαλό** «ράκος, κουρέλι» < πηθ. **πάμπαλο** < επιθ. **παμπάλιος** ίσως συνδ. με αρωμ. babalife «μωρολόγος, ανοηταίνω»].

μπαμπαλό (το) 1. (κυριολ.) το κουρέλι 2. (μειωτ.-μτρ. για πρόσ.) ο άμυαλος και ανόητος.

[ETYM₁ Πηθ. < *πάμπαλον < αρχ. **παμπάλιον**, ουδ. του επιθ. **παμπάλιος**].

μπαμπάς¹ (ο) {μπαμπάδες} (καθημ.) ο πατέρας. — (χαϊδεν.) **μπαμπάκας** κ. **μπαμπουλής** κ. **μπαμπακούλης** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. **παπάς**. [ETYM₁ Εκφραστ. ηχομημητική λ. της παιδικής γλώσσας].

μπαμπάς² (ο) {μπαμπάδες} το σαβαρέν (βλ.λ.). [ETYM₁ < γαλλ. baba < πολ. baba «ηλικιωμένη γυναίκα»].

μπαμπέσης (ο) {μπαμπέσηδες}, **μπαμπέσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πανούργος και δόλιος άνθρωπος, που δεν έχει μπέσα, που δεν μπορείς να του έχεις εμπιστοσύνη ΣΥΝ. **απατεώνας, κατεργάρης, μασκαράς, μπαγαπόντης**. — **μπαμπέσικος**, -η, -ο, **μπαμπέσικα** επιρρ.

[ETYM < αλβ. pabesë, βλ. κ. λ. **πέσα**].

μπαμπεσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η αναξιοπιστία και δολιότητα του χαρακτήρα κάποιου 2. (συνεκδ.) ύπουλη πράξη, παραβίαση συμφωνίας ή υπόσχεσης: **τους συλλαβανε με ~ ΣΥΝ.** ατιμία.

Μπαμπής (ο) → **Χαρολάμης**

μπαμπόγερος (ο), **μπαμπόγρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο πολύ γέρος άνθρωπος 2. (μειωτ.) κακός ή άσχημος γέρος. [ETYM₁ μεσν. < **μπάμπα** + **γέρος**].

μπαμπού (το) {άκλ.} 1. φυτό με καλαμωτό, κούφιο κορμό, που καλλιεργείται στις τροπικές χώρες και του οποίου ορισμένα μέρη χρησιμοποιούνται στην επιπλοποιία, τη χαρτοποιία ή τρώγονται μαγειρεμένα (βλ.αστοί) 2. (συνεκδ.) επιπλο ή κατασκευή από το παραπάνω ξύλο: **τα επιπλο της βεράντας είναι ~ || (κ. ως ουσ.) τα - θέλουν λουστράρισμα**. [ETYM < γαλλ. bambou < μαλαϊκ. bambū].

μπαμπούνος κ. **βαβούνος** (ο) πύθκος με μεγάλο κεφάλι, πλατιά μάγουλα και μακρύ, γυμνό ρύγχος, που μοιάζει με του σκύλου" έχει μήκος από μισό έως ένα μέτρο και απαντά κυρ. στην ξηρή σαβάννα και στις βραχώδεις περιοχές της Αραβίας και της Αφρικής Ν. της Σαχάρας: είναι ζωηρό ζώο, εκπαιδευσιμο και πολύ έξυπνο. [ETYM₁ μεσν. < ιταλ. babbuino < μέσ. γαλλ. babouin, που συνδ. με τη λ. babine «γεύλος, γκριμάτσα», πηθ. από εκφραστική ονοματοποιημένη ρίζα *bab- «γκριμάτσα»].

μπαμπούλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. φανταστικό τέρας, που χρησιμοποιείται συχνά από τους αηλίκους ως φόβητρο των μικρών παιδιών: **φάε γρηγορα το φαγητό σου, γιατί θα έρθει ο ~!** 2. (γενικότερ.) οτιδήποτε σκορπίζει τον φόβο: **η αντιπολίτευση προπαθεί να παίξει τον ρόλο του ~ || πέρασε η εποχή που ο δάσκαλος έκανε στους μαθητές τον ~ ΣΥΝ.** φόβητρο.

[ETYM₁ μεσν. **αββ.** ετύμου, πηθ. < **μπαμπούλας** | **μπούμπουλας** «σκαθάρι» (< αρχ. **βομβυλιός** | **βομβυλιός** < **βόμβος**, βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για ηχομημητική λ., που πλάστηκε προς εκφοβισμό των παιδιών].

μπαμπούλης (ο) → **μπαμπάς**

μπαμπουρας (ο) (λαϊκ.) κολεόπτερο έντομο που ζουζουνίζει ΣΥΝ. σκαρβαβός, σκαθάρι. [ETYM₁ < μεσν. **μπαμπούλας** | **μπούμπουλας** (βλ. λ. **μπαμπούλας**)].

μπαπάω (η) → **βάβω**

μπαπάλια (η) (συνήθ. ορθ. **μπαπέλια**) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κεράτινο έλασμα, που προέρχεται από το στόμα της φάλαινας, από το οποίο κατασκευάζονται κυρ. ορθοπαιδικά είδη (στηθόδεσμοι, ζώνες κ.λπ.) 2. (κατ' επέκτ.) έλασμα από οποιαδήποτε ύλη, που έχει παρόμοια χρήση. [ETYM₁ Αντιδάν. < ιταλ. balena < λατ. bal(ina) < αρχ. **βάλ(ι)λιαν**, με την επιδρ. του ιλλυρ. balid(η) «στέλεχος, έλασμα»].

μπαπάλι επιθ. {άκλ.} **ελλην.** **τετριμμένος**· αυτός που είναι ξεπερασμένης μόδας, που είναι πια τετριμμένος· ο κακόγυστος: **πολύ ~ αυτό που φοράει || ο μελοδραματισμός στις ταινίες είναι πια ~ || το φέραμο του είναι πολύ ~ ΣΥΝ.** ξεπερασμένος.

[ETYM₁ < γαλλ. banal < ban «δημόσια διακήρυξη» < αρχ. γερμ. ban «δικαστική δικαιοδοσία, αρμοδιότητα»].

μπαπάνα (η) {μπαπαπάνη} 1. ο κίτρινος καμυλωσχημος καρπός της μπιανάνας 2. (ως επιθ.) αυτός που σχετίζεται με τη μπιανάνα: **παγωτό || γλυκό ~ || γεύση ~** 3. μικρό τσαντάκι που φοριέται στη μέση και έχει το σχήμα του παραπάνω καρπού 4. (ως καλκοκαρινή θαλάσσια ψυχαγωγία) φουσκωτή βάση σε σχήμα μπιανάνας, πάνω στην οποία κάθονται λουόμενοι και έλκονται από ταχύπλοο σκάφος. — (υποκ.) **μπαπανούλα** κ. **μπιανάντια** (η). [ETYM₁ < πορτ. banana, από γλώσσα της Δ. Αφρικής].

μπιανάνια (η) τροπική πόα που καλλιεργείται για τους εύγευστους και θρεπτικούς καρπούς της, τις μπιανάνες.

μπιανάνη (η) (υποτιμ.) τριτοκοσμική κυρ. χώρα, δικτατορία ή κατ' επίφαση δημοκρατία, με εκτεταμένη επέμβαση του ξένου παράγοντα στα εσωτερικά της: **αλλιώς δημοκρατία της μπιανάνας**. [ETYM < αγγλ. banana republic, μειωτ. ονομασία για μικρά κράτη, κυρ. της Κ. κ. Ν. Αμερικής].

μπιανανόφλοδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η φλοόδα της μπιανάνας 2. (μτρ.) επικίνδυνο, ολισθηρό σημείο ή παγίδα, κυρ. στις ΦΡ. (α) **ρίχνω μπιανανόφλοδα σε κάποιον** στήνω έξυπνη παγίδα σε κάποιον (β) **πατάω τη μπιανανόφλοδα** παρασύρομαι και πέφτω στην παγίδα που μου έστησε κάποιος.

μπιανγκάλου (το) {άκλ.} μικρό μονόροφο σπίτι, ελαφράς κατασκευής, που περιβάλλεται από βεράντες, έχει επίπεδη ή κεκλιμένη στέγη και χρησιμοποιείται ως εξοχική κατοικία ή ενοικιαζόμενο κατάλυμα σε ξενοδοχειακό συγκρότημα.

[ETYM₁ < αγγλ. bungalow < χίντι banglā «σπίτι» (βεγγαλικής αρχιτεκτονικής)].

Μπιανγκλαντές (το) {άκλ.} (βεγγαλ. Gana Prajātantri Bangla-desh = Λαϊκή Δημοκρατία του Μπιανγκλαντές) κράτος της Ν. Ασίας Β. του Κόλπου της Βεγγάλης με πρωτεύουσα τη Ντάκα, επίσημη γλώσσα τη Βεγγαλική και νόμισμα το τάκα.

[ETYM₁ < βεγγαλ. Bangladesh < banglā «Βεγγάλη» + des «χώρα»]. Το όν. Banglā αναφέρεται σε ομώνυμο ιθαγενή λαό, του οποίου ο πρόγονος είχε το όνομα Banga].

μπιανέλα (η) → **μπιανάλια**

μπιανιάρζω ρ. **μετβ.** {μπιανιάρσις-α, -της, -μένος} **κάνω μπάνιο σε κάποιον**: ~ **το μαρό**. Επίσης **μπιανιάρω**. — **μπιανιάρισμα** (το).

[ETYM < ιταλ. bagnare. Βλ. κ. **μπάνιο**].

μπιανιέρα (η) {μπιανιέρων} μαρμάρην, εμαγιέ ή πορσελάνην επιμήκη λέκανη μεγάλων διαστάσεων, ένα από τα είδη υγιεινής του λουτρού, που τοποθετείται στο δάπεδο και στην οποία μπαινεί κανείς

όρθιος ή καθιστός, για να κάνει μπάνιο ή ντους, να λουστεί κ.λπ.: *κυκλική | τετραγωνή ~ || κλασική ~ (όταν η λεκάνη στηρίζεται σε ποδαράκια)*. — (υποκ.) μπανιερίτσα κ. μπανιερούλα (η). [ETYM₂ < μπάνιο + -ιέρα, πβ. *αλατιέρα, πουδρ-ιέρα*].

μπανιέρο (το) (λαϊκ.) ένδυμα ειδικό για θαλάσσιο μπάνιο· το μαγιό. [ETYM. < μπάνιο + παραγ. επίθημα -ερό, πβ. κ. φουσ-ερό].

μπανίζω ρ. μετβ. {μπάνισα} (οικ.) 1. κοιτάζω με τρόπο ή κρυφά συνήθ. κάτι τολμηρό ή με ερωτικό ενδιαφέρον: *ο νεαρός μπανίζει την κοπέλα που γδύνεται στην παραλία* ΣΥΝ. κάνω | παίρνω μάτι 2. (γενικότερ.) διακρίνω από απόσταση (κάποιον/κάτι): *τον μπάνισε που ερχόταν* ΣΥΝ. κόβω. — **μπάνισμα** (το).

[ETYM. < μπάνιο (βλ.λ.). Η συνήθεια μερικών ανδρών στο παρελθόν να παρακολουθούν τις λουλούμενες γυναίκες που έκαναν μπάνιο με μαγιό, οδήγησε στη σημερινή σημ.].

μπάνικος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. (για πρόσ.) αυτός που είναι ωραίος και ελκυστικός 2. (για πράγμ.) αυτός που είναι εντυπωσιακός αλλά (συνήθ.) δεν έχει καλή ποιότητα. [ETYM. < *μπανίζω* + παραγ. επίθημα -ικός].

μπάνιο (το) 1. το πλύσιμο του σώματος με (ζεστό) νερό και σαπούνι ή αρωματικό | αρωλούτρο κ.λπ.: ζεστό | *απολαυστικό ~ || κάνω - στον μπάνιο || πετσέτα μπάνιου* (βλ. λ. πετσέτα)· Φρ. *κάνω μπάνιο* πλένωμαι, πλένω το σώμα μου: *πόσο συχνά κάνεις μπάνιο;* 2. (ειδ.-κότ.) το πλύσιμο του σώματος σε μπανιέρα γεμάτη νερό, στην οποία κανείς κάθεται ή ξαπλώνει, ώστε να καλύπτεται όλο το σώμα· κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το ντους: *αρωματικά άλατα για το ~ 3.* (συνεκδ.) (α) το δομάτιο σπιτιού, ξενοδοχείου κ.λπ., που είναι διαμορφωμένο κατάλληλα, ώστε να χρησιμοποιεί στην εξυπηρέτηση των προσωπικών αναγκών και στην προσωπική υγιεινή και περιποίηση όσων μένουν στο σπίτι, το ξενοδοχείο κ.λπ.: *καθαρίζω το ~ || πλακάκια μπάνιου* (β) (καταγρ.) η τουαλέτα, το αποχωρητήριο· Φρ. *μπάνιο στο μπάνιο* (α) χρησιμοποιώ το δομάτιο αυτό, για να πλυθώ: *ακόμα δεν έχω μπει στο μπάνιο κι έχω να φτειάζω και τα μαλλιά μου* (β) χρησιμοποιώ το δομάτιο αυτό για την προσωπική μου ανάγκη: *μήπως θέλεις να μπεις στο μπάνιο;* 4. (συνεκδ.) η επιμηκής λεκάνη για το πλύσιμο και την περιποίηση του σώματος· η μπανιέρα ΣΥΝ. (αρχαιο-πρ.) λουτήρας 5. το θαλάσσιο λουτρό: *πόσα ~ έκανες το καλοκαίρι; || πού κάνεις μπάνιο, όταν πας στο εξοχικό σου; || όταν φτιάξει, δεν πάμε για ~*· Φρ. *τα μπάνια του λαού* (α) ομαδικές ημερήσιες εκδρομές σε παραθαλάσσια μέρη, οργανωμένες για να κάνουν μπάνιο άνθρωποι των λαϊκών στρωμάτων (β) η περίοδος του καλοκαιριού, όταν οι περισσότεροι εργαζόμενοι παίρνουν άδεια και πηγαίνουν μαζικά για διακοπές στη θάλασσα

6. μπάνια (τα) λουτρά σε ιαματικές πηγές για τη θεραπεία ρευματικών κυρ. παθήσεων. — (υποκ.) μπανάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα*.

[ETYM₂ Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bagno < δημόδ. λατ. bannium < λατ. balneum | balneum < αρχ. *βαλανεϊόν* < *βαλανεύς* «ο υπεύθυνος του λουτρού, εκείνος που ετοιμάζει το νερό», αββ. ετύμου, πβ. πρόκειται για προελλην. δάνειο με εξειδικευμένη τεχνική σημ. «ζεστό μπάνιο». Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. συνδέεται με το αρχ. *βάλανος* (βλ.λ.) με τη σημ. «φιάλη, κούπα», όπως επιμαρτυρείται από τον Ηρόδοτο στη «γλώσσα» *βαλανεϊόμορφος*, η οποία πβ. δήλωνε το στόμιο της μπανιέρας και το κοίλωμα της φιάλης νερού].

μπανιστήρι (το) {μπανιστη-τού | -ιών} (λαϊκ.) το να κρυφοκοιτάει κάποιος γυμνό ή ημίγυμνος ανθρώπους ή ερωτικές πράξεις με σκοπό τη σεξουαλική του διέγερση: *καθόταν στην παραλία και έκανε μπανιστήρι σε τουρίστριες* ΣΥΝ. μάτι, φρονολοβλαψία. [ETYM. < *μπανίζω* + παραγ. επίθημα -τήρι, κατά το σχήμα *σκαλίζω-σκαλιστήρι, ποτίζω-ποτιστήρι* κ.λπ.].

μπανιστηρίζης (ο) {μπανιστηριζήδης} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει μπανιστήρι ΣΥΝ. ηδονοβλεψίας, ματάκιας.

μπάνκα κ. (σπανιότ.) **μπάνκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-σπάν.) πιστωτικό ίδρυμα, τράπεζα· Φρ. (στη χαρτοπαίξια) (α) *κάνω | έχω τη μπάνκα* μοιράζω τα χαρτιά της τράπουλας, πληρώνοντας με δικά μου χρήματα όσους κερδίζουν και εισπράττοντας τα χρήματα που χάνουν ΣΥΝ. κάσα, μάννα (β) *τινάζω τη μπάνκα στον άερα* κερδίζω όλα τα λεφτά. [ETYM₂ μεσν. < ιταλ. banca, γερμ. αρχής, πβ. γερμ. Bank].

μπανκαδόρος κ. (σπάν.) **μπανκαδόρος** (ο) χαρτοπαίκτης που έχει ή κάνει τη μπάνκα σε ορισμένα παιχνίδια της τράπουλας ΣΥΝ. μπανκέρης.

[ETYM < *μπάνκα* + -δόρος (βλ.λ.).] **μπανκανότα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σπάν.) το χαρτονόμισμα (βλ.λ.).

[ETYM. < γαλλ. banque-note «τραπεζογραμμάτιο»]. **μπανκέρης** (ο) {μπανκέρηδες} (λαϊκ.) 1. (παλαιότ.) ο τραπεζίτης· 2. ο μπανκαδόρος (βλ.λ.).

[ETYM; Μεταφορά του ιταλ. banchiere < banca «τράπεζα - μπάνκα (τυχερών παιγνιδιών)». μπάντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η πλαϊνή πλευρά, το πλάι: *το καράβι έγειρε από τη δεξιά ~ || γύρισε από την άλλη ~, να κοιμηθεί (άλλαξε πλευρά)* 2. (μτφ.) η πλευρά, η μεριά: *του επιτέθηκαν απ' όλες τις ~ 3.* (μτφ.) απόμηση θέση, περιθώριο· άκρη· Φρ. (α) *βάζω στη μπάντα* (i) (για λεφτά) εξοικονομώ, αποταμιεύω (ii) παραμερίζω ή περιθωριοποιώ (κάποιον): *τον έκαναν στην ~ και συνέχισαν την επιχείρηση μόνοι τους* (β) *κάνω (κάποιον) στη μπάντα* παραμερίζω, θέτω στο περιθώριο (κάποιον) (γ) *(κάθονται) στη μπάντα* δεν ανακατεύομαι (σε υπόθεση): *Εσύ κάτσε στη μπάντα! Θα λύσουμε μόνοι τη διαφορά μας!* 4. ζώνη συχνοτήτων: η ~ των UHF VHF· 5. ΜΟΥΣ. ορχήστρα στην οποία περιλαμβάνονται όλες οι οικογένειες των πνευστών και ορισμένα κρουστά: *παίζει κλαρίνο στη ~ του δήμου* ΣΥΝ. φιλαρμονική, ορχήστρα πνευστών· Φρ. *μπάνιο με τις μπάντες* εισέρχομαι κάπου

με ορμή, με δύναμη ή επιδεικτικά: *«το νέο σίριαλ μπήκε με τις μπάντες στους πίνακες θεαματικότητας, επιτυγχάνοντας υψηλότερα ποσοστά»* (εφημ.). [ETYM. μεσν. < ιταλ. banda < αρχ. γερμ. bant (πβ. γοτθ. bandwa «σήμα, σημάδι», αρχ. σκανδ. band «δεσμός»)].

μπαντάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φουλάρι διπλωμένο ή στριμμένο πολλές φορές σαν λεπτή ταινία, το οποίο χρησιμοποιούν συνήθ. οι γυναίκες, για να στερεώνουν τα μαλλιά τους.

[ETYM. < αγγλ. bandanna < πορτ. bandana < γίντι bāndhni «μέθοδος βαφή» < σανσκρ. bāndhana].

μπαντανάς (ο) {μπαντανάδες} (λαϊκ.) επικάλυψη τοίχου με αβέσθη, αβέσθωμα ΣΥΝ. άσπρισμα. [ETYM < τουρκ. badana].

μπαντανόβουρτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κυλινδρική βούρτσα, η οποία μπορεί να περιστρέφεται και έχει μακρύ γερούλι, για να φτάνει μακριά· χρησιμοποιείται κυρ. για το βήσιμο των ψηλών τοίχων, του ταβανιού κ.λπ.

μπάντα ρο ρ. μετβ. {μπαντάρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) περιτυλίγω με επίδεσμο, επιδέσω. — **μπαντάρισμα** (το).

[ETYM. < ιταλ. banda «επίδεσμος» < δημόδ. λατ. *binda, γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. binta «δίκτυο», αρχ. αγγλ. bend δεσμάδι].

μπάντζο (το) {άκλ.} έγγορδο νυκτό μουσικό όργανο, που μοιάζει με κιθάρα και αποτελείται από στρογγυλό ηχείο, το οποίο έχει στο πάνω μέρος του τεντωμένο δέρμα και βραχίονα με πέντε μεταλλικές χορδές· χρησιμοποιείται στα μπλουζ, στη τζαζ αλλά και στο ροκ. [ETYM₂ < αγγλ. banjo < πορτ. (Βραζιλία) banza, αφρικ. προελ., πβ. mbanza (γλώσσα Κιμποντού)].

μπαζές κ. **μπαζές** (ο) {μπαζέδες} (λαϊκ.) κήπος, περιβόλι· Φρ. (α) (μτφ.) *έχω καρδιά μπαζέ* είμαι εύθυμος και καλόκαρδος (β) *απ' όλα έχει ο μπαζές | όλα τα έχει ο μπαζές* (ειρων.) υπάρχουν όλα άφθονα και πλούσια, μπορεί κανείς να βρει τα πάντα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*. [ETYM₂ < μεσν. *μπαζές* < τουρκ. bahçe < περσ. bāga «κηπάκος»].

μπαζίσσι κ. **μπαζίσσι** (το) {μπαζίσσι-ού | -ιών} (λαϊκ.) το φιλοδώρημα και (κατ' επέκτ.) το δώρο ή το ποσό που δίνεται για δωροδοκία: *πήρε γερό ~, για να μη μιλήσει*. [ETYM < τουρκ. bahşi?].

μπαούλο (το) 1. (παλαιότ.) ξύλινο ή μεταλλικό κιβώτιο, που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη ειδών ρουχισμού και οικιακών σκευών ΣΥΝ. σεντούκι, κασέλα 2. (μτφ.-για πρόσ.) ο πολύ παχύς άνθρωπος: *μην τρως πολύ, γιατί κοντεύεις να γίνεις ~*. — (υποκ.) **μπαου-λάκι** (το).

[ETYM < βεν. baul < μεσν. λατ. baulus < bacaulum «φέρετρο, νεκρική κάσα»].

μπαουοντίβανο (το) έπιπλο που συνδυάζει τη λειτουργία του κρεβατιού και, στο κάτω μέρος του, την αποθηκευτική χρήση του μπαουλου.

μπαρι (το) {άκλ.} 1. μαγαζί, ιδίως νυχτερινό κέντρο, στο οποίο παίζεται δυνατή συνήθ. μουσική, σερβίρονται οινοπνευματώδη ποτά και το οποίο διαθέτει μεγάλο μακρόστενο πάγκο (μπάρα), όπου μπορεί κανείς να πει το ποτό του είτε όρθιος είτε σε τραπέζι είτε καθισμένος στα υψηλά σκαμπό δίπλα στον πάγκο: *πηγαίνω | ξενυχτώ | διασκεδάω στα ~ || γυρίζω στα ~ || μικρό | ήσυχο | κεντρικό | γεμάτο | χειμωνιάτικο - 2. ειδικό έπιπλο του σπιτιού στο καθιστικό ή το σαλόνι, όπου τοποθετούνται οι μουγκάλες με τα ποτά 3.* (συνεκδ.) (α) ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος στο σπίτι, όπου υπάρχει το παραπάνω έπιπλο και μπορεί να καθίσει κανείς σε ψηλά σκαμπό και να πει το ποτό του (β) τμήμα ευρύτερου χώρου, όπου μπορεί κανείς να καθίσει και να αγοράσει ποτά ή ελαφρά εδέσματα: *το ~ του θεάτρου | του κινηματογράφου | του αθλητικού κέντρου | του πλοίου | του τρένου*. — (υποκ.) **μπαρ** (α) (το).

[ETYM₂ < αγγλ. bar < αρχ. γαλλ. barre < δημόδ. λατ. *barra αραβόι, βέργα, αγν. ετύμου].

μπαρ² (το) {άκλ.} μονάδα μετρήσεως κυρ. της ατμοσφαιρικής πίεσης [ETYM Αντιδάν., < διεθν. bar < αρχ. *βάρος*].

μπάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ξύλινη ή μεταλλική ράβδος, που κλείνει και ασφαρίζει εσωτερικά την πόρτα ΣΥΝ. αμπάρα 2. μακρόστενη ξύλινη σανίδα (τάβλα) σε μπαρ, πάνω στην οποία ακουμπούν και πίνουν τα ποτά τους οι πελάτες: *κάθονται στη ~ (σε σκαμπό γύρω από τη μπάρα) || η ~ ήταν γεμάτη* (ο χώρος γύρω από τη μπάρα) 3. (στη γυμναστική, την άρση βαρών και στον χορό) όργανο (μακρόστενη ράβδος) για την εκτέλεση ορισμένων ασκήσεων της ενόργανης γυμναστικής ή για την προσαρμογή βαρών στα άκρα της 4. κατακόρυφη ή λοξή γραμμή που χωρίζει λέξεις, μουσικούς φθόγγους, αριθμούς κ.λπ.: *διπλή ~ (||) ΣΥΝ. (ΜΟΥΣ.) διαστολή*. [ETYM₂ < ιταλ. barra < δημόδ. λατ. *barra, αγν. ετύμου].

μπαράζ (το) {άκλ.} 1. καταγισμός (από κάτι), συνεχόμενα, αλληπάλληλα κρούσματα με χαρακτηριστικό την ένταση κατά την εκδήλωσή τους: *~ διαμαρτυριών | δηλώσεων | φορολογικών μέτρων || «~ επιθέσεων κατά σερβικών στόχων»* (εφημ.)· 2. ΑΘΛ. (*αγώνας*) **μπαράζ** η αναμέτρηση μεταξύ ομάδων που ισοβαθούν (συνήθ. σε ουδέτερο γήπεδο), κατά την οποία θα κριθεί ο τελικός νικητής. [ETYM < γαλλ. barrage «φράγμα» < p. barrage «φράζω» < barre «περίφραξη, σύρτης», βλ. κ. *μπάρα*].

μπαρκάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπάρκ-αρι κ. -άρισα} ♦ (συνήθ. αμετβ.) 1. επιβιβάζομαι σε πλοίο, για να ταξιδέψω ως επιβάτης 2. επιβιβάζομαι σε εμπορικό πλοίο, για να αναλάβω υπηρεσία, ναυτολογούμαι: *μάρκαρε σε ταμπέρ ANT. ξεμπαρκάρω* ♦ 3. (μετβ. για πρόσ. ή πράγμ.) τοποθετώ μέσα σε πλοίο: *~ εμπορεύματα*. — **μπαρκάρισμα** (το). [ETYM₂ μεσν. < ιταλ. imbarcare < im- (< in) + barca «βάρκα». Βλ. κ. *βάρκα*].

μπάρκο (το) 1. η επιβίβαση ή η ανάληψη εργασίας σε πλοίο ΣΥΝ. μπαρκάρισμα 2. (συνεκδ.) το εμπόρευμα που φορτώνεται σε πλοίο: «και για -μες στ'αμπάρια είχε όλο παλληκάρια» (τραγ.) 3. χρηματικό ποσό για τη ναύλοση πλοίου 4. ΝΑΥΤ. ευέλικοτο ιστιοφόρο πλοίο με τρία κατάρτια και με διπλά πανιά στην πλώρη. [ETYM Αντιδάν., < ισπ. barco < λατ. barca, βλ. κ. *βάρκα*. Στη σημ. «μπαρκάρισμα» η λ. αποτελεί υποχωρητ. παράγωγο του ρ. *μπαρκάρω* (πβ. κ. *φρενάρω* - *φρένο*, *λουστράρω* - *λουστρώ*).] **μπάρμαν** (ο) {άκλ.}, **μπαργούμαν** (η) {άκλ.} υπάλληλος που σερβίρει σε μπαρ. [ETYM₂ < αγγλ. barman | barwoman < bar + man | woman].] **μπάρμπα-** (λαϊκ.-οικ.) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων (για τον θείο κάποιου ή γενικότ. για ηλικιωμένα πρόσωπα): ο *μπαρμπα-Γιάν-νης ο Κανατάς* || ήρθε ο *μπαρμπα-Γιώργος απ' το χωριό* || η *καλύβα του μπαρμπα-Θωμά*. [ETYM. Το ουσ. *μπάρμπα* (βλ. λ.) ως λεξικό πρόθημα]. **Μπαρμπάντος** (το) (άκλ.) (αγγλ. Barbados) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Μπρίτζταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Μπαρμπάντος. [ETYM. < αγγλ. Barbados < ισπ. barbado «γενειοφόρος», ονομασία που δόθηκε τον 16ο αι. από τους Ισπανούς εξερευνητές εξαιτίας των γουδοειδών φύλλων που είχαν οι συκιές στο νησί]. **Μπαρμπαριά** (η) (παλαιότ.-λαϊκ.) το σύνολο των ορεινών περιοχών της ΒΔ. Αφρικής, που περιλαμβάνει την Αλγερία, το Μαρόκο, την Τυνησία και την περιοχή της Τρίπολης της Λιβύης· αλλιώς (κατά τους Αραβες γεωγράφους) *Μαγρέμπ* (το) (βλ. λ.). — Μπαρμπαρέζος Γμεσν.] κ. Μπαρμπαρέσος [μεσν.] κ. Βαρβαρέζος (ο), μπαρμπαρέζι-κος, -η, -ο κ. μπαρμπαρέσικος [μεσν.]. [ETYM₂ μεσν. < ιταλ. Barberia | Berberia «γώρα των Βερβέρον» < **Βερβαρία*, αγν. ετύμου, με παρετυμολ. επίδραση της λ. *βάρβαρος*, ονομασία που δόθηκε σε ολόκληρη τη βόρεια ακτή της Αφρικής]. **μπάρμπα** (ο) (μπαρμπαδέες) (λαϊκ.) 1. ο αδελφός του πατέρα ή της μητέρας, ο θεός: *έχω έναν ~ στην Αμερική* - Φρ. *έχω μπάμπα στην Κορόνη* βλ. λ. *Κορόνη 2*. (γενικότ.) άνδρας μεγάλης ηλικίας: *μπάρμπα, πρόσεχε στον δρόμο!* || (ενίοτε και με μάγκικο ύφος) τι *έγινε, ρε μπάμπα, τρέχει τίποτε*; — (χαιδέων.) *μπαρμπουλής* (ο). [ETYM. μεσν., αρχική σημ. «γενειοφόρος», < ιταλ. barba «γενειάδα -σεβασμός άνθρωπος» < λατ. barba]. **μπάρμπεκιου** (το) {άκλ.} 1. φορητή ή κτιστή ψησταριά 2. (συνεκδ.) το ψησίσιμο κρέας ή λαχανικών στην παραπάνω ψησταριά και το ψημένο με αυτό τον τρόπο κρέας. [ETYM₂ < αγγλ. barbecue < ισπ.-αμερ. barbacoa (λ. της Αιτίης)]. **μπαρμπέρης** (ο) {μπαρμπέρηδες} (λαϊκ.) ο κουρέας-ΦΡ. (παροιμ.) *είναι πολλοί οι μπαρμπέρηδες για τού σπανού τα γένια* οι περισσότεροι δείχνουν προθυμία για τα εύκολα πράγματα. [ETYM₂ μεσν. < ιταλ. barbier < barba «γενειάδα» < λατ. barba]. **μπαρμπεριάτικα** (τα) (σπάν.) η αμοιβή που δίνεται στον μπαρμπερή. **μπαρμπέρικο** (το) το κατάσταση του μπαρμπέρη, το κουρέι. **μπαρμπουτί** (το) {μπαρμπουτιού | -ιών} 1. ψάρι με κόκκινο χρώμα, που αλιεύεται κυρ. για το εύγευστο κρέας του ΣΥΝ. τρίγλη 2. (μτφ.) ως χαρακτηρισμός εύστομου ανθρώπου ή ελκυστικής γυναίκας · 3. *μπαρμπουτίνα* (τα) τα μπαρμπουτουφασούλα (βλ. λ.). — (υποκ.) μπαρ-μπουτάκι (το), (μεγεθ.) μπαρμπουτάρα (η). [ETYM₂ < βεν. barbon < λατ. barba «γενειάδα», επειδή το ψάρι έχει στο χερίλο του λεπτό τρίχωμα που μοιάζει με γενειάδα]. **μπαρμπουτουφασούλα** (τα) (λαϊκ.) ποικιλία φασολιών με πλατείς και λείους λοβούς, που όταν ωριμάσουν γίνονται ασπροκόκκινα. **μπαρμπουτατζής** (ο) {μπαρμπουτατζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παίζει μπαρμπουτί κατά σύστημα. [ETYM₂ < *μπαρμπουτί* + *παραγ.* επίθημα -*ατζής*]. **μπαρμπουτί** (το) {μπαρμπουτιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) τυχερό παιχνίδι που παίζεται με άρια. [ETYM. < τουρκ. barbut]. **μπαρμπουτιέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το τραπέζι πάνω στο οποίο παίζεται μπαρμπουτί 2. (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο παίζεται (συνήθ. κρυφά) μπαρμπουτί. [ETYM. < *μπαρμπουτί* + *παραγ.* επίθημα -*ιέρα*]. **μπαρμπουτούσαλο** (το) (συνήθ. στον πληθ.) (λαϊκ.) για κάτι ανόητο, ψευδές ή απίθανο: *Πιστεύω ότι θα ρθει. -Μπαρμπουτούσαλο! Αφού έφυγε χτες!* [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < βεν. barbuzza «μάσκα για το μέτωπο» < barbuzza «είδος περικεφαλαίας» (πβ. ιταλ. barbuta) (< λατ. barba «γενειάδα»)] **μπαρμπρίζ** (το) → παρμπρίζ **μπαρόβιος** (ο), **μπαρόβια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) ο τακτικός πελάτης των μπαρ, αυτός που συχνάζει σε μπαρ. [ETYM. Νεολογισμός, < *μπαρ* + *βίος*, πβ. κ. *μυχαν-ό-βίος*]. **μπαρόκ** (το) {άκλ.} 1. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τεχνοτροπία που αναπτύχθηκε στις χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής από τον 16ο ως τον 18ο αι. στην αρχιτεκτονική και τη γλυπτική, κατόπιν δε και στις άλλες καλές τέχνες (ζωγραφική, μουσική κ.λπ.)· χαρακτηρίζεται για τον υπερβολικά πλούσιο διάκοσμο, τις έντονες αντιθέσεις, το επιδεικτικό ύφος και τις παράτολμες επινοήσεις 2. (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με την παραπάνω τεχνοτροπία: *~ επίπλο* | *διακόσμηση* | *ύφος*. [ETYM₂ < γαλλ. baroque < πορτ. barroco «ασύμμετρο, ακανόνιστο μαργαριτάρι». Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά στο λεξιλόγιο της κο-σηματοποιίας, για να περιγράψει πολύτιμους λίθους ακανόνιστου σχήματος, η δε χρήση της σχετικά με τη φερώνυμη τεχνοτροπία είχε αρχικός υποτιμητική χροιά].

μπαροτσαρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η νυχτερινή έξοδος σε πολλά μπαρ. **μπαρούμα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. σπονί με το οποίο δένεται πλοίο ή βάρκα σε σταθερό σημείο της στεριάς. [ETYM < βεν. paroma | ιταλ. paroma < ισπ. paloma < αραβ. barim «τυλιγμένο σκονίνο»]. **μπαρουταποθήκη** (η) {δύοσρ. μπαρουταποθηκών} 1. η πυριτιδαποθήκη (βλ. λ.) 2. (κατ' επέκτ.) η αποθήκη πυρομαχικών. **μπαρούτι** (το) {μπαρουτιού | χωρ. πληθ.} 1. (καθημ.) η πυριτίδα (βλ. λ.) - Φρ. (α) *γίνονται μπαρούτι* οργίζομαι, θυμώνομαι άγρια: *μόλις τα άκουσε, έγινε μπαρούτι!* ΣΥΝ. γίνωμα Τούρκος (β) *μυρίζει* | *βρομίζει* *μπαρούτι* πρόκειται να συμβεί κάτι κακό, αναμενόμενο δυσάρεστο γεγονός: *μη μπάκεσαι καθόλου σ' αυτή την ιστορία, μυρίζει μπαρούτι!* 2. (μτφ.) (α) (για ποτό) με πολύ μεγάλη περιεκτικότητα σε αλκοόλ: *αυτό το τσίπουρο είναι* - ΣΥΝ. σπίρτο (β) (για φαγητό) πολύ πικάντικο, καυτερό: *τα μεζικάνικα φαγητά είναι* - ΣΥΝ. (μτφ.) τούρκος. Επίσης μπαρούτι (η). [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < τουρκ. barut < μτγν. πυρίτις (λίθος)]. **μπαρουτιάζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπαρουτιάσο-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) εξοργίζω, θυμώνομαι (κάποιον) ♦ 2. (αμετβ.) εξοργίζομαι «ανάβω». **μπαρουτίλα** (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) η μυρωδιά του μπαρουτιού. **μπαρουτόβολα** (τα) βόλια από μπαρούτι ΣΥΝ. μπαρουτόσκαγα, μπαρουτοκατακλιμένος, -η, -ο 1. (κυριολ.) (συνήθ. για έμπειρους πολεμιστές) αυτός που έχει μαυρίσει από την κάρνα της μάχης, του μπαρουτιού 2. (μτφ.) αυτός που έχει περάσει διά πυρός και σιδήρου από συγκρούσεις, μεγάλους αγώνες: *τα ~ στέλεχη του κόμματος* ΑΝΤ. άκαπνος, μπαρουτόσκαγα (τα) τα μπαρουτόβολα (βλ. λ.). **μπαρούφα** (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.-μειωτ.) η ανόητη φλυαρία, ο αβάσιμος λόγος: *όλο μπαρούφες πετάει, όταν συζητούμε* ΣΥΝ. σαζλαμάρα, μπουόδα. [ETYM < ιταλ. baruffa, γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. *biroufan > γερμ. berufen «καλό, ονομαζώ»]. **μπας** μέριο → *μπας* και **μπασαβίολα** κ. **πασαβίολα** (η) {χωρ. πληθ.} έγχορδο μουσικό όργανο, που παράγει βαθύ ήχο, το κοντραμπάσο (βλ. λ.). [ETYM < ιταλ. bassa viola]. **μπασιά** κ. **εμπασιά** (η) (λαϊκ.) το σημείο από όπου μπαίνει κανείς, η είσοδος ΣΥΝ. μπάσιμο, έμπα, έμπωση ΑΝΤ. έξοδος. [ETYM μεσν. < *εμβασία* | *εμπασιά* < αρχ. *εμβασις* < *εμβαίνω*, βλ. κ. *μπαίνω*]. **μπάσιμο** (το) {μπάσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (σπάν.) η κίνηση προς τα μέσα, η είσοδος ΣΥΝ. έμπα 2. ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο, στο μπάσκετ κ. α.) η ατομική ενέργεια παίκτη, με την οποία επιχειρεί να μπει στην περιοχή του αντιπάλου και να επιτύχει γκολ, καλάθι κ.λπ.: *επιχείρησε ~ από τα αριστερά* || *θεαματικό ~ και γκολ!* | *και καλάθι!* || *κάνω ~ 3*. (συνεκδ.) το σημείο από όπου μπαίνει κανείς (κάπου), η είσοδος: *στο ~ τού σπιτιού είχαν έναν σκαλιστό καθρέφτη*. [ETYM. < *μπαίνω* (πβ. κ. *βγάίω* - *βγάλισμο*).] **μπασίστας** (ο) → *μπάσο* *μπάσκα* (η) τμήμα γυναικείου ενδύματος (φορέματος, φούστας) που ξεκινά από τη μέση και φθάνει στην περιφέρεια. **μπας** και *επίρρ.* (προφωρ.-καθημ.) μήπως: *θα του τηλεφωνήσω, ~ τον πτύχο* || *~ με κοιροϊδέεις; Πέριεργα μου φαίνονται αυτά που λες!* [ETYM. < μεσν. *μπας* (καί) < φρ. *μην πιάς* (καί)]. **μπασέτα** (η) {δύοσρ. μπασκετών} το καλάθι του μπάσκετ (βλ. λ.) με το ταμπλό πάνω στο οποίο στερεώνεται. [ETYM < *μπάσκα*, κατ' αναλογία προς το ρακέτα]. *μπάσκα* κ. *μπάσκετ-μπολ* (το) {άκλ.} η καλαθοσφαίρα | *καλαθοσφαίριση* (βλ. λ.). — (υποκ.) *μπασκετάκι* (το), *μπασκετικός*, -η, -ό, *μπασκετικά* επίρρ. [ETYM₂ < αγγλ. basket (ball) < basket «καλάθι»]. **μπασκετμπολίστας** (ο) {μπασκετμπολιστών}, **μπασκετ-μπολίστρια** (η) {μπασκετμπολιστριών} καλαθοσφαιριστής, *μπας* σκίνα ς (ο) (αργκό-μειωτ.) ο αστυνομικός ΣΥΝ. *μπάτσος*. [ETYM. < τουρκ. baskin]. **μπας**-κλάς επίθ. {άκλ.} (μειωτ.) αυτός που θεωρείται χαμηλής ποιότητας, λαϊκού γούστου, ευτελούς αξίας: *αντά τα έπιπλα είναι πολύ ~* || *το ντύσιμο του είναι ~* || *~ συνουκία*. [ETYM < γαλλ. basse classe < basse (θηλ. του επίθ. bas «χαμηλός, κατώτερος», βλ. κ. *μάσος*) + classe «τάξη» (< λατ. classis)]. **μπασκλασάρια** (η) {μτφ. πληθ.} (λαϊκ.) σύνολο ανθρώπων χαμηλής ποιότητας στάθμης: *σ' αυτό το μαγαζί μαζέεται όλη η ~* ΑΝΤ. ο καλός κόσμος, αριστοκρατία, υψηλή κοινωνία. [ETYM. < *μπας*-κλάς + *παραγ.* επίθημα -*αρία*, πβ. κ. *αλητ-αρία*]. **μπασμάς** (ο) {μπασμάδες} (λαϊκ.) 1. (παλαιότ.) είδος βαμβακερού υφάσματος · 2. η συσκευασία φύλλων καπνού στην Α. Μακεδονία. [ETYM. < τουρκ. basma «έκτυπο, στάμπα»]. **μπασμένος**, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) 1. (μειωτ.-υβριστ.) αυτός που μοιάζει να έχει «μπει», να έχει συρρικνωθεί, μικρόσωμος: *άκου γλώσσα που έβγαλε ο ~!* ΣΥΝ. κοντοστούπε, μια σταλιά, τοσοδούλης · 2. (εκφωραστή αυτός που έχει εισαχθεί ή μνηθεί σε μια διαδικασία, που διαθέτει γνώσεις και εμπειρίες (σε κάτι): *είναι ~ στα κόλλα και ξέρει όλους τους αρμοδίους* || *είναι ~ για τα καλά στις κρατικές προμήθειες* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *χωμένος*, **μπάσο** (το) ΜΟΥΣ. 1. (α) (στη μουσική σύνθεση για πολλές φωνές, αντιστικτικές ή αρμονικές γραφές) η χαμηλότερη φωνή, η φωνή που απαγγέλλει τις χαμηλότερες νότες: *η κίνηση τού ~* (β) (στην αρμονία) ο χαμηλότερος φθόγγος μιας συγχορδίας: *το ~ της συγχορδίας 2*, τα

χαμηλότερα κατά την έκταση όργανα τής συμφωνικής ορχήστρας: κοντραμπάσο, τούμπες, τρομπόνια, κοντραφαγκότο 3. το κοντραμπάσο (βλ. λ.), όταν παίζει στο πλαίσιο τζαζ ή ροκ συγκροτήματος ή λ. χρησιμοποιείται ιδ. για ηλεκτρικό όργανο 4. οι χαμηλότερες συζητήσεις μιας φωνής: η φωνή του είχε πολύ ~ || φωνή με πλούσιο ~ 5. (στον πληθ.) (α) οι χαμηλότερες συζητήσεις ενός ηχογραφημένου ακροάματος: *χαμήλωσε όσο μπορείς τα ~* || *ακούγονται πολύ δυνατά τα ~ και τρέμει όλο το σπίτι* (β) (συνεκδ.) ο διακόπτης ενός ηλεκτρονικού μηχανήματος (ραδιοφώνου, ηλεκτροφώνου κ.λπ.) που ρυθμίζει την αναλογία των χαμηλών συζητήσεων του συνολικού μουσικού ακροάματος. — *μπασίστας* (ο) (σημ. 3), *μπασίστρια* (η) (σημ. 3). [ETYM. μεσν. < ιταλ. basso < μγν. λατ. bassus «χαμηλός, βραχύς», πθ. οσκ. προελ.].

μπάσος, -α, -ο ΜΟΥΣ. 1. (για την οξύτητα τού ήχου) ο χαμηλός: Φρ. *μπάσα* φωνή χαμηλή, βαθιά φωνή- ή φωνή τού βαθύφωνα 2. (για πρόσ.) ο βαθύφωνος ΑΝΤ. υψηλός 3. *μπάσο* (το) βλ. λ. [ETYM. < ιταλ. basso, βλ. λ. *μπάσο*].

μπάσα επίρρ. (διαλεκτ.-και ως προστακτική) αρκει, αρκατώ, ώς εδώ: *βαρέθηκα, πια! ~!* ΣΥΝ. αρκετά.

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. basta, προστ. τού ρ. bastare «αρκώ, σταματώ» < μεσν. λατ. bastare, αβεβ. ετόμου, πθ. < αρχ. βαστάζω, πθ. βαστάζω].

μπάστακας (ο) (λαϊκ.) 1. σταθερή πέτρα ή βόλος, που χρησιμοποιείται ως στόχος σε παιδικό παιχνίδι 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που στέκεται στη μέση ή βρίσκεται διαρκώς σε έναν χώρο εμποδίζοντας ή ενοχλώντας: *φύγε απ' τη μέση, μη στέκεσαι σαν ~!* || *τον έχουμε ~ όλη μέρα στο σπίτι και ούτε κουβέντα δεν μπορούμε να πούμε*. [ETYM. Πθ. < ιταλ. basta (βλ. λ. *μπάστα*) από τη χρήση τής λ. για την πέτρα στην οποία στοχεύουν οι παίκτες στις ομάδες].

μπασταρδέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (μπαστάρδε-ενα, -εύτηκα, -εμένος) (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) 1. αλλοιώνω τη φύση ή τη σύσταση: *~ μια ράτσα σκυλιών* 2. νοθεύω, κάνω κάτι χαμηλότερης ποιότητας, αναμεγνύω ποιοτικά στοιχεία με άλλα ευτελή: *ώρα τελευταία τα έχουν μπασταρδέει τα προϊόντα τους* 3. (μτφ.) μεταβάλλω σε κάτι την αυθεντική του μορφή διαστρέφοντας το: *μερικοί νεότεροι συνθέτες μπασταρδέουν τη λαϊκή μουσική χρησιμοποιώντας αρμόνια, ντραμς και άλλα παρόμοια* ♦ 4. (αμετβ.) νοθεύομαι, εκφυλίζομαι: *δεν είναι καθαρόαιμο σκυλί, είναι μπασταρδεμένο*. — *μπαστάρδεμα* (το).

μπασταρδος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) (λαϊκ.-μειοτ.) 1. αυτός που γεννήθηκε από μη νόμιμα παντρεμένους γονείς, νόθος ΣΥΝ. εξόγαμος 2. (μτφ.) (ως χαρακτηριστικός για πρόσ.) αυτός που εκπλήσσει με την εφευρετικότητα, την πονηριά ή την ικανότητα του: *μιας την έφερε πάλι ο ~!* — (υποκ.) *μπασταρδάκι* (το), *μπαστάρδικος*, -η, -ο [μεσν.]. [ETYM. μεσν. < ιταλ. bastardo < παλ. γαλλ. bastard (> γαλλ. bâtard), αβεβ. ετόμου, πθ. < μεσν. λατ. bastardus < αρχ. γερμ. *bast- | *bōst- «γάμος» (που χρησιμοποιήθηκε για την ονομασία παιδιών πολυγαμικής οικογένειας, τα οποία προέρχονταν από γυναικεία κατώτερης κοινωνικής τάξεως)].

μπαστούνι (το) {μπαστούν-ιού | -ιών} 1. το ραβδί που χρησιμοποιείται ως υποστηρίγματα (συνήθ. από ηλικιωμένους ή αναπήρους) κατά το βάδισμα ΣΥΝ. μαγκούρα, (λόγ.) βακτηρία: Φρ. *τα βρίσκω μπαστούνια* συναντώ απροσδόκτες δυσκολίες, αντιμετωπίζω ανυπέρβλητα εμπόδια: *αποτυγχάνω: τα βρίσκω μπαστούνια στο εξωτερικό και γύρισε πίσω στην πατρίδα* 2. ειδικό ραβδί που χρησιμοποιείται στο γκολφ 3. ένα από τα τέσσερα σύμβολα στα τραπουλόχαρτα: *ντάμα* - || *πέντε* ~ · 4. ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο πρόβολος του ιστιοφόρου πλοίου. — (μειωτ.) *μπαστούνια* κ. *μπαστούνάρα* (η), (υποκ.) *μπαστούνάκι* (το). [ETYM. μεσν. < ιταλ. bastone < μεσν. λατ. basto < μγν. λατ. bastum, πθ. < αρχ. βαστάζω].

μπαστούνια (η) το χτύπημα με *μπαστούνι*, *μαγκουριά* ΣΥΝ. (λόγ.) *ρα-βδισμός*. **μπαστούνόβλαχος** (ο) (μειοτ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με μεγάλη αγένεια, πολύ άξεστος ΣΥΝ. αγροίκος.

μπατανία (η) (διαλεκτ.) υφαντό μάλλινο κλινοσκεπάσμα. [ETYM. < τουρκ. battaniye < αραβ. (Συρίας) btāniyye «σκεπάσμα ποδιών»].

μπαταξής κ. **μπαταχτής** (ο) {μπαταξήςδες} άνθρωπος που είναι ασυνεπής στην εξόφληση των χρεών του, ο κακοπληρωτής ΣΥΝ. ανα-ξιοχρεός. [ETYM. < τουρκ. bataksı < bataak «βούρκος»].

μπαταρία (η) σειρά ταυτόχρονων και αλληλέλληλων πυροβολισμών, ομοβροντία.

[ETYM. < τουρκ. batarya < ιταλ. batteria «κωνονιοστοιχία» < ρ. battere «χτυπάω» < λατ. battuo «χτυπάω, κρούω»].

μπαταρία (η) {μπαταριών} 1. ΗΛΕΚΤΡ. ο συσσωρευτής ηλεκτρικής ενέργειας σειρά ηλεκτρικών στοιχείων, συνδεδεμένων μεταξύ τους για την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος: *άδεια | πεσμένη ~* || *η ~ τού αυτοκινήτου* 2. ΤΕΧΝΟΛ. τμήμα τής βρυσής (λουτρού ή κουζίνας), που αναμεγνύει σε διάφορες αναλογίες το ζεστό με το κρύο νερό 3. (ει-δικότ.) καθέναν από τους συσκευασμένους για το εμπόριο συσσωρευτές μικρού μεγέθους (συνήθ. κυλινδρικούς), που χρησιμοποιούνται ως φορητή πηγή ηλεκτρικού ρεύματος για να θέτουν σε λειτουργία μικροσυσκευές (λ.χ. κασετόφωνα, γυοκόμια, ραδιόφωνα, μηχανές ξυρίσματος κ.ά.): *αγόρασα μπαταρίες για το τηλεχειριστήριο* || *παι ~ παίρνει ο φακός*; Φρ. *γεμίζω τις μπαταρίες μου* ανακτώ τις δυνάμεις μου, ανανεώνομαι: *γέμισα τις μπαταρίες μου στις διακοπές και ξαναρχίζω στη δουλειά*. — (υποκ.) **μπαταριούλα** (η). [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. batterie, αρχική σημ. «κωνονιοστοιχία», αργότερα «ηλεκτρική στήλη», < battre «χτυπάω» < λατ. battuo «χτυπάω, κρούω»].

μπατάρο ρ. αμετβ. κ. μετβ. (μπατάρο-α κ. -ισα, -ισμένος) ♦ (αμετβ.) 1.

γέρνω, κλίνω προς τη μία πλευρά (για πλεούμενο) γυρίζω από την ανάποδη, ανατρέπομαι: *η βάρκα μπατάρισε* 2. (μτφ.) αλλάζω, μεταβάλλω εντελώς: *«ανορίς μπατάρισε ο καιρός κι έχει χαλάσει»* (Ν. Καββαδίας) || *μπατάρανε τα πράγματα* (ιδ. για τα πολιτικά- ανατράπηκαν πλήρως τα πράγματα, οι συνθήκες)

♦ 3. (μετβ.) αναποδογυρίζω, ανατρέπω: *ο αέρας μπατάρισε τη βάρκα*. — **μπατάρισμα** (το). [ETYM. μεσν., αρχική σημ. «χτυπάω, συγκρούομαι» < ιταλ. battere | βεν. bater «χτυπάω» < λατ. battuo «χτυπάω, κρούω»]. **μπατζάκι** (το) {χωρ. γεν.} 1. καθένα από τα δύο σωληνοειδή τμήματα τού παντελονιού, που περιβάλλουν τα πόδια από τη μέση μέχρι τους αστραγάλους: Φρ. (α) **φωτιά | τρομάρα στα μπατζάκια (κάποιου)** (σκοπτική ή προειδοποιητική) για αδέξιο ή ανάξιο πρόσωπο ή ως έκφραση ανησυχίας για πιθανή δυσάρεστη εξέλιξη: *αν μαθευτεί τι έκανες, τότε ~!* || *τρομάρα στα μπατζάκια σου, που θέλεις να γίνεις και γαμπρός* (β) **(τα λεωφό) τρέχουν απ' τα μπατζάκια (κάποιου)** για πράγμα ή ιδιότητα που διαθέτει κάποιος σε μεγάλο βαθμό: *η μαγκιά | τα λεωφό τρέχουν απ' τα μπατζάκια του* (κάνει πολύ τον μάγκα | είναι πολύ πλούσιος) 2. το κάτω άκρο τού παντελονιού ΣΥΝ. ρεβέρ. [ETYM. < τουρκ. bacak «κνήμη» < αρχ. περσ. *pāicak] **μπατζανάκης** (ο) {μπατζανάκηδες}, **μπατζανάκιος** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθέναν από τους συζύγους αδελφών ΣΥΝ. (λόγ.) σύγγαμος: Επίσης **μπατζανάκινα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. [ETYM. < τουρκ. bacanak]. **μπατζής** (ο) {μπατζήδες} αυτός που υπηρετεί στη Μ.Π.Α. (βλ. λ.). **μπατής** (ο) {χωρ. πληθ.} ελαφρός και όρσοερδής θαλασσινός αέρας, αύρα.

[ETYM. < αρχ. *εμβάτης*, με σίγηση τού αρχικού άτονου ε-, διατήρηση τής αρχ. προφοράς τού συμπλέγματος -μβ- [mb], πθ. *εμβαίνω > μπαίνω, γαμβρός > γαμπρός*. Κατ' άλλη άποψη, < τουρκ. bati «δουλειά», μπατικ (το) {άκλ.} 1. μέθοδος βαφής υφασμάτων, κατά την οποία τα τμήματα τού υφάσματος που δεν θα βαφούν καλύπτονται με κερι που εύκολα αφαιρείται 2. (συνεκδ.) το υφάσμα που έχει βαφεί με την παραπάνω τεχνική.

[ETYM. < γαλλ. batik < μαλαϊκ. batik «ζωγραφισμένος» (λ. τής Ιάβας)]. **μπατικό** (το) τοιχοποιία κατά την οποία τα οικοδομικά υλικά (πέτρες, τούβλα κ.λπ.) με το μήκος τους καλύπτουν όλο το πάχος τού τοίχου (πθ. λ. *δρομικός*). [ETYM. Ουδ. τού επθ. *μπατικός* < μγν. *εμβατικός* (με σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος και διατήρηση τής αρχ. προφοράς [mb] τού συμπλέγματος), που είχε αρχική σημ. «τετράγωνος - θόλος», < *εμβα-τός* < αρχ. *εμβαίνω* (βλ. λ. *μπαίνω*)]. **μπατίρης** (ο) {μπατίρηδες}, **μπατίρισα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που δεν έχει χρήματα, ο χρεωκοπημένος, ο αδέκαρος ΣΥΝ. ρέστος. — (υποκ.) **μπατίρακι** (το).

[ETYM. < παλαιότ. *μπατίρω* (υποχωρητ.) < τουρκ. batirmek «βουλιάζω»].

μπατριζώ ρ. αμετβ. {μπατίρισα} (λαϊκ.) καταστρέφομαι οικονομικά, χρεωκόπο ΣΥΝ. πτωχώνω. **μπατίστα** (η) → **βατίστα**

μπατέρ (ο) {άκλ.} ελλιν. *αρχιθαλαμηπόλος*- ο επί κεφαλής τού υπηρετικού προσωπικού μεγάλου σπιτιού, κυρ. σε είλωρες ή αριστοκρατικές οικογένειες, υπεύθυνος κυρ. για το σερβίρισμα των ποτών και των γευμάτων, υπηρέτης περιωπής.

[ETYM. < αγγλ. butler < αρχ. γαλλ. bouteiller «αντός (ο υπηρέτης) που φέρνει τα μπουκάλια» < bouteille «μπουκάλι»]. **μπατόν** (το) {άκλ.} ελλιν. *μπαστούνι*, *ράβδος*- ραβδί για ειδική χρήση: *τα ~ του σκι*.

[ETYM. < γαλλ. bâton < μγν. λατ. bastum, βλ. λ. *μπαστούνι*]. **μπατονετα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλιν. *ωτοκαθαριστής*- μικρό, λεπτό κομμάτι που μοιάζει με σπιντόνιλο (συνήθ. από πλαστικό), τού οποίου οι άκρες είναι καλυμμένες με βαμβάκι και χρησιμοποιείται για το καθάρισμα των ωφτιών.

[ETYM. < γαλλ. bâtonnet < bâton «μπαστούνι» (βλ. λ. *μπαστούνι*)]. **μπατόν-σαλέ** (το) {άκλ.} αλμυρό ορεκτικό από ψημένη ζύμη, που έχει τη μορφή μακρόστενης ράβδου. [ETYM. < γαλλ. bâton salé «αλατισμένη ράβδος»].

μπατσουρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειοτ.) (περιληπτ.) η αστυνομία ή σύνολο αστυνομικών.

[ETYM. < *μπάτσος* + *παρρα*. επίθημα -*αρία*, πθ. κ. *αλητ-αρία*]. **μπατσιζώ** ρ. μετβ. [μεσν.] {μπατίσινα} (λαϊκ.) χαστουκίζω, ρίχνω *μπάτσος* ΣΥΝ. σκαμπιζώ, (λόγ.) ραπίζω. — **μπάτσισμα** (το). **μπάτσος**¹ (ο) τού χαστούκι ΣΥΝ. σκαμπίλι, ράπισμα' Φρ. *του κλότσου και τού μπάτσου* βλ. λ. *κλότσος*. Επίσης **μπάτσα** κ. **μπατίσι** (η). — (υποκ.) **μπατσάκι** (το).

[ETYM. μεσν., αβεβ. ετόμου, πθ. < αρωμ. batsā «χαστούκι» με αλλαγή γένους σε *μπάτσος* αναλογικά κατά το *κλότσος* από τη φρ. *τού κλότσου και τού μπάτσου*. Κατ' άλλους, ηχομμητ. λ. < γερμανοβεβ. patch «χαστούκι» (γίντις)]. **μπάτσος**² (ο), **μπατίσινα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) ο αστυνομικός: *τον κληρούσε ένας ~ με το γκλομπ στο χέρι*. [ETYM. < οθωμ. τουρκ. bac «φόρος» (τον οποίο εισέπρατταν οι χωροφύλακες) < περσ. bāc «φόρος, δίδωμα»]. **μπάφα** (η) (λαϊκ.) ο θηλικός κέφαλος, από τον οποίο παράγεται το αβγοτάραχο. [ETYM. Αγν. ετόμου]. **μπαφιάζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπαφιασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. φουσκώνω, εξαντλώμαι από μεγάλη σωματική ή πνευματική κόπωση, δεν αντέχω άλλο: *μπαφίασε όλη μέρα στο γραφείο* 2. *ζαλιζομαι* από τον συνεχές κάπνισμα: *δεν μπαφίασε εδώ μέσα μ' αυτό τον καπνό!* 3. (μετβ.) *κουράζω* (κάποιον): *με μπαφίασε με την πολυλογία σου*.

— **μπάφιασμα** (το).
 [ETYM. Ηχομιμητ. λ. από τον ήχο τής βεβιασμένης εκπνοής].
μπάχαλο (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-εκφραστ.) κατάσταση μεγάλης σύγχυσης, ανακατωσούρα: *άργισαν να φωνάζουν όλοι μαζί κι έγινε ~ || η υπηρεσία έχει γίνει - μετά τις απολύσεις* ΣΥΝ. χάος, άνω-κάτω. [ETYM. Ηχομιμητ. λ., με σχηματισμό κατ' αναλογίαν προς τα *κρόταλο, ρόπ-αλο, θρύψ-αλο* κ.ά.].
Μπαχάμες (οι) {Μπαχαμιών} (αγγλ. Commonwealth of the Bahamas = Κοινοπολιτεία των Μπαχαμιών) νησιωτικό κράτος στον Δ. Ατλαντικό Ωκεανό, κοντά στις ακτές των Η.Π.Α., με πρωτεύουσα το Νασάου, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Μπαχαμιών. [ETYM. < αγγλ. Bahamas, ινδιάνικη λ., αγν. ετόμου, όπως και η τοπική ονομ. Guanahani].
μπαχάρι (το) {μπαχαρ-ιού | -ιών} **1.** αρωματικό καρύκευμα για το φαγητό, το μαύρο πιπέρι **2.** (γενικότ.) κάθε μαγειρικό αρωματικό καρύκευμα, μπαχαρικό. [ETYM. < τουρκ. bahar].
μπαχαρικό (το) μαγειρικό καρύκευμα που αρωματίζει και νοστι-μεύει το φαγητό (λ.χ. το πιπέρι, η καννέλα, το μοσχοκάρυδο, το γαρύφαλλο, το κύμινο κ.ά.).
Μπαχρέιν (το) {άκλ.} (αραβ. Dwalāt al-Bahrayn = Κράτος του Μπα-χρέιν) νησιωτικό κράτος τής ΝΑ. Ασίας στον Περσικό Κόλπο με πρωτεύουσα τη Μανάμα, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Μπαχρέιν. [ETYM. < αραβ. Bahrayn «δύο θάλασσες», επειδή το νησιωτικό αυτό σύμπλεγμα βρίσκεται στο μέσον του Ν. τμήματος του Περσικού Κόλπου].
μπαχτσές (ο) → **μπαξές**
μπαχτσίοι (το) → **μπαξίοι**
μπε (το) {άκλ.} (συνήθ. επαναλαμβανόμεν.) το βέλασμα του προβάτου. [ETYM. Ηχομιμητ. λ., πβ. κ. αρχ. βη [βε]].
Μ.Π.Ε. (το) Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων.
μπεγλέρι (το) {μπεγλερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κομπολόι (βλ. λ.). [ETYM. < τουρκ. begleri < beg, παλαιότ. τ. του bey «μπέης»].
μπεγλερίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπεγλέρισα} ♦ **1.** (αμετβ.) παίζω το μπεγλέρι ♦ **2.** (μετβ.-μτφ.) παίζω (χειρίζομαι) (κάποιον) όπως το μπεγλέρι, κάνω (κάποιον) ότι θέλω: *«κείμ'εγώ γυναίκα φίνα, ντερμπεντέ-ρισα | που τους άντρες σαν τα ζάρια τους μπεγλέρισα»* (λαϊκ. τραγ.).
μπεξ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα του φυσικού ανοιχτόχρωμου μαλλιού **2.** μεξ (το) το ίδιο το χρώμα του φυσικού ανοιχτόχρωμου μαλλιού, το καφέ ανοιχτό. — (υποκ.) **μπεξάκι** (το). [ETYM. < γαλλ. beige, αβελβ. ετόμου, πθ. < ιταλ. bigio < μεσν. λατ. bisius | bysius < λατ. *byssus < αρχ. βύσσοσ (βλ. κ. βύσσανο)].
μπεξαχτάς (ο) {μπεξαχτάδες} (παλαιότ.) συρτάρι σε πάγκο καταστήματος, όπου φυλάσσονται οι εισπράξεις υποτυπώδες χρηματοκιβώτιο. [ETYM. < τουρκ. bezahta].
μπεξβεβγκής (ο) → **πεξβεβγκής**
μπεξεριζώ ρ. αμετβ. {μπεξέρισα} (λαϊκ.) **1.** ταλαιπωρούμαι, τυραννιέμαι **2.** (κατ' επέκτ.) εξαντλούμαι σωματικά ή ψυχικά ΣΥΝ. αποκά-μνω **3.** δυσφορώ με κάποιον/κάτι. — **μπεξέρισμα** (το). [ETYM. < τουρκ. bezmek «καταπονούμαι, κουράζομαι»].
μπεξές (ο) {μπεξέδες} ελαφρύ γλύκισμα, που παρασκευάζεται από χτυπημένα ασπράδια αυγών και ζάχαρη. — (υποκ.) **μπεξεδάκι** (το). [ETYM. < γαλλ. baiser «φιλώ» < δημόδ. λατ. basiare (αντί του κλασ. λατ. osculari)].
μπέης (ο) {μπέηδες} **1.** ανώτερος πολιτικός και στρατιωτικός αξιωματούχος τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας **2.** (καθημ.) άνδρας που του αρέσει η καλοπέραση και οι ανέσεις και που με τη συμπεριφορά του δείχνει να απαιτεί ή να θεωρεί δεδομένη την προσοχή, τη φροντίδα και το ενδιαφέρον όλων για την εκπλήρωση των επιθυμιών του: *ζύνησε ο ~ μας; || «και τα βλέπω όλα σαν ~ και τα νιώθω σαν πασάς»* (τραγ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. αγάς. [ETYM. μεσν. < τουρκ. bey].
μπέιζμπολ (το) {άκλ.} αμερικανικό ομαδικό παιχνίδι, που παίζεται από δύο ομάδες των εννέα παικτών σε ανοικτό γήπεδο' εξελίσσεται γύρω από τέσσερα σημεία-βάσεις, που αποτελούν τις κορυφές μεγάλου ρόμβου και σκοπός του παιχνιδιού είναι οι επιθετικοί παίκτες τής ομάδας να αποκρούουν τις βολές του αντιπάλου με το ειδικό ρόπαλο τού παιχνιδιού και στη συνέχεια να τρέχουν πάνω στην περιμετρο τού γηπέδου, περνώντας από όλες τις βάσεις και φθάνοντας στο σημείο εκκινήσεως για να σκοράρουν (χόουμ-ραν). — **μπέιτς-μπολίστας** (ο). [ETYM. < αγγλ. base ball < base «βάση» + ball «μπάλα»].
μπέικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον μπέη **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από άνεση, πλούτο και απολαύσεις: ~ ζωή. Επίσης **μπέιλιδικός**, -η, -ο. — **μπέικα** επίτρ.: *ζει | περνάει ~*.
μπέικίν-πάουντερ (η/το) {άκλ.} σκόνη που χρησιμοποιείται κατά την παρασκευή γλυκισμάτων που θα ψηθούν, για να φουσκώσει η ζύμη. [ETYM. < αγγλ. baking-powder < baking (< p. bake «ψηνω») + powder «σκόνη»].
μπέικον (το) {άκλ.} καπνιστό χοιρινό κρέας από την περιοχή τής κοιλάδας τού ζούου, λιπαρό, με έντονη γεύση, συνήθ. σε μακρόστενες λεπτές φέτες, που καταναλώνεται ωμό ή ψημένο (πβ. λ. παντσέτα). [ETYM. < αγγλ. bacon < παλ. γαλλ. bacon, γερμ. proel., πβ. αρχ. γερμ. bacho «πλευρά», bah «πλάτη»].
μπέιλίκι (το) {μπέιλίκιου | χωρ. πληθ.} **1.** το αξίωμα τού μπέη **2.** ο τρόπος συμπεριφοράς τού μπέη, η αλαζονική, υπεροπτική συμπεριφορά

κατάχρηση αξιώματος.
 [ETYM. < τουρκ. beylik]. **μπέιμπι-ντολ** (το) {άκλ.} κοντό και διαφανές γυναικείο νυχτικό, που φθάνει συνήθως μέχρι τη μέση και φοριέται μαζί με την αντίστοιχη κιάλοτα. [ETYM. < αγγλ. baby-doll]. **μπέιμπισίτερ** κ. **μπέιμπι-σίτερ** (η) {άκλ.} η (συνήθ. νεαρή) γυναίκα που αναλαμβάνει επ' αμοιβή να προσέχει τα παιδιά, όταν οι γονείς λείπουν από το σπίτι. [ETYM. < αγγλ. baby-sitter < baby «μωρό» + siter «κλώσσα» < sit «κάθομαι - κλώσασ»]. **μπεκ** (το) {άκλ.} το ακροφύσιο (βλ. λ.) και γενικότ. κάθε εξάρτημα ρυθμίσεως τής ταχυτητας ροής ρευστού σε μία συσκευή: *το ~ τού γκαζιού | τού καυστήρα || το ~ τού λάστιχου ποτίσματος*. [ETYM. < γαλλ. bec < λατ. beccus «ράμφος», λ. κελτ. αρχής].
μπεκάτσα (η) {μπεκατσών} κοντόχοντρο αποδημητικό πτηνό με μακρύ ράμφος και κοντά πόδια, που το φτέρωμά του έχει λεπτές αχρο-κίτρινες ή καφέ ραβδώσεις με μαύρες ταινίες στην κορυφή και στον αυχένα ΣΥΝ. ζυλόκοτα-Φρ. *πάω για | χτυπάω μπεκάτσες* για άστοχη βολή (ειδικότ. στο ποδόσφαιρο) άστοχο απειριστικά, ρίχνω τη μπάλα πολύ μακριά από τον στόχο και σε μεγάλο ύψος. [ETYM. < ιταλ. beccaccia, αγν. ετόμου, πθ. προβηγκ. προελ.].
μπεκατσίνι κ. **μπεκατσίνι** (το) {μπεκατσίνι-ιού | -ιών} αποδημητικό πτηνό που ζει σε ομίλη, συλλάζει στα έλη και στους βάλτους, έχει κοντά πόδια, ράμφος μακρύ και εύκαμπτο, μύτερές και γωνιώδεις φτερούγες, φτέρωμα με ραβδώσεις λευκές, μαύρες και καφέ. [ETYM. < ιταλ. beccacino, υποκ. τού beccaccia].
μπεκερέλ (το) {άκλ.} μονάδα μετρήσεως τής ραδιενέργειας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κίριος*, -α, -ο.
 [ETYM. < γαλλ. becquerel, από το όν. τού Γάλλου φυσικού Α.Η. Becquerel (1852-1908), ο οποίος ανακάλυψε τη ραδιενέργεια].
μπεκιάρης (ο) {μπεκιάρηδες}, **μπεκιάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο εργάτης (βλ. λ.). — **μπεκιάρικος**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*. [ETYM. < τουρκ. bekâr].
μπεκιάρλική κ. **μπεκιάρλική** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η κατάσταση και ο τρόπος ζωής τού εργάτη. [ETYM. < τουρκ. bekârlik].
μπεκρής (ο) {μπεκρήςδες}, **μπεκρού** {μπεκρούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που μεθά συνέχεια, μεθυστακός. Επίσης **μπεκρός** (ο), **μπεκρώ** (η). [ETYM. < τουρκ. bektî].
μπεκρούλική (το) **1.** η κατάσταση του μεθυστού, το να είναι κανείς συνέχεια μεθυσμένος **2.** η υπερβολική καταναλωτική οιοπανευματωδών ποτών. [ETYM. μεσν. < τουρκ. bekiilik].
μπεκροκανατά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (στωπ. ως χαρακτηρισμός) ο μεθύσιος, ο μεκρής. Επίσης **μπεκροκανάτας** (ο).
μπεκρολογία (κ. -άω) ρ. αμετβ. {μπεκρολογάς...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.} γίνωμα στουπλι στο μεθύσι, μεθοκοπώ ΣΥΝ. μπεκρούλιζώ. — **μπεκρολόγημα** (το).
μπεκρόμυτρο (το) (μειωτ.) ο μεθύστακός, ο μεκρής.
μπεκροπίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.} μπεκρούλιζώ (βλ. λ.).
μπεκρούλιζώ ρ. αμετβ. {μπεκρούλισσα} μεθοκοπώ, μεθώ συνέχεια ΣΥΝ. μπεκροπίνω. — **μπεκρούλισμα** (το).
μπεκρούλιακός (ο) (στωπ.-μειωτ.) πρόσωπο που μεθά συνεχώς, ο μεγάλος μεκρής. [ETYM. < μπεκρής + παραγ. επίθημα -ουλιακός (πβ. *στραβ-ουλιακός*)].
μπεκρούλιασμα (το) → **μπεκρούλιαζώ**
μπεκρούλικος, -η, -ο αυτός που προκαλεί μεθιάδες, που είναι δυσάρεστα κουραστικός, που έχει μεθιά: *ωραίο φαγητό, αλλά ~! || ~ δουλειά*.
μπελαλής (ο) {μπελαλήδες}, **μπελαλού** (η) {μπελαλούδες} (λαϊκ.) άνθρωπος που συχνά προκαλεί μεθιάδες, που δημιουργεί φασαρίες. Επίσης **μπελαλιδίσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} [ETYM. < τουρκ. belalı].
μπελαλοδουλειά (η) (εκφραστ.) δύσκολη, μεθιαλητική δουλειά.
μπελά μάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το εξωτερικό ένδυμα των ναυτών τού Πολεμικού Ναυτικού. [ETYM. Αγν. ετόμου].
μπελαντόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δηλητηριώδες φυτό με μοβ-κόκκινα άνθη και μαύρους στρογγυλούς καρπούς, από το οποίο με κατάλληλη επεξεργασία παράγεται η ατροπίνη. [ETYM. < ιταλ. belladonna (κατά λέξη «ωραία κυρία»), ευφημιστική ονομασία τού φυτού, η οποία χρησιμοποιείται και σε άλλες γλώσσες, πβ. γαλλ. belle dame, γερμ. schöne Frau κ.ά.].
μπελάς (ο) {μπελάδες} (λαϊκ.) **1.** κάθε ανεπιθύμητη, στενώχορη και συνήθ. πολύπλοκη κατάσταση, την οποία υφίσταται ή στην οποία εμπλέκεται κανείς: *έχω | αποκοτώ ~ || βιάω κάποιον σε - || προξενώ σε κάποιον ~ ΦΡ. (α) μπεινώ σε μελά | μπελάδες* υποβάλλομαι σε ταλαιπωρίες: *δεν θέλω να μπει σε μπελάδες τώρα!* ΣΥΝ. σκοτούρα, φασαρία, ανησυχία, ενόχληση, στενωχώρια (β) *έχω μπελάδες με κάποιον* μου προκαλεί προβλήματα: *έχει μπελάδες με τη δουλειά! τους γονείς του (γ) βιάω μελά στο κεφάλι μου* μπλέκομαι σε προβλήματα: *δεν του φτάνουν τόσα που έχει, πάει και βιάει κι άλλους μπελάδες στο κεφάλι του!* (δ) *βρίσκο τον μελά μου* υφίσταμαι τις αρνητικές συνέπειες, κυρ. από πράξη ή κατάσταση για την οποία δεν ευθύνομαι: *πήγε να βοηθήσει και θα βρει και τον μελά του από πάνω* || μη μπλεχτείς μ' αυτή, γιατί θα βρεις τον μελά σου (ε) *κακός μπελάς (που με βρήκε)!* (με αγανάκτηση) για κάτι/κάποιον που μας ταλαιπωρεί: *Βρε ~! Από τότε που βρήκε το τηλέφωνο μου, δεν μ' αφήνει σε*

ησυχία/ 2. (συνεκδ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε δημιουργεί ή μπλέκει σε δυσάρεστη κατάσταση (κάποιον): *σκέτος ~ είναι αυτό το παιδί!* [ETYM. < τουρκ. bela].

μπελ επόκ (η) {άκλ.} τα πρώτα χρόνια του 20ού αι., στα οποία κυριαρχούσε η ευχάριστη και ανέμελη ζωή. [ETYM. < γαλλ. La Belle Époque «ωραία εποχή»].

Μπέλες (το) {άκλ.} το όρος Κερκίνι (βλ.λ.). [ETYM. < σλαβ. Bèles | Belasista < belasast «κατάλευκος»].

Μπελίσε (η) {άκλ.} (αγγλ. Belize) κράτος της Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα το Μπελμοπάν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Μπελίσε. [ETYM. < αγγλ. Belize < ισπ. Beice, αββ. ετόμου. Κατά μία άποψη, η λ. προέρχεται από το γαλλ. balise «φάρος». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για παρεφθαρμένη προφορά του ονόματος του Σκοτσέζου πειρατή P. Wallace ή Wallis, ο οποίος φέρεται να ίδρυσε οικισμό εκεί το 1603. Η χώρα, μέχρι την ανεξαρτησία της το 1981, ονομαζόταν Βρετανικές Ονδούρες (British Honduras)].

μπελκαντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. τρόπος τραγουδιού στην ιταλική όπερα του 18ου και των αρχών του 19ου αι.: λυρικό ύφος στηριγμένο στην καθαρή απαγγελία, την «μορφιά» των φθόγγων και την άνοση τεχνική (γνωστοί συνθέτες: Μπελλίνι, Ντονιτσέτι κ.ά.): η «*κάστα ντίβα*» είναι γνωστή άρια του ~. [ETYM. < ιταλ. bel canto «μόρφωμο τραγουδίν»].

μπελτές (ο) → πελτές

Μπέλραστ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα της Β. Ιρλανδίας. [ETYM. < αγγλ. Belfast < ιρλ. Béai Feirste «το πέραςμα της αμμόδους ακτής»].

μπεμολ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η ύφεση (βλ.λ.). [ETYM. < γαλλ. bémol < ιταλ. bemolle < be- (από το γράμμα b, που είναι και το μουσικό σύμβολο της ύφεσης στο πεντάγραμμο) + molle «μαλακός»].

μπέμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. Θηλυκό μορφό 2. χαιδεύτ. για γυναίκα. — (υποκ.) **μπεμπούλα** κ. **μπεμπίτσα** (η).

μπεμπιέ επίθ. {άκλ.} μορφοδιστικός, αυτός που σχετίζεται με τα μορφή ταιριάσει σε μορφό: είδη *ρουίχα* ~ || *έχει ένα πολύ ~ ύφος όταν μιλάει*. {ETYM. < γαλλ. bébé, βλ. κ. *μπεμπιέ*}.

μπεμπεδιστικός, -η, -ο (καθμ.) αυτός που ταιριάζει, που σχετίζεται με μορφή, με μπέμπη ή μπέμπα: ~ *ρουχολακία* || ~ *κινήσεις* | *νάζια*. — **μπεμπεδιστικά** επίρρ.

μπεμπέκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (χαιδευτ.) η μπέμπα. [ETYM. < τουρκ. bebek].

μπεμπεκίω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.} μιλάω ή συμπεριφέρομαι σαν μορφό: *μεγάλωσε κι ακόμη μπεμπεκίζει* ΣΥΝ. μορφοδίζω.

μπεμπέλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ύλαρά (βλ.λ.)· κυρ. στη Φρ. *βγάζω τη μπεμπέλη* ζεσταίνωμαι υπερβολικά: *άνοιξε κανένα παράθυρο, γιατί θα βγάλουμε τη μπεμπέλη εδώ μέσα!* ΣΥΝ. σκάω από τη ζέστη. [ETYM. < σλαβ. rperl «στάγην»].

μπεμπές (ο) {μπεμπέδες} (λαϊκ.) μεγάλωσμο μορφό, ο στρουμπουλός μπεμπής: *ο τρομερός ~!* ΦΡ. (σκωπτ.-μειωτ.) **υπερφυσικός μπεμπές** εντραφής νεαρός, συνήθ. άβουλος και εξαρτημένος από τους άλλους σε βαθμό αφύσικο για την ηλικία του ΣΥΝ. βουτουρμπεμπές, βουτουρ-ρούπαδο. [ETYM. < γαλλ. bébé, βλ. λ. *μπεμπής*].

μπέμπης (ο) {μπέμπηδες} (λαϊκ.) 1. αρσενικό μορφό: *ο ~ βγάζει το πρώτα του δοντάκια* || *βάρτισαν τον - τους 2.* (χαιδευτ.) μικρό αγόρι 3. (μειοτ.-ειρων.) νεαρό άτομο χωρίς την απαιτούμενη ωριμότητα, πείρα και σύνεση: *θα βάλει και τα κλάματα τώρα ο ~!* — **μπεμπού**-λης (ο).

[ETYM. < αγγλ. baby < μέσ. αγγλ. babe | baben, ονοματοποιημένη λ. που χρησιμοποιήθηκε ως χαιδευτικό].

μπενεντίκτους (το) {άκλ.} τυπικό μέρος της λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπενεντίκτους, άγκνους ντέι): μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση της Φρ. «ευλογημένος ο ερχόμενος» (Benedictus qui venit) και συμπληρώνει το τέταρτο μέρος της λειτουργίας, το σάνκτους (βλ.λ.): *στο ~ της Μίσσα Σολέμνης ο Μπετόβεν χρησιμοποιεί μόνο βιοά*. [ETYM. < λατ. benedictus «ευλογημένος»].

μπενζίνα (η) → βενζίνη

Μπενίν (το) (άκλ.) (γαλλ. République du Bénin = Δημοκρατία του Μπενίν) κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Πόρτο Νόβο, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικής Κοινότητας.

[ETYM. < γαλλ. Bénin, ονομασία ενός από τα ιστορικά βασίλεια της Δ. Αφρικής, που οφείλει την ονομασία του στους ιθαγενείς Bini. Μέχρι το 1975 η χώρα ονομαζόταν *Λαχομέη* (< γαλλ. Dahomey < γλώσσα Φον Da-ho-mé «πάνω στην κοιλιά του Ντα»), που οφείλεται στο γεγονός ότι ο Ντα (Da) ηττήθηκε από τον ηγεμόνα Ουεγκμπάτζα (Ouegbadja, 1645-85) και το πτώμα του ρίχτηκε στα θεμέλια του ανακτόρου του Μπενίν].

μπεν-μαρί (το) {άκλ.} 1. σύνθετο μαγειρικό σκεύος που αποτελείται από δύο δοχεία, το ένα μέσα στο άλλο· στο ευρύτερο δοχείο βράζει νερό και στο άλλο τοποθετούνται για λείωσιμο ή ζέσταμα φαγητά υλικά, λ.χ. σοκολάτα κ.ά. 2. το ζέσταμα ή το βράσιμο του περιεχομένου (συνήθ. φαγητού) ενός δοχείου με την τοποθέτηση του μέσα σε άλλο δοχείο με νερό που βράζει, ώστε να μην έρχεται σε άμεση επαφή με τη φωτιά ή το μύτι της κουζίνας. [ETYM. < γαλλ. bain-Marie < bain (στη σημ. «ζεστό νερό», < λατ. balneum, βλ. λ. *μπάνιο*) + Marie, όν. της αδελφής του Μωυσή, για την

οποία νόμιζαν κατά τους μεσν. χρόνους ότι υπήρξε αλχημίστρια].

μπέντζαμιν κ. **μπένζαμιν** (ο) (άκλ.) είδος φίκου με μικρά ωοειδή φύλλα, μπερτά στην άκρη.

[ETYM. < αγγλ. benjamin (με παρετυμολ. προς το κύρ. όν. Benjamin «Βενιαμίν») < μέσ. γαλλ. benjoin < καταλαν. benjui < αραβ. lubān jāwi «λίβανι της Ιάβας»].

μπετόνι (το) → μπετόνι

μπεράτι (το) {μπ'ρατ-ιού | -ιόν} (κατά την Τουρκοκρατία) 1. σουλτανικό διάταγμα με το οποίο παραχωρούνταν προνόμια 2. διάταγμα του σουλτάνου που επικύρωνε την εκλογή πατριάρχη ή μητροπολιτών. Επίσης (λόγ.) βεράτιο(ν) [ETYM. < τουρκ. berat].

μπερέδεμα (το) [μεσν.] {μπερέδε-ατος | -ατα, -άτων} 1. το μπλέξιμο πραγμάτων, ώστε να μη μπορούν να ξεχωριστούν ή να χρησιμοποιηθούν εύκολα: *από το ~ των σχοινιών δεν φανόταν η άκρη* ΣΥΝ. ανακάτωμα ANT. τακτοποίηση 2. (μτφ.) το λάθος που προκαλεί σύγχυση: *υπήρξε ένα ~ στα στοιχεία της δήλωσης και έπρεπε να υποβάλει νέα αίτηση* || *αν όλα πάνε καλά και δεν γίνει πάλι κανένα ~, θα τελειώσεις σε μία ώρα* 3. (μτφ.) η περιπλοκότητα, το να μην είναι κάτι όσο πρέπει ξεκάθαρο, σαφές: *υπάρχει ~ στο νόημα* | *στη διατύπωση* | *στις οδηγίες* 4. (συνήθ. στον πληθ.) η ανάμειξη, η εμπλοκή σε κατάσταση δυσάρεστη ή επιζήμια: *του προέκυψε ένα ~ με την αστυνομία* | *την εφορία* || *δεν μπορώ να καταλάβω τι συνέβη τελικά* 5. αυτός που βρίσκεται σε δύσκολη κατάσταση, έχει πρόβλημα: είναι ~ με το *τελωνείο* | το *λαθρεμπόριο*. — **μπερέδεμένα** επίρρ.

μπερέδεμος (ο) [μεσν.] κ. (λαϊκ.) μπερεδενιά (η). — (υποκ.) **μπερεδεματάκι** (το).

μπερέδεμος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που είναι μπλεγμένος, που έχει μπερεδενιά: ~ *κλωστές* | *σχοινιά* | *μαλλιά* | *κορδέλες* 2. αυτός που είναι ανακατεμένος, που δεν είναι σε τάξη, στην κανονική του σειρά: ~ *βιβλία* | *σημειώσεις* | *χαρτιά* | *έγγραφα* 3. (μτφ.) ο περίπλοκος, που δεν είναι ξεκάθαρο το περιεχόμενό του: ~ *υπόθεση* | *ορισμός* | *δουλειά* (βλ. κ. λ. *μπερεδεμοδουλειά*) | *κατάσταση* ANT. ξεκάθαρος, σαφής 4. (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε σύγχυση: *είμαι -!* *δεν μπορώ να καταλάβω τι συνέβη τελικά* 5. αυτός που βρίσκεται σε δύσκολη κατάσταση, έχει πρόβλημα: είναι ~ με το *τελωνείο* | το *λαθρεμπόριο*. — **μπερέδεμένα** επίρρ.

μπερέδειο ρ. μετβ. {μπερέ-εινα, -εύτεκα, -εμένος} 1. μπλέκω (κάτι) μαζί (με κάτι άλλο) πρόχειρα και άτακτα, με αποτέλεσμα να μη μπορώ να το ξεμπλέξω εύκολα ή να το χρησιμοποιήσω: *μπερέδεινα τις κλωστές* | *τα καλώδια* ANT. ξεμπερέδειω 2. βάζω πράγματα σε άλλη, τυχαία θέση από την κανονική τους, ώστε να μη μπορώ να βρω εύκολα κάτι: *όταν σφυρίζεις, μπερέδεινα τα πράγματα μου και δεν μπορώ να τα βρω μετά* || *- τα χαρτιά* | *τις σημειώσεις* | *τα βιβλία* | *τα εργαλεία κάποιου* ΣΥΝ. ανακατεύω 3. αναμειγνύω (κάτι με κάτι άλλο), ώστε να μην ξεχωρίζει το αρχικό στοιχείο: ~ *τα χρώματα* | *τις βαφές* | *τη γηρά* ΣΥΝ. ανακατεύω 4. (μτφ.) προσενώ ασάφεια και σύγχυση, περιπλέκοντας τα πράγματα: *πάνω που είχαμε βρει μιαν άκρη, ήρθε και μπερέδεινε την υπόθεση με τις δηλώσεις του* || (μτφ.) *μπερέδεινε τη γλώσσα μου* (βλ. λ. *γλώσσα*) ΦΡ. (μτφ.) *τα μπερέδειω* | *μπερέδειω τα λόγια, τις κουβέντες μου...* κ.λπ. (i) λέω άλλη λέξη αντί άλλης (ii) γίνομαι ασαφής, φάσκο και αντιφάσκο: *του ζήτησα τον λόγο, αλλά 'ντι για μια καθαρή εξήγηση άρχισε να μου τα μπερέδεινε* 5. (μτφ.) ταυτίζω εσφαλμένα ή συγχέω (κάποιον/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο), αδυνατώ να διακρίνω, να ξεχωρίσω: *αυτούς τους δύο πάντα τους μπερέδειω* || *μπερέδεινε την «αναδιάρθρωση» με την «αναδιάρθρωση», δεν καταλαβαίνει τη διαφορά* || *συνέγραψε - τ' όνομα σου!* ΣΥΝ. συγχέω 6. (μτφ.) προκαλώ σύγχυση (σε κάποιον), διαταράσσω τον ειρμό του, τον εμποδίζω να ολοκληρώσει τη σκέψη του ή να καταλήξει σε συμπεράσμα: *κάτι θα έλεγα τώρα και με μπερέδεινες* || *οι αντικρουόμενες δηλώσεις της ηγεσίας έχουν μπερέδεινε τη βάση του κόμματος*-ΦΡ. *μπερέδεινα τα μυώτια μου* (οικ.) περιήλα σε κατάσταση σύγχυσης 7. (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) σκόπιμα σε λάθος: *ήθελαν να μπερέδεινον τις διοικητικές αρχές, για να κερδίσουν χρόνο* || *ο δημοσιογράφος πήγε να τον μπερέδεινει, αλλά αυτός πρόσχε πολύ τα λόγια του* 8. (μτφ.) εμπλέκω (κάποιον) σε υπόθεση ή κατάσταση επιζήμια ή δυσάρεστη (γι' αυτόν): *μη με μπερέδεινε στα προσωπικά σας- βρείτε τα μόνοι σας!* || *τι θέλει αυτός και μπερέδεινε;* || *πάνε να τον μπερέδεινουν στις βρομοδουλιές τους* ΣΥΝ. ανακατεύω 9. (μεσοπαθ. **μπερέδεινομαι**) πιάνομαι σε κάτι, ώστε να εμποδίζεται η κίνηση ή η λειτουργία μου: *το πόδι του μπερέδεινκε στο σχοινί κι έπασε- Φρ. **μπερέδεινομαι** | **μπλέκομαι** | **μπάινω στα πόδια (κάποιου)*** (i) εμποδίζω την κίνηση του, κινούμενος γύρω ή κοντά σε αυτόν: *(στα παιδιά) μη μπερέδεινε στα πόδια μου την ώρα που μαγειρεύω* (ii) (μτφ.) εμποδίζω τις ενέργειες, μπλέκομαι στις υποθέσεις (κάποιου): *Τι θέλει και μπερέδεινε στα πόδια μας; Δεν κοιτάζει τη δουλειά του*; 10. αναμειγνύομαι σε κατάσταση ύποπτη, δυσάρεστη ή επιζήμια (για μένα): *μπερέδεινκε σε υπόθεση εξαγωγής λαθραίων συναλλάγματος* ΣΥΝ. μπλέκομαι Π. (η μτχ. **μπερέδεμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζε-. [ETYM. < μεσν. μπερέδειω | μπερέδεινω, μεταπλ. τ. του *εμ-περέδειω «δένω γύρω-γύρω» < εμ- (< εν) + περι- + δέω «δένω»].

μπερέδειο ρ. μετβ. {μπερέ-εινα, -εύτεκα, -εμένος} 1. μπλέκω (κάτι) μαζί (με κάτι άλλο) πρόχειρα και άτακτα, με αποτέλεσμα να μη μπορώ να το ξεμπλέξω εύκολα ή να το χρησιμοποιήσω: *μπερέδεινα τις κλωστές* | *τα καλώδια* ANT. ξεμπερέδειω 2. βάζω πράγματα σε άλλη, τυχαία θέση από την κανονική τους, ώστε να μη μπορώ να βρω εύκολα κάτι: *όταν σφυρίζεις, μπερέδεινα τα πράγματα μου και δεν μπορώ να τα βρω μετά* || *- τα χαρτιά* | *τις σημειώσεις* | *τα βιβλία* | *τα εργαλεία κάποιου* ΣΥΝ. ανακατεύω 3. αναμειγνύω (κάτι με κάτι άλλο), ώστε να μην ξεχωρίζει το αρχικό στοιχείο: ~ *τα χρώματα* | *τις βαφές* | *τη γηρά* ΣΥΝ. ανακατεύω 4. (μτφ.) προσενώ ασάφεια και σύγχυση, περιπλέκοντας τα πράγματα: *πάνω που είχαμε βρει μιαν άκρη, ήρθε και μπερέδεινε την υπόθεση με τις δηλώσεις του* || (μτφ.) *μπερέδεινε τη γλώσσα μου* (βλ. λ. *γλώσσα*) ΦΡ. (μτφ.) *τα μπερέδειω* | *μπερέδειω τα λόγια, τις κουβέντες μου...* κ.λπ. (i) λέω άλλη λέξη αντί άλλης (ii) γίνομαι ασαφής, φάσκο και αντιφάσκο: *του ζήτησα τον λόγο, αλλά 'ντι για μια καθαρή εξήγηση άρχισε να μου τα μπερέδεινε* 5. (μτφ.) ταυτίζω εσφαλμένα ή συγχέω (κάποιον/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο), αδυνατώ να διακρίνω, να ξεχωρίσω: *αυτούς τους δύο πάντα τους μπερέδειω* || *μπερέδεινε την «αναδιάρθρωση» με την «αναδιάρθρωση», δεν καταλαβαίνει τη διαφορά* || *συνέγραψε - τ' όνομα σου!* ΣΥΝ. συγχέω 6. (μτφ.) προκαλώ σύγχυση (σε κάποιον), διαταράσσω τον ειρμό του, τον εμποδίζω να ολοκληρώσει τη σκέψη του ή να καταλήξει σε συμπεράσμα: *κάτι θα έλεγα τώρα και με μπερέδεινες* || *οι αντικρουόμενες δηλώσεις της ηγεσίας έχουν μπερέδεινε τη βάση του κόμματος*-ΦΡ. *μπερέδεινα τα μυώτια μου* (οικ.) περιήλα σε κατάσταση σύγχυσης 7. (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) σκόπιμα σε λάθος: *ήθελαν να μπερέδεινον τις διοικητικές αρχές, για να κερδίσουν χρόνο* || *ο δημοσιογράφος πήγε να τον μπερέδεινει, αλλά αυτός πρόσχε πολύ τα λόγια του* 8. (μτφ.) εμπλέκω (κάποιον) σε υπόθεση ή κατάσταση επιζήμια ή δυσάρεστη (γι' αυτόν): *μη με μπερέδεινε στα προσωπικά σας- βρείτε τα μόνοι σας!* || *τι θέλει αυτός και μπερέδεινε;* || *πάνε να τον μπερέδεινουν στις βρομοδουλιές τους* ΣΥΝ. ανακατεύω 9. (μεσοπαθ. **μπερέδεινομαι**) πιάνομαι σε κάτι, ώστε να εμποδίζεται η κίνηση ή η λειτουργία μου: *το πόδι του μπερέδεινκε στο σχοινί κι έπασε- Φρ. **μπερέδεινομαι** | **μπλέκομαι** | **μπάινω στα πόδια (κάποιου)*** (i) εμποδίζω την κίνηση του, κινούμενος γύρω ή κοντά σε αυτόν: *(στα παιδιά) μη μπερέδεινε στα πόδια μου την ώρα που μαγειρεύω* (ii) (μτφ.) εμποδίζω τις ενέργειες, μπλέκομαι στις υποθέσεις (κάποιου): *Τι θέλει και μπερέδεινε στα πόδια μας; Δεν κοιτάζει τη δουλειά του*; 10. αναμειγνύομαι σε κατάσταση ύποπτη, δυσάρεστη ή επιζήμια (για μένα): *μπερέδεινκε σε υπόθεση εξαγωγής λαθραίων συναλλάγματος* ΣΥΝ. μπλέκομαι Π. (η μτχ. **μπερέδεμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζε-. [ETYM. < μεσν. μπερέδειω | μπερέδεινω, μεταπλ. τ. του *εμ-περέδειω «δένω γύρω-γύρω» < εμ- (< εν) + περι- + δέω «δένω»].

μπερέδειο ρ. μετβ. {μπερέ-εινα, -εύτεκα, -εμένος} 1. μπλέκω (κάτι) μαζί (με κάτι άλλο) πρόχειρα και άτακτα, με αποτέλεσμα να μη μπορώ να το ξεμπλέξω εύκολα ή να το χρησιμοποιήσω: *μπερέδεινα τις κλωστές* | *τα καλώδια* ANT. ξεμπερέδειω 2. βάζω πράγματα σε άλλη, τυχαία θέση από την κανονική τους, ώστε να μη μπορώ να βρω εύκολα κάτι: *όταν σφυρίζεις, μπερέδεινα τα πράγματα μου και δεν μπορώ να τα βρω μετά* || *- τα χαρτιά* | *τις σημειώσεις* | *τα βιβλία* | *τα εργαλεία κάποιου* ΣΥΝ. ανακατεύω 3. αναμειγνύω (κάτι με κάτι άλλο), ώστε να μην ξεχωρίζει το αρχικό στοιχείο: ~ *τα χρώματα* | *τις βαφές* | *τη γηρά* ΣΥΝ. ανακατεύω 4. (μτφ.) προσενώ ασάφεια και σύγχυση, περιπλέκοντας τα πράγματα: *πάνω που είχαμε βρει μιαν άκρη, ήρθε και μπερέδεινε την υπόθεση με τις δηλώσεις του* || (μτφ.) *μπερέδεινε τη γλώσσα μου* (βλ. λ. *γλώσσα*) ΦΡ. (μτφ.) *τα μπερέδειω* | *μπερέδειω τα λόγια, τις κουβέντες μου...* κ.λπ. (i) λέω άλλη λέξη αντί άλλης (ii) γίνομαι ασαφής, φάσκο και αντιφάσκο: *του ζήτησα τον λόγο, αλλά 'ντι για μια καθαρή εξήγηση άρχισε να μου τα μπερέδεινε* 5. (μτφ.) ταυτίζω εσφαλμένα ή συγχέω (κάποιον/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο), αδυνατώ να διακρίνω, να ξεχωρίσω: *αυτούς τους δύο πάντα τους μπερέδειω* || *μπερέδεινε την «αναδιάρθρωση» με την «αναδιάρθρωση», δεν καταλαβαίνει τη διαφορά* || *συνέγραψε - τ' όνομα σου!* ΣΥΝ. συγχέω 6. (μτφ.) προκαλώ σύγχυση (σε κάποιον), διαταράσσω τον ειρμό του, τον εμποδίζω να ολοκληρώσει τη σκέψη του ή να καταλήξει σε συμπεράσμα: *κάτι θα έλεγα τώρα και με μπερέδεινες* || *οι αντικρουόμενες δηλώσεις της ηγεσίας έχουν μπερέδεινε τη βάση του κόμματος*-ΦΡ. *μπερέδεινα τα μυώτια μου* (οικ.) περιήλα σε κατάσταση σύγχυσης 7. (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) σκόπιμα σε λάθος: *ήθελαν να μπερέδεινον τις διοικητικές αρχές, για να κερδίσουν χρόνο* || *ο δημοσιογράφος πήγε να τον μπερέδεινει, αλλά αυτός πρόσχε πολύ τα λόγια του* 8. (μτφ.) εμπλέκω (κάποιον) σε υπόθεση ή κατάσταση επιζήμια ή δυσάρεστη (γι' αυτόν): *μη με μπερέδεινε στα προσωπικά σας- βρείτε τα μόνοι σας!* || *τι θέλει αυτός και μπερέδεινε;* || *πάνε να τον μπερέδεινουν στις βρομοδουλιές τους* ΣΥΝ. ανακατεύω 9. (μεσοπαθ. **μπερέδεινομαι**) πιάνομαι σε κάτι, ώστε να εμποδίζεται η κίνηση ή η λειτουργία μου: *το πόδι του μπερέδεινκε στο σχοινί κι έπασε- Φρ. **μπερέδεινομαι** | **μπλέκομαι** | **μπάινω στα πόδια (κάποιου)*** (i) εμποδίζω την κίνηση του, κινούμενος γύρω ή κοντά σε αυτόν: *(στα παιδιά) μη μπερέδεινε στα πόδια μου την ώρα που μαγειρεύω* (ii) (μτφ.) εμποδίζω τις ενέργειες, μπλέκομαι στις υποθέσεις (κάποιου): *Τι θέλει και μπερέδεινε στα πόδια μας; Δεν κοιτάζει τη δουλειά του*; 10. αναμειγνύομαι σε κατάσταση ύποπτη, δυσάρεστη ή επιζήμια (για μένα): *μπερέδεινκε σε υπόθεση εξαγωγής λαθραίων συναλλάγματος* ΣΥΝ. μπλέκομαι Π. (η μτχ. **μπερέδεμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζε-. [ETYM. < μεσν. μπερέδειω | μπερέδεινω, μεταπλ. τ. του *εμ-περέδειω «δένω γύρω-γύρω» < εμ- (< εν) + περι- + δέω «δένω»].

μπερέδειο ρ. μετβ. {μπερέ-εινα, -εύτεκα, -εμένος} 1. μπλέκω (κάτι) μαζί (με κάτι άλλο) πρόχειρα και άτακτα, με αποτέλεσμα να μη μπορώ να το ξεμπλέξω εύκολα ή να το χρησιμοποιήσω: *μπερέδεινα τις κλωστές* | *τα καλώδια* ANT. ξεμπερέδειω 2. βάζω πράγματα σε άλλη, τυχαία θέση από την κανονική τους, ώστε να μη μπορώ να βρω εύκολα κάτι: *όταν σφυρίζεις, μπερέδεινα τα πράγματα μου και δεν μπορώ να τα βρω μετά* || *- τα χαρτιά* | *τις σημειώσεις* | *τα βιβλία* | *τα εργαλεία κάποιου* ΣΥΝ. ανακατεύω 3. αναμειγνύω (κάτι με κάτι άλλο), ώστε να μην ξεχωρίζει το αρχικό στοιχείο: ~ *τα χρώματα* | *τις βαφές* | *τη γηρά* ΣΥΝ. ανακατεύω 4. (μτφ.) προσενώ ασάφεια και σύγχυση, περιπλέκοντας τα πράγματα: *πάνω που είχαμε βρει μιαν άκρη, ήρθε και μπερέδεινε την υπόθεση με τις δηλώσεις του* || (μτφ.) *μπερέδεινε τη γλώσσα μου* (βλ. λ. *γλώσσα*) ΦΡ. (μτφ.) *τα μπερέδειω* | *μπερέδειω τα λόγια, τις κουβέντες μου...* κ.λπ. (i) λέω άλλη λέξη αντί άλλης (ii) γίνομαι ασαφής, φάσκο και αντιφάσκο: *του ζήτησα τον λόγο, αλλά 'ντι για μια καθαρή εξήγηση άρχισε να μου τα μπερέδεινε* 5. (μτφ.) ταυτίζω εσφαλμένα ή συγχέω (κάποιον/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο), αδυνατώ να διακρίνω, να ξεχωρίσω: *αυτούς τους δύο πάντα τους μπερέδειω* || *μπερέδεινε την «αναδιάρθρωση» με την «αναδιάρθρωση», δεν καταλαβαίνει τη διαφορά* || *συνέγραψε - τ' όνομα σου!* ΣΥΝ. συγχέω 6. (μτφ.) προκαλώ σύγχυση (σε κάποιον), διαταράσσω τον ειρμό του, τον εμποδίζω να ολοκληρώσει τη σκέψη του ή να καταλήξει σε συμπεράσμα: *κάτι θα έλεγα τώρα και με μπερέδεινες* || *οι αντικρουόμενες δηλώσεις της ηγεσίας έχουν μπερέδεινε τη βάση του κόμματος*-ΦΡ. *μπερέδεινα τα μυώτια μου* (οικ.) περιήλα σε κατάσταση σύγχυσης 7. (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) σκόπιμα σε λάθος: *ήθελαν να μπερέδεινον τις διοικητικές αρχές, για να κερδίσουν χρόνο* || *ο δημοσιογράφος πήγε να τον μπερέδεινει, αλλά αυτός πρόσχε πολύ τα λόγια του* 8. (μτφ.) εμπλέκω (κάποιον) σε υπόθεση ή κατάσταση επιζήμια ή δυσάρεστη (γι' αυτόν): *μη με μπερέδεινε στα προσωπικά σας- βρείτε τα μόνοι σας!* || *τι θέλει αυτός και μπερέδεινε;* || *πάνε να τον μπερέδεινουν στις βρομοδουλιές τους* ΣΥΝ. ανακατεύω 9. (μεσοπαθ. **μπερέδεινομαι**) πιάνομαι σε κάτι, ώστε να εμποδίζεται η κίνηση ή η λειτουργία μου: *το πόδι του μπερέδεινκε στο σχοινί κι έπασε- Φρ. **μπερέδεινομαι** | **μπλέκομαι** | **μπάινω στα πόδια (κάποιου)*** (i) εμποδίζω την κίνηση του, κινούμενος γύρω ή κοντά σε αυτόν: *(στα παιδιά) μη μπερέδεινε στα πόδια μου την ώρα που μαγειρεύω* (ii) (μτφ.) εμποδίζω τις ενέργειες, μπλέκομαι στις υποθέσεις (κάποιου): *Τι θέλει και μπερέδεινε στα πόδια μας; Δεν κοιτάζει τη δουλειά του*; 10. αναμειγνύομαι σε κατάσταση ύποπτη, δυσάρεστη ή επιζήμια (για μένα): *μπερέδεινκε σε υπόθεση εξαγωγής λαθραίων συναλλάγματος* ΣΥΝ. μπλέκομαι Π. (η μτχ. **μπερέδεμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζε-. [ETYM. < μεσν. μπερέδειω | μπερέδεινω, μεταπλ. τ. του *εμ-περέδειω «δένω γύρω-γύρω» < εμ- (< εν) + περι- + δέω «δένω»].

μπερέδειο ρ. μετβ. {μπερέ-εινα, -εύτεκα, -εμένος} 1. μπλέκω (κάτι) μαζί (με κάτι άλλο) πρόχειρα και άτακτα, με αποτέλεσμα να μη μπορώ να το ξεμπλέξω εύκολα ή να το χρησιμοποιήσω: *μπερέδεινα τις κλωστές* | *τα καλώδια* ANT. ξεμπερέδειω 2. βάζω πράγματα σε άλλη, τυχαία θέση από την κανονική τους, ώστε να μη μπορώ να βρω εύκολα κάτι: *όταν σφυρίζεις, μπερέδεινα τα πράγματα μου και δεν μπορώ να τα βρω μετά* || *- τα χαρτιά* | *τις σημειώσεις* | *τα βιβλία* | *τα εργαλεία κάποιου* ΣΥΝ. ανακατεύω 3. αναμειγνύω (κάτι με κάτι άλλο), ώστε να μην ξεχωρίζει το αρχικό στοιχείο: ~ *τα χρώματα* | *τις βαφές* | *τη γηρά* ΣΥΝ. ανακατεύω 4. (μτφ.) προσενώ ασάφεια και σύγχυση, περιπλέκοντας τα πράγματα: *πάνω που είχαμε βρει μιαν άκρη, ήρθε και μπερέδεινε την υπόθεση με τις δηλώσεις του* || (μτφ.) *μπερέδεινε τη γλώσσα μου* (βλ. λ. *γλώσσα*) ΦΡ. (μτφ.) *τα μπερέδειω* | *μπερέδειω τα λόγια, τις κουβέντες μου...* κ.λπ. (i) λέω άλλη λέξη αντί άλλης (ii) γίνομαι ασαφής, φάσκο και αντιφάσκο: *του ζήτησα τον λόγο, αλλά 'ντι για μια καθαρή εξήγηση άρχισε να μου τα μπερέδεινε* 5. (μτφ.) ταυτίζω εσφαλμένα ή συγχέω (κάποιον/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο), αδυνατώ να διακρίνω, να ξεχωρίσω: *αυτούς τους δύο πάντα τους μπερέδειω* || *μπερέδεινε την «αναδιάρθρωση» με την «αναδιάρθρωση», δεν καταλαβαίνει τη διαφορά* || *συνέγραψε - τ' όνομα σου!* ΣΥΝ. συγχέω 6. (μτφ.) προκαλώ σύγχυση (σε κάποιον), διαταράσσω τον ειρμό του, τον εμποδίζω να ολοκληρώσει τη σκέψη του ή να καταλήξει σε συμπεράσμα: *κάτι θα έλεγα τώρα και με μπερέδεινες* || *οι αντικρουόμενες δηλώσεις της ηγεσίας έχουν μπερέδεινε τη βάση του κόμματος*-ΦΡ. *μπερέδεινα τα μυώτια μου* (οικ.) περιήλα σε κατάσταση σύγχυσης 7. (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) σκόπιμα σε λάθος: *ήθελαν να μπερέδεινον τις διοικητικές αρχές, για να κερδίσουν χρόνο* || *ο δημοσιογράφος πήγε να τον μπερέδεινει, αλλά αυτός πρόσχε πολύ τα λόγια του* 8. (μτφ.) εμπλέκω (κάποιον) σε υπόθεση ή κατάσταση επιζήμια ή δυσάρεστη (γι' αυτόν): *μη με μπερέδεινε στα προσωπικά σας- βρείτε τα μόνοι σας!* || *τι θέλει αυτός και μπερέδεινε;* || *πάνε να τον μπερέδεινουν στις βρομοδουλιές τους* ΣΥΝ. ανακατεύω 9. (μεσοπαθ. **μπερέδεινομαι**) πιάνομαι σε κάτι, ώστε να εμποδίζεται η κίνηση ή η λειτουργία μου: *το πόδι του μπερέδεινκε στο σχοινί κι έπασε- Φρ. **μπερέδεινομαι** | **μπλέκομαι** | **μπάινω στα πόδια (κάποιου)*** (i) εμποδίζω την κίνηση του, κινούμενος γύρω ή κοντά σε αυτόν: *(στα παιδιά) μη μπερέδεινε στα πόδια μου την ώρα που μαγειρεύω* (ii) (μτφ.) εμποδίζω τις ενέργειες, μπλέκομαι στις υποθέσεις (κάποιου): *Τι θέλει και μπερέδεινε στα πόδια μας; Δεν κοιτάζει τη δουλειά του*; 10. αναμειγνύομαι σε κατάσταση ύποπτη, δυσάρεστη ή επιζήμια (για μένα): *μπερέδεινκε σε υπόθεση εξαγωγής λαθραίων συναλλάγματος* ΣΥΝ. μπλέκομαι Π. (η μτχ. **μπερέδεμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζε-. [ETYM. < μεσν. μπερέδειω | μπερέδεινω, μεταπλ. τ. του *εμ-περέδειω «δένω γύρω-γύρω» < εμ- (< εν) + περι- + δέω «δένω»].

μπερέδειο ρ. μετβ. {μπερέ-εινα, -εύτεκα, -εμένος} 1. μπλέκω (κάτι) μαζί (με κάτι άλλο) πρόχειρα και άτακτα, με αποτέλεσμα να μη μπορώ να το ξεμπλέξω εύκολα ή να το χρησιμοποιήσω: *μπερέδεινα τις κλωστές* | *τα καλώδια* ANT. ξεμπερέδειω 2. βάζω πράγματα σε άλλη, τυχαία θέση από την κανονική τους, ώστε να μη μπορώ να βρω εύκολα κάτι: *όταν σφυρίζεις, μπερέδεινα τα πράγματα μου και δεν μπορώ να τα βρω μετά* || *- τα χαρτιά* | *τις σημειώσεις* | *τα βιβλία* | *τα εργαλεία κάποιου* ΣΥΝ. ανακατεύω 3. αναμειγνύω (κάτι με κάτι άλλο), ώστε να μην ξεχωρίζει το αρχικό στοιχείο: ~ *τα χρώματα* | *τις βαφές* | *τη γηρά* ΣΥΝ. ανακατεύω 4. (μτφ.) προσενώ ασάφεια και σύ

ζει ακριβώς στο κεφάλι και το κατέλο να «πέφτει» χαρακτηριστικά, περισσεύοντας από τη μία συνήθ. πλευρά του κεφαλιού: *μάλλινος* | *δερμάτινος* | *γαλλικός* -- ΦΡ. (συνεκδ.) οι *πράσινοι μπερέδες* | *τα πράσινα μπερέ* οι στρατιώτες των μονάδων καταδρομών. Επίσης *μπερέ* (το). — (υποκ.) *μπερεδάκι* (το).

[ETYM. < γαλλ. béret < προβηγ. berret < μγν. λατ. birrus «μανδύας με σκούφο», κελτ. αρχής, πβ. μέσ. ιρλ. beir «κοντός»]. **μπερέτα** (η) {δύσγρ. μπερετόν} **1.** (λαϊκ.) η σκούφια (βλ. λ.) **2.** είδος καραμπίνας. Επίσης *μπερέτο* (το).

[ETYM. μεσν. < ιταλ. berretta < προβηγ. berret. Βλ. κ. *μπερέζι*. **μπερέζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολυθρόνα με ψηλή και φαρδιά ράχη, πλατιά μάγουλα και μαξιλάρια στο κάθισμα.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. bergère, θηλ. του berger «βοσκός, ποιμένας» < δημώδ. λατ. *verbecarius | berbicarius (< verbices «αρόβωτος»). Η σημασιολ. μεταβολή οφείλεται στο γεγονός ότι οι πρώτες πολυθρόνες αυτού του είδους (18ος αι.) παρουσιάζαν στην ταπεινασιά τους ποιμενικά θέματα]. **μπερί-μπερί** (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που προσβάλλει τα περιφερειακά νεύρα, οφείλεται στην έλλειψη βιταμίνης Β στον οργανισμό, κυρ. λόγω κακής διατροφής, και προκαλεί παράλυση και καρδιακή συμφορήση.

[ETYM < αγγλ. beri-beri, διπλασιασμ. τ. του σιναλεξ. beri «αδυναμία, ασθένεια»]. *μπερεκέλιο* (το) {μπερεκέλιου} ΧΗΜ. τεχνητό στοιχείο (συμβολο Βκ) που παρασκευάστηκε κατά τον βομβαρδισμό ενός ισότοπου του αμε-ρικού (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ETYM. Από το όνομα του Πανεπιστημίου Berkeley (Καλιφόρνια), όπου και ανακαλύφθηκε]. **μπερεκέτι** (το) → *μπερεκέτι*

μπερλίνα (η) {χωρ. πληθ.} παιχνίδι που παίζεται κυρ. σε φιλικές συναστροφές, καθώς ένας από την παρέα κάθεται στη μέση, οι άλλοι γύρω από αυτόν τον σχολιάζουν μυστικά με σκωπτική ή κουτσομπο-λιστική διάθεση και στο τέλος του γνωστοποιούν τα διάφορα σχόλια, χωρίς να του φανερώσουν ποιος είπε το καθετί. η στήλη της ~ (κου-τοσμπολιστική στήλη περιοδικού) || *παίζω* τη → ΦΡ. (λαϊκ.) *βγάζω (κάποιον) στη μπερλίνα* εκθέτω (κάποιον) δημοσιοποιώντας μυστικά του, διαδίδοντας κουτσομπολιά γ' αυτόν.

[ETYM μεσν., αρχική σημ. «εξέδρα όπου εξέθεταν τους κακοποιούς προτού τους τιμωρήσουν», < ιταλ. berlina «τετράτροχο κάρρο, στο οποίο περιέφεραν τους καταδικασμένους» < Berlino «Βερολίνο», όπου πρωτοχρησιμοποιήθηκε αυτό το όχημα]. **μπερμπάντεμα** ρ. αμετβ. {μπερμπάντεμα} (λαϊκ., κυρ. για άνδρες) **1.** ζώ άστατη και έντονη ερωτική ζωή, συνάπτο σχέσεις με πολλές γυναίκες: *πριν από τον γάμο του μπερμπάντεμα κι αυτός || θα μπερμπα-ντέμα και λίγο, νέο παιδί είναι!* ΣΥΝ. *ταλιμπουρούζι* **2.** διασκεδάζω έντονα, γλεντώ: *απόψε λέω να μπερμπαντέμαμε, να θυμηθούμε τα παλιά!* ΣΥΝ. το *ρίχνω έξω μπερμπάντη* (ο) {μπερμπάντηδες} (λαϊκ.) **1.** άνδρας γλεντζές και με άστατη και έντονη ερωτική ζωή: *από αθώος κι άβγαλτος μας προέκυψε μεγάλος ~ || γνωστός ~ στα νιάτα του, δεν άρνηε γυναίκα για γυναίκα* ΣΥΝ. *γυναϊκάς* **2.** (επιδοκιμαστικά) ο καπνιστός και έξυπνος άνθρωπος: *βρε τον ~ πώς τα μαλλιώνει αμέσως μια χαρά!* — (υποκ.) *μπερμπαντικός* (ο), *μπερμπαντικός*, -η, -ο, *μπερμπαντικά* επίρρ. [ETYM < ιταλ. birbante < birba «απατεώνας, αλήτης» < γαλλ. birbe «κομμάτι ψωμί», που συνδέθηκε με το ρ. birber «απατώ, ζητιανεύω»]. **μπερμπάντι** (η) (λαϊκ.) **1.** η συμπεριφορά του μπερμπάντη **2.** (συνεκδ.) κάθε πράξη που χαρακτηρίζει τον μπερμπάντη: *η γυναίκα τον αγνοεί τις ~ του*. *μπερμπάντι κ. περμπάντι* (το) {μπερμπάντι-ού | -ιών} (λαϊκ.) ο ζυλοδαρμός: του 'δόσε | του *ρίζε ένα - και συνήθε, γιατί το είχε παρακάνει*. [ETYM; < τουρκ. perdah]. **μπερντές** (ο) {μπερντέδες} (λαϊκ.) **1.** κουρτίνα για πόρτες και παράθυρα **2.** κουρτίνα θεάτρου, πρόχειρη αυλαία **3.** το λευκό παραπέτασμα, συνήθ. από ύφασμα, που χρησιμοποιείται στο θέατρο σκίων ως οθόνη (*καρκαζοζμπερντές*): *στήνω ~*. — (υποκ.) *μπερνετάκι* (το). [ETYM. < τουρκ. perde < pers. parda «κουρτίνα»].

μπερξονισμός (ο) η φιλοσοφική θεωρία του Μπερξόν, κατά την οποία μόνο με την ενόραση και όχι με την αναλυτική και εννοιολογική διαδικασία (μόνο με την οστώσο έχει πρακτική χρησιμότητα) μπορούμε να συλλάβουμε την κίνηση και τη μεταβολή, που είναι η ουσία της ζωής και του κόσμου. — **μπερξονιστής** (ο), *μπερξονίστρια* (η). [ETYM Από το όνομα του Γάλλου φιλοσόφου H. Bergson (1859-1941)]. **μπερτά** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φαρδύ γυναικείο πανωφόρι χωρίς μανίκια με άνετα ανοίγματα για τα χέρια, που πέφτει ριχτό και κομπάζει στον λαϊμό: *μάλλινη ~*. — (υποκ.) **μπερτάκι** (το) κ. **μπερτίτσα** (η). [ETYM < ιταλ. berta < γερμ. Bertha, όνομα της μητέρας του Γερμανού αυτοκράτορα Καρλομάγνου, η οποία φορούσε τέτοιο πανωφόρι]. **μπερτοδουλιμός** (ο) η πονηριά και η καταποσίνη, τα πονηρά κόλλα που χρησιμοποιεί κανείς, **μπερτόδουλος** (ο) (μετανυμ.) ο πονηρός και καταφερτζής χωρικός. Επίσης *μπερτόλδος*.

[ETYM Παραφορά του ονόματος *Μπερτόλδος* < ιταλ. Bertoldo, κύριο πρόσωπο της σάτιρας *Οι πνευματώδιστατες πανουργίες του Μπερ-τόλδου (Le sottilissime astuzie di Bertoldo, 1606)* του Ιταλού G.C. Croce (1550-1609). Στο έργο αυτό ο Μπερτόλδος, ένας παμπόνηρος χωρικός, κατορθώνει μετεργόμενος ποικίλα τεχνάσματα να γίνει βασιλικός σύμβουλος]. **μπέσα** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο λόγος τιμής, που υποχρεώνει κάποιον να τηρήσει την υπόσχεση του: *είναι άνθρωπος με ~ ΣΥΝ. τιμή*.

λόγος. ΦΡ. (α) *έχω μπέσα* κρατώ τον λόγο μου: *έχει μπέσα σ'ότι λέει, είναι τιμωσ άνθρωπος* || *δεν τον εμπιστεύομαι- δεν έχει καθόλου μπέσα, μπορεί να σε πουλήσει για το τίποτο* (β) **μπέσα** η **μπέσα** στον λόγο της τιμής μου: *θα γίνει όπως σου υποσχέθηκα ~!* (εργγώ-μαι με τον λόγο της τιμής μου). [ETYM < αλβ. besë].

μπεσαλής (ο) {μπεσαλήδες}, **μπεσαλού** (η) {μπεσαλούδες} (λαϊκ.) έντιμος άνθρωπος, που κρατά τον λόγο του, που έχει μπέσα: *άνδρας σωστός και ~!* || ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. έμπιστος, τίμιος, ντόμπρος. — **μπε-σαλήδικος**, -η, -ο. **μπεσαλήδικα** επίρρ. [ETYM < *μπέσα* + -λής (< τουρκ. -li)].

μπεσομέλ (η) {άκλ.} λευκή κρεμόνιες σάλτσα που χρησιμοποιείται σε διάφορα φαγητά, όπως στο ογκρατέν, στο παστίτσιο, στον μουσα-κά κ.λπ., κυρ. ως επίστρωση.

[ETYM. < γαλλ. béchamel, από το όνομα του Γάλλου χημειστή Louis de Béchamel (18ος αι.), ο οποίος την επινόησε].

μπεστ-σέλερ (το) {άκλ.} ελλην. *επιπόλητο, πολυπόλητο, αριστοπό-λητο* βιβλίο που έχει μεγάλη εμπορική επιτυχία: *το βιβλίο της έγινε ~* || το ~ *της χρονιάς*.

[ETYM < αγγλ. best seller «καλύτερα πωλούμενος» < best «ο καλύτερος» + seller < sell «πουλώ»].

μπετατζής (ο) (μπετατζήδες) (λαϊκ.) εργάτης οικοδομής, που φτειά-γχει το μπετόν, ανακατεύοντας τα συστατικά του, το μεταφέρει και το χώνει στα καλούπια του ή το στρώνει. [ETYM. < *μπετά* + *παράγω*. επίθημα -(α)τζής]. **μπετόν** {άκλ.} κ. (λαϊκ.) **μπετό** (το) **1.** το σκυρόδεμα (βλ. λ.)- ΦΡ. (α) **μπετόν αρμέ** το (σπλιμένο) ενισχυμένο σκυρόδεμα (βλ. λ.) (β) *εμφανές μπετό(ν)* σκυρόδεμα επεξεργασμένο ή καλυπτόμενο, ώστε η επιφάνεια του να είναι λεία και να μπορεί είτε να μπεινι ως έχει είτε να βαφτεί απευθείας χωρίς σοβάνισμα: *χρησιμοποιείται σε εξωτερικές επιφάνειες της οικοδομής, λ.χ. στις βεράνες* **2. μπετά** (τα) το στάδιο της οικοδόμησης κατά το οποίο ρίχνεται μπετόν στα καλούπια: *τόρα ρίχνουμε τα-|| η οικοδομή είναι ακόμη στα ~* (δεν έχει ολοκληρωθεί). [ETYM. < γαλλ. béton < λατ. bitumen «άσφαλτος»].

μπετόνι (το) → *μπετόνι*

μπετονιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *αναμικτήρας σκυροδέματος-μηχάνημα* που αποτελείται από έναν μεταλλικό, κοίλο, περιστρεφόμενο κάδο με ειδικά πτερύγια στο εσωτερικό του για την ανάμειξη υλικών, κυρ. για την κατασκευή σκυροδέματος (συνεκδ.) το όχημα που διαθέτει τέτοιο μηχανήμα. [ETYM. < γαλλ. bétonnière < béton. Βλ. λ. *μπετόν*].

μπετονόκαρφο (το) καρφί που μπορεί να μπηγεται σε μπετόν.

μπετούγ!α κ. **μπετούγια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το πόμολο της πόρτας. [ETYM < ισπ. bedija (οπτικό δάνειο)].

μπεχαιορισμός (ο) → *μπεχαιορισμός*

μπεχλιβάνης (ο) → *πεχλιβάνης*

μπήγω κ. (λαϊκ.) *μπήχω* κ. **μπήζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {έμπηξα, μπηγμένος} **1.** *βάζω* (κάτι μακρύ και μυτερό) μέσα (σε κάτι άλλο) ή *κάνω* (κάτι) να εισχωρήσει σε άλλο σώμα με δύναμη πιέζοντας τα ή χτυπώντας το, ώστε να μπει, να καρφωθεί βαθιά: *~ τα καρφιά στον τοίχο* | *τα παλούκια στο έδαφος* | *το μαχαίρι στο σώμα του θύματος* ΣΥΝ. *καρφώνω* **2.** (οικ.) εκδηλώνω (κάτι) κατά έντονο και απότομο τρόπο: *κυρ. στις ΦΡ. μπήγω τα γέλια* | *τις φωνές* | *τις κραυγές* | *τα κλάματα* ξεσπώ σε γέλια | *φωνές* | *κραυγές* | *κλάματα* ΣΥΝ. (οικ.) *βάζω*, *πατώ* ΑΝΤ. *κρατώ*, *συγκρατώ*. — *μπήξιμο* (το). ΣΧΟΛΙΑ λ. -ίζω. [ETYM μεσν., από τον αόρ. *έμπηξα* < *ένεπηξα* (κατά το σχήμα *ανοήγω - ανοίσει*) του αρχ. *έμπηγμι* < *έμ-* (< εν) + *πήγ-νυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

μπήκα ρ. → *μπαίνω*

μπήχη (η) (αργκό) **1.** χτύπημα που δίνει κανείς (σε κάποιον) ύπουλα, ώστε να μη γίνει αντιληπτός: *τρώω* | *δίνω* | *απαράζω* | *ρίχνω* ~ ΣΥΝ. *μουλλαχτή* **2.** (μτφ.) υταινιγμός με σκωπτικό, περιπαικτικό ή επιθετικό χαρακτήρα: *η ~ που της πέταξε για τον πρόην άντρα της, ήταν σκέτο φαρμάκι!* ΣΥΝ. (οικ.) *κακία, καρφί*.

μπήχης (ο) (αργκό) άνδρας με έντονη σεξουαλική ζωή, γυναικάς.

μπήχτος, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που μπηγεται ή είναι μπηγμένος (κάπου).

μπήγα (η) {μπηγών} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. ο ανυψωτικός γερανός πλοίου που χρησιμοποιείται στις φορτοεκφορτώσεις ΣΥΝ. (λόγ.) φορτωτήρας **2.** γερανοφόρο όχημα.

[ETYM. < ιταλ. biga < δημώδ. λατ. biga «συνωρίδα ίππων», συγκεκριμ. τ. του λατ. bigugus «οδίγυος, συνεζυγμένος»].

μπγκουτί (το) → *μπικουτί*

μπιγόνια κ. **μπιγκόνια** κ. **βιγόνια** κ. **βεγόνια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τροπικό καλλωπιστικό φυτό, πολυετές και ποώδες, που καλλιεργείται για τα ωραία χρωματιστά φύλλα του και τα μικρά ζοηρόχρωμα άνθη του. ΣΧΟΛΙΑ λ. *λουλούδι*.

[ETYM < ιταλ. bigonia < begonia, από το όνομα του Γάλλου M. Bégon (18ος αι.), κυβερνήτη του Αγίου Δομίνικου].

μπιέλα (η) {άκλ.} ελλην. *διωστήρας-μιάντας* που μεταδίδει την κίνηση σε μηχανική συσκευή: *συνήθ. στη ΦΡ. βαράω* | *χτυπάω μπιέλα* | *μπιέλες* (μτφ.) *τρελαίνονται ή εξαντλούνται* (από την κόπωση). [ETYM. < γαλλ. bielle, πθ. < προβηγ. biga «δοκός»].

μπιελάφ επίρρ. κυρ. για βλάβη σε μηχανήμα, που δεν είναι δυνατόν να επισκευαστεί επί τόπου: *ΦΡ. βγάζω* | *βγαίνω μπιελάφ* εξουθενόμμαι. Επίσης *μπιελά*.

[ETYM. Ακρονύμιο της αγγλ. φρ. b(e)yond) l(ocal) r(e)pair) «πέραν τοπικής επισκευής»].

μπιενάλε (η) {άκλ.} καλλιτεχνική εκδήλωση που πραγματοποιείται στον ίδιο χώρο ή στην ίδια πόλη κάθε δύο χρόνια, κυρ. για την προ-

βολή των καλών τεχνών και ειδικότερ. των εικαστικών: η ~ νέων καλλιτεχνών | τής *Βενετίας*. [ETYM₂ < ιταλ. biennale, αρχική σημ. «διετής» < bi- (< λατ. bis «δίδς») + -ennale < μετρ. λατ. annualis «ετήσιος» < λατ. annus «έτος»].

μπιζ² κ. **μπις** (το) {άκλ.} το ακρόβ. (βλ. λ.).

[ETYM₂ < λατ. bis «δίδς»].

μπιζ³ (το) {άκλ.} **1.** ομαδικό παιχνίδι, κατά το οποίο ένας, χωρίς να βλέπει, δέχεται τα χτυπήματα των άλλων και πρέπει να μαντέψει ποιος τον χτύπησε **2.** το επιφώνημα που συνοδεύει το χτύπημα στο παιχνίδι αυτό. [ETYM₁; Ηχομηχ. λ.].

μπιζάρω ρ. μετβ. {μπιζάριας} (λαϊκ.) (για το κοινό παράστασης) καλώ ξανά στη σκηνή τους ερμηνευτές-εκτελεστές μιας παράστασης ή συναυλίας με παρατεταμένες επευφημίες ή χειροκροτήματα, κυρ. για να ερμηνεύσουν ακόμα κάτι εκτός του επίσημου προγράμματος: στην *πρεμιέρα όρθιο όλο το θέατρο τον μπιζάριας εφτά φορές!* — **μπιζάριασμα** (το). [ETYM₂ < ιταλ. bizzare < λατ. bis «δίδς»].

μπιζέλι (το) {μπιζελ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός της μπιζελιάς: είναι πολύ-σμερνος λοβός, με εδώδιμα πράσινα, κίτρινα ή άσπρα σπέρματα **2.** καθένα από τα σπέρματα που περιέχονται σε κάθε τέτοιο λοβό **3.** **μπιζέλια** (τα) οι καρποί της μπιζελιάς ως φαγητό ή ως συστατικό φαγητών. — (υποκ.) **μπιζελάκι** (το).

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. pisello < λατ. pisellum, υποκ. του pisum < μετρ. πίσον, παράλλ. τ. του αρχ. πίσος, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

μπιζελιά (η) ετήσιο φυτό με βλαστό κούφιο, έρποντα ή αναρριχώμε-νο με έλικες: καρπός του είναι το μπιζέλι (βλ. λ.).

μπιζίνες (οι) {άκλ.} (λαϊκ.) οι επιχειρηματικές δραστηριότητες και δοσοληψίες: *κάνω - με κάποιον* (συνεργάζομαι επιχειρηματικά) || *έχει πολλές - με Αμερική*. [ETYM. < αγγλ. business < busy «αστασολημένος»].

μπιζνεσμαν (ο) {άκλ.}, **μπιζνεσμουαν** (η) {άκλ.} (λαϊκ.) ο επιχειρηματίας. [ETYM < αγγλ. businessman | businesswoman].

μπιζού (το) {άκλ.} το κόσμημα: *μαγαζί με ~*. — (υποκ.) **μπιζουδάκι** (το) (βλ. λ.)

[ETYM < γαλλ. bijou < βρετον. bizou «κρίκος, δαχτυλίδι» < biz «δάχτυλο»].

μπιζουδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό κόσμημα: *πήραν ένα - για το μωρό 2.* (γενικά) καθέτι που έχει μικρό και κομψό σχήμα, ότι είναι μικροκαμωμένο και όμορφο.

μπιζουτάρισμα (το) {μπιζουτάρισμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επεξεργασία επιφανειών και επίπεδων σφαιμάτων για τη λείπνωση του πάχους τους στην περιφέρεια με τη χηράξη λοξής εγκοπής στην άκρη τους γύρω-γύρω: *το - τού καθρέφτη | τού γυαλιού 2.* λοξή εγκοπή.

μπιζουτέ επίθ. {άκλ.} αυτός του οποίου η επιφάνεια έχει μπιζουτάρισμα. [ETYM < γαλλ. biseauté (p. biseauter) < biseau «λοξή τομή», πθ. παλ. γαλλ. *baiseau < αρχ. επικάρσιος, λ. που εισήχθη από Έλληνες αποίκους στην Προβηγκία].

μπιζουτιέρα (η) {δύοσφ. μπιζουτιερών} θήκη από διάφορα υλικά για την πρόχειρη φύλαξη κοσμημάτων, η κοσμηματοθήκη. [ETYM. < γαλλ. bijoutière, βλ. λ. *μπιζού*].

μπικ (το) {άκλ.} **1.** το στυλό διαρκείας που κατασκευάζει η ομώνυμη εταιρεία: *κόκκινο | μαύρο - || μου τελείωσε το ~ 2.* πρόχειρη ξυριστική μηχανή από νάιλον με προσαρμοσμένο ξυράφι μιας χρήσεως · **3.** ανατήρας από νάιλον. [ETYM Από την εμπορική ονομασία Bic].

μπικίνι (το) {άκλ.} γυναικείο μαγιό, που απαρτίζεται από δύο κομμάτια: ένα σαν στηθόδεσμο για το πάνω μέρος του σώματος και ένα για το κάτω, που καλύπτει την περιοχή της ήβης και των γλουτών: *φορώ ~ || μικρό! αποκλειστικό ~*. — (υποκ.) **μπικινάκι** (το). [ETYM. < γαλλ. bikini < Bikini, ατόλη στον Ειρηνικό Ωκεανό. Το μαγιό αυτού του είδους σχεδιάστηκε από τον Γάλλο μηχανικό L. Réard (1897-1984), ο οποίος το ονόμασε έτσι επειδή προσδοκούσε ότι το τολμηρό μαγιό του θα είχε «εκρηκτικές» επιπτώσεις στην εμφάνιση των γυναικών, όπως οι δοκιμαστικές ρίψεις ατομικών βομβών (από τις Η.Π.Α.) στην ατόλη Bikini].

μπικουτί κ. **μπικουτί** (το) {άκλ.} μικρό ρολό, γύρω από το οποίο τυλίγεται και στερεώνεται με τσιμπιδάκι ή φουρκέτα μια τούφα μαλλιών, κυρ. όπως να στεγνώνουν και να σχηματίζουν μουσούκλα: *βγήκε με τα - στο κεφάλι*. [ETYM₂ < γαλλ. bigoudi, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με ισπ. bigote «μουστάκι» (πρ. bigotelle «λαβίδα για περιποίηση μουστακιού»)].

μπίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** σφαιρίδιο από διάφορα υλικά **2.** (α) ο βόλος (βλ. λ.) (β) **μπιλίες** (οι) παιχνίδι που παίζεται με χρωματιστά γυάλινα ή πλαστικά σφαιρίδια, κατά το οποίο ο κάθε παίκτης προσπαθεί να πετύχει με τους δικούς του βόλους τους βόλους του αντιπάλου του- ΦΡ. (αρχκό) **γίνομα μπιλίες** (με κάποιον) τσακόνωμα άσχημα (με κάποιον) και **χάλαω** τις σχέσεις μου μαζί του **3.** η μάλα του μπιλιάρδου. [ETYM < ιταλ. biglia < γαλλ. bille < φραγκον. bikkil «κόκκαλο»].

μπιλιάρδαδικο (το) (λαϊκ.) μαγαζί που διαθέτει τραπέζια μπιλιάρδου, στο οποίο μπορεί κανείς να παίξει μπιλιάρδο, νοικιάζοντας τραπέζι για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ΣΥΝ. σφαιριστήριο.

μπιλιάρδο (το) **1.** παιχνίδι που παίζεται με σκληρές, έγχρωμες μπάλες στο μέγεθος μικρού πορτοκαλιού, που ο καθένας από τους δύο παίκτες χτυπά με στέκα, κάνοντας τες να κινούνται και να συγκρούονται μεταξύ τους πάνω σε ειδικό τραπέζι με τσόχνη επένδυση: *τραπέζι | στέκα τού ~ || αίθουσα μπιλιάρδου || παίζω ~ 2.* το μπι-

λιάρδαδικο (βλ. λ.).

[ETYM₂ < ιταλ. bigliardo < μέσ. γαλλ. billard < bille «μπαστούνι» < μεσν. λατ. billia «κορμός δέντρου», κελτ. προελ., πβ. ιρλ. bile «κορμός δέντρου», κελτ. bile «φυλλαράκι»].

μπιλιέτο (το) **1.** κάρτα επισκεπτηρίου **2.** πρόχειρο γραπτό μήνυμα, που στέλνεται σε κάποιον και συνεκδ. το χαρτί πάνω στο οποίο είναι γραμμένο το μήνυμα αυτό **3.** μικρό λευκό ορθογώνιο καρτελάκι, στο οποίο γράφει κανείς τις ενγές του (για γάμο, γιορτές κ.τ.ό.) και το όνομα του και το οποίο τοποθετεί σε φακελάκι με το δώρο που στέλνει ή πηγαίνει ο ίδιος. — (υποκ.) **μπιλιετάκι** (το). [ETYM₂ < ιταλ. biglietto < παλ. γαλλ. billette < bullette, υποκ. του bulle «έγγραφο» < μεσν. λατ. bulla «σφραγισμένο έγγραφο»].

μπιμπελό κ. **μπιμπλό** (το) {άκλ.} **1.** μικρό διακοσμητικό αντικείμενο: το ~ πάνω στο σύνθετο τού σαλονιού || ~ από *πορσελάνη 2.* (για πρσ. και πράγματα) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε με μικρές διαστάσεις και μεγάλη κομψότητα: *αν την έβλεπες στα νιάτα της, πραγματικό - ήταν!* — (υποκ.) **μπιμπλουδάκι** (το) (βλ. λ.). [ETYM < γαλλ. bibelot < μέσ. γαλλ. beubelot, εκκροσ. ηχομηχική λ., που ίσως συνδ. με το επίθ. beau «ωραίος, όμορφος»].

μπιμπερό (το) {άκλ.} γυάλινο ή πλαστικό διαφανές δοχείο, που κλείνει με ειδικό στόμιο από συνθετικό υλικό σε σχήμα γυναικείας θηλής και χρησιμοποιείται για τη διατροφή των βρεφών (συνήθ. με γάλα): *ταίζω το μωρό με το - ΣΥΝ. (λόγ.) θηλάστρο*. [ETYM₂ < γαλλ. biberon < λατ. bibere «πίνω»]. **μπιμπίτσι** (το) {μπιμπικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το μικρό στυράκι **2.** μαστό στήμα στο πρόσωπο, το οποίο εμφανίζεται κυρ. σε νεαρά άτομα με ακμή και οφείλεται στο κλείσιμο των πόρων του δέρματος λόγω της υπερεκκρισης χρησιμότητας: *το προϊόν εξαφανίζει μπιμπίτσι και σπυράκια από το νεανικό δέρμα!* — (υποκ.) **μπιμπικάκι** (το). [ETYM₂ Υποκ. του *μπιμπίτσι* < αρχ. βέμβιζ «σβούρα, ρόμβος» (με διατήρηση της αρχ. προφοράς τού συμπλέγματος -μβ-, παράλλ. τ. τού ουσ. *βόμβος* (βλ. λ.). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το ιταλ. bimbo^ «μπεμπής»].

μπιμπίλα (η) → *μπιμπίλα*

μπιμπιλωμα (το) → *μπιμπιλωμα*

μπιμπιλωμα ρ. → *μπιμπιλωμα*

μπιμπιλωτός, -ή, -ό → *μπιμπιλωτός*

μπιμπλό (το) → *μπιμπελό*

μπιμπλουδάκι (το) (λαϊκ.) **1.** μικρό μπιμπελό ΣΥΝ. μικροτέχνημα **2.** (μφ.) καθέτι λεπτοκαμωμένο και όμορφο: *το κοριτσάκι τους είναι - σιστό!*

μπίνιο (το) {άκλ.} **1.** παιχνίδι που παίζεται για χρήματα ή για έπαθλο, στο οποίο αναφέρονται φανταζή αριθμοί που έχουν επιλεγεί τυχαία και τους οποίους οι παίκτες διαγράφουν αν εμφανιστούν στις κάρτες τους: ο πρώτος παίκτης που διαγράφει όλους τους αριθμούς στην κάρτα του φωνάζει «μπίνιο!» **2.** (καθημ.) ως εκφραση χαράς από ξαφνικό επιτυχές αποτέλεσμα: *~! Κέρδισα στον διαγωνισμό μία τηλεόραση*. [ETYM. < αγγλ. bingo, αγν. ετύμου].

μπινιόλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η συμπεριφορά του μπινιέ, καθώς και κάθε πράξη που τον χαρακτηρίζει **2.** βρισιά, έντονη επίπληξη: *αρχίζω κάποιον στα ~ 3.* η λεηλοδία (νόστιμοι, πικάντικοι μεζέδες, ζαχαρωτά κ.ά.). [ETYM₂ < μπινές + -λίκι].

μπινές (ο) {μπινέδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** ομοφυλόφιλος άνδρας **2.** (υβριστ.) άνθρωπος αναξιώσιμος, κακού χαρακτήρα. [ETYM₂ < τουρκ. ibne].

μπινιά (η) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) η ανέντιμη πράξη σε βάρος κάποιου ΣΥΝ. (!) πουστία.

μπιντές (ο) {μπιντέδες} είδος υγιεινής τού μπάνιου, η χαμηλή, επιμήκης λεκάνη με βάση, διαθέτει βρύση με τροφοδοσία ζεστού και κρύου νερού και χρησιμοποιείται κυρίως για το πλύσιμο των γεννητικών οργάνων και της περιοχής τού πρωκτού· ΦΡ. *κάνω μπιντέ* πλένω τις παραπάνω περιοχές τού σώματος.

[ETYM₂ < γαλλ. bidet < μέσ. γαλλ. bidet «μικρό άλογο» < αρχ. γαλλ. bider «τριποδίζω», αγν. ετύμου].

μπιντόνι κ. **μπιντόνι** κ. **μπεντόνι** (το) {μπιντον-ιού | -ιών} τενεκεδόνιο ή πλαστικό δοχείο με χειρούλι για τη φύλαξη και μεταφορά υγρών: *ένα - λάδι | πετρέλαιο*. — (υποκ.) **μπιντονάκι** (το). [ETYM. < γαλλ. bidon < αρχ. σκανδ. bida «βάζο, δοχείο»].

μπίρα (η) (συνήθ. ορθ. *μπήρα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αλκοολούχο ποτό, που παράγεται με ζύμωση διαλύματος από αμυλούχα δημητριακά, συνήθ. από βύνη κριθαρίου, και αρωματίζεται λ.χ. με σπόρους λυκίσκου, για να αποκτήσει ελαφρώς πικρή γεύση: *μαύρη | ζανθή ~ || ποτήρι μπίρας ΣΥΝ. ζύθος 2.* (συνεκδ.) κάθε μπουκάλι, το οποίο περιέχει καθορισμένη ποσότητα τού ποτού, όπως διατίθεται στο εμπόριο: *αγόρασε δέκα ~ για το βράδι 3.* (συνεκδ.) η ποσότητα που περιέχεται σε κάθε τέτοιο μπουκάλι: *βάλε να ποιμε τη ~ μισή-μισή*. — (υποκ.) **μπιρίτσα** (η). ΣΧΟΛΙΟ **λ. ορθογραφία** (ορθογραφία ξένων λέξεων). [ETYM < ιταλ. birra < γερμ. Bier < αρχ. γερμ. bier].

μπιραρία (η) (συνήθ. ορθ. *μπυραρία*) {μπιραριών} καταστήμα στο οποίο σερβίρεται μπίρα (βιραλίσια ή εμφιαλωμένη) ΣΥΝ. ζυθοπωλείο. [ETYM₂ < ιταλ. birreria < birra «μπίρα»].

μπιρίμπα (η) {χωρ. πληθ.} χαρτοπαίγνιο στο οποίο νικητής ανακηρύσσεται όποιος συγκεντρώσει περισσότερους πόντους σχηματίζοντας κατάλληλους συνδυασμούς επτά φύλλων. [ETYM. Πιθ. < γαλλ. biribi «είδος τυχερού παιχνιδιού» < ιταλ. biribisso < bir- (< λατ. bis «δίδς») + (a)bisso «άβυσσος» < λατ. abyssus < αρχ. *άβυσσος*]. Με τη λ. αυτή προσδιορίζονται αρχικώς ένα είδος τυχερού

παιγνιδιού με αφιετηρία την Ιταλία, το οποίο απαγορεύθηκε το 1837].
 μπήρμπας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πονηρός, φάυλος, καπάτσος. [ETYM₂ < ιταλ. birba < γαλλ. bribe(s) «ψίχουλα, υπολείμματα» (με μεταφορική σημ. «κακός, ανάξιος άνθρωπος»), αγν. ετύμου, ίσως από ονοματοποιημένη ρίζα].
 μπήρμπιλα κ. μπήρμπιλα (η) {μπήρ}μπήρών (λαϊκ.) 1. λεπτή δαντέλα που κεντείται με βελόνα 2. το τελείωμα λεπτόν υφανμάτων και ρούχων, λ.χ. ενός μαντηλιού, μ^ε την παραπάνω δαντέλα. — (υποκ.) μπήρ-μπήρλιτα κ. μπήρμπιλάτα (η). [ETYM₂ < τουρκ. bir-biri «το ένα μετά το άλλο, στη σειρά»].
 μπήρμπιλι (το) {μπήρμπιλι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το αηδόνι-ΦΡ. *μπήρμπιλι τής θάλασσας* η αλκυόνα. [ETYM₂ < τουρκ. bülbül].
 μπήρμπιλιμάτις, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που έχει ωραία, παιχνιδιάρικα μάτια: *κόρη ~!* [ETYM₂ < μπήρμπιλι + -μάτις < μάτι].
 μπήρμπιλο (η) (λαϊκ.) η ναζιάρα και παιχνιδιάρικα γυναικά ΣΥΝ. κα-μωματού. [ETYM₂ < μπήρμπιλι].
 μπήρμπιλωμα κ. μπήρμπιλωμα (το) (μπήρ)μπήλω-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το στόλισμα λεπτού ρούχου ή υφάσματος με μπήρμπιλα. — (υποκ.) μπήρμπιλωματάκι κ. μπήρμπιλωματάκι (το), μπήρμπιλώνω κ. μπήρμπιλώνω ρ.
 μπήρμπιλωτός, -ή, -ό κ. **μπήρμπιλωτός** (για υφάσματα, ρούχα) αυτός που είναι στολισμένος με μπήρμπιλα: ~ *μαντήλι | μανίκι | μαζιλιάρι* || ~ *μάτια* (παιγνιδιάρικα, ζωηρά, ναζιάρικα).
 μπήρμποσία (η) (συνήθ. ορθ. *μπυρποσία*) {χωρ. πληθ.} το να πίνει κάποιος μπύρες. [ETYM₂ < *μπύρα* + *ποσία* (< πόση)].
 μπήρσίμι (το) → μπήρσίμι
 μπής (το) → μπής
 μπισκότο (το) μικρό και ελαφρό γλύκισμα, που παρασκευάζεται από αλεύρι, βούτυρο, αβγά και άλλα υλικά, όπως μαρμελάδα, αμύγδαλα, σοκολάτα, βανίλια κ.λπ.: ψήνεται στον φούρνο σε διάφορα σχήματα και είναι ξερό, εύθρυπτο και τραγανό: ~ με *καρόδα* | με *πορτοκάλι* | με *σταφίδες* || *αίμωρά* ~ || *γεμιστά* ~ (δύο μαζί κολλημένα με μια παχιά στρώση σοκολάτας, κρέμας ή μαρμελάδας). — (υποκ.) μπισκοτάκι (το).
 [ETYM₂ < μεσν. *μπισκότιν* < ιταλ. biscotto < bis- (< λατ. bis «δύο, δύο φορές») + -cotto < λατ. coctus, ιτχ. τ. του ρ. coquo «ψηνω»].
 μπιστεμένος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) (ιτχ. ως επίθ.) έμπιστος, πιστός (βλ. κ. λ. *έμπιστοιμαί, έμπιστος*).
 μπιστικός, -ή, -ό → πιστικός
 μπιστόλα (η) → πιστόλα
 μπιστόλι (το) → πιστόλι
 μπιστολιά (η) → πιστολιά
 μπιστρό (το) {άκλ.} μικρό εστιατόριο ή καφετέρια. [ETYM₂ < γαλλ. bistro(t), αβελ. ετύμου, πθ. παράγ. του γαλλ. bistonnille «είδος καφέ με αλκοόλ» < bis «δύο» + p. touiller «ανακατεύω» (< λατ. tudiculare «λείωνω, σπάζω»)].
 μπιτ^ε (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. 1. το ρυθμικό μοτίβο που με ομοιόμορφο και συνεχή τρόπο ακούγεται κατά τη διάρκεια τραγουδιών ή χορευτικών μουσικής: *πιάνο* το ~ || *το τραγούδι έχει (ωραίο)* - 2. (συνεκδ.) νεανική μουσική τής δεκαετίας του '60, βασισμένη στο μπιτ (σημ. 1). [ETYM₂ < αγγλ. bit, αρχική σημ. «τεμάχιο, μικρό κομμάτι»].
 μπιτ^ε (το) {άκλ.} ΠΑΝΟΡΦ. το δυαδικό ψηφίο· η μικρότερη μονάδα πληροφορίας στον υπολογιστή, που μπορεί να έχει τις τιμές 0 ή 1 και αποτελεί τη βάση σχηματισμού ψηφιολέξεων (ή μπιτ | byte, βλ. λ.). [ETYM₂ < αγγλ. bit, από τη φρ. b(inary) dig(it) «δυαδικό ψηφίο»].
 μπιτ(ι) επίρρ. (λαϊκ.) εντελώς, απόλυτα, ολωσδιόλου: *είναι ~ κούτσ*. ΦΡ. (εμσατ) *μπιτ για μπιτ* εντελώς, ολότελα: *δεν παίρνει χαμπάρι ~* || ~ *χαζός* ΣΥΝ. ντιπ. [ETYM₂ < τουρκ. bit, προστ. του ρ. bitmek «τελειώνω»].
 μπήνικ (ο) {άκλ.} μέλος ενός κοινωνικού και λογοτεχνικού κινήματος τής δεκαετίας του '50 και του '60 στις Η.Π.Α., στο οποίο ανήκαν οι συγγραφείς Α. Γκίνσμπουργκ και Τζ. Κέρουακ, οι οποίοι αρνούσαν τις ηθικές αξίες τής δυτικής κοινωνίας και τον συμβατικό τρόπο ζωής, την αξία τής εργασίας και τα υλικά αγαθά. [ETYM₂ < αμερ. beatnik (εκφραστ.) < αγγλ. beat «νικώ» + -nik (προελ. ρωσική ή από τη γλώσσα γίνιτις)].
 μπιτόνι (το) → μπιτόνι
 μπιτς-βόλεϊ (το) {άκλ.} η παράκτια πετοσφαίριση (βλ. λ. *παράκτιος*). [ETYM₂ < αγγλ. beach-volley].
 μπιφτέκι (το) {μπιφτεκ-ιού | -ιών} κομμάτι από κιμά ζυμωμένο με καρυκεύματα και διάφορα υλικά, που τρώγεται ψητό: ~ *ψημένο στη σχάρα* | *στα κάρβουνα* || ~ *γεμιστό με τυρί*. — (υποκ.) μπιφτεκάκι (το), (μεγεθ.) *κάρβουνα* (η).
 [ETYM₂ < γαλλ. bifteck < αγγλ. beefsteak < beef «βοδινό» + steak «φέτα κρέατος, φλέτο»].
 μπιχεβιορισμός κ. μπιχεβιορισμός (ο) ο συμπεριφορισμός (βλ. λ.).
 [ETYM₂ Μεταφορά του αγγλ. behaviourism < behave «συμπεριφέρομαι»].
 μπιχλιμπιδιό (το) {μπιχλιμπιδ-ιού | -ιών} 1. κάθε μικρό αντικείμενο χωρίς ιδιαίτερη αξία, που χρησιμοποιείται συνήθ. ως στολίδι (λ.χ. χάντρες, μικροκοσμήματα ασήμαντης αξίας, κοκκαλάκια για τα μαλλιά κ.ά.) 2. (ειδικότ.) κάθε διακοσμητικό μικροαντικείμενο που προκαλεί εντύπωση, συνήθ. αστραφερό και με έντονο χρώμα: *όταν βγαίνει, φοράει ένα σωρό μπιχλιμπιδία* 3. κάθε μικροαντικείμενο: *τι τα θες όλ' αυτά τα ~ που κουβαλάς στην τσάντα σου*;

[ETYM₂ Πιθ. < *λεμπλεμπιδιό* «στραγάλι» < τουρκ. leblebi < περσ. lablabū].
 μπλαβίβος ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπλάβισα} ♦ (αμετβ.) 1. (λαϊκ.) γίνωμα μελανός, μπλαβίβος: *τα χείλη του είχαν μπλαβίσει απ' το κρύο* ΣΥΝ. μελανιάζω ♦ (μετβ.) 2. προκαλώ μελανία (σε κάποιον): *θα μου μπλαβίσεις το χέρι τόσο που το σφίγγεις* ΣΥΝ. μελάνιασμα. [ETYM₂ < μεσν. *μπλάβος* < βεν. biano < μγν. λατ. blavus, γερμ. αρχής]. **μπλάβος**, -α, -ο (λαϊκ.) μελανός.
 [ETYM₂ μεσν. < παλ. ιταλ. biano (σύγγρ. biano) < μγν. λατ. blavus]. **μπλαζέ** επίθ. {άκλ.} (καθμη. για πρόσ. ή ύφος) αυτός που φανερόνι αδιαφορία και βαρυστημάρα, υπεροψία ή περιφρόνηση: *είχε ένα Όφος ~, για να μας δείξει ότι είναι «κάποιος»!* || με *ενοχλεί η ~ συμπεριφορά μερικών πολιτών στα καταστήματα ειδών πολυτελείας*. [ETYM₂ < γαλλ. blasé < p. blaser «μηνουχίζω, χορταίνω» < ολλ. blasen «φουσκώνω»].
 μπλακάουτ κ. μπλακ-άουτ (το) {άκλ.} (καθμη.) 1. η συσκότιση (βλ. λ.): *κίνδυνος για ~ από τις συνεχείς διακοπές του ρεύματος* || *στο πλοίο, πριν από το ναύαγο, είχε γίνει - 2. (αργκό) η κατάσταση αμηχανίας, αδυναμίας να σκεφθεί και να αντιδράσει κανείς: μόλις άκουσε το πρόστιμο, έπαθε ~!* 3. η απόλυτη τής συνείδησης για μικρό χρονικό διάστημα: *έπαθε ένα ~ μετά το ατύχημα και δεν θυμόταν τι είχε συμβεί*.
 [ETYM₂ < αγγλ. black-out «συσκότιση»]. **μπλακτζακ** κ. **μπλακ-τζάκ** (το) {άκλ.} παιχνίδι με τραπουλόχαρτα, που παίζεται στο καζίνο με τέσσερις τράπουλες. [ETYM₂ < αγγλ.-αμερ. black-jack]. **μπλακ-χιούμπο** (το) {άκλ.} 3. ελληγ. *μαύρο χιούμπορ*-χιούμπορ που προκύπτει από μακάβρια αστεία. [ETYM₂ < αγγλ. black humour], **μπλαμπλά** κ. **μπλα-μπλά** (το/τα) {άκλ.} 1. (καθμη.-εκφραστ.) η φλυαρία, πολλά λόγια χωρίς περιεχόμενο: *μου αρέσουν οι ταινίες που έχουν πολλή δράση και λίγο ~* || *η έκθεση του έχει πολύ ~ και λίγη ουσία* 2. το λέγειν, η ικανότητα να χρησιμοποιεί κανείς τον λόγο, να λέει πολλά για να πετύχει κάτι: *ένας καλός πλοιάς πρέπει να έχει και ~*.
 [ETYM₂ < γαλλ. bla-bla, ηχομητ. λ.]. **μπλάνκο** (το) {άκλ.} το διορθωτικό υγρό (βλ. λ. *διορθωτικός*). [ETYM₂ < Blanco, εμπορική ονομασία του διορθωτικού υγρού, < ισπ. blanco «λευκός»].
 μπλάστρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το έμπλαστρο και γενικότ. καθετί κολλημένο σαν έμπλαστρο.
 [ETYM₂ < μεσν. *έμπλάστριον*, υποκ. του μγν. επίθ. *έμπλάστρον*]. **μπλαστρόνω** ρ. μετβ. {μπλάστρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. **βάζω** (σε κάποιον ή σε μέλος του σώματος) έμπλαστρο: ~ *το πόδι | την πλάτη* | *το πλευρό* 2. *πασπαλιέβομαι, λερώνομαι* πολύ: *νέο κορίτσι γιατί μπλα-στρόνετα με τόσο μείκ-άπ:* || *έσπασε το βάζο* || *τη μαρμελάδα και μπλαστρόθηκα*. — **μπλάστρωμα** (το). **μπλε** επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει το βαθύ χρώμα του ουρανού και τής θάλασσας: *μάτια ~* || ~ *πουκάμισο* || ~ *στυλό* (που έχει μελάνι χρώματος μπλε) 2. **μπλε** (το) το ίδιο το χρώμα του ουρανού και τής θάλασσας: *ανοιχτό | σκούρο | βαθύ ~*.
 [ETYM₂ < γαλλ. bleu < παλ. γαλλ. blo(u) < αρχ. γερμ. blāu | blāo, πθ. αγγλ. blue, γερμ. blau]. **μπλεϊζέρ** (το) {άκλ.} σκούρο σακάκι με χρυσά κουμπιά. [ETYM₂ < αγγλ. blazer < blaze «λάμπα, αστράφτης»]. **μπλέκο** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έμπλεξα, έμπλε-χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. τοποθετώ αντικείμενα σε τέτοια σειρά ή θέση ή με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην υπάρχει τάξη, να μην ξεχωρίζουν μεταξύ τους εύκολα, να μη φαίνεται η αρχή και το τέλος καθενός, τα ανακατεύω: *πήγε να συνδέσει τα μηχανήματα, αλλά έμπλεξε τα καλώδια* || ~ *τα σκονιά* | *τις κλωστές* | *τις αλυσίδες* ΣΥΝ. μεπλέκο, ANT. ξεμπλέκο, *ξεμπλεδέω* -ΦΡ. (μτφ.) τα **μπλέκο** δημιουργώ ερωτικό δεσμό (με κάποιον/ κάποια): *τα* **μπλέξε** *με μια μικρούλα* 2. (μτφ.) *κάνω* (κάτι) πιο περίπλοκο, πιο δύσκολο να εμπλυθεί: *η κατάσταση του έμπλεξε χειρότερα τα πράγματα* || ~ *μια κατάσταση* | *ένα θέμα* | *μια υπόθεση* ΣΥΝ. περιπλέκο -ΦΡ. *εδώ τα μπλέξαμε!* (το ζήτημα αυτό θα διαφωνήσουμε: *μέχρι τώρα καλά τα λέγαμε, όμως ~!*) 3. (ειδικότ. για πρόσ.) προκαλώ (σε κάποιον) σύγχυση, δεν βοηθώ (κάποιον) να καταλάβει κάτι: *μη με μπλέκεις με τέτοιες φιλοσοφίες* ΣΥΝ. μεπλεδέω 4. (μτφ.) *αναμειγνύω κάποιον σε παράνομη υπόθεση*: *τον έμπλεξαν σε οικονομικό σκάνδαλο* | *στα ναρκωτικά* | *σε κλοπές* ΣΥΝ. παρασύρω ANT. ξεμπλέκο 5. (μτφ.) *κάνω* (κάποιον) να αναμυχθεί σε (ξένη) συνήθ. υπόθεση: *έμένα μη με μπλέκεις σ' αυτή την υπόθεση*- *το θέμα δεν με αφορά* ♦ (αμετβ.) 6. μεπλεδέεται μέλος του σώματος μου σε κάτι (συνήθ. σχοινή, καλώδιο, κλαδιά κ.λπ.): *έμπλεξε σ' ένα καλώδιο και έπεσε κάτω* ΣΥΝ. σκοντάφτω, σκαλώνω 7. για ανακάτεμα πραγμάτων μεταξύ τους, ώστε να μην υπάρχει τάξη, να είναι τα πάντα μεπλεδμένα: *έμπλεξαν οι τηλεφωνικές γραμμές* 8. (μτφ.) *παρασύρωμαι και συμμετέχω σε παράνομη δραστηριότητα: έμπλεξε άσχημα με ανθρώπους του υποκόσμου και τώρα να δούμε πώς θα ξεμπλέξει!* ANT. ξεμπλέκο -ΦΡ. (μτφ.) **μπλέκο στα δίχτυα** (κάποιου) παγιδένιομα και δεν μπορώ να ξεφύγω (από κάποιον): *τον έμπλεξε στα δίχτυα της και τον έκανε ό,τι ήθελε* || *έμπλεξε στα δίχτυα των ναρκωτικών και καταστράφηκε* 9. (μτφ.) *τάλαπορούμαι* εξαιτίας περιπλοκής σε υπόθεση μου ή σε κάτι που κάνω: *έμπλεξα με τη συγκοινωνία και άργησα* || *έμπλεξε με την απεργία των υπαλλήλων και δεν κατάφερε να τελειώσει τη δουλειά του* || *κάπου θα 'μπλέξει και γ' αυτό δεν ήρθε ακόμη* 10. (μτφ.) *έχω* συναλλαγές, σχέσεις εργασίας ή εκκρεμείς υποθέσεις με (κάποιον/κάτι): *όταν μπλέξεις με μαστόρους, δεν ξεμπλέκεις εύκολα* || ~ με την *εφορία* -ΦΡ. **ου μπλέξεις** μη βρεθείς ανακατεμένος σε υποθέσεις από

τις οποίες δύσκολα ξεμπερδεύει κανείς: ~! *Αν μπλέξεις σε δουλειές με δικηγόρους, δεν τελειώνεις τίποτα!* 11. (μειωτ.) αποκτό ερωτικό δεσμό: *έμπλεξε με μία τού δρόμου* || αυτή η κοπέλα μπλέκει πάντα με κάτι περιέργους τύπους! (μεσοπαθ. **μπλέκομαι**) 12. μπερδεύομαι (πβ. σημ. 6 κ. 7): *μπλέχτηκε στα κλαδιά και έπεσε κάτω* || *μπλέχτηκαν οι τηλεφωνικές γραμμές*-ΦΡ. **μπλέκομαι** | **μπερδεύομαι** | **μπάινω (μες)** **στα πόδια (κάποιου)** τον εμποδίζω στη δουλειά του, δεν του επιτρέπω να κινείται ελεύθερα: *το παιδί μπλέκεται στα πόδια της, όταν κάνει τις δουλειές του σπιτιού και τη νευριάζει* || (μτφ.) *μη μπλέκεσαι μες στα πόδια μας, αν θέλεις το καλό σου* (μην ανακατεύεσαι, μείνε σε απόσταση) 13. αναμειγνύομαι (σε παράνομη, ύποπτη, επικίνδυνη κ.λπ. υπόθεση):- *σε άσχημες υποθέσεις* || *πήγε να βοηθήσει και μπλέχτηκε κι αυτός στον καβγά* 14. βρίσκομαι (χωρίς τη θέληση μου) σε κατάσταση που προκαλεί ταλαιπωρία, είναι χρονοβόρα κ.λπ.: *μπλέχτηκα στην κίνηση κι έχασα το αεροπλάνο* || *έχω μπλεχτεί με τις επισκευές του σπιτιού και δεν έχω χρόνο να συναντηθούμε* 15. σχετίζομαι (ερωτικά, συναισθηματικά): *είχε μπλεχτεί με μια πιτσιρικά*. [ETYM < αρχ. εμπλέκο (με) σήγση του άτονου αρχικού φωνήεντος) < έμ- (< εν) + πλέκο]. μπλεμαρέν κ. **μπλε-μαρέν** επιθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει βαθύ μπλε χρώμα, το μπλε της στολής των ναυτικών ΦΡ. (μτφ.) θα σε κάνω **μπλεμαρέν** σε σε δείρω πολύ, θα σε μελανιάσω στο ξύλο 2. **μπλεμαρέν** (το) το ίδιο το βαθύ γαλάζιο χρώμα.

[ETYM < γαλλ. bleu-marin «γαλάζιο της θάλασσας» < bleu «μπλε» + marin «θαλάσσιος»]. μπλέντερ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή πολτοποιήσης ή ανάμειξης φρούτων ή διαφόρων τροφών για την παρασκευή ποτών ή ροφημάτων (πβ. λ. μίξερ).

[ETYM < αγγλ. blender < blend «αναμειγνύω, ανακατεύω»]. **μπλεξιμο** (το) {μπλεξιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το μετέδραμα πραγμάτων μεταξύ τους, ώστε να μην ξεχωρίζει η αρχή και το τέλος τους: *το ~ των κλωστών* | *τον κλωστών* | *τον συμμάτων* ANT. ξέμπλεγμα, ξεμπερδεμα 2. η σύγχυση που προκαλείται, όταν πολλοί άνθρωποι προσπαθούν να κάνουν κάτι μαζί: *προπονητές - στην εφορία πέντε υπάλληλοι προσπαθούσαν να βρουν τι συμβαίνει, αλλά τίποτα!* 3. (μτφ.) η ανάμειξη σε ύποπτες ή παράνομη δραστηριότητες και υποθέσεις: *το ~ με τους ανθρώπους της νύχτας του στοίχισε τη ζωή* 4. (ειδικότ.) **μπλεξιμάτα** (τα) οι περιπλοκές που εμφανίζονται σε υπόθεση ή η ταλαιπωρία εξαιτίας της ανάμειξης κάποιου σε μια δραστηριότητα (συνήθ. παράνομη): *έχει - με την εφορία* || *από τότε που τον συνέλαβαν στη διαδήλωση, έχει ~ με την αστυνομία* || *μη μου ζήτας να σε βοηθήσω σε τέτοιες δουλειές, δεν θέλω ~*. **μπλιγούρι** (το) → **πλιγούρι**

μπλόκα (το) {άκλ.} 1. η δέσμη κατάλληλα συγκολλημένων φύλλων χαρτιού ώστε να αποσπώνται εύκολα, που χρησιμοποιούνται για σημειώσεις και σχέδια: ~ *επιταγών* | *ζωγραφικής* | *σημειώσεων* · 2. το οικοδομικό τετράγωνο: ~ *πολυκατοικιών* · 5. ΑΘΛ. (α) (στο βόλεϊ) η συμμαχία κρατών, επιχειρήσεων, κομμάτων με κοινά συμφέροντα: *το πρώην ανατολικό* ~ (τα κράτη-μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας, οι σύμμαχοι κομμουνιστικές χώρες) ΣΥΝ. σύνδεσμος, στρατόπεδο, συγκρότημα 4. το τμήμα διαδήλωσης που αποτελείται από μέλη συγκεκριμένης ομάδας ή οργάνωσης: *το ~ των αριστεριτών στην πορεία διαμαρτυρίας* · 5. ΑΘΛ. (α) (στο βόλεϊ) το σταμάτημα στο φιλέ από αμυντική παίκτη που πηδά ψηλά του καρφού που επιχειρεί αντίπαλος (β) (στην καλαθοσφαίριση) το κόψιμο, το σταμάτημα από αντίπαλο της μπάλας, όταν φεύγει από τα χέρια παίκτη που επιχειρεί προσπάθεια για καλάθι. — (υποκ.) **μπλοκάκι** (το) (σημ. 1).

[ETYM < αγγλ. block «στερεή μάζα ξύλου ή πέτρας» < μέσ. γαλλ. blök < μέσ. ολλ. blök < αρχ. γερμ. biōh | bloc «κούτσουρο, κορμός δέντρου» (πβ. γερμ. Block). Η σήμ. «τετράδιο σημειώσεων» προέρχεται από την αγγλ. συνεικροσφο block-notes, δηλ. «δέσμη φύλλων χαρτιού για σημειώσεις». **μπλοκάρι** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπλοκάρι κ. μπλοκάρις-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. αποκλείω ένα σημείο, δεν επιτρέπω την πρόσβαση ή τη διάβαση, τοποθετώντας εμπόδιο (μπλόκο): *οι αγρότες έχουν μπλοκάρει την εθνική οδό με τα τρακτέρ* ΣΥΝ. φράζω 2. εμποδίζω να γίνει κάτι: *ο διεθνής οργανισμός μπλοκάρισε τη χρηματοδότηση της χώρας μέχρι να εκπληρωθούν οι όροι της συμφωνίας* || *οι διχογνωμίες μπλοκάρουν τη λήψη μιας κοινής απόφασης* ΣΥΝ. αποτρέπω, σταματάω, ανακόπτω 3. δεσμεύω, δεν επιτρέπω τη χρήση: *η τράπεζα μπλοκάρισε τις καταθέσεις του επιχειρηματία μετά την καταγγελία για παράνομες συναλλαγές* 4. ΑΘΛ. (για τερματοφύλακα) πιάνω με σταθερό και ασφαλή τρόπο τη μπάλα μετά από σουτ του αντιπάλου: *με μια θεαματική ενέργεια ο τερματοφύλακας μπλοκάρισε τη μπάλα* ♦ 5. (αμετβ.) περιέχομαι σε αμηχανία, δεν μπορώ να αντιδράσω, να σκεφτώ ή να πω (κάτι): *μόλις του υψώσεις λίγο τη φωνή, μπλοκάρει* ΣΥΝ. τα χάνω. — **μπλοκάρισμα** (το). [ETYM < ιταλ. bloccare < blocco, βλ. κ. μπλόκο]. **μπλόκο** (το) 1. ο αποκλεισμός περιοχής με την τοποθέτηση εμπόδιων: *τα ~ των αγροτών στις εθνικές οδούς* 2. (ειδικότ.) το κλείσιμο δρόμου από αστυνομικές ή στρατιωτικές δυνάμεις για τον έλεγχο όσων περνούν και τη σύλληψη καταζητούμενων: *οι Γερμανοί έστηναν μπλόκα σε όλη την Αθήνα, για να πιάσουν τους αντιστασιακούς* || σε ~ της αστυνομίας συνεχλήθηφθ δραπέτης των φυλακών. [ETYM < ιταλ. blocco < μέσ. ολλ. blök, βλ. κ. μπλοκ]. **μπλουζ** (το) {άκλ.} 1. φωνητική μουσική που ξεκίνησε από τους μαύρους σκλάβους των νότιων Η.Π.Α., έχει εμφανείς αφρικανικές επιδράσεις, χαρακτηρίζεται από μελαγχολική μελωδία και αρμονία και επέδρασε στη τζαζ και τη ροκ 2. (συνεκδ.) τραγούδι το οποίο ανήκει στο παρωπώνιο μουσικό είδος και είναι γραμμένο συνήθ. σε δωδεκά-

μετρα τρίστιχα, με τον δεύτερο στίχο να επαναλαμβάνει τα λόγια του πρώτου · 3. χορός για ζευγάρια που χορεύουν αγκαλιασμένα σε ρυθμό αργό, απαλό και ερωτικό.

[ETYM < αμερ. blues < αγγλ. blue notes (μ'ελαγχολικές νότες)]. **μπλουζά** (η) {δύοαρ. μπλουζών} ένδυμα που καλύπτει το πάνω μέρος του σώματος: *μάλ्लινη κοντομάνικη* | *μονόχρωμη* ~ || ~ με *λαϊκό-ψη* || με *βε* | με *χαμόγελο*-ΦΡ. (**άσπρη**) **μπλουζά** το εξωτερικό μακρύ λευκό ένδυμα, που φοριέται από κ. γιατρούς ή νοσοκόμους κατά την εργασία τους. — (υποκ.) **μπλουζάκι** (το) κ. **μπλουζίτσα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδυμασία*.

[ETYM < γαλλ. blouse, αβεβ. ετύμου, ίσως < μεσν. λατ. pelusia < Pelusium, πόλη της Αιγύπτου, όπου κατακευάζονταν ρημισμένοι χιτώνες. Κατ' άλλη άποψη, ίσως προέρχεται από τη γαλλ. φρ. vêtement de laine blouse «ρούχο από αγνό μαλλί» < blous, γερμ. προελ., πβ. αρχ. γερμ. blōz «γυμνός»]. **μπλουζίστας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} μουσικός του μπλουζ (βλ. λ.).

[ETYM < μπλουζ + παραγ. επίθημα -ίστας, πβ. κ. *κιθαρ-ίστας*]. **μπλουζόν** (το) {άκλ.} μικρή, χαλαρή ζακέτα ή μπλούζα, συνήθ. κολλητή στη μέση και στα μανίκια. [ETYM < γαλλ. blouson < blouse, βλ. λ. *μπλουζά*]. **μπλουσι** (το) {άκλ.} 1. ο ήχος από την πτώση ενός στερεού σώματος μέσα σε υγρό 2. (ως επιθ.-λαϊκ.) για φαγητό που είναι βρασμένο σε πολύ νερό: *πατάτες* | *μακαρόνια* ~. [ETYM Ηχομιμητ. λ.]. **μπλουζίν** κ. **μπλου-τζίν** (το) {άκλ.} 1. *μπλε* ανθεκτικό, βμβαρκέτο ύφασμα, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή ειδών καθημερινής ένδυσης (κυρ. παντελονιών και σακακιών) 2. παντελόνι μοντέρνο, κατασκευασμένο από το παραπάνω ύφασμα, που αποτελεί συνθετικό στοιχείο της καθημερινής ένδυσης: *ζασιρισμένο* | *ζεβαμμένο* | *ξε-φτυσμένο* | *σκισμένο* ~.

[ETYM < αγγλ. blue-jean(s), βλ. κ. τζίν]. **μπλόφα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) η πράξη με την οποία προσπαθεί κανείς να παραλανήσει κάποιον (κυρ. τον αντίπαλο), ως προς την κατάσταση, τις δυνατότητες, τις ικανότητες ή ως προς τις προθέσεις του: *κάνω - στο πόκερ* (κάνω τον αντίπαλο να πιστέψει ότι έχω καλό χαρτί, για να τον αναγκάσω να πάει πάσο). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. bluff < αγγλ. bluff < γερμ. bluffen «παραπλανώ τον αντίπαλο» (κυρ. στα χερσικά)». **μπλοφόρα** ρ. αμετβ. {μπλόφ-αρα κ. -άρισα} *κάνω μπλοφόρα: μπλοφόριζε, για να δει πώς θ' αντιδράσω* || *μη τον πιστεύεις, μπλοφόρει*. — **μπλοφόρισμα** (το). **μπλοφατζής** (ο) {μπλοφατζήδες}, **μπλοφατζού** (η) {μπλοφατζού-

δες πρόσωπο που μπλοφόρει, που κάνει μπλόφες. **μπού** (το) {άκλ.} γυναικείο στενόμακρο περιλαίμιο, που είναι κατασκευασμένο από γούνα ή φτερά. [ETYM < πορτ. boa | γαλλ. boa < λατ. boa «υδρόβιο φίδι». Βλ. κ. *βόας*]. μ **πο γάλα** κί (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μικρός μπόγος, μικρό δέμα: συνήθ. στον πληθ. στη ΦΡ. *μαζεύω* | *παίρνω τα μποναλάκια μου* μαζεύω τις αποσκευές μου και φεύγω, φεύγω οριστικά: *Πάρε τα μποναλάκια σου και όρμω!* *Αδειάσε μας τη γωνιά!*»]. [ETYM, Υποκ. του μπόγος (βλ. λ.)]. **μπογιά** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το χρώμα, η βουφή: ~ *για τα μαλλιά* | *για τα πασχάλια αβγά* | *για τον τοίχο* | *για τα παπούτσια*-ΦΡ. *περνάει ακόμη η μπογιά μου* αν και δεν είμαι πια νέος, ωστόσο αρέσω ακόμη ή έχω ακόμα προσόντα, ικανότητες 2. (συνεκδ.) η επικάλυψη με στερεοποιημένη μπογιά (σημ. 1): *ξέφτυσε* | *έβυρε* η - *από το ντουλάπι* || *αυτό το υλικό τρόει* (φθέρει) τη ~ 3. (συνεκδ.) μολύβι με χρωστική ύλη στο εσωτερικό του, που απολήγει σε μύτη και χρησιμοποιείται για να χρωματίζει κανείς ζωγραφικές σε χαρτί ΣΥΝ. ζωλομπογιά. [ETYM < τουρκ. boya]. **μπογιαν(ν)ίζω** ρ. μετβ. (μπογιάν(ν)ις-α, -τηκα, -μένος) *βάφω, χρωματίζω* (κάτι) με μπογιά: ~ *κόγκελα* | *παράθυρα* ANT. αποχρωματίζω, ξεβάφο. — **μπογιάν(ν)ισμός** (το).

[ETYM < τουρκ. boyadım, αορ. του ρ. boyamak < boya «μπογιάν»]. **μπογιάρος** (ο) → **βογιάρος**

μπογιάν (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την περισυλλογή αδέσποτων σκύλων και γάτων 2. (μτφ.) το πρόσωπο που συμπεριφέρεται αυταρχικά και πιεστικά, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς ΣΥΝ. σκληρόκαρδος, απάνθρωπος, βίαιος · 3. (παλαιότ.) ο δήμιος. [ETYM, Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. boja < λατ. boja «κλιός, κολάρο (από δέρμα βοδιού)», πθ. < αρχ. βόειος «βοδινός, (ειδικότ.) δέρμα βοδιού»].

μπογιατζήδικο (το) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται μπογιές ΣΥΝ. χρωματοπωλείο. **μπογιατζής** (ο) {μπογιατζήδες} 1. ο ελαιοχρωματιστής (βλ. λ.), ο βωφέας: *πήραν έναν ~, να τους βάνει την κουζίνα*-ΦΡ. **το μωαλό σου και μια λίρα και το μπογιατζή ο κόπανος** βλ. λ. *κόπανος* 2. (μειωτ.) ο αποτιμημένος ζωγράφος [ETYM < τουρκ. boyacı]. Μπογοτά (η) η πρωτεύουσα της Κολομβίας. [ETYM < ισπ. Bogota < ινδιάν. Bagotta, όνομα Ινδιάνου φυλάρχου. Το πλήρες όνομα της πόλης είναι Santa Fé de Bogota «Αγία Πίστη της Μπογοτά»]. **μπόγος** (ο) 1. το δέμα ρούχων ή άλλων πραγμάτων, που έχει τυλιχτεί με ένα κομμάτι ύφασμα 2. (μτφ.-μειωτ. για ~) αυτός που είναι κοντός και παχύς: *η γυναίκα τον ήταν ολόκληρος ~*. — (υποκ.) **μπο-γαλάκι** (το) (βλ. λ.). [ETYM < παλ. τουρκ. bog]. **μποδίζω** ρ. → **εμποδίζω** **μποδίσιμα** (το) → **εμποδίσιω**

μυοέμ (ο/η) {άκλ.} 1. (παλαιότ.) καλλιτέχνης που είχε επιλέξει έναν τρόπο ζωής φτωχικό, ανέμελο και αντίθετο προς τις κοινωνικές συμβάσεις, ώστε να είναι αφοσιωμένος ολοκληρωτικά στην τέχνη 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που ζει ανέμελα, χωρίς να νοιάζεται για το αύριο 3. (συνεκδ.) αυτός που αγαπά τις πολλές διασκέδασεις, που φθάνει στην ασωτία. Επίσης (λαϊκ.) **μυοέμης** (ο) (σμη. 2, 3), **μυοέμισσα** (η). — **μυοέμικος**, -η, -ο, **μυοέμικα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνος, κύριος, -α, -ο.*

[ETYM. < γαλλ. bohème «τσιγγάνος από τη Βοημία» και, κατ' επέκταση, «αυτός που ζει περιπλανώμενος και ανέμελος» < Bohème «Βοημία»]. **μυό!** (το) {πληθ. μπόγια} 1. (καθημ.) το ύψος ανθρώπου, το ανάστημα: *πήρε το ~ του πατέρα του, γι' αυτό έγινε ψηλός* || *έχει δυο μέτρα ~* || *όσο ~ του λείπει, τόσο μωλό έχειν* ΦΡ. (α) **παίρνω** | **πετάω μπόι** ψηλώνω (συνήθ. απότομα): *μες στο καλοκαίρι πέταξε μπόι και έγινε άλλος τόσος!* (β) **πρώτο μπόι** ως χαρακτηρισμός για πολύ ψηλό άνθρωπο ή ειρων. για πολύ κοντό άνθρωπο (γ) **κρίμα το μπόι σου!** για κάποιον που παρά το ύψος του ή το εντυπωσιακό του παράστημα συμπεριφέρεται ανεύθινα ή ανάρμοστα, σαν παιδί, ή δεν είναι σε θέση να εκτελέσει ουσιαστικά μια εργασία 2. (λαϊκ.) εμπειρική μονάδα ύψους ή βάθους, που αντιστοιχεί στο μέσο ύψος ενός ανθρώπου: *δυο ~ ψηλά* | *πιο πάνω*. [ETYM. < τουρκ. boy]. **μυοικωτάζ** (το) {άκλ.} εμπορικός αποκλεισμός προϊόντων (σε ιδιωτικό ή σε διεθνές επίπεδο) ή πολιτών άλλης επικράτειας (σε διεθνές επίπεδο) ως ένδειξη αποδοκιμασίας ή αντιθέσεως που στρέφεται εναντίον των οικονομικών συμφερόντων εταιρείας, κράτους κ.λπ.: *οι οικολογικές οργανώσεις κάνουν - στα σπέρει που περιέχουν ουσίες βλαβερές για το όζον* || *- στα προϊόντα από χώρες που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα* || *οι Αμερικανοί έκαναν - στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μόσχας* (δεν έστειλαν αθλητές τους) || **επιβάλλω** | **αίρω** το ~ ΣΥΝ. **μυοικωτάρισμα**, εμπορικός αποκλεισμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαραζ, κύριος, -α, -ο.*

[ETYM. < γαλλ. boycottage < αγγλ. boycott, από το όνομα του Άγγλου γαιοκτήμονα Charles Boycott (1832-97), ο οποίος ενοικίαζε γη στην Ιρλανδία και οι καλλιέργειές του αρνήθηκαν να εργαστούν γι' αυτόν, επειδή δεν μείωνε τις χρεώσεις]. **μυοικωτάρι** ρ. μετβ. {μυοικωτάρισα} κάνω μυοικωτάζ σε (κάποιον/κάτι): *οι ενόσεις καταναλωτών καλούν τους πολίτες να μυοικωτάρουν προϊόντα με γενετικά τροποποιημένες ουσίες.* — **μυοικωτάρισμα** (το).

[ETYM. < γαλλ. boycotter. Βλ. λ. **μυοικωτάζ**]. **μυόλιερ** (το) {άκλ.} 1. ο βραστήρας, σκεύος μέσα στο οποίο βράζει το νερό 2. σύστημα που επιτρέπει να ζεσταίνεται το νερό του θερμοσίφωνα από τη λειτουργία του κουστήρα του καλοριφέρ. [ETYM. < αγγλ. boiler < boil «βράζω» < μέσ. αγγλ. boilen < παλ. γαλλ. boillir < lat. bullire < bulla «φουσαλλίδα»]. **μυοίλης** (ο) {μυοίληδες} αυτός που έχει μπόι, ψηλός ANT. **κοντοστόυ-πής**.

[ETYM. < τουρκ. boyulı < boy «μπόιν»]. **μυόλι** (το) {άκλ.} 1. το ημισφαιρικό σκεύος, συνήθ. από γυαλί ή πλαστικό, μέσα στο οποίο μπορεί να βάλει κανείς παγωτό, γλυκό, καρπούς κ.ά. ή να ανακατέψει υλικά κατά το μαγείρεμα 2. πλαστικό ή γυαλίνο σκεύος για την τοποθέτηση και φύλαξη τροφών. — (υποκ.) **μυολάκι** (το).

[ETYM. < γαλλ. bol < μέσ. αγγλ. bolle (> αγγλ. bowl) < αρχ. αγγλ. bolla, που συνδ. με αρχ. γερμ. bolla «φουσκάλω»]. **μυολερό** (το) {άκλ.} 1. κοντό γυναικείο σακάκι χωρίς μανίκια, ανοιχτό μπροστά, που συνήθ. δεν φθάνει μέχρι τη μέση: *«ανέμισες για μια στιγμή το ~»* (Ν. Καββαδίας) · 2. (α) ισπανικός χορός σε ρυθμό τριών τετάρτων, που μπορεί να συνοδεύεται από τραγούδι, καστάνιές και ταμποουρίνο (β) η μουσική που προορίζεται για τον παραπάνω χορό (γ) κουβανέζικος χορός ή τραγούδι σε διμερή συγκοπτό-μενο ρυθμό, που εμφανίστηκε στις αρχές του 19ου αι. [ETYM. < γαλλ. bolero < ισπ. bolero < boia «πάλα - φουσκωμα» < lat. bulla «φουσαλλίδα»]. **μυόλι** (το) {μυολιού | -ιών} 1. (λαϊκ.) το εμβόλιο 2. τμήμα φυτού με σφαιμαούς, το οποίο προσαρμόζεται πάνω σε άλλο, συγγενές φυτό, με σκοπό να αποκτήσει το δεύτερο ιδιότητες του πρώτου ΣΥΝ. (λόγ.) **εμβόλιο**.

[ETYM. < μγν. **εμβόλιον** (με σύγηση του άτονου αρχικού φωνήεντος και διατήρηση της αρχ. προφοράς στο σύμπλεγμα -μβ-). Βλ. κ. **εμβόλιο**]. **μπόλια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. γυναικείο μαντήλι με το κεφάλι ΣΥΝ. φακιόλι, μαντήλα, τσεμπερί, τσίπα · 2. (σπάν.) η πετσέτα · 3. (για σφαγμένο ζώο) το περιτόναιο (βλ. λ.): *«ο μάγειρας είχε τλιζει τα ποδαράκια σε ~»* (εφημ.).

[ETYM. μεσν. < βεν. imbolia < ρ. imbolicar < lat. *involicare < involvere «κυλόω, τλιγώ, περικαλύπτω»]. **μυολιάζω** ρ. μετβ. {μυολιά-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. εμβολιάζω (βλ. λ.) 2. (μτφ.) μεταδίδω (σε κάποιον) (κάτι) με τρόπο που να γίνει κτήμα του και να τον χαρακτηρίζει: *ο Ρήγας τους μπόλιασε με τον πόθο της ελευθερίας* || *«και οι πιο φανατικοί ισλαμιστές είναι μυολιασμένοι με τις ιδέες, τις τεχνολογίες και τις εικόνες που παράγει η σύγχρονη Δύση»* (εφημ.). — **μυολιασμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. **συνίζηση**.

μυολιάζω - εμβολιάζω. Χαρακτηριστική περίπτωση που ο τ. της δημοτικής (το μυολιάζω), μολονότι προήλθε και χρησιμοποιείται παράλληλα προς τον λογιότερο τύπο (το εμβολιάζω), προχώρησε σηματολογικά και χρησιμοποιήθηκε σε μεταφορικές σημασίες, οι

οποίες δεν απαντούν στον αρχικό τύπο: *Η διδασκαλία του Κοραή ρίζωσε στην υπόδουλη πατρίδα και μπόλιασε τις ψυχές των αγωνιζομένων δασκάλων.*

Το **μυολιάζω** ανήκει στα παραδείγματα όπου το λόγιο συμφωνικό σύμπλεγμα -μβ- ετράπη σε -μπ- πβ. και **εμβαίνω** > **μπαίνω**, **εμβάλλω** > ***εμβολιάζω** > **μπαλλώνω**, **γαμβρός** > **γαμπρός** > **γαμπρός** κ.ά.

μπόλικος, -η, -ο 1. αρκετός σε ποσότητα: *~ φαγητό* | *ποτό* | *χρήμα* 1 ώρα | *κόσμος* ANT. λιγιστός, ανεπαρκής 2. (κυρ. για ρούχα) αυτός που είναι ευρύχωρος, φαρδύς: *~ μανίκι* | *σακάκι* | *κοστούμι* ΣΥΝ. στενός, σφιχτός.

[ETYM. < τουρκ. bol «πολύς, άφθονος» + -ικός]. **μυολσεβικισμός** (ο) ΙΣΤ. η πολιτική και κοινωνική θεωρία του μπολσεβικικού κόμματος, που ίδρυσε ο Λένιν και το οποίο κατέλαβε την εξουσία στη Ρωσία το 1917 μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση (πβ. κ. λ. **μυολσεβικισμός**). **μυολσεβικός** (ο), **μυολσεβικά** (η) 1. το μέλος της μερίδας του ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, η οποία πλειοψήφησε το 1903 στο 2ο Συνέδριο, οπότε και το κόμμα διασπάστηκε σε **μυολσεβικούς** (πλειοψηφούντες) και **μυολσεβικούς** (μειοψηφούντες), καθώς και του κόμματος που ίδρυσε στη συνέχεια ο Λένιν (μυολσεβικό κόμμα) ANT. **μυολσεβικός** 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που αποδέχεται την πολιτική και κοινωνική θεωρία του **μυολσεβικισμού** (βλ. λ.) ΣΥΝ. **μυολσεβιστής** 3. (γενικότ.) (α) κάθε άνθρωπος που έχει επαναστατικές τάσεις και θεωρεί την επανάσταση ως τον μόνο ορθό και δυνατό δρόμο προς τον κοινωνικό μετασχηματισμό (β) ο κομμουνιστής. — **μυολσεβικισμός**, -ή, -ό κ. **μυολσεβικικός**, -η, -ο.

[ETYM. < ρωσ. bolshevik < bol'shi «μεγαλύτερος, ευρύτερος» (πβ. bol'shinstvό «πλειοψηφία»). Βλ. κ. **μυολσεβικός**].

μυόμπα (η) {μυόμπων} 1. η βόμβα (βλ. λ.) · 2. (αρχικό) αλκοολούχο ποτό κακής ποιότητας (συνήθ. νοθευμένο) · 3. έδεσμα με πολλά επάλληλα στρώματα από στρογγυλές φέτες ψωμιού, που περιέχουν αλλαντικά, τυριά κ.ά. και το οποίο κόβεται στα τέσσερα ή και στα οκτώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **βόμβα**. [ETYM. μεσν. < ιταλ. bomba, βλ. κ. **βόμβα**].

μυομπαρόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. παλαιό πολεμικό πλοίο που διέθετε κανόνια, τα οποία εκτόξευαν πέτρινες ή σιδερένες μπάλες: *«στ'ανοιχτά του πέλαγος με καρτέρησαν με μυομπαρόνες τρικάρτες και μου ρίζανε»* (θ. Ελύτης) 2. μεσαιωνικό λιθοβόλο κανόνι. [ETYM; Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bombard < παλ. γαλλ. bombarde < lat. bombus < αρχ. βόμβος].

μυομπέ κ. πομπέ επίθ. {άκλ.} αυτός που είναι στρογγυλεμένος ή ημισφαιρικός. [ETYM. < γαλλ. bombé < ρ. bomber (< bombe, βλ. κ. **βόμβα**)].

μυομπίνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το καρούλι στο οποίο είναι περιτυλιγμένη ταινία, νήμα ή σύρμα: *~ γραφομηχανής* 2. (ειδικότ.) το καρούλι στο οποίο είναι περιτυλιγμένη κινηματογραφική ή ηχητική ταινία και συνεκδ. η θήκη στην οποία τοποθετείται 3. (γενικ.) κάθε πνήιο γύρω από το οποίο τυλίγεται κάτι.

[ETYM. < γαλλ. bobine, αγν. ετύμου, ίσως < μέσ. αγγλ. bobbe «ταματί, μύτσος», πβ. κ. αγγλ. bobbin].

μυομπιρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) μικροκαμωμένο αγόρι (γενικότ.). **μικρό παιδί**: *οι ~ έπαιζαν μάλα* || *τον πλησίασε ένας ~ με έξυπνα μάτια*.

[ETYM. < ιταλ. bombero < θ. bomb-, από όπου και η λ. bomba (βλ. κ. **βόμβα**)].

μυομπόνι (το) {μυομπωνιού | -ιών} 1. το κουφέτο 2. μικρό ζαχαρωτό. [ETYM. < γαλλ. bonbon, με διπληρή συκοπτό-το επίθ. bon «καλός»].

μυομπονιέρα κ. (λαϊκ.) μυομπουνιέρα (η) {μυομπουνιέραν} θήκη συνήθ. από τούλι, όπου τοποθετούνται και συσκευάζονται τα κουφέτα προσφέρεται σε όσους παρευρίσκονται σε γάμους ή βαφτίσια. [ETYM. < γαλλ. bonbonniere < bonbon «καραμέλα»].

μυομπόπος (ο) παιδάκι που είναι πειραχτήρι. [ETYM. Λ. της παιδικής γλώσσας].

μυομπότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το αλεύρι που προέρχεται από άλεσμα αραβοσίτου ΣΥΝ. **καλαμποκάλευρο**, **αραβοσιτάλευρο** 2. (συνεκδ.) το ψωμί που παρασκευάζεται από τέτοιο αλεύρι: στην *Κατοχή έπρωγαν ~*. [ETYM. < βεν. *bobota < bobā, ονομαστ. λ. της παιδικής γλώσσας].

μυομποτάλευρο (το) το αλεύρι που προέρχεται από άλεσμα καλαμποκιού ΣΥΝ. **καλαμποκάλευρο**, **αραβοσιτάλευρο**.

μυοναμάς κ. **μυοναμάς** (ο) (μυοναμάδες) 1. το δόρο, χρηματικό ή άλλο, που προσφέρεται την Πρωτοχρονιά 2. (κατ' επέκτ.) κάθε είδους δόρο ή φιλοδώρημα ή ευνοϊκή χειρονομία: *~ της κυβέρνησης προς τους εμπόρους η νέα φορολογική ρύθμιση*. [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. bona mano «καλό χέρι - φιλοδώρημα»].

μυονάτσα (η) → **μυονάτσα**

μυονατσάρι ρ. → **μυονατσάρι**

μυον-βιβέρ (ο/η) {άκλ.} ο καλοζωιστής (βλ. λ.). [ETYM. < γαλλ. bon-viveur < bon «καλός» + viveur (< vivre «ζωω»)].

μυονόνος (το) {άκλ.} ελλην. **δόρο-Α**. πρόσθετη αμοιβή σε εργαζόμενο για τον επαγγελματικό του ζήλο, τις εξαιρετικές του επιδόσεις και γενικά τη σημαντική συμβολή του στην παραγωγικότητα και την αύξηση των κερδών υπηρεσίας, οργανισμού, επιχείρησης κ.λπ. ΣΥΝ. **πριμ** 2. δόρο υπό μορφήν βαθμών που προσφέρουν εμπορικά καταστήματα σε πελάτες που αγοράζουν συγκεκριμένα προϊόντα τους 3. οτιδήποτε προσφέρεται επιπλέον ως επιβράβευση. [ETYM. < αγγλ. bonus < lat. bonus «καλός»].

μυονοά κ. **μυονοά** (το) {άκλ.} 1. ιαπωνικό ανωνύβιο δένδρο-νάνος που δημιουργείται με ειδικό σύστημα κλαδέματος των ριζών και των

κλαδιών, τα οποία δεμένα με σύρμα αναπτύσσονται προς την επιθυμητή κατεύθυνση 2. (κατ' επέκτ.) η τέχνη δημιουργίας και ανάπτυξης σε δοχεία των παραπάνω δένδρων. [ETYM₂ < ιαπων. bonsai < bon «δοχείο, βάζο» + sai «δέντρο»].

μποντιμπιλντεράς (ο) {μποντιμπιλντεράδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός που ασχολείται με το γέντι-μπιλντινγκ (συνεκδ.) άνδρας με υπερβολικά μυώδες σώμα. [ETYM₂ Μεταφορά του αγγλ. body builder].

μπόντι-μπιλντινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *σωματοδόμηση-πρακτική ενδυνάμωσης* του σώματος και ανάπτυξης της μυϊκής σωματικής διάπλασης με την άσκηση (λ.χ. άρση βαρών) και τη διαίτα. (ETYM₂ < αγγλ. body-building).

μπονφιλέ κ. μπον-φιλέ (το) {άκλ.} το πιο τρυφερό και εκλεκτό τμήμα του βοδινού κρέατος. [ETYM₂ < γαλλ. bon filet].

μποξ (το) {άκλ.} το άθλημα της πυγμαχίας (βλ. λ.) - **ΦΡ. γίνομαι σάκος τού μποξ** με κάνουν μαύρο στο ξύλο ή κάποιος με χρησιμοποιεί ως μέσο εκτόνωσης της έντασης του: *έχω γίνει σάκος τού μποξ εκεί μέσα' όλοι βγάζουν επάνω μου τ' αποθλιμένα τους*. [ETYM₂ < αγγλ. box «τυπώμα γραθιάς», αγν. ετύμου].

μποξιάς (ο) {μποξιάδες} 1. το κομμάτι υφάσματος με τετράγωνο σχήμα, που χρησιμοποιείται για να περιτυλιχθούν ή να επικαλυφθούν διάφορα αντικείμενα (βλ. κ. λ. *μπόγος*) 2. το κομμάτι μάλλινου (πλεχτού ή υφαντού) υφάσματος, που χρησιμοποιούν οι γυναίκες για σάλι · 3. φαγητό που φτιαχτεί από εντόσθια ζώων, τα οποία πλέκονται και ψήνονται στα κάρβουνα. [ETYM₂ < τουρκ. *bohca* < *bog* «μπόγος» + *parac.* επίθημα -*ca*].

μποξέρ (ο) {άκλ.} πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το μποξ, ο πυγμαχός (βλ. λ.). [ETYM₂ < γαλλ. *boxeur* < αγγλ. *boxer* < *box*].

μποξέρ (το) {άκλ.} σκύλος με μυώδες σώμα, αρτία που κρέμονται, προτεινόμενο κατά σαγόνι και ανοιχτό καφέ χρώμα. [ETYM₂ < γερμ. *Boxer* < αγγλ. «μποξ», ονομασία που οφείλεται στην επιθετική διάθεση της ράτσας].

μποξεράκι (το) {χωρ. γεν.} 1. ανδρικό εσώρουχο, συνήθ. βαμβακερό, που μοιάζει με σορτς και με το μήκος του φθάνει μέχρι ψηλά στους μηρούς · 2. μικρός σκύλος ράτσας μποξέρ.

μπόουλινγκ (το) {άκλ.} παιχνίδι στο οποίο στήνονται δέκα ξύλινες ή πλαστικές ράβδοι (κορύνες) στο βάθος ενός διαδρόμου και κάθε παίκτης προσπαθεί να ρίξει όσο περισσότερες μπορεί, εκτοξεύοντας συρτά προς αυτές μαύρου χρώματος *μπάλες*, οι οποίες έχουν υποδοχές για τα δάχτυλα του παίκτη. [ETYM₂ < αγγλ. *bowling* < *bowl* «είδος μπάλας» < μέσ. γαλλ. *boule* < λατ. *bulla* «φουσαλλίδων»].

μπορ (το) {άκλ.} η εξέχουσα περιφέρεια του καπέλου ΣΥΝ. γύρος. [ETYM₂ < γαλλ. *bord* < φρανκον. *bort* «περίγραμμα, περιφέρεια αγγείου», πβ. μέσ. άνω γερμ. *bort*, αρχ. σκανδ. *borth* κ.ά.].

μπορά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η ξαφνική και δυνατή βροχή μικρής διάρκειας: *έπιασε ~ ΦΡ. (μτφ.) τον πήρε κι αυτόν η μπορά* για κάποιον που υφίσταται τις συνέπειες μιας πράξης, για την οποία ο ίδιος δεν ενθύνεται 2. (κατ' επέκτ.) η θύελλα, η καταιγίδα: *έσπασε μεγάλη - 3. (μτφ.) κάθε συμφορά που ξεσπά ξαφνικά, αλλά είναι παροδική: πέρασα πολλές ~ στη ζωή μου - ΦΡ. μπορά είναι, θα περάσει* για παροδική δυσκολία ή στενοχωρία, που δεν πρέπει να μας καταβάλλει: *μη στενοχωριέσαι - είναι και θα περάσει*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο, *βροχή*.

[ETYM₂ Αντιδάν., < βεν. *bora* | ιταλ. *bora* < λατ. *boreas* «βόρειος άνεμος» < αρχ. *βορέας* | *βορράς*].

μπορέσα ρ. → **μπορού**

μπορέση (η) {μεσν.} {χωρ. πληθ.} {λαϊκ.} η δύναμη, η δυνατότητα για κάτι: *δεν είχε τη ~ να βοηθήσει*.

μπορετός, -ή, -ό {μεσν.} {λαϊκ.} αυτός που είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί, κατορθωτός· συνήθ. απρόσ.: *δεν του ήταν μπορετό να έρθει* ΣΥΝ. δυνατός, επιτυχής ANT. αδύνατος, ανέπιτυχτος, ακατόρθωτος, απραγματοποίητος. **μπορντέλο (το)** 1. το πορνείο, ο οίκος ανοχής ΣΥΝ. *χαματυπείο*, πορ-νόστιπο, (ευφημ.) σπίτι 2. (μτφ.) χώρος ή κατάσταση όπου δεν υπάρχει τάξη, οργάνωση, αλλά επικρατεί αταξία, ακαταστασία ή και αναταραχή: *~ γίναμε εδώ μέσα!* || (κ. ως επίθ.) η κατάσταση είναι ~. Επίσης {λαϊκ.-!} *μπουρδέλο* [ETYM₂ < ιταλ. *bordello* < αρχ. γαλλ. *bordel* «ξύλινη καλύβη» < μεσν. λατ. *bordelum* < *bordum*, γερμ. *arhiz*, πβ. φρανκον. **bord* «ξύλινο τραπέζι»].

μπορντό (το) {άκλ.} 1. το κρασί που παράγεται στην περιοχή του Μπορντό 2. το βαθύ κόκκινο χρώμα του παραπάνω κρασιού, που πλησιάζει το βουσινί 3. (ως επίθ.) αυτός που έχει το βαθύ κόκκινο χρώμα του παραπάνω κρασιού, το οποίο πλησιάζει το βουσινί. [ETYM₂ < γαλλ. *bordeaux*, βλ. τόπων. *Μπορντό*]. **μπορντορα (η)** {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η άκρη υφάσματος ή φορέματος 2. (συνεκδ.) το δαντελένιο στόλιγμα στην άκρη υφάσματος ή φορέματος 3. (ειδικότ.) διακοσμητικό σχέδιο στην άκρη σελίδας, εξωφύλλου κ.α. · 4. η πυκνή σειρά χαμηλών καλλωπιστικών φυτών στην άκρη ή στα χωρίσματα κήπου. [ETYM₂ < γαλλ. *bordure* < *bord*, βλ. κ. *μπορ*].

Μπορντό (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι της ΝΔ Γαλλίας στον Ατλαντικό Ωκεανό, που φημίζεται για το κόκκινο κρασί του. [ETYM₂ < γαλλ. *Bordeaux* < λατ. *Burdigala*, αγν. ετύμου, πρωτεύουσα των Βιτουρίγων]. **μπορς (το)** {άκλ.} σούπα ρωσικής προέλευσης που περιέχει κρέας και διάφορα λαχανικά.

[ETYM₂ < γερμανοεβρ. (γίνις) *borscht* < ουκρ. | ρωσ. *borSC*]. **μπορού** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μπορείς... | μπορέσα} ♦ {μετβ.} (+να) 1. διαθέτω τη σωματική ή την ψυχική δύναμη (να κάνω κάτι): *~ να σηκώσω 10 κιλά με το ένα χέρι* || *έχω σπάσει το χέρι μου και δεν ~ να γράψω* || *μπορείς ν' αναλάβεις τόσες ευθύνες;* || *μπορεί ν' αντέξει τόσα βάσανα;* 2. έχω την ικανότητα: *ένα παιδί 10 ετών πρέπει να μπορεί να διαβάσει, να γράφει και να λογαριάζει* || *αν δεν μπορεί να μάθει γράμματα, ας μάθει καμιά τέχνη* || *μετά από δέκα χρόνια στην Αγγλία μπορεί να μιλάει Αγγλικά σαν Άγγλος* 3. (α) μου είναι εύκολο, δυνατό: *από τη συγκίνηση δεν μπόρεσε να συνεχίσει* (β) ως ευγενικός τρόπος για να ζητήσουμε από κάποιον την άδεια να προβούμε σε ενέργεια ή για να διατυπώσουμε παράκληση προς κάποιον: *κίριε, ~ να πάω έξω;* (ειδικότ. ο τ. θα *μπορούσα*) (i) *η ενδεχόμενο που δεν πραγματοποιήθηκε στο παρελθόν: Να είσαι πιο προσεκτικός!* (Θα) *μπορούσες να είχες γιγνήσει* (ii) (ως τ. ευγενείας στο β' πρόσ.: (Θα) *μπορούσατε να μου δώσετε το βιβλίο σας;* || *θα μπορούσες να με βοηθήσεις λίγο αύριο;* (βλ. κ. 3β) (+αιτ.) 4. (αρνητ. ή σε ερώτηση) αντέγω: *δεν τον ~ άλλο πια, είναι ανυπόφορος!* || *ποιος μπορεί τέτοια ζωή;* || *δεν τα ~ αυτά 5. (+αντων.) είμαι ικανός για (κάτι), μου είναι εύκολο, περνά από το χέρι μου: *θα κάνω ό,τι ~* || *όλα τα ~* ♦ {αμετβ.} 6. τα καταφέρνω, μου είναι δεξιοτεχνικά ικανός: *συγγνώμη, δεν θα έρθω, γιατί δεν ~* || *την Τετάρτη έχω δουλειά* *μπορείς την Πέμπτη?* 7. **μπορού;** (ως ερώτηση αν επιτρέπεται κάτι, κυρ. με τη σημ. *μπορώ να περάσω;* ή *μπορώ να σας απασχολήσω;*) *χτύπησε διαστικτικά την πόρτα και είπε «~»* 8. (αρνητ.) *δεν είμαι καλά στην υγεία μου, δεν νιώθω καλά:* *δεν ~ έχω φοβερό πονοκέφαλο* (πβ. λ. *δύναμη*) 9. είμαι πεσοιαλικά ικανός: *τόσο νέος και δεν μπορεί;* (απρόσ. *μπορεί!*) 10. είναι ενδεχόμενο: *~ να έρθουν το απόγευμα, αλλά δεν είμαι σίγουρος* || *~ να βρέξει* || *να κάνει ζέση ΣΥΝ.* ενδέχεται 11. (αρνητ.) αποκλείεται, δεν είναι δυνατόν: *Δεν μπορεί να συμβαίνει κάτι τέτοιο!* *Δεν μπορεί να το έκλεψε* || (κ. απολύτως) *Δεν ~! Κάποιο λάθος θα κάνει!* 12. (σε θέση επιρρ., συνήθ. ως μονολεκτική απάντηση σε ερώτηση): *-Θα περάσεις από το σπίτι; — ΣΥΝ. ίσως. ΣΧΟΛΙΟ λ. -εσα, ίσως, τελώ.* [ETYM₂ < μεσν. *μπορώ* < *έμπορώ* < αρχ. *εμπορώ* (με την επιθρ. του ουσ. *έμπορος*) < *εμπορος*. Κατ' άλλη άποψη, το ρ. προέρχεται κατ' ευθείαν από το *έμπορώ* < *έμπορος*]. **μπος (ο)** {άκλ.} το αφεντικό. Επίσης {λαϊκ.} *μπόσις* {μπόσιδες}. [ETYM₂ < αγγλ. *boss* < ολλ. *baas* «κύριος, αφεντής»]. **μπόσα νόβα (η)** {άκλ.} 1. χορός βραζιλιάνικης προέλευσης 2. η αντίστοιχη μουσική.*

[ETYM₂ < πορτ. *bossa nova* «νέα τάση» (με αφεντρία τη Βραζιλία)].

μποσικάριω ρ. μετβ. κ. αμετβ. ♦ 1. (μετβ.) *κάνω (κάτι) μπόσικο, χαλαρώνω: ~ το σκονί* ♦ 2. (αμετβ.) είμαι μπόσικος, ξετεντόνος, μπόσικος, -η/-α, -ο {λαϊκ.} 1. *χαλαρός*, αυτός που δεν είναι τεταμένος: *Το σκονί | τα γκέμα είναι ~ ΣΥΝ. λασκαρισμένος* ANT. *τεταμένος* ΦΡ. **κρατώ τα μπόσικα** κρατώ τις ισορροπίες, προσπαθώντας να μην παρατηρηθεί *χαλάρωση* ή *συμβιβάζοντας τα πράγματα* 2. αυτός που δεν είναι καλά προσαρμοσμένος: *η βίδα είναι ~ 3. (μτφ. για πρόσ.) μη αυστηρός, αυτός που έχει χαλαρή συμπεριφορά: με βρίσκει μπόσικο και κάνει ό,τι θέλει* 4. **μπόσικα** (τα) {λαϊκ.} τα μαλακά μέρη της κοιλιάς των αμφοερίων ή των βοοειδών. [ETYM₂ < τουρκ. *bos* «άδειος - χαλαρός» + *-ikos*]. **μποστάνι (το)** {μποστάνι-ιού | -ιών} 1. μικρή αγροτική έκταση (περιβόλι), στην οποία καλλιεργούνται λαχανικά ΣΥΝ. *λαχανόκηπος* 2. (ειδικότ.) το χωράφι όπου καλλιεργούνται πεπόνια ή καρπούζια. — **μποστάντζης (ο)**. [ETYM₂ μεσν. < τουρκ. *bostan*]. **μπότα (η)** {δύσγρ. μπότάν} το ψηλό άνω ή γυναικείο υποδήμα, που φθάνει ως το γόνατο: *καστόρινες | δερμάτινες | στρατιωτικές ~* (αρβύλες) || (μτφ.) *η χώρα στενάζει κάτω από τη μπότα του κατακτητή*. — (υποκ.) **μποτάκι (το)**.

[ETYM₂ μεσν. < ιταλ. *botta* < γαλλ. *botte*, πθ. < επίθ. *bot* «στραβός, παραμορφωμένος», γερμ. *arhiz*, πβ. αρχ. γερμ. *butta*]. **μποτάριω ρ.** αμετβ. {μποτζάρισα} {λαϊκ.} NAYT. (για πλοίο) *ταλαντεύομαι κατά τον εγκάρσιο άξονα λόγω τρικυμίας ΣΥΝ. (λόγ.) δια-τοιχώ* ANT. *προνευστάζω, σκαμπανεάζω*. [ETYM₂ < *μποτζί* (βλ. λ.) + *-άριω*]. **μποτζί (το)** {μποτζιού | -ιών} {λαϊκ.} NAYT. το κούνημα του πλοίου λόγω τρικυμίας κατά τον εγκάρσιο άξονα ΣΥΝ. *διατοίχιση, διατοίχισμός* ANT. *σκαμπανεάσισμα, προνευστάζω*.

[ETYM₂ Αντιδάν., < τουρκ. *boca* < ιταλ. *roggia* < μγν. λατ. *podia* < μγν. *podia* (< αρχ. *πους, ποδός*), καθώς δήλωνε τις κάτω γωνίες του ιστίου]. **μποτίλια (η)** {χωρ. γεν. πληθ.} γυάλινο δοχείο με στενό λαμύ για τοποθέτηση νερού ή άλλων υγρών ΣΥΝ. *φιάλη, μπουκάλια*. [ETYM₂ < ιταλ. *bottiglia* < μεσν. λατ. *buccicula*, υποκ. του μγν. λατ. *butis* «βαρέλι»].

μποτιλιάρισμα (το) {μποτιλιάρισμα-ατος | -ατα, -άτων} 1.η κυκλοφορική συμφορήση, με αποτέλεσμα τα αυτοκίνητα να μην κινούνται ή να προχωρούν πολύ αργά: *είχε μεγάλο ~ στο κέντρο της Αθήνας* 2. (κυριολ.) το γέμισμα και το σφράγισμα, η εμφιάλωση *μποτιλιάς*. — **μποτιλιάρω κ.** *μποτιλιάρω ρ.* *μποτίνι (το)* {χωρ. γεν.} η μικρή και χαμηλή *μπότα*, που καλύπτει τους στραγάλους. [ETYM₂ < γαλλ. *botline*, υποκ. του ουσ. *botte*, βλ. κ. *μπότα*]. **Μποτσουάνα (η)** (αγγλ. Republic of Botswana = Δημοκρατία της Μποτσουάνας) κράτος της Ν. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Γκαμπορό-νε, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το πούλα. — **Μπο-τσουανός (ο), Μποτσουανή (η), Μποτσουανός, -ή, -ό.** [ETYM₂ < αγγλ. Botswana < *Betchuana*, από την ονομασία των φυλών

Tswana, που ανήκουν στην οικογένεια Μπαντού].
μπούα (το) → μπούα
μπουαζερι (η) {άκλ.} επένδυση τοίχου με ξύλο. [ETYM. < γαλλ. boiserie < p. boiser < bois «ξύλο» (< λατ. boscus)].
μπουάτι (η) {άκλ.} μικρός και κλειστός χώρος διασκεδάσεως, με ποικίλο μουσικό και ψυχαγωγικό πρόγραμμα. [ETYM. < γαλλ. boîte (de nuit) «νυχτερινό κέντρο». Η λ. boîte έχει τη σημ. «κουτί» και αποτελεί αντιδάν., < μγν. λατ. buxida < buxus < αρχ. πύξος (βλ. κ. πυξίδα)].
μπουγάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το πλύσιμο των ρούχων με ζεστό νερό, σαπουνί ή απορρυπαντικό σε λεκάνη ή σκάφη. [ETYM. μεσν. < βεν. bugada (ιταλ. bugato) < μεσν. λατ. bucata < φραν-κον. *būikōn «πλένω» (πβ. κ. γερμ. bauchen)].
μπουγαδιάζω ρ. μετβ. {μπουγαδιάσα} κάνω μπουγάδα: *μπουγαδιάζε κάλτσες | εσώρουχα | φανέλες*. — **μπουγαδίασμα** (το).
μπουγαδοκόφινο (το) (λαϊκ.) κοφίνο στο οποίο μαζεύονται τα ρούχα της μπουγάδας.
μπουγάτι (το) {μπουγαζ-ιού | -ιών} 1. στενή θαλάσσια διόδος ανάμεσα σε δύο ξηρές ΣΥΝ. πορθμός, κανάλι, διάυλος 2. στενό πέρασμα ανάμεσα σε βουνά ή υψώματα ΣΥΝ. δερβένι 3. (συνεκδ.) ρεύμα αέρα, που σχηματίζεται σε στενά. [ETYM. μεσν. < μπουγάτι < τουρκ. bogaz].
μπουγαρινί (το) {μπουγαριν-ιού | -ιών} το άνω τής μπουγαρινιάς ΣΥΝ. φούλι. [ETYM. < βεν. bugarin].
μπουγαρινιά (η) το φυτό «ίασμος ο αραβικός», το οποίο έχει (λευκά ή κίτρινα) άνθη με έντονο άρωμα, που χρησιμοποιούνται στην αρωματοποίηση: το γιασεμί.
μπουγάτσα κ. μογατσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πίτα με γέμιση από κρέμα και πασπαλιωμένη με ζάχαρη άχνη (γλυκιά ~) ή από τυρί (αλμυρή ~). — (υποκ.) μπουγατάκι (το). [Etra. < μεσν. πογάτσα < τουρκ. bogaça < ιταλ. focaccia < μγν. λατ. (panis) focæcius «φορτισμένο αρτοσκεύασμα» < λατ. focus «εστία, φωτιά»].
μπουγέλο (το) (λαϊκ.) 1. (α) δοχείο που χρησιμοποιείται για την άντληση, συγκέντρωση ή φύλαξη υγρών, ο κουβάς: *μαζεύω με το ~ τα νερά της βροχής* (β) (ειδικότ.) ο κουβάς των ψαράδων 2. (συνεκδ.) η ποσότητα υγρού που περιέχεται στο παραπάνω δοχείο: *ρίξε δυο-τρία ~ για να ξεπλύνεις τις σαποουνάδες από το αυτοκίνητο* 3. (α) το να περιλουζει κανείς (κάποιον) με νερό για παιγνίδι, καϊούρα ή ακόμη και εκδίκηση: *τα παιδιά έπαιζαν μπουγέλα στην αυλή* ΣΥΝ. μπουγέλωμα (β) η ποσότητα νερού που ρίχνει κανείς σε άλλον: *πέταω | ρίχνω ~ σε κάποιον*. [ETYM. < βεν. bugiolo «δοχείο για ποτά, ξύλινο τελάρο» (πβ. ιταλ. δια-λεκτ. bujol), αγν. ετύμου].
μπουγελώνω ρ. μετβ. {μπουγέλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. περι-βρέχω (κάτι) συνήθ. με νερό, χρησιμοποιώντας μπουγέλο (βλ. λ., σημ. Ι: ~ τη βάρκα, για να την ξεπλύνω από την άμμο 2. περιλουζώ κάποιον ρχνοχτας του νερό με κουβά, σακούλα ή μάνικα στο πλαίσιο παιγνιδιού, αστεϊσμού: *κάτσε καλά, γιατί θα σε μπουγελώσω!* || τα παιδιά μπουγελώνονται κάτω στην αυλή. — **μπουγέλωμα** (το).
μπουγιαμπέσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σούπα που παρασκευάζεται από ψάρια και θαλασσινά και συνήθεται στη Μασσαλία (πβ. λ. *κακαβιά*). [ETYM. < γαλλ. buillabaisse < προβηγκ. boui-abaisso < boui (< bouier «βράζω» < λατ. bullire) + abaisso < abeisso «χαμηλώνω, ελαττώνω» < λατ. *abbassiare (< μγν. λατ. bassus)].
μπούγιο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η ιδιαίτερη εντύπωση που προκαλεί (κάτι/κάποιος), χωρίς πραγματικά να αξίζει: ΦΡ. (α) *έχει μπούγιο* κάνει εντύπωση (β) *για μπούγιο* (i) για πλάκα, για διασκέδαση: *θα πάμε στην εκδήλωση έτσι, ~!* (ii) για να φαίνονται περισσότεροι, για όγκο 2. ο μεγάλος όγκος που καταλαμβάνει (κάτι) 3. συγκέντρωση πλήθους, κοσμοσυρροή: *έχει πολύ ~ τα βράδια στην πλατεία*. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. buio «σκοτάδι» < δημόδ. λατ. *burius «σκουρόχρωμος» < μγν. πύριος < αρχ. πύρ].
μπουγιουντί (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το έγγραφο ανώτερης αρχής με δυσάρεστο για τους παραλήπτες του περιεχόμενο (λ.χ. απόλυση, τιμωρία κ.λπ.): *έφτασε το ~ της μετάθεσης τους στα σύνορα* 2. (συνεκδ.) η αυστηρή επίπληξη: *δεν το γλιτώνεις το ~ από τον προϊστάμενο* ΣΥΝ. κατσάδα, μάλωμα 3. κάθε δυσάρεστο έγγραφο (από δικαστήριο, εφορία κ.λπ.) ή λογαριασμός: *μου ήρθε το ~ από την εφορία* ΣΥΝ. λυπητερή. [ETYM. < μεσν. *μπουγιουρντί* < τουρκ. buyurmak «διατάγω» < p. buyurmak «διατάζω»]. Μπουένος Αιρες (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα της Αργεντινής. [ETYM. < ισπ. Buenos Aires «καλοί (ευνοϊκοί) άνεμοι», σύντμηση της παλαιάς ονομασίας Nuestra Señora Santa Maria de los Buenos Aires «η Κυρία μας Αγία Μαρία των καλών ανέμων», που δόθηκε στο επίπενο της πόλεως]. μπουζί (το) {μπουζ-ιού | -ιών} ο ηλεκτρικός αναφλεκτήρας των μηχανών εσωτερικής καύσεως ΣΥΝ. σπινθηριστής αναφλεκτήρας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*. [ETYM. < γαλλ. bougie < Bougie, λιμάνι της Αλγερίας, φημισμένο για την εξαγωγή κεριού και πετρελαιοειδών]. μπουζί επιθ. {άκλ.} (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) πολύ κρύο: *το νερό είναι ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*. [ETYM. < τουρκ. buz «πάγος»]. **μπουζοκαλόδι** (το) το καλόδι που μεταφέρει ρεύμα από τον διανομέα στο μπουζί. **μπουζούκι** (το) {μπουζουκ-ιού | -ιών} 1. έγχροδο λαϊκό όργανο με ωο-

ειδές ηχείο, μακρύ μπράτσο και τρεις ή τέσσερις διπλές χορδές: (συνεκδ.) 2. η μουσική από το παραπάνω όργανο: *ακούω συχνά ~* || *μου αρέσει το ~* 3. ο οργανοπαίκτης του οργάνου αυτού: *είναι το πρώτο -στο πάλο* || *κατέβηκαν τα ~ απ' την πίστα κι ήρθαν στο τραπέζι μας* ΣΥΝ. μπουζουξής 4. **μπουζούκια** (τα) λαϊκό κέντρο διασκέδασης με ορχήστρα στην οποία κυρίαρχο ρόλο έχει το μπουζούκι: *ξεφαντώσαμε | διασκεδάσαμε στα ~* || *«θέλω στα ~ απόψε να με πας»* (λαϊκ. τραγ.) 5. (ως χαρακτηρισμός-μειωτ.) άνθρωπος χαλός: *είναι ~, δεν καταλαβαίνει* || *δεν τα παίρνει τα γράμματα, είναι ~* [πβ. λ. *μασγλαμάς*]. — (υποκ.) **μπουζουκάκι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήθος*. [ETYM. < τουρκ. buzuk].
μπουζουκοκέφαλος (ο) (υβριστ.) ο χοντροκέφαλος, ο βλάκας.
μπουζουκοτραγουδο (το) (συνήθ. μειωτ.) 2. τρώω πολύ ΣΥΝ. περιδρομιάζω. — με τη συνοδία μπουζουκιού.
μπουζουξήδικο (το) (συνήθ. μειωτ.) κέντρο διασκέδασης με ορχήστρα όπου κυριαρχεί το μπουζούκι και στο οποίο ακούγονται συνήθ. χαμηλής ποιότητας λαϊκά τραγούδια.
μπουζουξής (ο) {μπουζουξήδες}, **μπουζουξού** (η) {μπουζουξού-δες} (στη σημ. 2) (λαϊκ.) 1. (συχνά μειωτ.) ο επαγγελματίας οργανοπαίκτης του μπουζουκιού 2. (το θηλ. **μπουζουξού**) γυναικεία, χαμηλής συνήθ. στάθμης, που της αρέσει να διασκεδάει συχνά στα μπουζουξήδικα. [ETYM. < τουρκ. buzukçi].
μπουζουριάζω ρ. μετβ. {μπουζουριάσα} (λαϊκ.) 1. κλείνω μέσα σε φυλακή: *τους πήρανε και τους μπουζουριάσανε* 2. τρώω πολύ ΣΥΝ. περιδρομιάζω. — **μπουζουριάσμα** (το). [ETYM. Αγν. ετύμου].
μπουκά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η σπράγγα, ο υπόνομος 2. (συνεκδ.) το στόμιο (λιμανιού, πυροβόλου, υπονόμου κ.λπ.) κυρ. στη ΦΡ. *έχω (κάποιον) στη μπουκά (του τουφεκιού)* είμαι εχθρικά διατεθειμένος απέναντι σε (κάποιον): *από τότε που τον κορόιδεψε, τον έχει στη μπουκά*. [ETYM. μεσν. < δημόδ. λατ. bucca «στόμα», αρχική σημ. «μάγουλο, γνάθος» (αντικατέστησε το κλασικό λατ. os «στόμα»)].
μπουκαδόρος (ο) (αργκό) ο διαρρήκτης, κυρ. αυτός που μπαίνει συνήθ. από παράθυρα, φεγγίτες, μικρές πόρτες κ.λπ. [ETYM. < *μπουκά* + *δόρος*, πβ. *τζογαδόρος, λουφαδόρος, κομπιναδόρος*].
μπουκαδούρα (η) {χωρ. πληθ.} θαλασσινός άνεμος που φυσάει με κατεβυθιστή από το άνοιγμα του κόλπου προς το εσωτερικό. [ETYM. < βεν. sbocadura (ιταλ. sbocatura) «εκβολή (ποταμού) - άδειασμα» (με αποβολή του s-εξαιτίας της συνεκφοράς με το άρθρο της στη γενική) < sbocar (ιταλ. sboccare) «εκβάλλω - αδειάζω» < δημόδ. λατ. *ex-buccare (βλ. κ. *μπουκά*)].
μπουκάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το μεγάλο μπουκάλι (βλ. λ.): *ήπιαμε μια ~ κρασί* ΦΡ. *αφήνω (κάποιον) μπουκάλα* (παθ. μένω **μπουκάλα**) (i) δεν δίνω σε κάποιον αυτό που περιμένα, ότι θα του δώσω: *του είχε υποσχεθεί μερίδιο από τα κέρδη, αλλά στο τέλος τον άφησε μπουκάλα* || *πρόλαβαν όλοι οι άλλοι και πήραν δωρεάν εισιτήριο κι αυτός έμεινε μπουκάλα* (ii) αφήνω κάποιον μόνο του: *αφού της έταξε γάμο, την εκμεταλλεύτηκε κι ύστερα την άφησε μπουκάλα* (iii) (το παθ. μένω **μπουκάλα**) μένω ανυπόνομος: *δεν του κάνει η μία, δεν του κάνει η άλλη, στο τέλος θα μείνει μπουκάλα* 2. μεγάλο μεταλλικό κυλινδρικό δοχείο για την αποθήκευση αερίων, φιάλη: *~ γκαζιού | οξυγόνου* 3. (συνεκδ.) παιγνίδι που παίζεται με μια άδεια μπουκάλα, η οποία τοποθετείται στη μέση μιας παρέας που κάθεται κυκλικά γύρω από αυτήν και την περιστρέφουν έτσι, ώστε, όταν σταματήσει, να δείξει από τη μεριά του στομίου της κάποιον από την παρέα, ο οποίος υποχρεούται να κάνει κάτι που έχει συμφωνηθεί (λ.χ. να φιλήσει κάποιον).
μπουκάλι (το) {μπουκαλ-ιού | -ιών} δοχείο (συνήθ. γυάλινο ή πλαστικό) με στενό λαμό, το οποίο χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση νερού ή άλλου υγρού (λ.χ. λαδιού, κρασιού κ.λπ.): *ένα ~ κρασί* || *μπύρα* ΣΥΝ. φιάλη, μπουτίλια, καράφα. — (υποκ.) μπουκαλάκι (το). [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. boccalle < μγν. λατ. buccalis < μγν. *βαύ-καλις*, αββ. ετύμου, ίδιος αγνυπ. δάνειο ή παράγωγο του ρ. *βανκαλό* «κομίζω» (βλ. λ. *βανκαλιζώ*)].
μπουκαμβίλια (η) → βουκαμβίλια
μπουκαπόρτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η πόρτα υπογείου, η καταπακτή 2. ΝΑΥΤ. ξύλινο καπάκι για το κλείσιμο των αμπαριών, η πόρτα που χρησιμοποιείται για τη φόρτωση του πλοίου και κλείνει ερμητικά, ώστε να μην ανοίγει κατά τον κυματισμό 3. θυρίδα κανονιού σε πλοίο. [ETYM. < βεν. bocaporta < boca (< δημόδ. λατ. bucca «στόμα») + porta (βλ. λ. *πόρτα*)].
μπουκάρο ρ. αμετβ. {μπουκάρο-α κ. -ισα} 1. (για ρευστά) ρέω με ορμή και σε αβηθία μέσα σε έναν χώρο (συνήθ. από στενό πέρασμα): *έβρεξε πολύ και μπουκάρισαν τα νερά στο υπόγειο* 2. (αργκό) μπαίνω κάπου ξαφνικά και με φόρα: *μπουκάρανε στο διαμέριμα αστυνομικοί και βρήκαν μικροπσοβήτες ηρωίνης* ΣΥΝ. εισβάλλω 3. (για πλοία) εισπλέω ορμητικά στο στόμιο λιμανιού. — **μπουκάρισμα** (το). [ETYM. μεσν. < ιταλ. boccare < bocca «στόμα» (βλ. κ. *μπουκά*)]. **μπουκετάρι** ρ. μετβ. {μπουκετάρισα-α, -μένος} τυλίγω λουλούδια σε μπουκέτο. — **μπουκετάρισμα** (το). **μπουκέτο** (το) 1. η ανθοδέσμη (βλ. λ.) 2. (αργκό) η απότομη γροθιά. — (υποκ.) **μπουκετάκι** (το) (σημ. 1). [ETYM. < γαλλ. bouquet (οπτικό δάνειο) < πικαρδ. boscet «δαδίλλιο», υποκ. του αρχ. γαλλ. bosc «δάσος», γερμ. προελ., πβ. αγγλ. bush «θάμνος»]. ■ **μπουκιά** (η) (κάθμ.) 1. η ποσότητα φαγητού που χωράει στο στόμα:

ενεργεί γρήγορα, που δείχνει νοηρότητα, αδέξιος άνθρωπος · 3. ο χοντρός και πλαδαρός άνθρωπος. — **μπουνταλοσύνη** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ETYM. < τουρκ. budala].

μπουντούάρ (το) {άκλ.} 1. το ιδιαίτερο δωμάτιο στο οποίο καλλωπίζονται οι κυρίες 2. επίπλα με καθρέφτη, μπροστά στον οποίο καλλωπίζονται οι κυρίες ΣΥΝ. τουαλέτα.

[ETYM. < γαλλ. boudoir < p. bouder «μορφάζω, γκρινιάζω», αγν. ετύ-μου].

μπουντρούμι (το) {μπουντρούμι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. υπόγειο σκοτεινό, στενόχωρο και χωρίς αερισμό 2. (συνεκδ.) η υπόγεια και σκοτεινή φυλακή: *κλείνω κάποιον στο ~*.

[ETYM. Αντιδάν., < τουρκ. bodrum < αρχ. *ιππόδρομος*, στα υπόγεια του οποίου ήταν κλεισμένα άγρια ζώα].

μπουντρουμάζω ρ. μετβ. {μπουντούμισα-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) κλείνω (κάποιον) σε μπουντρούμι, φυλακίζω.

μπούρδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ανόητος, ο κενός περιεχομένου λόγος: *μας αράδιαζε ένα σωρό μπουρδες* ΣΥΝ. ανοησία, βλακεία. [ETYM. < γαλλ. bourde «ανοησία, βλακεία», πηθ. < behourde < παλ. γαλλ. behourder «παίζω» < φρανκον. *bithourdan].

μπούρδα² (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκότ.) σακί ή τσουβαλόπανο: *μια ~ αλείρι*. [ETYM. < αρβαν. burdhe].

μπούρδας (ο) {χωρ. πληθ.} (υβριστ.) πρόσωπο που λέει μπουρδες, ανοησίες, μπουρδελιάρης (ο) {μπουρδελιάρηδες} (!) αυτός που συγνάζει σε μπουρδέλα, σε οικους α'οχής. [ETYM. < μπουρδέλο + παραγ. επίθημα -ιάρης].

μπουρδέλο (το) → μπουρντέλο
μπουρδελότσαρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) βόλτα παρέας (συνήθ. νεαρών ατόμων) στα μπουρδέλα μιας περιοχής.

μπουρδουκλώνο κ. μπερδουκλώνο ρ. μετβ. {μπουρδουκλώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. μπερδένω, ανακατεύω, προκαλώ σύγχυση σε (κάποιον/κάτι): *μόλις ήρθε η στιγμή να δικαιολογήσει τις πράξεις του, τα μπουρδουκλώσε* 2. (μτφ.) κάνω κάτι πρόχειρα, απρόσεκτα: *ήρθε να φτιάξει τη βρύση, τα μπουρδουκλώσε για λίγο και ύστερα η βρύση πάλι έτρεχε* 3. (μεσοπαθ. **μπουρδουκλώνομαι** κ. **μπερδουκλώνομαι**) μπερδένομαι και πέφτω, σκοντάφτω πάνω σε κάτι ΣΥΝ. περδικλώνομαι. — μπουρδουκλώμα κ. **μπερδουκλώμα** (το). [ETYM. < μπερδένω] < (μ)πεδικλώνω < μτγν. λατ. impediculare < im- (< in) + pediculus, υποκ. το pes, pedis «πόδι»].

μπουρέκι (το) {μπουρέκι-ιού | -ιών} 1. γλύκισμα που αποτελείται από φύλλα ζύμης και γέμιση κρέμας · 2. φαγητό που αποτελείται από φύλλα ζύμης και γέμιση μείγματος που περιέχει τυρί, κρέας, κιμά ή χόρτα. — (υποκ.) μπουρεκάκι (το). [ETYM. < μεσν. *μπουρέκιον* < τουρκ. börek].

μπουρζουάδικος, -η, -ο (κυρ. στην ορολογία της Αριστεράς) αυτός που σχετίζεται με τη μπουρζουαζία (βλ.λ.) ή τον μπουρζουά (βλ.λ.).

μπουρζουαζία (η) {χωρ. πληθ.} (κυρ. στην ορολογία της Αριστεράς) η κοινωνική τάξη που βρίσκεται μεταξύ της τάξεως των ευγενών και της τάξεως των εργατών, η αστική τάξη: «*Η κρυφή γοητεία της ~*» (Le Charme discret de la bourgeoisie, ταινία του Λ. Μπουνιουέλ). [ETYM. < γαλλ. bourgeoisie < bourgeoisie. Βλ. κ. *μπουρζουάδ*].

μπουρζουάς (ο) {μπουρζουάδες} (κυρ. στην ορολογία της Αριστεράς) (λαϊκ.) 1. το μέλος της μπουρζουαζίας (βλ.λ.) ΣΥΝ. αστός 2. πρόσωπο με μεγάλη οικονομική επιφάνεια, πλούσιος. [ETYM. < γαλλ. bourgeois «αστός» < bourg «πύργος» < μτγν. λατ. burgus, γερμ. προελ., πβ. γερμ. Burg, αγγλ. burgh].

μπουρι (το) {μπουρι-ιού | -ιών} ο σωλήνας που μεταφέρει τον καπνό από εσωτερική εστία θερμάνσεως στο εξωτερικό περιβάλλον, στην ανοιχτή ατμόσφαιρα: *το ~ της σόμπας*. [ETYM. < τουρκ. boru «σωλήνας»].

μπουρίνι (το) {μπουρίνι-ιού | -ιών} 1. δυνατός περιστροφικός άνεμος που εκδηλώνεται απότομα και συνοδεύεται πολλές φορές από συνεχή βροχή και αστραπόβροντα ΣΥΝ. θύελλα 2. (μτφ.) η οργή, ο θυμός: *τον πιάσανε τα ~ του*. [ETYM. Αντιδάν., < βεν. borin < μτγν. λατ. borinus < μτγν. βορεινός].

μπουρνιασμένος, -η, -ο οργισμένος, θυμωμένος: *τον βρήκα ~, να φωνάζει και να βρίζει*.

Μ που **ρ** κίνα Φάσο (η) (γαλλ. Burkina Faso) κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Ουαγκαντούγκου, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας· αλλιώς (πα-λαιότ.) *Άνω Βόλτα*.

[ETYM < γαλλ. Burkina Faso, στην τοπική γλώσσα σημαίνει «πολύτιμη γη», < burkina «πολύτιμος» + faso «γη, χώρα. Η χώρα ως το 1984 ονομαζόταν *Άνω Βόλτα* (γαλλ. Haute Volta) από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει τη χώρα].

μπουρλεσκο (το) {άκλ.} 1. το λογοτεχνικό ή θεατρικό έργο, του οποίου οι ήρωες παροδούν σοβαρά θέματα ή καταστάσεις και που αποσκοπεί στην ευθυμία του αναγνώστη ή του θεατή 2. η μουσική σύνθεση που έχει ανάλαφρο και ενθράπελο χαρακτήρα 3. (κατ' επέ-κτ.) η ιδιότητα που να είναι κάτι κωμικό, να προκαλεί στους άλλους το γέλιο · 4. (παλαιότ. στην Αμερική) παράσταση που περιλάμβανε κωμικά περιστατικά και στριπτίς: *η περίοδος του ~ στην Αμερική*. Επίσης **μπουρλέσκ**.

[ETYM. < ιταλ. burlesco < burla «αστείο, ανοησία» < ισπ. burla, αγν. ετύμου].

μπουρλοτιέρης (ο) {μπουρλοτιέρηδες} 1. πρόσωπο που βάζει μπουρλότο (βλ.λ.) σε πλοίο: *~ της Επανάστασης του 1821* 2. πρόσωπο

που βάζει φωτιά σε κάτι ΣΥΝ. εμπρηστής · 3. ο χαρτοπαίκτης που ποντάρει με μεγάλη τόλμη. [ETYM < μπουρλότο + παραγ. επίθημα -ιέρης, πβ. κ. *καιννο-ιέρης*].

μπουρλότο (το) **1.** η πυρπόληση· ΦΡ. (μτφ.) (α) **βάζω μπουρλότο σε (κάποιον | κάτι)** (i) πυρπολώ, καταστρέφω (κάποιον/κάτι): *θα τους βάλω μπουρλότο και θα τους κάγω!* (ii) εξερεθίζω, προκαλώ κάποιον ώστε να γίνει βίσιος: *του βάζει συνέχεια μπουρλότο και μαλώνει με τα παιδιά του* (β) **γίνομαι μπουρλότο** εξοργίζομαι έντονα, γίνομαι έξαλλος από θυμό ΣΥΝ. γίνομαι τυρ και μανία 2. το πυρπολικό σκάφος. Επίσης **μπουρλοτιά** (η).

[ETYM < βεν. burlooto < ιταλ. burlooto «πυρπολικό» < γαλλ. brûlot < brûler «καίω» < δημόδ. λατ. *brustuläre < *ustulare < λατ. uirere «καίω, φλέγω» (μτγ. t. ustus), με επιδρ. του φρανκον. *brojan «θερμαίνω»].

Μπούμα (η) η Μσανμάρ (βλ.λ.).

μπουρμπουάρ (το) → πουρμπουάρ

μπουρμπουλήθρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθμη.) η φυσαλλίδα: *φυσάω μέσα στο νερό και κάνω μπουρμπουλήθρες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί. [ETYM Ηχομημητ. λ. (από τον ήχο του βρασμού) + παραγ. επίθημα -ήθρα].

μπουρ-μπουρ κ. μπουόρου-μπουόρου (το) {άκλ.} (οικ.) για συζήτηση, συνήθ. φλύαρη και χωρίς ουσία, πολυλογία: *βιάζομαι να φύγω, και μου αρχισε τα ~ και τελικά έβγασα το λεωφορείο!* [ETYM. Ηχομημητ. λ.].

μπουρνούζι (το) {μπουρνουζι-ιού | -ιών} η μακριά βυμβακερή και απορροφητική ρούπα, που φοριέται μετά το λουτρό για το στέγνωμα του σώματος. — (υποκ.) **μπουρνουζάκι** (το).

[ETYM. Αντιδάν., < τουρκ. burnuz < αραβ. burnus < μτγν. βίρρος «είδος μανδύα» < λατ. birrus, κελτ. προελ., πβ. ιρλ. beir «βραζός, κοντό»].

μπουρούζι (η) {μπουρούδες} (λαϊκ.) 1. η σάλπιγγα · 2. ο ναυτικός τριλεβός (βλ.λ.), παλαιότ. από μεγάλο όστρακο 3. η σειρήνα πλοίου ή εργοστασίου. [ETYM. < τουρκ. boru].

Μπουρούντι (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Burundi, ρούντι Republika y'u Burundi = Δημοκρατία του Μπουρούντι) κράτος της Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μπουζουμπουρα, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και τη Ρούντι και νόμισμα το φράγκο Μπουρούντι. — Μπουρουντιανός (ο), **Μπουρουντιανή** (η), μπουρουντιανός, -ή, -ό. [ETYM. < γαλλ. Burundi, από το όν. των ιθαγενών Rundi (με πρόθεμα Bu-, που δηλώνει τη χώρα)].

μπουρτζόβλαχος (ο) (μειωτ.) 1. ο τσομπάνος 2. (μτφ.) πρόσωπο που δεν διαθέτει λεπτότητα στους τρόπους του, που φέρεται με τρόπο χοντροκομμένο και απωθητικό για τους άλλους ΣΥΝ. άεστος, αγροί-κος, χωριάτης.

[ETYM. Πηθ. < μπουρτζο- (< *μπουρτζι* «πύργος, οχυρό» < αραβ. burg) + *Βλάχος* (βλ.λ.), οπότε η λ. θα δήλωνε τον Βλάχο «του πύργου», τον ορεινών περιοχών, που αποτελούσαν προπύργια. Κατ' άλλη άποψη, το α' συνθ. *μπουρτζο-* ανάγεται σε σλαβ. grige «βρόμικος» ή σε ρουμ. baciu «στάνη»].

μπουσουάς (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ναυτική πυξίδα: «*ο ~ είναι που στρέφει ή το καράβι.*» (Ν. Καββαδίας) (βλ. κ. λ. *πυξίδα*)· ΦΡ. (α) **βρίσκο έναν μπουσουά** βρίσκω έναν δρόμο (κοινωνικό, επαγγελματικό κ.λπ.) για να ακολουθήσω, βρίσκω τον προσανατολισμό μου (β) **χάνω τον μπουσουά** (i) μπερδένομαι, χάνω τον προσανατολισμό μου, δεν ξέρω πού βρίσκομαι και πού πηγαίνω (ii) (μτφ.) βρίσκομαι σε σύγχυση: *έχει χάσει τον μπουσουά και δεν ξέρει τι κάνει* 2. (μτφ.) καθετί που τυποποιεί μια διαδικασία και παρέχει συγκεκριμένες, καθορισμένες οδηγίες: *δεν είναι βέβαια τίποτα πρωτοποριακό, είναι όμως ένας - για τη δουλειά που κάνουμε* ΣΥΝ. τυφλοσύρτης. [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bussola «πυξίδα» < μεσν. λατ. buxula < μτγν. λατ. buxida < μτγν. πυξίς (βλ.λ.)].

μπουσουάλημα (το) το να μπουσουάει κανείς. Επίσης μπουσουλητό κ. μπουσουλήσιμα. — μπουσουλητιά κ. μπουσουλητιά επίρρ.

μπουσουλά (κ. -άω) ρ. αμετβ. {μπουσουλάς... | μπουσουλήσα} (για βρέφη) μετακινούμαι κινώντας τα χέρια, που ακουμπούν με τις παλάμες στο έδαφος και τα πόδια σέρνοντας τα στα γόνατα, πάω με τα τέσσερα: *το μωρό έφτασε ως εδώ μπουσουλώντας* ΣΥΝ. αρκουδίω. Επίσης μπουσουλιζώ.

[ETYM. Πηθ. < μπουσουλάς, με τη σημ. «κινούμαι αβέβαια, προσπαθώ να προσανατολιστώ». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται στο αλβ. bishulla «με τα τέσσερα»].

μπουστάκι (το) {χωρ. γεν.} γυναικείο ένδυμα, το οποίο καλύπτει την περιοχή του σώματος από το στήθος μέχρι και πάνω από την κοιλιά. **μπούστο** (το) **1.** το τμήμα του σώματος, που εκτείνεται από το λαιμό ως τη μέση ΣΥΝ. κορμός 2. (ειδικότ. για γυναίκα) το στέρνο και το στήθος: *έχει ωραίο | μεγάλο ~* 3. (συνήθ. συνεκδ.) *άγαλμα* που παριστάνει άνδρα ή γυναίκα ως το στήθος. Επίσης **μπουστός** (ο). [ETYM. < ιταλ. busto «μέρος σώματος ζώου - στήθοδερμος» < λατ. bustum «νεκρική πυρή, τάφος - εκμιαγείο»].

Μπουτάν (το) {άκλ.} (τζόνγκα Druk-Gyal-Khab = Βασίλειο του Μπουτάν) κράτος της Κ. Ασίας Ν. της Κίνας, στις πλαγιές των Ιμαλαίων, με πρωτεύουσα το Θιμπού, επίσημη γλώσσα τη Τζόνγκα και νόμισμα το γκυλοτρουίμ. — **Μπουτανέζος** (ο), **Μπουτανέζα** (η), **μπουτανέζικος**, -η, -ο.

[ETYM. < αγγλ. Bhutan, λ. της γλώσσας Τζόνγκα (θιβετιανή διάλεκτος), αγν. ετύμου. Η τοπική ονομασία Druk-Gyal σημαίνει «βασίλειο του δράκου»].

μπούτι (το) {μπουτι-ιού | -ιών} (καθμη.) ο μηρός ανθρώπου ή ζώου: (για μαγειρεμένο κοτόπουλο) *προτιμάτε στήθος ή ~;* || *κορίτσι με ωραία ~*· ΦΡ. (λαϊκ.) **μπελάμε τα μπούτια** μας μπερδευθήκαμε, βρεθήκαμε σε σύγχυση. — (υποκ.) **μπουτάκι** (το), (μεγεθ.) **μπουτάρα** (η).

[ETYM. < τουρκ. but]. μπουτίκ (η) {άκλ.} 1. το κατάστημα που πουλάει γυναικεία ρούχα και άλλα αξεσουάρ πολυτελείας; αγόρασε τη *γούντα της από μια ~ στο Κολωνάκι* 2. (γενικότερ.) κάθε καλαίσθητο κατάστημα: ~ κρεάτων. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. boutique < παλ. προβηγ. botica < αρχ. αποθήκη]. μπουτόν (το) {άκλ.} το κουμπι, ο διακόπτης με μορφή κουμπιού ΣΥΝ. (λόγ.) κομβίο.

[ETYM. < γαλλ. bouton < bouter «σπρώχνω, ωθώ» < φράγκου *button «χτυπάω», πβ. μέσ. ολλ. botten «χτυπάω»]. μπουτονιέρα (η) {δύσchr. μπουτονιερών} 1. η κουμπότρυπα (βλ. λ.) 2. (ειδικότερ.) το κόσμημα ή το λουλούδι που τοποθετείται στο πέτο σακακιού ή στο ντεκολτέ γυναικείου ενδύματος. [ETYM. < γαλλ. boutonnière < bouton «κουμπι». Βλ. κ. μπουτόν]. μπουφάν (το) {άκλ.} κοντό και εφαρμοστό πανωφόρι, συνήθ. από συνθετικό ύφασμα ή δέρμα, που φθάνει ως τη μέση και κλείνει κυρ. με φερμουάρ: πέτινιο | αντανειμικό | αδιάβροχο | δερμάτινο | ανοιχτάκι ~. — (υποκ.) μπουφανάκι (το).

[ETYM. < γαλλ. bouffant, μτχ. τ. του p. bouffer «φουσκώνω, φυσάω», ονο-ματωπ. λ.]. μπουφές (ο) {μπουφές} 1. το έπιπλο μέσα στο οποίο φυλάσσονται τα γυαλιά και τα επιτραπέζια σκεύη τού σπιτιού · 2. το τμήμα κέντρου αναφυγής (ή πλοιού ή τρένου), στο οποίο σερβίρονται ποτά ή φαγητά ΣΥΝ. κυλικείο 3. (συνεκδ.) (α) το τραπέζι όπου τοποθετούνται ποτά και μεζέδες και από το οποίο οι καλεσμένοι σερβίρονται μόνοι τους (β) η παράθεση εδεσμάτων σε τραπέζι όπως το παραπάνω: στη δεξίωση θα έχει ~. — (υποκ.) μπουφεδάκι (το). [ETYM. < γαλλ. buffet, αβεβ. επίμιο, ίσως συνδ. με παλ. προβηγ. bufet «φύσημα»]. μπουφετζής (ο) {μπουφετζήδες} ο ιδιοκτήτης μπουφέ (βλ. λ., σημ. 2) ή υπάλληλος μπουφέ (συνήθ. ξενοδοχείου, κυλικείου ή σε δεξίωση). [ETYM. < μπουφές + παραγ. επίθημα -τζής]. μπουφόνος (ο) ο γελοιοποιός, ο κωμικός ήθοποιος που κάνει χιτροκοιμημένα αστέια. — μπουφόνικος, -η, -ο. [ETYM. < ιταλ. buffone < λατ. bufo, -ónis, «φρύνος»]. μπουφός (ο) 1. πουλί που μοιάζει με κουκουβάγια, έχει δύο φούστες φτερών στα αριστερά, μάτια μεγάλα και πορτοκαλιά, φτέρωμα ξανθο-καστανό ως κιτρινόμαυρο με καφέ κηλίδες και φολιάει σε σχήμα βράχων, κουφάλες δέντρων, θάμνους και εγκαταλειμμένες φολιές αρπακτικών 2. (μτφ.-υβριστ.) ο βλάκας, ο ανόητος 3. (ειδικότερ.) ο μαθητής που δεν αποδίδει καθόλου στο σχολείο ΣΥΝ. σκράπας, τούβλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

[ETYM. < μεσν. μπουφός < λατ. bufus | bubo]. μπουχάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μετωνύμ.) χειροποίητο χαλί διαπέδου, κόκκινου χρώματος με γεωμετρικά σχήματα στο κέντρο· κατασκευάζεται στο Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν: αγόρασα μία ~. [ETYM. < Bukhara, όνομα πόλης του Ουζμπεκιστάν, από όπου διχετευόταν τα χαλιά στην αγορά]. μπουχέσας (ο) (υβριστ.-μειωτ.) ως χαρακτηρισμός για άτομο νωθρό, φοβιτσιάρικο και χοντρό. μπουχός (ο) (λαϊκ.) πυκνή σκόνη που αιωρείται στον αέρα· ΦΡ. (μτφ.) *έγινε μπουχός* έβουγα πολύ γρήγορα, εξαφανίστηκε ΣΥΝ. έγινε καπνός.

[ETYM. < τουρκ. bugu «αχνός, ατμός» ή < σλαβ. ruh]. μπουχιτζίω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μπουχισα-ο, -μένος} ♦ (αμετβ.) (εκφρα-στ.) 1. φθάνω σε κορεσμό ύστερα από λήψη μεγάλης ποσότητας τροφής: δεν θέλω άλλο κρέας, *μπουχισα!* ΣΥΝ. παραχορταίνω 2. δεν αντέχω άλλο, επειδή έχω βαρεθεί μια κατάσταση: *μπουχισα πια-όλο τα ίδια και τα ίδια!* ΣΥΝ. απαιδώ, φθάνω στο αμύην, αγανακτώ ♦ 3. (μετβ.) (μτφ.) δεν μπορώ να ανεχτώ άλλο (κάτι): *μπουχισα τις ανεκλήρωτες υποσχέσεις των πολιτικών.* — μπουχισα (το). [ETYM. < τουρκ. bikiyim, αόρ. του p. bikiyim]. μπουφόρ (το) {άκλ.} 1. κλιμακα για την εκτίμηση της έντασης του ανέμου με βαθμίδες από 0-17 2. (συνεκδ.) καθεμία από τις βαθμίδες που αποτελούν την παραπάνω κλιμακα: οι άνεμοι στο Αιγαίο Πέλαγος πνέουν με ένταση 9 ~ και απαγορεύθηκε ο απόπλους των πλοίων. [ETYM. Εκγαλλισμένη προφορά του ονόματος του Αγγλού ναυάρχου Sir Francis Beaufort (1774-1857), που επιτόνησε αυτό τον τρόπο μετρήσεως της έντασης του ανέμου]. μπόχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η δυσάρεστη οσμή: από τους υονάμιους έβγανε μια ~ ανυπόφορη ΣΥΝ. δυσσομία, βρόμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. οσμή. [ETYM. < *apóχια < αποχίω «αναδίδω» (υποχωρητ.)]. μπράβο επιφών. 1. για έκφραση επικριμασίας ή θαυμασμού: ~, τα *κατάφερε!* ΣΥΝ. εύγε 2. (συνεκδ.) *μπράβο* (το) η αναγνώριση της αξίας: *πήρε πολλά ~ από όλους για την επιτυχία του* || σου *αξίζει ένα μεγάλο ~* ΣΥΝ. έπαινος 3. (για την έκφραση ειρωνικής διάθεσης): ~ σου, *έμεινες στην ίδια τάξη!* [ETYM. < ιταλ. bravo! βλ. κ. μπράβος]. μπράβος (ο) (λαϊκ.) 1. ο σοματοφύλακας ισχυρού προσώπου (κυρ. επιχειρηματία ή ανθρώπου που έχει παράνομες δραστηριότητες) 2. ο ταραιοποιός που δρα προς το συμφέρον ισχυρού προσώπου ΣΥΝ. τρα-μπούκος. [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. bravo «θαρραλέος, γενναίος» < προβηγ. brau «βάριος» < λατ. barbarus < αρχ. βάρβαρος]. Μπράβυ (το) {άκλ.} (ενν. σύστημα Μπράβυ) ανάγλυφο σύστημα γραφής και ανάγνωσης για τυφλούς.

[ETYM. Από το όνομα του Γάλλου δασκάλου τυφλών L. Braille (1809-1852), που εφευρέ το φερόνιμο σύστημα]. μπραντεφέρ κ. μπρα-ντε-φέρ (το) {άκλ.} ελλην. χειροπάλη· παιχνίδι με δύο αντιπάλους, που έχουν στηριζέ τον έναν αγκώνα πάνω

σε τραπέζι και τους πήχεις των χειρών τους τον έναν απέναντι στον άλλον και οι οποίοι προσπαθούν να λυγίσουν ο ένας το μπράτσο του άλλου: αγίονας - || (μτφ.) «η σύνδοξ κορυφής του Λουξεμβούργου δεν ήταν το τέλος μιας πορείας, αλλά η έναρξη ενός αγώνα ~ μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας πάνω από την Κύπρο για την επίλυση του Κυπριακού» (εφημ.). [ETYM. < γαλλ. bras de fer «σιδερένιος βραχίονας»].

μπράνι (το) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό, που παράγεται από απόσταξη κρασιού ή από πολλά φρούτων, ο οποίος έχει υποστεί ζύμωση: το *κονιάκ είναι μια ποικιλία ~ γαλλικής προελεύσεως* || ~ *επίτ αστέρων* (πβ. λ. κονιάκ). [ETYM. < αγγλ. brandy, που αποσπάστηκε από το συνθ. brandywine < ολλ. brandewijn «απεσταγμένος (κατά λέξη «ψημένος») οίνος»]. μπρασελέ (το) {άκλ.} το, συνήθ. μεταλλικό, λουράκι των ρολογιών χειρός. Επίσης (λαϊκ.) μπρασελέδες (ο) {μπρασελέδες}. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. bracelet, υποκ. του bras «βραχίονας, μπράτσο» < δημόδ. λατ. *bracium < λατ. brachium < αρχ. βραχίον].

μπράτμιος, -η, -ο (λαϊκότερ.) 1. αδελφοποιός (βλ. λ.) ΣΥΝ. βλάμη 2. *μπράτμιος* (ου) οι στενοί φίλοι που συνοδεύουν τον γαμπρό στην εκκλησία. [ETYM. < βουλγ. bratim- «αδελφοποιούμαι»].

μπρατσάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) το μπράτσο 2. (μτφ.) καθένα από τα δύο μικρά πλαστικά σωσβία, που προσαρμόζονται στα μπράτσα παιδιών, όταν κολυμπούν.

μπρατσάδες (ο) {μπρατσάδες} (οικ.-εκφραστ.) ο άνδρας που έχει γερά, φουσκωμένα μπράτσα, ανεπτυγμένους μους. Επίσης μπρατσαράς κ. *μπρατσαδόρος*.

μπρατσέρα κ. βρατσέρα (η) {δύσchr. μπρατσερών} ΝΑΥΤ. ιστιοφόρο πλοίο με τρία ιστία, μικρό εκτόπισμα, καμπύλη ή μητερή πρόμνη θεωρείται από τα ευσταθέστερα σκάφη. [ETYM. < βεν. brazzera < brazzo, βλ. κ. μπράτσο].

μπράτσο (το) (καθημ.) 1. το παχύτερο τμήμα του χεριού, το οποίο βρίσκεται μεταξύ αγκώνα και ώμου: *άντρας με γερά | φουσκωμένα | μνόδη ~* || την *έσφιξε στα ~ του* ΣΥΝ. βραχίονας 2. *μπράτσα* (τα) το μνόδες μπράτσο κ. συνεκδ. η μυϊκή δύναμη: για *σήκωσε το εσύ, που έχεις μπράτσα!* ΦΡ. *κάνω μπράτσα* αποκτώ μνόδη μπράτσα: *σηκώνει βάρη, για να κάνει μπράτσα* 3. καθένα από τα πλάγια στηρίγματα που έχει η πολυθρόνα, για να ακουμπά κανείς τα χέρια του 4. (λαϊκ.) ο βραχίονας των εγχρόδων οργάνων, όπου βρίσκονται τα τάστα: *όργανο με μακρύ | στενό ~* ΣΥΝ. ταστέρα. — (υποκ.) μπρατσάκι (το) (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. βραχίονας. [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < βεν. brazzo < λατ. brachium < αρχ. βραχίον].

μπρατσομένος, -η, -ο αυτός που έχει γυμνασμένα, μνόδη μπράτσα. *μπρε* επιφών. → βρε

μπρεϊνστόρμινγκ (το) {άκλ.} ο κατιδεασμός (βλ. λ.). [ETYM. < αγγλ. brainstorming < brain «μυαλό» + storm «καταιγίδα»].

μπρελόκ (το) {άκλ.} ελλην. *κλειδοθήκη*-η μικρή φορητή μεταλλική θήκη (σαν δαχτυλίδι), στην οποία περνά κανείς τα κλειδιά. [ETYM. < γαλλ. breloque < μέσ. γαλλ. oberlique | berluque, αγν. επίμιο, πθ. συνδ. με το p. emberlicoquier < μέσ. γαλλ. byrellicoquille «αντικείμενο ευτελούς αξίας»].

μπρετέλα (η) {δύσchr. μπρετελών} η τιράνα: φανελάκι με *μπρετέλες*. [ETYM. < ιταλ. bretella < αρχ. γερμ. brettel «χαλινόφυρ»].

μπρι (το) {άκλ.} γαλλικό τυρί που μοιάζει με το καμαμπέρ, αλλά με λιγότερο έντονη μυρωδιά και γεύση.

[ETYM. < γαλλ. (fromage de) Brie, περιοχή της Α. Γαλλίας, όπου παρασκευάζεται το εν λόγω τυρί].

μπριάμι (το) {άκλ.} λαδερό φαγητό του φούρνου, που αποτελείται από διάφορα λαχανικά (κυρ. κολοκυθάκια και μελιτζάνες) και πατάτες. [ETYM. < τουρκ. biryani < περσ. biryān «ψητός, μαγειρευμένος»].

μπριγιάν (το) {άκλ.} το μπριλάντι (βλ. λ.). Επίσης μπριγιάντι {μπρι-γιαντ-ιού | -ιάν}. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. brillant, μτχ. του p. briller «λάμπω» < ιταλ. brillare < brillo < λατ. beryllus < μτγν. βήρυλλος (βλ. λ.)].

μπριγιαντίνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η αρωματική, λιπαρή καλλυντική ουσία, που προσδίδει στιλπνότητα και συγκρατεί σε φόρμα τα μαλλιά. [ETYM. < γαλλ. brillante < brillant, βλ. κ. μπριγιάντι].

μπριγιόλ (το) {άκλ.} μπριγιαντίνη που αποτελείται από αρωματισμένο παραρινέλιαιο και έχει τη μορφή αρωματικής αλοιφής. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. brulole < briller «λάμπω», βλ. κ. μπριγιάντι].

μπριγκαντίνι (το) {μπριγκαντιν-ιού | -ιάν} κωπήλατο, ελαφρύ και ταχύπλοο δικάταρτο σκάφος, που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην Ελληνική Επανάσταση του '21. [ETYM. < βεν. brigantin, βλ. μπρικί].

μπρίζα (η) → πρίζα
μπρίζολα κ. (σπάν.) *μπριτζόλα* (η) {δύσchr. μπριτζόλων} φέτα κρέατος από πλευρά μοσχαριού, βοδιού ή χοίρου: ~ *χοιρινή | μοσχαρήσια* || ~ στα *κάρβουνα | στη σχάρα | μισοψημένη | καλοψημένη | τηγανητή.* — (υποκ.) μπριζόλιτσα (η) κ. μπριζολάκι (το). [ETYM. < βεν. brisiola < γαλλ. brésole < ιταλ. braciola < brace «αναμμένο κάρβουνο» < μτγν. λατ. brasa, γερμ. αρχής, πβ. σουηδ. brasa «φωτιά»].

μπρικ (το) {άκλ.} 1. το κόκκινο χαβιάρι που φτειάζγεται από αβγά σολομού 2. (ως επίθ.) αυτός που έχει κεραμιδί χρώμα, το χρώμα του κόκκινου χαβιαριού ΣΥΝ. κεραμιδίης.

[ETYM. < αγγλ. brick «τούβλο» < μέσ. ολλ. bricke «κομμάτι» (< αρχ. γερμ. *brekan «σπάζω»)· λόγω του χρώματος του συνδέθηκε με το κόκκινο χαβιάρι].

μπρικέτα (η) στερεό καύσιμο που έχει υποστεί βιομηχανική επεξερ-

γασία και έχει λάβει σχήμα τούβλου: ~ *λιγνίτη*. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. briquette, υποκ. του brique «τούβλο» < ολλ. bricke, που συνδ. με αρχ. αγγλ. brecan, γ' ριμ. brechen «σπάζω»].

μπρίκι (το) {μπρικ-ιού | -ιών} ΝΑΥΤ. μεγάλο ιστιοφόρο πολεμικό πλοίο του 19ου αι., με δύο κατάρτια και εκτόπισμα που του επέτρεπε να φέρει αρκετά πυροβόλα. [ETYM₁ < αγγλ. brig, συντομευμένος τ. του brigantine < μέσ. γαλλ. brigandín «οπλασμένο ιστιοφόρο» < brigán < ιταλ. brigante «μέλος οπλασμένης ομάδας» < brigare «μάχομαι, πολεμώ» < briga, κελτ. αρχής, πβ. ιρλ. brigh «ισχύς, δύναμη»].

μπρίκι (το) {μπρικ-ιού | -ιών} μικρό μεταλλικό σκεύος της κουζίνας, που έχει λαβή και χρησιμοποιείται για το βράσιμο του καφέ και άλλων αφηνιματών (λ.χ. τσαγιού, μέντας κ.ά.): ΦΡ. **μπρίκια κολλάμε (τώρα)**; (εμφρατ.) για να επιβεβαιώσει κάποιος ότι είναι ικανός, ότι ξέρει καλά αυτό για το οποίο γίνεται λόγος: φυσικά και το *κατάλαβα αμέσως τι, ~;* || *Είδες πώς το 'φτιαξα;* || *Τι νόμιζες;* ~ [ETYM₁ < τουρκ. ibrik].

μπριλάντι (το) {μπριλάντ-ιού | -ιών} διαμάντι με πολλές έδρες ΣΥΝ. *στυβάδαμας, μπριγιάν*. [ETYM₁ < ιταλ. brillante, μτγ. τ. του ρ. brillare «λάμπω», βλ. κ. *μπριγιάντι*].

μπρίο (το) {άκλ.} **1.** ο ζωηρός τόνος ΣΥΝ. ζωηρότητα, ζωντάνια, σφριγηλότητα ΑΝΤ. αποχώνωση, ατονία **2.** η καλή ψυχική διάθεση ΣΥΝ. κέφι, ευδιαθεσία. [ETYM₁ < ιταλ. brio < ισπ. brio, κελτ. προελ., πβ. ιρλ. brigh «ισχύς, δύναμη»].

μπριόσος, -α, -ο αυτός που τον διακρίνει το μπρίο, η ζωντάνια και η ζωηρότητα. Επίσης μπριόζικος, -η, -ο. [ETYM₁ < ιταλ. brioso < brio, βλ. κ. *μπρίο*].

μπριός (το) {άκλ.} αρτοσκευάσμα μ^ε λεία επιφάνεια (όπως του τσουρεκιού) και γλυκιά ή αλμυρή γεύση. [ETYM₁ < γαλλ. brioche < μέσ. γαλλ. brioche < brier «μαλάσσω, ζυμώνω», λ. γερμ. προελ.].

μπρισίμι κ. **μπρισίμι** (το) {μπρισιμ-ιού | -ιών} η κλωστή από μετάξι, που χρησιμοποιείται για ράβιμο. [ETYM₁ < τουρκ. ibrişim < περσ. abreşum «μετάξιν»].

μπριτζ (το) {άκλ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται από τέσσερις παίκτες (δύο ζευγάρια) με 52 χαρτιά. [ETYM₁ < αγγλ. bridge < παλαιότερ. biritch (με την παρετυμολ. επίδραση της λ. bridge «γεφύρω»), αγν. ετύμου].

μπριτζόλα (η) → *μπριτζόλα*

μπριφινγκ (το) {άκλ.} η σύντομη ενημέρωση. [ETYM₁ < αγγλ. briefing < brief «σύνοτος, περιεκτικός - (ως ουσ.) σύντομη επιστολή ή δήλωση» < γαλλ. bref < λατ. brevis «βραχύς»].

μπροκάρ (το) {άκλ.} ύφανση με λαμέ σχέδια: (κ. ως επίθ.) ~ *φόρεμα*. [ETYM₁ < γαλλ. brocart < ιταλ. broccato < ρ. braccare «διανθίζω ύφανση με χρυσό και μετάξι» < brocco < λατ. broccus].

μπρόκολο (το) εδώδιμο λαχανικό που μοιάζει με το κουνουπίδι, με όρθιο βλαστό και πράσινη ή μοβ ανθοκεφαλή. [ETYM₁ < ιταλ. broccolo, υποκ. του brocco «βλαστός» < μτγν. λατ. brocchus «στάχυ - καρφή»].

μπρος επίρρ. → *εμπρός*

μπροσούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φυλλάδιο με πολιτικό και προπαγανδιστικό κυρ. περιεχόμενο. [ETYM₁ < γαλλ. brochure «λίβελλος, φυλλάδιο» < broche < δημόδ. λατ. brocca < μτγν. λατ. broce(h)us «στάχυ - καρφή» (γενικός «αιχμηρό αντικείμενο»)].

μπροστά επίρρ. **1.** από την αντίθετη προς την πλάτη πλευρά | όψη του ανθρώπινου σώματος: *το ατύχημα έγινε ακριβώς ~ μου* || (μτφ.) *με έκλεψε ~ στα μάτια μου!* (φανέρτα και με θράσος) || *το σπίτι βρίσκεται ~ στο πάρκο* || *το φόρεμα είχε ένα μεγάλο ανοίγμα ~* || *η φοιάτα κουμπώνει ~ ΣΥΝ. (ε)μπρός ΑΝΤ. πίσω 2. (για κατεύθυνση) προς την αντίθετη πλευρά από την πλάτη του ανθρώπινου σώματος: κινούμαι | *προχωρώ ~* 3. σε ευθεία γραμμή σε σχέση με το βλέμμα μου: *κοιτάω | βλέπω ~ (μου)* 4. (μτφ.) (+σε) για να δηλωθεί ότι κάποιος είναι αντιμετώπος, έρχεται σε επαφή με κάτι: *σε τόσα βάσανα | δυσκολίες δεν λύγισε* || *στον κίνδυνο έδειξε απαρύμιλλο θάρρος* 5. (+σε) σε σύγκριση με: *στον αδελφό του είναι διάνοια!* || *δεν πιάνει δεκάρα ~ σου* 6. (μτφ.) (+σε) σε σχέση με (κάτι), προκειμένου για (κάτι): *~ στο ατομικό όφελος θυσιάζει τα πάντα* 7. (σε μηχανήματα, αυτοκίνητα κ.λπ.) για να δηλωθεί έναρξη κινήσεως, λειτουργίας: *παίρνω | βάζω ~* (είμαι | θέτω σε λειτουργία) 8. για να δηλωθεί ότι κάποιος είναι παρών, αυτόπτης μάρτυς σε πράξη, γεγονός κ.λπ.: *ήμουν ~, όταν τσακώθηκαν* || (+σε) *καπνίζεις ~ στους γονείς σου;* ΣΥΝ. παρών, εκεί ΑΝΤ. απών 9. (μτφ.) για να δηλωθεί πρόδος, θετική εξέλιξη: *από τεχνολογικής πλευράς είμαστε δεκά χρόνια ~* || *η ζωή πάει ~ (εξελίσσεται, προοδεύει) | πάμε ~ για ένα καλύτερο αύριο* 10. (για ρολόι) για να δηλωθεί ότι το ρολόι δείχνει ώρα μελλοντική σε σχέση με την κανονική: *το ρολόι μου πάει μια ώρα ~, αντί για τρεις δείχνει τέσσερις* || *το ρολόι σου πάει συνεχώς ~* || *η Ρωσία σε σχέση με την Ελλάδα είναι μια ώρα -11.* για να δηλωθεί κάτι που τοποθετείται στο μέλλον: *έχεις όλο τον καιρό ~ σου* 12. η προκαταβολή: *δίνω τα μισά λεφτά ~ και τα υπόλοιπα με δόσεις* (βλ. λ. *εμπρός*). [ETYM₁ μεσν. < εμπροστά < μτγν. εμπροσθα (με καταβίβαση του τόνου). Βλ. λ. *εμπροσθεν*].*

μπροστάντ(α) (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η προκαταβολή (μισθού, δανείου κ.λπ.). [ETYM₁ < μπροστά + -άντ(α) (< βερν. -anza)].

μπροστάρης (ο) [μεσν.] {μπροστάρηδες}. **μπροστάρισσα** (η) {μπροστάρισσών} (σημ. 2) **1.** το κριάρι που οδηγεί το **κοπάδι 2.** (μτφ.)

πρόσωπο που ηγείται ομάδας, αγώνα ή προσπάθειας: *μπήκε ~ στον αγώνα εναντίον των ναρκωτικών* ΣΥΝ. αρχηγός, ηγέτης, προπομπός, μπροστέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ποδιά που φορούν οι γυναίκες, όταν κάνουν τις δουλειές του σπιτιού. [ETYM₁ μεσν. < εμπροστέλα < εμπροστά + -έλα (πβ. *καρτ-έλα, κορδ-έλα*). Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το σλαβ. prestela (με παρετυμολ. επίδρ. της λ. *εμπρός*)].

μπροστινέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το δερμάτινο λουρί που αποτελεί τμήμα του σαμαριού αλόγου, μουλαριού κ.λπ. και ενώνει τη σέλα με το περιλαίμιο του αλόγου ΣΥΝ. περιστήθιο, προστερνίδιο.

μπροστινός, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που βρίσκεται μπροστά από κάτι άλλο: *~ δόντια | καθίσματα | πόδια* ΣΥΝ. εμπροσθίος ΑΝΤ. οπίσθιος, πισινός **2.** αυτός που συνιστά την πρόσωση ενός πράγματος: *διατηρήθηκε μόνο το ~ μέρος του νεοκλασικού* **3.** αυτός που προπορεύεται ή κάθεται πιο μπροστά από κάποιον άλλον: *προσταθούνε να διαρθεί τον ~ του, που προπορεύονταν ελάχιστα* || *μέσα στην τάξη ο πρώτος ενχοιούσε τον- τον* ΦΡ. (παροιμ.) *των μπροστινών πατήματα, των πισινών γεφύρια* οι μεταγενέστεροι στηρίζονται στα επιτεύγματα των παλαιότερων, αυτών που προηγήθηκαν.

μπρούμυτα επίρρ. (στάση του σώματος) με το πρόσωπο και το μπροστινό μέρος του σώματος προς το έδαφος ΣΥΝ. ξημερωτά, πρηνηδόν ΑΝΤ. ανάσκελα, ύπια. [ETYM₁ μεσν. < προύμυτα < πρόμυτα < πρό + μύτη].

Μπρουνέι (το) {άκλ.} (μαλαϊκ. Negara Brunei Darussalam = Κράτος του Μπρουνέι, Κατοικία Ειρήνης) κράτος στο Β. τμήμα της νήσου Βόρνεο με πρωτεύουσα το Μπαντάρ Σερί Μπεγκαβάν, επίσημη γλώσσα τη Μαλαϊκή και νόμισμα το δολάριο Μπρουνέι. [ETYM₁ < χίντι Brunei < σανσκρ. bhūmi «γώρα-περιοχή»].

μπρούντζινος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από μπρούντζο, από ορειχάλκο **2. μπρούντζινα** (τα) σκεύη κατασκευασμένα από μπρούντζο **3.** αυτός που έχει το χρώμα του μπρούντζου.

μπρούντζος (ο) (καθην.) κρέμα χαλκού και κασιτέρου ΣΥΝ. ορειχάλκος. [ETYM₁ < μεσν. *μπρούντζος* < ιταλ. bronzo (πβ. αγγλ. κ. γαλλ. bronze) < μεσν. λατ. brundium, αββ. ετύμου, πθ. < περσ. birinj | ririnj «χαλκός». Η αναγωγή στο τοπωνύμιο Brundisium (το σημερινό *Μπρίντζι*) είναι φωνητικός δυσχερής, ενώ η υπόθεση που οδηγεί στο μτγν. *βρο-ντζιον* (με την εξήγηση ότι ο ορειχάλκος κάνει θόρυβο), είναι μάλλον παρετυμολογική].

μπρούσκος, -α, -ο (κρασί) δυνατό και στυφό στη γεύση. [ETYM₁ < ιταλ. brusco < μτγν. λατ. bruscus, από συμφορμό των λατ. brucus «βιολέτα» και ruscus «οξυμυρσίνη»].

μπύρα (η) → *μπύρα*

μπυραρία (η) → *μπυραρία*

μπυροποσία (η) → *μπυροποσία*

μπω (να/θα) ρ. → *μπάινω*

Μ.Σ.Ι. (ο) Μηχανισμός Συναλλαγμάτων Ισοτιμιών.

Μ.Τ.Π.Υ. (το) Μετοχικό Ταμείο Πολιτικών Υπαλλήλων.

Μ.Τ.Σ. (το) Μετοχικό Ταμείο Στρατού.

μυ κ. μ (το) {άκλ.} Μ, μ: το δωδέκατο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. αριθμός).

[ETYM₁ < αρχ. μυ < σημιτ. m-ēm «νερό», με την επίδρ. του ηχομηπιτικού επιφωνήματος μυ (βλ. λ. *μυκόμυαι*)].

μυαλγία (η) [1847] {μυαλγίων} ΙΑΤΡ. ο πόνος των μύων, που οφείλεται σε τραύμα ή νόσο βραχείας ή παρατεταμένης διάρκειας. — **μυαλγικός**, -ή, -ό. [ETYM₁ < μυ- (< μυς) + -αλγία (< άλγος), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myalgie].

μυαλό (το) **1.** ο εγκέφαλος του ανθρώπου και των ζώων (βλ. λ. *εγκέφαλος*) ΦΡ. *τινάξω το μυαλό μου στον αέρα* αυτοκτονώ, γίνομαι αυθόχερος ΣΥΝ. δίνω τέρμα στη ζωή μου **2.** ο μυελός, η λιπαρή ουσία που περιέχεται στα οστά ΣΥΝ. μεδούλι **3.** (μτφ.) το σύνολο των νοητικών λειτουργιών του ανθρώπου, ο ανθρώπινος νους, η ανθρώπινη σκέψη: *πρακτικό | επιχειρηματικό | θεωρητικό ~* || *να 'χεις το ~ σου στη δουλειά σου* || *κάποια σκέψη μου περνάει απ' το ~* || *ξαναφέρνω κάτι στο ~ μου* ΣΥΝ. νους ΦΡ. (α) *βασανίζω το μυαλό μου* (i) προσπαθώ με έντονο τρόπο να χρησιμοποιήσω τη σκέψη μου, πιέζω τον μου να δουλέψει και να παραγάγει ιδέες, κρίσεις κ.λπ. ΣΥΝ. στείβω το μυαλό μου (ii) περιπλέκομαι σε βασανιστικές, νοητικά ή ψυχικά φθοροποιούς σκέψεις: *μη βασανίζεις άδικα το ~ σου με τόσο δυσάρεστες σκέψεις* (β) *βάζω το μυαλό μου να δουλέψει* επιστρατεύω τις νοητικές μου ικανότητες για την επίτευξη, συνήθ. πρακτικού, σκοπού (γ) *μον καρφώνεται | μπαίνει στο μυαλό (κάτι)* μον γίνεται έμμονη ιδέα, έρχεται συνέχεια και, συχνά, βασανιστικά στον νου μου (δ) *κάτι συμβαίνει ή κάτι που επιθυμώ οπωσδήποτε να πραγματοποιήσει*: *του καρφώθηκε στο μυαλό η ιδέα να αγοράσει μηχανάκι* (δ) *το μυαλό μου παίρνει στροφές* βλ. λ. *στροφή* (ε) *έχω στο μυαλό μου* («κάτι | -I-να) σχεδιάζω κάτι: *- να ανοιχτώ ένα μαγαζί* ΣΥΝ. έχω κατά νου, πρόκειται να (στ) *χάνω το μυαλό μου* (i) (κυριολ.) τρελαίνομαι (ii) παύω να είμαι συγκεντρωμένος, αποπροσανατολιζομαι, ξεμυαλιζομαι: *έχασε το μυαλό του μ'αυτό το κορίτσι* (ζ) *παίρνω το μυαλό | τα μυαλά (κάποιου)* (i) κάνω κάποιον να με ερωτεύει παράφορα (ii) επηρεάζω καθοριστικά κάποιον: *του πήραν τα μυαλά κάποιου και θέλει να βάλει όλα τα λεφτά του στο χρηματιστήριο* (η) *πήζει το μυαλό (κάποιου)* γίνεται διανοητικά ώριμος: *δεν έπηξε ακόμη το μυαλό του* συμπεριφέρεται σαν παιδί (θ) *πού έχεις το μυαλό σου;* γιατί δεν προσέχεις, γιατί δεν δείχνεις την απαιτούμενη προσοχή; (i) *γεννιέται το μυαλό (κάποιου)* τi σκέψη (κάποιου) χαρακτηρίζεται από ικανότητα παραγωγής νέων ιδεών, απόψεων κ.λπ., από φαντασία, επινοητικότητα κ.λπ. (ια) *βγάζω απ' το μυαλό μου (κάτι)* (i) επινοώ κάτι από

μόνος μου, προσωπικά: *το διάβασα και το λέω- δεν το έβγαλα απ' το μυαλό μου!* ΣΥΝ. κατεβάζει (κάτι) το μυαλό μου (ii) παύω να σκέφτομαι (κάποιον/κάτι) (iβ) *έχω τα μυαλά μου πάνω απ' το κεφάλι μου* ενεργώ χωρίς σύνεση, επιπόλαια: *δεν ακούει κανέναν έχει τα μυαλά της πάνω απ' το κεφάλι της* (iγ) *μαζεύω το μυαλό μου* συμμαζεύω τη σκέψη μου, συγκεντρώνω ΣΥΝ. συγκροτώ τη σκέψη μου (iδ) *δεν έχω μυαλό για κάτι* δεν διαθέτω τη διάθεση, τη νοητική συγκέντρωση κ.λπ. για κάτι: ~ για δουλειά | για διάβασμα (ie) *παίρνω τα μυαλά μου αέρα* χάνω την ακριβή συνείδηση των δυνατοτήτων μου, αρχίζω να υπερεκτιμώ τις ικανότητές μου και φαντάζομαι ότι μπορώ να καταφέρω πράγματα που υπερβαίνουν τις πραγματικές μου δυνάμεις και ικανότητες: *πήραν τα μυαλά του αέρα και νομίζει πως μπορεί να γίνει διευθυντής σε μια μέρα* ΣΥΝ. καθάλω το κλάμα (ιστ) *το μυαλό σου και μια λίρα και τού μογιατζή ο κόπανος* βλ. λ. λίρα (iζ) με το *φταχό μου το μυαλό* (ως έκφρ. μετριοφροσύνης-ειρων.) με τις μικρές πνευματικές μου δυνάμεις, από όσα ξέρω: *εγώ, ~, κρίνω ότι έκανε λάθος* (iη) *κόβει το μυαλό μου* είμαι εξυπνος, επινοητικός (iθ) *πού τρέχει το μυαλό σου;* | τι έχεις στον νου σου, τι σκέφτεσαι; (κ) *βάω το μυαλό | γνώση* (i) (μετβ.) (σε κάποιον) συνετίζω κάποιον, τον κάνω να επιστρέψει στην ορθή συμπεριφορά, στον σωστό τρόπο σκέψης (ii) (αμετβ.) αποκτώ πείρα, λογικεύομαι: *έπρεπε να πάθει τόσα πολλά, για να βάλει επιτέλους μυαλό* (κα) *αλλάζω μυαλά* βλ. λ. αλλάζω (κβ) *πηγαίνει το μυαλό (κάποιου) σε κάτι* (i) κάποιος μπορεί να σκεφτεί ή να θυμηθεί κάτι: *αυτή τη στιγμή δεν πηγαίνει το μυαλό μου σε κάποιο συγκεκριμένο παράδειγμα μόλις σκεφτώ κάτι, θα σου πω* (ii) κάποιος μπορεί να υπομιαστεί κάτι: *είναι πολύ αρελής- δεν πάει το μυαλό της σε τέτοια πονηρά πράγματα* 4. (ειδικότ.) η νοητική ικανότητα, η εξυπνάδα: *δεν είχε το ~ να καταλάβει την αξία της πρότασης μας* ΣΥΝ νους-ΦΡ. *είναι (μεγάλο) | δυνάτο κ.λπ.) μυαλό* για πρόσ. που διαθέτει οργανησθέντα μεγάλες διανοητικές ικανότητες ΣΥΝ. είναι ευφυία | διάνοια | εγκέφαλος | κεφάλι 5. (συνεκδ.) πρόσωπο, άνθρωπος: *γερό | τετράγωνο ~* (πολύ) εξυπνος, ευφυής άνθρωπος) || θηλυκό ~ (άνθρωπος πολύ επινοητικός) || ~ *κουκούτσι* (πολύ κούτσος άνθρωπος). — (υποκ.) *μυαλούδακι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*. [ETYM. < μεσν. *μυαλόν* < μτγν. *μυαλό* (με αλλαγή γένους) < αρχ. *μύς* (βλ.λ.) + επίθημα *-αζ* (πβ. *ασπάλ-αζ, κόρ-αζ*). Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. σήμαινε αρχικά «φύκι» και συνδέεται με το λατ. *muscus* «βρώο, φύκι» και γερμ. *Miesmuschel* «μύδι», καθώς και με το ρ. μύο «κλείνω». Δεν είναι πειστική η υπόθεση ότι προέρχεται για όρο του προελλιν. υποστρώματος, που αντιστοιχεί στο λατ. *murex* «πορφύρα-κοχύλι». **μυασθενεία** (η) {μυασθενειών} ΙΑΤΡ. η πάθηση που χαρακτηρίζεται από γρήγορη εξασθένηση της μυϊκής δύναμης (χωρίς την εμφανή συμπτωμάτιον παράλληλη ή νευρολογικής διαταραχής), που προσβάλλει κυρ. τους μύς του προσώπου, του άνω βλεφάρου κ.ά. — *μυασθενικός*, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *myasthénie*]. **μυατονία** (η) {μυατονιών} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η εκδύλη ελάττωση του μυϊκού τόνου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *myatonie*]. **μυατροφία** (η) {μυατροφιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική ατροφία των μυών. — *μυατροφικός*, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *myatrophie*]. **μύγα** (η) {μυγών} ΖΩΟΛ. δίπτερο έντομο μικρού μεγέθους, με συνήθ. σκουρόχρωμο και γυαλιστερό σώμα, κοντές κεραίες και προβοσκίδα με σπογγώδη αντίλα: αποτελεί σημαντικό μέσο μεταδόσεως μολυσματικών ασθενειών των ζώων ή του ανθρώπου: *διώχνω | σκοτώνω μύγες* || *σιγαίνομαι τις ~* || *ταε-ταέ* (μύγα τον τροπικών χωρών, που μεταδίδει τη νόσο του ύπνου)-ΦΡ. (α) *μύγα τσε-τσέ σε τσίμπεσε*; | τι πάθες ξαφνικά και άλλαξες συμπεριφορά (π.χ. άρχισες να φωνάζεις, να αντιδράς έντονα); *Καλά, τι έπαθες στα καλά καθούμενα κι άρχισες να φωνάζεις*; ~; (β) ΙΑΤΡ. *ιπτάμενες μύγες* υποκειμενικό αίσθημα μικρών μελανών κηλίδων, που αιωρούνται μπροστά από τα μάτια, το οποίο οφείλεται στην ύπαρξη κυττάρων ή κυτταρικών υπολειμμάτων στο υαλοειδές σώμα ΣΥΝ. μυοψία (γ) *βαράω μύγες* (i) περνά άσκοπα την ώρα μου, τεμπελιάζω: *αντί ν' ανοίξει βιβλίο, βαράει μύγες!* (ii) (για κατάσταση) δεν έχω πελατεία: *ζόδεω αν τόσα λεφτά για το μαγαζί, αλλά δεν πατάει ψυχή-όλη μέρα βαράνε μύγες!* (δ) (για πρόσ.) *χάφτω μύγες* βλ. λ. χάφτω (ε) σαν *τη μύγα μες στο γάλα* για κάτι αταίριαστο ή εντελώς διαφορετικό σε σχέση με το περιβάλλον του: *με τόσο πρόχειρα ρούχα θα είναι ~ στη δεξίωση* (στ) (παροιμ.) *βγάζω (κα) απ' τη μύγα χίγγι* βλ. λ. χίγγι (ζ) (παροιμ.) *όποιος έχει τη μύγα μωγιάζεται* βλ. λ. *μωγιάζομαι* (η) *κολλάω σαν τη μύγα στο μέλι* υποκειμενικό υπερβολικά σε κάτι (θ) *θα φάει η μύγα σίδερο και το κουνούπι ατσάλι* βλ. λ. *ατσάλι*. — (υποκ.) *μυγ,τσα* κ. *μυ-γούλα* (η) κ. *μυγάκι* (το) (βλ.λ.). [ETYM. μεσν. < αρχ. *μύια* < **μύσ-*) < I.E. **mu-* | **mus-*, ηχοποιημένη ρίζα που δηλώνει τον βόμβο τής μύγας και του κουνουπιού, πβ. λατ.

musca (> γαλλ. *mouche*), αρχ. γερμ. *mucka* (> γερμ. *Mücke* «κουνούπι») κ.ά.]. **μυγάκι** (το) {χωρ. γεν.} 1. η μικρή μύγα 2. (γενικά) κάθε μικροσκοπικό έντομο 3. (μτφ., κυρ. στον πληθ.) μικρά στίγματα που βλέπουμε μπροστά μας, σαν να καλύπτουν τα μάτια μας, κυρ. όταν είμαστε κουρασμένοι ή πάσχομε από οφθαλμική πάθηση- *αλλιώς ιπτάμενες μύγες* (βλ. λ. *μύγα*). **μυγαλή** (η) 1. η μεγαλύτερη από τις αράχνες, που τρέφεται με έντομα, μικρούς βατραχούς ή μικρά πτηνά · 2. γένος εντομοφάγων θηλαστικών. [ETYM. < αρχ. *μυγαλή* < μύς + *γαλή*. Η αρχ. σημ. τής λ. ήταν «αρουραίος»]. **μυγαλάτος**, -η, -ο 1. αυτός που περιέχει αμύδαλα: ~ *γλυκό* 2. αυτός που έχει το σχήμα αμυγδάλου ή μοιάζει με αμύδαλο: ~ *μάτια*. **μυγαλιά** (η) → *αμυγδαλιά* **μύγδαλο** (το) → *αμύγδαλο* **μυγάγγιχτος**, -η, -ο αυτός που αισθάνεται ότι θίγεται με το παραμικρό ΣΥΝ. υπερευαίσθητος, μη μου άπτου ANΤ. *αναίσθητος, παγώδεμο, απαθή, χοητρόπετος*. **μυγάζομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {μυγάστηκα} 1. (για ζώο) ενοχλούμαι από μύγα 2. (συνήθ. μτφ.) παίρνω κάτι προσωπικά, παρεξηγούμαι από κάτι που ειπώθηκε, επειδή νομίζω ότι ήταν υπαινιγμός για μένα- ΦΡ. (παροιμ.) *όποιος έχει τη μύγα μωγιάζεται* για κάποιον που αισθάνεται ενοχή και αντιδρά σε κάτι που λέγεται, επειδή το θεωρεί υπαινιγμό για τον ίδιο: *όταν μιλούσα για απαιτήσεις, δεν εννοούσα αυτόν, αλλά -μόνος του προδόθηκε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. **μυγοπαγιά** (η) κάθε όργανο που παγιδεύει μύγες- συνήθ. μακριά ταινία καλυμμένη με κόλλα, που κρεμάται από ψηλά. **μυγοσκοτάστρο** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κλαυρό όργανο με μακριά λαβή και πλατύ άστρο, το οποίο χρησιμοποιεί ενοχές για να σκοτώνει μύγες (πβ. λ. *μυγοπαγιά*). **μυγοπέδιο** (το) {μυγοπέδι-ατος | -ατα, -άτων} (!) (λαϊκ.) η ακαθάρσια που αφήνει η μύγα πάνω σε διάφορα αντικείμενα. **μύδι** (το) {μυδ-ιού | -ιών} εδώδιμο μαλάκιο που ζει μέσα σε δίθυρο όστρακο, το οποίο είναι λεπτό, επιμηκες, μάρμο προς το βιολετί εξωτερικά και λευκό εσωτερικά: *μύδια σαγανάκι | σάλτσα || ομελέτα | μακαρόνια με μύδια*. [ETYM. μεσν. < μτγν. *μύδιον*, υποκ. του αρχ. μύς. Βλ. κ. *μύαζ*]. **μυδοπίλαφο** (το) πλάφι με μύδια. **μυδράλιο** (το) {μυδράλι-ου | -ων} 1. μικρό βλήμα παλαιού πυροβόλου όπλου 2. το μυδραλιοβόλο. [ETYM. < γαλλ. *mitraille* (με την παρετυμολ. επίδρ. του αρχ. *μύδος*, βλ.λ.) < *mite* «ορειχάλκινο νόμισμα» < μέσ. ολλ. *mite*]. **μυδραλιοβόλο** (το) [1888] ΣΤΡΑΤ. επαναληπτικό, ελαφρό ή βαρύ πολεμικό όπλο και ειδικό πολυβόλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*. [ETYM. < *μυδράλιο* + -βόλο < *βόλλω*]. **μυδρίαση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η διαστολή (παθολογική ή μη) της κόρης του ματιού. [ETYM. < μτγν. *μυδρίασις* < αρχ. *μύδος* (βλ.λ.). Η ασθένεια οφείλει την ονομασία της στη διάπυρη όψη τής οφθαλμικής κόρης κατά τη διαστολή τής]. **μύδος** (ο) 1. ΓΕΩΛ. κομμάτι που αποτελείται από μάγμα ή από πετρώματα τής βάσης του ηφαιστείου, το οποίο τινάζεται κατά την έκρηξη 2. ΣΤΡΑΤ. βλήμα πυροβόλων παλαιού τύπου 3. (μτφ.) καυστικός και επιθετικός λόγος: *εξαπολύω | εκτοξεύω μύδρους κατά των αντιφρονοούντων*. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < μύδο «είμαι γυρός, λειώνω», οπότε η λ. *μύδος* θα είχε αρχικά τη σημ. «λειωμένη, πυρακτωμένη μάσα». Το ίδιο το μύδο (-άω) < **mud-*, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. **meu-d-*«αγύρος, μυγλιασμένος», πβ. *σανσκρι. mudira* «νέφος», *mītra* «ούρα», ιρλ. *muad-*«ομίλη», ολλ. *mot* «πυκνή βροχή» κ.ά. Ομόρρ. *μύσος* (βλ. κ. *μυσαρός*) κ.ά.]. **μυελεγκεφάλος** (ο) {μυελεγκεφάλ-ου | -ων, -ους} ΑΝΑΤ. το οπίσθιο τμήμα του εμβρυϊκού ρομβοειδούς εγκεφάλου (του μέρους δηλ. του εγκεφάλου στο πίσω μέρος τής κρανιακής κοιλότητας). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. myelencephalon*]. **μυελικός**, -ή, -ό → *μυελός* **μυελίνος**, -η, -ο → *μυελός* **μυελίτιδα** (η) [1879] 1. ΙΑΤΡ. φλεγμονή του νωτιαίου μυελού 2. το νωσπρό σύνδρομο που συνδυάζεται μερικές φορές με φλεγμονή των μηνίγγων και παρατηρείται σε όλα τα κατοικίδια ζώα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ. myélite*]. **μυελοκλήλη** (η) {μυελοκλήλ-ων} ΙΑΤΡ. η προβολή του νωτιαίου μυελού έξω από τον σπονδυλικό σωλήνα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. myelocoele*]. **μυελοκύτταρο** (το) {μυελοκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. πρόδρομη μορφή του κοκκιοκυττάρου (λευκού αιμοσφαιρίου), που βρίσκεται στον μυελό των οστών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. myelocyte*]. **μυελοκυψέλη** (η) {μυελοκυψελών} ΑΝΑΤ. καθέμα από τις σπογγώδεις κοιλότητες των οστών, που περιέχουν μυελό και αιμοφόρα αγγεία. **μυελομηνιγγίτιδα** (η) [1879] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των μηνίγγων του νωτιαίου μυελού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ. myelomeningite*]. **μυελοπάθεια** (η) {μυελοπαθειών} ΙΑΤΡ. το σύνολο των παθήσεων του νωτιαίου μυελού (λ.χ. αιμορραγία, μαλάκυνση, τραυματικές μυελίτι-δες κ.λπ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. myelopathy*]. **μυελός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. 1. η μαλακή και λιπόδης ουσία που

περιέχεται στο εσωτερικό των κοίλων οστών ΣΥΝ. μυαλό, μεδούλι 2. (α) **προμήκης μυελός** η προς τα άνω συνέχεια του νωτιαίου μυελού, που αποτελεί το άκρο του εγκεφάλου (β) **νωτιαίος μυελός** το τμήμα του κεντρικού νευρικού συστήματος, που περιέχεται στον σπονδυλικό σωλήνα και αποτελεί συνέχεια του προμήκους μυελού (γ) **μέχρι μυελού οστέων** (άχρι... μυελών, Κ.Δ. Εβρ. 4, 12) στον έσχατο βαθμό, μέχρι το κόκκαλο, τελειώς: είναι **σσιαλιστής** ~. — μυελίνος, -η, -ό [μτγν.] κ. μυελικός, -ή, -ό.

[ETYM. αρχ. ουσ., σχηματισμένο με επίθημα -ελός κατά τα μελή «λίπος», *πίελος* (βλ. λ.). Ως προς το θέμα της λ., η πιθανότερη αναγωγή είναι στη λ. μιών, προφανώς εξαιτίας της μαλακότητας των μιών και του μυελού εν αντιθέσει προς τη σκληρότητα των οστών, ο όρ. μυελός αποτελεί ιδιαίτερη ανάπτυξη της Ελληνικής, αντικαθιστώντας την Ι.Ε. λ., όπως αυτή μαρτυρείται στα σανσκρι. *mājān-*, αρχ. σλαβ. *mozgū*, αρχ. γερμ. *mag(a)g* κ.ά.].

μυελοσκληρυνση (η) j-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων | ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία εκφυλίζεται ο μυελός των οστών και αντικαθίσταται από ινώδη ιστό εκδηλώνεται με αναμία, λευκοπενία, θρομβοστασία και όσα αυτές συνεπάγονται. Επίσης μυελοσκληρίωση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < *αγγλ.* myeloclerosis].

μυελώδης, -ης, -ες [αρχ.] {μυελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών μυελωδέ-στ-ερος, -ατός} 1. αυτός που μοιάζει με μυελό 2. (α) αυτός που αποτελείται από μυελό (β) **ΑΝΑΤ.** **μυελώδεις ακτίνες** οι μικροσκοπικοί κονοιειδείς σχηματισμοί που υπάρχουν στη φλοιώδη ουσία του νεφρού 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απαλότητα ή τρυφερότητα ΣΥΝ. αταλός, τρυφερός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

μυζήθρα κ. μυτζήθρα (η) {δύσchr. μυζήθρών} μαλακό και ανάλατο τυρί, το οποίο παρασκευάζεται από τυρόγαλα, αφού θερμανθεί σε υψηλή θερμοκρασία. ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί. [ETYM. μεσν., πιθ. < **ζυμήθρα* (με αντιμετάθεση) < αρχ. ζυμά].

μυζήθροπια (η) [μεσν.] {δύσchr. μυζήθροπιτών} η πίτα που έχει γέμιση από μυζήθρα.

μύζηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) το ρούφηγμα (βλ. κ. λ. *μυζός*).

μυζήθρας (ο) [1887] όργανο με το οποίο γίνεται η μύζηση: - φυτών | εντόμων (που ρουφούν αίμα ή χυμούς). [ETYM. Απὸδ. του γαλλ. *succer*].

μυζήτικός, -ή, -ό [1870] (λόγ.) αυτός που συμβάλλει στη μύζηση ή που μυζά ο ίδιος.

μυζός ρ. αμετβ. (μυζός... | μύζησα) ρουφώ (με το στόμα ή, προκειμένου για έντομα ή φυτά, με ειδικό όργανο) υγρό ΣΥΝ. βιζαίνα, πιπιλίζω. [ETYM. < μτγν. *μυζός* (-άω) < αρχ. *μυζώ* < μύ, ονοματοποιημένη ρίζα, που σχηματίστηκε βάσει της θέσεως των χειλιών, όταν ρουφούν ή εκ-μυζούν].

μύση (η) [μτγν.] j-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων 1. η εισαγωγή στα μυστήρια, στις τελετουργίες θρησκείας ή αίρεσης (βλ. κ. λ. *μυστήριο*): ~ στα *ελευσίνια μυστήρια* | στον *βουδισμό* ΣΥΝ. κατήχηση 2. (κατ' επέκτ.) η εμπιστευτική εισαγωγή (κάποιου) σε μυστική, συνωμοτική ομάδα ή οργάνωση με πολιτικό, θρησκευτικό ή ιδεολογικό χαρακτήρα: η - στη *Φιλική Εταιρεία* || ~ σε *παραστρατιωτική οργάνωση* 3. (συνεκδ.) η τελετή της μνήσεως: *αρχίζει* η ~ ΣΥΝ. *μυσταγόρα* 4. (μτφ.) η εκμάθηση και η σπουδή των μυστικών επιστήμης ή τέχνης: ~ στη *χαλκογραφία*.

μυσητής (ο) [μεσν.] πρόσωπο που μυεί (κάποιον).

μυθεύμα (το) [αρχ.] (μυθεύμ-ατος | -ατα, -άτων) η ψεύτικη ή επινοημένη αφήγηση: *όσα εξέθεσε στην απολογία του ήταν μυθεύματα, αποκνήματα της φαντασίας του*.

μυθικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με μύθους: ~ *αφηγήσεις* | *ιστορίες* | *περιστατικά* ΣΥΝ. μυθολογικός, μυθώδης 2. αυτός που δεν είναι πραγματικός, *άλλ'* αποτελεί δημιουργία της ανθρώπινης φαντασίας: ~ *πρόσωπα* | *αναφορές* ΣΥΝ. πλαστός, ψεύτικος, επινοημένος, φανταστικός ΑΝΤ. αληθινός, πραγματικός 3. (μτφ.) αυτός που προκαλεί τον θαυμασμό λόγω του μεγέθους, της δύναμης ή της αξίας του: ~ *πλούτη* ΣΥΝ. θαυμαστός, εξαρτερός.

μυθιστόρημα (το) [1865] (μυθιστορήμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. ΦΙΛΟΛ. το λογοτεχνικό πεζογραφικό έργο, το οποίο αφηγείται διεξοδικώς πραγματικά ή φανταστικά γεγονότα και περιγράφει χαρακτήρες, ήθη, συναισθήματα ή καταστάσεις, με σκοπό να τέρψει ή/και να καλλιεργήσει ψυχικά, πνευματικά και ηθικά τον αναγνώστη ως συγκεκριμένο είδος πρωτοεμφανίστηκε στους αλεξανδρινούς χρόνους και αναπτύχθηκε με τις βυζαντινές και δυτικοευρωπαϊκές έμμετρες μυθιστορίες: ~ *καλογραμμένο* | *πρωτότυπο* | *ερωτικό* | *υψηλού επιπέδου* | *αξιόσεων* 2. ΦΙΛΟΛ. **νέο μυθιστόρημα** λογοτεχνική ριζοσπαστική κίνηση, που εκδηλώθηκε στη Γαλλία κυρ. κατά τη δεκαετία του '50 (μάλλον ως πείραμα παρά ως σχολή), γύρω από την οποία συγκεντρώθηκαν συγγραφείς με κοινό στοιχείο την απόρριψη του παραδοσιακού μυθιστορήματος, την κατάργηση της περιγραφής και της ψυχολογικής ανάλυσης των χαρακτήρων, καθώς και της εξέλιξης τους (μέσα από μία αλληλουχία γεγονότων) (βλ. λ. αντιμυθιστόρημα) 3. (μτφ.) η πλαστή, η ψεύτικη ιστορία ΣΥΝ. μυθεύμα, παραμύθι 4. ιστορία γεμάτη περιπέτειες: η *ζωή του ήταν πραγματικό ~*. — μυθιστο-ρηματάκι (το). [ETYM. < *μύθος* + *ιστόρημα*. ο φιλόλ. όρ. *νέο μυθιστόρημα* αποτελεί απόδ. του γαλλ. *le nouveau roman*].

μυθιστορηματικός, -ή, -ό [1886] 1. αυτός που σχετίζεται με το μυθιστόρημα: ~ *πρόσωπα* | *χαρακτήρες* 2. περιπετειώδης: - *ζωή*. **μυθιστορία** (η) [μτγν.] {μυθιστοριών} 1. το μυθιστόρημα 2. το λογοτεχνικό είδος που έχει συνήθ. ως κεντρικό θέμα ιπποτικές ιστορίες και διαμορφώθηκε στη Γαλλία στα μέσα του 12ου αι. — **μυθιστορι-**

κός, -ή, -ό [μτγν.].

μυθιστοριογραφία (η) (μυθιστοριογραφιών) 1. η τέχνη της συγγραφής μυθιστορημάτων 2. το σύνολο της λογοτεχνικής παραγωγής μυθιστορημάτων. — **μυθιστοριογραφικός**, -ή, -ό [1853].

μυθιστοριογράφος (ο/η) [1804] ο συγγραφέας μυθιστορημάτων ή μυθιστοριών.

μυθιστοριογράφος ρ. αμετβ. [1863] (μυθιστοριογραφείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) 1. είμαι συγγραφέας μυθιστορημάτων, συγγραφέο μυθιστορήματα 2. μεταλλάθο πραγματική ιστορία σε μυθιστόρημα.

μυθογραφία (η) [μτγν.] {μυθογραφιών} 1. η σύνθεση, η συγγραφή μύθων · 2. η συλλογή και η επιστημονική μελέτη μύθων. — **μυθο-Υραφικός**, -ή, -ό.

μυθογράφος (ο/η) [μτγν.] 1. πρόσωπο που συγγράφει μύθους 2. πρόσωπο που συλλέγει και μελετά επιστημονικά μύθους.

μυθογράφος ρ. αμετβ. [μτγν.] {μυθογραφείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. γράφω, συνθέτω μύθους 2. συλλέγω, καταγράφω και ερευνώ επιστημονικά μύθους.

μυθολόγημα (το) [αρχ.] (μυθολογίμ-ατος | -ατα, -άτων) 1.η αφήγηση που περιλαμβάνει μυθικά πρόσωπα και γεγονότα ΣΥΝ. μύθος, θρύλος, παραμύθι 2. το δημιούργημα της ανθρώπινης φαντασίας, που δεν έχει αντίκρισμα στην πραγματικότητα ΣΥΝ. ψευδολόγημα, μυθεύμα.

μυθολογία (η) [αρχ.] (μυθολογίων) 1. το σύνολο των μυθικών παραδόσεων ενός λαού, που αναφέρονται στους θεούς, τους ήρωες και στη δράση τους 2. (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει μυθικές παραδόσεις 3. ο επιστημονικός φιλολογικός κλάδος που μελετά συστηματικά τους μύθους.

μυθολογικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μυθολογία: ~ *μορφή* | *ήρωας* | *στοιχείο* 2. αυτός που προηγείται χρονικά της ιστορικής περιόδου της ανθρωπότητας και δύσκολα προσδιορίζεται ιστορικά με ακρίβεια: ~ *αιώνες*. — **μυθολογικά** επίρρ.

μυθολόγος (ο/η) [αρχ.] 1. πρόσωπο που διηγείται μυθικές ιστορίες, μύθους ΣΥΝ. παραμύθας · 2. πρόσωπο που ασχολείται επιστημονικά με τη μυθολογία.

μυθολογία ρ. αμετβ. [αρχ.] (μυθολογείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) 1. αφηγούμαι μύθους, μυθικές ιστορίες · 2. ασχολούμαι επιστημονικά με τη μυθολογία.

μυθομανής, -ής, -ές {μυθομαν-ούς | -είς (ουδ. ή)} αυτός που έχει μανία με τους μύθους: (συνήθ.) αυτός που αφηγείται κατά σύστημα φανταστικές ιστορίες, που λέει συστηματικώς ψέματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. < *μύθος* + *-μανής* < *μαίνομαι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mythomane*].

μυθομανία (η) (χωρ. πληθ.) η παθολογική ψυχική τάση να διηγείται κανείς πλαστά γεγονότα (μυθεύματα). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *mythomanie*].

μυθοπλαστία κ. μυθοπλασία (η) {μυθοπλασιών} 1.η επινόηση μύθων 2. ΙΑΤΡ. η διήγηση καθαρώς φανταστικών γεγονότων, που αποτελεί σύμπτωμα κυρ. της μυθομανίας, της μανιακής διέγερσης ή της παραφροσύνης, μολοντί είναι συχνή και φυσιολογική στα παιδιά 3. (γενικότερ.) η ψευδολογία. — **μυθοπλάστης** (ο) [μτγν.], **μυθοπλαστικός**, -ή, -ό [1877]. [ETYM. μτγν. < *μυθοπλάστης* < *μύθος* + *πλάστης*].

μυθοποιός (ο/η) [αρχ.] πρόσωπο που κατασκευάζει, που επινοεί μύθους ΣΥΝ. μυθοπλάστης. — **μυθοποιία** (η) [μτγν.].

μυθοποιός ρ. μετβ. [μτγν.] {μυθοποιεί... | μυθοποι-ήσα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} 1. καθιστώ (κάτι/κάποιον) μύθο, θρύλο, του δίνω μυθικές διαστάσεις: ~ *ήρωα* | *ηγήτη* | *πνευματικό άνθρωπο* | *την επιστήμη* 2. (κατ' επέκτ.) εξωραϊκό υπερβολικά την εικόνα κάποιου, εξιμνών τον χαρακτήρα και τη δράση του σε σημείο υπερβολής: η *δράση και ο βίος του είχαν μυθοποιηθεί από την επίσημη προπαγάνδα, ώστε να θεωρηθεί από τον κόσμο ήρωας και σωτήρας* ΑΝΤ. απομυθοποιώ. — **μυθοποίηση** (η) [μτγν.], **μυθοποιητικός**, -ή, -ό [1876].

μύθος (ο) 1. η αφήγηση που αποτελεί τμήμα ευρύτερης μυθικής παράδοσης και η οποία συνδέει με τρόπο σχηματικό πραγματικά ή φανταστικά γεγονότα ή και τα δύο, προκειμένου να ερμηνεύσει ένα φυσικό φαινόμενο, μια θρησκευτική ή κοινωνική πρακτική 2. (ειδικότερ.) η αφήγηση που αναφέρεται με τρόπο αλληγορικό, ανάλογο με τις διδακτικές της προθέσεις, σε φυτά και ζώα: *ασόππειο* ~ 3. (κατ' επέκτ.) η διήγηση, που αποτελεί πλάσμα της ανθρώπινης φαντασίας και δεν αναφέρεται σε πραγματικά γεγονότα: *αυτοί δεν αποτελούν μύθους, αποτελούν ιστορία* | - και *πραγματικότητα* 4. τρόπος σκέψης που χαρακτηρίζεται από την πίστη σε μυθολογικές παραδόσεις και υπερφυσικές δυνάμεις: η *μετάβαση από τον ~ στον λόγο* ΑΝΤ. ιστορία · 5. η υπόθεση λογοτεχνικού έργου: ο ~ *μυθιστορήματος* | *δράματος* || η *εξέλιξη του* ~ 6. πρόσωπο που περιβάλλεται με φήμη, που είναι πολύ πέρα από τα ανθρώπινα μέτρα: η *Γκρέτα Γκάρμπο υπήρξε ένας ~ του κινηματογράφου* · ΦΡ. *μηδέν/δίκην δικάσης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης* βλ. λ. *μηθείς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξέμυθος*.

[ETYM. < αρχ. *μύθος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < μύ, ονοματοποιημένη ρίζα, που σχηματίστηκε βάσει της θέσεως των χειλιών όταν ρουφούν ή εκ-μυζούν (ίσως, επομένως, και όταν μιλούν). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. εμφανίζει το θ. *mūdh-*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **meudh-* «επιθυμώ βαθιά, δείχνω προσοχή», πβ. γοτθ. *mudjan* «θυμίζω», λιθ. *maudziū* «καθυστέρω, παρατείνω». Η λ. *μύθος* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως σύνθετο του έτους, δηλώνοντας όλη την ευρεία κλίμακα των σημ. «λόγος, ομιλία», αργότερα δε (στους τραγικούς και στους φιλοσόφους) εξειδικεύθηκε στη σημ. «πρόθεση τραγωδίας, δράματος»].

μυθώδης, -ης, -ες [αρχ.] (μυθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών μυθωδέστ-ερος, -ατός) (λόγ.) 1. αυτός που είναι πλαστός ή ψεύτικος, όπως ο μύ-

θος 2. (μφ.) αυτός που ξεπερνά τα συνηθισμένα μέτρα της πραγματικότητας: ~ *πλούτη* | *ποσά* ΣΥΝ. εξαιρετικός, αφάνταστος, αμύθητος, παροιμιώδης ΑΝΤ. ασήμαντος, μηδαμίου. — μυθωδός επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. μυΐαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. παρασιτική νόσος που προκαλείται από τη μόλυνση του σώματος από τις προνιμφες ορισμένων μυγών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myiase].

μυϊκός, -ή, -ό [1843] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τους μυς ή αποτελείται από τους: ~ σύστημα | να | ιστός | σύσπαση | *δύναμη* | *απόδοση* | *πόνος*. μυιοψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αίσθηση σταθερών ή κινούμενων σκοτεινών στιγμάτων στο οπτικό μας πεδίο («μυγιάκια», πβ. φρ. «τα μάτια μου κάνουν μυγιάκια»). [ΕΤΥΜ. < μυΐα + -οψία < όψη].

μυϊπίδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή του μυϊκού ιστού. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. myitis].

μυκτηθμός (ο) (λόγ.) 1. το μυκητό των βοοειδών (*αγελάδας*, βοδιού κ.λπ.) ΣΥΝ. μυγκρίσμα, μυκάνισμα · 2. η άγρια και υπόκοφη βοή του ανέμου ή των κυμάτων της θάλασσας. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυκόμαι* (βλ. λ.)].

μυκηναϊκός, -ή, -ό [1893] αυτός που σχετίζεται με τις Μυκήνες ή προέρχεται από αυτές: ~ πολιτισμός | *ερούματα*.

Μυκήνες (ου) {Μυκητιών} πόλη της ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Αργολίδας, γνωστή για τον πανάρχαιο πολιτισμό της (1600-1100 π.Χ.). — Μυκηναίος (ο) [αρχ.], Μυκηναίος (η).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μυκήναι* < *Μυκήνη*, όνομα νύμφης της περιοχής (πβ. κ. *Αθήναι* - *Άθηνη*), όρος που ανήκει στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα. Δεν είναι ιδιαίτερα πειστικές οι συνδέσεις με τις λ. *μύκων* «σωρός, θημωνιά» και *μύκης* «μύκητας», οπότε το τοπωνύμιο θα σήμαινε «τόπος με πολλά μανιτάρια ή θημωνιές»].

μυκήτας (ο) {μυκήτων} 1. το μανιτάρι (βλ. λ.) 2. καθέναν από τους σαπροφυτικούς και παρασιτικούς οργανισμούς που εντάσσονται στο φυτικό βασίλειο και μοιάζουν με φυτά, αλλά δεν διαθέτουν χλωροφύλλη ούτε βλαστούς, ρίζες ή φύλλα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *μύκης*, -ητος < θ. μυκ-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *meuk- «γλιστρώ, βλενωδής», πβ. λατ. *mucus* «μύξα» (βλ. λ. *μυκτηράς*, *μύξα*). Η σημασιολ. μεταβολή «βλέννα» → «μανιτάρι» επιβεβαιώνεται από άλλες λ., πβ. σλοβ. *gliva* «είδος μανιταριού», λιθ. *gleivens* «βλέννα»].

μυκητίαση (η) [1852] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. παρασιτική ασθένεια που προκαλείται από παθογόνους, μικροσκοπικούς μύκητες και προσβάλλει το δέρμα ή υποδόριους σχηματισμούς 2. ασθένεια των φυτών, η οποία προσβάλλει κυρ. τα φύλλα, ορισμένες φορές όμως και τα σπέρματα, τους κορδύλους ή τους αποθηκευμένους καρπούς. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycose].

μυκητοειδής, -ής, -ές [1876] {μυκητοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με μύκητα: ~ *θηλές της γλώσσας*.

μυκητοκτόνος, -ος, -ο αυτός που σκοτώνει τους μύκητες: ~ *φάρμακο*. [ΕΤΥΜ. < *μύκητας* + -κτόνος < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. -κτονία)].

μυκητολογία (η) [1885] {μυκητολογίων} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τους μύκητες. — μυκητολόγος (ο/η) [1888], μυκητολογικός, -ή, -ό [1889].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycologie].

μυκητόδης, -ης, -ές [1839] {μυκητόδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που μοιάζει με μύκητα ΣΥΝ. μυκητοειδής 2. (α) αυτός που είναι γεμάτος μύκητες (β) *μυκητόδης στοματίτιδα* η στοματίτιδα που εμφανίζεται στον βλενωγόνο του στόματος με τη μορφή λευκών πλακών και οφείλεται σε παθολόγο μύκητα.

μυκητόση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η μυκητίαση (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycose].

Μύκονος (η) {Μυκόνου} 1. κοσμοπολιτικό νησί των Κυκλάδων 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Μυκονιάτης (ο), Μυκονιάτισσα (η), μυκονιάτικος, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον ομώνυμο ήρωα, ο οποίος εθεωρείτο απόγονος του θεού Απόλλωνα και λατρευόταν τοπικά. Το τοπωνύμιο είναι προελλην., αγν. ετύμου].

μυκόπλασμα (το) {μυκοπλάσματος} {χωρ. πληθ.} σύνολο μικροοργανισμών που μοιάζουν με τα βακτηρίδια και ορισμένα από αυτά προκαλούν αναπνευστικές παθήσεις.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. mycoplasme < myco- (< αρχ. *μύκης*, -ητος) + plasmē].

μ υ κ τή ρ (ο) {μυκτήρ-ος | -ων} (αρχαιοπρ.) το ρουθούνι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυκτήρ*, -ήρος < *μύσσα* «φυσώ τη μύτη μου» < **μύκ-jo-μα* < θ. *μυκ-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)meuk- «γλιστρώ - βλενωδής», πβ. λατ. *mucor*, *mucus* «βλέννα, μύξα», σανσκρ. *muncati* «διαφεύγω, αφήνω», αρχ. ιγλ. *mygla* «μούχλα» κ.ά. Ομόρρ. *μύζ-α*, *μύκ-ης* (-τας) κ.ά.]

μυκτηρίδιο ρ. μετβ. {μυκτήρις-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) εκφράζω έντονη περιφρόνηση με μορφοματό της μύτης και γενικότ. με λόγια ή πράξεις: *στο έργο του μυκτηρίζει την κοινωνική υποκρισία της αριστοκρατίας της εποχής του* ΣΥΝ. εμπαιξώ, περιπαίζω, κοροϊδεύω, χλευάζω, περιγελώ, ειρωνεύομαι, σαρκάζω ΑΝΤ. θαυμάζω, σεβόμαι. — μυ-κτηρισμός (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυκτήρ*].

μυκτηριστής (ο) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που εμπαιξεί ή χλευάζει, που ειρωνεύεται ΣΥΝ. χλευαστής, ονειδιστής ΑΝΤ. θαυμαστής, ζηλωτής. — μυκτηριστικός, -ή, -ό, -ο μυκτηριστικός επίρρ. [1892].

μυκόμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μυκόσαι...· μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) 1. (κυρ. για βοοειδή) βγάζω δυνατή και παρατεταμένη κραυγή: *οι αγελάδες μυκόνται* ΣΥΝ. μουκάνιζω 2. (σπάν. για στοιχεία της <ρούς>ος) βγάζω δυνατό, παρατεταμένο και υπόκοφο ήχο ΣΥΝ. βοό, βροντώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθαιτικός*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μυκόμαι* (-άω-) < *mu-k-, παρεκτ'ταμένη μορφή του Ι.Ε. **mū-* (μυ), ονοματοποιημένη ρίζα, που δήλωνε τη θέση των χελιών όταν ρουφούν ή μουρμουρίζουν, πβ. αρχ. σλαβ. *mykū* «μυκηθμός, μουγκρίσμα», λιθ. *miūki* «μουγκρίζω», ρουσ. *mycati*, μέσ. γερμ. *mūhen* | *mūgen* κ.ά., λατ. *mugio* (> γαλλ. *mugir*) κ.ά. Ομόρρ. *μυ-ώ*, *μυ-ζω*, *μυ-οψ*, *μυ-σ-της*, *μυ-στικός*, *μυστήριο*(ν), *πιθ* κ. *μύθος* κ.ά.]. μ υ λ αΐδη (η) → μιλέδη

μυλάαλο (το) [1890] (λαϊκ.) αυλάκι από το οποίο διοχετεύεται νερό στον μύλο ΣΥΝ. αμολή, μυλεργός (ο) {μυλεργατών}, μυλεργάτρια (η) {μυλεργατριών}

πρόσωπο που εργάζεται σε μύλο. μύλη (η) {μυλών} 1. η μολόπετρα (βλ. λ.) 2. (ειδικότ.) μικρός, χειροκίνητος μύλος για άλεση ΣΥΝ. χειρόμυλος 3. ΤΕΧΝΟΛ. ο τροχός και η πέτρα που χρησιμοποιούνται στο ακόνισμα, ο λειαντικός και ο κοπτικός τροχός, τα βασικά δηλ. εξαρτήματα των ακονιστικών, λειαντικών και κοπτικών μηχανών 4. ΑΝΑΤ. (α) το στρογγυλό οστό της επιγονατίδας (β) το τμήμα του δοντιού που δεν καλύπτεται από τα ούλα ΑΝΤ. ρίζα (του δοντιού).

[ΕΤΥΜ. αρχ.> συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. **mel-* «αλέθω, λειανίζω» (με φωνήεν στηρίζεος -υ-), πβ. σανσκρ. *mṛnāti* «συνθλίβω, αλέθω», λατ. *molō* «αλέθω» (> γαλλ. *moudre*, ισπ. *moler*, ουαλ. *malu* «συνθλίβω», αρμ. *malen*, αρχ. γερμ. *malan* «αλέθω», γερμ. *mahlen*, αγγλ. *meal* «αλεύρι» κ.ά. Ομόρρ. *μυλ-ος*].

μυλόλιθος (ο) [1797] {μυλόλιθ-ου | -ων, -ους} η μολόπετρα (βλ. λ.) μολοπετρα (η) [μεσν.] {μυλόπετρον} καθέμία από τις δύο μεγάλες και βαριές επιπέδους πέτρες του μύλου (βλ. λ.), ανάμεσα στις οποίες τοποθετούνται για άλεσμα τα σιτηρά ΣΥΝ. μυλόλιθος, μύλη, μυλόρδος (ο) → μυλόρδος

μύλος (ο) 1. το μηχανήμα ή το σύνολο των μηχανημάτων που χρησιμοποιούνται για το άλεσμα των σιτηρών ή άλλων σκληρών, φυτικών υλών (λ.χ. *ζαχαροκάλαμο*), καθώς επίσης και για τον θρυμματισμό λίθων στα λατομεία, με σκοπό την παραγωγή οικοδομικών υλικών στην παραδοσιακή του μορφή αποτελείται από δύο μεγάλους σε μέγεθος και βάρος πέτρινους δίσκους, τον έναν πάνω στον άλλον, από τους οποίους ο πρώτος (κάτω) παραμένει ακίνητος, ενώ ο δεύτερος (επάνω) περιστρέφεται γύρω από άξονα με τη δύναμη του νερού, του αέρα ή μιας μηχανής και συνθλίβει τους σπόρους που διοχετεύονται στο στενό μεσοδιάστημα (πβ. λ. *ανεμόμυλος*, *υπόρμυλος*)- ΦΡ. (α) *αλέθει καλά ο μύλος μου* έχω γερά δόντια με γερό στομάχι και μπορώ να χωνέψω ό, τι φάω (β) (παροιμ.) ο *καλός ο μύλος όλα τ' αλέθει* βλ. λ. *αλέθω* (γ) (παροιμ.) *όχιως νερό ο μύλος δεν αλέθει* χωρίς τα αναγκαία εφόδια, την κινητήριό δύναμη (τα κίνητρα, τα χρήματα κ.λπ.), δεν επιτυγχάνεται τίποτε (δ) (μφ.) *ρίχνω | κουβαλώ νερό στον μύλο κάποιον* κάνω ενέργειες που τον ωφελούν, ενισχύουν τη θέση του: *με τις δηλώσεις του ρίχνει νερό στον μύλο του ανιπάλο* (πβ. λ. *νερο-κουβαλιτής*) (ε) *όποιος αέρας κι αν φυσά, ο μύλος πάντα αλέθει* βλ. λ. *αλέθω* (στ) *γίνεται μύλος* δημιουργείται μεγάλη αναταραχή, γίνεται μπερδεμα: *έγινε μύλος πάλι στη συνέλευση των μετόχων* (ζ) *γίνομαι μύλος (με κάποιον)* διαπληκτίζομαι, τσακινόμαι, κόπομαι: *γίνομαι μύλος για τα πολιτικά* (η) (παροιμ.) *σαν την κότα στον μύλο* βλ. λ. *κότα* 2. (συνεκδ.) το κτήριο ή το κτηριακό συγκρότημα, στο οποίο είναι εγκατεστημένο και λειτουργεί αλεστικό μηχανήμα: *πήγα το άλεσμα μου στον -| οι - της Μυκόνου | των νησιών* 3. (γενικότ.) κάθε μικρή φορητή συσκευή, εφοδιασμένη με κύλινδρο, ο οποίος κινείται με χειροκίνητο περιστροφικό μοχλό (στρόφαλο) ή με ηλεκτρισμό και χρησιμοποιείται για να θρυμματίζει, να μετατρέπει σε σκόνη υλικά (λ.χ. καφέ, πιπέρι) ή σε πολύτ μαλακά υλικά (λ.χ. βραμεμένα όσπρια): ο ~ του *καφέ* || ~ του *κρέατος* · 4. μηχανήμα για άντληση υγρού ή για άρση φορτίου, που λειτουργεί με τροχό, ο οποίος φέρει πτερύγια και περιστρέφεται με τη δύναμη του ανέμου ή με τη ροή ύδατος ΣΥΝ. ανε-μαντίλα, υδροστροβίλος · 5. ο περιστρεφόμενος κύλινδρος των πιστολιών, στον οποίο τοποθετούνται οι σφαίρες: *γέμισε τον - του εζά-σφαην πιστολιού και άρχισε να προβολεί* · 6. παιδικό παιχνίδι που αποτελείται από λεπτό μικρό καλάμι, στην κορυφή του οποίου στερεώνονται χάρτινα, πλαστικά ή μεταλλικά πολύχρωμα πτερύγια, διατεταγμένα ακτινωτά, τα οποία περιστρέφονται με τον αέρα ή φυσώντας τα: «*τα μικρά παιδιά που κρατούν στο χέρι τους, σαν τον - τον χάρτινο, τις ελπίδες μας...*» (τραγ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σμόχκα*, *παρόνυμο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. μεταπλασμ. τ. του ουσ. μύλη (βλ. λ.)], μυλόθρος (ο) (λόγ.) ο μυλωνάς. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *μυλ-ώ (-όω) + επίθημα -θρός (πβ. κ. *σα-θρός*, *νο-θρός*) < μύλη (βλ. λ.)], μυλωνάς (ο) {μυλωνάδες}, μυλωνού (η) {μυλωνούδες} 1. ο ιδιοκτήτης ή εργάτης αλευρόμυλου- ΦΡ. (α) (παροιμ.) *(βάξει) και η μυλωνού τον άντρα της με τους πραγματευτάδες* για αυτούς που θέλουν να φανούν ανώτεροι από ό,τι είναι στην πραγματικότητα (β) *από μυλωνάς δεσποτής* για αυτούς που προάγονται αματωδώς χωρίς να το αξίζουν ΑΝΤ. από δήμευτος κλητήρας (γ) *όλοι κλαίνε τον πόνο τους κι ο μυλωνάς τ' αυλάκι* ο καθένας ασχολείται μόνο με τα δικά του προβλήματα, χωρίς να βλέπει και τα προβλήματα των άλλων (δ) (παροιμ.) *θεωρία επισκόπου και καρδιά μυλωνά* για να δηλωθεί η αντίφαση μεταξύ της επιβλητικής ή εντυπωσιακής εμφάνισης και του χαμηλού επιπέδου περειαζομένου 2. (κατ' επέκτ.) ο ιδιοκτήτης ή εργάτης κάθε είδους μύλου (λ.χ. ελαιοτριβείου).

[ETYM. < μεσν. μυλωνάς < αρχ. μυλών, -όνος «μύλος, το οίκημα όπου λειτουργεί ο μύλος» < μβλη (βλ.λ.)].

μύξα (η) {μυξών} (καθ.ημ.) **1.** η γλοιώδης ουσία που εκκρίνεται από τον βλεννογόνο της μύτης, το υγρό που ρέει από τα ρουθούνια **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε έκκριμα που έχει γλοιώδη υφή ή βλενώδη σύσταση (π.χ. όπως αυτό που εκκρίνεται από τις μπάμιες) **3.** (μειοτ.) πρόσωπο που προκαλεί αηδία, αποστροφή, που σχιζάνεται κανείς να βλέπει ή να συναναστρέφεται ΣΥΝ. μυξιάρης, σχιζαμένος, σχιζαμερός — (υποκ.) μυξούλα (η).

[ETYM. αρχ. < *μύκ-σα (πβ. κνί-σα) < μύσσομα «φυσώ, καθαρίζω τη μύτη μου» (< *μύκ-ιο-μαι). Βλ. κ. μυκτήρ(ας)].

μυξοαδένος (ο) [1843] ANAT. η υπόφυση του εγκεφάλου. — **μυξοαδενικός**, -ή, -ό.

μυξιάζω ρ. αμετβ. {μυξίασα} (λαϊκ.) βγάζω μύξες, τρέχει συνεχώς η μύτη μου. **μυξιάρης**, -α, -ικο (λαϊκ.) **1.** αυτός που βγάζει συνεχώς μύξες από τα ρουθούνια του **2.** (μειοτ.) πρόσωπο που προκαλεί αηδία, που το σχιζάνεται κανείς ΣΥΝ. σχιζαμένος, σχιζαμερός **3.** (το ουδ. ως χαρακτηρισμός) βρέφος ή μεγαλύτερο παιδί καζεκτικό και αδύναμο ΣΥΝ. μισή μερίδα. — **μυξιάρικός**, -ης, -ο.

μυξοειδήμα (το) [1879] {μυξοειδήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. πάθηση που οφείλεται σε υπολειπόμενη του θυρεοειδούς αδένος και έχει ως βασικό σύμπτωμα την εμφάνιση οιδημάτων στο δέρμα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myxoédème].

μυξοκλαίω ρ. αμετβ. {μυξοκλαγα} (λαϊκ.) **1.** κλαίω και ρουφώ τη μύτη μου, γιατί μου τρέχουν οι μύξες (βλ.λ.): *πάψε να μυξοκλαίς, βαρέθηκα να σε ακούω!* **2.** υποκρίνομαι ότι κλαίω.

μυξομάντηλο (το) (λαϊκ.) μικρό μαντίλι για το σκούπισμα της μύτης ΣΥΝ. (λόγ.) ρινόμακτρο.

μυξομοκίτης (ο) [1881] {μυξομοκίτην} ΒΙΟΛ. μύκητας που σχηματίζει μια μάζα από γυμνό πρωτόπλασμα, το πλασμώδιο, η οποία είναι ικανή να κινείται όπως η αμοιβάδα και χρησιμεύει στον πλασμοπλασισμό του οργανισμού με σπύρια: οι μυξομοκίτες είναι να θεωρηθούν εξίσου φυτά ή ζώα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myxomycètes].

μυξοσάρκωμα (το) [1861] {μυξοσάρκωμ-ατος | -ατα, -άτων} είδος κακοήθους όγκου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. myxosarcoma].

μυξώδης, -ης, -ες [αρχ.] {μυξώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με μύξα ή που αποτελείται από μύξα: ~ *έκκριση* ΣΥΝ. βλεννοειδής, γλοιώδης.

μύξωμα (το) [1879] {μυξώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. μαλακός, καλοήθης όγκος, που αποτελείται σε μεγάλο βαθμό από βλεννοειδή ουσία και αναπτύσσεται συνήθ. υποδερμικά ή και εσωτερικά: ~ του *περιτοναίου* ΣΥΝ. ψευδομύξωμα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. myxoma].

μυξομάτωση (η) {-ης κ. -όσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. **1.** η ανάπτυξη πολλαπλών μυξομάτων (βλ.λ.) ή ο εκφυλισμός ιστού σε μυξώματα • **2.** γλοιώδης νόσος, οφειλόμενη σε είδος ιού που προσβάλλει κυρ. τα κουνέλια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. myxomatosis].

μυνογράφημα (το) {μυνογραφημ-ατος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση των κινήσεων (συστολών) του μύδου, που καταγράφει ο μυο-γράφος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myogramme].

μυνογράφος (ο) [1895] ΤΕΧΝΟΛ. ειδική συσκευή που καταγράφει αυτόματα τις συστολές των μύδων, τους μυϊκούς τόνους. — **μυνογραφικός**, -ής, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myographe].

μυοκάρδιο (το) {μυοκαρδί-ου | -ων} ANAT. ο μυϊκός καρδιακός ιστός, που εσωτερικά καλύπτει από το ενδοκάρδιο και εξωτερικά από το επικάρδιο και πραγματοποιεί την καρδιακή συστολή: *έμφραγμα του*

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myocarde].

μυοκαρδιοπάθεια (η) {μυοκαρδιοπαθειών} ΙΑΤΡ. πάθηση της καρδιάς, λόγω εκφύλισης του μυοκαρδίου (βλ.λ.), που αποτελεί εκδήλωση διαφόρων νόσων, του αλκοολισμού, ανεπάρκειας βιταμινών κ.ά. και καταλήγει σε καρδιακή ανεπάρκεια: *άλλως καρδιομυοπάθεια: - συμφορητική | αποφρακτική | υπερτροφική*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. cardiomyopathy].

μυοκαρδίτιδα (η) [1879] ΙΑΤΡ. φλεγμονή του μυοκαρδίου (βλ.λ.), που οφείλεται στη βλαβερή επίδραση διαφόρων μικροοργανισμών ή τοξινών και έχει ως κύριο σύμπτωμα τη μείωση της εντάσεως των καρδιακών τόνων και μπορεί να καταλήξει σε καρδιακή ανεπάρκεια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myocardite].

μυοκτόνια (η) {μυοκτονιών} η εξολόθρευση των ποντικών, που επιτυγχάνεται με διάφορα μέσα, λ.χ. δηλητηριώδη αέρια, δηλητηριασμένες τροφές, ειδικές παγίδες κ.λπ.

μυοκτόνος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που σκοτώνει τα ποντικά **2.** **μυο-κτόνο** (το) ειδικό φάρμακο για την εξολόθρευση των ποντικών ΣΥΝ. ποντικοφάρμακο. [ETYM. μτγν. < μυς, μύς + -κτόνος < κτείνω «φονεύω» (βλ. κ. -κτο-νία)].

μυολογία (η) [1785] {χωρ. πληθ.} ANAT. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τη φυσιολογία και τη λειτουργία των μύδων και του μυϊκού συστήματος του ανθρώπου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myologie].

μυομήτριο (το) {μυομητρί-ου | -ων} ANAT. η μεσαία στιβάδα του τοιχώματος της μήτρας, η οποία αποτελείται από λείο μυϊκό ιστό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. myometrium].

μυοπαγίδα (η) [1892] (λόγ.) η ποντικοπαγίδα ΣΥΝ. φάκα.

μυοπάθεια (η) {μυοπαθειών} ΙΑΤΡ. **1.** κάθε πάθηση του μυϊκού συστήματος, που εκδηλώνεται είτε ως φλεγμονή είτε ως προοδευτική μυϊκή ατροφία **2.** (ειδικότ.) είδος μυϊκής δυστροφίας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. myopathy].

μυοσίνη (η) {μυοσινών} ΒΙΟΛ. πρωτεΐνη των μύδων που παρέχει την απαραίτητη για τη συστολή τους ενέργεια και δρα σε συνδυασμό με την ακτίνη (βλ.λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myosine].

μυοσπίδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή του μυϊκού ιστού, που οφείλεται σε λοιμώδεις παράγοντες ΣΥΝ. μυΐτιδα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myosite].

μυοσκελετικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σκελετό και τους σκελετικούς μύς: ~ *σύστημα*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αρχ.μ. musculoskeletal (νόθο συνθ.)].

μυοσφαιρίνη (η) {μυοσφαιρινών} ΒΙΟΛ. κόκκινη πρωτεΐνη η οποία ευνοεί τη μεταφορά του οξυγόνου από τα αιμοσφαίρια στις μυϊκές ίνες και το αποθηκεύει, για να χρησιμοποιηθεί από τον μυ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. myoglobine (νόθο συνθ.)].

μυσοπιτίας (η) {μυσοπιτίδος} (λόγ.) το φυτό «μη με λησμονεί» (βλ.λ.). [ETYM. μτγν. < μυς, μύς + -πιτίας < ουσ. *ατός* «αφτί», λόγω της ομοιότητας των φύλλων του φυτού με αφτιά ποντικού· η κοινή ονομασία «μη με λησμονεί» από το αρχ.μ. forget-me-not].

μυτομία (η) [1839] {μυτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή μύδου, που γίνεται συνήθ. στο τενοντόδες του μέρους. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. myotomie].

μυστονία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μυϊκή ακαμψία, κατά την οποία οι μύες δεν μπορούν να χαλαρώσουν και να λειτουργήσουν κανονικά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ.μ. mystonia].

μύρα ίνα (η) {μυρσινών} ψάρι που μοιάζει με το χέλι (σώμα μακρόστενο και κυλινδρικό και δέρμα λείο, χωρίς λέπια) ΣΥΝ. σπέρινα. [ETYM. < αρχ. (σ)μύρανα < θ. συμρ- < *smr(u)-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *smr(u)- «λίπος, γλίτσα», πβ. αρχ. γερμ. smero, αρχ. ιρλ. smí(u)g «μελέος». Ομόρρ. *σμύρ-ις* (βλ.λ.), *μύρ-ο(ν)* κ.ά.].

μυραλοήγη (η) {μτγν.} (λόγ.-σπάν.) αρωματική αλοιφή για τον καλλοπισμό του προσώπου ΣΥΝ. πομάδα.

μυριάδα (η) **1.** σύνολο από δέκα χιλιάδες ομοειδείς μονάδες, ο αριθμός δέκα χιλιάδες (10.000) **2.** (συνήθ. στον πληθ.) αναρίθμητο πλήθος ή πολύ μεγάλη ποσότητα, άπειρος αριθμός προσώπων, πραγμάτων, αντικειμένων κ.λπ.: ~ *λαού υποδέχθηκαν τους ολυμπιονίκες στο αεροδρόμιο*. [ETYM. < αρχ. μυριάς, -άδος < μυριοι (βλ.λ.)].

μυριακές επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) χιλιάδες, αμέτρητες, πάρα πολλές φορές: ~ *είχε επισημάνει τους κινδύνους αυτής της πολιτικής* ΣΥΝ. απει-ράκις, πλειεστάκις ANΤ. σπανίως, ελάχιστα.

μυριακρίβος, -η, -ο [μεσν.] (λογοτ.) **1.** αυτός που πωλείται ή αγοράζεται σε υψηλότατη τιμή, που έχει πολύ μεγάλη (υλική) αξία: ~ *κόσμημα* ΣΥΝ. πανάκριβος, πολυτίμος ANΤ. φτηνός **2.** (για πρόσ.) ο αγαπημένος σε πολύ μεγάλο βαθμό, πολύ προσφιλής: *έχασε το ~ παιδί* της! ΣΥΝ. πολυαγαπημένος, χιλιακρίβος, πολυφιλήτος.

μυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μυρίσ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αντιλαμβάνομαι με την όσφρηση μια οσμή, μια μυρωδιά (♦ *κάποιον/ κάτι*): ~ τα *τριαντάφυλλα* | το *άρωμα* | το *φαγητό* ΣΥΝ. οσφραίνομαι, οσμίζομαι ΦΡ.

μυρίζει τα νύχια μου βλ. λ. *νύχι* ♦ (αμετβ.) **2.** αναδίδω οσμή, βγάζω μυρωδιά: *τι ωραία που μυρίζουν τα λουλούδια!* **3.** (ειδικότ.) αναδίδω δυσάρεστη οσμή: *«χρόνια στα ρούχα το ψαρόλαδο μυρίζει»* (Ν. Καββαδίας) || *μυρίζουν τα πόδια* | *οι μασχάλες* | *τα ρούχα κάποιου* || *το δωμάτιο μυρίζει κλεισούρα* || *μην αφήσεις το κρέας έξω από το ψυγείο, γιατί θα μυρίσει* ΣΥΝ. βρομό ANΤ. ευωδιάζω, μοσχοβολώ **4.** (απρόσ. *μυρίζει*) υπάρχει μια μυρωδιά, έχει ευχάριστη ή δυσάρεστη οσμή: ~ *ωραία εδώ μέσα!* ΦΡ. (α) *μυρίζει* | *βρομάει* *μπαρούτι* βλ. λ. *μπαρούτι* (β) (παροιμ.) **ο Φλεβάρης κι αν φλεβίσει, καλοκαίρι θα μυρίσει** όσο κρύο κι αν κάνει τον Φεβρουάριο, ο χειμώνας τελειώνει **5.** (+ γεν. προσ. αντων.) αισθάνομαι την ευχάριστη ή δυσάρεστη οσμή που αναδίδεται από πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ.: *μόλις μπήκα, μου μύρισε η ψαλίδα* || *τι σου μυρίζει εδώ μέσα*; ΦΡ. (α) *το ένα μου βρομά και τ' άλλο μου μυρίζει* | *ξινίζει* βλ. λ. *βρομά* (β) *κάτι μου μυρίζει (σε μια πόθεση)* διασθάνομαι ότι κάτι υποπτο | *περιεργο* | *κακό κ.λπ. συμβαίνει, ότι κάτι δεν πάει καλά: κάτι άσχημο* | *περιεργο* | *υποπτο μου μυρίζει σ' αυτή την ιστορία* *ας είμαστε προσεκτικοί!* **6.** (μεσοπαθ. *μυρίζομαι*) αντιλαμβάνομαι εγκαίρως και από ένστικτο κάτι δυσάρεστο, έχω προαισθήμα, τρέφω υποψίες (για κάτι): *το μυρίστηκα από την αρχή ότι κάτι δεν πάει καλά* ΣΥΝ. προαι-σθάνομαι, υποπτεύομαι, υποψιάζομαι, μαντεύω, παίρνω μυρωδιά, (λαϊκ.) παίρνω πρέφα. [ETYM. αρχ. < μύρον].

μυρική (η) {μυρικών} ΒΟΤ. ξυλόδες φυτό (θάμνος ή δέντρο) που φύεται συνήθ. σε υφάλμυρα και ελώδη εδάφη και ιδ. στις παραλίες, κοντά στη θάλασσα: *κοινός αρμυρίκι* | *αλμυρίκι* (το) (βλ.λ.). [ETYM. αρχ., αγν. ετόμου. Φαίνεται πως η λ. αποτελεί δάνειο, αφού οι συνδέσεις με τα ουσ. *μυρσίνη*, *μύρτος* | *μύρτον* δεν έχουν επιστημονική βάση. Αγνωστη, εντούτοις, παραμένει και η αφετηρία του δανείου (όπως και του παρόμ. λατ. tamarix), καθώς η συσχέτιση με εβρ. māgar «είμαι πικρός» και αραμ. mō- tiqā «κρόκος» προσκρούει σε μορφολ. και σημασιολ. δυσχέρειες]. **Μύρινα** (η) η πρωτεύουσα της Λήμνου-αλιώς *Κάστρο* (το). [ETYM. < μτγν. *Μυρίνη* (από το όν. της συζύγου του θάνατος, στον οποίο παραχωρήθηκε η πόλη -σύμφωνα με τη μυθολογία- από τον βασιλιά της Ιωλκού) < αρχ. *μύρον*].

μυριο- κ. μυριό- α' συνθετικό που δηλώνει πολύ μεγάλο αριθμό, απε-

ριόριστη ποσότητα: *μυρίστομη φωνή* || *μυρίο-πλουτος*, *μυρίο-νεκρος*. [ETYM. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. μυρίο-λεκτος, μεσν. *μυρίο-στομος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *μύριος* (βλ.λ.)]. *μύριος*, -ες, -α {μυρ-ίων (αρσ. -ίους)} 1. (αρχαιοπρ.) αυτοί που αντιστοιχούν σε σειρά στον αριθμό δέκα χιλιάδες (10.000), που αριθμούν δέκα χιλιάδες: «*Η κάθοδος των μυρίων*» (Ξενοφών) 2. (συνήθ. μτρ., με συνίτηση -ιοι, -ιες, -ια) πάρα πολλοί, αμέτρητο πλήθος: *υπάρχουν κίνδυνοι για τους νέους* || *πέρασα μύριες ταραχορίες, μέχρι να τα καταφέρω* ΣΥΝ. άπειροι, απειράριθμοι, αμέτρητοι, αναρίθμητοι ΑΝΤ. ολιγάριθμοι, μετρημένοι στα δάχτυλα- ΦΡ. (τα) *μύρια όσα* πάρα πολλά, αμέτρητα: *πέρασα τα ~ μ' αυτή την αρρώστια* ΣΥΝ. πλείστα όσα. [ETYM. αρχ. < *μύριος* «αναρίθμητος, απέραντος» (ενώ *μύριος* «δέκα χιλιάδες»), αβββ. ετύμου, καθώς δεν μαρτυρείται σε άλλες Ι.Ε. λ. συγκεκριμένος όρος για τον αριθμό 10.000, οπότε πιθαν. πρόκειται για καθαρώς ελληνικό δημιούργημα. Η σύνδεση με το ιρλ. *muir* στη σπάνια σημ. «απέραντος» δεν δικαιολογεί τη βασική σημ. τής ιρλ. λ., που είναι «προστατευτικό τείχος». Η πιθανότερη εκδοχή οδηγεί στην υπόθεση τής ύπαρξης μιας αρχικής εφραστ. λ. με τη σημ. «εκτενής, απέραντος, όπως τα κύματα τής θάλασσας» (βλ. κ. *πλημύρα*). *μυρίονεκρος*, -η, -ο [μτρν.] (για πόλεμο, μάχη) αυτός που χαρακτηρίζεται από την απόλεια τής ζωής πολλών ανθρώπων: ~ *σύγκρουση* | *ατύχημα* ΣΥΝ. πολύνεκρος ΑΝΤ. αναίμακτος, *μυρίοπλουτος*, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει αναρίθμητα πλούτη, ο πάρα πολύ πλούσιος: ~ *βασιλιάς* ΣΥΝ. *πάμπλουτος*, *ζάπλουτος*, *βαθύπλουτος* ΑΝΤ. *πάμπταχος*, *θεόφταχος*, *μυρίοστημόριο* (το) {μυριοστημορί-ου | -ων} 1. ένα από τα δέκα χιλιάδες μέρη, στα οποία διαίρεται κάτι ΣΥΝ. δεκάκις χιλιοστό, *μυριο-στό* 2. (κατ' επέκτ.-γενικότερ.) το ελάχιστο, το μικρότερο δυνατό τμήμα συνόλου: *δεν είναι πρόθυμος να μας παραχωρήσει ούτε ~ από τον χώρο του* ΣΥΝ. *πολλοστημόριο*, *απειροστημόριο*, *απειροστό*. [ETYM. < αρχ. *μυριοστημόριον* < *μυριοστός* + *μόριον*, ενώ το συνδεδετικό φωνήεν -η- οφείλεται σε ανομοίωση προς τα συνεχόμενα -ο-]. *μυρίοστομος*, -η, -ο [μεσν.] αυτός που εξέρχεται ή προέρχεται από μύρια στόματα, από αμέτρητους ανθρώπους: ~ *κραγή* | *ισχί*. *μυριοστός*, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δέκα χιλιάδες (10.000), ο δεκάκις χιλιοστός 2. (κατ' επέκτ.-συνήθ.) αυτός που είναι δέκα χιλιάδες φορές ή γενικότερ. πάρα πολύ μικρότερος ως προς το πλήθος, το μέγεθος, το βάρος, την ποσότητα κ.λπ. σε σχέση με άλλον, ο οποίος λαμβάνεται ως μέτρο συγκρίσεως 3. (ειδι-κότ.) καθένα από τα δέκα χιλιάδες μέρη, στα οποία διαίρεται σύνολο-ή ή πράγμα και γενικότερ. οτιδήποτε λαμβάνεται ως ακεραία μονάδα: *και το ~ από τα χρήματα του να αποκοπύσασα, θα ήμουν ευχαριστημένος* || *το πλήθος τής σημερινής συγκέντρωσης δεν φθάνει ούτε κατά ~ το αντίστοιχο των παλαιών* || (κ. μτρ.) *δεν προτίθεται να υποχωρήσω ούτε κατά ~ ΣΥΝ. μυριοστημόριο*. μ *όρισμα* (το) [μτρν.] {μυρία-ατος | -α, -άτων} 1. η αντίληψη με τις αισθήσεις τής ευχάριστης ή δυσάρεστης οσμής που αναδίδει πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ. ΣΥΝ. όσφρηση 2. (συνεκδ.) η ίδια η οσμή, ιδ. η ευχάριστη, που αναδίδεται από κάποιον: *γλυκό* | *ευχάριστο* ~ ΣΥΝ. *μυροδιά*, *ευωδία*, άρωμα ΑΝΤ. *δυσοσμία*, βρώμα 3. (κατ' επέκτ.-σπάν.) ουσία που αναδίδει ευχάριστη οσμή ΣΥΝ. άρωμα, *μύρο*. *μυριστικός*, -η, -ο [μτρν.] 1. αυτός που αναδίδει ευχάριστη οσμή, άρωμα: ~ *λουλούδι* ΣΥΝ. *αρωματικός*, *ευωδιαστός*, *μυροδάτος*, *μιο-σμουριστός*, *ευδισμος* ΑΝΤ. *δυσοσμος*, *κάκοςμος*, *δυσώδης* 2. (ειδι-κότ.) *μυριστικά* (τα) τα αρωματικά φυτικά προϊόντα που χρησιμοποιούνται κυρ. στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική ΣΥΝ. μπαχαρικά, καρυκεύματα, *μυροδάκι*. *μυρμήγκι* κ. *μυρμήγκι* (το) [μεσν.] {μυρμηγκ-ίου | -ιών} 1. μικροσκοπικό έντομο (γινώσθη για την κοινωνικότητα και εργατικότητα του) με μεγάλο κεφάλι, που έχει δύο κεραίες εκτεινόμενες προς τα έξω, μικρό θώρακα και ωοειδή κοιλιά, η οποία συνδέεται με τον θώρακα με λεπτό μίσχο: φτερωτό | *κόκκινο* ~ || τα ~ *θεωρούνται ότι φέρνουν ευτυχία όταν εμφανίζονται σ' ένα σπίτι* || *ούτε - δεν μπορεί να σκοτώσει* (για πολύ αγαθό ή δειλό άνθρωπο) 2. (μτρ.) πρόσωπο που είναι ασήμαντο, χωρίς αξία ή σπουδαιότητα: *ο άνθρωπος είναι ~ μπροστά στα στοιχεία τής φύσης και τη δύναμη τους* 3. (μτρ.) πρόσωπο που διακρίνεται για την εργατικότητα, τη φιλοπονία του. Επίσης *μόρμηγκας* [μεσν.] κ. (λαϊκ.) *μέρμηγκας* (ο) [μεσν.]. — (υποκ.) *μυρμηγκάκι* (το). [ETYM. < μεσν. *μυρμήγκιν* < μτρν. *μυρμήγκιον*, υποκ. του αρχ. *μύρμηξ*. Είναι πιθαν. ότι ο τ. *μύρμηξ* (με επίθημα -ηξ, πβ. σκόλ-ηξ) προέρχεται (με προχωρητική ομοιοποίηση) από τ. *μύρβ-ηξ (το αντίστοιχο παρατηρείται στις συνώνυμες «γλώσσες» του Ησυχίου *βόρμαξ* και *βύρμαξ*) < θ. *μυρβ- < *mrgw-, *συνεσταλμ. βαθμ.* (με αντιπροσώπευση -υ-, πβ. *μύλη*) του Ι.Ε. *mōrgw- | *mouir- | *meur- (γενική σημ. «έντομο»), πβ. *σανσκρ. vamiṣ, αρχ. ιρλ. moirb, αρχ. σλαβ. mrganj, αρχ. ρωσ. monogin, αρχ. σκανδ. maurg, λατ. formica* (> γούλ. *formi*) κ.ά.] *μυρμηγκία* (η) 1. η φωλιά των μυρμηγκιών ΣΥΝ. *μυρμηγκοφωλιά*, *μυρμηγκότρυπα* 2. μεγάλο και πυκνό πλήθος ανθρώπων: *σαν ~ κατέφθαναν οι διαδηλωτές από όλες τις περιοχές τής Αθήνας* ΣΥΝ. *λαοθάλασσα*, *άνθρωποθάλασσα* 3. ΙΑΤΡ. *σαρκώδης εξόγκωμα* στο δέρμα χεριών και ποδιών. [ETYM. < αρχ. *μυρμηγία* < *μύρμηξ*, βλ. κ. *μυρμήγκι*. *μυρμηγκιάζω* ρ. αεταβ. {μυρμηγκιάσα} 1. γεμίζω *μυρμηγκία*: *παρά τους ψεκασιμούς με εντομοκτόνο, κάθε ανοιχτή μυρμηγκιάζοντα τα πατόματα και οι βρύσες του σπιτιού* 2. αισθάνομαι ελαφρά τιμπήματα ή μουδιασμα σε περιοχή του σώματος μου (συνήθ. λόγω κακής κυκλοφορίας του αίματος): *καθόμουν άβολα πολλή ώρα και μυρμηγίασαν τα πόδια μου* ΣΥΝ. *μουδιάζω* ΑΝΤ. *ξεμουδιάζω*. — *μυρμηγκίασμα* (το).

μυρμηγκότρυπα (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} (λαϊκ.) η φωλιά των μυρμηγκιών (βλ.λ.), η τρύπα που ανοίγουν στο χώμα, σε τοίχο ή σε άλλο υλικό τα μυρμηγκία, για να κατασκευάσουν τη φωλιά τους ΣΥΝ. *μυρμηγκιά*. Επίσης *μυρμηγκοφωλιά*, *μυρμηγκίαση* (η) [μτρν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. *πληθ.*} ΙΑΤΡ. το αίσθημα ελαφρών τιμπημάτων (σαν να περπατούν πάνω στο δέρμα *μυρμηγκία*), που εμφανίζεται σε περιοχή του σώματος (λόγω συμπίεσεως αγγείων ή νεύρων κατά τη διάρκεια ορισμένων νόσων ή κακής κυκλοφορίας του αίματος), *μυρμηγκικός*, -ή, -ό [1802] 1. αυτός που σχετίζεται με τα *μυρμηγκία* (βλ.λ.) 2. ΧΗΜ. *μυρμηγκικό οξύ* ακυκλη οργανική ένωση, το απλούστερο μονοκαρβονικό οξύ, που περιέχεται στο σώμα των μυρμηγκιών και άλλων εντόμων, καθώς επίσης και σε ορισμένα φυτά (λ.χ. στις τσουκνίδες) και σε βιολογικά υγρά (λ.χ. στον ιδρώτα) και χρησιμοποιείται στη βυρσοδεγεία, τη βιομηχανία υφάνσιμων ινών κ.α. *μυρμηγκοκόφρος* (ο) θηλαστικό ζώο τής Κ. και Ν. Αμερικής με μακρύ κρανίο και σωληνωδείς ρύγχος κυρτό προς τα κάτω, μακριά ουρά και γαμψά μπροστινά νύχια, που τρέφεται με *μυρμηγκία* και *τερμί-τες*, που συλλαμβάνει σκαλίζοντας το άνοιγμα των φωλιών τους και χώνοντας στο εσωτερικό τη μακριά κολλώδη γλώσσα του. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *myrmecophagus*]. *μύρο* (το) 1. κομμεροητήνη με ενχάριστη άρωμα και κίτρινο ή καστανο-νοκκίνο χρώμα, που λαμβάνεται από διάφορα μικρά δέντρα και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, στην παρασκευή οδοντοπα-στών, αποσμικών του στόματος και φαρμακοσκευασιμάτων 2. (συνεκδ.) κάθε αρωματικό έλαιο, φυσικό ή τεχνητό 3. (συνεκδ.) (α) η ευχάριστη οσμή που αναδίδει πρόσωπο ή πράγμα: ~ *ανέβλυζε από τον τάφο του αγίου* ΣΥΝ. *ευωδία*, άρωμα ΑΝΤ. *δυσοσμία*, βρώμα (β) ΕΚΚΛΗΣ. *όγιο μύρο* το αρωματικό έλαιο που παρασκευάζεται αποκλειστικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως κατά τις πρώτες ημέρες τής Μ. Εβδομάδας και καθαγιάζεται σε ειδική ακολουθία τη Μ. Πέμπτη, αποστέλλεται σε όλες τις ορθόδοξες Εκκλησίες και χρησιμοποιείται κατά το μυστήριο του χρίσματος. [ETYM. < αρχ. *μύρον*, πβ. < *(σ)μύρ-ον (αν ο παρκα. *εμούριαι* παρουσιάζει το αρχαϊκό θέμα και δεν οφείλεται σε μετρικούς λόγους ή σε αναλογία προς τη λ. *σμίρνα*) < *smir(u)-, *συνεσταλμ. βαθμ.* του Ι.Ε. *smir(u)- «λίπος, γλίτσα», πβ. αρχ. γερμ. *smero* (> γερμ. *Schmer* «λίπος, πάχος»), αρχ. ιρλ. *smi(u)g* «μυελός» κ.ά. Ομόρρ. *μύρ-αινα*, *μυρίω*, *μυρ-εγός*, *μυρ-ωλιά* κ.ά.]. *μυροβλήτης* (ο) {μυροβλητών} ΕΚΚΛΗΣ. (για αγίους και μάρτυρες) αυτός από τα λείψανα του οποίου αναδίδεται μύρο, *ευωδία*: *ο Άγιος Δημήτριος ο ~*. [ETYM. μεσν. < *μύρον* + -βλήτης < αρχ. *βλύζω* «αναβλύζω, βράζω», γενν. ετύμου, ίσως συνδ. με *σανσκρ. gālati* «χύνω, στάζω», αρχ. γερμ. *quellan* «πηγάζω»]. *μυροβόλος*, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που αναδίδει ευωδία μύρου (βλ.λ.), που αποπνέει άρωμα ΣΥΝ. *ευωδιαστός*, *μυροδάτος*, *μοσχοβόλος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -βόλος. [ETYM < *μύρο* + -βόλος < *βάλλω*]. *μυροδόχοιο* (το) 1. δοχείο μικρού μεγέθους, στο οποίο φυλάσσεται μύρο (βλ.λ.) ή άλλο αρωματικό υγρό ΣΥΝ. *αρωματοδόχοιο* 2. (ειδικότερ.) ΕΚΚΛΗΣ. *λειτουργικό σκεύος* τής Εκκλησίας, στο οποίο φυλάσσεται το άγιο μύρο (βλ. λ. *μύρο*). *μύρομαι* ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (αρχαιοπρ.-σπάν.) χώνω δάκρυα, εκδηλώνω τη θλίψη μου με δάκρυα ΣΥΝ. *κλαίω*, *θρηνώ* ΑΝΤ. *γελώ*, *χαίρομαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM < αρχ. *μύρομαι* (σπάν. το ενεργ. *μύρω*) < θ. *μυρ-*, που εμφανίζεται στον αναδιπλασιασμένο τ. *μωρ-μύρ-ω* (βλ. κ. *μωρμυροίω*), συνδεδέθηκε δε σημασιολογικώς με τις λ. *μυρίος* και *πλημύρα* στη σημ. «κύματα ποταμού ή θάλασσας», πράγμα που επιτρέπει να θεωρησούμε ως αρχική τη σημ. «χύνω ποτάμια (άφθονα) δάκρυα»]. *μυροποιείο* (το) [1893] το εργαστήριο ή εργοστάσιο όπου παρασκευάζεται μύρο (βλ.λ.) και αρωματικά εκχυλίσματα ΣΥΝ. *αρωματοποιείο*. *μυροποιία* (η) {χωρ. *πληθ.*} 1. η τέχνη και η βιομηχανία παρασκευής μύρων (βλ.λ.) και αρωματικών εκχυλίσμάτων ΣΥΝ. *αρωματοποιία* 2. (συνεκδ.) το εργαστήριο ή εργοστάσιο, όπου παρασκευάζονται μύρα ΣΥΝ. *μυροποιείο*, *αρωματοποιείο*. — *μυροποιός* (ο/η) [αρχ.]. *μυροπολείω* (το) [αρχ.] *κατάστημα* όπου πωλούνται μύρα (βλ.λ.) και γενικά αρωματικές ουσίες ΣΥΝ. *αρωματοπωλείο*. — *μυροπόλις* (ο) [αρχ.], *μυροπόλις* (η) [αρχ.] {μυροπόλιδος}. *μυρουδιά* (η) → *μυροδιά*. *μυροφόρος*, -ος/-α, -ο [μτρν.] (λόγ.) 1. αυτός που φέρει, που κομίζει μύρο, άρωμα: ~ *σκεύος* || *ρόδινο σούρουπο, ώρα μυροφόρα* (Α. Μαβίλης) ΣΥΝ. *αρωματοφόρος* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που εμπεριέχει ή παράγει, αναδίδει μύρο ΣΥΝ. *ευώδης*, *ευωδιαστός*, *μυροβόλος* ΑΝΤ. *κάκοςμος*, *δυσοσμος*, *δυσώδης* 3. (ειδικότερ.) *Μυροφόρος* | *Μυροφόροι* (οι) οι τρεις ευλαβείς γυναίκες τής Γαλλίας, μαθήτριες του Ιησού, οι οποίες προσήλθαν στον τάφο του μετά την ταφή, για να αλείψουν το σώμα του με μύρα και άκουσαν πρώτες από τον άγγελο το μήνυμα τής Αναστάσεως. *μυρσινέλαιο* (το) [μτρν.] {μυρσινελαι-ου | χωρ. *πληθ.*} έλαιο το οποίο εξάγεται από τα φύλλα τής *μυρσίνης* (βλ.λ.) και έχει αντισηπτικές ιδιότητες (βλ. κ. λ. *μυρτέλαιο*) ΣΥΝ. *μυρτόλη*. *Μυρσίνη* (η) [αρχ.] *γυναικείο όνομα*. *μυρσίνη* (η) {μυρσινών} (λογот.) η μυρσίνη (βλ.λ.): «*της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ και ~ εσύ δοξαστική*» (θ. Ελύτης). Επίσης *μερσίνια* κ. *μερσίνια*. [ETYM. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. *μύρσινος* < *μύρσινος* < *μύρτος* (βλ. λ. *μυρτιά*)].

μυρτέλαιο (το) {μυρτελαίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. άχρωμο αιθέριο έλαιο με αρωματική οσμή, που εξάγεται με απόσταξη από τα φύλλα της μυρτιάς (βλ.λ.) και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική και την αρωματοποιία, καθώς διαθέτει αξιόλογες αντισηπτικές ιδιότητες ΣΥΝ. μυρσινέλαιο, μυρτόλη. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. essence de myrte].

μυρτιά (η) αιθαλής αρωματικός θάμνος με φύλλα σκληρά, γυαλιστερά, μυτερά ή ωοειδή, που όταν κοπούν αναδίδουν άρωμα, μικρά λευκά άνθη και μυροκόκκινους καρπούς. Επίσης μύρτος [αρχ.]. — μύρτινος, -η, -ο [μυρν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μυρτέα (με συνίζηση) < αρχ. μύρτον, αβεβ. εἶδμου. Η σημασιολ. απόσταση από τις λ. μυρική (βλ.λ.) και μύρρα δεν επιτρέπει την ετυμολ. τους σύνδεση ούτε την αναγωγή τους σε σημ. ρίζα. Η παρουσία του ανθρωπωνύμιου Μύρσιλος στη Λέσβο και του γετ. Murāitis ενισχύουν την άποψη ότι οι λ. έχουν μικρασιατική προέλευση. Η λ. πέρασε μέσω του λατ. myrtus και σε άλλες γλώσσες (πβ. γαλλ. myrte), τη δανείστηκαν δε η Αρμενική (myrt) και η Περσική (mīrd)].

μύρτο (το) 1. ο καρπός (μη εδώδιμος) της μυρτιάς 2. (κατ' επέκτ.) φυλλοφόρο κλαδί μυρτιάς, που χρησιμοποιείται κυρ. για διακοσμητικούς σκοπούς: η εκκλησία ήταν στολισμένη με ~ · 3. ΑΝΑΤ. μύρτα (τα) οι σαρκώδεις και ακανόνιστου σχήματος προεξοχές, που παρατηρούνται στην είσοδο του κόλπου της γυναίκας μετά τον πρώτο τοκετό και αποτελούν τα υπολείμματα του παρθενικού μύεν. ΣΧΟΛΙΟ λ. μόδα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. μύρτον (βλ. λ. μυρτιά)].

μυρτοειδής, -ής, -ές {μυρτοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που ομοιάζει με μύρτο (βλ.λ.), που έχει σχήμα και μορφή μύρτου 2. (ειδικότ.) αυτός που μοιάζει με καθένα από τα μύρτα (βλ. λ. μύρτο). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. μυρτόλη (η) {χωρ. πληθ.} το μυρτέλαιο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., συγκεκριμένο τ. του νεολατ. myrtleum].

μύρτος (η) → μυρτιά
Μυρτώ (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μύρτο (βλ.λ.)].

μυρτώνας (ο) [μυρν.] έκταση με μυρτιές, τόπος κατάφυτος από μυρτιές.
Μυρτώο (Πέλαγος) (το) η θάλασσα περιοχή μεταξύ των Κυκλάδων και των Α. ακτών της Πελοποννήσου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. Μυρτώων, ονομασία που αποδιδόταν στον μυθικό Μύρ-τιλο (ηνίχο του βασιλιά Ονόμου), τον οποίο έριξε στη θάλασσα από το ακρωτήριο Γεραίστο ο Πέλοψ].

μυρωδάτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αναδίδει ευχάριστη οσμή, άρωμα: ~ λουλουδιών | σαπούνι ΣΥΝ. αρωματικός, ευώδης, εύοσμος, ευω-διαστός ΑΝΤ. κάκοσμος, δύσοσμος, δυσώδης.

μυρωδής, -ης, -ές [μυρν.] {μυρωδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μυρίζει σαν το μύρο, που έχει πολύ ωραίο άρωμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. οσμή.

μυρωδιά (κ. λαϊκ.) μυρωδιά (η) 1. κάθε οσμή (ευχάριστη ή δυσάρεστη) που αναδίδει (κάποιος/κάτι): με ζετέλιανη η ~ του γαστριού || το παλιό σπίτι έβγαζε ~ μούγλας και κλεισούρας ΣΥΝ. απόπνοια, οσμή 2. (ειδικότ.) η ευχάριστη οσμή που αναδίδεται από κάπου και διεγείρει το αισθητήριο της όσφρησης: ~ λουλουδιών | φαγητού ΣΥΝ. ευωδιά, ευοσμία ΑΝΤ. κακοσμία, δύσοσμια, δυσωδία, βρώμα ΦΡ. (α) (μτφ.) παίρνω μυρωδιά (μεσν. φρ.) αντιλαμβάνομαι (κάτι/κάποιον) με τη διαίσθηση ή το ένστικτο, προαισθάνομαι κάτι δυσάρεστο προτού συμβεί: εντωχός που πήρα αμέσως μυρωδιά τι συνέβαινε και φυλάχτηκα || αυτός σε κοιροΐδενει- δεν το έχεις πάρει μυρωδιά τόσο ν' ώρα; ΣΥΝ. (μτφ.) μυρίζομαι, (αρχικό) παίρνω χαμπάρι, παίρνω πρέφα (β) για τη μυρωδιά για περιπτώσεις στις οποίες προσφέρεται μικρή ποσότητα φαγητού σε επισκέπτη, επειδή μύρισε το φαγητό: δοκίμασε λίγο, έτσι ~ (γ) με παίρνε η μυρωδιά φτάνει στη μύτη μου η μυρωδιά από κάτι: με πήρε η μυρωδιά απ' το κρέας (δ) μου ήρθε μια μυρωδιά μύρισα κάτι, έφτασε μια μυρωδιά στη μύτη μου: ~ ψημένου κρέατος. ΣΧΟΛΙΟ λ. οσμή. [ΕΤΥΜ. < (έσν. μυρωδιά < μυρν. μυρώδης < μύρον + -ώδης (βλ.λ.)].

μυρωδικό (το) [μεσν.] 1. αρωματικό εκχύλισμα ή παρασκευάσμα σε μορφή υγρού, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό ΣΥΝ. άρωμα, μυρωδιά, μύρο, κολόνια · 2. αρωματικό καρύκευμα που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική για τον εμπλουτισμό της γεύσης και της οσμής φαγητών και γλυκυσμάτων: στους κεφτέδες βάζει πολλά - ΣΥΝ. μυριστικό, μπαχαρικό, καρύκευμα.

μύρωμα (το) → μυρώνω
Μύρων (ο) {Μύρων-ος, -α} 1. αρχαίος Έλληνας γλύπτης (5ος αι. π.Χ.): ο διακοβόλος του · 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Μύρωνας [ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < μύρον (βλ.λ.)].

μυρώνω ρ. μετβ. {μύρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αλείφω ή ραντίζω με αρωματικό εκχύλισμα, με μύρο ΣΥΝ. αρωματίζω 2. ΕΚΚΛΗΣ. αλείφω με άγιο μύρο (βλ.λ.) τον βαπτιζόμενο ή το μέτωπο, τα μάγουλα, το σαγόνι και τις παλάμες των χεριών των χριστιανών κατά τη διάρκεια της ακολουθίας του Ευχελαίου (Μ. Τεάρτη) και σε άλλες τελετές ή εορτές 3. (η μτφ. μυρωμένος, -η, -ο) (α) αυτός που αναδίδει ευωδιά: ~ αμύσφαιρα | μαϊλιά | κορμί ΣΥΝ. αρωματισμένος, ευώδης, εύοσμος ΑΝΤ. δυσώδης, δύσοσμος, κάκοσμος (β) ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που έχει γίνει χριστιανός, που αποτελεί μέλος της Εκκλησίας μετά το μυστήριο του Βαπτίσματος και του Χρίσματος: «βαφτισμένο, ~, του Θεού παραδομένο» ΑΝΤ. αμύρωτος, αβάπτιστος. — μύρωμα (το) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. μυρώ (-όω) < μύρον].

μυός (ο) {μυ (λόγ. μυός), μυ | μύες (κ. μυς), μυών, μύες (λόγ. μυς)} 1.

ΑΝΑΤ. το σαρκόδες και ινώδες όργανο του σώματος ανθρώπων και ζώων, που αποτελείται από ευδιεγερτες, συσταλτές ίνες (τις μικρές ίνες), οι οποίες συγκροτούν ιστούς: διαδραματίζει σπουδαιότατο ρόλο στη λειτουργία του οργανισμού, καθώς με τις συστολές του προκαλεί τις εκούσιες και ακούσιες κινήσεις των μελών του σώματος και ιδ. των οστών του σκελετού: γυμνάζει τους ~ του || με το τρέξιμο θα σφίξουν οι ~ || ελαστικότητα | χαλάρωση μυός || λείοι | γραμμοστοί ~ || σόμα γεμάτο μυς ΣΥΝ. μύωνας, (καθημ.) ποντίκι 2. (αρχαιοπρ.) ο ποντικός (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. μυς < Ι.Ε. *mūs- «ποντίκι - μυς του σώματος», πβ. σαν-σρκ. mūh, λατ. mus, υποκ. musculus «μικρό ποντίκι - μυς του σώματος» (> γαλλ. muscle), περσ. mus, αρμ. mikh, αρχ. γερμ. mus, γερμ. Maus, αγγλ. mouse κ.ά. Η αρχική σημ. της Ι.Ε. λ. είναι «ποντίκι», η δε σημ. «μυς του σώματος» οφείλεται στη μορφή που λαμβάνει ο βραχίονας κατά τις συσπάσεις των μυών, με αποτέλεσμα να φέρνει στον νου το ποντίκι. Η διπλή αυτή χρήση παρατηρείται σε όλες σχεδόν τις προμηθιευθείσες γλώσσες].

μυς - ποντικός - αρουραίος. Το μυς έχει διπλή σημασία: (α) Στην αρχαία και τη λόγια γλώσσα σήμαινε το τροκτικό που είναι γνωστό σήμερα ως ποντικός (β) Στην αρχαία και τη σύγχρονη γλώσσα δηλώνει όργανο του ανθρώπινου σώματος (και των ζώων), που στο σύνολο του ως μυϊκό σύστημα ρυθμίζει την κίνηση του ανθρώπου (και των ζώων). Στη δήλωση των τροκτικών το μυς υποκαταστάθηκε από τα επίθετα των ποντικών (μυς) και αρουραίος (μυς), που λειτουργούν ως ουσιαστικά. Και το μυσ αρουραίος παράγεται από το άρουρα «γη, αγρός» και η κύρια σημασία του είναι «αγροτικός», ενώ το ποντικός ετυμολογείται είτε από τη γεωγραφική περιοχή του Πόντου και σήμαινε «από τον Πόντο» (δηλώνοντας πθ. αρχικά «τη νησίτσα») είτε από τη λ. πόντος «θάλασσα» (πβ. Εύξεινος Πόντος), σημαίνοντας «θαλάσσιος, των πλοίων». Η κλίση της λ. μυς είναι η εξής:

Ενικότ.	Πληθυντικός
ο μυς	οι μύες μυς
τού μυ μύος	των μυών
τον μυ	τους μύες μυς

Οι τ. του μυός και τους μυς προέρχονται από τη λόγια γλώσσα, ενώ ο τ. οι μυς πλάστηκε αναλογικά προς τον τ. της αιτ. Ένιοτε αντί για το μυς χρησιμοποιείται η λ. μύωνας, ωστόσο το μύωνας είναι καλύτερο να χρησιμοποιείται με την κύρια σημασία του, που είναι περιλήπτική: «δέσει μύων».

μυσαρός, -ή (λόγ. -ά), -ό (λόγ.) ο ηθικά επιλήθιμος, άξιος αποστραφής, απέχθειας, αυτός που προκαλεί φρίκη και αποτροπισμό: ~ δολοφόνος | εγκληματίας || ~ έγκλημα | κακούργημα ΣΥΝ. απεχθής, βδελυρός, στυγερός, σγαμερός, αποτρόπαιος. — μυσαρότητα (η) [μυρν.], μυσαρός επίρρ. [μυρν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < μύσος «ακαθαρσία, βδέλυγμα», πθ. < *μύδ-σος (πβ. αρχ. μύδ-άω «είμαι υγρός, λειώνω») < *mud-, μύδνησιμ. βαθμ. του Ι.Ε. *meu-d-«υγρός, μουχλιασμένος», πβ. ιφλ. mosach «βρόμικος» (< *mud-sāko), ουαλ. mws «αναδίδω άσχημη μυρωδιά», ρωσ. musliti «γλείφω» κ.ά. Ομόρρ. μύδ-ρος (βλ.λ.)].

μύσις (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) 1. το κλείσιμο ή η σύσφιξη των δακτύλων ή των χειλιών 2. (ειδικότ.) η προσωρινή συστολή ή η διαρκής στένωση της κόρης των οφθαλμών ως συνέπεια της αντανακλαστικού φωτός ή της λήψης ορισμένων φαρμάκων. [ΕΤΥΜ. μυρν. < αρχ. μύω «κλείνω (τα μάτια, τα χείλη κ.τ.ό.)». Βλ. κ. μύω].

μυσταγωγία (η) [μυρν.] {μυσταγωγίων} 1. η εισαγωγή και κατήχηση, συνήθ. με ειδική τελετή, σε μυστήρια που σχετίζονται με θρησκήια ή αίρεση: για να γίνουν δεκτά τα νέα μέλη, συμμετέχουν σε διάφορες λειτουργικές ~ ΣΥΝ. μύηση, τελετή μύησης, τελετουργία 2. (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. η (συμβολική) θυσία του σώματος και του αίματος του Χριστού, που τελείται από τον ιερέα κατά τη Θεία Λειτουργία: θεία | ιερή ~ 3. (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε σύγγραμμα, θέαμα, ακρόαμα ή άλλη τελετή προκαλεί έκσταση ή πνευματική ανάταση και ηθική εξύψωση: μελωδίες που αιχμαλωτίζουν τον ακροατή και προσφέρουν μια αξέχαστη μουσική - || το περασμένο Σάββατο παρακολούθησα στην Επίδαυρο μια αληθινή θεατρική ~. — (λόγ.) μυσταγωγώ ρ. [μυρν.] {-εις-Γ}

μυσταγωγικός, -ή, -ό [1886] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μυσταγωγία, που έχει τον χαρακτήρα μυσταγωγίας: ~ τελετουργία | ιεροργία 2. ΘΕΟΛ. μυσταγωγική θεολογία μορφή της Λειτουργικής που εξετάζει τον πνευματικό συμβολισμό της Θείας Λειτουργίας και γενικά των θρησκευτικών τελετών όχι κατά την ιστορική τους εξέλιξη, αλλά από μυστηριακή άποψη.

μυσταγωγός (ο/η) 1. αυτός που εισάγει, που μπει σε μυστήρια ή μυστηριακές τελετές θρησκείας, αίρεσης, μυστικής οργάνωσης κ.λπ. ΣΥΝ. κατηχητής, μμητής 2. (μτφ.) αυτός που προστάτσει στη διδασκαλία και τη διάδοση επιστήμης ή τέχνης, ευγενούς ιδέας, υψηλού ιδανικού κ.λπ., που αφιερώνει τη ζωή και τη δράση του σε αυτό τον σκοπό: ~ της σύγχρονης τέχνης. [ΕΤΥΜ μυρν. < μύστης + αγωγός].

μυσταγωγώ ρ. → μυσταγωγία
μυστακοφόρος, -ος, -ο [1868] (λόγ.) 1. (για πρόσ.) ο άνδρας που έχει μυστάκι και μάλιστα μεγάλο ΣΥΝ. (λαϊκ.) μυστακαλής, μυστακίας ΑΝΤ. αμυστακος 2. (γενικά) αυτός που έχει μυστάκι ή που φέρει τρίχες, οι οποίες μοιάζουν με μυστάκι: ~ ζώο | στάχυ ΣΥΝ. μυστα-κοφόρος.

μύσταξ (ο) {μύστ-ακος | -ακες, -άκων} (λόγ.) 1. το μυστάκι · 2. το τυπογραφικό άγκιστρο (†). [ETYM αρχ., βλ. λ. μυστάκι].

μυστηριακός, -ή, -ό [μγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα μυστήρια, που προορίζεται για τελετή μυστηρίου ή χρησιμοποιείται σε αυτήν: ~ σύμβολο | όργανο | γοητεία | σιωπή 2. (μτφ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα μυστηρίου, που λέγεται, πράττειται ή συντελείται με τρόπο μυστικό και αινιγματικό: ~ ενέργεια | έκφραση | επικοινωνία ΣΥΝ. μυστηριώδης, αινιγματώδης, αινιγματικός, σιβυλλικός ΑΝΤ. φανός, απλός, κοινός 3. ΘΡΗΣΚ. **μυστηριακή θρησκεία** καθεμιά από τις απόκρυφες λατρείες που εμφανίστηκαν στην αρχαία Ελλάδα (λ.χ. τα Ελευσίνια ή τα Ορφικά Μυστήρια), την Αίγυπτο και τη Ρώμη (λ.χ. η λατρεία της Ίσιδος) και έφθασαν στο αποκορύφωμα της διαδόσεως τους κατά τους τρεις πρώτους αιώνες μ.Χ., με κύριο χαρακτηριστικό το ότι είχαν θεσπίσει τελετές μυστηρίου και απόκρυφες, λατρευτικές συγκεντρώσεις, συνδεδεμένες με κάποια θεότητα, οι οποίες τους επιδίδονταν σε ποικίλες τελετές («όργια»), χρησιμοποιούσαν μυστικά σύμβολα, μαγικές ρήσεις κλπ., επιζητώντας θρησκευτικές εμπειρίες διαφορετικές από εκείνες που προσέφεραν οι επίσημες, δημόσιες θρησκείες.

μυστήριο (το) {μυστήρι-ου | -ων} 1. ΘΡΗΣΚ. τελετουργία μυστική και συμβολική κατά τη λατρεία μιας θεότητας με διαφορετικό τρόπο από αυτόν της επίσημης θρησκείας, στην οποία μπορούσαν να συμμετάσχουν μόνον οι μνημόνες (μύστες) και στην οποία υπήρχαν κοινά γεύματα, κοινοί χοροί και ιεροτελεστίες: τα *Ελευσίνια* | τα *Ορφικά* ~ || τα ~ της *Σαμοθράκης* | προς τιμήν της *Ίσιδος* | του *Μίθρα* || *μύηση* σε ~ ΣΥΝ. ιεροουργία, ιεροπραξία, ιεροτελεστία 2. ΘΕΟΛ. καθεμιά από τις επτά ιερές τελετές (βάπτισμα, χρίσμα, Θεία Ευχαριστία, μετάνοια ή εξομολόγηση, ευχέλαιο, γάμος, ιεροσύνη), στο πλαίσιο της οποίας μεταδίδονται μέσα από υλικά και αισθητά στοιχεία καθεμιάς και κατά τρόπο μυστηριώδη οι ειδικές δωρεές της θείας χάριτος σε κάθε μέλος της Εκκλησίας που συμμετέχει σε αυτήν: *παράδοση* | *τέλεση* του ~ || τα *άχραντα* ~ (η Θεία Ευχαριστία) || *μετέγω* | *κοινωνία* των *αχράντων μυστηρίων* · 3. οτιδήποτε μένει ακατανόητο και ανεξήγητο για την ανθρώπινη σκέψη και κρίση, το απροσπέλαστο για τον ανθρώπινο νου, αυτό που ο άνθρωπος δεν μπορεί να ερμηνεύσει: το ~ της *δημιουργίας* | του *σύμπαντος* | της *ζωής* | της *φύσης* | της *ψυχής* || τι - είναι η *ψυχή* του ανθρώπου ΣΥΝ. άγνωστο, ακατάληπτο, ανεμψήνευτο 4. οτιδήποτε δυσκολεύεται να κατανοήσει κανείς, καθετί κρυφό ή αινιγματικό: «~ *κατάνησες για μένα*» (λαϊκ. τραγ.) || *ήρθε για να ξεδιαλύνει το ~ του φόνου* || *χρoιά* | *πέπλος μυστηρίου* || *πικνό* | *ανεξήγητο* | *αξεδιάλυτο* ~ || *διαλευκάνω* | *λύνω* | *εξηγώ* | *εξιχνιάζω* | *ρίχνω φως στο ~* || *παρoμένει ~ η αιτία αυτής της απόφασης* ΣΥΝ. αίνιγμα, μυστικό ΦΡ. **Το κλειδί του μυστηρίου** το αμοραστικό στοιχείο που οδηγεί κατευθείαν και χωρίς σφάλματα στη λύση αινιγμάτων, την αποκάλυψη μυστικού κ.λπ. 5. (συνεκδ.) η ύπαρξη άγνωστων, αινιγματικών στοιχείων σχετικά με ένα ζήτημα: ασάφεια: ~ *καλύπτει ακόμη την απείραχτη αυτοκτονίας* || η *απάντησή σας προσθέτει νέο ~ στην υπόθεσή* ΦΡ. **Τα μυστήρια** έντεχνη αφήγηση με κύριο γνώρισμα το στοιχείο του «αγνώστου» ή ιστορία αγονίας, φρίκης και τρόμου, εξίστωση της διαλεύκανσης εγκλήματος, δήγηση επιστημονικής φαντασίας, υπόθεση διπλωματικής σκευωρίας κ.ά. ΣΥΝ. θρίλερ 6. (α) (στο Βυζάντιο) ιερή θεατρική παράσταση με θέμα από την ΑΓ., τους βίους των αγίων ή τα Απόκρυφα Ευαγγέλια, με διδακτικό περιεχόμενο' το θρησκευτικό δράμα (β) ένα από τα τρία βασικά είδη του μεσαιωνικού λαϊκού θεάτρου (τα άλλα είναι τα «θαύματα» και οι «ρητικές αλληγορίες») με θέματα από τη Βίβλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. μυστικός. [ETYM. < αρχ. μυστήριον < μύστης (βλ. λ.).]

μυστηριολογία (η) [1878] {μγρ. πληθ.} 1. η περιγραφή, μελέτη και ερμηνεία κάθε απόκρυφης τελετής ή/και διδασκαλίας, που περιλαμβάνεται στις αρχαίες θρησκείες 2. (ειδικότ.) η μελέτη του βαθύτερου νοήματος των αρχαίων μυστηρίων (βλ. λ.) από φιλοσοφική και ηθική άποψη ΣΥΝ. αποκρυφισμός, μυστικισμός.

μυστήριος, -α, -ο [1834] 1. αυτός που περιβάλλεται ή χαρακτηρίζεται από μυστήριο, που οι σκέψεις, οι πράξεις, η συμπεριφορά του κ.λπ. δεν εξηγούνται εύκολα ή έχουν μυστηριώδη ή/και ύποπτα χαρακτηριστικά: *πολύ ~ αυτός ο άνθρωπος: ποτέ δεν ξέρεις τι σκέφτεται στην πραγματικότητα* || ~ *ενέργεια* | *απόφαση* | *δήλωση* ΣΥΝ. αινιγματικός, ακατανόητος, ακατάληπτος, ανεξήγητος, ύποπτος ΑΝΤ. απλός, ευθύς, καθαρός, φανερός, κατανοητός 2. ιδιόμορφος, παράξενος: ~ *είσαι!* | *Γιατί δεν κάνεις και συ ό,τι και οι άλλοι;* || *είναι ~ τύπος-συμπεριφέρεται πολύ ιδιότροπος* ΦΡ. **μυστήριο πράγμα** | **μυστήριο** για περιπτώσεις έκπληξης και απορίας για κάτι περίεργο, ακατανόητο ή ανεξήγητο χρησιμοποιείται και ως επιφών.: *μυστήριο παρoμένει το πώς διέρρησε η είδηση* || *εδώ μέσα συμβαίνουν μυστήρια πράγματα!*

ΣΧΟΛΙΟ λ. μυστικός. **μυστηριώδης**, -ης, -ες [μγν.] {μυστηριώδης-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} 1. αυτός που αποτελεί μυστήριο, που ενεργεί αινιγματικά, που προκαλεί απορία, που δεν μπορεί να κατανοηθεί ή να εξηγηθεί εύκολα: ~ *σηή* | *φόνος* | *θάνατος* | *φονή* | *ασθένεια* | *συνθήκες* | *φαινόμενο* | *έγκλημα* | *εξαφάνιση* | *αυτοκτονία* | *ύψος* | *υπόθεση* | *συννομoσία* ΣΥΝ. ακατανόητος, ακατάληπτος, ανεμψήνευτος, ανεξήγητος, αινιγματικός ΑΝΤ. κατανοητός, καταληπτός, απλός, φανερός, ερμηνεύσιμος, εξηγήσιμος 2. αυτός που προκαλεί αγωνία, φόβο, ανησυχία: ~ *φωνές ακούγονταν κάθε βράδυ* || *ένα σκοτεινό και ~ υπόγειο*. — **μυστηριώδης** επίρρ. **μ-** ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ες, μυστικός. **μύστης** (ο) {μυστών} (λόγ.) 1. πρόσωπο που έχει υψηλό τα μυστήρια (βλ. λ.), που διδάχθηκε ή κατηχήθηκε στο περιεχόμενο των μυστικών συμβόλων και τελετουργιών (ενν. από μυσταγωγό) ΣΥΝ. μνημόνος, κα-

τηρημένος ΑΝΤ. αμύητος 2. (μτφ.) πρόσωπο που κατέχει τέλεια, που γνωρίζει σε βάθος επιστήμη ή τέχνη και αφιερώνει τη ζωή και τη δράση του στην υπηρεσία και τη διάδοση της: ~ της *μουσικής* | της *ζωγραφικής* | του *ρομαντισμού* | της *τεχνολογικής προόδου* ΣΥΝ. μυσταγωγός, επαίον ΑΝΤ. αδαής. ΣΧΟΛΙΟ λ. μυστικός. [ETYM. αρχ. < μω «κλείνω (τα μάτια, τα χείλη κ.λπ.)». Βλ. λ. μύθ. Η λ. μυστικός δήλωνε αρχικώς αυτόν που κλείνει το στόμα του, που δεν επαναλαμβάνει, δεν αποκαλύπτει τίποτε από όσα είδε και άκουσε στον χώρο τελέσεως των μυστηρίων].

μυστικισμός (ο) [1812] {μγρ. πληθ.} 1. ΦΙΛΟΣ.-ΘΡΗΣΚ. (α) φιλοσοφικό και θρησκευτικό δόγμα, σύμφωνα με το οποίο ο άνθρωπος φθάνει στην τέλεια γνώση, στην έσχατη πραγματικότητα, μέσα από την έκσταση που οδηγεί σε μια αναγωγική κίνηση του πνεύματος προς το υπερβατικό και τελειώνεται με την άμεση βίωση της ένωσης με το θείο κατά μυστηριώδη, ακατάληπτο και άρρητο τρόπο (β) η τάση που δέχεται την ύπαρξη απόκρυφων, υπερφυσικών δυνάμεων και υποστηρίζει ότι η δράση και η επίδραση τους είναι καθοριστική για την πορεία του κόσμου και των ανθρώπινων πραγμάτων (γ) το σύνολο των φιλοσοφικών και θεολογικών δοξασιών που βασίζονται στην παραπάνω θέση: ο ~ του *Μεσαίωνα* || *χριστιανικός* | *ινδουιστικός* | *ισλαμικός* ~ ΑΝΤ. ορθολογισμός, νοσηριαχία 2. (κατ' επέκτ.) η τάση προς καθετί το μυστηριώδες, η αναζήτηση της δράσης μυστικών και ακατάληπτων δυνάμεων ακόμη και στα πιο αλά και καθημερινά πράγματα του κόσμου και της ζωής: η *θλίψη από τον θάνατο της γυναίκας του τον είχε οδηγήσει στον ~ και στη θρησκοληψία* 3. (καταχρ.) η τήρηση απόλυτης εχεμύθειας ΑΝΤ. ακριτομυθία, φλυαρία. — **μυστικιστής** (ο) [1876], **μυστικίστρια** (η) [1896]. [ETYM. Ελληνισμός ξέν. όρ., < γαλλ. mysticisme].

μυστικιστικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τον μυστικισμό (βλ. λ.) και τους σπαδούς του: - *θεωρία* | *δοξασία* | *στοιχείο* | *πνεύμα* | *βίωση* | *παροξυσμός*. — μυστικιστικ-ά | -ός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιστικός.

μυστικό (το) 1. οτιδήποτε είναι ή μένει κρυφό, δηλ. δεν ανακοινώνεται ή δεν πρέπει να ανακοινωθεί σε άλλους: καθετί που κρατά κανείς αποκλειστικά και μόνο για τον εαυτό του: *εθνικό* | *κρατικό* | *επιστημονικό* | *προσωπικό* | *φοβερό* | *επτασφράγιστο* - || *κρύβω* | *κρατώ* | *σέβομαι* | *εκμυστηρεύομαι* | *αποσπώ* | *προοίδο ένα ~* || *έχω μυστικά από κάποιον* (δεν τον λέω τα πάντα) ΣΥΝ. κρυφό, απόκρυφο, απόρρητο ΑΝΤ. φανερό, κοινό, ανακοινώσιμο ΦΡ. **κοινό μυστικό** οτιδήποτε αποκρύπτεται επιμελώς από τους άμεσα ενδιαφερομένους, ενώ στην πραγματικότητα είναι γνωστό σε πολλούς άλλους, οι οποίοι με τη σειρά τους υποκρίνονται ότι το αγνοούν 2. (α) κάθε τρόπος (ή μέθοδος) άγνωστος στους πολλούς, που εξασφαλίζει επιτυχία ή γενικούς θετικά αποτελέσματα σε κάποιον: *κανείς δεν ξέρει το ~ της επιτυχίας του* || *‘άθε δουλειά έχει τα ~ της* || ο *μάστορας αρνήθηκε να φανερώσει τα ~ της τέχνης του* || το ~ της *νεότητάς* (β) καθετί άγνωστο στους πολλούς, που εξηγεί ή αποκαλύπτει κάτι: τα ~ του *έρωτα αποκαλύπτει έρευνα επιστημόνων* || *τον μήση στα ~ της ελληνικής κουζίνας* 3. (καταχρ.) το μυστήριο, καθετί που ο άνθρωπος δεν έχει την ικανότητα να κατανοήσει, να εξηγήσει ή να ερμηνεύσει: το ~ της *δημιουργίας* | της *ζωής* | της *ανθρώπινης ψυχής* ΣΥΝ. ανεξήγητο, άγνωστο. [ETYM. Ουσιαστικό. ουδ. του επιθ. μυστικός (βλ. λ.)]. **μυστικοπαθής**, -ής, -ές [1897] {μυστικοπαθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που δεν αποκαλύπτει στους άλλους τις σκέψεις, τις πράξεις, τα συναισθήματά του, γενικά ό,τι αφορά στη ζωή του, που έχει την τάση να τα κρατά μυστικά: *είναι τόσο ~, που ούτε στην οικογένειά του δεν λέει τι σκοπεύει να κάνει* ΣΥΝ. κρυφός, κρυψίνους 2. αυτός που ρέπει στον μυστικισμό (βλ. λ.) ΣΥΝ. μυστικιστής, μυστικιστικός. — **μυστικοπάθεια** (η) [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ες.

μυστικός, -ή, -ό 1. αυτός που υπάρχει ή γίνεται στα κρυφά, που το περιεχόμενό του δεν φανερόνεται ή δεν ανακοινώνεται, δεν γνωστοποιείται: ~ *σχέδιο* | *μήνυμα* | *κατάλογος* | *επαφή* | *συνάντηση* | *συνεννόηση* | *συμφωνία* | *διαπραγματεύσεις* | *έσοδα* | *κονδύλια* | *δράση* | *κώδικας* | *συνομιλία* | *ειδύλλιο!* | *οργάνωση!* | *ψηφοφορία!* | *γάμος!* | *σύσκεψη* ΣΥΝ. κρυφός, απόκρυφος, απόρρητος ΑΝΤ. γνωστός, φανερός, ΦΡ. (α) **μυστικός (αστυνομικός)** ο αστυνομικός που εκτελεί αποστολές με πολιτική περιβολή, για να μην αναγνωρίζεται (β) **μυστικός πράκτορας** βλ. λ. **πράκτορας** (γ) **μυστική υπηρεσία** η υπηρεσία που ασχολείται γενικά με τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών για την ασφάλεια της χώρας και ειδικότ. με την κατασκοπία και την αντικατασκοπία (δ) **μυστική εταιρεία** οργάνωση με μνημένα μέλη, τα οποία έχουν υποθετήσει διακριτικούς τρόπους επικοινωνίας (χειραγία, υπογραφή, σύμβολα, ομιλία κ.λπ.) με πολιτικούς, εθνικούς, οικονομικούς κ.ά. σκοπούς: η *Φιλική Εταιρεία ήταν μια - 2.* (ειδικότ. για πρόσ.-σπών.) (α) ο μυστικοπαθής και ιδιαίτ. αυτός που δρα με τρόπο κρυφό και δόλιο, για να αποκομίσει το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος: *ήταν τόσο ~, ώστε ποτέ δεν ήξερες πώς θα αντιδρούσε ή τι θα κάνει* ΣΥΝ. κρυψίνους, μυστικοπαθής, ύπουλος, δόλιος, σκοτεινός ΑΝΤ. ειλικρινής, ανυστερόβουλος, ντόμπρος (β) (κατ' επέκτ.) ο εχέμυθος ΑΝΤ. ακριτομυθος, φλύαρος (γ) **μυστικός** (ο) αυτός που ασχολείται με τον μυστικισμό ή που εμβαθύνει στην μυστηριακή διάσταση μιας θρησκείας: *οι μυστικοί του χριστιανισμού* ΣΥΝ. μυστικιστής · 3. αυτός που σχετίζεται με τα μυστήρια (βλ. λ.): - *Ιαχως* (το μυστηριώδες άσμα που ψαλλόταν προς τιμήν του Ιάκχου)" ΦΡ. (α) **Μυστικός Δείπνο** (ι) το τελευταίο δείπνο του Ιησού Χριστού με τους μαθητές του, λίγο πριν από τη Σταύρωση, κατά τη διάρκεια του οποίου παραδόθηκε από τον Χριστό το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας (ii) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (iii) (μτφ.) κάθε κρυφό δείπνο ή συγκέντρωση προσώπων, στο οποίο συζητούνται θέματα ή λαμβάνονται

αποφάσεις που δεν ανακοινώνονται: ο ~ των *τεσσάρων διαφωνού- ντων του κόσμου* (β) **μύρο μυστικό** το άγιο μύρο (βλ. λ. *μύρο*) 4. αυτός που σχετίζεται με τον (θηρησκευτικό) μυστικισμό (βλ. λ.): ~ *κλίση* | *έκσταση* | *διδασκαλία* | *θεολογία* ΣΥΝ. μυστικιστικός. — μυστικ-ά | -ός [μγν.] επίρρ.
[ETYM. αρχ. - αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με τα μυστήρια, ο απόκρυ- φος», < *μύστης* (βλ. λ.).]

μυστικός: συνώνυμα. Στον εννοιολογικό χώρο του «μυστικού» χρησιμοποιούνται πολλές λέξεις με σημασιολογικές διαφορές και αποχρώσεις. Αρχαιότερο και δηλωτικότερο είναι το ίδιο το μυστι- κός, το οποίο ανάγεται στους μύστες, στους μυσούμενους στα Ελευσίνια Μυστήρια (ετυμολογικός όλα τα ομόρριτα ανάγονται στο μύο «κλείνω», ενν. τα μάτια μύστης ήταν αυτός που έκλεινε τα μάτια ή που έκλεινε το στόμα, που δεν μιλούσε για τα μυστή- ρια στα οποία εισαγόταν). Τα κρυφός (α) και απόκρυφος (β) από- κρυφος δηλώνουν όχι τόσο κάτι που είναι γνωστό σε περιορισμένο κύκλο και δεσμευτικό για ορισμένα άτομα (όπως το μυστικός), αλλά γνώση (πληροφορίες κ.λπ.) που δεν θέλουν να αποκαλύψουν οι γνωρίζοντες (*Το κρατούν κρυφό μεταξύ τους- δεν το λένε στον κόσμο - Το έκρυψαν σε μια απόκρυφη γωνιά του δάσους*). Ετυμολογικός το *κρυφός* με τη σημερινή σημασία είναι λ. που αποσπά- στηκε πθ. από αρχ. σύνθετα (*κρυφός-νους, κρυφός-γαμία* κ.ά.), αν δεν προέρχεται από τη μεταπλασμένη μορφή του ρ. κρύπτω, από το μγν. κρύφω. Τα εμπιστευτικός και απόρρητος (και άκρως απόρρητος) χρησιμοποιούνται στη γ) ώσσα της διοίκησης ως χα- ρακτηρισμοί του βαθμού εμπιστευτικότητας ή του βαθμού απορ- ρήτη του δημόσιων εγγράφων (*κοινό* = μη εμπιστευτικό, πληρο- φορία προσιτή σε όλους - *εμπιστευτικό* = ανακρινόμενο σε πε- ριορισμένο αριθμό - *απόρρητο* = ανακρινόμενο σε πολύ περιο- ρισμένο αριθμό, που γίνεται ακόμη πιο δεσμευτικό για τον αποδέκτη ενός εγγράφου, όταν χαρακτηρίζεται ως άκρως απόρρητο). Αντί- θετα προς τα μυστικός, κρυφός, απόκρυφος, εμπιστευτικός και απόρρητος, που συνιστούν περιγραφικούς χαρακτηρισμούς, τα μυσ- τήριος, μυστηριώδης και καταχθόνιος αποτελούν σχολιαστικούς χαρακτηρισμούς, σχόλια (αρνητικά) για αυτόν στον οποίο αναφέ- ρονται. Λέγοντας *μυστήριος άνθρωπος, μυστηριώδης συνομιλία, καταχθόνιο πρόσωπο*, προσδίδουμε στα λεγόμενα μια τη σημ. «κρυφός, μυστικός», συνδυασμένη αντιστοίχως με υπαινιγμούς του τύπου «παράξενος, ύποπτος, επικίνδυνος», που δεν υπάρχουν στα λοιπά επίθετα.

μυστικοσυμβουλίο (το) [1826] {μυστικοσυμβουλί-ου | -ων} 1. (στο^ο Μεσαίωνα) σώμα ανωτάτων κρατικών λειτουργιών, που συγκαλούσε μονάρχη, για να συζητήσει τις σπουδαιότερες υποθέσεις του κρά- τους ζητώντας χρήσιμες συμβουλές 2. (κατ' επέκτ.) συμβουλευτικό σώμα από υψηλόβαθμους κρατικούς υπαλλήλους ή/και τεχνοκράτες, που συνεργάζονται με τον πρόεδρο της κυβέρνησης και γνωμοδοτούν για νομοθετικά και διοικητικά ζητήματα του κράτους. [ETYM. Απόδ. του γ'ρμ. geheime Staatsrat].

μυστικοσύμβουλος (ο/η) [1837] {μυστικοσυμβούλ-ου | -ων, -ους} 1. το μέλος μυστικοσυμβουλίου 2. (κατ' επέκτ.) το πρόσωπο που εμπι- στεύεται κανείς, που του αποκαλύπτει τα μυστικά του και τον συμβουλεύεται για κρίσιμα ζητήματα της προσωπικής, κοινωνικής και επαγγελματικής του ζωής ΣΥΝ. εμπιστός. [ETYM. Απόδ. του γερμ. Geheimrat].

μυστικότητα (η) [1833] {χωρ. πληθ.} 1. το να τηρεί κανείς κάτι μυστικό, το να μην ανακοινώνει κανείς (κάτι) στους άλλους, αλλά να το κρατάει κρυφό: *τηρείται άκρα- σχετικά με το περιεχόμενο του νο- μοσχεδίου* || *για την πορεία της ανάκρισης τηρείται απόλυτη πλήρης* - 2. (ειδικότερ.) η τάση να μην αποκαλύπτει κανείς κάτι που γνωρίζει: *τον διακρίνει απόλυτη* - ΣΥΝ. εχεμύθεια.

Μυ στρας (ο) ιστορική πόλη της Ν. Πελοποννήσου στον νομό Λακο- νίας, έδρα του *Δεσποτάτου του Μυστρά* κατά τους χρόνους των Πα- λαιολόγων (1380-1460), η οποία σήμερα δεν κατοικείται είναι γνωστή για τα πολλά και σημαντικά βυζαντινά της μνημεία (εκκλησίες, το παλάτι των Παλαιολόγων, το κάστρο κ.ά.). ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί. [ETYM; < μεσν. *Μυστράς* < *Μυζήθρας* < *μυζήθρα*, προφανώς από το σχηματού ομώνυμου βουνού].

μυστρί (το) {μυστρί-ου | -ιών} εργαλείο το οποίο αποτελείται από χα- λυβδινό έλασμα τριγωνικού σχήματος και από ξύλινη ή μεταλλική λαβή, με το οποίο οι οικοδόμοι και οι σοβατζήδες χειρίζονται τη λά- σπη και τον σοβά αντιστοίχως κατά το χτίσιμο και το σοβάντισμα. [ETYM. < μγν. *μυστρίον*, υποκ. του *μύστρον* < **μύστον* (με επίθημα -τρον), αβεβ. ετύμου, αφού οι συνδέσεις με το ρ. μύζω (βλ. κ. μύζω) και με τις λ. μύσταξ και μάσταξ εγείρουν σημαντικά προβλήματα. Στο ίδιο θέμα ανάγεται και το αρχαιότερο ουσ. *μυστίλη* «κομμάτι ψωμιού σε σχήμα κουταλιού, με το οποίο έτρωγαν τους ζωμούς»].

μυστρίζω ρ. μετβ. {μυστρίσ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) επαλειφώ οικο- δομική επιφάνεια με υλικό χρησιμοποιώντας το μυστρί (βλ. λ.): *χρη- σιμοποιώ το μυστρί σε οικοδομικές εργασίες: ~ τσίγο* | *ταβάνι* | *κου- φωμα*. — μυστρίσμα (το) κ. μυστριά (η).

μυτάκι (το) {χωρ. γην.} 1. (υποκ.) μικρή σε μέγεθος μύτη ΣΥΝ. μυτίτσα, μυτούλα ANΤ. μυτάρια · 2. ελαφρό χτύπημα με τη μύτη του παπου- τσιού · 3. εδώδιο ψάρι που μοιάζει με σπάρο και το κεφάλι του απολήγει σε ρύγχος.

μ υ τάρια (η) → μύτη
μυταράς (ο) {μυταράδες}, μυταρού (η) {μυταρούδες} πρόσωπο που έχει (ανταισθητικά) μεγάλη μύτη.
μυτερός, -ή, -ό αυτός που απολήγει σε οξύ άκρο, που καταλήγει σε

αχμή: ~ *μαχαίρι* | *μολύβι* | *πέτρα* | *δόντι* | *βράχος* | *γένι* ΣΥΝ. αχμηρός, σουβλερός, οξύ ANΤ. αμβλύς, στομομένος. [ETYM. < μύτη + παρυσ. επίθημα -ερός, πθ. κ. *τρομ-ερός, σουβ-λερός*].
μυτζήθρα (η) → μυζήθρα

μύτη (η) {μυτών} 1. ANAT. το όργανο της όσφρησης: προεξοχή του προ- σώπου, που βρίσκεται ανάμεσα στο μέτωπο και το στόμα, αποτελεί- ται από δύο κοιλότητες οι οποίες χωρίζονται μεταξύ τους με οστεο- χόνδρινο διάφραγμα (ρουθούνια) και χρησιμεύει ως είσοδος του ει- σπνεόμενου αέρα, τον οποίο και καθαρίζει, διηθεί, υγραίνει κ.λπ. κατά την αναπνοή: *μικρή* | *μεγάλη* | *κυρτή* | *γαμψή* | *σουβλερή* | *λεπτή* | *πλακουτσωτή* | *κλασική* ή *ελληνική* (αυτή του σώρου υπάρχουν στα λέπιαματά της κλασικής περιόδου, ίσια και συχνά ενωμένη με το μέτωπο) | *γαλλική* (η ανασηκωμένη στο άκρο) | *βουλλομένη* (με βλέννα) | *σπα- σμένη* - || *σκουπίζω* | *φυσώ* | *ξύνω* | *σκαλίζω* (με το δάχτυλο) τη ~ μου· ΦΡ. (α) *έχω μεγάλη* | *ψηλή μύτη* είμαι γεμάτος έπαρση, είμαι υπερήφανος και αλαζόνος ΣΥΝ. είμαι ψηλομύτης (β) *σηκώνω μύτη* αρχίζω να συμπεριφέρομαι αλαζονικά ΣΥΝ. επαίρομαι, υπερηφανεύο- μαι (γ) *πέφτει η μύτη μου* βλ. λ. *πέφτω* (δ) *χώνω* | *βάζω τη μύτη μου παντού* αναμειγνύομαι σε πολλές (συχνά ξένες) υποθέσεις, γενικώς εκεί όπου δεν έχω αρμοδιότητα (ε) *(κάποιος) με τραβιά* | *με σέρνει από τη μύτη* (μεσν. φρ. *παίρω όπα τη μύτη*) (κάποιος) με κάνει ό,τι θέλει, μου έχει επιβληθεί τελείως ΣΥΝ. με χρορείει στο ταψί, μου βάζει τα δύο πόδια σ' ένα παπούτσι (στ) *δεν βλέπω ούτε τη μύτη μου* υπάρχει πυκνή ομίχλη ή επικρατεί απόλυτο σκοτάδι και δεν μπορώ να διακρίνω τίποτε (ζ) *δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου* (i) έχω πολύ μεγάλη μυωπία (ii) (μτφ.) είμαι στενοκέφαλος, δεν έχω την ικανότητα να διαβλέπω αιτίες ούτε να προβλέπω αποτελέσματα, εξελίξεις κ.λπ.: *δεν κάνει για πολιτικό- δεν βλέπει πέρα από τη μύτη του* (η) *κάτω από τη μύτη μου* χωρίς να πάρω είδηση κάποιον ή κάτι, χωρίς να τον αντιληφθώ, μολονότι υπάρχει ή γίνεται κοντά μου: *η κλοπή έγινε ~ της αστυνομίας* (θ) *πέφτω* | *έρχομαι μύτη με μύτη* έρχομαι πρόσωπο με πρόσωπο με κάποιον, τον πλησιάζω πολύ κοντά (i) *μου βγαίνει από τη μύτη* βλ. λ. *βγαίνω* (ια) (αργκό) σκάω μύτη εμφανίζομαι κάπου: *μόλις έσκασε μύτη στη γωνία, τον άρρασαν στην κάου-ρα* ΣΥΝ. *ξεμυτίζω* (ιβ) (καθμν.-μτφ.) *(κάτι) μου σπάει τη μύτη* (κάτι) διεγείρει έντονα την όσφρηση μου (συνήθ. για φαγητά με έντονη και ορεκτική μυρωδιά): *τα σουτζουκάκια που μαγειρεύει μας έσπασαν τη μύτη* (γ) *δεν ανοίγει | δεν ματώνει μύτη* γίνεται αναίμακτη συμπαλοκή: *τις φτηνές διαδηλώσεις δεν ανοίξε μύτη* ΣΥΝ. *δεν ανοίγει ρουθούνη* (ιδ) *με τρώει η μύτη μου* (i) πάω γυροδώντας να φάω ξύλο, συμπεριφέρομαι προκλητικά (ii) σε ερωταπαντήσεις του τύπου: *Με τρώει η μύτη μου. -Ξύλο θα φας!* (υπονοώντας ότι όταν κάποιον τον τρώει η μύτη του, θα φάει ξύλο) (ιε) *μπαίνω στη μύτη | στο ρουθούνη κάποιου* αρχίζω να ενοχλώ κάποιον με τις πράξεις ή τη συμπεριφορά μου: *πολύ στη μύτη μου μπαίνει τώρα τελευταία και θα τον βρίσω* (ιστ) *να μου τροπήσεις τη μύτη* για περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει απόλυτη βεβαιότητα του ομιλούντος για το περιεχόμενο των λόγων του: ~, αν τον *ξαναβηθήσω τον αχάριστο!* || *αν περάσεις στις εξετάσεις, έμένα ~!* (ιζ) (παροιμ.) *η μύτη του να πέσει, δεν θα σκόνηει να τη σηκώνει* είναι πολύ τεμπέλης ή ψηλομύτης, αλαζόνος (η) *πίανω τη μύτη μου* (i) κρατώ με τα δάκτυλα κλειστή τη μύτη μου λόγω δυσάρεστης οσμής: *όποτε περνάω μπροστά από τον κάδο των σκου- πιδιών*, - (ii) εκφράζω την ενόχληση μου ή τη δυσφορία μου για πρό- σωπο που εμπλέκεται σε απεθθείς δραστηριότητες ή για κατάσταση σκανδάλου και παρανομιών: *αυτός ο άνθρωπος είναι να πιάνεις τη μύτη σου!* || *όταν ακούς τι καταχρήσεις και απάτες είναι κάνει, πιάνεις τη μύτη σου* (ιθ) *πέφτουν μύτες* για να δηλώσουμε ότι κάνει πάρα πολύ κρύο (κ) *μου λύνεται | ανοίγει | ματώνει η μύτη* αρχίζει να αιμορραγεί (κα) *μου τρέχει | στάζει η μύτη* (i) έχω καταρροή (ii) αιμορραγώ από τη μύτη 2. το ρύγχος των ζώων, που περιλαμβάνει συν- ήθη και όργανα της όσφρησης ή το ράμφος των πτηνών ΦΡ. (πα- ροιμ.) *το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται* όποιος κάνει τον έξυπνο γελοιοποιείται, την παθαίνει 3. (μτφ.) το οξύ άκρο, η αχμηρή απόληξη οποιουδήποτε πράγματος: η ~ της *βελόνας* | *του μαχαίριου* | *του κοπιδιού* | *της πένας* | *του μολυβιού* ΣΥΝ. αχμη, ακίδα, ακμή· ΦΡ. (α) *περπατώ στις μύτες* (ενν. τον ποδιών ή των παπουτσιών) βαδίζω στις άκρες των ποδιών, περπατώ με προφυλάξεις, για να μη γίνω αντιληπτός (β) στη *μύτη του κουταλιού* στην άκρη του κουταλιού, όχι γεμάτο το κουτάλι, λίγο: *-Πόση ζάχαρη θέλεις; -Λίγη. ~ 4.* (α) (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε προεξέχει, κάθε προεταμένο άκρο: η ~ του *ακροτηρίου* | *του δοκαριού* ΣΥΝ. προεξοχή, δόντι (β) το εμπρόσθιο οξύ τμήμα αεροσκάφους ή πλοίου 5. ο αχμηρός σχηματισμός σε ρούχο: *μην κρεμάς τη μπλούζα στο γαντζάκι, γιατί θα κάνει ~* 6. η ιδιαίτερη ικανότητα προσώπου ή ζώου να καταλαβαίνει από πού ή από τι προέρχεται κάθε μυρωδιά: *από νέος είχε γερή ~ || Τι ~ είναι αυτή!* Από την *πόρτα κατάλαβε τη μαγειρεία!* 7. (μτφ.) η ικανότητα προσώπου να αντιλαμβάνεται τι κρύβεται κάτω από την επιφάνεια (γεγονότων, συμπεριφοράς) και να διαβλέπει τις πιθανές εξελίξεις: *έχω γερή ~ τον μυστήκα αμέσως τι κουμάσι είναι* ΣΥΝ. διαίσθηση, διο- ρατικότητα. — (μεγεθ.) μυτάρια (η) [μεσν.], (υποκ.) μυτάκι (το) (βλ. λ.) κ. μυτίτσα (η) κ. μυτούλα (η).

[ETYM. μεσν. < αρχ. *μύτις*, αγν. ετύμου. Η λ. *μύτις*, σύμφωνη με τον Αριστοτέλη, χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει το ήπαρ ορισμένων κε- φαλοπόδων (κυρ. της σουπιάς), το οποίο έμοιαζε με τον ανθρώπινο μυκτήρα. ο Ησύχιος, εξάλλου, δίνει την ακόλουθη εξήγηση: *μύτις- το μέλαν της σπησίας, όπερ εν τω στόματι έχουσα εκκρίνει*. Η μαρτυρία αυτή οδηγεί στην εικασία ότι η λ. προσδιόριζε την ενέργεια του φύσηματος της μελάνης από τη σουπιά, η οποία έφερνε στον του ανάλογες ενέργειες της ανθρώπινης ρινός. Ορισμένες φρ. είναι μετά- φρ. δάνεια από τη Γαλλική: *κάτω από τη μύτη κάποιου* (< au nez de

quelqu'un), χώνω τη μύτη μου παντού (< fourrer mon nez partout), σηκώνω μύτη (< lever le nez), δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου (< ne pas voir plus loin que le bout de mon nez)].
 μυτία (η) (λαϊκ.) 1. χτύπημα στη μύτη · 2. (για πτηνά) χτύπημα μ^ε του ράμφους ΣΥΝ. ράμφισμα, ραμφισμός · 3. χτύπημα που καταφέρναι μ^ε το άκρο του παπουτσιού · 4. (αργκό) λήγη ναρκωτικής ουσίας από τη μύτη, μ^ε εισπνοή: «απ'ταίςμυτιές που έπαιρνα, άρχισα και βελόνι...» (Α. Δελιάς) ΣΥΝ. (αργκό) σνιφάρισμα.
 μυτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {μυτίσαι} (λαϊκ.) 1. (αρχικά για πτηνά) τσιμπώ κάτι με το ράμφος μου, για να το πάρω και να το φάω: ~ τους σπόρους | τα σκουληκάκια ΣΥΝ. ραμφίζω 2. (κατ' επέκτ. για πρόσ.) καθιστώ πράγμα ή αντικείμενο οξύ στην άκρη, του φτιάχνω μύτη: ~ το μολύβι | το ξύλο | το εργαλείο ΣΥΝ. οξύνω, ξύνω.
 Μυτιλήνη (η) 1. η πρωτεύουσα της Λέσβου και τού ομώνυμου νομού 2. (συνεκδ.) η Λέσβος (βλ. λ.). — Μυτιληνιάς κ. (λόγ.) Μυτιληναίος [αρχ.] (ο), Μυτιληνιά κ. (λόγ.) Μυτιληναίος (η), μυτιληναίικος, -η, -ο κ. μυτιληνιάς, -ιά, -ιά.
 [ETYM. αρχ., πθ. < *μύτιλος, που συνδ. με λ. αναφερόμενες σε θαλασσινά, πβ. *μύτι(τις) «μελάني σουτιάς»* (βλ. κ. μύτη). Η μυθολογία απέδιδε την ονομασία σε αρχ. ανθρωπονόμια, όπως Μυτίλης (οικιστής της νήσου) και Μυτιλήνη (θυγατέρα τού Μάκαρος)].
 μύτιλος κ. μυτίλος (ο) (λόγ.-σπάν.) είδος εδωδιού, θαλάσσιου μαλακίου (βλ. κ. λ. *μούδι*).
 [ETYM. < λατ. *mitulus* | *my tulus*, άσχετο προς το μγν. *μύτιλος* | *μίτυλος* (επίθ. της αίτας που δεν είχε κέρατα)].
 μυτιλοτροφία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-επίσ.) η συστηματική εκτροφή μυδιών σε ειδικές παραθαλάσσιες εγκαταστάσεις με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευσή τους. — μυτιλοτροφείο (το).
 μυτίτσα (η) → μύτη
 μύτος (ο) κλοτσιά με τη μύτη του παπουτσιού: *έριξε έναν ~ στη ματάλα*. — (υποκ.) μυτάκι (το) (βλ. λ.). [ETYM. Μεγελθ. τού μύτη, κατ' αναλογίαν προς το κλότσιος].
 μυτούλα (η) → μύτη
 μύχιος, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται στο βάθος (της ανθρώπινης συνείδησης) ή προέρχεται από αυτό, ο πιο εσωτερικός, αυτός που δεν φθάνει στην επιφάνεια: ~ σκέψη | πάθος | σκοπός | φθόνος ΣΥΝ. ενδόμυχος, εσώτατος, ενδότατος, βαθύς, κρύφιος ΑΝΤ. εμφανής, εξωτερικός, εξοφθαλμύς 2. (ειδικότ.) *μύχια* (τα) το βαθύτερο σημείο, τα έγκατα: *το κλάμα της έφτανε μέχρι τα ~ της ψυχής | της καρδιάς μου* || τα ~ της ανθρώπινης ύπαρξης. — *μύχια* | *μυχιώσις* επίρρ. [ETYM. αρχ. < μυχός (βλ. λ.)].
 μυχός (ο) (λόγ.) το βαθύτερο σημείο, το εσώτατο μέρος: ο ~ τού κόλπου | λιμανιού ΣΥΝ. βάθος, έγκατα ΑΝΤ. εξωτερικό, επιφάνεια.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχος.
 [ETYM. αρχ. < θ. **mychh-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ΙΕ. *(s)meuqh- «εισώδιο - ολισθήροσ», πβ. μεσ. γερμ. *smiegen* «λυνίζω, κάμπτω» (> γερμ. *schmiegen*), αρχ. αγγλ. *smígan* «γλιστρώ» κ.ά. Σε αυτή τη περίπτωση, το θ. της λ. μυχός θα είχε τη σημ. «κρύβομαι στο βάθος», πράγμα που εξηγεί και τις ποικίλες χρήσεις της].
 μυώ ρ. μετβ. {μυείς...} | μυ-ψα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εισάγω (κάποιον) σε μυστήρια θρησκείας, αίρεσης, δοξασίας κ.λπ., του αποκαλύπτω σταδιακά και στο πλαίσιο τελετουργίας τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και το βαθύτερο νόημα τους: ~ στα μυστήρια μιας θρησκείας || ~ στον χριστιανισμό ΣΥΝ. κατηχώ, προσηλυτίζω, διδάσκω, μυσταγωγώ 2. (ειδικότ.) αποκάλυπτα σε κάποιον την ύπαρξη και τους σκοπούς μυστικής οργάνωσης, κίνησης, συννομασίας κ.λπ., με σκοπό να τον καταστήσω οπαδό της: *οι επιδόχοι πραγματικημάτιες προσπαθήσαν να μύησουν στην οργάνωση τους αξιωματικούς των Σωμάτων Ασφαλείας* || ο Ξανθός μύησε τον Υψηλάντη στη Φιλική Εταιρεία ΣΥΝ. προσηλυτίζω 3. (μτφ.) διδάσκω (σε κάποιον) τα μυστικά επιστήμης, τέχνης, επαγγέλματος ή δραστηριότητας, φανερώνω τα μυστικά, τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους: *επιθύμει να τον μύησει στη γοητεία της περιπλοκής* || *τη μύησε στα μυστήρια της ζωής | στα αξίες της ανατολικής φιλοσοφίας* || *μυεί τους μαθητές του στην Τέχνη* || *ανέλαβε να τον μύησει στα μυστικά της ιταλικής κουζίνας* ΣΥΝ. εκπαιδεύω, εισάγω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.
 [ETYM. < αρχ. μυώ (-έω), αρχική σημ. «εισάγω κάποιον στα θρησκευτικά μυστήρια» (κυρ. εν αναφορά προς τα Ελευσίνια Μυστήρια), < μυώ «κλείνω (τα μάτια, τα χείλη κ.τ.ό.)» (για τη σημασιολ. μετάβαση βλ. λ. *μύσησ*) < **μύ-ιω* | **μύσ-ιω* < *mū*, ονοματοπ. ρίζα, που δήλωνε τη θέση των χειλιών, όταν ρουφούν ή εκμυζούν. Ομόρρ. *μυ-οπία, μυ-σ-της, μυ-στικός, μυ-στήριον(ν), μυ-κόμια*, πθ. κ. *μύ-θος* κ.ά.]. *μυώδης, -ης, -ς* [μτγν.] {μυώδ-ους [-εις (ουδ. -η), -ών]} αυτός που έχει γυμνασμένους και ανεπτυγμένους μυς, που είναι γεμάτος μυς, που διαθέτει μεγάλη σωματική δύναμη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *μυώμα* (το) [1857] {μυώμ-ατος [-ατα, -άτων]} ΙΑΤΡ. νεόπλασμα που αποτελείται από μυϊκό ιστό και έχει συνθή, καλοήγη χαρακτήρα, εμφανίζεται συχνά στη μήτρα και στον ιστό τού δέρματος σε γυναίκες προχωρημένης ηλικίας: σε σχετικά λίγες περιπτώσεις υπάρχει στο άτομο εκ γενετής ή μεταλλάσσεται σε κακόηθε (μυσοάρκωμα). [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *myome*]. *μυώνας* (ο) ΑΝΑΤ. σύνολο μύων τού σώματος, το τμήμα τού σώματος στο οποίο υπάρχουν και συστάται διάφοροι μύες, οι οποίοι επιτελούν συγκεκριμένη λειτουργία: *οι ~ τού προσώπου του συστάθη-καν* || με αυτές τις ασκήσεις *γυμνάζονται οι ~ της πλάτης και τού στήθους*. ΣΧΟΛΙΟ λ. μυς. [ETYM. < αρχ. μυών, -ώνος < *mūs*]. *μυώπας* (ο/η) {(θηλ. γεν. *μυώπας*) | *μυώπικος*} 1. ΙΑΤΡ. πρόσωπο που πάσχει από μυωπία ΑΝΤ. προσβλήτω 2. (μτφ.) πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαίσθησος και διορατικότητας, που αδυνατεί

να εννοήσει τα βαθύτερα αίτια γεγονότων, καταστάσεων κ.λπ. ή να διαβλέπει μελλοντικές εξελίξεις: *από - και στενόμευλος πολιτικός μιν περιμένεις μεγάλες αποφάσεις* ΣΥΝ. κοντόθωρος, κοντόφθαλμος, στενόμευλος, χοντροκέφαλος ΑΝΤ. εύστροφος, ανοιχτόμυαλος. Επίσης (λόγ.) *μυώψ* [αρχ.] {μυώπικος}.
 [ETYM. < αρχ. *μύωψ, -οπος* < *mūw* «κλείνω (τα μάτια)» + *-ωψ* (< **ώψ*, όπως «όψη, βλέμμα»), από τη συνήθεια των μυώπων να μισοκλείνουν τα μάτια, για να δουν καθαρότερα].
 μυωπία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. ελάττωμα τής όρασης, κατά το οποίο το μάτι αδυνατεί να διακρίνει καθαρά πρόσωπα και αντικείμενα που βρίσκονται σε σχετικά μακρινή απόσταση ΑΝΤ. προσβυωπία 2. (μτφ.) έλλειψη οξύνουιας, διαίσθησος και διορατικότητας, αδυναμία κατανόησης αιτιών ή πρόβλεψης εξελίξεων: *πνευματική | διανοητική* ~ ΣΥΝ. στενοκεφαλία ΑΝΤ. οξύνουια, ευστροφία, διορατικότητα. [ETYM. αρχ. < *μύωψ* (βλ. λ. *μυώπας*)].
 μυωπικός, -ή, -ό [1877] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μυωπία ή τον μύωπα: ~ *μάτια* | *γυαλιά* 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη οξύνουιας και διορατικότητας, που μένει άκαιπτος και προσκολλημένος σε ανάγκες και συνήθειες τού παρελθόντος: ~ *πολιτική | στάση* | *πνεύμα* | *κριτική* | *ηγεσία* | *προσέγγιση ενός θέματος* ΣΥΝ. κοντόφθαλμος ΑΝΤ. οξύνουιος. — *μυωπικ-ά* -ός επίρρ.
 μύωση (η) {~ης κ. -ώσεως} {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η στένωση τής κόρης τού οφθαλμού (βλ. κ. λ. *μύσις*). [ETYM. < μεσν. *μύωσις* < αρχ. *μύω* «κλείνω (τα μάτια)» (βλ. λ. *μύω*)].
 μύωψ (ο/η) → μύωπας
 Μωάμεθ (ο) {άκλ.} προφήτης και ιδρυτής τής ισλαμικής θρησκείας, μιας από τις μεγαλύτερες σήμερα στον κόσμο· γεννήθηκε στη Μέκκα το 570 μ.Χ. περίπου και πέθανε στη Μεδίνα το 632 και η επίδραση που άσκησε οδήγησε σε θρησκευτικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις τεράστιας σημασίας για την ιστορία τής ανθρωπότητας· ΦΡ. *αν | όταν | άμα δεν πάει ο Μωάμεθ στο βουνό, πάλι το βουνό στον Μωάμεθ* βλ. λ. βουνό. [ETYM. μεσν. < αραβ. Muhammad «ανειτός» < p. *hamida* «ανώος»].
 μωαμεθανισμός (ο) [1823] {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η θρησκεία που ιδρύσε ο προφήτης Μωάμεθ, μία από τις μεγαλύτερες σήμερα στον κόσμο, σύμφωνα με την οποία ένας είναι ο Θεός, ο Άλλαχ, και ο Μωάμεθ ο τελευταίος προφήτης του και του οποίου οι αρχές είναι συγκεκριμένες στο Κοράνιο (βλ. κ. λ. *ισλαμισμός*) ΣΥΝ. μουσουλμανισμός, ισλάμ. — *μωαμεθανός* (ο) [1823], *μωαμεθανή* (η), *μωαμεθανικός*, -ή, -ό [1851].
 μώλος (ο) → μώλος
 μώλωπας (ο) {μωλώπων} ΙΑΤΡ. κάκωση ή τραύμα της εξωτερικής επιφάνειας τού δέρματος, που εκδηλώνεται συνθή, ως πρόξενος και εκχύμωση και προκαλείται από χτύπημα, πτώση ή και σύνθλιψη ΣΥΝ. μωλοπισμός.
 [SIYM. < αρχ. *μώλων, -ωπος* < θ. **mōl-* (με επίθημα -ωψ, πβ. *μύ-ωψ*), εκτεταμένη-ετεροειωμένη βαθμ. τού ΙΕ. **mel*(s)- «λερώνω - σκουραίνω», πβ. λείτ. *mélus* «κυανός», λθ. μέλας «κυανός», *melnyé* «μώλωπας», αρχ. πρωσ. *meipe* «μελανή κηλίδα» κ.ά. Ομόρρ. *μελ-ας* (βλ. λ.), *μελ-ανός, μολ-ίνω* κ.ά.].
 μωλώπιω ρ. μετβ. [μτγν.] {μωλώπιω-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} προκαλώ μώλωπες, χτυπώ κάποιον και του προξενώ κακώσεις στο δέρμα ΣΥΝ. μελανιάζω. — *μωλώπιμος* (ο) [μεσν.] κ. μωλώπισμα (το).
 μώμος (ο) (αρχαιοπρ.) 1. λόγος ή πράξη που έχει χαρακτήρα σφοδρής επικρίσης ή κατηγορίας ΣΥΝ. μομφή, νόγος, επίπληξη, κατάκριση, αποδοκιμασία ΑΝΤ. επιδοκιμασία, επικρότηση 2. (ειδικότ.) βαριά μορφής ειρωνεία, που έχει συνθή, τον χαρακτήρα προσβολής ΣΥΝ. χλεύη, χλευασμός, σκώμμα, λοιδορία, εμπαιγμός ΑΝΤ. θαυμασμός, επαινος 3. (μειωτ.) πρόσωπο που συνθηίζει να εκτοξεύει κατηγορίες ή να ειρωνεύεται, να χλευάζει ΣΥΝ. ειρων. χλευαστής, σαρκαστής, σκώπητής, προσβλητικός.
 [ETYM. < αρχ. *μώμος*, που συνδ. πθ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου «*μύμαρ- αίσχος, φόβος, νόγος*». Η εναλλαγή των φωνηέντων ο - υ έχει ερμηνευθεί είτε ως κάκωση τού -ο- σε -υ- είτε ως μετάπτωση (πβ. *ζωμός - ζύμη*). Κατά τα άλλα, οι εν λόγω εκφραστ. όροι δεν έχουν ικανοποιητικές συνδέσεις με άλλες λεξιλογικές οικογένειες, η δε αναγωγή στο ρ. *μωκόμαι* «χλευάζω, περιτίζω» είναι αμφίβολη].
 μώνυχος, -ος, -ον (λόγ. για ζώα) 1. αυτός που έχει ένα μόνο νύχι, μία οπλή σε κάθε πόδι: ~ *ίππος* ΣΥΝ. μονόνυχος, μονόχλος (βλ. λ.) 2. ΖΩΟΛ. *μώνυχα* (τα) κατηγορία θηλαστικών ζώων ΣΥΝ. μονόχλια (τα). [ETYM. μτγν. < αρχ. μώνυξ. Το β' συνθ. τής λ. είναι ασφαλώς το αρχ. άνυξ «νύχι», ενώ ως προς το ά συνθ. έχουν διατυπωθεί δύο εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις. Παλαιότερα πιστευόταν ότι μώνυξ < **μον*(Ε)ο-όνυξ (με συλλαβική ανομοίωση και έκταση τού αρχικού φωνηέντος εν συνθέσει), νόω σήμ-ρα κερδίσει έδαφος της εκδοχή ότι μώνυξ < **σμ-ώνυξ*, όπου **σμ-* η μηδενισμ. βαθμ. τού ΙΕ. **sem-* «ένανς» (> εις), οπότε η λ. θα σήμαινε «με ένα νύχι»].
 μωραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μώρα-να, -νθηκα, -μένος} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) καθιστώ ή αποδεικνύω (κάποιον) ανόητο, τον κάνω να χάσει τον νου του, τη σκέψη και την κρίση του: *μωραίνει Κύριος εν βουλήται απολέσαι* ΣΥΝ. αποβλακύνω, τυφλώνω ΑΝΤ. συνετίζω, σφρονηίζω, βάζω μυαλό (σε κάποιον) ♦ 2. (αμετβ.) μιλό, ενεργώ ή συμπεριφερόμαι ως ανόητος, χάνω τον νου μου, τη σκέψη και την κριτική μου ικανότητα ΣΥΝ. αποβλακύνωμαι, ανοηταίνω, ξεμωραίνωμαι, ξεκουραίνωμαι ΑΝΤ. συνετίζομαι, βάζω μυαλό.
 μωράκι (το) - μωρό
 μωρέ κ. ωρέ επιφών. (λαϊκ.-οικ.) 1. προσφώνηση προσώπων και ζώων (ανεξαρτήτως φύλου και γραμματικού γένους): *αφήστε με, ~ παιδιά, να κάνω τη δουλειά μου!* || *ώς πότε θες να σε τρέφω, ~ τεμπέλη!* ΣΥΝ. βρε · 2. (+ προσωπική αντων.) για έμφαση σε προσφώνηση ή

αναφορά σε πρόσωπο: *μωρ' εσύ, δεν ακούς που στον φωνάζω; || μωρ' αυτός δεν τρώγεται με τίποτα!* 3. (γενικότ.) για απορία, θαυμασμό, διαμαρτυρία, αποδοκιμασία κλπ.: ~ *τι μας λες!* || ~ *φθηνά τη γλυτώσαμε, σου λέω!* || ~ *όσα και να πεις για δάστη, είναι λίγα* || ~ *μπράβο θράσος που το έχεις!* || ~! Δουλειά που μου σκάρωσε! ΣΥΝ. βρε. ΣΧΟΛΙΟ λ. βρε. [ETYM₂ μεσν., από την κλητ. ενικού του αρχ. επιθ. *μωρός* (βλ.λ.).]

μωρή επιφών. ως προσφών. γυναικών, συνήθ. προσβλητική ή υβριστική: ~ *συ, έλα 'δω!* || *σκάσε, ~!* || ~ *τρέλλη, τι κάνεις εκεί;* [ETYM₁ μεσν. προσφώνηση, θηλ. του αρχ. επιθ. *μωρός* (βλ.λ.).]

μωρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.· δύσchr. μωριών στη σημ. 2} (λόγ.) 1. (κυ-ριολ.) η έλλειψη σκέψης και κρίσης, η μειωμένη ικανότητα αξιολόγησης και ερμηνείας των εξωτερικών μηνυμάτων ΣΥΝ. ανοησία, κου-τάμαρα, βλακεία, χαζομάρα, αφοροσύνη, άνοια, ευήθεια, ακρισία, αβελτηρία ANT. εξυπνάδα, ευστορορία, ευφύια, νοημοσύνη 2. (συνεκδ.) λόγος, πράξη ή συμπεριφορά που φανερώσει ανοησία, έλλειψη σκέψης και κρίσης ΣΥΝ. μικρολογία 3. ΙΑΤΡ. διανοητική καθυστέρηση, κατά την οποία το άτομο μένει διανοητικά καθηλωμένο στην ηλικία των εννέα ως δέκα χρόνων και χρειάζεται φροντίδα και προστασία από τους άλλους, μπορεί ωστόσο να επιτύχει την άσκηση απλής επαγγελματικής δραστηριότητας.

μωρό (το) 1. το πολύ μικρό παιδί, το βρέφος: *το ~ κοιμάται στην κούνια || ταΐζω | φροντίζω το ~* ΣΥΝ. νήπιο, μικρό, μπέμπης ANT. μεγάλος, ενήλικος 2. (μτφ.) πρόσωπο που δεν το χαρακτηρίζει η ωριμότητα, η οποία αρμόζει στην ηλικία του, που σκέπτεται ή συμπεριφέρεται σαν μικρό παιδί: ~ *με θεωρείτε και μου τα λέτε αυτά;* ΣΥΝ. αφελής, ανόριμος· ΦΡ. *κάνω σαν μωρό-παιδί* συμπεριφερόμαι σαν να είμαι μωρό, δηλαδή ανώριμα 3. (οικ.) **μωρό μου!** χαιδευτική προσφώνηση προς αγαπημένο πρόσωπο, έκφραση τρυφερότητας και στοργής ΣΥΝ. αγάπη μου, λατρεία μου 4. (λαϊκ.) όμορφη, εκλυκτική νεαρή κοπέλα: *όλα τα ~ στην πίστα || πέρασε ένα ~ άλλο πράμα!* ΣΥΝ. κουκλί. — (υποκ.) **μωράκι** κ. **μωρουδάκι** κ. **μωρουδέλι** κ. **μωρούλι** (το). [ETYM₁ < μεσν. *μωρόν*, ουσιαστικό. ουδ. του αρχ. επιθ. *μωρός*.]

μωρολογία (το) [αρχ.] {μωρολογημ-ατος | -ατα, -άτων} ανόητη κουβέντα, λόγος ή ομιλία χωρίς περιεχόμενο: *η χθεσινή συζήτηση ήταν γεμάτη μωρολογήματα και φλυαρίες* ΣΥΝ. μωρολογία, χαζοκου-βέντα, φληνφήμα, ανοησία, βλακεία ANT. ευφυολόγημα, εξυπνάδα. Επίσης **μωρολογία** (η) [αρχ.].

μωρολόγος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που λέγει ανοησίες, που τα λόγια του δεν έχουν νόημα ή περιεχόμενο ΣΥΝ. φαλατάς.

μωρολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μωρολογείς... | μωρολόγησα} (λόγ.) λέω ανοησίες, μιλώ ακατάχετα και χωρίς περιεχόμενο: *όλοι μωρολογού-σαν στη χθεσινή συζήτηση, κανείς δεν είπε δύο σοβαρές κουβέντες* ΣΥΝ. ανοητολογώ, φληναφώ ANT. ευφυολογώ.

μωρομάντιλο (το) μαντήλι μιας χρήσεως εμποτισμένο με υγρό για τον καθαρισμό των μωρών.

μωροπίστος, -η, -ο [1860] (λόγ.) αυτός που είναι εύπιστος (από ακρισία, έλλειψη πείρας ή αφέλεια): *μην είσαι ~ και μην παρασύρεσαι από τις υποσχέσεις των δημαγωγών* ΣΥΝ. αφελής, ευκολόπιστος, απλοϊ-κός, ευήθης ANT. δύσπιστος, ολιγόπιστος. — **μωροπιστία** (η) [1831].

μωρός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης, εξυπνάδας ή κριτικής σκέψης: ~ *κουβέντες | φιλοδοξία | αντιληψη* ΣΥΝ. ανόητος, κουτός, άμυαλος ANT. έξυπνος, συνετός, ανοιχτο-μάτης, ευφυής· ΦΡ. (α) **μωρές παρθένες** {μωράι παρθένοι, Κ.Δ. Ματθ. 25, 2} (ως χαρακτηρισμός) ανέτοιμοι, απροετοίμαστοι άνθρωποι (για κάτι σημαντικό)· για πρόσωπα που χαρακτηρίζει η απρονοησία: *ενώ έβλεπαν τον κίνδυνο, δεν πήραν κανένα μέτρο' τώρα την έπαθαν σαν τις μωρές παρθένες* (β) **ουδείς μωρότερος των διδασκάλων, αν δεν υπήρχον οι ιατροί** κανένας δε θα ήταν πιο ανόητος από τους δασκάλους, αν δεν υπήρχαν οι γιατροί (ειρων.) για τους δασκάλους και τους γιατρούς 2. (α) **μωρέ** βλ.λ. (β) **μωρή** βλ.λ. — **μωρότητα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, βρε.*

[ETYM₁ αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει εγκαταλειφθεί σήμερα η παλαιότ. σύνδεση με σανσκρ. *mura-* «ανόητος, κουτός», που θα προϋπέθετε με-

τάπτωση *mā(u)- | *mā- (πβ. *ζωμός - ζύμη*). Το λατ. *mōtus* είναι δάνειο από την Ελληνική. Η φρ. *μωρές παρθένες* ανάγεται στην παραβολή του Ιησού για τις δέκα παρθένες (Κ.Δ. Ματθ. 25, 1-13), εκ των οποίων οι πέντε ευρέθησαν απροετοίμαστες για να υποδεχθούν τον νυμφίο, επειδή δεν είχαν αγοράσει λάδι για τα λαχνάρια τους].

μωροσόφος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) 1. ανόητο πρόσωπο που φαντάζεται ότι είναι σοφός και έξυπνος ΣΥΝ. δοκησισοφός, ψευδοσο-φός, κενόσοφος ANT. σοφός, έξυπνος, ευφυής 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που διαθέτει πολλές γνώσεις, δεν έχει όμως κρίση για να τις αξιοποιήσει, ο πολυμαθής αλλά ανόητος. — **μωροσοφία** (η).

μωρότητα (η) → **μωρός**

μωρουδάκι κ. **μωρουδέλι** (το) → **μωρό**

μωρουδιακά (τα) το σύνολο των ρούχων και των αντικειμένων που χρησιμοποιούνται για το ντύσιμο του μωρού.

μωρουδιζώ ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λαϊκ.) συμπεριφερόμαι σαν μωρό, με λόγια και πράξεις που δεν ταιριάζουν σε ώριμο άνθρωπο ΣΥΝ. μπεμπεκίζω.

[ETYM. < *μωρούδι* (υποκ. του *μωρό*) + *-ίζω*.]

μωρουδισματα (τα) (λαϊκ.) λόγια, πράξεις ή φερσιματα που ταιριάζουν σε μωρό: *Τι ~ είναι αυτά; Δεν θα μεγαλώσεις ποτέ σου;* ΣΥΝ. παιδιαρίσματα. **μωρουδιστικός**, -η, -ο αυτός που σχετίζεται, ταιριάζει σε μωρό: ~ *ρούχα*: συνήθ. ως χαρακτηρισμός συμπεριφοράς που δεν ταιριάζει σε ώριμο άνθρωπο, αλλά σε μωρό: ~ *κατώματα | φέρισμο | νάζια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιστικός*.

μωροφιλόδοξος, -η, -ο [1892] (λόγ.-μειοτ.) ο ανόητος και ταυτόχρονα φιλόδοξος, αυτός που τρέφει ανόητες φιλοδοξίες ή εκδηλώνει τις φιλοδοξίες τάσεις του με ανόητο τρόπο: *πλήθος μωροφιλόδοξοι συμμετέχουν στις τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές συζητήσεις*. — **μω-ροφιλοδοξία** (η) [1892].

μωσαϊκό (το) [1856] 1. δάπεδο ή τοιχογραφία που κατασκευάζεται με τη συγκόλληση ψηφιδών διαφόρων υλικών: *στο μάνιο και στην κουζίνα μας έχουμε ~* ΣΥΝ. ψηφιδωτό, ψηφοθέτημα 2. (μτφ.) σύνολο ανομοιογενών στοιχείων που συνυπάρχουν ή αναμειγνύονται μεταξύ τους: ~ *ιδεολογιών | εθιστήτων | θρησκειών | αντιλήψεων* ΣΥΝ. σύμ-φυρμα, συμπύλημα, συνονθύλευμα, αμάλαμα.

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. *mosaico* < μεσν. λατ. *mūsaiacus*, είδος ψηφιδω-γραφίας σπηλαιών αφιερωμένων στις Μούσες, < *Musa* < αρχ. *Μούσα*.]

μωσαϊκός¹, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το μωσαϊκό (βλ.λ.), που έχει τη μορφή και τη σύσταση μωσαϊκού: ~ *πλάκες* ΣΥΝ. ψηφιδωτός.

μωσαϊκός², -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Μωυσή (βλ.λ.): ~ *νόμος* (το σύνολο των 613 διατάξεων που θεωρούνται ότι δόθηκαν στον ισραηλτικό λαό από τον Θεό μέσω του Μωυσή)· ΦΡ. **Μωσαϊκός Νόμος** βλ. λ. *νόμος*. [ETYM₁ μτγν. < *Μωυσής* | *Μωσής* (βλ.λ.).]

μωσαϊσμός (ο) [1854] {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των θρησκευτικών, ηθικών και κοινωνικών κανόνων και διατάξεων που αποδίδονται στον Μωυσή (βλ.λ.).

Μωυσής (ο) {-ή κ. (λόγ.) -έως} ο μεγάλος προφήτης και νομοθέτης τής Π.Δ., αυτός που απελευθέρωσε τους Εβραίους από τη δουλεία στην Αίγυπτο και στη συνέχεια δέχθηκε από τον Θεό τις Δέκα Εντολές στο Ορος Σινά· ο οργανωτής τής θρησκείας και τής λατρείας των Εβραίων (γι' αυτό και στον ιουδαϊσμό θεωρείται ως ο μέγιστος προφήτης και δάσκαλος, ενώ παράλληλα τιμάται και από τον χριστιανισμό).

[ETYM. < μτγν. *Μωυσής* | *Μωσής* < εβρ. *MoSé*, αβεβ. ετύμου. Η βιβλική άποψη αποδίδει στο όνομα τη σημ. «βγαλμένος έξω, σωσμένος (από το νερό)» (Π.Δ. *Εξόδος* 2, 10: *...έπονόμεσεν δε το όνομα αυτού Μω-υσην λέγουσα, εκ του ύδατος αυτόν ανέιλόμεν*), πβ. εβρ. *masah* «βγάλω έξω». Ωστόσο, φαίνεται πθ. ότι το όνομα έχει αιγυπτιακή προέλευση και αποτελεί συντεταγμένο τ. ονομάτων με β' συνθ. την αιγυπτ. λ. *mosi* | *moše* «γεννημένος (από)» (πβ. *Ραμής* < *Ra-mosis* «γεννημένος από τον θεό Ρα»)].

N

N, ν: νυ ή νι, το δέκατο τρίτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Τόσο στην Αρχαία Ελληνική όσο και στη Νέα το γράμμα N δήλωσε ένα οδοντικό έρρινο σύμφωνο, το [n], το οποίο διέφερε από το χειλικό έρρινο σύμφωνο, το [m]. Μια παραλλαγή του έρρινου, το υπερωικό έρρινο (το *άμά*) που προφέρουμε στην Ελληνική μπροστά από τα κ, γ, χ (πβ. *έγκλημα, άγχος, συγγενής*), δηλώθηκε πάντοτε (Αρχαία και Νέα Ελληνική) με το γράμμα Γ και όχι με το Ν. Στη Ν. Ελληνική, μια τρίτη παραλλαγή («αλλόφωνο») του Ν, το ου-ρανικό [fi] που προφέρουμε λ.χ. στη λ. *εννιά*, δηλώνεται επίσης με το γράμμα Ν. Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το Ν δηλώθηκε με ιδιαίτερη σειρά συλλαβογραμμάτων (να, νε, νο, νι κ.λπ.). Η τάση για συμμετρική απεικόνιση των γραμμάτων ως προς τις κεραιές που το αποτελούν οδήγησε στη δημιουργία, στο αττικό αλφάβητο, ενός ισούσου στις ακριανές κεραιές γράμματος (N), πράγμα που δεν συνέβαινε στην αρχική μορφή του γράμματος. Η παράλειψη της αριστερής κεραιάς του Ν στην ταχυγραφική μικρογράμματα γραφή έδωσε το μικρό (πεζό) γράμμα ν. Οι μελετητές της ιστορίας της ελληνικής γραφής ανάγουν το αρχικό σχήμα και την ονομασία του γράμματος νυ στο γράμμα nūn του βορειοσημιτικού αλφαβήτου, που σήμαινε το «νάρνι». Η ονομασία του νυ επηρέασε και την ονομασία του γράμματος μν στο αρχαίο ελληνικό αλφάβητο. Νυ και μν απλογραφήθηκαν στη νεότερη Ελληνική ως νι και μι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

N, ν νυ κ. νι" το δέκατο τρίτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. νυ, *αριθμός*). Ν. Νότος, νότιος, -α, -ο, νότια.

να¹ συνδ. 1. δείκτης ο οποίος εισάγει συμπληρωματικές προτάσεις που λειτουργούν ως αντικείμενα (συμπληρώματα της σημασίας) ρημάτων, όπως θέλω, *απαγορεύω* κ.ά.: θέλω ~ *φύγω* || *σου απαγορεύω ~ μιλάς* 2. όταν λειτουργεί ως συμπλήρωμα, δηλώνει: (α) πράξη σύγχρονη των ρημάτων της κύριας και της δευτερεύουσας πρότασης: τους *βλέπαμε ~ περνούν από μπροστά μας* || την *άκουσα ~ τραγουδάει* (β) πράξη ετερόχρονη των δύο ρημάτων: σε *περιμένο ~ έρθεις* || *ελπίζω ~ με πάρεις τηλέφωνο* 3. (ειδικότ.) μετά από οριστικό άρθρο, οπότε και εισάγει πάντοτε ονοματική πρόταση: το ~ *αγνοείς την πραγματικότητα σε φέρνει σε μειονεκτική θέση* || η *αίσθηση τού ~ είναι κανείς ελεύθερος* 4. (με άρνηση μη): του *είπα ~ μη φύγει* || *θέλω ~ μη μιλάς δυνατά* (ειδικότ.) μερικές φορές παραλείπεται, οπότε η σημασία του συμπυκνώνεται στην άρνηση: *φύγε και μη σε ξαναδώ στα μάτια μου!* (αντί να μη) 5. (στην παραδοσιακή σχολική γραμματική) δείκτης της υποτακτικής έγκλισης: *φύγω: να φεύγω* || *έφυγα: να φύγω* || *ντίνομαι: να ντίνομαι* || *ντύθηκα: να ντυθώ* 6. ελλειπτικός, εισάγει ανεξάρτητες προτάσεις, οπότε δηλώνει: (α) ευχή ή κατάρα, αντί των «μακάρι», «ειθε»: ~ *σαι καλά!* || ~ *σου ζήσει το παιδί!* || *αχ, ~ μπορούσα να φύγω!* || *φύγε και ~ μη σε ξαναδώ!* || *άντε ~ χαθείς, ανόητε* || ~ *τον φάει η μαύρη γη!* (β) προτροπή, προσταγή ή απαγόρευση: ~ *κοιτάξεις τη δουλειά σου και ~ μην ανακατεύεσαι στις ξένες υποθέσεις!* || ~ *μη σε ξαναδώ στα μάτια μου* || ~ *μην ξαναφορέσεις τη μπλούζα μου* (γ) ερώτηση ή απορία: ~ *σε ροτήσω κάτι*; || *ποιος ~ 'ναι τέτοια όρα*; || ~ *τα πούμε*; (ενν. τα *κάλανα*) (δ) όρκος: *αν δεν σου επιστρέψω τα δανεικά, ~ μη χαρώ τα παιδιά μου!* || ~ *μη σώσω, αν σου λέω ψέματα!* (ε) επιθυμία ή βούληση: ~ *δω τι θα κάνεις χωρίς τη βοήθεια μου* || ~ *σου που μια στιγμή!* (στ) ενδεχόμενο ή δυνατότητα: *ποιος ~ το 'λέγε πως θα γινόταν ουραγός!* (ζ) διαμαρτυρία, απορία ή αγανάκτηση (σε επιφωνηματικές εκφράσεις με ερωτηματική μορφή): *και ~ σκεφτεί κανείς πως τον μεγάλωσα εγώ!* || τόσο *κοντά μου και ~ μην το δω!* 7. (ειδικότ.) με αναφορικές και ερωτηματικές αντωνυμίες και επιρρήματα για τον σχηματισμό φράσεων που δηλώνουν απορία, ενδεχόμενο ή δυνατότητα (βλ. κ. σημ. 6 στ): *πότε ~ έφυγε άραγε*; || *ποιος ~ μου έλεγε πως είναι τέτοιος άνθρωπος*; || *τι ~ έκανα*; || *πώς ~ μην τον αγαπήσω*; || *όπου ~ 'ναι, θα φανεί το καράβι* 8. για τη δήλωση τού τρόπου: *έμαθε ~ διαβάσει* (δηλ. με ποιον τρόπο) || *πώς να διαβάσει* 9. ως τελικός σύνδεσμος, αντί των «για να», «με σκοπό να»: *θα πάω ~ τον βρω* || *θα 'ρθω ~ σου μιλήσω* 10. ως υποθετικός σύνδεσμος αντί των «εάν», «αν»: ~ *το ζέρω, θα το έλεγα* || (παροιμ.) «*στηρή μου γνώση - σ' είχα πρώτα*» 11. ως αιτιολογικός σύνδεσμος αντί του «διότι», «απου», «επειδή»: *δεν είχες άδικο ~ του φερθείς έτσι* || *δεν έκανες καλά ~ ταξίδεψες με τέτοιον καιρό* || ~ *κοιμήθηκαν άραγε και δεν ακούν το τηλέφωνο*; 12. ως χρονικός σύνδεσμος αντί των «όταν», «άμα»: ~ *'ρθει το καλοκαίρι και βλέπουμε* || ~ *τελειώσω πρώτα το στρατιωτικό κι έπειτα παντρευόμαστε* 13. ως εναντιωματικός σύνδεσμος αντί των «έστω και», «και αν ακόμη»: *δεν θα πάω, ο κόσμος ~ χαλάσει* || *και ~ προσπαθήσω, δεν θα πετύχω* || ~ *το δω και να μην το πιστέψω* 14. ως συμπερασματικός σύνδεσμος αντί των «ώστε», «απου»: *δεν είμαι παιδάκι - φοβάμαι το σκοτάδι!* 15. ως ειδικός σύνδεσμος αντί των «ότι», «πως», «απου»: *βλέπω τον κόπο σου ~ πηγαίνει χαμένος* || *μην φαίνεται ~ τον ζέρω* 16. μετά από προθέσεις, για τον σχηματισμό σύνθετων συνδέσμων, που εισάγουν δευτερεύουσες προτάσεις (οι προθέσεις αυτές είναι οι «αντί», «μέχρι», «σαν», «χωρίς», «διότι»): *αντί ~ το φτειαίνει ο Σουτήρης, το 'φτειαζε η Γιώτα* || *ζωφνικά σταμάτησε, σαν ~ θυμήθηκε κάτι* || *έφτασε το παιδί πέντε ετών, μέχρι ~ μας πουν ότι έχει σοβαρό πρόβλημα* || *δεν θα πωλήσω το σπίτι χωρίς* | *δίχως ~ σε συμβουλευτώ* 17. προαιρετικά συνοδεύει ορι-

σμένους συνδέσμούς (λ.χ. *προτού, ωστόσο, έως ότου, ώστε* κ.ά.), απο-τελώντας χαρακτηριστικό της ιδιολέκτου προσώπου ή προσδίδοντας εκφραστικότητα στον λόγο και σχηματίζοντας ιδιαίτερες εκφράσεις: *χτύπησαν την πόρτα μου πριν ~ ζημερώσει* || *θα τελειώσει η δουλειά ώσπου ~ πεις κύμνο* || *όπου ~ 'ναι, θα φανεί* || *βάλε όσο ~ 'ναι* 18. (ειδικότ.) με το επίρρ. «μόνο» για τη δήλωση αξίωσης ή παράκλησης, που έχει ταυτόχρονα και τον χαρακτήρα υποθέσεως: *θα κερδίσουμε σύγουρα- μόνο ~ μη μας τύχει καμιά αναποδιά* (ειδικότ.-λαϊκ.) *θε να θα, πρόκειται να: όταν ~ 'ρθει η άνοιξη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ινά* < *αρχ.* *ίνα* (με καταβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος), πβ. κ. θα. Το *αρχ.* ?*να* (που χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως τοπικό επίρρ. και αργότερα ως τελικός σύνδεσμος) παρουσιάζει την κατάλ. -*να* των τ. οργανικής πτώσεως, πβ. *σανσκρ. ye-na, té-na*. Το θ. τού επίρρ. ανάγεται είτε σε **yo-* (πβ. *δς*) είτε σε **3y-* (πβ. *iv* «αυτήν, αυτόν» τής προσοπ. αντωνυμίας, πβ. *λατ. im*)).

να² μόριο 1. έχει δεικτική σημασία και συντάσσεται συνγόντ. (α) με αδύνατο τύπο αντωνυμίας σε αιτιατική (β) με ουσιαστικό σε ονομαστική || ~ *η Λίζα!* || ~ *το σπίτι που σου έλεγα* || ~ *τα λεφτά που σου χρωστάω* ή (γ) με συνδυασμό και των δύο πτώσεων: ~ *με κι εγώ!* || ~ *με τώρα μόνος να περπατώ στους δρόμους* ΣΥΝ. ιδού, *δες* εδώ, *κοίταξε*, αυτού, εκεί, *πάρε, λάβε*, ορίστε 2. (ειδικότ.) με την ίδια σημασία συντάσσεται και απολύτως, οπότε ακολουθεί κύρια πρόταση: ~! *Πάρε το κομμάτι σου* || ~, *πιας κι εσύ λιγάκι* ΣΥΝ. *πάρε, ορίστε* 3. (ειδικότ.) με την ίδια σημασία συντάσσεται και με γεν. προσωπική ή χαριστική: ~ *σου, που λες, τον βλέπω να έρχεται κατά πάνω μου* || ~ *μου κι εμένα, ~ σου κι εσένα* (για περιπτώσεις που κάποιος θεωρεί ότι τόσο στον ίδιο όσο και στον συνομιλήτη του τους πρέπει φασκέλωμα και προβαίνει στη χειρονομία αυτή) ΣΥΝ. ιδού 4. (λαϊκ.) συνάπτεται με δεικτικές αντωνυμίες και τοπικά επιρρήματα, λειτουργώντας ως επίθημα αυτών επιτείνοντας τη σημασία τους: *εδώνα θα καθίσω, για να μη σας εννοχλώ* || *αυτονά το παιδί ήταν που ήλθε και με βρήκε* (πβ. λ. *δα*)· Φρ. *να τα μας!* δηλώνει έκπληξη ή/και δυσάρεσκεια για κάτι άκαιρο ή αναπάντεχο και δυσάρεστο: ~! *Πάνω που είχα ηρεμήσει, ξαναχτύπησε το τηλέφωνο!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *προστακτικός*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *λατ. επιφών. ην* «ιδού, να» (με ενδιάμεσο τ. ήν ή ήνά), που ταυτίζεται με το *λατ. επιφών. εν* (αν το τελευταίο δεν είναι δάνειο από την Ελληνική)].

ΝΑ. νοτιοανατολικός, -ή, -ό, νοτιοανατολικά.

ΝΑ. (η) Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Ναβαρίνο (το) {συνήθ. όρθ. *Ναυαρίνο*) η Πύλος· γνωστό από τη ναυμαχία που διεξήχθη στον ομώνυμο όρμο (20 Οκτωβρίου 1827), κατά την οποία βρετανικά, γαλλικά και ρωσικά πλοία κατανίκησαν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο.

[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, αρχικός αρσ. *Ναβαρίνος* < αιτ. **τόν Αβαρί-νον* (με εσφαλμ. χωρισμό) < **Αβαρίνος*), αβεβ. ετμού, ίσως από το φύλο των *Αβαρών* που κατέλαβαν την Πύλο το 589 μ.Χ. ή, κατ' άλλη εκδοχή, < *σλαβ. *anogino* «σφενδαμινότοπος»].

νάγια (η) εξαιρετικά δηλητηριώδες φίδι που ζει κυρ. στην Ασία και την Αφρική· αλλιώς *κόμπρα* (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. < *αγγλ. naja* < χίντι na'a «ερπετό» < *σανσκρ. nāga* «ερπετό, φίδι»].

ναδίρ (το) {άκλ.} 1. (κυριολ.) ΑΣΤΡΟΝ. το νοητό σημείο της ουράνιας σφαίρας, που βρίσκεται διαμετρικός αντίθετα από το ζενίθ (βλ. λ.) ΑΝΤ. ζενίθ 2. (μτφ.) το κατώτατο δυνατό σημείο, το έσχατο όριο: η *καριέρα του έπεσε απότομα από το ζενίθ στο ~* || *τα οικονομικά της χώρας βρίσκονται στο ~* ΑΝΤ. ζενίθ. [ΕΤΥΜ. < ισπ. *nadir* < *αραβ. nazir* «αντίθετος» (ενν. τού ζενίθ)].

Ναζαρέτ (η) {άκλ.} πόλη της Παλαιστίνης στη Γαλιλαία, όπου έγινε ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου και πέρασε τα παιδικά του χρόνια ο

Ιησούς («Ιησούς ο Ναζωραίος»).

[ETYM. < μγν. *Ναζαρέτ* | *Ναζαρά* < εβρ. Natsaré, πθ. < netsér «βλαστάνω, αναπτύσσομαι - απόγονος, βλαστός». Κατ' άλλη άποψη, η λ. αποσπάζεται από το τόπων. Γεννησαρέτ, άλλη ονομασία της θάλασσας της Γαλιλαίας].

ναζαρηνός, -ή, -ό [μγν.] **1. (α)** αυτός που προέρχεται από τη Ναζαρέτ (β) αυτός που αναφέρεται στον Ναζωραίο (τον Ιησού Χριστό) **2. (α) ναζαρηνή ζωγραφική** τάση της εκκλησιαστικής ζωγραφικής που ξεκίνησε στις αρχές του 19ου αι. και κινείται στο πλαίσιο της τριτοδιάστατης νατουραλιστικής-αναγεννησιακής τεχνοτροπίας (β) **Α/α-ζαρηνοί** (οι) ζωγράφοι-αγιογράφοι οι οποίοι ακολουθούν την παραπάνω τεχνοτροπία.

Ναζαρηνός (ο) [μγν.] αυτός που κατάγεται από τη Ναζαρέτ, ο Ναζωραίος (βλ. λ.).

ναζί (ο/η) {άκλ.} **1.** μέλος του γερμανικού εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος που είχε ηγέτη τον Αδόλφο Χίτλερ) ΣΥΝ. εθνικοσοσιαλιστής **2.** ο οπαδός του ρατσιστικού και ολοκληρωτικού πολιτικού συστήματος του ναζισμού (βλ. λ.), θαυμαστής της προσωπικότητας και των πράξεων του Χίτλερ. Επίσης **ναζής** (ο) {ναζήδες}. [ETYM. < γερμ. Nazi < National-sozialist) «εθνικοσοσιαλιστής»].

ναζί (το) {χωρ. γεν.} χαριτωμένη και φιλόρεσκη προσποίηση στη στάση, την κίνηση και τη συμπεριφορά: *προχωρούσε λικνιστή, όλο σκέρτσος και - ΣΥΝ. κάμωκα, ακκισμός, (λαϊκ.) τσαλιμί, σκέρτσος, τσιρμιόνια ANΤ. απλότητα, φυσικότητα- Φρ. αρχίζω τα | κάνω ναζί (i) κάνω σκέρτσος, τσαμπινίες (ii) (μτφ.) φέρνω αντιρρήσεις σε κάτι, προκειμένου να ικανοποιηθεί επιθυμία μου, δυστροπώ σε κάτι: η μικρή απ' το προί κάνει ναζί και δεν τρώει, αν δεν της αγοράσω το παιχνίδι || αρχισε πάλι τα ~ και δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε! — (υποκ.) ναζάκι (το). [ETYM. < τουρκ. naz].*

ναζιάρης, (ο) {ναζιάρδες}, **ναζιάρια** (η) πρόσωπο που κάνει ναζί: ~ κοπέλα. ~ ναζιάρικος, -η, -ο, ναζιάρικα επίρρ. [ETYM. < ναζί + παραγ. επίθημα -(i)άρης, πθ. κ. παιρνιδ-ιάρης].

ναζισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδεολογία και το πολιτικοκοινωνικό καθεστώς που εγκαθιδρύθηκε στη Γερμανία από το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα του Αδόλφου Χίτλερ, με κύρια χαρακτηριστικά τον ακραίο ρατσισμό και εθνικισμό, την ξενοφοβία, τον ολοκληρωτικό τρόπο διακυβέρνησης κ.λπ. (βλ. κ. λ. εθνικοσοσιαλισμός) ΣΥΝ. χιτλερισμός, (γερμανικός) φασισμός — ναζιστής (ο), ναζίστρια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. φασισμός. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Nazismus (βλ. λ. ναζί)].

ναζιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ναζισμό και τους οπαδούς του: ~ έμβλημα | *προπαγάνδα* | *θηριωδία* | *στράτευμα* | *σημαία* | *στρατόπεδο συγκεντρώσεως* ΣΥΝ. εθνικοσοσιαλιστικός **2.** (μτφ.) αυτός που έχει απόλυτα ολοκληρωτικό και καταπιεστικό χαρακτήρα, που υιοθετεί τη βία και προσπαθεί να επιβληθεί με αυτήν: ~ *συμπεριφορά* | *νοοτροπία* ΣΥΝ. φασιστικός, ολοκληρωτικός, αυταρχικός ANΤ. δημοκρατικός, φιλελεύθερος — ναζιστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. φασισμός.

ναζο(η) {ναζο(υ)δες} ή **ναζιάρια** (βλ. λ. *ναζιάρης*). [ETYM. < ναζί + θηλ. κατάλ. -ού, πθ. κ. ψαρ-ού, γλωσσ-ού, κουρελ-ού].

Ναζωραίος (ο) **1.** αυτός που κατάγεται από τη Ναζαρέτ (βλ. λ.) **2.** (ειδικότ.) ο Ιησούς Χριστός.

[ETYM. < μγν. *Ναζωραίος* < τόπων. *Ναζαρέτ* (βλ. λ.). Η προσγόρευση *Ναζωραίος* αποδίδεται στον Ιησού και απαντά δώδεκα φορές στην Κ.Δ. (πθ. Ματθ. 2, 23: *και έλθών κατόκησεν εις πόλιν λεγομένην Ναζαρέτ- όπως πληρώθη το ρηθέν δια των προφητών, ότι Ναζωραίος κληθήσεται*)].

Ναθαναήλ (ο) {άκλ.} **1.** ένας από τους μαθητές του Χριστού: Φρ. *βρήκε ο Φίλιππος τον Ναθαναήλ* (Κ.Δ. Ιωάν. 1, 45: *ευρίσκει Φίλιππος τον Ναθαναήλ*) για δύο ανθρώπους που ταιριάζουν πολύ **2.** όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. [ETYM. μγν. < εβρ. Nathan'el «ο Θεός έχει δώσει». Βλ. κ. *Βαρθολομαίος*].

ναί (το) <→ νεί

ναί! επίρρ.: το κατεχόγη μόριο της καταφατικής απάντησης στη Νεοελληνική Κοινή, που δηλώνει: **1.** απλή κατάφαση ή έντονη διαβεβαίωση: *-Επέστρεψες το βιβλίο στη βιβλιοθήκη; —, το επέστρεψα || ~, μην ανησυχείς, θα έλθω μαζί σας αύριο* ΣΥΝ. βέβαια, μάλιστα, φυσικά, αληθινά ANΤ. όχι, όχι βέβαια, μπα, α μπα: Φρ. *πες ναί σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος παρακαλεί κάποιον ή προσπαθεί να του αποσπάσει μια υπόσχεση για κάτι: Θα έρθεις μαζί μου στο πάρτι. Πες ναί, πες ναί!* **2.** αποδοχή των λεγομένων του συνομιλητή, διαπίστωση ότι ο συνομιλητής έχει δίκιο: ~, *το δέχομαι ότι έτσι είναι* ΣΥΝ. αληθινά, μάλιστα, έτσι είναι, σωστά, σύμφωνα, πράγματι ANΤ. όχι, καθόλου, δεν είναι έτσι **3.** έμφαση των παραπάνω σημασιών, όταν επαναλαμβάνεται δύο ή τρεις φορές: ~, ~ σου λέω, αυτός ήταν, τον είδα **4.** κατάφαση ή συναίνεση με επιφυλάξεις ή υπό όρους, όταν ακολουθεί εναντιωματικός σύνδεσμος (αλλά, ωστόσο, όμως κ.λπ.): ~, *σου επιτρέπω να πας, πρόσεξε όμως να συμπεριφερθείς όπως πρέπει* **5.** (ειδικότ.) με το οριστικό άρθρο σε θέση ουσιαστικού: *είναι δύσκολο το - (η) συμφωνία, η συναίνεση*: Φρ. *λέω το ναί* (i) απαντώ καταφατικά, αποδέχομαι αίτημα, πρόταση κ.λπ.: *πες το ναί και μη σε νοιάζει* ΣΥΝ. συγκατανεύω (ii) (ειδικότ.) αποδέχομαι πρόταση γάμου: *επιτέλους, η Κατερίνα τού είπε το ναί.* ΣΧΟΛΙΟ λ. μάλιστα. [ETYM. αρχ. παράλλ. τ. του ομοτικού μορίου νή (πθ. τις αρχ. φρ. *ναί* με *Δία*, νή *Δία*). Τόσο ο τ. *ναί* όσο και ο τ. νή ανάγονται σε I.E. *(e)h₂-o (δεικτικό μόριο), πθ. σανσκρ. nā-nā, αρχ. σλαβ. na, λατ. nam | enim, τοχ. naί κ.ά. Αν το ναί θεωρηθεί αρχαιότερο, τότε το νή αποτελεί φω-

νητική παραλλαγή της αττικής διαλέκτου. Αν το νή, από την άλλη πλευρά, είναι αρχαιότερος τ., τότε εμφανίζει τις παραλλαγές *ναι*, *ναι*, *ναι* (πθ. κ. ή, αι, ει «αν»). Το λατ. ne ενδοχόμενος αποτελεί δάνειο από την Ελληνική].

Ναΐός (η) {Ναϊάδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. καθέμια από τις νύμφες των γλυκών νερών, που κατοικούσαν στις πηγές, στους ποταμούς, στις λίμνες, στις κρήνες, στα έλη κ.λπ. (πθ. λ. *Νηρηΐς*). Επίσης Ναϊάδα. [ETYM. αρχ. < νάω «ρέω» με μακρό α (πθ. κ. *άε-ναός*) + -ιάς (πθ. αρχ. *Έλικωνιάς*). Κατ' άλλους η λ. προέρχεται από *vāFā «κρήνη, πηγή»]. **ναΐλον** (το) {άκλ.} ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. **1.** πολύ ελαστική και ανθεκτική συνθετική ύλη, ευαίσθητη στη θερμότητα και στα οξέα, που απορροφά ελάχιστα το νερό και χρησιμοποιείται στην κατασκευή ινών, ρούχων, σχοινιών, σωλήνων, συσκευών, αντικειμένων καθημερινής χρήσης κ.ά. **2.** (ως επίθ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από την παραπάνω ύλη: *καλσόν* ~|| ~ *πετονιά* | *κλωστή* | *τραπεζομάνηλο*. [ETYM. < αγγλ. nylon, πθ. από συμφυρμό < [ni]nyl (βινύλιο, βλ. λ.) + [ray]on (ρεγόν, βλ. λ.)].

ναΐσκε μορ. (διάλεκτ.) επιτατικό του «ναί»: ~ *αφέντη μου, όπως διατάξετε!* [ETYM. < μεσν. *ναΐσκε* < φρ. *vai* σύ *καλέ* (με συγκοπή)].

ναΐσκος (ο) (λόγ.) μικρός ναός. [ETYM. < μγν. υποκ. του αρχ. *ναός* (βλ. λ.)].

ναΐτ κλαμπ (το) {άκλ.} νυχτερινό κέντρο διασκεδάσεως με μουσικοχορευτικό πρόγραμμα (πθ. λ. *καμπαρέ*). [ETYM. < αγγλ. night club]

ναΐφ επίθ. {άκλ.} **1.** χαρακτηρισμός αυτοδίδακτου καλλιτέχνη, ο οποίος δημιουργεί έξω από τα ακαδημαϊκά, τα καθιερωμένα αισθητικά πλαίσια και φιλοτεχνεί έργα που δεν υπακούουν στους παγιωμένους κανόνες (λ.χ. έργα ζωγραφικής που δεν έχουν προοπτική), χρησιμοποιεί λαμπερά, έντονα χρώματα, έχει τάση για υπερβολική λεπτομέρεια κ.ά.: *ο Θεόφιλος είναι ο πιο γνωστός Έλληνας - ζωγράφος* **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το έργο που φιλοτεχνείται με τον παραπάνω τρόπο **3.** (γενικότ.) αυτός που ενεργεί χωρίς επιτήδεση, αθόρμητα ή που χαρακτηρίζεται από απλότητα και φυσικότητα ΣΥΝ. απλοϊκός, φυσικός, αυθόρμητος ANΤ. επιτηδευμένος, περίτεγνος. [ETYM. < γαλλ. naïf «απλοϊκός» < λατ. natus «φυσικός» (p. nascor «γεννιέμαι»)].

νάκαρο (τά) **1.** η σωματική δύναμη **2.** η ψυχική αντοχή. [ETYM. < μεσν. (ύ) *νάκαρα* < *άνακαρόνω* < *άνα-* + *καρόνω* < αρχ. *καρό* (-όω) «αποκομιζώ, ναρκώνω» (βλ. κ. *κάρωση*)].

νάκαρο (τά) **1.** (στο Βυζάντιο) διπλά τμήματα που τα έπαιζαν οι καβαλάρηδες στις στρατιωτικές και άλλες παρελάσεις **2.** (γενικότ.) τα μουσικά όργανα.

[ETYM. < μεσν. *νάκαρο* (τό) < παλ. ιταλ. naccaro (σύγγρ. nac-chera) < αραβ. naqqāra «τύμπαν»].

νάμα (το) {νάμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** νερό που αναβλύζει από πηγή και κυλά, τρεχούμενο νερό: «*να γεμίσει εν αγγείον νερόν... από το πλούσιον - τού Προφήτου Ηλιου*» (Α. Παπαδιαμάντης) **2.** (συνεκδ.) η πηγή από όπου αναβλύζει το τρεχούμενο νερό ΣΥΝ. βρύση, κρήνη, κρουνοί, κεφαλάρι, κεφαλόβρυσο, νερομάνα **3.** (μτφ.) **νάματα** (τα) οτιδήποτε διαθέτει αναζωογονητική δύναμη, αποτελεί πηγή ζωής, έμπνευσης κ.λπ.: *τα ~ της παιδείας* | *της σοφίας* | *της θρησκείας* · **4.** ΕΚΚΛΗΣ. το κόκκινο και γλυκό κρασί που χρησιμοποιείται κατά την τέλεση του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας. [ETYM. < αρχ. *νάμα* < νάω «ρέω» < *vāE-ΐju, που συνδ. με σανσκρ. snauti «αφήνω να κλίσσει», snuta «ρευστός»].

ναματερό (το) ΕΚΚΛΗΣ. το ειδικό λειτουργικό σκεύος, στο οποίο φυλάσσεται ο όνος που προορίζεται για το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. [ETYM. < *νάμα*, -τος + -ερό, πθ. *λαδ-ερό, παγ-ερό*].

Ναμίμπια (η) (αγγλ. Republic of Namibia = Δημοκρατία της Ναμίμπιας) κράτος της ΝΔ. Αφρικής, που βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό, με πρωτεύουσα το Γουίντχουκ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Ναμίμπιας. [ETYM. < αγγλ. Namibia, από το όν. των ιθαγενών Nama, αγν. ετόμου].

νανάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) όρνιθα πολύ μικρού μεγέθους, όρνιθιανός.

νανάκια (τα) {άκλ.} (χαϊδευτικά) ο ύπνος: *κάνω - (πέφτω να κοιμηθώ) η κοιμάμαι* ΣΥΝ. νάνι.

νάνι (το) {άκλ.} **1.** (χαϊδευτ.-συνήθ. για νήπια) ο ύπνος ΣΥΝ. νανάκια: Φρ. *κάνω νάνι* πέφτω να κοιμηθώ ή κοιμούμαι ΣΥΝ. *κάνω νανάκια* **2.** επαναλαμβανόμενο σε νανοορίσματα: *νάνι-νάνι το μορβό μου* || ~ *τού ρήγα το παιδί, τού βασιλιά τ'αγγόνι*. [ETYM. Ονοματοπ. λ. από τον ήχο του νανοορίσματος].

νανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. η υπερβολικά αργή και ελλιπή ανάπτυξη του σώματος ή, σε σοβαρότερες περιπτώσεις, η πλήρης διακοπή της, που προκαλείται από ποικιλία κληρονομικών, μεταβολικών και άλλων διαταραχών και οδηγεί σε αναστήμα του ενήλικου μικρότερο από το ελάχιστο φυσιολογικό ΣΥΝ. νανοσωμία, νανοφυΐα ANΤ. γιγαντισμός, γιγαντοσωμία, γιγαντοφυΐα **2.** ΒΟΤ. η διακοπή της ανάπτυξης φυτού ή η καχεκτική ανάπτυξη αυτού, συνήθ. εξαιτίας σφάλματος κατά τη γενετική σύνθεση, πράγμα που έχει ως συνέπεια την παραμονή των διαστάσεων του φυτού σε όρια μικρότερα από το φυσιολογικό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nanisme].

νανο-κ. νανό-ά συνθετικό που δηλώνει: **1.** (για μονάδες μετρήσεως μεγέθους) το ένα δισεκατομμυριοστό: *νανό-μετρο* (το ένα δισεκατομμυριοστό του μέτρου), *νανο-δευτερόλεπτο* (το ένα δισεκατομμυριοστό του δευτερόλεπτου) · **2.** τη σημασία του πολύ μικρού σε μέγεθος, του μικροσκοπικού: *νανο-σωμία*, *νανο-κεφαλιά*.

[ETYM. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. νάνος. Όταν αναφέρεται σε μονάδες μετρήσεως, αποδίδει το ελλην. (Ογενές διεθ'ές πρόθημα nano-, πβ. γαλλ. nano-mètre). νανοκέφαλος, -η, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που έχει κεφάλι νάνου, δηλ. δυσανάλογα μικρό κεφάλι σε σύγκριση με το υπόλοιπο σώμα του (συνήθ. είναι και μικρόνους ή βραδύνητος) ΣΥΝ. μικροκέφαλος ΑΝΤ. μεγαλοκέφαλος, κεφάλας. — νανοκεφαλία (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. papocephalus], νανοκορμία (η) {γωρ. πληθ.} η νανοσωμία (βλ. λ. νανόσωμος), νανομελής, -ής, -ές {νανομελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. (για έμβρυο) αυτό που διαθέτει πολύ μικρά μέλη (χέρια, πόδια). — νανομελία (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nanomélie]. νάνος (ο) 1. ΙΑΤΡ. άνθρωπος με πολύ μικρό ανάστημα, δηλ. με ανάστημα το οποίο είναι μικρότερο από το μέσο αντίστοιχο ατόμων τής ίδιας ηλικίας τουλάχιστον κατά 20% ΣΥΝ. μικρόσωμος, βραχύσωμος ΑΝΤ. γίγαντας 2. (μτφ.) πρόσωπο ασήμαντο ή ανάξιο στον χώρο του: ~ τής πολιτικής | τής επιστήμης | τής δημοσιογραφίας ΣΥΝ. ανίκανος, ασήμαντος, τυποτέρας, μηδαμινός, ουτιδανός ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός, τρανός, μεγάλος 3. ΒΟΤ. φυτό που έχει διαστάσεις πολύ μικρότερες από τις συνηθισμένες, αλλά διατηρεί τις αναλογίες του: ~ φοίνικας 4. ΖΩΟΛ. μικρόσωμο ζώο, που χρησιμοποιείται κυρ. ως πειραματόζωο ή για διασταύρωση με πιο μεγαλόσωμη ράτσα ζώο: ~ χοίρος | όρνιθα 5. ΑΣΤΡΟΝ. ονομασία αστέρα, που έχει μικρό σχετικά μέγεθος και λαμπρότητα (λευκός νάνος) βλ. λ. αστέρας ΑΝΤ. γίγαντας • 6. φανταστικό όν που υποτίθεται ότι ζει σε παραμυθένιους τόπους, βαθιά στα δάση ή τα βουνά, στις βαθύτερες στοές ορυχείων κ.λπ.: η Χιονάτη και οι ερτά ~.

[ETYM. < αρχ. νάνος, αββ. ετύμου, πθ. δάνειο άγν. προέλευσης (όπως μαρτυρεί το μακρό -ά). Η ανάλυση *νε-άνος (με συναίρεση και με-τάθεση τόνου), που θα οδηγούσε στη λ. νέος (πβ. παράλλ. τ. νεάν, νε-άνος), δεν ικανοποιεί σηματολογικός. Το λατ. nanus (> γαλλ. pain) είναι δάνειο από την Ελληνική]. νανόσωμος, -η, -ο ΙΑΤΡ. (για πρός.) αυτός που έχει πολύ μικρό ανάστημα και γενικότερ. σωματικές διαστάσεις μικρότερες του μέσου φυσιολογικού ΣΥΝ. νάνος, νανοφυής ΑΝΤ. γίγαντώσωμος, γίγας, γίγαντο-φυής. — νανοσωμία (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nanosomous]. νανουρίζω κ. (λαϊκ.) ναναρίζω ρ. μετβ. {νανουρίσ-α, -τηκα, -μένος} 1. αποκοιμίζω νήπιο τραγουδώντας ένα γλυκό, μονότονο τραγούδι (το νανούρισμα, βλ. λ.): η μητέρα νανουρίζει το μωρό τής ΣΥΝ. κοιμίζω, γλυκοκοιμίζω ΑΝΤ. αφυπνίζω, ξυπνώ 2. (μτφ.) αποκοιμίζω κάποιον με απαλούς, μονότονους ήχους: μας νανουρίζει το κύμα. [ETYM. < ναναρίζω (με ανομοίωση), πθ. κατά τα ναουρίζω, γουργουρίζω. Πρόκειται για ονομαστικοποιημένη λ., πβ. νάνη]. νανοούρισμα κ. (λαϊκ.) ναναρίσμα (το) {ναουορίσ-ατος | -ατα, -άτων} 1. μονότονο, αργό, ήρεμο και γλυκό τραγούδι (κοινό σε όλους τους λαούς και σε όλους τους πολιτισμούς), με το οποίο αποκοιμίζονται τα μικρά παιδιά 2. ΜΟΥΣ. κομμάτι οργανικής μουσικής με ήρεμο και λυχνιστικό χαρακτήρα σε τυποποιημένη φόρμα. νανοουριστικός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με νανοούρισμα ή ο κατάλληλος για ναουούρισμα: ~ σκοπός ΣΥΝ. αποκοιμιστικός ΑΝΤ. διεγερτικός, εγερτήριο. — νανοουριστικά επίρρ. ναουοριστός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με ναουούρισμα, που έχει τον σκοπό ή τον ρυθμό ναουούρισματος, που μπορεί να ναουουρίσει: ~ τραγούδι. — ναουοριστά επίρρ. ναουοφής, -ής, -ές {ναουοφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που έχει ανάστημα και γενικός σωματικός διαστάσεις πολύ μικρότερες από το μέσο φυσιολογικό επίπεδο ΣΥΝ. νάνος, νανόσωμος ΑΝΤ. γίγαντο-φυής, γίγας, γίγαντώσωμος. — ναουοφία (η) [1897]. [ETYM. αρχ. < νανο- + -φής < φύο | -ομα]. Νάνη (η) πόλη τής ΒΔ. Γαλλίας στις όχθες του Λίγηρα. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Nantes, που οφείλεται στο κελτ. φυλό των Ναμ.νητών (Namnetes < κελτ. nanto «κοιλιά»)]. νανώδης, -ης, -ές [αρχ. {νανώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με νάνο, που έχει πολύ μικρές διαστάσεις: ~ φυτό | ζώο | ομοίωμα ΣΥΝ. μικρός, μικρόσωμος, μικροσκοπικός, λιλιπούτιος, νανόσωμος, νανοφυής ΑΝΤ. γίγαντώδης, γίγαντοφής, μεγαλόσωμος, γίγαντώσωμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές Νάξος (η) 1. το μεγαλύτερο νησί των Κυκλάδων Α. τής Πάρου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Ναξική(τ)ης κ. (λαϊκ.) Αξιώτης κ. (λόγ.) Νάξιος [αρχ.] (ο), Ναξιώτισσα κ. (λαϊκ.) Αξιώτισσα κ. (λόγ.) Ναξία (η), ναξιώτικος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) αξιώτικος κ. (λόγ.) ναξιακός, -ή, -ό [μτγν.].

[ETYM. αρχ. άγν. ετύμου. Από ορισμένους λεξικογράφους το τοπωνύμιο συνδ. με το μτγν. επίθ. νάξος «συμπαγής, στερεός» (ίσως < ρ. νάσσω «συμπιέζω»), που όμως δεν ερμηνεύεται σηματολογικώς]. ναοδομία (η) {γωρ. πληθ.} η οικοδόμηση, η κατασκευή ναού. [ETYM. μεσν. < μτγν. ναοδόμος < ναός + δόμος (< δέμο «κτίζω»)]. ναός (ο) 1. (στον χριστιανισμό) ο τόπος λατρείας του θεού και τελέσεως των μυστηρίων: καθεδρικός | μητροπολιτικός - || η λειτουργία θα τελεστεί στον ιερό ~ τον Αγ. Αναργύρων | τής Αγ. Βαρβάρας ΣΥΝ. εκκλησία, εκκλησιαστικός, οικος, οικος θεού 2. (γενικότερ.) ο τόπος όπου ασκείται η θρησκευτική λατρεία (οι προσευχές και οι ιερές τελετουργίες των πιστών) οποιασδήποτε θρησκείας ή αίρεσης: χριστιανικός | ιουδαϊκός | ειδώλολατρικός | μουσουλμανικός (τζαμί) | βουδιστικός | ινδουιστικός -| ~ του Απόλλωνα | τής Αθηνάς | τής Ισιδος 3. (ειδικότερ. στην ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα) οικοδόμημα αφιερωμένο στη λατρεία θεού ή ήρωα και ιδιαίτ. το εσώτατο τμήμα του οικοδομηματος αυτού, όπου βρισκόταν και το άγαλμα του λατρευομένου: ~ δωρικού | ιωνικού | κορινθιακού ρυθμού || ~ δίτερος | περι-

περος ΣΥΝ. άδυτο 4. (μτφ.) κάθε χώρος που θεωρείται σύμβολο συγκεκριμένης κοινωνικής δραστηριότητας: ~ τής τέχνης | τής επιστήμης (το πανεπιστήμιο) | τής Θεώδης (το δικαστήριο) | τής Αφροδίτης (πορνείο) | του ποδοσφαίρου (το στάδιο Γουέμπλεϋ του Λονδίνου) | του χρίματος (το χρηματιστήριο). — (υποκ.) ναόςκος (ο) [μτγν.] κ. ναούδριο (το).

[ETYM. αρχ. < *ναο-Φος < ναίο «κατοικό, είμαι εγκατεστημένος» < *νάσ-ιω, αββ. ετύμου η σύνδεση με τ. λ. νέομαι «επιστρέφω» και νόστος «επιστροφή» είναι φωνητικός δυσχερής. Ομόρρ. μετα-νάσ-της, νεο-κόρος κ.ά.].

ναός: συνώνυμα. Το ναός δήλωσε στην αρχαία γλώσσα «τον τόπο όπου κατοικεί ο Θεός» (ναός < ναίο «κατοικό»), η σύλληψη δηλ. τής εννοίας του ναού στην ανθρωπομορφική θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων ήταν ότι σε αυτόν κατοικεί ο Θεός. Το ότι η λ. ναός χρησιμοποιήθηκε και στη χριστιανική θρησκεία (ναός του Αγ. Γεωργίου) σχετίζεται με τη συνέχεια τής γλωσσικής παράδοσης περισσότερο παρά με την περί Θεού αντίληψη των χριστιανών, η οποία οδηγούσε στην εκκλησία ως χώρο λατρείας του Θεού, αφού κατά τη χριστιανική πίστη ναός είναι η συγκέντρωση των πιστών για την από κοινού λατρεία του Θεού και την τέλεση του μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας: «εν εκκλησίαίς ευλογείτε τον Θεόν» από το επίθ. εκκλητος (του ρ. καλώ) παρήχθη το ουσ. εκκλησία = συγκέντρωση λαού (πβ. την αρχαία Εκκλησία του Δήμου) και στην Π.Δ. και Κ.Δ. (κοινότητα των πιστών). Το τέμενος, στην Αρχαία με σήμαινε τον χώρο τον αφιερωμένο σε κάποιον θεό, τον ιερό χώρο, ενώ σήμερα δηλώνει συνήθως τον μη χριστιανικό ναό, ίδιός του μουσουλμανικό τέμενος, το τζαμί. Τέλος, το ιερό δηλώνει αφενός μεν ό,τι και το τέμενος και μάλιστα συνολικά τα κτίσματα και τον ναό που καταλαμβάνουν ιερό χώρο, αφετέρου δε το τμήμα τής χριστιανικής εκκλησίας όπου βρίσκεται η Αγία Τράπεζα και όπου τελείται το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας.

Ναούμ (ο) {άκλ.} 1. προφήτης και συγγραφέας του ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ. 2. όσιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα.

[ETYM. μτγν. < εβρ. Nahúm «παρηγορητής»].

Ναούρου (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Nauru = Δημοκρατία του Ναούρου) νησιωτικό κράτος του Δ. Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα το Γιαρέν, επίσημες γλώσσες τη Ναούρου και την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Αυστραλίας. [ETYM. < αγγλ. Nauru, άγν. ετύμου].

Νάουσα (η) {-ας κ. -ούσης} 1. πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Ημαθίας 2. κωμόπολη τής νήσου Πάρου. — Ναουσαίος (ο), Ναουσαία (η), ναουσαίικος, -η, -ο κ. ναουσιώτικος

[ETYM. < μεσν. Νάουσι(τ)α, πθ. από παραφθορά του ονόματος Νέα Αύγουστα. Έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι συνδ. με το ρ. νάω «ρέω» (βλ. λ. νάμα), πβ. θηλ. μτχ. νάουσα].

νάπα (η) {γωρ. γεν. πληθ.} είδος μαλακού, γυαλιστερού δέρματος: γά-νια από ~. [ETYM. < γαλλ. nappe < λατ. pappra «πετσέτα»].

ναπάλιμ (το) {άκλ.} 1. ΧΗΜ. μείγμα από άλατα με νάτριο και αργίλιο ορισμένων οξέων, που αναμιγνύονται με βενζίνη για την παρσκευή μάζας που έχει την υφή ζελατινής, η οποία είναι εξαιρετικά ελαφλεκτική και έχει εκρηκτικές ιδιότητες, γι' αυτό και χρησιμοποιείται ως γόμωση φλογόβολων και εμπρηστικών βομβών (και μαρκών): βόμβα ~ 2. (συνεκδ.) η βόμβα με γόμωση από τέτοιο μείγμα: οι ~ έπληξαν κατοικημένες περιοχές.

[ETYM. < αγγλ. napalm < na(phthene) (βλ. λ. ναφθαλίνη) + palm(itate) «άλας του παλμιτικού οξέος» (< palm «φοινιά»)].

νάπη (η) {ναπών} (αρχαιοπρ.) δασομένο φαράγγι ή κοιλάδα, δάσος πάνω σε βουνό. [ETYM. < αρχ. νάπη | νάπος, άγν. ετύμου].

ναπολεόνι (το) {ναπολεόνιου | -ίων} παλαιότερο γαλλικό νόμισμα αξίας είκοσι φράγκων.

[ETYM. < γαλλ. napoléon, από το όνομα του Ναπολέοντος Α Βοναπάρτη].

ναπολεόντειος, -α, -ο [1811] αυτός που σχετίζεται με τον Μέγα Ναπολέοντα (Βοναπάρτη) (1769-1821), μεγάλο στρατηγό, πολιτικό και αυτοκράτορα των Γάλλων και μία από τις μεγαλύτερες μορφές τής σύγχρονης ιστορίας: ~ πόλεμοι | εποχή | κώδικας (ο γαλλικός αστικός κώδικας του 1804) | ικανότητες.

Ναπολέον (ο) {Ναπολέοντ-ος, -α} 1. όνομα στρατιωτικών και πολιτικών ανδρών τής Γαλλίας, με κυριότερο τον Ναπολέοντα Α Βοναπάρτη (Μέγα Ναπολέοντα' 1769-1821), μεγάλο στρατηγό, πολιτικό και αυτοκράτορα των Γάλλων και μία από τις μεγαλύτερες μορφές τής σύγχρονης ιστορίας 2. (μετωνυμ.) για πρόσωπο που μπορεί να κάνει ταυτόχρονα διαφορετικά πράγματα, π.χ. να μιλάει σε κάποιον και να ακούει κάτι άλλο ή να γράφει κ.λπ. 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθ-ημ.) Ναπολέοντας.

[ETYM. < γαλλ. Napoléon, όν. γερμ. αρχής, που πθ. συνδ. με τη μυθική φυλή των Nibelungen, κατά παρετυμολ. επίδρ. του ιταλ. τόπων. Napoli].

Νάπολη (η) → Νεάπολη

ναπολιτανικός, -η, -ο [μεσν.] → Νάπολη

Ναπολιτάνος (ο) → Νεάπολη

Ν.Α.Ρ. (το) Νέο Αριστερό Ρεύμα.

ναργιλές κ. αργιλές (ο) (ναργυλέδες) (λαϊκ.) ασιατικού τύπου συσκευη για κάπνισμα, που αποτελείται από μακρύ και ευλύγιστο σωλήνα (το μαρκούτσι), ο οποίος συνδέεται με φιάλη νερού από μικρό, πηλίνο δοχείο (τον λουλά, βλ. λ.), στον οποίο καίγεται ένα είδος κα-

πνού (τουμπεκί), που διέρχεται πρώτα από τη φιάλη του νερού, για να ψυχθεί και να φιλτραριστεί και κατόπιν διοχετεύεται διά μέσου του σωλήνα στο στόμα του καπνιστή. — (υποκ.) ναργλιεδάκι (το). [ETYM < τουρκ. nargile < pers. nārgila < nārgil «ανδική καρύδα» (από την οποία κατασκευάζονταν δοχείο)].

νάρδος (ο/η) (επίσ.) 1. το φυτό βαλεριάνα (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) το αθέριο έλαιο που εξάγεται από το φυτό βαλεριάνα και χρησιμοποιείται και ως καταπραυντικό.

[ETYM < μγν. *νάρδος* | *νάρδον*, δάνειο σημτ. προελ., πβ. εβρ. nērd, αρμ. nirda, ακκαδ. lardu. Εφόσον το φυτό κατάγεται κυρ. από την Ινδία, δεν αποκλείεται οι σημτ. λ. να ανάγονται στο συνώνυμο σαν-σκρ. nālada-].

νάρθηκας (ο) {ναρθήκων} 1. ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή (σκελετός) που κατασκευάζεται κυρ. από γύψο, αλλά και από ξύλο, μέταλλο, χαρτόνι, πλαστικό κ.ά., επενδύεται εσωτερικά με βαμβάκι ή αφρώδες υλικό και χρησιμεύει για να ακινητοποιεί τμήματα του σκελετού, κυρ. τα άνω και κάτω άκρα, τα οποία έχουν υποστεί κάταγμα, διάστρεμμα ή βαρύ τραύμα · 2. ΑΡΧΙΤ. το πρόσθιο τμήμα του χριστιανικού ναού, αυτό που βρίσκεται στη δυτική πλευρά, πριν από τον κυρίως ναό, και έχει συνήθ. τη μορφή στοάς, η οποία καλύπτει ολόκληρο το πλάτος του ναού· το τμήμα αυτό συνδέεται με τον κυρίως ναό με τρεις μεγάλες πύλες και στους παλαιохριστιανικούς χρόνους στέκονταν εκεί οι κατηχούμενοι: «*κάθε Κυριακή πρωί λειτουργούσε κατηχητικό στον ~*» (εφημ.) ΣΥΝ. πρόναος, πρόδομος.

[ETYM < αρχ. *νάρθηξ*, -ηκος (που εμφανίζει επίθημα -άκ-, πβ. κ. μύρ-μηξ). Η λ., που παρουσιάζει την εναλλαγή *νάρθηξ* | *νάρθηξ*, είναι αβββ. ετύμου, πθ. συνδ. με σανσκρ. padā «καλάμι». Η σημ. «καλάμι» φαίνεται να είναι και η αρχική τής λ. *νάρθηξ*, η οποία αργότερα γενικεύθηκε στη δήλωση του αντικείμενου ή του χώρου που έχει σχήμα επίμηκες. Η αρχιτεκτονική χρήση του όρου είναι όμημη μγν.].

ναρκαλιεία (η) {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ. η επιχείρηση περισυλλογής και εξουδετέρωσης των ναρκών, με σκοπό να καθαριστεί πλήρως ναρκοπέδιο ή να δημιουργηθεί διάδρομος ασφαλείας, μέσα από τον οποίο να διέρχονται χωρίς κίνδυνο στρατιωτικές ή ναυτικές μονάδες. — ναρκαλιεύω ρ., ναρκαλιευτής (ο).

ναρκαλιευτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη ναρκαλιεία (βλ. λ.): ~ *σκάφος* | *επιχείρηση* 2. ΝΑΥΤ. **ναρκαλιευτικό** (το) πολεμικό πλοίο που έχει κατασκευαστεί ειδικά για την εκκαθάριση τής θάλασσας από τις νάρκες. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. minesweeper].

νάρκη (η) {ναρκών} 1. προσωρινή ελάττωση ή απώλεια των αισθήσεων και τής κινητικής ικανότητας, πρόσκαιρη παράλυση που προκαλείται από έντονο φόβο ή άλλο ισχυρό συναίσθημα, αποπληξία κλπ.: *πέφτω σε ~* ΣΥΝ. μουδιασμα, χαλάρωση, αποχώνωση, κόμα ΑΝΤ. ενεργητικότητα, ενάργεια 2. (ειδικότ.) έντονη τάση προς ύπνο, κατάσταση βαθύς ύπνου ή λήθαργου: *γύρισα κατάκοπος στο σπίτι μου και βυθίστηκα αμέσως σε ~* ΣΥΝ. υπνηλία ΑΝΤ. αυπνία 3. ΒΙΟΛ. (α) κατάσταση μειωμένης δραστηριότητας του μεταβολισμού, στην οποία πέφτουν πολλοί οργανισμοί, όταν οι περιβαλλοντικές συνθήκες γίνονται αντίξοες (β) *χειμερία νάρκη* κατάσταση χαμηλότατου μεταβολισμού και μειωμένης θερμοκρασίας του σώματος, που εκδηλώνεται με βύθισμα σε λήθαργο και παρατηρείται σε ορισμένα θηλαστικά, αμφίβια, ερπετά και ψάρια κατά τη διάρκεια του χειμώνα (γ) *θερινή νάρκη* κατάσταση αδράνειας, στην οποία πέφτουν ορισμένα ζώα των θερμών περιοχών, για να αποφυγούν τις αντίξοες συνθήκες τής θερινής ξηρασίας 4. (μψφ.) ελάττωση των διανοητικών λειτουργιών, τής σκέψης και τής κρίσης, αδράνεια του πνεύματος: «*να φυλάγεται από τη μισή μόρφωση και από τη μισή μάθηση, που καταντά σπρέβλωση και ~*» (Γ. Σεφέρης) ΣΥΝ. αποχώνωση, αποβλάκωση ΑΝΤ. εγρήγορση · 5. ψάρι τής κατηγορίας των σελαχιών, που έχει ως κύριο χαρακτηριστικό ότι ναρκώνει, παραλύει ή και φονεύει με ηλεκτρική εκκένωση το θύμα του, όταν το ακουμπήσει ΣΥΝ. (λαϊκ.) μουδιάστρα · 6. ΣΤΡΑΤ. εκρηκτική πολεμική συσκευή που βάθεται στη γη ή βυθίζεται στη θάλασσα και ανατινάζει οτιδήποτε προσκρούει επάνω τής: ~ *κατά προσωπικό* | *αντιαρματική* || *ποντίζω ~*.

[ETYM αρχ. < *(s)nrq-ē, συνεσταλμ. βαθμ. θέματος που εξέφραζε τη γενική σημ. «συνδέω, δένω», πβ. αρχ. γεωμ. sne(a)han, αρχ. σκανδ. snara κ.ά. Από ένα ηλεκτροφόρο χέλι, γνωστό στους αρχαίους ως *νάρκη κατάμα*, που προκαλούσε παράλυση σε ό,τι το άγγιζε, προήλθε η σημερινή χρήση τής λ. στη στρατιωτική γλώσσα, αποδίδοντας ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. mine, torpedo].

νάρκη - τορπίλη - ναυόκλαστρον. Το νάρκη (ή νάρκα) δηλώνει κανονικά τον εκρηκτικό μηχανισμό που χρησιμοποιείται στην ξηρά ή και στη θάλασσα για την ανατίναξη και καταστροφή οχημάτων ή σκαφών και δυνάμεων του εχθρού. Κύρια σημασία του *νάρκη* είναι «η κατάσταση νάρκωσης, ο λήθαργος με πλήρη ή μερική απώλεια των αισθήσεων», *νάρκη* δε είναι από την αρχαιότητα και η ονομασία ψαριού που με την ηλεκτρική εκκένωση παραλύει ή θανατώνει το θύμα του. Στη Ν. Ελληνική -άργωστο από ποιούη λ. *νάρκη* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει στη στρατιωτική ορολογία τον αντίστοιχο εκρηκτικό μηχανισμό, που σε ξένες γλώσσες (Αγγλική - Γαλλική) είναι γνωστός ως mine. Το **τορπίλη** χρησιμοποιήθηκε ως δάνειο από το γαλλ. torpille, για να δηλώσει (τέλη 19ου αι.) τον εκρηκτικό μηχανισμό που χρησιμοποιείται για την ανατίναξη πλοίων. Οι Άγγλοι ονόμασαν τον μηχανισμό αυτόν torpedo. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι τόσο το torpedo όσο και το torpille ανάγονται στο λατ. ουσ. torpedo που δήλωνε τη «νάρκη, νάρκωση», ενώ συγχρόνως αποτελούσε και τη λατινική ονομασία του ψαριού *νάρκη*. Ας σημειωθεί, τέλος, ότι στο *Ονοματολόγιον*

ναυτικών (1850, ανατ. 1884) των Λ. Παλάσκα, Α. Κουμελά και Φιλ. Ιωάννου για το γαλλ. torpille πλάστηκε ο ελλήν. όρος ναυόκλαστρο (< *ναΐς* + *κλώ* «σπάζω»), για την οποία ο λεξικογράφος Στέφ. Κου-μανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων...*, 1900) παρατηρεί: «*Η λέξις αυτή και αι εξ αυτής παράγωγοι είναι πολύ δυσπρόφερτοι και εξόλισθητικοί εις το απαρέμωτον. Πρωτιώ ενό τας εκ τής νάρκης ποιηθείσας διά το ναυτικόν μηχανήμα*».

ναρκισσόμα¹ ρ. αμετβ. αποθ. [1896] {ναρκισσεύ-θηκα, -μένος} (λόγ.) θαυμάζω τον εαυτό μου, επιδεικνύω αυταρέσκα ΣΥΝ. αυτο-θαυμάζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ναρκισσιμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η υπερβολική αυταρέσκα, ο άμετρος αυτοθαυμασμός 2. ΨΥΧΟΛ. η έλξη του ατόμου προς τον ίδιο του τον εαυτό (μπορεί να είναι είτε πρωτογενής, οπότε αποτελεί κατά τους ψυχαναλυτές φυσιολογικό στάδιο τής ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης του παιδιού, είτε δευτερογενής, οπότε παρατηρείται σε ενήλικα άτομα και θεωρείται παθολογική κατάσταση). — ναρκισσιστής (ο), ναρκισσιστρία (η), **ναρκισσιτικός**, -ή, -ό, ναρκισσιτικά επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. narcissisme].

Νάρκισσος (ο) {-ου κ. -ίσσου | πληθ. στη σημ. 2} 1. ΜΥΘΟΛ. ωραίος νέος που ερωτεύθηκε τον εαυτό του, όταν είδε το είδωλο του στο νερό πηγής 2. (μετωνυμ.) αυτός που θαυμάζει και αγαπά υπερβολικά τη μορφή, την εξωτερική του εμφάνιση, και κατ' επέκτ. ολόκληρο το εαυτό, το «εγώ» του, για τη φωραότητα του ή για τις επιδόσεις του ΣΥΝ. ναρκισσιστής, αυταρέσκος [ETYM. αρχ., βλ. λ. *νάρκισσος*].

νάρκισσος (ο) καλλωπιστικό φυτό με άφυλλο βλαστό, φύλλα πα-ράρριζα, όρθια και γραμμωτά αρωματικά άνθη σε χρώμα λευκό ή κίτρινο.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο (όπως φαίνεται και από το επίθημα -ίσσος), που συνδέθηκε παρετυμολ. (ήδη από την αρχαιότητα) με τη λ. *νάρκη*].

ναρκοβόλο (το) [1889] ΣΤΡΑΤ. πολεμικό πλοίο ειδικά κατασκευασμένο ή μετασκευασμένο για να ποντίζει υποβρυχείς νάρκες σε θαλάσσια περιοχή ΣΥΝ. ναρκοθέτης (η) ΑΝΤ. ναρκαλιευτικό. [ETYM. < *νάρκη* + *-βόλο* < *βάλλω*, απόδ. του γαλλ. (bateau) torpilleur].

ναρκοδηλητήριση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ο ναρκωπι-σμός (βλ. λ.).

ναρκοδόλάρια (τα) {ναρκοδολαρίων} τα κέρδη σε δολάρια από την εμπορία ναρκωτικών: «*το ιδιόρρυθμο πολιτικό της σύστημα εν πολλοίς στηρίζεται στα ~: είναι αλήθεια ότι η χώρα αυτή κατάφερε να εκσυγχρονισθεί χάρη στην κοκαΐνη*» (εφημ.).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. narcodollar, από συμφορμύς των λ. narcotics και dollar].

ναρκοθεραπεία (η) {ναρκοθεραπειών} η υποθεραπεία (βλ. λ.) [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. narcotherapy].

ναρκοθέτηση (η) → ναρκοθετώ

ναρκοθέτης (η) [1888] {ναρκοθέτης-ιδος | -ιδων} ΣΤΡΑΤ. (λόγ.) πλοίο, αεροσκάφος ή υποβρύχιο που χρησιμοποιείται για ναρκοθέτηση θαλασσιών ναρκοπεδίων (πβ. λ. *ναρκοβόλο*). [ETYM. < *νάρκη* + *-θέτης* < *θέτω* | *τίθεμαι* (βλ. λ.)].

ναρκοθετώ ρ. μετβ. {ναρκοθετείς-. | ναρκοθετή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ΣΤΡΑΤ. δημιουργώ ναρκοπέδιο, δηλ. θάβω νάρκες στην ξηρά ή τις ποντίξες στη θάλασσα, για να ανατιναχθούν οι εχθρικοί στόχοι που προσκρούουν σε αυτές ΑΝΤ. ναρκαλιεύω 2. (μψφ.) ενεργώ κρυφά ή δόλια, για να ακυρώσω το αποτέλεσμα ενέργειας, να μεταίωσω προσπάθεια κλπ.: *διάφοροι υπονομευτές ναρκοθετούν το κυβερνητικό έργο* ΣΥΝ. υπονομιεύω ΑΝΤ. ενισχύω. — ναρκοθέτηση (η). [ETYM. < *ναρκο-* (< *νάρκη*) + *-θετώ* < *-θέτης* (βλ. λ. θέτω)].

ναρκοθέρεια (η) (ορθότ. *ναρκοθέρια*) {χωρ. πληθ.} η επιχείρηση εντοπισμού ναρκών με ηχοβολιστική συσκευή (Sonar) είτε στον βυθό ή αγκυροβολημένων, με σκοπό την εξουδετέρωση/καταστροφή τους, έτσι ώστε να επιτευχθεί εκκαθάριση θαλασσιών ναρκοπεδίων ή δημιουργία Διαύλων Ασφαλούς Ναυσιπλοΐας (ΔΑΝ) για τα εμπορικά και πολεμικά πλοία. — ναρκοθέρειω (ορθότ. *ναρκοθέρω*) ρ. [ETYM < *νάρκη* + *-θέρια* < *θέρω* «κυνήγι», απόδ. του αγγλ. mine-sweeping, ο κανονικός σχηματισμός των συνθέτων αυτής τής κατηγορίας είναι σε *-θέρια*, *-θέρω*, *-θέρικός* (λ.χ. *πρικο-θέρια*, *ψηφο-θέρω*, *σκανάλο-θέρικός*). Η υποθέτηση του *ναρκο-θέρειω* και του παραγώνων του οφείλεται σε απευθείας επίδρ. του απλού *θέρειω* και του συνωνύμου *ναρκαλιευτικός*, *ναρκαλιεία*].

ναρκοθρευτικός, -ή, -ό (ορθότ. *ναρκοθρευτικός*) αυτός που σχετίζεται με τη ναρκοθέρεια: ~ *πλοίο*.

ναρκοληψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση, κατά την οποία παρατηρείται κατά περιόδους ακατανίκητη τάση του ασθενούς για ύπνο.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. narcolepsy].

ναρκομανής, -ής, -ές {ναρκομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει εθιστεί στη χρήση ναρκωτικών ουσιών, που λαμβάνει συστηματικά μία ή περισσότερες ναρκωτικές ουσίες και έχει έντονο στερεοτικό σύνδρομο, αν διακόψει τη χρήση τους ΣΥΝ. τοξικομανής. — ναρκομανία (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM. < *ναρκο-* (< *νάρκη*) + *-μανής* < ρ. *μάνωμαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *έ-μάν-ην*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. narcomanie].

ναρκοπέδιο (το) {ναρκοπεδι-ού | -ων} 1. ΣΤΡΑΤ. χερσαία ή θαλάσσια περιοχή, στην οποία έχουν τοποθετηθεί ή ποντίζονται νάρκες σε τέτοια διάταξη, ώστε να είναι αδύνατη η διάβαση των εχθρικών στρατευμάτων και οχημάτων ή ο διάπλους των εχθρικών πλοίων: *αμυντικό ~* (αυτό που δημιουργεί κάθε εμπόλεμος κοντά στις βάσεις και στα λι-

μάνια του για προστασία) || *επιθετικό* ~ (αυτό που δημιουργεί ο εμπόλεμος, εδ' έχει τη δυνατότητα, κοντά στα ορμητήρια του εχθρού, για να αποτρέψει τις επιθέσεις του) 2. (μτφ.) ως χαρακτηρισμός καταστάσεων ή χώρων που εγκυμονούν σοβαρούς κινδύνους: προσπαθώντας να εισχωρήσει στα άδυτα της *μαφίας*, *έννοια* *ότι κινείται* σε ~. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. minefield].

ναρκοπόλεμος (ο) {ναρκοπολέμ-ου} | -ων} ΣΤΡΑΤ. ο πόλεμος που διεξάγεται με τη χρήση ναρκών, συνήθ. οι ναυτικές επιχειρήσεις που αποσκοπούν στη ρίψη ή ακυρωβολία ναρκών στη θάλασσα ή στην εξουδετέρωση τους. ναρκοσυλλέκτης (ο) {ναρκοσυλλεκτήων} ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικός ειδικά εκπαιδευμένος για να ανακαλύπτει και να εξουδετερώνει (χερσαίες) νάρκες. ναρκοσυλλέκτης (η) {ναρκοσυλλεκτή-ιδος | -ιδών} ΣΤΡΑΤ. το ναρκαλιευτικό (βλ. λ. ναρκαλιευτικός, σημ. 2). ναρκωκό ρ. μετβ. {νάρκω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ τάση για βιαθό ύπνο και προσωρινή απώλεια των αισθήσεων, ρίχνω σε λήθαργο: *το μονότονο κούνημα του καραβιού με νάρκωσε και αποκοιμήθηκα* ΣΥΝ. κοιμίζω, αποκοιμίζω, υπνωτίζω ΑΝΤ. ξυπνάω, αφυπνίζω 2. ΙΑΤΡ. προκαλώ γενική ή τοπική αναισθησία, χρησιμοποιώντας ανάλογα φάρμακα, για να μην αισθάνεται ο ασθενής πόνο κατά τη διάρκεια χειρουργικής επέμβασης ΣΥΝ. αναισθητοποίηση 3. (μτφ.) προξενό πνευματική αδράνεια, επιφέρο διανοητική νάρκη: *η προβολή ασήμαντων θεμάτων ως σημαντικών στα δελτία ειδήσεων ναρκώνει τη σκέψη του κοινού* ΣΥΝ. απογυμνώω, αποβλακώω, υπνωτίζω ΑΝΤ. ξυπνάω, αφυπνίζω, διεγείρω. — νάρκωμα (το). [ETYM. < αρχ. νάρκω (-όω) < νάρκη (βλ. λ.)]. νάρκωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο βαθός ύπνος που συνοδεύεται από προσωρινή απώλεια της συνείδησης και απύση κάθε κίνησης ΣΥΝ. αναισθησία, χώνωση ΑΝΤ. εγρήγορση, διεγερση 2. ΙΑΤΡ. ελάττωση της διεγερσιμότητας του νευρικού συστήματος έτσι, ώστε να εξασθενήσει η και να κατασταλεί πλήρως η λειτουργία του, που προκαλείται με τη χορήγηση κατάλληλων αναισθητικών φαρμάκων, ώστε να μην αισθάνεται ο ασθενής πόνο κατά τη διάρκεια χειρουργικής ή άλλης επέμβασης: *γενική | ολική* ~ (γενική αναισθησία, κατά τη διάρκεια της οποίας καταργείται η αίσθηση του πόνου σε ολόκληρο το σώμα) || *τοπική* ~ (απώλεια της αίσθησης του πόνου σε συγκεκριμένο σημείο του σώματος, που επιτυγχάνεται με επάλειψη, ψεκασμό ή ένεση συγκεκριμένων ουσιών στην περιοχή αυτή) ΣΥΝ. αναισθησία 3. (μτφ.) η προσωρινή καταστολή της λειτουργίας, η αδρανής κατάσταση: *η ~ της κριτικής | του πνεύματος* || *στηνμαία ~ του ψυχισμού*» (εφμ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. **ναρκωτής** (ο) ο αναισθησιολόγος (βλ. λ.).

ναρκωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που προξενεί ή επιφέρει νάρκωση, που προκαλεί αναισθησία: *~ ουσία | φάρμακο* ΣΥΝ. αναισθητικός, υπνωτικός ΑΝΤ. διεγερτικός 2. (ειδικότ.) **ναρκωτικό** (το) (α) τοξική ουσία με φυσική ή χημική προέλευση, που προκαλεί κατάσταση νάρκης και τάση για ύπνο ή και το αντίθετο, διεγερση, αίσθημα ευφορίας και ευεξίας, επιφέροντας ταυτόχρονα εξασθένηση, διατροφή ή και πλήρη αδράνεια των φυσιολογικών λειτουργιών του κεντρικού νευρικού συστήματος και προκαλώντας στους χρήστες εθισμό, σωματική εξάρτηση και στρεπτικό σύνδρομο: *ήπια | μαλακά | σκληρά* ~|| *τα ~ απειλούν τη νεολαία* (β) (σπανιότ.) φάρμακο που ανακουφίζει από τον πόνο ή προκαλεί πλήρη αναισθησία και απώλεια της αίσθησης του πόνου, η οποία είναι απαραίτητη κατά τη διάρκεια χειρουργικής επέμβασης ΣΥΝ. αναλγητικό, αναισθητικό (γ) (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί πνευματική αδράνεια: *πολλοί θεωρούν την ηλιθιότητα ως επικίνδυνο* ~.

[ETYM. μτγν. < αρχ. νάρκω (-όω) < νάρκη. Η σημ. 2 αποτελεί μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. narcotiques, αγγλ. drugs (λ.χ. *ήπια | σκληρά* ~, αγγλ. soft | hard drugs)]. **ναρκωτισμός** (ο) {ναρκωτ-ου} | -ισμοί} ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαταραχών του νευρικού συστήματος και γενικά των παθολογικών καταστάσεων και των παρενεργειών που προκαλούνται από την παρατεταμένη χρήση ναρκωτικών ουσιών ΣΥΝ. ναρκοδηλητηρίαση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. narcotisme], Ν.Α.Σ. (ο) Ναυτικός Αθλητικός Σύνδεσμος.

ΝΑΣΑ (η) (Ν.Α.Σ.Α.) η ειδική αμερικανική υπηρεσία, η οποία σχεδιάζει και οργανώνει αποτελεσματικό στο διάστημα για επιστημονικούς και άλλους σκοπούς. [ETYM. Ακρονύμιο του αγγλ. National Aero-nautics and Space Administration «Εθνική Υπηρεσία Αεροναυτικής και Διαστήματος»]. **ναστόδερμα** (το) {ναστόδερμ-ατος | -ατα, -άτων} δέρμα που παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή παπουτσιών. [ETYM. < ναστός (βλ. λ.) + δέρμα]. **ναστόλιθος** (ο) {ναστολίθ-ου} | -ων, -ους} ΤΕΧΝΟΛ. υλικό που παρασκευάζεται με συμπίεση κομματιών σκληρού χαρτί, ξελατίνης, αργίλου και άλλων υλών και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή μικρού κόστους οικιακών ανάγλυφων διακοσμήσεων και διακοσμητικών αντικειμένων, κοσμημάτων. [ETYM. < ναστός (βλ. λ.) + λίθος]. ναστός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) 1. αυτός που κατασκευάστηκε με ισχυρή συμπίεση: *- χάρτης* ΣΥΝ. σφιχτός, πατιωμένος, πειστός. συμπεσιτός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που αποτελείται από συμπεσιμένη μάζα, που δεν έχει κενά, που χαρακτηρίζεται από πυκνότητα υλικού ΣΥΝ. συμπαγής, στερεός, πυκνός ΑΝΤ. κούφιος, αραιός. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «στερεός, συμπεσιμένος», < νάσσω «συμπιέζω», αγν. ετόμιο, καθώς δεν είναι σαφές αν το αρχικό θ. του ρ. είναι *νακ- (πβ. αόρ. ε-ναζά) ή *νατ- (πβ. ναστός < *νατ-όν). Ανεπαρκής επιστημονικά η σύνδεση με το αρχ. νάκη «μαλακό δέρμα»].

ναστόχαρτο (το) {ναστόχαρτ-ου} | -ων} 1. ΤΕΧΝΟΛ. χοντρό και δύσκαμπτο χαρτί, που κατασκευάζεται με ισχυρή συμπίεση χαρτοπολλτού και την ανάμιξη του με ειδική κόλλα ΣΥΝ. χαρτόνι 2. (συνεκδ.) το ίδιο το μείγμα χαρτοπολλτού και κόλλας, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων. [ETYM. < ναστός (βλ. λ.) + χαρτί].

Ν.Α.Τ. (το) Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο. **Ναταλία** (η) 1. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Natalie < μτγν. λατ. Natalia < λατ. natalis (dies) «γενέθλια, ημέρα γεννήσεως» (< nascor «γεννιέμαι»)].

νατιβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. τάση ή κίνημα που αναπτύσσεται στο εσωτερικό των κοινωνιών και αποσκοπεί στη διατήρηση ή την αναζωογόνηση και εκ νέου καθιέρωση αυτοχθόνων πολιτιστικών συνθηκών, ηθών, εθίμων κ.λπ. ως αντίδραση στην ξενική πολιτιστική διείσδυση 2. (ειδικότ.) η πολιτική και η πρακτική που προστατεύει τα συμφέροντα των αυτοχθόνων κατοίκων μιας χώρας και γενικότ. ευνοεί με κάθε τρόπο τους γηγενείς πληθυσμούς εις βάρος των μεταναστών. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. nativisme < natif < λατ. natus «γεννημένος, αποφυγή» (< nascor «γεννιέμαι»)].

ΝΑΤΟ (το) {άκλ.} οργάνωση κρατών με στρατιωτικούς και πολιτικούς σκοπούς, που ιδρύθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ως αντιστάθμισμα στη βιοεπική στρατιωτική παρουσία στην Ευρώπη και παραμένει μέχρι σήμερα η κύρια αμυντική συμμαχία των δυτικών δυνάμεων. [ETYM. Ακρονύμιο του αγγλ. North Atlantic Treaty Organisation «Οργάνωση των Χωρών του Βορειοατλαντικού Συμφώνου»].

νατοικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το ΝΑΤΟ: *ειδικότ. για χώρα που ανήκει στο ΝΑΤΟ: ~ χώρα | δυνάμεις | επέμβαση*.

νατουραλισμός (ο) 1. αισθητικό κίνημα του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αι., που επηρεάστηκε έντονα από το αίτημα της εποχής για μεταφορά των αρχών και των μεθόδων της φυσικής επιστήμης στον χώρο των καλών τεχνών και της λογοτεχνίας και εκδηλώθηκε ως τάση να απεικονίζεται η πραγματικότητα με τρόπο όσο το δυνατόν πιο πιστό και αντικειμενικό και σε όλες της τις λεπτομέρειες, ακόμη και τις άσχημες ή τις επουσιώδεις, χωρίς προσπάθεια για εξιδανίκευση ή ωραιοποίηση · 2. (α) φιλοσοφική θεωρία, κατά την οποία δεν υπάρχει τίποτε εκτός από τη φύση: *όλα τα όντα, τα γεγονότα και τα φαινόμενα του σύμπαντος είναι φυσικού χαρακτήρα, επομένως κάθε γνώση εμπνέεται στα όρια της επιστημονικής έρευνας, ενώ ακόμη και το υπερφυσικό ανήγεται σε συγκεκριμένη φυσική κατάσταση, επαληθεύσιμη επιστημονικά* ΣΥΝ. φυσικισμός (β) η θεωρία σύμφωνα με την οποία η ηθικότητα στον άνθρωπο είναι προέκταση της βιολογικής ζωής και πρέπει να διαμορφώνεται σύμφωνα με τις φυσικές ορμές του ανθρώπου και την ελεύθερη ανάπτυξη των έμφυτων ικανοτήτων του. — νατουραλιστής (ο), νατου-ραλιστρια (η), νατουραλιστικός, -ή, -ό, νατουραλιστικά επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. naturalisme < nature «φύση» < λατ. natura].

νάτριο (το) {νατρίου} ΧΗΜ. αργυρόχρωμο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Na) που ανήκει στην ομάδα των μετάλλων των αλκαλίων και απαντά στη φύση υπό μορφή αλογονούχων, θεικών, ανθρακικών κ.ά. αλάτων, ενώ η πιο συνηθισμένη ένωση που σχηματίζει είναι το χλωριούχο νάτριο, το κοινό αλάτι (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, pin.). [ETYM. Αντιδάν., < νεολατ. natrium < γαλλ. natron < ισπ. natrón < αραβ. natrūn | nitrūn < αρχ. νίτρον (βλ. λ.)]. **ναυαγιαρέση** (η) [1856] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η διαδικασία της διάσωσης πλοίου που κινδυνεύει να βυθιστεί ή του φορτίου του 2. (συνήθ.) το σύνολο των εργασιών που αποσκοπούν στην ανέλκυση ναυαγισμένου πλοίου από τον βυθό θάλασσας, λίμνης ή ποταμού, για να περισωθεί τυχόν πολύτιμο φορτίο, να μελετηθούν τα αίτια του ναυαγίου ή για άλλους λόγους. Επίσης ναυαγιαρέσεια [1871] {ναυαγιαρεσιών}. — ναυαγιαρεσιακός, -ή, -ό [1856]. [ETYM. < ναυάγιο + *αίρεση* < αρχ. *αίρω* «κυριεύω, συλλαμβάνω», αντί του αναμενόμενου *ναυαγί-αρη* (όπου το β' συνθ. από το αρχ. ρ. *αίρω* «σηκώνω, συλλέγω»). Είναι πθ. ότι το β' συνθ. *αίρεση* λειτούργησε μεταφορικά στη σημ. «διάσωση (του πλοίου), αφού προηγουμένως εξασφαλιστεί η κατοχή του»]. ναυάγιο (το) [αρχ.] {ναυαγί-ου} | -ων} 1. ΝΑΥΤ. η ολοκληρωτική απώλεια σκάφους, το οποίο βυθίστηκε ή προσάραξε ή συνετρίβη σε βράχους κ.λπ., με αποτέλεσμα να καταστραφεί εντελώς ή να χάσει οριστικά την ικανότητα πλεύσεως ΣΥΝ. καραβοστάκιμα, βύθιση, βού-λιαγμα, καταποντισμός 2. (μτφ.) η πλήρης αποτυχία (ενέργειας, εκδήλωσης, σχεδίου, προσπάθειας), η μη ευόδωση δραστηριότητας: *οι διαπραγματεύσεις για την κύρωση της συνθήκης κατέληξαν σε ~* || *το ~ των συνομιλιών* || *από το οικονομικό κραχ οδηγήθηκαν πολλές επιχειρήσεις σε ~* ΣΥΝ. καταστροφή ΑΝΤ. επιτυχία, ευόδωση 3. (μτφ.-μει-ωτ.) χαρακτηρισμός ανθρώπου που έχει ξεπέσει, που θεωρείται κατεστραμμένος οικονομικά ή εξθλιωμένος ηθικά: *στην πλατεία μαζεύονται τις νύχτες οι περιθωριακοί και όλα τ' άλλα ~ της ζωής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυ. **ναυαγός** (ο/η) 1. πρόσωπο που βρέθηκε στη θάλασσα χωρίς τη θέλησή του, μετά τη βύθιση του πλοίου μέσου που τον μετέφερε: *λιμενικά σκάφη περισυνέλεξαν τους ~* ΣΥΝ. καραβοστακισμένος 2. (μτφ.) πρόσωπο που έχει χάσει κάθε ελπίδα να φθάσει στην πραγματοποίηση των στόχων του ή που τον βρήκαν στη ζωή μεγάλης συμφορές: *~ της ζωής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυ.

[ETYM. αρχ. < ναυ- (< ναός «πλοίο», βλ. λ.) + -αγός < άγνυμι «σπάζω, συντρίβω» (βλ. λ. *κάταγμα*), *οπότε* το σύνθετο *ναυαγός* θα προσδιόριζε εκεινον που «συντρίβει το πλοίο του»].

ναυαγοσώστης (ο) [1888] {ναυαγοσώστης}, ναυαγοσώστρια (η) {ναυαγοσώστρια} 1. πρόσωπο που μετέχει σε (οργανωμένη) αποστολή ή προσπάθεια διασώσεως ναυαγών ή πλοίων που ναυάγησαν 2. (ειδικότερ.) ειδικά εκπαιδευμένος υπάλληλος οργανωμένης πλαζ, που έχει ως έργο να επιβλέπει τον χώρο συνήθ. από ειδική εξέδρα και να επιβαίνει, όταν κάποιος από τους λουομένους κινδυνεύει να πνιγεί, για να τον σώσει. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

ναυαγοσωστικό (το) το σκάφος που είναι ειδικά κατασκευασμένο και εφοδιασμένο με τα κατάλληλα μηχανήματα, ώστε να διασώζει πλοία που κινδυνεύουν ή να περισυλλέγει ναυαγούς. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. (bateau de) sauvetage].

ναυαγοσωστικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τη διάσωση ναυαγών ή πλοίων που κινδυνεύουν να καταποντιστούν: ~ ρυμουλκό | λέμβος.

ναυαγώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυαγείς... | ναυάγησα, -ισμένος} 1. υφίσταμαι ναυάγιο: *το πλοίο ναυάγησε σ'άνοιγτά της Κρήτης* ΣΥΝ. βουλιάζω, καταποντίζομαι 2. (μτφ.) καταλήγω σε αποτυχία: *είδε τα όνειρα του | τις ελπίδες | τα σχέδια του να ναυαγούν* || η εταιρεία ναυάγησε ΣΥΝ. ματαιώνομαι, αποτυγχάνω, καταστρέφομαι. — ναυάνισμα (το) [1881]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ισμένος, -η, -ο, -ο.

ναυαργείο (το) [1862] 1. το κτήριο στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο ναύαρχος και στο οποίο στεγάζονται τα γραφεία των υπηρεσιών του ναυαρχού στη δικαιοδοσία του 2. (στην Αγγλία και σε άλλα κράτη) το αρχηγείο του στόλου.

ναυαργία (η) [αρχ.] {ναυαργιών} 1. το αξίωμα, η εξουσία του ναυάρχου 2. (συνεκδ.) η θητεία του ναυάρχου, το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ασκεί τα καθήκοντα του ως ναύαρχος: *κατά τη ~ του, το Πολεμικό Ναυτικό απέκτησε ιδιαίτερη αίγλη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

ναυαργίδα (η) 1. ένα από τα ισχυρότερα πλοία ενός πολεμικού στόλου, στο οποίο επιβαίνει ο ναύαρχος, γενικότ. ο αρχηγός του στόλου, και στο οποίο υψώνεται το διακριτικό σήμα του ναυάρχου 2. (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι που θεωρείται το πιο σημαντικό ή αντιπροσωπευτικό είδος στην κατηγορία του: *το νέο αυτό μοντέλο αυτοκινήτου θεωρείται η ~ της εταιρείας* || «η εφημερίδα αυτή αυτοανακηρύσσεται ~ του ποιοτικού Τύπου» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς. [ETYM. < μτγν. ναυαργίς, -ίδος (ενν. ναύς) < αρχ. ναύαρχος].

να υ αρχικός, -ή, -ό [1823] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ναύαρχο: ~ αξίωμα | εξουσία | δικαιοδοσία | δικαιοσύνη 2. ναυαρχικών (το) το διακριτικό σήμα που υψώνεται στη ναυαργίδα, για να ξεχωρίζει εύκολα από τα υπόλοιπα πλοία.

ναύαρχος (ο) {ναυάρχου} | -ων, -ους} 1. ο διοικητής του στόλου, ο αρχηγός του στόλου ΣΥΝ. στόλαρχος 2. ο ανώτατος βαθμός των αξιωματικών του Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς. [ETYM. αρχ. < ναυ- (< ναύς «πλοίο», βλ. λ.) + -άρχος < αρχω].

ναυαρχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυαρχείς... | ναυάρχησα} ασκώ τα καθήκοντα ναυάρχου, είμαι αρχηγός στόλου. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

ναύδετο (το) {ναυδέτ-ου} | -ων} (λόγ.) ΝΑΥΤ. Ο σημαντήρας που βρίσκεται μόνιμα τοποθετημένος σε λιμάνι ή όρμο και στον οποίο μπορεί να προσδεθεί με ασφάλεια ένα πλοίο, χωρίς να χρειαστεί να αγκυροβολήσει ΣΥΝ. σηματοδύρα. [ETYM. < αρχ. ναύδετον < ναυ- (< ναύς) + -δετον < δετός (< δέω «δένω»)].

ναύδριο (το) → ναός

ναύκληρος (ο) {ναυκλήρ-ου} | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. 1. (στο Εμπορικό Ναυτικό) ο επί κεφαλής του προσωπικού του καταστρώματος, ο οποίος είναι υπεύθυνος για τη συντήρηση και την καλή λειτουργία του σκάφους (εκτός από το μηχανοστάσιο) και υπάγεται απευθείας στον υποπλοίαρχο ΣΥΝ. λοστρόμος 2. (στο Πολεμικό Ναυτικό) υπαξιωματικός, επί κεφαλής των αρμενιστών του πλοίου. — ναυκλήρεια (η) [αρχ.], ναυκληρικός, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς. [ETYM. αρχ. < ναυκλήρος (με ανομοιοσημία του -ρ- και παρετυμολ. σύνδεση προς τη λ. κλήρος) < ναυ- (< ναύς «πλοίο», βλ. λ.) + -κλήρος < *κρασ-ρος, τού οποίου το θ. απαντά στις λ. κάρα, κρανίον (βλ. λ.). Σύμφωνα με την παρούσα ανάλυση, ως ναύκληρος δηλωνόταν αρχικά ο «επί κεφαλής» του πλοίου].

να όλα (τα) → ναύλος

ναυλαγορά (η) 1. το σύστημα βάσει του οποίου διακανονίζονται οι ναυλώσεις πλοίων ή διαμορφώνονται οι τιμές των ναύλων με βάση τους νόμους της προσφοράς και της ζήτησης 2. (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο διατίθενται και ζητούνται ναύλα (για τη μεταφορά επιβατών, εμπορευμάτων): η ~ του Λονδίνου. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. freight market].

ναυολόγιο (το) [1882] {ναυολογί-ου} | -ων} ο πίνακας που περιέχει τις τιμές των ναύλων για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων με πλοία.

ναυολομείσσης (ο) [1888] {ναυολομείσσης}, ναυολομείσσης (η) {ναυολομείσσης} πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) που μεσολαβεί επί αμοιβή ανάμεσα σε ιδιοκτήτη πλοίου και σε ναυλωτή (βλ. λ.), προκειμένου να επιτύχει τη ναύλωση πλοίου. — ναυολομείσσης, -ή, -ό [1885].

ναύλος (ο) 1. το ποσό που καταβάλλει ως μίσθωμα ο ναυλωτής στον πλοιοκτήτη για τη μεταφορά ανθρώπων ή εμπορευμάτων 2. (συνεκδ.) η μίσθωση πλοίου από τον ναυλωτή 3. ναύλα (τα) το αντίτιμο που καταβάλλεται για τη μεταφορά ανθρώπων, ζώων ή φορτίου (πραγμάτων, εμπορευμάτων) με οποιοδήποτε συγκοινωνιακό μέσο: ~ πλοίου | λεωφορείου || δεν είχε να πληρώσει ούτε τα ~ μέχρι το νησί του || του έκανε (του πληρώσει) τα ~, για να έρθει να μας δει. Επίσης ναύλο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

[ETYM. < «ΡΧ· ναύλος < ναύς «πλοίο» (βλ. λ.) + επίθημα -λος, πηθ. παρ.ράλλ. τ. του ναύσ-θλον (ίδια σημ.)].

ναυλοσύμφωνο (το) [1889] {ναυλοσύμφων-ου} | -ων} το έγγραφο που πιστοποιεί τη συμφωνία ανάμεσα στον πλοιοκτήτη και τον ναυλωτή για τη ναύλωση πλοίου ΣΥΝ. ναυλωτήριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

ναύλογος (ο) {ναυλόγ-ου} | -ων, -ους} (επίσ.) ο τόπος (λιμάνι ή όρμο) που είναι πρόσφορος για ασφάλεις αγκυροβόληση πλοίου ΣΥΝ. αγκυροβόλιο, αραξοβόλι, καραβοστάσι. [ETYM. αρχ. < ναυ- (< ναύς «πλοίο», βλ. λ.) + λόγος «τόπος αναμονής, σταθμός»].

ναυλοχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυλοχείς... | ναυλόχησα} (επίσ. για πλοίο) παραμένω αγκυροβλημένος σε λιμάνι ή όρμο: «μία από τις βρετανικές φρεγάτες που ναυλοχούν στον Πειραιά» (εφημ.) ΣΥΝ. προσορμό ANT. αποπλέω, σαλπάρω. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

ναυλώω ρ. μετβ. {ναυλώω-σα, -θηκα, -μένος} (για πλοιοκτήτη ή ναυλωτή) εκμισθώνω ή μισθώνω πλοίο έναντι χρηματικού ποσού για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων. — ναύλωση (η) [1833] κ. ναύλομα (το) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς. [ETYM. < μτγν. ναυλώ (-όω) < αρχ. ναύλος].

ναυλωτήριο (το) {ναυλωτήρι-ου} | -ων} το ναυλοσύμφωνο (βλ. λ.). Επίσης ναυλωτικό [1833].

ναυλωτής (ο) [1833], ναυλώτρια (η) {ναυλωτριών} πρόσωπο που ναυλώνει πλοίο, καταβάλλοντας ένα χρηματικό ποσό στον ιδιοκτήτη του, με σκοπό τη μεταφορά προσώπων ή εμπορευμάτων: ως ~ εμφανίζεται γνωστή ναυτιλιακή εταιρεία ΣΥΝ. φορτωτής ANT. πλοιοκτήτης. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

ναυλωτικό (το) [1833] το ναυλοσύμφωνο (βλ. λ.).

ναυμαγία (η) [αρχ.] {ναυμαγίων} η σύγκρουση ναυτικών δυνάμεων στη θάλασσα: η ~ της Σαλαμίνας. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

ναυμάχος (ο) πολεμιστής ο οποίος μετέχει σε ναυμαχία. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς. [ETYM. μτγν. < αρχ. ναυμαχος < ναυ- (< ναύς) + -μαχος < μάχη].

ναυμαχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ναυμαγείς... | ναυμάχησα} (λόγ.) μετέχω σε ναυμαχία. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

Ναύπακτος (η) {Ναυπάκτου} κωμόπολη της Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας. — Ναυπακτικός [αρχ.] κ. (λαϊκ.) Επαρχίτης (ο), Ναυπακτία κ. (λαϊκ.) Επαρχίτισσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ναυπηγείο», < ναυ- (< ναύς «πλοίο», βλ. λ.) + -πακτος < πήγνυμι «φυτεύω, στερεώνω - φτειάχνω» (βλ. λ. πήζω). Πβ. κ. κατα-πακτή].

ναυπηγείο (το) [μτγν] ο χώρος που διαθέτει ειδικές εγκαταστάσεις για την κατασκευή, τον εξοπλισμό, την επισκευή και την καθέλκυση των πλοίων: ναυπηγεία Σκαρμαγιάς ΣΥΝ. νεώριο, (λαϊκ.) ταρσανάς. * ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

ναυπήγησα (το) [1887] {ναυπήγη-ατος} | -ατα, -άτων} 1. η ναυπήγηση (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) κάθε σκάφος που έχει κατασκευαστεί σύμφωνα με τους κανόνες της ναυπηγικής, ώστε να επιπλέει και να ταξιδεύει στη θάλασσα ΣΥΝ. πλεούμενο.

ναυπήγηση (η) [μτγν] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κατασκευή και ο εξοπλισμός πλοίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

ναυπήγησμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι χρήσιμος ή κατάλληλος για ναυπήγηση: ~ ζυλεια.

ναυπηγία (η) [αρχ.] {ναυπηγιών} 1. η ναυπήγηση (βλ. λ.) 2. η τέχνη της ναυπήγησης πλοίου.

ναυπηγικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τη ναυπήγηση ή τους ναυπηγούς: ~ τέχνη | εξοπλισμός || ~ εγκαταστάσεις (β) ναυπηγική κλίση το κεκλιμένο ως προς την επιφάνεια της θάλασσας επίπεδο πάνω στο οποίο συναρμολογούνται ξύλινα πλοία 2. ναυπηγική (η) η επιστήμη που ασχολείται με την κατασκευή πλοίων και γενικότερ. πλωτών μέσων και περιλαμβάνει τον υπολογισμό, τη σχεδίαση και τη ναυπήγηση πλοίων.

ναυπηγοεπισκευαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις εργασίες επισκευής, συντήρησης ή και με τη ναυπήγηση πλοίων: ~ βάση | τομέας || η ~ ζώνη Περάματος.

ναυπηγοξύλουργος (ο) ΝΑΥΤ. Ο ξυλουργός ναυπηγείου: Ένωση Ναυπηγοξύλουργών.

ναυπηγός (ο/η) πρόσωπο ειδικευμένο στη ναυπηγική, αυτός που ασχολείται με τον σχεδιασμό και την κατασκευή πλοίων και γενικότερ. πλωτών μέσων. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς. [ETYM. αρχ. < ναυ- (< ναύς «πλοίο», βλ. λ.) + -πηγός < πήγνυμι (βλ. λ. πήζω)].

ναυπηγώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ναυπηγείς... | ναυπήγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σχεδιάζω και κατασκευάζω πλοία και γενικότερ. πλωτά μέσα. * ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

Ναύπλιο (το) {Ναυπλίου} πόλη της ΒΑ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα του νομού Αργολίδας. Επίσης (λαϊκ.) Ανάπλι (βλ. λ.). — Ναυπλιώτης (ο), Ναυπλιώτισσα (η), ναυπλιώτικος, -ή, -ο [μεσν] κ. (λόγ.) ναυτιλιακός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναυς.

[ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. Ναύπιλος < Ναυπλία (αρχ. ονομασία της πόλεως) < ναυ- (< ναύς «πλοίο», βλ. λ.) + -πλία < πλέω].

ναύς (η) {νεώς, ναύν | νήες, νεών, ναύς} (αρχαιοπρ.) το πλοίο. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλοίο.

[ETYM. < αρχ. ναύς < I.E. *naū-s, αρχαιοτάτη λ. για το «πλοίο», που μαρτυρείται σε πολλές I.E. γλώσσες, πβ. σανσκρ. nauh (αιτ. navam), περσ. nāv, αρμ. nau, λατ. navis (> ιταλ. nave), αρχ. ιρλ. nau κ.ά. Ομόρρ. ναύ-λος, ναύ-της, ναύ-πλοια, ναύ-πλοια, ναύ- (α' συνθ.), πβ. ναύ-πηγός, ναύ-αγός), Ναύ-πακτος, Ναύ-πλοιο(ν) κ.ά.].

ναυ - νηο - νεο-. Στην Αρχαία Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν δύο λέξεις για το «πλοίο»: η λ. ναύς για τα πολεμικά πλοία και η λ.

πλοίο για τα εμπορικά πλοία. Η λ. νανς δεν επιβίωσε στη Ν. Ελληνική ως αυτοτελής λέξη, αλλά σώζεται σε πολλά παράγωγα και σύνθετα, που σχηματίστηκαν και με τα τρία θέματα της λέξης: ναν- (ναΐς), νηο- (νανς > γεν. νηός) και νεο- (νανς > γεν. νηός > νεός). (α) Από το θέμα ναν- της ονομαστικής προέρχονται τα: ναύτη (ναντο-λογώ, ναυτο-πν. < ναύς, ναυτο-δικείο, ναυτ-εργάτης, ναυτικός, ναυτ-ία, ναυτ-ίλος, ναυτιλλόμενοι {ναυτικοί που ταξιδεύουν με πλοία}, ναυτιλ-ία, ναυτιλιακός), ναύ-λος | ναύ-λα (ναυλ-αγο-ρά, ναυλο-σύμφωνο, ναυλ-ωτής, ναυλ-ώνω, ναύλ-ωση), ναυ-αγός (< ναΐς + αρχ. αγνυμ «σπάζω», πβ. κάτ-αγμα: ναυ-αγώ, ναυ-άγιο, ναυ-αγοσώστης, ναυγ-αίρεση, ναυαγοσωστικό), ναυ-αρχος (ναυ-αρχ-ώ, ναυαρχ-ίδα, ναυαρχ-ία), ναύ-κληρος, ναυ-λοχώ «είμαι αγκυροβολημένος», ναυ-μάχος (ναυμαχ-ώ, ναυμαχ-ία), ναυ-πηγός (ναυπηγ-ώ, ναυπηγ-είο, ναυπηγ-ηση), Ναύ-πακτος, Ναύ-πλιο, ναύ-σταθμος, ναυσι-πλοία (< θέμα ναυσι- της δοτικής πληθ.) (β) Από το θέμα νηο-: νηο-πομπή, νηο-λόγιο, νηο-γία, νηο-γνώμονας (γ) Από το θέμα νεο-: νεώ-ριο, νεώ-κκό (νεώλκ-ηση).

Ναυτικά (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά των Φαιάκων Αλκινόου και της Αρήτης, η οποία, κατά την *Οδύσσεια*, περιέβαλε τον ναυαγό Οδυσσέα **2.** γυναικείο όνομα.

[ETYM. < αρχ. *Ναυσικάα*. Ενώ το ά συνθ. ανάγεται στη λ. ναΐς «πλοίο» (βλ.λ.), παραμένει αβέβαιος ο σχηματισμός του β' συνθ. Ίσως πρόκειται για υποκ. του ονόματος *Ναυσικάστη* (πβ. ιο-κάστη)].

ναυσιπέδη (η) {ναυσιπεδών} (λόγ.) ΝΑΥΤ. το καραβόσχοινο ή η άγκυρα. [ETYM. μτγν. < ναυσι- (< ναΐς «πλοίο») + πέδη «δεσμός» (βλ.λ.)].
ναυσιπλοία (η) [1874] {χωρ. πληθ.} **1.** η κίνηση πλοίων σε θάλασσα, λίμνη, ποτάμι. *παράκτια | υπερπόντια | θαλάσσια* ~ **2.** η επιστήμη που ασχολείται με τη διακυβέρνηση πλωτού μέσου (λ.χ. τη σχεδίαση και την αποφυγή συγκρούσεων, τον έλεγχο της κατανάλωσης καυσίμων κ.λπ.) **3.** η μεταφορά επιβατών και προϊόντων με πλοίο: *τα νέα μέτρα διευκόλυναν τη* ~. — ναυσιπλοικός, -ή, -ό [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς. [ETYM. < ναυσι- (< αρχ. ναΐς «πλοίο») + πλοία < πλέω].

ναύσταθμος (ο) {ναυστάθμ-ου | -ων, -ους} κατάλληλα διαμορφωμένη περιοχή (λιμάνι, όρμος), στην οποία αγκυροβολούν, επισκευάζονται ή ανεφοδιάζονται πολεμικά πλοία. ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς [ETYM. μτγν. < ναυ- (< ναΐς «πλοίο») + σταθμός].

ναυταπαιη (η) [1833] {ναυταπιάν} ΝΟΜ. η δόλια πρόκληση ζημιάς ή ναυαγίου από τον πλοίαρχο ή τον πλήρωμα του πλοίου, καθώς και η έκδοση πλαστών εγγράφων (φορτωτικών κ.λπ.), με σκοπό την πρόκληση βλάβης στον πλοιοκτήτη, τον ναυλωτή ή τον ασφαλιστή του πλοίου.

ναυταποστολή (η) η αποστολή ναυτικών στο εξωτερικό για την επάνδρωση ή τη συμπλήρωση του πληρώματος εμπορικών πλοίων.

ναυτασφάλεια (η) {ναυτασφαλείων} ΝΟΜ. η ασφάλιση πλοίου (καθώς και των πλωτών ναυπηγημάτων, του ναύλου, του φορτίου, του αναμενόμενου κέρδους κ.λπ.) κατά των θαλασσιών κινδύνων ΣΥΝ. θαλάσσια ασφάλιση. Επίσης ναυτασφάλιση.

ναυτεργάτης (ο) {ναυτεργατών} **1.** πρόσωπο που εργάζεται σε πλοίο, ενώ δεν αποτελεί ναυτολογημένο μέλος του πληρώματος **2.** (γε-νικότε.) οποιοδήποτε προσφέρει ναυτική εργασία ΣΥΝ. ναυτικός. — ναυτεργασία (η), ναυτεργατικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς.

ναύτης (ο) {ναυτών} **1.** (α) πρόσωπο που εργάζεται σε πλοίο και αποτελεί μέλος του πληρώματος του ΣΥΝ. ναυτικός (β) *Οίκος Ναύτου* το νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, το οποίο βρίσκεται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Ναυτιλίας και έχει ως σκοπό την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στους ναυτικούς και στις οικογένειές τους (γ) *μνημείο του αθανούς ναύτου* μνημείο που στήνεται σε ναυτικές περιοχές, για να τιμηθεί η μνήμη ναυτών του Πολεμικού Ναυτικού, αλλά και όσων ναυτικών χάθηκαν κατά την άσκηση του επαγγέλματος τους **2.** πρόσωπο που εκπληρώνει τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις στο Πολεμικό Ναυτικό και δεν είναι βαθμοφόρος (βλ. λ. βαθμός ΠΙΝ.) **3.** μη βαθμοφόρο μέλος του πληρώματος εμπορικού πλοίου. — (υποκ.) ναυτάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς. [ETYM. αρχ. < ναΐς «πλοίο» (βλ.λ.)].

ναυτία (η) {ναυτιών} **1.** παθολογική κατάσταση του οργανισμού, η οποία εκδηλώνεται με ζάλαδα, ανακάτωμα του στομαχίου, τάση για εμετό κ.λπ. και την οποία παθαίνουν συνήθ. άτομα που ταξιδεύουν με πλοίο, αεροπλάνο κ.λπ.: *παθαίνει ~ στη θάλασσα* || *το ταξίδι με πλοίο τού φέρνει ~* **2.** (μτφ.) η έντονη αηδία, αποστροφή για (κάτι/κάποιον): *δεν μπορώ ν'ακούω τέτοιες αρρωστημένες απόψεις-με πιάνει ~* ΣΥΝ. αηδία, σχιμάρα. Επίσης ναυτίαση (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς. [ETYM. αρχ. < ναυτής].

ναυτικό (το) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των πλοίων (μαζί με τα εφόδια, τις εγκαταστάσεις και τα πληρώματα τους) που διαθέτει μια χώρα: *Εμπορικό/Πολεμικό*— (συντομ. Ε.Ν. | Π.Ν.) ΣΥΝ. στόλος **2.** (ειδικότε.) η ένοπλη δύναμη μιας χώρας στον χώρο της θάλασσας, που έχει σκοπό τη διασφάλιση των θαλάσσιων συγκοινωνιών και την αμυντική θωράκιση της χώρας από επιθέσεις προερχόμενες από τη θάλασσα: *κατετάγη στο ~* || *υπηρεύει στη στρατιωτική του θητεία στο ~*.

ναυτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη ναυτιλία ή τους ναύτες: ~ *Δίκαιο | σχολή | μίλι | δύναμη | λαός | έθνος | εργασία | εταιρεία | τέχνη | ατιχμία | δάνειο | ημερολόγιο | πυξίδα | νοσοκομείο | τέχνη | κανονισμός | μουσείο* (β) **ναυτικός πράκτορας** ο άμεσος αντιπρόσωπος πλοιοκτήτη, εφοπιστή ή ναυλωτή σε εμπορικές και ναυτιλιακές υποθέσεις (γ) **ναυτική βάση** ο κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για την ασφαλή είσοδο, έξοδο και παραμονή του στόλου (δ) **Ναυτική Εβδομάδα** εβδομάδα του καλοκαιριού αφιερωμένη στο

Εμπορικό και Πολεμικό Ναυτικό, κατά την οποία γίνονται διάφορες εκδηλώσεις (ε) **ναυτικά αθλήματα** αθλήματα που έχουν σχέση με την πλεύση στη θάλασσα (κοπηλασία, ιστιοπλοία κ.ά.) (στ) **ναυτικό φυλλάδιο** το επαγγελματικό βιβλιάριο του ναυτικού, απαραίτητο για την πρόσληψη του σε πλοίο (ναυτολόγηση) (ζ) ναυτικά **βιβλία** το σύνολο των εγγράφων και βιβλίων που, κατά τον νόμο, πρέπει να βρίσκονται στο πλοίο (έγγραφα εθνικότητας, πιστοποιητικά φορτώσεως, ναυτολόγιο κ.ά.) (η) ναυτικός **δόκιμος** ο υποψήφιος αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού, ο οποίος φοιτά στην αντίστοιχη σχολή: *Σχολή Ναυτικών Δοκίμων* **2.** αυτός που σχετίζεται με το ντύσιμο του ναύτη: ~ *στύλ | καπέλο* **3.** **ναυτικά** (τα) (α) η στρατιωτική στολή του ναύτη: *καμάρωνε τον γυιο του ντυμένο στα ~* (β) οι ναυτικές υποθέσεις: *δεν καταλαβαίνει γιν από τα ~* **4.** **ναυτικός** (ο/η) ο εξ επαγγέλματος εργαζόμενος σε πλοίο· ο θαλασσινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς, ναυτιλία (η) {ναυτιλών} **1.** το σύνολο των εμπορικών πλοίων, ο εμπορικός στόλος μιας χώρας: *εθνική ~* || *υπερκοκέανια | ανταγωνιστική | διεθνής ~* || *Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας* (συντομ. Υ.Ε.Ν.) **2.** η επιστήμη και η τεχνική διακυβέρνησης του πλοίου και πραγματοποίησης της θαλασσοπλοΐας, η ναυσιπλοία. ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς. [ETYM. αρχ. < ναυτίλος (βλ.λ.)].

ναυτιλιακός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ναυτιλία: ~ *θέματα | εταιρεία | Δίκαιο | πολιτική* **2.** (α) **ναυτιλιακά δικαιώματα** | *τέλη* τα δικαιώματα ή τέλη που καταβάλλονται ως αντίτιμο για τη χρησιμοποίηση λιμανιών από πλοία (β) **ναυτιλικά έγγραφα** τα απαραίτητα πιστοποιητικά που απαιτείται να έχει ο πλοίαρχος στο πλοίο, όταν ταξιδεύει (πβ. *ναυτικά βιβλία, λ. ναυτικός*) (γ) **ναυτιλιακές οδηγίες** βιβλίο που περιέχει πληροφορίες για τις καιρικές συνθήκες των λιμανιών και των αγκυροβολιών (δ) **ναυτιλιακή οικονομία** ο οικονομικός κλάδος που ασχολείται με την πολιτική των θαλάσσιων μεταφορών (ε) **ναυτιλιακό συνάλλαγμα** το συνάλλαγμα που εισρέει σε μια χώρα από το εξωτερικό και προέρχεται από ναυτικές δραστηριότητες και επιχειρήσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς.

ναυτιλλομενος (ο) {ναυτιλλομέν-ου | -ων, -ους} αυτός που ασκεί το επάγγελμα του ναυτικού- Φρ. *οδηγίες προς ναυτιλλομένους* (ι) οδηγίες προς ναυτικούς για ασφαλή πλου (ιι) (μτφ.) οδηγίες προς οποιοδήποτε επιχειρεί κάτι δύσκολο. ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς. [ETYM. Μτγν. του αρχ. ρ. ναυτίλλομαι < ναυτίλος (βλ.λ.)].

ναυτίλος (ο) **1.** ο ναυτικός **2.** (α) ο υπεύθυνος αξιωματικός που ασχολείται με τη ναυσιπλοία του πλοίου ΣΥΝ. ναυτικός, θαλασσινός ΑΝΤ. στεριανός (β) ο καθηγητής ναυτιλίας των ναυτικών σχολών · **3.** μαλάκι με σπειροειδές όστρακο και πολλές κεραίες γύρω από το στόμα του, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή κοιμωτεχνημάτων. ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς.

[ETYM. αρχ., ποιητ. τ. της λ. ναΐτης (βλ.λ.). Στη σημ. του μαλακίου η λ. αποδίδει το ελληνογενές νεολατ. *nautilus*].

ναυτοδάνειο (το) [1833] {ναυτοδανει-ού | -ων} το θαλασσοδάνειο (βλ.λ.).

ναυτοδότης (ο) μέλος του οδηγισμού (Οδηγός ή Μεγάλος Οδηγός) που ασχολείται με δραστηριότητες σχετικές με τη θάλασσα και γενικότερ. με το υγρό στοιχείο.

ναυτοδικείο (το) [1833] ΣΤΡΑΤ. το στρατιωτικό δικαστήριο που δικάζει πρωτοδικώς τα παραπτώματα αξιωματικών και οπλιτών του Πολεμικού Ναυτικού. ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς.

ναυτοδίκης (ο) [αρχ.] {ναυτοδικών} ο αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού, ο οποίος συμμετέχει στη σύνθεση του ναυτοδικείου.

ναυτοδιόπος (ο) {ναυτοδιόπων} (στο Πολεμικό Ναυτικό, συνήθ. στον πληθ. *ναυτοδιόποι*) οι ναύτες και οι διόποι μαζί.

ναυτολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεων} ΝΑΥΤ. η πρόσληψη ναυτικού ως μέλους του πληρώματος πλοίου με την εγγραφή του στο ναυτολόγιο.

ναυτολογία (η) [1886] {ναυτολογιών} **1.** ΝΑΥΤ. η εγγραφή στο ναυτολόγιο εμπορικού πλοίου όλων όσων υπηρετούν σε αυτό ΣΥΝ. ναυτολόγηση **2.** (παλαιότε.) ΣΤΡΑΤ. η κατάταξη στρατευσίμων ή εφεδρών στο Πολεμικό Ναυτικό.

ναυτολόγιο (το) [1833] {ναυτολογί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. ναυτιλιακό έγγραφο, το οποίο συμπληρώνει ο πλοίαρχος εμπορικού πλοίου και στο οποίο καταγράφονται τα ονόματα και η υπηρεσιακή κατάσταση του πληρώματος του πλοίου.

ναυτολόγος (ο) [μτγν.] **1.** ΝΑΥΤ. αυτός που καταρτίζει τους πίνακες, στους οποίους εγγράφονται τα πληρώματα εμπορικών πλοίων **2.** (παλαιότε.) ΣΤΡΑΤ. αυτός που στρατολογεί εφεδρους στο Πολεμικό Ναυτικό. — ναυτολογικός, -ή, -ό [μεσν.].

ναυτολόγος ρ. μετβ. [μτγν.] {ναυτολογείς... | ναυτολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΝΑΥΤ. προσλαμβάνω ναυτικούς στο Εμπορικό Ναυτικό, εγγράφοντας τους στο ναυτολόγιο **2.** (παλαιότε.) στρατολογώ στρατευσίμων ή εφεδρους στο Πολεμικό Ναυτικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. νανς.

ναυτομεσιτεία (η) {χωρ. πληθ.} παράνομο επάγγελμα κατά το οποίο αναλαμβάνει κάποιος (ναυτομεσίτης) να προμηθεύσει ανέργους ναυτικούς στη ναυτική εργοδοσία. — **ναυτομεσίτης** (ο) [1861], **ναυτομεσιτικός, -ή, -ό** [1897].

ναυτοπαίδο (το) [1889] ο μαθητευόμενος ναύτης νεαρής ηλικίας, που εργάζεται σε εμπορικό κυρ. πλοίο ΣΥΝ. μούτσος. Επίσης (λόγ.) **ναυτόπαις** (ο) {ναυτόπαιδος}.

ναυτόπουλο (το) {γαϊδεύτ.} ο ναύτης που βρίσκεται σε νεαρή ηλικία, το ναυτάκι. [ETYM. < ναυτής + *πούλο* (< λατ. *pullus* «νεοσσός, νεογόν»)].

ναυτοπρόσκοπος (ο/η) {ναυτοπροσκόπ-ου | -ων, -ους} μέλος του κλάδου του προσκοπισμού που ακολουθεί ναυτική εκπαίδευση και εστιάζεται σε θαλάσσιες δραστηριότητες. Επίσης ναυτοπροσκοπία (η). — **ναυτοπροσκοπικός, -ή, -ο, ναυτοπροσκοπισμός** (ο).

ναυτοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ναυτική ιδιότητα, το *επάγγελμα* του ναυτή 2. (περίληπτ.) το σύνολο των ναυτικών (πβ. λ. *εργατιά, ρομοσύνη*).

ναυτοφυλακή (η) [1889] ο χώρος στον οποίο φυλακίζονται καταδικασμένοι από ναυτοδικείο ναύτες, για να εκτίσουν την ποινή τους.

ναυτώντας (ο) [1897] ο χώρος στον οποίο διαμένουν οι ναύτες του Πολεμικού Ναυτικού (πβ. λ. *στρατώντας*).

ναύφαθα (η) {ναυφθάν} 1. ΧΗΜ. κάθε πτητικό και εύφλεκτο μείγμα υδρογονανθράκων, που χρησιμοποιείται είτε ως μέσο αραίωσης είτε ως πρώτη ύλη για την παραγωγή βενζίνης και προκύπτει από την κλασματική απόσταξη του πετρελαίου ή από διάσπαση των προϊόντων του πετρελαίου 2. το ακάθαρτο πετρέλαιο.

[ETYM. μτγν., αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με ινδοϊρανικές λ. αρχικού θέματος *nab- «είμαι γνός», πβ. περσ. naf. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με I.E. *nebh-, πβ. αρχ. *νέφος*, λατ. Neptunus «Ποσειδών». Δεν αποκλείεται η μη I.E. προέλευση της λ.].

ναυθαλίνη (η) {ναυθαλινών} ΧΗΜ. αρωματικός υδρογονάνθρακας με λευκό χρώμα και κρυσταλλική μορφή, ο οποίος χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη για την παραγωγή αναρίθμητων βιοχημικών οργανικών προϊόντων στο εμπόριο διατίθεται συνήθ. σε μορφή βόλων συσκευασμένων σε σακουλάκια και χρησιμοποιείται κυρ. για την καταπολέμηση του σκόρου ΦΡ. (α) (μτφ.) *βγάζω από τη ναυθαλίνη (κάποιον | κάτι)* επαναφέρω (κάτι/κάποιον) σε χρήση ή στην ενεργό δράση έπειτα από πολύ καιρό, ενεργοποιώ ξανά: η *πολιτεία αποφάσισε να βγάλλει επιτέλους από τη ναυθαλίνη τον νόμο περί της ευθιής των δημοσίων υπαλλήλων* (β) (μτφ.) (*κάτι*) *μυρίζει ναυθαλίνη* είναι παλιάς εποχής, παλιομοδίτικο, ακατάλληλο για τη σημερινή εποχή: τα *κηρύγματα του μυρίζουν ναυθαλίνη*.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. naphthalene | naphthaline < naphtha < μτγν. νάφθα (βλ.λ.)].

ΝΑ. νοτιοδυτικός, -ή, -ό, νοτιοδυτικά.

Ν.Α. 1. (το) Νομοθετικό Διάταγμα 2. (η) Νέα Δημοκρατία- κόμμα που ιδρύθηκε το 1974 από τον Κ. Καραμανλή.

Ν.Α.Β.Α. (η) Ναυτική Διοίκηση Βορείου Αιγαίου.

Ν.Α.Ν.Α. (η) Ναυτική Διοίκηση Νοτίου Αιγαίου.

Ν.Α.Υ. (η) Νομαρχιακή Διεύθυνση Υγιεινής.

Ν.Ε. (η) Νομαρχιακή Επιτροπή.

νέα (τα) → νέο

Νέα Ζηλανδία (η) (αγγλ. New Zealand) νησιωτικό κράτος στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό ΝΑ. της Αυστραλίας, με πρωτεύουσα το Γουέλλινγκτον, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Νέας Ζηλανδίας. — Νεοζηλανδός (ο), Νεοζηλανδή κ. (λαϊκ.) Νεοζηλαν-δέξια (η), νεοζηλανδικός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) νεοζηλανδέξικος, -η, -ο. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. New Zealand < ολλ. Zeeland «χώρα της θάλασσας», όνομα που δόθηκε από τον Ολλανδό θαλασσοπόρο Abel J. Tasman, ο οποίος ήταν ο πρώτος Ευρωπαίος που πάτησε το πόδι του στο νησί το 1642].

νεάω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) 1. είμαι ή δείχνω νέος ΣΥΝ. μικροδείχνω ΑΝΤ. μεγαλοδείχνω, γεροντοφέρνω 2. μιλάω, σκέπτομαι και πράττω σαν να είμαι νέος, παριστάνω τον νέο.

Νέα Καληδονία (η) νησί του ΝΑ. Ειρηνικού Ωκεανού Α. της Αυστραλίας, που ανήκει στη Γαλλία.

[ETYM. < γαλλ. Nouvelle-Calédonie < αγγλ. New Caledonia, όπως ονόμασε το νησί ο Άγγλος πλοίαρχος J. Cook, ο οποίο αποβίβαστη εκεί το 1774 και χρησιμοποίησε για το νησί τη ρωμαϊκή ονομασία της Σκωτίας (Caledonia). Το τόπων. Caledonia ανάγεται μάλλον σε κελτ. καλ «σκλήρως»].

νεανίας (ο) {νεανιών}, νεανίδα (η) {νεανιδών} (λόγ.) πρόσωπο νέο στην ηλικία ΣΥΝ. (για αρσενικό) νεαρός, παλληκάρι, (για θηλυκό) κοπέλα ΑΝΤ. γέροντας, ώριμος. Επίσης νεάνις (η) [αρχ.] {νεάν-ιδος | -ιδων}.

[ETYM. αρχ. < νέος (βλ.λ.). Είναι ασαφές ο μορφολ. σχηματισμός της λ. Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή, προέρχεται από αμάρτυρο τ. *νεανός (< νέος), αν και δεν μαρτυρείται παρόμοιος σχηματισμός (με θεματική προσαύξηση -αν-). Αν ο παράλλ. τ. νεάν θεωρηθεί αρχ., ίσως λ. νεανίας να παράγεται από αυτόν (με επίθημα -ιας)].

νεανίω ρ. αμετβ. [μτγν.] {νεανίασα} (λόγ.) 1. είμαι ή δείχνω νέος στην ηλικία: νεανίζω κύριος ΣΥΝ. νεάζω 2. (μτφ.) συμπεριφέρομαι σαν ανώριμος νέος, δηλ. με έπαρση και απερισκεψία.

νεανικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον νέο ή αποτελείται από νέους: ~ ντύσιμο | πρόσωπο || ~ τρόπ-οι | φερσίματα || ~ ενθουσιασμός | έρωτας | βιβλίο | σειρά || ~ συντροφιά ΑΝΤ. γεροντικός, γεροντιστικός 2. (γενικότερ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ενεργητικότητα, ορμητικότητα και ζοηρότητα: ~ ταμπραμέντο ΣΥΝ. σφρηγιλός, ζοηρός. — νεανικά επίρρ., νεανικότητα (η) [μτγν.].

νεανίσκος (ο) [αρχ.], νεανίσκη (η) (λόγ.-υποκ.) πρόσωπο που έχει νεαρή ηλικία, έφηβος.

Νεάπολη κ. Νάπολη (η) {-ης κ. (λόγ.) -πόλεως} πόλη και λιμάνι της Ν. Ιταλίας στο Τυρρηνικό Πέλαγος. — Ναπολιτάνος (ο), Ναπολιτάνη (η), ναπολιτάνικος, -η, -ο.

[ETYM. < αρχ. Νεάπολις (< νέα πόλις). Η σημερινή πόλη χτίστηκε από κατοίκους της καμπανικής πόλης Κύμης περί τα μέσα του 7ου αι. π.Χ. στη θέση της *Παιονοπόλεως*, στην οποία κυριαρχούσε το ελληνικό στοιχείο. Το ιταλ. Napoli προέρχεται από την Ελληνική μέσω του λατ. Neapolis].

Νεαυραί (αι) κ. Νεαυρές (οι) ΙΣΤ. (στη βυζαντινή και ρωμαϊκή νομοθεσία) τα αυτοκρατορικά διατάγματα που περιελάμβαναν νομικές διατάξεις συμπληρωματικές των νομικών κωδικών, οι οποίες είχαν εκδοθεί από τον ίδιο τον αυτοκράτορα. [ETYM. Από τη μτγν. φρ. *νεαυραί* (ενν. *διατάξεις*)].

νεαργυρος (ο) [1885] {νεαργύρ-ου | -ων, -ους} (στη μεταλλουργία) ο αλκαλικός (βλ.λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Neusilber].

νεαρός, -ή (λόγ. -ά), -ό 1. αυτός που είναι νέος στην ηλικία (μετά την εφηβεία και συνήθ. πριν από την ηλικία των τριάντα ετών): ~ παιδί | κοπέλα | ζευγάρι || ~ ηλικία (μικρή ηλικία, νεότητα) || (κ. ως ουσ.) *παρέα νεαρών διασκεδάξε σ' ένα μπαρ* || *συμμορία νεαρών διέρρηξε κατάστημα* || *τι θέλει ο ~;* ΑΝΤ. γέρος, ηλικιωμένος 2. (για ζώα και φυτά) αυτός που έχει γεννηθεί ή βλαστήσει πρόσφατα: ~ βλαστάρια | σκυλάκια 3. (μτφ.) αυτός που έχει δημιουργηθεί πρόσφατα, που έχει λίγα χρόνια ζωής: ~ δημοκρατία 4. το ουδ. ως ουσ. στη ΦΡ. **Το νεαρό της ηλικίας (κάποιου)** η νεότητα, η μικρή ηλικία: *συγχωρείται για την πράξη του λόγω του ~ του* || *παρά το ~ της, διαθέτει μεγάλη σύνεση.* — (υποκ.) νεαρούλης (ο), νεαρούλα (η), νεαρότητα (η) [1891]. [ETYM. αρχ. < νέος + παραγ. επίθημα -αρός (πβ. κ. *πλαδ-αρός, μισαρός* κ.τ.ό.)].

Νεαργός (ο) {-ου κ. -άρχου} 1. αρχαίος Έλληνας ναύαρχος του Μ. Αλεξάνδρου, ο οποίος συνέγραψε χρονικό του ταξιδιού του πραγματοποιήσε από τις εκβολές του Ινδού Ποταμού μέχρι τον Περσικό Κόλπο 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. αρχ. κύρ. δν. (< νεο)- + -άρχος < άρχω].

νεάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η πρώτη καλλιέργεια χέρσας γης, που ήδη οργώθηκε με άροτρο ή με δικέλλα. [ETYM. < μτγν. *νεάσις* < αρχ. νεώ (-άω) «οργώνω, αροτριά» < νεός «καλλιεργήσιμη γη (με καλό χρώμα)» < *νεϊός, που συνδ. με σερβοκρ. *νίνα*, ρουσ. *νίνα* (ίδια σημ.), αρχ. γερμ. επίρρ. *nidar* «από κάτω» κ.ά.].

Νέα Υόρκη (η) η μεγαλύτερη πόλη των Α. Η.Π.Α. στον Ατλαντικό Ωκεανό, έδρα του Ο.Η.Ε. και ένα από τα μεγαλύτερα σύγχρονα οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα. — Νεοϋορκέζος (ο), Νεοϋορκέζα (η), νεοϋορκέζικος, -η, -ο.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. New York, ονομασία που δόθηκε το 1664 από τους Άγγλους αποίκους, όταν ένας στόλος, που είχε σταλεί από τον δούκα της Υόρκης (York), νίκησε τους Ολλανδούς κατοίκους και κυριεύσε την πόλη].

νεβρίδια (η) το δέρμα του μικρού ελαφιού. [ETYM. < αρχ. *νεβρίς, -ιδος* < νεβρός (βλ.λ.)].

νεβρός (ο) το νεογνό του ελαφιού ΣΥΝ. ελαφάκι, ελαφόπουλο. [ETYM. αρχ. < I.E. *(s)negʷ-to- «ποικιλόχρμος, σκούρος», πβ. αρμ. *negk* «γράμμα», λατ. *pigro* «σκοτεινός» (> γαλλ. *noir*). Στην περίπτωση αυτή παρουσιάζεται το φαινόμενο της ονομασίας ενός ζώου από το χρώμα του (πβ. *προκάς* «ελάφι» - *περκινός* «στικτός»)].

νεγκλιζέ (το) {άκλ.} 1. ελαφρύ και πρόχειρο γυναικείο ρούχο από απαλό ύφασμα, που φοριέται συνήθ. στο σπίτι (παιλατό) διαφανής φορδιά ρόμπα ή φόρεμα ελαφρύ και σκοπιμώς ατημέλητο 2. (ως επίθ. για ενδυμασία) αυτός που φαίνεται πολύ πρόχειρος, ατημέλητος και αποκαλυπτικός: αυτό το *ρούχο είναι κάπως ~* || (κ. ως επίρρ.) *ήταν ντυμένη πολύ ~ για την περίπτωση*.

[ETYM. < γαλλ. *négligé*, μτχ. τ. του ρ. *pégliger* «αμελώ, παραμελώ» < λατ. *negligo* (< *nee* «δεν» + *lego* «εκλέγω, συλλέγω»)].

νεγκικός, -η, -ο → νέγρος

νεγροαφρικανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους μαύρους της Αφρικής: ~ γλώσσες.

νεγροειδής, -ής, -ές {νεγροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τους μαύρους, παρουσιάζει δηλ. κοινά φυλετικά χαρακτηριστικά με αυτούς. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *négroïde*].

νέγρος (ο), νέγρια (η) αυτός που ανήκει στη μαύρη φυλή (ειδικότερ.) αυτός που ανήκει στους μαύρους της Αμερικής (στις Η.Π.Α. με μει-οτ. χρήση). — (υποκ.) νεγράκι (το), νέγκικός, -η, -ο, νέγκικα επίρρ. [ETYM. < ισπ. negro < λατ. *niger* «σκοτεινός - μαύρος»].

Ν.Ε.Ε. (το) Ναυτικό Επιμελητήριο Ελλάδος.

νέθο ρ. → γνέθο

νέ! κ. νά! (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. καλαμένιος αυλός (φλογέρα) που χρησιμοποιείται στην περσική, αραβική και τουρκική έντεχνη μουσική. [ETYM. < τουρκ. *ney* < περσ. *nây*].

Νείλος (ο) ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός της Αφρικής και του κόσμου, που πηγάζει από τη λίμνη Βικτώρια, διαρρέει την Αίγυπτο και εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα.

[ETYM. < αρχ. *Νείλος*, πθ. από τη σημιτ. ρίζα *nahl* «ποταμός», πβ. αραβ. *Nahr-al-Nil*. Μέσω του λατ. Nilus το όνομα πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. Nile, γαλλ. Nil κ.ά.].

νέκρα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του νεκρού 2. (μτφ.) η έλλειψη κάθε εκδήλωσης ζωής, η στασιμότητα, η ακινησία: *στοιός δρόμος του χωριού δεν κυκλοφορούσε ψυχή ~ παντού* ΑΝΤ. ζωηράδα, κινητικότητα 3. (μτφ.) η απόλυτη σιωπή, η απόλυτη ηρεμία: *ζωηρικά, με το που μπήκε στο δωμάτιο, έπαψαν όλοι να μιλούν και έπεσε μια ανεξήγητη ~*.

Νεκρά Θάλασσα (η) αλμυρή λίμνη στα σύνορα μεταξύ Α. Ισραήλ και Δ. Ιορδανίας.

[ETYM. μτγν. τοπωνύμιο (ήδη στον Πανουσία), από το οποίο προέρχεται η λατ. ονομασία *Mare Mortuum*. Η εβρ. ονομασία είναι *Vam Hammélah* «αλμυρή θάλασσα»].

νεκρανασταίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {νεκρανάστη-σα, -θηκα, -μένος} επαναφέρω στη ζωή κάποιον που έχει πεθάνει, ανασταίνω νεκρό: ο *Χριστός νεκρανάστησε τον Δάζαρο* || (μτφ.) επιδιώκουν να *νεκρανα-στήσουν* *ξεπερασμένες νοσοτροπίες*.

νεκρανάσταση (η) {μεσν.} {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η επαναφορά νεκρού στη ζωή ΣΥΝ. ανάσταση, νεκρεγασία 2. (μτφ.) η εκ νέου άνθηση και ακμή ύστερα από μια περίοδο αφάνειας και πα-

ρακμής: ~ θεσμών | αξιών | ιδεών | μεθόδων || την *πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος ακολούθησε η - τής ρωσικής ορθόδοξης θρησκευτικότητας* 3. ΕΚΚΛΗΣ. (κατ' επέκτ.) η Δευτέρα Πανοσία.

νεκράνθεμο (το) [1851] {νεκράνθεμόν} το λουλούδι που αποθέτουν πάνω στον νεκρό ΣΥΝ. νεκρολούλουδο.

νεκρογερασία (η) [μτγν.] {νεκρογερασιών} (λόγ.) η νεκράνσταση (βλ. λ.).
νεκρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους νεκρούς: ~ λαμπάδα | σκληρότητα | κρεβάτι | πομπή || ~ σεντόνια || τα ~ πορτρέτα του Φαγι-ούμ ΣΥΝ. θανατικός, νεκρώσιμος, επιθανάτιος ΑΝΤ. ζωικός, ζωτικός ΦΡ. (α) **νεκρικός θάλαμος** ο χώρος στον οποίο τοποθετείται ο νεκρός πριν από την κηδεία (β) **νεκρική στήλη** η κατάσταση της απόλυτης ησυχίας: στο γραφείο επικρατούσε ~ όλοι ήταν απορροφημένοι στη δουλειά τους (γ) **νεκρική ακαμψία** βλ. λ. *ακαμψία*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. νεκρός. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. νεκρική στήλη (< γαλλ. silence de mort), νεκρικός θάλαμος (< γαλλ. chambre de mort)].

νεκρογενής, -ής, -ές [1833] {νεκρογεν-ούς} {-εις (ουδ. -ή)} αυτός που γεννήθηκε νεκρός ΣΥΝ. νεκρογεννημένος, θνησιγενής. Επίσης νεκρο-γέννητος, -η, -ο [1856].

νεκρόδειπνο (το) {νεκροδείπν-ου} {-ών} 1. το δείπνο που παρατίθεται σε ανάμνηση του νεκρού και κυρ. στον στενό συγγενικό του κύκλο ύστερα από την κηδεία ΣΥΝ. μακαριά 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. οι παραστάσεις που απεικονίζουν νεκρούς ανακεκλιμένους, αφηρωσιμένους ή μη, να κρατούν στο χέρι τους αγάλια, ενώ μπροστά τους υπάρχει τραπέζι με πολλά εδέσματα.

νεκροθάλαμος, -η, -ο μεσοπεθαμένος, ημιθανής.
νεκροθάλαμος (ο) [1887] {νεκροθάλαμ-ου} {-ών, -ους} το δωμάτιο στο οποίο τοποθετείται ο νεκρός πριν από την ταφή.

νεκροθάφτης (ο) [μτγν.] {νεκροθαφτών} 1. αυτός που ασχολείται επαγγελματικά με την ταφή των νεκρών, που κατ' επάγγελμα ενταφιάζει τους νεκρούς ΣΥΝ. ενταφιαστής (βλ. κ. λ. *κοράκι*) 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί την εξόντωση κάποιου ή γενικότερ. την καταστροφή ενός πράγματος, μιας κατάστασης ή ιδέας: ο *εμυβλιός πόλεμος υπήρξε ο - τής εθνικής ενότητας*.

νεκροθήκη (η) [αρχ.] {νεκροθηκών} 1. ο τάφος μέσα στον οποίο τοποθετείται ο νεκρός 2. (κατ' επέκτ.) η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται τα οστά του νεκρού ΣΥΝ. οστεοθήκη, λειψανοθήκη.

νεκρόκασα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} το φέρετρο.
νεκρόκερι (το) {νεκροκερ-ιού} {-ιών} {λαϊκ.} το κερί που ανάβει κάποιος για νεκρό.

νεκροκεφαλή (η) [1896] η κεφαλή νεκρού που έχει απογυμνωθεί από τις σάρκες της, το κρανίο σκελετού- χρησιμοποιείται ως σύμβολο σε επιγραφές (λ.χ. χημικών προϊόντων, κλειστών ή περιφραγμένων χώρων), προειδοποιώντας για την ύπαρξη θανάσιμου κινδύνου και παλαιότητ. ως σύμβολο των πειρατών (λ.χ. στις σημαίες τους).

νεκροκομιότης (ο) το πρόσωπο που συνεργάζεται με γραφείο κηδεών και μεταφέρει το φέρετρο με τον νεκρό ως τον τάφο. [ΕΤΥΜ. < μεσν. νεκροκομίζω < νεκρό- + κομίζω].

νεκροκρέβατο (το) [μεσν.] το φέρετρο (βλ. λ.) ΣΥΝ. νεκροφορείο, νε-κροδόχος, νεκρολάτρης (ο) [μτγν.] {νεκρολατρών} αυτός που τιμά με τρόπο εξάίρετο και λατρευτικό τους νεκρούς. — νεκρολατρία (η) [μτγν.].

νεκρολίβανο (το) λιβάνι που καίγεται για τον νεκρό.
νεκρολογία (η) [1856] {νεκρολογιών} 1. ο επικήδειος λόγος που εκφωνείται κατά την κηδεία κάποιου και αναφέρεται εγκωμιαστικά στη ζωή, τη δράση και στις αρετές του 2. η γραπτή ή έντυπη πραγματεία που αφιερώνεται στη μνήμη νεκρού 3. (γενικότερ.) η αναφορά σε νεκρό πρόσωπο: *ας αφήσουμε τις ~ και ας αναφερθούμε στους ζωντανούς καλλιτέχνες* 4. **νεκρολογίες** (οι) (α) ειδική στήλη εφημερίδας στην οποία ανακοινώνεται με ειδική καταχώριση των συγγενών ο θάνατος προσώπου (β) (σε ετήσιες εκδόσεις, αλμανάκ κ.λπ.) τμήμα της έκδοσης που αναφέρεται στις προσοπικότητες που απειώσαν κατά τον παρελθόντα χρόνο.

νεκρολούλουδο (το) το νεκράνθεμο (βλ. λ.).

νεκρομαντεία (η) [μτγν.] {νεκρομαντειών} η μαντεία κατά την οποία γίνεται επικύληση των ψυχών των νεκρών για επικοινωνία με τους ζωντανούς ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) νεκρομαντεία. — νεκρομαντικός, -ή, -ό.

νεκρομαντείο (το) [μτγν.] μαντείο στο οποίο πιστευόταν ότι τα πνεύματα των νεκρών επικοινωνούσαν με τους ζωντανούς.

νεκρομάντης (ο/η) [μτγν.] {νεκρομάντ-εως} {-εις, -εων} πρόσωπο που ασκεί νεκρομαντεία.

νεκρόπολη (η) [μτγν.] {-ης κ. -όλεως} {-όλεις, -όλεων} ΑΡΧΑΙΟΛ. ο τόπος ταφής έξω από τις αρχαίες πόλεις, συχνά σύνολο νεκροταφείων στον ίδιο χώρο: ο *Κεραμεικός ήταν η ~ των Αθηνών*.

νεκροπομπός (ο) [αρχ.] 1. πρόσωπο που συνοδεύει ή μεταφέρει τους νεκρούς που πρόκειται να ταφούν (πβ. λ. *ψυχοπομπός*) 2. (ειδι-κός) πρόσωπο που ασκεί το επάγγελμα του εργολάβου κηδεών.

νεκροπούλι (το) {νεκροπούλ-του} {-ιών} κάθε γλαυκόμορφο, νυκτόβιο πτηνό, όπως το νυχτοπούλι.

νεκρός, -ή (λόγ. -ός), -ό 1 (α) αυτός που δεν ζει πια, που έχει φύγει από τη ζωή, αυτός του οποίου έχουν παύσει οι βιολογικές λειτουργίες: έπεσε κάτω - από τις *σφαίρες* || δυστυχώς, είναι πια ~ || *κλινικά* ~ (πρόσωπο που δεν έχει πεθάνει, αλλά είναι αδύνατον να κρατηθεί στη ζωή λόγω του ότι δεν λειτουργεί ο εγκέφαλος του και διατηρείται στη ζωή μόνο με ιατρικά μηχανήματα) ΣΥΝ. πεθαμένος, (αρχαιοπρ.) τ'θν'ός, ΕΚΚΛΗΣ. κεκοιμημένος ΑΝΤ. ζωντανός (β) (ειδικότερ. για φύλλα δέντρων) αυτός που έχει μαρασθεί- ΦΡ. (α) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **νεκρή φύση** βλ. λ. φύση (β) **νεκρή θάλασσα** η θάλασσα μέσα στην οποία

δεν ζουν ζωντανοί οργανισμοί: η *Μεσόγειος κινδυνεύει να γίνει ~* (επειδή το οικοσύστημα της βρίσκεται σε κίνδυνο) 2. **νεκρός** (ο), **νεκρή** (η) ο άνθρωπος που έχει χάσει τη ζωή του: *δέκα ~ και είκοσι πέντε τραυματίες σε τροχαία δυστυχήματα είναι ο θλιβερός απολογισμός του τελευταίου σαββατοκύριακου* || η *σορός του - θα εκτεθεί από αύριο σε λαϊκό προσκίνημα* || *έθαψαν τους ~ τους* || *προσφορές* | *τιμές* | *χοές προς τους ~* || *άφησαν πολλούς ~ στο πεδίο των μαχών* || *έκλαμαν τους ~ τους*- ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. ανάσταση **νεκρών** βλ. λ. *ανάσταση* (β) **καθή νεκρών** η απόθερωση των σωμάτων των νεκρών (πρακτική διαφορά των λαών, λ.χ. των σύγχρονων Ινδών, που συνδέεται με τις ταφικές τους συνήθειες και τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις) (γ) ΝΟΜ. **περιύβριση νεκρού** η αυθαίρετη αφαίρεση νεκρού, μέλων του ή της τέφρας του από εκείνους που έχουν δικαίωμα να τα φυλάξουν ή η διενέργεια πράξεων ανώριστων προς τον νεκρό ή τον τάφο του: *συνελήφθη για ~ (δ) σύλληψη νεκρού* η αφαίρεση από τον τάφο ή από το πτώμα πολίτημον αντικειμένου με σκοπό τον πλουτισμό: *κάτοικοι των κοντινών χωριών κατηγορήθηκαν για σύλληψη των νεκρών του αεροπορικού δυστυχήματος* (ε) **και νεκρούς ανασταίνει** βλ. λ. *ανασταίνει* (στ) **ούτε (και) νεκρός** για να δοθεί έμφαση στην αρνητική στάση (κάποιου) προς (κάποιον/κάτι): *ούτε και νεκρή δεν θα τον παντρευόμουν* 3. (για μέλος του σώματος) αυτός που δεν λειτουργεί κανονικά, που χαρακτηρίζεται από παράλυση και δεν αντιδρά στα ερεθίσματα ούτε μπορεί να εκτελέσει εντολές: ~ *άκρα* 4. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ενεργητικότητας, ζωτικότητας κ.λπ.: *το πάρτι ήταν απογοητευτικό: ~ παρουσίες: κανένα νεύρο* ΣΥΝ. άψυχος, άνοτος ΑΝΤ. ζωντανός, ενεργητικός, σφριγηλός-ΦΡ. (α) **νεκρή περίοδος** χρονικό διάστημα κατά το οποίο δεν υπάρχει κίνηση, κυρ. τουριστική (β) ΣΤΡΑΤ. **νεκρή ζώνη** περιοχή στην οποία η βολή ή η παρατήρηση δεν είναι δυνατή, όπου απαγορεύεται η πρόσβαση: *διαδηλωτές μπήκαν στη ~ στην Κύπρο* 5. (μτφ.) αυτός που δεν λειτουργεί, που δεν παίρνει μπρος: *σήκωσα το ακουστικό, αλλά το τηλέφωνο ήταν ~ δεν ακουγόταν τίποτα*-ΦΡ. **νεκρό σημείο** (ι) ΟΙΚΟΝ. η κατάσταση κατά την οποία τα έσοδα μιας επιχείρησης είναι ίσα με τα έξοδα της, δεν υπάρχουν δηλ. κέρδη (ιι) (σε αυτοκίνητο κ. νεκρό, το | νεκρά, η) το σημείο στο οποίο βρίσκεται ο μοχλός ταχυτήτων, ώστε το κιβώτιο ταχυτήτων να μη μεταδίδει την κίνηση στον νεκρικό άξονα, κάτι που επιτρέπει στο αυτοκίνητο να διατηρηθεί ακίνητο χωρίς διακοπή της λειτουργίας του κινητήρα: *βάζω την ταχύτητα στο - 6.* (μτφ.) αυτός που έχει περιπέσει σε αχρηστία και δεν ισχύει πλέον: ~ *νόμος* | *κανόνας* | *τύπος αγωγής* | *γλώσσες* (αυτές που δεν μιλιούνται πια, που δεν είναι πλέον εν χρήσει, λ.χ. η Λατινική)- ΦΡ. νεκρό **γράμμα** κάτι που μένει μόνο στα χαρτιά και δεν εφαρμόζεται στην πράξη, δεν πραγματοποιείται: *οι αποφάσεις της κυβέρνησης έμειναν τελικά ~*- ΦΡ. **νεκρός χρόνος** (σε ορισμένα αθλήματα) ο χρόνος κατά τη διάρκεια του οποίου ο διατητής διακόπτεται τον αγώνα και ο οποίος υπολογίζεται στη συνολική προβλεπόμενη διάρκεια του: *ο παίκτης πέτυχε το καλάθι σε ~*. — νεκρότητα (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < νεκ- (με επίθημα -ρός) < Ι.Ε. *nek- «θάνατος, νεκρός», πβ. σανακρ. nāsatiyati «πεθαίνει», λατ. nex (gen. necis) «βίαιος θάνατος», ποσσο «φλάππο» (> in-pocens «αβλαβής - αθώος», πβ. γαλλ. innocent) κ.ά. Ομόφρ. πθ. *νέκ-ταρ* (βλ. λ.). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *νεκρή γλώσσα* | *φύση* (< γαλλ. langue | saison | nature morte), νε-κρό *γράμμα* | *σημείο* (< γαλλ. lettre morte | point mort), νεκρός *χρόνος* (< γαλλ. temps mort)].

νεκρός: συνώνυμα. Ήδη στην Αρχαία Ελληνική «η έλλειψη της ζωής» χαρακτηρίστηκε ως θάνατος και «αυτός που στερείται της ζωής και μεθίσταται στην κατάσταση του θανάτου» ως νεκρός (από τη ρίζα nek-, πβ. και αρχ. νέκ-ως «νεκρός»). Στο νεκρός τονίζεται η έννοια του θανάτου και της στέφησης της ζωής το ίδιο και στα συνώνυμα πεθαμένος, αποθανών, θανών. Την απομάκρυνση της ψυχής από το σώμα και την έλλειψη του σημείου της ζωής, της αναπνοής, δηλώνουν τα συνώνυμα άψυχος και ξέψυχος, κα θός και τα άπνους | άπνοος και ξέπνοος, ενώ το ξερός δηλώνει την κατάσταση του σώματος (ακαμψία, έλλειψη αντιδράσεων), όταν πληγεί από τον θάνατο. Μια σειρά από συνώνυμα δηλώνουν τον νεκρό ως ουσιαστικό, δηλ. το νεκρό σώμα. Αυτά είναι το πτώμα (< *πίπτο* «πέφτω»), το σώμα το νεκρό που δεν σηκώνεται, που δεν κινείται, που κείται κατά γης. Ο,τι έχει απομείνει, ό,τι υπολείπεται μετά τον αποχωρισμό της ψυχής από το σώμα είναι το λείψανο (< *λείπω*). Επειδή δε το σώμα είναι η κατοικία της ψυχής του ανθρώπου, το σκήνος ή το σκήνωμα όπου *σκηνεί* (αρχ. ρ. σκηνώ = κατοικώ) η ψυχή του, έφθασαν (ήδη στην Αρχαία) να ση μαίνουν μεταφορικά και το νεκρό σώμα, τον νεκρό. Συχνά μάλιστα οι λ. *σκήνωμα* και *λείψανο* χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν ευλαβικά το νεκρό σώμα αγίου προσώπου (Σε μια *κρύπη του Αγίου Όρους βρήκαν μετά από χρόνια το σκήνωμα του αγίου του μωροβλοιάσε*). Το *σορός* (η), που σήμαινε αρχικά το φέρετρο, το οποίο φέρει τον νεκρό, δήλωσε συνεκδοχικά τον νεκρό (*Η σορός του πρωθυπουργού μεταφέρθηκε από τη Μητρόπολη στο νεκροταφείο πάνω σε κιλίβαντα, τον οποίο ακολουθούσαν τιμητικό άγη μα και πλήθος επισήμων*). Τέλος, η λ. *κουφάρι* (από το μεσαιωνικό κούφρον ή κούφος «σώμα, θώρακα») χρησιμοποιήθηκε κυρ. για πτώματα ζώων και, συνήθ. επιτιμητικά, για ανθρώπους (*Τα κου φάρια των υποζυγίων που μετέφεραν τα πυρομαχικά, βρέθηκαν μέσα στα χιόνια μήνες αργότερα- τα καμμένα τα ζώα δεν μόρσε σαν να αντέζουν την πείνα και το κρύο*). → *μακαρίτης*

νεκροσέντονο (το) το σεντόνι με το οποίο τυλίγουν το σώμα του νεκρού, πριν αυτό τοποθετηθεί στο φέρετρο και στη συνέχεια στον τά-

φο ΣΥΝ. σάβανο.
 νεκροσέντουκο (το) το φέρετρο, το νεκροκρέβατο.
 νεκροσκοπία (η) [1835] {νεκροσκοπιών} ΙΑΤΡ. η "κροψία (βλ.λ.).
 νεκροσκοπός (ο/η) [1825] γιατρός ή αρμόδιος υπάλληλος, ο οποίος διενεργεί νεκροσκοπία.
 [ETYM < νεκρός + -σκοπός < σκοπός «παρρηγό προσεκτικά, εξετάζω»].
 νεκροσπερμία (η) {νεκροσπερμιών} η παθολογική κατάσταση της νέκρωσης των σπερματοζωαρίων μέσα στο σπέρμα, η οποία συντελεί στην ανδρική στειρότητα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. necrospemia].
 νεκροστάσιο (το) [1883] {νεκροστασί-ου | -ων} κλειστός χώρος σε νεκροταφείο, όπου τοποθετούν τους νεκρούς πριν από την κηδεία. [ETYM. < νεκρό- + -στάσιο (βλ.λ.) < αρχ. ἰ-στα-μαί].
 νεκροστολίζω ρ. μετβ. {νεκροστολίσ-α, -μένος} στολίζω το φέρετρο και τον νεκρό που βρίσκεται μέσα σε αυτό. — νεκροστολισμός (το).
 νεκροστόλος, -η, -ο αυτός που κλέβει αντικείμενα τα οποία ανήκουν στον νεκρό (πβ. λ. *ιερόσυλος*). — νεκροσυλία (η) [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. νεκροσυλία (υποχωρητ.) < νεκρό- + -συλία < σνύω «αρπάζω, ληλατώ» (βλ.λ.)].
 νεκροταφείο (το) [1833] 1. (α) ο τόπος στον οποίο ενταφιάζονται νεκροί (συνήθως δίπλα σε ναό), στον οποίο υπάρχουν τα μνήματα των νεκρών: το ~ του χωριού || στρατιωτικό | εβραϊκό | καθολικό ~ || το Α-Αθηνών ΣΥΝ. κοιμητήριο (β) νεκροταφείο *ελεφάντων* ο τόπος στον οποίο κάποιος υποθέτουν ότι πηγαίνουν οι ελέφαντες όταν πρόκειται να πεθάνουν 2. (μτφ.) τόπος στον οποίο επικρατεί απόλυτη ησυχία: ~ είναι εδώ μέσα, για ζωντανάτε λήρο! 3. (μτφ.) ο τόπος στον οποίο πετιέται ή συγκεντρώνεται κάθε άχρηστο ή φθαρμένο υλικό: ~ αυτοκινητών (ο χώρος στον οποίο συγκεντρώνονται παλιά, κατεστραμμένα ή εγκαταλελειμμένα αυτοκίνητα).
 νεκροτότητα (η) → νεκρός
 νεκροτομία (το) [1876] 1. ο χώρος στον οποίο εξετάζονται ανατομικά τα πτώματα των νεκρών, προκειμένου να εξακριβωθούν τα αίτια του θανάτου τους 2. το εργαστήριο στο οποίο εξασκούνται οι φοιτητές της ιατρικής στη νεκροτομία (βλ.λ.).
 νεκροτομή (η) [1852] ΙΑΤΡ. ανατομική εξέταση με τομή πτώματος, η οποία γίνεται για την εξακρίβωση των αιτιών του θανάτου ή για ερευνητικούς σκοπούς (λ.χ. κατά τη διδασκαλία και εξάσκηση των φοιτητών της ιατρικής) και η οποία συνίσταται στη διάνοιξη των διαφόρων κοιλοτήτων και οργάνων του σώματος. Επίσης νεκροτομία [μεσν.].
 [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nécrotomie. Στις ξέν. γλώσσες χρησιμοποιείται ευρέως ο ελληνογενής όρ. autopsy (αγγλ.), αυropsie (γαλλ.)].
 νεκροφάγος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που τρώει πτώματα: ο γύπας είναι ~ πουλί.
 νεκροφάνεια (η) [1872] {νεκροφανειών} ΙΑΤΡ. η κατάσταση ανθρώπου, η οποία χαρακτηρίζεται από προσωρινή παύση ή επιβράδυνση της λειτουργίας της καρδιάς ή της αναπνοής του, γενικά των βιολογικών λειτουργιών του, ώστε να δίνε την εντύπωση ότι είναι νεκρός.
 νεκροφάνης, -ής, -ές [1856] {νεκροφανεών} -εις (ουδ. -ή) αυτός που έπαθε νεκροφάνεια, που δίνει την εντύπωση ότι είναι νεκρός. — νεκροφάνης επύρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ETYM < νεκρό- + φανής < φαίνομαι (πβ. παθ. αόρ. β' ε-φάν-ην)].
 νεκροφιλία (η) 1. ΨΥΧΟΛ. γενετήσια διαστροφή κατά την οποία κάποιος ικανοποιείται σεξουαλικά με πτώματα ή με πρόσωπα που υποδύονται τον νεκρό (λ.χ. μπαίνοντας μέσα σε φέρετρο) (γενικότ.) η ικανοποίηση που αντλεί κανείς από οτιδήποτε υποβάλλει την ιδέα του θανάτου (κεριά, πένθιμα σύμβολα, ρούχα κ.λπ.) 2. (μτφ.) η υπερβολική ενασχόληση με πρόσωπα πεθασμένα και με τις συνθήκες του θανάτου τους: η εκδήλωση λατρείας προς πεθασμένα άτομα: πολλοί θεωρούν τα μαζικά λαϊκά προσκνήματα των τελευταίων χρόνων εκδήλωση μιας γενικευμένης ~ της κοινωνίας. — νεκροφίλος, -η, -ο [1888], νεκροφιλικός, -ή, -ό, νεκροφιλική επύρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nécrophilie].
 νεκροφίλω ρ. μετβ. [1858] {νεκροφιλείς... κ. -άς... | νεκροφίλ-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} φιλώ νεκρό! ΦΡ. (λαϊκ.) να με νεκροφιλήσεις αντί όρκου, όταν κάποιος θέλει να δεσμεύσει κάποιον να κάνει κάτι ή όταν θέλει να δώσει έμφαση στα λεγόμενα του: ~, αν δεν σου λέω την αλήθεια. — νεκροφιλήμα (το).
 νεκροφοβία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο φόβος για τους νεκρούς ή η έμμονη ιδέα του θανάτου. — νεκροφοβός (ο/η), νεκροφοβικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nérophobie].
 νεκροφόρα (η) 1. το επίμηκες μαύρο αυτοκίνητο, που είναι ειδικά κατασκευασμένο, ώστε στο πίσω μέρος του να τοποθετούνται τα φέρετρα για τη μεταφορά των νεκρών στο νεκροταφείο 2. (ειρων.) αυτοκίνητο μακρύ και μαύρο, όπως το παραπάνω. [ETYM. < μτγν. νεκροφόρος < νεκρό- + -φόρος < φέρο].
 νεκροφυλάκας (ο) [μτγν.] {νεκροφυλάκων} αυτός που εργάζεται ως υπάλληλος σε νεκροφυλακείο (βλ.λ.).
 νεκροφυλακείο (το) [1833] χώρος νεκροταφείου ή νοσοκομείου, όπου φυλάσσονται προσωρινά οι νεκροί, μέχρι να ενταφιαστούν.
 νεκροψία (η) [1840] {νεκροψιών} ΙΑΤΡ. η εξέταση ανθρώπινου πτώματος (χωρίς νεκροτομή), η οποία διενεργείται στο πλαίσιο ιατροδικαστικής έρευνας με σκοπό τη διαπίστωση του είδους και των αιτιών του θανάτου, καθώς επίσης και των συνθηκών υπό τις οποίες αυτός επήλθε ΣΥΝ. νεκροσκοπία: ΦΡ. (οικ.-σκωπ.) η νεκροψία θα δείξει! ως απάντηση σε ερώτηση για το αν εξελίχθηκε καλά ή όχι κάτι: -Καλά τα πήγες στον διαγωνισμό; —! ΣΧΟΛΙΟ λ. νεκροτομή. [ETYM. < νεκρ(ο)- + -οψία < όψη, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. necro-

psie].

νεκροψία - νεκροτομή. Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική προέλευση (ως προς το β' συνθετικό τους) και σημασία: νεκροψία είναι η μακροσκοπική, η εξωτερική πρώτη εξέταση του πτώματος από τον ιατροδικαστή, ενώ νεκροτομή είναι η μικροσκοπική ενδεδειγμένη εξέταση της κατάστασης του πτώματος μετά από ανατομική επέμβαση τού ιατροδικαστή και από ανάλογες εργαστηριακές αναλύσεις.

νεκρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νεκρώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. ανακόπτω τις φυσιολογικές λειτουργίες της ζωής, προκαλώ τον θάνατο κάποιου ΣΥΝ. θανατώνω ΑΝΤ. ζωντανεύω 2. επιφέρω τοπική αναισθησία: η ένεση νεκρώνει όλη την περιοχή γύρω από το χαλασμένο δόντι ΣΥΝ. αναισθησιολόγος 3. (μτφ.) προκαλώ σε κάτι αδράνεια ή καταστροφή, παύση της λειτουργίας του: προσπαθούσε να νεκρώσει τα πάθη του, τις σαρκικές του επιθυμίες || ο πόλεμος νεκρώσε τις οικονομικές συναλλαγές ♦ (αμετβ.) 4. παύω να λειτουργώ: μετά το ατύχημα έχει νεκρώσει ο εγκέφαλος του || (μτφ.) νεκρώσε το τηλεφωνικό κέντρο 5. περιέργημα σε κατάσταση απραξίας και αδράνειας, χαρακτηρίζομαι από έλλειψη δραστηριότητας, κινητικότητας, ζωντάνιας: βρίσκομαι σ' κατάσταση στασιμότητας: νεκρώσε η πόλη | το εμπόριο || λόγω της αριστηρίας πορείας θα νεκρώσει το κέντρο της Αθήνας || νεκρώσαν οι δουλειές | οι δρόμοι 6. παίρνω το ωχρό χρώμα του νεκρού από φόβο ή έκπληξη: είχε νεκρώσει από τον φόβο του. — νεκρώμα (το) [μτγν.].

[ETYM. < μτγν. νεκρώ (-όω) < αρχ. νεκρός (βλ.λ.)]. νέκρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η διακοπή των φυσιολογικών λειτουργιών: η ~ του οργανισμού 2. (ειδικότ.) ο θάνατος κυττάρων ιστού ή μη λειτουργία ανατομικής περιοχής: σηπτική | νώδης ~ ΦΡ. νέκρωση του εγκεφάλου η διακοπή της λειτουργίας του εγκεφάλου 3. (μτφ.) η παύση της δράσης, η διακοπή της δραστηριότητας: η ~ της αγοράς | του εμπορίου || η ~ της σχολικής εκπαίδευσης λόγω απεργιών και καταλήψεων. νεκρώσιμος, -ο, -ο [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με νεκρό 2. ΕΚΚΛΗΣ. νεκρώσιμη ακολουθία η ιερή ακολουθία που αποτελείται από ψαλμούς, ύμνους και τροπάρια και η οποία ψάλλεται κατά την κηδεία ενός προσώπου: η ~ θα ψαλεί στον ιερό ναό Αγίας Τριάδος Πειραιώς 3. νεκρώσιμο (το) {νεκρωσί-μου | -ων} το έντυπο που πληροφορεί για τον τόπο και τον χρόνο κηδείας ή μνημόσυνο: τοιχοκόλλω ~ ΣΥΝ. κηδείσιμω. νεκρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί νέκρωση νέκταρ (το) {νέκταρος | χωρ. πληθ.} 1. ΒΟΤ. ο γλυκός, άχρωμος σακχαρώδης χυμός, ο οποίος εκκρίνεται από ειδικούς αδένες (τα νεκτά-ρια) στα άνθη, στους βλαστούς και στα φύλλα φυτών που προσελκύουν έντομα και αποτελεί την πρώτη ύλη, την οποία χρησιμοποιούν οι μέλισσες για να φτιάξουν μέλι 2. (μτφ.) κάθε ποτό που χαρακτηρίζεται για τη γλυκύτητα της γεύσης και τη λεπτότητα του αρώματός του: ~ το κρασί! 3. μη αλκοολούχο ποτό, που παρασκευάζεται από γινό ή πολύτο φρούτων με προσθήκη νερού και ζάχαρης 4. ΜΥΘΟΛ. το ποτό που έπιναν οι θεοί του Ολύμπου. ΣΧΟΛΙΟ λ. αμβροσία. [ETYM. αρχ. (αρχαϊκός) σχηματισμός σε -αρ), αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με την ισχυρότερη εκδοχή, η λ. ανάγεται σε θ. *nek- (πβ. νεκρός) και β' συνθ. -ταρ, το οποίο απαντά στα σανσκρ. tarati «διασχίζω», visva-nti- «αυτός που θριαμβεύει επί όλων» (πβ. φρ. triump άτι tr «θριαμβευτής επί του θανάτου»). Στην περιτύπωση αυτή, η λ. νέκταρ θα δήλωνε, σε συνδυασμό με την αμβροσία, τη διατροφή των αθανάτων. Απίθανη η ανάλυση νέ-κταρ με τη σημ. «όχι νεκρός», από το στερεότ. μόριο νε- και β' συνθ. -κταρπβ. της «γλώσσα» του Ησυχίου κτέρες νεκροί. Εξίσου αμφίβολη παραμένει η σύνδεση με τοχ. nakte «θεός», η οποία θεωρεί τη λ. δάνειο από τη Μικρά Ασία, και αναποδείκτει η αναγωγή σε σημ.τ. ρίζα με σημ. «άρωμα». Νέκταρ ία (η) γυναικείο όνομα. νεκταρίνι (το) {νεκταριν-ιού | -ιών} ποικιλία ροδάκινου· φρούτο πλούσιο σε βιταμίνες Α και C, με λεία επιφάνεια και σκληρή αρωματική κόκκινη, λευκή ή κίτρινη σάρκα, που τρώγεται συνήθ. νωπό, αλλά και σε κονσέρβες, μαρμελάδες και πίτες. — νεκταρίνι (η). [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. nectarine < λατ. nectar < αρχ. νέκταρ]. νεκτάριο (το) [μτγν.] {νεκταρί-ου | -ων} αδένας τού άνθους, από τον οποίο εκκρίνεται το νέκταρ. Νεκτάριος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. Άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. νέκταρ]. νεκρομαντεία (η) (νεκρομαντειών) (σπάν. -λόγ.) η νεκρομαντεία (βλ.λ.).

[ETYM. μτγν. < νεκρο- (< αρχ. νέκος, -νος, βλ. λ. νεκρός) + μαντεία]. Ν.Ε.Α.Ε. (η) Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης. Νεμέα (η) κομόπολη της ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας, γνωστή για την παραγωγή κρασιού.

[ETYM. αρχ. < νέμος «δάσος», που συνδ. με λατ. nemus «ιερό δάσος», αρχ. φρλ. nemed «ιερός τόπος»]. Νεμέα (τα) [αρχ.] 1. (στην αρχαιότητα) πανελλήνια γιορτή αφιερωμένη στη λατρεία του Δία που διεξαγόταν κάθε δύο χρόνια στην κοιλάδα της Νεμέας 2. σύγχρονη γιορτή με ποικίλες δραστηριότητες στην περιοχή της Νεμέας. Νέμεση (η) 1. ΜΥΘΟΛ. αρχαιότητα θεότητα, που προσοποποιούσε, μαζί με άλλες (λ.χ. τη Θέμιδα, την Εμμερμένη κ.λπ.), την έννοια της άνοθεν δικαιοσύνης (τιμωρίας) και αποκαθιστούσε την τάξη (της φύσης, της ανθρώπινης κοινωνίας, του κόσμου), όταν αυτή διασαλύνταν, τιμωρώντας την υπεροψία και την αλαζονεία των ανθρώπων.

πων (την ύβρι)· σύμβολα της ήταν ο πήχυς και το χαλινάρι 2. (μετω-
νυ.) η θεία δίκη. Επίσης (λόγ.) **Νέμεσις** {Νεμέσεως}. ΣΧΟΛΙΟ λ.
εκδίκηση.
[ETYM. < αρχ. *νέμεσις* < *νέμο* (βλ.λ.). Σύμφωνα με την ετυμολογική
αρχή της, η λ. θα δήλωνε αρχικώς τη δίκαιη διανομή, τη μοιρασιά που
γίνεται βάσει νόμιμης εξουσίας, βαθμηδόν δε μετέπεσε στη σημ. της
ανάληψης δικαστικής δράσεως εκ μέρους της εξουσίας, ώστε να
απονεμηθεί δικαιοσύνη. Έτσι, ενώ η λ. *αιδώς* έχει υποκειμενική σημ.
και αναφέρεται στο πρόσωπο που την εκδηλώνει, η λ. *νέμεσις* έχει
αντικειμενική αξία και αναφέρεται στον φορέα της εξουσίας που την
ασκεί]. νέμο ρ. μετβ. {ένεμα} 1. (αρχαιοπρ.) μοιράζω, διανέμω
(μεσοπθ. *νέμομαι*) 2. NOM. κατέχω (ένα πράγμα) και απολαμβάνω τα
ωφέληματά που μου προσφέρει: ~ *αγρόκτημα* | *περιοσία* ΣΥΝ.
καρπώνομαι, εκμεταλλεύομαι 3. (κακόσ.) εκμεταλλεύομαι (κάτι) κατά
τρόπο παράνομο ή καταχρηστικό για το προσωπικό μου συμφέρον:
κατήγγειλε όσους χρόνια τώρα νέμοντα την εξουσία.
[ETYM. αρχ. < Ι.Ε. *nem- «μοιράζω, διανέμω», πβ. λθ. nuoma «νεοί-
κο», γοτθ. niman «παίρνω», arbinumja «κλιρονομώ», γερμ. nehmen
«παίρνω» κ.ά. Ομόρρ. *νόμο-ος*, *νομ-ή*, *νομ-άς*, *νομ-ίζω*, *νέμε-σις* (-η),
νόμ-ισμα κ.ά.]. νένα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η γυναίκα που θηλάζει,
διατρέφει και μεγαλώνει παιδί, που δεν είναι δικό της ΣΥΝ. τροφός,
παρμάννα. [ETYM. μεσν. < βεν. nena, λ. της παιδικής γλώσσας, πβ.
ιταλ. menna «μαννούλα» (μ' ανομοίωση)]. νενή (η) η γιαγιά.
[ETYM. < τουρκ. nine (μ' προληπτική αφομοίωση)]. νενομισμένος, -
η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει καθιερωθεί από τον νόμο ή από το έθιμο,
που ισχύει και μεγαλώνει παιδί, που θεοό και το εθιμικό Δίκαιο: το *στρατιωτικό*
απόσπασμα απέδωσε στη σορό του εκλιπόντος τις - τιμές (συχνά ως
ουσ. *νενομισμένα*, τα) τα καθιερωμένα ΣΥΝ. καθιερωμένος.
ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *νομίζω* (πβ. *νομίζεται* «είναι καθιε-
ρωμένο ως έθιμο»). νέο (το) 1. η είδηση, η καινούργια πληροφορία:
έχεις κανά ~ από τον Γιάννη; || *θα σου πω ένα ~ που θα σε*
χαροποιήσει 2. *νέα* (τα) (α) οι ειδήσεις, καινούργια πληροφορίες: *έχεις*
~ από τον Γιάννη; || (α) ~ *μου φέρνεις*; || *Τα μαθής τα ~; Η Μαρία*
παητρέυτηκε || (σκωπτ.) *δεν υπάρχουν ~, μόνο παλιά!* (β) («ιδιόκτ.»)
οι ειδήσεις στον Τύπο (έντυπο και ηλεκτρονικό): *ανοίγω την τηλεόραση* |
το ραδιόφωνο να δω | ακούσω τα - || *Διάβασε εφημερίδα*; *Έχουμε*
τίποτα ~; νεο- κ. νεο- κ. (λαϊκ.) νιο- κ. νιο- ά συνθ'τικό λέξεων που
αποδίδει στο β' συνθ'τικό τη σημασία: 1. του πρόσφατου, του
μ'ταγενέστερου και του νέου σε ηλικία: *νεο-νυμφος*, *νιο-παντρος*, *νεο-
δημοτης*, *νεο-ελ-ληνικός* 2. (στην επιστήμη και την τέχνη) του
καινούργιου ή του ανανεωτικού (που αναθεωρ'ι, βελτιώνει η)
τροποποιεί κάτι παλαιότερο): *νεο-δαρβινισμός*, *νεο-κλασικισμός*, *νεο-
θετικισμός*. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται
από το επίθ. *νέος* (βλ.λ.), εμφανίζεται δε και σε ελληνογενείς ξέν.
όρους (πβ. γαλλ. neoclassique). ο τ. νιο- (π.χ. *νιο-παντρος*) προέρχεται
από το νεο- (με συνείδηση) και είναι μεσν.]. νεοανθρωπισμός (ο)
ΦΙΛΟΣ, η δημιουργική επανασύνδεση με το πνεύμα και τις αξίες της
κλασικής αρχαιότητας, που καλλιέργησε το φιλοσοφικό και
αισθητικό ρεύμα του ανθρωπισμού (βλ.λ.), κυρ. στους τομείς της
φιλοσοφίας, της ποίησης και της αρχιτεκτονικής, και η οποία πήρε τη
μορφή της αναβίωσης του ανθρωπισμού στη Γερμανία περί το 1750.
— νεοανθρωπιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ.
Neuhumanismus (νόθο συνθ.)]. νεοαποικιοκρατία (η) 1. η πολιτική και
οικονομική κυριαρχία που ασκούν ανεπτυγμένα κράτη εις βάρος
ανεξάρτητων τώρα και αναπτυσσόμενων κρατών του Τρίτου κόσμου,
πρόην αποικιών τους, είτε με τον έλεγχο των κυβερνήσεων τους είτε
με την εκμετάλλευσή της οικονομικής και τεχνολογικής τους
καθυστέρησης προς όφλός τους 2. η επέκταση της πολιτικής και της
οικονομικής επιρροής ανεπτυγμένων κρατών σε νέες γεωγραφικές
περιοχές. Επίσης νεοαποικισμός (ο). — νεοαποικιοκρατικός, -ή, -ό.
[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. neocolonialisme (νόθο συνθ.)].
νεοαστικός, -ή, -ό (η) [1885] 1. αυτός που σχετίζεται με την αναβίωση
στοιχείων του ελληνικού πολιτισμού των κλασικών χρόνων 2. *νεο-
σαττική τέχνη* η τέχνη που αναπτύχθηκε στον ρωμαϊκό κόσμο κατά
τον Ιο αι. μ.Χ. από καλλιτέχνες Έλληνες που ζούσαν στην Ελλάδα ή
την Ιταλία, οι οποίοι κατασκεύαζαν αντίγραφα (αγάλματα, ανάγλυφα)
γνωστών έργων των κλασικών χρόνων. νεοβιταλισμός (ο) ΦΙΛΟΣ,
μεταφυσική θεωρία που αποτ'λει εξέλιξη του βιταλισμού (βλ.λ.), η
οποία υποστηρίζει ότι η ζωή οφείλεται και ανάγεται σε μία
κατευθυντήρια αρχή, η οποία αποτελεί ξεχωριστό είδος ενέργειας και
δεν παράγει έργο, αλλά επιδρά στις ενεργητικές δυνάμεις και
ιδιαίτερα στις ζωικές. — νεοβιταλιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά
του γαλλ. néovitalisme (νόθο συνθ.) < neo- (< ελ-λην. νεο-) + vitalisme
< λατ. vitalis «ζωτικός» < vita «ζωή»]. νεογενής, -ής, -ές [αρχ.]
{νεογεν-ούς} -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει πρόσφατα εμφανιστεί ή
διαμορφωθεί έπειτα από κάποιον άλλο 2. ΓΕΩΛ. *νεογενής περίοδος* |
Νεογενές (το) το διάστημα που καλύπτει τις βαθμίδες του
Μειόκαινου - Πλειόκαινου και αποτελεί τη νεότερη περίοδο του
Τριτογενούς. νεογέννητος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που γεννήθηκε
πρόσφατα ΣΥΝ. νεότοκος, αρτιγενής 2. *νεογέννητο* (το) το βρέφος, το
νεογνό που μόλις ήλθε στη ζωή. Επίσης *νιογέννητος*. ΣΧΟΛΙΟ λ.
βρέφος. νεογνός, -ή, -ό 1. (για τα δόντια) αυτός που φύεται πρώτος 2.
νεο-γλοϊ οδόντας τα πρώτα προσωρινά δόντια των παιδιών.

[ETYM. αρχ. < νεο- (< νέος) και β' συνθ. πθ. το αμάρτυρο *γλ(λός
«μικρό αγώρι, παιδί» (πβ. μιν. ki-ra «μικρή κοπέλα»), ίσως < *γλδ-λός,
που συνδ. με λθ. zindū «θηλάζω»].
νεογνικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το νεογνό 2. ΙΑΤΡ. (α) *νεο-
γενική περίοδος* το χρονικό διάστημα που ξεκινά με τη γέννηση και
διαρκεί ως την εικοστή όγδοη μέρα (β) *νεογενική θνησιμότητα* η θνη-
σιμότητα που παρουσιάζεται κατά τις πρώτες τέσσερις εβδομάδες
της ζωής. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. néo-natal (νόθο συνθ.)].
νεογνό (το) το βρέφος ή το ζώο που γεννήθηκε πριν από λίγο (ειδι-
κότ.) το μορφό ως ενός μηνός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*. [ETYM. Ουδ. του
αρχ. *νεογνός* < νεο- + -γνός < θ. -γν-, μνδενισμ. βαθμ. του θ. γεν- (πβ. γέν-
ος), η οποία απαντά και στο αρχ. ρ. γι-γν-ομαι].
νεογονλογία (η) ΙΑΤΡ. Ο κλάδος της παιδιατρικής που ασχολείται με τις
παθήσεις και γενικότ. με τα προβλήματα των νεογνών. — *νεο-
γονολόγος* (ο/η), *νεογονολογικός*, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν.
όρ., < αγγλ. neonatology].
νεογοντικός, -ή, -ό [1884] (στην τέχνη) αυτός που έχει ως βάση με-
σαιονικά γοτθικά πρότυπα.
νεογραμματικός (ο) [1894] καθέναν από την ομάδα των Γερμανών
φιλόλογων και γλωσσολόγων του τέλους του 19ου αι. (K. Brugmann,
B. Delbrück κ.ά.), που υποστήριξαν την καθολική ισχύ των φωνολο-
γικών νόμων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Junggrammatiker].
νεοδαρβινισμός (ο) ΒΙΟΛ. το σύνολο των νεότερων εξελικτικών θεω-
ριών και απόψεων (συνθετικής θεωρίας, κοινωνιοβιολογίας) που
διατηρούν τον πυρήνα της θεωρίας του Δαρβίνου, ιδιαίτερα τον ρόλο
της φυσικής επιλογής (βλ.λ.), αλλά τον συμπληρώνουν με τα δεδομέ-
να της γενετικής, της συμπεριφοράς κ.λπ. — νεοδαρβινιστής (ο), νεο-
δαρβινιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. neodarwinism].
νεοδημοκρατικός (ο), νεοδημοκρατία (η) {δύσρρ. νεοδημο-
κρατισμός} οποδός ή μέλος της Ν.Δ. (βλ.λ., σημ. 2). — νεοδημοκρα-
τικός, -ή, -ό.
νεοδιόριστος, -η, -ο [1897] (για πρόσ.) αυτός που έχει διοριστεί πρό-
σφατα: ~ *καθηγητής*.
νεοδύμητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χτίστηκε πρόσφατα: ~ *πολυκα-
τοκία* | *αθλητικό στάδιο*.
[ETYM. αρχ. < νεο- + -δύμητος < θ. δμα- | δμη- του ρ. δέμο «χτίζω, οικ-
οδομώ» (βλ. κ. δόμος)].
νεοδύμιο (το) {νεοδύμιου} ΧΗΜ. μέταλλο (σύμβολο Nd) αργυρόλευ-
κο χρώματος, που αντιδρά με το νερό και δίνει υδρογόνο, ενώ οξει-
δώνεται με τον αέρα (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΗΝ.). [ETYM. Ελ-
ληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neodymium < neo- (< νέος) +
(di)dymium (< *δίδυμος*)].
Νεοελληνας (ο) [1854] {Νεοελλήνων} ο Έλληνας από την εποχή της
ιδρύσεως του νέου ελληνικού κράτους (1832) μέχρι σήμερα: ο όρος
χρησιμοποιήθηκε συχνά από Έλληνες και ξένους για να αντιδι-
σταלו οι σύγχρονοι Έλληνες προς τους αρχαίους κυρ. αλλά και
τους Βυζαντινούς, με μια τάση για χειραφέτηση από την αρχαιοε-
λληνική παράδοση και προβολή της αξίας του νεότερου ελληνισμού:
οι συνήθειες | οι παραδόσεις των ~.
νεοελληνικός, -ή, -ό [1818] αυτός που σχετίζεται με τους νεότερους
Έλληνες ή τη νεότερη Ελλάδα: ~ *ιστορία* | *γλώσσα* | *μουσική* | *θέατρο*
| *κοινωνία* | *φιλολογία* | *πολιτισμός* | *σπουδές* | *εκδόσεις*. — νεοε-
λληνικά επίρρ.
νεοελληνιστής (ο) [1887], νεοελληνίστρια (η) {νεοελληνιστριών} ο/η
φιλόλογος που ειδικεύεται στην επιστημονική μελέτη της νεοε-
λληνικής λογοτεχνίας και γλώσσας.
νεο ελληνιστί επίρρ. [1828] (λόγ.) 1. κατά τρόπο που ταιριάζει στους
σύγχρονους Έλληνες 2. στη νεοελληνική γλώσσα: του *απάντησε ~*.
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι.
νεοεμπρεσιονισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. κίνημα της δεκαετίας του 1980,
που εμφανίστηκε ως αντίδραση στην αφηρημένη τέχνη της προη-
γουμένης δεκαετίας, απεικονίζοντας αναγνωρίσιμα αντικείμενα,
κυρ. από την αστική ζωή, χωρίς ζωγραφική εξιδανίκευση, αλλά με
τρόπο που να εκφράζει την εσωτερική ανησυχία, την ένταση και τη
σύγχρονη αλλοτρίωση. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. neo-
expressionism (νόθο συνθ.)].
νεοεπλανητικός, -ή, -ό → Νέα Ζηλανδία
νεοθετικισμός (ο) ΦΙΛΟΣ, κατευθυντή της θετικιστικά προσανατο-
λισμένης επιστημονικής θεωρίας, η οποία αναπτύχθηκε μετά τον Α
Παγκόσμιο Πόλεμο και απορρίπτει τις μεταφυσικές αναζητήσεις, δέ-
χεται ως μόνες έγκυρες μορφές γνώσης τις γνώσεις της φυσικής και
θεωρεί έργο της φιλοσοφίας τη λογική ανάλυση της γλώσσας- *αλλιώς*
λογικός θετικισμός | *εμπειρισμός*. — νεοθετικιστής (ο), *νεοθε-
τικίστρια* (η), νεοθετικιστικός, -ή, -ό, νεοθετικιστικά επίρρ. [ETYM.
Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. neopositivisme (νόθο συνθ.)]. νεοθωμισμός
(ο) ΘΡΗΣΚ. η εισαγωγή από τον Πάπα στα τέλη του 19ου αι. του
πνεύματος του Θωμά του Ακινάτη στη σύγχρονη προβληματική.
[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. néothomisme (νόθο συνθ.)].
νεοϊμπρεσιονισμός (ο) ΚΑΛ.ΤΕΧΝ. ρεύμα της γαλλικής ζωγραφικής
του όψιμου 19ου αι., το οποίο ανανέωσε τον εμπρεσιονισμό, αντι-
δρώντας αφενός στον εμπειρικό ρεαλισμό του και εφαρμόζοντας
αφετέρου τις επιστημονικές οπτικές αρχές του φωτός και του χρώ-
ματος στη δημιουργία αστηρά τυποποιημένων εικαστικών συνθέσε-
ων. — νεοϊμπρεσιονιστής (ο), *νεοϊμπρεσιονίστρια* (η), νεοϊμπρεσι-
ονιστικός, -ή, -ό, νεοϊμπρεσιονιστικά επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του
γαλλ. néo-impressionisme (νόθο συνθ.)]. Βλ. κ.

κων και βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας (όπως αυτό καθορίζεται από τους αρμόδιους οικονομικούς οργανισμούς). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. neu arm].

νεορεαλισμός (ο) 1. πνευματική κίνηση των αρχών του 20ού αι., που στράφηκε κατά της ιδεοκρατικής μεταφυσικής, υποστηρίζοντας ότι ο αντικειμενικός κόσμος υπάρχει μέσω των αισθήσεων και του περιβάλλοντος του ανθρώπου 2. (στην Ιταλία) λογοτεχνικό και κινηματογραφικό κίνημα, που επεδίωξε να παρουσιάσει την πραγματικότητα της μεταπολεμικής ζωής (επιλέγοντας, λ.χ. στον κινηματογράφο, φυσικά τοπία, ερασιτέχνες ηθοποιούς για αυθεντικότερες ερμηνείες κ.λπ.). — νεορεαλιστής (ο), νεορεαλίστρια (η), νεορεαλιστικός, -ή, -ό, νεορεαλιστικά επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. néo-réalisme (νόθο συνθ.)].

νεορομαντισμός (ο) το ρεύμα στην τέχνη, που συνιστά επιστροφή στα αισθητικά ιδεώδη του ρομαντισμού (βλ.λ.), στους τομείς της ζωγραφικής, της αρχιτεκτονικής, της λογοτεχνίας, της μουσικής και του κινηματογράφου και προβάλλει τα στοιχεία της φαντασίας και της νοσταλγίας. — νεορομαντικός, -ή, -ό, νεορομαντικά επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. neo-romanticism (νόθο συνθ.)].

νέος, -α, -ο 1. (για πρόσ.) (α) νεαρός στην ηλικία: ~ κοπέλα | παλλη-κάρι | πολιτικός || (μτφ.) ~ στην καρδιά ΑΝΤ. γέρος ΦΡ. **νέα γενιά** το σύνολο των νέων μιας κοινωνίας: τα όνειρα | οι αναζητήσεις της νέας γενιάς || Γραμματικά **Νέας Γενιάς** (αρθρία για θέματα νεολογίας) (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι ανώριμος για την ανάληψη έργου, ρόλου κ.λπ.: είναι ακόμη ~ γι' αυτή τη θέση | για πατέρας ΑΝΤ. ώριμος, έτοιμος 2. αυτός που αναφέρεται στη σύγχρονη εποχή, συνθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον αρχαίο και τον μεσαιωνικό: ~ Έλληνας | ελληνογενής ΣΥΝ. σύγχρονος ΦΡ. (α) **Νέος Κόσμος** το τμήμα της Γης που ανακάλυφθηκε κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης ή μετά από αυτήν κυρ. η Β. και Ν. Αμερική (β) **Νέα Ρώμη** (λατ. Nova Roma) (ως ονομασία) η Κωνσταντινούπολη, όταν ο Μ. Κωνσταντίνος ως μονο-κράτορας (324-337 π.Χ.) μετέφερε εκεί την πρωτεύουσα του Ρωμαϊκού Κράτους από τη Ρώμη (έκτοτε «Πρεσβυτέρα ή Παλαιά Ρώμη») (γ) **Νέα Ελληνικά** (i) η νεοελληνική γλώσσα (ii) το μάθημα της νεοελληνικής γραμματικής και γλώσσας στη δευτεροβάθμια και ανώτατη εκπαίδευση 3. (α) αυτός που παρουσιάζεται για πρώτη φορά: ~ κλαδιά | φουντάνια | έθνος | μόδες | μέθοδος ΣΥΝ. πρωτόφαντος ΦΡ. **αναίγει νέους δρόμους** προβάλλω, προτείνω καινούργιες κατευθύνσεις, πρωτοπορώ, δημιουργώ μεγάλες προοπτικές σε συγκεκριμένο τομέα: ~ στην επιστήμη | στην τέχνη (β) (ειδικότ.) αυτός που εμφανίζεται για πρώτη φορά στο κοινό: ~ ηθοποιός | τεχνική | προσπάθεια ΦΡ. (α) **κάνω μια νέα αρχή** ανοίγω καινούργιο κεφάλαιο στη ζωή μου, επιχειρώ δημιουργική τομή: μετά την αποτυχία σου όλοι οι χρήστες θέλουν να κάνουν μια νέα αρχή (β) **εκ νέου** για δεύτερη ή πολλοστή φορά: θα υποβληθεί ~ σε χειρουργική επέμβαση 4. αυτός που δεν μοιάζει με τίποτε προηγούμενο: πρόκειται για κάτι εντελώς ~ στην πολιτική μας ζωή ΣΥΝ. καινοφανής, πρωτότυπος ΑΝΤ. συντηρητικός, τετριμμένος 5. (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από ανανεωτικό, πρωτοπορο πνεύμα: ~ ιδέες | σχέδια ΦΡ. **νέο αίμα** βλ. λ. αίμα (β) **νέο κύμα** (i) κινηματογραφικό, μουσικό και γενικό. καλλιτεχνικό ρεύμα της δεκαετίας του 1960 (ii) (ειδικότ.) ρεύμα της ελληνικής μουσικής κατά τη δεκαετία κυρ. του 1960, που χαρακτηρίζεται από στιχουργική ποιότητα, ρομαντικό και λυρικό μουσικό ύφος και επιχειρήσε να συνδυάσει το έντεχνο και το λαϊκό στοιχείο (πβ. κ. λ. **νοβέλ βαγκ**) (γ) **Νέα Κριτική** σχολή της θεωρίας της κριτικής μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η οποία υποστήριξε την εγγενή αξία του έργου τέχνης και τάχθηκε κατά της ερμηνείας του με ιστορικά ή βιογραφικά κριτήρια και στοιχεία 6. αυτός που παρουσιάζεται σε καινούργια (βελτιωμένη, ανανεωμένη) μορφή: ~ έκδοση | μοντέλο 7. (για κτήρια) αυτός που κατασκευάστηκε πρόσφατα: ~ νοσοκομείο | εκκλησία 8. αυτός που αντικαθιστά κάτι παλιό: αυτά είναι τα ~ μου έπιπλα || το ~ μου ποδήλατο ΦΡ. **νέο ημερολόγιο** το γρηγοριανό ημερολόγιο (βλ. λ. **γρηγοριανός**) 9. (για πρόσ.) αυτός που έχει ισοδύναμη αξία με άλλον προγενέστερο, ιδ. φημισμένο, του οποίου κατά κάποιον τρόπο αποτελεί τον συνεχιστή: ένας -Αϊνστάιν || ένας ~ Μότσαρτ γεννήθηκε ΣΥΝ. δεύτερος 13. (α) αυτός που ζει για πρώτη φορά ή για μικρό χρονικό διάστημα σε έναν τόπο: είμαι ~ εδώ και δεν ξέρω καλά τα κατατόπια (β) αυτός που εργάζεται για πρώτη φορά ή για μικρό χρονικό διάστημα (κάπου): ~ στη δουλειά | στο γραφείο | στην επιχείρηση 14. **νέος (ο), νέα (η)** (α) ο νεαρός: οι ανησυχίες | τα όνειρα | οι διέξοδοι | τα στέκια | οι διασκέδασεις των ~ || τα εφόδια που παρέχει στους ~ το σχολείο || τα ήθη των ~ || η ζωή των νέων στις πόλεις | τα χωριά || οι παλαιότεροι κρίνουν αστηρά τους ~ || οργάνωση | ομάδα νέων ΑΝΤ. γέρος (β) ΣΤΡΑΤ. (αργκό) ο στρατιώτης που έχει λίγους μήνες στον στρατό: ο λογίας έχει πρελάει τους - στις αγιαρείες || ο παλιός είναι αλλιώς κι ο ~ είν' οραίος (σχόλιο μεταξύ στρατιωτών): επίσης ως προσφώνηση από παλαιότερο στρατιώτη προς νεότερο: ~! Όταν σου μιλάω, θα κάθεται προσοχή! ΣΥΝ. ψάρι, γράσο, στραβάδι 15. **νέο (το)** βλ. λ. · ΦΡ. εκ νέου ξανά, πάλι: η ~ εξέταση του ασθενούς | η ~ πρόσληψη του στην εταιρεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. καιός.

[ETYM. αρχ. < *νέρος (πβ. μκ. ne-wo) < I.E. *new- «νέος, καινούργιος», πβ. σανσκρ. navah, λατ. novus (> γαλλ. nouveau, ισπ. nuevo), ιρλ. nuae, ουαλ. newydd, γερμ. neu, αγγλ. new κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως ά συνθ., πβ. **νεο-μιάς, νεο-γνός, νεο-λαία** κ.ά. Ορισμένοι όροι και

φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. εκ νέου (< γαλλ. de nouveau), **κάνω μια νέα αρχή** (< αγγλ. make a new beginning), **νέο κύμα** (< αγγλ. new wave | γαλλ. nouvelle vague), **Νέα Κριτική** (< αγγλ. New Criticism) κ.ά.].

νεοσσευ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.-σπάν.) παράγω νεοσσού ύστερα από επώαση ΣΥΝ. κλωσσο.

νεοσσοός (ο) 1. το νεογέννητο πτηνό ΣΥΝ. κλωσοπούλο, κλωσο-πούλι 2. (κατ' επέκτ.) το νεογέννητο βρέφος.

[ETYM. αρχ. παράγ. του επιθ. νέος, κατ' αναλογία προς το **περισσός** (βλ.λ.)]. νεοσυλλεκτός (ο) [μτγν.] {νεοσυλλέκτου | -ων, -ους}, νεοσυλλεκτη (η) ΣΤΡΑΤ. 1. πρόσωπο που μόλις κατετάγη στις Ενοπλες Δυνάμεις και διανύει το στάδιο της βασικής εκπαίδευσης 2. **Κέντρο Νεοσυλλεκτων** (συντομ. ΚΕ.Ν.) η στρατιωτική μονάδα στην οποία πρωτοπαρουσιάζονται και εκπαίδευονται οι νεοσυλλεκτοί στρατιώτες, σημ-νίτες ή ναύτες.

νεοσύστατος, -η, -ο αυτός που συστάθηκε, ιδρύθηκε ή συγκροτήθηκε πρόσφατα: ~ κράτος | οργάνωση | αθλητικός όμιλος | σωματείο ΣΥΝ.

νεότευκτος, αρπισύστατος ΑΝΤ. παλαιός [ETYM. μτγν. < νεο- + -σύστατος < συνίσταμαι].

νεοταξιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Νέα Τάξη: «τα θύματα της ~ φτώχειας» (εφημ.).

νεοτενία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η δυνατότητα που έχουν ορισμένα αμφίβια και έντομα να αναπαράγονται πριν ακόμη μεταμορφωθούν. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Neotenie < Neo- (< νέος) + -tenie (< τείνω)].

νεότερος, -η (λόγ. -έρα), -ο 1. αυτός που είναι πιο νέος στην ηλικία από κάποιον άλλον: είναι κατά δέκα χρόνια νεότερη από τον άντρα της 2. αυτός που είναι πιο πρόσφατος σε σχέση με κάποιον άλλον: ~ ιστορία | οικοδομή 3. (ως προσαγόρευση, τίτλος) διάδοχος βασιλικών δυναστειών ή φημισμένων οικογενειών: **Γεώργιος Παπανδρέου ο 4. νεότερα** (τα) {νεοτέρως} τα τελευταία, τα πιο πρόσφατα νέα της επικαιρότητας (πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής κ.λπ.): έχουμε ~; ΦΡ. **ουδέν νεότερον** δεν υπάρχει καμιά πιο πρόσφατη είδηση: ~ η κατάσταση παραμένει όπως πριν. [ETYM.; < αρζ. νεότερος, συγκρ. βαθμ. του επιθ. νέος].

νεότευκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που κατασκευάστηκε πρόσφατα: ~ οικοδομή | σκάφος ΣΥΝ. νεόδμητος [ETYM. αρχ. < νεο- + -τευκτος < τεύχω «κατασκευάζω» (βλ. λ. τεύχος)].

νεότετα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του νέου, η νεαρή ηλικία ΣΥΝ. νιάτα ΑΝΤ. γήρας, γηρατιά 2. (συνεκδ.-περιληπ.) το σύνολο των νεαρών ατόμων: **συναρξεί στο Κέντρο Νεότητας του δήμου** || ο **Ξενοκς Νεότητας** φιλοξενεί νέους απ' όλη την Ελλάδα ΣΥΝ. νεολαία.

νεότοκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γεννήθηκε πρόσφατα ΣΥΝ. νεογέννητος.

νεοτουρκικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με τους Νεότουρκους. νεοτουρκισμός (ο) [1896] {χωρ. πληθ.} η μεταρρυθμιστική κίνηση που εκδηλώθηκε στην Τουρκία τον 19ο αι., αρχικά με πνευματικό και στη συνέχεια με πολιτικό χαρακτήρα (αίτημα για Σύνταγμα, εκσυγχρονισμό), η οποία κορυφώθηκε με την επανάσταση κατά του αυταρχικού καθεστώτος του Οθωμανού σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ το 1908 και την εγκαθίδρυση συνταγματικής νεοτουρκικής κυβέρνησης, λαμβάνοντας έντονα εθνικιστικό χαρακτήρα και στρεφόμενη κατά των φιλελεύθερων τάσεων και των μειονητών (Ελλήνων, Αρμενίων κ.λπ.).

Νεότουρκος (ο) [1895] (Νεοτούρκου | -ων, -ους) Τούρκος μεταρρυθμιστής, ο οποίος υποστήριξε ή μετείχε στην κίνηση του νεοτουρκισμού (βλ.λ.).

νεοφανής, -ής, -ές {νεοφαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που εμφανίστηκε για πρώτη φορά ΣΥΝ. πρωτοφανής, καινοφανής 2. (συνεκδ.) αυτός που παρουσιάζει σημαντική απόκλιση σε σχέση με όσα ισχύουν ως τώρα: ~ φιλοσοφία | θεωρία | πρακτική ΣΥΝ. πρωτόκοστος. — νεοφανώς επίρρ. [μτγν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. μτγν. < νεο- + -φανής < ρ. φαίνωμαι (πβ. παθ. αόρ. β' ε-φάν-ην)].

νεοφασισμός (ο) η πολιτική και ιδεολογική κίνηση που εμφανίστηκε μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, επιδιώκοντας την ανόρθωση των ιδεών και των μεθόδων των φασιστικών και εθνικοσοσια-λιστικών κινήματων της προπολεμικής περιόδου. — νεοφασίστας (ο), νεοφασίστρια (η), νεοφασιστικός, -ή, -ό, νεοφασιστικά επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. neofascism (νόθο συνθ.)].

νεόφερτος, -η, -ο [1782] κ. (λαϊκ.) νιόφερτος αυτός που έφτασε πρόσφατα κάπου. Επίσης **νεοφερμένος**.

νεοφιλελευθερισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. σύγχρονο οικονομικό και θεωρητικό ρεύμα, το οποίο επανεξετάζει τις θεωρητικές αρχές του οικονομικού φιλελευθερισμού και αποδέχεται την παρεμβατική λειτουργία του κράτους όχι στον οικονομικό ανταγωνισμό, αλλά στη διαμόρφωση του νομικού πλαισίου εντός του οποίου αυτός θα κινείται και στον περιορισμό των μονοπωλιακών καταστάσεων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. néo-libéralisme (νόθο συνθ.)].

νεοφιλελεύθερος, -η, -ο [1893] αυτός που σχετίζεται με τον νεοφιλελευθερισμό: ~ πολιτική | ιδέες | στρατηγική | πρόγραμμα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. néo-libéral (νόθο συνθ.)].

νεοφροβία (η) [1890] (νεοφροβίωσις) ο παθολογικός και έντονος φόβος για καθετί το καινούργιο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neophobia].

νεοφροϊδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον νεοφροϊδισμό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. neofreudian (νόθο συνθ.)].

νεοφροϊδισμός (ο) η σύγχρονη ψυχολογική θεωρία που επιδιώκει να αναθεωρήσει και να βελτιώσει τη φροϊδική θεωρία, τονίζοντας ιδιαίτερα τον ρόλο των κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων στη διαμόρφωση και την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου. — νεοφροϊδιστής (ο), νεοφροϊδίστρια (η). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. neo-freudianism (νόθο συνθ.).]

νεοφυής, -ής, -ές {νεοφυ-ούς} -είς (ουδ. -ή) | αυτός που φύτρωσε και βλάστησε πρόσφατα: ~ άνθη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM μτυν. < νεο- + -φυής < φύω | -ομαι].

νεοφυτικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στη νεότερη περίοδο της προϊστορίας της Γης, κατά την οποία πρωτοεμφανίστηκαν τα νέα φυτά (αγγειόσπερμα, βρυόφυτα): ~ αιώνας | περίοδος ΣΥΝ. καινοζωικός. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neophytic].

Νεόφυτος (ο) {-ου κ. -ύτου} 1. όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM μτυν. κύρ. όν. < αρχ. νεόφυτος < νεο- + -φυτος < φύω | -ομαι (βλ. λ. φυτό)].

νεόφυτος, -ής, -ο [αρχ.] κ. νεοφύτευτος [1761] 1. (για φυτά) αυτός που βλάστησε πρόσφατα 2. ΕΚΚΛΗΣ. (για πρόσωπα) αυτός που πρόσφατα βαπτίσθηκε χριστιανός 3. (μυθ.) αυτός που βρίσκεται στην ακμή του.

νεοφώτιστος, -ής, -ο [μτυν.] 1. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που πρόσφατα δέχθηκε τη θεία φώτιση μέσω του μυστηρίου του βαπτίσματος 2. (μυθ.) αυτός που πρόσφατα προσχώρησε σε μια ιδεολογία: ~ σοσιαλιστής | δημοκρατίας.

νεοφώτιστος, -ής, -ο → νεόκτιστος

Ν.Ε.Π. (το) Νομισματικό Εξισωτικό Ποσό. **Νεπάλ** (το) {άκλ.} (νεπάλι Nepal Adhirājya = Βασίλειο του Νεπάλ) κράτος της Κ. Ασίας στα Ιμαλάια με πρωτεύουσα το Κατμανού, επίσημη γλώσσα τη Νεπάλι και νόμισμα τη νεπαλική ρουπία. — Νεπαλέζος (ο), Νεπαλέζα (η), νεπαλικός, -ή, -ό.

[ETYM < νεπάλι Nepal < σανσκρ. nepāla, από συμφυρμό των λ. nirat «πέτω προς τα κάτω» και ālaya «διαίεμα - σπίτι», που αναφέρεται στις κατοικίες, οι οποίες βρίσκονται στους πρόποδες των Ιμαλαίων].

νεοπιτισμός (ο) η οικογενειοκρατία (βλ. λ.). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. népotisme < ιταλ. nepotismo < nepote «ανεψιός» (< λατ. nepos). ο όρος νεοπιτισμός χρησιμοποιήθηκε κυρ. για να δηλώσει τη συνήθεια των Παπών της Αναγέννησης να προωθούν σε καίριες εκκλησιαστικές θέσεις συγγενικά τους πρόσωπα].

νερανκούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. καλλοπιστικό φυτό με πολύχρωμα άνθη ή αυτοφύες (το οποίο συχνά είναι δηλητηριώδες). 2. το άνθος του παραπάνω φυτού.

[ETYM. < ιταλ. ranuncolo (με την παρετυμολ. επιδρ. της λ. νερό) < λατ. ranunculus, υποκ. του gana «βάτραχος»].

νεράδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. προϊόν της λαϊκής φαντασίας με μορφή γυναικας εξαιρετικού κάλλους, που περιπλανάται στη φύση κοντά σε πηγές, ποτάμια ή δάση, χορεύοντας και τραγουδώντας εξάστια (όπως και οι αρχαίες νηρηίδες και νόμφες): σε αυτές αποδίδονται παλαιότερα ασθένειες ή παθήματα ανθρώπων, οι οποίοι τους άφηναν προσφορές, για να κερδίσουν την εύνοια τους 2. (μυθ.) γυναικά πολύ όμορφη και αέρηνη, που γοητεύει και πλανεύει τους άντρες. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίφθογγος. — νεραϊδένιος, -ια, -ιο κ. νεραϊδήσιος.

[ETYM μεσν. < αρχ. νηρηΐς, -ΐδος (βλ. λ.), με την παρετυμολ. επιδρ. της λ. νερό].

νεραϊδο γεννημένος, -ής, -ο αυτός που γεννήθηκε από νεραϊδα.

νεραϊδογεννητός, -ής, -ο [1896] νεραϊδογεννημένος.

νεραϊδόπαιδο (το) 1. το παιδί νεραϊδας 2. (συνεκδ.-εκφραστ.) το πολύ όμορφο παιδί.

νεραϊδόφαρμα (το) {νεραϊδοφάρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η τρέλα που οφείλεται σε δαιμονική επίδραση νεραϊδας.

νεραϊδοπατέρας, -ής, -ο (λαϊκ.) αυτός που τρέλαθηκε από τη δαιμονική επίδραση νεραϊδας περιφερόμενος στα δάση και σε έρημους τόπους, αυτός που του πήραν οι νεραϊδες τη μιλιά του.

νεραϊδόπουλο (το) (λαϊκ.) το παιδί νεραϊδας ΣΥΝ. νεραϊδόπαιδο.

[ETYM. < νεραϊδα + -πουλο (βλ. λ.)]. νεραϊδόχορτο (το) (λαϊκ.) λειχήνα που αναπτύσσεται στους κορμούς δέντρων. νεράκι (το) {μεσν.} {χωρ. γεν.} το λυγιστό νερό: δώσε μου λίγο ~ δίψασα-ΦΡ.

(α) Λέω **το νερό νεράκι** διγώ πολύ (λόγω λειψυδρίας) (β) ξέρω | λέω **το μάθημα νεράκι** έχω διαβάσει πολύ καλά το μάθημα και μπορώ να το λέω απέξω, χωρίς να κοιπιάζω. νεραντζάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το μικρό νεραντζί 2. ο μικρός πράσινος καρπός της νεραντζιάς ή κομμάτι φλοιδας του ώριμου καρπού, που χρησιμοποιείται για την παρασκευή γλυκού του κουταλιού-συνεκδ. το γλυκό αυτό: *τους κέρασε ~, νεραντζ(άνθ)!* (το) {χωρ. γεν.} το άνθος της νεραντζιάς. νεραντζί (το) {νεραντζ-ιού | -ιών} ο καρπός της νεραντζιάς· μοιάζει με πορτοκαλί, έχει πικρότατο φλοιό και η σάρκα του ξινόπικρη γεύση-δεν τράγεται νοπό, αλλά χρησιμοποιείται πολύ στη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία. — (υποκ.) νερατζάκι (το) (βλ. λ.). [ETYM < μεσν. νεράντζιον < παλαιότ. ιταλ. parancio < ισπ. paranjio «είδος πικρού πορτοκαλιού» < αραβ. paranj < περσ. nārāng, πθ. < σανσκρ. nagarānja, φρούτο ιδιαίτερα αρεστό στους ελέφαντες, το οποίο έφεραν από την Ανατολή οι Αραβες]. νεραντζιά (η) {μεσν.} εσπεριδοειδές δένδρο μετριού ύψους, πολύ ανθεκτικό στο ψυχός και στην ξηρασία, που θμιρίζει πορτοκαλιά' από τα ευωδιαστά άνθη του παράγονται αιθέρια έλαια, που χρησιμοποιούνται στην αρωματοποιία' καλλιεργείται και ως καλλωπιστικό. — (υποκ.) νερατζούλα (η) (βλ. λ.)

νεραντζούλα (η) {μεσν.} {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μικρή νεραντζιά: «~ μου κοντή, - φουντωτή» (δημοτ. τραγ.).

νεριτική ζώνη (η) κ. νηριτική ζώνη ΓΕΩΛ. παράκτια υποθαλάσσια περιοχή βάθους μέχρι και διακοσίων μέτρων με ιζηματογενή στρώματα.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. neritique < λατ. nerita < αρχ. νηριτής «είδος θαλασσιών σαλγικαριών», αβεβ. ετύμου. Οι αρχαίοι συνέδεαν παρετυμολογικά τη λ. με το όνομα Νηρέος (βλ. κ. Νηρηίδα), ενώ η συσχέτιση με το ουσ. νηρόν «νερό» πρέπει να αποκλειστεί, αφού το εν λόγω ουσ. είναι πολύ μεταγενέστερο. Έέλος, μόνο συμπωματική πρέπει να θεωρηθεί η φωνητική ομοιότητα με το αρχ. επίθ. νηριτος «ανερίθιμος». Η φρ. νεριτική ζώνη αποτελεί απόδοση του αγγλ. neritic zone].

νερό (το) 1. η άχρωμη και συνήθ. άοσμη και άγευστη, υγρή υπό κανονικές συνθήκες πίεσως και θερμοκρασίας χημική ένωση δύο άτομων υδρογόνου και ενός ατόμου οξυγόνου (χημικός τύπος Η₂O), που αποτελεί το κύριο συστατικό των λιμνών, ποταμών και θαλασσιών, το 70% του ανθρώπινου οργανισμού και απαραίτητο στοιχείο για τη ζωή και την ανάπτυξη όλων των φυτικών και ζωικών οργανισμών σε στερεή κατάσταση έχει τη μορφή πάγου και σε αέρια τη μορφή υδρατμών: κρύο | ζεστό | γλυκό | καθαρό | βρόχιμο | πόσιμο | της βρύσης | επιτραπέζιο (αυτό που διατίθεται εμφιαλωμένο και συνήθ. αντλείται από συγκεκριμένες και ελεγχόμενες πηγές) | ποτιστικό | γλυφό | βρόχινο | γάργαρα | χλωριωμένο | θαυματουργό ~ || (λογος.) εμείς οι άνθρωποι είμαστε χρώμα και νερό || μια πηγή αναβλύζει ~ || στέρνα | πηγάδι με ~ || πινό ~ || πλένο | καθαρίζω με ~ || αντλώ | αγοράζω ~ || η ταμπλέτα διαλύεται σε ~ || ραντζίω με ~ || αραλοταξιμένο | υφάλμυρο | ανθρακούχο (με το αέριο της πηγής) | φυσικό | πόσιμο (διαλυθ., άοσμο, χωρίς τοξικές ή παθογόνους ουσίες) ~ ΣΥΝ. (λόγ.) ύδωρ. ΦΡ. (α) *ταματικό νερό* νερό, συνήθ. θερμό, με θεραπευτικές ιδιότητες (ιδ. για πάσχοντες από αρθριτικά, νεφροπαθείς κ.λπ.) (β) *μεταλλικό νερό* το νερό που περιέχει αξιολόγη ποσότητα από άλατα με θεραπευτικές ιδιότητες (γ) *απεσταγμένο νερό* (συνηθέστ. ύδωρ) βλ. λ. *αποσταζώ* (δ) *μαλακό* | *σκληρό νερό* νερό που περιέχει λιγότερα | περισσότερα από 0,6 γραμμάρια διαλυμένα άλατα ανά λίτρο, αντίστοιχα (ε) *αγιασμένο νερό* νερό που το έχει αγιάσει κληρικός, ο αγιασμός (βλ. λ.) (στ) *σαν τα κρύα (τα) νερά* για άτομα νέα, όμορφα και ζωηρά, όλο σφριγός και ζωντανία: *κορίτσι | παλληκάρι ~ ΣΥΝ.* στο άνθος της ηλιακίας (ζ) (για έγκυο) *σπάνε τα νερά (μου)* (εννοώντας το αμνιακό υγρό) έφθασε η στιγμή του τοκετού (η) ΛΑΟΓΡ. *της λημονιάς* | της *αρνησιάς* το νερό που, κατά τη λαϊκή παράδοση, πίνουν οι πεθαμένοι στον Κάτω Κόσμο και έτσι ξεχρονόουν στα συμβαίνοντα στη ζωή: «το νερό της αρνησιάς, φτωχό κοιμένο δυόσμο» (Κ. Παλαμάς) (θ) ΛΑΟΓΡ. *αθάνατο νερό* το νερό που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, κάνει κάποιον αθάνατο ή επαναφέρει νεκρό στη ζωή: «*πήγα για ~, για άνατο βοτάνι, να δώσω στην αγάπη μου, ποτέ να μην πεθάνει*» (δημοτ. τραγ.) (ι) *πινό νερό στο όνομα (κάποιου)* (μυθ.) εκτιμώ, υπολογίζω, δείχνω σεβασμό και αμειβομένη εμπιστοσύνη προς το πρόσωπο (κάποιου) (ια) *σηκώνει νερό* για κάτι διαφορετικό, ασάφες, που επιδέχεται πολλές ερμηνείες: αυτή η άποψη ~ (ιβ) *βάζω νερό στο κρασί* μου βλ. λ. *κρασί* (γ) *βάζω | μπήκε το νερό στ' αλάτι* βλ. λ. *αλάτι* (ιδ) *χάνω τα νερά μου* | *είμαι έξω απ' τα νερά μου* αισθάνομαι αμηχανία λόγω αλλαγής περιβάλλοντος ή μεταβολής των συνθηκών στις οποίες έχω συνηθίσει να ζω και να κινούμαι, είμαι έξω από το στοιχείο μου: σ' αυτή την πόλη δεν έχω συνηθίσει να ζω' έχω χάσει τη *λελιός* τα νερά μου ΑΝΤ. συνηθίζω, προσαρμόζομαι (ε) *φέρνω στα νερά μου (κάποιον)* κάνω (κάποιον) να συμφωνήσει μαζί μου, να ταυτιστεί με τις απόψεις μου ή να προσεγγίσει τις επιδιώξεις, τις διαθέσεις μου κ.λπ.: *στην αρχή είχα προβλήματα μαζί της- έπειτα όμως την έφερα στα νερά μου* (ιστ) *πάω με τα νερά (κάποιου)* συμμορφώνομαι με τις απόψεις (κάποιου), ενεργώ σύμφωνα με τις επιθυμίες του, συνήθ. για να πετύχω κάτι: *καλό είναι να πας με τα νερά του, για να σε συμπαθήσει* (ιζ) (εκφραστ.) *κάνω μια τρύπα στο νερό* δεν καταφέρνω τίποτε, ματαιοπονώ: *Τόσα χρόνια σπουδάζαμε και στο τέλος τι πετύχαμε; Κάναμε μια τρύπα στο νερό!* (η) *πνίγομαι σε μια κουταλιά νερό* βλ. λ. *κουταλιά* (ιθ) ΛΑΟΓΡ. *αμίλητο νερό* βλ. λ. *αμίλητος* (κ) (μυθ.) ήπια *το αμίλητο νερό* βλ. λ. *αμίλητος* (κα) *δεν δίνει του αγγέλου τον νερό* για πρόσωπα φιλάργυρα και ηθικός ανάγλυτα (κβ) (μεσ) στο νερό σίγουρα, τουλάχιστον: αυτό το σπίτι πουλιέται είκοσι εκατομμύρια - (κγ) *κουβαλάω νερό στον μύλο (κάποιου)* συμβάλλω (συνήθ. χωρίς πρόθεση) στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων (κάποιου) (κδ) *σαν (το) νερό* πολύ γρήγορα: η ζωή κυλάει | φεύγει - (κε) *το αίμα νερό δεν γίνεται* βλ. λ. *αίμα* (κετ) *(μοιάζουν) σαν δυο σταγόνες νερό* βλ. λ. *σταγόνα* (κς) *θολώνω τα νερά* προκαλώ σκόπιμη ασάφεια σχετικά με κάτι, για να παραπλανήσω, να αποπροσανατολίσω κ.λπ.: αυτά τα λέει για να θολώσει τα νερά- μη δίνεις σημασία ΣΥΝ. ρίχνω μελάνι (κη) λέω *το νερό νεράκι* βλ. λ. νεράκι (κθ) *όσα είπαμε, νερό κι αλάτι* βλ. λ. αλάτι (λ) *νερό τής φωτιάς* το ουσίκο (λα) (ευφημ.) *πάω προς νερό μου* πάω να ουρήσω 2. (συνεκδ.) ποσότητα νερού: *έβαλα - στη στέρνα* | *στο ψυγείο* || *έπεσε μέσα στα ~ του όρδому* || *φέρε μου ~ να πω 3.* (ειδικότ.) το νερό θαλάσσας, λίμνης ή ποταμού: η *βάρκα μπάζει νερά* || *ένα καρβάκι έπλεε στο ~* || *τα ~ του Νείλου* | της *Βαϊκάλης* | της *Μεσογείου* || *την ημέρα των Θεοφανίων βουτάω στο ~ να πιάσω* (κς) *σταυρό- ΦΡ. (α) του γλυκού νερού* βλ. λ. *γλυκός* (β) *κάνω νερά* (ι) (για σκάφος) εισρέουν νερά στο εσωτερικό του σκάφους από άνοιγμα: *άνοιξε μια ροπή στη βάρκα και κάνει νερά* (ii) (για τηλεόραση) δεν δείχνω καλά, κάνω παράσια και γραμμές ΣΥΝ. *κάνω χόνια* (iii) (σε κάποιον) δείχνω απέναντι σε κάποιον ασταθή συμπεριφορά, δεν ανταποκρίνομαι πλήρως στις υποδείξεις ή τις επιθυμίες

του: τελευταία μου κάνει νερά' τότε δεν της αρέσει το ένα, τότε το άλλο (iv) δεν δείχνω αξιοπιστία κ.λπ.: αν συνεχίσει να μου κάνει νερά, θα τον απολύσω 4. (ειδικότερ.) ΝΑΥΤ. η ίσάλως γραμμή του πλοίου (βλ. λ. *ισάλος*) 5. (ειδικότερ.) ποτήρι ή μπουκάλι με νερό: *πίασε | φέρε ένα* ~ || *ένα* ~ *μονάχα* θέλω, αν έχετε την καλοσύνη || *αγόρασα ένα* ~ από το περίπτερο-ΦΡ. (μτφ.) **ένα ποτήρι νερό** η στοιχειώδης περιποίηση ή φροντίδα: δεν μου έχει προσφέρει ούτε ~ 6. (συννά κ. στον πληθ.) η βροχή, η βροχοπτώση: *έκανε πολλά* ~ φέτος || *έφερε πολύ* ~ *αποψε* (έβρεξε πολύ) || (παροιμ.) «αν κάνει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα, χαρά σ' εκείνον τον ζευγά που 'χει πολλά σαρωμένα» || *φάγαμε πολύ* ~ (βραχικάμ) 7. (συννά κ. στον πληθ.) αποθέματα ν'ρού, υδάτινες πηγές, γεωτρήσεις κ.λπ.: *σαντό τον τόπο υπάρχουν άφθονα* ~ || *πόλεμος για το* - || *βρίσκει* - (με γεώτρηση) || *χιτυλάω φλέβα νερού* || *έλλειψη νερού* (λειψυδρία, βλ.λ.) 8. η παροχή ύδρευσης: *μας έκοψαν το* ~ || *έσπασαν οι σωλήνες τού* ~ ΦΡ. (α) **το νερό τρέχει** είναι σε συνεχή ροή (για ανοιχτή βρύση): *κλείσε τη βρύση, γιατί ~ και θα πλημυρίσουμε* - (επίσης για διάρροη): ~ *πρέπει να φωνάσουμε υδραυλικό* (β) **φονίγω | κλείνω το νερό** ανοίγω | κλείνω τη βρύση ή τον διακόπτη παροχής νερού 9. η κατανάλωση νερού: *οικονομία στο* -10. (συνεκδ.) ο λογαριασμός για την ύδρευση: *μας ήρθε | πλήρωσα το* ~ 11. φάσις πλυσίματος ρούχων: *του έκανα ένα* ~, αλλά δεν καθάρισε 12. **νερά** (τα) αποχρώσεις σε ζύδα, μάρμαρα κ.λπ., που μοιάζουν με κρματοειδείς γραμμές: *μάρμαρο μαύρο με άσπρα* ~ 13. (ως επίρρ.) πολύ καλά, απέξω και ανακατωτά: *ζέρω | λέω το μάθημα* ~ (πβ. νεράκι). — (υποκ.) νεράκι (το) [μεσν.] (βλ.λ.). [ETYM.] < μεσν. νερό(ν) < νηρόν, ουδ. το μιν. επιθ. νηρός «πρόσφατος, φρέσκο» (κυρ. για νάρια), συνηρημένος τ. του αρχ. νεαρός. Η λ. απέκτησε στη σημερινή της σημ. από τη συνεκφορά νεαρον | νηρόν ἕδωρ, στην οποία το επιθ. υπερίσχυσε του ουσ. και το αντικατέστησε στην καθημερινή ομιλία. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *κάνω μια τρύπα στο νερό* (< γαλλ. donner un coup d'épée dans l'eau, τού γλυκού νερού (< γαλλ. d'eau douce), μεταλλικό | μαλακό | σκληρό νερό (< γαλλ. l'eau minérale | douce | dure) κ.ά.). νερό-κ. νερό-ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με το νερό: *νερο-κουβαλη-τής, νερο-πότηρο, νερο-σωλήνας* 2. ότι κάτι παρασκευάζεται με νερό ή αποτελείται από (πολύ) νερό: *νερο-βραστός, νερο-ζουμί* 3. ότι κάτι ζει ή ευδοκίμει κοντά σε νερό: *νερο-κάλαμο, νερο-πούλι*. [ETYM.] Α' συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *νερο-κουβαλη-τής, νερο-χύτες*), που προέρχεται από το μεσν. νερό(ν) (βλ.λ.). **νεροβαρελο** (το) το βαρέλι που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ή την εναποθήκευση νερού. νεροβράζω ρ. μετβ. {νεροβρασ-α, -μένος} βράζω (κάτι) με νερό, χωρίς να προσθέσω λάδι ή λιπαρή ουσία. **νεροβρασμά** (το) {νεροβράσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. αυτό που έβρασε μόνο με νερό, χωρίς λάδι ή άλλη λιπαρή ουσία 2. (μτφ.) **νεροβράσματα** (τα) η ανοησία, η σαχλαμάρα: *βρεθήκαμε να τον ακούμε να λέει νεροβράσματα. νεροβραστός*, -η, -ο 1. αυτός που έβρασε μόνο με νερό: ~ *σούπα | μανέστρα | μακαρόνια* 2. (συνεκδ.) αυτός που είναι νηστήσιμος ΣΥΝ. σαρακοστιανός 3. (συνεκδ.) αυτός που είναι ανούσιος, σαχλός: ~ *αστεία* 4. (μτφ. για ανθρώπους) αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από ζωτικότητα και ενεργητικότητα: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. απαθής, άχαρος, ψυχρός. — **νεροβραστα** επίρρ. νεροβραστή (η) (λαϊκ.) η επικίνδυνη συστοργή των νερών θάλασσας ή ποταμού ΣΥΝ. ρουφουλιάς, δίνη. **νεροδεσιά** (η) (λαϊκ.) το φράγμα που είτε παρεμποδίζει τη ροή του νερού είτε το εκτρέπει προς άλλη κατεύθυνση ΣΥΝ. υδροφράκτης. **νεροζουμί** (το) {χωρ. γεν.} φαγητό ή ρόφημα βρασμένο με υπερβολική ποσότητα νερού, ώστε να είναι πολύ αραιό και άνοστο ΣΥΝ. νερομπούλι, νερόπλυμα. **νεροζούγι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η υδροστάθμη (βλ.λ.). νεροκάλαμο (το) [μεσν.] καλαμιά που φυτρώνει σε όχθες ποταμών, λιμνών και γενικά σε υγρά εδάφη και χρησιμοποιείται στην καλάθο-πλεκτική, την κατασκευή καλαμιωτών, σε φράγτες κ.α. νεροκαννάτα (η) {σπάν. νεροκαννάτων} 1. επιτραπέζιο δοχείο νερού 2. (μτφ.) πρόσωπο που πίνει πολύ νερό. Επίσης νεροκάννато (το) (σημ. Π. **νεροκάρδαμο** (το) [μεσν.] το φυτό κάρδαμο, που αναπτύσσεται κοντά σε νερό, συνήθ. σε ρυάκια, και χρησιμοποιείται στις σαλάτες: *αλλιώς ένυδρο κάρδαμο. νεροκολοκυθα* (η) {δύσχηρ. νεροκολοκυθών} κολοκύθη με σφαιρική βάση, η οποία καταλήγει σε μακρόστενο λαιμό και, όταν αποξηρανθεί, γίνεται ξυλώδες και κατάλληλο για τη φύλαξη ή μεταφορά νερού ή κρασιού: *διακοσμητική | βραμμένη* - || *το σπίτι είχε διακοσμηθεί κακόγουστα με νεροκολοκύθες παραδοσιακού -υποτίθεται!*- τύπου ΣΥΝ. φλασκί. Επίσης **νεροκολόκυθο** κ. νεροκολοκύθη (το). νεροκολοκύθια (η) αναριχητικό φυτό του οποίου καρποί είναι οι νεροκολοκύθες ΣΥΝ. φλασκιά. νερόκοτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υδροβίο πτηνό που μοιάζει με το περιστέρι στο μέγεθος και στο σχήμα του κεφαλιού, με μακρύτερα, όμως, πόδια και σταχοπράσινη χροιά: ζει σε βάλτους και καλάμια-νες ποταμών της Ευρώπης, της Δ. Ασίας και της Β. Αφρικής, κολυμά και βυθίζεται με άνεση στο νερό και πετά κυρ. κατά την αποδημία του. νεροκουβαλητής (ο) [μεσν.], **νεροκουβαλητήρια** (η) {νεροκου-βαλητήριών} 1. πρόσωπο που μεταφέρει ή/και εμπορεύεται πόσιμο νερό: *βαρυφορτωμένος | επιδέξιος* - ΣΥΝ. νερούλας 2. (μτφ.) πρόσωπο που προσφέρει υπηρεσίες σε άλλους, που εξυπηρετεί ξένα συμφέροντα («που ρίχνει | κουβαλάει νερό στον μύλο άλλου»): με τη στάση

του έχει μεταβληθεί σε ~ της πολιτικής των ξένων στα Βαλκάνια. **νεροκουνοπο** (το) κουνούπι που συναντάται ή κατοικεί κοντά σε στάσιμα και ακαθάρα ύδατα. **νερόκρασο** (το) {χωρ. πληθ.} κρασί αναμεμιγμένο με νερό: *έβαλε μια κουπά* ~ και *σιγοπινε όλο το βράδι* ΣΥΝ. κρασόνερο. νεροκράτης (ο) {νεροκρατών} 1. αυτός που είναι υπεύθυνος για τη διανομή και τη ροή των αρδευτικών υδάτων ΣΥΝ. υδρονόμος, υδρονόμος 2. κατασκευή από πέτρα, μέσα στην οποία συγκρατείται νερό για οικιακή χρήση ή για πότισμα των ζώων ΣΥΝ. σκάφη, ποτίστρα. [ETYM.] < νερό + -κράτης < κρατώ). νερόκρino (το) 1. ποώδες φυτό που ευδοκίμει κοντά σε νερά, έχει λεπτά και μυτερά φύλλα, κίτρινα άνθη με φαρδιά πέταλα, που πέφτουν προς τα κάτω γύρω από έναν ύπερο, ο οποίος προστατεύεται από εσωτερικό κύκλο πετάλων 2. (συνεκδ.) το άνθος του παραπάνω φυτού. νερολαδία (η) ο νερολεκές. νερολάκκος (ο) λάκκος γεμάτος νερό. νερολάπαθο (το) χόρτο του οποίου τα φύλλα φύονται απευθείας από το έδαφος κοντά σε γλυκά νερά: *αλλιώς* (επίσ.) *λάπαθον το υδροχαρές*. νερολεκές (ο) {νερολεκέδες | κηλίδα από νερό ΣΥΝ. νερολαδία. νερομάζωμα (το) {νερομάζωμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η συγκεντρωσή νερόν της βροχής σε δεξαμενή με τη βοήθεια απλού αεροτεχνικού συστήματος (από τις στέγες των σπιτιών ή άλλες τέτοιες επιφάνειες μέσω αγωγών) 2. (κυρ. στον πληθ.) η προσωρινή και τυχαία συγκεντρωσή νερού λόγω βροχής, πλημύρας ή πτώσεως χαματών. νερομάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πηγή από όπου αναβλύζει άφθονο νερό: *φέρνω κρύο νερό από τη* ~ ΣΥΝ. κεφαλάρι, κεφαλόβρυσο. νερομολόγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} *μολόγα* (βλ.λ.) που αναπτύσσεται κοντά σε νερό. νερομπούλα (η) 1. χρωστική ουσία που χρησιμοποιείται στη ζωγραφική, αφού διαλυθεί με νερό: τα παιδιά *μαρουν εύκολα να ζωγραφίζουν με νερομπούλες* ΣΥΝ. υδροχρώμα 2. (συνεκδ.) το ζωγραφικό έργο το οποίο έχει φιλοτεχνηθεί με την παραπάνω χρωστική ουσία: *κρέμασαν τις* - στον τοίχο ΣΥΝ. ακουαρέλα. νερομπούλι (το) {χωρ. γεν.} μαγειρικό παρασκεύασμα ή ρόφημα, στο οποίο υπάρχει περισσότερη ποσότητα νερού από όσο θα έπρεπε, με αποτέλεσμα να είναι άνοστο, άγευστο: *μου 'φταιξε έναν καφέ* ~, δεν πιάνω ΣΥΝ. νερόπλυμα, νεροζουμί. [ETYM.] < νερό + -μπούλι, αβεβ. ετύμου, πιβ. < παλ. ιταλ. bulla «βραστήσιμος»). νερόμυλος (ο) 1. η μηχανή που αλέθει τα σιτηρά και κινείται με τη δύναμη της πτώσης ή της ροής των υδάτων (πβ. *ανεμόμυλος*) 2. (συνεκδ.) το κτίσμα στο οποίο βρίσκεται η παραπάνω μηχανή: *ένας εγκαταλελειμμένος - βρισκόταν στο τέλος της κοιλάδας* ΣΥΝ. υδρομύλος. **νεροπιάσμα** (το) {νεροπιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) ασθένεια κατά την οποία συγκεντρώνεται υγρό σε κοιλότητες του σώματος ή στη σύνδεση των ιστών ή υδρωπικία. [ETYM.] < νερό + -πιάσμα < πιάνω). νεροπίστολο (το) παιδικό πιστόλι που εκτοξεύει νερό. **νερόπλυμα** (το) {νεροπλύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το νερό που προέρχεται από το πλύσιμο των σκευών μαγειρικής ή των πιάτων: *βρόμικο | ανακατωμένο* ~ ΣΥΝ. απόπλυμα 2. μαγειρικό παρασκεύασμα ή ρόφημα, που περιέχει παραπάνω νερό από όσο πρέπει, πράγμα που το καθιστά άνοστο: *πώς ανέχεις να τρως αυτό το* ~; ΣΥΝ. νερομπούλι 3. (μτφ.-αργκό) ο άνθρωπος που δεν έχει χάρη ή στερείται έντονων χαρακτηριστικών, φυσιογνωμικών ή προσωπικοτήτων: *κατείς από την πράξη δεν καταλαβαίνει τι βρήκε σ' αυτό το* ~ και *το ερωτεύτηκε* ΣΥΝ. (μτφ.) άνοστος, κρυόπλαστος, (αργκό) ξενέρωτος ΑΝΤ. θερμός, ζωντανός. νεροπότηρο (η) 1. δυνατή βροχή: η ~ *μάς πέτυχε στον δρόμο και γίναμε μούσκεμα* ΣΥΝ. καταγίδα, μπόρα ΑΝΤ. ψιγάλα, ψιλόβροχο 2. (συνεκδ.) νερά που κυλούν ορμητικά μετά από δυνατή βροχή: *από τη* ~ *παρασύρθηκαν μερικά χαμόσπιτα* ΣΥΝ. χείμαρρος ΑΝΤ. ρυάκι. ΣΧΟΛΙΟ λ. βροχή. [ETYM.] < νερό- + -πονή < ποντίζω (υποχωρητ.)}. νεροπότηρο (το) το ποτήρι με το οποίο πίνουμε νερό: *γυάλινο | σπασμένο* ~. **νεροπούλι** (το) {νεροπουλ-τού | -ιών} (λαϊκ.) κάθε είδος πουλιού που ζει κοντά σε λίμνες, ποταμούς ή θάλασσες: υδροβίο πτηνό. νεροπρίονο (το) ειδικό μηχανικό εργαλείο (κορδέλα) για την κοπή δέντρων και ξύλων, το οποίο κινείται με τη δύναμη του νερού. **νεροστρμιά** (η) [μεσν.] φυσικό αλάκι που σχηματίζεται από τα νερά της βροχής, καθώς αυτά κυλούν στην πλαγιά βουνού ή λόφου: *βαθιά | απότομη* ~. νεροσωλήνας (ο) μακρύς σωλήνας από διάφορα υλικά, ο οποίος χρησιμοποιείται για τη μεταφορά νερού σε συστήματα άρδευσης ή ύδρευσης: *μεταλλικός | πλαστικός | λεπτός | αρδεντικός* | *βαρέος*-ΣΥΝ. (λόγ.) υδροσωλήνας, νεροστρή (η) 1. η καταγραφή χοντρών μάλλινων υφασμάτων, χαλιών ή ρούχων με τη βοήθεια του νερού που πέφτει πάνω τους με δύναμη και με σκοπό να πυκνωθεί ή ύφανση τους και να γίνει απαλότερη η υφή τους: *υφαντά νεροστρήβης* || *εργαστήριο νεροστρήβης στον ποταμό Λούρο* ΣΥΝ. υδροστρήβη 2. η λεκάνη, οι εγκαταστάσεις και κατ'επέκτ. ο τόπος όπου συντελείται η παραπάνω καταγραφή: *οι κοπέλες μαζεύτηκαν στη* ~. **νερούλας** (ο) {νερούλαδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που μεταφέρει ή/και εμπορεύεται πόσιμο νερό ΣΥΝ. νεροκουβαλητής. [ETYM.] < νερό + παραγ. επίθημα -ουλάς ορισμένων επαγγελματικών

ουσ., πβ. *αβγ-ουλάς*].
 νερούλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νερούλιασ-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) προσθέτω ή αραιώνω (κάτι) με περισσότερο νερό από όσο πρέπει: *είπαμε να βάλεις νερό στο φαΐ- όχι να το νερούλιασεις!* ΣΥΝ. γυλώνω ΑΝΤ. πήζω ♦ (αμετβ.) 2. αποκτώ περισσότερη ποσότητα νερού από το κανονικό: *πέρασε ο καιρός τους και τα σταφύλια νερούλιασαν* 3. (μτφ.) χάνω την ευρωστία, το σφρίγος μου: *νερούλιασε από την απραξία* ΣΥΝ. χαλαρώνω, πλαδαρεύω ΑΝΤ. σφρίγγω 4. (μτφ.) χάνω τη δυνατότητα να σκέφτομαι με λογική, με ειρμό, συνήθ. εξαιτίας γηραιών: *το μωλό του νερούλιασε με τα χρόνια* ΣΥΝ. ξεκουτιάνω, χαζεύω, μο-ραίνωμαι, (οικ.) τα χάνω, ξεμωραίνωμαι ΑΝΤ. (οικ.) τα έχω τετρακόσια. — νερούλιασμα (το). [ETYM. < νερούλος + παραγ. επίθημα -άζω].
 νερούλος, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει περισσότερη ποσότητα νερού από όση πρέπει: ~ *σούπα | φαγητό | λάσπη* ΣΥΝ. (λόγ.) νερωμένος, υδαρής ΑΝΤ. πηχτός.
 νερωφάγωμα (το) {νερωφαγώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) κοίλωμα ή βαθούλωμα στην επιφάνεια της γης ή πέτρας, που έχει σχηματιστεί από εποχική ροή νερού.
 νεροφίδα (η) [μεσν.] 1. φίδι που ζει μέσα στο νερό: *αλλάξω ύδρος* (ο) 2. (ως χαρακτηρισμός) αυτός που πίνει πολύ νερό. Επίσης νερόφιδο (το) (σημ.) 1).
 νερόχαρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ευδοκμεί κοντά σε νερό: ~ *δένδρο | φυτό* ΣΥΝ. (λόγ.) υδροχαρής.
 νεροχελιδόνο (το) χελιδόνι που ζει κοντά σε νερά.
 νεροχελώνα (η) {νεροχελωνών} χελώνα που ζει στο νερό.
 νερόχιονο (το) το χιονόνερο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.
 νεροχύτης (ο) {νεροχυτών} έπιπλο κουζίνας σε σχήμα λεκάνης, το οποίο συνδέεται τόσο με το σύστημα ύδρευσης όσο και με την αποχέτευση και όπου πλένει κανείς τα σκ'ήνη της κουζίνας και κάνει όλη την προετοιμασία του μαγειρέματος που σχετίζεται με το νερό: *πορσελάνινος | μαρμάρινος | ανοξείδιωτος | βουλωμένος | βρόμικος | αστραφτερός | χτιστός | πέτρινος | πρακτικός | εντοξίζόμενος* ~. [ETYM. μεσν. < νερό + χύτης < χύνω].
 νερώμα (το) → νερώνω
 Νέρων (ο) {Νέρον-ος, -α} 1. Ρωμαίος αυτοκράτορας (37-68 μ.Χ.), γνωστός για την πυρπόληση της Ρώμης και τους διωγμούς των χριστιανών 2. (μετωνύμ.) για εμπρηστή κατοικημένων περιοχών, για πυρο-μανή ή για πρόσωπο με βίαιο και παράλογο χαρακτήρα. [ETYM. μτγν. < λατ. Nero, αγν. ετύμιου, προσωνύμιο (cognomen) ρωμαϊκής πάτριας, το οποίο έλαβε στα 13 του χρόνια ο Lucius Domitius Ahenobarbus (ο μετέπειτα αυτοκράτορας Νέρων), όταν υιοθετήθηκε από τον αυτοκράτορα Κλαύδιο και α'γνωρίστηκε ως διάδοχος του].
 νερόνιος, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Νέρωνα: *έργο* 2. (μτφ.) αυτός που έχει εγκληματικό, βίαιο και παράλογο χαρακτήρα ή τόση για εμπρησμό: ~ *έγκλημα* ΣΥΝ. άγριος, σκαίος, φρικτός.
 νερόνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νέρω-σα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) προσθέτω νερό σε άλλο υγρό (συνήθ. αλκοολούχο ποτό), για να το κάνω λιγότερο δυνατό ή για να το νοθεύσω: ~ *το κρασί | το γάλα*- Φρ. νερόνω *το κρασί μου* γίνομαι πιο διαλλακτικός ΣΥΝ. βάζω νερό στο κρασί μου ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι νερούλιος: *το γισούρι νέρωσε*. — νέρωμα (το).
 νεσσεέρ (το) {άκλ.} τσαντάκι για τη μεταφορά προσωπικών αντικειμένων (καλλυντικών, κοσμημάτων, ειδών καλλωπισμού κ.λπ.). [ETYM. < γαλλ. nécessaire «αναγκαίος, απαραίτητος»].
 νες καφέ (το/ο) {άκλ.} στιγμιαίος καφές, που πίνεται παγωμένος ή ζεστός, και που έχει τη μορφή κόκκων ή σκόνης: ~ *φραπέ | κοτί* | *φακελάκι* ~. [ETYM. < γαλλ. Nescafe (εμπορική επωνυμία) < Nes(tlé), όνομα εταιρείας, + «καφές»].
 Νέστορας (ο) 1. ομηρικός ήρωας, βασιλιάς της Πύλου, σύμβολο της ώριμης σκέψης, της σύνεσης και της σοφίας 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. Επίσης Νέστορ {Νέστορος}. [ETYM. < αρχ. Νέστωρ, -ορός, αρχική σημ. «αυτός που επιστρέφει -αυτός που φέρνει πίσω τον στρατό του (διασώζοντας τον)» < νέομαι «επιστρέφω, γυρίζω» (βλ. λ. νόστος)].
 νεστοριανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. χριστιανική αίρεση του 5ου αι., οι οπαδοί της οποίας δεν δέχονταν την πραγματική ενότητα της ανθρωπίνης και θεϊκής φύσης του Χριστού' η αίρεση αυτή καταδικάστηκε από την Γ Οικουμενική Σύνοδο (431) και οι οπαδοί της διώχθηκαν από το Βυζάντιο, αλλά υπάρχουν ακόμη πολλές κοινότητες στο Ιράκ, στο Ιράν, στο Πακιστάν και στην Ινδία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nestorianisme, από το όνομα του πατριάρχη Νεστορίου]. νεστοριανός (ο), νεστοριανή (η) ο/η οπαδός της αίρεσης του νεστοριανισμού. Νέστος (ο) ποταμός της Δ. Θράκης, στα όρια με την Α. Μακεδονία, που έχει τις πηγές του στη Βουλγαρία και εκβάλλει στο Θρακικό Πέλαγος. [ETYM. < αρχ. Νέστος | Νέστος < *Néd-τος < I.E. *ned- «ηχώ, φωνασκό, θορυβώδης», που συνδ. με το πανσφρ. nadi- «ποταμός» και με τα ον. τον ποταμόν Νέδα (Αρκαδία) και Νέδων (Μεσσηνία)]. Ν.Ε.Τ. (η) Νέα Ελληνική Τηλεόραση (πρώην ΕΤ2). νέτα επίρρ. (λαϊκ.) καθαρά: κυρ. στη Φρ. *νέτα-σκέτα* χωρίς υπεκφυγές και υπαινιγμούς: του τα πα -■ μαζί του δεν πάω πουθενά! ΣΥΝ. καθαρά και άστερα, στα ίσα, ευθέως, απερίφραστα ΑΝΤ. πλαγίως, εμμέσως, νετάρο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νετ-άρια κ. -αρα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) 1. ολοκληρώνω, φέρο εις πέρας: ~ *μια δουλειά* || ~ *τα δίχτυα* (καθαρίζω και ξεμπλέκω τα δίχτυα του ψαριέματος) ΣΥΝ. τελειώνω ΑΝΤ. αρχίζω, ξε-

κινό · 2. εξαντλώ και το τελευταίο απόθεμα: - *το λάδι | τις προμήθειες* ΣΥΝ. σόνο, τελειώνω · 3. διευθετώ τους λογαριασμούς μου (με κάποιον): *με τα λεφτά του τον έδωσα, νετάραμ για να πάντα* ΣΥΝ. εξοφλώ, ξεκαθαρίζω ΑΝΤ. χρωστώ · 4. ΚΙΝΗΜ.-ΦΩΤΟΓρ. ρυθμίζω με τέτοιον τρόπο τον φακό της μηχανής, ώστε η εικόνα να είναι καθαρή, ευκρινής: *είναι δύσκολο να νετάρε ο κινηματογραφιστής με την κάμερα στο χέρι* ΣΥΝ. εστιάζω ΑΝΤ. φλουτάρω, θολώνω · 5. τακτοποιώ στο πανέρι την μάνια και τα αγκίστρια του παραγαδιού μετά την ανέλκυση του, αφού προηγουμένως τα καθαρίσω από τα υπόλοιπα των δολωμάτων ♦ (αμετβ.) 6. νιάθο υπερβολική κούραση, δεν αντέχω άλλο: *Νέταρα! Δεν πάει άλλο σήμερα!* ΣΥΝ. (οικ.) ψοφάω, είμαι πτόμα, πεθαίνω ΑΝΤ. είμαι ξεκούραστος 7. (σε χαρτοπαίγνιο) μένω χωρίς λεφτά: *νετάρισα- δεν θα ποτάρω άλλο*. — νετάρισμα (το). [ETYM. μεσν. < ιταλ. nettare «καθαρίζω, πλένω» < netto «καθαρός, διαυγής». Βλ. κ. νέτος].

νέτος, -η/-α, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που δεν έχει ανακατευτεί ή αναμιχθεί με άλλον: ~ *βάρος* (χωρίς απόβαρο) | *κέρδος* ΣΥΝ. καθαρός, σκέτος ΑΝΤ. μικτός, αναμεμιγμένος ΦΡ. (α) *νέτη τιμή | τιμή νέτο* η τιμή ενός προϊόντος, όπως καθορίζεται, όταν δεν έχει απόβαρο, είναι καθαρό (β) (αργκό) *μένο νέτος* (ι) μου τελειώνουν τα λεφτά: *είχα τέτοια γκί-νια στα χαρτιά, που σε μία ώρα έμεινα νέτος* ΣΥΝ. μένω αδέκαρος | άφραγκος | στον άσο | ρέστος (ii) απομένο νέτος: *είχαν όλοι κανονίσει κάτι για το Σαββατοβράδο κι έτσι έμεινα νέτος να βλώπο τηλεόραση* ΣΥΝ. μένω μπουκάλα · 2. νέτα (τα) ΚΙΝΗΜ. η ρύθμιση της καθαρότητας του περιγράμματος κατά την κινηματογράφηση προσώπου ή αντικειμένου: *πρόσεξε τα - σου, καθώς αλλάζεις πλάνο από τους ηθοποιούς του βάθους στους μπροστινούς* · 3. αυτός που έχει τελειώσει τις δουλειές του: *είμαι ~ γι' απόγε- δεν δουλεύω άλλο* || η *δουλειά θα 'ναι ~ σ'ένα εξάμηνο* || ΝΑΥΤ, *νέτα η πλώρη* (τελειώσε κάθε εργασία στην πλώρη) ΣΥΝ. τελειωμένος ΑΝΤ. ανολοκλήρωτος [ETYM. μεσν. < ιταλ. netto «καθαρός, διαυγής» < λατ. nitidus «στιλπνός, λαμπρός» (< νίτεο «στιλβω, λάμπα»)].

νετρέτο (το) ΦΥΣ. αόρτιστο σωματίδιο της ύλης, βαρύτερο από το φωτόνιο (βλ. λ.) και ελαφρύτερο από το νετρόνιο (βλ. λ.). [ETYM. < γαλλ. neutretto, υποκ. του neutron (βλ. κ. νετρόνιο)].

νετρόνιο (το) ΦΥΣ. αόρτιστο στοιχειώδες σωματίδιο της ύλης, με, θεωρητικά, μηδενική μάζα.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. neutrino, υποκ. του neutron (βλ. κ. νετρόνιο)]^ νετρόνιο (το) {νετρονί-ου | -ων} ΦΥΣ. υποατομικό σωματίδιο, το οποίο βρίσκεται στον πυρήνα του ατόμου, έχει μάζα περίπου ίδια με αυτήν του πρωτονίου και ουδέτερο ηλεκτρικό φορτίο: *ανακάλυψη | εκπομπή | ενέργεια | βόμβα νετρονίου* ΣΥΝ. ουδετερόνιο. — νετρονικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. neutron < neutral «ουδέτερος» (πβ. κ. ουδετερόνιο) < λατ. neutralis < επιθ. neuter)].

νεύμα (το) {νεύμ-ατος | -ατα, -άτων} κίνηση του κεφαλιού, των ματιών ή των χεριών, με την οποία εκφράζεται ή δίνεται έμφωση σε μια ιδέα, ένα συναίσθημα ή συμπεριφορά: *του έκανε ~ να πλησιάσει* || *φιλικό ~*. [ETYM. < αρχ. νέυμα < νέω (βλ. λ.)].

νευρά (η) (λόγ.) η χορδή από νεύρο ή έντερο ζώου ανάμεσα στα άκρα τόςου ή εγχόρδου οργάνου ΣΥΝ. χορδή, κόρδα, τέλι, νεύρο. [ETYM. αρλ-> παράλλ. τ. του ουσ. νεύρον (βλ. λ.)].

νεύρα (τα) → νεύρο

νευραλ-γία (η) {νευραλγών} ΙΑΤΡ. Ο συνήθ. οξύς πόνος με σύντομη ή μεγάλη διάρκεια: ~ *τριδύμου* || *έντονη* | *χρονια* | *οξεία* | *ηπιακή* | *καρδιακή* | *κοιλιακή* | *τρομερή* | *ανυπόφορη* ~. [ETYM. μεσν. < νευρ(ο)- + -αλγία < άλγος «πόνος»].

νευραλγικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που αναφέρεται στη νευραλγία (βλ. λ.) 2. (μτφ.) αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία και παρουσιάζει ευπάθεια: η *στρατηγική τους σκόπευε στην προστασία των ~ θέσεων της πόλης* || ~ *τομέας* | *χώρος* | *σημείο* ΣΥΝ. ευαίσθητος, ευπαθής ΑΝΤ. σκληρός, ανθεκτικός.
 νευράζοντας (ο) {νευραζόνων} ΒΙΟΛ. μοναδική, συνήθ. μακριά απο-φάδα του κυτταρικού σώματος του νευρώνα, που μεταφέρει κεντροφόρους παλμούς ΣΥΝ. νευρίτης [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. névraхе].

νευρασθένεια (η) [1893] {νευρασθενιών} ΙΑΤΡ. η σωματική και ψυχική αδυναμία που εκδηλώνεται με πολλά συμπτώματα σε όλο το σώμα και συνδέεται με κατάσταση χρόνιας κόπωσης, λειτουργικές διαταραχές, θλίψη και πλήξη: *ξαφνική* | *κληρονομική* | *ανεξήγητη* | *βαριά* | *χρονια* | *επικίνδυνη* | *ελαφρά* ~ ΣΥΝ. νευροπάθεια, φρενοπάθεια, ψυχασθένεια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurasthénie].

νευρασθενής (ο/η) [1894] {νευρασθεν-ούς | -εις} πρόσωπο που πάσχει από νευρασθένεια.

νευρασθενικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που σχετίζεται με τη νευρασθένεια 2. *νευρασθενικός* (ο), *νευρασθενική* (λαϊκ. -ιό) (η) πρόσωπο νευρικό και με συναισθηματικές μεταπτώσεις (από χαρά σε λύπη, από φιλικότητα σε επιθετικότητα κ.ά.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurasthénique].

νευρειλίωμα (το) [1836] {νευρειλίμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. συνδέτικός ιστός ο οποίος περιβάλλει τις νευρικές ίνες και φροντίζει για τη θέρμη τους. — νευρειληματικός, -ή, -ό.

[ETYM. < νευρ(ο)- + αρχ. ειλίωμα «περιτύλιγμα, κάλυμμα» < ειλώ «τυλίγω, περιστρέφω» (βλ. κ. ειλός), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. névritéme].

νευρεκτομή (η) η χειρουργική αφαίρεση νεύρου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nevrectomie].

νευριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νευρίασ-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) προκαλώ τον εκνευρισμό ή τον θυμό (κάποιου): η *κόρη του αντιδρά σε ό,τι της λέει και τον νευριάζει!* ΣΥΝ. εκνευρίζω, εξοργίζω, ερεθίζω ΑΝΤ. ηρεμώ, ησυχάζω, καλμάρω ♦ 2. (αμετβ.) περιέρχομαι σε κατάσταση εκνευρισμού ή θυμού: ~ όταν βλέπω αυτή τη συμπεριφορά ΣΥΝ. εκνευρίζομαι, εξοργίζομαι, ερεθίζομαι, είμαι εκτός εαυτού, γίνομαι έξω φρενών ΑΝΤ. ηρεμώ, ησυχάζω. Επίσης (λαϊκότε.) νευρώνω — νευρίασμα (το), νευριαστικός, -ή, -ό. νευριασμένος, -η, -ο γεμάτος νεύρα, εκνευρισμένος ή θυμωμένος: *μπήκε στο γραφείο ~ || μετά τη συνάντησή με τον διευθυντή ήταν πολύ ~* ΑΝΤ. ήρεμος, νηφάλιος. νευρικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό [μτγν.]. 1. ΙΑΤΡ. (α) αυτός που σχετίζεται με τα νεύρα: ~ *απόληξη* | *ίνα κοιλότητα* | *δίκτυο* | *κίτταρο* (ο νευρώνας, βλ.λ.) | *ιστός* | *τόξο* | *νόσος κρίση* ΣΥΝ. νευρώδης, νευρίνος (β) *νευρικό σύστημα* δίκτυο νευρώνων (βλ.λ.) που διατρέχουν όλο το σώμα, λαμβάνουν εξωτερικά ερεθίσματα και εντολές και μεταβιβάζουν τις διεγέρσεις (ώσεις) στους μυς ή τους αδένες με τους οποίους συνδέονται, ώστε να υπάρξει αντίδραση στο ερέθισμα, επιτυγχάνοντας έτσι τον έλεγχο και τον συντονισμό των ζωτικών λειτουργιών του οργανισμού και τη λήψη των μηνυμάτων που στέλνουν τα αισθητήρια όργανα (λ.χ. η εντολή να κινηθούν τα δάκτυλα του χεριού ή του κλείσιμου των ματιών στο δυνατό φως ή η σύσπαση μυός σε ένα τσίμπημα γίνονται χάρη στο νευρικό σύστημα) *κεντρικό* ~ (ο εγκέφαλος και ο νωτιαίος μυελός, όπου φθάνουν και αναλύονται οι πληροφορίες από τα αισθητήρια όργανα) || *αυτόνομο* ~ (που ελέγχει τις ακούσιες λειτουργίες οργάνων) || *περιφερικό* ~ (τα νεύρα που συνδέουν τον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό με το υπόλοιπο σώμα) || *συμπαθητικό* ~ (γ) *νευρικός κλωνισμός* η διατάραξη της ψυχικής ισορροπίας (πβ. λ. *κλωνισμός*) (δ) *νευρική ανορεξία* βλ. λ. *ανορεξία* · 2. αυτός που συντελείται χωρίς τη θέληση μάς, μη ελεγχόμενος, με μόνη την αντίδραση του παρασυμπαθητικού συστήματος: *το συνεχές ανοργκλείσιμο των ματιών οφείλεται σε -τικ ~ || κίνηση* ΣΥΝ. ασυναίσθητος ΑΝΤ. συνειδητός, ελεγχόμενος 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από διαρκή υπερένταση, κατάσταση εκνευρισμού ή σπασμοειδείς αντιδράσεις: η *ένταση στη δουλειά τον έχει καταστήσει νευρικό* || ~ *άτομο* | κινήσεις | *αντιδράσεις* | *οδήγηση* || ~ *αγónας* ΣΥΝ. ευέξαπτος, ευερεθιστός ΑΝΤ. ήρεμος, ψυχραιμός, χαλαρός 4. (ειδικότε.) αστάθης, με μεταπτώσεις: η *αγορά παρανοιάζεται ~* 5. (λαϊκ.-για αυτοκίνητα, μοτο-συκλέςτες) αυτός που έχει μηχανική μεγάλου κυβισμού και απότομη επιτάχυνση. — νευρική-ά | -ός [μτγν.]. επίρ. νευρικήτητα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση κατά την οποία είναι κανείς νευρικός, κάνει συνεχώς απότομες κινήσεις, δεν έχει ηρεμία, παίζει τα δάκτυλα του κ.λπ. και είναι ευέξαπτος 2. (ειδικότε.) η αστάθεια, απουσία ηρεμίας: στο *χρηματιστήριο επικράτησε χθες ~*. νευρίνος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τα νεύρα του σώματος ΣΥΝ. νευρικός, νευρίνομα (το) {νευρίνω-ματος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αναπτύσσεται από νευρικά κύτταρα και ίνες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroinoma]. νευρινωμάτωσις (η) { -ης κ. -ώσεως | -ώσις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση, συχνά κληρονομική, που χαρακτηρίζεται από την παρουσία πολλαπλών νευρινωμάτων σε διάφορα μέρη του σώματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroinomatosis]. νευρίτης (ο) {νευριτών} ο νευράζοντας (βλ.λ.). **νευριτίδα** (η) [1878] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αλλοίωση της υφής των νεύρων με τη μορφή φλεγμονής ή εκφύλισης μεμονωμένων νεύρων (μονονευριτίδα) ή πολλών νεύρων (πολυνευριτίδα), που εκδηλώνεται με μυϊκή εξασθένιση, κινητικές διαταραχές, παραισθήσεις, πόνο κ.ά. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. névrite]. **νεύρο** (το) 1. ΑΝΑΤ.-ΒΙΟΛ. καθέμια από τις κυλινδρικές χορδές που αποτελούνται από δέσμη ινών (νευρικές ίνες), καλύπτονται από συνδετικό ιστό (επινεύριο) και σχηματίζουν δίκτυο μεταφέροντας αισθητικές και κινητικές διεγέρσεις από τον εγκέφαλο (*εγκεφαλικά νεύρα*) και τον νωτιαίο μυελό (*νωτιαία νεύρα*) προς τα διάφορα όργανα και αντιστροφή: *αργεοκινητικό* | *αισθητήριο* | *ακουστικό* | *γευστικό* | *γλωσσικό* | *δερματικό* | *ινιακό* | *κινητικό* | *κνημιαίο* | *κρανιακό* | *οδοντικό* | *οπτικό* | *συμπαθητικό* ~ 2. (συνεκδ.) η γορδή τόξου ή εγχόρδου οργάνου, η οποία παλαιότερα κατασκευάζονταν από νευρική ίνα ή έντερο ζώου ΣΥΝ. νευρά, κόρδα, τέλι 3. (μτφ.) οτιδήποτε δίνει την εντύπωση της νευρικής ίνας: τα ~ των φύλλων | από τα *φασολάκια* | *του μαρμάρου* (τα «νερά» του μαρμάρου) ΣΥΝ. ίνα, κλωστή 4. (μτφ.) η ένταση, η ενεργητικότητα και η ζωντάνια, ο δυναμισμός: *είναι άνθρωπος όλο νεύρο: δεν κάθεται ούτε λεπτό άπραγος* || *ξανάρησε το άρθρο σου με περισσότερο ~!* ΣΥΝ. δραστηριότητα, ζωτικότητα, δύναμη, ρώμη ΑΝΤ. υποτονικότητα, ατονία 5. **νεύρα** (τα) μεταβολές της ψυχολογικής κατάστασης του ανθρώπου που κυμαίνονται από την ατονία ή την ηρεμία ως τον θυμό ή την παράνοια: *υποφέρω από τα ~ μου* || *καλμάρω* | *καταπραΐνω* | *εξάπτω* τα ~ κάποιου || *πειραγμένα* | *τεντωμένα* (σε υπερένταση) | *χαλαρωμένα* ~ ΣΥΝ. νευρικό σύστημα ΦΡ. (α) *ατσάλινα* | *γερά νεύρα* η απόλυτη ψυχραιμία, ακόμα και στις πιο κρίσιμες καταστάσεις: *χάρη στα ~ του κατόρθωσε να αντέξει όλες τις προκλήσεις και να μην παρασυρθεί σε βίαιες αντιδράσεις* (β) *πάλλεμος νεύρων* η προσπάθεια να κωφεύει το ηθικό κάποιου με τη χρήση ψυχολογικών μεθόδων (διάδοση ανυπόστατων ή κακόβουλων φημών, κακεντρέχη σχόλια, αρνητική αντιμετώπιση κ.λπ. (: *παρατηθήκε εξαιτίας του πολέμου νεύρων που τον έκαναν στο γραφείο* ΣΥΝ. ψυχολογικός πόλεμος, (οικ.) σπάσιμο (γ) *είμαι όλο νεύρα* | *έγω τα νεύρα μου* βρίσκομαι σε κατάσταση εκνευρισμού ή θυμού: *Μην του μιλάς τώρα! Είναι όλο νεύρα και θα τσακωθείτε!* ΣΥΝ. εκνευρίζομαι, εξάπτομαι, θυμώω, αναστατώνομαι, εξοργίζομαι

ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω (δ) (*κάπι* | *κάποιος*) *μου δίνει | χτυπάει στα νεύρα* μου προκαλεί υπερένταση, εκνευρισμό ή θυμό: *μου δίνει στα νεύρα η δυνατή μουσική* ΣΥΝ. (οικ.) μου τη δίνει, (αργκό) μου τη σπάει, εκνευρίζομαι ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω (ε) *κάνω τα νεύρα (κάποιου) κουρέλια* | *σπαράλια* | *ρετάλια* | *τσατάλια* | *κρόσσια* τον οδηγώ σε ψυχολογική κατάρρευση: *οι συνεχείς αποτυχίες του έκαναν τα νεύρα κουρέλια* ΣΥΝ. εκνευρίζω, σπάζω το ηθικό ΑΝΤ. ηρεμώ, καταπραΐνω, καλμάρω (στ) *σπάζω τα νεύρα (κάποιου)* ταράζω, κλονίζω την ψυχική ισορροπία, εκνευρίζω και αποσυντονίζω (κάποιον): *δεν μπορώ να συνεννοηθώ μ'αυτό τον άνθρωπο, μου σπάει τα νεύρα* || *τα αλλοπρόσαλλα σφυρίσματα του διατητή έσπασαν τα νεύρα των παικτών* ΣΥΝ. (αργκό) τη δίνω (σε κάποιον) (ζ) *τα νεύρα μου!* ως έκφραση αγανάκτησης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώω*. [ΕΤΥΜ. < αργ. νεύρον < *(s)nē-wer/n- < I.E. *snē- «νήμα» πβ. σανσκρ. snāvan- «τένοντας», αρμ. neard, λατ. nervus «νεύρο» (> γαλλ. nerf, ισπ. nervio), αρχ. γερμ. snuor «κορδόν», γερμ. Sehne «τένοντας», αγγλ. sinew κ.ά. Ομοίρ. νη-μα (βλ.λ.), γνέ-θω (βλ.λ.)]. νευροανατομία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανατομία των νεύρων και ο κλάδος που ασχολείται με αυτήν. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroanatomy]. **νευροβιολογία** (η) ο κλάδος που μελετά τη λειτουργία των νευρικών κυττάρων και ιστών. — νευροβιολόγος (ο/η), νευροβιολογικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurobiology]. νευροβλάστη (η) {νευροβλαστών} ΒΙΟΛ. εμβρυϊκό νευρικό κύτταρο, το οποίο τελικά εξελίσσεται σε νευρώνα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroblast]. νευρολογία (η) [1879] {νευρολογίων} ΙΑΤΡ. συστατικό του νευρικού ιστού που αποτελείται από κύτταρα, τα οποία παρεμβάλλονται σε άλλα κρήτταρα με σκοπό τη θρέψη τους, τη στήριξη τους και την απομόνωση της διεγέρσης που μεταβιβάζουν οι νευρώνες (τα νευρικά κύτταρα). — νευρολογικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < νεύρο- + μτγν. *λογία* | *λογία* «κόλλα» (βλ. κ. *γλώσις*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurologie]. νευρογλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο της τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο ελέγχει ο εγκέφαλος την παραγωγή λόγου και τη γλωσσική αντίληψη. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. neuro-linguistics (νόθο συνθ.)]. **νευροδερματίτιδα** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. έκζεμα με τη μορφή λει-χήνας, το οποίο οφείλεται σε πάθηση του κεντρικού νευρικού συστήματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurodermatitis]. **νευροδιαβιβαστής** (ο) ΒΙΟΛ. κάθε ουσία που βρίσκεται στα σημεία επαφής των νευρικών κυττάρων μεταξύ των ιστών ή σε άλλους ιστούς και μεταβιβάζει νευρικά σήματα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. neurotransmetteur (νόθο συνθ.)]. νευροεκφυλιστικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον εκφυλισμό των νεύρων: ~ *ασθένεια* (π.χ. η νόσος του Πάρκινσον ή του Αλτσχάιμερ). — νευροεκφυλιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. neuro-degenerative (νόθο συνθ.)]. **νευροκαβαλικέμα** (το) {νευροκαβαλικέμα-ατος | -ατα, -άτων} (καθ.ημ.) η μετατόπιση ή/και αναστροφή της μελέτης του διάστρεμματος το οποίο αυτή συνεπάγεται: *έπαθα ~ και δεν μπορώ να στρίψω το κεφάλι μου*. Νευροκοπι (το) {νευροκοπίου} κομπόλη της ΒΑ. Μακεδονίας στον νομό Δράμας κοντά στα σύνορα με τη Βουλγαρία. νευροληπτικός, -ή, -ό ΦΑΡΜ. 1. αυτός που σχετίζεται με χημική ουσία που λαμβάνεται για τον κατευνασμό του νευρικού συστήματος 2. *νευροληπτικά* (τα) οι χημικές ουσίες της κατηγορίας των ψυχοτρόπων, οι οποίες χορηγούνται στους ασθενείς με στόχο τη θεραπεία των ψυχώσεων ή των κατευνασμών του νευρικού συστήματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuroleptic]. **νευρολογία** (η) [1864] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο του τη φυσιολογία και την ανατομία του νευρικού συστήματος, καθώς και τη διάγνωση, τη θεραπεία, την πρόληψη και την αποκατάσταση των διαταραχών και των παθήσεων του νευρικού συστήματος. — νευρολογικός (ο/η) [1891], νευρολογικός, -ή, -ό [1852], νευρολογική-ά | -ός επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurologie]. νευρομικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τα νεύρα και τους μυς. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuromyic]. νευροπάθεια (η) [1844] {νευροπαθίων} 1. ΙΑΤΡ. καθέμια από τις παθήσεις του νευρικού συστήματος και κυρ. η διαταραχή ή η εξασθένιση του που επηρεάζει και τις διάφορες ψυχολογικές λειτουργίες, ιδ. στην παιδική ηλικία: εκδηλώνεται με ταχυπαλμίες, πονοκεφάλους, διάρροια ή δυσκολιότητα, ιδίγους κ.ά. 2. (συνεκδ.-καθ.ημ.) οποιαδήποτε νευροψυχική διαταραχή ΣΥΝ. ψυχασθένεια, λόξα, φρενοπαθία. — νευροπαθής, -ής, ες [1870], νευροπαθητικός, -ή, -ό [1892]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropathie]. **νευροπαθολογία** (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με την παθολογοανατομική μελέτη των ασθενειών του νευρικού συστήματος. — νευροπαθολογικός, -ή, -ό [1891]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropathologie]. νευροπληξία (η) [1864] {νευροπληξίων} ΙΑΤΡ. νευρική εξάντληση, η οποία πλήττει τον πάσχοντα απότομα ως συνέπεια έντονης συγκίνησης ή κάκωσης του νευρικού συστήματος και εκδηλώνεται με απόλυση του φυσικού χρώματος, παράλυση του μυϊκού συστήματος και διανοητική αστάθεια ΣΥΝ. νευρικός κλωνισμός, σοκ, καταπληξία. Επί-

σης νευροπληγία [1889].

[ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuroplegie].

νευρόπτερο (το) [1842] {νευροπτερό-ου | -ων} έντομο μ^ε φτερά από μεμβράνη, πάνω στα οποία διακρίνονται φλέβες που σχηματίζουν μεταξύ τους πλέγμα.

[ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Neuroptera].

νευρορραφή (η) ΙΑΤΡ. η συνένωση με ραφή των δύο τμημάτων ενός νεύρου, το οποίο έχει διαρραγεί, συνήθ. από τραυματισμό. Επίσης νευρορραφία [μτγν.].
νευρόσπαστο (το) [αρχ.] 1. ανθρώπινο ομοίωμα μικρότερο μεγέθους από το φυσικό, το οποίο κινείται με νήματα από τον καλλιτέχνη και χρησιμοποιείται στις παραστάσεις κουκλοθέατρου: *σπασμένο | ζύλινο | βαρύ* ~ ΣΥΝ. μαριονέτα 2. (μτφ.) ο άνθρωπος που ενεργεί χωρίς δική του βούληση, αλλά με την υπόδειξη ή την πίεση τρίτων: η κυβέρνηση ήταν *απλό* ~ στα χέρια του *δικτάτορα* ΣΥΝ. ανδρείκελο, μαριονέτα, άθυρμα 3. (μτφ.) πρόσωπο που βρίσκεται σε μόνιμη κατάσταση εκνευρισμού και τού οποίου οι κινήσεις είναι νευρικές και σπασμοδικές ΣΥΝ. (οικ.) σπαστικό. Επίσης νευρόσπασμα (σημ. 3).

νευροτομή (η) ΙΑΤΡ. η τομή που διενεργείται σε ένα νεύρο για θεραπευτικό σκοπό. Επίσης νευροτομία [1879]. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurotomy].

νευροτοξίνη (η) {νευροτοξινών} τοξίνη που προσβάλλει το νευρικό σύστημα. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurotoxine].

νευροτροπισμός (ο) ΙΑΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένες χημικές ουσίες ή ίοι και μικρόβια προσβάλλουν επιλεκτικά το νευρικό σύστημα (χαρακτηριστικός είναι ο νευροτροπισμός τού ιού τού έρπητα [έρπηξ ζωστήρας]). [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurotropisme].

νευροτρόπος, -ος, -ο (για χημική ουσία, ιδ. μικρόβιο κ.λπ.) αυτός που έχει την τάση να προσβάλλει επιλεκτικά το νευρικό σύστημα. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurotrope].

νευροϋπόφυση (η) ΑΝΑΤ.-ΒΙΟΛ. Ο πίσω λοβός τού ενδοκρινούς αδένα υπόφυση (βλ. λ.), ο οποίος έχει εγκεφαλική προέλευση και διοχετεύει τα νευροπεπτίδια τού υποθαλάμου (βλ. λ.). [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurohypophysis].

νευροφυσιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής φυσιολογίας που μελετά τις λειτουργίες τού νευρικού συστήματος. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurophysiology].

νευροφυτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που αναφέρεται στο συμπαθητικό και το παρασυμπαθητικό σύστημα, τα οποία αποτελούν από κοινού το φυτικό ή αυτόνομο νευρικό σύστημα: ~ *διαταραχές | αντιδράσεις*.

νευροχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. κλάδος τής χειρουργικής που έχει ως αντικείμενο του τις χειρουργικές επεμβάσεις στο νευρικό σύστημα, συνήθ. σε περιπτώσεις κακώσεων ή όγκων στον εγκέφαλο, τον νωτιαίο μυελό και στα περιφερειακά νεύρα. — *νευροχειρουργός* (ο/η), *νευροχειρουργικός, -ή, -ό, νευροχειρουργική-ά* /-ώς επίρρ. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurochirurgie].

νευροψυχιατρική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που μελετά τις ψυχιατρικές και νευρολογικές παθήσεις. — *νευροψυχίατρος* (ο/η), *νευροψυχιατρικός, -ή, -ό, νευροψυχιατρική-ά* /-ώς επίρρ. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neuropsychiatry].

νευροψυχικός, -ή, -ό [1894] αυτός που αναφέρεται στην αλληλεπίδραση νεύρων και ψυχισμού: ~ *διαταραχή | τόνος* (ο προσωπικός τρόπος αντίδρασης επέναντι στα εξωτερικά ερεθίσματα). [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropsychique].

νευροψυχολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ψυχολογίας που μελετά τη σχέση των ψυχικών λειτουργιών με τα συστήματα τού εγκεφάλου. — *νευροψυχολόγος* (ο/η), *νευροψυχολογικός, -ή, -ό, νευρο-ψυχολογική-ά* /-ώς επίρρ. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neuropsychologie].

νευρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νευρώδ-ους | νευρώδ-εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που είναι γεμάτος νεύρα: ~ *ιατός | κρέας* 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει λεπτή και μώδη σωματική κατασκευή: *ένας μικρόσωμος ~ αθλητής* ΑΝΤ. *πλαδαρός* 3. (μτφ.) αυτός που έχει ένταση και δυναμισμό: ~ *ύφος | γράμμα | σκηνοθεσία* || ~ *αστυνομική περιπέτεια* ΣΥΝ. ροιμαλέος, δυνατός ΑΝΤ. *χαλαρός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

νεύρομα (το) [1891] {νευρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. ο καλοήθης όγκος που αποτελείται από νευρικά κύτταρα και ίνες, αναπτύσσεται στο περιφερειακό νευρικό σύστημα και εμφανίζεται σπάνια. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurone].

νευρώνος (ο) ΑΝΑΤ.-ΒΙΟΛ. 1. τύπος διαφοροποιημένου κυττάρου, που αποτελεί τη λειτουργική μονάδα τού νευρικού συστήματος ΣΥΝ. νευρικό κύτταρο 2.

αδρενεργικοί νευρώνες τα νευρικά κύτταρα που απελευθερώνουν ως νευροδιαβιβαστή την αδρεναλίνη. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. neurone].

νεύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. διαταραχή τής ψυχικής κατάστασης, ελαφρότερη από την ψύχωση, τής οποίας κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι δεν οφείλεται σε αλλοιώσεις τού νευρικού συστήματος ή παθήσεις των οργάνων, αλλά -σύμφωνα με τη θεωρία τής ψυχανάλυσης- σε ασυνείδητες συγκρούσεις στην παιδική ηλικία: εκδηλώνεται με πλήθος σωματικών ή/και ψυχικών συμπτωμάτων (ταχυπαλμίες, εφίδρωση, αυξημένη πίεση, αϋντία, αμφιβολίες, αναποφασιστικότητα κ.ά.): *μορφές νευρώσεων είναι οι φοβίες, η υποχονδρία, οι υστερίες κ.ά. || απλή | στομαχική | επιληπτική | υστερική | σχιζοδής | καταβληπτική | θεραπευσίμη* ~ · 2. ΒΟΤ. ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται οι ίνες στα φύλλα των φυτών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός, -ωση*. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. névrose].

νευρωτικός, -ή, -ό νευρωτικός (βλ. λ., σημ. 2): *οι ~ άνθρωποι μο-*

ροίν να βοηθηθούν από την ψυχανάλυση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός, νευροτικός, -ή, -ό* 1. αυτός που σχετίζεται με νευρώση: ~ *ερεθίσματα | εμπειρία* 2. πρόσωπο που υποφέρει ή χαρακτηρίζεται από νευρώση: ~ *συμπεριφορά | χαρακτηρισ* 3. *αντίδραση* ΣΥΝ. νευρωσικός. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. neurotic].

νευρωτικός - νευρωσικός. Από ρήματα σε -ώνω (αρχ. -ω, -οίς, -οι...) παράγονται ουσ. σε -ωση (αρχ. -ωσις) και επιθ. σε -ωτικός (αρχικά μέσω ρηματικών επιθέτων σε -ωτός: δηλώ - δηλωτός - δηλωτικός, οργανώνω - οργανώσιμος - οργανωτικός, βελτιώνω - βελτιώσιμος - βελτιωτικός, μισθώνω - μισθώσιμος - μισθωτικός κ.τ.δ. Η παραγωγή αυτή έχει δώσει στην Ελληνική πλήθος επιθέτων σε -ωτικός. Με το ίδιο παραγωγικό πρότυπο σχηματίστηκαν και τα νευρωτικά - νευρωσικά («ο αναφερόμενος σε νευρώσεις» - «ο πάσχων από νευρώση»), ξεκινώντας από τους αγγλ. όρους neurosis (πλάστηκε μεταξύ 1770-1780' από αυτόν πλάστηκε το 1785 το γαλλ. névrose) και neurotic (1870-75), οι οποίοι πλάστηκαν προφανώς από τα Ελληνικά. Ας σημειωθεί ότι στην Αρχ. Ελληνική χρησιμοποιήθηκε ρ. νευρά (από τού νεύρου) με τη σημ. «εκτείνω τα νεύρα», από όπου το μεσν. νευρωσις με τη σημ. «ένσχυση, ενδυνάμωση» (το νεοελλ. νευρώνω σημαίνει «νευριάζω»). Το ξένον neurosis ακολούθησε τα πολλά ουσιαστικά τής Ελληνικής (και από αυτήν και των ξένων γλωσσών) σε -ωσις που δηλώνουν ασθένειες (πβ. *κίρρωση, τύφωση, φυματίωση, σκολίωση, νεύρωση, αδένωση* κ.λπ.). Τα τελευταία χρόνια πλάστηκε στην Ελληνική ο στενολογικός νευ-ρωσικός, για να δηλώσω «τον πάσχοντα από νευρώση» αντί τού *νευρωτικού*, ο όρος αυτός είτε ανάγεται σε παλαιότερη ξένη ιατρική βιβλιογραφία και μάλιστα γαλλική (στη Γαλλική πλάστηκε ο όρος névrosique το 1842, ο οποίος αντικαταστάθηκε από το 1892 με τον ορθότερο όρο névrotique) είτε σχηματίστηκε απευθείας από το νευρωσις κατά το σχήμα *υπόταση - υποτασικός, υπέρταση - υπερτασικός, φθίση - φθισικός, φάση - μονό | τρι | δι | πολυ-φασι-κός*, που δημιουργήθηκε με βάση τα παλαιότερα φθισι - φασικός, βάση - βασικός. Ωστόσο, η ύπαρξη τού όρου νευρωσικός, που αποτελεί την κύρια μορφή τέτοιων παραγώγων (τα οποία άμεσα ή έμμεσα ανάγονται σε ρ. σε -ώνω), καθώς και το γεγονός ότι ο γενικότερος όρος στη διεθνή επιστήμη είναι ελλην. νευρωτικός, αγγλ. neurotic, γαλλ. névrotique, γερμ. neurotisch | neurotiker (δεν αναφέρονται όροι «neurosis» κ.τ.δ.), πείθουν ότι είναι προτιμότερος ο παραδοσιακός όρος *νευρωτικός* αντί τού νεολογισμού *νευρωσικός*.

νεύσις (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) το νεύμα (βλ. λ.). [ETYM_ < μτγν. νεύσις < αρχ. νεύω (βλ. λ.).]

νευστόν (το) {νευστού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (περιληπτ.) το σύνολο των οργανισμών (μικρού ή μεσαίου μεγέθους), που προσκολλούνται στην επιφανειακή στοιβάδα των ήρεμων νερών και κινούνται πάνω ή κάτω από αυτή.

[ETYM_ Αντιδάν., < αγγλ. neuston < μτγν. νευστόν, ουδ. τού επιθ. νευ-στός < αρχ. νέω «κολλώω» (αόρ. ε-νεω-α). Βλ. λ. νηκτικός].

νευτώνειος, -α, -ο [1766] αυτός που αναφέρεται στον Αγγλο φυσικό, μαθηματικό και αστρονόμο Ισαάκ Νεύτωνα (Sir Isaac Newton): ~ *θεωρία* | *ανακάλυψη | απόδειξη | μηχανική*.

νεύο ρ. μετβ. {ένευσα} κινώ το κεφάλι, τα μάτια, τη χείλη ή τα χέρια εκφράζοντας τα συναισθήματα ή την άποψη μου (συναίνεση, αποδοκιμασία κ.λπ.) ή προτρέποντας κάποιον να ενεργήσει όπως θέλω εγώ: *στην πρόταση μου έννευσε αρνητικά || έννευσε στο γκαρσόνι να πλησιάσει || - επιδοκιμαστικά | συναινετικά* ΣΥΝ. κλόνημα, γνέφω. [ETYM_ αρχ. < Ι.Ε. *neu(s)- «νεύω, γνέφω», πβ. λατ. annuo «καταράσσο διά νεύματος» (< *ad-new-ō), nūmen «νεύμα - θεϊκή βούληση» κ.ά. Δεν ευσταθούν οι συνδέσεις με σανσκρ. navate «κινούμαι» και με ρωσ. nūita «κατεβάζω το κεφάλι»].

νεφανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΜΕΤΕΩΡ. η μελέτη των νεφάνων, κυρ. ως προς την ποσότητα και συσχόητα ορισμένων τύπων νεφάνων. [ETYM_Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephanalysis].

νεφάρσιος, -ος, -ον ΝΟΜ. αυτός που είναι αθέμιτος, παράνομος, ιδ. για γάμους. [ETYM_ μεσν. < λατ. nefarius < nefas «άνοσιο, αθέμιτο»].

Νεφέλη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. η μητέρα τού Φρίξου και τής Έλλης, σύζυγος τού Αθάμαντα 2. γυναικείο όνομα. [ETYM_ αρχ. κυρ. όν. < νεφέλη (βλ. λ.).]

νεφέλη (η) {νεφελών} (λογος.) το σύννεφο ΣΥΝ. νέφος [ETYM_ αρχ. < Ι.Ε. *nebh-elā «νεφέλη», πβ. λατ. nebula, αρχ. σκανδ. njöl «σκότος», αρχ. γερμ. nebul «ομίχλη», γερμ. Nebel κ.ά. Ομόρρ. *νέφ-ος* (βλ. λ.).]

νεφελιγερές (ο) {νεφελιγερετών} (αρχαιοπρ.) αυτός που συγκεντρώνει τα σύννεφα (επίθετο τού Δία): ~ *Ζεύς*. [ETYM_ < αρχ. *νεφελιγέρτα* (ομηρ. τ.) < νεφέλη + *αγείρω* «συγκεντρώνω» (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), ο επικός τ. *νεφελιγέρτα* είναι προφανώς κλητική που χρησιμοποιήθηκε αντί τής κανονικής ονομαστικής σε -τάς | -της].

νεφέλιο (το) [αρχ.] {νεφέλι-ου | -ων} 1. (λόγ.-σπάν.) μικρό σύννεφο ΣΥΝ. συννεφάκι · 2. ΙΑΤΡ. ελαφρά θαμπάδα που εντοπίζεται στον κερατοειδή χιτώνα τού ματιού και οφείλεται σε λεπτή ουλή · 3. ΙΑΤΡ. αιωρούμενο ίζημα.

νεφελοβάμων, -ων, -ον [1886] {νεφελοβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που περπατά στα σύννεφα ΣΥΝ. αθηροβάμων 2. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται εκτός πραγματικότητας, που δεν έχει επαφή με όσα συμβαίνουν γύρω του: *νεφελοβάμους* πο-

λιτικοί δεν μπορούν να επιβιώσουν στην πολιτική αρένα ΣΥΝ. αιθεροβάμων, ιδεαλιστής ANT. προσγειωμένος, ρεαλιστής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ETYM < νεφέλη + βάμων < βαίνω, κατά το αιθεροβάμων (βλ.λ.)], νεφελοβατώ ρ. αμετβ. {νεφελοβαταίς... | νεφελοβάτιστα} (λόγ.) περπατώ στα σύννεφα. [ETYM < μ'σν. νεφέλοβατώ < νεφέλη + συνδ. φωνήεν -ο- + βατώ (-έω) < βαίνω, πβ. κ. αερο-βατώ], νεφελοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {νεφελοειδούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που μοιάζει με σύννεφο: - σύσταση ΣΥΝ. νεφελώδης ANT. συμπαγής 2. αυτός που είναι γεμάτος σύννεφα: ~ ατμόσφαιρα ΣΥΝ. νεφελώδης, συννεφιασμένος, νεφώδης ANT. διαωγής, καθαρός, ξάστερος, ανέφε-λος, αίθριος · 3. ΙΑΤΡ. αυτός που παρουσιάζει νεφέλιο (βλ.λ., σημ. 3): - ούρα ΣΥΝ. θολός ANT. διαωγής, καθαρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. νεφελοκοκκυγία (η) {νεφελοκοκκυγίων} (αρχαιοσπ.) 1. η φανταστική πόλη στην οποία κατοικούσαν οι όρνιθες της ομώνυμης κομωδίας του Αριστοφάνη και η οποία αποτελούσε κωμική απομίμηση της αρχαίας Αθήνας 2. (συνεκδ.) καθ'τι φανταστικό και απραγματοποίητο ΣΥΝ. φαντασιοπληξία. [ETYM αρχ. < νεφέλη + κοκκυγία < κόκκυξ «κούκκος» (βλ.λ.)], νεφελομαντία (η) {νεφελομαντιών} πρόβλεψη μελλοντικών γεγονότων, που στηρίζεται στην παρατήρηση των νεφών και των σχημάτων τους, νεφελοσκεπής, -ής, -ές {νεφελοσκεπούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που καλύπτεται από σύννεφα: ~ ουρανός | τοπίο ΣΥΝ. συννεφιασμένος, νεφελώδης, νεφροσκεπής ANT. ξάστερος, καθαρός, ανέφελος, αιθρίας. Επίσης νεφελοσκεπαστός, -ης, -ο. νεφελώδης, -ής, -ές [αρχ.] {νεφελώδους | -εις (ουδ. -ή), -όν νεφε-λωδέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που καλύπτεται από σύννεφα: ~ καιρός | ουρανός ΣΥΝ. συννεφιασμένος, νεφελοσκεπής ANT. καθαρός, ανέφελος, αιθρίας 2. αυτός που μοιάζει με σύννεφο: ~ κοινοτόπος ΣΥΝ. νεφελώδης ANT. συμπαγής 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύγχυση, ασάφεια: ~ προοπτικές | υποσχέσεις | επιχειρήματα | ερμηνεία ΣΥΝ. ασαφής, ακαθόριστος, σκοτεινός, συγκεκριμένος ANT. σαφής, ξεκάθαρος, συγκεκριμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. νεφέλωμα (το) [1882] {νεφέλωμα-ατος | -ατων} 1. ΑΣΤΡΟΝ. νέφος αερίων και μικρών στερεών σωματιδίων μέσα στα όρια ενός γαλαξία: το ~ του Ωρίωνα || το ~ της Δαντέλας, στον ασπασμό του Κίκνου 2. (μτφ.) οτιδήποτε είναι ασαφές, με ακαθόριστες περιεχόμενο: οι μεταμοντέρνοι διανοούμενοι κατηγορούνται ότι συνθέτουν διανοητικά ~, που συσκοτίζουν παρά διασαφούν τα πράγματα (πβ. λ. ομίχλη). [ETYM: Απόδ. του γαλλ. nébuleuse], νεφογόνος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί ή εννοεί τον σχηματισμό νέφους σε αστική περιοχή. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γενής. [ETYM < νέφος + γόνος (βλ.λ.)], νεφόκαμα (το) {ζωρ. γεν. κ. πληθ.} η κουφωβρύση, νεφολογία (η) {ζωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. Ο κλάδος της μετεωρολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των νεφών. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephology], νεφρομετρία (η) {ζωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. η μέτρηση για τον προσδιορισμό των νεφώσεων στην ατμόσφαιρα. — νεφρομετρικός, -ής, -ό. νέφος (το) {νέφ-ους | -η, -ών} 1. ΜΕΤΕΩΡ. (α) σμήνος από υδροστατο-νίδια ή από παγοκρυστάλλους τα οποία εμφανίζονται στην ατμόσφαιρα με διάφορες μορφές, μεγέθη και χρώματα* ορισμένοι τύποι νεφών δίνουν υπό κατάλληλες συνθήκες βροχή ή και χιόνι: βροχοφόρο | καταγυροφόρο | απειλητικό | σκοτεινό | ηλεκτροφορισμένο ~ || συγκέντρωση | συσσώρευση νεφών ΣΥΝ. σύννεφο, νεφέλη (β) ανώτερα νέφη κατηγορία νεφών που αποτελούνται από λεπτούς παγοκρυστάλλους και όταν εμφανίζονται προαναγγέλλουν αλλαγή του καιρού· σχηματίζονται σε ύψος από 6.000-12.000μ. (γ) μέσα νέφη κατηγορία νεφών που σχηματίζονται σε ύψος από 2.500-6.000μ. (δ) κατώτερα νέφη κατηγορία νεφών που σχηματίζονται πολύ κοντά στο έδαφος και φτάνουν σε ύψος μέχρι τα 2.500μ. (ε) νέφη ανοδικών ρευμάτων κατηγορία πυκνών και ογκωδών νεφών που σχηματίζονται σε ύψος από 500 έως 3.000μ. 2. (συνεκδ.) (α) οποιαδήποτε συγκέντρωση σωματιδίων, σωματίων, πτηνών κ.ά., τα οποία δίνουν την εντύπωση σύννεφου: ~ σκόνης | ακριδών | από πουλιά ΣΥΝ. σύννεφο (β) ΓΕΩΛ. διάπυρο νέφος η πυρακτωμένη μάλα που σχηματίζεται από σωματίδια και αέρια κατά την ηφαιστειακή έκρηξη και κινείται με πολύ μεγάλη ταχύτητα στις πλαγιές των ηφαιστειών (γ) ΗΛΕΚΤΡ. ηλεκτρικό νέφος τα ηλεκτρόνια που μπορεί να υπάρχουν γύρω από τον πυκνό, θετικά φορτισμένο πηρήνα των ατόμων (δ) ραδιενεργό νέφος η συγκέντρωση σκόνης και ραδιενεργών σωματιδίων στην ατμόσφαιρα ύστερα από πυρηνική έκρηξη (ε) ΑΣΤΡΟΝ. νεφώ του Μαγγελάνου δύο μικροί γαλαξίες, συνοδοί του δικού μας, που είναι ορατοί με γυμνό οφθαλμό μόνο από το Ν. Ημισφαίριο 3. ΟΙΚΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο παρατηρείται υψηλή συγκέντρωση ρύπων (καπνός, διοξείδιο του θείου, διοξείδιο του αζώτου, μονοξείδιο του άνθρακα κ.λπ.) εγκλωβισμένων στα χαμηλά στρώματα της ατμόσφαιρας, ιδ. σε βιομηχανικά ανεπτυγμένες περιοχές και μεγάλα αστικά κέντρα, εξαιτίας συγκεκριμένων μετεωρολογικών συνθηκών: φωτοχημικό | επιβλαβές | επικίνδυνο | αυξημένο | ενοχλητικό - || εξαιτίας του νέφους απαγορεύθηκε η κίνηση όλων των οχημάτων στον μικρό δακτύλιο || το ~ μάς πνίγει 4. (μτφ.) σύνολο δεδομένων που προμηθούν κάτι: απειλητικά ~ στον ορίζοντα της πολιτικής ζωής- ΦΡ. (μτφ.) (εν) μέσω νεφών (ιέν) μέσω νεφρών μέσα σε σύγχυση, σε θολή, αδιαφανή ή περιτλοκή κατάσταση. [ETYM αρχ. < I.E. *nebh-os, πβ. σανσκρ. nābhas-, αρχ. σλαβ. nebo, γετ. peris «ουρανός», λατ. nimbus «νέφος, ομίχλη, βροχή», nubes «σύννεφο» (> γαλλ. nuage, ισπ. nube), γερμ. Nebel «ομίχλη» κ.ά. Ομόρρ. νεφ-

έλη (βλ.λ.), πιθ. κ. δμβ-ρος (βλ.λ.)], νεφροσκεπής, -ής, -ές [1891] {νεφροσκεπ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που καλύπτεται από νέφη: ουρανός ~ ΣΥΝ. νεφελοσκεπής, νεφελώδης, νεφελοειδής ANT. αίθριος, ξάστερος, ανέφελος, καθαρός, νεφροσκοπία (το) [1896] {νεφροσκοπί-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. η συσκευή με την οποία μετρούν τη διεύθυνση και την ταχύτητα των νεφών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephroscope]. νε-ρροαλία (η) [1843] {νεφροαλιών} ΙΑΤΡ. Ο πόνος που προέρχεται από τα νεφρά και την περιοχή γύρω από αυτά, οφείλεται δε σε πάθηση των οργάνων αυτών. — νεφροαλικός, -ής, -ό. [ETYM. < νεφρ(ο)- + -αλία < άλγος «πόνος»]. νεφροαμία (η) (λαϊκ.) 1. το μέρος του σώματος των ανθρώπων ή των ζώων που βρίσκεται κοντά στα νεφρά: έχω έναν πόνο στη ~ 2. (συνεκδ.) το κομμάτι του σφαγμένου ζώου (οριού, ή) κατσικιού που περιλαμβάνει τα νεφρά του: σου ζω φιλάξει μια ~ σκέτο λουκούμα. [ETYM. Αβββ. ετύμου, πιθ. < *νεφροαμία < νεφρό + παραγ. επίθημα -αρία (πβ. συκοταριά), ίσως κατ' επίδραση της λ. αίμα]. νεφροτομή (η) {νεφροτομιών} ΙΑΤΡ. η αφαίρεση νεφρού με χειρουργική επέμβαση. Επίσης νεφροτομία [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephrectomy]. ν ε φ ρ ι (το) → νεφρό νεφροϊός, -α, -ο [αρχ.] (επίσ.) αυτός που σχετίζεται με τα νεφρά ΣΥΝ. νεφροϊός, νεφροϊό (το) {νεφροϊοί-ου | -ων} ANAT.-ΒΙΟΛ. το όργανο με το οποίο οι ασπόνδυλοι οργανισμοί αποβάλλουν τις άχρηστες για αυτούς ουσίες στον εξωτερικό κόσμο, η ανατομική και λειτουργική μονάδα του απεκκριτικού τους συστήματος. — νεφροϊδικός, -ής, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephridium], νεφροϊκός, -ής, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα νεφρά: ~ ανεπάρκεια. νεφροϊτός (ο) [1869] {νεφροϊτών} ημιπολύτιμος λίθος πρασινοπού χρώματος και πυριτικής συστάσεως, ο οποίος χρησιμοποιείται στην κα-τασκευή κοσμημάτων και αγαλμάτων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrite]. νεφροϊτιά (η) [αρχ.] {ζωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία ή χρόνια πάθηση των νεφρών με ποικίλη αιτιολογία, που μπορεί να υπολήξει σε νεφρική ανεπάρκεια. νεφροϊτικός, -ής, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με πάθηση των νεφρών: ~ φάρμακο. νεφρό (το) 1. το καθένα από τα διπλά όργανα, τα οποία βρίσκονται δεξιά και αριστερά από τη σπονδυλική στήλη, πίσω και πάνω από την κοιλιακή χώρα, έχουν αδενοειδή σύσταση και ελέγχουν την ισορροπία του νερού και των αλάτων στον οργανισμό, απεκκρίνοντας ό,τι άχρηστο δημιουργείται κατά τον μεταβολισμό: αριστερό | δεξιό | άρροστο | υγιές | δυνατό | μεταμοσχευμένο | πεσμένο ~ ΦΡ. μου κόπηκαν | έπεσαν τα νεφρά μουράστηκα υπερβολικά, ιδ. σωματικώς: ~ με τη μετακόμηση των επίπλων 2. ΙΑΤΡ. τεχνητό νεφρό η συσκευή που αντικαθιστά τα φυσικά νεφρά στη διαδικασία της αμιοκάθαρσης (βλ.λ.). Επίσης (επίσ.) νεφροϊός (ο) [αρχ.] κ. (λαϊκ.) νεφροϊ (το). [ETYM. < μεσν. νεφρόν < αρχ. νεφρός, με αλλαγή γένους κατά το ουσ. πλευρόν. (κυρ. πληθ. νεφροί) < I.E. *negh-ro-s, πβ. αρχ. γερμ. niuro (> γερμ. Niere), αγγλ. kidney (< μέσ. αγγλ. kid(e)-nēne, το α' συνθ. kid(e)- είναι αγν. ετύμου) κ.ά.], νεφροϊοδής, -ής, -ές [αρχ.] {νεφροϊοδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το χαρακτηριστικό σχήμα του νεφρού (σαν την ημισέληνο): ~ όργανο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. νεφροϊκή (η) [1861] {νεφροϊκόν} ΙΑΤΡ. η χαλάρωση των ιστών που συγκρατούν τα νεφρά και η προξυκα των κάτω και εμπρός μετατόπιση τους. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nephrocele]. νεφρολιθίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση αλάτων, σε μορφή λίθων, στα νεφρά και στις ουροδόχους οδούς. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephrolithiasis]. νεφρολιθός (ο) {νεφρολιθ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. ο λίθος που σχηματίζεται από άλατα στα νεφρά ή στις ουροδόχους οδούς ΣΥΝ. πέτρα. — νεφρολιθικός, -ής, -ό [1861]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrolithe]. νεφρολογία (η) [1861] {ζωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη της φυσιολογίας και της παθολογίας των νεφρών, τις μεταμοσχεύσεις των οργάνων αυτών, καθώς και με την εξωνεφρική αμιοκάθαρση. — νεφρολόγος (ο/η), νεφρολογικός, -ής, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphrologie]. νεφροπάθεια (η) {νεφροπαθειών} ΙΑΤΡ. καθεμιά από τις παθήσεις των νεφρών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphropathie]. νεφροπαθής, -ής, -ές {νεφροπαθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από νεφροπάθεια: (συνήθ. ως ουσ.) μέριμα του Υπουργείου Υγείας για τα προβλήματα των νεφροπαθών. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < νεφροπάθεια (υποχρηστ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. néphropathie]. νεφροπρωσία (η) {νεφροπρωσιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική μετατόπιση των νεφρών προς τα κάτω σε συνδυασμό με μη κανονική κινητικότητα των οργάνων. Επίσης νεφροπρωσία [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephroprosis]. νεφρός (ο) → νεφρό νεφροτομή (η) [1890] {νεφροτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση στο νεφρό, συνήθ. για την αφαίρεση πέτρας. Επίσης νεφροτομία [1853].

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nephrotomies
νεφρόνας (ο) ΒΙΟΛ. η ανατομική και λειτουργική μονάδα του νεφρού των
ανώτερων σπονδυλωτών και του ανθρώπου· κάθε νεφρός περιέχει
εκατομμύρια νεφρώνων. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nephron].
νέφρι (το) {νεφρ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} ΧΗΜ. (καθην.) άχρωμο πτητικό υγρό
οργανικής συστάσεως με χαρακτηριστική έντονη μυρωδιά, που προκύπτει από
την κλασματική απόσταξη της τερεβινθίνης και χρησιμοποιείται ως διαλυτικό
ή καθαρτικό· το τερεβινθέλαιο: *καθάρισε τα πινέλα με ~ ΦΡ. Βάζω νέφρι (σε
κάποιον)* κάνω (κάποιον) να τρέξει και (μτφ.) να δραστηριοποιηθεί έντονα
(από τη συνήθεια να ρίχνουν νέφρι στις ουρές των σκυλιών και τον
γαϊδοურიό, κάνοντας τα ζώα να τρέχουν από τον πόνο και το τσούξιμο):
νέφρι του βάλανε και τρέχει έτσι; [ETYM.< τουρκ. nefi < περσ. nafi].
νεφώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νεφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που είναι
γεμάτος σύννεφα: ~ *ουρανός* | *καιρός* | *μέρα* ΣΥΝ. νεφελώδης, νεφοσκεπής,
νεφελοσκεπής, συννεφιασμένος ΑΝΤ. αίθριος, ξάστερος, καθαρός 2. αυτός
που μοιάζει με σύννεφο: - *ουσία* | *σώμα* ΣΥΝ. νε-φελωειδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης,
-ης, -ες.

νεφούση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η κάλυψη του ουρανού
από σύννεφα ΣΥΝ. συννεφιά 2. (ειδικότ.) ΜΕΤΕΩΡ. το ποσοστό της έκτασης
του ουρανού που καλύπτεται από σύννεφα: ~ 50% ΑΝΤ. ηλιοφάνεια.

νεωδόχος (η) [1858] (λόγ.) το ειδικά διαμορφωμένο τμήμα λιμανιού, το οποίο
έχει εγκαταστάσεις και προβλήτες, για να διευκολύνει τη φόρτωση και την
εξφόρτωση των πλοίων: *σκοτεινή* | *οργανωμένη* | *βρώμικη* | *εξοπλισμένη* ~
ΣΥΝ. ντοκ. [ETYM.< νεω- (< αρχ. ναῦς «πλοίο», γεν. νεώς) + -δόχος <
δέχομαι].

νεωκόρος (ο/η), νεωκορίσα (η) {νεωκορισσών} πρόσωπο που έχει την ευθύνη
για την καθαριότητα και την τακτοποίηση του ναού: προσεκτικός/ τακτικός
~ΣΥΝ. (καθην.) καντηριανάφτης. —νε-οκορία (η) [μτγν.].

[ETYM_ αρχ. < νηο-κόρος (με αντιμεταχώρηση) < νηο- | ναο- (< ναός) +
κόρος < κορό (-έω) «καθαρίζω, σκουπίζω» αγν. ετύμου].

νεολέο (το) (επίσ.) (λόγ.) το επικλινές μέρος λιμανιού, στο οποίο ανελκύνει τα
πλοία για καθαρισμό, βαφή ή επισκευή. Επίσης νεολέο [μτγν.] #

νεολέο ρ. μετβ. {νεολέει... | νεολέ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -μένος} (λόγ.)
ανελκύνω πλοίο στον ξηρά (λ.χ. για επισκευή) ΑΝΤ. καθελκό. — νεολέηση
(η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ναός.

[ETYM_ < μτγν. νεολέω (-έω) < αρχ. νεολέος (με σύγηση του -Ε- και
αντιμεταχώρηση) < *νηΡ-ολκόϛ | *ναΡ-ολκόϛ < ναῦς «πλοίο» + -ολκόϛ <
έλκω].

νεόριο (το) {νεορί-ου | -ων} 1. το τμήμα πολεμικού λιμανιού, το οποίο
προορίζεται για την κατασκευή ή την επισκευή πολεμικών πλοίων: *καινούργιο*
| *υπερσύγχρονο* | *ετοιμοπόλεμο* | *οργανωμένο* ~ ΣΥΝ. ναύσταθμος, ναυπηγείο,
ταρσανάς 2. (κατ' επέκτ.) κάθε οργανωμένος χώρος σε λιμάνι, στο οποίο
επισκευάζονται ή κατασκευάζονται πλοία, μεγάλου συνήθ. μεγέθους: *το - της*
Σύρου ΣΥΝ. ναύσταθμος, ναυπηγείο, ταρσανάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναός.

[ETYM < αρχ. νεόριον, υποκ. του νεορός (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) <
*νηΕ-ωρός < *ναΡ-ωρός (με σύγηση του -Ε- και αντιμεταχώρηση) < ναῦς
«πλοίο» + -ωρός < ωρό «βλέπω» (με την εξειδικευμένη σμμ. «φρουρώ»), πβ.
κ. *θωρ-ωρός, πυλ-ωρός*].

νεώσοικος (ο) {νεωσοικ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το τμήμα του λιμανιού που
καλύπτεται με στέγαστρο και προορίζεται για τη φύλαξη πλοίων, τα οποία
έχουν ανελκυστεί από τη θάλασσα: *ετοιμόροπος* | *εξοπλισμένος* ~ ΣΥΝ.

ναυπηγείο. [ETYM_ αρχ. < νεωσ- (< ναῦς «πλοίο», γεν. νεώς) + οίκος].
νεοστί επιρρ. (λόγ.) πριν από λίγο, μόλις: ~ *αποπερατωθείσα, δεν*
δηλώθηκε στην εφορία ΣΥΝ. πρόσφατα, (αρχαιοπρ.) άρτι ΑΝΤ. παλαιότερα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί.

[ETYM_ αρχ. < *νέως (αμάρτυρος τ. του επιθ. νέος) + επιρρ. επίθημα -τί]. #
νεοτέρως (λόγ.) θηλ. επιθ. του νεότερος στη ΦΡ. *μέχρι νεοτέρως* μέχρι να
υπάρξει κάτι νεότερο, κάποια καινούργια εξέλιξη: *οι εξελίξεις τρέχουν και θα*
είμαστε εδώ ~ για να σας ενημερώσουμε για οτιδήποτε νεότερο || *η απαγόρευση*
της κυκλοφορίας θα συνεχίσει να ισχύει ~ || *συνεχίστε τις έρευνες ~* (ενν.
διαταγής). [ETYM Η φρ. *μέχρι νεοτέρως* (διαταγής) αποδίδει τη γαλλ. jusqu'à
pouvez ordire].

νεωτερίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {νεωτέρισα} υιοθετώ καινούργιες ιδέες ή ακολουθώ
νέο τρόπο συμπεριφοράς σε διάφορους τομείς δραστηριότητας: ~ στον τρόπο
ντυσίματος μου | *στις πολιτικές μου απόψεις* | *στη διδασκαλία μου* ΣΥΝ.
μοντερνίζω, καινοτομώ, πρωτοτυπώ ΑΝΤ. είμαι συντηρητικός. —
νεωτεριστής (ο) [μτγν.], νεωτερίστρια (η), νεωτεριστικός, -ή, -ό [μτγν.].

νεωτερίζω ή νεωτερίζω; Τα παραθετικά των επιθέτων σε -ώτερος
(σοφώτερος) και -ώτατος (σοφώτατος) μετά την απλοποίηση που
καθερώθηκε στην ορθογραφία τα τελευταία χρόνια, γράφονται με -ο-:
σοφότερος - σοφώτατος. Ωστόσο, λέξεις που σχηματίστηκαν παλιά από
παραθετικά σε -ώτερος, είναι προτιμότερο να κρατήσουν την καθιερωμένη
ορθογραφία τους, αφού δεν αποτελούν για παραθετικά επιθέτων, αλλά
αυτοτελείς λέξεις. Έτσι, είναι προτιμότερο να γράφουμε νεωτερίζω,
νεωτερισμός, νεωτεριστής (αντί των νεωτερίζω, νεωτερισμός, νεωτεριστής).

νεωτεριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που ανοίγει νέους δρόμους, που εί-

ναι πιο προοδευτικός, ριζοσπαστικός, προχωρημένος.

νεωτεριστικός - νεωτεριστικός - νεότερος - μοντέρνος - σύγχρο-
νος. Για να δηλωθεί ό,τι αντιτίθεται στο παλιό, στο παρελθοντικό
και συχνά (με μεταφορική έννοια) στο ξεπερασμένο, χρησιμοποιή
ήθηκαν το ξενικό μοντέρνος και τα ελλην. νεότερος και σύγχρο-
νος: *μοντέρνα λογοτεχνία* | *τέχνη* | *σκέψη* | *ζωή* κ.λπ. - *νεότερη λο*
γοτεχνία | *τέχνη* | *σκέψη* | *ζωή* κ.ά. - *σύγχρονη λογοτεχνία* | *τέχνη*
Ι σκέψη | *ζωή* κ.ά. Το νεότερος μάλιστα (*νεότερη ιστορία*) είναι
«λιγότερο νέα» σε σχέση με το σύγχρονος (*σύγχρονη ιστορία*) που
παραπέμπει (βλ. ΣΧΟΛΙΟ στο λ. σύγχρονος) στον χρόνο του ομιλητή
και είναι, κατά κανόνα, η χρονική περίοδος στην οποία ζουν οι
ομιλητές. Για να τονιστεί περισσότερο η μεταφορική σημασία του
νεότερος, η σμμ. «αυτός που ανοίγει νέους δρόμους, που είναι πιο
προοδευτικός, ριζοσπαστικός, προχωρημένος», πλάστηκε τελευ-
ταία το νεωτεριστικός (νεωτεριστική λογοτεχνία | τέχνη) που είναι πιο
κοντά στο νεωτερίζουσα και νεωτεριστική παρά στο απλώς χρο-
νικά νέο. → σύγχρονος

νεωτεριστικότητα (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση που επέφερε ο
Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός στον χώρο της επιστήμης, της φιλοσοφίας, της
αισθητικής θεωρίας κ.λπ. και που χαρακτηρίζεται από την κριτική λειτουργία
του ορθού λόγου σε όλα τα επίπεδα, προσδιορίζοντας έτσι τη φυσιογνωμία
των βιομηχανικών και μεταβιομηχανικών κοινωνιών ΣΥΝ. μοντερνισμός.

νεωτερισμός (ο) [αρχ.] 1. η υιοθέτηση νέων ιδεών ή τρόπων συμπεριφοράς: *οι*
~ του νέου διευθυντή αντιμετωπιίστηκαν με επιφύλαξη || *αναρπακτικός* |
επαναστατικός | *τολμηρός* | *επικίνδυνος* | *αναανεωτικός* ~ ΣΥΝ. καινοτομία,
μοντερνισμός ΑΝΤ. συντηρητικότητα, αναχρονισμός 2. (ειδικότ.) οι νέες
τάσεις που εμφανίζονται κάθε φορά, κυρ. στον χώρο της ένδυσης:
παριζιάνικος | *περιέρπος* | *εντυπωσιακός* -ΣΥΝ. μόδα, στυμός 3. (συνεκδ.)
νεωτερισμοί (οι) το κατάστημα που πωλεί ρούχα της νέας μόδας:
«*Νεωτερισμοί*» Αφοί Παπαδόπουλοι || *κατάστημα νεωτερισμών* 4. ΟΙΚΟΝ. η
αποδοχή νέων τεχνικών, νέων μορφών ή νέων τύπων προϊόντων με σκοπό την
αύξηση της κίνησης των εμπορευμάτων και τη μεγιστοποίηση του κέρδους.

νη (το) {άκλ.} φθόγγος της βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο
ντο της ευρωπαϊκής. [ETYM_ Βλ. λ. πα].

νήδυμος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που δεν ταράζεται από τίποτα: ~ *ύπνος*
ΣΥΝ. ήρεμος, αδιατάρακτος ΑΝΤ. ταραγμένος, διακοπτόμενος 2. *νήδυμος* (ο)
{νηδύμου | χωρ. πληθ.} ο ύπνος: *κοιμάται τον ~* [ETYM_ αρχ. ομηρικό επιθ.,
που προέρχεται από τη φρ. *έχειν ήδυμος ύπνος* «(τον) κατάλαβε γλυκός ύπνος»,
με εσοφάμι. μορφολογικό χαρακτηρισμό, όπου το τελικό -ν της προηγούμενης λ.
θεωρήθηκε ως αρχικό του επιθ. *ήδυμος*. Το αρχ. *ήδυμος* «γλυκός» προέρχεται
από το επιθ. ηδύς (βλ. λ.).

νήθο ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) μετατρέπω τις ίνες του
βαμβάκιου ή το ζωικό μαλλί σε νήμα με κινήσεις του χεριού ή με τη βοήθεια
μηχανής ΣΥΝ. γνήθο, κλώθο. [ETYM_ αρχ. < νέο «κλώθο, γνήθο» (πβ. αόρ.
νη-σαι). Βλ. λ. νήμα].

νηκτικός, -ή, -ό 1. (για πτηνά) αυτό που έχει την ικανότητα να επιπλέει, να
κολυμπά ή να βυθίζεται στο νερό: *οι πάπιες ανήκουν στην κατηγορία των - 2.*
αυτό που διευκολύνει στο κολύμπι: ~ *κόστη* | *υμένιας* | *κωδώνιας* | *σύνδεσμος*.
[ETYM_ μτγν. < νήκτης «κολυμβητής» < αρχ. νήχω «κολυμπώ» < νέο
«κολυμπώ» (άσχετο προς το ρ. νέο «γνήθο, κλώθο»), βλ. λ. νήμα] + εμφορ.
επίθημα -χω. Το αρχ. νέο «κολυμπώ» αποτελεί στην ασθενή βιβμ. του Ι.Ε.
*snā- «πλέω, κολυμπώ», πβ. *σανσκρ. snāte* «πλένομαι», λατ. *nare* | *natare*
«κολυμπώ» (> γαλλ. *nation* «κολυμβήση», ισπ. *natación*) κ.ά.].

νηκτόν (το) {νηκτού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (περίληπτ.) το σύνολο των υδρόβιων
ζώων που έχουν την ικανότητα να κολυμπούν με τη δική τους δύναμη
ανεξάρτητα από τις υδάτινες μάζες που τα περιβάλλουν (βλ. κ. λ. *πλαγκτόν*,
βένθος).

[ETYM_ Αντιδάν., < αγγλ. necton < αρχ. νηκτόν, ουδ. του επιθ. νηκτός < Ρ-
νήχω «κολυμπώ» (βλ. λ. νηκτικός)].

νήμα (το) (νήμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. (α) επίμηκες υλικό με πολύ μικρή
διάμετρο, το οποίο εμφανίζει γενικά ευκαμψία και μικρότερη ή μεγαλύτερη
αντοχή ανάλογα με το υλικό κατασκευής του και το οποίο αποτελετά είτε
από φυσικές ίνες επεξεργασμένες και πλεγμένες μαζί είτε από τεχνητό υλικό:
μεταξοτό | *βαμβακερό* | *νάylon* | *ασημένιο* | *δίκλωνο* | *μάλλινο* | *πολύκλωνο* |
χρωματιστό ~|| ~ *πλεξιμάτος* ΣΥΝ. κλωστή, κλώσμα (β) ΑΘΛ. *νήμα*
τερματισμού η κλωστή ή η ταινία που τοποθετείται παράλληλα προς το
έδαφος, σε ύψος ενάμισι μέτρου και κάθετα προς τους διαδρόμους τρεξιματος
και την οποία σπάει (κόβει) ο δρομέας που τερματίζει πρώτος: *μέχρι στιγμής*
στη σταδιοδρομία του έχει κόψει πρώτος το ~ τρεις φορές σε μεγάλους αγώνες
(έχει κερδίσει || (μτφ.) κέρδισε τη μάχη πάνω στο ~ (Ξεπέρασε τους ανταγωνι-
στές του την τελευταία στιγμή) (γ) *νήμα (της) στάθμης* η κλωστή στην άκρη
της οποίας είναι δεμένο μικρό μεταλλικό βάρος (βαρίδι, ζυγι) και
χρησιμοποιείται στον έλεγχο της καθετότητας των επιφανειών, ιδ. σε κτίσματα
ΣΥΝ. (καθην.) αλφαδιά 2. ΗΛΕΚΤΡ. (α) η καθεμία από τις λεπτότατες γραμμές,
οι οποίες εμφανίζονται κάθετα και οριζόντια στο κέντρο της διόδρας
οργάνων υψηλής ακριβείας και χρησιμοποιούν στον αυτόματο προσδιορισμό
των αποστάσεων στην αστρονομία, την τοπογραφία κ.λπ. ΣΥΝ. σταυρόνημα,
νηματόσταυρος (β) το λεπτότατο σύρμα το οποίο έχει κατασκευαστεί από
δυστηκό κράμα μετάλλων, ώστε να είναι θετικός αγώγιος, και
χρησιμοποιείται στους ηλεκτρικούς λαμπτήρες πυρακτώσεως 3. ΒΟΤ. το μέρος
του στήμονα,

πάνω στο οποίο βρίσκεται ο αΐθριος 4. (μτφ.) η συνέχεια, η σϋ΄δεση που παρουσιάζουν γεγονότα ή ιδέες: το ~ των σκέψεων | τον ιδεών | του λόγου | τής επιχειρηματολογίας | του συλλογισμού || «οι απάνθρωπες συνθήκες τής δουλείας έκομαν πρόωρα το ~ τής ζωής του συντρόφου της» (εφημ.) ΣΥΝ. συνοχή, αλληλουχία ΑΝΤ. αποσπασματ.: ΦΡ. (α) **κρατώ τα νήματα στα χέρια μου έχω γνώση ή έλεγχο τής κατάστασης: η αστυνομία κρατούσε στα χέρια της τα νήματα τής υπόθεσης** ΣΥΝ. γνωρίζω, κατέχω, ελέγχω ΑΝΤ. αγνού (β) **κινώ τα νήματα έχω υπό τον έλεγχό μου την κατάσταση, κατευθύνω τη δράση: αυτός που κινούσε παρασκηνιακά τα νήματα ήταν ο ιδιαίτερος γραμματέας του ΣΥΝ.** ελέγχο, κατευθύνω, κοντρολάρω ΑΝΤ. υπακούω, ακολουθώ (γ) **ζετυλίγω τα νήματα**, πβ. σανσρκ. snāyati «περτυλίγω», λατ. nēre «γνώθω, κλώθω», nervus «νεύρο», μέσ. ιρλ. sniid «κλώθω», ουαλ. nyddn. Ομόρρ. νή-θω, νει-ροί(ν) (βλ.λ.). Ορισμένες μτφ. φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. το νήμα τον σκέυειν (< αγγλ. the thread of thoughts), κρατώ τα νήματα στα χέρια μου (< αγγλ. have all the strings in my hands), κινώ τα νήματα (< αγγλ. pull the strings)]. νηματίνας, -η, -ο 1. αυτός που αποτελείται από νήματα: ~ καλόδιο | πλέγμα ΣΥΝ. νηματόδης 2. αυτός που μοιάζει με νήμα: ο ~ ιστός τής αράχνης ΣΥΝ. νηματοειδής, νηματο (το) [1877] {νηματί-ου | -ων} 1. πολύ μικρό νήμα ΣΥΝ. κλω-στίτια 2. ΑΝΑΤ. κάθε είδους απόληξη οργάνου ή κυτταρωδών στοιχείων, που μοιάζει με νήμα: οσφρητικό | σπερματικό | τελικό (η απόληξη του νοτιαίου μυελού) ~. νηματοειδής, -ής, -ές [1856] {νηματοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με νήμα: ~ σχέδιο | ύφανση | βλαστός ΣΥΝ. νηματίνας. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. νηματόζωο (το) {νηματοζώ-ου | -ων} (παλαιότ.) παρασιτικό, νηματοειδές σκουλήκι. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nematozoa (πληθ.)]. νηματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μετατροπή φυσικής ύλης ή άλλου υλικού σε νήμα ΣΥΝ. κλώση. Επίσης νηματοποιία [1870]. — νηματοποιός (ο) [1886], νηματοποιητικός, -ής, -ό, νηματοστάσιος (ο) ΗΑΕΚΤΡ. το πλέγμα που σχηματίζεται στη διπύρα οργάνων υψηλής ακριβείας και αποτελείται από κώβετες και οριζόντιες νηματοειδείς γραμμές, που βοηθούν στον αυτόματο προσδιορισμό των αποστάσεων στην αστρονομία, την τοπογραφία κ.λπ. ΣΥΝ. νήμα, σταυρόνημα. νηματοργείο (το) [1871] το εργοστάσιο κατασκευής και επεξεργασίας νημάτων ΣΥΝ. κλωστήριο. νηματοργία (η) {νηματοργί-ων} 1. το σύνολο των διαδικασιών που απαιτούνται για τη μετατροπή των πρώτων υλών σε νήματα, ιδιαίτ. για χρήση στην κλωστοϋφαντουργία: περιπλοκή | εξειδικευμένη | ταχεία ~ ΣΥΝ. νηματοποίηση 2. (συνεκδ.) ο τομέας τής κλωστοϋφαντουργίας που ασχολείται με τις παραπάνω διαδικασίες: η ~ δεν έχει αναπτυχθεί και γίνεται εκτεταμένη εισαγωγή νημάτων. — νημα-τοργικός, -ής, -ό [1897]. νηματοργός (ο) [1859] 1. ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στη μετατροπή πρώτων υλών σε νήμα και στην περαιτέρω επεξεργασία τους: εξειδικευμένος | έμπειρος ~ 2. ο ιδιοκτήτης εγκαταστάσεων, στις οποίες γίνεται η μετατροπή των πρώτων υλών σε νήμα: πλούσιος | επιτυχημένος ~. [ΕΤΥΜ. < νήμα + -οργός < έργο]. νηματόδης, -ης, -ες [μτγν.] {νηματόδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} αυτός που αποτελείται από νήματα: ~ σύρμα | κατασκευή | κρόσια ΣΥΝ. νηματίνας. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. νηματόμα (το) {νηματόμ-ατος | -ατα, -άτων} ΛΑΟΓΡ. η τοποθέτηση νήματος ή σχοινιού γύρω από εκκλησία ή άλλο κτήριο με σκοπό την υπομάκρυνση κάθε πιθανού κακού ή δαιμονικής επίδρασης και την προστασία των κατοίκων τής περιοχής. νημεμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απόλυτη ηρεμία του καιρού, που οφείλεται στο ότι δεν φυσά καθόλου άνεμος: η ~ καθήλωσε τα ιστιοφόρα στο λιμάνι ΣΥΝ. άπνοια, μπουνάσα, γαλήνη ΑΝΤ. θύελλα, αέρας. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπνοια. νήμεμος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός τον οποίο δεν έχει διαταράξει από την ηρεμία του ο άνεμος: ~ θάλασσα ΣΥΝ. ήρεμος, γαλήνιος ΑΝΤ. παραγμένος. — νημεμό ρ. [αρχ.] {-εις...}. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *νε-άνεμος (με συναίρεση) < νε- στερητ. + άνεμος. Το στερητ. μόριο νε-, που απαντά στην Ελλην. μόνο εν συνθέσει, αντιπροσωπεύει την απαθή βαθμ. του Ι.Ε. στερητ. *ne- (πβ. σανσρκ. na, λατ. ne, γοτθ. ni), ενώ η συνεσταλμ. βαθμ. *n- μαρτυρείται στο στερητ. á-λ αν- (βλ.λ.). νηνή (το) (συνήθης ορθ. νινί) {χωρ. γεν.} 1. χαϊδευτική προσφώνηση μικρού παιδιού, μωρού: νάνι νάνι το ~ μου ΣΥΝ. μωρό, βρέφος 2. χαϊδευτική ονομασία κούκλας. — (υποκ.) νηνάκι (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. νήνιον «κούκλα», υποκ. του αρχ. νήνις, ιων. τ. του νεάνις. Λιγότερο πιθαν. η αναγωγή στο αρχ. Γίνις «γινυός, κόρη» (< *έν-γν-ις, πβ. αρχ. ιρλ. ingen) με ανάπτυξη ν- προθεμ.], νηνογύμονας (ο) [1870] {νηνογυμώ-ων} (επίσ.) ΝΑΥΤ. ο διεθνής ιδιωτικός οργανισμός, που είναι υπεύθυνος για τα εμπορικά πλοία εκατό κόρων και άνω- καθορίζει τις προδιαγραφές ναυπηγήσεως και ασφαλείας τους, ελέγχει την τήρησή τους, εκδίδει κανονισμό για την κατάταξη των πλοίων σε κατηγορίες, παρακολουθεί τα πλοία με έκτακτους και τακτικούς ελέγχους και μπορεί να πιστοποιήσει την

ασφάλεια ενός πλοίου σε όποιον το ζητήσει. Επίσης (λόγ.) νηνογύ-μων {νηνογύμωνος}. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναός. [ΕΤΥΜ. < νηο- (< αρχ. ναός «πλοίο», γεν. νεός | νηός) + γνώμονας]. νηοδόχη κ. νηοδοχή (η) ΝΑΥΤ. μικρό τεχνητό λιμάνι στην είσοδο του κυρίου λιμανιού όπου γίνονται φορτοεκφορτώσεις, ανεφοδιασμός και όπου είναι δυνατόν να τοποθετηθεί το πλοίο πάνω σε ειδική επιφάνεια, για να γίνουν εργασίες στο τμήμα του που βρίσκεται κάτω από το νερό. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. νεοδόχος]. νηολόγηση (η) → νηολογώ νηολόγια (η) η υπηρεσία των λιμεναρχείων που ασχολείται με τις νηολογήσεις. νηολόγιο (το) {νηολογί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. το επίσημο βιβλίο που αποτελεί δημόσιο έγγραφο και υπάρχει σε κάθε λιμάνι και στο οποίο καταγράφονται όλα τα πλοία που φέρουν ή επιθυμούν να φέρουν τη σημαία του κράτους στο λιμάνι του οποίου γίνεται η καταχώριση τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναός. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. ship registry]. νηολόγος (ο) ο υπάλληλος του λιμεναρχείου που ασχολείται με τις νηολογήσεις. [ΕΤΥΜ. < νηο- (< αρχ. ναός «πλοίο», γεν. νεός | νηός) + -λόγος (βλ.λ.)]. νηολογώ ρ. μετβ. {νηολογέ-ω... | νηολόγ-ησα, -ούμα, -ήθηκα, -ημένος} καταχωρίζω πλοίο στο νηολόγιο: το πλοίο νηολογήθηκε πέρισ στη λιμερία. — νηολόγηση (η) [1896]. [ΕΤΥΜ. < νηο- (< αρχ. ναός «πλοίο», γεν. νεός | νηός) + -λόγος < λόγος]. νηοπομπή (η) ΝΑΥΤ. 1. ο σχηματισμός εμπορικών πλοίων σε καιρό πολέμου, τα οποία ταξιδεύουν με κοινό προορισμό, συνοδευόμενα από πολεμικά σκάφη για την προστασία τους: η ~ χτυπήθηκε κοντά το Γιβραλτάρ ΣΥΝ. κονβόι 2. (κατ' επέκτ.) κάθε είδους σχηματισμός πλοίων που ακολουθεί την ίδια πορεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναός. [ΕΤΥΜ. < νηο- (< αρχ. ναός «πλοίο», γεν. νεός | νηός) + πομπή, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. ship convoy]. νηοψία (η) [1867] {νηοψί-ων} 1. η έρευνα που διενεργείται σε εμπορικά πλοία από πολεμικά πλοία χώρας σε εμπόλεμη κατάσταση ή από δυνάμεις του Ο.Η.Ε. σε περίπτωση αποκλεισμού, ώστε να εξακριβωθεί σε ποια χώρα ανήκει το υπό έλεγχο πλοίο, ποιο είναι το φορτίο του και -κυρίως- αν στοιχειώνει στη διευκόλυνση του αντιπάλου ή στην παραβίαση του αποκλεισμού αντιστοιχώς: ενστατικές | καθημερινές | αποτελεσματικές ~ 2. (κατ' επέκτ.) ο έλεγχος που διενεργείται σε εμπορικό πλοίο σε περίοδο ειρήνης και αποσκοπεί στην εξακριβωση τελωνειακών ή υγειονομικών παραβάσεων ή παραλείψεων. ΣΧΟΛΙΟ λ. ναός. [ΕΤΥΜ. < νηο- (< αρχ. ναός «πλοίο», γεν. νεός | νηός) + -οψία < όψη]. νηοπνής, -ής, -ές {νηοπνθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που δεν νιώθει πια λύπη, δεν έχει πια πένθος: «Τα νηοπνή» (ποιητική συλλογή του Κ. Καρυωτάκη) ΑΝΤ. θλιμμένος, πενθών 2. αυτός που δεν προκαλεί θλίψη · 3. ΒΟΤ. νηοπνής (το) αναρχικό, εντομο-φάγο, καλλωπιστικό φυτό τον τροπικών περιοχών τής Ασίας με περίεργα πλατιά φύλλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < νη- στερητ. (βλ. λ. νήμεμος) + -πνής < πένθος]. νηιογαγείο (το) [1865] δημόσιο ή ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο οποίο πηγαίνουν παιδιά προσχολικής ηλικίας (μεταξύ 4-5 ετών) και προετοιμάζονται για την ένταξη τους στις τάξεις του δημοτικού σχολείου με έμφαση κυρ. στη δραστηριοποίηση των διανοητικών τους λειτουργιών και την ανάπτυξη τής συνασθηματικότητας, τής κινητικότητας και τής κοινωνικής συμπεριφοράς τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. σχολείο. νηιογαγός (ο/η) [1880] ο παιδαγωγός που έχει ειδικευθεί στην εκπαίδευση των παιδιών προσχολικής ηλικίας. [ΕΤΥΜ. < νήπιο + αγωγός < άγω]. νηπιός ρ. αμετβ. [αρχ.] {νηπί-ατος} φέρομαι με ανόητο τρόπο, σαν νήπιο: νηπιάζει ανεπίτρεπτα για άτομο τής ηλικίας του ΣΥΝ. ανοη-ταίνο, μοραίνομα, παιδιάριζω. νηπιακός, -ής, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το νήπιο: ~ σταθμός | ηλικία ΣΥΝ. νηπιώδης 2. (μτφ.) αυτός που είναι αφελής, χαμηλού επιπέδου ή στα πρώτα στάδια τής ανάπτυξης του: η βιομηχανία στη χώρα αυτή βρίσκεται σε ~ επίπεδο. νήπιο (το) {νηπί-ου | -ων} 1. το παιδί από 1 έτους μέχρι 6 ετών: έξυπνο | χαριτωμένο | αγαπητό | ήσυχο | υπερκινητικό ~ ΣΥΝ. μωρό · 2. (συ-νήθ. στον πληθ.) ο νηιογαγός: το παιδί τους πήγε φέτος στα ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. σχολείο, βρέφος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. νήπιον, ουδ. του επιθ. νήπιος, αβεβ. ετύμου. Η εκδοχή νήπιος < *νε-επίος (με συναίρεση) < νε- στερητ. + έπος «λόγος, ομιλία» θα προϋπέθετε αρχική σημ. «αυτός που δεν μπορεί (ακόμα) να μιλήσει», αλλά αυτή η σημ. επιμαρτυρείται μόνο από τον Ησύχιο (πβ. νηπιονιον νήπιον, άφωνον). Για τον ίδιο λόγο δεν είναι πειστική η σύνδεση με το ρ. ήπιω «καλά, φωνάζω», ενώ χωρίς ισχυρά επιχειρήματα έχουν προταθεί ετυμολογίες από το επιθ. ήπιος ή από το αμάρτυρο *άπιος (πβ. λατ. arisarc «κατέχω, κρατώ»). νηπιοβαπτισμός (ο) [1869] ΕΚΚΛΗΣ. το βάπτισμα κατά τη βρεφική ηλικία. νηπιόθεν επίρρ. [μεσν.] (αρχαιοπρ.) από τη νηπιακή ηλικία: συνήθεια που αποκτήθηκε ~ ΣΥΝ. παιδιόθεν, εξ απαλών ονύχων. νηπιοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η φροντίδα και επιμέλεια των νηπίων. — νηπιοκόμος (ο/η), νηπιοκομικός, -ής, -ό [ΕΤΥΜ. < νήπιο + κομία (βλ.λ.)], πβ. κ. βρεφο-κομία]. νηπιοκτόνος (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που φονεύει νήπιο: η ~ πρωταγωνίστρια τής νοβέλας του Παταδιαμάντη «Φόνισσα» ΣΥΝ. βρεφοκτό-νος. — νηπιοκτονία (η) [1840].

[ETYM. μτρν. < νήπιο- + -κτόνος < κτείνω «φονεύω» (βλ. κ. -κτονία)]. νηπιώδης, -ης, -ες [μτρν.] {νηπιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} 1. αυτός που αναφέρεται στα νήπια: ~ στάδιο ανάπτυξης ΣΥΝ. νηπιακός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από ανωριμότητα: τον χαρακτηρίζει ~ συμπεριφορά 3. (μτρ.) αυτός που δεν έχει ακόμα αναπτυχθεί, προοδευσει: ~ ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα ΣΥΝ. εμβρυακός, καθυστερημένος ΑΝΤ. προχωρημένος, προοδευμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

νηπιός, -ή, -ό 1. (σπάν.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση νηφαιότητας, που δεν είναι υπό την επίρεια τοξικών ουσιών ΣΥΝ. νηφάλιος, ήρεμος ΑΝΤ. μεθυσμένος 2. (α) αυτός που σχετίζεται με τη νήψη (σημ. 1) (β) ΘΕΟΛ. νηπιική **θεολογία** μυστική τάση της ορθόδοξης θεολογίας, σύμφωνα με την οποία η κοινωνία με τον Θεό επιτυγχάνεται με τη διαρκή προσευχή, την πνευματική εγρήγορση, τη συνεχή άσκηση, την ειλικρινή μετάνοια και τη συνεχή νήψη (βλ. λ.) (γ) **νηπιικοί πατέρες** | **θεολόγοι** οι μοναχοί και οι θεολόγοι της Ορθόδοξης Εκκλησίας που ακολούθησαν την παραπάνω τάση. [ETYM. μτρν. < νήπιος «νηφάλιος» < αρχ. νήφο «είμαι νηφάλιος, εγκρατής - απέχω από οινόποσια», βλ. λ. νηφάλιος].

Νηρέας (ο) {Νηρέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα, γιος του Πόντου και της Γείας, που είχε την ικανότητα να αλλάζει μορφή: σύζυγος της Ωκεανίδας Δωριδίας, πατέρας των Νηρηίδων. Επίσης Νηρέας, [ETYM. αρχ., βλ. λ. Νηρηίδα].

Νηρηίς (η) {Νηρηίδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τις πενήντα κόρες του Νηρέα και της Δωριδίας, που ήταν νύμφες, κατοικούσαν στα βέθη της θάλασσας και βοηθούσαν τους ναυτικούς (βλ. λ. Ναϊάδες). Επίσης Νηρηίδα.

[ETYM. < αρχ. Νηρηίς, -ίδος, αββ. ετόμου. Προφανώς η λ. συνδ. με το όνομα Νηρέας (που όμως δεν είναι ομηρικό), το οποίο προσδιόριζε θαλάσσιο θεό, πατέρα των Νηρηίδων. Είναι πιθανό ότι τα ονόματα Νηρέας και Νηρηίς συνδ. με λιβ. nērti «βυθός» και πονένθ «θαλάσσια θεότητα»].

νηριόν (το) {νηρι-ού | -ων} (επίσ.) η πικροδάφνη (βλ. λ.). [ETYM. < μτρν. νήριον < νηρόν, ουδ. του επιθ. νηρός «πρόσφατος, φρέσκος» (βλ. κ. νερό), επειδή η πικροδάφνη φύεται συνήθ. δίπλα σε τρεχούμενο νερό (ρυάκια, πηγές κ.τ.ό.)].

νηριώδης, -ης, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με νησί ή αποτελεί νησί: τα ~ έδαφη της χώρας μας ΣΥΝ. νησιωτικός ΑΝΤ. χερσαίος.

νησί (το) {νησ-ιού | -ιών} 1. (γενικά) τμήμα ξηράς που βρίσκεται από όλες τις πλευρές του από ύδατα: άγρονο | άγριο | ακατοίκητο | παρθένο | πυκνοκατοικημένο | ακριτικό | αξιοποιημένο | γραφικό | αγαιοπελαγίτικο | παραδείσιο | τροπικό | εξωτικό | άγνωστο | καταπράσινο | ειδυλλιακό ~ ΣΥΝ. (λόγ.) νήσος 2. (ειδικότ.) ΝΟΜ. φυσικά διαμορφωμένη περιοχή ξηράς που περιβρέχεται από ύδατα και βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια των νερών κατά τη μέγιστη πλημμυρίδα. — (υποκ.) νησάκι κ. (λόγ.) νησιδίο (βλ. λ.) (το) [μεσν.]. [ETYM. < μτρν. νησίον, υποκ. του αρχ. νήσος (βλ. λ.)].

νησίδα (η) 1. η μικρή σε έκταση προεξοχή από στερεό ή στερεοποιημένο υλικό (όχι αναγκαστικά από έδαφος), που περιβάλλεται από θάλασσα ή λίμνη: κοραλλιογενής | ηφαιστειογενής | ακατοίκητη ~ || ~ που κατοικείται από πουλιά 2. ΓΕΩΛ. ο μικρός λόφος που αποτελεί τη μοναδική προεξοχή σε μια πεδιάδα, προβάλλοντας σαν νησί στη θάλασσα: οι ~ οδηγούν συχνά σε σημαντικές αρχαιολογικές ανακαλύψεις · 3. η στενή διαχωριστική λωρίδα στη μέση και κατά μήκος των μεγάλων λεωφόρων και των εθνικών οδών, που χωρίζει τα δύο ρεύματα κυκλοφορίας και η οποία άλλοτε περιβάλλεται από κυκλιδώματα, ώστε να μην επιτρέπει την κάθετη διάβαση της οδού σε πεζούς και οχήματα, λειτουργώντας παράλληλα και ως προστατευτικό για τις υπερβάσεις, ενώ άλλοτε είναι απλώς υπερυψωμένη και δεντροφυτευμένη, επιτρέποντας στους πεζούς να στέκονται εκεί χωρίς κίνδυνο καθώς διασχίζουν την οδό: διαχωριστική | υπερυψωμένη | καταστραμμένη ~ ΣΥΝ. διαχωριστικό, διάζωμα. [ETYM. < αρχ. νησίς, -ίδος, υποκ. του ουσ. νήσος (βλ. λ.). Η μτρ. σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. îlot].

νησιδίο (το) [αρχ.] (νησιδί-ου | -ων) (λόγ.) 1. το πολύ μικρό σε έκταση νησί ΣΥΝ. νησάκι 2. ο μεγάλος βράχος που εξέχει πάνω από τη θάλασσα: οι κοινκίδες στον χάρτη είναι ~ ΣΥΝ. βραχονησίδα.

νησιώτης (ο) [αρχ.] {νησιωτών}, νησιώτισσα (η) {νησιωπισσών} πρόσωπο που κατάγεται από νησί ή που κατοικεί σε νησί ΣΥΝ. θαλασσιός ΑΝΤ. στεριανός, βουνήσιος, — νησιωτόπουλο (το), νησιωτοπούλα (η).

νησιωτικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. νησιώτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με νησί ή με νησιώτες: ~ κλίμα | κρασί | κουζίνα | τραγούδι | χορός ΑΝΤ. στεριανός 2. αυτός που αποτελείται από νησιά: ~ σύμπλεγμα | κράτος · 3. **νησιώτικα** (τα) τα παραδοσιακά τραγούδια των νησιών του Αιγαίου ή όσα σύγχρονα τραγούδια γράφονται σε τέτοιους ρυθμούς: τραγούδιαν - και λαϊκά || δίσκος με ~.

νήσος (η) (λόγ.) 1. το νησί: τα προϊόντα | το κλίμα | οι κάτοικοι της ~ Κρήτης || Ιόνιοι | Κανάλιοι Νήσοι 2. ΑΝΑΤ. νήσος **τού Ράιλ** τμήμα του φλοιού του εγκεφάλου.

[ETYM. < αρχ. νήσος, αββ. ετόμου. Δεν είναι πειστική η ανάλυση *νήκιο-ς (> νήσος) και η σύνδεση με το ρ. νή-χω «κολυμπώ» και με το λατ. συνώνυμο nare. Εξίσου αναπόδεικτη είναι η συσχέτιση με το λατ. nāsus «μύτη», η οποία προϋποθέτει πολύπλοκη σηματολ. μεταβολή (μέσω σμ. «ακρωτήριο»). Η χρήση διαφορετικού λ. από τις Ι.Ε. γλώσσες για τη σμ. «νήσος» οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η λ. αποτελεί μεσογ. δάνειο, όπως και το συναφές λατ. insula «νήσος»].

νήσσα (η) {νησών} (λόγ.) η πάπια (βλ. λ.)· μόνο στη ΦΡ. **ποιούμαι νήσσαν** προσποιούμαι ότι **δεν** καταλαβαίνω τίποτα σε σχέση με ένα

θέμα: **ποιείται την νήσσαν σε κάθε υπονοούμενο που τον αφορά** ΣΥΝ. κάνω την πάπια | τον ψόφο κορόι.

[ETYM. < αρχ. νήσσα | νήττα < *νάτ-|α < Ι.Ε. *nat- «πάπια, πβ. λιβ. āntis, λατ. anas (> γαλλ. cane, canard), αρχ. γερμ. anut, γερμ. Ente κ.ά.]. νησοτροφείο (το) [μτρν.] οι ειδικές εγκαταστάσεις όπου εκτρέφονται πάπιες: **φουαγκρά γαλλικού νησοτροφείου**.

νησοτροφία (η) {χωρ. πληθ.} η συστηματική επαγγελματική ενασχόληση με την αναπαραγωγή, την εκτροφή και το εμπόριο πάπιες: **ανεπτυγμένη | οικογενειακή ~**, — νησοτρόφος (ο) [1894].

νηστία (η) [αρχ.] {νηστειών} 1. εκούσια ή ακούσια αποχή από το φαγητό ΣΥΝ. αστία 2. (ειδικότ.) η εκούσια αποχή από ορισμένες κατηγορίες τροφών (κρέας ζώων και πτηνών, τα γεννήματα και τα παράγωγα τους, δηλαδή αβγά, γάλα, τυρί) με σκοπό την υπακοή στην ασκητική σχέση του πιστού με τον κόσμο και τον καθαρισμό του σώματος και της ψυχής για θρησκευτικούς λόγους: **εναυσιές** - (της Μ. Τεσσαρακοστής, των Χριστογένων, των Αγίων Αποστόλων, της Κοιμήσεως της Θεοτόκου) || **εβδομαδιαίες** - (της Τετάρτης και της Παρασκευής) || **προαιρετική** ~ (για την προσέλευση στη Θεία Κοινωνία) || κάνω | αρχίζω | διακόπτω τη - 3. (κατ' επέκτ.) η εκούσια αποχή από κάθε είδους σαρκικές και υλικές απολαύσεις με σκοπό τον καθαρισμό για θρησκευτικούς λόγους: ~ και προσευχή (βλ. λ. προσευχή) ΣΥΝ. αποχή 4. (συνεκκ.) (α) το διάστημα κατά το οποίο διαρκεί η αποχή από ορισμένες κατηγορίες φαγητών για θρησκευτικούς λόγους: η ~ **τού Πάσχα** || **σήμερα είναι** ~ (β) ΕΚΚΛΗΣ. **Κοριακή των Νηστειών** καθεμία από τις Κυριακές της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, δηλ. τις πέντε Κυριακές πριν από την Κυριακή των Βαΐων, στις οποίες τελείται η Θεία Λειτουργία του Μ. Βασιλείου.

νηστευτής (ο) [μτρν.], νηστεύτρια (η) {νηστευτριών} 1. πρόσωπο που συνειδητά απέχει από ορισμένες κατηγορίες τροφών σε περιόδους ή ημέρες καθορισμένες από την Εκκλησία με σκοπό τον σωματικό και ψυχικό καθαρισμό: **αυστηρός | συνειδητός** ~ 2. προσωπωμια αγίων ή οσίων της Εκκλησίας: Αϊ- Γιάνης ο ~.

νηστεύω ρ. αμετβ. {νηστ-ευσα κ. (καθημ.) -ευσα} 1. απέχω εκούσια από ορισμένες κατηγορίες τροφών σε ημέρες ή περιόδους καθορισμένες από την Εκκλησία, για να επιτύχω τον καθαρισμό του σώματος και της ψυχής μου: **δεν τρώω κρέας, γιατί** ~ ΑΝΤ. αρταίνομα ΦΡ. **νυστεύσαντες και μη νυστεύσαντες** (φρ. του Αγ. Ιωάννου του Χρυσόστομου, που ακούγεται μετά την Ανάσταση και καλεί όλους να γαρουν μαζί για το Πάσχα) για να δηλωθεί ότι όλοι καλούνται να συμμετάσχουν σε κάτι (καλό) είτε το αξίζουν είτε όχι 2. (κατ' επέκτ.) απέχω από σαρκικές και υλικές απολαύσεις, ζω ενάρετο βίο ΑΝΤ. κολάζομαι 3. (γενικότ.) **δεν** σιτίζομαι κανονικά, **απέχω** από το φαγητό. [ETYM. αρχ. < νηστία «νηστικός» < *νή-εδ-τις < νη-στερητ. (βλ. κ. νήνεμος) + θ. -εδ- του ρ. εδω «τρώγω» (βλ. κ. έδεσμα), **οπότε** η λ. θα σήμαινε «αυτός που δεν τρώει»].

νηστήσιμος, -η, -ο (σολο. ορθ. **νηστήσιμος**) (για τροφές) αυτή που επιτρέπεται την περίοδο της νηστείας: ~ γλυκά ΣΥΝ. σαρακοστιανός ΑΝΤ. αρτίσιμος. [ETYM. < νηστ(ε)ύω + παραγ. επίθημα -ήσιμος].

νησιδία (η) {νησιδίων} ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα του λεπτού εντέρου. [ETYM. < a-Pi- νησίς, -ίδος (βλ. λ. νηστεύω), επειδή διαρκώς είναι κενό].

νησικάδα (η) (λαϊκ.) η άσχημη μυρωδιά της αναπνοής κάποιου που δεν έχει φάει: **ενοχλητική** ~ ΣΥΝ. κακοσμία.

νηστικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό αυτός που δεν έχει φάει: τα **παιδιά δεν πρέπει να φεύγουν νηστικά** για το σχολείο || **μένο | κοιμάμαι** ~ ΑΝΤ. φαγωμένος, χορτάτος. ΦΡ. (παροιμ.) **νηστικό αρκούδι δεν χορεύει** βλ. λ. αρκούδι. [ETYM. αρχ. < νηστία, βλ. κ. νηστεύω].

νηστήσιμος, -η, -ο → νηστήσιμος

νηφάλιος, -α, -ο 1. αυτός που διατηρεί την ηρεμία και την αταραξία του: **αντιμετώπιζε** ~ τους **προηλασμούς του πλήθους** ΣΥΝ. άταραχος, ήρεμος, ψύχραιμος ΑΝΤ. εκτός εαυτού, συγχισμένος, αναστατωμένος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική διαύγεια και ευθυκρισία: ~ **δάσκαλος | υπολογισμός | εκτιμήσεις** ΣΥΝ. διαγής ΑΝΤ. συγχισμένος, — νηφάλια | νηφάλιος [μτρν.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < νήφο «είμαι νηφάλιος, εγκρατής - απέχω από οινόποσια», που συνδ. με αρμ. nawt'i «νηφάλιος» (< *nābh-t-). Παράγ. νηπιός, νηπι-ικός, **άνα-νήφο** κ.ά.].

νηφαιότητα (η) [μτρν.] {χωρ. πληθ.} η ηρεμία, η αταραξία: **αντιμετωπίζω το θέμα με** ~.

νήφο ρ. αμετβ. {έννημα} (αρχαιοπρ.) 1. είμαι νηφάλιος, δεν είμαι μεθυσμένος 2. (μτρ.) (α) έχω πνευματική διαύγεια (β) είμαι ήρεμος. [ETYM. αρχ., βλ. λ. νηφάλιος].

νήψη (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση πνευματικής εγρήγορσης, που σχετίζεται με τη νηφαιότητα και τη σωφροσύνη · 2. η ανάκτηση των δυνάμεων μετά από ασθένεια ΣΥΝ. ανάρρωση. [ETYM. < μτρν. νήψις < αρχ. νήφο, βλ. λ. νηφάλιος].

νι (το) → νυ

νι (η) (λαϊκ.) η νεαρή γυναίκα: **βήκαν οι νιες στη ρούγα** ΣΥΝ. κοπέλα, κορίτσι ΑΝΤ. γριά. [ETYM. < νέα (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση)].

Νιαγάρας (ο) ποταμός της Β. Αμερικής, που αποτελεί φυσικό όριο μεταξύ του Καναδά και των Η.Π.Α., πηγάζει από τη λίμνη Ιρι, εκβάλλει στη λίμνη Οντάριο και είναι γνωστός για τους περιφημους καταρράκτες του (οι **καταρράκτες του Νιαγάρα**). [ETYM. < αγγλ. Niagara, πθ. < ινδιάν. nee-agg-arah «καταγιστικά νερά» ή από ινδιάν. λ. που σημαίνει «η χωρισμένη στα δύο»].

νιανιά (τα) (στη γλώσσα των νηπιών και ευρύτερα-οικ.) η λιωμένη τροφή: **έκανε το κρέας | το ρύζι | τα μακαρόνια** ~.

[ETYM. Ηχομιμητική λ.].
 νιάνιαρο (το) 1. το πολύ μικρό παιδί 2. (μειωτ.) για κάποιον που συμπεριφέρεται σαν μικρό παιδί ή ως προσφώνηση από κάποιον μεγαλύτερο σε ηλικία προς κάποιον πολύ νεότερο, για να τονιστεί η διαφορά της ηλικίας.
 [ETYM. ΑΒεβ. ετύμου, πιθ. < νανάρισμα | νανούρισμα με επίδρ. του νιανιά «λειωμένη τροφή για μοιρά» ή < βεν. gnagnara «ελαφρά παιδική νόσος» (πβ. ιταλ. gnagnera), εκφραστ. λ.].
 νιάου (το) {άκλ.} η φωνή της γάτας ΣΥΝ. νιαουρίσμα- ΦΡ. (τι) *κάνει νιάου-νιάου στα κεραμίδια*; για κάτι ολόφανερο ή πολύ εύκολο να το βρει κανείς. [ETYM. Ηχομιμητική λ.].
 νιαουρίζω ρ. μετβ. {νιουρίσια} 1. βιάζω τη χαρακτηριστική φωνή της γάτας: *οι γάτες νιαουρίζουν, όταν θέλουν να τις τσιούσουν* 2. (μτφ.) (α) βιάζω ψιλή φωνή: *νιαουρίζει κάθε φορά που θέλει να ζητήσει κάτι από τον άντρα της* (β) κλανουρίζω. — νιαουρίσμα (το). [ETYM. Ονοματοποιημένη λ.].
 νιάσιμο (το) {νιασίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η πρώτη καλλιέργεια γέρσου χωραφιού.
 [ETYM. < *νεάσιμο < αρχ. νεώ (-άω) «οργώνω, καλλιεργώ» (βλ. λ. νεάση)].
 νιάτα (τα) 1. η νεαρή ηλικία κάθε ανθρώπου: *στα ~ του ήταν λεβεντιάνθρωπος* || «*σαν τα ~ δυο φορές, τα γηρατιά κάμια*» (δημοτ. τραγ.) || *πικρά ! μαύρα ! ευτυχισμένα -!* «*λείωνουν τα ~ μας στη βιοπάλη*» (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. νεότητα, νιότη ANΤ. γηρατιά, ωριμότητα ΦΡ. (α) να *χαρείς τα νιάτα σου (και την ομορφιά σου)* (i) ευχή για κάποιον που κάνει καλά πράξη ή δίνει «λεημοσύνη ΣΥΝ. να σ' έχει καλά ο θεός, την ευχή μου να 'χεις (ii) παρακλητικά σε κάποιον να σταματήσει κάτι που μας ενοχλεί, μας πιέζει ή για να κάνει κάτι που θέλουμε: ~, *δώσε μου ένα ποτηρι νερό, γιατί δεν αισθάνομαι καλά* || ~, μη με πιέξεις να σου απαντήσω *δεν ξέρω περισσότερα* (β) *κρίμα (στα νιάτα (κάποιου))* (i) για ανθρώπους που χαρμαρίζουν τη νεότητα τους σε πράξεις επιπόλαιες ή κακές, γι' αυτούς που κάνουν πράγματα ανάρμοστα προς τη νεαρή τους ηλικία: *Του έχει πάρει τα μυαλά η εύκολη ζωή. ~ του!* ΣΥΝ. αλιμόνο του (ii) για ανθρώπους που τους τυχαίνουν συμφορές ή πεθαίνουν σε νεαρή ηλικία: *Να παει έτσι στα είκοσι του από τροχάιο! ~ του!* (γ) να *'χα τα νιάτα σου* μακαρισμός για τα ν'άρια άτομα, συνήθ. σ' περιπτώσεις κατά τις οποίες οι νέοι στενοχωρούνται χωρίς σοβαρό λόγο: ~ και τίποτε δεν θα μ' *ενοιάζε!* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που βρίσκονται σε νεαρή ηλικία: *επαναστατημένα | ατίθασα | οργισμένα | αθάνατα | εύθυμα | ευτυχισμένα | ζεγνοιαστα | τρυφερά | ωραία ~* || τα ~ *δεν έχουν τίποτε ανάγκη!* ΣΥΝ. νεολαία ANΤ. (σκοπιμ.) γερουσία.
 [ETYM. μεσν. < νεάτα (με συνίζηση) < νεότα (κατά το γεράματα) < αρχ. νεότης (με αλλαγή γένους)].
 νίβω ρ. μετβ. {ένιψα, νίφτρια} πλένω (το πρόσωπο και τα χέρια) με νερό: *ένιψες τα χέρια σου, προτού καθίσεις στο τραπέζι*; || *νίβεται κάθε πρωί* ΣΥΝ. καθαρίζω ΦΡ. (παροιμ.) *το' να χέρι νίβει τ' άλλο και τα δυο το πρόσωπο* στις περιπτώσεις που υπάρχουν αμοιβαία συμπεφέροντα οι άνθρωποι συνεργάζονται, βοηθούν ο ένας τον άλλον. — νίψιμο (το).
 [ETYM. μεσν. < αρχ. νίπτω (βλ.λ.) από τον αορ. *ένιψα*, κατά το σχήμα σκάπτο - *έσκαγα* - *σκάβω*, *θάπτο* - *έθαγα* - *θάβω!* Νίγηρας (ο) (γαλλ. République du Niger = Δημοκρατία του Νίγηρα) 1. κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Νιάμει, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας 2. ποταμός της Δ. Αφρικής που πηγάζει από τα υψίπεδα της Γουινέας και εκβάλλει στον Κόλπο της Γουινέας. — νιγηρός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Niger (από τον ομώνυμο ποταμό), ο ποταμός φέρει την τοπική ονομασία egegu n-igereuen «ποταμός των ποταμών» (γλώσσα Τουαρέγκ), της οποίας το δεύτερο τμήμα (n-igereuen) αποτέλεσε την αφηρητή του ονόματος, πιθ. με την παρετυμολ. επίδρ. του λατ. Niger «μαύρος». Νιγηρία (η) (αγγλ. Federal Republic of Nigeria = Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Νιγηρίας) κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Αμπούτζα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το νάιρα. — Νιγηριανός (ο), Νιγηριανή (η). [ETYM. < αγγλ. Nigeria (οπτικό δάνειο), από τον ποταμό Νίγηρα που διασχίζει τη χώρα. Βλ. λ. Νίγηρας]. Νιγηρία (η) πόλη της Κ. Μακεδονίας στον νομό Σερρών. [ETYM. Ο οικισμός ιδρύθηκε, πιθανότατα, τον 16ο αι. και εκάζεται ότι έφερε αρχικώς την ονομασία Νέοι Αγγράτες, από όπου προήλθε και η σημερινή ονομασία, ίσως με τη μεσολάβηση σλαβ. τύπου]. Ν.Ι.Ε.Ε. (το) Νοσηλευτικό Ίδρυμα Εκκλησίας Ελλάδος. Ν.Ι.Ε.Ν. (το) Νοσηλευτικό Ίδρυμα Εμπορικού Ναυτικού. Νικαία (η) 1. πόλη της ΒΔ. Μικράς Ασίας, πρωτεύουσα του ομώνυμου βασιλείου που ίδρυσαν οι Βυζαντινοί μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους (1204-1261)- *εκει πραγματοποιήθηκαν δύο Οικουμενικές Συνόδοι της Ορθόδοξης Εκκλησίας (η Α' το 325 και η Ζ' το 787) 2. δήμος της Αττικής 3. πόλη της ΝΑ. Γαλλίας στην Κιανή Ακτή. [ETYM. Η μικρασιατική πόλη φέρει μτγν. τοπωνύμιο οφειλόμενο στον Λυσίμαχο (εκ των διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου), του οποίου η σύζυγος ονομαζόταν Νικαία (< νίκη), ο Λυσίμαχος ανοικοδόμησε και μετόνομασε την πόλη μετά τη μάχη της Ιγού (301 π.Χ.). Η σημερινή τουρκ. ονομασία Iznik ανάγεται στην Ελληνική (< εις Νικαίαν). Η γαλλ. πόλη Nice ιδρύθηκε τον 3ο αι. π.Χ. από Έλληνες αποίκους, οι οποίοι την αφιέρωσαν στη θεά Νίκη]. Νικανδρός (ο) {ου κ. -άνδρου} 1. αρχαίος Έλληνας επικός ποιητής (2ος αι. π.Χ.) 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλη-*

σίας.
 [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < νίκη + άνήρ, ανδρός].
 Νικαράγουα (η) (ισπ. Republica de Nicaragua = Δημοκρατία της Νικαράγουας) κράτος της Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Μανάγκουα, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα τη χρυσή κόρδοβα. — Νικαραγουανός (ο), Νικαραγουανή (η), νικαραγουανός, -ή, -ό. [ETYM. < ισπ. Nicaragua < ινδιάν. Nicaraο, όνομα τοπικού Ινδιάνου φυλάρχου, τον οποίο συνάντησε το 1522 ο Ισπανός εξερευνητής Gil Gonzalez].
 νικέλ (το) → νικέλιο
 νικελίνης (ο) {νικελινών} ΟΡΥΚΤ. αρσενικούχο ορυκτό του νικελίου-κόκκινος νικελιοπυρίτης. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Nickelín].
 νικέλιο (το) [1861] {νικελίου} ΧΗΜ. σκληρό αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ni) χρήσιμο στην επικάλυψη μεταλλικών αντικειμένων καθώς οξειδώνεται δύσκολα- χρησιμοποιείται ακόμη σε κράματα και σε καταλύτες (βλ. κ. λ. περιόδicos, ΠΙΝ.). Επίσης νικέλ {άκλ.}. — νικελίνος, -η, -ο [1894] κ. νικέλ. επίθ. {άκλ.}. [ETYM. < νικέλ < γερμ. Nickel, που αποσπάστηκε από το Kupfer-nickel «γαλκός του Νικέλ» (επειδή το μέταλλο έμοιαζε με γαλκό, αλλά δεν μπορούσε να αξιοποιηθεί) < Kupfer «γαλκός» + Nickel, ονομασία γερμ. θεότητας].
 νικελιοόχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει νικέλιο: ~ *μετάλλευμα*. [ETYM. < νικέλιο -Ι- -ούχος (< έχω), απόδ. του γαλλ. nickellifère].
 νικελώνω ρ. μετβ. [1894] {νικέλω-σα, -θηκα, -μένος} επικάλυπτο μεταλλικό σκεύος ή επιφάνεια με στρώμα νικελίου, για να προστατευθεί από την οξείδωση ΣΥΝ. επινικελώνω ANΤ. οξειδώνω. — νικελώσιος (η) κ. νικελώσιμα (το) [1898].
 Νίκη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. η θεά του προσωποποιούσε την επικράτηση επί των αντιπάλων: το *άγαλμα της Απέρου Νίκης* 2. (συνεκδ.) το *άγαλμα* που αναπαριστά την παραπάνω θεά: η ~ της Δήλου || της *Σαμοθράκης* | *του Παιωνίου* 3. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < ουσ. νίκη (βλ.λ.)].
 νίκη (η) {νικών} 1. η επικράτηση σε μάχη ή πολεμική σύγκρουση: *τα στρατεύματα μας επέτυχαν περίτρανη ~ εναντίον του εχθρού* || *εθνική | ένδοξη | ηρωική | ιστορική | λαμπρή | μεγαλειώδης | σαρωτική | σίγουρη | ανέλπιστα ~* || *κερδίζω | πετυχαίνω | αποβλέπω σε* || *επιθωμό | χάνω τη* - ΣΥΝ. κατίσχυση, υπερίσχυση ANΤ. ήττα 2. (γενικότερ.) η επικράτηση σε κάθε είδους αγώνα ή αντιπαράθεση: *πολύτιμη βαθμολογία ~ πέτυχε ο Απόλλων Πατρών στο πρωτάθλημα μπάσκετ* || *χάνω μέσα από τα χέρια μου σίγουρη ~* || *εντυπωσιακή ~ στις εκλογές* ΣΥΝ. επιτυχία, επιβολή, υπερίσχυση, κατίσχυση ANΤ. ήττα- ΦΡ. (α) ΑΘΛ. *νίκη* στα *σημεία* (i) για τις περιπτώσεις πυγμαχικού αγώνα που δεν λήγει με νок-άουτ ή με εγκατάλειψη ενός από τους δύο αντιπάλους, αλλά ο νικητής αναδεικνύεται από τους κριτές με βάση την προσπάθεια των πυγμαχών κατά τη διάρκεια του αγώνα και από τους βοηθούς που συγκέντρωσαν: *πετυχαίνω -* (ii) (μτφ.) για τις περιπτώσεις αντιπαράθεσων, στις οποίες η επικράτηση του ενός κρίθηκε στις λεπτομέρειες (β) *πύρρειος νίκη* βλ. λ. *πύρρειος* (γ) *καδήμια νίκη* βλ. λ. *καδήμιο*.
 [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το ουσ. *νείκος* «φιλονικία, έριδα», ενώ πολύπλοκη σημασιολ. εξέλιξη προϋποθέτει ο συσχετισμός με το λατ. nīcam «(πορεία) σύμφωνο με το ρεύμα». Ήδη στον Όμηρο η λ. περιέγραφε κυρ. τον θρίαμβο που κατακτάται στο πεδίο της μάχης ή στον αγωνιστικό χώρο, καλύπτοντας εν μέρει το σημασιολ. πεδίο της λ. *κράτος*]. Νικητας (ο) 1. όνομα αγίου, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. νίκη (βλ.λ.)].
 νικητήριος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη νίκη: ~ *σάλπιγμα* | *γκολ* ΣΥΝ. επινίκιος 2. *νικητήρια* (τα) (νικητήριων) οι ύμνοι για τη νίκη ή τον νικητή: «*την υπερίμαχο στρατηγό τα ~*» (Ακάθιοςτος Υμνος) ΣΥΝ. παϊάνας, νικητής (ο) [μτγν.], νικητήρια (η) [μτγν.] {νικητήριών} πρόσωπο που υπερισχύει σε κάθε είδους αναμέτρηση, που επιτυγχάνει νίκη: ο ~ *της μάχης* | *του πολέμου* | *των εκλογών* | *της κούρας* | *της αθλητικής αναμέτρησης* || *βηγχε ~ στη μάχη του με τον καρκίνο* || *βγαίνω* | *αναδεικνύομαι* ~ || οι *ηττημένοι είναι στο έλεος των* ~ ΣΥΝ. κερδισμένος ANΤ. ηττημένος, χαμένος ΦΡ. *ο μεγάλος νικητής* αυτός που έχει επιτύχει τη μεγαλύτερη νίκη σε κάτι: «ο ~ *των αμερικανικών εκλογών ήταν ο νιν προέδρος και λιγότερο το κόμμα του*» (εφημ.) || ο ~ *του σημερινού παιχνιδιού*.
 Νικηφόρος (ο) 1. όνομα αγίου, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα Βυζαντινών αυτοκρατόρων και αξιωματούχων: *Νικηφόρος Φωκάς* 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. νικηφόρος (βλ.λ.)]. νικηφόρος, -ος/-α, -ο αυτός που οδηγεί σε νίκη: ~ *εκστρατεία* | *πόλεμος* | *αποτέλεσμα*. — νικηφόρα επίρρ. [ETYM. αρχ. < νίκη + -φόρος < φέρω]. Νικίτας (ο) 1. αρχαίος Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός (470-413 π.Χ.), γνωστός από τη συνθήκη ειρήνης που συνήψε το 421 π.Χ. με τη Σπάρτη (νικίσιος ειρήνη) 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < νίκη + παραγ. επίθημα -ίας, πβ. κ. Αρχ-ίας, Ιππ-ίας, Καλλ-ίας]. Νικόδημος (ο) {-ου κ. -ήμου} 1. όνομα αγίου, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ ο *Αγορείτης* 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «νίκη του δήμου», < νίκη + δήμος Πβ. κ. Νικόλαος]. νικολαΐσιμος (ο) ΘΡΗΣΚ. χριστιανική αίρεση του Ιου αι., γνωστή για τα ελευθεριάζοντα ήθη των μελών της. — νικολαΐτης (ο).

[ETYM. < μτγν. *Νικολαΐται*, οπαδοί χριστιανικής αίρεσης Γνωστικών, που υποστήριζαν ότι έλκουν την προέλευση τους από τον «*Νικόλαον προσήλυτον Άντιόχεον*» (Κ.Δ. *Πράξ.* 6, 5), ο οποίος είχε διοριστεί διάκονος από τους Αποστόλους].

Νικόλαος (ο) {Νικόλαος} 1. όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας. *Άγιος* ~ (προστάτης των ναυτικών και του Πολεμικού Ναυτικού) 2. όνομα ηγεμόνων και πριγκίπων: *τσάρος* | *πρίγκιπας* ~3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμ.) **Νίκος**. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < νίκη + λαός].

Νικολέτα (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. < γαλλ. Nicolette, υποκορ. του Nicole, θηλ. του Nicola | Nicholas (< μτγν. Νικόλαος)].

Νικομήδεια (η) πόλη της ΒΔ. Μικράς Ασίας στην Προποντίδα, με έντονο ελληνικό στοιχείο μέχρι το 1922.

[ETYM. Η πόλη οφείλει το όνομα της στον ιδρυτή της *Νικομήδη Α'* (< νίκη + *μήδης* < *μήδος* «σκεπή, σχέδιο αποφάσεως», βλ. κ. *Μήδεια*), βασιλιά της Βιθυνίας, ο οποίος την οικοδόμησε το 264 π.Χ. στη θέση της αρχ. *Όλβιας*, αποικίας των Μεγαρέων. Η σημερινή τουρκ. ονομασία Izmit προέρχεται από παραφορά της ελλην. εις (*Νικο*)*μήδειαν*].

νικωτίνη (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αλκαλοειδής οργανική ένωση που βρίσκεται στα φύλλα του καπνού, είναι τοξική και επιδρά στο αναπνευστικό και κυκλοφορικό σύστημα, προκαλώντας επίσης ζαλάδα και διαταραχές στην όραση και την ακοή, καθώς και μακροπρόθεσμες βλάβες: χρησιμοποιείται στην παρασκευή εντομοκτόνων. — νικωτινικός, -ή, -ό.

[ETYM. Παραφορά του γαλλ. nicotine < νεολατ. (nerba) nicotiana, «το φυτό του Nicot», από το όνομα του Γάλλου πρέσβευς J. Nicot (1530-1600), για τον οποίο λέγεται ότι εισήγαγε τον καπνό στη Γαλλία].

νικωτινία (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η δηλητηρίαση που οφείλεται σε κατανάλωση υπερβολικής ποσότητας νικωτίνης από τον οργανισμό. Επίσης νικωτινισμός (ο). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. nicotinisme].

νικωτινικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη νικωτίνη. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. nicotinique].

νικό (κ. -άω) ρ. μετβ. {νικός... | νίκ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. υπερισχύω τον αντιπάλω μου στη μάχη, αλλά και σε κάθε είδους ανταγωνισμό: *ο εχθρός νίκησε τελικά τον στρατό μας* || *καμιά ομάδα δεν νίκησε: ήρθαν ισόπαλες* || *ο τραυματίας νίκησε στη μάχη με τον θάνατο* (= επέζησε) ΣΥΝ. κερδίζω, επικρατώ, κατισχύω ΑΝΤ. ητ-τόμαι, χάνω ΦΡ. **νικό κατά κράτος** επικρατώ ολοκληρωτικά, σε όλα τα επίπεδα ΑΝΤ. ηττώμαι κατά κράτος 2. ξεπερνά τους άλλους, έχοντας καλύτερη απόδοση (σε κάτι): *τον νίκησε στο σκάκι* | *στο τραγούδι* | *στο τρέξιμο* ΑΝΤ. μένω πίσω, χάνω 3. θέτω υπό τον έλεγχο μου: *μην αφήσεις τους πειρασμούς να σε νικήσουν!* || *προσπάθησε να νικήσει τον φόβο για τα ύψη* || *τον νίκησε η αδυναμία του για το ποτό* ΣΥΝ. καταβάλλω, καταστέλλω, επιβάλλω ΑΝΤ. ηττώμαι. [ETYM. < αρχ. νικό (-άω) < νίκη (βλ. λ.)].

Νίκων (ο) {Νίκων-ος, -α} 1. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας: *όσιος* - ο «*Μετανοείτε*» 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμ.) Νίκωνας. [ETYM. μεσν. κύρ. όν. < νίκη].

νίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθμ. κ. συνήθ. μειωτ.) ζήμιά, καταστροφή: *η ομάδα έπαθε μεγάλη ~, χάνοντας με μεγάλη διαφορά μέσα στην έδρα της* ΣΥΝ. πανωλερία, συμφορά ΑΝΤ. θρίαμβος, επιτυχία. [ETYM. Αβελ. ετόμου, πιθ. < μεσν. *νίλα < μτγν. λατ. nila, ουδ. πληθ. του nil | nihil «τίποτε, ουδέν»].

Ν.Ι.Μ. Τ.Σ. (το) Νοσηλευτικό Ίδρυμα Μετοχικού Ταμείου Στρατού. **Vlvi** (το) → νηνί

νιόβγαλος, -η, -ο (εκφραστ.-λογот.) πρόσωπο που τώρα ξεκινά, που δεν έχει πολλές εμπειρίες: *στον έρωτα είναι* ~ ΣΥΝ. άπειρος, πρωτόπειρος, αρχάριος ΑΝΤ. εξβγαλμένος, έμπειρος.

Νιόβη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά της Φρυγίας Ταντάλου, η οποία, αφού γέννησε επτά γιους και επτά κόρες, ερωτεύθηκε τη Λητώ, επειδή είχε μόνο δύο παιδιά, με αποτέλεσμα ο Απόλλων και η Άρτεμις να σκοτώσουν τα παιδιά της (εκτός από δύο) 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετόμου].

νιόβιο (το) [1887] {νιοβίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Nb) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΠΝ.).

[ETYM. Αντιδάν., < νεολατ. niobium < αρχ. *Νιόβη*. Ονομάστηκε έτσι επειδή είναι συγγενές (στο περιοδικό σύστημα) με το χημικό στοιχείο *ταντάλιο*, όπως (στη μυθολογία) η Νιόβη ήταν κόρη του Ταντάλου].

νιογάμπρια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το ζευγάρι των νεόνυμφων.

νιό γα μπρος (ο) (λαϊκ.) ο άντρας που έχει πρόσφατα νυμφευθεί: *όσο ήταν ~, η πεθερά του τον περιποιόταν* ΣΥΝ. νιόπαντρος. [ETYM. < μεσν. *νεόγαμπρος* (με συνίζηση) < νεο- + *γαμπρός*].

νιογέννητος, -η, -ο → νεογέννητος

ΝΙΟΚΙ (το) {άκλ.} ζυμαρικό σε μικρά κομμάτια, του οποίου η ζύμη περιέχει και πατάτα.

[ETYM. < ιταλ. gnocco | nocco, αβελ. ετόμου, ίσως < λατ. *uni-occo, υποκ. του unio «στρογγυλό αντικείμενο (π.χ. μαργαρίτα)». Κατ' άλλους, η λ. είναι προρωμαϊκής αρχής (ίσως λογογβαρδική)].

νιονιό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το μυαλό: *αν έχεις λίγο ~, θα κάνει ό, τι σου λέω*. [ETYM. Πιθ. < διαλεκτ. ιταλ. gnogno «ανόητος, αδαής» (πβ. ισπ. nono)].

νιονίφη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η γυναίκα που μόλις έχει παντρευτεί ΣΥΝ. νιόπαντρη. [ETYM. < μεσν. νεόνυμφη (με συνίζηση) < νεο- + *νύμφη*].

νιόπαντρος, -η, -ο 1. αυτός που μόλις ή πρόσφατα έχει παντρευτεί: ~ *γυναίκα* | *ζευγάρι* 2. **νιόπαντροι** (οι) το ζευγάρι που μόλις έχει πα-

ντρευτεί ΣΥΝ. νεόνυμφοι.

[ETYM. < νιο- (< νεο-) + *παντρος* < *όπανδρος*].

Νιός (η) (διαλεκτ.) η 1ος (βλ. λ.). — Νιώτης (ο), Νιώτισσα (η), νιώτικος, -η, -ο. [ETYM. Από τη μεσν. συνεκφορά *την 1ό* (με καταβίβαση τόνου και συνίζηση) < αρχ. 1ος (βλ. λ.)].

νιός, -α, -ο (λαϊκ.) νέος (βλ. λ.): ΦΡ. **ήμουνα νιός και γέρασα** για να δηλωθεί ότι έχει παρέλθει πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα από τότε που εξαγγέλθηκε ή άρχισε να ισχύει κάτι: «~ *ακούγοντας για την καταπολέμηση της φραειοκρατίας*» (εφημ.). [ETYM. μεσν. < αρχ. νέος (βλ. λ.), με καταβίβαση τόνου και συνίζηση].

νιοστός, -ή, -ό (καθμ.) πολλοστός- για κάτι που λέγεται, γίνεται πολλές φορές, σε ΦΡ. όπως: *στο λέω για ~ φορά* (όπου δηλώνεται και η ενόχληση του ομιλούντος) || *είναι η ~ φορά που το κάνεις*. [ETYM. Από τον αριθμό ν στα μαθηματικά, όπου δηλώνει αυτόν που αναφέρεται στη *νιοστή τάξη*, πβ. *γαλλ. enième*. Ίσως ανάγεται στο αρχικό γράμμα του λατ. numerus «αριθμός», δηλώνοντας οποιονδήποτε αριθμό].

νΙοη (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογот.) 1. η νεότητα (βλ. λ.): *πέρασε ξηγνοιαση ~ | χιλιόχαρη* | *βασανισμένη* ~ ΣΥΝ. νιάτα ΑΝΤ. ωριμότητα, γηραιά 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που βρίσκονται στην παραπάνω ηλικία: *παράτομη* | *άδοξη* | *άμυαλη* | *άσπτη* ~ ΣΥΝ. νιάτα, νεολαία ΑΝΤ. γερουσία. [ETYM. < μεσν. *νιότης* < αρχ. νιότης].

νιούτον (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως της δύναμης (σύμβολο Ντ ή Ν).

[ETYM. < αγγλ. Newton, από το όνομα του διάσημου Άγγλου μαθηματικού και φυσικού Νεύτωνος (Sir Isaac Newton)].

νιούτσικος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται σε νεαρή ηλικία.

νιούφτερικ, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει φθάσει πρόσφατα κάπου: ~ *έθιμο* | *κάτοικος* ΣΥΝ. νεοφερμένος ΑΝΤ. παλιός.

νιπτήρας (ο) 1. σκεύος με φαριδιά, υπερωφωμένα και ανοιχτά τοιχώματα, ώστε να περικλείει νερό ή εντογιμένο έπιπλο μπάνιου με ανάλογο σχήμα και σύνδεση με τα συστήματα υδροδότησης και αποχέτευσης, που χρησιμοποιεί στην καθαριότητα των χεριών και του προσώπου: *μαμπαρένιος* | *φορητός* | *χιαστός* | *σπασμένος* | *βρομικός* | *αστραφτερός* | *απολυμασμένος* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) λαβομάνο 2. ΕΚΚΛΗΣ. **Ακολούθια του Νιπτήρος** ακολουθία που τελείται το βράδυ της Μεγάλης Τετάρτης (όρθρος της Μ. Πέμπτης) σε ανάμνηση της σχετικής πράξης του Χριστού (που έπλυνε τα πόδια των δώδεκα μαθητών του). [ETYM. < μτγν. *νιπτήρ*, -ήρος < αρχ. νίπτο (βλ. λ.)].

νίπτο ρ. μετβ. {έννιψα! (λόγ.) νίβω- ΦΡ. (α) **νίπτο τας χείρας μου** για τους ανθρώπους που αποποιούνται κάθε ευθύνη, που προτιμούν να μην αναμειχθούν σε υπόθεση, στην οποία θα μπορούσαν να παρέμβουν (από την πράξη του Πόντιου Πιλάτου, Κ.Δ. Μαθ. 27, 24) (β) **νί-νιψι ανονήματα μη μόναν όνιν** (καρκινική επιγραφή) να εξαγνιστεί από τις αμαρτίες σου και όχι μόνο να καθαρίσεις το πρόσωπό σου. [ETYM. αρχ. < νίω (πβ. *σκάτω* - *σκάβω*, *θάπτο* - *θάβω*) < *nig*-jo, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *neig*- «πλένω», πβ. σανσκρ. nénekti «πλένει», αρχ. ιρλ. nígim «πλένομαι» κ.ά. Ομόρρ. *νιπ-ήρ*. Το ρ. νίπτο | νίω αναφερόταν στο πλύσιμο μεμονωμένων μερών του σώματος (χειριών, ποδιών), ενώ το ρ. *λουώ* δήλωνε το πλύσιμο ολόκληρου του σώματος και το ρ. πλύνω χρησιμοποιήθηκε κυρ. σχετικά με το πλύσιμο υφασμάτων και ρούχων].

νιπβάνα (η) [1867] {χωρ. πληθ.} 1. (στον βουδισμό) η κατάσταση μακαριότητας, στην οποία καταργείται η συνείδηση του «εγώ» και το άτομο απαλλάσσεται από κάθε επιθυμία ή πόνο και καταλήγει στην τελειότητα, την ένωση με το θείο 2. (μτφ.) η κατάσταση απάθειας στην οποία βρίσκεται ένα άτομο, όταν δεν τον συγκινεί τίποτε από όσα συμβαίνουν γύρω του: «*μετά την αγανάκτηση, η ελληνική κοινωνία επανέρχεται στον κανονικό της ρυθμό, στη θανασφόρο ~ της*» (εφημ.) 3. (μτφ.) η κατάσταση στην οποία κάποιος μοιάζει να μην έχει επαφή με το περιβάλλον του, μένει ανέκφραστος και απάθης, χωρίς να αντιδρά σε εξωτερικά ερεθίσματα (συχνά υπό την επίδραση τοξικών ουσιών).

[ETYM. < σανσκρ. nirvana «εξάλειψη, σβήσιμο» < ni(s)- «έξω, εκτός» + vati «πνέει»].

νιόσφι (το) {άκλ.} το έλεος, η ευπλαχνία: (συνήθ. ως επιφών.) αρκετά: ~ *πια!* Σε *βαρέθηκα!* ΣΥΝ. αμάν, φθάνει! [ETYM. < τουρκ. insaf, με διαχωρισμό του συμφωνικού συμπλέγματος].

νιοσετές (ο) {νιοσετέδες} αμιυάλευρο που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και την παρασκευή κόλλας. [ETYM. < τουρκ. nişasta < περσ. nišasta «άμυλο»].

νιοουάξ (η/το) {άκλ.} 1. σάλτσα από ζωμό κρέατος Κατ *λαχανικών* με πουρέ ντομάτας 2. *σαλάτα* που περιέχει ξερά φασόλια, πατάτες, ντομάτα, ελιές και φιλέτα αντίστουγας.

[ETYM. < γαλλ. (salade) niçoise, από την πόλη Nice (Νίκαια) της Γαλλίας].

Νιζ(σ)α (η) πόλη της ΝΑ. Γιουγκοσλαβίας, η αρχαία Ναισσός, πατρίδα του Μεγάλου Κωνσταντίνου.

[ETYM. < σλαβ. Niš < μτγν. *Ναισσός*, αγν. ετόμου. Ορισμένοι θεωρούν ότι και οι δύο ονομασίες συνδέονται με τον γειτονικό ποταμό Nišava (< αρχ. σλαβ. *niz «κατώτερος, χαμηλός»)].

Νισούρος (η) {Νισούρου} νησί των Δωδεκανήσων Ν. της Κω. [ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετόμου, πιθ. προελλην., αφού οι πρώτοι κάτοικοι του νησιού ήταν Κάρες].

νιτερέσο (το) (λαϊκ.) η οικονομική ωφέλεια, το συμφέρον: *όλο το ~ σου*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιαφέρο*. [ETYM. < ιταλ. interesse (με διαχωρισμό του συμφωνικού συμπλέγματος).

τος) < ρ. interessare «ενδιαφέρο, αφορώ» < λατ. interesse, απρφ. ενεστ. του ρ. intersum, του απρόσωπου interest «διαφέρει, ενδιαφέρει, μέλει»].

βίτικο (το) ψάρι που διατηρείται παστό και καπνιστό: *νόστιμο* | *πο-λκαρισμένο* ~.

[ETYM. < *ανίτικο < *Αίνος*, όνομα αρχ. πόλης της Ανατολικής Θράκης].

βιτρικός, -ή, -ό [μτγν.] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει τη νιτρική ρίζα (Nθ-) : οξύ | *νάτριο*.

βίτρο (το) ΟΡΥΚΤ. κάθε βιτρικό άλας που υπάρχει στο έδαφος διαφόρων χωρών (π.χ. το βιτρικό νάτριο είναι το ~ της Χιλής και το βιτρικό κάλιο είναι το ~ της Ινδίας).

[ETYM. < αρχ. *βίτρον*, σημτ. δάνειο, πβ. εβρ. *netér*, αραβ. *natrun*. Οι λ. αυτές προέρχονται πθ. από το αιγυπτ. nt].

βιτρογλυκερίνη (η) [1897] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. πάρα πολύ ισχυρή εκρηκτική ύλη, που παράγεται από την επίδραση βιτρικού και θεικού οξέος σε γλυκερίνη, έχει τη μορφή ελαίουδους υγρού και χρησιμοποιείται τόσο στην παρασκευή δυναμίτιδας και άλλων εκρηκτικών όσο και για θεραπευτικούς σκοπούς. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *nitroglycérine*].

βιτσεϊκόσ, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Νίτσε ή τη φιλοσοφία του: ~ *μηδενισμός* | *κοσμοαντίληψη*.

βιτσεϊσμός (ο) το σύνολο των θεωριών του Φρειδερίκου Νίτσε (1844-1900), που στηρίζονται στη βουλησιαρχία (βλ.λ.) και περιλαμβάνουν την αντίθεση προς τις αρχές του χριστιανισμού, την κριτική της ηθικολογίας, τη θεώρηση του κόσμου σε σχέση με την τάση για απόκτηση δύναμης κ.ά. — βιτσεϊστής (ο), βιτσεϊστρία (η). [ETYM. Από το όνομα του Γερμανού φιλοσόφου Friedrich Nietzsche].

βιτσεράδα (η) 1. πανωφόρι κατασκευασμένο από μουσαμά, το οποίο είναι αδιάβροχο και συνήθ. το φορούν για προστασία οι ναυτικοί ΣΥΝ. αδιάβροχο 2. (γενικότ.) κάθε είδους κάλυμμα κατασκευασμένο από μουσαμά.

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. *incerata* (tela) «κρωμένο ύφασμα» (με διαχωρισμό του συμφωνικού συμπλέγματος) < ρ. *incereare* «κρήνωνα, επαλείφω με κερτ» < λατ. *incero* < *in-* + *cerā* < αρχ. *κηρός*].

βιφάδα (η) 1. καθένια από τους μικρούς κρυστάλλους με τη μορφή των οποίων πέφτει το χιόνι στη γη: *άσπρες* | *απαλές* | *κρυσταλλικές* | *ανάλαφρες* ~2. (μτφ.) οτιδήποτε έχει περίπου κυκλικό σχήμα και μικρό βάρος και θυμίζει βιφάδα χιονιού (βλ. σημ. 1): *αφράτες* ~ *καλαμποκιού για το προινό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*. [ETYM. < αρχ. *βιφός*, -άδος, μηδενισμ. βαθμ. του ρ. *νείφει* «χιονίζει» < I.E. **sneig*h-, πβ. σανσκρ. *snihyati* «είμαι υγρός», λατ. *nix* «χιόνι» (> γαλλ. *neige*, ισπ. *nieve*), γερμ. *Schnee* «χιόνι», αγγλ. *snow* κ.ά.].

βιφετός (ο) η πτώση πυκνού χιονιού: *βαρύς* | *άγριος* ~ ΣΥΝ. χιονοθύελλα. [ETYM. αρχ. < ρ. *νείφει* «χιονίζει», βλ. κ. *βιφάδα*].

βιχλισμός (ο) ο μηδενισμός (βλ.λ.). — βιχλιστής (ο), βιχλιστρια (η), βιχλιστικός, -ή, -ό, βιχλιστικά επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *nihilisme* (< λατ. *nihil* «μηδέν»)].

βιήνιο (το) → νίβιο

βιήνις (η) {-ης κ. -εως, -εων} (λόγ.) το πλύσιμο με νερό (του προσώπου και των χεριών). [ETYM. μτγν. < αρχ. *βίπτο* (βλ.λ.)].

βίψον ρ. → βίπτω

βιώθια κ. (συνήθ. ορθ. *νοιώθια*) ρ. μετβ. {ένιωσα} 1. αντιλαμβάνομαι μέσω των αισθήσεων μου· αισθάνομαι: *έναν τρομερό πόνο στην πλάτη* | *ότι κάτι καίγεται στην κουζίνα* | *να με χτυπά κάποιος στον ώμο* || *τρομερή κόραση* | *καλά στην υγεία μου* | *το κρό* | *να με σπρώχνουν* 2. δοκιμάζω ένα συναίσθημα ή βρίσκομαι σε μια ψυχική κατάσταση: ~ *προδομένος από τους φίλους μου* | *την καρδιά μου να χτυπά δυνατά* | *απογοητευμένος από τη ζωή* | *ευτυχισμένος* | *να ξαναγιώνω* | *να με πιάνει πανικός* | *ότι δεν είμαι ευπρόσδεκτος κάπου* | *οίκτο* | *τύψεις* | *τον πόνο του άλλου* ΣΥΝ. αισθάνομαι, συναισθάνομαι 3. (α) (συνήθ. με άρνηση δεν) αντιλαμβάνομαι (μέσω της λογικής ή/και των ψυχικών δυνάμεων): έχω επίγνωση: *δεν νιώθει τι τον περιμένει, αν αποκαλυφθεί το σκάνδαλο* | *ότι δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα στην αναμέτρηση* | *τι λέει και τι κάνει* | *τη σοβαρότητα της πράξης του* | *το μάταιο της προσπάθειας του* (β) συμπονώ, βιώνω τα ίδια συναισθήματα: *δεν με νιώθει καθόλου!* | *σε ~, κι εγώ έχω περάσει απ' αυτή την κατάσταση* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, κατανοώ, γνωρίζω, ξέρω (γ) έχω ειδικές γνώσεις σε ορισμένο τομέα και είμαι σε θέση να εκτιμήσω (κάτι): ~ *από τέχνη* | *μουσική* | *επιχειρήσεις* ΣΥΝ. ξέρω, σκα-μπάζω ΑΝΤ. είμαι ανίδεος ~ 4. έχω την προαίσθηση ότι κάτι θα συμβεί: ~ *το τέλος να πλησιάζει* | *μια άορατη απειλή* | *κάποιον να με παρακολουθεί* | *πως ήταν η τελευταία μας συνάντηση* ΣΥΝ. προαισθά-νομαι, διαισθάνομαι ΦΡ. *δεν νιώθω πού (μου) πάνε τα τέσσερα* βλ. λ. *τέσσερεις*.

[ETYM. μεσν., αβεβ. επίμοιο. Σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη, η λ. προέρχεται από το ρ. *γνώθω* (ίσως με ουράνωση του -ν-) < αρχ. *γι-γνώσσω* (από τον αόρ. *έγνωσα*, πβ. *κλώθω* - *έκλωσα*, *πλάθω* - *έπλασα*). Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. έχει την αφετηρία της στον μεσν. αόρ. *ένιωσα* < αρχ. *ένωσα* του ρ. *νοώ* (δύσκολη φωνητική εξέλιξη). Τέλος, έχει υποστηριχθεί ότι η λ. σχηματίστηκε από ρ. **ένωσιό* (αόρ. **έν-νοισα*) < αρχ. έννοια και, συνεπώς, πρέπει να γράφεται με -οι-(*νοιώθω*)].

βιώσιμα (το) {βιώσιμ-ατος | -ατα, -άτων} το αίτημα. [ETYM. < *νιώνω* (άλλος τ. του *νιώθω*), από το θ. του αόρ. *έ-νιωσ-αί*].

βιώτικός, -ή, -ο → Νιος

β.υ. συντομ.: ναυτικό μίλι.

νόβα (ο) {άκλ.} ο νεολαμπής (βλ.λ.).

[ETYM. < νεολατ. *nova* (ενν. *stella*), θηλ. του λατ. *novus* «νέος»].
νοβοκαΐνη (η) {νοβοκαϊνόν} ουσία που χρησιμοποιείται ως τοπικό αναισθητικό.

[ETYM. Μεταφορά του γερμ. *Novocain* < λατ. *nov(us)* «νέος» + (Cο)cain(e) «κοκαΐνη»].

νοβοπάν (το) {άκλ.} πλάκα με τη μορφή και το χρώμα ξύλου για δευτερεύουσες κατασκευές (λ.χ. χωρίσματα) και η οποία κατασκευάζεται από άχρηστα μέρη ξύλου (όχι πριονίδια), καλάμι, αραβόσιτο, άχυρα ρυζιού κ.ά., αφού ανακατευτούν με τεχνητή ρητίνη και πιεστούν ισχυρά με πρέσες και ταυτόχρονη θέρμανση.

[ETYM. Εμπορική ονομασία, πθ. < λατ. *novus* «νέος» (pono-, πρόθεμ.) + γαλλ. *pan(neau)* «φύλλο πόρτας»].

νογά ρ. μετβ. (λαϊκ.) γνωρίζω, έχω επίγνωση και συναίσθηση: *Ασ' τον αυτόν! Δεν νογιάει τίποτα!* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, νιώθω. [ETYM. < μεσν. *νογά* (με ευφωνικό -γ-) < αρχ. *νοώ*].

νοδόφος (ο) {παλαιότ.} ο συμβολαιογράφος ΣΥΝ. νοτάριος. [ETYM. μεσν. < βεν. *nodago* < λατ. *notarius* < ρ. *noto* «σημαίω»].

Ν.Ο.Ε. 1. (οι) Νομικές και Οικονομικές Επιστήμες 2. (ο) Ναυτικός Όμιλος Ελλάδος.

νοεμβριάνος, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στον μήνα Νοέμβριο 2. *Νοεμβριανά* (τα) τα γεγονότα που αναφέρονται στην απόβραση δυνάμεων της Αντάντ στην Αθήνα στις 17 Νοεμβρίου 1916 και στις επακόλουθες συγκρούσεις με τις δυνάμεις της κυβέρνησης των Αθηνών, που οδήγησαν στην αποπομπή του βασιλιά Κωνσταντίνου.

Νοέμβριος (ο) {Νοεμβρίου} ο ενδέκατος μήνας του έτους, ο τρίτος του φθινοπώρου (μαζί με τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο), ο οποίος έχει 30 ημέρες. Επίσης Νοέμβριος [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*, *Οκτώβριος*.

[ETYM. μτγν. < λατ. *November* < *novem* «εννέα», επειδή ο Νοέμβριος ήταν ο ενάτος μήνας του ρωμαϊκού ημερολογίου].

νοερός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός με τον νου: ~ *υπολογισμός* ΣΥΝ. νοητός ΑΝΤ. αισθητός 2. αυτός που δημιουργείται από τον νου, τη φαντασία: ~ *σύλληψη* | *ταξίδι στο παρελθόν* ΣΥΝ. φανταστικός ΑΝΤ. πραγματικός — νοερ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ.

νόημα (το) {νοήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το ουσιαστικό περιεχόμενο που δίνει λογική συνοχή σε λόγο ή πράξη· ο πυρήνας γύρω από τον οποίο αναπτύσσεται ο λόγος ή στον οποίο στηρίζεται η πράξη: *δεν μπορώ να συλλάβω το βαθύτερο ~ αυτής της ιστορίας* || *η στάση που τηρεί στο θέμα δεν έχει ~* || *μια χειρονομία με βαθύ ~* || *το ~ μιας παρατήρησης* | *ένος επιχειρήματος* || *συλλαβάνω* | *χάνω το ~* ΣΥΝ. σημασία 2. ΓΛΩΣΣ. η σημασία μιας ολοκληρης πρότασης και γενικότερα ενός μεγαλύτερου συνόλου κατ' αντιδιαστολή προς τη σημασία μιας μεμονωμένης λέξης: το νόημα μιας πρότασης να είναι αποδεκτό πρέπει να ανταποκρίνεται στις συνθήκες αληθείας (να έχει λογικό περιεχόμενο) (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σημασία*)· το ~ της φράσης | *της πρότασης* | *της παραγράφου* | *του κειμένου* || *ενώ γνωρίζω τη σημασία κάθε λέξης στην πρόταση, δεν καταλαβαίνω το ~ της* || *αινιγματικό* | *αλληγορικό* | *διδακτικό* | *δυσνόητο* | *λογικό* | *μεταφορικό* | *μυστικό* | *πραγματικό* | *σφουλιτικό* | *σκοτεινό* | *στερηφό* | *συμβατικό* | *διφορούμενο* ~ ΦΡ. *βγάζω νόημα* καταλαβαίνω το περιεχόμενο των λόγων (κάποιου): *βγάζεις νόημα από αυτά που γράφει*; || *δεν βγάζεις νόημα από τα λόγια του*· *μιλάει πολύ μαρκεδεμένα* 3. ο σκοπός, ο λόγος ή η πρόθεση, για τα οποία λέγεται ή γίνεται (κάτι): *τι ~ έχει αυτό που έκανες*; || *η ζωή μου δεν έχει (έχει χάσει κάθε) ~* || *όλα αυτά είναι χωρίς -πια- ΦΡ. (α) **μπαίνω στο νόημα*** βλ. λ. *μπαίνω* (β) *δεν έχει νόημα* να... *δεν υπάρχει λόγος να (γίνει κάτι), δεν χρειάζεται ή δεν αξίζει: ~ προσταθείς να τον αλλάξεις ιδέες*· *είναι δογματικός και φανατισμένος* || ~ *συνεχίσουμε τον αγώνα*· *έχουμε ήδη χάσει (γ) **κοιτάζω (κάποιον)*** με νόημα κοιτάζω (κάποιον) με τρόπο που να αφήνει ερωτικό ή άλλο υπονοούμενο ΣΥΝ. κοιτάζω με σημασία ~ 4. η κίνηση του κεφαλιού, των ματιών ή των χεριών, με την οποία εκφράζεται ή δίνεται έμφαση σε ιδέα, συναίσθημα ή γενικότερη συμπεριφορά ΣΥΝ. νύημα, γνέψιμο· στη ΦΡ. (μεσν.) *κάνω νόημα* (σε κάποιον) νευό: *της έκανε νόημα να μη μιλήσει* | *να προχωρήσει* | *ότι συμφωνεί*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «διανόημα, σκέψη», < νοό. Η σημ. «νέυμα» είναι μεσν.].

νοηματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το νόημα: η ~ *συναγωγή του κειμένου* || *διαπιστώνω ~ κενό σ' αυτό το σημείο του διηγήματος* || η ~ *συνέχεια των στίχων* || *το ~ φορτίο των λέξεων* ΦΡ. *νοηματική γλώσσα* η γλώσσα των κοφολάφων, η οποία βασίζεται σε νοήματα. — νοηματικά επίρρ.

νοηματοδοτό ρ. μετβ. {νοηματοδοτέις...} νοηματοδοτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέδω] αποκότ. νόημα από κάποιον/κάτι: «η λειτουργία *επιμέρους κρατικών τομέων* πρέπει να νοηματοδοτείται από συγκεκριμένο κοινωνικό στόχο» (εφημ.). — νοηματοδότηση (η). [ETYM. < *νόημα* + -δοτώ < δότης]. νοημοσύνη (η) [1856] {χωρ. πληθ.} 1. (α) ο βαθμός (επίπεδο) ανάπτυξης των νοητικών λειτουργιών, όπως εκφράζεται από μετρήσεις με τα λεγόμενα τεστ νοημοσύνης ή τις *κλίμακες νοημοσύνης* και με δει-τες *νοημοσύνης* (το νοητικό πηλίκο και τη νοητική ηλικία)· χαρακτηρίζει τους ανθρώπους και αποδίδεται σε ορισμένα ανώτερα θηλαστικά (π.χ. τα δελφίνια) (β) *γλωσσική νοημοσύνη* η ικανότητα λογικής επεξεργασίας γλωσσικών ερεθισμάτων (γ) *πρακτική νοημοσύνη* η ικανότητα λογικής επεξεργασίας οπτικών ερεθισμάτων (δ) *συναισθηματική νοημοσύνη* βλ. λ. *συναισθηματικός* (ε) *τεχνητή νοημοσύνη* κλάδος της πληροφορικής επιστήμης, που στοχεύει στην κατασκευή μηχανών (ρομπότ ή υπολογιστών), οι οποίες μπορούν να μιμηθούν τη συμπεριφορά του ανθρώπου, τον τρόπο σκέψης, τη διαδικασία αντίληψης και απόκτησης γνώσης και γενικά την ανθρώπινη ευφυΐα (στ) *δείκτης νοημοσύνης* βλ. λ. *δείκτης* 2. (καθημ.) η εξυπνά-

δα που διαθέτει κανείς: *και στοιχειώδη ~ να διαθέτεις, καταλαβαίνεις ότι είναι ανόητο αυτό που λέει ΣΥΝ.* μυαλό ANT. ανοησία 3. (καταρχήν) (για ηλ. κτρικές συσκευές, ηλεκτρονικά συστήματα κ.λπ.) η δυνατότητα επιλογής λειτουργιών χωρίς την ανθρώπινη παρέμβαση. [ETYM. < νοήμων (βλ. λ.) ο όρος *τεχνητή νοημοσύνη* αποδίδει το αγγλ. artificial intelligence].

νοήμων, -ων, -ον {νοήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που έχει την ικανότητα να σκέφτεται: *θεωρούν ότι υπάρχουν νοήμονα όντα και σε άλλους πλανήτες!* || η προσπάθεια του ανθρώπου να κατασκευάσει νοήμονες μηχανές || υποτιμά το νοήμον κοινό ANT. ανόητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον, *έξπνος*. [ETYM. αρχ. < νοή + παραγ. επίθημα -μων, πβ. κ. μνή-μων].

νόηση (η) { -ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ. } 1. έννοια ευρύτερη από τη σκέψη, την αντίληψη και τη νοημοσύνη, η οποία αναφέρεται σε όλες τις λειτουργίες του νου, στις λεγόμενες γνωστικές ή πνευματικές λειτουργίες, όπως είναι η προσοχή, η αντίληψη (η πρόσληψη και ερμηνεία των ερεθισμάτων), η μνήμη, η κρίση, οι συλλογισμοί, η επίλυση προβλημάτων κ.τ.ό. (πβ. λ. σκέψη) 2. η ικανότητα να σχηματίζει, να συσχετίζει και να διακρίνει κανείς έννοιες μεταξύ τους με βάση αρχές ή νόμους της λογικής. [ETYM. < αρχ. νόησις < νοή].

νοησιарχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η θεωρία σύμφωνα με την οποία η νόηση είναι η πρωταρχική αιτία των ψυχικών εκδηλώσεων και η βάση για την προσέγγιση της γνώσης και της αλήθειας, της ουσίας της πραγματικότητας και της αρετής ΣΥΝ. νοησιοκρατία ANT. εμπειρισμός, βουλησιарχία. — νοησιарχικός, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του νεολατ. intellectualism].

νοησιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η νοησιарχία (βλ. λ.). νοητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη νόηση: ~ *διαταραχές | τεστ | λειτουργίες*. — νοητικ-ά | -ώς επίρρ.

νοητικότητα (η) [1884] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται η νόηση (βλ. λ.): η ~ στην παιδική | στην ηθική ηλικία.

νοητός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που μπορεί να νοηθεί, να γίνει καταληπτός με τον νου, ο προστίος στην αντίληψη, τη διάνοια ΣΥΝ. καταληπτός, καταληπτός, αντιληπτός ANT. ακατανόητος, ακαταλαβίστικος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που υπάρχει ή γεννιέται μόνο μέσα στον νου, που γίνεται αντιληπτός μόνο με τη σκέψη και τη διάνοια, όχι με τις αισθήσεις: ο ~ *άζοντας της Γης* || ~ *καμπύλη | σχήμα | γραμμή* || «της *δυναμικής ήλμιο νοητέ*» (θδ. Ελύτης) ΣΥΝ. ιδεατός ANT. αισθητός, υπαρκτός, πραγματικός. — νοητ-ά | -ώς [μετρ.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < νοή].

νοθεία (η) [μετρ.] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η αλλοίωση της συστάσεως (λ.χ. ενός προϊόντος), που επιτυγχάνεται με την προσθήκη σε αυτό ξένων ουσιών ή συστατικών και γίνεται για λόγους κερδοσκοπίας εις βάρος του καταναλωτή: ~ *τροφιμων | ποτών | φαρμάκων* || (μετρ.) ~ της *γλώσσας* || *κροτάμα* | *σκάνδαλο νοθείας* ΣΥΝ. νόθευση, αλλοίωση ANT. γνησιότητα, αγνότητα 2. (κατ' επέκτ.) η παραποίηση της πραγματικότητας σε οποιονδήποτε τομέα, που γίνεται είτε με αλλοίωση των υπαρχόντων στοιχείων είτε με προσθήκη ψευδών και έχει πάντοτε δόλιους και αθέμιτους σκοπούς: η ~ των *εκλογικών αποτελεσμάτων* || *εκλογής βίας και νοθείας* (ενν. εκλογικής) || το *τελικό κείμενο έχει υποστεί ~*, ώστε να παραπλανά ΣΥΝ. νόθευση.

νοθεύω ρ. μετβ. [μετρ.] {νόθευ-σα, -θηκα (καθμ. -τηκα), -μένος} 1. αλλοιώνω τη σύσταση (λ.χ. ενός προϊόντος), προσθέτοντας ξένες ουσίες με σκοπό την εξαπάτηση και την κερδοσκοπία: *μεγάλες ποσότητες νοθευμένων καλλυντικών κατασέβησαν από την αγοράνομία* || ~ *τρόφιμα* | *φάρμακα* | *λάδι* | *βενζίνη* | *έγχυση* 2. (κατ' επέκτ.) αλλοιώνω ή καταστρέφω την ουσία, την πραγματική φύση (πράγματος, ιδέας, κατάστασης κ.λπ.), προσθέτοντας ξένα ή ακατάλληλα στοιχεία: η *συνεχής παράθεση αριθμών και στατιστικών νοθεύει την αρχική εντύπωση* || ~ την *αλήθεια* | τη *γνησιότητα* | το *φρόνημα* | τη *νίκη* | τη *μορφή* | το *νόημα* | τα *ήθη* | τα *έθιμα* | το *αισθητήριο* | μια *ιδεολογία* | το *πολιτεία* | ένα *ιδανικό* | έναν *θεσμό* ΣΥΝ. παραποιώ. — *νοθευτής(ος)* [μετρ.], νόθευση (η) [μετρ.].

νοθογενής, -ής, -ές [μεσν.] {νοθογεν-ούς} -είς (ουδ. -ή) (λόγ. -σπάν.) 1. (για πρόσ.) αυτός που γεννήθηκε εκτός γάμου ή από μη νόμιμο γάμο: ~ *τέκνο* ΣΥΝ. νόθος, εξώγαμος ANT. γνήσιος, νόμιμος 2. (για ζώα και για φυτά) αυτός που προέρχεται από διασταύρωση διαφορετικών αλλά συγγενικών ειδών ΣΥΝ. υβριδικός. — νοθονένεια [1863] κ. νοθονογία (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

νόθος, -ος/-α, -ο 1. αυτός που γεννήθηκε εκτός γάμου, που δεν γεννήθηκε από παντρεμένο ζευγάρι: ~ *παιδί* | *γιώσις* ΣΥΝ. νοθογενής, εξώγαμος, (υβριστ.) μούλος, μπάσταρδος ANT. γνήσιος, νόμιμος 2. (για ζώα και φυτά) αυτός που προέρχεται από διασταύρωση διαφορετικών αλλά συγγενικών ειδών ΣΥΝ. νοθογενής, υβριδικός, υβριδίο 3. (μετρ.) αυτός που έχει παραποιηθεί ή αλλοιωθεί ως προς τη φύση και την ουσία του, που έχει χάσει τη γνησιότητα του: ~ *βάρος* | *εκλογές* ΣΥΝ. πλαστός, κίβδηλος, ψεύτικος, κάλπικος, νοθευμένος, αλλοιωμένος, παραποιημένος ANT. γνήσιος, πραγματικός, αυθεντικός, ανθευτός, αγνός 4. (για λογοτεχνικό ή φιλολογικό έργο) αυτό που δεν ανήκει στον συγγραφέα, στον οποίο αποδίδεται: ~ *λόγος του Δημοσθένη* (που αποδίδεται εσφαλμένως στον Δημοσθένη) ANT. γνήσιος 5. ΜΑΘ. *νόθο κλάσμα* το κλάσμα του οποίου ο αριθμητής είναι μεγαλύτερος από τον παρονομαστή ΣΥΝ. καταχρηστικό κλάσμα. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου].

νοιάζει, νοιάζω ρ. τριτοπρόσ. {ένοιαζε, ένοιαξαν} ενδιαφέρει, προκαλεί φροντίδα ή έγνοια, κινεί το ενδιαφέρον: *Ας κόμουν τον λαμό τους! Τι μας ~ εμάς;* || δεν με ~ *καθόλου* τι θα πει ο *κόσμος* || (εμφατ.) η *υπόθεση* σου με ~ και με *κόφτει*, *αλλά* δεν *μπορώ* να *κάνω* τίποτα || με ~ και με *παρνοιάζει* || *κάνε* σου *αυτό* που *θέλεις* και *μη* σε

- ΦΡ. (παροιμ.) *από πίτα που δεν τρώς, τι σε νοιάζει* | *μέλει* και *αν καεί*; μη σε απασχολεί αν καταστραφεί κάτι από το οποίο δεν έχεις προσωπικό όφελος ΣΥΝ. μέλει, νοιάζομαι κ. (λαϊκ.) γνοιάζομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {νοιάστηκα} ♦ (μετβ.) 1. έχω έγνοια, εκδηλώνω ενδιαφέρον και φροντίδα για (κάποιον/κάτι): *μόνο τον εαυτό τους νοιάζονται και κανέναν άλλον* ΣΥΝ. ενδιαφέρονισ, φροντίδα, μεριμνή, με νοιάζει, με μέλει ANT. αδιαφορώ 2. (ειδικότ.) φροντίζω (κυρ. κάποιον που έχει ανάγκη): *αν αρρωστήσω, ποιος θα με νοιάσει;* ♦ (αμετβ.) 3. έχω ανησυχίες ή έγνοιες, με απασχολούν προβλήματα: *μη νοιάζεσαι - όλα θα πάνε καλά!* ΣΥΝ. ανησυχώ, πονοκεφαλιάζω, σκοτίζομαι 4. (+για) με απασχολεί, με ενδιαφέρει (κάτι): *νοιάζει μόνο για τα λεφτά του και όχι για τον ίδιο* || *είναι τύπος μοιόμ- μόνο για το σήμερα και δεν νοιάζεται καθόλου για το αύριο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. μεσν. < εννοιάζομαι < αρχ. έννοια]. νοικάρης (ο) {-ηδες κ. (λαϊκ.) -αίοι}, νοικάρισσα (η) {δυσχρ. νοικα-ρισσών} (καθμ.) ο ενοικιαστής (βλ. λ.) ANT. σπιτονοικοκύρης, ιδιοκτήτης. [ETYM. < νοίκι + παραγ. επίθημα -άρης]. νοίκι (το) [μεσν.] {νοίκιοι} {νοίκιοι} {χωρ. γεν. πληθ.} (καθμ.) το ενοίκιο (βλ. λ.): ο *σπιτονοικοκύρης* του *έκανε έξωση, γιατί χρωστούσε πέντε* -| υψηλό | *χαμηλό* -| *πληρώνω* | *εισπράττω* το ~ ΣΥΝ. μισθωμα ΦΡ. *μείνω* στο *νοίκι* κατοικώ σε σπίτι για το οποίο πληρώνω ενοίκιο μόνον ιδιοκτήτη του (επειδή δεν έχω δικό μου σπίτι). νοικιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {νοικιασ-α, -τηκα, -μένος} ενοικιάζω (βλ. λ.).

— νοικιασμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*. νοικοκυρά (η) [μεσν.] 1. η κυρία του σπιτιού και της οικογένειας: *μπορώ να μιλήσω με τη ~ του σπιτιού*; ΣΥΝ. οικοδόσπινα, κυρία, κυρά 2. (κατ' επέκτ.) η γυναίκα που κάνει τις δουλειές του σπιτιού και φροντίζει για τις πρακτικές ανάγκες της οικογένειας (πλύσιμο, μαγειρέμα κ.λπ.): η *κουζίνα είναι το βασίλειο της ~* || ο *σύγχρονος οικιακός συσκευές ξεκουράζουν τη ~* || *χρυσόχερα* || *προκομμένη* ~ || «η *καλή ~ είναι δούλα και κυρά*» (παροιμ.) 3. (ειδικότ.) η νοικοκυρά (σημ. 2) που δεν έχει άλλη εργασιακή απασχόληση εκτός από τα οικιακά: «*Τι δουλειά κάνει η μητέρα σου;*» - *Είναι ~* 4. (κατ' επέκτ.) γυναίκα εξαιρετικά ικανή στις οικιακές εργασίες, που φροντίζει πολύ για την τάξη και την ευπρέπεια του σπιτιού της: *είναι ~ με τα όλα της* || *θέλει να παντρευτεί μια γυναίκα όμορφη, έξπνη και ~*. Επίσης (λόγ.) *οικοκυρά* [μεσν.]. — (υποκ.) νοικοκυρούλα (η). νοικοκυρέω ρ. μετβ. [μεσν.] {νοικοκυρέω, -εύτηκα, -εμένος} 1. περιποιούμαι (έναν χώρο), τον καθαρίζω και βάζω σε τάξη τα αντικείμενα που υπάρχουν σε αυτόν: - την *κουζίνα* και το *γραφείο* ΣΥΝ. συγυρίζω, τακτοποιώ, συμμαζεύω 2. (μετρ.) βάζω σε τάξη, οργανώνω και διαχειρίζομαι με επιμέλεια (υπηρεσία κ.λπ.): *τεχνوکράτες ανέλαβαν να νοικοκυρέουν τη δημόσια διοίκηση* ΣΥΝ. τακτοποιώ (το μεσο-παθ. *νοικοκυρέομαι*) 3. γίνομαι συντετός στη διαχείριση των πόρων μου, σταματώ τις σπατάλες στον οικονομικό τομέα: τα τελευταία χρόνια *νοικοκυρέστηκα, δεν κάνω περιττά έξοδα* ΣΥΝ. μαζεύομαι 4. ανόγει σπίτι, δημιουργώ δική μου οικογένεια: *καιρός είναι να βρεις μια κοπέλα και να νοικοκυρευτείς* || *εσύ ΣΥΝ.* αποκαθίσταται 5. (σπάν.) κάνω (κάποιον) νοικοκύρη, του εξασφαλίζω οικονομική άνεση και τακτοποιημένη ζωή: *αν και φτωχή η ίδια, κατάφερε να νοικοκυρέψει πολύ καλά τα παιδιά της* ΣΥΝ. αποκαθιστώ 6. (η μετχ. *νοικοκυρεμένος*, -η, -ο) αυτός που έχει συγυριστεί, που έχει τακτοποιηθεί όπως πρέπει (γενικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τάξη και φρόνηση: ~ *σπίτι* | *γραιοση* || ~ *διαχείριση* | *πρόγραμμα* | *λόγια* (φρόνημα λόγια) ΣΥΝ. συγυρισμένος, τακτοποιημένος, οργανωμένος, συντετός ΦΡ. *νοικοκυρεμένα πράγματα* (στο τέλος των λόγων κάποιου) για να δηλωθεί η ικανοποίησή με επιμέλεια (κάποιου) για τακτοποίηση και συστηματικότητα: *τόρα που μπήκαν όλα στη θέση τους, ομόρθε ο νόμος -!* || *δεν μου άρεσε η αταξία - θέλω σωστή οργάνωση και προγραμματισμό -!* — νοικοκύρεμα (το). νοικοκύρης (ο) {-ηδες κ. (λαϊκ.) -αίοι} 1. ο κύριος του σπιτιού, ο αρχηγός της οικογένειας: «*κι ο ~ του σπιτιού χρόνια πολλά να ζήσει*» (κάλαντα) ΣΥΝ. οικοδεσπότης, κύριος ΦΡ. (α) (παροιμ.) *όσα ξέρι ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρι ο κόσμος όλος* ο άμεσα ενδιαφερόμενος γινώριζε πάντοτε περισσότερα, επομένως μπορεί να σκεφτεί και να κρίνει για τις υποθέσεις του καλύτερα απ' όλους τους άλλους (β) (παροιμ.) *φονιάζει ο κλέφτης, να φοβηθεί ο νοικοκύρης* βλ. λ. *κλέφτης* (γ) (παροιμ.) ο *Θεός αγαπάει τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκύρη* κάποια μέρα, έστο και αργά, ο τίμιος και σωστός άνθρωπος ανταμειβεται (δ) (εφρον.) *κάνω (κάποιον) νοικοκύρη* κατακλέβω (κάποιον): *μήχαν κλέφτες στο σπίτι και μας έκαναν νοικοκυραίους* 2. (ειδικότ.) ο σύζυγος της νοικοκυράς του σπιτιού, ο πατέρας της οικογένειας: *κάθε ~ οφείλει να καλύπτει τις ανάγκες της οικογένειας του* || *καλός* | *φιλόξενης* | *συντετός* ~ ΣΥΝ. οικογενειάρχης, σύζυγος, πάτερ φαμίλιας 3. ο ιδιοκτήτης ακινήτου που εκμισθώνεται (κατ' αντιδιαστολή προς τον ενοικιαστή): ο ~ *μου ζήτησε πάλι αύξηση στο νοίκι* ΣΥΝ. σπιτονοικοκύρης, ιδιοκτήτης ANT. ενοικιαστής, νοικάρης 4. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που δεν εξαρτάται από κανέναν στη ζωή του, που έχει ανεξαρτησία, κύρος και ιδιοκτησία: *καθένας στο σπίτι του είναι ~* || ~ *είμαι στις δουλειές μου και τις κανονίζω όπως θέλω εγώ* ΣΥΝ. αυτεξούσιος, κύριος, αφέντης 5. (ως χαρακτηρισμός) (α) πρόσωπο που διαχειρίζεται με σύνεση και τάξη τις υποθέσεις του σπιτιού του: ήταν τόσο ~, ώστε σε λίγα χρόνια *καθόρθωσε από το τίποτα να φτιάξει περιουσία* ANT. ανοικοκύνετος, άστος (β) πρόσωπο που τακτοποιεί τα πράγματα του, φροντίζει το σπίτι κ.λπ. 6. αστός ή αγρότης που διαθέτει οικονομική άνεση, που κατέχει κινητή και ακίνητη περιουσία: *ήταν ο πρώτος ~ του χωριού* μας. [ETYM. μεσν. < οικοκύρης (με συνεκφορά του τελικού -ής αιτ. εν-]

κού από το προτασόμενο άρθρο: τόν οικοκέρη > νοικοκέρη νοικοκέρης < οικοκέρης < οικο- + κέρης).

ΣΧΟΛΙΟ Μερικές λέξεις της Ελληνικής έχουν μεταξύ τους ένα κοινό στοιχείο: ο αρχικός φθόγγος της λέξης έχει αποσπασθεί (ν-οι-κοκέρης, ν-όμος) ή έχει μεταβληθεί (κ-ρημνός > κκ-ρεμός, π-ιστι-κός > μπ-ιστιτικός, ν-όματα > ντ-όματα) από την επίδραση του -ν της αιτ. ενικού των αρσ. | θηλ. άρθρων (τον | την) ή, ενίοτε, από τις αντίστοιχες αντωνυμίες (τον - την). Συγκεκριμένα, οι λέξεις αυτές έχουν προέλθει ως εξής: οικοκέρη)ος > οικοκέρης > τον οικοκέρη > ο νοικοκέρης- όμος > τον όμο > ο νόμος- καμήλα > την καμήλα > η γκαμήλα πιστικός > τον πιστικό > ο μπιστικός-παλάσκα > την παλάσκα > η μπαλάσκα τελάλης > τον τελάλη > ο ντελάλης- το-μάτα > την τομάτα > η ντομάτα- τσντβάς > τον τσντβά > ο ντορβάς-τουφεκίζω > τον τουφεκίζω > ντουφεκίζω > ντουφέκι. Στις περισσότερες περιπτώσεις, όπως είναι φανερό, το ληκτικό -ντου άρθρου ηηροποιεί το άηχο κλειστό σύμφωνο με το οποίο αρχίζει η λέξη: -ν + π-> μπ-, -ν + κ-> γκ-, -ν + τ-> ντ-. Ας σημειωθεί ότι παραπάνω συμβαίνει και το αντίθετο: σίγηξη του ν- μιας λέξης από παρυσύνδεσή του με το -ν του άρθρου (το φαινόμενο αποκαλείται «κακός χωρισμός», δηλ. σύγχυση των πραγματικών ορίων μιας λέξης): τονΝαζιώτη > τον Αζιώτη > Αζιώ-της «Ναζιώτης, Νάζιος, κάτοικος της Νάζου».

νοικοκυριό (το) (καθημ.) 1. το σύνολο των σκευών, των επίπλων και γενικά των πραγμάτων που είναι απαραίτητα σε κάθε σπίτι: ο οικιακός εξοπλισμός της οικογένειας: πρέπει να δουλέψουμε ένα-δύο χρόνια ακόμα, για να φτιάξουμε το ~ μας || με τις πλημύρες χάσαμε ολόκληρο το ~ μας || είδη νοικοκυριού ΣΥΝ. οικσκευή 2. (συνεκδ.) το σπίτι ως έδρα της οικογένειας, αλλά και ως οικονομική μονάδα: μόνο μετά έναν χρόνο κατάφεραν να εγκατασταθούν στο καινούριο ~ τους || ανεیرهόταν την ημέρα που θα έφτιαχνε και αυτή το ~ της || ανοίγω ~ (βλ. λ. ανοίγω) || πλούσιο | φτωχό | αγροτικό | αστικό ~ ΣΥΝ. σπιτικό 3. (μτφ.) η φροντίδα για την τάξη και την ευπρέπεια του σπιτιού, η διαχείριση όλων των υποθέσεων του οίκου: η αδελφή του τον κρατούσε το ~ || αυτό το κορίτσι δεν κάνει για ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. σπίτι. [ΕΤΥΜ] μ.εσν. < νοικοκυρεῖω/.

νοικοκυριστικός, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον νοικοκέρη ή τη νοικοκυρά και το νοικοκυριό 2. (μτφ.) αυτός που λέγεται ή γίνεται με τρόπο που ταιριάζει σε νοικοκέρη, δηλ. με τάξη, σοβαρότητα και επιμέλεια: ~ κουβέντες | δουλειές ΣΥΝ. νοικοκυρεμένος, φρόνιμος, συνετός, σοβαρός ΑΝΤ. ανοικοκέρειντος.

νοικοκυροκρίτσι (το) 1. κρίτσι που του αρέσουν οι δουλειές και η καθαριότητα του σπιτιού, που ασχολείται με το νοικοκυριό 2. από καλό σπίτι, από εύπορη και σωστή οικογένεια.

νοικοκυροπαίδο (το) 1. παιδί που προέρχεται από ευκατάστατο και νοικοκυρεμένο σπίτι: ήταν ντυμένο όπως ταιριάζει σε ~ της επαρχίας ΣΥΝ. πλουσιπαίδο 2. (κατ' επέκτ.) παιδί τακτικό και φρόνιμο, που συμπεριφέρεται με σύνεση και σωφροσύνη. Επίσης νοικοκυρο-πουλο (το), νοικοκυροπούλα (η).

νοικοκυροσπίτι (το) 1. σπίτι νοικοκυραίων, ευκατάστατο και νοικοκυρεμένο σπιτικό: στην είσοδο του χωριού ήταν χτισμένο ένα μεγάλο ~ ΣΥΝ. πλουσιόσπιτο 2. (συνεκδ.) οικονομικός εύρωστο οικογένεια: προέρχεται από ~ ΣΥΝ. πλουσιόσπιτο.

νοικοκυροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) το σύνολο των αρετών που χαρακτηρίζουν τη νοικοκυρά ή τον νοικοκέρη, δηλ. η τάξη και η επιμέλεια κατά την εκτέλεση των οικιακών εργασιών, η σύνεση και η σοβαρότητα στη διαχείριση όλων των υποθέσεων της οικογένειας: οι γείτονες είχαν να λένε για την εργατικότητα και τη ~ της || τα κεντήματα πάνω στα έπιπλα δίνουν μια ξεχωριστή νότα γούστου και νοικοκυροσύνης || διαχειριζόταν τα οικονομικά του σπιτιού με πνεύμα σύνεσης και νοικοκυροσύνης ΣΥΝ. νοικοκυριό, ευταξία, ευπρέπεια, χρηστή διοίκηση ΑΝΤ. αταξία, ακαταστασία, ανακάτωμα.

νοιάθω ρ. + νιάθω
νοκ-άουτ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. 1. (στην πυγμαχία) η πτώση πυγμάχου στο έδαφος (καναβάτσο) μετά από χτύπημα του αντιπάλου του και η παραμονή του εκεί και μετά το μέτρημα του κανονισμένου χρόνου, οπότε και κρίνεται ηττημένος: τον έβγαλε ~ μ'ένα δεξί ντριέκτ 2. (μτφ.) για κάποιον που είναι εξαντλημένος, αυτός που δεν μπορεί να συνεχίσει: μετά την περιοδεία στην επαρχία είχε βγει ~ 3. (ως επίθ.) για αγώνα που δεν έχει επανάληψη, που από το αποτέλεσμα του θα κριθεί η πρόκριση: αγώνας → ■ όποιος χάσει αποκλείεται από τη συνέχεια της διοργάνωσης. [ΕΤΥΜ < αγγλ. knock-out].

νοκ-ντάουν (το) {άκλ.} (στην πυγμαχία) το χτύπημα με το οποίο ρίχνει ο πυγμάχος τον αντίπαλο του κάτω (βλ. λ. νοκ-άουτ). [ΕΤΥΜ < αγγλ. knock-down].

νομάδας (ο) -> νομάς
νομαδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο τρόπος ζωής λαών ή φυλών, που μετακινούνται από τόπο σε τόπο προς αναζήτηση των απαραίτητων για τη ζωή (τροφής, νερού κ.λπ.), και συνήθ. για να βρουν βοσκή για τα κοπάδια τους.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nomadisme], **νομαρχείο (το)** [1833] το κτήριο στο οποίο έχει την έδρα του ο νομάρχης (βλ.λ.) και οι υπηρεσίες που αυτός διοικεί ΣΥΝ. νομαρχία.

νομάρχης (ο/η) {(θηλ. νομάρχου), κλητ. νομάρχα | νομαρχών} ο προϊστάμενος νομού (βλ.λ.), ανώτατο περιφερειακό στέλεχος που εκλέγεται από τον λαό και έχει γενικές, διοικητικές και άλλες αρμοδιότητες εντός των ορίων του νομού. — **νομαρχικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -άρχη.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κυβερνήτης επαρχίας, νομού», < νομ(ο)- (< νομός) + -άρχη < άρχω]. **νομαρχία (η)** [μτγν.] {νομαρχιών} 1. η διοικητική περιφέρεια, την οποία διοικεί ο νομάρχης: ~ Ανατολικής Αττικής | Αθηνών | Πειραιώς | Δωδεκανήσου (συνεκδ.) 2. το αξίωμα του νομάρχη και όλα τα καθήκοντα που αυτό συνεπάγεται: ο υποήμιοος του κόμματος μας πήρε για δεύτερη φορά τη ~ Κολιάδων 3. ο νομάρχης ή οι υπηρεσίες της νομαρχίας ως φορείς εξουσίας: το θέμα διευθετήθηκε μετά από παρέμβαση της ~ 4. το κτήριο στο οποίο έχει την έδρα του ο νομάρχης ΣΥΝ. νομαρχείο. **νομαρχικός, -ή, -ό** [1806] αυτός που σχετίζεται με τη νομαρχία ή και τον νομάρχη: ~ εκλογές | σύμβουλος | επιτροπές || ~ αυτοδιοίκηση. **νομαρχώ ρ.** αμετβ. [μτγν.] {νομαρχείς...} (λόγ.) είμαι νομάρχης (βλ.λ.) ή αναπληρώνω τον νομάρχη, ασκό τα καθήκοντα του σε περίπτωση που αυτός απουσιάζει ή κωλύεται. **νομάς (ο/η)** {νομάδα-, (θηλ. νομάδος), -α | -ες} 1. αυτός που δεν έχει μόνιμη κατοικία, αλλά μετακινείται από τόπο σε τόπο, χωρίς να εγκαθίσταται πουθενά μόνιμα: πέρασε όλη τη ζωή του σαν ~, πηγαίνοντας από 'δώ κι από 'κει 2. **νομάδες (οι)** λαός που δεν είναι εγκατεστημένος κάπου μόνιμα, αλλά περιπλανιόταν από τόπο σε τόπο, κυρ. για να βρει βοσκή για τα κοπάδια: πολλοί τσιγγάνοι είναι ~ || οι Τουαρέγκ είναι ~ της ερήμου. Επίσης (καθημ.) **νομάδας, -ή, -ό** [αρχ.], **νομαδικ-ά** (-ως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. φυγάς. [ΕΤΥΜ < αρχ. νομάς, -άδος < νομός | νομή (βλ. λ. μόνος - μονάς, -άδος)]. **νομάτισμα (το)** {νομάτισμα-τος} -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. η αναφορά (κάποιου) με το όνομα του ΣΥΝ. κατονομασία, αναφορά 2. ΛΑΟΓΡ. εξορκισμός κατά τον οποίο αναφέρεται το όνομα του αρρόστου μαζί με το όνομα του Χριστού, της Παναγίας και αγίων. — **νοματίζω ρ.** [μ.εσν.].

[ΕΤΥΜ] < μ.εσν. **νοματίζω** < μτγν. **ονοματίζω** (βλ.λ.). **νομάτοι** κ. **νοματαίοι (οι)** {μόνο στον πληθ.} (λαϊκ.) άτομα, πρόσωπα (χωρίς να καθορίζονται ή να προσδιορίζεται η ταυτότητα τους): τους καθισμένους τους **λογάριες** **ίσμας** **δέκα-δόδεκα νοματαίους** || το **δομάτιο** είναι μικρό- πού θα τους βολέψω **είκοσι νοματούς**; ΣΥΝ. άνθρωποι, νηχές.

[ΕΤΥΜ. μ.εσν. < **ονομάτοι**, από τη γεν. πληθ. **ονομάτων** του αρχ. **όνομα** (βλ. κ. **άνθρωποι** - **άνθρωποι**, **δασκάλων** - **δάσκαλοι**), κατά το σχήμα **νοικοκέρης** - **νοικοκυραίοι**, **κατεργάρης** - **κατεργαριαίοι**]. **νομέας (ο)** {νομ-είς, -έων} 1. ΝΟΜ. το πρόσωπο το οποίο ασκεί φυσική εξουσία πάνω σε πράγμα «ιδίωνα κυρίου», με τη θέληση δηλαδή να εξουσιάζει το πράγμα ως κύριος 2. (γενικότερ.) αυτός που διαθέτει και εκμεταλλεύεται (κάτι): **οι ~ της εξουσίας** 3. ο ποιμένας 4. ΝΑΥΤ. καθένα από τα σιδερένια δοκάρια που συνδέονται συμμετρικά με την κάρβια και σχηματίζουν τον σκελετό του σκάφους. Επίσης (λόγ.) **νομέας** [αρχ.] {νομέας}.

[ΕΤΥΜ < αρχ. **νομέας** < **νομή**]. **νομενκλατούρα (η)** {χωρ. γεν. πληθ.} 1.(παλαιότ.) ο κατάλογος των ηγετικών θέσεων στα όργανα του (κομμουνιστικού) κόμματος και του κράτους, στις οικονομικές μονάδες και τις κοινωνικές οργανώσεις, καθώς επίσης και των προσώπων που είναι κατάλληλα να καταλάβουν τις θέσεις αυτές, όπως καθορίστηκε από το Σοβιετικό Κομμουνιστικό Κόμμα, αλλά και τα όμοια κόμματα των άλλων λεγομένων σοσιαλιστικών χωρών 2. (κακός.) η προνομιούχος κοινωνική τάξη των κρατικών και οικονομικών αξιωματούχων στο πλαίσιο ολοκληρωτικού καθεστώτος, κυρ. κομμουνιστικού, αλλά και σε δημοκρατικά καθεστώτα: η ~ του κόμματος (τα πρόσωπα που κατέχουν τις σημαντικότερες θέσεις στο κομματικό μηχανισμό).

[ΕΤΥΜ < λατ. nomenclatura «κατάλογος ονομάτων» < nomen-clator < nomen «όνομα» + -clator < calo «καλά, ονομάζω»), ο nomenclator στην αρχαία Ρώμη ήταν ένας δούλος επιφορτισμένος με την ευθύνη να συνοδεύει τον κύριο του κατά τη διάρκεια της προεκλογικής του εκστρατείας, προκειμένου να του κατονομάζει τα σπουδαία πρόσωπα που συναντούσε και να τηρεί ονομαστικό αρχείο αυτών των προσώπων]. **νομέας (ο)** → **νομέας**
νομεντικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον νομέα (τον ποιμένα)- ποιμενικός: ~ είδη 2. αυτός που είναι κατάλληλος για βοσκή: ~ φυτά. **νομή (η)** (λόγ.) 1. ο τόπος όπου υπάρχει τροφή (για τα ζώα): **ορεινές** | **πεδινές** ~ ΣΥΝ. **βοσκή**, **βοσκοτόπος**, **βοσκοτόπι** 2. (α) το να νέμεται κανείς κάτι: η ~ της **εξουσίας** (β) ΝΟΜ. η φυσική εξουσίαση την οποία ένα πρόσωπο ασκεί πάνω σε συγκεκριμένο πράγμα «ιδίωνα κυρίου», με τη θέληση δηλαδή να εξουσιάζει το πράγμα ως κύριος (βλ. κ. λ. **κατοχή**).

[ΕΤΥΜ; αρχ. < νέμο (βλ.λ.)]. **-νομία** λέξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. επιστήμη: **δικο-νομία**, **αστρο-νομία**, **οικο-νομία** 2. υπηρεσία αρμόδια για κάτι: **αστυ-νομία**, **αγρο-νομία** 3. σχέση με τους νόμους: **ισο-νομία**, **εν-νομία**, **α-νομία**.

[ΕΤΥΜ] Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. **νόμος** και έχει τη σημ. «διευθέτηση, ρύθμιση» (λ.χ. αρχ. **άγορα-νομία**, μτγν. **γαστρονομία**), απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. γαλλ. **agronomie**. **νομιάτρος (ο/η)** {νομιάτρ-ου | -ον, -ους} γιατρός που εποπτεύει ως δημόσιος υπάλληλος την υγιεινή και την κατάσταση της υγείας των κατοίκων νομού.

[ΕΤΥΜ. Απὸδ. τού γαλλ. **médecin de département**]. **νομίζω ρ.** μετβ. κ. αμετβ. {νόμισ-α, -ηκα;} ♦ (μετβ.) 1. έχω τη γνώμη ή την άποψη, χωρίς να είμαι και σίγουρος: ~ ότι κλειδώσα, θέλω όμως

να βεβαιωθώ || ~ ότι με κοροϊδεύουν || τι νομίζεις πως με θέλει; || -Τον είδες να φεύγει; -Έτσι ~ || Απλώς νομίζεις; Εγώ όμως θέλω σίγουρη απάντηση || (αρνητ.) +να δεν - να χρειάζεται τίποτε άλλο ΣΥΝ. μου φαίνεται, φαντάζομαι, είμαι τής γνώμης, έχω την εντύπωση | την ιδέα' ΦΡ. δεν (το) **νομίζω** δεν έχω τέτοια εντύπωση, δεν το θεωρώ πιθανό ή ορθό - ως αρνητική απάντηση σε ερώτηση για το αν κάτι είναι πιθανό ή ισχύει: -Λες να είναι άρρωστος; -- αν ήταν άρρωστος, θα το είχα μάθει ΣΥΝ. δεν (το) πιστεύω 2. (γενικότερ.) έχω την πεποίθηση, πιστεύω: πάντως εγώ ~ ότι δεν είναι έτσι τα πράγματα || αν νομίζετε κάτι τέτοιο, δεν μπορώ να κάνω τίποτε για να σας μεταπειλώ || (με αγανάκτηση σε κάποιον που φέρεται προκλητικά) ποιος νομίζεις ότι είσαι; 3. υποθέτω: νόμιζα ότι θα είχε ανασπασθεί το σφάλμα του 4. (σε ευγενική διατύπωση, για να μετριάσει το νόημα ή το ύψος τής πρότασης): ~ ότι είναι ώρα να καθίσουμε στο τραπέζι (για να μετριάσει το επιτακτικό ύψος) || δεν ~ ότι έχετε δίκιο (ηπιότερο του «δεν έχετε δίκιο») 5. (συχνά +για) θεωρώ: τον νόμιζα για φίλο, αλλά είχα άδικο || κάνει εκείνο που νομίζει σωστό || είναι πολύ πιο προσιτός απ' όσο νομίζουν ♦ 6. (αμετβ.) (αργκό) **νομίζω**; σωστό δεν μιλώ; καλά δεν τα λέω; (λέγεται συμπερασματικά, αφού εκφράσει κάποιος μίαν άποψη): Αρρώ δεν γούσταρες την παρέα μας, ας μην ερχόσουν μαζί μας! ~; ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έχω τη συνήθεια, δέχομαι ως νόμιμο», < νόμος].

νομίζω: συνώνυμα. Το **νομίζω** χρησιμοποιείται από τον ομιλήτη, για να δηλώσει τη γνώμη του επί ορισμένου θέματος, γνώμη που προέρχεται από προσωπική, υποκειμενική εκτίμηση των δεδομένων, χωρίς να διεκδικεί βεβαιότητα ή αντικειμενικότητα (*Νομίζω ότι έχουν άδικο - Όλοι νομίζουν πως ακολουθεί εσφαλμένη τακτική*). Η περιφραστική *έχω* τη γνώμη και η, λιγότερο εύχρηστη, περιφραστική *είμαι* τής γνώμης, με έμφαση στη λ. γνώμη και οι δύο, δηλώνουν ότι το **νομίζω**. Η προσωπική θέση του ομιλούντος, η προσωπική άποψη για ένα θέμα δηλώνεται περισσότερο με το πιστεύω (Δεν πιστεύω πως μπορεί να πετύχει ένα τέτοιο σύστημα). Η χρήση του κρίνω από τον ομιλήτη δείχνει ότι η γνώμη που διατυπώνει είναι αποτελεσματική επεξεργασίας και αποτελεί εκτίμηση που βρίσκεται πιο κοντά στη βεβαιότητα: το ίδιο και το εκτιμώ (*Κρίνουμε ότι η κυβερνηση διαπράττει ολέθριο σφάλμα με τη στάση που τηρεί στο μεγάλο αυτό θέμα - Η αντιπολίτευση εκτιμά ότι τα νέα μέτρα για την οικονομία θα προκαλέσουν πρωτοφανή κοινωνική αναταραχή*). Τα φρονώ και πρεσβεύω δηλώνουν ότι ο ομιλήτης έχει σχηματίσει σταθερή άποψη για ένα θέμα και ότι τα λεγόμενα του αποτελούν θέση και όχι προσωρινή εκτίμηση (*Φρονεί ότι η οικονομική εξαθλίωση αυτής τής χώρας δεν είναι αναστρέψιμη στο εγγύς μέλλον - Οι Γάλλοι διανοούμενοι πρεσβεύουν ότι η φιλοσοφία στη Γαλλία μπορεί να αναταράξει τα λιμνάζοντα ύδατα τής πνευματικής ραστώνης που επικρατεί τα τελευταία χρόνια*). Πιο ασθενή προσωπική άποψη, με περισσότερα στοιχεία αμφιβολίας, εκφράζει η χρήση των ρημάτων *βρίσκω*, *θαρρώ* και *μου φαίνεται* (*Βρίσκω πως είναι υπερβολική η αντίδραση τής αντιπολίτευσης σε αυτό το θέμα - Θαρρώ πως έχει δίκιο ότι μπορεί και να πετύχει το πείραμα - Μου φαίνεται ότι δεν λύνεται έτσι τα προβλήματα*). Τελειότητα, χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο μια μετριάστική έκφραση γνώμης, η περιφραστική *έχω* την εντύπωση. Η χρήση της υποδηλώνει ότι ο ομιλήτης δεν διεκδικεί ότι η γνώμη του είναι η σωστή, αλλά αντιθέτως ότι εκθέτει την προσωπική του αντίληψη για ένα θέμα (Έχω την εντύπωση πως θέλουν να κλείσουν το θέμα με το μικρότερο δυνατό κόστος). Σε μια τάση που παρατηρείται τελευταία για όλο και μεγαλύτερη χρήση ενός «μετριάστικού (μετριάστικού) λόγου» στην επικοινωνία, ίσως και από κάποια επίδραση τής Αγγλικής (*guess, imagine*), τα ρήματα *υποθέτω* και *φαντάζομαι* χρησιμοποιούνται συχνά στη θέση του **νομίζω** (*Υποθέτω πως δεν θα θελήσει να εκτεθεί μιλώντας δημόσια - Δεν φαντάζομαι να υποστηρίξει τέτοιες ακραίες απόψεις στη Γενική Συνέλευση*).

νομική (η) [μτγν.] 1. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης το Δίκαιο και τους νόμους ΣΥΝ. νομικά (τα) 2. **Νομική** (η) η Νομική Σχολή: η κατάληξη τής *Νομικής* από τους φοιτητές.

νομικισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (κακός.) η ερμηνεία των νόμων και του Δικαίου με τρόπο που να προσαρμόζεται κάθε φορά στις επιδιώξεις μας ΣΥΝ. δικολαβισμός. — νομικιστικός, -η, -ο, νομικίστικα επίρρ.

νομικός (ο/η) [μτγν.] 1. επιστήμονας που ασχολείται με το Δίκαιο και τους νόμους: *έγκριτος* ~ 2. δικηγόρος ή δικαστικός.

νομικός, -η, -ό [αρχ.] 1. (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τους νόμους: ~ μελέτες | έρευνες | σπουδές | καθεστώς | υπόσταση | επιπλοκή | κόλλυμα | υποχρέωση | προστασία | βάση | ισχύς | ευθύνη | συνέπεια | δέσμευση | έρεισμα 2. αυτός που σχετίζεται με τη νομική επιστήμη ή/και τους νομικούς: ~ λεξιλόγιο | πλαίσιο | διαδικασία | πρακτική | θεωρία | επιχειρηματολογία | όρος | σφάλμα | κόσμος | επιτροπή | κύκλοι | κλάδος || από ~ απόψεις είναι σωστό 3. (α) νομικός **σύμβουλος** δικηγόρος που παρέχει νομικές συμβουλές και γενικότερ. αναλαμβάνει τη διεκπεραίωση όλων των σχετικών με τους νόμους του κράτους υποθέσεων εταιρείας, επιχείρησης, οργανισμού κ.λπ. (β) **νομικό πρόσωπο** ίδρυμα ή οργανισμός, στον οποίο αναγνωρίζονται από τον νόμο δικαιώματα ή υποχρεώσεις ανάλογες με αυτές που έχουν φυσικά πρόσωπα (γ) **Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου** (συντομ. Ν.Π.Δ.Δ.) το νομικό πρόσωπο που αποσκοπεί στην εκπλήρωση σκοπών κρατικής αρμοδιότητας και του οποίου τη σύσταση προβλέπει και ρυθμίζει ειδικός νόμος (δ) **Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δι-**

καίου (συντομ. Ν.Π.Ι.Δ.) το νομικό πρόσωπο που συστήνεται από καθαρά ιδιωτική πρωτοβουλία στο πλαίσιο τής ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι (λ.χ. σύλλογος, σωματείο, ίδρυμα, εταιρεία, συνεταιρισμός κ.λπ.) (ε) **Νομικό Συμβούλιο του Κράτους** ένα από τα ανώτατα συλλογικά όργανα τής κεντρικής διοίκησης, που υπάγεται απευθείας στον υπουργό Οικονομικών και λειτουργεί ως δικηγόρος, νομικός παραστάτης και σύμβουλος του κράτους 4. **νομικός** (ο/η) βλ.λ. 5. **νομική** (η) βλ.λ. 6. **νομικά** (τα) (α) η νομική επιστήμη (βλ. λ. *νομική*) (β) (γενικότερ.) όλα τα θέματα που σχετίζονται με τους νόμους και την ερμηνεία τους: *ασχολούμαι με τα ~*. — νομικά- | -ός [αρχ.] επίρρ. νομιμοποίηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία και η πράξη με την οποία κάτι γίνεται νόμιμο: η ~ *αυθαίρετου κτίσματος* || η ~ *μας σχέσης με τον γάμο* || ~ των *αμφλόσεων* || ~ του *ψευδοκράτους*. νομιμοποιητικός, -ή, -ό αυτός με τον οποίο γίνεται κάτι νόμιμο: ~ *απόφαση*. νομιμοποίητος, -η, -ο [1840] (για εξώγαμο τέκνο) αυτός που νομιμοποιήθηκε, που αναγνωρίστηκε δηλ. από τους γονείς του (και ιδ. από τον πατέρα) εκ των υστέρων.

νομιμοποιώ ρ. μετβ. [1826] {νομιμοποιεί... | νομιμοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) νόμιμο, στηρίζω ή κατοχυρώνω νομικά, προσδίδω εκ των υστέρων σε (κάτι) νόμιμο ή νομιμοφανή χαρακτήρα: *επιθυμεί να νομιμοποιήσει τη σχέση του μαζί της* (να την παντρευτεί) || *δεν δικαιούται κανένας να δημιουργεί παράνομες καταστάσεις και έπειτα να αξιώνει από το κράτος να νομιμοποιεί τις παρανομίες του* || (μτφ.) «είναι απαράδεκτο η ομοσπονδία των εκπαιδευτικών να προβάλει απόψεις, οι οποίες νομιμοποιούν τη λογική τής μικρότερης προσπάθειας» (εφημ.).

νόμιμος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που υπάρχει ή γίνεται σύμφωνα με τον νόμο (βλ.λ.) ή/και με τα ήθη και τα έθιμα, που υπάρχει ή γίνεται σε συμφωνία με τους θεσμούς, αυτός που δεν αντιτίθεται στο θετό και το εθμικό Δίκαιο: ~ *γάμος* | *επιδιώξη* | *απαίτηση* | *καθεστώς* | *πράξη* | *εξουσία* | *κυβέρνηση* | *αρχή* | *λειτουργία νυχτερινού κέντρου* | *πώληση* ΣΥΝ. έννομος, θεμιτός, σύνομμος, κανονικός ΑΝΤ. άνομος, παράνομος, έκνομος, άθεμιτος, παράτυπος, αντικανονικός 2. (ειδι-κότ.) αυτός που καθορίζεται, που προσδιορίζεται από τους νόμους και το Δίκαιο: ~ *δικαίωμα* | *διαδικασία* | *διευθέτηση* | *κοινοποίηση* | *κέρδος* | *κανονισμός* | *δικαιολογητικά* | *προσάντα* | *ηλικία* (κατά την οποία ο νέος πολίτης αποκτά ορισμένα δικαιώματα σύμφωνα με τον νόμο) | *άδεια* | *αμοιβή* || *χρησιμοποίησε ~ μέσα* || *υφίσταται τις ~ συνέπειες* | *κυρώσεις* || *έλαβε τη ~ αποζημίωση* ΑΝΤ. έκνομος 3. (ειδικότερ.) αυτός που αντλεί τη θέση και τα δικαιώματα (ή και τις υποχρεώσεις του) από τον νόμο ή/και από αναγνωρισμένους νομικούς διαδικασίες στον πλαίσιο δεδομένης κοινωνίας: ~ *διάδοχος* | *κληρονόμος* | *εκπρόσωπος εταιρείας* | *αντιπρόσωπος* | *πληρεξούσιος* | *σύζυγος* | *τέκνο* (αυτό που γεννιέται μετά από έγκριο γάμο) ΣΥΝ. γνήσιος, αναγνωρισμένος ΑΝΤ. παράνομος, έκνομος, (για παιδιά) νόμος, εξώγαμος ΦΡ. **νόμιμη άμυνα** βλ. λ. *άμυνα* 4. (ειδικότερ.) (α) **νόμιμη** (τα) οι διατάξεις και οι διατυπώσεις που περιλαμβάνονται στους νόμους και διαμορφώνουν τους κανόνες ζωής και δράσης στο πλαίσιο πολιτισμένης κοινωνίας: ΦΡ. **διεθνή νόμιμη** οι διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου, με τις οποίες οφείλουν να ευθυγραμμίζονται οι σχέσεις μεταξύ των κρατών (β) **νόμιμο** (το) το σύμφωνο με τον νόμο, η νομιμότητα: *αμφισβητείται το νόμιμο του διορισμού του* 5. ΝΟΜ. **νόμιμη μοίρα** βλ. λ. *μοίρα*. — **νόμιμα** | **νομιμώς** [αρχ.] επίρρ.

νομιμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η συμφωνία με τους νόμους, με τους κανόνες και τα θεσπίσματα του Δικαίου: *από πολλές πλευρές αμφισβητείται η ~ τής κυβέρνησης* || *οι πράξεις τής πολιτικής ηγεσίας τής γείτονος χώρας προσβάλλουν τη διεθνή* - || *νομικοί κύκλοι διατυπώνουν αντηρήσεις ως προς τη ~ τής όλης διαδικασίας* ΑΝΤ. ανομία, παρανομία 2. (ειδικότερ.) η τήρηση των νόμων και των κανόνων του Δικαίου: *οι εκπρόσωποι των συνδικάτων θα διεκδικήσουν την εκπλήρωση των αιτημάτων τους μέσα στο πλαίσιο τής ~* || *τέτοιες πράξεις καταλύουν κάθε έννοια νομιμότητας και αποτελούν παραδείγματα προς αποφυγήν* ΑΝΤ. ανομία 3. το νόμιμο καθεστώς, ομαλή λειτουργία των θεσμών σύμφωνα με τους δημοκρατικούς κανόνες: με την *πτώση τής δικτατορίας αποκαταστάθηκε η ~ στη χώρα* || *παραβίαση τής ~*. νομιμοτόκος επίρρ. με νόμιμο τόκο: «η εταιρεία θα καταβάλει, ~, δέκα εκατ. δολάρια» (εφημ.).

νομιμοφανής, -ής, -ές [1892] {νομιμοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} νομιμοφανέστερος, -ατός (λόγ.) αυτός που φαίνεται νόμιμος, αλλά δεν είναι, που συμφωνεί με το γράμμα ή με τον τύπο του νόμου, αλλά παραβιάζει την ουσία του: ~ *ενέργεια* | *ανάληψη υπηρεσίας* | *ανάθεση εκτελέσεως δημόσιου έργου*. — **νομιμοφανώς** επίρρ. [1890], νομιμοφάνεια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ. < νόμιμος + -φανής < ρ. φαίνωμαι (παθ. αόρ. β' ε-φάν-ην)].

νομιμοφροσύνη (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η συμμορφωση προς τους νόμους και τις επιταγές του Δικαίου: η τήρηση τής νομιμότητας.

νομιμόφρων, -ων, -ον [1856] (νομιμόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων) (λόγ.) (για ανθρώπους και ό,τι σχετίζεται με αυτούς) αυτός που αγαπά τη νομιμότητα (βλ.λ.), που σκέπτεται, πράττει και ενεργεί σύμφωνα με τους νόμους, που συμμορφώνεται με τις επιταγές του Δικαίου: σε όλη *την τή ζωή υπήρξε φιλήσυχος και ~ πολίτης* || στην *περίπτωση αυτή σκοπεύω να τηρήσω άκρως νομιμόφρονα στάση* || *υπήρξε πάντα ~ στοιχείο* ΣΥΝ. νομοταγής, φιλόνομος ΑΝΤ. παράνομος. Επίσης (καθημ.) **νομιμόφρονος** (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον. [ΕΤΥΜ. < νόμιμος + -φρον < φρήν, -ενός (βλ.λ.), από, του γαλλ. légítimiste].

νομιναλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ΦΙΛΟΣ, φιλοσοφική αντίληψη που

αναπτύχθηκε κυρ. κατά τον ύστερο Μεσαίωνα, σύμφωνα με την οποία οι καθολικές έννοιες (δηλ. οι λέξεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να χαρακτηρίσουν ένα σύνολο οντοτήτων | πραγμάτων κ.λπ. ή κάτι γενικό) δεν έχουν πραγματική ύπαρξη, αλλά είναι μόνο ονόματα, δηλ. απλώς λεκτικά σύμβολα - και μάλιστα μεμονωμένων πραγμάτων-χωρίς υπόσταση ΣΥΝ. ονομαστική ΑΝΤ. ρεαλισμός, πραγματισμός, πραγματικότητα · 2. ΟΙΚΟΝ. θεωρία κατά την οποία το χρήμα δεν πρέπει να έχει πραγματική, εσωτερική αξία, αλλά μόνο την αντίστοιχη ονομαστική, που δίδεται συμβατικά σε αυτό. — νομιναιστική (ο), νομιναιστρία (η), νομιναιστικός, -ή, -ό, νομιναιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. nominalisme < nominal < μεσν. λατ. nominalis «ονομαστικός» < λατ. nomen «όνομα»]. νόμισμα (το) (νομισμα-ατος | -ατα, -άτων) 1. η βασική χρηματική μονάδα κράτους, αυτή που χρησιμοποιείται για τον καθορισμό των αξιών του χρήμα που κυκλοφορεί και ισχύει σε συγκεκριμένη επικράτεια: το ~ της Ελλάδας είναι η δραχμή || το εθνικό ~ || ξένο | σταθερό | σκληρό | διολισθαίνον ~ || υποτίμηση | υπερτίμηση νομισματος || το ενιαίο ευρωπαϊκό ~ ΦΡ. τρέχον νόμισμα ο οικείος, αυτός με του οποίου τη χρήση είναι κανείς εξοικειωμέ(ο)s: τέτοιου γραμματικού όρου αποτελούν ~ για τους φιλολόγους 2. κομμάτι από μέταλλο, συνήθ. στρογγυλό με δύο επιπεδές πλευρές που φέρουν αντίλυφες παραστάσεις, το οποίο κυκλοφορείται επισήμως από το κράτος, κυρ. ως χρηματική μονάδα μικρής ανταλλακτικής αξίας: το τάλρο, το δεκάριο, το εικοσάριο, το πενήνταριο είναι ορισμένα ελληνικά ~ || το κράτος έκοψε καινούργιο ~ (το έθεσε σε κυκλοφορία) || θα κυκλοφορήσει αναμνηστική σειρά αργύριων νομισμάτων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, που θα διατεθεί στους συλλέκτες (δεν θα χρησιμοποιηθεί ως χρηματική μονάδα) || ρίχνω το ~ κορόνα-γράμματα (στρίβω το ~) || χρυσό | αργαίο | κίβδηλο | κάλκινο ~ || συλλογή νομισμάτων ΣΥΝ. (για χρήματα) κέρμα (πβ. λ. χαρτονόμισμα)· ΦΡ. (μτφ.) (α) πληρώνω (κάποιον) με το ίδιο νόμισμα ανταποδίδω (σε κάποιον) τα ίσα, κάνω σε (κάποιον) ό,τι μου έκανε (β) η άλλη όψη του νομισματος βλ. λ. άλλος. — (υποκ.) νομι-σμάτι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. χρήμα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθηρωμένος θεσμός, συμφωνηθείσα ρύθμιση» και ειδικότερ. «η χρηματική μονάδα της οποίας η αξία αναγνωρίζεται κοινώς ως μέσον συναλλαγής», < νομίζω (βλ.λ.). Η φρ. πληρώνω με το ίδιο νόμισμα αποδίδει το γαλλ. rendre à quelq'un la monnaie de sa pièce. Ομοίως και η φρ. τρέχον νόμισμα (< γαλλ. monnaie courante)].

δεν δίνω δυάρα | δραχμή | φράγκο | δεκάρα - δεν αξίζει μια πεντάρα | δραχμή | φράγκο | δίφραγκο. Συχνή είναι η χρήση φράσεων με αναφορά σε ευτελους αξίας νομισματα (δίλεπτο = δυάρα, δεκάλεπτο = δεκάρα, μία δραχμή = δραχμή ή φράγκο, δύο δραχμές = δίφραγκο κ.τ.θ.ι, για να δηγχει η παντελής αδιαφορία του ομιλούντος προς κάτι ή η ευτελέστατη/μηδενική αξία του αναφερομένου (αντικειμένου, ανθρώπου κ.λπ.) στην εκτίμηση του ομιλούντος.

νομισματικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το νόμισμα: ~ κυκλοφορία | σταθερότητα | συλλογή | μισαίοι | επιτροπή (που μελετά ό,τι σχετίζεται με το εθνικό νόμισμα) | καθεστώς (αυτό που ισχύει για το νόμισμα) | νόμος | ισοτιμία | αστάθεια | κρίση | επίπτωση (λ.χ. στην ισοτιμία) | ισορροπία | μεταρρύθμιση | μονάδα (δηλ. το επίσημο νόμισμα χώρας) | ένωση κρατών | πολιτική ΣΥΝ. χρηματικός, συναλλαγματικός 2. ΟΙΚΟΝ. (α) νομισματικά αποθέματα η ποσότητα του χρυσού (σε ράβδους, νομίσματα κ.λπ.) και του συναλλάγματος που κατέχει η κεντρική τράπεζα κάθε χώρας, με βάση τα οποία ρυθμίζεται η αξία των νομισμάτων που κυκλοφορούν (β) νομισματικό σύστημα το σύνολο των κανόνων που αναφέρονται στον καθορισμό της αξίας του βασικού νομισματος χώρας, στο σύστημα εκδόσεως και κυκλοφορίας του, καθώς επίσης και στη μεταρρυθμιότητα του (γ) νομισματική πολιτική τα μέτρα που λαμβάνει η κυβέρνηση, για να επηρεάσει την οικονομική δραστηριότητα μέσω του χειρισμού της προσφοράς του χρήματος, της πίστωσης (βλ.λ.), των επιτοκίων κ.λπ., με στόχο να επιτύχει συγκεκριμένους οικονομικούς σκοπούς (λ.χ. τη σταθεροποίηση των τιμών, την οικονομική ανάπτυξη κ.λπ.) (δ) νομισματική ανάλυση η συστηματική στατιστική παρακολούθηση των προβλημάτων που εμφανίζει η κυκλοφορία του νομισματος μιας χώρας και η αναζήτηση των αιτιών της, με σκοπό την έγκαιρη αποτροπή πληθωριστικών πιέσεων στην οικονομία (ε) νομισματική κρίση η διαταραχή της ισορροπίας ανάμεσα στις ανάγκες σε νόμισμα μιας χώρας και στις δυνατότητες της για έκδοσή του, πράγμα που συνεπάγεται διαταραχή της εξωτερικής ισοτιμίας του νομισματος (στ) νομισματική ζώνη βλ. λ. ζώνη 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. (ειδικότερ. νομισματική (η) η νομισματολογία (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Πολλοί οικονομικοί όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. νομισματικό σύστημα | μονάδα | κρίση | ζώνη | ανάλυση (< γαλλ. système | monnaie | crise | zone | analyse monétaire)].

νομισματοδέκτης (ο) {νομισματοδεκτών} ο κερματοδέκτης (βλ.λ.).

νομισματοθήκη (η) [1812] {νομισματοθηκών} ειδική θήκη όπου φυλάσσονται ή/και εκτίθενται νομίσματα και μετάλλια παλαιότερων εποχών με αρχαιολογική και συλλεκτική αξία.

νομισματοκοπέιο (το) [1824] κρατικό εργοστάσιο, στο οποίο κόβονται τα μεταλλικά και εκτυπώνονται τα χαρτίνα νομίσματα της βασικής νομισματικής μονάδας του κράτους.

νομισματοκοπία (η) [1822] (χωρ. πληθ.) η τεχνική και η διαδικασία της κοπής ή εκτύπωσης νομισμάτων. — νομισματοκόπος (ο/η) [1845], νομισματοκοπέο ρ. [1886]{-είς...}. [ΕΤΥΜ. < νομισματοκόπος < νόμισμα + -κόπος < κόπω)].

νομισματολογία (η) [1856] (χωρ. πληθ.) κλάδος της αρχαιολογίας που ασχολείται με τη μελέτη νομισμάτων και μετάλλων προγενέστερων εποχών από άποψη ιστορική, γλωσσική, καλλιτεχνική, γεωγραφική κ.λπ., συμβάλλοντας σημαντικά στην κατανόηση της δομής και της λειτουργίας των αρχαίων κοινωνιών ΣΥΝ. νομισματική. — νομισματολόγος (ο/η) [1830], νομισματολόγος, -ή, -ό [1839], νομι-σματολογικ-ά | -ός επίρρ.

νομισματοπόλις (ο) [μτγν.] (νομισματοπολίων), νομισματοπό-λισσα (η) (δύογρ. νομισματοπολισίων) 1. πρόσωπο που πωλεί παλαιά (και ιδ. αρχαία) νομίσματα με αρχαιολογική ή/και συλλεκτική αξία 2. (παλαιότερ.-πανιότ.) πρόσωπο που ανταλλάσσει νομίσματα ΣΥΝ. αργυραμοιβός. Επίσης (λόγ.) νομισματοπόλις (η) (νομισματο-πόλ-ιδος | -ιδών).

νομισματοσυλλέκτης (ο) (νομισματοσυλλεκτών), νομισματο-συλλέκτρια (η) {νομισματοσυλλεκτριών} συλλέκτης νομισμάτων (συνήθ. παλαιών).

νομό· κ. νομό· α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με νόμο ή γίνεται σύμφωνα με νόμο: νομο-διδάσκαλος, νομο-θε-σία, νομο-σέδειο, νομο-τοπος.

[ΕΤΥΜ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. νόμος (πβ. αρχο-θεσία)].

νομό²· κ. νομ· α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με νόμο: νομο-μηχανικός, νομο-κτηνίατρος, νομ-άρχης. [ΕΤΥΜ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. νομός (πβ. νομ-άρχης)].

νομογράφος (το) {νομογραφη-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. ειδικός υπολογιστικός χάρτης με κλίμακες που περιέχουν (συνήθ. παλαιών) μεταβλητών, ο οποίος χρησιμοποιείται στη μηχανική, τη βιομηχανία και στις φυσικές επιστήμες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nomograph].

νομογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΑΘ. ειδική μέθοδος για την επίλυση (μαθηματικών) προβλημάτων ή την παρουσίαση (μαθηματικών) νόμων, που συνίσταται στην αντικατάσταση των αριθμητικών υπολογισμών από πίνακες ή γραφικές παραστάσεις, οι οποίες διαθέτουν γραμμές κατάλληλα σχεδιασμένες, ώστε τα σημεία στα οποία τέμνονται μεταξύ τους να καθορίζουν τις λύσεις. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nomographie άσχετο προς το αρχ. νομογραφία «θέσπιση νόμων»].

νομοδιδάσκαλος (ο) [μτγν.] (νομοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους) (λόγ.) 1. πρόσωπο που ασχολείται με τη διδασκαλία των νόμων, ο καθηγητής της νομικής 2. (γενικότ.) ο βαθύς γνώστης των νόμων και του Δικαίου, του οποίου η γνώμη έχει μεγάλο κύρος: διάσημος | φημισμένος | εξάιτερος ~ ΣΥΝ. νομομαθής.

νομοθεσία (η) [αρχ.] (νομοθεσιών) 1. η σύνταξη νόμων και η επιβολή τους από τις αρμόδιες αρχές ΣΥΝ. νομοθέτηση, θεσμοθεσία, θεσμοθέτηση 2. (συνεκδ.) το σύνολο των νόμων που έχουν κωδικοποιηθεί και ισχύουν σε δεδομένη πολιτεία: η αμοιβή των υπερωριών καθορίζεται με βάση την ισχύουσα ~ || κωδικοποίηση | εφαρμογή | ψήφιση | τροποποίηση νομοθεσίας || δημοκρατική | δραστικότητα | υφιστάμενη | κείμενη | παλαιά ~ || ελληνική | αγγλική | γαλλική | κοινοτική ~3. (ειδικότερ.) το σύνολο των νόμων που ρυθμίζουν τις σχέσεις σε ορισμένο τομέα του Δικαίου: εκπαιδευτική | εργατική | στρατιωτική | τελωνειακή | φαρμακευτική | ποινική | φορολογική | κοινωνική ~ 4. (παλαιότερ.) το σύνολο των νόμων που συνέταξε και επέβαλε ένας νομοθέτης: η ~ του Δράκοντα | του Λυκούργου | του Σόλωνα.

νομοθέτημα (το) [αρχ.] (νομοθετή-ματος | -ατα, -άτων) ο κανόνας Δικαίου, κάθε κείμενο που έχει τον χαρακτήρα και την ισχύ νόμου: η Βουλή ψήφισε τρία ~, που θεωρούνται πολύ σημαντικά για την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης || ανέλεθερο | ανεργατικό ~ || κατάρτιση | θέσπιση | ψήφιση | καταγραφή νομοθετήματος ΣΥΝ. νόμος.

νομοθέτης (ο) (νομοθετών), νομοθετής (η) [μτγν.] (νομοθετίδ-ος, -α | -ιδών) 1. πρόσωπο που νομοθετεί, που θεσπίζει και επιβάλλει νόμους: ο Σόλων θεωρείται μέγας ~ και πολιτικός || ο αληθινός ~ πρέπει να βλέπει πάντα προς το μέλλον ΣΥΝ. θεσμοθέτης, θεσμοδότης 2. (συνεκδ.) το μέλος του επίσημου σώματος ή το ίδιο το σώμα στο σύνολο του (Βουλή, Γερουσία κ.λπ.) που νομοθετεί: στην περίπτωση αυτή ο ~ είναι σαφής και ορίζει την επιβολή κυρώσεων 3. πρόσωπο που θέτει τα θεμέλια, που επινοεί και επιβάλλει τους θεμελιώδεις νόμους και κανόνες επιστήμης, τέχνης κ.λπ.: ~ της ποίησης | της μαλλιά-ντας. [ΕΤΥΜ αρχ. < νομό· + -θέτης < ρ. τίθημι (βλ. λ. θέτω)].

νομοθέτηση (η) → νομοθετώ

νομοθετικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη νομοθεσία ή/και τον νομοθέτη: ~ έργο | ρύθμιση | μέτρο | διάταξη | εργασίες | πρόταση | λειτουργία | κατοχύρωση | καθεστώς | παρέμβαση | επιτροπή | δραστηριότητα | κείμενο | εμπόδιο | ρόλος | πλαίσιο | αρμοδιότητες | μεταρρύθμιση | ενεργήματα 2. (α) νομοθετική εξουσία η πρώτη και βασική μορφή εξουσίας στο πλαίσιο της συνταγματικής κατοχυρωμένης τριμερούς διάκρισης των εξουσιών (οι άλλες δύο είναι η εκτελεστική και η δικαστική), που συνίσταται στη θέσπιση κανόνων Δικαίου, αποτελώντας έτσι τη σημαντικότερη εκδήλωση της πολιτευτικής βούλησης, και ασκείται στα δημοκρατικά πολιτεύματα από το Κοινοβούλιο (β) νομοθετικό σώμα σύνολο εκλεγμένων ή διορισμένων προσώπων, που έχουν την εξουσία και το καθήκον να θεσπίζουν και να τροποποιούν νόμους (γ) νομοθετικό διάταγμα έγγραφη πράξη του αρχηγού του κράτους, που συνήθ. προσυπογράφεται από τον αρμόδιο υπουργό, το υπουργικό συμβούλιο ή/και τον πρωθυπουργό και έχει ισχύ τυπικού νόμου. — νομοθετικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΧΩΡΑ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΣΥΜΒΟΛΟ	ΧΩΡΑ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΣΥΜΒΟΛΟ
Αγία Λουκία	δολάριο Α. Καραϊβικής	ECS	Κιργιζία	σομ Κιργιζίας	KGS
Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες	δολάριο Α. Καραϊβικής	EC\$	Κνριμπάτι	δολάριο Αυστραλίας	\$A
Άγιος Θωμάς και Πρίγκιπας	ντόμπρα	Db	Κολομβία	πέσο Κολομβίας	Col\$
Άγιος Μαρίνος	λιρέτα Αγίου Μαρίνου	Lit	Κομόρες	φράγκο Κομορών	CF
Άγιος Χριστόφορος και Νέβις	δολάριο Α. Καραϊβικής	ECS	Κονγκό	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFAF
Αζερμπαϊτζάν	μανάτ		Κορέα (1) Βόρεια	γουνόν Β. Κορέας	Wn
Αίγυπτος	αιγυπτιακή λίρα	LE	Κορέα (2) Νότια	γουνόν Ν. Κορέας	W
Αιθιοπία	αιθιοπικό μπιρ	Br	Κόστα Ρίκα	κολόν Κόστα Ρίκα	C
Αιτή	γκουρντ	G	Κούβα	πέσο Κούβας	Cu\$
Ακτή Ελεφαντοστού	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFAF	Κουβέιτ	δηνάριο Κουβέιτ	KD
Αλβανία	λεκ	L	Κροατία	κούνα Κροατίας	HRK
Αλγερία	δηνάριο Αλγερίας	DA	Κύπρος	κυπριακή λίρα	CYP
Αγκόλα	κουάνζα	NKz	Λάος	νέο κιπ	NK
Ανδόρρα	γαλλ. φράγκο-ισπ. πεσέτα	F - Pta	Λεσόθο	λότι	L
Αντίγκουα και Μπαρμπούντα	δολάριο Α. Καραϊβικής	ECS	Λεττονία	λατ Λεττονίας	LVL
Αργεντινή	πέσο		Λευκορωσία	λευκορωσικό ρούβλι	BR
Αρμενία	ντραμ		Λίβανος	λίρα Λιβάνου	LL
Αυστραλία	δολάριο Αυστραλίας	\$A	Λιβερία	δολάριο Λιβερίας	LS
Αυστρία	αυστριακό σελίνι (2002: ευρώ)	S	Λιβύη	δηνάριο Λιβύης	LD
Αφγανιστάν	αφγάνι	AF	Λιθουανία	λίτας Λιθουανίας	
Βανουάτου	βατού	VT	Λιχτενστάιν	ελβετικό φράγκο	SFR
Βατικανό	λιρέτα Βατικανού	VLit	Λουξεμβούργο	φράγκο Λουξεμβούργου (2002: ευρώ)	LuxF
Βέλγιο	βελγικό φράγκο (2002: ευρώ)	BF	Μαδαγασκάρη	φράγκο Μαδαγασκάρης	FMG
Βενεζουέλα	μπολιβάρ	Bs	Μαλαισία	ρινγκίτ	MS
Βιετνάμ	νέο ντογκ	D	Μαλάουι	κουάτσα Μαλάουι	MK
Βολιβία	μπολιβιάνο	SB	Μαλδίβες	ρουπία	Rf
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	δηνάριο	Din	Μαλί	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFAF
Βουλγαρία	λεβ	Lv	Μάλτα	λίρα Μάλτας	LM
Βραζιλία	ριάλ	RS	Μαρόκο	ντιρχάμ	DH
Γαλλία	γαλλικό φράγκο (2002: ευρώ)	F	Μάρσαλ Νησιά	δολάριο Η.Π.Α.	US\$
Γερμανία	γερμανικό μάρκο (2002: ευρώ)	DM	Μαυρίκιος	ρουπία Μαυρικίου	MauR
Γεωργία	λάρι	GEL	Μαυριτανία	ουγκία	UM
Γιουγκοσλαβία	δηνάριο	Din	Μεξικό	νέο πέσο Μεξικού	Mex\$
Γκάμπα	νταλάσι	D	Μογγολία	τουγκρίκ	Tug
Γκαμπόν	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFAF	Μοζαμβίκη	μετικάλ	Mt
Γκάνα	νέο σέντι	C	Μολδαβία	μολδαβικό λέι	MLD
Γουατεμάλα	κετζίλ	Q	Μονακό	γαλλικό φράγκο	F
Γουιάνα	δολάριο Γουιάνας	G\$	Μπονγκλαντές	τάκα	Tk
Γουινέα	φράγκο Γουινέας	FG	Μπαρμπάντος	δολάριο Μπαρμπάντος	BD\$
Γουινέα-Μπισάου	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFAF	Μπαχάμες	δολάριο Μπαχάμων	BS
Γρενάδα	δολάριο Α. Καραϊβικής	ECS	Μπαχρέιν	δηνάριο Μπαχρέιν	BD
Δανία	κορόνα Δανίας	Dkr	Μπελίσε	δολάριο Μπελίσε	B\$
Δομινικανή Δημοκρατία	πέσο Δομινικανής Δημοκρατίας	RDS	Μπενίν	δολάριο Μπενίν	CFAF
Δυτική Σαμόα	τάλα	WSS	Μποτσουάνα	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFAF
Εκουαδόρ/Ισημερινός	σοκρ	S/	Μπουρκίνα Φάσο	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFAF
Ελβετία	ελβετικό φράγκο	SFR	Μπουρούντι	φράγκο Μπουρούντι	FBu
Ελλάδα	δραχμή (2002: ευρώ)	Dr	Μπουτάν	νγκουλτρούμ	Nu
Ελ Σαλβαδόρ	κολόν Σαλβαδόρ	C	Μπρουνέι	δολάριο Μπρουνέι	B\$
Ερυθραία	νάφκα	NFE	Μυαμάρ	κιάτ	K
Εσθονία	κορόνα Εσθονίας	EEK	Ναμίμπια	δολάριο Ναμίμπιας	NS
Ζαΐρ (Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό)	φράγκο Κονγκό	CF	Ναουρού	δολάριο Αυστραλίας	\$A
Ζάμπια	κουάτσα Ζάμπιας	ZK	Νέα Ζηλανδία	δολάριο Νέας Ζηλανδίας	NZ\$
Ζιμπάμπουε	δολάριο Ζιμπάμπουε	ZS	Νεπάλ	νεβαλική ρουπία	NR
Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	ντιράμ Εμιράτων	Dh	Νήσοι Σολομώντα	δολάριο Νήσων Σολομώντα	SIS
Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής	δολάριο Η.Π.Α.	US\$	Νίγηρας	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFA
Ηνωμένο Βασίλειο	λίρα Αγγλίας (στερλίνα)	£	Νιγηρία	νάιρα	N
Ιαπωνία	γεν	¥	Νικαράγουα	χρυσή κόρδοβα	CS
Ινδία	ρουπία Ινδίας	Re	Νορβηγία	νορβηγική κορόνα	Nkr
Ινδονησία	ρουπία Ινδονησίας	Rp	Νότια Αφρική	ραντ	R
Ιορδανία	δηνάριο Ιορδανίας	JD	Ντομίνικα	δολάριο Α. Καραϊβικής	ECS
Ιράκ	δηνάριο Ιράκ	ID	Ολλανδία	φιορίνι (2002: ευρώ)	f
Ιράν	ριάλ	IR	Ολλανδικές Αντίλλες	φιορίνι	NAf.
Ιρλανδία	λίρα Ιρλανδίας (2002: ευρώ)	£Ir	Ομάν	ριάλ του Ομάν	RO
Ισημερινή Γουινέα	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFAF	Ονδούρα	λεμπίρα	L
Ισλανδία	κορόνα Ισλανδίας	IKr	Ουγγαρία	φορίντ	Ft
Ισπανία	πεσέτα (2002: ευρώ)	Pta	Ουγκάντα	σελίνι	USH
Ισραήλ	νέο σκεκέλ/ισραήλ	NIS	Ουζμπεκιστάν	σομ Ουζμπεκιστάν	UKS
Ιταλία	ιταλική λιρέτα (2002: ευρώ)	Lit	Ουκρανία	χρβίνα	
Καζαχστάν	τέγκε Καζαχστάν		Ουρουγουάη	πέσο Ουρουγουάης	\$Ur
Καμερούν	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFAF	Πακιστάν	ρουπία Πακιστάν	PRE
Καμπότζη	νέο ριέλ	CR	Παναμάς	ιμαλαμπόα	B
Καναδάς	δολάριο Καναδά	Can\$	Παπούα-Νέα Γουινέα	κίνα	K
Κατάρ	ριάλ Κατάρ	QR	Παραγουάη	γκουαρανί	G
Κεντροαφρικανική Δημοκρατία	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFAF	Περου	νέο σολ	S/
Κένυα	σελίνι Κένυας	KSh	Πολωνία	ζλότι	Zi
Κίνα	γιουάν	Y	Πορτογαλία	εσκούδο Πορτογαλίας (2002: ευρώ)	Esc
			Πράσινο Ακρωτήριο	εσκούδο Πράσ. Ακρωτηρίου	CVEsc
			Ρουάντα	φράγκο Ρουάντας	RF
			Ρουμανία	λέι	L
			Ρωσία	ρούβλι	R
			Σαουδική Αραβία	ριάλ Σαουδικής Αραβίας	SR
			Σενεγάλη	φράγκο Γαλλ. Αφρικαν. Κοινότη.	CFAF
			Σεϋθέλλες	ρουπία Σεϋθέλλων	SRe

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΧΩΡΑ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΣΥΜΒΟΛΟ	ΧΩΡΑ	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΣΥΜΒΟΛΟ
Σιέρα Λεόνε	λεόνε	Le	Τζαμάκα	δολάριο Τζαμάκας	J\$
Σιγκαπούρη	δολάριο Σιγκαπούρης	SS	Τζιμπουτί	φράγκο Τζιμπουτί	DF
Σκόπια [πρ. Γιουγκο-σλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (FYROM)]	δηνάριο	D	Τόγκο	φράγκο Γ.Α.Α. Αφρικαν. Κοινότητας	CFAF
Σλοβακία	κορόνα	Sk	Τόνγκα	πάνγκα	T\$
Σλοβενία	τόλαρ	SIT	Τουβαλού	δολάριο Αυστραλίας ή Τουβαλού	SA ST
Σομαλία	σελίνι Σομαλίας	So.Sh	Τουρκία	τουρκική λίρα	TL
Σουαζιλάνδη	λιλαγκέτι	E	Τουρκμενιστάν	μανάτ Τουρκμενιστάν	TMM
Σουδάν	δηνάριο Σουδάν	ISD	Τρινιδάδ κ. Τομπάγκο	δολάριο Τρινιδάδ κ. Τομπάγκο	TTS
Σουηδία	σουηδική κορόνα	SKr	Τσαντ	φράγκο Γ.Α.Α. Αφρικαν. Κοινότητας	CFAF
Σουρινάμ	φλορίνι Σουρινάμ	SF	Τσεχία	κορόνα	Kc
Σρι Λάνκα	ρουπία Σρι Λάνκα	SLRe	Τυνησία	δηνάριο Τυνησίας	TD
Συρία	συριακή λίρα	LS	Υεμένη	ριάλ Υεμένης	YER
Ταϊβάν	νέο δολάριο Ταϊβάν	NTS	Φιλιππίνες	πέσο Φιλιππίνων	P
Ταϊλάνδη	μπατ	B	Φινλανδία	φινλανδικό μάρκο (2002: ευρώ)	FMK
Τανζανία	σελίνι Τανζανίας	TSh	Φίτζι	δολάριο Φίτζι	F\$
Τατζικιστάν	ρούβλι Τατζικιστάν	TzR	Χίλη	πέσο Χιλής	Ch\$

νομοθετώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {νομοθετείς... | νομοθετή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ 1. (μετβ.) θεσπίζω κανόνες Δικαίου, συντάσσω και επιβάλλω νόμους: *η κατάστασή τείνει να γίνει ανεξέλεγκτη και η πολιτεία θα αναγκαστεί να νομοθετήσει σειρά κατασταλτικών μέτρων* ♦ 2. (αμετβ.) ασκώ νομοθετική εξουσία: *η πολιτεία πάντοτε διατηρεί για τον εαυτό της το κυρίαρχο δικαίωμα να νομοθετεί* ΣΥΝ. θεσμοθετώ, θεσμοδοτώ. — νομοθέτηση (η) [αρχ.], **νομοκάνοντας** (ο) [μεσν.] (χωρ. πληθ.) ΕΚΚΛΗΣ. κώδικας νόμων που αφορούν στην Εκκλησία: η συλλογή όλων των νόμων και των κανόνων της εκκλησιαστικής νομοθεσίας, των πρακτικών των Ιερών Συνόδων, αλλά και των πολιτικών νόμων που αναφέρονται σε εκκλησιαστικά θέματα. — νομοκανονικός, -ή, -ό. **νομοκτηνιάτρος** (ο/η) (νομοκτηνιάτρ-ου | -ων) ο κτηνίατρος που ανήκει στην κτηνιατρική υπηρεσία ενός νομού. — νομοκτηνιάτρι-κός, -ή, -ό. **νομολογία** (η) [1847] (νομολογιών) ΝΟΜ. 1. το σύνολο των αποφάσεων που έχουν εκδοθεί από τα δικαστήρια 2. (ειδικότ.) το σύνολο των αποφάσεων και των αντιλογίων τους, που έχουν εκδοθεί από τα δικαστήρια σχετικά με ορισμένο νομικό ζήτημα. — νομολόγος (ο/η) [1841], νομολογικός, -ή, -ό [1863], νομολογικά-ί-ώς [1889] επιρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nomologie]. **νομομαθής**, -ής, -ές (νομομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) νομομαθέστ-ερος, -ατός) (λόγ.) βαθύς γνώστης των νόμων και του Δικαίου, αυτός που μελετά και ερμηνεύει τους νόμους και που η γνώμη του σχετικά με νομικά ζητήματα διαθέτει μεγάλο κύρος: *άρθρο διαπρεπούς νομομαθούς* ΣΥΝ. νομοδιδάσκαλος, νομικός. — νομομαθία (η) [μτγν.]. *— ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ. [ΕΤΥΜ, μτγν. < νομο- + -μαθής < μανθάνω (πβ. αόρ. β' ε-μαθ-ον)].

νομομηχανικός (ο/η) [1836] μηχανικός που επιβλέπει τα δημόσια έργα σε νομό. **νομοπαρυσκευαστικός**, -ή, -ό [1887] ΝΟΜ. αυτός που σχετίζεται με την επεξεργασία νομοθετημάτων: ~ *επιτροπή* (επιτροπή από νομικούς, που ασχολείται με την επεξεργασία και τη διαμόρφωση των νομοσχεδίων, προτού αυτά κατατεθούν στη Βουλή). **νομός** (ο) διοικητικό και γεωγραφικό διαμέρισμα κράτους, στο οποίο προϊστάται αρετός άρχοντας, ο νομάρχης (βλ.λ.): *ο ~ Ημαθίας κηρύχθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης λόγω σφοδρής κακοκαιρίας* || *οι δήμαρχοι και οι κοινοτάρχες ενός ~ ΣΥΝ.* νομαρχιακή περιφέρεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο, τονισμός*. [ΕΤΥΜ, αρχ. < νέμος (βλ.λ.). Το ζεύγος των τονικών παρωνύμων **νόμος** - **νομός** διαφοροποιήθηκε σημασιολογικά, αφού ο μεν **νόμος** έλαβε τη σημ. της κανονιστικής αρχής, η οποία ορίζεται ως κανόνας για τους υπηκόους μιας εξουσίας, ο δε **νομός** δήλωσε τη διοικητική διαίρεση, εντός της οποίας ασκείται και έχει ισχύ η εν λόγω εξουσία]. **νόμος** (ο) 1. γραπτός κανόνας Δικαίου, που αποτελεί ρητή και κατηγορηματική έκφραση της βούλησης των νομοθετικών οργάνων του κράτους και που ρυθμίζει τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους και με την πολιτεία: *στον τομέα αυτόν η κυβέρνηση θα εφαρμόσει αυστηρά τους ισχύοντες ~* || *ο ~ αυτός έχει καταργηθεί εδώ και μία δεκαετία* || *το Σύνταγμα είναι ο υπέρτατος ~ του κράτους* || *τηρώ | εφαρμόζω | παραβαίνω | καταπατώ | σέβομαι | υπακούω | περιφρονώ | αιμώφω | προσβάλλω τους -* || *τήρηση | παράβαση* || *το κύρος του νόμου* || *αυστηρός | δρακόντειος* (πολύ σκληρός, άτεγκτος) | *ήπιος | δίκαιος | άδικος* ~ || *περί Τύπου | ασέμων* | *ευθύνες υπουργών* || *σύμφωνα με τον ~* || *ψήφισα | ανάθεωρηση νόμου* ΣΥΝ. νομοθέτημα, θε-σπισμα ΑΝΤ. άγραφο Δίκαιο, έθος, έθιμο- ΦΡ. (α) *θειος νόμος* οι θεικές εντολές, ότι επιβάλλει η θρησκεία κατ' αντιδιαστολή προς τους νόμους της πολιτείας ή της κοινωνίας (β) *Μωσαϊκός Νόμος* οι δέκα εντολές που δόθηκαν στον Μωυσή από τον Θεό στο όρος Σινά (γ) *άγραφος νόμος* κανόνες που ισχύει μεταξύ των μελών μιας συντροφιάς, μιας ομάδας, μιας κοινωνίας σχετικά με ορισμένη δραστηριότητα, χωρίς να έχει καταγραφεί τυπικά, και αντλεί το κύρος του από συμφωνία ή από το έθιμο, την παράδοση ή τη συνεχή χρήση: *ήταν ~*

του μαγαζιού ο πελάτης που μεθάει να μη γίνεται δεκτός ξανά || *η βεντέτα είναι ~ στα ορεινά χωριά μας* (δ) **εκλογικός νόμος** το σύνολο των νομικών διατάξεων που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο διεξάγονται οι εκλογές και αναδεικνύεται η νέα κυβέρνηση (ε) *οι νόμοι και οι προφήτες* οι νομικές διατάξεις που καθορίζουν (κάτι) ή τα πρόσωπα που θεωρούνται αυθεντία σε (κάτι): *εδώ μέσα ο διευθυντής και οι εντολές του είναι οι ~* (στ) **ερμηνεία του νόμου** ο τρόπος με τον οποίο ο νόμος εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση (ζ) **νόμος (νόμο)** όσως καθορίζεται από το γραπτό Δίκαιο, τις ισχυουσες νομικές διατάξεις (και όχι σύμφωνα με τη φύση ή το εθμικό Δίκαιο): *ο γάμος αυτός είναι νόμος άκρως ΑΝΤ.* φύσει (η) *εκτός νόμου* (ως χαρακτηρισμός) παράνομος, αυτός που διάκειται από τον νόμο και τους εκπροσώπους του: *η δικτατορική κυβέρνηση κήρυξε ~ τα εργατικά συνδικάτα* (θ) *παρά τον νόμο* αντίθετα με ό,τι υπογορεύει ο νόμος: *ενήργησε ~ και γι' αυτό διώκεται* (ι) *διά νόμου* με ειδικό νόμο, νομική διάταξη: *το ζήτημα θα ρυθμιστεί ~ (ια) άγνοια νόμου* το επιχείρημα ότι η τέλεξη συγκεκριμένου αδικήματος οφείλεται σε άγνοια του σχετικού νόμου, το οποίο δεν γίνεται δεκτό από το δικαστήριο: *η ~ δεν συγχωρείται!* (ιβ) (για νομοσχέδιο) **γίνεται νόμος του κράτους** δημοσιεύεται στην εφημερίδα της κυβέρνησης και αποκτά ισχύ νόμου: *το νέο φορολογικό νομοσχέδιο θα γίνει σύντομα νόμος του κράτους* (ιγ) *σχέδιο νόμου* το νομοσχέδιο (βλ.λ.) (ιδ) **πρόταση νόμου** το νομοσχέδιο (βλ.λ.) που κατατίθεται στη Βουλή από τον αρμόδιο υπουργό ή από ομάδα βουλευτών για υποψηφιότητα ή τροποποίηση (ιε) *το γράμμα του νόμου* βλ. λ. **γράμμα** (ιστ) **το πνεύμα του νόμου** ό,τι ουσιαστικά υπαγορεύει ο νόμος, η φιλοσοφία και η παιδαγωγική ή σωφρονιστική διάσταση των νομικών διατάξεων: *οι δικαστικές αποφάσεις που υπαγορεύονται μόνο από το γράμμα και όχι από το ~, είναι ουσιαστικά άδικες* (ιζ) (μτφ.) **το χέρι του νόμου** η ισχύς του νόμου, η δυνατότητα που έχει να τιμωρεί τον παραβάτη: *το ~ είναι μακρύ και θα σε πιάσει, όσο κι αν προσπαθείς να ξεφύγεις* (ιη) **ο νόμος είναι νόμος** ο νόμος ισχύει ανεξάρτητα από προσωπικές προτιμήσεις, συμφέροντα κ.λπ. (ιθ) *σκληρός ο νόμος, αλλά νόμος* (λατ. dura lex sed lex) ρωμαϊκό απόφθεγμα που δηλώνει την ανάγκη υπαγωγής στον νόμο (και πιστής εφαρμογής του), έστω και αν αυτός είναι πολύ αυστηρός (κ) **στρατιωτικός νόμος** βλ. λ. **στρατιωτικός** (κα) **αναγκαστικός νόμος** βλ. λ. **αναγκαστικός** (κβ) **νόμος-πλαίσιο** νόμος του οποίου οι γενικές διατάξεις χρησιμοποιούνται ως πλαίσιο για επιμέρους εφαρμογές (που εξειδικεύονται συνήθ. με προεδρικά διατάγματα) 2. το σύνολο των κανόνων Δικαίου που ισχύουν σε μια χώρα ή/και ρυθμίζουν τις σχέσεις σε έναν συγκεκριμένο χώρο κοινωνικής δραστηριότητας: *ο γαλλικός ~ τιμωρεί πολύ αυστηρά το παράπτωμα αυτό* || *η κλοπή απαγορεύεται από τον ποινικό ~* || **εμπορικός** | **φορολογικός** ~ ΣΥΝ. νομοθεσία, Δίκαιο ΦΡ. **εν ονόματι του νόμου** (εν ονόματι του νόμου) στο όνομα του νόμου, προκειμένου να εφαρμοστεί το Δίκαιο (ή με πρόφαση την εφαρμογή του): *~ προβαίνει σε πράξεις βίας* 3. το σύστημα που ερμηνεύει και απονέμει το Δίκαιο: *υπάρχει ~ τελικά σ' αυτή τη χώρα*; || *αυτή η πράξη είναι εντός | εκτός των πλαισίων του ~* || *προσφεύγω | καταφεύγω στον -* (στη δικαιοσύνη) || *επικαλούμαι τον ~* — || *ο ~ προστατεύει τους ισχυρούς* ΣΥΝ. Δίκαιο, δικαιοσύνη, νομοθεσία 4. (μτφ.) αστυνομία και οι δικαστικοί, ως εκφραστές των κανόνων Δικαίου: *οι άνθρωποι του ~* || *ο - παραμονεύει παντού* || *έχει δροσληγίες με τον ~* || *ο κακοποιός έπεσε στην παγίδα του ~* || *οι αθωώσεις εμπόρων ναρκωτικών έχουν κλονίσει την εμπιστοσύνη του κόσμου στον ~* ΦΡ. (α) *πάω με τον νόμο* φροντίζω να μην κάνω κάτι παράνομο, αλλά και να γίνωμαι αρεστός στις αστυνομικές ή δικαστικές αρχές: *κάνει πως πάει με τον νόμο, για να καλύπτει καλύτερα τις κομινές του* (β) *έχω τον νόμο με το μέρος μου* έχω την υποστήριξη των αρχών (κυρ. αστυνομικών ή δικαστικών): *δεν μπορείς να τον πειράξεις αυτόν, έχει τον νόμο με το μέρος του!* (γ) **παίρνω τον νόμο στα χέρια μου** αποκαθιστώ μια αδικία που νομίζω ότι μου έγινε και την οποία ο νόμος δεν τιμώρησε, τιμωρώ κάποιον με τον δικό μου τρόπο (λ.χ. με φόνο), ενεργώντας όπως νομίζω ότι θα έπρεπε να ενεργήσει η

δικαιοσύνη: *μετά την απελευθέρωση του δολοφόνου, οι γονείς φώναζαν ότι θα πάρουν τον νόμο στα χέρια τους* ΣΥΝ. αυτοδικό 5. κανόνας που ρυθμίζει την ανθρώπινη συμπεριφορά ή τις ανθρώπινες δραστηριότητες: *είχε κάνει ~ της ζωής του την αγάπη προς τον πλησίον* || *ο επιχειρηματίας οφείλει να κινείται όπως επιβάλλουν οι ~ της αγοράς* || *αυτός δεν έχει ούτε πίστη ούτε - (δεν έχει ηθικές αναστολές)* || *δεν γνωρίζω ~ (είμαι αδιάτακτος)* ΣΥΝ. αρχή, γνώμονας, κανόνες. ΦΡ. (α) **νόμος του νικητή** το δικαίο του ισχυρότερου, ο νικητής τελικά επιβάλλει ως νόμο τη δική του θέληση (β) **νόμος του Λιντς** η θανάτωση ή κακοποίηση από το πλήθος προσώπου που κατηγορείται για εγκληματική πράξη, χωρίς να προηγηθεί δίκη (βλ. λ. λιντσάρω) (γ) **νόμος της ζούγκλας** βλ. λ. *ζούγκλα* (δ) **νόμος της νύχτας** οι πράξεις και η συμπεριφορά των ανθρώπων που σχετίζονται με τα κυκλώματα των κέντρων διασκέδασης, των χαρτοπαικτικών λέσχων κ.λπ., στο μέτρο που αυτές κρίνονται ποινικά κολάσιμες: *δολοφόνησαν τον ιδιοκτήτη του μπαρ, γιατί δεν υπάκουσε στον ~ και δεν δέχτηκε να πληρώσει για «προστασία»* (ε) **νόμος της σιωπής** (ι) κώδικας μεταξύ των μελών κυρ. εγκληματικών οργανώσεων, που περιλαμβάνει την υποχρέωση να μην απευθυνθεί ποτέ ένα μέλος τους για βοήθεια ή δικαιοσύνη στις νόμιμες αρχές, καθώς και την άρνηση του να δώσει πληροφορίες σε όσους δεν ανήκουν στην οργάνωση (κυρ. στην αστυνομία) για τη διαλεύκανση των διαπραχθέντων εγκλημάτων ή μη τήρηση του παραπάνω κώδικα επιφέρει αντίποινα από την πλευρά των εγκληματιών (ii) η κατάσταση κατά την οποία δεν αποκαλύπτονται παρανομίες ή ανήθικες πράξεις από αυτούς που τις γνωρίζουν είτε από φόβο για τις συνεπείς που μπορεί να υφίστανται είτε για λόγους συγκάλυψης: *στο χωριό όλοι γνώριζαν τις δραστηριότητες του, αλλά κανείς δεν μιλούσε - επικρατούσε ο ~* 6. (μτφρ.) καθετί που έχει απόλυτη ισχύ, που δεν μπορεί κανείς να το αμφισβητήσει: *ο λόγος του είναι ~* 7. (στην εννομή) (α) βασικός κανόνας, σταθερό αξίωμα, μόνιμη και αμετάβλητη σχέση μεταξύ φαινομένων (στοιχείων της πραγματικότητας) σε οποιονδήποτε τομέα του επιστητού: *~ της φυσικής* | *της χημείας* || *επιστημονικός* | *ψυχολογικός* | *κοινωνικός* -||- *της βαρβαρίας* | *της παγκόσμιας έλξης* | *του Λατλίας* || *νόμος της γλώσσας* || *φωνητικός* | *φονολογικός* ~ (β) **φυσικός νόμος** νόμος της φύσης, σταθερή σχέση αιτίας - φαινομένου: *το ότι ένας ζωντανός οργανισμός πεθαίνει αν σταματήσει να αναπνέει, είναι ~* (γ) ΟΙΚΟΝ. **νόμος της προσφοράς και της ζήτησης** βλ. λ. ζήτηση (δ) **νόμος των πιθανοτήτων** βλ. λ. *πιθανότητα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*, *τονιόμος*, *νομοσχέδιο*.

[ETYM αρχ. < νέμω (βλ. λ.). Βλ. κ. νομός. Αρκετοί όροι και φρ. είναι μετάφρ. δάνειο, λ.χ. το πνεύμα | γράμμα του νόμου (< γαλλ. l'esprit | la lettre de la loi), σχέδιο νόμου (< γαλλ. projet de loi), νόμος-πλαίσιο (< γαλλ. loi-cadre), εν ονόματι του νόμου (< γαλλ. au nom de la loi), θέτω εκτός νόμου (< γαλλ. mettre hors la loi), παίρνω τον νόμο στα χέρια μου (< αγγλ. take the law into my hands)]

-νόμος β' συνθετικό που δηλώνει: 1. τον ειδικό ορισμένου επιστημονικού κλάδου: *αστρο-νόμος*, *βιβλιοθηκο-νόμος* 2. τον υπάλληλο υπηρεσίας: *αγρο-νόμος*, *παιδο-νόμος* 3. μηχανήμα διανομής: *ηλεκτρο-νόμος*.

[ETYM. Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. νόμος (< νέμω), πβ. *άγρο-νόμος*, *άστρο-νόμος*].

νομοσχέδιο (το) [1857] {νομοσχέδι-ου} -ων] σχέδιο νόμου, το οποίο υποβάλλεται από ένα ή περισσότερα μέλη της κυβέρνησης στο νομοθετικό σώμα προς ψήφιση: *το φορολογικό ~ θα κατατεθεί αύριο στη Βουλή*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. projet de loi].

νομοσχέδιο - νόμος. Συχνά οι δύο λέξεις συγχέονται στην αντίληψη των ομιλητών με αποτέλεσμα η λ. *νομοσχέδιο* να χρησιμοποιείται με τη σημασία του νόμος. Οι λέξεις όμως διαφέρουν κατά πολύ: **νομοσχέδιο**, όπως το λέει και η λέξη, είναι *σχέδιο νόμου* το οποίο κατατίθεται στη Βουλή προς ψήφιση, είναι δηλ. στην ουσία *πρόταση νόμου* που συζητείται στη Βουλή, είναι όμως πιθανόν να μην εγκριθεί και να μη γίνει ποτέ νόμος: αντίθετα **νόμος** είναι ο γραπτός κανόνας Δικαίου που έχει εγκριθεί από τα νομοθετικά όργανα του κράτους και εφαρμόζεται ήδη. Επομένως, σε προτάσεις όπως «*Το νομοσχέδιο που ισχύει εδώ και τρία χρόνια προβλέπει...*» ή «*ο υπουργός επικαλέστηκε νομοσχέδιο που έχει ρυθμίσει τα θέματα των συντάξεων*» η λ. *νομοσχέδιο* χρησιμοποιείται εσφαλμένως αντί της λ. *νόμος*.

νομοταγής, -ής, -ές [1889] {νομοταγ-ούς} -είς (ουσ. -ή) | 1. αυτός που δεν παραβαίνει τον νόμο, που συμμορφώνεται με τους κανόνες και τις επιταγές του Δικαίου: *οι ~ πολίτες δεν έχουν να φοβηθούν τίποτα από τους φορολογικούς ελέγχους* ΣΥΝ. νομιμόφρων 2. (κακός.) αυτός που συμμορφώνεται με ορισμένους κανόνες και αρχές από φόβο ή/και συντηρητισμό ΣΥΝ. φιλήσυχος, δειλός, συντηρητικός ANT. θαρραλέος, προοδευτικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM < νομό- + -ταγής < τάσσω (πβ. παθ. αόρ. β' έ-τάγ-ην)].

νομοτέλεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΦΙΛΟΣ, η απαρέγκλιτη υπαγωγή οποιουδήποτε στοιχείου της πραγματικότητας σε συγκεκριμένους, απαράβατους κανόνες: *η φύση μέσα στην ~ της αφήνει χώρο και για την ελεύθερη κίνηση και δράση* || *τα δυσάρεστα γεγονότα που σημειώθηκαν στην περιοχή μας, φέρουν τη σφραγίδα της ιστορικής ~*. — **νομοτελειακός**, -ή, -ό, νομοτελειακ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM < νομό- + -τέλεια < -τέλης < τέλος].

νομοτελειακός, -ή, -ό [1822] 1. αυτός που σχετίζεται με την εκτέλεση την εφαρμογή του νόμου: *~ διάταγμα* (με το οποίο συγκεκριμένοι νόμοι τίθενται σε εφαρμογή, ενώ παράλληλα καθορίζονται οι λε-

πομέρειες του) 2. ΙΣΤ. **Νομοτελειακός(η)** (το) η εκτελεστική εξουσία κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, η οποία συγκροτήθηκε με απόφαση της Εθνοσυνέλευσης της Επιδόρου (1822) και είχε ως έργο την εκτέλεση των βουλευμάτων που ψήφισε το Βουλευτικό.

νομοτεχνικός, -ή, -ό NOM. αυτός που αναφέρεται στην τεχνική διατύπωση νόμου ή διάταξης, που πρέπει να είναι σαφής και κατανοητή: *οι ~ αδυναμίες ενός νόμου* || *η ~ αποσαφήνιση της διάταξης*. — **νομοτεχνικ-ά** | -ώς επίρρ. νομοτύπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που συμφωνεί τυπικά (και συνήθ. όχι ουσιαστικά) με τους νόμους, που υπάρχει ή γίνεται σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία: *οι διευθύνοντες βρήκαν ~ τρόπο να καταμερίσουν τις ευθύνες της καταστροφής μεταξύ θυτών και θυμάτων* || (ως ουσ.) *στην επερώτηση του εξέφρασε αμφιβολίες για το νομοτύπο των νέων φορολογικών τεκμηρίων*. — **νομοτύπα** | **νομοτύπος** [1892] επίρρ.

νομοφύλακος (ο) [αρχ.] {νομοφυλάκων} αυτός που επιβλέπει την τήρηση των νόμων ΣΥΝ. θεσμοφύλακας.

νομπέλ (κ. ορθότ.) νομπέλ (το) {άκλ.} 1. ετήσιο διεθνές βραβείο με πολύ υψηλό κύρος, που απονέμεται από τρεις σουηδικούς φορείς και έναν νορβηγικό με επί κεφαλής τη Σουηδική Βασιλική Ακαδημία Επιστημών σε επιστήμονες από όλο τον κόσμο, οι οποίοι κατά το προηγούμενο έτος διαπρέψαν στους τομείς της φυσικής, της χημείας, της φυσιολογίας και ιατρικής και των οικονομικών επιστημών, καθώς επίσης και σε λογοτέχνες για το έργο τους και σε πολιτικούς ή/και κοινωνικούς παράγοντες για την προσφορά τους στην πρόσπιση της παγκόσμιας ειρήνης: *παίρνω το ~* || *η απονομή των βραβείων ~* || ο Γ. Σερφέρης και ο Ο. Ελύτης έχουν πάρει ~ *λογοτεχνίας* 2. (συνεκδ.) ο νομπελίστας: *η Ελλάδα έχει δύο ~* 3. (ειρων.-μειωτ.) για άτομο κάθε άλλο παρά ικανό και αξιόλογο: *εσύ θα πάρεις το ~ βλακείας*. [ETYM. < διεθν. nobel, από το όνομα του Σουηδού επιστήμονα και βιομηχανού Alfred B. Nobel (1833-1896), ο οποίος θέσπισε το φερώνυμο βραβείο (πρώτη απονομή το 1901, σύμφωνα με όρο της διαθήκης του)].

νομπέλιο (το) {νομπέλιου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Νο) που παρασκευάζεται από βομβαρδισμό ισοτόπου του κιου-ριου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ETYM < nobelium, από το όνομα του Σουηδού επιστήμονα A. Nobel, βλ. κ. λ. *νόμπελ*].

νομπελίστας (ο) {νομπελιστών}, **νομπελίστρια** (η) {νομπελιστριών} ο κάτοχος βραβείου νομπέλ (βλ. λ.). [ETYM. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. *nobelist* < *nobel*].

νόνα (η) (διαλεκτ.) η γιαγιά ΣΥΝ. μάμμη, βάβω, νενέ. [ETYM. μεσν. < ιταλ. *nonna* < μγν. λατ. *nonna* «τροφός - μοναχή», λ. της παιδικής γλώσσας],

νονός κ. (λαϊκ.) νουνός (ο) (σημ. 1), νοννά κ. (λαϊκ.) νουννά (η) (σημ. 1) (σχολ. ορθ. *νονός, νονά*) (καθημ.) 1. αυτός που βαπτίζει άνθρωπο σύμφωνα με τους τύπους της Ορθόδοξης Εκκλησίας και του δίδει το όνομα: ο *ανάδοχος* · 2. *άνθρωπος του υποκόσμου*, στον χώρο του οργανωμένου εγκλήματος, που επιβάλλει, με την απειλή βιαιοπραγίας ή δολοφονίας και έναντι αμοιβής, την «προστασία» του σε επιχειρηματίες ή κακοποιούς κάθε είδους, υπόπτους, παρανόμους κ.λπ.: *~ της νύχτας* | *της Μαρίας* ΣΥΝ. προστατής, γκάνγκστερ. [ETYM. < μεσν. *νονός* < μγν. *νονός* < λατ. *nonnus* «τροφός - πατέρας», που συνδ. με μγν. *νέννος* «αδελφός της μητέρας, θείος» (αργότερα και «αδελφός του πατέρα»), λ. της παιδικής γλώσσας, πβ. κ. *σανσκρ. nana* «μητέρα», *περσ. nana*, *σερβοκρ. nana*, *ρωσ. nǎnja* «τροφός» κ.ά.].

von **πύτερ** (το) {άκλ.} (στη διπλωματική γλώσσα) κάθε ανεπίσημο κείμενο (δήλωση ή έγγραφο που δεν έχει επίσημη ισχύ) και δεν είναι ανακοινσίμο (δεν κοινοποιείται σε τρίτους). [ETYM. < αγγλ. *non-paper*].

νοολογία (η) [1848] {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.-σπάν.) η συστηματική μελέτη της ανθρώπινης νόησης και των οργάνων που χρησιμοποιούνται κατά τη νοητική διαδικασία, η φιλοσοφία του νου. — **νοολογικός**, -ή, -ό [1861]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *noologie*].

νοοτροπία (η) {νοοτροπιών} ο ιδιαίτερος τρόπος σκέψης ατόμου ή ομάδας, τα χαρακτηριστικά της νόησης και της αντίληψης (κάποιου): *αστική* | *δονκιωτική* | *ζεπερασμένη* | *δουλική* | *μοντέρνα* | *αυταρχική* | *κοσμοπολίτικη* | *απαράδεκτη* | *φασιστική* ~. [ETYM. < νοο- (< νους) + -τροπία < τρόπος, απόδ. του γαλλ. *mentalité*].

νοούμενο (το) {νοοιμέν-ου} -ων] 1. ΦΙΛΟΣ, (α) αυτό που συλλαμβάνεται, που γίνεται αντιληπτό μόνο με τον νου, το προσιτό μόνο μέσω της νοητικής ικανότητας, χωρίς την παρεμβολή των αισθήσεων ή καθαρή ουσία χωρίς πρόσμειξη στοιχείων της εμπειρίας (β) (στον Καντ) **νοούμενα** (τα) τα πράγματα καθ' εαυτά, κατ' αντιδιαστολή προς τα φαινόμενα ΣΥΝ. νοητό, υπερασθητό, ιδέα ANT. αισθητό 2. ΓΛΩΣΣ. **σχήμα κατά το νοούμενο** γραμματικό σχήμα, κατά το οποίο οι όροι της πρότασης συμφωνούν μεταξύ τους όχι κατά τον γραμματικό τους τύπο, αλλά σύμφωνα με το νόημα της πρότασης: *ο κόσμος χτίζουν εκκλησιές*. [ETYM Ουδ. της μτχ. *νοούμενος*, μέσ. ενεστ. του αρχ. ρ. νοώ].

Νορβηγία (η) (νορβ. Kongeriket Norge = Βασίλειο της Νορβηγίας) κράτος της Β. Ευρώπης στη Σκανδιναβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Οσλο, επίσημη γλώσσα τη Νορβηγική και νόμισμα την νορβηγική κορόνα. — **Νορβηγός** (ο), **Νορβηγική** κ. **Νορβηγίδα** (η), **νορβηγικός**, -ή, -ό, **Νορβηγικά** (τα). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *Norvège* < νορβ. *Norge* < αρχ. νορβ. *Nortvegr* «βόρεια οδός», όπως ονομάστηκε από τους Βίκινγκς η περιοχή της Σκανδιναβίας που βρεχόταν από τη Βόρειο θάλασσα].

νόρμα (η) {σπάν. νορμών} (καθημ.) **1.** οτιδήποτε λειτουργεί ή χρησιμεύει ως μέτρο, κανόνας ή πρότυπο **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΑ. το κοινώς αποδεκτό πλαίσιο συμπεριφοράς που επιβάλλει μια κοινωνία στα μέλη της, το οποίο συνδέεται άμεσα με τις διαδικασίες κοινωνικοποίησης του ατόμου **3.** ΟΙΚΟΝ. το καθορισμένο ελάχιστο όριο απόδοσης των εργαζομένων στην παραγωγική διαδικασία και ιδ. στον τομέα της βιομηχανίας **4.** ΓΛΩΣΣ. η επίσημη μορφή συγκεκριμένης γλώσσας, αυτή που διδάσκεται στο σχολείο και χρησιμοποιείται από τους κρατικούς φορείς: η *ποίηση συχνά παραβιάζει τη γλωσσική ~*. ΣΧΟΛΙΟ *λ. ιδιαιτερότητα*.

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. norma < λατ. norma «γνώμων, στάθμη», από την αιτ. ενικού *γνώμονα* (του αρχ. *γνώμων*) με ετρουσκική επίδραση], νορμάλ επίθ. (άκλ.) **1.** κανονικός, ομαλός: σε ~ *συνθήκες αυτό δεν θα συνέβαινε ποτέ* || (κ. μτρ. για πρόσ.) αυτός ο *άνθρωπος δεν μου φαίνεται ~*, *δεν πρέπει να είναι στα καλά του ΣΥΝ.* ομαλός, φυσιολογικός, κανονικός ΑΝΤ. ανώμαλος, αφύσικος **2.** (ως επίρρ.) ομαλός, φυσιολογικός: *-Πώς τα πιάς; -~*. [ETYM. < γαλλ. normal < λατ. normalis «κανονικός» < norma. Βλ. κ. νόρμα].

Νορμανδία (η) ιστορική περιοχή της ΒΔ. Γαλλίας στις ακτές της Μάγχης, όπου πραγματοποιήθηκε απόβαση των Συμμάχων κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. — **Νορμανδός** (ο), **Νορμανδή** (η), **νορμανδικός**, -ή, -ό.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Normandie, που έλαβε την ονομασία αυτή τον 10ο αι. από τους Νορμανδούς (Normans), οι οποίοι ήταν απόγονοι των Βίκινγκς. Το όνομα Norman είναι γερμ. προελ. και σημαίνει «άνθρωπος του Βορρά»].

νοσηλεία (η) [αρχ. | νοσηλείων] **1.** η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ασθενούς στο σπίτι ή (συνήθεστ.) σε νοσοκομείο **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο παρέχεται η παραπάνω περίθαλψη σε ασθενή: μετά τη ~ *του στην κλινική φανόταν άλλος άνθρωπος*.

νοσηλευτήριο (το) [1868] {νοσηλευτηρί-ου | -ων} δημόσιο ή ιδιωτικό ίδρυμα ειδικά εξοπλισμένο και επανδρωμένο, ώστε να παρέχει ιατρική και νοσοκομειακή περίθαλψη σε ασθενείς ΣΥΝ. νοσοκομείο, θεραπευτήριο, αναρρωτήριο, νοσηλευτικό ίδρυμα. [ETYM. < νοσηλεύω + παραγ. επίθημα -τήριον, πβ. κ. εκπαίδευ-τήριον].

νοσηλεύτης (ο) [1893], **νοσηλεύτρια** (η) [1894] {νοσηλευτηρίων} το πρόσωπο που προσφέρει τις πρώτες βοήθειες και γενικά την κατάλληλη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε ασθενή σύμφωνα με τις οδηγίες του γιατρού ΣΥΝ. νοσοκόμος | νοσοκόμα.

νοσηλευτικός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που σχετίζεται με την περίθαλψη και τη θεραπεία των ασθενών, που είναι ικανός ή κατάλληλος γι' αυτήν. ~ *ίδρυμα | προσωπικό | μονάδα* | υλικό ΣΥΝ. θεραπευτικός **2.** (ειδικότ.) νοσηλευτική (η) (α) το επάγγελμα του νοσηλευτή (βλ. λ.), η τέχνη και η επιστήμη της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και περιποίησης ασθενών, απόμον με ειδικές ανάγκες και γενικά αναξιοπαθούντων, σύμφωνα με τις οδηγίες των ειδικών ιατρών (β) (με κεφ.) η ανώτερη και η ανώτατη σχολή, στην οποία διδάσκεται η τέχνη και η επιστήμη αυτή: *πέρασα στη ~*.

νοσηλεύω ρ. μετβ. {νοσηλευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** παρέχω σε ασθενή την κατάλληλη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τις ενδεδειγμένες περιποιήσεις για την ανάρρωσή του ΣΥΝ. περιθάλπω **2.** (συνγντ. στο μεσοπαθ. *νοσηλεύομαι*) δέχομαι ιατρική περίθαλψη και φροντίδα κατ' οίκον ή συχνότ. σε ειδικό θεραπευτικό ίδρυμα: *οι τραυματίες διακομίστηκαν και νοσηλεύονται στο Ασκληπιείο Βούλας* || στο παρελθόν *νοσηλεύθηκε δύο φορές σε ψυχιατρική κλινική ΣΥΝ.* περιθάλπομαι.

[ETYM. αρχ. < νοσηλόσ «άρρωστος, ασθενής» < νόσος + παραγ. επίθημα -ηλόσ, πβ. κ. χαμ-ηλόσ].

νοσήλια (τα) {νοσηλίων} τα έξοδα της θεραπείας, η χρηματική δαπάνη που απαιτείται για τη χορήγηση ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και την περιποίηση ασθενούς σε νοσηλευτικό κατάστημα. [ETYM. Ουδ. πληθ. του μγν. επίθ. *νοσήλιος* (< αρχ. *νοσηλός*). Βλ. κ. νοσηλεύω].

νόσημα (το) [αρχ. | νοσήματα] {-ατα, -άτων} (λόγ.) ΙΑΤΡ. πάθηση οργανική ή ψυχική, απώλεια της υγείας του οργανισμού: *δερματικό | καρδιαγγειακό | αλλεργικό | αφροδισίο | ψυχικό | στομαχικό | νεφρικό | ηπατικό | εντερικό ~* || *ανιάτο | σοβαρό | βαρύ | ελαφρό | μεταδοτικό ~ ΣΥΝ.* (λόγ.) νόσος, ασθένεια, (καθημ.) αρρώστια.

νοσηρός, -ή (λόγ. -ός), -ό (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που προκαλεί ασθένεια, που θεωρείται επιβλαβής ή καταστρεπτικός για την υγεία και την ισορροπία οργανισμού: ~ *κλίμα* | *αναθυμιάσεις* | *διαταραχή ΣΥΝ.* νοσώδης, νοσογόνος, παθογόνος, ανθυγιεινός ΑΝΤ. υγιεινός **2.** (κατ' επέκτ.-σπάν.) επιρρεπής στην ασθένεια, αυτός που έχει την τάση να αρρωσταίνει: ~ *οργανισμός* | *προδιάθεση ΣΥΝ.* ασθενικός, φιλάσθενος ΑΝΤ. υγιής, ρωμαλέος, δυνατός **3.** (μτρ.) αυτός που δεν είναι υγιής ή φυσιολογικός, που αποκλίνει από την ομαλότητα ή από ό,τι θεωρείται ηθικός και κοινωνικός παραδεκτό: ~ *φαντασία* | *ιδέα* | *κατάσταση* | *αμόσφαιρα* | *φιλοδοξία* | *εκδήλωση* | *νοοτροπία* | *μανία* | *έξη* | *περίεργεια* || η *ελληνική οικονομία δεν μπορεί να απαλλαγεί από ορισμένα ~ φαινόμενα* || στην *πολιτική ζωή της χώρας επικρατεί ένα ~ κλίμα ΣΥΝ.* αρρωστημένος, ανώμαλος ΑΝΤ. (μτρ.) υγιής, φυσιολογικός. — νοσηρά | -ός επίρρ.

[ETYM. αρχ. < νόσος (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ηρός, πβ. οδυν-ηρός, πον-ηρός].

νοσηρότητα (η) [1833] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση ελλείψεως υγείας, ευεξίας και δύναμης στον οργανισμό ΑΝΤ. υγεία, ανασία **2.** (κατ' ε-πέκτ.) η ροπή προς την ασθένεια και την αδυναμία, η φιλάσθενη κράση: τα αίτια της - *του παιδιού θα πρέπει να αναζητηθούν σε κληρονομικούς παράγοντες* ΑΝΤ. ευρωστία, ευεξία, ισχυρή κράση **3.** (ειδι-

κότ.) ΙΑΤΡ. η συχνότητα προσβολής πληθυσμιακής ομάδας από ασθένειες ή από συγκεκριμένο νόσημα σε δεδομένο χρονικό διάστημα: η ~ *στην Ελλάδα διατηρείται σε χαμηλά επίπεδα* **4.** το σύνολο των αιτίων που δημιουργούν ή προδιαθέτουν για την εμφάνιση μιας ασθένειας: η ~ *στην περιοχή οφείλεται στην ύπαρξη εκτεταμένων ελών* **5.** (μτρ.) μη φυσιολογική κατάσταση, που αποκλίνει από την ομαλότητα και το ηθικός και κοινωνικός παραδεκτό: *πολιτική | κοινωνική | ηθική ~* || το *άρθρο του έγκριτου δημοσιογράφου αποκαλύπτει τη ~ της πολιτικής μας ζωής*.

νοσογόνος, -ος, -ο [1833] (λόγ.) αυτός που προκαλεί ασθένεια, που είναι ή θεωρείται επιβλαβής για τη σωματική ή ψυχική υγεία: ~ *μικρόβιο* | *ιός* | *εστία ΣΥΝ.* νοσηρός, παθογόνος ΑΝΤ. υγιεινός, εξυγιαντικός. [ETYM. Απδ. του γαλλ. morbifique].

νοσογραφία (η) [1811] {χωρ. πληθ.} **1.** η επιστημονική περιγραφή και ταξινόμηση των νόσων **2.** (συνεκδ.) σύγγραμμα που περιλαμβάνει την περιγραφή μιας ή περισσότερων νόσων. — **νοσογραφικός**, -ή, -ό [1857].

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nosographie].

νοσοκομειακός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με το νοσοκομείο: ~ *περίθαλψη* | *ίδρυμα* | *νοσηλεία* | *αεροπλάνο* | *ελικόπτερο* | *αυτοκίνητο* | *κρεβάτι* | *υλικό* | *προσωπικό* | *γιατρός* (που απασχολείται αποκλειστικώς σε νοσοκομείο) | *ιατρική* (που ασκείται στα νοσοκομεία) | *πλοίο* (που έχει μετατραπεί σε νοσοκομείο) **2.** **νοσοκομειακό** (το) ειδικά διαμορφωμένο αυτοκίνητο για την επείγουσα μεταφορά ασθενών σε νοσοκομείο και την παροχή των πρώτων βοηθειών σε αυτούς ΣΥΝ. ασθενοφόρο. — νοσοκομειακ-ά | -ός επίρρ.

νοσοκομείο (το) [μγν.] δημόσιο ή ιδιωτικό ίδρυμα κοινωνικο-επιστημονικού χαρακτήρα, που παρέχει ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και στοχασμό στην όσο το δυνατόν πληρέστερη θεραπεία και αποκατάσταση της υγείας ασθενών και αναξιοπαθούντων και στη χορήγηση της ενδεδειγμένης περιποίησης στις περιπτώσεις τοκετών και χρόνιων ή ανιάτων ασθενειών: *διανυκτερεύον* | *εφημερεύον* | *κρατικό* | *δημοτικό* | *λαϊκό* | *γενικό* (που δέχεται όλα τα περιστατικά, παθολογικά και χειρουργικά, ειδικευμένο κυρ. σε παθήσεις που απαιτούν βραχυχρόνια περίθαλψη) | *ειδικό* (που παρέχει νοσηλεία σε ασθενείς οι οποίοι πάσχουν από ορισμένες ασθένειες, κυρ. από λοιμώδεις, ογκολογικές, ψυχικές κ.λπ., νόσους ή νοσήματα του θώρακα) | *στρατιωτικό* (στο οποίο νοσηλεύονται κυρ. στρατευμένοι ή στρατιωτικοί και τα μέλη των οικογενειών τους) | *πλωτό ~* || *μεταφέρομαι* | *διακομίζομαι* | *νοσηλεύομαι* | *παραμένω στο -1* | *εξέρχομαι* | *βγαίνω* | *παίρνω εξιτήριο από το ~ ΣΥΝ.* νοσηλευτήριο, θεραπευτήριο, αναρρωτήριο, νοσηλευτικό ίδρυμα, θεραπευτικό ίδρυμα (πβ. λ. κλινική κ. *Κέντρο Υγείας*, λ. *κέντρο*).

νοσοκόμος (ο), **νοσοκόμα** (η) πρόσωπο που περιθάλπει και περιποιείται ασθενείς, που έχει ως επάγγελμα να νοσηλεύει αρρώστους ή αναξιοπαθούντες σε ειδικό ίδρυμα (νοσοκομείο), σε ιατρεία ή και στο σπίτι ΣΥΝ. νοσηλεύτης | νοσηλεύτρια. ΣΧΟΛΙΟ *λ. κόμη*. [ETYM. μγν. < νόσο- (< νόσος) + -κόμος < κομώ «φροντίζω, περιποιούμαι». Βλ. κ. -κομιά].

νοσολογία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική περιγραφή και ταξινόμηση των νόσων με βάση ορισμένα κριτήρια. — **νοσολόγος** (ο/η) [1871], **νοσολογικός**, -ή, -ό [1832], **νοσολογία** | -ός [1847] επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. nosologie].

νοσομανία (η) {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική κατάσταση που εντάσσεται στην υποχονδρία (βλ. λ.), κατά την οποία το πρόσωπο καταλαμβάνεται από νοσηρό φόβο ότι πάσχει από όλες τις σοβαρές ασθένειες και γι' αυτό ασχολείται συνεχώς με την υγεία του. — **νοσομα-νής**, -ής, -ές. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nosomania].

νόσος (η) (λόγ.) **1.** κάθε διαταραχή, βλάβη και γενικά μη φυσιολογική κατάσταση που παρουσιάζεται στο σώμα οργανισμού ή και στον ψυχισμό ανθρώπου λόγω εξωτερικών ή εσωτερικών αιτίων και προσβάλλει ή αλλάζει τις λειτουργίες του: *οξεία* | *χρονία* | *ανιάτη* | *μολυσματική* | *επώδυνη* | *βαριά* | *μυστηριώδης* | *μεταδοτική* | *θανατηφόρος* | *νευρική* | *ψυχική* | *εντερική* ~ || *προσβάλλομαι* | *θεραπεύομαι από τη ~* || *καταπολέμω τη ~* || *υποκίπνω στη ~ ΣΥΝ.* αρρώστια, ασθένεια, νόσημα, πάθηση ΑΝΤ. υγεία, ευεξία, ευρωστία **2.** (α) **επαγγελματική νόσος** χαρακτηρισμός ασθένειας που προσβάλλει όσους εργάζονται σε επαγγέλματα με επικίνδυνες ή μολυσματικές συνθήκες εργασίας (β) **ενδημική νόσος** κάθε ασθένεια που εμφανίζεται τακτικά ή περιοδικά σε έναν τόπο (γ) **επιδημική νόσος** κάθε ασθένεια με μεγάλη μεταδοτικότητα, δηλ. που προσβάλλει σημαντικό αριθμό των πληθυσμού σε μικρό χρονικό διάστημα (δ) **ικρά νόσος** (μγν. φρ.) η επιληψία (βλ. λ.) (ε) **επάραιτη νόσος** ο καρκίνος (βλ. λ.) (στ) **στερητική νόσος** βλ. λ. **στερητικός** (ζ) **στεφανιαία νόσος** βλ. λ. **στεφανιαίος** (η) **συστηματική νόσος** βλ. λ. **συστηματικός** (θ) **νόσος των δοντών** κατάσταση στην οποία περιέρχονται οι δόντες, όταν αναυθθούν απότομα από βάθος μεγαλύτερο των τριάντα μέτρων, η οποία οφείλεται στη διαφορά βαρομετρικής πίεσης και την επίδραση του αέριου στον οργανισμό και εκδηλώνεται με ζάλη ή δυσφορία (ι) **νόσος των τρελών αγελάδων** η σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια (βλ. λ. *σπογγώδης*). ΣΧΟΛΙΟ *λ. επιδημία*. [ETYM. < αρχ. νόσος | νοσος < *νόσος, αγν. ετύμου].

νοσοφοβία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} είδος υποχονδρίας (βλ. λ.), ιδεοληπτική κατάσταση φοβίας για τις νόσους, που εκδηλώνεται με τη λήψη εκ μέρους του ατόμου πολλαπλών προφυλάξεων για την αποφυγή ενδεχόμενων μολύνσεων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. nosophobia].

νοσταλγία (η) {χωρ. πληθ.} 1. συναίσθημα έντονου πόθου και λαχτάρας για επιστροφή στην πατρική γη, που συνοδεύεται συνήθ. από θλίψη και μελαγχολία, εφόσον η επιστροφή αυτή κρίνεται δύσκολη ή αδύνατη: *η ~ του ξενιτεμένου αποτελεί βασικό θέμα της δημοτικής ποίησης* || όταν ζούσα στο εξωτερικό, ένιωθα έντονη - για την Ελλάδα ΣΥΝ. πεθμιά, λαχτάρα 2. (κατ' επέκτ.) ψυχική κατάσταση που συνοδεύει ενίοτε την αναπόληση του παρελθόντος και χαρακτηρίζεται από συναισθηματικά θλίψης και μελαγχολίας κατά την ανμνήση αγαπημένων προσώπων, ευχάριστων γεγονότων, καταστάσεων κ.λπ., ενώ συνδυάζεται και με επιθυμία για επάνοδο ή επιστροφή τους: με ~ θυμούμαι την εποχή εκείνη της χαράς και της ξενιτοασίας || αγιά-τρεντή | δυνάτη | ζαφνική | ακατανίκητη | απέραντη | τυραννική | γλυκιά ~ || κατέγομαι | βσανίζομαι από - || με κυριεύει η ~. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *nostalgie* < αρχ. νόστος + -αλγία < άλγος 'πόνος']. νοσταλγικός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με τη νοσταλγία (βλ.λ.) ή αυτός που προκαλεί νοσταλγία: ~ τραγοῦδι | αναδρομή | περιγραφή | αναπόληση | διάθεση | περίπατος. — νοσταλγικ-ά | -ως [1896] επίρρ. νοσταλγός (ο/η) [1894] πρόσωπο που αισθάνεται νοσταλγία, που αναπολεί με ευχαρίστηση κάτι που ανήκει στο παρελθόν: ~ της χαμένης νιότης. Φρ. **νοσταλγοί του παρελθόντος** οι οπαδοί τής δικτατορίας. νοσταλγία ρ. μετβ. {νοσταλγίζω...} νοσταλγίζωμαι, αισθάνομαι νοσταλγία (βλ.λ.) (για πρόσωπο, τόπο, εποχή, κατάσταση κ.λπ.): ~ τα φοιτητικά μου χρόνια || μετά από πολλά χρόνια στο εξωτερικό ο Νάσος νοσταλγίση την Ελλάδα. [ETYM, < νοσταλγία (υποχωρητ.), βλ.λ.]. νοστιμάδα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) η νοστιμιά (βλ.λ.) ΑΝΤ. ανοστιά 2. (μτφ.) θελκτικότητα και χάρη: το είπες με πολλή ~ || (παροιμ.) «*ανάγια-ανάγια το φιλι, για να 'χει ~*» || (παροιμ.) «*έρωτας δίγως πεισιματα δεν έχει ~*» ΣΥΝ. γοητεία, χάρη, γλύκα. νοστιμεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {νοστιμ-εμα, -εύτηκα, -εμμένος;} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (έδεσμα) νόστιμο (βλ.λ.), συνήθ. προσθέτοντας το κατάλληλο συστατικό: το αλατοπίπερο νοστιμεύει το φαγητό || βάζω μπαχαρικά, για να νοστιμεύω το φαγητό ΣΥΝ. αρτύω, καρυκεύω ΑΝΤ. ανοστάνω 2. (μτφ.) καθιστώ πρόσωπο ή πράγμα κομψό και χαριτωμένο, το κάνω θελκτικό και γοητευτικό: στη θέση σου θα έβαζα και κοκκινή κλωστή, για να νοστιμεύω το σχέδιο του κεντήματος || πολύ τη νοστιμεύει το καινούργιο της φόρεμα ΣΥΝ. ομορφάνω, κομ-ψεύω, εξωραϊζώ ΑΝΤ. ασημιζώ ♦ (αμετβ.) 3. (για φαγητό) αποκτώ ευχάριστη γεύση, γίνομαι νόστιμο (βλ.λ.): το ρύζι θα νοστιμεύει, αν προσθέσεις λίγο κάρι ΑΝΤ. ανοστάνω 4. (μτφ.) γίνομαι όμορφος, κομψός και χαριτωμένος, αποκτώ γοητεία: τα κορίτσια νοστιμεύουν πολύ, όταν περάσουν την πρώτη εφηβική ηλικία ΣΥΝ. ομορφάνω, εξωραϊζομαι ΑΝΤ. ασημιζώ, γίνομαι άγαρος 5. (μεσοπαθ. **νοστιμεύομαι**) έχω έντονη επιθυμία, λαχτάρα ή πόθο για (κάτι/κάποιον), επιθυμώ να γευθώ (κάτι): μη νοστιμεύεσαι τα γλυκά-είπες ότι άρσιες δίαιτα! || νοστιμεύεται τη γειτονοπούλα εδώ και καιρό ΣΥΝ. λαχτάρο, πόθο, ορέγομαι (λαϊκ.) λιμπίζομαι, τραβά η ψυχή μου. Επίσης νοστιμίζω [μεσν.] (σημ. 1-3) **νοστιμιά** (η) 1. η ευχάριστη γεύση της τροφής, η ιδιότητα του εύγευ-στου εδέσματος: η ~ του φαγητού εξαρτάται από την τέχνη της μαγειρίσας ΣΥΝ. νοστιμάδα, γευστικότητα ΑΝΤ. ανοστιά 2. (μτφ.) κομψότητα και χάρη, η ιδιότητα προσώπου/πράγματος που ασκεί έντονη έλξη: τα αστεία και τα πειράγματα τον έχουν - ΣΥΝ. γούστο, γοητεία, χάρη, θελκτικότητα, γλύκα ΑΝΤ. ανοστιά 3. νοστιμιές (οι) εύγευστα εδέσματα: στο τραπέζι παρουσίασε ένα σωρό ~. νοστιμίζω ρ. → νοστιμεύω νόστιμον ημαρ → ημαρ

νόστιμος, -η, -ο 1. αυτός που διαθέτει ευχάριστη γεύση, που προκαλεί γευστική απόλαυση: *ετοιμάσα κάτι ~* || ~ κρέας | ψάρι | φαγητό ΣΥΝ. εύγευστος, γευστικός, απολαυστικός, (λόγ.) περιπληρώνγγιος ΑΝΤ. άγευστος, άνοστος 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί καλή διάθεση και ευχαρίστηση, που λέγεται ή γίνεται με χάρη και κομψότητα: συνήθως στις *συντροφικές λέει ~ ανέκδοτα* || - υπόθεση | ιστορία | επεισόδιο | περιστατικό | παράδειγμα | αστείο ΣΥΝ. όμορφος, χαριτωμένος, ευχάριστος, κομψός, γουστόζικος ΑΝΤ. άνοστος, άγαρος, κρύος, ανάλατος 3. (μτφ.) ευχάριστος στην όψη, αυτός που προκαλεί ευχάριστες εντυπώσεις: ~ κοπέλα | κορίτσι | γυναίκα | άνδρας | νεαρός || - στόλισμα | ντύσιμο ΣΥΝ. χαριτωμένος ΑΝΤ. άγαρος. — νόστιμα επίρρ. [μεσν.] [ETYM αρχ., αρχική σημ. «ο αναφερόμενος στην επιστροφή στην πατρίδα» και, κατ' επέκταση, «ο ευχάριστος, αυτός που προκαλεί ωραίες αναμνήσεις (όπως ένα εύγευστο φαγητό)», < νόστος (βλ.λ.)]. νοστιμούλης, -α, -ικο {νοστιμούληδες; (υποκ.)} 1. αυτός που είναι αρκετά νόστιμος: - φαγητό 2. (μτφ.) αρκετά όμορφος, αρκετά χαριτωμένος: ~ κοπέλα ΣΥΝ. ομορφούλης, ομορφούλικος, ομορφουτικός ΑΝΤ. ασημιούλης, ασημιούτικος. Επίσης **νοστιμούλικος**, -η, -ο κ. νοστιμούτικος. νόστος (ο) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η επιστροφή ξενιτεμένου στην πατρίδα: *κάθε μετανάστης ζει με τον πόθο του - ΣΥΝ. επάνοδος, παλιννόστηση, επαναπατρισμός ΑΝΤ. εκπατρισμός, αποδημία, ξενιτεμός, (λαϊκ.) μεσεμός*. [ETYM αρχ. < νέωμα «επιστρέφω, γυρίζω» (με ετεροίωση) < *νεσ-ομαι, που συνδ. με σανσκρ. *nasate* «πλησιάζω, ενώνομαι», γοθ. *nasjan* «σώζω», αρχ. γερμ. *nasian* «διασώζω, τρέφω» (> γερμ. *nähnen*) κ.ά. Ομόρρ. *ά-νόστος, νόστ-ιμος, Νέστ-ορ* (βλ.λ.) κ.ά.]. **νοστήρ** ρ. μετβ. αποθ. {νοστήρθηκα; (λόγ.-σπάν.)} γίνομαι παράνομα κάτοχος ξένου πράγματος ή αντικειμένου, το κατακτώ και το κρατώ με δόλιο τρόπο: ~ έδαφος | περιουσία ΣΥΝ. ιδιοποιούμαι, σφε-

τερίζομαι, οικειοποιούμαι. — **νόσφιση** (η) [1895], νοσφισμός (ο) [μτγν.], νοσφιστής (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. < αρχ. *νοσφίζω*, αρχική σημ. «απομακρύνω - αποστρέφω». < επίρρ. *νόσφι* «μακριά από, παράμερα, κρυφά», αβεβ. ετύμου. Το επίθημα -φι ίσως είναι υπολειμμα οργανικής πτώσεως, αλλά δεν έχει προσδιοριστεί σαφώς το θέμα τής λ. Κατά μίαν άποψη, ίσως *νόσφι* < *νότ-σφι, που συνδ. με λθβ. *nuo* «μακριά από», λετ. *ņuo* «από, εκ» και με το αρχ. *νότον*].

νοσώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {νοσείς... | νόσησα; (λόγ.)} 1. προσβάλλομαι ή έχω προσβληθεί από ασθένεια, υποφέρω από κάτι, είμαι άρρωστος σωματικά ή ψυχικά: ο *ασθενής νοσεί βαριά* ΣΥΝ. ασθενό, πάσχω ΑΝΤ. υγιάνω 2. (μτφ.-συχνότε.) βρίσκομαι σε πολύ κακή κατάσταση: η *ανάτατη παιδεία μας νοσεί βαρύντα και πρέπει να στρατευθούμε όλοι για τη θεραπεία της* ΣΥΝ. πάσχω, υποφέρω, (οικ.) είμαι σε κακό χάλι ΑΝΤ. είμαι καλά, βρίσκομαι σε άριστη κατάσταση. νοσώδης, -ης, -ες [αρχ.] {νοσώδ-ους | -εις (οιδ. -η), -ών} 1. αυτός που προσέχει ασθένεια, που είναι ή θεωρείται επιβλαβής για την υγεία και την ισορροπία του οργανισμού: ~ κλίμα ΣΥΝ. νοστήρας, νοσογόνο, ανθυγιεινός ΑΝΤ. υγιεινός 2. ο επιρρεπής στις ασθένειες, αυτός που προσβάλλεται εύκολα και συχνά από αρρώστιες: ~ οργανισμός ΣΥΝ. ασθετικός, φιλάσθετος ΑΝΤ. υγιής, δυνατός, εύρωστος 3. (μτφ.-σπάν.) αυτός που προκαλεί συμφορές και καταστραφές ΣΥΝ. ολέθρια, καταστρεπτικός ΑΝΤ. εννοικός 4. (ειδικότε.) νοσώδες (το) ομοιοπαθητικό φάρμακο που αποτελείται από παθολογικά προϊόντα του οργανισμού σε μεγάλη αραιότητα και χρησιμοποιείται για τη θεραπεία των αντίστοιχων νόσων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

νότα' (η) {δύσγρ. νοτάν;} 1. ΜΟΥΣ. το σημείο με το οποίο παριστάνεται γραφικός ο μουσικός φθόγγος: καθένα από τα επτά σημεία/σύμβολα τής μουσικής κλίμακας: *παίζει καθαρά πρακτικά, χωρίς να ξέρει νότες* ΣΥΝ. σημείο, φθογγόσημο 2. (κατ' επέκτ.) ο ήχος που ακουγεται και ειδικότε. η ιδιαίτερη χροιά του: *υψηλή | χαμηλή | παράφωνη ~ ΣΥΝ. τόνος, απόχρωση* 3. (μτφ.) η χροιά ή η απόχρωση ομοιοσήπου πράγματος και γενικά οτιδήποτε επηρεάζει τη διάθεση και μεταβάλλει τη συναισθηματική ισορροπία: το γέλιο των παιδιών *έδωσε χαρούμενη ~ στη σκυθρωπή ατμόσφαιρα* || η *χθεσινή κακοκαιρία έδωσε μια χειμωνιάτικη - στην καρδιά της άνοιξης* || *ευχάριστη | δύσάρεστη | εύθυμη | γιορτινή | πένθυμη | τραγική | δραματική | τρυφερή | ζοηρή | λαϊκή ~* || ~ ευθυμία | χαράς | μελαγχολίας | αισιοδοξίας | δρασιός | φρεσκάδας ΣΥΝ. τόνος. [ETYM < λατ. *nota* «σημείο, σήμα» (< *noscō* «γνωρίζω, εξετάζω»). Τα ονόματα των φθογοσημών προέρχονται ακροφωνικός από συλλαβές μεσν. λατ. ύμνου προς τον Ιωάννη τον Βαπτιστή (βλ. τα *πλάγια* στοιχειά παρακάτω): *Ut queant laxis resonare fibris. Mira gestorum famuli tuorum. Solve polluti labii reatum, Sancte Iohannes* («Για να μπορέσουν οι υπηρέτες σου να τιμήσουν με δυνατές φωνές τις θαυμαστές σου πράξεις, εξάλειψε την αμαρτία από τα ακάθαρτα χείλη τους, Αγιε Ιωάννη»). Αργότερα η πρώτη νότα «ut» μετονομάστηκε σε «do»].

νότα' (η) {δύσγρ. νοτάν;} ΝΟΜ. επίσημο διπλωματικό έγγραφο που ανταλλάσσεται μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών μιας χώρας και των διαφόρων διπλωματικών αντιπροσωπών που βρίσκονται στη χώρα αυτή ΣΥΝ. διακρίνωσση, (λατ.) μεμοράντομ. [ETYM < γαλλ. *note* (diplomatique) < λατ. *nota* «σημείο, σήμα» (< ρ. *noscō* «γνωρίζω, εξετάζω»)].

νοτάριος (ο) {νοταρί-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. 1. (κατά τη Φραγκοκρατία και την Τουρκοκρατία και αργότερα στα Επτάνησα) ο συμβολαιογράφος (βλ.λ.) 2. πολιτικό και εκκλησιαστικό αξίωμα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, που αντιστοιχούσε κατά καιρούς στον σημειογράφο, τον στενογράφο, τον γραμματέα ή τον συμβολαιογράφο. — νοταρινός, -ή, -ό. [ETYM μτγν. < λατ. *notarius* < *nota* «σημείο, σήμα» < ρ. *noscō* «γνωρίζω, εξετάζω»]. **νοτηρός**, -η, -ό γεμάτος υγρασία και βροχή: ~ κλίμα | *πρωινό | βράδυ* ΣΥΝ. υγρός, βροχερός ΑΝΤ. ξερός, ξηρός, στεγνός. [ETYM αρχ. < νότος].

νοτιά (η) {χωρ. πληθ.} 1. ο νότος: *βγήκε από το κάστρο και τράβηξε κατά τη ~* || *το σπίτι βλέπει κατά τη ~* ΣΥΝ. νοτιάς, μεσημβρία ΑΝΤ. βορράς 2. (συνεκδ.) ο άνεμος που πνέει από τον νότο και, καθώς περνά από τη θάλασσα, φέρνει υγρασία: *σήμερα φυσάει δυνατή ~* (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. νοτιάς, όστρια ΑΝΤ. βοριάς, πουνέντες 3. (μτφ.) καιρός υγρός και βροχερός που προκαλείται από νότιο άνεμο: *η -μού τρπούσε τα κόκκαλα* ΣΥΝ. υγρασία ΑΝΤ. Ξηρασία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. < αρχ. *νοτία* (ενν. *άβρα, πνοή*), ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. νότιος]. Νότια Αφρική ή Δημοκρατία τής **Νότιας** Αφρικής (η) (αφρικήαν; Republiek van Suid Afrika, αγγλ. Republic of South Africa = Δημοκρατία τής Νότιας Αφρικής) κράτος στο νοτιότερο άκρο της Αφρικής με πρωτεύουσες την Πρετόρια (για την εκτελεστική εξουσία) και το Κέιπ Τάουν (για τη νομοθετική εξουσία), επίσημες γλώσσες τα Αφρικάνες και την Αγγλική και νόμισμα το ραντ. Επίσης Νότιος Αφρική — Νοτιοαφρικανός κ. (προφορ.) Νοτιοαφρικανός (ο), Νοτιοαφρικανή κ. (προφορ.) Νοτιοαφρικανός (η), νοτιοαφρικανικός, -ή, -ό [1890] κ. νοτιοαφρικανικός, -η, -ο. [ETYM Η χώρα έλαβε την ονομασία της το 1910 με την ένωση των προτεκτοράτων και αποικιών τής Αγγλίας στην περιοχή]. νοτιάς (ο) {νοτιάδες;} 1. ο θερμός και υγρός άνεμος που πνέει από νότια διεύθυνση και φθάνει κάποτε σε πολύ μεγάλη ένταση (ώς ενένια μοφόρ στα ελληνικά πελάγη): *σήμερα φυσάει ~* (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. νοτιά, όστρια ΑΝΤ. βοριάς 2. (κατ' επέκτ.) ο σχετικά θερμός και υγρός καιρός που επικρατεί όταν πνέει νότιος άνεμος: *σήμερα*

δεν κάνει κρύο, είναι - ΣΥΝ. νοτιά 3. (συνεκδ.) ο νότος: *τράβηξε κατά τον ~ ΣΥΝ.* μεσημβρία, νοτιά ΑΝΤ. βορράς. — (υποκ.) νοτιάδακι (το). [ETYM₁ < νοτιά, κατά το βοριάς]. Νότια Σινική Θάλασσα (η) τμήμα της Σινικής Θάλασσας μεταξύ των Φιλιππίνων, της νήσου Βόρνεο, της Μαλαισίας, του Βιετνάμ και των Ν. ακτών της Κίνας: *αλλιώς Θάλασσα (της) Νότιας Κίνας.* νοτιζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {νοτίσ-α, -τηςκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) καθιστό (κάτι) υγρό και μαλακό, το ποτίζω ελαφρώς με νερό ή άλλο υγρό: *μην απλόσειες έξω τα ρούχα, γιατί η υγρασία θα τα νοτίσει* || *το μαρό νότισε το στρώμα* || *νοτιμένο γόμα* | *έδαφος* | *ατιμόσφαιρα* ΣΥΝ. υγραίνω, βρέχω, διαβρέχω, μουσκεύω ΑΝΤ. ξηραίνω, στεγνώνω ♦ 2. (αμετβ.) γίνονται υγρό και μαλακό από απορρόφηση νερού ή άλλου υγρού: *τα ρούχα νότισαν από την υγρασία* || *ο τοίχος νότισε* ΣΥΝ. υγραίνομαι, βρέχομαι, διαβρέχομαι ΑΝΤ. ξηραίνομαι, στεγνώνω. — **νότισμα** (το) κ. νοτισμός (ο) [μετρν.]. [ETYM₁ αρχ. < νότος].

Νοτιοαμερικανός (ο), **Νοτιοα-μερικανή** κ. (προσφωρ.) **Νοτιοαμερικάνο** (η) πρόσωπο που κατάγεται από τη Ν. Αμερική ΣΥΝ. Λατινοαμερικανός. — **νοτιοαμερικανός**, -ή, -ό [1889] κ. (προσφωρ.) **νοτιοαμερικανικός**, -ή, -ο. νοτιοανατολικός, -ή, -ό [1812] (συντομ. ΝΑ.) 1. αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο του ορίζοντα ανάμεσα στον νότο και στην ανατολή: *~ δαμάτιο* | *παράθυρο* ΣΥΝ. ανατολικομεσημβρινός ΑΝΤ. βορειοδυτικός 2. (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον νότο και στην ανατολή, που πνέει από το ανάλογο σημείο του ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) εύρος, (λαϊκ.) σιρόκος. — **νοτιοανατολικά** -ί -ός [1807] επίρρ. νοτιοαφρικανικός, -ή, -ό → **Νότια Αφρική**

νοτιοδυτικός, -ή, -ό [1812] (συντομ. ΝΔ.) 1. αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο του ορίζοντα ανάμεσα στον νότο και στη δύση: *~ δαμάτιο* | *παράθυρο* ΣΥΝ. δυτικομεσημβρινός ΑΝΤ. βορειοανατολικός 2. (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον νότο και στη δύση, που πνέει από το ανάλογο σημείο του ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) λίβας, (λαϊκ.) γαρμής. — **νοτιοδυτικά** -ί -ός [1807] επίρρ. νοτιοελλαδικός, -ή, -ό κ. νοτιοελλαδικός, -ή, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Ν. Ελλάδα. νοτιοευρωπαϊκός, -ή, -ό [1831] αυτός που σχετίζεται με τη Ν. Ευρώπη. νότιος, -α, -ο [αρχ.] (συντομ. Ν.) 1. αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς τον νότο (βλ.λ.): *~ πολιτεία* | *τομέας* | *μέτοπο* | *δαμάτιο* | *παράθυρο* | *ημισφαίριο* ΣΥΝ. μεσημβρινός ΑΝΤ. βόρειος 2. (ειδικότ. για στοιχεία της φύσης) αυτός που προέρχεται από τον νότο ή κατευθύνεται προς αυτόν: *~ άνεμος* ΣΥΝ. *~ ρεύμα* ΣΥΝ. μεσημβρινός, (γεω-γρ.) ανταρκτικός ΑΝΤ. βόρειος, (γεωγρ.) αρκτικός 3. (ειδικότ. για πρσί.) αυτός που κατοικεί στα μέρη της Γης, τον ηπειρών, μιας χώρας κ.λπ. που βρίσκονται στον νότο: *~ λαοί* || *λόγω της γεωγραφικής μας θέσεως είμαστε οι ~ της Ευρώπης* || *στην Ιταλία υπάρχει εκδήλη αντιπαλότητα μεταξύ βορείων και νοτίων* ΑΝΤ. βόρειο 4. (ω) ΓΕΩΓΡ. ειδικός προσδιορισμός ή συμπλήρωμα της ονομασίας γεωγραφικής περιοχής, οικισμού κ.λπ. που δείχνει ότι η εν λόγω τοποθεσία βρίσκεται στον νότο και αντιδιαστέλλεται προς άλλη, ομώνυμη, η οποία βρίσκεται στον βορρά: *~ Αμερική* | *Βιετνάμ* | *Κορέα* (Β) (ειδικότ.) **Νότιος** (ο) ο στρατιώτης ή ο κάτοικος των νοτίων πολιτειών των Η.Π.Α., κυρ. κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου τον 19ο αι.: *στον πόλεμο νίκησαν οι Βόρειοι τους Νοτίους* 5. ΑΣΤΡΟΝ. **Νότιος σταρτός** | **σταρτός του Νότου** αστερισμός που γίνεται ορατός μόνο στο Ν. Ημισφαίριο της Γης: περιλαμβάνει πολύ λαμπρούς αστέρες και παλαιότ. χρησιμοποιε στον προσανατολισμό των ναυτικών. — **νότια** | **νοτίως** επίρρ. **Νοτιοσλαβία** (η) (παιδιότ. ορθ.) η Γκονγκοσλαβία (βλ.λ.). **Νότιος Παγωμένος Ωκεανός** (ο) ο ωκεανός που περιβάλλει την

Ανταρκτική. **Νότιος Πόλος** (ο) το νοτιότερο σημείο της Γης, το προς Ν. σημείο στο οποίο καταλήγει ο νοητός άξονας γήρω από τον οποίο περιστρέφεται η Γη ΑΝΤ. Βόρειος Πόλος, νότισμα (το) → νοτιζω νοτισμός (ο) → νοτιζω νότος (ο) {χωρ. πληθ.} 1. (κ. με κεφ., συντομ. Ν.) ένα από τα τέσσερα κύρια σημεία του ορίζοντα, το διαμετρικός αντίθετο του βορρά, προς τη διεύθυνση του Νοτίου Πόλου: *κατευθύνθηκαν προς νότο(ν)* || *στον | από τον ~ ΣΥΝ.* μεσημβρία, νοτιά ΑΝΤ. βορράς 2. το νότιο τμήμα νομού, επαρχίας, χώρας, ηπείρου: *κατοικεί στον ~ 3.* (κατ' επέκτ.) **Νότος** (ο) το σύνολο των λιγότερο ανεπτυγμένων ή αναπτυσσόμενων οικονομικά χωρών, που βρίσκονται στο Ν. τμήμα της Ευρώπης και γενι-κότ. του κόσμου, κατ' αντιδιαστολή προς τον πλούσιο και εξελιγμένο Βορρά 4. (επίσ.) η όστρια (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόννο*. [ETYM₁ αρχ., αββ. ετύμω. Η σύνδεση με λατ. nato «κολυμπάω», αρμ. nay «υγρός», που θα οδηγούσε σε Ι.Ε. *sna-t «υγρός» (πβ. κ. νέο «κολυμπάω»), δεν ικανοποιεί μορφολογικούς και σημασιολογικούς. Η υπόθεση ότι νότος < *sno-to- δεν τεκμηριώνεται επιστημονικά. Παράγ. *νοτ-ερός, νοτ-ίζω, νότ-ιος* κ.ά.]. **νοτουρνο** (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. μουσική σύνθεση για κρουστά ή έγχορδα ή πιάνο, που έχει συνήθ. αργό tempo και μελωδία γλυκιά και μεγαλοχολική ΣΥΝ. νυκτωδία.

[ETYM < ιταλ. notturno «νυχτερινός» (πβ. γαλλ. nocturne) < λατ. nocturnus < nox, noctis «νύχτα»]. **νουα** (το) {άκλ.} στρωγγυλό κομμάτι εκλεκτού άπαχου μοσαρίνου κρέατος από το μπουτί. [ETYM₁ < γαλλ. noix < λατ. mix, nucis «καρύδι»].

νουάρ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει μαύρο ή πολύ σκούρο χρώμα 2. ως χαρακτηρισμός κινηματογραφικών έργων (*φιλμ νουάρ*), κυρ. αμερικανικών της δεκαετίας του '40, με κύρια χαρακτηριστικά την ασπρόμαυρη φωτογραφία, τον χαμηλό φωτισμό, την αστυνομική πλοκή, την παρουσία σκληρών χαρακτήρων, τη διαφθορά, τα αστικά τοπία, τον κυνισμό και την απαισιοδοξία 3. (γενικότ.) ως χαρακτηρισμός οποιουδήποτε έργου με αστυνομικό θέμα, αστικό περιβάλλον και απαισιοδοξία οπτική: *~ αφήγημα* | *ιστορία* | *χαρακτήρας*. [ETYM₁ < γαλλ. noir «μαύρος, σκοτεινός» < λατ. niger (πβ. κ. *έγχορδα*). Τον γαλλ. όρο film noir (américain) πρωτοχρησιμοποίησαν Γάλλοι κριτικοί, για να προσδιορίσουν τις κινηματογραφικές ταινίες της σημ. 2]. **νουβέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. λογοτεχνικό είδος, αφήγηση σε πεζό λόγο με έκταση και πλοκή μεγαλύτερη και πιο σύνθετη από αυτήν του διηγήματος αλλά μικρότερη και απλούστερη από την αντίστοιχη του μυθιστορήματος: *ασθηματική* | *αστυνομική* ~ 2. ΛΟΓΟΤ. (παιδιότ.) σύντομη αφήγηση με σφιχτοδεμένη πλοκή και ρεαλιστικό ή σατιρικό χαρακτήρα: γεννήθηκε τον Μεσαίωνα στην Ιταλία και εξελιχθήκε τους επόμενους αιώνες σε ολόκληρη τη Δ. Ευρώπη (πβ. λ. *μυθιστόρημα, διήγημα, αφήγημα*).

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. nouvelle < λατ. novellus, υποκ. του επίθ. novus «νέος»]. **νουβέλ βλ.γκ** (η/το) {άκλ.} ανανεωτική τάση στον χώρο του γαλλικού κινηματογράφου, γνωστή ως «κινηματογράφος του δημιουργού» (γαλλ. cinéma d'auteur) και στην οποία ανήκουν σκηνοθέτες, όπως ο Γκοντάρ, ο Τρυφό, ο Σαμπρόλ κ.ά. (βλ. κ. *νέο κύμα, λ. νέος*). [ETYM < γαλλ. nouvelle vague «νέο κύμα»]. **νουγκατινα** (η) πάστα με πλούσια κρέμα, παντεσπάνι και κομμάτια αμυγδαλού.

[ETYM < γαλλ. nougatine < nougat < δημόδ. λατ. nucis < λατ. nux, nucis «καρύδι»]. **νουθεσία** (η) [αρχ.] {νουθεσιάζω} η διατύπωση πρότασης με συμβολοειδικό χαρακτήρα, κάθε παραίτηση (που συχνά εμπεριέχει και τόνο κριτικής) ΣΥΝ. νουθέτηση, νουθέτημα, συμβουλή, δασκάλεμα, νουθετό ρ. μετβ. {νουθετείς...} | *νουθετ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος* | *δίνο συμβουλές, κάνω παραίνεσεις σε πρόσωπο για βελτίωση συμπεριφοράς, διόρθωση σφάλματος κ.λπ.* ΣΥΝ. συμβουλευέω, ορμημένο, δασκαλεύω, κατηγώ. — **νουθέτηση** (η) [αρχ.] κ. **νουθέτημα** (το) [αρχ.].

[ETYM₁ < αρχ. *νουθετό (-έω)* < *νου-* (< *νους*) + *-θετώ* < *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω*]. **νουκλεί(ν)ικό οξύ** (το) (νουκλεί(ν)ικό οξύος) ΒΙΟΛ. **μεγαλομοριακή** (βλ.λ.) οργανική ένωση που αποτελείται από μικρά μόρια (μονομερή), τα **νουκλεοτίδια** (βλ.λ.) και **υπάρχει** σε δύο τύπους, το **δεσοξυριβοζονουκλεϊκό οξύ** (D.N.A.) (βλ.λ.) και το **ριβοζονουκλεϊκό οξύ** (R.N.A.) (βλ.λ.).

[ETYM₁ Μετάφωρ. δάνειο από αγγλ. nucleic acid < λατ. nucleus «σπρήνας» (< nux, nucis «καρύδι, κέλυφος»)]. **νουκλεί(ν)ικός αριθμός** (ο) ΦΥΣ. ο συνολικός αριθμός των **νου-κλεονίων** (νετρονίων και πρωτονίων) του ατομικού σπρήνα. [ETYM₁ Μετάφωρ. δάνειο από αγγλ. nucleon number]. **νουκλεόνιο** (το) {νουκλεονίου-ου | -ων} ΦΥΣ. το πρωτόνιο ή το νετρόνιο ή το στοιχείο του σπρήνα. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. nucleon < λατ. nucleus «σπρήνας»]. **νουκλεοπρωτεΐνη** (η) {νουκλεοπρωτεϊνών} **καθεμία** από τις σπουδαιότερες ετεροπρωτεΐνες (ένωση από πρωτεΐνη με μη πρωτεϊνική ένωση) που προέρχονται από τη σύνδεση βασικής πρωτεΐνης και **νου-κλεί(ν)ικού οξύος** (του D.N.A. ή του R.N.A.), βρίσκονται στον σπρήνα των κυττάρων των ζωντανών οργανισμών και συμμετέχουν στις θεμελιώδεις βιολογικές και γενετικές διεργασίες. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. nucleoprotein (νόθο συνθ.)].

νουκλεοτίδιο (το) {νουκλεοτιδίου-ου | -ων} ΒΙΟΛ. **καθένα** από τα μόρια που συνδυάζονται, για να σχηματίσουν ένα **νουκλεί(ν)ικό οξύ** (βλ.λ.) και που αποτελούνται από ένα **σάκχαρο**, μία οργανική βάση και **φοσφορικό οξύ**. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. nucleotide < θ. nude < λατ. nucleus «σπρήνας» (< nux, nucis «καρύδι, κέλυφος»)]. **νούλα** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) 1. ο αριθμός που δηλώνει το κενό, το μηδέν ΣΥΝ. μηδενικό, (καθημ.) ζερό, τζιφος 2. (μυφ.) κόπος που πήγε χαμένος, προσπάθεια που απέτυχε: *πάλλο δεν έγινε τίποτε, ~ ζανά!* 3. (μυφ.-μειωτ.) πρόσωπο ή πράγμα που δεν αξίζει τίποτα: *ως επιστήμονας είναι σκέτη -ΣΥΝ. μηδενικό, τιποτένιος, ανάξιος, τενεκός, κάλπικος* παράς ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός · 4. (στο σκάκι) λήξη του παιγνιδιού χωρίς να αναδειχθεί νικητής ΣΥΝ. ισοπαλία. [ETYM₁ μεσν. < ιταλ. nulla < λατ. nulla, από το επίθ. nullus «ουδείς, κανείς» (< né ullus)]. **nulla dies sine linea** λατ. (προφέρεται *νούλα ντίες σίνε λίνεα*) ελ-λιν. *καμία ημέρα χωρίς γραμμή* (από φρ. του Πλίνιου προς τον διάσημο ζωγράφο Απελλή, ο οποίος δεν περνούσε ούτε μέρα χωρίς να σχεδιάσει έστω μία γραμμή· σήμερα λέγεται κυρ. ως προτροπή σε συγγραφείς) να μην περνά ούτε μία ημέρα, χωρίς να έχεις γράψει έστω και μία γραμμή.

nullus crimen, nulla poena sine lege λατ. (προφέρεται *νοούλως κρίμεν, νούλα πένα σίνε λέγκε*) ελλιν. *κανένα έγκλημα, καμία ποινή χωρίς νόμο* δεν μπορεί να υπάρξει έγκλημα και να επιβληθεί ποινή αν δεν προβλέπονται από νόμο. **νούμερο** (το) 1. ο αριθμός (βλ.λ.): *το ~ εκατό* || *τυχερό | γρουσουζίκιο* ~ || *το ~ του τηλεφώνου της 2.* (για ενδύματα και υποδήματα) το μέγεθος: *τι - παπούτσια φοράς; || φοράμε το ίδιο ~ παντελόνι* · 3. **καθεμία** από τις αυτοτελείς σκηνές σε επιθεώρηση, θέατρο ποικιλίων,

βαριετέ κ.λπ. ή από τα αυτοτελή θεάματα σε νυκτερινό κέντρο διασκεδάσεως: *χορευτικό* | *πραγματοδοτικό* | *επικίνδυνο* | *σατιρικό* | *κύριο* ~ || το ~ σημειώσε επιτυχία | αποτυχία || η *ηθοποιός* *διέκοψε το ~ της και κατευθύνθηκε προς τα καμαρίνια* ΣΥΝ. πράξη, σκηνή, ατραξιόν, μέρος, ρόλος ΦΡ. (μτφ.) κάνω | *αρχίζω (τα) νούμερα* κάνω καρτίτσια, δημιουργώ προβλήματα: *μον κάνει συνέγεια νούμερα και δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε* 4. (περιλήπτ.) οι ηθοποιοί, οι χορευτές, οι διασκεδαστές κ.λπ. που εκτελούν αυτοτελή σκηνή σε θέατρο ή κέντρο διασκεδάσεως 5. (μειωτ.-για πρόσ.) άτομο φαιδρό, άνθρωπος γελοίος, που προκαλεί κοροϊδευτικά σχόλια εις βάρος του: *αυτός δεν είναι σοβαρό πρόσωπο, είναι ~!* || *έγινε ~ στο μαγαζί με τα καμώματα του!* ΣΥΝ. γελοίο υποκείμενο, καραγκιόλης, ψόνιο, ούφο ΑΝΤ. σοβαρός, αξιοέβαστος. — (υποκ.) νουμεράκι (το) (σημ. 1-3) (πβ. κ. λ. αριθμός). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *νούμερον* < ιταλ. numero < λατ. numerus «αριθμός»].

numerus clausus λατ. (προφέρεται *νούμερους κλάουζους*) ελλην. κλειστός, περιορισμένος αριθμός· συνήθ. για θέσεις που πρόκειται να καλυφθούν (σε σεμινάριο, μάθημα, εισαγωγή φοιτητών σε πανεπιστήμιο κ.λπ.).

νουνμνία (η) {νουνμνιών} 1. ΑΣΤΡΟΝ. η χρονική στιγμή, κατά την οποία η Σελήνη βρίσκεται σε σύνοδο, δηλ. ανάμεσα στη Γη και στον Ήλιο, και εισέρχεται σε νέα φάση της περιφοράς της γύρω από τη Γη, με αποτέλεσμα να είναι για τον λόγο αυτόν άορατη 2. (πβ. νέα αρχή των φάσεων της Σελήνης και επομένως του σεληνιακού μήνα ΣΥΝ. νέα Σελήνη). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *νεομνία* (με συναίρεση) < *νεο-* + *μνία* < *μηνί*].

Νουμιδία (η) αρχαίο βασίλειο στην ΒΔ. Αφρική. [ΕΤΥΜ. < λατ. Numidia < αρχ. *Νουαδία* (< *νομάς*, -άδος), εξαιτίας του νομαδικού χαρακτήρα των κατοίκων].

νουνεχής, -ης, -ές {νουνεχούς | -είς (ουδ. -ή)} νουνεχέστ-ερος, -ατός (λόγ. για πρόσ.) αυτός που διαθέτει τον και φρόνηση, που χρησιμοποιεί σωστά τις διανοητικές και πνευματικές του ικανότητες: ~ *άνθρωπος* | *υπάλληλος* ΣΥΝ. εχέφρων, συντός, μυαλωμένος, σώφρων, φρόνιμος, γνωστικός ΑΝΤ. άφρων, άμυαλος, ασύνετος, απερισκεπτός. — νουνεχός επιρρ. [αρχ.], νουνεχία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές, *έχω*. [ΕΤΥΜ. αρχ. συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *νουν έχει η νουν έχουν*].

νουννός (ο) → νοννός

νούνθηθς (ο) ΕΚΚΛΗΣ. αξιωματούχος του κράτους του Βατικανού, διαπιστευμένος ως διπλωματικός αντιπρόσωπος του Πάπα σε κυβερνητικό κράτος, το οποίο διατηρεί επίσημες διπλωματικές σχέσεις με την Αγία Έδρα. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. nuncio < λατ. nuntius «απεσταλμένος»].

νους (ο) {νου κ. νοός | λόγ. πλθ. νόες} 1. το σύνολο των πνευματικών δυνάμεων του ανθρώπου, που του επιτρέπουν να συλλαμβάνει την πραγματικότητα και να επεξεργάζεται τα δεδομένα της 2. (ειδικότ.) η ικανότητα να σκέφτεται κανείς, να παράγει λογικές σκέψεις, να δημιουργεί πνευματικά: η διάνοια: *δημιουργικός* | *επινοητικός* | *ερευνητικός* | *δαμόνιος* | *μεγαλοφυής* | *γόνιμος* ~ || (μτφ.) *ακονίζω* | *οξύνω τον ~* ΦΡ. (α) *κοινός νους* βλ. λ. *κοινός* (β) *νους νηής εν σώματι υγεί* (*νους νηής εν σώματι υγεί*) η πνευματική κατάσταση του ανθρώπου δεν είναι άσχετη από τη σωματική του κατάσταση, η σωματική και η πνευματική υγεία είναι αλληλένδετες (γ) *έγω στον νου* | *κατά νουν* (*κάτι*) *λέγει κατά νουν*, Σοφοκλ. *Οιδ. επί Κολ.* 1768) σκέπτομαι να, έχω σκοπό να κάνω (κάτι): ~ να *σας επισκεφθώ σύντομα* || *θα σας εζηγήσω πώς θα δράσουμε* - *κάτι* ~ (δ) *βάζω στον νου* (*κάτι*) (μεσν. φρ.) σκέφτομαι (κάτι) (συνήθ. με ανησυχία), υποθέτω: *άρησαν και ~ μου πλλ.λ. (ε) το βάζει ο νους* (*κάποιον*) βλ. λ. *βάζω* (στ) *βάζω* (*κάτι*) *με τον νου μου* (μεσν. φρ.) κάνω σκέψεις, σχέδια, υπολογισμούς, υποθέσεις σχετικά με ένα θέμα: *δεν μου έδωσε ξεκάθαρη απάντηση και άρχισα να ~ διάφορα* || *βάλε με τον νου σου ότι θα έρθουν εκατό άνθρωποι και θα καταλάβεις τι φασαρία θα γίνει* (Ζ) *βγάλ' τον νου σου* (μεσν. φρ.) σταμάτα να το σκέφτεσαι και να το συζητάς, δεν γίνεται: ~! *Δεν πρόκειται να γίνει ποτέ!* ΣΥΝ. *ξέρνα το!*, ούτε να το σκέφτεσαι! (η) *φέρνω στον νου μου* (*κάποιον* | *κάτι*) (μεσν. φρ.) ανακαλώ στη μνήμη μου, έρχεται (κάτι) στο μυαλό μου: ~ *τις ωραίες στιγμές που περάσαμε* ΣΥΝ. θυμούμαι, αναλογίζομαι (θ) *παίρνω τον νου* (*κάποιον*) (μεσν. φρ.) τον κάνω να χάσει τα λογικά του, τον επηρεάζω στον τρόπο που σκέφτεται ή τον γοητεύω: *μία ομορφούλα του πήρε τον νου* (ι) *ψηλώνει ο νους μου* (μεσν. φρ.) έχω μεγάλες φιλοδοξίες, στοχεύω πολύ ψηλά (ια) (παροιμ.) *κοντά στον νου κι η γνώση* για πράγματα ενότητα (ιβ) (*κάτι*) *περνάει απ' τον νου* | *το μυαλό* (*κάποιον*) (ι) για ξαφνική, σύντομη σκέψη, ιδέα: *κάτι μου πέρασε απ' τον νου* (ii) (γενικότ.) σκέφτομαι ή φαντάζομαι (κάτι): *δεν μου πέρασε καν απ' τον νου ότι θα ερχόσουν τόσο νωρίς* (ιγ) *πού γυρίζει ο νους σου;* | σκέφτεσαι, τι σε απασχολεί; (ιδ) *μον έρχεται στον νου* (*κάτι*) *επί νουνέλλειν νιν*, Διονυσ. Αλικαρν. 3,15) (i) σκέφτομαι (κάτι) ξαφνικά: *μον ήρθε στον νου μου μια ιδέα!* (ii) θυμούμαι ξαφνικά (γεγονός, περιστατικό κ.λπ.) (ie) *δεν το χωράει ο νους μου* δεν μπορώ να το πιστέψω, μου είναι αδύνατον να δεχθώ ότι συμβαίνει ή συνέβη κάτι: ~ *ότι μου φέρθηκε τόσο αγάριστα* || ~ *ότι έκανε τέτοιο έγκλημα* - *αυτός ήταν το καλύτερο παιδί* (ιστ) *ο νους μου τρέχει* (*σε κάτι*) σκέφτομαι ή θυμούμαι (κάτι) με νυστάγια: *τρέχει ο νους μου στα περασμένα* || *που τρέχει ο νους σου;* (ιζ) *ο νους μου κατεβάζει* σκέφτομαι δημιουργικά, παράγω ιδέες, βρίσκω λύσεις και απαντήσεις συχνά ειρων. ή χαριτωμένα: *ας μας πουν οι υπουργοί, που ο νους τους κατεβάζει, πώς μπορεί να ζήσει κανείς με τόσο χαμηλή σύνταξη;* || (σε λογοπαίγνιο, για τον έλεγχο της εξυπνάδας κάποιου) «*εσύ που ξέρεις τα πολλά κι ο νους σου κατεβάζει, ένα καντάρι σίδερο πόσες βελόνες βγάζει;*» (τη) *νους ορά και νους ακούει* {*νους ορά και νους ακούει*, Επταρχμιο, α-

πόστ. 12) ο νους βλέπει και ο νους ακούει για να τονιστεί ο κεντρικός ρόλος που παίζει ο νους στην αντίληψη και κατανόηση των πραγμάτων 3. η ικανότητα να σκέφτεται και να κρίνει κανείς ανάλογα με την κατάσταση: *χρειάζεται ~ και κρίση, για να επιτύχεις στη ζωή* ΣΥΝ. εξυπνάδα, ευφύια, οξυδέρκεια, σοφροσύνη ΑΝΤ. ανοησία, βλακεία: ΦΡ. (*κάποιος*) *έχει τεντάρινο νου* κάποιος σκέπτεται με απολύτως λογικό τρόπο, εξετάζει συστηματικά και με ακρίβεια όλα τα δεδομένα 4. (συνεκδ.) πρόσωπο με ανεπτυγμένες διανοητικές ικανότητες, με δύναμη και βάθος σκέψης: ο *Αριστοτέλης υπήρξε μέγας* ~ ΣΥΝ. μυαλό, μεγαλοφυία, ιδιοφυΐα 5. το πρόσωπο που συλλαμβάνει, σχεδιάζει και κατευθύνει μια διαδικασία: ΦΡ. *ιθύνω νους* βλ. λ. *ιθύνω* 6. σε ΦΡ. που δηλώνουν προσοχή, επικέντρωση της προσοχής σε κάτι, λ.χ. (α) *έχω τον νου μου* (*σε κάποιον* | *κάτι*) (αρχ. φρ., λ.χ. *πού τον νου έχεις*; Αριστοφ. Εκκλ. 156), προσέχω, έχω στραμμένη την προσοχή μου (σε κάποιον/κάτι), με απασχολεί μια υπόθεση: *έχε τον νου σου στο μωρό όσο θα λείπω* || *τον νου τον έχει πάντα στη δουλειά* || *Πού έχεις τον νου σου σήμερα;* *Όλο λάθη κάνει!* (β) (*έχει*) *τον νου σου* πρόσεχε, να είσαι σε ετοιμότητα, σε εγρήγορση: *έχε ~ μήπως και ζητήσει κανείς* || να *έχετε τον νου σας, όταν οδηγείτε!* || ~! *Εδώ και ώρα κάποιος μας παρακολουθεί!* 7. η φαντασία: *αυτό που λες είναι γέννημα του τσου, δεν συνέβη ποτέ* || *προιόν* | *πλάσμα* | *κατασκευασμά* || *δημιούργημα του* - 8. ΦΙΛΟΣ, η νόηση, η διάνοια 9. (σπάν. για κείμενα) το νόημα, το περιεχόμενο: *ποιος είναι ο ~ του αποσπάσματος;* ΣΥΝ. σημασία (πβ. λ. μυαλό).

[ΕΤΥΜ < αρχ. *νους* < *νόος*, αβεβ. ετόμου. Έχει υποθεθεί ότι η λ. ανάγεται σε θ. **noF-* και, ως εκ τούτου, συνθ. με γοθθ. *snurts* «έξυπνος, σόφρων», αλλά η απουσία του δίγαμμου από μω. τ. (π.χ. wi-ri-po-o) καθιστά δυσχερή τη συσχέτιση. Σύμφωνα με άλλη άποψη, το αρχικό θ. είναι **noy-* και οδηγεί σε σύνδεση με σανσκρ. *nāyati* «οδηγώ», εκδοχή εξήσθου αβέβαιη. Κατ' άλλους, η λ. συνθ. με γοθθ. *nasnjan* «σώζω», αν θεωρηθεί έγκυρη η σημασιολ. μεταβολή «διασώζω» → «παρτηρό». Δεν είναι πειστικές οι συνδέσεις με τα ρ. νεωθ. «κουνώ (το κεφάλι)» και *νέομαι* «κιστρέρω, γυρίζω»].

νούφαρο (το) ΒΟΤ. φυτό ποώδες, πολυετές και υδροχαρές, που ζει κυρ. σε στάσιμα νερά, έχει μεγάλα, δερματοειδή φύλλα και όμορφα άνθη σε χρώμα λευκό ή κίτρινο, γι' αυτό και καλλιεργείται συχνά σε τεχνητές λίμνες ως καλλωπιστικό. [ΕΤΥΜ < μτγν. *νούφαρ* < αραβ. *nūfar*].

Ν.Ο.Χ. (ο) Ναυτικός Όμιλος Χίου.

νόο ρ. μετβ. (νοείς..., λόγ. μετ. αρσ. νοών | νό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα) (λόγ.) 1. συλλαμβάνω με τον νου, αντιλαμβάνομαι με το μυαλό: *δεν ~ το περιεχόμενο των λόγων του* || (συνγούτ. στο μεσοπαθ. τριτοπρόσ.) *δεν νοείται πολιτισμένη κοινωνία χωρίς οργανωμένη παιδεία και παροχή ιατρικής περίθαλψης* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, κατανοώ: ΦΡ. *ο νοών νοείτω* (ο νοών νοείτω) όποιος έχει μυαλό, ας καταλάβει: *δεν χρειάζεται να δώσω άλλες διευκρινίσεις* - ~! 2. (ειδικότ.) χρησιμοποιώ τον νου για να κάνω λογικούς συλλογισμούς με βάση τα εκάστοτε δεδομένα ΣΥΝ. σκέπτομαι, στογάζομαι, συλλογίζομαι, διαλογίζομαι 3. (ειδικότ.) νοούμενο (το) βλ. λ. Επίσης (λαϊκ.) νογάω [μεσν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. *νόο* (-έω) < *νους* (βλ.λ.). Η φρ. *ο νοών νοείτω* αποτελεί παραλλαγή της ρήσης του Χριστού *ο αναγνώσκων νοείτω* (Κ.Δ. Ματθ. 24, 15)].

Ν.Π.Δ.Δ. (το) Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (βλ. λ. *νομικός*).

Ν.Π.Ι.Δ. (το) Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου (βλ. λ. *νομικός*).

Ν.Σ.Κ. (το) Νομικό Συμβούλιο του Κράτους (βλ. λ. *νομικός*).

να (το) → νταντά

νταβάνι (το) → νταβάνι

νταβανόπροκα (η) → νταβανόπροκα

ντάβανος (ο) → τάβανος

νταβανοσανίδα (η) → νταβανοσανίδα

νταβανόσκουπα (η) → νταβανόσκουπα

νταβαντούρι (το) {νταβαντουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-οικ.) 1. μεγάλη φασαρία και αταξία που προκαλείται από πολλούς ανθρώπους οι οποίοι θορυβούν: *στο δωμάτιο των παιδιών γίνεται μεγάλο ~* ΣΥΝ. θόρυβος, βόη, σαματάς, ντόρος ΑΝΤ. ησυχία, γαλήνη, σιωπή 2. (κατ' επέκτ.) συμπλοκή ομάδων ανθρώπων: *όταν συναντήθηκαν οι οπαδοί των αντιπάλων ομάδων άρχισε το ~* ΣΥΝ. καβγάς, επεισόδιο. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *tevatır* «πλήθος μαρτύρων (στο δικαστήριο)» (με αφομοίωση)].

νταβανώνω ρ. → νταβανώνω

νταβάζ' κ. ταβάζ (ο) {νταβάζες} (λαϊκ.) μαγειρικό σκεύος από μέταλλο ή πηλό, που έχει σχήμα στρουγγυλό και πλατύ και είναι ελαχιστα βαθύ: «*κάνω νουράγα* (έφοδος) στον - με τα *κουλλάουρια* ΣΥΝ. ταψί, σινί. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *tava* «τηγάνι» < περσ. *tābā* | *tāwa*].

νταβάζ' (ο) {νταβάζες} ο νταβατζής (βλ.λ.).

νταβατζιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. οι ασχολίες του νταβατζή (βλ.λ.), η προστάσια και η εκμετάλλευση πορνών 2. (κατ' επέκτ.) το θράσος, οι παλληκαρισμοί και γενικά ό,τι συνθέτει τη συμπεριφορά του νταβατζή (βλ.λ.) ΣΥΝ. νταιλίκι.

νταβατζής (ο) {νταβατζήδες} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που παίρνει μέρος των χρημάτων που κερδίζει μια πόρνη με ανάλλαγμα την προστάσια που της παρέχει ΣΥΝ. προαγωγός, προστάτης, αγοραπωτάς 2. (μτφ.) πρόσωπο που εμφανίζεται ως προστάτης ενός χώρου, συστήματος, επαγγελματικής ομάδας κ.ά. αποκτώντας προσωπικά οφέλη από αυτά: *ορισμένα στελέχη χαρακτήρισαν τα μέλη της ηγεσίας τους «νταβατζήδες του συνδικαλιστικού κινήματος»*. Επίσης νταβάζ. [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. *davacı* «συνήγορος» < *dava* «δική»].

νταβούλι (το) → νταούλι

νταβραντίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {νταβραντίσω-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦

(αμετβ.) 1. είμαι γεμάτος ζωτικότητα και σφρίγος ΣΥΝ. σφύζω 2. (κατ' επέκτ.) βρίσκω σε κατάσταση οργασμού 3. (συνήθ. η μετ. **νταβρα-ντισμένος**, -η, -ο) (α) αυτός που είναι γεμάτος υγεία, δύναμη και ζωτικότητα ΣΥΝ. υγιής, γερός, σφριγηλός, δυνατός ΑΝΤ. αδύναμος, καχεκτικός (β) (ειδικότ. για το πόνος) που βρίσκεται σε σπύση ♦ 4. (μετβ.) (για άμαξα ή υποζύγιο) τινάζω ή κουνώ δυνατά και με έντονο ρυθμό ΣΥΝ. τραντάζω, εκπιάσσω, απωθώ. [ΕΧΥΜ. < τουρκ. davarandım, αόρ. του p. davarınmak «κινούμαι, προσπαθώ»].

νταγιαντζίζω ρ. μετβ. {νταγιαντ-ισα} (λαϊκ.-σπάν.) δέχομαι αναγκαστικά δυσάρεστη κατάσταση, μαθαίνω να επιβιώνω μαζί της: «δεν νταγιαντούσαμε άλλο τη φτώχεια!» (Δ. Σωτηρίου) ΣΥΝ. υπομένο, ανέχομαι, αντέχω, βιάσθω, υποφέρω. Επίσης νταγιαντζίζω {-είς...}. — νταγιαντίζω (το).

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. dayandım, αόρ. του p. dayanmak «στηρίζομαι, υπομένο»]. νταγιαντζίζω (ο) {νταγιαντζίζω} (λαϊκ.) ο ψηλός, ογκώδης (και συχνά άγριος) άνδρας ΣΥΝ. μαντραγάλος, μαγκλάρας. [ΕΤΥΜ. Μεγέθ. του τουρκ. daglı «ορεισίβιος» (< dag «βουνό») ή απευθείας από τ. dağlar, πληθ. του dag].

νταής (ο) {νταήδες} (λαϊκ.-οικ.) 1. (αρχικά-σπάν.) ο γενναίος άνθρωπος, αυτός που κάνει θαρράδες πράξεις ΣΥΝ. παλληκάρι 2. (ειρων.-μειοτ.) αυτός που υποκρίνεται τον γενναίο, που παριστάνει τον θαρραλέο και τον παλληκάρη, ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι: ήταν ο τύπος του μάγκα και του ~ ΣΥΝ. ψευτοπαλληκάρης, κουτσοβιάκης, παλληκάρη της φακής φρ. **κάποιος κάνει τον νταή** κάποιος συμπεριφέρεται με επιθετικό και θρασύ τρόπο: Σ' αυτόν τον ανθρωπάκο βρήκε να κάνει τον νταή: *Ας έρθει σ' εμένα και θα δει τι θα πάθει!* [ΕΤΥΜ. < τουρκ. dayı «θείος (από τη μητέρα), προστάτης»].

νταιλία (το) {χωρ. γεν. η} η συμπεριφορά του νταή παλληκαρισμός ΣΥΝ. ζοριλάκι [ΕΤΥΜ. < τουρκ. dayilık < dayı].

νταϊφός (ο) > ταϊφός ντα κάπο (το) {άκλ.} 1. ΜΟΥΣ. όρος που δηλώνει ότι η εκτέλεση τμήματος ή του συνόλου μουσικής σύνθεσης πρέπει να επαναληφθεί από την αρχή 2. (ως επίρρ.) εκ νέου, από την αρχή ΣΥΝ. πάλι. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. da capo «από την αρχή» (< capo «κεφάλι» < lat. caput)].

ντακότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. παλιό δικινητήριο μεταγωγικό αεροπλάνο 2. (στην αρχή των στρατιωτών) ο στρατιώτης που έχει κριθεί βοηθητικός, ο μη μάχιμος.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Dakota, τύπος αμερικανικού δικινητήριου αεροπλάνου, που οφείλει την ονομασία του στις δύο ομώνυμες πολιτείες των Η.Π.Α.].

ντάλο επίρρ. (εκφραστ.) ακριβώς μόνο στη φρ. **ντάλο μεσημέρι** την ώρα της ημέρας που ο ήλιος κείτε δυνατότερα, το καταμεσημέρι: *ξεκίνησα ~ να πάω στην παραλία κι έπαθα ηλίαιση* ΣΥΝ. μεσημεριάτικα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. dal «ακριβώς»].

νταλαβέρι (το) → νταραβέρι νταλ(γ)καδιάζω ρ. αμετβ. (νταλ(γ)κάδιασ-α, -μένος) (λαϊκ.) αισθάνομαι νταλ(γ)κά, σφοδρό πάθος ή επιθυμία.

νταλ(γ)καδιάρικος, -η/-ια, -ο αυτός που περιέχει νταλ(γ)κά (βλ.λ.): ~ τραγουδι | αμανές.

νταλ(γ)κάς (ο) (νταλ(γ)κάδες) (λαϊκ.) σφοδρή επιθυμία, έντονος πόθος: «έχω σεβντά, έχω ~, έχω για σένα πόνο» (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. πόθος, μεράκι, καμιάς. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. dalga «κύμα»].

ντάλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ποώδες, πολυετές φυτό, με σύνθετα φύλλα και μεγάλα, εντυπωσιακά άνθη σε διάφορους χρωματισμούς, που καλλιεργείται σε πάμπολλες ποικιλίες ως καλλωπιστικό 2. (συνεκδ.) το άνθος του παραπάνω φυτού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι*. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του νεολατ. dahlija, από το όνομα του Σουηδού βοτανολόγου Anders Dahl].

νταλιάνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. εμπροσθογεμές τουφέκι παλαιού τύπου, με κοντή κάννη, που χρησιμοποιήθηκε τη χρονική περίοδο πριν και κατά την Επανάσταση του 1821 · 2. κλειστός και ειδικά διαμορφωμένος παραθαλάσσιος χώρος για την εκτροφή και την αλιεία ιχθύων ΣΥΝ. ιχθυοτροφείο.

[ΕΤΥΜ. Στη σημ. 1 η λ. προέρχεται από το τουρκ. dalyan < talyan < italyan «ιταλικό», επειδή το συγκεκριμένο τουφέκι ήταν ιταλικής κατασκευής. Στη σημ. 2 η λ. ανάγεται στο ομώνυμο τουρκ. dalyan, αββ. ετύμου, ίσως < talyan < *t' *άλιάνιον* (όπου το άρθρο θεωρήθηκε μέρος της λέξεως) < *άλιάνιον* «αλιευτικός πόθος» < μτγν. *άλιανή* (< αρχ. *αλιεύω*), οπότε πρόκειται για αντιδάν. (άποψη Η. & R. Kahane)].

νταλικά (η) {δύσchr. νταλικών} (λαϊκ.) 1. φορητό αυτοκίνητο πολύ μεγάλων διαστάσεων, που χρησιμοποιείται κυρ. για διεθνείς μεταφορές 2. κοινή ονομασία μεγάλου, αρθρωτού λεωφορείου. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. talika «σκεπαστό όχημα, κάρο»].

νταλικέρης (ο) {νταλικέρηδες}, νταλικέρισσα (η) {δύσchr. νταλι-κερισσών} (λαϊκ.) επαγγελματίας οδηγός νταλικάς: βρίζει σαν ~ (δηλ. πολύ άσχημα).

ντάμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (για πρόσ.) γυναίκα που συνοδεύεται από άνδρα σε χορό, έξοδο, περίπατο κλπ.: *μον δίνεις τη ~ σου να χορεύουμε; || παίραζαν τη ~ της αντιροιάς* ΣΥΝ. παρτενέρ 2. γυναικεία φιγούρα σε χαρτί της τράπουλας: *έχω μόνο ρηγάδες και ντάμες* 3. επιτραπέζιο παιχνίδι που παίζεται από δύο πρόσωπα πάνω σε τετράγωνο πίνακα, ο οποίος έχει διαμεριστεί σε εξήντα τέσσερα μικρά τετραγώνια (σκακιέρα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κίρως*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. dama (πβ. κ. γαλλ. dame) < lat. domina «κυρία, δέσποινα». Η σημ. του παιχνιδιού *ντάμα* ανάγεται στη γαλλ. φρ. jeu de dames «παιχνίδι για κυρίες»].

νταμάρι (το) {νταμαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) τόπος όπου εξορύσσονται πέτρες, μάρμαρα και συναφή υλικά, τα οποία χρησιμοποιούνται κυρ. στις οικοδομές ΣΥΝ. λατομείο, (λαϊκότ.) λατόμι, πετροκοπιά. — ντα-μαρήσιος, -ια, -τιο. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. damar «φλέβα - ορυκτό πετρέλαιο ή μέταλλο»].

νταμαρτζής (ο) {νταμαρτζήδες} (λαϊκ.) ο εργάτης λατομείου ΣΥΝ. (λόγ.) λατόμος. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. damarçı].

νταμτζάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ογκώδες γυάλινο δοχείο για υγρά, κυρ. για λάδι ή κρασί, που έχει μεγάλη χωρητικότητα και προστατεύεται εξωτερικά με ψάθινο ή πλαστικό πλέγμα. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. damigiana, αββ. ετύμου, ίσως < προηγκ. demeg «μισός» (< *dimedius < lat. dimidius «μισός, μικτός» < dis «δία» + medius «μέσος») ή κατ' άλλη εκδοχή, < αραβ. damagān < pers. Damagān, περιοχή της Περσίας].

ντάμα-ντούμια (το/τα) {άκλ.} (εκφραστ.) για να δηλωθεί ο εκκωφαντικός και εξομνητικός ήχος, συνήθ. μουσικής: *όλη νύχτα δεν σταμάτησαν τα ~ από τα κλαμά της παραίας*.

ντάμπινγκ (το) {άκλ.} 1. ΟΙΚΟΝ. (στο διεθνές εμπόριο) η εξαγωγή και πώληση εμπορευμάτων σε τιμές χαμηλότερες από αυτές της εγχώριας αγοράς ή από τις διεθνείς τιμές ή και κάτω του κόστους, με σκοπό την εξουδετέρωση των ανταγωνιστών · 2. ΙΑΤΡ. **σύνδρομο ντάμπινγκ** σύνολο συμπτωμάτων, με κυριότερα τη ναυτία, το αίσθημα αδυναμίας και τη διάρροια, που εμφανίζονται λίγο μετά το φαγητό σε άτομα τα οποία έχουν υποβληθεί σε γαστροκτομή, οφείλεται δε στην απότομη κένωση του στομάχου. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. dumping < p. dump «κρίνω, πετώ (ξωφονικά)», πθ. < ολλ. dompen «βυθίζω, κλονίζομαι, γκρεμίζω | -ομαι»].

ντάμπινγκ (το) {άκλ.} η αντιγραφή κασέτας (ήχου/εικόνας) ή δίσκου. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. dubbing < p. dub, συντομευμένος τ. του double «διπλο-στάζω»].

νταμπ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ κ.α.) η κατάκτηση του τίτλου του πρωταθλήματος και του κυπέλλου την ίδια αγωνιστική περίοδο από την ίδια ομάδα: *παίρνω το ~*. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. double «διπλός» < lat. duplus (< duo «δύο»)].

νταμπλάς (ο) → ταμπλάς νταμπλόχος (ο/η) ομάδα η οποία έχει κατακτήσει το νταμπλ (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < νταμπλ + *ούχος* < έχω].

νταμωτός, -ή, -ό (κυρ. για ύφασμα) του οποίου η επιφάνεια είναι διαμερισμένη σε μικρά, συνεχόμενα τετραγώνια, όπως αυτά που έχει ο πίνακας για το παιχνίδι της ντάμας ΣΥΝ. καρό.

ντάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. στοιβιά από όμοια πράγματα: *έκανε τα τούβλα ντάνες* 2. ΝΑΥΤ. παράταξη πλοίων, τα οποία έχουν ελλιμενιστεί κατά σειρά και με τρόπο, ώστε το πλευρό του ενός να βρίσκεται δίπλα στο πλευρό του επομένου.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. andana (με αποβολή του άτονου αρκτικού φωνήεντος) < δημόδ. lat. *andāgo < lat. indago, -inis «στοιχισμός, στοίβαγμα»].

ντανάϊος ρ. μετβ. {ντανάισ-α, -ηκα, -μένος} σχηματίζω ντάνια (βλ.λ., σημ. 1): ~ τούβλα | κοντιά || *«βγάζω όλα τα βιβλία που έχω φέρει μαζί μου, τα ~ μπροστά μου και τα περιεργάζομαι ένα-ένα»* (εφημ.).

νταντά (η) {νταντάδες} (λαϊκ.) η γυναίκα που έχει αναλάβει τη φροντίδα ή την περιποίηση βρέφους ή μικρού παιδιού έναντι μισθού: *στα νιάτα της ήταν η ~ όλων των παιδιών της οικογένειας* ΣΥΝ. τροφός, παραμάνια, γκουβερνάντα, νένα.

[ΕΧΥΜ. < τουρκ. dadi (με προσαρμογή κατά τα θηλ.) < pers. dādū «ηλικιωμένος υπηρέτης, οικέτης από τη νηπιακή του ηλικία»].

νταντά² κ. ντα (το) {άκλ.} (στη γλώσσα των νηπίων) το ξύλο, η χει-ροδικία· κυρ. στη φρ. **θα σε κάνω ντα | νταντά** θα σε δείρω. [ΕΧΥΜ.; Ηχομιμητική λ.].

ντανταϊσμός (ο) {χωρ. πληθ.} καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα, προωθημένη έκφραση του υπερρεαλισμού, που εμφανίστηκε στη Δ. Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αι. και είχε ως βασικές αρχές την απόρριψη των καθιερωμένων αισθητικών προτύπων και κάθε είδους καλλιτεχνικής συμβατικότητας, την καθήρηση του τυχαίου ως αξιωματικού και βασικής προϋπόθεσης της δημιουργίας, την ελεύθερη έκφραση του ασυνείδητου, την άρνηση οποιασδήποτε σχέσης ανάμεσα στο λογικό και την καλλιτεχνική έκφραση και το απλειαστικό ενδιαφέρον για το παράδοξο, το παράλογο και το φανταστικό. — ντανταϊστής (ο), ντανταϊστρία (η), ντανταϊστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. dadaïsme < dada «αλογακία», λ. της παιδικής γλώσσας, που χρησιμοποιήθηκε ως σύμβολο της άρνησης των παραδοσιακών αξιών της τέχνης και της προσκόλλησης στην απόλυτη εκφραστική ελευθερία].

νταντέω ρ. μετβ. (ντάντ-εμα, -εύτηκα, -εμένος) (καθημ.) 1. προσφέρω τις απαραίτητες περιποιήσεις και φροντίδες σε βρέφος ή μικρό παιδί, συχνά έναντι μισθού· είμαι η νταντά (βλ.λ.) παιδιού ή εκτελώ χρέη νταντάς: *στα νιάτα της ντάντεω όλα τα παιδιά της οικογένειας* ΣΥΝ. φροντίζω, περιποιούμαι 2. (κατ' επέκτ.) περιποιούμαι κάποιον υπερβολικά, φροντίζω για την ικανοποίηση και των πιο ασήμαντων αναγκών του, σαν να ήταν μικρό παιδί: *στάνει, δεν είμαι πια παιδί και δεν ανέχομαι άλλο να με νταντεύεις!* — ντάντεμα (το).

νταούλι κ. (σπάν.) νταβούλι (το) {νταουλι-ού | -ιών} (λαϊκ.) ΜΟΥΣ. παραδοσιακό, κρουστό μουσικό όργανο με χαρακτηριστικό βροντερό ήχο, το οποίο μοιάζει με τύμπανο και αποτελείται από έναν ξύλινο

κύλινδρο, στα πλάγια τού οποίου είναι τεντωμένες δύο δερμάτινες επιφάνειες, τις οποίες κρούει ο οργανοπαίκτης με δύο διαφορετικού πάχους βέργες (νταουλόβερρες ή νταουλόξυλα): στην πλατεία τού χωριού παίζουν βιολιά και ~ ΦΡ. **γίνονται νταούλι** πρήζομαι, αποκτώ οδήμα ή διογκώνομαι (βλ. λ. νταουλιάζω). — (υποκ.) νταουλάκι (το). [ETYM₁ < υ.εσν. νταούλι | ταβρούλι < τουρκ. davnul]. νταουλιάζω κ. νταουλιάζω ρ. αμετβ. {νταουλιаса} {λαϊκ.} πρήζομαι: Το πόδι μου νταουλιάσε. νταουλιέρης (ο) {νταουλιέρηδες} {λαϊκ.} πρόσωπο που παίζει νταούλι (βλ. λ.).

[ETYM₂ < νταούλι + παραγ. επίθημα -ιέρης (βλ. λ.)]. νταουλόξυλο (το) {λαϊκ.} καθένα από τα δύο ραβδιά με τα οποία κρούει ο οργανοπαίκτης τις δερμάτινες επιφάνειες τού νταουλιού. **νταραβέρι** κ. νταλαβέρι (το) {νταραβερ-ιού | -ιόν} {λαϊκ.-οικ.} 1. (κυριολ.) οποιαδήποτε εμπορική σχέση και συναλλαγή: στα *σινόρα* τα *παράνομα* ~ δίνουν και παίρνουν ΣΥΝ. δοσοληψία, αγοραπωλησία, αλισβερίσι, πάρε-δώσε, (λόγ.) δούναι και λαβείν 2. (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε κοινωνική σχέση, σχέση οικειότητας ή και διαφοράς μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων: εδώ και καιρό δεν έχω κανένα ~ μαζί της || (συγχρότ. στον πληθ.) δεν θέλω να έχω νταραβέρια με δαύτους || είναι ο *μόνος πολιτικός που δεν έχει πολλά ~ με τους δημοσιογράφους* ΣΥΝ. συναστροφή, (μτφ.) πάρε-δώσε, (μτφ.) δοσοληψίες 3. (μτφ.) ο διαπληκτισμός ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους και ο θόρυβος ή η αναστάσιση που προκαλείται σε τέτοια περιπτώσεις: δεν πληρώνει το νοίκι και θα έχομε νταραβέρια || *εγώ ανακίνησα το θέμα, για να προκαλέσω - γύρω από το όνομα μου* ΣΥΝ. κίνηση, φασαρία, καθγάς, τσακωμός. [ETYM₁ < ιταλ. dare-avere «δούναι-λαβείν»]. **νταραβερίζομαι** κ. **νταλαβερίζομαι** ρ. αμετβ. {νταραβερίστηκα} {λαϊκ.-οικ.} 1. έχω εμπορικές δοσοληψίες με κάποιον, προβαίνω σε οικονομικές συναλλαγές μαζί του: νταραβερίζεται με όλο τον γνοστό επιχειρηματικό κόσμο ΣΥΝ. συναλλάσσομαι, έχω πάρε-δώσε | δούναι και λαβείν 2. (κατ' επέκτ.) διατηρώ συναισθηματικές επαφές και κυρ. ερωτικές σχέσεις με κάποιον: χρόνια νταραβερίζεται μαζί της, αλλά δεν λέει να την παντρευτεί ΣΥΝ. τα έχω, τα έχω φτιάξει, νταρί (το) {νταρι-ιού | -ιόν} {λαϊκ.} ΒΟΤ. κοινή ονομασία τού φυτού σόργο (βλ. λ.) και ιδ. τού καρπού του, ο οποίος χρησιμοποιείται ως τροφή οικιακών, οδικών ή άλλων πτηνών: «μέσα στα χρυσά ~ κοιμούνται αγροκόριτσα» (θ. Ελύτης). [ETYM₁ < τουρκ. dap < παλ. τουρκ. tang «σποράς»]. νταρνάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {εκφραστ. ως χαρακτηρισμός} ψηλή, εύσωμη και ωραία γυναίκα ΣΥΝ. λεβέντισσα, γυναικάρα. [ETYM₂ < ιταλ. tartana «μεγάλο πλοίο» < προηγκ. tartana «γερακάν»]. νταρντανογυναικά (η) {δύσchr. νταρντανογυναικών} {καθην. ως

χαρακτηρισμός} ψηλή και εύσωμη γυναίκα. ντάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ρωσική εξοχική κατοικία ή έπαυλη. [ETYM₂ < ρωσ. dacha «κλήρος γης»]. νταχτιρντί (το) {άκλ.} στην αρχή τραγουδιών φράσεων που λέει κάποιος σε μωρό ή μικρό παιδί, ενώ το κρατάει αγκαλιά και το κάνει να χορεύει: «~ τού λέγανε και μου το παντρεύανε». [ETYM₁ < τουρκ. dahtin]. ντε μόριο {λαϊκ.-οικ.} (με προτροπική σημ., και αρκετές συναισθηματικές αποχρώσεις, συνάπτεται μετά από λέξη, συνήθ. προστ. ρήματος, και επιτείνει τη σημασία της): *κάτσε ~, δεν τελείωσα ακόμα το στήριγμα || σγά ~, με το μαλακό!* || *Αμ πες το ~! Γεια στο στόμα σου!* || *-Ηθελα να ζέρα που τά βρήκε τόσα λεφτά! -Ελα ~! ΦΡ. ντε και καλά | ντε και σόνει με το ζορί, οποσδήποτε: ήθελε ~ να περάσει το δικό του!* [ETYM₂ < τουρκ. de «επίσης - ούτε»]. **de jure** λατ. (προφέρεται ντε γιούρε) ελλην. διά νόμου 1. πολιτικός και διπλωματικός όρος που δηλώνει ότι πράξη, ενέργεια, κατάσταση, απαίτηση κ.λπ. είναι νόμιμη, συμφωνεί με τις απαιτήσεις τής νομιμότητας ΣΥΝ. δικαίω (δικαίω) ΑΝΤ. ντε φάκτο 2. (ειδικότ.) όρος τού Διεθνούς Δικαίου που αναγνωρίζει δεδομένη πολιτική εξουσία ως τή μόνη νόμιμη εξουσία κράτους: το 1991 η Ελλάδα προχώρησε σε ~ αναγνώριση τού κράτους τού Ισραήλ ΑΝΤ. ντε φάκτο. [ETYM₁ < λατ. de jure «διά νόμου, νομίμως» (< jus, iuris «νόμος»)]. **de gustibus et coloribus non disputandum** λατ. (προφέρεται ντε γκούστιμπους ετ κολόριμπους νον ντισπούταντομ) ελλην. *περί γεύσεων και χρωμάτων δεν πρέπει να γίνεται συζήτηση* - δεν πρέπει να συζητούνται οι ιδιαίτερες προτιμήσεις τού καθενός- ο καθένας μπορεί να πιστεύει ό,τι θέλει. ντεγκραντε επίθ. {άκλ.} 1. (για κόψιμο μαλλιών) αυτός που κόβεται κλιμακωτά (σε σκάλες), με διαβαθμίσεις τού ύψους 2. η σταδιακή μείωση τής πυκνότητας | φωτεινότητας τού χρώματος. [ETYM₂ < γαλλ. dégradé < dégrader «αποβαθμίζω, υποβιβάζω»]. **ντεζαμπιγέ** {άκλ.} 1. (ως ουσ. ή ως επίθ.) για είδος γυναικείας ρόμπας, ελαφριάς και καλής ποιότητας, που φοριέται μέσα στο σπίτι 2. (ως επίρρ.) για ελαφρύ και άνετο, αλλά κομψό ντύσιμο. [ETYM < γαλλ. deshabilité < dés- (< λατ. dis-) + habillé (βλ. λ. αμαγιέ)]. **desideratum** κ. (πληθ.) **desiderata** λατ. (προφέρεται ντεζιντερά-τομ) ελλην. *το ποθούμενο, το επιθυμητό* αυτό που επιζητεί ή επιθυμεί κάποιος: τα ~ τής επιστήμης (τα ζητούμενα). [ETYM₁ < λατ. desideratum | -α, ουδ. τού desideratus, μτχ. τού p. desidero «επιθυμώ»]. **ντεϊσμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, φιλοσοφικό-θρησκευτικό ρεύμα που αναπτύχθηκε στην Αγγλία και τη Γερμανία τον 17ο και τον 18ο αι. και πρόσβευε ότι η πίστη στην ύπαρξη τού Θεού και ο σεβασμός στη θρησκεία είναι έμφυτα στον άνθρωπο ή μπορούν να αποκτηθούν με χρήση τής λογικής και με παρατήρηση τής φύσης, χωρίς οποιαδήποτε

τε μεταφυσική αποκάλυψη ή εκκλησιαστική διδασκαλία: περαιτέρω θεωρήσει ότι ο Θεός, αφού δημιούργησε το σύμπαν και τον άνθρωπο, δεν επενέβη ξανά στις διαδικασίες τής φύσης ούτε στο ανθρώπινο γίγνεσθαι ο ντεϊσμός, γενικά, θεωρήθηκε συγκεκριμένη αθέα. — ντεϊστής (ο). [ETYM₁ Μεταφορά τού αγγλ. deism < γαλλ. déisme < λατ. deus «θεός»].

ντεκαπάς (το) {άκλ.} 1. αποχρωματισμός συνήθ. βαμμένων μαλλιών, για να ξαναβρούν με άλλο χρώμα: 2. ειδική αντιοξειδωτική κοτοργασία μετάλλων: 3. ειδική διαδικασία για τον χρωματισμό επίπλων ώστε να δίνουν την εντύπωση τής παλαιότητας. [ETYM < γαλλ. décapage < p. décaper «απογυμνώνω (μια επιφάνεια), αποχρωματίζω» < dé- στερητ. (< λατ. dis-) + capere «κάπα» (βλ. λ. κάπα)].

ντεκλαρέ επίθ. {άκλ.} {καθην.} 1. αυτός που είναι ξεκάθαρος, ευθύς, ντόμπρος: είναι τύπος ~ 2. (ως επίρρ.) απεριφραστα, ξεκάθαρα, σαφώς, ευθέως: πες τα ~. [ETYM₁ < γαλλ. déclarer, μτχ. τού p. déclarer «δηλώνω, διακηρύσσω»].

ντεκοβία (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. μικρός σιδηροδρομικός συρμός που κινείται σε γραμμή στενότερη από την κανονική: χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων σε μικρές σχετικά αποστάσεις, λχ. στο εσωτερικό εργοστασίου δημοσίων έργων, σε ανθρακωρύχο, μετάλλευο κ.λπ. [ETYM < γαλλ. decauville, από το όνομα τού Γάλλου βιομηγάνου Paul Decauville (1846-1922), που κατασκεύαζε σιδηροδρομικές άμαξες].

ντεκολτέ επίθ. {άκλ.} 1. (για ενδύματα) αυτός που αποκάλυπται, που αφήνει να φαίνεται ο λαιμός, μέρος τού στήθους ή και οι ώμοι: ~ φόρεμα 2. (ειδικότ.) **ντεκολτέ** (το) τού άνοιγμα γυναικείου ρούχου στο κάτω μέρος τού λαιμού και στην αρχή τού στήθους ή και στους ώμους: φέτος είναι στη μόδα τού *τριγωνικό* ~ || τού *αποκαλυπτικό* ~ τού *φορέματος* καλύπτεται με τούλι και είναι γαλιεριεμένο με χάντρες ΣΥΝ. άνοιγμα, καρέ. [ETYM₁ < γαλλ. décolleté «έξωμος» < p. décolleter «αποκαλύπτω τους ώμους» < de + collet «επιμοίδα, γαικάς», υποκ. τού col (< λατ. collum «τράχηλος, λαιμός»)].

ντεκόρ (το) {άκλ.} ελλην. διάκοσμος 1. το σύνολο των διακοσμητικών στοιχείων σε εσωτερικό χώρο: *βγάλε από εκεί αυτή την καρέκλα, γιατί μου χαλάει το ~* ΣΥΝ. διακόσμηση 2. (ειδικότ. στο θέατρο) το σύνολο των στοιχείων που αποτελούν τον διάκοσμο τής θεατρικής σκηνής και διαμορφώνουν το κατάλληλο περιβάλλον, για να εκτυλιχθεί η υπόθεση τού έργου ΣΥΝ. σκηνικός διάκοσμος, σκηνικά 3. ΚΙΝΗΜ. (α) καθετί που χρησιμοποιείται ως φόντο ή πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνται οι ηθοποιοί μιας ταινίας: φυσικό | *τεχνικό* || το ~ *απέδιδε λεπτομέρειες εποχής* ΣΥΝ. σκηνικό (β) (ειδικότ.) κάθε κατασκευή που χρησιμοποιείται ως μέρος τού σκηνικού ταινίας: η *πόρτα τού ~* ξεκόλλησε κι έμεινε στο χέρι τής ηθοποιού. [ETYM < γαλλ. décor < p. décorer «διακοσμήω» < λατ. decoro < λατ. decus, -oris «κόσμημα, στολίδι» (< απρόσ. p. decet «κοσμεί, αρμόζει»)].

ντεκορατέρ (ο) {άκλ.} ντεκορατρίς (η) {άκλ.} ο διακοσμητής | η διακοσμητριά (βλ. λ.). [ETYM₁ < γαλλ. décorateur < décorer «διακοσμήω». Βλ. κ. ντεκόρ].

ντεκουπάρισμα (το) {ντεκουπάρισμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΦΩΤΟΓΡ. ΤΥΠΟΓΡ. η διαδικασία με την οποία τμήμα ή και ολόκληρη η εικόνα αποχρωρίζεται με γραφικά μέσα από τον περίγυρο της, τού φόντου της ΣΥΝ. ξεγύρισμα 2. ΚΙΝΗΜ. ο σχεδιασμός τής ταινίας, η διευθέτηση των σκηνών με ορισμένη σειρά. Επίσης ντεκουπάζ {άκλ.}. — ντεκουπάρο ρ.

[ETYM < γαλλ. découpage «τεμαχισμός» < p. découper «τεμαχίζω, αποκόπτω» < de + couper «κόβω»].

ντεκουπαριστός, -ή, -ό ΤΥΠΟΓΡ.-ΦΩΤΟΓΡ. (για εικόνα ή τμήμα της) που έχει αποχρωριστεί με γραφικά μέσα από τού φόντο: ~ *φωτογραφία* ΣΥΝ. ξεγυριστός.

ντεκουπάρο ρ. → ντεκουπάρισμα

ντεβάλης κ. **τεβάλης** (ο) {ντεβάληδες} {λαϊκ.} 1. (παλαιότ.) αυτός που είχε ως επάγγελμα να διαλαλεί, να κηρύσσει δημοσίως πράγματα που αφορούσαν σε όλο τον λαό: ο ~ *βγήκε πριν από τον ήλιο, για να διαλαλήσει τα μαντάτα* ΣΥΝ. κήρυκας, διαλαλητής, κράχτης: ΦΡ. *βγάζω ντεβάλη* φωνάζω δυνατά ένα μυστικό ή τού εμπιστευομαι εκεί όπου δεν πρέπει 2. (κατ' επέκτ.-μτφ.) άνθρωπος που δεν κρατά μυστικά, που διαλαλεί ό,τι τού εμπιστεύονται ΣΥΝ. ακριτόμυθος, μαρτυρίαρχος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*. [ETYM μεσν. < τουρκ. tellâl].

ντελαλιζώ ρ. μετβ. {ντελάλισα, -ηκα, -μένος} {λαϊκ.} 1. (κυριολ.) διακηρύσσω δημοσίως, φωνάζω με όλες μου τις δυνάμεις κάτι που αφορά στο κοινωνικό σύνολο: ο *απεσταμένος τού σουλτάνου ντελάλιζε τού μαντάτο* || *θεώρησε χρέος του να βγει και να ντελαλίσει την καταστροφή* ΣΥΝ. διαλαλώ 2. (μτφ.) διαδίδω μυστικό που μου εμπιστεύτηκαν: που είπα να το κρατήσει μεταξύ μας κι αυτός το ντελάλιζε ΣΥΝ. διαλαλώ ΑΝΤ. κρατώ, τηρώ. Επίσης ντελαλώ {-άς...}.

ντελαπάρο ρ. → ντεραπάρο

ντελάβες (ο) {ντελάβδες} {λαϊκ.} τού κατακάθι τού καφέ, αυτό που απομένει στο φλιτζάνι, αφού πει καφέ τον καφέ. [ETYM < τουρκ. telve]. **ντελικανής** (ο) {ντελικανήδες} νέος παράτομος, παλληκαράς. [ETYM < τουρκ. delikani], ντελικάτος, -ή, -ο 1. ο λεπτός και ευαίσθητος ως προς την κατασκευή, αυτός που διαθέτει λεπτότητα, κομψότητα ή/και ευπάθεια: ~ χέρι | αντικείμενο | *κομψοτέχνημα* | *λουλούδι* ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος, λεπτοφυής, κομψός, ευαίσθητος, εθραυστος, ευπαθής ΑΝΤ. χοντρός, χοντροκομμένος, χοντροκαμωμένος, γερός 2. (κατ' επέκτ. για πρόσ.) ο λεπτός στο σώμα, αλλά και στους τρόπους, στη συμπεριφορά: η *οι-*

κοδέσποινα έδειχνε τόσο αέρινη και τόσο ~ || *μεγαλώνοντας έγινε ένας υπερβολικά κομψός και - έφηβος* ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος, κομψός, λεπτεπίλεπτος, ευγενικός, ροφινάτος, καλλιεργημένος, πολιτισμένος ΑΝΤ. χοντρομπαλάς, χοντράνθρωπος, άζεστος 3. (μψ. για έμφυχα) αυτός που έχει ευαίσθητη γυαία, ο επιρρεπής στις ασθένειες: *είσαι πολύ ~ και δεν αντέγεις στο κρύο και στις βαριές δουλειές* ΣΥΝ. φιλάσθενος, ασθενικός, ευπαθής, ευπρόσβλητος ΑΝΤ. γερός, εύροστος. — ντελικάτα επίρρ. [ETYM. μεσν. < ιταλ. delicato < λατ. delicatus «κομψός, χαριτωμένος»].

ντελίριο (το) {χωρ. πληθ.} ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από μεγάλη έξαρση, πάθος και παράφορα: ~ *ενοουσιασμού κατέλαβε τα πλήθη, μόλις εμφανίστηκε η star* ΣΥΝ. παραλήρημα, μανία, φρενιτιδα ΑΝΤ. νηφολιότητα. — (σπάν.) ντελιριακός, -ή, -ό. [ETYM. < ιταλ. delirio < μγν. λατ. delirium < λατ. delirus «παρά-φρων»].

ντελμπεντέρης (ο) -+ ντερμπεντέρης

ντεμακιγιάζ (το) {άκλ.} η αφαίρεση του μακιγιάζ (βλ. λ.) από το πρόσωπο και τον λαιμό με τη χρησιμοποίηση ειδικών καλλυντικών προϊόντων. Επίσης ντεμακιγιαρίσμα. — ντεμακιγιαρό ρ. [ETYM. < γαλλ. démaquillage. Βλ. κ. μακιγιάζ].

ντεμαρζά (το) {άκλ.} 1. το να τίθεται μηχανήμα σε λειτουργία: (ειδι-κότ.) το ξεκίνημα αυτοκινήτου: *το μοντέλο αυτό έχει αργό ~*. 2. η αλλαγή του ρυθμού, η επιταχυνση αθλητή που τρέχει σε αγώνα δρόμου, συνήθ. καθώς πλησιάζει στο τέλος της διαδρομής. [ETYM. < γαλλ. démarrage < p. démarer «κινώ, αρχίζω» < de- + amarer «προσδένω» (< ολλ. maren «προσκολλώ»)].

ντεμί- ελλην. ημι- 'ά συνθετικό που σημαίνει ότι κάτι είναι ανολοκληρωτό, ημιτελές ή δεν έχει πλήρως μια ιδιότητα: *ρούχα ντεμί-σεζόν* (βλ. λ.) || *κρασί ντεμί-σεκ* (ημιζήρο).

[ETYM. < γαλλ. demi «μισός» < λατ. dimidius «μισός, μέσος» < dis «διά» + médius «μέσος»].

ντεμί-σεζόν (η) {άκλ.} 1. η εποχή του έτους ανάμεσα στο καλοκαίρι και στον χειμώνα ή ανάμεσα στον χειμώνα και στο καλοκαίρι, δηλ. το φθινόπωρο και η άνοιξη αντιστοίχως, όσον αφορά στο ντύσιμο: *τώρα έχουμε ~ και δεν ζεραίει στο τέλος της διαδρομής*. [ETYM. < γαλλ. démarrage < p. démarer «κινώ, αρχίζω» < de- + amarer «προσδένω» (< ολλ. maren «προσκολλώ»)].

ντεμί- ελλην. ημι- 'ά συνθετικό που σημαίνει ότι κάτι είναι ανολοκληρωτό, ημιτελές ή δεν έχει πλήρως μια ιδιότητα: *ρούχα ντεμί-σεζόν* (βλ. λ.) || *κρασί ντεμί-σεκ* (ημιζήρο).

ντεμισέκ κ. ντεμί-σεκ επίθ. {άκλ.} ελλην. ημιζήρος- (για οίνο) αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στο ζήρο και το γλυκό, που ανήκει στον αντιστοιχο ειδικό τύπο: *σαμπάνια ~*. [ETYM. < γαλλ. demi-sec < demi «μισός» (- sec «ξηρός» < λατ. siccus)].

demo (το/η) (προφέρεται ντέμό) {άκλ.} 1. η δημόσια παρουσίαση στο κοινό δείγματος καινοτόμων προϊόντων ΣΥΝ. επίδειξη 2. δείγμα προϊόντος, που αποστέλλεται (κάπου) προς αξιολόγηση: *έστειλε στη ~ διακοσμητική εταιρεία ένα - με τα τελευταία τραγούδια του και περιμένει απάντηση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίδειξη*. [ETYM. < αγγλ. demo, συγκεκομμ. τ. του demonstration «επίδειξη»].

ντεμοντε επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που δεν είναι πια της μόδας: *ντύσιμο | φόρεμα | εμφάνιση* ~ ΣΥΝ. παλιομοδίτικος ΑΝΤ. μοντέρνος, της μόδας 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι ή θεωρείται περασμένης εποχής, που έχει ξεπεραστεί από τα πράγματα: *ιδέες | αντιλήψεις | συμπεριφορά* ~ ΣΥΝ. απαρχαιωμένος, ξεπερασμένος, πεπαλαιωμένος ΑΝΤ. σύγχρονος, μοντέρνος 3. (ειδικότ. ως επίρρ.) κατά τρόπο που δεν είναι σύμφωνος με τη μόδα: ντύνεται ~ ΑΝΤ. μοντέρνα. [ETYM. < γαλλ. démodé < p. démoder < de- + mode «μόδα, τρόπος»].

ντεμπιτάντ (η) {άκλ.} 1. (στο θέατρο ή στον κινηματογράφο, κυρ. πα-λαιότ.) η πρωτοεμφανιζόμενη ηθοποιός 2. (γενικότ.) νεαρή κοπέλα που βγαίνει για πρώτη φορά στην υψηλή κοινωνία, που κάνει την πρώτη κοινωνική της εμφάνιση. [ETYM. < γαλλ. debutante. Βλ. κ. ντεμπούτο].

ντεμπούτο (το) {χωρ. πληθ.} 1. η πρώτη εμφάνιση καλλιτέχνη (στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στην τηλεόραση, σε κέντρο διασκεδάσεως κ.λπ.): *έκανε το ~ της και στο θέατρο στα δεκαοχτώ της χρόνια || με την ταινία αυτή επιχειρεί το ~ του στη σκηνολογία* ΣΥΝ. ξεκίνημα, έναρξη 2. (γενικότ.) η αρχή της σταδιοδρομίας κάποιου σε τομέα δραστηριότητας: *μόλις πέρσει έκανε το ~ του ως δικηγόρος* ΣΥΝ. ξεκίνημα. Επίσης ντεμπουτάρισμος — ντεμπουτάρω ρ. [ETYM. < ιταλ. debutto < γαλλ. début < p. débiter «ξεκινώ, πρωτοεμφανίζομαι» < μέσ. γαλλ. desbuter < de(s) + -buter < but «σκοπός»]. ντεμπραγιάζ (το) {άκλ.} (στα αυτοκίνητα) 1. η αποσύμπλεξη (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) ο συμπλέκτης (βλ. λ.), όταν με αυτόν γίνεται η αποσύμπλεξη (βλ. λ. *αμπραγιάζ, σύμπλεξη*). [ETYM. < γαλλ. débrayage < p. débrayer «αποσυνδέω» < de(s) + embrayer «συνδέω». Βλ. κ. αμπραγιάζ]. ντενεκές (ο) → ντενεκές ντενεκτίβ (ο/η) → ντετέκτιβ

ντεπιές (το) {άκλ.} ένδυμα, γυναικείο σύνολο που αποτελείται από δύο κομμάτια (φούστα-σακάκι ή παντελόνη-σακάκι), τα οποία είναι ραμμένα από το ίδιο ύφασμα και φοριούνται πάντα μαζί, σαν ένα. [ETYM. < γαλλ. deux-pièces «δύο κομμάτια»]. ντεπό (το) {άκλ.} (λαϊκ.) 1. ποσότητα προϊόντος, εμπορεύματος κ.λπ. που δεν διοχετεύεται στην αγορά, αλλά αποθηκεύεται ως πλεόνασμα ΣΥΝ. απόθεμα, στοκ 2. (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο αποθηκεύονται προϊόντα, εμπορεύματα κ.λπ. ΣΥΝ. αποθήκη. [ETYM. < γαλλ. dépôt < λατ. depositum. Βλ. κ. ντεπόζιτο]. ντεπόζιτο (το) δοχείο ή χώρος για εναποθήκευση νερού ή άλλου υγρού: *η υδροφόρα θα μου γεμίσει το ~ || δεν μπορείτε να ταξιδέψετε*

με τόση λίγη βενζίνη στο ~! ΣΥΝ. δεξαμενή, (για βενζίνη) ρεζερβουάρ. [ETYM. μεσν. < ιταλ. deposito < λατ. depositum < p. derpono «αποθηκεύω, καταθέτω»].

de profundis λατ. (προφέρεται ντε προφούντις) ελλην. εκ βαθθών από τα βάθη της ψυχής: *εξομολόγηση* ~.

ντεραπάρο κ. ντελαπάρο ρ. αμετβ. {ντεραπάρι-α, -μένος} (κα-θημ.-συ'ήθ. για αυτοκίνητα) χάνω την ισορροπία μου και γυρίζω ανάποδα: *δύο αυτοκίνητα ντεραπάρισαν στον γλιστερό δρόμο, αλλά εντυχώς δεν υπήρξαν θύματα* ΣΥΝ. αναποδογουρίζω. — ντεραπάρι-σμα κ. ντελαπάρισμα (το).

[ETYM. < γαλλ. déparer «γλιστρώ» < de- + -parer < προβηγκ. parar «αρκάζω, αποκάτω»].

ντερβέναγος (ο) → δερβέναγος

ντερβένι (το) → δερβένι

ντερβίσης (ο) → δερβίσης

ντερβισοπαίδο (το) → δερβισοπαίδο

ντερέκι (το) {ντερεκ-ιού | -ιών} πολύ ψηλός και συνθη. λεπτός άνθρωπος: *μικρό παιδί ακόμα και έχει γίνει* - ΣΥΝ. ψηλέας, κατέβα να φάμε, τηλεγραφούζλο.

[ETYM. < τουρκ. direk «στύλος, δοκός - κατάρτι»].

ντερλικονο ρ. αμετβ. {ντερλικονοσά} (λαϊκ.) τρώω λαίμαργα μεγάλη ποσότητα φαγητού. [ETYM. < τουρκ. dirlik «καλή και άνετη ζωή»].

ντερμπεντέρης κ. ντελμπεντέρης (ο) {ντερμπεντέρηδες}, ντερμπεντέρισσα κ. ντελμπεντέρισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που συμπεριφέρεται λεβέντικα, ανοιχτοκάρα. — ντερ-μπεντέρικος, -η, -ο κ. ντελμπεντέρικος, ντερμπεντέρικα κ. ντελμπεν-ντερικά επίρρ. [ETYM. < τουρκ. derbeder «αλήτης - τυχοδιώκτης»].

ντερμπι (το) {άκλ.} ΑΘΛ. 1. (σε ομαδικά αθλήματα, λ.χ. ποδόσφαιρο, καλαθοσφαίριση κ.λπ.) αθλητικός αγώνας μεγάλης σημασίας, που διεξάγεται ανάμεσα σε ομάδες της ίδιας περίπου δυναμικότητας και το αποτέλεσμα του οποίου παίζει σημαντικό ρόλο στην πορεία των ομάδων αυτών σε μια διεξαγωγή 2. (γενικότ.) κάθε αγώνας μεταξύ ομάδων που διεκδικούν τίτλο ή μεταξύ ομάδων με παραδοσιακή αντιπαλότητα, οι οποίες συνήθ. έχουν την έδρα τους στην ίδια πόλη: ο *Άρης και ο Π.Α.Ο.Κ. συγκρούονται στο παραδοσιακό* - της *Θεσσαλονίκης* 3. (μτρ.) κάθε έντονη σύγκρουση αντίπαλων πλευρών με αμφίρροπο αποτέλεσμα: *«αν οι δύο πλευρές εμφανιστούν στο αριανό συμβούλιο με αυτές τις προθέσεις, θα έχουμε ~»* (εφημ.) · 4. μεγάλη, διεθνούς κύρους αγωνιστική υποδρομία που γίνεται κάθε χρόνο την πρώτη Τετάρτη του Ιουνίου στο Έπσομ της Αγγλίας. [ETYM. < αγγλ. derby, από την ομώνυμη περιοχή της Αγγλίας, όπου ο κόμης Edward Stanley καθιέρωσε αγώνες υποδρομίας].

ντέρτι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) αυτό από το οποίο υποφέρει ψυχικά κανείς, ο πόνος, η στενοχώρια: *τον έφαγε το ~ και ο καμμός* || *«μεγάλο μεράκι έχω, είτε κρυθώ ~ μου δαγκώνει το σκώτι»* (Σ. Μυρβίλης) || *η ξενιτειά έχει ~ || μαζεύομαστε και λέμε τα ~ μας με κανένα τραγούδι* ΣΥΝ. βάσανο, καμμός, λότη, θλίψη, μεράκι, μαράζι, σαράκι. [ETYM. < τουρκ. dert].

ντερτιλής (ο) {ντερτιλήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ντέρτια, που βασανίζεται από καμμό, στενοχώρια ΣΥΝ. (λόγ.) λυπημένος, περιλυσος, βαρβύθμος ΑΝΤ. εύθυμος, χαρούμενος. [ETYM. < τουρκ. dertli < dert].

ντεσέν (το) {άκλ.} (στην ενδυματολογία) το σχέδιο υφάσματος. [ETYM. < γαλλ. dessin «σχέδιο» < dessiner «σχεδιάζω» < λατ. designare «σημειώνω, χαράζω» (< de- + signum «σημείο»)].

ντεσιμπέλ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως της έντασης του ήχου (σύμβολο dB).

[ETYM. < γαλλ. décibel (νόθο συνθ.) < déci- (< λατ. decimus «δέκατος» < decern «δέκα») + -bel, από το επώνυμο του Αμερικανού εφευρέτη Alexander G. Bell].

ντεσού (το) {άκλ.} 1. (στην ενδυματολογία) γυναικείο εσώρουχο 2. (μψ.) τα απόρητα, τα μυστικά μιας υπόθεσης που δεν κοινολογούνται: *τα ~ της βαλκανικής κρίσης*. [ETYM. < γαλλ. dessous < de «από» + sous «κάτω»]. ντε-τέ {άκλ.} 1. ΜΑΘ.-ΦΥΣ. ο μικρότερος χρόνος που είναι δυνατόν να υπάρξει, χωρίς να είναι μηδενικός 2. (κατ' επέκτ.) πολύ γρήγορα, ταχύτητα, σε κλίμακα δευτερολέπτου: *τα τελειώνει όλα σε χρόνο ~*. [ETYM. < αγγλ. dt, από τα αρχικά του όρου differential (of) time «διαφορικός χρόνος»]. ντετέκτιβ κ. (λαϊκ.) ντεντέκτιβ (ο/η) {άκλ.} ο ιδιωματικός αστυνομικός, το πρόσωπο που προσλαμβάνεται από ιδιότη για να ερευνησει υπόθεση του έναντι αμοιβής:

έβαλε ~ να παρακολουθεί τη γυναίκα του. — ντετεκτιβικός, -ή, -ό.

[ETYM. < αγγλ. detective < detect «εντοπίζω, ανακαλύπτω» < λατ. detectus, μτχ. τ. του p. detego «αποκαλύπτω, απογυμνώσω»]. ντετερμινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. *ατιοκρατία ΦΙΑΟΣ* η θεωρία σύμφωνα με την οποία τα ίδια αίτια οδηγούν στα ίδια αποτελέσματα και, αντιστρόφως, τα ίδια αποτελέσματα προέρχονται από τα ίδια αίτια. — ντετερμινιστής (ο), ντετερμινίστρια (η), ντετερμινιστικός, -ή, -ό, ντετερμινιστικά επίρρ.

[ETYM. Μεταφορά του γερμ. Determinismus < γαλλ. déterminer «προσδιορίζω, καθορίζω» < λατ. determino < de- + termino «όρος, όριο»]. de facto λατ. (προφέρεται ντε φάκτο) ελλην. στην πράξη, εν τοις πράγμασι 1. πολιτικός και διπλωματικός όρος που δηλώνει ότι πράξη, ενέργεια, κατάσταση κ.λπ. που προέκυψε από την εξέλιξη των γεγονότων, αναγνωρίζεται με «υλικές πράξεις», δηλ. με εμπορικές, οικονομικές, πολιτιστικές κ.λπ. συμφωνίες, ανταλλαγές κ.ά. ως πραγματική, παρόλο που η νομιμότητα της αμφισβητείται ή δεν έχει ακόμη

οριστικοποιηθεί: η ~ αναγνώριση των ψευδοκράτους μετά από τριάντα χρόνια συνεχούς κατοχής της περιοχής στην οποία βρίσκεται ΣΥΝ. εκ των πραγμάτων ΑΝΤ. ντε γιούρε 2. (γενικότ.) χαρακτηρισμός για οτιδήποτε γίνεται στην πράξη ή υφίσταται στην πραγματικότητα, ανεξάρτητα από το αν είναι νόμιμο ή έχει αναγνωριστεί επίσης: ~ αρχηγός ΣΥΝ. εκ των πραγμάτων (πβ. λ. ντε γιούρε). [ETYM < λατ. de facto «εκ των πραγμάτων» (< factum «γεγονός, πράξη» < p. facio «πράττω»)].

ντεφετισμός (ο) η ηττοπάθεια (βλ.λ.). — ντεφετιστής (ο). [ETYM-Μεταφορά του γαλλ. défaitisme < défaite «ήττα» < défaire «διαλύω, σκορπίζω» (de- + faire)].

ντέφι (το) {ντεφ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. μικρό κρουστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από στενό ξύλινο στρογγυλό πλαίσιο, το οποίο φέρει εξωτερικά στην περιφέρεια του μικρά κύβαλα και στη μία του πλευρά έχει στερεωμένη δερμάτινη ή πλαστική μεμβράνη η οποία κρούεται με την παλάμη ή τα δάκτυλα ΦΡ. γίνονται ντέφι χάνω τον έλεγχο μου, συνήθ. λόγω μέθης. [ETYM < τουρκ. tef].

ντεφιλέ (το) {άκλ.} επίδειξη μόδας, παρουσίαση προϊόντων της υψηλής ραπτικής, που γίνεται με επισιμότητα και λαμβάνει συχνά τον χαρακτήρα θεάματος: το ~ του οίκου Ντιόρ. [ETYM. < γαλλ. défilé «παρέλαση» < défiler «παρελαύνω» < de- + file «απαράταξη» (< λατ. filum «νήμα, μέτρο»)].

ντεφορμέ επίθ. {άκλ.} Αθλ. αυτός που είναι εκτός φόρμας, που δεν έχει καλή απόδοση: ο παίκτης | ο αλτής | η ομάδα είναι ~. — ντε-φορμάριον p., ντεφορμάρισμα (το). [ETYM < γαλλ. déformé, μτχ. του p. déformer < dé- + forme].

ντίβα (η) {ζωρ. γεν. πληθ.} 1. (ως χαρακτηρισμός) διάσημη καλλιτέχτρια, ιδ. τραγουδίστρια: μια μεγάλη ~ της όπερας ΣΥΝ. σταρ 2. (κατ' επέκτ.) όμορφη και εντυπωσιακή γυναίκα, που έχει τον αέρα μιας σταρ και φέρεται ανάλογα: είναι η ~ της παρέας. [ETYM. < ιταλ. diva «θεά» < λατ. diva].

ντιβάνι (το) {ντιβαν-ιού | -ιών} 1. (λαϊκ.) χαμηλό και στενό κρεβάτι που μοιάζει με καναπέ, δεν έχει όμως στήριγμα για την πλάτη ΣΥΝ. σοφά 2. ΙΣΤ. το διβάνι (βλ.λ.). — (υποκ.) ντιβανίκι (το). [ETYM. μεσν. < τουρκ. divan < pers. dīwān «βιβλίο λογαριασμών»].

ντιβανοκασελα (η) {δύσchr. ντιβανοκασελών} ντιβάνι τού οποίου το κάτω μέρος είναι κασελά που προορίζεται για τη φύλαξη ρούχων, σκεπασμάτων κ.λπ.

ντιβερτιμεντο (το) ΜΟΥΣ. μουσική φόρμα, συνηθισμένη ιδίως κατά τον 18ο αι.· αποτελεί διάδοχη κομμάτιον (σουίτα), με ανάλοφο και διασκεδαστικό χαρακτήρα, για μικρό αριθμό οργάνων. [ETYM < ιταλ. divertimento (επειδή πρόκειται για ελαφρά, εύθυμη μουσική σύνθεση) < divertire «ψυχαγωγώ, διασκεδάζω» < λατ. divertere (p. diversio) «διασκεδάζω», αρχική σημ. «διασκορπίζω»].

ντιβίζι επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη της παρτιτούρας, κατά την οποία μια ομάδα εγχόρδων της ορχήστρας, λ.χ. τα βιολιά, διαιρούνται σε υποομάδες προκειμένου να παίξουν ένα πολυφωνικό μέρος που τους έχει ανατεθεί. [ETYM; < 'ταλ. divisi, πληθ. του diviso «διηρημένος, χωριστός» < λατ. divisus, μτχ. του dividere «χωρίζω, διαιρώ»]

ντιβίζιονισμός (ο) {ζωρ. πληθ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τεχνοτροπία των εμπρε-σιονιστών ζωγράφων (βλ. λ. εμπρεσιονισμός), που επιδιώκει τη δημιουργία των διαφόρων χρωματικών τόνων και της ανάλογης οπτικής εντύπωσης όχι με ανάμιξη των χρωμάτων πάνω στην παλέτα (παραδοσιακή μέθοδος), αλλά με την παράθεση μικρών κουκκιδών καθαρού χρώματος ή με την τοποθέτηση του ενός χρώματος στο άλλο πάνω στην επιφάνεια του πίνακα.

[ETYM Μεταφορά τού γαλλ. divisionisme < division «διαίρεση» < λατ. divisio (< p. dividio «διαιρώ, μερίζω»)].

divide et impera | **divide ut régnes** λατ. (προφέρεται ντίβιντε ετ ίμπερα | ντίβιντε ουτ ρέγκνες) ελλην. διαίρει και βασίλευε (πολιτικό αξίωμα τού Μακιαβέλλι)· βλ. λ. διαιρώ.

ντι-βι-ντί (το) (γράφεται DVD) {άκλ.} ελλην. ψηφιακός βιντεοδίσκος 1. η εξέλιξη τού σιντί | ψηφιακός δίσκος με πολύ μεγάλη χωρητικότητα 2. η συσκευή που αναπαράγει τους παραπάνω δίσκους. [ETYM; Ακρωνύμιο τού αγγλ. Digital Video Disk «ψηφιακός βιντεοδίσκος»].

ντιγκαντάγκας (ο) {ζωρ. γεν. πληθ.} (αργκό-μειωτ.) ο θηλυπρεπής άνδρας. [ETYM < ντιγκ-νταγκ, από το κούνημα της καμπάνας].

Ντι-Εν-Ει (το) (D.N.A.) ΒΙΟΛ. το δεσοξυριβοζονουκλεϊ(ν)ικό οξύ· απαντά στα χρωμοσώματα και είναι σύνθετη χημική ένωση αποτελούμενη από δύο επιμήκη τμήματα, τα οποία διατηρούνται το ένα δίπλα στο άλλο λόγω ηλεκτροστατικών αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσονται μεταξύ διαφόρων τμημάτων τους, των νουκλεοβάσεων, και τυλιγόνται σε ελικοειδή μορφή (δίπλη έλικα)· η αλληλοχημία των νουκλεοβάσεων αντιπροσωπεύει τη γενετική πληροφορία, καθώς καθορίζει τα κληρονομικά χαρακτηριστικά των ζωντανών οργανισμών. [ETYM < αγγλ. Deoxyribonucleic Acid].

dies irae λατ. (προφέρεται ντίες ίρε) ελλην. ημέρα οργής (ενν. τού Θεού) 1. η ημέρα της κρίσεως, η Δευτέρα Πάρουσια και η τελική κρίση και, συνεκδ., μια μεγάλη καταστροφή, θεομηνία, νοούμενη κατά το πνεύμα της Αποκάλυψης τού Ιωάννη 2. ΜΟΥΣ. μέρος της λατινικής νεκρώσιμης λειτουργίας (ρέκβιεμ, βλ. λ.), που ξεκινά με τις λέξεις dies irae dies illa: «ημέρα οργής, η ημέρα εκείνη».

ντίτσα (η) {ντίτζόν} ΤΕΧΝΟΛ. κλωδίο που συνδέει εξαρτήματα μηχανών: η ~ τού συμπλέκτη.

[ETYM. Μεταφορά τού γερμ. Düse < τσεχ. duSe «το εσωτερικό σωλήνα»].

ντίτζ'άβ'ν (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ.-ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. 1. ο επιστημονικός και καλλιτεχνικός κλάδος που αποβλέπει στην αρμονική, όσο και ορθολογιστική διαμόρφωση τού ανθρώπινου περιβάλλοντος (χώρου κατοικίας, εργασίας, γραφείου, τμήματος πόλεως ή ολόκληρης πόλεως κ.λπ.), σύμφωνα με τον οποίο τα αντικείμενα και οι συνθέσεις έχουν χρηστικό, λειτουργικό, αλλά και αισθητικό μοντέρνο χαρακτήρα: βιομηχανικό | γραφικό | αρχιτεκτονικό ~ 2. το σχέδιο κατασκευής ενός χρηστικού αντικειμένου: μοντέρνο | παραδοσιακό ~ 3. (ως επίθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί με βάση τις παραπάνω αρχές: έπιπλο | καρέκλα | γραφείο | φωτοστικό ~. [ETYM < αγγλ. design «σχεδιάζω» < λατ. designare < de- + signare < signum «σημείο»].

ντίτζελ (η/το) {άκλ.} "Ι. ΤΕΧΝΟΛ. μηχανή εσωτερικής καύσεως που λειτουργεί με πετρέλαιο, η οποία επιτρέπει την αντανάφλεξη τού κωστίμου μείγματος: είναι ως κατασκευή ανθεκτικότερη και βαρύτερη από τον βενζινοκινητήρα και παράγει πάντα κάποια ποσότητα καπνού λόγω ατελούς καύσεως ΣΥΝ. πετρελαιοκινητήρας, ντιζελοκινη-τήρας 2. (συνεκδ. στο ουδ.) το βαρύ πετρέλαιο που χρησιμοποιείται ως καύσιμ όλη στους κινητήρες εσωτερικής καύσεως. [ETYM. < αγγλ. diesel, από το όνομα τού Γερμανού μηχανικού Rudolph Diesel (1858-1913), ο οποίος εφευρέ την πετρελαιομηχανή].

ντιζελάδικο (το) (λαϊκ.) καράβι που μεταφέρει ντιτζελ (βλ.λ.) ΣΥΝ. γκαζάδικο. [ETYM; < ντιτζελ + παραγ. επίθημα -άδικο (βλ.λ.)].

ντιζελάμαζα (η) {ντιζελαμαζών} η μηχανή σιδηροδρόμου (ελκυστή-ρας) που λειτουργεί με κινητήρα ντιτζελ.

ντιζελοεννήτρια (η) {ντιζελοεννητριών} ΤΕΧΝΟΛ. γεννήτρια ηλεκτρικής ενέργειας στην οποία ένας ντιζελοκινητήρας περιστρέφει μια ηλεκτρογεννήτρια.

ντιζελοκινητήρας (ο) ο κινητήρας ντιτζελ (βλ.λ., σημ. 1). ντιζελοκίνητρον, -η, -ο αυτός που κινείται με μηχανή ντιτζελ (βλ.λ.): ~ αμαξοστοιχία.

ντιζέρ (ο) {άκλ.}, ντιζέζ (η) {άκλ.} (παλαιότ.) 1. τραγουδιστής | τραγουδίστρια νυκτερινού κέντρου διασκεδάσεως · 2. πρόσωπο που λέει συχνά αστεία ή ευφρολογήματα ΣΥΝ. ευφρολόγος. [ETYM. < γαλλ. diseur | disease < dire «λέγω» (< λατ. dicere)].

ντίλερ (ο/η) {άκλ.} ελλην. μεταπωλητής 1. ο πωλητής (πλασιέ) που προωθεί προϊόντα εταιρείας στην αγορά 2. (ειδικότ.) (α) διαπραγματευτής συναλλαγμάτων και ομολόγων: «κάποιοι ~ από το Λονδίνο διέ-σπειραν στην ελληνική τραπεζική και χρηματιστηριακή αγορά τη φήμη ότι η δραχμή είναι εύλοστη» (εφημ.) (β) έμπορος ναρκωτικών. [ETYM. < αγγλ. dealer < deal].

ντιλεταντισμός (ο) {ζωρ. πληθ.} ελλην. ερασιτεχνισμός-η' αφοσίωση και η επίδοση σε δραστηριότητα μόνο για προσωπική ευχαρίστηση και όχι για βιοποριστικούς λόγους ΑΝΤ. επαγγελματισμός. — ντιλε-τάντης (ο), ντιλεταντικός, -η, -ό.

[ETYM. < ιταλ. dilettantismo < dilettante «ερασιτέχνης» < p. dilettare «τέρπω, ευχαριστώ» < λατ. delecto, ίδια σημ. (< delicia «τέρψη, ηδονή»)].

ντινουέντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. 1. η βαθμιαία ελάττωση της έντασης τού μουσικού ήχου 2. το σύμβολο της μουσικής γραφής που δηλώνει βαθμιαία ελάττωση της έντασης τού μουσικού ήχου 3. (συνεκδ.) το τμήμα ενός μουσικού έργου το οποίο χαρακτηρίζεται από βαθμιαία ελάττωση της έντασης της μουσικής: το κορψώμα των χάλκινων ακολουθείται από ένα μακρύ ~ της ορχήστρας. [ETYM; < ιταλ. diminuento < λατ. diminuendum, γερονδίο του p. deminuo «ελάττωω, εξασθενίζω»].

ντιμπέιτ (το) {άκλ.} διάλογική αντιπαράθεση μεταξύ πολιτικών στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, συνήθ. κατά τη διάρκεια προεκλογικής περιόδου. [ETYM < αγγλ. debate < μέσ. γαλλ. debatre «μάχουμα» (σύγγρ. débattre < de- + battre < λατ. battuere «χτυτώ»)].

ντιμπέιτ - δημόσιος διάλογος - τηλεμαχία. Η λ. ντιμπέιτ αποτελεί για τα Ελληνικά νεολογισμό της δεκαετίας τού '90. Προέρχεται από το αγγλ. debate, δηλώνοντας τον δημόσιο διάλογο, την τελική πολιτική αναμέτρηση των υποψηφίων Αμερικανών προέδρων στην τηλεόραση. Στην πραγματικότητα, σημαίνει «αντιπαράθεση επιχειρημάτων», έχοντας ως αρχική τη σημασία «ανταλλαγή χτυπημάτων» (!), αφού ανάγεται στο λατ. battuo «χτυτώ, καταφέρω χτυπήματα» (από αυτό το γαλλ. débattre το 15ου αι., από όπου το αγγλ. debate· πβ. για τη σημασία και το ρήμα διαπληκτίζομαι). Για τη λ. ντιμπέιτ θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε στα Ελληνικά τη λ. διάλογος, για την ακρίβεια δημόσιος διάλογος, αξιοποιώντας έτσι μία από τις πιο βαρύνουσες λέξεις τού πολιτικού και φιλοσοφικού μας λόγου, τη λέξη που σφράγισε τους «πλατωνικούς διά-λογους» και την πολιτική ρητορική. Η λ. διάλογος προέρχεται από το διαλέγομαι, που σημαίνει «συζητώ με επιχειρήματα και αντε-πιχειρήματα» (και όχι με «χτυπήματα», και μάλιστα χτυπήματα «κάτω από τη ζώνη») και συνδέεται με την άλλη μεγάλη «φιλοσοφική και πολιτική λέξη», τη διαλεκτική, «τη δυναμική αλληλεπίδραση θέσεων και αντιθέσεων με σκοπό τη σύνθεση, την ανεύρεση της αλήθειας». Λόγος και αντίλογος, επιχείρημα και αντεπιχείρημα συνιστούν τον πολιτικό δημόσιο διάλογο, που είναι στα Ελληνικά το debate. Αν δεν μάς πολυσυνκινεί η διαχρονική βαρύτητα της λ. διάλογος και θέλουμε να μείνουμε στην τηλεοπτική αντιπαράθεση, θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τον νεολογισμό τηλεμαχία

ντιν-νταν (το) {άκλ.} ο ήχος της καμπάνας. Επίσης ντιγκ-νταγκ.

[ETYM Ηχομηχ. λ.].
ντιπ επίρρ. (λαϊκ.) 1. σε απόλυτο βαθμό, ολότελα: αυτός είναι - φτωχός ΣΥΝ. εντελώς, παντελώς, ολοσδιόλου, ολότελα, τελείως, (λαϊκ.) μπιτ-ΦΡ. (εμφατ.) **ντιπ καταντί** | **ντιπ για ντιπ**: αυτός, παιδάκι μου, είναι τρελός ντιπ κατά ντιπ 2. (ειδικότ. σε αποφατική πρόταση) ούτε κατ' ελάχιστο, ούτε μια σταλιά: ~ φιλόδοξο δεν έχει επάνω του || δεν σκαμπάζεις ~ από μουσική ΣΥΝ. καθόλου. [ETYM < τουρκ. dip].
ντιρεκτίβα (η) {χωρ. γεν. πλ.ηβ} ελλην. *κατευθυντήρια οδηγία-οτιδήποτε* εκδίδεται από πολιτική συνθήθ. αρχή και έχει τον χαρακτήρα οδηγίας ή εντολής: οι ~ της Ε.Ε. για τα αγροτικά προϊόντα. ΣΥΝ. (μτφ.) γραμμή.
[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. directive < λατ. directus «ευθύς», μτφ. τ. του ρ. dirigō «διευθύνω» (< di(s)- «διά» + rego «κυβερνώ, διοικώ»)].
ντίσκο (η) {άκλ.} (καθμ.) 1. ΜΟΥΣ. (α) ελαφρά χορευτική αγγλο-αμερικανική μουσική που γνώρισε τεράστια επιτυχία και παγκόσμια εξάπλωση από τα τέλη της δεκαετίας του '70 ως τα μέσα της δεκαετίας του '80 (β) ο χορός που χορεύεται με την παραπάνω μουσική 2. (συνεκδ.) νυκτερινό κέντρο ψυχαγωγίας, στο οποίο ακούει κανείς όλα τα είδη της σύγχρονης αγγλο-αμερικανικής χορευτικής μουσικής από δίσκους και παράλληλα χορεύει. Επίσης ντισκοτέκ (σημ. 2). [ETYM. < αγγλ. disco, συντεταγμένος τ. του ελληνογενούς γαλλ. discothèque (< δίσκος +θήκη)].
ΝΤΙΟΚ τζόκεϊ (ο/η) {άκλ.} (καθμ.) το πρόσωπο που επιλέγει τους δίσκους σε χορευτικό κέντρο ή σε ιδιωτική χοροσπεριδα, σε μουσική ραδιοφωνική εκπομπή κ.λπ. και μερικές φορές διασκεδάει και το κοινό, μιλώντας ή λέγοντας αστεία ανάμεσα στα τραγούδια-αλλιώς ντι-τζέι. [ETYM; < αγγλ. disc jockey].
ντιστανγκέ επίθ. {άκλ.} 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει κομψή ή χαριτωμένη εμφάνιση και ευγενικούς και πολιτισμένους τρόπους ΣΥΝ. κομψός, χαριτωμένος, πολιτισμένος, καλλιεργημένος ΑΝΤ. άκομπος, άχαρος, άεστος 2. (ειρων.) ο επιτηδευμένος στην εμφάνιση και στους τρόπους, ο υπερβολικά κομψός και με επιδεικτικό τρόπο ευγενής ΣΥΝ. κομψοφιλόμοιος. Επίσης (λαϊκότ.) ντιστανγκέδες (ντιστανγκέδες). — νπ-οτενγκέ επίρρ.
[ETYM. < γαλλ. distinguer «ξεχωριστός, διακεκριμένος» < p. distinguer < λατ. distinguo «διακρίνω, ξεχωρίζω»].
ντιστριμπιτέρ (το) {άκλ.} όργανο που διακόπτει ή επιτρέπει στην κατάλληλη χρονική στιγμή τη ροή συνεχούς ρεύματος στο μπουζί του κινητήρα-ο διανομέας. [ETYM; < γαλλ. distributeur < distribuer «διανέμω» < λατ. distribuere].
ντι-τζέι (ο) {άκλ.} (συντομ DJ) ο ντισκ τζόκεϊ (βλ.λ.). [ETYM < αγγλ. Disc Jockey].
ντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η πρώτη από τις επτά βασικές νότες της ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας (ντο, ρε, μι, φα, σολ, λα, σι). [ETYM- < διεθν. do, που αντικατέστησε την παλαιότερη ονομασία ut (βλ. λ. νότα). Η προέλευση της είναι αβέβαιη, αν και από ορισμένους πιστεύεται ότι πρόκειται για την πρώτη συλλαβή της φρ. Dominus Deus «Κύριος ο Θεός». Σύμφωνα με άλλη άποψη, πρόκειται για την πρώτη συλλαβή του ονόματος του Ιταλού μουσικού G. B. Doni (1594-1647)].
ντοβλέτι κ. δοβλέτι (το) {ντοβλετι-ιού | -ιάν} (λαϊκ. στην Τουρκοκρατία) ο κρατικός και κυβερνητικός μηχανισμός, το Δημόσιο: «ας είν' καλά ο Οδισσεύς κι ο καπετάν-Νικήτας | αυτοί θα κάνουν την Τουρκιά κι όλο σας το ~» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κράτος, κυβέρνησης, Δημόσιο. [ETYM < τουρκ. devlet].
ντογρου κ. ντογρουγ επίρρ. (λαϊκ.) 1. (με τοπική ή τροπική σημ.) κατευθείαν, χωρίς λοξοδρομήσεις: *προχώρα ~ και θα βρεις το μαγαζί* ΣΥΝ. ίσια, ευθεία 2. (με τροπ. σημ.) κατευθείαν, χωρίς περιστροφές: *μήκε - στο θέμα* ΣΥΝ. απεριόριστα, άμεσα ΑΝΤ. έμμεσα, υπαινικτικά-ΦΡ. στα ντογρου στην τύχη, χωρίς σχεδιασμό ή προγραμματισμό ΣΥΝ. στα τυφλά, στα κουτουρού 3. (κατ' επέκτ., με χρον. σημ.) αμέσως, χωρίς καμία καθυστέρηση: *μετά τη δουλειά, τράβηξε ~ για το καφενείο* ΣΥΝ. γρήγορα, ευθύς, αμέσως. [ETYM. < τουρκ. dogru].
ντοκ (το) {άκλ.} ελλην. *νεωδόγος* τ τομήμα εμπορικού λιμανιού που βρίσκεται ανάμεσα στο κεντρικό κρηπίδομα και στις προβλήτες των πλοίων και χρησιμοποιείται για τη φόρτωση και την εκφόρτωση των προϊόντων. Επίσης ντόκος (ο).
[ETYM. < αγγλ. dock < μέσ. ολλ. docke, πθ. < λατ. *ductio- < p. ducto «άγω, οδηγώ» (πθ. ductor «αγωγός»)].
ντοκιμαντέρ (το) {άκλ.} ταινία μικρού ή μεσαίου μήκους, που βασίζεται σε στοιχεία της πραγματικότητας, τα οποία παρουσιάζει ή/και ερμηνεύει, και έχει ως κύριο στόχο να ενημερώσει, να ψυχαγωγήσει και να διδάξει τον θεατή ή να φέρει για πρώτη φορά στο φως ιστορικά, πολιτικά κ.λπ. ντοκουμέντα: *ένα σπάνιο ~ για τον ελληνικό εμφύλιο με αρχαιακό υλικό από τις μουσικές υπηρεσίες των ξένων δυνάμεων* || *οικολογικό ~*. — ντοκιμαντερίστας (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθογραφία (ξένων λέξεων)*. [ETYM < γαλλ. documentaire < document, βλ. κ. ντοκουμέντο].
ντοκουμέντο ρ. μετβ. {ντοκουμεντάρια-α, -τγκα, -μένος;} βασίζω τη γνώμη, την άποψη μου κ.λπ. σε τεκμήρια, τη στηρίζω με αποδεικτικά στοιχεία, δεν ντοκουμεντάρω σωστά τα επιχειρήματα του ΣΥΝ. αποδεικνύω, τεκμηριώνω. — ντοκουμεντάρια (το). [ETYM. < ιταλ. documentare < documento, βλ. κ. ντοκουμέντο].
ντοκουμέντο (το) οτιδήποτε (ιδ. έγγραφο) το οποίο χρησιμεύει ως ιστορική πηγή, ως αποδεικτικό στοιχείο και γενικά για να δώσει έγκυρες και αναμφισβήτητες πληροφορίες σχετικά με γεγονός ή

ισχυρισμό κ.λπ.: *οι τρεις ταινίες της σειράς δεν αποτελούν μυθολογία, αλλά βασίζονται σε ιστορικά ~* || *κοινωνικό:ό | φωτογραφικό | σπάνιο | αδιάσειστο | αποκαλυπτικό | επίσημο | αυθεντικό* ~ ΣΥΝ. τεκμήριο, απόδειξη, πιστήριο.
[ETYM < ιταλ. documento < λατ. documentum «δείγμα, υπόδειγμα» (μτγν. σημ. «επίσημο έγγραφο») < docere «διδάσκει, εκπαιδεύω»]. ντοκοτορά (το) {άκλ.} η διδακτορική διατριβή και ο τίτλος του διδάκτορα: *κάνο το ~ μου στη Γαλλία* || *πήρε ~ στη γλωσσολογία* ΣΥΝ. διδακτορικό.
[ETYM < γαλλ. doctorat < μεσν. λατ. doctoratus < λατ. doctor «δάσκαλος»].
ντοκυμαντάρ (το) → ντοκιμαντέρ
ντολέντο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη που δηλώνει την εκτέλεση «με πόνο», πονεμένα.
[ETYM. < ιταλ. dolente «πονεμένος, λυπημένος» < p. dolere «πονών»]. **ντομάς** (ο) {ντομάδες;} (καθμ.) φαγητό που αποτελείται από μείγμα ρυζιού ή/και κιάμα και διαφόρων καρυκευμάτων, το οποίο πλάθεται σε μικρές μπάλες και τυλιγεται μέσα σε κληματόφυλλα ή λαγα-νόφυλλα. — (υποκ.) ντομαδάκι (το). [ETYM. < τουρκ. dolma «γεμιστός»].
ντομάν (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. μεγαλιθικό μνημείο που αποτελείται από γιγαντιαίες ακτέρωστες λίθινες πλάκες τοποθετημένες σε σχήμα Π οι οποίες σχηματίζουν τους τείχους ενός ταφικού θαλάμου συναντητικό στη Β. Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική. [ETYM < γαλλ. dolmen < κελτ. taol | τοι «τραπέζι» (< λατ. tabula) + men | maen «πέτρα, λίθος»].
ντόλτες βίτα (η) {άκλ.} ελλην. γλυκιά ζωή-η ανέμελη και με καταχρήσεις ζωή της εύπορης αστικής τάξης- (κατ' επέκτ.) ζωή ευχάριστη, ανέμελη, πολυτελής, γεμάτη διασκεδάσεις: *το 'ρίξε στη ~ και δεν μπόρεσε να ολοκληρώσει τις σπουδές του*.
[ETYM. < ιταλ. dolce vita, ο όρος γενικεύθηκε μετά την προβολή της ομώνυμης ταινίας του F. Fellini (1959)].
ντόλτο (το) (λαϊκ.) συνήθ. στον πλθ. ντόλτα (τα) ποικιλία πορτοκαλιών που διακρίνονται για την πολύ γλυκιά γεύση τους. [ETYM: < ιταλ. dolce «γλυκός» < λατ. dulcis].
ντομάτα κ. τομάτα (η) {δύοσφ. ντοματών} ο εδώδιμος καρπός της ντοματιάς που είναι σαρκώδης και μαλακός, έχει σχήμα σφαιρικό ή ωοειδές, χαρακτηριστικό κόκκινο χρώμα και τρώγεται ωμός σε σαλάτες ή μαγειρεμένος, ενώ χρησιμοποιείται ακόμη και στην κονσερβοποιία, συννά σε μορφή πολλού (τοματοπελέτες), ως βασικό συστατικό σε ποικίλες σάλτσες ή πίτσες ως απεριτίφ σε μορφή χυμού (το-ματοχυμός | ντοματόζουμο) κ.λπ. ΦΡ. (μτφ.) *παίρνω με τις ντομάτες (κάποιον)* αποδοκιμάζω έντονα, ντροπιάζω (κάποιον). — (υποκ.) ντο-ματούλα κ. ντοματίτσα (η) κ. ντοματάκι (το) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. νοικοκύρης.
[ETYM. < ισπ. tornata < tornati, γλώσσα Ναχουάτλ (των Αζτέκων). Στην Ελλάδα η ντομάτα είναι γνωστή από το 1818].
ντοματάκι (το) (χωρ. γεν.) 1. (υποκ.) μικρή ντομάτα 2. ο καρπός μικρού μεγέθους ειδικής ποικιλίας ντοματιάς 3. γλυκό τού κουταλιού που παρασκευάζεται από τους καρπούς της παραπάνω ποικιλίας.
ντοματιά κ. **τοματιά** (η) φυτό ποώδες και υψηλό (φθάνει σε ύψος περίπου δύο μέτρων) με ρίζα πασσαλώδη, βλαστό κυλινδρικό, πράσινο και πολύκλαδο, φύλλα σύνθετα και μεγάλα, άνηθη κίτρινα και κρεμαστά, τα οποία ανατονομιοποιούνται, και εδώδιμος καρπούς, για τους οποίους και καλλιεργείται.
ντοματόζουμο κ. τοματόζουμο (το) το ζουμί, ο χυμός της ντομάτας (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται στη μαγειρική ή πίνεται ως απεριτίφ ΣΥΝ. ντοματοχυμός.
ντοματοπελέτες κ. τοματοπελέτες (ο) (ντοματοπελέτες;) (καθμ.) συμπυκνωμένος πολτός από λειωμένες ντομάτες (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται στη μαγειρική. Επίσης ντοματοπολτός κ. τοματοπολτός.
ντοματοσαλάτα κ. **τοματοσαλάτα** (η) (δύοσφ. ντοματοσαλατών) σαλάτα εποχής με βασικό συστατικό τη ντομάτα.
ντοματοσουπια κ. τοματοσουπια (η) (δύοσφ. ντοματοσουπών) σούπα με κύριο συστατικό τη ντομάτα (βλ.λ.).
ντοματοχυμός κ. **τοματοχυμός** (ο) το ντοματόζουμο (βλ.λ.).
Ντομίνικα (η) (άκλ.) (αγγλ. Commonwealth of Dominica = Κοινοπολιτεία της Ντομίνικα) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα τη Ροσό, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής. [ETYM < αγγλ. Dominica, που ανακαλύφθηκε από τον Χριστόφορο Κολόμβο στις 3 Νοεμβρίου 1493 και ονομάστηκε αρχικά Domingo (ισπ.) < λατ. dominica dies «Κυριακή, ημέρα του Κυρίου»].
ντόμινο (το) 1. μακρύ, ενιαίο ένδυμα με κουκούλα, σε χρώμα συνήθ. μαύρο, που φοριέται τις Αποκριές ως μεταμφίεση: *οι γυναίκες χόρεαν τολημά, προσταυμένες από την ανωνμία του - και της προσωπιάς* 2. (συνεκδ. για πρόσ.) ο μεταμφιεσμένος με το παραπάνω ένδυμα: *στην πίστα λικνίζονταν αργά ένας πιερότος με ένα ~* 3. (αρχικά-σπών.) χειμερινό ομοφόριο που φορούσαν παλαιότ. οι ρωμαιοκαθολικοί κληρικοί· 4. επιτραπέζιο παιχνίδι που παίζεται από δύο ή τέσσερες παίκτες με είκοσι οκτώ μικρά, ορθογώνια πλακίδια 5. (α) **θεωρία του ντόμινο** (domino theory) (i) θεωρία της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, σύμφωνα με την οποία η πτώση μιας μη κομμουνιστικής κυβέρνησης στον κομμουνιστικό έλεγχο συντελεί στην πτώση των μη κομμουνιστικών κυβερνήσεων στις γειτονικές χώρες-η θεωρία αυτή χρησιμοποιήθηκε για να δικαιολογηθεί η ανάπτυξη των Η.Π.Α. στη ΝΑ. Ασία (ii) όρος που χρησιμοποιείται από ορισμένους σεισμολόγους για να δηλωθεί η επίδραση που μπορεί να ασκήσει ένας σεισμός στην εκδήλωση άλλων σεισμών σε διάφορα σημεία του πλανήτη (β) **φαινόμενο (του) ντόμινο** για την

περίπτωση στην οποία η μεταβολή σε έναν παράγοντα ενός συνόλου ομοειδών στοιχείων συμπαρασύρει όλα τα υπόλοιπα: στην πρόσφατη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση παρατηρήθηκε το ~: την αρχή έκανε η Wall Street και ακολούθησαν οι άλλες αγορές. [ETYM₂ < νταλ. domini (< λατ. dominus «κύριος»)].

ντόπερμαν κ. (προφορ.) **ντόπερμαν** (το) {άκλ.} ΖΩΟΛ. σκύλος που χρησιμοποιείται ως φύλακας χώρων, σε αστυνομικές επιχειρήσεις κ.λπ., με κύρια χαρακτηριστικά το δυνατό και μυώδες σώμα, που ξεπερνά σε ύψος το ένα μέτρο, το κοντό σκούρο τρίχωμα, το λεπτό πρόσωπο, τα μικρά ορθωμένα αφτιά και ακόμη την εξυπνάδα, την υπακοή και την ταχύτητα ανταπόκρισης στις εντολές. [ETYM₂ < διεθν. dobermann < γερμ. φρ. Dobermann-rinscher < Dobermann (από το όνομα του Γερμανού κνυσοτρόφου Ludwig Dobermann, 19ος αι.) + rinscher, ράτσα κληνητικού σκύλου].

ντόμπρος, -α, -ο **1.** αυτός που συμπεριφέρεται με ευθύτητα και ειλικρίνεια, που δεν μεταχειρίζεται δόλο ή υποκρισία: είναι ~ χαρακτήρας, μπορείς να τον εμπιστευθείς ΣΥΝ. ειλικρινής, απροσποίητος, ανυπόκριτος, ίσιος, ειλικρινής, ανειλικρινής, ψευτικός, προσποιητός, υποκριτής, δόλιος, διπρόσωπος, κρυψίνους, υστερόβουλος **2.** (γενν-κότ.) λόγος, συμπεριφορά κ.λπ. που χαρακτηρίζονται από σαφήνεια και κατηγορηματικότητα, που δεν εμπιρεύουν διφορούμενα, παγίδες ή υπαινιγμούς: ~ λόγια | λογαριασμοί ΣΥΝ. σαφής, καθαρός, κατηγορηματικός, ρητός, ευθύς ANΤ. ασαφής, σκοτεινός, έμμεσος, διφορούμενος. — **ντόμπρα** επίρρ., **ντομπροσύνη** (η). [ETYM₂ < σλαβ. dobro «καλός»].

ντόντα (το) {άκλ.} **1.** γλυκό με σχήμα συνήθ. στρογγυλό ή δακτυλίου από ψημένη ζύμη **2.** μολακή ζύμη σε σχήμα τετράγону που χρησιμοποιείται για τσστ.

[ETYM₂ < αμερ. donut < αγγλ. doughnut < dough «ζύμη» + nut «καρδόνι»].

ΝΤΟΝΕΡ (το) {άκλ.} **1.** γύρος από κρέας αρνήσιο ή χοιρινό, που προδίδεται συνήθ. με πίτα και άλλα υλικά **2.** (συνεκδ.) το σουβλάκι που περιέχει τέτοιο κρέας.

[ETYM₂ < τουρκ. doner «περιστροφή» < ρ. dönmeκ «περιστρέφω, γυρίζω»].

ντόπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) **1.** διεγερτική ουσία, αναβολικό για αθλητή **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί διέγερση ή τυφλή αφοσίωση: για πολλούς νεαρούς το ποδόσφαιρο είναι ~.

ντοπαρισμένος, -η, -ο **1.** (για αθλητές) αυτός που χρησιμοποίησε διεγερτικές ή εργογόνες ουσίες ή απαγορευμένες μεθόδους πριν από τη συμμετοχή του σε αγώνα, για να αυξήσει την επίδοσή του σε αυτόν: πολλοί όρμοις βρέθηκαν ~ ΣΥΝ. ντοπέ **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει εξαφθεί από κάτι, που αισθάνεται έξαρση και ενθουσιασμό: το κοινό ήταν ~ από τα τελευταία επιχειρησιακά δημοσιεύματα του Τύπου ΣΥΝ. ενθουσιασμέ(ο)ς ANΤ. χαλαρός, ήρεμος **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση παραφοράς και φανατισμού: ~ πλήθος ΣΥΝ. φανατισμένος, αφιονισμένος, εξάλλος ANΤ. νηφάλιος.

ντοπάρι ρ. μετβ. {ντοπάρις-α, -ηκα, -μένος} **1.** ΑΘΛ. χορηγώ εργογόνες ουσίες σε αθλητή, πριν από τη συμμετοχή του σε αγώνα, προκειμένου να επιτύχει καλύτερη επίδοση: ο προπονητής κατηγορήθηκε ότι ντοπάριζε συστηματικά τους παίκτες, θέτοντας ακόμη και την υγεία τους σε κίνδυνο- (καθήμε) **2.** (κατ' επέκτ.) προκαλώ διέγερση, εξάπτω **3.** (μτφ.) εμπνέω απόλυτη αφοσίωση σε κάτι ή προσανατολιζώ πρόσωπο σε στάση και συμπεριφορά εχθρική προς τους αντιπαρόντες: οι λόγοι των διαμαρτυριών είχαν ντοπάρι το πλήθος, που ήταν έτοιμο να επιτεθεί στους πολιτικούς αντιπάλους ΣΥΝ. φανατίζω. — **ντοπάρισμα** (το) (βλ. λ. ντόπινγκ).

[ETYM₂ Μεταφορά από αγγλ. dope «δίνω ναρκωτικά, παρέχω διεγερτικές ουσίες» < ολλ. doop «χυμός, σάλτσα» < ρ. dopen «βυθίζω, βουτάω»].

ντοπέ επίθ. {άκλ.} (αργκό) ντοπαρισμένος: τον βρήκαν ~. [ETYM < γαλλ. dopé, μτχ. του ρ. doper < αγγλ. dope, βλ. κ. ντοπάριω].

ντόπινγκ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. **1.** η χορήγηση σε αθλητή εργογόνων ουσιών, πριν από τη συμμετοχή του σε αγώνα, ώστε να επιτύχει καλύτερη επίδοση **2.** (α) **ντόπινγκ κοντρόλ** ο ιατρικός έλεγχος, προκειμένου να εξακριβωθεί αν αθλητής ή ζώο (λ.χ. άλογο σε ιππόδρομο) που συμμετέχει σε αγώνες έχει πάρει απαγορευμένες ουσίες (β) **ντόπινγκ αίματος** βλ. λ. αίμα. Επίσης ντοπάρισμα

[ETYM₂ < αγγλ. dopping, του ρ. dope «δίνω ναρκωτικά, παρέχω διεγερτικές ουσίες». Βλ. κ. ντοπάριω].

ντοπιολαλιά (η) το γλωσσικό ιδίωμα ενός τόπου, η τοπική διάλεκτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. διάλεκτος.

ντόπιος, -ια, -ιο **1.** (για πρόσ.) αυτός που κατοικεί στον τόπο όπου γεννήθηκε ΣΥΝ. αυτόχθον, γηγενής, ιθαγενής ANΤ. ξένος, ξενόφερτος **2.** (για πράγμα) αυτός που καταναλώνεται στον τόπο όπου παράγεται ή παρασκευάζεται: ~ προϊόντα ΣΥΝ. εγχώριος. Επίσης (λόγ.) εντόπιος, -α, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ιθαγενής. [ETYM₂ μεσν. < αρχ. εντόπιος < εν- + -τόπιος < τόπος].

ντόπιος - **επιτόπιος** - **τοπικός**. Το μτγν. **εντόπιος** (< εν τόπω + κατάλ. -ιος) σώθηκε μέχρι σήμερα με σίγηση του αρκτικού άτονου ε-(πβ. *έντροπή* > ντροπή, *ενωρίς* > νορίς, ενδύ(ν)ω > ντύνω κ.τ.δ.). **Ντόπιος** σημαίνει «ο εξάρχη κάτοικος μιας περιοχής, αυτός που κατάγεται και ζει στην ίδια περιοχή» (πβ. και το νεότ. εντοπιότη-τα), καθώς και ό,τι προέρχεται και παράγεται (προϊόντα, είδη κ.λπ.) σε μια περιοχή, χωρίς να εισάγεται από αλλού (με την ίδια σημασία και το **εγχώριος**, π.χ. *εγχώρια παραγωγή, εγχώρια προϊόντα* κ.ά.). Μιλώντας για κατοίκους και, γενικά, για προέλευση, συνώνυμο του **ντόπιος** είναι τα γηγενής και ιθαγενής. Το **επιτόπιος**

(< επί τόπου + κατάλ. -ιος) σημαίνει, ως εκ τής προελεύσεως του, «τον διενεργούμενο σε συγκεκριμένο τόπο» (*επιτόπια έρευνα*, πβ. αγγλ. field work). Συνώνυμο του **επιτόπιος** είναι το επίθ. επιχώριος **Τοπικός** είναι «ο του τόπου, ο αναφερόμενος σε ορισμένο τόπο» (*τοπική διάλεκτος, τοπικά έθιμα, τοπική φορεσιά*).

ντορβάς κ. **τορβάς** (ο) {ντορβάδες} **1.** μικρός σάκος που κρεμάται στον ώμο ΣΥΝ. ταγάρι **2.** σακίδιο που κρεμάται από τον λαιμό του ζώου (συνήθ. υποζυγίου) και μέσα στο οποίο τοποθετείται η ζωοτροφή ΣΥΝ. τάγιστρο- φρ. (λαϊκ.) (α) **τον έβαλα στον ντορβά** τον εξαπάτησα (β) **βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά** θέτω τη ζωή μου σε κίνδυνο, παίζω τη ζωή μου κορώνα-γράμμα, διακινδυνεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκυράς*. [ETYM₂ < τουρκ. torba < περσ. tōrba (σημ. 2) < γίντι tōrba «σάκος»].

ντορής (ο) {ντορήςδες} (λαϊκ.) ονομασία για κοκκινότριχο άλογο. [ETYM. < τουρκ. dogu «κοκκινότριχο (άλογο)»].

ντορός κ. **τορός** (ο) **1.** τα ίχνη του θηράματος κατά το κυνήγι- φρ. **βλέπει τον λάρκο και ψάχνει τον ντορό** για κάποιον που δεν θέλει να δει κατάματα την πραγματικότητα **2.** (κατ' επέκτ.) ίχνη από πατημασιές ανθρώπου φρ. **μπάνιο στον ντορό** | **πάω με τον ντορό** (ι) ακολουθώ την πεπατημένη, ζω συνήθισμένα, τυποποιημένα (ii) (γενικότερ.) ακολουθώ μια ζωή σύμφωνη με τα καθιερωμένα, τα ήθη, τα έθιμα και τις συνήθειες. [ETYM₂ Αβββ. ετόμου, ίσως < αλβ. torua | -οί «ίχνος», με ηχηροποίηση του αρχικού συμφώνου].

ντόρος (ο) (οικ.) ο πολύς θόρυβος: γιατί όλος αυτός ο ~; ΣΥΝ. φασαρία, βοή, νταβιαντούρι ANΤ. ησυχία, γαλήνη- φρ. **κάνω ντόρο** κάνω εντύπωση, προκαλώ συζητήσεις: *μα υπόθεση/ ένα κινηματογραφικό έργο που προκάλεσε μεγάλο ~.* [ETYM₂ Αβββ. ετόμου, έχει ουσόδο διατυπώση ή άποψη ότι συνδ. με το αρχ. επίθ. *τορός* «διαπεραστικός (ήχος)» (< τείρω «διατερω, τρυπάω»)].

ντόρτια (τα) {χωρ. γεν.} (στο τάβλι) το να δείξουν και τα δύο ζάρια τον αριθμό τέσσερα: έριξε τα ζάρια κι έφερε ~ ΣΥΝ. τεσσάρες. [ETYM₂ < τουρκ. dort «τέσσερα»].

ντοσιέ (το) {άκλ.} φάκελος στον οποίο συγκεντρώνονται, ταξινομούνται ή φυλάσσονται έγγραφα- συνήθ. με σκληρό εξώφυλλο, επέκτα στη ράχη και μηχανισμός μεταλλικό στο εσωτερικό, για να περνούν τα φύλλα, αφού τρυπηθούν κατάλληλα.

[ETYM₂ < γαλλ. dossier «σύνολο εγγράφων με ετικέτα στο πίσω μέρος» < dos «πλάτη, ράχη» (< λατ. dorsum | dorsus, ίδια σημ.)].

ντου (το) {άκλ.} (αργκό) η ορμητική επίθεση, η έφοδος: *μερικοί παπαδοί έκαναν ~, παραβίασαν την κλειστή θύρα και μπήκαν στο γήπεδο*. [ETYM. Αγν. ετόμου].

ντουβάρι (το) {ντουβαρ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) ο τοίχος: *άδειασε το σπίτι και μέινανε μόνο τα ~ 2.* (μτφ.) ο βιάκος, κυρ. αυτός που είναι ανεπίδεκτος μαθήσεως ΣΥΝ. στουρνάρι, τούβλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ETYM < τουρκ. duvar < περσ. divār «τοίχος»].

ντουρού επίρρ. → ντορούδο
ντουρέ (το) {άκλ.} **1.** σύνολο δύο μουσικών εκτελεστών, τραγουδιστών ή εκτελεστών μουσικών οργάνων **2.** (α) η μουσική σύνθεση για δύο όργανα ή δύο φωνές: το ~ από τον Τριστάνο είναι το μακρύτερο ερωτικό ~ στη φιλολογία της όπερας (β) η απομόνωση δύο φωνητικών γραμμών στη διάρκεια μιας σύνθεσης και ο μεταξύ τους συνδυασμός: το *φλάουτο κάνει ~ με την σοπράνο 3.* (μτφ.) η συνδυασμένη εμφάνιση ή ενέργεια κατόπιν συνεννόησης δύο καλλιτεχνών ή δύο προσώπων γενικότερα: *το κομικό - του Χονδρού και του Ληνού || το ~ των δύο πολιτικών σχολιαστών ΣΥΝ. δίδυμο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*. [ETYM₂ < ιταλ. duetto, υποκ. του δύο «δύο» (< λατ. duo)].

ντουζ (το) → ντουζ
ντουζέτι (το) {άκλ.} **1.** ο τρόπος κουρδίσματος έγχορδου μουσικού οργάνου **2.** το κέφι, η έξαρση στη φρ. *είμαι στα ντουζέτια μου* είμαι στα κέφια μου ή σε έξαρση. [ETYM < τουρκ. duzen «αρμονία, τάξη»].

ντουζιέρα (η) → ντουσιέρα
ντουζίνα (η) (καθήμε) το σύνολο από δώδεκα όμοια αντικείμενα: *μια ~ αβγά ΣΥΝ. δωδεκάδα*.

[ETYM₂ μεσν. < βεν. ή διαλεκτ. ιταλ. dozzina < λατ. duodecimicus «δωδεκάκτος» (< duodecim «δωδέκα» < duo «δύο» + decern «δέκα»)].

ντουί (το) {άκλ.} η υποδοχή στην οποία βιδώνονται ή προσαρμίζονται οι ηλεκτρικοί λαμπτήρες. [ETYM < γαλλ. douille < φρανκον. *dulja].

ντούκου επίρρ. επιπόλαια, επιδερμικά: στις φρ. (α) **περνά (κάτι) στο ντούκου** δεν δίνω σημασία σε κάτι, το αντιμετωπίζω αδιάφορα ή χωρίς τη δέουσα προσοχή (β) **πάω ντούκου** (σε χαρτοπαίξιμο) παραχωρώ τη σειρά μου στον επόμενο παίκτη (γ) **πληρώνω ντούκου** πληρώνω τους μετρητούς ΣΥΝ. τα σκάω. [ETYM₂ Ηχομιμητ. λ.].

ντουλάπα (η) {δύσchr. ντουλαπάς} **1.** το ψηλό έπιπλο, το οποίο κλείνει με πόρτα ή πορτοφυλάκα και χρησιμοποιείται κυρ. για τη φύλαξη ρουχών: διφυλλη | *εντοισμένη* ~ ΣΥΝ. μαπιθήκη **2.** (μτφ.) η χοντρή και άχαρη γυναίκα. — (υποκ.) ντουλαπίτσα (η) (σημ. 1).

ντουλάπα (το) {ντουλαπ-ιού | -ιών} το ξύλινο ή μεταλλικό έπιπλο, το οποίο κλείνει με πορτάκι και στο οποίο τοποθετούνται τρόφιμα, σκευή κ.ά.: *αφού σκουπίσει τα πιάτα, τα βάζει στο ~* || το *βαμβάκι είναι στο ~ του μάνιου* ΣΥΝ. ερμάριο. — (υποκ.) ντουλαπάκι (το). [ETYM₂ < τουρκ. dolap < περσ. dōlāb «τροχός - αποθήκη»].

Ντούμα (η) → **Δούμα**
ντούμάνι (το) {ντουμαν-ιού | -ιών} ο πυκνός καπνός που οφείλεται σε πυρκαγιά ή το πυκνό σύννεφο από τον καπνό των τσιγάρων (σε

κλειστό χώρο).
 [ETYM. < τουρκ. duman].
ντουμανιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ντουμανιάσι-α, -μένος} (για εσωτερικούς χώρους) γεμίζω με καπνούς: *έχει ντουμανιάσει εδώ μέσα!* || (συνεκδ.) *μας ντουμανιάσε με τα τσιγάρα του ΣΥΝ. φλομώνο.* — ντουμανιάσιμα (το).
ντουμπλάρο ρ. μετβ. {ντουμπλάρισι-α, -ηκα, -μένος} 1. καλύπτω το εσωτερικό (ρούχου) με ύφασμα ΣΥΝ. φοδράριο · 2. (α) αντικαθιστώ (ηθοποιό) σε επικίνδυνη ή ερωτική σκηνή ταινίας, εμφανίζομαι ως αντικαταστάτης του (χωρίς όμως να γίνεται αντιληπτό αυτό στον θεατή): *στην πτώση του στο κενό τον ντουμπλάρισε ένας κασκαντέρ* || τη διάσημη ηθοποιό ντουμπλάρισε στις τολμηρές σκηνές του έργου μια νεαρή στάρλετ (β) μεταγλωττίζω: *ένα συνεργείο που ντουμπλάρει τους ηθοποιούς σε μια ξένη ταινία* || η φωνή που ακούγεται στα τραγούδια δεν είναι η δική του · τον ντουμπλάρισε γνωστός τραγουδιστής. — ντουμπλάρισμα (το).
 [ETYM. < γαλλ. double «διπλάσιάζω» < double «διπλός» < λατ. duplex «διπλός, διπλάσιος» (< duo «δύο»)].
ντούμπλεξ κ. ντούπλεξ (το) {άκλ.} 1. κάθε διπλό σύστημα: *τηλέφωνο ~* (το σύστημα τηλεφωνικής εγκατάστασης με διακόπτη, το οποίο εξυπηρετεί δύο συνδρομητές) 2. ρούχο (παλτό, μπουφάν, πουκάμισο κ.λπ.) που μπορεί να φορεθεί και από τις δύο πλευρές, τού οποίου η εσωτερική πλευρά μπορεί να φορεθεί και ως εξωτερική ΣΥΝ. ντουμπλάφας.
 [ETYM. < λατ. duplex «διπλός» < duo «δύο» + -plex < plico «αλέκα, διπλώνω»].
ντουμπλάφας κ. ντουμπλ-φας επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει σχέδιο και από τις δύο όψεις ή μπορεί να φορεθεί και από τις δύο όψεις του: *ύφασμα | μπουφάν ~*. [ETYM. < γαλλ. double-face «διπλή όψη»].
duim spiro spero λατ. (προφέρεται *ντουμι σπίρο σπέρο*) ελλην. όσο ζω (κατά λέξη: *όσο αναπνέω*), ελπίζω.
ντουίνος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ο κόσμος, η ανθρωπότητα: «*ψεύτικος είναι ο ~ και ψεύτικη η ζωή μας*» (λαϊκ. τραγ.) || «*τρία καλά 'ναι στον ~ και στον απάνω κόσμο*» (δημοτ. τραγ.) 2. (συνεκδ.) πλήθος ανθρώπων: *είχε μαζένει κόσμο και ~ και χάενε το θέαμα*. [ETYM. < τουρκ. dünya «κόσμος»].
ντουντούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο τηλεβόας ΣΥΝ. χωνί.
 [ETYM. τουρκ. düdüklü «φλογέρα»].
ντούπλεξ (το) → ντούμπλεξ
dura lex sed lex λατ. (προφέρεται *ντούρα λεξ σεντ λεξ*) ελλην. σκληρός ο νόμος αλλά νόμος· πρέπει να υπακούει κανείς στους νόμους όσο σκληροί κι αν είναι.
ντουραλουμίνιο (το) {ντουραλουμίνιου} κράμα κυρ. αλουμίνιου και χαλκού, καθώς και μαγνησίου και μαγγανίου σε πολύ μικρό ποσοστό, που έχει τη σκληρότητα του χάλυβα και την ελαφρότητα του αλουμινίου, με ευρεία χρήση στη μεταλλουργία, στην κατασκευή αεροπλάνων, εμβόλων μηχανών κ.λπ.
 [ETYM. Μεταφορά τού γερμ. Duralumin < λατ. durus «σκληρός» + aluminum «αλουμίνιο» ή, κατ' άλλη άποψη, από το όνομα της πόλης Düren της Γερμανίας, όπου αρχικά κατασκευόταν].
ντούρος, -α, -ο (λαϊκ.) 1. (για υλικά, μέταλλα κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα, από μεγάλη αντοχή ΣΥΝ. σκληρός ANT. μαλακός 2. αυτός που δεν λυγίζει εύκολα ΣΥΝ. άκαμτος, αλύγιστος ANT. εύκαμτος, ευλγίστος 3. (μτφ.) αυτός που παραμένει ανυποχώρητος στις αρχές, στις απόψεις ή τις αποφάσεις του, που δεν κάμπτεται εύκολα ΣΥΝ. απάντητος · 4. (για πρός.) αυτός που είναι όρθιος, στήθος: *περπατούσε ~* || ~ *κορμωστασία* || ~ *και κοτσινάτος*. [ETYM. < νταλ. duro < λατ. durus «σκληρός»].
ντους κ. ντους (το) {άκλ.} 1. μακρόστενος σωλήνας νερού που είναι τοποθετημένος κατακόρυφα στο μπάνιο και εκτοξεύει το νερό με πίεση, κάτω από τον οποίο στέκεται κανείς για να πλυθεί: *τοποθετώ το ~ || επιδιωρόθάνο το ~ ΣΥΝ. ντουσιέρα* 2. (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο είναι τοποθετημένος ο παραπάνω σωλήνας: *πάω στο ~* 3. (συνεκδ.) ο καθαρισμός τού σώματος με καταιονισμό νερού: *κάνω ~ || πηγαίνω για ~*. — (υποκ.) ντουσάκι κ. ντουζάκι (το).
 [ETYM. < γαλλ. douche < ιταλ. doccia «σωλήνας υδρορροής», που αποσπάστηκε ως β' συνθ. από το δημόδ. λατ. *aqui-ducium < μτγν. λατ. aquiductus «αδραγωγείο» < λατ. aquae-ductus «αδραγωγός» (< aqua «νερό» + -ductus < ducō «άγω, οδηγώ»)].
ντουσιές (το) {άκλ.} είδος συνθετικού υφάσματος που είναι γυαλιστερό από τη μία του πλευρά και μοιάζει με το σατέν. ντουσιέρα κ. ντουζιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος υγιεινής με μορφή αβαθούς λεκάνης (απλής ή περιφραγμένης), στην οποία κάνουμε ντους (βλ. λ.). [ETYM. < ντους + παραγ. επίθημα -ιέρα]. ντουτίσε (ο) {άκλ.} (προσωνόμιο του Μπενίτο Μουσολίνι [1883-1945], αρχηγού τού φασιστικού ιταλικού κόμματος) αρχηγός, οδηγός, ηγέτης: «*βάλες ο-τη στολή του*» (σατιρικό τραγ.) || *ήταν υπαρχηγός τού*
 [ETYM. < ιταλ. duce (πβ. κ. δούκας) < λατ. dux, ducis «ηγεμόνας, αρχηγός» (*^hduco «άγω, οδηγώ»)].
ντουφέκι (το) → τουφεκι
ντουφέκια (η) → τουφεκιά
ντουφεκίδι (το) → τουφεκίδι
ντουφεκίζω ρ. → τουφεκίζω
ντουφεξής (ο) → τουφεξής
ντράβαλα κ. τράβαλα (τα) (λαϊκ.) φασαρίες· κυρ. στη φρ. έχω **ντράβαλα** έχω μπλεξίματα, αντιμετωπίζω σοβαρά προβλήματα (με κάποιον): *έχει ~ με την αστυνομία*.

[ETYM. < ιταλ. travaglio «μόγθος, πόνος» < ρ. travagliare (πβ. γαλλ. travailler) < δημόδ. λατ. *tripaliare < μτγν. λατ. tripalium «όργανο βασανισμού» < λατ. trabalis (< trabs, -bis «δοκός, δοκάρυ»)].
ντράγκα-ντρούγκα (το) {άκλ.} ο ήχος που παράγεται από θορυβώδες, βαρύ ή οξύ αντικείμενο κατά την κίνησή του: ~, ~ *μας ζάλισε όλη νύχτα με τον μπαγλαμά σου* || *οι ρόδες τού κάρρου έκαναν ~ στο πλακόστρωτο*. Επίσης ντράγκα-ντρούγκ κ. ντρίγκα-ντρίγκα. [ETYM. Ηχομιμητ. λ.].
ντραϊβίν κ. ντράιβ-ιν (το) {άκλ.} κινηματογράφος όπου οι θεατές παρακολουθούν την προβολή μέσα από τα αυτοκίνητα τους. [ETYM. < αγγλ. drive-in].
ντραλόν (το) {άκλ.} συνθετικό υλικό που χρησιμοποιείται στην υφαστουργία. [ETYM. < γερμ. Dralon].
ντράμερ (ο) {άκλ.} ο μουσικός που παίζει ντραμς (βλ. λ.). Επίσης **ντραμιστάς**. [ETYM. < αγγλ. drummer < drums, βλ. κ. ντραμς].
ντραμς (τα) {άκλ.} σύγχρονο σύνθετο μουσικό όργανο, που αποτελείται από διαφορετικού μεγέθους τύμπανα και πιανίνα (βλ. λ.), τα οποία χτυπάει με μπαγκέτες ο ντράμερ κρατώντας τον ρυθμό σε μουσικά κομμάτια. [ETYM. < αγγλ. drums (πληθ.) < ολλ. trom, που αποσπάστηκε από παλ. κάτω γερμ. trommelslag «τυμπανοκρουσία» < trommel «τύμπανο» + slag «χτύπημα»].
ντραπαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ύφασμα πιο βαρύ και διαφορετικού χρώματος από τις κουρτίνες, που τοποθετείται εξωτερικά στο επάνω μέρος τους. [ETYM. < γαλλ. draperie < drap «ύφασμα», βλ. λ. ντραπάρω].
ντραπάρω ρ. μετβ. {ντραπάρ-ισα, -ίστηκα, -ισμένος} ράβω και στερεώνω ένα ύφασμα με τέτοιο τρόπο, ώστε να σχηματίσει πλούσιες και καμπυλωτές πτυχές. — ντραπαρίσμα (το). [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. draper < drap «ύφασμα» < μτγν. λατ. drappus, κελά. αρχή].
ντρέπωμα ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {ντράπηκα} ♦ 1. (αμετβ.) αισθάνομαι ντροπή (βλ. λ.): ~ *για σένα* | *για λογαριασμό σου* | *το να φέρο-σμο σου* || *θα έπρεπε να ντρέπεται!* Φρ. (α) *δεν ντρέπεται* να... για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δείξουμε σε κάποιον ότι θα έπρεπε να αισθάνεται ντροπή όταν κάνει κάτι άσχημο ή όταν θέλουμε να τον επιπλήσουμε για την έλλειψη ντροπής ή το θράσος του: ~ *μιλάς έτσι σε γέρον άνθρωπο*: || ~ *να κομμάτια την ώρα τού μαθήματος*: (β) *σα(ν) δεν ντρέπεται!* έκφραση αποδοκιμασίας, αυστηρής επίπληξης σε κάποιον, ο οποίος συμπεριφέρθηκε με θράσος, αναιδία, προσβλητικό τρόπο: ~, *παλιόπαιδο!* *Τι σου φταίει η γριούλα και τη βρίζεις*: ♦ (μετβ.) 2. διαστάζω να πράξω κάτι λόγω σεμνότητας, συστολής: ~ *να της μιλήσω για τα αισθήματα μου* 3. (ειδικότ.) νιώθω σεβασμό για κάποιον που είτε είναι μεγαλύτερος σε ηλικία είτε κατέχει ανώτερο αξίωμα: *ντρέπεται τον πατέρα του | τον καθηγητή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
 [ETYM. μεσν. < αρχ. έντρέπω | -ομαι (< εν- + τρέπω). Το μέσο έντρέ-πομαι είχε εξαρχής τη σημ. «στρέφομαι προς τα πίσω, διαστάζω (από ενοχή ή συστολή)»].
ντρέσαρω ρ. μετβ. {ντρέσαρισι-α, -ηκα, -μένος} εξασκώ με εκτιμωή, συστηματικά και με αυστηρότητα ζω ή άνθρωπο για να εκτελούν ορισμένες εντολές ή να αποκτήσουν ορισμένη συμπεριφορά: *είχε ντρέσαρει τον σκύλο του να επιτίθεται σε όποιον πήγαινε να πει στο σπίτι*. — ντρέσαρίσμα (το).
 [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. dresser «στήνω, σηκώνω, σχεδιάζω» < δημόδ. λατ. *directiare < λατ. directus «ευθύς, όρθιος»].
ντρέτος, -α, -ο κ. ντρίτος 1. ίσιος, ευθύς 2. (μτφ.) ειλικρινής. [ETYM. < βεν. dreto (μεσν. επίρρ. ντρέτα), < λατ. directus «ευθύς»].
ντρίλι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) βαμβακερό ύφασμα ευτελούς αξίας. — ντρίλινοσ, -η, -ο.
 [ETYM. < αγγλ. drill, συντεμτ. τ. τού drilling < γερμ. Drillich < μέσ. γερμ. drilich «βαμβακερό ύφασμα με τριπλή ύφανση» < λατ. triliix «τρίμητος» < tri- «τρία» + -lix < licium «μίτος, νήμα»]. ντρίπλα κ. ντρίπλα κ. **τρίπλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (στο ποδόσφαιρο) η κίνηση παίκτη με την οποία αποφεύγει αντίπαλο με ελιγμό κρατώντας τη μπάλα στα πόδια του: *πέρασε δύο αμυντικούς με ντρι-μπλες και σούταρε για γκολ* || *έξυπνη | κοπή ~*. [ETYM. Μεταφορά τού αγγλ. dribble]. **ντριμπλαδόρος** κ. **ντριπλαδόρος** κ. **τριπλαδόρος** (ο) ποδοσφαιριστής που κάνει συχνά ντριμπλες. [ETYM. < ντρίπλα + παραγ. επίθημα -δόρος (βλ. λ.)]. ντριμπλάρο κ. ντριπλάρο κ. **τριπλάρο** ρ. μετβ. {ντριμπλάρα} (για ποδοσφαιριστή) κάνω ντριμπλά: *ντριπλάρε όποιον βρήκε μπροστά του και πέτυχε γκολ*. ντριπ (το) {άκλ.} ο ήχος τού κουδουνιού, τού τηλεφώνου κ.λπ.
 [ETYM. Ηχομιμητ. λ.]. ντρίγκα (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) η ναρκωτική ουσία, το ναρκωτικό. [ETYM. < ιταλ. droga < γαλλ. drogue, αβεβ. επίμιο, πθ. < ολλ. droog «ξηρός» (< παλ. κάτω γερμ. drooge, πβ. αγγλ. dry «στεγνός») ή, κατ' άλλη άποψη, < αραβ. dūrāwā «υπόλειμμα σιτηρών»]. ντροπαλός, -ή, -ό 1. αυτός που νιώθει εύκολα ντροπή, που τη συμπεριφορά του χαρακτηρίζει η συστολή ΣΥΝ. συνεσταλμένος ANT. ξεδιάντροπος, αναιδής 2. αυτός που δεν είναι εκδηλωτικός και άνετος στις κοινωνικές συναστροφές: *ήταν πολύ ~* ■ δυσκολευόταν να της εξομολογηθεί τον έρωτα του γι' αυτήν. Επίσης ντροπαλός, -α, -ικο [μεσν.]. — ντροπαλά επίρρ., ντροπαλότητα κ. ντροπαλόσυνη (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ντροπή. [ETYM. μεσν. < έντροπαλός < αρχ. έντροπή (βλ. κ. ντροπή) + παραγ.

επιθήμα -αλός (πβ. *ροδ-αλός, σιγ-αλός*). ντροπή κ. (λόγ.) εντροπή (η) 1. το αίσθημα τής ηθικής συστολής, η εκδήλωση υπερβολικής συγκράτησης ή έλλειψης θάρρους απέναντι σε πρόσωπα ή καταστάσεις λόγω ενόχης, ηθικών, θρησκευτικών ή άλλων αναστολών ή απουσίας εξοικειώσεως με κάποιον ή κάτι: *νιώθει ~ όταν βρισκείται μπροστά στους μεγάλους* || *όταν την έπιασαν να κλέβει, δεν μπορούσε να κρύψει τη ~ της* || *κοκκίνισε το πρόσωπο του | χαμήλωσε το βλέμμα του από ~ ΣΥΝ. (λόγ.) αιδώς, όνειδος* 2. (συνεκδ.) αυτό για το οποίο αισθάνεται ή θα έπρεπε να αισθάνεται κάποιος, ηθική συστολή, πράξη ηθικά και κοινωνικά απαράδεκτη: *είναι ~ να μην τιμάς τον άνθρωπο που σε ευεργέτησε* || *είναι μεγάλη - η υποχώρηση στα εθνικά θέματα* || *οι συμφωνίες | τα κείμενα | οι δηλώσεις | η στάση της αποτελούν ~ (απαράδεκτα, επονειδιστά πράγματα)* || *η δουλειά δεν έχει ~ (δεν έχει σημασία ποια δουλειά κάνεις, αρκεί να εργάζεσαι)* ΣΥΝ. (λόγ.) όνειδος, αίσχος· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) **ντροπή σου | σας!** λέγεται στην αρχή ή στο τέλος του λόγου για πράξη που πρέπει να προκαλεί ηθική συστολή: *έξουληθήκατε στους ξένους* · ~! ΑΝΤ. τιμή σας! (β) **ντροπή!** αποτρεπτική έκφραση συνήθ. γονέων προς παιδιά, η οποία αποσκοπεί στην επαναφορά στην ηθική τάξη: ~! *Μη μιλάς έτσι!* || *μην καννίζεις μπροστά στον θεό σου* · ~! (γ) (λαϊκ.) **ντροπής πράγματα!** για πράξεις, ενέργειες κ.λπ. που δεν δικαιολογούνται ηθικά και κοινωνικά, είναι ανεπίτρεπτες, απορριπτικές και αξιοκατάκριτες 3. το αίσθημα τής προσβολής ή τής ταπεινώσεως κάποιου, ότα' πρτταίει κάτι άτοπο, ως αποτέλεσμα τής ηθικοπνευμα-τικής του καλλιέργειας: *δεν έχει ίχνος ντροπής πάνω του ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσίπα* 4. η ταπεινώση, ο εξευτελισμός: *όλοι οι Έλληνες τότε ένιωσαν ~ για τη Μικρασιατική Καταστροφή*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. εντροπή < εντρέπω | -ομαι (βλ.λ.)].

ντροπή: συνώνυμα. Η λ. ντροπή και τα συνώνυμα της κατανέμονται σημασιολογικά σε δύο πόλους. Δηλώνουν: (α) Το δυσάρεστο συναισθήμα (ενόχης, τύψεων, εξευτελισμού) για κάτι κακό που διέπραξε κανείς σε ηθικό ή κοινωνικό επίπεδο (β) Το συναισθηματικό φόβο και δαιλίας από υπερβολική ταπεινοφροσύνη και ευγένεια ή και από υπερεκτίμηση των άλλων σε διάφορες μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονται οι λ. ντρο-πή, αιδώς, όνειδος, αίσχνη, αίσχος, καταισχύνη (κακόσημες λέξεις). Όλες χρησιμοποιούνται για πράξεις και μορφές συμπεριφοράς που ο ομιλητής θεωρεί, βάσει των παραδεδομένων κανόνων και αξιών, ως αρνητικές, ως πράξεις για τις οποίες πρέπει κανείς να αισθάνεται ενόχη: *Είναι ντροπή να πεθαίνουν παιδιά από πείνα σε χώρες του σύγχρονου κόσμου* · *Με τις πράξεις του κατάντησε το όνειδος του χωριού, το οποίο κι αυτό διασύρθηκε πανελληνίως* · *Όταν δεν υπάρχει αιδώς για τέτοια κοινωνικά εγκλήματα, όλα μπορούν να συμβούν* · *Διαπράχθηκαν αίσχη στην Κατοχή, για τα οποία θα έπρεπε να ντρέπεται η Γερμανία ακόμη και σήμερα* · *Η αίσχνη για τις πράξεις προδοσίας τους συνόδευε σε όλη τους τη ζωή* · *Δεν αποτελεί απλώς ντροπή αλλά αιδώνα καταισχύνη για την πόλη μας, να απεμπολήσει την ιστορική της ονομασία*. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι λέξεις ντροπαλότητα, συστολή, ντροπή και αιδωμοσύνη (εύσημες λέξεις): *Δεν χρειάζεται και τόση ντροπαλότητα, να κοκκινίζει όταν μιλάει σε κορίτσια!* · *Εκτιμούμε ιδιαίτερα τη συστολή και τη διακριτικότητα που έχει στη συμπεριφορά της προς όλους* · *Η αιδωμοσύνη, η διακριτική και λεπτή συμπεριφορά χαρακτηρίζει τις Αρσακειάδες* · *Από ντροπή δεν ήθελε να χορεύει στο πάρτι*.

Όπως είναι φανερό, η λ. ντροπή χρησιμοποιείται και με κακή σημασία (πρώτη κατηγορία) και -λιγότερο συχνά- με καλή (δεύτερη κατηγορία). Οι λέξεις ντροπή, αίσχος και αιδώς χρησιμοποιούνται πολύ συχνά σε ελλειπτικές φράσεις: *Ντροπή σας!* *Αίσχος!* *Αιδώς (Αργείοι)!* Η λ. τσίπα χρησιμοποιείται κυρίως σε φράσεις με το ρ. έχω: *Δεν έχεις τσίπα επάνω σου; Πώς μιλάς έτσι σε γέρο άνθρωπο;*

ντροπιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ντροπιασ-α, -τηκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να αισθανθεί ντροπή, να αισθανθεί ένοχος ή ταπεινωμένος: τον ντροπίασε μπροστά σε άλλους ΣΥΝ. εκθέτω, εξευτελίζω · 2. κάνω (κάποιον) ναιώσει ντροπή εξαιτίας των πράξεών μου: με τα φερσίματά σου ντροπίασες το σόι μας! · 3. (μεσοπαθ. ντροπιάζομαι) νιώθω ντροπή, αισθάνομαι τόσο άσχημα, που νομίζω ότι κανείς δεν με εκτιμά πλέον: *ντροπιαστήκαμε στη γειτονιά και δεν είχαμε μούτρα να αντικρίσουμε τον κόσμο!* — ντροπίασμα (το), ντροπιασμένος, -ή, -ό.

ντροπιάρης, -α, -ικο → ντροπαλός ΝΤΣΚ (το) (προφέρεται Εν-Γι-Ες-Σι) σύστημα μεταδόσεως έγχρωμου τηλεοπτικού σήματος, που χρησιμοποιείται κυρ. στις Η.Π.Α. (πβ. ΠΑΑ | ΡΑΛ, ΣΕΚΑΜ | ΣΕΚΑΜ).

[ΕΤΥΜ.] Από τα αρχικά του αγγλ. National Television System Committee «Εθνική Επιτροπή Τηλεοπτικού Συστήματος».

ντάμα (το) {ντύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το κάλυμμα του σώματος ΣΥΝ. ρούχο, φόρεμα, ένδυμα 2. η επένδυση βιβλίου ή τετραδίου ΣΥΝ. εξώφυλλο. [ΕΤΥΜ.] μεσν. < ντύνω (βλ.λ.)].

ντύνω ρ. μετβ. {έντυσα, ντύ-θηκα, -μένος} 1. φορώ σε (κάποιον) ρούχα: η μητέρα έντυσε τα παιδιά, για να πάνε στο σχολείο || τον έντυσαν φαντάρο | ναύτη ΑΝΤ. γδύνω 2. περιβάλλω (κάτι) με προστατευτικό κάλυμμα, επενδύω: έντυσε την πολυθρόνα με βελούδο | το βιβλίο με μπλε αυτοκόλλητο || (μτφ.) ~ στίχους με μουσική || φρόντισε να ντύσει τις απόψεις του με ωραία λόγια 3. αγοράζω και εξασφαλίζω τα απαραίτητα ρούχα για (κάποιον): τόσο χρόνια σε ~, σε ταΐζω και συ δεν αναγνωρίζεις τίποτα! ΦΡ. **καλύτερα να τον ντύνεις παρά**

να τον ταΐζεις (σικωπτ.) για κάποιον που τρώει πάρα πολύ 4. κατασκευάζω και σχεδιάζω ρούχα (ορισμένου είδους και στυλ) για (κάποιον), επιμελούμαι την ένδυση (κάποιου): τη ντύνει ένας διάσημος οίκος μόδας | ένας μετρο τής μόδας || τους τηλεπροσυσάει ντύνουν τα καταστήματα μόδας... ■ (μεσοπαθ. ντύνομαι) 5. φορώ, βάζω τα ρούχα μου: ντύθηκε τα καλά του (ενν. ρούχα) || ~ ωραία | με γούστο (προσέχω την εμφάνιση μου) | προκλητικά || δεν είχε ντυθεί ακόμη για τον γάμο | για τη δεξίωση (δεν είχε ακόμη φορέσει τα ρούχα για...· ΦΡ. (α) ντύνομαι στα (+χρώμα) φορώω ρούχα στα οποία κυριαρχεί ένα χρώμα: ήρθε ντυμένη στα κόκκινα || - στα μαύρα (μτφ. πενήθ) || (μτφ.) χιόνισε κι η φύση ντύθηκε στα λευκά (β) ντύνομαι στην τριχά | στην πένα | στο καντίνι ντύνομαι με καλά ή επίσημα ρούχα, προσέχοντας την εμφάνιση μου μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια: «ντύθηκες, κυρά μου, στην πένα, στο καντίνι» (λαϊκ. τραγ.) (γ) ντύνομαι γαμπρός | νύφη παντρεύομαι 6. αγοράζω ή παραγγέλλω τα ρούχα μου (από κάπου | σε κάποιον): - στη Σανέλ | στα ακριβότερα καταστήματα 7. μεταμορφίζομαι στις Αποκριές, φορώω αποκριάτικη στολή: τι θα ντυθείς φέτος; || πέτσι ντύθηκαν Ινδιάνος ΣΥΝ. μασκαραδέκια ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδυμασία, ντύπος.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ενδύω (με αποβολή του άτονου αρχικού ε- και διατήρηση της αρχ. προφοράς [nd] | [d] στο σύμπλεγμα -ντ-). Βλ. κ. ένδυση]. ντύσιμο (το) {ντύσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κάλυψη του σώματος με ρούχα ΣΥΝ. ένδυση ΑΝΤ. γδύσιμο 2. η επένδυση πράγματος: ~ βιβλίου με πλαστικό 3. ο τρόπος με τον οποίο ντύνεται κανείς, το σύνολο των ρούχων που φοράει: απλό | απέρητο | καθημερινό | συνθησιμένο | κομμό | μοντέρνο | εξεζητημένο ~ ΣΥΝ. περιβολή, αμφιση. Ντύσελντορ (το) πόλη τής Γερμανίας.

[ΕΤΥΜ. < γερμ. Düsseldorf «χωριό του (ποταμιού) Dussel»]. νυ κ. ν! (το) Ν, ν {άλ.} | το δέκατο τρίτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου- ΦΡ. με το νυ και με το σίγμα με κάθε λεπτομέρεια, διεξοδικά, χωρίς να παραλείψω τίποτε: *πηγε και τον έπε όλα όσα συζήτησαν* ~ (βλ. κ. λ. αριθμός). [ΕΤΥΜ.] < αρχ. νυ < εβρ. nun «ζάρτι»]. Νυσαλάνδη (η) (παλαιότ.) το Μαλάου (βλ.λ.). νύγμα (το) {νύγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το κέντημα ή το τσίμημα: ~ βελόνας | εντόμου ΣΥΝ.

αγκυλωματιά, σουβλιά 2. η μικρή πληγή που προκαλείται από κέντημα ή τσίμημα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. νύσσω «κεντώ, τριπώ», βλ. λ. νύξη]. νυγμός (ο) (λόγ.-λογοτ.) 1. κέντημα ΣΥΝ. νύγμα 2. (μτφ.) ο υπαινιγμός ΣΥΝ. νύξη. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. νύσσω «κεντώ, τριπώ», βλ. λ. νύξη].

νύκτα (η) → νύχτα νυκταλωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΡΠ. η μείωση τής οπτικής ικανότητας στο φως τής μέρας ΑΝΤ. ημεραλωπία.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. νυκτάλωψ, -ωπος. Η λ. παρουσιάζει δύο αντιφατικές -εξίσου αρχαίες- σημασίες: (α) «αυτός που βλέπει κατά τη διάρκεια τής νύχτας» (β) «αυτός που δεν βλέπει κατά τη διάρκεια τής νύχτας» (και οι δύο σημ. μαρτυρούνται στον Ιπποκράτη). Αν θεωρήσουμε αρχική την πρώτη σημ., τότε η λ. αποτελεί συνθ. < νύξ «νύχτα» + ὤψ, ὀψς «ὄψη, βλέμμα» με πρόσφυμα -άλ- (πβ. θυμ-άλ-ωψ, αἰμ-άλ-ωψ). Αν, απεναντίας, αρχική θεωρηθεί η δεύτερη σημ., τότε νυκτάλωψ < *νυκτ-άν-ωψ(με ανομοίωση), όπου το πρόσφυμα -αν- αποτελεί συνε-σταλμ. βαθμ. (*-η) του αρνητικού μορίου *ne-. νυκτεργασία (ή) [μτγν.] (λόγ.) 1. νυκτερινή έγερση 2. ΣΠΡΑΤ. νυκτερινές συναγερμός, νυκτερινός, -ή, -ό → νυχτερινός νυκτί → νυξ νυκτο- | νυχο- κ. νυκτό- | νυχτό- κ. νυκτ- | νυχθ- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με τη νύχτα: νυχοφύλακας, νυκτό-βιος, νυκτ-ωδία, νυχθ-ημερόν.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (ο τ. νυχο- είναι μεσν.), που προέρχεται από το ουσ. νύξ, νυκτός (πβ. νυκτο-πορώ]. νυκτοβάτης (ο/η) [1863] {νυκτοβατών} ο υπνοβάτης — νυκτοβάσια (η), νυκτοβάσιος ρ. [1894] {-είς...}.

[ΕΤΥΜ. < νυκτο- + -βάτης < βαινώ (πβ. μτγν. νυκτι-βάτης), μετάφρ. δάνειο από γερμ. Nachtwandler]. νυκτόβιος, -α, -ο κ. νυχτόβιος 1. ΖΩΟΛ. (για πτηνό ή ζώο) αυτός που αναζητεί την τροφή του τη νύχτα (όπως π.χ. η κουκουβάγια) 2. (κωρ. στον τ. νυχτόβιος) αυτός που γυρίζει αργά τη νύχτα και διασκεδάει.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. νυκτόβιος | νυκτίβιος < νυκτο- + βιος]. νυκτοπορω ρ. αμετβ. {νυκτοπορείς...} (λόγ.-κωρ. για μετακινήσεις στρατευμάτων) οδοιπορό, ταξιδεύω κατά τις ώρες τής νύχτας. — νυκτοπορία (η) [μτγν.], νυκτοπόρος (ο) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. νυκτοπορω (-έω) < νυκτο- (< νύξ, νυκτός) + -πορώ < πόρος «πέρασμα»]. νυκτός, -ή, -ό ΜΟΥΣ. (για έγχορδα μουσικά όργανα) αυτός που παίζεται με τα δάχτυλα ή με πένα (κιθάρα, μπουζούκι, κανονάκι, άρπα κ.λπ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. νύσσω «κεντώ, τριπώ», βλ. λ. νύξη].

νυκτωδία (η) → νυχτωδία νυκτορ επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατά τη νύχτα: κατέφθασε ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. < νύξ, νυκτός + παραγ. επίθημα -ωρ-· πβ. κ. λατ. noctur-nus «νυχτερινός»]. νυμφαία (η) [μτγν.] το νυμφαρο (βλ.λ.).

νυμφαίος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αναφέρεται στις Νύμφες 2. νυμφαίο (το) το ιερό, ο τόπος όπου λατρεύονται οι Νύμφες, νυμφεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {νυμφεύ-θηκα, -μένος} (για άνδρα) παίρνω νύφη, σύζυγο. — νύμφευση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. άγαμος.

αποθετικός. νύμφη (η) (νυμφών) **1.** η νύφη (βλ.λ.): ΦΡ. (α) νύμφη *ανύμφευτε* βλ. λ. ανύμφευτος (β) *νύμφη του Θερμιακού* (μτφ.) η Θεσσαλονίκη **2.** ΖΩΟΛ. νεαρό έντομο, το οποίο εξελίσσεται παρουσιάζοντας σταδιακές αλλαγές στο σχήμα του σώματος του, δεν έχει φτερά και δεν μπορεί να αναπαραχθεί ΣΥΝ. χρυσάλλιδα **3.** *Νύμφες* (οι) κατώτερες θεότητες της φύσης που συχνάζαν - σύμφωνα με τη μυθολογία και τη λαϊκή παράδοση- σε πηγές, δάση, δέντρα και σπηλιές — νυμφικός, -ή, -ό [αρχ.].

[ETYM αρχ., αβββ. ετύμου. Η σημ. «νεύμφη γυναίκα» έχει οδηγήσει στην άποψη ότι η λ. συνδ. με λατ. nubō «παντρεύομαι» (για γυναίκες) και αρχ. σλαβ. snubiti «ζήτησέ με γάμο», που θα προϋπέθετε Ι.Ε. *sneubh-. Ωστόσο, η εκδοχή αυτή προσκρούει στο γεγονός ότι το λατ. nubō είχε αρχικός τη σημ. «καλύπτω, σκεπάζω», αν και έχει υποτεθεί ότι η συνήθεια της νύφης να καλύπτεται το πρόσωπο της με πέπλο θα μπορούσε να εξομαλύνει τη σημασιολογική διαφορά (αλλά τα γαμήλια έθιμα τέτοιων εποχών δεν είναι γνωστά). Το έρρινο ένθημα μ- (νύ-μ-ση) παραμένει δυσμενένο- ίσως είναι εκφραστικό]. νυμφίδιο (το) {νυμφίδι-ου | -ων} (μειοτ.) χαρακτηρισμός κοριτσιού που προκαλεί ερωτικά τους άνδρες ή έχει ελεύθερη σεξουαλική ζωή ΣΥΝ. λολίτα, πορνίδιο.

[ETYM < μεσν. νυμφίδιον, υποκ. του αρχ. νύμφη, άσχετο προς το αρχ. επίθ. νυμφίδιος «σχετικός με τη νύμφη». Η σημερινή]σημη. έχει δεχθεί την επίδραση του γαλλ. nymphette). νυμφίος (ο) [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που λαμβάνει νύμφη ΣΥΝ. γαμπρός ΑΝΤ. άγαμος **2.** ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ. (μτφ.) ο Χριστός ως ο «νυμφίος» της πνευματικής «νύμφης», της Εκκλησίας: «*Ιδοὺ ὁ ἔρχεται, ἐν τῷ μέσῳ τῆς νεφέλης...*», νυμφόληπτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που την ψυχὴ του ἔχουν κυριεύσει οι νύμφες, ο νεαρόδοπαρμένος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει καταληφθεὶ ἀπὸ ἰερὸ ζήλο, μανία για τις τέχνες και τα γράμματα. [ETYM αρχ. < νύμφη + -ληπτος < λαμβάνω]. νυμφομανία (η) {νυμφομανι-ών} γυναίκα που πάσχει ἀπὸ νυμφο-μανία (βλ.λ.) ΣΥΝ. (αργκό) μητρομάνια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < γαλλ. nymphomanie). νυμφομανία (η) [1871] {χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία μια γυναίκα δεν ικανοποιείται σεξουαλικά, γι' αυτό και επιθυμεί να κάνει συνεχώς ἔρωτα ΣΥΝ. μητρομάνια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < γαλλ. nymphomanie. Στην υιοθέτηση του ὀρου ἀπὸ ξέν. γλώσσες συνέβαλε το λατ. nymphā «κερωμένη» (< αρ3C, νύμφη)]. νυμφονας (ο) (λόγ.) η κρεβατοκάμαρα τὸν νεόνυμφον ΦΡ. (λόγ.) μένο εκτός νυμφόνος (έξω μενειν τὸν νυμφόνος, Ιωάνν. Χρυσόστ. *Ὁμιλία* 23, 3) μένο έξω ἀπὸ σηματοκτική κατάσταση (λόγω ολιγοφρίας ή αποκλεισμοῦ μου).

[ETYM < μτγν. νυμφόν, -όνος < αρχ. νύμφη]. νυν επίρρ. (αρχαιοπρ.) τόρα, αυτή τη στιγμή: «ο υποκρίτης || ~ στέλεχος τὸν κόμματος ΦΡ. (α) *νυν υπέρ πάντων ο άγων* (νυν υπέρ πάντων ὁ άγων, Αισχύλ. *Πέρσαι* 405) σε περιπτώσεις που πρέπει να επιστρατευθούν οι δυνάμεις ὄλων για την προώθηση ανώτερου ἰδιαιτικού (β) στο *νυν και αεί* βλ. λ. αεί.

[ETYM < αρχ. νυν< Ι.Ε. *nū- «τόρος» (πθ. μηδενισμ. βαθμ. του *new-«νέος», βλ. κ. νέος), πθ. σανσκρ. nū, nun-am, χετ. nu (αθροιστ.), αρχ. σλαβ. nynē, λατ. nun-e, αρχ. γερμ. nu, γερμ. nun, αγγλ. now κ.ά.]. νύξ (η) {νυκτ-ός, -α | -όν} (αρχαιοπρ.) η νύχτα: ΦΡ. *εν μια (και μόνη) νυκτί* (έν μια [και μόνη] νυκτί) μέσα σε μια μόνο νύχτα, στο χρονικό διάστημα που διαρκεί μια νύχτα (συνήθ. για ταχύτατες και συνοπτικές διαδικασίες): «*όταν λείψει η έντονη ή οργανωτική προσωπικότητα, ιστορία ετών μπορεί να καταρρεύσει εν μια και μόνη νυκτί*» (εφημ.) || τα πάντα έγιναν ~|| ο νόμος ψηφίστηκε εν μια νυκτί. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι. [rIXM αρχ., βλ. λ. νύχτα]. νύξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} [αρχ.] **1.** η περιορισμένη αναφορά σε κάτι, που δεν προχωρεί σε λεπτομέρειες, εις βάθος: *μου έκανε κάποιες ~ μόνο, χωρίς να μου αναλύσει το ὄλο θέμα* **2.** η έμμεση αναφορά σε κάτι, ο υπαινιγμός, το υπονοούμενο: *έκανε νύξεις για ατασθαλίες στην επιχείρηση* ΣΥΝ. μηπήξη, κωφή **3.** (κυριολ.) η ελαφρά αμυχή τὸν δέρματος ἀπὸ αιχμηρό ὄργανο ή αντικείμενο ΣΥΝ. τσίμπημα, κέντημα, αγκλώμα **4.** η επιφανειακή λύση της συνέχειας τὸν δέρματος, τέτοια λ.χ. που προκύπτει μετὸ τὸν δαμαλισμό **5.** (στην οπλομαχία) το χτύπημα που δίνεται με την αιχμή ξίφους ή σπαθιού, κατ' αντιδιαστολή προς την καταφορά, που δίνεται με την κόψη. [ETYM < μτγν. νύξις < αρχ. νύσσω «κεντρώ, τρυπώ», αβββ. ετύμου, καθώς δεν έχει βρεθεί επαρκής απόδειξη για συσχετισμούς με άλλες Ι.Ε. γλώσσες. Οι προταθείσες συνδέσεις με μέσ. κάτω γερμ. nucken «κουνώ το κεφάλιν», αρχ. σλαβ. nukati «ενθαρρύνω, διεγείρω», που θα καθιστούσαν εύλογη την αναγωγή στο ρ. νεύω (βλ.λ.), προκαλούν σημασιολ. δυσκολίες].

νύξη: **συνώνυμα.** Το νύξη δηλώνει πολύ σύντομη αναφορά σε ένα θέμα, η οποία γίνεται σκόπιμα ή επ' ευκαιρία: *Του έκανες καμιά νύξη για το θέμα που μας απασχολεί; - Αν το φέρει η κουβέντα, κάν' τον μια νύξη για το πρόβλημα τὸν σχολείου.* Ως συνώνυμο τὸν νύξη χρησιμοποιείται το **μνεία**, συνήθως προσδιοριζόμενο ἀπὸ ἀνάλογο επίθετο (*σύντομη μνεία, απλή μνεία, σαφής μνεία* κ.ά.). Εφόσον η νύξη έχει αρνητική χροιά, συνήθως χρησιμοποιείται το **υπαινιγμός:** *Μου έκανε έναν υπαινιγμό για την απρεπή συμπεριφορά τὸν υαλλήλου τῆς εταιρείας μας.* Όμοια χρησιμοποιείται και η **υπονοούμενο** (ή σε πληθ. **υπονοούμενα**): *Άφησε ορισμένα υπονοούμενα για τὸν άκοιμο τρόπο, με τὸν οποίο αντιμετώπιστηκε ένα τόσο λεπτό θέμα - Το υπονοούμενο τὸν για τῆν κα-*

τάσταση στην εταιρεία δεν μου άρεσε καθόλου. Τόσο η λ. υπαινιγμός όσο και η λ. υπονοούμενο και επίσης το **μνεία** συνδέονται με το νύξη, δηλώνοντας ἀπὸ κοινού τῆ σύντομη ή φευγαλέα αναφορά σε ένα θέμα με ἀνάλογο χροιά.

Νυρεμβέργη (η) μεγάλη πόλη τῆς ΝΔ. Γερμανίας, ὅπου έγινε (1945-1946) η περίφημη «Δίκη τῆς Νυρεμβέργης» με κατηγορούμενους για εγκλήματα πολέμου και κατά τῆς ἀνθρωπότητας αξιωματικούς τὸν Ναζί.

[ETYM. Μεταφορά τὸν γαλλ. Nuremberg < γερμ. Nürnberg (μεσν. λατ. Norimberga). Το β' συνθ. -berg προέρχεται ἀπὸ τῆ γερμ. λ. Berg «βουνό», ἀλλά είναι ἀβέβαιη η ταυτότητα και η σημ. τὸν ά συνθ. Nürnberg. Ίσως συνδ. με τὸ σκανδ. Norn, ονομασία αρχ. νορβ. θεότητας τὸν πεπρωμένου].

Ν.Υ.Σ.Α.Ε. (το) Νομαρχιακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Ν.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Νομαρχιακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαίδευσης.

Νύσσα (η) {-ας κ. -ης) αρχαία πόλη τῆς ΝΑ. Μικράς Ασίας, ὅπου διετέλεσε επισκοπος και κήρυξε ἕνας ἀπὸ τὸν Πατέρες τῆς Ορθόδοξης Εκκλησίας, ο Γρηγόριος Νύσσης.

[ETYM < μτγν. Νύσσα, ἀπὸ τὸν. τῆς συζύγου τὸν Αντιόχου Α', ο οποίος ίδρυσε τῆν πόλη κατά τὸν πρώτο ήμισυ τὸν 3ου αι. π.Χ. Το ὄν. είναι αγν. ετύμου].

νύστα (η) η τάση για ύπνο, η κατάσταση υπνηλίας: *έχω μεγάλη ~ || κλείνουν τα μάτια μου ἀπὸ τῆ ~ || σκοντουφλάω | κουτουλάω | δεν βλέπω τῆν τύφλα μου ἀπὸ τῆ ~ ||* αυτή η ταΐνια ήταν τόσο ανιαρή, *που μου προκάλεσε ~ ||* δεν μπορώ να σταθῶ ὄρθιος ἀπὸ τῆ ~ συνεχώς χασμουριέμαι.

νυσταγμό (το) [μτγν.] το να νυστάζει κανείς, η νύστα.

νυσταγμός (ο) [αρχ.] **1.** η νύστα **2.** ΙΑΤΡ. οι ακούσιες κινήσεις τὸν οφθαλμικό βολβόν σε ὀριζόντια ή κατακόρυφη διεύθυνση ή κατά περιστροφική έννοια, με ρυθμικό ή ἀπότομο τρόπο που αποτελου' σύμπτωμα βλάβης στα μάτια ή τὸ κεντρικό νευρικό σύστημα.

νυστάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {νύστα-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αϊθάναμαι νύστα, νιώθω τῆν ἀνάγκη να κοιμηθῶ: *μόλις πάει δέκα η ὄρα, ~! ΣΥΝ. γλαρόνιο, κλείνουν τα μάτια μου ♦ 2. (μετβ.) προκαλώ νύστα σε (κάποιον), τὸν κοουράζω, τὸν αποκοιμίζω: *αυτῆ η μουσική με νυστάζει!* || ήταν τόσο βαρετό τὸ ἔργο, που με νυστάζε. [ETYM αρχ., αβββ. ετύμου. Έχει προταθεί η αναγωγή στο ρ. νεύω μέσω τ. *νευ-(ς)τάζω, ἀλλά η μορφολ. εξέλιξη θεωρείται εξαιρετικά δυσχερής. Προτιμότερη η άποψη που οδηγεί σε Ι.Ε. *sneud(h)- | *snud(h)-και συνδ. με λιθ. snūsti «κοιμώμαι ελαφρώς», snuda «κοιμισμένος», snaudālius «νυσταλέος» με εκφραστ. επιθήμα. -τάζω (πθ. νυστάζω)].*

νυσταλέος, -α, -ο **1.** αυτός που νυστάζει πολύ ΣΥΝ. υπαλέος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν κινείται δραστήρια ΣΥΝ. ωθρόος, οκνός, νοηλεκτικός ΑΝΤ. ενεργητικός, ζωηρός, δραστήριος.

[ETYM μτγν., παράλλ. τ. τὸν συνώνυμο **νυσταλος** < θ. νυστ- (< αρχ. νυστάζω, βλ.λ.) + επίθημα -αλός (πθ. σγ-αλός)].

νυστέρι (το) {νυστερ-ιού | -ιών} το χειρουργικό εργαλείο, με το οποίο γίνονται τομές στα σπλάχνα ὄσον υποβάλλονται σε χειρουργη: *κάνω τομή με ~ || απολυμαίνω το ~* ΦΡ. (μτφ.) **βιάζω νυστέρι** (σε κάτι) εξετάζω, διερευνώ σε βάθος μια υπόθεση, προκειμένου να εξαλείψω αρνητικά φαινόμενα ή αξιόποινες πράξεις: *κανείς δεν τολμούσε να βάλει νυστέρι στα οικονομικά τῆς εταιρείας.*

[ETYM < *νυσ-τήριον < θ. *νυστ- τὸν αρχ. ρ. νύσσω «κεντρώ, τρυπώ» (βλ. λ. νύξη) + παρ.γ. επίθημα -τήριον].

νυστερία (η) η τομή που γίνεται με νυστέρι.

νύφη (η) {νύφες κ. (λαϊκ.) νυφάδες, νυφών) **1.** η γυναίκα που παντρεύεται, κυρ. κατά τῆν ημέρα τὸν γάμου τῆς (στην εκκλησία ή στο δημαρχείο): *έφτασε η ~ με αρκετή καθυστέρηση || ο γαμπρός περιμενε τῆ ~ στα σκαλιά τῆς εκκλησίας || η~ ήταν ντυμένη με ένα κλασικό νυφικό || ντυμένη σαν ~ (στα λευκά) ||* πότε θα σε δούμε ~; (πότε θα παντρευτείς): ΦΡ. (α) (παροιμ.) σαν **Θέλει η νύφη κι ο γαμπρός τύφλα να 'χει ο πεθερός** αρκεί να θέλουν κάτι οι άμεσα ενδιαφερόμενοι και αυτό θα γίνει, ὄσες αντιρρήσεις και αν υπάρχουν ἀπὸ τρίτους (β) **πληρώνω τῆ νύφη** βλ. λ. **πληρώνω** **2.** η γυναίκα που πρόκειται σε καθορισμένο χρόνο να παντρευτεί: *πήγε στο σπίτι τῆς ~ δυο μέρες πριν ἀπὸ τὸν γάμο* || η ~ **προβάρει** το νυφικό **αρκετό καιρό πριν ἀπὸ τὸν γάμο** **3.** (α) κάθε γυναίκα τῆν οποία προξενεύουν (σε κάποιον): τὸν **φεραν προξενιά ἀπὸ πολλές ~** (β) κάθε γυναίκα σε ηλικία γάμου, τῆν οποία μπορεί να παντρευτεί κανείς: *αυτό το χωριό έχει πολλές ~ || σου έχω μια ~ ὁ, τι πρέπει για σένα* (κατάλληλη να τῆν παντρευτείς, που σου ταριάζει) **4.** η ἔγγαμη γυναίκα ως προς τὸν πεθερό τῆς: *η πεθερά ήταν ενθουσιασμένη με τῆ ~ τῆς || ο πεθερός συζητούσε με τῆ ~ τὸν* ΦΡ. **τα λέω στην πεθερά για να τ' ακούσει η νύφη** για παράπονο ή υπόδειξη που δεν λέγεται απευθείας στο πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται, ἀλλά σε τρίτο πρόσωπο που έχει σχέση με τὸν και είναι βέβαιο ὅτι θα τὸν τα μεταφέρει. — (υποκ.) νυφούλα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρόνυμο**. [ETYM μεσν. < αρχ. νύμφη (βλ.λ.)].

νυφάτικός, -ή, -ο **1.** ο νυφικός **2.** **νυφιάτικα** (τα) (α) τα ρούχα που φοράει η νύφη κατά τῆν τελετὴ τὸν γάμου (β) τα τραγούδια που λέγονται προς τιμήν τὸν νεόνυμφον κατά τῆν ημέρα τὸν γάμου. νυφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τῆ νύφη: ~ *ανθοδέσμη/ φόρεμα* **2.** **νυφικό** (το) το λευκό και μακρὸ συνήθ. φόρεμα που φοράει η νύφη κατά τῆν τελετὴ τὸν γάμο: *ωραίο | νοικιασμένο - 3.* αυτός που αναφέρεται στο ζευγάρι που παντρεύεται: ~ *στέφανα | κρεβάτι*. [ETYM μεσν. < αρχ. νυμφικός < νύμφη (βλ.λ.)]. νυφίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) ΖΩΟΛ. μικρόσωμο θηλαστικό, συνήθ.

χρώματος καστανού ή ερυθροκάστανου, που τρέφεται με λαγούς, ποντίκια, ψάρια και βατράχια. [ETYM₂ < μεσν. νυ] (μπίτσα, υποκ. του αρχ. νύμφη (κατ' ευφημιισμόν)).

νυφοπάζαρο (το) (στην επαρχία) χώρος περιπάτου όπου συναντώνται οι νέοι μεταξύ τους και προσεγγίζουν το πρόσωπο με το οποίο θα ήθελαν να συνάψουν σχέση.

νυφοστολιζώ ρ. μετβ. [μτγν.] {νυφοστόλισα} ντύνω και στολιζώ τη νύφη πριν τελειώσει ο γάμος.

νυφούλα (η) → νύφη

νυγάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) 1. το μικρό και λεπτό νύχι 2. είδος ζυμαρικού ή ρυζιού (πολύ λεπτό).

νυγάτος, -η, -ο 1. (κυρ. για πτηνά) αυτός που έχει μακριά και γαμινά νύχια: πετεινός ~ ΣΥΝ. γαμινώνυχος 2. **νυγάτο** (το) είδος σταφυλιού.

νυχθ- → νυκτο-

νυχθημερόν επίρρ. [1889] (αρχαιοπρ.) μέρα και νύχτα, ασταμάτητα: *εργάζεται ~* ΣΧΟΛΙΟ λ. πνεύμα.

[ETYM₂ < μτγν. νυχθήμερος < θ. νυκτ- (< αρχ. νύξ, νυκτός, με δάσυνση του συμπλέγματος) + -ήμερος < ημέρα, με *πρρ. επίθημα -όν].

νύχι (το) {νυχ-ιού | -ιών} 1. η κεράτινη πλάκα ωοειδούς σχήματος, που καλύπτει το άκρο των δακτύλων των χεριών και των ποδιών: *βάφει | περιποιείται τα ~ της || τρώει τα ~ του από αμυγδαλιά || κόβει τα ~ του με ψαλιδάκι | με νυχοκόπτη || άφησε τα - της να μακρύνουν | να μεγαλώσουν || ~ σαν τής γάτας* (κοιτηρό και μυτηρό) || «Τετάρτη και Παρασκευή τα νύχια σου μην κόψεις και Κυριακή να μην λουστείς αν θέλεις να προκόψεις» (παροιμ.) ΦΡ. (α) στα **νύχια** (των ποδιών) με τις άκρες των δακτύλων των ποδιών, αθρόωβα: *περπατούσε ~ των ποδιών, μην τυχόν και τον ακούσει κανείς ΣΥΝ. ακροπατά* (β) *απ' την κορυφή* ως *τα νύχια* βλ. λ. *κορυφή* (γ) *στα νύχια* (κάποιου) τις τις παγίδες που χρησιμοποιεί κάποιος, τα μέτρα για να εκμεταλλευτεί τους άλλους: *έπεσε ~ κακοποιών/ εμπόρων νυκτωτικών || ξέφυγε απ' τα νύχια τους* (δ) *ξίνω τα νύχια μου για καβγά* βλ. λ. *ξίνω* (ε) *με νύχια και με δόντια* βλ. λ. *δόντι* (στ) *δεν τον φτάνει ούτε στο μικρό του το νυγάκι* είναι πολύ κατώτερο του (ζ) *μυρίζω τα νύχια μου* προαι-σθάνομαι τι πρόκειται να γίνει: *Δεν μπορούσα να φανταστώ ότι θα έφθαναν σε τέτοιο σημείο θράσους! Τι έπρεπε να κάνω, να μυρίσω τα νύχια μου;* (η) *νύχι-κρέας* για τον πολύ στενό δεσμό δύο ανθρώπων: *«ο σκηνοθέτης και ο διεθυντής ορχήστρας πρέπει να είναι δεμένοι πάρα πολύ, όπως λένε ~»* (εφημ.) 2. η σκληρή κεράτινη πλάκα, γαμινή και κοφτερή στην προέξοχί της, που καλύπτει την άκρη των ποδιών ζώων και πουλιών: *η γάτα δείχνει τα ~ της || άρπαζε με τα ~ της το θήραμα της* 3. (ειδικά) η οπλή των αλόγων. — (υποκ.) νυγάκι (το) (βλ. λ.), (μεγεθ.) νυγάρα (η).

[ETYM₂ μεσν. < αρχ. ονύχιον, υποκ. του αρχ. δνύξ, ονύχος < ό- προθεμ. + -νυχ- < θ. *nuhgh- (πιθ. με ανομοίωση προς το προηγούμενο -ο-, πβ. κ. *δνύμα* - όνομα) < I.E. *ongh- *hofh- «νύχι». πβ. σανσκρ. nakhā-, λατ. u-ng-uis, γαλλ. ongle, ισπ. una, γερμ. Nagel, αγγλ. nail κ.ά.]

νυχιά (η) 1. αμυγή που προκαλείται από νύχι ΣΥΝ. γρατζουνιά, γρατζουνίσμα 2. (συνεκδ.) πολύ μικρή ποσότητα.

νυχιάζω ρ. μετβ. 1. προκαλώ αμυγή με το νύχι ΣΥΝ. γρατζουνίζω 2. χαράζω επιφάνεια με το νύχι.

νυχοκόπτης (ο) {νυχοκοπών} μικρό εργαλείο από μέταλλο για το κόψιμο των νυχιών. [ETYM₂ < νύχι + κόπτης (< κόπτω), πβ. *καφεκόπτης, χαρτοκόπτης*].

νυχοπατά (κ. -άω) ρ. αμετβ. {νυχοπατ-εις κ. -άς... | νυχοπάτησα} προχωρώ πατώντας στις άκρες των δακτύλων για να μην κάνω θόρυβο: *έφυγα νυχοπατώντας για να μην τον ξυπνήσω ΣΥΝ. ακροπατά.* — νυ-**χόπημα** (το).

νυχοποδαρα (τα) (λαϊκ.) οι άκρες των ποδιών και τα νύχια. *νύχια κ. (λόγ.) νύχια* (η) {νυκτών} 1. το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στη δύση και την ανατολή του ήλιου, κατά το οποίο δεν φωτίζεται τίποτε από το φως του ήλιου και συνήθ. καλύπτονται όλα από σκοτάδι: *ταξίδι μέσα στη ~ || κατά τη διάρκεια της ~ || πέφτει η ~ || ~ αζημέρευτη* ΑΝΤ. (η)μέρα- ΦΡ. (α) *η μέρα με τη νύχτα* βλ. λ. *ημέρα* (β) *κάνω τη νύχτα μέρα* (ι) δουλεύω νυχθημερόν (ιι) διασκεδάζω τη νύχτα και κοιμάμαι τη μέρα (γ) *άγια νύχτα* βλ. λ. *άγιος* (δ) (παροιμ.) *της νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά* οι εργασίες που γίνονται τη νύχτα, δεν γίνονται σωστά, έχουν πολλά λάθη, τα οποία γίνονται αντιληπτά το πρωί (ε) *η νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου* βλ. λ. *Βαρθολομαίος* (στ) *έφυγε νύχτα* (σαν κλέφτης) για κάποιον που εγκατέλειψε ξαφνικά και χωρίς εξηγήσεις έναν χώρο ή που απολύθηκε ή διαώθηκε από τη δουλειά του εντελώς ξαφνικά και με άκομμο τρόπο (ζ) (παροιμ.) *όποιος νύχτα περπατεί λάσπες και σκατά πατεί* όποιος κάνει δουλειές ακατάλληλες ώρες, κάνει λάθη 2. (συνεκδ.) καθετί που κάνει κανείς κατά το διάστημα αυτό (η) διασκεδάση, οι απολαύσεις κ.λπ.) κατά τη διάρκεια της νύχτας: *«νύχτεςμαρικές, ονειρεμένες»* (λαϊκ. τραγ.) || *η πρώτη ~ του γάμου* 3. το διάστημα στο οποίο συνήθ. κοιμούνται οι άνθρωποι: *μείνανε άγρυπνοι χθες τη ~ || περάσαμε άσχημη ~ χθες* 4. οι εργασίες που γίνονται κατά τη διάρκεια του χρονικού αυτού διαστήματος και (συνεκδ.) το σύνολο του επαγγελματικού κόσμου και των κέντρων διασκεδάσεως που 'ργάζονται ή λειτουργούν αυτές τις ώρες: *ο κόσμος της ~ || έραγε τα χρόνια τον στη ~ || η ~ έχει κούραση, έχει όμως και τα ωραία της || δουλεύω δέκα χρόνια στη ~ || ο νόμος της ~* — (βλ. λ. *νόμος*) 5. (μτφ.) ιστορική περίοδος χωρίς άνηθησι πολιτισμού, επο-χή πνευματικού σκότους: *η μακρά ~ του Μεσαίωνα* 6. (ως επίρρ.) (α) λίγο πριν ξημερώσει, όσο υπάρχει ακόμη σκοτάδι, χαράματα: *όταν ξύπνησε, ήταν ~ ακόμη || ξεκινούσαν - για τη φάμπρικα* (β) κατά τις νυχτηρινές ώρες: *ταξιδεύω | περπατώ | δουλεύω ~* ΦΡ. *μέρα-νύχτα* νυχθημερόν, ασταμάτητα: *εργάζεται | διαβάζει ~*. [ETYM₂ μεσν. < αρχ. νύξ, νυκτός < θ. νυκτ- *nek^w-t (με αντιπροσώ-

πευση σε -u- αντί -o-, ίσως υπό επίδραση λαρυγγικού φθόγγου), συ-νεσταλμ. βαθμ. του I.E. *nek^w-t «νύχτα», πβ. σανσκρ. nāk, αρχ. σλαβ. noSti, λατ. nox, noctis (> γαλλ. nuit, ισπ. noche), γερμ. Nacht, αγγλ. night κ.ά.]

νυχταρέω ρ. αμετβ. [μεσν.] {νυχταρέωμ} περνώ άγρυπνος τη νύχτα (ασχολούμενος με κάτι).

[ETYM₂ < αρχ. νυκτερεω < νύκτερος «νυχτηρινός» < νύξ, νυκτός + παραγ. επίθημα -ερος].

νυχτέρι (το) {νυχτερ-ιού | -ιών} 1. (λαϊκ.) η εργασία ή η δραστηριότητα που γίνεται κατά τη διάρκεια της νύχτας 2. (συνεκδ.) η αγρυπνία κατά τη νύχτα ΣΥΝ. ξενύχτι.

[ETYM₂ < μτγν. νυκτέριον, ουδ. του επιθ. νυκτέριος < αρχ. νύκτερος «νυκτερινός» < νύξ, νυκτός].

νυχτηρίδα (η) 1. νυκτόβιο, ιπτάμενο θηλαστικό με λεπτή, δερμάτινη μεμβράνη σε κάθε πλευρά του σώματος του, ευαίσθητο στην ακοή και την αφή, που τρέφεται με έντομα, γύρη, καρπούς, νέκταρ- ΦΡ. *έχω το κοκκαλάκι της νυχτηρίδας* βλ. λ. *κοκκαλάκι* 2. το πτηνό μιας κατηγορίας νυκτόβιων πτηνών, των βαμπίρων, που τρέφονται με αίμα άλλων θηλαστικών και πτηνών.

[ETYM₂ μεσν. < αρχ. νυκτερίς, -ίδος < νύκτερος «νυχτηρινός» < νύξ, νυκτός].

νυχτηρινός, -ή, -ό κ. (λόγ.) νυκτερινός [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη νύχτα: *~ ώρες | ουρανόσ || το ~ τιμολόγιο της Δ.Ε.Η. | του Ο.Τ.Ε.* 2. αυτός που γίνεται κατά τη διάρκεια της νύχτας: *- μπάνιο | διασκέδαση | επίσκεψη | βάρδια || η ~ ζωή της Αθήνας* ΑΝΤ. προινός 3. αυτός που λειτουργεί κατά τη διάρκεια της νύχτας: *~ κέντρα διασκεδάσεως | σχολή | λύκειο* 4. αυτός που εργάζεται τη νύχτα: *~ θωροφός | νοσοκόμα* 5. ΜΟΥΣ. **νυκτερινό** (το) η νυχτοδία (βλ. λ.).

νυχτιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.-λογ.) η διάρκεια μιας νύχτας.

νυχτιάτικα επίρρ.: *μέσα στη νύχτα: ήρθε και μας ξύπνησε ~, να πάμε στο νοσοκομείο || μας χτύπησε την πόρτα - και μας ανησύχησε.*

νυχτιάκι (η) λεπτό γυναικείο ένδυμα, που φοριέται κατά τη νύχτα. Επίσης νυχτιάκο (το).

νυχτο- → νυκτο-

νυχτοβίος, -α, -ο κ. (λόγ.) νυκτόβιος 1. (για πρός.) αυτός που ξενυχτά, συνήθ. διασκεδάζοντας 2. (για ζώα) αυτός που αναζητεί και βρίσκει την τροφή του κατά τη διάρκεια της νύχτας. [ETYM₂ < μτγν. νυκτόβιος < νυκτό- (< νύξ, νυκτός) + βίος].

νυχτοίμερα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.-λογ.) νύχτα-μέρα, νυχθημερόν.

νυχτοκάματο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) η αμοιβή για νυχτηρινή εργασία.

[ETYM₂ < νυχτο- + κάματο, κατά το (η)μερο-κάματο].

νυχτολούλουδο (το) ΒΟΤ. καλλωπιστικό φυτό με ποικιλόχρωμα άνθη, που αναδίδουν έντονο άρωμα και τα οποία ανοίγουν τη νύχτα και κλείνουν την ημέρα.

νυχτοπεράτμα (το) {νυχτοπερατμά-ατος | -ατα, -άτων} ο νυχτηρινός περπατάς, κυρ. τις μεταμεσονύκτιες ώρες: (στον πληθ. κακός.) νυχτηρινές διασκεδάσεις και ερωτοδουλειές: *τα ~ δεν θα σου βγουν σε καλό || όλο νυχτοπερατμάματα και ταλιμπουρδίσματα είναι τώρα τελευταία!* — νυχτοπερατμά ρ. [μεσν.] {~ός κ. -εις...}.

νυχτοπούλι (το) 1. ΖΩΟΛ. κάθε νυκτόβιο πτηνό 2. (μτφ. για πρός.) αυτός που ξενυχτά.

νυχοφύλακας (ο) {νυχοφυλάκων} 1. πρόσωπο που φυλάει έναν χώρο κατά τη διάρκεια της νύχτας 2. ΣΤΡΑΤ. ο νοσοκόμος που φροντίζει τους ασθενείς στρατιωτές τη νύχτα. [ETYM₂ < αρχ. νυκτοφύλαξ, -ακος < νυκτο- (< νύξ, νυκτός) + φύλαξ].

νυχοφυλακή (η) [μτγν.] 1. η νυχτηρινή φρουρά 2. ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των στρατιωτών που είναι νυχτηρινοί σκοποί.

νυχτώδια κ. (λόγ.) νυκτώδια (η) [1888] (νυχτωδιών) ΜΟΥΣ. κομμάτι φωνητικής ή ενόργανης μουσικής, με ελεύθερη μορφή, βραδύ, γλυκό και μελαγχολικό σκοπό, προορισμένο να εκτελείται τη νύχτα ή να αναφέρεται σε αυτή: *«ποια ~ τον νου σου έχει πάρει»* (Α. Αλκαίος) ΣΥΝ. νυκτερινό, νοτούρνο. [ETYM₂ < νύχτα + -ωδία < ωδή].

νυχτώνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {νύχτω-σα, -θηκα, -μένος} 1. με βρίσκει η νύχτα: *μέχρι να βρούμε ταξί, νυχτώσαμε* 2. (απρός. νυχτώνει) έρχεται, πέφτει η νύχτα: *~ νορίς τον χειμώνα* 3. (μεσοπαθ. νυχτώνομαι) με βρίσκει η νύχτα (να κάνω κάτι που έχω αρχίσει από νωρίς): *άρχιζε νωρίς το πρωί το διάβασμα, για να μη νυχτωθείς || νυχτώθηκα κι ακόμη να τελειώσωμε τη δουλειά* 4. (η μτχ. νυχτωμένος, -η, -ο) για πρόσωπα που δεν σχετίζονται με την πραγματικότητα, που αγνοούν τελείως πώς έχουν τα πράγματα: *αν νομίζεις ότι χωρίς προσπάθεια θα επιτύχεις, είσαι ~ || είναι βαθιά | μακριά ~, τίποτα δεν καταλαβαίνει απ' όσα γίνονται γύρω του.* — νυχτώμα (το).

νοδός, -ή, -όν (λόγ.) αυτός που δεν έχει δόντια ΣΥΝ. φαφούτης, ξεδο-ντιάρης. [ETYM₂ αρχ. < νε- | νη- στερητ. (βλ. λ. νήνεμος) + -ωδός < οδών, οδώνος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)]. Νόε (ο) {άκλ.} Π.Δ. κεντρικό πρόσωπο στην αφήγηση του κατακλισμού, από τον οποίο σόθηκε με θεία απόδειξη αυτός και η οικογένεια του μέσα σε μια κιβωτό- ΦΡ. (α) **κατακλισμός του Νόε** βλ. λ. *κατακλισμός* (β) *απ' τον καιρό του Νόε* από πάρα πολύ παλιά. [ETYM₂ < μτγν. Νόε < εβρ. Noáh, πιθ. «ανάσταση, παρηγορία» πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 5, 29: *και επονομάσεν το όνομα αυτού Νόε λέγων, ούτος διαναπαύσει ημάς από των έργων ημών και από των λυπών των χειρών ημών...*] νοθρός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από βραδύτητα στις κινήσεις του και κνηρία ΣΥΝ. οκνός, ακαμάτης, χαλάρωσ ΑΝΤ. εργατικός, φιλόπονος, προκομμένος 2. (για τον τρόπο σκέψης) αργός ή χωρίς να παράγει σκέψη, που αποφεύγει τους δύσκολους συλλογι-

μούς. — νωθρά επίρρ., νωθρότητα (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ αρχ. < νωθής «οκνηρός, βραδυκίνητος». Πρόκειται για λ. τής οποίας το α' συνθ. είναι το στεριτ. μόριο νε- | νη- (βλ. κ. νήνεμος). Ως προς το β' συνθ. έχει διατυπωθεί η άποψη ότι προέρχεται από το ρ. ωθώ (με τη σημ. «αυτός που δεν μετακινείται από τη θέση του») ή, κατ' άλλη εκδοχή, από το αρχ. *δθομαι* «ανοιάζομαι, ανησυχώ» (με τη σημ. «αυτός που αδιαφορεί, που δε νοιάζεται για τίποτε»)].
 νωματάρχης (ο) → ενωμοτάρχης
 νωμίτης (ο) → ωμίτης
 νόμος (ο) → νόμος
 νωπογραφία (η) [1896] {νωπογραφιών} 1.η τεχνική τής τοιχογραφίας, που χαρακτηρίζεται από την τοποθέτηση χρωμάτων διαλυμένων σε νερό πάνω σε νωπό ασβεστοκονίαμα: αλλιώς *φρέσκο* (το) 2. (συνεκδ.) το έργο ζωγραφικής που έγινε με αυτή την τεχνική. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. *fresco* (βλ. κ. φρέσκος)].
 νωπός, -ή, -ό 1. φρέσκος: ~ *κρέας* | *ψάρια* | *φρούτα* ANT. κατενυγμένος 2. αυτός που είναι πρόσφατος: ~ *ειδήσεις* | *αναμνήσεις* | *ψυχικά τραύματα* ANT. παρωχημένος 3. (για λουλούδια και καρπούς) αυτός που κόπηκε μόλις πρόσφατα ΣΥΝ. φρεσκοκομμένος ANT. ξερός, μαρμαμένος 4. (για χρώμα) αυτός που έχει πριν από λίγο σκαφτεί: το ~ *χρώμα* ΣΥΝ. φρεσκοσκαμμένο χρώμα 5. (συνεκδ.) αυτός που δεν έχει ακόμη στεγνώσει: ~ *ρούχα* ΣΥΝ. αστέγνωτος, υγρός ANT. στεγνός. — νωπότητα (η) [1889].
 [ΕΤΥΜ μεσν. < *νεωπός (με συγκοπή) < νεο- + -ωπός < ὄψη, ὠπός «όψη, βλέμμα»].
 νωρίς κ. ενωρίς επίρρ. {νωρίτερα} 1. κοντά στην αρχή χρονικού διαστήματος: ~ *το πρωί* | *το απόγευμα* | *το βράδυ* | *το μεσημέρι* ANT. αργά 2. σε χρονικό διάστημα πριν από τον καθορισμένο, συνηθισμένο ή αναμενόμενο χρόνο: *ξυπνάει ~* || *πάει στη δουλειά του ~* || *ο αγώνας τελείωσε ~* || *έφτασε πιο ~ από σένα*: Φρ. (α) από νωρίς πριν από τον κανονικό, τον συνηθισμένο ή τον αναμενόμενο χρόνο: *πιάνω δουλειά ~* || *έμαθα ξένες γλώσσες ~, όταν ήμουν στο δημοτικό* (β) **το νωρίτε-**

ρο | **το πιο** νωρίς το πιο κοντινό μελλοντικό χρονικό σημείο: *το νωρίτερο που μπορείς να παραλάβεις το σακάκι είναι την επόμενη Τρίτη* ANT. το αργότερο (γ) (εμφατ.) νωρίς-νωρίς αρκετά πριν από καθορισμένο χρονικό σημείο: *ήρθες ~ σήμερα* 3. στην αρχή κατάστασης, διαδικασίας, αφήγησης, έργου κ.λπ.: *ο συγγραφέας μάς προϋδεάζει ~ για όσα θα ακολουθήσουν*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος*. [ΕΤΥΜ μεσν. < ενωρίς < μτγν. *ενωρος* «εγκαυρός», συνθ. εκ συναρπα-γής από τη φρ. εν *εργ* (κατά τα επίρρ. *μέχρις, άχρις*)].
 νότα (τα) 1. η ραχιαία επιφάνεια τού σώματος τού ανθρώπου και των σπονδυλωτών ζώων ΣΥΝ. *πλάτη*: ΦΡ. στρέφω **τα** νότα (σε *κάποιον*) (τά νότα *εντρέψαι*, Ηροδ. 7, 211) (i) δείχνω αποστροφή ή περιφρόνηση για (κάποιον) (ii) εγκαταλείπω τη μάχη, τρέπομαι σε φυγή 2. ΣΤΡΑΤ. τα στρατιωτικά τμήματα που βρίσκονται πίσω από την πρώτη γραμμή τού μετώπου: *δέχομαι επίθεση από τα -* ΣΥΝ. μετόπισθεν. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
 [ΕΤΥΜ < αρχ. *νότα* (σπάν. εν. *νότων*), αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με λατ. *natis, nates* (πληθ.) «γλουτός, -όν», αν και ικανοποιεί σημασιολογικώς, προϋποθέτει δυσερμήνευτη θεματική εναλλαγή *na-ti | nō-to].
 νωτιαίος, -α, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη σπονδυλική στήλη ανθρώπων ή ζώων: ~ *γάγγλια* | *νεύρα*- ΦΡ. **νωτιαίος** μυελός βλ. λ. μυελός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. νωτιαίος < νότων, βλ. κ. νότα].
 νωχέλεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η βραδύτητα, η οκνηρία στο σώμα και στον νου ΣΥΝ. νωθρότητα, βραδυκίνησια, χαλνώση ANT. ενεργητικότητα, ζωτικότητα.
 νωχελικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με νωχέλεια: *αργές, ~ κινήσεις* || ~ *περίπατος*. Επίσης (λόγ.) **νωχελής**, -ής, -ές [αρχ.]. — νωχελικά επίρρ., **νωχελικότητα** (η).
 [ΕΤΥΜ < αρχ. νωχελής, αγν. ετύμου. Φαίνεται ότι η λ. νω^αελής έχει παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό προς το επίθ. νωθής (βλ. λ. νωθρός), καθώς και ότι το α' συνθ. είναι το νε- | νη- στεριτ. (βλ. λ. νήνεμος). Περαιτέρω, όμως, ανάλυση είναι αβέβαιη, καθώς η σύνδεση με το θ. τού ρ. *κέλλω* «ελαύνω» δεν τεκμηριώνεται επιστημονικώς].

Ξ, ξ: Ξι ή ξι, το δέκατο τέταρτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Το γράμμα Ξ είναι μια καινοτομία του ελληνικού αλφαβήτου, όπου χρησιμοποιήθηκε ιδιαίτερο γράμμα (μονόγραμμα), για να δηλώσει δύο σύμφωνα ή, μάλλον, ένα συμφωνικό σύμπλεγμα, το [ks]. Το ίδιο έγινε στην Αρχαία και προκειμένου περί του *ψει* (=ps) και του *ζήτα* (=zd), καθώς και περί των *δασέων συμφώνων* (Θ=Λ, φ=ρη, χ=κ1ι). Η συχνότητα της εμφάνισης των συμπλεγμάτων [ks] και [ps] στους χρόνους των ουρανικόληκτων και χειλικόληκτων ρημάτων και πολλών ονοματικών παραγώγων (*διώκ-ω: διώξ-ω, εδίωξ-α - δίωξις - κήρυξ, καλόπ-τω: καλύω, εκάλυφα - κάλυψις -λαίλαψ*) οδήγησε πιθανότατα στη δήλωση τους με ιδιαίτερο γράμμα (μονόγραμμα), αφού προηγουμένως πέρασαν από διγράμματα δηλώσεις ([ks] = ΚΣ ή ΧΣ, [ps] = ΠΣ ή ΦΣ). Σε αντίθεση με τα λεγόμενα *ανατολικά* αλφάβητα (ή «κυανιά» στον χάρτη των αλφαβήτων της Ελληνικής του Γερμανού Α. Kirchoff: *Studien zur Geschichte des Griechischen Alphabets*, 1887), όπου το γράμμα Ξ δήλωσε το [ks] (ΞΑΝΘΟΣ) και το γράμμα Χ το δασύ [kh] (ΧΑΙΡΕΤΕ), στα δυτικά (ή «κόκκινα») αλφάβητα (Ευβοίας, Βοιωτίας, Φωκίδας, Λοκρίδας, Θεσσαλίας, ΝΑ. Πελοποννήσου, Κεφαλληνίας, Ιθάκης, Κ. Ιταλίας κ.ά.) το [ks] δηλώθηκε από το γράμμα Χ (πβ. τα λατ. Xenocrates, Xenophanes, Xenophon κ.λπ. και τα νεότ. αγγλ. xenophobia, xerography, xerorhthalmia, xerophyte κ.λπ.). Οι ιστορικοί της ελληνικής γραφής ανάγουν την προέλευση του *ξ* στο βορειοσημιτικό γράμμα samekh, με το οποίο συμπίπτουν μορφικά. Είτε ακροφωνικά [s]ame[kh] > s-kh > kh-s > ks είτε με συμφυρμό των αρκτικών γραμμάτων των βορειοσημιτικών συριστικών γραμμάτων samekh και sin: [s]ame[kh] [s]in > khs > ks προήλθε το *ξ* της Ελληνικής (το -ει κατά τα *πει, φει, χει* και *ψει*) - το οποίο με τον ιωτακισμό πήρε τη μορφή του *ξ*ί όμοια με τα *πι, φ*, *χι* και *ψ*, που όλα γράφτηκαν φωνητικά (με -ι-). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ξ, ξ *ξ*ει κ. *ξ*ι- το δέκατο τέταρτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ξ*ει, *αριθμός*).

Ξαγι (το) {ξαγιού | -ιών} **1.** το κόσκινο ή άλλο δοχείο όμοια χωρητικότητα, με το οποίο μετριέται το ποσοστό αλέσματος που κατακρατεί ο μυλωνάς **2.** (συνεκδ.) το ποσοστό αλέσματος που κατακρατεί ο μυλωνάς **3.** το ποσό με το οποίο αμειβεται ο μυλωνάς ΣΥΝ. αλεστικά **4.** μονάδα χωρητικότητας των δημητριακών **5.** μέτρο πυριτίδας και σφαριδίων για τα κυνηγετικά όπλα **6.** το μέτρο που χρησιμοποιείται για το ζύγισμα του μεταξόσπορου και άλλων πολύτιμων αντικειμένων ισοδυναμεί προς το ένα έκτο της ουγγιάς. [ETYM₂ μεσν. < μγν. *εξάγιον* λατ. exagium «ζυγός, στάθμισμα»].

Ξαγκιστρώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξαγκιστρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αποσπώ (κάτι) από το αγκίστρι: ~ *ψάρι* ΣΥΝ. απαγκιστρώνω ΑΝΤ. αγκιστρώνω **2.** ΝΑΥΤ. ξεγαντζώνω, σηκώνω την άγκυρα ♦ **3.** (μετβ.) (μτα.) αποδεδμεύω από δύσκολη κατάσταση. — Ξανκιστρωμα (το). [ETYM₂ < ξ(ε)- + αγκιστρώνω].

Ξαγναντα επίρρ. (λαϊκ.) απέναντι, αντίκρυ.

Ξαγνάντεμα (το) {ξαγνάντεμ-ατος | -ατα, -άτων} η παρατήρηση ενός τόπου από ψηλά.

Ξαγναντέω ρ. μετβ. {ξαγνάντεψα} παρατηρώ κάτι από ψηλά και σε μακρινή απόσταση: *απ' το μπαλκόνι του σπιτιού μου ~ τη θάλασσα*. [ETYM₂ < ξ(ε)- + αγνάντεω].

Ξαγναντο (το) το σημείο από το οποίο μπορεί να έχει κανείς πανοραμική θέα ενός τοπίου.

Ξαγρόπνημα (το) → ξαγρυπνώ

Ξαγρόπνια (η) η αγρόπνια (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια.

Ξαγρυπτός, -η, -ο αυτός που ξαγρυπνά: *έμεινε ~ όλη τη νύχτα από το άγχος του*.

Ξαγρυπνώ ρ. αμετβ. {ξαγρυπνάς... | ξαγρυπν-ησα, -ημένος κ. -ισμένος} μένω αγρυπνός, δεν κοιμάμαι τη νύχτα ΣΥΝ. ξενυχτώ. — Ξαγρυπνισμα κ. ξαγρόπνια (το). [ETYM₂ < ξ(ε)- + αγρυπνώ].

Ξαδέλφη κ. Ξαδέρφη (η) η ξαδέλφη (βλ. λ. *εξάδελφος*). — (υποκ.) Ξαδελφούλα κ. Ξαδερφούλα (η).

Ξαδέλφι κ. Ξαδέρφι (το) {ξαδέλφ-ιού | -ιών} ο εξάδελφος. — (υποκ.) Ξαδελφάκι κ. Ξαδερφάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος*.

Ξαδελφος [μεσν.] κ. Ξαδερφος (ο) ο εξάδελφος. — (υποκ.) Ξαδελφούλης κ. Ξαδερφούλης (ο).

Ξαίνω ρ. μετβ. {ξάνα, ξάσ-θηκα, -μέ'Ος} **1.** καθαρίζω μαλλί ή λινάρι, ώστε να είναι κατάλληλο για κλώσιμο ΣΥΝ. λαναρίζω **2.** χτενίζω τα μαλλιά έτσι, ώστε να έχουν μεγαλύτερο όγκο, να φουρντώνουν. [ETYM₂ αρχ. λ., που εμφανίζει το θ. ζ- (< *qs-) των ρ. ξέω και ξύνω (βλ.λ.) και σχηματίστηκε κατ' αναλογία προς το ρ. *υφαίνω*].

Ξακουσμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι γνωστός σε πολύ κόσμο: ~ *επιστήμονας* ΣΥΝ. ονομαστός, περίφημος, ξακουστός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.

Ξακουστός, -η, -ό [μεσν.] ο ξακουσμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.

Ξακριδί (το) {ξακριδιού | -ιών} **1.** το πρώτο και το τελευταίο σανίδι κορμού δέντρου, ο οποίος προιονίστηκε κατά μήκος **2.** το κομμάτι που αφαιρείται από τα άκρα μεγάλου τεμαχίου (υψίλων χαρτιού, υψίσματος, δέρματος κ.λπ.) **3.** (μτφ.) το άρηστο υπόλειμμα ΣΥΝ. απόρριμμα. [ETYM₂ < ξακρίζω (υποφωρητ.), βλ.λ.].

Ξακρίζω ρ. μετβ. {ξάκρισ-α, -μένος} **1.** κόβω τις περιττές άκρες ενός αντικειμένου: ~ *βιβλίο* | *ύφασμα* ΣΥΝ. (λόγ.) ακροτομώ: (σπάν.) **2.** παίρνω (κάποιον) παράμερα, για να του μιλήσω ΣΥΝ. ξεμοναχιάζω **3.**

παραμερίζω (κάτι) ως περιττό. — Ξάκρισμα (το) (σημ. **1**).

[ETYM₂ < ξ(ε)- + ακρίζω < άκρο].

Ξαλαφρώνω κ. Ξελαφρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξαλάφρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** απαλλάσσω (κάποιον) από ένα βάρος, κάνω ελαφρύτερο το φορτίο του: *δωσε μου τη μία τσάντα, να σε ξαλαφρώσω* **2.** (μτφ.-λαϊκ.) αφαιρώ από κάποιον κάτι πολύτιμο που έχει επάνω του (πορτοφόλι, χρήματα, κόσμημα κ.ά.): *ένας πορτοφολάς που ξαλάφρωνε τις τσέπες των επιβατών του λεωφορείου* || *διάφοροι επιτήδειοι προσπαθούν να σας ξαλαφρώσουν το πορτοφόλι* ♦ (αμετβ.) **3.** γίνωμαι ελαφρύτερος: *έχασα μερικά κιλά και ξαλάφρωσα* **4.** απαλλάσσομαι από ψυχικό βάρος: *ξαλάφρωσε η ψυχή* | *ο νους απ' τις σκοτούρες* | *τα βάσανα* || *τα έπα και ξαλάφρωσα* **5.** ανακουφίζομαι από σωματικό πόνο: *έκανα την ένεση και ξαλάφρωσα* **6.** (ειδικότ.) ανακουφίζομαι κάνοντας τη σωματική μου ανάγκη: *πήγε στην τουαλέτα και ξαλάφρωσε*. — Ξαλάφρωμα κ. Ξελάφρωμα (το), Ξαλάφρωση (η). [ETYM₂ μεσν. < ξ(ε)- + αλαφρώνω < ελαφρώνω].

Ξαλμυρίζω ρ. → Ξαμυρίζω

Ξαμολώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξαμολάς... | ξαμολ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** αφήνω (κάποιον/κάτι) ελεύθερο να ορμήσει εναντίον άλλου: *ξαμόλησε τα σκυλιά να τους καταποράζουν* ΑΝΤ. συγκρατώ, συμμαζεύω **2.** (ειδικότ.) στέλνω (κάποιον) επειγόντως να κάνει (κάτι): *ξαμόλησε τους εισπράκτορες να μαζέψουν όλες τις οφειλές* **3.** (μεσοποθ. *ξαμολιέμαι*) (α) ορμή ακάθεκτος: *ξαμολήθηκαν να βρουν τον καταζητούμενο* || *ξαμολήθηκαν τα λαγωνικά της εφορίας στην αγορά* (β) ξεκινώ βιαστικά. [ETYM₂ < ξ(ε)- + αμολώ].

Ξαμώνω ρ. {ξάμωσα} (λαϊκ.) **1.** (α) πλησιάζω κάποιον (συνήθ. απειλητικά) (β) απειλώ κάποιον με σηκωμένο το χέρι, ετοιμάζομαι να χειροδικήσω **2.** ορμώ, επιτίθεμαι **3.** σημαδεύω **4.** βάζω σκοπό, προσπαθώ. [ETYM₂ μεσν. < *εξάμωνι* άζαμων (< λατ. examen «εξέταση, στάθμισμα») + παραγ. επίθημα -ώνω].

Ξανά επίρρ.· *πάλι, άλλη μια φορά, εκ νέου: να μην πας ~ σε αυτό το κατάστημα* || *ρωτώ* | *μιλώ* | *πρώω* - || (ως εντολή ή παράκληση για επανάληψη): *ο γυμναστής τους είπε, αφού έκαναν την άσκηση: ~!* || *το κοινό φρονιάζοντας απαιτούσε: ~!* ΦΡ. (α) (εμφατ.) *ξανά και ξανά* επανειλημμένα, συνεχώς: *δεν μπορώ να ακούω ~ τις ίδιες υποσχέσεις από τους πολιτικούς* *βαρέθηκα πια!* (β) *ξανά-μανά* για κάτι που επαναλαμβάνεται συχνά και ενοχλητικά: *«συνεντεύξεις στις εφημερίδες και τα περιοδικά, ρεπορτάζ και δηλώσεις στην τηλεόραση και ~ συνεντεύξεις, ρεπορτάζ και δηλώσεις...»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανά*.

[ETYM₂ μεσν. < προθ. *εξ* + *ανά*, κατ' απόσπαση από συνθ. λ. (με σύγχηση του αρχικού άτονου ε-), πβ. *εξ-ανα-στρέφω* - *ξανα-στρέφω*, όπου το *ξανά-* θεωρήθηκε αυτοτελές μόρφημα].

Ξανά- κ. Ξανά- κ. Ξαν-α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** επανάληψη: *ξανα-γράφω, ξανα-κτυπώ, ξανα-βάφω, ξανα-σμίξιμο* **2.** επιστροφή σε προηγούμενη θέση, κατάσταση, χρονικό σημείο κ.λπ.: *ξανα-γυρνώ, ξαν-αρχίζω* || *γιατί ξανάρθες*; [ETYM₂ Α συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, για το οποίο βλ. λ. *ξανά*].

Ξαναβγάζω ρ. μετβ. {ξανάβγαλα} **1.** βγάζω και *πάλι* · **2.** εκδίδω εκ νέου: ~ *βιβλίο* | *περιοδικό* ΣΥΝ. επανεκδίδω.

Ξαναβλέπω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξαναβείδα κ. ξανάδα} **1.** συναντώ (κάποιον) *πάλι*: *θα σε ξαναδώ μετά, γι' αυτό δεν σε χαιρετώ* || *αν με ξαναβεί, να μου γράψει!* | *φύγε και να μη σε ξαναδώ μπροστά μου!* · **2.** ξαναβρίσκω την όραση μου · **3.** (μτφ.) σκέφτομαι, εξετάζω η μελετώ (κάτι) για δεύτερη φορά: *ήθελε να ξαναβεί τα χειρόγραφα του, πριν τα δώσει στο τυπογραφείο*.

ομένων σε αυτόν). Δεν αποκλείεται να πρόκειται για προελληνική λ. πελασγική προελ.

Ξανθότριχος, -η, -ο αυτός που έχει ξανθές τρίχες ΣΥΝ. Ξανθόμαλλος. Επίσης Ξανθότριχης, -α, -ικο.

Ξανθούλης (ο) {ξανθούληδες}, Ξανθούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συνήθ. χαιδέεντ.) πρόσωπο με ξανθά μαλλιά. — Ξανθούλικος, -η | -ι, -ικο, Ξανθούλι (το).

Ξανθοφύλλη (η) [1888] {χωρ. πληθ.} κίτρινη ή πορτοκαλόχρωμη χρωστική ουσία, συγγενής προς τη χλωροφύλλη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xanthophylle].

Ξανθοψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση τής όρασης, κατά την οποία τα αντικείμενα φαίνονται κίτρινα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xanthopsie].

Ξάνθωμα (το) {Ξανθώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το καλοήθες ογκίδιο χρυσοκίτρινο χρώματος, που παρουσιάζεται κυρ. στους αγκώνες, στα γόνατα, στο τριχότο της κεφαλής και στους τένοντες, ως αποτέλεσμα τοπικής διαταραχής του μεταβολισμού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xanthoma].

Ξανθωπός, -ή, -ό αυτός που είναι κάπως Ξανθός. [ETYM. μτγν. < Ξανθός + παραγ. επίθημα -ωπός (βλ. λ.)].

Ξανοίγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {Ξάνοι-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. ανοίγω διάπλατα: ~ πόρτες | παράθυρα 2. (για χρώμα) κάνω πιο ανοιχτό: Ξανοίξε το κόκκινο με λίγο άσπρο ♦ 3. (αμετβ.) γίνομαι αίθριος και διαυγής: Ξανοίξε ο ουρανός σήμερα ΣΥΝ. καθαρίζω, Ξαστερώω ΑΝΤ. θολώνω, συννεφιάζω 4. (μεσοπαθ. Ξανοίγομαι) (α) εξωτερικεύω σε κάποιον μύχιες σκέψεις και συναισθήματα: μην Ξανοίγεσαι σε αγνώστους ΣΥΝ. εκμυστηρεύομαι (β) (μτφ.) επεκτείνω τη δραστηριότητα μου σε τομείς που υπερβαίνουν τις αντικειμενικές μου δυνατότητες: Ξανοίχτηκε πολύ στην επιχείρηση και χρωσκόπησε (γ) ξεοδέω περισσότερο από όσα μου επιτρέπουν οι οικονομικές μου δυνατότητες: μην Ξανοίγεσαι τόσο, γιατί θα μείνεις άφραγκος! (δ) βγαίνω στα ανοιχτά, απομακρύνομαι από την ακτή: Ξανοίχτηκαν στο πέρασος || Ξανοίχτηκε στη θάλασσα και παραλίγο να πνιγεί. — Ξανόγιομα (το). [ETYM. μεσν. < αρχ. Ξανόγιω (με σίγηση του αρχικού άτονου ε-) < εξ- + ανοίγω].

Ξάνσιος (η) -+ Ξάσιμο

ΞαντήριΟ (το) {Ξαντήρι-ου | -ων} το εργοστάσιο στο οποίο Ξαίνεται μαλλί ή λινάρι. [ETYM. < Ξαίνο + παραγ. επίθημα -τήριο, πβ. κ. φραντήριο].

Ξάντης (ο) {Ξαντών}, Ξάντρια (η) (σημ. 1) {δύσυχρ. Ξαντήριον}. εργάτης που Ξαίνει 2. το εργαλείο με το οποίο Ξαίνουν ΣΥΝ. λινάρι. [ETYM. αρχ. < Ξαίνο (βλ. λ.)].

Ξαντικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που ανήκει ή αναφέρεται στο λινάρισμα ή στον Ξάντη: ~ μηχανή 2. Ξαντική (η) η τέχνη του λαναρίσματος 3. Ξαντικά (τα) η αμοιβή του Ξάντη.

Ξαντός, -ή, -ό 1. αυτός που τον έχουν Ξάνει ΣΥΝ. λαναρισμένος 2. Ξαντό (το) (α) κομμάτι από παλιό λινό ύφασμα, που χρησιμοποιείται για την επίδεση τραυμάτων ή πληγών αντί για γάζα (β) κουρέλι. [ETYM. μεσν. < αρχ. Ξαίνο].

Ξάπλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) 1. η αναπαικτική και νοηλική κατάσταση 2. η ροπή ή η συνήθεια για ανάπαυση: παιδιά της ~ και της μίας ΣΥΝ. ραχάτι, χουκούρν ΦΡ. ρίγγω Ξάπλες (ι) αναπαύομαι, ξεκουράζομαι (ii) τεμπελιάζω 3. (ως επίρρ.) σε κατάκλιση: βάλ' το ~ για να μην πέσει ΣΥΝ. Ξαπλωτά, πλαγιαστά. [ETYM. < Ξαπλώω (υποχωφρ.)].

Ξαπλώω ρ. αμετβ. {Ξάπλωρα} (λαϊκ.) Ξαπλώνω (για ύπνο ή ξεκούραση).

Ξαπλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {Ξάπλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. πέφτω στο κρεβάτι για ύπνο ή ξεκούραση: τι ώρα Ξαπλώνεις το βράδυ; || πάμε να Ξαπλώσουμε 2. βρίσκομαι σε πλαγιαστή θέση ή πέφτω σε θέση ανάσκελα ή ελαφρώς ανασηκωμένος: ~ στην άμμο | στο γκαζόν | στον καναπέ | στο χαλί ♦ (μετβ.) 3. απλώνω (κάποιον/κάτι) σε μήκος και πλάτος: Ξαπλώσε το μαρόρ στην κούνια || τον Ξαπλώσαν από φορείο - 4. πυροβολώ ή χτυπώ (κάποιον) και τον ρίχνω στο έδαφος: με τρεις ντουφεκιές τον Ξαπλώσε στο χόμα || τον 'ρίξε μια μπουνιά και τον Ξαπλώσε χάμο. — Ξάπλωμα (το) [μεσν.] κ. Ξαπλώσιά (η). [ETYM. μεσν. < μτγν. Ξαπλώ (-όω) (βλ. κ. Ξαπλώνω)]. Ξαπλώστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κάθισμα, η πολυθρόνα, όπου κάθεται κάποιος αναπαυτικά ΣΥΝ. σεζλόγκ.

[ETYM. < Ξαπλώνω (αόρ. Ξάπλωσα) + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. σκοτώσ-τρα]. Ξαπλώτος, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που είναι Ξαπλωμένος, που έχει πλαγιάσει. — Ξαπλωτά επίρρ. Ξαποσταίνω ρ. αμετβ. {Ξαποστα-σα, -μένος} βρίσκομαι σε κατάσταση ανάπαυσης, ξεκούρασης: κάνε ένα διάλειμμα, να Ξαποσταίνεις || «η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει | δεν τη σκιάζει φοβέρα καμιά! μόνο λίγο καιρό Ξαποσταίνει | και ξανά προς τη δόξα τραβά» (εμβατήριο) ΣΥΝ. Ξεκουράζομαι. — Ξαπόσταμα (το). [ETYM. μεσν. < Ξ(ε)- + άποσταίνω (βλ. λ.)]. Ξαποστέλνω ρ. μετβ. {Ξαπόστ-ελα, -αλμένος} 1. (κυριολ.) στέλνω (κάποιον/κάτι) μακριά 2. (κακόδ.) διώχνω, αποπέμπω (κάποιον): κοίταξε να Ξαποστειλείς αυτό τον ενοχλητικό τύπο, όταν έρθει || τον Ξαπόστειλα, μην ανησυχείς. [ETYM. < μεσν. Ξαποστέλλω < μτγν. Ξαποστέλλω < εξ- + αποστέλλω]. Ξαραχνιάζω ρ. μετβ. {Ξαραχνιάζω-α, -θηκα, -μένος} βγάζω τον ιστούς της αράχνης από διάφορες επιφάνειες: - τοίχους | γωνίες | ταβάνια. — Ξαραχνιάσμα (το). Ξαρματώνω ρ. μετβ. {Ξαρμάτω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αφαιρώ τον οπλισμό (κάποιου) ΣΥΝ. παροπλίζω, αφοπλίζω 2. (για πλοίο) αφαιρώ τα πανιά και τα άρμενα. — Ξαρμάτωμα (το).

[ETYM. μεσν. < Ξ(ε)- + αρματώνω].

Ξαρμάτωτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν έχει ή δεν φέρει οπλισμό ΣΥΝ. άοπλος, παροπλισμένος 2. (για πλοίο) αυτός που δεν είναι κατάλληλα εξοπλισμένος 3. (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του σε περίπτωση επίθεσης εναντίον του ΣΥΝ. ανυπεράσπιστος.

Ξαρμυρίζω κ. Ξαλμυρίζω ρ. μετβ. {Ξαρμύρισα-α, -μένος} (λαϊκ.) αφαιρώ την άρμη: - τυρί | μπακαλιάρω ΣΥΝ. αφαλατώνω. — Ξαρμύρισμα κ. Ξαλμύρισμα (το).

[ETYM. < *εξ-αλμυρ-ίζω (με σίγηση του αρχικού άτονου ε- και αφομοίωση του -λ- προς το -ρ-) < εξ- + αλμυρός, πβ. μτγν. Ξαλμίζω < εξ- + αλμίζω < άλμη].

Ξαρραβωνιάζω ρ. μετβ. {Ξαρραβώνιασα-α, -θηκα, -μένος} χαλάω, διαλύω αρραβώνα.

Ξάρτι (το) {Ξάρτ-ιού | -ιών} 1. (συνήθ. στον πληθ.) ΝΑΥΤ. (α) τα σκονιά που είναι δεμένα σε σταθερά σημεία και στηρίζουν τα πανιά και τα κατάρτια ιστιοφόρου (β) τα σκονιά ή τα συρματόσχοινα που δένονται από τον ιστό στις πλευρές του πλοίου για να τον στηρίζουν ΣΥΝ. επίτονοι 2. τα σκονιά που συνδέουν τις ακτίνες του ανεμόμυλου με το κέντρο του άξονα.

[ETYM. μεσν. < μτγν. Ξάρτιον < Ξαρτώ (-άω) «κρεμάω, στηρίζω» (αρχ. Ξάρτωμαι)].

Ξάσιμο (το) {Ξασίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να Ξαίνει (κανείς) (κάτι): το ~ του μαλλιού ΣΥΝ. λανάρισμα 2. η αύξηση του όγκου του χτενίσματος ή μιας τούφας μαλλιών ΣΥΝ. κρεπάρισμα. Επίσης (λόγ.) Ξάνσιος (η) [μτγν.] {Ξάνσιος} (σημ. 1).

Ξάσιμα (το) {Ξάσιμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το μαλλί που το έχουν Ξάνει, που έχει λαναριαστεί. [ETYM. αρχ. < Ξαίνο (βλ. λ.)].

Ξασπρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {Ξάσπρισα-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) δίνω σε (κάτι) λευκό χρώμα: ~ λερωμένα ρούχα ΣΥΝ. λευκάνω ♦ 2. (αμετβ.) Ξεθωριάζω: τα ρούχα Ξασπρίσαν από τον ήλιο. — Ξασπρίσμα (το). [ETYM. μεσν. < Ξ(ε)- + ασπρίζω].

Ξασπρούλιάρης (ο) {Ξασπρούλιάρης}, Ξασπρούλιάρη (η) αυτός που έχει έντονο άσπρο χρώμα, που έχει ξεθωριάσει ΣΥΝ. ξεθωριασμένος, Ξασπρισμένος. Επίσης Ξασπρούλιάρικος, -η, -ο.

Ξάστρα επίρρ. [μεσν.] 1. με σαφήνεια, καθαρά: δεν μιλάει ~, τρώει συλλαβές 2. χωρίς υποκριτικές περιστροφές, χωρίς υπεκφυγές: μιλά καθαρά και ~ ΣΥΝ. ειλικρινά, ανυπόκριτα, σταράτα.

Ξαστεριά (η) [μεσν.] 1. η κατάσταση του έναστρου και ασυννέφιαστου ουρανού: «πότε θα κάμει ~, πότε θα φλεβαρίσει» (ριζικό τραγ.) 2. (συνεκδ.) η διαυγής και ανέφελη νύχτα ΣΥΝ. αστροφεγγιά.

Ξάστερος, -η, -ο 1. (για τον ουρανό) αυτός που δεν έχει σύννεφα, αυτός που είναι καθαρός και φαίνονται τα αστέρια ΣΥΝ. έναστρος, ανέφελος, ασυννέφιαστος, αίθριος 2. (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαυγεία και καθαρότητα: το νερό της πηγής είναι ~3. (μτφ.) αυτός που είναι σαφής και ειλικρινής: ~ λόγια ΣΥΝ. ανυπόκριτος, απροσποίητος ΑΝΤ. υποκριτικός, υστερόβουλος, ανειλικρινής. [ETYM. μεσν. < Ξ(ε)- + -άστερος < αστέρι].

Ξαστερώω ρ. αμετβ. [μεσν.] {Ξαστέρω-σα, -μένος} 1. (για τον ουρανό ή για καιρό) γίνομαι Ξάστερος ΣΥΝ. καθαρίζω, Ξανοίγω ΑΝΤ. θολώνω, συννεφιάζω 2. (μτφ.) γίνομαι διαυγής: Ξαστέρωσε το μυαλό μου ΣΥΝ. ξεθολώνω. — Ξαστέρωμα (το).

Ξαστογώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {Ξαστογώ-ας κ. -είς... | Ξαστόγησα} ♦ 1. (αμετβ.) πέφτω έξω από τον στόχο (συνήθ. μτφ.) πέφτω έξω σε σχέση με αυτό που αποτελεί πραγματικότητα, αλήθεια ή επιδίωξη: «ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοζότης - το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που Ξαστόγησε» (Γ. Σεφέρης) ΣΥΝ. σφάλω, αστογώ ♦ 2. (μετβ.) (λόγος) λησμονός: «τρέμ' η ψυχή και Ξαστογά γλικά εν εαυτό της» (Δ. Σολωμός). — Ξαστόγημα (το) κ. Ξαστογιά (η). [ETYM. < μεσν. Ξαστογώ < Ξ(ε)- + αστογώ].

Ξαφνιαζώ ρ. μετβ. {Ξάφνιασα-α, -θηκα, -μένος} 1. προξενώ (σε κάποιον) αμηχανία, φόβο ή έκπληξη ενεργώντας με απροσδόκητο τρόπο: με Ξάφνιασε η νυχτερινή του επίσκεψη || η απόφαση σου να εγκαταλείψεις τις σπουδές σου, μας Ξάφνιασε όλους || Ξαφνιαστήκα από την απροσδόκητη εξέλιξη || μας Ξάφνιασε ευχάριστα το νέο του μυθιστορήμα 2. προκαλώ πόνο από άποτομη κίνηση του σώματος. — Ξάφνιασμα κ. Ξάφνισμα (το) [μεσν.].

[ETYM. < μεσν. Ξαφνίζω < Ξαφνίζω (με σίγηση του αρχικού άτονου ε-) < Ξαφνα (βλ. λ.)].

Ξάφνιασμα (το) → Ξαφνιάζω

Ξάφνικος, -ή, -ό 1. αυτός που συμβαίνει χωρίς να το περιμένει κανείς: ~ βροχή | φωτιά | θάνατος | μάρα | αναστάσιση ΣΥΝ. απροσδόκητος, αφηρητός ΑΝΤ. αναμενόμενος, προσδοκώμενος 2. Ξαφνικό (το) το μη αναμενόμενο και συχνά δυσάρεστο συμβάν. — Ξαφνικά επίρρ. [μεσν.].

[ETYM. μεσν. < Ξαφνικός (με σίγηση του αρχικού άτονου ε-) < Ξαφνα (βλ. λ.)].

Ξάφνου επίρρ.: Ξαφνικά, δίχως να αναμένεται (κάτι): εκεί που είχε καλοκαιρία, άρχισε ~ ο ουρανός να σκοτεινιάζει ΣΥΝ. αίφνης, απροσδόκητα, ανασπάντεχα. [ETYM. μεσν. < Ξάφνου < αρχ. Ξαφίνης (βλ. λ.)].

Ξάφριζω ρ. μετβ. {Ξάφρισα-α, -μένος} 1. αφαιρώ τον αφρό από κάποιο υγρό που βράζει: ~ γάλα | βούτυρο - 2. (λαϊκ.) αφαιρώ δολιούς Ξένα πράγματα, κλέβω: ~ την τσέπη | το πορτοφόλι κάποιου || της Ξάφρισαν τα κοσμήματα || τον Ξάφρισαν στα χαρτιά. — Ξάφρισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. κλέβω. [ETYM. μεσν. < αρχ. Ξαφρίζω < εξ- + αφρίζω].

Ξε- προθεματικό στοιχείο: 1. ρημάτων και ουσιαστικών με σημασία: (α) στερητική: Ξε-βάφω, Ξε-βασκαίνω, Ξε-σπιτώνω (β) επιτακτική: Ξε-

δοντιάζω, ξε-κουφαίνω, ξε-ζούμισμα 2. ρημάτων με τη σημ. «περνάω χρονικό διάστημα»: ξε-χειμωνιάζω, ξε-νυχτώ ♦ ως πρόθεμα που τοποθετείται πριν από ουσιαστικό, για να δηλωθεί: 1. ιδιότητα που έπαινε να υπάρχει: παππάς - ξε-παππάς 2. (κυρ. σε διάλογο) αναγκαστική συγκάταξη, αδιαφορία ή οργή: -Μα αυτός είναι βλάκας! -Βλάκας, ξε-βλάκας, αυτόν θέλει η κόρη μου || δεν έχει μια και ξε-μά (βλ. λ. μα) | θα και ξε-θά!

[ETYM. Προθεματικό στοιχείο της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την αρχ. πρόθ. εκ | εξ, μέσω παρατατικών και αορίστων της Αρχ. Ελληνικής με εσφαλμ. μορφολ. χωρισμό (π.χ. εκφύγω, εξ-έφρευγον > ξε-φείγω) ή με απευθείας σίγηση του αρχικού άτονου ε- (π.χ. εξ-ανοίγω - ζανοίγω). Εμφανίζεται ως ξε- προ συμφώνου (πβ. ξε-δίω, ξε-πέρω) και ως ξ- προ φωνήεντος (πβ. ξ-ακουστός, ξ-οδεύω)].

ΣΧΟΛΙΟ Πρόκειται για ένα πολύ εύχρηστο παραγωγικό στοιχείο (πρόθημα) της Ελληνικής, που σε αρκετές περιπτώσεις έχει πάρει τη θέση του αρχαίου προθήματος εκ- σε σύνθετες λέξεις. Η χρήση του ξε- δηλώνει: (α) επιτακτική ή επιθυμητή χρήση, αντίστοιχη του εκ- από όπου και προήλθε: π.χ. ξε-θαρρέω (< εξ-εθάρρησα < αρχ. εκ-θαρρώ), ξε-κινό (< εξ-εκίνησα < εκ-κινό), ξε-κόβω (< εξ-έκοβα < εκ-κόπω), ξε-πέτω (< εξ-έπεσα < εκ-πίπω), ξε-ριζώνω (< εξ-ερίζωσα < εκ-ρίζω) ή τη χρήση αυτή, εν συνεχεία, επεκτάθηκε και εκτός των συνθέτων του εκ-, σε νέα σύνθετα: μακραίνω - ξεμακραίνω, σκίζω - ξεσκίζω, παστρεύω - ξεπαστρεύω, βιάζω - ξεβιάζω κ.ά. (β) στερεωτική χρήση (αφαίρεση, αντίθεση κ.λπ.): π.χ. καρφώνω - ξεκαρφώνω, λέω - ξελέω, κουράζω - ξεκουράζω, μπερδεύω - ξεμπερδεύω, βιδώνω - ξεβιδώνω, βάφω - ξεβάφω κ.τ.ο. Σε αυτή τη χρήση εμφανίζεται και σε ονόματα, σε επί-επιθ. αντίθετες λέξεις: τι καλός και ξεκαλός - Δάσκαλος-ξεδάσκαλος, δεν έχει ιδέα - Τι πλοίσιος και ξεπλοίσιος, αυτός δεν έχει τίποτε (γ) χρονική σημασία (το πέρασμα του χρόνου): π.χ. ξεχνάω, ξεκαλοκαιριάζω, ξεχειμωνιάζω, ξεμεροβραδιάζομαι κ.ά.

ξέβαθος, -η, -ο άβαθος, ρηγός. — ξέβαθα επίρρ.

ξέβασκάνω ρ. μετβ. {ξεβάσκα-να, -μένος} προσπαθώ να απαλλάξω (κάποιον) από τη βασκανία με προσευχές ή άλλους τρόπους ΣΥΝ. ξεματιάζω. — ξεβάσκια (το).

ξέβαφο ρ. μετβ. κ. μετβ. {ξέβα-ψα, -φτικα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) χάνω το χρώμα μου: τα ρούχα ξέβαψαν στο πλύσιμο ΣΥΝ. ξεθωριάζω ♦ (μετβ.) 2. αφαιρώ το χρώμα από (κάτι) ΣΥΝ. αποχρωματίζω 3. (ειδικότ. για μετ.αλλά) αφαιρώ τη βλαβή με πύρωση. — ξέβαμμα (το).

ξέβγο (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} {λαϊκ.} η έξοδος: «στο έμπλα του μπήκε σαν αϊτός, στο ~ του πετρίτης» (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. έμπα.

ξέβγάζω ρ. μετβ. {ξέβγαλ-α, -μένος} 1. κάνω το τελευταίο πλύσιμο με νερό (σε ρούχα) αφαιρώντας τις σαπουνιάδες: αφού έπλυνε τα ρούχα, τα ξέβγαλε με νερό της βρύσης ΣΥΝ. ξεπλένω 2. (μτφ.) παρασύρω (κάποιον) στη διαφθορά: ήταν σμηνή κοπέλα, αλλά την ξέβγαλε η ξαδέλφη της 3. (η μτφ. ξέβγαλμένος, -η, -ο) (κακός) αυτός που έχει αποκτήσει εμπειρίες, κυρ. ερωτικές. — ξέβγολμα (το).

ξέβγα.νω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξέβγικα} 1. βγαίνω έξω από έναν χώρο 2. (μτφ.) αποκτώ αυτονομία, χειραφετούμαι 3. (σπάν.) παίρνω τον δρόμο της διαφθοράς: της ξέβγικη η κόρη ΣΥΝ. εκπορνεύομαι.

ξέβιδώνω ρ. μετβ. {ξεβίδω-σα, -θηκα, -μένος} 1. βιάζω ή γυαλαρώνω βίδα 2. βιάζω (κάτι) από το σημείο στο οποίο είχε τοποθετηθεί ή το διαλύω στα επιμέρους κομμάτια του, αφαιρώντας τις βίδες που το συγκρατούσαν: ~ το ράφι από τον τοίχο 3. (μτφ.-οικ.) προκαλώ σωματική κόπωση: με ξεβίδωσε στις ασκήσεις γυμναστικής || ξεβιδώθηκα στον χορό γας το βράδυ ΣΥΝ. ξεπατώνω 4. (η μτφ. ξεβιδωμένος, -η, -ο) αυτός που κινείται ασυντόνιστα, σαν να λύθηκαν οι αρμοί των αρθρώσεων του. — ξεβιδώμα (το).

ξέβλαστρο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} βλαστάρι φυτού.

ξέβλασταρώνω ρ. αμετβ. {ξεβλαστάρω-σα, -μένος} (για φυτά) βγάζω, ξεπετάω βλαστάρι: το δέντρο ξεβλαστάρωσε ΣΥΝ. ξεφυτρώνω. — ξεβλαστάριωμα (το).

ξέβοτανίζω ρ. μετβ. {ξεβοτανίζω-σα, -μένος} ξεριζώνω τα άγρια χόρτα που φυτρώνουν σε γεωργική έκταση: ~ χωράφι ΣΥΝ. ξεχορταριάζω. — ξεβοτανισμα (το).

[ETYM. < μτγν. ξεβοτανίζω < εκ- (βλ. λ. ξε-) + βοτανίζω].

ξεβουλλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεβούλλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αφαιρώ το βούλωμα, το πόμα: ~ μουκάλι | βαρέλι ΣΥΝ. (λόγ.) εκποματίζω ΑΝΤ. βουλλώνω, (λαϊκ.) ταπώνω 2. (για σωλήνες) αποκαθιστώ την ομαλή ροή, αφαιρώντας ό,τι είχε συσσωρευθεί και την εμπόδιζε: ~ νεροχύτη | τη λεκάνη ΣΥΝ. (λόγ.) αποφράσσω. — ξεβούλωμα (το).

ξεβουλωτός, -η, -ο αυτός που δεν έχει πόμα.

ξεβράζω ρ. μετβ. {ξεβράσ-α, -θηκα} (κυρ. για θάλασσα, ποταμό κ.λπ.) ωθή προς τα έξω με την άνοση, με υπόγεια ρεύματα ή παλίρροια, βιάζω στην ξηρά: η θάλασσα ξέβρασε τα απομεινάρια του ναυαγίου. Επίσης (λόγ.) εκβράζω [αρχ.]. — ξέβρασμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. εκ. [ETYM. < αρχ. εκβράζω < εκ- (βλ. λ. ξε-) + βράζω].

ξεβρακώνω ρ. μετβ. {ξεβράκο-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.-εκφραστ.) 1. βγάζω το βρακί ή το παντελόνι (κάποιου) 2. (μτφ.) (α) αποκαλύπτω τι κρύβεται πίσω από την καλή εικόνα ή τα ωραία λόγια (κάποιου) διασπώντας τον, εκθέτω (κάποιον) φανερόντας τις αδυναμίες του: στη συζήτηση για τις προσλήψεις οι δημοσιογράφοι με τις αποκαλύψεις τους ξεβράκωσαν τους αρμοδίους ΣΥΝ. γελιοποιώ (β) (μεσοπαθ.) δείχνω τον άσχημο πραγματικό εαυτό μου, αποκαλύπτωμαι, εξευτελιζόμαι. — ξεβράκωμα (το).

ξεβράκοτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν φοράει βρακί ΑΝΤ. βρακωμένος 2. (μτφ.) αυτός που είναι τόσο φτωχός, ώστε δεν έχει ούτε βρακί να φορέσει- αυτός που δεν διαθέτει καθόλου βιοτικούς πόρους ΣΥΝ. πιάφωτο-

χος, ρακένδυτος, κουρελής 3. (για άγαμη γυναίκα) αυτή που δεν διαθέτει προίκα: παντρεύτηκε μια ~ 4. (ως χαρακτηρισμός) προκλητική και ντυμένη πολύ αποκαλυπτικά γυναίκα. ξέβρασμα (το) → ξεβράζω

ξέβρομιζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεβρόμισα} ♦ (μετβ.) 1. αφαιρώ τη βρομιά, τις ακαθαρσίες από (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. καθαρίζω 2. (μτφ.) προχωρώ σε κάθαρση εκεί όπου παρατηρούνται φαινόμενα καταχρήσεων και διαφθοράς: ~ τον δημόσιο βίο από οικονομικές ατασθαλίες και πολιτικά σκάνδαλα ♦ 3. (αμετβ.) γίνομαι καθαρός: έκανα ένα μπάνιο, για να ξεβρομισώ. — ξεβρόμισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. βρόμα.

ξεγαντζώνω ρ. μετβ. {ξεγαντζώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. βιάζω (κάτι) από τον γάντζο 2. (μτφ.) κατεβάζω (κάτι) από το σημείο που έχει αναρτηθεί: ξεγαντζώσε το παλτό της από την κρεμάστρα 3. ΝΑΥΤ. αποσπώ την άγκυρα από το σημείο όπου έχει γαντζωθεί ΣΥΝ. ξεκοτάρω 4. βοηθώ (κάποιον) να ξεφυγεί από την εξάρτηση ή την επιρροή (κάποιου): οι γονείς του με επιμονές προσπάθειες κατάφεραν να τον ξεγαντζώσουν από τις κακές παρέες ΣΥΝ. γλυτώνω, αποσπώ. — ξεγαντζώμα (το). ξεγαντζός, -η, -ο αυτός του οποίου έχει χαλάσει το γάνωμα-ΦΡ. τε-

νεκές ξεγαντζός βλ. λ. τεγκεκές, ξε γδέρνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεγδαρ-α, -θηκα, -μένος} 1. αφαιρώ το δέρμα: ~ ζωό 2. σχίζω το δέρμα επιφανειακά, προκαλώ αμυχές: ξεγδαρε τα πόδια του μέσα σε συμπυκνωμένο ΣΥΝ. γρατσουνίζω. — ξε-Υδαρμα (το). ξεγέλω (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξεγέλας...} | ξεγέλασα-α, -θηκα, -μένος} εξασπώ (κάποιον) λέγοντας ψέματα ή ακολουθώντας υποκριτική τακτική, κάνω (κάποιον) να με πιστέψει ή να με εμπιστευθεί (προκειμένου να τον κοροϊδέσω ή να τον εκμεταλλευθώ): οι πολιτικοί συχνά ξεγελούν τους ψηφοφόρους με ψεύτικες υποσχέσεις || τους ξεγέλασε και τους πήρε όλα τους τα λεφτά || την ξεγέλασε με τους καλούς του τρόπους και της έφαγε την περιουσία ΣΥΝ. κοροϊδεύω, εμπιάζω, παραπλανώ, εξασπώ-ΦΡ. (α) ξεγέλω την πείνα μου τρώω κάτι πρόχειρο ή ό,τι βρίσκω μπροστά μου, ώστε να μην αισθάνομαι, προσορινά, το αίσθημα της πείνας: προσπαθούσε με τα ψιχουλά και τ' αποφάγια να ξεγέλασει την πείνα του (β) δεν με ξεγελάς! ως προειδοποίηση σε κάποιον που προσπαθεί να μας παραπλανήσει: Ας' τα αυτά, ~! Σε κατ'άλλα που το πας! || Τις πονηριές σου αλλού! - έμένα! — ξεγέλα-σμα (το), ξεγελαστής (ο).

[ETYM. < αρχ. έγγελώ «γελώ δυνατά (εις βάρος κάποιου)» < εκ- (βλ. κ. ξε-) + γέλω]. ξεγεννίω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεγέννησα} ♦ 1. (μετβ.) (για μαιές) βοηθώ έγκυο γυναίκα να γεννήσει: την ξεγέννησε η μαμμή του χωριού ΣΥΝ. λευτερώνω ♦ 2. (αμετβ.) (για επιτόκο γυναικα) γεννώ: ξεγέννησε στο πλοίο που τη μετέφερε. — ξεγέννημα (το). [ETYM. < αρχ. εκγεννώ (-άω) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + γεννώ]. ξεγινόμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξέγιντα} σταματώ να είμαι ό,τι ήμουν προηγουμένως-ΦΡ. (παροιμ.) ό,τι έγινε δεν ξέγινεται για πράξεις που δεν μπορούμε ούτε να τροποποιήσουμε ούτε να επανορθώσουμε. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. μεσν. < αρχ. έγγίνομαι < εκ- (βλ. κ. ξε-) + γίνομαι]. ξεγλιστρώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεγλιστράς...} ξεγλιστρώμαι καταφέρνω να ξεφύγω από μια δυσάρεστη, δύσκολη ή μη συμφέρουσα για μένα κατάσταση: όποτε του μιλώ για ένα θέμα που τον καίει, βρίσκει τρόπο να ξεγλιστρήσει || ο ληστής ξεγλιστρήσε μέσ' από τα χέρια των αστυνομικών ΣΥΝ. ξεφεύγω, υπεκφεύγω, διαφεύγω-ΦΡ. ξεγλιστρώ σαν χέλι ξεφεύγω εύκολα από κάτι κάνοντας ελιγμούς, είμαι ευέλικτος και διαφεύγω τη σύλληψη ή από μια δύσκολη κατάσταση: ήταν βέβαιος ότι τον είχαν του χεριού τους, αλλά εκείνος ξεγλιστρήσε μέσα στο πλήθος σαν χέλι || όταν πάω να του μιλήσω, ξεγλιστράει σαν χέλι. — ξεγλιστρήμα (το). ξεγνοιάζω ρ. → ξενοιάω ξεγνοιασιά (η) → ξενοιασία ξεγνοιασμα (το) → ξενοιάω ξεγνοιαστός, -η, -ο → ξενοιαστός

ξεγοφιάζω ρ. μετβ. {ξεγοφιασ-α, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) βιάζω του γοφού (κάποιου) (συνήθ. το μεσοπαθ. ξεγοφιάζομαι) κουράζομαι πάρα πολύ, ταλαιπωρούμαι, καταπονούμαι σωματικά: ξεγοφιάστηκα στο περπάτημα | στον χορό. — ξεγοφιασμα (το). ξεγράφο ρ. μετβ. {ξεγράψα, -μένος} 1. σβήνω, διαγράφω: ~ λέξεις | χρέος | λογαριασμό | απ' τα κατάστιχα-ΦΡ. (παροιμ.) ό,τι γράφει δεν ξεγράφει βλ. λ. γράφο 2. παύω να υπολογίζω, να εκτιμώ κάποιον: οι φίλοι του τον ξεγράψαν ΣΥΝ. αγνοώ, παραμερίζω 3. (μτφ.) είναι ελάχιστες ελπίδες (ως) σε κάποιον, τον θεωρώ πεθαμένο: οι γονείς του ξεγράψαν (η μτφ. ξεγραμμένος, -η, -ο) αυτός του οποίου ο θάνατος θεωρείται βέβαιος: τον είχαν ~, αλλά εκείνος επέζησε 4. (μτφ.) σβήνω από τη μνήμη μου: ξέγραψε τα αυτά που ήξερες! ΣΥΝ. ξεγνώ, λησμονώ 5. (για κασέτες ήχου) εικόνας) σβήνω την εγγραφή με τεχνικό τρόπο ή κάνω καινούργια εγγραφή πάνω στην παλιά. [ETYM. μεσν. < αρχ. εκγράω «αντιγράφω» (η σημερινή σημ. είναι μτγν.) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + γράφω]. ξεγυμνώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεγυμνώσ-α, -θηκα, -μένος} 1. αφαιρώ τα ρούχα (κάποιου), γδύνω (κάποιον) τελείως ΣΥΝ. απεκδύομαι, εκφραστή τσιτσιδώνω 2. (μτφ.) καταληγτεύω: ~ σπίτι | μονασείο | τράπεζα | εκκλησία ΣΥΝ. γδύνω 3. (μτφ.) αποκαλύπτω πλήρως ελαττώματα ή κατακριτέες πράξεις (κάποιου) ΣΥΝ. ξεσκεπάζω, ξεβρακώνω. — ξεγυμνώμα (το). ξεγυμνωτός, -η, -ο αυτός που έχει ξεγυμνωθεί ξεγυμνωμένος ξεγυρίζω ρ. μετβ. και αμετβ. [μεσν.] {ξεγύρισ-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) (για ρούχο) γυρίζω από την ανάποδη όψη: ~ παντελόνι | κουστόμι • 2. κάνω ντεκουπάρισμα (βλ. λ.) ♦ 3. (αμετβ.) (για άρρωστο) επανα-

κτώ την υγεία μου, αρχίζω να αναρρώνω 4. (η μτχ. **ξεγυρισμένος**, -η, -ο) ο δυνάτος, μεγάλος ή πολύς: *χαστούκι | γλέντι ~ || ~ απάντηση* (κατάλληλη και αποστομωτική) || *έφερε μια - κούπα κρασί*. — ξενύ-ρισμα (το).

ξεγυριστός, -ή, -ό ντεκουπριστός (βλ.λ.).

ξεδιακρίνω ρ. μετβ. {ξεδιακρίνω} ξεχωρίζω (κάποιον/κάτι) από μακριά, διακρίνω.

ξεδιάλυνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεδιάλε-ξα, -γμένος} ξεχωρίζω, επιλέγω το πιο καλό ή κατάλληλο από ένα σύνολο: *ξεδιάλεξαν τα καλύτερα φρούτα για τους καλεσμένους*. — **ξεδιάλεγμα** (το).

ξεδιάλυνω ρ. μετβ. {ξεδιάλυ-να, -θηκα, -μένος} καθιστώ κάτι κατανοητό, του αφαιρώ τα στοιχεία που το καθιστούσαν δυσνόητο, μυστηριώδες, αινιγματικό: - *αινίγμα | μυστήριο | περίπλοκη υπόθεση* ΣΥΝ. αποκαλύπτω, λύνω, ξεκαθαρίζω, διασαφηνίζω, αποσαφηνίζω, διευκρινίζω ΑΝΤ. συσκοτίζω, μπερδεύω. — **ξεδιάλυμα** (το). [ETYM. μεσν. < ξε- επιτατ. + *διάλυνω* < *διάλω*].

ξεδιάντροπος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ηθικές αναστολές και συμπεριφέρεται απρεπώς, που δεν αισθάνεται καθόλου ντροπή ΣΥΝ. ανάισχυντος, αισχρός, (λαϊκ.) ξετσίποτος ΑΝΤ. σεμνός, διακριτικός. — **ξεδιάντροπα** επίρρ., **ξεδιάντροπιά** (η).

[ETYM. μεσν. < ξε- επιτατ. Η- *αδιάντροπος* (βλ.λ.).]

ξεδίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξέδωσα} διασκεδάζω έντονα, εκτονώνομαι μετά από κάτι κοπιαστικό ή δυσάρεστο: *όταν τελείωσε με τις εξετάσεις, βγήκε να ξεδώσει* || *πέμε στο πάρτι να ξεδώσει* ΣΥΝ. ξεσκάω, το ρίχνω έξω. — **ξέδομα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασκεδάζω, δίνω*.

ξεδιπλώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεδίπλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. ανοίγω, απλώνω κάτι διπλωμένο: ~ *πετσέτα | κουβέρτα* | *σεντόνι* ΣΥΝ. ξετυλίγω 2. εμφανίζω σε όλη την έκταση, σε όλες τις πτυχές: *ξεδίπλωσε μπροστά τους τις αρετές του λόγου του* || *αρχισε να ξεδιπλώνει μέρα με τη μέρα το πολύπλευρο ταλέντο της* ΣΥΝ. αναπτύσσω, φανερώνω. — **ξεδιπλώμα** (το).

ξεδιπλώτος, -η, -ο αυτός που έχει ξεδιπλωθεί ΣΥΝ. απλωμένος, ξετυλιγμένος ΑΝΤ. διπλωμένος, συντεπνιγμένος.

ξεδιψώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεδιψά-... | ξεδιψασ-α, -μένος} σβήνω τη δίψα (κάποιου): (μετβ.) *πιες αυτό το ποτό και θα σε ξεδιψάσει* || (αμετβ.) ~ στην *πηγή | στη βρύση* || *ήπια νερό και ξεδιψάσα*. — ξε-διψάσμα (το). [ETYM < μεσν. *ξεδιψώ* < μτγν. *εκδιψώ* < εκ- (βλ. κ. ξε-) + *διψώ*].

ξέδομα ρ. → ξεδίνω

ξεδοντιάω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεδόντιασ-α, -τηκα, -μένος} 1. βγάζω ή σπάζω τα δόντια (κάποιου): *του έριξε μια γροθιά στο στόμα και τον ξεδόντιασε* 2. (μεσοπαθ. ξεδοντιάζομαι) μου πέφτουν τα δόντια μου, γίνονται φαφούτης. — **ξεδοντιάσμα** (το).

ξεδοντιάρης, -α, -ικο αυτός που δεν έχει δόντια: ~ *γέρος* ΣΥΝ. φαφούτης.

[ETYM. < ξεδοντιάω + παραγ. επίθημα -*ιάρης*, πβ. κ. *ξεμαλλ-ιάρης*].

ξεδοντιάσμα (το) → ξεδοντιάω

ξεζάλιζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεζάλισ-α, -τηκα, -μένος} 1. διώχνω τη ζάλη από (κάποιον) ΣΥΝ. συνεφέρω 2. (μεσοπαθ. **ξεζαλίζομαι**) μου φεύγει η ζάλη, ξεκαθαρίζει το μυαλό μου: *βγήκε έξω, να ξεζαλίστει* ΣΥΝ. ξεβολώνω.

ξεζεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξέζε-ψα, -μένος} αφαιρώ τον ζυγό από ζώα: ~ *άλογο*. — **ξέζεμα** κ. **ξέζενημο** (το).

ξεζουμίζω ρ. μετβ. {ξεζουμίσ-α, -τηκα, -μένος} 1. βγάζω το ζουμί, τον χυμό (από κάτι): ~ *πορτοκάλι* ΣΥΝ. στείβω 2. (μτφ.) εκμεταλλεύομαι (κάποιον) οικονομικώς, με απόσπαση χρημάτων ή με εκμετάλλευση της εργασίας του κ.λπ.: *έμπλεξε μ' έναν απατεώνα και τον έχει ξεζουμίσει* 3. εξαντλώ (κάποιον) σωματικά, προκαμίζω να ικανοποιήσω τις σεξουαλικές ορμές μου 4. (για λαχανικά και όσπρια) αλλάζω το νερό. — **ξεζουμίσμα** (το).

ξεζώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξέζω-σα, -στηκα, -σμένος} 1. βγάζω τη ζώνη ή ό τι φορώ στη μέση 2. (μεσοπαθ. **ξεζώνομαι**) αφαιρώ (κάτι) που έχω δεσεί ή τοποθετήσω γύρω από τη μέση μου: ~ *τ' άρματα* | *τα όπλα*.

— **ξέζωμα** (το), **ξέζωστος**, -η, -ο.

ξεθάβω ρ. μετβ. {ξέθα-ψα, -φτηκα, -μμένος} 1. βγάζω (κάποιον/ κάτι) από τάφο, κάνω εκταφή: ~ *νεκρό* | *κτερίσματα* 2. (μτφ.) φέρνω στην επιφάνεια (κάτι κρυμμένο ή λησμονημένο): - *αρχαίο αγγείο | παλιό σκάνδαλο* | *χαμένο χειρόγραφο* ΣΥΝ. ανακαλύπτω. — **ξεθάβωμο** (το). [ETYM. < μτγν. *εκθάπτω* < εκ- (βλ. κ. ξε-) + *θάπτω*].

ξεθαρρεύω ρ. αμετβ. {ξεθάρρ-εγα, -εύτηκα, -εμένος} 1. παίρνω θάρρος: *ξεθάρρευε όταν έμαθε την επιτυχία της στις εξετάσεις* ΣΥΝ. ανα-θαρρεύω ΑΝΤ. δειλιάζω 2. αποκτώ υπερβολικό θάρρος, γίνομαι ανθάδης: *πολύ ξεθάρρεψαν οι μαθητές σου*. — **ξεθάρρεμα** (το). [ETYM. μεσν. < μτγν. *εκθαρώ* (-έω) (πβ. αόρ. *εξ-ε-θάρρσα*, κατά τα ρ. σε -*είω*) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + *θαρώ*].

ξεθαρρός, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει πάρει θάρρος ΣΥΝ. ξεθαρρε-μένος. — **ξεθαρρα** επίρρ.

ξεθάβωμο (το) → ξεθάβω

ξεθεμελιώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεθεμελιώσ-α, -θηκα, -μένος} 1. (για κτήρια) γκρεμίζω εκ θεμελίων, καταδαφίζω 2. (μτφ.) προσξενώ ολοκληρωτική καταστροφή: ~ *πόλη* ΣΥΝ. αφανίζω, καταστρέφω. — **ξεθεμελιώμα** (το), **ξεθεμελιώσις** (ο).

ξεθεώνω ρ. μετβ. {ξεθέω-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ (σε κάποιον) υπερβολική κούραση, του «βγάζω την πίστη»: *μας ξέθεωσαν στη δουλειά* | *στο τρέξιμο* | *στο κουβάλημα* ΣΥΝ. εξαντλώ, καταπατώ. — **ξε-θέωμα** (το). [ETYM < ξε- + *θεώνω* < θεός, άσχετο από το μτγν. *έκθεώ* (-όω) «αποθεώνω, αφιερώνω»].

ξεθεωτικός, -ή, -ό αυτός που είναι υπερβολικά κουραστικός: ~ *δουλειά* | *διάβασμα* ΣΥΝ. εξοντωτικός.

ξεθηκαρόνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεθηκάρωσα} βγάζω, τραβώ από το θηκάρι: - *μαχαίρι* | *σπαθί*.

ξεθηλικώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεθηλίκω-σα, -θηκα, -μένος} βγάζω κουμπί από τη θηλιά του ΣΥΝ. ξεκουμπώνω. — **ξεθηλίκωμα** (το), **ξε-θηλίκωτος**, -η, -ο.

ξεθολώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεθόλω-σα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) αφαιρώ τη θολότητα από (κάτι), καθιστώ (κάτι) διαυγές: ~ *νερό* ♦ (αμετβ.) 2. γίνομαι διαυγής: *ξεθόλωσε το κρασί* 3. συνέρχομαι από ζάλη, ξεκαθαρίζω ο νους μου: *πήγε να πάρει λίγο καθαρό αέρα, για να ξεθολώ-σει*. — **ξεθόλωμα** (το). [ETYM < ξε- στερητ. + *θολώνω*, άσχετο από το μτγν. *εκθολώ* (-όω) «θολώνω»].

ξεθυμάνω ρ. αμετβ. {ξεθύμα-να, -σμένος} 1. (για αιθέρια έλαια) μεταβάλλομαι σε αέριο: *άφησε ανοιχτό το μπουκάλι και το άρωμα ξε-θύμανε* 2. (για δοχεία ή σωλήνες που περιέχουν πτητικά αέρια) διαρρέει στην ατμόσφαιρα το περιεχόμενο μου: *ξεθύμανε η φιάλη του γκαζιού* 3. (για υγρά και στερεά που περιέχουν πτητικές ουσίες) χάνω τη δύναμη ή τη σπριτάδα μου: *το κρασί* | *η μπύρα* | *η κολόνια ξεθύμανε* ΣΥΝ. ατονώ 4. χάνω την αρχική μου ένταση: *ξεθύμανε ο καρός* | *η θύελλα* | *η βροχή* | *ένας έρωτας* | *μια αγάπη* | *μια αντί-δραση* | *η οργή* 5. εκτονώνω τον θυμό μου: *ξεθυμάνει διαρκώς πάνω μου* ΣΥΝ. βγάζω το άχη μου. — **ξεθύμασμα** (το). [ETYM. μεσν. < μτγν. *έκθυμάνω* < εκ- + *θυμάνω* < θυμός].

ξεθυμώ ρ. αμετβ. {ξεθύμω-σα, -μένος} σταματώ να είμαι θυμωμένος, μου περνάει η οργή ΣΥΝ. ξεκακίωνω.

ξεθωριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεθωρίασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) αλλοιώνω το χρώμα ενός πράγματος, το κάνω πιο άτονο ΣΥΝ. αποχρωματίζω, ξεβάρφο, ξεσπρίζω ♦ (αμετβ.) 2. αλλοιώνεται ή ατονεί το χρώμα μου: *το παντελόνι μου ξεθωρίασε στον ήλιο* 3. (μτφ.) χάνω την αρχική αίγλη μου: «η φιλοσοφία και οι αρχές που οδήγησαν τις προσπάθειες μας με τον καιρό ξεθωρίασαν» (εσφμ.) 4. (η μτχ. **ξεθωριασμένος**, -η, -ο) αυτός το οποίο το χρώμα έχει αλλοιωθεί: ~ *μυλούζα* | *φωτογραφία*. — **ξεθωρίασμα** (το). [ETYM < *ξέθωρος*].

ξέθωρος, -η, -ο (λαϊκ.-λογот.) αυτός που έχει χάσει το αρχικό ή το ζωηρό του χρώμα, ξεθωριασμένος: *οι -μορφές των παιδικών χρόνων*. [ETYM. < ξε- + *θωρος* < *θωρό*].

Ξε κ. **Ξι** (το) {άκλ.} Ξ, Ξι, το δέκατο τέταρτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).

[ETYM < αρχ. *ξε* < σμιτ. *sâmék* (με ακροφωνικό φωνητικό συνδυασμό του πρώτου και του τελευταίου γράμματος)].

Ξεϊδρώνω ρ. αμετβ. {ξεϊδρω-σα, -μένος} παύω να είμαι ιδρωμένος: *κάτσε λίγο να ξεϊδρώσεις και να ξεκουραστείς*. — **ξεϊδρώμα** (το).

Ξεϊτα ρ. αόρ. του ξελέω στη φρ. *είπα-ξεϊτα* βλ. λ. *ξελέω*.

ξεκαθαλίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκαθαλίκεψα} κατεβαίνω από το άλογο ΣΥΝ. ξεπεζεύω, αριπτεύω ΑΝΤ. υπεψιά, καθάλικεω. — **ξεκα-βαλίκωμα** (το).

ξεκαθαρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεκαθάρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) (α) καθαρίζω εντελώς: *ξεκαθάρισε ο ουρανός* (β) (μτφ.) αποσαφηνίζομαι: *ξεκαθάρισε η κατάσταση* ♦ (μετβ.) 2. ξεχωρίζω τα χρήσιμα από τα περιττά, κάνω εκκαθάριση: ~ *τις εσθμηρίδες που έχω μαζέψει* | *τα χαρτιά μου* | *τα πράγματα μου* 3. (μτφ.) καθιστώ (κάτι) κατανοητό, σαφές: ~ *τις προθέσεις* | *τις απόψεις μου* | *τη θέση μου* σε ένα θέμα ΣΥΝ. αποσαφηνίζω, διευκρινίζω ΑΝΤ. μπερδεύω, περιπλέκω ΦΡ. **α) ξεκαθαρίζω (κάτι) στον νου μου** καταλαβαίνω σωστά (κάτι): *ακόμη δεν ξεκαθάρισε στον νου του πώς γράφεται μια καλή έκθεση ιδέων* (β) **ξεκαθαρίζω το τοπίο** διαλύω την αβυσθαιότητα, την ασάφεια γύρω από ένα θέμα: *με τις δηλώσεις του προστάθηκε να ξεκαθαρίσει το τοπίο σχετικά με τη φημολογημένη κήδοση του στις εκλογές* 4. τακτοποιώ (κάτι περιττικό): ~ *θέμα* | *υπόθεση* | *ένα ζήτημα* | *μια εκκρεμότητα* ΣΥΝ. διευθετώ, ρυθμίζω ΦΡ. **ξεκαθαρίζω λογαριασμούς** κανονίζω, τακτοποιώ τις σχέσεις μου (με κάποιον): *αποφάσισαν να ξεκαθαρίσουν βίαια τους λογαριασμούς τους* 5. απαλλάσσω έναν τομέα από τα στοιχεία που προκαλούν κακή λειτουργία ή διαφθορά: ~ *την οικονομική ζωή από τα κυκλώματα παραοικονομίας* || ~ *την πόλη από τους κακοποιούς* || *ξεκαθάρισε την πολιτική από τους λαϊκιστές*. — **ξεκαθάρισμα** (το) [μεσν.]. [ETYM. μεσν. < μτγν. *εκκαθαρίζω* < εκ- (βλ. κ. ξε-) + *καθαρίζω*. Το μτγν. *εκκαθαρίζω* έχει επανέλθει στη χρήση, αλλά με άλλη σμ. (βλ. λ. *εκκαθαρίζω*)].

ξεκάθαρος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και ειλικρίνεια, που δεν αφήνει αμφιβολία ή ερωτηματικά για το περιεχόμενο του: ~ *αλήθεια* | *λόγια* | *κουνβέντες* ΦΡ. **είναι ξεκάθαρο** είναι εμφανές, είναι ολοφάνερο: - *ότι πηγαίνουμε σε εκλογές* || - *ότι ο οικονομία έχει σοβαρότατο πρόβλημα* ΣΥΝ. είναι σαφές | προφανές. — **ξεκάθαρο** επίρρ. [μεσν.]. [ETYM. μεσν. < *ξεκαθαρίζω* (υποχωρητ.)].

ξεκακίω ρ. αμετβ. {ξεκάκιω-σα, -μένος} 1. (για πρός.) παύω να δείχνω κακία ή θυμό ΣΥΝ. ξεθμώνω 2. (μτφ. για τον καιρό) γίνομαι ήπιος. — **ξεκάκιωμα** (το).

ξεκαλοκαιριάω ρ. αμετβ. {ξεκαλοκαιρίασα} 1. περνώ το καλοκαίρι: *φέτος ξεκαλοκαιρίασα στον Πόρο* 2. (συνεκδ.) περνώ το καλοκαίρι μου κοντά στη θάλασσα ή την εξοχή ΣΥΝ. παραθερίζω 3. (ως απρόσ. **ξεκαλοκαιριάζει**) τελειώνει, φεύγει το καλοκαίρι: *ξεκαλοκαιρίασε και οι μαθητές επιστρέφουν στα θρανία τους*. — **ξεκαλοκαι-ρισμα** (το).

ξεκαλοουπώνω ρ. μετβ. {ξεκαλοούπω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ τα καλούπια: ~ **οικοδομή** — **ξεκαλοούπωμα** (το).

ξεκαλτσώνω ρ. μετβ. {ξεκάλτσω-σα, -θηκα, -μένος} βγάζω τις κάλτσες (κάποιου). — **ξεκάλτσωμα** (το).

ξεκάλτσωτος, -η, -ο αυτός που δεν φοράει κάλτσες.
ξεκαμπίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκαμπισα} (λαϊκ.) φεύγω από στενή περιοχή και βγαίνω σε κάμπο. — ξεκαμπισμα (το).
ξεκάνω ρ. μετβ. {ξέκα-να κ. -μα, -μοιμένος} 1. βγάζω (κάποιον) από τη μέση, τον σκοτώνω: *τον ξέκαναν για να μην τους μαρτυρήσει ΣΥΝ.* φονεύω, εξοντώνω, ξεπαστρεύω 2. (μτφ.) ταραχώνω, κουράζω πολύ (κάποιον): *μας ξέκανε στη δουλειά ΣΥΝ.* ξεθεώνω · 3. ξεπουλώ: *ξέκανε όλα τα κτήματα του πατέρα του ΣΥΝ.* εκποιώ. — ξεκάμωμα κ. ξέκαμα (το).
 [ETYM μεσν. < ξεκάνω < αρχ. εκκάνω «αποκάνω, κουράζομαι από κάτι» < εκ- (βλ. κ. ξε-) + κάνω].
ξεκαπακωνώ ρ. μετβ. {ξεκαπάκω-σα, -θηκα, -μένος} (για δοχεία ή σκευή) βγάζω το καπάκι: ~ κατσαρόλα | χύτρα. — ξεκαπάκωμα (το), ξεκαπάκωτος, -η, -ο.
ξεκαπελώνω ρ. μετβ. {ξεκαπέλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αφαιρώ το καπέλο (κάποιου) 2. NAYT. (λαϊκ.) βγάζω τους κάβους (τα χοντρά σχοινιά των πλοίων) από τις δέστρες του λιμανιού. — ξεκαπέλωμα (το), ξεκαπέλωτος, -η, -ο.
ξεκαπιστρώνω ρ. μετβ. {ξεκαπιστρω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ το καπίστρι του υποδύγιου: ~ γαίδαρο | μουλάρι | άλογο. — ξεκαπιστρωμα (το).
ξεκαπιστρωτός, -η, -ο (για ζώο) αυτός που δεν έχει καπίστρι: συνήθ. στη ΦΡ. *γαϊδούρι ξεκαπιστρωτό* ως υβριστ. χαρακτηρισμός για πρόσωπο πολύ αγενές.
ξεκαπνίζω ρ. μετβ. {ξεκάνω-σα, -θηκα, -μένος} καθαρίζω καπνοδόχο ή θερμάστρα από την κάπνα. — ξεκάνισμα (το).
ξεκαρδίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεκαρδισ-θηκα, -μένος} λύνωμαι στα γέλια, γελώ με την καρδιά μου: ~ στα γέλια. — ξεκαρδισμα (το).
 ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM < ξε- + -καρδίζομαι < καρδιά].
ξεκαρδιστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί πολύ γέλιο: ~ αστειό | ανέκδοτο/ κωμωδία.
ξεκαρφώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκαρφω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ τα καρφιά (από κάτι): ~ κάρφο. — ξεκάρφωμα (το).
ξεκάρφωτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ξεκαρφωθεί 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει νοηματική συνοχή, που δεν έχει καμία σχέση με όσα λέγονται ή γίνονται: ~ λόγια | κουβέντες | επιχειρήματα ΣΥΝ. ασύνδετος, ασυνάρτητος 3. αυτός που είναι μόνος ανάμεσα σε άλλους ή που δεν έχει σχέση με τους υπόλοιπους ή μοιάζει να μην ταιριάζει μαζί τους: ~ στο πάρτι | στον χορό || θα εμφανιστούμε μπροστά τους έτσι ξεκάρφωτοι; — ξεκάρφωτα επίρρ.
ξεκατινιάζω ρ. μετβ. {ξεκατινιάσ-α, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ σε κάποιον υπερβολική κόπωση, εξαντλώ (κάποιον) σωματικά · 2. (οικ-κυρ. μεσοπαθ.) φέρομαι κατινίστικα (βλ. λ. κατινιά). — ξεκατινιάσ-μα (το).
 [ETYM < ξε- επιτατ. + -κατινιάζω < κατίνα < ιταλ. catena «στήλη, αλυσίδα» (δηλ. «σπονδυλική στήλη») < λατ. catena, πθ. ετρουσκ. προελ. Για τη σημ. 2 βλ. λ. κατινιά].
ξεκίνημα (το) {ξεκίνημα-ατος | -ατα, -άτων} 1. η αναχώρηση: ~ για το σπίτι | για τη δουλειά 2. η αρχή, η έναρξη: «πάλης ~, νέοι αγώνες» (τραγ.) || *βρήκε πολλές δυσκολίες στο ~ της σταδιοδρομίας του.*
ξεκινώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεκινάς... | ξεκινάς} ♦ (αμετβ.) 1. αναχωρώ από έναν τόπο: *ξεκίνησε απ' το χωριό του, για να φθάσει στην πόλη || πρέπει να ξεκινήσεις πρωί, αν θέλεις να είσαι στην ώρα σου || ξεκινάμε;* (φεύγουμε; πηγαίνουμε;) || *γυρίζω εκεί όπου ξεκίνησα* (επανέρχομαι στην αφετηρία μου) ΣΥΝ. (λαϊκ.) κινώ 2. αρχίζω να κινούμαι: *το τρένο ξεκίνησε έπειτα από πολλή ώρα 3. έχω την αρχή μου σε ορισμένο σημείο (χρονικό | τοπικό) ή αιτία: από πού ξεκινάει ο δρόμος; || η ελληνοϊταλική εποχή ξεκινά από... || το μάθημα ξεκινά στις τρεις || ξεκίνησε ως δημοσιογράφος (άρχιζε την καριέρα του ως δημοσιογράφος) || όλα ξεκίνησαν από την ατυχή δήλωση του προέδρου || ποιος ξεκίνησε τον καβγά; || ~ από την αρχή (εξαναρχίζω) || ~ από το μηδέν (χωρίς καμία βοήθεια και υποστήριξη) με μόνες τις δικές μου προσπάθειες ή χωρίς περιουσία ή άλλη οικονομική βάση) ♦ 4. (μετβ.) αρχίζω (κάτι): ~ τη διάλεξη μου με ένα ανέκδοτο || ~ τη δουλειά | την καριέρα μου | μαθήματα Γαλλικών || (+να) ξεκίνησε να γράφει διηγήματα από τότε που πήγαινε στο γυμνάσιο. [ETYM < μεσν. ξεκινώ < αρχ. εκκινώ (-έω) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + κινώ].
ξεκλέβω ρ. μετβ. {ξεκλέβω (για χρόνο, ώρα) εξοικονομώ, βρίσκω λίγο χρόνο ανάμεσα στις ασχολίες μου: *θα ξεκλέψω λίγη ώρα, να πεταχτώ να σε δω.* [ETYM < αρχ. εκκλέπω < εκ- (βλ. κ. ξε-) + κλέπω (βλ. κ. κλέβω)].
ξεκλειδώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκλειδω-σα, -θηκα, -μένος} ανοίγω με κλειδί (κάτι κλειδωμένο): ~ συρτάρι | ντουλάπι ANT. κλειδώνω. — ξεκλειδωμα (το).
ξεκλειδωτός, -η, -ο αυτός που έχει ξεκλειδωθεί: *βρήκα την πόρτα ξεκλειδωτή ANT.* κλειδωμένος.
ξεκληρίζω ρ. μετβ. {ξεκληρίσ-α, -θηκα, -μένος} 1. εξολοθρεύω μια γη ή ολόκληρη οικογένεια 2. (μεσοπαθ. *ξεκληρίζομαι*) καταστρέφομαι, αφανίζομαι: *πενταμελής οικογένεια ξεκληρίστηκε σε αυτοκινητικό δυστύχημα.* ^ — ξεκληρίσ-μα (το).
 [ETYM μεσν. < *εκκληρίζω «στερώ από κάποιον την κληρονομιά του, την περιουσία του» < μετν. εκκληρίζω < εκ- (βλ. κ. ξε-) + κλήρως].
ξεκλωσσοί ρ. αμετβ. {ξεκλωσσάς... | ξεκλωσσοί} (για πουλιά) ανοίγω τον κλώσσημα, την επώαση. — ξεκλώσσημα (το).
ξεκόβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξέκο-ψα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) απομακρύνω (κάποιον) από (συναναστροφή ή δραστηριότητα): *οι γονείς του τον ξέκοσαν απ' τις κακές παρέες του- ΦΡ. το ξέκομα είπα κάτι με αποφασιστικό τρόπο, ξεκαθαρίζοντας τη θέση μου: *μας το ξέκοψε, να μην ανακατευτούμε ξανά στα προσωπικά του || τους το ξέκομα***

ότι θα πάω στο εξωτερικό είτε το θέλουν είτε όχι ♦ (αμετβ.) 2. απομακρύνωμαι (από παρέα ή δραστηριότητα), παύω να έχω επαφή: *τελευταία έχει ξέκοψει από τους φίλους του || ~ από τα ναρκωτικά 3. (ειδικότ.) παίρνω άλλο δρόμο, φεύγω από εκεί όπου ανήκα: *δυο μικρά ζώα ξέκοσαν απ' το κοπάδι || ξέκοψε απ' την εκκλησία και το σχολείο και μπλέχτηκε με παλιοπαρέες ΣΥΝ.* παραστρατώ. [ETYM μεσν. < αρχ. εκκόπτω < εκ- (βλ. κ. ξε-) + κόπτω].
ξεκοιλιάζω ρ. μετβ. {ξεκοιλιάσ-α, -θηκα, -μένος} 1. (για ζώα) ανοίγω την κοιλιά και βγάζω τα εντόσθια 2. (α) (για πρόσ.) τραυματίζω θανάσιμα στην κοιλιακή χώρα με μαχαίρι ή αιχμηρό αντικείμενο (β) (για πράγμ.) σχίζω, ώστε να φανεί το εσωτερικό: *ξεκοιλιασμένος *κα-ναπές | μαζιάρια 3. (μεσοπαθ. *ξεκοιλιάζομαι*)* τρώω πολύ, φθάνω στον κορεσμό από το πολύ φαγητό: *ξεκοιλιάστηκα στην ταβέρνα!* — ξεκοιλιάσ-μα (το).
 [ETYM μεσν. < μετν. εκκοιλίζω (ίδια σημ.) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + -κοιλιά < κοιλία].
ξεκοκκαλίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκοκκάλισ-α, -μένος} 1. αφαιρώ τα κόκκαλα από το κρέας ANT. ξεμαρνίζω 2. (συνεκδ.) τρώω το κρέας, μέχρι να μείνουν μόνο τα κόκκαλα: ~ τα παιδάκια 3. (μτφ.) σπαταλώ χωρίς φειδώ, αλόγιστα: *ξεκοκκάλισε την πατρική περιουσία ΣΥΝ.* κατασπαταλώ 4. (μτφ.) διαβάζω κάτι ως την τελευταία του λεπτομέρεια: ~ βιβλίο | εφημερίδα. — ξεκοκκάλισμα κ. ξεκοκκάλισμα (το).
ξεκόλλημα (το) → ξεκολλάω
ξεκόλλημος (ο) [μεσν.] η απομάκρυνση από πρόσωπο ή δραστηριότητα με τα οποία ασχολείται κανείς συνεχώς: *τα παιδιά ~ δεν έχουν απ' την τηλεόραση.*
ξεκόλλητος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κολλημένος ή που έχει ξεκολληθεί.
ξεκολλάω (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκολλάς... | ξεκολλά-ησα, -ιέμα, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. αποχωρίζω, αποσώ (κάτι) από το αντικείμενο ή το σημείο στο οποίο είναι κολλημένος: ~ *γραμματικόσημα | ετικέτες ΣΥΝ.* αποκολλάω 2. (μτφ.) (α) (συνήθ. αρνητ.) απομακρύνω: *δεν ξεκολλούσε τα μάτια του από πάνω της (β) απομακρύνω (κάποιον) από έναν χώρο στον οποίο ανήκει και από τον οποίο επηρεάζεται: *προσπαθούσε να τον ξεκολλήσει από τις κακές παρέες ΣΥΝ.* ξεκόβω, αποτραβώ ♦ (αμετβ.) 3. αποχωρίζομαι, αποσώμαι: *το χειρούλι της πόρτας ξεκόλλησε και έπεσε 4. (μτφ.-συνήθ. αρνητ.) απομακρύνωμαι: *δεν ξεκολλούσε από τα βιβλία | από το διάβασμα | από το σπίτι του || δεν μπορεί να ξεκολλήσει απ' το μυαλό μου αυτή η ιδέα 5. (ειρων.) απαλλάσσω από την παρουσία μου, φεύγω, αναχωρώ: *έφθασαν μεσάνυχτα κι ακόμα να ξεκολλήσει 6. (αργκό στην προστ. *ξεκόλλα!*)* (α) σταμάτα να ασχολείσαι μόνο με ένα ζήτημα! (β) πάψε να έχεις συνεχώς την ίδια άποψη ή στάση, άλλαξε οπτική γωνία. — ξεκόλλημα (το).
ξεκομμένος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει απομακρυνθεί από ένα σύνολο: ~ *απ' τους άλλους || μια ερμηνεία ~ απ' την πραγματικότητα ΣΥΝ.* απομονωμένος, αποσπασμένος 2. αυτός που έχει καθοριστεί αμετάκλητα: - *τιμή ΣΥΝ.* σταθερός, αμετάτρεπτος. — ξεκομμένα επίρρ.
ξεκουκλώνω ρ. μετβ. {ξεκουκούλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) αφαιρώ, τραβώ την κουκούλα, το κάλυμμα 2. (μτφ.) ξεσκεπάζω κάποιον/κάτι, φαγερόνω ΣΥΝ. αποκαλύπτω ANT. καλύπτω, συγκαλύπτω, σκεπάζω. — ξεκουκλώμα (το).
ξεκουκούλωτος, -η, -ο αυτός που δεν φοράει κουκούλα, που δεν είναι κουκουλωμένος.
ξεκουμπιάω (τα) το ξεκούμπισμα: στη ΦΡ. (στα) *ξεκουμπιά!* υβριστ. προς κάποιον τον οποίο θέλουμε να διώξουμε οριστικά.
ξεκουμπίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεκουμπισ-θηκα, -μένος} (κακόσ.) φεύγω, απαλλάσσω (κάποιον) από την παρουσία μου (η οποία είναι ενοχλητική): *προσποιηθήκαν ότι ήταν καλεσμένοι κάπου, για να κάνουν τον επισκέπτη να ξεκουμπιστεί ΣΥΝ.* ξεκολλάω, αδειάζω τη γωνία. — ξεκούμπισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM μεσν. < αρχ. εκκομίζω «διώγω, απομακρύνω» < εκ- (βλ. κ. ξε-) + κομίζω, ίσως με παρετυμολ. σύνδεση προς τη λ. κουμπιά].
ξεκουμπώνω ρ. μετβ. {ξεκουμπω-σα, -θηκα, -μένος} ανοίγω (κάτι) βγάζοντας το κουμπί από την κουμπότρυπα: ~ το παλτό || *το φόρεμα ΣΥΝ.* ξεθηλωκλώνω. — ξεκουμπωμα (το).
ξεκουμπωτός, -η, -ο αυτός που δεν είναι κουμπωμένος: ~ *παντελόνι | φούστα ΣΥΝ.* ξεθηλωκωμένος, (καθημ.) ανοιχτός.
ξεκουνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεκουνάς... | ξεκουνώ-ησα, -θηκα} ♦ 1. (μετβ.) μετακινώ, ταρακουνώ (κάτι/κάποιον) ♦ 2. (αμετβ.) κουνιέμαι (συνήθ. στην προστ. *ξεκουνά* - οικ.) κουνήσου, προχώρησε: ~ επιτέλους κι αργήσαμε!.
ξεκουράζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεκούρασ-α, -θηκα, -μένος} 1. (α) απαλλάσσω (κάποιον/κάτι) από την κούραση: *ξάπλωσα, να ξεκουράσω τα πόδια μου || το πράσινο χρώμα ξεκουράζει τα μάτια || η ελαφρά μουσική με ξεκουράζει || - το μυαλό μου ΣΥΝ.* αναπαύω ANT. κουράζω (β) βοηθώ κάποιον αναλαμβάνοντας ορισμένα βάρη ή υποχρεώσεις του: *η γυναίκα του τον ξεκούραζε βοηθώντας τον, όταν έφερνε δουλειά στο σπίτι 2. (μεσοπαθ. *ξεκουράζομαι*)* χαλαρώνω σωματικά και ψυχικά: *σταματήσαμε σ' ένα καφενείο, να ξεκουραστούμε || το καλοκαίρι θα ξεκουραστούμε στο νησί.*
ξεκούραση (η) [μεσν.] (γωφ. πληθ.) η απαλλαγή από την κούραση (σωματική ή/και ψυχική): *ημέρα ξεκούρασης || η ζωή δεν είναι μόνο δουλειά - είναι και ~ || αρκετά αγωνιστήκες - σου χρειάζεται λίγη - || κολλή -!* — ξεκουραστικός, -ή, -ό.
ξεκουραστός, -η, -ο 1. αυτός που δεν κουράστηκε: ~ *άνθρωπος - δεν πάλεψε ποτέ στη ζωή του ΣΥΝ.* άνετος ANT. κουρασμένος · 2. αυτός που ξεκουράστηκε: *τόρα είναι ~ και μπορεί να σε βοηθήσει* · 3. αυτός που δεν προκαλεί κούραση: ~ *δουλειά | απασχόληση ΣΥΝ.* ελα-*****

φρύς ANΤ. επίπονος, βαρύς.
ξεκουρδίζω κ. ξεκουρντίζω ρ. μετβ. {ξεκουρδισ-α, -τηκα, -μένος} 1. χαλαρώνω τις χορδές έγχορδου μουσικού οργάνου: - *πιάνο* ANΤ. κουρδίζω 2. χαλαρώνω το ελατήριο ρολογιού ή παιχνιδιού ANΤ. κουρδίζω 3. (μεσοπαθ. **ξεκουρδίζομαι**) (α) μένω ακουρόστιος (β) κουράζομαι πολύ από τον χορό ή από το παιχνίδι. — **ξεκουρδισμα** (το).
ξεκουρδιστός, -η, -ο κ. ξεκουρντιστός αυτός που έχει ξεκουρδιστεί: ~ *ρολόι* | *πιάνο* ANΤ. κουρδισμένος.
ξεκούτης, -α, -ικο {ξεκούτηδες} (κυρ. για γέρους) αυτός που έχει χάσει τα λογικά του ΣΥΝ. ανόητος, μωρός. Επίσης ξεκουτιάρης. [ΕΤΥΜ. < ξεκουτιάνω (υποχωρητ.)].
ξεκουτιάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεκουτία-να, -θηκα, -σμένος} ♦ 1. (μ'τβ.) κάνω (κάποιον) ανόητο, κουτό ΣΥΝ. αποβλακώνω, ανοησιάζω ♦ 2. (αμ'τβ.) γίνομαι ανόητος, χάνω το μυαλό μου: *ξεκούτιανε μεγαλώνοντας* 3. (μεσοπαθ. **ξεκουτιάνομαι**) (α) χάνω τα λογικά μου, μωραίνομαι: *ξεκουτιάθηκε από τα γηρατειά* ΣΥΝ. αποβλακίζομαι, χαζεύω (β) αποχαυνώνομαι από τις καταχρήσεις. — **ξεκουτιάσμα** (το). [ΕΤΥΜ. < ξε- επιτατ. + -κουτιάνω < κουτός].
ξεκουτιάρης, -α, -ικο → ξεκούτης
ξεκουφάνω ρ. μετβ. {μεσν.} {ξεκούφα-να, -θηκα} κάνω (κάποιον) εντελώς κουφό (συνήθ. μτφ.) προκαλώ πόνο στα αυτιά (κάποιου) παράγοντας δυνατό θόρυβο: *μας ξεκούφανε το κομπρέσέρ* || *έβαλε τη μουσική στο τέρμα και μας ξεκούφανε*.
ξεκρέμαστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι κρεμασμένος (κάπου): ~ *παλτό* | *σακάκι* ANΤ. κρεμασμένος 2. αυτός που δεν έχει λογικό εμψύχωμα, που δεν στηρίζεται (κάπου): ~ *ιδέες* ΣΥΝ. ασυνάρτητος 3. (μτφ. για πρός.) (α) αυτός που δεν διαθέτει οικονομική υποστήριξη: *ήταν παντελώς ~ πώς να τα βγάλει πέρα*; (β) αυτός που δεν έχει (πολιτικά, ηθικά κ.λπ.) στηρίγματα, που είναι μόνος χωρίς ενίσχυση: *είχε μείνει ξεκρέμαστη συναισθηματικά*.
ξεκρεμάω (κ. -άω) ρ. μετβ. {μεσν.} {ξεκρεμάς...} {ξεκρεμάσ-α, -τηκα, -μένος} κατεβάζω (κάτι) που είναι κρεμασμένο: *ξεκρέμασε το σακάκι του από τη ντουλάπα*. — **ξεκρέμασμα** (το).
ξεκρίνω ρ. μετβ. {ξέκρι-να, -θηκα} ξεχωρίζω (κάτι) που βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση και δεν φαίνεται καθαρά ΣΥΝ. διακρίνω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκκρίνω* «ξεχωρίζω, διακρίνω» < εκ- (βλ. κ. ξε-) + κρίνω].
ξεκωλιάρης, -α, -ικο (λαϊκ. -αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) 1. ο υπερβολικά τυχερός, κυρ. σε τυχερά παιχνίδια 2. (υβριστ.) (α) άτιμος, παλιάνθρωπος (β) (για γυναίκα) αυτή που έχει πολύ έντονη σεξουαλική ζωή. [ΕΤΥΜ. < ξε- + -κόλιος + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. *αλαν-ιάρης*].
ξεκωλός, -η, -ο (λαϊκ.) 1. (συνήθ. για γυναίκα) που φοράει πολύ προκλητικά ρούχα, κυρ. πολύ κοντή, αποκαλυπτική φούστα/σχιζά στο σούδ. **ξέκωλο** (το): *στο μπαρ αυτό σχινάζουν ξέκωλα* 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει πυθμένα, πάτο: ~ *πιθάρι*. [ΕΤΥΜ. < ξε- + κόλιος, πβ. κ. μεσν. ξεκωλωμένη «ηθικός διεφθαρμένος»].
ξεκωλώνω ρ. μετβ. {ξεκώλω-σα, -θηκα, -μένος} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) 1. κάνω βίαιο προκτικό σεξ (σε κάποιον) ΣΥΝ. ξεπατώνω 2. (μτφ.-αργκό) κουράζω υπερβολικά (κάποιον): *ο προϊστάμενος τους ξεκώλωσε στη δουλειά* ΣΥΝ. εξαντλώ, ξεπατώνω. — **ξεκώλωμα** (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < ξε- επιτατ. + *κωλώνω* < *κόλιος*].
ξελανορίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελαγορίσ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) λαγορό: ~ *νέρο* ΣΥΝ. ξεκαθαρίζω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι καθαρός, αποκτώ διαύγεια.
ξελαϊμαζόμοι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {ξελαϊμαζό-τηκα, -μένος} καταπολεμώ τους μυσ του λαϊκού μου, στρέφοντας συνέχεια το κεφάλι μου σε ορισμένη κατεύθυνση. — **ξελαϊμαζομα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
ξελαϊκώσω ρ. αμετβ. {ξελαϊκώσα} σκάβω γύρω από τη ρίζα δέντρου ή φυτού για πότισμα ή για λίπανση. — **ξελαϊκώμα** (το).
ξελαϊπικάρω ρ. αμετβ. {ξελαϊπικάρισα} καθαρίζει το μυαλό μου, ξεζαλίζομαι: *περπάτησε στον καθαρό αέρα για να ξελαϊπικάρει*. [ΕΤΥΜ. < ξε- + *λαϊπικάρω* < *λαϊπικός*, βλ. λ.].
ξελαρυνγιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξελαρυνγιάστηκα} κουράζω το λαρύγγι μου, φωνάζοντας δυνατά και συνεχώς: *πήγε στο γήπεδο κι απ' τις φωνές ξελαρυνγιάστηκε*. — **ξελαρυνγιάσιμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
ξελασκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελασκάρισα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) χαλαρώνω, ξεσπύγγω: ~ *βίδα* | *σκοινί* | *χορδή* ♦ 2. (αμετβ.) βρίσκω ελεύθερο χρόνο, σταματώ για λίγο τις απαιτητικές μου ασχολίες: *από αύριο ~ κάπως και μπορώ να πάμε για κανένα μπάνιο στη θάλασσα*. — **ξελασκάρισμα** (το).
ξελασπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελάσπωσα} ♦ (μετβ.) 1. βγάζω τις λάσπες από (κάποιον/κάτι), καθαρίζω από τις λάσπες: ~ τα *σκαλοπάτια* 2. (μτφ.) βοηθώ (κάποιον), προκειμένου να αντιμετωπίσει μια δύσκολη οικονομική κατάσταση: *μας ξελάσπωσε ένας συγγενής βοηθώντας μας οικονομικά* ♦ (αμετβ.) 3. απαλλάσσομαι από τις λάσπες ή βγαίνω από λασπόδη περιοχή 4. (μτφ.) ξεπερνάω οικονομικό αδιέξοδο, πληρώνω τα χρέη μου: *μετά από τόσες δυσκολίες κατάφερε επιτέλους να ξελασπώσει*. — **ξελάσπωμα** (το).
ξελαφρώνω (το) → ξελαφρώνω
ξελαφρώνω ρ. → ξελαφρώνω
ξελειτουρνώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξελειτουργάς...} {ξελειτούργη-σα, -τέμα, -ήθηκα, -ημένος} ♦ 1. (μετβ.) (για ιερέα) τελειώνω τη Θεία Λειτουργία ♦ 2. (αμετβ.) βγαίνω από την εκκλησία ύστερα από την περάτωση της Θείας Λειτουργίας.
ξελεκιάζω ρ. μετβ. {ξελεκιάσ-α, -τηκα, -μένος} βγάζω, αφαιρώ τους

λεκέδες. — **ξελεκιάσμα** (το). **ξελεπίζω** κ. ξελεπιάζω ρ. μετβ. {ξελεπίσω} αφαιρώ, βγάζω τα λέπια από το ψάρι. — **ξελεπίσιμα** κ. ξελεπίσιμα (το). **ξελέω** ρ. αμετβ. {ξεείπα κ. ξείπα} αναίρω όσα έχω πει, παίρνω τον λόγο μου πίσω: *ΦΡ. λέω και ξελέω* (κ. σε αδρ. *είπα-ξείπα*) αλλάζω συνεχώς απόψεις ή δεν τηρώ υπόσχεση μου, δεν διακρίνομαι από συνέπεια. **ξελιγώνω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ξελιγω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ σε (κάποιον) λιγούρα, πείνα: *αυτές οι μωροδιές από την κουζίνα με ξε-λιγώναν* 2. κουράζω υπερβολικά (κάποιον) (μεσοπαθ. **ξελιγώνομαι**) 3. με πιάνει λιγούρα: *όταν βλέπω αυτές τις τούρτες*, - 4. αισθάνομαι έντονη ερωτική επιθυμία ή απόλαυση: *ξελιγώνεται μαζί του* || *τον κοιτούσε ξελιγωμένη* 5. κάνω ή αισθάνομαι κάτι στον υπέρτατο βαθμό/ κυρ. στις ΦΡ. (α) **ξελιγώνομαι στα γέλια** γελάω πάρα πολύ (β) *είμαι* ξελιγωμένος στην πείνα νόθος μεγάλη λιγούρα από την πείνα, πεινάω πάρα πολύ. — **ξελιγωμα** (το). **ξελογιάζω** ρ. μετβ. {ξελόγιασ-α, -τηκα, -μένος} 1. κάνω κάποιον να χάσει τα λογικά του, τον παρασύρω (κυρ. ερωτικά): *τον έχει ξελογιάσει μια χορεύτρια του καμαρέ* || είναι *ξελογιασμένη από τη μεγάλη ζωή και τα πλούτη* ΣΥΝ. ξεμυαλίζω 2. εξωθώ (κάποιον) στη διαφθορά: *κάποιος επιτήδειοι ξελόγιασαν την κόρη της* ΣΥΝ. αποπλανώ, εκμυαλίζω. — **ξελόγιασμα** (το), **ξελογιαστής** (ο), **ξελογιαστρά** (η). [ΕΤΥΜ. μεσν. < ξε- στερητ. + *λογιάζω* (βλ. λ.)]. **ξεμά** στη ΦΡ. *δεν έχει μα και* ξεμά βλ. λ. μα.
ξεμαγιάζω ρ. μετβ. {ξεμαγιάρισ-α, -τηκα, -μένος} 1. αφαιρώ τη βρομιά 2. (μτφ.) απαλλάσσω από την ηθική σήψη ΣΥΝ. αποκαθαίρω. — **ξεμαγιάρισμα** (το), **ξεμαθιάω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμάθα} 1. λησμονώ ό,τι έχω μάθει: *ξεμάθα τα Αγγλικά που ήξερα στο λύκειο* 2. παραμελώ μια συνθήκη ΣΥΝ. ξεσυνθηχίζω. **ξεμακιάζω** ρ. μετβ. {ξεμακιάρισ-α, -μένος} αφαιρώ το μακίγιο. **ξεμακρύνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμακρύνω-να, -σμένος} ♦ 1. (μετβ.) απομακρύνω (κάποιον) από (κάτι): *πρέπει να τον ξεμακρύνουμε από τις ύποπτες παρέες* ♦ (αμετβ.) 2. απομακρύνω από κάπου βαθμιαία: *ο κίνδυνος πολέμου δείχνει να ξεμακρύνει* || *ξεμακρύνε απ' το θέμα* 3. σταματώ να έχω συνναστροφές (με κάποιον): ~ *απ' τους φίλους* | *τους συγγενείς μου* || *την οικογένεια μου* ΣΥΝ. αποξενώνομαι. — **ξεμάκρεμα** (το) [μεσν.]. **ξεμακρός**, -η, -ο αυτός που βρίσκεται μακριά: ~ *σπίτι* | *τοποθεσία* ΣΥΝ. απομακρυσμένος. — **ξεμακρα επίρρ.** **ξεμαλλιάζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμαλλιάσ-α, -τηκα, -μένος} 1. τραβώ δυνατά, ξεριζώνω τα μαλλιά (κάποιου): *ήμα σε πετύγω ποθενά, θα σε ξεμαλλιάσω* 2. (συνεκδ.) ανακατώνω τα μαλλιά (κάποιου) ΣΥΝ. αναμαλλιάζω. — **ξεμαλλιάσμα** (το). **ξεμαλλιάρης**, -α, -ικο {ξεμαλλιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ανακατεμένα, ακατάστατα τα μαλλιά του ΣΥΝ. αναμαλλιάρης. **ξεμαλλιάσιμα** (το) → **ξεμαλλιάζω** ξεμαλλιασμένος, -η, -ο αυτός που έχει ανακατεμένα τα μαλλιά του ΣΥΝ. αναμαλλιασμένος, ξεγένηστος. **ξεμανίκωτος**, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει μανίκια: ~ *μπαλούζα* (για πρόσ.) 2. αυτός που φοράει ρούχα χωρίς μανίκια 3. αυτός που έχει ανασηκωμένα τα μανίκια του ΣΥΝ. ανασκουμπωμένος. **ξεμαντάλωνω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμαντάλω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ ή σέρνω προς τα πίσω το μαντάλο, για να ανοίξω την πόρτα. — **ξεμαντάλωμα** (το). **ξεμαρκάρω** ρ. μετβ. {ξεμαρκάρω-ισα, -ιστηκα, -ισμένος} ΑΘΛ. (σε ομαδικά παιχνίδια) ελευθερώνω παίκτη από το μαρκάρισμα αντιπάλου (συνήθ. μεσοπαθ. **ξεμαρκαρίζομαι**): *ο παίκτης ξεμαρκαρίστηκε από τον αμυντικό*. — **ξεμαρκάρισμα** (το), **ξεμασκαλίδι** (το) {ξεμασκαλιδιού | -ιών} (λαϊκ.) παραφυάδα φυτού, που χρησιμοποιείται για μεταφύτευση ΣΥΝ. μόσχευμα. **ξεμασκαλίζω** ρ. μετβ. {ξεμασκάλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. αποσπώ βλαστό φυτού με σκοπό τη μεταφύτευση του 2. (γενικά) αποσπώ με το χέρι κλαδί δέντρου 3. (μτφ. για πρόσ.) τραβώ από τη μασάλη, προκαλώ εξάρθρωση σε (κάποιον). — **ξεμασκάλισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < ξε- + -μασκαλίζω < *μασχάλη*]. **ξεματιάζω** ρ. μετβ. {ξεματίας-α, -τηκα, -μένος} 1. απαλλάσσω κάποιον από τη βασκανία: ~ με *λάδι* | *με προσεύχες* ANΤ. ματιάζω 2. (για κουκκάκι) αφαιρώ την άκρη του φλοίου. — **ξεματίασμα** (το), **ξεματιάστρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που ξεματιάζει, απαλλάσσει από τη βασκανία. [ΕΤΥΜ. < θ. *ξεματίας*- (ρ. *ξεματιάζω*) + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. *ξελογιάσ-τρα*]. **ξεμεθύσω**, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεθύσει ή έχει ξεμεθύσει, νηφάλιος. **ξεμεθώ** (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμεθάς...} {ξεμεθύσ-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) (σπάν.) βοηθώ (κάποιον) να συνέλθει από το μεθύσι ♦ 2. (αμετβ.) συνέρχομαι από τη μέθη, ανακτώ τις αισθήσεις μου, γίνομαι νηφάλιος. **ξεμέλλει** ρ.: στη ΦΡ. *ό,τι μέλλει δεν ξεμέλλει* βλ. λ. μέλλω. **ξεμένο** ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμένα} 1. μένω μόνος κάπου, χωρίς να έχω αυτή την πρόθεση: *ξέμεινα σε μια ζένη πόλη* || *ξείναιμαε στον δρόμο* ΣΥΝ. απομένο 2. μένω πίσω από τους άλλους της παρέας στον δρόμο: *ξέμνω χωρίς (κάτι), μου τελειώνει εντελώς (κάτι που είχα): ξέμεινα από λεφτά* || *σηγάρα* | *κασιμα* | *προμήθειες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω. **ξεμεσημεριάζω** ρ. αμετβ. {ξεμεσημερίασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) να κουραστεί υπερβολικά, ώστε να του πονέσει η μέση του: *από το κου-βάλημα ξεμεσησιάτηκα* ΣΥΝ. κοινομεσιάζω.

ξεμοναχιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμονάγιασ-α, -μένος} απομονώνω, παίρνω (κάποιον) μακριά από τους άλλους: *την ξεμονάγιασε, για να συζητήσουν προσωπικά τους θέματα* || *τον ξεμονάγιασαν και τον σάπισαν στο ξύλο.* — ξεμονάγιασμα (το).

ξεμοντάρω ρ. μετβ. {ξεμοντάριασ-α, -μένος} αποσυναρμολογώ, διαλύω (κάτι) στα κομμάτια που το απαρτίζουν. — ξεμοντάρισμα (το).

ξεμουδιάζω ρ. αμετβ. {ξεμουδιάσα} 1. παύω να νιώθω μούδιασμα: *περπάτησα λίγο στον κήπο, για να ξεμουδιάσω* ANT. μούδιαζω, μωρμηγκιάζω 2. (για αθλητές) εκτελώ κατάλληλες γυμναστικές ασκήσεις, ώστε να είμαι έτοιμος για αγώνα ΣΥΝ. προθερμαίνωμαι. — ξεμουδιάσμα (το).

ξεμουλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεμούλιασ-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) αφαιρώ (από κάτι) τη μούλα ♦ (αμετβ) 2. παύω να είμαι μουλιασμένος ANT. μουλιάζω, πανιάζω 3. (μτφ.) ξαναβρίσκω τη ζωντάνια μου μετά από παραμονή σε κλειστό χώρο για πολύ χρόνο: *βγήκα να πάρω καθαρό αέρα, για να ξεμουλιάσω* ΣΥΝ. αναεωγονομαι. — ξεμούλιασμα (το).

ξεμπάρκα ρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμπάρκ-αρα κ. -άρισα} ♦ 1. (μετβ.) (για πλοίο) αποβιβάζω (επιβάτες ή εμπορεύματα): *το πλοίο ξεμπάρκαε μεγάλη ποσότητα τυριών* ♦ (αμετβ.) 2. αποβιβάζομαι (από το πλοίο και βγαίνω στη στεριά: *ξεμπάρκαμε στη Σύρο* 3. (για ναυτικούς) εγκαταλείπω προσωρινά ή μόνιμα την εργασία σε πλοίο ANT. μπαρκάρω. — ξεμπάρκισμα (το).

ξεμπάρκος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. (για ναυτικούς) αυτός που δεν έχει μπαρκάρει, που είναι άνεργος 2. (μτφ.) αυτός που απομένει μόνος: *πώς και είσαι έτσι ~;*

ξεμπερδέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμπερδ-εγα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) 1. ξεχωρίζω πράγματα που έχουν μπλεγεί μεταξύ τους: *~ το κουβάρι* | *τα μαλλιά μου* 2. (μτφ.) διευκρινίζω κάτι ασφές και αόριστο: *~ πρόβλημα* | *υπόθεση* ΣΥΝ. διασαφνίζω, διαλευκαίνω, ξεκαθαρίζω, ξεδιάνω 3. (μτφ.) διευθετώ τις διαφορές μου με (κάποιον): *ξεμπερδέωσα τα κληρονομικά προβλήματα* ♦ (αμετβ.) 4. (μτφ.) τελειώνω με περίπλοκη, χρονοβόρα ή ενοχλητική υπόθεση: *ξεμπερδέωσα με τους ηλεκτρολόγους και τους υδραυλικούς* || *~ με το μαγειρέμα* | *με τη δουλειά* ΣΥΝ. νετάρω 5. (μτφ.) βγάζω (κάποιον) από τη μέση: *αποφάσισαν να ξεμπερδέουν μια για πάντα με τον άνθρωπο που τους χαλούσε τα σχέδια* ΣΥΝ. ξεκάνω, ξεπαστρεύω, θανατώνω, αφανίζω. — ξεμπερδέμα (το).

ξεμπλέκος, -η, -ο αυτός που δεν είναι μπλεγμένος: *~ κουβάρι* || *~ μαλλιά* ANT. μπλεγμένος.

ξεμπλέκο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξέμπλε-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. απαλλάσσω κάτι από μπλέξιμο, από μπερδέμα ANT. μπερδέω, ανακατεύω 2. (μτφ.) διευθετώ περίπλοκη υπόθεση: *ανέλαβε αυτός να ξεμπλέξει το ζήτημα* ΣΥΝ. τακτοποιώ, ρυθμίζω ♦ 3. (αμετβ.) απαλλάσσομαι από δύσκολη ή δυσάρεστη κατάσταση: *ξεμπλέξε απ' τα ναρκωτικά.* — ξεμπλέξιμο (το).

ξεμπλοκάρω ρ. μετβ. {ξεμπλόκ-αρα κ. -άρισα, -αρίστηκα, -αρισμένος} (καθμη.) 1. απελευθερώνω δίοδο ή μηχανισμό από εμπλοκή: *~ δρόμο* | *λεωφόρο* | *κλειδαριά* ΣΥΝ. ανοίγω 2. παύω να δεσμεύω: *~ τραπέζικους λογαριασμούς.* — ξεμπλοκάρισμα (το).

ξεμπουκάρω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεμπουκ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) 1. (για υγρά και αέρια) βγαίνω ορμητικά από οπή ή στόμιο: *ξεμπουκάρισαν τα νερά της στέρας και πλημύρισαν την αυλή* ANT. μπουκάρω 2. (για πρόσ.) παρουσιάζομαι αιφνιδιασ: *αστυνομικοί ξεμπουκάρισαν από τη διπλανή πολυκατοικία.* — ξεμπουκάρισμα (το).

ξεμπουκάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεμπουκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω κάτι το οποίο έχει βουλώσει να επανέλθει στη φυσιολογική του κατάσταση: *~ την εξάμηση* || *πάτα γκάτσι για να ξεμπουκώσεις τη μηχανή* ♦ 2. (αμετβ.) επανέρχομαι στη φυσιολογική μου κατάσταση μετά από απόφραξη διόδου: *εισπνοές για να ξεμπουκώσει η μύτη από το συνάχι* || *ξεμπουκώσε η αντλία.*

ξεμπρατσώνομαι ρ. αμετβ. {ξεμπρατσώ-θηκα, -μένος} 1. αποκαλύπτω τα μπράτσα μου, ανασηκώνοντας τα μανίκια μου 2. (μτφ.) επιχειρώ, αναλαμβάνω κάτι με αποφασιστικότητα ΣΥΝ. ανασκουμπώνομαι. — ξεμπράτσωμα (το).

ξεμπράτσωτος, -η, -ο αυτός που έχει τα μπράτσα του γυμνά ΣΥΝ. ξεμανικότος, ανασκουμπωμένος.

ξεμπροστιαζώ ρ. μετβ. {ξεμπροστίασα} 1. αποκαλύπτω τα σφάλματα ή την υποκρισία (κάποιου) ενόπιον τρίτων ΣΥΝ. ξεσκεπάζω, ξεμασκαρεύω ANT. συγκαλύπτω 2. αποδοκμάζω ή επιτιμώ δημοσίως κάποιον: *τον ξεμπροστίασε μπροστά στους δημοσιογράφους.* — ξεμπροστίασμα (το).

[ETYM < ξε- επιτα + -μπροστιάζω (< μπροστά) + -ιάζω]. **ξεμυαλίζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεμυαλίσ-α, -τηκα, -μένος} 1. κάνω κάποιον να σκεφτείται και να ενεργεί αλόγιστα, π.χ. να έχει παράλογες απαιτήσεις, ανάρμηση συμπεριφορά κ.λπ.: *τον ξεμυαλίωσα κάτι πλουσιόπαιδα και ζητάει πολυτέλειες και λούσα* || (κ. μεσοπαθ.) *ξεμυαλίστηκε από τη ζωή της μεγαλοούπολης και παράτησε τις σπουδές* του ΣΥΝ. ξελογιάζω, παρυσύρω 2. κάνω (κάποιον) να με εριστευθεί τόσο, ώστε να μην ενεργεί πλέον λογικά: *ξεμυαλίσε τη γυναίκα του φίλου του* 3. (η μτφ.) ξεμυαλισμένος, -η, -ο) βλ.λ. — **ξεμυαλίωμα** (το), **ξεμυαλιστής** (ο), **ξεμυαλιστρα** (η). **ξεμυαλισμένος, -η, -ο** [μεσν.] αυτός που σκεφτείται και ενεργεί αλόγιστα, επιπόλαιο: *πού πας, βρε ξεμυαλισμένε;* || *αυτή είναι ξεμυαλισμένη, δεν μπορείς να της έχεις εμπιστοσύνη* ΣΥΝ. άμυαλος, απερίσκεπτος. **ξεμυτιζώ** ρ. αμετβ. {ξεμυτισ-α, -μένος} ξεπροβάλλω, εμφανίζομαι προσεκτικά, διστακτικά: *όταν έχει πολύ κρύο, κανείς δεν ξεμυτιζει απ' το σπίτι του* || *τα φυτό αρχίζουν να ξεμυτιζούν απ' το χώμα.* Επίσης **ξεμυτιζο** {-ας...}. — **ξεμυτιζήματα** (τα).

ξεμωραίνωμαι ρ. αμετβ. {ξεμωρά-θηκα, -μένος} (συνήθ. για άτομα γενοντικής ηλικίας) παύω να ελέγγω λογικά τις πράξεις μου, γίνωμαι εντελώς ανόητος: *τόρα στα γεράματα ξεμωράθηκα κι άρχισε να τρέχει στα κλαμπ και στις ντίσκο* ΣΥΝ. ξεκουτιαίνω. — **ξεμωράωμα** (το). * ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

[ETYM < μεσν. εκμωραίνω < εκ- (βλ. κ. ξε-) + μωραίνω].

ξένα (τα) (λαϊκ.) η χώρα ή ο τόπος στον οποίο κανείς ξενιτεύεται, για τον οποίο αναχωρεί για μεγάλο χρονικό διάστημα: *πέρασε πολλά χρόνια στα ~* || *φεύγω για τα ~* ΣΥΝ. αλλοδαπή, ξενιτεία, εξωτερικό ANT. πατρίδα, γενέτειρα. Επίσης (λόγ.) ξένη (η). [ETYM. Οδ. πληθ. του αρχ. επιθ. ξένος (βλ.λ.). Η παρούσα χρήση ήθη μεσν.]

ξενάγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (κυριολ. κ. μτφ.) η παρουσίαση σε ξένους των αξιοθέατων ενός τόπου: *ο υπεύθυνος των ανασκαφών έκανε ~ στους τουρίστες στον αρχαιολογικό χώρο του Ακρωτηρίου Θήρας* || *το βιβλίο κάνει μια ~ στους ναούς της ελληνικής αρχαιότητας.*

ξενάγος (ο) ή 1. ο επαγγελματίας που παρουσιάζει και σχολιάζει σε ξένους τα αξιοθέατα ενός τόπου 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που ορίζεται από επίσημο φορέα, προκειμένου να καθοδηγήσει και να εξυπηρετήσει επίσημο ξένο. [ETYM. αρχ. < ξεν(ο)- + -αγός < άγω, πβ. λοχ-αγός, στρατ-ηγός κ.τ.ό.]

ξενάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {ξεναγείω... | ξενάγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} 1. δείχνω τα αξιοθέατα ενός τόπου σε ξένους επισκέπτες, κατατοπίζοντας τους ταυτόχρονα για την ιστορία του, κάνω ξενάγηση 2. (μτφ.) κατατοπίζω, βοηθώ κάποιον να μάθει άγνωστα γι' αυτόν πράγματα: *αυτές οι ηχογραφήσεις ξενάγούν τον ακροατή στη σχετικά άγνωστη μουσική ζωή αυτού του νησιού.*

ξενερίσει ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξενερίσα} ♦ (μετβ.) 1. αλλάζω το νερό, μέσα στο οποίο έχω τοποθετήσει κάτι: *~ μπακαλιάρο* | *ελιές* ♦ (αμετβ.) 2. (για ψάρια) χάνω τα νερά μου 3. (μτφ. για πρόσ.) αλλάζω τις συνήθειες μου · 4. (για ψάρια, υφάλους, τμήματα του πλοίου που βρίσκονται μέσα στη θάλασσα) αναδιώκομαι στην επιφάνεια της θάλασσας: *λόγω της κακοκαιρίας ξενερίσει η προπέλα* · 5. (για μεθυσμένο) συνέρχομαι από το μεθύσι, ξεαναβρίσκω την πνευματική μου διαύγεια · 6. (ευφημ.) ουρώ. — ξενερίσιμα (το). [ETYM. μεσν. < ξε- στερητ. + -νερίω < νερό].

ξενερόνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξενέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. βγαίνω από την κατάσταση της μέθης ΣΥΝ. ξεμέθυσομαι ♦ 2. (μετβ.) (αργό) κάνω κάποιον να βγει από μια ευχάριστη κατάσταση στην οποία βρίσκεται, τον προσγειώνω στην πραγματικότητα. — **ξενερόνωμα** (το).

ξενερωτός, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι για μεθυσμένος, αυτός που έχει ανακτήσει τη νηφαλιότητα του ΣΥΝ. ξεμέθυστος, νηφαλιός 2. (μτφ.-αργό) αυτός που προκαλεί στους άλλους πλήξη ΣΥΝ. βαρετός, ανιαρός.

Ξένη (η) 1. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. Επίσης (καθμη.) **Ξένια**.

[ETYM Κύρ. όν. που προέρχεται από τις λέξ. ξένος ή ξένια (με τη σημ. της εκδήλωσης φιλοξενίας) ή αποτελεί συντομωμένο τ. του ονόματος Πολυξένη].

ξένη (η) → ξένα [ETYM < αρχ. ξένη (ενν. γη), θηλ. του επιθ. ξένος (βλ.λ.)].

ξενηλασία (η) [αρχ.] {ξενηλασιών} η εκδίωξη των ξένων από μία χώρα. ΦΡ. (μτφ.) **γλωσσική ξενηλασία** η απόρριψη ξένων λέξεων από τη γλώσσα ενός λαού: *«Ξενηλασία ή Ισοτέλεια»* (τίτλος βιβλίου του Μ. Τριανταφυλλίδη). — ξενηλατώ ρ. [αρχ.] {-είς...}, ξενηλάτης (ο).

ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος. [ETYM. αρχ. < ξενηλατώ (-έω) < ξεν(ο)- + -ηλατώ < -ηλατος < ελαίνω (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), πβ. κ. λε-ηλατώ, ιχνηλατώ κ.ά.]

ξενηστικωμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι τελείως νηστικός, που δεν έχει φάει απολύτως τίποτε ΣΥΝ. θεονήστικος.

ξενία (η) (λόγ.) η υποδοχή και περιποίηση ξένου ΣΥΝ. φιλοξενία.

[ETYM. αρχ. < ξένος (βλ.λ.)].

ξενίω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξενίω-σα, -τηκα, -μένος} προκαλώ σε κάποιον έκπληξη ή απορία: *με ξενίωσαν τα λόγια του* ΣΥΝ. παραξενεύω. [ETYM αρχ. αρχική σημ. «υποδέχομαι ξένους, φιλοξενώ», < ξένος. Ήδη μτγν. η σημ. «θεωρώ κάτι ξένο, παράξενο, εκπληρσομαι από αυτό»].

ξενικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους ξένους: *~ συνήθειες* | *ήθη και έθιμα* 2. αυτός που προέρχεται από ξένους, από ξένη χώρα: *~ επίδραση* | *κατοχή* | *προϊόν* ΣΥΝ. αλλότριος 3. αυτός που προέρχεται από άλλη γλώσσα και χρησιμοποιείται στην Ελληνική: *~ λέξεις* | *φράσεις* || *~ υφός.*

ξενικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακός.) ξένη λέξη που χρησιμοποιείται αυθούσια στον καθημερινό λόγο (συνγν. επιδεικτικά) παραλλαγμαίνω, ώστε να μοιάζει ελληνική: *το «κουλάρω» από το «αγγλικό «cool» είναι μια ~ αντί του «ηρωέω»* || *χρησιμοποιεί πολλές ~ όταν μιλάει, γιατί νομίζει ότι έτσι μπορεί να μας εντυπωσιάσει.* [ETYM. < ξενικός + καταλ. τέρμα -ούρα (πβ. κ. ελληνικ-ούρα)].

ξένιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που αναφέρεται στους ξένους ή στη φιλοξενία 2. προσαγόρευση του Δία, ως προστάτη της φιλοξενίας: *~ Ζεύς.*

ξενισμός (ο) [αρχ.] 1. η μίμηση ξένων προτύπων (τρόπων, συμπεριφοράς, συνθηκών κ.λπ.) ΣΥΝ. ξενομανία 2. (ειδικότ.) η χρησιμοποίηση ξένων λέξεων και συντάξεων αντί των αντίστοιχων της μητρικής γλώσσας και συνεκδ. οι ίδιες ξένες λέξεις και συντάξεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. δραστησός.

ξενιστής (ο) 1. ΒΙΟΛ. οργανισμός (φυτικός ή ζωικός) που φιλοξενεί

κάποιο παράσιτο με το οποίο ζει και αναπτύσσεται μαζί 2. πειραματόζωο, ιδ. στο εμβρυακό στάδιο, στο οποίο έχει τοποθετηθεί ένα μόσχευμα. [ETYM μτγν. < αρχ. ξενίζω]. Ξενιτιά (η) (σγολ. ορθ. ξενιτιά) {χωρ. πληθ.} 1. (συνεκδ.) η ξένη χώρα: λείπει χρόνια στην ~ || ζει | εργάζεται στην ~ ΣΥΝ. αλλοδαπή, τα ξένα 2. η παραμονή σε ξένη χώρα: είναι πικρή η ~ || τραγούδια της ~ ΣΥΝ. αποδημία. [ETYM < μτγν. ξενιτιά (με καταβιβασμό του τόνου και συνίζηση) < μτγν. ξενιτείο | αρχ. ξενιτεῖομαι (βλ.λ.)].

Ξενιτιά ή ξενιτιά; Η λέξη είναι αρχαία (μεταγενέστερη) και απαντά ως ξενιτεία (αρχαίες | μεταγενέστερες είναι και οι λ. ξενιτεῖο και ξενιτευτής). Άρα, από το ξενιτεία (με συνίζηση) της κατάλ. έχουμε το ξενιτεία. που είναι προτιμότερο να γράφεται με -ει-, πβ. δουλεία > δουλεία, υγεία > γεια, εσσοδεία > σοδεία, θεία > θεια, γητεία > γητεία κ.ά.

Ξενιτεμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που ζει σε ξένη χώρα, μακριά από την πατρίδα του: ~ ναυτικός | επιστήμονας || (ως ουσ.) ο γρισιμός τού ~.

Ξενιτεμός (ο) η απομάκρυνση από την πατρίδα και η εγκατάσταση σε ξένη χώρα ΣΥΝ. αποδημία ANΤ. επαναπατρισμός.

Ξενιτεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξενιτ-εύθηκα, -εμένος} φεύγω από την πατρίδα μου και πηγαίνω να ζήσω σε μια ξένη χώρα, πηγαίνω στην ξενιτεία ΣΥΝ. μεταναστεύω, αποδημώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM < μτγν. ξενιτεῖω | αρχ. ξενιτεῖομαι, αρχική σμ. (τού μεσο-παθ. τ.) «απηρητώ ως μεθοφόρος σε ξένη χώρα», < ξένος, πθ. κατ' αναλογία προς το ρ. πολιτεύομαι].

Ξένο- κ. ξένο-ά συνθετικό λέξεων, που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι αναφέρεται σε: 1. ξένο, αλλοδαπό: ξένο-δόχιο, ξένο-φοβία, ξενόγλωσσο 2. άλλον άνθρωπο, κατ' αντιδιαστολή προς τον οικείο, τον δικό μας (συγγενή, φίλο): ξένο-δουλεία, ξένο-κοιμάμια. [ETYM Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. ξένο-δόχος), που προέρχεται από το επιθ. ξένος (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνο-γενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. xenophobia].

Ξενογάμω ρ. αμετβ. {ξενογάμω... | ξενογάμισα} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) διαπράττω μοιχεία.

Ξενογμία (η) [1803] {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η γονιμοποίηση ενός άνθους από άλλο του ίδιου είδους, το οποίο φύεται σε άλλο φυτό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenogamy].

Ξενογλωσσία (η) {χωρ. πληθ.} 1. το να μιλάει κανείς ξένες γλώσσες • 2. το παραφυσιολογικό φαινόμενο κατά το οποίο ένα άτομο, όταν βρίσκεται σε ύπνωση, μιλά υπαρκτή ξένη γλώσσα, την οποία ωστόσο δεν γνωρίζει συνειδητά, δεν κατέχει. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenoglossia].

Ξενογλωσσοσ, -η, -ο [1888] 1. αυτός που χρησιμοποιεί ξένη γλώσσα, διαφορετική από τη δική μας: ~ πληθυσμός || ~ τμήματα πανεπιστημίου ΣΥΝ. αλλόγλωσσοσ, ετερόγλωσσοσ ANΤ. ομόγλωσσοσ 2. (για κείμενα) αυτός που έχει συνταχθεί, που έχει γραφεί σε ξένη γλώσσα: ~ επιγραφή.

Ξενοδουλεύω ρ. αμετβ. {ξενοδούλεψα} (λαϊκ.) 1. εργάζομαι (ως υπάλληλος, εργάτης, υπηρετικό προσωπικό κ.λπ.) στην υπηρεσία ξένων εργοδοτών δουλεύω σε δουλεία, κτήμα, μαγαζί κ.λπ. άλλου, συ-νήθ. περιστασιακά, και πληρώνω με το μεροκάματο: κάθε φθινόπωρο έρχονταν οικογένειες από το πέρα χωριό και ξενοδούλευαν στα κτήματα μας 2. εκτελώ οικιακές εργασίες σε ξένο σπίτι με ημερομίσθιο, ασκώ το επάγγελμά της οικιακής βοηθού: χρόνια ολόκληρα ξενοδούλευε, για να σπουδάσει τα παιδιά της ΣΥΝ. παραδουλεύω. — ξενοδουλεντής (ο), ξενοδουλεύτρια (η), ξενοδούλι (το).

Ξενοδούλος, -η, -ο (λόγ.-κακόσ.) 1. αυτός που με τη δράση του εξυπηρετεί με δουλικό τρόπο τα συμφέροντα των ξένων: ~ πολιτική | υποουργός | κυβερνήση ANΤ. ανεξάρτητος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που μιμείται δουλικά τους ξένους: ~ συμπεριφορά.

Ξενοδοχειακός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με ξενοδοχείο: ~ εγκαταστάσεις | εξοπλισμός | αλυσίδα | μονάδα | υποδομή || ~ επιχειρήσεις (που ασχολούνται με την εκμετάλλευση ξενοδοχείων, μοτέλ, πανσιόν κ.λπ.).

Ξενοδοχείο (το) [μτγν.] 1. κτήριο ή κτηριακό συγκρότημα ειδικά κατασκευασμένο ή διαμορφωμένο για την παροχή καταλύματος (ή και διατροφής) στο κοινό έναντι αμοιβής, το οποίο είναι οργανωμένο σε επιχειρηματική βάση και κατατάσσεται σε κατηγορίες, ανάλογα με την ποιότητα της κατασκευής, τις ανέσεις και τις δευτερεύουσες υπηρεσίες που προσφέρει (αίθουσες συνεδρίων, αθλητικές εγκαταστάσεις, νυκτερινή διασκέδαση, καταστήματα κ.λπ.): μικρό | μεγάλο | άνετο | άθλιο ~||~ α', β', γ', δ' κατηγορίας | τριών, τεσσάρων αστέρων || ~ πολυτελείας | λουξ || αλυσίδα ξενοδοχείων (σειρά τέτοιων επιχειρήσεων σε μία ή περισσότερες χώρες, που ανήκουν στην ίδια εταιρεία και διευθύνονται από αυτήν) 2. (μτφ.-μειωτ.) ο χώρος στον οποίο κανείς πηγαίνει ή παραμένει προσωρινά και με τον οποίο δεν συνδέεται ιδιαίτερα: ~ το χέρι κάνει το σπίτι, όποτε θέλεις έρχσαι, όποτε θέλεις φεύγεις.

Ξενοδόχος (ο/η) ιδιοκτήτης ή διευθυντής ξενοδοχείου: προγραμματίζεται γενική συνέλευση τού επαγγελματικού συλλόγου ξενοδόγων Β. Ελλάδος-ορ. λογαριάζω χωρίς τον ξενοδόχο βλ. λ. λογαριάζω. Επίσης (λαϊκ.) ξενοδόχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. [ETYM. < αρχ. ξενοδόχος | ξενοδόκος < ξένο- + -δόχος < δέχομαι].

Ξενοδοχοπάλληλος (ο/η) {ξενοδοχοπάλληλ-ου | -ον,-ους} υπάλληλος υπηρεσιών, υπεύθυνος για την εύρυθμη λειτουργία, τη σωστή παροχή υπηρεσιών, την εσωτερική τάξη κ.λπ. των χώρων ξενοδο-

χείου. Ξενοιάω κ. ξεγνοιάζω ρ. αμετβ. {ξένοιασ-α, -μένος} 1. απαλλάσσομαι από φροντίδες, γλυτώνω από έγνοιες και μέριμνες: σε λίγο θα τελειώσει το σχολείο και θα ξενοιάσουμε από τα μαθήματα ΣΥΝ. ησυχάζω, ηρεμώ ANΤ. νοιάζομαι, μεριμνώ, φροντίζω 2. (κατ' επέκτ.) απαλλάσσομαι από στενοχώρια, πάω να έχω ανησυχία για (κάποιον/κάτι): μόλις έμαθα ότι έφτασαν καλά, ξένοιασα ΣΥΝ. ησυχάζω, ηρεμώ ANΤ. ανησυχώ. [ETYM μεσν. < ξε- στερητ. + νοιάζω].

Ξενοιασιά κ. ξεγνοιασιά (η) {χωρ. πληθ.} το να ζει κάποιος χωρίς έγνοιες και σκοτούρες, να είναι ήρεμος και αμέριμος: νοσταλγεί συχνά την ~ των παιδικών του χρόνων || η ~ των διακοπών ΣΥΝ. ανεμελιά, (λόγ.) αμεριμνησία ANΤ. έγνοια, φροντίδα, σκοτούρα. Επίσης ξένοιασμα κ. ξεγνοιασμα (το).

Ξένοιαστος, -η, -ο κ. ξέγνοιάστος [μεσν.] (καθμ.) αυτός που είναι απαλλαγμένος από φροντίδες, έγνοιες και μέριμνες, που δεν έχει ανησυχία ή άγχος για τα πράγματα: κέρρισε το λαχείο κι έζησε ~ τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του || τα ~ παιδικά | φοιτητικά χρόνια ΣΥΝ. ήσυχος, αμέριμος, απερίστατος (λόγ.) άφροντις ANΤ. ανήσυχος, αγχομένος. — ξένοιαστα επιρρ. [μεσν.].

Ξενοικιάζω ρ. μετβ. {ξενοικιάσ-α, -ηκα, -μένος} 1. εγκαταλείπω το σπίτι, το κατάστημα ή οτιδήποτε άλλο είχα νοικιάσει, το ελευθερώνω: θα ξενοικιάσουμε το σπίτι και θα πάσουμε ένα μεγαλύτερο ANΤ. νοικιάζω 2. (για ιδιοκτήτη) διακόπτω τη μίσθωση ακινήτου που μου ανήκει: ξενοικίασαν το σπίτι, γιατί το ήθελαν για μία κατοίκηση. — ξενοικίασμα (το).

Ξενοικιαστος, -η, -ο (καθμ.) αυτός που δεν έχει νοικιαστεί, που παραμένει ελεύθερος: αφήνω το σπίτι | το κατάστημα ~ ΣΥΝ. ανοικία-στος, αμίσθωτος, ελευθερός ANΤ. νοικιαμένος, μισθωμένος, (μτφ.) πισμένος.

Ξενοικνίτης, -η, -ο αυτός που υποκινείται από ξένα κέντρα αποφάσεων, που καταβύσσεται από πρόσωπα, ομάδες, μιστικές υπηρεσίες, φορείς εξουσίας κ.λπ. ξένου κράτους: ~ πραξικόπημα | δικτατορία | χούφτα.

Ξενοκοιμάμια ρ. αμετβ. αποθ. {ξενοκοιμάμια... | ξενοκοιμήθηκα} (καθμ.-κακόσ.) κοιμάμαι σε ξένο σπίτι και ιδιαιτ. στο σπίτι εραστή | ερωμένης: διαπράττω μοιχεία ΣΥΝ. μοιχέω, κάνω απιστία. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

Ξενοκοιτάζω ρ. μετβ. {ξενοκοιτάξα} κοιτάζω ξένες γυναίκες/άνδρες, επιδιώκω τη σύναψη εξοσυζυγικών ερωτικών δεσμών. Επίσης ξένο-κοιτώ (κ. -άω).

Ξενοκοιμπο (το) {σπάν. γεν. πληθ. ξενοκοιμπών} το κοιμάτι που δεν είναι ραμμένο στο ένδυμα, το μανικετόκοιμπο.

Ξενοκρατία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η ξενική κυριαρχία και διοίκηση, το να υποτάσσεται η πολιτική, πολιτιστική, οικονομική κ.λπ. ζωή μιας χώρας σε ξένους παράγοντες και συμφέροντα: οι αποικίες εξεγέρθηκαν και αποτινάξαν την ~ | η ~ στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. — ξενοκρατικός, -ή, -ό.

Ξενοκρατούμια ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {ξενοκρατείαι... | ξενοκρα-τήθηκα} (για χώρα, περιοχή, έθνος) κατέχομαι και κυβερνώμαι ή διοικούμαι από ξένους, είμαι υποδουλωμένος σε ξένα συμφέροντα: μετά τον πόλεμο η χώρα ξενοκρατήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

Ξενολατρία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική αγάπη και εκτίμηση προς τους ξένους και προς ό,τι σχετίζεται με αυτούς ΣΥΝ. ξενομανία ANΤ. ξενοφιλία, μισοξενία. — ξενολάτρης (ο) [1831], ξενολάτρισσα κ. (λόγ.) ξενολάτρισ (η) {-ιδος | -ιδων}.

Ξενομανία (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) ο άκριτος θαυμασμός προς τους ξένους, η απόλυτη προσήλωση και μίμηση ξένων προτύπων (ζωής, συμπεριφοράς, έκφρασης κ.λπ.) ΣΥΝ. ξενολατρία, ξενοφιλία ANΤ. ξενοφοβία, μισοξενία. — ξενομανής, -ής, -ές [μτγν.]. [ETYM μτγν. < ξενομανής < ξένο- + -μανής < μαινόμεναι (πβ. αορ. β' έ-μάν-ην)].

Ξενομερίτης (ο) {ξενομεριτών}, ξενομεριτίσσο (η) {δύσchr. ξενο-μεριτίσσών} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατάγεται από ξένο τόπο: ήταν -, δεν ήξερε τις δικές μας συνήθειες ΣΥΝ. ξένος, αλλοδαπός ANΤ. ντόπιος, γηγενής. — ξενομεριτικός, -η, -ο.

Ξένο(ν) (το) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Xe), εξαιρετικά σπάνιο στη φύση, που ανήκει στην ομάδα των ευγενών αερίων (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΗΝ.).

[ETYM Αντιδάν., < νεολατ. xenon < αρχ. ξένος, επειδή το εν λόγω στοιχείο είναι εξαιρετικά σπάνιο].

Ξενοπλόνο κ. (σπανιότ.) ξενοπλόνο ρ. αμετβ. {ξενοπλόνα} (συνήθ. για γυναίκες) πλένω ξένα ρούχα επί πληρωμή, πηγαίνω σε σπίτι άλλων, για να πλένω με ημερομίσθιο: ξενοπλένε για να τα φέρει βόλτα.

Ξενοπρεπής, -ής, -ές {ξενοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ξενοπρεπέστ-ερος, -ατός (λόγ.) 1. αυτός που αρμόζει, που ταιριάζει σε ξένους: -συνήθεια | έθιμο | συμπεριφορά ΣΥΝ. ξενότροπος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει παραξενιές, που δεν είναι κοινός ή συνηθισμένος: ~ πράξη | ενέργεια | συνήθεια ΣΥΝ. αλλόκοτος, ασυνήθιστος ANΤ. συνηθισμένος. — ξενοπρεπός επιρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM αρχ. < ξένο- + -πρεπής < πρέπω].

Ξενορραξία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. ψυχοπαθολογική κατάσταση, κατά την οποία εκδηλώνει κανείς την επιθυμία να τρέφεται με ουσίες, οι οποίες κανονικά δεν τρώγονται (λ.χ. σαπούνη, χρώμα κ.ά.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. xenorexia].

Ξένος, -η, -ο 1. αυτός που είναι κτήμα άλλου, που ανήκει ή αναφέρεται σε άλλον (και όχι σε εμάς): καταδικάστηκε για φθορά ~ περιουσίας || μην ανακατεύεται σε ~ υποθέσεις || ~ δουλεία | μέρος | γη | ιδέα | σπίτι | νόμισμα | επιρροή | δύναμη | αμαρτία | δικαίωμα | χού-

ρα | συμβουλή | ιδιοκτησία | έννοια ΣΥΝ. (λόγ.) αλλότριος ΑΝΤ. προσωπικός, ατομικός, οικείος ΦΡ. (α) (λαϊκ.) **τα ξένα χέρια** οι θετοί γονείς, κηδεμόνες ή οι εργοδότες: *μεγάλωσε στα ~ || από μικρός γνώρισε την πίκρα της δουλειάς στα -* (β) (παροιμ.) **δύο γιάδαροι μαλώ-νανε σε ξένον αγρόνα** βλ. λ. γιάδαρος (γ) (παροιμ.) **το ξένο** (ενν. πράγμα) **είναι πιο γλκό** ό,τι δεν μας α'ήκει είναι πιο επιθυμητό **2.** (ειδικότ.) αυτός που κατ'αρχήν ή προέρχεται από χώρα διαφορετική από τη δική μας, που προέρχεται από άλλον τόπο: - *στρατός | επισκέπτης | αντιπροσωπία | συνθέτης | εμπειρογνώμων | παρατηρητής | ανταποκριτής | δημοσιογράφος | πράκτορας | παίκτης | ηγέτης | προϊόν | διπλωματία | γλώσσα | λέξη | εταιρεία | κεφάλαιο | συμφέρον | δάκτυλος | προπαγάνδα | επέμβαση | επίδραση | τραγούδι | ταινία ΣΥΝ.* αλλοεθνής, αλλοδαπός ΑΝΤ. ιθαγενής, (καθ.μ.) ντόπιος, (λόγ.) εγχώριος, εντόπιος **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τους αλλοδαπούς: ~ ήθη | **έθιμα** | **συνήθεια** ΣΥΝ. ξενικός **4.** (+προς) αυτός που δεν γνωρίζει, δεν σχετίζεται, δεν ταίριαζει με κάτι, που δεν έχει εξοικειωθεί με πρόσωπο, πράγμα, γεγονός: *αυτοί οι τρεις φαίνονται ~ προς την υπόθεσή || οι απόψεις του είναι τελείως ~ προς τη νοοτροπία του μεγάλου κοινού || το δημοσίευμα είναι τελείως ~ προς την αλήθεια || η μπαμπού καρτέλα ήταν ~ προς τον υπόλοιπο κλασικό διάκοσμο ΣΥΝ.* άσχετος, αταίριαστος ΑΝΤ. σχετικός, συναφής, ταίριαστος **5.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν εκδηλώνει ενδιαφέρον για πρόσωπο ή πράγμα, που δείχνει αδιαφορία και κτηνότητα προς αυτό: *πάντα υπήρξαν ξένοι προς τα προβλήματα μου ΣΥΝ.* αδιάφορος, ουδέτερος, αμέτοχος ΑΝΤ. συμμετοχος, κοινωνικός, ενδιαφερόμενος: ξένος (ο), ξένη (η) **6.** πρόσωπο με το οποίο δεν υπάρχει συγγενική, φιλική ή άλλη προσωπική σχέση: *κάλλιο να σ' τα τρώνε (τα λευτά) οι δικοί σου, παρά οι - || μετά από τόσα χρόνια είχε γίνει ~ γι' αυτήν || αισθανόμουν ~ σ' εκείνο το περιβάλλον ΣΥΝ.* άγνωστος ΑΝΤ. συγγενής, οικείος ΦΡ. **ξένο σώμα** βλ. λ. σώμα **7.** αυτός που κατ'αρχήν ή ξει σε αυτή: *γέλια προς τιμήν του υψηλού -|| η Ελλάδα, χώρα ιστορική, αλλά σχετικά πάντα τους ~ || επισημαίνεται συχνά η αδυναμία των ~ να κατανοήσουν τις θέσεις μας || η Λεγώνα των Ξένων (βλ. κ. λ. λεγώνα) ΣΥΝ. (λόγ.) ετερόθων ΑΝΤ. (λόγ.) γηγενής, αυτόχθον **8.** αυτός που έχει προσκληθεί ή/και φιλοξενείται στο σπίτι άλλου: *δάνη την επόμενη εβδομάδα θα έχουμε ξένους στο σπίτι || στη διάθεση των ~ μας θα είναι το καινούργιο ξενοδοχείο || αίθουσα | διαμέρισμα | δωμάτιο ξένων ΣΥΝ.* καλεσμένος, φιλοξενούμενος, μουσαφίρης **9.** (ειδικότ.) ο αλλοδαπός εργάτης, ο μετανάστης: *ο ακροδεξιός υποψήφιος προτείνει να διώξουμε όλους τους -10.* (ειδικότ.) **ξένα** (τα) και ξένη (η) βλ. λ. ξένα **11.** ΜΟΥΣ. ξένος **φθόγγος** στην αρμονία της μουσικής, ο φθόγγος ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία (βλ. λ.) με την οποία συνακούεται, αλλά σχετίζεται με τους φθόγγους της συγχορδίας αυτής, της επόμενης ή της προηγούμενης, με βάση ορισμένες αποδεκτές στο μουσικό στυλ σχέσεις τα κυριότερα είδη αποδεκτών στην παραδοσιακή αρμονία ξένων φθόγγων είναι ο διαβατικός, ο ποικιλιματικός ή ποικιλία, η προήγηση, η καθυστέρηση, η επέκταση ή αποτρίψαση, η διαφυγή και ο ισοκράτης (βλ. αντίστοιχα λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. ξένος | ξείνος < *ξένιος, αββ. ετόμου. Συνώνυμοι λ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών, πβ. λατ. hostis «ξένος, εχθρός» (> γαλλ. hôte), γιθ. gast «φιλοξενούμενος», γερμ. Gast, αγγλ. guest, αρχ. σλαβ. gosti κ.ά. οδοντογ. οστ. Ι.Ε. *ghost-is, πράγμα που προκαλεί μορφολ. δυσκολίες στη συσχέτιση με το αρχ. ξένος. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ξένος < *ξ-εν-Εος < *ξ-εν-ε-ιο-, που παρουσιάζει τη μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. θ. και έρρινο επίθημα' εκδοχή αβέβαιη. Η λ. ξένος δήλωνε αρχικά τον φιλοξενούμενο, κυρίως δε εκείνον με τον οποίο έχει συναφθεί ιερή συνθήκη φιλοξενίας με θυσίες και ανταλλαγή δώρων). ξενότροπος, -ης, -ο [μτν.] **1.** αυτός που μιμείται τους ξένους, που γίνεται, συντελείται κατά τον τρόπο των ξένων (για πρόσ.) αυτός που υιοθετεί ξένα ήθη, έθιμα, παραδόσεις κ.λπ. και συμπεριφέρεται αναλόγως: ~ *συμπεριφορά* | *συνήθεια* || ~ *κατασκευή* | *κτήριο* | *στυλ ζωής* ΣΥΝ. ξενοπρεπής, ξενομανής **2.** (μτφ.) αυτός που είναι παράξενος, που διαθέτει χαρακτηριστικά άγνωστα ή ασυνήθιστα: ~ *έκφραση* | *κατάσταση* ΣΥΝ. ανοίκειος, αλλόκοτος ΑΝΤ. γνωστός, οικείος. — ξενότροπος | ξενότροπος [μτν.] επίρρ., ξενοτροπία (η). **ξενοφάνης**, -ής, -ές {ξενοφάν-ους | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει παράξενα χαρακτηριστικά, που δεν συμφωνεί με ό,τι θεωρείται γνωστό και συνηθισμένο: ~ *πράξη* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. ξενότροπος, παράδοξος, αλλόκοτος, ασυνήθιστος ΑΝΤ. γνωστός, οικείος, συνηθισμένος. — ξενοφάνης επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ξένο- + -φάνης < φαίνομαι (πβ. παθ. αόρ. β' έ-φάν-ην)]. -**ξενοφάνης** (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από την Κολοφώνα (6ος αι. π.Χ.)· ιδρυτής της Ελεατικής Σχολής, πίστευε στην ύπαρξη ενός υπέρτατου Όντος. [ΕΤΥΜ. *PX- < ξένος + -φάνης < ρ. φαίνω | -ομαι, πβ. κ. Θεο-φάνης]. ξενοφερνω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} **1.** (συνήθ. ειρων.) μιμώμαι ξένα στοιχεία (συνήθειες, ήθη κ.λπ.): η *γειτόνισσα ξενοφέρ-νεν* ντύνεται σαν *Αγγλίδα* **2.** μοιάζω με ξένο: με *τα γαλιανά του μάτια* και *το ανοιχτόχρωμο δέρμα* *ξενοφέρνει τον πενήνε για Βορειοευ-ρωπαίο*. ξενόφερτος, -ης, -ο αυτός που έχει ξενική προέλευση, που κατ'αρχήν ή προέρχεται από το εξωτερικό: ~ ήθη | **έθιμα** | **συνήθειες** ΣΥΝ. ξενικός ΑΝΤ. ντόπιος, εγχώριος. Επίσης ξενοφερέμιος ξενοουλία (η) {χωρ. πληθ.} ή φιλική διάθεση απέναντι στους ξένους και σε ό,τι τους αφορά (ήθη, έθιμα κ.λπ.) ΣΥΝ. ξενολατρία ΑΝΤ. ξενοφοβία. — ξενόφιλος, -ης, -ο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenophilia]. ξενοφιλία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} το αίσθημα φόβου ή και αντιπάθειας και αποστροφής προς τους ξένους: η ~ *έχει την πηγή της στην**

άγνοια και στις προκαταλήψεις ΣΥΝ. μισοξενία ΑΝΤ. ξενοφιλία, ξενολατρία. — ξενόφοβος, -ης, -ο. ξενοφοβικός, -ής, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xenophobia]. Ξενοφών (ο) {Ξενοφώντ-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος ιστορικός, πολιτικός και στρατηγός (431/430-350 π.Χ. περίπου) **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθ.μ.) Ξενοφώντας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Ξενοφών, -ώντος < ξένο- + -φών | φάων < φως | φάος (πβ. κ. Αντ-φών, Τηλε-φών κ.ά.). Αβββ. σημ. Ορισμένοι το συνδ. με τη σημ. «λαμπρός, ευδιάκριτος» (φίλος από φιλοξενία), ενώ η άποψη ότι συνδ. με το αρχ. φως, φωτός «άνδρας, άνθρωπος» (αν υποτεθεί ότι ανάγεται στην ίδια ρίζα με το φάος) δεν έχει ισχυρή βάση]. ξενόφωνος, -ης, -ο [μτν.] **1.** αυτός που ομιλεί ξένη γλώσσα και όχι αυτή που μιλούμε εμείς: ~ *πληθυσμός* ΣΥΝ. ξενόγλωσσος ΑΝΤ. ομό-γλωσσος **2.** αυτός που ομιλεί με ξενική προφορά. **ξενητίζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεντέρισ-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) ανοίγω την κοιλιά με μαχαίρι και αφαιρώ τα έντερα: ~ *την κότα* ΣΥΝ. ξεκοιλιάω. — ξεντέρισμα (το). **ξενητριάω** ρ. μετβ. {ξεντριάσι-α, -ηκα, -μένος} αποκαθιστώ το καλό όνομα (κάποιου) με μια πράξη που αντισταθμίζει κάτι ντρο-πιστικό. **ξενητύνω** ρ. μετβ. {ξεντύν-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βγάζω τα ρούχα (κάποιου), τον γδύνω: *ξεντύνσε το μωρό και βάλ' το στο μπάνιο* ΣΥΝ. γδύνω, γυμνώνω ΑΝΤ. ντύνω **2.** (μεσοπαθ. **ξενητύνωμαι**) βγάζω ο ίδιος τα ενδύματα μου, γδύνομαι: *σε λίγο θα ξεντύνθω και θα πάω για ύπνο*. — ξεντύνμα (το). **ξεντύτος**, -ης, -ο (καθ.μ. για πρόσ.) αυτός που έχει ξεντυθεί, που δεν φοράει ρούχα ΣΥΝ. άντυτος, γυμνός, γδυτός ΑΝΤ. ντυμένος. **ξενυστάζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξενύστα-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (καθ.μ.) παύω να νυστάζω: *θα πω έναν καφέ να ξενυστάζω* ΑΝΤ. νυστάζω ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να μη νυστάζει πια: *τον ξενύστα-ξε ο δροσερός αέρας*. — **ξενύσταγμα** (το). **ξενυχιάζω** ρ. μετβ. {ξενύχιασι-α, -ηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) βγάζω τα νύχια (κάποιου), τα ξεριζώνω **2.** (μτφ.) πατώ (κάποιον) με δύναμη στα νύχια των ποδιών: *πρόσεχε πού πατάς, με ξενυχιάζεις!* — **ξενυχιάζω** (το). **ξενυχτάδικο** (το) (λαϊκ.) νυχτερινό κέντρο διασκεδάσματος, του οποίου η λειτουργία παρατείνεται σχεδόν μέχρι το πρωί: *κάθε βράδυ γλεντάει στα -!* **ξενυχτής** (ο) {ξενύχτηδες}, **ξενύχτησα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει ξενυχτήσει: *διάβαξε όλη νύχτα, στο τέλος πήγε ~ κι έδωσε εξετάσεις* ΣΥΝ. ξενυχτισμένος **2.** πρόσωπο που δεν κοιμάται τη νύχτα ή που κοιμάται πολύ αργά το βράδυ, που μένει ξάγρυπνος, συνήθ. διασκεδάζοντας: *τέτοια ώρα μόνο οι ~ κυκλοφορούν* ΣΥΝ. νυχτόβιος. **ξενύχι** (το) {ξενυχτ-ιού | -ιών} το να μένει κανείς άγρυπνος όλη τη νύχτα ή να κοιμάται πολύ αργά, κοντά στα ζημερωμένα (λόγω διασκεδάσης, εργασίας κ.λπ.): *δεν αντέχω το -|| τα ~ και οι καταχρήσεις έφθειραν την υγεία του ΣΥΝ.* νυχτερί, ξενυχτισμα. **ξενυχτισμένος**, -ης, -ο αυτός που έχει ξενυχτήσει: *είμαι ~ και δεν αισθάνομαι καλά σήμερα*. **ξενυχτώ** (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξενυχτάς... | ξενυχτ-ησα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** περνά ολόκληρη τη νύχτα ή τις περισσότερες ώρες της νύχτας άγρυπνος, μένω ζύπνιος: *δεν είμαι συνηθισμένος να ~ πέτω για ύπνο νωρίς* || ~ *πάνω στα βιβλία μελετώντας* || *για σένα ~ κάθε βραδιά* ΣΥΝ. αγρυπνώ ΑΝΤ. κοιμάμαι **2.** (ειδικότ.) μένω ξάγρυπνος διασκεδάζοντας μέχρι τις μεσημεσονύκτιες ώρες, μέχρι το πρωί: *σήμερα που γιορτάζεις θα το ξενυχτήσουμε!* ♦ (μετβ.) **3.** κρατώ (κάποιον) άγρυπνο: *πάλι μας ξενυχτουμε με τη φλουρία του!* **4.** περνά τη νύχτα στο πλευρό βαριά αρρώστου, ετοιμοθάνατου ή δίπλα στη σορό νεκρού: *θα τον ξενυχτήσουμε σήμερα και αύριο θα γίνει η κηδεία* ΣΥΝ. παραστέκω, παρακάθομαι. Επίσης ξενυχτίζω (σημ. **4.**) — **ξενυχτισμα** (το). **ξενώνας** (ο) **1.** δωμάτιο, διαμέρισμα (οικίας, ιδρύματος, μονής κ.λπ.) ή και ολόκληρο κτήριο, που προορίζεται για την υποδοχή, περιποίηση και διαμονή ξένων: *εξήνα παιδιά από τη Βοσνία θα φιλοξενηθούν στον ~ του ιδρύματος* **2.** (ειδικότ.) **ξενώνας νεότητας** πανδοχείο ειδικά οργανωμένο για να προσφέρει προσωρινή διαμονή (συνήθ. και τροφή) σε άτομα νεαρής ηλικίας, έναντι μικρού αντιτίμου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ξενών, -ώνος < ξένος]. **ξεπαγιάζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεπάγιασι-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι να παγώνω εντελώς, τρέμο και μελανιάζω από το κρύο: *χωρίς θέρμανση και κατάλληλο ρουχισμό είχαν ξεπαγιάσει* ΑΝΤ. ζεσταίνωμαι ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να παγώσει εντελώς, να μελανιάσει από το κρύο: *κλείσε το θέρμαθρο, μας ξεπάγιασε!* || *το χιόνι μου ξεπάγιασε τα δάχτυλα* ΑΝΤ. θερμαίνω, καίω. — **ξεπάγιασμα** (το). **ξεπαγιώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεπάγω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) λειώνω τον πάγο, ξαναφέρνω (κάτι) στην κανονική θερμοκρασία του περιβάλλοντος: ~ *το φαγητό* ♦ **2.** (αμετβ.) αποψύχομαι: *το κρέας ξεπάγω-σε και είναι έτοιμο για μαγειρέμα*. — ξεπάγωμο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. εργατικός. **ξεπαριάζω** ρ. μετβ. {ξεπαριάσι-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) αφήνω (κάποιον) απέναντο, του παίρνω όλα του τα χρήματα ή τον αναγκάζω να κάνει υπερβολικά έξοδα: *με την τύχη που είχε στα ζάρια, τους ξεπαριάσσε όλους* || *ώρα στις γιορτές θα ξεπαριάστούμε: έχουμε να κάνουμε ένα σορό δώρα!* ΣΥΝ. αφήνω πανί με πανί. — ξεπαρά-**διασμα** (το). [ΕΤΥΜ. < ξε- στερητ. + παράς, -άδες + -ιάζω]. **ξεπαρθενεύω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεπαρθέν-εψα, -εψήκα, -εμένος} (λαϊκ.) σπώω τον παρθενικό μύνα γυναίκας κατά τη διάρκεια της, πρώτης γι' αυτήν, σεξουαλικής πράξης ΣΥΝ. διακορεύω. — ξεπαρθέ-

νεμα (το).
Ξεπαστρεύω ρ. μετβ. {ξεπάστρεψα} **1.** (λαϊκ.) καταστρέφω ολοκληρωτικά (κάποιον/κάτι), εξοντώνω, σκοτώνω με βίαιο τρόπο: *οι εχθροί ξεπάστρεψαν όσους έπεφταν στα χέρια τους ΣΥΝ.* αφανίζω **2.** (ειδικότ. για ζώα) εξολοθρεύω: *η επιδημία ξεπάστρεψε το μισό κοπάδι* **3.** (μτφ. για πράγματα) εξαφανίζω: *το ξεπάστρεψαν το γλυκό στο λεπτό!* (το έφαγαν όλο). — ξεπάστρεμα (το). [ETYM < ξε- + παστρεύω (βλ.λ.)].

Ξεπαικνώνω ρ. μετβ. {ξεπαικνω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** αντιγράφω πιστά σχέδιο ή εικόνα τοποθετώντας ένα λεπτό και διαφανές χαρτί από πάνω και πατώντας με το μολύβι τα περιγράμματα, ώστε να αποτυπωθεί το σχήμα: *~ χάρτη | ζωγραφιά | κέντημα | εργόχειρο ΣΥΝ.* αντιγράφω, κοπιάρω **2.** (γενικότ.) δημιουργώ πιστό αντίγραφο (σχεδίου): (μτφ.) *έχουν ξεπαικνώσει την ιδέα από ξένα προϊόντα.* — ξεπαικνώμα (το). [ETYM < ξε- + παικνώνω (βλ.λ.)].

Ξεπαικνωτός, -η, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει ξεπαικνωθεί, που έχει αντιγραφεί με λεπτό και διαφανές χαρτί: *~ σχέδιο | ζωγραφιά | κέντημα ΣΥΝ.* αντιγραμμένος ANΤ. πρωτότυπος.

Ξεπαικνωτούρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το σχήμα ή η εικόνα που έχει αποτυπωθεί σε λεπτό και διαφανές χαρτί με ξεπαικνώμα: *έκανα τον χάρτη ~ (τον ξεπαικνωσα) ||* (μτφ.) *είναι ένα σχέδιο - αντίστοιχον ευρωπαϊκών (απομίμηση).*

Ξεπατώνω ρ. μετβ. {ξεπατω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) φθείρω ή αφαιρώ τον πάτο δοχείου ή άλλου αντικειμένου: *~ το βαρέλι τον κουβά* **2.** (κατ' επέκτ.) αφαιρώ το πάτομα χώρου, το έυλινο δάπεδο: *για να φτειάζουν τη σκάλα, έπρεπε να ξεπατώσουν όλο το σαλόνι ANΤ.* πατώνω **3.** εξερϊζώνω, φροντίζω ώστε να μη μπορεί να ζανωφτρύσει φυτό: *~ την τριανταφυλλιά | τ' αγριόχορτα* **4.** (μτφ.-οικ.) κουράζω (κάποιον) πολύ, τον εξαντλώ σωματικά ή/και πνευματικά: *με ξεπάτωσε στη δουλειά και δεν πλήρωσε κι από πάνω!* || τους ξεπάτωσε στο τρέξιμο! ΣΥΝ. κατακουράζω, ξεθεώνω ANΤ. ξεκουράζω. — ξεπάτωμα (το). [ETYM μεσν. < ξε- + πατώνω < πάτος].

Ξεπέζνω ρ. αμετβ. {ξεπέζε-ψα, -μένος} (λαϊκ.) κατεβάνω από υποζύγιο, κυρ. από άλογο ΣΥΝ. ξεκαβαλικεύω, (λόγ.) αφιπτεύω ANΤ. καβαλικεύω, ιππεύω. — ξεπέζεμα (το). [ETYM μεσν. < ξε- + πέζω < πεζός].

Ξεπέρασμα (το) -> ξεπερνώνω
Ξεπερασιμένος, -η, -ο αυτός που δεν συμβαδίζει με την εποχή του, που δεν ακολουθεί τις σύγχρονες τάσεις και απαιτήσεις: *~ ιδέα | αντίληψη | γούστο | μόδα | άποψη ΣΥΝ.* απαρχαιωμένος, αναχρονιστικός, (λόγ.) παρωχημένος, (καθμ.) ντεμοντέ ANΤ. σύγχρονος, μοντέρνος.

Ξεπερνώνω (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξεπερνάς... | ξεπέρ-ασα, -νίμαι, -άστηκα, -ασμένος} **1.** πηγαίνω μπροστά (από κάποιον ή κάτι), τον αφήνω πίσω, κατορθώνω να προηγηθώ: *ξεπέρασε τους αντιπάλους του και αναδείχθηκε νικητής ΣΥΝ.* προσπερνώνω, προηγούμαι ANΤ. μένω πίσω **2.** (κατ' επέκτ.) υπερβαίνω (όριο), ενεργώ πέρα από ό,τι θεωρείται επιτρεπτό, αποδεκτό ή συνηθισμένο: *το ποσοστό της ανεργίας ξεπερνά το 10% || η αυθάδεια του ξεπερνά κάθε προηγούμενο || η φήμη του ξεπέρασε τα σύνορα της πατρίδας του || η επιτυχία σας ξεπέρασε κάθε προσδοκία ΣΥΝ.* υπερβαίνω **3.** (ως προς | σε κάτι) αναδεικνύομαι καλύτερος, ανώτερος από άλλον: *ο μαθητής ξεπέρασε τον δάσκαλο του || στο διαγώνισμα ήρθε πρώτος, ξεπέρασε όλους τους συμμαθητές του || αυτή τη φορά ξεπέρασες τον εαυτό σου στη μαγειρική ΣΥΝ.* υπερτέρω, υπερβάλλω ANΤ. υστερώ **4.** αντιμετωπίζω (κάτι) με επιτυχία (επιποδο, δυσκολία, ψυχολογικό πρόβλημα, κίνδυνο) ξεφευγόντας (από αυτό), ώστε να μη με επηρεάζει πλέον αρνητικά: *έπρεπε να ξεπεράσω πολλά εμπόδια και δυσκολίες, για να φθάσω εδώ ||* πώς θα ξεπεράσει η οικονομία μας την κρίση; || *ποτέ δεν ξεπέρασε τον χωρισμό τους || ~ ένα σοκ ΣΥΝ.* υπερνικώ, εξουδετερώνω, υπερπηδώ ANΤ. καταβάλλωμαι, νικώμαι **5.** βγάζω κάτι που ήταν περασμένο από κάποιον: *~ τον κρικό από το κρεμαστήρι* **6.** (μεσοπαθ. **ξεπερνιέμαι**) μένω πίσω, δεν συμβαδίζω με τις τρέχουσες εξελίξεις, απαρχαιώνομαι: *αυτό το μοντέλο υπολογιστή έχει ξεπεραστεί από τη νέα τεχνολογία* **7.** (η μτφ. **ξεπερασιμένος, -η, -ο**) βλ.λ. — **ξεπέρασμα** (το). [ETYM < μεσν. **ξεπερνώνω** < αρχ. εκπερνώνω (-άω) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + περνώνω (βλ. κ. περνώνω)].

Ξεπεσιμένος, -η, -ο -> ξεπέφτω
Ξεπεσιμός (η) [μεσν.] **1.** η απόλεια ή ο υποβιβασμός της αξίας, της σπουδαιότητας, τού κοινωνικού γοήτρου ή τού τίτλου που κατείχε κανείς: *ο ~ της παλιάς αριστοκρατικής οικογένειας ΣΥΝ.* κατάντια ANΤ. άνοδος (κοινωνική) **2.** (ειδικότ.) η οικονομική, ηθική ή πνευματική παρακμή: *ο ~ της πολιτικής και κοινωνικής μας ζωής || ο ~ του δημοσίου βίου! της κοινοβουλευτικής ζωής ΣΥΝ.* έκπτωση, κατάπτωση, παρακμή, κατήφορος, κατάντια, κατακωλα ANΤ. ακμή, ανύψωση. (Πβ. λ. **ξεπέφτω**). Επίσης **ξέπεσιμα** (το) {ξέπεσιματος}. **Ξεπέτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αρχκό) ερωτική πράξη που γίνεται βιαστικά, πολύ γρήγορα.

[ETYM < **ξεπέτω** (υποχωρητ.), πβ. κ. μασώ - μασάω]. **Ξεπέταγμα** (το) {ξεπέταγμα-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ολοκλήρωση της ανάπτυξης: *το ~ του παιδιού* **2.** (μτφ.) η γρήγορη διεκπεραίωση, επίλυση: *το ~ της άσκησης | μιας εργασίας* **3.** (μτφ.) η γρήγορη, εντυπωσιακή ώθηση: *ο ρόλος αυτός της έδωσε το ~ που περίμενε στην καριέρα της.*

Ξεπεταγιμένος, -η, -ο -> ξεπετώ
Ξεπεταλώνω ρ. μετβ. {ξεπετάλω-σα, -ώθηκα, -ωμένος} αφαιρώ τα πέταλα από ζώο. — ξεπετάλωμα (το). **Ξεπετάροϋδι** (το) {χωρ. γεν.} **1.** νεοσσος πτηνού, που μόλις αρχίζει

να πετάει: *ενός αϊτού το ~* **2.** (μτφ.) το παιδί που αρχίζει πια να μεγαλώνει: *οκτώ χρονών*. Επίσης **ξεπεταρόδι**

[ETYM < ξεπέτω + υποκ. επίθημα -αροϋδι (λ. σχολει-αροϋδι, μαθητ-αροϋδι)]. **Ξεπέτω** (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεπέτας... | ξεπέτ-αξα, -άγομαι κ. -νίμαι, -άχηκα, -αγμένω} ♦ **1.** (μετβ.) ολοκληρώνω (κάτι) πολύ σύντομα και με μεγάλη ευκολία: *σε δύο λεπτά είχε ξεπέταξε την άσκηση ολόσωστη ΣΥΝ.* αποτελειώνω ♦ **2.** (αμετβ.) ανασκίρτω: *ξεπέταξε η καρδιά του, σαν την αντίκρισε-* (μεσοπαθ. **ξεπέταγομαι κ. ξεπετιέμαι**) **3.** εμφανίζομαι ξαφνικά και χωρίς προειδοποίηση: *από πού ξεπέταχτηκε εσύ; ||* *δεν πρόλαβε να δει για πότε ξεπέταχτηκε το αυτοκίνητο από το στενό ||* (μτφ.) *όλο και ξεπέταγομαι καινούργια τολάνη ||* (μτφ.) *μέσα από τα σκοτάδια ξεπέταχτηκε μια φλόγα ΣΥΝ.* ξεπροβάλλω, ξεπηδώ **4.** (κατ' επέκτ.) αναπτύσσομαι (σωματικά ή/και πνευματικά) πολύ γρήγορα, μεγαλώνω απότομα: *για πότε ξεπέταχτηκε αυτό το μικρό, πώς μεγάλωσε; ||* (κυρ. η μτφ. **ξεπεταγιμένος, -η, -ο**) *ήταν μόλις 13 χρονών αλλά ξεπεταγιμένο ΣΥΝ.* μεγαλώνω, ωριμάω. [ETYM, < μεσν. ξεπέτω < αρχ. εκπετάννυμι < εκ- (βλ. κ. ξε-) + πετάν-νυμι (βλ. κ. πετώ)]. **Ξεπέτω** ρ. αμετβ. {ξέπεσε-α, -μένος} **1.** πέφτω σε χαμηλό επίπεδο, υποβαθμίζομαι: *με αυτό που έκανε, ξέπεσε πολύ στα μάτια μου ||* *στην εποχή μας έχουν όλα ξέπεσει, ήθη, αξίες, σθένος ΣΥΝ.* υποτιμώμαι ANΤ. υψώνομαι, τιμώμαι, υπερτιμώμαι **2.** (ειδικότ.) συμπεριφέρομαι με αναξιοπρεπή τρόπο, ενεργώ με τρόπο που προσβάλλει την ηθική μου υπόσταση ή το κοινωνικό μου γούτρο: *δεν αντέχω να βλέπω ανθρώπους να ξεπέφτουν τόσο χαμηλά, για να εξασφαλίσουν μια θέση στο Δημόσιο ΣΥΝ.* ταπεινώμαι, μειώνομαι, (λόγ.) εξαθλώνομαι, εξαχρειώνομαι **3.** (ειδικότ.) πέφτω σε οικονομική και κοινωνική εξαθλίωση: *καταγοταν από πλοΐσια οικογένεια, που τώρα όμως είχε ξεπέσει ||* *ξεπεσιμένος καλλιτέχνης | αριστοκράτης | πολιτικός ΣΥΝ.* καταντώνω, παρακμάζω, εξαθλώνομαι ANΤ. ακμάζω, ευμηφρώ **4.** καταλήγω (κάποιο) κατά τύχη, μετά από περιπλάνηση: *πώς ξέπεσε ολόμυναχος στον τόπο μας; ΣΥΝ.* ξεμένω.

[ETYM μεσν. < αρχ. εκπίπτω (που έχει επανέλθει στη χρήση με διαφορετική μισν.) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + πίπτω (βλ. κ. πέσσω)]. **Ξεπηδώ** (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξεπηδάς... | ξεπηδήσα} **1.** τινάζομαι με δύναμη και ορμή προς τα πάνω: *από την πηγή ξεπηδούσε άφθονο νερό ΣΥΝ.* (λόγ.) εκπηδώ, αναβλύζω **2.** (μτφ.) εμφανίζομαι ή παρουσιάζομαι ξαφνικά, μπάνω στη μέση απότομα: *ξεπηδήσε απ' το σκοτάδι, πριν προλάβει ο οδηγός V αντιδράσει ΣΥΝ.* ξεπροβάλλω, ξεπέταγομαι, ξεπετιέμαι. — ξεπηδήμα (το).

[ETYM: < μεσν. ξεπηδώ < αρχ. εκπηδώ < εκ- (βλ. κ. ξε-) + πεδώ]. **Ξεπιάνομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ξεπιάστηκα} (καθμ.) **1.** εξουδιάζω: *περπάτησα λίγο να ξεπιαστώ ANΤ.* μουδιάζω, πιάνομαι **2.** ξεφρονώ από το σημείο, όπου ήμουν στερεωμένος: *έχει ξεπιαστεί η καρφίτα.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. **Ξεπικρίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεπικρϊσε-α, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφαιρώ από κάτι την πικρία του, κυρ. βυθίζοντας το για ώρα στο νερό: *~ τις ελιές | το νερατζάκι* ♦ **2.** (αμετβ.) γάγιο την πικρία μου: *τα γκρέιπ-φρουτ ωριμάσαν και ξεπικρϊσαν.* Επίσης **ξεπικρϊνώνω**. [ETYM < ξε- στεριτ + πικρϊσι. Τα αρχ. **έκ-πικρ-άζομαι** | -όμαι είχαν εντελώς αντίθετη σημ.]. **Ξεπιτήδες** επιρρ. -> ♦ **επιτήδες** ξεπιτούτου επιρρ. -> ξεπιτούτου

Ξεπιλένω ρ. μετβ. {ξεπλάν-εψα, -εψήκα, -εμε'Ος} (καθμ.) **1.** εξαπατώ, παραπλανώ (κάποιον) ΣΥΝ. ξεγελώ, κοροϊδεύω **2.** (μτφ.) αποπλάνω ΣΥΝ. ξελογιάζω, ξεμυαλίζω. Επίσης **ξεπλάνω** [μεσν.] {-ός...}. — **Ξεπλάνεμα** (το). **Ξέπλεκος, -η, -ο** [μεσν.] κ. **ξέπλεχτος** (καθμ.) αυτός που δεν έχει πλεχτεί, που είναι λυμένος: *~ μαλλιά | κουβάρια ΣΥΝ.* λυτός ANΤ. πλεγμένος, ξεπλεκω ρ. μετβ. {ξέπλε-ξα, -χηκα, -γιμένος} **1.** λύνω κάτι πλεγμένο **2.** (για μαλλιά) τα αφήνω κάτω ελεύθερα λύνοντας την κοτσίδα. [ETYM μεσν. < αρχ. εκπλέω (αόρ. **έξ-έπλεξα**, βλ. λ. ξε-) < εκ- + πλέω]. **Ξεπλένω** ρ. μετβ. {ξέπλε-να, -θηκα, -μένος} **1.** αποτελειώνω το πλύσιμο, πλένω (κάτι) με καθαρό νερό, για να αφαιρέσω τη σαπουνάδα: *να ξεπλύνεις τ' ασπρόρουχα με άφθονο νερό! ||* *καλά τα μαλλιά, όταν λούζομαι ΣΥΝ.* ξεβγάζω, αποπλένω **2.** πλένω (κάτι) πρόχειρα, συνήθ. μόνο με νερό: *θα ξεπλύνω τα ριλιτζάνια τού καφέ* **3.** (μτφ.) απαλλάσσομαι από το ηθικό βάρος προσβολής, ντροπής: *τέτοια προσβολή δεν ξέπλενετα παρά μόνο με αίμα* **4.** νομιμοποιώ κέρδη που αποκτήθηκαν με παράνομο τρόπο (λ.χ. εμπόριο όπλων | ναρκωτικών), κυρ. μέσω επενδύσεων, καταθέσεων σε τράπεζες κ.λπ.: *~ βρώμικο χρήμα ||* (μεσοπαθ. **ξεπλάνομαι**) *στα πόσα που ξεπλένονται κάθε χρόνο στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α. φτάνουν τα 85 δις δολάρια Η.Π.Α.*» (εφημ.) **5.** (μεσοπαθ. **ξεπλάνομαι**) βγάζω από πάνω μου τη σαπουνάδα με νερό: *~ με κρύο νερό β.* (η μτφ. **ξεπλύνμένος, -η, -ο**) βλ.λ. Επίσης **ξέπλυνω** [μεσν.]. [ETYM < μεσν. ξέπλυνω < αρχ. **έξ-πλύνω** < εκ- (βλ. κ. ξε-) + πλύνω (βλ. κ. πλένω)]. **Ξέπλεχτος, -η, -ο** -> **ξέπλεκος**

Ξεπληρώνω ρ. μετβ. {ξεπληρώ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** εξοφλώ χρέος, επιστρέφω όλα όσα χρωστάω: *μόλις ξεπληρώσαμε τις δόσεις του στεγαστικού δανείου ΣΥΝ.* αποπληρώνω, ξεχρεώνω **2.** (μτφ.) (α) ανταποδίδω υλική ή ηθική υποχρέωση: *δεν ξέρω πώς να ξεπληρώσω την καλοσύνη του! ||* *φρόντισε να ξεπληρώσεις τις ευεργεσίες που δέχθηκες ||* ο θεός να σου το ξεπληρώσει το καλό που μας έκανε! (β) (κακόσ.) ανταποδίδω με τον ίδιο τρόπο κακό που μου έγινε, παίρνω εκδίκηση: *αργά ή γρήγορα θα ξεπληρώσει την προσβολή ΣΥΝ.* εκδίκουμαι. [ETYM μεσν. < αρχ. εκπληρόω (-όω) < οποίο έχει επανέλθει στη χρή-

ση με την αρχ. σημ.) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + πληρώ].
 ζεπλύθηκα ρ. → ζεπλένω
 ζεπλύμα (το) {ζεπλύμα-τος | -ατα, -άτων} 1. το πλύσιμο με καθαρό νερό, για να φύγει η σαπούνια: το ~ τον ρούχων ΣΥΝ. ξεβγάλμα 2. το πρόχειρο πλύσιμο· το πλύσιμο μόνο με νερό, χωρίς σαπούνι ή απορρυπαντικό: κάνω πρόχειρο ~ στα πιάτα πριν τα βάλω στο πλυντήριο 3. (μτφ.-κακόσ.) η νομιμοποίηση παράνομων κερδών με διάφορους τρόπους (λ.χ. επενδύσεις, αγορές, καταθέσεις): το ~ κεφαλαίων που αποκτήθηκαν από εμπόριο ναρκωτικών μέσω εικονικών εταιρειών || ορισμένοι πιστεύουν ότι πίσω από το ασυνήθιστα υψηλό κόστος της μεταγραφής του ποδοσφαιριστή κρύβεται ~ βρόμικου χρήματος 4. (μτφ.) το άνοστο, νερόβραστο φαγητό ή το άγευστο ποτό. ζεπλυμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ζεπλυθεί: είναι - τα πιάτα 2. (μτφ.) αυτός που το χρώμα του έχει ανοίξει, ξεθωριάζει: πώς το φοράς αυτό το ρούχο, σαν ~ φαίνεται 3. (μειωτ.) αυτός που έχει ανοιχτόχρωμα μαλλιά και μάτια. ζεπλύνα ρ. → ζεπλένω
 ζεπνός, -η, -ο αυτός που δεν έχει πνοή- (για πρόσ.) αυτός που ανα-σπνάνει με δυσκολία από την κούραση, τη συγκίνηση κ.λπ.: έφτασε -απ' το τρέξιμο ΣΥΝ. ξεπνυχισμένος. — ζεπνός επιρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. εκπνός < εκ (βλ. κ. ξε-) + πνός < πνοή]. ζεποδαριάζω ρ. μετβ. {ζεποδαριάσι-α, -ηγκα, -μένος} κουράζω (κάποιον) από το πολύ περπάτημα, τον κάνω να περπατήσει πολύ: με ζεποδαρίασε απ' το πρσί με τα ψώνια! || ζεποδαριάσκα να τρέχω από γραφείο σε γραφείο όλο το πρωί. — ζεποδαριάσμα (το). ζεπορτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ζεπορτίσι-α} (λαϊκ.) βγαίνω από το σπίτι μου, συνήθ. κρυφά και με πονηρό σκοπό: «πριν ακόμα σβήσουν τ' άστρα εξεπορτίσα...» (λαϊκ. τραγ.) || άφηνε τα παιδιά του να ζεπορτί-ζουν χωρίς έλεγχο ΣΥΝ. φεύγω, (μτφ.) γυρίζω. — ζεπορτίσιμα (το). ζεπουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζεπουλάσι-α, -ηγκα, -μένος, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) 1. πουλώ εξ ολοκλήρου και αναγκαστικά κινητή ή/και ακίνητη περιουσία (κτημάτα, τιμολή, εμπορεύματα κ.λπ.): μετά τη χρεωκοπία ζεπουλίσε ό, τι του είχε απομείνει και έφυγε για το νησί του ΣΥΝ. (λόγ.) εκποιώ 2. (μτφ.-κακόσ.) προδίδο (πρόσωπο, αξία, ιδέα κ.λπ.) με υλική ή ηθική ανταλλάγματα: ζεπουλίσε τα ιδανικά του, για να ανέλθει κοινωνικά ΣΥΝ. (λόγ.) απειπολώ ♦ 3. (ειδικότ. για εμπόρους, συχνά αμετβ.) (α) πουλώ όλο μου το εμπόρευμα: μόλις ζεπουλίσησαν οι πλανόδιοι, μαζεύονται στο καφεενάδακι της γωνιάς (β) πουλώ ορισμένα είδη σε πολύ χαμηλές τιμές, ακόμη και κάτω του κόστους, για να μη μείνουν στην αποθήκη: το μαγαζί ζεπουλά λόγω ανακαινίσεως ΣΥΝ. (λόγ.) εκποιώ. — ζεπουλήμα (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. ζεπουλώ < μτγν. εκπολώ < εκ- (βλ. κ. ξε-) + πωλώ]. ζεπουπουλιάζω ρ. μετβ. {ζεπουπουλιάσι-α, -ηγκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) αφαιρώ τα φτερά (πτηνού), του βγάζω τα πουπουλά: ~ την κότα ΣΥΝ. μαδύ 2. (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλα έξοδα, τον κάνω να χάσει πολλά λεφτά: ζεπουπουλιάσθηκα στις εκπτώσεις αγοράσα ένα σαρό πράγματα! || εμπλέξε με απασχολές και τον ζεπουπουλιάσαν δεν του άφησαν δραχμή! ΣΥΝ. ξεπαρο-διάζω, (μτφ.) μαδύ. — ζεπουπουλιάσιμα κ. ζεπουπουλιάσιμα (το). ζεπρήζομαι ρ. αμετβ. {ζεπρήσι-α, -ηγκα, -μένος} υποχωρεί το πρήξιμο που είχε σε κάποιο σημείο του σώματος μου ΑΝΤ. πρήζομαι. — ξε-πρήξιμο (το). ζεπροβάλλω ρ. αμετβ. {ζεπροβάλα-α} παρουσιάζομαι ξαφνικά ή κάνω την εμφάνισή μου σιγά-σιγά: μέσα από τα σύννεφα ζεπροβάλε ο ήλιος || ένα ελάφι ζεπροβάλε μέσα από τους θάμνους || από που ζεπροβάλες πάλι εσύ; ΣΥΝ. προβάλλω, εμφανίζομαι, ξεπρώ. [ΕΤΥΜ. < ξε- + προβάλλω, άσχετο προς το μτγν. εκπροβάλλω «αποβάλλω (βρέφος)»]. ζεπροβόδιζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ζεπροβόδισι-α} συνοδεύω μέχρι την έξοδο ή και λίγο πιο πέρα (κάποιον που φεύγει): τον ζεπροβόδισε μέχρι το αυτοκίνητο || ήρθαν όλοι οι συγγενείς να ζεπροβόδισουν τον νεκρό στην τελευταία του κατοικία ΣΥΝ. (λόγ.) κατευδώνω, (λαϊκ.) ξεβγάζω. Επίσης ζεπροβόδιζω κ. ζεπροβόδι [μεσν.] { -άσι-α, -ηγκα, -μένος} (το). ζερά επιρρ. → ζερός
 ζερά (η) {ζεράν} 1. θαλάσσιος βράχος που βρίσκεται κοντά στην επιφάνεια της θάλασσας ή υψώνεται λίγο πάνω από αυτήν και είναι πολύ επικίνδυνος για τη ναυσιπλοΐα: το πλοίο έπεσε σε ~ 2. (σπάν.) η ξηρασία: «αχνίζει το βουνό απ' την ~» (Γ. Δροσίνης) ΣΥΝ. ξεραΐλα ΑΝΤ. υγρασία, βροχή 3. (συνεκδ.) τόπος στον οποίο υπάρχει ξηρασία: έχει να βρέξει μήνες και όλα τα χωράφια έγιναν - ΣΥΝ. ξεροτόπος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ξερά (με αναβίβαση του τόνου), θηλ. του επιθ. ξερός]. ξεράδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) ξερό κλαδί δέντρου ή άλλου φυτού ΣΥΝ. ξερόκλαδο· (μτφ.-σκωπτ.) 2. (οικ.) άκρο του ανθρώπινου σώματος, το πόδι ή το χέρι: κάτω το ~ σου, μη μ' αγριΐσεις! || μάζεψε τα - σου, δεν μπορεί να περάσω ΣΥΝ. ξερό, κουλλό 3. (απορριπτικά-υποτιμητικά σε απάντηση) ξεράδια! τίποτε, καθόλου (ενν. δεν ξέρεις), για την έντονη αμφισβήτηση όσων ισχυρίζεται κάποιος ότι ξέρει: -Τα ξερά όλα! — ξέρεις! [ΕΤΥΜ. < ξερός + παραγ. επίθημα -άδι, πβ. ασπρ-άδι, μοιρ-άδι]. ξεραΐλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η έντονη ξηρασία, η έλλειψη νερόν και υγρασίας ΣΥΝ. (λόγ.) ανομβρία (λαϊκότ.) ξερά, αβροχιά, αναβροχιά ΑΝΤ. υγρασία, βροχή 2. (συνεκδ.) ο ξερός τόπος, στον οποίο δεν υπάρχει καθόλου βλάστηση. Παντού γύρω μας ~! Ούτε ένας θάμνος 3. (μτφ.) η παντελής έλλειψη κίνησης, δραστηριότητας: ~ στην αγορά, κανείς δεν αγοράζει || στη θεατρική ζωή έχει πέσει ~. [ΕΤΥΜ. < ξερά + παραγ. επίθημα -λα (βλ. λ.)]. ξεραίνω ρ. μετβ. {ξεραίν-α, -ηγκα, -μένος} 1. αφαιρώ το νερό, την υγρασία ή τους χυμούς από (κάτι), το κάνω ξερό (βλ. κ. λ. ξηραίνω):

ο παγετός ξερανε τα δέντρα || άφηνε τα λουλούδια στον ήλιο, για να τα ξεραίνει (να τα αποξηράνει) || τα ψηλάδια ξεράθηκαν από την ανομβρία || ξεράθηκε το λαρύγι μου απ' τη δίαιτα 2. (μτφ.-σκωπτ.) προκαλώ δυνατό πόνο σε μέλος του σώματος: μου πάτησε κατά λάθος το πόδι και μου το ξερανε! 3. (μεσοπαθ. ξεραίνομαι) (α) πέφτω σε βαθύ ύπνο και μένω ακίνητος: ήμουν τόσο κουρασμένος, που έπεσα και ξεράθηκα μέχρι το μεσημέρι (β) (μτφ.) μένω άφονος και ακίνητος από κατάπληξη ή απορία: ξεράθηκα μόλις το άκουσα· δεν πίστευα σταφτιά μου ΣΥΝ. (λόγ.) αποσβολώνομαι, εκπλήσσομαι, (οικ.) πέφτω ξερός· ΦΡ. ξεραίνομαι στα γέλια γελώ πολύ, ξεσπώ σε ασυνκράτητα γέλια: το κοινό ξεράθηκε στα γέλια με αυτό το γούμερο (βλ. κ. λ. ξηραίνω). — ξεράμα (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ξηραίνω]. ξερακιανός, -ή, -ό (λαϊκ. για πρόσ.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος και με σκληρά, στεγνά χαρακτηριστικά. [ΕΤΥΜ. < ξερακός (μεγέθ. του ξερός) + παραγ. επίθημα -ιανός, πβ. κ. παρακατ-ιανός, μεσ-ιανός]. ξεράσμα (το) {ξεράσι-ατος | -ατα, -άτων} 1. (λαϊκ.) ο εμετός 2. (μτφ.) αυτός που ενοχλεί, που προκαλεί άηδία με τις πράξεις και τη συμπεριφορά του: τι ήθελε πάλι το ~; ΣΥΝ. αηδαστικός, έκτραμα· ΦΡ. αηδίες και ξεράσματα βλ. λ. αηδία. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ξεράω (βλ. λ.)]. ξερατό (το) (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) ο εμετός 2. (μτφ.) οτιδήποτε (φαγητό, σουδάκι, συμπεριφορά κ.λπ.) προκαλεί έντονη ενοχλήση και αηδία. * ΣΧΟΛΙΟ λ. εμετός. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ξεράω (βλ. λ.)]. ξερή (η) {χωρ. πληθ.} 1. χαρτοπαίγιο που παίζεται με πενήντα δύο χαρτιά και είναι παραλλαγή της κολτσίνιας (βλ. λ.) 2. (μτφ.-λαϊκ.) το ανδρικό γεννητικό όργανο, πέος. ξερίζωμα (το) → ξερίζωω
 ξερίζωμένος, -η, -ο → ξερίζωω
 ξερίζωμος (ο) η βίαιη εκδίωξη, η αναγκαστική και οριστική απομάκρυνση από τη γενέτειρα: ο ~ του μικρασιατικού Ελληνισμού || ο ~ ενός λαού απ' τις προγονικές εστίες του ΣΥΝ. (λόγ.) εκπατρισμός, ξερίζωμα
 ξερίζωω ρ. μετβ. {ξερίζω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) αποσπώ βίαια (φυτό) από το χώμα μαζί με τις ρίζες (του): ο άνεμος ξερίζωσε πολλά δέντρα ΣΥΝ. (λόγ.) εκρίζωω ΑΝΤ. φυτεύω 2. (κατ' επεκτ.) αποσπώ (κάτι) βίαια, το βγάζω εντελώς από τη θέση του: (ως απειλή) αν ξαναμυλήσεις, θα σου ξερίζωσω τ' αφτιά || (μτφ.) ξερίζωσε αυτό το πάθος απ' την ψυχή σου 3. (μτφ.) εξαλείφω, αφανίζω (κάτι) ολοκληρωτικά: προκαταλήψεις ετών δεν ξερίζώνονται από τη μία μέρα στην άλλη ΣΥΝ. καταστρέφω 4. διάγνω βίαια και οριστικά ανθρώπους από τον τόπο κατοικίας και καταγωγής τους, από την πατρίδα τους: ο Τούρκος ξερίζωσαν τους Έλληνες από τη Μικρά Ασία ΣΥΝ. εκπατριζώ. — ξερίζωμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρη-. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. εκρίζω (-άω) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + ρίζω < ρίζα].
 ξερίκος, -η, -ό 1. (για γεωργικές εκτάσεις) αυτός που δεν αρδεύεται, που δεν ποτίζεται από νερά πηγής ή ποταμού: ~ αγρός | χωράφι ΣΥΝ. ξερός, στεγνός 2. (για φυτά και γεωργικά προϊόντα) αυτός που αναπτύσσεται χωρίς νερό: ~ καλλιέργεια | φασόλια | σταφύλια | πατάτες ΑΝΤ. ποτιστικός.
 ξεροβολάω (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξεροβολάσι-α} {ξεροβολήσα} (λαϊκ.) κάνω συνεχώς εμετό ΣΥΝ. ξεράω. — ξεροβολήμα (το). [ΕΤΥΜ. < ξεράω + λεξικό επίθημα -βολάω < βάλλω].
 ξεράω (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεράσι-α, -ηγκα, -μένος} (οικ.) ♦ 1. (αμετβ.) κάνω εμετό ♦ (μετβ.) 2. βγάζω (κάτι) ως εμετό: ξεράσε όλο το φαγητό | το φάρμακο 3. (μτφ.) βγάζω με δύναμη από μέσα μου, τινάζω (κάτι) με δύναμη προς τα έξω: τα αυτόματα άρχισαν να ξερον νηροφτιά (να πυροβολούν) || η μηχανή ξεράσε μαύρο κανόνι || το ηφαίστειο ξεράσε λάβα 4. (για θάλασσα, λιμνή ή μεγάλο ποτάμι) βγάζω στην παραλία, ρίχνω στην ξηρά: τα απομεινάρια του πλοίου τα ξεράσε η θάλασσα || μετά από μέρες τον ξεράσε το κύμα νηγιέ μου ΣΥΝ. ξεβράζω 5. αποκαλύπτω μυστικό, φανερόνω (συνήθ. μετά από άσκηση βίας): στην ανάκριση τον έκαναν και τα ξεράσε όλα ΣΥΝ. ομολογώ 6. (μτφ.-σπάν.) υφίσταμαι τις συνέπειες κακής ή άδικης πράξης που έκανα. αργά ή γρήγορα θα τα ξεράσεις όλα σου έκα νες ΣΥΝ. πληρώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμετός. [ΕΤΥΜ. < μεσν. ξεράω < αρχ. ξεράω (-έω) «καδείω, εξεμώ» (από τον αδρ. εζ-ήρασα, πβ. κ. έγήρασα - γερνώ, επέρασα - περνώ), αββ. ετύμου, ίσως < εζ- + ερα, αρχαιότατο ουσ. που συνήθως ερμηνεύεται ως «γη, έδαφος», οπότε το ρ. εζέρω θα είχε τη σημ. «εζέμω στο έδαφος». Το ουσ. ερα συνδ. με αρχ. γερμ. ερο «γη», erda > γερμ. Erde), ουαλ. erw «πεδιάδα» κ.ά.].
 ξερό (το) → ξερός
 ξερό- κ. ξερό- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει 1. ότι κάτι είναι ξερό: ξερό-πήγαδο, ξερό-πόταμο, ξερό-χορτο, ξερό-κόμματο 2. (κυρ.) προκειμένου για κινήσεις ή λειτουργίες του ανθρώπινου σώματος) ξερότητα, απουσία σωματικών υγρών (λ.χ. σάλιου): ξερό-καταπίνω, ξερό-βήχα, ξερό-γλείφωμαι 3. (κυρ.) για φαγητά και γλυκά) ότι κάτι έχει ψηθεί, τηγανιστεί κ.λπ. με ελάχιστο λάδι, βούτυρο, νερό κ.λπ. ή αποξηρανθεί, ώστε να είναι τραγανό: ξερό-ψημένος, ξερό-τηγανισμένος 4. ότι κάτι δεν έχει βλάστηση, είναι άγονο: ξερό-νησι, ξερό-βούνη, ξερό-κάμπος 5. ότι κάποιο χαρακτηριστικό από έλληνική ευελιξίας και εξυπνάδα, από κοινό πείσμα: ξερό-κέφαλο 6. ότι κάτι δεν συνοδεύεται από τίποτα, σκέτο: ξερό-σφουρι 7. στατικότητα, απουσία κινήσεων: ξερό-σταλιάζω. [ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. ξερός].
 ξερόβηχας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο ξερός βήχας: με πιάνει ~ 2. ο

στην αγορά, πρέπει να ξέρεις τους κανόνες του παιχνιδιού || το να πάρεις το δίκλιμο δεν σημαίνει ότι ξέρεις και να οδηγείς! || - να επισκευάζω τηλεοράσεις || γάθηκα στους δρόμους, γιατί δεν την ξέρω καλά την περιοχή || σήμερα ήξερα το μάθημα απ'έξω κι ανακατωτά || ~ (κάτι) νερό | νεράκι (πολύ) καλά ΣΥΝ. κατέχω ΑΝΤ. αγνώστος (β) έχω πλήρη επίγνωση ενός πράγματος: μη φοβάσαι, ~ τι κάνω ΦΡ. ξέρω (κάποιον | κάτι) απ' την κολή κι απ' την ανάποδη βλ. λ. ανάποδος 3. (ειδικότ. για γλώσσα) μιλώ, χειρίζομαι καλά: -Ξέρεις και Γαλλικά; - Όχι, μόνο Αγγλικά ξέρω 4. (για πρόσ.) έχω γνώριμια (με κάποιον), μου 'ναι γνωστός, έχω τουλάχιστον συστηθεί μαζί του: τον ξέρω από τα σχολικά μου χρόνια || δεν θέλω πια να σε ξέρω (επιθυμώ να διακόψουμε κάθε σχέση) ΣΥΝ. γνωρίζω 5. (κατ' επέκτ.) γνωρίζω τον χαρακτήρα κάποιου, μπορώ να προβλέπω τη συμπεριφορά του: τον ξέρεις τον Στέφανο, όλο τέτοια κάνει! || με ξέρεις τώρα έμένα πόσο ενόλιωτος είμαι σ' αυτά! ΦΡ. (α) ξέρω (κάποιον) για... έχω συγκεκριμένη άποψη για (κάποιον): σε ήξερα για άνθρωπο ειλικρινή, αλλά να που αποδείχθηκε ότι είναι λάθος || Με εκπλήσσει! Δεν σε ξέρω για τέτοιο! (β) ξέρεις... (ι) στην αρχή φράσεως ως ένδειξη αμηχανίας ή σκέψης, διαταγμού κ.λπ.: ξέρεις..., δεν ήθελα να σου το κρύψω, απλώς δεν το έφερε η κουβέντα να σου το πω || ~, όλα αυτά πρώτη φορά τα ακούω (ii) μέσα σε φράση, παρενθετικά, ή να δηλωθεί διασταγμός, φόβος, αδυναμία έκφρασης ή προσπάθεια δικαιολόγησης όσων έχουν ειπωθεί προηγουμένως: δεν αισθάνομαι άνετα, ~ σε τέτοιες εκδηλώσεις || δεν μπορώ, ~, να θυμηθώ χρονολογίες: πάντα τις μεπερδένω 6. ξέρω ως μονολεκτική απάντηση που δηλώνει έντονη συμφωνία (συνήθ. επαυλαμβανόμενο): -Ξέρεις τώρα τι δύσκολο άνθρωπος είναι ο Κώστας; -Ξέρω, ξέρω... ΣΧΟΛΙΟ λ. γνωρίζω. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ξέρω | εζέω, από τον αορ. β' εζέωρον του αρχ. εζευρίσκω «ανακαλύπτω, αναζητώ». Το ρ. προήλθε από την υποτ. του αορ. β' (εζέωρον, -ης...), η οποία αποσπαστήκε μορφολογικά και θεωρήθηκε αυτόνομο ρήμα με τη σημ. «γνωρίζω, κατέχω». Η μεταβολή ξέρω > ξέρω οφείλεται σε αναλογικό σχηματισμό προς τα ρ. σε -ερω (πβ. φέρω, γαίρω), καθώς και στο γεγονός ότι ο τ. ξέρω θεωρήθηκε λόγιος. Δεν ικανοποιεί σημασιολογικός η αναγωγή στο αρχ. ρ. εζείρω «σηκώνω, ξεχωρίζω», η οποία εξάλλω δεν θα εξηγούσε και τον σχηματισμό του αοριστου (ήξερα - εζήρα)].

ξεσβαυρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεσβαυρώ-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. αφαιρώ τη σαβούρα, το έρμα από το πλοίο 2. καθαρίζω (κάτι) από καθετί άγρηστο, περιττό ♦ 3. (αμετβ.) απαλλάσσομαι από περιττό φορτίο ή βάρος. — ξεσβαυρώωμαι (το).

ξεσβαυρώωτος, -η, -ο 1. (συνήθ.) για πλοίο) αυτός που του έχει αφαιρεθεί η σαβούρα, το έρμα 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει αξιολογικό ήθικό έρμα.

ξεσαλώνω ρ. αμετβ. {ξεσαλώ-σα, -μένος} (οικ.) υπερβάλλω στη διασκέδαση, ξεφαντώνω: ξεσαλώσαμε χθες στα μπουζούκια. — ξεσαλώωμαι (το).

[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < ξε- + μτγ^ν. σάλος «άνηθος, ηλίθιος» («γλώσσα» του Ησυχίου), ίσως συνδ. με τη λ. σάλος (βλ. λ.)].

ξεσαμαρώνω ρ. μετβ. {ξεσαμάρω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ το σάμαρι από ζώο: ~ τον γαϊδάρο | το άλογο ΑΝΤ. σαμαρώνω. — ξεσαμάρωμαι (το).

ξεσαμάρωτος, -η, -ο (λαϊκ.-κυριολ.) αυτός που δεν έχει σαμάρια, που δεν τον έχουν σαμαρώσει: ~ κυριόλ. ΣΥΝ. ασμαίρωτος ΑΝΤ. σαμαρωμένος ΦΡ. (μτφ. για πρόσ.) γαϊδούρι ξεσαμάρωτο άνθρωπος χωρίς ηθικούς φραγμούς, που συμπεριφέρεται με αναίδεια και αδιαντροπία ΣΥΝ. αναίσχυντος, αδιάντροπος, ξεστσίματος, παλιάνθρωπος, αναίδης.

ξεσβεργιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεσβεργ-ιάστηκα, -ιασμένος} αισθάνομαι έντονο πόνο στον σβέρκο από άβολη στάση του λαιμού ή από κούραση. Επίσης ξεσβεργκώνομαι {ξεσβεργ-ώθηκα, -ωμένος}. — ξεσβεργκίασμα κ. ξεσβεργκώμα (το).

ξεσελώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσελώ-σα, -θηκα, -μένος} βγάζω τη σέλα από το άλογο. — ξεσελώωμαι (το).

ξεσελώωτος, -η, -ο (για άλογο) αυτός που δεν έχει σέλα.

ξεσηκωμός (ο) 1. η βίαιη και γρήγορη αναχώρηση, συνήθ. υπό συνθήκες πίεσης ΣΥΝ. ξεσηκώμα, μετακίνηση, μετατόπιση, απομάκρυνση 2. (μτφ.) οργανωμένη εξέγερση, επανάσταση: ο ~ του 1821 || λαϊκός | καθολικός ~ ΣΥΝ. σηκώσιμος, εξέγερση, επανάσταση.

ξεσηκώνω ρ. μετβ. {ξεσηκω-σα, -θηκα, -μένος} 1. παρακινώ (κάποιον) με τρόπο έντονο (να κάνει κάτι): (+νά) μερικοί εργολάβοι τους ξεσηκώσαν να πουλήσουν τα σπίτια τους || δυο φίλοι μ'ας ξεσηκώσαν να πάμε στο θέατρο || Μην τον ξεσηκώνεις συνέχεια! Πρέπει, επιτέλους, να διαβάσει! ΣΥΝ. ωθώ, παροτρύνω, προτρέπω ΑΝΤ. αποτρέπω ΦΡ. ξεσηκώω τα μυαλά (κάποιον) παρασύρω κάποιον σε παράλογες ή αθέμιτες πράξεις και ενέργειες ΣΥΝ. ξεμυαλίζω, παίρνω τα μυαλά 2. προκαλώ αντίδραση, επιφέρω ορισμένο αποτέλεσμα: η άφιξη του συγκροτήματος ξεσηκωσε θέελα ενθουσιασμό || η απόφαση της κυβέρνησης ξεσηκωσε νέες διαμαρτυρίες 3. βγάζω πράγματα από τη θέση τους- κυρ. σε ΦΡ. όπως ξεσηκώω το σπίτι συγυρίζω το σπίτι καλά κάνοντας γενική καθαριότητα- (κ. μεσοπαθ.): Πού να ξεσηκωθούμε τώρα να μετακομίσουμε! Καλά είμαστε και σ' αυτό το σπίτι! 4. (μτφ.) προκαλώ αναστάτωση, αναταραχή, διαταράσσω τη γαλήνη και την ηρεμία: οι κρανιές τους ξεσηκώσαν τη γειτονιά || ξεσηκώσαν το χωριό με τους καβγάδες τους 5. προκαλώ κίνηση εναντίον εξουσίας, ωθώ σε ανταρσία, σε στάση κ.λπ.: η αγανάκτηση για την άδικη ξεσηκωσε τις λαϊκές μάζες || γυρίζε από χωριό σε χωριό και ξεσηκώω τους υπόδουλους Έλληνες ΣΥΝ. εξεγείρω 6. παρακινώ ή πιέζω κάποιον να φύγει βίαια από τον τόπο όπου βρίσκεται, εξαναγκάζω προς απομάκρυνση: τους ξεσηκώσαν άρον-άρον και τους στρώμαζαν σε μεγάλα καμιόνια 7. αντιγράφω πιστά σχέδιο ή εικόνα

(π.χ. χρησιμοποιώντας ημιδιαφανές χαρτί): ~ το σχέδιο για το πλεχτό | μια ζωγραφιά ΣΥΝ. αντιγράφω, ξεπατικώω 8. (κατ' επέκτ.) υιοθετώ άκριτα ύφος, τρόπους, συμπεριφορά κ.λπ. άλλων: κουβεντάζοντας ξεσηκώανε γνώμες, καμώματα και εκφράσεις από τους άλλους ΣΥΝ. αντιγράφω, μιμούμαι. — ξεσηκώωμαι (το).

ξέσις (η) {ξέσι-εως | -εις, -εων} (λόγ.) το ζύσιμο (βλ. λ., σημ. 1-2). [ΕΤΥΜ. < μτγν. ξέσις < αρχ. ξέω (βλ. λ.)].

ξέσκάζω ρ. → ξεσκάζω

ξεσκαλίω ρ. μετβ. {ξεσκάλισ-α, -θηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) σκαλίζω το χώμα γύρω από τη ρίζα φυτού: ~ τα δέντρα | τις τριανταφυλλίες 2. (μτφ.) ψάχνω με επιμονή, ανακατεύω ή μετακινώ διάφορα αντικείμενα στην προσπάθειά μου να βρω κάτι: τι θες και ξεσκαλίζεις τα συρτάκια; ΣΥΝ. σκαλίζω 3. (μτφ.) αναμοχλεύω, ερευνώ παλιά και συνήθ. ξεχασμένη υπόθεση για εύρεση νέων στοιχείων: με τα νέα στοιχεία ο ανακριτής ξεσκαλίζει πάλι αυτή την παλιά δολοφονία της δημοσιογράφου || ~ το παρελθόν κάποιου. — ξεσκαλίωμαι (το).

ξεσκαλώω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεσκάλωσα} ♦ 1. (μετβ.) απελευθερώνω, απεμπλέκω κάτι που έχει μπερδεντεί ή σκαλώσει ♦ (αμετβ.) 2. απελευθερώνομαι, γλυτώνω από κάποιο μπερδέμα 3. (μτφ.) αποφεύγω την εμπλοκή σε μια δύσκολη ή δυσάρεστη κατάσταση, απεγκλωβίζομαι, ξεμπερδένω: ο μετροπόντικας επιτέλους ξεσκάλωσε από τα εμπόδια που έφεραν οι αρχαιολόγοι και συνεχίζει την πορεία του. — ξεσκαλώωμαι (το).

ξεσκαρτάρω ρ. μετβ. {ξεσκαρτ-αρά κ. -άρισα, -αρίστηκα, -αρισμένος} (λαϊκ.) κάνω ξεκαθάρισμα, καθαρίζω σύνολο πραγμάτων από τα άχρηστα ή τα περιττά μέρη του, αφαιρώ τα σκάρτα, τα ελαττωματικά: ~ το εμπόρευμα | τα υφάσματα | τα φρούτα ΣΥΝ. ξεδιαλέγω, ξεκαθαρίζω. — ξεσκαρτάρωμαι (το). [ΕΤΥΜ. < ξε- + σκαρτάρω < σκάρτος (βλ. λ.)].

ξεσκατίω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκάτισα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) απαλλάσσω από τις ακαθαρσίες (κυρ. τα περιττώματα) βρέφος, άρρωστο ή ηλκικωμένο- καθαρίζω. Επίσης ξεσκατώνω. — ξεσκατίωμαι κ. ξεσκατίωμαι (το).

ξεσκάω ρ. αμετβ. {ξεσκά-... | ξέσκασα} (λαϊκ.) εκτονώνομαι από φόρτιση, ένταση, συνήθ. διασκεδάζοντας, παίζοντας, αθλούμενος κ.λπ.: ο κόσμος έρχεται για να ξεσκάσει || θα βγω μια βόλτα να ξεσκάσω ΣΥΝ. (καθημ.) ξεδίνω, ξενοιάζω ΑΝΤ. σκάω, πλήττω. Επίσης ξεσκάω. — ξεσκάωμαι (το).

ξεσκεπάω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκεπάσ-α, -θηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) αφαιρώ τη σκεπή, το σκέπασμα ή το κάλυμμα: τράβηξε βλο το σετόνι και με ξεσκεπάσες || ~ λίγο την καταρόλα, για να βγει ο ατμός || ξεσκεπάστηκα τη γύττα και κρύψα || πρόσχε το μωρό μιν ξεσκεπάστη ΑΝΤ. σκεπάω 2. (μτφ.) κάνω (κάτι μυστικό ή κρυμμένο) φανερό, το φέρνω στο φως: αποφάσισαν να ξεσκεπάσουν τις παρανομιές του διοικητή τους || μετά την κατάθεση του μάρτυρα ξεσκεπάσθηκε επιτέλους και όλοι έμαθαν ποιος ήταν || ξεσκεπάστηκαν οι παρανομιές του ΣΥΝ. φανερώω, αποκαλύπτω ΑΝΤ. σκεπάω, καλύπτω, κρύβω. — ξεσκεπάωμαι (το), ξεσκεπάωμαι (το).

ξέσκεπος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει στέγη, σκέπασμα ή κάλυμμα- ξεσκεπαστός: ~ σπίτι | δοχείο | κεφάλι | καταρόλα ΣΥΝ. ακάλυπτος, ανοιχτός, (λόγ.) ασκεπής ΑΝΤ. σκεπασμένος ΦΡ. γεννηθήκα σε σπίτι ξέσκεπο είμαι ντόμπρος, εκφράζομαι ανοιχτά και με ειλικρίνεια. — ξέσκεπος επίρρ.

ξεσκίω κ. ξεσκίζω ρ. μετβ. {ξέσκισ-α, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. σχίζω (κάτι) εντελώς, το κάνω κομμάτια: η γάτα ξέσκισε το ύφασμα με τα νύχια της || (μτφ.) ο πόνος σαν μαχαίρι ξέσκισε την καρδιά της ΣΥΝ. (για υφάσματα) κουρελιάζω, κομματιάζω 2. (ειδικότ.) κάνω κβόβα και ανοίγω τις σάρκες με τα νύχια και τα δόντια μου: οι δάνες είχαν ξεσκίσει την αντίλοπη ΣΥΝ. κατασπαράζω 3. (ειδικότ.) κάνω γρατζουνιές, προκαλώ εκδορές: θρηνούσε γοερά και ξέσκισε με τα νύχια τα μάγουλα της 4. (μτφ.-οικ.) νικό κατά κράτος, επιβάλλομαι σε αντίπαλο με τρόπο ταπεινωτικό γι' αυτόν: θα τον ξεσκίσω στο ντέρμπι της Κυριακής ΣΥΝ. κατανικό, κατατροπώνω 5. (l) εκτελώ τη σεξουαλική πράξη (σε γυναίκα ή άνδρα) με ιδιαίτερα έντονο και επιθετικό τρόπο, συχνά βίαιο 6. (ειδικότ.) μεσοπαθ. ξεσκίζωμαι (+σε) κάνω (κάτι) με τρόπο εντατικό, ή κουράζομαι υπερβολικά (κάνοντας κάτι): ~ στο διάβασμα | στη δουλειά | στον χορό | στο ποτό 7. (η μτφ. ξεσκισμένους, -η, -ο) βλ. λ. — ξέσκισμα κ. ξεσκίωμα (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. εκσκίζω < εκ- (βλ. κ. ξε-) + σχίζω (βλ. λ.)].

ξεσκισμένος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) αυτός που έχει σκιστεί, που έχει γίνει κομμάτια: ~ φόρεμα | ρούχο ΣΥΝ. σκισμένος, κομματιασμένος 2. (υβριστ.) πρόσωπο, κυρ. γυναίκα, που είχε πάρα πολλές σεξουαλικές επαφές.

ξεσκληβώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκληβώ-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. απελευθερώνω, απαλλάσσω (κάποιον) από την υποδούλωση, τη σκλαβιά: ξεσκληβώσαμε την πατρίδα από τον κατακτητή ΣΥΝ. απελευθερώνω, ελευθερώνω ΑΝΤ. σκληβώνω 2. (μτφ.) απαλλάσσω (κάποιον) από αρνητική συνήθεια ή κατάσταση: ξεσκληβώσαμε από τις προλήψεις ΣΥΝ. απελευθερώνω. — ξεσκληβώωμαι (το).

ξεσκλιόι (το) {ξεσκλιό-ιου | -ιών} (λαϊκ.) κομμάτι από μωπό ξύλο, που έχει μετά το κόψιμο από τοσκούρι ή σκεπάκι [ΕΤΥΜ. < μεσν. ξεσκλιόω (πβ. ροκανίζω - ροκανιό, στολίζω - στολιό) < ξεσκλιόω (με συγκοπτή) < ξε- + σκελιόω (< σκ-ελίς, -ίδος, βλ. λ.)]. ξεσκολίζω ρ. αμετβ. {ξεσκόλισ-α, -μένος} (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) ολοκληρώνω τη φοίτηση μου στο σχολείο, τελειώνω (ή αφήνω) το σχολείο: παντρεύτηκε μόλις ξεσκόλισε ΣΥΝ. αποφοιτώ 2. (μτφ.) αποκτώ γνώσεις και πείρα σε κάτι, μαθαίνω όλα τα σχετικά με αυτό 3. (η μτφ. ξεσκολισμένος, -η, -ο) βλ. λ. — ξεσκόλιωμα (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ξέσκολος «περατωμένος, τελειωμένος» < ξε- + σκολος < σχολή ή, κατ' άλλη άποψη, < ξε- + σκολιό(ιό) + -ίζω].

Ξεσκολισμένος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που έχει καταρτισθεί πλήρως σε κάτι γενικότ. αυτός που ξέρει πολλά, που έχει μεγάλη εμπειρία, συνήθ. σε κόλπα και τεχνάσματα: ~ στις κομπίνες ΣΥΝ. μπασιμένος (σε κάτι).

Ξεσκονίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκόνισα, -ηκα, -μένος} 1. αφαιρώ τη σκόνη: ~ τα ράφια | τα βιβλία | τα παπούτσια | το δωμάτιο ΣΥΝ. καθαρίζω ΑΝΤ. σκονίζω 2. (μτφ.) εξετάζω (κάτι) λεπτομερώς, 'ρευνώ (κάτι) σε βάθος: έχει ξεσκονίσει την υπόθεση || το 'χει ξεσκονίσει το βιβλίο των μαθηματικών δεν έχει αφήσει ούτε μία άσκηση άλυτη 3. (μτφ.) αποκτώ πάλι επαφή με κάτι που είχα εγκαταλείψει για καιρό, επαναφέρω στον νου μου ξεχασμένες γνώσεις: για την καινούργια μου δουλειά θα χρειαστεί να ξεσκονίσω τ'Αγγλικά μου ΣΥΝ. ξαναθυμάμαι. — ξεσκόνισμα (το).

Ξεσκονιστήρι (το) {ξεσκονιστηριού | -ιών} (λαϊκ.) 1. δέσμη φτερόν που προσαρμόζεται στο άκρο στελέχους και χρησιμοποιείται στο ξεσκόνισμα επίπλων και άλλων αντικειμένων ΣΥΝ. φτερό 2. (γενικότ.) ό,τι χρησιμοποιείται για το ξεσκόνισμα. [ΕΙΧΜ < ξεσκονίζω + παραγ. επίθημα -τήρι, πβ. κ. κουρδισ-τήρι].

Ξεσκονίστρα (η) {ξεσκονιστράν} (λαϊκ.) σκουπα στερεωμένη σε μακρύ κοντάρι, που χρησιμοποιείται για το ξεσκόνισμα των τοίχων και του ταβανίου ΣΥΝ. ταβανόσκούπα. [ΕΤΥΜ < ξεσκονίζω + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. χωρίς-τρα].

Ξεσκονόπανο (το) (λαϊκ.) κομμάτι υφάσματος που χρησιμοποιείται για το ξεσκόνισμα των επίπλων και των αντικειμένων του σπιτιού.

Ξεσκοτίω ρ. μετβ. [μεσν.] {ξεσκοτίσα, -ηκα, -μένος} απαλλάσσω (κάποιον) από τις σκοτούρες, από ό,τι απασχολεί το μυαλό του ΑΝΤ. σκοτίζω. — ξεσκοτίσιμα (το).

Ξεσκοντό (κ. -άω) ρ. μετβ. {ξεσκοντάς... | ξεσκοντ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) σπρώχνω, σκοντώ ξανά με το χέρι ή με το σώμα (κάποιον), για να τον αναγκάσω να αλλάξει θέση, να μετακινήθει: τον σκοντάω, τον ~, αλλά αυτός ακίνητος 2. (κατ' επέκτ.) δίνω σπρωξιά σε κάποιον, για να ζητηήσει, να συνέλθει ή προειδοποιητικά για να προσέξει, να αντιληφθεί κάτι κ.λπ.: ξεσκον-ντα τον να σηκωθεί απ' το κρεβάτι! 3. (κατ' επέκτ.-μτφ.) παρακινώ (κάποιον) να κάνει (κάτι): αν δεν τον ξεσκοντήσεις, δεν κάνει τίποτε! ΣΥΝ. προτρέπω, παροτρύνω, κεντρίζω. — ξεσκοντήμα (το).

Ξεσκουριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεσκουριάσα, -ηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) καθυρίζω την επιφάνεια μεταλλικού αντικειμένου από τη σκουριά ΑΝΤ. σκουριάζω, (λόγ.) οξιδώνω ♦ (αμετβ.) 2. (για μεταλλικά αντικείμενα) απαλλάσσομαι από τη σκουριά, καθαρίζομαι: έτριψα τα κάγκελα, να ξεσκουριάσουν! ΑΝΤ. σκουριάζω 3. (μτφ.) παύω να είμαι αδρανής ή στάσιμος, δραστηριοποιούμαι: πάμε πάλι λίγο να τρέξουμε, να ξεσκουριάσουμε. — ξεσκουριάσιμα (το).

Ξεσκουφωτός, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν φοράει σκούφο (βλ. λ.) ή καπέλο: περπατούσε ~ μέσα στο κρύο και τη βροχή. — ξεσκουφωτός ρ., ξεσκουφόμος (το).

Ξεσμα (το) {ξεσι-ατος | -ατα, -άτων} το ζύσμα (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. ξέω (βλ. λ.).]

Ξεσπάζω ρ. → ξεσπώ
Ξεσπάθωνο ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεσπάθω-σα, -μένος} 1. (κυριολ.) βγά-ζω ή τραβώ το σπathi από τη θήκη του 2. (μτφ.) (α) εκδηλώνομαι, συ-νήθ. εναντίον κάποιου, εγκαταλείποντας παλαιότερη διστακτικότητα ή επιφυλακτικότητα μου: οι βουλευτές ξεσπάθωσαν εναντίον του αρ-χηγού του κόμματος (β) παίρνω ξαφνικά πολύ θάρρος, ξεθαρρύνω: κοίτα τον πώς ξεσπάθωσε ο μικρός! — ξεσπάθωμα (το) [μεσν.].

Ξεσπασμα (το) → ξεσπώ
Ξεσπιτώνω ρ. μετβ. {ξεσπίτω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. διώχνω (κάποιον) (συνήθ. με βίαιο τρόπο), τον αναγκάζω να αφήσει το σπίτι του ή να μείνει χωρίς σπίτι: τους ξεσπίτωσε ο ιδιοκτήτης, γιατί δεν είχαν να πληρώσουν το νοίκι 2. (μεσοπαθ. **ξεσπιτώνομαι**) εγκαταλεί-πω το σπίτι μου ή την προγονική μου εστία, την πατρίδα μου: πολλοί ξεσπιτώθηκαν εξαιτίας του σεισμού || ξεσπιτώθηκαν στη Μικρασια-τική Καταστροφή. — ξεσπίτωμα (το).

Ξεσποριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεσποριάσα, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) βγάζω τους σπόρους από καρπό, αφαιρώ τα κουκούτσια: ~ τα σταφύλια, για να τα κάνω γλυκό ♦ 2. (αμετβ.) (για καρπούς) ση-ματίζω σπόρους, κουκούτσια: οι ντομάτες άρχισαν να ξεσποριάζον ΣΥΝ. σποριάζω. — ξεσποριάσιμα (το).

Ξεσπυρίζω ρ. μετβ. {ξεσπύρισα, -ηκα, -μένος} αφαιρώ τους σπό-ρους κυρ. σπηρών. — ξεσπύρισμα (το).

Ξεσπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξεσπάς... | ξεσπασα} 1. συμβαίνο ξαφνικά, εκδηλώνομαι απότομα και με βιαιότητα: η φθινοπωρινή μέρα ξε-σπασε ορμητική και έπνιξε την πολιτεία || ξεσπασε επανάσταση | πό-λεμος | κρίση | σύγκρουση || όταν ξεσπασε το οικογενειακό σκάνδαλο, έφυγε στο εξωτερικό 2. εξωτερικεύω τη διάθεση και τα συναι-σθηματά μου ξαφνικά, απότομα ή ορμητικά: ~ σε κλάματα | σε λυ-γμούς || ο κόσμος ξεσπασε σε ζητοκρανγές || όλοι ξεσπασαν σε γέλια 3. (+σε) εκτονώνω την οργή μου (σε κάποιον/κάτι), αφήνω να εκδη-λωθεί ο θυμός, η ένταση μου εναντίον κάποιου (που μπορεί να μην ευθύνεται για την κατάσταση μου): φύγε, μην ξεσπάσω σε σένα! || ξε-σπασε στο ποτό || ξεσπασε πάγω στα βάζα και τα έκανε κομμάτια! ΣΥΝ. ξεθυμιάω. Επίσης ξεσπάζω [μεσν.]. — ξεσπασμα (το). [ΕΤΥΜ < μεσν. ξεσπώ < αρχ. εκσπώ «τραβώ, μετακινώ» < εκ- (βλ. κ. ξε-) + σπω (βλ. κ. σπάζω)].

Ξεσταχιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξεστάχιασα, -μένος} βγάζω στάχια, πετώ καρπό: το καλάμπόκι ξεστάχιασε ΣΥΝ. σταχιάζω. — ξεστά-χιασμα (το).

Ξεστηθος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει γυμνό το στήθος του: οι ερ-γάτες δούλευαν ξεστηθοι ΣΥΝ. γυμνόστηθος.

Ξεστηθώνω ρ. μετβ. {ξεστήθω-σα, -θηκα, -μένος} γυμνώνω τα στήθη.

(κυρ. το μεσοπαθ. **ξεστηθώ νομίμ** για γυναίκες) βγάζω το στήθος έξω από τα ρούχα, λ.χ. για να θηλάσω. — ξεστηθωμά (το). ξεστομίζω ρ. μετβ. {ξεστομίσα, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) λέγω κάτι το οποίο δεν πρέπει να πω, συνήθ. χωρίς ντροπή ή περίσκεψη: πώς τολμάς να ξεστομίζεις τέτοια πράγματα; || πάνω στο θυμό του ξεστομίσε φρικτές κουβέντες. **Ξέστρα** (η) {ξεστράν} (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. λίμα με χοντρά δόντια, που χρησιμοποιείται στην καταργασία μαλακών υλών (ξύλου, αλουμινίου κ.λπ.) για τη γρήγορη αφαίρεση του υλικού που περισσεύει. [ΕΤΥΜ < ξέω (πβ. ρηματικό επίθ. **ξετός**) + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. **ξύστρα**, **πλύστρα**]. **Ξεστραβώνω** ρ. μετβ. {ξεστράβω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. κάνω (κάτι) ίσιο, ώστε να μην είναι πια στραβό: πίεσε το λίγο, για να ξεστραβώσει ΣΥΝ. ισιώνω, (λαϊκ.) ισιάζω ΑΝΤ. στραβώνω 2. θεραπεύω την τυφλότητα (κάποιου), τον κάνω να ξαναβρεί το φως του ΑΝΤ. στραβώνω, τυφλώνω 3. (μτφ.) παρέχω σε (κάποιον) τη δυνατότητα ή την ευκαιρία να μορφωθεί σε συγκεκριμένο τομέα ή γενικότ. να αποκτήσει γνώσεις: καλά που ήλθε αυτός ο καθηγητής και τους ξεστράβωσε στη φυσική || διάβασε κανένα βιβλίο να ξεστραβωθείς! ΣΥΝ. μορφώνω 4. (μτφ.) απαλλάσσω (κάποιον) από την πλάνη στην οποία βρίσκεται, τον βοηθώ να αντιληφθεί και να κρίνει τα πράγματα σωστά: αν δεν βρισκόταν αυτός για τον ξεστράβώσει, ακόμα δεν θα είχε καταλάβει τι γινόταν πίσω από την πλάνη του. — **ξεστράβωμα** (το). **Ξεστράτιζω** ρ. αμετβ. {ξεστράτι-σα, -μένος} 1. (κυριολ.) βγαίνω από τον δρόμο μου, ακολουθώ άλλον δρόμο από τον κανονικό: ξεστράτισε και γάθηκε ΣΥΝ. παρεκκλίνω 2. (μτφ.) φεύγω από τον συστώ δρόμο, παρεκκλίνω ηθικά: έμπλεξε με κακές παρέες και ξεστράτισε ΣΥΝ. παρασύρομαι. — ξεστράτισιμα (το). [ΕΤΥΜ μεσν. < ξε- + στράτα + -ίζω]. **Ξέστρω** (το) (λόγ.) 1. (σπάν.) εργαλείο ποικίλης μορφής, που διαθέτει σκληρή, ακονισμένη λεπίδα και χρησιμοποιείται για το ζύσιμο διαφόρων υλικών ΣΥΝ. (καθημ.) ξέστρα, ξέστρη 2. ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο, με το οποίο λαμβάνεται για εξετάση ή απομακρύνεται βιολογικό υλικό από τη εσωτερική επιφάνεια κοίλου οργάνου του σώματος, λ.χ. από τη μήτρα (απόξεση). [ΕΤΥΜ < μτγν. **ξέστρον** < αρχ. ξέω (πβ. αόρ. **ξε-σα-α**) + παραγ. επίθη-μα -τρον]. **Ξεστρώνω** ρ. μετβ. {ξεστρώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. αφαιρώ το στρώμα ή το κάλυμμα από κρεβάτι, έπιπλο ή άλλο αντικείμενο: ~ τον καναπέ | το κρεβάτι | το τραπέζι ΑΝΤ. στρώνω, (λόγ.) επιστρώω-ΦΡ. **Ξεστρώνω το σπίτι** μαζεύω τα χαλιά από το πάτωμα 2. (ειδικότ.) μαζεύω τα υπολείμματα και τα σκεύη του γεύματος, παίρνω από το τραπέζι ό,τι χρησιμοποιήθηκε στο γεύμα ΣΥΝ. σηκώνω (το τραπέζι) ΑΝΤ. στρώνω. — ξεστρώμα (το).

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. εκστρώνωμι < εκ- (βλ. κ. ξε-) + στρώνωμι (βλ. κ. στρώνω)]. **Ξεστρώτος**, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που δεν είναι στρωμένος, που δεν έχει στρώμα ή κάλυμμα (το) ~ **τραπέζι** | **κρεβάτι** | **πάτωμα** (λ.χ. χωρίς πλακάκια, ξύλινη επένδυση, χαλιά) ΣΥΝ. άστρωτος ΑΝΤ. στρωμένος, καλυμμένος 2. (ειδικότ. για υποζύγια) αυτός που δεν έχει σμαμάρι, που του έχουν βγάλει ή δεν του έχουν φορέσει σέλα: ~ **μουλάρι** | **ύλογο** || (υβριστ.) ~ **γαϊδούρι** ΣΥΝ. ξεσμαμάρωτος ΑΝΤ. σμαμαρωμένος **Ξεσυνερίζομαι** ρ. μετβ. αποθ. {ξεσυνερίστηκα} (λαϊκ.) 1. εκνευρίζομαι ή θυμώνω με αυτά που λέει ή κάνει (κάποιος): μην τον ξεσυνερί-ξομαι, είναι παιδί και δεν καταλαβαίνει 2. συναγίζομαι ή ανταποκρίνομαι κάποιον (συνήθ. για τον τρόπο που συμπεριφέρονται τα μικρά παιδιά μεταξύ τους): ξεσυνερίζονταν ποιος θα τελειώσει πρώτος το φαγητό του. — ξεσυνερίση (η) κ. ξεσυνερίσιμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικό.

[ΕΤΥΜ μεσν. < ξε- + **συνερίζομαι** (βλ. λ.)]. **Ξεσυνήθιστο** ρ. μετβ. {ξεσυνήθισα, -μένος} παύω να έχω (κάποια συνήθεια) με τις διακοπές χαλάρωσα και ξεσυνήθισα τους ρυθμούς της δουλειάς ΣΥΝ. ξεμαθαίνω ΑΝΤ. συνήθιστο. — ξεσυνήθισμα (το). **Ξεσυννεφιάζω** ρ. αμετβ. {ξεσυννεφίασα} (για τον ουρανό) απαλλάσσομαι από τα σύννεφα, γίνομαι αίθριος, ξεσφίννω ρ. μετβ. {ξέσφι-ξα, -γθηκα, -γμένος} χαλαρώνω, λασκάρω

κάτι σφιχτό: ~ τη ζώνη μου γιατί με πιέζει. — **ξέσφιγμα** (το). **Ξεσκίζω** ρ. → ξεσκίζω **Ξεσκιόμα** (το) → ξεσκίζω **Ξετελεύω** ρ. μετβ. {ξετελέ-ψα, -μένος} (διαλεκτ.) ολοκληρώνω έργο ή καθήκον, τελειώνω τη δουλειά μου: άντε πιο γρήγορα, να ξετελέψου-με μια όρα νορίτερα ΣΥΝ. αποτελειώνω, (λόγ.) αποπερατώνω ΑΝΤ. ξε-κινώ, αρχίζω. Επίσης ξετελειώνω (μεσν.). [ΠΥΜ μεσν. < ξε- + τελεύω < τέλος]. **Ξετεντώνω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ξετέντω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) χαλαρώνω (κάτι τεντωμένο), το κάνω να λυθεί, να λασκάρει: ξετεντώνσε λίγο το σκοινί, γιατί θα σπάσει ΣΥΝ. λασκάρω, ξελασκάρω ΑΝΤ. τεντώνω. — ξετέντωμα (το). **Ξετινάζω** ρ. μετβ. {ξετινά-ξα, -γθηκα, -γμένος} (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) τινάζω με δύναμη (κάτι), (το) κουνώ βίαια (π.χ. για να φύγει από πάνω του η σκόνη): ~ τις κουβέρτες | το χαλί 2. (μτφ.) αφαιρώ (από κάποιον) όλα του τα χρίματα, (τον) αφήνω απέναντο, (τον) καταστρέφω οικονομικά: έπαιξε χαρτιά με επαγγελματίες και τον ξετινάξαν! || πήγε στο καζίνο και ξετινάξε τη μπάνκα 3. (μτφ.) απογυμνώνω (κάποιον) από τα επιζηρηματά του, αποδεικνύω ότι αυτό που λείπει ή πιστεύει δεν ισχύουν: σχολίασε μία προς μία τις θέσεις του και τον ξετινάξε! 4. (οικ.) (α) κουράζω ή ταλαιπωρώ (κάποιον) πάρα πολύ: Μας ξετινάξε! Έβαλε να κουβαλήσουμε όλα τα βιβλία στο ρετιρέ! (β) εξετάζω (κάποιον) λεπτομερώς, εξαντλητικά: Μας ξετινάξε στο διαγώνισμα! Έβαλε ερωτήσεις για τα πάντα! — ξετινάγιμα (το).

[ΕΤΥΜ.] μεσν. < αρχ. εκτινάσσω (βλ.λ.).
ξετρελαίνω ρ. μετβ. {ξετρέλα-να, -θηκα, -μένος} 1. (μτφ.) γοητεύω (κάποιον) σε μεγάλο βαθμό, εμπνέω ενθουσιασμό: ο *καινούργιος χορός ξετρελαίνει μικρούς και μεγάλους* || (κ. μεσοπαθ.) *έχει ξετρελαθεί με την καινούργια του δουλειά* ΣΥΝ. ενθουσιάζω, μαγεύω, ξεμαλλιάζω ΑΝΤ. απογοητεύω, (λόγ.) απωθώ 2. (ειδικότ.) εμπνέω (σε κάποιον) παράφορο έρωτα, (τον) κάνω να χάνει τα λογικά του από πόθο: *έχει ξετρελαθεί από την ομορφιά της* || *όλοι είναι ξετρελαμένοι μαζί της* ΣΥΝ. ξεμαλλιάζω.

ξετρυπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξετρύπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. βγάζω (κάποιον/κάτι) από την τρύπα, τη φωλιά ή το κρησφύγετο του: *ξυμολίω τα λαγωνικά του να ξετρυπώσουν τον λαγό* 2. (μτφ.) φέρνω στο φως (πρόσωπο ή πράγμα) καλά κρυμμένο: ανακαλύπτω (κάτι άγνωστο): *όπου κι αν έχει κρυφτεί, θα τον ξετρυπώσουμε* || *πού ξετρυπώσε το παλιό μου σημειωματάριο;* ΣΥΝ. βρίσκω, ανακαλύπτω ΑΝΤ. τρυπώνω, κρυβώ 3. (ειδικότ.) μεθαίνο για την ύπαρξη πράγματος ή μέρους που αγνοούσα: *πού την ξετρυπώσε αυτή την ωραία ταβέρνα;* 4. (ειδικότ. για ενδύματα) ξηλώνω το τρυπάσμα (βλ.λ.), αφαιρώ τις κλωστές του τρυπάματος ΑΝΤ. τρυπώνω ♦ (αμετβ.) 5. (για ζώο) βγαίνω από τη φωλιά, την κρύπητή ή το κρησφύγετο μου: *η γάτα περιμένει μόλις ξετρυπώσει το ποντίκι*, ή *το πιάσει* ΑΝΤ. τρυπώνω 6. (μτφ. για πρόσ.) κάνω την εμφάνισή μου, όταν δεν με περιμένουν, παρουσιάζομαι ξαφνικά και απρόοπτα: *εστ από πού ξετρυπώσε;* ΣΥΝ. προβάλλω, ξεφουτρώνω. — ξετρυπάω (το). [ΕΤΥΜ.] μεσν. < ξετρυπό < αρχ. εκτρυπό (-άω) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + τρυπό].

ξετσιπώνω (το) {ξετσιπώ-ατος | -ατα, -άτων} η ξετσιπωσιά. ξετσιπώνομαι ρ. αμετβ. απόθ. {ξετσιπώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) γίνομαι αδιάντροπος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ.] μεσν. < ξε- στερητ. + -τσιπώνω < τσίπα (βλ.λ.).

ξετσιπωσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πράξη, λόγος ή συμπεριφορά που φανερώνει έλλειψη ντροπής και μεγάλο θράσος: *σημαδεύω και σταμάτα αυτές τις* - ΣΥΝ. αναίδεια, αναισχυντία, αδιάντροπία. ξετσιπωτός, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι υπερβολικά θρασύς, που ενεργεί χωρίς ντροπή, ο αναίδης: *~ κουβέντα τραγουδι | ψέμα* || - *γυναίκα | συμπεριφορά ΣΥΝ* αδιάντροπος, ξεδιάντροπος ΑΝΤ. σεμνός. **ξετυλιγάδι** (το) {δύοχρ. ξετυλιγάδι-ιού | -ιών} (λαϊκ. νήμα μαλλιού ή βαμβακιού, που προέρχεται από ξήλωμα πλεκτού. [ΕΤΥΜ.] < ξετυλίγω + επίθημα -άδι (πβ. κ. υφ-άδι, γιοκ-άδι, μοιρ-άδι).

ξετυλίγω ρ. μετβ. {ξετύλι-ξα, -χτηκα, -γμένος} 1. (κυριολ.) απλώνω τυλιγμένη κλωστή και γενικά ανοίγω οτιδήποτε τυλιγμένο ή διπλωμένο: *~ το νήμα | το κουβάρν ΦΡ.* (μτφ.) **ξετυλίγω το κουβάρν** (i) αφηγούμαι: *άργισε να ξετυλίγει παραστατικά το κουβάρν τον περιπτειών του* (ii) (για κάτι περίπλοκο) παρουσιάζω στοιχεία που ξεκαθαρίζουν μια υπόθεση: *με τις καταθέσεις τους ξετυλίγουν το κουβάρν της περιεργής αυτής ιστορίας* ΣΥΝ. ξεδιπλώνω ΑΝΤ. τυλίγω 2. αφαιρώ το περιτύλιγμα, ανοίγω (κάτι συσκευασμένο ή δεμένο): *δεν σου κάνει καρδιά να ξετυλίξεις τόσο ωραία πακέτα* ΣΥΝ. ξεπακετάρω ΑΝΤ. τυλίγω, πακετάρω, συσκευάζω 3. (μεσοπαθ. **ξετυλίγωμαι**) (α) απλώνομαι σε όλες μου τις διαστάσεις, εκτεινόμε: *απολάμβανε το υπέροχο τοπίο που ξετυλιγόταν μπροστά της* || (μτφ.) *μπροστά στα μάτια μας ξετυλιχτηκε ένα ανθρώπινο δράμα* ΣΥΝ. ξεδιπλώνομαι, εκτυλίσομαι (β) (για γ'γονότα ή διήγησης) λαμβάνω έκταση και ανάπτυξη, εξελίσσομαι διαδοχικά: *όλα ξετυλιχτηκαν με κινηματογραφική ταχύτητα* || *η υπόθεση του έργου ξετυλιγεται ένα καλοκαίρι στην εσχά ΣΥΝ.* *κτύλισομαι. — ξετύλιγμα (το). [ΕΤΥΜ.] μ'σν. < ξετυλίσιω < μτγν. εκτυλίσιω (βλ.λ.).

ξεδόρω ρ. → ξέρω

ξευτελίζω ρ. → εξευτελίζω

ξευτίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο εξευτελισμός: *αυτό που πάθαμε είναι μια μεγάλη ~ 2.* (συνεκδ.) η εξευτελιστική κατάσταση: *αυτή δεν είναι δουλειά, είναι* - ΣΥΝ. (λόγ.) ταπεινώση, εξευτελισμός ΑΝΤ. τιμή 3. (υβριστ. για πρόσ.) αυτός που έχει εξευτελιστεί, που έχει χάσει την αξιοπρέπεια και το κύρος του: *ο ξευτίλας* (βλ.λ.): (και ως επίθ.) τι - ομάδα! [ΕΤΥΜ.] < ξευτελίω (υποχωρητ.).

ξευτίλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (υβριστ.) πρόσωπο που έχει εξευτελιστεί, που έχει χάσει την υπόληψη ή την αξιοπρέπεια του: *φύγε από 'δώ, ρε!* ΣΥΝ. (λόγ.) εξευτελισμός ΑΝΤ. σπουδαίος. **ξευτελίω** κ. (εσφαλμ.) **ξευτελίω** ρ. μετβ. {ξευτελίω-α, -θηκα, -μένος} μειώνω (κάποιον) ηθικά, του μειώνω την υπόληψη και το κύρος (βλ. κ. λ. εξευτελίω): *τον ξευτελίσε μπροστά σ'όλη την παρέα!* || η συμπεριφορά σου ήταν *απαράδεκτη* και *μας ξευτελίσε στους καλεσμένους μας* || *μας ξευτελίσαν σε διπλωματικό επίπεδο* || *μια άσημη ομάδα ξευτίλισε την πρωταθλήτρια Ευρώπης!* ΣΥΝ. ταπεινώνω ΑΝΤ. τιμάω, εξυψώνω. — **ξευτίλισμα** (το) κ. **ξευτελισμός** (ο). [ΕΤΥΜ.] < μτγν. εξευτελίω (βλ.λ.) με σύγηση του αρχικού φωνήεντος και αφομοίωση του -ε- προς το επόμενο -ι-].

ξευτελίω ή **ξευτελίω**; Στην Αρχαία πλάστηκε ρ. εξ-ευτελίω (< εκ + ευτελής «ασημαντός, μικρής αξίας»), απ' όπου και το σημερινό εξευτελίω. Από το ίδιο ρ. εξευτελίω (με σύγηση του αρκτικού εκ και τροπή του ε σε ι) παρήχθη και το **ξευτελίω**, το οποίο είναι προτιμότερο -λόγω της ετυμολογικής του προέλευσης- να γράφεται κανονικά με ευ και όχι με -φ-. Η γραφή με -φ- εξηγείται από διαφορετική ετυμολόγηση της λέξης και σύνδεση με τη λ. φιλίτι (-εφ(ι)τιλίω τη λάμπα), πράγμα που δεν ερμηνεύεται σηματολογολογικά.

ξεφαντώνω ρ. αμετβ. {ξεφάντωσα} (λαϊκ. για πρόσ.) διασκεδάζω,

χαίρομαι σε μεγάλο βαθμό, παίρνω μέρος σε τρικούβερτο γλέντι, συννή. με χορούς και τραγούδια: *απόψε θα πιούμε και θα ξεφαντώσουμε!* ΣΥΝ. γλεντώ. — ξεφάντωμα (το) [μ'σν.] κ. ξεφάντωση (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ.] μεσν. < *έκφαντώ < μτγν. έκφαντος «φανερός, αποκαλυμμένος» < αρχ. εκφάνω «αποκαλύπτω, φανερώνω» < εκ- + φάνω | -ομαι (βλ.λ.).

ξεφαντώτης (ο) [μεσν.] (σπάν.) πρόσωπο που ξεφαντώνει ΣΥΝ. γλεντίζεις, χαροκόπος.

ξεφεύγω ρ. αμετβ. {ξέφυγα} 1. κατορθώνω να απομακρυνθώ (από κάποιον/κάτι), γλυτώνω: *~ από ενέδρα | παγίδα | δύσκολη θέση* || (μτφ.) *~ από την καθημερινότητα* || (στη βαθμολογία αθλητικών αγώνων) «η Μάντσεστερ ξέφυγε επτά βαθμούς από τη δεύτερη Αρσενάλ» (εφημ.) ΣΥΝ. (λόγ.) διαφεύγω 2. αποκλίνω από την πορεία, τους στόχους, το θέμα μου κ.λπ., παρεκκλίνω ή διαφοροποιούμαι από τον κανόνα, το κανονικό: *οι νέοι είναι πιο εύκολο να ξεφύγουν από τον ίσιο δρόμο* || *αυτό που μου λες ξεφεύγει από τα συνηθισμένα* || *έχει ξεφύγει από κάθε όριο και κάνει ό,τι του 'ρθει στο μυαλό!* || *μια ηθωγραφική κομωδία που ξεφεύγει από τα στερεότυπα* 3. (ειδικότ.) βγαίνω από το θέμα μου, κάνω παρεκβάσεις: *η συζήτηση πάει να ξεφύγει, πρέπει να μείνουμε στο θέμα* ΣΥΝ. παρεκκλίνω, παρεκβαίνω 4. περνάω απαρτηρήτος, δεν γίνομαι αντιληπτός, δεν επισημαίνω: *απερνά ξεφεύγει πολλά τυπογραφικά λάθη* 5. (μτφ.) βγαίνω από δύσκολη θέση στο πλαίσιο συζητήσεως αλλάζοντας θέμα με επιτήδευτο τρόπο: *μόλις είδε τα σκούρα, ξέφυγε μ'ένα έξυπνο ανέκδοτο* ΣΥΝ. υπεκφεύγω · ΦΡ. (α) **(κάτι) μου ξεφεύγει** (i) δεν επωφελεύομαι (από αυτό): *ήταν μοναδική ευκαιρία, αλλά τον ξέφυγε μες απ' τα χέρια* || *πώς και σου ξέφυγε ένα τόσο σημαντικό συμβόλαιο;* (ii) κάνω (κάτι) χωρίς να (το) θέλω, χωρίς να (το) ελέγχω: *δεν το ήθελα μου ξέφυγε!* || *τον ξέφυγε μια βρισιά* (iii) λέω πράγματα που δεν πρέπει να πω: *πρόσχευε μη σου ξέφυγει τίποτε απ' όσα είπαμε!* (να μην πεις τίποτα) (iv) φεύγει (κάτι) από τον έλεγχο των κινήσεων μου (v) (καταχρ.) μου διαφεύγει κάτι, δεν το θυμάμαι: *μου ξεφεύγει τ' όνομα του αληθιού σιτημύ, αλλά το ξέρω σίγουρα* (β) **(κάτι) ξεφεύγει από τον έλεγχό (κάποιου)** (κάτι) παύει να ελέγχεται από κάποιον (χωρίς αυτός να το θέλει): *μερικές φορές, καταστάσεις που ξεφεύγουν από τον έλεγχο της εταιρείας μπορούν να τινάζουν στον αέρα και το καλύτερα οργανωμένο σχέδιο μάρκετινγκ* (εφημ.). [ΕΤΥΜ.] μεσν. < αρχ. εκφεύγω < εκ- (βλ. κ. ξε-) + φεύγω].

ξεφλουδιζώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεφλουδίζω-α, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) βγάζω τη φλούδα, αφαιρώ τον φλοιό (από κάτι): *~ τα φρούτα | την πατάτα | τα αβγά | τις μπαγιάνες* ΣΥΝ. (λόγ.) αποφλοιώνω ♦ (αμετβ.) 2. αποκολλώνται (συνήθ. επειδή κίχηκε το δέρμα μου από τον ήλιο) κομμάτια από την επιδερμίδα μου: *έμεινα πολλή ώρα στον ήλιο και ξεφλουδίσω* || *έχει ξεφλουδίσει όλη η πλάτη σου* 3. βγαίνω κομμάτια της επιφάνειάς μου, της επιστρώσεως μου: *ο τοίχος ξεφλουδίσω από την υγρασία.* — ξεφλουδίσμα (το) [μεσν.].

ξεφορμάω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεφορμάω-α κ. -άρισα, -αρίστηκα, -αριστήνομαι} (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) βγάζω (κάτι) από τη φόρμα, από το καλούπι του: *να ξεφορμάρεις το κέικ, αφού κρυώσει* ΣΥΝ. ξεκαλούπω ΑΝΤ. φορμάω, καλούπω 2. (μτφ.) χάλω τη φόρμα, το σχήμα ενός πράγματος: (αμετβ.) *με τη βροχή θα ξεφορμάρονται τα μαλλιά της* ΣΥΝ. καταστρέφω, χάλω ΑΝΤ. φτεαίνω. — ξεφορμάρισμα (το).

ξεφορτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεφορτώω-α, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) αφαιρώ το φορτίο, απαλλάσσω (κάποιον/κάτι) από οτιδήποτε έχει φορτωθεί: *δόσε μου τα ψώνια, να σε ξεφορτώσω* || *~ τα υλικά από το φορτηγό* || *~ τα ζώα* ΣΥΝ. (λόγ.) εκφορτώνω ΑΝΤ. φορτώνω ♦ 2. (αμετβ.) απαλλάσσομαι από το φορτίο μου, μου αφαιρούν το φορτίο: *το καράβι ξεφορτώσε στα γρήγορα και σαλπάρισε* ΑΝΤ. φορτώνω 3. (μεσοπαθ. **ξεφορτώνομαι**) (α) (κυριολ.) μου αφαιρούν το φορτίο, απαλλάσσομαι από ό,τι έχω φορτωθεί: *ξεφορτώθηκε τις βαλίτσες και πήγε να ξεκουραστεί* ΑΝΤ. φορτώνομαι (β) (μτφ.) απαλλάσσομαι από περιττά βάρη, δυσάρεστες καταστάσεις, ενοχλητικά πρόσωπα, πράγματα κ.λπ.: *σκέγγω με ποιον τρόπο θα τον ξεφορτώθω!* || *ευτυχώς που μου ζήτησε τις παλιές εφημερίδες και τις ξεφορτώθηκα!* ΣΥΝ. γλυτώνω · ΦΡ. **ξεφορτώσω με** | *δεν μας ξεφορτώνωσαι*; άφησε με ήσυχο, απάλλαξε με από την παρουσία σου. — ξεφορτώμα (το).

ξεφουρνίζω ρ. μετβ. {ξεφουρνίζω-α, -θηκα, -μένος} 1. βγάζω (κάτι) από τον φούρνο: *~ το φαγητό* ΑΝΤ. φουρνίζω 2. (μτφ.) παρουσιάζω ή λέω (κάτι) ξαφνικά, χωρίς κανείς να το περιμένει: *τι είναι αυτό που ξεφουρνίσε πάλι;* || *μετά μας ξεφουρνισε κι άλλο ψέμα* ΣΥΝ. εξστομίζω 3. (ειδικότ. για παράδοξα ή απίθανα πράγματα) φαντάζομαι και λέω: *δεν κάνει άλλη δουλειά παρά να ξεφουρνίζει ιστορίες.* — ξεφουρνίσμα (το).

ξεφουσκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεφούσκω-α, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) αφαιρώ τον αέρα από κάτι φουσκωμένο, του ελαττώνω τον όγκο: *~ το μπαλόνι | τη σαμπρέλα* || *το σωσίβιο* ΑΝΤ. φουσκώνω, διογκώνω ♦ (αμετβ.) 2. (κυριολ.) παύω να είμαι φουσκωμένος, χάνω τον αέρα που περιέχω και ελαττώνομαι σε όγκο: *το λάστιχο του αυ τοκινήτου του ξεφουσκωσε* ΑΝΤ. φουσκώνω 3. (μτφ.) απαλλάσσομαι από φούσκωμα του στομάχου, νιώθω ανακούφιση μετά από στομαχική διαταραχή: *πάρε μια σόδα για να ξεφουσκώσεις* ΣΥΝ. ανακουφίζομαι, ξελαφρώνω 4. (μτφ.) (α) εκτονώνομαι, γίνομαι λιγότερο έντονο από το *όλο θέμα ξεφουσκωσε πολύ γρήγορα, τώρα πια κανείς δεν ασχολείται με αυτό* ΣΥΝ. ξεθμιαίνω (β) εγκαταλείπω την αλαζονική συμπεριφορά μου, γίνομαι ταπεινός και καταδεκτικός: *για ξεφούσκωσε λίγο και μην κανιζάρεις τόσο!* (γ) εμφανίζω σημάδια αδυναμίας, φθοράς, παρακμής, (αρχίζω να) αποδεικνύομαι κατώτερος του αναμενόμενου, ότι δεν είμαι τόσο σπουδαίος όσο αρχικά είχα θεωρηθεί: *μετά τις πρώτες επιτυχίες η ομάδα ξεφουσκωσε και κατρακόλησε στη βαθμολογία.* — ξεφουσκώμα (το).

ξεφούσκωτος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που ξεφούσκωσε ή που δεν τον φούσκωσαν ακόμη: ~ λάστιχο | μπαλόνη ΣΥΝ. ξεφουσκωμένος, αφούσκωτος ΑΝΤ. φουσκωμένος.

ξέφραγμα (το) → ξεφράζω

ξέφραγος, -η, -ο αυτός που δεν διαθέτει φράγξη, που του αφαιρέθηκε η περίφραξη: ~ χωράφι | οικοπέδο ΣΥΝ. άφρακτος, ξεφραγμένος ΑΝΤ. φραγμένος, περίφρακτος ΦΡ. **ξέφραγο αμπέλι** βλ. λ. αμπέλι. [ΕΤΥΜ μεσεν. < ξε- στερητ. + -φραγος < φράζω].

ξεφράζω ρ. μετβ. {ξεφρα-ξα, -χηκα, -γμένος} 1. (κυριολ.) αφαιρώ τον φράγξη, βιάζω την περίφραξη ΑΝΤ. φράζω 2. (κατ' επέκτ.) ελευθερώνω (κάτι που έχει φράξει), αφαιρώ τα εμπόδια από (κάτι): ήλθε ο τεχνικός, για να ξεφράξει την αποχέτευση ΣΥΝ. αποφράζω ΑΝΤ. φράζω. — **ξέφραγμα** (το). [ΕΤΥΜ. < μτρν. εκφράσσω < εκ- (βλ. κ. ξε-) + φράσσω (βλ. κ. φράζω)].

ξέφρασιμμένος, -η, -ο αυτός που είναι εκτός εαυτού ΣΥΝ. ξέφρενος, ξέφρενος, -η, -ο 1. αυτός που έχει χάσει την ψυχραιμία του ή τα λογικά του, που είναι έξω φρενών: ~ πλήθος ΣΥΝ. (λόγ.) παράφρων, εκτός εαυτού, (καθημ.) τρελός ΑΝΤ. λογικός, ήρεμος, νηφάλιος 2. αυτός που έχει ξεπεράσει τους συνήθεις φραγμούς, που βρίσκεται έξω από τα όρια της λογικής και της σύνεσης: - χορός | ρυθμός | γλέντι | πάθος | ενθουσιασμός | χαρά | ζωή ΣΥΝ. εξάλλος ΑΝΤ. ήρεμος, νηφάλιος 3. (κατ' επέκτ.) ασύλληπτα και επικίνδυνα γρήγορος: ~ κούρσα | αγώνας | ρυθμός ΣΥΝ. αλγυιάδης, (λόγ.) φρενήρης ΑΝΤ. κανονικός, αργός. — **ξέφρανα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. έκφρον < εκ- (βλ. κ. ξε-) + -φρον < φρήν, φρενός].

ξεφτέρι (το) {ξεφτερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) μικρόσωμο γεράκι που απαντά σε ολόκληρη την Ευρώπη και το χρησιμοποιούσαν παλαιότερα στο κυνήγι ΣΥΝ. κικινιέζι 2. (μτφ.) αυτός που διαθέτει μεγάλη ευστροφία και εξαιρετική ικανότητα για κάτι (ιδ. μάθηση, επάγγελμα, τέχνη): είναι ~, πουθενά δεν μπορείς να την πιάσεις! || σε έναν μήνα θα τον έχω κάνει ~ στη δουλειά || είναι ~ στα μαθηματικά ΣΥΝ. εύστροφος, ευφυής, πανέξυπνος, τετραπέρατος ΑΝΤ. χαζός, βλάκας. ΣΧΟΛΙΟ λ. έξυπνος.

[ΕΤΥΜ. μεσεν. < ξεφτέρι < έξυπτεριον < μτρν. ὄξυπτεριον, υποκ. τού επιθ. ὄξυτερος «αυτός που πετά γρήγορα, που κινεί γρήγορα να φτερά του» (< οξύς + -πετερος < πετέρον). Λιγότερο πιθ. η αναγωγή στο λατ. accipiter «γεράκι»].

ξέφτι (το) {ξεφτι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) καθένα από τα νήματα που κρέμονται από τα άκρα φθαρμένου υφάσματος: η παλιά κουβέρτα έκανε ξέφτια απ' όλες τις πλευρές. Επίσης **ξεφτιδί** [ΕΤΥΜ < ξεφτυζώ | ξέφτω (υποχωρητ.)].

ξεφτιζώ ρ. → ξεφτυζώ

ξεφτίλα (η) → ξευτίλα

ξεφτίλας (ο) → ξευτίλας

ξεφτιλίζω ρ. → ξευτιλίζω

ξεφτυζώ κ. (εσφαλμ.) ξεφτιζώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεφτυς-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) 1. (κυριολ. για υφάσματα, ενδύματα κ.λπ.) γερμίζω ξέφτια από την πολλή χρήση, ζηλώνεται σιγά-σιγά η ύφανση μου ΣΥΝ. φθείρομαι 2. (κατ' επέκτ. για αντικείμενα) χάλια η μορφή μου, φθείρομαι από την πολλή χρήση και την παραμέληση: οι σοβάδες έχουν ξεφτυσει ΣΥΝ. ξεπέφτω ΑΝΤ. ακμάζω ♦ 4. (μετβ.) χάλια την ύφανση στην άκρη υφάσματος, το ζηλώνω, όσπου να σχηματιστούν ξέφτια. Επίσης ξεφτώ (-ακ...). — **ξεφτύσιμα** (το). [ΕΤΥΜ < μτρν. εκπτύσσω < αρχ. εκπτύω «φτύνω» < εκ- (βλ. κ. ξε-) + πτύω (βλ. κ. φτύνω)].

ξεφυλλίζω ρ. μετβ. {ξεφυλλίζω-α, -τηκα, -μένος} 1. (για φυτό ή άνθος) αφαιρώ τα φύλλα ή τα πέταλα: ~ μία μαργαρίτα | ένα αμπέλι (το αραιώνω κόβοντας περιττά φύλλα και βλαστούς) 2. γυρίζω τα φύλλα εντόπου γρήγορα, ρίχνοντας μια πρόχειρη ματιά: ~ βιβλίο | άλμπουμ | εγκυκλοπαίδεια || πέρασα το βράδυ μου ξεφυλλίζοντας το οικογενειακό άλμπουμ ΣΥΝ. φυλλομετρέω. — **ξεφυλλισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < μεσεν. εκφυλλίζω < εκ- + φυλλίζω < φύλλον].

ξεφυλλός, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει φύλλα, που έχασε τα φύλλα του.

ξεφυσώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ξεφυσάς... | ξεφύση-σα κ. -ξα} (λαϊκ.) 1. εκπνέω δυνατά, φυσώ δυνατά 2. (μτφ.) παίρνω βιαστικές και κοφτές ανάσες, συνήθ. ύστερα από τρέξιμο, βαριά σωματική καταπόνηση ή εξαιτίας έντονου τρόμου, πανικού κ.λπ.: με μεγάλο κόπο κατόρθωσε ξεφυσώντας να φτάσει στην κορυφή του βουνού || ανέβαινε τις σκάλες και ξεφυσούσε ΣΥΝ. (λόγ.) ασθμαίνω, (καθημ.) λαχανιάζω, αγκομαχώ 3. (ειδικότ.) βγάω αναστεναγμό, εισπνέω και εκπνέω με θόρυβο λόγω συγκινησιακής φόρτισης: Τι έχεις και ξεφυσάς; Έχει συμβεί κάτι; ΣΥΝ. αναστενάω-ΦΡ. **φυσώ** και **ξεφυσώ** για άνθρωπο που δυσφορεί πολύ έντονα: όλο φυσούσε και ξεφυσούσε: έχει αγχωθεί πάρα πολύ με αυτή τη δουλειά. — **ξεφύσημα** (το). [ΕΤΥΜ < μεσεν. ξεφυσώ < αρχ. εκφυσώ < εκ- (βλ. κ. ξε-) + φυσώ]. ξεφυτρώνω ρ. αμετβ. [μεσεν.] {ξεφυτρώνω} 1. (για φυτά) βγαίνω από τη γη, βλασταίνω: με τις πρώτες βροχές του φθινοπώρου ξεφύτρωσε χορτάρι ΣΥΝ. φυτρώνω 2. (μτφ.) παρουσιάζομαι ξαφνικά, κάνω την εμφάνιση μου απροσδόκητα, χωρίς να με περιμένουν: μπα, από πού ξεφύτρωσε πάλι εσύ; || οι βίλες ξεφύτρωναν η μία μετά την άλλη στις καμένες περιοχές ΣΥΝ. ξεπετάγομαι. — **ξεφύτρωμα** (το). ξεφωνητό (το) 1. δυνατή και διαπεραστική φωνή, ο θόρυβος που προκαλείται από κραυγές: τα τριών παιδιών δεν μ' άφηναν να ησυ-

χάσω || το ~ των φιλάθλων | των διαδηλωτών ΣΥΝ. κραυγή 2. δυνατή σπαρρακτική κραυγή (για την έκφραση πόνου, θρήνου ή τρόμου): ~ πόνο ΣΥΝ. θρήνος, (λόγ.) γόος, ομογή.

ξεφονίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσεν.] {ξεφώνισα} ♦ 1. (αμετβ.) φωνάζω με όλη τη δύναμη της φωνής μου: οι φιλάθλοι ξεφώνισαν κάθε φορά που η ομάδα τους πετύγαινε καλάθι || ~ από τα νεύρα μου || από τη χαρά μου ΣΥΝ. κραυγιάζω, (εκφραστ.) τσιρίζω, ουρλιάζω ΑΝΤ. ψιθυρίζω ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.-οικ.) εκφράζω έντονη δημόσια αποδοκιμασία εις βάρος (προσώπου ή κατάστασης): αν βγει να τα πει αυτά δημοσίως, θα τον ξεφονίσουν όλοι! ΣΥΝ. (οικ.) γιουχαρώ.

ξεφονώ ρ. μετβ. {ξεφωνείς... | ξεφώνη-σα, -μένος} 1. αποδοκιμάζω (κάποιον) δημόσια, κοροϊδεύω: δεν βγαίνω έξω με αυτά τα μαλλιά! θα με ξεφωνήσουν! 2. (η μτχ. ξεφωνημένος, -η, -ο) υβριστ. για άνδρα ομοφυλόφιλο ή πόρνη οι οποίοι είναι πασίγνωστοι για την ιδιότητα τους αυτή. [ΕΤΥΜ < μεσεν. ξεφονώ < μτρν. εκφονώ (-έω) (βλ. κ. ξε-)].

ξέφωτο (το) έκταση ανοικτή, χωρίς δέντρα και με πολύ φως, που βρίσκεται στο εσωτερικό δάσους.

ξέφωτος, -η, -ο (τόπος) που είναι γεμάτος από το φως του ήλιου ΣΥΝ. ηλιόλουστος, ολοφώτεινος. [ΕΤΥΜ; < ξεφωτίζω (υποχωρητ.) < μτρν. εκφωτίζω < εκ- + φωτίζω].

ξεχνάω ρ. → ξεχνώ

ξεχαρβάλωνο ρ. μετβ. (ξεχαρβάλω-σα, -θηκα, -μένος) (λαϊκ.) 1. διαλύω (κάτι) στα κομμάτια από τα οποία αποτελείται, με τρόπο άνδρα και ακατάστατο, ώστε να μην είναι δυνατή η επανατοποθέτηση ή η επανασυνγκόλλησή τους: ο μικρός ξεχαρβάλωσε το αυτοκινητάκι || πήγε να φτιάξει το μηχανάκι και το ξεχαρβάλωσε 2. (μεσοπρόθ. ξεχαρβαλιώνομαι, συνήθ. για αντικείμενα που είναι ήδη παλιά ή χαλασμένα) φθείρομαι εντελώς: ξεχαρβαλώθηκε η καρέκλα | ο καναπές | το αυτοκίνητο | η μηχανή ΣΥΝ. σαβαλιάζομαι 3. (μτφ.) απορρυθμίζω πλήρως (υπηρεσία ή οργανισμό), διαλύω την οργάνωση ενός συστήματος: η υπηρεσία είναι ξεχαρβαλωμένη- τίποτε δεν λειτουργεί σωστά ΣΥΝ. αποδιοργανώνω, αποσυνθέτω. — **ξεχαρβάλωμα** (το). [ΕΤΥΜ. μεσεν. < ξε- επιπ. + χαρβαλιώνω < χάρβαλον «γάλασμα, ερείπιο, σαβάλλο», πιθ. < *γάλαβρον (με αντιμετάθεση) < αρχ. χαλαρός ή, κατ' άλλη άποψη, από συμπυκνωτ. των λ. χαλαρός και ἄρρηλος «μικρό μαχαίρι, φαλτσέτω»].

ξεχαρβαλωμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει ξεχαρβαλωθεί, που έχει αποδιοργανωθεί εντελώς: ~ λεωφορείο | κράτος || ~ οικογένεια (διαλυμένη ή χωρίς στενές σχέσεις των μελών της) ΣΥΝ. διαλυμένος, αποδιοργανωμένος. Επίσης **ξεχαρβάλωτος**.

ξεχαρμινιάζω ρ. αμετβ. {ξεχαρμινιάσα} απολαμβάνω κάτι (ιδ. τσιγάρο, καπνό) μετά από στέρηση αρκετού χρόνου.

ξεχασα ρ. → ξεχνώ

ξεχασιά (η) (λαϊκ.) η αδύνατη μνήμη ΣΥΝ. λησμοσύνη.

ξεχασιάρης, -α, -ικο {ξεχασιάρηδες} αυτός που ξεχνάει εύκολα. [ΕΤΥΜ < ξεχνώ (πθ. αόρ. ξέχασα) + παραγ. επίθημα -ιάρης πθ. κ. κλων-ιάρης].

ξεχασμένος, -η, -ο → ξεχνώ

ξεχέζω ρ. μετβ. {ξέχεσε-α, -τηκα, -μένος} (!) βρίζω (κάποιον) με πολύ βάρεις χαρακτηρισμούς (αποδοκιμάζοντας τον για απαράδεκτη πράξη του). [ΕΤΥΜ < μτρν. εκχεζώ (με κυριολ. σημα.) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + χέζω].

ξεχειλίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσεν.] {ξεχειλίσω-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. (για γυρά ή περιεχόμενο δοχείου) ξεπερνώ τα χείλη, το στόμιο δοχείου ώστε να χυνομαι έξω απ' αυτό: το νεπόζιτο | η μπανιέρα | το νερό ξεχειλισε ΣΥΝ. (λόγ.) υπερχειλίζω-ΦΡ. (μτφ.) ξεχειλισε το ποτήρι σε περιπτώσεις που εξαντλήθηκαν τα περιθώρια υπομονής (κάποιου): Ως εδώ σε ανέχτηκα. Τώρα όμως ~! 2. (ειδικότ.) έχω (κάτι) για ποτό, λιμένες ξεπερνώ το κανονικό ύψος της στάθμης του νερού: το ποτάμι ξεχειλισε από τις διαρκείς βροχοπτώσεις ΣΥΝ. πλημυρίζω 3. (μτφ.) ξεπερνώ το επιτρεπόμενο ή ανεκτό όριο: «οι φυλακές πλέον έχουν ξεχειλίσει, οι κρατούμενοι δεν χορούν» (εφημ.) || (για συναισθήματα) ξεχειλισε ο πόνος | ο καμμός | η χαρά | ο θυμός 4. (μτφ. για πρόσ.) έχω (κάτι) στον υπέρτατο βαθμό: - από ζωή | χαρά | ευτυχία | αγάπη | νιάτα | κέρι | ζωντανία ♦ 5. (μετβ.) γεμίζω (δοχείο, ποτήρι κ.λπ.) μέχρι τα χείλη του, ώστε το περιεχόμενο του να μπορεί να χυθεί με την παραμικρή κίνηση: μην ξεχειλίζεις το ποτήρι. Επίσης ξεχειλώ (-έω...). — **ξεχειλίσμα** (το). ξεχειλός, -η, -ο (δοχείο) που έχει γεμίσει ως τα χείλη, ώστε το περιεχόμενο του να χυνεται έξω: ~ ποτήρι | νεπόζιτο ΣΥΝ. υπερχείλιση. — **ξεχειλία** επίρρ. ξεχειλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ξεχειλώ-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) ♦ 1. (αμετβ.) (για είδη ενδύσεως) παύω να είμαι εφαρμοστός, χάνω την ελαστικότητα μου και αποκτώ μόνιμη χαλάρωση, ανοίγω στις άκρες: ξεχειλώσε η μπλούζα ΣΥΝ. (λαϊκ.) σακουλιάζω, (για παντελόνια) κάνω γόνατα ♦ 2. (μετβ.) κάνω (κάτι) πολύ φαρδύ ή μακρύ, ώστε να χάσει τη φόρμα του, να μην είναι πια εφαρμοστό: τράβα-τράβα την ξεχειλώσε το μπλουζάκι! — **ξεχειλωμά** (το). **ξεχειλωμάδι** (το) (λαϊκ.) το χειμαδιό.

ξεχειμιάζω ρ. αμετβ. [μεσεν.] {ξεχειμιάσα} (λαϊκ.) ξεχειμωνιάζω. **ξεχειμωνιάζω** ρ. αμετβ. [μεσεν.] {ξεχειμωνιάσα κ. ξεχειμωνιάστηκα} περνάω τον χειμώνα μου σε όσο το δυνατόν πιο ήπια κλίματα και περιοχές ΣΥΝ. ξεχειμάζω, διαχειμάζω ΑΝΤ. εκκαλοκαιριάζω. — **ξεχειμωνιάσιμα** (το). **ξεχειμιάζομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ξεχειμιάστηκα} (οικ.) μου πονούν τα χέρια από βαριά χειρωνακτική εργασία ή μεταφορά βαρύντων: ξεχειμιάστηκα να κρατώ αυτές τις τσάντες. — **ξεχειμιάσιμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός: **ξεχειμώναω** ρ. μετβ. {ξεχειμώ-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) εκχερσώνω

(βλ. λ.). — ξεγέρσωμα (το). ξεχνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ.
 {ξεχνάς... | ξεχάσ-α, -ηκα, -μένος}
 ♦ (μετβ.) 1. παύω να θυμώμαι (κάτι), αδυνατώ να ανακαλέσω στη μνήμη μου (κάτι): ~ το όνομα του || *ξεχάσα και τα Αγγλικά που ήξερα* || *ξεχάσες ότι σου φταίς*; ΣΥΝ. λησιμονό ANΤ. θυμάμαι ΦΡ. (κάποιον) τον ξεχάσε ο Θεός | ο Χάρως για πρόσωπο που ξει ακόμη, αν και έχει φτάσει σε ασυνήθιστα μεγάλη ηλικία 2. παραλείπω ή παραμελώ να κάνω (κάτι) χωρίς να το θέλω: *ξεχάσα να τον πάρω τηλέφωνο* | *να τον καλέσω* 3. δεν θυμάμαι να πάρω (κάτι) μαζί μου: *ξεχάσα τα κλειδιά* | *την απόδειξη* | *την ταυτότητα μου* 4. (συνήθ. στην προστ. Ξέχνα / Ξεχάστε) σταματώ να σκέφτομαι, παύει να με απασχολεί (κάτι): *ξεχάστε το μαγειρέμα-θα φάμε έξω απόψε* || *ξεχάστε τις έγνοιες* | *τα μίσση* | *τις σκοτούρες* | *την έχθρα* ♦ 5. (αμετβ.) δεν θυμάμαι εύκολα: *όλο ~ τον τελευταίο καιρό* | *άρχισα να γερνάω φαίνεται!* 6. (μεσοπαθ. Ξεχνίεμαι) χάνω την αίσθηση του χρόνου ή του χρόνου απορροφημένος από κάτι: *ξεχάστηκα στα μαγαζιά και δεν κατάλαβα πως είχε περάσει η ώρα* ΣΥΝ. αφαιρούμαι 7. (μτφ. η μτχ. ξεχασμένος, -η, -ο) αυτός για τον οποίο κανείς δεν ενδιαφέρεται, στον οποίο δεν δίνεται καμία προσοχή: *ζούμε σ' αυτό τον άγριο τόπο, ξεχασμένοι από Θεό κι αν θρώπουσ-* ΦΡ. *περασμένα ξεχασμένα* βλ. λ. *περασμένοι*. Επίσης (λαϊκ.) ξεχάνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. σπάζω.
 [ΕΤΥΜ. < μεσν. ξεχνώ < ξεχνάνω (< ξε- επιτατ. + χάνω), από τον αδρ. *εξέχασα* κατά το σήμα *εξέρασα - γερνώ, επέρασα - περνώ, εξέρασα - ξερνώ*]. ξεχολιάζω ρ. αμετβ. {ξεχόλιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) αποβάλλω τον θυμό μου, σταματώ να έχω μέσα μου κακία, μίσος (για κάποιον) ΣΥΝ. ξεθυμώνω. — ξεχόλιασμα (το) 7^ο ~ ξεχορταριάζω ρ. μετβ. {ξεχορταρίασ-α, -μένος} (επιχρ.) ξερίζω τα αγριόχορτα από καλλιεργούμενη έκταση: ~ τον κήπο | *το χωράφι* ΣΥΝ. (ξε)βοτανίζω. — ξεχορταρίασμα (το). ξεχερέωνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ξεχερώ-α, -ηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. απαλλάσσω (κάποιον) από χρέος: *ό,τι κέρδιζε από τη δουλειά του, τα έδινε για να ξεχερώσει την οικογένεια* του ANΤ. χρεώνω 2. διαγράφω χρέος που έχω απέναντι σε κάποιον, εξαλείφω κάθε οφειλή: ~ το σπίτι | *το αυτοκίνητο* || (μτφ.) *πως θα σε ξεχερώσω για το καλό που μου έκανες*; ♦ 3. (αμετβ.) παύω να έχω χρέος: *με τόσα που δανείζεται, δεν πρόκειται ποτέ να ξεχερώσει!* — ξεχερώση (η) κ. ξεχερώμα (το).
 ξεχτενίζω ρ. μετβ. {ξεχτένισ-α, -ηκα, -μένος} χαλώ το χτένισμα (κάποιου): *μην περάξεις τα μαλλιά μου, γιατί θα με ξεχτενίσεις*.
 ξεχτενιστός, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν είναι χτενισμένος: *είναι πάντα τόσο ατιμέλητος- τις περισσότερες φορές είναι ~!* ΣΥΝ. αγτένιστος, αναμαλλιασμένος ANΤ. χτενισμένος 2. (μαλλιά) που δεν είναι καλοχτενισμένα ή χτενισμένα ΣΥΝ. αγτένιστος, αναμαλλιασμένος ANΤ. χτενισμένος.
 ξεχνόνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ξεχνόθηκα} 1. πετάγομαι έξω ορμητικά: *μετά το άγγελμα της νίκης ο κόσμος ξεχνόθηκε στους δρόμους να πανηγυρίσει* ΣΥΝ. ορμάω, ξεπηδώ 2. (ειδικότ.) επιτίθειμαι με ορμή, εφορμάω: *ξεχνόθηκε στη μάχη σαν αίτος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. εκχώνω < εκ- (βλ. κ. ξε-) + χώνω. Βλ. κ. εκχέω].
 ξεχονιάζω ρ. μετβ. {ξεχονιάσ-α, -ηκα, -μένος} 1. βρισκόω (κάτι που ήταν κρυμμένο ή τοποθετημένο σε μέρος άγνωστο ή δυσπρόσιτο): *πού τις ξεχονιάσες αυτές τις φωτογραφίες του παππού σου*; ΣΥΝ. ξεχώνω, ξεθάβω ANΤ. καταχωνιάζω 2. (μτφ.) αποκαλύπτω (κάτι κρυφό, που είχε σκόπιμα αφαιρεθεί να ξεχαστεί): *πού την ξεχονιάσες αυτή την ιστορία*; — ξεχονιάσμα (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. ξεχώνω, βλ. κ. καταχωνιάζω].
 ξεχώνω ρ. μετβ. {ξεχώ-α, -ηκα (καθμη. -στηκα), -μένος} (λαϊκ.) 1. φέρνω στην επιφάνεια (κάτι χωμένο βαθιά μέσα στο έδαφος): ~ ένα κοκκαλι | *ένα άγαμμα* | *γεκρό* ΣΥΝ. (λόγ.) ανασύρω, (καθμη.) ξεθάβω 2. (κατ' επέκτ.) αποκαλύπτω (κάτι επιμελώς κρυμμένο), βρισκόω (κάτι) με μεγάλη δυσκολία: *πού πήρες και το ξεχώσες αυτό το βιβλίο*; ΣΥΝ. ξεθάβω, ξεχωνιάζω.
 [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. εκχώνωμι < εκ- (βλ. κ. ξε-) + χώνωμι (βλ. κ. χώνω)].
 ξεχώρα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) 1. χωριστά, όχι μαζί, κατά μέρος: *θα εξετάσουμε το πρόβλημα σας - || ήρθε ο καθένας ~* ΣΥΝ. ξεχωριστά 2. εκτός από, επιπλέον. ~ από το σπίτι, του άφησε και το αυτοκίνητο ΣΥΝ. χωρία.
 ξεχωρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξεχώρισ-α, -ηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. βάζω κάτι χωριστά από τα άλλα, τοποθετώ σε διαφορετική σειρά ή θέση: ~ τα καθαρά από τα βρόμικα | *τα φρέσκα από τα μαγαζικά* || ~ τους αιωνίους από τα ερίθια | *την ήρα από το στάρι* (μτφ., τους καλούς από τους κακούς) ΣΥΝ. διαχωρίζω 2. (α) κάνω (κάποιον/κάτι) να διαφέρει από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο ή πράγμα: η *ομιλία ξεχωρίζει τον άνθρωπο από τα ζώα* ΣΥΝ. διαφοροποιώ (β) αναγνωρίζω (κάποιον/κάτι) ως διαφορετικό, διακρίνω: *θα τον ξεχωρίζα από την ιταλική προφορά του* | από το γιοιούμορ του || ~ το πραγματικό από το ψεύτικο · 3. δείχνω ευνόια προς κάποιον, κάνω διακρίσεις: *είναι μεγάλο σφάλμα να ξεχωρίζετε τα παιδιά σας* 4. διακρίνω με το βλέμμα μου (κάτι που βρίσκεται μακριά) ή προσπαθώ να αντιληφθώ (μια σκέψη ή ιδέα όχι άμεσα προσεγγισιμη): *μου ήταν δύσκολο να ξεχωρίσω τη σιγούρα του μέσα στο σκοτάδι* | *μέσα στο πλήθος* || δεν μπορώ να ξεχωρίσω ποια είναι η αλήθεια μέσα σε όλα αυτά ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι, αναγνωρίζω ♦ (αμετβ.) 5. φαίνομαι, μπορεί να με διακρίνει κανείς: *το πλοίο μόλις τον ξεχώριζε στην ακρη του κάβου* ΣΥΝ. διακρίνω 6. διακρίνομαι ανάμεσα στους ομοίους μου για κάποια ιδιότητα μου, για τα προσόντα μου: *ξεχώριζε για την ταχύτητα του* | *για την πονηριά του* | *για το κοφτερό του μυαλό και την αγάπη του για τα γράμματα* || *ξεχώρισε ως πολεμικός ανταποκριτής* ΣΥΝ. υπερέ-

χω. — ξεχώρισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. διαφέρω.
 [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. εκχωρίζω (αρχ. εκχωρίζομαι) < εκ- (βλ. κ. ξε-) + χωρίζω].
 ξεχωριστός, -ή, -ό [μεσν.] 1. (εύσημο) αυτός που έχει κάτι ιδιαίτερο, που διαφέρει: *είναι ~ τιμή γι' αυτόν η βράβευση του από την Ακαδημία Αθηνών* || *η μαύρη μπιρα έχει μια ~ γεύση* ΣΥΝ. ιδιαίτερος 2. (για πρόσ.) αυτός που παρουσιάζει εξαιρετικά προσόντα και χαρίσματα: ~ *γιατρός* | *επιστήμονας* | *άνθρωπος* | *προσωπικότητα* ΣΥΝ. διακεκριμένος, εξαιρετικός, εκλεκτός ANΤ. κοινός, συνηθισμένος 3. αυτός που βρίσκεται σε διαφορετική θέση από τους ομοίους του, που χωρίζεται από αυτούς: ~ *δομάτια* | *σπίτια* || *δίκλινο με ~ κρεβάτια* (όχι διπλό) ΣΥΝ. χωριστός, διαφορετικός. — ξεχωριστά επίρρ. [μεσν.] (σημ. 3).
 Ξεγώρος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. ξεχωριστός, χωριστός: *έμειναν σε ~ δομάτια* ΣΥΝ. διαφορετικός 2. ιδιαίτερος: *είναι ~ χαρά γι' αυτόν να βλέπει τα παιδιά του να προχωρούν*. — ξεγόρωα επίρρ. [ΕΤΥΜ- μεσν. < ξεχωρίζω (υποχωρητ.)].
 ξεγυρνώ ρ. αμετβ. {ξεγυρώ-α, -μένος} (αργκό) ξεπερνώ τους αρχικούς φόβους μου και αποκτώ αυτοπεποίθηση, παίρνω θάρρος: *στην αρχή ήταν μαζεμένος και αμίλητος, αλλά μετά ξεγύρωσε κι άρχισε να μη λογαριάζει κανέναν* ΣΥΝ. ξεθαρρεύω. — ξεγύρωμα (το), ξεγύρωτος, -η, -ο.
 ξεψαχνίζω ρ. μετβ. {ξεψάχνισ-α, -ηκα, -μένος} 1. διαλέγω από το κρέας το ψαχνό, αφαιρώ το ψαχνό αφήνοντας στην άκρη τα κόκκαλα και τα λίπη: ~ το κοτόπουλο 2. (μτφ.) εξετάζω εξονυχιστικά, με κάθε προσοχή και λεπτομέρεια, δεν αφήνω τίποτε χωρίς να το μελετήσω σε βάθος: - *μία υπόθεση* | *τα στοιχεία* | *τις πληροφορίες* 3. προσπαθώ να καταλάβω τις προθέσεις (κάποιου) ή να τον αποσπάσω πληροφορίες με πλάγια μέσα και με κατάλληλες ερωτήσεις: *πήγε να τον ξεψαχνίσει, να μάθουμε τι ξέρει* ΣΥΝ. ψαρεύω 4. εκμεταλλεύομαι (κάποιον), αποσπώντας (του) μεγάλα χρηματικά ποσά: *έχει βρει έναν πλούσιο γέρο και τον ξεψαχνίζει* ΣΥΝ. (λαϊκ.-εκφραστ.) ξεζουμίζω, αρμέγω, (λόγ.) απομυζώ. — ξεψάχνισμα (το).
 ξεψειριάζω ρ. μετβ. {ξεψειριάσ-α, -ηκα, -μένος} απαλλάσσω (κάποιον) από τις ψείρες. Επίσης ξεψειρίζω — ξεψειρίασμα κ. ξεψειρίασμα (το).
 Ξεψυγισμα (το) (ξεψυγισμ-ατος | -ατα, -άτων) η στιγμή που κάποιος αφήνει την τελευταία του πνοή, η στιγμή που πεθαίνει. — ξεψυγισμός (ο) [μεσν.]
 Ξεψυχώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. (Ξεψυχάς... | Ξεψυχ-ησα, -ισμένος) ♦ (αμετβ.) 1. αφήνω την τελευταία μου πνοή, πεθαίνω: *ξεψυχσε στην αγκαλιά του αγαπημένου της* 2. (μτφ.) χάνω τη δύναμη, τη λάμψη ή τη ζωντάνια μου: *ξεψυχσα από τη δουλειά σήμερα!* ΣΥΝ. (μτφ.) πεθαίνω, σβήνω, χάνομαι ♦ 3. (μετβ.) (μτφ.) βασανίζω (κάποιον) υπερβολικά, τον κάνω να τραβήξει τα πάνδεινα: *με ξεψυχσε, μέχρι να μου πει τι ήθελε* ΣΥΝ. (οικ.) ψήνω το ψάρι στα χεϊλη, χορεύω στο ταμπί, αλλάζω την πίστη 4. (η μτχ. Ξεψυχμένος, -η, -ο) αυτός που είναι υποτονικός, χωρίς καθόλου νεύρο ή ένταση: ~ *φωνή* | *απαγγελία* | *χορός* | *πραγούδι* ΣΥΝ. (αργκό) ψόφιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω. [ΕΤΥΜ. < μεσν. Ξεψυχώ < αρχ. εκψύχω < ἄψυθος, πεθαίνω], κατά με-ταπλασμό προς τα συνηρημένα, < εκ- (βλ. κ. ξε-) + -ψύχω < ψνυή].
 Ξέο ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) ξύνω (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ αρχ. < *qs-es-δ, μηδενισμ. βαθμ. του ΙΕ. *qes- < γδέρνω, χαράσσω], κβ. αρχ. σλαβ. Cesati (δία σημ.). Ομόρρ. *ξάινω, ζάω, ζό-ανο* κ.ά.]
 Ξηγίεμαι ρ. αμετβ. [μεσν.] {ξηγή-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. λέω όσα είχα να πω, ξεκαθαρίζω τη θέση μου: *βλέπεις, σου ~ εντάξει* || *τον ξηγήθηκε σταθή* (του συμπεριφέρθηκε τίμια) 2. (η μτχ. Ξηγημένος, -η, -ο) άνθρωπος που συμπεριφέρεται ξεκάθαρα και τίμια: *πολύ ~ άτομο* ο φίλος σου ΣΥΝ. ευθύς, ντόμπρος ΦΡ. *μυλημένα ξηγημένα* σε περιπτώσεις στις οποίες διαλύεται μια παρεξήγηση με αμοιβαίες εξηγήσεις (π. κ. μιλημένος). — ξηγημένα επίρρ.
 Ξηγώ ρ. → εξηγώ
 Ξηλώνω ρ. μετβ. {ξηλώ-α, -θηκα, -μένος} 1. (α) καταστρέφω τις ραφές ενδύματος: - *μία μπλούζα* | *τα γαλιά* || (κ. μεσοπαθ.) *μον ξηλώθηκε το παντελόνι* | *η ζακέτα*- ΦΡ. *ράβε*, ξηλωνε, δουλειά να *μη σου λείπει* βλ. λ. *ράβω* (β) αποσπώ κάτι που έχει ραφτεί σε ένδυμα: *του ξηλώσαν τις επωμίδες και τα γαλιόνα από τη στολή* 2. αποσυναρμολογώ (κάτι): ~ *μία μηχανή* | *τη σκαλωσιά* | *το πάτωμα* 3. (γενικότ.) αποσπώ βίαια (κάτι) από τη θέση στην οποία βρίσκεται: *ο αέρας ξηλώσε τα κεραμίδια* | *τη σκεπή* || ~ *πόρτες και παράθυρα* 4. (μτφ.-για πρόσ.) διώχνω (κάποιον) από τη θέση εργασίας του: *ο καινούργιος διευθυντής ξηλώσε όλα τα μέλη του προηγούμενου συμβουλίου* ΣΥΝ. απολύω 5. (μτφ., μεσοπαθ. Ξηλώνομαι) πληρώνω συνήθ. πολλά λεφτά: *για ξηλώθειτε, ήρθε ο λογαριασμός* || *για να αγοράσει δώρα σε όλους, ξηλώθηκε για τα καλά* ΣΥΝ. πληρώνω, ξοδεύομαι. — ξηλώμα (το) [μεσν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. ήλος.
 [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. ξηλώ (<δω) «ξεκαρφώνω» < εζ- + -ηλώ < ήλος «καρφί»].

ξηλώνω ή ξυλώνω; Παλαιότερα η λέξη γράφτηκε με -υ- σαν να προερχόταν από τη λ. ξύλο. Ωστόσο, η ετυμολογία της λ. (που καθορίζει και την ορθογραφία της) είναι από το εξ-ηλώνω (< ο ήλος «καρφί» με αρχική σημ. «αφαίρω τα καρφιά»). Από το ήλος (αρχ. ήλος) παράγονται και το καθ-ηλώνω (< κατά + ηλώνω) | απο-καθηλώνω, καθήλωση - αποκαθήλωση και προσ-ηλώνω (το βλέμμα μου = καρφώνω το βλέμμα μου), προσήλωση.

Ξημεροβραδιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {Ξημεροβραδιάστηκα} περνώ τον καιρό μου από το πρωί ως το βράδυ (είτε τεμπελιάζοντας είτε αφοσιωμένος σε σοβαρή ασχολία): ~ *στα μπαρ και στα καφενεία* I

μπροστά στην τηλεόραση | στο εργαστήριο κάνοντας πειράματα | πάνω στα βιβλία. — **ξημεροβράδιασμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

ξημέρωμα (το) [μεσν.] {ξημερώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το χρονικό σημείο της ημέρας, όταν ανατέλλει ο ήλιος και αρχίζει η καινούργια μέρα ΣΥΝ. αυγή, χάραμα ANT. βράδιασμα· ΦΡ. **καλό ξημέρωμα!** ως ευχή ή αποχαρτισμός αντί του «καληνύχτα»: γεια σας και ~ 2. (συνηθ. στον πληθ. ως χρον. επίρρ.) με την αυγή, μόλις αρχίζει να χαράζει: *γύρισε σπίτι ξημερώματα* ΣΥΝ. χαράματα.

ξημερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξημέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) επιφυλάσσω (κάτι για κάποιον), φέρνω με το φως της ημέρας: *ποιος ξέρει τι θα μας ξημερώσει αύριο ο Θεός!* ♦ 2. (αμετβ.) μένω ζυπνός μέχρι το ξημέρωμα: *ξημερώσαμε γλεντώντας* ΣΥΝ. ξημερώνομαι 3. (απρόσ. ξημερώνει) βγαίνει το πρώτο φως της ημέρας, γίνεται μέρα: *τον χειμώνα - πιο αργά από το καλοκαίρι || είχε ξημερώσει για τα καλά, όταν έπεσε πια για ύπνο* ΣΥΝ. φατίζει, χαράζει ANT. βραδιάζει· ΦΡ. *όπου λαλούν πολλά κοκόρια | πολλοί κοκόροι, αργεί να ξημερώσει* βλ. λ. *κόκορας* 4. (μεσοπαθ. ξημερώνομαι) (α) με βρίσκει (καλά) η αυγή της καινούργιας μέρας: *άσε πρώτα να ξημερωθούμε και μετά συζητάμε ό,τι θες* (β) μένω άγρυπνος μέχρι την αυγή της επόμενης μέρας: *ξημερώθηκε διαβάζοντας* (γ) σε όρκο ή κατάρα: να μην *ξημερωθώ, αν σου λέω ψέματα!* || να μην *ξημερωθείς, παλιάνθρωπε!* [ETYM. μεσν. < ξ(ε)- + -μερώνω < ημέρα].

ξηρά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η στεριά, το κομμάτι της γης που αντιδιαστέλλεται προς τη θάλασσα: *μετά από πολλές μέρες ταξιδιού αντίκρισαν ξηρά || πηγαίνω διά ξηράς || στρατός ξηράς || επίθεση από ξηράς και αέρα* ΣΥΝ. στεριά, γη. [ETYM. < αρχ. ξηρά (γη), ουσιαστικό θηλ. τού επιθ. ξηρός].

ξηραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ξηρανα, ξηραμμένος} κάνω (κάτι) ξηρό, αφαιρώ τη φυσική (του) υγρασία: *η πολυώρα έκθεση στον ήλιο ξηραίνει το δέρμα | τα μαλλιά || - γεωργικά προϊόντα*. (βλ. κ. λ. *ξηραίνω, αποξηραίνω*).

ξηρανση (η) [μτγν.] {ης κ. -άνσεως} -άνσεις, -άνσεων} 1. το να γίνεται κάτι ξηρό: ~ *του δέρματος | του εδάφους | του αέρα* 2. ΤΕΧΝΟΛ. κατεργασία που αποβλέπει στη μερική ή ολική αφαίρεση της περιεχόμενης σε ένα σώμα υγρασίας με μηχανικές, φυσικές ή χημικές μεθόδους: ~ *γεωργικών προϊόντων*.

ξηραντηρίας (ο) [1870] ΧΗΜ. συσκευή σε χημικό εργαστήριο που χρησιμοποιείται για την ξήρανση διαφόρων χημικών ουσιών. [ETYM. Απόδ. τού γαλλ. séchoir].

ξηραντήριο (το) [1887] {ξηραντηρί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. εγκατάσταση ή συσκευή που χρησιμοποιείται για την ξήρανση διάφορων υλικών: ~ *ζυλείας | αγροτικών προϊόντων*. [ETYM. Απόδ. τού γαλλ. sécherie].

ξηραντικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει την ιδιότητα να ξηραίνει: ~ *ουσίες* ΣΥΝ. στεγνωτικός, αποξηραντικός ANT. υγραντικός 2. ΧΗΜ. *ξηραντικό* (το) ουσία που προστίθεται σε διάφορα προϊόντα με σκοπό τη μείωση της υγρασίας τους.

ξηρασία (η) {ξηρασιών} ατμοσφαιρική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη επαρκών βροχοπτώσεων για παρατεταμένη χρονική περίοδο, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση μεγάλων καταστροφών στις καλλιέργειες και τη βλάστηση και την εξάντληση των υγρών αποθεμάτων της περιοχής ΣΥΝ. ανομβρία ANT. υγρασία. [ETYM. αρχ. < ξηρά + -σία < ξηρός].

ξηρογραφία (η) {ξηρογραφιών} 1. η παραγωγή αντιτύπου από πρωτότυπο με μέθοδο που δεν περιλαμβάνει τη χρήση χημικών διαλυμάτων, αρνητικών (φιλμ), ούτε την εμφάνιση σε σκοτεινό θάλαμο ΣΥΝ. ξηρά αποτύπωση 2. ΙΑΤΡ. ηλεκτροστατική μέθοδος απεικονίσεως με ακτίνες Χ μιας εικόνας σε ειδική πλάκα και μεταφοράς της σε χαρτί για την απεικόνιση κυρ. των μαστών και των αγγειογραφιών των άκρων. — *ξηρογραφικός*, -ή, -ό [1896]. [ETYM.; Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xérographie].

ξηροδερμία (η) {ξηροδερμιών} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη επαρκούς υγρασίας στο δέρμα, με αποτέλεσμα αυτό να γίνεται ξηρό, σκληρό και να απολεπίζεται, οφείλεται δε σε έλλειψη βιταμινών. — *ξηροδερμικός* (η) [μτγν.]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Xérodémie].

ξηροκαλλιέργεια (η) {ξηροκαλλιεργειών} ΙΕΩΠ. σύστημα καλλιέργειας, το οποίο εφαρμόζεται σε ξηρά, άνυδρα εδάφη ώστε να διατηρείται η υγρασία που δημιουργείται κατά την περίοδο των βροχοπτώσεων, ακόμη και κατά τη διάρκεια της ανομβρίας.

ξηροκαμπία (η) ο ξηρός, άγονος κάμπος.

ξηροκλιβανός (ο) {ξηροκλιβάν-ου | -ων, -ους} ειδικός κλιβανός (βλ. λ.) που χρησιμοποιείται για την αποστείρωση μεταλλικών και γυάλινων σκευών.

ξηρολίθοδομη (η) [1897] κατασκευή τοίχου, χωρίς να τοποθετείται μεταξύ των δομικών υλικών λάσπη ή άλλο συνδετικό υλικό (λ.χ. τσιμέντο) ΣΥΝ. ξερολιθιά.

ξηρόπισσα (η) {ξηροπίσσών} το στερεό υπόλειμμα από την απόσταξη της πίσσας των λιθανθράκων ANT. υγρόπισσα.

ξηρός, -ή (λόγ. -ά), -ό 1. (α) αυτός που δεν περιέχει νερό ή υγρασία: ~ *αέρα μάξα || η ~ θερμότητα στη σάουνα || έχει ~ δέρμα, γι' αυτό χρησιμοποιεί ενυδατικές κρέμες* ΣΥΝ. άνυδρος, στεγνός ANT. υγρός (β) *ξηρό κλίμα | ξηρή ζώνη* το κλίμα ή η περιοχή στην οποία ο μέσος ετήσιος ρυθμός βροχοπτώσεων είναι μικρότερος από τον μέσο ετήσιο ρυθμό εξάτμισης του νερού, όπως λ.χ. στην έρημο (γ) *ξηρά τροφή* τροφή χωρίς υγρασία που διατηρείται αναλλοίωτη για μεγάλο χρονικό διάστημα: η τροφή που δεν περιλαμβάνει υγρά, νοπούς καρπούς και λαχανικά: οι *στρατιώτες είχαν μαζί τους - (δ) ξηροί καρποί* (καρπός ξηρός. Πλάτ. *Κριτίας* 1156) καρποί από τους οποίους έχουν αφαιρεθεί με φυσικό ή τεχνητό τρόπο (ξηρανση) η υγρασία και οι χυμοί

τους και διατηρούνται αναλλοίωτοι για μεγάλο χρονικό διάστημα (λ.χ. τα φιστίκια, τα σύκα, τα στραγάλια κ.ά.) 2. (για τόμο) αυτός που δεν έχει βλάστηση, γυμνός: *το τοπίο, ξηρό και άνοδρο...* ΣΥΝ. αποξηλωμένος ANT. γλοερός, κατάφυτος 3. ΤΥΠΟΓΡ. *ξηρό αποτύπωση* η ξηρογραφία (βλ. λ.) 4. ΤΕΧΝΟΛ. *ξηρό | ηλεκτρικό στοιχείο* ηλεκτρική μπαταρία που περιέχει χημικά τα οποία δεν βρίσκονται σε υγρή μορφή 5. (μτφ.) μονότονος, ανιαρός, χωρίς γλαφυρότητα: *το ~ ύφος ενός πεζογραφήματος* ΣΥΝ. βαρής ANT. χαριτωμένος, κομωτός, ευχάριστος • ΦΡ. *οίνος ξηρός* κρασί με μικρή ή ελάχιστη περιεκτικότητα σε σάκχαρα: ~ *ερυθρός*. Επίσης ξερός (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*. [ETYM. αρχ. βλ. λ. ξερός].

ξηροστομία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική ξηρότητα του στόματος, που οφείλεται στην αναστολή της έκκρισης σάλιου από τους σιελογόνους αδένες του στόματος- αποτελεί σύμπτωμα νοσήματος ή αποτέλεσμα της λήψης ορισμένων φαρμάκων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xérostomie, άσχετο προς το μτγν. *ξηροστομία* «ξηρή, μονότονη εκφώνηση ή απαγγελία»].

ξηρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η έλλειψη υγρασίας: ~ *δέρματος* || *ατμοσφαιρική* - ΣΥΝ. στεγνότητα 2. (για ύψος, λόγο) η έλλειψη γλαφυρότητας, η μονότονη επανάληψη τετριμμένων εκφράσεων.

ξηροφαγία κ. **ξηροφαγία** (η) → ξεροφαγία

ξηροφθαλμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. 1. πάθηση του οφθαλμού κατά την οποία παρατηρείται ξηρανση του επιπεφυκότος και τού κερατοειδούς χιτώνα και η οποία συνήθως οφείλεται σε τραύμα, απόφραξη των δακρυϊκών πόρων ή αβιταμίνωση Α 2. ξηρότητα των οφθαλμών που συνοδεύεται από ερυθρότητα και κνησμό.

ξηρόφιλος, -η, -ο ΒΙΟΛ. (οργανισμός) που αναπτύσσεται καλύτερα υπό συνθήκες ξηρασίας: ~ *φυτά* ANT. υγρόφιλος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xerophilous].

ξηρόφυτο (το) {ξηροφύτ-ου | -ων} φυτό που ευδοκίμει σε ξηρό, άνυδρο περιβάλλον με συνθήκες παρατεταμένης ξηρασίας ANT. υδροχαρές. — *ξηροφυτικός*, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xerophyte].

ξι (το) → ξει

ξίγγι (το) (σχολ. ορθ. ξίγκι) {ξίγγι-ιού | -ιών} το πάχος, το λίπος που βρίσκεται κάτω από το δέρμα: ΦΡ. *βγάζω κι από τη μύγα ξίγγι* (για φιλάργυρος) προσπαθώ να βγάλω κέρδος ακόμα και από καταστάσεις που ελάχιστα μπορούν να αποφέρουν. [ETYM. < μτγν. *άζουγγιον*, υποκ. τού ουσ. *άζουγγία* < λατ. *axungia* «λίπος^ ξίγγω»].

ξιδάτος, -η, -ο [μεσν.] (για φαγώσιμο) που έχει παρασκευαστεί με ξίδι ή διατηρείται σε αυτό: *χταπόδι ελιές ~*.

ξίδι (το) (παλαιότ. ορθ. *ξύδι*) {ξίδι-ιού | -ιών} 1. υγρό με ξινή ή υπόξινη γεύση και καφετί χρώμα, που παρασκευάζεται με την οξική ζύμωση ποικιλίας αλκοολούχων διαλυμάτων και συνήθ. του κρασιού και χρησιμοποιείται για να δίνει γεύση στο φαγητό ή ως συντηρητικό καρπών ή λαχανικών ■ ΦΡ. (α) *να πει ξίδι* (να τον περάσει) | *να ξεθωιάσει* (αμεσ. φρ.) λέγεται περιφρονητικά για ανθρώπινα που θυμούνται εύκολα, που ο θυμός τους είναι αδιάφορος στους άλλους (β) *τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, έξι το λαδόξυδο* βλ. λ. *τρεις* 2. (μτφ.) κάθε κρασί με υπόξινη γεύση 3. (αργκό) αλκοολούχο ποτό κακής ποιότητας ή αλλοιωμένης σύστασης ΣΥΝ. μπόμπα 4. (συνεκδ.) καθετί που έχει ξινή γεύση ή περιέχει μεγάλη ποσότητα ξιδιού: *έκανες τη σαλάτα ~*. [ETYM. μεσν. < μτγν. *οξίδιον*, υποκ. τού αρχ. *οξός* (βλ. λ.) Η γρ. με -υ (*ξύδι*) είναι εσφαλμένη και οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση προς το (οξύ)].

ξίδι ή **ξύδι**: **οξίδιο** ή **οξείδιο**: ξίνος ή ξυνός: Από το **οξ-ος** παράγεται το **οξ-ίδιον**, απ' όπου το (**οξ**)ξίδιον (σίγηση τού αρκτικού προτονικού φωνήεντος, βλ. λ. *συγκοπή*). Αρα γραφή με -υ- (ξύδι) δεν δικαιολογείται (η λ. δεν σχηματίζεται από το *οξύς*). Το ίδιο και οξ-ίνος > ξίνος (γραφή ξυνός δεν δικαιολογείται). Τέλος, από το οξ-ύ παράγεται κανονικά το *οξ-ίδιον*, από όπου *δι-οξίδιο*, *μονοξίδιο*, *τριοξίδιο*, *υδροξίδιο*, *υπεροξίδιο* και όχι: *οξύ*, *οξέ-ος*, *οξε-ίδιον*, όπως δεν γράφουμε *λέξη* (λέξεις) - *λέξεως* - *λεξείδιο* αλλά *λεξ-ίδιο*, όχι *τάξη* (*τάξεις*) - *τάξεως* - *ταξείδιο* αλλά *ταξίδι*, όχι *οφίς* - *οφε-ως* - *οφείδιο* - *οφείδι* αλλά *φίδι*, όχι *γονεύς* - *γονέως* - *γονείδιο* αλλά *γον-ίδιο*, όχι *όρχις* - *όρχεως* - *ορχείδιο* αλλά *ορχίδιο* (από όπου αρχίδι < τα *ορχίδια*), όχι *στάση* (*στάσις*) - *στάσεως* - *στασειδίον*) αλλά *στασιδί* κ.τ.ό.

ξιδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξιδιάς-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) παρασκευάζω κάτι με ξίδι ή βάζω κάτι για πολλή ώρα στο ξίδι ♦ 2. (αμετβ.) (για κρασί) αλλοιώνομαι στη γεύση, γίνομαι ξίδι, ξινίζω.

ξιδόβαρλο (το) μικρό βαρέλι, στο οποίο φυλάγεται το ξίδι. ξίκι (το) (λαϊκ.) όχι σωστό, λειψό μόνο στη φρ. *ξίκι να γίνει!* για κάτι που δεν λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψιν. [ETYM. < τουρκ. *eksik* (βλ. κ. *ξίκικος*)].

ξίκικος, -η, -ο (λαϊκ.) λιποβαρής, λειψός στο βάρος. — *ξίκικα* επίρρ. [ETYM. < τουρκ. *eksik* + *-ικός*].

ξίκισμός (ο) διαταραχή της ομιλίας με φυσική ανωμαλία στην προφορά τού «ξ», που προφέρεται παχύτερα από το κανονικό.

ξινάδα (η) {χωρ. πληθ.} η ξινή γεύση ΣΥΝ. ξινίλα. [ETYM. < ξίνος + παραγ. επίθημα -άδα (βλ. λ.)].

ξινάρι (το) {ξινάρ-ιου | -ιών} μικρό σκαπτικό εργαλείο, που χρησιμοποιείται κυρ. στην κτηρευτική, η μικρή αείνα. [ETYM. μεσν. < μτγν. ξινάριον, υποκ. τού αρχ. *αξίνη* (βλ. λ.)].

ξινήθρα (η) {ξινήθρών} (λαϊκ.) το λάπαθο (βλ. λ.). [ETYM. < ξίνος + παραγ. επίθημα -ήθρα].

ξινίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ξίνισ-α, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1.

(αμετβ.) (για φαγώσιμα) αποκτώ ξινή γεύση λόγω αλλοιώσεως τής φυσικής μου σύστασης: ξίνισε το κρασί/ το γάλα έξω από το ψυγείο | το φαγητό ύστερα από τόσες μέρες ΣΥΝ. (για κρασί) ξινιάζω ♦ (μετβ.) **2**, (για φαγώσιμα) κάνω (κάτι) ξινό, του προσδίδω ξινή γεύση ως αποτέλεσμα αλλοιώσεως ή προσθήκης οξίνου ουσίας: η ζέστη ξίνισε τα φαγητά || μη βάζεις τόσο λεμόνι στο ψητό, γιατί θα το ξίνισεις **3**. (μτφ. για πρόσ.) δυσραρεστούμαι (για κάτι) και κάνω εμφανή τη δυσαρέσκεια μου με μορφαρισμούς του προσώπου μου, φαινοίμαι κακοκαρδισμένος: ~ τα μούτρα μου || δεν μου αρέσουν τα ξινισμένα τους μούτρα ΣΥΝ. μουτρώνω, στραβομουτσουνιάζω, καταβάζω τα μούτρα μου- ΦΡ. **το ένα του | της βρομιάς, το άλλο του | της ξινίζει** για πρόσωπο που εμφανίζεται πολύ δύστροπο και ιδιότροπο στις επιλογές του. — ξίνισμα (το) (σημ. 1, 2).

ξινίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**, η ξινή γεύση, η αίσθηση τού ξινού, που προέρχεται από διάφορες ουσίες με οξίνα συστατικά **2**, η δυσάρεστη ξινή γεύση τού στόματός του τού φάρυγγα, όταν κανείς ρευεται (λόγω δυσπενίας). ξινό (το) **1**, το κτηρικό οξύ- χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη (α-χαρτοπλαστική) **2**, ξινά (τα) οι καρποί των εσπεριδοειδών ΦΡ. **μου αρέσουν τα ξινά** επιθυμώ και επιδοκώ τη δημιουργία επιπόλαιων ερωτικών σχέσεων. [ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. ξινός].

ξινόγαλο (το) γάλα με υπόξινη γεύση, που απομένει κατά την πήξη τού τυριού ως αποτέλεσμα τής σχετικής ζύμωσης ΣΥΝ. οξυγάλα. Επίσης ξινόγάλο [μεσν.].

ξινό γλυκός, -η, -ο αυτός που έχει τη γεύση ή δημιουργεί την αίσθηση τού γλυκού και τού ξινού μαζί ΣΥΝ. γλυκόξινος.

ξινοκέρασο (το) τού βύσσινου (βλ. λ.).

ξινόμηλια (η) μηλιά που παράγει πράσινα ή κίτρινα μήλα με ξινή γεύση. — ξινόμηλο (το).

ξινός, -η, -ό **1**, αυτός που έχει γεύση οξίνης ανάλογη με αυτή τού ξιδιού ή τού χυμού από λεμόνι, κατ' αντιδιαστολή προς τον πικρό, τον αλμυρό ή τον γλυκό **2**, (για φαγώσιμα) αυτός που έχει υποστεί αλλοίωση στη σύνθεση και τη γεύση του: ~ φαγητό | γάλα **3**, (για φρούτα) αυτός που δεν είναι ακόμα ώριμος να φαγωθεί: ~ σταφύλια ΣΥΝ. άγουρος, στυφός ΦΡ. (α) **μου βγαίνει ξινό** για περιπτώσεις στις οποίες, ενώ κάτι αρχίζει ευχάριστα, καταλήγει σε μια πολύ δυσάρεστη εμπειρία, όταν επέρχεται το αντίθετο συναίσθημα ή αποτέλεσμα: τα γέλια | η παντρεία | τα λεφτά μου βγήκαν ξινά (β) **περσινά ξινά σταφύλια | παλιά ξινά κρασιά** για καταστάσεις που έχουν περάσει και κανείς πια δεν επιδοκώ να τις θυμάται, για πράγματα ανάξια λόγου που αναστρώνται από τη λήθη και επανέρχονται στο προσκήνιο, γίνονται θέμα συζήτησης **4**. (σκαμπ-ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος δύστροπος και στριμμένος, που προκαλεί αντιπάθειες **5**, ξινό (το) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξίδι.

[ETYM. μεσν. < μτγν. οξίνος (με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα και σίγηση τού αρχικού άτονου ό-) < αρχ. οξίνος (βλ. λ.).]

ξινόσταφυλο (το) (λαϊκ.) η αγουρήνια (βλ. λ.).

ξινότυρι (το) {ξινότυρ-ιού | -ιών} τυρί με υπόξινη γεύση, που φτειά-γνεται από αποβουτυρωμένο γάλα. Επίσης ξινότυρο

ξινότυπος, -η/-ια, -ο (οικ.) αυτός που είναι λίγο ξινός, που έχει κάτω ξινή γεύση ΣΥΝ. υπόξινος.

ξινιάζω ρ. → ξινιάζω

ξιπασιά (η) → ξιπασιά

ξιπασμα (το) → ξύπασμα

ξιπολυσιά (η) → ξυπολυσία

ξιπόλητος, -η, -ο → ξυπόλητος

ξιπολιέμαι ρ. → ξυπολιέμαι

ξιφασκία (η) [1872] {χωρ. πληθ.} άθλημα που παίζεται μεταξύ δύο ξιφομάχων σε ειδική μακρόστενη πίστα· οι ξιφομάχοι φορούν μάσκα, λευκή στολή και ειδικά γάντια και προσταθούν να αγγίξουν με το ξίφος τους το σώμα τού αντιπάλου. [ETYM. < ξίφος + -ασκία < ασκώ].

ξιφήρης, -ης, -ες {ξιφήρ-ος | -εις (ουδ. -η)} **1**, (λόγ.) αυτός που φέρει ξίφος και είναι έτοιμος για επίθεση **2**, (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετική διάθεση: ~ επικριτής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < ξίφος + παραγ. επίθημα -ήρης (βλ. λ.), πβ. κ. φρεν-ήρης, ποδ-ήρης].

ξιφίας (ο) {ξιφιών} μεγάλου μήκους ψάρι, ατρακτοειδούς σχήματος, κόκκινο ή μπλε στη ράχη και ασημιόχρομο στην κοιλιά, χωρίς λέπια, δόντια ή κοιλακά πετρύγια και με επιμυκωμένη την άνω σιαγόνα σε σχήμα ξίφους (μήκους ως 2 μέτρα), το οποίο απαντά σε θερμές και εύκρατες θάλασσες και ωκεανούς, αλιεύεται δε για το κοκκινόποδο, τρυφερό και εύγευστο κρέας του: σουβλάκι ~ || φέτες ξιφία. [ETYM. αρχ. < ξίφος]. ξιφιδιό (το) [αρχ.] {ξιφιδιού | -ων} (λόγ.) τού μικρών διαστάσεων ξίφος. ξιφισμός (ο) [μτγν.] τού χτύπημα με ξίφος. ξιφοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ξιφοειδούς | -εις (ουδ. -ή)} **1**, αυτός που έχει σχήμα ξίφους **2**. ANAT. ξιφοειδής απόφωση τού κάτω μέρους τού οστού τού στέρνου. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. ξιφοθήκη (η) [μτγν.] {ξιφοθηκών} (λόγ.) η θήκη τού ξίφους, ο κολεός

ΣΥΝ. (λαϊκ.) θηκάρι, φηκάρι. ξιφολόγη (η) [1870] {ξιφολογών} λόγηση που προσαρμόζεται στο άκρο τής κάννης τουφεκιού ΣΥΝ. μπαγιονέτα. [ETYM. Απόδ. των γαλλ. sabre-bayonnette, épée-bayonnette]. ξιφομαχία (η) [1836] {ξιφομαχιών} η μάχη μεταξύ δύο ή περισσοτέρων αντιπάλων, που διεξάγεται με την αποκλειστική χρήση ξίφους. ξιφομάχος (ο) [1871] **1**, αθλητής ή άσκαλος τής ξιφασκίας **2**, μαχητής που μάχεται με ξίφος.

ξιφομαχό ρ. αμετβ. {ξιφομαχείς... | ξιφομάχησα} **1**, μάχομαι με ξίφος, συμμετέχω σε αγώνα με ξίφη **2**, ασκούμαι στην ξιφομαχία.

ξιφοποιός (ο) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ξιφη ΣΥΝ. ξι-φουργός. ξίφος (το) {ξίφους | -η, -ών} φορητό όπλο για μάχες σώμα με σώμα, που αποτελείται από μακριά μεταλλική λεπίδα, η οποία στη βάση της έχει χειρολαβή: ~ ξιφομαχίας (ατσάλινο και με τριγωνική τομή) ΣΥΝ. σπαθί.

[ETYM. αρχ. (ήδη μιν. qi-si-re-e, dñik.), αβεβ. έτομου, ίσως συνδ. με οσσετ. äxsiřf «δρεπάνι», το οποίο ανάγεται σε I.E. *qsih₂ro. Η υπόθεση ότι πρόκειται για δάνειο από το συνώνυμο αιγυπτ. sēfet (πβ. αραβ. saifun) δεν ερμηνεύει το αρχικό χειλουπερικό q- τής Μυκηναϊκής, εκτός αν υποθέσει ότι ο χειλικός χαρακτήρας τού αρχικού αυτού συμφώνου χάθηκε λόγω ανομοιώσεως προς το επόμενο (επίσης χει-λικό) -φ-].

ξιφουλκά ρ. αμετβ. {ξιφουλκείς... | ξιφουλκήσα} **1**, τραβώ τού ξίφος από τη θήκη τού ΣΥΝ. ξεσπαθώνω **2**, (μτφ.) κάνω έντονο διάλογο με κάποιον: ξιφουλκήσαν οι δύο βουλευτές χτες στη Βουλή με αφορμή τού επίμαχο νομοσχέδιο. — ξιφουλκήση (η). [ETYM. < αρχ. ξιφουλκός < ξίφος + -ουλκός < έλκω].

ξιφουργός (ο) (λόγ.) ξιφοποιός (βλ. λ.).

[ETYM. αρχ. < ξίφος + -ουργός (< έργον)].

ξιφοφόρος, -ος, -ο αυτός που φέρει ξίφος: ~ στρατιώτης. [ETYM. < ξίφος + -φόρος < φέρω, πβ. αρχ. ξιφη-φόρος (με μακρό συνδέτικο φωνήεν για την αποφυγή των αλλεπάλληλων βραχειών συλλαβών)].

ξινόνο (το) {ξινόνο-ου | -ων} **1**, ξύλινο λατρευτικό άγαλμα, ομοίωμα θεού, όχι περιτριαν κατασκευασμένο, που συχνά διατηρεί το σχήμα τού κοριού τού δέντρου από το οποίο έχει κατασκευαστεί: το ~ τής Ταυρίδος Αρτέμιδος **2**, (μτφ. ως χαρακτηρισμός) (α) πολύ δύσμορφος, άσχημος άνθρωπος (β) ανόητος άνθρωπος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. [ETYM. < αρχ. ξινόνο < ξο- (ετερωίμο, βαθμ. τού ρ. ξέω, βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ονον (πβ. κ. δόκ-ανον)].

ξόβερμα (η) {δύσχυρ. ξόβερμών} βέργα αλειμμένη με κολλώδη ουσία, που χρησιμοποιείται για την παγίδευση πουλιών: στήνω ξόβερμας. Επίσης ξόβερμα (το).

[ETYM. < ιξόβερμα (ήδη μεσν. ξόβερρον < ιξόβερρον) < ιξός (βλ. λ.) + βέργα, με σίγηση τού αρχικού άτονου ι-].

ξόβερμα ή ξόβερμα; Η ετυμολογία τής λέξης καθορίζει και στην περίπτωση αυτή την ορθογραφία τής. Το ξόβερμα προέρχεται από τη σύνθεση των αρχ. ιξός «παραστικό φυτό πάνω στη δρυ, αγλαδιά κ.ά.» + βέργα - και όχι από τα (έ)ξω + βέργα (το (ε)ξω, ωστόσο, έχει δώσει στην Ελληνική αρκετά άλλα σύνθετα: ξώ-πορτα, ξώ-θυρα, ξώ-φυλλο, ξώ-πετσα, ξώ-φάλτσα (< ξώ-φάρ(τ)σα) κ.ά.).

ξοδευτής (ο), ξοδεύτρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1**, πρόσωπο που κάνει πολλά έξοδα, που χαλάει πολλά λεφτά ΣΥΝ. σπάταλος **2**, (γενικά) πρόσωπο που καταναλώνει ΣΥΝ. καταναλωτής.

ξοδεύω ρ. μετβ. {ξοδ-ενα, -εύτηκα, -ε)υ(μένος) **1**, καταναλώνω (αγαθό για την ικανοποίηση ανάγκης μου): ~ ηλεκτρικό ρεύμα | πετρέλαιο ΣΥΝ. (για καίσια) καίω **2**, (για χρήματα) καταβάλλω ως αντίτιμο (αγοράζοντας κάτι): ξόδεψε μια παρουσία για 'αυτό το αυτοκίνητο || τον φιλοξένησαν κι έκανε διακοπές χωρίς να ξοδέγει δεκάρα || ~ πολλά για το ντύσιμο μου ΣΥΝ. πληρώνω, δαπανώ **3**, (γενικά) χρησιμοποιώ (τον χρόνο, τις δυνάμεις ή τις σκέψεις μου) για την κάλυψη αναγκών ή την επίτευξη στόχων: ~ χρόνο και προσπάθεια || ~ τις δυνάμεις μου χωρίς αντίκρισμα || ~ φαιά ουσία ΣΥΝ. (λόγ.) αναλώνω **4**, (μεσοπαθ. ξοδεύομαι) κάνω έξοδα: δεν ήταν ανάγκη να ξοδεύεις για μια μονάρες όδωρο. Επίσης (λαϊκ.) ξοδιάζω [μεσν.]. — ξόδεμα (το) κ. (λαϊκ.) ξόδεψη (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. δαπανώ, οδός. [ETYM. μεσν. < μτγν. εξοδεύω, αρχική σημ. «αναχωρώ - πεθαίνω» (πβ. Π.Δ., Κριταί 5, 27: ... έκει επεσεν εξοδευθείς), < αρχ. έξοδος (η) σημ. «πληρωμή, έξοδος είναι μτγν.)].

ξοδεύω - ξοδιάζω, σοδεύω - σοδιάζω, έξοδα - έσοδα. Η σημ. «δαπανώ χρήματα» στο ξοδεύω είναι νεότερη. Το αρχ. έξο-οδew σήμαινε «εξέρχομαι, βγαίνω - φεύγω - πεθαίνω» (για τη σημ. «πεθαίνω» που πρωτοαπαντά στην Π.Δ. πβ. και έξοδιον [άσμα] «όμιος κατά την εκφορά τού νεκρού» και ξόδι «κηδεία»). Τη σημ. «δαπανώ χρήματα» δήλωσε το αρχ. έξο-οδιάζω, σημερινό ξοδιάζω. Αντιστοίχως, το μτγν. εισοδεύω σήμαινε «εισέρχομαι, μπαίνω», ενώ το εισο-οδιάζω «εισπράττω χρήματα, έχω έσοδα». Σήμερα τα σοδεύω και σοδιάζω (< εσοδιάζω < εισοδιάζω) σήμαινουν «μαζεύω χρήματα ή πράγματα». Επίσης, από το εισο-οδew πλάστηκαν το εισοδήμα (κατά τα παράγωγα τού τ. γέννημα) και η εισοδεία (μεσν.), από όπου τα εσοδεία (λόγιο) και σοδεία (< εσοδεία). Από το έξο-οδος με επίδραση τού χρήματα σχηματίστηκε το έξοδα και κατ' αυτό το έσοδα από το εισοδος (πβ. εισοδεία - εσοδεία | σοδεία). Στα ξοδεύω | ξοδιάζω αντι εξοδεύω | εξοδιάζω και σοδεύω | σοδιάζω αντι εσοδεύω | εσοδιάζω έχουμε τη σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος, τού ε- πβ. εντροπή > ντροπή, επάνω > πάνω, ερωτώ > ρωτώ κ.λπ.

ξόδι (το) {ξοδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1**, η κηδεία **2**, (συνεκδ.) θρήνη για τον θάνατο αγαπημένου προσώπου. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξοδεύω. [ETYM. μεσν. < μτγν. έξοδιον «εκφορά νεκρού (κατά το τέλος μιας παράστασης τραγωδίας)», ουδ. τού επιθ. εξόδιος < αρχ. έξοδος].

ξοδιάζω ρ. μετβ. {ξοδιάσα} ξοδεύω: «τόση ώρα που περίμενε ξόδιασε τ'άλλα σε καρδέες και κονιάκ» (Κ. Καβάφης).

[ETYM. μεσν. < μγν. *εξοδιάζω* < αρχ. *εξόδος* (βλ. κ. *ζοδεύω*)].
ζόδιασμα (το) {ζοδιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το ζόδεμα. ζοιολόγηση (η) → εξοιολόγηση ζοιολογητής (ο) → εξοιολογητής ζοιολόγος (ο) → εξοιολόγος ζοιολογώ ρ. → εξοιολογώ
ζόμπλι (το) {ζομπλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. σχέδιο που χρησιμεύει ως πρότυπο για τη διακόσμηση υφασμάτων ή κεντημάτων 2. (συνεκδ.) η κεντητή διακόσμηση ΣΥΝ. κέντημα 3. (μτφ.) κακόβουλο σχόλιο εις βάρος κάποιου, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ΣΥΝ. κακολογία, κουτσομπολιό, γλασσοφαγιά 4. (συνεκδ.-μειωτ.) ο άνθρωπος που κουτσομπολεύει και ανακατεύεται σε ζένες υποθέσεις. [ETYM. μεσν. < *εξόμπλιον*, υποκ. του μγν. *εξομπλον* < λατ. *exemplum* «παράδειγμα». Η λ. συγκέντρωσε εξερχής τις σημ. «δείγμα, παράδειγμα προς μίμηση», άρα και «αντικείμενο άξιο προσοχής, στολίδι»].
ζομπλιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ζομπλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. στολίζω (κάτι) με κεντητά σχέδια, διακοσμάω 2. (μτφ.) διατυπώνω επικριτικά και κακόβουλα σχόλια εις βάρος άλλων ΣΥΝ. κακολογία, συκοφαντώ. — ζομπλιασμά (το) [μεσν.].
ζομπλιαστός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) 1. αυτός που έχει διακοσμηθεί με κεντητά στολίδια 2. (μτφ.) αυτός που έχει κακολογηθεί.
ζομπλιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. γυναίκα που κάνει ωραία κεντητά σχέδια 2. (μτφ.) η κουτσομπολό. [ETYM. < *ζομπλιάζω* (πβ. αόρ. *ζομπλιασάω*) + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. *ζελογιάστ-τρα*].
ζοπίσω επίρρ. (λαϊκ.) 1. (τοπικά) από πίσω: *έπρεχε ~ τον κλαίοντα* ΣΥΝ. στο κατόπι 2. (χρονικά) το ένα μετά το άλλο, σε διαδοχική σειρά: *ατρία αστροπελέκια επέσανε, ένα ~ στ' άλλο* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. διαδοχικά. [ETYM. μεσν. < αρχ. *εξοπίσω* (με σίγηση του αρχικού άτονου ε-) < εξ-+ *πίσω*].
ζόρκι (το) [μεσν.] {ζορκ-ιού | -ιών} μαγικά λόγια που, σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες, έχουν τη δύναμη να απομακρύνουν τα κακά πνεύματα, να θεραπεύουν αρρώστους κ.λπ. ΣΥΝ. (λόγ.) επωδή.
ζορκίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ζορκισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. εξορκίζω λέω ζόρκια: ~ το κακό ΣΥΝ. εξορκίζω- Φρ. *ζορκίζω* (*κάποιον*) *με τον απήγανο* βλ. λ. *απήγανος* 2. (μτφ.) εκλιπαρώ, ικετεύω κάποιον: *σε ~, μην το κάνεις αυτό!* — ζορκισμα (το) (σημ. 1).
ζορκισμένος (ο) (λαϊκ.) ο Σατανάς ΣΥΝ. εξαποδώ(ς).
ζορκιστής (ο), **ζορκίστρα** (η) {δυσχρ. ζορκιστρήν} (λαϊκ.) ο εξορκιστής (βλ.λ.). ζου κ. ζουτ επιφών. (λαϊκ.) χρησιμοποιείται για να διώξουμε έντομο, σκώλο κ.λπ., γενικό. οτιδήποτε ή οποιονδήποτε ενοχλητικό ΣΥΝ. ουστ, φύγε, ξεκουμπίσου. [ETYM. Ηχομημητ. λ.].
ζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το ζύρισμα: *τραβάω μια ~* (ζυρίζομαι). [ETYM. < *ζουρίζω* (υποχωρητ.)].
ζούρα ζ (ο) (ειρων. συνήθ. για γέροντες) άνθρωπος ξεφοραμένος, που τα έχει εντελώς χαμένα ή που προσπαθεί να φαίνεται νέος ΣΥΝ. (λαϊκ.) γεροζούρας, ξεκούτης, κουτεντές. [ETYM. < αρχ. *εζώρος* «άκαιρος, ακατάλληλος, εκτός εποχής» < με τροπή του -ω- σε -ου-, καταβίβιστο του τόνου και σίγηση του αρχικού έ-) < εζ-+ *ωρος* < *ώρα*].
ζουράφι (το) → ζυράφι
ζουράφια (η) → ζυραφιά
ζουριζώ ρ. ~» ζυριζώ
ζοφλήση (η) → εξόφληση
ζοφλάς (κ.-άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ζοφλάς... | ζοφλή-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) εξοφλώ (βλ.λ.) ♦ 2. (αμετβ.) δεν έχω τίποτα για να προσφέρω ή να περιμένω, δεν έχω πλέον κανένα μέλλον (στη ζωή ή σε κάποιον τομέα δραστηριότητας): *έχει ζοφλήσει πια στον πολιτικό στίβο* 3. (η μτχ. *ζοφλημένος*, -η, -ο) (α) αυτός που δεν έχει μέλλον σε έναν χώρο (εργασίας, δράσης κ.λπ.): είναι πια ~, δεν πρόκειται να τον κρατήσουν στην εταιρεία ΣΥΝ. τελειωμένος (β) αυτός που δεν έχει περιθώρια ζωής, που πρόκειται να πεθάνει: *απ' τη στιγμή που ο καρκίνος έκανε μετάσταση, είναι πλέον ~*. — ζοφλήμα (το).
ζύγγι (το) → ζίγγι
ζύγκι (το) → ζίγγι
ζύδι (το) → ζίδι
ζυλαγουριά (η) ΒΟΤ. αγγουριά που παράγει καρπούς μικρότερους και πιο τραγανούς (ζυλάδεις) από τα κοινά αγγουριά (κατάλληλους και για τη διατροφή των διαβητικών).
ζυλάγουρο (το) 1. ο καρπός της ζυλαγουριάς 2. το άγουρο πεπόνι 3. (μτφ.-σκωπ. για πρόσ.) (α) άνθρωπος ψηλός χωρίς χάρη (β) άνθρωπος χωρίς μόρφωση, σκέτο κούτσουρο.
ζυλάδικο (το) 1. το ζυλουργείο 2. κατάστημα στο οποίο πωλείται ζυλεία ΣΥΝ. ζυλεμπορικό 3. κατάστημα στο οποίο πωλούνται ζύλα ή κάρβουνα για καύση.
ζυλάγουρο (το) λεπτότατη σκόνη ζύλου παραγόμενη με ειδική καταργασία από την άλεση ή τη συντριβή των απορριμμάτων ζυλείας (ροκανίδα), που χρησιμοποιείται συνήθ. για την κατασκευή χαρτιού. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *farine de bois*].
ζυλανθράκας (ο) [1847] {ζυλανθράκων} τεχνητός άνθρακας χρησιμοποιούμενος ως καύσιμη ύλη, που προκύπτει με απανθράκωση των ζύλων, όταν αυτή γίνεται χωρίς αέρα ΣΥΝ. ζυλοκάρβουνο. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *charbon de bois*].
ζυλαποθήκη (η) [1835] {ζυλαποθηκών} αποθήκη στην οποία φυλάσσονται ζύλα.

ζυλάρμενος, -η, -ο (πλοίο) που πλέει με μαζεμένα τα ιστία του σε περίπτωση καταγιάξιας ΑΝΤ. (λόγ.) πλυσιστός. — ζυλάρμενα επίρρ. [ETYM. < *ζύλο* + *άρμενο*].
ζυλαρμολή (η) η σύνδεση κομματιών ζύλου μεταξύ τους. [ETYM. < *ζύλο* + *αρμολή* < αρχ. *άρμώσω* | -τω].
ζυλάς (ο) {ζυλάδεις} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που πωλεί ζυλεία ΣΥΝ. ζυλέ-μπορος 2. (ειδικότε.) ο πωλητής καύσιμης ζυλείας.
ζυλεία (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των ζύλων που προέρχονται από την υλοτομία των δασών και χρησιμοποιούνται με κατάλληλη επεξεργασία για την κάλυψη διαφόρων αναγκών: *καύσιμη | καταργασμένη | ακατέργαστη | οικοδομική* -. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
ζυλεμπορικός, -ή, -ό [1835] 1. αυτός που σχετίζεται με το εμπόριο ζυλείας ή με τα πρόσωπα που το διεξάγουν 2. **ζυλεμπορικό** (το) κατάστημα στο οποίο γίνεται εμπόριο ζυλείας ΣΥΝ. ζυλάδικο.
ζυλεμπόριο (το) {ζυλεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο ζυλείας.
ζυλέμπορος (ο/η) [μγν.] {ζυλεμπόρου-ου | -ων, -ους} έμπορος ζυλείας. Επίσης (λαϊκ.) ζυλέμπορας (ο).
ζυλένιος, -ια, -ιο [μεσν.] ο ζύλινος (βλ.λ.).
ζυλούομαι ρ. αμετβ. {ζυλευτήκα} κόβω ζύλα, προμηθεύομαι ζύλα: *συνήθ. στη Φρ. *δρός πασούσης πιασ ανήρ ζυλευεται* βλ. λ. *δρός**. [ETYM. αρχ. (μγν. ζυλευω) < *ζύλον*].
ζυλευση (η) [1887] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η κοπή και η συγκέντρωση ζύλων ΣΥΝ. (λόγ.) υλοτομία.
ζύλημα (το) {ζυλήματος | χωρ. πληθ.} το σύνολο των στοιχείων από τα οποία αποτελείται το ζύλο των φυτών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < *αγγλ.* *xylem*].
ζύλα (η) [μεσν.] 1. το χτύπημα με ζύλο (βίτσα, βέργα κ.λπ.) 2. (ειδικότε.) το χτύπημα με το χέρι μέσο σφρονισμού: *δίνω | ρίχνω | τρώω ζυλιές*.
ζυλιάζω ρ. αμετβ. {ζυλιάσα-α, -μένος} γίνομαι σκληρός και άκαμπτος σαν ζύλο (συνήθ. από το κρύο): *τα χέρια μου | τα πόδια μου έχουν ζυλιάσει*. — ζυλιάσισμα (το).
ζυλιάζω ρ. μετβ. {ζυλιάσα-α, -τηκα, -μένος} ρίχνω ζυλιές, δέρνω (κάποιον) με ραβδί ή με το χέρι ΣΥΝ. ζυλοφορτώνω, ραβδίζω, χτυπάω. — ζυλί-σμα (το). [ETYM. μεσν. < αρχ. *ζύλον*, άσχετο προς το αρχ. *ζυλιζομαι* «συγκεντρώνω ζύλο»].
ζυλική (η) {χωρ. πληθ.} η ζυλεία που είναι απαραίτητη για την εκτέλεση οικοδομικών εργασιών. [ETYM. Θηλ. του αρχ. επιθ. *ζυλικός* < *ζύλον*].
ζυλικί (το) {ζυλικίου | χωρ. πληθ.} 1. μικρό κομμάτι ζύλου 2. παιδικό παιχνίδι που παίζεται με δύο ζύλα 3. τα (συνήθ. ελαφρά) χτυπήματα που δέχεται (κάποιος) για μια αταξία του: *θα πέσει ~ | τρώω ~*.
ζυλίος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αποτελείται ή έχει κατασκευαστεί από ζύλο: ~ *σπαθί | παιχνίδι | φράχτης | τείχη* ΣΥΝ. ζυλένιος 2. (μτφ.) αυτός που είναι άκαμπτος, που δεν παρουσιάζει διακυμάνσεις: *η ~ φωνή ενός τραγουδιστή* Φρ. *ζύλινη γλώσσα* η γλώσσα που είναι τυποποιημένη, χωρίς φυσικότητα, στερεότυπη και ως εκ τούτου αναμενόμενη και προβλέψιμη: *η ~ γλώσσα των πολιτικών*.
ζύλο (το) 1. η σκληρή, ινώδης ύλη που βρίσκεται μέσα από τον εξωτερικό φλοιό δέντρων ή θάμνων, από την οποία αποτελούνται κατά κύριο λόγο οι ρίζες τους, ο κορμός και τα κλαδιά τους' Φρ. (α) τιμό ζύλο (μεσν. φρ.) μικρό κομμάτι από τον σταυρό στον οποίο σταυρώθηκε ο Χριστός, το οποίο χρησιμοποιείται ως φυλακτό (β) (παροιμ.) *άνθρωπος αγράμματος ζύλο απελέκητο* βλ. λ. *απελέκητος* (γ) *χτύπα ζύλο!* βλ. λ. κτυπό (δ) *επί ζύλου κρεμάμενος* (Επί ζύλου βλέποσα κρεμάμενος, Χριστέ, Ακολουθία της Μ. Πέμπτης) κρεμασμένος πάνω σε ζύλο (ενν. στον σταυρό) που τον Χριστός που κρεμόταν σταυρωμένος στον σταυρό του μαρτυρίου (μτφ.) μόνος, αβοήθητος, πάμφοτος: *έχασε όλες του τις οικονομίες στο Χρηματιστήριο και τώρα έχει μείνει ~ 2*. (συνεκδ.) κομμάτι από κορμό ή κλαδιά δέντρου, που με την κατάλληλη επεξεργασία χρησιμοποιείται για διάφορες κατασκευαστικές ανάγκες: *σκάλα | κοινφάματα | πόρτα από ~* || σουηδικό ~ || *σαράκι | σκληρότητα | ελαστικότητα | πετσικάρισμα ζύλου* 3. (συνήθ. στον πληθ.) η καύσιμη ύλη, που χρησιμοποιείται για θέρμανση ή για παραγωγή ενέργειας: *βάζω | ρίχνω ζύλα στη φωτιά* ΣΥΝ. καυσόζυλο 4. (μτφ.) καθετί σκληρό και δύσκαμπτο: *τα χέρια μου έχουν γίνει ~ από το κρύο* · 5. τα χτυπήματα που δέχεται ή δίνει (κάποιος) με το χέρι ή με κάποιο όργανο, λ.χ. ραβδί: Φρ. (α) *ρίχνω | δίνω ζύλο* (σε κάποιον) δέρνω (κάποιον) (β) (εμφατ.) *σαπίζω | τσακίζω | μαυρίζω | σκοτώνω | σπάζω (κάποιον) στο ζύλο* δέρνω (κάποιον) ανελέητα (γ) *τρώω ζύλο* με δέρνω (δ) (εμφατ.) *τρώω το ζύλο της χρονιάς μου | με κάνουν μαύρο | τόπι στο ζύλο* με δέρνω ανελέητα (ε) *πέπτε το ζύλο* γίνεται συμπλοκή με ζυλοδορμό (στ) *το ζύλο βγήκε απ' τον Παράδεισο* ο ζυλοδορμός ως μέσο σφρονισμού έχει θετικά αποτελέσματα (ζ) (κάποιος) *θέλει ζύλο* (κάποιος) χρειάζεται να τον δείρουν για να συντετατεί: *~ για να μάθει να συμπεριφέρεται σωστά!* — (υποκ.) ζυλάκι κ. ζυλάράκι (το) (σημ. 1-3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*. [ETYM. < αρχ. *ζύλον* < I.E. *ksulo-, πβ. ροσ. sillo «πάσσαλος», αρχ. γερμ. sul «κόλωνα, πάσσαλος» (> γερμ. Säule), σανσκρ. sul «κορμός, κούτσουρο» κ.ά. Παρετυμολ. θεωρείται η σύνδεση με το ρ. ζύω. Εκτός από το ίδιο το υλικό, η λ. ζύλον δήλωσε (κυρίως στη βιβλική γλώσσα) και τις σημ. «δέντρο» (λ.χ. Π.Δ. *Γένεσις* 2, 9: «ζύλον της ζωής», «ζύλον του ειδέναι γνωστόν καλού και ποηρού»), ενώ χρησιμοποιήθηκε και ως συνώνυμο της λ. *σταυρός* (λ.χ. Κ.Δ. *Πράξ.* 13, 29: *καθειδόντες άπα του ζύλου*).
ζύλο-κ. **ζυλό**-α' συνθετικό λέξεων, που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: 1. είναι κατασκευασμένο από ζύλο: *ζύλο-κρέ-βατο, ζύλο-δρομος* 2. σχετίζεται με το ζύλο: *ζύλο-βιομηχανία, ζυλογραφία*.

[ETYM. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής που προέρχεται από το ουσ. *ξύλον* και *απαντή* επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. *γαλλ.* xylo-*phone*].
ζυλόβιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βίδα που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση ξύλου με άλλα υλικά. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Holzschraube].
ζυλοβιομηχανία (η) {ζυλοβιομηχανιών} 1. ο κλάδος της βιομηχανίας που ασχολείται με την καταργασία του ξύλου 2. βιομηχανική μονάδα καταργασίας ξυλείας.
ζυλογλυπτική (η) [1895] η τέχνη και η τεχνική τής επεξεργασίας ξύλινων επιφανειών για τη χάραξη ανάγλυφων μορφών ή διακοσμητικών σχεδίων πάνω σε αυτές ΣΥΝ. ζυλογλυφία. — ζυλόγλυπτης (ο), ζυλογλυπτριά (η), ζυλογλυπτικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sculpture en bois].
ζυλόγλυπτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει σκαλιστεί πάνω σε ξύλο: ~ εικόνα 2. ξύλινο αντικείμενο σκαλισμένο, το οποίο έχει ανάγλυφα σχέδια: ~ τέμπλο.
ζυλογλυφία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η ζυλογλυπτική (βλ.λ.). [ETYM. < μτγν. ζυλόγλυφος < ξύλο- + -γλυφός < γλύφω (βλ.λ.)].
ζυλογνωσία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής δασολογίας που εξετάζει την ανατομική διάρθρωση των διαφόρων ειδών ξύλου.
ζυλογράφημα (το) [1853] {ζυλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} εικόνα που παράγεται με τη μέθοδο τής ζυλογραφίας ΣΥΝ. στάμπα.
ζυλογραφία (η) [1853] {ζυλογραφιών} 1. η τέχνη τής χάραξης παραστάσεων πάνω σε επίπεδες ξυλινές επιφάνειες, που στη συνέχεια εκτυπώνονται σε άλλες 2. (συνεκδ.) το ζυλογράφημα (βλ.λ.). — ζυλογραφίας, -ή, -ό [1856]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xylographie].
ζυλογράφος (ο/η) [1856] τεχνίτης ή καλλιτέχνης που ασχολείται με την ζυλογραφία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xylographe].
ζυλογράφω ρ. αμετβ. [μτγν.] {ζυλογραφεί... | ζυλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ασχολούμαι με την ζυλογραφία 2. διακοσμώ (χώρο) με ζυλογραφίες.
ζυλοδαρμός (ο) χτυπήματα ή άσκηση σωματικής βίας (εναντίον κάποιου): *οι ~ μεταξύ διαδωλωτών και Αστυνομίας συνεχίστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια τής νύχτας* || *αγριός | ανηλιές* - ΣΥΝ. ζυλόκο-πημα, ζυλοφόρτωμα. [ETYM. < ζύλο- + -δαρμός < δέρω (βλ. κ. δέρνω)].
ζυλόδεμα (το) [1833] {ζυλοδέμ-ατος | -ατα, -άτων} η ζυλοδεσιά (βλ.λ.).
ζυλοδεσιά (η) ξύλινος σκελετός οικοδομής, που αποτελείται από δοκάρια και υποστυλώματα κατάλληλα συνδεδεμένα μεταξύ τους, ώστε να εξασφαλίζεται η πληρέστερη αντοχή και συνοχή τής κατασκευής ΣΥΝ. ζυλόδεμα.
ζυλόδεσμος (ο) [1858] {ζυλοδέσμ-ου | -ων, -ους} η συναρμογή ξύλων.
ζυλόδρομος (ο) [1889] {ζυλοδρόμ-ου | -ων, -ους} επικλινή τροχιά, πρόχειρα κατασκευασμένη από συνδεδεμένους μεταξύ τους κορμούς δέντρων, που χρησιμεύει για τη μεταφορά τής δασικής ξυλείας.
ζυλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ζυλοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ξύλο ΣΥΝ. ζυλώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.
ζυλοθραύστης (ο) [1896] {ζυλοθραυστήν} αυτός που σπάει ξύλα.
ζυλοκάρβουνο (το) ο ξυλάνθρακας (βλ.λ.).
ζυλόκαρφο (το) καρφή από ξύλο. Επίσης ζυλόκαρφη. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Holznaegel].
ζυλοκατασκευή (η) κατασκευή από ξύλο, κυρ. σε οικοδομές: *το υπόστεγο είναι ζυλοκατασκευή*.
ζυλοκερατιά (η) (λαϊκ.) η χαρουπιτιά (βλ.λ.).
ζυλόκερατο (το) [μτγν.] το χαρουπί (βλ.λ.).
ζυλοκόλλα (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η κόλλα που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση ξύλων.
ζυλοκόπημα (το) → ζυλοκοπώ
ζυλοκόπος (ο) πρόσωπο που κόβει ξύλα από το δάσος ΣΥΝ. (λόγ.) υλοτόμος. [ETYM. αρχ. < ξύλο- + -κόπος < κόπτω].
ζυλοκοπτική (η) {χωρ. πληθ.} η κατασκευή μικρών αντικειμένων από κοντραπλακέ- περιλαμβάνει τον σχεδιασμό των μερών τής κατασκευής πάνω στο κοντραπλακέ, το κόψιμο τους με πριονάκι, τη σύνδεση τους με κόλλημα και κάρφωμα και, τέλος, το τρίψιμο με γυαλόχαρτο και το λουστράρισμα.
ζυλοκοπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [μτγν.] {ζυλοκοπέις... | ζυλοκόπ-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} δέρνω (κάποιον) με δύναμη ΣΥΝ. ζυλοφορτώνω, μαυρίζω στο ξύλο. — ζυλοκόπημα (το) [1811].
ζυλόκοτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η μπεκάτσα (βλ.λ.) 2. (σκωπτ.) γυναίκα που έχει ψηλά και αδύνατα πόδια, που στερείται χάρες ή θηλυκότητας.
ζυλοκρέβατο (το) [μσν.] 1. ξύλινο κρεβάτι 2. (ειδικότ.) η ξύλινη κάσα του νεκρού, το φέρετρο. **ζυλομετρία** (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μέτρηση και τον καθορισμό του όγκου των ξύλων. Επίσης ζυλομε-τρική.
ζυλομετρο (το) {ζυλομέτρ-ου | -ών} όργανο χρησιμοποιούμενο για τη μέτρηση του όγκου των ξύλων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. xylometer].
ζυλοπαπουτσο (το) παπούτσι με χοντρό ξύλινο τακούνι, που κατά το περπάτημα παράγει ενοχλητικό θόρυβο ΣΥΝ. σαμπό. **ζυλοπέδιλο** (το) [1856] υπόδημα που αποτελείται από χοντρό ξύλινο πέλιμα και πλατιές δερμάτινες ταινίες, που συγκρατούνται στο πέλιμα, το τσόκαρο. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. sabot]. **ζυλόπισσα** (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. πυκνότερο υγρό που παράγεται

από την ξηρά απόσταξη των ξύλων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Holzteeer].
ζυλόπνευμα (το) [1840] {ζυλοπνεύμ-ατος | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. η απλούστερη ένωση τής οικογένειας των αλκοολών, η οποία παρήχθη για πρώτη φορά από την ξηρά απόσταξη ξύλων ΣΥΝ. μεθανόλη.
ζυλόποδο (το) 1. καθένα από τα δύο μικρά ξύλινα κοντάρια που στο κάτω μέρος τους έχουν πεπλατυσμένη επιφάνεια (σαν πόδι), πάνω στα οποία μπορεί να ισορροπεί κανείς περπατώντας (λ.χ. οι κλόουν στο τσίρκο) 2. (παλαιότ.) ξύλινο ομοίωμα ποδιού, που στερεωνόταν ως τεχνητό άκρο, αντικαθιστώντας το ακροτηριασμένο πόδι: *το ~ του πειρατή* 3. (ειδικότ.) το καλαπόδι (βλ.λ.).
ζυλόποδαρος, -η, -ο 1. ξύλινο ομοίωμα ανθρώπου που ισορροπεί πάνω σε ζυλόποδαρο: *ο ~ τής Αποκριάς* 2. (σκωπτ.) άνθρωπος με λεπτά και μικρά πόδια.
ζυλοποικιλτική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής χάραξης διακοσμητικών σχεδίων πάνω σε ξύλινη επιφάνεια.
ζυλοπορτο (το) [μσν.] {δύσchr. ζυλοπορτόν} η πόρτα που είναι κατασκευασμένη από ξύλο.
ζυλόπρωκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ξύλινη καρφοβελόνα που χρησιμοποιείται συχνά στη βιομηχανία υποδημάτων.
ζυλοσκεπάστος, -η, -ο αυτός που έχει σκεπαστεί με ξύλα.
ζυλοσκεπή (η) η στέγη από ξύλο.
ζυλοσκίτης (ο) → ζυλοσχίστης
ζυλόσμομα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σόμα που λειτουργεί με το κάψιμο ξύλων.
ζυλοσοφία (η) [μσν.] {ζυλοσοφιών} η επίδειξη πνεύματος χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο ΣΥΝ. μοροσοφία. — ζυλόσοφος, -η, -ο [1889].
ζυλόσπιτο (το) [μσν.] 1. σπίτι που είναι κατασκευασμένο, συνήθ. πρόχειρα, από ξύλο 2. (ειδικότ.) ξύλινη παράγκα ή παράπηγμα.
ζυλόστατης (ο) {ζυλοστατών} ξύλινο δοκάρει που χρησιμοποιείται για τη στήριξη διαφόρων κατασκευών, κυρ. στις οικοδομές. [ETYM. < ξύλο- + -στάτης < ισταμαι].
ζυλόστρωση (η) [1888] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις} η επένδυση τοίχου ή δαπέδου με ξύλο.
ζυλόστρωτος, -η, -ο [1812] 1. αυτός που έχει στρωθεί με ξύλο 2. **ζυλόστρωτο** (το) δάπεδο στρωμένο με ξύλα.
ζυλόσφυρα (η) {ζυλοσφυρών} (παλαιότ.) η ξύλινη σφύρα, ο κόπανος, που χρησιμοποιούσαν για το χτύπημα των ρουχών κατά το πλύσιμο.
ζυλοσχίστης [μτγν.] κ. ζυλοσκίτης (ο) {ζυλοσχιστών} 1. πρόσωπο που κόβει (αδέξια) ξύλα, ο αδέξιος ζυλοκόπος 2. (μτφ.) τεχνίτης αμαθής και αδέξιος, ικανός μόνο για δουλειές που δεν απαιτούν λεπτούς χειρισμούς ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκίτζης.
ζυλότοιχος (ο) τοίχος κατασκευασμένος από ξύλα, που αποτελείται από ξύλινο σκελετό ενισχυμένο με πρόσθετα υλικά και επιχρισμένος με σοβά.
ζυλοτόπινο (το) ΓΕΩΠ. είδος τρυπάνου που χρησιμοποιείται για τον καθορισμό τής ηλικίας των δέντρων.
ζυλότοπος (ο) ξύλινο καλούπι δομικών έργων.
ζυλότρωχο (το) [1886] εργατήριο για την καταργασία του ξύλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαραγκοκόδο.
ζυλουργία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής καταργασίας του ξύλου ΣΥΝ. ζυλουργική.
ζυλουργικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ζυλουργό ή την ζυλουργία: ~ *εργαλεία* | *εργαστήριο* 2. **ζυλουργική** (η) η ζυλουργία (βλ.λ.).
ζυλουργός (ο) τεχνίτης ειδικός στην καταργασία του ξύλου, κυρ. για την κατασκευή ξύλινων επενδύσεων ή κατασκευών (λ.χ. κουφοματόν) σε οικοδομές (βλ. λ. *επιπλοποιός*) ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαραγκός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ουργός, *χειροουργός*. [ETYM. μτγν. < ξύλο- + -ουργός (με συναίρεση) < έρρω].
ζυλουργό ρ. αμετβ. [αρχ.] {ζυλουργείς...} μόνο στον ενεστ. εργαζομαι ως ζυλουργός, ασχολούμαι με τα ζυλουργικά.
ζυλοφάγος, -ος, -ο [μτγν.] 1. (έντομο) που τρέφεται με ξύλα (λ.χ. το σαράκι) 2. (λαϊκ.) **ζυλοφάγος** (ο) η λίμα από χάλυβα, που χρησιμοποιούν οι ζυλουργοί για την καταργασία και τη λείανση των ξύλων.
ζυλοφορτώνω ρ. μετβ. {ζυλοφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} δέρνω (κάποιον) πολύ, με δύναμη, τον χτυπώ ασταμάτητα ΣΥΝ. ζυλοκοπώ, σπάω στο ξύλο. — ζυλοφόρτωμα (το)
ζυλόφωνο (το) {ζυλοφών-ου | -ών} κρουστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από μία σειρά ξύλινων πλακών διαφορετικού μήκους, τις οποίες ο οργανοπαίκτης χτυπά με δύο μικρές και λεπτές ξυλινές ράβδους με κεφαλές από μαλακό ή σκληρότερο υλικό, το οποίο επηρεάζει τη χροιά του ήχου του οργάνου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. xylophone].
ζυλοχρωστικός, -ή, -ό αυτός που χρωματίζει το ξύλο: ~ ουσίες.
ζυλώδης, -ής, -ες [αρχ.] {ζυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} 1. αυτός που αποτελείται από ξύλο: ~ *ιστός* | *φυτό* (του οποίου ο κορμός και τα κλαδιά αποτελούνται από ξύλο) 2. αυτός που μοιάζει με ξύλο, ο σκληρός και τραχύς σαν ξύλο: ~ *υφή* ΣΥΝ. ζυλοειδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες-
ξύλων ρ. → ξηλώνω
ξύλωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις} 1. ο ξύλινος σκελετός οικοδομής 2. ξύλινη επένδυση σε πηγάδι ή στοιά ορυχείου, που συγκρατεί τα τοιχώματα ή την οροφή του 3. ΝΑΥΤ. το σύνολο των ξύλων που συμπληρώνουν ή στερεώνουν τον σκελετό του πλοίου.
ξύνος, -η, -ό → ξινός
ξύνω ρ. μετβ. {έξυσα, ξύθηκα κ. ξύστηκα, ξυσμένος} 1. τρίβω με διαδοχικές κινήσεις τις άκρες των νυχιών πάνω στην επιφάνεια του δέρματος (συνήθ. εξαιτίας κνησμού): ~ *την πλάτη* | *το χέρι* | *τον όμο*-*φρ.*

(α) ξύνο **το κεφάλι μου** σε περιπτώσεις που κάποιος βρίσκεται σε μεγάλη αμηγανία και επαναλαμβάνει μηχανικά τις ιδίες κινήσεις: **ξύνει το κεφάλι του, μπας και θυμηθεί τίποτα** (β) ξύνο **τα νύχια μου για καβγά** είμαι έτοιμος κάθε στιγμή να προκαλέσω προβλήματα και να μαλώσω, προσπαθώ να βρω αφορμή που θα οδηγήσει σ' τσακωμό (γ) (!-λαϊκ.) τα | **ρο** ξύνο (για άνθρωπο που δεν κάνει τίποτα σημαντικό ή δημιουργικό) κάθομαι και τεμπελιάζω: **δεν κάνει τίποτα, κάθετα όλη μέρα και τα ξύνει ΣΥΝ.** (!) κολοβαρώ (δ) ξύνο παλιές **πληγές** υπενθυμίζω παλιές καταστάσεις, γεγονότα που προκαλούν ψυχικό πόνο (ε) **άι ξύσου!** προς κάποιον από του οποίου τη φορτική παρουσία θέλουμε να απαλλαγούμε ΣΥΝ. άι κουρέψου, άι χάσου 2. (γενικότε.) τρίβω (με διαδογικές κινήσεις) με τα άκρα των νυχιών, με ειδικό αντικείμενο ή εργαλείο (μια επιφάνεια, το περιβλημα ενός αντικειμένου, τον φλοιό ενός καρπού ή τα λέπια ενός ψαριού): ~ **το πάτομα | τη σκουριά** || - **μιά ξύλινη επιφάνεια με γυαλόχαρτο** || ~ **τα κάρωτα** | **το ψάρι** ΣΥΝ. αποξέω, απολεπίζω (για τα ψάρια) 3. (ειδικότε.) κάνω (ένα αντικείμενο) να καταλήγει σε αιχμηρή μύτη: ~ **ένα μολύβι** 4. περνάω πολύ κοντά από (κάποιον/κάτι) αφήνοντας πάνω του ίχνη: **η σφαίρα τον έξυσε στον ώμο** (δηλ. τον γρατζούνισε μόνο) || **ένα μηχανάκι πέρασε δίπλα από το αυτοκίνητο και του έξυσε την πόρτα** 5. (το μεσοπαθ. ξύνομαι) (μτφ.) (i) ψάχνω αφορμή για να καβγαδίσω (ii) δεν εργαζόμαι, τεμπελιάζω. — **ξύση** (η) [αρχ.] κ. ξύσιμο (το). [ETYM] μεσν. < αρχ. ξύω (από τον αόρ. έξυσα κατά το σχήμα πτώ-έπτυσα - φτΌνω, λύω - έλυσα - λύνω), αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με σασσκρ. kṣāñti «τρίβω, ξύνω», αβεστ. hu-xšnuta «ακολουθούμενος, αιχμηρός», λιθ. sku-tū «ξυρίζω, γκρεμίζω» κ.ά. Η λ. συνδέεται μορφολογικά και σημασιολογικά με τα ρ. ξάινω και ξέω (βλ.λ.). Παράγ. ξύσμα, ξύ-στρα, ξύ-στός, ξυρ-άρι[ον] κ.ά.]

ξυνωρίδα (η) → συνωρίδα

ξυπάω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. **ξυπάζω**) (ξυπάσ-α, -τηκα, -μένος) 1. κάνω (κάποιον) να συμπεριφέρεται **άλαζονικά**, να χάσει την αίσθηση του μέτρου: **τα πλούτη τους έχουν ξυπάσει** 2. (το μεσοπαθ. **ξυπάζομαι**) έχω πολύ μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, συμπεριφέρομαι υπερεπικρά προς τους άλλους: **ξυπασμένος πολιτικός/ καλλιτέχνης** ΣΥΝ. (λόγ.) επαίρομαι, κομπάζω, υπερηφανεύομαι ANΤ. είμαι μετριόπαθής | ταπεινώθω. — **ξύπασμα** (το).

[ETYM] μεσν. < εξυπάω < εκσυσπάω (με ανομοιοτική αποβολή του -σ-) < εκ- + σπασάω | σπασώ. Η γρ. με -ι- (ξυπ(ι)άζω) δεν έχει επισημοποιηθεί, διότι στηρίζεται σε εσφαλμένη ετυμολογία από το μτγν. **εξυπάζομαι** «αναχωρώ έφιππος»].

ξυπασιά (η) (σχολ. ορθ. ξυπασιά) {χωρ. πληθ.} η **άλαζονική συμπεριφορά**, η μεγαλομανία ΣΥΝ. κομπασμός, έπαρση, μεγαλαυχία. ΣΧΟΛΙΟ λ. υπερηφάνεια.

ξυπνημα (το) {ξυπνημά-ατος | -ατα, -άτων} 1. η στιγμή που κάποιος ανοίγει τα μάτια του και παύει να βρίσκεται σε κατάσταση ύπνου: **το πρωινό ~ 2.** (μτφ.) η **έξοδος από μια κατάσταση αδράνειας**, λήθαργου, νάρκης, το ζωντάνεμα: **το ~ του έρωτα | της σκέψης | των αισθήσεων** | **των ενστίκτων** ΣΥΝ. αφύπνιση ANΤ. νάρκη, λήθαργος. Επίσης (λαϊκ.) ξυπνημός (ο) (σημ. 1).

ξυπνητήρι (το) {ξυπνητήρι-ού | -ιών} ρολόι ή μηχανισμός ρολογιού, που με κατάλληλη ρύθμιση παράγει χαρακτηριστικό ήχο σε συγκεκριμένη ώρα για αφύπνιση. [ETYM] < ξυπνώ + παραγ. επίθημα -τήρι, πθ. κ. **τροπή-τήρι**].

ξυπνητός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που δεν κοιμάται, που βρίσκεται σε εγρήγορση ΣΥΝ. άγρυπνος, ξύπνιος ANΤ. κοιμημένος.

ξυπνητούρια (τα) το ξύπνημα ΦΡ. **καλά ξυπνητούρια** (i) για κάποιον που μόλις ξύπνησε ή ξύπνησε αργότερα από την καθορισμένη ώρα (ii) (σκωπτ.) για κάποιον που αντιλαμβάνεται με μεγάλη καθυστέρηση ό,τι συμβαίνει γύρω του: **Τώρα πήρες είδηση τι έγινε; ~!** [ETYM] < *εξυπνητήρια (< μτγν. εξυπνώ), κατ' αναλογία προς τη λ. γεννητούρια].

ξυπνός (ο) {χωρ. πληθ.} ο χρόνος στον οποίο κάποιος δεν κοιμάται ή δεν ονειρεύεται, το διάστημα στο οποίο είναι κανείς ξυπνητός: **τόσα πλούτη δεν τα είδε ούτε στον ύπνο ούτε στον ~ του.**

ξυπνός, -ια, -ιο 1. αυτός που δεν κοιμάται: **έτοιμα ώρα δεν πρέπει να είναι ~, γιατί συνήθως κοιμάται νωρίς** || **έμεινε ~ μέχρι αργά, για να τους περιμένει να γυρίσουν** ΣΥΝ. ξυπνητός ANΤ. κοιμημένος 2. (μτφ.) αυτός που έχει οξεία αντίληψη: **έξυπνος; - παιδί- τα παίρνει τα γραμμάτα** ΣΥΝ. ευφυής, (μτφ.) ξυράφι 3. (ειρων.) αυτός που προσποιείται τον έξυπνο: **πολύ ~ είσαι και θα την πάθεις τη ζημιά** || **μίλησε κι ο ~!** ΣΥΝ. έξυπνάκις.

[ETYM] < μεσν. ξυπνός (< μτγν. εξυπνος) κατά το σχήμα ορθός - όρθιος].

ξυπνοπούλι κ. εξυπνοπούλι (το) {ξυπνοπούλι-ού | -ιών} αυτός που είναι ή θέλει να κάνει τον έξυπνο ANΤ. χαζοπούλι.

ξυπνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξυπνάς...} ξύπνησα) ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάποιον) να βγει από την κατάσταση του ύπνου: να με **ξυπνήσεις στις επτά** ΣΥΝ. αφυπνίζω 2. (μτφ.) βγάζω (κάποιον) από μια κατάσταση αδράνειας, λήθαργου, νάρκης: η **πραγματικότητα τον ξύπνησε από το όνειρο** | **από τη μακαριότητα του** 3. φέρνω στην επιφάνεια καταστάσεις ή συναισθήματα που βρίσκονταν σε λανθάνουσα κατάσταση, χωρίς να έχουν συνειδητοποιηθεί: ~ **αναμνήσεις** | **τις υπονίες** | **το ενδιαφέρον** | **τον παλιό μου εαυτό** | **το μητρικό φίλτρο** || ξυπνάς **μέσα μου το ζώο** (τα ζωώδη μου ένστικτα) ♦ (αμετβ.) 4. βγαίνω από την κατάσταση του ύπνου και ανοίγω τα μάτια μου: **ξύπνησα αργά** | **νωρίς** | **χωρίς ξυπνητήρι** ΣΥΝ. (λόγ.) αφυπνίζομαι 5. παύω να βλέπω την πραγματικότητα ιδανική ή με αφέλεια, αποκτώ πλήρη επίγνωση των καταστάσεων που με αφορούν: **είναι καιρός να ξυπνήσεις και να πάψεις να βλέπεις τον κόσμο ρομαντικά κι αθώα** || **όταν ξύπνησε και είδε τι πραγματικά γινόταν πίσω απ' την πλάτη του, ήταν πια αργά**

ANΤ (μτφ.) κοιμάμαι, έχω μαύρα μεσάνυχτα (για κάτι) 6. βγαίνω από μια κατάσταση αδράνειας, παθητικότητας, ενεργοποιούμαι δυναμικά: **«στο πρώτο μέρος ήμαστε υποκίνητοι στο δεύτερο όμως ξυπνήσαμε και αλλάξαμε την κατάσταση»** (εφημ.). [ETYM] < μεσν. ξυπνώ < μτγν.

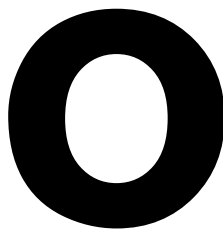
εξυπνώ (-όω) < εξ- + υπνώ < ύπνος]. ξυπόλητος, -ή, -ο → ξυπόλυτος ξυπολιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. (ξυπολύ-θηκα, -μένος) 2. (καταχρ.) η ίδια η παπούτσια μου ANΤ. ποδόμεοι. — ξυπολυσιά (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM] < μτγν. εξυπολύομαι, βλ. λ. ξυπόλητος]. ξυπόλυτος, -η, -ο (εσφαλμ. ξυπόλητος) 1. αυτός που δεν φοράει παπούτσια: **περπατούσαν ξυπόλυτοι στην αμμονιά** ΣΥΝ. ανυπόδητος: ΦΡ. **(πρωίνο) ξυπόλυτος στ' αγκάθια** βλ. λ. αγκάθι 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει στον ήλιο μοίρα, πάμπτωχος.

[ETYM] μεσν. < εξυπόλυτος < μτγν. εξυπολύω < εξ- + ύπο- + λύω. Η γρ. ξυπόλητος δεν έχει ετυμολ. βάση], **ξυραφάκι** (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) μικρό μεγέθους ξυράφι (βλ.λ.) που χρησιμοποιείται σε μηχανές ξυρίσματος: **αλλάξω ξυραφάκια στη μηχανή ξυρίσματος** || **μηχανή ξυρίσματος με δύο ξυραφάκια** ΣΥΝ. λεπίδα 2. (καταχρ.) η ίδια η μηχανή ξυρίσματος, ξυράφι κ. (λαϊκ.) ξυράφι (το) ξυραφ-ιού | -ιών] 1. πολύ λεπτό μεταλλικό έλασμα παραλληλόγραμμου σχήματος, κοφτερό στις δύο μεγάλες πλευρές του, που χρησιμοποιείται για ξύρισμα: ΦΡ. **στην κόψη του ξυραφιού** στο κριτήριο, στο οριακό σημείο μιας κατάστασης ή ενέργειας: η διεθνής **εξουνο είναι** - και ο κίνδυνος **πολέμου μεγαλύτερος από ποτέ** ΣΥΝ. επί ζήρην ακμής, σε τεντωμένο σκοινί 2. (συνεκδ.) η συσκευή που περιέχει αυτή τη μεταλλική λεπίδα, η ξυριστική μηχανή 3. (μτφ. για πρόσ.) ο πολύ έξυπνος άνθρωπος, που το μυαλό του «κόβει»: **έχει μυαλό ~** || **αυτός είναι σκέτο ~ ΣΥΝ.** (λόγ.) ευφυής, τετραπέρατος, (λαϊκ.) σπύριο, τζιμάνι. [ETYM] < μτγν. ξυράφιον, υποκ. του αρχ. ξυρόν (βλ.λ.). ξυραφία κ. (λαϊκ.) ξουράφια (η) κόνιμο με ξυράφι. **ξυραφίζω** κ. (λαϊκ.) ξουραφίζω ρ. μετβ. (ξυραφισ-α, -τηκα, -μένος) 1. ξυρίζω (βλ.λ.) 2. (για μάλλινα υφάσματα, η μτχ. **ξυραφισμός**, -ή, -ο) αυτός που δεν έχει καθόλου γυνούδι, που του αφαιρέθηκε κατά την καταργασία του και έχει μείνει εντελώς λεία η επιφάνεια του ΣΥΝ. αγνούδατος. — ξυραφισμα κ. (λαϊκ.) ξουράφισμα (το). **ξυρίζω** κ. (λαϊκ.) **ξουρίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ξυρι-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με ξυράφι από διάφορα σημεία του σώματος και πολύ κοντά στη ρίζα τους, ώστε να μη φαίνονται: (για άνδρες) ~ **το πρόσωπο μου** | **το μουστάκι μου** || (για γυναίκες) ~ **τις γάμπες μου**. ΦΡ. (παροιμ.) **στο τέλος ξυρίζουν το γαμπρό** συμβουλή για να μη βιάζεται κανείς να βγάξει συμπεράσματα για την έκβαση μιας κατάστασης ♦ 2. (αμετβ.) κόβω τις τρίχες με

[ETYM. Υποκ. του αρχ. *ξυστήρ*, -ήρος < ξύω].
 ξυστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται για ξύσιμο.
 ξυστός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει ξυστεί, για να γίνει λείος 2. ξυστό (το) λαχείο το οποίο ο παίκτης πρέπει να το ξύσει σε συγκεκριμένο σημείο, για να δει αν τα καλυμμένα στοιχεία, που αναγράφονται στο σημείο που έξυσε, σημαίνουν ότι κερδίζει κάποιο ποσό. — ξυστά επίρρ. (βλ.λ.).
 ξύστρα (η) {ξύστρων} 1. το ξύλινο, πλαστικό ή μεταλλικό εργαλείο για το ξύσιμο μολυβίων, με λεπίδα κατάλληλα στερεωμένη στο πλάι μιας χωνοειδούς υποδοχής, μέσα στην οποία βάζουμε το μολύβι, ώστε γυρίζοντας το να γίνεται πιο μυτερή η άκρη (μύτη) του 2. εργαλείο για το ξύσιμο και τη λείανση ξύλινων επιφανειών. [ETYM. αρχ. < ξύω (αόρ. *ξύσα-α*) + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. *κρε-μάσ-τρα*].
 ξυστρί (το) {ξύστρι-ού | -ιών} εργαλείο με μεταλλικά δόντια που χρησιμοποιείται για το ξύσιμο και τον καθαρισμό του δέρματος των υποζυγίων. [ETYM. < μτγν. ξυστρίον, υποκ. του αρχ. *ξύστρα* (βλ.λ.)].
 ξυστρίζω ρ. μετβ. {ξύστρισα} ξύνω και καθαρίζω το τρίχωμα ζώων με ξυστρί. — ξυστρίσμα (το).
 ξω- κ. ξω- λεξικό πρόθημα πολλών λέξεων για να δηλώσει τη σημασία του «έξω»: ξω-φάλτσα, ξω-φτερνο, ξω-κκλήσι. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίρρ. *έξω* (με καταβίβασμό του τόνου στη σύνθεση και σίγηση του αρχικού άτονου ε-)].
 ξώβεργο (η) → ξόβεργα
 ξώβυζο (το) (λαϊκ.-οικ.) γυναικείο ρούχο με πολύ μεγάλο ντεκολτέ.
 ξώδερμα επίρρ.: σχεδόν πάνω στην επιφάνεια του δέρματος ΣΥΝ. επιφανειακά, ξώπετσα.
 ξωθιά (η) (λαϊκότ.) η νεράιδα (βλ.λ.). [ETYM. < *εξωτικά*, θηλ. του μτγν. επιθ. *εξωτικός*, με την εξέχ. φωνητική εξέλιξη: *εξωτικά* > *ξωτικά* > *ξωτ'κιά* > *ξωτ'γιά* > *ξωθιά*].
 ξώθυρα (η) → εξώθυρα
 ξωκκλήσι (το) (σχολ. ορθ. ξωκλήσι) {ξωκκλήσι-ού | -ιών} μικρός, μη εντοριακός ναός έξω από πόλη ή χωριό, ο οποίος υπάγεται στον εντοριακό ναό του χωριού ή της πόλης. Επίσης εξωκκλήσι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωκκλήσι*. [ETYM. < μεσν. *έξωκκλήσιον* < *έξω* + *εκκλησία*].

ξωκκλήσι ή ξωκλήσι: Με ένα ή με δύο -κ-; Όπως το παρεκκλήσι(ο) από μεσν. *παρεκκλήσιον* (< *πάρα* + *εκκλήσιον*) γράφεται με δύο -κ-, έτσι και το *έξω-κκλήσι* (< νεότ. *εξωκκλήσι*) πρέπει να γράφεται με δύο -κ- (σημειωτέον ότι δεν λέμε (*ε*)*ξω-εκκλήσι*, γιατί το φωνήεν [ο] εκκρούει, οδηγεί σε σίγηση το φωνήεν [ε]- πβ. *το έδωσε* > *το 'δώσε*, με *όρισαν* > *μ' όρισαν*).

ξωμάχος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που δουλεύει στα χωράφια, στην ύπαιθρο. [ETYM. < ξω- + *-μάχος* < *μάχομαι*].
 ξωμερίτης κ. εξωμερίτης (ο) {ξωμερίτων} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που μένει στην εξοχή και δουλεύει ως αγρότης ΣΥΝ. ξωμάχος 2. πρόσωπο που κατάγεται από ξένο μέρος ΣΥΝ. ξενομερίτης, αλλοδαπός. — ξωμερίτικος, -η, -ο. [ETYM. < ξω- + *-μερίτης* < *μέρος*].
 ξώπετσα επίρρ. (λαϊκ.) 1. πάνω στην επιφάνεια του δέρματος, όχι σε βάθος: *κόπηκε | τραυματίστηκε* - ΣΥΝ. επιφανειακά, (λαϊκ.) ξώδερμα 2. (μτφ.-σπάν.) χωρίς να δοθεί ιδιαίτερη σημασία ή βάθος σε κάποια ενέργεια ή κατάσταση: *το πήρε ~ αυτό που του 'πε* ΣΥΝ. επιπόλαια.
 ξώπετσος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) επιφανειακός: ~ *τράγμα*.
 ξώπορτα (η) → εξώπορτα
 ξωπικιά (η) η νεράιδα (βλ.λ.).
 ξωπικό (το) [μεσν.] πλάσμα υπερφυσικό, καλό ή κακό πνύμα, που σύμφωνα μ' διάφορες λαϊκές δοξασίες στοιχειώνει σπίτια εγκαταλελειμμένα ή έρημες τοποθεσίες: *έβλεπε στον ύπνο του ξωπικά και νεράιδες* ΣΥΝ. δαιμονικό, στοιχειό.
 ξωπικός, -η, -ό → εξωπικός
 ξώφαλτσα επίρρ. (λαϊκ.) επιφανειακά, μόλις στην επιφάνεια του δέρματος: *το μαγαίρι τον πήρε ~*. [ETYM. < μ' σν. *ξώφαλσα*, βλ. λ. *ξώφαλτσος*].
 ξώφαλτσος, -η, -ο κ. ξώφαρ(τ)σος (χτύπημα) που γίνεται επιφανειακά, μόλις αγγίζοντας το δέρμα: ~ *σφαίρα* (βολή που πέρασε ξυστά). [ETYM. < μεσν. *ξώφαλτσος* < ξω- + *φάλτσος* | *φάλτσος* (βλ.λ.)].
 ξώφτερνος, -η, -ο κ. εξώφτερνος (για υπόδημα) αυτός που δεν κλείνει από πίσω και αφήνει τη φτέρνα ελεύθερη. [ETYM. < *εξώφτερνος* < *έξω-* + *-φτερνος* < *φτέρνα*].
 ξώφυλλο (το) → εξώφυλλο

Ο, ο: όμικρον, το δέκατο πέμπτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Κατά τους ιστορικούς της ελληνικής γραφής το γράμμα όμι-κρον προήλθε από το βορειοσημιτικό γράμμα 'ayin, που σήμαινε «το μάτι». Από το γράμμα αυτό, που δήλωνε στη βορειοσημιτική ένα ηχηρό διαρκές λαρυγγικό σύμφωνο, οι Έλληνες δημιούργησαν το φωνήεν ο (όπως από το κλειστό λαρυγγικό σύμφωνο 'āleph έπλασαν το φωνήε' α και από το άηχο διαρκές λαρυγγικό σύμφωνο hē' έπλασαν το φωνήεν ε). Αυτό έγινε είτε ακροφωνικώς μέσω ενός διαλεκτικού τύπου oyin (ο-yin) είτε με αλλαγή της χρήσης του 'ayin, που «περίσσευε» στην Ελληνική. Μάλιστα, επειδή το γράμμα δήλωσε στο προεुकλειδείο αλφάβητο και τη νόθο δίφθογγο [ο], που πρώιμα εξελίχθηκε φωνητικά σε ου [u], το γράμμα Ο στο αρχαίο ελληνικό αλφάβητο ονομάστηκε ου (όπως και το Ε για τον ίδιο λόγο ονομάστηκε στην αρχαία ει, επειδή δήλωνε τη νόθο δίφθογγο [ε], που στο ευκλείδειο αλφάβητο γράφτηκε ως ει). Μετά τη δημιουργία της ονομασίας ε ψιλόν (που προήλθε από την αντίθεση Ε και Η) το Ο ονομάστηκε **δ μικρόν** αντιτιθέμενο προς το **ω μέγα**, που προήλθε μορφικά με τη διάσπαση του κύκλου του γράμματός Ο στο κάτω μέρος και διάνοιξη των άκρων που προέκυψαν από τη διάσπαση (Ω). Το γράμμα Ο μέχρι το 403 π.Χ. δήλωνε το βραχύ ο (ο: ΛΟΓΟΣ), το μακρό ανοιχτό [ο], δηλ. το ω (ΑΙΟΝΟΝ) και το μακρό κλειστό ο [9], τη νόθο δίφθογγο που προέκυψε από συναίρεση ή αντέκταση (ο: ΠΙΟΝΟ = *πόνου*, ΔΕΛΟΤΕ = δηλούτε). Στο ευκλείδειο αλφάβητο (μετά το 403 π.Χ.) διαφοροποιήθηκε το ο από το ω και το ου (ΛΟΓΟΣ - ΑΙΩΝΩΝ - ΠΙΟΝΟΥ, ΔΗΛΟΥΤΕ), πράγμα που συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. αλφάβητο, γραφή.

Ο, ο: όμικρον, το δέκατο πέμπτο γράμμα του ελληνικού αλφάβητου (βλ. κ. λ. *όμικρον, αριθμός*).

ο αντων. αναφορική → ος, η, ο

ο, η, το το οριστικό άρθρο

ενικός αριθμός

Όνομ. ο, η, το

Γεν. του, τής, τού

Αιτ. τον, τη(ν), το

Τοποθετείται πριν από ονόματα, ουσιαστικά ή επίθετα, ή πριν από λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό' ειδικότερα: 1. προτάσσεται σε προσηγορικά ουσιαστικά, καθιστώντας τα συγκεκριμένα, ορίζοντας τα (μπορεί να παρεμβάλλεται επίθετο ή μετοχή): *δώσε μου τον αναπτήρα σου* (κατ' αντιδιαστολή προς το *δώσε μου έναν αναπτήρα*, όπου δεν καθορίζουμε ποιον συγκεκριμένο αναπτήρα εννοούμε) || *-Ποια γραβάτα σου αρέσει;* -*Η γραβάτα με τις μπλε ρίγες* || *-Για ποια γυναίκα μου μιλάς;* -*Για την ψηλή γυναίκα με το καπέλο* || ο *γυιός του γείτονα* || ο *εγωισμός είναι ελαττωμα* || *συναντηθήκαμε στο* (σε + το) *στάτι μου* 2. (οικ-προφέρεται τονισμένο) δηλώνει ότι κάτι είναι μοναδικό, το καλύτερο: *Αν μου άρεσε; Ήταν το τραγούδι!* || *είναι και η ομάδα!* || *έχει τη φωνή!* 3. ορίζει σύνολο ομοειδών: *το ανδρόν έχει οραία φωνή* (όλα τα ανδρόνια) || ο *έμπορος ενδιαφέρεται για το κέρδος* 4. προτάσσεται σε κύρια ονόματα: ο *Νίκος* || η *Ελένη* || *τα βουνά της Ελλάδας* || οι *όχθες του Έβρου* || ο *Έλληνας αγαπά την καλοπέραση* (οι Έλληνες γενικά) 5. προτάσσεται σε παράθεση, που προσδίδει στο ουσιαστικό μια ιδιότητα: *Φίλιππος ο Δεύτερος* (Φίλιππος Β') || *Αίας ο Τελαμώνιος* || *Άγιος Δημήτριος ο Μυροβλήτης* || *καστανάει η εδωδιώμα* 200.000 *δρχ. τον μήνα* || *δύο φορές την ημέρα* || 20.000 *δρχ. ο* (κάθε) *εργάτης* 7. (σε αιτ.) προτάσσεται σε ουσιαστικά που δηλώνουν χρόνο: *θα σας δω την Τρίτη* | *την άλλη εβδομάδα* || *τα καλοκαίρια ταξιδεύω πολύ* 8. προτάσσεται σε αριθμητικά δηλώνοντας (α) το ενιαίο σύνολο: *θα σου πω τρεις σας αργότερα* || (+και) *και τα δύο δώρα μου αρέσουν πολύ* (β) μέρος ευρύτερου συνόλου: *ο ένας από σας* || *οι δύο από τους* | *στους πέντε* (γ) (μετά το σε) ώρα ή ημερομηνία: *θα έρθω στις τρεις και δέκα* || *στις 31 Μαρτίου τελειώνουμε* 9. ουσιαστικοποιεί άλλα μέρη του λόγου (επίθετα, αντωνυμίες, μετοχές κ.λπ.) στα οποία προτάσσεται: *-Ποιες γυναίκες σου αρέσουν;* -*Οι μελαχρινές* || *-Ποιο είναι το αυτοκίνητο σου;* -*Το κόκκινο* || *το καλό* || *και εσύ και ο άλλος* || *κάνεις δεν ξέρει το γιατί* (την αιτία) || *το να κάνει κανείς το καλό...* || *το ότι θέλεις δεν σημαίνει και ότι μπορείς...* 10. σχηματίζει τον υπερθετικό βαθμό, προτασσομένο επιθέτων συγκριτικού βαθμού: ο καλύτερος *από όλους* || *το πιο ωραίο δώρο* 11. προτάσσεται σε επιρρήματα (α) επιθετικοποιώντας τα: *ο κάτω κόσμος* (β) (ουδ. πληθ. τα) πλεοναστικά: *ώς τα σήμερα* || *έλα προς τα κάτω* (αντί *έλα κάτω*) 12. προτάσσεται σε προτάσεις ουσιαστικο-ποιώντας τες: *με το να θυμώνεις δεν κερδίζεις τίποτε* (αντί *με τον θυμό*) || *το ότι είναι σπουδαίος γιατρός δεν αμφισβητείται από κανέναν* || *το τι θέλεις εσύ δεν μ'ενδιαφέρει καθόλου* 13. (το ουδ. στον εν.) προτάσσεται σε λέξη ή φράση (α) που εξετάζεται ως λέξη ή φράση (μεταγλωσσική λειτουργία): *το «όδικος» είναι επίθετο* || *το «η Μαρία» είναι το υποκειμενο του «έδωσε» στην πρόταση «η Μαρία έδωσε το βιβλίο στον Γιώργο»* (β) που αποτελεί τίτλο έργου: *η τηλεόραση είχε χθες το «Αντίο, παλάκινδα μου»* || *το αγαπημένο της τραγούδι είναι το «Τα δάκρυα μου είναι καντά»*. ΣΧΟΛΙΟ λ. άρθρο. [ΕΤΥΜ < αρχ. ο < ΙΕ. *so-, πβ. σανσκρι. sa, γοθθ. sa, τοχ. se, αρχ. λατ. sa-psa «η ίδια» (από όπου το p. sum «είμαι») κ.ά. Βλ. κ. ή, τή].

πληθυντικός αριθμός
Όνομ. οι, οι, τα
Γεν. των, των, των
Αιτ. τους, τις, τα

Τοποθετείται πριν από ονόματα, ουσιαστικά ή επίθετα, ή πριν από λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό' ειδικότερα: 1. προτάσσεται σε προσηγορικά ουσιαστικά, καθιστώντας τα συγκεκριμένα, ορίζοντας τα (μπορεί να παρεμβάλλεται επίθετο ή μετοχή): *δώσε μου τον αναπτήρα σου* (κατ' αντιδιαστολή προς το *δώσε μου έναν αναπτήρα*, όπου δεν καθορίζουμε ποιον συγκεκριμένο αναπτήρα εννοούμε) || *-Ποια γραβάτα σου αρέσει;* -*Η γραβάτα με τις μπλε ρίγες* || *-Για ποια γυναίκα μου μιλάς;* -*Για την ψηλή γυναίκα με το καπέλο* || ο *γυιός του γείτονα* || ο *εγωισμός είναι ελαττωμα* || *συναντηθήκαμε στο* (σε + το) *στάτι μου* 2. (οικ-προφέρεται τονισμένο) δηλώνει ότι κάτι είναι μοναδικό, το καλύτερο: *Αν μου άρεσε; Ήταν το τραγούδι!* || *είναι και η ομάδα!* || *έχει τη φωνή!* 3. ορίζει σύνολο ομοειδών: *το ανδρόν έχει οραία φωνή* (όλα τα ανδρόνια) || ο *έμπορος ενδιαφέρεται για το κέρδος* 4. προτάσσεται σε κύρια ονόματα: ο *Νίκος* || η *Ελένη* || *τα βουνά της Ελλάδας* || οι *όχθες του Έβρου* || ο *Έλληνας αγαπά την καλοπέραση* (οι Έλληνες γενικά) 5. προτάσσεται σε παράθεση, που προσδίδει στο ουσιαστικό μια ιδιότητα: *Φίλιππος ο Δεύτερος* (Φίλιππος Β') || *Αίας ο Τελαμώνιος* || *Άγιος Δημήτριος ο Μυροβλήτης* || *καστανάει η εδωδιώμα* 200.000 *δρχ. τον μήνα* || *δύο φορές την ημέρα* || 20.000 *δρχ. ο* (κάθε) *εργάτης* 7. (σε αιτ.) προτάσσεται σε ουσιαστικά που δηλώνουν χρόνο: *θα σας δω την Τρίτη* | *την άλλη εβδομάδα* || *τα καλοκαίρια ταξιδεύω πολύ* 8. προτάσσεται σε αριθμητικά δηλώνοντας (α) το ενιαίο σύνολο: *θα σου πω τρεις σας αργότερα* || (+και) *και τα δύο δώρα μου αρέσουν πολύ* (β) μέρος ευρύτερου συνόλου: *ο ένας από σας* || *οι δύο από τους* | *στους πέντε* (γ) (μετά το σε) ώρα ή ημερομηνία: *θα έρθω στις τρεις και δέκα* || *στις 31 Μαρτίου τελειώνουμε* 9. ουσιαστικοποιεί άλλα μέρη του λόγου (επίθετα, αντωνυμίες, μετοχές κ.λπ.) στα οποία προτάσσεται: *-Ποιες γυναίκες σου αρέσουν;* -*Οι μελαχρινές* || *-Ποιο είναι το αυτοκίνητο σου;* -*Το κόκκινο* || *το καλό* || *και εσύ και ο άλλος* || *κάνεις δεν ξέρει το γιατί* (την αιτία) || *το να κάνει κανείς το καλό...* || *το ότι θέλεις δεν σημαίνει και ότι μπορείς...* 10. σχηματίζει τον υπερθετικό βαθμό, προτασσομένο επιθέτων συγκριτικού βαθμού: ο καλύτερος *από όλους* || *το πιο ωραίο δώρο* 11. προτάσσεται σε επιρρήματα (α) επιθετικοποιώντας τα: *ο κάτω κόσμος* (β) (ουδ. πληθ. τα) πλεοναστικά: *ώς τα σήμερα* || *έλα προς τα κάτω* (αντί *έλα κάτω*) 12. προτάσσεται σε προτάσεις ουσιαστικο-ποιώντας τες: *με το να θυμώνεις δεν κερδίζεις τίποτε* (αντί *με τον θυμό*) || *το ότι είναι σπουδαίος γιατρός δεν αμφισβητείται από κανέναν* || *το τι θέλεις εσύ δεν μ'ενδιαφέρει καθόλου* 13. (το ουδ. στον εν.) προτάσσεται σε λέξη ή φράση (α) που εξετάζεται ως λέξη ή φράση (μεταγλωσσική λειτουργία): *το «όδικος» είναι επίθετο* || *το «η Μαρία» είναι το υποκειμενο του «έδωσε» στην πρόταση «η Μαρία έδωσε το βιβλίο στον Γιώργο»* (β) που αποτελεί τίτλο έργου: *η τηλεόραση είχε χθες το «Αντίο, παλάκινδα μου»* || *το αγαπημένο της τραγούδι είναι το «Τα δάκρυα μου είναι καντά»*. ΣΧΟΛΙΟ λ. άρθρο. [ΕΤΥΜ < αρχ. ο < ΙΕ. *so-, πβ. σανσκρι. sa, γοθθ. sa, τοχ. se, αρχ. λατ. sa-psa «η ίδια» (από όπου το p. sum «είμαι») κ.ά. Βλ. κ. ή, τή].

+ *τόπος* > *παιδότοπος, γουδ(ι)* + *-ο- + χέρι* > *γουδοχέρι*. [ΕΤΥΜ Συνδυετικό φωνήεν της Αρχ. και Ν. Ελληνικής με αφητηρία συνθετικά που έλλαν σε -ο- (λ.χ. αρχ. *άριστο-κρατία, λεπτο-λογία, θεό-μορφος*), ενώ αργότερα επεκτάθηκε σε συνθετικά με διαφορετικό τελικό φωνήεν (λ.χ. αρχ. *ζωο-γονώ, μίτην, κομώ-πολις* κ.ά.).

Ο.Α. (η) Ολυμπιακή Αεροπορία.

Ο.Α.Α. (ο) Όμιλος Αντισφαιρίσης Αθηνών.

Ο.Α.Α.Α. (ο) Οργανισμός Απασχόλησης και Ασφάλισης Ανέργων.

Ο.Α.Ε. (ο) Οργανισμός Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων.

Ο.Α.Ε.Α. (ο) Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού.

Ο.Α.Θ. (ο) Οργανισμός Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης.

Ο.Α.Κ.Α. (το) Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο Αθηνών (Ολυμπιακό Στάδιο Καλογρέζας).

Ο.Α.Κ.Κ.Ε. (η) Οργάνωση για την Ανασυγκρότηση του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας.

Ο.Α.Ν. (ο) Οργανισμός Ανέγκυσης Ναυαγίων.

Ο.Α.Π. 1. (η) Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης 2.

(ο) Οργανισμός Αποχετεύσεως Πρωτεύουσας.

Ο.Α.Σ. (ο) Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών.

Ο.Α.Σ.Α. (ο) Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών Αθηνών.

Ο.Α.Σ.Ε. (ο) Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη: περιλαμβάνει 55 κράτη-μέλη, συμπεριλαμβανομένων των Η.Π.Α., του Καναδά, της Ρωσίας και των πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών της Κεντρικής Ασίας- ιδρύθηκε το 1994 με στόχο τη διαφύλαξη της ευρωπαϊκής ασφάλειας και σταθερότητας: σήμερα, οι ευθύνες του εστιάζονται στην αποφυγή συγκρούσεων, στη διαχείριση κρίσεων και στην αντιμετώπιση των συνεπειών συγκρούσεων.

όωση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. έκταση γης μέσα σε έρημο, στην οποία υπάρχει νερό και βλάστηση 2. (μτφ.) (συνήθ. +γεν.) χώρα, περιστάσεις, μέσα στις οποίες επικρατεί κάτι ευάριστο, μέρος ή δραστηριότητα που προσφέρει τα στοιχεία εκείνα που αναζητεί κανείς και τα οποία λείπουν από το περιβάλλον του, τη ζωή του κ.λπ.: *οι ώρες που περνά στον κήπο μου, είναι μια ~ ηρεμίας μέσα στην έντονη ζωή που κάνω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ΕΤΥΜ αρχ. *δάσις* < αρχ.π. wh't «κοίλωμα, λάκκος»].

Ο.Α.Σ.Θ. (ο) Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών Θεσσαλονίκης.

Ο.Α.Σ.Π. (ο) Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας.

Ο.Β. (η) Οργάνωση Βάσης.

Ο.Β.Α. (ο) Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης.

οβάλ επίθ. {ακλ.} αυτός που έχει το σχήμα του αβγού: ~ *πρόσωπο* | *τραπέζι* ΣΥΝ. ωσειδής· Φρ. *οβάλ γραφείο* η προεδρία των Η.Π.Α.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. ovale < λατ. ovum «αβγό»].

οβελιαίος, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει το σχήμα οβελού 2. ΑΝΑΤ. (α) αυτός που έχει διεθθνηση από εμπρός προς τα πίσω ή από την κοιλιά προς τη ράχη και αντιστρόφως (β) *οβελιαία ραφή* η ραφή με την οποία συνδέονται τα δύο βρεγματικά οστά του κρανίου (γ) *οβελιαίος κόλπος* κάθε φλεβώδης κόλπος της σκληρής μήνιγγας, που απομακρύνει το αίμα από τον εγκέφαλο (δ) *οβελιαία σιγήση* η σιγήση που χωρίζει τα δύο ημισφαίρια του εγκεφαλού (ε) *οβελιαίος άξονας* ο άξονας που ενώνει σημείο της κοιλιακής επιφάνειας του σώματος με τη ράχη.

οβελιαίος (ο) {οβελία} (λόγ.) το αρνί που ψήνεται στη σούβλα, κυρ. κατά την ημέρα του Πάσχα. [ΕΤΥΜ αρχ. < οβελός «σούβλα - οριζόντια γραμμή» (βλ. λ.)].

οβελίω ρ. μετβ. {οβελία} 1. (λόγ.-σπάν.) περνά από οβελό (κάτι), για να το ψήσω ΣΥΝ. σουβλίω · 2. (στην έκδοση κειμένου που παραδίδεται από χειρόγραφο) περικλείω ανάμεσα σε οβελούς (λέξεις ή φράσεις χωρίου, που δεν είναι γνήσιες) ΣΥΝ. εξοβελίω. — οβελισμός (ο) [μτγν.], οβελιστής (ο).

[ETYM. μτγν. < αρχ. *ὀβελός* «σούβλα - οριζόντια γραμμή» (βλ. λ.). οβελίσκος (ο) 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. ο κωνικός, τετράεδρος, μονόλιθος και υψηλός στύλος που απολήγει σε μικρή πυραμίδα και τον οποίο συνήθ. τοποθετούσαν κατά ζεύγη στην είσοδο αρχαίων αιγυπτιακών ναών 2. (γενικόν.) κάθε μνημείο που έχει τέτοια μορφή 3. η μικρή σούβλα 4. το τμήμα του φάρου στο οποίο προσαρμόζεται φωτιστικό σύστημα (συνήθ. αυτόματης λειτουργίας).

[ETYM. αρχ., υποκ. του ουσ. *ὀβελός* «σούβλα - οριζόντια γραμμή» (βλ. λ.).

οβελισμός (ο) → οβελίζω οβελιστήριο (το) {οβελιστήρι-ου | -ων} (επίσ.) το ψηφοπολείο, όπου

μπορεί να φάει κανείς ψητό σούβλας, οβελός (ο) 1. (λόγ.) η σιδερένια και επιμήκης ράβδος, στην οποία περιούνται κομμάτια κρέατος ή ολόκληρο σφάγιο για ψήσιμο ΣΥΝ. σούβλα 2. η μεταλλική ράβδος που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό του εσωτερικού της κάννης όπλου ΣΥΝ. βέργα 3. ΦΙΛΟΛ. οριζόντια γραμμή (-) που χρησίμευε για να δηλώνει συμβολικά ότι το αντίστοιχο χωρίο του αρχαίου κειμένου ήταν νόθος χρησιμοποιήθηκε πρώτα από τον Ζηνόδοτο τον Εφέσιο (3ος αι. μ.Χ.) ή τον Αρίσταρχο· αργότερα χρησιμοποιήθηκε και ο *οβελός περισπόμενος*, δηλ. με μία τελεία πάνω και μία κάτω, για να δηλωθούν τα περιτά χωρία. [ETYM < αρχ. *ὀβελός* | *ὀβελός* «σούβλα - οριζόντια γραμμή», αβεβ. ετιμω. χωρίς αποδεδειγμένες αντιστοιχίες σε άλλες γλώσσες. Το αρχικό *ὀ-* είναι προβληματικό, ενώ η εναλλαγή *-β-* | *-δ-* οδηγεί στην εκδοχή ότι πρόκειται για αντιπροσωπευση του χελούπερωικου *g^w. (θ. *g^w-el), ίσως υπό την επιδρ. των λ. *βέλ-ος*, *βελ-όνη*. Ομόρρ. *ὀ-βολ-ός*, (βλ. λ.).

ὄβερ (το) {άκλ.} (σε συνομιλία μέσω ασυρμάτου) για να δηλωθεί το τέλος φράσης: *ελήφθη (ενν. το σήμα), ~!*

[ETYM. < αγγλ. over, στη σημ. «τέλος (τής συνομιλίας ή τής σύνδεσης)»]. οβίδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ή το βήμα πυροβόλου που είναι συνήθ. κυλινδρικό με κωνική απόληξη, γεμάτο εκρηκτικές ύλες και εκρήγνυται στο έδαφος ή στον αέρα: *έκρηξη οβίδας* || *εγκαρφολεγής* -|| ~ μέσον | *μεγάλου διαμετρήματος*.

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. obus (καθ. *οβίς*, *-ίδος*) < γερμ. Houbitze «οβιδόβολο» < τσεχ. haubnice «καταπέλτης»]. οβιδόβολο (το) [1847] πυροβόλο όπλο μέσου βεληνεκούς, με σχετική κοντή κάννη, το οποίο εκτοξεύει οβίδες, προσβάλλοντας επιτυχέστερα στόχους σε λοφώδεις ή ορεινές περιοχές.

[ETYM < οβίδα + *-βόλο* < *βάλια*, απόδ. του γαλλ. obusier (βλ. λ. *οβίδα*)].

οβιδουλκός (ο) ΣΤΡΑΤ. το μικρό κοχλιωτό και σιδερένιο εργαλείο σχήματος T, το οποίο χρησίμευε παλαιότερα για την εξαγωγή του επικρουστήρα των οβίδων.

[ETYM < οβίδα + *-ουλκός* < *έλικος*]. οβόλο (το) 1. ο βολός (βλ. λ.) 2. (ειρων.)

άβουλα (τα) τα χρήματα. [ETYM < οβολός (βλ. λ.), με αλλαγή γένους κατά τις

ονομασίες των περισσοτέρων νομισμάτων, λ.χ. *δεκάριο*, *χιλιάρικο* κ.τ.ό.]

οβολός (ο) 1. αρχαίο αττικό νόμισμα, που ισοδυναμούσε προς το 1/6 της

αττικής δραχμής 2. (παλαιότ.) το νεοελληνικό χάλκινο κέρμα, που είχε αξία

πέντε λεπτών ΣΥΝ. *πεντάλεπτο*, *πεντάρα* 3. (μτφ.) μικρό χρηματικό ποσό,

μικρή χρηματική συνεισφορά: *καλείστε να προσφέρετε κι εσείς τον ~ σας για*

έναν κοινωφελή σκοπό· ΦΡ. (μτφ.) οβολός *τής χήρας* βλ. λ. *χήρα*.

[ETYM. αρχ. < οβελός (βλ. λ.), με αφομοίωση κατά τα όμοια φωνήεντα που

περιβάλλουν τη μεσαία συλλαβή]. Οβρίος (ο) [μεσν.], Οβρία (η) {λαϊκ.} ο

Εβραϊός | η Εβραία. — οβρια-

κός, -ή, -ό. Ο.Β.Σ.Α. (η) Ομοσπονδία Βιοτεχνικών Σωματείων

Ελλάδος. Ο.Τ. Οχηματαγωγοί (ενν. πλοίο). Ο.Γ.Α. (ο) Οργανισμός

Γεωργικών Ασφαλίσεων. ογδή (η) → ογδοος ογδοηκοντα (το) →

ογδόντα

ογδοηκοντα- κ. ογδοηκοντα- κ. ογδοηκοντ- [αρχ.] (λόγ.) ά συνθετικό που

δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ογδόντα (80):

ογδοηκοντα-ετής, *ογδοηκοντ-άκις* 2. είναι ογδόντα φορές πιο μεγάλος ή πιο

πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *ογδοηκοντα-πλάσιος*, *ογδοηκονταετηρίδα* (η) →

ογδοηκοντα-, *-ετηρίδα* ογδοηκονταετής, -ής, -ές → ογδοηκοντα-, *-ετής*

ογδοηκονταετία (η) → ογδοηκοντα-, *-ετία* ογδοηκοντάκις *επίρρ.* →

ογδοηκοντα-, *-άκις* ογδοηκονταπλάσιος, *-α*, *-ο* → ογδοηκοντα-, *-πλάσιος*

ογδοηκοντούτης (ο) [αρχ.] {ογδοηκοντουτών}, ογδοηκοντούτης (η)

{ογδοηκοντουτίδης | ογδοηκοντουτίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας ογδόντα ετών

ΣΥΝ. ογδοηκονταετής, ογδοηκονταχρονος, ογδοηκοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται

80ός στην αραβική αρίθμηση, Π' ή π' στην ελληνική και LXXX στη λατινική)

αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό ογδόντα (80) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

[ETYM αρχ. < ογδοηκοντα], ογδόντα (το) {άκλ.} 1. εβδομήντα εννέα

συν ένα, αριθμός ίσος με οχτώ δεκάδες, ο αριθμός 80 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2.

(ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 80. Επίσης (λόγ.)

ογδοηκοντα [αρχ.]

[ETYM μεσν. < ογδοντα < αρχ. ογδοηκοντα], ογδόντα - κ. ογδόντα- κ.

ογδοντ- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με

τον αριθμό ογδόντα (80): *ογδοντά-χρονος*, *ογδοντα-ετία*, *ογδοντ-άδα* 2. είναι

ογδόντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *ογδοντα-*

πλάσιος.

ογδοντάδα (η) [μεσν.] σύνολο ογδόντα προσώπων ή όμοιων πραγμάτων: μια ~ νέων | *μουλβίων*.

ογδοντάτης (ο) {ογδοντάρηδες}, ογδοντάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο

ηλικίας ογδόντα ετών ή περίπου ογδόντα ΣΥΝ. ογδοηκονταετής,

ογδοντάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM < ογδόντα + παραγ. επίθημα -

άρης].

ογδονταρία (η) {χωρ. πληθ.} ογδόντα: στη ΦΡ. *καμιά ογδονταρία* περίπου

ογδόντα: στη *συγκέντρωση μαζεύτηκαν* ~ (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM <

ογδόντα + παραγ. επίθημα -αρία].

ογδοντάχρονος, -η, -ο αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια ογδόντα ετών: ~ *άνδρας*

| *ειρήνη*.

όγδοος, -η (λόγ. *ογδότη*), -ο (επίσης γράφεται 8ος στην αραβική αρίθμηση, Η' ή

η' στην ελληνική και VIII στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά

στον αριθμό οκτώ (8)· ΦΡ. *όγδοο θαύμα* για κάτι πολύ σημαντικό που μπορεί

να προστεθεί στα επτά θαύματα του κόσμου 2. *όγδοος* (ο) (α) {ογδούος} ο

όγδοος όροφος πολυκατοικίας (β) ο όγδοος μήνας του έτους, ο Αύγουστος:

στις 15/8 (δεκαπέντε ογδούου) είμαστε συνήθως στην Τρίνο 3. *όγδοη* (η) (α) η

όγδοη ημέρα κάθε μήνα: η 8/3 (*ογδότη Μαρτίου*) είναι η ημέρα της *γυναίκας* (β)

ΜΟΥΣ. η όγδοη βαθμίδα στις επτάφθογγες κλίμακες ΣΥΝ. οκτάβα 4. *όγδοο*

(το) {ογδό-ου | -ων} (α) καθένα από τα οκτώ ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται

ένα σύνολο: η *σύντομος του αποθανόντος δικαιοῦτα* τα 2/8 (*δύο όγδοα*) της

κλιρονομιάς (β) σχήμα βιβλίου, του οποίου η σελίδα έχει μέγεθος ίσο με το

ένα όγδοο (1/8) της κλασικής τυπογραφικής σελίδας (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

[ETYM αρχ. < *δγδο)Ρος (πβ. λατ. octānus, γοτθ. ahtuda, αρχ. γερμ. ahtow-i)

< οκτώ (βλ. λ.), πθ. κατ' αναλογία προς το σχήμα *επτά-εβδο-μος* (βλ. λ.).

Ο.Γ.Ε. (η) Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδος.

ο γέγονε γέγονε (ο γέγονε γέγονε) (αρχαιοπρ.) ό,τι έγινε έγινε: για να δηλωθεί

ότι δεν μπορεί να αλλάξει μια αυτό που έχει ήδη γίνει: ~ *ας δούμε από 'όω και*

μπρος πώς θα αποφύγουμε ανάλογα σφάλματα.

ογκανίζω ρ. αμετβ. {ογκάνισα} (για γαϊδάρο) γκαρίζω. — ογκάνισμα (το) κ.

ογκανισμός (ο).

[ETYM < αρχ. *ὄγκωμα* (-ά(-, κατά το *μουκανίζω*). Το αρχ. *ὄγκωμα*,

εκφραστ. σχηματισμός σε *-άω* (πβ. *βοάω*, *βρυγάωμαι*, *ροάω*, *μυκάωμαι* κ.ά.), <

Ι.Ε. *epq- | *opq- «βογγώ, μουγκρίζω», πβ. λατ. uncāre «μουγκρίζω» (για

αρκούδα), αλβ. nëkëri «μουγκρίζω», ρωσ. jacu].

ογκηθμός (ο) (λόγ.) η φωνή του γαϊδάρου ΣΥΝ. γκάρισμα. [ETYM

μτγν. < αρχ. *ὄγκωμα* (βλ. λ.).

ογκίδιο (ο) → ὄγκος

ογκογονίδιο (το) {ογκογονιδί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. μεταλλαγμένο γονίδιο, που

προκαλεί ανεξέλεγκτη διαίρεση των κυττάρων, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη

όγκου.

ογκογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλεί ὄγκους. [ETYM

Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. oncogene].

ογκόλιθος (ο) [1884] {-ου κ. -ίθου | -ων κ. -ίθων, -ους κ. -ίθους} 1. η

ακατέργαστη πέτρα μεγάλων διαστάσεων, η οποία χρησιμοποιείται και ως

δομικό υλικό, κυρ. στα λιμενικά έργα 2. (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για

κάποιον/κάτι πολύ μεγάλης αξίας.

ογκολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο θεωρητικός και πειραματικός κλάδος τής

ιατρικής, που ασχολείται με τη διάγνωση, τη μελέτη και την αντιμετώπιση

των ὄγκων που σχηματίζονται στο ανθρώπινο σώμα.

— ογκολόγος (ο/η), ογκολογικός, -ή, -ό.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. oncologie].

ογκομετρία (η) {ογκομετρίων} η μέτρηση του όγκου σωμάτων. Επίσης

ογκομετρική. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. volumetrie (νόθο συνθ.)].

ογκομετρικός, -ή, -ό [1870] 1. αυτός που σχετίζεται με τη μέτρηση του όγκου

ρευστών: ~ *αντία* | *συμπεσής* 2. *ογκομετρική* (η) η ογκομετρία (βλ. λ.) 3.

ΧΗΜ. ογκομετρική *ανάλυση* μέθοδος χημικής ανάλυσης κατά την οποία ο

ποσοτικός προσδιορισμός μιας ουσίας πραγματοποιείται με μέτρηση του

όγκου διαλύματος αντιδραστήριου που απαιτείται για την πλήρη αντίδραση

της ουσίας που προσδιορίζεται.

— ογκομετρικ-ά | -ώς *επίρρ.*

[ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. volumétrique (νόθο συνθ.)].

ογκόμετρο (το) [1886] {ογκομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο που χρησιμεύει στη

μέτρηση του όγκου ενός σώματος χωρίς τη βύθιση του σε υγρό· συνήθ.

χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό τής πυκνότητας και του ειδικού βάρους

στερεών σωμάτων που είναι πορώδη ή έχουν μορφή σκόνης. [ETYM.

Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. volumètre (νόθο συνθ.)].

ογκόπατος (ο) [1894] {ογκοπάτ-ου | -ων, -ους} ὄγκος πάγου μεγάλων

διαστάσεων, που επιπλέει στις αρκτικές και ανταρκτικές θάλασσες ΣΥΝ.

παγόβουνο.

ὄγκος (ο) 1. η έκταση στον τρισδιάστατο χώρο· ο χώρος που καταλαμβάνει

στερεό σώμα ή ρευστή μάζα, βασική μονάδα μετρήσεως του οποίου είναι το

κυβικό μέτρο (m³) ή το λίτρο· (συνεκδ.) 2. οι διαστάσεις, το μέγεθος σώματος

3. σώμα θεωρούμενο ως μάζα: ο *κύριος*

— *τής διαδήλωσής έχει ήδη περάσει την Πλατεία Συντάγματος* || (μτφ.)

«πλακωμένη από ὄγκους σιωπής» (Α. Ζωγράφου) 4. (ειδικόν.) η έντα

ση και το μέγεθος ήχου ή φωνής, η ιδιότητα ήχου ή φωνής να δημιουργεί

την εντύπωση ότι έχει υλική υπόσταση, ότι γεμίζει τον χώρο

5. μεγάλο πλήθος ομοειδών αντικειμένων: ~ *επιστολών τον περιμένε*

στο γραφείο του ΣΥΝ. σωρός, πλήθος 6. η μεγάλη ποσότητα, το μεγάλο

μέγεθος: *το αν θα είμαι εύκαιρος εξαρτάται από τον ~ εργασίας που με*

περιμένει || ο ~ των *συναλλαγών στο Χρηματιστήριο* 7. (μτφ.) η

ιδιαιτέρα βαρύτητα, η σπουδαιότητα: ο ~ τής *πνευματικής του προ*

σφοράς 8. ΙΑΤΡ. (α) μάζα κυτταρικού ιστού που εμφανίζεται χωρίς

εμφανή αιτία σε μέρος του σώματος και χωρίς να συμβάλλει σε κάποια από τις φυσιολογικές λειτουργίες του οργανισμού- αναπτύσσεται ανεξέλεγκτα και ανεξάρτητα από τους ιστούς που την περιβάλλουν (β) **καλοήθης όγκος** όγκος σαφούς περιγράμματος, που δεν εισβάλλει σε άλλους ιστούς και δεν κάνει μεταστάσεις, π.χ. το λιπώμα, το νεύρινομα κ.ά. (γ) **κακοήθης όγκος** όγκος που αναπτύσσεται παθολογικά, εισβάλλοντας στους γύρω ιστούς και καταστρέφοντας όργανα (πβ. κ. λ. *καρκίνος*) ΣΥΝ. καρκίνωμα. — (υποκ.) **ογκίδιο** (το) [1891] (σημ. 8). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-

[ETYM αρχ., ετεροϊωμ. βαθμ. του θ. -εγκ- του απρω. *έν-εγκ-είν*, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως αόρ. β' του ρ. *φέρω*. Το *έν-εγκ-είν* (< *εγκ-ε) αποτελεί αναδιπλασιασμένη μορφή του θ. *sn-ek- (> *ενεκ-*, πβ. δι-ηνεκ-ής), που συνδ. με σανσκρ. an-āmṣa «έφθασα», λθ. nea-ú «φέρνω», αρχ. σλαβ. nes-o, λατ. nancisco «λαμβάνω» κ.ά. Στην ιατρ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. tumeur]. ογκούμαι ρ. → ογκώνομαι ογκρατέν (το) (παλαιότερ. ορθ. *ογκρατέν* κ. *ωγκρατέν*) {άκλ.} 1. τρόπος παρασκευής φαγητών, συνήθ. στον φούρνο, με άσπρη σάλτσα (μασαμέλ) και αβγά 2. (ως επίθ.) (φαγητό) που έχει μαγειρευτεί με τον παραπάνω τρόπο: *μακαρόνια* —.

[ETYM. < γαλλ. au gratin < gratin «υπόλειμμα φαγητού, κρούστα» < gratter «αποξέω» (< φρανκον. *krattōn)]. ογκώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ογκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών ογκώδστερος, -ατός} 1. αυτός που έχει μεγάλο όγκο, που καταλαμβάνει πολύ χώρο: ~ τόμος | βιβλιογραφία | *έπιπλο* | *δέμα* ΣΥΝ. ευμεγέθης ΑΝΤ. ισχνός 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λεπτότητας και κομψότητας ΣΥΝ. χοντροκομμένος, άκομπος, άχαρος ΑΝΤ. λεπτός, αβρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, όγκωμα (το) [μτγν.] {ογκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. παθολογική προεξοχή ιστού: *αυχενικό* | *ινιακό* | *μετωπιαίο* | *βρεγματικό* ~. ογκώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ογκώ-θηκα, -μένος} αυξάνω σε όγκο ΣΥΝ. μεγαλώνω, μεγεθύνω, εκτείνωμαι ΑΝΤ. μικραίνω, περιορίζομαι, συστέλλομαι, συρρικνώνομαι. Επίσης (λογιότ.) ογκούμαι [αρχ.] {-ούσαι...}. —όγκωση (η) [αρχ.], ογκωτικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, πληρώ*.

[ETYM. < αρχ. *όγκωμαι* (-όω-) < *όγκω*]. -όγλου κ. -όγλου κατάληξη νεοελληνικών επωνύμων μικρασιατικής, κατά κανόνα, προέλευσης: *Παπάζ-όγλου, Εσραϊμ-όγλου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή*.

[ETYM. Επίθημα κυρίων ονομάτων, που προέρχεται από το τουρκ. -oglu (< ogul «γνιος»), το οποίο φέρουν Έλληνες κυρ. μικρασιατικής καταγωγής και απαντά τόσο σε τουρκικές όσο και σε άλλης αρχής επώνυμα (λ.χ. *Τερζ-όγλου* < τουρκ. terzi «ράφτης», *Μουράτ-όγλου* < τουρκ. murat «επιθύμια», αλλά και *Κώστ-όγλου, Ιορδάν-όγλου*). Μετά το προσφυγικό κύμα των αρχών του 20ού αι. αρκετοί Έλληνες αντικατέστησαν το επίθημα -όγλου με το (λατ. αρχής) -ό)πουλος ή το (λογ.) -ίδης, λ.χ. *Τερζ-όγλου* → *Τερζ-όπουλος, Φάλτογλου* → *Φαλτ-ίδης* κ.ά.]. οδάλισκη (η) {πάν. οδάλισκος} (λόγ.) η σκιάβα στο χαρμί Οθωμανού ηγεμόνα.

[ETYM; Μεταφορά του γαλλ. odalisque < τουρκ. odalık «η θαλαμηπόλος» < oda «δωμάτιο» (> *οντάς, ο*). **Ο.Δ.Δ.Ε.Π.** (ο) Οργανισμός Διοικήσεως και Διαχειρίσεως Εκκλησιαστικής Περιουσίας. **Ο.Δ.Δ.Υ.** (ο) Οργανισμός Διαχειρίσεως Δημοσίου Υλικού. **όδευμα** (το) [μτγν.] {οδεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (α) ΣΤΡΑΤ. (σε σχηματικά έργα) η σήραγγα ή η τάφρος που χρησιμοποιούν οι στρατιώτες ως διάδο (β) (γενικότερ.) διάδο διαφυγής σε μεγάλες εγκαταστάσεις. *όδευση* (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. (λόγ.) η πορεία προς συγκεκριμένο τόπο 2. ΣΤΡΑΤ. (α) η πορεία στρατιωτικών δυνάμεων μέσω οδευμάτων (β) η διάνοιξη οδευμάτων σε περίπτωση πολιορκίας 3. διάδος διαφυγής σε μεγάλες εγκαταστάσεις, π.χ. αεροδρόμια 4. ΤΟΠΟΓΡ. η μέθοδος προσδιορισμού των γεωγραφικών συντεταγμένων διαδοχικών σημείων της επιφάνειας της Γης. *οδεύω* ρ. αμετβ. {όδευσα; (λόγ.) 1. (α) βαδίζω προς συγκεκριμένο τόπο ΣΥΝ. πορεύομαι (β) (για διαδικασία που βρίσκεται στον δρόμο για την ολοκλήρωσή της) κατευθύνωμαι: *το ζήτημα οδεύει προς την οριστική λύση του* || *τα πράγματα οδεύουν προς μια νέα κατάσταση* 2. ΦΥΣ. **οδεδόν κύμα** κύμα που μεταδίδεται στον χώρο ΣΥΝ. τρέχον.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*. [ETYM < αρχ. οδεύω < οδός]. *οδήγησι* (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να οδηγεί κανείς (κάτι/κάποιον) 2. (συνθ. ειδικότερ.) το να οδηγεί κανείς αυτοκίνητο, όχημα, *άδεια οδήγησεως αυτοκινήτου* | *μοτοποδηλάτου* || *προσεκτική* | *γρήγορη* | *επιθετική* ~. Επίσης *οδήγημα* (το). *οδηγητής* (ο) αυτός που καθοδηγεί, που κατευθύνει προς την πραγματοποίηση συγκεκριμένου σκοπού: *πολιτικός* ~ ΣΥΝ. καθοδηγητής, ιντρούχτορας.

[ETYM < μ'Υ'- *οδηγήτηρ*, -ήρος < αρχ. *οδηγώ*], *οδηγητικός*, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι ικανός ή κατάλληλος να οδηγεί ΣΥΝ. καθοδηγητικός, *οδηγήτρια* (η) [μτγν.] (οδηγητριών) 1. γυναίκα που οδηγεί κάποιον προς ορισμένη κατεύθυνση 2. (με κερ.) (α) ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία της Παναγίας: *Παναγία η* - (β) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αγιογραφική παράσταση της Θεοτόκου, η οποία με το αριστερό της χέρι κρατά τον Χριστό βρέφος και τον δείχνει με το δεξί, οδηγώντας τους πιστούς προς Αυτόν · 3. η επιφάνεια πάνω στην οποία ολισθαίνει μηχανικό εξάρτημα ΣΥΝ. ολκός. Επίσης (λαϊκ.) *οδηγήτρα* (σημ. 1, 2). **οδηγία** (η) (οδηγιών) (συνήθ. στον πληθ.) 1. η υπόδειξη που απευθύνεται σε κάποιον για το πώς πρέπει να ενεργήσει: του *έδωσα οδηγίες πώς να συναρμολογήσει το μηχάνημα* || *οδηγίες προς ναυτιλλομένους* || *ταξιδιωτική οδηγία* (βλ. λ. *ταξιδιωτικός*): ΦΡ. *οδηγίες χρήσεως* οι γραπτές πληροφορίες που περιγράφουν πώς πρέπει να χρησιμοποιηθεί συγκεκριμένο αντικείμενο: ~ *φαρμάκου* | *μηχανήματος* 2. η δεσμευτική υπόδειξη ανωτέρου προς κατώτερο: οι ~ *που έγω από τον διευθυντή μου είναι να μην αφήσω κανέναν να τον δει* ΣΥΝ. εντολή 3. ΝΟΜ. (*κοινοτική*) *οδηγία* πράξη του Συμβουλίου ή της Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την οποία ζητείται από το κράτος-μέλος προς το οποίο απευθύνεται να θεσπίσει ή να τροποποιήσει εθνική νομοθεσία εντός τακτής προθεσμίας για την επίτευξη των στόχων που καθορίζονται σε αυτήν, χωρίς να το δεσμεύει ως προς τα μέσα με τα οποία θα την πραγματοποιήσει: αποτελεί πηγή του παράγοντα κοινοτικού δικαίου ΣΥΝ. ντιρεκτίβα. [ETYM < μτγν. *οδηγία* < *οδηγός*], **οδηγισμός** (ο) διεθνής οργάνωση νεότητας, παλαιότερ. μόνο κορπιτών, που ασπαστεί στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου μέσα από αυτοδιοικούμενες ομάδες.

οδηγός (ο/η) 1. αυτός που οδηγεί όχημα: *προσεκτικός* | *έμπειρος* ~ || ~ ΙΧ. *αυτοκινήτου* | *ταξί* | *λεωφορείου* | *άμαξας* | *σχολή οδηγών* || *εξέταση των υποψηφίων* ~ ΣΥΝ. (γαλλ.) σοφέρ · 2. αυτός που προπορεύεται, δείχνοντας τον δρόμο στους άλλους: *για να φτάσεις στην κορυφή του βουνού, χρειάζεσαι* ~ 3. αυτός που δείχνει σε άλλους πώς πρέπει να πράξουν: *αυτός υπήρξε ο ~ μας στον αγώνα μας* 4. το πρόσωπο που συνοδεύει εκδρομείς (εκ μέρους ταξιδιωτικού γραφείου), για να τους δείξει τα αξιοθέατα και γενικότερ. για να τους προφέρει βοήθεια σε ό, τι χρειαστούν: ο ~ *ενός τουριστικού γκρουπ* ΣΥΝ. ξεναγός 5. ΣΤΡΑΤ. αυτός που τοποθετείται πρώτος σε γυμναστική ή στρατιωτική παράταξη 6. ΝΑΥΤ. το πλοίο που τίθεται επί κεφαλής ναυτικού σχηματισμού 7. (γενικότερ.) στιδίηποτε μπορεί να καθοδηγήσει, να κατευθύνει: *η γνώση είναι χρήσιμος ~ του ανθρώπου* 8. (α) βιβλίο που περιέχει χρήσιμες πληροφορίες: ~ *μαγειρικής* | *υπηρεσιών του Δημοσίου* | *νυχτερινής διασκέδασης* || *πολυσελίδος ~ αγορών* (με καταστήματα και προϊόντα) (β) χρηστικό έντυπο ή φυλλάδιο, στο οποίο περιγράφεται ένας χώρος ή μία χώρα και το οποίο απευθύνεται σε ταξιδιώτες: *τουριστικός* ~ || ~ *της αρχαίας Αγοράς* | του Βυζαντινού Μουσείου 9. ΠΛΗΡΟΦ. συσκευή ενσωματωμένη στον υπολογιστή, η οποία εκτελεί ανάγνωση από και εγγραφή σε μαγνητικούς οπτικούς δίσκους, μαγνητικές ταινίες κ.λπ. · 10. (α) μέλος κλάδου του οδηγισμού ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας 11 έως 14 ετών (β) *Μεγάλος Οδηγός* μέλος κλάδου του οδηγισμού ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας 15 έως 17 ετών (βλ. λ. *οδηγημάς*) · 11. μεταλλική, ζυλίγη ή πλαστική επιμήκης κατασκευή, συχνά με εσοτερική αιαλακα, η οποία επιτρέπει να σύρεται παράθυρο, κουρτίνα κατά μήκος της πόρτας κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

[ETYM < μτγν. *οδηγός* < αρχ. *οδηγώ* (υποχωρητ.)]. Στη σημ. του χειριστή οχήματος η λ. αποδίδει το γαλλ. conducteur, ενώ η σημ. «ξενάγος» αποδίδει το γαλλ. guide. Στην πληροφορική ο όρος αποδίδει το αγγλ. (disk) drive]. **οδηγώ** ρ. μετβ. (οδηγείς... | *οδήγησα*, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) 1. χειρίζομαι και κινώ (όχημα): ~ *αυτοκίνητο* | *λεωφορείο* | *μοτοσυκλέτα* | *άμαξα* || *απαγορεύεται να οδηγείς μεθυσμένος* 2. δείχνω τον δρόμο σε (κάποιον), κατευθύνω προς ορισμένη κατεύθυνση: *τους οδήγησε μέσα από ένα άγνωστο μονοπάτι στην κρυψώνα* || *συνελήθη και οδήγηθηκε στον εισαγγελέα* || (μτφ.) *αυτές οι επιλογές μας οδήγησαν σε εκλογική ήττα* || (κ. μεσοπαθ.) *η επιχείρηση οδηγείται με χρεοκοπία* 3. υποδεικνύω σε (κάποιον) τρόπο δράσεως και συμπεριφορές: *ο σοφός δάσκαλος οδήγησε τους νέους με το παράδειγμα του στην αρετή* ΣΥΝ. καθοδηγώ 4. χρησιμεύω (ως ίχνος, ένδειξη κ.λπ.) για να βρει κάποιος κάτι: *τα αποτυπώματα θα μας οδήγησουν στον δράστη* 5. αθώ, κάνω κάποιον να ενεργεί με ορισμένο τρόπο: *τι τον οδήγησε στο έγκλημα*; || (κ. μεσοπαθ.) *δρόμο οδηγούμενοι από την επιθυμία της προβλής* 6. (+σε) (α) καταλήγω κάποιον: *που οδηγεί αυτός ο δρόμος*; ΦΡ. *όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη Ρώμη* βλ. λ. Ρώμη (β) έχω ως αποτέλεσμα: *η έλλειψη μέτρων οδήγηε στη δυστυχία* || *οι ιδεολογικές διαφορές τους οδήγησαν στη ρήξη*.

[ETYM < αρχ. *οδηγώ* (-έω) < οδός + -ηγώ < άγω (με έκταση του αρχικού φωνηέντος εν συνθέσει)]. Η σημ. «χειρίζομαι όχημα» αποδίδει το γαλλ. conduire]. **Οδησός** (η) πόλη της Ουκρανίας και σημαντικό λιμάνι του Ευξείνου Πόντου, με σημαντική ελληνική παρουσία στο παρελθόν. — **Οδессίτης** (ο), **Οδессίτισσα** (η). [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο]. **Ο.Δ.Ι.Ε.** (ο) Οργανισμός Διεξαγωγής Ιπποδρομιών Ελλάδος. **Οδικός**, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που σχετίζεται με τις οδούς, τους δρόμους, καθώς και με την κίνηση σε αυτούς: ~ *συγκοινωνίες* | *κόμβος* | *συμπεριφορά* | *αρτηρία* | *ατιχάμα* - ΦΡ. (α) **Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας** (Κ.Ο.Κ.) βλ. λ. *κυκλοφορία* (β) **οδικό δίκτυο** το σύνολο των δρόμων πόλης ή χώρας: *τοπικό* | *επαρχιακό* | *εθνικό* - (γ) *οδική ασφάλεια* η ασφάλεια κατά τη μετακίνηση με όχημα σε δρόμους (δ) **οδική απόσταση** η γερσαία απόσταση ενός τόπου από άλλον με βάση το μήκος του δρόμου που τους συνδέει (ε) **οδικός δείκτης** βλ. λ. *δείκτης* 2. ΤΕΧΝΟΛ. οδικός επιλογέας ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται στα αυτόματα τηλεφωνικά κέντρα και λειτουργεί με την επενέργεια ηλεκτρικών παλμών με εξερεύνηση επιλέγει την αντίστοιχη ομάδα γραμμών, δημιουργώντας ταυτόχρονα επαφή με το κύκλωμα που είναι ελεύθερο. — **οδικός επίπρ.** οδογέφυρα (η) [1888] {οδογεφυρών} η γέφυρα που είναι κατασκευασμένη πάνω από εδαφικό κούλωμα και η οποία εξασφαλίζει την κί-

νηση πεζών και οχημάτων.
 οδογράφος (ο) το οδομέτρο (βλ.λ., σμ.1). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odograph].
 οδοδείκτης (ο) [μεσν.] {οδοδεικτών} η πινακίδα που βρίσκεται τοποθετημένη σε δρόμους και δείχνει τις κατευθύνσεις και τις χιλιόμετρικές αποστάσεις προς τις κοντινότερες ή σημαντικότερες τοποθεσίες (πόλεις και χωριά) ΣΥΝ. οδόσημο. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός, παροιμία; οδοπορία (η) → οδοπορώ
 οδοπορικό (το) [μτγν.] 1. η λεπτομερής και συνήθ. λογοτεχνική περιγραφή οδοπορίας ή ταξιδιού 2. (μψ.) η περιόδια σε έναν τόπο, που έγινε για τη συγκέντρωση και τη μελέτη υλικού: μουσικό ~ στη Μακεδονία και την Ήπειρο (με μουσική και τραγούδια αυτών των περιοχών) 3. η χαρτογραφική απεικόνιση τής πορείας που διανύθηκε από τοπογράφο ή εξερευνητή 4. οδοπορικά (τα) το ποσό που αναγνωρίζεται σε κάποιον (συνήθ. καταβάλλεται ως αποζημίωση) ως δαπάνη μετακινήσεως του (π.χ. για αθλητές, στρατιώτες, υπαλλήλους σε αποστολή κ.λπ.).
 οδοπορικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την οδοπορία ή τον οδοπόρο.
 οδοπορικός επίρρ. [μτγν.] με οδοπορία, όπως περπατά κανείς στον δρόμο· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. οδοπορικός, μαρς! ως στρατιωτικό παράγγελμα, με το οποίο διατάσσεται στρατιωτική φάλαγγα να βαδίζει με χαλαρό, μη στρατιωτικό βηματισμό.
 οδοπόρος (ο) ο άνθρωπος που διανύει μεγάλη απόσταση πεζός, που ταξιδεύει χωρίς όχημα· ΦΡ. ασθενής και οδοπόρος αμαρτίαν ουκ έχει βλ. λ. αμαρτία. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός, αεροπορία. [ETYM < αρχ. οδοπόρος < οδοί (αρχαιότερη τοπική πτώση του ουσ. οδός) + πόρος. Η τοπική πτώση χρησιμοποιείται για μετρικούς λόγους αντί του αναμενόμενου *οδο-πόρος, προκειμένου να αποφευχθούν οι αλληλεπάλλινες βραχέιες συλλαβές].
 οδοπορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {οδοπορείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ. {βαδίζω δρόμο μακρύ και ενδεχομένως κουραστικό, ταξιδεύω χωρίς όχημα. — οδοπορία (η) [αρχ.].
 οδοκαθαριστής (ο) [1892], οδοκαθαρίστρια (η) {οδοκαθαρι-στριών} υπάλληλος δήμου ή κοινότητας ο οποίος εργάζεται στην υπηρεσία καθαριότητας των δρόμων.
 οδομαζία (η) [1890] {οδομαζιών} η ένοπλη σύγκρουση που λαμβάνει χώρα σε κατοικημένες περιοχές ανάμεσα σε αντιμαχόμενες ομάδες.
 οδομετρία (η) {οδομετριών} ο υπολογισμός με οδομέτρο των αποστάσεων που διανύονται από όχημα ή πεζο στην ξηρά. — οδομετρικός,-ή, -ό [1852]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. odometrie].
 οδομέτρο (το) [μτγν.] (οδομέτρ-ου | -ών) 1. το όργανο με το οποίο υπολογίζονται οι αποστάσεις που διανύονται από όχημα ή πεζο στην ξηρά 2. το όργανο που χρησιμοποιείται στη μέτρηση των στροφών τροχού ή άξονα μεταδόσεως τής κίνησης σε δεδομένο χρονικό διάστημα.
 οδονομία (η) [1898] {οδονομιών} η μέριμνα για την καθαριότητα των δρόμων και τη διατήρησή τους σε καλή κατάσταση.
 οδοντάγρα (η) ΙΑΤΡ. οδοντιατρικό εργαλείο σε σχήμα πένσας, το οποίο χρησιμοποιείται στην εξάγωση δοντιών. [ETYM αρχ. < οδοντο(-) + άγρα «κυνήγι, σύλληψη», πβ. κ. αρχ. πυρ-άγρα, ποδ-άγρα, κρε-άγρα κ.ά.].
 οδονταλγία (η) {οδονταλγιών} (λόγ.) ο πόνος των δοντιών ΣΥΝ. πονόδοντος. [ETYM μτγν. < οδοντο(-) + -αλγία < άλγος «πόνος»].
 οδοντιατρείο (το) [1894] το ιατρείο του οδοντίατρου.
 οδοντιατρική (η) [1891] η επιστήμη που ασχολείται με την πρόληψη και τη θεραπεία των νόσων των δοντιών και των ιστών στους οποίους αυτά στηρίζονται.
 οδοντιατρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την οδοντιατρική ή τον οδοντίατρο: ~ σύλλογος | εργαλεία | σχολή.
 οδοντίατρος (ο/η) {οδοντίατρ-ου | -ων, -ους} ο/η γιατρός που είναι ειδικευμένος στην υγιεινή και τη θεραπευτική των παθήσεων των δοντιών και του στόματος. Επίσης (καθμ.) οδοντογιατρός. [ETYM Απόδ. του γαλλ. dentiste].
 οδοντίατρος - οδοντογιατρός. Όταν οι ξένοι (οι Γάλλοι αρχικά) έπλυσαν τον όρο dentiste, ήδη από το 1735, για να δηλώσουν αρχικά τον πρακτικό οδοντίατρο (κουρέα συνήθ., που έκανε και εξαγωγές δοντιών!) και, εν συνεχεία, τον επιστήμονα οδοντίατρο, οι Έλληνες αποδώσαμε (το 1833) τον όρο με τη λ. οδοντιστής, η οποία δεν επικράτησε, ο Κοραΐς, γιατρός ο ίδιος, προέτεινε (το 1816) τη λ. οδοντοίατρος, για το οποίο παρατηρεί ο Στ. Κουμμούδης (Συναγωγή Νέων Λέξεων...): «αυτό το όν. επεκράτησε αντί του ξενικού ήχοϋντος οδοντιστής». Αργότερα πλάστηκε και ο τ. οδοντίατρος, ορθότερος και κατά το ότι παρέκαμπε τη χαμωδία -οί- και ότι ως σύνθετο αναβίβαζε κανονικά τον τόνο (πβ. αρχ. κτηνίατρος, φιλόλογος, αρχίατρος κ.ά.). Η λ. εντάχθηκε και συναποτέλεσε το σύστημα των συνθέτων του ιατρούς: παιδίατρος, οφθαλμίατρος, ψυχίατρος, κτηνίατρος, σχο-λίατρος, νομίατρος, αρχίατρος, αστίατρος, επίατρος, υπίατρος, αν-θυπίατρος κ.ά. Με εξαίρεση το οδοντογιατρός (που είναι, όπως είπαμε, τον χρόνον του Κοραΐ), τα σύνθετα με τη λ. γιατρός σχηματίστηκαν ως «άλλαρά σύνθετα» (χωρίς αναβίβαση του τόνου) με σκοπική ή μειωτική σημασία: τρελογιατρός, ψευτογιατρός, χαζογιατρός, φτωχογιατρός, μικρογιατρός κ.τ.δ.
 οδοντικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα δόντια: ~ νεύρα | ανασθησία | ανωμαλίες 2. ΙΑΤΡ. οδοντική πλάκα βλ. λ. πλάκα 3. ΓΛΩΣΣ. οδοντικό σύμφωνο το καθένα από τα σύμφωνα τ, δ, ο και ντ,

τα οποία προφέρονται με την επαφή του πρόσθιου μέρους τής γλώσσας με τα άκρα των πρόσθιων δοντιών.
 οδοντινή (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. η κύρια συστατική ουσία των δοντιών, πλούσια σε άλατα ασβεστίου, η οποία παρουσιάζει σκληρότητα μεγαλύτερη των οστών αλλά μικρότερη τής αδαμαντίνης. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dentine].
 οδοντο- κ. οδοντο- κ. οδοντ- ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το δόντι: οδοντο-λογία, οδοντο-τεχνίτης, οδοντ-ιατρείο, οδοντό-βουρτσα.
 [ETYM < αρχ. οδούς | οδών, -όντος, εκ των οποίων ο τ. οδών θεωρείται αρχικός, ενώ ο τ. οδούς σχηματίστηκε κατ' αναλογία προς μετοχές του τ. δι-δούς. Για τον τ. οδών, οδοντ-ος έχουν προταθεί οι εξής δύο ετυμολογίες: (α) ό-δών < ό- προθεμ. + θ. δόν-τ-, ετεροισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *dent- «δόντι», πβ. σανσκρ. dan (αιτ. dāntam), λατ. dens, dentis, γαλλ. dent, ισπ. diente, ουαλ. dant, αρχ. γερμ. zand (> γερμ. Zahn), αγγλ. tooth κ.ά. (β) όδ-ών, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί συστασικό. μτχ. του ρ. έδω «τρώγω» (για το οποίο βλ. λ. έδεσμα) με αντιπροσώπευση όδ- είτε λόγω ετεροιώσεως είτε λόγω αφομοιώσεως (όδ-όντ-ες)].
 οδοντόβουρτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρή βούρτσα, η οποία είναι ειδικά κατασκευασμένη για τον καθαρισμό των δοντιών.
 οδοντογιατρός (ο/η) → οδοντίατρος
 οδοντογλυφίδα (η) 1. λεπτό στέλεχος (συνήθ. ξύλινο), που είναι αιχμηρό στις άκρες του και χρησιμοποιείται στον καθαρισμό των μεσοδοντιών διαστημάτων από τα υπολείμματα των τροφών 2. (μπα-σκωπ. ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) ο υπερβολικά λεπτός, αδύνατος. [ETYM < οδοντο- + γλυφίς (βλ.λ.), μετάφρ. δάνειο από γερμ. Zahnstocher].
 οδοντογονία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. οδοντοφυΐα (βλ.λ.). Επίσης οδοντογένεση
 [ETYM < οδοντο- + -γονία < γόνος, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odontogeny].
 θδοντογραμμά (το) {οδοντογράμμι-ατος | -ατα, -άτων} η αναπαράσταση σε χαρτί των δοντιών κάποιου με όλα τους τα προβλήματα· χρησιμοποιεί ιδιαίτ. στην ιατροδικαστική για ταυτοποίηση θυμάτων. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odontogramme].
 οδοντογραφία (η) {οδοντογραφιών} η περιγραφή των δοντιών βάσει επιστημονικών δεδομένων. — οδοντογραφικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odontography].
 οδοντοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {οδοντοειδ-ους | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή δοντιού, που θυμίζει δόντι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης.
 -ης, -ες-
 οδοντοθεραπεία (η) [1889] {οδοντοθεραπειών} (λόγ.) η θεραπεία των χαλασμένων δοντιών. — οδοντοθεραπευτικός, -ή, -ό [1891].
 οδοντόκρεμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η οδοντόπαστα (βλ.λ.).
 οδοντολαβίδα (η) το οδοντιατρικό εργαλείο που χρησιμοποιείται σε διάφορες οδοντικές εργασίες κατά τη θεραπεία των δοντιών και ιδ. στην απόθεση φαρμάκου μέσα στην κοιλότητα χαλασμένου δοντιού.
 οδοντοπαθεια (η) {οδοντοπαθειών} κάθε νόσος που προσβάλλει τα δόντια.
 [ETYM < οδοντο- + πάθεια < πάσχω (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' ε-παθ-ον), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. odontopathy].
 οδοντόπαστα (η) [1898] {χωρ. γεν. πληθ.} ημίρρευστο φαρμακευτικό παρασκεύασμα (πάστα), που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό και την υγιεινή των δοντιών και του στόματος ΣΥΝ. οδοντόκρεμα.
 οδοντόπνοος (ο) → πονόδοντος
 οδοντοπροσθετική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής οδοντιατρικής που έχει ως αντικείμενο την εφαρμογή τεχνητών υποκατάστατων στη θέση δοντιών και ιστών που λείπουν.
 [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prosthodontics (με αντιμετάθεση των δύο συνθετικών)].
 οδοντοπρόφερτος, -η, -ο [1852] αυτός που προφέρεται, αφθρνεται με τη βοήθεια των δοντιών: - σύμφωνα ΣΥΝ. οδοντοφόρος, οδοντικός.
 οδοντοστοιχία (η) [1891] {οδοντοστοιχιών} η σειρά των δοντιών, όπως είναι διατεταγμένα στην άνω και κάτω γνάθο ΣΥΝ. μασέλα· ΦΡ. τεχνητή οδοντοστοιχία το σύνολο των τεχνητών δοντιών, τα οποία κατασκευάζονται από ειδικό υλικό, στερεώνονται σε κατάλληλη βάση και αντικαθιστούν τα φυσικά δόντια ΣΥΝ. μασέλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. στοιχος. [ETYM < οδοντο- + -στοιχία < στοιχος «σειρά, γραμμή» (βλ.λ.)].
 οδοντοστοματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος τής οδοντιατρικής που μελετά τη φυσιολογία και την παθολογία του στόματος και των δοντιών. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. odontostomatologie].
 οδοντοτεχνικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την οδοντοτεχνία 2. οδοντοτεχνική (η) το σύνολο των μεθόδων κατασκευής τεχνητών δοντιών και οδοντοστοιχιών.
 οδοντοτεχνίτης (ο) {οδοντοτεχνιτών}, οδοντοτεχνίτρια (η) {οδοντοτεχνιτριών} πρόσωπο ειδικευμένο στην κατασκευή τεχνητών δοντιών ή οδοντοστοιχιών. — οδοντοτεχνία (η). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Zahntechniker].
 οδοντοφατνιακός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τα φατνια των δοντιών: ~ λοιμωξη | κοκκίωμα. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. dentoalveolar].
 οδοντοφόρος, -α, -ο 1. αυτός που έχει δόντια 2. ΖΩΟΛ. οδοντοφόρο (το) η μικρή προεξοχή που βρίσκεται στο στόμα των μαλακίων και φέρει μικροσκοπικά δόντια. [ETYM < οδοντο- + -φόρος < φέρω].
 οδοντοφυΐα (η) {σπάν. οδοντοφυιών} η βαμμία εμφάνιση των δο-

ντιών στις φατνιακές αποφύσεις των γνάθων, η οποία συντελείται στη βρεφική και την πρώτη παιδική ηλικία. [ETYM. αρχ. < οδοντοφύ (-έω) < οδοντο- + -φύω < -φύης < φύω | -ομαι (βλ.λ.).

οδοντοφωτός, -η, -ο [1874] ο οδοντοπρόφορος (βλ.λ.).
 οδόντωμα (το) [1870] {οδοντόμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το τμήμα οδοντωτού τροχού που προεξέχει ανάμεσα σε δύο εντομές ΣΥΝ. δόντι 2. προεξέχον τμήμα ξύλινου, μαρμάρινου ή μεταλλικών εξαρτημάτων, που επιτρέπει τη μεταξύ τους σύνδεση 3. η προεξοχή τοίχου που βρίσκεται κάτω από το πάτωμα και η οποία στηρίζει τα δοκάρια που το υποβαστάζουν 4. ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αποτελείται από ιστό και αναπτύσσεται είτε στη θέση του δοντιού κατά την αρχική του έκφυση είτε στα ούλα. [ETYM. Ελληνιστικής ξέν. όρ., < γαλλ. odontome, dentome].

οδόντωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις κ. -ώσεων} 1. η εμφάνιση των πρώτων δοντιών στον άνθρωπο ΣΥΝ. οδοντοφυία 2. ΒΙΟΛ. το σύνολο των δοντιών που υπάρχουν στο στόμα ανθρώπου ή ζώου σε δεδομένη στιγμή · 3. (α) το σύνολο των εντομών και των προεξοχών, με τις οποίες γίνεται δυνατή η σύνδεση μεταλλικών ή άλλων αντικειμένων (β) ΤΕΧΝΟΛ. το σύνολο των διαδοχικών εγκοπών και των προεξοχών μεταλλικού τροχού ΣΥΝ. γρανάκια 4. **οδόντωση ακτής** το σύνολο των διαδοχικών προεξοχών προς τη θάλασσα, που εμφανίζει μια ακτή 5. οδόντωση **γραμματοσύμμο** το σύνολο των μικρών προεξοχών που μοιάζουν με δοντάκια και καλύπτουν την περιφέρεια του γραμματισμού. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dentition].

οδοντοτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που εμφανίζει εγκοπές, ανάμεσα στις οποίες προβάλλουν οδοντοειδείς προεξοχές: - *τροχός* | *ταβιά* ΦΡ. οδοντωτός (*σιδηρόδρομος*) ο σιδηρόδρομος που κινείται με τη βοήθεια τρίτης, οδοντωτής τροχιάς.

οδοποιία (η) [αρχ.] {σπάν. οδοποιών} 1. η κατασκευή δρόμων 2. (συνεκδ.) ο επιστημονικός τεχνολογικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη και την εκτέλεση έργων κατασκευής δρόμων. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός.

οδοποιός (ο) [αρχ.] ο μηχανικός που έχει ειδικευτεί στη χάραξη και την κατασκευή δρόμων.

οδός (η) 1. (λόγ.-επίσ.) η λωρίδα εδάφους με κατάλληλο υπόστρωμα και σήμανση, που επιτρέπει τη χειρασία επικοινωνία, τη μετακίνηση οχημάτων, πεζών και εμπορευμάτων: *αγροτική* | *εθνική* | *επαρχιακή* ~ || η ~ *Σταδίου* || ~ *ταχείας κυκλοφορίας* ΣΥΝ. δρόμος (πβ. λ. *δρόμος*, *λεωφόρος*, *σοκάκι*, στενό) ΦΡ. (λόγ.) (α) **καθ' οδόν** (*καθ'* οδόν, Πλάτ. *Πολιτεία* 435α) κατά τη διάρκεια πορείας ή ταξιδιού ή (μτφ.) κατά την πορεία προς την επίτευξη στόχου: *θα τα συζητήσουμε ~ ||* (μτφ.) *ση χώρα βρίσκεται ~ προς την πολυπόθητη ΟΝΕ* (εφημ.) (β) *εν μέση οδώ* (εν μέση οδώ) καταμεσής του δρόμου και κατ' επέκτ. μπροστά στα μάτια των περαστικών, όλου του κόσμου: *συνεπλάκησαν ~ 2.* ο τρόπος επικοινωνίας: *εμπορική* | *ναυτιλιακή* ~ 3. (μτφ.) ο τρόπος, η μέθοδος που χρησιμοποιεί κανείς, προκειμένου να ενεργήσει: *ακολουθεί τη σωστή* | *λανθασμένη* ~ ΣΥΝ. μέσον, σύστημα ΦΡ. (α) μέση **οδός** βλ. λ. *μέσος* (β) **οδός της αρετής** | **του Κυρίου** (Κ.Δ., λ.χ. τήν οδόν του Κυρίου, *Πράξ.* 18, 25) ο τρόπος ζωής που είναι σύμφωνος με τις επιταγές της ηθικής (γ) (αρχαιοπρ.) **οδός της απώλειας** (οδός της απώλειας, Ιωάνν. Χρυσόστ. *Θμιλ.* 44, 3) ο τρόπος ζωής που χαρακτηρίζεται από ανηθικότητα, ο έκλυτος βίος (δ) **οδός της πλάνης** | **τεθλασμένης οδού** χρησιμοποιώντας μέσον, ακολουθώντας μη νόμιμη διαδικασία 4. ΑΝΑΤ. **αναπνευστική οδός** βλ. λ. *αναπνευστικός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροίμια*.

[ETYM. < αρχ. οδός, ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sed- «πηγαίνω» (που πρέπει να διαχωριστεί από τη ρίζα *sed- «κάθουμαι», πβ. *εδ-ρα*), πβ. συν-δΚρ. a-sad- «προχωρώ, πλησιάζω», αβεστ. ara-had- «απομακρύνωμαι, αποσύρωμαι», αρχ. σλαβ. choditi «βάδισμα, περπάτημα», ρωσ. chod ká. Παρίγγ. *οδ-ηνώ*, *οδο-πόρος*, *οδ-ένω*, *μέθ-οδος*, *είσ-οδος*, *πρό-οδος*, *φροΐδος* (βλ.λ.) κ.ά.].

οδός: παράγωγα - σύνθετα. Από τις πιο παραγωγικές λέξεις της Ελληνικής σε όλη τη διαδρομή της είναι η λ. οδός, από τη ρ. *sed-(έδ-) «πηγαίνω», διάφορη της *sed- (έδ-) «κάθουμαι» (πβ. *εδ-ρα*, *καθ-ίζω* < *si-sd-o, *εδ-άλιο*, *εδ-αφος*). Ως ά συνθετικό το οδός έδωσε τα: *οδοι-πόρος* (οδοί-, αρχ. τύπος τοπικής πτώσεως), *οδ-ηγός* (οδός + ήγω), *οδο-ποιία*, *οδο-τρομα* | *οδο-στρωση* | *οδο-στρωτή-ρας*, *οδο-φραγμα*, *οδο-σημο*, *οδο-δείκτης* κ.ά. Οδός β' συνθετικό το οδός εμφανίζεται στα σύνθετα: *άν-οδος*, *επ-άν-οδος*, *κάθ-οδος*, *είσ-οδος*, *έξ-οδος*, *δι-έξ-οδος* (α-διέξοδος), *δι-οδος*, *μέθ-οδος*, *πρόσ-οδος*, *περί-οδος*, *σύν-οδος*, *πρό-οδος*, *πάρ-οδος*, *εφ-οδος* (αντ-εφροδος). Από παράγωγα του οδός ως β' συνθετικού έχουμε τα: *πλανόδιος*, *Εισόδια*, *εφόδια* (πολεμοφόδια), *διόδια*. Το οδός παρήγαγε και το οδεύω («βαδίζω προς, πηγαίνω»), από όπου τα *μεθ-οδεύω*, (ε)ξ-οδεύω, *προ-οδεύω*, *περι-οδεύω*, *συν-οδεύω*, (ε)σ-οδεύω, *εφ-οδεύω*, *αφ-οδεύω*.

οδοσίμανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η τοποθέτηση οδοδεικτών στο οδικό δίκτυο.

οδόσημο (το) {οδοσήμ-ου | -ων} ο οδοδείκτης (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. signpost].

οδόστρωμα (το) [1887] {οδοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} η ασφαλτοστρωμένη επιφάνεια δρόμου, πάνω στην οποία κυκλοφορούν τα οχήματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Straßenbelag].

οδοστρωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κάλυψη της

επιφάνειας δρόμου με τα κατάλληλα ανθεκτικά υλικά, η κατασκευή οδοστρώματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός, οδοστρωτήρας (ο) [1833] 1. το αυτοκινούμενο σινηθ. μηχανήμα,

που διαθέτει έναν ή περισσότερους μεταλλικούς κυλίνδρους μεγάλης διαμέτρου και χρησιμοποιείται στην οδοποιία για την ισοπέδωση του εδάφους (μτφ. για πρόσ.) 2. αυτός που εξισώνει, ισοπεδώνει τα πάντα, παραγνωρίζοντας ιδιαιτερότητες, διακρίσεις ή διαφορές 3. αυτός που ενεργεί με υπερβολικό δυναμισμό, χωρίς προσοχή και λεπτούς χειρισμούς. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός, οδοός (ο) → δόντι **οδόφραγμα** (το) [1863] {οδοφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} το πρόχειρο και προσωρινό οχυρωματικό έργο, το οποίο κατασκευάζεται από ετερόκλητα σινηθ. υλικά και τοποθετείται καθέτως σε δρόμο, με στόχο να εμποδιστεί η κυκλοφορία και η διάβαση: *οι διαδηλωτές έστησαν πολλά ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός. **Ο.Α.Π.Ε.** (η) Ομοσπονδία Διατητών Ποδοσφαιρού Ελλάδας. οδώνη (η) {οδυνών} (λόγ.) 1. ισχυρός ψυχικός πόνος, μεγάλη θλίψη: *συμμετέχουμε στην ~ της οικογένειας του εκλιπόντος ΣΥΝ.* λύπη

2. ΝΟΜ. *ψυχική οδώνη* μορφή ηθικής βλάβης, συνιστάμενη στον ψυχικό πόνο που αισθάνεται το πρόσωπο, όταν προσβληθεί ένα έννομο αγαθό είτε δικό του είτε και τρίτου προσώπου προς το οποίο όμως συνδέεται στενά για την ψυχική οδώνη το δικαστήριο μπορεί, κατά τους όρους του νόμου, να επιδικάσει χρηματική ικανοποίηση (βλ. κ. ηθική βλάβη). ΣΧΟΛΙΟ λ. ανώδυνος, *σύνθετος*, *παρόνυμο*. [ETYM. αρχ. < θ. *οδ-* (+ επίθημα -υν-), ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *ed-«τρώγω» (για το οποίο βλ. λ. *έδεσμα*). Η σημασιολ. εξέλιξη από την αρχική σημ. «τρώγω» μπορεί να ερμηνευθεί μεταφορικά ως αποτέλεσμα του ότι ο βαθύς πόνος κατατρώγει εσωτερικά τον άνθρωπο και τον φθείρει. Παρόμοιοι περιχομένοι είναι λ.χ. η λατ. φρ. του Οράτιου *curae edaces* «φροντίδες πολυφάγες», καθώς και τα λιθ. εδιότις «βυσανίζω», εδιότις «τρώγω, δαγκώνω». Βλ. κ. *οδύρομαι*]. οδυνήρος, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που προκαλεί σωματικό ή ψυχικό πόνο: ~ *χειρουργική επέμβαση* || ~ *χωρισμός* | *ανήμης* ΣΥΝ. επώδυνος ΑΝΤ. ανώδυνος 2. (μτφ.) για κάτι ιδιαίτερα αρνητικό για κάποιον: *το κόμμα του υπέστη ~ ήτα στις εκλογές* || *τα αποτελέσματα του διαγωνισμού του επεφύλασσαν μια ~ έκπληξη* || *οι συνέπειες της επιβολής εμπάργκο υπήρξαν οδυνήρες για τον λαό της χώρας αυτής*. — οδυνήρ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ. [ETYM.λ αρχ. < οδώνη + παραγ. επίθημα -ήρος].

οδύρμος (ο) [αρχ.] (λόγ.) το γοερό κλάμα, ο θρήνος- κρυ. στη ΦΡ. **κλαυθμός και οδύρμος** (*κλαυθμός και οδύρμος*, Κ.Δ. Ματθ. 2,18) για πολύ μεγάλο θρήνο. οδύρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} κλαίω βγάζοντας δυνατές θρηνητικές κραυγές ΣΥΝ. θρηνώ, ολοφύρομαι ΦΡ. (μτφ.) *κλαίω και οδύρομαι* βλ. λ. *κλαίω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. αρχ. < θ. *οδ-* (+ επίθημα -υρ-), ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *ed-«τρώγω» (βλ. λ. *έδεσμα*). Η λ. παρουσιάζει παρόμοιο σχηματισμό και σημασιολ. μεταβολή με τη λ. οδώνη (βλ.λ.).]

Οδυσσεάς (ο) 1. ο ομηρικός βασιλιάς της Ιθάκης, ήρωας της *Ιλιάδας* και κεντρικός ήρωας της *Οδύσσειας* 2. ανδρικό όνομα. Επίσης *Οδυσεύς* {-έως, -α}. [ETYM. < αρχ. *Όδυσεύς* | *Ολυτεύς* | *Ολισεύς*, αγν. ετύμου, προελληνικό όνομα, πθ. δάνειο ανατολικής (πβ. *χεττ.* Ul(ly)uS) ή μεσογ. προ-ελ., όπως και το αντίστοιχο λατ. Ulixes. Στην *Οδύσεια* το όνομα συνδ. παρετυμολογικά με το ρ. *οδύσσομαι* «οργίζομαι, μισώ», όπου ο *Όδυσεύς* χαρακτηρίζεται ως αντικείμενο οργής και μίσους. Δεν θεωρείται πθ. η σύνδεση με το λυδικό όνομα *Αίζος*, ακόμη δε λιγότερο με το όνομα *Αντόλυκος* του παππού του από τη μητέρα του.]

Οδύσεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. ομηρικό έπος, το οποίο αφηγείται τις περιπέτειες του Οδυσσέα από την αναχώρηση του από την Τροία μέχρι την άφιξη του στην Ιθάκη και τη μνηστήροφονία 2. (μετωνυμ.) η σειρά τάλαιπωριών, περιπετειών και περιπλανήσεων: *το ρεπορτάζ αναφέρεται στην ~ μιας ομάδας Ασιατών λαθρομεταναστών, από τη στιγμή που έφυγαν από την πατρίδα τους ως την παράνομη είσοδο τους στη χώρα και τη σύλληψη τους*. — **οδυσειακός**, -ή, -ό [μτγν.].

οδώνυμο (το) {οδωνύμ-ου | -ων} το όνομα οδού, π.χ. η οδός Σόλωνος. [ETYM. < οδός + -ώνυμο < αρχ. *ονυμα* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. του ουσ. *όνομα*, πβ. κ. *τοπ-ώνυμο*].

Ο.Ε. (η) Ομόρρυθμη Εταιρεία (βλ. λ. *ομόρρυθμος*).
 Ο.Ε.Α.Σ. (ο) Οργανισμός Ελέγχου Αυτοκινητικών Συγκοινωνιών.
 Ο.Ε.Β.Α. (η) Ομοσπονδία Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Αθήνας.
 Ο.Ε.Α.Β. (ο) Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων (πρώην Ο.Ε.Σ.Β.: Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων).

Ο.Ε.Ε. (ο) Οργανισμός Εργατικής Εστίας.
 Ο.Ε.Κ. (ο) Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας.

Ο.Ε.Ο.Σ. (ο) Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας.
 Ο.Ε.Σ.Ε. (η) Ομοσπονδία Εκδρομικών Σωματείων Ελλάδος.

Ο.Ε.Σ.Φ.Σ. (η) Οικονομική Εφορία Συγκέντρωσης Φορολογικών Στοιχείων.
 Ο.Ε.Τ.Ο. (η) Ομοσπονδιακή Επιτροπή Τραπεζικών Οργανώσεων.

Ο.Ε.Τ.Υ. (η) Ομοσπονδιακή Επιτροπή Τραπεζικών Υπαλλήλων.
 Ο.Ε.Φ.Α. (ο) Οργανισμός Ελέγχου Φορητών Αυτοκινητών.

όζαινα (η) {ζωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια μορφή ρινιτίδας, η οποία προκαλεί έντονη δύσπνοια στον βλεννογόνο της μύτης και συνοδεύεται από μείωση ή απώλεια της όσφρησης. [ETYM. μ.γν. < αρχ. *όζω* (βλ.λ.).]

οζαινικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την όζαινα 2. (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από όζαινα.

οζαινώδης, -ης, -ες {οζαινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που απο-

πνέει κακοσμία παρόμοια με αυτήν που προκαλεί η όζαινα: ~ *πλευρίτιδα* ΣΥΝ. δύσσομος.

οξίδιο (το) {οξιδι-ου | -ων} ο μικρός όζος.

όζον (το) {όζοντος | χωρ. πληθ.} 1. ΧΗΜ. αλλοτροπική μορφή του οξυγόνου με τρία άτομα σε κάθε μόριο (χημικός τύπος: O_3), που απαντά στα ανώτερα στρώματα της γήινης ατμόσφαιρας (οζοντοσφαιρα) ως αέριο με κυανό χρώμα και δριμύια, διαπεραστική οσμή, έχει δε την ιδιότητα να απορροφά τις σκληρές υπεριώδεις ακτινοβολίες, εμποδίζοντας τες να φθάσουν στο έδαφος, πράγμα που το καθιστά σημαντικό για τη διατήρηση της ζωής στη Γη-χρησιμοποιείται για την απολύμανση του νερού ή του αέρα, τη σύνθεση πολλών οργανικών ενώσεων λόγω των οξειδωτικών του ιδιοτήτων και σε άλλες βιομηχανικές δραστηριότητες 2. ΟΙΚΟΛ. *τρώπα του όζοντος* η περιοχή της οζοντόσφαιρας, όπου το όζον έχει καταστραφεί, πράγμα που θέτει σε κίνδυνο τη θερμική ισορροπία στη Γη. [ETYM Αντιδάν., < γερμ. Ozon < αρχ. όζον, ουδ. μτχ. του ρ. όζω «βρωμά, αναδίδω δυσσομία» (βλ.λ.).]

όζον - **ιόν**: οζοντοσφαιρα ή οζονοσφαιρα; ιοντόσφαιρα ή ιονόσφαιρα; οζοντίξω ή οζονίζω; ιοντίξω ή ιονίζω; Τα **όζον** και **ιόν**, ως ουσιαστικοποιημένες μετοχές και τα δύο (το όζον < μτχ. ενεστ. ό όζον, ή *όζουσα*, το *όζον* του ρ. *όζω* - το *ιόν* < μτχ. ενεστ. ό *ιόν*, ή *ιούσα*, το *ιόν* του αρχ. *είμι*), κλίνονται αντιστοίχως το *όζον*, του *όζοντος* και το *ιόν*, του *ιόντος*, πράγμα που δηλώνει ότι το θέμα τους (από όπου σχηματίζονται κανονικά τα παράγωγα και τα σύνθετα) είναι οζοντ- και ιοντ-. Άρα οι σωστά σχηματισμένοι τύποι είναι τα: οζοντ-οσφαιρα, οζοντ-ίζω, οζοντ-ικός, οζοντ-ο-με-τρικός, που είναι προτιμότερα από τα οζον-οσφαιρα, οζον-ίζω, οζον-ικός, οζον-ο-μετρικός Ομοίως, όπως έχει από παλιά διαδραχθεί, τα ιοντ-οσφαιρα, ιοντ-ίζω, ιοντ-ικός, ιοντ-ο-μετρικός είναι προτιμότερα -ως σωστά σχηματισμένοι- Οι τύποι- στη χρήση αντί των ιον-οσφαιρα, ιον-ίζω, ιον-ικός, ιον-ο-μετρικός. Τα *οζονοσφαιρα*, *οζονίζω*, *ιονόσφαιρα*, *ιονίζω* κ.τ.δ. έχουν σχηματιστεί -σε ξένες γλώσσες- απευθείας από το θέμα της ονομαστικής.

οζοντίξω [1876] κ. οζονίζω ρ. μετβ. {οζόντισ-α, -θηκα, -μένος} αποστειρώνω (σώμα), διαποτιζόντας με όζον. — οζοντισμός κ. οζοντι-σμός (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. όζον. [ETYM Αντιδάν., < γαλλ. osoniser (< osone). Βλ. κ. *όζον*].

οζοντόγος, -ος, -ο κ. οζοντόγος αυτός που παράγει όζον. -σσκευή. [ETYM < *όζον*, -ντος + -γόνος (βλ. κ. *γόνος*)].

οζονόμετρα κ. οζονομετρία (η) ΧΗΜ. ο ποσοτικός προσδιορισμός της περιεκτικότητας του αέρα ή του οξυγόνου σε όζον. — οζο-ντομετρικός [1887] κ. οζονομετρικός -ή, -ό, οζοντομετρικά κ. οζονο-μετρικά επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ozonometrie].

οζονόμετρο κ. **οζονόμετρο** (το) {οζονομετρ-ου | -ων} ΧΗΜ. η συσκευή που χρησιμοποιείται για τον ποσοτικό προσδιορισμό του όζο-Υτος που περιέχεται στην ατμόσφαιρα. [ETYM Ελλή'ογε'ής ξέν. όρ., < γαλλ. ozonometre].

οζοντοσφαιρα κ. οζονοσφαιρα (η) περιοχή στα ανώτερα στρώματα της γήινης ατμόσφαιρας, στην οποία είναι συγκεντρωμένες οι μεγαλύτερες ποσότητες όζοντος του πλανήτη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ozonosphere].

όζος (ο) 1. εξογκωμένο τμήμα στελέχους φυτού, από το οποίο φύεται φύλλο ή κλαδί 2. το οίδημα που σχηματίζουν πάνω σε φυτό έντομα, μέσα στο οποίο αναπαύονται τα αυγά τους 3. το άγονο μάτι φυτού • 4. το σκληρό όγκωμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια παλάμης ή πέλαματος ΣΥΝ. ρόζος, κάλος 5. ΙΑΤΡ. σκληρό, ενίοτε ψηλαφητό στρογγυλόσχημο όγκωμα, που είναι δυνατόν να εμφανιστεί στο χόριο ή στον υποδόριο ιστό. — (υποκ.) οξίδιο (το). [ETYM αρχ. < **o*-sd-os < *o*- αθροιστ. + -sd-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sed- «κάθωμα» (πβ. *εξ-ομα*, βλ. κ. *εδ-ρα*). Η λ. συνδ. επίσης με αρμ. ost, γοθθ. asts, αρχ. γερμ. ast, καθώς και με λατ. nidus «φωλιά» (< **ni*-zd-us), γαλλ. nid].

-όζος, -όζα, -όζο κ. -όζικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών που αποδίδουν ξένες λέξεις και που δηλώνουν ιδιότητα: *φουρι-όζος*, *βιρτου-όζος*, *σκερτσ-όζικο*. [ETYM Παρ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ιταλ. -oso (< λατ. -osus) και έχει την αφετηρία του σε λ. ιταλ. προελ. (λ.χ. *φουριόζος* < ιταλ. furioso, *μαφιόζος* < ιταλ. mafioso)].

όζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} ♦ 1. (αμετβ.) (αρχαιοπρ.) μυρίζω, αναδίδω ορισμένη οσμή (συνήθ.) αποπνέω δυσσομία ♦ 2. (μετβ.) (+γεν.) (μτφ.) αφήνω να διαφανεί, προδίδω: *τα γραπτά του όζουν δογματισμόν*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*.

[ETYM < αρχ. *όζω* | *όσδω* (δωρ.) < **o*δ-*ω* < Ι.Ε. **o*δ- «μυρίζω, αναδίδω οσμή», πβ. λατ. odor «οσμή» (> γαλλ. odeur), αλβ. amë «δυσσομία» κ.ά. Ομόρρ. *όζ-ον*, *όσ-μή* | *όδ-μή*, -*ώδης* (βλ.λ.) κ.ά. Βλ. κ. *οσφραίνο-μαι*].

οζώδης, -ης, -εις [μτγν.] {οζώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} 1. (για φυτά) αυτός που έχει στην επιφάνεια του όζους; ~ *βλαστός* 2. ΙΑΤΡ. (για νόσους) αυτός που εμφανίζει όζους ή οξίδια: ~ *βρογχοκήλη*.

οζώδης, -ης, -εις αυτός που μυρίζει άσχημα, που αποπνέει δυσσομία. [ETYM μτγν. < *όζω*].

Ο.Η.Ε. (ο) Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.

όθε επίρρ. (λαϊκ.) 1. όπου 2. από όπου. [ETYM

μεσν. < αρχ. *οθεν*].

Οθέλλος (ο) (μετωνυμ.) παθολογικά ζηλιάρης εραστής. [ETYM < αγγλ.

Othello, ήρωας της ομώνυμης τραγωδίας του Σαίξπηρ

(1604). Το όνομα πλάστηκε από τον ίδιο τον συγγραφέα, ο οποίος προσέθεσε το ιταλ. επίθημα -elio στο θ. της λ. Othoman «Οθωμανός» < αραβ. Uthman | Usman].

όθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. από όπου: *ο αττικός τύπος του «λαός» ήταν «λεός», ~ και τα «λεοφόρος» και «λεοφορείο» ΣΥΝ. εξού 2. επομένως, συνεπώς, κατά συνέπεια: σε κάθε κοινωνία προωθείται ένα πρότυπο συμπεριφοράς προς μίμηση ~ το πρότυπο του σοφού, του ήρωα, του αγίου κ.λπ. [ETYM < αρχ. *οθεν* < *δ* (ουδ. της αντων. *ός, ή, ό*) + -θεν (βλ.λ.)].*

οθνεός, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που ανήκει σε ξένο έθνος: ~ *έθμα* | *παραδόσεις* ΣΥΝ. ξένος, αλλοεθνής, αλλότριος. [ETYM < αρχ. *οθνεός* < **o*θνος (κατ' αντιδιαστολή προς το επίθ. οικειός), ετεροισμ. βαθμ. του θ. της λ. *έθ-νος* (βλ.λ.)].

οθόνη (η) {οθονών} 1. η λευκή επιφάνεια, πάνω στην οποία προβάλλονται εικόνες κινηματογραφικές ή φωτογραφικές: Φρ. (α) *μεγάλη οθόνη* (i) η οθόνη του κινηματογράφου (ii) (συνεκδ.) ο κινηματογράφος (β) *μικρή οθόνη* (i) η οθόνη της τηλεόρασης (ii) (συνεκδ.) η τηλεόραση (γ) οθόνη ελέγχου ο καθοδικός σωλήνας παραγωγής εικόνας, που χρησιμοποιείται στους τηλεοπτικούς πομπούς για τον ποιοτικό έλεγχο της εικόνας (δ) *οθόνη φθορίουσα* το φθορίζον διάφραγμα, στο οποίο προσπίπτει η ακτινοβολία Χ κατά τις ακτινοσκοπήσεις 2. (α) η επιφάνεια τηλεοπτικής συσκευής, πάνω στην οποία σχηματίζεται εικόνα, που δημιουργείται από καθοδικούς σωλήνες: *τετράγωνη* | *επίπεδη* | *μονοχρωματική* | *έγχρωμη* ~ || ~ υψηλής ευκρίνειας (β) ΠΛΗΡΟΦ. περιφερειακή συσκευή του Η/Υ, στην οποία εμφανίζονται δεδομένα και επιδεικνύονται οι διάφορες επιλογές 3. (γενικότε.) το μονίτρο 4. ΝΑΥΤ. το ύψωμα στο το οποίο κατασκευάζονται τα ιστία ΣΥΝ. μούσμος.

[ETYM αρλ.: αρχική σημ. «λεπτό λινό ύφασμα», δάνειο σημειτ. προελ., πβ. εβρ. 'etun «αιγυπτιακό λινό», αιγυπτ. idm «πορφυρό λινό ύφασμα». Μετάφρ. δάνειο αποτελούν οι όροι *μικρή* | *μεγάλη οθόνη* (< γαλλ. petit | grand écran)].

Οθωμανική Αυτοκρατορία (η) ΙΣΤ. τουρκική αυτοκρατορία που ιδρύθηκε υπό τη σουλτανική δυναστεία των Οσμάν με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη· περιελάμβανε στα χρόνια της ακμής της τη σημερινή Τουρκία, τη Μέση Ανατολή, τα Βαλκάνια, μέρος της Β. Αφρικής, της σημερινής Ρωσίας και της Ουγγαρίας: το 1918 κατέρρευσε και ακολούθησε το 1923 η ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας (βλ. κ. λ. *Οθωμανός*).

οθωμανικός, -ή, -ό [1831] 1. αυτός που σχετίζεται με τους Οθωμανούς ή/και την Οθωμανική Αυτοκρατορία: ~ *ζυγός* | *σπουδές* | *Αίκαιο*

2. **οθωμανικό** (το) (σκόπτ.-οικ.) το πρακτικό σοξέ.

οθωμανισμός (ο) [1822] η πολιτική πρακτική που υιοθετήθηκε από πολλούς πολιτικούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και απέβλεπε στη συνένωση των διαφόρων λαών της σε μία οθωμανική εθνότητα υπό το σκήπτρο του σουλτάνου.

Οθωμανός (ο), Οθωμανή (η) 1. Τούρκος που ανήκει στη σουλτανική δυναστεία, την οποία ίδρυσε ο Οσμάν ή Οθμάν ΣΥΝ. Οσμανλής 2. (κατ' επέκτ.) κάθε Τούρκος κυρ. της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. [ETYM < μεσν. *Οθωμανός* | *Οτ(ο)μανός* < αραβ. Uthman | Usman, όνομα του ιδρυτή του οθωμανικού κράτους Οσμάν (1259-1326)].

Οθων (ο) [Οθων-ος, -α] 1. όνομα Γερμανών ηγεμόνων: ~ *Μεγαλοπρεπής ή Φραγκής* 2. βασιλιάς της Ελλάδος από το 1832 ως το 1862

3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Οθωνας.

[ETYM Εξελληνισμένη μορφή του γερμ. ονόματος Otto < αρχ. γερμ. ot «πλούτη, περιουσία». Είναι αξιοσημείωτο ότι η ίδια ρίζα (ot) αντιστοιχεί επιμολογικά στην αρχ. αγγλ.-ead, η οποία αποτελεί και το *ά* συνθ. του αγγλ. ονόματος Edward (Εδουάρδος) < ead «πλούτη» + weard «φρουρός, φύλακας»].

οθωνικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με τον πρώτο βασιλιά της Ελλάδος Οθωνα (1832-62). Επίσης οθώνειος, -α, -ο [1837].

Οθωνοί (οι) νησί των Επτανήσων ΒΔ. της Κέρκυρας. [ETYM Η

ονομασία οφείλεται στον βασιλιά *Οθωνα*].

οι οριστικό άρθρο → ο, η, το

οι επιφών: ~ για την έκφραση σωματικού και ψυχικού πόνου: ~! *Τι κακό ήταν αυτό που πάθαμε!*

-οια [αρχ.] κατάληξη θηλ. ουσιαστικών.

-ογα: ουσιαστικά σε -οια. Παράγωγα ουσιαστικά σε /ia/, προπαροξύτονα (τονιζόμενα στην τρίτη συλλαβή), προερχόμενα από θέματα που περιείχαν -ο-, γράφονται με -Ο!- (-οια) Π.χ. από το θέμα ρο-του *ρέω* (πβ. *ρό-ος* > *ρους*) σχηματίζονται ουσ. σε -ροια (*διάρροια*) - από το θ. *πλο-* του *πλεῖω* (πβ. *πλόος* > *πλους*) σχηματίζονται ουσ. σε -πλοια (*ά-πλοια*) - από το θ. *νο-* του *νόω* (πβ. *νόος* > *νους*) σχηματίζονται ουσ. σε -νοια (*διά-νοια*). Τέτοια ουσιαστικά σε -οια είναι: -νοια: *ά-νοια*, *αγχι-νοια*, *αμβλύ-νοια*, *βραδυ-νοια*, *βαθύ-νοια*, *διά-νοια*, *διγύ-νοια*, *έν-νοια*, *επι-νοια*, *εύ-νοια*, *ευρύ-νοια*, *κρυψί-νοια*, *κουφό-νοια*, *μετά-νοια*, *μικρό-νοια*, *ομό-νοια*, *οξΟ-νοια*, *περί-νοια*, *πρό-νοια*, *παρά-νοια*, *ταχύ-νοια*, *υπό-νοια* -ροια- *αμνηρόροια*, *εμμηρόροια*, *λογοδιάρ-ροια*, *λευκόρ-ροια*, *μηνόρ-ροια*, *πα-λίρ-ροια*, *πυρόρ-ροια*, *ρινόρ-ροια*, *σπερματόρ-ροια*, *απόρ-ροια*, *βλενόρ-ροια*, *γονόρ-ροια*, *διάρ-ροια*, *δακρυρόρ-ροια*, *σιαλόρ-ροια*, *φυλόρ-ροια* -πνοια: *ά-πνοια*, *από-πνοια*, *βραδυ-πνοια*, *δυσ-πνοια*, *εύ-πνοια*, *επι-πνοια*, *ταχύ-πνοια*, *σύμ-πνοια* - πλοια: *ά-πλοια*, *εύ-πλοια* επίσης το άγνοια (< *αγνώω*) και τα κύρια ονόματα Εύβοια και Βέροια.

οιακοστρόφο (το) [1858] (οιακοστροφί-ου | -ων) (λόγ.) η ρόδα του τιμονιού του πλοίου. — οιακοστρόφος (ο). οίαξ (ο) (οιακ-ος | -ες, -άκων) (αρχαιοπρ.) 1. η λαβή του πηδαλίου ΣΥΝ.

δοιάκι 2. (αρχαιοπρ.-συνεκδ.) το ηθάλιο · 3. ΑΝΑΤ. εμβρυϊκός σχηματισμός που κατευθύνει το ὄρχι κατά την κάθοδο στο ὄσχεο

και που κατά τη μετεμβρυϊκή ζωή διατηρείται με τη μορφή του οσχεϊκού συνδέσμου. — (υποκ.) οιάκιον (το) (σημ. 1, 2). [ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ. δοιάκι]. οίδα ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) γνωρίζω, ξέρω-μόνο στις Φρ. (α) τις οίδες; (τις οίδες;) ποιος γνωρίζει; (ενν. είναι άγνωστο): ~ πότε θα αποπερατωθεί το έργο! (β) Κύριος οίδε (Κύριος οίδε) μόνον ο Θεός γνωρίζει, είναι άγνωστο: ~ πόσα μαρτύρια υπέστη (γ) ου γαρ οίδασι τι ποιούσι (ού γαρ οίδασι τι ποιούσι, Κ.Δ. Λουκ. 23, 34) για ανθρώπους που δεν έχουν επίγνωση των πράξεων τους (δ) εν οίδα ότι ουδέν οίδα (εν οίδα ότι ουδέν οίδα, ρήση του Σωκράτη) ένα γνωρίζω, ότι δεν ξέρω τίποτε (ε) ουκ οίδα τον άνθρωπο [ουκ οίδα τον άνθρωπον, Κ.Δ. Μάρκ. 14, 71] όταν απαρνείται κανείς (κάποιον) προσποιούμενος ότι δεν τον γνωρίζει. ΣΧΟΛΙΟ λ. γνωρίζω, δίγγραμμα. [ΕΤΥΜ < °ΨΧ- οίδα, παρακ. (με ενεστ. χρήση) του ρ. είδω «βλέπω, παρατηρώ», < *FoiD-a < *woid-, εταρωίωμ. βαθμ. του I.E. *weid- «βλέπω» - γνωρίζω», πβ. σανσκρ. veda (παρακ.) «γνωρίζω», λατ. video «βλέπω», γαλλ. voir, ισπ. ver, γοτθ. wait «γνωρίζω», γερμ. wissen, αγγλ. wise «σοφός, γνώστης», αρχ. σλαβ. vědě «έχω δει» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. είδ-ον (< *ē-FiD-on), ιδ-έα, ειδ-ος, ειδ-ήςας, ειδ-ήμων, ειδ-ωλο(γ), ισ-τορ-ία (< *FiD-wp-) κ.ά. Το ρ. οίδα αναφερόταν κυρ. στη θεωρητική γνώση, κάλυπτε δε το σημασιολ. πεδίο της γνώσης με τρόπο γενικότερο από τα συνώνυμα επίσταμαι και γινώσκω].

οιδάλλος, -α, -ον (λόγ.) αυτός που έχει πρηστεί ΣΥΝ. εξογκωμένος, πρησμένος. [ΕΤΥΜ αρχ. < οιδώ (-έω) «πρήζομαι, είμαι πρησμένος» (βλ. λ. οιδήμα) + παραγ. επίθημα -αίεος (βλ. λ.).]

οιδήμα (το) {οιδήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (λόγ.) η μη φυσιολογική διόγκωση μέρους του σώματος ΣΥΝ. πρήξιμο 2. ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική συγκεντρωση υγρού στους μεσοκυττάριους χώρους του συνδετικού ιστού. — οιδηματικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ αρχ. < οιδώ (-έω) «πρήζομαι, είμαι πρησμένος» < I.E. *oid- | *aid- «φουσκάνω, πρήζομαι», πβ. αρμ. ayttupn, αρχ. γερμ. eiz «πύον, απόστημα», eitar «πύον» (> γερμ. Eiter), αρχ. ισλ. eitir κ.ά. Βλ. κ. Οιδίπους].

οιδηματοδής, -ης, -ες [μτγν.] {οιδηματοδό-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} 1. αυτός που έχει μορφή οιδήματος 2. αυτός που εμφανίζει οιδήμα ΣΥΝ. πρησμένος.

οιδιπόδειος, -α, -ο 1. ΜΥΘΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον Οιδίποδα 2. ΨΥΧΟΛ. οιδιπόδειο σύμπλεγμα το σύνολο σεξουαλικών επιθυμιών που, σύμφωνα με την ψυχανάλυση, αναπτύσσεται στο παιδί (συνήθ. στο αγόρι) προς τον γονέα του αντιθέτου φύλου και συνοδεύεται από ζηλότυπη εχθρότητα προς τον άλλο γονέα.

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. Οιδίπους (βλ. λ.). ο ὄρ. οιδιπόδειο σύμπλεγμα (γερμ. Ödipus Komplex) οφείλεται στον αρχ. μύθο, σύμφωνα με τον οποίο ο Οιδίπους σκότωσε τον πατέρα του και νυμφεύθηκε τη μητέρα του, χωρίς να το γνωρίζει].

Οιδίπους (ο) {Οιδίποδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γιος του βασιλιά της Θήβας Λάου και της Ιοκάστης· έλυσε το αίνιγμα της Σφίγγας και εν αγνοία του σκότωσε τον πατέρα του και νυμφεύθηκε τη μητέρα του. Επίσης Οιδίποδας

[ΕΤΥΜ αρχ. < οίδι- (< οιδώ «πρήζομαι») + πους «πόδι», ὁπότε αρχική σημ. «αυτός που έχει πρησμένα πόδια». Αυτή άλλωστε ήταν και η εκδοχή του αρχ. μύθου, κατά την οποία ο Οιδίπους, όταν ήταν μωρό, τρυπήθηκε στα πόδια από τους γονείς του και αφέθηκε στο δάσος να πεθάνει].

Ο.Ι.Ε.Λ.Ε. (η) Ομοσπονδία Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργιών Ελλάδος. οηματικός (ο) {οηματιών} (λόγ.) πρόσωπο που υπερεκτιμά τον εαυτό του και συμπεριφέρεται αλαζονικά ΣΥΝ. αλαζόνια, καυχησιάρης, υπερόπτης ΑΝΤ. μετρίοφρων, ταπεινόφρων.

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. οήμα (βλ. λ. οίηση) + παραγ. επίθημα -ίας, πβ. κ. εγκλημα-ίας].

οίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η μεγάλη ιδέα που έχει κανείς για τον εαυτό του ΣΥΝ. αλαζονεία, έπαρση ΑΝΤ. μετριοφροσύνη, ταπεινοφροσύνη. ΣΧΟΛΙΟ λ. υπερηφάνεια. [ΕΤΥΜ < αρχ. οίησης, αρχική σημ. «γνώμη, άποψη», < οίωμα «νομίζω, έχω τη γνώμη» < *ο)E)ωμαι < *ό(Ε)ιωμαι < *ό(Ε)ισ->ομαι, αβεβ. ετύ-μου. Αμφίβολες ετυμολογικές συνδέσεις: (α) με τ. *ο-ίσ-ιο-μαι (ό-προ-θεμ. + θ. -(ε)ισ-, πβ. σανσκρ. isyati «θέτω σε κίνηση») (β) με τις λ. οιονός, αϊστός «αετός» (πβ. λατ. avis «πουλί») και (γ) με σανσκρ. āhīh «σαφώς, ευκρινώς» (με την υπόθεση ότι οίω | -ομαι < *ω)E)ίω)].

οικαδε επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. προς το σπίτι: ~ επιστροφή 2. προς την πατρίδα: ~ επιστροφή των στρατιωτών (από εκστρατεία). [ΕΤΥΜ αρχ. < οίκα- (< οίκος, ίσως από αιτ. αμάττυρο *Eoiξή ή από τον πληθ. περιλήπτικου ουδ.) + -δε].

οικειοθελής, -ής, -ές {οικειοθελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γίνεται με ελεύθερη βούληση ΣΥΝ. εκούσιος, εθελούσιος, αυτόβουλος ΑΝΤ. υποχρεωτικός, αναγκαστικός, καταναγκαστικός. — οικειοθελώς επίρρ. [μεσν.]. [ΕΤΥΜ μεσν. < οικείος + -θελής < θέλω].

οικειοποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {οικειοποιείσαι... | οικειοποιήθηκα} κάνω δικό μου (κάτι που ανήκει σε άλλον): άνθρωποι με αντιδημοκρατικό παρελθόν οικειοποιήθηκαν αργότερα τον τίτλο του προεδρευτικού ΣΥΝ. ιδιοποιούμαι, σφετερίζομαι. — οικειοποίηση (η) [1835]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, κλέβω. οικείος, -α, -ο 1. (α) αυτός που είναι γνώριμος και φιλικός: ~ ατάσφαρα | κλίμα ! περιβάλλον (β) γνώριμος και συνθησιμένος: ~ καταστάσεις 2. (α) αυτός που σχετίζεται με εμάς τους ίδιους, με υπο-

θέσεις που μας αφορούν: η παράσταση θύμισε στους θεατές ~ κακά-Φρ. (λόγ.) οικεία | ίδια βουλήσει (οικεία | ίδιο: βουλήσει) αυτοβούλως, με τη δική μου θέληση, οικειοθελώς: προσήλθε ~ ΣΥΝ. εκουσίως (β) οικείοι (οι) οι συγγενείς-Φρ. εξ οικείων τα βέλη για περιπτώσεις στις οποίες η επίθεση εκδηλώνεται από πρόσωπα του περιβάλλοντος αυτού που τη δέχεται: ο πρωθυπουργός επικρίθηκε από κυβερνητικά στελέχη- δηλαδή ~! 3. αντίστοιχος, σχετικός: οι περιπτώσεις που αναφέρονται στις - διατάξεις του νόμου 4. αυτός που ταυρίζεται, που αναλογεί σε κάτι: το τοποθέτησα στην ~ θέση (στην πρέπουσα). — οικεία | -ως [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομολόγος.

[ΕΤΥΜ < αρχ. οικείος < οίκος. Η λ. αναφερόταν εξ αρχής σε πρόσωπα και πράγματα που ανήκαν στον ίδιο οίκο, χρησιμοποιήθηκε δε και ως συνώνυμο του 'ίδιος. Η σημ. «αρμοζών, ταιριαστός» είναι αρχ. | οικειότητα (η) [αρχ. | οικειοτήτων] 1. η σχέση που πηγάζει από τη στ'νή γνωριμία: δεν έχω τόση ~ μαζί του, ώστε να του μιλώ στον ενικό 2. (συνεκδ.) η συμ'ριφορά που φαν'ρώνει στενή γνωριμία: του μιλά με ~, χωρίς τυπικότητες και πολλές ευγένειες 3.

οικειώτης (οι) οι φιλικόι τρόποι που ξεπερνούν το επιτρεπτό μέτρο και καταλήγουν σε συμπεριφορά ανάρμοστη και απρεπή: όχι πολλές ~ με την κόρη μου! || να λείπουν οι πολλές ~! οικειοποιία [αρχ.] κ. οικειονομία ρ. μετβ. {οικειοποιείσαι... | οικειώ-θη-κα, -μένος} 1. οικειοποιούμαι (βλ. λ.) 2. εξοικειώνομαι με (κάτι). — οι-κείωση (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, οίκημα (το) [αρχ.] {οικη-ατος | -ατα, -άτων} ο στεγασμένος χώρος που

χρησιμοποιείται ως κατοικία κάποιου ΣΥΝ. εστία, σπίτι, οίκηση (η) [αρχ.] {-ης, -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η χρήση στεγασμένου χώρου ως κατοικίας ΣΥΝ. κατοίκηση 2. ΝΟΜ. προσωπική δουλειά (βλ. λ.) η οποία παρέχει στον δικαιούχο το αποκλειστικό δικαίωμα χρησιμοποίησης ως κατοικία ξένη οικοδομή ή διαμέρισμα της. οικήσιμος, -ης, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κατάλληλος για κατοικία

ΣΥΝ. κατοικήσιμος, οικία (η) (λόγ.-επίσ.) το κτήριο στο οποίο κατοικεί (κάποιος): ~ Αναγνωστοπούλου. ΣΧΟΛΙΟ λ. σπίτι.

[ΕΤΥΜ, αρχ. < οίκος (βλ. λ.). Η λ. οικία δήλωνε κυρ. το κτίσμα, το σπίτι, τον στεγασμένο χώρο της κατοικίας, ενώ η λ. οίκος, ευρύτερη σημασιολογικά, αναφερόταν επίσης στην οικογένεια, στην περιουσία του οικοδεσπότη, καθώς και σε άλλα είδη οικημάτων (λ.χ. ναούς, αίθουσες κ.τ.ό). οικιακός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το σπίτι, την κατοικία: ~ χρήση | είδη | σκεύη | συσκευές | έξοδα | εξοπλισμός | θέρμανση- Φρ. οικιακός | οικιακή βοηθός

πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να κάνει τις δουλειές του σπιτιού (β) οικιακή οικονομία (ι) το σύνολο γνώσεων σε συστηματική μορφή, τις οποίες πρέπει να διαθέτει κανείς για την επιτυχημένη διαχείριση των υποθέσεων που έχουν σχέση με το σπίτι, την οικογένεια ή γενικότερ. με τις ανάγκες του καθημερινού βίου (π.χ. ενδύμαστια, υγιεινή διατροφή κ.λπ.) (ii) (συνεκδ.) το σχολικό μάθημα που διδάσκει τη σωστή διαχείριση των υποθέσεων που έχουν σχέση με το σπίτι (iii) η εξέφραση πόρων για την κάλυψη των οικογενειακών αναγκών 2. αυτός που γίνεται μέσα στην οικία: ~ βιοτεχνία 3. (επίσ.) οικιακά (τα) (δηλώνεται ως επαγγελματική απασχόληση) οι δουλειές και η όλη οικονομία του σπιτιού.

οικίω ρ. μετβ. [αρχ.] {οίκισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) αποικίζω. — οίκιση (η) [αρχ.], οίκισκος (ο) [ΑΡΧ.] (λόγ.-υποκ.) 1. το μικρό σπίτι: κατασκευή οίκισκων για τη στέγηση των σεισμοπαθόν 2. ΑΡΧΙΤ. κάθε μικρό κτίσμα σε σχήμα σπιτιού. οίκισμός (ο) [αρχ.] 1. το σύνολο περιρισμένων σε αριθμό ή πρόχειρων στην κατασκευή κατοικιών σε ορισμένη περιοχή: κατά τη μνηναϊκή εποχή υπήρχαν ~ στις παρυφές της Ακρόπολης | αγροτικός | παραδοσιακός | πρωτόγονος | μικρός ~ 2. η μικρότερη σε αριθμό κατοίκων οικιστική περιοχή- μικρή περιοχή που έχει μικρό αριθμό κατοίκων 3. (γενικότ.) το οικοδομικό σύνολο, κάθε είδους κατοικημένη περιοχή με οικοδομήματα (χωριά, πόλη κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. πόλη, οίκιστής (ο) [αρχ.] 1. το πρόσωπο που ιδρύει αποικία, που εγκαθιστά

εοικούς σε συγκεκριμένο τόπο 2. (σπάν.) ο κάτοικος οικισμού. οίκιστικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. σχετικός με την κατασκευή οικισμών ή γενικότ. οικοδομικών συνόλων: ~ σχέδιο | σχεδιασμός! νόμος 2. αυτός που αποτελείται από κατοικίες: ~ σύνολο | κέντρο | περιοχή | πρόσπιο 3. οίκιστική (η) η σύγχρονη επιστήμη που αποτελεί κλάδο της πολεοδομίας και της αρχιτεκτονικής και ασχολείται με το πρόβλημα της βιωσιμότητας των οικοδομικών συνόλων. — οίκιστικά επίρρ. οίκω- κ. οικό- 1. (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται: (α) με το σπίτι, την κατοικία: οικό-σπιτος (β) με την οικογένεια: οικό-σπμο 2. λειτικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται: (α) με τον χώρο μέσα στον οποίο ζει ένα σύνολο οργανισμών: οικό-σύστημα (β) με την οικολογία: οικό-τουρισμός.

[ΕΤΥΜ Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. οίκος, χρησιμοποιήθηκε δε και ως α' συνθ. ελληνογενών επι-στημ. ὀρων, λ.χ. αγγλ. eco-logy, γαλλ. éco-nomie κ.ά.], οικογένεια (η) {οικογενειών} 1. ομάδα ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς αίματος, γάμου ή υιοθεσίας και διαμένουν κάτω από την ίδια στέγη: μια ~ αποτελείται συνήθως από τον πατέρα, τη μητέρα και τα παιδιά || ~ Ζερβού || από καλή ~ || πατριωτική | ολιγομελής | πολυμελής | πολύτεκνη | άπορη ~ || ο θεαμός της ~ || αισθάνομαι μέλος της ~ || δημιουργώ | αποκτώ | κάνω → Φρ. (α) πυρηνική οικογένεια βλ. λ. πυρηνικός (β) διευρυνμένη οικογένεια (κατ' αντιδιαστολή προς την πυρηνική οικογένεια) οικογένεια που αριθμεί μεγάλο αριθμό μελών, συχνά υπό την ίδια στέγη, με πολύποκες συγγενικές σχέσεις και πολλές φορές πανίσχυρη εξουσία: τυπική οικο-γένε'α του ευρωπαϊκού Μεσαίωνα και της Αναγέννησης (λ.χ. οι Με-

δικού, οι Βοργίες κ.λπ.) 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (η οικογένεια ως θεσμός) θεμελιακός, πολιτειολογικός θεσμός της κοινωνίας, τον οποίο μελετά η κοινωνιολογία (κοινωνιολογία της οικογένειας) σε συσχετισμό και με τη συγγένεια την οποία εξετάζει η κοινωνική ανθρωπολογία: ~ αναπαραγωγής | προανατολισμού | μητριαρχική | μονογαμική | πολυγαμική | μονογονεϊκή 3. σύνολο ατόμων που έχουν κοινή καταγωγή, το σύνολο των συγγενών: αρχοντική ~ ΣΥΝ. πατριά, οίκος, γένος, (λαϊκ.) φαμελιά, (μειωτ.) φάρα 4. (συνεκδ.) η καταγωγή από υψηλή κοινωνική τάξη, η αριστοκρατική και ευπόληπτη καταγωγή: είναι | κρατάει | βαστάει από - ΣΥΝ. τζάκι, σόι, σπίτι 5. (μτφ.-εκφραστ.) ομάδα ανθρώπων με κοινούς στόχους, κοινή ενασχόληση: η δημοσιογραφική ~ έχασε ένα από τα εκλεκτότερα μέλη της (για τον θάνατο δημοσιογράφου) || μία ~ είμαστε (δεν έχουμε τίποτε να μοιράσουμε, συνεργαζόμαστε για κοινό σκοπό ή αντιμετώπιζουμε κοινά προβλήματα κ.λπ.) 6. ΒΙΟΛ. κατηγορία για την ταξινόμηση των οργανισμών (ζώων, φυτών κ.λπ.), η οποία αποτελείται από όμοια ή συγγενικά μεταξύ τους γένη: συγγενικές μεταξύ τους ~ αποτελούν μία τάξη 7. σύνολο πραγμάτων που έχουν κάποια χαρακτηριστικά, που εμφανίζουν συγγένεια: η ~ των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών || ~ πτερωμάτων | παπογραφικών στοιχείων.

[ETYM, μτγν., αρχική σημ., «πιστοποιητικό του οικογενούς», < αρχ. *οἰκογενής* «γεννημένος στο σπίτι» (για δούλους και ζώα) < *οἶκο*- + *-γενής* < *γένος*].

οικογένεια - φαμίλια - φαμελιά. Η λ. οικογένεια είναι από αυτές που χρησιμοποιήθηκαν σε νεότερους χρόνους (19ος αι.), για να αντικαταστήσουν αντιστοίχως ξένες λέξεις. Μέχρι τον 19ο αι. χρησιμοποιούσαν το φαμίλια, ήδη μεσαιωνικό, από το λατ. *familia* «οικογένεια», με τη μεσολάβηση ενός εξελληνισμένου τ. φαμίλια (σε -ία, όπως *φιλία*, *ομιλία* κ.τ.ό.). Το ελληνικό οικογένεια είναι μεταγενέστερη λ. (του 2ου μ.Χ. αι.) και σήμαινε τη βεβαίωση ότι κάποιος είναι «οικογενής», γεννημένος σε ορισμένο οίκο, με το καθεστώς και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτή την ιδιότητα (το ίδιο το οικογενής σημαίνει και «σπιτικός, σπιτήσιος»). Ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων...*) αναφέρει για τη λέξη: «*Άγνως, πόσον παλαιότερα, ως υποθέτω, είναι η λέξις [ενν. το οικογένεια] παρατηρώ μόνον, ότι ὁ Εὐγ. Βούλγαρις εν τῇ Φιλοθέῳ ἰδοῦσα τὸν (τῷ 1801) ἔγραψε συχνὰ φαμίλιαν*». Μετά την επικράτηση της λ. *οικογένεια*, που είχε το πλεονέκτημα ότι επέτρεπε τον σχηματισμό παραγώγων και συνθέτων (οικογενειακός, οικογενειάρης), η λ. φαμίλια καθώς και ο μεταπλασμένος τύπος φαμελιά (< φαμελιά < φαμιλιά) χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο στον απλούστερο προφορικό λόγο και στη λογοτεχνία, υποδηλώνοντας συχνά την πολυμελή και φτωχή οικογένεια (Δεν έχει να ζήσει τη φαμίλια του), πβ. και φαμελιτής, φαμελιάρης (= οικογενειάρχης συνθ. με μικρό εισόδημα).

οικογενειακά επίρρ. → οικογενειακός

οικογενειακός, -ή, -ό [1816] 1. αυτός που σχετίζεται με την οικογένεια: ~ *στία* | *τάφος* | *συμβόλιο* | *ζωή* | *καβγάδες* | *βίος* | *αμόσφαιρα* | *γαλήνη* | *θαλαπρηχί* | *επίδομα* | *περιβάλλον* | *περιουσία* | *υπόθεση* | *επιχείρηση* | *έξοδα* | *παράδοση* | *λογαριασμός* *τράπεζας* | *διαβατήριο* | *προβιολογισμός* | *φωτογραφία* | *ο γάμος έγινε σε στενό ~ περιβάλλον* ΦΡ. (α) *οικογενειακά βάρη* οι επιβαρύνσεις (κυρ. οικονομικές) που αναλαμβάνει αυτός που συντηρεί μια οικογένεια (β) *οικογενειακός γιαντρός* ο γιαντρός που παρακολουθεί την υγεία των μελών μιας οικογένειας (γ) *οικογενειακή κατάσταση* (i) η κατάσταση στην οποία βρίσκεται μια οικογένεια (ii) (ειδικότ.) η επίσημη δήλωση, στην οποία περιγράφει κάποιος το βιοτικό επίπεδο της οικογένειας του ή/και δίνει βασικές πληροφορίες σχετικά με αυτήν (π.χ. αν είναι έγγαμος ή όχι, από πόσα μέλη αποτελείται η οικογένεια του κ.λπ.) (δ) *οικογενειακός προγραμματισμός* ο προγραμματισμός (από κάθε ζευγάρι) του μεγέθους της οικογένειας και του χρόνου γέννησης των παιδιών με τη χρήση αντισυλληπτικών μέσων (πβ. *έλεγχος γεννήσεων*, λ. *έλεγχος*) (ε) *οικογενειακό άσυλο* βλ. λ. *άσυλο* (στ) ΝΟΜ. **Οικογενειακό Δίκαιο** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν την οικογενειακή σχέση καθ' εαυτήν (συζύγων, γονέων - τέκνων, συγγένεια, διατροφή, υιοθεσία), καθώς και ζητήματα που προκύπτουν από αυτήν (λ.χ. επιτροπείες ανηλίκων) (ζ) *οικογενειακό δέντρο* το γενεαλογικό δέντρο (βλ. λ. γενεαλογικός) 2. (ειδικότ.) αυτός που αφορά μόνο σε συγκεκριμένη οικογένεια (και σε κανέναν άλλον): ~ *υπόθεση* 3. *οικογενειακά* (τα) (+γεν. κτητικής αντων.) τα ζητήματα, οι υποθέσεις της οικογένειας: Δεν *συζητούσε ποτέ τα ~ του με άλλους*.

οικογενειακός επίρρ. [1835] 1. ως ολόκληρη οικογένεια, όλη μαζί η οικογένεια (και όχι με ορισμένα μέλη της ή μόνος): *μέχρι τώρα ταξιδεύαμε ~, αυτή τη φορά όμως θα φύγω μόνος μου* || τους φιλοξένησα ~ 2. μαζί με την οικογένεια: *θα περάσω τα Χριστούγεννα ~*. Επίσης οικογενειακά (κυρ. σημ. 2).

οικογενειάρχης (ο) [1833] {οικογενειάρχων} 1. ο αρχηγός της οικογένειας, ο πατέρας 2. πρόσωπο που συντηρεί οικογένεια: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φαμελιάρης.

οικογενειοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η πρακτική να τοποθετούνται από αυτούς που έχουν εξουσία συγγενικά ή φιλικά τους πρόσωπα σε ανώτερες θέσεις και σε ανώτερα αξιώματα: *κατηγορήθηκε για ~ στη συγκρότηση της κυβέρνησης του* || σε αυτή την *επιχείρηση επικρατεί ~ ο πατέρας είναι πρόεδρος και ο γιος διευθυντής* ΣΥΝ. νεποτισμός. [ETYM, < *οικογένεια* + *-κρατία* < *κρατώ*, πβ. κ. *ανδρο-κρατία*, *γερο-ντο-κρατία*].

οικοδόσποινα (η) [μτγν.] {δύσχυρ. οικοδοεσποινών} η κυρία του σπιτιού, ιδ. σε σχέση με τους φιλοξενούμενους ή τους επισκέπτες της: η

~ *περιποιείται τους καλεσμένους της* || ο *πρώτος χορός ανήκει στην ~* || *ευγενική ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

οικοδοεσπότης (ο) [μτγν.] {οικοδοεσποτών} ο κύριος του σπιτιού, ιδ. σε σχέση με τους φιλοξενούμενους ή τους επισκέπτες του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*, *κύριος*, *οικοδίατος*, -η, -ο (για ζώα) αυτός που ζει στο σπίτι ΣΥΝ. *κατοικίδιος*, *οικόσιτος*. [ETYM, μτγν. < *οἶκο*- + *διαίτος* < *δαίτα*].

οικοδιδάσκαλος (ο) [1818] {οικοδιδασκάλου | -ων, -ους}, **οικοδι-δασκάλισσα** (η) [1889] {οικοδιδασκαλισσών} (σπάν.) ο δάσκαλος που διδάσκει μαθητή κατ' οίκον.

οικοδομή (η) [μτγν.] 1. (λόγ.) η οικοδόμηση, το χτίσιμο οικήματος: *εργολάβος οικοδομών* 2. (συνεκδ.) το υπό ανέγερση κτήριο: *δουλεύει στις ~ 3. το οικοδομήμα, το κτήριο*.

οικοδομήμα (το) [αρχ.] {οικοδομήμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. το κτήριο, το κτίσμα 2. (μτφ.) οποιοδήποτε σύστημα χαρακτηρίζεται από εσωτερική συγκρότηση: *κρατικό | κοινωνικό | ευρωπαϊκό ~* || *τριμύο στο ~ των κοινωνικών σφαλισμένων*.

οικοδόμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ανέγερση οικοδομής, το χτίσιμο (κτηρίου): ~ *νοσοκομείου* | *σχολείου* | *πολιτικοί* **ΑΝΤ.** *κατεδάφιση* 2. (μτφ.) η δημιουργία και η εδραίωση μιας κατάστασης: *αγωνίζονται για την ~ ενός καλύτερου κόσμου* || *σταδιακή ~ μέτρων ομοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο χωρών*.

οικοδομήσιμος, -η, -ο [1849] αυτός που είναι κατάλληλος για την ανέγερση οικοδομής: ~ *έδαφος* | *περιοχή* | *υλικά*.

οικοδομικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τις οικοδομές, τις οικοδομήσεις ή τους οικοδόμους: ~ *άδεια* | *σχεδιασμός* | *οργασμός* | *επιχειρήσεις* | *συνεταιρισμοί* | *έργα* | *υλικά* - ΦΡ. (α) **οικοδομική γραμμή** το όριο του οικοδομικού τετραγώνου, που ορίζεται από το ρυμοτομικό σχέδιο προς την πλευρά του κοινόχρηστου χώρου, μέχρι το οποίο επιτρέπεται η δόμηση (β) **οικοδομικό σύστημα** το σύστημα με βάση το οποίο κατασκευάζονται οι οικοδομές σε πόλη ή οικισμό (γ) **Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός** (αρχικά Γ.Ο.Κ.) το σύνολο των διατάξεων που αναφέρονται στις προϋποθέσεις για την εκτέλεση κατασκευής (οικοδομής) εντός ή εκτός ευρωπαϊκής ή οικισμίου 2. (α) αυτός που αποτελείται από οικοδομές: - *χώρος*(β) **οικοδομικό τετράγωνο** βλ. λ. *τετράγωνο* 3. (α) **οικοδομική** (η) το σύνολο των τεχνικών και των εργασιών σχεδίασης και κατασκευής οικοδομών (β) **οικοδομικά** (τα) τα έξοδα που απαιτεί η ανέγερση οικοδομής, — **οικοδομικός έπρρ.** [μτγν.].

οικοδομικός (ο) ο εργάτης που δουλεύει στην ανέγερση οικοδομής: *συνδικάτο οικοδομών* ΣΥΝ. *χτίστης*.

[ETYM, αρχ. < *οἶκο* + *-δόμος* < *δέω* «χτίζω - κατασκευάζω» (βλ. κ. *δόμος*)].

οικοδομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {οικοδομείω...} | *οικοδομή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος* 1. κατασκευάζω, ανεγείρω (οικοδομή) ΣΥΝ. *χτίζω* **ΑΝΤ.** *γκρεμίζω* 2. (μτφ.) δημιουργώ (κάτι που έχει χαρακτήρα σταθερό ή/και συστηματικό): *στόχος τους είναι να οικοδομήσουν μια κοινωνία ισότητας και δικαιοσύνης* ΣΥΝ. *εδραϊνάω, θεμελιώνω*.

οίκοθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. από το σπίτι 2. από την πατρίδα 3. αυτοπροαίρετα, αυτεπαγγέλτως: το *δικαστήριο επιλήφθη ~* της υποθέσεως ΦΡ. **νοείται οίκοθεν** (*νοείται οίκοθεν*) είναι αυτονόητο, γίνεται κατανοητό απ' αυτούς: ~ *ότι οι υπογράμψαντες τη σύμβαση σφείλων να τηρούν τους όρους αυτής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ETYM, αρχ. < *οἶκο*- + *παρὰ*, επίθημα -θεν (βλ. λ.)].

οίκος επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. στο σπίτι, κατ' οίκον: ~ *διαμονή* | *περιορισμός* | *νοσηλεία* 2. στην πατρίδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τονισμός*. [ETYM, αρχ. επίρρ., προερχόμενο από αρχαιότητα τοπική πτώση του ουσ. *οίκος*].

οικοκυρά (η) → νοικοκυρά
οικοκυρικός, -ή, -ό [1897] (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τις ασχολίες του σπιτιού, του νοικοκυριού 2. **οικοκυρικά** (τα) το σχολικό μάθημα της οικιακής οικονομίας (βλ. λ. *οικιακός*).

οικοκυροσύνη (η) → νοικοκυροσύνη

οικόλεκτος (η) {οικόλεκτο-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. η γλώσσα που μιλιέται στο περιβάλλον μιας οικογένειας από τα μέλη της. [ETYM, < *οἶκος* + *-λεκτος* < *λέγω*, κατά τα διάλεκτος, ιδιόλεκτος κ.τ.ό.].

οικολογία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ο κλάδος των βιολογικών επιστημών που ερευνά τις σχέσεις των ζωντανών οργανισμών με το περιβάλλον τους 2. το σύνολο των σχέσεων αλληλεπίδρασης ανάμεσα στους ζωντανούς οργανισμούς και στο περιβάλλον τους, η ισορροπία στις σχέσεις αυτές 3. η ιδεολογία που έχει ως στόχο της την καλύτερη ισορροπία ανάμεσα στον άνθρωπο και στο φυσικό περιβάλλον, καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος αυτού. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < γερμ. *Ökologie*]. **οικολογικός**, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την οικολογία: ~ *σπουδές* | *οργάνωση* | *προτοβουλία* (β) **ΠΟΛΙΤ. οικολογικό κίνημα** το πολιτικό και/ή κοινωνικό κίνημα που έχει ως πρωταρχικό στόχο την προστασία της φύσης από την ανεξέλεγκτη χρήση της τεχνολογίας και των φυσικών πόρων από την αλόγιστη εκμετάλλευση (γ) **οικολογική ανθρωπολογία** βλ. λ. *ανθρωπολογία* 2. αυτός που δεν βλάπτει το περιβάλλον: ~ *συνεισφορά* | *βαφή* 3. αυτός που σχετίζεται με το περιβάλλον (την κατάσταση, την προστασία του κ.λπ.): ~ *καταστροφή* | *ισορροπία* | *ανησυχίες* | *συνείδηση*. — **οικολογία** -ά | -ώς επίρρ. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < γαλλ. *écologie*].

οικολόγος (ο/η) 1. ο/η επιστήμονας που ασχολείται με την οικολογία 2. **ΠΟΛΙΤ. ο/η** οπαδός του οικολογικού κινήματος ΣΥΝ. *πρώσινος* 3. (γε-νικότ.) πρόσωπο που έχει οικολογική συνείδηση, που εκδηλώνει το ενδιαφέρον του για την προστασία του περιβάλλοντος.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < γαλλ. *écologie*].
οικονομία (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η γυναίκα που φροντίζει να μην κάνει πολλά έξοδα ή και να εξοικονομεί να αποταμιεύει χρήματα.
οικονομετρία (η) {οικονομετριών} ΟΙΚΟΝ. κλάδος της οικονομικής επιστήμης που εφαρμόζει στατιστικές μεθόδους για τον έλεγχο των οικονομικών θεσμών, την εμπειρική ανάλυση των οικονομικών σχέσεων και την πρόβλεψη των οικονομικών μεγεθών. — οικονομετρικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < γαλλ. *econometrie*].
οικονομία (η) {οικονομιών} 1. (α) διαχείριση εσόδων και εξόδων, υλικών αγαθών και πόρων (β) **οικιακή οικονομία** βλ. λ. *οικιακός* 2. (α) το σύνολο των δραστηριοτήτων, των θεσμών και των μέσων, που σχετίζονται με την παραγωγή και την κατανάλωση υλικών αγαθών: την ικανοποίηση των υλικών αναγκών στο πλαίσιο μιας κοινωνίας: δημόσια | *παγκόσμια* | *υγιής* | *εύρωστη* | *ισχυρή* | *ανταγωνιστική* | *στάσιμη* ~ || η *πορεία της* ~ φαίνεται *αησυχχητική* (β) **εθνική οικονομία** βλ. λ. *εθνικός* (γ) **ανοικτή οικονομία** η οικονομία που έχει συναλλακτικές σχέσεις με άλλες οικονομίες (δ) **κλειστή οικονομία** η οικονομία που περιορίζει τις δραστηριότητες της στα εθνικά όρια (ε) **οικονομία της (ελευθέρης) αγοράς** το οικονομικό σύστημα, στο οποίο ο μηχανισμός της αγοράς καθορίζει την παραγωγή, την κατανομή και την κατανάλωση αγαθών, με αντίστοιχο περιορισμό της παρέμβασης της κεντρικής εξουσίας: στην πράξη ταυτίζεται με την ελεύθερη οικονομία (βλ. παρακάτω) ΣΥΝ. **καπιταλισμός** (στ) **ελεύθερη οικονομία** το οικονομικό σύστημα, στο οποίο επικρατούν η ελεύθερη δράση της ιδιωτικής επιχείρησης, ο ανταγωνισμός και η ελεύθερη αγορά, τα οποία καθορίζουν την παραγωγή, την κατανομή και την κατανάλωση αγαθών, κατ' αντιδιαστολή προς την οικονομία όπου επικρατεί ο κεντρικός σχεδιασμός: στην πράξη ταυτίζεται με την οικονομία της (ελευθέρης) αγοράς (βλ. ε) (ζ) **μικτή οικονομία** το οικονομικό σύστημα στο οποίο συνυπάρχουν ιδιωτικές και κρατικοποιημένες επιχειρήσεις (η) **ναυτιλιακή οικονομία** βλ. λ. *ναυτιλιακός* (θ) στατική οικονομία βλ. λ. *στατικός* (ι) **συναλλακτική οικονομία** βλ. λ. *συναλλακτικός* (ια) **οικονομία αγροτική** ο τομέας της οικονομικής δραστηριότητας που σχετίζεται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία, τη δασοκομία, την αλιεία και το κυνήγι (ιβ) **οικονομία ανεπτυγμένη** οικονομία που χαρακτηρίζεται από υψηλό κατά κεφαλή εισόδημα των πολιτών, μικρό ποσοστό ανεργίας, παραγωγικότητα, σημαντική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών κ.λπ. (ιγ) **οικονομία αναπτυσσόμενη** (μειοτ.) **υπανάπτυκτη** η μη ανεπτυγμένη οικονομία (ιδ) **οικονομία διεθνομένη** | **ελεγχόμενη** οικονομικό καθεστώς που συνδυάζει την ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα των ατόμων με τον ρυθμιστικό ρόλο του κράτους προς την κατεύθυνση της εξυπηρέτησης των συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου (ιε) **οικονομία ιδιωτική** η οικονομία της οποίας φορέας είναι οι ιδιώτες (ιστ) **οικονομία παγκόσμια** η οικονομία ως ολότητα με παγκόσμιες διαστάσεις (παραγωγή, κατανάλωση κ.λπ.) (ιζ) **σχεδιασμένη κεντρικά οικονομία** η οικονομία στην οποία η παραγωγή, η διανομή και η χρήση των συντελεστών παραγωγής προγραμματίζονται κεντρικά από έναν κρατικό φορέα προγραμματισμού: *αλλιώς κεντρικός σχεδιασμός* 3. (α) η οικονομική επιστήμη (βλ. λ. *οικονομικός*): *σπουδάει* ~ ΣΥΝ. οικονομικά, οικονομολογία (β) **πολιτική οικονομία** βλ. λ. *πολιτικός* 4. η αποφυγή περριτών δαπανών: *κάνει* ~, *για να τα βγάλει πέρα* 5. **οικονομίες** (οι) τα χρήματα που αποταμιεύει κανείς: ~ *μιας ζωής* 6. η μετρημένη χρήση, η επιδίωξη και η πρακτική του να επιτυγχάνει κανείς όσο το δυνατόν περισσότερα, χρησιμοποιώντας όσο το δυνατόν λιγότερα: ~ *χρόνου* | *δυναμειών* || η ~ της *γλώσσας* ΑΝΤ. *σπάταλη* 7. (α) ΦΙΛΟΛ. ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάζει και διατάσσει ο συγγραφέας τα επιμέρους στοιχεία που συγκροτούν την πλοκή ενός έργου, ώστε να οδηγήσει λογικά και αβίαστα στη λύση: η ~ *του μυθιστορήματος* (β) (γενικότερ.) (στον κινηματογράφο, στο θέατρο κ.α.) ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί κανείς τα μέσα που διαθέτει, ώστε να επιτυγχάνει τους στόχους που έχει θέσει: η ~ *του σεναρίου* || η *σκηνική* ~ *του δράματος* 8. (α) ΘΕΟΛ. *θεία οικονομία* το σχέδιο του Θεού για τη σωτηρία του κόσμου με την ενανθρώπιση του Χριστού (β) **κατ' οικονομίαν** (ι) με προγραμματισμό: *δεδομένης της αδυναμίας του ανθρώπου να ικανοποιήσει όλες τις επιθυμίες του, πρέπει να ρυθμίζουμε τη ζωή μας* - *με τις κατάλληλες επιλογές* (ii) ΕΚΚΛΗΣ. άσκηση φιλανθρωπίας από την Εκκλησία με βάση την αρχή της επεικειας για την εξυπηρέτηση της πνευματικής ζωής του πιστού, όχι σε θέματα πίστεως αλλά μόνο ποιμαντικού χαρακτήρα: *κατ' οικονομίαν δεν επιβλήθηκαν αυστηρές ποινές*.
[ETYM αρχ. < οικονομός. Η λ. απαντά (ως δάνειο) σε πολλές γλώσσες, λ.χ. αγγλ. *economy*, γαλλ. *économie*, γερμ. *Ökonomie* κ.ά. Πολλές φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *ελεύθερη* | *μικτή* | *ελεγχόμενη οικονομία* (< αγγλ. *free* | *mixed* | *state-controlled economy*), *ανεπτυγμένη* | *ιδιωτική* | *παγκόσμια οικονομία* (< αγγλ. *static* | *developed* | *private global economy*) κ.ά.] οικονομικά (τα) 1. η οικονομική κατάσταση (κοινωνίας ή ατόμου): τα ~ *του κράτους βαδίζουν από το κακό στο χειρότερο* || τα ~ *μου δεν βρίσκονται σε καλή κατάσταση* | *δεν πάνε καλά* | *είναι περιορισμένα* 2. η οικονομική επιστήμη: *σπουδάζει* ~ *στην Αγγλία*. οικονομικιστικός, -ή, -ο κ. οικονομικός (μειοτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εμμονή στη θεωρητική οικονομία, σε δυσνόητες περιγραφές οικονομικών μεγεθών και τη χρήση αριθμών (με αποτέλεσμα να αγνοεί την πραγματικότητα και να μην έχει ενδιαφέρον). — οικονομικίστικα κ. οικονομίστικα επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακαταλόβιστος*.
[ETYM < οικονομικός + παραγ. επίθημα -ιστικός, πβ. κ. *δημοτικ-ιστικός*].

οικονομικοπολιτικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με την οικονομία και την πολιτική: η ~ *θέση της Ελλάδας στην Ε.Ε.*
οικονομικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την οικονομία: ~ *πολιτική* | *εξέλιξη* | *κρίση* | *υπηρεσία* | *σκανδάλο* | *θυσίες* | *δομές* | *συνέπειες* | *σταθεροποίηση* | *σύγκλιση* | *σπουδές* | *συμβουλός* | *βοήθεια* | *επιχείρηση* | *συνεργασία* | *πρόδοτος* | *πόλεμος* | *εξάθλιση* | *θεωρία* | *άποψη* | *δικεικήσεις* | *εξυγίανση* | *δείκτης* | *ανάλυση* | *αναλυτής* | *ανεξάρτησία* | *χάος* | *ατασθαλίες* | *εφημερίδα* | *ανάπτυξη* | *ανάγκεια* | *ένωση* | *ύφεση* | *μαρasmus* | *μεταρρύθμιση* | *εκκρεμότητα* | *δραστηριότητα* || Υπουργείο Οικονομικών (β) **οικονομική επιστήμη** η επιστήμη που μελετά τα οικονομικά φαινόμενα και τους νόμους που διέπουν την παραγωγή, κατανομή και κατανάλωση υλικών αγαθών και υπηρεσιών (γ) οικονομική ζώνη η περιοχή στην οποία μια επιχείρηση ασκεί την οικονομική της δραστηριότητα (δ) **Οικονομικό Δίκαιο** το σύνολο των νομικών διατάξεων που ρυθμίζουν τις οικονομικές σχέσεις στο πλαίσιο δεδομένης έννομης τάξης (ε) **οικονομικό έτος** βλ. λ. *έτος* (στ) **οικονομικό έγκλημα** το έγκλημα που διαπράττεται στο πλαίσιο επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (π.χ. κατάχρηση, φοροδιαφυγή, αθέμιτος ανταγωνισμός, συκοφαντική δυσφήμιση κ.λπ.) (ζ) **οικονομικός άνθρωπος** (λατ. homo oeconomicus) ο τύπος ανθρώπου, του οποίου η συμπεριφορά καθορίζεται, σύμφωνα με την κλασική σχολή οικονομικής σκέψης (Α. Σμιθ, Τ.Ρ. Μάλθους κ.ά.), από τις οικονομικές του επιδιώξεις (π.χ. ενός επιχειρηματία από την επιδίωξη του να αυξήσει τα κέρδη του) (η) **οικονομικός συνασπισμός** βλ. λ. *συνασπισμός* (θ) **οικονομικό αγαθό** κάθε αγαθό που καλύπτει ανθρώπινη ανάγκη και για να το αποκτήσει ο άνθρωπος πρέπει να το παράγει ο ίδιος ή να το αγοράσει (ι) **οικονομικό σύστημα** η μορφή της οικονομίας στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου κοινωνικού συστήματος, λ.χ. το κομμουνιστικό, το φιλελεύθερο κ.ά. (ια) **οικονομικός θεσμός** ο θεσμός που σχετίζεται με την παραγωγική διαδικασία (λ.χ. η βιομηχανία, η διανομή των αγαθών, οι ανταλλαγές κ.λπ.) (ιβ) **οικονομική συσκευασία** (για προϊόντα) συσκευασία η οποία παρέχει μεγαλύτερη ποσότητα και στοιχίζει λιγότερο: *απορροπιακό σε - 2*, αυτός που σχετίζεται με την απόκτηση χρημάτων και γενικότερ. υλικών αγαθών: ~ *βοήθεια* | *κίνητρα* | *προβλήματα*-ΦΡ. (α) **οικονομικός παράγοντας** (ι) το πρόσωπο που διαθέτει σημαντική θέση στον επιχειρηματικό κόσμο (μεγαλοβιομήχανος, τραπεζίτης κ.λπ.): *σημαντικός ~ προσφέρθηκε να στηρίξει οικονομικά την προσπάθεια του συλλόγου μας* (ii) οτιδήποτε επιδρά στη διμόρφωση μιας κατάστασης στην οικονομία (β) οικονομικός *πρόσφυγας* | *μετανάστης* το πρόσωπο που εγκαταλείπει τη χώρα του αναζητώντας καλύτερο βιοτικό επίπεδο και όχι για πολιτικούς ή άλλους λόγους 3. (για πρόσ.) αυτός που προβαίνει σε λελογισμένες δαπάνες ΣΥΝ. λιτοδίαιτος, φειδωλός, ολιγοδύπανος ΑΝΤ. *σπάταλος* 4. (για πράγματα) (α) αυτός που δεν κοστίζει πολύ, αυτός που έχει συμφέροντα τιμή (β) αυτός που δεν υποβάλλει τον ιδιοκτήτη του σε μεγάλα έξοδα (π.χ. δεν καταναλώνει πολλά καύσιμα): - *αυτοκίνητο* 5. (γενικότερ.) αυτός που με όσο το δυνατόν λιγότερα μέσα επιτυγχάνει όσο το δυνατόν περισσότερα ΑΝΤ. αντιοικονομικός 6. **οικονομικό** (το) οτιδήποτε σχετίζεται με δαπάνη, κόστος ή τις δυνατότητες εξόδων: *για όσους το ~ δεν αποτελεί πρόβλημα, προτείνουμε διακοπές σε μέρη εξωτικά* || *αφού είδαμε τις εργασιακές υποχρεώσεις σας, ας συζητήσουμε και το* - (αμοιβή, μισθό). — οικονομικ-ά || -ώς [μτγν.] επίφρ.
οικονομικότητα (η) ο βαθμός στον οποίο επιτυγχάνεται το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα με τα ελάχιστα δυνατά μέσα.
οικονομισμός (ο) [1895] ΟΙΚΟΝ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. το δόγμα που υπερτονίζει τη σημασία των οικονομικών παραγόντων κατά την παρατήρηση και ερμηνεία της κοινωνικής εξέλιξης. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. ὀρ., < γαλλ. *économisme*].
οικονομίστικος, -ή, -ο → οικονομικίστικος
οικονομολογία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η οικονομική επιστήμη. — **οικονομολογικός**, -ή, -ό [1865].
οικονομολόγος (ο/η) [1839] 1. ο/η επιστήμονας που ασχολείται με την οικονομολογία · 2. (σπάν.-καταφρ.) πρόσωπο που φροντίζει να έχει περιορισμένα έξοδα ΣΥΝ. φειδωλός, ολιγοδύπανος ΑΝΤ. σπάταλος οικονομός (ο/η) 1. πρόσωπο που περιορίζει τις δαπάνες του, αυτός που καταφέρει ή φροντίζει να μην ξοδεύει πολλά ΣΥΝ. φειδωλός, λιτός, ΑΝΤ. σπάταλος 2. το πρόσωπο που έχει αναλάβει τη διαχείριση των οικονομικών πλούσιων οικογενειών, μονής, οικοτροφείου ή άλλου ιδρύματος 3. ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο κληρικός που αναλαμβάνει τη διαχείριση της περιουσίας της επισκοπής ή της μητροπόλεως (β) (ως τιμητικός τίτλος) ιερέας που έχει προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες στην Εκκλησία.
[ETYM αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *οίκον νέμειν* | *νέμεισθαι*, αρχική σμη. «αυτός που διαχειρίζεται και διοικεί τα του όικου»].
οικονομοτεχνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένο αντικείμενο από οικονομικής και τεχνικής απόψεως: - *μελέτη* || « ~ *προβλεπτικός έργων αποκατάστασης πληγεισών περιοχών*» (εφημ.). — **οικονομοτεχνικ-ά** || -ώς επίφρ.
οικονομώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [αρχ.] {οικονομ-είς κ. (λαϊκ.) -άς...} *οικονομ-ησα, -ούμαι κ. (λαϊκ.) -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένους* 1. *βάζω* στην άκρη, φροντίζω να μην ξοδεύω (για να έχω περίσσειμα): ~ *χρήματα* ΣΥΝ. αποταμιεύω 2. προμηθεύομαι, εξευρίσκω, εξοικονομώ με κάποιο (συνήθ. επιτήδειο) τρόπο-ΦΡ. *τα (ο)ικονομάω* κερδιζώ αρκετά λευτά 3. *χειρίζομαι* με τρόπο οικονομικό, αποτελεσματικό 4. (μειοσπθ. **οικονομώμαι**) (α) (+από) εξασφαλίζω (κάτι δυσεύρετο ή δύσκολα απο-

κτώμενο): *οικονομήθηκε από ρούχα για φέτος* (β) (+με) βολέουμα 5. (η *μη. (ο)ικονομημένος*, -η, -ο) οικονομικά ευκατάστατος. **οικόπεδο** (το) {οικόπεδ-ου | -ον} 1. η έκταση γης που προορίζεται για την οικοδόμηση κτηρίου: *αγόρασε ένα - σε παραθαλάσσια περιοχή* || ~ εντός | *εκτός σχεδίου* 2. (μτφ.) ο τομέας δικαιοδοσίας ή αρμοδιότητας: *μη μπαίνει | ανακατεύεται σε ζένα* ~ ΣΥΝ. υπόθεση, ζήτημα. — (υποκ.) οικόπεδάκι (το), (μεγθ.) οικόπεδάρι (η), οικόπεδι-κός, -ή, -ό [μτγν.].

[ETYM < αρχ. *οικόπεδον* < *οίκο-* + *πέδον* «έδαφος» (βλ. κ. *πέδιο*). Στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα απαντά και η σημ. «ερημικό μέρος, σπίτι» (πβ. Π.Δ. *Ψαλμ.* 102, 7: *έγενήθην ὡς εἰ νυκτικὸράζεν ἐν οἴκο-πέδῳ*)].

οικοπεδοποιώ ρ. μετβ. {οικοπεδοποιεί... | οικοπεδοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω έκταση γης σε οικόπεδο. — **οικοπεδοποίηση** (η).

οικοπεδογός (ο)η [1886] ιδιοκτήτης οικόπεδου. [ETYM < *οικόπεδο* + *-γός* < *έχω*].

οικοπεδογράφος (ο) [1886] (εκφραστ.) αυτός που καταπατεί, που σφραγίζεται οικόπεδα τα οποία ανήκουν σε άλλους ή δημόσια γη, προκειμένου να τα ιδιοποιηθεί.

οίκος (ο) 1. (αρχαιοπρ.) το σπίτι, ο τόπος κατοικίας: ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. *οίκος (τού) Θεού* η Εκκλησία, ο ναός (β) (επίσ.) *οίκος ευημερίας* το γηροκομείο (γ) *οίκος τυφλών* το άσυλο τυφλών (δ) *οίκος, ανοχής* βλ. λ. *ανοχή* (ε) (παροιμ.) *τα εν οίκω μη εν δήμω* (τα εν οίκω μη εν δήμω) οι οικογενειακές υποθέσεις από δεν πρέπει να κοινολογούνται στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (στ) *κατ' οίκον* (κατ'οίκον, Σοφοκλ. *Ηλέκτρα* 929) στο σπίτι: ~ *έρευνα | διδασκαλία | περιορισμός* || *διανομή (έτοιμου φαγητού)* ~ (ζ) *φροντίζω τα του οίκου μου* μεριμνάω για τις υποθέσεις μου (οικογενειακές ή προσωπικές) (η) *Οίκος Ναύτου* βλ. λ. *ναύτης* 2. η οικογένεια (προκειμένου για οικογένειες από τις οποίες προήλθαν βασιλικές δυναστείες): ο ~ των *Κομνηνών | των Παλαιολόγων* · 3. η εκχείριση: ~ *μόδας | πλειστηριασμών* || *εκδοτικός* ~ · 4. ΕΚΚΛΗΣ. καθεμιά από τις επιμέρους στροφές κοντακίου · 5. το σύνολο των πολιτικών και στρατιωτικών προσώπων που βρίσκονται στην υπηρεσία ανώτατου άρχοντα 6. ΚΟΙΝΩΝΙΑ. η μεγάλη φεουδαρχική ιδιοκτησία κατά τον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα (καλλιερησίμες εκτάσεις, κατοικία, υποστατικά κ.λπ.). — (υποκ.) οικόκος (ο) [αρχ.] (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*.

[ETYM < αρχ. *οίκος* < *Folk-ος* (κυпр.) < *woik-, ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *weik- «σπίτι, κατοικία», πβ. συνκρ. *vésa-*, λατ. *vicus, vicinus* «πλησίον, κοντινός» (> γαλλ. *voisin*), *villa* «έπαυλη» (> γαλλ. *ville*), αρχ. σλαβ. *visi* «χωριό», γοθθ. *weih* κ.ά. Παράγ. οίκ-ία (βλ.λ.), οίκ-έτης, οίκ-έως, οίκ-ώ, οίκ-ημα, οίκ-ίζω κ.ά. Η λ. χρησιμοποιοήθηκε ευρέως ως α' συνθ. (πβ. οίκ-γένεια, οίκ-νομία) και ως β' συνθ. (πβ. *ένοικος, κάτ-οίκος, μέτ-οίκος* κ.ά.)].

οικοσημό (το) [1851] {οικοσημό-ου | -ων} το διακριτικό σήμα αριστοκρατικών οικογενειών, το οποίο φέρει παραστάσεις ζώων, φυτών, αφηρημένων σχημάτων ή άλλων αντικειμένων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Hauswappen*].

οικοσημολογία (η) {οικοσημολογιών} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο της τη μελέτη των οικοσημών ΣΥΝ. εραλδική.

οικόσιτος, -η, -ο [μτγν.] 1. (ζώο) που ζει και σιτίζεται στο σπίτι ΣΥΝ. κατοικίδιος 2. αυτός που ζει και τρέφεται σε ζένο σπίτι με την καταβολή χρηματικού ποσού ΣΥΝ. οικότροφος. — οικόσιτο ρ. { -είς... }.

οικοσκευή (η) [μτγν.] το σύνολο των (φορητών) οικιακών σκευών και επίπλων, ο εξοπλισμός του σπιτιού ΣΥΝ. νοικοκυριό. **οικοστολή** (η) [1871] η διακριτική και επίσημη ενδυμασία που φορούν οι υπηρέτες ανακόρων, πρεσβιτών, πολιτών ξενοδοχείων, μεγάρων, πύργων κ.λπ. ΣΥΝ. λιβρέα. [ETYM. Από το γαλλ. *livrée* (βλ. λ. *λιβρέα*)].

οικοσυστήμα (το) {οικοσυστήματος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΛ. η φυσική ή οικολογική ενότητα που συγκροτείται από τα είδη οργανισμών που ζουν σε ορισμένη περιοχή και από το περιβάλλον στο οποίο ζουν. — οικοσυστηματικός, -ή, -ό.

[ETYM. Ελληνογενής ζέν. ὄρ., < γαλλ. *écosystème*]. **οικοτεχνία** (η) {οικοτεχνιών} η οικιακή βιοτεχνία. — οικοτεχνικός,

-ή, -ό. **οικοτουρισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ο τουρισμός που σέβεται το περιβάλλον 2. ο τουρισμός που συνδυάζει τις διακοπές και τις οικολογικές δραστηριότητες. **οικοτουρίστας** (ο) {οικοτουριστών}, **οικοτουρίστρια** (η) {οικο-τουριστριών} πρόσωπο που κάνει οικοτουρισμό (βλ.λ., σημ. 2). — **οικοτουριστικός**, -ή, -ό, **οικοτουριστικά** επίρρ. **οικοτροφείο** (το) [1847] 1. το ίδρυμα στο οποίο παρέχεται διαμονή και τροφή επί πληρωμή 2. (ειδικότ.) το οίκημα σχολείου, στο οποίο κατοικούν και σιτίζονται οι μαθητές του με την καταβολή χρηματικού ποσού. **οικοτροφος** (ο/η) [μτγν.] {οικοτρόφου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που μένει σε οικοτροφείο 2. πρόσωπο που ζει και σιτίζεται σε ζένο σπίτι επίπληρωμ. **οικότυπος** (ο) {οικότυπ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. πληθυσμός φυτών ή ζώων, που είναι προσαρμοσμένος σε συγκεκριμένο φυσικό ή βιολογικό περιβάλλον έπειτα από παρατεταμένη φυσική επιλογή. [ETYM. Ελληνογενής ζέν. ὄρ., < αγγλ. *ecotype*]. **οικουμένη** (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των λαών και των χωρών της Γης-η υφήλιος, ο κόσμος. ΣΧΟΛΙΟ λ.

οικουμενικός, [ETYM. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τής *μητ.* ενεστ. *οικόμενος* του *οικώ* | *-όμαι*]. **οικουμενικός**, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την οικουμένη (και όχι με μεμονωμένες χώρες ή ομάδες ανθρώπων): ~ *προβλήματα* 1

αζίες | *συνείδηση* | *θεώρηση* | *αντιμετώπιση* | *κίνδυνος* ΣΥΝ. παγκόσμιος, πανανθρώπινος 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) **Οικουμενική Σύνοδος** το ανώτατο συλλογικό όργανο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που συγκαλείται σε περίπτωση σοβαρού δογματικού ή γενικότερου θρησκευτικού ζητήματος και στο οποίο συμμετέχουν αντιπρόσωποι όλων των Πατριαρχείων και των αυτοκέφαλων Εκκλησιών της Ορθόδοξης Εκκλησίας (β) **Οικουμενικός Πατριάρχης** βλ. λ. *πατριάρχης* (γ) Οικουμενικό **Πατριαρχείο** βλ. λ. *πατριαρχείο* (δ) **οικουμενική κίνηση** η κίνηση που αποσκοπεί στην εξομάλυνση των διαφορών μεταξύ των χριστιανικών Εκκλησιών, ώστε να είναι δυνατή η μεταξύ τους ένωση 3. ΠΟΛΙΤ. **οικουμενική κυβέρνηση** η κυβέρνηση που συγκροτείται με τη συνάντηση ή συμμετοχή του συνόλου των πολιτικών κομμάτων και μεριδίων του Κοινοβουλίου και σχηματίζεται προκειμένου να αντιμετωπιστούν εκτάκτως κρίσιμα προβλήματα μιας χώρας. — **οικουμενικ-ά** /-ός [1847] επίρρ., **οικουμενικότητα** (η) [1889]. [ETYM. μτγν. < αρχ. *οικουμένη* (βλ.λ.). Ως νεότερος επιστημ. ὄρος αποτελεί απόδ. του νεολατ. *universals*].

οικουμενικός: συνώνυμα. Το κοινό «γνώρισμα» ανάμεσα στο **οικουμενικός** και στα συνώνυμα του είναι το σημασιολογικό χαρακτήρα της γενικότητας, του γενικού χαρακτήρα (μιας ιδιότητας, κατάστασης, ενέργειας κ.λπ.) σε ένα ομοιογενές σύνολο (λαών, εθνών, χωρών, κόσμων, ανθρώπων κ.τ.ό.). Το **οικουμενικός** (< **οικουμένη** [ενν. *γη*]) είναι ένας εμφαιτικός ὄρος που χρησιμοποιείται για να αναφερθεί κανείς στον ευρύτερα γνωστό κόσμο μιας εποχής, σε όλες τις κατοικούμενες χώρες, ιδίως μέσα από την εξάπλωση του χριστιανισμού και των Εκκλησιών του. Έτσι γίνεται λόγος για *Οικουμενικές Συνόδους*, *Οικουμενικό Πατριαρχείο*, *Οικουμενική Εκκλησία*, *οικουμενική κίνηση των Εκκλησιών*. Καταχρηστικά, για την απόδοση ζένου ὄρου χρησιμοποιείται η λ. και με πολιτικό περιεχόμενο (*οικουμενική κυβέρνηση*). Στην ίδια αντίληψη, του συνολικού μέσα στον κόσμο, μέσα στα έθνη, μέσα στους ανθρώπους, πλάστηκαν τα **παγκόσμιος**, διεθνής και πανανθρώπινος. Πρόκειται για κοσμικά, πολιτικά, κοινωνικές και ανθρωπιστικές αναφορές. Μιλάμε για *παγκόσμια αρμονία* ή *παγκόσμια ἔξη*, αναφερόμενοι στο σύνολο, αλλά και για *παγκόσμιο πόλεμο*, *παγκόσμια αναταραχή* ή *παγκόσμια ειρήνη*, αναφερόμενοι σε ὅλο τον κόσμο, σε όλες τις χώρες και τους λαούς της Γης. Ιδιαίτερη αναφορά στον άνθρωπο και στα ανθρώπινα οδηγεί στο **παναθρώπινος** (*αζίες, ιδανικά, αντίληψη*), ενώ η ἔμφαση στις σχέσεις των χωρών μεταξύ τους και στο σύνολο τους οδηγεί στο **διεθνής** (συνεργασία, *κατανόηση, οικονομία, ταμείο, οργανισμός, συνέδριο, αγώνες, συγκρούσεις*). Έντονη -και ετυμολογικώς διαφανή- δίνει την έννοια του ὅλου, του συνόλου και του καθόλου το **καθολικός**. Μιλάμε για *καθολική συμφωνία, καταστροφή, αγανακτήηση, χαρακτηριστικά, σχήμα* κ.λπ. Στη γλώσσα, μάλιστα, πιστεύουν οι γλωσσολόγοι -και οι φιλόσοφοι- ότι υπάρχουν τα λεγόμενα **καθολικά** (*universalia* ελέγησαν λατινιστί), δηλ. δομής και χαρακτηριστικά που απαντούν καθολικά, σε όλες τις ανθρώπινες γλώσσες, αποτελώντας βιολογικό γνώρισμα του ανθρώπου (π.χ. η δομή «ποκεκίμενο - ρήμα - αντικείμενο» ως λογική δομή «δράστης - ενέργεια - αποδέκτης της ενέργειας»- είναι *καθολικό σχήμα* της γλώσσας).

οικουμενισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των νεότερων τάσεων στον χώρο των χριστιανικών Εκκλησιών και ομολογιών, οι οποίες αποσκοπούν στην υπέρβαση της Εκκλησιαστικής διάσπασης του χριστιανικού κόσμου και στη συνεργασία των Εκκλησιών μεταξύ τους μέσω του οικουμενικού διαλόγου: θεσμικός φορέας του οικουμενικού αυτού διαλόγου είναι το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών, που ιδρύθηκε το 1948 στη Γενεύη · 2. πολιτική θεωρία που υποστηρίζει την ένωση του κόσμου υπό κοινή πολιτική ηγεσία. [ETYM Ελληνογενής ζέν. ὄρ., < αγγλ. *ecumenism*].

οικουρά ρ. μετβ. {οικουρείς...- μόνο σε ενεστ. κ. παρ.α.} {αρχαιοπρ.} μένο στο σπίτι, δεν βγαίνω έξω (συνήθ. για λόγους ασθενείας): *όταν ζήτησαμε τον διευθυντή, η γραμματέας του μας πληροφόρησε ότι οι-κουρεί*. — **οικουρία** (η) [αρχ.]. [ETYM < αρχ. *οικουρά* (-έω) < *οικουρός* < *οίκο-* + *-Foros* < *ορά* «βλέπω, παρατηρώ»].

οικτιρμών, -ων, -ον {οικτιρμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που αισθάνεται οίκτο· κυρ. ως χαρακτηρισμός του Θεού (γνωστός και από *ψαλμούς*, π.χ. «- και *ελεήμων ο Κύριος*...») ΣΥΝ. *ελεήμων* ΑΝΤ. *ανοικτιρμών, άσπλαχνος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. [ETYM αρχ. < *οικτιρώ* (βλ.λ.) + *παρ.α.* επίθημα -μων].

οικτιρω ρ. μετβ. {οικτιρα} 1. (σπάν.) συμμερίζομαι τον πόνο, τη δυστυχία (κάποιου) ΣΥΝ. *συμπόνω, ευσπλαχνίζομαι* 2. (κακόσ.) *καταφρονώ*: είναι να *τον ~ κανείς εκεί που έφτασε* ΣΥΝ. *ελεεινολόγ* ΑΝΤ. *εκτιμώ, υπολήπτομαι*. — **οικτιρμός** (ο) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι*. [ETYM. αρχ. < *οικτ-ίρ-ίω < *οικτ-ίω (με ανάπτυξη φωνήεντος -ι-) < *οικτρός* (βλ.λ.)].

οίκτος (ο) {χωρ. πληθ.} 1. το αίσθημα της συμπάθειας προς κάποιον που πάσχει ή βρίσκεται γενικότ. σε δυσάρεστη κατάσταση ΣΥΝ. *λύπηση, συμπόνια* ΑΝΤ. *άσπλαχνια* 2. (κακόσ.) η περιφρόνηση, η καταφρόνια ΑΝΤ. *εκτίμηση*.

[ETYM. < αρχ. *οίκτος*, που συνδ. με το ρ. *οίζω* «θρηνώ, ομιόζω», καθώς και με το επιφώνημα *οίμοι* (βλ.λ.). Οι εν λόγω εκφραστ. λ. διαθέτουν το αρχ. ριζικό θρηνητικό επιφώνημα *οι*, το οποίο δήλωνε τον βαθύ πόνο, την οδύνη, την ομηγύη. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κυρ. στην τραγωδία με τη σημ. «θρήνος», από την οποία προέκυψε η σημερινή σημ. τής *συμπόνιας*, τής *ευσπλαχνίας*].

οικτρός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που κινεί τον οίκτο, που προκαλεί λύπη και συμπόνια **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί θλίψη με την αθλιότητα του: *η ~ τύχη των αιμαλώτων* || *θέαμα | κατάληξη | μετάφραση* || *είχε ~ τέλος* ΣΥΝ. ελεεινός, τρισάθλιος, θλιβερός ΑΝΤ. εξαισιός, υπέρροχος, ωραίος. — οικτρ-ά | -ως [αρχ.] επίθρ., οικτρώτη-τα (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < οίκτος (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -ρός].

οικό ρ. αμετρ. (οικείς... | οίκ-ησα, -ούμαι) (αρχαιοπρ.) διαμένω (σε συγκεκριμένο τόπο) ΣΥΝ. κατοικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. οίκω (-έω) < οίκος (βλ.λ.)].

οϊμέ κ. οϊμένα κ. οϊμέ κ. οϊμένα επιφών. (λογοτ.) για την έκφραση δυστυχίας, πόνου (κυρ. ψυχικού) ΣΥΝ. αλίμονο. [ΕΥΜ. μεσν., αβεβ. ἐπιμόνο. Έχουν διατυπωθεί οι ακόλουθες απόψεις: (α) < αρχ. επιφών. οϊ + αιτ. μέ(να) τής προσ. αντων. εγώ (β) < επιφών. ω + αιτ. 'με(να) τής προσ. αντων. εγώ, οπότε η ορθότ. γρ. είναι οϊμέ(να). ο τ. οϊμένα είναι επίσης μεσν.].

οίμοι επιφών. (αρχαιοπρ.) για την έκφραση δυστυχίας, πόνου ΣΥΝ. αλίμονο, οϊμέ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < οΐ (θρηνητικό επιφών.) + μοι, δοτ. εν. τής προσ. αντων. εγώ. Βλ. κ. οίκτος, οϊώζω].

οιμώζω ρ. αμετρ. {ομόνο σε ενεστ. και παρατ.} (αρχαιοπρ.) κλαίω γοε-ρώς, θρηνώ σπαρακτικά ΣΥΝ. (λόγ.) οδύρομαι, ολοφύρομαι, (αρχαιο-πρ.) ολολύζω, (οικ.) σκούζω. — οιομώγη (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επιφών. οίμοι (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -ώζω (πβ. αρχ. *alai-* αιάζω)].

οιναγόρα (η) (λόγ.) **1.** το εμπόριο κρασιού ΣΥΝ. οινομπόριο **2.** (συνεκδ.) ο τόπος όπου διεξάγεται το εμπόριο του κρασιού.

οινοποθήκη (η) [1888] {οινοποθηκών} (λόγ.) η αποθήκη κρασιού ΣΥΝ. κάβα. οινομπόριο (το) {οινομπορίου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το εμπόριο κρασιού ΣΥΝ. οιναγόρα. — οινομπόρος (ο/η) [μτγν.].

οινικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον οίνο: ~ πολιτική, οίνο-κ. οινό-ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τον οίνο: *οίνο-παραγωγής, οίνο-ποσία*.

[ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το οισ. οίνος].

οινοβάρελο (το) [1892] (λόγ.) βαρέλι για την αποθήκευση κρασιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κρασοβάρελο.

οινοβαρής, -ής, -ές [αρχ.] {οινοβαρ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει πια πολύ κρασί, που βρίσκεται σε κατάσταση μέθης ΣΥΝ. μεθυσμένος, πιαμένος, (λαϊκός) σουρομένος ΑΝΤ. ξεμέθυτος, νηφάλιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ες.

οινοβαρομέτρο (το) {οινοβαρομέτρ-ου | -ων} όργανο που χρησιμοποιείται κατά την ανάλυση του οίνου για τον προσδιορισμό των στερεών ουσιών του εκχυλίματος του.

οινοβαφής, -ής, -ές [μτγν.] {οινοβαφ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα του κρασιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κρασάτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

οινοβιομηχανία (η) [1888] {οινοβιομηχανιών} η βιομηχανία παρασκευής και εμφιαλώσεως κρασιών.

οινογευτής (ο) {οινογευστών} **1.** ειδικός δειγματοληπτικός σωλήνας για τη λήψη μικρής ποσότητας οίνου από βαρέλι ή δεξαμενή **2.** πρόσωπο που δοκιμάζει την ποιότητα τής γεύσης ενός κρασιού. — *οινογευστία* (η), *οινογευστικός*, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < οίνο- + γεύστης < γέωω | -ομαι}. οινογνώστης (ο) [1888] {οινογνωστών} αυτός που διακρίνεται για τις γνώσεις του σχετικά με τα κρασιά.

οινογραφία (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος τής οινολογίας, ο οποίος ασχολείται με τη συστηματική και λεπτομερή περιγραφή των οίνων που παράγονται κατά τόπους.

οινοδοχείο (το) [μτγν.] (λόγ.) δοχείο για τη φύλαξη ή και για το σερβίρισμα του κρασιού ΣΥΝ. κρασοκανάτα.

οινοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {οινοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) όμοιος με κρασί, αυτός που μοιάζει με κρασί (στο χρώμα, στη σύσταση, τη γεύση): ~ *παρασκεύασμα* | *υγρό*.

οινολαση (η) το ίζημα που παραμένει στον πυθμένα των βαρελιών ή των δεξαμενών μετά το τέλος τής ζύμωσης του μούστου και τη μετάγγιση του κρασιού, το κατακάθι.

οινολογία (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. επιστημονικός κλάδος που υπάγεται στη χημεία των τροφίμων και μελετά τους τρόπους παρασκευής, επεξεργασίας, διατήρησης και παλαιώσεως του κρασιού, ενώ παράλληλα το αξιολογεί και το κατατάσσει σε είδη και κατηγορίες. — *οινολόγος* (ο/η) [1871], *οινολογικός*, -ή, -ό [1887], *οινολογικά* | -ώς επίθρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oenologie, άσχετο προς το μτγν. *οινολογία* «είδος φόρου για οίνο»].

οινομαγειρείο (το) (λόγ.) λαϊκό εστιατόριο, στο οποίο σερβίρεται και πωλείται κρασί ΣΥΝ. καπιλειό. — *οινομάγειρος* κ. *οινομάγειρας* (ο), *οινομαγειρίσσια* (η).

οινομανής, -ής, -ές {οινομαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που αγαπά υπερβολικά την οινοποσία, που πίνει εμμανώς κρασί και μεθά ΣΥΝ. (λόγ.) *οινοπότης*, (λαϊκ.) *μπεκρής*, *κρασοπατέρας*, *μεθύσος*, *μεθύστακας*. — *οινομανία* (η).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < οίνο- + -μανής < ρ. *μαίνωμαι* (πβ. παθ. αόρ. β' ε-μάν-ην)]. *οινομετρία* (η) {χωρ. πληθ.} η μέτρηση τής περιεκτικότητας του κρασιού σε οινόπνευμα, που γίνεται με ειδικό όργανο ΣΥΝ. *οινοπνευμα-τομετρία*. — *οινομετρικός*, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oenométrie].

οινόμετρο (το) [1833] {οινομέτρ-ου | -ων} το οινοπνευματόμετρο (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oenometre]. *οινοπαραγωγή* (η) [1888] {χωρ. πληθ.} **1.** η παραγωγή κρασιού (συν-ήθ. για συγκεκριμένη χρονιά) **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανία παραγωγής και εμφιαλώσεως κρασιών. *οινοπαραγωγός*, -ός, -ό [1886] (λόγ.) **1.** (για τόπο) αυτός που διαθέτει αξιολογη παραγωγή κρασιού, που παράγει κρασί σε μεγάλες ποσότητες και το διαθέτει στην αγορά: *ο νομός μας είναι η μεγαλύτερη ~ περιοχή τής χώρας* ΣΥΝ. (λόγ.) *οινοφόρος* **2.** *οινοπαραγωγός* (ο/η) ο ιδιοκτήτης αμπελώνων και εγκαταστάσεων παραγωγής οίνου, αυτός που έχει ως επάγγελμα την παραγωγή και πώληση κρασιού.

οινόπνευμα (το) [1831] {οινοπνεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** άχρωμο, πτητικό και εύφλεκτο υγρό, που περιέχεται σε όλα τα αλκοολούχα ποτά (κρασί, ούζο κ.λπ.) και χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό, ως διαλυτικό, ως συστατικό φαρμάκων κ.λπ.: η *περιεκτικότητα τής βότκας σε ~ είναι συνήθως 40% || καθαρό ~ || εντριβές με ~* ΣΥΝ. (επιστημ.) αθυλική αλκοόλη **2.** (συνεκδ.) κάθε αλκοολούχο ποτό: η *άνοσα του βρομούσε - || υπό την επίρεια οινοπνεύματος || η οδήγησή είναι επικίνδυνη μετά την κατανάλωση οινοπνεύματος* ΣΥΝ. *αλκοόλ*. — *οινοπνευματικός*, -ή, -ό [1870]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. esprit de vin]. *οινοπνευματομέτρηση* (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ο προσδιορισμός τής περιεκτικότητας σε οινόπνευμα των αλκοολούχων ποτών, που γίνεται με ειδικό όργανο (οινοπνευματόμετρο) ΣΥΝ. *οινομετρία*, *αλκοολομετρία*. Επίσης *οινοπνευματομετρία* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. alcoométrie (νόθο συνθ.)].

οινοπνευματόμετρο (το) [1844] {οινοπνευματομέτρ-ου | -ων} ειδικό αραιόμετρο, με το οποίο μετρείται η περιεκτικότητα των αλκοολούχων ποτών σε οινόπνευμα και υπολογίζεται ο αλκοολικός βαθμός τους ΣΥΝ. *αλκοολόμετρο*, *οινόμετρο*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. alcoométre (νόθο συνθ.)].

οινοπνευματοποιείο (το) [1883] το εργοστάσιο παραγωγής και εμφιαλώσεως οινόπνευματος και οινοπνευματώδων ποτών.

οινοπνευματοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΧΗΜ. η χημική διαδικασία (ζύμωση) με την οποία μια ουσία μετατρέπεται σε οινόπνευμα.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. alcoolisation]. *οινοπνευματοποιήσιμος*, -η, -ο (για διάφορες ουσίες) αυτός που είναι δυνατόν να μετατραπεί με ζύμωση σε οινόπνευμα, αυτός από τον οποίο μπορεί να εξαχθεί οινόπνευμα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. alcoolisable].

οινοπνευματοποιία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} **1.** η βιομηχανία παραγωγής οινόπνευματος και οινοπνευματώδων ποτών **2.** (συνεκδ.) η μέθοδος παραγωγής οινόπνευματος ή οινοπνευματώδων ποτών. — *οινοπνευματοποιός* (ο/η) [1889].

οινοπνευματοπωλείο (το) [1888] το κατάστημα στο οποίο πωλείται οινόπνευμα ή οινοπνευματώδη ποτά. — *οινοπνευματοπώλης* (ο).

οινοπνευματούχος, -ος, -ο [1847] αυτός που περιέχει οινόπνευμα, που στα συστατικά του περιλαμβάνεται και το οινόπνευμα: ~ *παρασκεύασμα* | *μήγμα* ΣΥΝ. *οινοπνευματώδης*, *αλκοολούχος*. [ΕΤΥΜ < οινόπνευμα + -ούχος < έχω].

οινοπνευματώδης, -ής, -ές [1842] {οινοπνευματώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} αυτός που περιέχει οινόπνευμα, που στα συστατικά του περιλαμβάνεται και οινόπνευμα ΣΥΝ. *οινοπνευματούχος*, *αλκοολούχος*-ΦΡ. *οινοπνευματώδης* (*ποτό*) οποιοδήποτε ποτό περιλαμβάνει στη σύστασή του οινόπνευμα (αλκοόλ) και έχει την ιδιότητα να προκαλεί μέθη (π.χ. το κρασί, η μπίρα, τα ποτά που παρασκευάζονται με απόσταξη, όπως ούισκι, ρούμι κ.ά.): *κατανάλωση | κατάχρηση | απαγόρευση οινοπνευματωδών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. alcoolique].

οινοποιείο (το) [1889] το εργοστάσιο παραγωγής οίνου ΣΥΝ. *οινοποιία*. *οινοποίηση* (η) [1881] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το σύνολο των χημικών διαδικασιών και των τεχνικών μεθόδων, με τις οποίες ο χυμός των σταφυλιών μετατρέπεται σε κρασί. — *οινοποιητικός*, -ή, -ό [1889].

οινοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των διεργασιών και των τεχνικών μέσω των οποίων γίνεται η παρασκευή και η συντήρηση του κρασιού (συνεκδ.) **2.** η βιοτεχνία ή βιομηχανία παραγωγής κρασιού και οι σχετικές εγκαταστάσεις **3.** η τέχνη τής παρασκευής κρασιού και ο αντίστοιχος κλάδος τής βιομηχανικής παραγωγής. — *οινοποιός* (ο/η) [μτγν.].

οινοποσία (η) [αρχ.] {οινοποσιών} (λόγ.) η (συνήθ. περισσότερο από το κανονικό) πόση οίνου ΣΥΝ. (εκφραστ.) *κρασοκτανύξη*, *κρασοπότι*. — *οινοπότης* (ο) [αρχ.], *οινοπότης* (η) [αρχ.] {οινοποτιδός}.

οινοπολείο (το) [μτγν.] (λόγ.) κατάστημα στο οποίο πωλείται κρασί ΣΥΝ. (λαϊκ.) *κρασοπουλείο*. — *οινοπόλης* (ο) [αρχ.], *οινοπόλισσα* (η).

οίνος (ο) (λόγ.) **1.** το κρασί: *ρητινίτης ~* (η ρετινία) || *άκρατος ~* (ανέρωτος) || *καμπανίτης ~* (η σαμπάνια): ΦΡ. (λόγ.) *οίνος ευφραίνει καρ-διαν ανθρώπου* (*οίνος ευφραίνει καρδιαν ανθρώπου*, Π.Δ. Ψαύμ. 103, 15) (συνήθ. μεταξύ συμποτών) το κρασί κάνει τον άνθρωπο πιο ευδιάθετο, κάνει πιο ευχάριστη τη διάθεση **2.** (κατ' επέκτ.) το οινοπνευματώδες ποτό που παράγεται από τη ζύμωση του χυμού διαφόρων καρπών: *μηλίτης ~* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το ένα από τα δύο υλικά στοιχεία (το άλλο είναι ο άρτος) του μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας, το οποίο, με την επίκληση του Αγίου Πνεύματος και κατά τον καθιερωμένο των Τιμίων Λόγων, μεταβάλλεται σε αίμα Χριστού. [ΕΤΥΜ. < αρχ. οίνος | Φοίνος, αβεβ. ἐπιμόνο, ευρύτατα διαδεδομένη λ. που ανατάει στις περισσότερες Ι.Ε. γλώσσες, χωρίς ωστόσο να έχει Ι.Ε. προέλευση. Πιστεύεται γενικά ότι η καλλιέργεια του αμπελιού αναπτύχθηκε στη Μεσόγειο, στον Εύξεινο Πόντο ή στα νότια του

Καυκάσου, ενώ απαντά και στις σημιτ. γλώσσες (πβ. εβρ. jajin, αραβ. wain, ασσυρ. Imi). Οι Ι.Ε. γλώσσες εμφανίζουν τη λ., χωρίς όμως να μπορεί να προσδιοριστεί επακριβώς αν οι τ. είναι ανεξάρτητοι ή αποτελούν δάνεια (και χωρίς να είναι γνωστή η γλώσσα προελεύσεως), πβ. λατ. vinum (> γαλλ. vin, ισπ. vino), αρμ. gini, αλβ. vepë, χεττ. wiyana, γοτθ. wein (γερμ. Wein, αγγλ. wine) κ.ά. Βλ. κ. *κρασί*. **Οινούσες** (οι) {Οινουσών} νήσι του Αιγαίου Πελάγους μεταξύ της Χίου και των μικρασιατικών παραλίων. [ETYM. < αρχ. *Οινούς/σσι*, παράγ. του ουσ. οίνος], οινοφλύε (ο/η) {οινοφύλλ-υγος, -υγα | -ύγων} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει μεθύσει από υπέρμετρη κατανάλωση κρασιού ή που συνηθίζει να πίνει υπερβολικά ΣΥΝ. οινοπότης, μέθυσος, πότης. — οινοφλυγία (η) [αρχ.].

[ETYM. αρχ. < οίνο- + -φλύε < φλύω «αναβράζω, κυματίζω, ξεχειλίζω» (για το οποίο βλ. λ. φλύκταινα)]. οινοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. (για σκεύη, αγγεία) αυτός που περιέχει κρασί ή χρησιμοποιείται για τη διατήρηση και τη μεταφορά του κρασιού: ~ *κύλικας* | *δοχείο* 2. (για τόπους) αυτός που παράγει κρασί: ~ *περιοχή* ΣΥΝ. οινοπαραγωγός, οινοχόη (η) {σπάν. οινοχόον} ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο μικρού μεγέθους με λαβή για την άντληση κρασιού από τον κρατήρα (βλ. λ.) και το σερβίρισμα του στα κύπελλα των συμποσιαστών. [ETYM. αρχ. < οίνο- + -χόη < χέω, πβ. *ύδρο-χόη*]. οινοχός (ο) 1. (στην αρχαία Ελλάδα) ο υπηρέτης που κατά τα συμπόσια ήταν επιφορτισμένος με το σερβίρισμα του κρασιού στους συνδαιτυμόνες ΣΥΝ. κεραστής 2. ο σερβιτόρος που φροντίζει για το σερβίρισμα κρασιού σε εστιατόριο. [ETYM. αρχ. < οίνο- + -χός < χέω, πβ. *χρυσό-χός*], οινώδης, -ης, -ες [αρχ.] {οινώδ-ους | -εις (οιδ. -ή), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κρασί κατά τη σύσταση, τη γεύση, το χρώμα κ.λπ.: ~ *μέγμα* | *υγρό* ΣΥΝ. οινοειδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, οινοει επίρρ. κ. συνδ. (λόγ.) 1. σαν, κάτι σαν: *μια ~ εικονογραφική γραφή* || *φαινόταν - να υιοθετεί τις απόψεις τους* || η ρητορική ερώτηση είναι *μια ~ ερώτηση - δεν πρόκειται να πηλάει για πραγματική* 2. (κατ' επ'ε-κτ.) δήθεν: *αυτοί οι ~ δησάτες της δημοκρατίας*. [ETYM. αρχ. < οίον (οιδ. τής αντων. οίος, -α, -ον, βλ. λ.) + υποθ. συνδ. εϊ. Η λ. είναι το αντίστοιχο του λατ. quasi], οίος, -α, -ον αντων. (αρχαιοπρ.) 1. τέτοιος που, ίδιος όπως: η *έκβαση των διαπραγματεύσεων δεν υπήρξε ~ ανεμμένο* || ~ η *μορφή, τοιάδε και η* 2. (το οιδ. στον εν. κ. πληθ. ως επίρρ. ο/ο v | οία) λόγος χάρη, επί παραδείγματι ΣΥΝ. παραδείγματος χάριν, φερ' ειπείν, (καθ'ημ.) που λέει ο λόγος.

[ETYM. < αρχ. οίος < *jo-oiros < *jo- (εξού και η αντων. δς, ή, δ, βλ. λ. δ'στις) + επίθημα -oiros | -oiros, πθ. με εκφραστ. διπλασιασμό του ->], οισοδήποτε, οισοδήποτε, οισοδήποτε (λόγ.) οισοδήποτε, όποιος κι αν είναι: *ο υποουργός απέναντε να προβεί σε ~ δήλωση* || ~ *άλλος στη θέση του το ίδιο θα έπαιρτε*.

[ETYM. αρχ. < οίος (βλ. λ.) + *δήποτε*, πβ. κ. *όπως-δήποτε*]. οισοφαγικός, -ή, -ό [1884] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον οισοφάγο: ~ *στένωση* (με δυσκολία κατάποσης) || ~ *εκκόλπωμα* (θύλακος στο επιθήλιο του οισοφάγου) || ~ *κίρσοι* | *σπασμοί*. Επίσης (λόγ.) ΟΙ-σοφάγιος, -ος, -ο [1879], οισοφαγιάδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή του βλεννογόνου του οισοφάγου, η οποία προκαλείται από λοίμωξη, ερεθισμό ή αναγωγή γαστρικού υγρού από το στομάχι: *οξεία* | *χρονία* ~. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œsophagite]. οισοφάγος (ο) ΑΝΑΤ. το μυώδες, σωληνοειδές όργανο, που εκτείνεται κάτω από τον φάρυγγα και ωθεί την τροφή στο στομάχι. [ETYM. αρχ. < οίος (-ίος, μέλλ. του ρ. *φέρω*, αν. επίμου) + -φάγος. Σύμφωνα με την ετυμ., η λ. θα προσδιόριζε το όργανο που μεταφέρει το φαγητό στο στομάχι, πλάστηκε δε μάλλον από γιατρό (άλλωστε απαντά αρχικά στον Ιπποκράτη). Παρόμοια σημ. εμφανίζει και το ακκαδ. sērittu «αυτός που οδηγεί προς τα κάτω», που χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «οισοφάγος». οισοφαγοσκοπήση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ενδοσκοπική εξέταση του οισοφάγου με ειδικό όργανο. — οισοφαγο-σκόπιο (το).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. œsophagoscopie]. οιστηριασμία (η) [μτγν.] (λόγ.) 1. το έντονο πάθος που αγγίζει τα όρια της μανίας ΣΥΝ. λύσσα, παράφορα 2. ο ζωηρός και παράφορος ενθουσιασμός ΣΥΝ. έξαψη, παράφορα. — οΐστηριλατος, -ος/-η, -ο [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ *έκταση συνθέτου, λ. σύνθετος*, οιστηριλάτω ρ. μετβ {οιστηριλατίζω... | οιστηριλάτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -μένος} (λόγ.) 1. μεταδίδω ενθουσιασμό σε (κάποιον), δίνω εμπνευση, προκαλώ ψυχική ή πνευματική διέγερση: *ο καλός προπονητής ξέρει να οιστηριλατεί την ομάδα του και να την οδηγεί σε νίκη* ΣΥΝ. (λόγ.) εμπνέω, ενθουσιάζω, εξάπτω, διεγείρω ΑΝΤ. κατευνάζω 2. (μεσοπαθ. *οιστηριλατούμαι*) κυριευόμαι από οίστρο, νιώθω έξαψη, καταλαμβάνομαι από πάθος, μανία, ενθουσιασμό κ.λπ. ΣΥΝ. εξάπτομαι, ενθουσιάζομαι, διεγείρομαι.

[ETYM. < μτγν. οιστηριλάτω (-έω) < αρχ. οιστηρήλατος < οίστρο(ο)- (< οίστρος) + -ήλατος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ελαίνω]. οιστρογόνο (το) ΒΙΟΛ. ορμόνη που εκκρίνεται κυρ. από τις ωοθήκες και τα επινεφρίδια (βλ. λ.) και είναι βασική για την ανάπτυξη, την ωρίμαση και τη λειτουργία των γεννητικών οργάνων της γυναίκας, καθώς επίσης και την εμφάνιση των δευτερευόντων χαρακτηριστικών του γυναικείου φύλου.

[ETYM. < οίστρος + γόνος, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oestro-gen]. οιστρογονοθεραπεία (η) {οιστρογονοθεραπειών} θεραπευτική

αγωγή (κυρίως κατά την εμμηνόπαυση) με οιστρογόνα. οίστρος (ο) (λόγ.) 1. η κατάσταση ψυχικής και πνευματικής εξάρσεως και εμπνεύσεως, ο παράφορος δημιουργικός ενθουσιασμός: *ο ποιητής κατέχει από καλλιτεχνικό ~* || ποιητικός | *θρησκευτικός* - · 2. διπτερο έντομο που μοιάζει με μεγάλη μύγα και χαρακτηριστικό του είναι ότι οι προνύμφες του εισδύουν κυρ. στις ρινικές ή και τις οσείνες κοιλοότητες (π.χ. του βουβαλιού ή της καμήλας), προκαλώντας μυϊάσεις (βλ. λ.) η και έναν χαρακτηριστικό ίλιγγο (ίλιγγο του οίστρου), που ερεθίζει και εξαγριώνει τα ζώα μέχρι τρέλας ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλογόμυγα, βροδόμεγα · 3. ΒΙΟΛ. το σύνολο των φαινομένων (βιολογικών και τροπών συμπεριφοράς) που προηγούνται, συνοδεύονται και έπονται της ωορρηξίας (βλ. λ.) στις γυναίκες και στα θηλυκά των θηλαστικών ζώων και τα οποία ρυθμίζουν τη σεξουαλική δραστηριότητα της περιόδου αυτής.

[ETYM. < αρχ. οίστρος, που συνδ. ετυμολογικά με το αρχ. οίμα (< *oīsa- «εφύρμιση, επίθεση» και με λιθ. aistrā «βίαιο πάθος», πθ. και με το λατ. iā «οργή» (< *eis-a). Δεν είναι σαφές αν η λ. οίστρος δήλωνε αρχικά το έντομο που προκαλεί ίλιγγο και παραφροσύνη ή την ίδια την κατάσταση που προέκυπτε]. Οίτη (η) όρος της Α. Στερεάς Ελλάδας, που εκτείνεται στους νομούς Φθιώτιδας και Φωκίδας.

[ETYM. αρχ. < *oītes «βροσκός προβάτων» < δις | οἷς «πρόβατο» + παραγ. επίθημα -της. Το αρχ. δις < *Οεις < Ι.Ε. *owi, πβ. σασκρ. āni-, λατ. onis (> ισπ. oveja), αρχ. γερμ. ouwi, αγγλ. ewe «αμνάδα» κ.ά.]. οϊωνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) 1. (στην αρχαιότητα) μαντεύω το μέλλον παρατηρώντας τον τρόπο πτήσεως των πτηνών και ακούγοντας τις κραυγές τους 2. (κατ' επ'ε-κτ.) προβλέγω (πράγματα που πρόκειται να συμβούν): ~ *συμφοράς* ΣΥΝ. προβλέπω, προφτεύω, μαντεύω (πβ. λ. *προοιονίζομαι*). — οϊωνισμός (ο) [μτγν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, προοιονίζομαι*, οϊωνός (ο) (λόγ.) 1. (στην αρχαιότητα) (α) μαντικό πουλί, δηλ. κάθε πτηνό, από το οποίο το πέταγμα, τους κρωμούς κ.λπ. ο μαντής (οι-ονοσκόπος) προφήτευε το μέλλον (β) (κατ' επ'ε-κτ.) κάθε φυσικό φαινόμενο (λ.χ. οι αστραπές, οι κεραυνοί, το θρόισμα των φύλλων, οι κινήσεις και οι στάσεις ορισμένων ζώων ή ερπετών), στου οποίου την παρατήρηση βασιζόταν η πρόγνωση του μέλλοντος: *παλαιότερα η εμφάνιση ενός κομήτη θεωρείτο κακός* ~ ΣΥΝ. σημάδι 2. (συνήθ. μτρ.) σιδηρότε θεωρείται σημάδι για όσα πρόκειται να συμβούν ή επιτρέπει να γίνουν προβλέψεις για το μέλλον: *οι συγκρούσεις οπαδών των δύο ομάδων το Σάββατο είναι κακός ~ για όσα πρόκειται να συμβούν στο γήπεδο την Κυριακή* ΣΥΝ. προμήνυμα. ΦΡ. εις οϊωνός άριστος, αμίνεσθα περί πάτρησ (Ομήρ. ΐλ. Μ 243: εις οϊωνός άριστος, αμίνεσθα περί πάτρησ: ένα μόνο είναι το καλύτερο σημάδι, το να υπερασπίζεσαι την πατρίδα) στον πόλεμο δεν πρέπει να προσοχή στις διάφορες προλήψεις ή στα προμήνυμα, αλλά εκείνο που έχει αξία είναι μόνο η απόφαση για τον υπέρ της πατρίδας αγώνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναισμός, προοιονίζομαι*.

[ETYM. αρχ. < *oī-ωνος, ετεροϊωμ. βαθμ. του θ. *awi-, το οποίο απαντά στη λ. *αιτός* | *αιτός* (< *aiP-ετός, βλ. λ. *αιτός*). Το επίθημα -ωνός διαθέτει μάλλον αυξητική σημασία (πβ. κ. *χελ-ώνη, καρ-ώνη*). Σύμφωνα με την αναγωγή αυτή, η λ. συνδ. με λατ. avis «πτηνό», σασκρ. vāyah (πληθ.), αρμ. h-aw κ.ά. Αρχική σημ. της λ. είναι «αρτακτικό πουλί», το οποίο από τη θέση του ως προς τον παρατηρητή (αν πετούσε από δεξιά ή αριστερά) και από το κρώσιμο και τις κινήσεις του χαρακτηριζόταν (στην οϊωνοσκοπία) ως καλό ή κακό προμήνυμα]. οϊωνοσκοπία (η) {οϊωνοσκοπιών} η παρατήρηση και η ερμηνεία των οϊωνών (βλ. λ.) για το μέλλον. — οϊωνοσκόπος (ο) [αρχ.], οϊωνοσκόπικός, -ή, -ό [μτγν.].

[ETYM. μτγν. < αρχ. οϊωνοσκόπος < οϊωνός + -σκόπος < σκοπό «παράτηρώ προσεκτικά»]. Ο.Κ. επίρρ. (προφέρεται κ. γράφεται *οκέι*) (προφορ.) 1. εντάζει, σύμφωνοι 2. (ως ουσ.) η έγκριση: *πήρα το οκέι από το αφεντικό για την άδεια που ήθελα* || *ποιος θα μου δώσει το ~ για να εκταμείσω αυτό το ποσό*;

[ETYM. Αβελ. επίμου, αν και έχουν διατυπωθεί ποικίλες υποθέσεις. Σύμφωνα με τις ασφαλέστερες ενδείξεις, ο αμερικανισμός Ο.Κ. (okay) (στην καθ' αυτήν Αγγλική προτιμάται η φρ. all right) πρωτοεμφανίζεται στη δεκαετία του 1830 στη Βοστώνη και της Νέα Υόρκη από την ανορθόγραφη φρ. oll korrekt (αντί του ορθού all correct «όλα σωστά»), εξαιτίας μιας τάσεως για σχηματισμό εντυπωσιακών (ενίοτε κομικών) συντομογραφιών. Η διάδοση των αρχικών Ο.Κ. οφείλεται μάλλον στους οπαδούς του υποψηφίου των Δημοκρατικών το 1840 Martin Van Buren, που ήταν γνωστός με την προσωνυμία Old Kinderhook, με αποτέλεσμα τα αρχικά του (με τα οποία τον προσωνούσαν) να συμπίπτουν με τη φρ. oll korrekt]. οκά (η) {οκάδες} (παλαιότ.) 1. μονάδα βάρους στερεών και υγρών προϊόντων, που υποδιαιρείται σε 400 δράμα και ισοδυναμεί με 1.282 γραμμάρια- στην Ελλάδα ίσχυσε μέχρι την 31η Μαρτίου 1959, οπότε αντικαταστάθηκε από το κιλό. ΦΡ. της οκάς για πράγμα πολύ μικρής αξίας ή χαμηλής ποιότητας 2. (συνεκδ.) η ποσότητα που ισοδυναμεί με την παραπάνω μονάδα βάρους: *μια ~ φασόλια* | *κρασί*. — (λαϊκ.) οκαδιάρκος, -η, -ο. [ETYM. μέσν. < τουρκ. okka]. οκαζιόν επίρρ. (λαϊκ.) πολύ φθηνά, σε τιμή ευκαρίας: *αυτό το αγοράσαμε ~*. [ETYM. < γαλλ. occasion < λατ. occasio «κακός, ευκαρία» < occasum, συνούπο του ρ. occido «πέφτω» (< ob + cado)]. Ο.Κ.Α.ΝΑ. (ο) Οργανισμός Καταπολέμησης Ναρκωτικών. οκάτι (το) {άκλ.} θηλαστικό που ζει στην Αφρική, συγγενές με την καμηλοπάρδαλη, με πιο κοντά πόδια και λαίμο, λεία, ερυθρόκαστα-

νη γούνα με μαύρες και λευκές ραβδώσεις στους γοφούς και τους γλουτούς: το αρσενικό φέρει και κέρατα. Επίσης οκαπία (η). [ETYM < αργλ. okari, λ. αφρικανικής γλώσσας του ΒΑ. Ζαίρ].

οκαρίνα (η) [1894] {οκαρινών} ΜΟΥΣ. μικρό φλάουτο με ψιλό ήχο που αποτελεί εξέλιξη της παραδοσιακής ιταλικής πηλίνης σφουρίχτρας των καρναβαλίων.

[ETYM. < ιταλ. ocarina, υποκ. του oca «χίνα» < μγν. λατ. auca < aucella (υπογορητ.), υποκ. του λατ. avis «πουλί»].

Ο.Κ.Ε. (η) 1. Ομοσπονδία Κλωστοϋφαντουργών Ελλάδας 2. Ομάδα Κοινοβουλευτικού Ελέγχου.

οκέϊ επίρρ. → Ο.Κ.

όκιο (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο οφθαλμός: κυκλική οπή στο πλάι του μέρους της πλήρης πλοίου, από την οποία διέρχεται η αλυσίδα της άγκυρας. [ETYM. < ιταλ. occhio «οφθαλμός» < λατ. oculus (βλ. κ. οφθαλμός)].

occasione data λατ. (προφέρεται οκαζιόνε νάτα) ελλ. εν. ευκαιρίας δοθείσης όταν | εάν δοθεί η ευκαιρία ή αφού δόθηκε η ευκαιρία.

οκλαδόν επίρρ. (λόγ.) 1. καθιστός και με λυγισμένα τα γόνατα, ώστε τα πόδια να είναι προς τα μέσα σταυρωτά: συχνά ο Βούδας παρουσιάζεται σε γλυτά καθισμένος ~ 2. ΓΥΜΝΑΣΤ. πρόσταγμα να λάβει ο γυμναζόμενος την παραπάνω θέση.

[ETYM μγν. επίρρ. < αρχ. ὀκλάζω «γονατίζω», αββ. ἐτόμου, πθ. ὀκλάς, -άδος, «κοπθία (του ανθρώπου όταν γονατίζει)» (που όμως μαρτυρείται ως μγν.) < ὀ- προθεμ. + *κλαδ- (> κλάδος, βλ. λ.). Κατ' ἄλλη άποψη, ὀκλάζω < *ὀ-κλάω < ὀ- προθεμ. 4- κλάω | -ὼ «σπάζω». Αξιοπαρατήρητες είναι οι «γλώσσες» του Ησυχίου κλωκωδά («το καθήσθαι ἐπ' ἄμφοτέροις πσίην») και ὀκάλαι («το ὀκλάσαι και ἐπὶ τὸν περὶ τὸν καθήσθαι»)].

οκνεού ρ. αμειβ. {μεσν.} {όκνεα} είμαι ή γίνομαι οκνηρός, τεμπέλης ΣΥΝ. τευ.πελιάζω. Επίσης οκνεοίμαι.

οκνηρός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που αποφεύγει την εργασία και τη δραστηριότητα, που τεμπελιάζει: ~ ὅπως ήταν, ποτέ του δεν το αποφάσισε να δουλέψει ΣΥΝ. τεμπέλης ΑΝΤ. εργατικός, φιλόπνοος, δραστήριος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από νωθρότητα, νωχελικότητα: ~ κινήσεις ΣΥΝ. νωθρός, αργός, βραδύς, νωχελικός ΑΝΤ. ευκίνητος, γρήγορος. Επίσης οκνός {μεσν.} — οκνηρ-ά | -ὼς [αρχ.] επίρρ., οκνηρία (η) [μγν.].

[ETYM. αρχ. < ὀκνώ (-έω) + παραγ. επίθημα -ηρός, πβ. κ. πον-ηρός. Το αρχ. ὀκνώ < οκνος (ὀ) «δισταγμός, νωθρότητα», αββ. ἐτόμου, πθ. συνδ. με χετ. ikniyant «καρῶλυτος»].

οκριβάντας (ο) {οκριβάντων} (λόγ.) τρίποδο υποστήριγμα, πάνω στο οποίο τοποθετούν οι ζωγράφοι τους πίνακες τους όσο τους δουλεύουν ΣΥΝ. (καθημ.) καβαλέτο.

[ETYM. < αρχ. ὀκρίβας, -αντος < ὀκρι- (< οκρις «γωνία, προεξοχή») + -βας < βαίνο (πβ. κ. κιλλι-βας), οπότε η λ. θα σήμαινε «αυτός που στηρίζεται στις προεξοχές, δηλ. στα πόδια». Το αρχ. ὀκρις εμφανίζει την ετερονομ. βαθμ. *ok- του Ι.Ε. *ak- «αξός, αχμηρός» (βλ. π.χ. ἄκρος), πβ. λατ. ocris «απόκρημο βουνού», αρχ. ιρλ. ochair «γωνία, ἄκρο» κ.ά.].

Ο.Κ.Σ. (το) Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο.

οκτα- | οκτα- κ. οκτά- | οκτά- ὀ συνθετικό που σημαίνει αυτό που δηλώνει το β' συνθετικό: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό οκτώ (8): οκτα-ήμερος, οκτά-τομος, οκτά-γωνο, οκτα-σύλλαβος, οκτά-ωρος 2. είναι οκτώ φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: οκτα-πλάσιος.

[ETYM Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. ὀκτά-εδρον, οκτα-πλάσιος), που προέρχεται από το αριθμητ. οκτώ (βλ. λ.) κατ' αναλογία προς τα ἑπτα-, ἔννα-].

οκτάβα κ. (σπάν., λογοτ.) οκτάβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΜΟΥΣ. (α) μουσικό διάστημα (βλ. λ.) δύο φθόγγων, με λόγο συχνοτήτων 2/1 (β) το διάστημα ανάμεσα σε δύο διαδοχικούς ὁμοίους φθόγγους της επτά-φθογγης κλίμακας, λ.χ. ανάμεσα σε δύο διαδοχικά ντο, σε δύο διαδοχικά ρε, κ.τ.λ. - η ονομασία του διαστήματος οφείλεται στο ότι ο υψηλότερος φθόγγος του είναι ο 8ος, μετρώντας από τον χαμηλότερο κατά μήκος της κλίμακας · 2. ΜΕΤΡ. οκτάστιχη στροφή ποιήματος, που περιλαμβάνει τρεις ομοιοκαταληξίες, οι οποίες συμπλέκονται αυστηρά μεταξύ τους. [ETYM. μεσν. < λατ. octava, θηλ. του octavus «ὀγδοος» < octo «οκτώ»].

οκταγωνικός κ. οχταγωνικός, -η, -ο → οκτα-, -γωνικός

οκτάγωνος κ. οχτάγωνος, -η, -ο → οκτα-, -γωνος

οκτάδα κ. (καθημ.) οχτάδα (η) σύνολο που αποτελείται από οκτώ μονάδες: παράταξη στρατιωτών κατά οκτάδες. [ETYM < αρχ. οκτάς, -άδος < οκτώ (βλ. λ.)].

οκτάεδρος κ. οχτάεδρος, -η, -ο → οκτα-, -εδρος

οκταετής κ. οχταετής, -ης, -ές → οκτα-, -ετής

οκταετία κ. οχταετία (η) → οκτα-, -ετία

οκταήμερος, -η, -ο [μγν.] κ. (καθημ.) οχταήμερος 1. αυτός που έχει διάρκεια οκτώ ημερών: ~ προθεσμία 2. αυτός που συντελείται κατά την ὄγδοη ημέρα: - περιτομή 3. ΕΚΚΛΗΣ. οκταήμερα (τα) η ὄγδοη ημέρα μετά από σημαντική εορτή: τα ~ του Χριστού.

οκταθέσιος κ. οχταθέσιος, -α, -ο → οκτα-, -θέσιος

οκτάκιλος κ. οχτάκιλος, -η, -ο → οκτα-, -κίλος

οκτάκις επίρρ. → οκτα-, -άκις

οκτακοοαρία (η) οκτακόσια, σύνολο οκτακοσίων προσώπων | πραγμάτων στη Φρ. καμιά οκτακοοαρία περίπου οχτακόσια ή οχτακόσιοι: είχαν μαζευτεί στην ομιλία - άνθρωποι!

[ETYM < οκτακόσια) + παραγ. επίθημα -αρία, πβ. κ. δεκ-αρία, δια-κοσ-αρία].

οκτακόσιο κ. (καθημ.) οχτακόσιο (το) {άκλ.} επτακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός οκτακόσια (800) (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.).

οκτακόσιοι, -ες, -α κ. (καθημ.) οχτακόσιοι 1. αυτοί που ανέρχο-

νται ποσοτικά στον αριθμό οκτακόσια (800) 2. οκτακόσια (το) βλ. λ. [ETYM. αρχ. < οκτα- (< οκτώ) + -κόσιοι, για το οποίο βλ. λ. δια-κό-σιοι].

οκτακοσιστός, -ή, -ό [μγν.] κ. (καθημ.) οχτακοσιστός (επίσης γράφεται 800ός στην αραβική αριθμηση, Ω ή ω' στην ελληνική και DCCC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό οκτακόσια (800) (βλ. κ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). οκτάκωπος, -η, -ο → οκτα-, -κωπος οκταμελής κ. οχταμελής, -ης, -ές ~» οκτα-, -μελής οκταμηνία (η) → οκτα-, -μηνία οκτάμηνος κ. οχτάμηνος, -η, -ο ~» οκτα-, -μηνός οκτάνιο (το) {οκτανί-ου | -ων} ΧΗΜ. 1. συνοπτική ονομασία δεκαοκτώ άκυκλων οργανικών ενώσεων που είναι κορεσμένοι υδρογονάνθρακες και έχουν στο μόριο τους οκτώ άτομα άνθρακα 2. αριθμός οκτανίου παράμετρος που καθορίζει την ποιότητα της βενζίνης: όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός οκτανίου, τόσο καλύτερη είναι ή βενζίνη ΣΥΝ. (καθημ.) οκτάνια (τα). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. octane (νόθο συνθ.) < oct(a)- (< αρχ. οκτώ) + -ane]. οκταπλάσιος κ. οχταπλάσιος, -α, -ο → οκτα-, -πλάσιος οκταπλασιάζω κ. οχταπλασιάζω ρ. → οκτα-, -πλασιάζω οκτάπλευρος κ. οχτάπλευρος, -η, -ο → οκτα-, -πλευρος οκταπλός κ. οχταπλός, -η, -ο → οκτα-, -πλός οκτάπους (ο) {οκτάποδ-ος, -α | -όδων} (λόγ.) το χταπόδι (βλ. λ.).

[ETYM. αρχ. επίθ. < ὀκτα- (< οκτώ) + πους «πόδι»].

οκτάς (η) → οκτάδα

οκτάστηλος κ. οχτάστηλος, -η, -ο - οκτα-, -στηλος οκτάστιχος κ. οχτάστιχος, -η, -ο → οκτα-, -στιχος οκτασύλλαβος κ. οχτασύλλαβος, -η, -ο → οκτα-, -σύλλαβος οκτάτάξιος, -α, -ο αυτός που έχει οκτώ τάξεις: ~ γυμνάσιο (παλαιότ. το γυμνάσιο που είχε έξι τάξεις, άρχισε από την τρίτη και κατέληγε στην ογδόη). οκτάτεχος, -ος/-η, -ο [μγν.] 1. αυτός που αποτελείται από οκτώ τεύχη: - τόμος 2. ΕΚΚΛΗΣ. ὀκτατευχος (η) {Οκτατεύχου} τόμος που περιλαμβάνει τα οκτώ πρώτα βιβλία της Π.Δ. (πβ. λ. πεντάτευχος). οκτάτομος κ. οχτάτομος, -η, -ο → οκτα-, -τόμος οκτάφυλλος κ. οχτάφυλλος, -η, -ο → οκτα-, -φυλλός οκτάχρονος κ. οχτάχρονος, -η, -ο → οκτα-, -χρόνος οκταμήνηρος κ. οχταμήνηρος, -α, -ο → οκτα-, -μήνηρος οκτάωρος, -η, -ο [1890] κ. (καθημ.) οχτάωρος 1. αυτός που διαρκεί οκτώ ὄρες 2. οκτάωρο (το) {οκταώρου} το χρονικό διάστημα οκτώ ωρών, το οποίο έχει καθιερωθεί επισημοσ ως ανώτατο ὄριο ωρών εργασίας ανά εργασιμη ημέρα, κυρ. ὄσον αφορά στα επαγγέλματα των εργαζομένων και των υπαλλήλων. οκτάωρος κ. οχτάωρος, -η, -ο → οκτα-, -ώροφος οκτέο (το) ΜΟΥΣ. 1. μουσικό σύνολο, που αποτελείται από οκτώ εκτελεστές (ὄργανα ή φωνές): μουσική για - εγχόρδων ὀργάνων 2. (συνεκδ.) μουσικό ἔργο γραμμένο για οκτώ ὄργανα ή οκτώ φωνές (ενδεχομένως, με συνοδία ορχήστρας): το ~ μία τέσσερα ἔγχορδα και τέσσερα ζύλινα πνευστά του Σκαλιότα.

[ETYM < ιταλ. otetto (με την επίδρ. του οκτώ) < otto < lat. octo «οκτώ»].

οκτώ κ. (καθημ.) οχτώ (το) {άκλ.} 1. επτά συν ένα, ο αριθμός 8 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 8: στρατιώτες | μήλα 3. ΠΟΛΙτ. Ομάδα των Οκτώ βλ. λ. ομάδα.

[ETYM αρχ. < Ι.Ε. *oktō(u)-, πβ. σανσκρ. astā(u), λατ. octō (> γαλλ. huit, ιταλ. otto, ισπ. ocho κ.ά.), ιρλ.ocht, γερμ. acht, αργλ. eight κ.ά. Ομόρρ. ὀγδοός (βλ. λ.). ο τ. οχτώ είναι μεσν.]. οκτωβριανός, -ή, -ό [1863] κ. οχτωβριανός 1. (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τον μήνα Οκτώβριο: ~ φρούτα 2. ΙΣΤ. (α) Οκτωβριανή Επανάσταση ή επανάσταση των Μπολσεβίκων στη Ρωσία το 1917 (β) Οκτωβριανά (τα) οι συγκρούσεις μεταξύ των γαλλικών αποβατικών αχημάτων και μονάδων του ελληνικού στρατού τον Οκτώβριο του 1916 στην Αθήνα. Επίσης (λαϊκ.) οχτωβριάτικος, -η, -ο.

Οκτώβριος (ο) {Οκτωβρίου} ο δέκατος μήνας του έτους και δεύτερος μήνας του φθινοπώρου (μαζί με τον Σεπτέμβριο και τον Νοέμβριο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης (λαϊκ.) Οκτώβρης {μεσν.} κ. Οχτώβρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. μήνας.

[ETYM μγν. < λατ. October (mensis) «ὀγδοός (μήνας)» (σύμφωνα με το πρώτο ρωμαϊκό ημερολόγιο, που ξεκινούσε από τον Μάρτιο) < octo «οκτώ»].

Οκτώβριος: ο μήνας χωρίς -μ-! Όπως εξηγήουμε αλλού (βλ. λ. μήνας), η ονομασία αυτού του μηνός, προερχόμενη από το λατ. October = ὀγδοός), είναι Οκτώβριος (χωρίς -μ-). Αυτό συμβαίνει σε αντίθεση προς τους άλλους «αριθμητικούς» επίσης μήνες, οι οποίοι από την προέλευση τους εκφέρονται με -μ-: Σεπτέμβριος (< λατ. September = ἔβδομος), Νοέμβριος (< λατ. November = ἔνατος) και Δεκέμβριος (< λατ. December = δέκατος). Από τα ονόματα των μηνών αυτών (με -μ-) επηρεάζονται ορισμένοι ομιλητές, προφέροντας και τον Οκτώβριο με -μ- (Οκτώμβριος!).

Οκτώηχος (η) {μεσν.} {Οκτωήχου} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που περιλαμβάνει οκτώ πλήρεις αναστάσεις ακολουθίες, καθεμιά σε διαφορετικό από τις άλλες ήχο, με την υμνο-γραμμία που ψάλλεται κατά τις Κυριακές σύμφωνα με το μοναχικό τυπικό. Επίσης (λαϊκ.) Οκτωήχι κ. Οχτωήχι κ. Χτωήχι (το).

ολάκερος, -η, -ο (λαϊκ.) ολόκληρος: δεκαπέντε - χρόνια τον περίμενε να ξαναγυρίσει ΣΥΝ. ὄλος, ἀκέραιος ΑΝΤ. λειψός, ελλιπής.

[ETYM. < μεσν. ολάκερος < όλ(ο)- + -άκερος < ακέριος (με συνίτηση ακέριος και επίδρ. τού σχήματος καθάρειος - ολοκάθαρος, όρθιος - ολόρθος). Απίθανη η αναγωγή στο επιθ. ολόκληρος με ανομοιογενή αποβολή τού -λ-]. ολάνθιστος, -η, -ο αυτός που είναι γεμάτος άνθη, ο κατάφορτος με

άνθη: ~ περιβόλι | βάζο. ολάνοικτος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) ολάνοικτος (εκφραστ.) αυτός που έχει τελείως ανοίξει, ο διάπλατα ανοικτός: ~ πόρτα | παράθυρο | μάτια | στόμα ΣΥΝ. ορθάνοικτος, διάπλατος ΑΝΤ. κατάκλειστος, θεόκλειστος. ολάρφανος, -η, -ο (εκφραστ.) εντελώς ορφανός, ορφανός και από τους δύο γονείς: ~ παιδί ΣΥΝ. πεντάρφανος. **όλβιος**, -ία, -ιο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που ζει με γαλήνη και ευδαιμονία, που δοκιμάζει και απολαμβάνει την ευτυχία ΣΥΝ. (λόγ.) μακάριος, ευδαίμων, (καθημ.) ευτυχισμένος, καλότυχος ΑΝΤ. δυσμοίρος, δυστυχής, κακοδαίμων. — **ολβίος** επίρρ. [αρχ.], ολβιότητα (η). **όλβος** (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) **1.** η υλική ευδαιμονία, η κατοχή και χρήση άφθονων υλικών αγαθών ΣΥΝ. (λόγ.) ευμάρεια, ευζοσία, ευημερία ΑΝΤ. φτώχεια, (λόγ.) ένδεια, πένια, ανέγεια **2.** (κατ' επέκτ.) η ψυχική ευδαιμονία, η κατάσταση πνευματικής ευφορίας και γαλήνης ΣΥΝ. ευτυχία, μακαριότητα, (λόγ.) ολβιότητα ΑΝΤ. δυστυχία, κακοδαίμονια.

[ETYM. αρχ. αγν. ετύμου. Η λ. συγκέντρωνε τις σημ. τόσο της υλικής ευημερίας όσο και της ευτυχίας που δωρίζεται από τους θεούς, εν αντιθέσει με τις αρχ. λ. *πλοῦτος* και *αφενός*, οι οποίες αναφέρονταν μόνο στον υλικό πλούτο, και με τη λ. *ευδαιμονία*, η οποία προσδιόριζε την ευτυχία ως αποτέλεσμα θεϊκής έννοιας]. **Όλγα** (η) **1.** βασίλισσα της Ρωσίας και αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων **3.** γυναικείο όνομα.

[ETYM. < ρωσ. Olga < γερμ. Helga, από αρχ. σκανδ. ρίζα που σημαίνει «αγής, ιερός»]. ολέθριος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που προσενηί ολοκληρωτική καταστροφή, που επιφέρει αφανισμό: *οι ~ συνέπειες τού κατινάματος* || ~ *παραστράτημα* | *κακτική* | *σφάλμα* | *ρόλος* | *επίπτωση* ΣΥΝ. καταστρεπτικός, αφανιστικός, εξοντωτικός ΑΝΤ. ευεργετικός, σωτήριος, λυτρωτικός. — **ολέθρια** | **ολεθρία** [μτγν.] επίρρ. ολέθρος (ο) {ολέθρου | χωρ. πληθ.} **1.** ολοκληρωτική καταστροφή, κατάσταση κατά την οποία αφανίζονται τα πάντα: *οι κατακτητές έσπειραν τον ~ σε ολόκληρη τη χώρα* ΣΥΝ. καταστροφή, αφανισμός ΑΝΤ. λύτρωση, σωτηρία, γλυτωμός **2.** η απόλεια της ζωής, ο θάνατος [ETYM. αρχ. < θ. *όλ-* | *όλε-* τού ρ. ολλυμι «αφανίζω, καταστρέφω». Η *εναλλαγή* *όλ-* | *όλε-* δεν ερμηνεύεται εύκολα, αν και παρουσιάζεται επίσης στο ρ. *σάρννμι* «στρώνω, καλύπτω» (αδρ. *τορρέ-σαι*). Το ρ. *ολλυμι* < **ολ-νυ-μι* είναι αγν. ετύμου]. **ολετηρας** (ο), ολετήρα (η) [αρχ.] {ολετηρόν} (λόγ.-σπάν.) αυτός που καταστρέφει, που σπέρνει τον όλεθρο ΣΥΝ. καταστροφέας, αφα-νιστής, εξολοθρευτής.

[ETYM. < αρχ. *ολετήρ*, -ήρος < θ. *όλε-* τού ρ. *ολλυμι* «αφανίζω, καταστρέφω» (βλ. λ. *όλεθρος*)]. ολεφίνη (η) ΧΗΜ. είδος οργανικής χημικής ένωσης που έχει ένα διπλό δεσμό.

[ETYM. Μεταφορά τού αγγλ. olefine < γαλλ. φρ. (gaz) oléfiant «αιθυλένιο» (< λατ. oleum «έλαιο»)]. -όλη ΧΗΜ. παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών που δηλώνουν οργανικές ενώσεις, που σημαίνει την παρουσία μιας ή περισσότερων ομάδων αλκαλικού υδροξειδίου: αιθαν-όλη, *αλκο-όλη*. [ETYM. Παράγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που αναγείρεται στο αγγλ. | γαλλ. -οί, το οποίο αποσπάστηκε από τη λ. alcohol (πβ. κ. *αλκο-όλη*). Βλ. λ. *αλκοόλ*]. **ολημερίς** επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας, από το πρωί μέχρι το βράδυ: «~ *το χρίζα, το βράδυ κρεμιζόταν*» (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. ολονυχτίς **2.** κάθε ημέρα, χωρίς διακοπή: *γυρίζουν ~ από σπίτι σε σπίτι και ζητιανεύουν* || *οι φούρνοι τον καίνε ~ κι ολονυχτίς* ΣΥΝ. καθημερινά, συνεχώς, συνέχεια. Επίσης *ολημέρα* [μεσν.]. **Ο.Α.Θ.** (ο) Οργανισμός Λιμένος Θεσσαλονίκης. **ολιγαμία** (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η έλλειψη αίματος ΑΝΤ. υπεραιμία **2.** ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που προκαλείται από ελάττωση της συνολικής ποσότητας τού αίματος στις φλέβες και τις αρτηρίες και όχι από ποιοτική αλλοίωση του (μεταβολή τού αριθμού των αιμοσφαιρίων). — **ολίναμιος**, -η, -ο [αρχ.] κ.

ολινόαμιος [μτγν.]. **ολιγάκις** επίρρ. (αρχαιοπρ.) λίγες φορές ΣΥΝ. σπάνια ΑΝΤ. συχνά, επανειλημμένως, πλειστάκις, πολλάκις. [ETYM. αρχ. < *όλιγ(ο)-* + *-άκις* (βλ. λ. *πολλ-άκις*)]. **ολιγανδρία** (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη ικανού αριθμού ανδρών, η παρουσία λίγων μόνο ανδρών: *μετά από πολέμους συνήθως παρατηρείται ~* ΣΥΝ. λειψανδρία ΑΝΤ. πολυανδρία. **ολιγανθρώπος**, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** (χώρα, περιοχή) που κατοικείται από λίγους ανθρώπους, που έχει μικρό πληθυσμό: ~ πόλη | χωριό ΑΝΤ. πολυάνθρωπος **2.** αυτός που αποτελείται από μικρό αριθμό ανθρώπων, που περιλαμβάνει λίγους: ~ *συναξή* | *σιντοροία* ΣΥΝ. ολιγάριθμος, ευάριθμος ΑΝΤ. πολυπληθής. — **ολιγανθρωπία** (η) [αρχ.]. **ολιγάριθμος**, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι μικρός σε αριθμό, που περιλαμβάνει λίγους: ~ *στράτευμα* | *συγκέντρωση* | *κοινό* | *σμίγμα* ΣΥΝ. ευάριθμος ΑΝΤ. πολυαριθμός, πολυπληθής. **ολιγάρεα** (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να αρκείται κανείς σε λίγα (αγαθά), η ιδιότητα τού ολιγαρκούς ΣΥΝ. λιτότητα ΑΝΤ. πλεονεξία, απληστία. **ολιγαρκής**, -ής, -ές {ολιγαρκ-ούς} -είς (ουδ. -ή) ολιγαρκέστ-ερος, -ατός} αυτός που αρκείται στα λίγα, που δεν επιζητεί τα πολλά, δεν εκδηλώνει πλεονεξία: *μπορούσα να ζητήσω περισσότερα λεφτά, αλ-*

λά είμαι - ΣΥΝ. λιτός, εγκρατής, μετρημένος ΑΝΤ. απληστος, απαιτητικός, πλεονέκτης. — ολιγαρκώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. μτγν. < *όλιγ(ο)* + *-αρκής* < *αρκά*].

ολιγαρχία (η) {ολιγαρχιών} **1.** σύστημα διακυβέρνησης της πολιτείας, κατά το οποίο η εξουσία ασκείται από λίγα μόνο πρόσωπα ή από μία κυρίαρχη (κοινωνική) τάξη ΣΥΝ. αριστοκρατία: (κακός.) **2.** (κατ' επέκτ.) η καταχρηστική άσκηση της εξουσίας εκ μέρους μιας μικρής ομάδας ατόμων, τα οποία αποβλέπουν κυρ. στο προσωπικό τους συμφέρον και όχι στο κοινό όφελος **3.** (συνεκδ.) ο κλειστός κύκλος των οικονομικών, πολιτικών κ.λπ. ισχυρών, τα ολιγάριθμα πρόσωπα που κρατούν στα χέρια τους την εξουσία και την ασκούν αυθαίρετα: *το νομοσχέδιο αυτό εξυπηρετεί τα συμφέροντα της ~* || *τού πλούτου* || *η οικονομική* | *πολιτική* ~. [ETYM. αρχ. < *όλιγ(ο)-* + *-αρχία* < *άρχω*, κατά το αρχαιότερο *μοναρχία*].

ολιγαρχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ολιγαρχία: ~ *πολιτεία* | *διακυβέρνηση* | *σύστημα* | *τάσεις* ΣΥΝ. αριστοκρατικός **2.** **ολιγαρχικός** (ο), **ολιγαρχική** (η) οπαδός της ολιγαρχίας. — **ολιγαρχικ-ά** | -ώς [αρχ.] επίρρ.

ολίγιος, -η, -ο (λόγ. υπερθ. τού *ολίγος*, βλ. λ.) πάρα πολύ λίγος: ~ *ποσότητα* ΣΥΝ. ελάχιστος ΑΝΤ. μέγιστος. [ETYM. αρχ., υπερθ. τού επιθ. *ολίγος* (βλ. λ.).]

ολίγιο- κ. ολίγιο- κ. ολίγιο- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: **1.** αφορά σε μικρή ποσότητα, σε μικρό αριθμό προσώπων, πραγμάτων ή γεγονότων): *ολιγ-αρκής*, *ολιγο-μελής*, *ολιγο-δάπανος*, *ολιγο-λογία*, *ολιγο-γράφος*, *ολιγ-αρκικός* **2.** χαρακτηρίζεται από σύντομη διάρκεια: *ολιγό-ζωος* **3.** (μτφ.) χαρακτηρίζεται από μικρή δύναμη, ένταση: *ολιγό-πιστος* **4.** εμφανίζεται ελλιπές σε σύγκριση με το κανονικό ή το επιθυμητό: *ολιγο-φαγία*, *ολιγο-βαρή*.

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *ολίγος*].

θλιγοβαρής, -ής, -ές [μτγν.] {θλιγοβαρ-ούς} | -εις (ουδ. -ή) (λόγ.) αυτός που έχει μικρό βάρος (σε σύγκριση με το κανονικό ή το συνηθισμένο), που δεν ζυγίζει πολύ: ~ *φορτίο* ΣΥΝ. ελλιποβαρής, ελαφρός, ανάλαφρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ολιγογράμματος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελείται από λίγα γράμματα: ~ *επιγραφή* **2.** (συνήθ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει μορφοθεί πολύ **3.** (μειωτ. για επιστήμονες, λογίους κ.λπ.) ανεπαρκής, ημιμαθής: *άνθρωπος ~ που προσποιείται τον μορφομένο* ΣΥΝ. (λόγ.) ολιγομαθής.

θλιγογράφος, -ος, -ο [1896] (συγγραφέας) που έχει μικρή παραγωγική συγγραφικού έργου.

θλιγοδακτύλια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκ γενετής έλλειψη ενός ή περισσότερων δακτύλων από τα άνω ή κάτω άκρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oligodactyl].

θλιγοδύναμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που διαθέτει μικρή δύναμη και αντοχή: ~ *γέροντας* ΣΥΝ. αδύναμος, άτονος, ασθενικός ΑΝΤ. δυνατός, ρομαλέος, γερός.

θλιγοθέβδος, -η, -ο [1855] (λόγ.) αυτός που κάνει λίγα έξοδα, που δεν προβαίνει σε μεγάλες δαπάνες ΣΥΝ. ολιγοδάπανος, φειδωλός, οικονομός ΑΝΤ. πολυέξοδος, σπάταλος.

ολιγοστής, -ής, -ές [μτγν.] {ολιγοστ-ούς} | -είς (ουδ. -ή) (λόγ.) **1.** αυτός που διαρκεί ή ισχύει λίγα χρόνια, που έχει χρονικό όριζοντα λίγων ετών: ~ *πασαχόληση* | *δραστηριότητα* ΣΥΝ. βραχυχρόνιος, (λαϊκ.) λιγόχρονος ΑΝΤ. πολυετής, πολύχρονος, μακροχρόνιος **2.** αυτός που άρχισε να ισχύει πριν από λίγα μόνο έτη, σχετικά πρόσφατος: ~ *θεσμός* | *κανονισμός* ΑΝΤ. παλαιός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

θλιγόζωος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που έχει μικρή διάρκεια ζωής, που έζησε, ζει ή πρόκειται να ζήσει λίγο χρόνο: ~ *οργανισμός* | *θεσμός* ΣΥΝ. βραχύβιος, ολιγόβιος, (λαϊκ.) λιγόζωος ΑΝΤ. μακρόβιος, πολύχρονος. — **ολιγοζωία** (η) [μεσν.].

ολιγοζήμιος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) λιγοζήμιος **1.** αυτός που διηρκεσε, διαρκεί ή πρόκειται να διαρκέσει λίγες μόνο ημέρες: ~ *ανάπαυση* | *εκδρομή* | *άδεια* | *επίσκεψη* | *κράτηση* | *παραμονή* | *ανακωχή* ΣΥΝ. σύντομος ΑΝΤ. πολυήμερος **2.** (ειδικότ. για έμψυγα) αυτός στον οποίο απομένει λίγη ζωή, που πρόκειται να ζήσει λίγες μόνο ημέρες ΣΥΝ. ολιγόζωος ΑΝΤ. πολύχρονος.

θλιγοθερμός, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) (συνήθ. για ζώα) αυτός που έχει χαμηλή θερμοκρασία, που το αίμα του είναι ή θεωρείται ψυχρό: *τα ερπετά ανήκουν στα ~ ζώα* ΣΥΝ. ψυχρόαίματος.

Ολιγόκαινο (το) [1890] {Ολιγοκαίνου} ΓΕΩΛ. γεωλογική περίοδος που θεωρείται ότι άρχισε πριν από 38 εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε περίπου 12 εκατομμύρια χρόνια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oligocene].

θλιγοκαρδός, -η, -ο [1889] (λόγ.) κ. (καθημ.) λιγοκαρδός αυτός που στερείται ευηυχίας και θάρρους ΣΥΝ. δειλός ΑΝΤ. μεγαλόκαρδος, γενναίος.

θλιγοκαρπος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ. για φυτά) αυτός που έχει ή παράγει λίγους καρπούς: ~ *δέντρο* ΑΝΤ. πολύκαρπος. — **ολιγοκαρπία** (η) [1888].

ολιγόλεπτος, -η, -ο [1887] κ. (καθημ.) λιγόλεπτος (λόγ.) αυτός που διαρκεί λίγα λεπτά τής ώρας: ~ *παραμονή* | *συνομιλία* | *επίσκεψη* | *συνάντηση* | *αναμονή* | *σιωπή* | *διάλειμμα* ΑΝΤ. πολυώρος, παρατεταμένος, ολιγολογος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) λιγολογος (λόγ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που λέει λίγα, που είναι σύντομος στην ομιλία του, που αποφεύγει τις φλυαρίες: *υπήρξε ~ στις δηλώσεις του* ΣΥΝ. σύντομος, βραχύλογος ΑΝΤ. φλύαρος, ομιλητικός **2.** αυτός που δεν περιλαμβάνει πολλά λόγια, που διατυπώνεται με συντομία: ~ *απάντηση* | *ανακοίνωση* | *έκθεση* ΣΥΝ. σύντομος, λακωνικός ΑΝΤ. φλύαρος, (λόγ.) σχοι-

νοτενής, εκτεταμένος. — ολιγολογία (η) [μεσν.]. ολιγομαθής, -ής, -ές [μεσν.] | ολιγομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | (λόγ.) αυτός που έμαθε λίγα, που δεν απέκτησε πολλές γνώσεις ANT. πολυμα-
θής, ευρυμαθής — ολιγομάθεια (η) [1832]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. ολιγομαθής, -ής, -ές [1831] | ολιγομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | (λόγ.) αυτός που απαρτίζεται από λίγα μέλη, που δεν διαθέτει πολλά μέλη: ~ *οικογένεια* | *επιτροπή* | *ομάδα* | *τιμήματα* ANT. πολυμελής. — ολιγομελής (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. ολιγομελής, -ής, -ές | ολιγομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | (λόγ.) 1. αυτός που αποτελείται από λίγα μέρη: ~ σύνθεση ANT. πολυμερής 2. ΧΗΜ. ολιγομερές (το) χημική ένωση, το μόριο της οποίας αποτελείται από μικρό αριθμό μονάδων μονομερούς. — ολιγομέρεια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligomère].

ολιγομνηστρορία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση της συχνότητας στην εμφάνιση της εμμηνορρυσίας, αλλά και της αντίστοιχης ποσότητας αίματος, λόγω ορμονικών, ανατομικών ή ψυχολογικών αιτιών.

[ΕΤΥΜ. < ολίγο- + -μνηο- + -ρορία (με διπλασιασμό του -ρ- εν συνθέσει) < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligoménothée].

ολίγον επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) για λίγο (ενν. χρόνο): *να σας απασχολήσω δι'~*; || *παρέτειναν επ'~ τις διακοπές τους*.

ολιγοπίστος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθην.) λιγότερος (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει ισχυρή πίστη, που η πίστη του κλονίζεται εύκολα. — ολιγοπιστώ ρ. [μτγν.] {-είς...}, ολιγοπιστία (η) [μτγν.].

ολιγοπόλιο (το) {ολιγοπολί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. η οργάνωση της αγοράς με τρόπο που μόνο ένας μικρός αριθμός παραγωγών ή πωλητών να προσφέρει κάποιο αγαθό (πβ. λ. *ολιγοπωνίο*). — ολιγοπολιακός, -ή, -ο.

[ΕΤΥΜ. < ολίγο- + *πόλιο* < *παλώ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligopole, πβ. κ. μονο-πολίο].

ολίγος, -η, -ο 1. (λόγ.) λίγος (βλ. λ.): ΦΡ. (α) *ολίγον κατ' ολίγον* {κατ' ολίγον, Οοσκ. 1.69} βαθμιαία, σιγά-σιγά κατά μικρές ποσότητες ή μικρά χρονικά διαστήματα ΣΥΝ. λίγο-λίγο (β) εντός *ολίγον* σύντομα, σε μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. σε λίγο, (λογιότ.) οσονούπω (γ) *προ ολίγον* πριν από μικρό χρονικό διάστημα, μόλις τώρα (δ) *παρ' ολίγον* (παρ' ολίγον, Ευρυπ. *Ιφίγ. εν Ταύροις* 870) λίγο έλειψε να... σχεδόν ΣΥΝ. παραλίγο (ε) *εν ολίγοις* | *δι' ολίγων* {δι' ολίγων, Πλάτ. *Φίληβος* 31d} με συντομία, χωρίς πολλά λόγια ΣΥΝ. σύντομα, λακωνικώς ANT. σγονοτενώς (στ) ουκ *ολίγα* πολλά: *κέρδισε ~ από το Χρηματιστήριο* (ζ) *ολίγον τι* κάτι λίγο, κάπως: ήταν ~ *άκομμο αυτό που είπες* (η) με *ολίγη* (ενν. ζάχαρη) καφέ που προσφέρεται με λίγη ζάχαρη, λίγο γλυκός 2. ΜΟΥΣ. *ολίγον* (το) ένα από τα δέκα φθογγώματα της βυζαντινής μουσικής, με τα οποία σημαίνεται η μελωδική κίνηση από φθόγγο σε φθόγγο. — ολίγον επίρρ. (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. ομηρικό ουσ. *λοιγός* «θάνατος, καταστροφή, ασάλεια». Σε αυτή την περίπτωση, *ολίγος* < *ό-* προθεμ. + *-λιγ-*, μηδενισμ. βαθμ. του θ. *λοιγ-* (της λ. *λοιγός*), *οπότε* η λ. θα συνδ. επίσης με λβ. lig «καρρόστια, λοιμός», αρμ. aikat «φτοχός» (με *α-* προθεμ.) | αβ. lig «κακός, ισχνός», αρχ. ιβλ. liach «δυστυχής, ταλαίπωρος»].

ολιγοσελίδος, -η, -ο [1861] αυτός που έχει λίγες σελίδες: ~ *βιβλίο* ANT. πολυσελίδος.

ολιγοσπέρμια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση του αριθμού των σπερματοζωαρίων κατά την εκσπερμάτιση, συνήθ. λόγω προχωρημένης ηλικίας, συχνών εκσπερματίσεων κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligospermia].

ολιγοσπέρμιος, -ης, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που έχει ή παράγει λίγα σπέρματα: ~ *φυτό* ANT. πολυσπέρμιος 2. ΒΟΤ. *ολιγοσπέρμο* (το) κάθε φυτό που παράγει ή περικλείει λίγα σπέρματα.

ολιγοσταυρία (η) {χωρ. πληθ.} σύστημα εκλογής στο οποίο ο εκλογέας έχει τη δυνατότητα να σημειώσει λίγους σταυρούς προτίμησης σε σχέση με το σύνολο των υποψηφίων ANT. πολυσταυρία.

ολιγοστιχος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) ποίημα που αποτελείται από λίγους στίχους ANT. πολυστιχος.

ολιγοστοιχεία (τα) ΒΙΟΛ. αμέταλλα και μεταλλικά στοιχεία που βρίσκονται σε ελάχιστη αναλογία στους ζωντανούς οργανισμούς.

ολιγοσύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από λίγες συλλαβές: ~ *ρήμα* | *στίχος* ANT. πολυσύλλαβος.

ολίγοτόκος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.-για έμφυσα) αυτός που γεννά λίγα τέκνα ή που δεν έχει συχνούς τοκετούς: ~ *ζώο* ANT. πολύτοκος. — ολιγοτοκία (η) [αρχ.].

ολιγοτορία (η) [1876] ΙΑΤΡ. κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παραγωγή μικρής ποσότητας ούρων εξαιτίας έλλειψης υγρών, πτώσης της πίεσης ή βλάβης των νεφρών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. oliguria].

ολιγοφρενία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η περιορισμένη διανοητική ικανότητα, ή διανοητική ανεπάρκεια ΣΥΝ. ολιγοφρονα ANT. εξυπνάδα, ευστροφία 2. (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η οιουδήποτε βαθμού συγγενής ή επίκτητη διανοητική ανεπάρκεια, που είναι δυνατόν να εμφανιστεί λίγο μετά τη γέννηση και που μπορεί να οφείλεται σε διαταραχές του μεταβολισμού, λοιμώδεις ή εκφυλιστικές νόσους κ.ά. — ολιγοφρενής, -ής, -ές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < ολίγο- + -φρενία < φρήν, φρενός (βλ. λ.)].

ολιγόφρονος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθην.) λιγότερος (λόγ.) αυτός που έχει περιορισμένη διάρκεια, που διαρκεί λίγο χρόνο: ~ *παράνομη* ΣΥΝ. βραχυχρόνιος, σύντομος ANT. μακροχρόνιος, πολυχρόνιος. Επίσης ολιγοχρόνιος, -α, -ο [αρχ.].

ολιγοφυχία [αρχ.] κ. (καθην.) λιγοφυχία κ. (λαϊκ.) λιγοφυχία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη θάρρους, η εκδήλωση δειλίας, κυρ.

μπροστά σε επερχόμενο κίνδυνο ή απειλή: *έδειξε ~ την ώρα της μάχης*. — ολιγοφύχος, -η, -ο [μτγν.] κ. (καθην.) λιγοφύχος ολιγοφυχός [αρχ.] κ. (καθην.) λιγοφυχός ρ. αμετβ. {ολιγοφυχός... | ολιγοφυχός} (λόγ.) 1. δείγνο δειλία, υποχωρώ λόγω έλλειψης θάρρους (μπροστά σε κίνδυνο ή απειλή) 2. λιποθυμώ.

ολιγοφώνιο (το) {ολιγοφώνι-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. η κατάσταση της αγοράς κατά την οποία μικρός αριθμός μεγάλων αγοραστών, οι οποίοι παρεμβαίνουν στη διαμόρφωση των τιμών των αγαθών, αντιμετωπίζει μεγάλο αριθμό μικροπρομηθευτών κατ' αντιδιαστολή προς το ολιγοπόλιο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oligophone].

Ολιγοφωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαρκεί λίγες ώρες: ~ *παράνομη* | *επίσκεψη* | *ξενάγηση* ANT. πολυφωρος, μακροχρόνιος. ολιγοφωρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απουσία της απαιτούμενης προσοχής, φροντίδας κ.λπ.: η *νέα καταστροφή από πλημύρες οφείλεται στην ~ των αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών* ΣΥΝ. αμέλεια, παραμέληση ANT. ενδιαφέρον, επιμέλεια, φροντίδα.

ολιγοφωρ. αμετβ. κ. μετβ. {ολιγοφωρείς... | ολιγοφωρία} ♦ 1. (αμετβ.) μένω αδιάφορος (σε καθήκον, υποχρέωση), δεν σέβομαι: *οι δυνάμεις της ηρώσεως της τάξης δεν ολιγοφώσαν ούτε στιγμή και έτσι τα έκτροπα αποφεύχθηκαν* ΣΥΝ. αδιαφορώ ♦ 2. (μετβ.) (+να) δεν φροντίζω, αμελώ: ~ *να επέμβω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ολιγοφωρ- (έω) < ολιγοφωρος «αμελής, αδιάφορος» < ολιγοφω- + -ωρος < *ώρα* «φροντίδα» (< **Ράρα* < *ορά*, βλ. λ.)].

ολικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το όλον, που περιλαμβάνει το σύνολο (και όχι τμήμα): ~ *αμνησία* | *καταστροφή* | *δαπάνη* | *βόρος* | *έκλειψη* ΣΥΝ. καθολικός, πλήρης ANT. μερικός. — ολικά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

ολισθαίνω ρ. αμετβ. {ολισθήσα} (λόγ.) 1. γλιστρώ (βλ. λ.): (συνήθ. μτρ.) 2. μεταπίπτω σε όλο και χειρότερη κατάσταση: η *χώρα ολισθαίνει προς την καταστροφή* ΣΥΝ. κυλώ 3. (ειδικότ.) υποπίπτω (σε ολισθημα): η *αντιπολίτευση ολισθαίνει στη δημαγωγία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω, λάθος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ολισθάνω | -αίνω < θ. ολισθ- (υποχωρητ. από τον αόρ. β' *ολισθ-ον*, όπου το -σθ- αποτελεί παρέκταση **dhhd-*) < *ό-* προθεμ. + *-λιθ-* < I.E. *(s)lei-dh- «γλιστρώ», πβ. μέσ. γερμ. *sliten*, αρχ. αγγλ. *slidan* (> αγγλ. *slide*), αρχ. σλαβ. *slediti* «κίνω», πβ. κ. σανσκρι. *średhati* «γλιστρώ, παραπατώ» κ.ά.].

ολισθημα (το) {ολισθημ-ατος | -ατα, -άτων} ανεπίτρεπτο σφάλμα: *γλωσσικό ~* || με την πράξη του αυτή υπέπεσε σε σοβαρό ~ || *αυτή η απερισκεπής υπουργική δήλωση συνιστά πολιτικό ~* ΣΥΝ. παράπτομα, απόπτομα, αστόχημα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ολισθάνω | -αίνω (βλ. λ.)].

ολισθηρός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός πάνω στον οποίο γλιστρά κανείς εύκολα, χάνει την ισορροπία του: *λόγω των χιονοπτώσεων ο δρόμος είναι ~* || ~ *επιφάνεια* | *έδαφος* ΣΥΝ. γλιστερός (μτρ.) 2. αυτός που οδηγεί σε δυσφωρετες καταστάσεις, που εγκομει κινδύνους ΣΥΝ. επικίνδυνος 3. (ειδικότ.) αυτός που οδηγεί σε ηθική κατάπτωση, που περιλαμβάνει ή προϋποθέτει ανήθικα μέσα: η *εφημερίδα ακολουθεί τον ~ δρόμο της σκοφαντίας*. — ολισθηρώς επίρρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ολισθάνω | -αίνω (βλ. λ.)].

ολισθηρότητα (η) [1786] {χωρ. πληθ.} το να είναι (κάτι) ολισθηρό: η ~ *του οδοστρώματος*.

ολίσθηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) 1. η κίνηση κάποιου που ολισθαίνει ΣΥΝ. ολίσθημα, γλίσθημα 2. ΜΗΧΑΝ. η μεταβολή δύο επαφόμενων επιφανειών με τέτοιο τρόπο, ώστε ένα σημείο επαφής της μιας να βρίσκεται σε σχετική κίνηση ως προς τα σημεία της άλλης 3. ΓΕΩΛ. η μετατόπιση γήινων επιφανειών ή στρωμάτων. — ολισθητικός, -ή, -ό [αρχ.].

ολισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. θεωρία που πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές του 20ού αι. με κυριότερους εκπροσώπους τον Γ.Κ. Σματς, τον Α. Μάγερ και τον Ε. Ντακ και επιχειρήσε να επιλύσει φιλοσοφικά το πρόβλημα της σχέσης μερους-όλου απολυτοπιότητας το όλον βασισμένη σε πορίσματα επιστημών όπως η βιολογία, η χημεία και η ψυχολογία, υποστήριξε ότι η δομικότητα και η ολότητα αποτελούν θεμελιώδεις μορφές υπάρξεως της ύλης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Holismus].

ολιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στη φιλοσοφική θεωρία του ολισμού (βλ. λ.) 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με την έννοια της ολότητας: ~ *ερμηνευτικό μοντέλο* (που εξετάζει και ερμηνεύει τα πράγματα μέσα σε ένα συνολικό πλαίσιο) | *θεώρηση* | *προσέγγιση*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. holistisch].

ολκή (η) {χωρ. πληθ.} 1. (αρχαιοπρ.) η έλξη, το τράβηγμα 2. το βάρος της σφαιρας παλαιού πυροβόλου όπλου 3. (ειδικότ.) η διάμετρος του σφαλή-να σε πυροβόλο όπλο ΣΥΝ. διαμέτρηση · 4. (η γεν. *ολκής* ως χαρακτηρισμός) μεγάλης αξίας ή σπουδαιότητας: *επίτευγμα ~ θεωρείται η αποστολή τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων στο διάστημα* || *επιστήμονας ~ προσωπικότητα* | *απατεώνας ~ || επιχειρηματ. σκάνδαλο ~* 5. ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική καταγερασία των μετάλλων, με την οποία μετατρέπονται σε σύρματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελκύω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ολκή < *έλω* (με ετεροίωση), βλ. λ. Παρόμοιο σχηματισμό παρουσιάζει το λατ. sulcus «ανάλι, τάφρος»].

ολκιμος, -η, -ο (λόγ.) (μέταλλο) που μπορεί να μετατραπεί σε ράβδο, έλασμα, σύρμα ή λεπτό νήμα ΣΥΝ. ελατός, ενήλατος ANT. δυσήλατος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ολκιμος < ολκή (βλ. λ.)].

ολκιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η φυσική ιδιότητα των μετάλλων και των κραμάτων να διαμορφώνονται σε σύρματα και να επιμηκυνονται ή να υφίστανται με ευχέρεια κάθε είδους πλαστική παραμόρφωση υπό ορισμένες συνθήκες πίεσης, θερμοκρασίας και ταχύ-

τητας κατεργασίας ΣΥΝ. ελατότητα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. ductilité]. ολόκος (ο) (λόγ.-σπάν.) 1. η έλκωση, το τράβηγμα προς μία κατεύθυνση ΣΥΝ. έλξη, σύρσιμο 2. (συνεκδ.) η εντομή που σχηματίζεται πάνω σε επιφάνεια από τη χρήση κινούμενου αιχμηρού και σκληρού οργάνου: - *αρότρου / ζύλου / μετάλλου* || (κ. μτφ.) ~ *όδατος* (νεροσυρμή) ΣΥΝ. χαρμιά, αυλακιά, συρμή 3. ΤΕΧΝΟΛ. εξάρτημα μηχανής συρμα-τοποίησης από σκληρό χάλυβα, το οποίο φέρει επές με όλο και μικρότερη διάμετρο, από όπου περνούν μεταλλικές ράβδοι και μετατρέπονται σε σύρματα με το επιθυμητό πάχος 4. ΝΑΥΤ. (α) καθεμία από τις δύο δοκούς με λεία επιφάνεια, που τοποθετούνται πάνω στη ναυπηγική κλίνη και χρησιμεύουν για την ανέλκυση στην εσχάρα ή την καθέλκυση στη θάλασσα του ναυπηγούμενου ή επισκευαζόμενου πλοίου (β) καθένα από τα βοηθητικά σχοινιά, τα οποία χρησιμοποιούνται για τη στρωφή των ιστίων προς την επιθυμητή θέση (γ) σύ-σπαστο που χρησιμεύει για το στρίψιμο του φορτωτήρα (μπίγα) δεξιά και αριστερά.

[ETYM. < αρχ. ολόκος < έλκω (με ετεροποίηση), βλ. κ. ολόκη]. **Ολλανδία** (η) (ολλ. Koninkrijk der Nederlanden = Βασίλειο των Κάτω Χωρών) κράτος της ΒΑ. Ευρώπης με πρωτεύουσα το Αμστερνταμ (αλλά έδρα της κυβέρνησης τη Χάγη), επίσημη γλώσσα την Ολλανδική και νόμιμα το ολλανδικό φιορίν (2002: ευρώ)· αλλιώς Κάτω Χώρες (οι). — Ολλανδός κ. (καθημ.) Ολλανδέζος (ο), Ολλανδή κ. (καθημ.) Ολλανδέζα (η), ολλανδικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) ολλανδέζικος, -η, -ο, Ολλανδικά κ. (καθημ.) Ολλανδέζικα (η) [ETYM. Μεταφορά από γαλλ. Hollande < μεσν. ολλ. Holland, αβεβ. ετύ-μου, πηθ. < αρχ. ολλ. Holland «δασώδης χώρα» ή < Holland «βαθούλη χώρα»]. Ολλανδικές Αντίλλες (οι) {Ολλανδικών Αντιλλών} (ολλ. Nederlandse Antillen) αυτόνομο τμήμα της Ολλανδίας, που αποτελείται από δύο ομάδες νησιών της Καραϊβικής Θάλασσας, με πρωτεύουσα το Βίλεμσταδ. Ο.Α.Μ.Ε. (η) Ομοσπονδία Λειτουργιών Μέσης Εκπαίδευσης, όλιμο (το) {ολτ.οι} ΧΗΜ. μεταλλικό χημικό στοιχείο (σύμβολο Ηο) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).

[ETYM. Μεταφορά του νεολατ. holmium < Holm, β' συνθ. του τοπωνυμίου Steodholm «Στοκχόλμη» (βλ. λ.), όπου γεννήθηκε ο Σουηδός χημικός Per Teodor Cleve, ο οποίος το ανακάλυψε]. ολμοβόλο (το) [1853] βαρύ φορητό όπλο του πεζικού, μικρού ή μεγάλου διαμετρήματος, που χρησιμοποιείται συνήθ. για την υποστήριξη του πεζικού ή τον βομβαρδισμό οχυρώσεων και χαρακτηρίζεται από την καμπύλη τροχιά των βλημάτων του. [ETYM. < όλιμος + -βόλο < βάλλω]. όλιμος (ο) 1. η οβίδα που εκτοξεύεται από το ολμοβόλο 2. (συνεκδ.) το ολμοβόλο. — (υποκ.) ολιμικός (ο) [μτγν.]

[ETYM. < αρχ. όλιμος, αρχική σμ. «τρογγυλή πέτρα - κυλινδρικό αντικείμενο» < *Εόλ-μος, ετερομομ. βαθμ. του Ι.Ε. *wel- «στρέφω, κυλάω» (για το οποίο βλ. λ. *έλικας*)]. ολμοστασιο (το) [1847] {ολμοστασι-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. το πυροβόλο του Πεζικού που έχει εξοπλιστεί με όλμους. [ETYM. < όλιμος + -στάσιο (< ι-στα-μαι)]. ολμοστοιχία (η) [1847] {ολμοστοιχιών} ΣΤΡΑΤ. μονάδα Πεζικού που ως βασικό της όπλο έχει τους όλμους. [ETYM. < όλιμος + -στοιχία < στοιχος]. όλο επίρρ. 1. συνέχεια, χωρίς διακοπή: ~ τα ίδια και τα ίδια μου *λες* || από το πρωί ~ *γκρηνιάζει* ΣΥΝ. συνεχώς, αδιάκοπα ΑΝΤ. σπάνια, ποτέ 2. (ως επίθ.) (α) σε όλη του την έκταση, ολόκληρο: *ρούχο ~ δαντέλα* || το νησί ήταν ~ *όμορφες παραλίες και γραφικά σπίτια* (β) στο σύνολο, χωρίς εξαιρέσεις: *στο πάρτι της αδελφής μου ήταν ~ γαιτροί* (γ) αποκλειστικά, χωρίς προσθήκες, προσμερίζεις: *η τραπέζια της ήταν ~ καρυδιά* || (μτφ.) *λόγια ~ αγάπη* || *ζωή ~ χαρές* (δ) (+καί) ολόένα και περισσότερο: όσο τα σκεφτόταν, ~ και *νευρίαζε* || *μιλούσε ~ και γρηγορότερα!* ΦΡ. *όλο και κάτι* σίγουρα κάτι...: ~ *θα βρω ν' αγοράσω* || ~ *θα κερδίσεις, αν προσπαθήσεις*.

[ETYM. < αρχ. όλον, ουδ. του επιθ. *διος* (βλ. λ.), που ήδη στην Αρχ. χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικά]. ολο- κ. ολο- κ. ολ- ά συνθετικό που: 1. προσδίδει σε κάτι τη σημασία του ολόκληρου: *ολό-σωμος, ολό-ψυχος, ολονκτία, ολο-ήμερος* 2. επιτείνει τη σημασία ενός πράγματος: *ολό-ασπρος, ολο-κάθαρος, ολο-φάνερος, ολο-μόναχος*.

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *όλος*]. ολόασπρος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που είναι εντελώς λευκός ή έχει μόνο άσπρο χρώμα: ~ *φόρεμα* | *ύψασμα* | (λογοτ.) *δέρμα* ΣΥΝ. ολόλευκος, κάτασπρος, κατάλευκος ΑΝΤ. κατάμυρος. Επίσης ολόασπρος ολοβάπτισμα (το) {ολοβαπτίσματος} ΕΚΚΛΗΣ. το βάπτισμα που γίνεται με πλήρη κατάδυση του βαπτιζόμενου στο νερό, όπως είναι το τυπικό της Ορθόδοξης Εκκλησίας, κατ' αντιδιαστολή προς το βάπτισμα διά ραντίσματος που τελεί η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. ολόγεμος, -η, -ο → ολόγιμος ολόγερος, -η, -ο [μεσν.] 1. (για πράγμ.) εντελώς γερός, αυτός που βρίσκεται σε απολύτως καλή κατάσταση, που δεν έχει υποστεί καμία βλάβη ή φθορά: ~ *ποτήρι* | *καρέκλα* ΑΝΤ. φθαρόμενος 2. (για πρόσ.) αυτός που είναι τελείως καλά στην υγεία του, που δεν υποφέρει από καμία απολύτως ασθένεια ούτε έχει υποστεί τραυματισμό: *είναι νέος και - σαν ταύρος*, ολόγιμος, -η, -ο κ. ολόγεμος (λαϊκ.) εντελώς γεμάτος: - *κανάτα* | *φεγγάρι* (η πανσέληνος, η σεληνή που φαίνεται ολόστρόγγυλη και φωτίζει πολύ) ΣΥΝ. (λόγ.) υπερπλήρης. [ETYM. < μεσν. ολόγεμος (πβ. γεμίω-γιομίω) < όλο- + -γεμος < γεμί-

ζω). ολόγλυκος, -ια, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) πάρα πολύ γλυκός: ~ *φρούτο* || (μτφ.) ~ *ματιά* | *χαμόγελο* | *πρόσωπο* | *χείλη*. — **ολόγλυκα** επίρρ. ολόγλυφος, -η, -ο (λόγ.-για έργα γλυπτικής) σκαλισμένος σε όλα του τα σημεία και σε όλες του τις διαστάσεις, γλυπτός σε όλες τις πλευρές του, κατ' αντιδιαστολή προς τον ανάγλυφο (βλ. λ.): ~ *σαρκοφάγος* | *στήλη*.

[ETYM. < ολο- + -γλυφός < γλύφω «σκαλίζω» (βλ. λ.)]. **ολόγραμμα** (το) {ολογράμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΦΩΤΟΓΡ. η φωτογραφία που λαμβάνεται με τη μέθοδο της ολογραφίας 2. (τηλεοπτικό ~) εικόνα τριών διαστάσεων που επιτυγχάνεται με τον συνδυασμό τηλεφωνίας, υπολογιστών και τηλεόρασης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hologram]. ολογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. μέθοδος φωτογράφισης με τη βοήθεια ακτινών λέιζερ, από την οποία προκύπτει ένα και μοναδικό φωτογραφικό είδωλο, που αναπαριστά το πρωτότυπο αντικείμενο τρισδιάστατα. — ολογραφικός, -ή, -ό, ολογραφικός επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. holographie, άσχετο προς το μτγν. *ολογραφία* «ιδιοχείρη διαθήκη»]. θλόγραφος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που έχει γραφεί με όλα τα γράμματα, χωρίς συντομογραφίες ή αρχικά: *ολογράφος* επίρρ. [μτγν.] με όλα τα γράμματα που περιλαμβάνει η λέξη ή με όλες τις λέξεις που περιλαμβάνει η φράση, όχι συντεταγμένα, δηλ. με αρχικά, μονογράφη ή αριθμούς: *υπογράψτε ~!* (γράφοντας κανονικά το ονοματεπώνυμο σας) || *γράφο το 125 ~* (γράφω: «εκατόν είκοσι πέντε»). ολόγιμος, -η, -ο [μτγν.] (εκφραστ.) εντελώς, κυκλοτερέως, αυτός που δεν φορά απολύτως κανένα ρούχο: *κυκλοφορούσε ~* ΣΥΝ. θεόγιμος, ολο-τίσιδος, ολόγυρα επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) γύρω-γύρω, από όλα τα μέρη και σε μεγάλη ακτίνα: *έριξε μια ματιά ~* || *ο καπνός πλανιόταν ~ και μας τύλιγε όλους* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ολούθε, ολόγυρος, -η, -ο [μτγν.] (λαϊκ.) αυτός που έχει σχήμα κύκλου, που απλώνεται το ίδιο σε όλες τις πλευρές ΣΥΝ. κυκλικός, κυκλοτερέως, στρογγυλός, ολόδικός, -ή, -ό (με προσωπ. αντων. σε γεν.) αποκλειστικά δικός μου, σου κ.λπ.: *το σπίτι το θέλω ~ του χωρίς ανιδιοκτητές* || *το δόρο είναι ~ μου!* ΣΥΝ. κατόδικος, ολόδροσος, -η, -ο [1883] (λαϊκ.) 1. πολύ δροσερός, γεμάτος δροσιά: ~ *λουλούδι* ΑΝΤ. κατάξερρος 2. (μτφ.) γεμάτος χάρη, αυτός που πλημυρί-ζει από τη δροσιά της νιότης: ~ *κορίτσι* ΣΥΝ. (λόγ.) χαριτόβρυτος, ολόενα επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) (συχνά +καί) χωρίς διακοπή, σε διαρκώς αυξανόμενο βαθμό· ακολουθεί επίθετο σε συγκρ. βαθμό ή ακολουθεί/πρηνείται λέξη που δηλώνει εξέλιξη: *το ενδιαφέρον του κοινού για την παράσταση γίνεται ~ και ζωηρότερο* || *ξαναρχίζει η οικονομική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών σε - αυξανόμενη κλίμακα* || *τα σύννεφα στον ουρανό ~ αλλάζουν σχήματα* ΣΥΝ. συνεχώς, διαρκώς (βλ. κ. λ. *ολοένω*). ολοζώντανος, -η, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) 1. αυτός που βρίσκεται στη ζωή (σε αντίθεση με αυτό που πίστευε ή περιμενε κανείς): *Είναι ζωντανός; —!* 2. (μτφ.) γεμάτος ζωντάνια, ζωτικότητα: *άνθρωπος ~ και εργατικός, δεν αναπαύεται ούτε στιγμή από το χάρμα ως τα βαθιά μεσάνυχτα* ΣΥΝ. ζωηρός, ζωντανός, ενεργητικός, δραστήριος ΑΝΤ. νοη-ελικός, αδρανής 3. (μτφ.) αυτός που δίνει πολύ έντονα την εντύπωση ότι είναι πραγματικά ορατός ή απησθητός: με τις *καινούργιες τεχνικές ή ηθοποιοί* ΣΥΝ. *ταίρια* μοιάζουν να κινούνται ολόζώντανοι *μπαρά* στα *μάτια* μας || ~ *ανίμνηση* 4. πολύ έντονος: *φωτογραφία με ~ χρώματα* 5. (για ψάρι) αυτός που είναι τόσο φρεσκότος, ώστε δίνει την εντύπωση του ζωντανού: ~ *τσιπούρλες* ΣΥΝ. φρεσκότατος. — ολοζώντανα επίρρ. ολοήμερος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαρκεί ολόκληρη τη ημέρα: ~ *πορεία* | *εκόρομη* | *στολείο* ΑΝΤ. ολονύκτιος. — ολόημερα επίρρ. ολοθερμος, -η, -ο [1883] γεμάτος θερμή και εγκαρδιότητα: ~ *ευχή* | *πίστη* | *συχαρητήρια* | *πόθος* | *υποδοχή* | *ευχαριστίες* ΣΥΝ. ολόψυχος ΑΝΤ. παγερός. — ολόθερμα επίρρ. ολόθυμος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που προέρχεται από τα βάθη της ψυχής: ~ *ενδιαφέρον* ΣΥΝ. ολόψυχος. — ολόθυμος επίρρ. [μτγν.]. ολόιδιος, -ια, -ιο (καθημ.) εντελώς όμοιος, αυτός που δεν παρουσιάζει διαφορές (από κάποιον/κάτι άλλο): είναι ~ *ο πατέρας του* || ~ *περίπτωση* | *κατάσταση* ΣΥΝ. πανομοιότυπος, ίδιος κι απαράλλακτος. ΣΧΟΛΙΟ. όμοιος, ολόισια κ. (λαϊκ.) ολόισια επίρρ. κατευθείαν, χωρίς παρεκκλίσεις: το *μονοπάτι* αυτό *βγάζει ~ στο χωριό* || *με κοίταζε ~ στα μάτια*. ολόισιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.) ολόισος εντελώς ίσιος: ~ *κορμός* | *κορμωστασιά* | *χωρίστρα* ΑΝΤ. θεόστραβος, ολοκάθαρος, -η, -ο [μεσν.] 1. εντελώς καθαρός, αυτός που λάμπει από καθαριότητα: ~ *ρούχα* | *πρόσωπο* | *χέρια* ΣΥΝ. πεντακάθαρος ΑΝΤ. παμβρόμκος, βρομερός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη διαύγεια και καθαρότητα, που δεν περιλαμβάνει καθόλου ξένα σώματα, προσμερίζεις: ~ *νερό* | *χρώμα* | *χρυσάφι* ΣΥΝ. διανεγέστατος 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη σαφήνεια, που δεν περιέχει ούτε στο ελάχιστο σκοτεινά ή αμφιλεγόμενα σημεία: *Μα γιατί να υπάρχουν παρεξηγήσεις; Από το νόημα είναι ~!* ΣΥΝ. σαφέστατος 4. εντελώς αγνός και αθώος, αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη τιμιότητα και ειλικρίνεια: ~ *μάτια* ΣΥΝ. πάναγνος, αθώατος. — ολοκάθαρα επίρρ. Ολόκαινο (το) {Ολοκαινού} ΓΕΩΛ. η πιο πρόσφατη περίοδος της γεωλογικής ιστορίας της Γης, που ακολούθησε την τελευταία παγετώδη περίοδο του Πλειστοκαίνου (βλ. λ.), πριν από 10.000 περίπου χρόνια-χαρακτηρίζεται από σχετικά υψηλές θερμοκρασίες και θεωρείται ότι

διαρκει ακόμη. Επίσης Ολόκαινος Εποχή.
 [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. holocene].
ολοκαίνουργιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.) ολοκαίνουργος, -η, -ο εντελώς καινούργιος, αυτός που δεν τον έχουν μεταχειριστεί καθόλου: ~ φόρεμα | κοστούμα ΣΥΝ. κατακαίνουργιος, αμεταχειρίστος, άθικτος ΑΝΤ. παμπάλαιος.
ολόκαρδος, -η, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) αυτός που δίδεται με όλη την καρδιά, που χαρακτηρίζεται από βαθιά εγκαρδιότητα: ~ ευχές ΣΥΝ. ολόθερμος, ολόθυμος, εγκάρδιος ΑΝΤ. παγερός. — ολόκαρδα επίρρ.
ολοκαύτωμα (το) {ολοκαυτώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οποιοσδήποτε | οτιδήποτε καίγεται ολοκληρωτικά: τόνοι χαρτιού έγιναν ~ κατά την πυρκαγιά στις αποθήκες 2. (συνεκδ.) ολοκληρωτική θυσία: το ~ του Αρκαδίου || προσέφερε τον εαυτό του ~ στον βωμό της πατρίδας 3. η μαζική και βάρβαρη θανάτωση, ο αφανισμός μεγάλου αριθμού ανθρώπων: το - των Εβραίων από τους ναζί.
 [ETYM.< μετρ. ολοκαύτωμα < αρχ. ολόκαυτώ (-όω) < ολόκαινος < όλο- + -καυτός (< καίω). Η λ. απαντά για πρώτη φορά στη Μετάφραση των Εβδόμηκοντα (της Π.Δ.) με τη σημ. του θύματος (ζώου) που προσφέρεται να καεί ολοκληρωτικά στο θυσιαστήριο, αποδίδοντας την εβρ. λ. 'olah (κατά γράμμα «αυτό που πηγαίνει προς τα επάνω»), ο όρος χρησιμοποιήθηκε επίσης για να χαρακτηρίσει τη μαζική δολοφονία εκατομμυρίων Εβραίων από τους ναζί,στές, αντιστοιχώντας έτσι στο εβρ. So'ah «ερίμωση, ερείπωση»].
ολόκλειστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κλείσει εντελώς, ο ερμητικά κλεισμένος: ~ σπίτι | πόρτα ΣΥΝ. κατάκλειστος.
ολοκλήρια (η) [μετρ.] (λόγ.) το σύνολο, το όλο· στη φρ. **καθ' ολοκλήριαν** εντελώς, εξ ολοκλήρου: το έργο του βασίζεται ~ στην πλατωνική φιλοσοφία ΣΥΝ. πλήρως, ολοσχερώς, παντελώς ΑΝΤ. εν μέρει.
ολόκληρος, -η, -ο 1. αυτός που παρουσιάζεται πλήρης, που δεν του λείπει τίποτε, που έχει ακέραια όλα τα μέρη ή τα μέλη του: το έργο δεν σφίζεται ~ λέπει το τελευταίο του μέρος || η υπηρεσία διαθέτει ~ δίκτυο πρακτόρων στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες ΣΥΝ. ακέραιος, άρτιος, πλήρης, συνολικός ΑΝΤ. μερικός, τμηματικός 2. (-άρθρο) αυτός που βρίσκεται, που υπάρχει στο σύνολο του: έκανε δωρεά ~ τη συλλογή του στο μουσείο μας || ~ η χώρα μιά για τα καθορθώματα του || μετά τον σεισμό οι κάτοικοι παρέμειναν ~ τη νύχτα στο ύπαιθρο ΣΥΝ. όλος ΑΝΤ. μερικός, τμηματικός 3. (εκφραστ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλο μέγεθος και σπουδαιότητα, που δεν είναι ευκαταφρόνητος: η υπόθεση σέρνεται επί έναν ~ χρόνο || η νοσηλεία και η εγχείρηση στο εξωτερικό μάς στοιχίσαν ~ περιουσία || καταπάτησε το οικοπέδο και έχτισε ~ σπιταρόνα· φρ. εξ ολοκλήρου | εξολοκλήρου τελειώς, εντελώς: η τελευταία ταινία του είναι ~ αφιερωμένη στον αγώνα της Ανεξαρτησίας ΣΥΝ. καθ' ολοκλήριαν 4. ΜΟΥΣ. **ολόκληρο** (το) η μεγαλύτερη χρονική αξία στη σύγχρονη ευρωπαϊκή μουσική γραφή, η οποία ισούται με τέσσερα τέταρτα (4/4) ή δύο ημίσημα (2/2). Επίσης (λαϊκ.) ολόκερος [μεσν.].
 [ETYM < αρχ. ολόκληρος > όλο- + -κλήρος, οπότε το επίθ. θα σήμαινε αρχικός αυτόν που κατέχει όλα τα κομμάτια (τους κλήρους) και που, εος εκ τούτου, είναι πλήρης].
ολοκλήρωμα (το) [1896] {ολοκλήρωμ-ατος | -ατα, -άτων} 1.η ολοκλήρωση (βλ.λ.): το ~ της δουλειάς | το βιβλίο | το έργο ΣΥΝ. (απο)τελείωμα 2. (ειδικότ.) ΜΑΘ. (α) βασική έννοια του κλάδου των μαθηματικών που λέγεται «ολοκληρωτικός λογισμός» και η οποία συνδέεται με τη συνάρτηση, το εμβαδόν και τον όγκο (β) **αόριστο ολοκλήρωμα συναρτήσεως** η συνάρτηση την οποία, αν παραγωγι-σουμε, βρίσκουμε την αρχική (γ) **ορισμένο ολοκλήρωμα** εκφράζει το άθροισμα μικρών ποσοτήτων (π.χ. εμβαδόν, όγκων κ.λπ.). — **ολο-κλήρωματικός**, -ή, -ό. [ETYM. ο μαθ. όρ. αποδίδει το γαλλ. intégral].
ολοκληρωμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει τελειώσει, που έχει αποκτήσει την οριστική του μορφή, που παρουσιάζει πληρότητα: ~ εικόνα | πρόγραμμα | σχέδιο | άποψη ΣΥΝ. πλήρης, ακέραιος, άρτιος, τελειωμένος ΑΝΤ. ανολοκληρωτος, ελλιπής 2. (μτφ.-για πρόσ.) αυτός που έχει όλα τα χαρακτηριστικά ή έχει περάσει από όλα τα στάδια που θεωρούνται απαραίτητα: ~ προσωπικότητα είναι ο άνθρωπος που έχει φθάσει σε ηλικιακή και πνευματική ωριμότητα, έχει σημαντικές εμπειρίες, τις οποίες είναι σε θέση να αξιοποιήσει, είναι ισορροπημένος κ.λπ. || - επιστήμονας 3. ΗΛΕΚΤΡ. **ολοκληρωμένο κύκλωμα** συνδυασμός ηλεκτρονικών στοιχείων (λ.χ. τρανζίστορ, αντιστάσεων) που συνδέονται μεταξύ τους και τα οποία είναι κατασκευασμένα πάνω στο ίδιο μονοκρυσταλλικό υλικό με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργείται μεγάλος αριθμός ηλεκτρονικών διατάξεων 4. ΠΛΗΡΟΦ. **ολοκληρωμένο πρόγραμμα** μία συλλογή ή αλληλουχία προγραμμάτων που εκτελούνται κάτω από τη γενική κάλυψη ενός προγράμματος. — ολοκληρωμένα επίρρ.
ολοκληρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] (ολοκλήρω-σα, -θηκα, -μένος) ♦ (μετβ.) 1. φέρω εις πέρας (κάτι), ώστε να γίνει ολόκληρο, πλήρες: η επιτροπή θα ολοκληρώσει σύντομα το έργο της ΣΥΝ. (απο)τελειώνω 2. (καταχρ.) φθάνω (κάτι) στο τέλος, τελειώνω: δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει τη φράση του και το κοινό ξέσπασε σε αποδοκιμασίες ♦ 3. (αμετβ.) τελειώνω τον λόγο μου: ολοκληρώστε, παρακαλώ, γιατί ο χρόνος πείζει! 4. (η μτχ. ολοκληρωμένος, -η, -ο) βλ.λ.

ολοκληρώνω - συμπληρώνω - τελειώνω. Το ολοκληρώνω σημαίνει «συμπληρώνω ή φέρω εις πέρας κάτι (σηματικό, απαιτητικό, δυσχερές) έτσι, ώστε να είναι πλήρες»: Με μόχθο ετών ολοκλήρωσε το έργο του, στο οποίο αναφέρονται σήμερα όλοι οι ιστορικοί. Η έννοια της «πληρότητας» δηλ. είναι βασική στη χρήση του ολοκληρώνω και είναι εκείνη που το διαχωρίζει από τη σημ. του απλού συμπληρώνω ή του τελειώνω. Ως εκ τούτου, είναι κατα-

χρηστική και θα έπρεπε να αποφεύγεται η υπερβολική χρήση του ολοκληρώνω, όπως συχνά συμβαίνει, με τη σημ. του συμπληρώνω ή του τελειώνω (π.χ. «θέλω να ολοκληρώσω τη φράση μου» αντί «να συμπληρώσω τη φράση μου» ή «δεν ολοκλήρωσα ακόμη» αντί του «δεν τελείωσα ακόμη»).

ολοκλήρωση (η) [μετρ.] {-ής κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η διαδικασία με την οποία ολοκληρώνεται κάτι: η κυβέρνηση προχωρεί με σταθερά βήματα προς την ~ του εκπαιδευτικού της προγράμματος || ~ των εργασιών συνεδρίου | της προσωπικότητας· φρ. **ευρωπαϊκή ολοκλήρωση** η ενοποίηση της Ευρώπης σε όλα τα επίπεδα (οικονομικό, πολιτικό, στρατιωτικό κ.λπ.) 2. ΜΑΘ. η διαδικασία και το σύνολο των μαθηματικών πράξεων, με τις οποίες βρίσκουμε το ολοκλήρωμα (βλ.λ.) συναρτήσεως ή λύνουμε διαφορική εξίσωση.
ολοκληρώσιμος, -η, -ο (σπάν.) 1. αυτός που είναι δυνατόν να ολοκληρωθεί: ~ έργο | προσπάθεια 2. ΜΑΘ. **ολοκληρώσιμη συνάρτηση** η συνάρτηση της οποίας είναι δυνατόν να βρεθεί το ολοκλήρωμα (βλ.λ.).
ολοκληρωτικός, -ή, -ό [1799] 1. αυτός που συντελεί στην ολοκλήρωση πράγματος, κατάστασης, γεγονότος κ.λπ., που επιφέρει ή επιτυγχάνει τη συμπλήρωση ενός όλου ΣΥΝ. συμπληρωματικός 2. (α) (συ-νήθ.) αυτός που συμβαίνει σε πλήρη, απόλυτο βαθμό: ~ καταστροφή | εξόντωση | νίκη | ήττα | θρίαμβος | συντριβή ΣΥΝ. πλήρης, συνολικός, ολοσχερής ΑΝΤ. μερικός, τμηματικός (β) ολοκληρωτικός πόλεμος ο επιθετικός πόλεμος που υποσκοπεί τόσο στη συντριβή των ενόπλων δυνάμεων του εχθρού όσο και στην καθυπόταξη του άμαχου πληθυσμού της χώρας, καθώς και στον έλεγχο της οικονομίας της-εφαρμόστηκε από τους Ναζί στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο 3. ΜΑΘ. αυτός που σχετίζεται με το μαθηματικό ολοκλήρωμα (βλ.λ.) ή ο κλάδος της μαθηματικής ανάλυσης που μελετά το ολοκλήρωμα ΣΥΝ. ολοκληρωματικός 4. αυτός που σχετίζεται με τον ολοκληρωτισμό: ~ καθεστώς | πολιτική | εξουσία | σύστημα | ιδεολογία. — ολοκληρωτικά | -ώς επίρρ.
ολοκληρωτισμός (ο) σύστημα διακυβέρνησης που δεν αφήνει κανένα περιθώριο για ατομική ελευθερία και δράση και επιδιώκει να ελέγξει όλες τις πλευρές της κοινωνικής ή/και της προσωπικής ζωής του πολίτη και να τις καθυποτάξει στην κρατική εξουσία (λ.χ. δικτατορία, ο φασισμός, η θεοκρατία κ.α.) ΣΥΝ. απολυταρχία ΑΝΤ. δημοκρατία. ΣΧΟΛΙΟ λ. φασισμός. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. totalitarianism].
ολοκόκκινος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει βαθύ ή έντονο κόκκινο χρώμα: ~ ήλιος (κατά το ηλιοβασίλεμα) ΣΥΝ. αίλικος.
ολόκορμος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με ολόκληρο το κορμί, που απλώνεται σε ολόκληρο το σώμα: ~ ρίγος | τρέμουλο || έτρεμα ~ από τον φόβο ΣΥΝ. σύγκορμος, ολόσωμος.
ολοκρατία (η) {χωρ. πλ.θ.} ΦΙΛΟΣ. 1. μεταφυσική θεωρία, που εκλαμβάνει την πραγματικότητα ως όλον, εντός του οποίου αποκλείεται η αυθιπαρχία οποιουδήποτε όντος, ενώ παράλληλα δίνει έμφαση στην οικονομικότητα του Θεού και στην τελική σωτηρία όλων των ψυχών 2. ηθική θεωρία, σύμφωνα με την οποία το αντικείμενο της ανθρώπινης ηθικής ενέργειας δεν μπορεί να είναι το μεμονωμένο άτομο, αλλά προπάρχουσες φυσικές ομάδες ανθρώπων, όπως η οικογένεια, το έθνος, η φυλή και η ανθρωπότητα. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. universalisme].
ολόλαμπρος, -η, -ο [μετρ.] (εκφραστ.) αυτός που λάμπει πάρα πολύ, που εκπέμπει έντονη λάμψη ή που λούζεται στο φως: ~ μέρα | παλάτι ΣΥΝ. κατάφωτος ΑΝΤ. κατασκοτεινός.
ολόλεξι (η) [1863] ΓΛΩΣΣ. το να αποφεύγεται στην προφορική και ιδίως στη γραπτή ομιλία η έκθλιψη ή η αφαίρεση, γενικότερα η έκ-κρουση (βλ.λ.) φωνηέντων και να προτιμάται να εκφονείται ή να γράφεται ολόκληρη η λέξη.
ολόλευκος, -η, -ο [αρχ.] ο εντελώς λευκός, αυτός που έχει τελειώς άσπρο χρώμα: ~ περιστέρι ΣΥΝ. κατάλευκος, πάλλευκος, ολόασπρος, κάτασπρος ΑΝΤ. κατάμαυρος.
ολόλυζο ρ. αμετβ. {ολόλυξα} (αρχαιοπρ.) βγάζω θρηνητικές κραυγές, θρηνώ γοερώς ΣΥΝ. ούδρομαι, θρηνηολογώ, ολοφύρομαι, οινόζω, (λαϊκ.) σκούζω. — **ολολυγμός** (ο) [αρχ.] κ. **ολολυγή** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω.
 [ETYM. αρχ. εκφραστ. λ. με ονοματοποιημένη ρίζα και αναδίπλασια-σμό, < *ol-ul-ύζω (με ανομοίωση) < I.E. *ul- «ουρλιάζω, κραυγάζω», πβ. λατ. ululare «ολολύζω», σανσκρ. uluti- κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ύλ-άω* (βλ. λ. *ύλακη, ύλακτά*). Το ρ. περιέγραφε αρχικώς τις κραυγές χαράς κατά τη διάρκεια θρησκευτικών τελετουργιών, ενώ αργότερα περιορίστηκε στη θρηνητική σημ. Αναφερόταν κυρ. στις γυναικές κατ' αντιδιαστολή προς το ρ. *αλαλάζω* (το οποίο χαρακτηρίζει τη θριαμβευτική ανδρική κραυγή σε πόλεμο)].
ολόμπαλλος, -η, -ο [1888] αυτός που έχει κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από ίνες μαλλιού: ~ ζακέτα.
ολόμαυρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι εντελώς μαυρός: «στων Ψαρών την ~ ράχη | περπατώντας η Λόξα μόνη...» (Δ. Σολωμός).
ολομέλεια (η) {ολομελείων} 1. το σύνολο των μελών σώματος ή όργάνου που συνδεδιάζει: η ~ της Βουλής | το Αρείον Πάγον || η πρόταση εγκρίθηκε από την ~ του συμβουλίου || οι εισηγήσεις των επιτροπών θα κριθούν από την - ΑΝΤ. τμήμα, μέρος 2. (κατ' επέκτ.) η σύνοδος οποιοδήποτε διευθυντικού οργάνου, στην οποία παρίστανται όλα τα μέλη του: συνήλθε χθες ~ του δημοκρατικού συμβουλίου του σωματείου.
 [ETYM. < μετρ. ολομέλεια «αρτιμέλεια» < όλομελής. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει την αγγλ. περιφραση plenary session].
ολομελής, -ής, -ές {ολομελ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) (για σώμα που

συνεδριάζει) αυτός του οποίου όλα τα μέλη είναι παρόντα: ~ συμβούλιο. — ολομελής επίρρ. [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < μγν. ολομελής «αρτιμελής» < ὅλο- + μελής < μέλος. Βλ. λ. ολομέλεια]. ολομερής, -ής, -ές [μγν.] {ολομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που συμπεριλαμβάνει όλα του τα μέρη, που παρουσιάζεται άρτιος ΣΥΝ. ολομελής ΑΝΤ. μονομερής, μερικός, ελλιπής. — ολομέρεια (η) [μεσν.]. ολομετάξος, -ης, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από μετάξι: - φόρμα. ολομέτωπος, -ης, -ο αυτός που εκτείνεται ή λαμβάνει χώρα σε όλα τα μέτωπα, λ.χ. σε όλα τα πεδία στρατιωτικών επιχειρήσεων ή (γενι-κότ.) συγκρούσεων: εξασπώω ~ επίθεση. ολομόναχος, -ης, -ο [μεσν.] εντελώς μόνος: έφυγε κι αυτός και με παράτησε - || μετά τον θάνατο των γονιών της έμεινε ~ ΣΥΝ. κατάμο-νος, (εκφραστ.) σαν την καλαμιά στον κάμφο. όλον (το) → ὅλος ολονέν κ. ολονένα επίρρ. ολοένα (βλ.λ.). [ETYM. < μεσν. ολονέν(α), συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. όλον εν(α). Πβ. κ. ολοένα]. ολονυχτίς κ. (λόγ.) ολονυχτία (η) [μεσν.] {ολονυχτίων} 1. το να μείνει κανείς άγρυπνος όλη τη νύχτα: έκανε ~ δίπλα στο κρεβάτι του ετοιμοθάνατου ΣΥΝ. άγρυπνία 2. ΕΚΚΛΗΣ. ιερή ακολουθία, που λαμβάνει χώρα κατά την παραμονή των μεγάλων εορτών και διαρκεί ολόκληρη τη νύχτα ΣΥΝ. άγρυπνία. ολονυχτίος, -α, -ο κ. (λόγ.) ολονύκτιος [μγν.] αυτός που διαρκεί ολόκληρη τη νύχτα, που φθάνει μέχρι το πρωί: ~ γλέντι | χαρτοπαζία ΑΝΤ. ολοήμερος, — ολονυχτίος επίρρ. ολονυχτής επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) καθ' όλη τη διάρκεια τής νύχτας, όλη τη νύχτα ΣΥΝ. ολονυχτίος ΑΝΤ. ολημερίς. ολόξανθος, -ης, -ο [μεσν.] εντελώς ξανθός: ~ μαλλιά ΣΥΝ. κατάξανθος. ολοπαθής, -ής, -ές {ολοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από γενική ασθένεια, η οποία προσβάλλει ολόκληρο το σώμα. — ολοπάθεια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < ὅλο- + παθής, πβ. αόρ. β' ε-παθ-ον του ρ. πάσχω]. ολόπλευρος, -ης, -ο [1858] 1. αυτός που συμβαίνει ή παρέχεται σε όλες ή από όλες τις πλευρές και όχι μερικός: ~ ενίσχυση | υποστήριξη | επίθεση ΑΝΤ. μονόπλευρος 2. (σπάν.-κυριολ.) αυτός που βρίσκεται ή συμβαίνει σε όλη την έκταση μιας πλευράς: ~ πυρ (η ταυτόχρονη πυροδότηση όλων των πυροβόλων τής μιας πλευράς πολεμικού πλοίου). — ολόπλευρα επίρρ. ολοπρόθυμος, -ης, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) πάρα πολύ πρόθυμος: ~ δουλεντής ΣΥΝ. προθυμώτατος ΑΝΤ. απρόθυμος. Ολόρθος, -ης, -ο [μεσν.] 1. εντελώς όρθιος, απόλυτα ευθυτενής: «για τ-δές κορμί πηλό, λιγνό κι ~ σαν τη λεύκα» (Κ. Κρυσιτάλλης) ΣΥΝ. (λαϊκ.) ντούρος 2. (για πράγματα, κυρ. κτίσματα) αυτός που δεν κατέπεσε, που στέκει απόλυτα κάθετος προς το έδαφος: ~ κολώνα | τοίχος | στύλος 3. (μτφ. για πρός.) αυτός που δεν έχει καμφθεί ψυχικά, που δεν έχει καταπέσει καθόλου το ηθικό του: πέθανε ~ στις επάλξεις του αγώνα ΣΥΝ. ακλόνητος. ὅλος, -ης, -ο κ. (λαϊκ.-διαλεκτ.) ὅσος 1. αυτός που υπάρχει στο σύνολο του, στο συνολικό του πλήθος ή ποσότητα, χωρίς να του λείπει τίποτε ή κανείς (όταν προσδιορίζει ουσιαστικό, μετά το ὅλος ακολουθεί απαραίτητως άρθρο, εκτός αν το ουσιαστικό είναι το μέρα ή το νύχτα): ~ (τη) νύχτα μείνουμε άγρυπνοι στο προσκέφαλο του αρρώστου || μη διαμαρτύρεσαι, γιατί του φταίξιμο είναι ~ δικό σου || πάρ'τα όλα δικά σου || είχε ~ τον καιρό να φύγει, αλλά δεν το έκανε || θέλω ~ την αλήθεια || έχει βάλει ~ του την ψυχή σ' αυτό το μεγάλο έργο || σας ευχαριστούμε με ~ μας την καρδιά (εγκάρδια, θερμότητα) || με ~ τον σεβασμό που σας έγω ||-ο κόσμος ΣΥΝ. ολόκληρος, ὅπας, σῆμας, ακέραιος, πλήρης ΑΝΤ. λεινός, ελλιπής 2. (+ανάφραση αιτ.) γεμάτος: πού καλλίσουν και είσαι ὅλος λάσπες: || ήταν ὅλος χαρά || (μτφ.) είμαι ὅλη αρτία (ακούω προσεκτικά) ΦΡ. αυτό είν' ὅλο τίποτε περισσότερο από αυτό, μόνο αυτό: το μόνο που πρέπει να κάνεις, είναι να προσέχεις το πλίντ ~! || —; -Γιατί; Λίγο είναι; 3. (στον πληθ.) καθέννας ανεξαιρέτως (από πλήθος προσώπων ή πραγμάτων): ὅλες οι απόψεις είναι σεβαστές || δεν είμαστε ὅλοι ἴδιοι || θα δώσω ~ μου τα λεφτά, για να γίνει καλά || παιδί για ~ τις δουλειές- ΦΡ. (α) ὅλοι μαζί (μεσν. φρ.) ὅλοι ως ομάδα, ὅλοι συγχρόνως, συνολικά: μη μιλάτε ~, γιατί δεν ακούγεται κανείς σας || έχουμε και λέμε: τρι, ντομάτες και μήλα' όλα μαζί μάς κάνουν 2.000 (β) (με επανάληψη) ὅλος-ὅλος || ὅλος κι ὅλος για να τονιστεί ότι δεν υπάρχει τίποτε ἄλλο, τόσος μόνο: ὅλοι-ὅλοι φθάνουν τους πεντακόσιους (και όχι περισσότερους) || ὅλος (κι) ὅλος ο μισός μου είναι 120.000- πώς να πληρώσω το νοίκι; || να σκεφτείς, στα εννιά χρόνια που είμαι στην Αθήνα, ο πατέρας μου κατέβηκε από τη Λάρισα δυο φορές ὅλες κι ὅλες 4. ὅλα (τα) τα πάντα, χωρίς να εξαιρείται τίποτε: Μην ανησυχείς! ~ θα πάνε καλά || Πρόσεχε τον'. Είναι ικανός για ~ || πάνω απ' ~ να κοιτάς την υγεία σου! || πρώτα απ' ~ || ἢ ~ η τίποτα- ΦΡ. (α) ὅλα κι ὅλα για να τονιστεί ότι τίποτα περισσότερο δεν θα γίνει ανεκτό, ότι η υπομονή έφθασε στα όρια της: α, ~ δέχτηκα να βάζει τη μουσική του δυνατά, αλλά όχι και την ώρα που κοιμάμαι! (β) καθ' ὅλα βλ. λ. καθ'όλα 5. (όταν προηγείται άρθρο) αυτός που εξετάζεται, που εκλαμβάνεται στο σύνολο του, χωρίς απουσία μέλους ή μέρους του: μόνο η ανάκριση θα ρίξει φως στην ~ υπόθεση || η ~ περιουσία του δεν ξεπερνά τα 10.000.000 δρχ. ΣΥΝ. ολόκος, συνολικός 6. ὅλο(ν) (το) το σύνολο ως αφηρημένη έννοια ή ως ιδιότητα: το πρόβλημα αυτό πρέπει να εξεταστεί ως ~ και όχι στις επιμέρους πλευρές του || πρέπει να ανηχέσουμε το ~ τής φιλοσοφικής του σκέψης ΣΥΝ. ολότητα- ΦΡ. (λόγ.) εν ὅλω (εν ὅλω) συνολικά: «πρωλό-

νται μερικός ή ~ η Εμπορική Τράπεζα, η Ολυμπιακή Αεροπορία, η Ε.Ρ.Τ. κ.ά.» (εφημ.) ΑΝΤ. εν μέρει, μερικός 7. (λόγ. ως επίρρ.) το ὅλο(ν) σε σύνολο, καθ' ολοκληρίαν: αν προσθέσουμε και τα έξοδα κινήσεως, μας κάνει ~ 200.000 δρχ. ΣΥΝ. συνολικά 8. (ως επίρρ.) ὅλο βλ.λ. 9. στον τ. ὅλα για να δηλωθεί το ισόπαλο αποτέλεσμα: -Πόσο είναι το σκορ; -75 ὅλα (δηλ. 75-75) - ΦΡ. (α) (εμφατ.) παρ' ὅλου, -η, -ο για να δηλωθεί αντίθεση ή εναντίωση προς (κάποιον/κάτι): παρ' ὅλη την προθυμία του, δεν μας φάνηκε χρήσιμος (β) μ' ὅλον ὅτι μολονότι (βλ.λ.) (γ) μ' ὅλον τούτο | μολοντούτο μολατούτα (βλ.λ.) (δ) μ' ὅλα ταύτα μολατούτα (βλ.λ.) (ε) με τα ὅλα (μου) (χωρίς να μου) λείπει τίποτε, με ὅλα τα χαρακτηριστικά (μου) σε μεγάλο βαθμό: είναι γυναίκα - της || είναι άντρας ~ του (ε) μέσα ο' ὅλα | μες στα ὅλα βλ. λ. μέσα. [ETYM. < αρχ. ὅλος < *ολ-Εος (με απλοποίηση του -ΛΕ- χωρίς αντέ-κταση) < Ι.Ε. *sol- «όλος, ολόκληρος», πβ. σανσκρ. sāna- «ολόκληρος, ακέραιος», λατ. solus (< *sol-wos), sol-idus «στερεός, ολόκληρος» (> γαλλ. solide) κ.ά.]. ολοσέλιδος, -ης, -ο [1848] αυτός που καταλαμβάνει ολόκληρη σελίδα, που εκτείνεται σε ολόκληρη σελίδα: ~ φωτογραφία καταχώριση | διαφήμιση. ολοσηρικός, -ής, -ο (λόγ.-σπάν.) ολομέταξος. [ETYM. < μγν. ὄλοσηρικός < ὅλο- + σηρικός «μεταξωτός» < Σήρες, ονομασία λαών της Απω Ανατολής, πθ. των Κινέζων, οι οποίοι εισήγαγαν την καλλιέργεια και επεξεργασία του μεταξίου. Το όνομα Σήρες (Σήρ, -ρός) είναι αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στην κινεζ. λ. σε «μετάξι»]. ολόσκεπαστος, -ης, -ο [μεσν.] αυτός που έχει σκεπαστεί ή στεγαστεί από όλες τις πλευρές, ο εντελώς καλυμμένος: ~ βερνάντα | αυλή | δεξαμενή ΑΝΤ. ξέσκεπος, ξεσκεπαστος, ακάλυπτος. Επίσης ολόσκεπος. ολοσκοτεινός, -ης, -ο (εκφραστ.) εντελώς σκοτεινός, αυτός που δεν έχει καθόλου φως: ~ δαμάτιο | γωνιά ΣΥΝ. κατασκοτεινός, θεοσκοτεινός ΑΝΤ. ολόφωτος, κατάφωτος. — ολοσκοτέινα επίρρ. ολοστεγνός, -ής, -ο εντελώς στεγνός, αυτός που δεν έχει καθόλου υγρασία ή δεν έχει καθόλου βραχεί: ~ ρούχα | μαλλιά ΣΥΝ. κατάστε-γνος ΑΝΤ. μούσκεμα. ολοστολίωτος, -ης, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) γεμάτος στολίδια: ~ γυναίκα ΣΥΝ. καταστολίωτος ΑΝΤ. αστόλιστος, απέριττος. ολοστοργγυλός, -ης, -ο [μγν.] εντελώς στοργγυλός, αυτός που έχει τελειώσει στοργγυλό σχήμα: ~ φεγγάρι | πρόσωπο. ολόστρωτος, -ης, -ο [1823] (λαϊκ.) καλά στρωμένος ή στρωμένος σε όλη του την έκταση ΑΝΤ. άστρωτος. ολοσχερής, -ής, -ές {ολοσχερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (συνήθ. κακόσ.) αυτός που εμφανίζεται, που συμβαίνει σε πλήρη, απόλυτο βαθμό: - καταστροφή | ερήμωση | διάλυση ΣΥΝ. ολοκληρωτικός. — ολοσχερός επίρρ. [μγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < αρχ. ολοσχερής < ὅλο- + -σχερής < *σχερός | *σχερόν «συνέχεια, ακολουθία» < θ. σχ- του ρ. έχω (πβ. αόρ. β' ε-σχ-ον, βλ. κ. σχετικός) + -ερός]. ολόσμος, -ης, -ο [μγν.] 1. αυτός που έχει ή περιλαμβάνει ολόκληρο το σώμα: ~ εικόνα | πινάκας | γλυπτό 2. (ένδυμα) που καλύπτει ολόκληρο το σώμα, από τους ώμους ως τα πόδια: ~ φόρμα | μαγιό (που καλύπτει τον κορμό) : 3. ΖΩΟΛ. ὀλόσωμα (τα) ομάδα μικροοργανισμών, των οποίων το σώμα δεν φέρει υποδιαιρέσεις ούτε σχηματίζει κανένα ειδικό ὄργανο. ολοταχός επίρρ. [1858] (λόγ.) 1. με τη μέγιστη δυνατή ταχύτητα, πάρα πολύ γρήγορα: μόλις έμαθε τα νέα, τράβηξε ~ για το χωριό του || ο δρομέας έτρεχε ~ προς το τέρμα ΣΥΝ. ταχύτατα ΑΝΤ. αργά 2. ΝΑΥΤ. παράγγελμα του κυβερνήτη στον μηχανικό να δώσει στο πλοίο τη μέγιστη δυνατή ταχύτητα: πρόσω ~! [ETYM. < ολοταχής < ὅλο- + -ταχής < τάχος, απόδ. του γαλλ. à toute vitesse]. ολότελα επίρρ. (λαϊκ.) σε απόλυτο βαθμό: η γνώμη σου με αφήνει ~ αδιάφορο || είσαι ~ τρελός! || έγρασε ~ τον έλεγχο του αυτοκινήτου ΣΥΝ. τελειώς, εντελώς, ολοσδιόλου, πλήρως, παντελώς ΑΝΤ. ελλιπώς, μερικός ΦΡ. (παροιμ.) απ' το (ντιπ κι) ολότελα, καλή ('ν) κι η Πανα-νύτωνα όταν δεν μπορεί να επιτύχει το τέλειο ή το επιθυμητό, αρ-κέσου στο ερικό: Τι να κάνουμε; Προκειμένου να μείνω άφραγκος, θα δουλέψω περβιτόρος ~! [ETYM. < μεσν. ὀλοτέλα < μγν. ὀλοτελώς, επίρρ. του επιθ. ὀλοτελής < ὅλο- + -τελής < τέλος]. ολότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η έννοια του ὅλου, ὅλα μαζί τα μέρη πραγμάτων ΣΥΝ. σύνολο, ὅλον ΑΝΤ. τμήμα, μέρος 2. ΦΙΛΟΣΟ. η ιδιότητα πραγμάτων, συστημάτων κ.λπ., που αποτελούνται από διαφορετικά μέρη, να εμφανίζουν συμπεριφορά διάφορη από την αντίστοιχη των μερών τους. ολοτρόγυρα επίρρ. [μεσν.] (διαλεκτ.) παντού τριγύρω, ολόγυρα ΣΥΝ. ολόυθε. ολόυθε επίρρ. από όλα τα μέρη, από παντού: τα νερά τον είχαν ζώσει - ΣΥΝ. ολόγυρα, ολοτρόγυρα, (αρχαιοπρ.) πανταχόθεν. [ETYM. < μεσν. ὀλόυθεν < ὅλος (με -ου κατά τα τοπικά επίρρ. παντού, πού κ.τ.ό.) + -θεν (βλ.λ.)]. ολοφάνερος, -ης, -ο αυτός που φαίνεται ολόκαθαρα, που δεν αποκρύπτεται καθόλου: Δεν χρειάζονται δικαιολογίες! Είναι ολοφάνερο ότι δεν θέλεις να βοηθήσεις || ~ απροθυμία | αμηχανία | δυσάρεσκα | συγκίνηση | νύεμα ΣΥΝ. προφανής, καταφανής, πασιδηλος. Επίσης (λόγ.) ολοφανής, -ής, -ές. — ολοφάνερα επίρρ. [μεσν.]. ολόφρεσκος, -ης, -ο (για τρόφιμα) εντελώς φρέσκος: ~ φρούτο | λαχανικά | γλυκό ΑΝΤ. μπαγιάτικος, χλασασμένος, ολοφύρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) κλαίω γοερώς, εκδηλώνω τη θλίψη μου με θρήνη και στεναγμούς, λυγμούς και αναφιλητά ΣΥΝ. θρηνώ, οδόρομα, ομώζω, ολόζυω. — ολοφυρ-

μας (ο) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
 [ETYM αρχ. p., σχηματισμένο κατά τα ρ. *οδύρομαι, μύρομαι, μινύρομαι*, του οποίου το θ. *όλοφ-* συνδ. με αρμ. οlb «κλάμα», λth. ulbuoti «τραγουδά, φωνάζω» κ.ά. Οι ελλην. λ. παρουσιάζουν θ. σε *ό-πθ.* λόγω της επίδρασης του ρ. *ολολύω*.
ολόφωτος, -η, -ο [μεσν.] 1. (εκφραστ.) γ'μάτος φως, αυτός που φωτίζεται ή άπλετα, που φέγγει ολόκληρος από το φως: ~ *δομάτιο* | *ουρανόσ* ΣΥΝ. κατάφωτος, πάμφωτος, φωτόλουστος ΑΝΤ. κατασκοτεινός, θεοσκοτεινός 2. ΟΠΤ. ολόφωτο (το) φωτιστική συσκευή, της οποίας όλο το φως συλλέγεται με φακούς και κατευθύνεται με ανακλαστικές προς ορισμένη διεύθυνση.
ολοχαρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι γεμάτος χαρά: ~ *παιδί* | *κοπέλα* ΣΥΝ. καταχαρούμενος, πασίχαρος, περιχαρής ΑΝΤ. περιλυτός. — ολόχαρα επίρρ. [μεσν.].
ολοχρονίς επίρρ. (λαϊκ.) καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, όλο τον χρόνο: ~ *δούλεαν στα κτήματα του για ένα ξεροκόμματο*.
ολόχρυσος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από χρυσάφι: ~ *θρόνος* | *βραχιόλι* | *στολή* 2. (λογот.) αυτός που έχει το λαμπρό χρώμα του χρυσού: ~ *μαλλιά*.
ολόχρωμος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που έχει ολόκληρος το ίδιο χρώμα: ~ *ύψαμα* ΣΥΝ. μονόχρωμος ΑΝΤ. πολύχρωμος.
ολόθυτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που γίνεται με πάθος, με όλη την ψυχή αυτού που ενεργεί: ~ *συμπάραση* | *συμμετοχή* | *υποστήριξη* ΣΥΝ. ολόκαρδος, (λογ.) ολόθυμος. — ολόθυχα | ολοθυχως [μτγν.] επίρρ.
Ο.Α.Π. (ο) Οργανισμός Αιμένων Πειραιώς.
Ολυμπία (η) 1. περιοχή της Δ. Πελοποννήσου, μικρή κοιλάδα του ποταμού Αλφειού στον νομό Ηλείας, όπου στην αρχαιότητα βρισκόταν το περίφημο ιερό του Διός και τελούνταν οι Ολυμπιακοί Αγώνες 2. γυναικείο όνομα.
 [ETYM αρχ. < 'Ολυμπος (βλ.λ.)].
Ολυμπία (τα) {Ολυμπίων} οι Ολυμπιακοί Αγώνες της αρχαιότητας. [ETYM < αρχ. 'Ολύμπια (ιερά), επειδή οι αγώνες γίνονταν προς τιμήν του 'Ολυμπίου Διός].
Ολυμπιάδα (η) 1. οι Ολυμπιακοί Αγώνες: η *πρώτη σύγχρονη* ~ *έγινε το 1896* στην Αθήνα 2. (στην αρχαία Ελλάδα) η χρονική περίοδος των τεσσάρων ετών που μεσολαβούσε μεταξύ δύο διαδοχικών Ολυμπιακών Αγώνων και αποτελούσε τη βασική χρονολογική μονάδα, με αφετηρία την πρώτη επίσημη διοργάνωση των αγώνων το 776 π.Χ. [ETYM < αρχ. 'Ολυμπιάς, -άδος < 'Ολύμπια].
ολυμπιακός, -η, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την Ολυμπία 2. **Ολυμπιακοί Αγώνες** (α) (στην αρχαιότητα) οι σημαντικότεροι πανελληνίοι αθλητικοί αγώνες, οι οποίοι ήταν αφιερωμένοι στον Δία και τελούνταν κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία, είχαν δε τόσο μεγάλη αίγλη, ώστε κατά τη διάρκεια τους διακόπτονταν οι πολεμικές επιχειρήσεις (εκεχειρία) ΣΥΝ. Ολυμπιάδα, Ολύμπια (β) η μεγαλύτερη σύγχρονη διεθνής αθλητική διοργάνωση, η οποία πραγματοποιείται κάθε τέσσερα χρόνια σε διαφορετική χώρα με συμμετοχή αθλητών από ολόκληρο τον κόσμο και περιλαμβάνει πολλά αγωνίσματα (γ) **Χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες** οι αγώνες που διεξάγονται τον χειμώνα της χρονιάς των Ολυμπιακών Αγώνων και περιλαμβάνουν χειμερινά αγωνίσματα 3. αυτός που σχετίζεται με τους Ολυμπιακούς Αγώνες: ~ *στάδιο* | *χωριό* (ο οικισμός όπου διαμένουν οι αθλητές που συμμετέχουν σε Ολυμπιάδα) | *ύμνος* | *μετάλλιο* | *ρεκόρ* | *σημεία* | *επιτροπή* | *πνεύμα*- ΦΡ. **ολυμπιακή φλόγα** η φλόγα-σύμβολο των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, που μένει αναμμένη καθ' όλη τη διάρκεια τους και της οποίας η αφή γίνεται στο ιερό της Ολυμπίας λίγο πριν από την έναρξή τους · 4. **Ολυμπιακός** (Σύνδεσμος Φιλάθλων Πειραιώς) (ο) αθλητικό σωματείο του Πειραιά, που ιδρύθηκε το 1925 5. (συνεκδ.) ο οπαδός του παραπάνω σωματείου: *είναι ~ από μικρό παιδί*. [ETYM αρχ. < 'Ολύμπια (βλ.λ.)].
Ολυμπία (η) {Ολυμπιάδ-ος, -α} 1. βασίλισσα της αρχαίας Μακεδονίας, μητέρα του Μ. Αλεξάνδρου 2. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. Επίσης Ολυμπιάδα
 [ETYM μτγν. κύρ. όν. < αρχ. 'Ολύμπιος (Ζευς)].
ολυμπιονίκης (ο/η) {(θηλ. ολυμπιονίκου)} | ολυμπιονικόν} ο νικητής | η νικήτρια σε Ολυμπιακούς Αγώνες: *χρυσός* | *αργυρός* | *χάλκινος* ~. [ETYM αρχ. < 'Ολύμπια + -νίκης < νίκη].
ολύμπιος, -α (λόγ. -ία), -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Ολύμπιο: ~ *θεοί* 2. αυτός που σχετίζεται με τους αρχαίους θεούς του Ολύμπου: ~ *μεγαλείο* 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγαλείο, επιβλητικότητα ή και γαλήνη, που ταυριάζει σε θεό: ~ *φωτιστικότητα* | *αταραξία* | *ηρεμία* || οι Αθηναίοι αποκαλούσαν τον Περικλή 'Ολύμπιο». ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος.
ολυμπισμός (ο) {γωρ. πληθ.) οι αρχές που συνθέτουν το ολυμπιακό πνεύμα με κυριότερη το ιδεώδες της έντιμης προσπάθειας και της ευγενούς άμιλλας. [ETYM Ελληνογενής ξεν. όρ., < γαλλ. olympisme].
Ολύμπος (ο) {-ου κ. -ύμπου} 1. το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας, που εκτείνεται στη Β. Θεσσαλία και τη ΝΔ. Μακεδονία (νομοί Λάρισσας και Πιερίας) κατά τη μυθολογία αποτελούσε κατοικία των δώδεκα θεών 2. όνομα βουνών της κυρίως Ελλάδας, της Μ. Ασίας, της Κύπρου και των νησιών του Αιγαίου Πελάγους. — ολύμπιος, -α, -ο [αρχ.] (βλ.λ.).
 [ETYM αρχ. < *γν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, του οποίου η αρχική σημ. θα πρέπει να ήταν απλάς «βουνού». Έχουν διατυπωθεί επίσης υποθέσεις περί πελασγικών επιδράσεων].
Ολύθυνος (η) {Ολύθυνου} αρχαία πόλη της Χαλκιδικής. — ολύθυντικός, -ή, -ό [μτγν.].

[ETYM αρλ. αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, το οποίο από μερικούς ταυτίζεται με τη μτγν. λ. *όλυθος* «αγριόσυκο»].
όλος επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπ.) εξ ολοκλήρου, καθ' ολοκληρίαν: ~ *τυχαίως* || η *αντίδραση σας έχει ~ ιδιαίτερη σημασία για μας* ΣΥΝ. εντελώς, τελείως ΑΝΤ. μερικός.
όλος διόλου επίρρ. καθ' ολοκληρίαν, ολότελα: *κατέφθασε ~ αναπάντεχα* || *περιττός* | *απίθανος* ΣΥΝ. εντελώς, τελείως, εξ ολοκλήρου ΑΝΤ. μερικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. εντελώς [ETYM < μεσν. ολωσδιόλου < όλως + διόλου].
ο μ (CO) → ωμ
ομάδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ος} 1. σύνολο προσώπων ή (σπάν.) πραγμάτων, τα οποία συνδέει κάτι κοινό και εκλαμβάνονται ως ενιαίο σύνολο: ~ *νεαρών προκάλεσε καταστροφές στα αυτοκίνητα των περιόικων* || *επαγγελματική* ~ || ~ *μαθητών* | *εργατών* | *διοδηλωτών* | *κακοποιών* || *σημασιών* ~ ΣΥΝ. σύνολο ΑΝΤ. μονάδα, μέλος, μέρος ΦΡ. (α) **κοινωνική ομάδα** σύνολο ατόμων, στοιχειώδες οργανωμένο, με συνοχή, κοινός αποδεκτή συμπεριφορά, που συνήθως αποδίδονται σε συλλογική δράση για την από κοινού επίτευξη επιδιωκόμενου σκοπού (β) **ομάδα αναφορές** κοινωνική ομάδα προς την οποία τείνει ή προσβλέπει ένα άτομο, χωρίς να είναι μέλος της (γ) **πραγματογενής ομάδα** θεμελιώδης κοινωνική ομάδα μιας κοινωνίας, όπως η οικογένεια (δ) **ομάδα υψηλό κινδύνου** κατηγορία ατόμων που λόγω του τρόπου ζωής τους κινδυνεύουν περισσότερο από άλλους να προσβληθούν από κάποια ασθένεια (λ.χ. από έιτζ, όπως οι ομοφυλόφιλοι, οι πολυμεταγγιζόμενοι, οι ναρκομανείς κ.ά.) 2. (ειδικότ.) (α) σύνολο προσώπων που ενώνουν τη δράση και τις προσπάθειες τους για την επίτευξη κοινού έργου ή σκοπού: *κοινοβουλευτική* | *ερευνητική* | *θεατρική* | *ψυχοθεραπευτική* | *τρομοκρατική* | *ληστρική* | *ναυσοισοστική* ~ || ~ *κρουσέως* | *διασώσεως* | *δράσης* | *συντονισμού* | *δάστυροδσβεσης* | *επιστημονών* | *εργασίας* | *ερευνας* ΣΥΝ. όμιλος, γκρουπ (β) ΠΟΛΙΤ. **ομάδα πίεσης** ομάδα ατόμων, εντός του κοινωνικού συνόλου, που έχει τη δυνατότητα να ασκεί πιέσεις (πολιτικές, οικονομικές), ώστε να εδύπηρετούνται τα συμφέροντα της: *σημαντικό στοιχείο των σύγχρονων ανεπτυγμένων κοινωνιών* (βλ. κ. λ. *λόμπι*) (γ) (παλαιότ.) ΠΟΛΙΤ. **Ομάδα των Επτά** (Group of Seven ή G7) η ομάδα των επτά πιο ανεπτυγμένων βιομηχανικά και πλουσιότερων χωρών του κόσμου (Η.Π.Α., Ιαπωνίας, Αγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Καναδά)· σήμερα, με την προσθήκη της Ρωσίας ονομάζεται Ομάδα των Οκτώ (Group of Eight ή G8) 3. ΑΘΛ. σύνολο αθλητών που συνεργάζονται κατά τη διεξαγωγή ομαδικού αθλήματος, έχοντας ως αντίπαλο άλλο ομοειδές σύνολο αθλητών, από το οποίο και διακρίνονται με το καθιερωμένο χρώμα και έμβλημα που φέρουν στη στολή τους: *ποδοσφαιρική* ~ || ~ *βόλεϊ* | *ελληνική* | *ξένη* | *εθνική* | *τοπική* ~ || *φορμαρισμένη* | *καλή* - || *φίλος* | *οπαδός ομάδας* || *τι ~ είσαι*; (ποια ομάδα υποστηρίζεις); 4. ΙΑΤΡ. **ομάδα αίματος** βλ. λ. *αίμα* 5. ΣΤΡΑΤ. **ομάδα μάχης** βασική πολεμική μονάδα του πεζικού, που αποτελεί υποδιάρση της διομορίας και υποδιαιρείται με τη σειρά της σε δύο υποομάδες 6. ΟΙΚΟΝ. (α) **ομάδα μειοψηφίας** το σύνολο των ατόμων που διαθέτουν τη μειοψηφία των μετοχών ανώνυμης εταιρείας και, ως εκ τούτου, δεν μετέχουν στη διοίκηση της εταιρείας, αλλά μπορούν να ασκούν έλεγχο σε αυτή για την προστασία των συμφερόντων τους (β) **ομάδα πλειοψηφίας** το σύνολο των ατόμων που διαθέτουν την πλειοψηφία των μετοχών ανώνυμης εταιρείας και με την ψήφο τους ελέγχουν την εταιρεία 7. ΧΗΜ. (α) το σύνολο των χημικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στην ίδια κατακόρυφη στήλη του περιοδικού συστήματος (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) (β) **χαρακτηριστική ομάδα** συνδυασμός ατόμων που αποτελεί τμήμα του μορίου χημικής ένωσης και συμμετέχει σε χαρακτηριστικές χημικές αντιδράσεις καθορίζοντας τη χημική συμπεριφορά του μορίου. — (υποκ.) ομαδούλα κ. ομαδίτσα (η) (σημ. 1-2), (μεγεθ.) ομαδοάρα (η) (σημ. 3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*, *συμβόλιο*.
 [ETYM < μτγν. ομάς, -άδος < επίρρ. *ομού* (βλ.λ.) + -άς, -άδος. Αρκετές σύγχρονες φρ. αποτελούν μετάφρ. *δάνεια*, λ.χ. *ομάδα αίματος* (< αγγλ. blood group), *ομάδα πίεσεως* (< αγγλ. pressure group), *ομάδα διασώσεως* (< αγγλ. rescue squad), *ομάδα πλειοψηφίας* | *μειοψηφίας* (< αγγλ. majority | minority group), *ομάδα κρούσεως* (< αγγλ. hit team) κ.ά.).
ομαδάρης (ο) {ομαδαρχών}, **ομαδάρηςσος** (η) {δύσφρ. ομαδαρχισών} 1. ο επί κεφαλής ομάδας: ~ *προσκόπων* || (καταχρ.) *καιείς από τους ~ στο κόμμα της αντιπολιτευτικής δεν δέχεται για αρχηγό τον σημερινό πρόεδρο του κόμματος* 2. ΣΤΡΑΤ. ο αρχηγός στρατιωτικής ομάδας του πεζικού.
 [ETYM < ομάδα + *άρης* < *άρχω*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. chef d'équipe]. ομαδί επίρρ. (λαϊκ.-διαλεκτ.) από κοινού, μαζί: «*μιαν κόρη κι έναν άνουμο, που μεπερδέυτηκα ~*» (Ερωτικότραγ.) ΣΥΝ. (λόγ.) ομαδόδ, ομού, (λαϊκότ.) αντίμα ΑΝΤ. χωρία, χωριστά.
 [ETYM < μεσν. *ομάδι* < *ομάδιον*, υποκ. του μτγν. ομάς, -άδος].
ομαδικός, -η, -ό [1897] 1. αυτός που σχετίζεται με ομάδα, που χαρακτηρίζει σύνολο ανθρώπων: ~ *πνεύμα* 2. αυτός που σχετίζεται με σύνολο ανθρώπων, με πολλούς ανθρώπους μαζί, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με έναν μόνο άνθρωπο: ~ *ενέργεια* | *έξοδος* ? *αποχώρηση* | *άθλημα* | *αγωνίσματα* | *αυτοκτονία* | *παράιση* | *αντίδραση* | *προσπάθεια* | *φωγή* | *επίθεση* | *μετακίνηση* | *έκθεση* (καλλιτεχνική) || η *περίπολος δέγτηκε ~ πύρα* ΣΥΝ. συλλογικός ΑΝΤ. μεμονωμένος, ατομικός ΦΡ. ομαδικός τάφος τάφος στον οποίο έχουν ενταφιαστεί περισσότερα από δύο σώματα νεκρών 3. ΨΥΧΟΛ. (α) ομαδική **υστερία** μορφή συλλογικής συμπεριφοράς ομάδας πληθυσμού, η οποία θεωρείται ότι αποκλείει από το γενικό παραδεκτό και εκφράζεται με υπερβολές | ακρότητες (β) **ομαδική ψύχωση** παθολογική

κατάσταση, κατά την οποία παρατηρούνται ψυχωτικές εκδηλώσεις σε μεγάλη μερίδα πληθυσμού (γ) **ομαδική θεραπεία** η θεραπεία ψυχικών διαταραχών με τη χρήση της συζήτησης και άλλων δραστηριοτήτων κατά ομάδες (δ) **ομαδική ψυχολογία** κλάδος της ψυχολογίας, ο οποίος έχει ως αντικείμενο τη μελέτη και ερμηνεία της συμπεριφοράς διαφόρων ομάδων προσώπων ή μορφών κοινωνίας. — **ομαδικ-ά** | -ώς επίρρ., ομαδικότητα (η). **ομαδόν** επίρρ. (αρχαιοπ.) με ομαδικό τρόπο, όλοι ή όλα μαζί: *οι λαθρομετανάστες μεταφέρθηκαν ~ και πείχ στο πλησιέστερο στρατόπεδο ΣΥΝ.* ομαδικά, συλλογικώς, αθρόως, από κοινού, εν σώματι ANT. μεμονωμένα, ατομικά, (λαϊκ.) χωριστά, χωρία· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. **πυρ** | **πυρά ομαδόν** βολές που εκτελούνται από όλους συγχρόνως τους άνδρες στρατιωτικής μοάδας. [ETYM₂ < μγν. ομαδόν < ομάς, -άδος. Η φρ. πυρ ομαδόν αποδίδει το γερμ. Massenfeuer].

ομαδοποιώ ρ. μετβ. {ομαδοποιεί... | ομαδοποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κατάστασώς ή ταξινομώ σε ομάδες: *ομαδοποίησα τα ερωτήματα που μου θέσασε, για να μπορέσω να απαντήσω καλύτερα.* — **ομαδοποίηση** (η). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. grouper].

ομαίμος, -η, -ό (λόγ.) συγγενής εξ αίματος: ~ *εξάδελφος* ANT. συγγενής εξ αγχιστείας, μακρινός συγγενής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*. [ETYM₂ < αρχ. ομαίμος < *ομά(ο)* - + *αίμος* < *αίμα*].

ομαλίω ρ. μετβ. [αρχ.] {ομαλίω-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) κάνω (κάτι) ομαλό, εξομαλύνω. — **ομαλιός** (ο) [μγν.].

ομαλοποιώ ρ. μετβ. {ομαλοποιεί... | ομαλοποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) ομαλό· εξομαλύνω. — **ομαλοποίηση** (η). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. normalise].

ομαλός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει εξωτερικές ανωμαλίες ή ανομοιομορφίες, που δεν έχει εσοχές, διογκώσεις κ.λπ., ώστε να είναι βιτός: ~ *δρόμος* | *γηπέδο* ΣΥΝ. επίπεδος, ισόπεδος ANT. ανώμαλος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αποκλίνει από το φυσιολογικό και το αναμενόμενο, που χαρακτηρίζεται από κανονικότητα και ευρυθμία: *η αναπνοή του είναι ~* || ~ *βελτίωση* | *ρυθμός* ΣΥΝ. κανονικός, φυσιολογικός ANT. ανώμαλος **3.** αυτός που δεν παρουσιάζει δυσάρεστες ή επικίνδυνες περιπτώσεις, ο απαλλαγμένος από περιπέτειες και αναταραχές: *η επιστασιός στους θεμούς διασφαλίζει τον ~ πολιτικό βίω* || ~ *συνθήκες* | *λειτουργία* | *πορεία* | *σχέση* | *συμβίωση* | *διαδοχή* | *περίοδος* | *κυκλοφορία* ΣΥΝ. ήρεμος, αρμονικός ANT. ανώμαλος, ταραγμένος **4.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που συμβαδίζει, όσον αφορά στις σεξουαλικές του προτιμήσεις, με ό,τι θεωρείται κανονικό και φυσιολογικό ΣΥΝ. φυσιολογικός, κανονικός ANT. ανώμαλος **5.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που συμφωνεί με τους γενικούς κανόνες της γλώσσας: *το «γράφω» είναι ~ ρήμα- αντίθετα, το «βλέπω» δεν είναι ~ ρήμα, γιατί ο αόριστος του «είδα» δεν ανήκει σε κανένα από τους γενικούς τύπους σχηματισμού αορίστου* || ~ *ουσιαστικό* | *κλίση* ANT. ανώμαλος **6.** ΦΥΣ. αυτός που γίνεται κατά τρόπο ομοιόμορφο, που παρουσιάζει συμμετρία: ~ *ταλάντωση* | *κίνηση* (με μηδενική επιτάχυνση). — **ομά-α** | -ώς [αρχ.] επίρρ., ομαλότητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ETYM₂ < αρχ. ομαλός < ομός (βλ. λ. *ομοίω*) + επίθημα -αλός].

ομαλάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ομαλάνω-α, -νήθηκα, -μένος} **1.** (κυριοτ.-κυρ. για επιφάνεια) καθιστώ (κάτι) ομαλό ΣΥΝ. ισιώνω, ισοπεδώνω **2.** (μτφ.) καθιστώ (κατάσταση) ομαλή, αρμονική, χωρίς δυσάρεστες ή επικίνδυνες επιπτώσεις: ~ *τις σχέσεις μου* | *μια κατάσταση* ΣΥΝ. εξομαλύνω. — **ομαλάνση** (η).

Ομάν (το) {άκλ.} (αραβ.) Sallānāt Uman = Σουλτανάτο του Ομάν) κράτος της Ασίας, στις ΝΑ. ακτές της Αραβικής Χερσονήσου, με πρωτεύουσά του Μασκάτ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ριάλ Ομάν. [ETYM. < αραβ. Uman, πθ. από το όνομα του Oman ben Ibrahim al-khalil, ο οποίος φέρεται ως ιδρυτής του κράτους. Η χώρα μαρτυρείται στον Πλίνιο με την ονομασία Omāna (1ος αι. μ.Χ.)].

όμβριος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τη βροχή· (συ-νήθ.) αυτός που προέρχεται από τη βροχή: ~ *ύδατα* ΣΥΝ. βρόχινος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*. **όμβρος** (ο) (αρχαιοπ.) η ραβδία βροχή ΣΥΝ. νεροποντή, μπόρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

[ETYM. αρχ. < *ombh-ro-, ετεροϊωμ. βαθμ. του I.E. *embh- «βροχή, νερό της βροχής», πβ. συνσрк. āmbhas- «νερό (βρόχινο)», āmbu- «νερό», abhra- «νέφος», λατ. imber «βροχή» κ.ά. Ανοικτό παραμένει το ερώτημα της σύνδεσης του ουσ. *όμβρος* με τις λ. *νέφος*, *νεφέλη*, με εναλλαγή θέματος *ēnhb- > *ēmbh και αντιμετάθεση. Η *παλαιά*, *εξάλλου*, συσχετίση με τη λ. *απρός* δεν ευσταθεί για σηματολ. λόγους. Ομόρρ. *αν-ομβρία*]. **ομελέτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το φαγητό που παρασκευάζεται από χτυπητά αβγά και άλλα υλικά κατά βούληση, τα οποία τηγανίζονται σε λάδι ή βούτυρο· ΦΡ. (παροιμ.) *δεν γίνεται ομελέτα, αν δεν πασέσει αβγά* όλα τα επιτεύγματα συνεπάγονται και μερικές απώλειες, κάθε πράγμα έχει το τίμημα του.

[ETYM. < γαλλ. omelette, παράλλ. τ. (πθ. υπό την επίδρ. της λ. œuf «αβγό») του amelette < παλ. γαλλ. alemele «λάμα (μαχαριού, όπλου κ.τ.δ.)» > λατ. lamella «έλασμαίο, μικρή λάμα», υποκ. του λατ. lamina | lamina «έλασμα, λεπιδία». Οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν τη λ. lamella με τη σημ. «μικρό μεταλλικό πιάτο», αργότερα δε στην παλαιά Γαλλική η λ. alemelle έλαβε και τη σημερινή σημ., αφού η ομελέτα μοιάζει με λεπτό πιάτο]. **ο μη γένοιτο** > ος ομηγυρη (η) {-ης κ. -ύρεως | -ύρεις, -ύρεων} (λόγ.) ολιγάριθμο σύνολο προσώπων, που έχουν συγκεντρωθεί κυρ. για να ακούσουν ομιλία ή για να συζητήσουν: *θα ήθελα να εκφράσω και εγώ την άποψη μου*

ενόπιον της εκλεκτής ~ || (οικ.) *χαιρετώ την ~!* (αντί χαιρετισμού) ΣΥΝ. συνάθροιση, όμιλος, συντροφιά. ΣΧΟΛΙΟ *έκταση συνθέτων*, λ. *σύνθετος*. [ETYM₂ < αρχ. *ομήγυρις* < *όμο(ο)* - + *ήγυρις* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγείρω* «συνάγω, συγκεντρώνω» (βλ. λ. *αγορά*)].

ομήλικος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει την ίδια ηλικία με άλλον (βλ. κ. λ. *συνομήλικος*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήλικος*. [ETYM < μγν. *ομήλικος* < αρχ. *ομήλιξ*, -ικος < *όμο(ο)* - + *ήλιξ* «συνομήλικος» (βλ. λ. *ηλικία*)].

ομηρεία (η) {ομηρειών} **1.** η κατάσταση του ομήρου **2.** (μτφ.) η κατάσταση κατά την οποία πρόσωπο, ομάδα ή χώρα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από άλλους, χωρίς να μπορεί να ενεργήσει αυτόνομα: *«η σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση τελεί πλέον υπό ~, αφού οι συνεχείς ήττες της σε τοπικό επίπεδο χάρισαν στους χριστιανοδημοκράτες τον έλεγχο της Άνω Βουλής»* (εφημ.). [ETYM < αρχ. *ομηρεία* < *ομηρέω* «είμαι όμηρος - συλλαμβάνω και κρατώ κάποιος ως όμηρο» < *όμηρος* (βλ.λ.)].

ομηρείος, -ος (καθμ. -α), -ο [αρχ.] (λόγ.) ομηρικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος, *γινάτιος*.

ομηρικός, -ή, -ό [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Όμηρο (βλ.λ.): ~ *έπη* | *στίχοι* (β) *ομηρικός ύμνος* βλ. λ. *ύμνος* (γ) *ομηρικό ζήτημα* φιλολογικό πρόβλημα σχετικά με την πατρότητα των ομηρικών επών, αν όντως δηλ. αποτελούν έργα του Ομήρου ή συντέθηκαν από έναν ή περισσότερους άλλους επικούς ποιητές, καθώς και σχετικά με τον τρόπο συνθέσεως τους, αν δηλ. αποτελούν αυτοτελή έργα ή συρραφή προγενέστερων, μικρών επών **2.** αυτός που απαντά στην ποιήση του Ομήρου, που είναι χαρακτηριστικός του Ομήρου: ~ *ήρωας* | *τύπος (γραμματικός)*- ΦΡ. **ομηρικός καβγάς** βλ. λ. *καβγάς*.

ομηριστής (ο) [μγν.], ομηρίστρια (η) {ομηριστριών} φιλόλογος που έχει ειδικευθεί στη μελέτη των ομηρικών επών.

Όμηρος (ο) {-ου κ. -ήρου} **1.** ο μεγαλύτερος και γνωστότερος αρχαίος Έλληνας επικός ποιητής (πθ. 8ος αι. π.Χ.), στον οποίο αποδόθηκαν τα μεγάλα ηρωικά έπη *Ιλιάδα* και *Οδύσσεια* **2.** μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ETYM < αρχ. "Όμηρος, αβεβ. ετύμου. Για την ετυμολογία του ονόματος έχουν διατυπωθεί πολλές υποθέσεις και είχαν διαμορφωθεί στην αρχαιότητα αρκετοί μύθοι, αλλά η πιθανότερη εξήγηση είναι η αναγωγή στο ουσ. *όμηρος* (βλ.λ.)].

όμηρος (ο/η) {ομηρ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που κρατείται εκβιαστικά ως εγγύηση για την εκτέλεση υποσχέσεως, συμφωνίας κ.λπ.: *οι Ρωμαίοι συνήθιζαν να κρατούν συγγενείς ξένων ηγεμόνων ως όμηρους, ώστε να εξασφαλίσουν τη φιλία και την υποταγή τους* **2.** (κατ' επέκτ.) το πρόσωπο που κρατείται ως εγγύηση και του οποίου η απελευθέρωση εξαρτάται από την ικανοποίηση συγκεκριμένων αιτημάτων: *οι αεροπειρατές αρνούνται να παραδώσουν τους επιβάτες που κρατούν ως όμηρους || συλλαμβάνομαι | κρατούμαι ως ~* || *η επιχείρηση διασώσεως των ~*.

[ETYM < αρχ. *όμηρος*. Η αρχική σημ. του ουσ. πρέπει να ήταν «αυτός που συνοδεύει, που εξαναγκάζεται να ακολουθήσει» (πβ. τη «γλώσσα» του Ησυχίου *όμηρει-εγγυάται, ακολουθεί*), οπότε η λ. μπορεί να ετυμολογηθεί: < *όμο(ο)* - + *ήρος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *θ. αρ-* του ρ. *ἀραρίσκω* «συναρμόζω» (βλ. λ. *αριθμός*). Παρόμοια σηματολ. εξέλιξη εμφανίζεται και το λατ. *obses* «όμηρος» < *ob-* + *sedeo* «κάθομαι» (οπότε η λ. θα είχε αρχικός τη σημ. «αυτός που εξαναγκάζεται να καθίσει»)].

όμηρον (το) {άκλ.} θ. ο· το δέκατο πέμπτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*). [ETYM₂ < μγν. *ο' μικρόν*, κατ' αντιδιαστολή προς το *ω μέγα*].

ομιλητής (ο) [αρχ.], ομιλήτρια (η) [μγν.] {ομιλητριών} **1.** το πρόσωπο που μιλά, που παράγει ομιλία: *ο επιτονιαμός, οι χειρονομίες, οι προσόψεις είναι μέσα με τα οποία ο ~ προσπαθεί να καταστήσει σαφέστερα τα λεγόμενα του* **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το πρόσωπο που μιλά για συγκεκριμένο θέμα, που εκφωνεί λόγο ενώπιον ακροατηρίου: *ο ~ καταχειροκροτήθηκε από το ακροατήριο || σπουδαίος | γλαυφρός | ευχάριστος | επιδέξιος | πρώτος | δεύτερος* > ΣΥΝ. αγορητής, ρήτορας ANT. ακροατής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ*.

ομιλητική (η) ΘΕΟΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τη θεωρία, τη διδασκαλία και την πρακτική μέθοδο της εκκλησιαστικής ρητορικής (του κηρύγματος).

ομιλητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν μένει σιωπηλός στις συναναστροφές του, που δεν αποφεύγει να εξωτερικεύσει τις σκέψεις και τα συνασθημένα του με την ομιλία: *απόψε δεν είσαι και πολύ ~, σου συμβαίνει τίποτε*: || *πρόσχαρος και ~* ANT. λιγούμιλητος, λακωνικός, αμιλήτος, σιωπηλός **2.** ΘΕΟΛ. **ομιλητική** (η) βλ.λ. — **ομι-λητικ-ά** /-ώς επίρρ., **ομιλητικότητα** (η) [1887].

ομιλία (η) {ομιλιών} **1.** ο λόγος που εκφωνείται σε δημόσια συγκέντρωση, ενόπιον ακροατηρίου, με συγκεκριμένο θέμα: *ο καθηγητής έκλεψε την ~ του με ένα αρχαίο απόφθεγμα || μνημειώδης | προεκλογική | τηλεοπτική | σύνομη | μακροσκελής ~* ΦΡ. **η επί του όρους ομιλία** (Κ.Δ. Ματθ. κεφ. 5-7) ο λόγος του Ιησού προς τα πλήθη που τον ακολουθούσαν, στον οποίο περιλαμβάνονται οι μακαρισμοί, η Κυριακή Προσευχή, παραβολές και παραινέσεις **2.** η λαλιά, ό,τι ακούγεται, όταν κάποιος μιλάει: *κάποιος ήρθε στο σπίτι- ακούω ομιλίες* **3.** (ειδικότ.) η ιδιαίτερη ακουστική εντύπωση από τον λόγο (κάποιου): *από την ~ του κατάλαβε ότι είναι Κρητικός* **4.** ΓΛΩΣΣ. η πραγμάτωση του λόγου από συγκεκριμένο άτομο, η πρακτική εφαρμογή της ικανότητας του ανθρώπου να χρησιμοποιεί τη γλώσσα προφορικά ή γραπτά, κατ' αντιδιαστολή προς την εσωτερική, συστηματική πλευρά της γλώσσας, δηλ. τον (ενδιάθετο) λόγο **5.** ΕΚΚΛΗΣ. το κήρυγμα που βασί-

ζeta σε κείμενο (περικοπή) της Αγίας Γραφής 6. ΦΙΑΟΛ. λαϊκό θεατρικό έργο που παριστανόταν υπαίθρια κατά την περίοδο της Αποκριας σε διάφορα μέρη της Ελλάδας (κυρ. στα Επτάνησα) τον 18ο και 19ο αι. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδιάθετος, συνζήση, *συνομιλία*. [ETYM < αρχ. *ομιλία*, αρχική σημ. «συναναστροφή - σεξουαλική επαφή», < *ομίλος* (βλ.λ.). Η σημ. «δημόσια διάλεξη» είναι μτγν., ενώ η γλώσσ. σημ. αποδίδει το γαλλ. *parole*].

ομιλία - λόγος - γλώσσα. Στο ξεκίνημα ήδη της σύγχρονης επιστήμης της γλωσσολογίας (αρχές 20ού αι.) έγινε από τον ιδρυτή της νεότερης γλωσσολογίας, τον Ελβετό καθηγητή Ferdinand de Saussure (1857-1913), η θεμελιώδης έκτοτε διάκριση της γλώσσας σε λόγο και ομιλία, ο Saussure δηλ. διδάξε ότι ο όρος γλώσσα (γαλλ. *langage*) είναι πολύ σύνθετος και γενικός, γι' αυτό χρειάζεται να εξειδικεύεται η χρήση του και η μελέτη του ανάμεσα στη γνώση που έχουμε για τη μητρική μας γλώσσα (στη γνώση ενός συστήματος από στοιχεία και κανόνες, στη γνώση του μηχανισμού της γλώσσας) και στην πρακτική χρήση, στην εφαρμογή και αξιοποίηση που κάνει ο καθένας αυτής της γνώσης. Η γνώση της γλώσσας συνιστά τον λόγο (γαλλ. *langue*), ενώ η πρακτική και εξειδικευμένη κατ' άτομο χρήση της γλώσσας αποτελεί την ομιλία (γαλλ. *parole*). Και τα δύο μαζί αποτελούν τη γλώσσα (γαλλ. *langage*).

προφορική - γραπτή ομιλία. Ας σημειωθεί, επ' ευκαιρία, για να διασαφηνούν οι έννοιες, πως ό,τι ονομάζουμε **προφορικό** και γραπτό λόγο στην πραγματικότητα είναι **προφορική** και **γραπτή** ομιλία, αφού η πρακτική εφαρμογή του λόγου, η ομιλία, είναι αυτή που μπορεί να λάβει **προφορική** ή **γραπτή** μορφή (και όχι η γνώση της γλώσσας!).

Τη διάκριση σε λόγο και ομιλία υιοθέτησε, με άλλη θεωρητική βάση, ο διάσημος Αμερικανός γλωσσολόγος Noam Chomsky (γενν. 1928), ο οποίος τη χαρακτήρισε ως διαφορά γλωσσικής ικανότητας (*linguistic competence*, το αντίστοιχο του λόγου) και γλωσσικής εφαρμογής | *πλήρωσης* (*linguistic performance*, το αντίστοιχο της ομιλίας). Ας σημειωθεί, τέλος, ότι η γλωσσική επιστήμη μόλις τα τελευταία 20 χρόνια άρχισε να ασχολείται συστηματικά με τη μελέτη της ομιλίας (του **προφορικού** κειμένου), ενώ παλαιότερα και εξαρχής εστίασε την ανάλυση της γλώσσας μόνο στον λόγο.

όμιλος (ο) {ομίλ-ου | -ων, -ους} 1. (λόγ.) σύνολο προσώπων, ομάδα συγκεντρωμένων ανθρώπων ΣΥΝ. παρέα, συντροφιά 2. (συνθ. ειδικό.) ομάδα προσώπων που έχουν συνεταιριστεί ή συνασπιστεί επίσημα και σύμφωνα με όσα προβλέπει ο νόμος, για την επίτευξη κοινών στόχων: *αθλητικός | ψυχαγωγικός | ναυτικός | ιππικός | ροταριανός | περιηγητικός | μουσικός* ~ ΣΥΝ. σύλλογος, σωματείο 3. ΟΙΚΟΝ. σύνολο επιχειρήσεων, που δραστηριοποιούνται σε έναν ή περισσότερους κλάδους και ελέγχονται τελικά, μέσω της διαδοχικής συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο αυτών, από ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο: ~ *εταιρειών | τραπεζών* 4. σύνολο ομάδων που κληρώνονται να παίξουν μεταξύ τους στο πλαίσιο διοργάνωσης: *οι 32 ομάδες της πρώτης φάσης θα ενταχθούν σε οχτώ ομίλους των τεσσάρων ομάδων*. [ETYM < αρχ. *όμιλος* < *όμιος* - + *σπών*, παραγ. επίθημα -*ιλος* (πβ. *σπρόβ-ιλος*, *πέδ-ιλον*). Η λ. συνθ. με *σανσκρ.* *samīkā* - «μάχη» (με διαφορετικό επίθημα), όχι όμως και με *λατ.* *miles* «στρατιώτης» (θα προϋπέθετε μηδενισμό. βαθμ. **sm-ilo*-). Η ετυμολόγηση *όμιλος* < *όμιος* + *ίλη* (βλ.λ.) δεν φαίνεται πθ., αρενός επειδή η λ. ίλη φέρει αρχικό Ε-, αφερέτερο επειδή η λ. ίλη περιγράφει μια ευρεία ομάδα ανθρώπων, οπότε το συνθ. *όμιλος* θα ήταν πλεοναστικό].

ομιλούμενη (η) η γλώσσα του σύγχρονου καθημερινού λόγου ΣΥΝ. καθομιλούμενη. [ETYM. Θηλ. *μητ.* *μεσοπθ.* *ενεστ.* του αρχ. *ομιλώ*].

ομίλω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ομίλεις..., *μητ.* ομιλών, -ούσα, -όν | ομιλ-, -ούμα, -ήθηκα | (λόγ.) 1. μιλώ (βλ.λ.): (αμετβ.) ~ *από καθέδρας* (εκφοράζομαι διαματικά, με το κύρος που μου προσδίδει η θέση, το αξίωμα μου) || *μητ. ομιλείτε στον οδηγό!* || η *Αγγλική* είναι μια *γλώσσα που ομιλείται διεθνώς* || (μετβ.) *Ομιλείτε Ελληνικά;* || ο *βοσβός* και ο *ομιλών κινηματογράφος* 2. **ομιλούμενη** (η) βλ.λ. [ETYM < αρχ. *ομίλω* (-έω), αρχική σημ. «συναναστρέφομαι», < *όμιλος*. Η σημ. «συζήτω» είναι μτγν.].

ομίχλη (η) {ομίχλων} 1. (α) το καιρικό φαινόμενο που προκαλείται, όταν τα υδροσταγονίδια της ατμόσφαιρας συμπυκνώνονται με τη μορφή νέφους σε μικρή απόσταση από το έδαφος, περιορίζοντας την ορατότητα: *πυκνή | ζηρά* ~ || *έπεσε* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) *καταχνιά*, *πούσι* (β) *NAYT. σήμα ομίχλης* καθένα από τα ειδικά ηχητικά ή φωτεινά σήματα, τα οποία εκπέμπονται από φάρους, πλοία κ.λπ., όταν επικρατούν στον ορίζοντα συνθήκες περιορισμένης ορατότητας 2. (μτρ.) η κατάσταση κατά την οποία είναι όλα συγκεχυμένα, ασαφή, σκοτεινά, σκυθρωπά: η επιστροφή στους αρχαίους κλασικούς έβγαλε την ανθρώπινη σκέψη από την ~ του Μεσαίωνα (πβ. λ. *νεφέλωμα*). [ETYM αρχ. < **o-migh-lā* < *o-* προθεμ. + **migh-*, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. **migh-* «σύννεφος, ομίχλη», πβ. *σανσκρ.* *min-* «ομίχλη», αρχ. *σλαβ.* *migha*, αρμ. *mēg* κ.ά.].

ομιχλιασμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει καλυφθεί από ομίχλη, ο σκεπασμένος από καταχνιά: ~ *βουνό* | *τοπίο* ΣΥΝ. *καταχνιασμένος*, *ομιχλώδης*.

ομιχλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ομιχλώδ-ους | -εις (συνθ. -η), -ών} (λόγ.) 1. αυτός που έχει καλυφθεί από ομίχλη, ο γεμάτος καταχνιά: ~ *ατμόσφαιρα* | *ορίζοντας* | *πρωινό* ΑΝΤ. *αίθριος* 2. ΓΕΩΛ. **ομιχλώδης έρμηση** η περιοχή της ζήρας που καλύπτεται από ομίχλη σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, αλλά δέχεται ελάχιστες ή και καθόλου βροχο-

πτώσεις 3. (μτρ.) αυτός που στερείται σαφήνειας, διαύγειας: ~ *διατύπωση* | *πολιτική πρόταση* || στην *εξωτερική πολιτική της Ε.Ε.* το *τοπίο είναι* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Ο.Μ.Μ.Α. (ο) Οργανισμός Μεγάρου Μουσικής Αθηνών.

όμμα (το) {όμμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) το μάτι κυρ. στις ΦΡ. (α) **ιδίους όμμασιν** (*ιδίους όμμασιν*) με τα ίδια (μου) τα μάτια: ο *υπουργός μετέβη στις σεισμόπληκτες περιοχές, για να αποκτήσει ~ μια εικόνα της πραγματικότητας* (β) **υπό τα όμματα** μπροστά στα μάτια, υπό το βλέμμα: *πολιτικοί που διαπληκτίζονται υπό τα όμματα των τηλεθεατών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός*.

[ETYM. αρχ. < **οπ-μα* (με αφομοίωση) < θ. *όπ-* του αρχ. *δπ-ωπ-α* (που χρησίμευε ως παρακ. του ρ. *οράω*), για το οποίο βλ. λ. *όπ-η*, *δ'-ψης* (-η). Από το υποκ. του *όμμα* προήλθε το νεοελλ. *μάτι* (βλ.λ.). Η φρ. υπό τα *όμματα* αποδίδει τη γαλλ. *sous les yeux*].

ομμάτιον (το) {ομμάτιον} (αρχαιοπρ.) το μάτι-μόνο στις ΦΡ. (α) φως των **ομμάτιον μου** (μεσν. φρ.) ως φιλοσοφνητική και τρυφερή προσφώνηση ΣΥΝ. φως μου, *αγάπη* μου, *μορφό* μου (β) **παίρνω των ομμάτιον μου** φεύγω απελπισμένος, αναχωρώ προς άγνωστη κατάσταση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός*. [ETYM αρχ. < *ομμάτιον* (βλ.λ.).]

ομνώ ρ. μετβ. {ώμοσα} (λόγ.) δίνω όρκο, παρέχω ένορκη διαβεβαίωση, παίρνω όρκο: ~ *πίστιν εις το Σύνταγμα* || *ομνών κάθε τόσο ν' αρχίζει πιο καλή ζωή* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. *ορκίζομαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*, *σύνθετος*.

[ETYM αρχ. < *δμ-νω-μι* (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε -*ω*, πβ. κ. *δείκνυμι* ~ *δεικνών*), *αβεβ.* *ετόμου*, *πθ.* *συνθ.* με *σανσκρ.* *amīti* «παινό, αρπάζω» (πβ. φρ. *amīti* «ορκίζεται στον Rta»), με την έννοια ότι πάντα η αγάπη κανείς το ιερό αντικείμενο στο οποίο ορκίζεται (πβ. αρχ. φρ. *ορκον όμνύναι*). Ως προς το αρχικό θ. της λ., φαίνεται πως αυτό μαρτυρείται στον *αόρ. όμό(-σσι)* και στον *μελλ. όμοῦμαι* (πθ. < **όμό-ομαι*)].

ομο- κ. ομό- κ. ομ- λεξικό πρόθημα που δηλώνει: 1. πράξη που γίνεται ταυτόχρονα ή από κοινού με άλλη: *ομο-βροντία* 2. ίδια ταυτότητα ή προέλευση: *ομο-γενής*, *ομό-γλωσσος*, *ομό-γνωμος*, *ομό-δοξος*, *ομο-εθνής*, *ομό-τεχνος*.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *όμος* (βλ. λ. *όμοιος*) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. *αγγλ.* *homo-gamy*].

ομοαξονικός, -ή, -ό αυτός που διαθέτει τον ίδιο άξονα με άλλον: ~ *κύλινδροι* | *έλικες*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ.* *co-axial*].

ομοβροντία (η) [1897] {ομοβροντιών} 1. η ταυτόχρονη βολή από περισσότερα του ενός πυροβόλα όπλα, που ριχνούν εναντίον του ίδιου στόχου: τα *πολεμικά στο λιμάνι άρχισαν τις πανηγυρικές* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) *μαπαταρία* 2. (μτρ.) ομαδική επίθεση εναντίον συγκεκριμένου στόχου: η δήλωση του κυβερνητικού εκπροσώπου *προκάλεσε ~ διαμαρτυριών*.

ομογάμος, -η, -ο [μτγν.] (για πρόσ.) αυτός που ήθλησε το ίδιο γάμα με άλλον, χωρίς απαραιτήτως να έχει γεννηθεί από την ίδια μητέρα: ~ *αδελφός*.

ομογαμία (η) {ομογαμιών} 1. η σύζευξη μεταξύ ομοίων ή η σύζευξη μέσα στο πλαίσιο κλειστής κοινωνίας, με αποτέλεσμα τη διατήρηση των ίδιων βασικών γενετικών χαρακτηριστικών 2. ΒΟΤ. η κατάσταση κατά την οποία τα αρσενικά και θηλυκά τμήματα του ίδιου άνθους ομοιάζουν ταυτόχρονα και γονιμοποιούνται αμοιβαία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < *αγγλ.* *homogamy*].

ομογάστριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που βγήκε από την ίδια κοιλιά, που γεννήθηκε από την ίδια μητέρα (με άλλη): ~ *αδελφός* ΣΥΝ. *ομομήτριος*. [ETYM. < αρχ. *ομογάστριος* < *όμο-* + *γάστριος* < *γαστήρ*, - *στρός*].

ομογένεια (η) [μτγν.] {ομογενειών} 1. η καταγωγή από το ίδιο γένος, η κοινή προέλευση ΣΥΝ. *ομοεθνία*, *ομοφυλία* ΑΝΤ. *αλλοεθνία*, *αλλοφυλία* 2. (περιληπτ.) το σύνολο ομοεθνών (ειδικότ. των Ελλήνων) που έχουν εγκατασταθεί από χρόνια ή έχουν γεννηθεί σε χώρα του εξωτερικού: η ~ της *Αμερικής* | της *Αυστραλίας* | της *Γερμανίας* · 3. η σύσταση από όμοια στοιχεία ή συστατικά ΣΥΝ. *ομοιογένεια* ΑΝΤ. *ετερογένεια*.

ομογενειακός, -ή, -ό αυτός που ανήκει ή σχετίζεται με την ομογένεια: ~ *εφημερίδα* | *ραδιοτηλεοπτικός σταθμός* [ζωή].

ομογενής, -ής, -ές {ομογεν-ούς | -είς (συνθ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που κατάγεται από το ίδιο γένος, την ίδια φυλή (με άλλον | άλλους), που ανήκει στην ίδια εθνότητα: *μετεγγραφές ομογενών φοιτητών σε ελληνικά πανεπιστήμια* || *κάθε ελληνική ομάδα δικαιούται να έχει στη σύνθεσή της και ~ παίκτες* ΣΥΝ. *ομοεθνής*, *ομόφυλος* ΑΝΤ. *αλλογενής*, *αλλοεθνής*, *αλλόφυλος*, *ετερογενής* 2. *ομογενής* (ο/η) πρόσωπο ελληνικής καταγωγής, που έχει εγκατασταθεί οριστικά και μακροχρόνια ή έχει γεννηθεί σε χώρα του εξωτερικού: *οι ~ της Αμερικής εκφράζουν τη συμπάραση τους προς τους σεισμόπληκτους της Πάτρας* 3. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει την ίδια προέλευση (με άλλον): ~ *στοιχείο* ΑΝΤ. *ανομοιογενής*, *ανομοιομορφος*, *διαφορετικός* 4. ΦΥΣ. (μαγνητικό ή ηλεκτρικό πεδίο) του οποίου η ένταση έχει παντού την ίδια τιμή 5. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (μείγμα) που σε όλα τα σημεία του έχει τις ίδιες φυσικές και χημικές ιδιότητες και την ίδια σύσταση, ώστε να μην είναι δυνατόν να διακριθούν τα συστατικά του με γυμνό μάτι ή με κοινό μικροσκόπιο, π.χ. τα διαλύματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM < αρχ. *ομογενής* < *όμο-* + *γενής* < *γένος*].

ομογενοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. *πληθ.* } 1. η ειδική επεξεργασία, κατά την οποία διαλύονται τα λίπη και οι θρόμβοι στο γάλα, ώστε να γίνει ομογενές (χωρίς πέτσες, κρούστα κ.λπ.) 2. (μτρ.) η διαδικασία εξάλειψης των διαφορών και επιβολής ομοιομορφίας. —

ομογενοποιώ ρ. {-εις...}.
 [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. homogénéisation], ομογλωσσία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} 1. το να μιλούν δύο ή περισσότερα πρόσωπα την ίδια γλώσσα ΑΝΤ. ετερογλωσσία, αλλογλωσσία 2. σύνολο γλωσσών με κοινή καταγωγή, που εξελίχθηκαν από την ίδια αρχική γλώσσα: η *Ιταλική και η Ισπανική ανήκουν στη λατινική* ~. ομογλωσσός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ομιλεί την ίδια γλώσσα (με άλλον/άλλους): *οι Σέρβοι και οι Μουσουλμάνοι της Βοσνίας είναι ~, γιατί μιλούν Σερβικά* ΑΝΤ. αλλογλωσσός, ετερογλωσσός, ξενογλωσσός.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*. ομόγλωσσος, -η, -ο [μτγ^ν.] αυτός που έχει τη ίδια γνώμη (με άλλον | άλλους) ή που χαρακτηρίζεται από συμφωνία απόψεων ΣΥΝ. σύμφωνος, ομόφρων ΑΝΤ. ασύμφωνος, αντίθετος, ενάντιος. — **ομογλω-μοσύνη** (η) [μτγ^ν.] ομογλωσσία ρ. αμετβ. [1750] {ομογλωσσός...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. {λόγ.} (συνήθ. στον πληθ.) είμαι της ίδιας γνώμης (με άλλον), συμμερίζομαι την άποψη του: *οι πατέρες του έθνους δεν ομογλωσσούν στο κρίσιμο αυτό ζήτημα* ΣΥΝ. ομοφρώνω, συμφωνώ ΑΝΤ. διαφωνώ, **ομογραφία** (η) ΜΑΘ. σημειακός μετασχηματισμός, κατά τον οποίο κάθε ευθεία έχει ως εικόνα της άλλη ευθεία. — **ομογραφικός**, -η, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homographie]. **ομόγραμμα**, -η, -ο αυτός που έχει γραφεί με τρόπο όμοιο προς κάποιον άλλο: ~ λέξη (αυτή που έχει την ίδια ορθογραφία με άλλη, αλλά διαφορετική σημασία, λ. χ. μίσχος «μισοχάρι» και μίσχος «ευωδιά, αρωματική ουσία».)
 [ETYM. < μτγ^ν. ομόγραφο < όμο- + -γράφος < γράφω. ο επιστ. όρ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. homographie]. **ομόδειπνος**, -η, -ο αυτός που δειπνεί μαζί με κάποιον άλλο.
 [ETYM. < μτγ^ν. ομόδειπνος < όμο- (βλ. λ.) + -δείπνος < δειπνών]. **ομοδικία** (η) [1833] {ομοδικιών} ΝΟΜ. η περίπτωση κατά την οποία περισσότερα του ενός πρόσωπα ασκούν αγωγή ή ενάγηση από κοινού, π. χ. σε περίπτωση αυτοκινητικού ατυχήματος, όπου ο ζημιασθείς στρέφεται κατά του οδηγού, του ιδιοκτήτη του αυτοκινήτου και της ασφαλιστικής εταιρείας: *αναγκαστική* ~. — **ομόδικος**, -η, -ο [1833]. **ομόδοξος**, -η, -ο [μτγ^ν.] 1. αυτός που ακολουθεί το ίδιο θρησκευτικό δόγμα (με άλλον): *οι Σέρβοι και οι Έλληνες είναι ~, διότι είναι χριστιανοί ορθόδοξοι* (πβ. λ. ομόθρησκος) ΑΝΤ. αλλόδοξος, ετερόδοξος 2. (λόγ.) (κατ' επεκτ.) αυτός που έχει την ίδια γνώμη με άλλον σε βασικά ζητήματα ΣΥΝ. ομόφρων. — **ομοδοξία** (η) [αρχ.] ομοδοξία ρ. αμετβ. {ομοδοξίς...} μτχ. ομοδοξών, -ούσα, -ούν μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. (συνήθ. στον πληθ.) έχω την ίδια θρησκεία, ακολουθώ το ίδιο δόγμα (με άλλον) ~. ομοδοξίζω 2. (κατ' επεκτ.) έχω την ίδια γνώμη (με άλλον) σε βασικό ζήτημα ΣΥΝ. ομογλωσσός, ομοφρώνω ΑΝΤ. διαφωνώ, αντιφρονώ.
 [ETYM. < αρχ. ομοδοξός (-έο) < όμο- + -δοξώ < δόξα «γνώμη, άποψη» (βλ. λ.).] ομοεθνής, -ής, -ές [αρχ.] {ομοεθν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ανήκει στο ίδιο έθνος, στην ίδια φυλή (με άλλον/άλλους) ΣΥΝ. ομογενής, ομόφυλος ΑΝΤ. αλλοεθνής, αλλόφυλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. ομοεθνία (η) [αρχ.] {ομοεθνιών} σύνολο ανθρώπων, εθνών, εθνοτήτων, γλωσσών με κοινή εθνική καταγωγή. **ομοειδής**, -ής, -ές {ομοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ανήκει στο ίδιο είδος, που έχει τα ίδια ή ανάλογα χαρακτηριστικά με άλλον/άλλους: *ανγκρίσεις γίνονται μόνο μεταξύ ~ πραγμάτων* || *πρόσθεση 3 ποτήρια + 2 μπουκάλια δεν μπορεί να γίνει, διότι τα αντικείμενα δεν είναι ~* ΣΥΝ. παρόμοιος, ομοιόμορφος ΑΝΤ. ετεροειδής. — **ομοειδώς** επίρρ. [μτγ^ν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < αρχ. ομοειδής < όμο- + -ειδής < είδος]. **ομοεπίπεδος**, -η, -ο αυτός που βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με κάποιον άλλο. ομοζύγος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. (για υποζύγια) αυτός που βρίσκεται υπό τον ίδιο ζυγό (με άλλον) 2. ΒΙΟΛ. **ομοζύγος** (ο) {ομοζύγ-ου | -ων} ο ομοζυγώτης (βλ. λ.). — **ομοζυγία** (η) [μτγ^ν.] ομοζυγώτης (ο) {ομοζυγωτών} ΒΙΟΛ. οργανισμός ή κύτταρο, που φέρει ίδια γονίδια σε μία ή περισσότερες θέσεις σε ζεύγος χρωμοσωμάτων.
 [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. homozygote], ομόηχος, -η, -ο [μτγ^ν.] ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που ταυτίζεται με άλλη ηχητικά, όχι όμως στην ορθογραφία και τη σημασία, π. χ. οι λέξεις *λαίπα*, *λείπει* και *λύπη* (προφέρονται το ίδιο). — **ομοηχία** (η) [1812]. (Βλ. ΠΙΝΑΚΑ ομόηχων λέξεων στη σελ. 1254). ομόθεμος, -η, -ο αυτός που έχει ίδιο θέμα, περιεχόμενο με κάποιον άλλον: *δύο ~ βιβλία* | *θεατρικά έργα*. [ETYM. < όμο- (βλ. λ.) + -θεμος < θέμα]. ομόθρησκος, -η, -ο [μτγ^ν.] αυτός που έχει την ίδια θρησκεία (με άλλον/άλλους): *οι Άραβες και οι Τούρκοι είναι ~* || *οι ορθόδοξοι και οι καθολικοί είναι ~, αλλά όχι ομόδοξοι* ΑΝΤ. αλλόθρησκος, αλλόπιστος, ομοθιμάδων επίρρ. (λόγ.) με το ίδιο φρόνημα, με ομοφροσύνη και ομοψυχία: *αποδέχθηκαν την κατάρριση του μέτρου ~ και με μεγάλη ανακούφιση* ΣΥΝ. ομόθυμα, ομοψύχος, ομοφρόνως. [ETYM. < αρχ. ομοθιμάδων < όμοθυμώ (-έο) «μοναδικό, ομοφρόνως» < όμο- + -θυμώ < θυμός (όχι < επίθ. ομόθυμος, που είναι μτγ^ν.), ομόθυμος, -η, -ο [μτγ^ν.] (λόγ.) αυτός που γίνεται με κοινή διάθεση, που υπάρχει ή συντελείται με τη θέληση και τη γνώμη όλων: η *πρόταση του έπυχε ~ επιδοκιμασίας* || ~ *συμπαράσταση* | *συμμετοχή* ΣΥΝ. ομόψυχος, ομόφρωνος. — **ομόθυμα** | **ομόθυμος** επίρρ., **ομοθυμία** (η). **όμοια** επίρρ.: με όμοιο τρόπο· **ΦΡ.** (εμφατ.) *δεν είμαστε /σα κι όμοια* εγώ είμαι σαφώς καλύτερος, ανώτερος: *φυσικό είναι να έχω καλύτερη μεταχείριση* ~! (πβ. λ. ομοίως).

[ETYM. < αρχ. όμοια, πληθ. ουδ. τού επιθ. όμοιοι (βλ. λ.).] Η επιρρ. χρήση ήδη αρχ.].

ομοιάζω ρ. → μοιάζω

ομοιόβαθμος, -η, -ο [1833] (σε ιεραρχία) αυτός που έχει τον ίδιο βαθμό με κάποιον άλλον.

ομοιδεάτης (ο) [1893] {ομοιδεατών}, **ομοιδεάτις** (η) {δύσχυρ. ομοιδεατισσών} πρόσωπο που έχει τις ίδιες πολιτικές, κοινωνικές κ.λπ. ιδέες (με άλλον) ΣΥΝ. ομόφρων ΑΝΤ. αντίθετος. [ETYM. < όμο- + -ιδεατής < ιδέα].

Όμοιο- κ. **ομοιό**- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι είναι όμοιο ή υπάρχει, γίνεται, τίθεται κ.λπ. με τρόπο όμοιο προς κάτι άλλο: *ομοιογενής, ομοιοκατάληκτος, ομοιοτέλετος, ομοιότροπος*. [ETYM. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. όμοιος (βλ. λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ. χ. γαλλ. homéothétisme].

ομοιογενής, -ής, -ές {ομοιογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που αποτελείται από όμοια στοιχεία, από μέλη που δεν διαφέρουν μεταξύ τους, ώστε να έχει ενιαίο χαρακτήρα: η *εκλογική βάση των μεγάλων κομμάτων δεν είναι ~, αφού αποτελείται από ανθρώπους διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων* || ~ *ύψος ενός έργου* ΣΥΝ. ομοιόμορφος ΑΝΤ. ανομοιογενής, ανομοιομορφος, ετερογενής 2. (σπάν.) αυτός που έχει όμοια προέλευση (με άλλον). — **ομοιογενώς** επίρρ. [μτγ^ν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < αρχ. ομοιογενής < όμοιο- + -γενής < γένος (βλ. λ.)].

ομοιογένεια (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ύπαρξη ενιαίας μορφής, σύστασης, χαρακτηριστικά κ.λπ. σε ένα σύνολο ή σύνθεση: *πληθυσμιακή | κοινωνική | γλωσσική* ~ || ~ *ύψος* || η ~ *των παικτών μιας ομάδας* 2. ΒΙΟΛ. ταξινομηκή βαθμίδα των ζωικών οργανισμών, ενδιάμεσα της οικογένειας και του γένους. [ETYM. μτγ^ν. < ομοιογενής, ο βιολ. όρ. αποδίδει το λατ. tribus (στη νέα σημ.)].

ομοιόθερμος, -η, -ο [μεσν.] ΒΙΟΛ. (για οργανισμό) αυτός που είναι ικανός να διατηρεί τη θερμοκρασία του σώματος του σταθερή, μέσα σε ορισμένα πλαίσια, ανεξάρτητα από τις μεταβολές της θερμοκρασίας του περιβάλλοντος (π. χ. τα θηλαστικά και τα πτηνά) ΣΥΝ. (κα-ταχρ.) θερμόμοιος ΑΝΤ. ποικιλόθερμος. — **ομοιοθερμία** (η) [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homéothermie].

ομοιοκατάληκτος, -η, -ο [μτγ^ν.] (για λέξη ή στίχο) αυτός που έχει όμοια κατάληξη με άλλον, που παρουσιάζει ομοιοκατάληξη: ~ *στίχος* ΣΥΝ. ομοιοτέλετος ΑΝΤ. ανομοιοκατάληκτος.

ομοιοκατάληξις (η) [μεσν.] {ομοιοκατάληξιών} 1. η ομοιότητα στην κατάληξη 2. ΜΕΤΡ. η επανάληψη της ίδιας κατάληξης στις τονιζόμενες και γενικότ. στις συλλαβές των τελευταίων λέξεων δύο ή περισσότερων στίχων έμμετρου κειμένου έτσι, ώστε να δημιουργείται ηχητική ανταπόκριση: *το ποίημα έχει | παρουσιάζει ~ || οζύτονη | παροξύτονη | προπαροξύτονη | ζευγαρωτή* (ανάμεσα στους στίχους α και β, γ και δ) | *πλεκτή* (ανάμεσα στους στίχους α και γ, β και β) | *σταυρωτή* (ανάμεσα στους στίχους α και δ, β και γ) ~ ΣΥΝ. ρίμα. — **ομοιοκατάληκτος** ρ. [μτγ^ν.] {-είς...}.

ομοιομερής, -ής, -ές [αρχ.] {ομοιομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός τού οποίου τα μέρη είναι όμοια μεταξύ τους ή όμοια προς το σύνολο, στο οποίο ανήκουν: ~ *σύνολο*. — **ομοιομερώς** επίρρ., **ομοιομέρεια** (η) [μτγ^ν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ομοιομορφία (η) [1812] {ομοιομορφιών} 1. η ομοιότητα στη μορφή μεταξύ στοιχείων, μελών τού ίδιου συνόλου: η *στολή συμβάλλει στην ~ || ανιάρη | απόλυτη* ~ ΑΝΤ. ανομοιομορφία, ετερομορφία 2. ΒΙΟΛ. (α) η ταυτότητα στη μορφή, τη δομή και στο μέγεθος ανάμεσα σε δύο οντότητες τού έμβριου κόσμου, λ. χ. ανάμεσα στην προνύμφη και στο ενήλικο άτομο των αμετάβλων εντόμων (β) το φαινόμενο κατά το οποίο άτομα που ανήκουν στο ίδιο ζωικό είδος εμφανίζονται υπό μία και μόνο μορφή.

ομοιομορφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. (γενικότ.) η τάση για ομοιομορφία 2. ΧΗΜ. ο ισομορφισμός (βλ. λ.) 3. ΓΕΩΛ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία οι φυσικές, χημικές, βαρυτικές και γεωλογικές διεργασίες είναι ανεξάρτητες από τον χρόνο, δηλ. άρχισαν κατά το παρελθόν και συνεχίζουν να λαμβάνουν χώρα και στη σύγχρονη εποχή και θα συνεχίσουν και στο μέλλον. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homéomorphisme].

ομοιόμορφος, -η, -ο [μτγ^ν.] 1. αυτός που έχει την ίδια μορφή, ο όμοιος κατά τη μορφή: η *κόμωση των στρατιωτών πρέπει να είναι ~* ΑΝΤ. ανομοιόμορφος, ανόμοιος 2. αυτός που αποτελείται από μέλη που δεν διαφέρουν μεταξύ τους, ώστε να αποκτή ενιαίο χαρακτήρα: ~ *σώμα* | *σύνολο* | *μάζα* 3. ΦΥΣ. (κρυστάλλο) που παρουσιάζει ομοιότητες με άλλο όσον αφορά στο κρυσταλλικό πλέγμα και στη μορφή, είναι όμως διαφορετικό κατά τη φύση. — **ομοιόμορφα** | **ομοιόμορφο**ς [1840] επίρρ.

ομοιοπαθής, -ής, -ές {ομοιοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που πάσχει ή έπαθε τα ίδια (με άλλον/άλλους): *Κι εσάς σας λήστεψαν; Είμαστε λοιπόν ~!* — **ομοιοπαθώς** επίρρ., **ομοιοπάθεια** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < αρχ. όμοιοπαθής < όμοιο- + -παθής < θ. παθ- τού ρ. πάσχω (πβ. αδρ. β' ε-παθ-ον)].

ομοιοπαθητικός, -ής, -ός [1831] 1. αυτός που σχετίζεται με την ομοιοπαθητική: ~ *ουσίες* | *γιατρός* 2. **ομοιοπαθητική** (η) θεραπευτική πρακτική, κατά την οποία οι παθολογικές καταστάσεις αντιμετωπίζονται με τη σταδιακή χορήγηση στον ασθενή ουσιών, που σε υγιή άτομα θα προκαλούσαν συμπτώματα όμοια με εκείνα της αντίστοιχης ασθένειας 3. **ομοιοπαθητικός** (ο/η) γιατρός που έχει ειδικωθεί στην ομοιοπαθητική. — **ομοιοπαθητικ-ά** | -ός [1889] επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. homéopathique].

Ομόηχα (ή ομόηχες) είναι οι λέξεις που προφέρονται το ίδιο, ενώ διαφέρουν στην ορθογραφία, την ετυμολογία και τη σημασία τους. Τα ομόηχα προκαλούν συχνά δυσκολίες στη χρήση τους (οι ομιλήτες συγχέουν τις λέξεις ορθογραφικά). Τα κυριότερα ομόηχα της σύγχρονης Ελληνικής είναι:

ακόλλητος (< <i>κολλώ</i>)	— ακόλυτος («ανεμπόδιστος», < <i>κωλύω</i>)	
άλλος («διαφορετικός»)	— άλλως («άλλιώτικα, διαφορετικά»)	-άλος (η) («φωτοστέφανο»)
άρματα («στρατιωτικά οχήματα»)	— άρματα («όπλα»)	
άφυλος (< <i>φίλος</i>)	— άφυλλος (< φύλλο)	άφυλος (< <i>φύλο</i>)
γάλος (ο) («γαλοπούλα»)	— Γάλλος (< Γαλλία)	
γλείφω (πβ. <i>γλειφίζουρι</i>)	— γλύφω (πβ. <i>γλύπτης</i>)	
δανεικός (πβ. <i>δανείζω</i>)	— δανικός (< Δανία)	
δείγμα (πβ. <i>δείχνω</i>)	— δήγμα («δάγκωμα»)	
διάλειμμα («διακοπή»)	— διάλυμα (< <i>διαλύω</i>)	
δίκωπος (< <i>κόπη</i>)	— δίκωπος (< κόπτω)	
δίνει (δίνω)	— δίνη («στρόβυλος»)	
έγγειος («σχετικός με τη γη»)	— έγκυος (~ <i>γυναίκα</i>)	
εγχείρηση («χειρουργηση»)	— εγχείριση (< <i>εγχειρίζω</i>)	
έκκληση (~ σε <i>βοήθεια</i>)	— έκλυση (~ ηθών)	
εναίσμιος (~ επί <i>διδασκαλία διατριβή</i>)	— ανέσμιος (< <i>ανώ</i>)	ενέσμιος (~ <i>φάρμακο</i>) -
εξάρτηση (< <i>εξαρτώμαι</i>)	— εξάρτηση (~ <i>πλοίου</i>)	εξάρτηση (~ <i>στρατιάση</i>)
ετοιμολογία (πβ. <i>ετοιμολόγος</i>)	— ετυμολογία («προέλευση των λέξεων»)	
ευφορία («γρονιότητα»)	— εφορία (πβ. <i>φόρος</i>)	
ήρα (η) (~ <i>τού σταριού</i>)	— Ήρα (αρχαιοελληνική θεά)	
ήτοι («όηλαδη»)	— Οίτη (βουνό)	
ήπα (~ στη <i>μάχη</i>)	— ήπα (το) (γράμμα)	
θαλάμη (~ <i>όπλου</i>)	— θαλάμι («φωλιά χταποδιών»)	
θύρα («πόρτα»)	— Θήρα (νησί)	-θήρα («κυνήγν»)
ύλη (~ <i>ιπικού</i>)	— ύλη («ουσία»)	
ιός (~ της <i>γρίπης</i>)	— υιός («γνιός»)	
ιονικός («σχετικός με τους Ίωνες»)	— ιονικός (πβ. <i>Ιόνιοι νήσοι</i>)	
καινός («καινούργιος», <i>Καινή Διαθήκη</i>)	— κενός («άδειος»)	
κάλλος («μορφιά»)	— κάλος (<i>ο ~ στο δάχτυλο</i>)	
κάπα (το) («γράμμα»)	— κάπα (η) («πανωφόρι»)	
κήτος (θαλάσσιο ~)	— κύτος («αμπάρι»)	
κίρρωση (~ του ήπατος)	— κύρωση («επικύρωση»)	
κλείνω (~ την <i>πόρτα</i>)	— κλίνω (~ <i>ένα ρήμα</i>)	
κλήμα («αμπέλι»)	— κλίμα («καιρικές συνθήκες»)	
κλήση (<i>τηλεφωνική ~</i>)	— κλίση (~ ονομάτων)	
κόλλημα (< <i>κολλώ</i>)	— κάλυμα (< <i>καλύω</i>)	
κόμη («μαλλιά»)	— κώμη («κωμόπολη»)	
κόμμα (πολιτικό ~)	— κώμα («λήθαργος»)	
Κρητικός (< <i>Κρήτη</i>)	— κριτικός (< <i>κρίνω</i>)	
λεπτά (ώρας)	— λεπτά (νομίσματος)	
λήμμα (~ <i>λεξικού</i>)	— λύμα («απόβλητο»)	
λιμός («πεινα»)	— λοιμός («πανώλης»)	
λίρα (νόμισμα)	— λύρα (μουσικό όργανο)	
λιτός («απλός, απέριτος»)	— λυτός (πβ. <i>λύνω</i>)	
μέλλει («πρόκειται»)	— μέλει («ενδιαφέρει»)	
Μήλος (η) (νησί)	— μύλος (ο) (<i>ο ~ αλέθει</i>)	
μήτρα (η ~ της <i>γυναίκας</i>)	— μίτρα (η <i>δεσποτική ~</i>)	
μοιχός («άπιστος σύζυγος»)	— μυχός (~ <i>κόλπου</i>)	
ξηρός («ξερός»)	— χυρός («εξυράφι», επί <i>χυρού ακμής</i>)	
όμως («ωστόσο»)	— ώμος (ο) (πβ. <i>ωμοπλάτη</i>)	
οράριο («άμφο διακόνου»)	— οράριο (πβ. <i>ώρα, πλήρες ~</i>)	
όρος (το) («βουνό»)	— όρος (ο) (<i>επιστημονικός ~</i>)	
ότι (ειδικό, «πως»)	— ό,τι (αοριστολογικό, «οτιδήποτε»)	
πάλη (πβ. <i>παλεύω</i>)	— πάλι («ξανά»)	
παραμάννα («τροφός»)	— παραμάννα («καρφίτσα»)	
πεινά (πβ. <i>πεινώ</i>)	— πίνα (δσρακο)	
πολυέλαιος («πολύφωτο»)	— πολύ έλεος (~ θεός)	
ρήμα (μέρος του λόγου)	— ρήμα («ομοιοκαταληξία»)	
ρήση («απόφθεγμα»)	— ρύση (<i>έμμηνη ~</i>)	
σατιρικός (< <i>σάτιρα</i>)	— σατυρικός (< <i>Σάτυρος</i>)	
σκίνος (θάμνος)	— σκίνος («φούρλο»)	
σορός (η) (<i>η ~ του νεκρού</i>)	— σωρός (ο) (<i>ο ~ ζύλων</i>)	
στυρωτός (ρύζι ~)	— σπειρωτός (< <i>σπείρα</i>)	
στείρα (η) (~ <i>γυναίκα</i>)	— Στύρα (τα) (~ <i>Ευβοίας</i>)	
σύγκληση (< <i>συγκαλώ</i>)	— σύγκληση (< <i>συγκλίνω</i>)	
σύγχιση (< <i>συγχίζω</i>)	— σύγχυση (< <i>συγχέω</i>)	
στύχος (~ <i>ποιήματος</i>)	— στοίχος («σειρά»)	
Σύρος (ο) («από τη Συρία»)	— Σύρος (η) (νησί)	
τείχος (~ <i>φρουρίου</i>)	— τοίχος (~ <i>σπιτιού</i>)	
τόνος (λ.χ. η οξεία, η περισπωμένη)	— τόν ος (ψάρι)	
τύχη (η) (<i>καλή ~</i>)	— τείχη (τα) (τα - <i>του κάστρου</i>)	
φύλλο (~ δέντρου)	— φύλο («φυλή»)	
χήρος (πβ. <i>χήρα</i>)	— χούρος («γουρούνη»)	
χρηστός («έντιμος», ~ <i>πολίτης</i>)	— Χριστός (< <i>χρίω</i> , «ο Ιησούς»)	
χορικός (πβ. <i>χορός</i>)	— χωρικός (πβ. <i>χωριά</i>)	
ψηλός (~ <i>βουνά</i>)	— ψιός (~ <i>φονή</i>)	

ομοιοπολικός, -ή, -ό ΧΗΜ. (για δεσμό) αυτός που σχηματίζεται με την αμοιβαία συνεισφορά ηλεκτρονίων από δύο άτομα και τη δημιουργία κοινού ζεύγους ηλεκτρονίων ANT. ετεροπολικός, [EΪYM]. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. homo(e)opolar < homo(e)- (< αρχ. *όμοιος*) + polar (< νεολατ. polaris < λατ. polus < αρχ. *πόλος*).

ομοιόπτετος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (όρος της πρότοσης) που τίθεται

στην ίδια πτώση (με άλλον): το *επίθετο είναι ~ προσδιορισμός* (έχει την ίδια πτώση με το προσδιοριζόμενο όνομα) ANT. ετεροπτετος. — **ομοιόπτετα** | **ομοιόπτωτος** [μτγν.] επίρρ. **όμοιος**, -α, -ο 1. αυτός που έχει τα ίδια ή περίπου τα ίδια χαρακτηριστικά γνωρίσματα (λ.χ. σχήμα, διαστάσεις, μορφή, υφή, ποιότητα, χαρακτηριστικά κ.λπ.) με άλλον, που δεν διαφέρει καθόλου ή διαφέρει ελά-

χιστα από άλλον: τα δίδυμα αδέρφια είναι συνήθως - μεταξύ τους || η περίπτωση σου είναι - με τη δικιά μου - κι εγώ είμαι άνεργος με οικογένεια ΣΥΝ. ίδιος, παρόμοιος, παρεμφερής ΑΝΤ. ανόμοιος, διαφορετικός 2. (κατ' επέκτ.) ίσος ως προς την ισχύ ή/και την αξία, αυτός που αποτιμάται το ίδιο: τον δέχθηκαν σαν όμοιος προς όμοιο || στο ψέμα δεν υπάρχει όμοιος του ΣΥΝ. ισάκιος, ισοδύναμος ΑΝΤ. κατώτερος, διαφορετικός- ΦΡ. (α) ανταποδίδω τα όμοια εκδικούμαι βλάπτοντας στον ίδιο βαθμό ή/και με τον ίδιο τρόπο (β) (λόγ.-παροιμ.) όμοιος ο-μοίος απειλάει βλ. λ. πελάζω (γ) όμοιος τον όμοιο κι η κοπριά τα λάχανα | όμοιος στον όμοιο κι η κοπριά στα λάχανα βλ. λ. λάχανο 3. ΓΕΩΜ. (σχήμα) που έχει τις πλευρές του ανάλογες και τις γωνίες του ίσες (μ² άλλο): ~ τρίγωνα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. όμοιος < όμο- (< όμος, βλ. κ. μόω) + -ιος].

όμοιος - ίδιος - ο αυτός. Η έννοια της ομοιότητας μεταξύ προσώπων και πραγμάτων δηλώνεται κυρ. με το επίθ. όμοιος, που αντιτίθεται στο διαφορετικός. Η δήλωση της ομοιότητας τονίζεται με τα "πίθ. πανόμοιος, παράλληλος, φτυστός, μειώνεται δε με τα επίθ. παρόμοιος, παραπλήσιος και παρεμφερής. Εφόσον η ομοιότητα είναι πλήρης και οδηγεί σε ταυτότητα, χρησιμοποιείται το αντωνυμικό επίθ. αυτός (ο αυτός άνθρωπος - Τα αυτά εγκλήματα διέπραξαν και άλλοι - Την αυτή μέθοδο χρησιμοποίησε και ο διάδοχος του). Τέλος, το αντωνυμικό επίθ. ίδιος δηλώνει είτε ομοιότητα (Είναι ίδιος ο αδελφός του) είτε ταυτότητα (Ο ίδιος άνθρωπος προζήνησε και πάλι προβλήματα με τη στάση του). Στην πρώτη χρήση του το ίδιο τονίζεται με το επίθ. ολόιδιος

ομοϊότητα (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΒΙΟΛ. η διαδικασία αυτορρυθμίσ'ας, με την οποία κάθε οργανισμός τείνει να διατηρήσει σταθερές ορισμένες βιολογικές παραμέτρους του (λ.χ. τη θερμοκρασία, τη σύνθ'ση του αίματος κλπ.), προκειμένου να αντισταθμίσει τις μεταβολές του π'ριβάλλοντος 2. ΟΙΚΟΛ. το χαρακτηριστικό οικοσυστήματος να ανθίσταται στις αφανίδες μεταβολές, διατηρώντας την ισορροπία του 3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η ισοστάθμιση μεταξύ κοινωνικών φαινομένων που σχετίζονται μεταξύ τους 4. ΨΥΧΟΛ. η έμφυτη τάση προς τη διαμόρφωση συμπεριφοράς, που συμβάλλει στη διατήρηση της ψυχολογικής σταθερότητας. Επίσης, ομοιοστασία [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὁρ., < νεολατ. homoeostasis], ομοιοσχισμός, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει το ίδιο σχήμα (με άλλον): ~ αντικείμενο ΣΥΝ. όμοιος, ομοιοτέλειτος, -η, -ο 1. ομοιοκατάληκτος (βλ. λ.): ~ στίχοι | προτάσεις ΑΝΤ. ανομοιοκατάληκτος 2. ΦΙΛΟΛ. ομοιοτέλειτο(ν) (το) σχήμα λόγου, κατά το οποίο δύο ή τρεις διαδοχικές φράσεις, προτάσεις ή περίοδοι πεζού κειμένου τελειώνουν με τις ίδιες ή με ομόηχες λέξεις. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ομοιοτέλειτος < όμοιο- + -τέλειτος < τελειύω]. ομοιότητα (η) [αρχ.] {ομοιότητων} 1. η ύπαρξη κοινών χαρακτηριστικών μεταξύ δύο ή περισσότερων (προσώπων, πραγμάτων): παρ'όλη τους την - , μπορεί να τους ξεχωρίσω || η ~ μεταξύ των δύο κτηρίων || εξωτερική | εσωτερική | ψυχική - ΑΝΤ. ανομοιότητα 2. (συνεκδ.) οποιοδήποτε στοιχείο, χαρακτηριστικό υπάρχει από κοινού: ανάμεσα στα δύο συστήματα υπάρχουν πολλές - ΑΝΤ. διαφορά 3. ΓΕΩΜ. (α) μελέτη των όμοιων σχημάτων (β) γεωμετρικός μετασχηματισμός (απεικόνιση) όπου σε ένα σχήμα αντιστοιχεί ένα όμοιο μέσο ενός κέντρου, μιας γωνίας και ενός θετικού αριθμού. ομοιοτροπία (η) [μτγν.] (χωρ. πληθ.) 1. το να επιτελείται κάτι ομοίως με άλλο 2. ΟΡΥΚΤ. η ιδιότητα των άμορφων σωμάτων και μερικών κρυσταλλικών υλικών να παρουσιάζουν ομοιότητα ως προς την εσωτερική τους κατασκευή ΣΥΝ. ισοτροπία. ομοιότροπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. (σπάν.) αυτός που συντελείται, που επιτελείται με όμοιο τρόπο προς άλλον 2. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. αυτός που παρουσιάζει φυσική ή χημική συγγένεια (με άλλον): ~ διάλυμα. — ομοιότροπος | ομοιοτρόπος [αρχ.] επίρρ. ομοιότροπος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που είναι παρόμοιος τύπου (με άλλον/άλλους), που έχει την ίδια ή περίπου την ίδια μορφή: ~ αντικείμενο | έργο 2. (ειδικότ.) αυτός που γίνεται ή δημιουργείται κατά τον ίδιο τύπο, που αποτελεί ακριβές αντίγραφο του αρχικού: ~ πινάκας | γλυπτό ΣΥΝ. πανομοιότυπος ΑΝΤ. πρωτότυπος 3. (ειδικότ.) ομοιότυπο (το) {-ου κ. -ύπου | -ων κ. -ύπων} αντίγραφο κειμένου, που έχει τυπωθεί, χαραχθεί ή λιθογραφηθεί κ.λπ. όμοια με το αρχικό ΣΥΝ. αντίτυπο ΑΝΤ. πρωτότυπο. — ομοιότυπα | ομοιότυπος επίρρ. [1867]. ομοιότυπια (η). ομοιόχρονος, -η, -ο [μτγν.] 1. (σπάν.) αυτός που διαρκεί το ίδιο, που έχει ίση διάρκεια (με άλλον/άλλους) ΣΥΝ. ισόχρονος ΑΝΤ. ανισόχρονος 2. ΜΕΤΡ. (στην προσωδία) αυτός που προφέρεται το ίδιο, που έχει ίσο χρόνο προφοράς με άλλον: τα «η» και «ω» της Αρχαίας Ελληνικής ήταν ~ (ήταν και τα δύο μακρά), ομοιοζωμία (η) ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο το χρώμα ορισμένων ζώων εναρμονίζεται με τον τόνο (π.χ. το λιοντάρι) ή παροδικά (π.χ. χαμαλιόνας) με τους βασικούς χρωματισμούς του εξωτερικού περιβάλλοντος, ώστε τα ζώα αυτά να καθίστανται δυσδιάκριτα και να προστατεύονται από τους εχθρούς τους ή να θηρεύουν αποτελεσματικά: παθητική | ενεργητική. — ομοιόχρωμος, -η, -ο [1889]. ομοίωμα (το) [αρχ.] {ομοιόω-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε κατασκευάζεται σύμφωνα με συγκεκριμένο πρότυπο και με στόχο να παρουσιάζει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ομοιότητα με αυτό: σε πολλά χωριά κάνει το Πάσχα ένα - του Ιούδα || - ζώου | θεότητας || μουσείο κέρρινον - ΣΥΝ. είδωλο.

ομοίωμα: συνώνυμα. Ομοίωμα είναι κάτι φτιαγμένο έτσι ώστε να μοιάζει πιστά σε κάποιον ή κάτι που χρησιμοποιείται ως πρότυ-

πο: Η αίθουσα ήταν γεμάτη από κέρινα ομοιώματα γνωστών πολιτικών. Σε περίπτωση απόλυτης ομοιότητας γίνεται λόγος για πανομοιότυπο. Ο,τι πλάσσεται καθ' ομοίωσιν άλλου συλλαμβάνεται και ως μια μορφή απεικόνισης του, εξού και τα είδωλο και εικόνα. Αντίθετα προς το είδωλο, που θεωρήθηκε ψευδής απεικόνιση τού θεού και εσφαλμένη λατρευτική σύλληψη και κατάντησε κακόσημη λέξη (πβ. ειδωλολάτρης), η εικόνα εξαγάγθηκε στη λατρευτική εκκλησιαστική παράδοση της χριστιανικής θρησκείας και λειτούργησε ως ευσχημ λέξη. Από κοντά και η λ. ινάλια, που δήλωσε την ιδεατή και ιδεώδη ή εξιδανικευμένη εικόνα την οποία πλάσσει κανείς στο μυαλό του για κάποιον ή κάτι. Ομοιώματα που χρησιμεύουν ως πρότυπα για την κατασκευή εικαστικών, γλυπτικών ή απλών καθημερινών έργων, είναι το πρόπλασμα (για έργα πλαστικής), το εκμαγείο και η μήτρα (για αρνητικά αποτυπώματα μορφής και σχημάτων), καθώς και η μακέτα (ομοίωμα κυρίως αρχιτεκτονήματος) και (για υποδήματα) το καλαπόδι (αρχ. κάλοπος < κάλον «ζύλο» + πους «πόδι»). Η καθημερινή λέξη που δηλώνει γενικά τα παραπάνω είναι το καλούπι. Για πλαστικά ομοιώματα στη μεν τέχνη χρησιμοποιείται το άγαλμα, στη δε εφαρμοσμένη τέχνη η πλαγιώνα και η κούκλα (κυρίως για την παρουσίαση ειδών ενδυμασίας).

ομοιοματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που δηλώνει ή εκφράζει ομοιότητα προς (κάποιον/κάτι): ~ σύνδεσμος (π.χ. όπως) | αντωνυμία (π.χ. τέτοιο) 2. ΓΛΩΣΣ. ομοιοματικά (τα) σημεία γραφής (>) που τίθενται κάτω από λέξη, φράση ή αριθμό και δηλώνουν ότι επαναλαμβάνεται η παραπάνω λέξη, φράση ή αριθμός.

ομοιόωνο ρ. → εξομοιώνω
ομοίως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) 1. με όμοιο ή ανάλογο τρόπο: όταν | τις πλευρές ενός τριγώνου είναι άνισες, τότε και | οι γωνίες του είναι | άνισες (απέναντι από τη μεγαλύτερη πλευρά βρίσκεται η μεγαλύτερη γωνία και αντίστροφα) 2. επίσης: -Αυπάμαι πολύ! -Κι εγώ ~! ΣΥΝ. παρομοίως. ΣΧΟΛΙΟ λ. επίρρημα.

ομοίωση (η) [αρχ.] η εξομοίωση- ΦΡ. κατ' εικόνα και (καθ') ομοίωσιν (κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν, Π.Δ. Γένεσις 1,26) (ι) για να δηλωθεί ότι ο άνθρωπος πλάστηκε από τον Θεό κατ' εικόνα Του, έχοντας λογικό και ελεύθερη βούληση, και καθ' ομοίωσιν, δηλαδή τείνει να μοιάσει στον δημιουργό Του και να ενωθεί με αυτόν (θέωση) (ii) για να πωλύ μεγάλη ομοιότητα: ο γιος τους είναι - του πατέρα του!

ομοκεντρικός, -ή, -ό [1892] οπτ. ομοκεντρική | ισογενής φωτεινή δέση φωτεινή δέση της οποίας όλες οι ακτίνες διέρχονται από το ίδιο σημείο. — ομοκεντρικ-ά | -ώς επίρρ., ομοκεντρικότητα (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὁρ., < γαλλ. homocentrique].

ομοκέντρος, -η, -ο [μτγν.] 1. ΓΕΩΜ. αυτός που έχει το ίδιο κέντρο (με άλλον): ~ κύκλοι ΣΥΝ. ομοκεντρικός 2. ομοκέντρο (το) το κοινό κέντρο δύο ή περισσότερων κύκλων ή σφαιρών. — ομοκεντρία (η). ομολογητής (ο) [μτγν.], ομολογήτρια (η) | ομολογητρίων) ΕΚΚΛΗΣ. χριστιανός που ομολόγησε με παρησία την πίστη του στον Χριστό και υπέστη εξαιτίας αυτού διώξεις και βασανιστήρια, χωρίς να βρει μαρτυρικό θάνατο. — ομολογητικός, -ή, -ό [μτγν.].

ομολογία (η) {ομολογιών} 1. η προφορική ή γραπτή παραδοχή λόγων ή πράξεων, που θεωρούνται συνθή. αξιοκατάκριτες, η επιβεβαίωση από τον ίδιο τον ενδιαφερόμενο όσων του αποδίδονται: έμμεση | σαφής | γενναία | κνική - || τα λόγια του αποτελούν - ήτας ΣΥΝ. παραδοχή, αναγνώριση- ΦΡ. κατά γενική | κοινή ομολογία όπως παραδέχονται όλοι, χωρίς αμφιβολία: ~ είναι ο καλύτερος χορευτής ΣΥΝ. αναμφισβήτητα 2. ΝΟΜ. η παραδοχή από τον διάδοχο είτε στο δικαστήριο (δικαστική ομολογία) είτε εκτός δικαστηρίου (εξώδικη ομολογία) της συνδρομής ενός πραγματικού περιστατικού, του οποίου το βάρος της απόδειξης, σύμφωνα με τους δικονομικούς κανόνες, έχει ο αντίδικος του: ~ ενοχής || αποσώ - 3. ΘΡΗΣΚ. ομολογία (πίστεως) (α) η επίσημη και δημόσια διακήρυξη της παραδοχής θρησκευτικού δόγματος (β) διακήρυξη της χριστιανικής πίστης, η οποία γίνεται από τους επισκόπους αμέσως πριν από τη χ'ιροτονία τους και από το σύνολο των πιστών κατά τη Θεία Λειτουργία με την απαγγελία του Συμβόλου της Πίστεως - 4. ΟΙΚΟΝ. ανώνυμος τίτλος δανείου που εκδίδεται από αυτόν που το συνάπτει (συνθή. από το κράτος ή από εταιρεία) και παραδίδεται στον δανειστή του απόδειξη της υποχρέωσης του οφειλέτη, αντιπροσωπεύει δε ποσοστό του δανείου και η τιμή του διαμορφώνεται στο χρηματιστήριο: ~ Δημοσίου ΣΥΝ. ομόλογο • 5. ΒΙΟΛ. η αντιστοιχία στη θέση, τη βασική δομή και την εμπρυσική ανάπτυξη οργάνων ή τμημάτων του σώματος ζώων ή φυτών, έτσι και αν τα όργανα αυτά επιτελούν διαφορετικές λειτουργίες (π.χ. τα πτερύγια των ψαριών, οι φτερούγες των πουλιών, τα χέρια των ανθρώπων) η ομολογία είναι ένδειξη φυλογενετικής συγγένειας των οργανισμών αυτών ΑΝΤ. αναλογία.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ομολογία, αρχική σημ. «συμφωνία, κοινή παραδοχή, συνθήκη», < ομολογώ (βλ. λ.). Οι σημ. «ευχή, υπόσχεση πίστωσης» είναι μτγν., καθώς και ο νομ. όρος].

ομολογιατικός, -ή, -ό (σπάν.) 1. αυτός που σχετίζεται με ομολογία 2. ΘΡΗΣΚ. αυτός που σχετίζεται με επίσημη και δημόσια διακήρυξη της παραδοχής θρησκευτικού δόγματος: για -λόγους δεν μπορούν να δεχθούν αυτή τη ρύθμιση 3. ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με ομολογίες (ανώνυμο τίτλο δανείου): ~ δάνειο | κεφάλαιο. ομολογιούχος, -ος, -ο [1889] ΟΙΚΟΝ. αυτός που κατέχει ομολογίες δανείου.

[ΕΤΥΜ. < ομολογία + -όγος (< έγω)]. ομόλογος, -η, -ο 1. (γενικά) αυτός που έχει τις ίδιες αναλογίες με (κάποιον/κάτι άλλο): ~ πλευρές || - σημεία | σχήματα (αυτά που αντιστοιχούν ακριβώς το ένα προς το άλλο στο πλαίσιο ομογραφής σχέ-

σης) ΣΥΝ. ανάλογος, αντίστοιχος, σύστοιχος, σύμμετρος **2.** (για δημόσια πρόσωπα με προκαθορισμένη αρμοδιότητα) αυτός που κατέχει αξίωμα ή έχει αρμοδιότητα που αντιστοιχεί με αξίωμα ή αρμοδιότητα δημοσίου προσώπου άλλης χώρας: ο *υπουργός Παιδείας θα συναντηθεί με τον Γάλλο ομόλογο του* (με τον υπουργό Παιδείας της Γαλλίας) **3. ομόλογο** (το) {ομολόγ-ου | -ων} (α) έγγραφο με το οποίο αναγνωρίζεται χρέος, αποδείξη χρέους ΣΥΝ. γραμμάτιο (β) ανώνυμος τίτλος δανείου, που εκδίδεται από επιχείρηση ή από το κράτος, όταν καταφεύγει στη λαϊκή αποταμίευση, προκειμένου να εξασφαλίσει κεφάλαια για επ'δύσεις: *κρατικά ~ ή ομόλογα Δημοσίου* || *απορρολόγια αποταμιευτικά ~* || ~ *σταθερού επιτοκίου* ΣΥΝ. ομολογία **4.** ΒΙΟΛ. (για όργανα διαφορετικών ειδών οργανισμών) αυτός που παρουσιάζει δομική ομοιότητα, η οποία θεωρείται ότι οφείλεται σε φυλογενετικά κοινούς προγόνους (βλ. κ. λ. *ομολογία*, σημ. 5): ~ *όργανα | χρωματοσώματα | γονίδια*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομόλογος*, αρχική σημ. «σύμφωνος, παραδεκτός», < *όμο-* + *λόγος*. Ήδη αρχ. η σημ. εκείνου που έχει τοποθετηθεί σε αντίστοιχη θέση, ο βιολ. όρος είναι ελληνογενής, < γαλλ. *homologue*].

ομόλογος - αντίστοιχος - οικείος - ομότεχνος. Και οι τέσσερις λέξεις χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν αναφορά σε πρόσωπα ή πράγματα που εμφανίζουν αμοιβαία σχέση: *Κατά την επίσκεψή τους στην Ουάσινγκτον, οι Έλληνες υπουργοί Εξωτερικών και Οικονομικών θα συναντηθούν με τους Αμερικανούς ομολόγους τους για θέματα κοινού ενδιαφέροντος - Οι φιλόλογοι, οι γιατροί, οι φιλόσοφοι κ.ο.κ. θα επιμεληθούν κείμενα της Αρχαίας αντίστοιχα με την ειδικότητά τους - Λεξικά, εγκυκλοπαίδειες, γενικά πληροφοριακά έργα βρίσκονται στην οικεία θέση της Βιβλιοθήκης. Το ομόλογος χρησιμοποιείται ειδικότερα για την αναφορά σε δημόσια πρόσωπα με προκαθορισμένες αρμοδιότητες (υπουργούς, πρέσβεις, επίσημους εκπροσώπους κ.λπ.). Το οικείος είναι λογιότερης χρήσεως και δηλώνει αναφορά σε συνάφεια με τα λεγόμενα: *Τα λόγια του Φαιδρού περιέγονται στα οικεία γούρα του ομόνομου διαλόγου του Πλάτωνα - Μιλώντας για το θέμα αυτό, πρέπει να αναφέρουμε δύο πολύ σημαντικά έργα από την οικεία βιβλιογραφία*. Ας σημειωθεί ότι το **ομότεχνος** διαφέρει ουσιαστικώς του **ομόλογου** και δεν πρέπει να συγχέεται με αυτό. Το **ομότεχνος** δηλώνει ή καθήκοντα- με αναφερόμενο πρόσωπο: *Τόσο ο ίδιος ο διάσημος χειρουργός όσο και οι Αμερικανοί ομότεχνοί του διαφάνουν ριζικά με την προτεινόμενη μέθοδο*.*

ομολογουμένως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) όπως πρέπει να παραδεχθεί να ομολογήσει κανείς: η *μέθοδος του διαρρήκτη ήταν ~ πρωτότυπη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως, επίρρημα*.
ομολογώ κ. (λαϊκ.) μολογώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ομολογ-είς κ. (λαϊκ.) μολογ-ής... | ομολογ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} ♦ (μετβ.) **1.** αναγνωρίζω (λόγο, πράξη, πρόθεση κ.λπ.) που θεωρούνται αεικατάκριτα, αναλαμβάνω τη σχετική ευθύνη: *είμαι υποχρεωμένος να ομολογήσω την αδυναμία μου* || *δεν ήθελε να ομολογήσει ούτε στον εαυτό της ότι ζήλευε* || *ο κατηγορούμενος ομολόγησε την ενοχή του* ΣΥΝ. παραδέχομαι ΑΝΤ. αρνούμαι **2.** δέχομαι (κάτι που αρνιόμουν ή θα προτιμούσα να αρνηθώ): *οφείλω να ομολογήσω ότι τον είχα αδικήσει* || *δεν πρόκειται να ομολογήσει ποτέ τον έρωτα της γ' αυτών* || *«τι τραβίμε και δεν το μολογάμε!»* ΑΝΤ. αρνούμαι **3.** δέχομαι (κάτι που μου προκαλεί έκπληξη): ~ *ότι δεν έχω ζαναφάει καλύτερο φαγητό* ΣΥΝ. παραδέχομαι **4.** ΕΚΚΛΗΣ. διακηρύσσω δημόσια και με παρηφία (την πίστη μου) **5.** (ο τ. μολονσω) λέω: *τι μολογάς τόση ώρα*; **6.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. *ομολογείται*) αναγνωρίζεται, θεωρείται γενικά αποδεκτό ΑΝΤ. αμφισβητείται ♦ **7.** (αμετβ.) δέχομαι (όσα μου προσάπτουν ή με πιέζουν να παραδεχθώ): *ο αιχμάλωτος μετά από βασανιστήρια ομολόγησε* || *Ομολόγησε!* *Εσύ δεν ήσουν που έβαλες τη βόμβα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ομολογώ* (-έω), αρχική σημ. «σύμφωνό - αντιστοιχά», < *ομόλογος* (βλ. λ.). Ήδη αρχ. η σημ. «πόσοχομαι επίσημα (με θρησκ. έννοια)», ενώ ο νομ. όρ. είναι μτγν.].

ομόμετρο (το) → ωμόμετρο

ομομήτριος, -α, -ο αυτός που έχει γεννηθεί από την ίδια μητέρα με άλλον ή που έχει την ίδια μητέρα, αλλά διαφορετικό πατέρα: ~ *αδελφός* ΣΥΝ. ομογάστριος ΑΝΤ. ομοπάτριος, ομογάλακτος. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ομομήτριος* < *όμο-* + *μήτριος* < *μήτηρ, μητρός*].

ομόνοια (η) {χωρ. πληθ.} ή αρμονική συμβίωση που προκύπτει από ταυτότητα σκέψεων, αντιλήψεων και συναισθημάτων: *οι δύο λαοί ζούσαν πάντα μαζί με ~ και αλληλοσεβασμό* || (παροιμ.) «η ~ φτειάχνει σπία και η διχόνοια τα χαλάει» ΣΥΝ. ομοψυχία, σύμφωνια, συμφωνία ΑΝΤ. διχόνοια, διαφορά, διαμάχη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγνοια*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ομόνοια* < *ομόνοιος* < *όμο-* + *νοός*].

ομόνορ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ομονοείς... | ομονόησα} (λόγ.) **1.** έχω τα ίδια φρονήματα και συναισθήματα (με άλλον), βρίσκομαι σε συμφωνία μαζί του ΣΥΝ. συμφωνώ ΑΝΤ. διαφωνώ, διχογνωμά **2.** βρίσκομαι ή έρχομαι σε σύμφωνο, σε συμφιλίωση (με κάποιον), διατηρώ αρμονικές σχέσεις: *ο λαός πρέπει να ομονοήσει ενόπιον των εθνικών κινδύνων*. ομόνο κ. αμωνο ρ. μετβ. {όμοσα} (λαϊκ.) ορκίζομαι: «*τον μέγαν Όρκο ομόσατε*» (Α. Σικελιανός).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *όμο-* του αρχ. απφρ. αορ. *ομό-(σ)σαι* (οριστ. *όμο-σά*) του ρ. ομνώω | *δαννίω* (βλ. λ.) + -νω, επειδή συνέπιπτε με τα ρ. σε -ώνω].

ομοούσιος, -α (λόγ. -ος), -ο ΕΚΚΛΗΣ. **1.** αυτός που αποτελείται από την ίδια ουσία- χρησιμοποιείται σε φράσεις σχετικές με το δόγμα της Αγίας Τριάδας, π.χ. *ομοούσιος τώ πατρί* (προκειμένου για τον Χρι-

στό) || *ομνώω εις το όνομα της αγίας και ομοουσίου και αδιαιρέτου Τριάδος 2. ομοούσιον* (το) {ομοουσίου} ή ταυτότητα της ουσίας των τριών προσώπων της Αγίας Τριάδας, του Πατρός, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, όπως επίσης και η ταυτότητα της ανθρωπίνης φύσης του Χριστού με την ανθρώπινη φύση της Θεοτόκου και όλων των ανθρώπων (όρος της Δ' Οικουμενικής Συνόδου [451]). — **ομοουσιός** επίρρ. [μτγν.], **ομοουσιότητα** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ομοούσιος* < *όμο-* + *-ούσιος* < *ουσία*].

ομοπάτριος, -α, -ο αυτός που έχει γεννηθεί από τον ίδιο πατέρα με άλλον ή που έχει τον ίδιο πατέρα, αλλά όχι την ίδια μητέρα (με άλλον): ~ *αδελφός* ΑΝΤ. ομομήτριος, ομογάστριος. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ομοπάτριος* < *όμο-* + *πάτριος* < *πατήρ, πατρός*].
όμορος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κοινά σύνορα (με άλλον): ~ *κράτη* || *περιοχές* || (συνεκδ.) ~ *λαοί* ΣΥΝ. γειτονικός. [ΕΤΥΜ < αρχ. *όμορος* < *ομο(ο)-* + *-όρος* < *όρος, όρ*].

ομορφός, -η, -ο [1874] **1.** (για φυτό) αυτός που βλαστάνει από την ίδια ρίζα με άλλον **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που έχει την ίδια ρίζα (βλ. λ., σημ. 10) με άλλον: ~ *λέξεις* | *τύποι* || οι *λέξεις «μοθητής» και «μάθη-ση» είναι ομορφίζες* (β) *ομορφίζα* (τα) (κυρ. σε πληθ.) οι ομορφίζες λέξεις: *είναι καλό να μαθαίνεις τα παράγωγα και τα ~ κάθε λέξης*. ομορφότος, -η, -ο [μτγν.] ΜΑΘ.-ΦΥΣ. αυτός που έχει την ίδια διευθύνση και την ίδια φορά αναφέρεται συνήθ. στα διανύσματα, π.χ. ένα διάνυσμα λέγεται ομορφότος ενός άλλου, όταν έχουν την ίδια διεύθυνση και την ίδια φορά.

ομορρυθμός, -η, -ο [αρχ.] **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που έχει τον ίδιο ρυθμό, την ίδια μορφή (με άλλον/άλλους): ~ *ναοί* **2.** ΟΙΚΟΝ. **ομορρυθμία εταιρεία** εταιρεία στην οποία ο κάθε εταίρος ευθύνεται αλληλέγγυα και απεριόριστα, δηλ. με όλη την περιουσία του, για όλες τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει η εταιρεία. — **ομορρυθμία** (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.

όμορφα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** με όμορφο τρόπο: *διαμέρισμα ~ επιπλωμένο* || *η ζωή τους κυλούσε ~* || *ήξερε να μιλάει ~ ΣΥΝ.* ωραία ΑΝΤ. άσημα **2.** όπως πρέπει, όπως επιβάλλεται, με σύνεση: *κάτσε ~ στη γωνιά σου και μη μιλάς* ΣΥΝ. φρόνιμα, καλά, ήσυχα: ΦΡ. (με επανάληψη) *όμορφα-όμορφα* χωρίς προβλήματα: *καθόμαστε ~ στο νησί μας, μέχρι που μας βρήκε ο πόλεμος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγούμενος*.

ομορφάδα (η) → ομορφιά
ομορφάινω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ομορφύνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) όμορφο ή ομορφότερο: *αυτό το φόρεμα σε ομορφάινει* || *ο έρωτας ομορφάινει τη ζωή* ΑΝΤ. άσημαίνο **2.** (αμετβ.) γίνομαι όμορφος ή ομορφότερος: *βίωαμε το σπίτι και ομορφύνα* || *όσο μεγαλώνεις ομορφάινεις* ΑΝΤ. άσημαίνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνο.

ομορφάινω - καλλωπίζω - εξωραίζω. Το ομορφάινω δηλώνει τη γενική σημασία «κάνω κάτι όμορφο, προσδίδω ομορφιά» (μετβ.) ή και «γίνομαι όμορφος» (αμετβ.) εσωτερικά ή εξωτερικά: *Η αγάπη και η καλοσύνη ομορφάινουν τη ζωή μας*. Το καλλωπίζω σημαίνει «φροντίζω να κάνω κάτι όμορφο, περιποιούμαι για ομορφιά» και αναφέρεται περισσότερο στην εξωτερική εμφάνιση: *Ο περιβολός γύρω από την εκκλησία θα καλλωπιστεί με φυτά και γλυπτά, για να αδειχθεί όλος ο χώρος - Όταν πηγαίνει σε κοινωνικές εκδηλώσεις, καλλωπίζεται προσεκτικά και ντύνεται με ακριβή φορέματα. Δεν καλλωπίζουμε την ψυχή ή τη ζωή ή το εσωτερικό εν γένει του ανθρώπου!* Το εξωραίζω σημαίνει επίσης «προσδίδω ομορφιά» (με καλή ή κακή σημασία, πραγματική ή επίπλαστη ομορφιά): *Ο σύλλογος μας έχει κύριο σκοπό να εξωραίσει το χωριό μας, φροντίζοντας για το φυσικό περιβάλλον και τα παραδοσιακά κτίσματα - Οι πολιτικοί συχνά εξωραίζουν την πραγματικότητα, για να γίνονται αρεστοί στον κόσμο*.

ομορφάνθρωπος (ο) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) ο, συνήθ. ώριμης ηλικίας, όμορφος άνδρας ΣΥΝ. ομορφάντρας ΑΝΤ. άσημάνθρωπος.

ομορφάντρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ωραίος άνδρας ΣΥΝ. ομορφάνθρωπος ΑΝΤ. άσημάντρας, άσημάνθρωπος.
ομορφιά (η) [μεσν.] **1.** το κάλλος και η ελκυστικότητα της μορφής, η ευειδής εξωτερική εμφάνιση προσώπου, ζώου ή πράγματος: *μόλις την είδε, μαγεύτηκε από την ~ της* || *διαγωνισμός ομορφιάς* || «*η ~ θα σώσει τον κόσμο*» (Φ. Ντοστογιέφσκι) || η *Αφροδίτη ήταν η θεά της ~* || *εκτυλωτική* | *εξωτική* | *εκθαυμάσια* | *άγρια* | *κλασική* | *παράξενη* ~ || (κ. μτφ.) εσωτερική ~ ΣΥΝ. ωραιότητα, (λογιότ.) ευμορφία ΑΝΤ. άσημαίνο **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε διαθέτει κάλλος: *το νησί μας διαθέτει σπάνιες φυσικές ~ 3. ομορφιές* (οι) η περιποιημένη εμφάνιση (στο ντύσιμο, στο χτένισμα κ.λπ.): *απόψε είσαι στις ~ σου* || *τι ~ είν' αυτές;* (τι ωραία εμφάνιση που έχεις!). Επίσης (λαϊκότ.-λογιότ.) **ομορφάδα** κ. **εμορφάδα** [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.

ομορφοναϊκά (η) {δύσchr. ομορφοναϊκών} η όμορφη γυναικία.
ομορφονός κ. μορφονός (ο) (οικ.) **1.** ο όμορφος νέος άνδρας, ο ωραίος νεαρός ΣΥΝ. ομορφόπαιδο, παλληκάρι, λεβέντης, λεβεντόπαιδο **2.** (συνήθ. ειρων.) ο νεαρός που καλλωπίζεται υπερβολικά και αυτοθαυμάζεται, που θεωρεί τον εαυτό του όμορφο και συμπεριφέρεται ανάλογα ΣΥΝ. κομψοδωμένος. — **ομορφονιά** κ. **μορφονιά** (η).

ομορφόπαιδο (το) (οικ.) το όμορφο παλληκάρι, ο ωραίος νεαρός άνδρας ΣΥΝ. ομορφονιός, λεβέντης, λεβεντόπαιδο.

όμορφος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) όμορφος **1.** αυτός που είναι ελκυστικός λόγω της ωραιότητας της μορφής του: ~ *άνδρας* | *γυναίκα* | *παιδί* | *νησί* | *μάτια* | *σπίτι* | *πόλη* ΣΥΝ. ωραίος, (λόγ.) ευειδής ΑΝΤ. άσημος, κακόμορφος ΦΡ. **όμορφος κόσμος ηθικός, αγγελικά πλασμένος** (Δ. Σολομός) (συνήθ. ειρων.) για περιπτώσεις στις οποίες μια δυσάρεστη πραγματικότητα παρουσιάζεται εξωραϊσμένη, γενικότ. για περιπτώ-

σεις στις οποίες αναδεικνύονται οι κακές πλευρές της κοινωνίας, του κράτους κ.λπ. 2. αυτός που συνδέεται με ευχάριστα γεγονότα, που βιώνεται με ευχαρίστηση: τα ~ χρόνια της νιότης || ~ εποχή | στιγμές | αναμνήσεις 3. αυτός που προκαλεί ευχαρίστηση: ~ λόγια. [ETYM, μεσν. < έμορφος (από φρ. ο έμορφος με υπερίσχυση του -ο-) < αρχ. εμορφος (με απλοποίηση του συμπλεγματος)].

όμορφος: συνώνυμα - αντώνυμα. Έννοιες όπως μορφή, σχήμα, είδος κ.ά., αναφερόμενες στην εμφάνιση του ανθρώπου, έδωσαν στην Ελληνική τις λέξεις που δηλώνουν την ομορφιά και την ασχήμια. Τα όμορφος και δύσμορφος («άσχημος») συνδέονται με το μορφή: εϋ-μορφος (> ε-μορφος > ο έμορφος), όμορφος, δύσμορφος («κακής μορφής, άσχημος»). Το σχήμα έδωσε τα ευ-σχή-μων και α-σχήμων. Το ευ-σχήμων υποχώρησε στη χρήση, αφήνοντας μόνο τον μεταπλασμένο τ. εϋσχημος («Βρήκε έναν εϋσχημο λόγο να αποχωρήσει» εϋσχημος = ευλογοφανής, που μπορεί να γίνει πιστευτός). Το α-σχήμων μεταλλάχθηκε στο άσχημος (άσχημος > ουδ. άσχημον > άσχημος), που απαντά (επιτατικά) και ως κακάσχημος «πολύ άσχημος». Το είδος (με την αρχική σημ. «μορφή») έδωσε τα (αρχαιά ήδη) ευ-ειδής «όμορφος» και δυσ-ειδής «άσχημος», που χρησιμοποιούνται και σήμερα σε λογιότερο ύφος. Τα γραμμή και παρουσία «παρουσιαστικό» έδωσαν τα νεότερα (λόγια) καλλιγραμμός (για γυναίκες, 1890), ευπαρουσιάσιος (1886), και το εμφάνιση το εμφανίσμιος. Τα καλοσχηματικός και κακοσχηματικός έχουν επίσης σχέση με τη δομή, τον σχηματισμό του σώματος. Το τουρκ. üslup «μορφή, σχήμα» δάνεισε στην Ελληνική το σουλουπί, από όπου τα σουλουπωμένος «περιποιημένος» και α-σουλουπωτος «άσχημος, κακοσχημαμένος». Το βενετσιάνικο musona δάνεισε το μεσν. μουσούνα «πρόσωπο» (αργότ'ρα και «προσώπιό, προσώπιδο»), από όπου το κακομούτσουνος «άσχημος», όπως και το λατ. cuculia «καλύπτρα του προσώπου, κουκούλα» έδωσε το κουκίλα, που μεταφορικά δήλωσε την «μόρφη γυναίκα», από όπου και αρσ. κούκλος. Το αρχ. καλός «όμορφος, ωραίος» έδωσε το κάλλος «μορφιά», από όπου η καλλονή «μορφιά» και η νεότερη χρήση «μόρφη γυναίκα», από όπου υποχρηματικά χρησιμοποιείται ενίοτε στον προφορικό λόγο και αρσε/ίκο κάλλονος. Η έννοια του χρόνου έδωσε το ωρα-ίος (ώρα + -ίος), αυτός που είναι στην ώρα του, στον κατάλληλο χρόνο. Ήδη αρχαίο είναι το επίθ. κομψός (πθ. από *κομ-σός, οπότε συνδέεται μ' το κόμη «μαλλιά»), που δίνει έμφαση στη «λεπτότητα των τρόπων» και την όλη εμφάνιση.

ομόσημος, -η, -ο 1. αυτός που έχει την ίδια σημασία με κάποιον άλλο ΣΥΝ. ταυτόσημος 2. Μαθ. (για αριθμό) αυτός που έχει το ίδιο πρόσημο ANT. ετερόσημος. [ETYM, < μετν. ομόσημος < ομο- + -σημος < σημα].
ομόστος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπών.) αυτός που σιτίζεται, που τρώει μαζί (με άλλον) στο ίδιο τραπέζι ΣΥΝ. ομοτράπεζος.
ομοσπονδία (η) [1836] {ομοσπονδιών} 1. ένωση περισσότερων του ενός ανεξάρτητων και αυτόνομων κρατών, ώστε να αποτελέσουν μία και μοναδική κρατική υπόσταση, διεθνή προσωπικότητα και να διαθέτουν κοινό Σύνταγμα και εσωτερικό Δίκαιο: ελβετική ~ || οι Η.Π.Α. αποτελούν ~ ανεξάρτητων πολιτών 2. η συνένωση και συμπαρατάξη επιμέρους οργανώσεων, συλλόγων, σωματείων, συνεταιρισμών κ.λπ. με κοινούς σκοπούς, υπό ενιαία διεύθυνση και διοίκηση: ~ αρτεργατών | εργατών μέταλλου | πολιτεκνων || διδασκαλική ~ 3. δευτεροβάθμια συνδικαλιστική οργάνωση που περιλαμβάνει όλες τις πρωτοβάθμιες οργανώσεις ή σωματεία του ίδιου κλάδου και αποτελεί την κεντρική διοίκηση αυτών: ~ Λειτουργιών Μέσης Εκπαίδευσης Συστημ. Ο.Λ.Μ.Ε.) || ~ Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων Ελλάδος (συντομ. Ο.Τ.Ο.Ε.). [ETYM, Απόδ. του γαλλ. fédération].
Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (η) (συντομογρ.: Ο.Δ.Γ.) η επίσημη ονομασία του γερμανικού κράτους (βλ. λ. Γερμανία). Επίσης Γ.Ο.Δ. (Γερμανική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία).
ομοσπονδιακός, -ή, -ό [1889] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με ομοσπονδία κρατών: ~ Σύνταγμα | φόρος | τράπεζα | στρατός | διοίκηση | κυβέρνηση | δικαστήριο | αστυνομικός | υπηρεσία | αρχές (β) αυτός που σχετίζεται με ομοσπονδία (συλλόγων, σωματείων κ.λπ.): ~ προπονητής 2. αυτός που έχει οργανωθεί κατά ομοσπονδίες, που αποτελείται από ομοσπονδία μέλη: ~ κράτος | οργανισμός | δημοκρατία. — ομοσπονδιακ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM Απόδ. του γαλλ. fédéral].
ομοσπονδιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η δημιουργία ομοσπονδίας. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. fédéralisation].
ομόσπονδος, -η, -ο αυτός που έχει ενωθεί ή οργανωθεί με ομοσπονδία, που αποτελεί μέλος ομοσπονδίας: η Καλιφόρνια είναι ~ πολιτεία των Η.Π.Α. || ~ κρατίδιο. [ETYM < αρχ. ομόσπονδος, αρχική σημ. «αυτός με τον οποίο έχει συναφθεί σπονδή», < ομο- + -σπονδος < σπονδή. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. fédéral].
ομοταγής, -ής, -ές {ομοταγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται στην ίδια με άλλους σειρά, τάξη. [ETYM, < μετν. ομοταγής < ομο- (βλ. λ.) + -ταγής < αρχ. τάσσω | -ομαι (πθ. παθ. αδρ. β' έ-τάγ-ην)].
ομοταξία (η) [1849] (ομοταξιών) 1. (γενικά) η κατάταξη ή υπαγωγή στην ίδια τάξη, στην ίδια σειρά 2. ΒΙΟΛ. βαθμίδα στο ιεραρχικό σύστημα κατατάξεως των ζώων και των φυτών, η οποία βρίσκεται ανάμεσα στο φύλο (στα ζώα) ή στη διαίρεση (στα φυτά) και στην τάξη

και περιλαμβάνει πολλές κατηγορίες οργανισμών με κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα (λ.χ. τα πτηνά) 3. ΕΚΚΛΗΣ. σύστημα ομοταξίας το σύστημα των συμβατικών σχέσεων μεταξύ Εκκλησίας και Πολιτείας, κατά το οποίο η Πολιτεία αναγνωρίζει το αυτοδίοικτο της Εκκλησίας και δεν ασκεί καμία εποπτεία επ' αυτής, η δε Εκκλησία δεν οφείλει υποταγή στην Πολιτεία. ομότεχνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ασχολείται με την ίδια τέχνη (με άλλον/άλλους): ένας πρωτοποριακός καλλιτέχνης έρχεται συχνά σε σύγκρουση με τους ~ του. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόλογος. ομοτικός, -ή, -ό [μετν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον όρκο 2. ΓΛΩΣΣ. (παλαιότ.) ομοτικό μόριο μόριο που χρησιμοποιείται στον λόγο, όταν ορκίζεται κανείς, λ.χ. το μα: μα τον Θεό || μα την αλήθεια. ομότιμος, -η, -ο 1. αυτός στον οποίο αποδίδονται οι ίδιες τιμές, που δικαιούνται τις ίδιες τιμές (με άλλον): ~ αξιωματικός ΣΥΝ. ισότιμος, ισάξιος 2. ομότιμος καθηγητής τιμητικός τίτλος που αποδίδεται σε καθηγητές πανεπιστημίου μετά την αποχώρησή τους από την ενεργό υπηρεσία (στην Ελλάδα, από τη δεκαετία του '80, ο τίτλος απονέμεται σε ορισμένους μόνο αποχωρούντες καθηγητές κατόπιν ειδικής αποφάσεως της Γ.Σ. του τμήματος όπου υπηρετούσε ο καθηγητής). — ομοτιμία (η) [μετν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. πανεπιστημιακός. [ETYM, < αρχ. ομότιμος < ομο- + -τιμή, ο ομότιμος καθηγητής αποδίδει το γερμ. Emeritus Professor]. ομότιπλος, -η, -ο αυτός που έχει τον ίδιο τίτλο (με άλλον/άλλους): ~ άρθρο | μνηστορήμα. ομότοιχος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. (για οικοδομές) αυτός που έχει κοινό τοίχο με άλλον, που χωρίζεται από άλλον με μεσοτοιχία: ~ διαμέρισμα 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται παραπλεύρως, που αποτελεί τη συνέχεια άλλου: ~ κτήριο 3. ΝΑΥΤ. (ναυτής) που ανήκει στην ίδια τοιχαρχία (βλ. λ.) (με άλλον). ομότονος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει συντονιστεί στον ίδιο τόνο, που έχει την ίδια ένταση (με άλλον): ~ ηχεία | (ερτζιανό) κύματα ANT. ασυντονιστός 2. ΜΟΥΣ. αυτός που έχει συντονιστεί στον ίδιο μουσικό τόνο, που έχει τον ίδιο ήχο: ~ σύνθεση 3. ΙΑΤΡ. (για πυρετό, φλεγμονή κ.λπ.) αυτός που μένει σταθερός, που δεν παρουσιάζει διακυμάνσεις ή αδεομειώσεις. — ομοτόνως επίρρ. [αρχ.], ομοτονία (η) [μεσν.]. ομοτράπεζος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που κάθεται και τρώει στο ίδιο τραπέζι (με άλλον/άλλους) ΣΥΝ. ομόσιτος, συνδατυμόναος. ομότροπος, -η, -ο [αρχ.] (σπών.) αυτός που συντελείται κατά τον ίδιο τρόπο. — ομότροπα επίρρ. ομοτυπία (η) [μετν.] {ομοτυπιών} η ομοιότητα στον τύπο, στη μορφή. ομότυπος, -η, -ο [μετν.] 1. (γενικά) αυτός που έχει τον ίδιο τύπο (με άλλον/άλλους) 2. ΒΙΟΛ. (όργανο του σώματος) με δομή και μορφή ανάλογη (προς άλλο όργανο που βρίσκεται μακριά): τα οστά του πήχου και της κνήμης είναι ~ ομού επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. ταυτοχρόνως ΣΥΝ. παράλληλα, εκ παραλλήλου, μαζί 2. από κοινού, μαζί ΣΥΝ. (λαϊκ.) ανάμα, συνάμα. [ETYM < αρχ. ομοῦ < ομός «κοινός, ενωμένος» + επίρρ. επίθημα -οῦ (πθ. άλλαχ-οῦ, πολλαχ-οῦ). Το επίθ. ομός < *somo-, ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sem- «ένας, ο ίδιος, κοινός», πθ. σανσκρ. samā- «ένας, ο ίδιος», γοθθ. sama, αγγλ. same, γερμ. zu-sammen «μαζί», λατ. similis «όμοιος» (< *sem-ilis[. ισπ. siml κ.ά. Ομόρ. εις (< *sem-s), άμ-α (< *sm-), ε-τερος, ήμ- (α' συνθ.) κ.ά. Παράγ. όμ-αλός, όμ-ιλος, όμο-ιος, όμ-ός (άδα), όμιλ-ια κ.ά.). ομοφρονών ρ. αμετβ. [αρχ.] {ομοφρονεί... | ομοφρόνησα} (λόγ.) έχω τα ίδια φρονήματα (με άλλον), συμμερίζομαι τις απόψεις του, μοιράζομαι τις αρχές, τις διαθέσεις του κ.λπ.: τα βασικά στελέχη δεν ομο-φρονούσαν και το κόμμα διαλύθηκε ΣΥΝ. ομοφρονών, ομοφρονών ANT. διαφωνών, αντιφρονών, δίσταντα. ομόφρον, -ων, -ον {ομόφρονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει τα ίδια φρονήματα, τις ίδιες ιδέες (με άλλον/άλλους): αναμένεται ότι θα συγκεντρώσει τους ~ και θα σχηματίσει μέτωπο κατά της κομματικής ηγεσίας ΣΥΝ. ομόφρονος ANT. αντίθετος, ενάντιος. Επίσης ομόφρονος (ο/η). — ομοφρόνως επίρρ. [μετν.], ομοφροσύνη (η) [μετν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. [ETYM, < αρχ. ομόφρον < ομο- + -φρον < φρήν, φρενός (βλ. λ.)]. ομοφυλία (η) [μετν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ταυτότητα ή ομοιότητα φύλης, γένους ΣΥΝ. συγγένεια ANT. ετεροφυλία 2. (συνεκδ.) ομάδα φύλης ή εθνών, που έχουν κοινή καταγωγή και συγγενεύουν μεταξύ τους: αφρικανική ~ ΣΥΝ. ομοεθνία 3. (κατ' επέκτ.) τάξη ομοειδών πραγμάτων, που έχουν κοινή καταγωγή, προέλευση: ρομανική γλωσσική ~ (το σύνολο των νεότερων γλωσσών που προήλθαν από τη Λατινική, λ.χ. η Ιταλική, η Γαλλική, η Ρουμανική, η Ισπανική κ.ά.). ομόφυλος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με το ίδιο φύλο (ανδρικό ή γυναικείο) ANT. ετερόφυλος 2. αυτός που σχετίζεται με την ίδια φυλή, το ίδιο έθνος: ~ πληθυσμοί ΣΥΝ. ομογενής, ομοεθνής ANT. αλλόφυλος, αλλογενής, αλλοεθνής. ΣΧΟΛΙΟ λ. φύλο. ομοφυλοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η σεξουαλική προτίμηση κάποιου σε πρόσωπα του ίδιου φύλου με το δικό του ANT. ετεροφυλοφιλία. [ETYM, Απόδ. του αγγλ. homosexuality (νόθο συνθ.)]. ομοφυλόφιλος, -η, -ο αυτός που έχει σεξουαλικές σχέσεις μόνο με πρόσωπα του δικού του φύλου ΣΥΝ. (για άνδρα) κιναιδός, (μειωτ.) αδελφή, σκυιά, (!) πούστης, (για γυναίκα) λεσβία ANT. ετεροφυλόφιλος. — ομοφυλοφιλικός, -ή, -ό, ομοφυλοφιλικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. φύλο. [ETYM, < ομο- + φύλο + φίλος, απόδ. του αγγλ. homosexual (νόθο συνθ.)]. ομοφωνία (η) [αρχ.] {ομοφωνιών} 1. η ταυτότητα φρονημάτων, η σύμπτωση απόψεων: σε όλα τα θέματα που συζητήθηκαν επικράτησε πλήρης ~ || απόλυτη ~ ANT. διάσταση, διαφωνία, διχογνωμία- ΦΡ. αρχή της ομοφωνίας η αρχή σύμφωνα με την οποία οι αποφάσεις συλλο-

γικού οργάνου λαμβάνονται με τη σύμφωνη γνώμη όλων ανεξαρτέτως των μελών του και όχι κατά πλειοψηφία 2. ΜΟΥΣ. (α) η τέχνη της οργάνωσης της μουσικής σε πολλές φωνές, οι οποίες, σε αντίθεση με την πολυφωνία (βλ. λ.) δεν κινούνται ανεξάρτητα μεταξύ τους, ούτε είναι ισότιμες, αλλά, όσον αφορά στη συνήχησή τους, αφομοιώνονται σε συγχροδιακούς σχηματισμούς, όσον αφορά στην ιεραρχία τους υποτάσσονται σε μία από αυτές, τη μελωδία, σε σχέση με την οποία οι άλλες συνιστούν τη συνοδεία: η ανάπτυξη της στο πλαίσιο της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής είναι μεταγενέστερη της πολυφωνίας και συνδέεται με την τέχνη της αρμονίας (βλ. λ.) (β) η ταυτοφω-νία (βλ. λ.). — ομοφώνω ρ. [αρχ.] {-εις...}. ομόφωνος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που προκύπτει με τη σύμφωνη γνώμη όλων: ~ απόφαση | αντίδραση | αποδοχή | διαπίστωση | απάντηση 2. ΜΟΥΣ. ο όμοιος κατά τη φωνή, αυτός που βρίσκεται στον ίδιο μουσικό τόνο με άλλον. — ομόφωνα | ομοφώνως [μτγν.] επίρρ. ομοφώνη (η) [1858] {ομοχειριών} ΝΑΥΤ. ομάδα ανδρών που χειρίζονται πυροβόλο όπλο πολεμικού πλοίου και δικοούνται συνήθ. από υπαξιωματικό.

[ETYM < ομο- + χειρία < χειρ, χειρός]. ομόφρονος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που γίνεται κατά τον ίδιο χρόνο (με άλλων/άλλους): ~ έργο | προσπάθεια ΣΥΝ. ταυτόφρονος, σύγχρονος ΑΝΤ. ετερόφρονος 2. ίσης χρονικής διάρκειας, αυτός που διαρκεί το ίδιο (με άλλων/άλλους): ~ συζήτηση | εκδήλωση ΣΥΝ. ισόφρονος. — ομόφρονα | ομοφρόνως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύγχρονος, ομοφρόνως, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει το ίδιο χρώμα (με άλλων/άλλους): ~ στολές ΑΝΤ. ετερόφρονος, — ομοφρομία (η). ομοφώριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που κατάγεται από το ίδιο χωριό (με

άλλον), συγχωριανός. ομοφωρία (η) {χωρ. πληθ.} η ομόφωνα απόφαση, η παμψηφία. —

ομόψηφος, -η, -ο [αρχ.], ομοψηφός ρ. [μτγν.] {-εις...}. ομοψηφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ταύτηση συναισθημάτων, σκέψεων και αντιλήψεων, διάθεση για σύμπνοια και συστράτευση: όταν υπάρχει εξωτερική απειλή, είναι απαραίτητη η εθνική ~ ΣΥΝ ομόνοια, ομοφροσύνη ΑΝΤ. διχόνοια. ομόψυχος, -η, -ο [μτγν.] (για σύνολα ανθρώπων) αυτός του οποίου τα μέλη έχουν τα ίδια συναισθήματα, την ίδια γνώμη και αντίληψη: ~ λαός ΣΥΝ. ομόθυμος, ομόφρον ΑΝΤ. διχασμένος. — ομόψυχα | ομο-ψυχώς [μτγν.] επίρρ. όμοιος (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. πνευστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από σωλήνα σε σχήμα κώνου και έχει διπλό γλωσσίδι, είναι δε κατεξοχήν ορχηστρικό όργανο, αλλά διαθέτει και αξιόλογο σόλο ρεπερτόριο ΣΥΝ. (λόγ.) οξύσαυλος.

[ETYM < ιταλ. oboe < γαλλ. hautbois < haut «ψηλός» (< λατ. alius) + bois «ξύλο» (< μεσν. λατ. boscus < αρχ. γερμ. *bosk, πβ. αγγλ. bush «θάμνος»)]. ομπρέλα (η) {ομπρελών} 1. (α) φορητό μέσο ατομικής προστασίας από τον ήλιο και τη βροχή, που αποτελείται από σκελετό με λαβή και αδιάβροχο υφασμάτινο περικάλυμμα, το οποίο αναπτύσσεται και συμπιέσσεται με μηχανισμό ελασμάτων (μπαλαίνες, ακτίνες): ανοίγω | κλείνω την ~ || ανδρική | γυναικεία ~ ΣΥΝ. (λόγ.) αλεξιβρόχιο (για τη βροχή), (λόγ.) αλεξήλιο (για τον ήλιο) (β) παρόμοιο με το παραπάνω μέσο προστασίας από τον ήλιο με ψηλό στέλεχος το οποίο στερεώνεται στο έδαφος και με μεγάλη διάμετρο ανοίγματος, κάτω από το οποίο κάθονται οι λουόμενοι στην παραλία: ~ θαλάσσης || στην παραλία ανοικάζονται ζαπλόστρες και ομπρέλες 2. (μτφ.) (α) κάθε σχηματισμός που παρέχει προστασία από απειλή, κίνδυνο: υπό την αμυντική ~ του ΝΑΤΟ || αντιαεροπορική ~ ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. πυρηνική ομπρέλα η στρατηγική προστασία που παρέχει μεγάλη δύναμη-κάτοχος πυρηνικού οπλοστασίου σε μικρότερη φίλη χώρα στο πλαίσιο συμμαχίας (β) καθέτι που αποτελεί ένα ευρύτερο πλαίσιο και περιλαμβάνει επιμέρους τομείς: «ο "Σοκράτης" είναι ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα-ομπρέλα, που περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό υποπρογραμμάτων» (εφημ.). — (υποκ.) ομπρελίτσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. βροχή. [ETYM < ιταλ. ombrella < ιταλ. ombrella, υποκ. του umbra «σκιά»]. ομπρελάδικο (το) (καθην.) το κατάστημα στο οποίο κατασκευάζονται, επισκευάζονται ή και πωλούνται ομπρέλες, ομπρελάδες (ο) {ομπρελάδες} (καθην.) πρόσωπο που κατασκευάζει, επισκευάζει ή και πωλεί ομπρέλες. ομπρελίνο (το) (παλαιότ.) μικρή υφασμάτινη γυναικεία ομπρέλα για τον ήλιο.

[ETYM < ιταλ. ombrellino, υποκ. του ombrella]. ομπρελοθήκη (η) {ομπρελοθήκων} 1. η ειδική θήκη όπου τοποθετούνται ομπρέλες 2. (ειδικότ.) μικρό έπιπλο όπου φυλάσσονται οι ομπρέλες ή τοποθετούνται προσωρινά για να στεγνώσουν. ομπρός επίρρ. → εμπρός

όμφακες εισί (είναι αγουρίδες) (λόγ.) για κάτι το οποίο προσποιείται κανείς ότι περιφρονεί, προκειμένου να μην παραδεχθεί ότι δεν μπορεί να το κατακτήσει, να το επιτύχει ΣΥΝ. (παροιμ.) όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια. [ETYM < φρ. ομφακές εισί (< αρχ. όμφαξ), από μύθο του Αισώπου, σύμφωνα με τον οποίο μία αλεπού, αφού δεν μπόρεσε να φτάσει μερικά τσαμπιά σταφύλια από ψηλή κληματαριά, απομακρύνθηκε λέγοντας ομφακές εισί «είναι αγουρίδες». Η αρχ. λ. όμφαξ, ή (απαντά ως αρσ. σε μτγν. κείμενα) είναι αβββ. ετήμιου, πθ. δάνειο. Έχει προταθεί η σύνδ. με το ουσ. ομφαλός μέσω τ. *όμφων (πβ. λατ. umbo < ομφαλός της ασπίδας, το κέντρο της), ο οποίος θα δήλωνε το σχήμα του ομφαλού]. ομφαλεπίδεσμος (ο) [1896] {ομφαλεπίδεσμο-ου} {-ον, -ους} ΙΑΤΡ. 1. ο επίδεσμος που τοποθετείται στο κολόβωμα του ομφαλού νεογνού με-

χρι την απόπτωση αυτού και την επούλωση του κολοβώματος 2. ο ειδικός κηλεπίδεσμος που τοποθετείται για να συγκρατεί στη θέση τους τα κολιακά σπλάγχνα όσον πάσχουν από ομφαλοκήλη (βλ. λ.). ομφαλικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον ομφαλό: ~ αγγεία | θηλή | χώρα | μάντας ΣΥΝ. (λόγ.) ομφάλιος 2. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται στο κέντρο σώματος ή επιφάνειας: ~ σημείο. ομφάλιος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον ομφαλό:

- λώρος ΣΥΝ. ομφαλικός, ομφαλοειδής -ής, -ές [μεσν.] {ομφαλοειδ-ούς} {-είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που θυμίζει ομφαλό (βλ. λ.) κατά τη μορφή, αυτός που είναι στρογγυλός όπως ο ομφαλός: - εσοχή. Επίσης ομφαλώδης [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. ομφαλοκήλη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κήλη στην περιοχή του ομφαλού (βλ. λ.): αλλίως (λαϊκ.) αφαλοκήλη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. omphalocoele]. ομφαλομαντειών (η) {ομφαλομαντειών} η εξέταση του ομφαλίου λώρου νεογέννητου βρέφους, προκειμένου να προβλεφθεί, σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες, ο συνολικός αριθμός των παιδιών που θα γεννηθεί η μητέρα. θμφαλορραγία (η) {ομφαλορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία του ομφαλού νεογέννητου.

[ETYM < ομφαλός + -ραγία (με διπλασιασμό του -ρ- εν συνθέσει) < θ. -ραγ-, πβ. παθ. αόρ. β' έρ-ράγ-ην του αρχ. ρ. ρήγνυμι, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. omphalorrhagia]. ομφαλόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκροή πύου ή άλλων φλεγμονοδών υγρών από τον ομφαλό.

[ETYM < ομφαλός + -ρροια (με διπλασιασμό του -ρ- εν συνθέσει) < ρέω, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. omphalorrhoea]. ομφάλος (ο) 1. ΑΝΑΤ. το τμήμα της κοιλιάς του εμβρύου, από το οποίο διέρχονται τα όργανα που το συνδέουν με τη μητέρα μέσω του πλακούντα και από το οποίο σχηματίζεται ο ομφάλιος λώρος ΣΥΝ. (καθην.) αφαλός 2. (συνεκδ.) το χαρακτηριστικό κοίλωμα στη μέση της κοιλιάς, το οποίο απομένει μετά την απόπτωση του ομφαλίου λώρου ΣΥΝ. (καθην.) αφαλός : 3. (μτφ.) το κεντρικό σημείο σώματος ή επιφάνειας ΣΥΝ. κέντρο, καρδιά- ΦΡ. ομφαλός της Γης (της ομφαλός, Πινδάρ. Παϊνά 4,75) οι Δελφοί, όπου, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των αρχαίων, βρισκόταν το κέντρο της Γης.

[ETYM αρχ. < *ombh-aló-s, που συνδ. με σανσκρ. nābhīh «ομφαλός», λατ. umbilicus (> γαλλ. ombilic), αρχ. γερμ. nabulo, γερμ. Nabel, αγγλ. navel κ.ά. Η ποικιλία των εμφανιζόμενων θεμάτων (*embh-, *mbh-, *ombh-, *nebh- κ.ά.) είναι δικαιολογημένη από τον δημόδιο χαρακτήρα της λ. Κατ' άλλη άποψη, ομφαλός < ό-νοσ-αλός (με συγκοπή) < ό-προθεμ. + θ. *nobh-, ετεροωμ. βαθμ. θέματος που απαντά στις ανωτέρω παρατιθέμενες λ. της σανσκρ. και γερμ. οικογένειας]. ομφαλοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η προσπάθεια να φθάσει κανείς σε έκταση με τη συγκέντρωση της προσοχής του στον ομφαλό του 2. (μτφ.) η μοιρολατρία, η αδράνεια: η ~ σε πολιτικό επίπεδο εμποδίζει την πρόοδο του τόπου. Επίσης ομφαλοσκόπηση. ομφαλοσκόπος (ο) [1861] 1. πρόσωπο που προσπαθεί να περιέλθει σε έκσταση συγκεντρώνοντας την προσοχή του στον ομφαλό του 2. (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο που δεν δραστηριοποιείται και δέχεται μοιρολατρικά τα πράγματα ως έχουν, ακούσιον στο να τα ατενίζει. — ομφαλοσκόπος ρ. {-είς...}. [ETYM < ομφαλός + σκοπός (βλ. λ.)]. ομφαλώδης, -ης, -ες → ομφαλοειδής

ομφαλωτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει σχήμα ομφαλού: ~ ασπίδα. όμφαξ (ο) → όμφακες εισί

ομόνομια (η) [αρχ.] {ομόνομιών} ΓΛΩΣΣ. σημασιολογική σχέση κατά την οποία δύο ή περισσότερες λέξεις συμπίπτουν στη σημασία τους (λ.χ. πετεινός - κόκορας, άνωθος - λουλούδι). ΣΧΟΛΙΟ λ. όνομα. ομόνομιος, -η, -ο 1. αυτός που έχει την ίδια ονομασία με κάτι άλλο: η όπερα του Βέρνι «Οθέλλος» είναι βασισμένη στο ~ δράμα του Ουί. Σαίξπηρ ΣΥΝ. ταυτόνομος 2. (α) ΓΛΩΣΣ. ομόνομιος Λέξεις οι λέξεις που συμπίπτουν στη σημασία, π.χ. πετεινός - κόκορας - αλέκτορας (β) ΜΑΘ. ομόνομια κλάσματα τα κλάσματα που έχουν τον ίδιο παρονομαστή ΑΝΤ. ετερόνομιος. — ομόνομια | ομόνομιος [αρχ.] επίρρ. (πβ. λ. συνώνυμος). ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος, όνομα. [ETYM < αρχ. ομόνομιος < όμο(ο)- + -ώνυμος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < όνομα, αιολ. τ. της λ. όνομα. ο μαθ. όρ. αποδίδει το γαλλ. (fraction) dénominateuse]. όμως σύνδ. 1. (συνδέει αντιθετικά φράσεις ή και ολόκληρες προτάσεις) μα, αλλά, ωστόσο, εντούτοις, σε περιμένα όλο το απόγευμα, ~ δεν ήρθες- ΦΡ. και όμως για εμφοτική δήλωση αντίθεσης: είχε πετύχει πολλά ήδη, ~ δεν επαναπαύθηκε || (ως αρνητ. απάντηση)-Νομίζω, δεν υπάρχει έλιδα. --! (βεββαίως και υπάρχει) 2. (για τη σύνδεση αντιθετικών εννοιών): έξυπνος, ~ αυθαδής αυτός ο νέος || έχει σπουδαίες γνώσεις, ~ δεν τιά αξιοποιεί 3. (σε αμφοτερότερη σύνδεση πριν από τον σύνδ. και): δεν συμφωνούσε ούτε ~ και διαφωνούσε πλήρως. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα.

[ETYM < αρχ. όμως < όμος (με αναβιβασμό του τόνου), αρχική σμη. «ομοίος, εξίσου», επιρρ. τ. του επιθ. όμος (βλ. λ. ομοί). Παρόμοια ση-μασιολ. εξέλιξη εμφανίζεται και σε φρ. όπως αγγλ. all the same, γαλλ. tout de même κ.α.]. ον (το) {όντ-ος | -α, -ων} 1. αυτό που υπάρχει, που έχει ύπσταση: ο άνθρωπος είναι έλλογο ~ || έμβιο | ενόργανο ~ ΣΥΝ. ύπαρξη, πλάσμα- ΦΡ. εκ τού μη όντος (εκ τού μη αντος) από το τίποτα: κυρ. σε φρ. για τη δήλωση της σχέσης αίτιου-αποτελέσματος: σύνογρα κάποιο πρόβλημα υπήρχε μεταξύ τους, ~ δεν μπορεί να προέκυψε τέτοια παρεξήγηση ~! 2. ΦΙΛΟΣ, οτιδήποτε υπάρχει καθ' εαυτό και συλλαμβάνεται αφαιρετικά από την ανθρώπινη διάνοια: το όντως ~ ΦΡ. (α) υπέρτα-

το ον ο Θεός (β) **ανθρώπινο ον** ο άνθρωπος (γ) **τωνόντι | τω όντι** βλ.λ. [ETYM. αρχ., ουσιαστικ. ονδ. τής μτχ. ών - ούσα - ον, τού ρ. εμί (βλ. λ. είμαι)].

όναγρος (ο) {ονάγρ-ου | -ων, -ους} είδος ζώνου που ζει σε άγρια κατάσταση και που μοιάζει με γάιδαρο. [ETYM. μτγν. < δνος + αγρός].

όναρ (το) μόνο σε ονομαστ. κ. αι.) (αρχαιοπρ.) το όνειρο, κυρ. στη Φρ. (α) **κατ' όναρ** (κατ' όναρ, Κ.Δ. Μαθ. 1, 20) στον ύπνο, σε όνειρο: *παρουσιάστηκε στον Ιωσήφ ~ άγγελος Κυρίου* (β) **σκιάς όναρ άνθρωπος** (σκιάς δναρ άνθρωπος, Πινδάρου Πύθια 8.136) όνειρο σκιάς (είναι) ο άνθρωπος για να δηλωθεί ότι ο άνθρωπος είναι μδαμινός, η ζωή του εΐται ένα τίποτα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *όραμα*. [ETYM. αρχ. λ., που συνδ. με άλλα Ι.Ε. συνώνυμα, πβ. αρμ. ανη] (< *onōr-jo-), αλβ. àdëtrë | ëndëtrë (< *onr-jo-). Βλ. κ. όνειρο.

Ονδούρα (η) [1867] (ισπ. Republica de Honduras = Δημοκρατία τής Ονδούρας) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα την Τεγουσιγκάλλα, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα τη λεμπίρα. [ETYM < ισπ. Honduras (που θεωρήθηκε πληθ.) < hondō «βυθός, πυθμένας». Έτσι ονομάστηκε η περιοχή το 1524 από τον Χριστόφορο Κολόμβο λόγω τού βάθους τής θάλασσας που την περιβάλλει].

Ο.Ν.Ε. (η) Οικονομική Νομισματική Ένωση.

ονειδίω ρ. μετβ. [αρχ.] {ονειδίσω-α, -τηκα} (αρχαιοπρ.) 1. (λόγ.) απευθύνω κατηγορία ή μομφή (εναντίον κάποιου) ΣΥΝ. μέμφομαι, πέγω, κατηγορώ, (επιτατ.) εξονειδίω **ΑΝΤ.** επαίνω, εγκωμιάζω 2. χλευάζω, περιπαίζω 3. ντροπιάζω, ρεζιλεύω, ταπεινώνω. — **ονειδισμός** (ο) [μτγν.], **ονειδιστικός**, -ή, -ό [μτγν.].

όνειδος (το) (ονειδούς | χωρ. πληθ.) (αρχαιοπρ.) 1. η ντροπή, η κατασχόνη 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε επιφέρει ντροπή: ήταν το ~ τής *οικογένειας* ΣΥΝ. ντροπή **ΑΝΤ.** καύχημα- Φρ. (ρητό) *έργον δ' ουδέν όνειδος, αεργή δε τ' όνειδος* (έργον δ' ουδέν όνειδος, αεργή δε τ' όνειδος, Ησιόδ. 'Εργα και Ημέρα, 311) η εργασία δεν είναι ντροπή· ντροπή είναι η τεμπελιά, η αδράνεια. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. *ντροπή*. [ETYM. αρχ. < ό- προθεμ. + Ι.Ε. *(a)neid- «μέμφομαι, κατηγορώ»], πβ. *σανσκρ. pīnādi «κατηγόρη, γρονθοκοπώ», αβεστ. nāisni «αβρίζω, λοιδορώ», λαθ. niedēti «μισώ», γοθθ. ga-naiþan «αβρίζω, λοιδορώ», αρμ. a-nic-anem κ.ά.].*

ονειρέμα (το) → όνειρο

ονειρέμενος, -η, -ο 1. αυτός που μοιάζει με όνειρο, αυτός που μοιάζει να μην ανήκει στον κόσμο τούτο: ~ ζωή | *κέρδη* ΣΥΝ. παραμυθένιος, ονειρώδης 2. εξαιρετικά ωραίος: ~ *ακρογιαλιές* | *πλάσμα* ΣΥΝ. θεσπέσιος, υπέροχος, μεγαυτικός.

ονειρεύομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] (ονειρεύτηκα) ♦ (μετβ.) 1. βλέπω (κάποιον/κάτι) σε όνειρο: *ονειρεύτηκα τον αδελφό μου | ότι ήρθε ο αδελφός μου* Φρ. (παροιμ.) ο πεινασμένος *καρβέλια ονειρεύεται* ο καθένας επιθυμεί αυτό που στερείται 2. (μτφ.) δημιουργώ (κάτι) με τη φαντασία μου: *έχουν σφαιβει αυτά ή τα ονειρεύτηκες*; ΣΥΝ. φαντασιοκόπω 3. (μτφ.) (+να) επιθυμώ έντονα: *ονειρεύόταν να γίνει ηθοποιός* || ~ *πλούτη και δόξα* ΣΥΝ. λαχταρώ, πηθώ ♦ (αμετβ.) 4. βλέπω όνειρο: *κοιμάμαι κι ~ 5. χάνω το αίσθημα τής πραγματικότητας: πού τα είδες αυτά- ονειρεύεσαι μου φαίνεται!* || *σταμάτα να ονειρεύεσαι και δες την πραγματικότητα, πριν να είναι αργά* ΣΥΝ. φαντασιοκόπω, ονειροπόλω 6. αφήνομαι σε σκέψεις, σε ελεύθερες περιπλανήσεις τού νου: «να ονειρεύομαι, απ' το παράθυρο να ταξιδεύω...» (τραγ.). **ΣΧΟΛΙΟ** λ. *αποθετικός*.

ονειρευτής (ο) [μεσν.] (λογοτ.) ο ονειροπόλος.

ονειρευτός, -ή, -ό [1894] ονειρευμένος (βλ.λ.).

ονειριαζομαι [μεσν.] κ. (λαϊκότ.) **νειριαζομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ονει-ριαστήκα} (λαϊκ.) 1. βλέπω όνειρα 2. έχω ονειρώξη (βλ.λ.). — **ονει-ριασμα** (το). **ΣΧΟΛΙΟ** λ. *αποθετικός*.

ονειρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τα όνειρα: ~ *ψευδαισθήσεις* | *παράληρημα* | *κατάσταση* (όταν βλέπει κανείς όνειρα) 2. (μτφ.) αυτός που θυμίζει όνειρο, που είναι τόσο ωραίος, ώστε να νομίζει κανείς ότι δεν είναι πραγματικός: ~ *ζωή* | *τοπίο* ΣΥΝ. ονειρέμενος. — **ονειρικά** επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onirique].

ονειρίσιμος (ο) ΙΑΤΡ οξύ παραλήρημα, που συνοδεύεται από έντονες παραισθήσεις και βιώνεται έντονα από τον πάσχοντα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onirisme].

όνειρο (το) {ονειρ-ου | (λογοτ. πληθ. -ατα) -ων} 1. η ακολουθία σκέψεων, εικόνων και αισθημάτων, που εμφανίζονται κατά τη διάρκεια τού ύπνου και οφείλονται σε μερική και αυτόματη λειτουργία τού εγκεφάλου: *είδα τον πατέρα μου στο - μου* || *πιστεύω στα -* (πιστεύω ότι τα όνειρα προλέγουν το μέλλον) || *βασανίζόταν από ερπιατικά ~* || *βλέπω ένα ~* || *σημαδιακό | προφητικό | παράξενο ~* || *ας πούμε ότι όλα ήταν ένα κακό ~* (ότι δεν συνέβη ποτέ) || *εζήγώ το - κάποιου* Φρ. (α) (ευχετ.) *όνειρα γλυκά!*: σε κάποιον που πηγαίνει για ύπνο (συχνά σκωπτ. *όνειρα γλυκά και ασκανδάλιστα | απονήρευτα*) ΣΥΝ. καληνύχτα, καλόν ύπνο (β) *βγαίνει το όνειρο* συμβαίνει στην πραγματικότητα κάτι που είδε (κάποιος) στο όνειρο του (γ) *στ' όνειρο σου το είδες*; για κάτι που αποκλείεται να συνέβη (δ) *σαν όνειρο μου φαίνεται* (για κάτι πολύ ευχάριστο) δεν μπορώ να πιστέψω ότι είναι αλήθεια, ότι συμβαίνει πραγματικά (ε) *άλλο το όνειρο κι άλλο το θαύμα* βλ. λ. *άλλο* 2. διακαής πόθος, έντονη επιθυμία: το ~ τής ζωής τού ήταν να γίνει *δικηγόρος* || τα ~ μου *πραγματοποιήθηκαν* || *κάνω τα πιο τρελά μου ~ πραγματικότητα* || *πλάθω όνειρα*- Φρ. (α) *των ονειρών μου* (ως χαρακτηρισμός) αυτό που επιθυμώ πάρα πολύ: *το αυτοκίνητο | το δαμάτιο* | ο άντρας ~ (β) *αμερικάνικο όνειρο* η ελπίδα τής γρήγορης απόκτησης πλούτου και κοινωνικής καταξίωσης, για τα οποία έδινε τη δυνατότητα η ζωή στις Η.Π.Α.: αποτέλεσε κίνητρο για μετανάστευση χιλιάδων ανθρώπων από όλο τον κόσμο προς τις

Η.Π.Α. 3. απραγματοποίητη ελπίδα, ανεκπλήρωτος πόθος: *όσα σχεδιάσαμε θα μείνουν ένα ~* ΣΥΝ. χίμαιρα, ευσεβής πόθος, ονειροπολήμα⁴ Φρ. *όνειρο θερινής νυκτός* (αγγλ. A Midsummer Night's Dream) οτιδήποτε απραγματοποίητο, ανέφικτο, ουτοπικό (από το ομόνυμο έργο τού Ουίλ. Σαίξπηρ) 4. (ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε ονειρωδώς ωραίο, έξοχο: *περσόμαε διακοπές ~* || *ο μήνας τού μέλιτος ήταν ~* || «*Μάγισ η φύσις κι ~ στην ομορφιά και χάρη*» (Δ. Σολωμός). Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) ονειρέμα.

ΣΧΟΛΙΟ, *όραμα*. [ETYM < αρχ. *δνειρον* | *δνειρος*, ό (ο αρσ. τ. είναι αρχαιότερος) < *δνερ-|θ- (με αντέκταση), μεταπτωτ. βαθμ. θ. που απαντά στο ουσ. *δναρ* (βλ.λ.)].

ονειροβάτω ρ. αμετβ. {ονειροβατείς...} χάνω την επαφή μου με την πραγματικότητα, τρέφο ψευδαισθήσεις ΣΥΝ. αεροβατώ, αιθεροβατώ, φαντασιοκόπω, πετώ στα σύννεφα. [ETYM. < *δνειρο* + -βατώ < -βάτης < *βαίνω*].

ονειρογέννητος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που είναι γέννημα, δημιούργημα όνειρου ΣΥΝ. φανταστικός.

ονειροδράμα (το) {ονειροδράμ-ατος | -ατα, -άτων} δραματικό έργο, τού οποίου η πλοκή και η δράση είναι υποτιπώδεις και τοποθετούνται σε χώρο φανταστικό και εξοπραγματικό, σε ατμόσφαιρα ονειρικής φαντασίας. [ETYM. Από τού αγγλ. stage dream].

ονειροκριτής (ο) [μτγν.] {ονειροκριτών} 1. αυτός που εξηγεί, που ερμηνεύει τα όνειρα ΣΥΝ. ονειρομάντης 2. (συνήθ.) το βιβλίο στο οποίο περιέχονται με αλφαβητική σειρά πράγματα που μπορεί να δει κανείς στο όνειρο του και η αντίστοιχη συμβολική ερμηνεία τους. — **ονειροκρισία** (η) [μτγν.], **ονειροκριτικός**, -η, -ό [μτγν.].

ονειροκριτική (η) [μτγν.] η τέχνη τής προφητείας τού μέλλοντος μέσω ερμηνείας των ονειρών.

ονειρολόγος (ο/η) ΨΥΧΟΛ. ο ειδικός επιστήμονας που ερευνά τη φύση και την προέλευση των ονειρών. — **ονειρολογία** (η) [μτγν.].

ονειρομανταία (η) [μεσν.] (ονειρομαντείων) η πρόγνωση τού μέλλοντος, η οποία στριάζεται στην ερμηνεία των ονειρών. Επίσης ονειρομαντική [1895]. — **ονειρομάντης** (ο) [αρχ.], **ονειρομαντικός**, -ή, -ό.

ονειροπαρμένος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που βρισκείται μακριά από την πραγματικότητα, που ζει με φαντασιοπληξίες ΣΥΝ. ονειροπόλος, φαντασιοκόπος [ETYM < *δνειρο* + *παρμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *παίρω*].

ονειροπλάστος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που αποτελεί προϊόν τής φαντασίας 2. αυτός που είναι πολύ ωραίος, για να είναι αληθινός ΣΥΝ. εξοπραγματικός. Επίσης ονειροπλασμένος.

ονειροπολήμα (το) [μτγν.] {ονειροπολήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η νοερή περιπλάνηση σε φανταστικούς κόσμους ΣΥΝ. ονειροφαντασία 2. ο απραγματοποίητος πόθος ΣΥΝ. χίμαιρα, ουτοπία.

ονειροπόληση (η) → ονειροπολώ

ονειροπόλος, -α (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που ονειροπολεί **ΑΝΤ.** πραγματιστής, προσγειωμένος 2. (μτφ.) αυτός που ποθεί ή επιδιώκει πράγματα ακατόρθωτα, που δεν λαμβάνει υπ' όψιν του την πραγματικότητα και δεν δεσμεύεται από αυτήν: *είναι από τους ~ τής πολιτικής*. [ETYM. αρχ. < *δνειρο* + -πόλος < *πέλω* | -ομαι «μετακινούμαι, περιφέρομαι» (βλ. κ. *πόλος*), πβ. κ. *άνα-πολώ, θαλαμη-πόλος* κ.ά.].

ονειροπολώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ονειροπολείς... | ονειροπόλησα} 1. πε-ριπλανάμαι νοερά σε κόσμους που δημιουργώ με τη φαντασία μου 2. κάνω όνειρα για το μέλλον 3. διακατέχομαι από χίμαιρικούς πόθους, απραγματοποίητες επιθυμίες ΣΥΝ. φαντασιοκόπω. — **ονειροπόληση** (η) [μτγν.].

ονειροσκοπός (ο/η) (λόγ.-σπάν.) ο ερμηνευτής ονειρών ΣΥΝ. ονειρο-μάντης. — **ονειροσκοπία** (η), **ονειροσκοπικός**, -ή, -ό [μτγν.], [ETYM. μτγν. < *δνειρο*- + -σκόπος < *σκοπώ* «παρτηρώ προσεκτικά»].

ονειροφαντασία [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} κ. (λαϊκότ.) ονειροφαντασία (η) (χωρ. γεν. πληθ.) 1. η οπτασία που παρουσιάζεται στον ύπνο ή σε κατάσταση εγρήγορσης ΣΥΝ. όνειρο, ονειροφάντασμα 2. η ευχάριστη φαντασίωση ΣΥΝ. ονειροπολήμα.

ονειροφάντασμα (το) [μεσν.] {ονειροφάντασμ-ατος | -ατα, -άτων} η ονειροφαντασία (βλ.λ.).

ονειρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ονειρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που έχει τον χαρακτήρα όνειρου ΣΥΝ. φανταστικός, εξοπραγματικός 2. (μτφ.) εξαιρετικά ωραίος: ~ *μορφή* | *ομορφιά* ΣΥΝ. ονειρέμενος, θεσπέσιος. — **ονειρωδώς** επίρρ. [1895]. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. -ης, -ης, -ες.

ονειρώξη (η) {ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} ΙΑΤΡ. η εκπερμάτιση που γίνεται κατά τη διάρκεια τού ύπνου και συνοδεύεται συνήθ. με ερωτικά όνειρα. [ETYM. < αρχ. *δνειρωξις* < *δνειρώσσω* | -ώττω «ονειρεύομαι» (η σημερινή σμμ. τήδη στον Ιπποκράτη) < *δνειρος* | *δνειρον* (βλ.λ.) + παραγ. επιθήμα -ώττω].

Ο.Ν.Ε.Κ. (η) Οργάνωση Νέων Ένωσης Κέντρου.

-όνη **XHM.** παραγωγικό επιθήμα οργανικών ενώσεων που ανήκουν στις κετόνες: *ακετ-όνη, οιστρ-όνη*.

[ETYM. Παραγ. επιθήμα χημ. όρων τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το διεθν. -ονε (λ.χ. γαλλ. acetone, αγγλ. oestr-one), το οποίο πηθ. ανάγεται στο αρχ. επιθήμα -όνη (λ.χ. *άχ-όνη, βελ-όνη*)].

ονηγός (ο) (λόγ.) ο οδηγός γαϊδάρου ΣΥΝ. ονηλάτης, (λαϊκ.) γαϊδου-ρολάτης. [ETYM. μτγν. < *δνος* + -ηγός (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *άγω*].

ονηλάτης (ο) (ονηλατών) ο ονηγός (βλ.λ.) ΣΥΝ. γαϊδουρολάτης. — **ονηλασία** (η) [μτγν.].

[ETYM. αρχ. < *δνος* + -ηλάτης (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ελαίνω*].

ονίσκος (ο) (λόγ.) 1. (σπάν.) ο μικρός όνος ΣΥΝ. γαϊδουράκι · 2. ο

μπακαλιάρος : 3. χερσαίο καρκινοειδές με γκριζό ωοειδές σώμα, που μπορεί να μαζεύεται σε μπάλα, όταν διασπασθεί κίνδυνος · 4. ΝΑΥΤ. βερουόλο που χρησιμοποιείται σε μικρά εμπορικά σκάφη για την έλξη ή την ανύψωση βαρέων αντικειμένων. [ETYM₂ αρχ., υποκ. του ουσ. ονος (βλ. λ.).]

ον-λαίν επιθ. {άκλ.} ελλιν. *έγγραμος*- (για υπολογιστές, δίκτυα κ.λπ.) αυτός που συνδέεται απευθείας ή ελέγχεται από κεντρική μονάδα: ~ *συνομιλία* (για απευθείας συζήτηση μέσω Διαδικτύου) | σύνδεση | *πολλήσεις* || (κ. ως επίρρ.) *είμαι* ~. [ETYM < αγγλ. on-line].

Ο. Ν. Ν. Ε.Δ. (η) Οργάνωση Νέων Νέας Δημοκρατίας. — **οννεδίτης** (ο), **οννεδίτσια** (η), **οννεδίτικος**, -η, -ο.

όνομα (το) {ονομ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η λέξη με την οποία δηλώνεται ένα πράγμα, ζώο ή πρόσωπο, ώστε να ξεχωρίζει από τα ομοειδή του: *οι άνθρωποι έδωσαν στα πράγματα ονόματα, για να μπορούν να μιλούν γι' αυτά* || η *Αλεξάνδρεια* πήρε το ~ της από τον | *οφείλει* το ~ της στον *Μ. Αλέξανδρο* || το ~ της *χώρας* | του *ποταμού* | της *εταιρείας* ΦΡ. λέω τα **πράγματα με τ' όνομα** τους μιλώ ανοιχτά, χωρίς ενδοιασμούς και υπεκπτώσεις 2. η λέξη με την οποία είναι γνωστός ένας άνθρωπος (συνήθ. ειδικός), το μικρό όνομα, το βαπτιστικό: -Πώς | Ποιο είναι το ~ σου; (πώς λέγεσαι); -Γιάννης (*Παπάς*) || το *κανονικό μου* ~ είναι *Παναγιώτης*, αλλά οι φίλοι μου με φωνάζουν *Πάνο* || -Τι ~ θα δώσετε στο παιδί: -*Μαρία* || *πατρικό* ~ | το *κατάλογο* με τα ~ τον *υπόπτον* (ονοματεπώνυμο) | *υπογράφο* με *ψεύτικο* ~ || *απέκρυψε* το *αληθινό* του ~ || *φέρει* το ~ του *ένδοξου παππού* του || με τα *πρώτα αποτελέσματα* θα *ξέρουμε* το ~ του *αριανού πρωθυπουργού* || στη *διαθήκη* του τα *έγραψε όλα* σου ~ σου (τα άφησε όλα σε σένα) || το ~ του *έγινε θρύλος* | *προκαλεί τρόμο* | *συνδέθηκε με φοβερά εγκλήματα*: ΦΡ. (α) **κατ' όνομα** | (λόγ.) **ψιλό όνομα**ι μόνο ονομαστικά, μόνο σύμφωνα με ό,τι δείχνει το όνομα, με ό,τι φαίνεται και όχι στην πραγματικότητα: *εσύ ήσουν κατ'όνομα μόνο πατέρας*; *εγώ ήμουν που φρόντισα το παιδί όλ' αυτά τα χρόνια* || ήταν *ψιλό όνομα*ι *διευθυντής της εταιρείας* ΑΝΤ. κατ' ουσίαν (β) **γνωρίζω (κάποιον) κατ' όνομα** έχω ακούσει μόνο το όνομα (κάποιου), δεν τον γνωρίζω προσωπικά, δεν τον έχω δει (γ) (επίσ.) εξ **ονόματος** (+γεν.) για λογαριασμό ή εκ μέρους ή κατ' εντολήν (κάποιου): *ενεργώ ~ της εταιρείας μου* (δ) εν **ονόματι** (+γεν.) (εν *ονόματι*, μτγν. επιγραφές) με την εξουσία που δίνει (κάποιος): σε *συλλαμβάνω ~ του νόμου* (βλ. λ.) (ε) **επ' όνοματι** (+γεν.) στο όνομα (κάποιου) (συνήθ. για τίτλους ιδιοκτησίας, επίσημα έγγραφα): ο *λογαριασμός εκδόθηκε ~ της συζύγου* σας (στ) στο **όνομα (κάποιου)** (ι) *χάρην* (κάποιου πράγματος), προκειμένου να εξυπηρετηθεί κάποιος σκοπός, μια ιδέα, μια θρησκεία κ.λπ.: «στο όνομα της οικονομικής σύγκλισης, ο Γάλλος πρόεδρος δεσμεύθηκε να εφαρμόσει μια σκληρή περιοριστική πολιτική» (εφημ.) || στο **όνομα** της *προόδου* *θεσιάζεται συχνά η οικολογική ισορροπία* (ii) ομοιτικά, για να πείσουμε κάποιον για κάτι: στο **όνομα** του Θεού και της *φιλίας* που μας *συνδέει*, *μην προχωρήσετε σε αυτή την απόφαση* (ζ) **για όνομα του Θεού** | της **Παναγίας** για να εκφραστεί κάτι έντονα (άρνηση, αποτροπή | προτροπή) | *διεμαρτυρία* κ.λπ.: ~, *πρόσεχε λιγάκι* || ~, *δεν μπορείτε να δείξετε λίγη κατανόηση*; (η) **όνομα και μη χωριό** για πρόσωπο που είναι προτιμότερο να μην αναφερθεί ονομαστικά (αλλά εύκολα καταλαβαίνει κανείς ποιο είναι) (θ) **όνομα και πράγμα** για όνομα που θυμίζει ιδιότητα, την οποία συμπτωματικά φέρει αυτός που το έχει: ο *ματσός* του *λέγεται Χασάπης*- *ελπίζω να μην είναι* ~ (i) **με τ' όνομα** (εμφατ., αφού αναφερθεί το όνομα προσώπου) ο φημισμένος, ο ξακουστός: ο *Καρ-Μιγάλης* ~ (ια) (**μεγάλα**) **ονόματα** πρόσωπα ή επιχειρήσεις που έχουν ιδιαίτερη φήμη, που είναι εξεχόντα: τα ~ της *σύγχρονης τέχνης* | της *πληροφορικής* | της *ηλεκτρονικής* (ιβ) *ακούω* στο **όνομα** βλ. λ. *ακούω* (iv) **ονόματα δεν λέμε, υπολήψεις** | **οικογένεις δεν θύγουμε** για περιπτώσεις που κάποιος, ενώ είναι σαφές ότι αναφέρεται σε ένα πρόσωπο, κάνοντας αρνητικά συνήθ. σχόλια, αποφεύγει συνήθ. χαριτολογώντας, να πει το όνομα του: *είναι κάποιος εδώ που δεν ξέρουν ούτε ένα αβγό να βράσουν* ~! (ιδ) ΠΑΗΡΟΦ. **όνομα χρήση** βλ. λ. *χρήση* 3. (η αρχ. δοτ. **ονόματι** ως επίρρ.): *υπήρξε ένας γιαντρός στο χωριό* σας ~ *Βλάχος*; 4. η φήμη, η υπόληψη: *έχω καλό* | *κακό* ~ || *σπίλασε* το *καλό* ~ της *οικογένειας*: ΦΡ. (α) **βγάξω όνομα** (μεσν. φρ.) αποκτώ φήμη: *έβγαλε όνομα στην Αγγλία ως πλαστικός χειρουργός* (β) **βγάξω (σε κάποιον) το όνομα** βλ. λ. *βγάξω* (γ) **κάλλω να σου βγει το μάτι παρά τ' όνομα** για το πόσο σημαντικό είναι να μην αποκτήσει κανείς κακή φήμη (δ) *κάνω όνομα* γίνομαι διάσημος: στην Αμερική *έκανε όνομα με τις επιχειρήσεις του* (ε) (παροιμ.) **άλλος έχει τ' όνομα κι άλλος (έχει) τη χάρη** άλλος έχει τη φήμη και άλλος την πραγματική αξία (στ) ο **λύκος έχει τ' όνομα κι η αλεπού τη χάρη** βλ. λ. *αλεπού* · 5. ΓΛΩΣΣ. κάθε λέξη που δηλώνει πρόσωπο, ζώο, πράγμα ή αφηρημένη έννοια (ουσιαστικό) ή προσδιορίζει άλλη ανάλογη λέξη αποδίδοντας της ιδιότητα (επίθετο): *κύριο* | *προσηγορικό* ~|~ *επίθετο* | *ουσιαστικό*. — (υποκ.) ονοματικά (το), ονοματάρα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ουσιαστικός, σύνθετος, υποχωρητικός, φημισμένος.

[ETYM αρχ. < *o-nomn- < o-προθεμ. + I.E. *momn- «όνομα», πβ. σανσκρ. nāma, λατ. nomen (> γαλλ. nom, ισπ. nombre), αρμ. a-nun, ουάλ. enw, γερμ. Name, αγγλ. name κ.ά. ο αιολ. τ. *δνομα*, που απαντά σε πολλά συνθ. της Ν. Ελληνικής (λ.χ. *επ-όνομος*, *ομ-όνομος*, συν-όνομος), οφείλεται είτε σε προχωρητική ανομοίωση είτε σε συννεταλμ. βαθμ. του θέματος. Ήδη αρχ. είναι η γλωσσ. σημ. της λ. (κατ' αντιδιαστολή προς το *ρήμα*), ενώ στους γραμματικούς της ελληνιστικής περιόδου απαντούν επίσης οι όροι *κύριον* | *προσηγορικόν όνομα*].

όνομα: παράγωγα - σύνθετα. Από την (αρχαία ήδη) λ. **όνομα** παράγονται τα **ονοματ-ικός** (πβ. και **ονοματική εορτή**, ορθότ. αντί **ονομαστική εορτή**) και **ονόματι** (επίρρ. χρήση της αρχ. δοτικής πτώ-

σης του ουσιαστικού *όνομα*). Επίσης το ρ. **ονομάζω** (*επονομάζω*, *κατονομάζω*, *μετονομάζω*, *προσωνομάζω*, *παρονομάζω*) με τα **ονομασία** (*επονομασία*, *μετονομασία*, *αυτονομασία*), **ονομαστικός**, **ονομαστός**, **ονομαστί** και *παρονομαστής*. Η λ. *όνομα* απαντά επί- σης ως *ά* και ως *β'* συνθετικό. Ως *ά* συνθετικό: **ονοματο-λογία** (ο-νοματολόγος), **ονοματο-θεσία** (*ονοματοθετής*, *ονοματοθετός*), **ονο- ματο-ποίηση**. Ως *β'* συνθετικό εμφανίζεται με τον τύπο **όνομα** (αρχ. αιολικός τύπος αντί του *όνομα*, με κόψηση του *ο* σε *υ*) και λόγω του αρχαίου *άνομου* της εκτάσεως εν συνθέσει γράφεται με *ω* αντί *ο*: *ανόνομος*, *επόννομος*, *συνόνομος*, *περιόνομος*, *ψεδόνομος*, *ιδιώννομος*, *ποικιλόννομος*, *ομόνομος*, *χριστεπόννομος*, *ετερώννομος*, *φερώννομος*, *ταυτόνομος*, *ενόνομος*, *πολυόνομος*, *αντόνομος*. Επί- σης: *τοπώνυμο*, *κυριώνυμο*, *ανθρωπωνύμιο*, *ανδρώνυμο*, *οδονύ- μιο*, *αγιώνυμο*, *παρωνύμιο*, *προσωνύμιο*, *ακρονύμιο* και *ανωνυμία*, *επωνυμία*, *ανθρωπωνυμία*, *συνωνυμία*, *ομωνυμία*, *τοπωνυμία*, *α- νωνυμία*, *παρωνυμία*, *προσωνυμία*, *μετωνυμία*, καθώς και *τοπο- νυμικός*, *ανδρωνυμικός*, *αγιωνυμικός*, *συνωνυμικός*, *παρωνυμικός*, *μετωνυμικός*, *αντωνυμικός* και *επόννομο*, *πατόννομο*, *μητρόννομο*, *ψεδόννομο*, *διώννομο*, *τριώννομο*, *πολυόνομο*, *ομόννομο*, *ετερώννομο*, *ιδιώννομο*, *ονοματεπόννομο*, *πατόννομο*.

ονομάω ρ. μετβ. [αρχ.] {ονομασ-α, -ηκα, -μένος} 1. *δίνω* όνομα (σε κάποιον/κάτι): *το μορὸ τους το ονόμασαν Κωστή* || τη *γάτα τους* την *ονόμασαν Ριρίκα* 2. αναφέρω ονομαστικώς: *αρνήθηκε να ονομάσει τους συνενόχους* του ΣΥΝ. *κατονομάζω*, *ονοματίζω* 3. αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) συγκεκριμένη ονομασία ή χαρακτηρισμό: *ονόμασαν την αποικία «Βυζάντιο» από το όνομα του Βυζάντιου, του αρχηγού των αποίκων* · 4. απονέμω συγκεκριμένο τίτλο ή διορίση σε συγκεκριμένο αξίωμα: *τον ονόμασε διάδοχο τον στον θρόνο* 5. (μεσοπαθ. **ονομά- ζομαι**) φέρω συγκεκριμένο όνομα, λέγωμαι: - Ανδρέου, *Γιάννης Ανδρέου* || -Πάνος *Αναδόξαστε*; -*Βασίλης Χρηματιδής* || ο αριθμός κά- το από την *κλασματική γραμμή* ονομάζεται *παρονομαστής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

ονομασία (η) [αρχ.] {ονομασιών} 1. η λέξη με την οποία δηλώνεται κάτι: η ~ του *ζώου* | της *πόλης* | της *νόσου* | του *φαινομένου* ΣΥΝ. *όνο- μα*: ΦΡ. **ονομασία (ανωτέρας) προελεύσεως** ως χαρακτηρισμός κρα- σιού με τυπική γεύση, που παράγεται σύμφωνα με προδιαγραφές οι οποίες ορίζονται από τον νόμο και περιλαμβάνουν τη γεωγραφική ζώ- νη παραγωγής, τα σταφύλια που επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν, την τεχνική της οινοποίησης και τον ελάχιστο χρόνο παλαίωσής · 2. η απονομή ονόματος σε (κάποιον/κάτι): στη *σύσκεψη* θα *συζητηθεί* το *θέμα* της ~ του *νέου προϊόντος* 3. η απονομή τίτλου ή ο διορισμός σε αξίωμα: ~ *κάποιου ως διαδόχου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

ονομαστί επίρρ. (αρχαιοπρ.) ονομαστικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί, *όνομα*. [ETYM αρχ. < ονομαστός + επίρρ. επίθημα -ί, πβ. *άνευστ-ί*, *άσζη- τη-ί*, *ανεπιστρεπτή-ί*].

ονομαστικά επίρρ.: με το όνομα: *ενομοίωσε ~ όλα τα μέλη του προ- εδρείου του συλλόγου*. Επίσης (λόγ.) **ονομαστικώς** [μτγν.].

ονομαστική (η) ΓΛΩΣΣ. η κατεξοχήν πτώση που χρησιμοποιείται για την αναφορά σε πρόσωπα και πράγματα: βασική λειτουργία της εί- ναι η δήλωση του γραμματικού υποκειμένου του ρήματος και του κατηγορούμενου του είναι η πτώση στην οποία καταχωρίζονται συμ- βατικά στο λεξικό της Ελληνικής και άλλων γλωσσών όλα τα ονο- ματικά στοιχεία (ουσιαστικά, επίθετα, αντωνυμίες, άρθρα, μετοχές). [ETYM. < μτγν. *ονομαστική* (ενν. πτώσις) < αρχ. ονομαστός (< ονομά- ζω)]. Μετάφρ. δάνειο από την Ελληνική αποτελεί το λατ. nominativus (casus), από όπου και αγγλ. nominative, γαλλ. nominatif, γερμ. Nominativ κ.τ.δ.].

ονομαστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. το να καθίστανται χρηματικό τίτλο (μετοχές, δικαιόγραφα κ.λπ.) ονομα- στικοί με την αναγραφη των προσωπικών στοιχείων ταυτότητας του δικαιούχου. — **ονομαστικοποιώ** ρ. {-είς...}.

ονομαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το όνομα- ΦΡ. (α) ονομαστική **εορτή** (ορθότ. *ονοματική εορτή*) η ημέρα στην οποία γιορτάζουν όσοι φέρουν το όνομα του τιμωμένου από την Εκκλησία αγίου ή γεγονότος: η *ονομαστική εορτή του Νίκου είναι στις 6 Δε- κεμβρίου*, του *Αγίου Νικολάου* (β) ονομαστική **ψηφοφορία** η ψηφο- φορία κατά την οποία κάθε πρόσωπο που έχει δικαίωμα ψήφου ακούει το όνομα του να διαβάζεται από σχετικό κατάλογο και αμέ- σως μετά δηλώνει φανερά την τοποθέτησή του με ένα «να» ή ένα «όχι»: *διεζήχη χθεσ στη Βουλή ονομαστική ψηφοφορία για τον κρα- τικό προϋπολογισμό* 2. αυτός που περιλαμβάνει ονόματα: ~ *κατά- σταση* | *κατάλογος* 3. αυτός που ισχύει στο όνομα (επ' όνοματι) ενός προσώπου: ~ *τίτλος* | *μετοχή* 4. ΟΙΚΟΝ. (α) αυτός που ισχύει επίσημα, κατ' αντιδιαστολή προς το τι ισχύει στην πραγματικότητα: «το *κα- θαρό επιτόκιο του δανείου*, δηλ. το επιτόκιο που προκύπτει από τη *διαφορά* του ~ *επιτοκίου* και του *πληθωρισμού*, είναι *τοκογλυφικό*» (εφημ.) (β) ονομαστική **αξία** το ποσό που αναγράφεται πάνω σε νόμι- σμα, συναλλαγματική, σύμβολο κ.λπ.: η ~ *αξία ενός χαρτονομί- σματος είναι αυτή που αναγράφεται πάνω στο χαρτονομίσμα*, ενώ η *αγοραστική του αξία είναι τα αγαθά που μπορεί να αγοράσει κανείς με αυτό* 5. ΦΙΛΟΣΟΦ. ονομαστικό (οι) οι νομιναιλιστές φιλόσοφοι του Με- σαιώνα, οι οποίοι θεωρούσαν ότι οι γενικές ή καθολικές έννοιες εί- ναι δημιουργήματα της ανθρώπινης διάνοιας και δεν υφίστανται αντικειμενικά (πβ. λ. νομιναιλισμός, *ονοματοκρατία*) 6. ΓΛΩΣΣ. **ονομα- στική** (η) βλ. λ. — **ονομαστικ-ά** | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. πα- ρώννομο, *όνομα*.

[ETYM αρχ. < ονομαστός < ονομάζω. Ορισμένοι νομικοί και οικον. όροι είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *ονομαστική αξία* (< valeur nominale), ονομαστική *μετοχή* | *κατάσταση* (< action nominative | état

nominatif), *ονομαστικός τίτλος* (< titre nominatif) κ.ά.].
 ονομαστός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει αποκτήσει φήμη, αυτός του οποίου το όνομα είναι ευρύτετα γνωστό: ~ *γιατρός* | *καθηγητής* || η *Ισλανδία είναι ~ για την ομορφιά του ηρασειακού της τοπίου* ΣΥΝ. έακουστος, περιφημος, διάσημος, περίνομος ΑΝΤ. άσημος, άγνωστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*, ονοματεπώνυμο (το) [1896] {ονοματεπώνυμ-ου | -ων} το μικρό όνομα και το επώνυμο (κάποιου): *το ~ του είναι Ανδρέας Παυλίδης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. όνομα.
ονόματι → όνομα
 ονοματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ονομάτισ-α, -ηκα, -μένος} 1. δίνω όνομα σε (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. ονομάζω, ονοματοθετώ 2. αναφέρω ονομαστικά, κατονομάζω: ~ *τους υπόπτους για τον φόνο*. — ονομάτισμα (το).
 ονοματικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με το όνομα, που έχει τα χαρακτηριστικά ονόματος: ~ *προσδιορισμός* (κάθε προσδιορισμός με χαρακτηριστικά ονόματα, δηλ. πτώσεις, αριθμούς, γένη, π.χ. το επίθετο) 2. (α) αυτός που χρησιμοποιείται συντακτικά όπως ένα όνομα: ~ *πρώτεις* (β) **ονοματικό σύνολο** | **ονοματική φράση** η φράση που αποτελείται από ένα ή περισσότερα ονόματα και ενδοχόμενος τα άρθρα τους ή/και τους προσδιορισμούς τους, π.χ. η φράση η *ψηλή κυρία με το καπέλο στην πρόταση η ψηλή κυρία με το καπέλο κοίταει γύρω της*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο, όνομα*.
 ονοματοδοσία (η) [1888] {ονοματοδοσιών} το να δίνεται σε (κάποιον/κάτι) όνομα. — ονοματοδοτώ ρ. {-εις...}.
 ονοματοθεσία (η) [μεσν.] {ονοματοθεσιών} 1. η απόδοση ονόματος, ονομασίας ΣΥΝ. ονομάτισμα 2. η καθιέρωση και χρήση τεχνικών ή επιστημονικών όρων · 3. ΕΚΚΛΗΣ. η μικρή Ιερή Ακολουθία που περιλαμβάνεται στο Μέγα Ευχολόγιον της Εκκλησίας και τελείται την πρώτη μέρα στο σπίτι, όπου βρίσκεται το βρέφος, μετά την ευχή της γεννήσεως ή και στον ναό την 40ή μέρα από τη γέννηση του παιδιού ή συνθέστερα πριν από την τέλεση του μυστηρίου της Βαπτίσεως μετά την ακολουθία της κατηγορήσεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
 ονοματοθέτης (ο) {ονοματοθετών} 1. πρόσωπο που δίνει όνομα σε (κάποιον/κάτι) 2. πρόσωπο που ασχολείται με την καθιέρωση και τη χρήση επιστημονικών ή τεχνικών όρων. — ονοματοθετώ ρ. [μτγν.] {-εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < όνοματο- (< όνομα) + -θέτης < τίμημι (βλ. κ. θέτω)].
 ονοματοκρατία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η φιλοσοφική θεωρία, σύμφωνα με την οποία οι γενικές έννοιες είναι μόνον ονόματα, δεν αποτελούν ανεξάρτητη πραγματικότητα εντός ή εκτός της ανθρώπινης διάνοιας ΣΥΝ. νομιναλισμός. — ονοματοκρατικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απλό. του γαλλ. nominalisme].
 ονοματολογία (η) {ονοματολογιών} 1. η επιστήμη που μελετά τα ονόματα και τις ονομασίες σε όλες τις χρήσεις τους 2. ο καθορισμός και η εξήγηση των ονομασιών που σχετίζονται με συγκεκριμένο αντικείμενο 3. ΧΗΜ. (α) ο κλάδος που ασχολείται με την ονομασία των χημικών ενώσεων (β) (καταγγ.) ο τρόπος ονομασίας των χημικών ενώσεων. — ονοματολόγος (ο/η), ονοματολογικός, -ή, -ό [1849]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
 [ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «κατάλογος ονομάτων», < όνοματο- (< όνομα) + λογία < λέγω. ο επιστημ. όρ. είναι αντιδίν. από γαλλ. onoma-tologie].
 ονοματολόγιο (το) [1858] {ονοματολογί-ου | -ων} το σύνολο ή ο κατάλογος των ονομασιών που σχετίζονται με συγκεκριμένο αντικείμενο: *ναυτικό ~*.
ονοματοποίηση (η) → ονοματοποιία
ονοματοποίητος, -η, -ο [μεσν.] {ονοματι-ών} η που έχει σχηματιστεί, για να δηλώσει πράγμα σύμφωνα με ήχους, οι οποίοι συνδέονται με αυτό (βλ. κ. λ. ονοματοποιία) ΣΥΝ. ηχοποίητος.
 ονοματοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. 1. το φαινόμενο, κατά το οποίο η ονομασία πράγματος ή ενέργειας γίνεται με φωνητική μίμηση του ήχου που συνδέεται με αυτό, π.χ. *κακαρίζω, μουρμουρίζω, μουρμουρηθρα* ΣΥΝ. ηχομητική 2. η χρήση λέξεων, των οποίων ο ήχος δηλώνει τη σημασία τους. Επίσης ονοματοποίηση [μεσν.].
 ονοματοποιώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ονοματοποιείσ... | ονοματοποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. δημιουργώ, πλάθω (ονόματα ή λέξεις) 2. σχηματίζω (λέξεις) κατ' απομίμηση φυσικών ήχων.
 ονόρε (το) {άκλ.} το κύρος ΦΡ. *για το νόρε* για το κύρος: *διατρείει τη θέση του καθηγητή μόνο και μόνο ~*. [ΕΤΥΜ < ιταλ. onore < λατ. honos, -oris].
 όνος (ο/η) (λόγ.) ο γάιδωρος ΦΡ. (μτφ. λόγ.) *περί όνου σκιάς* (περί όνου σκιάς, Αριστοφ. *Σφήκες* 191) για θέμα ανάξιο λόγου: *συζητήσεις ~*. — όνοιος, -α, -ο [αρχ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γάιδωρος*]. [ΕΤΥΜ αρχ. (ήδη μκ. ο-ηο), αβεβ. ετύμου, αφού δεν υπάρχει Ι.Ε. όρ. για το ζώο, καθώς είναι ανατολικής-μεσογειακής προελ. (βλ. *εξάλλου κ. γάιδωρος*). Είναι πθ. ότι τόσο η λ. *όνος* όσο και η συνώνυμη λατ. asinus ανάγονται στο σουμ. ansu (ίσως *osonos > *ohonos > *hoonos > όνος), ενώ στην ίδια σουμ. λ. *ανάγεται* και το αρμ. eā, γεν. i5-oy].
Όνοφριος (ο) j-ου κ. -ίου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Όσιος ~ ο *Αγρίπιος* 2. (μετοnym.) άνθρωπος ασκητικός, αδύνατος: *έγινε σαν τον Άγιο Όνοφριο*. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν., αιγυπτ. αρχής, αγν. ετύμου].
 Ο.Ν.Π.Δ.Α. (η) Ομοσπονδία Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου.
 οντάριο (το) [1888] {ονταρί-ου | -ων} (μειωτ.) άτομο ηδμεταμηνής αξίας ΑΝΤ. ανθρωπάριο, ανθρωπάκι. [ΕΤΥΜ Υποκ. της λ. ο ν, όντος].
 οντάς (ο) {οντάδες} (λαϊκ.) το δομάτιο.
 [ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ. oda].
όντας¹ συνδ. (λαϊκ.) όταν: «~ *βοθίσει ο ήλιος και το σούρουπο ακλουθήσει*» (Λ. Μαβίλης).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *οντας*) < όταν (με ανάπτυξη ερρίνου και κατάλ. -ς, κατά τα επαρ. σε -ς, *νορίς, χτεσκ.ά.*)- λιγότερο πθ. < αρχ. όντας, αιτ. πληθ. του αρσ. όν (μτχ. του ρ. *εμί*)].
όντας² μτχ. (λόγ.) επειδή είμαι ή ήμουν ή θα είμαι: ~ *σε δεινή θέση, αναγκάστηκα να το διακινδυνεύσω* || ~ *ο μεγαλύτερος στην οικογένεια, έπρεπε να φροντίζω και για τα παιδιά*.
 [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. όντας, αιτ. πληθ. του αρσ. όν (μτχ. του ρ. *εμί*, βλ. λ. *εμί*)].
 οντισιόν (η) {άκλ.} δοκιμαστική ακρόαση ή παράσταση τραγουδιστή, ηθοποιού, μουσικού κ.λπ. ως μέρος της διαδικασίας επιλογής προσώπων για επαγγελματική συνεργασία.
 [ΕΤΥΜ. < γαλλ. audition «ακρόαση» < λατ. auditio, -ōnis < ρ. audio «ακούω»].
οντογένεση (η) [1893] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των διαδικασιών και των σταδίων αναπτύξεως ενός οργανισμού από τη στιγμή της γονιμοποίησης ή της μονογονικής αναπαραγωγής μέχρι τέλους της ζωής του (πβ. λ. *φολογένεση*) ΣΥΝ. οντογονία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontogenese].
οντογονία (η) [1882] {οντογονιών} 1. η οντογένεση (βλ. λ.) 2. οποιαδήποτε θεωρία αναφέρεται στην εμφάνιση των οργανικών όντων στρ Γ η. — **οντογονικός**, -ή, -ό [1887]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontogenese].
οντολογία (η) [1786] {οντολογιών} 1. (στην κλασική φιλοσοφία) η επιστήμη που εξετάζει το όν καθ' εαυτό, το όν «ή όν» (Αριστ.) (όρος ισοδύναμος με τον όρο *μεταφυσική*) 2. (στη σύγχρονη φιλοσοφία) η μελέτη της ύπαρξης γενικά, όπως τη συλλαμβάνουν οι διάφορες παραλλαγές της υπαρξιακής ή υπαρξιστικής σκέψης. — **οντολόγος** (ο/η) [1853], **οντολόγος**, -ή, -ό [1786], **οντολογικ-ά** /-ώς [1889] **επίρρ.** [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontologie].
οντολογισμός (ο) [1889] ΦΙΛΟΣ, η μεταφυσική θεωρία, κατά την οποία η άμεση γνώση του Θεού είναι φυσική στον άνθρωπο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ontologisme].
οντότητα (η) [μτγν.] {οντοτήτων} 1. η ύπαρξη: *άφραθη* | *αναλλοίωτη* ~ 2. τα στοιχεία που συνιστούν την ύπαρξη, η ουσία 3. οτιδήποτε υπάρχει αυτοτελώς, έχει διακεκριμένα χαρακτηριστικά που το ορίζουν ως αυτοτελή ύπαρξη: *ιδιαιτερη* ~ || *κρατική* | *οικονομική* ~ 4. (καθμ.) ο ιδιαίτερος χαρακτήρας ενός ανθρώπου, η δύναμη της προσωπικότητας του: *είναι άνθρωπος χωρίς* ~ ΣΥΝ. προσωπικότητα.
οντουλασιόν (η) {άκλ.} τεχνητό κατσάρωμα μαλλιών. [ΕΤΥΜ < γαλλ. ondulation, βλ. λ. *οντουλέ*].
οντουλέ επίθ. {άκλ.} κυματοειδής, κατσαροτός: ~ *χτένισμα* | *μαλλί* | *χαρτί*. — **οντουλέ** **επίρρ.** [ΕΤΥΜ < γαλλ. ondulé (οπτικό δάνειο) < ρ. onduler «κυματίζω» < μτγν. λατ. *undulare < λατ. unda «κύμα» (> γαλλ. onde)].
όντος **επίρρ.** (λόγ.) πράγματι: *συνέβησαν ~ έτσι τα πράγματα*; || *είναι ~ καλός γιατρός* - *είχε δίκιο που μου τον συνέστησε* || (βεβαιωτικά) *είχε ~ δίκιο* - ΦΡ. **ΦΙΛΟΣ**, **όντος όν** (το) η ουσία των όντων. [ΕΤΥΜ. αρχ. **επίρρ.** < ών, όντος, μτχ. **ενεστ.** του ρ. *εμί*].
ονυχιαίος, -α, -ο → **ονυχιαίος**
όνυχας¹ (ο) {ονύχων} 1. (αρχαιοπρ.) το νύχι (βλ. λ.) - ΦΡ. (α) **εδόνυχος τον λέοντα** (*εξ* *ονυχος* *λέοντα*, Αλκαίος 113) από μια μικρή και ασημαντή λεπτομέρεια μπορεί να συναχθεί γενικό συμπέρασμα: *από λίγες μόνο σελίδες καταλαβαίνει κανείς την αξία αυτού του βιβλίου* - (β) *εξ απαλόων ονύχων* (*εξ* *απαλόων ονύχων*, λατ. de tenero ungui) από πολύ μικρή ηλικία (γενικότε.) από πολύ νωρίς: *οι βάσεις για τη συγκρότηση μιας υγιούς προσωπικότητας τίθενται ~ 2*. η σπλή 3. η εσωτερική ακραία στεφάνη των τροχών σιδηροδρομικών οχημάτων. [ΕΤΥΜ. < αρχ. **δνυξ**, βλ. λ. *νύχι*].
όνυχας² (ο) {ονύχων} ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος, ποικιλία του πυριτικού ορυκτού «αγάτης», ο οποίος χαρακτηρίζεται από εναλλαγή ζωνών διαφορετικών χρωμάτων, συνήθ. λευκού και μαύρου ή λευκού και καστανού (σαρδόνυχας).
 [ΕΤΥΜ. < μτγν. **δνυξ**, που μάλλον ταυτίζεται με το αρχ. **δνυξ** «νύχι» (βλ. λ.) λόγω των λαμπρών φωτεινών ζωνών, οι οποίες εμφανίζονται στην επιφάνεια της πέτρας και της δίνουν την όψη πολλών *επάλληλων νυχιών*].
ονυχιαίος, -α, -ο κ. **ονυχιαίος** [μεσν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το νύχι.
ονυχόρροπος (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η υπερτροφική παραμόρφωση του νυχιού του ποδιού, το οποίο γίνεται πολύ μεγάλο και σκληρό, αλλάζει διεύθυνση και κυρτώνεται σαν κέρατο. [ΕΤΥΜ < *ονυχο* (< **δνυξ**, -χος) + *όρροπος* (βλ. κ. *όρροπος*), ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. Onychogryposis*].
ονυχοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ονυχοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα νυχιού, αυτός που μοιάζει με νύχι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
ονυχοκομία (η) {χωρ. πληθ.} το μανικιούρ (βλ. λ.). — **ονυχοκόμος** (ο/η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. manucure].
ονυχομαντεία (η) [1815] {ονυχομαντειών} η μαντεία που βασίζεται στην εξέταση των νυχιών (σχήμα, κηλίδες πάνω σε αυτά κ.λπ.).
ονυχοπάθεια (η) {ονυχοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση των νυχιών.
 [ΕΤΥΜ. < *ονυχο* (< **δνυξ**, -χος) + *-πάθεια* < θ. *παθ*- του ρ. *πάσχω* (πβ. *παθ. αόρ. β' ε-παθ-ον*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Onychopathie].
ονυχοτλλομανία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η νευρωτική ασθένεια που εκδηλώνεται με την επίμονη απόσπαση κομματιών από τα νύχια. [ΕΤΥΜ. < *ονυχο*- (< **δνυξ**, -χος) + *τλλο*- (< *τλλω* «μαδάω», βλ. λ.) + *μανία*].
ονυχοφαγία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συνήθεια να δαγκώνει κα-

νείς τις άκρες των νυχιών του. — **ονυχοφάγος** (ο/η) [1896]. [ETXM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Onychophagie]. ονυχοφόρος, -ος, -ο [μτγν.] 1. (επιστημ.) (α) αυτός που φέρει, που έχει νύχια (β) ΑΝΑΤ. **ονυχοφόρος φάλαγγα** η περιφερειακή φάλαγγα των δακτύλων, που φέρει το νύχι 2. ΖΩΟΛ. (θηλαστικό) που φέρει νύχια ή γαμφώνυχες (και όχι σπλές). ονυχοφύα (η) {χωρ. πληθ.} ΠΥΣΙΟΛ. η διαδικασία τής εκφύσεως των νυχιών. [ETYM < ονυχο- (< όνυξ, -χος) + -φύα < φύω | -ομαι]. ονύχωση (η) {-ης κ. -ώσεως} | -ώσεις, -ώσεων | ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση ή δυσπλάσια των νυχιών ΣΥΝ. ονυχοπάθεια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. onychose]. **οξαλίδα** (η) ποώδες, πολυετές και καλλωπιστικό φυτό, το οποίο χρησιμοποιείται στη λαϊκή ιατρική κατά τής δυσπεψίας, του ίκτερου, των νεφρικών πόνων και ασθενειών του ήπατος. [ETYM < μτγν. *όξάλις, -ιδος* < αρχ. όξος + επίθημα -άλις]. οξαλικός, -ή, -ό [1802] 1. ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με το οξύ τής οξαλίδας: ~ *ένωση* 2. (α) ΙΑΤΡ. οξαλική **διάθεση** η κατάσταση οργανισμού που χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα οξαλικού οξέος στο αίμα και στα ούρα και από σχηματισμό κρυστάλλων ή λίθων στους νεφρούς λόγω οξαλικών αλάτων (β) ΧΗΜ. οξαλικό οξύ οργανικό οξύ που απαντά στη φύση κυρ. με τη μορφή των αλάτων του (στο σπανάκι, το σέλινο κ.λπ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxalique]. οξάλμη (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα από άλμη και ξίδι, που χρησιμοποιείται ως συντηρητικό τροφίμων ή λαχανικών. [ETYM αρχ. < οξός + άλμη]. **οξαποδός** (ο) (λαϊκ.) ο διάβολος, ο Σατανάς. Επίσης **οξαποδώ** {άκλ.}. [ETYM < ο *εξαποδός* (με έκκρουση) < *εξαποδώ* < φρ. *έξω από εδώ*]. **οξεία** (η) (οξείων) Γ. ΟΛΩΣΣ. (α) (στη Νέα Ελληνική) το τονικό σημάδι που δηλώνει το φωνήεν, το οποίο προφέρεται πιο έντονα συγκριτικά με τα φωνήεντα των άλλων συλλαβών (β) (στην Αρχαία Ελληνική) το τονικό σημάδι που δηλώνει το φωνήεν, το οποίο προφέρεται σε μεγαλύτερο μουσικό ύψος. ΣΧΟΛΙΟ λ. τονισμός, τόνος. [ETYM < αρχ. οξεία (στη μτγν. φρ. *οξεία προσωδία*), θηλ. του επίθ. οξός (βλ. λ.).] οξείδιο (το) → οξείδιο οξειδοαναγωγής (η) → οξειδοαναγωγής οξειδώνω ρ. → οξειδώνω οξειδώνω (η) → οξείωση οξειδώνω, -η, -ο → οξείωση οξειδωτής (ο) → οξείωτης οξείνος, -η, -ο αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο οξιάς. Επίσης (καθημ.) οξείνος, -η, -ο. [ETYM. μτγν. < οξεία + παραγ. επίθημα -ινος]. οξέλιο (το) [μτγν.] | οξελί-ου | -ων | (λόγ.) το λαδοξίδιο. οξέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. το μη φυσιολογικό επίπεδο οξύτητας ή αλκαλικότητας των υγρών του οργανισμού, συμπεριλαμβανομένων και του αίματος, η οποία παρουσιάζεται σε περιπτώσεις ανεξέλεγκτου σακχαρώδους διαβήτη, σοβαρής νεφρικής πάθησης και μερικών ασθενειών των πνευμόνων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. acidosis]. οξιά (η) φυλλοβόλο δέντρο με ύψος μέχρι 30 μέτρα, έχει λεπτό πράσινο φύλλωμα με μυτερά και ωοειδή φύλλα, λείο και γκριζό φλοιό και τριγωνικούς καρπούς, που περικλείονται από ακανθώδες, ξυλώδες κέραλο, το κοκκινόπο ξύλο τής χρησιμοποιείται για την κατασκευή επίπλων, εργαλείων, πατωμάτων, ξυλάνθρακα κ.λπ. [ETYM < μτγν. *οξεία* < αρχ. οξία < Γ.Ε. *ōs-k- «μελίω» (η ελλην. λ. έχει παρετυμολογηθεί προς το επίθ. οξύς), πβ. αλβ. ah «οξιά» (< *ask- | *osk-), αρμ. had «μελίω», λατ. opus (< *os-en-os) κ.ά. ο μτγν. τ. *οξεία* (> *οξία*, με συνίληση) σχηματίστηκε κατά τα ονόματα δέντρων, πβ. *ιτέα, μηλέα* κ.ά.].

οξιά ή οξυά; Η λέξη γράφεται κανονικά με -ι- (οξιά), αφού ήδη στην Αρχαία (μεταγενέστερη) υπάρχει τ. οξεία, απ' όπου με συνίληση προήλθε τ. οξιά (πβ. *μηλέα* > *μηλιά*, *νέα* > *νια*, *ελαία* > *ελιά*, *παλαιός* > *παλιός* κ.τ.δ.). ο τ. οξιά συμφωνεί με τα πολλά ονόματα δέντρων, φυτών κ.λπ. που λήγουν σε -ιά και είναι γι' αυτό προτιμότερος, χωρίς να είναι λανθασμένος ο τ. οξυά, που θα μπορούσε να έχει προέλθει επίσης με συνίληση από τον αρχ. τ. οξύα.

οξίδιο (το) (σχολ. ορθ. οξειδίο) {οξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. σώμα που σχηματίζεται κατά την αντίδραση μεταλλικών συνήθ. στοιχείων με το οξυγόνο: *βασικά* | *όξια* | *οξέτερα* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*. [ETYM Αντιδάν., < γαλλ. oxide < αρχ. οξύς].

οξειδοαναγωγής (η) (σχολ. ορθ. *οξειδοαναγωγή*) ΧΗΜ. χημική αντίδραση κατά την οποία πραγματοποιείται μεταφορά ηλεκτρονίων από μία χημική ένωση σε άλλη. — **οξειδοαναγωγικός**, -ή, -ό. [ETYM Απόδ. του *αγγλ.* oxidation - reduction].

οξειδώνω ρ. μετβ. [1812] (σχολ. ορθ. οξειδώνω) {οξιδί-σα, -θηκα, -μένος} 1. ΧΗΜ. αποσώ με χημικό ή φυσικοχημικό τρόπο ηλεκτρόνια από ένα στοιχείο (είτε είναι ελεύθερο είτε ενωμένο σε κάποια χημική ένωση) 2. (ειδικό) κάνω ένα μέταλλο να σκουριάζει (ενώνο με οξυγόνο): το *μέταλλο που εκτίθεται σε υγρασία, σταδιακά οξιδώνεται*. — **οξειδωτικός**, -ή, -ό [1876]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*. [ET^M· Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxidér].

οξίδωση (η) [1812] (σχολ. ορθ. *οξείδωση*) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. 1. χημική αντίδραση κατά την οποία αποσπώνται ηλεκτρόνια από κάποιο στοιχείο 2. το σκουρίσμα: η *επάλειψη με αυτό το υ-*

λικό προφυλάσσει το μέταλλο από την ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxidation]. οξιδώσιμος, -η, -ο [1840] (σχολ. ορθ. οξειδωσιμος) ΧΗΜ. αυτός που επιδέχεται οξείδωση. **οξειδωτής** (ο) (σχολ. ορθ. οξειδωτής) ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. κάθε σώμα που προκαλεί οξείδωση. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxidant]. οξειδωτικός, -ή, -ό → οξειδώνω οξειζέ (το) → οξυζενέ οξικός, -ή, -ό [1799] ΧΗΜ. 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το όξος, το ξίδι (β) **οξική ζύμωση** η ζύμωση που προκαλείται από τα οξικά βακτήρια και από την οποία παράγεται το ξίδι (γ) **οξικό οξύ** οργανικό οξύ, διαβρωτικό και με έντονη οσμή, που παράγεται κατά την οξική ζύμωση και στο οποίο οφείλει τη γεύση του το ξίδι 2. αυτός που σχετίζεται με τα παράγωγα του οξικού οξέος: ~ *άλας* | *εστέρας* | *κυτταρίνη* | *αυθαιτέρας*. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. acétique]. οξίνος, -η, -ο 1. (λόγ.) αυτός που έχει τη γεύση του ξιδιού 2. ΧΗΜ. (α) αυτός που σχετίζεται με το οξεία: ~ *αντίδραση* | *διάλυμα* (β) **οξίνος χαρακτήρας** το σύνολο των κοινών ιδιοτήτων που έχουν τα διαλύματα των οξέων και οι οποίες οφείλονται στο κατιόν υδρογόνου, όπως η ξινή γεύση, η αλλαγή του χρώματος των δεικτών, η ικανότητα να αντιδρούν με βασικά οξείδια, μέταλλα κ.λπ. (γ) **οξίνη βροχή** η βροχόπτωση που περιέχει υψηλά ποσοστά θεικού και νιτρικού οξέος και αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες μόλυνσης του περιβάλλοντος (δ) **οξίνο έδαφος** το έντονα διαβρωμένο έδαφος των υγρών τροπικών και υποτροπικών περιοχών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*. [ETYM μτγν. < αρχ. οξός (βλ. λ.).] Οι χημ. όροι είναι μετάφρ. δάνεια: οξίνη βροχή (< *αγγλ.* acid rain), οξίνο έδαφος (< *αγγλ.* oxisol), οξίνο ύδωρ (< *αγγλ.* acid water) κ.ά. | οξοναμία (η) {οξοναμιών} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση οξόνης στο αίμα. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. acetonémie (νόθο συνθ.)]. Βλ. κ. ακετονή. οξοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΧΗΜ. η μετατροπή σε οξικό οξύ, σε ξίδι. οξοποιία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η βιομηχανική παραγωγή ξιδιού. όξος (το) {όξους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το ξίδι. Φρ. όξος *αρωματικό* το αρωματικό υγρό που παράγεται από αρωματικό οξύ, οινόπνευμα και αιθέρια έλαια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*. [ETYM_ αρχ. < οξύς (βλ. λ.)]. οξύ (το) {οξέ-ος | -α, -ων} ΧΗΜ. κάθε χημική ένωση που κατά τις αντιδράσεις τής παρουσιάζει την τάση να προσλαμβάνει ένα τουλάχιστον ζεύγος ηλεκτρονίων προς σχηματισμό χημικού δεσμού· τέτοιες είναι ενόσεις που παρέχουν κατιόντα υδρογόνου: *υδροχλωρικό* | *θειικό* | *φωσφορικό* | *νιτρικό* ~ | | *οργανικό* ~. [ETYM_ Ουσιαστικ. ουδ. του αρχ. επίθ. οξύς (βλ. λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. acide]. οξύ- κ. οξύ- ά συνθετικό που δηλώνει: 1. αχμηρότητα: οξύ-ρρυγχος, οξύ-γναθος 2. διαπεραστικότητα: οξύ-τονος, οξύ-φρονος 3. ένταση: οξύ-θμος 4. ταχύτητα: οξύ-νοια 5. οξινή ιδιότητα: οξύ-γάλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*. [ETYM Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. οξύς (βλ. λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. *αγγλ.* oxygen. οξύα (η) → οξιά οξύαυλος (ο) [1861] {οξύαυλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ. το όμπσε (βλ. λ.). [ETYM Απόδ. του *ιταλ.* oboe (βλ. λ. *όμπσε*)]. οξύβας (ο) {οξύβών} ο οξύαυλος (βλ. λ.). [ETYM < αρχ. *οξύβας* < οξύ- + -βάσας < βωά]. οξύ γάλα (το) [μτγν.] {οξύγάλακτος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. το ξινόγαλο 2. (κατ' επέκτ.) το γιαούρτι. οξύγναθισμός (ο) το γνώρισμα ορισμένων ανθρώπων να έχουν μυτερό σαγόνι. οξύ γνάθος, -η, -ο 1. (λόγ.) αυτός που έχει μυτερό σαγόνι 2. (για ζώα) αυτός που έχει οξύ ρύγχος. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* oxynathous]. οξυγόνο (το) [1802] 1. ΧΗΜ. (α) αέριο στοιχείο (σύμβολο θ), άχρωμο, άοσμο και άγευστο, κύριο συστατικό του ατμοσφαιρικού αέρα και του νερού, απαραίτητο για τη λειτουργία τής αναπνοής και την ύπαρξη ζωής (β) **φιάλη οξυγόνου** η μεταλλική φιάλη που περιέχει καθαρό οξυγόνο, το οποίο χρησιμοποιείται για ιατρικούς σκοπούς, σε καταδύσεις, οξυγονοκόλλησεις κ.α. 2. ΒΙΟΛ. **κύκλος του οξυγόνου** η κυκλική διακίνηση του οξυγόνου στη φύση από την κατανάλωση του από ζώα και φυτά για την αναπνοή μέχρι την εκ νέου απόδοση του στη φύση από τα πράσινα φυτά 3. (καθημ.) ο υγιεινός αέρας που αναπνέει κανείς, ο καθαρός αέρας: *θα πάμε στο χωριό, ν' αναπνεύσουμε λίγο* ~ (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΠΝ). — **οξυγονικός**, -ή, -ό [1802], [ETYM < οξύ- + -γόνο < γόνος (βλ. λ.)], ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxygene]. οξυγονοθεραπεία (η) [1894] {οξυγονοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρήση οξυγόνου για θεραπευτικούς σκοπούς, σε περιπτώσεις λ.χ. σσκ, ασφυξίας, οξείας ή χρόνιας αναπνευστικής ανεπάρκειας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxygénothérapie]. οξυγονοκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συγκόλληση μεταλλικών τμημάτων με τη χρήση φλόγας οξυγόνου, η οποία παράγεται από ειδική συσκευή ή καμινέτο. — οξυγονοκόλλητης (ο), οξυγονοκόλλητρια (η). [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ.* oxywelding (νόθο συνθ.)]. οξυγονούχος, -ος, -ο [1840] 1. αυτός που περιέχει οξυγόνο 2. ΦΑΡΜ. οξυγονούχο *ώδωρ* το οξυζενέ (βλ. λ.).

[ETYM. < οζύγωνα + -όχος < έχω]. οζυγώνω ρ. μετβ. [1802] {οζυγώνω-σ, -θηκα, -μένος} αυξάνω την ποσότητα οζυγώνου, εμπλουτίζω σε οζυγόνου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxygène]. οζυγώνωση (η) [1873] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αύξηση της ποσότητας οζυγώνου σε κάποιο σύστημα: ~ του νερού ενυδρείου. οζυγώνιος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχηματίζει οξεία γωνία 2. ΓΕΩΜ. (τρίγωνο) που έχει όλες τις γωνίες του οξείες. οζυδερκής, -ής, -ές {οζυδερκ-ός | -είς (ουδ. -ή) οζυδερκστ-ερος, -ατός} αυτός που έχει οξεία κρίση και αντίληψη, που αντιλαμβάνεται σωστά και γρήγορα τα πράγματα: ένας άνθρωπος καταλαβαίνει τα κίνητρα ή τις προθέσεις των άλλων || στα βιβλία του βρίσκουμε πολλές ~ παρατηρήσεις για την εποχή του || ~ αναλυτής ΣΥΝ. ενορατικός. — οζυδερκία (η) [μετρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM. αρχ. < όζυ- + -δερκής < δέρκομαι «βλέπω καλά, έχω οξεία όραση» < I.E. *derk- «βλέπω», πβ. σανσκρ. da-dārsa «έχω δει», αρχ. ιρλ. ad-con-darc, αρχ. γερμ. zohāt «ευδαίμονος, εμφανής», αλβ. dritë «φως» κ.ά. Ομόρρ. δρά-κων < *dtk-, βλ. λ.). οζύζενε (το) {άκλ.} ελλην. οζυγούχο ύδωρ- διάλυμα υπ'ροξιδίου του υδρογόνου σε νερό χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό για τον καθαρισμό τραυμάτων ή ως σταθεροποιητικό προϊόν μαζί με τις βιταμίνες υαλίων, για να ανοίγει το χρώμα τους. Επίσης (λαϊκ.) οζύζενές (ο). [ETYM. < γαλλ. (eau) oxygénée «οζυγούχο ύδωρ». Βλ. κ. οζύζονο]. οζύζκοος, -η, -ο αυτός που διαθέτει οξύτητα, που ακουει ακόμη και τους πιο ανεπαίθητους ήχους ΣΥΝ. ευήκοος ΑΝΤ. βωρήκοος. — οζύζκοια (η) [μετρν.]. [ETYM. αρχ. < όζυ- + -ήκος (με έκταση του αρχικού φωνηέντου εν συνθέσει) < ακούω]. οζύζηχος, -η, -ο [μετρν.] αυτός που έχει διαπεραστικό ήχο ΑΝΤ. βα-ρύηχος, βαρύφωνος. οζύζθυμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που οργίζεται εύκολα ΣΥΝ. ευέξατος, ευερέθιστος ΑΝΤ. πράος, μακρόθυμος. — οζύζθυμια (η) [αρχ.]. οζύζκαρας (η) [1876] {οζύζκαρας-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η βυσινιά (βλ. λ.). οζύζκεφαλος, -η, -ο [μετρν.] ΑΝΩΡΗΠΟΛ. αυτός του οποίου το κρανίο σχηματίζει οξεία γωνία στην κορυφή λόγω πρόωρης συνάρθρωσης των οστών. — οζύζκεφαλία (η). οζύζκόρυφος, -η, -ο αυτός του οποίου η κορυφή είναι οξεία ΑΝΤ. ομ-βλικόκρυφος. οζύζλόγος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που απολήγει σε αιχμηρό άκρο ΣΥΝ. μυτερός, σουβλερός. [ETYM. < όζυ- + -λήκος < λήγω]. οζύζμετρία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. τεχνική ογκομετρικής χημικής ανάλυσης, που επιτρέπει τον ποσοτικό προσδιορισμό των οξέων τα οποία περιέχονται μέσα σε διάλυμα. — οζύζμετρικός, -ή, -ό [1812]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. acidimétrie (νόθο συνθ.). οζύζμετρο (το) {οζύζμετρ-ου | -ων} συσκευη προσδιορισμού της οξύτητας διαλυμάτων και υγρών τροφίμων, όπως λ.χ. του λαδιού, του γάλακτος, του κρασιού κ.ά. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. acidimètre (νόθο συνθ.). οζύζμωρος, -η, -ο [μετρν.] 1. αυτός που εμπειρείε λογική αντίφαση (γενικότ.) παράλογος 2. ΡΗΤΟΡ. οζύζμωρο (σχήμα) σχήμα λόγου, στο οποίο συνάπτονται έννοιες αντιφατικές μεταξύ τους, που εκοράζουν ωστόσο στο βάθος ένα λογικό νόημα, π.χ. σπεύδε βραδέως. οζύζνοια (η) {χωρ. πληθ.} η οξεία και γρήγορη αντίληψη ΣΥΝ. ευστροφία, ταχύνοια ΑΝΤ. αμβλύνοια, βραδύνοια. οζύζνους, -ους, -ουν [μετρν.] {οζύζ-ους (κ-ου) | -οες (ουδ. -οα), -όνων} αυτός που έχει οξεία και γρήγορη αντίληψη ΣΥΝ. εύστροφος, ταχύ-νους ΑΝΤ. αμβλύνους, βραδύνους. ΣΧΟΛΙΟ λ. έζύζνος. οζύζνηση (η) [1802] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. το να φθάνει μια κατάσταση σε κρίσιμο σημείο, η επιδείνωση: ~ των μεταχειρι-ρτικών επιπλοκών || ~ των ενδοοικογενειακών | διακρατικών σχέσεων ΣΥΝ. χειροτέρευση, εκτράχωση ΑΝΤ. άμβλυνση, εξομάλυνση, ^τόνωση 2. η αύξηση της έντασης (ενός κακού), η έξαψη (πάθους): ~ ρατσισμού | ξενοφοβίας ΑΝΤ. ύφεση. ΣΧΟΛΙΟ λ. μεγέθυνση. οζύζνικος, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να κάνει (κάτι) αιχμηρό 2. (μτφ.) αυτός που καθιστά (κάτι) οξύ ΣΥΝ. ακονιστικός 3. (ειδικότ.) αυτός που επιτείνει την κρισιμότητα ή οδηγεί στην επιδείνωση καταστάσεων ΣΥΝ. επιπαιτικός, εκτραχυντικός. — οζύζνικ-ά | -άς επίρρ. οζύζνω ρ. μετβ. {όζυ-να | -νηκα, -μμένος} 1. κάνω (κάτι) οξύ ΣΥΝ. ακονίζω ΑΝΤ. λειαινώ 2. (μτφ.) βελτιώνω την αντιληπτική ικανότητα: ~ το μυαλό ΑΝΤ. αμβλύνω 3. οδηγώ (κάτι) σε κρίσιμο σημείο ή επιδείνωση: οι εδαφικές διεκδικήσεις όζυζναν τις σχέσεις των δύο χωρών || όζυζνεται ο ανταγωνισμός των δύο εταιρειών ΑΝΤ. αμβλύνω 4. αυξάνω την ένταση: ~ τον πόνο || όζυζνηκαν τα πνεύματα και επακολούθησε συμπλοκή 5. (μεσοπαθ. οζύζνοια) ΓΛΩΣΣ. (για λέξη ή συλλαβή στο πολυτονικό σύστημα) δέχομαι οξεία ως τόνο: η βραχεία συλλαβή πάντα όζυζνεται. ΣΧΟΛΙΟ λ. μεγέθυνση. [ETYM. αρχ. < οζύς (βλ. λ.)]. οζύζουρίαση (η) {ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η μόλυνση του εντερικού σωλήνα από οξυούρους, που προκαλεί κοιλιακές ενοχλήσεις. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. oxyuriasis], οζύζουρος (ο) [1856] {οζύζουρ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. καθένα από τα μικροσκοπικά λευκά σκουλήκια που μπορεί να μολύνουν το έντερο. [ETYM. < οζύ- + -ουρος < ουρά, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oxyure]. θζυρρυγχος, -η, -ο 1. αυτός που έχει μυτερό ρύγχος 2. (ειδικότ.) εδώδιμο ψάρι μεγάλου μήκους, που ζει στον Εύξεινο Πόντο, στην Αζοφική Θάλασσα και σε ποταμούς κυρ. της Ρωσίας, φέρει χαρακτηριστικά μακρύ ρύγχος και από τα αβγά του εξάγεται το μαύρο χαβιάρι.

[ETYM. αρχ. < όζυ- + -ρρυγχος (με διπλασιασμό του αρχικού -ρ- εν συνθέσει) < ρύγχος], οζύς, -εία, -ύ {οζύ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έον οζύτ-ερος, -ατός} (λόγ.) 1. αυτός που απολήγει σε αιχμηρό άκρο: ~ εργαλείο | μαχαίρι ΣΥΝ. οξύληκτος, μυτερός, σουβλερός ΑΝΤ. αμβλύς 2. (για αιχμή ή κόψη και συνεκδ. για όργανα που φέρουν αιχμή ή κόψη) αυτός που κόβει ή τρυπά καλά: ~ άκρο | ακμή || σύμφωνα με την ιατροδίδακτική έκθεση, το θέμα χυλπήθηκε από ~ όργανο, το οποίο διαπέρασε την κοιλιακή του χώρα ΣΥΝ. μυτερός, κοφτερός ΑΝΤ. αμβλύς 3. ΓΕΩΜ. (γωνία) της οποίας το μέτρο είναι μικρότερο από 90° 4. (μτφ.) αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται σε μη ήπια μορφή, που χαρακτηρίζεται από σφοδρότητα: ~ κριτική | απάντηση | συναγερμός | διένεξη | λογομαχία | πρόβλημα | πυρετός ΣΥΝ. έντονος, δυνατός, ζοηρός, δριμύς 5. αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ισχύ και διεισδύει στο βάθος των πραγμάτων: διαθέτει ~ αντίληψη των γεγονότων 6. αυτός που γίνεται έντονα αντιληπτός, ο διαπεραστικός: ~ ήχος (ήχος που «τρυπά» το αυτί) || -βλέμμα 7. (για αισθήσεις και πνευματικές λειτουργίες) αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτότητα, από μεγάλη αντιληπτική ικανότητα: ~ ακοή | όσφρηση | νους ΣΥΝ. δυνατός 8. ΙΑΤΡ. (ασθένεια) που εμφανίζεται ξαφνικά και εξελίσσεται ταχέως: ~ βρογχίτιδα · 9. ΧΙΜ. οξύ (το) βλ. λ. · 10. ΓΛΩΣΣ. οξεία (η) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. προηγουμένος. [ETYM. αρχ. < *ók-σ-ός (με παρέκταση -σ-), ετεροιωμ. βαθμ. του I.E. *ak- «οξύς, αιχμηρός», για το οποίο βλ. λ. ακ-ρος]. οζύζτομος, -η, -ο [αρχ.] (για όργανα κοπής) αυτός που είναι πολύ αιχμηρός ή κοφτερός, που έχει οξύ στόμιο ΑΝΤ. αμβλύς, αμβλύστομος. οζύζτητα (η) [αρχ.] {οζύζτητων} 1. το να είναι κάτι αιχμηρό και κοφτερό: η ~ άκρον | κόψης σπαθιού | βέλους 2. (μτφ.) η ένταση, η δριμύτητα: η ~ της διένεξης | της διαμάχης | της συνομιλίας | της κριτικής | τον λόγον ΑΝΤ. ήπιότητα 3. (συνεκδ.) οποιαδήποτε πράξη είναι χαρακτηριστική οζυζμένης καταστάσεως, οζυζμένων παθών: οι δύο παραιτάζει καλούνται να αποσύρουν τις ~ και να διεζαγάγουν τον αγώνα τους πολιτισμένα 4. το να είναι μια ιδιότητα σε υψηλό βαθμό: η ~ της σκέψης | της όσφρησης | της όρασης · 5. ΧΙΜ. η ύπαρξη οξέος σε υγρό: η ~ του λαδιού. οζύζτονος, -η, -ο [αρχ.] 1. ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που παίρνει οξεία στη λήγουσα, π.χ. σόφρος, πηγή 2. ΜΕΤΡ. (στίχος) που τελειώνει σε λέξη τονι-ζόμενη στη λήγουσα. οζύζφωλος, -η, -ο [μετρν.] ΒΟΤ. αυτός που έχει φύλλα, τα οποία απολήγουν σε μυτερά άκρα. οζύζφρονος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει διαπεραστική φωνή ΣΥΝ. διάτορος 2. ΜΟΥΣ. οζύζφωνος (ο) ο τενόρος (πβ. λ. υψίφωνος). — οζύζ-φονία (η) [αρχ.]. Οζύζφρονη (η) πόλη της Αγγλίας στον Τάμεση, στην οποία βρίσκεται το πιο παλιό, παγκοσμίως φημισμένο αγγλικό πανεπιστήμιο. — οζύζφοδιανός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Oxford «πέραςμα βοδιών» (το οποίο υπήρχε πρόγριασι στον Άνω Τάμεση) < ox «βόδι» + ford «πέραςμα, διάβαση». όζω επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) έξω. Ο.Ο.Σ.Α. (ο) Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως, οη κ. όλα επιφών. 1. λέγεται όταν κάνει κανείς μια σύντομη και απότομη κίνηση 2. σε λαϊκούς χορούς και διασκεδάσεις, εκφράζοντας ικανοποίηση, νυχτική ευφορία, κέφι 3. (επιτακτικό) ως προστασία σε κάποιο να σταματήσει (π.χ. σε οδηγό, όταν κινείται αργά κάνοντας μανούβρα) 4. εκφράζει έκπληξη: ~! Τι 'ναι πάλι αυτό; Επίσης (εμφατ.) όπαλα κ. οπαλάκια. [ETYM. Ηχομιμητ. λ., πβ. τουρκ. hop!, αγγλ. hop! Οι τ. όπαλα, οπαλάκια παρουσιάζουν εκφραστ. παρέκταση κατά το αντίστοιχο τουρκ. hoppala]. ό.π. όπου παραπάνω ως παραπομπή σε προηγούμενη σημείωση. οπαδός (ο/η) 1. αυτός που υποστηρίζει πρόσωπα, ιδέες, θεσμούς ή ομάδες σε πολιτικό, ιδεολογικό, κοινωνικό, θρησκευτικό ή άλλο επίπεδο: ~ πολιτικού κόμματος | ποδοσφαιρικής ομάδας | του νεοφιλελευθериσμού | φιλοσοφικών απόψεων | μετριωπαθέστερων λύσεων || ένθερμος | ενθουσιώδης | φανατικός | αμετανόητος ~ ΣΥΝ. υποστηρικτής, υπέρμαχος, θιασώτης ΑΝΤ. αντιφωνών, αντίθετος, εχθρός 2. (κακός.) πρόσωπο που υποστηρίζει με φανατισμό (κάποιον/κάτι), που το πάθος του υπερβαίνει τη λογική: άλλο φιλάθλος και άλλο ~ ο πρώτος χειροκροτεί τον αντίπαλο όταν είναι καλύτερος, ενώ ο δεύτερος είναι φανατισμένος, εμπάθης || όταν το επίπεδο της πολιτικής αντιπαράθεσης είναι χαμηλό, το εκλογικό σώμα δεν αποτελείται από σκεπτόμενους πολίτες αλλ' από ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. ακόλουθος. [ETYM. < αρχ. όπηδός /οπαδός (δωρ.) < όπάζω «ακολουθώ, καταδιώκω» (υποχωρητ.) < *opa «ακολουθία, συνέχεια» (τα παράγωγα εμφανίζουν επική ψύλωση), ετεροιωμ. βαθμ. θέματος του ρ. έπομαι (βλ. λ.). Το μακρό -α- της λ. οπαδός οφείλεται μάλλον σε αναλογία προς το επίσης αρχ. όπαων «ακόλουθος, σύντροφος», οπαίο (το) 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. η οπή της στέγης αρχαίων οικιών, από την οποία έμπαινε το φως και έβγαине ο καπνός 2. οπή στο κλειστό πυροβόλου όπλου, από την οποία μεταδίδεται η φωτιά στη γόμωση. [ETYM. < μετρν. όπαϊον, ουσιωστικοσ. ουδ. του επιθ. όπαϊος < αρχ. όπη (βλ. λ.) + -ιος, πβ. κ. αρχή - αρχαίος]. οπαλίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. αδιαφανές γυαλί ή κρύσταλλο με απορρόσεις οπαλίον, από το οποίο κατασκευάζονται διάφορα διακοσμητικά αντικείμενα 2. λεπτοφάντο ύφασμα με τριδισμούς. [ETYM. < γαλλ. opaline < lat. opalus, βλ. λ. οπάλλιο]. οπάλλιο (το) {οπαλλί-ου | -ών} ορυκτό από πυριτικά οξεία, το οποίο χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία ως πολύτιμος λίθος ημιδια-φανής ως διαφανής, κυρ. λόγω του γαλακτώδους μεταβαλλόμενου ιριδισμού του.

[ETYM < μγν. *όπαλλιος* (ό) < σανσκρ. *upalah* «πέτρα», από όπου και το λατ. *opalus* (η ελλην. και η λατ. λ. φαίνεται να αποτελούν ανεξάρτητα παράλληλα δάνεια)].

οπαλλιοειδής, -ής, -ές {οπαλλιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με οπάλλιο στο χρώμα ή στους ιδιοσμούς. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Ο.Π.Α.Π. (ο) Οργανισμός Προγνωστικών Αγώνων Ποδοσφαίρου.
οπ **αρτ** (η) {άκλ.} τεχνοτροπία που εφαρμόζεται κυρ. στη ζωγραφική και βασίζεται στη χρήση γραμμών ή γεωμετρικών σχημάτων που δίνουν την αίσθηση της κίνησης και της προοπτικής. [ETYM < αγγλ. *op art*, συντετμημένος τ. του όρου *optical art* «οπτική τέχνη»].

Ο.Π.Ε. 1. (οι) Οικονομικές και Πολιτικές Επιστήμες 2. (ο) Οργανισμός Προώθησης Εξαγωγών.

ΟΠΕΚ | Ο.Ρ.Ε.Σ. (ο) Οργανισμός Χωρών που εξάγουν πετρέλαιο (αγγλ. *Organisation of Petrol Exporting Countries*) συχνά λέγεται και Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών.

όπερ (αρχαιοπρ.) αυτό ακριβώς· μόνο στις φρ. (α) όπερ (*σημαίνει*) δηλαδή (β) *όπερ έδει δείξει* (*όπερ έδει δείξει*, Ευκλείδ. 1, 4) αυτό που έπρεπε να αποδειχθεί, αποδείχθηκε (γ) *όπερ και εγένετο* (*όπερ και εγένετο*) πράγμα που (τελικώς) έγινε: *είχε πολλάκις αφήσει να εννοηθεί ότι θα παρατηθεί, ~*.

[ETYM < αρχ. *όπερ*, ουδ. τής αναφορικής αντωνυμίας *όπερ* - *ήπερ* ~ *δπερ*, η οποία έχει σχηματιστεί με την προσθήκη του βεβαιωτ. μορίου *-περ* στην αναφορική αντωνυμία *ός* - *ή* - *δ* (βλ. λ. *όσος*). Το μόριο *-περ* χρησιμοποιείται πάντοτε ως εγκλιτικό και προέρχεται πθ. από την πρόθ. *περί* (βλ.λ.), συνδέεται δε με το επίσης εγκλιτικό λατ. *-per*, πθ. *nūper* «προσφάτως», *paulisper* «λίγο, σύντομα» κ.ά.].

όπερα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ιδιαίτερο μουσικό σκηνικό είδος που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη από το τέλος του 16ου αι. και μετά: στηρίχθηκε στο κοσμικό χαρακτήρα θέατρο, από τη μελοποίηση του οποίου προκύπτει ένα αυθύπαρκο μουσικό έργο (αντίθετα από ό,τι στην υπόκρουση του θεατρικού έργου, όπου ο σκηνικός χαρακτήρας κυριαρχεί): το κείμενο, γραμμένο συχνά σε στίχους από κάποιον ποιητή, ονομάζεται λιμπρέτο (βλ.λ.), ενώ κύριος δημιουργός της θεωρείται ο συνθέτης της μουσικής: στην όπερα συνδυάζονται αυτόνομα ορχηστρικά μέρη (εισαγωγές, ιντερμέτζα κ.λπ.), μέρη τραγουδισμένα, με συνοδία ορχήστρας, από σολίστες (άριες, ντουέτα κ.λπ.) ή από την χορωδία (κόρα, χορωδιακά), μουσικά ή φωνητικά μέρη που χορεύονται (μαλλέτο), μέρη που απαγγέλλονται εμμελώς με συνοδία της ορχήστρας ή ενός οργάνου, λ.χ. τσέμπαλο (ρετσιτατίβα), και μέρη μη μελοποιημένων διαλόγων ο Βάγκνερ αντιπαρέθεσε τον όρο *μουσικό δράμα* στον ιταλικό όρο «όπερα» θέλοντας να κρατήσει αποστάσεις από την ιταλική παράδοση του είδους ΣΥΝ. μελόδραμα 2. (συνεκδ.) το θέατρο στο οποίο παίζονται έργα όπερας: *την Κυριακή θα πάμε στην ~* — οπερατικός, -ή, -ό.
[ETYM < ιταλ. *opera* (από τη φρ. *opera in musica* «έργο σε μουσική») < λατ. *opera* «εργασία, έργο» < οрус *«έργο»*].

οπερατέρ (ο) {άκλ.} ελλην. *εικονολήπτης*-ο τεχνικός του κινηματογράφου και της τηλεόρασης, που είναι υπεύθυνος για τη λήψη των εικόνων ενός φιλμ.
[ETYM; < γαλλ. *opérateur* < *opérer* < λατ. *operar* «εργάζομαι, ασχολούμαι με κάτι» < *opera* (βλ. κ. *όπερα*)].

οπερέτα (η) (δύσχη. οπερέτων) 1. ανάλαφρη παραλλαγή της όπερας, που αναπτύχθηκε ιδίως κατά τον 19ο και τον 20ό αι., βασισμένη σε κωμικό, κατά κανόνα, λιμπρέτο, με ανάλαφρους χορούς και τραγούδια 2. (μειωτ.) μη σοβαρός, γελοϊός γέγονος με φαινομενικά μόνο σοβαρό χαρακτήρα: *κράτος ~* (πολύ γνωστός χαρακτηρισμός από τον στρατηγό Χατζηανέστη) || *πραξικόπημα ~* (που αποτυγχάνει παταγωδώς). — οπερετικός, -ή, -ό. [ETYM... < ιταλ. *operetta*, υποκ. του *opera*, βλ. κ. *όπερα*].

οπή (η) (λόγ.) 1. μικρό άνοιγμα ή κοίλη εσοχή στερεού σώματος ΣΥΝ. τρύπα 2. ΑΣΤΡΟΝ. *μάυρη | μελανή οπή* η μαύρη τρύπα (βλ. λ. *μαύρος*). [ETYM αρχ., αρχική σημ. «όραση», < Ι.Ε. *ok^h- «βλέπω - μάτι» πθ. σανσκρ. *ikṣate* «βλέπω», *ákṣi* «μάτι», αρμ. *akn*, λατ. *oc-ulus*, γαλλ. *œil*, ισπ. *ojo*, γερμ. *Auge*, αγγλ. *eye* κ.ά. Ομόρρ. *δύ-μα* (< *δπ-μα), *αύτ-όπ-της*, *δνις* (< *δπ-σις), *οφθαλμός* (βλ.λ.), -ωπός (β' συνθ.), *έν-ώπ-ιος* κ.ά.].

όπιο (το) {οπίου | χωρ. πληθ.} 1. (α) ναρκωτική ουσία, που παράγεται από τους άγουρους καρπούς της μήκωνος της υπονοφώρου (αφιονίου) (β) ΙΣΤ. *Πόλεμοι του Όπιου* δύο πόλεμοι στα μέσα του 19ου αι. μεταξύ Κίνας και Μ. Βρετανίας (αργότερα και Γαλλίας), που οδήγησαν στον εξαναγκασμό της πρώτης να επιτρέψει το εμπόριο οπίου στο έδαφος της και να παραχωρήσει εμπορικά προνόμια σε δυτικά κράτη 2. (μτφ.) μέσο που οδηγεί στην παθητικότητα και την αδράνεια: «η θρησκεία είναι το ~ του λαού» (Κ. Μαρξ) || το *ποδόσφαιρο έχει κατηγορηθεί ως το ~ των μαζών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*. [ETYM < μγν. *όπιον*, υποκ. του αρχ. *όπος* «χυμός» (κυρ. ο γαλακτώδης χυμός των φυτών), αβελ. *ετύμιον*, πθ. < *όπος (με ιων. ψιλώση) < Ι.Ε. *sok^h-os «χυμός», πθ. λιθ. *sakal* (πληθ.), αρχ. *σλαβ. sokū*, λατ. *sūcus* (> γαλλ. *suc*) κ.ά.], *οπιομανής* (ο/η) [1893] {οπιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ο τοξικομανής που είναι εξαρτημένος από όπιο. — οπιομανία (η) [1893]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *opiomane*]. οπιοποτείο (το) (παλαιότ.) κατάσταση στο οποίο οι πελάτες μπορούν να καπνίσουν όπιο. — οπιοποσία (η) [1886]. οπιούχος, -ος, -ο [1889] αυτός που περιέχει όπιο: ~ *ουσία | παρασκευασμα | διάλυμα*. [ETYM < *όπιο* + *-ούχος* < *έχω*]. οπισθάνκωνα κ. (λαϊκότ.) πιστάγκωνα επίρρ. με τους αγκώνες δε-

μένους πίσω στην πλάτη: τον *έδεσαν ~ και τον φίμοσαν*. [ETYM μγν. < *όπισθ(ο)-* + *-άγκωνα* < *άγκων*].

οπισθαρίθμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} σειρά προκαταρκτικών ενεργειών και επαληθεύσεων, οι οποίες έχουν καταγραφεί σε κατάλογο και αριθμούνται προς τα πίσω ανά λεπτό και, στο τέλος, ανά δευτερόλεπτο, μέχρι το μηδέν, οπότε πυροδοτείται το σύστημα για την εκτόξευση του πυραύλου (πθ. *αντίστροφη μέτρηση*, λ. *αντίστροφος*). [ETYM Μετφρ. δάνειο από αγγλ. *countdown*].

οπισθέλκουσα (η) {οπισθελκουσών} ΜΗΧΑΝ. η δύναμη που αντιτίθεται στην κίνηση ενός σώματος μέσα σε ρευστό και την οποία προσπαθούν να περιορίσουν οι αεροναυπηγοί, δίνοντας αεροδυναμικό σχήμα στις ιπτάμενες συσκευές. [ETYM < *οπισθ(ο)-* + *έλκουσα*, μτχ. ενεστ. του ρ. *έλω*].

οπισθεν επίρρ. 1. (αρχαιοπρ.) στο πίσω μέρος, πίσω από: στην οδό *Αλωπεκής 18, ~ του νοσοκομείου «Ευαγγελισμός»* ΑΝΤ. εμπροσθεν 2. *όπισθεν* (η) ο μηχανισμός μηχανοκίνητου οχήματος, με τον οποίο πραγματοποιείται η κίνηση του προς τα πίσω: *βάξω την ~* 3. ΝΑΥΤ. *όπισθεν!* (ως παράγγελμα) για την κίνηση του πλοίου προς τα πίσω, με την πρόμνη ΣΥΝ. *ανάποδα*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ETYM αρχ. < *όπι-* (ετεροιομ. βαθμ. τής πρόθ. *επί*, που μαρτυρείται στο μκ. ο-πι) + επίθημα -θεν (βλ.λ.), ενώ το παρεμβαλλόμενο -σ-οφείλεται σε αναλογία προς το ανώνυμο *πρόσθεν*].

οπισθός, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται πίσω ΣΥΝ. πισινός ΑΝΤ μπροστινός 2. *οπισθία* (τα) τα νύτια, τα πινιά: *μας γύρισε τα ~ | ζυ-λιά στα ~*. [ETYM αρχ. < *όπισθεν*].

οπισθο- κ. οπισθό- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι: 1. βρίσκεται πίσω, λ.χ. *οπισθό-δρομος*, *οπισθό-αύλιο* 2. κατευθύνεται προς τα πίσω, λ.χ. *οπισθο-χωράω*, *οπισθό-πλους*.

[ETYM Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *όπισθεν* (βλ.λ.)].

οπισθοβασία (η) {οπισθοβασιών} (κυρ. στους νευροπαθείς) το βάδισμα προς τα πίσω. — οπισθοβατικός, -ή, -ό [μγν.], οπισθοβατό ρ. [1861] {-εις...}.

[ETYM < μγν. *οπισθοβάτης* < *οπισθο-* + *-βάτης* < *βαινω*].

οπισθόβουλος, -η, -ο [1887] (λόγ.-σπάν.) 1. αυτός που ενεργεί κρυφά, με ύπουλη πρόθεση ΣΥΝ. υστερόβουλος, ύπουλος, πονηρός 2. (για ενέργειες) αυτός που ενέχει, που κρύβει υστερόβουλη πρόθεση. — οπισθοβουλία (η) [1889]. [ETYM < *οπισθο-* + *-βουλος* < *βουλή*].

οπισθογεμής, -ής, -ές [1858] {οπισθογεμ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (όπλο) που γεμίζεται από το πίσω μέρος ΑΝΤ εμπροσθογεμής. [ETYM < *οπισθο-* + *-γεμής* < *γέμω*, μετφρ. δάνειο από γερμ. *Hinterrader*].

οπισθογράφηση (η) [1833] [-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων] ΝΟΜ. ιδιαίτερος τρόπος μεταβίβασης των αξιόγραφων εις διαταγήν, ο οποίος συνίσταται σε σημείωση πάνω στον τίτλο και παράδοση του: *-επιταγής*. [ETYM Απόδ. του γαλλ. *endossement*].

θΠισθόγραφος, -η, -ο [μγν.] αυτός που είναι γραμμένος στην πίσω σελίδα πιστωτικού τίτλου.

οΠισθόΓραφός ρ. μετφ. [1840] {οπισθογραφείς... | οπισθογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παραχωρώ τίτλο ή δίνω εντολή εισπράξεως του υπογράφοντα στο πίσω μέρος του εγγράφου κυριότητας. [ETYM Απόδ. του γαλλ. *endosser*].

οπισθογονία (η) {οπισθογονιών} (στην οδήγηση οχήματος) η στροφή σε γωνία οδηγώντας με την όπισθεν. [ETYM < *όπισθ(εν)* + *γωνία*].

οπισθόδομος (ο) [αρχ.] {οπισθόδομ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. το πίσω τμήμα του σκευού των αρχαίων ελληνικών ναών σε αντιδιαστολή προς τον πρόδομο.

οπισθοδρόμηση (η) [1815] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η κίνηση προς τα πίσω 2. (μτφ.) η προσήλωση ή επιστροφή σε παλαιές και ξεπερασμένες αντιλήψεις και κοινωνικές πρακτικές ΣΥΝ. αναχρονισμός, καθυστέρηση ΑΝΤ πρόδος, εκσυγχρονισμός 3. ΣΤΡΑΤ. η κίνηση του σωλήνα του πυροβόλου προς τα πίσω, η οποία οφείλεται στην πίεση των αερίων που παράγονται κατά την εκκυσσοκρήση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγυρίζω*. [ETYM Απόδ. του γαλλ. *rétrogradation*].

οπισθοδρομικός, -ή, -ό [1866] αυτός που είναι προσηλωμένος σε απαρχαιωμένες αντιλήψεις και συνήθειες: ~ *αντιλήψεις | άνθρωποι* ΣΥΝ. αναχρονιστικός ΑΝΤ προοδευτικός, εκσυγχρονιστικός. — οπισθοδρομικότητα (η) [1874]. [ETYM Απόδ. του γαλλ. *rétrograde*].

οπισθοδρομώ ρ. αμετφ. [μγν.] {οπισθοδρομείς... | μτχ. οπισθοδρο-μών, -ούσα, -ούν | οπισθοδρόμησα} 1. βαδίζω προς τα πίσω ΣΥΝ. οπισθοχωρώ, υποχωρώ, πισωδρομώ ΑΝΤ προχωρώ, προελάνω 2. (μτφ.) ενεργώ αναχρονιστικά, βαδίζω αντίθετα προς την εξέλιξη της και την πρόοδο της εποχής μου: η *οπισθοδρομύσα πολιτική* της νέας κυβέρνησης *προκαλεί έντονες αντιδράσεις* ΑΝΤ προοδεύω, εκσυγχρονίζομαι. — οπισθοδρόμηση (η) [1815]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγυρίζω*.

οπισθοπρόσθιος, -α, -ο ΙΑΤΡ. τρόπος λήψεως ακτινογραφίας θώρακος από την πρόσθια και οπίσθια πλευρά.

οπισθοφυλακας (ο) [αρχ.] {οπισθοφυλάκων} "ΙΣΤΡΑΤ. ο στρατιώτης που προστατεύει τα νύτια προπορευόμενης στρατιωτικής φάλαγγας 2. ΑΘΛ. ο ποδοσφαιριστής που παίζει ρόλο αμυντικού παίκτη μπροστά από το τέρμα τής ομάδας του ΣΥΝ. *μπακ*.

οπισθοφυλακή (η) [1856] ΣΤΡΑΤ. το στρατιωτικό τμήμα που ακολουθεί προπορευόμενη στρατιωτική φάλαγγα και έχει ως αποστολή να

προστατεύσει τα νώτα της από αφηνδιαστική επίθεση του εχθρού. οπισθόφυλλο (το) (οπισθοφύλλ-ου) -ων; η οπίσθια εξωτερική σελίδα του εξωφύλλου ενός εντύπου. **οπισθόγραμμα** (το) {οπισθογράμ-ατος | -ατα, -άτω} ΣΤΡΑΤ. το χρώμα που προέρχεται από τη διάνοξη χαρακωμάτων και συγκεντρώνεται στο πίσω μέρος τους, για να προστατευθούν οι στρατιώτες από τα εχθρικά πυρά που τους προσβάλλουν από τα νώτα. οπισθοχώρηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΣΤΡΑΤ. η αναστροφή προς τα πίσω της πορείας στρατιωτικής μονάδας λόγω πίεσσης ή επικρατήσεως της εχθρικής δύναμης ΣΥΝ. υποχώρηση ΑΝΤ. προέλαση 2. (μτφ.) η υποχωρητική πορεία σε σχέση με τον στόχο που είχε αρχικώς τεθεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πισωγυρίω**. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. retrogression]. οπισθοχωρητικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που σχετίζεται με πορεία προς τα πίσω 2. ΓΛΩΣΣ. οπισθοχωρητική *αφομοίωση* ή προληπτική αφομοίωση (βλ. λ. *προληπτικός*) ΑΝΤ. προχωρητική αφομοίωση. οπισθοχωρώ ρ. αμετβ. [1812] {οπισθοχωρείς... | οπισθοχωρήσα} 1. κινούμαι, βαδίζω προς τα πίσω: *μπροστά στο αποτρόπαιο θέμα οπισθοχώρησε με φρική* 2. ΣΤΡΑΤ. εκτελώ οπισθοχώρηση ΑΝΤ. προελαύνω 3. (μτφ.) υποχωρώ σε σχέση με στόχο που είχα αρχικώς θέσει. ΣΧΟΛΙΟ λ. **καταχωρίω**. οπίσω επιρρ. → πίσω οπίωδης, -ης, -ες [1841] {οπίωδ-ους | -εις (οιδ. -η), -ών} αυτός που περιέχει όπιο: ~ *φάρμακο*. Ο.Π.Λ.Α. (η) Οργάνωση Προστασίας Λαϊκών Αγωνιστών οργάνωση που συγκροτήθηκε το 1944 από ανεξάρτητα ένοπλα τμήματα πολιτών προερχόμενα από το Κ.Κ.Ε. και τον εφεδρικό Ε.Λ.Α.Σ. (των πόλεων). οπληρχήνος (ο) [1825] αρχηγός ένοπλης ομάδας, η οποία δεν ανήκει σε τακτικό στρατό (κυρ. προκειμένου για την Επανάσταση του 1821) ΣΥΝ. κατεπάνος, οπλασκία (η) [1833] {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ. η συστηματική εκπαίδευση των ανδρών των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας στους τρόπους χειρισμού φορητών όπλων (πιστολιών, τουφεκιών, οπλοπολυβόλων κ.λπ.). [ΕΤΥΜ < οπλή(ο)- + ασκία < ασκώ]. οπλή (η) 1. ΖΩΟΛ. η κεράτινη απόφυση μονόκωνων ζώων, η οποία καλύπτει τα άκρα των δακτύλων τους: ~ *άλγιο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) νύχι 2. (συνεκδ.) προστατευτικό κάλυμμα, με το οποίο περιβάλλεται το πληγωμένο νύχι *άλγιο*. [ΕΤΥΜ < αρχ. οπλή, αβεβ. επίμιο, ίσως συνδ. με τη λ. δπλων, αν θεωρηθεί η οπλή εφόδιο ή εξοπλισμός των πελμάτων των ζώων. Κατ' άλλη άποψη, οπλή < απλή (ενν. *χηλή*), επειδή το άλγιο έχει μόνο μία οπλή (αξίζει να ληφθεί υπ' όψιν ότι η λ. αρχικώς αναφερόταν μόνο στα άλγιο και μεθομηκώς επεκτάθηκε σε άλλα ζώα). Ωστόσο, η υπόθεση αυτή δεν εξηγεί ικανοποιητικά το αρχικό δ- (αντί του α-), το οποίο θεωρείται σπάνια αντιπροσωπευτικό του Ι.Ε. *sm-]. οπληφόρο (το) ΖΩΟΛ. κάθε τετράποδο χορτοφάγο θηλαστικό που φέρει οπλές. [ΕΤΥΜ < οπλή + -φόρος < φέρω]. οπλίω ρ. μετβ. [αρχ.] {όπλις-α, -της (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εφοδιάζω (με όπλο/όπλα): *οπλισμένος σαν αστακός* (βλ. λ. *αστακός*) ΣΥΝ. εξοπλίζω, (λαϊκ.) αρματώνω ΑΝΤ. αποπλίζω 2. (μτφ.) (α) ενισχύω ψυχολογικά: *τον όπλιζε με θάρρος* ΣΥΝ. ενδυναμώνω, τονώνω, κραταιώ-νω (β) εξωθώ κάποιον να χρησιμοποιήσει όπλο (για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος): *το μίσος που διαιωνιζόταν ανάμεσα στις δύο οικογένειες όπλιζε το χέρι του νεαρού δολοφονών οδηγώντας τον στο έγκλημα* 3. ΣΤΡΑΤ. τοποθετώ φυσίγγια στη θαλάμη (τουφεκιού) ή τραβώ τον μοχλό του κλείστρου (αυτομάτου όπλου), ώστε με την πίεση της σκανδάλης να εκπυροσοτησεί ~ *το όπλο* || (κ. αμετβ.) *όπλιζε, σκοπεύσε, πυρ!* 4. ΦΩΤΟΓΡ. (~ *μηχανή*) τραβώ τον μοχλό (φωτογραφικής μηχανής), ώστε να γυρίσει το φιλμ στο επόμενο κάδρο και να είναι έτοιμος ο φωτογράφος να αποτυπώσει τη νέα φωτογραφία 5. ενισχύω με σίδηρο (συνήθ. η μετ. οπλισμένος, -η, -ο) αυτός που είναι ενισχυμένος με σιδερένιο σκελετό, ώστε να είναι πιο ανθεκτικός: ~ *σκυρόδεμα* (μπετόν αρμέ) ΑΝΤ. άοπλος. — *όπλιση* (η) [αρχ.]. οπλικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα όπλα ή με τον οπλισμό: *σύγχρονα ~ συστήματα* || ~ *πρόγραμμα* | *φορτίο*. οπλισμός (ο) [αρχ.] 1. ο εφοδιασμός με όπλα ΣΥΝ. εξοπλισμός 2. (πε-ριληπτ.) το σύνολο όπλων και πολεμοφοδίων: *ελαφρός | βαρύς | σύγχρονος* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) αρματοσιά 3. (μτφ. περιληπτ.) το σύνολο των εφοδίων που διαθέτει (κάποιος), τα μέσα που χρησιμοποιεί για την επιτυχία: η *πλούσια παιδεία που έλαβε τον εξασφάλισε ισχυρό θεωρητικό* ~ 4. ΜΗΧΑΝ. το σύνολο των μεταλλικών εξαρτημάτων μηχανής 5. ΗΛΕΚΤΡ. **οπλισμός πικνωτή** καθένας από τους δύο μεταλλικούς αγωγούς του πικνωτή 6. ΤΕΧΝΟΛ. **οπλισμός σκυροδέματος** ο σιδερένιος σκελετός που συγκρατεί το σκυρόδεμα 7. ΜΟΥΣ. το σύνολο των συμβόλων (κλειδί, μέτρο, σημεία αλλοιώσεως) που τίθενται στην αρχή του μουσικού κειμένου. οπλιταγωγός (το) ΣΤΡΑΤ. πλοίο του Πολεμικού Ναυτικού, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά οπλιτών και του φορητού οπλισμού τους. [ΕΤΥΜ. < αρχ. οπλιταγωγοί (νήες) < οπλίτης + -αγωγός < άγω]. οπλιτής (ο) {οπλιτών} [αρχ.] ΣΤΡΑΤ. καθένας από τους υπηρετούντες στις Ένοπλες Δυνάμεις (εθελοντής ή μόνιμος) μέχρι και τον βαθμό του αρχιλόχια. — οπλιτικός, -ή, -ό [αρχ.]. όπλο (το) 1. (α) οποιοδήποτε μέσο (όργανο ή μηχανή) χρησιμοποιείται στην άμυνα, στην επίθεση ή στο κινήρι (β) (ειδικότ.) όργανο πυρός που χρησιμοποιείται στον πόλεμο: οι *αστυνομικοί έψαξαν τον ύπνο, για να δουν αν είχε* ~ επάνω του || *φονικό* | *αμυντικό* | *επιθετικό* | *αγχέμαχο* | *πυροβόλο* | *φορητό* | *μικρού διαμετρήματος* | *κινητικό* - || *στρατηγικά* | *τακτικά* | *χημικά* | *πυρηνικά* | *συμβατικά* | *βιολογ-*

κά ~ || *όπλα μαζικής καταστροφής* || *βιομηχανία* | *εμπόριο* | *λαθρεμπόριο όπλων* || συνηθισμένα ~ *κατά την αρχαιότητα ήταν το σπαθί, το δόρυ, το τόξο κ.ά.* || *ποτέ δεν θα σπρένομε τα ~ εναντίον των αδελφών μας!* ΦΡ. (α) *καλώ στα όπλα* δίνω το σύνθημα για την έναρξη ένοπλου αγώνα, εξέγερσης: ~ *τον λαό* (β) *καλούμαι υπό τα όπλα* καλούμαι να υπηρετήσω τη στρατιωτική μου θητεία (γ) *καταθέτω τα όπλα* βλ. λ. *καταθέτω* (δ) *ρίγγω τα όπλα* (*όπλα ρίππεν*, Ευρπ. Ηλεκτρα 820) διακόπτω την πολεμική αναμέτρηση και τρέπομαι σε φυγή (ε) *καταφεύγω στα όπλα* επιλέγω την ένοπλη αναμέτρηση ως τρόπο επίλυσης των διαφορών μου (στ) *παίρνω τα όπλα* (για λαούς, ομάδες) αρχίζω τον ένοπλο αγώνα, επαναστάτω (ζ) *στα όπλα!* στρατιωτικό παράγγελμα συναγερμού (η) *εφ' όπλου λόγγη!* βλ. λ. *λόγγη* (θ) **σκοπός των όπλων** ο στρατιώτης που καλεί στα όπλα τη φρουρά σε περίπτωση συναγερμού (ι) *για την τιμή των όπλων* βλ. λ. *τιμή* (ια) *έξυπνο όπλο* βλ. λ. *έξυπνος* (ια) **παρουσιάζω όπλα** βλ. λ. *παρουσιάζω* (σημ.2) · 2. ΣΤΡΑΤ. στοιχείο του Στρατού Ξηράς του οποίου κύρια αποστολή είναι η διεξαγωγή της μάχης ή η άμεση συμμετοχή σε αυτή: αυτά τα στοιχεία είναι: το Πεζικό, το Πυροβολικό, τα Τεθωρακισμένα, το Μηχανικό και οι Διαβιβάσεις (βλ. κ. λ. *σώμα*) 3. (μτφ.) ισχυρό μέσο για την επίτευξη ενός στόχου: *δημοσιεύοντας τις ηττοπαθείς απόψεις τους, δίνουν όπλα στους αντιπάλους* || *αυτό το επιχείρημα είναι το ισχυρότερο ~ μας* || με ~ *το θάρρος του* | *την αποφοτιστικότητα του* || *αποτελεσματικό* ~ ΦΡ. (μτφ.) δίνω όπλα στους εχθρούς μου δίνω στους εχθρούς μου επιχειρήματα, που μπορούν να χρησιμοποιήσουν εναντίον μου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. δπλων < θ. δπ-, ετεροιωμ. βαθμ. του ρ. επω «ασχολούμαι, φροντίζω κάτι» < Ι.Ε. *sep- «ασχολούμαι - τιμώ», πβ. σανσρκ. śarati «φροντίζω, περιθάλπω», αβεστ. har-iti «κρατώ στο χέρι», λατ. serpio «θάβω», σανσρκ. sarayati «τιμώ» κ.ά. Ομόρρ. *δί-σπος*. Βλ. κ. *οπλή*. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γ αλλική: *παίρνω τα όπλα* (< prendre les armes), είμαι υπό τα όπλα (< être sous les armes), *παρουσιάζω όπλα* (< présenter les armes), δίνω όπλα στους εχθρούς (< fournir des armes aux ennemis), *στα όπλα!* (< aux armes!) κ.ά.]. **οπλοβαστός** (ο) ΣΤΡΑΤ. σύστημα υποδοχών στις οποίες τοποθετούν οι στρατιώτες τα όπλα τους όρθια ανά δύο αντικριστά. [ΕΤΥΜ < όπλο- + βαστός]. **οπλοβουβίδα** (η) ΣΤΡΑΤ. ελαφρό εκρηκτικά βλήμα που ρίχνεται από τοφέκι στο οποίο έχει προσαρμοστεί κατάλληλο εξάρτημα ή από ειδικό εκτοξευτήρα. [ΕΤΥΜ < όπλο + -βουβίδα, υποκορ. του βόμβα, πβ. κ. *χειρο-βουβίδα*]. οπλοδόκη (η) [1858] {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. ξύλινο κατασκευασμα στους θαλάμους των ναυτών του Πολεμικού Ναυτικού, στο οποίο τοποθετούνται όρθια τα όπλα. [ΕΤΥΜ. < όπλο- + -δοκή < δέχομαι]. οπλοθήκη (η) [μτγν.] {οπλοθηκών} 1. ο χώρος στον οποίο τοποθετούνται και φυλάσσονται όπλα 2. η θήκη στην οποία τοποθετούνται τα τμήματα λυμένου όπλου, ιδ. κυνηγητικού 3. η προθήκη στην οποία τοποθετούνται όπλα διακοσμητικά ή ιστορικά αξίας. οπλοκατοχή (η) η κατοχή όπλων: *χωρίς ειδική άδεια απαγορεύεται* η ~ || *κατηγορείται για παράνομη οπλοφορία, οπλοχρησία και ~ οπλομαχητικός, -ή, -ό* [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την οπλομαχία 2. οπλομαχητική (η) η τέχνη του χειρισμού των αγχέμαχων όπλων. **οπλομαχία** (η) [αρχ.] {οπλομαχιών} 1. ΣΤΡΑΤ. η χρήση των όπλων σε μάχη που γίνεται σώμα με σώμα, εκ τού συστάση 2. η εξάσκηση στην επιτυχημένη χρήση αγχέμαχων όπλων. οπλομάχος (ο) [αρχ.] 1. αυτός που πολεμάει με αγχέμαχα όπλα 2. αυτός που έχει ασκηθεί στην οπλομαχία και τη διδάσκει. οπλομαχό ρ. αμετβ. [αρχ.] {οπλομαχείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. | 1. μάχομαι με αγχέμαχα όπλα 2. εξασκώμαι στη χρήση αγχέμαχων όπλων. οπλονόμος (ο) [1858] ΣΤΡΑΤ. Ο υπαξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού που είναι επιφορτισμένος με τη διοίκηση των κατώτερων υπαξιωματικών ενός πλοίου, με την τήρηση του ημερησίου προγράμματος και τη συντήρηση των φορητών όπλων. οπλοποιεί (το) [μεσν.] το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται η επισκευάζονται όπλα. οπλοποιός (ο) [μτγν.] αυτός που κατασκευάζει όπλα, κυρ. φορητά (τουφεκία, περιστροφή κ.λπ.). — οπλοποιία (η) [μτγν.]. οπλοπολυβολητής (ο) ΣΤΡΑΤ. Ο χειριστής οπλοπολυβόλου. οπλοπολυβόλο (το) ΣΤΡΑΤ. αυτόματο ή ημιαυτόματο ελαφρό φορητό όπλο, που φέρεται στο χέρι και το χειρίζεται ένα μόνο άτομο (σε αντίδιαστολή προς το πολυβόλο, το οποίο χειρίζονται δύο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*. οπλοπωλείο (το) [1812] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται όπλα. οπλοπώλης (ο) {οπλοπωλών} ιδιοκτήτης ή υπάλληλος οπλοπωλείου, αυτός που εμπορεύεται όπλα. οπλοστάσιο (το) [1831] {οπλοστασί-ου | -ων} 1. το σύνολο των διαθέσιμων όπλων η οπλικών συστημάτων (μιας χώρας, μιας συμμαχίας κ.λπ.): *καταβάλλονται προσπάθειες για τη μείωση του πυρηνικού ~ των υπερδυνάμεων* 2. (μτφ.) το σύνολο των διαθέσιμων μέσων για την επίτευξη σκοπού: ~ *επιχειρημάτων σε διπλωματικό επίπεδο*- ΣΤΡΑΤ. 3. ο χώρος στρατιωτικής μονάδας, στον οποίο φυλάσσονται τα φορητά όπλα 4. η οπλοδόκη (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < όπλο + -στάσιο < -στάτης < αρχ. Γ στήμι | Γ-στα-μαι]. **οπλουργείο** (το) [1840] εργαστήριο επισκευής ή συντήρησης κυρ. φορητών όπλων. ΘΠλουργός (ο) ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικός που ειδικεύεται στην επισκευή διαφορών τύπων όπλων. — οπλουργία (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. χειρουργός.

[ETYM. < μτρν. *όπλουργός* < *όπλον* + *-ουργός* < *έργον*].
 οπλοφορῶ ρ. αμετβ. {οπλοφορείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} φέρω
 όπλο, είμαι οπλισμένος: *οπλοφορούσε χωρίς τη σχετική άδεια* || *κατά
 τη σωματική έρευνα διαπιστώσαν ότι οπλοφορούσε.* — οπλοφορία (η)
 [μεσν.], **οπλοφόρος**, -ος, -ο [αρχ.]. [ETYM. < αρ^α. *οπλοφορῶ* (-έω) <
οπλοφόρος < *όπλον* + *-φόρος* < *φέρω*].

οπλορησία (η) {χωρ. πληθ.} NOM. η χρήση όπλου: *παράνομη* ~.
Ο.Π.Ο.Δ.Δ. (η) Όμοσπονδία Προσωπικού Οργανισμών Δημόσιου Δι-
 καίου.

οπόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από όπου. [ETYM. < αρχ. *οπόθεν* < *ό-* (< *θ*.
**γο-*, τής αναφορικής αντων. *ός -ή -δ*, βλ. λ. *δόςος*) + επίρρ. *πόθεν*].
 οποθενόηποτε επίρρ. (αρχαιοπρ.) από οπουδήποτε: *θα αποκρούσουμε
 την επίθεση, ~ κί αν προέλθει.* [ETYM. < μτρν. *οποθενόηποτε* < *οπόθεν*
 + *όηποτε*, βλ. κ. *οποσόηποτε*].

οποθεραπεία (η) [1898] {οποθεραπειών} μέθοδος θεραπείας που
 χρησιμοποιεί όπους (σημ. 1). — **οποθεραπευτικός**, -ή, -ό. [ETYM.
 Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *Orotherapie*].

οποιός, -α, -ο αντων. **1.** (με άρθρο ως αναφορική) δηλώνει σε ποια
 λέξη τής προηγούμενης πρότασης αναφέρεται η δευτερεύουσα πρό-
 ταση που εισάγει: *δεν είναι σωστό να διαβάξεις γράμμα, το οποίο δεν
 απευθύνεται σε σένα* || *η τηλεόραση είναι ένα μέσο με άπειρες
 δυνατότητες, το οποίο όμως μπορεί και να αποδειχθεί επικίνδυνο* || *το
 τηλεσκόπιο είναι ένα όργανο, με το - βλέπουμε μακρινά αντικείμενα!* ||
 (κ. με επανάληψη τής λέξης, στην οποία αναφέρεται) *η κριτική μου
 απευθυνόταν μόνο στους υπευθύνους του σκανδάλου και όχι στον κ.
 Αντωνίου' ο ~ κ. Αντωνίου είναι ένας εντιμότατος άνθρωπος* 2. (χωρίς
 άρθρο, σε αναφωνήσεις) πόσο μεγάλος: *~ έκπληξη!* || - *αναίσχυντα!*
 [ETYM. < αρχ. *οποιός* < *ό-* (< *θ*. **γο-*, τής αναφορικής αντων. *ός -ή -δ*,
 βλ. λ. *δόςος*) + αντων. *ποιός*. Η χρήση τής αντων. μαζί με το άρθρο (ο
οποιός κ.τ.ό.) είναι ήδη μεσν.].

οποιός, -οια, -οιο αντων. **1.** αυτός που: *~ δεν ξέρει, να μη μιλάει!* 2. για
 περιπτώσεις στις ποίες δεν ενδιαφέρει ή είναι άγνωστο ποιος ακρι-
 βώς είναι αυτός για τον οποίο γίνεται λόγος: *δεν κρατούμε σειρά προ-
 τεραιότητας- εδώ είναι ~ προλάβει || εγώ δεν τα εξήγώ δεύτερη φορά!*
~ κατάλαβε, κατάλαβε! 3. (+κί αν) οποιοσδήποτε, όποιος τύχη να: *~
 κί αν είναι υπεύθυνος, πρέπει να λογοδοτήσει* ΦΡ. (ως χαρακτηρισ-
 τικός) **οποιός κί οποιός** τυχαίος, άημοιος: *αυτά δεν τα λέει ~, αλλά ~
 είναι από τους σπουδαιότερους γιατρούς μας* · 4. (με άρθρο να προη-
 γείται) έστω και αυτός- για κάτι που είναι συζητήσιμο αναφορικά με
 το κατά πόσον όντως υπάρχει ή σε ποιον βαθμό υπάρχει: *με την ~ πεί-
 ρα έχω μέχρι τώρα* (με αυτή τη λίγη πείρα που έχω), *θα μπορούσα να
 πω ότι η επιλογή αυτή είναι εσφαλμένη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση*,
 [ETYM. < μεσν. *οποιός* < αρχ. *ποιός*, με την προσθήκη του *ο-* προθεμ.,
 κατ' αναλογία προς άλλες αναφορικές και αοριστολογικές αντων.
 (πβ. *ό-πως, ό-πότε, ό-πόσος* κ.ά.)].

οποιοσδήποτε, οποιαδήποτε, οποίδηποτε αντων. {αιτ. εν. αρσ. οποι-
 ονδήποτε} όποιος τυχόν, όποιος και αν, καθέννας που: *~ τομήσει να
 παραβεί τον νόμο, θα τιμωρηθεί* ΣΥΝ. *οποσδήποτε*. [ETYM. < αρχ.
 οποιοσδήποτε < *οποιός* + αοριστολ. μόριο *όηποτε* (< *δή + ποτέ*)].

οπορτουνισμός (ο) **1.** ο τρόπος ενέργειας και συμπεριφοράς (ατόμων
 ή κοινωνικών ομάδων), που απορρέει από την επιδίωξη της συμφε-
 ροολογικής εκμετάλλευσης των περιστάσεων και τη μόνη μη υπη-
 ρετήση των εθνικών συμφερόντων που πρέπει να χαρακτηρίζουν τα
 πολιτικά κόμματα και τους πολιτικούς 3. (στη μαρξιστική ορολογία)
 η πολιτική τάση που υποστηρίζει τη συμμόρφωση τής πολιτικής τα-
 κτικής και των σκοπών του σοσιαλιστικού κινήματος στην αστική
 νομιμότητα και κατά συνέπεια την εγκατάλειψη των επαναστατικών
 αρχών, μεθόδων και οραμάτων με πρόσχημα την προσαρμογή στις
 νέες συγκυρίες.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *opportunisme* < *opportun* «πρόσφορος,
 ευνοϊκός» < λατ. *opportūnus* < *ob-* + *-portūnus* < *portus* «λιμάνος», πβ.
 από φρ. *obus opportunus tempus* «κατάλληλος καιρός, που οδηγεί στο
 λιμάνο»].

οπορτουνίστρια (ο), οπορτουνίστρια (η) {οπορτουνιστριών} ο
 καιροσκόπος. — οπορτουνιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του
 γαλλ. *opportuniste*. Βλ. κ. *οπορτουνισμός*].

οπός (ο) **1.** το γαλακτώδες υγρό που εκρέει από φυτό ή καρπό ύστερα
 από εγκοπή ή χάραγμα του **2.** το υγρό που σχηματίζεται κατά την
 πέψη των τροφών. [ETYM. αρχ., βλ. λ. *όπιον*].

οποσάκις επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) όσες φορές, οσάκις.
 οπόσος, -η, -ον αντων. (λόγ.) **1.** όσος **2.** πόσο μεγάλος: *~ ενθουσια-
 σμός κατείχε τα πλήθη!*

[ETYM. < αρχ. *όπόσος* < *ό-* (< *θ*. **γο-*, τής αναφ. αντων. *ός -ή -δ*, βλ.
 λ. *δόςος*) + *πόσος*]. οπόσουμ (το) {άκλ.} μικρόσμομο μαρσιποφόρο
 δενδρόβιο θηλαστικό τής Αμερικής, τα νεογνά του οποίου, αφού
 εγκαταλείψουν τον μάρ-σιππο, παραμένουν 8-9 εβδομάδες
 προσκολλημένα στη ράχη τής μητέρας τους.
 [ETYM. < αγγλ. *opossum* < *āpasūm* (σε ινδιάν. γλώσσα τής Β. Αμερι-
 κής), αρχική σημ. «λευκός σκύλος»]. οπόταν σύνδ. (αρχαιοπρ.) κάθε
 φορά που, όταν συμβεί να (δηλώνει κάτι ξαφνικό): *ήμασταν στον
 κήπο αγκαλιασμένοι, ~ νάσου η μαμά της!*

[ETYM. < αρχ. *οπόταν* < *οπότε* + *αν*]. οπότε σύνδ.· και τότε: *εισάγει
 δευτερεύουσα συμπερασματική πρόταση: θα δεις τι προσφέρεται, - θα
 επιλέξεις*.

[ETYM. < αρχ. *οπότε* < *ό-* (< *θ*. **γο-*, τής αντων. *ός -ή -δ*, βλ. λ. *δόςος*) +
πότε]. οπότε σύνδ. **1.** όταν, τη στιγμή που: *έλα να με βρεις, ~
 τελειώσεις τις δουλειές σου* 2. όσες φορές, κάθε φορά που: *~ με έβλεπε
 στενογωρημένο, με παρηγορούσε*.

[ETYM. μεσν. < αρχ. *οπότε* (βλ. λ.), με αναβιβασμό του τόνου κατά τον
 σύνδεσμο όταν]. οπότεδήποτε επίρρ. κ. σύνδ. **1.** (ως επίρρ.) σε
 οποιαδήποτε χρονική στιγμή: *-Πότε μπορώ να σου τηλεφωνήσω;* — **2.**
 (ως σύνδ.) όποτε και αν, σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή: *τηλεφώνησε
 μου ~ μπορείς*. [ETYM. < *όποτε* + *-όηποτε* (< *δή + ποτέ*), πβ. κ.
 οπουδήποτε].

όπου επίρρ. **1.** ως αναφορικό (α) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική
 πρόταση, το περιεχόμενο τής οποίας αφορά σε τόπο που δηλώνεται
 προηγούμενος: *είναι η πόλη ~ μεγαλύτερα* ΦΡ. όπου κί αν οπουδήποτε,
 σε οποιονδήποτε τόπο: *θα τον βρούμε ~ κρύφτηκε* (β) εισάγει δευ-
 τερεύουσα αναφορική πρόταση, η οποία λειτουργεί ως προσδιορι-
 σμός του τόπου σε όποιο μέρος, εκεί που: *τοποθέτησε το ~ το βρήκες!*
 || *απ' ~ πέρασε, σκόρπισε την καταστροφή* ΦΡ. (α) **όπου με βγάλε η
 άκρη** βλ. λ. *άκρη* (β) (αρχαιοπρ.) **όπου δει** (όπου δει, Αισχύλ. *Χοηφό-
 ροι* 582) όπου πρέπει **2.** εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, η
 οποία αναφέρεται σε χρόνο που δηλώθηκε προηγούμενος: *πρόκειται
 για μια περίοδο ~ συνέβησαν φοβερά πράγματα* (κατά την οποία) ΦΡ.
 (χρον.) **όπου να 'ναι** σε λίγο, σύντομα: *θα επιστρέψει* ~ **3.** (α) εισάγει
 δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, το περιεχόμενο τής οποίας αφορά
 σε κατάσταση η περίπτωση που δηλώνεται προηγούμενος: *πρόκειται
 για περιπτώσεις ~ δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι* (β) εισάγει
 δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, η οποία λειτουργεί ως
 προσδιορισμός τής κατάστασης ή τής περίπτωσης στην οποία συμ-
 βαίνει κάτι- σε όποια περίπτωση: *~ χ=ψ, χ+1 είναι μεγαλύτερο του ψ*
 • ΦΡ. **όπου φύγει φύγει** για βιαστική φυγή: *μόλις τον είδε, ~* [ETYM.
 < αρχ. *δπου* < *ό-* (< *θ*. **γο-*, τής αναφορικής αντων. *ός -ή -δ*, βλ. λ.
δόςος) + ερωτημ. αντων. *πού*].

Ο.Π.Ο.Υ. (η) Όμοσπονδία Περιφερειακών Οικονομικών Υπαλλήλων.
 οπουδήποτε επίρρ. (συννά +κί αν) σε οποιοδήποτε σημείο, σε κάθε
 πιθανό σημείο: *για να τονιστεί το απροσδιόριστο του τόπου: μπο-
 ρούμε να συναντηθούμε -, αρκεί να το ξέρω εγκαίρως* || *δεν υποχο-
 ρούμε σε πιέσεις, απ' ~ κί αν προέρχονταν* (ως αναφορικό επίρρ.): *θα
 πάμε διακοπές ~ θελήσεις* ΣΥΝ όπου κί αν.
 [ETYM. < μτρν. *οπουδήποτε* < *όπου* + αοριστολ. μόριο *όηποτε* (< *δή +
 ποτέ*)].

-όπουλος κατάληξη επωνύμων πελοποννησιακής, κατά κανόνα, προ-
 έλευσης: *Πετρ-όπουλος, Παναγιωτακ-όπουλος, Δημητρ-όπουλος*.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή*.

οπουδήποτε αντων. επιθήμια κυρίων ονομάτων (πβ. μεσν. *Θεοφιλό-πουλος*,
Ιατρό-πουλος, *Στρατηγό-πουλος*), που προέρχεται από το ουσ.
πούλι(λος) < λατ. *pullus* «νεοσσός» (με υποκοριστική σημ., πβ. κ. -
άκης). Ορισμένα επώνυμα σε -(ό)πουλος προέρχονται από εξελληνι-
 σμό (μερικό ή ολικό) επωνύμων σε -όγλυο (βλ. λ.).

όπους (το) {άκλ.} ελλην. έργο- ΜΟΥΣ. (συντομ.: ορ., ακολουθεί αριθ-
 μό) το συγκεκριμένο έργο συνθέτη σε αριθμημένο χρονολογικό κα-
 τάλογο των έργων του: *η συμφωνία αριθ. 6 σε Φα. Μείζονα, ~ 68* (Ποι-
 μενική) του Μπετόβεν. [ETYM. < λατ. *opus*, -eris «έργο» (βλ. κ.
όπερα)].

Ο.Π.Π.Ε. (η) Οργάνωση Παλαιών Πολεμιστών Ελλάδος.
Ο.Π.Σ.Ε. (η) Όμοσπονδία Προσφυγικών Σωματείων Ελλάδος.
 οπάνθρακας (ο) [1885] το κοκ (βλ. λ., σημ. 2).

[ETYM. < οπτός (βλ. λ.) + *άνθρακας*].
 οπτασία (η) {οπτασιών} μη πραγματική μορφή που βλέπει κανείς (με
 τη φαντασία του, εμψυκόμενος σε έκσταση κ.λ.τ.) ΣΥΝ. *όραμα*.

[ETYM. μτρν. < *όπτάζομαι* «γίνομαι ορατός» < οπτός «ορατός» < *θ*. *όπ-*
 (βλ. λ. *οπή*)].

οπτασιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1896] (οπτασιάσ-θηκα, -μένος) (λόγ.-
 σπάν.) έχω οπτικές παραιθήσεις, βλέπω οπτασίες ΣΥΝ. οραματίζο-
 μαι. — **οπτασιασμός** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

οπτασιαστής (ο) [1887] πρόσωπο που βλέπει οπτασίες ΣΥΝ. (λαϊκ.)
 αλαφροήσκιοτος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *visionnaire*].

οπήρας (ο) NAYT. ναύτης που εκτελεί σε πλοίο καθήκοντα σκοπού,
 εποπτεύοντας από το κατάρτι τον ορίζοντα και τη θάλασσα, ώστε να
 εντοπίζει εγκαίρως ενδεχόμενους κινδύνους.

[ETYM. < αρχ. *όπηρ*, -ήρος < *θ*. *όπ-* (πβ. αρχ. *όπ-οπ-α*, βλ. λ. *οπή*) + πα-
 ραγ. επίθημα -τήρ].

όπτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το ψήσιμο στη φωτιά
2. η καμίνευση πηλινων αγγείων. [ETYM. < αρχ. *όπταις* < *όπώ* (-
άω) «πνήνω» (βλ. λ. *οπτός*)].

οπτική (η) [αρχ.] **1.** ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τις ιδιότητες του φω-
 τός 2. ΙΑΤΡ. κλάδος τής φυσιολογίας, που ασχολείται με τις λειτουργί-
 ες τής όρασης **3.** (μτφ.) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο αντι-
 μετωπίζει κανείς τα πράγματα, η άποψη, θεωρία κ.λπ. με την οποία
 αξιολογεί τις καταστάσεις: *απ' αυτή την ~, η ερμηνεία του έργου αλ-
 λάζει ριζικά* || *ας δούμε το πρόβλημα από μια άλλη ~* || *παρακολου-
 θούμε τα γεγονότα μέσα από την - του αφηγητή*.

οπτικοακουστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ταυτοχρόνως με την
 εικόνα και τον ήχο: *- μέσα διδασκαλίας | υλικό | μηχανήμα*. [ETYM.
 Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *audiovisual*].

οπτικομετρία κ. (εσφαλμ.) **οπτομετρία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το
 σύνολο των μεθόδων που χρησιμοποιούνται για τον προσδιορισμό

των ικανοτήτων του ματιού ή για τη διάγνωση οπτικών ανωμαλιών. Επίσης οπτικομετρική — οπτικομετρικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. optometry]. οπτικόμετρο (το) {οπτικομέτρ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. το όργανο που προσδιορίζει και καταμετρεί τις οπτικές ανωμαλίες, ώστε να επιλεγούν τα κατάλληλα γυαλιά (ή φακοί επαφής). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. optomet[er]. οπτικομετρή ρ. μετβ. {οπτικοποιεί... | οπτικοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (συνήθ. κατά τη διδασκαλία) χρησιμοποιού οπτικά μέσα, για να καταστήσω πιο κατανοητό ένα θέμα· συνήθ. η μετ. **οπτικοποιή-μένος**, -η, -ο: ~ **μάθημα** | **παρουσίαση**. — οπτικοποίηση (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. visualise], οπτικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την όραση: ~ **σίμα** | **έλεγχος** **τού χώρου** | **νεύρο** | **αισθητήριο** (το μάτι) (β) (μτφ.) οπτική **γωνία** ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς τα πράγματα (γ) **οπτική απάτη** βλ. λ. **απάτη** (δ) **οπτικός τηλεγράφος** το σύστημα μεταδόσεως και λήψεως μηνυμάτων, το οποίο βασίζεται σε κώδικα αποτελούμενο από φωτεινά σήματα (ε) **οπτική ίνα** καθεμία από τις γυάλινες ή πλαστικές ίνες που χρησιμοποιούνται συγκεντρωμένες σε δέσμες ως αγωγοί ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, αποτελούνται από πυρήνα και περιβλήμα και χρησιμοποιούνται για τη μεταβίβαση φωτός με πολύ μικρή διασπορά κατά μήκος στις τηλεπικοινωνίες και μεταξύ άλλων σε ιατρικά όργανα, με τα οποία εξετάζονται εσωτερικές κοιλότητες του σώματος (λ.χ. στο ενδοσκόπιο) (στ) **οπτική αναγνώριση χαρακτήρων** πρόγραμμα που αντιθέσει τους ει-κονοποιημένους χαρακτήρες, που έχουν ψηφιοποιηθεί από σάρωτή, σε καλ.ονικούς χαρακτήρες που μπορεί να τους αναγνώσει και να τους επεξεργαστεί ένα πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου (ζ) οπτικός **δίσκος πληροφοριών** το σιντρώμ (CD-ROM) (βλ.λ.) (η) **οπτικός δίσκος** δίσκος στον οποίο η ανάγνωση και αντιγραφή των αρχείων γίνεται με δέσμη φωτός (θ) ανθίδεση με τον μαγνητικό δίσκο, όπου γίνεται με μαγνητικές κεφαλές (θ) **οπτικό ίνδαλμα** η εικόνα που έχει κανείς για τον τρόπο με τον οποίο γράφεται μια λέξη: **συνήν οι ορθογραφικές απλοποιήσεις καταστρέφουν το ~ τον λέξων** (ι) οπτική **επαφή** το να μπορεί κάποιος να βλέπει κάποιον/κάτι, το να βρίσκεται κάποιος/κάτι στο οπτικό του πεδίο: **ο πιλότος δεν είχε ~ με το εχθρικό αεροσκάφος** || **απομακρύνθηκε πολύ και έχασα την ~ μαζί του** (ια) **οπτικό πεδίο** βλ. λ. **πεδίο** (ιβ) ΓΛΩΣΣ. **οπτικό δάνειο** λεξικό δάνειο που εισέρχεται στην αποδέκτρια γλώσσα μέσω του γραπτού λόγου, με αποτέλεσμα να μην αποδίδει την προφορά της ξένης λέξης, λ.χ. **βου-λεβάρτο** < γαλλ. boulevard, του οποίου η προφορά είναι [bulvár], **πατιν** < γαλλ. patin, προφορά [paté] 2. **οπτικός** (ο/η) ειδικός που κατασκευάζει ή/και πουλά όργανα κατάλληλα για την προστασία ή την ενίσχυση της όρασης (π.χ. ματογυαλιά) 3. **οπτική** (η) βλ.λ. 4. **οπτικό** (το) εξάρτημα φάρου ή προβολέα, που ανακλά τις φωτεινές ακτίνες προς ορισμένη διεύθυνση. — οπτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < οπτός «ορατός» (που μαρτυρείται ως μτγν.) < όπ- (πβ. αρχ. **όπ-οπ-α**), βλ. λ. **οπή**. Οι σύγχρονοι τεχνολογικοί όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. **οπτικός δίσκος** (< αγγλ. optical disk), **οπτική αναγνώριση χαρακτήρων** (< αγγλ. optical character recognition, OCR), **οπτικό σήμα** (< αγγλ. visual sign), οπτική ίνα (< αγγλ. optical fibre), καθώς και φρ. όπως **οπτική απάτη** (< γαλλ. illusion d'optique), **οπτική γωνία** (< γαλλ. angle optique), **οπτικό πεδίο** (< γαλλ. champ visuel)]. **οπτιμισμός** (ο) 1. φιλος, ή θεωρία που υποστηρίζει ότι ο κόσμος και όσα σχετίζονται με αυτόν βρίσκονται στην καλύτερη δυνατή κατάσταση ΑΝΤ. **πεσιμισμός** 2. ΨΥΧΟΛ. στάση ζωής που βασίζεται στην πίστη για καλή εξέλιξη των πραγμάτων η πηγάζει από την τάση να βλέπει κανείς πάντοτε τη θετική πλευρά των πραγμάτων ΣΥΝ. **αισιοδοξία** ΑΝΤ. **πεσιμισμός**, **αισιοδοξία**. — **οπτιμιστής** (ο), **οπτιμίστρια** (η), **οπτιμιστικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. optimisme < λατ. optimum, βλ. κ. **όπι-μουμ**]. **όπτιμουμ** (το) {άκλ.} 1. το καλύτερο δυνατό 2. ΟΙΚΟΝ. **όπτιμουμ (σημείο)** το σημείο ισορροπίας της οικονομίας, που εξασφαλίζει τη μέγιστη οικονομική και κοινωνική ευημερία. [ΕΤΥΜ. < λατ. optimum, ουδ. του επιθ. optimus «βέλτιστος, άριστος» (χρησιμοποιήθηκε ως υπερθ. του επιθ. bonus «καλός»)]. **οπτομετρία** (η) → οπτικομετρία

οπτοπλινθοδομή (η) [1894] 1. το χτίσιμο με πλίνθους 2. τοίχος χτισμένος από πλίνθους (τούβλα). οπτόπλινθος (η) [1883] {οπτοπλίνθ-ου | -ων, -ους} η πλίνθος (βλ.λ., σημ. 1). **οπτός**, -ή, -ό (λόγ.) 1. ψημένος 2. οπτή νη η τερακότα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετυμολ., πθ. < *o-pk^w-to, με **ό-** προθεμ. και τη μηδε-νισμ. βαθμ. του θ. *pek^w «χωνεύω-ψήνω» (> αρχ. **πέσσω**, βλ. λ. **πέ-ψω**) | **οπωρα** (η) {οπωρών} (αρχαιοπρ.) ο ωμός εδάφιος καρπός δέντρου ΣΥΝ. φρούτο. Επίσης οπωρικό (το). — οπωρικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τέλος του καλοκαιριού» (κυρ. από το τέλος Ιουλίου μέχρι τα μέσα Σεπτεμβρίου). Η λ. αποτελεί σύνθετο ουσ., του οποίου το α' συνθ. είναι η πρόθ. **όπ-** (βλ. λ. **όπισθεν**). Ως προς το β' συνθ. (**-ώρα**), οι προσπάθειες αναγωγής στη λ. **ώρα** δεν ικανοποιούν λόγω δασύτητας. Επικρατέστερη φαίνεται η υπόθεση αμάρτυρου **-ώρα** < *ó[σ]ara < *ó[σ]ar «θέρος», που συνδ. με αρχ. πρωσ. assanis «φθινόπωρο», ρωσ. óseni, γοτθ. asans «καλοκαίρι», αρχ. γερμ. aran κ.ά.]. **οποροκαλλιέργεια** (η) {οποροκαλλιεργειών} η καλλιέργεια οπωρών. οπωροκηπευτικά (τα) ΓΕΩΠ. η κάθε είδους φυτική παραγωγή (οπωροφόρα, κηπευτικά, ανθοκομικά κ.λπ. φυτά) εκτός των φυτών ευρεί-

ας καλλιέργειας (π.χ. σιτάρι)· φρούτα και λαχανικά. — οπωροκη-πευτικός, -ή, -ό.

οποροκομία (η) [1854] {χωρ. πλθ.} ΓΕΩΠ. κλάδος που ασχολείται με την καλλιέργεια των οπωροφόρων δέντρων. [ΕΤΥΜ. < **οπόρα** + **-κομία** (βλ.λ.)]. οπωρολαχανικά (τα) φρούτα και λαχανικά.

οπωροπόλις (το) [1871] κατάστημα όπου πωλούνται φρούτα, λαχανικά και χορταρικά ΣΥΝ. **μανάβικο**.

οπωροπόλης (ο) [μτγν.] {οπωροπολών}, οπωροπόλιστα (η), {οπωροπολίστων} ο ιδιοκτήτης οπωροπωλείου, ο μανάβης.

οπωροσάκχαρο (το) [1887] {οπωροσακχάρ-ου | -ων} το σάκχαρο που περιέχουν πολλά φρούτα ΣΥΝ. (επιστημ.) φρουκτόζη.

οπωροφαγία (η) [μτγν.] {χωρ. πλθ.} η διατροφή με φρούτα ΣΥΝ. φρουτοφαγία. — οπωροφάγος, -ος, -ο.

οπωροφόρος, -α, -ο (δέντρο) που παράγει φρούτα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < **όπωρο-** (< **όπόρα**) + **-φόρος** < **φέρω**].

οπωρώνας (ο) έκταση με οπωροφόρα δέντρα.

όπως επίρρ. 1. (ως αναφορικό επίρρ.) με τον τρόπο που- εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, που δηλώνει τρόπο: **όλα ήρθαν ~ τα περιμένα** || αυτή η λέξη **γράφεται ~ ακούγεται** (δεν παρουσιάζει ορθογραφικές δυσκολίες) || **~ τα βρήκα, έτσι τα άφησα δεν πείραζα τίποτε** ΦΡ. (α) όπως **και αν/και** να με αποιονόηποτε τρόπο, ανεξαρτήτως του πώς: **~ τον μιλήσει, αρριέτι** (β) **όπως και να 'χει το πράγμα | όπως και να το κάνουμε** σε κάθε περίπτωση, ούτως ή άλλως, πάντως: **~, εσύ δεν έπρεπε να τον μιλήσεις έτσι** (ακόμη και αν είχες δίκιο) (γ) **όπως και να το πάρει κανείς από όποια πλευρά και αν το εξετάσει** κανείς, αναμφισβήτητα (δ) **όπως-όπως** με τρόπο τυχαίο, πρόχειρο, χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα: **βιαζόταν κι έκανε τη δουλειά ~ 2. (ειδικότ.)** (α) εισάγει δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, που δηλώνει παραλληλισμό: **ο Γερμανοί τρώνε πατάτες περίπου ~ εμείς τρώμε γιομά** (β) σύμφωνα με όσα, από ό,τι: **~ καταλαβαίνεις, τα πράγματα είναι δύσκολα** || **~ ξέρω | πληροφορούμαι...** 3. (γενικότ.) για τη δήλωση παραλληλισμού, παραβολής: είναι **ψηλός - ο πατέρας του** || **σε χώρες ~ η Ελλάδα το κλίμα είναι θερμότερο** 4. για την αναφορά παραδείγματος (που δηλώνει αναλογία με κάτι που αναφέρθηκε ήδη) ή για απεριθμηση ομοειδών πραγμάτων, που διευκρινίζουν κάτι που αναφέρθηκε: **χώρες ~ η Γερμανία, οι Η.Π.Α., η Ιαπωνία έχουν ισχυρή βιομηχανία** 5. για τόπο/σημείο: **~ μπαίνεις στο δωμάτιο, θα το δεις μπροστά σου** || **το πατήριό θα το βρεις ~ पास στα διακόσια μέτρα**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. όπως < **ό-** (< θ. *yo-, της αναφορικής αντων. **ός - ή - ό** (βλ. λ. **όσος**) + ερωτηματικό επίρρ. **πώς**].

όπως συνδ. 1. (χρονικό) ενώ, καθώς: **~ γύριζε απ' τη δουλειά του, συνάντησε έναν παλιό φίλο** 2. (χαρακτηρισμός +όπως) επειδή: **άρρωστος ~ ήμουν, δεν μπορούσα να βγω μέσα στη βροχή** 3. (λόγ.) (μετά από προτροπή) εισάγει πρόταση που δηλώνει το αντικείμενο της προτροπής: **παρακαλείσθε ~ εκκενώσετε την αίθουσα** ΣΥΝ. να. [ΕΤΥΜ. βλ. προηγούμενο λ.].

οπωσδήποτε επίρρ. 1. με αποιονόηποτε τρόπο, με κάθε μέσο: **πρέπει να βρούμε χρήματα ~ ΣΥΝ. δίχως άλλο** 2. ούτως ή άλλως, σε κάθε περίπτωση: **δεν είναι άνογος, αλλά ~ είναι καλύτερος από τους άλλους** ΣΥΝ. **όπως και να έχει το πράγμα** 3. για να εκφραστεί έντονη κατάφραση: **-Θα συνεργαστείτε μαζί μου; ~ δεν θα μπορούσα να σας αρνηθώ!** ΣΥΝ. **βέβαια, φυσικά, σίγουρα**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **επίρρημα**. [ΕΤΥΜ < αρχ. **οπωσδήποτε** < **όπως** + αοριστολογικό μόριο **δήποτε** (< **δή** + **ποτέ**)].

οπωσούν επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατά κάποιοιον τρόπο, κάπως. [ΕΤΥΜ, < αρχ. **όπωσούν** < **όπως** + **ούν** (βλ.λ.)].

Οράγγης (ο) ποταμός της Ν. Αφρικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό. [ΕΤΥΜ Μεταφορά του αγγλ. Orange, ονομασία που δόθηκε στον ποταμό το 1777 από τον Ολλανδό εξερευνητή R.J. Gordon προς τιμήν του ομώνυμου βασιλικού οίκου της Ολλανδίας].

όραμα (το) {οράμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε βλέπει κανείς σε κατάσταση έκστασης: είδε σε ~ την **Παναγία** 2. η προσδοκία μιας ποθητής ιδανικής κατάστασης, που αναφέρεται στο απότερο μέλλον: **το ~ της παγκόσμιας ειρήνης** || **πολιτικό** | **κοινωνικό** -. — **οραματι-κός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. **όραμα** < **δρω** (βλ.λ.). Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ. vision].

όραμα - όνειρο. Οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά. Στην κυριολεκτική του σημασία το **όνειρο** προϋποθέτει την κατάσταση του ύπνου, ενώ το **όραμα** την κατάσταση της έκστασης. Επίσης το όνειρο είναι **άχρονο** ή αναφέρεται και στο παρελθόν, ενώ το **όραμα** αποκλειστικά στο μέλλον. Η μεταφορική χρήση της λ. **όραμα**, ως απόδοση του αγγλ. vision, εισήχθη στον πολιτικό λόγο τη δεκαετία του 1980 από πολιτικούς του ΠΑ.Σ.Ο.Κ.

οραματισμός ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {οραματίσ-ηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ 1. (αμετβ.) βλέπω οράματα ΣΥΝ. οπτασιζόμαι ♦ 2. (μετβ.) επιθυμώ με πάθος (ιδανική κατάσταση που ελπίζω να πραγματοποιηθεί στο μέλλον): **~ έναν κόσμο απαλλαγμένο από το μίσος και την κακία** ΣΥΝ. ονειρωδία. — **οραματισμός** (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**.

οραματιστής (ο) [μτγν.], **οραματίστρια** (η) {οραματιστριών} πρόσωπο που ονειρεύεται ένα καλύτερο αύριο, που αγωνίζεται ολόψυχα γι'αυτό.

οράριο (το) {οραρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό άμφιο των διακόνων. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ομόρηχα**. [ΕΤΥΜ. < μτγν. **οράριον** < λατ. orarium < os, oris «στόμα», επειδή το έν-

δύμα αυτό συνήθιζαν αρχικώς να το θέτουν κάτω από το στόμα εκεί-νων που μεταλάμβαναν].

όραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} μία από τις πέντε αισθήσεις, η οποία δίνει στον άνθρωπο και στα ζώα τη δυνατότητα να αντιλαμβάνονται τη μορφή των αντικειμένων, τη^ν εναλλαγή των κινήσεων και αποστάσεων, καθώς και τη διαφοροποίηση των χρωμάτων η ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς κάτι με τα μάτια του: *βελτιωμένη | αμβλυωμένη | οξεία ~* || (καθημ.) *τα καρώτα κάνουν καλό στην ~*. [ETYM₂ < αρχ. *όρασις* < *ορώ* (βλ.λ.)].

ορατόριο (το) {ορατορί-ου | -ον} ΜΟΥΣ. μελοποίηση δραματικού κειμένου, κατά κανόνα θρησκευτικού περιεχομένου, η οποία δεν προορίζεται για λειτουργική χρήση· είδος θρησκευτικής όπερας, η οποία κατά κανόνα παίζεται σε συναυλιακή μορφή, χωρίς σκηνικά και κοστούμια· χρησιμοποιεί τις δυνάμεις τής όπερας: χορωδία, σολίστες, ορχήστρα· στις απαρχές του είδους, στον 16ο αι., παίζονταν στα προ-σευχητήρια (oratoria), μικρές αίθουσες προσευχής δίπλα στις ρωμαιοκαθολικές εκκλησίες.

[ETYM₂ < ιταλ. < μγν. lat. Oratorium, όπως ονομάζονταν τον 16ο αι. οι μικρές αίθουσες προσευχής δίπλα στις ρωμαιοκαθολικές εκκλησίες, < lat. oro «προσεύχομαι»].

ορατός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός με την αίσθηση τής όρασης, που μπορεί κανείς να τον δει: *το δημαργείο δεν είναι ~ από αυτό το σημείο* || (μτφ.) *είναι ~ πλέον ο κίνδυνος μιας ένοπλης σύγκρουσης ΣΥΝ. θεατός, αντιληπτός ANT. αόρατος, αθέατος, — ορα-τός επίρρ. [μγν.]*. [ETYM₂ < αρχ. ορατός < *ορώ* (βλ.λ.)].

ορατότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του ορατού (βλ.λ.) 2. ΜΕΤΕΩΡ. ο βαθμός διαφάνειας του ατμοσφαιρικού αέρα: *περιορισμένη | μειωμένη ~ λόγω ομίχλης*. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. visibilit  ].

όργανα κι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) το μικρό όργανο (βλ.λ.) 2. (ειδι-κότ.) το οργανέτο (βλ.λ.).

οργανέτο (το) ΜΟΥΣ. λαϊκό μουσικό όργανο με αυτόματο μηχανισμό, η λατέρνα.

[ETY M Αντιδάν., < ιταλ. organetto, υποκ. του organo < lat. Organum < αρχ. *όργανον*].

οργανίδιο (το) [1897] {οργανιδί-ου | -ον} ΒΙΟΛ. σχηματισμός των κυττάρων με χαρακτηριστική δομή, που επιτελεί ορισμένη λειτουργία (π.χ. ο πυρήνας, τα μιτοχόνδρια κ.ά.).

οργανισμός (ο) 1. ΦΙΛΟΣ, θεωρία που εξετάζει την κοινωνία ως βιολογικό οργανισμό, ο οποίος γεννιέται, αναπτύσσεται και ωριμάζει με φυσικό τρόπο 2. ΙΑΤΡ. θεωρία που αποδίδει κάθε νόσο σε βλάβη του αντίστοιχου οργάνου.

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organicism].

οργανικός, -ή, -ό 1. ΙΑΤΡ. (α) αυτός που σχετίζεται με τον οργανισμό: *~ διαταραχές | παθήσεις* || *το πρόβλημα σας δεν οφείλεται σε ~ αίτια, αλλά σε ψυχολογικά* (β) αυτός που σχετίζεται με κάποιο από τα όργανα του σώματος· 2. ΒΙΟΛ. αυτός που προέρχεται από ζωντανό οργανισμό, ο ενόργανος: *~ ουσίες* 3. ΧΗΜ. (α) (ένωση) που περιέχει άνθρακα ANT. ανόργανος (β) **οργανική χημεία** βλ. λ. *χημεία* 4. (μτφ.) (α) αυτός που αποτελεί μέλος συνόλου, που συνδέεται με κάτι άλλο σε ένα σύνολο: *ένα ~ κομμάτι τής παράταξης μας δύσλειτοργεί | αποτελεί ~ τμήμα τής επιχείρησης* || *υπάρχει ~ σύνδεση μεταξύ στίχου και μουσικής στο έργο του ΣΥΝ. δομικός, θεμελιακός* (β) **οργανικός νόμος** αυτός που ρυθμίζει την οργάνωση μιας υπηρεσίας (γ) **οργανική θέση** η θέση υπαλλήλου που προβλέπεται από το Δημόσιο ή από το καταστατικό εταιρείας, οργανισμού κλπ.: *επειδή φέτος δεν θα καλυφθούν οι - στα σχολεία, θα προσληφθούν αναπληρωτές καθηγητές* 5. (α) (ως ουσ.) ο (δημόσιος) υπάλληλος που κατέχει οργανική θέση: *η υπηρεσία διαθέτει τρεις οργανικούς και δύο αναπληρωτές* (β) αυτός που σχετίζεται με τους υπαλλήλους που κατέχουν οργανική θέση: *αύξηση τής ~ δύναμης του Λιμενικού Σώματος* 6. ΜΟΥΣ. (μουσική σύνθεση) γραμμένη μόνο για όργανα: *θα ακούσουμε ένα παραδοσιακό ~ κομμάτι* || - *σύνθεση | μελωδία*. — οργανικ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ.

[ETYM αρχ < *όργανον* (βλ.λ.). Οι χημ. και βιολ. όροι αποδίδουν το γαλλ. organique, ενώ στη σημ. 6 αποδίδεται το γαλλ. instrumental].

οργανισμός (ο) [1799] 1. ΒΙΟΛ. κάθε ον που εμφανίζει τα χαρακτηριστικά τής ζωής (λ.χ. αναπνοή, διατροφή, αύξηση, αναπαραγωγή κ.ά.) και το οποίο μπορεί να αποτελείται από ένα ή περισσότερα στοιχεία (λ.χ. κύτταρα), που επιτελούν συγκεκριμένη λειτουργία και επιδρούν το ένα στο άλλο: *μονοκύτταροι | πολυκύτταροι ~* || *απλοί | πολύπλοκοι -* || *τα βακτήρια είναι οι απλούστεροι ~* 2. (ειδικότ.) το σύνολο των οργάνων του ανθρώπινου σώματος (που αλληλεπιδρούν για το φαινόμενο τής ζωής) και συνεκδ. η ποιότητα (η κρίση) αυτού του συνόλου: *έχει γερό ~* || ο ~ *τον αντιμεπέζηλε σε μια πολύ δύσκολη εγχείρηση* || *ασθενής | υγιής ~* 3. (μτφ.) κάθε σύνολο στοιχείων (μερών) που αλληλεπιδρούν και επιτελούν συγκεκριμένη λειτουργία: *κατά μία κοινωνιολογική θεώρηση η ανθρώπινη κοινωνία είναι ένας ~*· 4. το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τη συγκρότηση, την οργάνωση και τη λειτουργία ενός φορέα, μιας υπηρεσίας κ.λπ.: *~ δικαστηρίων* 5. **Οργανισμός** (ο) (α) κάθε υπηρεσία που λειτουργεί με βάση ορισμένο κανονισμό για την επιτέλεση ενός σκοπού: *~ Τηλεκοινωνιών Ελλάδος* (Ο.Τ.Ε.) || *~ κοινωνικής ασφάλισης | συγκοινωνιών | τουρισμού* (β) **Μη Κυβερνητικός Οργανισμός** (αγγλ. Non Governmental Organisation-N.G.O.) πολιτικός, θρησκευτικός, οικολογικός, ειρηνιστικός κ.λπ. οργανισμός που δεν δημιουργείται από ένα κράτος αλλά από ιδιώτες με σκοπό την υλοποίηση κοινών στόχων μέσω τής ενημέρωσης και τής εναισθητοποίησης των πολιτών, τής άσκησης πίεσεως προς την κυβέρνηση κ.λπ. 6. σύνολο προσώπων που συνεργ-

γάζονται για συγκεκριμένο σκοπό με τη μορφή λ.χ. εταιρείας: *εκπαιδευτικός ~* || *συγκροτώ έναν ~ για χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες* 7. **(διεθνής) οργανισμός** μηχανισμός που έχει θεσμοθετηθεί από σύνολο κρατών, τα οποία συνεργάζονται για συγκεκριμένο σκοπό (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, στρατιωτικό κ.ά.): *Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών* (Ο.Η.Ε.) || *Οργανισμός Πτερελοαποπαγωγών Κρατών* (Ο.ΠΕ.Κ.) || *το ΝΑΤΟ είναι ένας διεθνής ~*. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. organisme].

οργανίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο μουσικός που παίζει εκκλησιαστικό όργανο. Επίσης οργαριατής (ο). [ETYM₂ Αντιδάν., < ιταλ. organista < organo < αρχ. *όργανον*].

όργανο (το) {οργάν-ου | -ων} 1. καθένα από τα μέρη του σώματος, που έχει συγκεκριμένο σκοπό ή λειτουργία: *η καρδιά, το σκότι, οι πνεύμονες είναι όργανα του ανθρώπινου σώματος* || *τα γεννητικά | αναπνευστικά | πεπτικά ~* || *μεταμόσχευση οργάνου* || *ζωτικό -* || *μερική | ολική αχρήστευση οργάνου* || *δορητής οργάνου*· ΦΡ. (α) **εμπόριο οργάνων** η (παράνομη συνήθ.) διακίνηση οργάνων του ανθρώπινου σώματος, που προορίζονται για μεταμόσχευση: *οι συχνές εξαφανίσεις παιδιών στον Τρίτο Κόσμο σχετίζονται με το - για μεταμόσχευση* (β) **ανάλογα όργανα** βλ. λ. *ανάλογος* 2. (εμφρημ.) το πέος (συνγν) και οι όρχεις 3. (α) κάθε εργαλείο ή αντικείμενο με το οποίο εκτελούμε ένα έργο: *ο χάρσας είναι γεωμετρικό ~* || *το τηλεσκόπιο είναι ένα ~ για την παρατήρηση του ουρανού ~ του κόσμου* || (συνγν κακόσ.) *χωρίς να το γνωρίζει, έγινε ~ για τα σχέδια των κατοπιών* || *οι δημαγωγοί παραπλανούν τον λαό και τον μετατρέπουν σε άβουλο ~ τους* 5. (ειδικότ.) σύνολο ανθρώπων (ή και μεμονωμένα πρόσωπα) που έχουν συγκεκριμένες αρμοδιότητες στο πλαίσιο ευρύτερου συνόλου (λ.χ. η κεντρική επιτροπή, το εκτελεστικό γραφείο ενός κόμματος): *οι απόψεις για την προεκλογική στρατηγική θα συζητηθούν πρώτα στα ~ του κόμματος* || *η πειθαρχική επιτροπή αποτελεί το αρμόδιο ~ για την επιβολή κυρώσεων* || *συλλογικό | κρατικό -* || *γνωστοποιήθηκε η σύνθεση του ανώτατου οργάνου του Οργανισμού* || *τα ~ τής Τοπικής Αυτοδιοίκησης*· ΦΡ. **όργανο τής τάξεως** ο αστυνομικός 6. (αργκό) ο μη βαθμόφορος αστυνομικός· 7. αντικείμενο ειδικής κατασκευής, ώστε να παράγει μουσικούς ήχους· χρησιμοποιείται στην εκτέλεση μουσικών συνθέσεων 8. ΜΟΥΣ. (α) μουσικό όργανο, ειδική κατασκευή που παράγει μουσικούς ήχους (β) (ειδικότ.) το εκκλησιαστικό όργανο: *φούγκες του Μπαχ για ~*. — (υποκ.) οργανάκι (το) βλ.λ. [ETYM₂ < αρχ. *όργανον* < θ. *όργ-* (εταίρωσιμ. βαθμ. θ. που αγανάτ) στη λ. *εργ-ον, βλ.λ.)* + επίθημα -ανον (πβ. *ζώ-ανον*). Μέσω του λατ. Organum η λ. πέρασε σε αρκετές γλώσσες, πβ. αγγλ. organ, γαλλ. organe, γερμ. Organ κ.ά.].

ΣΧΟΛΙΟ Τα όργανα του σώματος από πλευράς γραμματικής, κατατάσσονται και στα τρία γένη. Πολλά όργανα είναι γένους αρσενικού, όπως ο *οφθαλμός, ο κόγχος, ο εγκέφαλος, ο λάρυγγας, ο φάρυγγας, ο οισοφάγος, ο πνεύμονας, ο στόμαχος, ο σπλήνας, ο νεφρός, ο όρχις* κ.ά. Άλλα όργανα είναι γένους θηλυκού, όπως η *καρδιά, η ωοθήκη, η σάλπιγγα, η μήτρα*, και άλλα γένους ουδέτερου, όπως το *ήπαρ, το πάγκρεας, το έντερο* κ.λπ. Συχνή είναι η διάσταση του γένους ανάμεσα στην επίσημη ιατρική ορολογία και την καθημερινή γλώσσα, ο σπλήνας, λ.χ., γίνεται η *σπλήνα*, ενώ ο νεφρός γίνεται το *νεφρό*. Άλλα όργανα εκφράζονται στην καθημερινή γλώσσα με διαφορετικές από τις λέξεις τής ορολογίας, λ.χ. το *ήπαρ* γίνεται *σκότι*, που όμως είναι απολύτως αδόκιμο εάν χρησιμοποιηθεί στην ιατρική.

οργανογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. κύρια φάση τής εμβρυογένεσης, κατά την οποία τα κύτταρα του αναπτυσσόμενου εμβρύου μετατρέπονται σε πλήρη -δομικός και λειτουργικούς- όργανα. — οργανογενετικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogenesis].

οργανογενής, -ής, -ές {οργανογεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ΟΡΥΚΤ. πέτρωμα που προέρχεται από απολιθώματα ή υπολείμματα οργανικών όντων, δηλ. ζώων και φυτών. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogenous].

οργανογόνος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που παράγει οργανικές ενώσεις. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogen].

οργανόγραμμα (το) {οργανογράμ-ματος | -ατα, -άτων} γραφική παράσταση τής σύνθετης δομής και λειτουργίας επιχείρησης, ιδρύματος, οργανισμού κ.λπ.

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organogram (συνηθέστερος ο όρ. organisation chart)].

οργανοληπτικός, -ή, -ό [1892] ΧΗΜ. (για τις ιδιότητες των τροφίμων) αυτός που γίνεται αντιληπτός από τα αισθητήρια όργανα: *χαρακτηριστικά των τροφίμων είναι το χρώμα, η οσμή, η γεύση και η υφή*. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. organoleptique].

οργανολογία (η) [1844] {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. κλάδος τής μουσικής, που ασχολείται με τη μελέτη των μουσικών οργάνων. — **οργανολογίας**, -ή, -ό [1861]. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. organologie].

οργανομεταλλικός, -ή, -ό ΧΗΜ. (χημική ένωση) τα μόρια τής οποίας περιέχουν άτομα άνθρακα απευθείας εννομένα με άτομα μετάλλ-

λων.
 [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. organometallic]. οργανοπαίκτης [1887] κ. (καθμ.) οργανοπαίκτης (ο) {οργανοπαϊκτών} ο επαγγελματίας μουσικός που παίζει συνήθ. λαϊκό μουσικό όργανο. — οργανοπαίξια (η). οργανοποιείο (το) [1889] εργαστήριο κατασκευής ή/και επισκευής μουσικών οργάνων. οργανοποιός (η) [μτγν.] 1. η τέχνη τής κατασκευής μουσικών οργάνων 2. βιομηχανία παραγωγής και επισκευής μουσικών οργάνων. — οργανοποιός (ο/η) [μτγν.], οργανοποιήτικός, -ή, -ό. οργανοπία κ. οργανοπία (η) {χωρ. πληθ.} βαμβακερό ή μεταξωτό ύφασμα, λεπτό και διαφανές, συνήθ. κολαρισμένο στις άκρες, που χρησιμοποιείται για γυναικεία ρούχα και τραπεζομάντηλα. [ETYM. < γαλλ. organdi, αβεβ. ετύμου, πθ. < organsin «είδος μελεξοτού υφάσματος, οργάντσο» < αραβ. ή περσ. Urganj (σήμερα Urgench), όνομα πόλης του Ουζμπεκιστάν, γνωστή για την παραγωγή αυτού του υφάσματος]. οργανομένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει σαφώς καθορισμένη εσωτερική δομή και στόχους: ~ εταιρεία | κράτος | στρατός | πανεπιστήμιο || έπεσε θύμα του ~ εγκλήματος || < > οικονομικά συμφέροντα εμποδίζουν το μεταρρυθμιστικό έργο 2. αυτός που γίνεται με σύστημα και τάξη, που έχει μελετηθεί λεπτομερώς σε κάθε του στάδιο: ενεργεί βάσει ~ σχεδίου || ~ εκστρατεία | διαδηλώσεις || οι αντιδράσεις στην πολιτική αυτή εκδηλώθηκαν με καλά ~ κινήσεις | ενέργειες ANT. ανοργάνωτος 3. (ειδικότ. για πρόσ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζει ή προσδιορίζει, ή τάξη και η συστηματικότητα: είναι ~ άνθρωπος, δεν αφήνει τίποτα στην τύχη | ήρθε ~ στη συνέλευση με όλα τα στοιχεία που θα χρειαζόνταν (β) αυτός που έχει ενταχθεί σε οργάνωση (βλ. λ., σημ. 4): είναι ~ στο Κ.Κ.Ε. || ~ παλιός ομάδας ANT. ανένταχτος. — ορ-Υανωμένα επίρρ. οργανώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {οργάνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθορίζω τη διάταξη των μερών ενός όλου ή τον τρόπο ενεργειών των μελών ενός συνόλου, ώστε να λειτουργεί κανονικά και αποδοτικά: ~ το αρχείο | το πρόγραμμα | τα δεδομένα σε καρτέλες | τις δραστηριότητες κάποιου | τη διοίκηση τής εταιρείας || ~ μια ομάδα εργαζομένων 2. σχεδιάζω και θέτω σε λειτουργία (δραστηριότητες, θεσμό, οργανισμό): ~ επιχείρηση | εκδήλωση | συζήτηση | συναυλία | ανθρωπιστική σταυροφορία | συνομοσία 3. (μεσοπαθ. οργανώνομαι) (για πρόσ.) (α) εντάσσομαι σε ομάδα ανθρώπων, που τους συνδέουν κοινές αρχές και επιδιώξεις, γίνομαι μέλος μιας οργάνωσης: ~ στη νεολαία του κόμματος | στο σωματείο (β) θέτω πρόγραμμα (στις δραστηριότητες μου, σε συγκεκριμένη εργασία μου, στη ζωή μου): πρέπει να οργανωθώ λίγο, γιατί αλλιώς δεν θα τα βγάλω πέρα με όλα αυτά που έχω αναλάβει. οργάνωση (η) [μτγν.] {~ης κ. -ώσεων | -ώσεις, -ώσεων} 1. το να σχεδιάζει και να θέτει κανείς (κάτι) σε λειτουργία: αναλαμβάνω την ~ εράνων ΣΥΝ. διοργάνωση 2. η αρμονική συγκρότηση μερών συνόλου, με σκοπό την εύρυθμη και αποδοτική λειτουργία του: η ~ τής εταιρείας πάσχει | έχει κενά || άμωση ~||~ γραφείου 3. η ιδιότητα συνόλου να λειτουργεί με τρόπο που χαρακτηρίζεται από την παραπάνω συγκρότηση: μια εταιρεία με υποδειγματική ~ 4. η επίσημος συγκροτημένη ομάδα ατόμων, που συνδέονται με κοινές πεποιθήσεις και αγωνίζονται για την πραγμάτωση των ίδιων στόχων: ~ για την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη | προστασίας του καταναλωτή || εντάσσομαι σε ~ || μέλος οργάνωσης || κομματική | παρεκκλησιαστική | παραστρατιωτική | τρομοκρατική | οικολογική | εργιστική | κοινωνική ~. — οργανωσιακός, -ή, -ό. οργανωσιμός, -η, -ο [1849] αυτός που είναι δυνατόν να οργανωθεί. οργανωσιμότητα (ο) [1888], οργανωσιμότητα (η) [1892] {οργανωσιμότητα} πρόσωπο υπεύθυνο για την οργάνωση ενός έργου, μιας εκδήλωσης κ.λπ. οργανωτικός, -ή, -ό [1884] 1. αυτός που σχετίζεται με την οργάνωση: ~ προβλήματα | πνεύμα | αλλαγή | σχήμα || «η Καβάλα και η Θεσσαλονίκη λειτουργούσαν ως ~ κέντρα τής καπνοπαραγωγής στη Μακεδονία» (εσημ.) || η ~ επιτροπή του συνεδρίου | των αγώνων 2. (ειδικότ.) αυτός που είναι κατάλληλος ή ικανός να οργανώσει (κάτι): ~ νους | τύπος | προσωπικότητα || (ως ουσ.) η Γραμματεία Οργανωτικού του κόμματος. — οργανωτικά -ά | -ώς επίρρ. οργανωσιμός (ο) 1. ΙΑΠΡ. η κορψωσή τής σεξουαλικής διέγερσης και ικανοποίησης: φθάνω σε ~ 2. (μτφ.) η ανάπτυξη έντονης δραστηριότητας: οικοδομικός ~ 3. (για τη φύση) η άνοιξη: «Άνοιξη! Η νεότης του χρόνου! Τι ~!» (Γρ. Ξενόπουλος). — οργανωσιμός, -ή, -ό. [ETYM. μτγν. < αρχ. οργώ (-άω) «έχω έντονη επιθυμία (κυρ. για συνουσία)» < οργή (βλ. λ.)]. *ΟΡΥΗ (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη ψυχική κατάσταση που προκαλείται από αδικία, προσβολή ή γενικότ. κάτι που δυσαρεστεί και εκδηλώνεται με επιθετική συμπεριφορά και επιθυμία για εκδίκηση, ο έντονος θυμός: στιγμιά | ζέσηπαμα οργής-Φρ. (α) οργή Θεού μεγάλες συμφορές και δοκιμασίες: ~ έπεσε σ' αυτό το σπίτι ΣΥΝ. θεομηνία (β) φωνή λαού, οργή Θεού βλ. λ. φωνή (γ) δίνω τόπο στην οργή (δότε τόπον τή οργή, Κ.Δ. Ρωμ. 12, 19) συγκρατώ τον θυμό μου (δ) να πάρει η οργή! έκφραση αγανάκτησης ή μεγάλου εκνευρισμού: ~! Τώρα βρήκε να μου χαλάσει το αυτοκίνητο! (ε) οι στην οργή! για την έκφραση αγανάκτησης, που μπορεί να στρέφεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο ή πράγμα. Επίσης (λαϊκ.) άργητα [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. θυμώνω. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «χαρακτήρας, έντονη ιδιοσυγκρασία», αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με σανσκρι. ūṛjā «τροφή, σθένος», πράγμα που οδηγεί σε I.E. *werg- | *worg- «φουσκώνω (από οργή, δύναμη)». Η ση-μασιολ. εξέλιξη «χαρακτήρας» → «θυμός» μαρτυρείται επίσης στο αρχ. ιρλ. feru «θυμός». Λιγότερο πθ. η άποψη ότι οργή < *όρ(ο)γγά (με συγκοπή) < όρ(ε)γω «απλώνω» - «επιθυμώ έντονα». Η λ. οργή (η οποία

δεν εμφανίζεται στον Όμηρο) αναφέρεται κυρ. στην εκδήλωση τής αγανάκτησης με βίαιη συμπεριφορά, η οποία όμως δεν περιλαμβάνει και τη μνηστικά (όπως η λ. χόλος), καλύπτει δε στενότερο σημα-σιολ. πεδίο από τη λ. θυμός (βλ. λ.).
 οργία (η) → οργια
 οργια (τα) → όργιο
 οργιάω ρ. αμετβ. [αρχ.] {οργίασα} 1. (κυριολ.) συμμετέχω σε όργια (βλ. λ.) 2. (συνήθ. μτφ.) χαρακτηρίζομαι από μεγάλη ένταση, από έξαρση των στοιχείων μου: οργιάζουν οι φήμες για πραξικόπημα || κοντά στον ποταμό η βλάστηση οργιάζει || Η φαντασία σου οργιάζει! Δεν έκανα τίποτε από αυτά που ισχυρίζεσαι! 3. ενεργώ με τρόπο αυθαίρετο, ασύδοτο: τα μέλη παρακρατικών οργάνωσεων οργιάζουν στο παρασκήνιο των εκλογών 4. κάνω άπιστευτα, καταπληκτικά πράγματα: οργιάσε γχες ο επιθετικός τής Λίβερπουλ- έκανε ό,τι ήθελε τους αντιπάλους. — οργιαστής (ο) [μτγν.] (σημ. 1). οργιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με όργια: ~ χορός | τελετή 2. (μτφ. για τη βλάστηση) πολύ πυκνός και ανεπτυγμένος (βλ. κ. λ. οργιόδης). — οργιαστικά επίρρ.
 οργίω (το) [αρχ.] {οργίω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. προκαλώ την οργή και τον θυμό σε (κάποιον), εξαργιώνω ΣΥΝ. εξοργίζω, θυμώνω 2. (μεσοπαθ. οργίζομαι) καταλαμβάνομαι από θυμό και αγανάκτηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. θυμώνω.
 οργίλος, -η, -ο 1. πολύ θυμωμένος, οργισμένος: ~ ύφος | δήλωση ΣΥΝ. εξοργισμένος 2. αυτός που οργίζεται εύκολα ΣΥΝ. ευέξαπτος, οξύθυμος. — οργίλος επίρρ. [αρχ.], οργιλότητα (η) [αρχ.]. [ETYM αρχ. < οργή + παραγ. επίθημα -ίλος].
 όργιο (το) {οργί-ου | -ων} 1. (συνήθ. στον πληθ.) κάθε ακόλαστη πράξη που οφείλεται σε αχαλίνωτα σαρκικά πάθη: ρομαϊκά - || επιδιόδοι σε ~ 2. (εκφροστ.) σειρά παράνομων ή αθέμιτων πράξεων: ~ φημιών για καταστροφικό σεισμό || ~ προσλήψεων στο Δημόσιο 3. (αργκό, ως χαρακτηρισμός προσώπου με απαράδεκτη συμπεριφορά και νοστορία ή ανικανότητα να χειριστεί σωστά κάτι): είναι ~ ο άνθρωπος-δεν μπορεί να κάνει τίποτα σωστά! 4. όργια (τα) (στην αρχαιότητα) μυστηριακές τελετές προς τιμήν κάποιου θεού: διονυσιακά ~. — οργιαστικός, -ή, -ό [αρχ.], οργιαστικά -ά | -ώς επίρρ. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «μυστηριακές πράξεις (κυρ. προς τιμήν του Διονύσου και τής Δήμητρας)», ετεροειμ. βαθμ. θ. που απαντά στη λ. έργον (βλ. λ.), πθ. μέσω αμάρτυρου ουσ. *Ροργά. Στην εξέλιξη προς τη σημ. «ακόλαστες, ανήθικες πράξεις» συνέβαλε τόσο η παρετυμολ. σύνδεση με τη λ. οργή (βλ. λ. οργασμός) όσο και η δυσμενής θεώρηση του περιεχομένου των μυστηριακών οργίων κατά τη χριστιανική εποχή]. οργιστικός, -ή, -ό [μεσν.] εξοργιστικός.
 οργιόδης, -ης, -ες [1887] {οργιόδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που σχετίζεται με όργια, οργιαστικός: ΦΡ. (μτφ.) οργιόδης | οργιαστική βλάστηση η υπερβολικά ανεπτυγμένη βλάστηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
 οργαναιξερ (το) {άκλ.} 1. σημειωματάριο δερματοδότο ή με πλαστικό κάλυμμα, που ανοίγει σαν βιβλίο, διαθέτει ημερολόγιο για να σημειώνει κανείς τα καθημερινά ραντεβού και τις υποχρεώσεις του, μικρή ατζέντα για τηλεφωνα και διευθύνσεις κ.λπ. (πθ. λ. ατζέντα) 2. ηλεκτρονική ατζέντα τσέπη.
 [ETYM Αντιδάν., < αγγλ. organiser < organise < organ (< αρχ. όργανον)]. οργουελικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Άγγλο συγγραφέα Τζωρτζ Όργουελ (1903-1950) 2. αυτός που περιγράφει το μέλλον τής ανθρωπότητας προβλέποντας συνθήκες ελευθερίας, κυβερνητικής παρεμβάσεως στην προσωπική ζωή των πολιτών κ.λπ. (όπως περιγράφονται τα βιβλία του Τζ. Όργουελ « 1984»). — οργουελικό επίρρ.
 οργια (η) (σχολ. ορθ. οργιά) 1. μονάδα μήκους ίση με την απόσταση των χεριών νεοτομένων στα πλάγια 2. ΝΑΥΤ. αγγλική μονάδα μήκους ίση με δύο γιάρδες, δηλ. 1,83 μέτρα (χρησιμοποιείται κυρίως για τη μέτρηση του βάθους τής θάλασσας). [ETYM, μτγν. < αρχ. οργια, πθ. < *όρογναι (με συγκοπή), παρακ. χωρίς αναδιπλασιασμό και χρονική αύξηση (μαρτυρείται άλλωστε το δευτερογενές αρχ. όρόγναι) < ρ. όρέγω «απλώνω, εκτείνω - επιθυμώ» (βλ. λ. όρέγομαι). Κατ' άλλη άποψη, οργια < *ώργια (βραχυντικός νόμος του Osthoff) < *ώρογναι (με συγκοπή), μτχ. του παρακ. ώρογα (ρ. όρέγω)]. οργίω ρ. αμετβ. {οργιάς...: μόνο στον ενεστ.} (για πρόσ. κ. ζώα) βρίσκομαι σε οργασμό. [ETYM < αρχ. οργώ (-άω) < οργή (βλ. λ.)]. όργωμα (το) [μεσν.] {οργώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το σκάνιμο τής γης με αλέτρι ή τρακτέρ 2. η εδαφική έκταση που έχει οργωθεί. Επίσης όργωση (η). οργώνω ρ. μετβ. {όργω-σα, -θηκα, -μένος} 1. σκάβω τη γη με αλέτρι ή τρακτέρ ΣΥΝ. αροτριώ 2. (μτφ.) διασχίζω (έκταση, εκτεταμένη περιοχή) για ορισμένο σκοπό: η αστυνομία έχει οργώσει όλο το νησί, ψάχνοντας για τον δολοφόνο. [ETYM, μεσν. < αρχ. οργώ (-άω) (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε -ώνω), αρχική σημ. «αρδεύομαι» (πθ. οργάς «έυφορη γη, ποτισμένη, έτοιμη προς καλλιέργεια») < οργή (βλ. λ.)]. Για την άλλη σημ. του ρ. οργώ «έχω έντονη επιθυμία για συνουσία» βλ. λ. οργασμός]. οργωτής (ο) (διαλεκτ.-λόγ.) αυτός που οργώνει τη γη ΣΥΝ. ζευγολόγ-της., ορδή (η) [1875] άτακτο πλήθος πολεμιστών, που βιαιοπραγεί, λεηλατεί και καταστρέφει τις περιοχές από τις οποίες διέρχεται: οι ~ τού Αττίλα | των Τατάρων | των βαρβάρων | των εχθρών ΣΥΝ. στίφος. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. horde < ταταρ. (h)ordā «στρατόπεδο», πθ.

κ. τουρκ. ordü].
ορεβουάρ επιφ. εις το επανιδείν. [ETYM₂ < γαλλ. au venoic «εις το επανιδείν»].
ορέγομαι ρ. μετβ. αποθ. {ορέχτηκα} (λαϊκ.) κατέχομαι από έντονη επιθυμία για (κάτι), λαχταρώ: ~ *πλοήτη και τιμές* | *ένα ποτό* ΣΥΝ. ποθό, επιθυμό.
 [ETYM₂ < αρχ. *ορέγω* «απλόνω, εκτείνω» (και μετφ. «επιθυμώ πολύ») < ό-προθεμ. + I.E. *reg- «διευθύνω, κατευθύνω, τεντώνω», πβ. σανσκρ. r-ñ-jāiti «εκτείνωμαι», λατ. rego «ευθύνω, κυβερνώ», γex «βασιλεύς», γαλλ. roi, droit «δικαίωμα, δίκαιο», ισπ. derecho (< λατ. de-rectus), γερμ. recht, αγγλ. right κ.ά. Ομόρρ. *οργυια* (βλ. λ. *οργυιά*). Παράγ. *ορε-ζις (-η)*, *ορεκτ-ικός* κ.ά.].
ορειβασία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ανάβαση στα βουνά 2. (ειδι-κότ. ως άθλημα) ανάβαση σε βουνά με κατάλληλο εξοπλισμό ή γενι-κότ. η διάβαση δύσβατων περιοχών, η πεζοπορία στη φύση ΣΥΝ. *αλ-πινισμός*.
ορειβάτης (ο) {ορειβατών}, **ορειβάτισσα** (η) {ορειβατισσών} πρόσωπο που επιδιώκει στην ορειβασία ως άθλημα ΣΥΝ. *αλπινιστής*. — **ορειβατό** ρ. {-εις...}. [ETYM₂ αρχ. < *ορει-* (< *ορός*) + *-βάτης < βαίνω*].
ορειβατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ορειβασία και τους ορειβάτες: ~ *σύλλογος* | *καταφύγιο* | *εξοπλισμός*.
ορεινός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τα όρη: ~ *κλίμα* | *αέρας* | *μονοπάτι* | *πληθυσμός*- φρ. **ορεινός όγκος** μεγάλο βουνό ή σύνολο βουνών που καταλαμβάνουν μεγάλη έκταση: ο ~ *της Πεντέλης* | *της Πάρνηθας* ΣΥΝ. *βουνίσσιος* 2. (για τόπο) γεμάτος βουνά: ~ *χώρα* 3. **ορεινά** (τα) οι περιοχές που έχουν πολλά βουνά: *στα ~ του νησιού το κλίμα είναι πιο ψυχρό* 4. IΣΤ. **Ορεινοί** (οι) (γαλλ. Les Montagnards) ομάδα ριζοσπαστών βουλευτών, οι οποίοι στη γαλλική Συμβατική Συνέλευση μετά την Επανάσταση του 1789 κατείχαν τα άνω δόρανα και ήσαν αντίπαλοι των Γιρονδίνων.
 [ETYM₂ αρχ. < **ορεσ-νός* (με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος -σν- και αντέκταση) < *δρος*, *δρους* (< **δρεσ-ος*)].
ορειγάλκιος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από ορειχάλκο: ~ *άγαλμα* ΣΥΝ. *μπρούτζινος* 2. ΑΡΧΑΙΟΑ. **ορειγάλκινη εποχή** δεύτερη προϊστορική περίοδος της εποχής των μετάλλων, που χαρακτηρίζεται από την ανακάλυψη και χρήση του ορειχάλκου.
ορειχάλκος (ο) {ορειχάλκου} {χωρ. πληθ.} μεταλλικό κράμα χαλκού και ψευδαργύρου, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή αντικειμένων και στη διακοσμητική ΣΥΝ. *μπρούτζινος*. [ETYM₂ αρχ. < *ορει-* (< *δρος*) + *χαλκός*].
ορειχάλκουρα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} 1. η τεχνική της καταργασίας του ορειχάλκου 2. η βιομηχανία παραγωγής του ορειχάλκου.
ορειχάλκουργός (ο) [1840] τεχνίτης που καταργάζει τον ορειχάλκο και κατασκευάζει ορειχάλκινα αντικ'ιμ'να. [ETYM₂ < *ορειγάλκος* + *-ουργός < έργο*].
ορειχάλκωνο ρ. μετβ. {ορι'γάλκω-σα, -θηκα, -μένος} ^επικαλύπτω (επιφάνεια) με ορειχάλκο. — **ορειχάλκωση** (η).
ορεκτικός, -ή, -ό κ. (καθμ.) **ορεκτικός** 1. (για φαγητό ή ποτό) αυτός που λόγω της γεύσης ή της οσμής του διεγείρει την όρεξη για φαγητό: ~ *μεζέδες* | *μυρωδιές* φρ. **ορεκτικό ποτό** το αεριτζή (βλ.λ.) 2. **ορεκτικό** (το) έδεσμα ή ποτό που καταναλώνεται προ του κυρίως φαγητού για να ανοίξει την όρεξη: τους *έβγαλα τζατζίκι για ~* ΣΥΝ. *ορντέβρ*, *μεζές*. [ETYM₂ αρχ. < *ορεκτός < ορέγω* (βλ. λ. *ορέγομαι*)].
ορεξάτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει καλή και ευχάριστη διάθεση: *πολύ ~ μάς ήρθε σήμερα* ΣΥΝ. *κεφάτος*, *ευδιάθετος* 2. αυτός που έχει έντονη διάθεση για κάτι: *μιας ήρθε ~ για καβγά*.
ορέξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} 1. η επιθυμία για φαγητό: *μου ανοίγει | κούβεται η ~* (αποκτώ'γάνω την επιθυμία μου για φαγητό) ΑΝΤ. *ανορεξία* φρ. (α) (παιρσιμ.) **ορέγοντας έρχεται** | *ανοίγει η όρεξη* όσο περισσότερα αποκτή ή απολαμβάνει κανείς τόσο περισσότερα επιθυμεί (β) *περί ορέξεως ουδείς λόγος* για να δηλωθεί ότι οι προτιμήσεις ποικίλλουν από άτομο σε άτομο (γ) *καλή όρεξη!* (ι) ως χαιρετισμός πριν από το γεύμα (ii) *ευχετ.* προς κάποιον που πρόκειται να φάει 2. (κατ' επέκτ.) επιθυμία ή διάθεση για μια ενέργεια: τελευταίως *δεν έχω ~ για δουλειά* || *έχεις ~ για καβγά*: ΣΥΝ. *κέφι*, *προθυμία* φρ. (α) (επιτιμητικά) *όρεξη έχεις*; άφησε με ήσυχο: *Ήρθες να μου πεις τέτοια πράγματα βρωδιάτικα*; ~; (β) *άλλη όρεξη δεν είχα!* *δεν έχω καμία διάθεση να... ~ να κάθωμαι τέτοια όρα να ακούω αυτές τις ανοησίες!* (γ) *ανοίγω την όρεξη (κάποιου)* βλ. λ. *ανοίγω* (δ) *η όρεξη μου τραβάει (κάτι)* επιθυμώ (κάτι): *τι τραβάει η όρεξη σου*; || *να κάνει ό,τι τραβάει η όρεξη σου* 3. **ορέξεις** (οι) ενστικτώδεις επιθυμίες, συνήθ. σεξουαλικές: *ικανοποιώ τις ~ μου*. [ETYM₂ < αρχ. *ορέζις < ορέγω* (βλ. λ. *ορέγομαι*).] Ηδη μεσν. είναι οι φρ. *έχω όρεξη να...*, *μου κάνει όρεξη να...*, ενώ μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ανοίγω την όρεξη* (< γαλλ. ouvrir l'appétit), *καλή όρεξη!* (< γαλλ. bon appétit!), *περί ορέξεως ουδείς λόγος* (< γαλλ. des goûts on ne parle pas) κ.ά.].
ορεγογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. 1. η διαδικασία σχηματισμού των βουνών 2. ο κλάδος που μελετά τον τρόπο σχηματισμού των βουνών. Επίσης **ορεογένεση**. [ETYM₂ < *ορεο-* (< *ορός*) + *γονία < γόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orogénie].
ορεογραφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} κλάδος της γεωγραφίας, που μελετά τη μορφολογία των βουνών και τα αναπαριστά ανάγλυφα σε χάρτες. — **ορεογραφικός**, -ή, -ό [1854]. [ETYM₂ < *ορεο-* (< *ορός*) + *-γραφία < γράφω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orographie].
ορεοδομή (η) 1. η μορφολογία των βουνών 2. η μορφολογία και η τε-

κτονική διαμόρφωση μιας χώρας.
ορεο- (< *ορός*) + *δομή*].
ορειμετρία (η) {χωρ. πληθ.} ανάγλυφη παράσταση σε χάρτη της μορφολογίας του εδάφους με καμπύλες, σκιάσεις και χρώματα. [ETYM < *ορεο-* (< *ορός*) + *-μετρία < μέτρο*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *ometry*].
ορεσίβιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που κατοικεί στα βουνά, σε ορεινές περιοχές: *οι - (κάτοικοι) της Πίνδου* ΣΥΝ. *ορεινός*, *βουνήσιος* ΑΝΤ. *πεδινός*, *καμπήσιος*. [ETYM μεσν. < *ορεσι-* (δοτ. πληθ. του ουσ. *δρος*) + *βίος*].
ορεσιπάθεια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδιαθεσία που παρατηρείται σε ορισμένα άτομα κατά την ανάβαση τους σε μεγάλα υψόμετρα λόγω του μειωμένου οξυγόνου στον ατμοσφαιρικό αέρα. [ETYM < *ορεσι-* (δοτ. πληθ. του αρχ. ουσ. *δρος*) + *-πάθεια < παθής < πάσχω*, πβ. *αόρ. β' ε-παθ-ον*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *oréopathie*].
Ορεστιακά (τα) τα αιματηρά επεισόδια που σημειώθηκαν στην Αθήνα το 1903 με αφορμή τη μετάφραση της *Ορέστειας* του Αισχύλου από τον Γ. Σωτηριόδη (από την αρχαία σε απλούστερη γλώσσα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *επισημαστικός*.
Ορέστης (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. ο γιος του Αγαμέμνονα και της Κλυταιμνήστρας, την οποία σκότωσε εκδικούμενος τον φόνο του πατέρα του 2. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM αρχ. κύρ. όν. (ήδη μκ. Ο-re-ta) *ορεινός*, *κάτοικος των βουνών* < *δρος*, *δρους* (< **δρεσ-ος*)].
Ορεστιάδα¹ (η) ακριτική πόλη της Θράκης στον νομό Έβρου. [ETYM < αρχ. *Ορεστία*, *-άδος*, επειδή, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ορέστης, αφού σκότωσε τη μητέρα του, ταξίδευε στη Θράκη καταδιωκόμενος από τις Ερινυίδες και ίδρυσε την ομώνυμη πόλη].
Ορεστιάδα² (η) η λίμνη της Καστοριάς (βλ. λ. *Καστοριά*, σημ. 2). [ETYM₂ Από αρχ. *λαό* (*Ορέσαι*, με μυθική καταγωγή από τον *Ορέστη*, υίο του Αγαμέμνονα), ο οποίος κατοικούσε κοντά στον ποταμό Αιό. Σε αυτόν τον λαό οφείλει την ονομασία του και το *"Αργός Ορεστι-κόν*, πόλη του νομού Καστοριάς].
ορεχτικός, -ή, -ό → **ορεκτικός**
ορθά επίρρ. [μεσν.] σωστά, κατάλληλα για την περίπτωση: ~ *μίλας* ΣΥΝ. σωστά ΑΝΤ. *εσφαλμένα* φρ. **ορθά-κορτά** ξεκάθαρα και απόλυτα, χωρίς επιφυλάξεις και χωρίς να αποκρίνω τίποτα: του *μίλησα ~*. Επίσης (λόγ.) **ορθός** [αρχ.].
ορθάδικο (το) (λαϊκ.) κέντρο διασκέδασης στο οποίο οι θαμώνες ακούν μουσική και πίνουν το ποτό τους κατά κανόνα όρθιοι. [ETYM < *ορθ(ιος)* + *παρὰ*. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *σκολ-άδικο*, *ξενυτ-άδικο*].
ορθάνοιτος, -η, -ο [μεσν.] (εκφραστ.) τελειώς, ακριβώς, διάπλοτος: ~ *μάτια* | *στόμα* | *παλάμη* | *πόρτα* ΣΥΝ. *ολάνοιτος* ΑΝΤ. *κατάκλιτος*. — **ορθάνοιτος** επιρρ.
όρθιος, -α, -ο 1. αυτός που έχει κατακόρυφη διεύθυνση: *κράτα ~ το κορμί σου!* (ευθυτενές) ΣΥΝ. *στητός* ΑΝΤ. *κεκλιμένος*, *οριζόντιος*, *εξ-πλωτός* 2. (ειδικότ.) (για πρόσ.) αυτός που στέκει στα πόδια του, εν αντιθέσει προς αυτόν που κάθεται ή είναι ξαπλωμένος: *δεν βρήκε θέση στο τρένο και ταξίδεψε ~* || *μολίς που στέκομαι ~* (από κόπωση) || *κάθομαι ~* (στέκομαι στα πόδια μου): φρ. (α) (σκολπ.) *κοιμάται όρθιος* (ι) νυστάξω πάρα πολύ, δεν μπορώ να σταθώ στα πόδια μου: *σήμερα ~* (ii) (συνήθ. μετφ.) είμαι αργόστονος, βλάκας, δεν ξέρω τι μου γίνεται, δεν βρίσκομαι σε εγρήγορση: *βάλε κάποιον πιο ζύπνιο σ' αυτή τη δουλειά- αυτός κοιμάται όρθιος!* (β) στα *όρθια* (ως επίρρ.) χωρίς να κάθεται (κάποιος), στεκόμενος: *ήπιε έναν καφέ ~ 3*. (για πράγμ.) αυτός που στέκεται στη στενή του βάση: *βάζω τα βιβλία ~ στο ράφι* (και όχι ξαπλωτά) φρ. **όρθιο πιάνο** πιάνο του οποίου οι χορδές είναι κάθεται στα πλήκτρα (πβ. *πιάνο με ουρά*, λ. *ουρά*) 4. (για επικλητική επίπεδα) αυτός που παρουσιάζει έντονη κλίση (για δρόμο) απότομα ανηφορικός: ~ *στέγη* | *κλίμακα*. — **όρθια** | **ορθίως** επίρρ. [ETYM αρχ. < *ορθός* (βλ.λ.)].
ορθιτιά (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή του ορθού. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *rectite*].
ορθό- κ. **ορθό-** κ. **ορθό-** α' συνθετικό που δηλώνει: 1. ότι κάποιος/κά-τι είναι όρθιος, κάθετος (κυρ. σε επιστημ. όρους): *ορθό-πτερος*, *ορθό-τριγώνος* 2. το ορθό, το σωστό: *ορθό-δοξός*, *ορθό-φωνία*, *ορθό-γραφία* 3. ΙΑΤΡ. τη σχέση του ορθού (τιμήματος του εντέρου) με άλλο όργανο: *ορθο-κολικός*, *ορθο-κυστικός*, *ορθο-μητρικός* κ.λπ.
 [ETYM Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ορθός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. *ορθό*, *orthopédie*, *orthoscopie*. Βλ. κ. *ορθόν*].
ορθόβουλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που σκέπτεται και αποφασίζει σωστά ΣΥΝ. *συνετός*, *γνηστικός*, *νουνεχής*, *φρόνιμος* ΑΝΤ. *άμυαλος*. — **ορθοβουλία** (η) [μτγν.].
ορθογένεση (η) {-ης κ. -έσεως} {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. χαρακτηριστικό της εξέλιξης των έμβιων όντων, κατά το οποίο τείνουν να εξελίσσονται κατά τρόπο σταθερό και προς συγκεκριμένη κατεύθυνση. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *orthogenèse*].
ορθογραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η σωστή γραφή των λέξεων, σύμφωνα με την ετυμολογία της λέξης και τους κανόνες της γραμματικής ΑΝΤ. *ανορθογραφία* 2. (συνεκδ.) το σχολικό μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές διδάσκονται τη σωστή γραφή των λέξεων 3. το σύστημα σύμφωνα με το οποίο γράφονται οι λέξεις, το σύνολο των ορθογραφικών κανόνων: η ~ *της Ν. Ελληνικής είναι ιστορική* (βλ. λ. *ιστορικός*) || *φωνητική* ~ (βλ. λ. *φωνητικός*).
ορθογραφικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη σωστή γραφή των λέξεων: ~ *κανόνες* || *έκανα ένα ~ λάθος- έγραψα το "θάλασσα" με ένα «σ»* 2. αυτός που σχετίζεται με την ορθογραφία ως σύστημα γραφής των λέξεων: ~ *μεταρρύθμιση*.

ΛΕΞΕΙΣ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΣ

Η ορθή γραφή, δηλ. η ορθογραφία μιας λέξης, σε γλώσσες με ιστορική ορθογραφία όπως η Ελληνική, συνδέεται άμεσα με την ετυμολογική προέλευση της λέξης, με την ιστορική της διαδρομή και με τους καθιερωμένους κανόνες παραγωγής των λέξεων. Έτσι λ.χ. η ορθή γραφή της λ. κτήριο είναι με -η- (< ευκτήριον *οίκημα*) και όχι με -ι- (το κτιζώ δεν μπορεί να δώσει παράγωγα σε -ριού). Τα *ωά > ταουά > τα-γούά > ταουγά > ταβγά > τ' αβγό* δείχνουν ότι η ορθή γραφή (το *δίδαξε* ο ιδρυτής της γλωσσολογίας στην Ελλάδα, ο Γ. Χατζιδάκης) είναι με -β-, αυτό που προκύπτει από τη φωνολογική εξέλιξη της λέξης (η λ. *ωό* δεν μπορούσε να δώσει δίφθογγο -αυ-!). Η ορθή γραφή των *αναυ-δρία, πρωτοπορία, ανεξίθρησκία* είναι με -ι- και όχι με -ει-, αφού οι λέξεις προέρχονται από τα σύνθετα *ανάυδρος - αναυδρία, πρωτοπόρος - πρωτοπορία, ανεξίθρησκος - ανεξίθρησκία* και όχι απευθείας από τα *ανδρεία, πορεία* και *θρησκεία*. Με τη συντομογραφία σχολ. ορθ. (= σχολική ορθογραφία) σημειώνεται η ορθογραφία μικρού αριθμού λέξεων, όπως δίδεται στη Σχολική Γραμματική (Τριανταφυλλίδη). Η ορθογραφία αυτή είτε έχει καθιερωθεί παλαιότερα είτε στηρίζεται σε παλαιότερες ή και διαφορετικές απόψεις για την ετυμολογία των σχετικών λέξεων που καθορίζει και την ορθογραφία τους. Η χρήση έχει επίσης συνδεθεί με μορφές ορθογραφίας ορισμένων λέξεων, στις οποίες έχει συνηθίσει ο μέσος αναγνώστης και οι οποίες απαντούν κατά κανόνα στα σχολικά βιβλία, μολονότι δεν καταχωρίζονται (όπως συμβαίνει με άλλες) στο ορθογραφικό τμήμα της σχολικής γραμματικής (γι' αυτό και δεν φέρουν την ένδειξη *σχολ. ορθ.*). Η ορθή γραφή (σύμφωνα με την επιστημονική ετυμολογία) τέτοιων λέξεων ενδέχεται να ξενίσει τον αναγνώστη, αλλά η αιτιολόγησή τους βρίσκεται στο οικείο λήμμα (είτε στο ετυμολογικό τμήμα είτε σε Σχόλιο), ο επιστήμονας λεξικογράφος δεν δεσμεύεται, βεβαίως, από τη σχολική ορθογραφία, ακολουθώντας τα νεότερα διδάγματα για την ετυμολογία και ορθογραφία των λέξεων της Ελληνικής (η ίδια *άλλωστε* η Σχολική Γραμματική έχει αναθεωρήσει αρκετές παλαιότερες καθιερωμένες ορθογραφίες λέξεων). Πρέπει, τέλος, να σημειωθεί ότι η ορθογραφία των λέξεων, όπως άλλωστε και συνολικά η γλώσσα, έχει *δυναμικό* χαρακτηρισμό, που επιβάλλει να αναθεωρούνται ορθογραφικές επιλογές, όπου και όταν υπαγορεύεται από τα διδάγματα της επιστήμης. Ακολουθούν οι κυριότερες λέξεις της Ελληνικής που εμφανίζουν προβλήματα ορθογραφίας:

Α			γλείφο	αντί	γλύφο (παλαιότ.)
αβγό	αντ	αυγό (σχολ. ορθ.)	γλίνα	»	γλήνα
αγορεύτης	»	αγορεύτης	γλιστρώ	»	γλυστρώ (παλαιότ.)
αγόρι	»	αγόρι (σχολ. ορθ.)	γλύκυσμα	»	γλύκισμα (συνήθης ορθ.)
-αίνω (βαθαίνω)	»	-ένω	γλυτώνω	»	γλιτώνω
αίολος	»	έωλος (συνήθης ορθ.)	γόμμα	»	γόμα (σχολ. ορθ.)
αϊτός	»	αητός (παλαιότ.)	γραιγος	»	γρέγος (συνήθης ορθ.)
αλίμονο	»	αλλοίμονο (παλαιότ.)	γρασσίδι	»	γρασίδι (σχολ. ορθ.)
αλλήθωρος	»	αλλοίθωρος (παλαιότ.)	γρθικό	»	γρικό (παλαιότ.)
αλλιώς	»	αλλοιώς (παλαιότ.)	γυιος	»	γιος (σχολ. ορθ.)
αλλοκότικος	»	αλλοιώτικος (παλαιότ.)	γώπα	»	γόπα (συνήθης ορθ.)
αμνηστία	»	αμνηστία	Δ		
αναμειγνύω	»	αναμειγνύω	διαφήμιση	»	διαφήμιση δίκη (παλαιότ.)
ανάμειξη	»	ανάμειξη	δικίΟ	»	δικλείδα (συνήθης ορθ.)
ανάμικτος	»	ανάμικτος (σχολ. ορθ.)	δικλίδια	»	διοξείδιο (συνήθης ορθ.) διορία
αναυδρία	»	αναυδρία	διοξείδιο	»	(συνήθης ορθ.) δυόροφος
αναστύλωση	»	αναστύλωση	διωρία	»	δυόμισυ (παλαιότ.) δίοσμος
αναφιλητό	»	αναφιλητό (παλαιότ.)	διώροφος	»	(συνήθης ορθ.) δυσφήμιση
ανελλιπής	»	ανελλιπής	δύμισι!	»	(συνήθης ορθ.) δοσίλογος
ανεξίθρησκία	»	ανεξίθρησκία	δυσφήμιση	»	(συνήθης ορθ.)
ανηψιός	»	ανηψιός (παλαιότ.)	δωσίλογος	»	
αντικρίζω	»	αντικρίζω (παλαιότ.)	Ε		εγχείριση (συνήθης ορθ.) -
αντικρινός	»	αντικρινός (παλαιότ.)	εγχείριση	»	ιδερός (σχολ. ορθ.)
αντιπροσωπία	»	αντιπροσωπία (σχολ. ορθ.)	-ειδερός	»	ειδωλολατρεία (συνήθης ορθ.)
απάγκω	»	απάγκιο (σχολ. ορθ.)	ειδωλολατρία	»	εινε (παλαιότ.) -ιό (σχολ. ορθ.)
απολάβη	»	απολανή (παλαιότ.)	είνα!	»	εληά (παλαιότ.) ελιξίριο
-αρείο (πλυσταρείο)	»	-αριό (σχολ. ορθ.)	-εὐ (πλυσταρείο)	»	(συνήθης ορθ.) έλκυθρο
αρματολός	»	αρματολός (παλαιότ.)	ελιά	»	(παλαιότ.) ελλειπής
αρρώστια	»	αρρώστια (παλαιότ.)	ελιξήριο	»	ενανθρώπιση
ατόφιος	»	ατόφιος (σχολ. ορθ.)	έλκυθρο	»	(συνήθης ορθ.) έξη (παλαιότ.)
αφήνω	»	αφίνω (παλαιότ.)	ελλίπης	»	επιμειζία επί τούτου εταιρία
αφτί	»	αφτί (σχολ. ορθ.)	ενάμιση	»	ετερόκλητος (συνήθης ορθ.)
(α)χιβάδα	»	(α)χιβάδα	εναμίσι!	»	εφορεία (σχολ. ορθ.)
αχρηστία	»	αχρηστία (συνήθης ορθ.)	ενανθρώπιση	»	
Β			έξι	»	ζήλεια (συνήθης ορθ.)
βαλλάντιο βαλαντώνω	»	βαλάντιο βαλαντώνω (συνήθης ορθ.) βαρώνος	επιμειζία	»	ζηλιάρης
βαρόνος	»	(παλαιότ.) βαρυγκωμό	επί τούτω	»	
βαρυγγωμό	»	βεβαρυμένος (παλαιότ.)	εταιρεία	»	
βεβαρημένος	»	βερούκοκκο (παλαιότ.) βιωτικός	ετερόκλητος	»	-ίσιος (βουνίσιος)
βερικόκο	»	βλήτο (συνήθης ορθ.)	εφορία	»	(σχολ. ορθ.) ίσκιος
βιοτικός	»	βογκά	Ζ		(σχολ. ορθ.)
βλίτο	»	βορινός (σχολ. ορθ.) βούλα	ζήλια	»	
βλογώ	»	(σχολ. ορθ.) βουλώνω (σχολ. ορθ.)	ζηλιάρης	»	Θεοφάνεια (συνήθης ορθ.)
βορεινός	»	ορθ.) βραδνά (παλαιότ.)	Η		
βούλλα	»	βραδνάζει (παλαιότ.)	-ήσιος (βουνίσιος)	»	καυγιάς (συνήθης ορθ.)
βουλώνω	»	Βρετ(τ)αννία (παλαιότ.)	ήσκιος	»	καΐλα (σχολ. ορθ.)
βραδιά	»	βρυκόλακας (συνήθης ορθ.)	Θ		καυμένος (παλαιότ.)
βραδιάζει	»	βρώμα (συνήθης ορθ.) βρώμη	Θεοφάνια (τα)	»	καυμός (παλαιότ.) κάθησα
Βρετανία	»	(συνήθης ορθ.) βρωμιά	Κ		(συνήθης ορθ.) καθίκα
βρυκόλακας	»	(συνήθης ορθ.) βρωμικός	καβγάς	»	(συνήθης ορθ.) κανούριος
βρώμα	»	(συνήθης ορθ.) βρωμώ	καήλα	»	(σχολ. ορθ.) κακάβι (σχολ. ορθ.)
βρόμη	»	(συνήθης ορθ.) βρόμος	καμήνος	»	
βρομιά	»	βολοδέρνω	καμμός	»	
βρόμικος	»	(σχολ. ορθ.)	κάθισα	»	
βρομώ	»		καθοίκι	»	
βάλως βολοδέρνω	»		καινούργιος	»	
			κακκάβι	»	
Γ					
γαβγίζω	»	γαυγίζω (παλαιότ.)			
γαρύφαλλο	»	γαρίφαλο (σχολ. ορθ.)			
γειρτός	»	γυρτός (συνήθης ορθ.)			
γέλιο	»	γέλιο (παλαιότ.)			
γκάμμα	»	γκάμα (συνήθης ορθ.)			

σήτα	αντί	σίτα (παλαιότ.)	τσήτα, -ώνω	αντί	τσίτα, -ώνω
σινάφι	αντί	σινάφι (παλαιότ.)	τσιγγούνης	»	τσιγκούνης (συνήθης ορθ.)
σιντριβάνι	»	σιντριβάνι (συνήθης ορθ.)	τσινόρο	»	τσινόρο (παλαιότ.) τσιπούρα
σιρίτι	»	σειρίτι (συνήθης ορθ.)	τσιπούρα	»	(συνήθης ορθ.) τσιγκλώ
σιφώνι	»	σιφόνι (συνήθης ορθ.)	τσιγκλώ	»	(συνήθης ορθ.) τσίμα
σιχαίνομαι	»	σιχαίνομαι (παλαιότ.)	τσύμα	»	(συνήθης ορθ.) τσιρίζω
σκευρώνω, -ός	»	σκεβρώνω, -ός (συνήθης ορθ.)	τσιρίζω	»	(συνήθης ορθ.) τσιτσιρίζω
σκυρόδεμα	»	σκυρόδεμα (παλαιότ.)	τσιτσιρίζω	»	(συνήθης ορθ.)
σπάγκος	»	σπάγκος (παλαιότ.)	Υ		
στειβώ	»	στυβώ (σχολ. ορθ.)	υνί	»	υννί (παλαιότ.)
στειλιάρι	»	στυλιάρι	υπερηφάνεια		
στιβάδα	»	στοιβάδα	(αλλά περηφάνια)	»	υπερηφάνια υπόχρεος
στοίβα	»	στίβα	υπόχρεος	»	(παλαιότ.)
στρυμώ(χ)νω	»	στρυμώ(χ)νω (σχολ. ορθ.)	Φ		
στυφάδο	»	στυφάδο (συνήθης ορθ.)	φάκελος	»	φάκελλος (παλαιότ.) φιλι-
συγχίζω	»	συχίζω (συνήθης ορθ.)	φηλί-κλειδί	»	κλί-κλειδί (συνήθης ορθ.) φειδί
συκώτι	»	σηκώτι (παλαιότ.)	φίδι	»	(παλαιότ.) φιλενάδα
συναργίδα	»	συναργίδα	φιλαίνάδα	»	(συνήθης ορθ.) φιλονεικώ, -ία
συνοδεία	»	συνοδοεία (σχολ. ορθ.)	<ριλονικιά, -ία	»	(παλαιότ.)
σύφιλη	»	σίφιλη	φιρί-φιρί	»	φουρί-φουρί (συνήθης ορθ.)
Τ		τάλληρο (παλαιότ.)	φιτίκι	»	φυστίκι (παλαιότ.) φτιά(χ)νω
τάλιρο	»	τανιέμαι (συνήθης ορθ.)	φτιά(χ)νω	»	(σχολ. ορθ.) φτώχεια (σχολ.
τανυέμαι	»	τανίζω (συνήθης ορθ.)	φτιά(χ)νω	»	ορθ.) φιντάκι (συνήθης ορθ.)
τανύζω	»	ταξείδι (παλαιότ.)	φτώχεια	»	φισκαλιά (σχολ. ορθ.) φίσκα
ταξείδι	»	τέσσερις (σχολ. ορθ.)	φυντάκι	»	(συνήθης ορθ.)
τέσσερεις	»	τζιτζιμιά (συνήθης ορθ.)	φυσάλια	»	
τζιτζιμιά	»	τζιριτζιάντζουλα (συνήθης ορθ.)	φύσκα	»	
τζιριτζιάντζουλα	»	τιτιβίζω (σχολ. ορθ.)	Χ		χάνος (συνήθης ορθ.)
τιτυβίζω	»	τόνος (σχολ. ορθ.)	χάννος	»	χυνόπορο χεινόπορο
τόνος (ψάρι)	»	τοπίο	χινόπορο	»	(παλαιότ.) χλωμός (σχολ.
τοπίο	»	τρελλός τρέλλα (παλαιότ.)	χινόπορο	»	ορθ.) χνότο (παλαιότ.) χμιζίζω
τρελός τρέλα	»	τσαγγάρης (συνήθης ορθ.)	χλομός	»	-ώ (σχολ. ορθ.)
τσαγκάρης	»	τσανάκα (συνήθης ορθ.)	χνότο	»	
τσανάκα	»	τσανακογλειφτής (συνήθης ορθ.)	χμιζίζω -ώ	»	
τσανακογλειφτής	»	τσεβδός			
τσευδός	»	τσιρότο (σχολ. ορθ.)			
τσηρώτο	»				

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΞΕΝΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Οι λέξεις αυτές -όπως είχε από παλιά προταθεί στη Γραμματική τού Μ. Τριανταφυλλίδη (*Νεοελληνική Γραμματική*, Αθήνα 1941)- απλο-γραφούνται. Συγκεκριμένα, κάθε /i/ γράφεται με | (όχι με ι ή υ)· κάθε /o/ με ο (όχι με ω)· κάθε /e/ με ε (όχι με αι)· τα διπλά σύμφωνα /ll/, /nn/ κ.λπ. απλογραφούνται με λ, ν κ.τ.δ.· το /g/ γράφεται με γκ (όχι με γγ). Παραδείγματα:

βόλει (< αγγλ. volley [ball])	αντί	βόλλεϋ (συνήθης ορθ.)	ντοκιμαντέρ (< γαλλ. documentaire)	αντί	ντοκουμανταίρ (συνήθης ορθ.)
βοξίτης (< γαλλ. bauxite)	»	βωξίτης (συνήθης ορθ.)	οτοστόπ (< γαλλ. auto-stop)	»	ωτοστόπ (συνήθης ορθ.)
γιοτ (< αγγλ. yacht)	»	γιοτ (συνήθης ορθ.)	πέναλτι ¹ (< αγγλ. penalty)	»	πέναλ.τυ (παλαιότ.)
γκολ (< αγγλ. goal)	»	γκωλ (παλαιότ.)	πλοτή (< γαλλ. pilotis)	»	πυ)τζάμα (συνήθης ορθ.)
γουόκιμαν (< αγγλ. walkman)	»	γουόκιμαν (παλαιότ.)	πι)τζάμα (< αγγλ. pyjama)	»	πλέν μπού (παλαιότ.)
εκλέρ (< γαλλ. éclair)	»	εκλαίρ (συνήθης ορθ.)	πλεϊμπόι (< αγγλ. play boy)	»	πορτραίτο (συνήθης ορθ.)
ερκοντίσιον (< αγγλ. air condition)	»	ερκοντίσιον (συνήθης ορθ.)	πορτρέτο (< γαλλ. portrait)	»	ρεστοράν (συνήθης ορθ.)
καρμπυρατέρ (< γαλλ. carburateur)	»	καρμπυρατέρ (συνήθης ορθ.)	ρεστοράν (< γαλλ. restaurant)	»	ροσμπήφ (συνήθης ορθ.)
καρό (< γαλλ. carreau)	»	καρό (συνήθης ορθ.)	ροσμπήφ (< γαλλ. rosbif	»	σαντιγύ (συνήθης ορθ.)
κλότα (< γαλλ. culotte)	»	κλότα (συνήθης ορθ.)	σαντιγύ (< γαλλ. chantilly)	»	σαιζλόγγκ (συνήθης ορθ.)
κλίρινγκ (< αγγλ. clearing)	»	κλιγκέρλ (παλαιότ.)	σεζόν (< γαλλ. saison)	»	σαιζόν (συνήθης ορθ.)
κολγκέρλ (< αγγλ. cali girl)	»	κολόνια (παλαιότ.)	σοβινισμός (< γαλλ. chauvinisme)	»	σοβινισμός (συνήθης ορθ.)
κολόνια (< γαλλ. [eau de] cologne)	»	κομπιναιζόν (συνήθης ορθ.)	σοτέ (< γαλλ. sauté)	»	σοτέ (συνήθης ορθ.)
κομπινεζόν (< γαλλ. combinaison)	»	κοπυράτ (συνήθης ορθ.)	σοφέρ (< γαλλ. chauffeur)	»	σοφέρ (συνήθης ορθ.)
κοπυράτ (< αγγλ. copyright)	»	λαϊδή (συνήθης ορθ.)	στριπτιζ (< αγγλ. strip tease)	»	στριπτιζ (συνήθης ορθ.)
λέδη (< αγγλ. lady)	»	λιντσάρω (συνήθης ορθ.)	ταμπλό (< γαλλ. tableau)	»	ταμπλό (συνήθης ορθ.)
λιντσάρω (< αγγλ. lynch)	»	μαγιώ (παλαιότ.)	τερέν (< γαλλ. terrain)	»	τερράίν (συνήθης ορθ.)
μαγιό (< γαλλ. maillot [de bain])	»	μυλαϊδή (συνήθης ορθ.)	τζόκεϋ (< αγγλ. jockey)	»	τζόκεϋ (συνήθης ορθ.)
μι>λέδη (< αγγλ. my lady)	»	μυλόρδος (συνήθης ορθ.)			
μυλόρδος (< αγγλ. my lord)	»	μύπρα (συνήθης ορθ.)			
μπίρα (< ιταλ. birra)	»	μπούκοτάζ (συνήθης ορθ.)			
μπούκοτάζ (< γαλλ. boycottage)	»				

τρένο (< ιταλ. treno < γαλλ. train)	»	τραίνο (συνήθης ορθ.)	φουτμπόλ (< αγγλ. foot ball)	»	φουτιπάλ (παλαιότ.)
τρικ (< γαλλ. truc)	»	τρικ (συνήθης ορθ.)	χίπι (< αγγλ. hippy)	»	χίπτου (παλαιότ.)
τρόλεϊ (< αγγλ. trolley [bus])	»	τρόλλεϊ (συνήθης ορθ.)	χολ (< αγγλ. hall)	»	χολ (παλαιότ.)
φεριμπότ (< αγγλ. ferry boat)	»	φέρρυ-μπωτ (συνήθης ορθ.)			

Σε σχέση με την ορθογραφία των ξένης προελεύσεως (δανείων) ελληνικών λέξεων, πρέπει να προσεχθούν τα εξής: (α) Δάνειες λέξεις που ανάγονται σε κύρια ονόματα, απλογραφούνται και αυτές (μολονότι η απόδοση των κυρίων ονομάτων διατηρεί, κατά κανόνα, την αρχική μορφή του ξένου κύριου ονόματος βάσει της αρχής της αντιστοιχίας, π.χ. Βολταίρος (Voltaire), Ρουσσώ (Rousseau), Γκαίτε (Göthe/Goethe)), διότι η σχέση τους με τα κύρια ονόματα είναι έμμεση: προέρχονται από ξένα ουσιαστικά ή ρήματα, που ετυμολογούνται από κύρια ονόματα: π.χ. βοζίτης (όχι βοζίτης) από το γαλλ. bauxite, που ετυμολογείται από το τοπωνύμιο Baux-de-Provence- **κολόνια** (όχι **κολόνια**) από το γαλλ. eau de Cologne- **μποϊκοτάς** (όχι **μποϊκοτάς**) από το γαλλ. boycottage, το οποίο από αγγλ. boycott, το οποίο από αγγλ. boycott, που προέρχεται από το όνομα του Ιρλανδού κτηματία James Boycott **σοβινισμός** (όχι **σοβινισμός**) από το γαλλ. chauvinisme, που προήλθε από τον Γάλλο πατριώτη N. Chauvin- **σαντιγί** (όχι **σαντιγυ**) από το γαλλ. crême chantilly, το οποίο ανάγεται στο μεσαιωνικό ανάκτορο και τοπωνύμιο Chantilly λιγνίτη (όχι **λιγνίτη**) από το αγγλ. lynch, που ανάγεται στο όνομα ενός Αμερικανού δικαστή ή λοχαγού, του Ch. Lynch- **γκάλιοπ** (όχι **γκάλιοπ**) από το αμερ. gallup που προήλθε από τον Αμερικανό στατιστικό George Gallup (β) Δάνειες λέξεις που ανάγονται σε ελληνικές λέξεις, που είναι δηλ. ό,τι ονομάζουμε αντιδάνεια, γράφονται στην Ελληνική με την ελληνική ορθογραφία τους: π.χ. γλυκερίνη (όχι **γλυκερίνη**) από το γαλλ. glycérine, το οποίο ανάγεται στο ελλην. γλυκ-ός | γλυκ-ερός **δυναμό** (όχι **δυναμό**) από το γαλλ. [machine] dynamoélectrique], που προέρχεται από το ελλην. **δύναμη**- κανελόνια (όχι **κανελόνια**) από το ιταλ. cannelloni που ανάγεται στο ελλην. **κάννη** μπαλάντα, μπαλ-λαρίνα, **μπαλλέτο**, **μπάλλος** τα οποία ανάγονται στο ελλην. βαλλίζω-οξυζενέ (όχι **οξίζενέ**) από το γαλλ. oxygéné, που ανάγεται στα ελλ. **οξύς** + **γενής** (**γίγνομαι**- πβ. **οξυγόνο**)- **πυρέξ** (όχι **πυρέξ**) από το γαλλ. pyrex, το οποίο συνδέεται ετυμολογικά με το ελλην. **πυρ'** σπειράλ (όχι **σπειράλ**), το οποίο ανάγεται στο ελλην. **σπείρα**- στρυχνίνη (όχι **στρυχνίνη**) από το γαλλ. strychnine, το οποίο ανάγεται στο ελλ. **στρύχνος** **στυλ** (όχι **στυλ**) από το γαλλ. style, το οποίο προήλθε από το λατ. stilus (ή stylus) που ίσως ανάγεται στο ελλην. **στύλος** (άρα και **στυλίστας**, **στυλι-κί**) **στυλό** (όχι **στυλό**) από το γαλλ. stylo (graphie), το οποίο προήλθε από το ελλην. **στύλος**- σφύλιη (όχι **σφύλιη**) από το γαλλ. syrphie, που πλά-στηκε από το ελληνικό **Σύφιλος**, όνομα βοσκού στον Οβίδιο **τζύρος** (όχι **τζύρος**) από το ιταλ. giro, που προέρχεται από το ελλην. **γύρος**' φυλ-λόχηρα (όχι **μυλόχηρα**) από το γαλλ. phylloxyte, που σχηματίστηκε από τα ελλην. φύλλο και ξηρός- **χλώριο**, **χλωροφύλλη**, **χλωροφόρμιο** κ.τ.ό. γράφονται **χλωρό**- (και όχι **χλορό**-), γιατί η ξένη λ. chloro- προέρχεται από το ελλην. **χλωρός** (το **χλωροφύλλη** < γαλλ. chlorophylle < **χλωρός** + φύλλο): **χρώμιο**, **χρωμο**- γράφονται **χρωμο**- (όχι **χρομο**-), γιατί ανάγονται στο ελλην. **χρώμα**.

ορθογράφος (ο/η) [μτγν.] αυτός που γράφει σωστά, σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες ANT. ανορθογράφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πολυ-γράφος**.

ορθογράφος ρ. μετβ. [μτγν.] {ορθογραφέις... | ορθογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} γράφω ακολουθώντας τους γραμματικούς κανόνες, χωρίς ορθογραφικά λάθη. — ορθογράφηση (η).

ορθογωνίζω ρ. μετβ. {ορθογωνίσα-α, -ηκα, -μένος} μετατρέπω κάποιο σχήμα σε ορθόγωνο, για να υπολογιστεί πιο εύκολο το εμβαδόν του.

ορθόγωνος, -α, -ο [μτγν.] ΓΕΩΜ. 1. αυτός που έχει ορθές γωνίες 2. (α) **ορθόγωνο τρίγωνο** το τρίγωνο που έχει τη μία γωνία του ορθή ANT. **αμβλόγωνο**, **οξυγώνιο** (β) **ορθόγωνο παραλληλόγραμμο** το παραλληλόγραμμο του οποίου οι γωνίες είναι ορθές (γ) **ορθόγωνο παραλληλεπίπεδο** παραλληλεπίπεδο του οποίου όλες οι έδρες είναι ορθόγωνα παραλληλόγραμμα. — ορθόγωνα | ορθογωνίως επίρρ., **ορθο-γωνίση** (η), **ορθογωνισμός** (ο).

ορθοδοντία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ορθή θέση των δοντιών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthodontie].

ορθοδοντική (η) ΙΑΤΡ. κλάδος της οδοντιατρικής, που έχει ως αντικείμενο την πρόληψη και αντιμετώπιση ανωμαλιών της οδοντοστοιχίας (π.χ. προβληματικής σύγκλεισης δοντιών κ.ά.).

ορθοδοντικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ορθοδοντική: ~ **θεραπεία** | **μηχανήμα** 2. **ορθοδοντικός** (ο/η) οδοντίατρος που έχει ειδικευθεί στην ορθοδοντική. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthodontique].

ορθοδοξία (η) [μτγν.] {ορθοδοξίων} 1. η ορθή γνώμη και πρακτική, η συμφωνία με ορισμένες αρχές: **κομμιακή** | **πολιτική** | **οικονομική** - 2. (α) **Ορθοδοξία** (η) η ορθή θρησκευτική πίστη, σε αντιδιαστολή προς τις αρετικές δοξασίες, η διδασκαλία και το δόγμα της Ορθόδοξης Εκκλησίας ANT. **ετεροδοξία**, **κακοδοξία** (β) **ΕΚΚΛΗΣ. Κυριακή της Ορθοδοξίας** (μεσν. φρ.) η πρώτη Κυριακή της Μεγάλης Σαρακοστής, κατά την οποία η Ορθόδοξη Εκκλησία γιορτάζει την αναστήλωση των εικόνων (ήττα των εικονομάχων) και τη νίκη της επί όλων των αιρέσεων (843) 3. (συνεκδ.) το σύνολο των πιστών που αποτελούν μέλη της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

ορθόδοξος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την Ορθόδοξη Εκκλησία: ~ **διδασκαλία** | **παράδοση** | **έθνος** 2. **Ορθόδοξη** (λόγ. -ος) **Εκκλησία** η Ανατολική Χριστιανική Εκκλησία, η οποία προέκυψε από το σχίσμα με τη Ρωμαιοκαθολική το 1054, αναγνωρίζει ως αυθεντίες την Αγία Γραφή και την Ιερά Παράδοση και αποτελείται από διάφορες αυτοκέφαλες και αυτόνομες Εκκλησίες (π.χ. την Ελληνική, τη Ρωσική, τη Σερβική κ.ά.): βασίζεται στο ορθόδοξο δόγμα (Αγ. Τριάδα, εκπόρευση του Αγ. Πνεύματος μόνο από τον Πατέρα κ.ά., βλ. κ. λ. **πιστεύω**) 3. **ορθόδοξος** (ο), **ορθόδοξη** (η) χριστιανός που προσβέπει τα δόγματα της Ανατολικής Χριστιανικής Εκκλησίας, σε αντιδιαστολή προς τους οπαδούς των άλλων χριστιανικών δογμάτων (π.χ. ρωμαιοκαθολικούς, προτεστάντες) · 4. αυτός που συμφωνεί με την ορθή θρησκευτική πίστη, το ορθό δόγμα 5. (κατ' επέκτ.) αυτός που ακολουθεί με συνέπεια και χωρίς παρεκκλίσεις τις αρχές μιας ιδεολογίας ή θεωρίας: ~ **μαρξιστής** | **δημοκρατιστής** · 6. αυτός που συμφωνεί με τα καθιερωμένα, με τα παραδεκτά: ~ **πρακτική** | **μέθοδος** ANT. ανορθόδοξος κ. (λόγ.) **ορθοδόξως** [μτγν.] επίρρ. [ETYM. μτγν. < **όρθο**- + **δοξός** < **δόξα**, αρχική σημ. 'γνώμη, άποψη']

ορθοδρομία (η) {ορθοδρομιών} ΝΑΥΤ. (για πλοίο) ο συντομότερος πλους, που γίνεται πάνω σε τόξο του μέγιστου κύκλου της Γης ANT. **λοξόδρομια**. — **ορθοδρομικός**, -ή, -ό, **ορθοδρομώ** ρ. [αρχ.] {-είς...} [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. orthodromic < αρχ. **ορθόδρομος** < **ορθός** +

-δρομος < **δρόμος**]. ορθοπέπια (η) {χωρ. πληθ.} η σωστή γλωσσική διατύπωση, ο σωστός χειρισμός του λόγου. — **ορθοπέπης**, -ής, -ές [μτγν.], **ορθοπέπης** επίρρ.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. **συνέπεια**. [ETYM. αρχ. < **όρθο**- + **-έπεια** < **-επής** < **έπος**, πβ. **άμετρο**-**έπεια**, **καλ**-**λι**-**έπεια**].

ορθόκεντρο (το) {ορθοκέντρ-ου | -ον} ΓΕΩΜ. το σημείο στο οποίο τέμνονται μεταξύ τους τα τρία ύψη κάθε τριγώνου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthocentre].

ορθόκερατος, -η, -ο [μτγν.] (ζώο) που έχει ορθά, στήτά κέρατα. ορθολογικός, -ή, -ό [1893] αυτός που συμφωνεί με τον ορθό λόγο, λογικός: ~ **εξήγηση** | **βάση** | **κατανομή πόρων** | **λειτουργία υπηρεσίας** | **νόημα** ΣΥΝ. ορθολογικός, ρασιοναλιστικός ANT. **ορθολογικός**, **πρασιοναλιστικός**. — ορθολογικά | -ώς επίρρ., ορθολογικότητα (η). * ΣΧΟΛΙΟ λ. **λογικός**.

ορθολογισμός (ο) [1852] 1. η σκέψη ή η κρίση σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής 2. ΦΙΛΟΣ. θεωρία που υποστηρίζει ότι ο ορθός λόγος (δηλ. η λογική) αποτελεί την κύρια και ασφαλέστερη πηγή γνώσεως, σε αντιδιαστολή προς τον εμπειρισμό, τη θεοκρατία του Μεσαίωνα ή την αναγωγή της παράδοσης σε αυθεντία: **κριτικός** | **ηθικός** | **θρησκευτικός** - ΣΥΝ. ρασιοναλισμός ANT. ανορθολογισμός, **πρασιοναλισμός**. — ορθολογιστής (ο) [1852], ορθολογίστρια (η). [ETYM. Συνθ. εκ συνεκφοράς από τη φρ. **ορθός λόγος**, απόδ. του γερμ. Rationalismus].

ορθολογιστικός, -ή, -ό [1868] αυτός που σχετίζεται με τον ορθολογισμό- φρ. **ορθολογιστική οργάνωση** η αναδιοργάνωση επιχείρησης έτσι ώστε να αξιοποιούνται κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο οι δυνατότητες της. — ορθολογιστικά επίρρ.

ορθομαρμάρωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κάλυψη της επιφάνειας τούχου με μαρμαρίνες πλάκες.

ορθομετρικός, -ή, -ό (κρύσταλλο) τού οποίου οι άξονες τέμνονται κάθετα και σχηματίζουν ορθές γωνίες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orthometric].

ορθομετωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο κανονικός, φυσιολογικός σχηματισμός του μετώπου.

ορθό(ν) (το) [αρχ.] 1. αυτό που είναι σωστό, πρόπον · 2. ANAT. το κατώτατο τμήμα του παχέος εντέρου, το οποίο καταλήγει στον πρωκτό ΣΥΝ. **ευθύ**, **απευθυσμένο**.

ορθοπαιδική κ. (συνήθης ορθ.) **ορθοπεδική** (η) ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος, που ασχολείται με την παθολογία και τη θεραπεία των βλαβών (μορφολογικών και λειτουργικών) τού οστεομυϊκού κινητικού συστήματος τού ανθρώπινου σώματος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthopédie].

ορθοπαιδικός, -ή, -ό [1898] κ. (συνήθης ορθ.) **ορθοπεδικός** 1. αυτός που σχετίζεται με την ορθοπαιδική: ~ **κλινική** | **πάθηση** | **παποδία** | **σπρώμα** 2. **ορθοπαιδικός** (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ορθοπαιδική. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orthopédique].

ορθοπαιδική ή **ορθοπεδική**; Τον όρο ορθοπαιδική έπλασε το 1741 ο Γάλλος γιατρός Nicolas Andry (1658-1742), καθηγητής στο Πανεπιστήμιο των Παρισίων, στο έργο του *Traité d'orthopédie ou l'art de prévenir et corriger dans les enfants les difformités du corps* (*Πραγματεία περί ορθοπαιδικίας ή προλήψεως και θεραπείας των σωματικών δυσπλασιών στα παιδιά*). Ας σημειωθεί ότι το γαλλ. έ αποδίδει το ελλην. **αν. pédagogie** = **παιδαγωγική, pédiatrique** =

παιδιατρική, *pederastie* = *παυδραστία* κ.ά. Το 1771 πλάστηκαν και οι όροι **orthopédie** (ορθοπαιδικός) και **orthopédiste** (ορθοπαδικός γιατρός). Όπως είναι φανερό, ο όρος πλάστηκε από τον Andry, για να δηλώσει τη διόρθωση σωματικών δυσπλασιών του παιδιού: *orthopédie* < *orthó-* + *παυδ-* + *-ία*. Όλο το έργο, άλλωστε, του Andry περιέχει γενικές οδηγίες και γνώσεις για «προφύλαξη και «παιδαγωγούς». Κατ' επέκτασιν, ο όρος χρησιμοποιήθηκε εν συνεχεία και για ενήλικους. Η ετυμολογία αυτή είναι ευρύτερα αποδεκτή, γι' αυτό και στην Αγγλική ο όρος *orthopaedics* (από το *orthopédie*) τείνει να επικρατήσει. Πώς, όμως, προήλθε ο όρος ορθοπεδική με *-ε-*; ο όρος αυτός οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση της λέξης είτε με το *pes, pedis* «πόδι» της Λατινικής είτε με το ελλην. *πέδη* (πβ. *χειρο-πέδη, τροχο-πέδη*), οπότε ορθοπεδική είναι το «να ορθώνεις (τα οστά) με πέδες» (με δεσμά | επίδεση | επιδέσμος κ.τ.ό.). Αρα η ετυμολογία (σύμφωνα με την προέλευση της λέξης) ορθή γραφή είναι το *ορθοπαδική*, όσο και αν η ορθοπαδική δεν είναι μόνο για παιδιά. Σε αυτήν προσκρούει η γραφή που εσφαλμένα επικράτησε, το *ορθοπεδική*. Ορθότερος και από τους δύο όρους θα ήταν το παιδορθωτική ή, έστω, το *πεδορθωτική*. Όπως και ο σωστός όρος θα ήταν *οδοντορθωτική* και όχι ορθοδοντική!

Ως προς τον όρο *λογοπεδική*, που άρχισε να χρησιμοποιείται τελευταία αντί του *λογοθεραπεία*, πρόκειται περί τερατογενέσεως, αφού σημαίνει «χρησιμοποίησε πέδες ("δεσμά") για να θεραπεύσω τον λόγο»!

ορθοπεταλία (η) ποδηλασία κατά την οποία ο ποδηλάτης δεν κθεται στη σέλα, αλλά πατάει τα πετάλια ορθώς. ορθόπλωρος, -η, -ο [μεσν.] (πλοίο) που κινείται με την πλώρη. — ορθοπλωρίζω ρ. ορθοπόδο ρ. αμετβ. {ορθοποδείς... | ορθοπόδησα} (συνήθ. στον οικονομικό τομέα) αναλαμβάνω τις χρομένες μου δυνάμεις: *χρειάστηκε να περάσει ένας χρόνος από την κρίση, για να μερακεί η επιχείρηση να ορθοποήσει ΣΥΝ.* αποκαθίσταμαι. Επίσης ορθοποδίζω [ΕΤΥΜ. < μτγν. ορθοπόδο (-έω) < *όρθο-* + *πόδο* < *-πόδης* < *πους, ποδός*]. ορθοπραξία (η) {χωρ. πληθ.} η ορθή πράξη, το να πράττει κανείς ορθά: η *ορθοδοξία είναι και ~*. [ΕΤΥΜ. < *όρθο-* + *πραξία* < *πράξις*, πβ. κ. μτγν. *όρθοπραξία*]. ορθοπτερο (το) {ορθοπτέρου | -ων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα έντομα που ανήκουν στην ίδια τάξη με την ακρίδα και τον γρύλο, των οποίων το μέγεθος ποικίλλει από λίγα χιλιοστά μέχρι αρκετά εκατοστά και φέρουν εξωτερικά ανεπτυγμένες πτέρυγες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *Orthoptera*]. ορθοπτικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στη θεώρηση των παθήσεων, όπως ο στραβισμός, η ανεπάρκεια συγκλίσεως κ.λπ.: ~ *ασκήσεις* (για την ορθή επικέντρωση των οφθαλμικών αξόνων). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *orthoptique*]. ορθός, -ή, -ό 1. (αυτός που βρίσκεται) σε όρθια στάση (με έκφραση και στο παράστημα): *στεκόταν ~ και μας μιλούσε ΣΥΝ.* ορθός · 2. (μτφ.) αυτός που είναι κατάλληλος για την περίπτωση: σωστός: η *απόφαση του ήταν ~ | ~ σκέψη | άποψη | ενέργεια | γραφή* ΑΝΤ. λανθασμένος, εσφαλμένος, ακατάλληλος. **ΦΡ.** (α) *ορθός λόγος* ο ορθολογισμός (βλ. λ.) (β) *πολιτικά ορθός* αυτός που ενεργεί σύμφωνα με τις αρχές της πολιτικής ορθότητας (βλ. λ. *πολιτικός*) 3. *ορθό(ν)* (το) βλ. λ. 4. ΜΑΘ. *ορθή γωνία* γωνία ενενήντα μοιρών. — **ορθό** | -ώς [αρχ.] επίρρ. (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξίος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **Forō-Fōs* (με ανομοιοτική αποβολή του -E-) ετεροϊμ. βαθμ. του I.E. **werdh-* «μεγαλύνω, αυξάνω», πβ. σανσκρι. *urdhwa-* «πίσω, ψηλός», *vārdhati* «υψώνει, σηκώνω», κ.ά. Η απουσία του αρχικού δίγαμμου από τη μυκ. γεν. ο-to-wo-we-o (πθ. **ορθόρωος* «αυτός που έχει τα αψία τεττωμένα [όρθια]», έχει οδηγήσει στην εναλλακτική υπόθεση ότι η λ. συνδ. με το ρ. *δρ-νυ-μι* «γεγίρω, ορμών» (βλ. λ. *ορμή*), αν και η ανομοιοτική αποβολή του -E- αποτελεί ικανή εξήγηση. Βλ. κ. *όρθρος*. Η φρ. πολιτικά *ορθός* αποδίδει την αγγλ. *politically correct*]. ορθοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. 1. εξέταση του ματιού με ορθοσκοπικό φακό · 2. η εξέταση του ορθού με ορθο-σκόπιο. Επίσης ορθοσκοπία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *orthoscopy*]. ορθοσκοπικός, -ή, -ό 1. (οπτικό όργανο) που έχει επίπεδο οπτικό πεδίο, ώστε να μην παραμορφώνει αναλογίες του αντικείμενου που εικονίζεται σε αυτό: ~ *φακός* 2. αυτός που σχετίζεται με την ορθοσκόπηση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *orthoscopic*]. ορθοσκόπιο (το) {ορθοσκοπίου | -ων} 1. ειδικό όργανο για την εξέταση της εσωτερικής επιφάνειας του ορθού 2. οπτικό όργανο για την εξέταση του ματιού. [ΕΤΥΜ. < *ορθό-* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «εξετάζω, παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *orthoscope*]. ορθοστασία (η) {χωρ. πληθ.} το να στέκεται κανείς ορθώς: *πιάστηκαν τα πόδια μου από την πολλή ~* [ΕΤΥΜ. < *ορθο-* + *-στασία* < *στάσις*]. ορθοστάτης (ο) {ορθοστατών} 1. κατακόρυφο στήριγμα, με το οποίο συγκρατείται κάτι όρθιο: ~ *βιβλίον* 2. ΑΡΧΙΤ. (α) επιμελημένος λίθος μεγαλύτερου ύψους από τους λίθους των λοιπών στρώσεων, που αποτελούν τη βάση των τοίχων αρχαίου κτηρίου (β) ξύλινη ή μεταλλική δοκός που τοποθετείται κατακόρυφα για στήριξη κατασκευών, π.χ. γεφυρών. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *όρθο-* + *-στάτης* < *θ. στα-*, πβ. κ. Γστα-μαι]. ορθοστατικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με την ορθοστα-

σία: ~ *υπόταση* (βλ. λ.) | *σύνδρομο*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *orthostatic*]. ορθόστηθος, -η, -ο (λογότ.) αυτός που έχει στήθος: ~ *κορίτσι*. ορθοστοιχία (η) {ορθοστοιχιών} (συνήθ. για φυτά) η τοποθέτηση, διάταξη σε ευθεία σειρά. — ορθόστοιχος, -ή, -ο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *orthostichy*]. ορθότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να είναι (κάτι) ορθό, σωστό: **ΦΡ.** *πολιτική ορθότητα* βλ. λ. *πολιτικός*. ορθοτομία (η) [μτγν.] {ορθοτομιών} 1. η τομή σε ευθεία γραμμή 2. ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή του ορθού. ορθοτομώ ρ. μετβ. {ορθοτομείς... | ορθοτόμο-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. τέμνω κάτι σε ευθεία γραμμή, ευθυγραμμίζω 2. ερμηνεύω ή διδάσκω σωστά: η *Εκκλησία ορθοτομεί τον λόγο της αληθείας* (πβ. *ορθοτομούντες τον λόγον της αληθείας*, Κ.Δ. Β' Τιμόθ. 2, 15). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ορθοτομώ (-έω)* < *όρθο-* + *-τομώ* < *τομή*]. ορθοτόνος ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {ορθοτόνη-σα, -θηκα, -μένος} ΓΡΑΜΜ. τονίζω σωστά. — ορθοτόνηση (η) [μτγν.]. ορθοτροπικός (ο) **BOT.** η ανάπτυξη των φυτών με κατακόρυφη διεύθυνση. Επίσης ορθοτροπία (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *orthotropisme*]. ορθόφρων (ο/η) {ορθόφρωνος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.-σπάν.) αυτός που σκέπτεται λογικά, με σύνεση ΣΥΝ. συνετός, σώφρων, νουνητής ΑΝΤ. άφρων, άμυαλος. — ορθόφροσση (η), ορθόφρονό ρ. [μεσν.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον, λογικός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *όρθο-* + *-φρων* < φρην, φρενός (βλ. λ.), πβ. *υψηλόφρων*, *σώφρων*, *ταπεινόφρων*]. ορθοφρονία (η) [1830] {χωρ. πληθ.} 1. η ορθή και ευκρινής άρθρωση και εκφορά του λόγου 2. μέθοδος με την οποία (α) διδάσκεται η ορθή άρθρωση και εκφορά του λόγου (β) ελαττώνονται ή θεραπεύονται οι φωνητικές παθήσεις (τραυλισμός κ.ά.). Επίσης ορθοφρονική. — ορθοφρονικός, -ή, -ό κ. ορθοφρονικός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *orthophonie*]. ορθόφρων, -ή, -ό [μτγν.] 1. (λόγ.) αυτός που συμβαίνει νωρίς το πρωί ΣΥΝ. εοθινός ΑΝΤ. εσπερινός, βραδινός 2. ΣΤΡΑΤ. *ορθόφρων* (το) εγερτήριο σάλπισμα (ειδικότ.) το σάλπισμα που ακούγεται στους στρατιώτες, για να ζυγνήσουν οι στρατιώτες. **ορθός** (ο) ΕΚΚΛΗΣ. η ακολουθία που ψάλλεται στους ναούς κατά την ανατολή του ήλιου και προηγείται της Θείας Λειτουργίας ΣΥΝ. εοθινός **ΦΡ.** *ορθόφρον βαθέως* (*όρθρον βαθέως*, Κ.Δ. Λουκ. 24, 1) ενώ ήταν ακόμη βαθιά χαράματα ΑΝΤ. εσπερινός. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. έτιμω, πθ. < **Forō-ρος* < *ορθός* (βλ. λ.), οπότε η λ. θα σημείωνε την έναρξη της ημέρας κατά την αυγή (δηλ. όταν η μέρα αρχίζει να μεγαλώνει και ο ήλιος να υψώνεται), πβ. αρχ. *σαβ. γαυ* «την αυγή» (< **wōdōh-no-*), σανσκρι. *vārdhati* «υψώνει, σηκώνω». Οστόσο, η απουσία τ. με αρχικό δίγαμμα καθιστά αξιοπρόσεκτη (όπως και στο επίθ. *ορθός*) την παλαιότερη άποψη περί αναγωγής στο ρ. *δρ-νυ-μι* «γεγίρω, ορμών» (βλ. λ. *ορμή*), πβ. λατ. οιορ «ανατέλλω, σηκώνομαι», ογίς «ανατολή»]. ορθόνο ρ. μετβ. [μτγν.] {όρθω-σα, -θηκα, -μένος} 1. στήνω, κτίζω (κυρ. κάτι που έχει μεγάλο ύψος): *όρθωσαν ψηλά τείχη και πύργους* (κ. μτφ.) η *παρεξήγηση αυτή όρθωσε ένα τείχος ανάμεσα μας* 2. στήνω (κάτι) όρθιο, το φέρνω σε όρθια θέση: ~ *μνημείο | οδόφραγμα ΣΥΝ.* υψώνω: **ΦΡ.** *ορθώνω το ανάστημά μου* υιοθετώ θαρραλέα συμπεριφορά, επιδεικνύω τόλμη: *στις κρίσιμες ώρες όρθωσε το ανάστημα του απέναντι στους τυράννους* 3. (μεσοπαθ. *ορθώνομαι*) (α) στεκομαι όρθιος: *μπροστά μας όρθώνονταν οι ουρανοξύστες της πόλης* (β) (μτφ.) επαναστατώ, ανθίσταμαι: ~ *κατά της τυραννίας*. — *όρθωση* (η) [αρχ.], ορθωτικός, -ή, -ό [1809]. οριακός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται στο όριο: ~ *πλειοψηφία* (πλειοψηφία εξαιρετικά εύθραυστη και ασθενής με πολύ λίγες ψήφους πάνω από το όριο που προβλέπεται κάθε φορά) || ~ *αύξηση των ποσοστών | των κερδών* || - *σημείο* || «εξαιτίας της ~ διαθεσιμότητας ιτιάμενου προσωπικού, η αεροπορική εταιρεία ματαίωσε την επόμενη πτήση» (εφημ.) 2. (μτφ.) κρίσιμος: η *οικονομία της χώρας* | η *υγεία του βρισκείται σε - κατάσταση*. — οριακά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *marginal*]. οριγανέλιω (το) {οριγανέλιου | -ων} ΧΗΜ. το αιθέριο έλαιο που παράγεται από τη ρίγανη ΣΥΝ. ριγανόλαδο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *origanum oil*]. ορίγανω (το) (λόγ.) η ρίγανη (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ορίγανον* | *ορίγανος*, ή, αγν. έτιμω, πθ. δάνειο βορει-σαφρικανικής προελ., όπως και το φερώνυμο φυτό. Η λ. παρετυμολογήθηκε προς τα ουσ. *δρος* και *γάνος* «στολίδι, λάμψη» (βλ. κ. *γανώνω*)]. οριενταλισμός (ο) 1. (στη ζωγραφική) είδος που απεικονίζει τοπία, πρόσωπα ή σκηνές από την καθημερινή ζωή της Μέσης Ανατολής και της Β. Αφρικής 2. η μελέτη της ιστορίας και του πολιτισμού των λαών της Ανατολής, ειδικότ. των ισλαμικού αραβικού κόσμου. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *orientalisme* < *oriental* «ανατολικός» < λατ. *orientalis*]. ορίζοντας (ο) {ορίζοντες} 1. η νοητή γραμμή που φαίνεται να αποτελεί το όριο ανάμεσα στον ουρανό και στο έδαφος ή στην επιφάνεια της θάλασσας: *ένα πλοίο φάνηκε στον ~* || στα βάθη των ~ (βλ. λ. *βάθος*) 2. (γενικότ.) οπτικό πεδίο, ο τι μπορεί κανείς να αντικρίσει με τα μάτια του: *όλος του ο ~ ήταν μια απέραντη κοιλάδα* (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) 3. τα όρια γνώσεων, ενδιαφερόνων, πνευματικών ενδιασχολήσεων (κάποιου): *διευρύνω τους ~ μου* 4. ο βαθμός στον οποίο έχει κανείς ανοιχτό μυαλό: *ευρείς ~* 5. τα όρια των προοπτικών, οι δυνατότητες: **ΦΡ.** *ανοίγω (νέους) ορίζοντες* βλ. λ. *ανοίγω* 6. το σύνολο στοιχείων ή παραγόντων που συνθέτουν μια κατάσταση: *οι*

εξελίξεις διαγράφονται δυσόιωνες στον πολιτικό ~ || «δεν φαίνεται στον ~ υπαρκτή απειλή για την κυβέρνηση» (εφημ.). [ETYM. < αρχ. ορίζοντι (ενν. κύκλος), ουσιαστικοπ. μετ. ενεστ. τού ρ. ορίζω. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε πολλές γλώσσες, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. horizon, γερμ. Horizont κ.ά.].

οριζόντιος, -α, -ο [1766] 1. παράλληλος προς το έδαφος, αυτός που βρίσκεται σ' επίπεδο παράλληλο προς τον ορίζοντα: τα *μουγκάλια* του κρασιού τοποθετούνται στην *κάβα σε ~ θέση* (ξυπλωτά) || στο μονόζυγο ο αθλητής κρατείται από την ~ *δοκό* 2. ΝΟΜ. *οριζόντια ιδιοκτησία* ιδιαίτερη μορφή κυριότητας σε ακίνητο, η οποία αποτελείται από δύο στοιχεία: την αποκλειστική κυριότητα σε όροφο οικοδομής ή σε διαμέρισμα του και την αναγκαστική συγκυριότητα στα κοινά μέρη του όλου ακινήτου (οικόπεδο, θεμέλια, εξωτερικοί χώροι, κλιμακοστάσιο κ.λ.λ.) ΣΥΝ. οριζόντια συνιδιοκτησία, ιδιοκτησία κατ' ορόφους, οροφοκτησία 3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. αυτός που αναφέρεται στη σχέση μεταξύ ανθρώπων που ανήκουν στα ίδια επίπεδα διαφορετικών ιεραρχικών κλιμάκων 4. αυτός που αναφέρεται στον ορίζοντα. — οριζόντια | οριζόντιος [1799] επίρρ., οριζοντιότητα (η) [1845]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. horizontal].

οριζοντιώνω ρ. μετβ. [1894] {οριζοντιώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. τοποθετώ σε οριζόντια θέση 2. (μεσοπαθ. *οριζοντιώνωμαι*) (μτφ.) *πλαγιάζω*, γέρνω ώστε να βρεθώ σε οριζόντια θέση: *οριζοντιώθηκε μια βδομάδα με γρίπη* || ο *παίκτης οριζοντιώθηκε προς το έδαφος προπαθώντας ν' αποκρούσει τη χαμηλή μπαλιά*. — οριζοντιώση (η) [1887].

ορίζουσα (η) ΜΑΘ. αλγεβρικό άθροισμα που αποτελείται από ν² αριθμούς, οι οποίοι είναι τοποθετημένοι σε ν οριζόντιες γραμμές και ν κάθετες· χρησιμοποιείται για τη λύση συστημάτων με γραμμικές εξισώσεις. [ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. τής μετ. ενεστ. τού ρ. ορίζω (ως απόδ. του γαλλ. déterminant), που μεταφέρθηκε ως θηλ. κατ' επίδρ. τής λ. *γραμμή* και για να αποφευχθεί η συσχέτιση με τον (αρσ.) ορίζοντα (φαινόμενο προφύλαξης)].

ορίζω ρ. μετβ. {ορίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αποφασίζω (τον χρόνο ή τον τόπο) στον οποίο θα γίνει (κάτι): ~ την *ημερομηνία του γάμου* || ~ τον *τόπο τελέσεως του συνεδρίου* || *πρέπει να ορίσουμε τη μέρα και την ώρα της συνάντησης* ΣΥΝ. καθορίζω 2. θέτω τα όρια σε (κάτι): *δύο ευθείες ορίζουν ένα επίπεδο* || τα *σύνορα της επαρχίας ορίζονται από τρεις οροσειρές* || το *κτίμα δυτικά ορίζεται από δημοσίο δρόμο* ΣΥΝ. προσδιορίζω 3. δίνω σε κάποιον (συγκεκριμένη ιδιότητα, σύμφωνο με την οποία θα ενεργήσει, θα επιτελέσει ρόλο, θα εκτελέσει καθήκοντα): *τον όρισε εκπρόσωπο του στο συνέδριο* || *ορίστηκαν τα μέλη της επιτροπής* 4. αποφασίζω ή επιλέγω: *ορίστηκαν οι διατηρητές των αγώνων* || *ορίστηκε η ύλη των εξετάσεων* || *ορίστηκαν τα τεκμήρια διαβίωσης* · 5. επισημαίνω τα βασικά χαρακτηριστικά (προσώπου ή πράγματος), δίνω τον ορισμό του: *πώς θα ορίσουμε τον άνθρωπο*; || ~ μια *έννοια* || τι *ορίζεται ως «παιδεία»*; 6. διατυπώνω με σαφήνεια, καθορίζω: ο *νόμος ορίζει ρητώς ότι...* || οι *ποιινές του ορίζει ο νόμος* · 7. (λαϊκ.) δίνω διαταγή, εκφράζω με απόλυτο τρόπο μια επιθυμία: *όρισε ο κύριος της να παντρευτεί* || *όπως ορίζετε θα γίνει!* || τι *ορίζει η αφεντιά σου*; 8. έχω υπό την εξουσία μου: ο ληστής *ορίζει πενήντα νομιάτους* || τα *παλιά χρόνια η οικογένεια του όριζε όλο τον κάμπο* ΣΥΝ. εξουσιάζω, κυβερνώ · 9. φθάνω, έρχομαι (σε προσφώνησης υποδοχής επισκέπτη, ταξιδιώτη κ.λ.λ.): *καλώς όρισε!* || *καλώς όρισατε!* || *καλώς να ορίσατε στο σπιτικό μας!* 10. (η προστ. *ορίστε*) βλ. λ. Π. (η μετβ. *ορισμένος*, -η, -ο) βλ. λ.

[ETYM. < αρχ. ορίζω < ορός (βλ. λ.). Η λ. σήμανε αρχικά «προσδιορίζω με ακρίβεια την έκταση ενός χώρου, τα σύνορα του», άρα και «εντοπίζω το σημασιολογικό πεδίο μιας λέξεως, ξεχωρίζοντας την από άλλες». Ήδη αρχ. η σημ. «καθορίζω τις ενέργειες κάποιου, διατάσσω»].

Οριόκος (ο) ποταμός του Β. τμήματος της Ν. Αμερικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό. [ETYM. < ισπ. Orinoco < γλ. Γκουαράνι οπι-ποσο «χώρος κοπηλασίας»].

όριο (το) {ορί-ου | -ων} 1. το σημείο πέρα από το οποίο δεν μπορεί να εκτεινεται ή να υπάρξει (κάτι), η μεγαλύτερη δυνατή έκταση, ο ανώτατος δυνατός βαθμός: κατοικεί στα ~ του *δήμου Αθηναίων* || *δεν αντέχω άλλο, έχω φτάσει στα ~ μου!* || *έχει και η υπομονή τα ~ της!* || το *θράσος του δεν είχε ~* || σε όλα τα *πράγματα υπάρχει και ένα ~* || οι *νόμοι καθορίζουν τα ~ της δράσης μας σε κοινωνικό επίπεδο* || «~ *τού κόσμου μου είναι τα ~ της γλώσσας μου*» (Λ. Βιτγκενστάιν) || *ξεπέρασες κάθε-* || τα *ανώτατα επιτρεπτά ~ ρύπανσης*- ΦΡ. (α) *εντός ~ εκτός των ορίων* (+γεν.) κ. *μέσα στα όρια* (+γεν.) μέσα σε καθορισμένο χώρο, με προσδιορισμένα όρια: *εντός των ορίων μιας γάρας | της λογιής* | *τού εφικτού* || *μέσα στα όρια τού κόσμου μας* (β) *θέτω | βάζω ένα όριο (σε κάτι)* βάζω φραγμό, καθορίζω ένα σημείο, πέρα από το οποίο καθετί θεωρείται αυθαίρετο, ασύδοτο, παράνομο κ.λ.λ.: *πρέπει να θέσουμε ένα ~ στην ανεξέλεγκτη προβολή διασημίσεων* || *ποιος θα βάλλει όρια στην ελευθερία της έκφρασης*; (γ) *όριο ηλικίας* βλ. λ. ηλικία (δ) *μέχρις ενός ορίου* (για την αξία τού μέτρου σε κάθε δραστηριότητα): *επιτρέπονται τα πάντα, αλλά ~ (ε) τού έχαστο όριο* το τελευταίο επιτρεπτό ή ανεκτό σημείο: *έφτασε στο ~ της υπομονής του*- (ειδικότ.) (στ) *βγαίνω από τα όρια* βλ. λ. βγαίνω 2. το διαχωριστικό σημείο: το ~ μεταξύ *μεγαλοφροσύας και τρέλας* || το ~ *ανάμεσα σε δύο έννοιες* || τα ~ *μεταξύ Μεσαίωνα και Αναγέννησης είναι ασαφή* 3. το σημείο πέρα από το οποίο αρχίζει κάτι άλλο: *έφτασε στα ~ της τρέλας* || το *ανώτατο | κατώτατο ~ των μισθών* || το *πάθος του για εκείνη αρχίζει τα ~ της μανίας* 4. το σημείο πέρα από το οποίο αποκτά κανείς συγκεκριμένο δικαίωμα: ο *αθλητής ξεπέρασε το ~ για τους Ολυμπιακούς Αγώνες* || *έπιασα το ~ για τη συμμετοχή στην κλη-*

ρωση 5. (ειδικότ.) το σημείο που θεωρείται φραγμός, κάτι αξεπέραστο: ο *άλης τού επί κοντώ ξεπέρασε το ~ των εξι μέτρων* || *ξέρι το ~ μου, γι' αυτό δεν κάνω υπερβολές* 6. **όρια** (τα) οι φραγμοί (κοινωνικοί): αυτός ο *άνθρωπος δεν έχει όρια!* (για ενοχλητικό ή θρασύ άνθρωπο χωρίς αναστολές) 7. το σύνορο: ο *Έβρος ποταμός αποτελεί ένα φυσικό ~ της Ελλάδας προς τα ανατολικά* || *χαράζω τα ~ ενός οικοπέδου* 8. το ανώτατο επιτρεπτό σημείο, μέγεθος κ.λ.λ.: το ~ *ταχύτητας σε αυτό τον δρόμο είναι τα εκατό χιλιόμετρα* || *παραβιάσει το ~ ασφαλείας*. — οριακός, -ή, -ό (βλ. λ.). [ETYM. < αρχ. οριον, υποκ. τού ουσ. ορός (βλ. λ.), χωρίς σμικρυντική σημ.]. — οριοθετώ ρ. μετβ. {οριοθετεί-... | οριοθετή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} προσδιορίζω σε κάτι τα όρια του: ~ *προβλήμα* | *επιστημονικό πεδίο* | *την υφολοκρηπίδα ΣΥΝ.* καθορίζω. — οριοθετήση (η). [ETYM. < μετβ. οριοθετώ (-έω) < οριον + -θετώ, βλ. κ. θέτω].

οριοθετώ ή οροθετώ; Σήμερα έχει επικρατήσει στη χρήση ο τ. οριοθετώ (και οριοθέτηση), που μαρτυρείται ήδη από τον 2ο αι. μ.Χ. Παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε περισσότερο η λ. ορο-θετώ (από τη λ. *όρος*, ο «όριος»), που είναι ήδη αρχαία (Ιου αι. μ.Χ.), ενώ η λ. ορο-θεσία, επίσης αρχαία, είναι ακόμη παλαιότερη (2ου αι. π.Χ.). Άρα και οι δύο λέξεις είναι σωστές (*οριοθετώ* και *οροθετώ*, *οριοθέτηση* και *οροθέτηση*), σημαίνουν το ίδιο και δεν ευσταθεί ότι ορθότερο είναι το οροθετώ. Και οι δύο λέξεις όρος (ο) και όριο (το) χρησιμοποιήθηκαν στην Αρχαία με την ίδια σημασία, σήμερα δε το σύνθετο με τη λ. *όριο- (οριοθετώ)* είναι ετυμολογικά και σημασιολογικά περισσότερο διαφανές και κατανοητό από τον ομιλητή (η λ. *όρος*, ο είναι γνωστή σήμερα με τη σημ. «προϋπόθεση»).

όρισμα (το) {ορίσ-ματος, | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. γενικός όρος στη σύνταξη που χρησιμοποιείται για να δηλώσει τόσο το υποκείμενο όσο και τα συμπληρώματα (αντικείμενα) του ρήματος· π.χ. στην πρόταση «ο Γιάννης έστειλε γράμμα του αδελφού του» έχουμε τρία ορίσματα, το υποκείμενο και δύο αντικείμενα· τα ορίσματα προσδιορίζουν το σθένος (βλ. λ.) τού ρήματος.

ορισμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει οριστεί, που έχει αποφασιστεί με ακρίβεια ή λειτουργία του, η θέση, ο χρόνος τελέσεως κ.λ.λ.: οι *όροι του συμβολαίου είναι σαφείς* ~ και *απόλυτα δεσμευτικοί* ΣΥΝ. καθορισμένος, διατυπωμένος 2. (εμφατ.) συγκεκριμένος: *ένας ~ αριθμός ανθρώπων φώναζε* 3. (στον πληθ. *ορισμένοι*, -ες, -α σε χρήση αόριστης αντωνυμίας) κάποιος, μερικοί: ~ *φορές αισθάνομαι σαν να βρίσκομαι σε άλλη χώρα* || ~ *τραγούδια έχουν διασωθεί* || ~ *άνθρωποι δεν καταλαβαίνουν τι τους λες!* || *έχω ~ αμφιβολίες για την αξία του*. [ETYM. < αρχ. ορισμένος, ουσιαστικοπ. μετ. παθ. παρακ. τού ρ. ορίζω].

ορισμένος επίρρ. (λόγ.-σπάν.) σίγουρα, χωρίς αμφιβολία ΣΥΝ. ασφαλώς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.

ορισμός (ο) 1. (α) η ακρίβης και σαφής περιγραφή τής σημασίας ή των σημασιών μιας λέξης, όπως συνάγονται από τη χρήση | τις χρήσεις τής λέξης-ο προσδιορισμός των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων τής σημασίας μιας λέξης, έτσι ώστε να διακρίνεται από κάθε άλλη: *σαφής | καλός | επιτυχημένος | ανακριβής | πρόχειρος* || ο ~ *μιας δυσκολής έννοιας*- ΦΡ. εξ *ορισμού* για κάτι που είναι ανώνυμο, που προκύπτει από το ίδιο το περιεχόμενο μιας έννοιας: ο *Θεός είναι ~ αγαθός* (β) (ειδικότ.) το τμήμα λεξιγραφικού λήματος, στο οποίο δίνεται η σημασία τής αντιστοίχης λέξης ΣΥΝ. ερμηνευμα 2. ΦΛΩΣΣ. η διατύπωση που αποσκοπεί στο να αποδώσει την ουσία μιας έννοιας, βασιζόμενη στο προσεχές γένος στο οποίο αυτή υπάγεται και στην ειδιοποιό (βλ. λ.) διαφορά της από άλλες έννοιες που υπάγονται στο ίδιο γένος, π.χ. ο ορισμός τού ανθρώπου: «*ζων λόγον έχων*» περιλαμβάνει το γένος («*ζων*») και την ειδιοποιό διαφορά από τα άλλα ζώα («*λόγον έχων*») 3. (λαϊκ.) η επιθυμία ή διαταγή (κάποιου, συνήθ. ανώτερου κοινωνικά): *Στους ~ σας! Ο, τι ζητήσατε, θα το έχετε!* || *αν είν'ο - σας, Χριστού τη θεία γέννηση να πω σ'αρχοντικό σας*» (χριστουγεννιάτικα κάλαντα). [ETYM. αρχ. < ορίζω (βλ. λ.)].

ορίστε προστ. τού ορίζω 1. ως τυπική έκφραση, όταν απευθυνόμαστε σε κάποιον δίνοντας του κάτι: ~ τα *ρέστα σας* || ~ *παρακαλώ, το ποτό που ζητήσατε* || ~ το *ψητό*, ~ *κι η σαλάτα* 2. ως απάντηση, όταν μας απευθύνει τον λόγο κάποιος, κυρ. κάποιος στον οποίο οφείλουμε σεβασμό: *-Κύριε Γιάννη!* —! || *-Γκαρσόν!* —! ΣΥΝ. μάλιστα, παρακάτω 3. για περιπτώσεις στις οποίες απευθυνόμαστε σε κάποιον, ζητώντας του να κάνει ή να πει κάτι: ~, *καθίστε!* || ~, *τι θέλετε*; || ~, *σας ακούω* 4. ως στερεότυπη έκφραση, μόλις σηκώσουμε το ακουστικό τού τηλεφώνου: ~, *ποιος είναι*; 5. σε ερώτηση, όταν δεν ακούσαμε κάτι καλά: ~, *δεν σας ακούω καλά* 6. (για έντονη απορία, έκπληξη): ~, *Ακουσα καλά ή με γελούν τ' αφτιά μου*; || ~; *Συμβαίνουν τέτοια πράγματα*; 7. να, ιδού (κυρ. με αποδοκιμαστική διάθεση, ειρωνεία, έκπληξη): ~ *κατάστασε!* | *Τι άλλο θα δούμε ακόμη!* || ~ *πώς σε κατάνησε ο ομιλισμός σου!* (εμφατ.) ~ *μας!* | *Εσύ θα μου πεις τι θα κάνω*; οριστική (η) ΓΛΩΣΣ. η έγκλιση που εκφράζει τη δέσμευση του ομιλητή ότι αυτό που λέει είναι αληθινό, πραγματικό, βέβαιο (η οριστική με ορισμένους δείκτες θα, να, *ας* μπορεί να δηλώνει και τροπικότητα: βλ. λ. τροπικότητα): η *κόρη του διορίστηκε στο Δημόσιο* || ο *ουρανός είναι γαλανός* || *κατά τη γνώμη μου, ο υποψήφιος αδικήθηκε από την επιτροπή* (διατύπωση μειωμένης βεβαιότητας τού ομιλητή) || *κλίνω ένα ρήμα στην ~ του ενεστώτα* || η ~ *αορίστου τού «βρίσκω» είναι «βρήκα» και η υποτακτική «να βρω»* || *δυνητική* ~ (βλ. λ. *δυνητικός*). οριστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η τελική διευθέτηση

ή ολοκληρωση: η ~ τής συμφωνίας ειρήνευσης | τής ημερομηνίας του γάμου | τής συνεργασίας δύο εταιρειών. — οριστικοποιώ ρ. [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. finalisation].

οριστικός, -ή, -ό 1. τελικός, αυτός στον οποίο έχει καταλήξει κανείς με απόλυτη βεβαιότητα, που δεν πρόκειται να αλλάξει: η ~ μου απόφαση είναι αυτή || η θέση μου είναι ~ και αμετάκλητη || εληφθήσαν ~ μέτρα για τα αυθαιρέτα κτίσματα || ~ διακοπή τής συνεργασίας τους με την εταιρεία 2. ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που προσδιορίζει πρόσωπο ή πράγμα κατά τρόπο τέτοιο, ώστε να το ξεχωρίζει από άλλα ομοειδή: ~ άρθρο (το άρθρο ο, η, το) || ~ αντωνυμία (η αντωνυμία αυτός, -ή, -ό) || ~ σύνθετο (βλ. λ. σύνθετος) (β) **οριστική** (η) βλ.λ. — οριστικ-ά || -ώς [μτγν.] επίρρ., οριστικότητα (η) [1845].

[ETYM₂ < αρχ. οριστικός < οριστός < ορίζω (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.]

όρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φάλινα χρώματος μαύρου με μεγάλες λευκές κηλίδες στην κάτω επιφάνεια του σώματος της, που ζει από τον Αρκτικό Ωκεανό μέχρι την Ανταρκτική. Επίσης όρκη. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. orque < λατ. orca «είδος κήτους»].

ορκίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ορκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να δώσει όρκο: τον ορκισε στην Παναγία να μην αποκαλύψει το μυστικό 2. (για προϊστάμενο υπηρεσίας, αξιωματούχο κ.λπ.) απαγγέλλω τον όρκο σε κάποιους που συγκατατίθενται ή/και αναλαμβάνουν κατά την τελετή τής επίσημης ανάληψης των καθηκόντων τους: ο αρχιεπίσκοπος ορκίζει τη νέα κυβέρνηση || ο πρόεδρος ορκισε τους πρωθυπουργούς τής Σχολής · 3. ζητώ από (κάποιον) παρακαλώντας θερμά, με μεγάλη συναισθηματική φόρτιση: σε ορκίζω σε ό,τι έχεις ιερό, μην πεις σε κανέναν τίποτε! ΣΥΝ. ικετεύω (μεσοπαθ. **ορκίζομαι**) 4. διαβεβαιώνω με όρκο: ~ ότι τον είδα στον τόπο του εγκλήματος || - να πιο την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς φόβο και πάθος || τής ορκίστηκε αιώνια πίστη || ~ στο Ευαγγέλιο | στην νύχτη τής μάννας μου | στα παιδιά μου | σε ό,τι αγαπάω πιο πολύ | σε ό,τι έχω ιερό || -Δεν σε πιστεύω, ό,τι κι αν λες! -Σε τι θες να σου ορκιστώ; || σου ~ στον Θεό και σ'όλους τους αγίους ότι σου λέω την αλήθεια! || νομίζω ότι ήταν αυτός, αλλά δεν ~ κιόλας! || (κ. στην προστ.) -Δεν το έκανα εγώ. -Ορκίσου! ΣΥΝ. δίνω/παίρνω όρκο· ΦΡ. σου **Τ'ορκίζομαι** ως έκφραση διαβεβαίωσης: αλήθεια λέω, ~! 5. δίνω όρκο σε επίσημη τελετή ότι θα είμαι πιστός στα καθήκοντα που αναλαμβάνω: αμύριο ορκίζονται οι απόφοιτοι τής Σχολής Ευελπίδων 6. (η μτχ. **ορκισμένος**, -η, -ο) φανατικός, άσπονδος: είναι ~ εχθρός του στην πολιτική. — όρκιση (η).

ορκίζομαι - ομνύω. Και τα δύο είναι αρχαίες λέξεις και σημαίνουν «παίρνω» | δίνω όρκο». Στην Αρχαία χρησιμοποιούσαν κυρ. τη φρ. ομνύω (ομνυμι) ορκον, ενώ το ορκίζω το χρησιμοποιούσαν ως μεταβιβαστικό «βάζω/κάνω κάποιον να δώσει όρκο». Σε νεότερους χρόνους το ορκίζομαι ήλθε να αποτελέσει το κύριο ρ., που δηλώνει τη σημ. «παίρνω, δίνω όρκο». Σήμερα το ομνύω είναι γνωστό κυρ. από το ομώνυμο ποίημα του Καβάφη και από τα λόγια του Χριστού στο Ευαγγέλιο «Εγώ δέ λέγω υμῖν μη όμοσαι όλοις· μήτε εν τω όρανω, δι τθρόνος εστί τού θεού, μήτε εν τή γη, ότι ύποπόδιον εστί τών ποδών αυτού· μήτε εις Ίεροσόλυμα, δι πόλις εστί τού μεγάλου βασιλέως· μήτε εν τή κεφαλή σου όμοσης, ότι ου δύνασαι μίαν τρίχα λευκήν ποιήσαι ή μέλαιναν» (Κ.Δ. Μαθ. 5, 34-36). Το ομνύω είναι γνωστό και από τα σύνθετα που σχηματίστηκαν με αυτό (με έκταση μάλιστα τού -ο- σε -ω-): ορκ-ωμοσία, συν-ωμοσία (συν-ωμοστό, συν-ωμοσία), εζ-ωμοτής, αν-ωμοτί («χωρίς όρκο»). Από το όρκος | ορκίζομαι πλάστηκαν και χρησιμοποιούνται τα: εν-ορκος (αρχική σημ. «ορκισμένος, με όρκο»), επί-ορκος, ψευδ-ορκία, ευ-ορκως («με σεβασμό στον όρκο μου»), εζ-ορκίζω (εζ-ορκιστής, εζ-ορκισμός), ορκωτός, ορκο-δοσία, ορκ-ωμοσία, ορκο-πάτη.

ορκοδοσία (η) [1834] {ορκοδοσιών} το να δίνει κανείς όρκο, η ορκωμοσία. ΣΧΟΛΙΟ λ. ορκίζω. [ETYM₂ < όρκος + -δοσία < δότης].

ορκοδοτώ ρ. μετβ. {ορκοδοτείς... | ορκοδοτήσα; | (επίσ.) δίνω ένορκη διαβεβαίωση, συνήθ. ενόπιον δικαστηρίου ή αρχής. [ETYM₂ < όρκος + -δοτώ < δότης].

ορκολήγνια (η) [1833] {ορκοληγιών} (επίσ.) η όρκιση προσώπου ενόπιον δικαστού ή άλλης αρμόδιας αρχής κατά την ανάληψη των καθηκόντων του ως δημόσιου λειτουργού.

όρκος (ο) η διαβεβαίωση που δίνει κανείς για την αλήθεια ισχυρισμού ή ότι θα κάνει αυτό που λέει, συχνά επικαλούμενος τον Θεό ή άγιο πρόσωπο ή γενικότ. κάτι απολύτως σεβαστό: δίνω | κάνω | παίρνω - (ορκίζομαι) || έδωσε ~ ενόπιον Θεού και ανθρώπων || τηρώ | πατάω | καταπατώ τον ~ μου || δεν κρατάει τον ~ του || έδωσε ~ στη ζωή τής μάννας του || ~ συζυγικής πίστης | σιωπής | αγνείας | αιώνιας φιλίας· ΦΡ. (α) **όρκος του Ίπποκράτη** βλ. λ. Ίπποκράτης (β) **όρκος αίματος** βλ. λ. αίμα (γ) **ακαδημαϊκός όρκος** βλ. λ. ακαδημαϊκός (δ) ΝΟΜ. δικαστικός όρκος ο όρκος που επιβάλλεται στον διάδικο με πρωτοβουλία του δικαστηρίου και όχι τού αντιδίκου του (επακτός όρκος). ΣΧΟΛΙΟ λ. ορκίζω.

[ETYM₂ < αρχ. όρκος, αββ. ετόμου. Η παλαιότερη εκδοχή συνδ. τη λ. με το ουσ. έρκος «εμπόδιο, φραγμός» με τη σημ. τής ισχυρής δέσμευσης (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου «ορκον δεσμοί, σφραγίδες»)-ορισμένοι μελετητές μάλιστα ταύτισαν τη λ. με τη μυθική Στύγα, στα νερά τής οποίας ορκίζονταν (και δεσμευόνταν) ακόμη και θεοί. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, αν η φρ. όμνύναι ορκον σημαίνει «παίνω τον όρκο» (βλ. λ. ομνύω), τότε η λ. ίσως δήλωνε το ιερό αντικείμενο που κρατούσε κανείς, προκειμένου να προσδώσει επισιμότητα στον όρκο

του. Ωστόσο, η αναγωγή σε αμάρτυρο λατ. *sorcus «κλάδος» (πβ. υποκ. surculus) δεν είναι ευρύτερα αποδεκτή, αφού υποστηρίζεται συνήθ. ότι surculus < surus «κλάδος»].

ορκωμοσία (η) {ορκωμοσιών} το να δίνει κανείς επισήμως όρκο και συνεκδ. η επίσημη τελετή στην οποία δίδεται όρκος (κατά την ανάληψη καθηκόντων, την ολοκλήρωση σπουδών και την απονομή τίτλου κ.ά.): η ~ των πρωθυπουργών τής Νομικής | των νεοσύλλεκτων | τής νέας κυβέρνησης || η τελετή τής ~ || στην ~ παρέστησαν πολλοί επίσημοι || η ~ θα μεταδοθεί τηλεοπτικώς. — ορκωμοτώ ρ. [αρχ.] {-εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. ορκίζω, σύνθετος.

[ETYM₂; < μτγν. ορκωμοσία < αρχ. ορκωμοτής, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. ορκον όμοσαι (απρφ. αορ. τού ρ. ομνυμι, βλ. κ. ομνύω) με επίθημα -της και έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει (πβ. συν-ωμοτής)].

ορκωτός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει δώσει όρκο 2. (α) ΝΟΜ. ορκατό **δικαστήριο** δικαστήριο που αποτελείται από ενόρκους (βλ.λ.) και τακτικούς δικαστές: μικτό ~ (β) **ορκωτός λογιστής** επαγγελματίας λογιστής αναγνωρισμένος από την πολιτεία και τις λογιστικές ενώσεις, ώστε να ασκεί αντικειμενικό έλεγχο σε επιχειρήσεις. — ορκωτικός, -ή, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ορκίζω.

Ορλεάνη (η) πόλη τής Κ. Γαλλίας στις όθρες τού Λίγηρα. [ETYM₂ Μεταφορά τού γαλλ. Orleans < λατ. Aurelianum. Η πόλη ονομάστηκε έτσι προς τιμήν τού Ρωμαίου αυτοκράτορα Μάρκου Αυρηλίου (λατ. Marcus Aurelius), όταν ξαναχτίστηκε τον 3ο αι. μ.Χ.]

ορλόν (το) {άκλ.} συνθετική ύλη για ύφανση, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγάλη αντοχή και χρησιμοποιείται αναμεμιγμένη με μαλλί ή άλλες υφάνσιμες ύλες (βλ. λ. ακρυλικός).

[ETYM₂ < γαλλ. orlon (κατά το nylon) < orle < δημόδ. λατ. orula < λατ. ora «περιθώριο»].

ορμαθός (ο) (λόγ.) 1. σύνολο όμοιον πραγμάτων περασμένων σε σχημα, σκονί, μεταλλικό κρίκο κ.λπ.: - κλειδιών ΣΥΝ. (λαϊκ.) αρμαθιά 2. (μτφ.) πλήθος όμοιον πραγμάτων: «η πρώην πρωθυπουργός καταγορεύεται για ~ καταγρήσεων» (εσφημ.).

[ETYM₂ < αρχ. ορμαθός < όρμος «άλυσίδα, χορδή» + παραγ. επίθημα -αθός, πβ. κάλαθος. Το όρμος (ίσως άσχετο προς τής επίσης αρχ. όρμος «αραβοβόλι, φυσικός λιμενίσκος», βλ.λ.), εμφανίζει την ετερομοι. βαθμ. τού ρ. είρω «συνδέω» (< *serjo, με νύκωση, βλ. λ. είρ-μός, έρ-μα)].

ορμέμφυτος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από ένστικτο και όχι από λογική επεξεργασία· κυρ. το ουδ. **ορμέμφυτο** (το) [1805] ένστικτο. — ορμεμφυτός επίρρ. [1858]. [ETYM₂ < ορμή + έμφυτος, απόδ. τού γαλλ. instinct (βλ. κ. ένστικτο)].

ορμή (η) 1. κίνηση προς τα εμπρός, που χαρακτηρίζεται από δύναμη, σφοδρότητα: έπεσε με ~ πάνω του και τον τρανώτισε || ρίγνυ μια πέτρα με ~ || πετάγομαι με ~ || οι αθλητές ξεκίνησαν με ~ || οι στρατιώτες ρίχτηκαν με - εναντίον των εχθρών 2. (για φυσικά φαινόμενα) η σφοδρότητα, η ένταση: ο αέρας χτυπούσε με - τα παντζούρια || τα κύματα έσπασαν με ~ στην προβλήτα || η γιονοστιβάδα έπεσε με ~ πάνω στην κατασκήνωση των εκδρομέων 3. ΦΥΣ. το φυσικό μέγεθος που ορίζεται ως το γινόμενο τής μάζας ενός αντικειμένου επί την ταχύτητα του 4. ΨΥΧΟΛ. σωματική και ψυχική προδιάθεση τού ανθρώπου, που τον οδηγεί στην ικανοποίηση έντονων βιολογικών αναγκών: η σεξουαλική | γενετήσια ~ || η ~ προς ικανοποίηση τού αισθήματος τής πείνας || ο έλεγχος των βιολογικών ~ είναι δυνατός για τον άνθρωπο 5. (ειδικότ.) ορμές (οι) η επιθυμία για σεξουαλική συνένδρση: είναι όλο ορμές σ' αυτή την ηλικία.

[ETYM₂ < αρχ. ορμή < *ορ-μά (με πρόληψη τής δασύτητας) < ορ-νυμι «γειρωί, παροτρύνω» < Ι.Ε. *er- «βέτω σε κίνηση, ξεσηκώνω», πβ. σανσκρ. mōti, χετ. apmimi, ίσως και λατ. oisio «αντατέλλω». Δυσεμφυμέντος, παραμένει ο φωνηεντισμός σε ορ- ίσως, κατά μία άποψη, παρουσιάζεται ενεστωτική βράχυνση *ορ-νυ-μι > ορ-νυ-μι (πβ. *στώρ-νυ-μι > στώρ-νυ-μι, στρω-τός). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το ορ- εμφανίζει τη συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *er-, κάτι που όμως συνήθίζεται μόνο σε αιολ. τύπους. Ομόρρ. λα-έρ-της, ερ-εθ-ίζω (βλ.λ.).

ορμηναία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η καθοδήγηση, οι συμβουλές σε κάποιον για το πώς πρέπει να συμπεριφερθεί σε συγκεκριμένη περίπτωση. [ETYM₂ < μεσν. ορμηνεύω (βλ.λ.).]

ορμηνεύω ρ. μετβ. {ορμήν-ενα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) καθοδηγώ (κάποιον), συμβουλεύω (κάποιον) τι πρέπει να πει ή να κάνει σε συγκεκριμένη περίπτωση ΣΥΝ. νοουτέω.

[ETYM₂ < μεσν. ορμηνεύω < αρχ. ερμηνεύω, από τη συνεκφορά τής αντων. σου με το ρ. ερμηνεύω: σου ερμηνεύω > σόρμηνεύω > ορμηνεύω].

ορμητήριο (το) [αρχ.] {ορμητηρί-ου | -ων} ο τόπος από τον οποίο ορμά κανείς, από τον οποίο ξεκινά τις δραστηριότητες του· συνήθ. για παράνομη δράση (πειρατών, ληστών κ.λπ.): η Μήλιος υπήρξε ~ πειρατών || (γενικότ. -μτφ.) το εζοχικό του στίτι είναι το ~ για τις καλοκαιρινές του εξορμήσεις.

ορμητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που διαθέτει ορμή, που εκδηλώνεται με ένταση και σφοδρότητα: τα ~ νερά τού χειμάρρου. — ορμητικ-ά || -ώς [αρχ.] επίρρ., ορμητικότητα (η) [1874]. ΣΧΟΛΙΟ λ. πληροορμηκί.

ορμιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το σκονί στο οποίο δένουν το αγκίστρι. Επίσης ορμιά κ. αρμιά κ. αρμιά (το).

[ETYM₂ < αρχ. ορμιά < όρμος «άλυσίδα, χορδή» (για το οποίο βλ. λ. όρμαθός)].

ορμιάς ρ. μετβ. [αρχ.] {όρμισ-α, -τηκα, -μένος} οδηγώ πλοίο σε όρμο, για να αγκυροβολήσει. — όρμιση (η) [μτγν.]

ορμίσκος (ο) [μτγν.] μικρός όρμος (βλ.λ.).

ορμόνη (η) {ορμόνων} 1. ΒΙΟΛ. ουσία που παράγεται από ενδοκρινή αδένα ή από ειδικό νευρικό κύτταρο του οργανισμού και που εκκρίνεται σε πολύ μικρές ποσότητες στην κυκλοφορία του αίματος ή διαχέεται μέσω των κυτταρικών μεμβρανών, ρυθμίζοντας τις φυσιολογικές λειτουργίες του οργανισμού (λ.χ. τον μεταβολισμό ή την ανάπτυξη): *αδρενική* | *ζωική* | *φυτική* | *γεννητική* ~| η ινσουλίνη, η *θυροξίνη*, η *αδρεναλίνη* είναι *γνώστες* ~ *τού οργανισμού* 2. ουσία που χρησιμοποιείται στην κτηνοτροφία και στις καλλιέργειες για την τεχνητή αύξηση του όγκου των ζώων ή των καρπών, καθώς και την ταχύτερη ωρίμαση των φυτών: *κρέατα με ορμόνες* 3. ΦΥΣΙΟΛ. *σωματότροπος ορμόνη* ορμόνη που εκκρίνεται από την υπόφυση και ρυθμίζει την ανάπτυξη του σώματος ΣΥΝ. σωματοτροπίνη, αυξητική ορμόνη. [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. hormone < αρχ. ὁρμων, μτχ. εν'στ. του ρ. ὁρμώ]. ορμονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις ορμόνες: ~ *διαταραχές* | *ανομαλία*. — ορμονική-ά | -ός επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρος, < αγγλ. hormonal]. ορμονοθεραπεία (η) {ορμονοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρήση φυσικών ή συνθετικών ορμονών για θεραπευτικούς σκοπούς (λ.χ. η χορήγηση ινσουλίνης στον σακχαρώδη διαβήτη, θυροξίνης στην ανεπάρκεια του θυροειδούς, αλλά και σε κακοήγη νεοπλασμάτα μαστού κ.λπ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. hormoneotherapy]. ὄρμος (ο) κοίλωμα στη γραμμή τῆς ακτῆς, όπου η θάλασσα εισχωρεῖ στην ξηρά και είναι δυνατό το αγκυροβόλημα (πβ. λ. *κόλπος*). [ETYM. < αρχ. ὄρμος, τεχν. ὄρ., αβεβ. ἐτύμου. Ανεπαρκῆς ἡ αναγωγή τοῦ οὐσ. ὁρμῆ, αὐροῖ ἢ προτεινόμενες σημ. «σημείο αναχωρήσεως πλοίου», «τόπος όπου το πλοίο τάλαντεύεται στο κύμα, ἐνῶ ἔχει αγκυροβολήσει» (πβ. σανσκρ. sāhpa-«κύμα») και «τόπος κατάλληλος για αγκυροβόλημα» δεν παρέχουν ικανοποιητική ἐξήγηση. Σύμφωνα με ἄλλη ἐκδοχή, το οὐσ. ὄρμος ἀνάγεται στο ρ. *εἶρω* «συνδέω» (βλ. λ. *εἰρμός*), ὁπότε ἀποτελεῖ μετωνυμία τοῦ αρχ. ὄρμος «αὐλοσίδα, χορδή» (βλ. λ. ὄρμαθος) με τῆς σημ. «αὐλοσίδα τῆς ἄγκυρας». Τέλος, ἔχει προταθῆ ἡ σύνδεση με τῆ λ. *ἔρμα* (βλ.λ.), με τὴν προϋπόθεση ὅτι *ἔρμα* «πέτρα», ὁπότε το οὐσ. ὄρμος θα δὴλωνε τὸν πετρώδη τόπο, στὸν ὁποῖο μπορεῖ να προσδεθῆ το πλοῖο]. ὁρμῶ (κ. -άω) ρ. ἀμετρ. {ορμῶς... | ὄρμ-ησα, -ώμαι, -άται... -ήθηκα, -ημένος} 1. κινούμαι πρὸς τα ἐμπρὸς με ὁρμή: ὄρμωζε *μαρτοῦσά ασυγκράτητος* || (μτφ.) *το καὶ ὄρμωσε ἄφοβα μες στα αφρισμένα κύματα* 2. (καθῆμ.) κινούμαι ἐναντίον (κάποιου) με ὁρμή, ἐπιτίθειμαι: ὁρμῶν *καταπάνω τους και τους τρέπουν σε φυγή* || *του ὄρμωζε και τον χτύπησε με γροθιές* || *ένα σκυλί του ὄρμωζε στον δρόμο* - (μεσοπαθ. ὁρμώμαι) 3. ξεκινῶ ἀπὸ κάτι (π.χ. ἕνα στοιχείο) ἢ παρακινούμαι ἀπὸ κάτι: *ἀπὸ πού ὁρμήθηκες και ἐφθασες ἀπὸ τὸν συμπερασμα*, 4. (λόγ.) κατάγομαι: *ἐκ Βόλου ὁρμήθεις* | ὁρμώμενη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

[ETYM. < αρχ. ὁρμῶ (-άω) < ὁρμῆ (βλ.λ.).

ὄρνος (το) → ὄρνο

ορνεοσκοπία (η) {ορνεοσκοπιών} παρατήρηση του πετάγματος και των κραγών των πτηνών για την πρόβλεψη του μέλλοντος. — ορνεοσκόπος (ο/η) [μτγν.]

[ETYM. < μτγν. ὄρνεοσκόπος < ορνεον + -σκόπος < σκοπῶ «παρατηρῶ προσεκτικά, εξετάζω»]. ὄρνιθα (η) {ορνιθῶν} {αρχαιοπρ.} ἢ κῶτα (βλ.λ.). Επίσης (λογιότ.) ὄρ-νις (η) [αρχ.].

[ETYM. < αρχ. ὄρνις, -ιθος (ὄ | ἦ) < θ. ὄρν-ι- (με παρέκταση -θ- για τις ἀνάγρες τῆς κλίσεως) < I.E. *oi-n- «κετός, μεγάλο πουλί», πβ. χετ. *Γ-αἰ, γόθη, ἀγα, αρχ. γάρμ. ἀγο | ἀγυ, αρχ. ἀγγλ. ean, αρχ. σλαβ. ogilū κ.ά. Ομόρρ. αρχ. ὄρν-εον. Η λ. ὄρνις ἀναφερόταν ἀρχικά σε κάθε εἶδους πτηνό, ἐνῶ ἡ λ. ορνεον περιοριζόταν στα αρπακτικά και ἡ λ. οἰονός σε εκείνα που χρησίμευαν ὡς δείκτες τοῦ μέλλοντος, ὡς προμηνύματα. Ἀργότερα, ἡ λ. ὄρνις περιορίστηκε στα κατοικίδια πτηνά και, τελικά, δὴλωσε ἀποκλειστικά τὴν κῶτα]. ὄρνιθι (το) {ορνιθ-ιού | -ιών} το κοτόπουλο (βλ.λ.).

[ETYM. < αρχ. ὄρνιθον, υποκ. τοῦ ὄρνις]. ορνιθόγαλο (το) ποώδες φυτό με βολβό και λευκά, κίτρινα ἢ πράσινα ἄνθη. ορνιθοειδές (το) [μτγν.] κάθε πτηνό που ἀνήκει στὴν ἐιδικὴ κατηγορία πτηνῶν που περιλαμβάνει τὴν κῶτα, τὸν φασιανό, το παγῶνι κ.ά. ΣΥΝ. ορνιθόμορφα. ορνιθοκλεπτής (ο) [μτγν.] {ορνιθοκλεπτῶν} (λόγ.) αυτός που κλέβει

ὄρνιθες ΣΥΝ. (καθῆμ.) κλεφτοκοτάς. ορνιθοκομείο (το) [μεσν.] το ορνιθοτροφείο (βλ.λ.). ορνιθοκομία (η) [1896] {αρχ. πληθ.} ἢ ορνιθοτροφεία (βλ.λ.). — ορνι-

θοκομικός, -ή, -ό. ορνιθοκόμος (ο/η) ο ορνιθοτρόφος. [ETYM. μτγν. < ὄρνιθο- + -κόμος < κομῶ «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. κ. -κομία)]. ορνιθολογία (η) [1809] {αρχ. πληθ.} ΖΩΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που ἔχει ὡς ἀντικείμενο μελέτης τα πτηνά. — ορνιθολόγος (ο/η), ορνιθολογικός, -ή, -ό [1871].

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. ornithologie]. ορνιθόμορφος, -η, -ο 1. αυτός που ἔχει τὴ μορφή πτηνού 2. ΖΩΟΛ. *ορνιθόμορφο* (το) κάθε πτηνό που ἀνήκει στὴν ἴδια τάξη, ἡ οποία περιλαμβάνει εἶδη ὅπως ἡ ὄρνιθα, ο φασιανός, ἡ πέρδικα, το παγῶνι, ἡ γαλοπούλα κ.ά., τα οποία ἔχουν ὡς χαρακτηριστικά τους το βαρὸ σώμα, τις κοντές στρογγυλεμένες φτερούγες, τα ισχυρά πόδια και το κοντὸ με ελαφρὰ κάμψη πρὸς τα κάτω ῥάμφος ΣΥΝ. ορνιθοειδές. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο ἀπὸ νεολατ. Galliformes (νόθο συνθ.)]. ορνιθόμυαλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που ἔχει μυαλό ὄρνιθας, ἄμυαλος ἢ ελαφρόμυαλος ΣΥΝ. (καθῆμ.) κοκορομυαλός.

ορνιθοπωλείο (το) [μτγν.] (λόγ.) το κατάστημα όπου πωλοῦνται ὄρνιθες και γενικότερ. πουλερικά ΣΥΝ. (καθῆμ.) κοτοπουλάδικο.

ορνιθοπόλη (ο) [μτγν.] {ορνιθοπωλών} (λόγ.) ο πωλητῆς ὄρνιθων, γενικότερ. πουλερικών.

ορνιθορρυγχος (ο) [1848] αμφίβιο που ὠτοκό (θηλαστικό με πλατιά ουρά και στόμα που μοιάζει με ῥάμφος: ο ~ τῆς *Αυστραλίας*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. ornithorynque].

ορνιθοσκαλισμάτα (τα) {ορνιθοσκαλισμάτων} τα πολύ ἄσχημα γράμματα, οἱ κακογραφίες.

ορνιθοτροφείο (το) [μτγν.] ἡ ἐιδικὴ εγκατάσταση για τὴν ἐκτροφή πουλερικών ΣΥΝ. ορνιθοκομείο.

ορνιθοτροφία (η) [μτγν.] {αρχ. πληθ.} ἡ ἐκτροφή πουλερικών σε ἐιδικές εγκαταστάσεις ΣΥΝ. ορνιθοκομία. — ορνιθοτρόφος (ο/η) [μτγν.], ορνιθοτροφικός, -ή, -ό [1896].

ορνιθόνας (ο) [μτγν.] 1. το ορνιθοτροφείο 2. το κοτέσι.

ὄρνο (το) 1. αρπακτικό πτηνό που μοιάζει με γεράκι, ο γύπας 2. (υβριστ.) πρόσωπο ἀνόητο ἢ ἀνίδεο ΣΥΝ. βλάκας, ἀστοιχειώτος ἈΝΤ. ζεφτέρει, σαῖνι. Επίσης (λόγ.) ὄρνο [αρχ.], ΣΧΟΛΙΟ λ. ἀνόητος. [ETYM. < μεσν. ὄρνον < αρχ. ὄρνεον, βλ. λ. ὄρνιθα].

ὄρνις (ο/η) → ὄρνιθα

ορνέβρ (το) (παλαιότ. ορθ. *ορ ντ'εβρ*) {ἀκλ.} ἔδεσμα που σερβίρεται πρὶν ἀπὸ το κυρίως φαγητό, για να ἀνοίγει τὴν ὄρεξη ΣΥΝ. ορεκτικό. [ETYM. < γαλλ. hors-d'œuvre «εκτός κυρίου γεύματος» < hors «εκτός» + œuvre «έργο» (< λατ. opera)].

ορνινάνα (η) {αρχ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ο στρατιώτης που ἔχει ἀποασαστεί στὴν προσωπικὴ υπηρεσία ἀξιωματικού 2. (γενικότερ.) ο υποτακτικός, αυτός που ἐκτελεῖ ἐντολές.

[ETYM. < ἰταλ. ordinanza «ἐντολή, διαταγή» (ἀπὸ τὴ φρ. compagnia d'ordinanza «πασιπστής») < ordinare «διατάσσω, τακτοποιῶ» < λατ. ordino < ordo «τάξη, εὐταξία»].

ορο- κ. οροε- κ. οροε- α' συνθετικό για τὸν σχηματισμὸ λέξεων που σχετίζονται με τὸ βουνό: *ορο-πέδιο*, *ορο-σειρά*, *ορο-γραφία*, *ορογένεση*. [ETYM. Α' συνθ. τῆς Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ορο-πέδιον*, *οροε-βάτης*, *οροε-φύλαξ*), που προέρχεται ἀπὸ τὸ αρχ. ὄρος και ἀπαντᾶ ἐπίσης σε ἑλληνογενεῖς ξέν. ὄρους, λ.χ. γαλλ. orogénèse].

ορο- κ. ορο- ά συνθετικό για τὸν σχηματισμὸ λέξεων που δὴλώνουν τὸ σύνορο, τὸ ὄριο: *ορο-θετός*, *ορο-σημάνση*, *ορο-σημο*. [ETYM. Α συνθ. τῆς Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. ὄρο-ποτό), που προέρχεται ἀπὸ τὸ οὐσ. ὄρος (βλ.λ.) και ἀπαντᾶ ἐπίσης σε μετάφρ. δάνεια, λ.χ. ἀγγλ. sero-positive «ορο-θετικός»].

οροαιματοδής, -ης, -ες [1891] {οροαιματοδ-ους | -εις (οὐδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. αυτός που ἀποτελεῖται ἀπὸ ορό, ο οποίος περιέχει αἰμοσφαίρα: ~ *ντρο* | ὄγκος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο ἀπὸ γαλλ. sérosanguin].

οροαντίδραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. 1. βιολογικὴ ἀντίδραση στὸν ορό τοῦ αἵματος πάσχοντος ἀτόμου (π.χ. συγκόλληση, καθίζηση κ.ά.) 2. ἡ ἀνίχνευση οὐσιῶν στὸν ορό τοῦ αἵματος για τὴν διάγνωση νοσημάτων, καθώς και για τὸν προσδιορισμὸ τῆς ομάδας αἵματος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο ἀπὸ γαλλ. séroéaction].

ορογάλα (το) {ορογάλ-ατος | -ατα, -άτων} το υδαρές υπόλειμμα τοῦ γάλακτος ἀπὸ τὴν ἐξαγωγή τοῦ βουτύρου και τοῦ τυριού. [ETYM. < ὄρος + γάλα].

ορογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. το σύνολο των κινήσεων τοῦ φλοιού τῆς Γῆς που συντελοῦν στὴ δημιουργία των οροσειρών. Επίσης ορογένεια. — ορογενετικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. orogénèse].

οροδιαγνωστική (η) [1896] ΙΑΤΡ. μέθοδος διάγνωσης λοιμοδών και ἄλλων νοσημάτων. Επίσης οροδιάνωση [ETYM. Μετάφρ. δάνειο ἀπὸ γαλλ. sérodiagnostic (νόθο συνθ.)].

οροδιαγνωστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τὴ διάγνωση διαφόρων ασθενειῶν με οροαντιδράσεις.

οροθεραπεία (η) [1894] {οροθεραπειών} ΙΑΤΡ μέθοδος θεραπείας ἢ προλήψεως λοιμώξεων και δηλητηριάσεων, που στηρίζεται στὴ χρήση ἀνθρώπινων ἢ ζωικών ορών τοῦ αἵματος ΣΥΝ. οροθεραπευτική. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο ἀπὸ γαλλ. sérothérapie (νόθο συνθ.)].

οροθεραπευτικός, -ή, -ό [1894] 1. αυτός που ἀναφέρεται στὴν οροθεραπεία 2. *οροθεραπευτική* (η) ἡ οροθεραπεία (βλ.λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο ἀπὸ γαλλ. sérothérapique (νόθο συνθ.)].

οροθεσία (η) [μτγν.] {οροθεσιών} (λόγ.) ο προσδιορισμός των ορίων ΣΥΝ. οροθέτηση, οροσημάνση.

οροθεσιο (το) [μτγν.] {οροθεσι-ού | -ων} οτιδήποτε χρησιμεύει ὡς δηλωτικό συνόρων (λ.χ. πέτρες, πύσσαλοι κ.λπ.) ΣΥΝ. οροσημο, ὄριο.

οροθετικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με τὴν οροθεσία-ΦΡ. οροθετικὴ *γραμμὴ* ἡ ἐδαφικὴ γραμμὴ που ἀποτελεῖ σύνορο μεταξύ γειτονικών χώρων. οροθετικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που στὸν ορό τοῦ αἵματος του ἔχουν ἐντοπιστῆ ἀντισώματα ἐναντι συγκεκριμένων ἰόν: ~ για το *A.I.D.S.* ΣΥΝ. φορέας.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο ἀπὸ ἀγγλ. seropositive]. οροθετό ρ. μετρ. {οροθετείς... | οροθετ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. προσδιορίζω και χαράζω σύνορα (μεταξύ ἐδαφικών τμημάτων, περιοχών, χωρών) 2. καθορίζω τα ὄρια που πλαισιώνουν (κάτι). — οροθέτηση (η) [1855]. ΣΧΟΛΙΟ λ. οροθετό.

[ETYM. < μτγν. οροθετό (-έω) < ὄρος + -θετός, βλ. λ. θέτω, τίθειμαι]. ορολογία (η) [1846] {ορολογιών} το σύνολο των ἐιδικών ὀρων που χρησιμοποιοῦνται σε συγκεκριμένο γνωστικό ἢ επαγγελματικό χώρο: *ιατρικὴ* | *τεχνικὴ* | *νομικὴ* | *ναυτικὴ* ~. — ορολογιακός, -ή, -ό κ. ορολογικός.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. terminologie (νόθο συνθ.).]

ορολογιακός - ορολογικός - ωρολογιακός. Από τύπους σε -ία | -εία, καθώς και από τύπους σε: -ίας | -ίο, σχηματίζονται παράγωγα σε -ιακός (αντί -ιακός): *επαρχ-ία - επαρχ-ιακός, μανία - μανιακός, εργασία - εργασιακός, περιουσία - περιουσιακός, συγκοινωνία - συγκοινωνιακός, ναυτιλία - ναυτιλιακός, κοιλία - κοιλιακός, περιφέρεια - περιφερειακός, οικογένεια - οικογενειακός, πολιτεία - πολιτειακός, επιφάνεια - επιφανειακός, ήλιος - ηλιακός, πρόνομο - προνομιακός, κρανίο - κρανιακός, ημερολόγιο - ημερολογιακός κ.τ.ό.* Αρα από το **ορολόγιο** θα σχηματιστεί επίθ. **ορολογιακός**, όπως και από το **ωρολόγιο** θα σχηματιστεί επίθ. **ωρολογιακός**. Ως εκ τούτου, ο τ. **ορολογιακός** είναι κανονικός. Ωστόσο, για λόγους προφύλαξης, επειδή το **ορολογιακός** συμπίπτει με το **ωρολογιακός**, σχηματίστηκε τ. **ορολογικός** που χρησιμοποιείται περισσότερο.

ορονομία (η) {ορονομία} ΙΑΤΡ. η νόσος που προέρχεται από ενέσεις ορού αίματος για θεραπευτικούς σκοπούς και εκδηλώνεται με δερματικό εξάνθημα, οίδημα του προσώπου και των άκρων, πυρετό, πονόκοιλο και ναυτία. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. maladie du sérum].

οροπέδιο (το) {οροπεδί-ου | -ων} η πεδινή έκταση σε ορεινό σχηματισμό (βουνό ή λόφο). [ETYM. < μγν. *οροπέδιον* < *ορος* + *πέδιον*].

ορός κ. (εσφαλμ.) ορός (ο) Ι. ΒΙΟΛ. το κίτρινο υδατώδες υγρό που απομένει ύστερα από την πήξη του αίματος και έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε λευκώματα. ΙΑΤΡ. **(Θεραπευτικός) ορός (α)** ο ορός (σημ. τ) ανθρώπου ή ζώου που έχει ανοσοποιηθεί κατά μικροβίων διαφόρων λοιμωδών νοσημάτων, ο οποίος χρησιμοποιείται θεραπευτικά, προκειμένου να εισαχθούν στον οργανισμό τα αντισώματα που περιέχει: *αντιλυσισικός | αντιιχθυακός | αντιδιφθεριτικός* ~ (β) διάλυμα μεταλλικών αλάτων που χορηγείται ενδοφλεβίως για την αντιμετώπιση αιμορραγιών, αφυδάτωσης, δηλητηριάσεων κ.ά. (γ) (συνεκδ.) το δοχείο του περιέχει το παραπάνω διάλυμα μαζί με τα εξαρτήματα του: *καθώς τον βιάζον έξω για περίπατο, μια νοσοκόμα του κρατάει τον -| έσπασε ο -* · 3. **ορός τής αλήθειας** φάρμακο που χορηγείται ενδοφλεβίως (πεντοθάλη) προκαλώντας ελαφρά νάρκωση, ώστε αυτός που βρίσκεται υπό την επήρεια του να μην ψεύδεται και να μην αποκρύπτει πράγματα που δεν θα ήθελε να αποκαλύψει (πβ. *ανιχνευτής ψεύδους*, λ. *ανιχνευτής*) · 4. (λόγ.) το υδαρές υγρό που γάλακτος που απομένει ύστερα από την αφαίρεση του βουτύρου και της τυρίνης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «τρογάλο, υπόλειμμα γάλακτος μετά την πήξη του», ετεροϊωμ. βαθμ. (με ιων. ψύλωση) του Ι.Ε. *ser- «ρέω, κυλώ», πβ. *σανσκρ. sarā* «ρέων», λατ. *serum* «ορός» κ.ά. Βλ. κ. *έρω, ρέω*. Η γρ. *ορός*, αν και απαντά ήδη σε βυζαντινά χειρόγραφα, οφείλεται μάλλον σε εσφαλμ. ανάγνωση].

ορός (ο) Ι. η προϋπόθεση με δεσμευτικό περιεχόμενο: *θέτω | υπαγορεύω τους ~ μου || απαράβατος | ρητός | προτείνω ~ || διαπίτωση | επιβολή όρων || δυσβάστακτοι | σκληροί | ταπεινωτικοί ~ || παραβαίνω | τηρώ | παραβιάζω | πληρώ τους ~ τής συμφωνίας || «με αυτούς τους ~, η σύγκρουση θα λάβει τη μορφή ενός νέου Ψυχρού Πολέμου» (εφημ.)* · ΦΡ. (α) *υπό όρους* με προϋποθέσεις: *τον άφησαν ελεύθερο ~ (β) υπό έναν όρο | υπό τον όρο* (+ότι) υπό μία | την προϋπόθεση: *θα σου δανείσω το αμάξι μου, υπό τον όρο ότι θα μου το φέρεις πίσω μέχρι το βράδυ (γ) άνευ όρων* βλ. λ. *άνευ* · 2. **όροι** (οι) η κατάσταση πραγμάτων, οι συνθήκες, τα δεδομένα: *οι ~ διαβίωσης | εργασίας | απασχόλησης | ασφαλείας* ΦΡ. *επί ίσους όροις* βλ. λ. *ίσος* 3. η λέξη ή η φράση με ειδικό περιεχόμενο, η οποία δηλώνει έννοια από συγκεκριμένο χώρο (επιστήμες, καλές τέχνες, επαγγέλματα κ.λπ.): η *έκφραση «το κατά κεφαλήν εισόδημα» είναι η τής οικονομίας || ιατρικοί | νομικοί | φιλοσοφικοί ~* · ΦΡ. (α) *εφ' όρων ζωής* βλ. λ. *ζωή (β) μέσος όρος* βλ. λ. *μέσος* · 4. (σε συντακτικές, μαθηματικές ή λογικές δομές) δομικό, συστατικό στοιχείο: *οι ~ τής πρότασης | αναλογίας | πολωνύμου | συλλογισμού || ο δεύτερος - συγκρίσεως στη Ν. Ελληνική εκφέρεται με την πρόθεση «από» (βλ. λ. σύγκριση)* ΦΡ. *όροι (του) κλάσματος* ο αριθμητής και ο παρονομαστής κλάσματος: *οι ~ του 3/5 είναι οι αριθμοί 3 και 5* · 5. ΑΡΧΑΙΟΛ. το ορόσημο, μικρή στήλη που δηλώνει όριο: *~ τής αθηναϊκής αγοράς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρόνυμο, σύνθετος*. — ορικός, -ή, -ό.

[ETYM. < αρχ. *όρος* (ήδη μκ. wo-wo) < *För-Foc, που συνδ. με λατ. *urgus* «αυλάκι» (< *ur-wos), p. urno «διανοίγω αυλάκι», πβ. και με το αρχ. ρ. *έρω* «τραβώ, σύρω» (< *Eerwō). Φαίνεται πως η αρχική σημ. τής λ. ήταν επίσης «αυλάκι», από όπου προήλθε η σημ. «γαραγμαμένο όριο, σύνορο». Η φρ. *υπό όρους* αποδίδει το γαλλ. *sous conditions*. **όρος (το)** {ορ-ους | -η, -έων} (λόγ.) το φυσικό ύψωμα που ξεπερνά κατά προσέγγιση τα 500 μέτρα: το ~ *Ολυμπος* || το θεοβαδίστον ~ *Σύναι* || το Άγιον ~ (ο Αθώς) ΣΥΝ. βουνό' ΦΡ. (α) (εκφραστ.) στα *όρη, στ' άγρια βουνά (ι) σε απομακρυσμένες και δυσπρόσιτες περιοχές (ii) ως τυπική φράση σε ξόρκι: να φύγει (ενν. το κακό) ~!* (β) ΑΝΑΤ. *όρος τής Αφροδίτης* το εφηβαίο των γυναικών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο, ομόηχα*. [ETYM. αρχ., πβ. ρηματικό ουσ. του *δρ-νυ-μι* «εγείρω, παροτρύνω» (βλ. κ. *ορμή*), που συνδ. με *σανσκρ. tsna-* «αηλός». Η λ. εμφανίζει αρχικό *ό-* αντί του αναμενόμενου *ε-* (**ερος*; πβ. *γένος, τέλος* κ.ά.) προφανώς κατ' αναλογία με το ρ. *δρνυμι, όρεσθαι* (αορ.). Στη Ν. Ελληνική η λ. απαντά a>c ε' συνθ. με τις εξής μορφές: (α) *ορο-* (ήδη αρχ., πβ. *ορο-πέδιον*) (β) *ορει-*, από τη δοτ. ενικού *ορει* (ήδη αρχ., πβ. *ορει-χαλκος*) (γ) *όρεσι-*, από τη δοτ. πληθ. *όρεσι* (ήδη αρχ., πβ. *όρεσι-βιος*) (δ) *όρεο-*, από το επίθ. *δρεϊος* < *όρος* (ήδη μγν., πβ. *όρεο-φύλαξ*)].

οροσειρά (η) [1886] σειρά ορέων που συνιστούν μία συνεχή ενότητα: η ~ *της Πίνδου* | των Άνδεων.

οροσημανση (η) [1879] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η τοποθέτηση ορόσημων για τον προσδιορισμό εκτάσεως ΣΥΝ. οροθέτηση. **ορόσημο (το)** [1833] {οροσή-ου | -ων} 1. το σημάδι που τοποθετείται, προκειμένου να προσδιορίσει τα όρια εκτάσεως στην ξηρά ή στη θάλασσα ΣΥΝ. οροθέσιο, σύνορο 2. (συνήθ. μτφ.) το χρονικό σημείο ή το καθοριστικής σημασίας γεγονός, που σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας περιόδου: η *Επανάσταση του 1821 αποτελεί το πιο σημαντικό ~ τής νεότερης ελληνικής ιστορίας* ΣΥΝ. σταθμός. [ETYM. < *ορος*, ο + *-σημο* < *σημα*, απόδ. του γερμ. Markzeichen].

οροφή (η) 1. το εσωτ' ρικό επιστέγασμα δωματίου ΣΥΝ. ταβάνι 2. (συνεκδ.) η σκεπή κτηρίου ΣΥΝ στέγη 3. το πάνω μέρος οχημάτων που σκεπάζει, καλύπτει το σαλόνι, τον χώρο όπου κάθονται ο οδηγός και οι επιβάτες: η ~ του *αυτοκινήτου* 4. (μτφ.) το ανώτατο όριο, ο αριθμός που δεν επιτρέπεται να ξεπεραστεί: η *διαμορφωμένη ~ των μισθών αμφισβητείται από την Α.Δ.Ε.Α.Υ.* ΣΥΝ. *πλάφον* · 5. το ανώτατο ύψος στο οποίο μπορεί να πετάξει αεροπλάνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. αρχ. < *ερέφω* «καλύπτω, σκεπάζω (για στέγες σπιτιών)», που συνδ. με αρχ. γερμ. *himī-geba* «κρανίο», πβ. κ. αρχ. γερμ. *firra* «πλευρά, μ'ριά», αρχ. αγγλ. *fibb*. Στη σημ. «ανώτατο όριο» η λ. αποδίδει το γαλλ. *plafond* (βλ. κ. *πλαφόν*)].

οροφωδιαμέρισμα (το) {οροφωδιαμέρισμα-τος | -ατα, -άτων} το διαμέρισμα πολυκατοικίας που καταλαμβάνει ολόκληρο όροφο.

ορόφος (ο) {ορόφ-ου | -ων, -ους} 1. ο χώρος που περιλαμβάνεται ανάμεσα σε δύο διαδοχικά δάπεδα ενός οικοδομήματος και αποτελείται από ένα ή περισσότερα διαμερίσματα: μένω στον *δύετορο* · ΦΡ. *κατά όροφο πολυκατοικία* η πολυκατοικία, κάθε διαμέρισμα τής οποίας καταλαμβάνει ολόκληρο τον χώρο ανάμεσα σε δύο διαδοχικά δάπεδα 2. (ειδικότ.) (α) κάθε όροφος (σημ. 1) πάνω από το ισόγειο και τον ημιόροφο, εφόσον υπάρχει: *ανεβαίνω από το ισόγειο στον πρώτο ~* (β) *ιδιοκτησία κατ' όροφο* η οριζόντια ιδιοκτησία 3. καθένα από τα επίπεδα στα οποία χωρίζεται ένα πράγμα, μια κατασκευή: *οι ~ γαμψίας τούρτας* · 4. το τμήμα που συγκροτεί το κύριο σώμα ενός πυρηνόλου και περιέχει το προωθητικό υλικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο, σύνθετος*.

[ETYM. αρχ. < *ερέφω* «καλύπτω, σκεπάζω (για στέγες σπιτιών)». Βλ. λ. *οροφή*].

ορόδος (ο) → ορός

ορρωδός ρ. αμετβ. (ορρωδείς, : μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.) (λόγ.) χάνω το θάρρος μου, λιποθυνώ ή διστάζω: *δεν ~ προ ουδενός*. ΣΧΟΛΙΟ λ.

φ-

[ETYM. < αρχ. *ορρωδός (-έω) | άρρωδός* (ιων.), αβεβ. ετύμου. ο Ησύχιος και άλλοι αρχαίοι λεξικογράφοι εξηγούσαν το ρ. *ορρωδός* ως «δρόνω από τον φόβο μου» και το συσχετίζαν με τις λ. *ορρός* «οπισθία, γλουτοί», *δέος*, *ιδίω* «δρόνω» (πβ. *ορός* - *οί γαρ δειδοκίτας* ιδίουσι *τον δρρον, δ εστίν* ιδροϋσιν), άποψη παρετυμολογική. Σύμφωνα με διαφορετική εκδοχή, το ρ. *ανάγεται* σε *επίθ. *ορρωδός* «δειλός» (< *ορός*), αλλά η σύνδεση δεν ερμηνεύει τον ιων. τ. *ορρωδός*, ο οποίος μάλλον είναι αρχικός (οπότε *ορρωδός* < *άρρωδός*, με προληπτική αφομοίωση)].

όρος επιφών. (λαϊκ.) να: όταν μουντζώνουμε κάποιον: *~ πέντε* (μουντζώνω με τη μία παλάμη ανοιχτή) | *δέκα* (με τις δύο παλάμες) · ΦΡ. *όρος γαμπρέ κουφέτα!* κοροϊδευτικά ή επιτιμητικά για κάποιον που δεν κατάφερε να κάνει κάτι από ανικανότητα ή κακή εκτίμηση.

[ETYM. < *όρισε* (με συγκοπή), προστ. του ρ. *ορίζω*].

Ορτανσία (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. < γαλλ. Hortensie < λατ. Hortensia, θηλ. του ρωμαϊκού Hortensius (ονομασία πάτριος), πβ. < λατ. hortus «κήπος»].

ορτανσία (η) {ορτανσιών} καλλωπιστικό φυτό με μεγάλα φύλλα σε σχήμα καρδιάς, σφαιρικές ταξιανθίες και πολλά λευκά, ροζ, κόκκινα, μοβ ή μπλε άνθη.

[ETYM. < γαλλ. hortensia, όνομα που δόθηκε τον 18ο αι. προς τιμήν τής Hortense Lepaute, στην οποία αφιερώθηκε το άνθος].

όρτσα επιφών. ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) στρέψε προς τον άνεμο: *~ τα πανιά!* ΣΥΝ. (λόγ.) *προσάγε!*

[ETYM. μεσν. < ιταλ. orza, αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στο ολλ. lurts «προς τα αριστερά»].

ορτσάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ορτσο-αρα κ. -άρτσα, -αρισμένος} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) στρέφο το πλοίο προς τον άνεμο ΣΥΝ. *προσάγομαι* ΑΝΤ. *ποδίζω, επιδόω*. — ορτσάρισμα (το). [ETYM. < ιταλ. orzare < orza (βλ. λ. *όρτσα*)].

ορτύκι (το) {ορτυκ-ιού | -ιών} ορνιθόμορφο μικρόσωμο πουλί που ζει σε νηλιή πόσδη βλάστηση, σε ακαλλιέργητα βοσκοτόπια, αγρούς, λιβάδια και χέρσα εδάφη, τρέφεται δε με σπόρους, προνύμφες εντόμων και σαλιγκάρια.

[ETYM. Υποκ. του αρχ. *ορτυξ, -υγος* < **Ρόρτ-οξ* (πβ. *κόκκ-οξ*, με το ίδιο επίθημα -οξ), που πβ. συνδ. με Ι.Ε. λ. για το ίδιο πτηνό, λ.χ. *σανσκρ. vartaka-*, βεδ. *vartika-* (με επιθήματα -aka-, -ika-)].

όρυγμα (το) {ορύγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. μέτρο του εδάφους σκαμμένο βαθιά ΣΥΝ. τάφρος, χαντάκι 2. ο βόθρος · 3. ΣΤΡΑΤ. η τάφρος που σκάφτηκε για οχυρωματικό σκοπό, την προστασία δηλ. από τα εχθρικά πυρά ΣΥΝ. χαράκωμα. [ETYM. αρχ. < *ορύσσω* (βλ. λ.)].

όρυζα (η) {ζωρ. πληθ.} (λόγ.) το ρύζι · ΦΡ. (σκαπτ.) *βράζει όρυζα | ρύζι σε περιπτώσεις που αντιμετωπίζει κανείς δύσκολη κατάσταση χωρίς δυνατότητα βελτίωσης: αν έρθει κι άλλος λογαριασμός τώρα που ξέμεινα από λεφτά, ~!* ΣΥΝ. *ας τα να πάνε, καίκαμε*. [ETYM. μγν., δάνειο από την Α. Περσία, πβ. άστρο ντζιζ (πληθ.), *σανσκρ. vñhi*. Βλ. κ. *ρύζι*].

ορυζάλευρο (το) {ορυζαλεύρ-ου | -ων} (λόγ.) το αλεύρι που προέρχεται από επεξεργασία αποφλοιωμένων σπυριών ρυζιού ΣΥΝ. ρυζάλευρο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. rice flour].

ορυζάμυλο (το) {ορυζαμύλ-ου | -ων} το άμυλο που προκύπτει από την κατεργασία του ρυζιού και χρησιμοποιείται ως βασικό υλικό κατασκευής καλλυντικών (πούδρας κ.ά.).

ορυζοκαλλιέργεια (η) {ορυζοκαλλιεργείων} **1.** η καλλιέργεια ρυζιού **2.** η έκταση όπου γίνεται η καλλιέργεια ρυζιού.

ορυζόμυλος (ο) (λόγ.) {ορυζομύλων} **1.** το μηχάνημα ή το σύνολο των μηχανημάτων που χρησιμεύουν για την επεξεργασία του ρυζιού **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο λειτουργούν τα παραπάνω μηχανήματα.

ορυζώνας (ο) {μεσν.} έκταση γης σπαρμένη με ρύζι, φυτεία ρυζιού.

ορυκτέλαιο (το) {ορυκτελαί-ου | -ων} λιπαντικό έλαιο που αποτελεί συνήθ. προϊόν της κλασματικής απόσταξης του αργού πετρελαίου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. mineral oil].

ορυκτό (το) φυσικό, συνήθ. στερεό, σώμα με ορισμένη χημική σύσταση και εσωτερική κρυσταλλική δομή, που βρίσκεται στην επιφάνεια της Γης ή στο υπόδαφος: ο *σίδηρος*, ο *άργιλος*, ο *ασβεστόλιθος* είναι ορυκτά || *πολύτιμα* ~. [ETYM. < αρχ. ορυκτόν, ουσιαστικ. ουδ. του επιθ. ορυκτός (βλ. λ.)].

ορυκτογεωλογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των ορυκτών. — **ορυκτογεωλογικός**, -ή, -ό [1841]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. minéralogie géologique].

ορυκτογραφία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τα είδη και τις παραλλαγές των ορυκτών. — **ορυκτογραφικός**, -ή, -ό.

ορυκτολογία (η) [1766] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η επιστήμη που μελετά τα ορυκτά από πλευράς φυσικών ιδιοτήτων, χημικής σύστασης, εσωτερικής δομής, προέλευσης, εμφάνισης και κατανομής τους στη φύση. — **ορυκτολόγος** (ο/η) [1802], **ορυκτολογικός**, -ή, -ό [1867]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oryctologie].

ορυκτός, -ή, -ό **1.** αυτός που εξορύσσεται από τη γη· Φρ. **ορυκτός πλούτος** το σύνολο των ορυκτών που περιέχει το υπόδαφος μιας χώρας **2.** **ορυκτό** (το) βλ. λ. **3.** αυτός που έχει απολιθωθεί και διατηρείται στα πετρώματα του φλοιού της Γης. [ETYM. αρχ. < ορύσσω (βλ. λ.)].

ορυκτοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη της αναήθησης και της κατεργασίας ορυκτών. — **ορυκτοτεχνικός**, -ή, -ό.

ορυμαγδός (ο) (λόγ.) **1.** δυνατός θόρυβος από πολλούς διαφορετικούς ήχους, γενικευμένη αναστάτωση ΣΥΝ. πανδαμινόιο, σματάς **2.** (μτφ.) πλήθος (έντονων αντιδράσεων, εκδηλώσεων): ~ *δηλώσεων* | *διαμαρτυριών* | *απειλών*.

[ETYM. αρχ. εκφραστ. λ. (με επίθημα -δος, χαρακτηριστικό λέξεων που έχουν τη σημ. «θόρυβος», λ.χ. *κέλαδος*, *άραδος*). Η «γλώσσα» του Ησυχίου *ορυμαγδός θόρυβος* ενισχύει την υπόθεση ότι *ορυμαγδός* < **ορύμ-αδ-μός* (με αντιμετάθεση) < *ορύμαζω*, που συνδ. με τα συνώνυμα *ερείμ-ομαι* «ρεοιόμαι» και *ώρρομαι* (βλ. λ.). Η «γλώσσα» *ορυμαγδός* αποτελεί μάλλον παρεκτεταμένο τ. του αμάρτυρου **ορύμμος* < θ. **ορύμ-*].

ορύσσω κ. ορύττω ρ. αμετβ. {ορύ-ζα, -θηκα, -γμένος} (αρχαιοπρ.) ανοίγω ορύγμα. — ορύττω [αρχ.] κ. ορυθή (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.

[ETYM. αρχ. < **ορύχ-ιω* < *ό-* προθεμ. + **rukh-* (με εκφραστ. δασύ), μη-δενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **reu-k-* «σκάβω, γδέρνω», πβ. σανσκρ. *luncati* «μαδώ, γδέρνω», λατ. *rupco* «σκαλίζω» (> ιταλ. *toncare*), ιρλ. *ruich* «χοίρος», γοτθ. *raurjan* «μαδώ, γδέρνω» κ.ά. Παράγ. *ορύμ-μα*, *ορυκτός*, *δρυζής* (-η), *ορύχ-είο* κ.ά.].

ορυχείο (το) [1867] ο τόπος στον οποίο γίνεται συστηματική εξαγωγή ορυκτών από το υπόδαφος: το *Λαύριο* ήταν γνωστό στην αρχαιότητα για τα - *αργύρου* του (πβ. λ. *μεταλλείο*).

[ETYM. Β' συνθ. που αποσπάστηκε από αρχ. σύνθετα, λ.χ. χρυσ-ορυ-χείον, *άργυρ-ορυγείον* ο σχηματισμός κατά το μτγν. *ορύχη* < αρχ. *ορύσσω* (βλ. λ.)].

ορφανεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ορφάνε-ψα, -μένος} (καθημ.) μένω ορφανός, χάνω τους γονείς μου: *ορφάνεψε από μικρός* || (μτφ.) *ορφάνεψε η χώρα με τον χαμό του μεγάλου ηγέτη*. — **ορφάνεμα** (το) κ. (εκφραστ.) ορφάνια (η).

ορφανίζω ρ. μετβ. [αρχ.] απορφανίζω (βλ. λ.).

ορφανικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον ορφανό ή την ορφάνια.

ορφανισμός (ο) {μεσν.} απορφανισμός (βλ. λ.).

ορφανός, -ή, -ό αυτός που έχει χάσει τον έναν ή και τους δύο γονείς: ~ *από μάνα* || *μένω* ~ || *τα* ~ *τού πολέμου*.

[ETYM. αρχ. < **ορφος* (+ *παρὰ*, επίθημα -ανός) < Ι.Ε. **orhno-* «ορφανός», πβ. λατ. *orbus* «στερημένος από κάτι, ορφανός» (αργότερα «τυφλός»), αρμ. *orb* «ορφανός», γοτθ. *arbi* «ακλονόμος», γερμ. *erben* «ακλονομιόμ» κ.ά. Η λ. *ορφανός* δήλωνε αρχικώς τόσο τον στερούμενο γονέων όσο και εκείνον που δεν είχε παιδιά, περιόριστη όμως γρήγορα στην πρώτη σημ.]. ορφανοτροφείο (το) [μτγν.] το ίδρυμα στο οποίο τρέφονται και κατοικούν ορφανά παιδιά.

Ορφείας (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ασιδός, μουσικός και ποιητής, ιδρυτής μυστηριακών τελετών και ιερέας **2.** ανδρικό όνομα.

[ETYM. < αρχ. *Ορφέας*, -έως, πιβ. προελλην. κύρ. όν. ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, συνδ. με το Ι.Ε. **orhno-* «ορφανός» (βλ. κ. *ορφανός*), αν ληφθεί υπ' όψιν ότι ο Ορφείας είχε στερηθεί τη σύζυγο του Ευρυδίκη]. ορφικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ορφέα ή τον ορ-

φισμό: ~ *ύμνος* || ~ *μυστήρια* **2.** **Ορφικά** (τα) σύνολο ποιημάτων που αποδίδονται στον Ορφέα **3.** *Ορφικοί* (οι) (α) οι οπαδοί θρησκευτικής κίνησης που εμφανίστηκε κατά τον 6ο αι. π.Χ. και διαδόθηκε σε όλο τον ελληνικό κόσμο (β) οι ορφικοί ποιητές **4.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αυτός που σχετίζεται με τη ζωγραφική τάση του ορφισμού.

ορφισμός (ο) [1812] **1.** μυστηριακή θρησκεία του 6ου αι. π.Χ., που διαδόθηκε σε όλο τον τότε ελληνικό κόσμο και επιδόθηκε τον εν ζωή εξοργισμό της ψυχής του ανθρώπου, ώστε αυτή να επιστρέψει στην πηγή της, δηλ. στον Θεό **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τάση της κυβιστικής ζωγραφικής, που έδινε προβάδισμα στη διάταξη των χρωμάτων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orphisme].

ορχεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση του ενός ή και των δύο όρχεων. Επίσης ορχεκτομία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. orchectomy].

ορχεοεπιδιδυμίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των όρχεων και των επιδιδυμίων από βακτηριδία ή άλλους μικροοργανισμούς.

όρχηση (η) {ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (αρχαιοπρ.) ο χορός. — ορχηστικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. *ορχησις* < *ορχούμαι* (βλ. λ.)].

ορχηστής (ο) [αρχ.], **ορχηστρίδα** (η) [αρχ.] {ορχηστρίδων} (αρχαιοπρ.) ο επογγελατικός χορευτής.

ορχήστρα (η) {ορχηστρών} **1.** η σχετικά μεγάλη ομάδα μουσικών οργάνων και εκτελεστών που συμμετέχουν στην εκτέλεση μουσικών έργων: *φιλαρμονική* | *συμφωνική* (βλ. λ.) ~ || ~ *δοματίου* | *ερχόρδων* | *τζαζ* || την *Ορχήστρα των Λαϊκών* *δημήτριου* ο Μ. *Χατζιδάκης* **2.** ο χώρος του θεάτρου στον οποίο παίζουν οι μουσικοί και βρίσκεται ανάμεσα στη σκηνή και την πλατεία **3.** ο κυκλικός χώρος που βρισκόταν μπροστά από τη σκηνή του αρχαιοελληνικού θεάτρου και στον οποίο εκνείτο και χόρευε ο δραματικός χορός. — ορχηστρικός, -ή, -ό [μτγν.].

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «χώρος (πλατεία) του αρχαίου θεάτρου, προ-ορισμένος για χορό», < *ορχούμαι* (πβ. απφρ. *ορχήσ-θαι*), βλ. λ. Στη σημ. **1** η λ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. *orchestre*].

ορχαλιγία (η) {ορχαλιγίων} ΙΑΤΡ. η νευραλγία των όρχεων, που οφείλεται σε ορχίτιδα.

[ETYM. < *όρχις* + *-αλγία* < *άλγος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *orchialgia*].

ορχίδα (η) (δύσchr. ορχιδέων) αγγειόσπερμο φυτό των θερμών κλιμάτων, του οποίου τα άνθη αποτελούνται από τρία στέπαλα και τρία πέταλα, εκ των οποίων το μεγαλύτερο έχει τρεις λοβούς· διακρίνεται για την πρωτοτυπία του σχήματος και την ποικιλία των χρωμάτων και των αποχρώσεων του.

[ETYM. Αντιδάν., < νεολατ. *orchidea* < λατ. *orchis* «φυτό του οποίου οι ρίζες έχουν σχήμα όρχεων» < αρχ. *όρχις* (βλ. λ.)].

όρχις (ο) {όρχ-εως, -ι | -εις, -εων} ΑΝΑΤ. καθέννας από τους δύο γεννητικούς αδένες του άνδρα και των αρσενικών ζώων, ο οποίος παράγει σπερματοζώαρια ΣΥΝ. (1) αρχίδι. — ορχικός, -ή, -ό. [ETYM. αρχ. < Ι.Ε. **orghi-* | **rgih-* «όρχις», πβ. αλβ. *herdhë*, μέσ. ιρλ. *uirgge*, αρμ. *orji-k'*, λαθ. *erzilas* «επιβήτορας» κ.ά.].

ορχίτιδα (η) [1896] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή του όρχεως. — ορχιτικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *orchite*].

Ορχόμενος (ο) κοινόπολη της Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας.

[ETYM. αρχ. < *Ερχόμενος* (με αφομοίωση), αβεβ. ετύμου. Στη Μυκηναϊκή μαρτυρούνται και οι δύο τύποι: e-ko-me-no και o-ko-me-no. Ως προς την ετυμ., η προφανής συνδ. με το ρ. *έρχομαι* οδηγεί σε σημα-σιολ. αδιέξοδο, ενώ η αναγωγή στο ουσ. *ορχος* «κήπος, σειρά φυτών, δένδροστοιχία» προκαλεί μορφολ. προβλήματα, καθώς δεν αιτιολογεί το αρχικό ε- στον τ. *Ερχόμενος*].

όρχος (ο) ΣΤΡΑΤ. **1.** στρατιωτικός σχηματισμός που έχει ως αποστολή τον εφοδιασμό στρατιωτικής μονάδας με τα κατάλληλα υλικά σε καρό πολέμου **2.** ο χώρος στον οποίο φυλάσσονται και συντηρούνται τα οχήματα, τα άρματα ή τα πυροβόλα στρατιωτικής μονάδας: ~ *οχημάτων* | *αρμάτων* | *πυροβόλων*.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν ως αρχική θεωρηθεί η σημ. «ορχήτης, περιβόλος», τότε πιβ. η λ. συνδ. με το ρ. *είργω* «περιφράσσω, εμπλοκίζω» (βλ. λ. *είρκτη*) και ανάγεται στην ετερονομ. βαθμ. του Ι.Ε. **weg-g(h)* «περιορίζω, περικλείω», πβ. αρχ. σκανδ. *virgin* «χορδή», μέσ. γερμ. *erwergen*, γερμ. *erwürgen* «πνίγω, στραγγαλίζω», πιβ. κ. αλβ. *varg* «αλλοδία, στέμνω»].

ορχούμαι ρ. αμετβ. απαθ. {ορχεΐσαι...} μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (αρχαιοπρ.) χορεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM. < αρχ. *ορχούμαι* (-έω), αβεβ. ετύμου. Η υπόθεση ότι το ρ. αποτελεί επιτατικό τ. του *έρχομαι* δεν ικανοποιεί μορφολογικούς και ση-μασιολογικούς. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με σανσκρ. *rgahyati* «τρέμω, μαινομαι» και ανάγεται σε Ι.Ε. **ergh-* «τρέμω, σείω». Το ρ. *ορχούμαι* σήμαινε «ορχεύω» κατ' αντιδιαστολή προς το ίδιο το ρ. *ορχεύω* «σχηματίζω χορό» και προς το ρ. *σκιρτώ* «πηδάω»].

ορω ρ. αμετβ. {οράς...} μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) βλέπω (παλαιότ. στην προστ. *ορα*) βλέπε: ως υπόδειξη σε βιβλίο για παραπομπή: *ορα* σελ. 25.

[ETYM. < αρχ. *ορώ* (-άω) < **Por-άω* < θ. *(s)wot-, ετερονομ. βαθμ. του Ι.Ε. **wer-* «παρατηρώ, προσέχω, φρουρώ», πβ. αρχ. γερμ. *wara* «προσοχή» (αγγλ. *be-ware* «προσεχέω»), λατ. *vergor* «ευλαβούμαι, φοβούμαι» κ.ά. Παράγ. *ορα-σις* (-η), *ορα-τός*, *ορα-μα*, *-οράς* (β' συνθ., π.χ. *θυρ-οράς*), *-ουράς* (β' συνθ., πβ. *κηπ-ουράς*) κ.ά.].

ορώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ορώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με ορώ **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που περιέχει ορώ: ~ *εξιδρώμα* | *μυνηγγίτιδα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ος, η, ο αναφορική αντων. (αρχαιοπρ.) αυτός που, ο οποίος: στις Φρ. (α) **εκ των ων ουκ άνευ** βλ. λ. άνευ (β) **ο περί ου ο λόγος** (ό περί ου ό λόγος) αυτός για τον οποίο μιλούμε (γ) **καθ' ο (καθ' ο)** (i) λόγω του ότι (ii) ακριβώς όπως, σύμφωνα με αυτό που (δ) **δι' ο (δι' δ)** για αυτό: ~ και **εγένετο (ε) εξ ου** | **εξού (εξ ου)** από το οποίο- κυρ. για να δηλωθεί η συνέπεια, αυτό που προέρχεται από κάτω: από μικρός **αγπούσε τη θάλασσα**, ~ και η **μανία του για σιδήποτε έχει σχέση με αυτήν (στ) ο μη γένοιτο (ο μη γένοιτο**, Δημοσθ. 381) πράγμα που μακάρι να μη συμβεί (λέγεται σε υπόθεση που διατυπώνει κανείς, ευχόμενος να μη συμβεί το περιεχόμενο της): αν, ~, **μαθαίνατε ότι ο γιος σας παίρνει ναρκωτικά, τι θα κάνατε; (ζ) ους ο θεός συνέλεξε, άνθρωπος μη χωρίζετο** βλ. λ. **συζευγνύο**.

ΙΕΤΥΜ. < αρχ. δς, ή, δ < I.E. *yos, *yā, *yod, πβ. σανσκρ. yah, yā, yad, αρχ. σλαβ. ize, jaze, βεστ. yō, yā, yat κ.ά. Παράγ. **οίος, όσος, ποίος** (βλ.λ.) κ.ά. Από την αντων. ός, ή, ο παράγονται και τα ενώ (**έν-φ), αφού (από + ου)**]. οσάκις επίρρ. (λόγ.) κάθε φορά που, όσες φορές: ~ του **μιλάω για την πρώην γυναίκα του, αλλάζει θέμα**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. οσάκις < όσος + παραγ. επίθημα -άκις].

Ο.Σ.Ε. (ο) Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος, Οσετία (η) αυτόνομη δημοκρατία της ΝΔ. Ρωσία στα σύνορα με τη Γεωργία. οσετικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους Οσέτους ή την Οσετία 2. **οσετική γλώσσα** | **Οσετική** γλώσσα που ανήκει στην ιρανική οικογένεια γλωσσών, ομιλείται στην περιοχή του Καυκάσου και διακρίνεται σε Ανατολική και σε Δυτική Οσετική. Οσέτοι (οι) λαός του Καυκάσου που κατοικεί στην περιοχή της Γεωργίας και μιλά την οσετική γλώσσα. Επίσης Οσείοι. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. Ossetes, αγν. ετύμου]. **οσημέρι** επίρρ. (αρχαιοπρ.) από μέρα σε μέρα, με τον καιρό: **παρά την επανεκλογή του στη θέση του προέδρου, η αμειψιβήτηση του εντείνεται ~ και περισσότερο**.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. οσημέρι, συνθ. εκ συνωπαγής από τη φρ. **δσαι ήμέ-ραι**].

Οσιολογικός (ο) ως προσφώνηση λογίων ιερομόναχων και μοναχών. **ΣΧΟΛΙΟ** λ. **κληρικός**. οσιομάρτυρας (ο/η) {οσιομάρτυρων} ΕΚΚΛΗΣ. όσιος που μαρτύρησε για τη χριστιανική πίστη. Επίσης (λόγ.) οσιομάρτυς [μεσν.] {οσιομάρτυρος}. όσιος, -ία, -ο 1. (σπάν.) αφοσιωμένος στο θείο, ιερός: ΦΡ. **δεν έχω ούτε ιερό ούτε όσιο** βλ. λ. **ιερός** 2. ΕΚΚΛΗΣ. (ως προσωνυμία) ο μοναχός του οποίου η μνήμη τιμάται από την Εκκλησία: ~ **Λουκάς**: Φρ. **κάνω την όσια (Μαρία)** υποκρίνομαι τον ευσεβή, τον σεμνό. — οσιότητα (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. όσιος, αγν. ετύμου. Δεν είναι επιτυχημένη η αναγωγή σε αμάρτυρο τ. *άτιος (πβ. σανσκρ. satyā- «αλήθης») < I.E. *snt-ijo-, η οποία παρουσιάζει μορφολ. δυσχέρειες. Στην Ελληνική υπήρχε σαφής διάκριση μεταξύ των επιθ. όσιος, δικαίος και ιερός. Ως όσιος χαρακτηριζόταν αυτός που υποτάσσεται στους θεϊκούς νόμους, που προσκολλάται πιστά στις θεϊκές απαιτήσεις, ενώ η λ. **δικαίος** αναφέρεται κυρ. στους ανθρώπινους νόμους και δεν είχε αρχικώς θρηκ. χρήση, η δε λ. **ιερός** περιγράφει πράγματα και χώρους που αρμόζουν στους θεούς]. Οσιότατος (ο) ως προσφώνηση ιερομόναχων και μοναχών. **ΣΧΟΛΙΟ**

λ. **κληρικός**. Όσιρις (ο) {Όσιρ-ιος κ. -εος κ. -ιδος} θεός της αρχαίας Αιγύπτου, αδελφός και σύζυγος της θεάς Ίσιδος· συμβολίζει την αιώνια αναγέννηση της φύσης. Επίσης Όσιρης.

[ΕΙΧΜ αρχ. < αιγυπτ. Usir, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. woser «ασχυρός»]. Ο.Σ.Κ. (ο) Οργανισμός Σχολικών Κτηρίων. όσκαρ (το) {ακλ.} ΚΙΝΗΜ. βραβείο της Ακαδημίας Τέχνης και Επιστημών του Κινηματογράφου των Η.Π.Α., το οποίο απονέμεται στους παραγωγούς και τους συντελεστές κινηματογραφικών ταινιών που κρίνονται επιτυχημένες: ~ **ξένης τανίας** | **σκηνοθεσίας**! **α'ανδρικού ρόλου** | **β' γυναικείου ρόλου** | **σεναρίου** || (κ. σκοπτ.) — **βλακείας**. [ΕΤΥΜ Από δημοφιλές ανέκδοτο, σύμφωνα με το οποίο το αγαλλιατίδιο που προσφέρεται ως βραβείο έμοιαζε με τον Oscar Pierce, κηπουρό και συγγενή μέλους της Ακαδημίας που απονέμει τα βραβεία]. **Όσλο** (το) η πρωτεύουσα της Νορβηγίας. [ΕΤΥΜ. < νορβ. Oslo < αρχ. νορβ. os «εκβολή ποταμού» (πβ. λατ. os «στόμα»). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. παράγεται από το όνομα As μιας σκανδ. θεότητας και το όνομα του ποταμού Lo, ενώ η μεσν. λατ. ονομασία ήταν Ansloga. Η πόλη ονομαζόταν Christiana | Kristiania από το 1624 έως το 1924 προς τιμήν του βασιλιά Χριστιανού Δ']. οσμανικός, -ή, -ό οθωμανικός (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < **Οσμαν**, βλ. λ. **οθωμανός**]. **Οσμανλής** (ο) {Οσμανλήδες} ο Οθωμανός (βλ.λ.). — οσμανλήδικος, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. osmanlı, βλ. λ. **Οθωμανός**]. **οσμή** (η) 1. οτιδήποτε διεγείρει το αισθητήριο της όσφρησης, η μυρωδιά: **ιδιάζουσα** | **βαριά** | **διαπεραστική** | **δυσάρεστη** | **ανυπόφορη** ~ || **το αποσμητικό χώρου αναδίδει μια ευχάριστη** ~ 2. **ΤΕΧΝΟΛ.** **φίλτρο οσμών** συσκευή που χρησιμοποιείται για τον κλιματισμό εσωτερικών χώρων και την απορρόφηση των διαφόρων οσμών. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *όδ-σμά (με αφομοίωση του -δ- και απλοποίηση του συμπλέγματος) < όζω (βλ.λ.) < *όδ-|ό].

οσμή: συνώνυμα. Η ρίζα *od- έδωσε την κύρια λέξη για όλη τη ση-μασιολογική οικογένεια, τη λ. *od-μύ > οσμή (πβ. λατ. od-or, από

όπου γαλλ. odeur, αγγλ. odor) και το αρχ. ρ. όζω. Η οσμή δηλώνει τόσο τη ευχάριστη όσο και τη δυσάρεστη μυρωδιά. Από τη' ίδια ρίζα οδ- προήλθε το παραγωγικό επίθημα -όδης, από σύνθετα όπως το **εν-όδης** (< *εν-όδης, με τροπή του -ο- σε -ω- λόγω της συνθέσεως βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **σύνθετος**). Το -όδης σήμαινε αρχικά «αυτός που μυρίζει», αργότερα δε έγινε απόδ παραγωγικό επίθημα επιθέτων (δηλητηρι-όδης, στοιχει-όδης κ.τ.ό.: πβ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -όδης). Από το -όδης παράγονται τρία σύνθετα: το **εν-όδης** «αυτός που μυρίζει ωραία (ευ)», **δυσ-όδης** «αυτός που μυρίζει άσχημα (δυσ-») και το αρχ. **μυρ-όδης** (< **μύρον** + -όδης) «αυτός που μυρίζει σαν το μύρο, που έχει ωραίο άρωμα», από όπου το μυρωδιά (< **μυρωδιά** «η ευχάριστη ή δυσάρεστη οσμή» (από το αρχ. **μύρον** και το ρ. **μυρ-ίζω**, ήδη αρχαίο). Από την ίδια ρίζα ως παράγωγα αντίστοιχων επιθέτων (των **κάκ-οσμος** και **εύ-οσμος**) προήλθαν τα κακοσμία «άσχημη μυρωδιά» και ευοσμία «ωραία μυρωδιά». Ουδέτερη σημασία (καλή και κακή) έχει το άπνοια «καλή και κακή μυρωδιά». Αντιθέτως, μόνο για κακή μυρωδιά χρησιμοποιούνται τα αποφορά, **βρόμια** και **μπόχα** (< *απόχα < αποχύνω-πβ. **απόνερα**) και για καλή η μοσχοβολία | μοσχοβόλημα.

οσμηρός, -ή, -ό [μγν.] (λόγ.) αυτός που αναδίδει συγκεκριμένη οσμή ΣΥΝ. οσμογόνος. — οσμηρότητα (η).

οσμιδρωσία (η) {οσμιδρωσιών} ΙΑΤΡ. η έκκριση ιδρώτα που αποπνέει δυσάρεστη οσμή. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmidrosis].

οσμίορμη ρ. μετβ. αποθ. {οσμίορμη} 1. μυρίζει, οσφραίνωμαι: η αστυνομία **χρησιμοποίησε λαγωνικά ειδικά εξασκημένα στο να οσμίζονται ναρκωτικές ουσίες** 2. (μτφ.) αντιλαμβάνομαι εγκαίρως (συ-νήθ. κάτι αρνητικό): **έχει καταφέρει να βγει αλώβητος από περιπέτειες χωρίς στο εξωτερικό του προσόν να οσμίζεται τις κακοτοπιές** (εσφμ) ΣΥΝ. παίρνω μυρωδιά, μυρίζομαι. **όσμιο** (το) [1812] {οσμίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Os) (βλ. κ. λ. **περιοδικός**, ΠΙΝ.). — **οσμικός, -ή, -ό**.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmium. Το στοιχείο οφείλει την ονομασία του στη δυσάρεστη οσμή ορισμένων από τις χημικές ενώσεις της. οσμογόνος, -ος, -ο (λόγ.-σπάν.) οσμηρός (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < οσμή + γόνος (βλ.λ.)].

οσμολογία (η) {χωρ. πληθ.} η σπουδή των διαφόρων οσμών και οσμη-ρών ουσιών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmology].

οσμομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προσδιορισμός της οξύτητας της όσφρησης. Επίσης οσμομετρία. — οσμομετρικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmometry].

οσμόμετρο (το) {οσμομέτρ-ου | -ων} το όργανο μετρήσεως της οξύτητας του αισθητηρίου της όσφρησης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmometer].

όσμωση (η) → **ώσμωση**

όσο επίρρ. 1. σε όποια ποσότητα, χρόνο, ένταση κ.λπ., στον βαθμό που: **πες ~ θέλεις** || **προσπάθησε ~ μπορείς** || **δες, ~ γίνεται, τι μπορείς να αλλάξεις** || **θα αντέξω ~ μπορώ περισσότερο** (το) (ως απόδοση στο τόσο) **θα δουλέψω τόσο, ~ μου επιτρέπουν οι δυνάμεις μου**: Φρ. (α) **με απόδοση το τόσο** **όσα... τόσα** (μεσν.) στην ίδια ποσότητα, ένταση κ.λπ., όσο και κάτι άλλο: **~ πιο πολύ καταπιέζονταν τόσο περισσότερο αντιδρούσαν (β) όσον αφορά σε σε σχέση με: δεν έχω να προσθέσω τίποτε ~ αυτό το θέμα (γ) όσο για σε ό,τι αφορά, σε σχέση με: χρησιμοποιείται συνήθ. προκειμένου να αναφερθεί στα προηγούμενα: οι άλλοι έχουν εξασφαλίσει το μέλλον τους, ~ μένα, ένας θεός ζέρει τι θα γίνει** || (με επιθετική διάθεση) **~ σένα, θα δεις τι έχεις να πάθεις!** (δ) **όσο να 'ναι** (i) οποσδήποτε, όπως και να το κάνουνε: **~Σκέφτομαι να τον επισκεφτώ αυτές τις μέρες. -Καλά θα κάνεις γιατί ~, μόνος του ζει, γέρος είναι, έχει ανάγκη από παρέα** (ii) ως μετριστική καταφορική απάντηση (αντί του σαφούς «να»): **-Λες να τον πειράξει που δεν θα έρθω στη γιορτή; -Ε, ~!** (iii) **όσο κι αν κοστίζει: θα το αγοράσω ~ (ε) όσο-όσο σε εξαιρετικά χαμηλή τιμή: τα πουλάει ~, γιατί έχει ανάγκη από χρήματα (στ) όσο κι αν** | **και να** (μεσν. συνδ.) **μολονότι: θα παντρευτούν, ~ δεν θέλουν οι γονείς τους** 2. (ως χρόν. συνδ.) (α) **μέχρι, έως ότου: ~ να φας το φαγητό σου, προλαβαίνω να ψωνίσω** (β) **κατά τον χρόνο που: ~ εσύ διαβάζεις, εγώ παίζω**.

[ΕΤΥΜ. Ουδ. της αρχ. αντων. **όσος** (βλ.λ.), του οποίου η επιρρ. χρήση είναι ήδη αρχ. Η φρ. **όσον αφορά σε...** αποτελεί απόδ. του γαλλ. en ce qui concerne...].

οσονούπω επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε λίγο, όπου να 'ναι: **αναμένεται ~ η άφιξη του πρωθυπουργού**.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. **όσον ούπω** < **όσον** (ουδ. του επιθ. **όσος**) + **ούπω** «όχι ακόμα, όχι μέχρι τώρα»].

όσος, -ή, -ο αντων. 1. (για την εισαγωγή αναφορικών προτάσεων που δηλώνουν παραβολή) τόσος σε μέγεθος, ποσότητα, ένταση κ.λπ., όπως και κάποιος άλλος | κάτι άλλο: **έχω τόσες γνώσεις όσες κι εσύ** || **θα πάρεις ακριβώς όσα ζητήσεις** || **ευχαρίστησε όλους όσους εργάστηκαν για την ολοκλήρωση του έργου**: Φρ. **όσος... τόσος** ίδιος στην ποσότητα, ένταση κ.λπ. με κάποιον/κάτι άλλο: **όσο ενθουσιασμό είχε στην αρχή, τόση η απογοήτευση του στο τέλος** 2. (ως επιθετικός προσδιορισμός) **καθένας, οποιοσδήποτε: ~ άνθρωποι ήταν παρόντες, μορούν να σου το επιβεβαιώσουν** 3. (+και να | κι αν) **ανεξαρτήτως του πόσου: θα του δώσουμε όσα και να ζητήσει** || **~ φορές κι αν με στενοχώρησε, εγώ πάντα τον συγχωρούσα** 4. (στον πληθ.) **όλοι: του έκλεψαν όσα είχε και δεν είχε** 5. **όσα** (τα) το πλήθος αυτών που: (τα) **~ τράβηξα δεν λέγονται**: ΦΡ. (α) **όσα-όσα** όσο-όσο (βλ. λ. **όσο**) (β) (παροιμ.)

όσα *ξέρει ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρει ο κόσμος όλος* γνωρίζει περισσότερο αυτό που είναι πιο κοντά σε ένα ζήτημα (γ) *όσα πάνε κι όσα έρθουν* για να εκφραστεί ανεμελιά, αδιαφορία (δ) *όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος (όλος)* ένα σοβαρό συμβάν (συνήθ. αρνητικό) μπορεί να γίνει σε οποιαδήποτε στιγμή (ε) *μόρια όσα* βλ. λ. *μυριοί*. [ETYM. < αρχ. όσος < **da-jog* < αντων. δς, ή, ό (βλ.λ.) + επίθημα -*jo* (βλ. λ. *τόσος*)].

οσοδήποτε, οσηδήποτε, οσοδήποτε αντων. 1. τόσος όσος: *μπορεί να πας σε οσαδήποτε καταστήματα θέλεις, πουθενά δεν θα το βρεις φθηνότερα* ΣΥΝ. όσος 2. (+κι αν) ανεξαρτήτως του πόσος: *οσηδήποτε δύναμη κι αν βάλεις, δεν θα μπορέσεις να το ανοίξεις* 3. *οσοδήποτε* (ως επίρρ.) σε οποιαδήποτε ποσότητα, χρόνο, ένταση κ.λπ.: *μπορείς να πάρεις ~ θέλεις*. [ETYM. < αρχ. *οσοσδήποτε* < *δσος* + αοριστολ. μόριο *δήποτε* «κάποτε» < *δη* + *ποτε*].

Ο.Σ.Π.Α. (η) Ομοσπονδία Σωματείων Πολιτικής Αεροπορίας. οσποδάρος (ο) ΙΣΤ. τίτλος αρχόντων, κυρ. της Βλαχίας και της Μολδαβίας, που ήταν υποτελείς στον σουλτάνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. [ETYM. < ρουμ. *hospodar* < ουκραν. *hospod'* «κύριος, αφέντης» < αρχ. σλαβ. *gospod*].

όσπριο (το) {οσπρί-ου | -ών} (συνήθ. στον πληθ.) ο ξηρός, πλούσιος σε άμυλο, εδώδιμος καρπός φυτών με σημαντική θρεπτική αξία, όπως τα φασόλια, η φακή, τα ρεβίθια, ο αρακάς κ.ά. [ETYM. < αρχ. *οσπριον*, αγν. ετύμου. Οι συνδέσεις μ² το ουσ. *σπείρον* «ένδυμα, κάλυμμα» ή μ¹ το ρ. *σπείρω* σε ικανοποιούν μορφολογικούς αφού δ'ν ρημνηνόμεν το αρχικό δ-. Η υπόθ'ση ότι πρόκειται για δάνειο παραμένει εξίσου μετώρη].

οσπριοειδής, -ής, -ές {οσπριοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος με όσπριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

οσπριοφάνος, -ος, -ο [1845] αυτός που τρώει ή προτιμά να τρώει όσπρια. — οσπριοφαγία (η) [1897].

Όσσα (η) όρος της Θεσσαλίας που χωρίζεται από τον Όλυμπο με την κοιλάδα των Τεμπών αλλιώς *Κίσαβος* (ο). [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

Οστανόη (η) πόλη του ΝΑ. Βελγίου στη Βόρεια Θάλασσα. [ETYM; Μεταφορά του γαλλ. *Ostend* < ολλ. *Oostende* «ανατολικό άκρο», καθώς η πόλη βρίσκεται στο ανατολικό άκρο μιας μεγάλης παραλιακής περιοχής, στην απόληξη της διώρυγας Γάνδης - Μπρυζ]. οστάριο (το) {οστάρι-ου | -ων} (λόγ.) 1. το μικρό οστό ΣΥΝ. κοκκαλάκι 2. ΑΝΑΤ. *ακουστικά οστάρια* βλ. λ. ακουστικός. [ETYM < μγν. *οστάριον*, υποκ. του αρχ. *οστέον* | *οστούν*].

οστεαλγία (η) {οστεαλγί-ων} ΙΑΤΡ. κάθε πόνος των οστών. [ETYM. < (οστε)ο- + *αλγία* < *άλγος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéalgie*].

οστεαλευρο (το) {οστεαλευρ-ου | -ων} λεπτή σκόνη που προκύπτει από άλεση οστών και χρησιμοποιείται στη διατροφή των ζώων, ως λίπασμα κ.λπ. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *bone meal*].

οστεϊνή (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. αζωτούχος οργανική ένωση που αποτελεί την κύρια ουσία του οστίτη ιστού. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *ostein*].

οστέινος, -η, -ο [μγν.] (λόγ.) κατασκευασμένος από οστά ΣΥΝ. ΚΟΚ-κάλινος.

οστεΐτιδα (η) → οστίτιδα

οστεο- κ. οστεά- κ. οστε- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τα οστά: 1. του ανθρώπινου σώματος: *οστεο-πόρωση, οστεο-πλαστική* 2. των νεκρών: *οστεο-φυλάκιο, οστεο-θήκη*.

[ETYM Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *οστεο-γενής, οστεο-λογία*), που προέρχεται από το ουσ. *οστόν* | *οστέον* (βλ. λ. οστό) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. *ostéomyélite, ostéo-phyte*)].

οστεοαρθρικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τις αρθρώσεις των οστών. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéarthrique*]. οστεοαρθρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρόνια φλεγμονώδης ή εκφυλιστική πάθηση μιας άρθρωσης. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéoarthritis*].

οστεοβλαστική (η) {οστεοβλαστών} ΒΙΟΛ. μεγάλο κυβικό κύτταρο που παράγει οστέινη και είναι υπεύθυνο για τη σύνθεση των νέων οστών, τόσο κατά την αρχική τους δημιουργία όσο και κατά τον μετασχηματισμό τους. [ETYM < *οστεο-* + *βλάστη* < *βλαστάνω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéoblaste*].

οστεογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΦΥΣΙΟΛ. Ο σχηματισμός οστού. Επίσης *οστεογονία* [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *Osteogenese*].

οστεογενής, -ής, -ές {οστεογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που έγινε ή διαπλάστηκε από οστό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM αρχ. < *οστεο-* + *-γενής* < *γένος*]. οστεογονία (η) → οστεογένεση οστεογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που συντελεί στην παραγωγή και διάπλαση οστών: ~ *κύτταρο*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéogène*]. οστεοειδής, -ής, -ές {οστεοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με οστό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéoïde*]. οστεοθήκη (η) [μγν.] {οστεοθηκών} το ξύλινο ή μεταλλικό κιβώτιο, μέσα στο οποίο αποθηκεύονται τα οστά των νεκρών, κυρ. μετά την εκτα-

φή ΣΥΝ. λειψανοθήκη. οστεοκλασία (η) {οστεοκλασιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση, κατά την οποία θραύονται ορισμένα οστά για τη θεραπεία δυσμορφίας ή τη διόρθωση βλάβης μέλους του σώματος. [ETYM < *οστεο-* + *-κλασία* < αρχ. κλώ «σπάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéoclasie*]. οστεολίθος (ο) {οστεολίθ-ου | -ων, -ους} 1. το απολιθωμένο οστό 2. ΧΗΜ. ορυκτό φωσφορικό άλας του ασβεστίου. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *osteolite*]. οστεόλιπος (το) {οστεολίπ-ους | -η, -ών} ΧΗΜ. η λιπαρή μάζα που λαμβάνεται από τα οστά με τις διαδικασίες του βρασμού, της εκχύλισης ή της κατεργασίας με υδρατμούς υπό πίεση και χρησιμοποιείται στη σαπωνοποιία. οστεολογία (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο κλάδος της ανατομίας που μελετά τα οστά. — οστεολογικός, -ή, -ό. οστεόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η καταστροφή οστού με εξαφάνιση του πρωτεϊνικού στοιχείου και των αλάτων του ασβεστίου από τον οστίτη ιστό, συχνότερα από μεταστάσεις νεοπλασματος: η *ακτινογραφία έδειξε πολλαπλές ~ στη λεκάνη*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *Osteolyse*]. οστεομαλακία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νόσος που χαρακτηρίζεται από αραλάτωση των οστών με παράλληλη ελάττωση του επιπέδου του ασβεστίου και του φωσφορού στο αίμα. Επίσης *οστεομαλ-κυσία* κ. *οστεομαλάκυνση*.

[ETYM < *οστεο-* + *-μαλακία* < *μαλακός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *osteomalacic*]. οστεομετρία (η) {οστεομετρία} η μέτρηση των διαστάσεων των οστών που σχηματίζουν τον ανθρώπινο σκελετό. — οστεομετρικός, -ή, -ό.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *osteometry*]. οστεομόρφος, -η, -ο αυτός που έχει τη μορφή οστού. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *ossiform*]. οστεομελετίδα (η) [1881] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των οστών και του οστικού μυελού.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéomyélite*]. οστεοπάθεια (η) {οστεοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση των οστών. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéopathie*]. οστεοπλασία (η) {οστεοπλασιών} ο σχηματισμός, η διάπλαση των οστών ΣΥΝ. οστέωση. — οστεοπλαστικός, -ή, -ό. [ETYM. < *οστεο-* + *-πλασία* < *πάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *osteoplasty*]. οστεοπλαστική (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση που αποσκοπεί στην αποκατάσταση κατεστραμμένου οστού. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéoplastique*]. οστεοποίηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η οστέωση (βλ. λ.).

[ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *ossification*]. οστεοπόρωση (η) [1857] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νόσος που χαρακτηρίζεται από ανεπαρκή παραγωγή του βασικού υλικού από το οποίο αναπτύσσεται ένα οστό ή από σημαντική ελάττωση της περιεκτικότητας του σε ασβέστιο: είναι συνήθης κυρίως στις γυναίκες μετά την εμμηνόπαυση ή την αφαίρεση των ωοθηκών και επιφέρει κίνδυνο καταγμάτων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *osteoporosis*]. οστεορραφία (η) [1895] {οστεορραφιών} ΙΑΤΡ. η επανασύνδεση τμημάτων θραυσμένου οστού με μεταλλικό σύρμα.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéographie*]. οστεοσάρκωμα (το) [1857] {οστεοσαρκόμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος που προέρχεται από κύτταρα του οστίτη ιστού. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostéosarcome*]. οστεοσκλήρυνση (η) [1889] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική πύκνωση του οστίτη ιστού. Επίσης οστεοσκληρόση. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *osteoscleroses* οστεοστρύπανο (το) {οστεοστρυπ-αν-ου | -ών} ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στην οστεορραφία και την ανάρτηση οστών (λ.χ. κρανιοανάρτηση). οστεοφυλάκιο (το) [1889] (οστεοφυλακί-ου | -ων) ο χώρος νεκροταφείου στον οποίο φυλάσσονται οι λειψανοθήκες των νεκρών. οστεόφυτο (το) [1839] {οστεόφυτ-ου | -ών} ΙΑΤΡ. ανώμαλο οστέινο μόρφωμα που αποτελεί καλοήγη υπερπλασία, χαρακτηρίζεται τις περιπτώσεις εκφυλιστικών αρθροπαθειών και συνήθ. έχει τη μορφή ράμφους, κέρατος, αγκαθιού κ.λπ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *osteophyte*]. οστεοψαθύρωση (η) [1861] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. κληρονομική νόσος της νηπιακής ηλικίας, που καθιστά τα οστά εύθραυστα και εύθρυπτα.

[ETYM < *οστεο-* + *ψαθύρωση* < *ψαθύρος* (βλ.λ.) «εύθρυπτος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *osteopsathyroses* οστεώδης, -ης, -ες [μγν.] {οστεώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που μοιάζει με οστό, που έχει τη μορφή οστού ΣΥΝ. οστεοειδής 2. αυτός που έχει ισχυρή σωματική διάπλαση ΣΥΝ. κοκκαλίτης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. οστεώμα (το) [1891] {οστεώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος, αποτελούμενος από οστίτη ιστό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *Osteome*]. οστέων → οστό οστέων ρ. μετρ. 1. μεταβάλλω σε οστό 2. (μεσοπαθ. οστεώνωμα) (για γόνδρο) μεταβάλλομαι σε οστό. οστέωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣΙΟΛ. το σύ-

νολό των φαινομένων που συντελούν στην παραγωγή οστίτη ιστού.
όστια (η) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. ο καθαρσισμένος άζυμος άρτος, ο οποίος προσφέρεται ως θεία κοινωνία στους πιστούς κατά τη ρωμαιοκαθολική λειτουργία (βλ. κ. λ. άζυμος).
 [ETYM. μεσν. < λατ. *hostia* «σφάγιο, θυσία» (< p. *hostio* «πλήττω, χτυπά»), που οφείλεται στη διδασκαλία (της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας) περί της Θείας Ευχαριστίας ως θυσίας].
οστινάτο (το) ΜΟΥΣ. μουσικό θέμα ή ρυθμικό σχήμα που επαναλαμβάνεται επίμονα στη διάρκεια ενός μουσικού κομματιού ή περάσματος και εμφανίζεται συνήθ. στα συνοδευτικά μέρη. [ETYM. < ιταλ. *ostinato* «πεισμών, επίμονος» < p. *ostinarsi* «επιμένω, πεισμώνω» < λατ. *obstinare*].
όστις, ήτις, ό,τι αναφορική αντωνυμία της Αρχαίας: εν χρήσει μόνο το ουδ. ό, τι (βλ. λ.).
 [ETYM. < αρχ. *όστις*, ήτις, ό,τι, συνθ. από την αναφ. αντων. *ός*, ή, ο και το αριστοτλ. τίς, που κλινόνται συγχρόνως σε όλες τις πτώσεις].
οστίτης (ο) [μτρν.] {οστίτων} ΒΙΟΛ. (ως επιθ.) 1, αυτός που αναφέρεται, ανήκει ή εμπειρίζεται στα οστά: ~ *μυελός* 2. *οστίτης ιστός* ο ερειστικός ιστός από τον οποίο σχηματίζεται το οστό.
οστιτιάδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση του οστίτη ιστού, που προκαλείται από μικροβιακά, παρασιτικά ή χημικά αίτια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostite*].
οστό (το) (λόγ.) καθένα από τα σκληρά τμήματα του σώματος που αποτελούν τον σκελετό του ανθρώπου και κάθε σπονδυλοζώου: εντοπίστηκε *καρκίνος στα* ~ ΣΥΝ. κόκκαλο· ΦΡ. (α) *ιερό οστό* | *οστούν* βλ. λ. ιερός (μτρ.) (β) *παίρνω* | *λαμβάνω σάρκα και οστά* γίνονται πραγματικότητα, υλοποιούμαι: *το όνειρο του πήρε σάρκα και οστά* || η ιδέα για τη δημιουργία χώρων πρασίτων *παίρνει σάρκα και οστά* με την κατασκευή πάρκων ΣΥΝ. πραγματοποιούμαι (γ) (εμφατ.) *με σάρκα και οστά* (σάρκα και όστρα, Κ.Δ. Λοκ. 24, 39) ο ίδιος αυτοπροσώπως (δ) (λόγ.) *μέχρι μυελού οστέον* (μέχρι μυελού οστίων, μεσν. φρ.) μέχρι το μεδούλι στο εσωτερικό του κοκκαλού, εντελώς, στο έπακρο: είναι Α.Ε.Κ. ~. Επίσης (λόγ.) οστέον ν {οστέων}. — **οστικός**, -ής, -ό. [ETYM. < αρχ. *όστων* | *όστων* < Ι.Ε. **ost(h)-* «κόκκαλο», πβ. *σανσκρ. ásthi*, *ábest*, *ast*, *χει*, *haStai*, ενώ το λατ. *os*, *ossis*, εμφανίζει ερμηνευτικές δυσκολίες. Ομόρρ. *όστα-κός* (> *αστακός*, βλ. λ.), *όστ-ρ-ακόν(ν)*, *άστρά-γ-αλος* κ.ά.].
Οστράβα (η) πόλη της Α. Τσεχίας κοντά στα σύνορα με την Πολωνία. [ETYM. < τσεχ. *Ostrava*, από τον ποταμό *Ostravice* (< *ostrov* «νησί»), καθώς η πόλη κείται στη συμβολή του με τον Όντερ].
οστρακιά (η) ΙΑΤΡ. λοιμώδης παιδική ασθένεια, που χαρακτηρίζεται από εξάνθημα στο δέρμα και ενάνθημα στο στόμα και στον φάρυγγα και, κατά την αποδρομή της, από απόληψη της επιδερμίδας ΣΥΝ. σκαρλατίνα.
οστρακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {οστράκισ-α, -θηκα, -μένος} εξοστρακίζω (βλ. λ.). — **οστρακισμός** (ο) [αρχ.].
όστρακο (το) {οστράκ-ου | -ων} 1. το σκληρό οστεώδες περιβλήμα ασπόνδυλων ζώων (λ.χ. *χελώνας*, *αστακού*, *κοχιλιών*) ΣΥΝ. κέλυφος, *καυκή*, *κακόλο*, *καβούκι* 2. (συνεκδ.) η ύλη που λαμβάνεται από οστεώδη περιβλήματα όπως τα παραπάνω για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων · 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. θραύσμα πήλινου αντικειμένου (αγγείου ή κεραμιδιού) (ειδικότ.) μικρή πήλινη πινακίδα ή θραύσμα πήλινου αγγείου, στο οποίο χάρασσε ο Αθηναίος πολίτης το όνομα πρόσωπου που έκρινε ότι έπρεπε να εξοστρακιστεί. [ETYM. < αρχ. *οστρακόν* < θ. *όστ-* (του ουσ. *όστων*), βλ. λ.) με παρέκταση -ρ- και παρόμοιο μορφή, σχηματισμό με το ουσ. *όστα-κός*].
οστρακόδερμο, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει περιβλήμα από όστρακο 2. ΖΩΟΛ. **οστρακόδερμο** (το) {οστρακόδερμ-ου | -ων} κάθε υδρόβιο ζώο, το σώμα του οποίου περιβάλλεται από όστρακο, π.χ. τα μαλάκια, τα καρκινιοειδή κ.ά. ΣΥΝ. οστρακοειδές, οστρακόδες.
οστρακοειδής, -ής, -ές [1896] 2. ΖΩΟΛ. οστρακοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή) 1. αυτός που έχει τη μορφή οστράκου 2. ΖΩΟΛ. **οστρακοειδές** (το) το οστρακόδερμο (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
οστρακολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} 1. ΖΩΟΛ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα όστρακα · 2. ΦΙΛΟΛ. κλάδος της παπυρολογίας που ασχολείται επιστημονικά με τα γραπτά κείμενα, τα οποία διασώζονται χαρταγμένα πάνω σε όστρακα (θραύσματα πήλινου αγγείου).
 [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ostracologie*]. οστρακοφόρος, -ος, -ο [1891] ΖΩΟΛ. αυτός που καλύπτεται από οστρακώδες περιβλήμα. **οστρακόδης**, -ής, -ες [αρχ.] {οστρακόδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που μοιάζει με όστρακο ή έχει τα γνωρίσματα του οστράκου 2. ΖΩΟΛ. **οστρακόδης** (το) το οστρακόδερμο (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. **οστρεοκαλλιέργεια** (η) {οστρεοκαλλιμεργειών} η οστρεοτροφία (βλ. λ.).
 [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *ostréiculture* (νόθο συνθ.)]. οστρεοκομία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η οστρεοτροφία (βλ. λ.). [ETYM. < οστρεο- (< αρχ. *δοστρε*)ιον «στρείδων» + *-κομία* < αρχ. *κομιά* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. κ. - *κομία*)]. **οστρεο(ν)** (το) {οστρε-ού | -ων} (λόγ.) (το στρ'ίδι (βλ. λ.). [ETYM. < αρχ. *όστρεον* | *οστρεον* < ε. *όστ-ρ-* του ουσ. *όστων* | *όστων* (βλ. λ. οστό) με παρέκταση -ρ-. Βλ. κ. *στρείδι*]. οστρεοτροφείο (το) [1885] χώρος στον οποίο εκτρέφονται στρείδια. οστρεοτροφία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η οστρεοκαλλιέργεια (βλ. λ.). — **οστρεοτρόφος** (ο) [1894]. [ETYM. < οστρεο- (< αρχ. *δοστρε*)ιον «στρείδων», βλ. λ.) + *-τροφία* < *-τροφία*].
όστρια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο νότιος άνεμος (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.)

ΣΥΝ. (επίσ.) νότος και (καθημ.) *νοτιάς*.
 [ETYM. μεσν. < *ostro* «νότος, νοτιάς» < λατ. *auster*].
οστριογόμπης (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ νότιου και νοτιοδυτικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) λι-βόνοτος.
 [ETYM. < *όστρια* + *γομπής*].
οστριοσφόκος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ νότιου και νοτιοανατολικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) ευ-νόνοτος.
 [ETYM. < *όστρια* + *σφόκος*].
-οσώνη παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. ιδιότητα: *ντροπαλ-οσώνη*, *αγωνο-οσώνη*, *μετριοφρ-οσώνη* 2. (περιληπτ.) σύνολο προσώπων που χαρακτηρίζονται από ορισμένη ιδιότητα: *ρομιο-οσώνη*, *χριστιαν-οσώνη*. [ETYM. Παράγρ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τ. -συνα (< Ι.Ε. **-tunā*) και απαντά αρχικώς σε παράγωγα επιθέτων ή ουσ. σε -ων ή -ος (λ.χ. *σάφρον* - *σάφροσώνη*, *άγνώμων* - *άγνω-οσώνη*, *άγιος* - *άγιωσώνη*), από όπου επεκτάθηκε ως αυτοτελές μόρφημα (λ.χ. αρχ. *κλεπ-οσώνη*, *μαντ-οσώνη*)].
Ο Σ.Υ.Π.Α. (η) Ομοσπονδία Συλλόγων Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας.
Ο.Σ.Φ.Π. (ο) Ολυμπιακός Σύνδεσμος Φιλάθλων Πειραιώς.
οσφραίνωμαι ρ. μετβ. αποθ. {οσφράνθηκα} (λόγ.) 1. αισθάνομαι με την όσφρηση μου ΣΥΝ. μυρίζω, οσμίζομαι 2. (μτρ.) υπονιόζομαι, διαισθάνομαι ή προαισθάνομαι: ~ *παραιπίες στη διανομή των κερδών* || ~ *τον κίνδυνο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. αρχ. < **ód-s-φραίνωμαι* < **ód-* (< Ι.Ε. **od-* «μυρίζω, αναδίδω οσμή», για το οποίο βλ. λ. *όζω*) + *-φραίνωμαι* < *φρην*, *φρηνός* (βλ. λ.), πβ. κ. *ευ-φραίνωμαι*, *εϋ-φρηνν*].
οσφρητικός, -ής, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την όσφρηση 2. αυτός που έχει ιδιαίτερα ανεπτυγμένη την αίσθηση της όσφρησης. — οσφρητικότητα (η).
όσφρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μία από τις πέντε αισθήσεις, με την οποία αντιλαμβανόμαστε τις οσμές: *οζεία* | *δυνατή* ~ 2. (μτρ.) η ικανότητα να διαισθάνεται ή να προβλέπει κινείες [ETYM. < αρχ. *όσφρησις* < οσφραίνωμαι (βλ. λ.)].
οσφρητικός, -ής, -ό [μτρν.] αυτός που σχετίζεται με την όσφρηση: ~ *όργανο*. — οσφρητικότητα (η).
οσφυαλγία (η) {οσφυαλιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που εμφανίζεται στη μέση (στο κάτω μέρος της ράχης και πάνω από τους γλουτούς), οφείλεται σε τραυματισμό ή ερεθισμό των ιστών γύρω από τη σπονδυλική στήλη κυρ. ύστερα από κόπωση, απότομη κίνηση, ανύψωση βάρους ή τοπική ψύξη. — οσφυαλγίας, -ής, -ό. [ETYM. αρχ. < *όσφυ*ο- + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος»].
οσφυϊκός, -ής, -ό [1847] αυτός που σχετίζεται με την οσφύ: ~ *χώρα* | *σπόνδυλοι* | *παρακέντηση*.
οσφυοκάμπης (ο) {οσφυοκαμπών} (λόγ.-εκφραστ.) ο δούλοπρε-τής. — **οσφυοκομμία** (η). [ETYM. < *οσφύς*, -ύος + *-κάμπης* < *κάμπτω*].
οσφύς (η) {οσφύ-ος | -ες} ΑΝΑΤ. η οπίσθια χώρα των κοιλιακών τοιχωμάτων δεξιά και αριστερά της σπονδυλικής στήλης, κάτω από τη βάση του θώρακα και πάνω από τις λαγόνες ΣΥΝ. μέση. [ETYM. < αρχ. *όσφύς*, -ύος, *αγν*. επίμων. Η άποψη ότι πρόκειται για σύνθετη λ. από το θ. της λ. *όστων* και το θ. φυ- του ρ. *φύσσομαι*, δεν ευσταθεί μορφολογικά. Ομοίως, παρμένει μετέωρη η ερμηνεία *όσφύς*, *όσφύος* < **όσχ-Εος*, που συνδ. με *άβεστ*. *ascu*].
όσχος (το) {οσχέ-ου | -ων} ΑΝΑΤ. 1. ο σακιοειδής θύλακος που περιέχει τους όρχες 2. *αναρτήρας* οσχέου/ βλ. λ. *αναρτήρας*. — **οσχητικός**, -ής, -ό. [ETYM. < μτρν. *όσχος*ν, ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. *όσχος*, πα-ράλλ. τ. του ουσ. *όσχ*, *άβεθ*, *επίμων*, *πίθ* < *ό-* *σχη* + *-σχη* < τ. *σχ*-τού ρ. *έχω* (πβ. *αόρ*. β' *ε-σχ-ον*). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με μεσν. *περσ*. *azg* «κλάδος» (> σύγγρ. *περσ*. *azay*)].
οσχεοπλαστική (η) {οσχεοπλασιών} ΙΑΤΡ. η πλαστική χειρουργική επέμβαση στον χώρο του οσχέου.
 [ETYM. < *όσχος* + *-πλασσία* < *πλάσσω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *oschéoplastie*].
Ο.Τ.Α. (ο) Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
όταν συνδ. 1. εισάγει χρονική πρόταση: ~ *το αποφασίσω*, *θα σου το ανακοινώσω* (αφού | μόλις | το αποφασίσω) || ~ *έφθασα στο σπίτι*, *δεν βρήκα κανέναν* (τη στιγμή που) || - *τρώνε*, *δεν μιλάνε* (κατά τη διάρκεια, ενώ) 2. εισάγει χρονικοϋποθετική πρόταση: ~ *πιστώσεις στις ικανότητες σου*, *θα επιτύχεις* (ειδικότ.) 3. (α) (για επανάληψη πράξης στο παρελθόν) κάθε φορά που: ~ *με έβλεπε*, *άλλαζε όρνομο* (β) (για αόριστη επανάληψη πράξης στο παρόν και στο μέλλον) κάθε φορά που (θα), οσάκις: ~ *κουράζεται*, *καταφεύγει στη μαγεία της μουσικής* 4. (απλώς χρονικός) τότε που, κατά τον χρόνο που, τη στιγμή που: ~ *έμαθα την επιτυχία του στο πανεπιστήμιο*, *χάρηκα* 5. (εκφραστ.) εισάγει πρόταση που δηλώνει αντίθεση ανάμεσα σε πράξεις που συμβαίνουν συγχρόνως: ~ *εγώ σκοτανόμουν στη δουλειά*, *αυτός καθόταν*. [ETYM. < αρχ. *όταν* < *ότε* (χρον. σύνδ.) + *αν*. Το *ότε* (ήδη μκ. ο-τε) προέρχεται από το ουδ. *δ* (της αντων. *ός*, η, *δ*) και το συνδ. *μόριο* τε (βλ. λ.)].
οτέ επίρρ. (αρχαιοπρ.) κάποτε: μόνο σε φρ. του τ. *οτέ* *μεν...*, *οτέ* *δε...* *άλλοτε* *μεν...*, *άλλοτε* *δε...*
 [ETYM. < αρχ. *ατέ* (το σχήμα *οτέ* *μεν...* *οτέ* *δε* απαντά στον Αριστοτέλη) < *ότε*, με καταβιβασμό τόνου (βλ. λ. *όταν*)].
Ο.Τ.Ε. (ο) Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος.
o tempora O mores! λατ. (φρ. του Κικέρωνος) προφέρεται ο *τέμ-πο-ρα* ο *μόρες* ελλην. ω *καιροί!* ω ήθη! ως αρνητικός σχολιασμός των

σύγχρονων καιρών και ηθών.
 -ότητα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. ιδιότητα ή κατάσταση: εγκαρδία-ότητα, δουλικ-ότητα, σφρηγιλ-ότητα 2. (περίληπτ.) σύνολο προσώπων που χαρακτηρίζονται από ορισμένη ιδιότητα: ανθρωπ-ότητα. [ETYM₁ < αρχ. -ότης, -ότητος, παραγ. επίθημα που ανήγεται σε τ. -τοτ- (< Ι.Ε. *-tāt-) και απαντά κυρίως σε παράγ. επιθέτων σε -ος, -ης (λχ. γέος - γέότης, ταχύς - ταχύτης), από όπου αυτονομήθηκε στη συνέχεια (λ.χ. έν-ότης, ποι-ότης)].
 ό τι συνδ.: εισάγει ειδική πρόταση: μου είπε ~ με πήρες τηλεφώνο ΣΥΝ. πως. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα.
 [ETYM₁ < αρχ. ότι, ουδ. τής αναφ. αντων. όστις (βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ως ειδικός και αιτιολογικός συνδ.].
 ό,τι αντων. {μόνο σε εν. ονομ. κ. αιτ.} 1. κάθε πράγμα που, αυτό που, όποιο πράγμα: δεν μπορείς να κάνεις ~ θέλεις || θα έχεις ~ ζητήσεις || ας το ξεχάσουμε ~ έγινε, έγινε ΦΡ. (α) **ό,τι (κι) ό,τι** για κάτι που δεν έχει υψηλή ποιότητα, δεν είναι προσεγμένο: εμείς πουλάμε υφάσματα πολυτέλειας, όχι ~! (β) ...κι **ό,τι να** να δηλώσουμε ότι δεν έχουμε ιδιαίτερες απαιτήσεις, ότι μας είναι ευπρόσδεκτο οτιδήποτε από αυτά που χρειαζόμαστε: Στην κατάσταση που βρεθήκαμε από τους σεισμούς ποιος νοιάζεται για πολυτέλειες; Ρούχα να 'ναι ~! || το θέμα είναι να έχεις να τρώς φαΐ να 'ναι ~! 2. (+ κί αν | και να) ανεξαρτήτως του ποιος, πόσος, ανεξαρτήτως του είδους: ~ όρδο και να πάρεις, θα φθάσεις || ~ βιβλίο κι αν του δώσεις, θα το διαβάσει 3. (ως επίθ.) όποιος, οποιοσδήποτε, όσος: δεν μπορώ ν'ακούω ~ ανησία έρθει στον καθένα || **αύριο θα βάλω πλυντήριο- δώσε μου ~** **άπλυτα έχεις** || ~ **απορίες έχεις, θα τις συζητήσουμε μετά** · 4. **ό,τι (που)** ακριβώς τη στιγμή που: λέγεται συνήθ. για (κάποιον/κάτι) που εμφανίζεται ακριβώς τη στιγμή που γίνεται λόγος για αυτό(ν): *Καλώς τον Γιάννη!* ~ *σε σκαρτομόνη!* λέγαμε για σένα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα. [ETYM₁ < αρχ. ό,τι, ουδ. τής αναφ. αντων. όστις (βλ.λ.).]

ΌΤΙ - ό,τι - οτιδήποτε. Το αοριστολογικό ό,τι (Ο,τι και να πεις, έχεις δικαιο) διακρίνεται κανονικά στη γραφή από τον ειδικό σύνδεσμο ΟΤΙ! (Είπε ότι συμφωνεί) με τη χρήση του κόμματος μετά το ο- (ό,τι) ή -στον έντυπο λόγο παλαιότερα- με τη μεσολάβηση ενός κενού διαστήματος ανάμεσα στο ο- και το -τι (ό,τι). Το αοριστολογικό οτιδήποτε δεν χρειάζεται κόμμα, γιατί ως σύνθετο με το σημασιολογικό -όηποτε) διακρίνεται αυτομάτως από το ειδικό ότι.

οτιδήποτε αντων. 1. οποιοδήποτε πράγμα, ό,τι κι αν: *μπορείς να πετύχεις ~, αρκεί να προσπαθήσεις* || ~ (κι αν) του *ποι, θα φέρει αντιρρήσεις* || ~ *θέλεις, ζητά το από μένα* 2. (καταχρ. ως επίθ.) οποιοσδήποτε: ~ *πρόβλημα (κι αν) έχεις, μη διατάσεις να μου το πεις* || ~ *απορίες έχετε, θα τις λύσουμε μετά*. [ETYM₁ < αρχ. οτιδήποτε < ό,τι (βλ.λ.) + αοριστολ. μόριο *όηποτε* (< δή + πότε)].

Ο.Τ.Ο.Ε. (η) Ομοσπονδία Τραπεζοϋπαλληλικών Οργανώσεων Ελλάδος.
 οτομοτρίς (το) {άκλ.} η αυτοκινητάμαξα. [ETYM₁ < γαλλ. automotrice, θηλ. του automoteur < auto- «αυτομάτος» + moteur «μηχανή, κινητήρας»].

οτοστόπ (το) {άκλ.} το 'α σταματά πεζοπόρος διερχόμενο όχημα, συνήθ. με τη διεθνώς καθιερωμέ'η χειρονομία προτεταμένου αντίχειρα με τα δάχτυλα κλεισμένα σε ροθία και να ζητεί από τον οδηγό του να τον μεταφέρει, χωρίς να πληρώσει κόμιστρο. [ETYM₁ < γαλλ. auto-stop].

ότου στους τύπους *μέχρις ότου, αφού, έως ότου*, που λειτουργούν ως σύνδεσμοι. [ETYM₁ < αρχ. ότου, αρχαϊκή γεν. τής αντων. Οστις (βλ.λ.).]

οτηρός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) εργατικός, φιλόπνοος, ακάματος, δραστηριός: ~ *θεράπων τής επιστήμης*. [ETYM₁ αρχ. < θ. *ότρ-* (που απαντά και στο ρ. *ότρύνω* «ωθό, προτρέπω»), βλ. λ. *παροτρύνα*] + παραγ. επίθημα -ηρός (πβ. *πον-ηρός, μοιθ-ηρός*). Το θ. *ότρ-* ανάγεται σε θ- προθεμ. + μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *twei- «ωθό, προτρέπω», πβ. σανσκρ. tvārate «επίγιομα, βιάζομαι», αρχ. γερμ. dweran «γυρίζω ορμητικά, ταχέως» κ.ά.].

Οττάβα (η) η πρωτεύουσα του Καναδά. [ETYM₁ < αγγλ. Ottawa, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει την πόλη, < αλγκον. adawe «μεγάλος ποταμός» ή «έμπορος» (αβεβ. σημ.). Η πόλη έλαβε αυτή την ονομασία το 1854, ενώ μέχρι τότε ονομαζόταν Bytown, από το όνομα του Βρετανού συνταγματάρχη John By].

Ο.Τ.Υ. (η) Ομοσπονδία Ταχυδρομικών Υπαλλήλων.
 ου' επιφών. (συνήθ. παρατεταμένο: *οοοοοο*) εκφράζει: 1. αποδοκμασία· και στη ΦΡ. ΟΥ να μου *χαθείς!* άντε χάσου! 2. θαυμασμό: ~! Τι *ωραίο σάτι!* 3. επιβεβαίωση (αντί του «βέβαια», «σίγουρα»): ~ *Έφυγε το καράβι; —, τώρα!* || ~ *Σου άρεσε το γλυκό; —, να 'χα κι άλλο!* [ETYM₁ < Ηχώμιμη λ. πβ. μτγν. επιφών. *οοά*, αρχ. αρνητ. μόριο *οο(κ)*].
 ΟΥ'ΚΤΟΥΚ (μπροστά από φωνήεν) μόρ. (αρχαιοπρ.) 1. μτγν για τον σκωπτικό σχηματισμό γνωμικών κατ' αναλογία προς τις Δέκα Εντολές)... ου *μοιγείσεις, ου κλέψεις, ου φονεύσεις...*, βλ. λ. *εντολή*, ΠΙΝ.) με τα οποία εκφράζεται αποτροπή: ~ *μπλέεις!* 2. *όχι* κυρ. στις ΦΡ. (α) *να ή ου;* να ή όχι. (β) *ου γαρ έρχεται μόνον* (ου γαρ *έρχεται μόνον*) δεν έρχεται μόνο του (ενν. *το γήρας*): για τα δεινά που συνοδεύουν τη γεροντική ηλικία π.χ. άνοια, βαρνηκοΐα κ.λπ. (γ) ουκ *όλιγοι*, -ες, -α πολλοί, -ες, -ά: για την αγορά ενός ακινήτου πρέπει να συγκεντρωθούν ουκ *όλιγα έγγραφα*, ώστε να υπογραφεί το συμβόλαιο αγοράπλησίας || *ακούστηκαν ουκ *όλιγες* μεγαλοστομίες στην εκδήλωση* (δ) *ουκ εν τω πολλώ το εν* (ουκ εν τω πολλω το εν) το καλό, το αξιόλογο δεν βρίσκεται στην ποσότητα αλλά στην ποιότητα (ε) *ουκ*

αν *λάβοις παρά τού μη έχοντος* βλ. λ. *λαμβάνω* (στ) *ου παντός πλειεν *Κόρινθον** βλ. λ. *Κόρινθος*. [ETYM₁ αρχ. αρνητ. μόριο, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. ud, γοθθ. Dī «εκτός - εξ ολοκλήρου», αρμ. ος «δέν», αρχ. *σλαβ* u- (πβ. u-bogī «φτωχός») κ.ά. Το μόριο ου εμφανίζεται ως *ουκ* προ φωνήεντος και ως *ουχ* προ δασέος φωνήεντος. Κατ' αντιδιαστολή προς το μόριο *μή* (βλ.λ.), το οποίο εξέφραζε υποκειμενική άρνηση, το *ου* δήλωσε την αντικειμενική και απόλυτη απόρριψη].

-ού παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. επάγγελμα: *μυλων-ού, ψαρ-ού, αβρουλ-ού* 2. ιδιότητα (μεγεθ.): *γλωσσ-ού, χειλ-ού* 3. ανδρώνυμο: *Μιχαλ-ού, Νικολ-ού*. [ETYM₁ Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο οφείλεται σε μεταπλασμό θηλ. ονομάτων σε -ώ με βάση την αιτ. -ούν (λ.χ. αρχ. *Ιώ, - Ιούν, άλωπό - άλωπούν* → *άλωπού | αλεπού*), από όπου αυτονομήθηκε στη συνέχεια].

ουά επιφών.: δηλώνει το κλάμα του μωρού. [ETYM₁ μτγν. επιφών., πβ. λατ. van].
 ουά επιφών. (αρχαιοπρ.) αλλήμονο' ΦΡ. (α) *ουά και αλίμονο* για κάτι οριακό, ακραίο ή απαράδεκτο, το οποίο θα έχει σοβαρές επιπτώσεις, αν συμβεί (επομένως, πρέπει να αποτραπεί): ~ *να τα παιδιά δεν εμπιστευότανι τους γονείς τους* (β) *ουά κι αλίμονο σου* (ως απειλή): ~ *αν δεν έχεις ετοιμάσει τα μαθήματα σου εγκαίρως!* (γ) *ουά τοις ήττημένοις* (ουά τοις ήττημένοις, λατ. vae victis) έλεος σε αυτούς που έχουν ήττηθεί κυρ. επειδή είναι έρμια της βούλησης των νικητών τους (δ) *ουά υμ'ιν* (Γραμματείς και Φορτισιοί υποκριταί) (ουά υμίν, Γραμματείς και Φορτισιοί υποκριταί, Κ.Δ. Ματθ. 23, 15) ως έντονη αποδοκιμασία προς πρόσωπα συνήθ. με υψηλή κοινωνική θέση και υποκριτική συμπεριφορά. [ETYM₁ μτγν., που συνδ. με τα συνώνυμα λατ. vae, αρμ. van, γοθθ. wai, λατ. wai κ.ά. Το ρητό *ουά τοις ήττημένοις* αποτελεί λόγ. μετάφραση του λατ. vae victis, που μαρτυρείται στον ιστορικό Τίτο Λίβιο].

Ουαλία (η) γεωγραφική και πολιτική διαίρεση και πριγκιπάτο του Ηνωμένου Βασιλείου, που καταλαμβάνει το Δ. τμήμα του νησιού της Μ. Βρετανίας, με πρωτεύουσα το Κάρντιφ, όπου ένα ποσοστό των κατοίκων μιλά την Ουαλική. — Ουαλός (ο), Ουαλή (η), ουαλικός, -ή, -ό. Ουαλικά (τα). [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. Wales < αρχ. αγγλ. wain «ξένος», ονομασία του δόθηκε στους ντόπιους Ουαλούς (Κέλτες) από τους Άγγλο-σάξονες (γερμανογενείς) εποίκους λόγω τής διαφοράς τους στη γλώσσα και στον πολιτισμό. Το ουαλ. Cymru προέρχεται από τη λ. cymry «συμπατριώτες»].

Ουάσινγκτον (η) {άκλ.} η πρωτεύουσα των Η.Π.Α. [ETYM₁ Η αμερικανική πρωτεύουσα οφείλει το όνομα της στον πρώτο πρόδροπο των Η.Π.Α. George Washington (1732-1799). Το ίδιο το επώνυμο προέρχεται από την ονομασία μιας μικρής πόλης και ερμηνεύεται ως «καταυλισμός των Wassaw» (Wassa < αρχ. αγγλ. wāth «κυνήγιο» + sige «νίκη»)].

ουβερτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. 1. αυτετελής εισαγωγικό κομμάτι σε ευρύτερη μουσική σύνθεση, σουίτα, μπαλέτο, όπερα κ.λπ. ΣΥΝ. εισαγωγή, προλόδιο 2. (συνεκδ.) συμφωνικό ποίημα, σύνθεση για ορχήστρα στην οποία αποδίδεται μουσικά ένα δραματικό περιεχόμενο: *συμφωνική - «1812» τού Τσαϊκόφσκι*. [ETYM₁ < γαλλ. ouverture «άνοιγμα, εισαγωγή» < ouvrir «ανοίγω» < δημωδ. λατ. *aperire < λατ. aperire «ανοίγω»].

ούγαινα (η) {ουγαινών} είδος ψαριού με μυτερό ρύγχος, που μοιάζει με σαργό. [ETYM₁ < αρχ. *ύαινα* (βλ.λ.), με ανάπτυξη ευφώνικου -γ- και προφορά του ύ- ως [u] μέσω ορισμένων διαλέκτων (λ.χ. πβ. κυπρ. *μούγια* < αρχ. μύια, ποντ. *κούνα* < αρχ. *κύων*). Η σημ. *νύρι* (του *ύαινα*) ήδη μτγν.].

ου γαρ έρχεται μόνον → ου
 Ουγγαρία (η) (ουγγρ. Magyar Koztársaság = Δημοκρατία τής Ουγγαρίας) κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βουδαπέστη, επίσημη γλώσσα την Ουγγρική και νόμισμα το φορίντ (φορίντ). — Ούγγρος κ. (καθηλ.) Ουγγαρέζος (ο), Ουγγαρέζα (η), Ουγγρικά κ. (λαϊκ.) Ουγγαρέζικα (τα), ουγγρικός, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λαϊκ.) ουγγαρέζικος, -η/-ια, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ETYM₁ < λατ. Hungaria, πθ. από τον ροσ. ποταμό Ugra, ΝΔ. τής Μόσχας, αν και ορισμένοι το συνδέουν με τη λ. Hun, τίτλο των Μογγόλων αυτοκρατόρων (βλ. λ. *χαν*). Το ουγγρ. Magyar προέρχεται από το αρχ. ουγγρ. όνομα Magy «άνθρωποι, λαοί»].
 Ουγενότι (οι) Γάλλοι διαμαρτυρόμενοι με ιδιαίτερη πολιτικοστρατιωτική οργάνωση, οι οποίοι ήρθαν σε σύγκρουση με τους ρομαιοκαθολικούς σε θρησκευτικούς πολέμους. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. Huguenot < γερμ. (έλβετ.) eidgenot < γερμ. Eidgenossen «ομόσπονδοι», ενό η σημερινή γαλλ. γρ. οφείλεται στην επίδραση του ονόματος του Ελβετού πολιτικού Bezanson Hugues, ο οποίος ηγήθηκε κινήσεως για παροχή ανεξίτηρσίας μετά τις εκτεταμένες σφαγές των Ουγενότων από τους ρομαιοκαθολικούς].

θύγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθένα από τα κατά μήκος άκρα υφίσταμα-τος, όπου αποτυπώνεται συνήθ. η προέλευση και η σύσταση του. [ETYM₁ < μεσν. *ούια* < μτγν. *ούα* < αρχ. *δα | ωα | ώα* «πρόβεια, περιθώριο» (βλ. λ. *ώα*)].
 Ουγκάντα (η) (αγγλ. Republic of Uganda = Δημοκρατία τής Ουγκάντας) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα την Καμπάλα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το σελίνι. — θυγκαντέζος (ο), Ουγκαντέζα (η), ουγκαντέζικος, -η, -ο.
 [ETYM₁ < αγγλ. Uganda < σουαζίλι Uganda «χώρα των Γκάντα» < u «χώρα, γη» + Ganda, ονομασία ιθαγενών λαών, αγν. ετύμου].

ουγκαριτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη σφηνοειδή γραφή που ανακαλύφθηκε σε επιγραφές τής αρχαίας πόλης Ουγκαρίτ, στην

περιοχή της σημερινής Β. Συρίας.
 [ETYM. < αγγλ. Ugaritic < Ugarit, αρχαία πόλη της Β. Συρίας, < σουμερ. ugáru «πεδιάδα»].
 ουγκιά (η) μονάδα βάρους σε διάφορες χώρες, η οποία ισοδυναμεί με 28,34 γραμμάρια.
 [ETYM. < αρχ. *oungia* | *oungia* < λατ. uncia «δοδεκατημόριο» < unius «έναν», πβ. γοθθ. unka, αρχ. αγγλ. unce, ιρλ. unga].
 -ουδάκι υποκοριστικό επίθημα ουδέτερον ουσιαστικών: (σταυρός) *σταυρ-ουδάκι*, (λαμύς) *λαμ-ουδάκι*, (μωρό) *μωρ-ουδάκι*. [ETXΜ Υποκορ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα επίθηματά -ουδί + -άκι].
 ουδαμόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από κανένα μέρος, από πουθενά: ~ *συνάγεται ότι ο καθηγορούμενος διέπρσε το έγκλημα* ANT. πανταχόθεν, ολούθε, από παντού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν-. [ETYM. αρχ. < οὐδαμός «κάνεις» + -θεν (βλ. λ.)].
 ουδαμου επίρρ. (αρχαιοπρ.) πουθενά: ~ *της Γης φέρονται οι κυβερνώντες κατ' αυτόν τον τρόπο* ANT. πανταχού.
 [ETYM. < αρχ. *ουδαμού* < οὐδαμός «κάνεις» (μόνο πληθ.) < ουδέ + *άμός «κάποιος». Το αοριστ. *άμός, που μαρτυρείται μόνο στα συνθ. και σε επίρρ. εκφράσεις (λ.χ. *άμός, άμή*), ανάγεται σε τ. *sm-os (βλ. λ. άμα) και συνθ. με σανσκρ. sama-].
 ουδαμώς επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο: ~ *αποδεικνύεται ότι έχει δικαιο ΣΥΝ*. καθόλου, διόλου, ποσός, ούτε κατ' ελάχιστον. [ETYM. < αρχ. ουδαμός, βλ. λ. οὐδαμού].
 ουδέ συνθ. (αρχαιοπρ.-διαλεκτ.) ούτε κατ' ΣΥΝ. μηδέ. [ETYM. αρχ. < ου (βλ. λ.) + δε].
 ουδέϊς, ουδεμία, ουδέν αντων. {ουδενός, ουδεμιάς | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) ούτε ένας, κανένας ANT. όλοι, πάντες: ΦΡ. (α) *επ' ουδενί* με κανέναν τρόπο, σε καμιά περίπτωση (β) *κατ' ουδέναν τρόπο* καθόλου, ουδόλως (γ) *ουδέϊς αναντικατάστατος* βλ. λ. *αναντικατάστατος* (δ) *ουδέϊς εκόν κακός* κανείς δεν είναι κακός με τη θέληση του (ε) *ουδέϊς δύνανται δισί κυρίως δουλεύειν* (ουδέϊς δύνανται δισί κυρίως δουλεύει ν. Κ.Δ. Μαθθ. 6, 24) κανείς δεν μπορεί να υπηρετεί δύο κυρίως (στ) *ουδέν μνημότερον τού προσωρινού* τίποτα πιο μόνιμο από το προσωρινό, κάτι που ξεκινά ως προσωρινό καταλήγει να διατηρείται επ' αοριστον (ζ) *ουδέν σχολίον* ως απάντηση που δείχνει ότι κάποιος δεν επιθυμεί να δηλώσει ή να σχολιάσει κάτι: *στην ερώτηση των δημοσιογράφων ο κυβερνητικός εκπρόσωπος απάντησε: «~»*. [ETYM. αρχ. < ουδέ + εις, μία, εν. Από το ουδ. ουδέν (< ουδέ + εν) έχει προέλθει το αρνητ. μόριο δέν (βλ. λ.)].
 ουδέποτε επίρρ. [αρχ.] ούτε μία φορά, ποτέ ANT. πάντοτε.
 ουδετερόδυνος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. (για ηλεκτρονικό ενισχυτή ή ασύρματο δέκτη) ο απαλλαγμένος από κυμάνσεις που μπορούν να παραχθούν δευτερογενώς μέσα στις ηλεκτρονικές λυχνίες της ενίσχυσης. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. neutrodynε (νόθο συνθ.) < neutro- (< λατ. neuter) + -dync < αρχ. δύναις].
 ουδετερόνιο (το) {ουδετερόνι-ου | -ων} το νετρόνιο (βλ. λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. neutron].
 ουδετεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αναγνώριση καθεστώς ουδετερότητας, η οποία συνεπάγεται την εξάφηση από την πολεμική δράση υπηρεσιών, οργανισμών, περιοχών, πόλεων ή μνημείων. —ουδετεροποιώ ρ. {-είς...}. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. neutralisation].
 ουδέτερος, -η, -ο 1. αυτός που δεν παίρνει το μέρος ούτε τού ενός ούτε τού άλλου: *έμεινε -στη διαφωνία μας 2*. (συνεκδ.) αυτός που μένει αδρανής, που δεν συμμετέχει στη συλλογική δράση 3. αυτός που μεταξύ δύο εμπόλεμων πλευρών δεν παίρνει το μέρος καμιάς: η *Σουηδία κράτησε ~ στάση στους δύο παγκόσμιους πολέμους* | ~ *χώρα*-ΦΡ. *ουδέτερη ζώνη* (i) η λωρίδα εδάφους που περιλαμβάνεται μεταξύ των συνοριακών γραμμών δύο χωρών, χωρίς να ανήκει σε καμιά από τις δύο (ii) η εδαφική έκταση στην οποία απαγορεύονται στρατιωτικές επιχειρήσεις ύστερα από συμφωνία των εμπόλεμων δυνάμεων 4. (εκφραστ.-συνήθ. μειωτ.) αυτός που δεν έχει κανένα ισχυρό χαρακτηριστικό γνώρισμα: *οι σχέσεις τους δεν ήταν ούτε καλές ούτε κακές: ήταν ουδέτερες* 5. ΧΗΜ. αυτός που δεν ανήκει ούτε στα οξεία ούτε στα αλκάλια: ~ *ένωση* | *άλας* · 6. ΓΛΩΣΣ. (α) *ουδέτερο γένος* το γραμματικό γένος στο οποίο κατατάσσονται τα ονόματα που δεν είναι ούτε αρσενικού ούτε θηλυκού γένους (β) *ουδέτερο (όνομα)* όνομα ουδετέρου γένους: τα *ονόματα που έχουν άρθρο «το»* (π.χ. *τραπέζι, πιάτο, σπίτι*) είναι ~ (γ) *ουδέτερη διάθεση* η διάθεση στην οποία ανήκουν τα ρήματα, σύμφωνα με τη σημασία των οποίων το υποκείμενο ούτε ενεργεί ούτε δέχεται ενέργεια από άλλον, αλλά βρίσκεται σε μια κατάσταση (π.χ. *κοιμάμαι, ζω, πεννώ κ.λπ.*). [ETYM. αρχ. < ουδέ + έτερος, πβ. μηδ-έτερος].
 ουδετερότητα (η) [1824] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς ουδέτερος, να μη συμμετέχει σε διενέξεις: *τηρώ στάση ουδετερότητας*. Γ. ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. neutralité].
 ουδετερόφιλος, -η, -ο αυτός που προτιμά να μένει ουδέτερος. —ουδετεροφιλία (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. neutrophil (νόθο συνθ.)].
 ουδετερόνιο ρ. μετβ. [1837] {ουδέτερ-ουσα, -ώθηκα, -ομένως} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κίνω κάτι ουδέτερο: ~ *χημική ένωση* | *ηλεκτρικό αγωγό*. —ου-δετέρωση (η) [1836]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. neutraliser].
 -ουδί παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών: νε-αρ-ουδί, αγγελ-ουδί, μαθητ-ουδί.
 [ETYM. Παραγ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μεγν. υποκ. επίθημα -ουδίου, συνηρημένων ουσιαστικών σε -ους, λ.χ. *φλοῦς-φλοῦδιον, χνούς-χνούδιον*].
 ουδόλως επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κανέναν τρόπο, καθόλου, διόλου ΣΥΝ.

ούτε κατ' ελάχιστον.
 [ETYM. μεσν. < ουδέ + όλως < όλος].
 ουδός (ο) ΦΥΣΙΟΛ. 1. η ελάχιστη τιμή της ισχύος ενός ερεθίσματος, που αρκεί για να προκαλέσει διέγερση ή συγκεκριμένο αίσθημα (π.χ. η ελάχιστη ένταση ακουστικού ερεθίσματος, που μπορεί να γίνει αντιληπτό από το αφτί) 2. το ποσό ουσίας που μπορεί να επαναπρο-φηθεί από τον νεφρό, πέρα από το οποίο η ουσία αποβάλλεται στα ούρα.
 [ETYM. < αρχ. ουδός | οδός < *δδΕός, αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το αρχ. ουδός «έδαφος, δάπεδο» (το ου- φαίνεται ριζικό και όχι αποτέλεσμα συναίρεσως *á-Foδ-l *0-Εεδ-), ενώ ούτε η αναγωγή στις λ. οδός και έδαφος ικανοποιεί].
 Ο.Υ.Ε.Τ. (η) Ομοσπονδία Υπαλλήλων Ελληνικών Τραπεζών.
 ΟΥΕΦΑ (η) (U.E.F.A. = αγγλ. Union of European Football Associations) Ευρωπαϊκή Ένωση Ποδοσφαιρικών Ομοσπονδιών.
 ουζάδικο (το) το κατάστημα στο οποίο σερβίρονται ούζο και ουζο-μεζέδες ΣΥΝ. ουζερί.
 ουζερί (το) {άκλ.} το ουζάδικο (βλ. λ.). iETYM. < ούζο + -ερί, κατά τα γαλλ. pâtisserie, confiserie].
 Ουζμπεκιστάν (το) {άκλ.} (ουζμπεκ. Ozbekiston Respublikasi = Δημοκρατία του Ουζμπεκιστάν) κράτος της Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία της Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα την Τασκένδη, επίσημη γλώσσα την Ουζμπεκική και νόμισμα το σομ Ουζμπεκιστάν. — Ουζμπεκός (ο), Ουζμπεκά (η), ουζμπεκικός, -ή, -ό, Ουζμπεκικά (τα). [ETYM. < ουζμπεκ. Ozbekiston «ώρα των Ουζμπεκόν» (περσ. ostān «χώρα»). Οι Ουζμπεκοί οφείλουν το όνομα τους στον Μογγόλο χαν Узбек | Oz Beh (1282-1341)].
 ούζο (το) 1. οινοπνευματώδες ποτό ελληνικής κατασκευής, το οποίο παρασκευάζεται με απλή ανάμειξη καθαρής αλκοόλης, νερού και μικρών ποσοτήτων αιθέριων ελαίων (αντί για γλυκάνισο και μύραβο που χρησιμοποιούνταν παλαιότερα) και συνήθ. πίνεται αραιωμένο με νερό 2. (ως επιφών.) χλευσμός απευθυνόμενος σε μεθυσμένο. — (υποκ.) ουζάκι (το). [ETYM. Αβεβ. έτύμου, πιβ. από την ιταλ. φρ. uso Massalia, η οποία δήλωνε το ελληνικής παραγωγής ποτό, που προοριζόταν «για χρήση (εμπορική) της Μασσαλίας». Κατ' άλλη άποψη, < τουρκ. üzüm «σταφύλι»].
 ουζομεζές (ο) {ουζομεζέδες} στιδήποτε προσφέρεται ως μεζές συνοδευτικά μαζί με ούζο, κυρ. θαλασσινά.
 ουζοπότης (ο) [1896] {ουζοποτών}, ουζοπότισσα (η) {δύσχηρ. ουζο-ποτισσών} πρόσωπο που πίνει συχνά ούζο. — ουζοποσία (η).
 ουζοπωλείο (το) (λόγ.) το ουζάδικο (βλ. λ.).
 ουζοπόλης (ο) {ουζοπωλών} (λόγ.) ο ιδιοκτήτης ουζοπωλείου.
 Ο.Υ.Θ. (ο) Οργανισμός Υδρέυσης Θεσσαλονίκης.
 ουσίκοι (το) {άκλ.· σπάν. πληθ. -ια} οινοπνευματώδες ποτό εξ αποστά-ξεως, που παράγεται από διάφορα σιτηρά. — (υποκ.) ουσικάκι (το). [ETYM. < αγγλ. whisky < ιρλ. uisce beatha ή < κεлт. (Σκωτίας) uisce beatha «νερό της ζωής» (πβ. λατ. aqua vitae)].
 ουκ жіор. — ου²
 ουκει επίρρ. (αρχαιοπρ.) όχι πια, όχι στο εξής ΣΥΝ. μηκέτι. [ETYM. αρχ. < ουκ (βλ. λ. ού) + έτι «ακόμη» (βλ. λ.)].
 -ούκλα μεγεθυντικό παραγωγικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών: *χερούκλα, ψαρ-ούκλα*.
 [ETYM. Παραγ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. *πανούκλα*), που προέρχεται από το μεγν. λατ. -ucla, συγκεκριομν. τ. τού υποκορ. Λατ. - (u)cula].
 Ουκρανία (η) (ουκρ. Ukraína) κράτος της Α. Ευρώπης, πρώην Δημοκρατία της Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Κίεβο, επίσημη γλώσσα την Ουκρανική και νόμισμα τη χρίβνα. — Ουκρανός (ο), Ουκρανή (η), ουκρανικός, -ή, -ό, Ουκρανικά (τα).
 [ETYM. Μεταφορά τού ρωσ. Ukraina < αρχ. ρωσ. Oukraïne «συνοριακή χώρα» < ου «δίπλα, προς» + kray «περιοχή», που ονομασθηκε έτσι επειδή αποτελούσε τη συνοριακή γη της μεσν. Ρωσίας κατά την επιδρομή των Τατάρων (13ος αι.)].
 -ούλα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών θηλυκού γένους: *καρδ-ούλα, γατ-ούλα, μικρ-ούλα, γυναικ-ούλα* (βλ. λ.), *παιδ-ούλα*. [ETYM. Παραγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προήλθε από το λατ. -ullai].
 -ουλάκι υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό κυρ. ουδέτερον ουσιαστικών: *αβγ-ουλάκι, γατ-ουλάκι* || (επίρρ.) *λιγ-ουλάκι* || (κ. επιθ.) *μικρ-ουλάκι*. [ETYM. < -ούλι + -άκι (υποκ. επίθηματά)].
 ουλαμάγος (ο) [1841] ΣΤΡΑΤ. διοικητής ουλαμού (βλ. λ.). [ETYM. < ουλαμός + -αγός (< άγω), πβ. λαγαγός].
 ουλαμός (ο) ΣΤΡΑΤ. τμήμα Οπλου ή Σώματος τού Στρατού Ξηράς, αριθμητικώς μεγαλύτερο από τη διμοιρία, αλλά μικρότερο από τον λόχο: ~ *παρελάσεως*. [ETYM. αρχ. < *Ρολαμός (το αρχικό ου- οφείλεται σε μετρική έκταση) < θ. *Fol-, ετεροισμ. βαθμ. τού θ. *Eel- τού ρ. *είλω* «συγκεντρώνω, συνθροίζω» (< *Eel-v-έω), για το οποίο βλ. λ. ίλη].
 ουλάνος (ο) (παλαιότ.) ο λοχιοφόρος υπέας τού γερμανικού, αυστριακού, πολωνικού ή ρωσικού στρατού.
 [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. uhlan < πολ. ulan < τουρκ. oglan «αγόρι, υπηρέτης»].
 ουλεμάς (ο) {ουλεμάδες} μουσουλμάνος θεολόγος και ερμηνευτής των νόμων ΣΥΝ. ιεροδίκης.
 [ETYM. < τουρκ. ulema < αραβ. 'ulama, πληθ. τού 'alim «σοφός, γνώστης»].
 Ούλεν (η) {άκλ.} (παλαιότ.) η εταιρεία παροχής πόσιμου νερού στο

λεκανοπέδιο Αττικής (συνεκδ.) η παροχή πόσιμου νερού. [ETYM₁ Από την επωνυμία της αμερικανικής εταιρείας Γιούλεν και Σία (με επί κεφαλής τον Ερρ. Γιούλεν), η οποία το 1931 κατασκεύασε την τεχνητή λίμνη του Μαραθώνα και το δίκτυο υδρεύσεως του λεκανοπεδίου Αττικής].

ουλή (η) το σημάδι που αφήνει στο δέρμα τραύμα ή έλκος που θεραπεύτηκε: *έχει μια βαθιά - στο πόδι του από μαχαίριά.* [ETYM₁ αρχ. < *Ρολ-σά ή *Εολ-νά, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. volnus «τραύμα», ουαλ. gweli, αρχ. ιρλ. fuil «αίμα» (μέσ. ιρλ. fuilí «αιματηρά τραύματα») κ.ά., αν και όλες οι συνδέσεις προσκρούουν σε μορφολογικές δυσχέρειες. Βλ. κ. *άλισκομαί*].

-ούλης παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών αρσενικού γένους: *μικρ-ούλης, χαζ-ούλης, εαυτ-ούλης.* [ETYM₁ Βλ. λ. -Ούλι].

-ούλι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών ουδέτερου γένους: *σακ-ούλι, μικρ-ούλι.* [ETYM₁ Αβεβ. ετύμου, πθ. < μεσ. -ούλιν < αρχ. -Ολλιον (λ.χ. *δενδρ-ούλιον*), η, κατ' άλλη άποψη, < θηλ. -ούλα (βλ.λ.). Από το ουδ. σχηματίστηκε το αρσ. -ούλης].

-ούλιακας (μειωτ.) παραγωγικό επίθημα που δίνει μεγαλύτερη έμφαση, προσδίδει μειωτική, υβριστική διάθεση στην αρνητική ιδιότητα που δηλώνει το θέμα: *χαζ-ούλιακας, μικρ-ούλιακας, στραβ-ού-λιακας.* [ETYM₁ < -ούλι | -ούλης + επίθημα -άκος (βλ.λ.).]

ουλιτίδια (η) [1884] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία ή χρόνια φλεγμονή των ουλών. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. gingivite].

ούλο (το) το σαρκώδες τμήμα του σιγονιού, που περιβάλλει τις φραγνικές αποφύσεις των γνάθων και την οστέινη ουσία των δοντιών. [ETYM₁ < αρχ. ούλον (κυρ. πληθ. ούλα), αβεβ. ετύμου. Η λ. συνήθ. αναλύεται ως *Ρόλ-σωνή *Εόλ-νον, αλλά, εν τωαύτη περιπτώσει, δεν ικανοποιεί ούτε η σύνδεση με το ρ. ειλώ «συγκεντρώνω, πιέζω» (βλ. λ. ίλη) με τη σημ. της συμπαγούς μάζας των ουλών ούτε η αναγωγή στο ρ. ειλώ | ίλλω «κυλώ, περιστρέφω» (βλ. λ. *ίλιγγος*) με αναφορά στο γεγονός ότι τα ούλα περικαλύπτουν τα δόντια].

ουλορραγία (η) {ουλορραγίες} ΙΑΤΡ. η τοπική αιμορραγία των ουλών, που οφείλεται κυρ. σε ουλιτίδια.

[ETYM₁ < ούλο + -ρραγία (με διπλασιασμό του αρχικού -ρ- εν συνθέσει) < αρχ. *ρήρηνια*, πθ. παθ. αόρ. β' *έρ-ράγ-ην*].

ούλος, -η, -ο (λαϊκότ.) όλος: *σπίτι με τα ~ του* (δεν του λείπει τίποτα) || *γυναίκα με τα ~ της* (έχει όλα τα χαρίσματα). [ETYM₁ < μεσ. ούλος < αρχ. όλος (βλ.λ.).]

-ουλόος, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, που δηλώνουν αυτόν που μοιάζει με κάποιον/κάτι, που πλησιάζει στο χαρακτηριστικό το οποίο δηλώνει το θέμα: *παχ-ουλόος, μακρ-ουλόος.* [ETYM₁ Υποκ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο ανάγεται στο ουδ. -ούλι < αρχ. -ούλιον, βλ. κ. -ύλλιο].

ουλιτιότουμ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) το τελεσίγραφο. [ETYM₁ < λατ. ultimatum «έσχατη ειδοποίηση» < λατ. ultimus «έσχατος, τελευταίος»].

ουλτραμαρίν (το) {άκλ.} το έντονο μπλε χρώμα: (κ. ως επίθ.): *η ~ μπλούζα μου θέλει πλίσσο.* Επίσης *ουλτραμαρίνα* (η).

[ETYM₁ < γαλλ. ultramarin (λ.χ. une blouse ultramarine) < ultra «πλέον, επιπλέον» + marin «θαλάσσιος, αυτός που έχει το γαλάζιο χρώμα της θάλασσας»].

ουλώδης, -ης, -ες {ουλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που θυμίζει ουλή 2. γεμάτος ουλές. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ουμανισμός (ο) 1. ΊΣΤ. πνευματική κίνηση που εμφανίστηκε στη Δ. Ευρώπη κατά την Αναγέννηση και χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια να εξυψωθεί το ανθρώπινο πνεύμα στην κριτική και ορθολογική του διάσταση με επιστροφή στις κλασικές πηγές της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας 2. ΦΙΛΟΣ, θεωρία και στάση ζωής που τοποθετεί τον άνθρωπο υπεράνω όλων των άλλων αξιών, που πιστεύει κυρ. στον πολιτισμένο, μορφωμένο άνθρωπο ως αξία: «*Η θρησκεία του μέλλοντος θα είναι ο καθαρός ~, δηλαδή η λατρεία όλων αυτών που προέρχονται από τον άνθρωπο*» (Ε. Ρενάν). — **ουμανιστής** (ο), **ουμανίστρια** (η), ουμανιστικός, -ή, -ό.

[ETYM₁ Μεταφορά του νεολατ. humanismus < humanus «ανθρώπινος» (< homo «άνθρωπος»)]. **Ουμβρία** (η) περιοχή της Κ. Ιταλίας στα ΑπέννιναΌρη. Επίσης **Ούμ-βρια**. — **ουμβρικός**, -ή, -ό.

ουμβρός (βλ.λ.). -ούμενος, -η (κ. -ένη), -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό μετοχής μεσοπαθητικού ενεστώτα: *φοβ-ούμενος, απαιτ-ούμενος*, (κ. ως ουσ.) *φορολογ-ούμένος*.

[ETYM₁ Παραγ. επίθημα μετχ. μέσου ενεστώτα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που αρχικώς απαντά σε συνηρημένα ρ. τύπου -ε"ω | -όω (λ.χ. *κατηγορόω - κατηγορούμενος, δικαιοώ - δικαιοούμενος*), αργότερα δε γνώρισε -ση λαϊκή γλώσσα- περιορισμένη επέκταση και σε άλλα ρ. (λ.χ. *μέλλω - μελλ-ούμενος, χρειάζομαι - χρειάζ-ούμενος*)]. **U.N.E.S.C.O.** (η) {άκλ.} (προφέρεται *Ουνέσκο*) (αγγλ. United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation) οργάνωση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, που αποσκοπεί, μέσω ποικίλων διακρατικών προγραμμάτων, στη συνεργασία των κρατών-μελών στους τομείς της εκπαίδευσης, της επιστήμης και του πολιτισμού. Ουνία (η) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. το σύνολο των μελών της Ορθόδοξης Εκκλησίας ή και των αρχαίων ανατολικών Εκκλησιών (Αρμενικής, Κοπτικής, Συριακής κ.ά.) που αναγκάστηκαν να υπαχθούν στη δικαιοδοσία του Πάπα, ιδιαίτερα στην Α. Πολωνία, Δ. Ουκρανία, Τραν-

συλβανία, Σλοβακία, Συρία κ.λπ. υπό την πίεση των πολιτικών αρχών όσο δέχθηκαν την υποταγή στη δικαιοσία του Πάπα ονομάστηκαν *Ουνίτες* ή Ουνιάντες, ενώ η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία τους απέδωσε την ονομασία «Ελληνοόρθουμοι Καθολικοί». Επίσης ουνιτι-**σμός** (ο) [1882].

[ETYM₁ < ιταλ. unia «ένωση» < λατ. unus «ένας»].

ουνιβερσαλισμός (ο) 1. ΘΡΗΣΚ. θρησκευτική κίνηση που πρωτοεμφανίστηκε στα μέσα του 18ου αι. στην Ευρώπη και αναπτύχθηκε στην Αμερική και η οποία υποστήριζε το δόγμα της σωτηρίας των ψυχών όλων των ανθρώπων ύστερα από ορισμένη περίοδο εξαγνισμού κατά τη μεταθανάτια ζωή 2. ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που υποστηρίζει την προτεραιότητα του συνολικού έναντι του μερικού καλού. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. universalisme < universel < λατ. universalis «καθολικός, γενικός» (< universus)].

ουνίσονο κ. ουνίσονο (το) ΜΟΥΣ. η ταυτοφώνια (βλ.λ.): *οι δύο μπάσοι τραγουδούν ~ || έξι μελωδίες για πιάνο σε ~.* [ETYM₁ < ιταλ. unisono «ταυτόφωνος, ομόφωνος»].

ουνιτής (ο) [1830] {ουνιτών} το μέλος της Ουνίας (βλ.λ.). — ΟΥΝΙΤΙ-**κός**, -ή, -ό. [ETYM₁ < ιταλ. Uniti (πληθ.) «ενωμένοι, ενωτικοί» < λατ. unitus < ρ. unio «ένωσος» (< unus «ένας»)].

Ούνων (ο) 1. ΊΣΤ. το μέλος νομαδικού ασιατικού λαού, που κατά τον 5ο αι. μ.Χ. με αρχηγό τον Αττίλα, εξαπλώθηκε με εκτεταμένες επιδρομές σε μεγάλο μέρος της Κ. και Α. Ευρώπης και απείλησε να κατακτήσει τη Ρώμη 2. (μτφ. μειωτ.) Ούνωνι (οι) πλήθος που προκαλεί καταστροφές, στήφη βαρβάρων (συνήθ. για τα πλήθη των τουριστών ή για τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*. [ETYM₁ < μεσ. Ούνωνι < μτγν. λατ. Hunni, λ. μογγολ. προελ. που σημαίνει απλώς *άνθρωπος, άνδρας*].

unus testis nullus testis λατ. (προφέρεται *ούνους τέστι νοούους τέ-στις*) ελλ. *ένας μάρτυς, κανένας μάρτυς* (κυρ. στα νομικά) για να αποδειχθεί κάτι πρέπει να υπάρχει μαρτυρία περισσότερών του ενός ατόμων.

ούπα (το) {άκλ.} πλαστικό βύσμα που μπορεί να τοποθετηθεί σε οποιοδήποτε υλικό (τούβλο, ξύλο κ.λπ.) για την ασφαλέστερη στήριξη κάθε είδους βίδας.

ΟΥ.Π.Α.Ε. (η) Ομοσπονδία Υπαλληλικού Προσωπικού Αυτοκινήτων Ελλάδος.

Ουπανισάδες (οι) ΘΡΗΣΚ. ινδουιστικά κείμενα που περιέχουν παραλλαγές των Βεδών (βλ. λ. *Βέδες*) σε στίχους ή σε πεζό λόγο. Επίσης Ουπανισάντ {άκλ.}. [ETYM₁ < σανσκρ. Upanisad, κυριολ. «το να κάθεται κανείς δίπλα σε κάτι» < ura «πλησίον» + ni «κάτω» + sidati «κάθεται»].

ουρά (η) 1. (στα ζώα) η συνήθ. επιμήκης και ευκίνητη προέκταση της σπονδυλικής στήλης πέρα από τον κορμό του σώματος ή οποιαδήποτε λεπτή σωματική προέκταση ζώου, που μοιάζει με τη δομή αυτή: *γάτα με φουντωτή ~ || η ~ του αλόγου || η ~ του πετεινού* (τα φτερά) || *η ~ του παγονιού | τού γαριού* ΦΡ. (α) (ειρων.) *μη στέλεις η ουρά τού γαϊδάρου* για κάτι που δεν είναι τόσο σημαντικό όσο παρουσιάζεται (β) *φάγαμε τού βόδι | τού γαϊδάρου, στην ουρά θα σταματήσουμε | θα δυσκολευτούμε | θα κολλήσουμε*; προκειμένου να προτρέψουμε κάποιον να ολοκληρώσει μια προσπάθεια της οποίας το μεγαλύτερο ή δυσκολότερο μέρος έχει ήδη αντιμετωπίσει (γ) *γάτα με τις ενιά ουρές* μαστίγιο που αποτελείται από έννια σχοινιά ή λουριά συνδεδεμένα με λαβή 2. (στον άνθρωπο) οι τελευταίοι σπόνδυλοι στο κάτω μέρος της σπονδυλικής στήλης ΣΥΝ. κόκκυγας· ΦΡ. (α) *χώνω παντού την ουρά μου* αναμειγνύομαι σε πολλά ζητήματα, ανακατεβόμαι παντού (β) *κουνάω την ουρά μου* βλ. λ. *κουνώ* (γ) *βάζω την ουρά στα σκέλια* (κρύπτω την ουρά εις τα σκέλη, μεσ. φρ.) βλ. λ. *σκέλια* (δ) *βράζω την ουρά μου έξω* αποστασιοποιούμαι από υπόθεση, αποποιούμαι ενδοχόμενες ευθύνες (ε) *βάζει ο διάβολος την ουρά του* βλ. λ. *διάβολος* (στ) *βάζω | χώνω την ουρά μου* (κάποι) αναμειγνύομαι σε μια υπόθεση: *όπου βάζει αυτός την ουρά του προκύπτει πρόβλημα*· 3. ΒΟΤ. ο μίσχος καρπού ή φύλλου ΣΥΝ. κοτσάνι 4. (α) το πίσω άκρο πράγματος ή σειράς: *η ~ της πορείας | της διαδήλωσης | της παράταξης | αεροπλάνου | κομητή | νηφικού* (β) επιμηκες τμήμα που θυμίζει στο σχήμα ουρά (σημ. 1): *οι ~ στα μαλλιά* (γ) ΜΟΥΣ. *πιάνω με ουρά* το πιάνο που χρησιμοποιείται σε συναυλίες, οι χορδές του οποίου είναι παράλληλες με τα πλήκτρα σε αντίθεση με το όρθιο πιάνο (πθ. *όρθιο πιάνο, λ. πιάνο*) 5. σειρά ατόμων που περιέχουν κάτι: *περιμένο | μπαίνω στην ~ || φεύγω από την ~ || κάνω* (σηματίζω) | *πηδώ την ~ || μπροστά στα ταμεία σχηματίζονται μεγάλες ~* 6. ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των στρατιωτών που ακολουθούν το κύριο σώμα στρατιωτικής φάλαγγας ΣΥΝ. οπισθοφυλακή ANT. εμπροσθοφυλακή· ΦΡ. (α) *με* (την) *ουρά σε μεγάλη ποσότητα, αθρόωνος: ψέματα | λεφτά ~* (β) (παροιμ.) *πίσω έχει η αγλάδα την ουρά* βλ. λ. *αγλάδα*. — (υποκ.) **ουρίτσα** (η).

[ETYM₁ αρχ. < *όρσ-ό, ετεροιωμ. βαθμ. του I.E. *ersā «ουρά», πθ. αρχ. γερμ. ars «οπίσθια», χεττ. arpaš, αρμ. or κ.ά.].

ούρα (τα) (λόγ.) υγρό του σώματος που αποτελεί διάλυμα των άχρηστων προϊόντων του μεταβολισμού και ορισμένων άλλων ουσιών, σχηματίζεται στα νεφρά, καθώς οι ουσίες αυτές αποβάλλονται από το αίμα, αποθηκεύεται στην ουροδόχο κύστη και τελικά απεκκρίνεται από τον οργανισμό διά μέσου της ουρήθρας: *ανάλυση | εξέταση | έκκριση | απέκκριση | απέψη | ακράτεια ούρων* ΣΥΝ. (οικ.) κάτσορο, κατρούλι, τσίσα. [ETYM₁ < αρχ. ούρον (κυρ. πληθ.) < ουρώ (υποχωρητ.), βλ.λ.].

-ούρα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών: 1. αφηρημένων, που δηλώνουν ενέργεια ή αποτέλεσμα ενέργειας: *ανακατωσ-ούρα, χαϊρετ-ούρα, φαγ-ούρα, χασ-ούρα* 2. μεγεθυντι-

κόν, συνήθ. με μειωτική σημασία: *λαϊκ-ούρα, μωλ-ούρα*. [ETYM. Παραγ. επίθημα της Μγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μγν. *σαβ-ού-ρα*, μεσν. *σκοτ-ούρα*), που απαντά αρχικά σε λατινογενείς λ. (λ.χ. μγν. *σαβούρα* < λατ. *sabura*, μεσν. *κλεισούρα* < λατ. *clausura*), αργότερα δε επεκτάθηκε και σε ελληνικά θέματα με τη συμβολή και του μεγεθ. επιθήματος *-ούρι* (λ.χ. *λασπ-ούρα, θολ-ούρα, χασ-ούρα, αγια-στ-ούρα* κ.ά.).]

ουραγκοτάγκος κ. ουρακοτάγκος (ο) 1. μεγαλόσωμος ανθρωποειδής πθήκος με ιδιαίτερα μακριά χέρια και πυκνό, ακατάστατο, καστανέρυθρο τρίχωμα, ο οποίος ζει αποκλειστικά στα δάση του Βόρην και της Σουμάτρας (Ινδονησία) 2. (μτφ.-σκοπτ.) άσχημος άνθρωπος με άγριο παρουσιαστικό.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *ourangutan(g)* < μαλαϊκ. *orang hutan* < *orang* «άνθρωπος» + *hutan* «δάσος»].

ουραγός (ο/η) 1. τελευταίος σε βαθμολογία, κατάταξη ή κλίμακα αξιολόγησης: στη *βαθμολογία* ο *Πανσερραϊκός είναι ~ και απειλείται με υποβιβασμό* || η *χώρα αυτή είναι - στην παγκόσμια κατάταξη των χωρών με βάση το κατά κεφαλήν εισόδημα των κατοίκων τους* 2. ΣΤΡΑΤ. ο υπαξιωματικός που τοποθετείται τελευταίος σε τμήμα που εκτελεί πορεία 3. ΝΑΥΤ. το πλοίο που βρίσκεται στο τέλος νηοπομπής. [ETYM. αρχ. < *ουρά* + *-αγός* < *άγω*].

ουραμία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση στο αίμα μεγάλης ποσότητας ουρίας και άλλων ουσιών του μεταβολισμού ως ένδειξη βαριάς νεφρικής ανεπάρκειας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *urémie*].

ουραίος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την ουρά 2. αυτός που βρίσκεται στην ουρά: το ~ *περίγιο των ψαριών* 3. ΣΤΡΑΤ. *ουραίο* (το) το κινητό μέρος οπισθομοχούς τουφεκιού, που είναι προσαρμοσμένο στην ουρά της κάννης και αποτελεί τμήμα του κλειστρου. [ETYM. < αρχ. *ουραίος* < *ουρά*].

Ουράλης (ο) ποταμός της Α. Ευρώπης και της Δ. Ασίας, που πηγάζει από τα Ουράλια Όρη και εκβάλλει στην Κασπία Θάλασσα. [ETYM. Μεταφορά του ρωσ. *Ural*, βλ. λ. *Ουράλια*].

Ουράλια (τα) {Ουραλιών} οροσειρά της Β. Ρωσίας, η οποία αποτελεί φυσικό όριο μεταξύ του ευρωπαϊκού και του ασιατικού της τμήματος. — ουραλικός, -ή, -ό.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *Ural*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με *ataral* «σύνορο», ενώ, *κατ' όλην πιθανότητα*, από λ. τοπικών γλωσσών ως «βουνό» και *ala* «κορυφή, στέγη»].

ουραλοαλταϊκός, -ή, -ό [1894] 1. ΓΛΩΣΣ. *ουραλοαλταϊκή γλώσσα* καθεμιά από τις γλώσσες, οι οποίες ανήκουν στη μεγάλη γλωσσική ομάδα, που περιλαμβάνει τις φιννοουγγρικές γλώσσες (Φινλανδική, Ουγγρική κ.ά.), γλώσσες ορισμένων λαών της Σιβηρίας, Καθώς και τις αλταϊκές γλώσσες (Τουρκική, Μογγολική κ.λπ.) 2. αυτός που σχετίζεται με τα έθνη που μιλούν ουραλοαλταϊκές γλώσσες. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *Ural-Altaic* < *Ural* (βλ. λ. *Ουράλια*) + *Altai* < *Altai* «Αλταία όρη». Η ονομασία *Altai* είναι αβεβ. ετύμου, έχει δε συνδεθεί από ορισμένους με *μογγολ. alt* «χρυσός»].

ουρανής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα του ουρανού ΣΥΝ. *γαλάζιος, θαλασσίος* 2. *ουρανί* (το) το ίδιο το χρώμα του ουρανού ΣΥΝ. *γαλάζιο, θαλασσί*.

Ουρανία (η) 1. κόρη του Δία και της Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα της αστρονομίας 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *ουρανός* (βλ. λ.)].

ουράνια (τα) [μγν.] {ουρανίων} (λογοτ.) ο ουρανός- ΦΡ. (μτφ.) στα *ουράνια* σε κατάσταση υπέρτατης ευτυχίας: *πετάω ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος*.

ουρανικός, -ή, -ό [1881] ΓΛΩΣΣ. (φθογγική παραλλαγή συμφώνου) που προφέρεται, καθώς η επιφάνεια της γλώσσας αγγίζει τον ουρανίσκο. π.χ. το κ στο *κίππος, το γ στο γέρος, το χ στο χέρι, το γκ στο έγκυρος* (πβ. λ. *υπερωικός*). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *palatal*].

ουράνιο (το) [1861] {ουρανίου} ΧΗΜ. το βαρύτερο ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο U), που περιέχεται στον στερεό φλοιό της Γης και του οποίου τα μεταλλεύματα αποτελούν πηγές πυρηνικών καυσίμων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΠΝ.).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *uranium* (από το όνομα του πλανήτη Ουρανού, που είχε ανακαλυφθεί λίγο πριν από το χημικό στοιχείο)].

ουράνιος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ουρανό, αυτός που βρίσκεται στον ουρανό ή προέρχεται από αυτόν: ~ *σώματα* | *φαινόμενα*-ΦΡ. (α) *ουράνιο τόξο* σειρά ομόκεντρων έγχρωμων φωτεινών τόξων στον ουρανό ως αποτέλεσμα της διάθλασης και αντανάκλασης των ηλιακών ακτινών από σταγονίδια νερού στην ατμόσφαιρα (συνήθ. μετά από βροχή) (βλ. κ. λ. *ιριδα*) (β) *ουράνια σφαίρα* η φανταστική σφαίρα στην εσωτερική επιφάνεια της οποίας έχουμε την ψευδαίσθηση ότι βρίσκονται τα ουράνια σώματα: έχει ακαθόριστη ακτίνα και το κέντρο της ταυτίζεται με το κέντρο της Γης (γ) *ουράνιος χάρτης* ο χάρτης ενός τμήματος ή ολόκληρου του ουρανού 2. ΑΣΤΡΟΝ. *ουράνια μηχανική* ο κλάδος που ερευνά την κίνηση των ουρανίων σωμάτων του κοσμικού διαστήματος 3. (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με το θείο, γενικότ. αυτός που λόγω της εξαιρετικότητάς του ξεπερνά τα ανθρώπινα: ~ *ομορφιά* | *λάμψη* | *Πατέρας* (ο Θεός) ΣΥΝ. *θεός*.

ουρανίσκος (ο) ΑΝΑΤ. το άνω τοίχωμα της στοματικής κοιλότητας. [ETYM. μγν., υποκ. του αρχ. *ουρανός* (βλ. λ.)].

ουρανισκόφωνος, -η, -ο [1836] ουρανικός (βλ. λ.).

ουρανισμός (ο) ΙΑΤΡ. η ανδρική παθητική ομοφυλοφιλία. — ουρανιστής (ο).

[ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. *uranism* < γερμ. *Uranismus* < αρχ. *Ουρανία* (επίθ. της θεάς Αφροδίτης)].

ουρανοβάμων, -ων, -ον {ουρανοβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (σπάν.) αυτός που βρίσκεται εκτός πραγματικότητας, στον δικό του φανταστικό κόσμο ΣΥΝ. *αιθεροβάμων, φαντασιόκοπος* ΑΝΤ. *ρεαλιστής*. — ουρανοβατώ ρ. [μγν.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. [ETYM. μγν. < *ουρανό-* + *-βάμων* < *βαίνο* (πβ. *αιθερο-βάμων*)].

ουρανοβάτης (ο) {ουρανοβατών} ο ουρανοβάμων.

[ETYM. < *ουρανός* + *-βάτης* < *βαίνο*, πβ. *υπνο-βάτης*].

ουρανογνωσία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η γνώση και η έρευνα του ουρανού και των ουρανίων σωμάτων.

ουρανογραφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η μελέτη των σχετικών θέσεων των αστείων και της αναγνώρισής τους στον ουρανό με τη βοήθεια αστρονομικών χαρτιών 2. το σύνολο των βιβλίων και χαρτιών που βοηθούν στην αναγνώριση των ουρανίων σωμάτων.

ουρανογραφικός, -ή, -ό [1871] 1. αυτός που σχετίζεται με την ουρανογραφία 2. ΑΣΤΡΟΝ. (α) *ουρανογραφική σφαίρα* η απεικόνιση της ουράνιας σφαιρίας (β) *ουρανογραφικές συντεταγμένες* σύστημα σφαιρικών συντεταγμένων, αντίστοιχο με το σύστημα γεωγραφικών συντεταγμένων.

ουρανοθέμελα (τα) {χωρ. γεν.} (λογοτ.) τα θεμέλια του ουρανού: *οίστηκαν τα ~*.

ουρανοκατέβατος, -η, -ο 1. αυτός που έχει σταλεί από τον Θεό ή θεωρείται ότι έχει καθοριστεί από τη μοίρα ΣΥΝ. *θεόπεμπτος, θεόσταλτος* 2. αυτός που παρουσιάζεται αιφνιδια, χωρίς να αναμένεται: ~ *τύχη* | *βοήθεια* || ήρθε ~ ΣΥΝ. *απρόδοτος, ανέλπιστος, ξαφνικός*. — ουρανοκατέβατα επίρρ.

ουρανοκλίθος (ο) {ουρανοκλίθ-ου | -ων, -ους} η πέτρα που έπεσε από τον ουρανό, ο αερόλιθος (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *uranolithe*].

ουρανολογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική περιγραφή των αστερισμών, των ουρανίων σωμάτων και γενικά των ουρανίων φαινομένων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *uranologie*].

ουρανομήκης, -ης, -όμηκες [αρχ.] {ουρανομήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που εκτείνεται σε τόσο μεγάλο μήκος ή ύψος, ώστε να δίνει την εντύπωση ότι φθάνει μέχρι τον ουρανό: ~ *φλόγες* | *κρουνές*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ουρανοξύστης (ο) {ουρανοξύστ-ων} το πολύ ψηλό, πολυώροφο κτίριο: *οι - της Ν. Υόρκης*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *skyscraper*].

ουρανόπεμπτος, -η, -ο (σπάν.) 1. αυτός που έχει σταλεί από τον Θεό ΣΥΝ. *θεόσταλτος, θεόπεμπτος* 2. (συνεκδ.) *ανέλπιστος; ~ ευκαιρία* ΣΥΝ. *θεόσταλτος, θεόπεμπτος*. [ETYM. μεσν. < *ουράνο-* + *-πέμπτος* < *πέμπο*].

Ουρανός (ο) [αρχ.] 1. ΜΥΘΟΛ. ο πατέρας του Κρόνου και της Ρέας και σύζυγος της Γαίας 2. ΑΣΤΡΟΝ. ο τρίτος σε μέγεθος πλανήτης του ηλιακού μας συστήματος, με χημική σύσταση αντίστοιχη του Δία και του Κρόνου.

ουρανός (ο) 1. ο ατμοσφαιρικός αέρας και το διάστημα πέρα από αυτόν, όπως φαίνονται από τη Γη, με τη μορφή ημισφαιρικού θόλου που έχει ως βάση τον ορίζοντα: *όταν η μέρα είναι καλή, ο ~ είναι γαλανός* || *μεταξύ ουρανού και γης* || *καθαρός* || *συννευρισμένος* || *σκοτεινός* || *νεφροσκεπής* || *έναστρος* ~ || (κ. σε πληθ.) *άνοιξαν οι ~* (βρέχει καταρρακτωδώς) ΣΥΝ. *στερέωμα, ουράνιος θόλος, ουράνια*: ΦΡ. (α) (εκφραστ.) στον *έβδομο ουρανό* σε κατάστημα υπέρτατης ευτυχίας (β) (παροιμ.) *καθαρός ουρανός αστραπές δεν φοβάται* βλ. λ. *αστραπή (γ) κινό γη και ουρανό* χρησιμοποιεί όλα τα διαθέσιμα μέσα, προκειμένου να πετύχω κάτι (δ) *στον ουρανό σε γύρευα και στη γη σε βρήκα* βλ. λ. γη 2. ΕΚΚΛΗΣ. (συνήθ. στον πληθ.) η κατοικία του Θεού, των αγγέλων, των αγίων και των ουρανίων δυνάμεων, καθώς και ο τόπος στον οποίο πηγάζουν οι ψυχές των νεκρών, ο παράδεισος: η *βασιλεία των ~* || *οι πύλες του* | *των ~* || *φωνή από τους ~* 3. το θολοειδές επιστέγασμα: ~ *κρεβατιού* | *θρόνου*.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η παλαιότε. σόνανη του θεωνυμίου *Ουρανός* με το αντίστοιχο *σανσκρ. Váruṇah*, με υποθ. τ. **ó-(F)oranos* (με *ó*-προθεμ.) δεν ευσταθεί φωνητικός (το **óFo-* παρουσιάζει συνηρημένο χωρίς ήγνος από δίγαμμα). Σύμφωνα με την πιο πιθανή εκδοχή, *ουρανός* < **φωρσ-ανός* (για το επίθημα, πβ. *όρσ-ανός, ζόδ-ανον* κ.ά.), που συνδ. με *σανσκρ. varsā-* «βροχή» και ίσως με το ρ. *ουρά* (βλ. λ.), οπότε η λ. θα προσδιόριζε τον τόπο από τον οποίο προέρχεται η βροχή.

Ορισμένοι προεκτείνουν αυτή την άποψη, προτείνοντας επίσης συνδέσεις με λιθ. *viršus* «υψηλότερη κορυφή» και με *σανσκρ. varṣman-* «ήλιος». Τέλος, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για δάνειο αγν. ετύμου. Στο βιβλικό λεξιλόγιο ο *ουρανός* περιγράφεται συχνά ως η κατοικία του Θεού, του Χριστού και των αγγέλων (λ.χ. Κ.Δ. Ιωάνν. 6.51: *εγώ είμι ό άρτος ό ζών ό εκ του ουρανού καταβάς*). Η χρήση της λ. στην αστρονομία αποτελεί αντιδάν. από νεολατ. *Uranus* < αρχ. *Ουρανός*, θεωνύμιο]. ουρανόσταλτος, -η, -ο [1896] ουρανόπεμπτος (βλ. λ.). ουρανόνο ρ. μετβ. {ουράνο-σα, -θηκα, -μένος} ΓΛΩΣΣ. προκαλώ ου-ράνωσι.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *palataliser*]. ουράνωσι (η) ΓΛΩΣΣ. η μετατροπή συμφώνου σε ουρανικό.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *palatalisation*]. -ουργός παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών, τα οποία δηλώνουν αυτόν που ασκεί συγκεκριμένο έργο: *πυροτεχν-ουρ-γός, αμπελ-ουρ-γός, σιδηρ-ουρ-γός, μελισσ-ουρ-γός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός*. [ETYM. Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται

από σύνθετα με συνδεδεικτό φωνήεν -ο- και ^επίθημα -εργός (< έργον), λ.χ. *ἀμπελ-ο-εργός* > *ἀμπελοεργός*].

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύνθετα με β' συνθετικό το -εργός από το *έργο* ήδη στην Αρχαία σχηματίστηκαν σε -ουργός, με συναίρεση του συνδεδεικτού φωνήεντος -ο- και του -εργός) σε -ουργός). Κατ' άλλη άποψη, το β' συνθετικό ήταν -οργός από το έρως «ενεργός, πράττω», οπότε -ο + -οργός > -ουργός. Στην πραγματικότητα φαίνεται, όπως δείχνουν τα αρχαία *αγαθοεργός* (Ηρόδοτος) και *γεωργός* (< γη-οργός < γα-Εαργός) ή το μυκ. *τοξοεργός*, ότι και οι δύο πηγές (-εργός και -οργός) χρησιμοποιήθηκαν για τον σχηματισμό των συνθέτων αυτών. Όπως είναι βέβαιο ότι τονίστηκαν όλα στη λήγουσα, με εξαίρεση τα (αρχαία ήδη) *κακούργος* και *πανούργος* (ίσως το *κακούργος*, που ήταν αρχικά *κακοεργός*, να μεταπλάστη κε αναλογικά προς το *πανούργος*, με το οποίο συνέπιπτε η σημασιολογικά). Γι' αυτό και το *χειρουργός* (αρχαία ήδη λ.) και όχι το *χειροούργος* είναι το σωστό (βλ. λ. *χειρουργός*). Παραδείγματα: *υπουργός*, *δημιουργός*, *αμπελοεργός*, *μεταλλουργός*, *ζυλοεργός*, *ταξινόμος*, *κτυλοεργός*, *μηχανουργός*, *πυροτεχνουργός*, *σιδηρουργός*, *μελισσοεργός*, *μουσοεργός*, *δραματοεργός*, *θαματοεργός*, *ταπητοεργός*, *λειτουεργός*, *υφαντουργός*, *πλαστοεργός*, *αντουεργός*, *στιχοεργός*, *θερμουργός*, *γενεσιοεργός* κ.ά. + *χειρουργός*

ουρήθρα (η) {ουρηθρών} ο πόρος που ^εκτίνεται από την ουροδόχο κύστη ως το έξω ουρηθρικό στόμιο και χρησιμεύει στην αποβολή των ούρων, στον άνδρα δε και στην έξοδο του σπέρματος. [ETYM₁ αρχ. < ούρη(ο)- + παραγ. επίθημα -ήθρα, πβ. *κολυμβήθρα*, *κρηθήρα* κ.ά.].

ουρηθραλγία (η) [1889] {ουρηθραλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στην ουρήθρα. [ETYM₁ < ούρηθρα + -αλγία < άλγος «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uréthralgie].

ουρηθρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ουρήθρα: ~ *στόμιο*. Επίσης **ουρηθραϊός**, -α, -ο [1897].

ουρηθρίτιδα (η) [1895] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. βακτηριακή μόλυνση και φλεγμονή της ουρήθρας: *γονοκοκκική* ~ (η βλεννόρροια ή γονόρροια) || *σαπροφυτική* ~. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uréthrite].

ουρηθροραγία (η) [1889] ΙΑΤΡ. η αμφορραγία από τραυματισμό ή βλάβη της ουρήθρας.

[ETYM₁ < ούρηθρα + -ραγία (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. urethrorrhagia].

ουρηθροσκοπία (η) {ουρηθροσκοπιών} η ενδοσκοπική εξέταση της ουρήθρας με ειδικό όργανο. Επίσης ουρηθροσκοπία [1895]. — ουρηθροσκοπικός, -ή, -ό.

[ETYM₁ < ούρηθρα + -σκοπία < σκοπώ «παρτηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν¹. όρ., < γαλλ. uréthroscopie].

ουρηθροσκόπιο (το) [1898] {ουρηθροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. το ιατρικό όργανο με το οποίο γίνεται εξέταση του εσωτερικού της ουρήθρας. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urethroscope].

ούρημα (το) [αρχ.] {ουρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΥΣΙΟΛ. το προϊόν της ούρησης, τα ούρα.

ούρηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η διαδικασία αποβολής των ούρων από την ουροδόχο κύστη ΣΥΝ. κατούρημα.

ουρητήρας (ο) [αρχ.] ΑΝΑΤ. ο πόρος που οδηγεί τα ούρα από κάθε νεφρό στην ουροδόχο κύστη.

ουρητήριον (το) [1864] {ουρητηρί-ου | -ων} χώρος για ούρηση: δημόσια ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα*.

ουρητηριτίδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή του ουρητήρα. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ureteritis].

ουρητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τα ούρα ή την ούρηση.

ουρί (το) [1851] {άκλ.} καθεμά από τις ωραίες γυναίκες που, σύμφωνα με τη μουσουλμανική θρησκεία, προορίζεται για την τέρψη των καλών μουσουλμάνων στον Παράδεισο- ΦΡ. *ουρί (του Παράδεισου)* ως χαρακτηρισμός για πάρα πολύ όμορφη (συνήθ. νεαρή) γυναίκα. [ETYM₁ < γαλλ. houri < περσ. hūrī < arab.hūr, πληθ. του haurā «(γυναίκα) με μάτια αντλόπηξ»].

ουρία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αζωτούχος ανθρακική ένωση που εμφανίζεται στα ούρα, στο γάλα, στη χολή, στο αίμα και στον ιδρώτα είναι η πρώτη οργανική ένωση που συντέθηκε σε χημικό εργαστήριο. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. urée < urine < λατ. urina. Βλ. κ. *ουρώ*].

-ουρία παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών: 1. μεγεθυντικών με μειωτική σημασία: *λασπ-ουριά* 2. (περίληπτ.) που δηλώνουν σύνολο προσώπων με κοινή ιδιότητα: *κλεφτ-ουριά*. [ETYM₁ Παραγ. επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα επιθήματα -ούρα και -ιά].

ουρικός, -ή, -ό [1802] 1. αυτός που σχετίζεται με τα ούρα 2. ΦΥΣΙΟΛ. (α) **ουρικός οξύ** το τελικό προϊόν του μεταβολισμού ορισμένων πρωτεϊνών, το οποίο αποβάλλεται εν μέρει με τα ούρα και εν μέρει με τη χολή στο έντερο (β) **ουρική αρθρίτιδα** πάθηση που προκαλείται από παθολογικά αυξημένο ουρικό οξύ ΣΥΝ. *ποδάγρα* (γ) **ουρική διάθεση** η οργανική τάση προς εκχώρηση νόσων που οφείλονται σε διαταραχές μεταβολισμού του ουρικού οξέος. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urinaire].

ουριόδρομο ρ. αμετβ. [μτγν.] {ουριόδρομεί...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρα-τι. ΝΑΥΤ. (για πλοίο) πλώ με ούριο άνεμο, αρμενίζω πρίμα. — ου-ριόδρομος (η) [1872].

ούριος, -α, -ο (για άνεμο) αυτός που είναι εννοϊκός για τα πλοία, πνέει δηλαδή με κατεύθυνση από την πρόμη προς την πλώρη ΣΥΝ.

πρίμος ΑΝΤ. ενάντιος.

[ETYM₁ αρχ. < ούρος «εννοϊκός άνεμος», πηθ. < *ορφορ, που συνδ. με τα ρ. *ορνημα* «ορμά, ξεκινά», *ορούω* (βλ. λ. *ορμή*)].

ουρλιάζω ρ. αμετβ. {ούρλιαξα} 1. (για σκυλιά και άγρια ζώα) βγάζω άγρια και μακρόσυρτη κραυγή, χαρακτηριστική του είδους μου: οι *λύκοι* | τα *σακάλια ουρλιάζουν* τη νύχτα ΣΥΝ. σκούζω 2. (εκφραστ. για πρόσ.) βγάζω μακρόσυρτη, άγρια κραυγή: ~ *από τους πόνοους* | *από φρίκη* ΣΥΝ. κραυγάζω, ορύομαι, σκούζω 3. (μφο-για στοιχεία της φύσης) προκαλώ βοή, θόρυβο, που θυμίζει κραυγή: έξω ο *άνεμος ουρλιαξε δαιμονισμένα* ΣΥΝ. βουίζω. — ουρλιαχτό κ. (σπανιότ.) **ούρλιασμα** (το).

[ETYM₁ < μεσν. ούρλιάζω < αρχ. ούρλομαι (βλ.λ.), κατά τα ρ. σε -ιάζω. Το -λατού τ. *ουρλιάζω* οφείλεται στην επιδρ. του συνωνύμου ιταλ. urlare].

ουρλιαχτό (το) 1. (για σκυλιά και άγρια ζώα) η άγρια και μακρόσυρτη κραυγή: το ~ *τού λύκου* 2. (εκφραστ. για πρόσ.) (συνήθ. στον πληθ.) η άγρια και μακρόσυρτη κραυγή, στριγγιλία: τα ~ *από τους θαλάμους βασιανσηρίων* 3. (μφο. για στοιχεία της φύσης) η βοή, ο θόρυβος που θυμίζει κραυγή: το ~ *τού ανέμου*.

[ETYM₁ < ουρλιάζω (θ. ουρλιακ-, πβ. αόρ. *ούρλιακ-σα > ούρλιαξα) + παραγ. επίθημα -το].

ουρλιανισμός (ο) 1. η αστυφιλία 2. η πολεοδομία. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. urbanisme (< λατ. urbs «πόλη»)].

urbi et orbi λατ. (προφέρεται *ούρμπι ετ όρμπι*) ελλην. στην πόλη και στην οίκουμένη, δηλ. παντού.

Ουρντού (η/τα) γλώσσα ινδικής προελεύσεως, η οποία αποτελεί την επίσημη γλώσσα του Πακιστάν. [ETYM₁ < αγγλ. Urdu < χίντι (zabān) urdū «(γλώσσα) των σκηνών»].

ουρογεννητικός, -ή, -ό [1816] ΦΥΣΙΟΛ. 1. αυτός που παράγει ούρα: ~ *ούλκα* ΣΥΝ. ουροποιητικός 2. αυτός που σχετίζεται με το σύστημα της ούρησης και της αναπαραγωγής: ~ *όργανα*. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urogenital].

ουρογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ακτινολογική εξέταση του ουροποιητικού συστήματος, που γίνεται για διαγνωστικούς σκοπούς, κατά την οποία το σύστημα σκιαγραφείται με την ενδοφλέβια ένεση προϊόντος διαλυτού στο νερό, αλλά αδιαπέραστου από τις ακτίνες X, το οποίο τελικά απεκκρίνεται από τους νεφρούς ΣΥΝ. ενδοφλέβια πυε-λογραφία. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urographie].

ουροδόχειο (το) [μτγν.] (λόγ.) δοχείο για ούρα ΣΥΝ. (οικ.) καθοίκι, γιογιό.

Επίσης (σπανιότ.) **ουροδόχη** (η) [μτγν.].

ουροδόχος, -ος, -ο 1. ΑΝΑΤ. αυτός που δέχεται τα ούρα, που περιέχει ούρα 2. **ουροδόχος κύστη** όργανο του σώματος, που βρίσκεται στο κατώτερο τμήμα της κοιλιακής χώρας και στο οποίο συγκεντρώνονται τα ούρα κατά την κάθοδο τους από τα νεφρά και πριν αποβληθούν από την ουρήθρα. [ETYM₁ μτγν. < ούρο- + -δόχος < δέχομαι].

ουρολαγνία (η) η πρόκληση σεξουαλικής διέγερσης με τα ούρα ή την ούρηση.

— **ουρολάγνος** (ο). [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. urolagnia].

ουρολιθίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός λίθων στις απαγωγούς ουροφόρους οδούς. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. urolithiasis].

ουρόλιθος (ο) [1839] {ουρολιθ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. σχηματισμός από ύλατα σε μορφή μικρού λίθου, που συσσωρεύονται στις ουροφόρους οδούς ΣΥΝ. (λαϊκ.) πέτρα (νεφρού). [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urolithe].

ουρολογία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος της χειρουργικής που έχει ως αντικείμενο τις παθήσεις του ουροποιητικού συστήματος και στα δύο φύλα και επιπλέον του γεννητικού συστήματος στον άνδρα. — **ουρολογικός, -ή, -ό** [1893], **ουρολογικ-ά** | -ώς επίτρ. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urologie].

ουρολόγιος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ουρολογία. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. urologue].

ουρολοϊμοξή (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} ΙΑΤΡ. η λοιμώξη του ουροποιητικού συστήματος.

ουροποίηση (η) {-ης | χωρ. πληθ.} η διαδικασία σχηματισμού των ούρων.

ουροποιητικός, -ή, -ό [1836] ΦΥΣΙΟΛ. 1. αυτός που σχετίζεται με τον σχηματισμό ούρων: ~ *όργανα* ΣΥΝ. ουρογεννητικός 2. **ουροποιητικό σύστημα** το σύστημα των οργάνων που συνεργάζονται για τον σχηματισμό των ούρων και την ακόλουθη αποβολή τους από τον οργανισμό, δηλ. οι δύο νεφροί, οι νεφρικοί κάλυκες, η νεφρική πύελος, οι ουρητήρες, η ουροδόχος κύστη και η ουρήθρα. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. uropoietique].

ουροποιογεννητικός, -ή, -ό [1891] ΦΥΣΙΟΛ. σχετικός με τα ουροποιητικά και τα γεννητικά όργανα: ~ *σύστημα* ΣΥΝ. ουρογεννητικός.

ουροσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οπτική εξέταση, η επισκόπηση των ούρων για διαγνωστικούς σκοπούς. — ουροσκοπικός, -ή, -ό, ου-ροσκοπικός επίτρ. [ETYM₁ < ουρο- + -σκοπία < σκοπώ «παρτηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. uroscopy].

Ουρουγουάη (η) (ισπ. Republica Oriental del Uruguay = Ανατολική Δημοκρατία της Ουρουγουάης) κράτος της Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Μοντεβιδέο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Ουρουγουάης. — **Ουρουγουανός** (ο), **θυρουγουανή** (η), ου-ρουγουανός, -ή, -ό.

[ETYM₁ < ισπ. Uruguay (από τον ομώνυμο ποταμό, που σχηματίζει τα δυτικά φυσικά σύνορα της χώρας) < ινδιάν. uru «πουλί» + guay «ουρώ»].

ουροφόρος, -ος, -ο ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που διοχετεύει ή μεταφέρει τα ούρα: ~ *σαλιγράριο* | *οδοί* (το σύστημα που απομακρύνει τα ούρα από τους νεφρούς). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. urinaire].

Ουρσουλίνα (η) [1895] {Ουρσουλινών} 1. μέλος γυναικείου μοναχικού τάγματος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας που είναι αφιερωμένο στην Αγία Ούρσουλα 2. (στον πληθ.) σχολείο που διευθύνεται από μέλη του παραπάνω μοναχικού τάγματος και όπου διδάσκεται ως κύρια γλώσσα η Γαλλική.

ουρὸ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ουρείς... | ούρησα; (λόγ.) ♦ 1. (αμετβ.) αποβάλλω τα ούρα διά της φυσικής οδού ΣΥΝ. (οικ.) κατουράω, (ευφημ.) κάνω το νερό μου ♦ 2. (μετβ.) αποβάλλω μαζί με τα ούρα: ~ *αιμα*. [ETYM. < αρχ. ουρὸ (-έω) < *Fora-έω, ετεροισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *wers- «βρέχω - δροσιώ», πβ. σανσκρ. vārsati «βρέχειν», ιρλ. frass «βροχή». Ομόρρ. έρσ-η «δροσιά» (βλ. κύρ. όν. Έρση), πιθ. ουρανός (< *Fora-ανός). Το ρ. ουρὸ χρησιμοποιήθηκε ως ευφημιστικό υποκατάστατο του ρ. *ομείγω* «κατουράω» (βλ. λ. *μοιχός*)].

ους (το) {ου-ός | ώτ-α, -ων} (αρχαιοπρ.) το αφτί (βλ.λ.): *μιλώ | απευθύνομαι | διαμαρτυρόμαι εις ότα μη ακουόντων* (δηλ. προς ανθρώπους που δεν έχουν διάθεση να με προσέξουν, να με λάβουν υπ' όψην)· ΦΡ. (α) τείνω *το ος* προσπαθώ να ακούσω, στρέφω την προσοχή μου, για να ακούσω (β) τείνω *ευήκοον ος* ακούω με ευνοϊκή διάθεση, είμαι πρόθυμος να ακούσω και να εισακούσω (γ) *ο έχων ότα ακουειν ακουέτω*, Κ.Δ. Μαρτ. 11, 15, Λουκ. 14, 35) αυτός που είναι ικανός να αντιληφθεί κάτι, ως το αντιληφθεί: *εγώ ό τι ειπα να ποι το ειπα*· ~! ΣΥΝ. ο νόον νοείτω.

[ETYM. < αρχ. ους | ώς < *o)E)ος < *ous-ος (με σύγηση του ενδοφωνη-εντικού -σ- και συμφωνική αντιπροσώπευση του -E- προ φωνήεντος). Η παρωσία φωνηεντικού ο στην αρχή της λ., καθότι δεν μαρτυρείται σε άλλες συνώνυμες λ. των Ι.Ε. γλωσσών, ερμηνεύεται ως προϊόν αναλογία προς τις λ. όμμα, *οφθαλμός*, όντις κ.τ.ό. Η λ. ανάγεται σε Ι.Ε. *aus-ος «αφτί», πβ. αρχ. σλαβ. uxo, λατ. auris (< *aus-is), γαλλ. oreille, ισπ. oreja (< λατ. auricula, υποκ. του auris), γοτθ. auso, γερμ. Ohr, αγγλ. ear κ.ά. Ομόρρ. *αυθάνομαι* (βλ.λ.). Βλ. κ. *παρεία, αφτί*].

-ούσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. ενέργεια: *χαμηλοβλεπ-ούσα* 2. ιδιότητα: *σαρναπαδοδαρούσα, ξανθομαλλ-ούσα*.

[ETYM Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από θηλ. *μηχ. ενεστώτα* συντηρημένου ρ. (βλ. λ. -ων, -ούσα, -ούν), και επεκτάθηκε σε μη συντηρημένα ρ. και σε άλλα παράγωγα (λ.χ. *λαλώ - λαλούσα, ελεώ - ελεούσα, όποτε και βρομ-ούσα, λεχ-ούσα, ξανθομαλλ-ούσα*) με πιθανή επιδρ. του αρχ. επιθήματος -ούσα | -έουσα (θηλ. του -έουσι) διαφόρων τοπωνυμίων (λ.χ. *Φαρμακ-ούσα, Δρυμ-ούσα*), που προέρχεται από τ. *o-Εεντ-ς (< Ι.Ε. *-went-)].

ουσάρος (ο) (παλαιότ.) ο στρατιωτικός που ανήκε σε σώμα ελαφρού ιππικού, αρχικά στην Ουγγαρία και αργότερα στη Γαλλία, την Πολωνία και σε άλλες χώρες.

[ETYM Μεταφορά του ουγγρ. huszar, αφεβ. ετόμου, ίσως < husz «είκοσι», επειδή σε κάθε είκοσι στρατευμένους αναλογούσε ένας που προοριζόταν για το ιππικό. Κατ' άλλη άποψη, η οποία σήμερα τείνει να γίνει περισσότερο αποδεκτή, huszar < σερβοκρ. husār «πειρατής» < μεσν. λατ. cursarius (βλ. κ. *κουρσάρος*)].

ουσία (η) {ουσιών} 1. (α) υλικό στοιχείο, φυσικό σώμα, συνήθ. σε ρευστή κατάσταση: *βλαβερές | λιπαρές | χρωστικές | θρεπτικές | δηλητηριώδεις | χημικές | νωρκοπικές* ~ ΣΥΝ. ύλη (β) ΑΝΑΤ. *φαιά ουσία* βλ. λ. *φαιός* 2. η πραγματική υπόσταση ενός πράγματος, το είναι του, το σύνολο των βασικών στοιχείων από τα οποία αποτελείται 3. (κατ' επέκτ.) το βάθος, ο πύρηνος, το κεντρικό σημείο: *οι συνομιλίες δεν εισήλθαν | έφθασαν ακόμη στην ~ του θέματος | του προβλήματος* ΣΥΝ. επικεντρο, καρδιά 4. (γενικότερ.) το πραγματικό περιεχόμενο ή το σημαντικότερο στοιχείο, ό τι έχει πραγματική σημασία, σπουδαιότητα: *ο ανταποκριτής δεν απέδωσε πιστά την ~ της συζήτησης* || *κρατούν μόνο τους τύπους και αδιαφορούν για την ~* || *αντιλαμβάνομαι | ανακαλύπτω την ~ τον πραγματών | της ζωής ~ των ανθρώπινων σχέσεων* || *προσέξτε με, γιατί αυτό που λέω έχει ~* || *λόγια με ~* ΣΥΝ. νόημα, βάθος· ΦΡ. (α) *κατ' ουσίαν | στην ουσία* στην πραγματικότητα, κατά βάθος: *το πρόβλημα έχει ~ λυθεί* *απομένει να ρυθμιστούν μερικές λεπτομέρειες* ΣΥΝ. τυπικά (β) *επί της ουσίας* όσον αφορά στο περιεχόμενο, το νόημα, όχι στον τύπο: *συζήτηση ~ (γ) η ουσία είναι...*, το βασικότερο πράγμα είναι... : ~ να μπει ένα τέλος στην αυθαιρεσία 5. *δικαστήριο της ουσίας* κάθε δικαστήριο που κρίνει την ουσία της υπόθεσης, όλες τις αποδείξεις - όχι τους τύπους, τις προθεσμίες κ.λπ. 6. (ειδικότερ.-μηφ.) το θρηπτικότερο μέρος της τροφής: *χωρίς λάδι και αλάτι το φαγητό δεν έχει -1* | στον ζωμό *βρίσκεται όλη η ~ του κρέατος* 7. ΦΙΛΟΣ. (α) το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν τη σταθερή φύση των πραγμάτων, ανεξαρτήτως των αλλαγών που μπορεί να υφίσταται η της πολλαπλότητας των μορφών με τις οποίες μπορεί να εμφανίζονται (β) (στην αριστοτελική φιλοσοφία) η σπουδαιότερη από τις δέκα κατηγορίες, που διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες εννεά, οι οποίες εκφράζουν απλώς «συμβεβηκότα»· ΦΡ. *ουσίες δεύτερες* ποιότητες εκτερες, βλ. λ. *ποιήματα*.

[ETYM αρχ. < ούσα, θηλ. *μηχ. ενεστ.* του ρ. *εμί* (ών, *οντος*), θ. *οντ-* + επίθημα -γα > *όνγα > *όνσα > ούσα + -ία > ουσία. Η λ. είχε αρχικά τις σημ. «περιουσία» (που διατηρήθηκε ως τον Μεσαίωνα), χρησιμοποιήθηκε δε αμέσως στη φιλοσοφία αναλασσόμενη με τη λ. φύσις στη σημ. «σταθερή, αμετάβλητη πραγματικότητα». Η σημερινή βασική σημ. πρωτοεπαυτά στον Αριστοτέλη], ουσιαστικά επίρρ. 1. κατ' ουσίαν, στην πραγματικότητα: *δεν μου το είπε ακριβώς έτσι, αλλά ~ αυτό εννοούσε* || ~ *αυτή είναι ο αρχηγός της οικογένειας!* ΣΥΝ. πραγματικά 2. με ουσιαστικό τρόπο: *θέλω να*

συνεργαστούμε ~ οι δύο μας. Επίσης (λόγ.) ουσιαστικός [1805]. [ETYM Απόδ. του γαλλ. substantiellement].

ουσιαστικά - ουσιαδώς. Οι δύο λέξεις συγγένονται στη χρήση, ενώ διαφέρουν σημασιολογικά μεταξύ τους. Το ουσιαστικά σημαίνει (α) «κατ' ουσίαν, στην πραγματικότητα», λειτουργώντας ως προτασιακό επίρρημα (*Ουσιαστικά, τα δύο κράτη έχουν συμφωνήσει και μένει να υπογραφεί η σχετική συμφωνία*) και (β) «με ουσιαστικό τρόπο, σε βάθος, όχι τυπικά ή επιφανειακά» (*Πρέπει να κατανοηθούν ουσιαστικά τα προβλήματα που χωρίζουν τους δύο λαούς, για να αντιμετωπιστούν και σωστά*). Το ουσιαδώς σημαίνει «κατά πολύ, σε σημαντικό βαθμό» (*Οι δύο προτάσεις που υπέβαλε η εταιρεία, διαφέρουν ουσιαδώς μεταξύ τους ουσιαστικά, είναι αντίθετες*).

ουσιαστικοποιώ ρ. μετβ. [1889] {ουσιαστικοποιείς... | ουσιαστικοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΓΛΩΣΣ. χρησιμοποιώ (λέξη) ως ουσιαστικό· *εύρη. η μηχ. ουσιαστικοποιήσεις, -η, -ο: η λέξη «φυσική» είναι ~ επίθετο*. — ουσιαστικοποίηση (η) [1860]. [ETYM. < ουσιαστικοποίηση, απόδ. του γερμ. Substantivierung].

ουσιαστικός, -ή, -ό [1890] 1. αυτός που αναφέρεται στην ουσία των πραγμάτων, στο κύριο περιεχόμενο (πβ. κ. λ. *ουσιώδης*): *θα συμμετάσχω μόνο σε συνομιλίες με ~ χαρακτήρα και όχι σε εθιμοτυπικές συναντήσεις* || ~ *εργασίες | ανάγκες | βοήθεια | μέτρο | έλεγχος | συζήτηση | διαφορά | μεταβολή | επίδραση | υποχώρηση* ΑΝΤ. ανούσιος, κενός 2. ΓΛΩΣΣ. *ουσιαστικό* (το) [1796] κάθε όνομα που ανήκει σ' μέρος του λόγου, το οποίο δηλώνει πρόσωπο, ζώο, πράγμα ή αφηρημένη έννοια στην Ελληνική έχει δικό του γένος, αριθμό και πτώση, δηλ. συνθή. κλίνεται και (μέσα στην πρόταση) μπορεί να συνοδεύεται από άρθρο, π.χ. (ο) *άνδρας, (το) παιδί, (η) γάτα, (η) αγάπη, (η) ειρήνη, (η) φωνή, (η) ομόνοια, (η) ευσυνειδησία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουσιώδης*. [ETYM. < ουσία (βλ.λ.), απόδ. του γαλλ. substantiel. Η λ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. substantif στη σημ. 2. Σε μνυν. κείμενο απαντά «άπαξ» το επίθ. ουσιαστικός, αλλά η σημ. του είναι άγνωστη].

ουσιαστικό - υπόσταση - όνομα - επίθετο. Έχει ιδιαίτερο γλωσσικό ενδιαφέρον η προέλευση και εμφάνιση του επίθ. ουσιαστικός και του ονόματος ουσιαστικό ως γραμματικού όρου σε σχέση και με τους συναφείς γραμματικούς όρους (όνομα και επίθετο). Στην Αρχαία Ελληνική χρησιμοποιήθηκε σε ευρεία έκταση η λ. ουσία τόσο στη φιλοσοφία, την επιστήμη και στα γράμματα όσο (με τη σημ. «περιουσία») και στην καθημερινή γλώσσα. Η λ. ουσία χρησιμοποιήθηκε επίσης από τη φιλοσοφία στη γραμματική, για να δηλώσει τα όντα (πρόσωπα, ζώα ή πράγματα) στα οποία αναφέρονται τα ονόματα. Η λ. ουσιαστικός και ο όρος ουσιαστικό είναι άγνωστα στους αρχαίους (το ουσιαστικό απαντά άπαξ σε κείμενο της μεταγενέστερης Ελληνικής με αμφίβολη σημασία), ο «ιδρυτής» της Γραμματικής, ο Διονύσιος ο Θρασύς (1ος αι. π.Χ.), χρησιμοποιεί (και καθιερώνει) τον όρο όνομα τόσο για τα μεταίτια (και αποκληθέντα ουσιαστικά όσο και γι' αυτά που «τίθενται επί αυτών», τα επίθετα (όνομα = 1. ουσιαστικό 2. επίθετο). Έως τον 18ο αιώνα τόσο το επίθ. ουσιαστικός όσο και ο γραμματικός όρος ουσιαστικό δεν είναι γνωστά. Το 1796 ο Κοραΐς (στη Γραμματική της κοινής ελληνικής γλώσσας) χρησιμοποιεί τη λ. ουσιαστικό ως γραμματικό όρο, για να αποδώσει το ξένο (γαλλ.) substantif, ενώ το ουσιαστικός εμφανίζεται από το 1890 ως απόδοση του γαλλ. substantiel.

Όπως μαρτυρεί ο συνεχιστής της *Εκκλησιαστικής Ιστορίας του Ευσεβίου*, ο Σωκράτης (380-440 μ.Χ.), «οι νεώτεροι των φιλοσόφων αντί της ουσίας τή λέξει της υποστάσεως χρήσαντο» (Σωκρ., *Εκκλ.σ. Ιστ.* 3.7). Στους μεταγενέστερους δηλ. χρόνους η λ. υπόσταση (< υφ-ίσταμαι) «ό τι υπόκειται, η υποδομή, η ύλη για να υπάρξει κάτι», ήρα «η ουσία, η ύπαρξη» χρησιμοποιήθηκε αντί του γενικότερου όρου ουσία. Το υπόστασις μεταφράστηκε από τους Ρωμαίους ως substantia, από όπου το substantivum και το substantialis, καθώς και τα νεότ. (sub)stance) substantif και substantiel. Αυτά μεταφράστηκαν αργότερα στην Ελληνική ως ουσιαστικό και ουσιαστικός.

Είναι εξόχως χαρακτηριστικά όσα γράφει ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή Νέων Λέξεων...*) για τη λ. ουσιαστικό: «θαύμα μ' έρχε μέγα, ότι αναζητήσας τή 21 Ιαν. 1888 εν τοις Λεξικοίς του Ανθ. Γαζή, του Riemer και του Άθ. Σακελλαρίου δεν ευρον ταύτην την λέξιν, την τόσον κατατετριμμένην παρ' ημών παιδίων όντων. Δεν τήν έχει δε, ως είδα ύστερον, ούτε ά Θησαυρός του Έρ. Στεφάνου. Πότε δ' εγεννήθη ή ευλογημένη;» ο ίδιος παραδίδει ότι ο μέγας φιλόλογος Κωνσταντίνος κόντος ψέγει τη χρήση της λ., παρατηρώντας συγχρόνως «άλλα καέστη ούτω συνήθεις τοις νέοις γραμματικοίς, ώστε ουδαμώς εγώ άξιζω να επιτίμηση τις τω 1ω. Παναζίδη, ποιησαμένου αυτού [ενν. της λ. ουσιαστικόν] χρήσιν».

ουσιοεξάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η εξάρτηση από νόμιμες ή παράνομες ουσίες.

ουσιώδης, -ης, -ές [μτγν.] {ουσιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών ουσιαδές-στ-ερος, -ατός} (λόγ.) 1. αυτός που έχει βαρύνουσα σημασία, σημαντικό (πβ. λ. ουσιαστικός): *δεν υπάρχει - διαφορά από χθες στην κατάσταση του αρρώστου* || ~ *διαφορά | ρόλος | θέμα | παράγοντας | παράλειψη | βήμα* | *ερώτημα* ΣΥΝ. βασικός, κεραλαϊώδης, θεμελιώδης ΑΝΤ. επουσιώδης, ασήμαντος 2. ουσιαδώς (το) το πιο σημαντικό στοιχείο: *το - αυτής της υπόθεσης είναι ότι εξασφάλισες μόνιμη απασχόληση*. — ουσιαδώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ουσιαστικά,

-ης, -ης, -ες.

ουσιώδης - ουσιαστικός. Παρότι οι δύο λέξεις εναλλάσσονται στον καθημερινό λόγο αδιακρίτως, ο προοπτικός ομιλητής χρησιμοποιεί το ουσιαστικό όταν αναφέρεται σε κάτι επί της ουσίας (το ουσιαστικό περιεχόμενο μιας δήλωσης, η ουσιαστική διαφορά δύο θεωριών), ενώ το ουσιώδης όταν μιλά για κάτι σημαντικό, που έχει βαρύτητα (πρόκειται για ουσιαστές λάθος στον χειρισμό του θέματος, η συμβολή του στην επίλυση του προβλήματος υπήρξε ουσιώδης).

usus norma loquendi lat. (προφέρεται *ούζους νόρμα λοκβέντι*) η χρήση είναι ο κανόνας του λόγου (η χρήση καθιερώνει το σωστό και το λάθος στην ομιλία).

ουστ επιφών. (λαϊκ.) χρησιμοποιείται για να διώξουμε σκύλο και κατ' επέκτ. ενοχλητικό ή δυσάρεστο άνθρωπο: ~! *Αρόμο από δώ!* ΣΥΝ. ζουτ, φύγε, ξεκουμπίσου. [ETYM < τουρκ. uş].

ούτε σύνδ. 1. (ως συμπλεκτικός σύνδ.) συνδέει παρατακτικός αρνητικές προτάσεις ή δύο αρνητικά σκέλη προτάσεων: δεν *ζέρω* ~ *θέλω να μάθω* || (εμφατ.) *άνθρωπος σαν κι αυτόν δεν βρέθηκε και ~ πρόκειται να βρεθεί ποτέ* || δεν ήλθε ~ *ο ένας* ~ *ο άλλος* ΣΥΝ. μήτε, ουδέ, μηδέ 2. (επαναλαμβανόμενος, δύο ή περισσότερες φορές) συνδέει παρατακτικές προτάσεις, φράσεις ή λέξεις και δηλώνει άρνηση για καθενιά από αυτές: ~ *μαρω* ~ *θέλω να σε εξυπηρετήσω* || ~ *σπίτι του πήγα* ~ *του τηλεφώνησα* || ~ *εγώ* ~ *εσύ τραγουδάμε σωστά* - δεν τραγουδάμε σωστά ~ *εγώ* - *εσύ* ΣΥΝ. μήτε, ουδέ, μηδέ² ΦΡ. (α) *ούτε λίγο ούτε πολύ* βλ. λ. *λίγο* (β) *ούτε φωνή ούτε ακρόαση* βλ. λ. φωνή (γ) *ούτε γάτα ούτε ζημιά* βλ. λ. *γάτα* (δ) *ούτε κρύο ούτε ζέστη* βλ. λ. ζέση 3. (ως μόριο, συχνά + καν) δηλώνει έντονη, εμφατική άρνηση σε αυτό που ακολουθεί, αποκλείοντας το παρά τα αναμενόμενα: ~ *λέξη για όλα αυτά στην αδελφή σου!* || *μη χάσεις το παιδί - στιγμή από τα μάτια σου* || *δεν έμεινε ~ μίγολο στο τραπέζι* || *στην κηδεία του δεν πήγε ~ καν η αδελφή του* || *απ' τον φόβο του δεν μπορούσε ~ να μιλήσει* || *ούτε του παπατί* (ενν. να μην το πεις, δηλ. να κρατηθεί τελείως μυστικό): ΦΡ. (α) *ούτε συζήτηση* δεν υπάρχει αμφιβολία, δεν το συζητούμε καν: *Πιστεύεις ότι λέει αλήθεια;* —! *Ξέρω πόσο τίμιος είναι* (β) *ούτε κατά διάνοια(ν)* σε καμία περίπτωση, πέρα από κάθε σκέψη (γ) *ούτε ψύλλος στον κόρφο σου* βλ. λ. *ψύλλος* (δ) *και ούτε* (ελλειπτικά) για να δηλωθεί ότι δεν ισχύει καν αυτό που έχει μόλις ειπωθεί: στο πάρτι ήταν *είκοσι άτομα* ~ (λαγότερα από είκοσι άτομα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση*.

[ETYM. αρχ. συμπλεκτικός σύνδ. (συνδέει αρνητικές έννοιες, εν αντιθέσει με το τε, που συνδέει θετικές) < ου (βλ.λ.) αρνητ. μόριο + τε. Το εγκλιτικό μόριο τε (ήδη μκκ. ρε) ανάγεται σε I.E. *k²e, πβ. sanskr. -ca, lat. -que (λ.χ. ne-que «ούτε»), γοτθ. -h (λ.χ. ni-h «ούτε») κ.ά. Απαντά συχνά ως β' συνθ. σε μόρια και συνδέσμους, λ.χ. *μή-τε, εί-τε*].

ούτι (το) (χωρ. γεν.) λαϊκό έγχορδο μουσικό όργανο, που μοιάζει με λαούτο και παίζεται με πένα: έχει μεγάλο ηχείο σε σχήμα αρχαδιού και φαρδό μπράτσο χωρίς τάση με κεφαλή που σχηματίζει ορθή γωνία: φέρει πέντε ζεύγη χορδών καθώς και μία μονή χορδή. [ETYM < τουρκ. ut < араб. al ud, βλ. κ. *λαούτο*].

ουτιδανός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) ανάξιος λόγου, αυτός που δεν διαθέτει κύρος ή σπουδαιότητα ΣΥΝ. τιποτένιος, μηδαμινός, ποταπός. — *ου-τιδανότητα* (η) [1782].

[ETYM αρχ. < ούτις (< ου, αρνητ. μόριο + τίς) + παραγ. επίθημα -ανός. Το παρεμβλλόμενο -δ- (ου-τιδ-ανός) ίσως οφείλεται στο ουδ. *τιδ της αντωνυμίας τίς (πβ. lat. qui-d), όπου το -δ- δεν διατηρήθηκε ως τελικό σύμφωνο (*τιδ > τι, πβ. κ. *άλλοδ-απός*)].

ουτοπία (η) [1874] {ουτοπιών} 1. κάθε ιδέα, θεωρία ή επιδίωξη που βρίσκεται τελείως εκτός πραγματικότητας, που δεν μπορεί να υπάρξει παρά μόνο στη φαντασία: η ~ *μιας ανθρωπότητας εντυχιμένης, χωρίς πολέμους και ειρήνη* || *έχασε τη ζωή του κινηγώντα μιαν* ~ ΣΥΝ. χίμαρα, φαντασιοκοπία 2. (ειδικότ.) η συγκεκριμένη και λεπτομερειακή περιγραφή ιδανικής κοινωνίας ή κοινότητας ανθρώπων, συνήθ. σε συγκεκριμένο λογοτεχνικό έργο (π.χ. στην *Πολιτεία* του Πλάτωνος, στο ομώνυμο έργο του Τόμας Μορ κλπ.). [ETYM, Αντιδάν., < μεσν. lat. Utopia < αρνητ. μόριο ου- + -τοπία < τόπος. Η λ. πλάστηκε από τον Αγγλό φιλόσοφο Sir Thomas More το 1516, ο οποίος τιλοφόρησε ένα έργο του ως *De insula Utopia*].

ουτοπικός, -ή, -ό [1889] 1. αυτός που έχει τον χαρακτήρα και τις ιδιότητες της ουτοπίας, που δεν πραγματοποιήθηκε ούτε μπορεί να πραγματοποιηθεί ποτέ: ~ *όραμα* | *σχέδιο* | *πολιτική* ΣΥΝ. χιμαρικός, απραγματοποίητος, αναφόριστος ANT. ρεαλιστικός, πραγματιστικός, πραγματοποίησης, εφαρμόσιμος, εφικτός, κατορθωτός 2. *ουτοπικός σοσιαλισμός* ο οραματισμός για μια δίκαιη και εντυχιμένη κοινωνία και γενικότερ. για τη βελτίωση του ανθρώπου βάσει των αρχών του σοσιαλισμού, όπως αναπτύχθηκε στις αρχές του 19ου αι. από τους Φουριέ, Σαιν-Σιμόν, Ουσεν κ.ά.: σε αντιδιαστολή προς τον επιστημονικό σοσιαλισμό των Μαρξ-Ένγκελς. — *ουτοπικ-ά* | -ός επίρρ. [ETYM, Μεταφορά του αγγλ. utopie].

ουτοπισμός (ο) [1892] κάθε ιδέα ή θεωρία που αποτελεί ουτοπία, που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. utopism].

ουτοπιστής (ο) [1893], *ουτοπιστρία* (η) {ουτοπιστριών} πρόσωπο του οποίου οι ιδέες ή οι επιδιώξεις βρίσκονται εκτός πραγματικότητας και δεν μπορούν να υπάρξουν παρά μόνο στη φαντασία ANT. ρεαλιστής. — *ουτοπιστικός, -ή, -ό*, *ουτοπιστικ-ά* | -ός επίρρ.

ούτος, αυτή, τούτο αντων. {τούτου (θηλ. ταύτης) | ούτοι (θηλ. αὐταί, ουδ. ταῦτα), τούτων} (αρχαιοπρ.) αυτός, τούτος: στις ΦΡ. (α) *διά ταύ-*

τα (δια ταῦτα, αρχ. φρ.) γι' αυτό τον λόγο, εξαιτίας αυτού | αυτών: ~ *φρονό ότι...* ΣΥΝ. ὅθεν (β) (ως ουσ.) *διά ταῦτα* (το) το συμπέρασμα: *σισσές οι διαπιστώσεις, αλλά προχωρήστε και στο ~ (γ) μετά ταῦτα* (μετά ταῦτα, αρχ. φρ.) μετά από αυτά, κατόπιν ΣΥΝ. ἔπειτα (δ) *κατά ταῦτα* (κατά τούτο, αρχ. φρ.) σύμφωνα με αυτά, όπως ελέχθη προηγουμένως (ε) *προς τούτο* (προς τούτο, αρχ. φρ.) γι' αυτό τον λόγο, με αυτό τον σκοπό (στ) *επί τούτου* (επί τούτους, αρχ. φρ.) με πρόθεση, επίτηδες (βλ. κ. *ad hoc*) (ζ) *προς τούτους* (προς τούτους, αρχ. φρ.) εκτός από αυτά, ακόμη, επιπλέον ΣΥΝ. προσέτι, συν τους άλλους (η) ως εκ τούτου κατά συνέπεια, επομένως (θ) *εντούτοις* ωστόσο, όμως. [ETYM. < αρχ. οὗτος, αὐτή, τούτο. Η αντωνυμία περιλαμβάνει ως α' συνθ. το θ. του άρθρου ο, ή (α), τό με παρέκταση -υ | -F (οπότε ου-, αὐ-, του-). Το β' συνθ. -το | -τα προέρχεται από I.E. *to- | *ta- (για το οποίο βλ. λ. *τόσος*)].

Ουτρέχτη (η) ιστορική πόλη και περιοχή της Κ. Ολλανδίας. [ETYM, Μεταφορά του ολλ. Utrecht, που προέρχεται από την ονομασία του ρωμαϊκού οικισμού Trajectum ad Rhenum «πέρασμα στον Ρήνο» με συνεπίδραση του αρχ. γερμ. μορίου ūt «έξω»].

-ούτσικος, -η/-ια, -ο υποκοριστικό επίθημα επιθέτων: *μεγαλ-ούτσι-κος, αλμυρ-ούτσικος*.

[ETYM Υποκ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. *καλ-ούτσικος, μικρ-ούτσικος*), που ανάγεται στο μεσν. επίθημα -ούτσης (< ιταλ. -uccio, λ.χ. μεσν. *άδελφ-ούτσης*) + -ικός].

ούτο κ. ούτος (προ φωνηέντος) επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) κατ' αυτό τον τρόπο, έτσι ANT. άλλως: στις ΦΡ. (α) *ούτως ή άλλως* βλ. λ. άλλως (β) *ούτως εχόντων των πραγμάτων* (ούτως εχόντων των πραγμάτων, αρχ. φρ.) όπως έχουν τα πράγματα, με αυτά τα δεδομένα, των αναμενόμεν. και συνηθ. της ΣΥΝ. εν τωιαύτη περιπτώσει (γ) *ούτως ειπείν* (ούτως ειπείν, αρχ. φρ.) σαν να λέμε, κατά κάποιο τρόπο, που λέει ο λόγος ΣΥΝ. τρόπον τινά (δ) *και ούτω καθεξής* βλ. λ. *καθεξής*.

ουφ επιφών. 1. εκφράζει δυσάρεσκα, δυσφορία: ~, με *σκότισες πρωί-πρωί* 2. εκφράζει απογοήτωση: ~, μ' *έσκασες πια!* 3. εκφράζει ανακούφιση: ~, *τελειώσα επιτέλους!* 4. αποδίδει γραπτός (π.χ. σε κόμικς) το λαχάνισμα.

[ETYM. < μεσν. ουφ | οφ, ονοματοποιημένη λ. από τον ήχο του αναστεναγμού].

ουφάδικο (το) (λαϊκ.) μαγαζί με ηλεκτρονικά παιχνίδια («ούφο», βλ.λ.). [ETYM < ούφο + παραγ. επίθημα -άδικο (βλ.λ.)].

ούφο (το) (οικ.) 1. το άγνωστης ταυτότητας υπάμενο αντικείμενο (Α.Τ.Ι.Α.), π.χ. ένας πιστευμένος δίσκος, το οποίο πιστεύουν πολλοί ότι προέρχεται από εξωγήινο πολιτισμό 2. (σκόππ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα ή που η εμφάνιση, η συμπεριφορά του κλπ. είναι αλλόκοτη, περιέργη ή γενικότερ. προσφέρεται για διακομώδη ΣΥΝ. άστεγος, χαζός · 3. το ηλεκτρονικό παιχνίδι. [ETYM Οπτικό δάνειο από τα αρχικά U.F.O. της αγγλ. φρ. Unidentified Flying Object «άγνωστης ταυτότητας υπάμενο αντικείμενο»].

ουφολόγος (ο) (ειρων.) πρόσωπο που ασχολείται με την ύπαρξη των ουφ. [ETYM < ούφο + -λόγος (βλ.λ.)].

ουχ ήπτον -> ήσων

-ουχος, -ος, -ο (λόγ.) λεξικό επίθημα το οποίο δηλώνει ότι κάποιος κατέχει ή περιέχει κάτι: *τροπαι-ούχος, ανθρακ-ούχος*. [ETYM Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. έχω, αρχικός έπειτα από συναίρεση, λ.χ. *ραβδ-ούχος, τα-λαντ-ούχος* κ.ά.].

Ουνάλα (η) πόλη της Α. Σουηδίας, παγκοσμίως γνωστή για το γεω-δυναμικό της ισλατιούτο.

[ETYM < σουηδ. Uppsala «άνω Sala» < upp «άνω» + Sala, χωριό που υπήρχε στην περιοχή].

οφ επιφών.: δηλώνει δυσφορία, λύπη, στενοχωρία: ~, *τι έπαθα!* || (επι-τατ.) «~ *αμάν, γίνηκα μεπρκής*» (λαϊκ. τραγ.). [ETYM < οφ, ηχομιμητ. λ.].

οφ-δι-ρέκοντα χωρίς να καταγραφεί (κάτι), ανεπισημ.: σε ~ *συνομιλία, ο πουργός φέρεται να έχει πει ότι οδεύουμε προς εκλογές*. [ETYM < αγγλ. off the record].

οφειλέτης (ο) [αρχ.] {οφειλετών}, οφειλέτρια (η) {οφειλετριών} 1. το πρόσωπο που οφείλει, που χρωστά σε άλλον χρήματα ή άλλη παροχή: *κακόπιστος* ~ ΣΥΝ. χρεώστης, χρεοφειλέτης 2. ΝΟΜ. το πρόσωπο το οποίο υποχρεούται απέναντι σε κάποιον άλλον (δανειστή) σε ορισμένη παροχή (πράξη ή παράλειψη). Επίσης (λόγ.) οφειλέτης (η) [αρχ.] {οφειλέτιδος}.

οφειλή (η) [αρχ.] 1. οτιδήποτε χρωστά κανείς, κυρ. προκειμένου για υλικό αγαθό (χρήματα ή άλλο σχετικό): *παλιές ~ προς το Δημόσιο* || η *Δ.Ε.Η. πρόκειται να διακόψει την παροχή ρεύματος στους δήμους που δεν θα καταβάλουν αμέσως τις ~ τους προς αυτήν* ΣΥΝ. χρέος 2. (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε ισχύει ως υποχρέωση: *γαμήλια* ~ ΣΥΝ. καθήκον 3. (ειδικότ.) ΝΟΜ. η υποχρέωση για παροχή.

οφείλω ρ. μετβ. {οφείλα} 1. είμαι υποχρεωμένος να δώσω, συνήθ. να ανταποδώσω (σε κάποιον κάτι): *του ~ τις 100.000 που μου δάνεισε συν τους τόκους* || *οφείλει μεγάλα ποσά στο Δημόσιο* ΣΥΝ. χρωστώ 2. (κατ' επέκτ.) αναγνωρίζω (ηθική οφειλή): *του οφείλω αιώνια ευγνωμοσύνη για το καλό που μου έκανε* ΣΥΝ. χρωστώ 3. (+να) είμαι ή αισθάνομαι υποχρεωμένος, έχω καθήκον: *τα παιδιά οφείλουν να σέβονται τους γονείς τους* || *η αντιπλοίτη οφείλει να λάβει θέση επί του ζητήματος* · 4. (μεσοπθ. οφείλομαι) έχω την αιτία μου, πρέπει να αποδοθώ σε (κάτι): *η καθυστέρηση οφείλεται σε ατύχημα* || *οι εσωκομματικές συγκρούσεις οφείλονται στις προσωπικές φιλοδοξίες ορισμένων στελεχών* 5. (η μετβ. οφείλομενος, -η, -ο) (α) αυτός τον οποίο χρωστά κανείς: *το ~ ποσόν* || *ο ~ σεβασιός* || η ~ *ευγνωμοσύνη*

ΣΥΝ. χρ(ε)οστούμενος (β) *οφειλόμενο* (το) το χρέος ΣΥΝ. οφειλή · ΦΡ. (λόγ.) *ως μη όφείλε* | *ως μη όφελε* (ως μη *όφειλε*) που δεν θα έπρεπε-για κάτι που θα έπρεπε να μην είχε γίνει: *διαπίστωσε κρίσεις, ~, για υποθέσεις που αγνοούσε.* · ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρόνυμο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *οφείλω* | *όφέλλω* (ήδη μυκ. ο-ρε-to-τε: *οφείλοντας*) < **οφέλ-νω* | **οφέλ-ω*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *οφέλλω*, *μεγαλώνω*) (βλ. λ. *όφελος*)]. *όφελος* (το) (οφέλ-ους | -η, -ων) (λόγ.) οτιδήποτε έχει τον χαρακτήρα υλικής ή ηθικής απολαβής: *το επάγγελμά μας είναι λειτουργήματα και η άσκηση του δεν αποβλέπει μόνο σε υλικά ~ ΣΥΝ.* *οφέλεια*, κέρδος ANT. ζήμια· ΦΡ. (α) *προς όφελος (κάποιου)* για το καλό, υπέρ (+γεν.): *οι επιστημονικές ανακαλύψεις πρέπει να χρησιμοποιούνται ~ της προστασίας του περιβάλλοντος* (β) *ποιο το όφελος;* | *τι το όφελος;* για ποιον ουσιαστικά λόγο, τι καλό πρόκειται να αποφέρει (π.χ. μια ενέργεια): *Κι αν δείξω κατανόηση, ~; Αυτός δεν πρόκειται ν'αλλάξει μυαλά!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *οφέλλω* «αυξάνω, μεγαλώνω» < **οφέλ-ιω* < I.E. **obhel-* «αυξάνω», πβ. αρμ. *awel-i* «περισσότερο», y-awel-um «αυξάνω, προσθέτω» κ.ά. Αν η σύνδεση με το μυκ. ο-ρε-to «χρέος, έλλειμμα» είναι έγκυρη, τότε η λ. *ό-φείλω* εντάσσεται στην ίδια λεξιλογική οικογένεια. Βλ. κ. *οφελώ*].

όφελος - οφέλεια, οφείλω - οφελώ. Οι λέξεις συνδέονται ετυμολογικά. Από το αρχ. *οφέλλω* «αυξάνω, μεγαλώνω» προήλθε το *όφελος* «πλεονέκτημα, κέρδος, οφέλεια» (πληθ. *οφέλη*). Ως σύνθετο το *όφελος* έδωσε τα *αν-οφελής, επ-οφελής* κ.ά. (το *ω-* λόγω της συνθέσεως· βλ. λ. *σύνθετος*), από όπου τα *οφελώ, οφέλεια*. Επομένως, τα *όφελος - οφέλεια*, μοινούντι ομόρριζα και συνώνυμα, διαφέρουν ορθογραφικά. Ομοίως, το αρχ. *οφείλω*, παράλληλος τύπος του αρχ. *οφέλλω*, γράφεται με *ο-*, ενώ το *οφελώ* με *ω-* (από τα σύνθετα *αν-οφελής* κ.τ.ό.). Ήτοι: *οφέλλω > όφελος > αν-οφελής > οφελώ* | *οφέλεια*.
 • οφειλέτης (όχι *οφελέτης*), οφειλήματα (όχι *οφελήματα*). Στην Κυριακή Προσευχή (Πάτερ ημών, ...) *συχνά* στη φρ. «*και αφες ημίν τα οφειλήματα ημών, ως και ημείς άφιεμεν τοις όφειλέταις ημών*», αντί του *οφειλήματα* (*οφειλώ > οφείλημα* «οφειλή») και του *οφειλέταις* (*οφείλω > οφειλέτης*) ακούγονται εσφαλμένως (από παρασύνδεση με τα *οφελώ, όφελος*) οι τ. «οφειλήματα» και «οφε-λέταις».
 • ως μη *όφελος*/όφελον σημαίνει «που δεν θα έπρεπε» (*Παρά την αντίδραση του κόσμου επιχείρησε, ως μη όφελε, να καλύψει το σκάνδαλο με νομοθετική ρύθμιση*). Η φρ. είναι αργαία (το *όφελον* είναι αόριστος β' του *οφείλω* | *οφέλλω*) και τη χρησιμοποιούσαν θετικά για κάτι που εύχονταν να γίνει και αρνητικά για κάτι που απεύχονταν. Χρησιμοποιείται επίσης και στον παρατατικό (ως μη *όφελε* | *οφελών*) και στον α' αόριστο (ως μη *όφειλε* | *οφείλων*).
 • εξοφλώ. Ομόρριζο του *οφείλω* (θ. *οφελ-*, μηδένισα, βαθμίδα του θέματος *οφλ-*) είναι το αρχ. *οφλώ* (από τον αόρ. β' *οφλων* του αρχ. *οφλακάνω* «οφείλω, χρωστώ»), που ως σύνθετο εξ-οφλώ χρησιμοποιείται και σήμερα με τη σημ. «αποπληρώνω, ξεπληρώνω» (χρέος, οφειλή κ.λπ.).

οφθαλμαλγία (η) [1847] (οφθαλμαλγιών) ΙΑΤΡ. πόνος του ματιού ΣΥΝ. (καθημ.) πονόματος. [ΕΤΥΜ. < *οφθαλμο-* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ophthalmalgia*].

οφθαλμαπτή (η) [1887] [οφθαλμαπατών] 1.η κατάσταση κατά την οποία νομίζει κανείς ότι βλέπει πράγματα ανύπαρκτα ΣΥΝ. ψευδαίσθηση 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε νομίζει κανείς ότι βλέπει, χωρίς να υπάρχει πραγματικά: *οι ταξιδιώτες στην έρημο έχουν συχνά οφθαλμαπτες*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *optical illusion*].

οφθαλμία (η) [αρχ.] [οφθαλμιών] ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε φλεγμονώδης πάθηση του ματιού ΣΥΝ. οφθαλμοπάθεια.

οφθαλμιατρείο (το) [1853] το δημόσιο ή ιδιωτικό ιατρείο ή θεραπευτήριο για τη διάγνωση και θεραπεία των παθήσεων των οφθαλμών.

οφθαλμιατρικός, -ή, -ό [1880] 1. αυτός που σχετίζεται με την ιατρική των ματιών: ~ *κλινική* ΣΥΝ. οφθαλμολογικός 2. (ειδικότ.) *οφθαλμιατρική* (η) κλάδος της ιατρικής που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη της λειτουργίας του ματιού και τη θεραπεία των παθήσεων του ΣΥΝ. οφθαλμολογία.

οφθαλμιατρός (ο/η) [1889] (οφθαλμιάτρ-ου | -ων, -ους) γιατρός ειδικευμένος στη διάγνωση και θεραπεία των παθήσεων των ματιών ΣΥΝ. οφθαλμολόγος, «- ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδοντίατρος*.

οφθαλμικός, -ή, -ό [μετν.] (επιστημ.) 1. ο σχετικός με το μάτι: ~ *αρτηρία* | *φλέβα* | *νεύρο* | *βολβός* | ~ *νόσημα* | *πάθηση* 2. ΑΝΑΤ. *οφθαλμικός κόγχος* η κοιλότητα του κρανίου, μέσα στην οποία βρίσκεται ο βολβός του οφθαλμού.

οφθαλμολογία (η) [1871] [χωρ. πληθ.] ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη της ανατομίας, της φυσιολογίας και των παθήσεων του ματιού και των σχετικών οργάνων, δηλ. των βλεφάρων, των δακρυϊκών αδένων και των δακρυϊκών οδών ΣΥΝ. οφθαλμιατρική. — οφθαλμολόγος (ο/η) [1867], οφθαλμολογικός, -ή, -ό, οφθαλμολογικ-ά | -ώς επίφρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *Ophthalmologie*].

οφθαλμοπάθεια (η) [1884] (οφθαλμοπαθειών) ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση του οφθαλμού και των προσαρτημάτων του (βλεφάρων, δακρυϊκών αδένων κ.ά.) ΣΥΝ. οφθαλμία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ophthalmopathies*

οφθαλμοπορνεία (η) (χωρ. πληθ.) (λόγ.) η ερωτική ικανοποίηση που αντλείται από την παρατήρηση του ερωτικού αντικείμενου ΣΥΝ. ηδονοβλεψία, (λαϊκ.) μπανιστήρι, μάτι. — οφθαλμοπόρνος (ο) [1892], οφθαλμοπόρνη (η).

οφθαλμός (ο) (λόγ.) 1. (επιστημ.) το αισθητήριο όργανο της όρασης, το μάτι ΣΥΝ. (λόγ.-οπάν.) όμμα· ΦΡ. (α) *διό γυμνού οφθαλμού* | *με γυμνό οφθαλμό* μόνο με το μάτι, χωρίς τη βοήθεια οπτικών οργάνων: *αστέρας ορατός ~ ΣΥΝ.* με γυμνό μάτι (β) *ως κόρη οφθαλμού* ως κάτι εξαιρετικά πολύτιμο και ευπαθές, για κάτι που προσέχω πολύ και φροντίζω (γ) *χάρμα οφθαλμών* (ως χαρακτηρισμός) για κάτι ωραίο, κομψό, γοητευτικό: *ο κήπος αυτή την εποχή είναι ~ (δ) αποστρέφω τους οφθαλμούς* απομακρύνω το βλέμμα (από πρόσωπο ή πράγμα) (ε) (μτφ.) *εν ριπή οφθαλμού* (εν *ριπή* οφθαλμού, Κ.Δ. Α' Κορινθ. 15,52) πάρα πολύ γρήγορα, στη στιγμή, ακαριαία ΣΥΝ. αμέσως, πάραυτα (στ) *οφθαλμών αντί οφθαλμού και οδόντα αντί οδόντος* (οφθαλμών αντί οφθαλμού και οδόντα αντί οδόντος, Π.Δ. Εξοδ. 21, 24) (ως δόγμα) για να εκφραστεί η επιθυμία της αντεκδικήσεως, της ανταποδό-σεως των ίσων στην αντίληψη αντί αντιτιθέται η χριστιανική περί συγχωρήσεως των εχθρών ή όσων μας αδικούν (ζ) *έστιν Δίκης οφθαλμός (ος τα πάνθ' ορά)* (έστιν Δίκης οφθαλμός ος τα πάνθ' ορά, Μενάνδρου *Μονόστιχοι* 179) (υπάρχει το μάτι της Δικαιοσύνης, το οποίο βλέπει τα πάντα) καμία αδικία δεν μένει για πάντα ατιμώρητη 2. ΒΟΤ. όργανο του φυτού σε σχήμα μικρού εξογκώματος πάνω στον βλαστό, από το οποίο εκφραστεί νέος βλαστός ή άνθος ΣΥΝ. μάτι • 3. ΤΥΠΟΓΡ. η άνω επιφάνεια του τυπογραφικού στοιχείου, που μελανώνεται και τυπώνει στο χαρτί • 4. ΝΑΥΤ. καθεμία από τις δύο οπές στις πλευρές της πλώρης πλοίου, μέσα από τις οποίες διέρχεται η αλυσίδα της άγκυρας ΣΥΝ. (λαϊκ.) όκιο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **οφθ-άλ-ιομαι* (πβ. *ινδάλλομαι - 'ινδάλμα*) < **οφθ-*, με εκφραστ. δασέα σύμφωνα *άντι* των αναμενόμενων **οπτ-* (πβ. *οπτικός*) και επίθημα *-άλ-*. Το θ. **οφθ-* < **οπτ-* ανάγεται σε I.E. **ok'-*(*οσ-*), για το οποίο βλ. λ. *όμμα, όψης* (-η). Η φρ. *διά γυμνού οφθαλμού* αποδίδει τη γαλλ. *à œil nu*].

οφθαλμός: ομόρριζα. Από τη ρίζα **οπ-* (I.E. **ok'-*, πβ. λατ. *oculus* «μάτι» - από όπου γαλλ. *œil* «μάτι», ιταλ. *occhio*, ισπ. *ojo*-, αγγλ. *eye*, γερμ. *Auge*) παρήχθησαν τόσο το αρχ. *όμμα* (< **οπ-μα*), από όπου το *ομματίον* > μάτι, όσο και το οφθαλμός (< **οπ-θαλ-μός*). Από το *οφθαλμός* (που σήμερα χρησιμοποιείται μόνο ως ιατρικός όρος) έχουμε τα επίθ. *οφθαλμο-φανής* και εξ-οφθαλμός (όχι *εξό-φθαλμοσί*) Δεν συνδέεται με το *εξω-*, αλλά με το *εξ + οφθαλμός*). Και τα δύο σημαίνουν «ολοφάνερος», αλλά το *εξ-οφθαλμός* χρησιμοποιείται συχνά και με τη σημασιολ. απόγνωση του «βγάζει μάτι», άρα του «φανερός», που λέγεται από τον ομιλήτη με υπονοούμενη επίπληξη («δεν το βλέπεις...»): *εξόφθαλμη αδικία, εξόφθαλμη παρανομία, εξόφθαλμο πένταλι* κ.λπ. Επίσης από το *οφθαλμός* προέρχεται το εν-οφθαλμίζω «μπολιάζω» (για φυτό) και το επ-οφθαλμώ «έχω τα μάτια μου καρφωμένα σε κάτι, επιζητώ, επιδιώκω».

οφθαλμοσκόπηση (η) [1895] (-ης κ. -ήσεως | -ήσεων, -ήσεων) ΙΑΤΡ. η εξέταση του βυθού του οφθαλμού με ειδικό όργανο (οφθαλμοσκόπιο) για τη διάγνωση πιθανών παθήσεων. Επίσης οφθαλμοσκόπια [1891]. — οφθαλμοσκοπικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ophthalmoscopie*].

οφθαλμοσκόπιο (το) [1891] (οφθαλμοσκοπί-ου | -ων) ΙΑΤΡ. η ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται κατά την οφθαλμοσκόπηση και αποτελείται από κοίλο κάτοπτρο, το οποίο διοχετεύει το φως λυχνίας στον βυθό του οφθαλμού του εξεταζομένου και φέρει στο κέντρο του οπτή, για να παρατηρεί μέσα από αυτήν ο εξεταστής ιατρός. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ophthalmoscope*].

οφθαλμοφανής, -ής, -ές {οφθαλμοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)}: οφθαλμοφανέστ-ερος, -ατός) (λόγ.) αυτός που διακρίνεται πολύ εύκολα, που γίνεται αμέσως αντιληπτός, που δεν μπορεί να κρυφτεί: *είναι ~ ότι οδηγούμαστε σε πρόωρες εκλογές* || ~ *αδικία* | *λάθος* ΣΥΝ. εξόφθαλμος, καταφανής, ολοφάνερος, πασιφανής, προφανής, πασιδόξη ANT. αφανής, αδιόρατος. — οφθαλμοφανώς επίφρ. [μετν.]. * - ΣΧΟΛΙΟ λ. - *ης, -ής, -ες*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *οφθαλμο-* + *-φανής* < *φαίνωμαι*, πβ. παθ. αόρ. β' *έ-φάν-ην*].

οφικιάλιος (ο) [οφικιαλί-ου | -ων, -ους] ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) αξιωματούχος του κράτους ή της Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ. μετν. < λατ. *officialis* < officium «υπηρεσία, έργο» < officio «υπηρετώ, υπηρεγώ» (< ob- + facio «κάνω, πράττω»)].

οφίκιο κ. οφίτιο (το) [οφικί-ου | -ων] 1. το κρατικό ή εκκλησιαστικό αξίωμα: *πατριαρχικό ~ 2. η ανώτερη θέση που καταλαμβάνει κανείς, κυρ. στη διοίκηση: πολλοί είναι οι πολιτικοί που αγωνίζονται για τα ~ και όχι για το κοινό καλό* ΣΥΝ. αξίωμα, τίτλος. [ΕΤΥΜ. < μετν. *οφ(φ)ίκιον* < λατ. *officium* «υπηρεσία, έργο» < officio «υπηρετώ, υπηρεγώ» (< ob- + facio «κάνω, πράττω»)].

οφικλείδα (η) χάλκινο πνευστό μουσικό όργανο. [ΕΤΥΜ. < *οφίς* + *κλείδα*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *ophicleide*]. οφιοειδής, -ής, -ές [μετν.] (οφιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) (λόγ.) αυτός του οποίου το σχήμα ελιμοεται σηματοποιώντας κύματα: ~ *δράμος* | *ποταμός* ΣΥΝ. φιδωτός, ελικοειδής, κυματοειδής ANT. ευθυγραμμος, ευθύς. — οφιοειδώς επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. - *ης, -ής, -ες*.

οφιολάτριά (η) [1879] (χωρ. πληθ.) η λατρεία του φιδιού, το να αποδίδονται στα φίδια ή γενικότ. στα ερπετά θεικές τιμές. — οφιολάτρης (ο), οφιολάτριάς (η) { -ιδος }.

οφιούχος (ο) ευμεγέθης αστερισμός που εκτείνεται προς τις δύο

πλευρές του ουράνιου Ισημερινού και περιβάλλεται από τους αστερισμούς του Ηρακλή, του Όφραου, του Ζυγού, του Σκορπιού, του Τοξότη και της Αστιδίας· μερικώς από θεωρούν ως το δέκατο τρίτο ζώδιο.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Ophiuchus].
όφρις (το) {άκλ.} μακρόστενος χώρος | διάδρομος για πρόσβαση στα δωμάτια διαμερίσματος ή χώρων υπηρεσίας στα ξενοδοχεία ή κτήρια επιχειρήσεων, υπηρεσιών κ.λπ.

[ETYM. < γαλλ. office (κατά τη σημασιολ. πορεία του αγγλ. office), αρχική σημ. «αξίωμα, λειτουργημα», < λατ. officium].

όφρις (ο) {όφ-εως, -ιν | -εις, -εων} **1.** (αρχαιοπρ.) το φίδι φρ. (α) *γίνεσθε φρόνιμοι* ως *όφρις* (*γίνεσθε φρόνιμοι ως όφρις*, Κ.Δ. Ματθ. 10, 16) (προτροπή να είναι κανείς συνειδητός, αλλά και γρήγορος στις αντιδράσεις του, όπως το φίδι) (β) **ο όφρις με ηπάτησε** (ο όφρις ηπάτησε με, Π.Δ. *Γένεσις* 3, 13) (συνχά ειρων.) λέγεται όταν θέλουμε να ριζούμε αλλά οι ευθύνες μας **2.** σύμβολο ή ενσάρκωση δαίμονα, συνήθ. αγαθού, σε διάφορες θρησκείες **3.** (στην Αγία Γραφή) ο μεταμορφωμένος σε φίδι Σατανάς, που παραπλάνησε τους Πρωτοπλάστους.

[ETYM. αρχ. < ΙΕ. *ogʷhi- «ερπετό, φίδι», πβ. σανσκρ. ahi-, abset. azi-, αρμ. iz. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ονόματα ενόμων και ερπετών συχνά αποτελούσαν γλωσσικά «ταμπού» και έτσι ερμηνεύεται η ποικίλη αντιπροσέυση του Ι.Ε. θ. Δεν είναι δυνατόν να αποκλειστεί η σύνδεση της λ. με το ουσ. *εχίς* (ίδια σημ.), για το οποίο βλ. λ. *έχιδνα*].

οφίσιον (το) → οφίκιο
 όπου επιφών.· δηλώνει δυσφορία, λύπη, αγανάκτηση, στενοχώρια: ~, *τι πάθαμε!* || ~! Δεν *μπορώ να σε ακούω πια*. [ETYM. < οχ (βλ.λ.) με την επιδρ. του ουσφ].

οφρύς (η) {οφρύ-ος | -ες, -ων} **1.** (αρχαιοπρ.) το φρύδι **2.** ΤΟΠΟΓΡ. η χαρακτηριστική γραμμή ψώματος, που χωρίζει την ανώτερη επιφάνεια του (την κορυφή) από τον κορμό **3.** ΣΤΡΑΤ. Ο γεωμετρικός τόπος που αποτελείται από σημεία των πλαγιών ψώματος, από τα οποία αποκαλύπτεται στα μάτια του παρατηρητή όλο το έδαφος μπροστά, μέχρι τις υπώρειες. [ETYM. < αρχ. οφρύς, -ύος, βλ. λ. φρύδι].

οφθαίνω (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) **1.** η αντικανονική θέση παίκτη (που δεχόμενος τη μπάλα δεν καλύπτεται από αντίπαλο αμυντικό), από την οποία οποιαδήποτε ενέργεια του θεωρείται άκυρη: το *γκολ ακυρώθηκε, γιατί ο επιθετικός ήταν (σε θέση) ~ 2.* (συνεκδ.) η ενέργεια παίκτη που γίνεται από θέση την οποία δεν επιτρέπουν οι κανονισμοί: το *γκολ ακυρώθηκε ως ~*.

[ETYM. < αγγλ. offside «έξω από την προκαθορισμένη | επιτρεπόμενη γραμμή ή περιοχή»].

οφθαίνο (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. σύγχρονη μηχανική μέθοδος εκτύπωσης που βασίζεται στην αλληλαπώθηση νερού και λίπους και αντικατάστησε την παλαιότερη λιθογραφία, εξασφαλίζοντας άριστη ποιότητα εκτύπωσης, κυρίως πολύχρωμων φωτογραφιών. [ETYM. < αγγλ. offset].

οφθίκιο (το) → οφίκιο
 οχ επιφών.· δηλώνει πόνο (σωματικό και ψυχικό), δυσφορία, στενοχώρια, έκπληξη κ.ά.: ~, με *πόνεσες!* || ~, *εσύ είσαι! Δεν σε γνώρα!* || (επιτατ.) ~ *αιών!* || ~, *θεέ μου! Τι συμφορά!* [ETYM. μεσν., ηρομιμητ. λ., από τον ήχο του ανασταναζμού].

οχαιοφροσύνη (ο) (εκφραστ.) το να αποφεύγει κανείς να αναλάβει τις ευθύνες του, να κάνει το καθήκον του, η παθητική στάση. — *οχαιοφροσύνη*, -ή, -ό.

[ETYM. Συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *οχ αδερφέ*, που δηλώνει αδιαφορία και αναληψία ως προς τα γενικότερα προβλήματα, + παραγ. επίθημα -ισμός].

οχία (η) → οχεύω
 όχεντρα (η) {οχεντρών} (λαϊκ.) **1.** η οχιά ΣΥΝ. (λόγ.) *έχιδνα* **2.** (μτφ.) η γυναικα που συμπεριφέρεται με κακία, που είναι γεμάτη κακοβουλία και μοχθηρία ΣΥΝ. *στρίγγλα, μέγατρα*.

[ETYM. μεσν. < *εχεντρα* (το αρχικό *ό*-υπό την επιδρ. του όφρις) < αρχ. *έχιδνα*, πθ. υπό την επιδρ. του ουσ. *σκολόπ-εντρα*].

οχετός (ο) **1.** αυλάκι ή υπόγειο σήραγγα, με την οποία διοχετεύεται το νερό στο επιθυμητό σημείο: *μεταγωγή υδάτων με ~* || *σωλήνας οχετού* ΣΥΝ. *ρείθρο* **2.** (ειδικότ.) υπόγειος αγωγός ή σήραγγα, που δέχεται τα νερά της βροχής, καθώς επίσης και τις ακαθαρσίες, τα απόβλητα των οικημάτων και τα διοχετεύει στη θάλασσα ή στις εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού ΣΥΝ. *υπόνομος* **3.** μεγάλος κτιστός λάκκος, σκαμμένος στο υπέδαφος οικηματος, στον οποίο διοχετεύονται οι ακαθαρσίες και τα απόβλητα των νοίκων ΣΥΝ. *βόθρος* **4.** (μτφ.) οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από απρέπειες: *το στόμα του είναι ~* (χρησιμοποιεί συνέχεια απρέπειες λέξεις).

[ETYM. αρχ. < *οχό* (-έω) «κρατώ, βαστάζω - φέρω» (πβ. μεσπαθ. *όχούμα* «μεταφέρομαι με όχημα»), ετεροιωμ. βαθμ. του σπάνιου ρ. *έχω* «μεταφέρω», για το οποίο βλ. λ. *όχημα*].

οχέω ρ. μετβ. {όχου-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ. για αρσενικά ζώα) *έρχεται σε συνουσία με (το θηλυκό) ΣΥΝ. (λαϊκ.) βατεύω, μαρκαλίζω. — οχεντής* (ο) [μτγν.], *οχία* (η) [αρχ.].

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Δεν ικανοποιεί μορφολογικά και σημασιολογικούς η παλαιότερ. σύνδεση με το ρ. *όχούμα* «μεταφέρομαι με όχημα». Ίσως η λ. συνδ. με το ρ. *έχω* με τη σημ. «υποτάσσει, εξουσιάζω», ενώ, κατ' άλλους, ετυμολογικά συγγενής είναι η «γλώσσω» του Ησυχίου *όχόμαν πηδύ* (βλ. λ. *όχημα*). Τέλος, έχει διατυπωθεί η υποθ. ότι το ρ. *όχέω* ανάγεται στο αρχ. ουσ. *όχεύς* «μοχλός που εφαρμόζει σε τρύπα του κασώματος της πόρτας (συρτής) ή που «θηλυκάνει» τη ζώνη» (< *έχω*) με μεταφορική σημασιολ. εξέλιξη].

όχημα (το) {οχημ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** οποιαδήποτε μηχανική κατασκευή φέρει τροχούς και χρησιμοποιείται ως μεταφορικό μέσο, π.χ. η άμαξα, το αυτοκίνητο, η μοτοσυκλέτα, το βεζόνι του σιδηρο-

δρόμου κ.ά.: *δεν επιτρέπεται η διέλευση οχημάτων* || *πυρκαγιά εκδηλώθηκε στο πρώτο ~ της ταχείας* || *επιβατικό | φορητό | ρυμουλκό | σιδηροδρομικό | πυροσβεστικό | τεθωρακισμένο | ιππικό | δρόμο | αμφίβιο ~ 2.* (μτφ.) το μέσο διά του οποίου γίνεται κάτι: *«η εταιρεία αυτή αποτελεί το αποκλειστικό ~ των Βρετανών για την ανάπτυξη πολλαπλών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στη χώρα μας»* (εφημ.).

[ETYM. αρχ. < *όχό* (-έω) «κρατώ, βαστάζω - φέρω» (πβ. μεσπαθ. *όχούμα* «μεταφέρομαι με όχημα»), ετεροιωμ. βαθμ. του σπάνιου ρ. *έχω* «μεταφέρω» < ΙΕ. *wegh- «κινώ, μεταφέρω», πβ. σανσκρ. vāhati, λατ. veho, vehiculum «όχημα» (> γαλλ. véhicule, ισπ. vehiculo), γερμ. Weg «οδός», αγγλ. way κ.ά. Παράγ. *όχε-τός*, πθ. κ. *όχ-λος* (βλ.λ.)].

οχηματογνώ (το) (επίσ.) **1.** το πλοίο που μεταφέρει οχήματα (φορητό ή επιβατηγό) ΣΥΝ. (αγγλ.) *φεριμπότ* **2.** ΣΤΡΑΤ. πολεμικό πλοίο που είναι σε θέση να μεταφέρει αυτοκίνητα, άρματα μάχης και στρατεύματα και αποτελεί αποβατική μονάδα του στόλου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. car ferry].

όχθη (η) {σπάν. οχθών} **1.** η ζώνη της ξηράς που βρίσκεται πολύ κοντά στην επιφάνεια του νερού λίμνης ή ποταμού: η *γέφυρα ενάντι τις δύο ~ του ποταμού* || *πέρασε στην αντίπερα ~ του ποταμού ΣΥΝ.* *όχθος, ακροποταμιά, ακρολιμνιά* **2.** (κατ' επέκτ.) *πλευρά, παράταξη: αποστάση από το κόμμα και πέρασε στην αντίπερα ~ (στην άλλη παράταξη)*.

[ETYM. < αγγλ. < αγν. ετύμου. Η λ. φέρει επίθημα -θη, που απαντά σε λ. Όπως *μόχ-θος, βρόγ-θος, ρόγ-θος* κ.ά. Ως προς την ετυμ., η αναγωγή στην ετεροιωμ. βαθμ. του ρ. *έχω* δεν ικανοποιεί σημασιολογικά].

όχι επίφρ. **1.** ως αρνητική απάντηση, για την απόρινη πρόταση, αιτήματος κ.λπ. ή για την έκφραση διαφωνίας: *Θέλεις καφέ; —, ευχαριστώ!* || *— Είσαι έτοιμος; — ακόμα!* || *Νομίζω* (η *Ρωμοσύνη*) *την έγραψε ο Ελύτης*, —, *την έγραψε ο Ρίτσος!* ANT. να **2.** *όχι* (το) (α) η άρνηση, η αρνητική απάντηση (β) (με κεφ.) η ιστορική άρνηση της Ελλάδας να επιτρέψει τη διέλευση ιταλικών στρατευμάτων από το έδαφος της κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (28 Οκτωβρίου 1940), πράγμα που σήμανε την κήρυξη πολέμου εναντίον της από την Ιταλία: η *επέτειος του ~ 3.* (γενικότ.) δηλώνει άρνηση του περιεχομένου της φράσης που ακολουθεί: *εμείς, και ~ αυτός, φταίμε για ό,τι συνέβη* || *στους μεγάλους πρέπει να λέω «σείς» και ~ «εσύ»* || *Αυτή είναι τρύπα!* ~ *σαν την άλλη, που φάγαμε γτες!* || *τον χτύπησα, ~ για να τον πονέσω, αλλά για να τον φοβίσω* || (σε συνθήματα) ~ *στον πόλεμο!* **4.** για άρνηση της σημασίας επιθέτου ή επιρρηματος, χωρίς όμως να ισχύει το αντίθετο: *—Πώς πέρασατε χθες; ~ ~ άσχημα* (δεν πέρασαμε άσχημα, αλλά ούτε και πολύ ωραία) || (+ότι) η κατάσταση που επικρατούσε στην εταιρεία προ πενταετίας ήταν *επιπεπτική* ~ *ότι τώρα είναι όλα ρόδινα* **5.** (α) για την κλιμάκωση της άρνησης: *~ αν σε ξαναδώ μπροστά μου, ~ ο πατέρας σου, ~ η αστυνομία, ούτε ο Θεός ο ίδιος δεν σε σώζει!* (β) στην έναρξη ή σε κατακλείδα αποφατικής πρότασης, για να εξάρει την αρνητική της χροιά: ~, *δεν θα σ'αφήσω να το κάνεις αυτό* **6.** δηλώνει απαγόρευση: *~ την βέση εκεί, είναι επικίνδυνο!* **7.** (ελλειπτικά) δηλώνει άρνηση στη θέση πλήρους αρνητικής πρότασης: *—Πιστεύεις ότι ο Στάθης είναι πλούσιος; —Νομίζω πως ~ 8.* (+να) αντί: *καιρός να βρεις μια δική σου δουλειά, ~ να ζητάς απ' τον πατέρα σου λεφτά κάθε λίγο και λιγάκι!* **9.** πολύ περισσότερο | λιγότερο: *εδώ δεν μπορούσα να το σηκώσω, όταν ήμουν νέος, ~ τώρα που έχω γεράσει!* **10.** (ως επιφών.) εκφράζει απογοήτευση, δυσάρεστη έκπληξη, ζαφρική και έντονη δυσαρέσκεια: *—Άκουσα ότι ο Δημήτρης έχασε τη δουλειά του —! Είναι τρομερό!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση*.

[ETYM. < αρχ. οχί, επιτατ. τ. του αρνητ. επιφρ. οχκ | ούχ (βλ. λ. ού). Το αρχικό *ό*- του τ. *όχι* οφείλεται σε έκκρουση των φωνηέντων στη φρ. *εγώ οχκί > έγώχί > έγ' όχι*, όπου το ισχυρότερο φωνήεν [ο] θεωρήθηκε αρχικό].

οχία (η) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ερπετό) **1.** δηλητηριώδες φίδι που ζει στην Ευρώπη, τη Βόρεια Αφρική και την Εγγύς Ανατολή, με τριγωνικό κεφάλι και χρώμα γκριό, καφέ ή κοκκινωπό και με χαρακτηριστική σκούρα, τεθλασμένη ταινία στη ράχη ΣΥΝ. *όχεντρα*, (λόγ.) *έχιδνα* **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που ενεργεί με κακία και δολιότητα, κυρ. η γεμάτη κακοβουλία και μοχθηρία γυναικα ΣΥΝ. *φίδι* ANT. *άγγελος*.

[ETYM. < αρχ. *εχίς* «ερπετό, φίδι» (βλ. λ. *έχιδνα*), με την επιδρ. του ουσ. όφρις].

οχλαβοή (η) → οχλοβοή
οχλαγωγία (η) {οχλαγωγίων} ο θόρυβος που προέρχεται από πλήθος ανθρώπων, από πολλές, δυνατές φωνές, που μπερδεύονται μεταξύ τους: *δεν μπορούσα να τον ακούσω μέσα στην ~* ΣΥΝ. *οχλοβοή, γλαλοή*. — *οχλαγωγικός*, -ή, -ό [μτγν.], *οχλαγωγός* ρ. [μτγν.] {—εις...}.

[ETYM. {τγν.} < *όχλαγωγός* < *όχλος* + *αγωγός* < *άγω*].

οχληρός, -ή/-ά, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί ενοχλήση ή δυσαρέσκεια: *υπόθεση | ζήτημα | εργασία* || — *επισκέπτης* ΣΥΝ. *ενοχλητικός, φορτικός* ANT. *ευχάριστος*. — *οχληρ-ά* | -ώς [μτγν.] επίφρ., *οχληρότητα* (η).

[ETYM. αρχ. < *όχλό* (-έω) «ενοχλώ, αναστατώνω» (αρχική σημ. «θέτω σε κίνηση, ανακατεύω») < *όχλος* (βλ.λ.)].

όχληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** η πρόκληση δυσαρέσκειας, η ενοχλήση **2.** ΝΟΜ. η πρόσκληση του δανειστή προς τον οφειλέτη να εκπληρώσει την παροχή. [ETYM. < αρχ. *όχλησις* < *όχλό* (-έω) < *όχλος*]. **οχλοβοή** κ. (λαϊκότ.) **οχλαβοή** (η) (λόγ.) η βοή που προέρχεται από πολλούς ανθρώπους συγκεντρωμένους, ο θόρυβος του πλήθους, του όχλου ΣΥΝ. *οχλαγωγία*.

[ETYM. < *όχλος* + *βοή*. Ο τ. *οχλαβοή* οφείλεται στην επιδρ. του συνωνύμου *οχλαγωγία*. **οχλοκρατία** (η) [μτγν.] {οχλοκρατιών} **1.** η πολιτική κατάσταση κα-

τά την οποία επικρατεί ο όχλος, η κυριαρχία του πλήθους ως παρεκτροπή ή εκφυλισμός της δημοκρατίας 2. (κατ' επέκτ.) η απουσία κυβέρνησης ή διοίκησης σε οργανωμένη κοινωνία, η αναρχία. — οχλο-κρατικός, -ή, -ό [1843], οχλοκρατικ-ά | -ώς επίρρ.

οχλοκρατουμαι ρ. αμετβ. αποθ. {οχλοκρατείσαι... μόνο σε ενεστ. κ. παρвт.} (λόγ.) κυβερνώμαι από τον όχλο, άγρομαι και φέρομαι από το πλήθος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

όχλος (ο) (μειωτ.) 1. το άτακτο και ανεξέλεγκτο πλήθος, που εμφανίζει συχνά τάσεις αναταραχής, πρόκλησης καταστροφών κ.λπ. 2. ΠΟΛΙΤ. το σύνολο ατόμων που συσπειρώνονται και δρουν υπό την επίδραση συναισθηματικών παρορμήσεων, χωρίς πολιτική ωριμότητα και αυτοέλεγχο ΣΥΝ. μάζα 3. ο πολύς λαός, τα κοινωνικά στρώματα που θεωρούνται κατώτερα ή χυδαία ΣΥΝ. συρφετός [ΕΤΥΜ. αρχ. λ., της οποίας η αρχική σημ. είναι δύσκολο να προσδιοριστεί. Αν θεωρηθεί ότι ανήκει σε λεξιλογική οικογένεια που δηλώνει «κίνηση, αναταραχή», τότε πθ. όχλος < *Εόγ-λος, ετεροϊωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *wegh- «κινώ, μεταφέρω», πβ. σανσκρ. vahas- «όχημα», λατ. vexo «σειώ, ταράζω» (> γαλλ. vexer), αρχ. γερμ. wagon «όχημα», γερμ. Wagen, αγγλ. wagon κ.ά. Ομόρρ. πθ. όχη-μα (βλ.λ.). Παράγ. όχ-λό, όχλ-ηρός, όχλ-εύς κ.ά.].

Ο.Χ.Ο.Α. (ο) Οργανισμός Χρηματοδότησης Οικονομικής Ανάπτυξης. όχου επιφών. δηλώνει διαφορία, λύπη, στενοχώρια, αγανάκτηση: ~! Τι κακό μας βρήκε! || ~! Δεν μισώ να σε αντέξω άλλο! (βλ. κ. λ. όφου). [ΕΤΥΜ. < οχ, κατά το όφου].

Οχρίδα (η) Αχρίδα (βλ.λ.).

οχτάβα (η) → οκτάβα

οχταγωνικός, -ή, -ό → οκταγωνικός

οχτάγωνος, -η, -ο → οκταγωνικός

οχτάδα (η) → οκτάδα

οχτάεδρος, -η, -ο → οκτάεδρος

οχταετία (η) → οκταετία

οχτακοσάρια κ. οκτακοσάρια (η) {χωρ. πλ.ηθ.} στη Φρ. **καμιά οχτα-κοσάρια** περίπου οχτακόσιοι, -ιες, -ια (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < οχτακόσια + παραγ. επίθημα -αρία].

οχτακόσια (το) → οκτακόσια

ΟΧΤΑΚΟΣΙΟΙ, -ΙΕΣ, -ΙΑ → ΟΚΤΑΚΟΣΙΟΙ

οχτακοσιοστός, -ή, -ό → οκτακοσιοστός

οχταπλάσιος, -α, -ο → οκταπλάσιος

οχτάπλευρος, -η, -ο → οκτάπλευρος

οχτάστιγλος, -η, -ο → οκτάστιγλος

οχτάστιχος, -η, -ο → οκτάστιχος

οχτάωρος, -η, -ο → οκτάωρος

όχρητα (η) → εχθρητα

οχτρός (ο) → εχθρός

οχτώ (το) → οκτώ

Οχτώβρης (ο) → Οκτώβριος

οχτωβριανός, -ή, -ό → οκτωβριανός

οχρτό (το) 1. η αμυντική τοποθεσία (συνήθ. σε φυσικό ύψωμα) που έχει ενισχυθεί με κατάλληλα έργα, ώστε να διασφαλίζεται η περιφρούρηση της γύρω περιοχής, η απόκρουση εχθρικών επιθέσεων: *κυριεύω | καταλαμβάνω* ~ || *απόρθητο* - 2. (μτφ.) (α) ο χώρος στον οποίο μια εξουσία, παράταξη κ.λπ. έχει πολύ μεγάλη ισχύ: η *πολιτεία του Τέξας αποτελεί* ~ *των Ρεπουμπλικάνων ΣΥΝ.* κάστρο, προμαχώνας, προπύργιο (β) σύνολο ανθρώπων που υποστηρίζει μια ιδέα, κίνηση κ.λπ.: Φρ. *τελευταίο οχρτό* οι τελευταίοι άνθρωποι που υποστηρίζουν κάτι, η περιοχή όπου διατηρείται ακόμη κάτι το οποίο έχει εκλείψει παντού: η *Νότια Αφρική ήταν μέχρι πρόσφατα το τελευταίο* ~ *των φιλεττικών διακρίσεων*. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. οχρτός].

οχρτός, -ή, -ό 1. (για χώρους ή τοποθεσίες) αυτός που βρίσκεται σε ασφαλή σημείο, που αποτελεί ισχυρή αμυντική θέση και δεν μπορεί να κυριευθεί εύκολα από τον εχθρό: ~ θέση | πόλη | φρούριο ΣΥΝ. δυ-σπρόσβλητος ΑΝΤ. ανοχρτώτος 2. (ειδικότ.) **οχρτό** (το) βλ.λ. — οχρ-ρότητα (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ., παρ.άλλ. τ. του επιθ. *εχυρός* «σταθερός, ισχυρός», του οποίου το θ. *έχ.* ανάγεται σε Ι.Ε. *segh-, από όπου και το ρ. *έχω* (βλ.λ.). Το επιθ. *εχυρός* συνδ. επίσης με σανσκρ. sáhuṛi «ισχυρός, νικηφόρος», sáhas- «ισχύς, νίκη», πθ. κ. αρχ. γερμ. sigu- «νίκη»].

οχυρώμα (το) [αρχ.] {οχυρώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η θέση που διαθέτει φυσική ή/και τεχνητή οχυρώση και καταλαμβάνεται δύσκολα ΣΥΝ. οχυρό, φρούριο 2. (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε τεχνικό έργο έχει ως σκοπό να αναχαιτεί και συγχρόνως να προφυλάσσει: *κατασκεύασαν με χόμα ένα πρόχειρο* ~, *για να προφυλαχθούν από τα νερά*.

οχυρωματικός, -ή, -ό [1845] ΣΤΡΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την οχύρωση, με τα οχυρώματα, που αποσκοπεί στην οχύρωση: ~ έργα.

οχυρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {οχύρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. καθιστώ (θέση, τοποθεσία κ.λπ.) οχυρή, ενισχύω με αμυντικά έργα, την κάνω δυ-σπρόσβλητη από τον εχθρό: ο νέος ηγεμόνας *ανήγειρε τείχη*, *για να οχυρώσει την πόλη* ΣΥΝ. ταμπουρώνω 2. (μεσοπθ. **οχυρώνομαι**) (α) (κυριολ.) καταλαμβάνω ή δημιουργώ οχυρή θέση, για να προφυλαχθώ από επίθεση: οι *στρατιώτες οχυρώθηκαν μέσα στο χωριό*, *απ' όπου απέκρουαν τις επιθέσεις του εχθρού* (β) (μτφ. ~ πίσω από κάτι) καταφεύγω σε (κάτι): οχυρώνεται πίσω από τους τύπους και αποφεύγει να απαντήσει επί της ουσίας ΣΥΝ. προφασίζομαι.

οχύρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το να οχυρώνεται θέση, τοποθεσία, περιοχή κ.λπ. 2. (συνεκδ.) το σύνολο των εκ-σκαφικών, οικοδομικών ή άλλων έργων, που εκτελούνται με σκοπό την αμυντική ενίσχυση θέσης, τοποθεσίας, περιοχής.

οχυρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. ο σχετικός με την οχύρωση ΣΥΝ. οχυ-

ρωματικός 2. ΣΤΡΑΤ. **οχυρωτική** (η) ο κλάδος της στρατιωτικής τέχνης και επιστήμης, που μελετά και εφαρμόζει τρόπους ενισχύσεως της αμυντικής ικανότητας στρατιωτικών θέσεων έτσι, ώστε να ανθίστανται σε εχθρικές επιθέσεις.

οψόμετος επίρρ. (λόγ.-σπάν.) κάποτε ή οποτεδήποτε στο μέλλον: ~με *χρειαστείς*, *θα είμαι στη διάθεση σου* || ~ *γίνει*, *θα επιφέρει πολλές δυσκολίες*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. φρ. *οψέ ποτέ* | *οψέ* (βλ. λ. όψιμος) + *ποτέ*].

όψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. το πός φαίνεται (κάποιος/κάτι), η εξωτερική εμφάνιση: με το *βάμμα* το *σπίτι άλλαξε* ~ || *η νυχτερινή* ~ *του λιμανιού* || (κ. μτφ.) ο *έρωτας* *δίνει στη ζωή άλλη* ~ 2. το εξωτερικό μέρος πράγματος, αυτό που κατεξοχήν φαίνεται: θέλω να δω την ~ *του φράσματος* (την φάση που φαίνεται, όχι την ανάποδη) || (μτφ.) η *άλλη* - *του προβλήματος* ΦΡ. (μτφ.) η *άλλη όψη του νομίσματος* βλ. λ. νόμισμα 3. (ειδικότ.-για πρόσ.) το πρόσωπο και το ύψος, η έκφραση: είχε ~ *σοβαρή και μετρημένη* || *από την* ~ *του κατάλαβα* *ότι ήταν κουρασμένος* || *γελαστή* | *καλοκάγαθη* ~ ΣΥΝ. θωρία, φυσιογνωμία ΦΡ. εξ όψεως | *κατ' όψιν* από πλευρική μορφή, αναγνωρίζοντας μόνο τη μορφή, χωρίς προσωπική γνωριμία: *τον γνωρίζω μόνο κατ' όψιν* *δεν ξέρω τι είδους άνθρωπος είναι* || *εξ όψεως* *δεν μπορείς να βγάλεις συμπεράσματα για έναν άνθρωπο* 4. (σπάν.) το βλέμμα: «*Σε γνωρίζω από την* ~ | *που με βια μετράει τη γη*» (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. ματιά ΦΡ. (λόγ.) *εκ πρώτης όψεως* με την πρώτη εντύπωση, χωρίς ουσιαστικότερη εξέταση: *μου φάνηκε καλός άνθρωπος* 5. (μτφ.) η οπτική γωνία, η θεωρητική σκοπιά: *όταν ήμουν νέος, έβλεπα τα πράγματα από την ευχάριστη* ~ *τους ΣΥΝ.* άποψη, πλευρά ΦΡ. (α) *υπ' όψιν* | *υπόψη* (ι) (ως υπόμνηση, για να τονιστεί κάτι) να μην ξεχάσεις | *ξεχάστε*: ~ *ότι αύριο* *δεν θα κυκλοφορούν τα μονά αυτοκίνητα* || *δεν πρόκειται να ξαναασχοληθώ εγώ μ'αυτά*, ~! (ii) ως σημείωση σε φάκελο, επίστολη, που δηλώνει ποιος θα ασχοληθεί με αυτό: «*τα δικαιολογητικά πρέπει να κατατεθούν σε φάκελο στη Γραμματεία της Σχολής* (- *κυρίας Παπαδοπούλου*)» (εφημ.) (β) *λαμβάνω υπ' όψιν* (*μου*) υπολογίζω, δεν ξεχνώ: *πριν αποφασίσεις, πρέπει να λάβεις υπ' όψιν όλα τα δεδομένα* (γ) *έχω υπ' όψιν* (*μου*) έχω στον νου μου: *ήταν φυσικό ότι, όταν μιλούσε για άνθρωπο εργατικό και ικανό, είχε ενάντια υπ' όψιν* του || ~ *τη δυσκολία αυτού που ζητώ, δεν υπάρχει όμως άλλη λύση* (δ) *στα υπ' όψιν* σε αυτά που πρέπει να έχει κανείς στον νου του, που δεν πρέπει να ξεχαστούν: *δεν προλαβαίνουμε να επιλύσουμε τώρα αυτό το πρόβλημα-σημείωσε* το ~ (ε) *εν όψει* | *ενόψει* (+γεν.) (i) για κάτι που γίνεται επειδή επικτεται κάτι άλλο να συμβεί: *αναμένονται πολιτικές εξελίξεις* - *της εκλογής νέου προέδρου Δημοκρατίας* (ii) πριν, έχοντας χρονικά μπροστά μας ένα γεγονός: *βλέπαι σε ανώτατα* ~ *εκλογών* (iii) μπροστά στα μάτια μου, για κάτι που έχει ήδη φανεί: *εχθρός* ~! 6. ΟΙΚΟΝ. **λογαριασμός όψεως** λογαριασμός για τη διεκπεραίωση χρηματικών συναλλαγών με επιταγές και εμβάσματα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. όψις < *όπ-σις < θ. *όπ-, για το οποίο βλ. λ. οπή. Ορισμένες φρ. είναι μετφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *εξ όψεως* (< de vue), *εν όψει* (< en vue de...), *εκ πρώτης όψεως* (< à première vue) κ.ά.].

υπ' όψιν - υπόψη, εν όψει | ενόψει. Είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται η φράση λαμβάνω | έχω υπ' όψιν με την εμπρόθετη παγιομένη έκφραση υπ' όψιν αντί του υπόψη (λαμβάνω υπόψη), το οποίο παραρρηγιέ (μπορεί να εκληφθεί σαν η υπόψη, της υπόψης...). Πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα ότι η επιρρ. φράση ενόψει (ή εν όψει) χρησιμοποιείται για μελλοντικά γεγονότα, για κάτι που πρόκειται να γίνει: *Ενόψει των εκλογών* *που θα διεξαχθούν μετά από 14 μήνες*, *οι πολιτικοί αμιλλώνται σε υποσχέσεις και παροχές*. Δεν είναι σωστό να πούμε: *Ενόψει του τραγικού δυστυχήματος* *που έλαβε χώρα στην εθνική οδό*, *ο υπουργός συνεκάλεσε σε σύσκεψη τον αρχηγό και ανώτατους αξιωματικούς της Τροχαίας* (!).

οψιανός (ο) → οψιδιανός
οψιγενής, -ής, -ές {οψιγεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που γεννήθηκε μετά τον θάνατο του πατέρα του 2. αυτός που είναι η εκδηλώνεται καθυστερημένα και παράκαυρα: ~ *ενδιαφέρον*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *όψι-* (βλ. λ. οψέ) + *-γενής* (< γίνομαι), πβ. αόρ. β' *έ-γεν-όμην*].

οψιδιανός κ. οψιανός (ο) ΟΡΥΚΤ. σκληρό ηφαιστειογενές πέτρωμα με υαλώδη μορφή και στυλπό, μαύρο χρώμα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του λατ. obsidianus (lapis), εσφαλμ. τ. του obsianus (> μτγν. *όψιανός*), από το όνομα του Obsius, ο οποίος (σύμφωνα με τον Πλίνιο) ανακάλυψε το εν λόγω πέτρωμα στην Αιθιοπία].

οψιμαθής, -ής, -ές {οψιμαθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που έμαθε κάτι αργά. — οψιμαθός επίρρ. [μτγν.], οψιμαθεία (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *όψι-* (< *οψέ*, βλ.λ.) + *-μαθής* (< *μαθαίνω*), πβ. αόρ. β' *έ-μαθ-ον*].

όψιμος, -η, -ο 1. αυτός που γίνεται αργά, μετά το κατάλληλο ή αναμενόμενο χρονικό διάστημα: ~ *βροχή* || *ομιολογία* | *καταγγελία* || ~ *άνοιξη* | *χειμώνας* ΣΥΝ. καθυστερημένος ΑΝΤ. πρώιμος, πρόωρος 2. αυτός που εκδηλώνεται καθυστερημένα: ~ *ενδιαφέρον* | *ζήλος* | *πάθος* ΑΝΤ. πρώιμος 3. (συνήθ. μειωτ. για πρόσ. ή φαινόμενα) αυτός που εμφανίζεται, ενεργεί ή δραστηριοποιείται με καθυστέρηση: *το κόμμα πρέπει να στηριχθεί στα παλιά και δοκιμασμένα του στελέχη* και *όχι σε* ~ *υποστηρικτές* || ~ *μυητής* | *ζηλωτής* || ~ *άνοιξη* | *χειμώνας* ΑΝΤ. πρώιμος 4. (για γεωργικά προϊόντα) αυτός που αναπτύσσεται ή ωριμάζει αργότερα από το κανονικό: *τα καρπούζια* *που εμφανίζονται στην αγορά τον χειμώνα είναι* ~ || ~ *σοδιά* | *καρπός* ΑΝΤ. πρώιμος 5. **όψιμα** (τα) οι τελευταίοι καρποί και γενικότ. τα φυτά των οποίων η

σπορά και συγκομιδή γίνεται αργά. — όψιμα | οψίμως [μγν.] επίρρ., οψιμότητα (η). [ETYM, αρχ. < όψέ, πβ. κ. πρό-μος. Το αρχ. επίρρ. όψέ έχει τελικό -ε δυσερμήνευτο, ενώ ο αιολ. τ. οψι έχει μάλλον αποσπαστεί από τα συνθ. (πβ. όψι-μαθής, όψι-γενής). Το θ. όψ- (< όπ-σ-) συνδ. με τις λατ. προθ. ορ, οδ, καθώς και με το ελλην. όπι- (ετεροϊωμ. βαθμ. τού επί, βλ. λ. δπι-σθεν)].

οψιόν (η) {άκλ.} 1. ΟΙΚΟΝ. η παραχώρηση τού δικαιώματος να αποδεχθεί ή όχι κάποιος μια συναλλαγή στο πλαίσιο των όρων που του προτείνονται ΣΥΝ. προαίρ'ση 2. (στο χρηματιστήριο) συμφωνία αγοράς ή πώλησης μετοχών σε καθορισμένη τιμή για συγκεκριμένη προθεσμία. [ETYM. < γαλλ. optiön < λατ. optiō, -ōnis].

οψιφανής, -ής, -ές {οψιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φάνηκε

αργά, με καθυστέρηση. — οψιφανώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM, αρχ. < όψι- (βλ. λ. όψε) + -φανής (< φαίνομαι), πβ. παθητ. αορ. β' έ-φάν-ην].

όψομαι ρ. αμετβ. αποθ. (αρχαιοπρ.) **θα δω**: στις Φρ. (α) **οψόμεθα (ες Φιλίππους)** (οψόμεθα ές Φιλίππους, Πλουτ. Βρούτος 36) (i) θα δούμε (ενν. τι μας επιφυλάσσει το μέλλον, ποιες θα είναι οι εξελίξεις): Ποιος ξέρει πού θα οδηγηθούμε με αυτή την πολιτική; ~ (ii) θα έρθει η ώρα τού ξεκαθαρίσματος των λογαριασμών (β) **ας όψεται** (+ουσ.) (υμείς οψεσθε, Κ.Δ. Ματθ. 27, 24) για κάποιον που θεωρείται ο φταίχτης, ο υπαίτιος για δυσάρεστη κατάσταση: *το νησί μας είναι παρατημένο στη μοίρα του- ας όγονται οι βουλευτές μας, που μας θυμούνται μόνο στις εκλογές!* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM, αρχ. μέλλ. τού ρ. ορώ «βλέπω», που προέρχεται από το ίδιο θ. με το ουσ. όψις (βλ.λ.)].

Π

Π, π: **πει** ή **πι**, το δέκατο έκτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Το γράμμα αυτό τόσο στη Αρχαία όσο και στη Ν. Ελληνική αποδίδει το κλειστό άηχο χειλικό σύμφωνο [p]. Αρχικά, η δεξιά κεραία του γράμματος ήταν πολύ μικρή, πράγμα που οδήγησε στη μορφή του κλειστού στο επάνω άκρο του *πει* (P), μορφή που ξεκίνησε στο δυτικό ελληνικό αλφάβητο, για να επεκταθεί αργότερα στο ελληνικής προελεύσεως λατινικό αλφάβητο. Βαθμηδόν, η δεξιά κεραία του γράμματος, σύμφωνα με την αρχή της συμμετρίας που ίσχυσε στη μορφή των γραμμάτων, προεκτάθηκε προς τα κάτω και εξισώθηκε προς την αριστερή κεραία (Π). Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα το ίδιο συλλαβόγραμμα, συμβατικά το Π, χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει και τα τρία είδη χειλικών συμφώνων (το συλλαβόγραμμα *πα* δήλωσε και τα *βα* - *φα*, το *πε* και τα *βε* - *φε*, το *πο* και τα *βο* - *φο* κ.ο.κ.). Οι ιστορικοί της ελληνικής γραφής ανάγουν τη μορφή και την ονομασία του γράμματος *πει* στο βορειοσημιτικό γράμμα *pē*, που σημαίνει «το στόμα». Από αυτό προήλθε ακροφωνικός (p-ē) το γράμμα π, το οποίο αποδόθηκε στην Ελληνική ως *πεῖ*, επηρεάζοντας και τη μορφή των γραμμάτων *ξεῖ*, *φεί*, *χεῖ* και *ψεῖ*. Αργότερα στην Αρχαία Ελληνική με τον ιωτακισμό, το *πει* κατέληξε σε *πί* (ομοίως και *φι*, *χι*, *ψί* και *ζι*), από όπου η σημερινή ορθογραφία του γράμματος π.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Π, π **πει** κ. **πι**: το δέκατο έκτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *πει*, *αριθμός*). Π ΜΑΘ. διεθνές σύμβολο του πραγματικού αριθμού (βλ. λ. *πραγματικός*, σημ. 3), που εκφράζει τη σχέση μεταξύ μιας περιφέρειας και της διαμέτρου της: ο αριθμός αυτός είναι υπερβατικός (μία κατά προσέγγιση τιμή του είναι 3,14). [ETYM₁ Από το πρώτο γράμμα της λ. *περιφέρεια*]. Π. συντομ. για ιερέα, πατήρ: ο *π. Ιωάννης*.

πᾶ επιφών. επαναλαμβανόμενο **πα πα πα** δηλώνει: 1. άρνηση: α ~, δεν πρόκειται να πάω! 2. έκπληξη, κυρ. δυσάρεστη: ~, τι *ανυπόμονο* άνθρωπος!

[ETYM₁ Ονοματοποιημένη λ.]. **πᾶ** (το) {άκλ.} φθόγγος της βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο *ρε* της ευρωπαϊκής.

[ETYM₁ Οι νότες της βυζαντινής μουσικής ονομάστηκαν με βάση τα πρώτα επτά γράμματα του αλφαβήτου, στα οποία προστέθηκαν κατά περίπτωση σύμφωνα ή φωνήεντα για τη διευκόλυνση της ανάγνωσης: *π Α, Βου, Γα, Δε, κΕ, Ζω, νΗ*. **Πα** ρ. → *πηγαίνω*].

Π.Α. 1. (η) Πολεμική Αεροπορία 2. (το) Πανεπιστήμιο Αθηνών.

παγαίνω ρ. → *πηγαίνω*

παγάκι (το) {χωρ. γεν.} κυβοειδές μικρό κομμάτι *πάγου*, που σχηματίζεται μέσα σε ειδικές προσθήκες και χρησιμοποιείται συνήθ. για να διατηρηθεί κάτι παγωμένο ή να αραιωθεί με κρύο νερό (συνήθ. στον πληθ.: *πίνω το ούσι* μου σκέτο, *χωρίς παγάκια* || *φτειάζω παγάκια στην κατάψυξη*). **παγόνια** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η καταδίωξη, η ανίχνευση και η σύλληψη (ζώου ή ανθρώπου)- κυρ. στη φρ. *βγαίνω παγανιά* αρχίζω να ψάχνω, να καταδιώκω (κάποιον): «ο Χάρως βγήκε παγανιά, μες στη δική μου γειτονιά» (λαϊκ. τραγ.). Επίσης **παγανά** [μεσν.]. [ETYM₁ < μεσν. *παγανέα* | *παγανά* < *παγανένω* (υποχωρητ.) < λατ. *paganus* «χωρικός, κάτοικος αγροτικής περιοχής» (< *pagus* «κόμη, χωριό»). Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το *σλαβ.* *rogonja*]. **παγανισμός** (ο) η ειδωλολατρία, ο πολυθεϊσμός. [ETYM₁ Μεταφορά του *γαλλ.* *paganisme* < *pagani* < λατ. *paganus* (> *μην. παγανός*) «ειδωλολάτρης» (αρχική σημ. «χωρικός»), επειδή στα χωριά διατηρήθηκαν περισσότερο τα ειδωλολατρικά έθιμα, < λατ. *pagus* «χωριό»].

παγανιστής (ο), **παγανίστρια** (η) {παγανιστριών} ο ειδωλολάτρης ή πολυθεϊστής. — **παγανιστικός**, -ή, -ό. [ETYM₁ Μεταφορά του *γαλλ.* *paganiste*. Βλ. λ. *παγανισμός*]. **παγανός** (ο) (λαϊκ.) καλικάντζαρος, ζωτικό. Επίσης *παγανά* (το). [ETYM₁ *μην.*, αρχική σημ. «χωρικός, κάτοικος αγροτικής περιοχής» (επειδή εκεί διατηρήθηκαν περισσότερο τα ειδωλολατρικά έθιμα), < λατ. *paganus* (για το οποίο βλ. λ. *παγανισμός*)]. **Παγανιστικός (Κόλπος)** (ο) κόλπος της Α. Θεσσαλίας στον νομό Μαγνησίας.

[ETYM₁ < αρχ. *Παγασίτης (κόλπος)* < *Παγασαί*, λιμάνι των Φερών, από το οποίο ξεκίνησε η Αργοναυτική Εκστρατεία]. **Παγγαία** (η) ΓΕΩΛ. η υποθετική πρωτόηπειρος που κάλυπτε τη μισή περίπου Γη και περιβαλλόταν από έναν παγκόσμιο ωκεανό και από την οποία, σύμφωνα με τη θεωρία της μετατόπισης των ηπείρων, προήλθαν οι σημερινές ήπειροι.

[ETYM Αντιδάν., *πβ.* *αγγλ.* *Pangaea* < *παν-* (< *παν-*) + *γαία* (βλ. λ. *γη*)]. **Παγγαίο** (το) όρος της Α. Μακεδονίας στον νομό Καβάλας. [ETYM₁ < αρχ. *Παγγαίον (όρος)* < **Πάγ-γαίον* (με καταβίβασμο τόνου κατά τις πλάγιες πτώσεις) < *παγ-* (< *παν-*) + *-γαίον* < *γαία* | *γη*]. **παγ** γένεση (η) {-ης κ. -έσεως} {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. θεωρία η οποία διατυπώθηκε το 1868 από τον Κ. Δαρβίνο, σύμφωνα με την οποία κάθε κύτταρο του οργανισμού αντιπροσωπεύεται από ένα μικρό εκβλά-στημα, το γεμύλιο (*παγγόνιο* κατά τον ντε Βρις), το οποίο συσσω-

ρεύεται μαζί με όλα τα όμοια του στα ωάρια και στα σπερματοζωάρια και μεταβιβάζει τους ιδιαίτερους χαρακτήρες του προγόνου στον μεταγενέστερο οργανισμό. Επίσης *παγγενεσία* [ETYM₁ < *παγ-* (< *παν-*) + *γένεση*, *ελληνογενής* ξέν. όρ., < *αγγλ.* *pangenesis*].

παγερμανισμός (ο) [1879] πολιτική ιδεολογία και εθνικιστική κίνηση, που επεδίωκε τη συνένωση όλων των λαών γερμανικής καταγωγής και την υπαγωγή τους σε ενιαία πολιτική εξουσία (*πβ.* *πανσλαβισμός*)- αναπτύχθηκε κατά τον 19ο αι. και επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τον εθνικοσοσιαλισμό (βλ. λ.) του Α. Χίτλερ. — **παγερμανιστής** (ο) [1898], **παγερμανίστρια** (η), **παγερμανιστικός**, -ή, -ό [1890]. [ETYM₁ *ελληνογενής* ξέν. όρ., < *γαλλ.* *pangermanisme*].

παγγενεσία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. η ιδιότητα του Θεού να γνωρίζει τα πάντα ΣΥΝ. *παντογνωσία*. [ETYM₁ < *παγ-* (< *παν-*) + *-γνωσία* < *γνώση*].

παγγόνιο (το) ΒΙΟΛ. μικρό εκβλάστημα που αντιστοιχεί σε κάθε κύτταρο του οργανισμού κατά τη θεωρία της παγγένεσης (βλ. λ.).

[ETYM₁ < *παγ-* (< *παν-*) + *-γόνιο* < *γόνος*, *ελληνογενής* ξέν. όρ., < *αγγλ.* *pangene*].

παγοεα (η) {παγεών} κουπί που έχει σχήμα φτυαριού και βυθίζεται κάθετα στο νερό· χρησιμοποιείται στις πιράγες και στα κανό.

[ETYM₁ Μεταφορά του *γαλλ.* *pageie* < *μαλαίκ.* *pengajoh*].

παγερός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι ψυχρός σαν πάγος, πάρα πολύ κρύος: ~ *άνεμος* | *νύχτα* || (*μτρ.*) η ~ *ησχία* του *νεκροταφείου* | του *ερημόσπιτου* ΣΥΝ. *παγωμένος* ΑΝΤ. *καυτός* 2. (*μτρ.*) αυτός που δεν εκδηλώνει θερμότητα και εγκάρδιότητα, που χαρακτηρίζεται από ψυχρότητα και ασυτηρότητα, σχεδόν εχθρικός: ~ *υποδοχή* | *συμπεριφορά* | *τρόπος* ΣΥΝ. *ψυχρός* ΑΝΤ. *ζεστός*, *θερμός*, *εγκάρδιος*, *ένθερμος* 3. αυτός που δεν εκδηλώνεται με προθυμία, που γίνεται η εκδηλώνεται για τους τύπους: ~ *χειροκρότημα* | *ενδιαφέρον* ΣΥΝ. *τυπικός* ΑΝΤ. *πρόθυμος*, *θερμός*. — **παγερ-**ά | -ός επίρρ., **παγερότητα** (η) [1883]. [ETYM₁ *μην.* < *πάγος* (βλ. λ.) + *-ερός*, *πβ.* κ. *φωβ-ερός*].

παγέτες (οι) {δυσchr. *παγετών*} αστραφτερά μικρά και λεπτά φύλλα πλαστικού, μετάλλου, γυαλιού κ.λπ., που ράβονται πάνω σε κοστούμια καλλιτεχνών ή σε βραδινά φορέματα. [ETYM₁ < *γαλλ.* *pailletes*, *πληθ.* του *paillette*, *υποκορ.* του *paille* «άχυρο, καλαμάκι» < λατ. *palea*].

παγετός (ο) ΜΕΤΕΩΡ. 1. το καιρικό φαινόμενο, κατά το οποίο επικρατούν στην ατμόσφαιρα θερμοκρασίες χαμηλότερες από το σημείο πήξεως του νερού (0°C), οπότε κάθε υγρό του φυσικού περιβάλλοντος μετατρέπεται σε πάγο και συχνά στερεοποιούνται οι χιμμοί των φυτών, με συνέπεια μεγάλες καταστροφές στις καλλιέργειες ΑΝΤ. *καύσωνας*, *κάψα*, *λάβρα* 2. η απευθείας κρυστάλλωση της ατμοσφαιρικής υγρασίας (χωρίς δηλ. να μεταβληθεί προηγουμένως σε βροχή) και η απόθεση της στο έδαφος ΣΥΝ. *πάγνη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*. [ETYM₁ *αρχ.* < θ. *παγ-* (του ρ. *πή-νυ-μι*, βλ. λ. *πάγος*) + *παγα*. επίθημα -ετός, *πβ.* *όχ-ετός*, *σκελ-ετός*].

παγετώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παγετώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) 1. (α) αυτός που είναι ψυχρός σαν πάγος, που έχει ή προκαλεί χαμηλή θερμοκρασία: ~ *αέρας* (β) ΓΕΩΛ. **παγετώδης εποχή** καθεμιά από τις γεωλογικές περιόδους κατά τις οποίες τεράστιοι παγετώνες κάλυπταν μεγάλες εκτάσεις 2. ΙΑΤΡ. **παγετώδης κατάσταση** η παθολογική κατάσταση που παρατηρείται σε βαριές μορφές λοιμωδών νοσημάτων και χαρακτηρίζεται από ψύξη των άκρων, αίσθημα έντονου ψύχους και τάση προς κατάρρευση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Παγετώνας (ο) [1879] ΓΕΩΛ. 1. μεγάλη μάζα πάγου, η οποία σχηματίζεται από τη συνεχή ανακρυστάλλωση του χιονιού στις περιοχές όπου οι καιρικές συνθήκες δεν επιτρέπουν την τήξη του κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού (δηλ. στους πόλους και στις πολύ υψηλές ορεινές περιοχές) και η οποία επεκτείνεται ή κινείται αργά προς τα κάτω 2. **περίοδοι των παγετώνων** χρονικές περίοδοι κατά τις οποίες

μεγάλες εκτάσεις της Γης (και όχι μόνο οι πολικές περιοχές), καλύπτονταν από πάγο. — παγετοτικός, -ή, -ό. [ETYM₁ < παγετός + -ών, -όνας, απόδ. του γαλλ. glacier].

παγιασόν (το) {άκλι.} ψάθινο καπέλο με μικρό γύρο, ψαθάκι. [ETYM₁ < γαλλ. raïlasson < raïlasse «σάκκος» < raïlle «άγυρο, καλάμι» < λατ. palea].

παγίδα (η) **1.** κάθε όργανο ή κατασκευή (π.χ. δόκανο, λάκκος, ξόβερ-γες), που χρησιμεύει στη σύλληψη θηράματος ή στην εξόντωση ζώου: ο λαγός πιάστηκε στην ~ || *στήνω* ~ (μτφ.) **2.** κάθε φυσικό εμπόδιο ή κατασκευή που μπορεί να προκαλέσει ατύχημα, να βλάψει: οι ανοιχτές λακούβες στους δρόμους αποτελούν ~ για τους πεζούς και για τα διερχόμενα οχήματα **3.** (α) το τέχνασμα που αποσκοπεί στο να ξεγελάσει ή να παρασύρει (κάποιον): έπεσε ο ίδιος στην ~ που έστησε για τους άλλους || *κάθε ερώτηση του ανακριτή έκρυβε και μία ~* || *αποφεύγω την ~* ΣΥΝ. ενέδρα, δόλος, απάτη, τέχνασμα (β) οτιδήποτε μπορεί να παροδηγήσει: τέτοιου είδους ειδήσεις αποτελούν ~ παραπληροφόρησης για το κοινό **4.** (ειδικότ. σε εξετάσεις) το ζήτημα που είναι έτσι διατυπωμένο, ώστε να μπορεί να παραπλανήσει τον εξεταζόμενο: παραπειστική ερώτηση | θέμα.

[ETYM. < αρχ. παγίς, -ίδος < πάγη «παγίδα, θηρευτικό δίχτυ» < θ. παγ-τού ρ. πήγ-νυ-μι, πβ. παθ. αόρ. β' έ-πάγ-ην (βλ. λ. πήζω)].

παγιδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {παγιδεύ-σα, -θηκα (καθμ. -τηκα), -μένος} **1.** συλλομβάνω χρησιμοποιώντας παγίδα: *οι κτηνοτρόφοι άνοιξαν λάκκο, για να παγιδεύσουν το αγρίμι* (μτφ.) **2.** ακινητοποιώ, αποκλείω (κάποιον/κάτι) στερνάω κάθε δυνατότητα διαφυγής: *τα υποστηρίγματα της στάας κατέρρευσαν και παγίδευσαν τον άτυχο μεταλλωρύχο* || *η γιονοθύελλα παγίδευσε χιλιάδες τροχοφόρα στην εθνική οδό* || *τουλάχιστον άλλα είκοσι άτομα βρίσκονται παγιδευμένα κάτω από τα ερείπια ΑΝΤ.* ελευθερώνω **3.** (α) φέρνω σε δυσχερή θέση χρησιμοποιώντας τέχνασμα: ο ανακριτής παγίδευσε τον ύποπτο με τις ερωτήσεις του, αναγκάζοντας τον να πείσει σε ανηψίαις (β) (για το τηλέφωνο κάποιου) τοποθετώ στο τηλέφωνο (κάποιου) μηχανισμό παρακολούθησης των συνδιαλέξεων (γ) (για το αυτοκίνητο κάποιου) τοποθετώ εκρηκτικό μηχανισμό στο αυτοκίνητο κάποιου **4.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. **παγιδεύομαι**) καταλήγω σε δυσάρεστη ή επιβλαβή κατάσταση από την οποία αδυνατώ να ξεφύγω: «ολοένα και περισσότεροι νέοι παγιδεύονται στον ερεβώδη κόσμο των ναρκωτικών» (εφημ.). — παγιδεύση (η), παγιδευτικός, -ή, -ό [μεσν.].

παγιασιόρ ρ. μετβ. {παγιασιόρ... | παγιασιόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) μόνιμο, σταθερό, παγιώνω (μια κατάσταση). — παγιασιόρηση (η) [1890]. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. consolider].

πάγιος, -α, -ο **1.** αυτός που δεν υπόκειται σε μεταβολές, που δεν αλλάζει εύκολα φύση, θέση, κατάσταση κλπ., που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και μονιμότητα: ~ αποδοχές | *δαπάνη* | *θέση* | *αρχή* | *κατάσταση* | *αίτιμα* | *τακτική* || *τα ~ περιουσιακά στοιχεία μιας εταιρείας* ΣΥΝ. σταθερός, μόνιμος, αμετακίνητος, αμετάβλητος ΑΝΤ. μεταβαλλόμενος **2. πάγιος** (το) {παγι-ου | -ων} το ποσό που προστίθεται σταθερά σε λογαριασμό (π.χ. της Δ.Ε.Η., της Ε.Υ.Δ.Α.Π. ή του Ο.Τ.Ε. ή κινητής τηλεφωνίας) ανεξαρτήτως της κρανωάλωσης ή των τηλεφωνικών μονάδων που χρησιμοποιούνται στον συνδρομητή. — πάγια | παγιός [αρχ.] επίρρ.

[ETYM. αρχ. < θ. παγ- του ρ. πήγ-νυ-μι, πβ. παθ. αόρ. β' έ-πάγ-ην, βλ. λ. πάγος, πήζω].

παγιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {παγιώ-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) πάγιο, μόνιμο: *οι τιμές θα παγιωθούν στα ίδια επίπεδα με πέρσι* || *παγιώνεται η αντίληψη αυτή στην κοινή γνώμη* ΣΥΝ. παγιασιόρ, σταθεροποιώ, μονιμοποιώ ΑΝΤ. μεταβάλλω, αλλάζω. — παγιώση (η) [μτγν.].

παγκάκι (το) {χωρ. γεν.} το συνήθ. ξύλινο σταθερό κάθισμα για τρία ή περισσότερα άτομα σε ανοικτούς, δημόσιους χώρους (κατά μήκος των πεζοδρομίων, σε στάσεις, πάρκα, πλατείες κλπ.). [ETYM. Υποκ. του ουσ. **πάγκος** (βλ. λ.).]

παγκαικιστός, -η, -ο **1.** εντελώς κακός, γεμάτος κακία ΣΥΝ. σατανικός, πανούργος **2. παγκαικιστός** (ο) ο Διάβολος, ως έκφραση του απόλυτου κακού. [ETYM. μεσν. < παγ- (< παν-) + **καίσιτος**].

πάγκακος, -η, -ο πάρα πολύ κακός, γεμάτος κακία. [ETYM₁ αρχ. < παγ- (< παν-) + **κακός**].

πάγκαλος, -η, -ο (σπάν-λόγ.) αυτός που έχει κάθε ομορφιά, πάρα πολύ όμορφος ΣΥΝ. πανέμορφος, ωραιότατος. — παγκάλως επίρρ. [αρχ.]. [ETYM₁ αρχ. < παγ- (< παν-) + **κάλος**].

παγκάρι (το) {παγκαρ-ιού | -ιών} *κκλησιαστικό έπιπλο που στήνεται (συνήθ. δεξιά από τη δυτική είσοδο του ναού) για την πόληση κεριών στους πιστούς. [ETYM₁ < μεσν. **παγκάριον**, υποκ. του ουσ. **πάγκος** (βλ. λ.).]

παγκοίνος, -η, -ο αυτός που είναι κοινός σε όλους, που είναι κτήμα όλων (κατ' επέκτ.) αυτός που αναφέρεται σε όλους: η *πολιτολογία είναι ~ χαρακτηριστικό των Ελλήνων*. [ETYM₁ αρχ. < παγ- (< παν-) + **κοίνος**]. παγκοίνως επίρρ. [μτγν.] κυρ. στη φρ. *είναι παγκοίνως γνωστό ότι...* είναι γνωστό σε όλους ότι....

παγκορασίδες (οι) η κατώτερη ηλικιακή ομάδα κοριτσιών για αγώνες στίβου: *χειμερινοί αγώνες εφήβων, νεανίδων [...], παγκορασίδων*. [ETYM < παν- (βλ. λ.) + **κορασίδες**, κατ' αναλογία προς το αντίστοιχο **παμπαίδες**].

πάγκος κ. (λαϊκ.) **μπάγκος** (ο) **1.** (α) επιμήκης ξύλινη κατασκευή, αποτελούμενη από μακριά σανίδα και υποστηρίγματα σε καθέμα από τις δύο άκρες της, που χρησιμοποιείται ως πρόχειρο κάθισμα πολλών ατόμων: *οι θεατές της υπαίθριας παράστασης κάθονταν σε*

πάγκος || *ο ~ των αναπληρωματικών παικτών μιας ομάδας στο γήπεδο* (β) (ειδικότ.) ο χώρος για τον προπονητή και τους αναπληρωματικούς παίκτες μιας ομάδας: *τα σφουρίγματα του διαιτητή προκάλεσαν ένταση στους ~ των δύο ομάδων* || *όλη την προηγούμενη σεζόν γυλάριζε τον ~ της ομάδας του* (ήταν αναπληρωματικός) || *μετά τον τραυματισμό του κάθισε στον ~ για το υπόλοιπο του αγώνα* (βγήκε από το παζινίδι) **2.** ξύλινη κατασκευή σε μορφή μακρόστενου τραπέζιου, που χρησιμοποιείται σε εργαστήρια για την τοποθέτηση εργαλείων, συσκευών κ.ά. κατά τη διάρκεια εργασίας: ο ~ του *ξυλουργού* | *του τσαγκάρη* **3.** (α) (σε καταστήματα) το επιμήκες έπιπλο ή κατασκευή, πίσω από την οποία βρίσκεται ο πωλητής ή (προκειμένου για μπαρ) ο σερβιτόρος (β) η κατασκευή που χρησιμοποιούν οι μικροπωλητές για να τοποθετούν το εμπόρευμα τους: ~ *του εφημεριδοπώλη* | *του ανθοπώλη* **4.** η σανίδα πάνω στην οποία κάθονται οι κοπιηλάτες: φρ. *κάθε καταργάρης στον πάγκο του* βλ. λ. *καταργάρης* · **5.** (λαϊκ.) μεγάλης εκτάσεως αμμοδης ή βραχώδης προεξοχή του βυθού λίγο κάτω από την επιφάνεια του νερού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ < μεσν. (*μπάγκος* < ιταλ. banco «με την επιδρ. του συνονύμιου panca») < γερμ. Bank | διαλεκτ. Pank (ίδου σημ.)].

παγκοσμιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η δημιουργία μιας παγκόσμιας οικονομικής ζώνης, μιας παγκόσμιας αγοράς, όπου τα προϊόντα θα κινούνται ελεύθερα: η μετατροπή της οικομενής σε μια ενιαία οικονομική, πολιτική και πολιτιστική επικράτεια **2.** (κατ' επέκτ.) η οικονομική διεύρυνση κατάστασης, θεσμού, ιδέας κ.τ.δ.: η ~ της *εκπαίδευσης* | της *προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* ΣΥΝ. διεθνοποίηση, οικονομικότητα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. globalisation].

παγκοσμιοποιώ ρ. μετβ. {παγκοσμιοποιεί... | παγκοσμιοποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω κάτι παγκόσμιο, να ισχύει | σε παγκόσμια κλίμακα, ιδ. στο πλαίσιο της διαδικασίας παγκοσμιοποίησης της αγοράς: (συνήθ. μεσοπαθ.) η *πληροφόρηση έχει παγκοσμιοποιηθεί* || *το αμερικανικό πρότυπο αγοράς παγκοσμιοποιείται* || (κυρ. η μτχ. **παγκοσμιοποιημένος**, -η, -ο): ~ *αγορά* | *κοινωνία* | *πλανήτης* | *κουλτούρα* || «*τους διεθνείς οργανισμούς παίξεται η τύχη της παγκοσμιοποιημένης πλέον οικονομίας και η τύχη ολόκληρων λαών*» (εφημ.). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. globalise].

παγκόσμιος, -α, -ο **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με ολόκληρο τον κόσμο, με κάθε έθνος, με κάθε κράτος της Γης: ~ *σφαίρα* | *ειρήνη* | *σύρραξη* | *ενδιαφέρον* | *ακτινοβολία* | *αποδοχή* | *πρόβλημα* | *αγορά* | *εξελίξεις* | *ύψηση* ΣΥΝ. διεθνής, οικονομικός (β) **παγκόσμιος πόλεμος** ο πόλεμος στον οποίο εμπλέκονται όλα ή σχεδόν όλα τα ισχυρά κράτη του κόσμου- (ειδικότ.) καθέννας από τους δύο μεγάλους πόλεμους του 20ού αι.: *πρώτος* ~ (1914-18) | *δευτέρου* ~ (1939-45) (γ) ΑΘΛ. **παγκόσμιο ρεκόρ** επίδοση αθλητή η οποία ξεπερνά κάθε προηγούμενη καταγεγραμμένη επίδοση στον κόσμο: *κάνω ~* || *σπάω το ~* (δ) **παγκόσμιο χωριό** ο κόσμος, όπως εξελίχθηκε στο τέλος του 20ού αι. χάρη στην τεχνολογία, κυρ. στις τηλεπικοινωνίες και στη μεταφορά πληροφοριών μέσω δικτύων έτη, ώστε να δίνει την εντύπωση ενός «χωριού», όπου οι αποστάσεις σε ό,τι αφορά την πρόσβαση σε πληροφορίες, γνώση, εικόνες, αλλά και προϊόντα και παροχή υπηρεσιών, θα έχουν εκμηδενιστεί **2.** ΦΥΣ. **παγκόσμια έλξη** η ιδιότητα των ουράνιων σωμάτων (πλανητών) να αναπτύσσουν αμοιβαία έλξη μεταξύ τους **3.** ΠΛΗΡΟΦ. **Παγκόσμιος Ιστός** (συντομ. www) το σύνολο των (ηλεκτρονικών) ιστοσελίδων που είναι τοποθετημένες στο Διαδίκτυο και προσπελάζονται μέσω των φυλλομετρητών. — παγκόσμια | παγκοσμίος [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικουμενικός*. [ETYM. μτγν. < παγ- (< παν-) + **κόσμος** < κόσμος, ο όρος παγκόσμιο χωριό (αγγλ. world village) πλάστηκε από τον Αμερικανό επικοινωνιολόγο Marshall McLuhan (1960). ο όρ. **παγκόσμιος ιστός** αποδίδει τον αγγλ. Worldwide Web].

παγκοσμίοτητα (η) [1869] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του παγκοσμίου, το να είναι κάτι παγκόσμιο: η ~ της *χριστιανικής διδασκαλίας* ΣΥΝ. οικουμενικότητα.

παγκρατιστής (ο) [αρχ.] αθλητής του παγκρατίου (βλ. λ.).

παγκράτιο (το) {παγκρατίου} μικτό αρχαιοελληνικό αγώνισμα, που συνδύαζε πάλη και πυγμαχία.

[ETYM₁ < αρχ. **παγκράτιος** < παγκρατής «πανίσχυρος, κυρίαρχος» < παγ- (< παν-) + **κρατής** < κρατός].

πάγκρεας (το) {παγκρέατος | χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. μεγάλος, σύνθετος αδένας που βρίσκεται πίσω από το στομάχι και εκκρίνει ένζυμα στο έντερο και ινσουλίνη στο αίμα. — παγκρεατικός, -ή, -ό [1843]. [ETYM₁ αρχ. < παγ- (< παν-) + **κρέας**].

παγκρεατίνη (η) [1886] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. προϊόν που λαμβάνεται από το νοπλό πάγκρεας ζώων (κυρ. χοίρων) και χορηγείται για φαρμακευτική χρήση σε περιπτώσεις λοιμώξεων και παθήσεων λόγω των υδρολυτικών ενζύμων που περιέχει. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pancreatine].

παγκρεατίτιδα (η) [1861] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια ή οξεία φλεγμονή του πάγκρεατος [ETYM; Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pancreatite].

παγκρήτιος, -α (λόγ. -ος), -ο [1896] αυτός που αναφέρεται σε όλη την Κρήτη ή σε όλους τους Κρήτες [ETYM₁ < παγ- (βλ. λ. παν-) + **κρήτιος** < Κρήτη].

παγκύπριος, -α, -ο [1886] αυτός που σχετίζεται με όλη την Κύπρο ή όλους τους Κυπρίους: *Παγκύπριο Γυμνάσιο*. [ETYM. < παγ- (< παν-) + **κύπριος**].

παγκυτοπενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική ελάττωση των ερυθρών και λευκών αιμοσφαιρίων και των αιμοπεταλίων του αίματος. Επίσης παγκυτοπενία.

παγώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πάγω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. στερεοποιώ (υγρό ή ρευστό) εκθέτοντας το σε θερμοκρασίες κάτω των 0° Κελσίου ΣΥΝ. καταψύχω 2. προκαλώ την κατακρήρυψη τπόσης της θερμοκρασίας (κάποιου): ο βοριάς πάγωνε τα πάντα στο πέρασμα του || να παγώσετε τη σαμπάνια πριν από το σερβίρισμα || τα τζάμια ήταν παγωμένα από τον πρωινό παγετό· (μτφ.) 3. προκαλώ (σε κάποιον) έντονη αμηχανία ή δυσάρεστο συναίσθημα (φόβο, δυσαρέσκεια κ.λπ.), ώστε να μη μπορεί 'α αντιδράσει: το σκοτεινό του βλέμμα σε πάγωνε αμέσως 4. σταματώ ή αναστέλλω (την εξέλιξη διαδικασίας): η κυβέρνηση αποφάσισε να παγώσει τους διορισμούς μέχρι τις εκλογές || έχουν παγώσει όλες τις διαπραγματεύσεις 5. καθήλωνω, διατηρώ σε σταθερά επίπεδα, εμποδίζοντας μεταβολές, αυξήσεις: λόγω της λιτότητας έχουν παγώσει τους μισθούς και τις συντάξεις || δάνεια με παγωμένες πιστώσεις 6. δεσμύω (τραπεζικές καταθέσεις για καθορισμένο χρονικό διάστημα): με τα ομόλογα παγώνει τα λεφτά σου για έναν χρόνο τουλάχιστον ♦ (αμετβ.) 7. (για υγρά ή ρευστά) στερεοποιούμαι (σε θερμοκρασίες κάτω των 0° Κελσίου): το νερό παγώνει στους 0° Κελσίου || η τούρτα πρέπει πρώτα να παγώσει και μετά να κοπεί || η λίμνη πάγωσε από το κρύο || Βόρειος Παγωμένος Ωκεανός 8. γίνωμαι κρύος, κρύωνω: πάγωσαν τα χέρια μου από το κρύο || πίνει πάγου παγωμένη τη μπύρα του 9. αισθάνομαι έντονο κρύο: θα παγώσεις, αν κάνεις μπάνιο με τόσο κρύο νερό || (μτφ.) παγώσαμε! (ειρωνικά για αστείο που κρίνεται «κρύο»): (μτφ.) 10. αδυνατώ να αντιδράσω από αμηχανία ή έντονη αρνητική φόρτιση (φόβο, απογοήτευση κ.λπ.): πάγωσε μπροστά στο φρικτό θέαμα || είχε παγώσει το αίμα του (είχε τρομοκρατηθεί) || το χαμόγελο πάγωσε στη ζέλη του ΣΥΝ. παράλωο, μουδιάζω 11. καθήλωνομαι, σταθεροποιούμαι σε συγκεκριμένα επίπεδα: οι μισθοί παγώνουν επί δύο τουλάχιστον έτη στο πλαίσιο του σταθεροποιητικού προγράμματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα, εργαστικός.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. παγώ (-όω) < αρχ. πάγος]. **παγο-**ατζής (ο) {παγοατζήςδες} ο υπάιθριος πολιτης παγωτών.
[ΕΤΥΜ. < παγωτό + παραγ. επίθημα -ατζής πβ. κ. χωρατ-ατζής].
παγωτιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} συσκευή για την παρασκευή παγωτού. *

[ΕΤΥΜ. < παγωτό + παραγ. επίθημα -ιέρα (βλ. λ.)]. **παγωτό** (το) αρωματικό γλύκισμα που παρασκευάζεται από κρέμα ή γάλα, ζάχαρη, αρωματικές ουσίες, χημικά πρόσθετα (όπως ζελατίνη, που βελτιώνουν την υφή του προϊόντος) και (συνχνα) αβγά: ~ βανίλια | σοκολάτα | φράουλα | ανανάκι (με περισσότερες από μία γεύσεις) || ~ ζυλάκι | οικογενειακό (σε οικογενειακή, μεγάλη συσκευασία) | πύραυλος | χωνάκι. — (υποκ.) παγωτάκι (το), παγωτίνι (το). [ΕΤΥΜ. < πάγος + παραγ. επίθημα -ωτό, πβ. ζαχαρωτό, αμυγδαλωτό, μεταφωρ. δάνειο από ιταλ. gelato]. **Πάδοβα** (η) πόλη της ΒΑ. Ιταλίας. Επίσης (παλαιότερ.) Πάδοβα. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. Padova | Padua < λατ. Patavium < κελτ. padī (ο) κάθος, καθώς περιβαλλόταν από πλούσια πευκοδάση]. **Πάδος** (ο) ποταμός της Β. Ιταλίας που πηγάζει από τις Άλπεις και εκβάλλει στην Αδριατική Θάλασσα.

[ΕΤΥΜ. < λατ. Padus (> ιταλ. Po) < κελτ. padī «πέυκα», καθώς περιβαλλόταν από πλούσια πευκοδάση]. **Π.Α.Ε.** (η) 1. Πανελλήνια Αθλητική Ένωση 2. Ποδοσφαιρική Ανώνυμη Εταιρεία. **παέλια** (η) (προφέρεται κ. *παέλια*) ρύζι μαγειρεμένο συνθή. με θαλασσινά και αρωματισμένο με σαφράν.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. paella < λατ' patella «πατάκι, λεκανάκι», υποκ. του patera «πίατο, φιάλη»]. **παζάρεμα** (το) {παζαρέμι-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) 1. το να παζαρεύει κανείς (κάτι) 2. (μτφ.-μειωτ.) οι (συνθή) παρασκηνιακές διαπραγματεύσεις: άρχισαν τα ~ μεταξύ των κομμάτων για τη συμφωνία σε υποψήφιο κοινής αποδοχής || (και για αθέμιτη συναλλαγή): άρχισαν το ~ για εθνικές υποχωρήσεις. **παζαρευτής** (ο) (λαϊκ.) αυτός που θέλει να παζαρεύει στις αγορές: που είναι καλός στο παζάρεμα. **παζαρεύω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {παζαρέμα} (καθημ.) ♦ (μετβ.) 1. διαπραγματεύομαι (κατά την αγορά αντικειμένου) με σκοπό όσο το δυνατόν ευνοϊκότερη τιμή: το παζάρεμα καιρό το διαμέρισμα, αλλά τελικά δεν τα βρήκε με τον ιδιοκτήτη ΣΥΝ. διαπραγματεύομαι 2. (μτφ.-μειωτ.) προβαίνω σε ηθικά απαράδεκτη συναλλαγή, διαπραγματεύομαι κάτι μη διαπραγματεύσιμο: δεν επιτρέπεται μια κυβέρνηση να παζαρεύει τα εθνικά μας δίκαια ♦ 3. (αμετβ.) κάνω παζάρι, διαπραγματεύομαι με παζάρεμα: δεν ξέρει να παζαρεύει και θα τον πιάσουν κορόιδο. **παζαρηστικός**, -ια, -ιο αυτός που πωλείται στο παζάρι, στη λαϊκή αγορά - (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει ευτελή ποιότητα ΣΥΝ. πανηγυρικός, πανηγυρικός, -η, -ο. **παζάρι** (το) {παζαρ-ιού | -ιών} 1. η δημόσια συγκέντρωση εμπορίων, κυρ. μικροπωλητών, σε συγκεκριμένο χώρο για την πώληση των προϊόντων τους (κυρ. σε χώρες της Ανατολής): στο ~ βρίσκεις πολλές ευκαιρίες ΣΥΝ. λαϊκή αγορά 2. η αγορά που οργανώνεται κατά τη διάρκεια τοπικού εορτασμού, πανηγυριού: στο ~ έρχονται να ψωνίσουν απ' όλα τα γύρω χωριά 3. (συνεκδ.) ο καθιερωμένος δημόσιος χώρος για αγοραπωλησίες όπως οι παραπάνω, η δημόσια αγορά: πέρασε κι απ' το ~, να χαζώνει τον κόσμο' φρ. (α) (παροιμ.) **τι θέλει | γυρεύει η αλεπού στο παζάρι** βλ. λ. αλεπού (β) **κίνησε ο Εβραϊός να πάει στο παζάρι κι ήτανε** (ημέρα) **Σάββατο** βλ. λ. Σάββατο 4. το παζάρεμα: είναι έμπειρος στις πωλήσεις και δεν τον πιάνεις στο ~ || (κ. στον πληθ.) άρχισε τα ~ γι' αυτό το παλιό γραφείο, αλλά ο παλιοπώλης δεν ήθελε να το πουλήσει || δεν κάνω παζάρια (δεν παζαρεύω) || (κ. μτφ.) **παζάρια με τη συνείδηση μου εγώ δεν κάνω** (δεν κάνω υποχωρήσεις και

συμβιβασμούς).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *παζάριον* < τουρκ. pazar < περσ. bāzār «αγορά»]. **παζαριώτης** [μεσν.] κ. **παζαριτής** (ο) {παζαριωτών} 1. μικροπωλητής που μετέχει σε παζάρι ΣΥΝ. έμπορος 2. (με καρ.) (επί Τουρκοκρατίας) ο κάτοικος της Αθήνας.

παζλ (το) {ακλ.} 1. παιχνίδι που αποτελείται από χάρτινα ή ξύλινα κομμάτια, τα οποία πρέπει να συνδυαστούν μεταξύ τους, ώστε να σχηματίσουν μια εικόνα (μτφ.) 2. σύνολο στοιχείων τα οποία συνδυαζόμενα οδηγούν σε συμπεράσματα και ολοκληρώνουν την εικόνα που έχουμε για μια κατάσταση κ.λπ.: τώρα που τα κομμάτια του παζλ μπαίνουν σιγά-σιγά στη θέση τους, αρχίζω να καταλαβαίνω τι πραγματικά συνέβη 3. οτιδήποτε φαίνεται δυσεμφανή, αλλά προσπαθούμε να το αναπαραστήσουμε συνολικά με τη σύνθεση των λεπτομερειών του: η αστυνομία συνθέτει τώρα τα κομμάτια του παζλ αυτής της υπόθεσης. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. puzzle, αγν. ετύμου].

παθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπαθα} ♦ (μετβ.) 1. υφίσταμαι, μου συμβαίνει (βλάβη, αρνητική εξέλιξη κ.λπ.): ~ ατύχημα | ζημιά | καταστροφή | σοκ | μεγάλο κάσο | συμφορά | κακό || βγήκαν όλοι σόοι, χωρίς να πάθουν το παραμικρό || από λίγο κρυσάκι δεν έπαθε κανείς τίποτα || αυτά παθαίνει κανείς, όταν δεν προσέχει, || (και για τρόφιμα, μηχανές κ.λπ.) το τυρί δεν παθαίνει τίποτε, αν το βάλεις στο ψυγείο (δεν χαλάει) || το αυτοκίνητο έπαθε βλάβη || κάτι παθαίνει όρες-όρες η τηλεόραση και γάταει η εικόνα- ΦΡ. (α) **καλά να (τα) πάθει!** (μεσν. φρ.) (ως χαιρέκακο σχόλιο) για την έκφραση της ικανοποίησης από κάτι δυσάρεστο που συνέβη σε κάποιον, επειδή έτσι τιμωρείται: σου 'λεγα να φορέσεις κάτι ζεστό να μην κρυώσεις και δεν μ' άκουσες- τώρα αρρώστησες, ~! (β) **τι έπαθες!** | τι σου συμβαίνει, τι σε απασχολεί: ~ και είσαι στενοχωρημένος: || ~ και γελάς: ΣΥΝ. τι τρέχει: (γ) **την παθαίνω** (μεσν. φρ.) υφίσταμαι ατύχια, πέφτω θύμα απάτης, δόλου κ.λπ.: πρόσχε μην την ξαναπάθεις! || την πάθωμε όλοι με τις ψευτικές υποσχέσεις του για μεγάλα κέρδη || την πάθωμε σαν αγράμματοι (μας κορόιδεψαν) ΣΥΝ. την πατώ (δ) **θα δεις τι θα πάθεις!** ως απειλή ότι κάποιος θα τιμωρηθεί γι' αυτό που κάνει: όταν έρθει ο πατέρας σου, ~! || αν ξαναπείς βρομόλογο, ~! (ε) **βρε τι πάθαμε!** | **βρε τι έχουμε πάθει** ως σχόλιο που δηλώνει ήπια ενόχληση ή αγανάκτηση από καταστάσεις που μας φαίνονται παράλογες, εντράπεζες, περιεργές ή στις οποίες δοκιμάζονται τα νεύρα μας: **βρε τι έχουμε πάθει μ' αυτό τον άνθρωπο!** Δεν τολιάς να τον πεις ένα αστείο κι αμέσως αρπάξεται! | **βρε τι πάθαμε!** Θα σταματήσεις επιτέλους να κλαις και να μου πεις τι σου συνέβη: (στ) **παθαίνω λάδα** βλ. λ. *πάκα* ♦ (αμετβ.) 2. υφίσταμαι κάτι αρνητικό: αν δεν πάθεις, δεν θα μάθεις! 3. αποκτώ πρόβλημα (κυρ. υγείας): θα πάθουν τα μάτια σου μ' αυτό το φως || έπαθε η υγεία του σ' αυτό το υποχείο- ΦΡ. **είδα κι έπαθα** κατέβαλα πολύ μεγάλη προσπάθεια, απηύδησα: ~ να φτάσω στη δουλειά μ' αυτό το μοπτιλιάρισμα || ~ να λύσω την άσκηση | να καταλάβω τις ασυναρτησίες του 4. βιώνω έντονο πάθος: ~ για σενα! || ~ όταν ακούω αυτό το τραγούδι ΣΥΝ. αναστατώνομαι 5. (αρκκό) εκπλήσομαι, γάτω τα λογικά μου: Έπαθα! Δεν περίμενα ν' ακούσω τέτοιο πράγμα! || μόλις ανοίξει την πόρτα και με είδε εκεί, έπαθε! ΣΥΝ. τρελαίνομαι, (οικ.) μένω 6. (μεσοπαθ. **παθαίνομαι**) (οικ.) απορροφώμαι πλήρως, κυριεύομαι από πάθος: παθαίναμε με τα ποδοσφαιρικά κι όλο τσακόνεται || παθαίναμε με οτιδήποτε καταπνάνεται ΣΥΝ. παθιάζομαι.

[ΕΤΥΜ. μτγν., από τον αορ. β' *παθον* του αρχ. πάσχω (βλ. λ.), κατά το σχημα *επαθον* - *μανθάνω* - *μαθαίνω*, *ετυχον* - *τυγχάνω* - *τυχαίνω*. Διαφορετικό το μτγν. *παθαίνω* «εμπιστώ (με πάθος) (< πάθος)». -πάθεια λεξικό επίθημα ουσιαστικών που δηλώνει: 1. **πάθηση**: νεφροπάθεια, καρδιοπάθεια 2. **πάθος** η έντονη τάση για κάτι: **ωραιοπάθεια**, **μυστικοπάθεια**, **ηθοπάθεια** 3. την ορισμένου είδους στάση των άλλων απέναντι σε κάτι/κάποιον: **συμπάθεια**, **αντιπάθεια** 4. τον βαθμό της ψυχικής διάθεσης κάποιου απέναντι σε κάτι/κάποιον: **μετριοπάθεια**, **εμπάθεια** 5. τον βαθμό στον οποίο είναι δυνατόν κάποιος να υποστεί βλάβη: **ευπάθεια**.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *παθ-* του ρ. *πάσχω* (πβ. *παθ.* αορ. β' *ε-παθ-ον*) και αρχικός προσδιόριζε τον βαθμό και το είδος του πάθους, της ψυχικής ορμής (λ.χ. *άντι-πάθεια*, *μετριοπάθεια*, *ηδύ-πάθεια*). Μέσω νεολατ. όρων (καθώς και άλλων ευρωπ. γλωσσών) το β' συνθ. -*pathia* | -*pathie* | -*pathy* επανήλθε στην Ελληνική, δηλώνοντας είδη χρονίων ασθενειών (λ.χ. γαλλ. *cardio-pathie*, αγγλ. *osteopathy* κ.ά.). **πάθημα** (το) [αρχ.] {παθήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε δυσάρεστο συμβαίνει σε (κάποιον), ή αρνητική εμπειρία: τα ~ της Ελλάδας από τον Εμφύλιο || το τελευταίο τους ~ φαίνεται πως τους συνέτισε λίγο-ΦΡ. (παροιμ.) **το πάθημα (γίνεται) μάθημα** βλ. λ. *μάθημα*. — (υποκ.) παθημάτακι (το). -**παθής**, -ής, -ές λεξικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει: 1. ότι κάποιος έχει πληγει από κάτι: **σεισμοπαθής**, **πλημυροπαθής** 2. τον βαθμό στον οποίο κάποιος μπορεί να υποστεί βλάβη: **ευπαθής** 3. ότι κάποιος έχει ορισμένη πάθηση: **καρδιοπαθής**, **νεφροπαθής**, **ψυχοπαθής** 4. ότι κάποιος έχει πάθος με κάτι ή έντονη τάση για κάτι: **ωραιοπαθής**, **εγιοπαθής**, **μυστικοπαθής**, **ηθοπαθής** 5. ότι κάποιος προκαλεί ορισμένου είδους στάση των άλλων απέναντι του: **συμπαθής**, **αντιπαθής** 6. ότι κάποιος έχει ορισμένου βαθμού ψυχική διάθεση απέναντι σε κάτι/κάποιον: **μετριοπαθής**, **εμπαθής**, **περιπαθής**. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *παθ-* του ρ. *πάσχω* (παθ. αορ. β' *ε-παθ-ον*) και αρχικός προσδιόριζε τον βαθμό και το είδος του πάθους, της ψυχικής ορμής που χαρακτηριζόταν κάποιον (λ.χ. *άντι-παθής*, *μετριοπαθής*, *ηδύ-παθής*). Μέσω νεολατ. όρων (καθώς και άλλων ευρωπ. γλωσσών) το β' συνθ. -*pathie* επανήλθε στην Ελληνική δηλώνοντας είδη χρονίων ασθενειών

(λ.χ. cardio-pathe, osteo-pathe κ.ά.).
 πάθηση (η) [αρχ.] {-η κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσ'ων} η μη φυσιολογική η προσωρινά διαταραγμένη κατάσταση του οργανισμού ή οργάνου του: ~ των νεφρών | τής καρδιάς | τού εγκεφάλου | των ματιών || χρόνια | οξεία - ΣΥΝ. νόσος, ασθένεια, αρρώστια.
 παθητικό (το) 1. ο λογαριασμός που εμφανίζει έλλειμμα ή είναι ζημιωμένος: το ~ τής επιχείρησης ανέρχεται σε 5 δις || η επιχείρηση εμφανίζει - ΑΝΤ. ενεργητικό 2. το σύνολο των οικονομικών υποχρεώσεων εταιρείας ή μεμονωμένου ατόμου: ~ βραχυπρόθεσμο (υποχρεώσεις που λήγουν σε λιγότερο από έναν χρόνο) || ~ μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο (που λήγουν μετά από έναν χρόνο) || ~ εικονικό (για ανύπαρκτες υποχρεώσεις) || ~ ληξιαπρόθεσμο (υποχρεώσεις απαιτητές από τους δικαιούχους) || - πραγματικό (υποχρεώσεις προς τρίτους) ΑΝΤ. ενεργητικό 3. (μ.φ.) οτιδήποτε υπάρχει εις βάρος κάποιου: η ομάδα έχει μέχρι στιγμής 15 γκολ στο ~ της || ως υπουργός έχει στο ~ του δύο αποτυχημένες μεταρρυθμίσεις. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. passif].
 παθητικός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από απουσία ενεργητικότητας, που δεν ανταποκρίνεται, δεν αντιστα: η δημοκρατία δεν πραγματώνεται με την ~ υποταγή στην εξουσία, αλλά με τον συνεχή έλεγχο της || ~ στάση ! συμπεριφορά | αποδοχή || ο τηλεθεατής είναι ~ δέκτης μηνυμάτων ΑΝΤ. ενεργητικός: ΦΡ. (α) **παθητική αντίσταση** | **διαμαρτυρία** η αντίθεση (π.χ. σε κυβέρνηση, κυβερνητική απόφαση ή νόμο) που εκδηλώνεται με την άρνηση συμμορφώσεως και συνεργασίας ή με άλλες ειρηνικές μεθόδους, χωρίς τη χρήση βίας: η καθιστική διαμαρτυρία και η απεργία πείνας αποτελούν μορφές **παθητικής αντίστασης** (β) **παθητικό κάπνισμα** (συνήθ. σε κλειστό χώρο) η εισπνοή από κάποιον που δεν καπνίζει το καπνού από τσιγάρο, πούρο ή πίπα άλλου (**παθητικό καπνιστής**) (γ) **παθητική ασφάλεια** η ασφάλεια στην οδήγηση αυτοκινήτου, που εξασφαλίζεται από την ενισχυμένη κατασκευή του για τη μείωση των συνεπειών σε περίπτωση σύγκρουσης ΑΝΤ. ενεργητική ασφάλεια (δ) **παθητικός ομοφυλόφιλος** ο ομοφυλόφιλος άνδρας που κατά τη σεξουαλική πράξη αναλαμβάνει τον ρόλο του θηλυκού (ε) **παθητικό αδένωμα** το αδένωμα που επιτυγχάνεται με ειδικές θεραπείες και διατές, χωρίς σωματική άσκηση (στ) **παθητική απεργία** η λευκή απεργία (βλ. λ. λευκός) (ζ) **παθητική τετραδιευθυνση** η ταυτόχρονη στροφή και των τεσσάρων τροχών, ώστε να γίνεται πιο εύκολο το παρκάρισμα 2. αυτός που εκφράζει έντονα συναισθήματα, κυρ. ερωτικά, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη συναισθηματική φόρτιση: ~ ματιά | μουσική | φωνή | τραγούδι | αγάλισμα || (με κερφ.) η ~ Συμφωνία του Τσαϊκόφσκι ΣΥΝ. παθιασμένος, παθιασμένος 3. **παθητικό** (το) βλ.λ. · 4. ΓΛΩΣΣ. (α) **παθητική φωνή** η κατηγορία ρηματικών τύπων που έχουν στο πρώτο ενικό πρόσωπο οριστικής ενστώτα την κατάληξη -μαι, π.χ. *εργάζομαι, κοιμάμαι, χτυπιέμαι* (β) **παθητική διάθεση** η κατηγορία ρημάτων που δηλώνουν ενέργεια την οποία δέχεται το υποκείμενο, κανονικά με μεταβατικά ρήματα ενεργητικής διάθεσης, π.χ. ο τύπος «ταχυδρομήθηκε» στην πρόταση «το γράμμα ταχυδρομήθηκε από την υπάλληλο» (πβ. λ. ενεργητική διάθεση, λ. ενεργητικός - μέση διάθεση, λ. μέσος - ουδέτερη διάθεση, λ. ουδέτερος Y η παθητική διάθεση χρησιμοποιείται, κατά κανόνα, από τον ομιλήτη, όταν ενδιαφέρεται να εξειδικεύσει ή να προβάλει στον λόγο του τον αποδέκτη (το αντικείμενο) και όχι τον δράστη (το υποκείμενο) τής ενέργειας του ρήματος (γ) αυτός που σχετίζεται με: (i) την παθητική φωνή: ~ κλίση (ii) την παθητική διάθεση: ~ σύνταξη | ρήμα. — παθητικ-ά [-ος [αρχ.] επίρ., παθητικότητα (η) [1821]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < παθητός < πάθος, κατά τα ρηματικά επίθ. σε -τός. Αρχική σημ. τής λ. ήταν «γεμίτος πάθος, συναισθηματική ορμή», με αποτέλεσμα να δηλώνει (στον Αριστοτέλη) και αυτόν που δεν ανθιστά-ται στα πάθη, ως εκ τούτου τον μη ενεργητικό, τον αδρανή, ο γραμμ. όρ. είναι μ.γν., ενώ η σημ. 3 είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. passif, καθώς και ορισμένες φρ., λ.χ. *παθητική αντίσταση* (< αγγλ. passive resistance), *παθητικό κάπνισμα* (< αγγλ. passive smoking) κ.ά.).
 παθιάζω ρ. μετβ. {παθιάσ-ηκα, -μένος} κάνω κάποιον να ενεργεί με πάθος, με μεγάλο ζήλο και ορμή: θέλουν να παθιάσουν τους οπαδούς τους εν όψει των εκλογών ΣΥΝ. φανατίζω ■ (κυρ. μεσοπαθ. **παθιάζομαι**) δίνω, αφοσιώνω με σε κάτι με πάθος, ψυχή τε και σώματι: παθιάζεται με ό,τι καταπιστεί || είναι παθιασμένος με την επιστήμη του. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. πάθος]. παθιάρης, -α, -ικο {παθιάρης} (εκφραστ.) αυτός που είναι παθιασμένος, που αποπνέει ή διακατέχεται από πάθος: ~ γυναικα | φωνή ΣΥΝ. λάγνος, παθιαρικός. [ΕΤΥΜ. < πάθος + παρυσ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. *αγαθ-ιάρης*]. παθιαρικός, -η, -ο (εκφραστ.) γεμίτος πάθος: ~ ακάλυαμα | τραγούδι | όρος | χόδι ΣΥΝ. παθιασμένος, λάγνος. — παθιαρικό επίρ. **παθιογένεια** (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μελέτη των αιτίων και των μηχανισμών τής πρόκλησης και ανάπτυξης των διαφόρων νοσημάτων. Επίσης **παθογένεια**. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathogénie]. παθογενής, -ής, -ές [1891] {παθογεν-ούς | -εις (ουδ.-ή)} παθογόνος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < πάθος + γενής, η γεν- του αρχ. ρ. γίνωμαι (αόρ. β' ε-γεν-όμην, πβ κ. γένος). Η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρ. < γαλλ. pathogène]. παθογόνος, -ος, -ο [1885] ΙΑΤΡ. αυτός που μπορεί να προκαλέσει πάθηση, που συμβάλλει στην πρόκληση νόσου: ~ αίτιο | μικροοργανισμός | παράγοντας | όραση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathogène]. παθολογία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα αίτια, τη φύση και τα στάδια εξελίξεως

των νόσων, κυρ. των εσωτερικών οργάνων, σε επίπεδο πρόληψης, διάγνωσης και θεραπείας: γενική | κυτταρική | συγκριτική (μεταξύ νόσων ανθρώπων και ζώων) | πειραματική (με σκόπιμη πρόκληση νόσου χάνει της επιστημονικής έρευνας) ~ 2. τα συμπτώματα και τα στάδια εξελίξεως μιας νόσου: η ~ τού καρκίνου 3. το σύνολο των προβληματικών στοιχείων σε συγκεκριμένο χώρο ή σύστημα: η ~ τού δημοκρατικού πολιτεύματος || κοινωνική ~ (βία, ναρκωτικά, συγκρούσεις κ.ά.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathologie, άσχετο προς το μ.γν. παθολογία «ελέτη των παθών»].
 παθολογικός, -ή, -ό [μ.γν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την παθολογία ή τον παθολόγο: ~ ανατομία (παθολογοανατομία) || ~ εξέταση | όροι 2. αυτός που σχετίζεται με την πάθηση, τα συμπτώματα και τα στάδια εξελίξεως τής: ~ κατάσταση | όγκος | ανάπτυξη ΑΝΤ. φυσιολογικός · 3. (κ. για πρόσ.) αυτός που υπερβαίνει τα φυσιολογικά όρια, που φθάνει στο πάθος, στην εμμονή: ~ νεύτης | καυστικής | ζήλια || η ~ αγάπη της προς το παιδί της. — παθολογικ-ά [-ός επίρ].
 παθολογοανατομία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που μελετά τις μεταβολές νοσητών ιστών και οργάνων. Επίσης παθολογική ανατομία. — παθολογοανατομικός, -ή, -ό.
 παθολογοανατόμος (ο/η) γιατρός με ειδικευση στην παθολογοανατομία.
 παθολόγος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην παθολογία: ειδ-κότ. αυτός που κάνει διάγνωση ασθενειών και ενδεχομένως παραπέμπει τον ασθενή σε γιατρό με σχετική ειδικευση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pathologiste].
 παθός (ο) {εύχρ. κυρ. στην νομ. εν.} (λαϊκ.) αυτός που έχει εμπειρία από δυσάρεστη κατάσταση, που έχει βιώσει τα επακόλουθα τής: είμαι κι εγώ ~ και σε καταλαβαίνω ΣΥΝ. παθών ΦΡ. (παροιμ.) (α) ο **πα-θός (γίνεται) μαθός** αυτός που έχει πάθει, έχει μάθει: για κάποιον που τον έγινε μάθημα το πάθημα (β) ο **παθός γιατρός** για να δηλωθεί ότι ο πιο κατάλληλος για να συναισθανθεί τον πόνο κάποιου και να του συμπαραστέθει, είναι αυτός που έχει πάθει κάτι ανάλογο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. παθών (μ.τ.σ. αορ. β' του ρ. πάσχω), κατά το σχήμα μαθών - μαθός, δράκων - δράκος κ.ά.].
 παθός (το) {παθ-ους | -η, -ών} 1. η μεγάλη και διαρκής ένταση των συναισθημάτων, σε βαθμό που να μην ελέγχει η κρίση τη συμπεριφορά του ατόμου: αγαπά και μισεί με ~ || τον έχει κυριεύσει το ~ || οι μεσογειοκοί λαοί ημιζώνουν για το ~ τους || εγκλημα πάθους 2. (α) η εντονότατη επιθυμία για κάτι, που επιζητεί συνεχή ικανοποίηση και επιφέρει εξάρτηση από το αντικείμενο τής επιθυμίας: το ~ τού ποτιού | τής χαρτοπαζίας | τής εξουσίας | τού χρήματος || τον κατέστρεψε το ~ του για τον ιππόδρομο (β) το να αρέσει σε κάποιον πάρα πολύ κάτι, η συστηματική και ολόκληρη ενασχόληση με κάτι: έχει - με τον χορό | τη μουσική | την ποίηση 3. (α) ο ενθουσιώδης ζήλος, η ολόκληρη συμμετοχή: αγωνίζεται με - για τη νίκη | για τη δημοκρατία (β) η γεμάτη συναισθηματική φόρτιση έκφραση, εκδήλωση: χορεύει | φιλά με ~ || αυτός ο ηθοποιός έχει πολύ ~ στο παίξιμο του || μέγα πλήθος, μέγα ~ χαρακτηρίζει την προεκλογική συγκέντρωση 4. η κορύφωση τής ερωτικής επιθυμίας: ήταν η εποχή τού μεγάλου τους - || τον τύλωσε το ~ του για εκείνη 5. (κ. στον πληθ.) η εμπάθεια, το μίσος: *ας πάγουν επιτέλους τα πολιτικά ~* || αναμοχλεύω | καλλιέργω | κατασι-γάζω τα εμφοσιολογικά ~ τού λαού 6. (συνεκδ.) το αντικείμενο που εμπνέει ή προς το οποίο διοχετεύεται η έντονη επιθυμία, ο ενθουσιώδης ζήλος, το μεγάλο του ~ ήταν αυτή η γυναικα || το ~ τον είναι το ποδόσφαιρο | η τζαζ · 7. **πάθη** (α) ο ταλαιπωρίες, κυρ. ψυχικές, που έχει κανείς υποστεί, ό,τι τον έχει κάνει να υποφέρει: ήγεται τα - των προσφύγων (β) (ειδικότ. με κερφ.) τα μαρτύρια που υπέστη ο Χριστός μέχρι τον θάνατο του στον σταυρό ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. **Εβδομάδα των Παθών** η Μεγάλη Εβδομάδα (βλ. λ. *μεγάλος, εβδομάδα*) (β) (**τραβάω**) **τα πάθη του λιναριού** | τού Χριστού ή (**τραβάω**) **των παθών μου τον τάραχο** (υφίσταμαι) κάθε είδους ψυχική ή σωματική ταλαιπωρία: τού λιναριού τα πάθη τράβηξε ο χριστιανός, μέχρι να του δώσουν το επίδομα πολιτεύματος · 8. ΓΛΩΣΣ. μεταβολή θεματικού ή καταληκτικού φθόγγου λέξεως κατά την εκφορά σε συνεχή λόγο: ένα από τα ~ των φωνηέντων είναι η έκθλιψη. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίσθημα, αγάπη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < πάσχω (βλ.λ.) < *πάθ-σχω].
 πάθος (να/θα) ρ. → παθαίνω
 παθών (ο) {παθ-όντος, -όντα | -όντες, -όντων}, **παθούσα** (η) {παθ-ού-της | -ουσών} το πρόσωπο που έχει υποστεί τις αρνητικές επιπτώσεις πράξης (κυρ. αξιόπονης) ή κατάστασης που έχει προκαλέσει άλλο: *κατέβαλε στον παθόντα αποζημίωση 3.000.000 δρχ.* ΣΥΝ. θύμα. Επίσης παθόντας (ο). [ΕΤΥΜ. Μ.τ.σ. παθ. αορ. β' (ε-παθ-ον) του αρχ. ρ. πάσχω].
 παίανας (ο) 1. (κατά την ελληνική αρχαιότητα) (α) θρησκευτικό, χορικό άσμα, ωδή ή ύμνος προς τον Απόλλωνα (ή την Αρτέμιδα) ως ευχαριστήρια έκφραση για την αποσώβηση κακού, τη λύτρωση από συμφορά (β) πολεμικό άσμα (εμβατήριο) που τραγουδούσαν οι στρατιώτες πριν και κατά τη διάρκεια τής μάχης (γ) είδος μέτρου (με τρεις βραχέιες και μία μακρά συλλαβή) 2. επινίκιος ύμνος ή άσμα θριαμβικού, δοξαστικού χαρακτήρα 3. (κατ' επέκτ.) έντονη θριαμβολογία, επινίκιος πανηγυρισμός: *οι ηττημένοι θα πρέπει να συνήθισουν τους εχθρικούς ~*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. παϊάν, -άνος < *παϊάΡων (πβ. μυκ. δοτ. pa-ja-vno-ne), αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. παίω «χτυπάω» μέσω αμάρτυρου ουσ. *παϊά «χτυπήμα», υποθέτοντας ότι ο Απόλλων (τού οποίου η λ. Παϊάν | Παϊών αποτελούσε τίτλο) θεράπευε τις ασθένειες με ένα «θεϊκό» χτύπημα. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ρ. παύω, ενώ δεν μπορεί να αποκλειστεί η αναγωγή σε λ. τού προ-

ελλην. υποστρώματος ή να πρόκειται για δάνειο].
 παιανίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {παιάνισα} (κυρ. για ορχήστρες, μπάντες) εκτελώ (μουσική σύνθεση, κυρ. θριαμβικού χαρακτήρα, π.χ. ύμνος, εμβατήρια κ.λπ.): η *μπάντα του δήμου παιανίζει εορταστικά εμβατήρια σε όλη τη διάρκεια της παρέλασης*.
 παιγνιμένος, -η, -ο (αργκό) αυτός που βρίσκεται σε πολύ άσχημη ψυχολογική κατάσταση ή δείχνει πολύ κουρασμένος ή συμπεριφέρεται με περιεργό τρόπο.
 παιγνίδι (το) → παιγνίδι
 παίγνιο κ. (λαϊκ.) μπάιγνιο (το) (σημ. 2) {παιγνι-ου | -ων} 1. (λόγ.) το παιγνίδι κυρ. στις ΦΡ. (α) *τυχερά παίγνια* η χαρτοπαζία (βλ. κ. *τυχερά παιγνίδια*, λ. *τυχερός*) (β) ΣΤΡΑΤ. *πολεμικό παίγνιο* άσκηση τακτικής επί χάρτου για τους αξιωματικούς των Ενόπλων Δυνάμεων 2. πρόσωπο ή πράγμα που βρίσκεται στην απόλυτη διάθεση (κάποιου): ~ στα χέρια των *ισχυρών* ΣΥΝ. άθυρμα.
 [ΕΤΥΜ.] < αρχ. *παίγνιον* | *παίγνιον* (ιον.) < **παίδ-ν-ιον* < θ. *παίδ-* (τού ρ. *παίζω*, βλ. λ.) + υποκ. επίθημα -(ν)ιον. Το δασύ -χ- στον ιων. τ. *παίγνιον* οφείλεται σε εκφωραστ. λόγους].
 παιγνιοχάρτο (το) [1833] {παιγνιοχάρτ-ου | -ων} (λόγ.) το τραπουλόχαρτο (βλ. λ.).
 παιγνιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παιγνιώδ-ους | -εις (ουδ., -η), -ών} (λόγ.) αυτός που λειτουργεί ως αστείο, που έχει τον φαίδρο χαρακτήρα παιγνιδιού: ~ φύση | *χαρακτήρας* | *σχόλιο* | *ύφος* | *διάθεση* ΣΥΝ. *παιγνιοδιάκριτος* (αρχαιοπρ.) *φιλοπαίγμων*. — *παιγνιώδως* επίρρ.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
 παιδαγωγία (η) [μετγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (σπάν.) η διαπαιδαγώγηση ΣΥΝ. εκπαίδευση, παιδαγωγία.
 παιδαγωγία (η) [αρχ.] {παιδαγωγίων} (σπάν.) η διαπαιδαγώγηση, η παροχή γνώσεων και αρχών σε παιδιά μέσω της διδασκαλίας ΣΥΝ. παιδαγωγία, εκπαίδευση.
 παιδαγωγικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την παιδαγωγική, τον παιδαγωγό ή το εκπαιδευτικό σύστημα: ~ *τήμημα* | *έργο* | *προσφορά* || *ένα άρθρο από - πλευράς βιβλίου* ΣΥΝ. εκπαιδευτικός (β) *παιδαγωγική (επιστήμη)* η επιστήμη που εξετάζει τη διδασκαλία, την εκπαιδευτική διαδικασία σε επίπεδο τόσο θεωρητικών αρχών όσο και εκπαιδευτικών μεθόδων (γ) *Παιδαγωγική Σχολή* | (πολιτιότ.) *Ακαδημία* η ανώτατη σχολή από την οποία αποφοιτούν όσοι πρόκειται να εργαστούν ως δάσκαλοι στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (δ) *Παιδαγωγικό Ινστιτούτο* δημόσια υπηρεσία που έχει ως αντικείμενο την επιστημονική έρευνα των εκπαιδευτικών ζητημάτων, την επιμόρφωση του προσωπικού της δημόσιας εκπαίδευσης και την εποπτεία της λειτουργίας των σχολείων όλων των τύπων · 2. αυτός που συμβάλλει θετικά στην εκπαιδευτική διαδικασία ANT. αντιπαιδαγωγικός. — *παιδαγωγικ-ά* | -ώς [μετγν.] επίρρ.
 παιδαγωγός (ο/η) 1. το πρόσωπο που αναλαμβάνει υπεύθυνα τη διαπαιδαγώγηση παιδιού ή παιδιών: στην *αρχαία Ρώμη* οι ~ ήταν συχνά *Έλληνες αχμάλωτοι, που ασκούσαν και χρέη ελληνοδιδασκάλου* || οι *νηπιαγωγοί, οι δάσκαλοι, οι καθηγητές στα σχολεία και στα πανεπιστήμια είναι* ~ 2. πρόσωπο που με την προσφορά του ασκεί σημαντική επίδραση στο σύνολο, διαμορφώνοντας αντιλήψεις και εμπνέοντας τους άλλους αποτελώντας γι' αυτούς πρότυπο: ο *Όμηρος υπήρξε ~ όλων των Ελλήνων της αρχαιότητας* · 3. επιστήμονας ειδικευμένος στην παιδαγωγική. [ΕΤΥΜ αρχ. < *παίδ(ο)-* + *αγωγός* < *άγω*].
 παιδαγωγός ρ. μετβ. [αρχ.] {παιδαγωγείς... | παιδαγωγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημενος} (σπάν.) διαπαιδαγωγώ (βλ. λ.).
 παιδάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) το μικρό παιδί: *πέντε χρονών ~* || *ωραίο ~ η Στέλλα* || (ως οικ. προσφώνηση) *Τι λες, ~ μου; Είσαι καλά;* 2. (μειωτ.) ο πολύ αφελής, εύπιστος και άπειρος άνθρωπος: *τι να ξέρει το ~ από οικονομικά!* [ΕΤΥΜ; < μετγν. παιδάκιον, υποκ. του αρχ. *παίδιον* (βλ. λ. *παιδί*)].
 παιδάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό πλευρό ζώου, κυρ. σφαγίου 2. *παιδάκια* (τα) ψιμένα παιδιά, κυρ. από αρνί ή κατσίκι. [ΕΤΥΜ Υποκ. του ουσ. *παίδι* (βλ. λ.)].
 παιδαρός (ο) → παιδαρός
 παιδαρέλλι (το) {χωρ. γεν.} (μειωτ.) το μικρό παιδί ή ο χωρίς κρίση και ωριμότητα νέος ΣΥΝ. παιδάριο. [ΕΤΥΜ. < *παιδάριον* + υποκ. επίθημα -έλλι, πβ. κ. *κρικ-έλλι*].
 παιδάριο (το) {παιδαρί-ου | -ων} (λόγ.) 1. το μικρό παιδί ΣΥΝ. παιδάκι, παιδαρέλλι 2. (μειωτ.) άνθρωπος χωρίς ανεπτυγμένη κρίση, ο ανόητος νέος. [ΕΤΥΜ.] < οφρ. *παίδαρον*, υποκ. του *παις, παιδός*].
 παιδαριώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παιδαριώδ-ους | -εις (ουδ., -η), -ών} (κακός.) αυτός που ταυριάζει ή δικαιολογείται μόνο σε μικρό παιδί (ως δείγμα αφελείας, ανωριμότητας, επιπολαιότητας): ~ *ερωτήματα* | *συμπεριφορά* | *αντίδραση* ΣΥΝ. παιδιαστικός. — *παιδαριώδως* επίρρ. [μετγν.], *παιδαριώδης* (η) [1845]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες *ανόητος*.
 παιδαρός (ο) (εκφωραστ.) 1. (α) το ανεπτυγμένο, γερό παιδί (β) το εύρωστο βρέφος, μωρό: *γέννησε έναν ~ τσεσεράμει καλά!* 2. ο ωραίο γεροδεμένος νέος με αρρενωπή εμφάνιση: *όταν μεγαλώσει αυτός, θα γίνει ένας ~* ΣΥΝ. *κούκλος, παλληκάρι*, (εκφωραστ.) *μαννάρι*. Επίσης (λαϊκ.) *παιδαράς* (σημ. 2).
 παιδεία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η συστηματική παροχή γνώσεων, η διαδικασία αγωγής που στοχεύει στην άνοδο του πνευματικού επιπέδου (κάποιου): η ~ των νε'ων είναι *σοβαρή υπόθεση* || *με ποιοτικές εκπομπές η κρατική τηλεόραση επιδιώκει να γίνει φορέας παιδείας* || *δωρεάν* | *υποχρεωτική* ~ ΣΥΝ. εκπαίδευση, μόρφωση- ΦΡ. *ανθρωπιστική παιδεία* βλ. λ. *ανθρωπιστικός* 2. ό,τι έχει αποκομίσει κανείς ως αποτέλεσμα μάθησης, ό, ποικίλες πνευματικές επιδόσεις που έχει δεχθεί: *άνθρωπος με μουσική | γαλλική | κλασική* ~ ΣΥΝ. μόρφωση, καλλιέργεια, κουλτούρα 3. (γενικότερ.) η ποιότητα της ανατροφής (κάποιου), η πνευματική και ηθική του αγωγή: *ακόμη και το πώς τρώει κανείς είναι ζήτημα παιδείας* 4. το συνθ. δημόσιο σύστημα μαζικής ισότιμης παροχής γνώσεων στα μέλη ενός συνόλου, το κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα: *μικρότερο από κάθε άλλη φορά το ποσοστό του προϋπολογισμού για την ~ || οι απεργιοί καθήκοντες ζητούν την αναβάθμιση της κρατικής ~ για την αντιμετώπιση της παραπαιδείας* || (με κεφ.) *Υπουργείο Εθνικής ~ και Θρησκευμάτων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαίδεια, παρόνυμο*.
 ήϊΓΥΜ αρχ. < *παίδεύν* (βλ. λ.). Η λ. δήλωνε εξαρχής την εκπαιδευτική διαδικασία ανατροφής ενός παιδιού, τη διανοητική του καλλιέργεια, όπως παρέχεται από ένα ίδρυμα].

παιδεία: συνώνυμα. Η καλλιέργεια των νοητικών, των ψυχικών και των σωματικών δυνάμεων τον νέον μέσα από ένα γενικό και προ-καθορισμένο από κάθε χώρα σύστημα αποτελεί το εκπαιδευτικό (σχολικό) σύστημα μιας χώρας. Σκοπός ενός τέτοιου συστήματος είναι να παράσχει παιδεία. Η λ. *παιδεία* στην Αρχαία σημαίνει ό,τι περίπου η σημερινή λ. *κουλτούρα*, δηλ. τη γενικότερη πνευματική και ψυχική καλλιέργεια του ανθρώπου και μαζί τον πολιτισμό. Σήμερα με τη σημασιολογική αντίθεση *πολιτισμού* | *πολιτισμού* (civilisation) και *καλλιέργειας* | *κουλτούρας* (culture), το *παιδεία* δηλώνει μόνο την καλλιέργεια, κυρ. μέσα από τη σχολική εκπαίδευση, αλλά και εκτός αυτής με γενικότερη έννοια. Η λ. *εκπαίδευση* αναφέρεται κυρ. στην παιδεία που παρέχει το σχολικό σύστημα (*προσχολική - πρωτοβάθμια* | *στοιχειώδης - δευτεροβάθμια* | *μέση - τριτοβάθμια* | *ανώτατη εκπαίδευση*), στο ίδιο το σύστημα (εκπαιδευτικό σύστημα) και στους λειτουργούς του (εκπαιδευτικούς). Ωστόσο, το σχολείο και η εκπαίδευση γενικότερα αποβλέπουν όχι μόνο στην παροχή γνώσεων και στην καλλιέργεια της νόησης των μαθητών, αλλά και στη μόρφωση, τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, στη διάπλαση του χαρακτήρα τους και στην εν γένει διαπαιδαγώγησή τους. Η ανάπτυξη του ψυχικού κόσμου του μαθητή, του ήθους, των μορφών συμπεριφοράς του και γενικότερ. η ανάπτυξη και άσκηση όλων των πλευρών της προσωπικότητας του μαθητή που δεν έχουν σχέση με τη γνώση, συνιστούν ό,τι αποκαλούμε αγωγή.
 παιδεμός (ο) [μεσν.] (λαϊκ.) η ταλαιπωρία: *τέρμα δεν έχει ο ~ τον!* ΣΥΝ. *παιδεση*. Επίσης *παιδεμα* (το) [μεσν.] κ. *παιδεση* (η) [μεσν.].
 παιδεραστής (ο) [αρχ.] {παιδεράστρια (η) [μετγν.]} {παιδερα-στρών} το ενήλικο άτομο που αναπτύσσει σεξουαλική σχέση με ανήλικο άτομο (παιδί ή έφηβο) ΣΥΝ. παιδόφιλος.
 παιδεραστία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ρωτική σχέση που αναπτύσσεται με ανήλικο ΣΥΝ. παιδοφιλία. — *παιδεραστικός, -ή, -ό* [μετγν.].
 παιδεύση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μέθοδος, το σύστημα διαπαιδαγώγησης, μεταβίβασης γνώσεων: η ~ των *πολιτών στη δημοκρατία πρέπει να ξεκινά από το σχολείο* ΣΥΝ. *παιδεία, αγωγή* 2. η μόρφωση (κάποιου), το σύνολο των γνώσεων, η συνολική καλλιέργεια που έχει αποκτήσει.
 παιδευτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την παιδείωση, τη διαπαιδαγώγηση: η *τιμωρία που τον επέβαλε ο δάσκαλος έχει - χαρακτηρισία* || ~ *διαδικασία* | *αξία* | *ρόλος* ΣΥΝ. εκπαιδευτικός, μορφωτικός. — *παιδευτικ-ά* | -ώς [μετγν.] επίρρ.
 παιδεύω ρ. μετβ. {παιδ-ενα, -εύτηκα, -εμένος (λόγ. *παιδευμένος*)} 1. υποβάλλω σε ταλαιπωρία: αυτό το *παιδί είναι άτακτο και με παιδεύει όλη μέρα* || (κ. μεσοπαθ.) ο *καημένος παιδευτήρας στα τελευταία του απ' αυτή την αρρώστια* ΣΥΝ. *ταλαιπωρώ, βασανίζω, τυραννώ*- ΦΡ. (α) *ον αγαπά Κύριος παιδεύει* (δν *αγαπά Κύριος παιδεύει*, Π.Δ. *Πα-ροιμ.* 3.12) για τα οφέλη που μπορεί τελικά να αποκομίσει κανείς μετά από συνεγείες δοκιμασίες, ταλαιπωρίες (β) *αμαρτία γονέων και παιδεύοντων τέκνα* βλ. λ. *αμαρτία* (γ) *άκουσε γέρον συμβουλή και παιδεύ-μενον γνώμη* βλ. λ. *γέρος* 2. καταβάλλω πολύ κόπο και προσπάθεια για τη διερεύνηση θέματος, ζητήματος, προβλήματος ή την επισκέψη μηχανήματος: μην το *παιδεύεις άλλο το μηχανήμα, θα το δώσεις στον μάστορα* · 3. (λόγ.-σπάν.) *παιδαγωγός*, *διαμορφώνω* την πνευματική και ηθική ανάπτυξη (κάποιου): *σ' αυτές τις χώρες ο λαός δεν είχε παιδευθεί στη δημοκρατία, καθώς βρισκόταν διαρκώς υπό απολυταρχικά καθεστώτα* ΣΥΝ. *εκπαιδεύω, μορφώνω* 4. (μεσοπαθ. *παιδεύομαι*) *ταλαιπωρούμαι, βασανίζομαι* προσβάνοντας να επιτύχω κάτι: *παιδεύτηκα μ' αυτή την άσκηση* || *μην παιδεύσαι άλλο, βρήκα τι θα κάνουμε!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
 [ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ. «εκπαιδεύω, ανατρέφω», < *παις, παιδός*. Αργότερα η λ. προσέλαβε και τη σημ. «διωρθώνω, επιβάλλω ποινή», εξαιτίας των παειθαρχικών τιμωριών που συνόδευαν την ανατροφή των παιδιών].
 παιδεύνη (η) + παιδεμός
 παιδί (το) {παιδι-ου | -ιών} 1. το μικρής ηλικίας άτομο, κυρ. το άτομο που βρίσκεται μεταξύ βρεφικής και εφηβικής ηλικίας: σε όλα τα ~ *αρέσουν τα παραμύθια, τα παιχνίδια, τα γλυκά* || *δεν είσαι πια ~, σε λίγο κλείνει τα 15!* || *τώρα είσαι μεγάλο ~, δεν κάνει να δώσεις!* || ~ *ακόμα, πήγαινα στο χωράφι και βοηθούσα τον πατέρα μου στις δουλειές* || *καλό* | *κακό* | *άτακτο* | *ζωηρό* | *κακομαθημένο* | *κακοαναθρεμμένο* | *ανάγωγο* | *ατίθασο* | *υπάκουο* | *χαριτωμένο* ~ || *παιδιά με ειδικές ανάγκες* 2. (γενικότερ.) το μικρής ηλικίας άτομο, του οποίου η σωματική και πνευματική ανάπτυξη δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί: τα ~ του *Γιαννασίου και του Λυκείου* || *δεν είναι πια ~, είσαι άντρας με ενθύνες* || «*μικρό ~ σαν ήμουνα και πήγαινα σχολείο*» (τραγ.)· ΦΡ. *παιδί πράμα* βλ. λ. *πράγμα* 3. (ειδικότερ.) το άτομο που δεν έχει φθάσει

ηπιότερα από την απλή ανθρωποκτονία.
 παιδοκτόνος (ο/η) το πρόσωπο που έχει διαπράξει παιδοκτονία. ΣΧΟΛΙΟ λ. - κτόνος. [ETYM. αρχ. < παιδο- + -κτόνος < κτείνω «φονεύω» (βλ. κ. -κτονία)].
παιδολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της παιδαγωγικής που μελετά την ψυχοσωματική ανάπτυξη και εξέλιξη των παιδιών. — **παθολόγος** (ο/η) [1886], παιδολογικός, -ή, -ό [1894]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pædologie].
παιδολόγος κ. **παιδολογία** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ. -περιληπτ.) πλήθος παιδιών: το ~ της γειτονιάς ΣΥΝ. παιδομάνι, μαρίδα. [ETYM. < παιδο- + -λό(γ)ι < λέγω, με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»].
παιδομάζωμα (το) [μεσν.] {παιδομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} (κατά την Τουρκοκρατία) η αρπαγή παιδιών χριστιανικών οικογενειών, με σκοπό τον εξισλαμισμό τους και την κατάταξη τους μετά την ενηλικίωση στα τάγματα γενιτσάρων.
παιδομάνι (το) {χωρ. γεν.} πλήθος παιδιών ΣΥΝ. παιδολόγος. [ETYM. < παιδο- + -μάνι (βλ. λ.)].
παιδομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της πειραματικής παιδαγωγικής, που έχει ως αντικείμενο μελέτη τη μέτρηση των σωματικών οργάνων και των ψυχοσωματικών και πνευματικών ικανοτήτων των παιδιών (*σωματομετρία* κ. *ψυχομετρία* αντίστοιχα). — παιδομετρι-κόσ, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pædometrie].
παιδομορφισμός (ο) μορφή σωματικής δυσπλασίας ενηλίκου, η οποία συνίσταται στη μη φυσιολογική διατήρηση παιδικών σωματικών γνωρισμάτων ΣΥΝ. παιδισμός. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paedomorphism].
παιδονόμος (ο/η) [αρχ.] (παλαιότ.) το πρόσωπο που φροντίζει για την τήρηση της τάξης και την ορθή συμπεριφορά των παιδιών στο σχολείο και έξω από αυτό. — **παιδονομία** (η) [αρχ.], **παιδονομικός**, -ή, -ό [1890].
παιδόπουλο (το) (λαϊκ.) το μικρό παιδί. [ETYM. < μεσν. *παιδόπουλον* < παιδο- + -πουλον (βλ. λ.)].
παιδότοπος (ο) {-ου κ. -όπου | -ον κ. -ότων, -ους κ. -ότους} υπαίθριος χώρος ειδικά διαμορφωμένος, ώστε να μπορούν να παίζουν και να ψυχαγωγηθούν παιδιά ΣΥΝ. παιδική χαρά.
παιδοτρίτης (ο) {κλιτ. παιδοτρίβια | παιδοτρίβιων} (στην αρχαία Ελλάδα) εκπαιδευτής που δίδασκε στα παιδιά πάλη και άλλες γυμναστικές ασκήσεις. [ETYM. αρχ. < παις, *παιδός* + -τρίβης < τριβώ].
παιδούλλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) το μικρό κορίτσι ΣΥΝ. κοριτσόπουλο, (λόγ.) παιδίσκη.
παιδοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η παιδερασία. — παιδοφίλος (ο) [μτγν.], παιδοφιλικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paedophilia].
παιδοχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος της χειρουργικής που έχει ως αντικείμενο τις επεμβάσεις σε παιδιά. — παιδοχειρουργός (ο/η), παιδοχειρουργικός, -ή, -ό.
παιδοψυχιατρική (η) ο κλάδος της ψυχιατρικής που έχει ως αντι-κδύμ'νο τις ψυχικές ασθένειες των παιδιών. — **παιδοψυχίατρος** (ο/η), παιδοψυχιατρικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pædopsychiatrie].
παιδοψυχολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της ψυχολογίας που έχει ως αντικείμενο τα ψυχικά φαινόμενα της παιδικής ηλικίας. — **παιδοψυχολόγος** (ο/η), **παιδοψυχολογικός**, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pædopsychologie].
παιζογελώ ρ. αμετβ. {παιζογελάς... μόνο σε ^νστ. κ. παρατ.} **1.** (λαϊκ.) παίζω και γελάω συγχρόνως **2.** κάνω περάγματα σε κάποιον.
παίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπαιζα, παίχ-θηκα (καθήμε. -τηκα), παγμένους} ♦ (μετβ.) **1.** ασχολούμαι με (συγκεκριμένο παιχνίδι): ~ σκάκι | *τάβλι* | *κυνηγιτό* || *τα παιδιά παίζουν κλέφτες και αστυνόμους* || *το παιδί παίζει τη σβούρα* τον (αντί παίζει με τη σβούρα) || (μεσοπαθ.) *πώς παίζεται αυτό το παιχνίδι*; ΦΡ. (α) **παίζω το παιχνίδι (κάποιου)** εξυτηρωτό με τις ενέργειες μου τα συμφέροντα (κάποιου): *όποιος δεν εκφράσει ανοιχτά την υποστήριξη του στην κυβέρνηση, παίζει το παιχνίδι της αντιπολίτευσης* (β) **παίζω άσχημο παιχνίδι (σε κάποιον)** (i) εξυπατάω (κάποιον) παραπλανώντας ή παγιδεύοντας τον: *έπαιζαν άσχημο παιχνίδι και τον έφαγαν όλη την περιουσία* (ii) οδηγώ (κάποιον) στην καταστροφή: *η μοίρα της έπαιξε άσχημο παιχνίδι και μέσα σε μία νύχτα έχασε όλα όσα απέκτησε με κόπους τόσα χρόνια* (γ) **παίζω (σκοτεινά, βρόμικα, ύποπτα κ.τ.ό.) παιχνίδια (στην πλάτη | εις βάρος κάποιου)** δολοπλοκώ, μηχανορραφώ, ενεργώ κρυφά μαζί με άλλους εις βάρος κάποιου: *μερικοί ασυνείδητοι παραγωγοί παίζουν βρόμικα παιχνίδια στην πλάτη των ανύποπτων καταναλωτών* || *κάποιοι έπαιζαν σκοτεινά παιχνίδια εις βάρος του εθνικού μας νομισματός* (δ) **παίζω (κάτι | κάποιον) στα δάχτυλα** γνωρίζω (κάτι/κάποιον) πάρα πολύ καλά, χειρίζομαι (κάτι) με άνεση ή έχω (κάποιον) τού χεριού μου, τον κάνω ό, τι θέλω : *τον κώδικα Μορς τον ~* || *τη φυσική την ~* (ε) **παίζω ζύλο | μπουνιές | σφαλιάρες κ.λπ. με (κάποιον)** (i) δέρνομαι, έρχομαι σε συμπλοκή | *μπορεί να είμαστε φίλοι, αλλά παίζουμε ζύλο πολλές φορές* (ii) (μτφ. -οικ.) έχω μεγάλη οικειότητα με (κάποιον): *είναι φίλαράκι μου, παίζουμε σφαλιάρες μαζί* (στ) *τις παίζω (σε κάποιον)* δέρνω, ζυλοκοπώ (κάποιον): *δεν καθόταν φρόνιμα, τον τις έπαιξε, λοιπόν, η μάνα του και ησύχασε* (ζ) (!-λαϊκ.) **παίζω το ποπύλι μου | την παίζω** (i) αντανίζομαι (ii) χάνω τον χρόνο μου, χρονοτριβώ (η) **παίζουμε τις κουμπάρες** βλ. λ. *κουμπάρα* (θ) **παίζουμε την κολοκυθιά** βλ. λ. κολοκυθιά **2.** (κωρ. στη γλώσσα των παιδιών, ~ κάποιον) δέχομαι (κάποιον) στο παιχνίδι ως συμπαίκτη: *τα άλλα παιδιά δεν τον παίζουν, γιατί είναι ζαβολιάρης* **3.** ασχολούμαι με (συ-

γκεκριμένο αγώνισμα, άθλημα): ~ *ποδόσφαιρο* | *τένις* | *μάσκαε* **4.** (α) ασχολούμαι με, συμμετέχω σε (τυχερό παιχνίδι): ~ *χαρτιά* | *πρέφα* | *πόκερ* | *ΠΡΟ-ΠΟ* (β) βάζω (συγκεκριμένο ποσό ή αντικείμενο που κατέχω) ως στοίχημα συμμετέχοντας σε τυχερό παιχνίδι: *κάθε μέρα παίζονται μεγάλα ποσά στο καζίνο* || (μτφ.) ~ *τη ζωή μου* | *το κεφάλι μου κορόνα-γράμματα* (ρισκάρω)· ΦΡ. (μτφ.) *τα παίζω όλα για όλα* ριψοκινδυνεύω τα πάντα (γ) χρησιμοποιώ (τραπουλόχαρτο που έχω) κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού: *δεν έπρεπε να παίζεις τώρα τον ρήγα σου*' ΦΡ. (α) (μτφ.) **παίζω το τελευταίο μου χαρτί** βλ. λ. *χαρτί* (β) **παίζω με ανοιχτά χαρτιά** βλ. λ. ανοιχτός (γ) **παίζω διπλό παιχνίδι ή παίζω σε δύο | διπλό ταμπλό** (i) μεταξύ δύο πλευρών, αντιπάλων ή με αντίθετα συμφέροντα, υποστηρίζω (ή προσποιούμαι ότι υποστηρίζω) πότε τον έναν και πότε τον άλλον και συνήθ. τους το κρύβω (ii) έχω συγχρόνως δύο ερωτικούς συντρόφους, συχνά χωρίς να το γνωρίζουν ΣΥΝ. το έχω δίπορο · **5.** ερμηνεύω (συγκεκριμένο ρόλο): *πολλοί μεγάλοι ηθοποιοί έχουν παίζει τον ρόλο του Οιδίποδα* | *τον Οιδίποδα* || *στον κινηματογράφο έπαιξε συνήθως τον κακό*· ΦΡ. (α) **παίζω ρόλο** (i) (σε κάτι) επιδρώ, συμβάλλω (σε κάτι) | *το μορφωτικό επίπεδο των γονέων παίζει σπουδαίο ρόλο στην ανατροφή των παιδιών* || *σ' αυτή την υπόθεση, απ' ό, τι ξέρω, έπαιζες κι εσύ κάποιον ρόλο* (ii) (τριτοπρόσωπ.) έχει σημασία: *στις επαγγελματικές σχέσεις παίζει ρόλο το πώς θα μιλήσεις, πώς θα ντυθείς...* || *δεν παίζει ρόλο το τι λες, αλλά πώς το λες* (β) (μτφ.) **παίζω θέατρο** βλ. λ. *θέατρο* **6.** παριστάνω, υποκρίνομαι, προσποιούμαι: *μας παίζει τον ωραίο ΣΥΝ. καμόνομα*· ΦΡ. (αρχικό) *το παίζω* συμπεριφέρομαι σαν, παριστάνω: ~ *διανοούμενος* | *γκόμενος* | *λεστιάς* || (με έκφραση ενόχλησης ή ειρων.) δηλαδή, *εσύ τώρα πώς μας το παίζεις*; (τι μας παριστάνεις); **7.** (α) (για τηλέδραση, κινηματογράφο) προβάλω: *οι κινηματογράφοι παίζουν τον «Αντεργκράουντ»* *τού Κουσκουρίτσα* || *τι παίζει σήμερα η τηλεόραση*; (β) (καταχρ. για θέατρο) φιλοξενώ (συγκεκριμένο έργο) στη σκηνή μου: *το Εθνικό Θέατρο παίζει συχνά ελληνικά έργα ΣΥΝ. ανεβάζω* **8.** (α) ερμηνεύω, εκτελώ (μουσική σύνθεση): ~ *τον εθνικό ύμνο* || *η ορχήστρα μας θα παίζει κομμάτια ελαφράς μουσικής* || ~ *ένα τραγούδι στο πιάνο* (β) (συνεκδ.) ερμηνεύω, εκτελώ μουσική σύνθεση (συγκεκριμένο μουσικού είδους ή συνθέτη): *αυτή η ορχήστρα παίζει μόνο κλασική μουσική* || ~ *Μπετόβεν* | *Λιστ* **9.** χειρίζομαι (μουσικό όργανο), ώστε να παράγειται μουσικός ήχος: ~ *βιολιά* | *πιάνο* | *ούτι*· ΦΡ. (μτφ.) **η κοιά μου παίζει ταμπουρλό** πεινάω πάρα πολύ ♦ (αμετβ.) **10.** ενεργώ χωρίς συγκεκριμένο σκοπό, αλλά με σκοπό την ευχαρίστηση, τη διασκέδαση: *τα παιδιά παίζουν στον κήπο* || *με τις κοούλες μου* || ~ *με τους φίλους μου*· ΦΡ. (α) **δεν παίζω!** (i) λέγεται από παιδιά, όταν διαμαρτυρούνται, επειδή αισθάνονται ότι αδικούνται στο παιχνίδι: *Α. ~! Είπαμε να μην κάνουμε ζαβολιές!* (ii) (σκοπιτ.) για να δηλωθεί δυσανεκσία, για να εκφραστεί διαμαρτυρία με παιγνιώδη διάθεση: ~! *Αλλιώς τα συμφωνήσαμε, αλλιώς μου τα λες τώρα!* (iii) (προειδοποιητικά) δεν αστειεύομαι: *Για πρόσεξε πώς μου μιλάς! Εγώ ~!* **11.** (~ με κάτι) χρησιμοποιώ (κάτι) σαν παιχνίδι, χρησιμοποιάω (κάτι) με σκοπό άλλον από αυτόν για τον οποίο προορίζεται: ~ *αμύχλινα με τα κομπιά του σακακιού μου*· ΦΡ. (α) **παίζω με τις λέξεις** αξιοποιώ τις ομοιότητες ή τις διαφορές (υπαρκτές ή ανύπαρκτες) μεταξύ λέξεων: (i) για υφολογικούς ή χιουμοριστικούς σκοπούς (ii) (έπιστη) **παίζω με τα λόγια** για να αποφυγώ να μιλήσω ξεκάθαρα ή να δυσκολέψω τον συνομιλητή μου: *Με τις λέξεις θα παίζουμε τώρα; Αφού καταλαβαίνεις πολύ καλά τι θέλω να πω* (β) **παίζω (με κάποιον) όπως η γάτα με το ποντίκι** επιφέρω μικρά πλήγματα εις βάρος (κάποιου) από θέση ισχύος, χωρίς να του δίνω το τελειωτικό χτύπημα, για να παρατήνω την αγωνία του (γ) **παίζω με τα νεύρα (κάποιου)** διασκεδάζω εκνευρίζοντας (κάποιον) (δ) **παίζω με τον πόνο (κάποιου)** λέω κάτι που ενοχλεί κάποιον άλλον, θίγω το αδύνατο σημείο του είτε εσκεμμένα είτε χωρίς να το θέλω: *μην παίζεις με τον πόνο του παιδιού γι' αυτήν, αφού ξέρεις ότι την αγαπάει ακόμα* (ε) **παίζω με τη φωτιά** ριψοκινδυνεύω, ενεργώ χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν συγκεκριμένο κίνδυνο: *όποιος αναμετρήνεται σε αυτά τα πράγματα παίζει με τη φωτιά* (i) **παίζω εν ου πακτικούς** (παίζω εν ου πακτοίς, Ιωάνν. Χρυσ. *Όμ-λία* 31,5) (αρχαιοπρ.) παίζω με πράγματα με τα οποία δεν μπορεί να παίζει κανείς, αντιμεταπίττω με επιπολαιότητα ή χωρίς την πρέπουσα σοβαρότητα κάτι που απαιτεί σοβαρή αντιμετώπιση· (καταχρ.) **εν ου πακτοίς** (ως χαρακτηρισμός) αυτός με τον οποίο δεν πρέπει να παίζει κανείς: *«αν οι πολιτικές ηγεσίες συμφωνήσουν ότι η εξωτερική πολιτική είναι ~ και την εξαιρέσουν από το γήπεδο των κομματικών, προσωπικών ανταγωνισμών...»* (εφημ.) (ζ) **παίζω με τα αισθήματα (κάποιου)** βλ. λ. *αίσθημα* **12.** φέρομαι επιπόλαιο, χωρίς σοβαρότητα: *μην παίζεις μαζί μου!* || *Τι (νομίζεις); Παίζωμε. Εδώ κάνουμε επαγγελματική δουλειά!*· ΦΡ. (α) **όχι, παίζουμε!** (θρημβευτικά) για να εκφραστεί η ικανοποίηση κάποιου για επίδοση, επιτυχία του κ.λπ.: -*Λοιπόν, είσαι καταπληκτικός!* *Δεν περίμενα να το φτιάξεις τόσο γρήγορα!* —! (β) **παίζε-γέλασε** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που δεν χρειάζεται να το παίρνει κανείς στα σοβαρά' συνήθ. αρνητ.: *αυτή η σχολή δεν είναι ~ πρέπει να διαβάεις πολύ!* || *εδώ είναι Βαλκάνια, δεν είναι ~* (γ) *τα παιδιά παίζει* (τα παιδιά παίζουν στερεότυπο παράδειγμα των σχολικών βιβλίων για την αττική σύνταξη) (ειρων.) για κάποιον/κάποιους που δεν φέρονται σοβαρά, όπως αρμόζει στην ηλικία τους: -*Γι κάνουν οι φίλοι σου; - Λεν εννοούν να σοβαρευτούν ~* **13.** (α) αγωνίζομαι σε αθλητικό παιχνίδι: *την Κυριακή ο Ο. Φ. Η. παίζει εκτός έδρας με τον Πανιώνιο* (β) αγωνίζομαι: *έπαιζαν με μεγάλο πάθος και νίκησαν* || *ο παίκτης αυτός θα παίζει από φέτος στο καλύτερο πρωτάθλημα της Ευρώπης* **14.** λαμβάνω μέρος σε τυχερά παιχνίδια: ~ *στον ιππόδρομο* || *κάθε άνθρωπος με τις αδυναμίες του-άλλος πίνει, άλλος καννίζει, άλλος παίζει...*· ΦΡ. **παίζω στο χρηματιστήριο** αγοράζω και πουλώ συστηματικά μετοχές **15.** (α) (μτφ. -οικ.

τριτοπρόσ. **παίζει, παίζουν** (κάποιος/κάτι) βρίσκεται στο προσκήνιο, στην επικαιρότητα, (κάποιος) κινούν για (κάποιον/κάτι): το όνομα του **παίζει** πολύ τον τελευταίο καιρό στα σεχνάρια για τη διαδοχή του αρχηγού του κόμματος (ακούγεται ως πιθανή λύση) (β) έχω σοβαρές πιθανότητες για κάτι: «ως τόπος διεξαγωγής της προετοιμασίας των κοπηλατών, εκτός από τα Γιάννενα, **παίζει** και η λίμνη Καϊάφα στην Ηλεία» (εφημ.) 16. κινούμαι ή δίνω την οπτική εντύπωση ότι κινούμαι ακανόνιστα και με συνεχείς εναλλαγές: η φλόγα του κεριού **παίζει** (τρεμοπαίζει) - ΦΡ. **παίζει το μάτι μου** (i) τρεμοπαίζει το βλέφαρο μου από νευρική σύσπωση (βλ. κ. λ. **μάτι**) (ii) κοιτάζω γύρω μου τους άλλους με ερωτικό ενδιαφέρον: αν και παντρεμένος, **παίζει** το μάτι του 17. (μτφ.) αξιωματιονομία, παρουσιάζω διακυμάνσεις: οι τιμές των μετοχών **παίζουν** στο χρηματιστήριο · 18 (για μηχανήματα που παράγουν ήχο ή εικόνα) λειτουργώ: τι έπαθε το κασετόφωνο | η τηλεόραση και δεν **παίζει**, · ΦΡ. (αργκό) (α) **τα παίζω** (i) τρομοκρατούμαι: τα παίζαν, όταν είδαν τους αστυνομικούς να έρχονται προς το μέρος τους (ii) εξαντλούμαι: τα χω **παίζει** δεν αντέχω άλλο (iii) (για μηχανήματα) χάλω, πάω να λειτουργώ: ο εκπομπής λειτουργούσε αδιάκοπα για πολλές ώρες, ώσπου στο τέλος τα **παίξε** (β) δεν **παίζω** είμαι ασυναγώνιστος, δεν μπορώ να με νικήσει κανείς: δεν **παίζεται** στο μπαλιάρδο (μεσοπθ. τριτοπρόσ. **παίζεται**) 19. κινείται η τύχη (κάποιου): στις εξετάσεις αυτές - το επαγγελματικό τους μέλλον ΣΥΝ. διακυβένεται 20. δεν είναι σίγουρο: δεν ξέρω αν θα φύγουμε αύριο - ακόμα 21. (κάτι) συμβαίνει, (κάτι) γίνεται: κάτι ~ εδώ και έναν μήνα με την πόληση αυτής της επιχείρησης, αλλά κανείς δεν μπορεί να καταλάβει τι!

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παϊδ- < παϊς, παιδός (βλ. κ. λ. **παιδί**). Εκτός της σημασίας βραβείας σημ. (που είναι και η αρχική), η λ. σημαίνει επίσης «χορεύω» (πβ. επιγραφή Διτύλου: δε νυν ορχηστών ατάλστατα παίζει), όπως απαντά και στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα (Π.Δ. "Εξοδος 32, 6: εκάστου ο λαός φεαίνε και πειν και ιακίθησαν παίζων"]].

παίκτης [μτρν.] κ. (καθημ.) παίκτης (ο) {παικτών}, παίκτης κ. (καθημ.) παίχτης (η) {παικτήριον} 1. το πρόσωπο που συμμετέχει σε παιχνίδι (αθλητικό, τυχερό ή ψυχαγωγικό): ο καλύτερος ~ της ομάδας || αμυντικός || επιθετικός ~ || αναπληρωματικός ~ (σε χαρτοπαίγνιο) μοιράζουμε 6 φύλλα σε κάθε ~ 2. το πρόσωπο που παίζει συστηματικά τυχερά παιχνίδια: επαγγελματίας ~ ρουλέτας ΣΥΝ. τζογαδόρος 3. (σπάν.-γενικότ.) οργανοπαίκτης: ~ μουσικού οργάνου. — (υποκ.) παιχτάκι (το), (μεγεθ.) παιχαράς (ο).

παϊκτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να γίνει αντικείμενο παιχνιδιού· μόνο στη ΦΡ. **παίζω εν ου παϊκτός** βλ. λ. **παίζω**. [ΕΤΥΜ. < μεσν. παικ-τός (ρημ. επίθ.) < αρχ. παίζω].

παινάδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το γνώρισμα, η ιδιότητα που αξίζει να επαυθεί ΣΥΝ. αρετή, προτέρημα, χάρισμα ΑΝΤ. ψεγάδι. [ΕΤΥΜ. < παινώ + παραγ. επίθημα -άδι, πβ. μοιρ-άδι, ψηγ-άδι].

παινεσιάρης, -α, -ικο {παινεσιάρης} (λαϊκ.) αυτός που παινεύει συχνά τον εαυτό του, που περιαυτολογεί ΣΥΝ. καυχισιάρης. [ΕΤΥΜ. < παινεσιάρη + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. **καυχισιάρης**].

παινεύω ρ. μετβ. {παινέσα κ. -εψα, -εψήκα, -εμένος} (καθημ.) 1. επαίνω 2. (μεσοπθ. **παινεύομαι**) περιαυτολογώ: να μην | δεν θέλω να το παινεύω, αλλά είμαι ο καλύτερος στο είδος μου 3. (η μτρ. **παινεύμένος**, -η, -ο) αυτός που επαυείται συχνά, που έχει φήμη ΣΥΝ. φημισμένος. — **παινέμα** (το) [μεσν.] κ. **παινέσιά** (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μεσν. **παινώ** (< αρχ. **επαίνω**), κατά τα ρ. σε -εύω].

παίνω ρ. μετβ. → επαίνω
παίζω (το) [μεσν.] {παίζιμ-ατος} {-ατα, -άτων} (καθημ.) 1. το να παίζει κανείς (κάτι) (συνήθ.-ειδικότ.) 2. ο τρόπος με τον οποίο παίζει κανείς: από το ~ **κατάλαβα** πως ήταν ο Χιώτης (από τον τρόπο που έπαιξε μπουζούκι) 3. (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύει ένας ηθοποιός τον ρόλο του: Τι ~! Είναι πραγματικά μεγάλη ηθοποιός · 4. το να κινείται (κάτι) πέρα-όθε: το ~ του ματιού της.

παίρνω ρ. μετβ. {πάρη (να | θα πάρω), πάρθηκα, παρμένος} 1. πιάνω και φέρνω κοντά μου: πήρε το βιβλίο από το τραπέζι και άρχισε να το διαβάζει || **πάρε** το ξεσκονόπανο και ξεσκόνισε λίγο! || ~ το μωρό στην αγκαλιά μου 2. κάνω (κάτι/κάποιον) να φύγει από τη θέση του και να βρεθεί κοντά μου: δεν δουλεύει πια σε αυτή την υπηρεσία-τον πήρε ο πρόεδρος στον γραφείο του- ΦΡ. (σκωπ.) (α) **πάρ' τον στον γάμο σου**, να σου πει «και του χρόνου» για κάποιον που είπε λόγο ακατάλληλο προς την περίπτωση (β) (μτφ.) **πάρ' τον έναν και χτύπα τον άλλο** βλ. λ. **άλλος** 3. λαμβάνω και μεταφέρω (μαζί μου), καλώ (κάποιον) να με ακολουθήσει: πήρε τον φακέλο μαζί του || θα πάρει μαζί τον στην Πάτρα και τον ανιψιό του || θα πάρω εγώ τις βαλίτσες σου- ΦΡ. (εκφραστ.) (α) **παίρνω τα μογαλάκια μου** | **των ομματιών μου** | **τα μάτια μου** (μεσν. φρ.) φεύγω, εγκαταλείπω (έναν τόπο στον οποίο ήμουν για καιρό) (β) (μτφ.) **παίρνω (κάποιον) | κάτι** **αμπάριζα** βλ. λ. **αμπάριζα** (γ) **παίρνω (κάποιον) φαλάγγι** βλ. λ. **φαλάγγι** 4. συναντώ και συνοδεύω ή μεταφέρω (κάποιον/κάπου): θα με πάρει από το αεροδρόμιο η γυναίκα μου με το αυτοκίνητο 5. οδηγώ, κάνω (κάποιον) να έρθει μαζί μου, καλώ (κάποιον) να με ακολουθήσει: τον πήρε στο γραφείο του | **παράμερα**, για να συζητήσουν ιδιαιτέρως- ΦΡ. (α) **τον πήραν μέσα** τον έβαλαν φυλακή (β) (μτφ.) **με παίρνει ο διάβολος** καταστρέφωμαι: από τότε που εμπλέξε με το καζάνι, τον πήρε ο διάβολος (γ) να σε πάρει (ο διάβολος | η οργή) (διάολ' επαρέ τον, μεσν. φρ.) υβριστ. σε κάποιον (δ) **να πάρει (ο διάβολος | η οργή)** για να εκφραστεί αγανάκτηση ή απογοήτευση: ~! Ξέχασα τα κλειδιά του σπιτιού στο γραφείο 6. αποσπώ (κάτι) από τη θέση του και το φέρνω κοντά μου, ώστε να το έχω εγώ: μου πήρε το μολύβι και τώρα δεν έχω να γράψω- ΦΡ. **παίρνω τα μυαλά (κάποιον)** βλ. λ. **μυαλό** 7. (μτφ.) αποσπώ από κάποιον (κάτι που με ενδιαφέρει να μάθω): ~ πληροφορίες | **αποτυπώματα** (βλ. λ.) || **κρατά το στόμα του κλειστό**- δεν του

παίρνε **κουβέντα**- ΦΡ. (α) **παίρνω λόγια (από κάποιον)** εκμαιεύω, αποσπώ με πλάγιο τρόπο πληροφορίες (από κάποιον) (β) **παίρνω το αίμα μου πίσω** βλ. λ. **αίμα** 8. (γενικότ.) αποσπώ, οικειοποιούμαι, κάνω δικό μου (κάτι που δεν μου ανήκει): το κράτος τους πήρε τα κτήματα, χωρίς να τους αποζημιώσει- ΦΡ. **παίρνω ιδέες** υιοθετώ πράγματα που δεν είχα σκεφτεί ο ίδιος βλέποντας τα αλλού: η υποψήφια του συνδυασμού είδε την τανία και πήρε ιδέες για τη δική της προεκλογική εκστρατεία 9. κλέβω, αρπάζω: μου πήραν το πορτοφόλι 10. (α) κυριεύω: **πήραν την Πόλη οι Τούρκοι** (β) (οικ.) κικό, κερδίζω σε παιχνίδι: μας πήρε όλους στο τάβλι 11. (α) αποκτώ: το πρόσωπο του πήρε ένα περίεργο χρώμα- ΦΡ. (μτφ.) (α) **παίρνω δύναμη** | **δυναμίζω** δυναμώνω, ενθαρρύνωμαι (β) **παίρνω μορφή** διαμορφώνωμαι, αποκτώ ορισμένο σχήμα, ορισμένη μορφή (γ) **παίρνω σάρκα και οστά** βλ. λ. **σάρκα** (δ) **παίρνω κιά** παχαινώ (ε) **παίρνω χρώμα** βλ. λ. χρώμα-(β) κληρονομώ: το κτήμα θα το πάρει ο μεγάλος γιος και το σπίτι ο μικρός 12. αγοράζω ή ενοικιάζω: ~ καινούργιο αυτοκίνητο || **πόσα έδωσες για να το πάρεις**; || ~ διαμέρισμα || **τι όμορο πήρες της γυναίκας σου**; 13. μου δίνουν: **τι δώρα πήρες απ' τους γονείς σου**; || ~ **βραβείο** | **άδεια** | **μισθό** | **υποτροφία** | **δίπλωμα** ΣΥΝ. δέχομαι ΦΡ. (α) **παίρνω άρεση** συγχωρούμαι (β) **πάρε-δώσε** (το) οι δοσοληψίες (γενικότ.) οι σχέσεις: **αποφύγω να έχω πολλά ~ με τέτοιους ανθρώπους** 14. λαμβάνω ως αμοιβή, εισπράττω: ~ πολλά λεφτά απ' τη δουλειά μου || **πύσα παίρνει την ώρα**; 15. τρώω ή πίνω (κάτι που μου προσφέρουν): **θα πάρете ένα γλυκό** | ένα **λικέρ**; 16. δέχομαι (κάτι που μου στέλνουν), παραλαμβάνω: ~ ένα **γράμμα** | ένα **δέμα** | **μα είδηση** 17. προσλαμβάνω: ~ καινούργιο υπάλληλο 18. παντρεύομαι: ο άντρας που θα πάρω, θέλω να είναι μορφωμένος || **ποιος θα βρεθεί να την πάρει, τώρα που γέραςε**; 19. μετακινώ, απομακρύνω: **πάρε τα παιχνίδια σου απ' το πάτωμα** || **πάρ' τον από μπροστά μου**, να μην τον βλέπω! 20. παρασύρω, απομακρύνω βίαια (κάτι) από τη θέση του: τον πήρε το ρεύμα || **το πήραν τα κύματα** || ο **δυνατός αέρας** πήρε τα κεραμίδια από τις στέγες- ΦΡ. (α) **με πήρε και με σήκωσε** βουσανίστηκε, ταλαιπωρήθηκα πολύ (β) να **το πάρει το ποτάμι**; να πω τη λύση: (λέγεται από κάποιον που έχει πει ένα αίνιγμα, όταν ο ερωτώμενος δεν καταφέρει να το λύσει) 21. χτυπώ, πετυχαίνω, βρίσκω: τα σκάγια του πήραν στο πόδι 22. προλαβαίνω: μας πήρε η νύχτα 23. ακολουθώ (δρόμο, πορεία κ.λπ.): - τον δρόμο μου να χωριό || (μτφ.) ~ **στραβό δρόμο** || «Με τι καρδιά, με τι πνοή [...] πήραμε τη ζωή μας- λάθος. Κι αλλάζουμε ζωή» (Γ. Σεφέρης)- ΦΡ. (α) **παίρνω δρόμο** βλ. λ. **δρόμος** (β) **δρόμο παίρνω, δρόμο αφήνω** (στερεωμένη φράση στα παραμύθια) ξεκινώ για μεγάλη διαδρομή ή για να πάω γρήγορα κάπου (γ) **παίρνω σβάρνα** βλ. λ. **σβάρνα** (δ) **παίρνω τον ανήφορο** βλ. λ. **ανήφορος** (ε) **παίρνω αποστάσεις** απομακρύνωμαι, αποφεύγω να συμφωνήσω ή διαφοροποιούμαι: ο υπουργός πήρε αποστάσεις από τις θέσεις που εξέφρασε ο πρωθυπουργός 24. σε φράσεις που δηλώνουν αναχώρηση και περιπλοκήση κάπου: ~ **τους δρόμους** || - **τα βουνά** || **πήρα τις γετονίες να ροτώω γ'** αυτόν 25. εκλαμβάνω, θεωρώ: **με πήραν για ηλίθιο** || **δεν ξέρω πώς θα το πάρει- είναι πολύ εύθικτος** || μην το πάρεις προσωπικά αυτό που θα πω, **μιλάω γενικά**- ΦΡ. (α) **παίρνω (κάτι) βαριά** | **κατάκαρδα** | **επί** πόνου στενοχωριέμαι πολύ για (κάτι), στο οποίο αποδίδω πολύ μεγάλη σημασία (β) **παίρνω (κάτι) από την ανάποδη** | **ανάποδα** | **στραβά** καταλαβαίνω κάτι με διαφορετικό τρόπο από αυτόν που ισχύει, παρεξηγώ: το πήρε **ανάποδα** αυτό που του είπα και τώρα μου κρατείει **μούτρα** || να σου πω κάτι προσωπικό, αλλά μην το πάρεις **στραβά** 26. αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω: ~ **κάτι κατά γράμμα** | **τοίς μερητοίς** || **τον πήρε το μάτι μου να ανεβαίνει τη σκάλα** || **δεν πήρε τίποτε το απ' μου**- ΦΡ. **παίρνω είδηση** | **χαμπάρι** | **μυρωδιά** | **πρέφα** αντιλαμβάνομαι, αισθάνομαι: **εδώ έχει βουίζει ο τόπος, αλλά αυτός δεν έχει πάρει είδηση** 27. εξετάζω: **ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή** || **ας πάρουμε τώρα την άλλη περίπτωση** || ~ (κάτι) ως **παράδειγμα** 28. έχω την ικανότητα να μαθαίνω κυρ. στη ΦΡ. **δεν (τα) παίρνει τα γράμματα** 29. χωρώ: η **αίθουσα είναι μεγάλη- παίρνει πολύ κόσμο** 30. διαρκώ: **θα μας πάρει όλη τη νύχτα- καλύτερα ν'αρχίσουμε αύριο το πρωί** 31. φθάνω, επαρκώ, είμαι σε θέση, έχω τη δυνατότητα, την ικανότητα ή την άνεση: **πρόσχε- δεν σε παίρνει να αντιμάλεις στον διευθυντή σου!** || **δεν μας παίρνει ο καιρός να τα ποίμε**- ΦΡ. **όσο δεν παίρνει** | **ως εκεί που δεν παίρνει** όσο είναι δυνατόν, όσο γίνεται: **είμαι ανεκτικός** - · 32. αναλαμβάνω: **πήρε αυτός τα βάρη της οικογένειας, όταν πέθανε ο πατέρας του**- ΦΡ. (α) **παίρνω (κάτι) πάνω μου** βλ. λ. **επάνω** (β) **παίρνω στα χέρια μου (κάτι)** αναλαμβάνω την ευθύνη (κάτι/κάπου): **νέοι άνθρωποι πήραν στα χέρια τους τις τύχες του δήμου** · 33 (+να) αρχίζω, ξεκινώ: **πήρε να βραδιάζει...** ΣΥΝ. **πιάνω** 34. σε φράσεις που δηλώνουν ότι αρχίζει κανείς να έχει συγκεκριμένη στάση ή έκφραση: ~ **πόζα** | **στάση** | **ύφος** | **έκφραση** 35. (αρχίζω να) τραγουδώ με συγκεκριμένο τρόπο (ένα τραγούδι): **δεν πήραμε το τραγούδι σωστά**- ΦΡ. **παίρνω ψηλά τον αμανέ** βλ. λ. **αμανές** 36. σε φράσεις με ουσιαστικό, όπου το «παίρνω» λειτουργεί ως απολεξικοποιημένο (βλ. λ.) ρήμα: ~ **στροφή** (αντί **στρίβω**) || ~ **ανάσα** (αντί **ανασαινώ**) || ~ **βράση** (αντί **βράζω**) || ~ **κρύωμα** (αντί **κρυολογώ**) || ~ **απόφαση** (αντί **αποφασίζω**) || ~ **τέλος** (αντί **τελειώνω**) 37. (για μηχανή λήψεως κινηματογραφική ή εγγραφο σε βίντεο: **μας παίρνε η κάμερα** 38. μετρώ (με ειδικό όργανο): ~ την **πίση** του πατέρα μου 39. επιδέχομαι: **αυτή η αρρώστια δεν παίρνει γιατρέι-α**- ΦΡ. **παίρνω** από επιδέχομαι: **δεν παίρνει από λόγια** | **συμβουλές** 40. εισάγω στον οργανισμό μου: **πήρες το γάπι σου**; || ~ **ναρκωτικά** 41. υφίσταμαι (κάτι δυσάρεστο και ξαφνικό): **πήρα την πρώτη κρύδα** | **το πρώτο σοκ** || **πήρα μια τρομάρα**; 42. χρησιμοποιο (μεταφορικό μέσο) σε συγκεκριμένη στιγμή: ~ **λεωφορείο** | **ταξί** || **όταν έχει πολλή κίνηση**, δεν ~ το αυτοκίνητο · 43. καταλαμβάνω, πιάνω: **με πήρε ο ύπνος** (αποκοιμήθηκα) || **με πήραν τα δάκρυα** || **με πήρε το παράνο** · 44. τηλεφωνώ (σε κάποιον): θα

σε πάρω, όταν γυρίσω σπίτι- ΦΡ. **παίρνω (κάποιον) στο τηλέφωνο** τηλεφωνώ σε κάποιον · ΦΡ. (α) **παίρνω θέση** βλ. λ. θέση (β) **παίρνω σειρά** (i) αποκτά συγκεκριμένη θέση σε σειρά: οι πτυχιούχοι των καθηγητικών σχολών παίρνουν σειρά για διορισμό (ii) (μτφ.) ετοιμάζομαι να ακολουθήσω: ο πρώτος και ο δεύτερος ξεκίνησαν ήδη και παίρνουν σειρά ο τρίτος, ο τέταρτος και ο πέμπτος (γ) **παίρνω μέρος** (+σε) συμμετέχω: στον διαγωνισμό παίρνουν μέρος 40 υπωψήφιοι (δ) **παίρνω το μέρος (κάποιον)** υποστηρίζω (κάποιον) (ε) **παίρνω μπρος** βλ. λ. εμπρός (στ) **παίρνω (κάποιον) από κοντά** | **από δίπλα** (i) παρακολουθώ, κατασκοπεύω (κάποιον) (ii) φροντίζω να είμαι συνεχώς κοντά σε (κάποιον) (ζ) **παίρνω (κάποιον) από πίσω** ακολουθώ (κάποιον) κατά πόδας, τον παρακολουθώ: την πήρε από πίσω για να δει πού θα πάει || ένας αδελφός μας είχε πάρει από πίσω μέχρι το σπίτι (η) (οικ.) **παίρνω τα πάνω μου** βλ. λ. επάνω (θ) **παίρνω φωτιά** βλ. λ. φωτιά (i) **παίρνω αέρα** βλ. λ. αέρας (ια) **παίρνω (κάποιον) στο ψιλό** | **στον μεξέ** κοροϊδεύω, περιγελώ (κάποιον) (ιβ) (αργκό) **τα παίρνω (στο κρανίο)** εκνευρίζομαι, αναστατώνομαι: τα χω πάρε (στο κρανίο) μ' αυτή την κατάσταση || τα πήρα κι εγώ μόλις μου μίλησε έτσι και τον κατσάδιασα (ιγ) (οικ.) **τα παίρνω** χρηματίζομαι, δωροδοκώμαι: λέγεται ότι οι υπάλληλοι σ' αυτή την υπηρεσία τα παίρνουν! (ιδ) **τα παίρνω χοντρά** (i) (εμφατ.) χρηματίζομαι (ii) (~ από κάποιον) εκμεταλλεύομαι την άγνοια, την ευπιστία ή την καλοσύνη κάποιου και του αποσπώ μεγάλα χρηματικά ποσά: «πέντε μεγαλοδικηγοί παραμυθιάζουν φυλακισμένους ότι θα τους στήσουν ευνοϊκές δίκες και τους τα παίρνουν χοντρά!» (εφημ.) (ιε) **τα παίρνω κάτω από το τραπέζι** χρηματίζομαι, παίρνω κρυφά χρήματα (για αθέμιτο σκοπό), ενώ φαινομενικά όλα έχουν γίνει νόμιμα (ιστ) **πάρ' τα!** λέγεται όταν μουντρώει κανείς (κάποιον) ΣΥΝ. να, όρσε! (ιζ) (λαϊκ.) **τον παίρνω** (i) (!-για γυναίκα) έρχομαι σε συνουσία, κάνω έρωτα ΣΥΝ. (!) πηδύμαι (ii) (!-για άνδρα) κάνω παθητικό ομοφυλοφιλικό σεξ ΣΥΝ. (!) πηδύμαι (iii) αποκοιμώμαι: **ζάλωσε και τον πηρα για λίγο** (ιη) **παίρνω ανάποδες** βλ. λ. ανάποδος (ιθ) **πάρ' τον κάτω** για την πώση κάποιου μετά από χτύπημα ή ξαφνική αδιαθεσία: του δίνει μια και ~! ΣΧΟΛΙΟ λ. **απολεξικοποιημένα ρήματα, παρόννομο**. [ETYM. μεσν. < έπαίρων < αρχ. έπαίρω «σηκώνω, υψώνω - παίρνω, αποσπώ» (βλ.λ.) < επ(ν)- + αίρω].

παις (οή) {παιδ-ός, -α | -ες, -ων} 1. (αρχαιοπρ.) το παιδί-σε τυποποιημένες ή παλαιότερ. χρήσεις: **Νοσοκομείο Παιδών** || ΑΘΛ. **εθνική ομάδα παιδών** και **εθνική ομάδα εφήβων** || «**Η Διάπλασις των Παιδών**» (νεανικό λογοτεχνικό περιοδικό του πρώτου μισού του 20ού αι.) ΦΡ. **ίτε παίδες Ελλήνων** (ίτε, παίδες 'Ελλήνων, πβ. Αισχύλ. Πέρσας 402: **οι παίδες Ελλήνων, ίτε**) εμπρός, παιδιά των Ελλήνων, εμπρός Έλληνες 2. (οικ. ο τ. **παίδες**) ως προσφώνηση σε φίλους σε παρέα ατόμων: -, **ώρα να φύγουμε!** [ETYM. < αρχ. παις, παιδός; βλ. λ. παιδί].

Παίσχος (ο) {-ου κ. -ιου} 1. άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα πατριαρχών, επισκόπων, μοναχών της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. μεγν., αιγυπτ. αρχής, αγν. ετύμου].

παίτριν κ. πατρίτι (το) {παίτριν-ιού | -ιών} (παλαιότ.) είδος επιβατικής αμάξιας με τέσσερις τροχούς και ένα άλογο. [ETYM. Αντιδάν., < τούρκ. payton | fayton < γαλλ. phaeton < αρχ. Φαέθων (μυθικό πρόσωπο), γυιός του Ηλίου, που χάθηκε οδηγώντας το άρμα του πατέρα του].

παιχνίδι κ. (παιν.) **παιχνίδι** το {παιχνιδι-ού | -ιών} 1. οποιαδήποτε ενέργεια δεν έχει συγκεκριμένο πρακτικό σκοπό, αλλά προσφέρει ευχαρίστηση, επειδή είναι διασκεδαστική: ~ με τις κούκλες | με στρατιωτάκια | με τη μπάλα- ΦΡ. (α) **θεατρικό παιχνίδι** θεατρική δραστηριότητα με παιδαγωγικό σκοπό (β) **παιχνίδια με τις λέξεις** τρόπος υπεκφυγής, λέγοντας ότι δεν εννοεί κάποιος αυτό που οι άλλοι καταλαβαίνουν: **δεν θα κάνουμε τώρα ~:** το εννοούσες αυτό ή όχι; (γ) **ερωτικό παιχνίδι** κάθε πράξη μεταξύ εραστών, η οποία διεγείρει τον ερωτικό πόθο (δ) (μτφ.) **το παιχνίδι τής γάκας με το ποντίκι** η σειρά από μικρά πλήγματα που επιφέρει κανείς από θέση ισχύος εις βάρος αντιπάλου, παρατεινώντας την αγωνία του, χωρίς να φθάνει στο τελειωτικό, όπως όταν η γάτα παίζει με το θήραμα της, πριν το κατασπαράξει 2. (α) (ειδικότ.) οποιαδήποτε δραστηριότητα πραγματοποιείται σύμφωνα με ορισμένους κανόνες (και ενδεχομένως με συγκεκριμένα αντικείμενα), αποσκοπώντας είτε στη διασκέδαση είτε στην απόκτηση χρημάτων: **γνωστά παιδικά ~ είναι το κρυφό, το κυνηγητό, η αμπαρίτσα κ.ά.** || **το σκάκι είναι δύσκολο** | **απαιτητικό -1** | **βγαίνω απ' το ~** || **ατομικό** | **ομαδικό** | **αθλητικό** - || **τυχερά ~** (βλ. λ. τυχερός) (β) μία από τις διαδοχικές φάσεις παιχνιδιού, που η καθεμία τους υπολογίζεται για το τελικό αποτέλεσμα: **παρτίδα: μου πήρε τρία ~ στο τάβλι** | **στο κουμκάν3.** (συνεκδ.) το αντικείμενο με το οποίο παίζει κανείς (π.χ. σβούρα, στρατιωτάκια κ.ά.): **ακριβό** | **επιτραπέζιο** | **μουσικό ~** || **κατάστημα παιχνιδιών** 4. (ειδικά) ο αθλητικός αγώνας, η αναμέτρηση: **το ~ θα διεξαχθεί σε ουδέτερο γήπεδο ΣΥΝ. αγώνας, ματς; ΦΡ. χάνω το παιχνίδι** αποτυγχάνω: **αν περιμένουμε να αλλάξουν αυτοί τακτική για να ενεργήσουμε, το γάσαμε το παιχνίδι!** 5. (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο παίζει κανείς σε αθλητικό αγώνα. **αποβλήθηκε για αντιαθλητικό ~** || **σκληρό ~** || **το ~ είναι σημμένο** | **σικέ-** ΦΡ. (λαϊκ.-οικ.) **κάνω παιχνίδι** παίρνω την πρωτοβουλία για ενεργειες: **άσε τους άλλους και κάνε παιχνίδι μόνος σου** 6. (μτφ.) η αναμέτρηση 7. (μειωτ.) οποιαδήποτε μη σοβαρή ενέργεια: **Πρόσεχε, γιατί εγώ δεν κάνω παιχνίδια!** **Όταν λέω κάτι, το εννοώ!** 8. ως χαρακτηρισμός για έργο που δεν απαιτεί ιδιαίτερο κόπο, η εύκολη υπόθεση: **για έναν πειραμένο αυτή η δουλειά είναι ~** || (κ. το υποκ.) **για μένα τέτοιες ασκήσεις είναι παιχνιδάκι** 9. το σύνολο ποικίλων ενεργειών και χειρισμών, συνήθ. με χαρακτηρισμό: **ύποπτα ~ συμφερόντων** και **χαιρίζονται πίσω απ' τις πλάτες του λαού** || **το ~ τής διαδοχής** || **του**

έπαιξε βρόμικο ~ || **οι φαρμακοβιομήχανοι παίζουν χοντρά - με τα φάρμακα** || **το ~ τής επικράτησης μεταξύ των δύο αντιπάλων παίζεται στις πλάτες του λαού** 10. σειρά ενεργειών που δεν φαίνεται να οδηγούν πουθενά: **με κούρασε αυτό το ~ σχετικά με το ποιος έχει δικιο και ποιος άδικο** 11. ανταγωνιστική διαδικασία στην οποία συμμετέχουν πολλοί, οι εξελίξεις σε συγκεκριμένο ζήτημα: **θέτοντας η Μ. Βρετανία θέμα τουρκικής μειονότητας στην Κύπρο το 1955, έβαλε και την Τουρκία στο ~** (στις εξελίξεις για το Κυπριακό): ΦΡ. **παιχνίδι νέυρων** ανταγωνιστική διαδικασία στην οποία ο καθένας προσπαθεί να πλήσει τον αντίπαλο ψυχολογικά, ώστε να κάνει εσφαλμένη ενέργεια 12. το να παγνιδίζει κάτι: **το ~ των χρωστικών στον πίνακα ενός ζωγράφου.** — (υποκ.) **παχνιδάκι** (το) (κυρ. σημ. 3, 8). [ETYM. < αρχ. παιγνίδιον, υποκ. του παίρνων | παίγνων (βλ. λ. παίρνω)].

παιχνιδιάρης, -α, -ικο {παιχνιδιάρηδες} 1. αυτός που του αρέσει να παίζει, που αγαπά τα παιχνίδια και γενικότερ. δεν έχει σοβαρή συμπεριφορά 2. (συνήθ. γυναικά) που αγαπά τα ερωτικά παιχνίδια, τις ερωτοτροπίες. — **παιχνιδιάρικος, -η/-ια, -ο, παιχνιδιάρικα** επιρρ. [ETYM. < μεσν. παιγνιδιάρης < παιγνίδι + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. ξεχασι-αρης].

παιγνιδίζω ρ. αμετβ. {παιγνιδίσα} 1. συμπεριφέρομαι με παιγνιώδη διάθεση: «**η νίκη, αφού παχνιδίσα και με τους δύο, δεν διάλεξε κανέναν**» (εφημ.) 2. κινώμαι σε διάφορες κατευθύνσεις χωρίς συγκεκριμένο σκοπό: **το φως παχνιδίζει στο νερό.** — **παιγνιδίσμα** (το). [ETYM. < μεσν. παιγνιδίζω < παιγνίδι].

παιγνιδόποτος (ο) χώρος με πολλά παιχνίδια, για να παίζουν τα παιδιά: **σε πολλά σουπερ-μάρκετ υπάρχουν παιγνιδόποτα για τα παιδιά των πελατών.**

παίχτης (ο) → παίκτης
παιωνία (η) {παιωνιών} καλλωπιστικό φυτό με μεγάλα λουλούδια σε γρώμα άσπρο, ροζ ή φούξια.

[ETYM. μτγν. < αρχ. παϊών, -όνος, παράλλ. τ. τού παϊάν, -όνος (βλ.λ.) στη σημ. «θεραπευτής, γιατρός», αφού Παιάν | Παιάδων ήταν αρχικά το όνομα ενός θεού προς τον οποίο απευθύνονταν με δυνατές κραυγές για σωτηρία. Το φυτό ονομάστηκε έτσι εξαιτίας των θεραπευτικών ιδιοτήτων των ριζών του].

ΠΑ.Κ. (το) Πανελλήνιο Απελευθερωτικό Κίνημα' αντιδικτατορική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1968 στο εξωτερικό από τον Ανδρέα Παπανδρέου.

πακετάρω ρ. μετβ. {πακετάρισα, -τηκα, -μένος} συσκευάζω (κάτι) σε πακέτο. — **πακετάρισμα** (το).

πακέτο (το) 1. (α) δέμα που περιλαμβάνει τακτοποιημένα αντικείμενα (β) χάρτινο κουτί στο οποίο έχουν τοποθετηθεί, τακτοποιημένα λίγα ή πολλά πράγματα, συνήθ. ομοειδή ΣΥΝ. πακέ, κούτα 2. (ειδικότ.) το μικρό κουτί τσιγάρων: **πόσα πακέτα καπνίζεις την ημέρα;** 3. η δέσμη (προτάσεων, απόψεων, όρων, μέτρων) σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα, που θεωρείται ως ενιαίο σύνολο, ή το σύνολο πραγμάτων που προσφέρονται όλα μαζί και όχι το καθένα χωριστά: ~ νέων μέτρων για την αντιμετώπιση του νέφους || η τιμή του ~ λογισμικού που προσφέρεται για γραμματειακή υποστήριξη είναι συμφέροσα || τα φροντιστήρια ξένων γλωσσών προσφέρουν πακέτα προετοιμασίας υποψηφίων για όλα τα επίσημα διπλώματα || η εταιρεία μας προσφέρει υψηλό ~ αποδοχών, εκπαιδευση, ευκαρίστη εξέλιξης || ~ παρεχόμενων υπηρεσιών | **αμυντικών συστημάτων** | **αντιαεροπορικό εξοπλισμού** | **διακοπών** || (ειδικότ. για το συμφωνημένο σύνολο οικονομικών παραγών από την Ε.Ε. προς τις χώρες-μέλη, ακολουθούμενο από το όνομα του εκάστοτε προέδρου της): **το ~ Ντελόρ** | **Σταντέρ-** ΦΡ. (οικ.-λαϊκ.) **πιάω πακέτο (με κάποιον)** συνδέομαι τόσο στενά με κάποιον, ώστε δεν μπορεί να vonθεί ο ένας χωρίς τον άλλον: **αυτοί οι δύο πάνε πακέτο- αν καλέσεις τον έναν, πρέπει να καλέσεις και τον άλλον** 4. ως β' όρος σε φραστικές λέξεις, όπως **λύση-πακέτο, προσφορά-πακέτο** κ.ά. (ειδικότ.) ΦΡ. **συμφωνία-πακέτο** (i) συμφωνία στην οποία ο αγοραστής πληρώνει μία καθορισμένη τιμή για ένα σύνολο προϊόντων ή υπηρεσιών (ii) συμφωνία ή σχέδιο στο οποίο η έγκριση ενός μέρους προϋποθέτει και την έγκριση των άλλων μερών · 5. (αργκό των νέων) απογοήτευση, δυσάρεστη εξέλιξη, πθίημα: **μεγάλο ~ η σημερινή μέρα- όλα μου πήγαν στραβά-** κυρ. στη ΦΡ. **τρώω πακέτο:** **έφαγα πακέτο- με τις εξετάσεις στο σχολείο** || «**την είχε ερωτευθεί και όταν τα χάλασαν, έφαγε πακέτο**» (εφημ.). [ETYM. < ιταλ. pacchetto < γαλλ. paquet < μέσ. ολλ. pak «δέσμη». Η φρ. **συμφωνία-πακέτο** αποδίδει το αγγλ. package-deal].

Πακιστάν (το) {άκλ.} (ουρντού Jamhūyat Islami Pakistan = Ισλαμική Δημοκρατία του Πακιστάν) κράτος της Ν. Ασίας με πρωτεύουσα το Ισλαμαμπάντ, επίσημη γλώσσα την Ουρντού και νόμισμα τη ρουπία Πακιστάν. — **Πακιστανός** (ο), **Πακιστανή** (η), **πακιστανικός, -ή, -ο**. [ETYM. < ουρντού Pakistan. Τα τρία πρώτα γράμματα της ονομασίας προέρχονται από τα αρχικά των ονομάτων Punjab, Afghanistan και Kashmir, τρεις περιοχές που περιβάλλουν ή περικλείονται στη χώρα, και το β' συνθ. -stan «χώρα». Είναι χαρακτηριστικό ότι το α' συνθ. Pak- συμπίπτει με την pers. λ. pak «αγνός, γνήσιος», οπότε το όνομα Pakistan συχνά ερμηνεύεται παρετυμολογικά ως «χώρα των αγνών ανθρώπων»].

πάκο (το) 1. το πακέτο (βλ.λ., σημ. 1) 2. η στοίβα. Είσις πάκος (ο). [ETYM. < ιταλ. pacco < μεσ. ολλ. pak «δέσμη»]. **facta sunt servanda** λατ. (προφέρεται **πάκτα σουντ σερβαντά**) ελ-λγν. οι συμφωνίες πρέπει να τηρούνται: **αρχή του δικαίου**, κατά την οποία οι συμφωνίες των συμβαλλομένων είναι δεσμευτικές. **πακτωλός** (ο) πλούσιο απόθεμα, τεράστια ποσότητα (αγαθών): ~ **χρημάτων** | **κερδών.** ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. [ETYM. αρχ. πατωμάς τής Λυδίας, γνωστός για τα ψήγματα χρυσού

που περιείχαν τα νερά του, αγν. εθύμου].
πάκτωνας (ο) {πακτώνων} η μικρή τετράγωνη βάρκα χωρίς καρίνα, που χρησιμοποιεί για τον καθαρισμό και τη βαφή του πλοίου. [ETYM₁ < μγν. *πάκτων*, -ονος < αρχ. *πακτώ (-όω)* «στερεώνω» < πα-κ-τός | *πηκτός* (βλ. λ.)].
πακτόνιο ρ. μετβ. {πακτόσια} ενοικιάζω, εκμισθώνω (αγροτικό κτήμα). — *πάκτωσις* [μεσν.] κ. *πάκτωρις* (η), *πάκτωμα* κ. *πάκτωμα* (ατό). [ETYM₁ μεσν. < μγν. *πάκτων* < λατ. *pacium* «σύμβαση, συνθήκη» (< ρ. *paciscor* «συνάπτω συμφωνία, διομολογούμαι», πβ. μετ. *pacustus*)].
ΠΑΑ | **PAL** (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα μεταδόσεως έγχρωμου τηλεοπτικού σήματος γερμανικής προελεύσεως, που χρησιμοποιείται κυρ. στην Ευρώπη, την Αυστραλία και σε χώρες της Αφρικής (πβ. SEKAM | SECAM, NTSC). [ETYM₁ Αρκτηδόλεξ από το αγγλ. Phase Alternating Line «μεταβολή φάσεως ανά γραμμή»].
παλ επιθ. {άκλ.} (χρώμα) που είναι άτονο, όχι έντονο: *τοίχοι βαμμένοι σε ~ αποχρώσεις* ΑΝΤ. έντονος.
[ETYM₁ < γαλλ. pale < λατ. pallidus «ωχρός» < ρ. pallere «ωχρίω, γλιμάζω»].
πάλα (η) {χωρ. γεν. πλθ.} 1. πλατύ και κυρτό, όρεπανοειδές σπαθί ανατολικής προελεύσεως: «που έχουν *τάσημα* τα πολλά, τις *ασημένιες* ~» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. *γιαταγάνι* 2. (παλαιότ.) το πλατύ τμήμα του κουπιού.
[ETYM₁ < ιταλ. pala «φουτόρι» < λατ. pala < *pag-sla, (ατό) θ. του ρ. pa-n-g-ete «πήγνυμι». Όμοια προέλευση έχει το τουρκ. pala].
παλαβιάρης, -α, -ικο αυτός που κάνει απερισκεπτες ή παράτολμες πράξεις, που συμπεριφέρεται με παράλογο τρόπο· ο *παλαβός*. [ETYM < *παλαβός* + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (βλ. λ.)].
παλαβός, -ης, -ό (εκφραστ.) 1. τρελός ΣΥΝ. ανισόρροπος, μουρλός-ΦΡ. *κάνω την παλαβή* | το *χω ρίζει στην παλαβή* περιστάνω τον ανήξερο, προσποσιμαί ότι δεν καταλαβαίνω: «δεν ντρέπονται, *σοβαροί άνθρωποι που κάνουν την παλαβή ή μήπως τους έχει εξουδετερώσει κι αυτούς ο φόβος;*» (εφημ.) 2. αυτός που ενεργεί παράτολμα, που είναι ρησικόνδυνος 3. (+με | +για) αυτός που είναι σφοδρά ερωτευμένος: ήταν *παλαβός για τη Ντίνα* ΣΥΝ. *παλαβιάρης*, — *παλαβιά* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*. [ETYM₁ μεσν., αββ. εθύμου, πθ. < *παλαβός (με ανομοίωση) < αρχ. *άπολλός*, μετ. παθ. παρακ. του ρ. *άπολλωμι* «καταστρέφω, χάνω». Κατ' άλλη άποψη, λιγότερο πιθανή, *παλαβός* < *παλαβός < *παλάβια < *παλάβρα* (βλ. λ.). Τέλος, έχει προταθεί και η αναγωγή στον αρχ. αι-ολ. τ. *πάλαος* (με αΥάπτυσή ενφωνικού -β-), διαλεκτ. τ. του επιθ. *παλαίος* (βλ. λ.)].
παλάβρα (η) {χωρ. γεν. πλθ.} (εκφραστ.) 1. λόγος στομφοδής, που εκφράζει αλαζοΰκη περιαντολογία 2. η *παλαβομάρα* (βλ. λ.). — *πα-λάβρας* (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο, *τρελός*. [ETYM₁ Αντιδάν., < ισπανοεβρ. (λαντίνο) *palabra* (ισπ. *palabra* «λέξη, λόγος») < λατ. *parabola* < αρχ. *παροβόλι*].
παλαβομάρα (η) (εκφραστ.) 1. η έλλειψη διανοητικής ισορροπίας και σύνεσης ΣΥΝ. *μούρα*, *τρέλα* 2. (συνεκδ.) λόγος ή πράξη που χαρακτηρίζεται από μεγάλη απερισκεπρία ΣΥΝ. *μούρα*, *τρέλα*. [ETYM < *παλάβρα (< *παλαβόνω*) + παραγ. επίθημα *-άρα*, πβ. κ. *φαγωμ-άρα*, *στραβομ-άρα*].
παλαβόνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παλάβωσα} ♦ 1. (μετβ.) *κάνω* (κάποιον) *παλαβό*, *τρελό* ♦ 2. (αμετβ.) *γίνομαι παλαβός* ΣΥΝ. *τρελαίνωμαι*. — *παλάβωμα* (το).
παλάγκο (το) ΝΑΥΤ. σύστημα τροχαλιών για τη φόρτωση και εκφόρτωση πλοίων ΣΥΝ. *πολιόπιστος*. [ETYM₁ Αντιδάν., < ιταλ. *palanco* < λατ. *phalangae* < αρχ. *φάλαγγς*].
πάλα επιρρ. (αρχαιοπρ.) προ πολλού, τον παλιό καιρό' ΦΡ. *πάλα ποτέ* (Αριστοφ. Πλούτος 1002) κάποτε, σε παλαιότερη εποχή: η ~ *Βρετανική Αυτοκρατορία*. [ETYM₁ αρχ. επιρρ., του οποίου η κατάλ. -αι παραμένει δυσερμηνευτή (πβ. *χαμ-αί*, *παρ-αί*, *κατ-αί*). Ως προς το θ. *παλ-*, επικρατέστερη φαίνεται η εκδοχή σύμφωνα με την οποία ανάγεται σε τ. *k^wl-, συνε-σταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *k^wel- «μακριά» (τοπική και χρονική σημ.), και συνδ. με το αρχ. επιρρ. τηλε «μακριά» (βλ. λ. τηλε-), καθώς και με σανσκρ. *caramā-* «τελευταίος, έσχατος». Δεν αποκλείεται η ρίζα *k^wel- να εμφανίζεται και στις λ. *τέλος*, *πέλομαι* έπειτα από ιδιαίτερη σημασιολ. εξέλιξη. Βλ. κ. *παλαιός*].
παλαιικός, -ής, -ό [μεσν.] (λόγ.) αυτός που αναφέρεται στην παλαιά εποχή: ~ *ρούχα* | *παλαιότητα* ΣΥΝ. αρχαιότροπος ΑΝΤ. νεωτεριστικός, μοντέρνος. — **παλαικότητα** (η).
παλαιμάχος, -ης, -ό [1895] 1. αυτός που έχει μακρά πολεμική πείρα ΣΥΝ. βετεράνος ΑΝΤ. απόλεμος 2. (μτφ.) αυτός που έχει μακρά πείρα σε συγκεκριμένο χώρο: ~ *δημοσιογράφος* | *αστυνομικός* | *ποδοσφαιριστής* ΑΝΤ. αργάριος ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος*. [ETYM < *πάλα* + *-μαχος* < *μάχος*].
παλαίο- κ. *παλαίο*- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι είναι: 1. αρχαίος: *παλαίο-χριστιανικός* 2. *παλαιός*: *παλαίο-βιβλιοπωλείο* 3. οπισθοδρομικός: *παλαίο-κομματισμός* (πβ. λ. *παλιό*). [ETYM. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *παλαιός* (βλ. λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. *palaeo-graphy*. Βλ. κ. *παλιό*-/.
παλαιοανθρωπολογία (η) {χωρ. πλθ.} κλάδος της παλαιοντολογίας και της φυσικής ανθρωπολογίας, ο οποίος μελετά την προέλευση και εξέλιξη των ανθρώπινου είδους. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *palaeanthropology*].
παλαοβιβλιοπωλείο (το) το βιβλιοπωλείο όπου πωλούνται παλιά και μεταχειρισμένα βιβλία. — *παλαοβιβλιοπώλης* (ο) [1862], *παλαοβιβλιοπώλης*, -ής, -ό.

[ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. *bouquinerie*]. **παλαιθβιολογία** (η) {χωρ. πλθ.} κλάδος της βιολογίας που μελετά τις οργανικές μορφές οι οποίες έζησαν στην επιφάνεια της Γης σε παλαιότερες γεωλογικές περιόδους. — *παλαιοβιολογικός*, -ής, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *paleobiology*]. **παλαιοβοτανική** (η) κλάδος της παλαιοντολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των απολιθωμένων φυτών και των λειψάνων τους. — **παλαιοβοτανικός**, -ής, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *paleobotany*]. **παλαιογεωγραφία** (η) {χωρ. πλθ.} η γεωγραφία επιλεγμένων τμημάτων της επιφάνειας της Γης σε συγκεκριμένες παλαιότερες περιόδους του γεωλογικού χρόνου. — *παλαιογεωγραφικός*, -ής, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *paleogeography*].
παλαιογραφία (η) [1811] {χωρ. πλθ.} ΦΙΛΟΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την ανάγνωση, τη χρονολόγηση και τον προσδιορισμό της προελεύσεως των γραπτών κειμένων παλαιότερων εποχών, τα οποία σώζονται σε παπύρους, περγαμηνές ή χαρτί. — **παλαιογράφος** (ο/η) [1865]. **παλαιογραφικός**, -ής, -ό [1837]. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *paléographie*].
παλαιοεθνολογία (η) {χωρ. πλθ.} κλάδος της εθνολογίας που έχει ως αντικείμενο τα προϊστορικά έθνη. — *παλαιοεθνολογός* (ο/η), *παλαιοεθνολογικός*, -ής, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *palaeoethnology*].
παλαιοελλαδίτης [1886] κ. *παλαιοελλαδίτης* (ο) {παλαιοελλαδίων} **παλαιοελλαδίτισσα** κ. **παλαιοελλαδίτισσα** (η) {δύοσρ. παλαιοελλαδίτισσών} πρόσωπο που κατέγεται από τη Στερεά Ελλάδα ή την Πελοπόννησο, τις πρώτες περιοχές που εντάχθηκαν στο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος: «ο πατέρας μου ήταν *ζορικός* ~ που *διόρισθη*κη *τηλεγραφητής* στις "Νέες Χώρες" (έτσι λέγανε προπολεμικά τη Μακεδονία και τη Θράκη)» (εφημ.). — *παλαιοελλαδίτικος*, -ής, -ο. [ETYM₁; < *παλαιό*- + *ελλαδίτης* + *-ικός* (βλ. λ. *-ικός*)].
παλαιοζωικός, -ής, -ό [1867] ΓΕΩΛ. 1. αυτός που σχετίζεται με τη γεωλογική περίοδο κατά την οποία παρατηρούνται τα παλιότερα ίχνη ζωής 2. **Παλαιοζωικός Αιώνας** ένας από τους αιώνες του γεωλογικού χρόνου· αποτελείται από τις περιόδους *Κάμβριο*, *Ορδοβίσιο*, *Σιλου-ριο*, *Λεβόνιο*, *Λιθανθρακοφόρο*, *Πέρμιο* και πιστεύεται ότι συνδέεται με την εμφάνιση ζωής στον πλανήτη. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *palaeozoic*].
παλαιοζωολογία (η) [1861] {χωρ. πλθ.} κλάδος της παλαιοντολογίας, ο οποίος ερευνά και ταξινομεί τα απολιθώματα των ζωικών οργανισμών. — *παλαιοζωολογός* (ο/η), *παλαιοζωολογικός*, -ής, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *palaeozoology*].
παλαιοημερολογίτης κ. (λαϊκ.) **παλαιοημερολογίτης** (ο) {παλαιοημερολογιτών}, **παλαιοημερολογίτισσα** κ. (λαϊκ.) **παλαιοημερολογίτισσα** (η) {δύοσρ. παλαιοημερολογιτισσών} ο χριστιανός ορθόδοξος υποστηρικτής της διατήρησης του παλαιού Ιουλιανού ημερολογίου -χωρίς τη διόρθωση των 13 ημερών, η οποία καθιερώθηκε στην Ελλάδα το 1923- και της τέλεσης όλων των εκκλησιαστικών εορτών σύμφωνα με το ημερολόγιο αυτό. — *παλαιοημερολογι-τισμός* (ο), *παλαιοημερολογιτικός*, -ής, -ο.
παλαιόθεν επιρρ. (αρχαιοπρ.) από παλιά ΣΥΝ. *έκπαλα*. [ETYM₁ μεσν. < *παλαιό*- + *-θεν* (βλ. λ.)].
παλαιοκαθολικός, -ής, -ό [1874] το μέλος εκκλησιαστικής κίνησης, η οποία δέχεται τα βασικά δόγματα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, αλλά απορρίπτει ως καινοτομίες το αλάθητο του Πάπα, την άσπιλη σύλληψη της Θεοτόκου κ.ά. — *παλαιοκαθολικισμός* (ο) [1888]. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *alkatholisch*].
παλαιόκαινος, -ής, -ό [1884] ΓΕΩΛ. 1. αυτός που σχετίζεται με το Πα-λαιόκαινο 2. **Παλαιόκαινο** (το) {Παλαιοκαινίου} γεωλογική περίοδος που ξεκίνησε πριν από 65 εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε περίπου 11 εκατομμύρια χρόνια, πρώτη από τις τρεις υποδιαιρέσεις της τριτογενούς περιόδου. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *palaeocene*].
παλαιοκλιματολογία (η) {χωρ. πλθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις κλιματικές συνθήκες που επικράτησαν στη Γη κατά τις διάφορες γεωλογικές περιόδους και εποχές. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *palaeoclimatology*].
παλαιοκομματικός, -ής, -ό ΠΟΛΙΤ. αυτός που σχετίζεται με το οπισθοδρομικό πολιτικό κατεστημένο, που ενεργεί καιροσκοπικά και αντικείται σε κάθε μορφή εκσυγχρονισμού: ~ *πρακτική*.
παλαιοκομματισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. η πολιτική νοοτροπία και πρακτική που αντιτίθεται σε κάθε μορφή εκσυγχρονισμού· χαρακτηριστικά της είναι η *δημαγωγία*, το ρουσφέτι, οι μικροκομματικές επιδιώξεις κ.λπ.
παλαιολιθικός, -ής, -ό [1866] 1. αυτός που σχετίζεται με την Παλαιολιθική Εποχή 2. **Παλαιολιθική Εποχή** η παλαιότερη περίοδος του ανθρώπινου πολιτισμού, κατά την οποία ο άνθρωπος κατασκεύαζε εργαλεία και όπλα από ακατέργαστη πέτρα και ζούσε συλλέγοντας την τροφή του 3. (μτφ.-μειοτ.) *πεπαλαιωμένος*, *ξεπερασμένος*: ~ *αντιλήψεις* | *τακτική*. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *paléolithique*].
παλαιομοδίτικος, -ής, -ο κ. **παλαιομοδίτικος** 1. αυτός που ακολουθεί την παλαιότερη μόδα: ~ *ρούχα* 2. σύμφωνος με ξεπερασμένα πρότυπα: ~ *αντιλήψεις* | *συνήθειες*.
παλαιοντολογία (η) [1851] {χωρ. πλθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης τους οργανισμούς που έζησαν στη Γη κατά τη διάρκεια των παλαιότερων γεωλογικών εποχών. — *παλαιοντολογικός*, -ής, -ό [1859]. [ETYM₁ < *παλαιός* + *-οντο-* (< *ον*) + *-λογία* (< *λέγω*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *paléontologie*].

παλαιοντολόγος (ο/η) [1889] επιστήμονας που ασχολείται με την επιστήμη τής παλαιοντολογίας.

[ETYM. < παλαιό- + οντο- (< ον) + -λογία (< λέγω), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléontologie]. **παλαιοπολείο** (το) [1871] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται παλιά και μεταχειρισμένα αντικείμενα (βιβλία, έργα τέχνης κ.ά.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Althandel]. **παλαιοπώλης** (ο) {παλαιοπωλών}, **παλαιοπώλισσα** (η) {παλαιο-πωλίσσών} έμπορος παλαιών και μεταχειρισμένων αντικειμένων. — **παλαιοπωλικός**, -ή, -ό. **παλαιός**, -ά, -ό (λόγ.) **1.** παλιός (βλ.λ.): *επάνοδος στο ~ καθεστώς* **2.** *παλαιός αγιαλός* η ζώνη ξηράς που προέκυψε από τη μετακίνηση τής ακτογραμμής προς τη θάλασσα, οφείλεται σε φυσικές προσχώσεις, τεχνικά έργα ή άλλες αιτίες και οριοθετείται από τη νέα γραμμή παραλίας και τη γραμμή του παλαιού αγιαλού **3.** ΘΡΗΣΚ. *Παλαιά Διαθήκη* (συντομ. Π.Δ.) (στον χριστιανισμό) συλλογή βιβλίων που αποτελούν το πρώτο μέρος τής Αγίας Γραφής και περιέχουν όσα αποκάλυψε ο Θεός στους ανθρώπους μέσω του Μωσή και των προφητών στον λαό Ισραήλ, σε αντιδιαστολή προς την Καινή Διαθήκη (βλ. λ. *καινός*), όπου η αλήθεια αποκαλύπτεται μέσω του Ιησού Χριστού και των Αποστόλων (βλ. κ. *Αγία Γραφή*, λ. *γραφία*). — *επίμνημα* (βλ.λ.) (τα ιστορικά βιβλία του εβραϊκού κανόνα) **4.** **παλαιός** (οι αυτοί που έζησαν παλιά, οι πρόγονοι: *οι ~ ήζεραν τον καιρό παρατηρώντας τον ουρανό*. — *παλαιά επίρρ.*, *παλαιότητα* (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. δικίο.

[ETYM. αρχ. < *παλαι-Ψός < πάλει (βλ.λ.). Αν, εντοπίσει, θεωρηθεί ότι το μκ. pa-ta-jo ταυτίζεται με το επίθ. *παλαιός*, τότε *παλαιός* < *πα-λα-ός < πάλει].

παλαιοχριστιανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους: *~ κοινότητες* **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής βυζαντινής αρχαιολογίας μεταξύ τής εμφανίσεως του χριστιανισμού ως θρησκείας και του πρώτου μισού του 7ου αι.: *~ βασιλική | κατακόμβες | ανάγλυφα*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paléochrétien].

παίαι ποτέ → πάλαι

παλαιστής (ο), **παλαιστρία** (η) {παλαιστριών} πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με το αγώνισμα τής πάλης. [ETYM. αρχ. < παλαιώ (βλ.λ.).]

παλαιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον παλαιστή ή με το αγώνισμα τής πάλης **2.** **παλαιστική** (η) η τέχνη του παλαιστή.

Παλαιστίνη (η) **1.** περιοχή τής Μέσης Ανατολής, που εκτείνεται από τα παράλια τής Μεσογείου Θαλάσσης ως τον ποταμό Ιορδάνη και από τα σημερινά σύνορα του Ισραήλ με τον Λίβανο ως την περιοχή τής Γάζας **2.** κράτος που ιδρύθηκε στα πρώην κατεχόμενα από το Ισραήλ εδάφη τής Δυτικής Οχθής του Ιορδάνη και προορίζεται να γίνει η εθνική εστία των Αράβων τής παραπάνω περιοχής (σημ. 1), οι οποίοι εκδιώχθηκαν με την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ. — **Παλαιστίνιος** (ο) [1891], **Παλαιστίνια** (η), **παλαιστινιακός**, -ή, -ό (βλ.λ.). [ETYM. αρχ. < εβρ. Pleséth 'χώρα των Φιλισταίων'. βλ. λ. *Φιλισταίοι*].

παλαιστινιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την Παλαιστίνη και τους Παλαιστίνιους **2.** **Παλαιστινιακό** (το) το πρόβλημα που δημιουργήσε η μετοίκηση Εβραίων από όλο τον κόσμο στην περιοχή τής Παλαιστίνης από το 1882 παρά τις αντιδράσεις των Αράβων κατοίκων τής περιοχής, καθώς και η δημιουργία του κράτους του Ισραήλ το 1948· οι συγκρούσεις με τα αραβικά κράτη τής περιοχής είχαν ως αποτέλεσμα 600.000 Παλαιστίνιοι να γίνουν πρόσφυγες και να καταληφθούν από το Ισραήλ οι κατοικούμενες αποκλειστικά από Παλαιστίνιους περιοχές τής Λωρδίας τής Γάζας και τής Δυτικής Οχθής του Ιορδάνη, οι οποίες εποικίσθηκαν με Ισραηλινούς.

παλαιστρία (η) {παλαιστριών} **1.** ο υπερυψωμένος και περιφραγμένος χώρος μέσα στον οποίο διεξάγεται το αγώνισμα τής πάλης **2.** (μτφ.) το πεδίο ανμέτρησης (πολιτικής, πνευματικής κ.λπ.) ΣΥΝ. στίβος, κόνιστρα, αρένα, στάδιο. [ETYM. αρχ. < παλαιώ (βλ.λ.).]

παλαιώ ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ. -σπάν.) *παλεύω* (βλ.λ.). [ETYM. αρχ. τεχν. όρ., με επίθημα * -ιο, αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί ούτε μορφολογικός ούτε σημασιολογικός η σύνδεση με το ρ. πάλλω. βλ. κ. πάλη].

παλαιώνω [αρχ.] κ. (καθημ.) *παλιώνω* ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παλαιώσα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) παλιό· (ειδικότερ.) **2.** (για οινόπνευματώδες ποτό) βελτιώνω τα οργανοληπτικά χαρακτηριστικά ποτού, διατηρώντας το για πολύ χρόνο σε ξύλινο βαρέλι **3.** κάνω (έπιπλο) να δείχνει παλιό, ενώ δεν είναι ♦ **4.** (αμετβ.) γίνομαι παλιός, φθείρομαι από το πέρασμα του χρόνου.

παλαιώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (λόγ.) το να γίνεται κάτι παλιό, η φθορά από τον χρόνο· (ειδικότερ.) **2.** η διαδικασία βελτίωσης των οργανοληπτικών χαρακτηριστικών οινόπνευματώδους ποτού (κρασίου, ούσις) μέσω τής επί μακρόν παραμονής του σε ξύλινα βαρέλια **3.** η τεχνική με την οποία ένα έπιπλο δείχνει παλιό, ενώ δεν είναι.

παλαιωμία (τα) {χωρ. γεν.} τα επανειλημμένα χτυπήματα τής μιας παλάμης πάνω στην άλλη ως έκφραση επιδοκίμασίας ΣΥΝ. χειροκροτήματα. [ETYM. < παλάμη + υποκ. επίθημα -μία].

παλαμάρι (το) {παλαμαρ-ιού | -ιών} το χοντρό σχοινί για την πρόδεση του πλοίου στην προβλήτα του λιμανιού ΣΥΝ. καρβόσκονιο, (λόγ.) κάλως. [ETYM. μεσν. < τουρκ. palamar < ιταλ. palamara < μεσν. λατ. palama-

gius, αβεβ. ετύμου, πθ. ανάγεται στο αρχ. *παλάμη*, οπότε ίσως πρόκειται για αντιδάν. Έχει υποστηριχθεί ότι και η τουρκ. λ. ανάγεται στην Ελληνική].

παλάμη (η) {παλαμών} **1.** η έσο επιφάνεια του άκρου χεριού μεταξύ καρπού και ρίζας των δακτύλων Φρ. εν τη *παλάμη* και *ούτω* βόησο-μεν (εν τη *παλάμη* και *ούτω* βόησομεν) για να πραγματοποιηθεί κάτι, πρέπει πρώτα να δοθούν τα ανάλογα αναλλάγματα, να καταβληθεί το αντίτιμο του · **2.** μονάδα μήκους που ισοδυναμεί με το 1/10 του μέτρου. Επίσης (λαϊκότ.) *απαλάμη*. [ETYM. αρχ. < *pla-, συνεσταμ. βαθμ. του δισύλλ. Ι.Ε. *pel-~ «ευρύς, επίπεδος», πθ. λατ. palma (> γαλλ. paume), planus «ομαλός, επίπεδος», αρχ. ιρλ. lám «χέρυ», αρχ. γερμ. folma «παλάμη», αρχ. αγγλ. folm κ.ά. Ομόρρ. *πέλαγος* (βλ.λ.), *πλάγ-ιος* (βλ.λ.), *πλάξ* (-κα), πθ. κ. *πλάσσω*, *πλανώ* κ.ά. Η φρ. εν τη *παλάμη* και *ούτω* βόησομεν οφείλεται στη συνήθεια των κληρικών να πληρώνονται για τις υπηρεσίες τους].

παλαμιαίος, -α, -ο [1843] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την παλάμη **2.** αυτός που έχει τις διαστάσεις μιας παλάμης ΣΥΝ. σπιθαιμιαίος.

παλαμιάδι (η) ψάρι, είδος τόννου, με μακρουλό σώμα, μικρό ρύγχος, ραβδωτή μπλε ραχιαία επιφάνεια και ασμηόχρομη κοιλιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα*. [ETYM. < μτγν. *παλαμιάς*, -ιδος < αρχ. *πηλαμιάς*, -ύδος (με προληπτ. αφομοίωση, ίσως υπό την επίδρ. του ουσ. *παλάμη*), αβεβ. ετύμου, πθ. δάνειο ή προελλην. λ. Σύμφωνα με άλλη άποψη, *πηλαμιάς* < *πηλός* + *άμιας* «είδος λιμναίας χελώνας», άλλως τύπος του αρχ. εμψ, πθ. < *εμψ*].

πα λα μ ιζώ ρ. μετβ. [μεσν.] {παλαμιάς-α, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) πιάνο (κάτι) με την παλάμη **2.** (σπάν.) χτυπό με την παλάμη μου · **3.** ΝΑΥΤ. επαλείφω με την παλάμη εξωτερικό μέρος καραβιού με μείγμα από πίσσα, θειάφι και λίπος. — *παλάμισμο* (το).

παλαμικός, -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. σχετικός με την παλάμη.

παλαμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Κ. Παλαμά και το έργο του: *~ παράδοση | σχολή | ποίηση*.

παλάμισμα (το) → παλαμίζω

παλαμοειδής, -ής, -ές [1896] {παλαμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα παλάμης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

παλαμοσιδής, -ής, -ές {παλαμοσιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΒΟΤ. (φύλλο) που έχει σχήμα ανοικτής παλάμης και είναι χωρισμένο σε οξείς λοβούς σαν δάχτυλα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < *παλάμη* + *-σιδής* < *σχίζω*].

παλάντζα κ. **μπαλάντζα** (η) {παλαντζών} (λαϊκ.) φορητή ζυγαριά παλαιού τύπου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.

[ETYM. Αντιδάν., < βεν. balanza < *palanga < λατ. phalanx < αρχ. *φά-λαγξ*. Κατ' άλλη άποψη, το βεν. balanza ανάγεται σε δημιόδ. λατ. *bilancia < λατ. bilanx «ζυγαριά με δύο δίσκους»].

παλαντζάρω κ. **μπαλαντζάρω** ρ. αμετβ. {παλαντζάρισα} (λαϊκ.) **1.** γέρνω πότε προς τη μία, πότε προς την άλλη μεριά **2.** (μτφ.) (α) δεν είμαι σταθερός στις πεποιθήσεις και στη γνώμη μου, υποστηρίζω διαφορετικές απόψεις ανάλογα με τις περιστάσεις (β) αμφνταλαντεύο-μαι, κλίνω πότε προς τη μία και πότε προς την άλλη επιλογή. — *πα-λαντζάρισμα* κ. *μπαλαντζάρισμα* (το).

παλάντζα κ. **μπαλάντζα** (ο) (λαϊκ.-ερων.) πρόσωπο που αλλάζει εύκολα, και ανάλογα με τις περιστάσεις, γνώμη ΣΥΝ. ανεμοδούρας.

Π α λ άου (το) (αγγλ. Republic of Palau = Δημοκρατία του Παλάου) νησιωτικό κράτος στον Ειρηνικό Ωκεανό Α. των Φιλιππίνων με πρωτεύουσα την Ορεορ, επίσημες γλώσσες την Παλαική και την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α. [ETYM < αγγλ. Palau < τοπική γλ. Belau «πύλη τής μάχης»].

παλάσκα κ. **μπαλάσκα** (η) {παλάσκων} θήκη φυσιγγίων ΣΥΝ. φυ-σιγγιόθηκη.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*. [ETYM < τουρκ. palaska < αρχ. γερμ. flasca (πθ. γερμ. Flasche)].

παλάτι (το) {παλατ-ιού | -ιών} **1.** το ανάκτορο βασιλιά ή ηγεμόνα ΣΥΝ. ανάκτορο **2.** (συνεκδ.) ο βασιλιάς και ο κύκλος του ως φορέας πολιτικής εξουσίας: το ~ *εξανάγκασε τον πρωθυπουργό σε παραίτηση* ΣΥΝ. ανάκτορα (τα), στέμια **3.** (μτφ.-εκφραστ.) μεγαλοπρεπές οικοδόμημα, πολυτελής οικία. — (υποκ.) *παλατάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανάκτορο*, *κύριος*, -α, -ο.

[ETYM < μτγν. *παλάπον* < λατ. palatium, από τον ρωμαϊκό Παλατινό λόφο (λατ. Palatinus Collis), όπου βρισκόταν το ανάκτορο του Ρωμαίου αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου].

παλατιανός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το παλάτι ΣΥΝ. ανακτορικός, βασιλικός **2.** **παλατιανός** (ο) ο άνθρωπος των ανακτόρων ΣΥΝ. αυλικός.

πάλε επίρρ. [μεσν.] (διαλεκτ.) *πάλι*.

πάλεμα (το) → παλεύω

Παλέρμο (το) πόλη τής Β. Σικελίας. [ETYM < ιταλ. Palermo < λατ. Panormus < αρχ. *Πάνορμος* (< παν- + *όρμος*), με τη σημ. «ασφαλής όρμος», ελληνική ονομασία φοινικικής αποικίας].

παλέτα (η) {παλετών} **1.** η επίπεδη, ξύλινη ή μεταλλική, πλάκα, πάνω στην οποία αναμειγνύει τα χρώματα ο ζωγράφος (κ. μτφ.): «τα εκφραστικά μέσα που διαθέτει στην ~ του ένας κινηματογραφιστής» (εφημ.) **2.** (συνεκδ.) η χρωματική κλίμακα που μεταχειρίζεται ο καλλιτέχνης **3.** ξύλινη βάση, πάνω στην οποία στοιβάζονται και μεταφέρονται αντικείμενα (π.χ. περιοδικά, εφημερίδες κ.λπ.). [ETYM. < ιταλ. palette, υποκ. του pala «φτυδάρυ» (βλ. κ. *πάλα*)].

παλεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πάλεψα} ♦ (αμετβ.) **1.** συμμετέχω σε αγώνα πάλης **2.** (+με) συμπλέκομαι (με κάποιον), προσπαθώντας να τον νικήσω με τη σωματική μου δύναμη **3.** (μτφ.) (+με | εναντίον) αγωνίζομαι (εναντίον κάποιου) προσπαθώντας να τον νικήσω: *~ με ισχυρά*

συμφέροντα 4. αγωνίζομαι, προσπαθώ σκληρά: *πάλεψε σκληρά, για να σπούδασει* ♦ 5. (μετβ.) αγωνίζομαι επιμένοντας σε κάτι, δεν εγκαταλείπω την προσπάθεια: «το *πάλεψε μέχρι τέλους το ματς, αλλά δεν κατάφερε να ισοφარიήσει*» (Φημ.) κυρ. στη ΦΡ. **το παλέυω: έχουμε λίγες ελπίδες, αλλά θα το παλέψουμε κι ό,τι γίνει** || δεν τα *πολυκατα-φέρνει αλλά, τουλάχιστον, το παλεύει*. — *πάλευμα* (το). [ETYM₁ μ^{ον}σν. < πάλη (βλ.λ.).] πάλη (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΑΘΛ. το αγώνισμα κατά το οποίο οι αθλητές μάχονται σώμα με σώμα, προσπαθώντας να ριξουν κάτω ο ένας τον άλλον: *ελληνορωμαϊκή | ελεύθερη* ~ 2. (γενικότε.) η σωματική συμπλοκή 3. (μτφ.) η προσπάθεια για επικράτηση, η αναμέτρηση, ο αγώνας: ~ των *τάξεων | των ιδεών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*. [ETYM₂ αρχ. < *παλαίο* (υποχωρητ.), βλ.λ.]. Πάλι κ. (διαλεκτ.) *πάλε* [μεσν.] επίρρ. (για την έκφραση επανάληψης) 1. για μία ακόμη φορά, εκ νέου, ξανά: *πήρα τώρα τα μισά, θα έρθω -αύριο να πάρω τα υπόλοιπα || όχι ~! || ~ τα ίδια*; 2. για τη δήλωση της αποκατάστασης, της επαναφοράς, της επιστροφής: τον *έδιωξε η χούφτα και γύρισε πάλι στη δουλειά του μερικά χρόνια αργότερα με τη μεταπολίτευση* ΣΥΝ. πύω 3. από την άλλη πλευρά, εξάλλου: ο *Ανόρας είναι πιο εργατικός, ο Χρίστος ~ είναι πιο ευνοητός* · ΦΡ. (α) **και πάλι** για την έκφραση αντίθεσης, παρ' όλα αυτά, έστω και έτσι: *λένε ότι είχε θυμόσει, μια καλημέρα έπρεπε να μου την πει!* (β) *πάλι καλά* για να δηλωθεί ότι τα πράγματα θα μπορούσαν να είναι και χειρότερα: *Μας έκλεψαν το βίντεο. ~ θα μπορούσαν να μας είχαν πάρει πολύ περισσότερα!* || *δηλαδή ~ που δεν μας σκότσαν κιόλας!* Επίσης (αρχαιοπρ.) *πάλιν* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*.

[ETYM₁ < αρχ. πάλιν, αρχική σημ. «προς τα πίσω», πθ. αιτ. ενικού αμάρτυρου ουσ. **πάλις* «επιστροφή, γύρισμα» < **k^wl-*, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. **k^wl-* (> αρχ. *πέλομαι*), για το οποίο βλ. λ. *πόλος*. Οι φρ. πάλιν ίεναι, *βαίνουν* συνετέλεσαν στη σημερινή σημ., καθότι και στη χρήση της αιτ. ως επιρρηματος]. *παλιά* επίρρ. 1. τον παλιό καιρό: ~ *οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν ζώα για τις μετακινήσεις τους* 2. πριν από πολύ καιρό: είναι *οίλος μου από ~* 3. άλλοτε, στον παρελθόν: δεν είμαι *τόσο υπομονετικός όσο ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*, *παλιόλογο* (το) (καθμ.) το γέρινο ή δύστροπο *άλλογο*, *παλιόμπελο* (το) στη ΦΡ. **ας πεί και το παλιόμπελο** βλ. λ. *πηγαίνο*, *παλιάνθρωπα* (η) 1. το να είναι κάποιος παλιάνθρωπος ΣΥΝ. *αχρεί-ότιτα*, *φουλότητα* 2. (συνεκδ.) η πράξη που ταιριάζει σε παλιάνθρωπο-πο. *παλιάνθρωπος* (ο) {παλιάνθρώπου | -ων, -ους} (υβριστ.) ο κακοήθης

άνθρωπος, ο αχρείος, *παλιάτζήδικο* (το) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται παλιά και ιδίως μεταχειρισμένα αντικείμενα ΣΥΝ. *παλιοπωλείο*, *παλιατζής* (ο) {παλιατζήδες} ο μικρέμπορος που αγοράζει ή μεταπωλεί παλιά και μεταχειρισμένα αντικείμενα ΣΥΝ. *παλιοπόλης*. [ETYM₁ < *παλιά* (ουδ. του επίθ. *παλιός*) + -τζής (βλ.λ.).] *παλιατζούρα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάθε παλιό, φθαρμένο ή πολυχρη-σιμοποιημένο αντικείμενο ΣΥΝ. *παλιασαρία*. [ETYM₁ < *παλιατζή* + παραγ. επίθημα -ούρα]. *παλιασαρία* κ. *παλιασαρία* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) 1. σύνολο παλαιών, φθαρμένων ή και άχρηστων αντικειμένων 2. οτιδήποτε παλιό, φθαρμένο ή και άχρηστο. *παλιατσός* (ο) 1. κωμικό πρόσωπο λαϊκών θεαμάτων (μτφ.-μειωτ.) 2. ο γελοῖος άνθρωπος 3. άνθρωπος με γελοία εμφάνιση ΣΥΝ. *καργακός*·

[ETYM₁ < ιταλ. *ragliaccio* < *raglia* «άχυρο» < λατ. *palea*]. *παλιγγενεσία* (η) {χωρ. πληθ.} 1. η αναγέννηση ΦΡ. (μτφ.) *εθνική παλιγγενεσία* η απελευθέρωση των Ελλήνων από τους Τούρκους μετά την Επανάσταση του 1821.

[ETYM₁ μτγν. < *πάλιν*- (με αφομοίωση του -ν- προς το επόμενο αρχικό σύμφωνο) + *-γενεσία* < *γένεσις*]. *παλικαράς* (ο) → *παλληκαράς* *παλικαρήσιος*, -ια, -ιο → *παλληκαρήσιος* *παλικάρη* (το) → *παλληκαριά* *παλικαριά* (η) → *παλληκαριά* *παλικαροσύνη* (η) → *παλληκαροσύνη* *παλικινήσια* (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συνεχής επανάληψη της ίδιας κίνησης, όπως συμβαίνει στις ψυχοκινητικές κρίσεις. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. *palikinesis*]. *παλλίλογια* (η) [αρχ.] {παλλίλογιών} 1. η επανάληψη των ίδιων λέξεων ή φράσεων 2. η αναδίπλωση (βλ.λ., σημ. 3). *παλλίλογος*, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που επαναλαμβάνει,

που αναμασά τα ίδια λόγια ΣΥΝ. *ταυτολόγος*, *παλιλλόγος* ρ. αμετβ. [αρχ.] {παλιλλογείς...} μόνο στον ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) επαναλαμβάνω, αναμασώ με τρόπο αναρτό τα ίδια λόγια ΣΥΝ. *ταυτολόγος*, *παλιμπαδισμός* (ο) "Ι.ΨΥΧΟΛ. η εμφάνιση συμπεριφοράς παιδιού σε άτομο προχωρημένης ηλικίας 2. (συνεκδ.) οποιαδήποτε πράξη ενήλικου, η οποία ταιριάζει σε παιδί. — *παλιμπαδίζω* ρ. *παλιμπαδίζω* (ο) {παλιμπαδίζω, -α | -ε, παλιμπαδίζω} (αρχαιοπρ.) ο μεγάλης ηλικίας άνθρωπος, που εμφανίζει συμπεριφορά παιδιού ΣΥΝ. *γεροξεκούτης*, *ξεμοραμένος*.

[ETYM₁ μτγν. < *πάλιν*- (με αφομοίωση του -ν- προς το επόμενο αρχικό σύμφωνο) + *παίς*, *παιδός*]. *παλιμψηστος*, -η, -ο 1. (για παπύρους, περγαμηνές, κώδικες κ.λπ.) αυτός του οποίου το αρχικό κείμενο έχει αποξεσθεί, προκειμένου να γραφτεί νέο κείμενο 2. *παλιμψηστο* (το) {παλιμψηστ-ου | -ων} το χειρόγραφο παπύρου ή περγαμηνής, του οποίου η πρώτη γραφή έχει

αποξεσθεί, για να γραφτεί νέο κείμενο.

[ETYM₁ μτγν., αρχική σημ. «ξαναξυσμένος», < *πάλιν*- (με αφομοίωση του -ν- προς το επόμενο αρχικό σύμφωνο) + *ψηστός* < **ψήω* «ζύνω, αποξέω» (βλ. λ. *ψηνώ*)]. πάλιν επίρρ. → *πάλι*
πάλιν-κ. **πάλιν**-α' συνθετικό που δηλώνει την επανάληψη: *παλιλ-λο-γώ*, *παλιν-δρομος*.

[ETYM₁ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *πάλιν* (βλ. κ. *πάλι*) και εμφανίζεται: (α) ως *πάλιν*- προ φωνήεντος και προ των συμφώνων δ, ζ, θ, ν, σ, τ (λ.χ. *παλιν-όρθωση*, *παλινδρομος*) (β) ως *παλιν*- προ των συμφώνων γ, κ, ζ, χ (λ.χ. *παλιν-γενεσία*, *παλιν-κτιστος*) (γ) ως *παλιμ*- προ των συμφώνων μ, β, π, φ, ψ (λ.χ. *παλιμ-βουλος*, *παλιμ-ψηστος*) και (δ) ως *παλιλ*-1 *παλιρ*- προ των συμφώνων -λ- και -ρ- αντίστοιχα (λ.χ. *παλιλ-λογία*, *παλιρ-ροια*)]. **παλινδρόμηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} [μεσν.] 1. η κίνηση εναλλάξ προς τα εμπρός και προς τα πίσω 2. η υπαναχώρηση από θέση, άποψη 3. η επαναφορά της μήτρας στο φυσιολογικό επίπεδο μετά τον τοκετό. Επίσης *παλινδρομία* (η) [αρχ.] *παλινδρομικός*, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που παρουσιάζει διαδοχική ή και ισόχρονη φορά προς τα εμπρός και προς τα πίσω: ~ *κίνηση*. Επίσης *παλινδρομικός*, -η, -ο [μτγν.] — *παλινδρομικ-ά* | -ός [1868] επίρρ. **παλινδρομώ** ρ. αμετβ. [αρχ.] {παλινδρομείω... | παλινδρομείω} 1. κινούμαι εναλλάξ προς τα εμπρός και προς τα πίσω 2. (μτφ.) μεταβάλλω συνεχώς γνώμη, όμως τότε τη μία και τότε τη άλλη, συχνά και την αντίθετη, άποψη. *παλινδροσώ* ρ. αμετβ. {παλινδροσώ... | παλινδροσώσαι} (λόγ.) επιστρέφω στην πατρίδα ΣΥΝ. επαναπατρίζομαι: συχνά η μτχ. *παλινδροσούνης* (οι) οι επαναπατρίζομενοι. — **παλινδρόση** (η) [μεσν.]. [ETYM₁ < μτγν. *παλι(ν)νοστό* (-έω) < *παλι(ν)νοστος* < *πάλιν(ν)* + *νόστος*. *παλινρόση* (η) [1855] {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} 1. η επανεγκατάσταση στην εξόστια (κυρ. *βασιλέων*): ~ τον *Βουρβόνων* | *της δυναστείας* | *της μοναρχίας* 2. (συνθ. ειδικότ.) η επαναφορά μοναρχικού καθεστώτος ΣΥΝ. επαναφορά, επανεγκατάσταση ΑΝΤ. *πτώση*, *εκθρόνιση*. — *παλινροθώνω* ρ. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. *restauration*]. *παλινροσος*, -ος, -ο στη ΦΡ. **παλινροσος αρμονία** η αρμονία του κόσμου σύμφωνα με τη θεωρία του Ηρακλείτου, η οποία επέρχεται από την ισορροπία αντίτροπων τάσεων.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «παλινδρομος, αυτός που επιστρέφει - ευ-μετάβλητος», < *πάλιν* + *τρόπος*]. **παλινοδία** (η) {παλινοδιών} 1. η ανάκληση όσων επιδόθηκαν προηγουμένως 2. η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από ανακολούθητες και αντιφάσεις (συχνά στον πληθ. (: οι - στην εξωτερική πολιτική προκαλούν αναξιοπιστία.

[ETYM₁ < αρχ. *παλινοδία* < *παλινοδῶ* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς αναφορικά με μια ωδή του Σπησιόχου, στην οποία ο ποιητής ανακαλούσε όσα υβριστικά είχε πει προηγουμένως εις βάρος της Ελένης]. **Παλινοδῶ** ρ. αμετβ. {παλινοδῶ...} μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) ανακαλώ όσα υποστήριξα προηγουμένως ΣΥΝ. (καθμ.) *λέω* και *ξελέω*. [ETYM₁ < αρχ. *παλινοδῶ* (-έω) < *πάλιν*- + *-ωδῶ* < *ωδή*]. **παλιό**-κ. **παλιό**-ά συνθετικό που δηλώνει: 1. *παλαιότητα*, *φθορά*: *παλιό-ρουχα*, *παλιό-πάπυρο* 2. το παλιό, κατ' αντιδιαστολή προς το νέο, το σημερινό (αντί του λόγ. **παλιό**-): *παλιό-ελλαδίτης*, *παλιό-μερολογίτης* 3. (υβριστ.) κακή ποιότητα ή κατάσταση: *παλιό-χαρ-κίτης*, *παλιό-γερος*, *παλιό-δουλειά*.

[ETYM₁ Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *παλιός* (βλ.λ.). Βλ. κ. *παλιό*-]. **παλιόβρομα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υβριστ. για γυναίκα. **παλιόγερος** (ο), **παλιόγρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υβριστ. για ηλικιωμένο πρόσωπο ΣΥΝ. *βρομόγερος*, (!) *κολόγερος*, *παλιόγυναίκα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. υβριστ. για γυναίκα 2. (ειδικότ.) η ανήθικη γυναίκα, η πόρνη. Επίσης **παλιόγυναικο** (το). **παλιόδουλειά** (η) 1. η κουραστική, επικίνδυνη κ.λπ. δουλειά 2. η

άγερη δουλειά ή η δουλειά που δεν αποφέρει καλά. **παλιόδρομος** (ο) ο δρόμος που βρίσκεται σε άσημη κατάσταση και είναι δύσβατος. **παλιοελλαδίτης** (ο) → *παλιοελλαδίτης* **παλιοζωή** (η) (εκφραστ.) η ζωή που είναι γεμάτη στενοχώριες, ώστε να μην αξίζει να τη ζει κανείς: «~, *παλιόκοσμο* και *παλιόκοινωνία*» (τραγ.) **παλιοθήλυκο** (το) υβριστ. για κορίτσι ή γυναίκα ΣΥΝ. *βρομοθήλυκο*, *παλιόγυναικο*, *τσουλί*. **παλιόκαιρος** (ο) ο άστατος καιρός, *παλιόκοινωνία* (η) υβριστ. για την κοινωνία. **παλιόκόριτσο** (το) υβριστ. για κορίτσι.

παλιόκοσμος (ο) υβριστ. για την κοινωνία, το σύνολο των ανθρώπων. **παλιόκοβέντα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθμ.) λόγος με χυδαίο περιεχόμενο ΣΥΝ. *αισχρολογία*, *βρομόλογο*, *βρομολοχία*, *παλιμοδιτικός*, -η, -ο → *παλιμοδιτικός*

παλιόμουτρο (το) (υβριστ.) άνθρωπος φαύλος, κακοήθης ΣΥΝ. (αρχικό) *μπαγιάσις*, *μασκαράς*, *παλιότομαρο*, **παλιόπαιδο** (το) υβριστ. για παιδί ΣΥΝ. *βρομόπαιδο*, (!) *κωλόπαιδο*, *παλιοπάπυρο* (το) [μεσν.] το παπούτσι που έχει φθαρεί με την πάροδο του χρόνου ή/και τη συνεχή χρήση. **παλιοπαρέα** (η) (παλιοπαρέων) 1. (κακόσ.) η παρέα που απαρτίζεται από κακής ποιότητας ανθρώπους: *έμπλεξε με παλιοπαρέες* 2. (εὐ-σημο-χαϊδεύτ.) η συντροφιά ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με

μακροχρόνιους φιλικούς δεσμούς: η ~ του στρατού.
παλιόπγραμμα (το) {χωρ. γεν.} 1. αντικείμενο με ευτελή αξία 2. παλιό, φθαμένο αντικείμενο.

παλιόρουχο (το) {μεσν.} ρούχο φθαμένο ή από ευτελές ύφασμα.
παλιός, -ιά, -ιά 1. αυτός που υπάρχει ή έχει γίνει από παλιά: τα *επιπλία είναι -1* | με το *χτύπημα άνοιξε η ~ του πληγής* || το *πρόβλημα είναι ~' δεν εμφανίστηκε τώρα* || η *αξία ενός γραμματισμού εξαρτάται και από το πόσο ~ είναι* || ~ *κрасί* || ~ και *ένδοξη οικογένεια* || ~ *σολέιο* | *δρόμος* | *πίνακας* ANT. νέος, καινούργιος, πρόσφατος. ΦΡ. (εκφραστ.) (α) *γράφω (κάποιον/κάτι) στα παλιά μου τα παπούτσια* βλ. λ. *παπούτσι* (β) *παλιό τ' αμπέλι, λίγο το κρασί* βλ. λ. *αμπέλι* (γ) *παλιό ημερολόγιο* το ιουλιανό ημερολόγιο (βλ. λ. *Ιουλιανός*) 2. αυτός που υπήρχε πιο πριν (από άλλον): *μερικά βιβλία τα έχω αφήσει στο ~ μου σπίτι* || στη *συναυλία τραγουδίστρια και μερικές ~ τους επιτυχίες* ANT. τωρινός, καινούργιος 3. (για πόλεις, οικισμούς, αντί του λόγ. *παλαιός*) αυτός που ανήκε σε άλλο ομώνυμο ή συγχρόνους: ~ *Κόρινθος* | *Φάληρο* 4. αυτός που ανήκει στο παρελθόν, σε προηγούμενη περίοδο: *κοιτώντας την Πλάκα παίρνεις μια ιδέα του πώς ήταν η ~ Αθήνα*-ΦΡ. (καθημ.) (α) στα *παλιά τα χρόνια* στο παρελθόν: ~ *οι άνθρωποι είχαν φιλότιμο* (β) *τα παλιά* το παρελθόν και όσα συνέβησαν σε αυτό: *βρήκα κάτι φίλους απ' τον στρατό και πήγαμε σε μια ταβέρνα να θυμηθούμε ~ (γ) παλιόι* (οι) οι προγενέστεροι, οι πρόγονοι: *οι ~ είχαν άλλες αντιλήψεις* 5. αυτός που αναφέρεται στο μακρινό παρελθόν: ~ *αναμνήσεις* 6. αυτός που προέρχεται από εποχή του παρελθόντος: ~ *τραγούδια* | *θρύλοι* | *έθιμα* | *συνήθειες* 7. αυτός που ανήκει στο παρελθόν και δεν έχει θέση στη σύγχρονη πραγματικότητα: *ιδέες ~ και ξεπερασμένες* || *Αυτά είναι ιστορίες. Τι θέλεις τώρα και τις ξανα-σκαλίζεις*; 8. αυτός που είναι γνωστός από καιρό, που δεν είναι πρωτότυπος και γι' αυτό δεν έχει επιτυχία: ~ *το κόλπο ν' αλλάζουμε θέμα κάθε φορά που η κουβέντα μάς δυσκολεύει* 9. (για πρός.) (α) αυτός που ανήκει από πολύ καιρό σε συγκεκριμένο χώρο, που ασχολείται από πολύ καιρό με συγκεκριμένο αντικείμενο: *είναι ~ στην πιάτσα και ξέρε* || ~ *ναυτικός* | *δικηγόρος* | *βασιλόφρων* | *κεντρώος* (β) *παλιός* (ο) ο στρατιώτης που υπηρετεί ήδη πολλούς μήνες ΣΥΝ. *πα-λιουσερά* ANT. νέος. ΦΡ. *ο παλιός είν' αλλιώς* (ι) (στρατιωτική αργκό) σε πληρέστερη φρ. «ο νέος είν' ωραίος, αλλά ο παλιός είν' αλλιώς» για να δηλωθεί ότι ο στρατιώτης που υπηρετεί ήδη πολλούς μήνες έχει προνομαχική μεταχείριση έναντι του νεοσύλλεκτου ή ότι γνωρίζει να αντιμετωπίζει καλύτερα τις καταστάσεις (ii) ως σχόλιο για την ικανότητα προσώπου με πολλά χρόνια πείρας σε έναν τομέα δραστηριότητας να επιλύει καλύτερα τα προβλήματα 10. αυτός που είχε στο παρελθόν συγκεκριμένη ιδιότητα, αυτός που δεν είναι πλέον εν ενεργεία, ο πρόην: ~ *βουλευτής* | *δήμαρχος* | *καθηγητής* 11. αυτός με τον οποίο στο παρελθόν υπήρχε ορισμένος είδους σχέση: ~ *φίλος απ' τον στρατό* || *συνάντηση παλιών συμμαθητών* ΦΡ. *παλιά αμαρτία* βλ. λ. *αμαρτία*. Επίσης (λόγ.) *παλαιός, -ιά, -ό* (βλ. λ.). — (υποκ.) *παλιούτσικος, -η/-ια, -ο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δικίο, συνίχιση, [ΕΤΥΜ] μεσν. < αρχ. παλαιός (με συνίχιση), βλ. λ.*

παλιουσερά (η) (στρατιωτική αργκό) ο στρατιώτης που υπηρετεί ήδη πολλούς μήνες, ο παλιός. Επίσης *παλιουσερί* (το).

παλιουσιδέρω (το) 1. άγρηστο ή σκουριασμένο σίδηρο 2. *παλιουσιδέρα* (τα) τα σιδηρένια τμήματα *παλαιών* πλοίων, οχημάτων, συσκευών κ.λπ., τα οποία πολούνται ως υλικό σιδήρου.

παλιουσκρόφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) παλιουρούνα: υβριστ. για γυναίκα.

παλιόσκυλο (το) 1. (α) αδέσποτο σκυλί, κοπρόσκυλο (β) επιθετικός ή ενοχλητικός σκύλος 2. (υβριστ. για πρόσ.) κακός άνθρωπος.

παλιόσπιτο (το) 1. σπίτι σε κακή κατάσταση 2. (ευφημ.) οίκος ανοχής:

παλιότομαρο (το) υβριστ. για αγρείο και κακοήθη άνθρωπο.

παλιούρι (το) (δύσchr. *παλιουρι-ού* | -ιών) (λαϊκ.) θάμνος με αγκάθια στα κλαδιά του, τα οποία χρησιμοποιούνται σε περιφροξείες. [ΕΤΥΜ] < **παλιούριον*, υποκορ. του αρχ. *παλιούρος*, αββεβ. ετύμου. Ενώ το *α' συνθ. παλιού* προέρχεται αναμφίβολα από το επίρρ. *παλιν*, η αναγωγή του β' *συνθ. -ουρος* στη λ. *ουρά* δεν ικανοποιεί σημασιολογικούς. Ίσως ισχύει η αναγωγή στο αρχ. *ούρον* | *ούρα*, αφού το φυτό εθεωρείτο διουρητικό].

παλιοφανο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} το κακής ποιότητας φαγητό.

παλιόφιλος (ο) 1. ο φίλος από τα παλιά χρόνια 2. (χαϊδευτ.) ο καλός φίλος, το φιλαράκι.

παλιό-α' συνθετικό (μειωτικό)

παλι-αλεπού (η) **παλι-άλογο** (το) **παλι-άμπελο** (το) **παλιο-αέρας** (ο) **παλιο-αλήτης** (ο) **παλιο-απατεύννας** (ο) **παλιο-αράτης** (ο) **παλιο-αστεία** (τα) **παλιο-βάπορο** (το) **παλιό-βουνο** (το) **παλιό-βουρτα** (η) **ιταλιο-βρισιές** (οι) **παλιο-βροχή** (η) **παλιό-γατα** (η) **παλιό-γίδα** (η) **παλιο-γλυκό** (το) **παλιο-γούρουνο** (το) **παλιο-γρβάτα** (η) **παλιο-γυναικάς** (ο)

παλιό-δεντρο (το) **παλιο-ζαγάρι** (το) **παλιο-ζητιάνος** (ο) **παλιο-θεατρίνος** (ο) **παλιο-κάραβο** (το) **παλιό-καστρο** (το) **παλιο-καστράς** (ο) **παλιο-κέφαλο** (το) **παλιο-κλέφτης** (ο) **παλιο-κουβάς** (ο) **παλιο-κουβέντες** (οι) **παλιό-κρασο** (το) **παλιο-κρέας** (το) **παλιο-κρέβατο** (το) **παλιο-κυράτσα** (η) **παλιό-λαδο** (το) **παλιό-λογα** (τα) **παλιο-λούλουδα** (τα) **παλιο-λωτοδότης** (ο)

παλιο-μάγαζο (το) **παλιο-μακάρονα** (**παλιο-μακαρόνια**) (τα) **παλιό-μαλλο** (το) **παλιο-μήνας** (ο) **παλιο-μπαμπής** (ο) **παλιο-μπεκλής** (ο) **παλιο-μπελάς** (ο) **παλιό-νερα** (τα) **παλιο-ντίβανο** (το) **παλιο-ντουιιάς** (ο) **παλιο-ντούφεκο** (το) **παλιο-ντύσιμο** (το) **παλιό-ξυλα** (τα) **παλιό-πανο** (το) **παλιο-παντελόνι** (**παλιό-παντέλονο**) (το) **παλιο-πίστολο** (το) **παλιο-πλύσιμο** (το)

παλιο-πόδαρο (τα) **παλιο-πούλι** (το) **παλιο-πούστης** (ο) **παλιο-πούτানা** (η) **παλιο-ράψιμο** (η) **παλιο-ρολόι** (το) **παλιο-ροχαλιτό** (το) **παλιο-σάπουνο** (το) **παλιο-σέβινονα** (**παλιό-σεντόνια**) (τα) **παλιο-σιδέρωμα** (το) **παλιο-στάφυλα** (τα) **παλιό-τουρκος** (ο) **παλιο-τράγουδο** (το) **παλιο-τράπεζο** (το) **παλιο-τσάρουχα** (τα) **παλιό-τυρο** (το) **παλιο-υποκριτής** (ο) **παλιο-φαντόρος** (ο)

παλιο-φάρα (η) **παλιο-φέρινο** (το) **παλιο-φόρμα** (οι) **παλιο-φωνάρες** (οι) **παλιο-φωνές** (οι) **παλιο-χαρμαφής** (ο) **παλιο-χорта** (τα) **παλιο-χτένιασμα** (το) **παλιο-χώραφο** (το) **παλιο-χώρι** (το) **παλιο-χωριάτης** (ο) **παλιό-ψοθα** (η) **παλιο-ψαρα** (τα) **παλιο-ψαρούς** (ο)

παλιοφυλλάδα (η) (κακός.) έντυπο, κυρ. εφημερίδα, με συκοφαντικό, προπαγανδιστικό ή ακόμη και ασχρολογικό περιεχόμενο (βλ. κ. λ. *φυλλάδα*). **παλιόχαρτο** (το) 1. κομμάτι χαρτιού σε κακή κατάσταση, τσαλακωμένο, φθαμένο κ.λπ. 2. (μτφ.) τίτλος σπουδών ή χαρτονόμισμα χωρίς πραγματικό αντίκρισμα: *πολλά πτυχία έχουν καταντήσει ~ ΣΥΝ.* (i) *κολόχαρτο*.

παλιρροία (η) (παλιρροίων) το φαινόμενο της περιοδικής ανώψωσης και υποχώρησης της στάθμης της θάλασσας λόγω της έλξεως που ασκούν στην υδρόσφαιρα η Σελήνη και ο Ήλιος (βλ. ειδικότερ. *λάμπα-τις, πλημμυρίδα*). — **παλιρροϊκός, -η, -ό** κ. **παλιρροϊκάς**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγνοια, -ρη*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *παλιρρους* < *παλιν-* (< *πάλιν-*) + *ρους* < *ρέω*].

παλιρρογράφος (ο) [1894] το όργανο που καταγράφει τις μεταβολές της στάθμης της θάλασσας λόγω της παλιρροίας. [ΕΤΥΜ] Απόδ. του γαλλ. *marégraphie* (νόθο συνθ.).

παλιρροϊόμετρο (το) [1896] {παλιρροϊόμετρου | -ων} ο παλιρροιο-γράφος (βλ. λ.).

παλισάνδρο κ **παλισάντρο** (το) [1889] [παλισάνδρου | -ων] ξύλο ποιότητας από τη Βραζιλία και την Ινδία, καρφερότερο, σκληρό και μυρωδάτο, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή επίπλων και μπιμπελό. Επίσης *παλισάνδρι* (η).

[ΕΤΥΜ] Μεταφορά του γαλλ. *palissandre* < ολλ. *palissander*, από τοπική διάλεκτο του Σουρινάμ].

παλιώνω ρ. **μετβ. κ. αμετβ.** {παλιώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) **παλιώνω** (βλ. λ.) ♦ (αμετβ.) 2. γίνωμαι **παλιός**: *αφήνω το κρασί σε δρύινα βαρέλια για πολύ καιρό, ώστε να παλιώσει* || *πάλιωσε πια αυτό το αστείο* || (στον στρατό) *έχει παλιώσει πια, είναι δώδεκα μήνες σ' αυτή τη μονάδα* 3. φθείρωμαι από την πολλή χρήση: *πάλιωσαν τα ρούχα* | *τα παπούτσια του* | *τα μηχανήματα*. — **πάλιωμα** (το). [ΕΤΥΜ] μεσν. < αρχ. *παλαίω (-όω) < παλαιός*].

πάλκο (το) η εξέδρα, το βήθρο, το υπερυψωμένο τιμήμα κέντρου διασκέδασης, πάνω στο οποίο ανεβάζουν και παίζουν οι οργανοπαίκτες και τραγουδούν οι τραγουδιστές: *κινείται με άνεση στο ~* || *αστέρι του λαϊκού ~*. [ΕΤΥΜ] < ιταλ. *palco* «εξέδρα» < *παλ, γαλλ. baue* < *φρανκον. *balk*].

παλκοσένικο (το) 1. το σανίδωμα της σκηνής θεάτρου 2. (συνεκδ.) το θέατρο: *βγήκε στο ~* (έγινε ηθοποιός).

[ΕΤΥΜ] < ιταλ. *palcoscenico* (νόθο συνθ.) < *palco* «εξέδρα, πάλκο» + *scenico* (< *μγν. σκηνικός*)].

Παλλάδα (η) προσωνυμία της θεάς Αθηνάς. [ΕΤΥΜ] < αρχ. *Παλλάς, -άδος* < θ. *παλλ-* της λ. *παλλαχή* (βλ. λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως επίθ. της θεάς Αθηνάς με τη σημ. «παρθένο»].

παλλάδιο (το) {παλλαδί-ου | -ων} 1. ειδώλιο της Παλλάδας Αθηνάς, το οποίο πιστευόταν ότι προστάτευε την πόλη των Αθηνών 2. (μτφ.) οτιδήποτε λειτουργεί ως προστατευτικό μέσο: *οι συνταγματικές ελευθερίες συνιστούν το ~ της δημοκρατίας*: 3. ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pd), το πιο εύηκτο στοιχείο της οικογένειας του λευκόχρυσου (βλ. κ. λ. *περιοδικός, πιν.*).

[ΕΤΥΜ] < αρχ. *παλλάδιον*, υποκ. του *Παλλάς, -άδος* (βλ. λ.). Στη σημ. του χημικού στοιχείου η λ. χρησιμοποιήθηκε το 1803 από τον Άγγλο χημικό W. Wollaston, ο οποίος το ονόμασε με βάση τον αστεροειδή *Παλλάς*, που είχε ανακαλυφθεί τον προηγούμενο χρόνο].

παλλαϊκός, -ή, -ό αυτός που πραγματοποιείται με την υποστήριξη και τη συμμετοχή ολόκληρου του λαού: ~ *συγκέντρωση* | *άμυνα*. [ΕΤΥΜ] < *παλ-* (< *παν-*) + *λαϊκός*].

παλλαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η αίσθηση παλμικών κινήσεων ιστού ή οστού του σώματος, όταν αυτό έρχεται σε επαφή με μια διαπασών που δονείται.

[ΕΤΥΜ] < *πάλλω* + *-αισθησία* < *αίσθηση*, ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. pallesthesia*].

παλλακεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η συμβίωση γυναίκας με άνδρα, χωρίς να έχει προηγηθεί γάμος.

παλλακίδα (η) 1. (στην αρχαιότητα) γυναίκα που συμβίωνε με έγγαμο άνδρα, χωρίς να είναι η νόμιμη σύζυγος του 2. (μειωτ.) η γυναίκα που συμβιώνει με άνδρα ως ερωμένη του.

[ΕΤΥΜ] < *αρχ. παλλακίς, -ιδος* < *παλλακή*, *αγν.* ετύμου. Δεν γίνεται αποδεκτή η υπόθεση περί σημτ. δανείου (ββ. *εβρ. pillegá, αραμ. pilagá*), ενώ δεν ικανοποιούν σημασιολογικούς οι αναγωγές στο *αβε-στ. raigiká* «είδος θηλυκής θεότητας που αποπλανά με μάγια» ή στο

περσ. *ragi* «μάγισσα». Το λατ. *raelek* είναι μάλλον δάνειο από την Ελληνική. Η λ. δὴλωνε κυρίως την «μοκλινική σύντροφος», η οποία (στην αρχ. Αθήνα) κατείχε θέση καλύτερη από τη νόμιμη σύζυγο, έθεωρείτο απλώς καθημερινή συμβία, αλλά ανώτερη από την *εταίρα* και την *πόρνη*. Βλ. κ. *Παλλάδα, παλληκάρη*.

πάλλευκος, -η, -ο 1. τελείως λευκός ΣΥΝ. ολόλευκος, κάτασπρος ΑΝΤ. κατάμαυρος 2. (μτφ.) ηθικά ανεπιτήρητος ΣΥΝ. πάναγνος. [ΕΤΥΜ_ αρχ. < παλ- (< παν-) + λευκός].

παλληκάρης (ο) (σχολ. ορθ. *παλικαράς*) {παλληκαραδες} (εκφραστ.) 1.0 γενναίος, θαρραλέος άνδρας 2. (ειρων.) ο άνδρας που παριστάνει τον γενναίο, τον ζόρικο ΣΥΝ. νταής.

παλληκαρήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *παλικαρήσιος*) αυτός που ταιριάζει σε παλληκάρη: ~ *φέρισμο* | *στάση* | *περπάτημα* ΣΥΝ. αντρικέι-ος, λεβέντικος. Επίσης παλληκαριστικός, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

παλληκάρη (το) (σχολ. ορθ. *παλικάρη*) {παλληκαρη-ού | -ιών} (εκφραστ.) 1. άνδρας νεαρής ηλικίας: *Μεγάλο κρίμα! 25 χρονών ~ και να μείνει ανάπηρος!* 2. ο άνδρας που φέρει όλες τις αρετές που συνδέονται με τη νεότητα (ομορφιά, σφρίγος, ζωντάνια, θάρρος, αρρενωπό-τητα κ.λπ.) ΣΥΝ. λεβέντης 3. ως προσφώνηση σε νέο άνδρα: *δόςμου λίγη βοήθεια, ~ μου!* — (υποκ.) παλληκαράκι (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ_ μεσν. < παλληκάριον, υποκ. του αρχ. *πάλλης* | *πάλλας* «παιδί που δεν έχει εισέλθει στην εφηβεία» < *παλλας* (υποχωρητ.), βλ. λ. *παλλακίδα*. Η ετυμολογία της λ. δεν δικαιολογεί ορθογραφία *παλικάρη* (με -ι και ένα -λ-)].

παλληκαριά (η) [μεσν.] (σχολ. ορθ. *παλικαριά*) 1. η ιδιότητα του να είναι κανείς παλληκάρη (βλ. λ.) 2. η ηρωική πράξη, το γενναίο κατόρθωμα ΣΥΝ. ανδραγάθεια, ανδραγαθία 3. (οικ.) πράξη δύσκολη, κοπιαστική ή η εξυπηρέτηση: *θα κάνεις την ~ να καταβείσεις μερικές κούτες από το πατάρι; || κάνεις μια ~, να πας να μην φέρεις την εφημερίδα απ' το γραφείο μου;* Επίσης παλληκαροσύνη [μεσν.] (σημ. 1).

παλληκαρισμός (ο) (σχολ. ορθ. *παλικαρισμός*) (μειωτ.) η επίδειξη ανυπαρκτής γενναιότητας ΣΥΝ. νταϊλίκι, λεονταρισμός.

παλληκαριστικός, -η, -ο → **παλληκαρήσιος**

παλληκαροσύνη (η) → **παλληκαριά**

πάλλω ρ. μετβ. {συνήθ. σε ενεστ. κ. παρατ.: *αόρ. έπαλα*} 1. θέτω σε παλμική κίνηση: ~ *τη χορδή* ΣΥΝ. δονώ, κραδάνω ΑΝΤ. σταθεροποιώ, στερεώνω (μεσοπαθ. *πάλλομαι*) 2. βρίσκομαι σε παλμική κίνηση: *η χορδή πάλλεται || η καρδιά πάλλεται* (χτυπά) 3. (μτφ.-για πλήθος) αισθάνομαι ζωνήρη συγκίνηση: *τα πλήθη πάλλονται από ενθουσιασμό* 4. ΑΣΤΡΟΝ. παλλόμενος *αστέρας* αστέρας που μεταβάλλει την ακτίνα του 5. *παλλόμενος φανάρι* φωτεινός σηματοδότης της οδικής κυκλοφορίας πορτοκαλί χρώματος που αναβοσβήνει. [ΕΤΥΜ_ αρχ. < *παλ-*jaw* < *ri- συνεσταλμ. βαθμ. του θ. της λ. *πέλας* (βλ. λ. *πελά-της, πλησίον*). Η λ. συνδ. επίσης με το λατ. *pello* «σπράχνω, θέτω σε κίνηση» (> *pulsus* «παλμός»)].

παλμαρέ (το) {άκλ.} κατάλογος νικητών ή επιτυχιών σε αγώνα, διαγωνισμό κ.λπ.: *«στο μάσαρε, το ~ το Άρη είναι μοναδικό»* (ερμη.). [ΕΤΥΜ_ < γαλλ. *palmarès* < λατ. *palmaris* «αυτό που αξίζει να λάβει τον κλάδο του φοίνικα (ως σύμβολο νίκης)» < *palma* «παλάμη - φοίνικας (μτφ. βραβείο, έπαθλο)»].

παλμικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον παλμό 2. αυτός που γίνεται με παλμούς: ~ *κίνηση* | *ραντάρ* || *κινητά τηλεφωνα που ειδοποιούν με δόνηση*. — *παλμικ-ά* | -ώς [1836] *επίρρ.*

παλμογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την οπτική απεικόνιση, γραφική αναπαράσταση και μέτρηση των μεταβολών ενός μεγέθους σε συνάρτηση με τον χρόνο. — *παλμογράφος* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*. [ΕΤΥΜ_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *oscillographe* (νόθο συνθ.)].

παλμός (ο) 1. παλνδρομική κίνηση μικρής διάρκειας και εύρους ΣΥΝ. κραδασμός, δόνηση 2. (ειδικότ.) η ρυθμική συστολή και διαστολή της καρδιάς: *αυξάνονται | μειώνονται οι ~ της καρδιάς* || (μτφ.) *ο - της υφελίου χτυπάει δυνατά στην πόλη όπου διεξάγονται οι ειρηνευτικές συνομιλίες* 3. η ένταση, ο ρυθμός, ο ενθουσιασμός που *πάλλει*: *η διαδήλωση είχε όγκο και ~* 4. ΑΘΛ. το σύνολο των προπαρασκευαστικών κινήσεων που εκτελεί αθλητής κατά τη ρίψη σφαίρας ή ακοντίου ή (ειδικότ.) *άλης* πριν από το άλμα του · 5. ΦΥΣ. η απότομη και για μικρό διάστημα μεταβολή φυσικού μεγέθους. [ΕΤΥΜ_ αρχ. < πάλλω (βλ. λ.)].

Παλμύρα (η) αρχαία πόλη της Κ. Συρίας. [ΕΤΥΜ_ μτγν. τοπωνύμιο < αρχ. *Πάλμω* (ομηρικό ανθρωπωνύμιο) < ουσ. *πάλμω*, -*υδος* «βασιλιάς» < λυδ. 'almilus. Στην Π.Δ. η Παλμύρα ονομάζεται Tadmor (Β'Χρονικών 8, 4)].

παλμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {παλμωδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που μοιάζει με παλμό 2. αυτός που έχει παλμό.

παλούκι (το) {παλουκ-ιού | -ιών} 1. (καθημ.) μυτερός πάσσαλος που μπήγεται στο χρώμα ΦΡ. (α) (εκφραστ.) *του σκονιού και του παλουκ-ιού* (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που είναι εντελώς διεφθαρμένος και γι' αυτό ανήκει στο κοινωνικό περιθώριο: *μάζεψε γύρω του ανθρώπους ~ και έφταξε συμμορία* ΣΥΝ. (λόγ.) εξόλης και προώλης (β) *πηδάω πολλά παλούκια* κάνω πολλές παρόμοιες ή παρόνομες ενέργειες (πράγμα που σημαίνει ότι για κάποια απ' όλες θα υποστώ τις συνέπειες): (παροιμ.) *«όποιος πηδάει πολλά παλούκια κάποιον του μωταίνει στον κόλο»* 2. (μτφ.-οικ.) ανυπερβλητα δύσκολο έργο, εμπόδιο: αυτό το *μάθημα είναι πολύ ~*. — (υποκ.) *παλουκάκι* (το). [ΕΤΥΜ_ < μεσν. *παλούκιον*, υποκ. του λατ. *paluceus* < *palus* «πάσσαλος» (> μτγν. *πάλος*)].

παλούκια (η) [μεσν.] χτύπημα με παλούκι.

παλουκοκαϊτής (ο) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. (παροιμ.) *Μάρτης γόαρτης και κακός παλουκοκαϊτής* για τα απροσδόκητα κρύα του Μαρτίου, που αναγκάζουν τους ανθρώπους να καίνε ακόμη και τα παλούκια

για να ζεσταθούν, εξαντλώντας τα αποθέματα της οικογένειας σε καύσιμη ύλη.

παλουκώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {παλούκω-σα, -θηκα, -μένος} 1. διαπερνώ με παλούκι το σώμα κάποιου (προκειμένου να τον θανατώσω): *όσους συνέλαβαν οι Τούρκοι τους παλούκωσαν* ΣΥΝ. (λόγ.) *ανασκο-λοπίτζι* 2. (μεσοπαθ. *παλουκόνωμα*) (μτφ.-οικ.) μένω ακίνητος στη θέση όπου κάθομαι: *παλουκώσου στην καρέκλα σου και μην κουνιθείς από 'κει!* — *παλούκωμα* (το).

πάλασα (το) {άκλ.} ελλην. *παλλόμενος αστέρας* ΑΣΤΡΟΝ. περιστρεφόμενος αστέρας νετρονίων, που εκπέμπει σε κανονικά χρονικά διαστήματα ραδιοκύματα με τη μορφή παλμών, δημιουργώντας ισχυρό μαγνητικό πεδίο. [ΕΤΥΜ_ < αγγλ. *pulsar* (με επίθημα -*ar* κατά το *quasar*) < *pulse* «παλμός» (< λατ. *pulsus*)].

παλτό (το) πανοφόρι από χοντρό, συνήθ. μάλλινο ύφασμα, που το μάκρος του μπορεί να φθάνει μέχρι τα γόνατα ή τους αστραγάλους και κλείνει με κουμπιά: *βαρύ | γούινο | καλό | με επένδυση | κλασικό | μαύρο | παλιό ~*. — (υποκ.) *παλτουδάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*. [ΕΤΥΜ_ < ιταλ. *paltò* < γαλλ. *paletot* < μέσ. αγγλ. *paltok* «σκακάκι, κάπα», αγγ. εθίμου].

παλτουδιά (η) (λαϊκ.) καλής ποιότητας παλτό, που το καμαρώνει κανείς. [ΕΤΥΜ_ < *παλτό* + *παρὰ*, επίθημα -*ουδιά* < -*οδί* (βλ. λ.)].

παμ- → **παν-**

Παμβώτις (η) {Παμβώτιδ-ος, -α} η λίμνη των Ιωαννίνων (βλ. λ. *Ιωάννινα*, σημ. 2).

[ΕΤΥΜ_ < αρχ. *Παμβώτις, -ώτιδος* < *παν-* + *-βώτις* < θ. *βω-*, εκτεταμ. *βαθμ.* του θ. που απαντά στο ρ. *βόσκει* (βλ. λ.). Η ονομασία περιγράφει τον ζωτικό ρόλο της λίμνης στην τροφοδοσία της περιοχής].

Πάμισος (ο) 1. παραπόταμος του Πηνειού της Θεσσαλίας, που πηγάζει από τη Ν. Πίνδο 2. ποταμός της ΝΔ Πελοποννήσου, που διαρρέει τον νομό Μεσσηνίας και εκβάλλει στον Μεσσηνιακό Κόλπο. [ΕΤΥΜ_ αρχ., αγγ. εθίμου, προελλην. τοπωνύμιο *πελασιγ.* αρχής, όπως συμβαίνει και με άλλα που εμφανίζουν επίθημα -*(ί)σος* (λ.χ. *Κηφισός, Τιτασός, Άμνισός* κ.ά.)].

παμβαλκανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλα τα κράτη της Βαλκανικής: ~ *διάσκεψη*.

παμμακάριστος (η) [μτγν.] {παμμακάριστου} ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία της Παναγίας.

παμμακεδονικός, -ή, -ό [1895] που έχει σχέση με όλη τη Μακεδονία ή τους Μακεδόνες: ~ *συνέλευση* | *συνκέντρωση*.

παμμεγιστός, -ίστη, -ιστό [μτγν.] *πάρα* πολύ σπουδαίος.

παμμικρασιατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλη τη Μ. Ασία ή όλους τους Μικρασιάτες. [ΕΤΥΜ_ < *παν-* (βλ. λ.) + *μικρασιατικός*].

παμπ (η) {άκλ.} μτφρ αγγλικής προελεύσεως. [ΕΤΥΜ_ < αγγλ. *pub*, συντομογραφία του *public* (house) «δημόσιο (σπίτι)», στο οποίο τα αλκοολούχα ποτά διατίθενται ελεύθερα στους θαμώνες].

πάμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλη πεδιάδα της Ν. Αμερικής, κατάλληλη για βοσκή ζώων ή τελείως άγονη: *οι ~ της Αργεντινής*. [ΕΤΥΜ_ < ισπ. *pampa*, από λ. της γλ. Κετσούα (ινδιάνικη γλ. της Ν. Αμερικής)].

παμπαιδές (οι) η μικρότερη ηλικιακή ομάδα αγοριών που λαμβάνουν μέρος σε αθλητικούς αγώνες.

[ΕΤΥΜ_ < μτγν. *πάμπαιδες* «η κατώτερη ηλικιακή ομάδα (για αγώνες στίβου)» < *παν-* (βλ. λ.) + *παίδες*].

παμπάλαιος, -η, -ο [αρχ.] *πάρα* πολύ παλιός ΣΥΝ. *παλαιότατος*.

παμπελοποννησιακός, -ή, -ό [1896] αυτός που αναφέρεται σε όλη την Πελοπόννησο ή σε όλους τους Πελοποννησίους.

παμπληθής, -ής, -ές [αρχ.] {παμπληθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (σπάν.) αυτός που αποτελείται από μεγάλο πλήθος: ~ *συνκέντρωση* | *διαδήλωση* ΣΥΝ. *αθρόος*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πάμπλουτος, -η, -ο [αρχ.] *πάρα* πολύ πλούσιος ΣΥΝ. (εκφραστ.) *ζά-μπλουτος*, *βαθύπλουτος* ΑΝΤ. *πάμφτωχος*, *θεόφτωχος*.

πάμπλοιοι, -ες, -α [αρχ.] *πάρα* πολλοί.

παμπόνηρος, -η, -ο [αρχ.] *πάρα* πολύ πονηρός ΣΥΝ. *τετραπέρατος*, *πανούργος*.

παμφώτος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που τρέφεται με κάθε είδους τροφή (ειδικότ.) αυτός που είναι και χορτοφάγος και σαρκοφάγος: *ο άνθρωπος είναι ~ ζώο* 2. (μτφ.) αυτός που καταστρέφει τα πάντα: ~ *πυρ*. — *παμ-ραγία* (η) [1892].

πάμφθνηος, -η, -ο [1883] αυτός που έχει εξαιρετικά φθηνή τιμή ΑΝΤ. *πανακριβός*, *απλησίαστος*, (εκφραστ.) *φωτιά* και *λάβρα*. — *πάμφθνηα* *επίρρ.*

Παμφιλία (η) *γυναικείο όνομα*.

Πάμφιλος (ο) {-ου κ. -ίλου} όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ_ αρχ. κύρ. *όν* (< *παν-*) + *φίλος*].

πάμφτωχος, -η, -ο κ. *πάμπτωχος* [μεσν.] *πάρα* πολύ φτωχός ΣΥΝ. *θεόφτωχος*, επί ζύλου κρεμάμενος ΑΝΤ. *βαθύπλουτος*, *ζάμπλουτος*.

πάμφωτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που καταναίγεται από φως, γεμάτος φως ΣΥΝ. *κατάφωτος*, *ολόφωτος* ΑΝΤ. *ολοσκότεινος*.

παμψηφεί *επίρρ.* (λόγ.) με όλες τις ψήφους, ομόφωνα: *εξελέγη ~ πρόεδρος του συλλόγου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί.

[ΕΤΥΜ_ < μτγν. *παμψηφεί* < *παμ-* (< *παν-*) + *ψήφος* + *επίρρ.* επίθημα -*εΟ*.

παμψηφία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των ψήφων.

παμψηφισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. η θεωρία, σύμφωνα με την οποία κάθε υλικό σώμα δεν είναι μόνο ζώσα ύλη, αλλά έχει και ψυχική ουσία. — *παμψηφιστής* (ο), *παμψηφίστρια* (η).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. panpsychisme]. **Παν** (ο) {Παν-ός, -α} ΜΥΘΟΛ. θεότητα που συνήθ. παριστάνονταν με πόδια, κέρατα και γένηνα τράγου και ενσάρκωνε τη γενετήσια δύναμη

της ζωής. Επίσης (καθημ.) Πάνας. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος -α, -ο. [ETYM. αρχ. θεωνύμιο, αρκαδικής προελ., σγν. ετύμιο. Η αρχαιότετη δοτ. Πάωνι δείχνει ότι το μακρό -α- (Πάν) είναι πιθανώς προϊόν συναυρέσεως. Έχει διατυπωθεί η υποθ. ότι το όνομα ανάγεται σε τ. *Πάωσαν και συνδ. με σανσκρ. Püsan-, θεότητα που προστάτευε τα ποιμνία (πβ. σανσκρ. pus-yaτι «προοδεύω, επιτυγχάνω»), με εναλλαγή των θ. *päus- | *rüs-. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για προελ. λην. θ'ωνύμιο, που ίσως συνδ. με το όνομα *Παίάων | Παίών (βλ. λ. παϊάνας). Η υπόθεση, τέλος, ότι το όνομα συνδ. με το ιλλυρ. rä-ne-u «φουσκάνα, διογκάνα», δεν θεωρείται πιθ.]. **παν** (το) {παν-ός | -ον} 1. το όλον, το σύνολο: η αρχή είναι το ήμισυ του - 2. το σύμπαν, ο κόσμος, η οικουμένη 3. (μτφ.) το σημαντικότερο στοιχείο: το - στη ζωή του ανθρώπου είναι η υγεία 4. το καθετί-φρ. (α) πάντα εν σοφία έποίησας (πάντα εν σοφία έποίησας, Π.Δ. Ψαίμ. 103, 24) όλα με σοφία τα δημιουργήσες (Κύριε) (β) παντι σε οποιαδήποτε περίπτωση (γ) πάντα ρει (πάντα ρει, Ηράκλειτος, βλ. Πλάτ. Θεαίτητος 182c) όλα αλλάζουν, όλα μεταβάλλονται (βλ. κ. λ. πας). [ETYM. < αρχ. παν, ουδ. του επιθ. πάς (βλ. λ.)].

παν- κ. **πα** μ- **α** συνθετικό που δηλώνει: 1. ότι κάτι υπάρχει ή γίνεται σε πολύ μεγάλο, στον υπέρτατο βαθμό: πάμ-πλουτος, παν-έξυπνος 2. ένα σύνολο: παν-ελληνίος, παγ-κρήτιος.

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουδ. πάν (βλ. λ.) και εμφανίζεται: (α) ως παν- προ φωνηέντος και προ των συμφώνων δ, ζ, θ, ν, σ, τ (λ.χ. παν-άγαθος, παν-δοχείον) (β) ως παμ- προ των συμφώνων β, μ, π, φ, ψ (λ.χ. πάμ-πολλοι, παμ-ψηφί) (γ) ως παγ- προ των συμφώνων γ, κ, ξ, χ (λ.χ. πάγ-κοινος, παγ-χρησία) (δ) ως παλ- και παρ- προ των συμφώνων λ και ρ αντίστοιχα (λ.χ. πάλλ-λευκος, παρ-ρησία)].

πάνα (η) {χωρ. πληθ.} 1. (α) ταμάχιο λευκού υφάσματος, με το οποίο περιτυλιώνται τα βρέφη ΣΥΝ. σπάργανο (β) κομμάτι από απορροφητικό υλικό με το οποίο τυλίγουν τα μωρά ή τους το φορούν σαν βρακάκι (πάνα-βρακάκι), για να διατηρούνται στεγνά και να αποφευχθούν οι ερεθισμοί: ~ βρακάκι 2. πανί που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό του φούρνου 3. η μούχλα που εμφανίζεται στην επιφάνεια τροφίμων.

[ETYM. < πανί (βλ. λ.). Η μτφ. σημ. «κρούστα, μεμβράνη» οδήγησε επίσης στη σημ. «μυήλια (τροφίμων)» (πβ. ιταλ. ranno «πανί, υφασμα - κρούστα, πέτσας»)].

πανάγαθος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που διαθέτει κάλοσύνη σε υπέρτατο βαθμό συνήθ. προσωνυμία του Θεού.

Παναγία κ. (λαϊκ.) **Παναγιά** (η) 1. ιερό πρόσωπο του χριστιανισμού, η μητέρα του Ιησού Χριστού, η Θεοτόκος (βλ. λ.)· είναι γνωστή με πάρα πολλά προσωνύμια ανάλογα με τις ιδιότητες που της αποδίδονται, τις αιογιογραφικές της παραστάσεις ή τον τόπο όπου βρίσκονται οι ναοί της, όπως Γρηγορούσα, Ευαγγελίστρια, Οδηγήτρια, Λεουόσα, Ζωοδόχος Πηγή, Γοργοεπήκοος, Βρεφοκρατούσα, Μυρτιδιώτισσα, Γάτρισα, Ρόδον το Αμάραντον, Άζιον Εστί κ.ά. · φρ. (α) Παναγία(-ιά) μου! (ι) για την έκφραση εκπλήξης: ~! Τι μεγάλο νόρι! (ιι) για την έκφραση τρόμου: ~! Μήπως έπαθε κάτι σοβαρό; (β) Έλα, Παναγία μου! | ο Χριστός κι η Παναγία! για την έκφραση μεγάλης εκπλήξης ή και φόβου: ~! Έγιναν τέτοια πράματα; 2. (μτφ.-συχνά ειρων. ως χαρακτηρισμός) αυτός που εμφανίζεται εντελώς αθώος και φρόνιμος, εξαιρετικά σεμνός: από τότε που ο καθηγητής τους απείλησε ότι δεν θα γίνει εκδρομή, είναι όλοι τους Παναγίες στο μάθημα· φρ. αλογάκι της Παναγίας βλ. λ. αλογάκι. — (υποκ.) Παναγίτσα (η) [μεσν.]. [ETYM. Ουσιαστικό. θηλ. του μτγν. επιθ. πανάγιος. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως προσωνυμία της μητέρας του Ιησού Χριστού από τον 4ο αι. μ.Χ.· ονομάστηκε δε Παναγία για την άκρα παρθενία και αγιότητα της, που έγινε αιτία να καταστεί μητέρα του Θεού (χωρίς, ωστόσο, κατά τη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, να είναι απαλλαγμένη από το προπατορικό αμάρτημα, όπως προσβέδουν οι Ρωμαιοκαθολικοί)].

πανάγιος, -ία, -ιο [μτγν.] 1. αυτός που φέρει την ιδιότητα του αγίου σε υπέρτατο βαθμό 2. ΕΚΚΛΗΣ. Πανάγιος | Άγιος Τάφος ο τάφος του Ιησού Χριστού στα Ιεροσόλυμα, καθώς και ο τόπος και ο ναός όπου βρίσκεται ο τάφος.

Παναγιότατος (ο) [μεσν.] {Παναγιότατου} ως τιμητική προσφώνηση του Οικουμενικού Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. κληρικός.

Παναγιότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του παναγίου ή προσφώνηση του Οικουμενικού Πατριάρχη.

Παναγιώτα (η) γυναικείο όνομα.

Παναγιώτης (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM· μεσν. κύρ. όν., που προέρχεται από το όμημο μτγν. Παναγία (βλ. λ.)].

πανάγιος, -η, -ο [μτγν.] αγνός σε υπέρτατο βαθμό ΣΥΝ. πανάμιμος, πανάχραντος ΑΝΤ. παμμίματος, πανάθλιος, παναγροτικός, -ή, -ο αυτός στον οποίο παίρνουν μέρος, συμμετέχουν όλοι οι αγρότες: ~ συλλαλητήριο.

πανάδα (η) 1. πρόχειρο φαγητό που αποτελείται από βρασμένο ψωμί και λάδι ή γάλατο · 2. (συνήθ. στον πληθ.) υποκρίτηνη κηλίδα του ανθρώπινου δέρματος, κυρ. στο πρόσωπο.

[ETYM. < πάντα «μυήλια (σε τρόφιμα)» (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -άδα, πθ. κατά το ραγάδα].

πανάθεμα (π' ανάθεμα) επιφών. —> ανάθεμα

Παναθηναία (τα) [αρχ.] {Παναθηναίων} η σημαντικότερη εορτή στην Αθήνα της κλασικής αρχαιότητας, η οποία γινόταν κάθε τέσ-

σερα χρόνια προς τιμήν της πολιούχου θεάς Αθηνάς. παναθηναϊκός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με όλους τους Αθηναίους ή ολοκληρή την πόλη της Αθήνας: Παναθηναϊκό Στάδιο 2.

Παναθηναϊκός (ο) (Παναθηναϊκός Αθλητικός Όμιλος, συντομ. Π.Α.Ο.) αθλητικό σωματείο της Αθήνας που ιδρύθηκε το 1908 3. (συνεκδ.) σπαδός του παραπάνω σωματείου.

πανάθλιος, -α, -ο [αρχ.] 1. εξαιρετικά κακοήθης, εντελώς φαύλος 2. ο πολύ δυστυχισμένος και αξιολύπητος 3. εντελώς άθλιος, χειρίστης ποιότητας: «κουνήματα, τσαχπινιές, σάχλιες, σκερτσάκια πλημύρισαν το ~ σκηνικό» (εφημ.) || ζούσε σε ένα ~ διαμέρισμα.

Πανατωλικό (το) όρος της Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας.

[ETYM. < αρχ. Πανατωλικόν, αρχική σημ. «γενική συνέλευση των Αιτωλών», < παν- + αιτωλικόν. Μνημονεύεται επίσης το μτγν. όνομα Πανατωλίον].

πανάκης (η) {χωρ. πληθ.} 1. φάρμακο που θεωρείται ότι θεραπεύει κάθε ασθένεια 2. (μτφ.) το μέσο επίλυσης οποιουδήποτε προβλήματος: πολλοί θεωρούσαν την έναξη της χώρας στην Ε.Ο.Κ. ως ~ για όλα τα προβλήματα του κράτους.

[ETYM. αρχ. < πανακής «αυτός που θεραπεύει τα πάντα» < παν- + ακής < άκος «θεραπεία» < *ακ-ος (όπως μαρτυρεί η δάσυνση των συμφώνων στα σύνθετα με άφ- και εφ-) < 1.Ε. *yēk- | *y-k- «επισκευ- άζο, διορθώνω», πβ. ιρλ. hicc «θεραπεία». Το ρ. άκομαι «θεραπεύω» διακρίνονταν από το ρ. ίομαι, διότι δεν αναφερόταν στον γιατρό που πραγματοποιούσε τη θεραπεία, αλλά στο ίδιο το φάρμακο ή την ασθένεια. Βλ. κ. άν-ήκωσ-τος].

Πανακρίβος, -η, -ο [1887] πάρα πολύ ακριβός ΑΝΤ. πάμφθηνος. — πανάκριβα επίρρ.

Παναμάς (ο) (ισπ. Republica de Panama = Δημοκρατία του Παναμά) κράτος της Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα την πόλη του Παναμά, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το μπαλμπόα. — Παναμέζος (ο), Παναμέζα (η), παναμαϊκός, -ή, -ό [1893] κ. (καθημ.) παναμεζικός, -η, -ο.

[ETYM. < ισπ. Panama, ινδιάν. λ. (των Γκουαράνι), άγν. σημ., ίσως «τόπος πολλών ψαριών»].

Παναμάς (ο) {παναμάδες} μαλακό ψάθινο καπέλο από φύλλα θάμνου της Κ. Αμερικής. — (υποκ.) παναμαδάκι (το). [ETYM. < γαλλ. panama, από την ομώνυμη χώρα της Κ. Αμερικής].

παναμερικανικός, -ή, -ό [1890] 1. αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την αμερικανική ήπειρο 2. αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη τη χώρα των Η.Π.Α. και τους κατοίκους της. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Pan-American (νόθο συνθ.).

παναμερικανισμός (ο) [1898] κίνημα αλληλεγγύης των χωρών της Αμερικής, που χρονολογείται από το 1822 και έθεσε ως στόχο την ανάπτυξη όσο το δυνατόν στενότερων σχέσεων μεταξύ των αμερικανικών κρατών. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. panamericanism (νόθο συνθ.).

παναμιώματος (η) [μτγν.] {παναμιώμητος} ΕΚΚΛΗΣ. πάναγνη (ως προσωνυμία της Θεοτόκου).

πανάμιμος, -η, -ο [αρχ.] πάναγνος.

Παναθρώπινος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με όλους τους ανθρώπους: - είναι η επιθυμία για ειρήνη || ~ συναδέλφωση | αλληλεγγύη.

ΣΧΟΛΙΟ λ. οικουμενικός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. panhuman (νόθο συνθ.).

πανάγιος, -α, -ο [μτγν.] απολύτως άγιος. — πανάγια επίρρ.

πά να πει συνδ. (λαϊκ.) δηλαδή.

παναραβικός, -ή, -ο αυτός που σχετίζεται με όλους τους Αραβες.

παναραβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} πολιτική κίνηση που αποσκοπεί στη συνένωση των αραβόφωνων χωρών σε μία κοινότητα ή σε ένα ενιαίο κράτος. — παναραβιστής (ο), παναραβίστρια (η), παναραβιστικός, -ή, -ο. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. panarabisme (νόθο συνθ.).]

πανάρετος, -η, -ο [μτγν.] απολύτως ενάρετος.

πανάρχαιος, -α (καθημ. -η), -ο [μτγν.] αυτός που προέρχεται από τα βάθη της αρχαιότητας, εξαιρετικά αρχαίος: ~ παράδοση | θεσμός | πολιτισμός | έθιμο.

πανάσχημος, -η, -ο [μεσν.] πάρα πολύ άσχημος ΣΥΝ. κακάσχημος, αποκρουστικός ΑΝΤ. πανέμορφος, παντάμορφος.

παναφρικανικός, -ή, -ο αυτός που σχετίζεται με την Αφρική εξ ολοκλήρου ή ειδικότε. με τα αφρικανικά κράτη στο σύνολο τους: ~ διάσκεψη.

παναφρικανισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. πολιτική αντίληψη που εμφανίστηκε στην Αφρική την εποχή των αντιαποικιακών εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων και υποστηρίζει την πολιτική ενότητα του αφρικανικού χώρου και την αλληλεγγύη μεταξύ των αφρικανικών εθνών. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. panafricanisme (νόθο συνθ.).]

Παναγαϊκό (το) όρος της ΒΔ. Πελοποννήσου στον νομό Αχαΐας.

[ETYM. < μτγν. Παναγαϊκόν παν- + αχαϊκόν Αχαΐα].

πανάρχραντος, -η, -ο [μτγν.] 1. (λόγ.-σπάν.) αυτός που δεν φέρει ηθικό στίγμα ΣΥΝ. πάναγνος, πάλλευκος 2. ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία της Θεοτόκου.

πανδαιμόνιο (το) [1824] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία επικρατούν εκκρωφαντικοί θόρυβοι, κυρ. από φωνές, κραηγές και κρότους· σε συνδυασμό με πλήρη σύγχυση και αταξία: προκαλείται | ξεσπά | (επακολουθεί ~ ΣΥΝ. πανζουρλισμός, χαμός ΑΝΤ. τάξη, ησυχία, ηρεμία.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pandaeonium, λ. που χρησιμοποιήσε ο Άγγλος ποιητής John Milton στο έργο του Χαμένος Παράδεισος (Paradise Lost, 1667), ονομάζοντας έτσι την «υψηλή πρωτεύουσα του Σατανά και των ομοίων του» (the high capital of Satan and his

peers)]. **πανδαισία** (η) {σπάν. πανδαισιών (λόγ.) 1. πλούσιο και μεγαλοπρεπές συμπόσιο, στο οποίο παρατίθεται μεγάλη ποικιλία εδεσμάτων και ποτών ΣΥΝ. Λοκούλιο γεύμα, ευοχία, φαγοπότι 2. η απόλυση που πηγάζει από αφθονία και ποικιλία αισθητικών ή πνευματικών ερεθισμάτων: *μουσική | θεατρική | καλλιτεχνική | οπτική* ~ || - *χρωμάτων* ΣΥΝ. πλούτος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < παν- + -δαισία < -δαίτης < δαίομαι «χωρίζω, μοιράζω»], του οποίου το παράγ. δαί-νυ-μι απέκτησε την εξειδικευμένη σημ. «παραθέτω δείπνο, στο οποίο ο καθένας έχει προκαθορισμένη θέση». Για την ετυμ. βλ. λ. δαίμων, συν-δαυτμών/.

πανδαμάτωρ (ο) {πανδαμάτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων}, **πανδαμά-τετρα** (η) {πανδαματεϊρών} (αρχαιοπρ.) αυτός που δαμάζω, που υποτάσσω ή εξαφανίζω με πάντα- κυρ. στη φρ. **πανδαμάτωρ χρόνος** (Σιμωνίδης 4, 5) ο χρόνος όλα τα νικά, όλα τα δαμάζει. [ΕΤΥΜ. αρχ. < παν- + -δαμάτωρ < θ. δαμα- του ρ. δάμνημι «δαμάζω» (βλ. λ. δαμάζω)].

πάνδεινα (τα) {χωρ. γεν.} **μεγάλα δεινά ή τάλαιπωρίες: οι λαοί της Μικρής Ασίας υπέστησαν τα ~ από τους Τούρκους** || **τράβηξα τα ~, μέχρι να ξεμπερδέσω από τη γραφειοκρατία.** [ΕΤΥΜ < μτρν. πάνδεινα (ως ουσ. στον πλθ.) < αρχ. επίθ. πάνδεινος < παν- + δεινός].

πανδέκτης (ο) [μτρν.] {πανδεκτών} 1. (λόγ.-σπάν.) αυτός που δέχεται μέσα του τα πάντα: **η ομάδα αίματος ΑΒ είναι ~** (όποιος ανήκει σε αυτή την ομάδα μπορεί να δεχθεί μετάγγιση από οποιοδήποτε άλλη ομάδα) ΑΝΤ. πανδότης 2. το βιβλίο που αποτελεί συλλογή (αποφθεγμάτων, διαφόρων πληροφοριών κ.λπ.) 3. ΝΟΜ. συλλογή νόμων ή νομικών κειμένων, όπως η συλλογή της νομοθεσίας του Ιουστινιανού Α (527-565) 4. ΕΚΚΛΗΣ. **Πανδέκτης** (ο) λειτουργικό βιβλίο της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

πανδημία (η) {πανδημιών} ΙΑΤΡ. η επιδημία που εξαπλώνεται πολύ γρήγορα και προσβάλλει ολόκληρο τον πληθυσμό συγκεκριμένης περιοχής. — πανδημικός, -ή, -ό [1892]. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < νεολατ. pandemia, κατά το επιδημία (νεολατ. epidemia), < παν- + -δημία < δήμος].

πάνδημος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που γίνεται ή εκδηλώνεται με τη συναίνεση και τη συμμετοχή ολόκληρου του λαού: ~ **πένθος** | **εορτασμός** | **συλλαλητήριο** | **υποδοχή** | **θρήνος** ΣΥΝ. παλλαϊκός, γενικός, καθολικός,) — πανδημώς επίρρ. [μτρν.].

πανδοχείας (ο) {πανδοχείων} ο ιδιοκτήτης πανδοχείου. [ΕΤΥΜ. < μτρν. πανδοχείς | αρχ. πανδοκεύς < παν- + -δοχεύς | -δο-κεύς < δέχομαι | δέκομαι].

πανδοχείο (το) (παλαιότ.) οίκημα, συνήθ. κτισμένο κοντά σε δρόμο ή πέρασμα, το οποίο προσφέρει καταλύμα, τροφή, ενδεδιομέτους και ψυχαγωγία σε ταξιδιώτες ΣΥΝ. χάνι. [ΕΤΥΜ. < μτρν. πανδοχείον/ αρχ. πανδοκειόνκ παν- + -δοχείον/ -δο-κεῖον < δέχομαι | δέκομαι].

Πανδώρα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. η πρώτη θνητή γυναίκα, την οποία έπλασε ο Ήρασιος και στην οποία δόθηκε: από τους θεούς ως γαμήλιο δώρο ένα πιθάρι (το κομμάτι της Πανδώρας) που περιείχε όλα τα δεινά, το οποίο άνοιξε παρά τη διαταγή του Δία, με αποτέλεσμα να ξερχθούν τα δεινά αυτά. στον κόσμο ΦΡ. **(ανοίγω) το κομμάτι της Πανδώρας** ενεργώ έτσι, ώστε να προκύψει μια σειρά από δεινά: «η συλλογή πληροφοριών για τα γονίδια συγκεκριμένων ατόμων ανοίγει το κομμάτι της Πανδώρας σε ό, τι αφορά ηθικά ζητήματα, αφού υπάρχει σπάνια ο κίνδυνος η πληροφορία να χρησιμοποιηθεί κατά τρόπο μη χρηστό» (εφημ.) 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. ὄν. < παν- + -δώρα < δόρον].

πανέπιρρ. κ. επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει τιμωριστό, αφού πωληθεί σε μείγμα αβγού και τριμμένης φρυγανιάς: **κοτόπουλο ~.** [ΕΤΥΜ. < γαλλ. pané, μτρ. τ. του ρ. paner < λατ. panis «ψωμί»].

πανεθνικός, -ή, -ό [1895] αυτός που γίν'ται ή εκδηλώνεται με τη συμμετοχή ολόκληρου του έθνους: ~ **προσπάθεια** | **συναγερμός** | **εορτασμός**.

панεκαπαιδευτικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται σε όλους όσοι σχετίζονται με την εκπαίδευση: «**μαθητές, φοιτητές και εκπαιδευτικοί προετοιμάζονται για το πανελλήνιο - συλλαλητήριο...**» (εφημ.).

πάνελ (το) {άκλ.} 1. ομάδα ανθρώπων (κυρ. ειδικών σε συγκεκριμένο αντικείμενο), η οποία έχει κληθ'ί να συζητήσει ορισμένο θέμα (πχ. τηλεοπτική συζήτηση, συζήτηση σε συνέδριο κ.ά.): **το ~ αποτελούσαν ειδικοί σε θέματα της ευρωπαϊκής οικονομίας** || **στο συνέδριο θα οργανωθούν τρία σημαντικά ~ για αντίστοιχους τομείς της επιστήμης** 2. (συνεκδ.) η συζήτηση που διεξάγεται από το πάνελ ΣΥΝ. συζήτηση στρογγυλής τραπέζης. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. panel < μέσ. γαλλ. panel «κομμάτι ρούχου, υφάσματος» < δημόδ. λατ. *pannelus, υποκ. του λατ. pannus «ύφασμα, ταινία»].

πανελλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την Ελλάδα, που καλύπτει ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο: ~ **απεργία** | **συνέδριο** | **διάσκεψη** | **εξετάσεις** (οι εισαγωγικές εξετάσεις για την Ανώτατη Εκπαίδευση-παλαιότερη ονομασία των Γενικών Εξετάσεων) ΣΥΝ. πανελλήνιος. — πανελλαδικά-ά | -ως επίρρ.

Πανελλήνες (οι) [αρχ.] {Πανελλήνων} το σύνολο των Ελλήνων, όλοι γενικά οι Έλληνες, ανεξάρτητα από τον τόπο γεννησεως ή διαμονής.

πανελληνιοτικής (ο) {πανελλη-νιοτικών} ο αθλητής που νίκησε σε πανελλήνιους αγώνες: **αναδείχθηκε ~.**

πανελλήνιος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με όλους τους Έλληνες ή/και με ολόκληρη την Ελλάδα, που γίνεται, εκδηλώνεται με τη συμμετοχή όλων των Ελλήνων: ~ **έρανος** | **αγώνες** | **ευχή** | **εκστρατεία** | **πένθος** | **αίτημα** | **διαγωνισμός** | **συνέδριο** | **ρεκόρ** | **έρευνα** 2. (ειδι-

κότ.) **πανελλήνιο(ν)** (το) {πανελλήνιου} το σύνολο των Ελλήνων: **το σκάνδαλο συγκλόνισε το ~** || **το έργο του διαπρεπούς επιστήμονα είναι γνωστό στο ~.** — **πανελλήνιο** | **πανελληνίως** [1890] επίρρ. [ΕΤΥΜ μτρν. επίθ. < Πανελλήνιον «νάος του Δία στην Αίγινα, όπου συνεδρίαζε το σώμα των Πανελλήνων»].

πανελλήνιο (το) → **πανελλήνιος**

πανέμορφος, -η, -ο εξαιρετικά όμορφος: ~ **κοπέλα** | **αγόρι** | **γυναίκα** | **νησί** | **φάση** ΣΥΝ. πεντάμορφος, ωραιότατος ΑΝΤ. πανάσχημος, κακάσχημος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < παν- + έμορφος (βλ. κ. όμορφος)].

πανένδοξος, -η, -ο [μτρν.] πάρα πολύ ένδοξος.

πανένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει γίνει από πανί, πάνινος.

πανέντιμος, -η, -ο [μεσν.] πάρα πολύ έντιμος.

πανένυπνος, -η, -ο εξαιρετικά έξυπνος: ~ **παιδί** | **σκυλί** | **κόλλο** | **τέχνασμα** ΣΥΝ. (λογιότ.) ευφρόεστατος, (μτφ. για πρόσ.) σπίθα, σπίρτο ΑΝΤ. πανηλίθιος.

πανεπιστημιακός, -ή, -ό [1858] 1. αυτός που σχετίζεται με το πανεπιστήμιο (βλ. λ.) ή τους καθηγητές, τους φοιτητές, τους θεσμούς του πανεπιστημίου: ~ **παράδοση** | **μόρφωση** | **μάθημα** | **κοινότητα** | **ίδρυμα** | **τίτλος** | **πτυχίο** | **έτος** | **δρα** | **σχολή** | **κλινική** | **σπουδές** | **άσυλο** | **παιδεία** | **σύγγραμμα** | **εργαστήριο** 2. **πανεπιστημιακός** (ο/η) κάθε μέλος του διδακτικού-ερευνητικού προσωπικού ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος. — **πανεπιστημιακός** επίρρ. [1867].

πανεπιστημιακός: πανεπιστημιακή ιεραρχία. Η ισχύουσα σήμερα ιεραρχία στους διδάσκοντες στα πανεπιστήμια, στην ανωτάτη ή τριτοβάθμια Εκπαίδευση, είναι (από την ανώτερη προς την κατώτερη βαθμίδα) η εξής: καθηγητής, αναπληρωτής καθηγητής, **επίκουρος** καθηγητής, λέκτορας. Προϋπόθεση και για τις τέσσερις βαθμίδες του Διδακτικού Επιστημονικού Προσωπικού (Δ.Ε.Π.) είναι το διδακτορικό δίπλωμα (η επί διδακτορική διατριβή). Όταν δεν χρειάζεται -ή δεν θέλει κανείς- να δηλωθεί η βαθμίδα στην κλάσμα της πανεπιστημιακής ιεραρχίας, χρησιμοποιείται η γενική σημασία λέξη **πανεπιστημιακός**, που δηλώνει ότι κάποιος ανήκει στα μέλη Δ.Ε.Π. ενός πανεπιστημίου, είτε αυτό είναι Α.Ε.Ι. (Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, δηλ. πανεπιστήμιο ή πολυτεχνείο) είτε είναι Τ.Ε.Ι. (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα). Μέχρι το 1982, όποτε έγινε η τελευταία εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Ανώτατη Εκπαίδευση, η πανεπιστημιακή ιεραρχία ήταν διαμορφωμένη (από την ανώτερη προς την κατώτερη βαθμίδα) ως εξής: τακτικός καθηγητής, έκτακτος καθηγητής (μόνιμος ή επί θητεία), υφηγητής (εντεταλμένος να διδάσκει ή άμισθος), επιμελητής, βοηθός. Προϋπόθεση για τις βαθμίδες του επιμελητή και άνω ήταν το διδακτορικό δίπλωμα. Με τον πανεπιστημιακό νόμο του 1982 οι εντεταλμένοι υφηγητές έγιναν επίκουροι καθηγητές, οι δε άμισθοι υφηγητές έγιναν άμισθοι επίκουροι καθηγητές. Ομότιμος καθηγητής καθίστατο αυτομάτως μέχρι το 1982 κάθε συνταξιοδοτούμενος καθηγητής, ενώ μετά το 1982 ο τίτλος αυτός χορηγείται κατόπιν αποφάσεως του οικείου Τμήματος του Α.Ε.Ι. Επίτιμος διδάκτορ είναι τίτλος που χορηγείται από ένα Τμήμα του πανεπιστημίου σε εξέχουσες επιστημονικές προσωπικότητες άλλων πανεπιστημίων, καθηγητές ή, σπανιότερα, συγγραφείς, πολιτικούς κ.ά. Επίτιμος καθηγητής είναι ο ανώτερος πανεπιστημιακός τίτλος, που απονέμεται σπανιότερα σε εξέχουσες φυσιογνωμίες πανεπιστημιακών καθηγών του ίδιου πανεπιστημίου με πρόταση του Τμήματος και απόφαση της Συγκλήτου του πανεπιστημίου.

πανεπιστήμιο (το) [1810] {πανεπιστημίου | -ων} 1. εκπαιδευτικό ίδρυμα που παρέχει ανώτατη εκπαίδευση στις θεωρητικές και θετικές (φυσικές) επιστήμες και στους διάφορους επιμέρους κλάδους και τομείς τους και έχει την εξουσία να απονέμει στους φοιτητές του βαθμούς και τίτλους πτυχιικών και μεταπτυχιακών σπουδών, ενώ παράλληλα παράγει ερευνητικό έργο σε καθέναν από τους παραπάνω γνωστικούς χώρους: **μααίνω** | **φοιτώ** στο ~ || **αποφοιτώ** από το ~ ||

βγάζω το ~ φρ. **ανοιχτό πανεπιστήμιο** βλ. λ. ανοιχτός-(συνεκδ.) 2. το σύνολο των διδασκόντων και διδασκομένων κάθε πανεπιστημίου (σημ. 1), οι καθηγητές και οι φοιτητές του: το - είναι ανάστατο μετά την ανακρίση των τελευταίων υπουργικών αποφάσεων ΣΥΝ. πανεπιστημιακή κοινότητα 3. το συγκρότημα των κτηρίων ή κάθε μεμονωμένο κτήριο, όπου στεγάζονται οι αίθουσες διδασκαλίας, τα εργαστήρια, τα γραφεία και γενικά το σύνολο των υπηρεσιών του πανεπιστημίου (σημ. 1): ο τελευταίος σεισμός προκάλεσε μικρές ζημιές στην οροφή του ~ || οι φοιτητές έκαναν κατάληψη στο ~ 4. (μτφ.) οποιοσδήποτε χώρος ή κατάσταση, μέσα στην οποία αποκτά κανείς πολύτιμες εμπειρίες και γνώσεις: το μεγάλο ~ της ζωής || η δουλειά στα καρβία ήταν για μένα ~ (πβ. λ. σχολείο). [ETYM. < παν- + -επιστήμιο < επιστήμη, μετάφρ. δάνειο από μεσν. λατ. universitas].

ΣΧΟΛΙΟ Τη λ. πανεπιστήμιο έπλασε ο Αδαμάντιος Κοραΐς το 1810, πιθανώς ως ουσιαστικοποιημένο ουδέτερο του επιθέτου πανεπι-**στημίου**: πανεπιστήμιο (ενν. ίδρυμα ή διδακτήριο), ο Ανθίμος Γα-ζής στον *Λόγιο Ερμή* (1812) θεωρεί ορθότερο τον όρο πανεπιστη-**μόνιο** (από τη λ. πανεπιστήμων). ενώ τον ίδιο καιρό (1816) ο ιατροφιλόσοφος Πέτρος Ηπίτης εισάγει τον όρο πανεπιστημείο (σε -είο κατά το *σχολ-είο*), ήδη δε από το 1800 έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται ευρύτερα η ονομασία πανδιδακτήριο. Όλα αυτά στην προσπάθεια να αποδοθεί στα Ελληνικά ο αντιστοιχός ξένος όρος, το λατ. **universitas** (ιταλ. università, γαλλ. université, αγγλ. university, γερμ. Universität), που δήλωνε την καθολικότητα της γνώσης, το σύνολο των επιστημών. Όπως εξήγησε δε στον ανακρίτη λόγο του ο νομικός, καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής και πρώτος πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Κωνσταντίνος Σχινάς (1801-1857), προτού φτάσει το πανεπιστήμιο να είναι universitas literarum, ήτοι πανδιδακτήριο των επιστημών, ονομάστηκε universitas «ώς εκ της συμφορίας, ή μύλλον συνεχίας διδασκόντων και διδασκομένων, λατινική Universitas, ήτοι Universitas magistrorum et scholarium». Και η ίδρυση του πανεπιστημίου (μέχρι να εγκατασταθεί στις 3 Μαΐου του 1837) και η ονομασία του (ξεκίνησε ως «Θθώνειο», για να μετονομαστεί αργότερα σε «Εθνικό και Καποδιστριακό») και η λειτουργία του προκάλεσαν πολλές συζητήσεις. Παντοειδείς πικρίες και αφορμές γέννησαν νωρίς πικρόχολα σχόλια και ειρωνικές παραφορές της ονομασίας «πανεπιστήμιο», που διασείει ο καθηγητής Στέφανος Κουμανούδης στο Λεξικό του (*Συναγωγή νέων λέξεων...*, έκδ. 1900), συνοδεύοντας τες με χιροτομμένα και αποκαλυπτικά σχόλια. Έτσι ο Αλέξ. Θεμ. Φιλαδέφειος (που γράφει στην εφημ. *Ακρόπολις* με το ψευδώνυμο «Γορτύλλας») το βαφτίζει πανεπιστήμιο (1895)! Γιάνου-μαντήριο το εφρονεύεται η *Ακρόπολις* (1893) και **Πανεπιστήμιο** το αποκαλεί ο Γερ. Ζαχίος, για να προκαλέσει το σχόλιο του Κου-μανούδη «Γερ. Ζαχίος εγραψεν ούτω πριν γίνην εν αύτω καθηγητής ο υιός του Ιωάννης». Τέλος, όταν ο Δημήτριος Ν. Βερναρδάκης χαρακτηρίζει το πανεπιστήμιο ως κτηνοτροφείο, ο Κουμανούδης επισημαίνει «Δ.Ν Βερναρδάκης, όταν αυτός ήτο εκτός αυτού (ενν. του πανεπιστημίου)»!

πανεπιστημιούπολη [1894] κ. (ορθότ.) **πανεπιστημιούπολη** (η) [-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων] (α) οικοδομικό συγκρότημα που ανήκει σε πανεπιστήμιο και περιλαμβάνει μεταξύ άλλων αίθουσες διδασκαλίας, εργαστήρια, βιβλιοθήκες, εστίες, χώρους άθλησης και αναψυχής των φοιτητών κ.ά. (β) η έκταση στην οποία καταλαμβάνει το παραπάνω συγκρότημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αδριανούπολη*.

πανεπιστημιούπολη ή πανεπιστημιούπολη, μεγαλούπολη ή μεγα-λόπολη κ.τ.δ.: Οι περισσότεροι ομιλητές λένε -και γράφουν- τους τύπους με -ου- (πανεπιστημιούπολη, μεγαλούπολη) αναλογικά προς τα Αλεξανδρούπολη, Αδριανούπολη, Κωνσταντινούπολη κ.τ.δ. Ωστόσο, ενώ τα τοπωνύμια Αλεξανδρούπολη (< Αλεξάνδρου πόλη), Αδριανούπολη (< Αδριανού πόλη), Κωνσταντινούπολη (< Κωνσταντίνου πόλη) έχουν σχηματιστεί κανονικά με το α' συνθετικό σε γενική πτώση, τα πανεπιστημιούπολη και μεγαλούπολη έγιναν από τα πανεπιστήμιο + πόλη και μεγάλη + πόλη και θα έπρεπε, όπως όλα τα σύνθετα, να συνδέονται με το συνθετικό φωνήεν -ο- (πβ. παιδί + κόσμος > παιδ-ο-κόσμος, λίμνη + θάλασσα > λιμν-σ-θάλασσα, μέγας > βιομηχανός > μεγαλ-ο-βιομηχανός κ.ο.κ.). Αρα προτιμότερο για τον προσεκτικό ομιλητή είναι οι τύποι *πανεπιστημιούπολη* και *μεγαλούπολη*, όμοια όπως λέμε και *καμ-ο-πόλη*, *αγρο-ο-πόλη*, *μητρ-ο-πόλη*, *ακρ-ο-πόλη*, *νεκρ-ο-πόλη*, *λου-τρ-ο-πόλη*, *κοσμ-ο-πόλη* (κοσμοπολίτικος) κ.ά. Το ίδιο ισχύει και για τύπους όπως *εργατούπολη*, *παιδούπολη*, *κηπουπολη*, που ακούγονται ενίοτε αντί των *εργατόπολη*, *παιδόπολη*, *κηπόπολη* κ.τ.δ.

πανεπιστήμων (ο/η) {πανεπιστήμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) 1. αυτός που κατέχει πολλές επιστήμες, που γνωρίζει διάφορους τομείς του επιστητού 2. αυτός που γνωρίζει τα πάντα, ο κάτοχος όλων των ανθρώπινων γνώσεων ΣΥΝ. παντογνώστης — πανεπιστημιοσύνη (η) [1867]. [ETYM. μτρν. < παν- + επιστήμων (βλ. λ.)]. **πανερακι** (το) → πανέρι **Πανεράς** (ο) {πανεράδες} πρόσωπο που κατασκευάζει και πουλά πανέρια. **πανεργατικός**, -η, -ό αυτός που γίνεται από όλους τους εργατές, που περιλαμβάνει το σύνολο των εργατών: ~ *απεργία* | *συνκέντρωση* | *συνέδριο*.

πανέρημος, -η, -ο [μτρν.] κ. (λαϊκότ.) **πανέρημος** 1. (για τοποθεσίες, χώρες, κτίσματα κ.λπ.) εντελώς έρημος από ανθρώπους: ~ πόλη | *στάσι* | *δρόμος* 2. (για πρός.) αυτός που έχει μείνει τελειώς μόνος, χωρίς συντρόφους, που έχει εγκαταλειφθεί στην τύχη του ΣΥΝ. ολομόναχος, κατμόναχος, μόνος κι έρημος. **πανέρι** (το) {πανερ-ιού | -ιών} (καθημ.) 1. δοχείο από πλεχτές φυτικές ίνες, που έχει σχήμα πλατιού και ρηχού καλάθου και χρησιμοποιείται κυρ. για τη μεταφορά τροφίμων σε σχετικά μεγάλες ποσότητες: *έβγαζε τα καρβέλια από τον φούρνο και τα μάζεψε σε ένα ~* || *μετέφερε την πραγματία του σε πανέρι* ΣΥΝ. κοφίνι, (λόγ.) κάνιστρο 2. (συνεκδ.) η ποσότητα τροφίμων ή άλλων υλικών που χωρούν σε πανέρι (σημ. 1): *έφερε πεσκέσι δύο ~ φρούτα* ΣΥΝ. πανέριο. — (υποκ.) πανερακι (το). [ETYM. μεσν. < μεσν. λατ. panerium < λατ. panarium «αρτοφόριο, καλάθι για ψωμί» < panis «ψωμί»].

πανέριο (η) (λαϊκ.) η ποσότητα που μπορεί να χωρέσει ένα πανέρι: *μια ~ ψωμί*. **πανέρημος**, -η, -ο → πανέρημος **πανέριοις**, -ής, -ό [1889] εντελώς έτοιμος, αυτός που έχει προετοιμαστεί από κάθε άποψη και για οτιδήποτε: *το κόμμα μας είναι ~ να αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας* ΣΥΝ. ετοιμότατος. **πανεύκολος**, -η, -ο πάρα πολύ εύκολος, που δεν έχει την παραμικρή δυσκολία. — πανεύκολα επίρρ. **πανευρωπαϊκός**, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την Ευρώπη και με όλους τους Ευρωπαίους: ~ *διάσκεψη* | *αγώνες* | *ρεκόρ*. **Πανευρώπη** (η) η ενωμένη σε μία πολιτική και οικονομική ομοσπονδία Ευρώπη, σύμφωνα με το όραμα διανοουμένων και πολιτικών μετά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο.

πανευτυχής, -ής, -ες [μεσν.] {πανευτυχ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} εξαιρετικά ευτυχής: *είμαι ~ που σας γνώρισα* ΣΥΝ. τρισευτυχισμένος, ευτυχέστατος ΑΝΤ. δυστυχέστατος, πανάθλιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

πανζουρλισμός (ο) [1896] {ζωρ. πληθ.} 1. η μεγάλη αναστάτωση που προκαλείται από τις αντιδράσεις πολλών ανθρώπων (είτε από χαρά είτε από ανησυχία ή φόβο): *μόλις μαθεύθηκαν τα ευχάρια νέα, έγινε ~ στην αίθουσα* ΣΥΝ. πανδαμίοιο, κοσμογαλαξία, χαμός 2. (συνεκδ.) ο ομαδικός ενθουσιασμός. [ETYM. < παν- + ζούρα + παρ. επίθημα -ισμός].

πανζωοτία (η) {ζωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (στην κτηνιατρική) επιδημική ασθένεια που προσβάλλει όλα τα ζώα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ranzootic].

πανηγύρι (το) {πανηγυρ-ιού | -ιών} (καθημ.) 1. ο ομαδικός εορτασμός της μνήμης αγίου ή άλλης θρησκευτικής επετείου, που τελείται με τη συμμετοχή των κατοίκων περιοχής και περιλαμβάνει θρησκευτικές εκδηλώσεις (λειτουργία, λιτανεία κ.λπ.), αλλά και σύσταση προσωρινής υπαίθριας αγοράς, χορό κ.λπ.: στο ~ *τού Προφήτη Ηλία μαζεύεται κόσμος απ' όλο το νησί* 2. (κατ' επέκτ.) ομαδική και θορυβώδης διασκεδάση, κυρ. σε χωριό (με δημοτικούς χορούς, όργανα κ.λπ.): το ~ *τού γάμου* || *σήνω τρελό* || *μεγάλο ~* ΣΥΝ. γλέντι, ξεφρόντισμα: ΦΡ. (μτρ.) (α) *για τα πανηγύρια* (ως χαρακτηρισμός) (i) για κάποιον που στερείται σοβαρότητας ΣΥΝ. για γέλια (ii) (αντικείμενο) κακής ποιότητας, αυτό που δεν έχει καμία αξία (β) *χαρές και πανηγύρια* μεγάλη χαρά, ενθουσιασμός: η *κόρη τους μπήκε στο πανεπιστήμιο και τώρα έχουν ~* 3. **πανηγύρια** (τα) εκδηλώσεις ενθουσιασμού (συνήθ. μαζικές): *οι φίλοι είχαν αρχίσει κιόλας τα ~ πριν από τη λήξη του αγώνα* 4. (συνεκδ.) μεγάλη υπαίθρια αγορά που λειτουργεί ανά τακτά χρονικά διαστήματα και στην οποία πωλούνται κυρ. αγροτικά, οικιακενικά και βιοτεχνικά προϊόντα: *λαϊκό* | *αγορά* ~ ΣΥΝ. εμποροπανηγύρι, παζάρι 5. (μτρ.) φασαρία με διαπληκτισμούς, τσακωμούς: *κάθε φορά που γριζώ πολύ αργά στο σπίτι, έχουμ ~* (τσακωμό με τους γονείς). Επίσης (λόγ.) **πανηγύρις** (η) (πανηγύρεως) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ETYM. < μεσν. *πανηγύριον*, υποκ. του αρχ. *πανηγυρίς* < παν- + γυρ-ις «συνάθροιση πλήθους, αγορά» (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. της λ. *αγορά* (βλ. λ.), πβ. κ. *ομηγυρίς*].

πανηγυρίς ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πανηγυρίς-α,-τηκα} εκδηλώνω με έντονο τρόπο τον ενθουσιασμό και την υπερβολική χαρά μου για κάτι: (αμετβ.) *ο φίλοι πανηγυρίζουν για την πρόκριση της ομάδας τους* || (μετβ.) *ο λαός πανηγυρίζει έξωλα στους δρόμους τη μεγάλη νίκη*.

πανηγυρικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από την ενθουσιώδη ατμόσφαιρα πανηγυριού, γενικότ. από εορταστική ατμόσφαιρα: ~ *έναρξη λειτουργίας του ραδιοσταθμού* || ~ *εκδηλώσεις* || *τόνος* | *ατμόσφαιρα* | *χαρακτηρισμός εκδήλωσης* ΣΥΝ. εορταστικός 2. αυτός που πραγματοποιείται στο πλαίσιο επετειακού εορτασμού ή επίσημης τελετής: ~ *ομιλία για την επέτειο του «Όχι»* 3. (μτρ.) αυτός που έχει καθολικό χαρακτήρα ή/και είναι εξαιρετικά εμφανής και, ως εκ τούτου, αδιαμφισβήτητος: ~ *αναγνώριση* | *διάγωση* | *απόδοση* ΣΥΝ. ολοφάνερος 4. **πανηγυρικός** (λόγος) (α) ο λόγος που εκφωνείται επί τη ευκαιρία επετειακού εορτασμού ή επίσημης τελετής: *ο λυκαύραχης θα εκφωνήσει τον ~ της ημέρας* (β) (μτρ.) ο ιδιαίτερα θερμός έπαινος, το υπερβολικό εγκώμιο: (κ. ειρων.) *ακούω τον ~ μου* (ακούω φθορές επικρίσεις, με επιπλήττων έντονα) 5. ΕΚΚΛΗΣ. **πανηγυρικό** (το) λειτουργικό βιβλίο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που περιέχει αναγνώσματα για κάθε γιορτή ξεχωριστά. — πανηγυρική-ά | -ώς [μτρν.] επίρρ.

πανηγυρισμός (ο) κάθε εκδήλωση που φανερόναι ενθουσιασμό και μεγάλη χαρά για κάτι (συνήθ. επιτυχία): (συνήθ. στον πληθ.): *άρχισαν οι ~ με βεγγαλικά και κορνιάρια* || *οι ~ των οπαδών ενός κόμματος για την εκλογική του νίκη* || *οι ~ των φιλάθλων κράτησαν ως το*

πρωί.
πανηγυριστής (ο) [μτγν.] αυτός που λαμβάνει μέρος σε πανηγύρι (βλ. λ.).
 Επίσης (λαϊκ.) **πανηγυριώτης [1888]** κ. παληγυριτζής, (θηλ.) **πανηγυριώτισσα** κ. (λαϊκ.) **πανηγυριτζού (η).**
πανηγυριώτικος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που σχετίζεται με το πανηγύρι (βλ. λ.) ή/και με τον πανηγυριστή (βλ. λ.) 2. αυτός που ταιριάζει σε πανηγύρι, που έχει τον χαρακτήρα πανηγυριού: ~ *ατμόσφαιρα* | *διάθεση* ΣΥΝ. πανηγυρικός, γιορτινός, χαρμόσυνος ΑΝΤ. πένθιμος, θλιβερός. — **πανηγυριώτικα** επίρρ. [ETYM < πανηγυριώτης < πανηγύρι + παραγ. επίθημα -ώτης].
πα. νηγυριτζήδικος, -η, -ο (συνήθ. μειωτ.) αυτός που ταιριάζει σε πανηγύρι ή σε πανηγυριστή (κυρ. χαμηλής αισθητικής και θουρωβόδης): «η ~ *πανελλήνια πρεμιέρα της ταινίας*» (εφημ.).
πανηπειρωτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που αναφέρεται σε όλη την Ήπειρο ή σε όλους τους Ηπειρώτες: ~ *συνέδριο*.
πανθεισμός (ο) [1766] {χωρ. πληθ.} 1. φιλος, μεταφυσική κοσμοθεωρία, κατά την οποία η δημιουργός δύναμη, δηλ. ο Θεός, ταυτίζεται με τις δυνάμεις και τους νόμους της φύσης 2. ΘΡΗΣΚ. η λατρεία όλων αδιακρίτως των θεών όλων των θρησκειών. Επίσης πανθεία (η) [1812], — **πανθειστής (ο)** [1858], **πανθειστρία (η)**, **πανθειστικός, -ή, -ό [1852]**, **πανθειστικ-ά** | -ώς [1870] επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής Ξέν. όρ., < γαλλ. panthéisme].
πάνθεο(ν) (το) [αρχ.] {πανθέου | χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των θεοτήτων θρησκείας: *το ρομαϊκό* | *το ελληνικό* ~ 2. (συνεκδ.) ναός ή τόπος αφιερωμένος σε όλους τους θεούς θρησκείας 3. (κατ' επέκτ. σε ορισμένες χώρες) λαμπρό και μεγαλοπρεπές οικοδόμημα, που αποτελεί χώρο ταφής μεγάλων ανδρών ή γενικότ. που είναι αφιερωμένο στη μνήμη μεγάλων ανδρών 4. (μτφ. +γεν.) το σύνολο μεγάλων φυσιογνωμιών: η *Ελλάδα κατέταξε τον εκλιπόντα στο ~ των ηρώων της* | *πέρασε στο ~ της ιστορίας*.
πανθεσσαλικός, -ή, -ό [1896] αυτός που αναφέρεται σε όλη τη Θεσσαλία ή σε όλους τους Θεσσαλούς: ~ *απεργία*.
πανθεσσαλονίκιος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που αναφέρεται σε όλη τη Θεσσαλονίκη ή σε όλους τους Θεσσαλονικείς: *Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινουπολιτών* (Π.Α.Ο.Κ.).
πάνθηρος (ο) {πανθήρων} αρπακτικό σαρκοφάγο θηλαστικό της οικογένειας των αιλουροειδών, που ζει σε ολόκληρη σχεδόν την Ασία και την Αφρική και έχει χρώμα καστανοκίτρινο με μαύρες κηλίδες που σχηματίζουν κύκλους (βλ. κ. λ. *λεοπάρολη*) ή χρώμα εντελώς μαύρο (*μαύρος* -).
[ETYM. < αρχ. *πάνθηρ*, -ηρος, δάνειο από την Άπω Ανατολή, ίσως συνδ. με sanskr. pundarīka- «τίγρη». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται σε αμάτιτρο **πάθηρ*, η δε εξέλιξη **πάθηρ* > *πάνθηρ* οφείλεται σε παρετυμολ. ανάλυση του ονόματος στις λ. *πάν* και *θηρώ* «κνηνγώ» (πβ. κ. *θηρίο*).
πανθολογούμε ρ. αμετβ. αποθ. [1870] 1. (τριτοπρόσ. **πανθολογείται**) ομολογείται από όλους, είναι γενικός παραδεκτός: ~ *ότι βαδίζουμε προς εκλογές* 2. (η μτχ. **πανθολογούμενος, -η, -ο**) αυτός που είναι κοινός παραδεκτός, ως προς τον οποίο συμφωνούν όλοι: *η ανικανότητα του υπουργού είναι ~ του* | *λείπει και η αποφασιστικότητα και η ευφυία* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, αναγνώριτος ΑΝΤ. αμφισβητήσιμος, αμφίβολος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθητικός. [ETYM. < πανθ- (< παντ(ο)-) + ομολογούμαι].
πανθρακικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται σε όλη τη Θράκη ή σε όλους τους Θράκες: ~ *συνέδριο*.
πανί (το) {παν-ιού | -ιών} 1. κομμάτι υφάσματος (κυρ. για καθαρίσμα): *πάρε το - και ξεσκόνισε/ καθαρίσε το τζάμι* | *γυάλισε τα παπούτσια* || η *σημαία, για όποιον δεν τη βλέπει ως ιερό σύμβολο, είναι απλώς ένα ~ 2.* (σπάν.-ειδικότ.) λεπτό υφάσμα από λινόρι ή βυμβάκι, συνήθ. λευκού χρώματος: Φρ. (α) *γίνομαι πανί* | *γίνομαι άσπρος σαν το πανί* χάνω το χρώμα μου, γίνομαι κατάχλωμος ΣΥΝ. χλομάζω (β) μένω *πανί*/ με *πανί* μένω εντελώς απένταρος, χωρίς καθόλου χρήματα, με άδεια τσέπη 3. (παλαιότ.) μικρό κομμάτι από μαλακό υφάσμα, που χρησιμοποιεί για την περιτύλιξη βρέφους: *αλλάζω τα ~ του μορφού* ΣΥΝ. πάνα, σπάργανο · 4. το ιστίο (βλ. λ.) πλοίου: *το καράβι άνοιξε τα ~ του και χάθηκε στον ορίζοντα* || *τα καΐκια αρμένιζαν με τα ~ φουσκομένα* || *σηκώνω πανιά* ΣΥΝ. άρμενο · Φρ. (α) κάνω *πανιά* (μειν. φρ.) (i) (για πλοία) έχω απλωμένα τα ιστία και ετοιμάζομαι να αποπλεύσω (ii) (μτφ. για πρόσ.) *φεύγω: παράτησε όλες τις δουλειές του στη μέση κι έκανε πανιά για την Ελλάδα* | *για νέες περιπέτειες (β) ώρα καλή στην πρόμηνη σου κι αγέρα στα πανιά σου* βλ. λ. *αέρας* (γ) ανοί-νω *πανιά* βλ. λ. *ανοίγω* 5. (α) η οθόνη του κινηματογράφου (β) (συνεκδ.) ο κινηματογράφος. — (υποκ.) *πανάκι* (το). [ETYM. < μτγν. παν(ν)ιον, υποκ. του πάν(ν)ος (ό) < λατ. pannus «κομ-μάτιφύσματος, ταινία»].
πανιάζω ρ. αμετβ. {πάνιασ-α, -μένος} (καθημ.) 1. (εκφοραστ.) χάνω το χρώμα μου, γίνομαι κατάχλωμος: *όταν ακούσαμε τους καβαλιάρηδες να πλησιάζουν, πανιάσαμε από την τρομάρα μας* || *πανιασμένα χείλη* ΣΥΝ. χλομάζω, κερώνω, κτρινίζω, ωχρίω 2. (για τρόφιμα) χάνω τη φρεσκάδα μου, αλλοιώνεται η σύσταση μου ΣΥΝ. χαλάω, μπαγα-τεύω. — **πάνιασμα** (το). [ETYM < πάνα (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -άζω].
πανιάδα (η) {χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. το σύνολο των ζωικών ειδών στη στεριά ή τη θάλασσα: *ασιατική* | *μεσογειακή* | *θαλάσσια* ~| ~ *των σπληαίων* | *των ορέων* || η *πανιάδα και η γλωρίδα μιας χώρας* (τα ζώα και τα φυτά της). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κίριος*. [ETYM Η λ. προέρχεται από το θεωνύμιο Πάν και αποτελεί απόδ. του νεολατ. fauna < λατ. Faunus «Φαίνος», ρωμαϊκή θεότητα αντίστοιχη του Πανός].
πανιδρωσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που χαρακτη-

κτηρίζεται από έντονη εφίδρωση ολόκληρου του σώματος. **πανιερός, -η, -ο** [μτγν.] ιερός στον απόλυτο βαθμό· συνήθ. στον υπερθ. **πανιερότατος**, βλ. λ. *κληρικός*, ΣΧΟΛΙΟ. **πανιερότατος, -η, -ο** [μειν.] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που είναι πολύ ιερός: (με κερ.) *παλαιότ. ως τιμητική προσφώνηση μητροπολίτη τιτουλάριου της Ορθόδοξης Εκκλησίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*. **πανιερότητα (η) {χωρ. πληθ.}** η απόλυτη ιερότητα· προσφώνηση μητροπολίτη τιτουλάριου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*. **πανικά (τα) (λαϊκ.)** τα λεπτά και συνήθ. λευκά βαμβακερά υφάσματα: *γυρίζει στα χωριά και πουλάει - και ασπρόρουχα*. **πανικοβάλλω** ρ. μετβ. {πανικό-βυλα, -βλήθηκα, -βλημένος} 1. προκαλώ πανικό σε (κάποιον): *η ήττα των δημοτικών εκλογών έχει πανικοβάλει την κυβέρνηση* ΑΝΤ. ενθαρρύνω 2. (μειν.σπαθ. **πανικοβάλλομαι**) καταλαμβάνομαι από πανικό: *με την είδηση της κήρυξης πολέμου ο κόσμος πανικοβλήθηκε* || *Μην πανικοβάλλεσαι! Προσπάθησε να δεις το θέμα ψύχραιμα*. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. paniquer].
πανικόβλητος, -η, -ο αυτός που έχει κυριευθεί από πανικό: *οι ένοικοι βγήκαν πανικόβλητοι απ' το φλεγόμενο σπίτι* ΣΥΝ. πανικοβλημένος, τρομοκρατημένος ΑΝΤ. ψύχραιμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κίριος*. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. panique].
πανικός (ο) {χωρ. πληθ.} ο έντονος φόβος που παραλύει τη λογική σκέψη και οδηγεί κάποιον σε κατάσταση εκτός ελέγχου, ενδοχόμενος και σε παράλογες αντιδράσεις (π. χ. άτακτη φυγή, υστερικές κραυγές κ.λπ.): *ο σεισμός έσπειρε τον - στους κατοίκους* || *η πυρκαγιά στον μικρό κινηματογράφο προκάλεσε - στους θεατές* || *καταλαμβάνομαι* | *κυριεύομαι* | *κατέχομαι από -* || ~ *στο χρηματιστήριο από τη ραγδαία υποτίμηση των αξιών* || *δημιουργείται* | *επικρατεί* | *με πιάνει* ~ ΑΝΤ. ψυχραιμία. [ETYM. < μτγν. επίθ. **πανικός** (θόρυβος, ταραχος κ.ά.) < αρχ. θεωνύμιο Πάν, λόγω του φόβου και του θορύβου με τον οποίο συνδέονταν η παρουσία του θεού. Η φρ. *σπέρνω τον πανικό* αποδίδει τη γαλλ. semer la panique].
πάνινος, -η, -ο κατασκευασμένος από πανί, δηλ. βαμβακερό ή λινό: ~ *κόλυμμα* | *παπούτσι*.
πανισλαμισμός (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} πολιτικοθρησκευτικό κίνημα που επιδιώκει τη γενική διάδοση του ισλαμισμού και τη συνένωση όλων των μουσουλμανικών εθνών υπό μία κοινή αρχή. — **πανισλαμίστρια (η)**, **πανισλαμιστικός, -ή, -ό**. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. panislamisme (νόθο συνθ.)].
πανίσχυρος, -η, -ο [μτγν.] πάρα πολύ ισχυρός, αυτός που διαθέτει τεράστια ισχύ (πολιτική, κοινωνική, οικονομική): ~ *αντίπαλος* | *συμμορία* | *χώρα* | *στόλος* | *στρατός* | *κυβέρνηση* ΣΥΝ. ισχυρότατος, παντοδύναμος ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος.
πανιώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με ολόκληρη την Ιωνία και με όλους όσοι κατάγονται από αυτήν: *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*.
πανκ (η/το) {άκλ.} 1. ΜΟΥΣ. ροκ μουσική με δυναμικό, έντονο ρυθμό και γρήγορο τέμπο, που αποτελεί την έκφραση του ομώνυμου κινήματος: *μου αρέσει η -* || *ακούω ~ 2.* κίνημα διαμαρτυρίας κατά των κατεστημένων μορφών ενδύσεως και συμπεριφορών, που εκδηλώθηκε κυρ. στη Μ. Βρετανία και στις Η.Π.Α. στα τέλη της δεκαετίας του 1970 με την υιοθέτηση άκροσ αντισηματικής συμπεριφοράς και εμφάνισης (λ.χ. σκιμενά ρούχα, μεταλλικές αλυσίδες, προκλητικά ασυνήθιστη κόμμωση, βγάμιο των μυαλών σε αφύσικα έντονα χρώματα κ.ά.) 3. (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με το κίνημα της πανκ και τους οπαδούς του: ~ *δίσκος* | *ντύσιμο* | *κούρεμα* 4. **πανκ (ο/η)** οπαδός του κινήματος πανκ. [ETYM < αγγλ. punk, αρχική σημ. «πόρνος, ανήθικος», αγν. ετόμου].
πανκίο (το) {χωρ. γεν.} (αργκό) νεαρός πανκ (πβ. λ. *φρικιό*).
παννυχίδα (η) 1. (λόγ.) ολονύκτια διασκέδαση 2. ΕΚΚΛΗΣ. ολονύκτια ακολουθία που τελείται κατά ορισμένο λειτουργικό τυπικό στις μονές και στους ενοριακούς ναούς την παραμονή εορτής ή έπειτα από θεομηνία ΣΥΝ. ολονυκτία, αγρυπνία. Επίσης (αρχαιοπρ.) παννυχίς Ιπαννυχίδος]. [ETYM. < αρχ. *παννυχίς*, -ίδος < παν- + -νυχίς < νύξ, νυκτός «νύχτα». Η παρουσία του δασέος -χ- στον τ. παννυχίς, καθώς και σε παρόμοια άλλα σύνθετα, είναι δυσεξηγήτη, ίσως οφείλεται στην επίδρ. του -U-Λ πανό (το) {άκλ.} μακρόστενο τεμάχιο από ύφασμα, πλαστικό ή χαρτί, στο οποίο αναγράφονται πολιτικά συνθήματα, διαφημίσεις και το οποίο μεταφέρεται τεκτονισμένο σε δύο ξύλα ή κρεμείται σε τόιχο. [ETYM-< γαλλ. panneau < pan «κομμάτι υφάσματος» < λατ. pannus].
πανόδετος, -η, -ο [1892] (βιβλίο) δεμένο με πανί, που έχει εξόφυλλο επικαλυμμένο με ειδικό ύφασμα: ~ *σύγγραμμα* | *τόμος*. [ETYM. < πανί + δετός < δένω, απόδ. του αγγλ. cloth-bound].
πανοικει επίρρ. (αρχαιοπρ.) μαζί με όλη την οικογένεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί. [ETYM. αρχ. < παν- + οίκος + επιρρ. επίθημα -ει].
πανόμοιος, -α, -ο [μτγν.] εντελώς όμοιος ΣΥΝ. ολόιδιος, ίδιος και απα-ράλλακτος, φτυστός ΑΝΤ. ανόμοιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος*.
πανομοιότυπος, -η, -ο [1823] 1. (για σχέδια, εικόνα, υπογραφή κ.λπ.) αυτός που μοιάζει απόλυτα (με άλλον ή άλλους), που αποτελεί ακριβές αντίγραφο ΑΝΤ. ανόμοιος 2. **πανομοιότυπο (το)** (α) ακριβές αντίγραφο πρωτοτύπου, η απόλυτα πιστή αναπαράσταση του: ~ *εικόνας* ΣΥΝ. αντίγραφο, αντίτυπο, κόπια (β) αυτός που μοιάζει καταπληκτικά (με άλλον) στην εμφάνιση ή στον χαρακτήρα κ.λπ.: *είναι το - του παππού του!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα*.
πανοπλία (η) {πανοπλιών} 1. το σύνολο των αμυντικών και επιθετικών όπλων, που έφεραν επάνω τους οι πολεμιστές παλαιότερων επο-

χών και στα οποία περιλαμβάνονταν συνήθ. η περικεφαλαία, ο θώρακας, οι περικνημίδες, το ξίφος, η ασπίδα, το δόρυ κ.ά. ΣΥΝ. οπλισμός, αρματωσιά **2.** πολεμική ένωση από ανθεκτικό υλικό (κυρ. μέταλλο), ώστε να αντιστέκεται σε πλήγματα από βέλη, δόρατα, λόγχες, ξίφη κλπ.: *αρχαία | μεσαιωνική* ~3. (μτφ.) οτιδήποτε προσφέρει κάλυψη και προστασία. [ETYM αρχ. < *πάνοπλος*].

πάνοπλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που φέρει όλο τον απαραίτητο οπλισμό: - *πολεμιστής | φρουρός* ΑΝΤ. άοπλος, αφοπλισμένος, ξαρμάτωτος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει εφοδιαστεί με όλα τα απαραίτητα (για την αντιμετώπιση μιας κατάστασης): η ομάδα μας θα κατέβει ~, χωρίς απόψεις ή προβλήματα, στον αγώνα | *ήρθε ~ στις εξετάσεις*.

πανόραμα (το) [1831] {πανοράματος | χωρ. πληθ.} **1.** η συνολική άποψη από ψηλά (εκτεταμένου τοπίου): *από την κορυφή του λόφου απολαμβάνεις το ~ της πόλης* · **2.** έργο ζωγραφικής μεγάλων διαστάσεων, που εικονίζει τοπίο ή αφηγηματικές σκηνές και καταλαμβάνει ολόκληρη την επιφάνεια επίπεδου ή συνηθέστερα καμπύλου τοίχου, φωτίζεται δε κατά τέτοιον τρόπο, ώστε τα παριστάμενα να μοιάζουν πραγματικά, σαν να βρίσκονται στον ανοιχτό ορίζοντα · **3.** συσκευή σε σχήμα κιβωτίου, εφοδιασμένη με φάκο στη μία πλευρά, μέσα από τον οποίο βλέπει κανείς σε μεγθυνση εναλλασσόμενες εικόνες ανθρώπων, τοπίων κ.λπ. {ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. panorama}.

πανοραμικός, -ή, -ό κ. **πανοραμικός** [1869] **1.** αυτός που προσφέρει συνολική άποψη από ψηλά: *από αυτή την κορυφή έχει κανείς - θέα της πόλης* **2.** ΚΙΝΗΜ. (α) *πανοραμική λήψη* (ι) η ειδική λήψη που πραγματοποιείται χωρίς μετακίνηση της κινηματογραφικής μηχανής, αλλά με απλή και αργή περιστροφή της (ii) λήψη κατά την οποία οι αναλογίες των διαστάσεων του κάδρου (η σχέση ύψους και πλάτους του πλαισίου μέσα στο οποίο αποτυπώνεται στο φιλμ η εικόνα) είναι μεγαλύτερες από τον συνήθη τύπο και στην οποία περιλαμβάνονται επιμέρους κατηγορίες, όπως το σινεμασκόπ (β) *πανοραμική οθόνη* οθόνη μεγαλύτερων διαστάσεων από την κανονική, ειδική για την προβολή ταινιών που έχουν γυριστεί με πανοραμική λήψη **3.** (στην οδοντιατρική) *πανοραμική ακτινογραφία* ακτινογραφία ολόκληρης της οδοντοστοιχίας, ~ *πανοραμικ-ά* | -ώς κ. *πανοραμικ-ά* | -ώς [1860] επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. panoramic].

πανορθόδοξος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με όλους τους Ορθόδοξους, που περιλαμβάνει όλες τις Ορθόδοξες Εκκλησίες: ~ *διάσκεψη | σύνοδος*. **πάνορμος**, -ος, -ο **1.** (λιμάνι ή όρμος) όπου είναι δυνατή η ασφαλής αγκυροβόλση πλοίων **2. πάνορμος** (ο) {πανόρμ-ου | -ων, -ους} φυσικό λιμάνι, όρμος όπου μπορούν να αγκυροβολήσουν πλοία με ασφάλεια. [ETYM. *ΡΧ> αρχική σημ. «τόπος κατάλληλος για ελλιμενισμό» (επίσης ονομασία αρχ. πόλεων, που διέθεταν λιμένα), < παν- + όρμος].

πανοσιολογία, -η, -ο [1801] ΕΚΚΛΗΣ. όσιος και λόγιος στον υπέρτατο βαθμό (με κεφ.) ως προσφώνηση προς λόγιους (με πανεπιστημιακή μόρφωση) αρχιμανδρίτες (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

πανσιότος, -α, -ο [μτγν.] όσιος στον απόλυτο βαθμό.

πανσιότητος, -η, -ο [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. όσιος σε απόλυτο βαθμό- (με κεφ.) ως προσφώνηση άγαμου κληρικού και ιερομόναχου της Ορθό-ξοδης Εκκλησίας, ~ *πανσιότητα* κ. (λόγ.) *πανσιότης* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

πανούκλα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** η πανώλης (βλ.λ.): *τον Μεσαίωνα η ~ θέριζε την Ευρώπη*- ΦΡ. (εκφραστ.) *απ' έξω κούκλα κι από μέσα πανούκλα* για την γυναίκα που έχει φωφά εξωτερική εμφάνιση, αλλά εξαιρετικά κακά χαρακτηριστήρα **2.** (μτφ.) γυναίκα εξαιρετικά δυ-σμορφη και μοχθηρή ΣΥΝ. *στρίγγλα*, λάμια, καρακάζα ΑΝΤ. *κούκλα*, καλλονή. — *πανουκλιάζω* ρ. [μεσν.].

[ETYM. μεσν. < μεσν. λατ. panicula, υτοκ. του panus «οίδημα, πρήξιμο»].

πανουκλιάρης, -α, -ικο {πανουκλιάρηδες} (καθημ.) αυτός που έχει προσβληθεί από πανούκλα (βλ.λ.) ΣΥΝ. *πανουκλιασμένος*, (λόγ.) *πα-νολόβλητος*.

πανουργία (η) [αρχ.] {πανουργιών} **1.** η ιδιότητα του πανουργού: ο *Αίας* *φμιζόταν για τη λεβεντιά του και ο Οδυσσεύς για την ~ του* ΑΝΤ. *αγαθότητα* **2.** (συνεκδ.) το δόλιο τέχνασμα: *κατάφερε με ~ να πετύχει τον σκοπό του*.

πανούργος, -α, -ο **1.** (κακός.) αυτός που χαρακτηρίζεται από την ικανότητα να μηχανεύεται κάθε είδους δόλιο τέχνασμα, για να επιτύχει τους σκοπούς του: ~ *στέδιο | τέχνασμα* || - *συνωμότης | μάγος* ΣΥΝ. δόλιος, κατεργάρης, επίβουλος ΑΝΤ. *αγαθός*, *απονήρευτος* **2.** (γε-νικότ.) εξαιρετικά πονηρός ΣΥΝ. *παμπόνηρος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*, *χειρουργός*.

[ETYM. < αρχ. *πανούργος*, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *παν έργον* {ποιών | τελών κ.τ.ό.}, πβ. κ. *κακούργος*. Η λ. εξελίχθηκε σημασιολογικούς «επί κακός», δηλώνοντας όχι μόνον αυτόν που εκτελεί τα πάντα, αλλά και εκείνον που είναι σε θέση να μετέλθει οτιδήποτε, για να επιτύχει τον σκοπό του].

πανσεβασμός, -α, -ο [μτγν.] πάρα πολύ σεβαστός ή σεβαστός από όλους: *Πάσχα ~*.

πανσέληνος (η) [αρχ.] {πανσελήν-ου | -ων, -ους} το ολόγιομο φεγγάρι, η φάση της σελήνης κατά την οποία το ορατό στη γη ημισφαίριο της φωτίζεται ολόκληρο από τον ήλιο και φαίνεται σαν ένας τέλειος φωτεινός δίσκος: *απόψε έχει ~| η ανγυσιώτικη ~ είναι η ωραιότερη του χρόνου*.

πάνσπετος, -η, -ο (λόγ.-οπάν.) αυτός που αξίζει τον απόλυτο σεβασμό όλων, σεβαστός και ιερός στον υπέρτατο βαθμό: - *εικόνα | πάθη* (τα πάθη του Ιησού Χριστού).

[ETYM. μτγν. < παν- + *σπετός* (βλ.λ.)]. **πανσές** (ο) {πανσέδες} **1.** φυτό με χαμηλό ύψος, πλούσιο φύλλωμα και μεγάλα, πολύχρωμα άνθη, το οποίο καλλιεργείται ως καλλωπιστικό **2.** (συνεκδ.) το άθος του παραπάνω φυτού, που αποτελείται από πέντε πέταλα με βελούδινη υφή και ο χρωματισμός του είναι συνδυασμός τριών βασικών αποχρώσεων, συνήθ. του μπλε ή του μοβ, του κίτρινου και του λευκού.

[ETYM. < γαλλ. pensée «σκέψη» (< p. penser «σκέπτομαι»), επειδή το συγκεκριμένο άθος έχει συνδεθεί με τις ευχάριστες σκέψεις και αναμνήσεις].

πανσέτα (η) ~ *πανσέτα*

πανσιόν (η) {άκλ.} μικρό ξενοδοχείο χωρίς ιδιαίτερες πολυτέλειες, για διαμονή και διατροφή ΣΥΝ. *ξενώνας* ΦΡ. **πανσιόν ηλικιωμένων** το γηροκομείο.

[ETYM < γαλλ. pension, αρχική σημ. «περιοδική καταβολή τακτικού μεθώματος», < λατ. pensio «μίσθωμα, πληρωμή» < p. pendo «συγίζω, πληρώνω»].

πανσλαβικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλους τους Σλάβους. **πανσλαβισμός** (ο) [1855] ιδεολογία και πολιτική κίνηση που αναπτύχθηκε κυρ. στη Ρωσία τον 19ο και κατά τις αρχές του 20ού αι. και αποσκοπούσε στην πολιτική συνένωση των σλαβικών λαών σε ενιαίο κράτος υπό ρωσικό έλεγχο (πβ. λ. *παγγελμανισμός*). — **παν-σλαβιστής** (ο) [1861], *πανσλαβιστρια* (η), *πανσλαβιστικός*, -ή, -ό. [ETYM- Μεταφορά του γαλλ. ran-slavisme (νόθο συνθ.)].

πάνσοφος, -η, -ο [αρχ.] απόλυτα σοφός, αυτός που γνωρίζει τα πάντα, που κατέχει κάθε τομέα του επιστητού: ο ~ Θεός ΑΝΤ. *αδής*, *αμαθέστατος*, *αγράμματος*. — *πανσοφία* (η) [μτγν.], *πάνσοφα* | *παν-σόφος* [αρχ.] επίρρ.

πανσπερμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) (κυριολ.) η ανάμειξη κάθε είδους σπερματιών, μείγμα που αποτελείται από διαφορετικά στη μορφή και την προέλευση σπέρματα (β) (μτφ.) ανάμειξη κάθε είδους στοιχείων συνυφύλεμα από διάφορα ανόμοια πράγματα **2.** (ειδι-κότ. μτφ.) (+γεν.) πλήθος ανθρώπων διαφορετικής προελεύσεως και κατηγορίας: στην πρόην *Ε.Σ.Σ.Α. υπήρχε - λαών και εθνότητων* · **3.** βιολ. θεωρία του 19ου αιώνα για την προέλευση της ζωής στη Γη, η οποία δέχεται ότι η ζωή μπορεί να μεταφερθεί από τον έναν πλανήτη στον άλλον και κατά συνέπεια η ζωή στη Γη προήλθε από σπέρματα που μεταφέρθηκαν πάνω στους μετεωρίτες ή μαζί με την κοσμική σκόνη από τις εκρήξεις των ηφαιστειών της σελήνης. Επίσης *πανσπερμισμός* (ο) (σημ. 3). — *πανσπερμικός*, -ή, -ό [1895].

πανσπερμιστής (ο) [1863], **πανσπερμιστρια** (η) {πανσπερμι-στριών} ο οπαδός της βιολογικής θεωρίας της πανσπερμίας (βλ.λ.).

πανσπουδαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με όλους τους σπουδαστές, που περιλαμβάνει όλους τους σπουδαστές: ~ *διάσκεψη | συνέδριο* | *συγκέντρωση*.

πανστράτια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η κινητοποίηση όλων των διαθέσιμων στρατιωτικών δυνάμεων για την αντιμετώπιση κινδύνου **2.** (μτφ.) η συνεργασία όλου του ανθρώπινου δυναμικού μιας περιοχής, χώρας κ.λπ. για την επίτευξη επιδιωκόμενου υψηλού στόχου: η *κυβέρνηση κήρυξε - για την εξέλιξη του αναίφραβητισμού στη χώρα*.

πάντα επίρρ. 1. σε κάθε χρονικό διάστημα, σε κάθε στιγμή: *δεν ήταν ~ έτσι σκληρός - κάποτε ήταν πολύ ευαίσθητος* || *παντού* και ~ ΣΥΝ. *πάντοτε*, (αρχαιοπρ.) *αιεί*, *αιετοπε* ΑΝΤ. *ποτέ*, *ουδέποτε* ΦΡ. (α) *για πάντα* για όλο τον υπόλοιπο χρόνο, στο διηνεκές: *έφυγε ~* | *δεν θα τον ξαναδείς ποτέ* || *θα μείνει ~ στη μνήμη μας* ΣΥΝ. *διά παντός* (β) *για πάντα* για μια φορά, χωρίς να χρειαστεί να υπάρξει δεύτερη: *θα λύσω το πρόβλημα ~* (δεν πρόκειται να ξαναεμφανιστεί το πρόβλημα) || *σου το λέω ~* (δεν πρόκειται να σου το ξαναπώ): *μείνε μακριά απ' την κόρη μου!* ΣΥΝ. (λόγ.) *άπαξ* *διά παντός* (γ) *πάντα άξιος* βλ. λ. *άξιος* **2.** επανηλημμένος, συνεχώς: ~ *έρχεται πρώτος στους αγώνες ταχύτητας* **3.** σε κάθε περίπτωση, χωρίς εξαίρεση: *το φαγητό είναι - άνοστο, όταν δεν έχει αλάτι* ΣΥΝ. *πάντοτε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιεί*. [ETYM μεσν. επίρρ., από την αι. της αρχ. ανωνυμίας πός (βλ.λ.), όπως απαντά στη φρ. (τόν) *πάντα* (χρόνον)].

πάντα αντων. → *πας*
πάντα (το) {άκλ.} σπάνιο θηλαστικό της Α. Ασίας, που ζει σήμερα μόνο στα δάση του Σετσουάν (Κίνα) και σε αιχμαλωσία, μοιάζει πολύ με αρκούδα και έχει γούνα χρώματος λευκού με μαύρους όμως και πόδια και μαύρες κηλίδες στα αρτία και γύρω από τα μάτια. [ETYM < γαλλ. panda, λ. της νεπαλικής γλώσσας].

Πανταζής (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM. Από την ευχή *πάντα* (να) *ζεί*].

πανταλόνη (το) → *παντελόνη*
παντάνης (ο) {παντάν-ακτός, -ακτα | -ακτές, -άκτων} (αρχαιοπρ.) (κυρ. για τον Θεό) ο βασιλέας των πάντων, ο άρχοντας του κόσμου, του σύμπαντος. [ETYM_μτγν. < παντ(ο) + άναξ].

παντάνασσα (η) {πανταν-άσσης | -άσων} ΕΚΚΛΗΣ. η βασίλισσα των πάντων, του κόσμου, του σύμπαντος- προσωπνμία της Θεοτόκου. [ETYM. μτγν. < παντ(ο) + άνασσία].

πανταντίφ κ. **παντατίφ** (το) {άκλ.} κόσμημα που κρεμείται συνήθ. με λεπτή αλυσίδα από τον λαϊμό ΣΥΝ. *μενταγιόν*, [ETYM. < γαλλ. pendentif «κρεμαστό (κόσμημα)» < *pendentivus < λατ. pendens, μτχ. του p. pendeo «κρέμωμαι»].

παντάσπασ(ν) επίρρ. (αρχαιοπρ.) εξ ολοκλήρου, ολοκληρωτικά, τελειώς: *αδιαφόρησαν ~ στην Σπάρτη για την επιγραφή αυτή* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. *πλήρως*, *παντελώς*, *ολωσδιόλου*.

[ETYM. αρχ. < *πάντα-* (< *πάς*) + *άσπιν*, δοτ. πληθ. της αντωνυμίας *πάς*]. **παντατίφ** (το) → *πανταντίφ*

πανταχόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από κάθε μέρος, από όλες τις πλευρές: η κυβερνητική πρόταση δέχεται καταγιμιστικά πυρά - ΣΥΝ. από παντού, ολούθε ΑΝΤ. ουδαμόθεν. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ETYM₁ αρχ. < παντ- (< πάς, παντός) + ουρανικό πρόσφωμα -αχ- + -θεν (βλ.λ.)].

πανταχόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε κάθε τόπο, σε όλα τα μέρη: «ο Θεός είναι ~ παρών» ΑΝΤ. ουδαμίου· ΦΡ. **πανταχού της Γης** σε όλα τα μέρη του κόσμου.

[ETYM₂ < αρχ. πανταχού < παντ- (< πάς, παντός) + ουρανικό πρόσφωμα -αχ- + επίρρ. επίθημα -ου].

πανταχούσα (η) → απανταχούσα

Πάντειος (η) {Παντείου} {πλήρης ονομασία: Πάντειος Ανάτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών} ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα της Αθήνας που λειτουργεί από το 1932 και παρέχει τη δυνατότητα για σπουδές σχετικές με διάφορα επιστημονικά αντικείμενα (πολιτικές επιστήμες, κοινωνιολογία, ιστορία-φιλοσοφία, δημοσιογραφία, ψυχολογία κ.ά.). Επίσης Πάντειο Πανεπιστήμιο.

[ETYM. Από το όν. του εθνικού ευεργέτη Αλεξ. Πόντου, πολιτευτή από τον Βόλο, ο οποίος διέθεσε όλη του την περιουσία για να ιδρυθεί η σχολή. Αυτό συνέβη το 1932 με εκτελεστή της διαθήκης τον τότε πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο].

Παντελεήμων (ο) {Παντελήμων-ος, -α} 1. όνομα αγίων και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Παντελής**, [ETYM. μεσν. < παντ(ο)- + ελεήμων].

Παντελής (ο) (καθημ.) Παντελήμων (βλ.λ.): ΦΡ. **τα ίδια Παντελήκη μου, τα ίδια Παντελή μου** για κάτι που επαναλαμβάνεται μονότονα ΣΥΝ. **όλο τα ίδια και τα ίδια**. [ETYM. Συγκεκριμένος τ. του ονόματος Παντελήμων (βλ.λ.)].

παντελής, -ής, -ές {παντελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) ολοσχερής, πλήρης, ολικός: ~ *έλλειψη προφίμων στην αγορά* || ~ *άγνοια* ΑΝΤ. μερικός. — παντελώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM₂ αρχ. < παν- + -τελής < τέλος].

Παντελία (η) γυναικείο όνομα.

παντελόνη κ. (παλαιότ.) πανταλόνη (το) {παντελον-ιού | -ιών} (καθημ.) κυρ. ανδρικό, αλλά και γυναικείο ένδυμα, που περιβάλλει καθένα από τα σκέλη χωριστά και το κάτω μέρος του κορμού μέχρι τη μέση: *είσαι μεγάλος πια, για να κυκλοφορείς συνέχεια με κοντό ~ || μακρύ | κοντέ | τζίν | μάλλινο | στενό | φαρδύ ~ || το μπατζάκι | ο καβάλλος | οι τσέπες του ~ || ~ με ζώνη* | με *τιράντες* ΣΥΝ. (λόγ.-σπιν.) περισκελίδα. — (υποκ.) παντελονάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία, εσώρουχο*.

[ETYM₂ < ιταλ. pantalon (πληθ.) < κυρ. όν. Pantalone, όνομα ήρωα της ιταλ. commedia dell'arte (17ος αι.), ο οποίος φορούσε μακριές και φαρδιές περισκελίδες. Το ιταλ. όν. ανάγεται σε παλαιότ. Pantaleone < αρχ. κύρ. όν. Πανταλέων < πάς, παντός + λέων].

πα-ντε-ντέ (το) ελλην. *βήματα των δύο, βήματα για δύο-μέρος μπαλέτου* που εκτελείται από δύο χορευτές, χορευτικό ντουέτο. [ETYM < γαλλ. pas de deux].

παντεπόπτης (ο) {παντεποπτόν} 1. αυτός που τα βλέπει, τα παρατηρεί όλα 2. (με κεφ.) (ο) ως προσωνυμία του Θεού· ΦΡ. **παντεπόπτης οφθαλμός** ο οφθαλμός του Θεού που απεικονίζεται στην αιογραφία. [ETYM₂ μετρ. < παντ(ο)- (βλ.λ.) + *επόπτης*].

παντέρημος, -η, -ο [μεσν.] κ. **παντέρημος** 1. (για άνηχα) εντελώς έρμημος από ανθρώπους: ~ πόλη | *σπίτι* ΣΥΝ. πανέρημος 2. (για έμυνοχα) αυτός που ζει τελείως μόνος, χωρίς συντρόφους: *έμεινε ~ στη ζωή* ΣΥΝ. ολομόναχος, κατάμονος, μόνος κι έρμημος. [ETYM. μεσν. < παντ(ο)- + *έρμημος*].

πάντες → *πας*

παντεσπάνι (το) {χωρ. γεν.} γλύκισμα σε μορφή πίτας, που παρασκευάζεται με αλεύρι, ζάχαρη και αβγά. [ETYM₂ < τουρκ. pandispanya < ιταλ. pan di Spagna «ψωμί της Ισπανίας»].

παντζάρι (το) {παντζαρ-ιού | -ιών} τεύτλο (βλ.λ.) με βολβό κόκκινο χρώματος, ο οποίος τρώγεται ωμός ή βρασμένος ως σαλατικό ή γαρνιτούρα άλλου φαγητού ΣΥΝ. κοκκινούσαν ΦΡ. **γίνωμα κόκκινος** | **κοκκινίζω σαν το παντζάρι** κοκκινίζει το πρόσωπο μου (από ντροπή), υπερένταση κ.λπ.). [ETYM₂ < τουρκ. pancar < αρμ. banjar «άχαρνακό»].

παντζούρι (το) {παντζουρ-ιού | -ιών} (καθημ.) το εξωτερικό κάλυμμα παραθύρου, ξύλινο ή αλουμινένιο, που έχει τοποθετηθεί έτσι, ώστε να ανοίγει προς τα έξω ΣΥΝ. παραθυρόφυλλο.

[ETYM. < τουρκ. pancur < γαλλ. abat-jour (βλ. λ. *αμπαζούρ*), που είχε αρχικώς τη σημ. «παραθυρόφυλλο»].

παντζουρόβεργα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδική ράβδος με κυκλική διατομή και αρθρωτή λαβή, που τοποθετείται πάνω στο ένα από τα δύο παντζούρια, καταλήγει στις άκρες της σε δύο γάντζους, με τους οποίους στρέφεται και μαγνίται σε δύο εξαρτήματα στην κάσα κατά το κλείσιμο των παντζουριών.

παντί → *πας*

παντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η σημαία, κυρ. η ναυτική ΣΥΝ. φλάμπουρο, μπαϊράκι· ΦΡ. (μτφ.) **σηκώνω παντιέρα** εξεγείρωμαι, επαναστατώ.

[ETYM. μεσν. < ιταλ. bandiera < προβηγκ. band(j)iera < banda «στράτευμα» < γοτθ. bandwa].

παντ(ο)- κ. παντ- κ. πανθ- λεξικό πρόθημα που προσδίδει σε κάτι τη σημασία του καθολικού, του συνολικού, του απολύτου, καθώς και αυτού που αναφέρεται σε όλους ή σε όλα: *πα ντο-γνώστης, παντοκράτωρ, παντο-ποιλείο, παντ-έρμος*.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. πάς, παντός (βλ.λ.) και απαντά ως πανθ- πριν από δασυλόγο φωνήεν (πβ. *πανθ-ομολογούμαι*)].

Πάντοβα (η) → Πάδοβα
παντογνώστης (ο) [1897] {σπιν. παντογνώστάν}, παντογνώστρια (η) {παντογνώστριών} πρόσωπο που γνωρίζει τα πάντα, που έχει πάμπολλες γνώσεις: *κάνει τον - και δεν δέχεται συμβουλές από κανέναν* || ο Θεός είναι ~. — παντογνώστια (η) [1897]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. omniscient].

παντογράφος (ο) [1847] ΤΕΧΝΟΛ. ειδική συσκευή με την οποία επιτυγχάνεται η ακριβής μηχανική αντιγραφή σχεδίου ή εικόνας, ακόμη και τρισδιάστατων μορφών, στην ίδια ή σε διαφορετική κλίμακα από την αρχική. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. pantographe].

παντοδότης (ο) {παντοδοτόν} 1. αυτός που δίνει, παρέχει τα πάντα 2. (με κεφ.) (ο) ως προσωνυμία του Θεού. [ETYM. μετρ. < παντ(ο)- (βλ.λ.) + *δότης*].

παντοδύναμια (η) {χωρ. πληθ.} το να έχει κάποιος απόλυτη δύναμη, να είναι πανίσχυρος: *κανείς δεν μπορούσε να τον αμειβήθη στο κόμμα την περίοδο της ~ του* || *ονειρεύεται την ~ της αυτοκρατορίας που κατέρρευσε*.

παντοδύναμος, -η, -ο [μετρ.] 1. αυτός που μπορεί να πράξει ή να επιτύχει τα πάντα, που διαθέτει απεριόριστη ισχύ: ~ *δικτάτορας* / *επιχειρηματίας* | *σπίρα* | *εχθρός* | *άρχοντας* || (κατ' επέκτ.) ο ~ *έριτας* || ~ *ένστικτο* | *όπλο* ΣΥΝ. πανίσχυρος ΑΝΤ. αδύναμος, ανίσχυρος 2. (με κεφ.) (ο) ως προσωνυμία του Θεού.

παντοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {παντοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) κάθε είδους: *το κόμμα αντιμετώπισε στο παρελθόν ~ διώξεις* (βίαιες, ποινικές, πολιτικές κ.λπ.) || ~ *ένισχυρη* | *σπέρσεις* | *σχόλια* ΣΥΝ. ποικίλος, ποικιλόμορφος. — παντοειδώς επίρρ. [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρης, -ης, -ες.

παντοίος, -α, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που είναι κάθε είδους ή κάθε γένους, ποικίλος σε μορφή (κυρ. στον πληθ.): *μετρήθε παντοία μέσα για την πολιτική του επικράτηση* (πβ. κ. «*εκ παντοίων με κινδύνων έλευθέρωσον*» από τον Ακάθιστο Ύμνο) ΣΥΝ. παντοειδής, ποικίλος. — παντοίως επίρρ. [αρχ.].

[ETYM < αρχ. παντοίος < θ. παντ- (< πάς, παντός) + επίθημα -οίος, πβ. άλλοι όρ., ποιος κ.ά.].

παντοιοτρόπος επίρρ. [μετρ.] (αρχαιοπρ.) με κάθε τρόπο, με όλα τα μέσα: *τα μέλη του συλλόγου μας βοηθούν ~ τις άπορες οικογένειες* ΣΥΝ. ποικιλοτρόπος.

παντοκράτορας (ο) {παντοκρατόρων}, **παντοκράτειρα** (η) [μετρ.] {παντοκρατειρών} 1. αυτός που εξουσιάζει, που κυβερνά τα πάντα ΣΥΝ. παντοδύναμος, πανίσχυρος ΑΝΤ. αδύναμος, ανίσχυρος 2.

Παντοκράτορας (ο) (α) προσωνυμία του Θεού (β) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. (με κεφ.) ο Ιησούς Χριστός σε συγκεκριμένο τόπο εικονογραφικής παράστασης (στον τρούλο εκκλησίας ή σε φορητές εικόνες) ως εξουσιαστής των πάντων, να ευλογεί με το δεξί χέρι, κρατώντας το Ευαγγέλιο με το αριστερό. Επίσης (λόγ.) παντοκράτωρ [μετρ.] {παντοκράτορες}. — παντοκρατορία (η) [μετρ.], παντοκρατορίας, -ή, -ό [μετρ.]. [ETYM < μετρ. παντοκράτωρ, -ορός < παντ(ο)- + -κράτωρ < κρατώ].

παντομία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} 1. θεατρικό είδος στο οποίο η δράση εκφράζεται όχι με τον λόγο, αλλά με ειδικές μιμητικές κινήσεις του σώματος, χειρονομίες και εκφράσεις του προσώπου των ηθοποιών, καθώς επίσης και με την όρχηση ΣΥΝ. μιμόδραμα 2. η γλώσσα των μιμητικών χειρονομιών και εκφράσεων, η μιμόγλωσσα. — παντομιμικός, -ή, -ό [μετρ.].

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. pantomime < λατ. pantomimus < μετρ. παντόμιμος < παντ(ο)- + *μίμος*].

παντοπωλείο (το) (επίσ.) κατάσταση στο οποίο πωλούνται κάθε είδους αγαθά πρώτης ανάγκης, κυρ. τρόφιμα ΣΥΝ. μπακάλικο. — παντοπόλης (ο) [μετρ.], παντοπόλισσα (η).

[ETYM. < μετρ. παντοπωλείον < αρχ. παντοπόλιον (πβ. κ. μετρ. παντοπόλης, παντοπόλειο, παντοπόλια) < παντ(ο)- + *πόλιον* < παλιό. Οι λ. χρησιμοποιήθηκαν για να αντικαταστήσουν τα τουρκ. *μακαλίκο, μακαλίτζι*].

παντός → *πας*

πάντοτε επίρρ. (εμφατ.) πάντα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αείποτε, αεί*.

[ETYM₂ αρχ. < πάς, παντός + -τε (πβ. πό-τε, τό-τε κ.ά.)].

παντοτινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που υπάρχει πάντοτε, που υφίσταται συνεχώς ή διαρκεί για πάντα: ~ *ομορφιά* | *χαρά* | *ευτυχία* | *ευγνωμοσύνη* | *πίση* ΣΥΝ. διαρκής, αιώνιος, αδιάκοπος ΑΝΤ. προσωρινός, πρόσκαιρος, εφήμερος. — παντοτιν-ά | -ός [μεσν.] επίρρ.

παντού επίρρ.: σε κάθε τόπο, σε όλα τα μέρη: είναι από αυτούς που *χώνουν τη μύτη τους ~ || έμαξα ~, αλλά δεν το βρήκα* || *σύντομα τα νέα διαδόθηκαν -1*) *άνθρωποι ήρθαν τρέγοντας από ~, για να δουν το θάμα* | *μετά το χτύπημα ποτούσα ~* (σε όλο μου το σώμα) ΣΥΝ. (λόγ.) *πανταχού, απανταχού*, (λαϊκ.) ολούθε ΑΝΤ. πουθενά, (αρχαιοπρ.) ουδαμίου· ΦΡ. **παντού τα πάντα** σε όλο τον κόσμο συμβαίνουν τα ίδια πράγματα.

[ETYM₂ < μεσν. παντού < πάντα + επίρρ. κατάλ. -ού (πβ. κ. άλλος - αλού)].

παντουρανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} εθνικιστικό κίνημα των λαών τουρανικής καταγωγής, δηλ. Τούρκων, Τουρκμενών, Ουζμπεκών, Καζάχων κ.ά. (από το όνομα Γουράν, ιρανική ονομασία του Τουρκμενιστάν, που θεωρήθηκε κοιτίδα των παραπάνω λαών), το οποίο αναπτύχθηκε στη Ρωσική Αυτοκρατορία τον 19ο αι. ως αντίδραση των μουσουλμανικών λαών στην πίεση της Ρωσίας για τον βίαιο εκχριστιανισμό τους. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Pan-Turanism (νόθο συνθ.)].

παντουρκισμός (ο) {χωρ. πληθ.} πολιτική κίνηση που πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αι., θέτοντας ως στόχο την πολιτική ένωση όλων των τουρκόφωνων λαών εντός και εκτός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Pan-Turkism (νόθο συνθ.).]

παντούφλα (η) → παντόφλα

παντούφλαδικο (το) → παντόφλας

παντόφλα κ. (λαϊκ.) παντούφλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόχειρο υπόδημα, μαλακό και αναπνευστικό, που φοριέται μέσα στο σπίτι. — (υποκ.) παντοφλίτσα (η) κ. παντοφλάκι (το).

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. pantofole < μεσν. *παντό-φελλος «(υπόδημα) εξ ολοκλήρου από φελλό» < παντ(ο)- + φελλός, ο τ. παντόφλα προέρχεται από γαλλ. pantoufle < ιταλ. pantofole].

παντόφλας κ. (λαϊκότ.) παντούφλας (ο) {παντοφλάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή/και πουλά παντόφλες. — παντοφλά-δικος κ. (λαϊκότ.) παντοφλάδικο (το).

παντόφλας επιθ. {άκλ.} (υπόδημα) χωρίς κορδόνια και με χαμηλό τακούνι.

[ETYM. < παντόφλα + -έ (βλ. λ.).]

παντοχή (η) → απαντοχή

παντριά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) ο γάμος: *είσαι ακόμη πολύ νέα για ~* || *δεν κάνει για ~* ΦΡ. (α) της **παντριάς** (ως χαρακτηρισμός) σε ηλικία γάμου, ώριμος για γάμο: *κορίτσι ~* (β) (μτφ.-σκοπτ.) για **το ζόρι παντριά** για σιδηόποτε δεν είναι αποτέλεσμα επιλογής, αλλά επιβάλλεται πιεστικά. [ETYM. μεσν. < υπανδρεία < υπανδρεύω (βλ. κ. παντρεύω)].

πάντρεμα (το) {παντρέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. ο γάμος, η παντριά 2. (συνήθ. μτφ.) η σύνθεση, η σύζευξη διαφορετικών στοιχείων: *το ~ στοιχείων από διαφορετικούς πολιτισμούς.*

παντρέμνος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει παντρευτεί, που έχει σύζυγο: *~ άνδρας/ γυναίκα* || *είναι παντρεμένοι εδώ και δύο χρόνια* || (κ. ως ουσ.) *έχει δεσμό με έναν ~* ΣΥΝ. *έγγαμος* ΑΝΤ. *αύπαντρος, ελεύθερος.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*

παντρέω ρ. μετβ. {πάντρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} 1. (συνήθ. για γονείς ή άλλα μέλη μιας οικογένειας) δίνω σε γάμο (το παιδί μου, το πρόσωπο του οποίου είμαι κηδεμόνας): *θέλουν να την παντρέψουν με το ζόρι* 2. (~ κάποιον) εξασφαλίζω σε (κάποιον) τις υλικές προϋποθέσεις, για να μπορέσει να κάνει οικογένεια, να παντρευτεί: *δούλευαν σκληρά, για να παντρέψουν τις αδελφές τους* ΣΥΝ. *αποκαθιστώ* 3. (για κληρικούς ή δημοτικούς | κοινοτικούς άρχοντες) τελώ τους γάμους (κάποιου), ενώνω με τα δεσμά του γάμου: *συνάντησα τον παππά που μας πάντρευε* ΣΥΝ. *νυμφεύω, στεφανώνω* 4. (για κουμπάρο) αλλάζω σε (κάποιους) τα στέφανα κατά την τελετή του γάμου: *θα μας παντρέψει ένας παιδικός μου φίλος* ΣΥΝ. *στεφανώνω* · 5. (μτφ.-εκφραστ.) συνδυάζω, συνταριάζω: *«παντρέψαμε τη σύγχρονη τεχνολογία με την παράδοση»* (από διαφήμιση) ΣΥΝ. *ενώνω, συνδυάζω* (μεσοπαθ. **παντρεύομαι**) 6. *Λαμβάνω* (γυναίκα ή άνδρα) ως σύζυγο: *θέλω να την παντρευτώ* || *αυτό τον χρόνο θα παντρευτούμε* ΣΥΝ. (λόγ.) (για άνδρες) *νυμφεύομαι*, (για γυναίκες) *υπανδρεύομαι*, (κα-θημ.) *στεφανώνομαι*, *ανοίγω σπίτι* ΑΝΤ. *χωρίζω.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.* [ETYM. μεσν. < υπανδρεύω < μτγν. υπανδρός (βλ. λ.).]

παντρολόγημα (το) {παντρολόγημ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) (κυρ. στον πληθ.) οι διάφορες συζητήσεις και διαπραγματεύσεις για τη σύναξη γάμου, που διεξάγονται ανάμεσα στις οικογένειες των υποψηφίων συζύγων ΣΥΝ. *προξενήματα, προξενιά.*

παντρολόγητρα κ. (σπάν.) παντρολόγητρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η γυναίκα που κάνει συνοικέσιο, που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο οικογένειες για την επίτευξη συμφωνίας για γάμο των παιδιών τους ΣΥΝ. *προξενήτρα.* [ETYM. < παντρολόγω (από το θ. του αορ. *παντρολόγησ-α*) + παραγ. επίθημα -τρα (πβ. *προξενή-τρα, μοιρολόγη-τρα*), ο τ. *παντρολόγητρα* κατά τα παράγωγα σε -ίστρα από ρ. σε -ίζω (γυρ-ίζω - γυρ-ίστρα, χωρ-ίζω - χωρ-ίστρα)].

παντρολόγος ρ. μετβ. {παντρολόγ-εις κ. (λαϊκότ.) -άς... | παντρολόγ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα} (λαϊκ.) 1. κάνω συζητήσεις για τη σύναξη γάμου (για λογαριασμό κάποιου), επιδιώκω να παντρέψω: *την ανεψιά της την παντρολόγούσε με τον γιο του παππά* 2. (μεσοπαθ. **παντρο-λογήμαι**) επιδιώκω να παντρευτώ, βρίσκομαι σε συζητήσεις με σκοπό τον γάμο: *παντρολογούσαν με κάποιον δικηγόρο, αλλά τελικά δεν έγινε τίποτα.*

παντσέτα κ. πανσέτα (η) {χωρ. πληθ.} κομμάτι χοιρινού κρέατος από την περιοχή της κοιλάδας του ζώου.

[ETYM. < ιταλ. pancetta «κοιλίτσα - κρέας από κοιλάδα χοιρινού», υπο-κορ. του pancia «κοιλιά» < παλ. γαλλ. pance < λατ. pantex (κυρ. πληθ. panticos «έντερων»)].

πάντων → παν, πας

πάντως επίρρ. [αρχ.] 1. (για την έκφραση αντίθεσης προς όσα έχουν λεχθεί) *παρ' όλα αυτά, ωστόσο, όμως, εντούτοις: κάνει βέβαια λάθη, έχει ~ την τόλμη να το παραδεχθεί-* (ειδικότ.) 2. σε κάθε περίπτωση, όπως και αν έχουν τα πράγματα: *ας το έχετε ~ υπ' όψιν σας (έστω και αν δεν το χρειαστείτε)* || *το ενδεχόμενο της αυτοκτονίας ~ αποκλείεται* (τα υπόλοιπα ενδεχόμενα είναι πιθανά) ΣΥΝ. μια φορά, εν πάση περιπτώσει ΑΝΤ. *ενδεχομένος, αναλόγως* 3. διαχωρίζοντας κάτι από όσα έχουν λεχθεί (μέχρι δεδομένης στιγμής): *δεν ξέρω τι κάνουν οι άλλοι, εγώ ~ δεν πρόκειται να δεχθώ.* *πάνυ* επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε πολύ μεγάλη ποσότητα ή βαθμό, πάρα πολύ ΣΥΝ. (λόγ.) *λίαν, άγαν, σφόδρα* ΑΝΤ. *λίγο, ελάχιστα.* [ETYM. αρχ. < πάν, ουδ. του επιθ. πός (βλ. λ.).] Το καταλήκτικό -υ δεν έχει μέχρι τώρα ερμηνευθεί ικανοποιητικά, αν και, σύμφωνα με μια άποψη, είναι παράλληλο προς εκείνο της αντων. *ούτος* (βλ. λ.).]

πανύψηλος, -η, -ο εξαιρετικά ψηλός: *~ γυναίκα* | *παλληκάρη* | *κήτριο* | *τοίχος* ΣΥΝ. *θεόρατος.* [ETYM. μεσν. < παν- + υψηλός].

πανψυχισμός (ο) → παμψυχισμός

πάνω επίρρ. → επάνω

πανωκάπουλα επίρρ. (λαϊκ.) *καβάλα στα καπούλια ζώου.*

πανωλεθριών (η) {σπάν. πανωλεθριών} 1. η βαρύτερη ήττα, η ολοκληρωτική καταστροφή: *το κόμμα υπέστη - στις εκλογές* || *η εκστρατεία κατά της Ε.Σ.Σ.Δ. κατέληξε σε -* *το χιλιετικό στρατού* 2. (κατ' επέκτ.) η πλήρης αποτυχία: *- στις εξετάσεις.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*

[ETYM; αρχ. < πανώλεθρος «εξ ολοκλήρου κατεστραμμένος» < παν- + ώλεθρος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < όλεθρος (βλ. λ.).]

πανώλης (η) {πανώλους} | χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. βαρύτερη λοιμώδης νόσος, αιτία θανατηφόρων επιδημιών κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα, που οφείλεται στον βάκιλο του Γερσέν και προσβάλλει τους λεμφαδένες (βουβωνική ~) ή το αναπνευστικό σύστημα (πνευμονική ~), προκαλώντας υψηλό πυρετό, δύσπνοια, αιμοπτύσεις, θόλωση της διάνοιας, παραλήρημα κ.ά. ΣΥΝ. *πανούκλα* 2. (λόγ.) κοινή ονομασία διαφόρων θανατηφόρων επιδημικών νόσων 3. κοινή ονομασία διαφόρων λοιμωδών νόσων, που προσβάλλουν κατοικίδια ζώα: *~ των βοοειδών* | *των χοίρων.* Επίσης (καθημ.) *πανώλη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.* [ETYM. αρχ. < παν- + -ώλης < θ. ολ- (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ρ. όλυμι, πβ. κ. εξ-ώλης, προ-ώλης. Βλ. κ. *Οιόθρος*].

πανοπρικοί κ. **απανοπρικοί** (οι) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η πρόσθετη προίκα (βλ. λ.), το ποσό της προίκας που συμπληρώνει αυτή που είχε συμφωνηθεί αρχικά.

Πανορραία (η) γυναικείο όνομα. [ETYM; < μεσν. *Πανορραία* |

Πανόρρα < παν- + ορραία].

πανόρφος, -ια, -ιο (λαϊκ.) πάρα πολύ όμορφος: *~ κόρη* | *μορφή* ΣΥΝ.

πανόρφος, ορραίοτατος ΑΝΤ. *κακόςχημος, αποκορητικός, τερατόμορφος.* — *πανόρρα* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δικίο.* [ETYM. μεσν. < *πανόρρατος* (με συνίχιση) < παν- + ορραία].

πανοσάγιο (το) (λαϊκ.) η άνω γνάθος ΑΝΤ. *κατωσάγιο.*

πανοσέντο (το) (καθημ.) το επάνω σεντόνι του κρεβατιού, αυτό με το οποίο σκεπάζεται κανείς, σε αντιδιαστολή προς το κάτω (κα-τωσέντο), που χρησιμεύει για να καλύπτει το στρώμα.

πανοσηκώμα (το) {πανοσηκώματος} νέο κτίσμα που κατασκευάζεται επάνω από υπάρχουσα οικοδομή ΣΥΝ. *υπερκατασκευή.*

πανοτόκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-κακόσ.) (συνήθ. στον πληθ.) ο τόκος που επιβάλλεται επί των τόκων καθυστερούμενων οφειλών σε τράπεζα και πιστωτικό οργανισμό- ανατοκισμός: *«οι τράπεζες επέβαλλαν πανοτόκια χωρίς προηγούμενη συμφωνία με τον οφειλέτη»* (εφημ.) || *«οι δικαστές καλούνται να αποφασίσουν αμετάκλητα αν ο ανατοκισμός από τις τράπεζες, τα περιφήμα πανοτόκια, είναι παράνομο»* (εφημ.). Επίσης (λόγ.) *επανοτόκιο.*

πανοφόρι κ. **επανοφόρι** (το) {πανοφορ-ιού | -ιών} μακρύ συνήθ. χειμερινό ένδυμα με μανίκια, ανδρικό ή γυναικείο, που φοριέται επάνω από τα άλλα ρούχα (π.χ. το παλτό, η καμπαρινάνα κ.ά.). [ETYM. < μεσν. *επανοφόριον* < επάνω + -φόριον < φέρω].

παξιμάδι (το) {παξιμαδ-ιού | -ιών} 1. κομμάτι ψωμιού που έχει ψηθεί και δεύτερη φορά, ώστε να αποβάλει όλη του την υγρασία και να σκληρύνει πολύ, για να μπορεί να διατηρηθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα: *βουτώ το - στο τσάι* || *στα μνημόσυνα προσφέρουν καφέ με ~* || *κριθαρένιο* | *σταρμένο* · ΦΡ. (εκφραστ.-!) *κάνω το σκατό μου παξιμάδι* αξιοπιστώ και τα πιο άχρηστα πράγματα, προσπαθώντας να κάνω οικονομία · 2. το κινητό εξάρτημα που βιδώνεται γύρω από ακίνητο κοχλία (βίδα) και χρησιμεύει στη σύνδεση αντικειμένων μεταξύ τους ΣΥΝ. (λόγ.) *περικόχλιο.* — (υποκ.) **παξιμαδάκι** (το), (μεγεθ.) *παξιμαδάρα* κ. *παξιμάδα* (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κίριος, -α, -ο.* [ETYM. < μεσν. *παξιμάδιον* < μτγν. *παξιμάδιον* (με ανομοίωση), υποκ. του ουσ. *παξιμάς* «φρυγανισμένο ψωμί, παξιμάδι», από το όνομα του *Παξάμου*, αρτοποιού και μαγειρού του Ιού αι. μ.Χ.].

παξιμαδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παξιμαδία-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (το ψωμί) παξιμάδι ♦ (αμετβ.) 2. γίνομαι σκληρός σαν παξιμάδι, σκληραίνω στην αφή όπως το παξιμάδι 3. (μτφ.-για πρόσ.) χάνω βάρος, συρρικνώνομαι ΣΥΝ. *αδυνατίζω.* — **παξιμαδίσμα** (το).

Παξοί (οι) νησί των Επτανήσων Ν. της Κέρκυρας. [ETYM. μτγν. τοπωνύμιο, πληθ. του *Παξός*, αγν. ετήμιου].

Π. Α. Ο. (ο) Παναθηναϊκός Αθλητικός Όμιλος.

Π. Α. Ο. Κ. (ο) Πανθεσσαλονίκειος Αθλητικός Όμιλος Κωνσταντινούπολιτών. — παοκτής (κ. -τής) (ο), παοκτήςδικος, -η, -ο (κ. -τήςδικος).

παπά (τα) (άκλ.) (στη γλώσσα των νηπίων) τα παπούτσια. [ETYM. λ. της παιδικής γλώσσας].

παπαγάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρός παπαγάλος 2. (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο το οποίο διασπείρει συνήθ. ανυπόστατες φήμες: *τα ~ του Χρηματιστηρίου προσέφευγαν άνοδο του δείκτη τιμών γι' αυτή την εβδομάδα.*

παπαγάλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. η μηχανική και χωρίς κατανοήση απομνημόνευση κειμένου: *το σχολείο θα έπρεπε να αποτρέπει τους μαθητές από τη στείρα ~* ΣΥΝ. *παπαγαλιμός, απομνημόνευση* 2. (ως επίρρ.) με άκριτη αποστήθιση: *ζέρει το μάθημα ~* ΣΥΝ. *πα-παγαλιστί.*

παπαγαλιώ ρ. μετβ. (παπαγαλιώσα) 1. επαναλαμβάνω μηχανικά και άκριτα (λόγια άλλου): *το μόνο που ζέρει είναι να παπαγαλίζει τις δηλώσεις του αρχηγού του* || *στο βιβλίο του, αντιγράφοντας μια γνωστή μελέτη, παπαγαλίζει τα ίδια πράγματα* 2. αναπαράγω αυτολεξεί (κεί-

μενο που έχω απομνημονεύσει), χωρίς να κατανοώ το περιεχόμενο του: *οι μαθητές συχνά παπαγαλίζουν την ιστορία και τα θρησκευτικά.* — παπαγάλαμα (το) κ. παπαγαλισμός (ο).

παπαγαλιστί επίρρ. [1890] (λόγ.) με σειρά απομνημόνευση, χωρίς πρωτοτυπία ή/και κατανόηση του περιεχομένου ΣΥΝ. παπαγαλία, πα-παγαλιστικά.

παπαγαλιστικός, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη σειρά επανάληψη ή απομνημόνευση, χωρίς κατανόηση του περιεχομένου: ~ μάθηση. — παπαγαλιστικά επίρρ.

παπαγάλος (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. πτηνό) 1. τροπικό πτηνό με λαμπερό, πολύχρωμο φτέρωμα και ισχυρό, έντονα γαμψό ράμφος, που ζει και σε αιχμαλωσία ως κατοικίδιο-ορισμένα είδη του έχουν την ικανότητα να μιμούνται την ανθρώπινη ομιλία ΣΥΝ. (λόγ.) ψιττακός 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που επαναλαμβάνει μηχανικά τα λόγια άλλων ή που απομνημονεύει αυτολεξεί κείμενα, χωρίς να κατανοεί το περιεχόμενό τους: *πολλοί μαθητές είναι ~ αποστηθίζουν μηχανικά το μάθημα της ημέρας* · 3. ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο (πέννα) με το οποίο σφίγγει κανείς μεταλλικά αντικείμενα ορισμένου πάχους· αποτελείται από δύο σκέλη, που συνδέονται με βίδα στο μέσον και απολήγουν σε λαβή που πάνει το αντικείμενο, η οποία έχει σχήμα ράμφους. — (υποκ.) παπαγαλάκι (το) (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. pappagalio (με την επίδρ. του gallo «απεινώς» < λατ. gallus) < αραβ. bab(ba)gā (> μεσν. παπαγάς)].

παπάγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΒΟΤ. εδώδιμος καρπός τροπικού δέντρου, ο οποίος έχει ελαφρώς γλυκιά γεύση και ευχάριστο άρωμα και χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική. [ΕΤΥΜ < ισπ. papaya, από διάλεκτο της Καραϊβικής].

παπαδάκι (το) → παπαδάκι

παπαδαρειό (το) → παπαδαρειό

παπαδιά (η) → παπαδιά

παπαδικός, -ή, -ό → παπαδικός
παπαδιστικός, -η, -ο → παπαδιστικός

παπαδοκώρη (η) → παπαδοκώρη

παπαδοκρατία (η) → παπαδοκρατία

παπαδοκρατούμαι ρ. → παπαδοκρατούμαι

παπαδολόι (το) → παπαδολόι

παπαδοπαίδι (το) → παπαδοπαίδι

παπαδοπούλα (η) → παπαδοπούλα

Παπαδόπουλο (το) → παπαδόπουλο

παπάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. το πλέγμα που συνδέει τη φούντα με το φέσι (βλ.λ.) 2. (κατ' επέκτ.) η φούντα του φεσιού 3. ΝΑΥΤ. το στου-πί που χρησιμοποιείται για το σφουγγάρισμα του καταστρώματος πλοίου μετά το πλύσιμο. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. papaz].

παπάκης (ο) (διαλεκτ.-χαϊδευτ.) πατέρας ΣΥΝ. πατερούλης, μπαμπάς, μπαμπάκας. [ΕΤΥΜ. Ονομαστ. λ. της παιδικής γλώσσας].

παπάκι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) 1. ο νεοσός της πάπιας (βλ.λ.), το μικρό σε μέγεθος παπ· 2. δίτροχο μηχανοκίνητο όχημα μικρού κυβισμού ΣΥΝ. παπ· 3. (στην αργκό της ΠΛΗΡΟΦ.) το σύμβολο @ που χρησιμοποιείται στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, π.χ. lexicon@otenet.gr

παπάλα επιφών.· τέλος, τελείωσε: ~, τα φάγαμε όλα τα λεφτά· τώρα δεν έχουμε μία! || τελειώσαμε, ~, δεν έχουμε να πούμε τίποτα! [ΕΤΥΜ. Λ. της παιδικής γλώσσας].

παπαλίνα (η) εδώδιμο μικρό ψάρι που μοιάζει με σαρδέλλα. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. papalina, αρχική σημ. «είδος σκουφου», θηλ. του επίθ. papalino «παπικός» (< para «Πάπας»)].

παπανδρείσμός (ο) η πολιτική πρακτική και ιδεολογία του Α. Παπανδρέου (1919-1996).

παπάρα (η) (οικ.) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ψομί μουσκεμένο (σε νερό, γάλα, λάδι σαλάτας κ.λπ.) 2. φαγητό από μικρά κομμάτια ψομιού σε ζωμό: *κάνω τη σούπα μου* ~ 3. (μτφ. στον πληθ.) ανήθια λόγια. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. papara < ολαβ. porara < porariam «ζεματίζω»].

παπαράς (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (υβριστ.) ανόητο πρόσωπο.

παπαράτσι (ο) {άκλ.} φωτοδωμοσιγράφος που επιδιώκει συστηματικά και συχνά με ριψοκίνδυνο τρόπο ιδίως τη λήψη τολμηρών φωτογραφιών ή ιδιωτικών στιγμών διάσημων προσώπων. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. paparazzo, από το όνομα που χρησιμοποίησε ο Ιταλός σκηνοθέτης F. Fellini για τον φιλοχρήματο φωτοεπιπόρτη της ταινίας του *La Dolce Vita* (1959)].

παπαρδέλα (η) 1. (οικ.-συνήθ. στον πληθ.) φλούδα λόγια χωρίς νόημα και σοβαρότητα, κoubέντα του αέρα, αερολογία: *εσύ κοίτα τη δουλειά σου και μην ακούς τις ~ τους* ΣΥΝ. ανοησία, μωρολογία, μπουρδα, αρλόμπια, (λόγ.) φληνάφημα 2. (μειωτ.) γυναίκα που συνηθίζει να λέει ανοησίες.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pappardelle (πληθ.) «λαζάνια - μακρύ, σχοινοτενές κείμενο ή λόγος» < προβηγκ. pappard < p. pa(r)pare «τρώω» < λατ. pappra, νηπιακή λ. με τη σημ. «τροφή»].

παπαρδέλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που συνηθίζει να μιλάει συνέχεια, ασταμάτητα και να λέει ανοησίες.

παπάρι (το) {παπαρ-ιού | -ιών} (!-λαϊκ, αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) το ανδρικό γεννητικό όργανο- (στον πληθ.) οι όρχεις: *στα ~ μου* (δεν με νοιάζει). [ΕΤΥΜ < παπάρια (βλ.λ.)].

παπαριά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-) (συνήθ. στον πληθ.) ανοησίες, νέματα: *άσε ης - και λες μου τι έγινε!* παπαρούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ποώδες φυτό με κατακόκκινο άνθος, οδοντοτά φύλλα και λεπτούς βλαστούς, που περιέχουν γαλακτικό χυμό- είναι από τα πιο γνωστά ανοιξιάτικα αγριολούλουδα ΣΥΝ.

(λόγ.) μήκων ΦΡ. (μτφ. για πρόσ.) *γίνονται (σαν) παπαρούνα* κοκκινίζω από ντροπή, έξαψη κ.λπ. 2. (λαϊκ.) το όπιο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < διαλεκτ. ιταλ. paparina ή ρουμ. pargaropā < λατ. paravej. παπάς (ο) → παπάς

πάπας (ο) {παπών} 1. ΘΡΗΣΚ. ο αρχιεπίσκοπος Ρώμης, αρχηγός της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και, από το 1929, κοσμικός αρχηγός του κράτους του Βατικανού: *το αλάθητο* (βλ.λ.) | *το πρωτείο* του ~ ΣΥΝ. (Μέγας) Ποντίφικας, Άγιος Πατέρας- ΦΡ. (μτφ.) *κρατάω τον πάπα από τ' αρχίδια* επιairoμαι χωρίς να έχω πραγματική αξία, υπερεκτιμώ τις δυνατότητες μου 2. (μτφ.) πρόσωπο με πολύ μεγάλο κύρος στον χώρο του, η αθεντία: *ο - της ομοιοπαθητικής* | *της θεατρικής κριτικής* ΣΥΝ. γκουρού 3. ΕΚΚΛΗΣ. (ως τιμητικός τίτλος) ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ΣΧΟΛΙΟ λ. παπάς. [ΕΤΥΜ. < αρχ. πάπας, εκφραστ. λ. της παιδικής γλώσσας, η οποία προέρχεται από την κλητ. πάππα με αναδιπλασιασμό του θ. πα- της λ. πα-τήρ (πβ. κ. μάμμη). Παρόμοιοι εκφραστ. σχηματισμοί εμφανίζονται και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. pappā, γαλλ. pappā, γερμ. Papa κ.ά. Η λ. στην ελληνorroμική εποχή χρησιμοποιήθηκε επίσης ως προσφώνηση προς επισκόπους και ανώτερους κληρικούς, ειδικότερ. δε προς τον επίσκοπο Ρώμης και ηγέτη της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (πβ. ιταλ. Papa). Βλ. κ. πάππος, παπούς].

παπατζής (ο) → παπατζής

παπατρεχός (ο) → παπατρεχός

παπαφίγκος (ο) ΝΑΥΤ. τετράγωνο ιστίο που τοποθετείται στα υψηλότερα σημεία του κεντρικού καταρτιού ιστιοφόρου πλοίου. [ΕΤΥΜ. < βεν. papafigo (ιταλ. papafico), αρχική σημ. «ο συκοφάγος, είδος πτηνού που τρώει σόκα», < rapra < (λατ. pappare «τρώω») + figo < λατ. ficus «σύκο»].

παπίσθος, -α, -ο → πάπια

παπί (το) {παπ-ιού | -ιών} 1. η μικρή πάπια (βλ.λ.) ΣΥΝ. παπάκι- ΦΡ. (μτφ.) *γίνονται παπί* γίνονται μούσκεμα: *τα παιδιά παίζουν μόλα όλη μέρα και γίνονται παπί στον ιδρώτα* · 2. δίτροχο μηχανοκίνητο όχημα μικρού κυβισμού ΣΥΝ. παπάκι.

[ΕΤΥΜ < μεσν. παπ(πί)ον, υποκ. του μτρν. πάππος «είδος πουλιού». Βλ. κ. πάπια].

πάπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. υδρόβιο πτηνό με φαρδύ ράμφος και κοντό λαϊμό, το οποίο εκτρέφεται κυρ. για το κρέας του ΣΥΝ. (λόγ.) νήσσα (βλ.λ.)-ΦΡ. (μτφ.) (α) *κάνω την πάπια* προσποιούμαι ότι δεν γνωρίζω ή ότι δεν καταλαβαίνω (κάτι), *κάνω τον κοουτό: όταν ρώτησε ο προϊστάμενος ποιος είχε γράψει το λανθασμένο ποσό στον λογαριασμό, εκείνος έκανε την πάπια* (για να αποφυγεί να αποκαλυφθεί) (β) *περπατώ σαν πάπια* περπατώ γέρνοντας άνοινα σε κάθε βήμα μου μία προς τα δεξιά και μία προς τα αριστερά (γ) *σαν πάπια έξω απ' το νερό* για κάποιον εντελώς αδέξιο στις κινήσεις του · 2. πλατύ δοχείο, το σχήμα του οποίου θυμίζει πάπια (σημ. 1), που χρησιμοποιείται για τη συλλογή των απεκκρίσεων -κυρ. των ούρων- των ασθενών, οι οποίοι δεν μπορούν να σηκωθούν από το κρεβάτι. — παπ-σιος, -α, -ο (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ μεσν., πθ. < μτρν. πάππος «είδος πουλιού» < αρχ. πάππος «παπούς». Σύμφωνα με άλλη άποψη, πρόκειται για ηχομιμητική λ. από τον ήχο της φωνής του πουλιού].

παπιγιόν κ. παπιόν (το) {άκλ.} λαϊμοδέτης που δένει μπροστά, στη βάση του λαϊμού, σε σχήμα φιδίγκου. — (υποκ.) παπιονάκι (το). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. papillon «καταλούδα» < λατ. papilio, -onis].

παπιγιονάκης κ. παπιονάκης (ο) {παπιγιονάκης} (μειωτ.-σκω-πτ.) πρόσωπο που φορά παπιγιόν και γενικότ. έχει εξεζητημένα κομψή εμφάνιση και συμπεριφορά ΣΥΝ. κομψευόμενος, δανδής.

παπικός, -ή, -ό [1828] 1. αυτός που σχετίζεται με τον πάπα: ~ εξουσία | θρόνος | έδρα | πρωτείο- ΦΡ. *Παπική Εκκλησία* η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία 2. *παπικός* (ο) (μειωτ.) ο καθολικός.

παπισμός (ο) [1785] {χωρ. πληθ.} 1. το δόγμα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, ότι ο πάπας είναι εκπρόσωπος του Θεού επί της Γης και διάδοχος του Αποστόλου Πέτρου και ως εκ τούτου έχει το αλάθητο σε θέματα πίστεως σύμφωνα με τη σχετική απόφαση της Α Βατικανής Συνόδου (1870) ΣΥΝ. ρωμαιοκαθολικισμός 2. η κοσμική εξουσία του πάπα, το κράτος του Βατικανού. [ΕΤΥΜ Μεταφορά του ιταλ. papismo].

πάπισσα (η) [1788] {παπισσών} γυναίκα που έγινε πάπας- από την ηρωίδα του μυθιστορηματος του Ε. Ροϊδη *Η Πάπισσα Ιωάννα*.

πάπλωμα (το) {παπλώμ-ατος | -ατα, -άτων} υφασμάτινο λανσκέπα-σμα, που είναι παραγεμισμένο με βαμβάκι, μαλλί, πούπουλα ή άλλη μαλακή ύλη και χρησιμεύει για την προστασία από το δυνατό κρύο ΣΥΝ. (λόγ.) εράπλωμα-ΦΡ. (μτφ.) (ο) *καβγάς (είναι) για το πάπλωμα* για σύγκρουση στην οποία προβάλλονται επιφανειακά αίτια και αποκρύπτεται η πραγματική αιτία, που είναι το συμφέρον. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *επάπλωμα* | *εράπλωμα* < μτρν. *εραπλώ* (-όω) < εφ-(επι-) + *απλώ*].

παπλωματάς (ο) {μεσν.} {παπλωματάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή επιδιορθώνει παπλώματα (βλ.λ.). — παπλωματάδοιο (το).

παπόρι (το) → βαπόρι

παποσύνη (η) [1881] {χωρ. πληθ.} το αξίωμα και η εξουσία του πάπα (βλ.λ.).

Παπούα-Νέα Γουινέα (η) (αγγλ. Independent State of Papua New Guinea = Ανεξάρτητο Κράτος της Παπούα-Νέας Γουινέας) νησιωτικό κράτος στον ΝΔ. Ειρηνικό Ωκεανό Β. της Αυστραλίας με πρωτεύουσα το Πορτ Μούρουμπι, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Μοτού και νόμισμα το কিনά. [ΕΤΥΜ < αγγλ. Papua, από το όνομα των ιθαγενών της περιοχής, που

προέρχεται από το μαλαϊκό *rua-rua* «γουρός, κατασρός» και αναφέρεται στα μαλλιά τους. Για το όνομα *Γουινέα* βλ. λ.].
παπουτσάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το μικρό παπούτσι · 2. **παπουτσάκια** (τα) φαγητό από μελιτζάνες με μπεσαμέλ και κιμά που ψήνονται στον φούρνο.

παπουτσή (ο) [μεσν.] {παπουτσήδες} (καθημ.) 1. πρόσωπο που κατασκευάζει ή/και πουλά παπούτσια ΣΥΝ. (λόγ.) υποδηματοποιός 2. πρόσωπο που επιδιορθώνει παπούτσια (βλ. λ.), που ασχολείται επαγγελματικά με: την επισκευή υποδημάτων ΣΥΝ. τσαγκάρης. Επίσης παπουτσάς {παπουτσάδες}. — παπουτσήδικο κ. παπουτσάδικο (το).

παπούτσι (το) {παπουτς-ιού | -ιών} (καθημ.) περικάλυμμα του κάτω μέρους του ποδιού, κατασκευασμένο από δέρμα, ύφασμα ή συνθετική ύλη, που φέρει σόλα στο σημείο που έρχεται σε επαφή με το έδαφος και φοριέται για την ένδυση των ποδιών: *βάζω | γυαλίζω | ξεσκονίζω* τα ~ μου || τα κορδόνια του ~ || ένα ζευγάρι παπούτσια || με στενεύουν τα ~ μου || *μαύρο | καφέ | άνετο | στενό | ανδρικό | γυναικείο | παιδικό | ψηλότακουντο | αθλητικό* ~ || ~ *περιπάτου* ΣΥΝ. (λόγ.) υποδήμα- ΦΡ. (μτφ.) (α) *γράφω (κάποιον) | κάτι στα παλιά μου τα παπούτσια* δεν δίνω καμιά σημασία (σε κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. περιφρονώ ΑΝΤ. λογαριάζω, υπολογίζω (β) *δίνω* (σε κάποιον) *τα παπούτσια στο χέρι* δίδω (κάποιον): *η γυναίκα του του έδωσε τα παπούτσια στο χέρι και τον έστειλε πίσω στη μάνα του (γ) βάζω (σε κάποιον) τα όνο πόδια σε ένα παπούτσι* βλ. λ. *βάζω (δ) βγάζω γλώσσα παπούτσι* μιλώ πολύ και προσβλητικά, αυθαδιάζω (ε) (παροιμ.) *παπούτσι από τον τόπο σου* κι ως ε/ν' και *μαλλομένο* είναι προτιμότερο να πνιφτεί κανείς άνθρωπο από τον τόπο του (και όχι ξένο) παρά τα όποια μειονεκτήματα του. — (υποκ.) παπουτσάκι (το) (βλ. λ.), (μεγθ.) παπουτσάρα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδύμασία.

[ETYM. < μεσν. *παπούτσι* τουρκ. *paucus* < περσ. *pāruš* «κάλυμμα του ποδιού» < *p-ā* «πόδι» + *rušī-dan* «σκεπάζω, καλύπτω»].
παπουτσώνω ρ. μετβ. {παπουτσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) εφοδιάζω με παπούτσια: «Ο παπουτσωμένος γάτος» (τίτλος γνωστού παραμυθιού) ΣΥΝ. ποδένω. — παπουτσώμα (το).

παπα- (για ιερείς) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων: ο *παπα-Γιόργης*, ο *παπα-Θεοαννης*, ο *παπα-Χρίστος*. [ETYM. Το ουσ. *παπάς* (βλ. λ.) ως λεξικό πρόθημα].

παπαδάκι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδάκι*) {χωρ. γεν.} 1. παπάς που έχει χειροτονηθεί πρόσφατα, νεαρός στην ηλικία *παπάς* 2. μικρό αγώρι ντυμένο με άμφια, που βοηθεί τον ιερέα κατά την τέλεση των ιερών ακολουθιών.

παπαδαρείο (το) (σχολ. ορθ. *παπαδαρείο*) {χωρ. πληθ.} 1. (περιληπτ.-μειοτ.) πλήθος ιερών ΣΥΝ. παπαδολόι, παπαδομάνι 2. το σύνολο των ιερομένων, ο κλήρος.

[ETYM. < θ. *παπαδό(ο)* (< *παπάδες*, πληθ. του *παπάς*) + *παρρα*. επίθημα -*αρείο* (πβ. *σκοπιό-αρείο*, *αληθ-αρείο*)].

παπαδιά (η) (σχολ. ορθ. *παπαδιά*) [μεσν.] (λαϊκ.) 1. η σύζυγος του παπά (βλ. λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) *πρεσβυτέρα* 2. (μτφ.-ειρων.) γυναίκα υπερβολικά ντροπαλή και σεμνότυφη.

παπαδικός, -ή, -ό [μεσν.] (σχολ. ορθ. *παπαδικός*) (λαϊκ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τους παπάδες: ~ *ρόχο* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. παπαδίσιτικός 2. *παπαδική* (η) το έργο και το αξίωμα του παπά, το να είναι κανείς παπάς, το λειτουργήμα του παπά ΣΥΝ. ιεροσύνη 3. *παπαδικά* (τα) τα ράσα που φοράει ο παπάς, τα ιερά άμφια ΣΥΝ. παπαδίσιτικα 4. *παπαδικά μέλος* (στη βυζαντινή μουσική) κατηγορία βυζαντινών μελών με εκτενή μορφή (χειρουργικά, κοινωνικά κ.λπ.) ονομάζεται έτσι, γιατί τα μέλη αυτά ψάλλονται ενόσω ο ιερέας (παπάς) ιερουργεί (βλ. κ. *ειρμολογικό μέλος*, *στιχηραρικό μέλος*).

παπαδίσιτικός, -ή, -ο (σχολ. ορθ. *παπαδίσιτικός*) (λαϊκ.-οικ.) 1. (συγνά μειωτ.) αυτός που σχετίζεται με τον παπά: ~ *λόγια* ΣΥΝ. παπαδικός, (λόγ.) ιερατικός 2. *παπαδίσιτικα* (τα) τα ράσα που φορά ο παπάς, η ιερατική περιβολή ΣΥΝ. παπαδικά, άμφια 3. (πουκάμισο) χωρίς γιακά, όπως των ιερών. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίσιτικός.

παπαδοκόρη (η) (σχολ. ορθ. *παπαδοκόρη*) {χωρ. γεν. πληθ.} η κόρη του παπά.

παπαδοκρατία (η) (σχολ. ορθ. *παπαδοκρατία*) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) κυριαρχία του κλήρου στην πολιτική, κυριαρχία κ.λπ. ζωή ΣΥΝ. (λογιότ.) κληροκρατία.

παπαδοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1880] {παπαδοκρατεύομαι...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} βρίσκομαι υπό την απόλυτη κυριαρχία του κλήρου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

παπαδολόι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδολόι*) {χωρ. γεν.} (οικ.) 1. (περιληπτ.) πλήθος παπάδων, πολλοί ιερείς μαζί ΣΥΝ. παπαδαρείο 2. (συνήθ. μειωτ.) το σύνολο των παπάδων, ο κλήρος ΣΥΝ. παπαδαρείο.

[ETYM. < θ. *παπαδό(ο)* (< *παπάδες*, πληθ. του ουσ. *παπάς*) + λεξικό επίθημα -*λόγι* (< *λέγω*)].

παπαδομάνι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδομάνι*) (περιληπτ.-συχνά μειωτ.) το παπαδολόι.

[ETYM. < θ. *παπαδο-* (< *παπάδες*, πληθ. του ουσ. *παπάς*) + λεξικό επίθημα -*μάνι* (βλ. λ.)].

παπαδοπαίδι (το) (σχολ. ορθ. *παπαδοπαίδι*) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. το παιδί του παπά ΣΥΝ. παπαδόπουλο 2. το παπαδάκι (βλ. λ., σημ. 2).

παπαδοπούλα (η) (σχολ. ορθ. *παπαδοπούλα*) η παπαδοκόρη (βλ. λ.).

[ETYM. μεσν. < θ. *παπαδο-* (< *παπάδες*, πληθ. του ουσ. *παπάς*) + *-πούλα* (βλ. λ. -*πούλο*)].

παπαδόπουλο (το) (σχολ. ορθ. *παπαδόπουλο*) (λαϊκ.) ο γιος του παπά ΣΥΝ. παπαδοπαίδι.

παπάς (ο) (σχολ. ορθ. *παπάς*) {παπάδες} (καθημ.) 1. ο ιερέας (βλ. λ.) ΣΥΝ. κληρικός, ιερωμένος, ρασοφόρος ΑΝΤ. λαϊκός, κοσμικός- ΦΡ. (α)

ούτε του *παππα* (να μην το πεις) βλ. λ. *λέγω* (β) (παροιμ.) ή *παπάς παπάς ή ζηνιάς ζηνιάς* βλ. λ. *ζηνιάς* (γ) (παροιμ.) ο παπτάς πρώτα τα γένια του *βλογιά* βλ. λ. *γένι* (δ) *αλλού ο παπάς, αλλού τα ράσα* του βλ. λ. *αλλού* (ε) (*κάτι είναι αλλοιού παπά εναγγέλιο* βλ. λ. *άλλος* (στ) (παροιμ.) τα ράσα δεν κάνουν τον παπά βλ. λ. *ράσο* (ζ) *τρελός παπάς σε βάρτισε* βλ. λ. *βαπτίζω* (η) (παροιμ.) (*αν είσαι*) και *παπάς, με την αράδα σου θα πας* όποια και αν είναι η ιδιότητα σου ή η κοινωνική σου θέση, πρέπει να τηρείται η σειρά προτεραιότητας για κάτι που πρέπει να τηρηθεί χωρίς διακρίσεις (θ) *τόρα που βρήκαμε παπά | παπάδες, ας θάγουμε πέν' έξι | να θάγουμε και ζωντανούς* για περιπτώσεις στις οποίες, όταν βρίσκεται κάποιος εύκαιρος ή πρόθυμος για κάτι, του ζητούν να κάνει επιπλέον πράγματα 2. μία από τις φιγούρες της τράπουλας, ο ρήγας 3. (συνεκδ.) παράνομο παραπλανητικό παιχνίδι, που οργανώνεται σε πολυσχολα στους χώρους (κυρ. στον δρόμο) και κατά το οποίο ένας επιτήδειος (ο παπατζής) τοποθετεί ανάποδα τρία τραπουλόχαρτα, από τα οποία το ένα είναι ρήγας («παπάς»), και τα εναλλάσσει γρήγορα, παρακινώντας τους παραστικούς: διπλασιασμό της ρίζας («εδώ ο παπάς, εκεί ο παπάς, που είν' ο παπάς;») να ποντάρουν χρήματα στο κλειστό φύλλο, το οποίο υποθέτουν ότι είναι ο ρήγας. [ETYM. < μεσν. *παπάς* < αρχ. *πάπας* (βλ. λ. *πάπας*). Η σημ. 3 μαρτυρείται από το 1890].

παπάς ή παπάς: με ένα ή με δύο -π-; Ήδη στον Όμηρο (Οδ. ζ 57) απαντά η λ. *πάπας* με τη σημ. «μπαμπάς» (πατερούλη στον πατέρα της Αλκίνοο τον αποκαλεί «*πάππα φίλε*» (πατερούλη μου). Πρόκειται για λ. της παιδικής γλώσσας που σχηματίστηκε με «διπλό διπλασιασμό»: διπλασιασμό της ρίζας (το *πα-* του *πατήρ* διπλασιάζεται σε *πτό-ιτας*) και διπλασιασμό του συμφώνου -π- (*πάππας*), που είναι γνωστός ως «εκφραστικός διπλασιασμός» και είναι συνήθης στην παιδική και, εν γένει, στη συναισθηματική γλώσσα (πβ. και *μάμμη* από το *μά-τηρ* από το *μυμημύμια* προήλθε το *μάννα*, που γι' αυτό γράφεται με δύο -ν- *βάλει*). Από το *πάπας* σχηματίστηκαν στην Αρχ. Ελληνική παράγωγα, όπως *παπάς* και *παππίδιον* (υποκοριστικά και τα δύο του πατέρα): πβ. *νεόθ. πατερούλης, μπαμπάκας* κ.τ.ό.) και τα ρήματα *παπάζω* και *παπαίζω* («φρονάζω μπαμπά») κ.ά. Ομοίως, από εδώ παράγεται και το αρχ. *πάππος* (πβ. τη σημερ. φράση «*πάππου προς πάππου*»), από όπου το μεσν. *παππούς*. Στην Αρχαία σχηματίστηκαν από το *πάππος* και τα σύνθετα *προπάππος*, *επίπαππος* και *παππεπίπαππος* (για να δηλωθούν οι *προπαππούδες*). Από αυτά προκύπτει ότι η λ. *παπάς* (μαζί με τα σύνθετα και τα παράγωγα της) πρέπει να γράφεται με δύο -π-, αφού προήλθε στους μεσαιωνικούς χρόνους από την ομηρική ήδη λ. *πάππας* με καταβιβασμό του τόνου (*πάππας* > *παπάς*, κατά τον τονισμό των πολλών εκφραστικών μεταγενεστέρον λ. σε -άς, όπως τα *Αγαθός, Αριστάς, Δήμας, Δωράς, Μικάς, Φαγάς, Αβ(β)άς, Μαχαίρας, Παζομάς, Χειλάς, Χαλκοματάς, Έμβιάδης, Κορυζάς, Άργάς, Μαρικάς* κ.ά., που δήλωναν υποκοριστικά και επαγγελματικά ονόματα, καθώς και ονόματα πουλιών). Η χρήση του *παπάς* με τη σημ. «ιερέας» προφανώς εξελίχθηκε στην ίδια πορεία με τη λ. *πατήρ*, που χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. του «ιερέας» (ο *πατήρ Βασίλειος | πάτερ Βασίλειε*). Το ότι εμφανίζονται απλογραφημένοι (με ένα -π-) τύποι της λ. *πάππας* στους πρωτοχριστιανικούς κυρίως χρόνους και ότι η λ. *παπάς* απαντά και απλογραφημένη (με ένα -π-) στους μεσαιωνικούς χρόνους, δεν ανατρέπει την ιστορική ορθογραφία της λ., που είναι, όπως είδαμε, με δύο -π-. Δεν μπορούμε να γράφουμε αλλιώς τους αρχαίους και αλλάζουμε τους νεότερους χρονολογικά τύπους της ίδιας λέξης! Ούτε μπορούμε να γράφουμε *παππούς* με δύο -π- και να γράφουμε με ένα -π- το *παπάς*, από όπου προήλθε το *παππούς*! Λόγιοι ορθογραφικής συνέπειας μάλιστα θα μας υποχρέωναν να γράφουμε και *πάππας* (με δύο -π-) τον τίτλο του αρχηγού της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, αν η μακράωνη χρήση δεν είχε επιβάλει μαζί με το σχίσμα και μια ορθογραφική και τονική διαφοροποίηση της λ. *πάπας*.

παπατζής (ο) (σχολ. ορθ. *παπατζής*) {παπατζήδες} (οικ.) 1. ο επιτήδειος που παίζει το τυχερό παιχνίδι «παπάς» (βλ. λ., σημ. 3) 2. (μτφ.) αυτός που μεταχειρίζεται τεχνάσματα, για να εξαπατήσει τους άλλους ΣΥΝ. απατεώνας, αγύρτης. — παπατζήδικος, -ια, -ο, παπατζήδικα επίρρ.

παπατρέχας (ο) (σχολ. ορθ. *παπατρέχας*) {χωρ. πληθ.} (σκοπτ.) 1. ο ιερέας που διαβάσει πολύ γρήγορα τα κείμενα των ιερών ακολουθιών 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που διαβάσει πολύ γρήγορα, γενικότ. που πράττει και ενεργεί με μεγάλη βιασύνη, χωρίς τη δέουσα προσοχή. [ETYM. < *παπάς* + *-τρέχας* < *τρέχω*, από ομώνυμο διήγημα του Α. Κορρή].

πάππος (ο) 1. (λόγ.) ο παππούς ΦΡ. (α) *πάππου προς πάππου* από παππού σε παππού- από πολύ παλαιά παράδοση, κατά πατροπαρόδοτο τρόπο: «από ~, από γενιά σε γενιά, έχουν δουλέψει όλοι τους σ' αυτό το *εργαστάσιο*» (ερμημ.) (β) *πατέρας προς πάππου* από τον πατέρα στον γιο κ.ο.κ. («οικογενειακή υπόθεση»): «Οι Μεντέσεν είχαν τη *δημαρχία φέουδο* ~» (ερμημ.) 2. ΒΟΓ. λοφίο ή στεφανίο από χνούδι και σπανιότ, από λέπια ή οδόντες, που σχηματίζεται στον καρπό ορισμένων φυτών και βοηθεί στη διασπορά των σπερμάτων από τον άνεμο, επομένως και στον πολλαπλασιασμό του είδους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παπάς* [ETYM. αρχ., παράλλ. τ. του ουσ. *πάππας* (βλ. λ. *πάπας*)]. παπουδίσιτικός, -ή, -ο (λαϊκ.) αυτός που ταιριάζει σε παππού: ~ *φερσίματα* | *φυσιογνωμία* ΑΝΤ. μωρουδίσιτικός.

[ETYM; Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την αρχ. πρόθ.παρά (βλ. λ.).]

παρακαουω ρ. μετβ. [αρχ.] {παράκαουσα} **1.** ακούω πολύ καλά: -Ακουσες τι σου είπα; -Άκουσα και παραάκουσα **2.** ακούω συχνά, πολλές φορές: *παρα(α)κούγεται τώρα τελευταία το θέμα της εμπλοκής τής χώρας μας στην κρίση των Βαλκανίων* (πβ. κ. λ. παρακούω).

παρραβίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέβην, -ης, -η... (κ. πληθ. παρραβήκαμε, παρραβήκατε), να/θα παρραβώ} ενεργώ αντίθετα προς (περιορισμό, κανόνα), δεν τηρώ: ο δικαστής *παρέβη τον όρκο του* || ~ νόμο | *καθήκον* | *υπόσχεση* | *εντολή* | *κανονισμό* | *υποχρέωση* | *όρια* | *συμφωνία* ΣΥΝ. παρραβιάζω, καταπατώ, αθετώ, αναίρω.

παρραβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέβαλα | παρα-βλήθηκα, -βεβλήμενος} παρραθέτω (δύο ή περισσότερα πράγματα, δεδομένα, καταστάσεις), για να επισημάνω τα κοινά σημεία και τις διαφορές τους: *καλείσθε να παρραβάλετε τα δύο κείμενα, για να διαπιστώσετε αν είναι του ίδιου συγγραφέα ή όχι* || *για να αλλάξει τον Σαϊτζηρ μπορούν να παρραβλήθούν προς αυτά του Ευριπίδη* ΣΥΝ. συγκρίνω, παρραλληλίζω, αντιπαρραβάλλω.

παρραβάν (το) (άκλ.) κάλυμμα που τοποθετείται έτσι, ώστε να απομονώνεται χώρος, αντικείμενο κ.λπ. και να μην εκτίθεται σε κοινή θέα: *πήγε πίσω από το ~, για να αλλάξει* | *για να βάλει το ψηφοδέλτιο στον φάκελο*.

[ETYM. < γαλλ. paravent < para- (< ρ. parer «προφυλάσσομαι» < λατ. paro) + vent «άνεμος» (< λατ. ventus)].

παρραβήση (η) [1832] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (α) η μη τήρηση (των ισχυόντων ή συμφωνηθέντων): η *παρραμική* ~ του νόμου *θα επισύρει άμεσες κυρώσεις* || *τροχλία* ~||- *τού καταστατικού* ΣΥΝ. αθέτηση, καταπίτηση ΑΝΤ. τήρηση (β) **παρραβήση καθήκοντος** αξιόποινη πράξη την οποία τέλει υπάλληλος ο οποίος με πρόθεση παρραβαίνει τα καθήκοντα τής υπηρεσίας του με σκοπό είτε να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο όφελος είτε να βλάψει το κράτος ή κάποιον άλλον (γ) **παρραβήση στρατιωτικής εντολής** στρατιωτικό αδίκημα που συνίσταται σε συνειδητή ενέργεια στρατιωτικού αντίθετη με τις εντολές που του είχαν δοθεί (δ) **κατά παρραβήση** (+γεν.) παρραβίνοντας, μη τηρώντας: *ενήργησαν ~ διεθνών και εθνικών κανόνων* || «η επικεκτική χρηματοδότηση τής εκλογικής πελατίας - τής συνταγματικός κατοχυρωμένης αρχής τής ισότητας των πολιτών» (εφημ.) • **2.** ΦΙΛΟΛ. το κύριο χορικό μέρος τής παλαιάς αττικής κωμωδίας, στο οποίο ο χορός αλλάζει θέση, στρέφεται προς τους θεατές και, εκπροσωπώντας τον ποιητή, δίνει συμβουλές, εκθέτει τη γνώμη του ποιητή σχετικά με τα δρώμενα στη σκηνή, σχολιάζει την πολιτική επικαιρότητα, λέγει σκώμματα κ.λπ. [ETYM < αρχ. παρραβήσις < παρραβαίνω].

παρραβάτης (ο) {παρραβατών}, **παρραβάτιδα** (η) [μετγν.] {παρραβατί-δων} το πρόσωπο που παρραβαίνει (νόμο, κανόνα, όρκο): *οι ~ οδηγί* || *οι ~ τιμωροί* || (με κεφ.) *Ιουλιανός ο -* (ο Βυζαντινός αυτοκράτορας που προσάβησε να αναβιώσει την αρχαία ελληνική θρησκεία). Επίσης *παρραβάτισσα* (η) [μεσν.]. — *παρραβατικός*, -ή, -ό [μετγν.]. [ETYM. αρχ. < παρραβαίνω].

παρραβατικότητα (η) (χωρ. πληθ.) (στην εγκληματολογία) η παράνομη συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από παρραβάσεις νομικών και κοινωνικών κανόνων: *εφηβική ~*

παρραβγαίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {παρραβγήκα} **1.** αγωνίζομαι (παράλληλα με άλλων), για να συγκριθούν οι επιδόσεις μας: *παρραβγαίνουμε στο κολύμπι*; || *με προκάλεσε να παρραβγούμε στη σκοποβολή* ΣΥΝ. αναμετρώομαι, συναγωνίζομαι **2.** (συνεκδ. με άρνηση δεν) νικό: *κανένας δεν του παρραβγαίνει στο τρέξιμο* • **3.** βγαίνω έξω από το σπίτι (για διασκέδαση) περισσότερο από όσο πρέπει.

παρραβιάζω ρ. μετβ. {παρραβιάσις-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** παρραβαίνω, δεν τηρώ: *και οι δύο πλευρές των αντιμαχόμενων παρραβιάσαν τη συμφωνία εκχειρίας* || *η απόφαση αυτή παρραβιάζει το Σύνταγμα* || ~ *κρατικό* | *υπηρεσιακό απόρητο* || ~ *συνθήκη* | *διάταξη* | *πρωτόκολλο* | *τα ανθρώπινα δικαιώματα* | *άσυλο* ΣΥΝ. αναίρω ΑΝΤ. κρατώ, τηρώ, σέβομαι **2.** ανοίγω (συνήθ. πόρτα, χρηματοκιβώτιο κ.λπ.) χρησιμοποιώντας βίαια μέσα: ο *κακοποιός παρραβιάσσε την εξωτερική πόρτα* | *την κλειδαριά ασφαλείας τού σπιτιού*- Φρ. **παρραβιάζω ανοικτές θύρες** | **πόρτες** | **πύλες** επιτυχγάνω κάτι χωρίς την αναμενόμενη δυσκολία ή ανακάλυπτο κάτι χωρίς σημασία ή προφανές, που το βλέπουν ή το γνωρίζουν όλοι **3.** εισέρχομαι παράνομα, εισέρχομαι σε (χώρο όπου απαγορεύεται η είσοδος μου): *τουρκικά αεροσκάφη παρραβιάσαν τον εθνικό εναέριο χώρο*.

[ETYM; μετγν. (συνήθ. τ. παρραβιάζομαι) < πάρα- + βιάζω | -ομαι. Η φρ. *παρραβιάζω ανοικτές θύρες* αποτελεί απόδ. τής αγγλ. *force an open door*]. **παρραβιάση** (η) [1832] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ενέργεια που γίνεται αντίθετα προς ό,τι έχει θεσπιστεί ή συμφωνηθεί επίσημα: ~ *κανόνων Διεθνούς Δικαίου* | *συμφωνίας* | *νόμου* | *συνθήκης* | *ανθρωπίνων δικαιωμάτων* | *τής ισχύουσας νομοθεσίας* | *τού απορρήτου των συνδιαλέξεων* | *τής οικογενειακής γαλήνης* | *εθνικού εναερίου χώρου* **2.** η απασφάλιση με παράνομο τρόπο: τής *κλειδαριάς τού σπιτιού* | *τής πόρτας τού χρηματοκιβωτίου από διαρρήκτες* **3.** η παράνομη είσοδος από κάποιον σε χώρο όπου απαγορεύεται να εισέλθει: ~ *των συνόρων* | *τού εναερίου χώρου* | *τού πανεπιστημιακού ασύλου*. **παρραβιάωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η ανατομική ένωση δύο οργανισμών (όπως συμβαίνει στα σιαμιά αδέρφια) κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να έχουν από κοινού όργανα τού σώματος, σωματικές λειτουργίες κ.λπ. **2.** ΖΩΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο διαφορετικά είδη κοινωνικών εντόμων, κυρ. μυρμηγκιών, χρησιμοποιούν την ίδια φωλιά, αλλά διατηρούν προνύμφες τους σε ιδιαίτερους χώρους. — **παρραβιωτικός**, -ή, -ό.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parabiosis]. **παρραβιάτρω** ρ. μετβ. [αρχ.] {παρραβιάτρω, παρραβιάφθηκα} (λόγ.) προκαλώ ζημιά σε (κάτι): *η συμφωνία αυτή παρραβιάτρω τα συμφέροντα τού λαού* ΣΥΝ. βλάπτω, ζημιώνω ΑΝΤ. ωφελώ.

παρραβλαστάνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρραβλάστησα} (λόγ.) **1.** βλαστάνω δίπλα σε κάτι άλλο **2.** βγάζω παρρακλάδια, παρραφουάδες **3.** (μτφ.) εμφανίζομαι κοντά ή μαζί με κάτι άλλο. **παρραβλάσταρο** (το) η παρραφουάδα (βλ. λ.).

παρραβλάστη (η) [μετγν.] {παρραβλαστούν} **1.** ΒΟΤ. βλαστός που φυτρώνει κοντά στο μητρικό φυτό, κυρ. από τις ρίζες ή τον υπόγειο κορμό του, και μπορεί να μεταφτενθεί ως ανεξάρτητο φυτό (βλ. κ. λ. *παρραβιάδα*) ΣΥΝ. παρραβλάσταρο **2.** ΑΝΑΤ. ο εμβρυϊκός ιστός αμέσως μετά τον πρώτο σχηματισμό τού εμβρύου. Επίσης παρραβλάστημα (το) [μετγν.]. **παρραβλέπω** ρ. μετβ. [αρχ.] {παρραβλέψα (παρραείδα στις σημ. 3, 4)} **1.** αφήνω απαρατήρητο: μην *παρραβλέπετε τους κινδύνους και τις δυσχέρειες τού ταξιδιού* ΣΥΝ. αγνώω ΑΝΤ. παρρατηρώ, προσέχω **2.** αφήνω συνειδητά απαρατήρητο: *οι αστυνομικοί συχνά παρραβλέπουν κάποιες μικροπαρραβάσεις* || *θα το παρραβλέψω αυτή τη φορά, την επόμενη όμως θα είμαι απετηρός* • **3.** βλέπω (κάποιον/κάτι) πολύ συχνά **4.** βλέπω πολύ καλά, συνήθ. στη ΦΡ. **βλέπω και παρραβλέπω**. — *παρραβλέψη* (η) [μετγν.]. **παρραβλήθηκα** ρ. → παρραβιάλλω

παρραβλήμα (το) (παρραβλήμ-ατος | -ατα, -άτων) ΝΑΥΤ. στρογγυλό κατασκευασμένο από πλέγμα σχοινιών, δέρμα, πλαστικό κ.ά., που κρέμεται στα πλευρά σκάφους και το προστατεύει από σύγκρουση ή τριβή με την προβλήτα ή με άλλο σκάφος, όταν προσπαθεί να αγκυροβολήσει ΣΥΝ. στρώματσο, μπαλόνι. [ETYM. αρχ. < παρραβάλλω (βλ. κ. βλήμα)]. **παρραβλητός**, -ή, -ό αυτός που μπορεί να παρραβληθεί, να συγκριθεί με κάποιον άλλο.

[ETYM. μετγν. < αρχ. παρραβάλλω (βλ. κ. βλή-μα)]. **παρραβολή** (η) **1.** (κυριολ.) η παρραθέση (δύο ή περισσότερων πραγμάτων), με σκοπό να ανευρεθούν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους: ~ *χειρογράφων* ΣΥΝ. σύγκριση, αντιπαρραβολή, παρραλληλισμός • **2.** αλληγορική αφήγηση που περιέχει κάποιο δίδαγμα-κυρ. προκειμένου για τις διδακτικές αφηγήσεις τού Ιησού: *η ~ τού Λούτρω* • **3.** ΓΕΩΜ. είδος ανοιχτής επίπεδης καμπύλης γραμμής **4.** το ακραίο τμήμα αγρού που δεν μπορεί να οργωθεί ή και ολόκληρος αγρός, που αποτελείται από μικρή και στενή λωρίδα γης και, ως εκ τούτου, δεν είναι δυνατόν να οργωθεί • **5.** ΝΑΥΤ. το σύνολο των χειρισμών προέλασης και πρόσδεσης πλοίου κατά μήκος τής προκυμιάς ή άλλου πλοίου ΣΥΝ. πλεύρισμα. [ETYM αρχ. < παρραβάλλω]. **παρραβολικός**, -ή, -ό [μετγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παρραβολή (βλ. λ.), αυτός που έχει χαρακτηρισά αλληγορίας: ~ *λόγος* | *διήγηση* **2.** αυτός που έχει τη μορφή παρραβολής, είδους καμπύλης γραμμής: ~ *κάσπρω* | *σπείρωμα*. **παρραβολο** (το) {παρραβόλ-ου | -ων} **1.** η προκαταβολή χρηματικού ποσού ως παρακαταθήκης σε δικαστικές υποθέσεις -κυρ. σε περιπτώσεις εφέσεων-, ώστε να χρησιμοποιεί ως ενέχυρο η εγγύηση για την πληρωμή προτίμου **2.** παραστατικό έγγραφο τής καταβολής σε δημόσια αρχή ορισμένου χρηματικού ποσού.

[ETYM; < αρχ. παρραβόλον, ουδ. τού επιθ. παρραβόλος < παρραβάλλω], **παρραβρίσκομαι** ρ. → παρραβρίσκομαι **παρραβρίστος**, -ή, -ο στη ΦΡ. εν **κρίπτω (και παρραβρίστω)** (εν κρίπτω και παρραβρίστω) κρυφά και μυστικά.

[ETYM οφΧ. < παρραβύω «φράζω, υπήγω, αποκλείω» < πάρα- + βύω (βλ. λ. βύωμαι). Η φρ. εν *παρραβρίστω* απαντά στον Δημοσθένη και στον Αριστοτέλη].

παρραβώ (να/θα) ρ. → παρραβαίνω **πάρα γάγγλιο** (το) {παρραγαγγί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. **1.** άθροισμα κυττάρων που αποτελούν τμήμα τού επινεφριδιακού συστήματος **2.** **παρρα-γάγγλια** (τα) μεμονωμένες καστανοκίτρινες σφαιρικές μάζες ιστού, που συνδέονται με διάφορα όργανα, λ.χ. την καρδιά, την κοιλιακή αορτή κ.ά. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Paraganglion].

παρραγάγω (να/θα) ρ. → παρραγάω **παρραγάδι** (το) {παρραγαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αλιευτικό όργανο σε σχήμα μακρού νήματος (μέχρι 200 μέτρα), από το οποίο κρένονται σε σταθερές αποστάσεις άλλα μικρότερα νήματα με δολωμένα αγκίστρια στο άκρο τους, ενώ το όλο σύστημα βυθίζεται στο νερό και συγκρατείται στον βυθό με βαρίδια.

[ETYM < μετγν. *παρραγαδίων*, υποκ. τού *παρραγαδής* «είδος φορέματος με κρόσσιο» < λατ. paragauda, πθ. περσ. δάνειο]. **παρραγγελέας** (ο) {παρραγγελέης} ΝΟΜ. ο συμβαλλόμενος στη σύμβαση παρραγγελέας για λογαριασμό τού οποίου συμβάλλεται ο παρραγγελοδόχος ενεργώντας στο όνομα του.

[ETYM < μετγν. *παρραγγελέης* «κατήγορος» < αρχ. *παρραγγέλλω*]. **παρραγγελία** (η) [αρχ.] (παρραγγελέων) **1.** (α) μήνυμα διά μέσου τού οποίου ζητεί κανείς να πραγματοποιηθεί επιθυμία ή εντολή τού: *φέρνω* | *πηγαίνω* ~ (σε κάποιον) || *μην έδωσε ~ η μάνα μου, όταν πάω στη Λαμία, να περάσω από τη θεία μου* || *εκτελώ ~* (β) (συνεκδ.) αυτό που έχει ζητηθεί: *-Μου έφερες την ~ μου; -Όχι, δεν μπόρεσα να βρω πουθενά αυτά που μου ζήτησες*- ΦΡ. **κατά παρραγγελία** σύμφωνα με ό,τι έχει παρραγγελέι, έχει ζητήσει από κάποιον κάποιος: *πολλοί ζωγράφοι δημιούργησαν αριστουργήματα ~ πλούσιων πελατών τους*-(ειδικότ.) **2.** η εντολή σε δημιουργό (καλλιτέχνη ή τεχνίτη) για συγκεκριμένη εργασία: *δέχτηκε πολλές ~ από πλούσιους Αθηναίους να ζωγραφίσει το πορτρέτο τους* || είναι πνιγμένος στις ~ **3.** (στο εμπόριο)

(α) εντολή για την προμήθεια ή την κατασκευή ορισμένου εμπορικού ή βιομηχανικού είδους: η *χώρα μας πρόβη σε* - νέων *λεωφορείων από γερμανική εταιρεία*- ΦΡ. *επί παραγγελία* | *κατόπι παραγγελίας* με παραγγελία (σημ. 3): *κατασκευάζουμε κοστούμια* - (β) (συνεκδ.) το εμπόρευμα ή το προϊόν, για την προμήθεια ή την κατασκευή τού οποίου δίνεται εντολή: *οι ~ στρατιωτικοί υλικοί δεν παραδόθηκαν ακόμη* || *τα παπούτσια νούμερο 47 είναι ειδική* ~ 4. (σε εστιατόριο, ζαχαροπλαστείο, καφενείο κ.λπ.) (α) το να πει ο πελάτης στον σεββιτόρο τι θέλει να φάει ή να πει: *ο σεββιτόρος παίρνει (τις) ~* (β) (συνεκδ.) ό,τι ζητεί ο πελάτης να φάει ή να πει · 5. (ο τ. *παραγγελιά*) το να ζητήσει πελάτης νυχτερινού κέντρου από την ορχήστρα να του παίξει συγκεκριμένο τραγούδι· (συνεκδ.) το τραγούδι που έχει ζητήσει · 6. ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας από τους συμβαλλόμενους (ο παραγγελιοδότης) αναλαμβάνει την υποχρέωση να συνάπτει συμβάσεις με τρίτα πρόσωπα στο όνομα του αλλά για λογαριασμό τού άλλου συμβαλλομένου (του παραγγελέα). Επίσης (λαϊκ.-οικ.) παραγγελιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγγέλλω*.

παραγγελιοδότης (ο) [1871] {παραγγελιοδότην} ο παραγγελέας (βλ.λ.).

παραγγελιοδόχικος, -ή, -ό [1897] 1. αυτός που σχετίζεται με τον παραγγελιοδόχο (βλ.λ.): - *γραφείο 2. ΟΙΚΟΝ. (ειδικότ.) παραγγελοδοχική λογιστική* κλάδος της λογιστικής που ασχολείται με τις εγγραφές, οι οποίες απεικονίζουν τις συναλλαγές τού παραγγελιοδόχου.

παραγγελοδόχος (ο/η) [1833] ΝΟΜ. ο συμβαλλόμενος στη σύμβαση παραγγελίας ο οποίος αναλαμβάνει την υποχρέωση να συνάπτει συμβάσεις με τρίτα πρόσωπα στο όνομα του αλλά για λογαριασμό του αντι συμβαλλομένου του (ο οποίος ονομάζεται *παραγγελέας*) (πβ. λ. *παραγγελοδότης*). [ΕΤΥΜ. < παραγγελία + -δόχος < δέχομαι].

παραγγέλλω [αρχ.] κ. *παραγγέλλω* [μεσν.] ρ. μετβ. (παράγγελλα (λόγ. παρηγγελία), παραγγελλήκα, παραγγελλμένος (λόγ. παρηγγελλμένος)) 1. στέλνω μήνυμα (σε κάποιον) μέσω τρίτου προσώπου: *τον παράγγειλε με κάποιον φίλο του να μη μπλεχτεί στην ιστορία* | *να έρθει αμέσως* ΣΥΝ. διαμηνύω, μηνώ, διαβιβάζω 2. (ειδικότ. για αρχές, αξιωματούχους κ.λπ.) ζητώ με διαταγή: *ο υπουργός Εθνικής Άμυνας παρήγγειλε ετοιμότητα των Ένοπλων Δυνάμεων της χώρας* ΣΥΝ. *προστάζω, διατάζω* 3. (στο εμπόριο) δίνω εντολή απευθείας ή μέσω παραγγελοδόχου για προμήθεια ή κατασκευή προϊόντος, βιομηχανικού είδους κ.λπ.: *δεν μπορούσε να βρει το βιβλίο στην Ελλάδα και το παρήγγειλε από το εξωτερικό* || *- δύο καινούργια κοστούμια στον ράφτη μου* || *«κοιμήσου και παρήγγειλα στην Πόλη τα προικιά σου...»* (νανούρισμα) 4. (σε εστιατόριο, καφενείο, ζαχαροπλαστείο κ.λπ.) λέω στον σεββιτόρο τι θέλω να φάω ή να πω: *~ μία σαλάτα* | *έναν καφέ* || *έχετε παραγγείλει;* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγγέλλω, -γκ-*.

παράγγελλα (το) [αρχ.] (παραγγέλλω-ατος | -ατα, -άτων) 1. (γενικά) εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης κίνησης, αυτό που παραγγέλλεται ή διατάσσεται: *ο γυμναστής έδινε τα ~ και τα παιδιά εκτελούσαν* ΣΥΝ. εντολή 2. (εκφραστ.) αυτό που υπογράφεται (από την ηθική, τη συνείδηση, το δίκαιο κ.λπ.): *να ακολουθείς πάντα τα ~ της συνείδησής σου* ΣΥΝ. επιταγή.

παραγγεληματικός, -ή, -ό → παραγγελλτικός

παραγγέλλω ρ. → παραγγέλλω

παραγγελλτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα παραγγελλίας ή παραγγελλίματος: *~ σήμα* | *γράφια* | *σημείωμα*. Επίσης παραγγελλιατικός.

παράγγινω ρ. αμετβ. αποθ. (παράγγινω-α (κ. παραέγινω), -ομένος) 1. ξεπερνώ τα όρια, φθάνω στην υπερβολή, στα άκρα: *παράγγινε το κακό* (η κατάσταση έγινε ανυπόφορη) ΣΥΝ. απογίνωμι 2. (+κατηγο-ρούμενο) αποκτά ιδιότητα πέρα από το κανονικό ή το ανεκτό όριο: *παράγγινε γκρινιάρης τον τελευταίο καιρό!* 3. (ειδικότ. για καρπούς) γίνωμι πολύ ώριμος, αρχίζω να χαλάω: *τα σικά παράγγιναν και πέφτουν* || *παραγγινομένες ντομάτες* ΣΥΝ. υπερωριμάζω, παρωριμάζω. — παραγγίνωμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ. < πάρα- + γίνωμι, άσχετο από το αρχ. *παράγγινωμι* «βρίσκειμα παραπλεύρως, έρχομαι ως βοηθός»].

πα ραγιάς (ο) → παραγγιάς

παράγκα (η) {παραγκών} μικρό πρόχειρο οίκημα, κατασκευασμένο από κάθε διαθέσιμο υλικό (σανίδες, λαμρίνες κ.λπ.): *δίπλα στα λατομεία ήταν οι ~, όπου ζούσαν οι εργάτες* || *στήνω μία ~ προσφύγων* | *Τσιγγάνων* | *αστέγων* ΣΥΝ. παράπηγμα. — (υποκ.) **παραγκούλα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαπάκα* (με μετάθεση της ηχηρότητας ή μέσω του τουρκ. *paranga*) < ιταλ. *bagacca* < ισπ. *bagaca* «καλύβα από λάσπη» < βιβρ. *baggo-«λάσπη»].

παραγκουπόλη (η) {παραγκουπόλ-εις, -εων} πόλη ή οικισμός που αποτελείται από παράγκες.

παραγκονίζω ρ. μετβ. (παραγκώνισα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) 1. θέτω στο περιθώριο (κάποιον που αποτελεί εμπόδιο): *το κλίμα στην εταιρεία είναι πολύ ανταγωνιστικό· ο ένας προσπαθεί να παραγκονήσει τον άλλον, για να φθάσει στην κορυφή* ΣΥΝ. υποσκελίζω, παραμερίζω ΑΝΤ. προσβά, ενισχύω 2. (σπάν.) αποθώ με τον αγκόνα. [ΕΤΥΜ. μετβ. < *παρ(α)-* + *-αγκονίζω* < *άγκον*].

παραγκωνισμός (ο) [1897] (μτφ.) ο εκποτισμός (κάποιου) στο περιθώριο, ο παραμερισμός του, ώστε να έχει μειωμένη αξία, δυνατότητα παρέμβασης, προβολής κ.λπ.: *ο ~ το ήταν σκόπιμος, ώστε να μη διεκδικήσει μετέπειτα την προεδρία* ΣΥΝ. υποσκελισμός. Επίσης παραγκώνιση (η) [1889].

παραγγλώσσα (η) {παραγγλωσσών} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των επικοινωνιακών στοιχείων που, χωρίς να ανήκουν στη γλώσσα, υποβοηθούν τη γλωσσική επικοινωνία με το να διευκρινίζουν και να συμπληρώ-

νουν τα γλωσσικά μηνύματα (π.χ. εκφράσεις τού προσώπου, χειρονομίες κ.τ.ό.) ΣΥΝ. μιμόγλωσσα. — παραγγλωσσικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. paralanguage (νόθο συνθ.)].

παραγγλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της γλωσσολογίας που έχει ως αντικείμενο μελέτη την παραγγλώσσα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. paralinguistics (νόθο συνθ.)].

παραγγαθίδα (η) (λόγ.) η φθοβιότα. — παραγγαθίδιος, -α, -ο [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραγγαθίς, -ίδος* «το τμήμα της περιφερειαίας που προστάτευε τα μάγουλα» < *πάρα-* + *-γαθίς* < *γνάθος*. Η λ. με τη σημ. «φθοβιότα» μαρτυρείται από το 1896].

παραγγωρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] (παραγγωρίσα-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) 1. υποτιμώ τη σημασία (στοιχείου, γεγονότος κ.λπ.): *παραγγωρίζεις τη σπουδαιότητα αυτής της εφεύρεσης* 2. δεν αξιολογώ (κάτι/κάποιον) τόσο όσο πραγματικά αξίζει: *στην πατρίδα του παραγγωρίσαν την αξία του και πήγε στο εξωτερικό, όπου θριάμβευσε* (συχνά στη μεσοπαθ. μετ. *παραγγωρισμένος, -η, -ο*): *πέθανε παραγγωρισμένος· πέρασαν πολλά χρόνια, μέχρι να δικαιωθεί το έργο του* ΣΥΝ. υποτιμώ ΑΝΤ. αναγγωρίζω, εκτιμώ · 3. αναγγωρίζω λαθρασιμέ-να, δεν αντιλαμβάνομαι ορθά την ταυτότητα κάποιου προσώπου: *παραγγωρίσα τον γιο σου και τον πέρασα για υπάλληλο* · 4. γνωρίζω (κάτι/κάποιον) πάρα πολύ καλά, σε φρ. τού τύπου *τον γνωρίζω και τον παραγγωρίζω τον κύριο 5.* (μεσοπαθ. *παραγγωρίζομαι*) αποκτά (με κάποιον) υπερβολική οικειότητα, που οδηγεί σε παρεξήγηση: *παραγγωριστήκαμε, μου φάνετα, και δεν θα τα πάμε καλά*. — **παραγγωρίσιμη** (η) [1852] (σημ. 1), παραγγωρίσιμα (το) (σημ. 2).

παράγοντας (ο) {παράγοντων} 1. οτιδήποτε προϋποτίθεται ως απαραίτητο στοιχείο ή συντελεί ώστε να γίνει ή να προκύψει κάτι, οτιδήποτε συμβάλλει στην παραγωγή αποτελέσματος: η τόλμη *υπήρξε καθοριστικός ~ της επιτυχίας μας* || *η ανάπτυξη της οικονομίας είναι βασικός* | *ουσιαστικός ~ για την ευμηνία της χώρας* || *η απόφαση ελήφθη υπό την επίδραση ποικίλων ~* || *η ολοκλήρωση του έργου αποτελεί συνάρτηση πολλών ~* || *η χώρα μας αποτελεί σταθεροποιητικό ~ στην ευρύτερη περιοχή* || *οργανικοί, ψυχολογικοί και κοινωνικοί παράγοντες συνέβαλαν στην ανάπτυξη της ασθένειας* ΣΥΝ. συντελεστής- ΦΡ. **ανθρώπινος παράγοντας** βλ. λ. *ανθρώπινος* 2. πρόσωπο που διαθέτει κύρος και επιρροή και, ως εκ τούτου, πρωτοστατεί σε συγκεκριμένο τομέα: *το έργο θα ολοκληρωθεί με τη συνδρομή των οικονομικών ~ της περιοχής* || *πολιτικός* | *κομματικός* ~ || *σημαντικός ~ της κοινωνικής ζωής τού τόπου* ΣΥΝ. προσωπικότητα · 3. ΜΑΘ. καθένας από τους αριθμούς (ή τις παραστάσεις) από τους οποίους παράγεται γινόμενο με πολλαπλασιασμό: *στον πολλαπλασιασμό 3 επί 5, παράγοντες είναι το 3 και το 5* || *στο γινόμενο (x + 1) (3x + 2) παράγοντες είναι η x + 1 και η 3x + 2* ΣΥΝ. πολλαπλασιαστικός, πολλαπλασιαστής. Επίσης (λόγ.) παράγον (παράγοντος). — **παραγοντικός, -ή, -ό**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *παράγων, -οντος, μετ. ενεστ. τού ρ. παράγω*. Η λ. επαν-αφέρθηκε σε χρήση χάρις στις σημ. τού αρχ. *παράγω* «κοδηγώ, καταυθύνω -τροποποιώ», με τις οποίες καλύπτεται το εύρος χρήσεων τής λ. σήμερα].

παραγοντίζω ρ. αμετβ. (μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.) (μειωτ.) συμπεριφέρομαι ως σημαντική προσωπικότητα σε έναν χώρο: *μόλις εκλέχθηκε στο δημοτικό συμβούλιο, άρχισε να παραγοντίζει και δημιουργήσε αντιπάθειες*.

παραγοντικός (ο) (μειωτ. για πρόσ.) μικρός και ασήμαντος παράγοντας (βλ.λ., σημ. 2), που δεν διαθέτει αξιολογική επιρροή.

παραγοντισμός (ο) (κακόσ.) η επικράτηση (συνήθ. με παράτυπες ή αντικανονικές παρεμβάσεις, λ.χ. στην πολιτική, αθλητική κ.λπ. ζωή) προσώπων που διαθέτουν επιρροή και που ελέγχουν τους μηχανισμούς (παραγοντες), εις βάρος των αρχών που δίνουν τη λειτουργία των μηχανισμών αυτών: *το συνδικαλιστικό κίνημα κινδυνεύει να διαβρωθεί από τον ~ και την παλααιοκομματική νοοτροπία*. — **παραγο-ντιστικός, -ή, -ο**.

παραγοντοποίηση (η) (-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) ΜΑΘ. (για αλγεβρικές παραστάσεις) η μετατροπή σε γινόμενο απλούστερων παραγόντων: *~ αριθμού* | *πολυωνύμου*. — **παραγοντοποιώ** ρ. {-είς, -εις}. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. factorisation]. **Παραγουάη** (η) (ισπ. Republica del Paraguay = Δημοκρατία τής Παραγουάης) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα την Ασουσιόν, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το γκουαράνι. — **Παραγουανός** (ο), **Παραγουανή** (η), **παραγουανικός, -ή, -ό**. [ΕΤΥΜ. < ισπ. Paraguay, από τον ομώνυμο ποταμό τής χώρας, τού οποίου το όνομα ανηγείται στις ινδιάν. λ. (τής γλώσσας Γκουαράνι) para «νερό, ποταμός» και guay «γεννημένος»].

παραγραμματισμός (ο) [μεσν.] η αλλοίωση λέξεως με αλλαγή ή εσφαλμένη τοποθέτηση γράμματος ΣΥΝ. αναγραμματισμός. — **παρα-Γραμματικός** ρ. [μετβ.]. **παραγραφή** (η) [αρχ.] ΝΟΜ. 1. θεσμός τού ουσιαστικού δικαίου, σύμφωνα με τον οποίον μία αξίωση παύει να είναι δικαστική επιδιώξιμη εάν ο δικαιούχος της παραλείψει να την ασκήσει μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα το οποίο ορίζεται στον νόμο (βλ. *ασοσβεστική προθεσμία*) 2. η κατάργηση των νόμων συνεπειών αδικημάτων λόγω τής παρέλευσης ορισμένου χρόνου από την τέλεση του: *~ τού αξιοποιών* (η άρση τού δικαιώματος τής πολιτείας να επιβάλει ποινή) || *~ ποινής* (η άρση τού δικαιώματος τής πολιτείας να επιβάλει την έκτιση ποινής που έχει ήδη οριστεί).

παράγραφος (η) [μετβ.] {παραγράφ-ου | -ων, -ους} 1. τμήμα γραπτού κειμένου, που αποτελείται συνήθ. από περισσότερες τής μιας περιόδους, διαθέτει νοηματική αυτοτέλεια και αλληλουχία σε σχέση με το υπόλοιπο κείμενο και έχει ως εξωτερικό γνώρισμα ότι ξεκινά από

νέα αράδα: ο χωρισμός ενός κειμένου σε παραγράφους || αλλάζω ~ 2. ΤΥΠΟΓΡ. (α) το σύμβολο (§), που χρησιμοποιείται για να δηλώσει την αρχή του παραπάνω τμήματος πεζού κειμένου (β) η προκαθορισμένου μεγέθους εσοχή στην αρχή του πρώτου στίχου των κειμένων που στοιχειοθετούνται 3. ΝΟΜ. η επιμέρους διάταξη νόμου. ΣΧΟΛΙΟ λ. παραπομπή.

παραγράφο ρ. μετβ. {παρ-έγραφα, -γράφηκα κ. (καθμ.) -αγράφτη-κα (λόγ. -εγράφη, -ης, -η... μτχ. παραγραφείς, -είσα, -έν), -αγεγραμ-μένος} 1. ΝΟΜ. ακυρώνω τη δυνατότητα δικαιώματος (αγωγής, μήνυσης) ή τις νομικές συνέπειες από τη διάπραξη αδικήματος λόγω παρελεύσεως της καθορισμένης από τον νόμο προθεσμίας: *παραγε-γραμμένο αδίκημα* · 2. γράφω για πολλή ώρα, περισσότερη από όσο χρειάζεται.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γράφω παραπλεύρως, παρεμβάλλω στο κείμενο», < πάρα- + γράφω. Η σημ. «ζητώ αναβολή της δίκης» είναι μτγν.]

παραγνός (ο) (σχολ. ορθ. *παραγνός*) (λαϊκ.) 1. νεαρός μαθητευόμενος τεχνίτης, που βοηθεί τον μάστορα στη δουλειά ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσιράκι, κάλφας 2. (σπανιότ.) ο θετός γιος, το υιοθετημένο παιδί ΣΥΝ. ψυχοπαίδι 3. (παλαιότ.) νεαρός στην ηλικία υπηρέτης: *δούλευε ~ || τον έχω ~ για τα θελήματα*.

παράγω ρ. μετβ. {παράτ. παρήγα, παρή-γαγα (να/θα παραγάω), -γθην, -ης, -η... (μτχ. παραγθείς, -είσα, -έν), -γμένος} 1. δημιουργώ (προϊόν), κυρ. σε μεγάλες ποσότητες: *το εργοστάσιο μας παράγει υφάσματα* || ~ *ενέργεια* | *πρώτες ύλες* ΣΥΝ. φτείαχνω, βγάζω, κατασκευάζω 2. (για τη γη) δίνω ως καρπό: *ο τόπος μας παράγει λάδι, βαμβάκι και λίγα κηπευτικά* 3. (ειδικότ.) κάνω (κάτι) να υπάρξει: *οι σιελόγιοι αδένες παράγουν σάλιο* || *οι παλμικές κινήσεις παράγουν ήχο* || *η ανεργία παράγει βία* 4. δημιουργώ, αποδίδω· ΦΡ. *παράγω έργο* είμαι αποδοτικός στην εργασία μου, είμαι δημιουργικός: *πολλοί εργαζόμενοι στο Δημόσιο, χωρίς να παράγουν καθόλου έργο*· (μεσο-παθ. *παράγονται*) 5. δημιουργώμαι, προκύπτω: *λόγω βιασίνης παράγονται πρόχειρα κείμενα* || *αυτά τα κοινωνικά φαινόμενα παράγονται από την πολιτική αστάθεια* 6. ΓΛΩΣΣ. σχηματίζομαι (από άλλη λέξη): η λέξη «λόγος» παράγεται από το ρήμα «λέγω» 7. ΦΙΛΟΣ, οδηγούμαι σε συμπεράσμα ακολουθώντας κατά τον συλλογισμό παραγωγική πορεία, δηλαδή από το γενικό προς το μερικό (παραγωγικός συλλογισμός)· -παραγωγιμότητα (η), παραγώγιμος, -η, -ο [1865]. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ παραπλεύρως, δίπλα ή κοντά σε τόπο», < παρ(α)- + άγω. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και οδήγησε στον σχηματισμό του λατ. ρήματος pro-duco. Στην Κ.Δ. απαντά επίσης η σημ. «όσπερ-αν περπατώντας, παρέρχομαι» (πβ. Ματθ. 20, 30: *δύο τυφλοί καθήμενοι παρά την οδό ν άκούσαντες, ότι Ήησούς παράγει-ΑΙούάνν. 2, 17: και ό κόσμος παράγεται και ή επιθυμία αυτού*)].

παραγωγή (η) [αρχ. | 1. (γενικά) η δημιουργία, ο σχηματισμός (πράγματος που πριν δεν υπήρχε): η - *χλωροφύλλη με τη φωτοσύνθεση* || η ~ *ηλεκτρικής ενέργειας* || (για προϊόντα της διανοίας) η ~ *κειμένων* | *έργων τέχνης* | *λογιστικής* | *επιστημονικών διατριβών* || η ~ *νομιοθετικού έργου* 2. το σύνολο των διαδικασιών που αποσκοπούν στη δημιουργία προϊόντος, κυρ. σε μεγάλες ποσότητες: *μαζική* | *εξάτομικευμένη* - || *πρωτογενής* - (προκειμένου για πρώτες ύλες) || *δευτερογενής* ~ (η βιοτεχνία και η βιομηχανία, δηλ. η αξιοποίηση των πρώτων υλών για την τελική δημιουργία προϊόντος) || *τριτογενής* ~ (ο τομέας της παραχής υπηρεσιών, με τις οποίες επιτυγχάνεται η διοχέτευση προϊόντων στην αγορά και διευκολύνονται οι συναλλαγές) || *κόστος παραγωγής* || *γεωργική* | *βιομηχανική* ||-| *χαρτιού* | *πετρελαίου* | *γάλα* | *αυτοκινήτων* || *από την ~ στην κατανάλωση* || *οι τιμές των προϊόντων μένουν σταθερές στους τόπους παραγωγής* 3. (συνεκδ.) το σύνολο των προϊόντων σε συγκεκριμένο τομέα: η *φεινή* - *μαλλιού* είναι η *μεγαλύτερη των τελευταίων χρόνων* || η *εθνική* - (το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται από την εθνική οικονομία στη διάρκεια ενός έτους) || (μτφ.) *πνευματική* ~ (όλα τα πνευματικά προϊόντα, π.χ. συγγράμματα, μελέτες, λογοτεχνικά, καλλιτεχνικά έργα) || η - *δίσκων ποιητικής μουσικής μεϊώνεται διαρκώς* 4. (α) χρηματοδότηση καλλιτεχνικού έργου, κυρ. κινηματογραφικής ταινίας ή τηλεοπτικής εκπομπής: *ταινία αμερικανικής* - (ταινία που χρηματοδοτήθηκε με αμερικανικά κεφάλαια) (β) συντονισμένη ενεργοποίηση μέσωσ και παραγόντων (οικονομικών, καλλιτεχνικών, τεχνολογικών, διευθυντικών κ.λπ.) για την πραγματοποίηση τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής, κινηματογραφικής ταινίας (γ) (συ-νεκδ.) η ίδια η τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή, κινηματογραφική ταινία κ.λπ.: *ελληνική* | *ευρωπαϊκή* | *ανεξάρτητη* ~ 5. ΓΛΩΣΣ. (α) η δημιουργία μιας νέας λέξης από ήδη υπάρχουσα: η ~ *ρηματικών επιθέτων με τη βοήθεια του επιθήματος -τος* (π.χ. *ζήλειο > ζήλευ-τός, πλουμίζω > πλουμισ-τός κ.λπ.*) (β) η διαδικασία και το αποτέλεσμα της σύνταξης (προφορικής ή γραπτής) ενός κειμένου ΣΥΝ. δημιουργία, εκπόνηση ΑΝΤ. πρόσληψη 6. ΦΙΛΟΣ, (στη Λογική) λογικός συλλογισμός, κατά τον οποίο από μια γενική πρόταση συνάγεται άλλη λιγότερο γενική ή μερική στο περιεχόμενο της (από το όλο το μέρος, βλ. κ. *παραγωγικός συλλογισμός, λ. παραγωγικός*) ΑΝΤ. επαγωγή · 7. ΣΤΡΑΤ. σχηματισμός στρατώνων, κατά τον οποίο τα διάφορα τμήματα στέκονται η πορεύονται σε φάλαγγα με μικρό μέτωπο, δηλ. κατά δυάδες ή τριάδες, και με μεγάλο βάθος ΣΥΝ. ουλαμός 8. ΝΑΥΤ. *γραμμή παραγωγής* πλειστή πλοίων, συνήθ. πολεμικών, το ένα πίσω από το άλλο. -παραγωγή β' συνθετικό που δηλώνει την καλλιέργεια ή εκτροφή και παραγωγή ενός πράγματος: *κρεατο-παραγωγή, ονο-παραγωγή, βιβλιο-παραγωγή*. παραγωγικός, -ή, -ό [1836] 1. αυτός που σχετίζεται με την παραγω-

γή ή τον παραγωγό: ~ *διαδικασίες* | *τομέας* | *μέσα* | *δυνάμεις* | *δομές* | *μονάδα* | *σχέσεις* || *είναι από τους πιο - συγγραφείς γράφει δύο μυθιστορήματα τον χρόνο* 2. ΟΙΚΟΝ. (α) *παραγωγική δυναμικότητα* η μέγιστη ικανότητα κλάδου ή τομέα να παράγει σε ορισμένο χρονικό διάστημα ορισμένη ποσότητα προϊόντων (β) *παραγωγικοί συντελεστές* η γη, η εργασία και το κεφάλαιο είτε ως σύνολο είτε χωριστά, όπως υπολογίζονται στη διαδικασία της παραγωγής (γ) *παραγωγική αξία* η αξία του κόστους ενός προϊόντος, κατ' αντιδιαστολή προς την αξία της κατανάλωσης του (δ) *παραγωγικός συνεταιρισμός* συνεταιρισμός παραγωγών προϊόντος 3. αυτός που παράγει την παραγωγή: ~ επένδυση | *έξοδα* 4. αυτός που αποδίδει παραγωγή, που αποδίδει έργο: ~ *εργασία* | *επιχείρηση* || (για πρόσ.) ~ *υπάλληλος* || (για χωράφια, ζώα κ.λπ.) ~ *αγρός* | *κατσίκια* ΣΥΝ. αποδοτικός 5. ΦΙΛΟΣ, (α) *παραγωγικός συλλογισμός* συλλογισμός που προχωρεί από γενικές κρίσεις σε μερικές, π.χ. «*Οι Λάκωνες είναι ολιγόλογοι, άρα και ο Βρασιίδας, που είναι Λάκων, είναι ολιγόλογος*» ΑΝΤ. επαγωγικός συλλογισμός (β) *παραγωγική μέθοδος* η αποδεικτική μέθοδος που βασίζεται σε συλλογισμούς του παραπάνω τύπου ΑΝΤ. επαγωγική μέθοδος 6. ΓΛΩΣΣ. αυτός που χρησιμοποιείται για την παραγωγή νέων λέξεων: ~ *κατά-ληξη* | *επίθημα* | *πρόθημα* || το ~ *επίθημα -άκι χρησιμοποιείται για την παραγωγή υποκοριστικών ουδετέρων*. — παραγωγικ-ά | -ώς [1880] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. γόνιμος.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. productif. Στη γλωσσ. σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. derivational], παραγωγικότητα (η) [1868] {χωρ. πληθ.} 1. η απόδοση της παραγωγής, η ικανότητα ή η δυνατότητα για παραγωγή: *υπάλληλος με μεγάλη ~* 2. ΟΙΚΟΝ. (α) η αποτελεσματική χρήση των πόρων και των μέσων παραγωγής, ώστε να λαμβάνεται η μεγαλύτερη δυνατή ποσότητα αγαθών και η ανώτερη δυνατή ποιότητα υπηρεσιών με το χαμηλότερο κόστος: *πρέπει να αυξηθεί η - των δημοσίων υπηρεσιών* ΣΥΝ. αποδοτικότητα, απόδοση (β) η σχέση ανάμεσα στον όγκο της παραγωγής που πραγματοποιήθηκε και στα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για τον σκοπό αυτόν: ~ *εργασίας* | *κεφαλαίου*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. productivité]. παραγωγός (ο/η) 1. αυτός που παράγει (καλλιέργει ή κατασκευάζει) προϊόν κατ' αντιδιαστολή προς τον έμπορο: *αγόρασε γάλα και τυρί κατευθείαν από τον ~* 2. αυτός που παράγει, που ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή προϊόντων, κυρ. γεωργικού, κατ' αντιδιαστολή προς τον καταναλωτή: ~ *σιταριού* | *λαδιού* | *οποροκηπευτικών* || *προτιμάτε να αγοράζετε προϊόντα απευθείας από τους ~;* (πβ. λ. μεσάζων) 3. ο επιχειρηματίας ή φορέας που χρηματοδοτεί τη δημιουργία κινηματογραφικού (ή τηλεοπτικού, θεατρικού) έργου: *ο σκηνοθέτης έπαισε τον - της ταινίας να ασχοληθεί το κεφάλαιο της παραγωγής* 4. το πρόσωπο ή ο φορέας που αναλαμβάνει την παραγωγή τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής: *στον ραδιοφωνικό ενημερωτικό μαραθώνιο κατά το έτιζ μετέχουν όλοι οι γυνοστοί - τον μουσικό προγραμματών του σταθμού* 5. αυτός που δημιουργεί ή προξενεί κάτι: *οι υδρατμοί είναι ~ βροχής*.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απατηλός, παροδηγητικός», < αρχ. παράγω. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. producteur]. παραγωγός, -ός, -ό [μτγν.] αυτός που παράγει (κάτι): ~ *χώρα*. παράγωγος, -η (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) 1. (α) αυτός που παράγεται από άλλων: ~ *πρόϊόν φ)* ΓΛΩΣΣ. *παράγω χρόνο* βλ. *ιστορικοί παράγωγοι χρόνο*, λ. *ιστορικός* 2. *παράγω* (το) {παραγώ-ου | -ων} (α) ό,τι παράγεται δευτερευόντως από άλλο προϊόν: η *βενζίνη είναι - του πετρελαίου* (β) ΓΛΩΣΣ. (i) (λέξη) που σχηματίστηκε όχι απευθείας από ρίζα, αλλά από το θέμα άλλης λέξης (ονόματος, ρήματος κ.λπ.) με προσθήκη σε αυτό κατάληξης ή/και προσφύματος, λ.χ.: *το υποκοριστικό ουσιαστικό «παιδάκι» είναι παράγωγο του «παιδί»* || *το ρήμα «φιλοσοφώ» είναι παράγωγο του ουσιαστικού «φιλόσοφος»* || *το ρήμα «παραδειγματίζω» είναι ~ του ουσιαστικού «παραδείγμα»* (γ) ΟΙΚΟΝ. *παράγωγα* (τα) (ή *χρηματο-οικονομικά παράγωγα προϊόντα*) (αγγλ. Derivatives) μία από τις πλέον σύγχρονες μεθόδους κάλυψης κινδύνων από εμπορικές, επενδυτικές ή κερδοσκοπικές πράξεις, είναι δηλαδή τα χρηματο-οικονομικά εργαλεία διαχείρισης κινδύνων συναλλάγματος και κινδύνων επιτοκίου: ονομαζόνται έτσι διότι δεν αποτελούν χωριστή κατηγορία προϊόντων, αλλά «παράγονται» ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων συναλλαγών, των οποίων το υποκείμενο μέσο (δηλαδή το αντικείμενο που μπορεί να αγοραστεί ή πωληθεί) μπορεί να είναι μετοχή, ομολογία, εμπόρευμα, πολύτιμα μέταλλα, συνάλλαγμα, τραπεζικό δάνειο ή μόνο ο τόκος του, προθεσμιακό συμβόλαιο ή ακόμη και ένας χρηματιστηριακός δείκτης: η *Αγορά Παραγώντων του Χρηματιστηρίου Αξιών* 3. ΧΗΜ. *παράγωγος* (η) {παραγώγου | -ων, -ους} κάθε χημική ένωση που προέρχεται από άλλη με αντικατάσταση υδρογόνου ή ομάδας ατόμων από άλλα άτομα ή ρίζες. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ευκίνητος», < παρ(α)- + γόνιος < γονία]. παράγωνος, -η, -ο χώρος που δεν έχει σχήμα κανονικού ορθογωνίου, που δεν είναι όλες οι γωνίες του ορθές: - *οικόπεδο* | *δομάτιο*. [ΕΤΥΜ < πάρα- + γωνία (πβ. κ. μεσν. *παργωνία*)]. παραδάκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) 1. χρέμα, λερτά: *αν δεν δουλώνεις, πώς θα βγει το ~;* 2. (ειδικότ.) πολύ χρέμα: *το φυσάει το -* (είναι πλου-

σιος).
 [ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *παράς* (βλ. λ.), πληθ. *παράδες*].
παραδαρμένος, -η, -ο → **παραδέρνω**
παραδαρμός (ο) → **παραδέρνω**
παραδέγγεμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι ευρείας αποδοχής για την αξία, την ορθότητα, τη σπουδαιότητα του: ~ *απόψεις* | *αρχές* | *διδασκαλίες* || (κ. ως ουσ.) *αμφισβητεί τα παραδέγγεμνα*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *παραδέγγωμαι*].
παραδέδομος, -η, -ο → **παραδίδο**
παραδέγω (το) {παραδέγω-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συγκεκριμένη περίπτωση που μπορεί να χρησιμοποιείται για να καταστήσει σαφέ-στ'ρο κάτι πιο γ'νικό, πιο αφηρημένο ή για να υποστηρίξει έναν ισχυρισμό: *ο ναός αυτός αποτελεί τυπικό ~ γοτθικής αρχιτεκτονικής* || *ένα ~ για τη λέξη «άγριος» είναι «ο λύκος είναι άγριο ζώο»* || *πάρε (ως) ~ τα τελευταία γεγονότα και θα δεις ότι έχω δίκιο* || *όσος μου ένα ~, για να καταλάβω τι εννοείς!* || *καλό | εύστοχο | διδακτικό | διαφορετικό ~* ΦΡ. *για παράδειγμα | παραδείγματος χάριν* (συντομ. π.χ.) | (λόγ.) *επί παραδείγματι* (λατ. exempli gratia) για την αναφορά περίπτωσης μ' την οποία αποδεικνύεται ή γίνεται σαφέστερο κάτι που λέγεται: *πολλά ζώα με φτερά δεν μπορούν να πετάζουν, ~ οι κότες, οι πάπιες, οι πικουνοί κ.ά.* **2.** οτιδήποτε λειτουργεί ως θετικό ή αρνητικό πρότυπο, οτιδήποτε δείχνει πώς πρέπει ή δεν πρέπει να ενεργεί κανείς: *ακολουθώ το ~ κάποιου* || *το φαινό- του ασυνήθον που έπεσε κατά την εκτέλεση του καθήκοντος* || *το ~ τον προηγούμενον πρέπει να σε συνετίζει* || *για το κατόντημα κάθε σπάταλου να έχει για ~ τον εξάδελφο σου*- ΦΡ. (α) *δίνο το καλό παράδειγμα* γίνονται πρότυπο προς μίμηση: *οι μεγάλοι πρέπει να δίνουν το καλό παράδειγμα στα παιδιά* (β) *παράδειγμα προς αποφυγή* | *προς μίμηση* οτιδήποτε πρέπει να έχει κανείς υπ' όψιν του, για να το αποφεύγει ή για να το μιμηθεί (γ) *ζωντανό παράδειγμα* για πρόσωπο που αποδεικνύει εμπράκτως ότι κάτι ισχύει ή μπορεί να πραγματοποιηθεί: *αυτός ο άνθρωπος αποτελεί ~ αυτοθυσίας* · **3.** ΓΛΩΣΣ. το σύνολο γλωσσικών στοιχείων που επιτελούν συναφή λειτουργία, συνδέονται μνημονικά με βάση ένα κοινό τους χαρακτηριστικό και μπορούν να εμφανίζονται το ένα αντί του άλλου σε συγκεκριμένη θέση της πρότασης: *το μορφολογικό ~ του ενεστώτα του ρήματος «γράφω» αποτελούν οι τύποι: γράφω, γράφεις, γράφει, γράφουμε, γράφετε, γράφουν* (βλ. *παραδειγματικός άξονας, παραδειγματικές σχέσεις, λ. παραδειγματικός*). — (υποκ.) *παραδειγματικά* (το). [ΕΤΥΜ. αρχ. ~ *παραδείκνυμι* «απαβάλλω, παρουσιάζω μέσω συγκρίσεως» < *πάρα-* + *δείκνυμι* «δείχνω», βλ. κ. *δείγμα*].
παραδειγματίω ρ. μετβ. [μτγν.] {παραδειγματίω-α, -τηκα (λόγ. -θη-κα), -μένος} **1.** δίνω παράδειγμα σε (κάποιον) (για το πώς πρέπει να ενεργεί στο εξής): *ελπίσω η αποτυχημένη σου προσπάθεια να σε παραδειγματίσει 2. σφραγίζω με το παράδειγμα* (κυρ. με τιμωρία): *ο δάσκαλός μου τιμώρησε, για να παραδειγματίσει τους άλλους* **3.** (με-σποθ. *παραδειγματίζωμαι*) διδάσκω (από το καλό ή κακό παράδειγμα, το πάθημα, την τιμωρία άλλου): *μακάρι να παραδειγματίσει από αυτόν και να συνεχίσει το έργο του!*
παραδειγματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελεί παράδειγμα προς σφραγισμό: ~ *τιμωρία* **2.** αυτός που αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση: ~ *πειθαρχία* | *τάξη* | *εργασία* ΣΥΝ. υποδειγματικός, πρότυπος · **3.** (α) *παραδειγματικός άξονας* (i) ΜΑΘ. ο ένας από τους δύο άξονες τεμνόμενους άξονες, που συνιστούν το καρτεσιανό σύστημα αναφοράς, κατ' αντιδιαστολή προς τον συνταγματικό (οριζόντιο) άξονα (ii) ΓΛΩΣΣ. κατηγοριοποίηση των γλωσσικών στοιχείων από τον γλωσσολόγο Φ. ντε Σωσσύρ, έτσι όπως συνδέονται τα στοιχεία αυτά στο μινλό μας, στην εσωτερικευμένη γνώση που έχουμε της μητρικής μας γλώσσας, κατά ομάδες («παραδείγματα», π.χ. το παράδειγμα του ουσιαστικού, του ρήματος, τα διάφορα παράδειγμα κλίσεως ουσιαστικών, ρημάτων κ.ο.κ., το παράδειγμα των συνωνύμων, τον ομορ-ρίζων), ώστε η χρήση του ενός να ανακαλεί στη μνήμη άλλα που ανήκουν στο ίδιο παράδειγμα (βλ. λ.) (β) ΓΛΩΣΣ. *παραδειγματικές σχέσεις* οι συνειρμικές ή μνημονικές σχέσεις μεταξύ των γλωσσικών στοιχείων, οι οποίες βασίζονται στην υποκαταστασιμότητα, δηλ. στη δυνατότητα καθενός όρου να αντικαταστήσει άλλον, που δεν εμφανίζεται μέσα στην πρόταση και που ανήκει στο ίδιο γλωσσικό παράδειγμα, π.χ. στην πρόταση *ο μαθητής έλυσε το πρόβλημα*, το άρθρο *ο* ως προσδιορισμός μπορεί να αντικατασταθεί από τα επίσης προσδιοριστικά *ένας, κάποιος κ.ά., το μαθητή* από τα *σπουδαστής, φοιτητής κ.ά.*, που ανήκουν στο ίδιο παράδειγμα συνωνύμων. — *παρα-δειγματικ-ά* | -ως [αρχ.] επίρρ.
 [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παραδείγμα*. Οι γλωσσ. σημ. ανάγονται στο γαλλ. αντιδάν. *paradigmatique* (λ.χ. *axe paradigmatique* «παραδειγματικός άξονας»)].
παραδειγματικός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η προβολή παραδείγματος (κυρ. ποιητής που επιβάλλεται σε κάποιον) για σφραγισμό και συνεκδ. ο σφραγισμός που επιτυγχάνεται με τον τρόπο αυτόν: *ο δάσκαλος τον τιμώρησε για | προς ~, παραδείσεινός, -ια, -ιο* αυτός που φαίνεται σαν να ανήκει στον παράδεισο λόγω της εξαιρετικής του ωραιότητας: ~ *ομορφιά* | *τοπίο* ΣΥΝ. *παραδείσιος, παραδεισιακός*, -ή, -ό [μτγν.] **1.** *παραδείσιος*: ~ *συνήθεις* **2.** αυτός που σχετίζεται με τον παράδεισο. **παραδείσιος**, -α, -ο [1854] **1.** αυτός που τιμωρεί στον παράδεισο, που διαθέτει εξαιρετική ωραιότητα: ~ *τοπίο* ΣΥΝ. *παραδείσιος, παραδεισιακός, θεσπέσιος, ονειρικός, παραμυθένιος* **2.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τον παράδεισο (βλ. λ.): ~ *αθωότητα* **3. παραδείσιο πτηνό** στρουθοκάμηλο πτηνό φ. κυρ. στη Νέα Γουινέα, στις Μο-λοκίες Νήσους και στη Β. Αυστραλία και ξεχωρίζει για το πολύχρω-

μο φτέρωμα και τους θεαματικούς χρωματισμούς του αρσενικού.
παραδείσιος (ο) {παραδείσιος-ου | -ον, -ους} **1.** Π.Δ. ο κήπος στον οποίο ο Θεός εγκατέστησε τους Προτοπλαστούς Αδάμ και Εύα και από τον οποίο εκδιώχθηκαν ύστερα από την πτώση, το προπατορικό αμάρτημα ΣΥΝ. κήπος της Εδέμ **2.** ΘΕΟΛ. (α) ο περίλαμπρος νοητός ουράνιος χώρος στον οποίο, κατά τη χριστιανική παράδοση, εγκαθίστανται οι ψυχές των δικαίων μετά θάνατον ΑΝΤ. κόλαση (β) η κατάσταση της ουράνιας ευτυχίας και μακαριότητας των δικαίων, οι οποίοι μετά τη μέλλουσα κρίση θα κληρονομήσουν τη βασιλεία του Θεού **3.** (γενι-κότ.) τόπος μεταθανάτιας ευδαιμονίας, κατά το δόγμα διαφόρων μονοθεϊστικών θρησκειών (λ.χ. του χριστιανισμού, του ισλαμισμού, του ιουδαϊσμού) και κατά τις πεποιθήσεις όσων λαών πίστευαν στην αθανασία της ψυχής (λ.χ. των αρχαίων Περσών, Σκανδιναβών κ.ά.) ΦΡ. (παροιμ.) *το ξύλο βγήκε απ' τον παράδεισο* ο ξυλοδαρμός αποτελεί άριστο μέσο σφραγισμού **4.** τόπος πανέμορφος και ειδυλλιακός: *τα εξωτικά νησιά είναι επίγειοι ~* ΑΝΤ. κόλαση **5.** (μτρ.) (α) κατάσταση που προσφέρει τη μέγιστη ικανοποίηση (σε κάποιον): *ο χώρος των υπολογιστών είναι ο - του!* (β) τόπος που θεωρείται ιδανικός για κάτι/κάποιον: *η χώρα αυτή είναι φορολογικός ~* || *το Παρίσι είναι ο - των καλλιτεχνών και των ποιητών*. ΣΧΟΛΙΟ *λ. δάσος, πάρκο*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < μέσ. περσ. *pardēz (> σύγχρ. περσ. pālez «κήπος»), πβ. κ. οβστ. pairi-dāza «περικλειστός (κήπος)». Η αντίστοιχη εβρ. λ. είναι pardēs «κήπος», η οποία θεωρείται επίσης περσ. δάνειο. Βλ. λ. *Εδέμ*].
παραδέκτος, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθήμε.) **παραδέκτος** αυτός που έγινε ή μπορεί να γίνει αποδεκτός, που αναγνωρίζεται ως σωστός ή θεμιτός: ~ *επιχείρημα* | *πίστη* ΣΥΝ. αποδεκτός ΑΝΤ. *απαράδεκτος, απορριπτός*.
παραδέρνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {παράδ-ειρα (παραδέειρα στη σημ. 4), -αμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (κυρ. για πλοία) χτυπιέμαι και κλυδονίζομαι από τα κύματα: *η βαρκοβίλα παράδερνε ώρες μες στη φουρτούνα* **2.** (μτρ.-για πρόσ.) *παλεύω* με αντίξοες καταστάσεις, υποφέρω δεινά και ταλαιπωρίες, χωρίς να ησυχάζω: *χρόνια παράδερνε στην Αφρική, αλλά δεν κατόρθωσε να πλουτίσει* ΣΥΝ. *βολοδέρνω* **3.** (η μτχ. *παραδαρμένος*, -η, -ό) αυτός που έχει υποστεί πολλές δοκιμασίες, που έχει περάσει βάσανα και ταλαιπωρίες ΣΥΝ. *τυραννισμένος, πολυπάθης* ΑΝΤ. *ευτυχής* ♦ (μετβ.) **4.** *δέρνω* κάποιον πολύ. — *παραδαρμός* (ο) [μεσν.].
 [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παραδέρω* «γδέρνω» < *πάρα-* + *δέρω* (βλ. κ. *δέρνω*). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].
παραδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {παραδέ-χθηκα (καθήμε. -χτηκα), -δεγμένος} **1.** δέχομαι (κάτι) ως ορθό και δίκαιο, συμφωνώ (με κάτι): ~ *ότι κάτι είναι η καλύτερη λύση* || ~ *κάτι εμμέσως* || *δεν παραδέχεται ότι υπάρχει ζωή σε άλλους πλανήτες* || *πολεμάει αλύπητα όσους δεν παραδέχονται τις απόψεις του* ΣΥΝ. *δέχομαι, αποδέχομαι, εγκρίνω, επιδοκιμάζω* ΑΝΤ. *αρνούμαι, απορρίπτομαι, αμφισβητώ* **2.** επιβεβαιώνω (κάτι) ως αληθινό, προβαίνοντας σε ομολογία: ~ *τα λάθη μου* | *τα ελαττώματά μου* | *ότι έχω άδικο* | *την ήττα μου* || *ότι φοβόμαι τα αεροπλάνα* | *τα φιδία* ΣΥΝ. *αναγνωρίζω, ομολογώ* ΑΝΤ. *αρνούμαι* **3.** (για πρόσ.) κρίνω (κάποιον) άξιο: *στη μαγειρική τον ~ είναι αξέπαστος* ΣΥΝ. *αναγνωρίζω*. ΣΧΟΛΙΟ *λ. αποθετικός, μετοχή*.
παραδίδο κ. (καθήμε.) **παραδίδο** ρ. μετβ. {παρέδωσα (παραδέδωσα στη σημ. 14), παραδίδωμαι, παραδομένος (λόγ. παραδεδομένος)} **1.** (~ *κάτι σε κάποιον*) (α) δίνω (κάτι) στα χέρια (κάποιου): *τον ~ δέμα* | *γράμμα* | *εμπορεύματα* | *ένα μίνιμα* || *αν βρεις πολύτιμα αντικείμενα, πρέπει να τα παραδώσεις στην αστυνομία* || *οι διαγωνιζόμενοι πρέπει να παραδώσουν τις κόλλες τους ως τις 12.00* ΣΥΝ. δίνω ΑΝΤ. *παραλαμβάνω* ΦΡ. (α) (μτρ.) *παραδίδο τα όπλα* (*παραδίδομαι όπλα*, Ξενοφ. *Κύρου Ανάβασις* 5, 1, 28) ομολογώ ότι νικήθηκα, υποκύπτω ΣΥΝ. *καταθέτω τα όπλα, συνθηκολογώ* (β) *παραδίδο το πνεύμα* | *την ψυχή* | *την ύστατη πνοή* (*παρέδωκεν το πνεύμα*, Κ.Δ. Ιωάν. 19, 30) *πθανώ* ΣΥΝ. *ξεψυχώ, εκπνέω* (β) δίνω για χρήση: *το υπουργείο θα παραδώσει το έργο στην κυκλοφορία σε έναν μήνα* || *οι νέες εγκαταστάσεις θα παραδοθούν για λειτουργία από την κατασκευάστρια εταιρεία σύντομα* (ειδικότ.) **2.** εκχωρώ ή μεταβιβάζω την κυριότητα ή τη χρήση πράγματος: *δεν θα παραδώσουμε ούτε σπιθαμή ελληνικού εδάφους!* || *οι πολιορκημένοι είναι αποφασισμένοι να μην παραδώσουν το φρούριο* **3.** μεταβιβάζω (αρχή, αξίωμα, υπηρεσία κ.λπ.) σε αντικαταστάτη: - *τη διεύθυνση* | *τη διοίκηση* | *το ταμείο* | *την προεδρία* || ~ *την ηγία της εξουσίας σε κάποιον* ΣΥΝ. *παραχωρώ* ΑΝΤ. *παραλαμβάνω, αναλαμβάνω* **4.** εμπιστευόμαι (πρόσωπο ή πράγμα) στη φροντίδα (κάποιου): *σου ~ το παιδί, να το φροντίσεις όσο θα λείπω* || *θα φυλάζουμε για πάντα τις πολύτιμες υποθήκες που μας παραδόσαν* ΣΥΝ. *αφήνω, αναθέτω* **5.** αφήνω (κάποιον/κάτι) στην εξουσία ή στο έλεος (κάποιου): *παραδίδομαι στις φλόγες* (στην καταστροφική δύναμη της φωτιάς) || *τον παρέδωσε στην κοινή γλιείν* **6.** (για πρόσ.) θέτω (κάποιον) στην εξουσία άλλου: *η Ιταλία παρέδωσε τον καταχραστή στις ελληνικές αρχές* (εξέδωσε) || *ο Ιούδας παρέδωσε τον Χριστό στους σταυρωτές του* (κατέδωσε, πρόδωσε) || *ο Αυστριακός παρέδωσε τον Ρήγα στους Τούρκους* **7.** *μεταδίδο γνώσεις* (υπό μορφή μαθήματος) ΦΡ. **παραδίδο μαθήματα** (i) κάνω μαθήματα ως ειδικευμένος στη διδασκαλία συγκεκριμένου μαθήματος: *ζει παραδίδοντας μαθήματα ξένων γλωσσών* (ii) ενεργώ διδακτικά (προς τρίτους), υποδεικνύω πώς πρέπει να ενεργεί κανείς ή λειτουργώ ως υποδείγμα: *στη χθεσινή ομιλία του στη Βουλή ο υπουργός παρέδωσε μαθήματα πολιτικής ρητορικής* (μεσποθ. *παραδίδομαι* | *παραδίνομαι*) **8.** πάω κάθε αντίσταση και θέτω τον εαυτό μου στη διάθεση του αντιπάλου: *ο καταζητούμενος παραδόθηκε στην αστυνομία* || ~ *άνευ όρων* ΣΥΝ. *καταθέτω τα όπλα* **9.** (μτρ.) αφιερώνω όλη του την ενέργεια, τις σκέψεις ή και τα αισθήματά μου, προσηλώνομαι: - *σε διαλογισμούς* / *σε ονειροπλήσεις* || *«και παρεδίδο εις σκέψεις φιλοσοφικές και εις*

ποιητικές εικόνες» (Α. Παπαδιαμάντης) ΣΥΝ. αφοσιώνομαι, αφιερώνομαι, επιδιώκομαι 10. (μτφ.-κακός.) υποδουλώνομαι απόλυτα (σε πάθος, συνήθεια κ.λπ.): έχει παραδοθεί στην ακολασία | στις ηδονές || μην παραδίνεις τόσο εύκολα στην απελπισία ΣΥΝ. αφήνομαι, ενδίδω ΑΝΤ. αντιστέκομαι 11. αφήνομαι (σε καταστροφή): η πόλη παραδόθηκε στη λεηλασία 12. (τριτοπρός. **παραδίδεται**) λέγεται, αναφέρεται από την παράδοση: *συγκέντρωσε και δημοσίευσε ότι ~ σχετικά με την Αλωση της Πόλης* ΣΥΝ. θρυλείται, μαρτυρείται 13. (λόγ.) **παραδεδωμένα** (τα) όσα προέρχονται από την παράδοση (τα ήθη, τα έθιμα κ.λπ.): 14. (μόνο στον τ. **παραδίνο**) δίνω σε πολύ μεγάλη ποσότητα, περισσότερο από όσο πρέπει: *μην τον παραδίνεις θάρρος, γιατί θα αρχίσει να αυθαιρετεί || το λάθος μου είναι ότι σου παραέδωσα σημασία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, **πεθαίνω**. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. **παραδίδομαι** < πάρα- + δίδωμι «δίνω»].

παραδίπλα επίρρ. 1. πιο δίπλα, παραπλευρώς: στεκόταν εδώ ~ 2. (ως επίθ.) αμέσως διπλανός: η - πόρτα.

παραδιπλανός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται παραπλευρώς, μετά τον διπλανό.

παραδομένος, -η, -ο → παραδίδο

παραδοξολόγος (ο/η) [μεσν.] (λόγ.) 1. ΦΙΛΟΛ. καθέννας από τους συγγραφείς της ελληνιστικής και μεταγενέστερης εποχής, που τα έργα τους περιγράφουν φαινόμενα, επιτεύγματα ή γεγονότα, τα οποία θεωρούνται παράδοξα, δηλ. ξεφεύγουν από την καθιερωμένη λογική τάξη και την κοινή εμπειρία και προκαλούν την έκπληξη και τον θαυμασμό των αναγνωστών 2. (γενικότ.) συγγραφέας παραδόξων ιστοριών.

παραδοξολογία (η) [αρχ.] {παραδοξολογιών} 1.η περιγραφή ή διήγηση θαυμαστών και απίθανων πραγμάτων 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε ακούγεται παράξενο, σαν να μην ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ότι δεν είναι αληθοφανές ΣΥΝ. τερατολογία. Επίσης παραδοξολογία (το) [μτγν.].

παραδοξολόγος (ο/η) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που διηγείται πράγματα παράδοξα, ακατανόητα, που δεν συμβιβάζονται με τη λογική ΣΥΝ. τερατολόγος, παράλογος. — **παραδοξολόγο** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

παραδόξος, -η, -ο 1. (γενικότ) αυτός που βρίσκεται τελειώς έξω από τα συνηθισμένα, που παραβιάζει τη φυσική τάξη των πραγμάτων και γ' αυτό δεν γίνεται εύκολα πιστευτός: *διηγείται ~ ιστορίες || έλιψε το πρόβλημα με πολύ - τρόπο || γθες μου συνέβη ένα πολύ ~ περιστατικό* ΣΥΝ. αλλόκοτος ΑΝΤ. συνήθης, κανονικός, φυσιολογικός 2. **παραδόξος(ν)** (το) (παραδόξ-ου) | -ων] (α) οτιδήποτε φαίνεται άτοπο (ως αντίθετο προς τις παραδεκτές αντιλήψεις, τα συνηθισμένα ή τα λογικά αναμενόμενα): *το ~ της υπόθεσης βρίσκεται στην αντίθεση των ενδιαφερομένων κανείς δεν μπορεί να την εξηγήσει* (β) ΦΥΣ. κά-θε φυσικό φαινόμενο που φαίνεται να περιέχει αντιφάσεις και να αντιβαίνει στους κανόνες της κοινής λογικής: *υδροστατικό ~* 3. ΙΑΤΡ. (παθολογικό φαινόμενο) που φαίνεται να βρίσκεται σε αντίθεση με τα άλλα συμπτώματα της ασθένειας: *~ σφυγμός* (αριούς σφυγμός που παρατηρείται σε περιπτώσεις υψηλού πυρετού). — **παραδοξότητα** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ *Πα- < πάρα- + -δόξος < δόξα «γνώμη, άποψη» (βλ. λ.)].

παραδόξως επίρρ. [αρχ.] κατά παράξενο, ανεξήγητο τρόπο (ως σχόλιο σε γεγονός που αναφέρεται): ~, *δεν ασχολήθηκε καθόλου με αυτό το ζήτημα* (είναι παράξενο που δεν ασχολήθηκε). ΣΧΟΛΙΟ λ. **επίρρημα**.

παραδόσιμος, -η, -ο (λαϊκ.) υπερβολικά φιλοχρήματος, πρόσωπο που θεωρεί το χρήμα ως υπέρτατη αξία ΣΥΝ. φιλάργυρος, τσιγγούνης ΑΝΤ. αφιλοκερδής, γενναιοδωρός. — **παραδοσιμσία** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. **τσιγγούνης**. [ΕΤΥΜ < παρὰς (πληθ. **παράδες**) + πιστός].

παραδότηση (η)]-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} 1. το δόσιμο, το να παραδίδει κανείς κάτι σε κάποιον: *η εταιρεία μας εγγράφει την άμηση ~ του προϊόντος στο σπίτι του πελάτη || ~ δεμάτων | εμπορευμάτων | αποσκευών || πληρωτές κατά την ~ || δελτία παραδόσεως* ΣΥΝ. επίδοση ΑΝΤ. παραλαβή, λήψη (ειδικότ.) 2. η μεταβίβαση εξουσίας, υπηρεσίας, αξιώματος κ.λπ. στον διάδοχο ή τον αντικαταστάτη: η ~ του θρόνου στον διάδοχο 3. (α) το να τίθεται (κάποιος/κάτι) υπό την εξουσία, την κυριαρχία άλλου: η ~ του εγκληματία στις αρχές (β) η παραδοχή ήτας και η υποταγή στις αξιώσεις του εχθρού ή του αντιπάλου: η ~ των πολιτοκυμμένων || ο στρατηγός αξίωσε την άνευ όρων ~ της πόλης · 4. η διδασκαλία μαθήματος, η διαδικασία μεταδόσεως γνώσεων: *μετά την εξέταση στο μάθημα της ημέρας αρχίζει η ~ του επόμενου κεφαλαίου || οι ~ του καθηγητή θα αρχίσουν την επόμενη εβδομάδα || ~ μαθημάτων* Αγγλικής ΣΥΝ. διασχί, μάθημα · 5. το σύνολο αλλά και το καθένα χωριστά από τα στοιχεία του παρελθόντος ενός πολιτισμού, που διασώζονται προφορικά και μεταδίδονται από στόμα σε στόμα και από γενιά σε γενιά: *το έθιμο αυτό προέρχεται εκ παραδόσεως || η επέτειος εορτάστηκε σύμφωνα με την ~ || υπέρμαχος | λάτρης της ~ || κρατώ την ~* ΦΡ. (α) **λαϊκή παράδοση** η παράδοση που περιλαμβάνει το σύνολο των έργων ή των δραστηριοτήτων που εκφράζουν τον λαό και χαρακτηρίζεται από ανωνυμία, τυποποίηση, συλλογικότητα κ.ά. ΑΝΤ. λόγια παράδοση (β) **λόγια παράδοση** η παράδοση που περιλαμβάνει τα έργα των λογίων και που χαρακτηρίζεται από προσωπικό ύφος, πρωτοτυπία, επεξεργασία κ.ά. ΑΝΤ. λαϊκή παράδοση 6. **παραδόσεις** (οι) (α) τα ήθη και τα έθιμα, οι καθιερωμένες αρχές και συνήθειες, ηθικές αντιλήψεις κ.λπ., που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά: *πρέπει να τηρούμε τις ~ || λαϊκές | πανάρχαιες ~* ΣΥΝ. τα παραδεδωμένα, τα πατροπαράδοτα (β) μυθικές διηγήσεις που πλάθονται από τον λαό: *σύμφωνα με τις ~, τη σπηλιά φρουρούσε ένας δράκος* ΣΥΝ. μύθοι, θρύλοι 7. η συνήθεια, το να γίνεται κάτι σε σταθερή βάση με προσήλωση στην τήρηση των τύπων: *είναι*

~ στην οικογένεια μας να δίνουμε δύο ονόματα στο πρώτο παιδί - ΦΡ. **κατά παράδοση** σύμφωνα με ορισμένη συνήθεια: *τον χορό ανοίγει ~ το τιμόνιο πρόσωπο* 8. ΘΕΟΛ. **Ιερά Παράδοση** η μία από τις πηγές της ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας, μαζί με την Αγία Γραφή, η οποία περιλαμβάνει τις διδασκαλίες των Πατέρων της Εκκλησίας και όσα έχουν διατυπωθεί στις εκκλησιαστικές συνόδους 9. ΦΙΛΟΛ.

(α) **άμηση παράδοση** το σύνολο των χειρογράφων ενός έργου που έχουν διασωθεί (β) **έμηση παράδοση** τα παρθέματα ενός κειμένου που παραδίδονται από άλλους συγγραφείς και, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι μεταφράσεις σε άλλες γλώσσες. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, **έθνος**. [ΕΤΥΜ < αρχ. **παραδίδομαι** < παραδίδομαι (βλ. λ. **παραδίδο**)]. **παραδοσιακά** επίρρ. 1. σύμφωνα με την παράδοση: *σκέτομαι | ντύνομαι | μαγειρεύω | ζω ~* · 2. (καταχρ.) σύμφωνα με τον παγιωμένο, συνηθισμένο τρόπο: *~ τις Κυριακές όλη η οικογένεια πηγαίναμε για φαγητό σε μια ψαροταβέρνα* ΣΥΝ. κατά παράδοση. **παραδοσιακός**, -ή, -ό 1. αυτός που γίνεται όπως απαιτεί η παράδοση, που συμφωνεί με τα πρότυπα που καθιερώθηκαν από την παράδοση: οι *τουρίστες προτιμούν τις ταβέρνες με ~ ατμόσφαιρα* || ~ τρόπος ζωής | τέχνη | ποίηση | μουσική | ενδυμασία | αρχιτεκτονική | οικιαμός | χορός | μέθοδος | επάγγελμα | οργανοακαϊκής | ελληνική κουζίνα | φαγητό ΑΝΤ. νεοτεριστικός, μοντέρνος ΦΡ. (α) **παραδοσιακοί ρόλοι** οι ρόλοι που αντιστοιχούν στην παραδοσιακή κοινωνία (β) **παραδοσιακή κοινωνία** η κοινωνία πριν από τη βιομηχανική εποχή, η οποία χαρακτηριζόταν κυρίως από τον αγροτικό προσανατολισμό της, την περιορισμένη χρήση τεχνολογίας, τη σταθερότητα των εθίμων, την αυστηρότητα των ήθων κ.ά. 2. ΓΛΩΣΣ. **παραδοσιακή | σχολική γραμματική** η γραμματική που αποσκοπεί στην εκμάθηση της μητρικής γλώσσας για χαρακτηριστικούς σκοπούς, κυρίως μέσα στο σχολείο, μέσω εμπειρικής προσέγγισης της δομής της και όχι σύμφωνα με συγκεκριμένο θεωρητικό υπόβαθρο (μολονότι δεν στερείται παντελώς θεωρητικής βάσεως): *διαρθρώνεται σε φθολογολογικό, τυπολογικό και ετυμολογικό μέρος, στριγγίζεται στην κατηγοριοποίηση στα γνωστά «μέρη του λόγου», επιμένει στους πίνακες παραδειγμάτων των γραμματικών τύπων (ονόματος, ρήματος κ.λπ.) και έχει, κατά κανόνα, ρυθμικό χαρακτήρα* 3. αυτός που έχει διαμορφωθεί από παλιά και έχει συγκεκριμένα αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά: *οι ~ ψυφοφόροι του κόμματος προτιμούν άλλον τύπο αργήσου || η ~ δομή του υπουργείου αίφνης ανατρέπεται*. — **παραδοσιακά** επίρρ. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. traditionnel].

παραδοσιακρατία (η) (χωρ. πληθ.) η αντίληψη σύμφωνα με την οποία πρέπει να διατηρείται οτιδήποτε έχει σχέση με την παράδοση ή προέρχεται από αυτήν. Επίσης **παραδοσιαρχία**. [ΕΤΥΜ Απόδ. του γαλλ. traditionalisme]. **παραδοτέος**, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να παραδοθεί στον δικαιούχο: *το εμπόρευμα είναι ~ στις δύο του μινός* ΑΝΤ. παραληπτέος. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < παραδίδομαι (βλ. λ. **παραδίδο**)].

παραδότης (ο) (παραδοτών) αυτός που παραδίδει (κάτι): *ο ~ του εμπορεύματος* ΑΝΤ. παραλήπτης [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. **παραδίδομαι** (βλ. λ. **παραδίδο**)]. **παραδοσιμότητα** (η) [χωρ. γεν. πληθ.] (καθην.) η γυναικία που βοηθεί στις δουλειές του σπιτιού επ' αμοιβή: *παίρνω ~ τρεις φορές τον μήνα* ΣΥΝ. οικιακή βοηθός.

παραδοσιμότητα, -α, -ο [1853] αυτός που βρίσκεται κοντά στον ποταμό Δούναβη: *~ ημεωνίες* (η Μολδαβία και η Βλαχία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας) ΣΥΝ. παρίστριος.

παραδοχή (η) 1. η αναγνώριση της ορθότητας (γνώμης ή πράγματος): *οι επισημόνιστοι του έθνους γενικής ~ || ~ της ανοχής | της απουχίας | των ελαττωμάτων μου || ~ της ανετορότητας κάποιου* ΣΥΝ. αποδοχή, ομολογία, αναγνώριση ΑΝΤ. άρνηση, απόρριψη 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε γίνεται δεκτό ως αληθινό ή έγκυρο για τις ανάγκες συλλογισμού, επιχειρήματος κ.λπ.: *οι ισχυρισμοί του βασιζόνται σε λανθασμένες ~*. [ΕΤΥΜ; αρχ. < **παραδέχομαι**].

παραδρομή (η) (λόγ.) η έλλειψη προσοχής, η απροσεξία: *λάθος εκ παραδρομής* ΣΥΝ. απροσεξία, αβλεψία. ΣΧΟΛΙΟ λ. **λάθος**. [ΕΤΥΜ αρχ. < πάρα- + -δρομή < απρφ. **δραμείν** (που χρησιμοποιήθηκε ως απρφ. αορ. β' του ρ. **τρέχω**), βλ. λ. **δρόμος**].

παραδό [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **παραδόθε** επίρρ. (καθην.) (για κίνηση) πιο εδώ, πιο κοντά: *έλα λιγάκι ~!* ΑΝΤ. παρακέι.

παραδόσω (να/θα) ρ. → παραδίδο **παραείμαι** ρ. συνδέτ. (παραιμούν) (καθην.) είμαι περισσότερο από όσο πρέπει, έχω (ιδιότητα) σε υπερβολικό βαθμό: *παραείναι παχύς, πρέπει να κάνει δίαιτα* || *παραείσαι σπάταλος - κάνε λίγη οικονομία!* **παραεκκλησιαστικός**, -ή, -ό → παραεκκλησιαστικός **παραεμπόριο** κ. **παραεμπόριο** (το) {παραεμπορίου | χωρ. πληθ.} η άσκηση εμπορίου με παράνομο τρόπο.

παραξουσία (η) {παραξουσιών} (κακός.) ομάδα προσώπων που οργανώνονται συνήθ. με την ανοχή ή την κάλυψη της επίσημης εξουσίας και δρουν παρασηκηνικά, κατά τρόπον ώστε να επηρεάζουν τους φορείς της ή γενικά να επεμβαίνουν στο έργο της. — **παραξ-ξουσιαστικός**, -ή, -ό. **παραξέω** επίρρ. (καθην.) περισσότερο προς τα έξω, πιο έξω: *έλα ~!* ΑΝΤ. παραμέσα.

παραέχω ρ. μετβ. {παραείχα} (καθην.) έχω σε υπερβολικό βαθμό (κάτι): *Παραείχει θάρρος! Να είσαι πιο προσεκτικός!* || (κ. ως βοηθητικό ρήμα) *παραείχει πάρει θάρρος τώρα τελευταία!* (αντί έχεις **παραπά-ρει...**) {παραέχονυμεγαλώσει τα γόρτα του κήπου.

παραζάλη (η) {χωρ. πληθ.} 1. δυνατή ζάλη και σύγχυση: *μέσα στην -του δεν ήξερε τι έκανε* 2. (κατ' επέκτ.) μεγάλος θόρυβος και ταραχή.

κατόρθωσε να το σκάσει μέσα στην ~ ΣΥΝ. αναστάτωση, αναταραχή, ανακατωσούρα.

παράζαλιζω ρ. μετβ. [μεσν.] (παράζαλις-α | -τηςκα, -μένος) 1. προκαλώ ζαλάδα, πονοκέφαλο σε κάποιον με τις ενοχλήσεις μου 2. ενοχλώ πολύ κάποιον. — παράζαλις (το).

παραθαλάσσιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται κοντά στη θάλασσα: ~ περιοχή | θέρετρο | χωριό | οικόπεδο ΣΥΝ. παράλιος, παράκτιος ΑΝΤ. μεσόγειος.

παραθάρρεϊο ρ. αμετβ. {παραθάρρεϊα} (καθημ.) παίρνω υπερβολικό θάρρος: πες του να μην παραθάρρει μαζί μου.

παραθείο (το) {χωρ. πληθ.} φωσφορούχος οργανική ένωση, που χρησιμοποιείται ευρύτατα στη γεωργία ως εντομοκτόνο φάρμακο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parathion].

παράθεμα (το) [μτγν.] {παράθεμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΦΙΛΟΛ. το απόσπασμα από συγγραφικό έργο, που παρατίθεται αυτοόσιο σε κείμενο ή σπανιό. στον προφορικό λόγο: το βιβλίο του βρήκει παραθέματα αρχαίων φιλοσόφων 2. ΜΟΥΣ. η σύνθεση που συνδυάζει έναν αριθμό γνωστών μελωδιών, είτε ταυτόχρονα είτε σπανιό. διαδοχικά, για τη δημιουργία ιαρχής εντύπωσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. ρητό.

παραθερίζω ρ. αμετβ. [1887] {παραθέρισα} περνώ το καλοκαίρι μου: Πού θα παραθερίσετε φέτος; ~ Στο εξοχικό μας στο Πόρτο Ράφτη ΣΥΝ. καλοκαιριάω ΑΝΤ. ξεχειμωνιάζω.

[ΕΤΥΜ. < πάρα- + -θερίζω < θέρος (κατά το αρχ. παρα-χειμάζω), άσχετο από το μτγν. παραθερίζω «θερίζω παράνομα (σε γειτονικό χωράφι)»].

παραθερισμός (ο) [1887] η διαμονή κατά το καλοκαίρι σε τόπο εξοχικό: φέτος πήγαμε στη Σάμο για ~.

παραθεριστής (ο), **παραθερίστρια** (η) {παραθεριστριών} το πρόσωπο που παραθερίζει, που διαμένει στην εξοχή κατά το καλοκαίρι: οι ~ μένουν στο χωριό μας από τον Ιούλιο ως τον Σεπτέμβριο.

παραθεριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον παραθερισμό ή τους παραθεριστές: ~ περιοχή | κέντρο | οικισμός.

παραθερμάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παραθερμ-ανα, -νθηκα, -σμένος} θερμαίνω υπερβολικά ΣΥΝ. παραζεσταίνω.

παράθεση (η) [αρχ.] 1-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. (κυριολ.-σπάν.) η τοποθέτηση ενός αντικειμένου κοντά σε άλλο ΣΥΝ. παράταξη 2. η εξέταση δύο ή περισσότερων πραγμάτων για την επισήμανση ομοιοτήτων, διαφορών, αναλογιών ΣΥΝ. παραβολή, αντιπαραβολή, σύγκριση, παραλληλισμός, αντιβολή 3. (επίσ.) αναφορά στον γραπτό ή προφορικό λόγο: ~ επιχειρημάτων | χωρίων αρχαίων συγγραφέων | αποσπασμάτων από τη Βίβλο | ερωτημάτων ΣΥΝ. παρουσίαση, μνημόνευση 4. (κατ' επέκτ.) η παρουσίαση πραγμάτων που ενισχύουν ισχυρισμό, συλλογισμό κ.λπ.: ~ εγγράφων 5. (επίσ.) η προσφορά (φαγητού): ~ γεύματος · 6. ΓΛΩΣΣ. ουσιαστικό ή αντωνυμία που λειτουργεί ως ομοιοτύπος προσδιορισμού συνήθ. σε ουσιαστικό, εντάσσοντας το σε γενικότερη κατηγορία· ισοδυναμεί με αναφορική πρόταση, λ.χ. η Αγία Σοφία, το μέγα μοναστήρι (αντί τη Αγία Σοφία, που είναι μέγα μοναστήρι).

παράθεσις, -η, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την παράθεση 2. ΓΛΩΣΣ. **παραθετικά** (τα) οι τύποι του συγκριτικού και υπερθετικού βαθμού επιθέτων και επιρημάτων: τα ~ του «ευγενής» είναι «ευγενέστερος, ευγενέστατος».

παράθετο ρ. μετβ. {παρέθεσα, παρατίθειμαι, παρατέθηκα (λόγ. πα-ρετέθη, -ης, -η..., μτγ. παρεθείς, -είσα, -έν), -ειμένος} 1. (σπάν.) θέτω (πράγμα) το ένα κοντά στο άλλο ΣΥΝ. παρατάσσω 2. (επίσ.) (λόγ.) εξετάζω (δύο ή περισσότερα πράγματα), για να εντοπίσω πιθανές ομοιότητες, διαφορές, αναλογίες κ.λπ. μεταξύ τους: ~ κείμενα | αντικείμενα ΣΥΝ. αντιπαραθέτω, παραβάλλω, αντιπαραβάλλω, συγκρίνω, παραλληλίζω 3. αναφέρω (σεύρα πραγμάτων): πριν καταλήξει η επιτροπή σε απόφαση, οι δύο πλευρές θα παραθέσουν τα επιχειρήματα τους || - παραδείγματα | συμπεράσματα | χωρία αρχαίων συγγραφέων ΣΥΝ. (καθημ.) αραδιάζω 4. (κατ' επέκτ.) εμφανίζω (κάτι που ενισχύει ισχυρισμό, συλλογισμό κ.λπ.): ~ έγγραφα | αποδεικτικά στοιχεία | την επίμαχη επιστολή ΣΥΝ. προσκομίζω 5. (επίσ.) προσφέρω (φαγητό): ο πρόεδρος της Δημοκρατίας θα παραθέσει επίσημο δείπνο προς τιμήν του ξένου πρωθυπουργού. [ΕΤΥΜ. μεσν.< αρχ. παρατίθημι < πάρα- + τίθημι (βλ. λ. θέτω)].

παραθεωρώ ρ. μετβ. {παραθεωρείς... | παραθεωρ-ησα, -ήθηκα, -ημέ-νος} (λόγ.) εξετάζω κάτι επιπόλαια, παραμελώ ή παραβλέπω κάτι: δεν πρέπει να παραθεωρήσουμε ότι, παρά τα σημερινά της προβλήματα, η Ρωσία παραμένει μια υπολογισίμη δύναμη στον παγκόσμιο χάρτη.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. παραθεωρώ (-έω), αρχική σημ. «εξετάζω κάτι παραλληλώς προς κάτι άλλο, συγκρίνω», < πάρα- + θεωρώ. Η σημ. «παραβλέπω» είναι μτγν.].

παραθήμα (το) {παραθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. γλωσσικό στοιχείο που τίθεται στην αρχή, στο μέσον ή στο τέλος λέξεως (πρόθημα, ένθημα, επίθημα) για τον σχηματισμό ή την κλίση της: με την ίδια έννοια χρησιμοποιείται περισσότερο ο όρος πρόσφωμα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < πάρα- + -θημα (< αρχ. τίθημι), κατ' αναλογία προς τους όρους έν-θημα, επί-θημα, πρό-θημα. πβ. κ. μτγν. παραθήματα «κοσμημένα, παράσημα»].

παράθλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} οπτ. το φαινόμενο κατά το οποίο μια δέσμη φωτός δεν έχει ευθύγραμμη διάδοση, όταν διέρχεται από μικρή οπή και πέφτει πάνω σε ειδικό διάγραμμα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. diffraction].

παραθησκευτικός, -ή, -ό αυτός που δραστηριοποιείται στον χώρο μιας θρησκείας έξω από τα όρια των επίσημων θρησκευτικών φορέων: ~ οργάνωση.

παραθυμίων ρ. αμετβ. κ. μετβ. {παραθύμω-σα, -μένος} (καθημ.) ♦ 1.

(αμετβ.) θυμώνω υπερβολικά ♦ 2. (μετβ.) θυμώνω, εξοργίζω υπερβολικά.

παράθυράκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό σε μέγεθος παράθυρο- (μτφ.) 2. (καθημ.) η δυνατότητα να παρακαμφθεί ένας νόμος ή κανόνας: κυρ. η ασάφεια στη διατύπωση ενός νόμου, η οποία διευκολύνει κάποιον να τον παρακάμψει ή να αποφύγει τις κυρώσεις που επιβάλλει: βρήκε ένα ~ στη διάταξη | στον νόμο 3. (γενικότερ.) η δυνατότητα να γίνει κάτι διαφορετικά από ό, τι έχει προβλεφθεί, από ό, τι έχει προκαθοριστεί: η ανακοίνωση φαίνεται λιγότερο αδιάλλακτη, καθώς αφήνει ~ για συμβιβασμό.

παραθυροειδής, -ής, -ές [1892] {παραθυροειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. **παραθυροειδής αδένας** καθέννας από τους τέσσερις μικρούς ενδοκρινείς αδένες που βρίσκονται κοντά στον θυροειδή και με τις ουσίες που εκκρίνουν συμβάλλουν αποφασιστικά στον έλεγχο του επιπέδου του ασβετίου στο αίμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parathyroïde].

παράθυρο (το) {παραθυρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-λογот.) το παράθυρο (βλ.λ.): «το ~ σου άνοιξε | ρίξε μου μια γλυκιά ματιά» (λαϊκ. τραγ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. παραθύριον, υποκ. του ουσ. παράθυρα «πλάγια πόρτα» < πάρα- + θύρα].

παράθυρο (το) {παραθύρ-ου | -ων} 1. άνοιγμα σε τοίχο ή τέγχομα κλειστού χώρου (κτηρίου ή μεταφορικού μέσου), το οποίο χρησιμοποιεί για αερισμό και φωτισμό του εσωτερικού του: ανοικτό | κλειστό ~ || κοίταξε από το ~ στον δρόμο || στην καινούργια πολυκατοικία κάνουν μεγάλα ~ || το ~ σου αυτοκινήτου | του βγαίνουν 2. (ειδικότερ.) το τζάμι με το οποίο καλύπτεται κάθε τέτοιο άνοιγμα: καθαρίζω τα ~ του σπιτιού || τα ηλεκτρικά ~ ενός οχήματος 3. (συνεκδ.) το κούφωμα, (ξύλινο, αλουμινένιο, μεταλλικό κ.λπ.) πλαίσιο στο οποίο στερεώνεται το τζάμι, με το οποίο καλύπτεται το παραπάνω άνοιγμα: δεν βλόμαε ακόμη τα ~ στην οικοδομή 4. το παραθυρόφυλλο (σημ. 1): άνοιγμα διάλατα τα ~ του σπιτιού, να μπει καθαρός αέρας · 5. (σε τηλεοπτικές συζητήσεις) το μέρος της τηλεοπτικής εικόνας στο οποίο εμφανίζεται (συνήθ. μέσα σε πλαίσιο) πρόσωπο που δεν βρίσκεται στο στούντιο, αλλά συμμετέχει για ορισμένο χρόνο στη συζήτηση εμφανιζόμενο έτσι στην οθόνη μαζί με τους υπόλοιπους συνομιλητές · ο πολιτικός αυτός είναι τακτικός θαμώνας των ~ των δελτίων ειδήσεων 6. ΠΑΗΡΟΦ. ο ορθογώνιος χώρος στην οθόνη, στον οποίο εμφανίζεται μέρος αρχείου ή εικόνας ή γενικότερα πληροφορίες που αφορούν σε δραστηριότητα του ΗΥ: είναι δυνατόν να υπάρχουν στην οθόνη συγχρόνως περισσότερα παράθυρα και ο χρήστης να τα χρησιμοποιεί εκ περιτροπής · 7. (μτφ.) (α) (κακός.) η χρησιμοποίηση πλαγίων μέσων για την επίτευξη σκοπού: σ' αυτή τη θέση μπήκε από το ~ (δηλ. διορίστηκε όχι με τον καθιερωμένο και νόμομο τρόπο) (β) οτιδήποτε διευκολύνει την πρόβασή ή την επικοινωνία με κάτι άλλο: τα βιβλία ανοίγουν ένα ~ στον κόσμο (προσφέρουν δηλ. τη δυνατότητα να γνωρίσει κανείς εν μέρει τον κόσμο) || ~ στο όνειρο | στη ζωή (γ) καθέτι που διευκολύνει μελλοντική εξέλιξη: η διατύπωση αυτή αφήνει ένα ~ για πρόσθετες ασήσεις 8. (για νόμο) η ασάφεια στη διατύπωση νόμου, η οποία διευκολύνει κάποιον να τον παρακάμψει ή να αποφύγει τις κυρώσεις που επιβάλλει: το παράθυράκι (σημ. 2) · 9. (στον υπό-δρόμο) τα τελευταία 400 μ. του στίβου του υποδρόμου. — (υποκ.) παραθυράκι (το) (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. παράθυρος (ενν. θύρα), με άλλαγή γένους, < παράθυρα «πλάγια πόρτα» < πάρα- + θύρα. Στην πληροφ. η λ. αποδίδει το αγγλ. window].

παραθυρόφυλλο (το) [1889] 1. καθένα από τα ξύλινα, μεταλλικά κ.λπ. πλαίσια, με τα οποία κλείνονται εξωτερικά τα παράθυρα, για να προστατεύεται το τζάμι και να αποδίδεται η είσοδος στο κτήριο ΣΥΝ. παντζούρι 2. καθένα από τα τζαμιωτά πλαίσια, με τα οποία φράσσονται τα ανοίγματα των παραθύρων, ώστε να μπαίνει φως, αλλά να εμποδίζεται η είσοδος του κρύου και του αέρα μέσα στο κτήριο. **παραϊατρικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με επαγγελματική ενασχόληση βοηθητική του έργου των γιατρών (λ.χ. στη διάγνωση και τη θεραπεία ασθενειών): ~ επαγγέλματα (λ.χ. οι οδοντοτεχνίτες, οι οπτικοί, οι μαιές, τα νοσηλευτικά επαγγέλματα). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. paramedical (νόθο συνήθ.)]. **παραίνεση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. ο συμβουλευτικός λόγος, η προσπάθεια επηρεασμού (κάποιου) προς το θεωρούμενο ως σωστό ή ενδεδειγμένο: χάρη στις ~ των δικών του συνέχισε τις σπουδές του ΣΥΝ. συμβουλή, νουθεσία 2. ο προτρεπτικός λόγος: ύστερα από τις έντονες ~ του πλήθους πήρε τον λόγο ΣΥΝ. προτροπή. — **παραίνετικός**, -ή, -ό [μτγν.], **παραίνετικ-ά** | -ός [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **συμβουλή**.

παραϊνώ ρ. μετβ. {παραϊνεύς... | παρήνευσα} (λόγ.) 1. προτρέπω (κάποιον) να κάνει (κάτι), παρακινώ 2. απευθύνω συμβουλευτικά προς (κάποιον), τον ωθώ προς αυτό που θεωρώ σωστό ή ενδεδειγμένο: τον ~ προς το καλό ΣΥΝ. συμβουλεύω, νουθετώ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. παραϊνώ (-έω) < παρ(α)- + ανώ < ανός]. **παραϊσθήση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. αισθητηριακή εμπειρία που δεν προκαλείται από πραγματικά ερεθίσματα, αλλά από διάφορες σωματικές και πνευματικές δυσλειτουργίες ή από αντίδραση σε συγκεκριμένες τοξικές ουσίες: οπτικές | ακουστικές ~ 2. (συνεκδ.) η αίσθηση που προκαλείται από τέτοια εμπειρία, καθώς και το αντικείμενο ή η σκηνή που οπτικοποιείται: έντονη ~ || η μόνιμη ~ του ήταν ότι χαιτούσε μια καμπάνα || βλέπω | έχω παραϊσθήσεις. — **παραϊσθητικός**, -ή, -ό [1862], **παραϊσθητικά** επίρρ. **παραϊσθησία** (η) [1892] {παραϊσθησιών} μη φυσιολογική αίσθηση λόγω διαταραχής της αισθητικότητας του δέρματος, π.χ. το μυρμηγκισμα, το μουδιασμα, το γαργαλιό κ.λπ. — **παραϊσθησιώδης**, -ή.

-ό.
[ETYM. Ελληνογενής ζέν. όρ., < γαλλ. *paresthésie*].
παραισθησιγόνο, -ός, -ο (για φάρμακα, ουσίες) αυτός που προκαλεί
παραισθήσεις. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *hallucinogène* (νόθο
συνό)].

παραίτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ηθ'λήμνη
εγκατάλειψη συγκεκριμένης θέσης, αξιώματος ή δικαίωματος: ~ από
την προεδρία || δίνω | υποβάλλω την ~ μου || εξαναγκάζομαι σε ~ || δη-
λώση παραίτησως || ζητώ την ~ κάποιου || δέχομαι την ~ σου 2. (συ-
νεκδ.) έγγραφο με το οποίο δηλώνει κανείς επισήμως στην αρμόδια
αρχή ότι εγκαταλείπει θέση, αξίωμα ή δικαίωμα του: έχω την ~ του
στο γραφείο μου || σκίζω την ~ κάποιου || ~ από κληρονομικό δικαίω-
μα 3. (μτφ.) η εγκατάλειψη (προσπάθεια, αγώνα, διεκδίκησης), συ-
νήθη από απογοήτευση ή ηττοπάθεια: η ~ απ' τη ζωή || στα λόγια του
διέκρινε μια - και βαθιά απογοήτευση.

παραίτιος, -α, -ο(ν) (αρχαιοπρ.) αυτός που ευθύνεται για κάτι (μερικός
ή εξ ολοκλήρου). [ETYM. αρχ. < *παρ(α)-* + *αίτιος*].

παραίτημα ρ. αμετβ. αποθ. {παραίτησι... | παραίτη-θηκα, -μένος)
(+από) 1. υποβάλλω την παραίτηση μου, εγκαταλείπω εκουσίως θέ-
ση, αξίωμα ή δικαίωμα που έχω: ~ από την αρχηγία | από τη θέση του
διευθυντή | από την εταιρεία | από βουλευτής | από τη διαδοχή στον
θρόνο υπέρ κάποιου | από κάθε αξίωση || (λόγ. + γεν.) δήλωσε ότι πα-
ραιτείται παντός δικαίωματος του | του αξιώματος του 2. χάνω το εν-
διαφέρον μου, τη διάθεση για συμμετοχή και δραστηριοποίηση σε
κάτι, αποδέχομαι μια κατάσταση με ηττοπάθεια: ~ απ' τη ζωή || (απο-
λύτως) μετά τον θάνατο της κόρης του έχει παραιτηθεί εντελώς 3. (η
μτχ. **παραιτημένος**, -η, -ο) αυτός που έχει εγκαταλείψει κάθε διεκδι-
κηση, αγώνα ή προσπάθεια, που αποδέχεται παθητικά ή μοιρολατρι-
κά μια κατάσταση: προκαλεί θλίψη να βλέπεις παλιούς αγωνιατές
παραιτημένους ή συμβιβασμένους να σιωπούν μπροστά στα σύγχρονα
προβλήματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. < αρχ. *παραίτοιμα* (-έ-), αρχική σημ. «ζητώ χάρη, ικετεύω»
(κατ' επέκτ. «ζητώ να απαλλαγώ από καθήκον ή υποχρέωση») <
παρ(α)- + *αυτοίμαι*].

παραίτω ρ. μετβ. {παραίτεϊς... | παραίτησα} καταχρ. σχηματισμός
ενεργ. τύπου μόνο για ερων. χρήση, προκειμένου να υποδηλώσουμε
ότι κάποιος που ισχυρίστηκε ότι παραιτήθηκε με δική του θέληση,
στην πραγματικότητα εξαναγκάστηκε σε παραίτηση: τον παραιτή-
σαν από υπουργό (πβ. λ. αυτοκτονώ).

παρακάθημαι ρ. αμετβ. αποθ. {παρακάθ-ησαι, -ηται, -ήμεθα, -ησθε, -
ηταν ευχρ. στον ενεστ. κ. στη μτχ. παρακαθήμενος, -η, -ο) (λόγ.).
1. κάθομαι δίπλα (σε κάποιον), κυρ. με βάση συγκεκριμένη ιεραρχία
2. μετέχω (σε συγκέντρωση με επίσημο χαρακτήρα): ~ σε συνέδριο |
συμπόσιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. αρχ. < *πάρα-* + *κάθημαι* (βλ. λ. κάθομαι)].

παρακάω, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συμβαίνει σε ακατάλληλο χρόνο,
που δεν γίνεται την πρόποσα χρονική στιγμή ή περίοδο: μη βιαστείς:
θα είναι ~ κάτι τέτοιο αυτή την εποχή || η αντίδραση του ήταν ~ και
ετεροχρονισμένη ΣΥΝ. ακαίριος, ανεπίκαιρος ΑΝΤ. επίκαιρος,
έγκαιρος. — **παρακάω** | **παρακαίριος** [αρχ.] επίπρ.

Παρακάωση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκότ.) η παράκλιση (βλ. λ.).

παρακάωσμα (το) {παρακάωσμη-ατος | -ατα, -άτων} η παράκλιση
(βλ. λ.).

παρακάωστής (ο) (λαϊκ.) 1. αυτός που παρακαλεί για κάτι 2. (πα-
λαιότ.) αυτός που μεσολαβεί για ένα πρόξενό ΣΥΝ. προξενηγής.

παρακάωστικός, -ή, -ό αυτός που εκφράζει ή χαρακτηρίζει μια πα-
ράκλιση: ~ τόνος | φωνή ΣΥΝ. παρακλητικός, ικετευτικός. — **παρα-**
κάωστικά επίπρ.

παρακάωστος, -ή, -ό κ. **παρακάωτός** (λαϊκ.) αυτός που γίνεται
κατόπι παρακλήσεως ή (για πρόσ.) αυτός που κάνει κάτι, επειδή τον
παρακάωσαν: αν είναι να 'ρθει παρακάωστος για να βοηθήσει, να
μην έρθει καθόλου || και το φιλί που δίνει, κι αυτό ~! — **παρακάω-**
στά κ. **παρακαλέα** επίπρ.

παρακαλέω (το) (λαϊκ.) η παρ'άκλιση (βλ. λ.).

[ETYM. < *παρακαλώ* + -ετώ, πβ. κ. *μωρ-ετώ*].
παρακάωλια (τα) (καθημ.) οι παρακλήσεις (βλ. λ.): πότε με ~, πότε ρε
φοβέρης, προσπαθούσε να της αλλάξει γνώμη. [ETYM. < *παρακαλώ*
(υποχωρητ.)].

παρακαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρακαλ-είς κ. -άς... | παρακά-
λέσα, -αλούμαι, -λήθηκα, -αλεσμένος} ♦ (μετβ.) 1. ζητώ (από κά-
ποιον) (κάτι που θέλω) ως χάρη, με ικετευτικό ή ευγενικό τρόπο: τον
παρακάλεσε να τη βοηθήσει | να κάνει ησυχία | να φύγει | να μετα-
φέρει κάτι | να μην πει τίποτα σε κανέναν || έπεσε στα πόδια της να
την παρακάλεσει || μέσα μου ~ να μην έρθει (εύχομαι) || μία φορά θα
σε παρακάλεσω, μετά θ'αλλάξω τακτική! 2. εκφράζω (κάτι) ως δή-
ση, ικεσία ή προσευχή: ~ τον θεό να τους έχει καλά! ΣΥΝ. δέομαι,
προσεύχομαι 3. ως τυπική έκφραση ευγενείας, η οποία αναλόγως του
επισημοσύ χρησιμοποιείται: (α) ως επιφών. ή ρήμα, για να ζητήσει
κανείς την άδεια για κάτι: Σας ~, μου δίνετε ένα ποτήρι νερό: || ~,
μπορώ να περάσω; (β) για να απαντήσει κανείς σε ευχαριστία: -Ευ-
χαριστώ! —, δεν κάνει τίποτα! (γ) για να δηλώσει κανείς ότι είναι
διαθέσιμος ή πρόθυμος να εξυπηρετήσει, όπως λ.χ. ο υπάλληλος κα-
ταστήματος απευθυνόμενος σε πελάτη ή κάποιος που απαντά στο τη-
λέφωνο: ~, τι θα πάρετε; (δ) για να εκφράσει κανείς προειδοποίηση ή
επισημάνση, συνήθ. με αυστηρότητα: ~ κύριε! Γίνεστε ενοχλητικός! ||
~! Καθίστε στις θέσεις σας! (ε) αντί για κατάφραση (ναι)! σε ερώτηση:
-Μπορώ να περάσω; — (στ) σε απάντηση σε τηλεφωνική κλήση: ποι-
ος τηλεφωνεί; ~; || λέγετε, ~! || (κ. απολύτως) ~! (= λέγετε, ομιλείτε!) ♦
4. (αμετβ.) ζητώ κάτι που επιθυμώ πάρα πολύ: πολλοί παρακαλούν

για μια θέση στο Δημόσιο 5. (στον τ. **παρακαλώ**) χρησιμοποιού πα-
ρακλήσεις: *εγώ δεν κάθομαι να ~ όταν θέλω κάτι, το παίρνω.*
[ETYM. < αρχ. *παρακαλώ* (-έω), αρχική σημ. «καλώ σε βοήθεια - εν-
θαρρύνω», < *πάρα-* + *καλώ*. Η χρήση της λ. σε εκφράσεις ευγενείας
είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *je vous prie* «σας παρακαλώ», vous
êtes prié de «παρακαλείστε να...» κ.ά.].

παρακαλώ: συνώνυμα. Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν κυρ. με τη
σημ. του «παρακαλώ» το **δέομαι**, από όπου, μέσω της εκκλησια-
στικής γλώσσας, παρέμεινε μέχρι σήμερα το ουσ. **δέηση** «η παρά-
κλιση, κυρ. προς τον Θεό». Ήδη στους χρόνους της Κοινής, ο γραμ-
ματικός Ερμολόγιος ψέγει τη χρήση του παρακαλώ και του ερωτώ
στη θέση του **δέομαι**. Από τότε επιδίει η χρήση του **παρακαλώ**,
που επικράτησε πλήρως στους μετέπειτα χρόνους μέχρι και σήμε-
ρα, ενώ το **ερωτώ**, που στην Α.Γ. χρησιμοποιείται κανονικά με τη
σημ. του «παρακαλώ», βαθμολογικά περνά στη σημ. του «θέτω ερώ-
τηση, ζητώ να μάθω», την οποία έχει και σήμερα. Το αρχ. **ικετεύω**,
από το ικέτης, σήμαινε αρχικά «ζητώ άσλο ως ξέροιστος». Από τη
σημ. αυτή μετέπεσε στη σημ. «θερμοπαρακαλώ, πα-
ρακαλώ με όλη μου την ψυχή», ακόμη και «παρακαλώ (γονατι-
στός) για πολύ σοβαρό θέμα». Το εκκλησ. έχει και αυτό επιταπι-
κή σημ., σημαίνει «παρακαλώ επίμονα, πειστικά, θερμά». Συστοι-
χες σημασίες προς τα ρήματα από τα οποία προέρχονται, έχουν
και τα αντίστοιχα παράγωγα ουσιαστικά: **παρακάωση**, **ικεσία**,
εκκλητάρηση. Τα **παρακαλώ** και **ικεσία** μαζί με το **δέηση** χρησι-
μοποιούνται πολύ και στην εκκλησιαστική υμνογραφία.

παρακαμπτήριος (η) (ενν. οδός) [1892] (παρακαμπτηρί-ου | -ων, -
ους) ο, δευτερεύων συνήθ., δρόμος που παρέχει στους οδηγούς τη
δυνατότητα να αποφύγουν τη διελευση μέσα από μια πόλη ή από
άλλο σημείο μεγάλης κυκλοφορίας ή να παρακάμψουν ένα εμπόδιο. —
παρακαμπτήριος, -α, -ο.

παρακάμπτω ρ. μετβ. [μτγν.] (παρακάμνω, παρακάμωθηκα) 1. κινού-
μαι γύρω (από κάτι), ώστε να το αποφύγω, ξεπερνώντας το: *μας συμ-
φέρει να παρακάμψουμε το κέντρο κινούμενοι περιφερειακά, για να
μην πέσουμε σε κίνηση* || (για πλοία) ~ το ακρωτήριο (παρπαλέω-
(μτφ.) 2. αποφεύγω (εμπόδιο), ξεπερνώ (αντιξοότητα): *παρακάμψε
όλες τις απαγορευτικές ρυθμίσεις με επιδέξιους νομικούς ελιγμούς* ||
«στις προθέσεις του κοινοτικού επιτρόπου είναι να παρακάμψει το
ελληνικό βέτο για τη χρηματοδότηση της Τουρκίας» (εφμ.) 3. αφήνω
(κάτι) χωρίς να του δώσω σημασία, χωρίς να σταθώ σε αυτό: ~ το
σχόλιο σου και προχωρώ στο ζητούμενο || μπορούμε να συμφωνή-
σουμε αρχικός, παρακάμπτοντας κάποιες μικροδιαφορές μας ΣΥΝ.
αντιπαρέρχομαι.

παρακάμψη (η) [1876] {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} 1. το να
παρακάμπται κανείς (κάτι): *κάνω ~* || ~ ενός εμπόδιου | *μας πόλη
|| ~ από την πορεία* 2. (συνεκδ.) ο δρόμος τον οποίο χρησιμοποιεί καν-
είς για να παρακάμψει κάτι, η παρακαμπτήριος: *η τροχιά θα δια-
θέσει στην κυκλοφορία μία νέα ~, ειδικά για τη μέρα της επιστροφής*
3. (μτφ.) η αποφυγή ή υπέρβαση (εμποδίου, αντιξοότητας): *η ~ μας
χρονόβωρα διαδικασίας | του βέτο που μπορεί να ασκήσει μια χώρα.*
— (υποκ.) **παρακαμπτούλα** (η) (σημ. 1).

παρακάνω ρ. μετβ. {παρακάνω} κάνω (κάτι) σε υπερβολικό βαθμό: ~
υποχωρήσεις και οι άλλοι το εκμεταλλεύονταν ΦΡ. **το παρακάνω**
υπερβάλλω (σε κάτι): *το παρακάνει με τη δουλειά, θα πάθει υπερκό-
πωση!* || *το παρακάνει με τις φιλοφρονήσεις πια!*

παρακατάθεση (η) [1892] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η κατά-
θεση σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο χρημάτων ή κινητών αντικειμένων
για φύλαξη ή παραλαβή από δανειστή, ο οποίος αρνείται να παρα-
λάβει αυτά που του οφειλονται 2. ΝΟΜ. η κατάθεση χρημάτων, αντι-
κειμένων, εγγράφων ή τίτλων αξιών στο Ταμείο Παρακαταθηκών και
Δανείων από τον οφειλέτη ως απόσβεση της υποχρέωσης του.

παρακαταθέτης (ο) [1833] {παρακαταθετών} πρόσωπο που καταθέ-
τει χρήματα ή περιουσιακά κινητά στοιχεία σε πρόσωπο ή οργανι-
σμό, υπογράφοντας σύμβαση παρακαταθήκης.

παρακαταθετώ ρ. μετβ. {παρακατ-έθεσα, -άθημαι, -ατέθηκα, -ατε-
θεμένος} καταθέτω (χρήματα ή κινητά περιουσιακά στοιχεία) σε
τρίτο (φυσικό ή νομικό) πρόσωπο για φύλαξη ή απόσβεση της οφει-
λής μου προς υπερήμερο δανειστή.
[ETYM. < αρχ. *παρακατατίθημι* < *πάρα-* + *κατά-* + *τίθημι* (βλ. κ. θέ-
τω)].

παρακαταθήκη (η) [αρχ.] {παρακαταθηκών} 1. η κατάθεση (χρημά-
των ή κινητών περιουσιακών στοιχείων) σε τρίτο (φυσικό ή νομικό)
πρόσωπο για φύλαξη ή για την απόσβεση οφειλής προς υπερήμερο
δανειστή: *Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων* (Νομικό Πρόσωπο
Δημοσίου Δικαίου, υπαγόμενο στο Υπουργείο Οικονομικών, το οποίο
λειτουργεί ως πιστωτικός οργανισμός για τη φύλαξη παρακαταθη-
κών και την παροχή δανείων) 2. (συνεκδ.) ό,τι παρακαταθίεται (συ-
νήθη) χρηματικό ποσό ή κινητά περιουσιακά στοιχεία 3. το σύνολο
των προϊόντων που χρησιμοποιούνται ως απόθεμα για έκτακτες πε-
ριστάσεις 4. (μτφ.) οτιδήποτε διαφυλάσσεται ως πολυτιμή κληρονο-
μία, που επιβάλλει την απόλυτη συμμόρφωση προς αυτήν, συνήθ. τα
λόγια, η σκέψη, το έργο σημαντικό προσώπου: *το έργο που άφησε
πίσω του αποτελεί πολυτιμή ~* || *η ~ που μας άφησαν οι αρχαίοι προ-
γόνοί μας* || *ιερή ~*.

παρακατιανός, -ή, -ό (καθημ.-μειωτ.) 1. αυτός που είναι κατώτερης
ποιότητας ή αξίας: ~ *ρούχο* | *γιατρός* (με αμφίβολη κάρταρση) || «οι
διαφημίσεις και τα βιντεοκλίπ αντιμετωπίζονται ως ~ είδος στην τέ-
χνη» (εφμ.) 2. (για πρόσ.) αυτός που ανήκει σε χαμηλότερο κοινο-
νικό στρώμα.

[ΕΤΥΜ < παρακάτω + παραγ. επίθημα -ια/νός, πβ. μεσ-ιανός].
παράκατω επίρρ. [μγν.] 1. (τοπικά) λίγο πιο κάτω: μένω εδώ ~, στο επόμενο στενό ΑΝΤ. παραπάνω 2. (χρονικά) στη συνέχεια, στην εξέλιξη (ιστορίας, υπόθεσης κ.λπ.), περαιτέρω: τι γίνεται ~ στην ταινία; || ~ θα δώμε μία-μία τις υποπεριπτώσεις του **Θέματος** ΣΥΝ. έπειτα, μετά 3. σε καλύτερο σημείο, χαμηλότερο επίπεδο (από πλευράς αρνητικής εξέλιξης): εδώ που φθάσαμε, δεν έχει ~ 4. (για ποσό) σε μικρότερη τιμή: δεν το πουλάω το σπίτι ~ 5. (α) (ως επίθ.) αυτοί που ακολουθούν (σε κατάλογο): στην Ε.Ε. ανήκουν οι - χώρες: Μ. Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία... ΣΥΝ. εξής (β) ο αμέσως κατώτερος στην ιεραρχία: ο - απ' αυτόν, ο τμηματάρχης. παρακαυκάσιος, -α, -ο [1854] αυτός που βρίσκεται σε περιοχή κοντά στον Καύκασο: η ~ ρωσική δημοκρατία του Νταγκεστάν. **παράκει** επίρρ. (καθημ.) πιο πέρα, πιο εκεί: μη στέκεσαι τόσο κοντά μου: πήγαινε λίγο ~ ΣΥΝ. παραδίπλα ΑΝΤ. παραδω (βλ. κ. λ. **παρέκει**). **παράκειμαι** ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] | **παράκει-σαι**, -ται, -μέθα, -σθε, -νται μόνο σε ενεστ.) (λόγ.) | **βρίσκομαι**, **στέκομαι** κοντά σε (κάποιον), δίπλα (βλ. κ. λ. **παρεκείμενος**). ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός** **παρεκείμενος**, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται δίπλα σε (κάποιον/κάτι) 2. Γ.ΛΩΣΣ. χρόνος του ρήματος που δηλώνει το παρελθόν (γι' αυτό συχνά μπορεί στη Ν. Ελληνική να αντικατασταθεί από τον αόριστο) και μπορεί να συνδέει τη χρονική βαθμίδα του παρελθόντος με το παρόν δηλώνοντας ότι η ενέργεια | κατάσταση του ρήματος έχει συντελεστεί, έχει τελειώσει, αλλά το αποτέλεσμα της διατηρείται και ενδιαφέρει το παρόν σχηματίζεται στην ενεργητική φωνή με το βοηθητικό ρ. έχω + ακλ. ρηματικό τ. τέλειου ποιου ενεργείας (π.χ. λυσ-ει, λυθ-ει) που συνήθως χαρακτηρίζεται ως απαρέμφατο (π.χ. έχω λυθ-ει, έχω λυθ-ει) και στη μεσοπαθητική φωνή σχηματίζεται σπανιότερα και με το βοηθητικό ρ. είμαι και τη μεσοπαθ. μτχ. (π.χ. είμαι λυμένος): ο Μάνος έχει μετακομίσει σε άλλη περιοχή || το γάλα έχει ακριβίνει || δεν έχω ταξιδέψει ποτέ στην Κίνα || έχω επισκεφθεί πολλές φορές το σπίτι τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μετοχή**. [ΕΤΥΜ < μγν. **παρεκείμενος** (ενν. χρόνος), ουσιαστικοπ. αφρ. τής μτχ. του αρχ. **παράκειμαι** | < πάρα- + κείμαι)]. **παρεκτελεστικός**, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που εκφράζει προτροπή, που έχει υποκινητικό χαρακτήρα ΣΥΝ. προτρεπτικός, παραινετικός ΑΝΤ. αποτρεπτικός 2. Γ.ΛΩΣΣ. (α) **παρεκτελεστική πρόταση** (στην Αρχαία Ελληνική) η πρόταση που εκφράζει προτροπή και εκφέρεται σε υποτακτική, π.χ. του Κυρίου δεηθώμεν! (β) **παρεκτελεστικό μόριο** καθένα από τα μόρια με τα οποία εκφράζεται προτροπή, π.χ. να, ας, μη, να μη, άντε να, για, για να κ.λπ. — **παρεκ-τελεστικ-ά** | -ώς [μεσν.] επίρρ. **παρεκτετής** (ο) | **παρεκτετές** (λαϊκ.) 1. (πλαισιότ.) εργατής για εκτακτες ή βοηθητικές εργασίες, που είναι στην υπηρεσία κτηματία 2. (συνεκδ.) αυτός που ζει παρασιτικά εις βάρος κάποιου ΣΥΝ. παράσιτος 3. ο τιποτένιος άνθρωπος, ο άνθρωπος χωρίς αξία. [ΕΤΥΜ < τουρκ. **parakende**], **παρεκέντησι** (η) [μγν.] | {-ης κ. -ήσεως | -ήσεων} ΙΑΤΡ. η διάτρησι με αιχμηρό εργαλείο σωματικής κοιλότητας ή οργάνου και η διεύθυνση στο εσωτερικό, κυρ. για την εκκένωση του υγρού που περιέχει ή για διαγνωστικούς λόγους (βιοψία). **παρεκεντρικός**, -η, -ο [1879] αυτός που σχετίζεται με το παράκεντρο (βλ. λ.), που είναι παράκεντρο. [ΕΤΥΜ: Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. **paracentrique**]. **παράκεντρο** (το) | **παρεκέντρ-ου** | -ων] 1. ΓΕΩΜ. (σε τρίγωνο) το σημείο στο οποίο διέρχονται η εσωτερική διχοτόμος μιας γωνίας και οι εξωτερικές διχοτόμοι των άλλων δύο γωνιών του 2. η περιοχή δίπλα, κοντά στο κέντρο ΑΝΤ. απόκεντρο. [ΕΤΥΜ; Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. **paracentre**], **παράκεντρος**, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται δίπλα στο κέντρο ΑΝΤ. απόκεντρος 2. **παράκεντρο** (το) βλ. λ. **παρεκέντ** ρ. μετβ. [μγν.] | **παρεκέντεις**, ... | **παρεκέντιστα**, ΙΑΤΡ. κώνω παρεκέντρησι (Βλ. λ.). **παρεκινδυνευμένος**, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη κάθε επιφύλαξης, υπερβολικά τολμηρός: ~ ενέργεια/ πρωτοβουλία | εκτίμηση | πρόβλεψη || ήταν πολύ **παρεκινδυνευμένο** ένα τέτοιο βήμα τόσο νωρίς ΣΥΝ. ρισκινδύνος ΑΝΤ. ασφαλής, επιφυλακτικός. — **παρεκινδυνευμένα** επίρρ. [ΕΤΥΜ < αρχ. **παρεκινδυνευμένος**, μτχ. παθ. παρακ. του ρ. **παρεκινδυνεύω**]. **παρεκινδύνευση** (η) [αρχ.] | {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.) η εξαιρετικά τολμηρή και επικίνδυνη ενέργεια ΣΥΝ. τολμημα, αποκοτιά. **παρεκίνηση** (η) [μγν.] | {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ώθηση (κάποιου) προς δράση, η παρότρυνση: με την ~ των φίλων του ασχολήθηκε με το θέατρο ΣΥΝ. προτροπή. ΣΧΟΛΙΟ λ. **συμβολή**. **παρεκινητικός**, -η, -ο [μγν.] αυτός που παραινεί, που προτρέπει σε δράση: ~ λόγια ΣΥΝ. προτρεπτικός. — **παρεκινητικ-ά** | -ώς [μγν.] επίρρ. **παρεκινώ** ρ. μετβ. [αρχ.] | **παρεκινείς**, ... | **παρεκιν-ήσα**, -ουμαι, -ήθη-κα, -ημένους | προτρέπω, ωθώ σε συγκεκριμένη ενέργεια: τον **παρεκίνησε** το παράδειγμα του αδελφού του! || ~ κάποιον να προσπαθήσει | να δουλέψει | να παει ό,τι ξέρει || (κ. μεσοπαθ.) στις πράξεις τους αυτές **παρεκινούνται** από την επιθυμία τους για ανθρωπιστική προσφορά ΣΥΝ. ενθαρρύνω, παροτρύνω, παραινώ ΑΝΤ. αποτρέπω. — **παρεκινήσις** (ο). **παρεκλάδι** (το) [μεσν.] | **παρεκλαδι-ού** | -ιών] 1. κλαδί που φυτρώνει από τις μασχάλες των φύλλων δέντρου ή θάμνου: κόβει τα ~, για να πάρει ύψος το δεντράκι 2. (μτφ.) το ξεχωριστό κομμάτι ενός συνόλου, μιας ενότητας, που διαφοροποιείται και αναπτύσσεται αυτοτελώς, παραμένοντας ωστόσο μέρος αυτού του συνόλου: **επιχείρηση** με **παρε-**

κλάδια σε πολλές χώρες || τα - **επιστήμης** | **μιας οικογένειας** || η **τρομοκρατική οργάνωση** έχει **παρεκλάδια** σε διάφορες χώρες ΣΥΝ. παράρτημα, κλάδος. **παρεκλαδικός**, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με εκπροσώπους ή ενέργειες οργανώσεων, οι οποίες δρουν πέρα από τις νόμιμα αναγνωρισμένες ή εκλεγμένες οργανώσεις κλάδου εργαζομένων: ~ **αιτήματα** | **δικεκδικήσεις**. **παράκληση** (η) [αρχ.] | {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η έκφραση προς κάποιον ενός ζητήματος, το να ζητεί κανείς από κάποιον κάτι ως χάρη με ευγενικό ή ικετευτικό τρόπο: **απευθίνω** ~ σε κάποιον || **θερώμ** | **ευγενική** ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) **παρακαλέτο**, (λόγ.) **έκκληση** 2. (συνεκδ.) το αίτημα, ό,τι ζητεί κανείς από κάποιον ως χάρη: του **μίλησε ανοιχτά**, με την - να μην πει τίποτα σε κανέναν ΣΥΝ. (λόγ.) **έκκληση** 3. ΕΚΚΛΗΣ. **παρακλήσεις** (οι) οι εσπερινές ακολουθίες ικεσίας προς την Παναγία κατά το πρώτο δεκαπενθήμερο του Αυγούστου, κατά τις οποίες ψάλλεται ο παρακλητικός κανόνας. ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρακλή**. **παρακλητικός**, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την παράκληση, που χαρακτηρίζει την παράκληση: ~ **τόνος** | **φωνή** | **ύψος** ΣΥΝ. δεητικός, ικετευτικός, παρακαλεστικός 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) **Παρακλητική** (η) | **Παρακλητικόν** (το) το λειτουργικό βιβλίο της Ορθόδοξης Εκκλησίας με κανόνες και τροπάρια όλων των ημερών της εβδομάδας και στους οκτώ ήχους της βυζαντινής μουσικής ΣΥΝ. Μεγάλη Οκτώηρος (β) **παρακλητικός κανόνας** το σύνολο των θρηνητικών ύμνων που ακολουθούν το τυπικό των υμνογραφικών κανόνων και ψάλλονται κατά τη διάρκεια μικρών ικετηρίων ακολουθιών. — **παρακλητικ-ά** | -ώς [μεσν.] επίρρ. **Παρακλήτος**, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που καλείται ως βοηθός, τον οποίο καλεί κάποιος που χρειάζεται συμπαράσταση ή καθοδήγηση 2. Κ.Δ. (με κεφ.) (δ ό δε **παράκλητος**, το πνεύμα το αγιον, Κ.Δ. Ιωάνν. 14, 26) το Άγιο Πνεύμα. [ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σημ. «νομικός βοηθός, συνήγορος», < **παρακαλώ** (-έω)]. **παρεκμάζω** ρ. αμετβ. [αρχ.] | **παρηκμασ-α**, -μένους | **πέφτω** σε **παρεκμή**, **καταπίπτω** από απόνευσις δύναμης, αξίας, ζωτικότητας: μετά τον Περικλή **άρχιζε** να **παρεκμάζει** η **αθηναϊκή δημοκρατία** || (η μτχ. **πα-ρηκμασμένος**, -η, -ο) ~ **κοινωνία** | **τέχνη** | **κίνημα** ΣΥΝ. ξεπέφτω, φθίνο, (μτφ.) **πέφτω**, **μαραίνομαι** ΑΝΤ. ακμάζω. **παρεκμή** (η) [μγν.] 1. η σταδιακή απώλεια δύναμης, ζωτικότητας ή αξίας: η ~ της **κοινωνίας** | **μιας χώρας** || η ~ του **φοιτητικού κινήματος** | του **κράτους πρόνοιας** 2. (συνεκδ.) η χρονική περίοδος που ακολουθεί μια περίοδο ακμής και χαρακτηρίζεται από τη σταδιακή απώλεια δύναμης, ζωτικότητας: **έζησε** στην ~ της **ελληνικής αρχαιότητας** || **ένας** από τους **εκπροσώπους** της ~ της **αττικής κομωδίας** 3. (ει-δικότ.) ο (ηθικός) ξεπεσμός: **ηθική** | της νεολαίας ΣΥΝ. (μτφ.) σήψη. **παρεκμάω**, -η, -ο 1. αυτός που ανήκει σε περίοδο **παρεκμής**, που σχετίζεται με την **παρεκμή**: **βρισκόμαστε** σε **ένα** ~ **αδιέξοδο** 2. αυτός που φέρει χαρακτηριστικά που θυμίζουν **παρεκμή**, **μαρασμό**, **συνήθ.** κατά νοσηρό τρόπο: ο **υπερκαλοισμός** **χαρακτηρίστηκε** από το **ναζιστικό καθεστώς** ~ **τέχνη**. **παρεκμάω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. | **παρεκμάωμαι**, **παρεκομμένος** | **♦** (μετβ.) 1. **κοβώ** (κάτι) περισσότερο από όσο χρειάζεται ή είναι ωραίο: μην τα **παρεκομώ** τα **μαλλιά σου!** 2. (για αιχμηρά αντικείμενα, εργαλεία κοπής) είμαι πάρα πολύ κοφτερός: **παρεκομεί** αυτό το **μαχαίρι** | **♦** 3. (αμετβ.) χάνω την ένταση ή τη δύναμη μου: **παρεκομω** το **χρώμα** του **ρούχου** με το **πλύσιμο**. **παρεκομή** (η) [αρχ.] η άρνηση υπακοής ή συμμόρφωσης ΣΥΝ. ανυπακοή, απείθεια ΑΝΤ. υπακοή. **παρεκομώμαι** κ. **παρεκομώμαι** ρ. αμετβ. αποθ. | **παρεκομώθη-κα** | **κομώμαι** πάρα πολλή ώρα, παραπάνω από όσο πρέπει: **παρεκομώθηκα** ή **έχασα** την **πτήση!** || **Παρεκομώθηκες!** **Μεσημέρισε** **πια!** ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**. [ΕΤΥΜ < μγν. **παρεκομώμαι** (-άω-), αρχική σημ. «κομώμαι (ως φουρούς) δίπλα σε κάποιον με εξουσία», < πάρα- + κομώμαι (βλ. κ. **κομώμαι**)]. **παρεκομώμενος** (ο) [μγν.] (παρεκομωμένον | -ων, -ους) 1. ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) ανώτατος αξιωματούχος της αυλής, επί κεφαλής των θαλαμηπόλων, που κομίσταν στον προθάλαμο του κοιτώνα του αυτοκράτορα 2. (μτφ.-μειωτ.) ο έμπιστος ισχυρός συνήθ. πρόσωπο, άνθρωπος της απολύτου εμπιστοσύνης κάποιου: **είναι** από τους ~ του **προθυπουργού** **παρεκοινοβούλιο** (το) | **παρεκοινοβουλι-ού** | -ων) (σκαπτ.) ομάδα πολιτικών παραγόντων που δρουν παρασηκνικά κατά των εκλεγμένων βουλευτών, υπονομεύοντας το κοινοβουλευτικό έργο. **παρεκολούθημα** (το) [μγν.] | **παρεκολούθημα-τος** | -ατα, -άτων) 1. ό,τι επακολουθεί αμέσως μετά από ένα γεγονός, τα άμεσα επακόλουθα του: η **διάσπαση** ήταν ~ της **εκλογικής τους ήττας** ΣΥΝ. επακόλουθο 2. (~ ακινήτου) οτιδήποτε συνδέεται με το κυρίαρχο ακίνητο ή έχει στενή σχέση με αυτό, π.χ. κήπος, αυλή κ.ά. **παρεκολούθηση** (η) [αρχ.] | {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (σπάν.) το να ακολουθεί κανείς (κάποιον/κάτι) από κοντά, ώστε να μη χάνει τα ίχνη του 2. η παρουσία (σε δημόσια εκδήλωση) με την ιδιότητα του θεατή: η ~ της **παρέλασης** || η ~ του **τελικού από χιλιάδες σπαδούς των δύο ομάδων** 3. η συμμετοχή σε (εκπαιδευτική, μορφωτική διαδικασία) με την ιδιότητα του διδασκόμενου: η ~ **μαθημάτων** **Αγγλικής** | **χορού** | **πληροφορικής** || η ~ ενός **σεμιναρίου** || η ~ του **ανώτερου κύκλου μαθημάτων προϋποθέτει υψηλό επίπεδο γνώσεων** 4. (α) η θέαση ή ακρόαση (τηλεοπτικού | ραδιοφωνικού προγράμματος): ~ **εκπομπής** | **σειράς** | **ψυχαγωγικού προγράμματος** (β) η αυτοπρόσωπη μαρτυρία (γεγονότος): η ~ του **ατυχήματος** || η ~ του **τσακαμού των γονιών** από τα **μικρά παιδιά** δεν τα **ωφελεί** 5. ο έλεγχος της πορείας

(διαδικασίας) ή τής συνέχειας μιας πορείας: τα παιδιά *χρειάζονται συνεχή* ~ από τους γονείς τους (λ.χ. για το αν αναπτύσσονται φυσιολογικά, αν αντιμετωπίζουν προβλήματα, αν και γιατί αλλάζει η συμπεριφορά τους, τι αντιδράσεις έχουν σε διάφορα ερεθίσματα, αν διαβάζουν, αν έχουν φίλους κ.λπ.) || η ~ ενός ασθενούς από τον γιατρό του || η ~ των πολιτικών διεργασιών σε μια χώρα 6. ο έλεγχος και η καταγραφή με κρυφά, συνήθ. παράνομα, μέσα τον ενεργειών (κάποιου): η ~ κάποιου από ντετέκτιβ || η ~ του τηλεφώνου με κοριοίς.

παρακολουθώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρακολουθείς... | παρακο-λούθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος;} ♦ (μετβ.) 1. ακολουθώ (κάποιον) από κοντά, ώστε να μη χάνω τα ίχνη του: ο μυστικός αστυνομικός τον παρακολουθούσε 2. παρευρίσκομαι (σε δημόσια εκδήλωση, λ.χ. αθλητική, κοσμική, καλλιτεχνική κ.λπ.) ως θεατής: ~ τον τελικό του μπάσκετ στο γήπεδο || ~ επίδειξη μόδας | την παρέλαση | απονομή βραβείων 3. μετέχω (σε εκπαιδευτική, μορφωτική διαδικασία) με την ιδιότητα του διδασκόμενου: ~ ένα σεμινάριο | τα μαθήματα στο σχολείο | τις παραδόσεις ενός καθηγητή | μαθήματα υποκριτικής | χορού | πληροφορικής 4. είμαι θεατής ή ακροατής (εκπεμπόμενου μηνύματος ή γεγονότος): ~ εκπομπή | μουσικό αφιέρωμα || ~ άβελια μου έναν καβγά | ένα δυστύχημα | ένα έγκλημα 5. δίνω προσοχή (σε κάτι): με παρακολουθείς: || δεν παρακολουθεί καθόλου τον καθηγητή, όλο αφαιρείται 6. κατανοώ, βγάζω νόημα (από κάτι): δεν μπορώ να τον παρακολουθήσω έτσι όπως τα λέει υπερδεμένα ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι 7. (μτφ.) έχω συνεχή ενημέρωση (για τα στάδια, τη δυναμική, τη συνέχεια μιας εξέλιξης, για τη ζωή και τη δράση κάποιου): ~ την καριέρα ενός καλλιτέχνη | τις πολιτικές διεργασίες | τις διακυμάνσεις ενός φαινομένου | την ανάρρωση του ασθενούς | τη συμπεριφορά του ζώου || ο πατέρας του τον παρακολουθεί σε κάθε του βήμα στον επαγγελματικό στίβο || «ο ειδικός απεσταλμένος για το Κόσοβο παρακολουθεί με ενδιαφέρον και από απόσταση την αλληλεγγύη δηλώσεων και επιστολών» (εφημ.) 8. ενημερώνομαι κρυφά και συνήθ. με παράνομο τρόπο (για τις ενέργειες κάποιου): έβαλε ντετέκτιβ, για να τον παρακολουθεί || ~ κάποιον με κοριοίς || ~ το τηλεόρασμα κάποιου ΣΥΝ. κατασκοπεύω, (για τηλεφώνα) υποκλέπτω ♦ (αμετβ.) 9. συμμετέχω σε διαδικασία με την ιδιότητα του διδασκόμενου: έναν χρόνο δεν παρακολουθούσε, πώς θα περάσει στις εξετάσεις; 10. έχω την προσοχή μου σε (κάτι): τι ρωτήσατε, δεν παρακολουθούσα! || αν δεν παρακολουθεί, δεν θα έχει απορίες! 11. ανταποκρίνομαι επαρκώς σε κάτι, καταλαβαίνω: αν το επίπεδο είναι πολύ υψηλό, δεν θα μπορεί να παρακολουθήσει || πώς να παρακολουθήσω, αφού δεν ξέρω λέξη Ιταλικά; ΣΧΟΛΙΟ λ. βλέπω.

παρακορη (η) {παρακορών} (λαϊκ.) 1. η υιοθετημένη κόρη, ψυχοκόρη 2. νεαρή κοπέλα που εργάζεται και μένει σε ένα σπίτι, αναλαμβάνοντας τις δουλειές του νοικοκυριού ΣΥΝ. υπηρέτρια.

παρακούος, -η, -ο αυτός που συμπεριφέρεται με ανυπακοή ΣΥΝ. απείθαρχος, ανυπακούος, απειθής ΑΝΤ. υπάκουος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < παρ(α)- + ήκουος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ακούω (πβ. ύπ-ήκουος)]

παρακουσία (η) (παρακουσιον) αλλοίωση τής ασθήσεως τής ακοής, κατά την οποία κανείς αντιλαμβάνεται λανθασμένα τους ήχους. Επίσης παράκουση [μτγν].

παρακούσμα (το) [αρχ.] {παρακούσματος | -ατα, -άτων} το εσφαλμένο άκουσμα, η παραβλητική ακουστική αντίληψη.

παρακούω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {παρακούω κ. (λόγ.) παρήκουσα}

♦ 1. (αμετβ.) ακούω λανθασμένα, αντιλαμβάνομαι κάτι άλλο από αυτό που έχει λεχθεί: δεν μπορεί να είπε κάτι τέτοιο-θα παρακούσε

♦ 2. (μετβ.) δείχνω απειθεία, δεν υπακούω: παρακούσε τους γονείς του και πήγε εκεί όπου του είχαν απαγορεύσει να πάει ΣΥΝ. απειθώ.

παρακράτημα (το) [1896] {παρακρατήματος | -ατα, -άτων} 1. το μέρος παραγωγής που δεν διατίθεται στην αγορά, προκειμένου οι τιμές να συγκρατηθούν σε ορισμένο ύψος 2. (κατά την εκμετάλλευση των δασών) το δέντρο που διατηρείται, προκειμένου να δώσει σκληρότερη ποιότητα ξύλου. παρακράτηση (η) [1888] -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η αφαίρεση (μέρους από το χρηματικό ποσό που πρέπει να αποδοθεί σε κάποιον): ~ προϊόντος | φόρου | εισφοράς για το ταμείο συντάξεως 2. (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό που παρακρατείται: έχει παρακρατήσει δέκα χιλιάδες.

παρακρατικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το παρακράτος: ~ οργάνωση | δράση | κύκλοι | κέντρα 2. παρακρατικός (ο) κάθε άτομο που μετέχει στο παρακράτος ή εξυπηρετεί τις επιδιώξεις του: για τα έκτροπα ενθύνονται οι ~. — παρακρατικ-ά | -ώς επίρρ.

παρακράτος (το) {παρακράτους | χωρ. πληθ.} εξουσιαστικός μηχανισμός πολιτικοστρατιωτικού χαρακτήρα με ισχυρές διασυνδέσεις και πρόσβαση στους μηχανισμούς τής επίσημης κρατικής εξουσίας, παράλληλα προς τους οποίους αναπτύσσει αυθαίρετη, μυστική και παράνομη δράση είτε συμπληρωματικά προς αυτούς, κυρ. ως προς την καταστολή αντιφρονούντων προσώπων και κομμάτων, είτε εμποδίζοντας την εφαρμογή τής επίσημης πολιτικής (π.χ. σε ασταθή και νεοεγκαθιδρυθέντα δημοκρατικά καθεστώτα): το ~ έδρασε στα επισόδια τής χθεσινής συγκέντρωσης || για τη δολοφονία του ενθύνεται το ~ που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. parastate].

παρακρατώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {παρακρατείς... | παρακρατήσα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτχ. παρακρατήεις, -είσα, -έν), -ημένος}

♦ (μετβ.) 1. αφήνω αδιάθετο ένα τμήμα τής παραγωγής ως απόθεμα ή για να συγκρατησω σε συγκεκριμένο ύψος την τιμή του στην αγορά 2. κρατώ (μέρος από το χρηματικό ποσό που πρέπει να αποδώσω σε κάποιον): από τον μισθό σου παρακρατούνται τα χρήματα για την

ασφάλιση σου || παρακρατήεις φόρος ♦ 3. (αμετβ.) έχω διάρκεια μεγαλύτερη από την κανονική ή επιθυμητή: παρακράτησε αυτή η κατάσταση, πρέπει ν' αλλάξετε κάτι || παρακράτησε η πλάκα | το αστείο, δεν νομίζεις; ΣΥΝ. παρατραβώ.

παρακρούση (η) j-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} 1. κρούση μουσικού οργάνου σε λανθασμένο τόνο ΣΥΝ. παραφωφία 2. ακουστική παραίσθηση που ως ψυχικό και συνήθ. παθολογικό φαινόμενο συνίσταται στην εσφαλμένη αντίληψη εξωτερικού ερεθίσματος: ΦΡ. (μτφ.) *παθαίνω παρακρούση* αναστατώνομαι ιδιαίτερας έντονα, χάνω τον αυτοέλεγχό μου. [ΕΤΥΜ. < αρχ. παρακρούσις < παρακρούω «εξαπατώ, παραλογίζω» < παρα- + κρούω].

παραρκάτιος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται κοντά σε ακτή: ~ περιοχή || ~ οργανισμοί (που επηρεάζονται από την παλίρροια) || *αύξηση τής αξίας των κατοικιών στην ~ ζώνη* 2. ΑΘΛ. *πάρκτια πετοσφαίριση* η πετοσφαίριση (βόλεϊ) στην αμμουδιά, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο (ιδ. την κωλακρινή περίοδο): *αλλάως μπις-βόλεϊ* (το). — *πάρκτια* /παρκτίος [1889] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < παρ(α)- + -άτιος < ακτή. Η φρ. *πάρκτια πετοσφαίριση* αποτλεί από του αγγλ. beach volley].

παρακυβέρνηση (η) [1894] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ομάδα προσώπων που δρα κατ' αυθαίρετο τρόπο παράλληλα προς την κυβέρνηση, παρεμβαίνοντας στο έργο της.

παρακύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξωμήτρια κύηση. [ΕΤΥΜ; Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paracyesis].

πάρκκιος (ο) [μτγν.] {πάρκκιος-ου | -ων, -ους} 1. η επιφάνεια που περιλαμβάνεται μεταξύ των περιφερειών, περιγραμμάτων δύο ομόκεντρων κύκλων 2. μικρός και λεπτός δακτύλιος από διάφορα υλικά, ο οποίος περιτέλει γύρω από το παξιμάδι μιας βίδας, ώστε αυτό να εφαρμόζει καλύτερα ΣΥΝ. ροδέλα.

παρακάλυση (η) [1886] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} η εμπόδιση (ενέργειας) με την πρόκληση προβλημάτων, κωλυμάτων (ώστε να μην ολοκληρωθεί): η ~ τής κυκλοφορίας των οχημάτων || *συστηματική ~ κατά την άσκηση των καθηκόντων κάποιου*. Επίσης (σπάν.) *παρακώ-λημα* (το) [1886].

παρακούω ρ. μετβ. {παρακούω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) εμποδίζω (ενέργεια) παρεμβάλλοντας εμπόδια, δυσκολίες, κωλύματα: *παρακώλει συστηματικά τη διαδικασία τής ψηφοφορίας αρνούμενος να προσέλθει* || ~ το έργο κάποιου ΣΥΝ. παρεμποδίζω.

παραλαβάνω ρ. → παραλαμβάνω

παραλάβη (η) 1. η λήψη από παραλήπτη πράγματος που του έχει αποσταλεί: η ~ ενός δέματος από το ταχυδρομείο || ~ νέου εμπορεύματος || *κάνω ~* (παραλαμβάνω) || *φορτώθηκαν εις παραλαβήν σας* (για προϊόντα που στέλνονται με φορτωτική στο όνομα κάποιου) ΑΝΤ. παράδοση 2. (συνεκδ.) ό,τι παραλαμβάνει κανείς: *αντά τα ρούχα είναι νέα ~ 3.* (συνεκδ.) (α) το τμήμα υπηρεσίας ή καταστήματος, από το οποίο κανείς παραλαμβάνει ένα έγγραφο, το προϊόν που έχει αγοράσει κ.λπ.: *δουλεύει | είναι στην ~ | θα πάτε στην ~ να σας εξυπηρετήσουν* (β) ο χώρος υπηρεσίας ή καταστήματος, στον οποίο βρίσκονται τα παραπάνω τμήμα: η ~ είναι μετά το ταμείο 4. η επίσημη ανάληψη τής διοίκησης ενός οργανισμού, φορέα, η ανάληψη αξιώματος, θέσης: *μετά την ορκομοσία τής κυβέρνησης θα γίνει η ~ τον υπουργείον* 5. η ανάληψη ευθύνης για τη συνοδία και μεταφορά (κάποιου) από ένα μέρος σε άλλο: ~ τής ομάδας από το πούλμαν, για να οδηγηθεί στο γήπεδο. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω. [ΕΤΥΜ. < παραλαμβάνω, πβ. κ. λαμβάνω - λαβή].

παραλαλήτο (το) (λαϊκ.) το παραμλητό (βλ. λ.).

παραλαλία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} γλωσσική διαταραχή κατά την οποία ο ήχος που παράγεται κατά την ομιλία δεν είναι ο επιθυμητός, αφού στη θέση ενός φθόγγου εκφωνείται άλλος. — παραλαλικός, -ή, -ό.

παραλάω ρ. αμετβ. [μτγν.] {παραλαίεις... | παραλάωσα} παραμιλώ (βλ. λ.).

παραλαβάνω [αρχ.] κ. (λαϊκ.) παραλαβαίνω ρ. μετβ. {παρέλαβα, παραλήφθηκα (λόγ. παρελήφθην, -ης, -ή...), μτχ. παραλήφθεις, -είσα, -έν)} 1. παίρνω ως παραλήπτης κάτι που μου έχει αποσταλεί: *παρέλαβα μια επιστολή | ένα δέμα* || ~ *εμπροσώματα* 2. αναλαμβάνω τη διαχείριση μιας κατάστασης, όπως είχε διαμορφωθεί από τον προκατόχό μου: *η νέα κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι παρέλαβε χάος από την προηγούμενη* || *παραλάβατε μια νηϊ επιχείρηση και την καταστήσατε προβληματική* 3. (ειδικότ.) αναλαμβάνω τη συνοδία ή τη μεταφορά (κάποιου) από ένα μέρος, υποδέχομαι: *θα παραλάβει το γκρουπ από το αεροδρόμιο και θα τους πάει στο ξενοδοχείο* || *αίριο θα πήμε να παραλάβωμε τον αδελφό μου απ' το λιμάνι* 4. αναλαμβάνω επίσημα τα καθήκοντα μου (σε θέση, αξίωμα): ~ *ένα υπουργείο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω.

παραλείπομαι (τα) [αρχ.] {παραλείπομαι} 1. όλα όσα παραλείπονται (ως περιττά ή ευκόλως εννοούμενα) ή αποσιωπώνται: τα ~ συζήτησης | *συνεδρίου* | *συνάντησης* 2. *Παραλειπόμενα Βιβλία* ιστορικό βιβλίο τής Π.Δ., στο οποίο έχουν περιληφθεί όσα είχαν παραλειφθεί από προγενέστερα ιστορικά βιβλία τής: *αλλιώδης Χρονικός* (Α, Β').

παραλείπω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρ-έλειψα, -αλείφθηκα (λόγ. παρελείφθην, -ης, -ή..., μτχ. παραλειφθείς, -είσα, -έν)} 1. αποκλείω, δεν περιλαμβάνω (κάποιον/κάτι) σε σύνολο, αφήνω έξω από σειρά, κατάσταση ή κατάταξη: *παρέλειψαν το όνομα του από τον κατάλογο των υποψηφίων* || *αυτό το σημείο δεν έχει ενδιαφέρον, ας το παραλείψουμε* || *δεν πρέπει να παραλείψουμε, τέλος, και μια άλλη σημαντική μορφή τής σύγχρονης μουσικής... ΦΡ. τα ευκόλως εννοούμενα παραλείπονται* βλ. λ. εννοώ 2. ξεχνώ, αμελώ: *μην παραλείψεις να τηλεφωνήσεις, αν αλλάξει κάτι!* || *έχει παραλείψει ουσιώδη στοιχεία του κεφαλαίου*,

γι' αυτό πήρε χαμηλό βαθμό 3. αποσιωπώ, δεν αναφέρω σκοπίμως: συνήθως παραλείπει αυτά που δεν τον συμφέρει να μαθευτούν. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω.

παράλειψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψων} 1. το να παραλείπει κανείς (κάτι), ώστε να μην περιλαμβάνεται σε σύνολο, σειρά, κατάσταση ή κατάταξη: η ~ δύο λέξεις κατά την αντιγραφή ενός κειμένου || η ~ τού ονόματος του από τον κατάλογο των επιτυχόντων λίγο έλειψε να προκαλέσει επεισόδιο- Φρ. **κατά παράλειψιν** | **παράλειψη** παραλείποντας, μη αναφέροντας: το ουσιαστικό «αρουραίος» προέκυψε ~ τού «μυς», το οποίο προσδιόριζε ως επίθετο στην Αρχαία 2. η παράβλεψη, το να ξεχάσει, να αγνοήσει ή να αμελήσει κανείς (κάτι): ήταν ~ να μην τους καλέσετε στην εκδήλωση 3. η αποφυγή της αναφοράς σε (κάτι), η αποσιώπηση του: η σκόπημη ~ των νεότερων στοιχείων για την υπόθεση αποσκοπούσε στην παραπλάνηση του κοινού ΣΥΝ. παρασιώπηση 4. (συνεκδ.) ό,τι παραλείπεται: διαπιστωμένες παραλείψεις στην εκτέλεση ενός έργου || θα ήταν σημαντική ~ να μην αναφέρουμε και αυτό τον σπουδαίο δημιουργό. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποσιωπητικά, ελλιπής, λαμβάνω.

παράλειψ ρ. μετβ. {παραλείπει} λέω περισσότερα (πράγματα): στη Φρ. **τα παράλειψ** μιλώ με παραελμβάνει, πού δεχεται (κάτι): έγινε ~ πολλών διαμεταρτυριών ΣΥΝ. δέκτης, αποδέκτης ΑΝΤ. παραδότης 2. (ει-δικότ.) πρόσωπο προς το οποίο αποστέλλεται μια επιστολή: ποιος είναι ο ~ τού γράμματος; ΑΝΤ. αποστολέας 3. (συνεκδ.) το όνομα του προσώπου προς το οποίο αποστέλλεται κάτι, όπως αναγράφεται στον φάκελο επιστολής: ο ~ είναι στο κάτω και δεξιό μέρος τού φακέλου || αυτό το γράμμα δεν έχει ~! || μην ξεχάσεις να βάλεις ~!

παράληγουσα (η) [μτγν.] {σπάν. παράληγουσών} η συλλαβή πριν από τη λήγουσα, η προτελευταία συλλαβή μιας λέξεως: η ~ τής λέξης «ποταμός» είναι το «-α-».

παράληπτος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που πρέπει να παραληφθεί ΑΝΤ. παραδοτέος.

παράληπτος (ο) [μτγν.] {παραληπτών}, **παράληπτρια** (η) (παρα-ληπτριών) 1. πρόσωπο που παραλαμβάνει, πού δεχεται (κάτι): έγινε ~ πολλών διαμεταρτυριών ΣΥΝ. δέκτης, αποδέκτης ΑΝΤ. παραδότης 2. (ει-δικότ.) πρόσωπο προς το οποίο αποστέλλεται μια επιστολή: ποιος είναι ο ~ τού γράμματος; ΑΝΤ. αποστολέας 3. (συνεκδ.) το όνομα του προσώπου προς το οποίο αποστέλλεται κάτι, όπως αναγράφεται στον φάκελο επιστολής: ο ~ είναι στο κάτω και δεξιό μέρος τού φακέλου || αυτό το γράμμα δεν έχει ~! || μην ξεχάσεις να βάλεις ~!

παράληρημα (το) [μτγν.] {παραληρήμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. η ακατάχρηστη ομιλία ΣΥΝ. παραμλητό 2. (μτφ.-κακός.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ειρμού και τυφλό πάθος, κυρ. φαντισμός: εθνικιστικό ~ || ένα ~ μίσους και οργής 3. ΙΑΤΡ. (α) οξεία αλλά αναστρέψιμη ψυχική διαταραχή, που χαρακτηρίζεται από απόλεια του προσανατολισμού, αδυναμία αντιλήψεως του περιβάλλοντος, ψευδαισθήσεις ή παραισθήσεις και βίαιη συμπεριφορά τού ασθενούς ΣΥΝ. ντελίριο (β) **λογορροϊκό παράληρημα** (λατ. delirium verborum) παραληρηματική κατάσταση στην οποία ο ασθενής είναι υπερβολικά ομιλητικός (γ) **τρομώδες παράληρημα** (λατ. delirium tremens) σύνδρομο που εμφανίζεται σε άτομα που έχουν αναπτύξει εξάρτηση από το αλκοόλ και χαρακτηρίζεται κυρ. από τρέμουλο, οπτικές παραισθήσεις και αστάθεια (δ) **συστηματικό παράληρημα** βλ. λ. συστηματικός 4. (μτφ.) η κατάσταση βίαιου ενθουσιασμού ή έντονης ψυχικής έξαρσης, υστερίας ~ τού πλήθους σε ροκ συναυλία ΣΥΝ. αμόκ.

παράληρηματικός, -ή, -ό 1. ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με το παράληρημα 2. (μτφ.) αυτός που θυμίζει παράληρημα: ~ λογόριο. — πα-ραληρηματικ-ά | -ώς επίρρ.

παράληρω ρ. αμετβ. {παραληρείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} 1. έχω παράληρημα: παραληρεί από τον πυρετό 2. (μτφ.) λέω πράγματα που δεν έχουν νόημα, μιλώ φλύαρα και ασυνάρτητα ΣΥΝ. φλυαρώ 3. (μτφ.) παραφέρομαι από ενθουσιασμό, κατέχομαι από ξέφρενη και ασυγκράτητη έξαρση: το πλήθος παραληρούσε στο άκουσμα τής φωνής του. — παραληρητικός, -ή, -ό [1891].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. παραλήρω < πάρα- + λήρω (-έω) «λέω ανοήσιες» < λήρος «ανόητα λόγια άνευ αξίας», αβεβ. ετύμου, πθ. < I.E. *la- «φονάζω», ονοματοποιημένη ρίζα, πθ. λιθ. Ió-τι «φονάζω, κραυγάζω», αρχ. σλαβ. la-jo, αρμ. lam «κλαίω», ίσως και λατ. lāmentum «θήρνος» κ.ά. Ομόρρ. πθ. λά-σκω «κραυγάζω, φονάζω». Βλ. κ. λαλώ].

παράλις (ο) {παραλήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει πολλά λεφτά, ο πλούσιος ΣΥΝ. λεοτής ΑΝΤ. σποχός. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. paralı].

παράληφθηκα ρ. ~ παραλαμβάνω
παράληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψων} η παραλαβή (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. παράληψις < παραλαμβάνω].

παράλια (η) (παράλιος) 1. (α) (γενικά) η χερσαία ζώνη κατά μήκος της γραμμής μεταξύ στεριάς και θάλασσας: οι τουρίστες προτιμούν τις ~ με άμμο || - λοιομένων ΣΥΝ. ακτή, γιάλος, ακρογιαλιά, ακροθαλασσιά, περιγιάλι (β) (ειδικότ.) η συνεχόμενη τού αιγαίου ζώνη ξηράς, που καθορίζεται από την πολιτεία σε πλάτος μέχρι και 50 μέτρων από τη γραμμή που ορίζει τον αιγαίο, η οποία απαιτείται για την επικοινωνία τής ξηράς με τη θάλασσα, καθώς και για την εξυπηρέτηση εθνικών, κοινοφελών, αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών σκοπών: νομοθετική ρύθμιση για τα κτίσματα στον αιγαίο και στην ~ 2. (καθμ.) -συνεκδ.) η περιοχή κατά μήκος τής παραλίας και τα κέντρα διασκεδάσεως που βρίσκονται σε αυτή την περιοχή: η ~ μαζώνει κόσμο τώρα το καλοκαίρι || τα μεγάλα ονόματα που τραγουδούν στην ~ ΣΥΝ. (τα) παραλιακά. ΣΧΟΛΙΟ λ. ακτή, θάλασσα, πληροφορική. [ΕΤΥΜ. < αρχ. παράλια (ενν. γη | χώρα), ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. παράλιος (βλ. λ.).] **παράλια** (τα) [μτγν.] {παράλιών} οι παράκτιες εκτάσεις, οι ακτές μιας χώρας ΑΝΤ. ηπειρωτικά.

παρالياκος, -ή, -ό [1847] 1. αυτός που σχετίζεται με την παραλία, που είναι κτισμένος ή βρίσκεται στην παραλία: ~ κέντρο | ξενοδοχείο | πόλη | κτήμα ΣΥΝ. παράλιος, παραθαλάσσιος ΑΝΤ. ηπειρωτικός, μεσόγειος 2. αυτός που βρίσκεται κατά μήκος ακτής: - δρόμος | ζώνη 3. **παρالياκά** (τα) (α) η περιοχή τής παραλίας, καθώς και οι παράκτιες περιοχές: καλοκαίριασε και ο κόσμος συνηθίζει τις βόλτες προς τα ~ (β) (συνεκδ.) τα κέντρα διασκέδασης που λειτουργούν στις παραθαλάσσιες περιοχές: τα ~ μαζεύουν πολύ κόσμο. — παρالياκά-ά | -ώς [1889] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. πληροφορική.

παράλιγο επίρρ. (καθμ.) λίγο ακόμα και, λίγο έλειψε να: ~ να τρακάρουμε, πρόσεχε! || στη συζήτηση προέκυψε ότι - να βγούμε συγγενείς! || α, ~ να το ξεχάσω! ΣΥΝ. (εκφραστ.) παρά τρίχα, στο τσάκ. Επίσης (λόγ.) παρ' ολίγου. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. παρ' ολίγου].

παράλιμιος, -α, -ο [1894] αυτός που βρίσκεται κοντά σε λίμνη: ~ περιοχή | οικισμός.

παράλιος, -α, -ο παραλιακός (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. θάλασσα. [ΕΤΥΜ; αρχ. < παρ(α)- + ἄλιος < ἄλις, ἄλις «θάλασσα» (βλ. λ. αλίτι)].

παράλλαγή (η) 1. η επέμβαση σε κάτι, η τροποποίηση του, ώστε να παραλλάσσει ΣΥΝ. διαφοροποίηση, μεταβολή 2. (α) καθεμιά από τις μορφές ενός πράγματος, η ποικιλία: η ~ σχήματος | σχεδίου (β) καθενας από τους δυνατούς συνδυασμούς (προβλέψεις) σχετικά με το αποτέλεσμα αγώνα που έχει τη δυνατότητα να παίξει ο παίκτης τού ΠΡΟΠΟ: διπλή ~ (π.χ. ΙΧ, Χ2 κ.λπ.) || τριπλή ~ (ΙΧ2) 3. ΜΟΥΣ. ο μετασηματισμός μελωδίας ή μουσικού θέματος με αλλαγές ή αναπτήσεις στην αρμονία, στον ρυθμό και στη μελωδία χωρίς αλλοίωση τού αρχικού θέματος: «Παράλλαγές αίνιγμα» (σύνθεση τού Ε. Έλγκαρ) 4. ΒΙΟΛ. απόκλιση στη δομή ή τον χαρακτήρα ενός κυττάρου, ατόμου ή ομάδας ατόμων από άλλο τού ίδιου είδους 5. ΖΩΟΛ. το σύνολο των χαρακτηρισμών που επιτρέπουν σε ένα ζώο να εντάσσεται στο περιβάλλον του, χωρίς να ξεχωρίζει εύκολα η μορφή του (μμητισμός, ομοιο-χρωμία) 6. ΣΤΡΑΤ. (α) η μερική κωδικοποίηση μηνύματος με αντικατάσταση των κειμένων λέξεων με άλλες συνθηματικές ή με ομάδες γραμμάτων ή αριθμών (β) το κωμωφιλάζ (βλ. λ.): στολή παραλλαγής 7. ΝΑΥΤ. η γωνία μεταξύ βορρά και βορρά πύθιδος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < παραλλάσσω. Στη μουσ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. variation].

παρόλλαγμα (το) [αρχ.] {παράλλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η παράλλαξη (βλ. λ.) 2. (λαϊκ.) οποιαδήποτε απόκλιση από το κανονικό, κυρ. η δυσμορφία κάποιου (είτε λόγω αρρώστιας είτε λόγω ατυχήματος).

παράλλάξ ρ. → παραλλάσσω

παράλλατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την παράλλαξη: ~ μέτρηση αποστάσεως — παραλλακτικ-ά | -ώς επίρρ.

παράλλαξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. ΝΑΥΤ. (για πλοία) η διόπτευση ενός σημείου 90 μοίρες δεξιά ή αριστερά τής πορείας τού πλοίου 2. ΑΣΤΡΟΝ. η γωνιακή μετατόπιση τής φαινόμενης θέσης ενός ουράνιου αντικειμένου πάνω στην ουράνια σφαίρα, όταν παρατηρείται από δύο σημεία που απέχουν πολύ μεταξύ τους 3. ΤΟΠΟΓΡ. η διαφορά που φαίνεται να έχει η κατεύθυνση ή η θέση ενός σώματος, όταν μετατοπίζεται η θέση τού παρατηρητή: σφάλμα παραλλάξεως οργάνου μετρήσεως. [ΕΤΥΜ. < αρχ. παράλλαξις, αρχική σημ. «μεταβολή θέσεως», < παραλλάσσω].

παραλλάσσω [αρχ.] κ. **παραλλάζω** ρ. αμετβ. {παρήλαζα, -γμέ-νος} 1. διαφοροποιούμαι ελαφρώς ως προς κάτι, παρουσιάζω μικρές διαφορές: συχνά οι τιμές παραλλάσσουν αναλόγως τού καταστήματος || οι δύο φούστες παραλλάζουν μόνο στην ποιότητα ΣΥΝ. ποικίλλω 2. ΝΑΥΤ. διοπτύω ένα σημείο 90 μοίρες δεξιά ή αριστερά από την πλώρη πλοίου.

παράλληλεπίπεδο (το) [μτγν.] {παραλληλεπίπεδ-ου | -ων} ΓΕΩΜ. πρίσμα με έξι βάσεις, που όλες τους είναι παραλληλόγραμμα.

παράλληλεπίπεδος, -η, -ο [μτγν.] 1. (για στερεά) αυτός που έχει επιφάνειες επίπεδες και παράλληλες μεταξύ τους, που ορίζεται, περιλαμβάνεται μεταξύ δύο παράλληλων επιπέδων 2. ΓΕΩΜ. **παραλληλεπίπεδο** (το) βλ. λ.

παράλληλια (η) {παραλληλιών} 1. η ιδιότητα τού παράλληλου ΣΥΝ. παράλληλότητα 2. η τοποθέτηση δύο πραγμάτων σε παράλληλη θέση- Φρ. (α) **παραλληλία μαθημάτων** η συνάφεια διδασκομένων αντικειμένων (β) **αξίωμα παραλληλίας** (στην ευκλείδειο γεωμετρία) αξίωμα κατά το οποίο από ένα σημείο Α διέρχεται μόνο μία παράλληλος προς δεδομένη ευθεία ε. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ορ., < γαλλ. parallélisation].

παράλληλιω ρ. μετβ. {παραλληλιω-α, -θηκα, -μένος} 1. (λόγ.-σπάν.) τοποθετώ σε παράλληλη θέση 2. (μτφ.) παραβάλλω (κάτι με κάτι άλλο), το συγκρίνω: παραλληλίσε τα πρόσφατα γεγονότα με την εξέγερση τού Μάη τού '68 ΣΥΝ. συγκρίνω. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ορ., < γαλλ. paralléliser].

παράλληλισμός (ο) 1. η τοποθέτηση σε παράλληλη θέση 2. η παραβολή, η συγκριτική αντιστοιχία: ο ~ τού με τον Μ. Αλέξανδρο ήταν υπερβολικός ΣΥΝ. αντιπαραβολή, σύγκριση 3. η επανάληψη ίδιων συντακτικών δομών για την απόδοση διαφορετικού περιεχομένου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ορ., < γαλλ. parallélisme].

παράλληλόγραμμα (το) [μτγν.] [παραλληλογράμμ-ου | -ων] ΓΕΩΜ. τετράλευρο σχήμα, καθεμιά από τις πλευρές τού οποίου είναι παράλληλη με την απέναντί της: ορθογώνιο ~.

παράλληλογράμμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει παράλληλες γραμμές 2. ΓΕΩΜ. **παραλληλόγραμμα** (το) βλ. λ. — **παραλληλογράμμος** επίρρ. [μτγν.] 1. παράλληλογράφος (ο) γεωμετρικό όργανο για τη χάραξη παράλληλων γραμμών.

παράλληλος, -η (λόγ. -ος), -ο 1. (για γραμμές, ευθείες, σειρές κ.λπ.) (α) αυτός που όλα τα σημεία του απέχουν εξίσου από άλλων, χωρίς να τέμνεται με αυτόν όσο και αν προεκταθούν: ~ δρόμοι | διόδοδομοι | *Ι* σειρές καθισμάτων | ευθύγραμμα τμήματα (β) **παράλληλη (ευθεία)** ευθεία που, όσο και αν προεκταθεί, δεν τέμνει άλλη ευθεία ή επίπεδο (γ) ΗΑΕΚΤΡ. **παράλληλη σύνδεση** διάταξη ηλεκτρικού κυκλώματος, στην οποία όλα τα στοιχεία και τα εξαρτήματα του βρίσκονται υπό κοινή τάση, όπου όλοι οι θετικοί πόλοι είναι συνδεδεμένοι με το ένα άκρο και όλοι οι αρνητικοί με το άλλο 2. αυτός που απαιτεί ή συνίσταται στη δημιουργία γραμμών ή σειρών όπως οι παραπάνω: ~ *στοίχιση* | *παρατάξη* 3. (για επίπεδα) αυτό που έχει την ίδια κλίση με κάποιο άλλο, που τέμνονται καθέτως από την ίδια ευθεία 4. **παράλληλος** (ο/η) {-ου κ. -ήλου | -ων κ. -ήλων, -ους κ. -ήλους}, **παράλληλη** (η) (α) καθεμιά από τις νοητές γραμμές που είναι παράλληλη προς τον ισημερινό και δείχνει το γεωγραφικό πλάτος μιας περιοχής (β) ΝΑΥΤ. το σημείο της γήινης επιφάνειας, στο οποίο την τέμνει επίπεδο κάθετο στον άξονα της γήινης σφαίρας (γ) δρόμος παράλληλος προς κάποιο άλλο: στην πρώτη ~ θα στρίψετε δεξιά 5. (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει πολλές αντιστοιχίες, αναλογίες ή και ομοιότητες με κάποιο άλλο: στη ζωή τους ακολουθήσαν - πορεία· ΦΡ. βίοι **παράλληλοι** βλ. λ. *βίος* 6. (α) αυτός που συμπίπτει χρονικά, που υπάρχει ή συμβαίνει συγχρόνως με κάτι άλλο: ~ τηλεοπτική σύνδεση με δύο στούντιο || ~ δράση || είχε ~ σχέση και εκτός γύμιου || ~ συνομιλίες για διευθέτηση της κρίσης ΣΥΝ. ταυτόχρονος· ΦΡ. εκ παράλληλου (i) ταυτόχρονως: απασχολείται ~ σε δύο εργασίες (ii) ταυτόχρονη θετική και αρνητική διατύπωση του ίδιου νοήματος ως ρητορικό | συντακτικό σχήμα (β) ΤΕΧΝΟΛ.-ΠΛΗΡΟΦ. αυτός που σχετίζεται με την ταυτόχρονη εκτέλεση δύο ή περισσότερων εργασιών ή την ταυτόχρονη λειτουργία δύο ή περισσότερων συνδεδεμένων συσκευών, τμημάτων Η/Υ κ.λπ.: ~ επεξεργασία | διασύνδεση | μεταφορά δεδομένων ΑΝΤ. σεραϊτικός. — παράλληλα | παράλληλος [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. παρ' αλλήλους (πβ. κ. κατάλληλος). Βλ. κ. αλλήλων].

παράλληλότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του παράλληλου ΣΥΝ. παράλληλα.

παράλογη (η) δημοτικό τραγούδι με αφηγηματικό χαρακτήρα και φανταστικό περιεχόμενο: η ~ «του νεκρού αδελφού» || η ~ «τού γεωργίου της Άρτας».

[ΕΤΥΜ Πιθ. < αρχ. παρακαταλογή «είδος αφηγηματικού ρυθμού (στη μουσική) με μελοδραματική παρουσίαση» (με απλόγεια) < παρα- + καταλογή < καταλέγω «αφηγούμαι λεπτομερώς» (κατά- + λέγω)].

παράλογητό (το) (λαϊκ.) ο παραλογισμός (βλ. λ.).

παράλογισμα ρ. αμετβ. κ. μετβ. {παράλογισ-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (αμετβ.) τρελαίνομαι, παύω να σκέφτομαι και να συμπεριφερόμαι λογικά ΣΥΝ. τα χάνω ♦ 2. (μετβ.) κάνω (κάποιον) να τρελαθεί. — παράλογισμα (το).

[ΕΤΥΜ < αρχ. παραλογίζομαι (βλ. λ.), κατά τα ρ. σε -ιάζω (πβ. κ. ζυγίζω - ζυγιάζω, λογίζω - λογιάζω κ.ά.).

παράλογισμοι ρ. αμετβ. αποθ. {παράλογισ-ηκα, -μένος} ενεργώ ή μιλάω κατά παράλογο τρόπο: Καταλαβαίνεις ότι παράλογισες; Τι είναι αυτά που λες; ΣΥΝ. παραφρονώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ αρχ. < παράλογος].

παράλογισμός (ο) [αρχ.] 1. ο λαθεμένος, παράλογος τρόπος σκέψης: αυτή η απόφαση είναι προϊόν παραλογισμού, είναι σκέτη τρέλα 2. (συνεκδ.) κάθε λόγος ή πράξη που αντιβαίνει στη λογική: αυτό που λες είναι σκέτος ~! || πάψε τους ~ κι έλα στα συγκαλά σου! ΣΥΝ. ανοησία, τρέλα, παραλογισμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανοήτος.

παράλογοι -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον παραλογισμό: ~ σκέψη | πράξη ΣΥΝ. παράλογος, παραλογικός 2. (για πρός.) αυτός που κάνει σκοπίμως ή από ανικανότητα λαθεμένους συλλογισμούς. — **παράλογοι** επίρρ.

παράλογο (το) [μτγν.] {παράλόγ-ου | -ων} 1. (α) η κατάσταση κατά την οποία ο άνθρωπος δεν αναγνωρίζει σκοπό ή λογική στην ύπαρξη του, αποδεχόμενος το άσκοπο και παράλογο της ανθρώπινης ύπαρξης (β) καθετί που δεν ερμηνεύεται με την κοινή λογική: το ~ μιας απόφασης || το ~ στην υπόθεση αυτή είναι ότι μου ζητήθηκε να πληρώσω, ενώ ζητούσα αποζημίωση· ΦΡ. *ιστορία του παράλογου* για κάθε κατάσταση που έχει παράλογα στοιχεία: «η ~ στη δομή των υπουργικών συμβουλίων αποτελεί μόνιμο χαρακτηριστικό όλων των κυβερνήσεων από συστάσεις του ελληνικού κράτους» (εφημ.) 2. το φιλοσοφικό και λογοτεχνικό δόγμα, κατά το οποίο οι άνθρωποι ζουν απομονωμένοι σε έναν μάταιο και παράλογο κόσμο: ο *Καμύ* είναι από τους κύριους εκφραστές της τέχνης του ~ 3. **θέατρο του παράλογου** (γαλλ. théâtre de l'absurde) (α) πρωτοποριακό θεατρικό ρεύμα που κυριάρχησε στη δεκαετία του '50, κατά το οποίο καταλλάσσεται ο δεσμός ανάμεσα στη λέξεις και τις πράξεις, αφού τον θεατρικό λόγο χαρακτηρίζει η γλωσσική ασυναρτησία και η παρωδία των καθημερινών αξιών πρόκειται για πνευματικό καρπού του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, σε μια εποχή όπου κάθε δράμα κλονιζόταν κι ο άνθρωπος αποξενωνόταν από τη φύση του: ο ιονέσκο είναι από τους θεμελιωτές του θεάτρου του παράλογου (β) (καθημ.) κάθε κατάσταση παραλογισμού: η κυβερνητική πολιτική με τις συνεχείς αντιφάσεις της είναι ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. λογικός.

παράλογος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αντιβαίνει στους νόμους της λογικής, που υπάρχει, συμβαίνει ή προκύπτει κατά τρόπο που δεν είναι λογικός: ~ ενέργεια | σκέψη | φόβος | βία || είναι παράλογος να πιστεύεις ότι φταις για κάτι που ούτε έκανες ούτε προκάλεσες! ΣΥΝ. άλογος ΑΝΤ. λογικός, (λόγ.) έλλογος 2. (καθημ.-γενικότ.) αυτός που δεν δικαιολογείται σύμφωνα με ό,τι ισχύει: είναι ~ οι οικονομικές απαιτήσεις του για μια τέτοια δουλειά ΣΥΝ. αδικαιολόγητος, εξω-

φρενικός ΑΝΤ. εύλογος, δικαιολογημένος 3. (για πρός.) αυτός που ενεργεί ή μιλά με τρόπο που δεν ταιριάζει σε λογικό άνθρωπο: Μη γίνεσαι ~! Δες τα πράγματα ψάχαιμα !4. **παράλογο** (το) βλ. λ. — παράλογο | παραλόγως [αρχ.] επίρρ.

παράλογος: συνώνυμα. Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να συλλάβει κανείς και να δηλώσει γλωσσικά ό,τι δεν είναι λογικό. Μπορεί να το θεωρήσει ότι παραβιάζει τη λογική ή ότι στερείται λογικής ή ότι δεν στηρίζεται πουθενά ή ότι βρίσκεται έξω από τη λογική και, ενίοτε, ότι την υπερβαίνει. Ο,τι παραβιάζει τη λογική είναι παράλογο (παρά τον λόγον, «κατά παράβαση της λογικής»). Ο,τι στερείται λογικής είναι άλογο (Δεν είναι η λογική που δίνει τις πράξεις του, αλλά άλογα συναίσθημα και ανεξέλεγκτες παρορμήσεις). Ο,τι δεν στηρίζεται πουθενά, ό,τι είναι εκτός τόπου (και χρόνου) είναι άτοπο (Είναι άτοπο να δέχεται ότι η μόρφωση επιτυγχάνεται ερήμην της γνώσης· η μόρφωση προϋποθέτει συνειδητή γνώση αιτίων και αιτιατών πραγμάτων, γεγονότων και καταστάσεων). Ο,τι δεν μπορεί να συλλάβει ή να κρίνει κανείς με τη λογική, γιατί βρίσκεται έξω από τα όρια της λογικής, είναι εξω-λογικό ή, εφόσον την υπερβαίνει, είναι υπερλογικό (Η έννοια του Θεού είναι απρόσιτη στον ανθρώπινο νου, γιατί είναι από τη φύση της εξωλογική και υπερλογική). Ο,τι παραβιάζει τους κανόνες της λογικής φθάνοντας στα όρια της παραφροσύνης, είναι εξωφρενικό (Τα λόγια και οι πράξεις του είναι εξωφρενικές οδηγείται σταθερά στην παράνοια). Αντίστοιχη προς την κατάσταση αυτή είναι η φράση έξω φρενών (Η στάση του στο θέμα και η όλη συμπεριφορά του μας έκανε έξω φρενών), ενώ με την ίδια σημασία και με περισσότερη έμφαση χρησιμοποιείται και η φράση άνω ποταμών (Δεν μπορώ να κάνω μ' αυτό τον άνθρωπο· είναι άνω ποταμών). Ας σημειωθεί ότι η α' φράση αφορά τόσο στον ομιλητή όσο και σε άλλα πρόσωπα (είμαι έξω φρενών - κάνω κάποιον έξω φρενών), ενώ η φρ. άνω ποταμών χρησιμοποιείται από τον ομιλητή για την άλ-λα πρόσωπα (είναι πλέον άνω ποταμών). Ηπιότερες για την έκφραση του παράλογου είναι οι φράσεις εκτός τόπου και χρόνου και έξω από κάθε λογική.

παράλογοτεχνία (η) {παράλογοτεχνιών} το σύνολο των λογοτεχνικών έργων που δεν συγκαταλέγονται στις κοινώς αποδεκτές κατηγορίες του έντεχνου λόγου: πολλά έργα επιστημονικής φαντασίας, αστυνομικά ή ασθμηματικά ρομάντζα θεωρούνται ότι ανήκουν στην ~ (πβ. κ. λ. παραφιλολογία). — **παράλογοτεχνίας**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετώφρ. δάνειο από γαλλ. paraliérature (νόθο συνθ)].

παράλυτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει παράλυση: ~ χέρι | σώμα ΣΥΝ. παράλυτος (μτφ.) 2. αυτός που έχει αποδιοργανωθεί, αποσυντονιστεί: *παρέλαβε ένα ~ Δημόσιο χωρίς κατάλληλο δίκτυο παροχής υπηρεσιών* 3. (για πρός.) άτομο διεφθαρμένο ΣΥΝ. (λόγ.) ακόλαστος, έκλυτος ΑΝΤ. χρηστός, εγκρατής, ηθικός, [ΕΤΥΜ < αρχ. παραλυμένος μτφ. παθ. παρακ. του ρ. παρλύω].

παράλυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. ΙΑΤΡ. η από-λεια (ολική ή μερική) της κινητικής ικανότητας των μυών, η οποία προκαλείται από τραυματισμό ή πάθηση (ανατομική αλλοίωση) του νευρικού συστήματος, του εγκεφάλου ή του νωτιαίου μυελού: παιδική ~ (παλαιότ. η πολιομυελίτιδα) | *περιοδική | γενική | προύσα | μει-ευτική* ~ (του παιδιού κατά τον τοκετό) | *χιαστή* - (ημιπληγία) || ~ του χεριού 2. (ειδικότ.) η δυσκολία ενάρξεως ή ολοκλήρωσης της κίνησης, λόγω μωδιότητας, πιασίματος κ.λπ. 3. (μτφ.) κατάσταση προσωρινής νάρκης, αδράνειας: ~ τοιζ του 4. ο αποσυντονισμός, η αποδιοργάνωση: η ~ των διοικητικών υπηρεσιών | *της κρατικής μηχανής* | *της κυκλοφορίας* ΣΥΝ. διάλυση, (λαϊκ.) ξεχαρβάλωμα.

παράλυση (η) [1834] {παράλυσιών} 1. ΙΑΤΡ. η παράλυση (βλ. λ.) 2. (μτφ.) η ζωή που έχει ολοκληρωτικά παρδοθεί σε αλλοίωση και κραυγές, η έκλυτη ζωή: *βουτηγμένος στην ~ και τη διαφθορά*. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paralysis].

παράλυτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την παράλυση: ~ συμπτώματα | φαινόμενα | *βάδισμα* 2. αυτός που επιφέρει παράλυση: η ~ ενέργεια των αναισθητικών φαρμάκων, αυτός που έχει πάθει παράλυση: ~ χέρι | σώμα | άκρο ΣΥΝ. παράλυτος 4. **παράλυτικός** (ο), **παράλυτική** (η) πρόσωπο που πάσχει από παράλυση, που είναι παράλυτο.

παράλυτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει πάθει παράλυση: *χέρι | άκρο | σώμα* || *έμεινε παράλυτος ύστερα από σοβαρό αυτοκινητικό δυστύχημα* 2. **παράλυτος** (ο) {παράλυτ-ου | -ων, -ους}, **παράλυτη** (η) άτομο που πάσχει από μερική ή γενική παράλυση: *χρειάζεται ειδική μέριμνα για τους ~*.

παράλυτο ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρ-έλυσα, -αλυμένος} ♦ (μετβ.) 1. προκαλώ παράλυση (σε μέλος του σώματος): *η αρρώστια του είχε παραλύσει τα πόδια* 2. επιφέρω σωματική εξάντληση, αδυναμία κινήσεως ή αντιδράσεως: *τον είχε παραλύσει το βλέμμα* || *τα είχε παραλύσει η παγωνιά και η πεύνα* ΣΥΝ. εξασθενίω 3. (μτφ.) δυσχεραίνω ή καθιστώ αδύνατη την ευρυθμική λειτουργία: η *ζαφνική γεροπονητή παρέλυσε το κέντρο της Αθήνας* || *χάλασε το φανόρι* || *έχει παραλύσει την κυκλοφορία* || η *απεργία παρέλυσσε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες* ΣΥΝ. αποσυντονίζω ♦ (αμετβ.) 4. πάσχω από παράλυση (γενική ή μερική), μένω παράλυτος: *μετά το εγκεφαλικό παρέλυσσε όλη η δεξιά πλευρά του* 5. αδύνατο να κινηθώ, να αντιδράσω, χάνω τις δυνατόειες μου λόγω ψυχικής ή σωματικής εξάντλησης, μεγάλης έντασης: *παρέλυσσε στο άγγιγμα της* || *έχει παραλύσει ολόκληρο από τον τροχό* || *το σοκ | την κοροσμή* | *τον κρού* | *την αγωνία* ΣΥΝ. μένω άφωνος, καταρρέω, (αργκό) μένω 6. (μτφ.) αποσυντονίζομαι, δυσχεραίνεται η ευρυθμική λειτουργία μου: *έχει παραλύσει η οικονομία της χώ-*

ρας || *παρέλυσε ο δημόσιος τομέας | η κυκλοφορία κατά μήκος της οδού Κηφισίας | η εμπορική δραστηριότητα στο νησί ΣΥΝ.* αποδιωγώνομαι, απορρυθμίζομαι, νεκρώνομαι.

πάρα μάγειρος (ο) ο βοηθός του μάγειρα. Επίσης (λαϊκότ.) παραμάγειρας

πάρα μαγνητισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα που εμφανίζουν ορισμένα υλικά, τα οποία έλκονται, όταν βρεθούν στο μαγνητικό πεδίο μαγνήτη: *πυρηνικός* - (λόγω πυρηνικών μαγνητικών ροπών). — παραμαγνητικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paramagnetism].

παραμάζωμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η φόρα: *παίρνω* - || πηδώ με [χωρίς ~ ΦΡ. *παίρνω (κάποιον | κάτι) παραμάζωμα* (i) παρυσύρω καθώς περνώ (ii) κατατροπώνω (κάποιον) (iii) κατσαδιάζω (κάποιον).

παραμαλλο (το) (λαϊκ.) 1. το νήμα της πετονιάς που καταλήγει στο αγκρίστρι 2. καθένα από τα λεπτά και κοντά νήματα, από τα οποία κρέμονται τα αγκρίστρια του παραγαδιού.

παραμάνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλη καρφίτσα, η οποία λυγίζει σχηματίζοντας ελατήριο, κλείνει με ασφάλεια που καλύπτει την άκρη (μύτη) της και συγκρατεί μαζί δύο υφάσματα ή άκρες υφάσματος.

[ETYM. < ιταλ. paramano (απόδ. του γαλλ. parement) < ρ. parare «φοσμά, στολίζω» (< λατ. paro)].

παραμάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η γυναίκα που αναλαμβάνει επί πληρωμή τον θηλασμό ξένου βρέφους: της *κόπηκε το γάλα και πήρναν* ~ ΣΥΝ. θηλάστρια. (λαϊκ.) βουάστρα, βουάστρα 2. γυναίκα που ως οικότροφος αναλαμβάνει την ανατροφή, το μεγάλωμα παιδιού: *όπου κι αν πάει, την ακολουθεί η ~ της* || τα πρώτα του γράμματα τα έμαθε από την ~ του ΣΥΝ. νταντά, γκουβερνάντα, βγάγια.

παραμάσχαλα κ. (λαϊκ.) **παραμάσκαλα** επίρρ. κάτω από τη μασχάλη, στο άνοιγμα της μασχάλης: *προχωρούσε με την ομπρέλα ~ ΣΥΝ.* (λόγ.) υπό μάλης.

παραμεθόριος (η) [1888] {παραμεθορίου | -ων, -ους} 1. η πείροχη που βρίσκεται κοντά στα σύνορα 2. (γενικότ.-περιληπτ.) το σύνολο των απομακρυσμένων, ακριτικών περιοχών της χώρας (πβ. λ. *μεθόριος*).

παραμεθόριος, -α (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που βρίσκεται κοντά στα σύνορα: ~ *περιοχή | οικισμός | φυλάκιο | χωριό* ΣΥΝ. συνοριακός, μεθωριακός 2. *παραμεθόριος* (η) βλ.λ. Επίσης παραμεθωριακός, -ή, -ό [1896]. — παραμεθόρια επίρρ.

παραμέληση (η) [1851] {-ης κ. -ήσεως | -ήσετ, -ήσε'ων} η αμέλεια στην εκπλήρωση των καθηκόντων, η μη εκδήλωση του απαιτούμενου ενδιαφέροντος: η ~ των σπουδών του υπονομεύει το μέλλον του || η ~ της υγιεινής | της καθαριότητας | της εμφάνισης του ΣΥΝ. εγκατάλειψη. Επίσης παραμέλημα (το).

παραμελώ ρ. μετβ. {παραμελείς... | παραμελ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} δεν δείχνω το απαιτούμενο ενδιαφέρον, την απαραίτητη φροντίδα για (κάτι/κάποιον): *έχει παραμελήσει εντελώς τον εαυτό της λόγω του πένθους* || ~ τις υποχρεώσεις | τα παιδιά | τις σπουδές | το σπίτι | την εργασία μου ΣΥΝ. εγκαταλείτω, (μτφ.) αφήνω. [ETYM. < αρχ. παραμελώ (-έω) < παρ(α) + αμελώ].

παραμένω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρέμεινα (παραέμεινα στη σημ. 4)} 1. εξακολουθώ να βρίσκομαι σε έναν τόπο: *πολύς κόσμος παρέμεινε στην πλατεία και μετά το τέλος της συναυλίας* || οι μαθητές θα *παρέμειναν στο μουσείο για ειδική ξενάγηση* || οι στρατιώτες *παρέμειναν στις θέσεις τους* 2. μένω σε έναν τόπο ή χώρο προσωρινά (ή μόνιμα από τον χρόνο εγκαταστάσεως και μετά): *θα παραμείνουν στην Τρίπολη για όλο το τμήμα* || *παρέμεινε στο Παρίσι πέντε χρόνια για σπουδές* || *παρέμεινε στο νοσοκομείο μερικές μέρες* 3. *παρέμειναν στη νέα τους πατρίδα ως το τέλος της ζωής τους* 3. εξακολουθώ να έχω μια ιδιότητα, να βρίσκομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση, θέση ή διάθεση: *παρέμεινε πολλή ώρα σιωπηλός* | *φοβισμένος* | *όρθιος* | *μόνος* || ~ *γοητευτικός* | *τεμπέλης* | *φανατικός εργήνης* | *πιστός φίλος* || η κατάσταση πρέπει να *παραμείνει ως έχει* || (το) γεγονός *παραμένει* ότι τα αρχικά προβλήματα, που προκάλεσαν την επέμβαση, *δεν έχουν λυθεί* || ~ στην υπηρεσία | στην εξουσία | σε άγνοια | στις αρχές μου | στις επιφυλάξεις μου | σε επιφυλακή || άγνωστο *παραμένει* ποτέ θα αποκατασταθούν οι ζημιές από τον σεισμό 4. μένω κάπου πιο πολύ από όσο πρέπει ή επιτρέπεται: *παραέμεινε στην κατάγνυξη και θα θέλει ώρα να ξεπαχώσει* || *παραέμεινα στον ήλιο και έπαθα εγκαύματα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω.

παραμέρα επίρρ. 1. πιο πέρα, κατά μέρος: *την πήρε ~, για να μην ακούσουν οι υπόλοιποι ΣΥΝ.* στη μπάντα, στην άκρη, παραπέρα 2. σε απομακρυσμένο μέρος, απόμερα: *πήγαν κάπου ~, να βρουν την ηρωίδα τους ΣΥΝ.* μακριά.

[ETYM. < μεσν. *παραμέρα* < *πάρα* + *μερέα* < *μερέα* (> *μεριά*) < *μέρος*]. **παραμερίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {παραμέρισ-α, -ηκα, -μένος} 1. Βάζω (κάτι) *παραμέρα*, στην άκρη: *παραμέρισε λίγο τα βιβλία σου, ν' ακουμπήσω τον δίσκο* || *παραμέρισε τους περίεργους που είχαν συγκεντρωθεί, για να περάσει* 2. (μτφ.) (α) κάνω (κάποιον) *πέρα*, παραγκωνίζω, προσπερνώ ή ξεπερνώ με ύπουλα, αθέμιτα μέσα: *παραμέρισε πολλούς ικανότερους, για να δώσουν τη θέση σ'αυτόν που είχε το μέσον ΣΥΝ.* (λόγ.) υποσκελίζω (β) ξεπερνώ κάτι που με εμποδίζει, δεν το αφήνω να με επηρεάζει: *ας παραμερίσουμε τις διαφορές μας και ας δώσουμε τα χέρια* || *χρηστίστηκε να παραμερίσει πολλές προκαταλήψεις | φόβους | δισταγμούς | ανασφάλειες* || *παραμέρισε την υπερηφάνεια του και ζήτησε βοήθεια* || ~ *κάθε εμπόδιο* || *το συγκεκριμένο ζήτημα | την τυπική διαδικασία* ♦ 3. (αμετβ.) *πηγαίνω στην άκρη, κάνω τόπο, φεύγω από τη μέση: τους φώναζε να*

παραμερίσουν, για να περάσει το ασθενοφόρο || *παραμέρισε ιπποτικά, για να προηγηθούν οι κυρίες ΣΥΝ.* υποχωρώ, τραβιέμαι. — **παραμέρισμα** (το).

παραμερισμός (ο) [1889] το παραμέρισμα, ο παραγκωνισμός. **παράμερος**, -ή, -ο αυτός που βρίσκεται σε κάπως απομακρυσμένο, αποκομμένο μέρος: ~ *τοποθεσία* | *λιμανάκι ΣΥΝ.* απομονωμένος, από-μερος, απόκεντρος ANT. κεντρικός. [ETYM. < επίρρ. *παραμέρα* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

παραμέσα επίρρ. (καθήμε.) πιο μέσα ακόμα, πιο πολύ προς το εσωτερικό: *αν προχωρήσεις ~, θα βρεις κι άλλα πράγματα, που δεν φαίνονται απέξω* ANT. *παραέξω*.

παραμεσημβρινός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται κοντά, που είναι δίπλα στον μεσημβρινό.

παραμεσόγειος, -α, -ο [1801] αυτός που συνορεύει με μεσογειακές χώρες, που βρίσκεται κοντά στη Μεσόγειο Θάλασσα ή βρέχεται από αυτή ΣΥΝ. μεσογειακός.

παρά μέσος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που βρίσκεται κοντά στο κέντρο, στη μέση 2. **παράμεσος** (ο) [μτγν.] το δάχτυλο που βρίσκεται ανάμεσα στον μέσο και τον μικρό ΣΥΝ. (λόγ.) δακτυλίτης.

παραμετρικός, -ή, -ό ΜΑΘ. αυτός που περιέχει ή σχετίζεται με παράμετρο ή παραμέτρους: ~ *παράσταση καμπύλης* (εκφράζει τις συντεταγμένες ενός σημείου της καμπύλης σε συνάρτηση με μία παράμετρο). [ETYM. Ελληνογενής, ξέν. όρ., < αγγλ. parametric].

παραμέτρος (η) [1786] {παραμέτρ-ου | -ων, -ους} 1. η ποσότητα που χρησιμοποιείται ως μονάδα μετρήσεως άλλων ποσοτήτων 2. ΜΑΘ. μεταβλητή προβλήματος η οποία όμως συμπεριφέρεται ως σταθερά 3. (στη στατιστική) μεταβλητή που εισάγεται στον μαθηματικό τύπο κάθε στατιστικής κατανομής, ώστε οι πιθανές τιμές της να ανταποκρίνονται σε διαφορετικές κατανομές 4. ΟΙΚΟΝ. ο όρος μιας εξίσωσης, που καθορίζει τη σχέση μεταξύ των μεταβλητών ο συντελεστής 5. (μτφ.) κάθε πλευρά, διάσταση ενός θέματος: *το πρόβλημα πρέπει να εξεταστεί σ' όλες του τις -1 | μια χρησίμη | νέα | κρουή | σημαντική -1 | καθαριστική ~ της οικογενειακής εντύχιας είναι η επικινονία ΣΥΝ.* συνιστώσα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paramètre].

παραμητρικός, -ή, -ό [1879] ANAT. αυτός που βρίσκεται κοντά στη μήτρα ΣΥΝ. παραμήτριος.

παραμήτριος, -α, -ο 1. ANAT. Ο παραμητρικός (βλ.λ.) 2. **παραμήτριο** (το) {παραμητρί-ου | -ων} συνδετικός ιστός των πλαγίων της μήτρας κάτω από το περιτόναιο: *φλεγμονή του παραμητρίου*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. parametrium (σημ. 2)].

παραμήκρος, -ή, -ό Τάχιστος, ο πιο ασημαντός: με την ~ *δυσκολία απογοητεύεται!* || *άνετα, χωρίς το ~ άγχος* || *δεν έχω την ~ ιδέα για 'αντά που μου λες!* || *σε μια τέτοια εγχείρηση το ~ λάθος είναι μοιραίο*: ΦΡ. *με το παραμήκρο* χωρίς λόγο, μ' το τίποτα: *έχουν σπάσει τα νεύρα του και ~ βάζει τις φωνές* || *είναι άβγαλτος στη δουλειά και τα χάνει ~!* || ~ *που θ' ακουστεί, ζυπνάει*.

παραμιλώ ρ. αμ'β. {παραμιλήσα} μιλώ παραπάνω από το κανονικό, λέω περισσότερα από όσα πρέπει ή χρειάζεται: *Κλείνω τώρα. Παραμιλήσαμε κι έχω και δουλειές!* ΣΥΝ. *πουλιμλώ*.

παραμιλία (το) {παραμιλή-ατος | -ατα, -άτων} το παραμιλητό, το παραλήρημα από τυραντικό, αρραξία ή κατά τη διάρκεια του ύπνου ΣΥΝ. ντελίριο.

παραμιλητό (το) 1. λόγος χωρίς ειρμό, έντονα διαταραγμένος, αποστασιατικός και ακατανόητος, που οφείλεται σε οργανική ή ψυχική διαταραχή, το παραλήρημα: το ~ *από τον τυρετό κράτησε όλη την ώρα* ΣΥΝ. ντελίριο 2. (μτφ.) ο συνεχής, ακατάσχετος λόγος: *εθουσιώδης/ερωτικό ~*.

παραμιλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {παραμιλάς... | παραμιλήσα} 1. παραλήρω (από οργανική, ψυχική διαταραχή ή στον ύπνο μου): *παραμιλούσε όλη νύχτα από τον τυρετό* 2. μονολογώ, μιλώ μόνος μου, χωρίς να με ακούει ή να με καταλαβαίνει κανείς: *παραμιλό όλη την ώρα, σαν να ζει στον κόσμο του* || *περπατάει και παραμιλάει* || (μτφ.) *όλη η Ελλάδα παραμιλά από θαυμασμό και συγκίνηση για 'αυτή τη διάκριση* || *μας έκανε πάλι να παραμιλάμε με τις εμπνεύσεις του* 3. (μόνο στον τ. *παραμιλώω*) μιλάω περισσότερο απ' όσο χρειάζεται.

παραμονεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παραμονέυω} ♦ 1. (μετβ.) στήνω ενέδρα σε κάποιον, περιμένο (κάποιον) να εμφανιστεί παραφυλάγοντας: *τον παραμονέυω στα παλιά του λημέρια και τον έπιασαν στα πρά-σα ΣΥΝ.* παραφυλάω, στήνω καρτέρι ♦ 2. (αμετβ.) περιμένο έχοντας στήσει ενέδρα: *ο εχθρός παραμονέυει στα γύρω νηώματα* || (μτφ.) *αγνοούν τους κινδύνους που παραμονέυουν* || *ο θάνατος παραμόνευε παντού ΣΥΝ.* (λόγ.) ελλοχεύω, караδοκώ, ενεδρεύω. — *παραμόνευμα* (το).

[ETYM. μεσν. < *παραμονή*, στη σημ. «ενέδρα»]. **παραμονή** (η) {χωρ. πληθ. (σημ. 1-4)} 1. το να μένει κάποιος κάπου για ορισμένο χρόνο: η ~ *τους στην πόλη μας συνοδεύτηκε από επισόδοια* || *ο χρόνος παραμονής στο κτήμα ήταν πολύ μικρός* || *όσοι αλλοδαποί έχουν νόμιμα δικαιολογητικά παίρνουν άδεια παραμονής στη χώρα μας* 2. το να εξακολουθεί κάποιος να βρίσκεται σε ένα μέρος ή σε μια κατάσταση: η ~ *στον χώρο μετά τη λήξη του επισκεπτηρίου απαγορεύεται* || η ~ *ομάδας νεαρών στον χώρο της συγκέντρωσης και μετά το τέλος της ανησυχίας την αστυνομία* 3. το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κάποιος παραμένει σε ένα μέρος ή σε μια κατάσταση: *κατά την ~ του στην Αθήνα, επισκέφθηκε την Ακρόπολη* || *πολύχρονη - στο εξωτερικό για σπουδές* 4. η διατήρηση ιδιότητας, θέσεως κ.λπ.: η ~ *του στο υπουργείο κρίνεται στον επόμενο αντιστάθμισό* || *συζητείται η ~ του στον θίασο* | *στην τεχνική ηγεσία* | *στην παράταξη* || η ~ της χώρας στο NATO 5. η μέρα που προηγείται

γιορτής, επετείου ή γεγονότος: την ~ των εκλογών απαγορεύεται η κατανάλωση ονοπνευματωδών || η ~ του Πάσχα είναι το Μ. Σάββατο || την ~ των Χριστουγέννων όλα τα κέντρα είναι κλεισμένα για ρεβεγιόν **6. παραμονές** (οι) οι τελευταίες μέρες πριν από ένα γεγονός; οι ~ του γάμου τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω. [ΕΤΥΜ.; μτγν. < αρχ. παραμένω]. **παραμόνιμος**, -η, -ο [αρχ.] αυτό που είναι μόνιμος και σταθερός (ανεξάρτητη από το αν ισχύουν ακόμα τα αυτά, που τον προκάλεσαν αρχικός): - *μαγνητισμός* (για ηλεκτρομαγνητή που ο μαγνητισμός του εξακολουθεί και αφού διακοπεί η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος). **παραμορφώνω** ρ. μετβ. {παραμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κακόσ.) αλλοιώνω (προς το χειρότερο) τα χαρακτηριστικά, αλλάζω την εμφάνιση σε (κάτι/κάποιον): ο *καθρέφτης* αυτός έχει την ιδιότητα να *παραμορφώνει τη μορφή* όποιου στέκεται μπροστά του **2.** (μτφ.) παρουσιάζω (κάτι) με τρόπο που αλλοιώνει την πραγματική του υπόσταση: ο *τρόπος* με τον οποίο *μεταδόθηκε η είδηση* παραμορφώνει τα γεγονότα ΣΥΝ. διαστρεβλώνω, παραποιώ **3.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. *παραμορφώσιμος* - ειρων.) αποκτά μόρφωση υπερβολικά εξειδικευμένη ή εξεζητημένη, μορφώνομαι υπερβολικά: *εσύ δεν μορφώθηκες, παραμορφώθηκες.* — παραμόρφωμα (το) (σμη. 1) [1814]. [ΒΤΥΜ. < μτγν. παραμορφώ (-όω) < πάρα- + -μορφώ < μορφή].

παραμόρφωση (η) [1837] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αλλαγή (προς το χειρότερο) της μορφής, του σχήματος ή και των διαστάσεων: το *σώμα* του είχε *υποστεί φρικτή ~ από τα βασανιστήρια* || ~ *δομικών κατασκευών* (λ.χ. λόγω σεισμού) || *ελαστική ~* (που διαρκεί όσο επενεργεί η δύναμη που την προκάλεσε) || *πλαστική ~* (που μένει και όταν δεν επενεργεί η δύναμη που την προκάλεσε) **2.** (μτφ.) η σκόπιμη αλλοίωση: η ~ *της αλήθειας* || *μεθοδευμένη ~ των γεγονότων* ΣΥΝ. παραποίηση, διαστρέβλωση **3.** (στη ραδιοηλεκτρολογία) κάθε διαφοροποίηση του (οπτικού ή ηχητικού) σήματος, που εκπέμπεται από μια πηγή, καθώς αυτό διέρχεται από άλλο μέσο (λ.χ. ενισχυτή ήχου), επηρεάζοντας την ποιότητα του εκπεμπόμενου σήματος: ~ *συχνότητας* (ραδιοηλεκτρονικού σήματος, μηνύματος από παρεμβολές). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. déformation].

Παραμορφωτής (ο) ΜΟΥΣ. ηλεκτρική συσκευή, εξάρτημα της ηλεκτρικής κιθάρας, με την οποία συνδέεται με καλώδιο και προκαλεί την παραμόρφωση του ήχου της, χρησιμοποιείται δε κυρ. στη ροκ μουσική. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. distorter].

Παραμορφωτικός, -ή, -ό [1895] **1.** (κυριολ.) αυτός που προκαλεί παραμόρφωση: ~ *αρθρίτιδα* **2.** (μτφ.) που προκαλεί αλλοίωση της πραγματικότητας, της αληθινής ή ορθής πλευράς των πραγμάτων: «~ *φαινόμενα, όπως η ταύτιση του υπουργείου με τον υπουργό...*» (εφημ.) ΦΡ. **παραμορφωτικός φακός** | **καθρέφτης** (i) (κυριολ.) φακός ή καθρέφτης που προκαλεί την οπτική παραμόρφωση ειδώλου, μεγεθύνοντας το σε διαφορετικό βαθμό στα επιμέρους τμήματα του (ii) (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται κανείς τα πράγματα διαστρεβλωμένα, διαφορετικά απ' ό,τι είναι στην πραγματικότητα αλλά σύμφωνα με τον δικό του τρόπο σκέψης: «*οι αναγνώστες αυτοί βλέπουν τα γεγονότα με καθαρά συναισθηματικό τρόπο και προφανώς μέσα από τους παραμορφωτικούς φακούς της ψυχρολογικής περιόδου*» (εφημ.). — παραμορφωτικά-ά | -ός επίρρ.

παραμύριος επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** (τοπ.) λίγο πιο μπρος: *κάνε ένα βήμα ~, γιατί μου κρύβεις τη θέα* ΑΝΤ. παραπίσω **2.** (ζρον.) λίγο πιο πριν, νωρίτερα: *δεν πάει πολύς καιρός, δύο μέρες ~ ήταν!* ΑΝΤ. μετά, αργότερα.

παραμυθός (ο) {παραμυθάδες}, **παραμυθού** (η) {παραμυθούδες} **1.** πρόσωπο που διηγείται παραμύθια με παραστατικότητα, που ξέρει να διηγείται ωραία ιστορίες: *οι παλιοί ~ του χωριού μιλούσαν με την ψυχή τους* **2.** πρόσωπο που επαγγελματικά ασχολείται με τη συγγραφή παραμυθιών: ο Χανς Κρίστιαν Άντερσεν είναι από τους πιο μεγάλους ~ **3.** πρόσωπο που λέει ψέματα συστηματικά και πειστικά: *μην τον ακούς τι κάθεται και λέει, είναι μεγάλος ~* ΣΥΝ. ψεύτης, ψευδο-λόγος, ψευταράς. Επίσης παραμυθατζής (ο) {παραμυθατζήδες}, πα-ραμυθατζού (η) {παραμυθατζούδες}. **παραμυθένιος**, -ια, -ο αυτός που έχει μια ιδιότητα σε τέτοιο βαθμό, ώστε μόνο σε παραμύθι ή στη σφαίρα της φαντασίας μπορεί να τη βρει κανείς: ~ *ομορφιά* | *πιοτή* | *γάμος* | *τοπίο* || *δεν μπορώ να το πιστέψω, είναι όλα ωραία, ~.*

παραμυθητικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που προσφέρει παραμυθία, παρηγοριά: ~ *λόγος* ΣΥΝ. παρηγορητικός, συμπνευτικός. — παραμυθητικά επίρρ.

παραμύθι (το) {παραμυθ-ιού | -ιών} **1.** φανταστική ιστορία, κυρ. για παιδιά, με έντονα τα στοιχεία του εξωπραγματικού και του παραλόγου, του υπερφυσικού και του μαγικού, με συνήθ. ψυχαγωγικό και συχνά διδακτικό χαρακτήρα: *λαϊκά ~* (αυτά που διαδίδονται από γενιά σε γενιά ως σημαντικό τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός λαού) || το ~ *της Σταχτοπούτας* | *της Κοκκινόσκουφίτσας* || τα ~ *της γιαγιάς* || *μία φορά κι έναν καιρό, όπως λένε στα ~* || «*κόκκινη κλωστή δεμένη στην ανέμη τυλιγμένη, δόσ' της κλότσο να γυρίσει, - ν' αρχινήσει*» (τυπική αρχή λαϊκού παραμυθίου) || «~ *το κουκιά και το ρεβίθι*» ΣΥΝ. μύθος ΦΡ. (α) ...*τού παραμυθίου* για πρόσωπα ή καταστάσεις που χρησιμοποιούνται σταθερά σε τέτοιου είδους ιστορίες ως μοτίβα: η *νεράδα* | η *πριγκίπισσα* | η *βασίλισσα* | το *δάσος* | η *ωραία* | το *κάστρο* | ο *νάνος* | ο *δράκος* | η *κακιά μάγισσα του παραμυθίου* (β) (ειδικότ.) ο *πρίγκιπας* || *το πριγκιπόπουλο* || *το βασιλόπουλο του παραμυθίου* ο ιδανικός άνδρας (όπως στα παραμύθια), τον οποίο ορισμένες ρομαντικές γυναίκες ονειρεύονται ότι κάποτε θα συναντήσουν και θα τις ερωτευθεί (και γι' αυτό συχνά δεν δημιουργούν σχέσεις ή δεν παντρεύονται): ο *ένας σου βρομαίει, ο άλλος*

σου ξινίζει, κάτσε και περίμενε το πριγκιπόπουλο τού παραμυθίου **2.** (μτφ.) η ψεύτικη ιστορία, το μεγάλο ψέμα: *βρε, άσε το - και πες τι έγινε πραγματικά!* || *πάει να μας πουλήσει -, ποιος τα πιστεύει αυτά;* || *πουλό!* | *χάφτο* το - ΣΥΝ. ψέμα- ΦΡ. (α) *τέλος* | *τέλειωσαν τα παραμύθια!* ως προειδοποίηση | *απειλή να σταματήσει κάποιος να ψευδεταί ή να ζει με ψευδαισθήσεις: Από σήμερα ~!* *Να δούμε την αλήθεια κατόματα και να στρωθούν στη δουλειά!* (β) **παραμύθια της Χαλι-μάς** βλ. *Λ. Χαλιμά* **3.** (συνεκδ.) βιβλίο που περιλαμβάνει ιστορίες του παραπάνω είδους: *άφησε το - πάνω στο τραπέζι* ΣΥΝ. παραμυθολό-γιο. — (υποκ.) παραμυθάκι (το).

[ΕΤΥΜ.; μεσν. < αρχ. παραμύθιον<παρηγοριά, ανακούφιση, ενθάρρυνση> (η λ. αργότερα έλαβε και τη σημ. της φανταστικής, πλαστής ιστορίας, η οποία αποσκοπούσε να παρηγορήσει και να τέρψει τον ακροατή) < παραμυθούμαι (-όο-) <παρηγορώ, ανακουφίζω> < παρα- + -μυθούμαι < μύθος. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. παραμύθι προέρχεται (με απευθείας σύνθεση) από πάρα- + -μύθος < κατάλ. -ι και, ως εκ τούτου, δεν συνδέεται με το αρχ. παραμύθιον].

παραμυθία (η) {παραμυθιών} (λόγ.) κάθε πράξη ή λόγος που στοχεύει στην παρηγοριά, στην ψυχική ανακούφιση (κάποιου): *λόγιο παραμυθίας* || «*στη μουσική ζητούν ~ | και στ' αυθόρμητα δάκρυα που και πού*» (Γ. Αθήνας) ΣΥΝ. παρηγοριά, υποστήριξη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγέμθος*.

[ΕΤΥΜ.; αρχ. < παραμυθούμαι (-όο-) <παρηγορώ, ανακουφίζω> < παρα- + μυθούμαι < μύθος>].

παραμυθιάζω ρ. μετβ. {παραμυθιάσα-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.-οικ.) **1.** λέω σε (κάποιον) παραμύθια, ψέματα: *παραμυθιάζει όλο τον κόσμο για τις δήθεν σπουδές που έχει κάνει, τις επιχειρήσεις του στο εξωτερικό, τις υψηλές γιορμιές του και άλλα παρόμοια* (μεσοπαθ. **πα-ραμυθιάζομαι**) **2.** πιστεύω στα ψέματα που ακούω: *οι νέοι σήμερα δεν παραμυθιάζονται από τη διαφήμιση* || *πολλοί παραμυθιάστηκαν από τον ψευτο-χρηματισμό για μεγάλο και γρήγορο κέρδος και τον εμπιστεύθηκαν τα χρήματα τους* **3.** δημιουργώ στον εαυτό μου προσδοκίες για κάτι το οποίο στην πραγματικότητα είναι απίθανο να συμβεί: *της αρέσει να παραμυθιάζεται ότι μια μέρα θα γυρίσει κοντά της.* — παραμυθιάσιμα (το).

παραμυθολόγιο (το) {παραμυθολογί-ου | -ων} βιβλίο με παραμύθια (εικονογραφημένο ή μη), συλλογή παραμυθιών.

παραμυθολόγιο ρ. αμετβ. {παραμυθολογεί... | παραμυθολόγησα} **1.** λέω παραμύθια, εξιστορώ φανταστικές ιστορίες **2.** (μτφ.) λέω ψέματα, έχω την τάση να πλάθω ψεύτικες ιστορίες ΣΥΝ. ψευδολόγω, ψευδομαί. — παραμυθολόγος (ο/η) [1889].

παραμυθώσιμος (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} σφάλμα στην ανάγνωση, συνήθ. χειρογράφου, λόγω σύγχυσης του αναγνώστη. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. lectio falsa].

παραναλίσσω (το) {παραναλίσσω-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αυτό που καταστρέφεται, φθείρεται- συνήθ. στη ΦΡ. *γίνονται παρανάλωμα (του πυρός) | της φωτιάς* καίγομαι, καταστρέφονται ολοκληρωτικά: *μέσα σε λίγα λεπτά είδε την περιουσία του να γίνεται παρανάλωμα του πυρός παρά τις γενναίες προσπάθειες των πυροσβεστών.* [ΕΤΥΜ.; μτγν. < αρχ. παραναλώ (-όω) | παραναλίσσω < παρ(α)- + αναλίσσω (βλ. λ.)].

παρανεφρικός, -ή, -ό (για ανατομικά όργανα) αυτός που βρίσκεται κοντά στα νεφρά. [ΕΤΥΜ.; Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paranephric].

παράνθιος, -α, -ο [1851] (για τμήματα φυτών) αυτός που φυτρώνει κοντά στο άνθος: ~ *φύλλο*.

παρανοειδής, -ής, -ές {παρανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει χαρακτηριστικά παράνοιας, που θυμίζει ή μοιάζει με σύμπτωμα ή εκδήλωση παράνοιας: *γεροντική άνοια παρανοειδούς τύπου* ΣΥΝ. παρανοϊκός. — παρανοειδώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paranoïd].

παρανόηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η λανθασμένη κατανόηση, η εσφαλμένη ερμηνεία: η *έλλειψη προσοχής κατά την εκπόνηση των θεμάτων οδηγεί συχνά σε παρανοήσεις* ΣΥΝ. παρερμηνεία.

παράνοια (η) {ζωρ. πληθ.} **1.** η πνευματική διαταραχή, κατά την οποία το άτομο σχηματίζει εσφαλμένες πεποιθήσεις, καταλογίζοντας συνήθ. κατά λογικοφανή τρόπο εχθρικές προθέσεις σε άλλα πρόσωπα (τα οποία θεωρεί δόκτες του, συνωμότες, σκευωρούς κ.λπ.), εμφανίζει αδυναμία κοινωνικής προσαρμογής και έντονη επιθετικότητα **2.** (μτφ.) κάθε είδους παραλογισμός, κατάσταση στην οποία απουσιάζει η λογική τεκμηρίωση και συνέπεια: *ομαδική | γραφειοκρατική ~* || η ~ *της καθημερινής ζωής στην πόλη.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < παρανοΐα (βλ. λ.)].

παρανοϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την παράνοια: ~ *ιδέα* | *εκδήλωση* | *αντίδραση* | *εμμονή* | *προσωπικότητα* | *φύση* | *χαρακτήρας* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι εντελώς παράλογος, που στερείται λογικής βάσεως: *λέει ~ πράγματα* ΑΝΤ. λογικός, φυσιολογικός **3.** **παρανοϊκός** (ο), παρανοϊκή (η) αυτός που πάσχει από παράνοια: *ξανάρθε εκείνος ο ~* || *έμπλεξε με παρανοϊκό!* — παρανοϊκό-ά | -ός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. paranoïque].

παρανόμι (το) {δυσχρ. παρανομι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το επίθετο, επώνυμο **2.** το παρατσούκλι (βλ. λ.) ΣΥΝ. παρανόμιο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < πάρα- + (δ)νομα (με έκτροπηση)].

παρανομία (η) [αρχ.] {παρανομιών} **1.** κάθε πράξη αντίθετη προς τους γραπτούς ή άγραφους νόμους: *φείνομε στο φως της ~ της διοίκησης της εταιρείας* ΣΥΝ. ανομία **2.** (περιληπτ.) το σύνολο της μη νόμιμης δραστηριότητας: η ~ *είναι πολύ συχνό φαινόμενο* || *ζει μέσα | βουτηγμένος στην ~* ΦΡ **βγαίνω | περνώ στην παρανομία** γίνομαι

παρόνομος, αναπτύσσω παρόνομη δράση: με την αλλαγή τον καθεστώς της οργάνωσης πέρασε τον παρόνομια ΣΥΝ. παρωνομιά.

παρωνομιάζω κ. παρωνομιάζω ρ. μετβ. (παρωνομι(α)σα) (λαϊκ.) βγάζω παρόνομο σε (κάποιον).

παρόνομος, -ης, -ο [αρχ.] 1. αυτός που γίνεται με τρόπο που παραβιάζει τους νόμους: ~ στάθμευση | αγοράπωλησία | είσοδος | κατοχή όπλων | απόλυση | κράτηση | απόφαση | σύλληψη | στοίχημα | Τύπος | κινήρι || (καταχρ.) ~ σχέση (εξωσυζυγική) ΣΥΝ. (λόγ.) αθέμιτος, έκνο-μος ΑΝΤ. νόμιμος, σύννομος 2. **παρόνομος** (ο) {παρωνόμου | -ων, -ους}, **παρόνομη** (η) αυτός που παραβιάζει τους νόμους: το κινήρι των παρωνόμων || ένα γουέστερν με σερίφηδες και παρωνόμους. — παρόνομα | παρωνόμως [αρχ.] επίρρ.

παρωνομώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρωνομείς... | παρωνόμησα} ενεργώ κατά παρόνομο τρόπο, παραβαίνω την κείμενη νομοθεσία: - εις βάρος του κράτους φροδοδιαφεύγοντας.

παρωνόμω ρ. μετβ. {παρωνοείς... | παρωνό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} καταλαβαίνω (κάτι) με εσφαλμένο τρόπο, δίνω σε (κάτι) λανθασμένη ερμηνεία: παρωνόησε τα λεγόμενα | τις προθέσεις | το νόημα της χειρονομίας μου και έγινε παρεξήγηση ΣΥΝ. παρεξηγώ, παρερμηνεύω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. παρωνόω (-έω) < πάρα- + νόω < νους].

παρωνομικά (τα) {χωρ. γεν.} παιδί που συνοδεύει τη νύφη στην εκκλησία, κρατώντας την άκρη του φορέματος της ή τις λαμπάδες.

παρωνόμος κ. (λόγ.) παρωνόμος (ο)ή [αρχ.] {παρωνόμου-φ | -ων, -ους} 1. πρόσωπο νεαρής ηλικίας, συνήθ. κοπέλα, που συνοδεύει τη νύφη (ή και τον γαμπρό) στην εκκλησία και στέκεται κοντά τους κατά την τέλεση του μυστηρίου 2. (λόγ.) ο κουνιάδος, το πρόσωπο που αλλάζει τα νυφικά στέφανα κατά την τελετή του γάμου.

παρωνυχιά (η) → παρωνυχιά

παράξενος ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παράξεν-εσα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ 1. (μετβ.) δημιουργώ (σε κάποιον) απορίες, υποψίες, έκπληξη, τον προβληματίζω: πραγματικά με παράξενεψε η αντίδραση του- ομολογώ ότι δεν την περίμενα || τα λόγια του με παράξενεψαν και με έβγαλαν σε υποψίες || μη σε παράξενεψι που είναι τόσο σκληρός: τα βάσανα της ζωής τον έκαναν έτσι ΣΥΝ. ξενίζω ♦ 2. (αμετβ.) γίνωμαι παράξενος, αποκτώ ιδιοτροπίες, παράξενος: όσο γερνά, τόσο παράξενεψι ΣΥΝ. παράξενιάζω 3. (μεσοπαθ. **παράξενόμωμαι**) απορώ, μου φαίνεται κάτι παράξενο: μόλις τον είδα να φεύγει τρέχοντας παράξενόμω μετὰ κατάλαβα ότι ήταν ο πορτοφολής || μην παράξενεψις αν δεις τα μαγαζιά ανοιχτά τόσο αργά εδώ ισχύει άλλο ωράριο.

παράξενος (η) η ιδιοτροπία, προσωπική εκδήλωση ή συμπεριφορά που αποκλίνει από το αναμενόμενο ή το συνηθισμένο: με τα χρόνια όλοι αποκτούμε τις - μας. — παράξενιάζω ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ιδιαιτερότητα.

παράξενοδοχία (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των δωματιών, κατοικιών κ.λπ. που εννοικιάζονται ως τουριστικά καταλύματα χωρίς να είναι επίσημα δηλωμένα και χωρίς να πληρούν όλους τους κανόνες καλής λειτουργίας. [ΕΤΥΜ. < πάρα- + αρχ. ξενοδοχία «περιποίηση του ξένου» (< ξενόδοχος)-

παράξενος, -ης, -ο [αρχ.] 1. αυτός που αποκλίνει από τα αναμενόμενα και συνηθισμένα δημιουργώντας αταρία, έκπληξη, προβληματισμό ή υποψίες: ~ χρώμα | σχήμα | ιδέες | αντιδράσεις || αυτά είναι ~ πράγματα, δεν τα καταλαβαίνω || είχε ένα βλέμμα πολύ ~, δεν ξέρω τι ήθελε! ΣΥΝ. αλλόκοτος, ασυνήθιστος ΑΝΤ. κανονικός, συνηθισμένος 2. αυτός που συμπεριφέρεται περίεργα ή ιδιότροπα: έγινε πολύ ~ κι όλο γκρινιάζει || ~ κορίτσι, δεν μοιάζει καθόλου στ' άλλα παιδιά! || γερο-παράξενε! 3. **παράξενος** (τα) τα μυστήρια, καθετί το αφύσικο, το ανεξήγητο: πάντα τον γοήτευαν τα - της ζωής || όλα τα ~ εδώ μέσα συμβαίνουν! — παράξενος επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μυστικός.

παράξενος ρ. μετβ. {παράξεν-ω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) ξηλώνω (ρούχο ή ύφασμα) πιο πολύ από όσο χρειάζεται: παραξηνώθηκε η φούστα, θέλει ράγιμο όλο το στρίψωμα! ΦΡ. (μτφ.) το **παράξενος** φθάνω στα άκρα, ξεπερνώ τα όρια: το 'χεις παραξηνώσει τον τελευταίο καιρό με τα ψώνια και τις διασκεδάσεις-κοίτα να μαζεντεύεις λιγάκι! ΣΥΝ. το παρατραβώ.

παράξενος, -α, -ο 1. αυτός που είναι τοποθετημένος κοντά στον άξονα 2.

παράξενος (το) {παράξενου- | -ων} {παλαιότ.} σιδερένιο καρφι που τοποθετείται στο άκρο του άξονα μιας άμαξας για λόγους ασφαλείας, προκειμένου να μη φεύγει ο τροχός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < παρ(α)- + -άξενος < άξων]. παρωικονομία (η) {χωρ. πληθ.} το κύκλωμα παράνομης οικονομίας, οι οικονομικές δραστηριότητες που δεν καταγράφονται από τις επίσημες κρατικές υπηρεσίες (και κατά συνέπεια δεν υφίστανται ούτε έλεγχο ούτε φορολόγηση): στην Ελλάδα ανθεί η ~. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. parallel economy].

Παρωικονομία (η) η Ολυμπιάδα στην οποία διαγωνίζονται πρόσωπα με ειδικές ανάγκες. — **παρωικονομικός**, -ής, -ό. **παρωικώ** ρ. → παρωικονομώ **παρωικώ** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η παιδεία που παρέχεται εκτός της επίσημα αναγνωρισμένης δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης (κυρ. τα επί πληρωμή ιδιαίτερα ή ομαδικά μαθήματα): το καινούργιο νομοσχέδιο αποσκοπεί και στον περιορισμό της ~ 2. (καταχρ.) η φροντιστηριακή εκπαίδευση. **παρωικώ** (το) {παρωικώου} (λαϊκ.) 1. το υιοθετημένο παιδί ΣΥΝ.

θετό παιδί 2. νεαρός υπηρέτης. **παρωικώ** ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρω.} (λόγ.) 1. περπατώ χωρίς σταθερότητα, τρεκλίζοντας: ~ απ' τη ζάλη 2. (μτφ.) είμαι αποδυναμωμένος, ασταθής, χωρίς σταθερό προσανατολισμό: η **παρωικώ**σασ κυβερνήση κατέφυγε σε παρωικώδικους χειρισμούς || η οικονομία

της χώρας παρέπαιε υπό το βάρος των ελλειμμάτων. [ΕΤΥΜ αρλ. < πάρα- + παίω «χτυπώ, πλήττω». Το ρ. παίω είναι αβεβ. ετύμου, ίσως < *παείω, που συνδ. με λατ. ranoio «χτυπώ», ο τ. παίω (μέλλ.) θεωρείται υστερογενής. Σύμφωνα με άλλη άποψη, αρχικός θεωρείται ο τ. *παίω, που συνδ. με λατ. rinoio «κόβω», πράγμα που δεν ικανοποιεί σηματολογικούς. Εξακολουθούν να υπάρχουν ερωτήματα ως προς το αν η λ. παίων ή και το ρ. παίω θα μπορούσαν να ενταχθούν στην ίδια λεξιλογική οικογένεια].

παρωικώσισ, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. **παρωικώ**σισ) αυτός που ξεπερνά τα κανονικά ή επιθυμητά όρια, ο επιπλέον: έχει ~ αλάτι το φαγητό || προσπαθεί να χάσει τα ~ κιλά || είχα μερικά κουπόνια ~ και του τα έδωσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

παρωικώσισ επίρρ. [μεσν.] 1. σε ψηλότερο σημείο, πιο πάνω (από κάτι/κάποιον): μη σταματήσεις στον δεύτερο όροφο, ανέβα ~ ΑΝΤ. παρακάτω 2. πιο πάνω: έστριψε σ' ένα στενό ~ ΣΥΝ. παραπέρα, παρακεί 3. πιο πολύ, περισσότερο: έχει μερικά κιλά ~ από το κανονικό || μείναμε λίγο ~, μέχρι που νύχτωσε || δεν είναι ~ από είκοσι! || Μπα! Είναι πολύ ~! || (σε σύγκριση) αυτόν τον αγαπούσε ~ κι απ' τον αδελφό του || τα πράγματα είναι κάτι ~ από δύσκολα ΣΥΝ. επιπλέον ΦΡ. (α) (και) με το **παρωικώ**σισ κατά τρόπο που δεν αφήνει περιθώρια για αμφισβήτηση, κατά τον πλέον ικανοποιητικό τρόπο, καλύτερα ή περισσότερο από το αναμενόμενο: ό,τι πει το κάνει και ~ || το ευχαριστήθηκα και ~ (β) ένα **παρωικώ**σισ... για τον πρόσθετο λόγο ότι...: πρέπει να προσέχεις τα λόγια σου μαζί της ~ ξέρεις ότι παρεξήγει εύκολα ΣΥΝ. επιπρόσθετος 4. σε προηγούμενο σημείο: α. σε προηγούμενο ~ ΣΥΝ. (λόγ.) ανωτέρω 5. (ως επίθ.) αυτός που βρίσκεται σε ψηλότερο σημείο από κάποιον άλλο ή λίγο πιο μακριά: ανέβα στο ~ σκαλοπάτι || ο ~ όροφος έχει καλύτερη θέα || να σχολιαστεί το ~ κείμενο || εδώ κοντά μένει, στην ~ γειτονιά 6. (ως ουσ.) αυτός που αναφέρεται ή αναφέρθηκε πριν, σε προηγούμενο σημείο κειμένου: όλα τα ~ είναι αληθή και τεκμηριωμένα || σχετικά με τους ~, πρόκειται για εξαιρετους επιστήμονες.

παρωικώσισ (το) {παρωικώσισ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το μέρδεμα στο περπάτημα, το στραβό βήμα (λ.χ. από γλιστρήση) ΣΥΝ. στραβοπάτημα, (λόγ.) ολίσημα 2. (μτφ.) το παροδικό και όχι καθοριστικό σφάλμα στο οποίο υποπίπτει κάποιος, η μικρή αποτυχία σε μια προσπάθεια: άλλο ένα τέτοιο ~ και τελειώνει η πολιτική του καριέρα! || ένα απλό ~ ήταν, ας το παραβλέψουμε! || ~ της πρωτοπόρου του πρωταθλήματος (ήττα ή ισοπαλία) ΣΥΝ. παρυστράτημα, αποτυχία.

παρωικώσισ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {παρωικώσισ-εις κ. -άς... | παρωικώσισα} 1. μερδεύω το βήμα μου: ~ στο σκαλοπάτι και πέφτω από τις σκάλες ΣΥΝ. στραβοπατώ 2. (μτφ.) υποπίπτω σε (ελαφρό) παράπτωμα ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι, παρυστράτω 3. περπατώ χωρίς σταθερότητα, ταλα-ντευόμνος συνεχώς: παρωικώσισα μεθυσμένος, ώσπου σωριάστηκε κάτω ΣΥΝ. τρεκλίζω.

παρωικώσισ ρ. μετβ. [αρχ.] {παρωικώσισα} (λόγ.) παραπλήσιο (κάποιον): **παρωικώ**σισ τον πλάτη με νεύτικες εγρηνήσεις ΣΥΝ. εξεταστώ, εξεταστώ. **παρωικώ**σιστικός, -ής, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει την ικανότητα ή την πρόθεση να παραπείσει, να παραπληγήσει: ~ επιχείρημα | μέθοδος | ερώτηση (που μπορεί να παγιδεύσει είτε ως διφορούμενη είτε επειδή υποβάλλει στοιχεία που δεν έχουν ομολογηθεί ή αναφερθεί). — παρωικώσισ-ά | -ός επίρρ.

παρωικώσιστικός, -ής, -ό [1891] 1. αυτός μέσω του οποίου γίνεται η παραπομπή (σε δική, ιατρική εξέταση κ.λπ.): ~ βούλευμα | σημείωμα | διαδικασία || ~ λήμμα (που παραπέμπει για ερμηνεία σε άλλο λήμμα) 2. **παρωικώ**σισ (το) το ειδικό έντυπο με το οποίο ο γιατρός στέλνει πελάτη του για εξετάσεις. — παρωικώσισ-ά | -ός [1892] επίρρ.

παρωικώσισ ρ. μετβ. {παρωικώσισα, παρωικώσισα} 1. (για υποθέσεις, έγγραφα κ.λπ.) αναθέτω σε αρμόδιο όργανο ή πρόσωπο, υπάγω στην αρμοδιότητα, στον τομέα ευθύνης του: παρωικώσισα την υπόθεση στον εισαγγελέα || παρωικώσισα το θέμα στο συμβούλιο | στο συνέδριο | στον Ο.Η.Ε. || (μεσοπαθ.) η διαφορά παρωικώσισα σε διατήσια || η υπόθεση παρωικώσισα στις (ελληνικές) καλένδες 2. (για πρόσ.) στέλνω κάποιον να αποταθεί περαιτέρω σε άλλο πρόσωπο, κυρ. στο πλαίσιο τυπικής διαδικασίας: αν δεν θέλουν να σε εξυπηρετήσουν, θα σε παρωικώσισουν από το ένα γραφείο στο άλλο 3. (ειδικότ.) οδηγώ σε δική, καθιστώ (κάποιον) υπόδικο: η Βουλή τον παρωικώσισα στο Ειδικό Δικαστήριο για τα σκάνδαλα 4. παραθέτω πλήρως και ακριβεία πληροφορίες για την πηγή, από την οποία άντλησα στοιχεία: στο σημείο αυτό ~ σε προηγούμενη εργασία μου για το θέμα || πολλοί νέοι μελετητές παρωικώσισουν στα συγγράμματα του ΣΥΝ. κρίνω παραπομπή 5. (γενικότ.) στέλνω (κάποιον) να συμβουλευθεί συγκεκριμένη πηγή: παρωικώσισα τους δημοσιογράφους στις χθεσινές του δηλώσεις 6. (μτφ.) θμιζώ, φέρνω στον νου, επιτρέπω τη σύνδεση με (κάτι): τέτοια επεισόδια | ιδεολογήματα παρωικώσισουν σε νοοτροπίες άλλων εποχών || η τεχνική του παρωικώσισα πολύ συχνά στους αρχαίους τραγικούς. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρωικώσισα.

[ΕΤΥΜ- αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ διά μέσου - συνοδεύω», < πάρα- + πέμπο. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.]

παρωικώσισ επίρρ. 1. (τοπικό) πιο πέρα, σε ένα μέρος λίγο πιο μακριά: εδώ ~ μένο, στο πιο πάνω στενό || κάνε λίγο ~ να βλέπω καλύτερα! ΑΝΤ. παραδώς 2. (χρονικό) περαιτέρω, στο μέλλον: να δούμε τι θα κάνει ~ στη ζωή του ΣΥΝ. μελλοντικά, μετά.

παρωικώσισ (το) {παρωικώσισ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το κρεμαστό χόρισμα από βαρβό κυρ. ύφασμα, που κρύβει ή απομονώνει έναν χώρο ΣΥΝ. προκάλυμμα, κουρτίνα 2. (μτφ.) οτιδήποτε προτάσσεται, για να καλύψει, να κρατήσει κάτι χωριστό, μυστικό: υπάρχει ένα ~ πυκνό μυστήριο γύρω από τα μελλοντικά της σχέδια || ~ μυστικοπάθειες ΣΥΝ. πέπλο- ΦΡ. (**σδιήρην**) **παρωικώ**σισα η Σοβιετική Ένωση

και οι χώρες επιρροής της, όπως χαρακτηρίζονταν κυρ. από τις χώρες της Βορ'οατλαντικής Συμμαχίας (του ΝΑΤΟ) κατά τα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, λόγω των αυστηρών π'ριορισμών στη διακίνηση ανθρώπων και ιδεών που ίσχυε στις χώρες αυτές. [ΕΤΥΜ. αρχ. < πάρα- + πέτασμα < πετάνωμα (βλ. λ. πετώ). Η φρ. σιδηρούν παραπέτασμα αποδίδει την αγγλ. Iron Curtain, την οποία πρωτοχρησιμοποίησε ο Ου. Τσώρτσιλ σε επιστολή του προς τον πρόεδρο Τρούμαν στις 12 Μαΐου 1945].

παράπετο (το) 1. χαμηλή, προστατευτική χτιστή κατασκευή κατά μήκος δρόμου, γέφυρας κ.λπ. ΣΥΝ. στηθαίο 2. ΝΑΥΤ. η κουλαστή. [ΕΤΥΜ. < βεν. parapeito < para- (< parā «προστατεύω, καλύπτω») + peito «στήθος» (ιταλ. petto) < λατ. pectus «στήθος, στέρνο»].

παραπετώ ρ. μετβ. {παραπετάς... | παραπέτ-αζα, -ίεμα, -άχηκα, -α)γ)μένος) εγκαταλείπω παραπέρα, αφήνω παράμερα (κάτι) ως άχρηστο ή λόγω απροσεξίας: *το είχαν παραπετάξει γι' άχρηστο, αλλά τους το ζήτησαν ως αντικα αξίας* || (κυρ. ή μητ. **παραπεταμένος**, -η, -ο) *Το έγγραφο ήταν - κάπου στο γραφείο μέσα σε άλλα χαρτιά* || (για πρόσ.) *τόσα χρόνια τον είχαν παραπεταμένο- τώρα ανακάλυψαν ότι αξίζει!* — παραπέταμα (το).

παραπεφτο ρ. αμετβ. {παράπεσα κ. παραέπεσα (σημ. 1)} 1. πέφτω περισσότερο ή πιο συχνά από το κανονικό ή το επιθυμητό: *τον παραπέφτον τα μαλλιά, χρειάζεται ειδική θεραπεία* || *παράπεσε η ακροαματικότητα του σταθμού* || *παράπεφτει κοντά αυτό το φόρεμα* || *παράπεσε αλάτι στο φαγητό* 2. ρίχνομαι ή αφήνομαι παράμερα από προσοξεία ή ως άχρηστος: *κάπου θα παράπεσε το σημείωμα, ψάξε να το βρεις*.

παραπίννω ρ. αμετβ. {παραπίγα (να/θα παραπάει)} πηγαίνω συχνότερα από το κανονικό (κάπου): *τώρα τελευταία παραπίνναι στον γιατρό, συμβαίνει τίποτα;* || (μτφ.) *παραπίγε άσχημα στις εξετάσεις* - Φρ. *αυτό παραπάει!* για κάτι απαράδεκτο, που ξεπερνά τα όρια, που είναι η τελευταία σταγόνα στο ποτήρι: *είπαμε να ανεχθούμε τις ιδιοτροπίες του, αλλά ~*. Επίσης παραπιάω

παράπηνιμα (το) {παραπίημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. πρόχειρη, κυρ. ξύλινη κατασκευή για τη στέγηση ανθρώπων, η παράγκα ΣΥΝ. καλύβα 2. **παράπηνιμα** (τα) (α) τα εξαρτήματα του καταστρώματος και των τοιχωμάτων πλοίου (β) πρόχειρος, κυρ. εκτός σχεδίου, οικισμός στα περιχώρα αστικού κέντρου (γ) στρατιωτική κατασκήνωση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < παραπίηνιμ «εμπήγω κάτι κοντά σε άλλο, εμψυτεύω» < πάρα- + πήννιμ (βλ. λ. πήζω)].

παραπίσω επίρρ. 1. (τοπ.) ακόμη πιο πίσω: *μπροστά πήγαινε ο αργηγός και ~ οι υπόλοιποι* ΑΝΤ. παραμπρός 2. (ως ουσ.) αυτός που βρίσκεται πίσω από άλλον: ο ~ κάτι θέλει (χρον.) 3. σε κατοπινό χρόνο, μετέπειτα: *μ' αυτό που έτυχε, όλες οι προετοιμασίες πήγαν ~ ΣΥΝ. αργότερα* 4. πιο πριν: *για θυμίσουν δέκα χρόνια ~ πώς ήταν τα πράγματα ΣΥΝ. νωρίτερα*.

παραπλανητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που παραπλανά: ~ απάντηση | υπόχωση | διαφήμιση | δεδομένα | εικόνας της τηλεόρασης | τέχνασμα | χαλόγιο ΣΥΝ. παραπειστικός, — παραπλανητικ-ά | -ώς επίρρ.

παραπλανώ ρ. μετβ. [μτγν.] {παραπλανάς... | παραπλάν-ησα, -ώμαι, -άσαι... -ήθηκα, -ημέ'Ος} προξενώ πλάνη (σε κάποιον), ενεργώ έτσι, ώστε κάποιος να οδηγηθεί σε εσφαλμένο συμπέρασμα το οποίο με ευνοεί: ο στρατηγός παραπλάνησε τους εχθρούς με ένα ευφρές τέχνασμα || *προσπάθησε να παραπλάνησει τους ξένους δημοσιογράφους παρουσιάζοντας μια εξωραϊσμένη εικόνα των φυλακών* || η μελοδραματική αντίδραση ήταν για να παραπλάνησει το δικαστήριο || *παραπλάνησε τους ψηφοφόρους με ψεύτικες υποσχέσεις ΣΥΝ. παραπειθο, ξεγελώ, παρασύρω, κοροϊδεύω, εξαπατώ. — παραπλάνιση (η) [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρασύρω*.

παράπλευρος, -η, -ο 1. αυτός που συνορεύει άμεσα με κάτι, που εφάπτεται κατά μήκος μιας πλευράς του: ~ οικόπεδο | κήπος | δωμάτιο | διαμέρισμα ΣΥΝ. προσκείμενος 2. αυτός που γίνεται, κινείται κατά μήκος μιας πλευράς, γραμμής: ~ κυκλοφορία οχημάτων 3. αυτός που προκύπτει εξαιτίας άλλου, έμμεσος κυρ. σε ευφημ. φρ.: ο βομβαρδισμοί στρατιωτικών στόχων είχαν και - απώλειες (δηλ. ανθρώπινες). — παράπλευρα | παραπλεύρως [1852] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. latéral. Στη σημ. «έμμεσος» η λ. αποδίδει ανάλογη χρήση του αγγλ. side και collateral, λ.χ. *παράπλευρες ζημιές* | *απώλειες* < αγγλ. collateral damages].

παράπλω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρέπλευσα | πλώω κοντά σε (κάτι) - το ακρωτήριο του Σουνίου | τα μικρασιατικά παράλια. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλώω.

παράπληγία (η) {παράπληγιών} παράλυση των κάτω άκρων του σώματος λόγω κακώσεως ή νόσου του νωτιαίου μυελού. [ΕΤΥΜ. < αρχ. παραπλήγια | -πλήζια, αρχική σημ. «ημιπληγία», < πα-ραπλήζ, -ήγος < πάρα- + πλήζ < πλήτω)].

Παραπληγικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την παραπληγία 2. **παραπληγικός** (ο), **παραπληγική** (η) πρόσωπο που πάσχει από παραπληγία. Επίσης παραπληγικός, -η, -ο [αρχ.].

παραπληροφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η σκόπιμα κακή πληροφόρηση, που χαρακτηρίζεται από τη μετάδοση ανακριβών, μονόπλευρα διογκωμένων ή επινοημένων (ψευδών) πληροφοριών ή/και την αποκρύψην άλλων: η ~ των μέσων μαζικής ενημέρωσης. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. misinformation].

Παραπληροφορώ ρ. μετβ. {παραπληροφορείς... | παραπληροφόρησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επεμβαίνω στον τρόπο μετάδοσης πληροφοριών, παραποιώντας την αλήθεια (αποκρύπτοντας, υπερτονίζοντας, τροποποιώντας ή κατασκευάζοντας ψευδείς ειδήσεις): *κατηγόρησε τα Μ.Μ.Ε. ότι παραπληροφορούν την κοινή γνώμη*. [ΕΤΥΜ; Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. misinform].

παραπλήρωμα (το) [μτγν.] {παραπλήρωμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτι-

δήποτε προστίθεται, για να συμπληρώσει ή να ολοκληρώσει κάτι ΣΥΝ. συμπλήρωμα 2. ΓΕΩΜ. (~ μιας γωνίας) η γωνία η οποία με τη δεδομένη έχουν άθροισμα 180°.

παραπληρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το παραπλήρωμα: ~ χαρακτηρισ | λειτουργία | στοιχείο ΣΥΝ. συμπληρωματικός 2. ΓΕΩΜ. **παραπληρωματικές γωνίες** δύο γωνιές, που το άθροισμα τους είναι 180°. — παραπληρωματικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

παραπλήσιος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε κοντινή απόσταση, δίπλα σε (κάποιον/κάτι): σε ~ χώρο | κτήριο | οικημα ΣΥΝ. παράπλευρος 2. αυτός που διαφοροποιείται ελάχιστα από (κάποιον/κάτι), που είναι περίπου ίδιος: *προτίμησε ένα ~ σχέδιο* || *μια ~ άποψη ΣΥΝ. παρεμφερής, παρόμοιος. — παραπλήσια/παραπλήσιως* [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος, όμοιος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < πάρα- + -πλήσιος < πλησίος «κοντινός» (βλ. λ. πλησίον)].

παράπλους (ο) [αρχ.] {παράπλου | χωρ. πληθ.} η πλεύση σε κοντινή απόσταση, κατά μήκος ή παράλληλα (κυρ. προς ακτή): ο ~ ακρωτήριο | ακτών. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλώω.

παραποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εσκεμμένη αλλοίωση πράγματος με σκοπό την εξαπάτηση: ~ εγγράφου | της αλήθειας.

παραποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {παραποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αλλοιώνω εσκεμμένα την αληθινή φύση ή τον γνήσιο χαρακτήρα πράγματος, ώστε να δίνει παραπλανητική εντύπωση, να εξαπατά: ~ τα γεγονότα | τα στοιχεία | τα έγγραφα | τα αποτελέσματα εξετάσεων || *μετέδωσαν παραποιημένες ορισμένες φράσεις, διαστρεφώνοντας το νόημα των δηλώσεων του. — παραποιητής (ο) [1854].*

παραπολιτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το πα-ρασκήνιο της επίσημης πολιτικής: - στήλη εφημερίδας || ~ σχόλιο | επικαιρότητα | είδηση | ενδιαφέρον 2. (α) **παραπολιτικά** (τα) οι στήλες που εφημερίδων που αναφέρονται στο πολιτικό παρασκήνιο (β) **παραπολιτική** (η) η ενασχόληση με το πολιτικό παρασκήνιο: να *εξέφουμε από την παιγίδα της ~ και να' ασχοληθούμε με τα προβλήματα του λαού. — παραπολιτικ-ά* | -ώς επίρρ.

παραπομπή (η) 1. η μεταβίβαση ή ανάθεση της διευθέτησης ενός θέματος στο αρμόδιο όργανο ή πρόσωπο: η ~ των επιχειρήσεων στην Επιτροπή Ανταγωνισμού για ολιγοπολιτικές πρακτικές || ~ των διαφορών των δύο χωρών ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης 2. η κατά τον νόμο απόδοση κατηγορίας σε κάποιον και η εκκίνηση δικαστικής διαδικασίας εναντίον του: η *Βουλή αποφάσισε την ~ τριών υπουργών στο Ειδικό Δικαστήριο* 3. ΦΙΛΟΛ. η επεξηγηματική σημείωση ή υποσημείωση σε κείμενο (με σχετική ένδειξη, αριθμηση κ.λπ.), στην οποία αναφέρεται η πηγή από την οποία έχουν ληφθεί στοιχεία ή αποσπάσματα και μπορεί ο αναγνώστης να ανατρέξει για την εξακρίβωση τους, την παραβολή τους με άλλα ή για περισσότερες πληροφορίες: η *ακρίβεια των ~ χαρακτηρίζει τις καλές επιστημονικές εργασίες* 4. (κατ' επέκτ.) η αναφορά σε άλλα στοιχεία (σχετικά με το θέμα), η σύνδεση, συσχέτιση με δεδομένα: *οι συνέχεις ~ του σε καταστάσεις και γεγονότα του παρελθόντος κοίρασαν το ακροατήριο*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μεταφορά - συνουδία (εφοδίων και προϊόντων)», < παραπέτωμ. Η φιλόλ. σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. renvoi].

παραπομπή σε κείμενα. Τα κείμενα, λόγω της έκτασης τους, υποδιαιρούνται σε μικρότερες ενότητες (ανάλογες με το είδος του κειμένου), ώστε να μπορεί κανείς να παραπέμνει σε αυτά. Προκειμένου για φιλολογικά (λογοτεχνικά κ.ά.) κείμενα, παραπέμουμε σε χωρία του κειμένου, αναφέροντας μαζί και τον αριθμό του **στήχου** (προκειμένου για αρχαία κείμενα), ενδεχομένως και τον αριθμό του **βιβλίου**, στο οποίο περιέχεται το χωρίο. Π.χ. Θουκ. 4, 37, 5 (τέταρτο βιβλίο, χωρίο 37, στίχος 5) - Ομήρου 11, 3, 54 ή Γ 54 (τρίτο βιβλίο | πρωτόδιο, στίχος 54). Όταν παραπέμνουμε σε νομικά κείμενα, η παραπομπή γίνεται σε άρθρα του νόμου, σε παραγράφους (αριθμημένες υποδιαφρέσεις των άρθρων) και σε **εδάφια** (αριθμημένες υποδιαφρέσεις των παραγράφων), π.χ. ν. 1780/58 αρθ.(ρ.) 30, παρ. 5, εδ.(άφ.) 4. Η παραπομπή σε χωρία του Ευαγγελίου γίνεται με βάση το ανάλογο Ευαγγέλιο (Ιωάν., Μάρκ., Ματθ., Λουκ.), το κεφάλαιο και το εδάφιο. Π.χ. Λουκ. 4,12 (κατά Λουκά Ευαγγέλιο, κεφάλαιο 4, εδάφιο 12). Βεβαίως, ο απλούστερος και συνθηθέστερος τρόπος είναι η παραπομπή σε **σελιδιάρθρωση**, σε αριθμό σελίδας ενός βιβλίου: π.χ. Ν. Καζαντζάκη, *Ταξιδεύοντας στην Αγγλία*, σ. 25 (η ΧΡήση ^{στ} ως πληθυντικού είναι ξενισμός -πβ. αγγλ. pp- και πρέπει να αποφεύγεται: όχι Δ. Σολωμού, *Απαντα*, σσ. 17-34, αλλά Δ. Σολωμού, *Απαντα*, α. 17-34).

παραπόνομα (το) {παραπονή-ατος | -ατα, -άτων} το παράπνο (βλ.λ.). Επίσης παραπονήση (η).

παραπονεμένος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει παράπνο για κάτι: *τον είδα ~ και τον λιπήθηκα* || *πολλοί έμειναν παραπονεμένοι από τη λύση που δόθηκε* 2. αυτός που εκφράζει ή περιέχει παράπνο: τα ~ λόγια του τραγουδιού | της μάννας του. — παραπονεμένα επίρρ.

παραπονετικός, -ή, -ό αυτός που εξωτερικεύει, που εκφράζει παράπνο: ~ λόγια. — παραπονετικά επίρρ.

παραπονήρης (ο) {παραπονήρηδες|παραπονήρα (η) πρόσωπο που αρέσκειται ή καταφεύγει συχνά (και χωρίς σοβαρό λόγο) στην έκφραση παραπόνων ΣΥΝ. κλαυιάρης. — παραπονήρικός, -η, -ο, επίρρ. παραπονήρικά. [ΕΤΥΜ. < παράπνο + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. αγαθ-ιάρης].

παραπόνημα ρ. → παραπονεόμαι
παράπνο (το) {παράπόν-ου | -ον} 1. η δυσαρέσκεια από τη διάγνωση των δικαιολογημένων προσδοκίων (κάποιου) ή από την παραγνώ-

ριση τής προσφοράς ή τής αξίας του: είχε μεγάλο ~ για την τόση *αχαριστία των παιδιών της* || δεν είχε ~, η ζωή στάθηκε γενναιοδότη *μαζί του* || το είπε και του έφυγε το ~ || έχω παράπονα από σένα- έφυγες και με ξέχασες! ΦΡ. (α) το έχω παράπονο (ι) έχω κάτι ως βαθύτερη επιθυμία: έχω παράπονο το έχω να σε δω μια φορά καλά ντυμένη (ii) πικραίνομαι, έχω πληγωθεί από κάτι: ~ που δεν μου είπαν ούτε ένα ευχαριστώ! (β) με παίρνει | *πάνει το παράπονο* θλιβόμια εξαιτίας μιας δυσάρεστης ή άδικης κατάστασης: σαν θυμόταν τη ζωή στη Σύμωρη πριν από την καταστροφή του '22, την έπιανε το παράπονο || τον πήρε το παράπονο κι άρχισε να κλαίει (γ) δεν έχω κανένα παράπονο δεν υπάρχει τίποτε για το οποίο θα μπορούσα να εκφράσω δυσάρεσκεια: Από σένα ~. Με φρόντισες και με το παραπάνω. Από τους άλλους, όμως... 2. η εξωτερικευση διαμαρτυρίας σχετικά με μια κατάσταση που είναι άδικη ή θίγει ένα πρόσωπο ή σύνολο: συνεχίζονται τα ~ των εμπόρων για τα αντικειμενικά κριτήρια || η σύμβαση έγινε αποδεκτή χωρίς παράπονα από τη μία ή την άλλη πλευρά || όταν αρχίζει τα ~, δεν την αντέχω! ΦΡ. (α) κάνω | *υποβάλλω παράπονα* εκφράζω την αντίθεσή μου, διαμαρτύρομαι ως θιγόμενος (προσωπικά ή συλλογικά): του έκανε παράπονα για τα ειρωνικά σχόλια του! || υποβολή παραπόνων στην αρμόδια υπηρεσία (β) τα παράπονα σου στον δήμαρχο | στον Ο.Η.Ε. για διαμαρτυρία που πρέπει να γίνεται άλλον αποδέκτη, για την οποία άλλος είναι υπεύθυνος: Τι τα λες σε μένα αυτά; ~! (γ) *κοντι παράπονον* βλ. λ. κοντι 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε κάνει κάποιον να αισθανθεί ότι αδικείται ή παραγνωρίζεται: το ~ του είναι ότι δεν τον έδωσαν καν σημασία, ενώ είχε χρήσιμα στοιχεία να τους παρουσιάσει. — (υποκ.) παραπονάκι (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. παράπονον < παραπονούμια (υποχωρητ.)].

παραπονούμια κ. **παραπονέμια** ρ. αμετβ. {παραπονέμια... | παραπονέ-θηκα, -μένος} 1. εκφράζω παράπονο: *συνέχεια παραπονιέται για τη φτώχεια του* || φυσικό είναι να σου παραπονιέται, έτσι που τον μιλάς 2. εκφράζω τις δυσάρεσκεια μου (κάτι), διαμαρτύρομαι (χωρίς βίαιες αντιδράσεις): οι εργαζόμενοι παραπονούνται για την αύξηση τής φορολογίας ΣΥΝ. δυσανασχετό 3. (ειδικότ.) η μτχ. **παραπονόμενος**, -η, -ο (συνήθ. το αρσ. ως ους.) ο στρατιώτης ο οποίος εμφανίζεται στην αναφορά τής μονάδας του αναφέροντας άδικη μεταχείριση εις βάρος του: αν συνεχίσει ο λοχίας να μου φέρεται έτσι, θα βγω ~. [ΕΤΥΜ. < μεσν. παραπονούμια < πάρα- + πονώ | -ούμια].

παραπόρτι (το) [μεσν.] {παραπορτι-ού | -ιών} πόρτα μικρών διαστάσεων δίπλα στη μεγάλη εξώπορτα, στα πλάγια ή στην πίσω πλευρά κτηρίου.

παραποτάμιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται ή αναπτύσσεται κοντά στις όχθες ποταμού: ~ πληθυσμός | πολιτισμός | οικισμός | φυτό. — **παραποταμικός** επίρρ.

παραποτάμιος (ο) [1859] {παραποτάμι-ου | -ων, -ους} ποταμός που συμβάλλει σε άλλον μεγαλύτερο ποταμό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Nebenfluß].

παραπούλι (το) [Ιχθρ. γεν.]. (λαϊκ.) 1. κηπευτικό φυτό, λαχανικό κ.ρ. στη ΦΡ. (παροιμ.) *καιρός φέρεται | βγάλε τα λάχανα, καιρός τα παραπούλια* καθέτι στον καιρό του για να πετύχει κάτι, πρέπει να γίνει τη σωστή στιγμή 2. το νέο βλαστάρι, η παραφυάδα, κυρ. αυτή που φυτρώνει μετά το κόψιμο του κύριου άνθους.

παραπροϊκό (το) {παραπροϊκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σύνολο των χρημάτων και των περιουσιακών στοιχείων που δίνονται ως επιπλέον προίκα ΣΥΝ. πανπροϊκό, εξώπροϊκο.

παραπροϊόν (το) (παραπροϊόν-ος | -ων) 1. προϊόν που προκύπτει δευτερευόντως ή τυχαία κατά τη διαδικασία παραγωγής άλλου προϊόντος 2. (μτφ.) το αποτέλεσμα μιας ενέργειας που προκύπτει χωρίς πρόθεση ή πρόβλεψη, κυρ. το καλύτερο σημασίας πνευματικό ή καλλιτεχνικό δημιούργημα: τα *εικαστικά ~ τής διαφήμισης* ΣΥΝ. υποπροϊόν. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. by-product].

παραπύλωμα (το) {παραπύλω-ατος | -ατα, -άτων} το χωρίς μεγάλη σημασία λάθος, το σφάλμα: *πειθαρχικό | ηθικό | λεκτικό ~* || δεν θα του πάρουμε το κεφάλι για ένα ~! ΣΥΝ. παραπύλωμα, ολίσθημα. — (υποκ.) παραπυλωμάκι (το). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. παραπίπτο «αέρωτο, σφάλω» (βλ. κ. πτώμα)].

παραρρήγιος, -α, -ο [1854] αυτός που βρίσκεται κοντά ή δίπλα στον ποταμό Ρήνο: τα ~ κρατίδια τής Γερμανίας. [ΕΤΥΜ. < πάρα- + -ρήγιος < Ρήνος].

παράρριζο (το) ΒΟΤ. κάθε διακλάδωση του κύριου κορμού μιας ρίζας.

παράρτημα (το) (παραρτήμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. καθένα από τα επιμέρους αυτόνομα τμήματα ευρύτερου συνόλου ή δικτύου, το οποίο διατηρεί την αυτοτέλεια του έχοντας ξεχωριστή λειτουργική αξία από τα υπόλοιπα τμήματα αυτού του συνόλου, συγχρόνως όμως είναι οργανικά συνδεδεμένο με αυτά, όπως λ.χ. τα διαφορετικά κατ'εστῆμα μιας τράπεζας, οι διαφορετικοί τομείς μιας σχολής, το τμήμα ενός βιβλίου που ακολουθεί το κυρίως κείμενο του κλπ.: ~ *τραπέζης* | *βιβλιοθηκής* | *λεξικού* | *ηλεκτρονικού καταλόγου* | *κτηρίου* 2. (ειδικότ.) ειδική έκδοση εφημερίδας για την κάλυψη τής έκτακτης επικαιρότητας: *έκτακτο ~!* ΦΡ. *βγάλω παράρτημα* (i) εκδόσι έκτακτο φύλλο εφημερίδας λόγω σημαντικής ειδησεογραφίας: όλες οι *εφημερίδες έβγαλαν παράρτημα ύστερα από τη νέα τρομοκρατική επίθεση* (ii) (μτφ.) κοινοτικό νέο σε όλους χωρίς εξαίρεση: της το είπα για *μυστικό κι αυτή το βγάλε παράρτημα* ΣΥΝ. διαλάλω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίρω.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < παραρτώ (-άω) «κρεμάω στο πλάι ή πάνω σε κάτι» < παρ(α)- + άρτώ «κρεμάω» (βλ. κ. αναρτώ)].

παράς (ο) (παράδες) 1. η κατώτατη λογιστική υποδιαίρεση τής τουρ-

κικής λίρας (1/40 του γροσιού). ΦΡ. (α) δεν δίνω έναν παρά (για κάτι | *κάποιον*) απαξίω να ενδιαφερθώ, να ασχοληθώ: ~ ό,τι κι αν λες! ΣΥΝ. δεν δίνω δεκάρα | μία (β) δεν αξίζει | *κάνει* | *πιάνει* | *μετράει* έναν παρά δεν αξίζει τίποτε: τι να πουλήσει · όλα τα επίπλα του μαζί δεν κάνουν έναν παρά (γ) *δέκα στον παρά* (για πρόσωπα ή πράγματα) μη δαιμονής αξία, εντελώς ευτελή: *τέτοιους βρίσκεις ~* (δ) (λαϊκ.) *μπα παρά* (i) (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο ευτελές, χωρίς αξία (ii) χωρίς λεφτά ή πάρα πολύ φτηνά, σχεδόν τσάμπα: *πήρε το κτήμα ~* 2. (περιληπτ. συνήθ. στον πληθ.) το χρήμα, τα λεφτά: *βγάξει πολλούς ~* μ' αυτή τη δουλειά! || δεν έχει παράδες ο φτωχός || νύφη με ~ (με πρόικα) || ~ με σουρά! || *κάποτε είχε πολλούς ~, αλλά τα έχασε όλα στα χαρτιά*- ΦΡ. (α) *τον έχω τον παρά* έχω οικονομική άνεση, κερδίζω πολλά: για να ζοδεύει τόσα, τον έχει τον παρά (β) *λυπάμια τον παρά* είμαι τσιγγούνης: δεν βάζει το χέρι στην τσέπη, τον λυπάται τον παρά (γ) (παροιμ.) *Έχεις παράδες; Σου κάνουν τεμνάδες!* το χρήμα κατεχόνιο αποτελεί μέσον κοινωνικής προβολής και καταξίωσης, το χρήμα «μετράει» (δ) (παροιμ.) *για τον παρά κολάζεσαι, με τον παρά κι αγιάζει* ο άνθρωπος καταφεύγει συχνά σε αθέμιτα μέσα για την απόκτηση χρημάτων, εντούτοις η κατάλληλη αξιοποίησή τους μπορεί να κάνει μεγάλο καλό, να προσφέρει πολλά (ε) (παροιμ.) *με τον παρά μου και την κυρά μου* με τα χρήματα γίνονται τα πάντα (στ) *η φτηνία τρώει τον παρά* βλ. λ. φτηνία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. para < περσ. para «κομμάτι, τμήμα - νόμισμα»].

παρασάγγης (ο) {παρασαγγών} αρχαίο μέτρο μήκους των Περσών, ίσο περίπου με 5.243 μέτρα- μόνο στη ΦΡ. **απέχω παρασάγγας** έχω τεράστια διαφορά, βρίσκομαι πολύ μακριά: ως *επίδοση και διαγογή απέχει παρασάγγας από τους συμβαθής* του || η *συνεργασία τους υπήρξε επιτυχής, παρότι οι απόψεις τους απέχουν παρασάγγας*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < αρχ. περσ. farsang].

παρασάνταλος, -η, -ο (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός που είναι ανακόλουθος, που του λείπει η συγκρότηση και η τάξη (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που δεν μετρά τις πράξεις και τα λόγια του: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) αστούμπιλος, άτσανος, (λόγ.) ατάσθαλος, (καθημ.) ακατάστατος. [ΕΤΥΜ. < πάρα- + -σάνταλος < σαντάλι | σαντάλι].

παράσειον (το) {παρασει-ου | -ων} (επισ.) μικρή χρωματιστή σημαία, που η άκρη της χωρίζεται στα δύο και χρησιμοποιείται για σηματοστολισμό ή για την επικοινωνία μέσω σημάτων (στο ναυτικό ή στον στρατό) ΣΥΝ. σημαϊάκι. [ΕΤΥΜ. < μτγν. παράσειον < πάρα- + -σειον κ. σείω].

παρασελίνη (η) [1799] [Ιχρ. πληθ.] ο φωτεινό δακτύλιο που εμφανίζονται γύρω από τη σελήνη ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλώνη του φεγγαριού. Επίσης παρασελίγιο (το). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parasele].

παρασελίδιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που είναι γραμμένος ή σημειωμένος στο περιθώριο τής σελίδας: ~ *σημείωση* | *διόρθωση*.

παρασέρμων ρ. → παρασύρω

παρασημάνση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} 1. η χρήση σημείων ή συμβόλων για την εκπομπή μηνυμάτων, με στόχο τη συνεννόηση ή την επικοινωνία ΣΥΝ. κρυπτογραφία, σημειογραφία 2. η δημιουργία νόθων αντιγράφων, η παραχάραξη ΣΥΝ. παραποίηση. — **παρασημάνω** ρ. [αρχ.].

παρασημαντικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την παρασημάνση 2. **παρασημαντική** (η) [μτγν.] (κυρ. στην αρχαιοελληνική και βυζαντινή μουσική) η χρησιμοποίηση γραπτών συμβόλων για την παράσταση μουσικών φθόγγων, ώστε να είναι δυνατή η μουσική ανάγνωση ενός κειμένου- *αλλιώς μουσική σημειογραφία*.

παρασημείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η σημείωση στο περιθώριο (σελίδας). — **παρασημειώω** ρ. [μτγν.].

παράσημο (το) {παρασήμ-ου | -ων} 1. διακριτικό μέταλλο ή έμβλημα, που απονέμεται από αρμόδιους, επίσημως φορείς ως ένδειξη αναγνωρίσεως και τιμής σε πρόσωπα για εξαίρετες πράξεις ή για την προσφορά τους στον πολεμικό, επιστημονικό, πνευματικό ή καλλιτεχνικό τομέα: το ~ τής *Λεγεώνας τής Τιμής* || ~ *ανδρείας* | *εξαιρέτων πράξεων* ΦΡ. (α) (σκοιπ.-λαϊκ.) *(πήρε | κέρδισε) το παράσημο τής ανοιχτής παλάμης* (δηλ. μια μουντζά) για ανθρώπους που η προσφορά τους δεν αναγνωρίζεται, αντιμεταποείται με αδιαφορία, υποτίμησι ή και λοιδορείται από τους άλλους, χωρίς καμία προσωπική ανταπόδοσης ή επάνου: *τι θέλει και κοιτάζει τόσα, αφού στο τέλος θα πάρει κι αυτός το ~!* (β) *αντιποίηση παρασήμου* βλ. λ. αντιποίηση 2. (ευφημ.-λαϊκ.) το αφροδίσιο νόμισμα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. παράσημον, ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. παράσημος < πάρα- + -σημος < σήμα].

παρασημοφορία (η) [1853] η απονομή και η αποδοχή παρασήμου: *τελετή παρασημοφορίας*. Επίσης παρασημοφορήση.

παρασημοφορώ ρ. μετβ. [1886] {παρασημοφορέις... | παρασημοφορήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} *απονέμω παράσημο (σε κάποιον)*. [ΕΤΥΜ. < παράσημο + -φορώ < φέρω (βλ. κ. φορώ)].

παρασιτία (η) [μτγν.] (παρασιτιών) η ιδιότητα του παρασιτού, παρασιτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα παράσιτα: ~ *οργανισμός* | *ανάπτυξη* 2. αυτός που προκαλείται από παράσιτα, που οφείλεται σε αυτά: ~ *νόσος* | *ασθένεια* ΣΥΝ. παρασιτογενής 3. (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με τον παρασιτισμό: ~ *ζωή* | *συνήθεια*. — **παρασιτικ-ά** | -ώς [1885] επίρρ.

παρασιτισμός (ο) [1888] 1. η σχέση μεταξύ οργανισμών, κατά την οποία ο ένας ζει ως παράσιτο εις βάρος του άλλου 2. (μτφ.) η ανάπτυξη εις βάρος άλλων, το να εξαρτάται κανείς πλήρως από άλλους απομυθώντας τους. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parasitisme].

παράσιτο (το) [παρασιτί-ου | -ων] 1. ΒΙΟΛ. (κυριολ.) οργανισμός που

ζει μέσα ή πάνω σε φυτό ή ζώο άλλου είδους (ξενιστή) εις βάρος του, αντλώντας από αυτό τα συστατικά που χρειάζονται για τη διατροφή και την ανάπτυξη του 2. (μτφ.) πρόσωπο που εξασφαλίζει υποστήριξη ή πλεονεκτήματα, επιβαρύνοντας και απομυζώντας άλλους και κατά κανόνα χρησιμοποιώντας ευτελή μέσα (π.χ. κολακείες), χωρίς να προσφέρει ο ίδιος σε ανταπόδοση κάτι χρήσιμο ή ωφέλιμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) παρακεντές, χαρμαμοφής 3. **παράσιτα** (τα) (στο ραδιόφωνο, το τηλεόφωνο, στην τηλεόραση και την τηλεγρασία) θόρυβοι ή παραμορφώσεις σήματος που παρεμβάλλονται κατά τη λήψη ραδιοηλεκτρικών κυμάτων, αλλοιώνοντας το εκπεμπόμενο σήμα: κάνω ~ (παρεμβολές) ΣΥΝ. (για την τηλεόραση) χιονάκι, χιονία. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. *παράσιτος*. Στη σημ. 1 αποτελεί αντιδάνειο από γαλλ. *parasite*, ενώ στη σημ. των ηλεκτρομαγνητικών παρεμβολών αποδίδει το αγγλ. *jammings*].

παραιογενής, -ής, -ές {παραιογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλείται από παράσιτα: ~ νόσος ΣΥΝ. παραιοτικός. — παραιογενής επιθ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. < παράσιτο + -γενής < ρ. γίνωμαι, πβ. κ. γέν-ος].

παραιοτοκτός, -ος, -ο [1876] (ουσία, φάρμακο) που εξοντώνει τα παράσιτα. [ΕΤΥΜ. < παράσιτο + -κτός < αρχ. *κτένω* «φονεύω» (βλ. κ. -κτονία), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *parasiticide* (νόθο συνθ.)].

παραιοτολογία (η) [1891] 1. ΒΙΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική μελέτη των παρασίτων (συνήθ. των ζώων) και του παραιοτισμού, με την περιγραφή της μορφολογίας των παρασίτων και τη συστηματική ταξινόμηση τους 2. ΙΑΤΡ. ο κλάδος της νοσολογίας, ο οποίος εξετάζει την επίδραση των παρασίτων στον ανθρώπινο οργανισμό και ιδ. τις παθολογικές αλλοιώσεις ή διαταραχές που προκαλούν. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *parasitologie*].

παράσιτος, -ης, -ο 1. αυτός που τρέφεται και αναπτύσσεται εις βάρος άλλων απομυζώντας τους: ~ οργανισμός 2. **παράσιτο** (το) βλ. λ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που τρέφει στο τραπέζι άλλου και προσπαθεί να ανταποδώσει με κολακείες και υπερβολικούς επαίνους», < πάρα- + σίτος].

παραιοτώ ρ. μετβ. [αρχ.] {παραιοτείς... | παραιοτίσαι} 1. ζω ως παράσιτο 2. (μτφ.) ζω απομυζώντας και επιβαρύνοντας άλλους. **παραιοτίωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. 1. κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παρουσία παρασίτων στο δέρμα ή το σώμα ανθρώπων ή ζώων (π.χ. φθειρίωση, σκόληκας του εντέρου) 2. πάθηση που προκαλείται από παράσιτα (π.χ. εχινόκοκκος). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *parasitosis*].

παραιοτίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σκόπιμη παράλειψη, αποφυγή σχολιασμού ή περαιτέρω αναφοράς (ενός πράγματος), η απόκρυψη, συγκάλυψη ή υποβάθμιση του: η ~ γεγονότος | πληροφοριών | καταγγελιών | στοιχείων || ~ εγκλήματος (η παράλειψη της έγκαιρης ειδοποίησης για σχεδιαζόμενο ή συντελούμενο έγκλημα) ΣΥΝ. αποσιώπηση.

παραιοτιώ ρ. μετβ. [αρχ.] [παραιοτιώς... | παραιοτιώ-ησα, -ώμαι, -άται... -ήθηκα, -ημένος] αποφεύγω να αναφέρω (κάτι) σκοπίμως, παραλείπω να σχολιάσω, να θίξω (κάτι): *παραιοτιούν την αλήθεια, για να μην ξεσπάσει σκάνδαλο* || *παραιοτιούν εντελώς ότι πρόκειται για μια ιστορία αιώνων* ΣΥΝ. αποκρύπτω (βλ. κ. λ. αποσιώπώ). ΣΧΟΛΙΟ λ. σιωπώ.

παραιοκέαζω ρ. μετβ. {παραιοκέαζα-α, -τηκα, -μένος} φτειάχνω (κάτι) ύστερα από προετοιμασία, αφού συγκεντρώσω τα απαραίτητα: ~ φάρμακο | γέμια | *εδέματα* | *γλυκά* | *μείγμα* ΣΥΝ. ετοιμάζω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < πάρα- + -κεαζώ < σκεός | σκεύη].

Παραιοκέας (ο) 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. όνιμο μεσν. κύρ. όν. < *Παρασκευή* (βλ. λ.)].

παραιοκέασμα (το) [αρχ.] {παραιοκέασμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. αυτό που παραιοκεάζει κανείς: αναμειγνύετε τα υλικά και αφήνετε το ~ στο ψυγείο για 20'2. (ειδικότ.) μείγμα φαρμακευτικών ουσιών: *φαρμακευτικό* ~ 3. κάθε βιολογικό δείγμα, κυρ. τιμήμα ανθρώπινου σώματος, που έχει διατηρηθεί και προετοιμαστεί κατάλληλα για μικροσκοπική εξέταση.

παραιοκεαστήριο (το) [1858] {παραιοκεαστηρί-ου | -ών} 1. χώρος εξοπλισμένος ειδικά για τις ανάγκες παραιοκεαστικής διαδικασίας 2. ΝΑΥΤ. χώρος σε ναύσταθμο, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή εξαρτημάτων πλοίου.

παραιοκεαστής (ο) [αρχ.], **παραιοκεάστρια** (η) {παραιοκεασ-στριών} 1. πρόσωπο που παραιοκεάζει (κάτι), που αναλαμβάνει ή εποπτεύει την παραιοκευτική ουσίας, μείγματος, φαρμάκου κ.λπ. 2. (ειδικότ.) μέλος του βοηθητικού προσωπικού πανεπιστημίου ή σχολείου επιφορτισμένο με την προετοιμασία των υλών και των οργάνων των εργαστηριακών ασκήσεων και πειραμάτων.

παραιοκεαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την παραιοκευή, που μπορεί να παραιοκεύσει, να προετοιμάσει κάτι: ~ διαδικασία. — παραιοκεαστικ-ά | -ός επιθρ.

Παρασκευή (η) 1. η έκτη ημέρα της εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή), η τελευταία καθημερινή πριν από το Σαββατοκύριακο ΦΡ. **Μεγάλη Παρασκευή** (i) η αντίστοιχη ημέρα της Μεγάλης Εβδομάδας, κατά την οποία γίνεται η αποκαθάρωση και ψάλλεται η ακολουθία του επιταφίου θρήνου, η κατεζοχθή ημέρα πένθους της χριστιανισσύνης (ii) (καθημ.-εκφραστ.) το βαρύ πένθος, κάθε κατάσταση ή έκφραση μεγάλης λύπης και συνεκδ. το άτομο που βρίσκεται σε τέτοια κατάσταση: *έφτασε σαν τη ~, συννεφριασμένος και άκεφος* 2. οσιομάρτυς της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ Η χρήση της αρχ. λ. *παρασκευή* «προετοιμασία» (βλ. λ.) ως

ονομασίας της έκτης ημέρας της εβδομάδας είναι μτγν. και αρχικά δήλωνε την ημέρα προετοιμασίας πριν από το Σάββατο του Ιουδαϊκού Πάσχα (πβ. Κ.Δ. Μάρκ. 15, 42: *και ήδη όνίας γενομένης, έπει εν παρασκευή δ έστιν προσάβατον*). Η έκτη ημέρα της εβδομάδας στις λατινογενείς γλώσσες έχει ως αφετηρία τη λατ. *dies Veneris* «ημέρα της Αφροδίτης» (από όπου γαλλ. *vendredi*, ισπ. *viernes*, ρουμ. *vineri* κ.ά.), του οποίου μετάφραση αποτέλεσε το αρχ. γερμ. *frīatag* (< *Frigg*, αρχαία γερμ. θεότητα του έρωτα), από όπου γερμ. *Freitag*, αγγλ. *Friday* κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όν. (ήδη μτγν.) με αφορμή τη θρησκευτική χρήση της]. **παραιοκευή** (η) {χωρ. πληθ.} η διαδικασία δημιουργίας κατόπιν προετοιμασίας: η ~ τροφίμων | *γλυκού* | *φαρμάκου*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < πάρα- + -κευή < σκευή «εξοπλισμός, εφόδια» (βλ. λ.), πβ. *άπο-σκευή, συ-σκευή, δια-σκευή* κ.ά.]. **παραιοκευητικός**, -ή, -ό [1892] 1. αυτός που σχετίζεται με τα παραιοκευή (θεάτρο): ~ χώρος | εξοπλισμός 2. (μτφ.) αυτός που γίνεται στο παραιοκευή, που χαρακτηρίζεται από μυστικότητα, που έχει κρυφό και ανεπίσημο χαρακτήρα: ~ διαπραγείεις | *συνεννοήσεις* | *κινήσεις* | *διαβολές* | *ζυμώσεις* ΣΥΝ. υποχείος, μυστικός, κρυφός. — **παραιοκευηκ-ά** | -ός [1896] επιθρ. **παραιοκευήνιο** (το) {παραιοκευήν-ου | -ών} 1. (εγκρ. κυρ. στον πληθ.) ο χώρος της θεατρικής σκηνής πίσω και δίπλα από τα σκηνικά, που μένει αθέατος στο κοινό και εξυπηρετεί την είσοδο των ηθοποιών στην κυρίως σκηνή και τη μετακίνησή τους πίσω από αυτήν 2. (μτφ.) η κρυφή και ανεπίσημη δραστηριότητα που επηρεάζει άμεσα τις εξελίξεις: τα ~ της πολιτικής | *της διπλωματίας* | *της διάσκεψης* | *των καλλιτεσίων* || *μάθετε τα πάντα για τα ~ της κρίσιμης εκλογής* || *άνθρωπος τού ~* || *έντονο υπήρξε το ~ που προηγήθηκε της προεδρικής εκλογής* ΣΥΝ. καμαρίλα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραιοκευήνιο* (κυρ. πληθ.) < *πάρα-* + *-κευήνιο* < *σκηνή*]. **παραιοκία** (η) [1812] η μερική ή ατελής σκιά που σχηματίζεται γύρω από τη σκιά αδιαφανούς σώματος (λ.χ. ενός πλανήτη) στον χώρο όπου το φως που εκπέμπει η φωτεινή πηγή φθάνει μερικώς μόνο, χωρίς να εμπλοδίζεται εντελώς. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *rénonbre* < νεολατ. *renumbra* < λατ. *raene* «σχεδόν, περίπου» + *umbra* «σκιά»]. **παραιοσκοκίο** (το) (λαϊκ.) μικρό και στενό δρομάκι. **παραιοσολι** (το) (χωρ. γεν.) φορητή ομπρέλα για προφύλαξη από τις ηλιακές ακτίνες ΣΥΝ. (λόγ.) αλεξήλιο. Επίσης παραιοσολ (άκλ.). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *parasole* < *para-* (< *parare* «ακαλύπτω, προστατεύω» < λατ. *paro*) + *sole* «ήλιος» (< λατ. *sol*)]. **παραιοσούσιμος**, -ής, -ο (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός του οποίου τα χαρακτηριστικά του προσώπου μοιάζουν παραμορφωμένα, πολύ δύ-σμορφοι, κακάσχημοι ΣΥΝ. (λαϊκ.) ασχημομούρης, κακομούτσουνος. [ΕΤΥΜ. < πάρα- + *-σούσιμος* < *σουσούμι* «δικαιρικό γνώρισμα» (βλ. λ.)]. **παραιοσπάδα** (η) παρασπάδα που βγαίνει κατευθείαν από τη ρίζα δέντρου. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *παραιοσπάς, -άδος* «παρασπινιά» < αρχ. *παραιοσπ* «σύρω βιαίως προς τα πλάγια» < *πάρα-* + *σπώ* (βλ. κ. *σπάζω*)]. **παραιοσπαδιά** (ο) {παραιοσπαδιών} ΑΝΑΤ. ανωμαλία στη διάπλαση του πέους, κατά την οποία το στόμιο της ουρήθρας εκβάλλει πλάγια. [ΕΤΥΜ < *παραιοσπώ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *paraspadiā*. **παραιοσπιτο** (το) (καθημ.) το μικρό (συνήθ. πρόχειρο) οίκημα δίπλα

στο κυρίως κτίσμα, που χρησιμοποιείται ως βοηθητικός χώρος. **παραιοσπονδία** (η) [1893] {παραιοσπονδιών} (λόγ.) η πράξη που παραβιάζει υποσχέσεις ή συμφωνίες, που συνιστά αθέτηση των συμφωνημένων: *μετά τη διαπιστωμένη ~ της γείτονης χώρας, η συμφωνία για μορατόριουμ άρχισε να κλονίζεται* ΣΥΝ. απιστία. Επίσης παρα-σπόνδηση [μτγν.]. — παραιοσπονδύ ρ. [αρχ.] (-είς...). **παραιοσπονδός**, -ής, -ο (λόγ.) 1. αυτός που γίνεται με παραβίαση ή αθέτηση των συμφωνημένων: ~ *ενέργεια* | *πράξη* | *απόπειρα* 2. (για πρόσ.) αυτός που κάνει παρασπονδίες, παραβιάζει συμφωνίες ή συνθήκες ΣΥΝ. επιπόρκος.

[ΕΤΥΜ αρχ. < πάρα- + *-σπονδός* < *σπονδή*]. **παραιοσπονδυλικός**, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κοντά στη σπονδυλική στήλη: ~ *γάργλια*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. *juxtaspinal*]. **παραιοσπόρι** (το) {παραιοσπορι-ού | -ιών} το μέρος του τριφυλλικού που ο μισθωτής καλλιεργεί, κρατώντας όλη τη σοδεία για τον εαυτό του, χωρίς να αποδίδει κάτι στον εκμισθωτή-ιδιοκτήτη. **παραιοστάδα** (η) η τετραγωνη κολόνα ή δοκός που προσαρμόζεται στο τελευταίο πόρτα της παραθύρου ή στην άκρη του τοίχου της προσόψεως κτηρίου, κυρ. για διακοσμητικούς λόγους ή για την ενίσχυση της αντοχής, της ανθεκτικότητας μιας οικοδομής ΣΥΝ. παραιοστάτης. Επίσης (λόγ.) παραιοστάς {παραιοστάδος}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *παραιοστάς, -άδος* < *παραιοσταί* (πβ. κ. συ-στό-δ-ην) < *παρ(α)-* + *ισταί* (βλ. λ.)]. **παραιοστάθηκα** ρ. → παραιοστέκομαι **παραιοσταίνω** ρ. → παραιοστανώ

παραιοσταση (η) (-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων) 1. η παρουσίαση θεατρικού έργου σε ακροατήριο, η εκτέλεση θεατρικής παραγωγής στη σκηνή: εντυπωσιακή ~ με *ακρίβια σκηνικά και κοστούμια, μεγάλη ορχήστρα και πολυμελή θίασο* || *άρτια τεχνικός* | *ολοκληρωμένη* | *διασκεδαστική* | *μοντέρνα* | *ευρηματική* | *συναρπαστική* ~ ΦΡ. (μτφ.) (α) *δίνο παραιοσταση* (i) ανεβάζω, παρουσιάζω θεατρικό έργο: το *Εθνικό Θέατρο πρόκειται να δώσει δύο παραιοστασεις της τραγωδίας «Μήδεια» στο Ηρώδειο* (ii) κάνω επίδειξη, δίνο μεθήματα τεχνικής σε κάτι: *έδωσε παραιοσταση δεξιοτεχνίας* | *υποκριτικής* (β) *κλέβω την παραιοσταση* βλ. λ. *κλέβω* · 2. η απόδοση με συγκεκριμένο τρόπο (κυρ.

συνδεδεμένο με ελαστικούς τρόπους, με τη χρήση μέσων που θέλουν και παρασύρουν, δηλώνεται από τα λοιπά ρήματα. Στο πλανεύω (< αρχ. πλανώ' πβ. *πλάνη, πλάνος, αποπλανώ*) η εξαπάτηση υπέχει το ερωτικό στοιχείο (*Τον πλάνευσαν τα μάτια της*). Στο δολεύω (< *déléar*) η εξαπάτηση επιτυγχάνεται μέσα από θέλητρα, από προσηφόμενες αρεστές στο υποψήφιο θύμα. Η γοητεία είναι το μέσο επιρρεασμού και εξαπάτησης στο γοητεύω, το οποίο μπορεί να έχει και καλή σημασία (*Μας γοητεύσε η μουσική του*). Το γοητεύω (από το γόης) διατηρεί το στοιχείο της μαγείας, του μυστηριώδους, που είναι εγγενές στη λέξη (*γόης*, από το γώ «θρηνώ, κραυγάζω δυνατά»), ξεκίνησε να είναι ο μάγος που με κραυγές και επικλήσεις σε υπέρτερες δυνάμεις προσπαθεί να εντυπωσιάσει και να παραπλανήσει όσους καταφεύγουν σε αυτόν). Τέλος, το σαγηνεύω (από το σαγήνη «όχιττο για ψάρεμα») σημαίνει ότι χρησιμοποιώ σαγήνες, θέλητρα, για να οδηγήσω κάποιον εκεί όπου θέλω παραπλανώντας τον. Ωστόσο, το *σαγηνεύω*, όπως και το *γοητεύω*, έχει αναπτύξει και καλή σημασία (Με την τέχνη του *σαγηνεύει τα πλήθη*), αφού το σαγήνη από «όχιττο» εξελίχθηκε σε «θέλητρο».

παρασυτολή (η) ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική παράταση του χρόνου μεταξύ συστολής και διαστολής της καρδιάς. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. parasystole].

παρασχήθηκα ρ. → παρέχω

παρασηματισμός (ο) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. Ο σχηματισμός λέξεως από άλλη με αλλαγή της κατάληξης της.

παρασχίδα (η) (λόγ.) κάθε μικρό κομμάτι ζύλου που έχει αποσχιστεί από μεγαλύτερο ΣΥΝ. σχίζα, πελεκούδι.

[ΕΤΥΜ < αρχ. παρασχίδες (μόνο πληθ.) < παρασχίζω «σχίζω κατά μήκος» < πάρα- + σχίζω].

Παράσχο (ο) ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. Από την εκκλ. φρ. *παράσχο* *Κύριε* (βλ. λ.), όπου απαντά η προ-στ. αρθ. β' του αρχ. *παρέχω*].

παράσχο ΚΥΡΙΕ ΕΚΚΛΗΣ. (δέηση κατά την ακολουθία της Θείας Λειτουργίας) στείλε, δώσε, Κύριε, Θεέ μου.

παράσχο (να/θα) ρ. → παρέχω

παράτα¹ (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η παρέλαση εορταστικού, πανηγυρικού χαρακτήρα 2. (μειωτ.-ειρων.) εντυπωσιακή και θορυβώδης εκδήλωση που γίνεται δημοσίως.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. parata < ρ. parare (μέσ. σημ.) «παρουσιάζωμαι, εμφανίζομαι» < λατ. paro «προετοιμάζω»].

παράτα² (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η παράταση: δεν είχε να *πληρώσει τη δόση του δανείου και ζήτησε ~* || *ο αγώνας μπάσκετ πάει στην ~*, παρατάθηκε ρ. → παραιτέω

παράταιρος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσαρμονία, που δεν είναι ταιριαστός: *το σχέδιο του βγήκε ~*, *θέλει συνουλόωμα* || *-ανδρόγυνο* || *ντύσιμο ΣΥΝ. αταίριαστος* ΑΝΤ. ταιριαστός, αρμονικός. — παράταιρα επίρρ. [ΕΤΥΜ < πάρα- + ταιρος < ταιρί].

παρρατατικός, -η, -ό [1898] 1. αυτός που σχετίζεται με την παρράταξη 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την κατά παρράταξη σύνδεση (βλ. λ. παρράταξη): ~ *σύνδεσμοι* (οι συμπλεκτικοί, οι αντιθετικοί, οι διαζευκτικοί, οι διαχωριστικοί, οι συμπερσματικοί). — παρρατακτικά 1 -ώς επίρρ.

παράταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. η τοποθέτηση σε συγκεκριμένες θέσεις, κατά δεδομένο τρόπο: η ~ του *στρατεύματος στην πεδιάδα* || η *λανθασμένη ~ των παικτών άφησε ακάλυπτη την άμυνα στις επιθέσεις των αντιπάλων* 2. (ειδικότ.) η τοποθέτηση πραγμάτων ή προσώπων σε συνεχόμενη διάταξη, ώστε να βρίσκονται δίπλα-δίπλα ή να σχηματίζουν ευθύγραμμους στοιχείους και ζυγούς: *πυκνή | αραιή | αμυντική | κυκλική ~* || ~ των δυνάμεων *κατά μήκος των συνόρων* || ~ *εργαλείων* || ~ *σε βάθος* | *κατά μέτωπο* || *οι μαθητές παρήλασαν σε άνοση* - ΣΥΝ. τάξη, σειρά, γραμμή 3. τμήμα στρατιωτικής ή ναυτικής δύναμης παρραταγμένου σε θέση μάχης ή τιμητικά σε επίσημη εκδήλωση: *επιθέωρσε την - των στρατιωτών ΦΡ. (α) εν πομπή (και παρράταξη) (ι) με μεγάλη επισημότητα, με όλες τις τιμές: ακολούθησε - η κατάθεση στεφάνων (ii) (ειρων.) με κομική μεγαλοπρέπεια, κομπώδη υπερβολή, ο ένας μετά τον άλλον σύμφωνα με τυπικό που καταντά γελοίο: *κατέφθασαν αμέσως όλοι οι υπουργοί, ~ να «συμπαρρασταθούν» στους πληγέντες (β) μάχη εκ παρρατάξεως* με τους αντιμαχόμενους παρραταγμένους τον έναν απέναντι στον άλλο ΑΝΤ. κλεφτοπόλεμος 4. σύνολο του οποίου τα μέλη συνδέονται με κοινές αντιλήψεις, επιδιώξεις ή συμφέροντα: η *μεγάλη ~ των δημοκρατικών κομμάτων* || *συνδικαλιστική | πολιτική | φοιτητική ~* 5. (ειδικότ.) το πολιτικό κόμμα: μέλη της ίδιας ~ 6. ΓΛΩΣΣ. *κατά παρράταξη σύνδεση* η σύνδεση όμοιων όρων ή προτάσεων (κύρια πρόταση με κύρια, δευτερεύουσα πρόταση με δευτερεύουσα, υποκειμένο με υποκειμένο κ.λπ.), κατ' αντιδιαστολή προς την καθ' ύποταξη σύνδεση. — παρραταξικός, -η, -ό (σημ. 4, 5), παρραταξιακ-ά 1 -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ < αρχ. παρρατάξις, αρχική σημ. «η πρώτη γραμμή της μάχης (όπου οι στρατιώτες είναι τοποθετημένοι δίπλα-δίπλα)», < παρρατάσσω. Η σημ. «πολιτικό κόμμα» είναι ήδη αρχ.].*

παρράταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η επέκταση του χρονικού πλαισίου, μέσα στο οποίο πρέπει να ολοκληρωθεί (κάτι): *ανακοινώθηκε νέα ~ της προθεσμίας για την υποβολή των δηλώσεων* || *παρά τις συνεχείς ~, αδιέξοδες παραμένουν οι συνομιλίες* || ~ της *αβεβαιότητας* | *κρίσης* || η *συνέλευση αποφάσισε - της απεργίας για μία εβδομάδα* || με την *εγχείρηση κερδίζει ~ ζωής δύο χρόνων* 2. (ειδικότ. σε αγώνες αθλημάτων με καθορισμένο χρόνο) (α) ο πρόσθετος χρόνος του αγώνα, που δίνεται σύμφωνα με τον κανονισμό σε περί-

πτωση ισόπαλου αποτελέσματος στην κανονική διάρκεια, ώστε να αναδειχθεί νικήτης: *εφόσον και η - λήξει ισόπαλη, το αποτέλεσμα θα κριθεί στα πέναλτι (β)* (συνεκδ.) ο αγώνας που διεξάγεται κατά το πρόσθετο αυτό χρονικό διάστημα: *νίκησε στην -* || *όλα θα κριθούν στην ~*. — (υποκ.) παρρατασύλλα (η). [ΕΤΥΜ < αρχ. παρρατάσις < παρρατέω (βλ. κ. τάση)].

παρρατάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρρατάξα, παρρα-τάθηκα, -(τε)-ταγμένος} 1. (για πρόσ. και πράγματα) τοποθετώ σε συνεχόμενη διάταξη, δίπλα-δίπλα, βάζω στη σειρά ή στοιχίζω σε ζυγούς: *οι μαθητές παρρατάχθηκαν για προσευχή* || *τραπέζια παρραταγμένα κατά μήκος της προκυμιάς* || τα Μ.Α.Τ. *είχαν παρραταχθεί γύρω από τον χώρο της συγκέντρωσης ΣΥΝ. τοποθετώ, παρραθέτω, αρραδιάζω* 2. (για επιχειρήματα, απόψεις κ.λπ.) εκθέτω διαδοχικά, διατυπώνω με σειρά: *παρρατάξε σειρά επιχειρημάτων, τεκμηριώνοντας τη θέση του ΣΥΝ. διατυπώνω*.

παρρατατικός (ο) ΓΛΩΣΣ. παρραθρονικός χρόνος του ρήματος, ο οποίος τοποθετεί μια ενέργεια ή κατάσταση σε χρονικό σημείο ή διάστημα το οποίο προηγείται χρονικά της στιγμής που λέγεται κάτι από τον ομιλητή/ειδικότ. δηλώνει: (α) διάρκεια στο παρραθρόν: *χθες όλο το μεσημέρι έβλεπε τηλεόραση (β) συνήθεια ή επανάληψη στο παρραθρόν (επαναληπτικός): κάθε Σάββατο βράδυ πηγαίναμε στον κινηματογράφο (γ) ότι μια πράξη εξελισσόταν στο παρραθρόν, όταν διακόπηκε από μια άλλη: μιλούσα στη μητέρα μου, όταν χτύπησε το τηλέφωνο*. [ΕΤΥΜ < μτγν. παρρατατικός (ενν. χρόνος) < αρχ. παρρατέω].

παρρατεθεμμένος, -η, -ο → παρραθέτω

παρρατέθηκα ρ. → παρραθέτω

παρρατέω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρρατέω, παρρα-τάθηκα, -τεταμένος} 1. επεκτείνω τα χρονικά πλαίσια, όρια (γεγονότος ή καταστάσεως), δίνω διάρκεια σε (κάτι): ~ την *παρραμονή μου* | *συνάντηση* | *προθεσμία* | *τις διακοπές μου* || ~ την *απόλαυση* | την *αγωνία* | το *μαρτύριο κάποιου ΣΥΝ. επιμηκύνω* ΑΝΤ. συντομέω 2. (η μετβ. *παρρατεθεμμένος*, -η, -ο) αυτός που διαρκεί πέρα από το κανονικό ή το συνηθισμένο, που συνεχίζεται επί πολύ: ~ *γεωροκομήματα ακολούθησαν την ομιλία του* || ~ *σφυρίσματα* || ~ *περίοδος ξηρασίας*, ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

παρρατεγίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρρατέγισα, -τηκα, -μένος} περιβάλλω (κάτι) με τείχος, κτίω τείχος κοντά και παράλληλα προς άλλο.

παρρατεταμένος, -η, -ο → παρρατείνω

παρρατήματα (το) → παρρατώ

παρρατηρημα (το) [μτγν.] {παρρατηρήμα-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που παρρατηρεί κανείς: κυρ. στη ΦΡ. *κακό παρρατηρημα* κακός οiwόνος, κακό σημάδι.

παρρατηρήση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το κούταγμα, η εναντίωση: η ~ της *φύσης* της *βροχής* | του *κόσμου που περνάει* 2. η προσεκτική και συστηματική παρακολούθηση και εξέταση ή καταγραφή εξέλιξης, κατάστασης, γεγονότος ή φαινομένου: η ~ της *ιστορικής αλληλουχίας* | των *φυσικών φαινομένων* | των *καρικών μεταβολών* | των *διακυμάνσεων των τιμών* 3. (ειδικότ.-επιστημ.) γνωστική μέθοδος που διακρίνεται από το πείραμα, κατά την οποία ο ερευνητής (παρρατηρητής) μελετά απευθείας (εμπειρικά) ένα αστηρώς καθορισμένο αντικείμενο (φαινόμενο, ομάδα ανθρώπων κ.λπ.) και καταγράφει με συγκεκριμένο τρόπο δεδομένα, για να εξεταστούν στη συνέχεια στατιστικά, συγκριτικά και να διατυπωθούν αναλόγως ως συμπέρασμα: η *-μιας φύλης στον Αμαζόνιο* 4. (συνεκδ.) προφορική ή γραπτή διατύπωση που περιέχει το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει κάποιος ύστερα από εξέταση ενός πράγματος ή την ενασχόληση με αυτό: *όλοι έκαναν την ίδια ~* || *οι ~ κάποιου για τη ζωή στις πόλεις* | τα *άγρια ζώα* | τη *γλώσσα των νέων* || *παρρατηρήσεις επί του νομοσχεδίου* || *εύστοχες | ουσιαστικές | τεκμηριωμένες | επικοδομητικές -* || *οι γενικές και προκαταρκτικές ~ του ομιλητή ΣΥΝ. σχόλιο, επισήμανση* 5. (ειδικότ.) ο αρνητικός σχολιασμός, η επίπληξη ή επίκριση (οι (κάτι): *ο δάσκαλος της έκανε ~*, *επειδή μιλούσε* || *του έγινε - για το ακατάλληλο ντύσιμο και την αγενή συμπεριφορά του* || *τον ενόχλησε η άδικη ~ της μητέρας του ΣΥΝ. σύσταση, επίκριση* 6. το θέμα γραπτής εξέτασης, η άσκηση: η *πρώτη - ήταν πολύ δύσκολη και δεν την απάντησε κανείς ΣΥΝ. ζητούμενο, ερώτηση, θέμα*. — (υποκ.) παρρατηρησύλλα (η) (σημ. 5-6).

[ΕΤΥΜ < μτγν. παρρατηρήσις < αρχ. παρρατηρώ (βλ. λ.). Η λ. δήλωσε εξαρχητή τη στενή και συστηματική παρακολούθηση, καθώς και τη διατύπωση της].

παρρατηρήσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τον οποίο μπορεί να παρρατηρήσει κανείς.

παρρατηρητήριο (το) [1878] {παρρατηρητήρι-ου | -ων} φυσική ή ειδικά διαμορφωμένη θέση, από την οποία γίνεται η παρρατηρήση με ειδικά όργανα (ιάλια, τηλεσκόπια κ.λπ.): *πολεμικό ~* || *από το ~ παρρατηρούσε τη συμπεριφορά των πουλιών*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. observatoire].

παρρατηρητής (ο) [μτγν.], παρρατηρήτρια (η) {παρρατηρητήριών} 1. πρόσωπο που παρρατηρεί, που κάνει παρρατηρήσεις 2. (ειδικότ.) επιστήμονας (ανθρωπολόγος, κοινωνιολόγος κ.λπ.) που καταγράφει δεδομένα σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο παρρατηρήσης (ομάδα, φαινόμενο κ.λπ.) και που (στην έρευνα κοινωνικών ομάδων) συμμετέχει ο ίδιος στις δραστηριότητες των προσώπων που παρρατηρεί 3. (μειωτ.) πρόσωπο που αρκείται να βλέπει, χωρίς να συμμετέχει: *ενεργοποίησαν, πάμε να είσαι απλώς ~ των εξελίξεων* 4. πρόσωπο που παρακολουθεί χωρίς επίσημη ιδιότητα ή δικαίωμα πλήρους συμμετοχής: *παρρακολούθησε το συνέδριο ως ~* 5. ΣΤΡΑΤ. πρόσωπο που κατοπτεύει εχθρικές κινήσεις (από παρρατηρητήριο ή άλλη θέση): *οι ~ μιας επεσημάναν μετακινήσεις στρατευμάτων στα σύνορα* 6. (α) εντεταλμένος αντιπρόσωπος (χώρας ή οργανισμού), που ως μέλος ειδικού σώματος συμμετέχει σε συζητήσεις χωρίς δικαίωμα ψήφου ή επικύρωσης απο-

φάσεων, ψηφισμάτων (β) (στον πληθ.) οι αντιπρόσωποι διεθνούς οργανισμού, με ειδική απόφαση του οποίου (αποδ' κτή από τα ενδιαφερόμενα μέρη) μεταβιβάζουν σε περιοχή με ειδικά προβλήματα (πόλεμο, ταραχές), για να ενημερωθούν για τα προβλήματα της πιστοποιούντας ή εγγυώμενης την εκγύρωσή διαδικασιών, π.χ. εκλογών, ειρηνευτικών συνομιλιών κλπ.: *αποστολή παρρηρητών του Ο.Η.Ε. στην Κύπρο* (γ) ΑΘΛ. πρόσωπο που ορίζεται από εθνική ή διεθνή ομοσπονδία να παρακολουθήσει τη διεξαγωγή αγώνα και να καταγράψει όλα σχετίζονται με την ορθή διεξαγωγή του: *στην έκθεση του ο - του αγώνα σημειώνει όλα τα έκτροπα και επιρριπτει τις ευθύνες στην αδράνεια της διοίκησης των ηηπεδούγων.*

παρρηρητικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει ανεπτυγμένη την ικανότητα της προσεκτικής και λεπτομερούς παρατήρησης, που συγκρατεί και εντοπίζει στο σύνολο και στις λεπτομέρειες της μια εικόνα ή κατάσταση: *είναι πολύ ~, δεν του ξεφεύγει τίποτα!* ΣΥΝ. (λόγ.) οξυδερκής 2. αυτός που έχει αποδοκιμαστικό ή επιτιμητικό χαρακτήρα: *την ενόχλησε ο έντονα - τόνος της φωνής του ΣΥΝ. επικριτικός, αποδοκιμαστικός. — παρρηρητικά - | -ώς [μτγν.] επίρρ.*

παρρηρητικότητα (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα της λεπτομερούς και προσεκτικής παρατήρησης, εντοπισμού και καταγραφής των εντυπώσεων στη μνήμη: *μεγάλη | οξεία - | έχει μεγάλη ~: αμέσως πρόσζει την αλλαγή στη θέση των επίπλων στο σαλόνι.*

παρρηρήω ρ. μετβ. {παρρηρήεις... | παρρηρή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. βλέπω με προσοχή (κάτι) εξετάζοντας το ή καταγράφοντας στοιχεία για αυτό: *παρρηρήνωτας τα παιδιά να παίξουν, καταλαβαίνεις τον χαρακτήρα τους || ~ την κίνηση της αγοράς | τα ζώα της ζούγκλας | κάτι στο μικροσκόπιο | τις κινήσεις κάποιου ΣΥΝ. κοιτάζω, βλέπω, παρακολουθώ, εξετάζω* 2. εντοπίζω (κάτι), του διακρίνω: *παρρηρήσα μια σημαντική αλλαγή στη συμπεριφορά του || παρρηρήρησε το βρέμια | το τρέουλο | το σχολίο κάποιου || (κ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ.) παρρηρήται αύξηση της εμπορικής κίνησης τις ημέρες των εορτών || παρρηρήθηκαν κρούσματα αιμορροειδίας ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι, διακρίνω* 3. παρακολουθώ συνεχώς (κάποιον), ελέγχοντας τις κινήσεις του: *σε ~ από την ώρα που μπήκες και είσαι συνεχώς αηρημένος* 4. διατυπώνω (προφορικά ή γραπτά κάτι) ως σχόλιο, επισημαίνω (κάτι): *θα ήθελα σύντομα να παρρηρήσω ότι... || ~ πως αντιφάσκει || «κάνει κρύο», παρρηρήσε ΣΥΝ. σημειώνω* 5. αναφέρομαι επικριτικά σε (κάποιον), του κάνω παρατήρηση: *τον παρρηρήρσσε συχνά για την αμέλεια του || τον παρρηρήρησε τρεις φορές, επειδή μίλουσε στην τάξη.* ΣΧΟΛΙΟ λ. βλέπω. [ΠΧΜ < αρχ. παρρηρήω (-έω) < πάρα- + τήρω (βλ.λ.). Βλ. κ. παρρηρήση].

παρρηρήμαι ρ. → παραρθέτω

παρρηρημονία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. ο λανθασμένος χειρισμός του τιμονιού κατά την οδήγηση: *ήπτε κι άρχισε τις ~ ΣΥΝ. στραβωτισμονιά* 2. (μτρ.) λαθεμένη επιλογή, άστοχη κίνηση, επικίνδυνος ή άστοχος χειρισμός: *σε τέτοιες στιγμές και η παραμικρή ~ είναι μοιραία.* Επίσης παρρηρημονία (το). — παρρηρημονιάζω ρ.

παρρηρήτιλος (ο) {παρρηρήτι-ου} -ον, -ους} τίτλος (εφημερίδας ή περιοδικού) που τίθεται δίπλα ή κάτω από τον κύριο τίτλο, διευκρινιστικά ή συμπληρωματικά. [ΕΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Nebentitel].

παρρηρήτομος, -ή, -ο [μτγν.] αυτός που η τόλμη του ξεπερνά τα λογικά ή ασφαλή όρια: *~ σέκυη | σχέδιο | υπόθεση | πράξη | οδήγηση | ακροβατική φγιούρα ΣΥΝ. ρωϊκόκινδυνος, τολμηρός. — παρρηρήτομος | παρρηρήτομος [μτγν.] επίρρ. παρρηρήτομος ρ. [μτγν.] | -ός...}*

παρρηρητόνιο (η) [1896] {παρρηρητόνι-ων} ο λανθασμένος μουσικός τόνος, το φάλτσο.

παρρηρητιζώ ρ. μετβ. [1830] {παρρηρητίσ-α, -ηκα, -μένος} τονίζω λαθεμένα, βάζω τον τόνο σε άλλη συλλαβή από αυτήν που πρέπει: *πολλά παιδιά παρρηρητιζούν τις λέξεις ή δεν τις τονίζουν καθόλου. — παρρηρητιζώ (ο) [1830].*

παρρηρήτονος, -ή, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει εσφαλμένο μουσικό τονισμό, ο φάλτσος: *~ τραγούδι | φωνή ΣΥΝ. παρρηρήτονος* 2. ΓΛΩΣΣ. (λέξη, συλλαβή) που έχει τονιστεί λανθασμένα κατά την ομιλία, την ανάγνωση ή στο γραπτό κείμενο 3. [1858] ΝΑΥΤ. το σχολιό ή το συμπρωτόσχοινο που δένεται από τον ιστό στην πρύμνη του πλοίου για τη στήριξη του ιστού ΣΥΝ. παρρηρήτονος ΑΝΤ. πρότονος, στράλι. — παρρηρήτονα επίρρ.

παρρηρητραβηγμένος, -ή, -ο 1. υπερβολικός, απίθανος, εκτός πραγματικότητας: *αυτή η επιστημονική θεωρία είναι τόσο παρρηρητραβηγμένη, που θυμίζει σενάριο επιστημονικής φαντασίας* 2. αυτός που ξεπερνά τα επιτρεπτά | ανεκτά όρια, ακραίος: *η συμπεριφορά του ήταν ~ και άφησε τις χειρότερες εντυπώσεις.*

παρρηρητραβήω (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. (παρρηρητράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήχηκα, -ηγμένος) ♦ (μετβ.) 1. τραβώ, τεντώνω (κάτι) υπερβολικά: *μην παρρηρητράβεις το λαστιχάκι, θα σπάσει!* ΦΡ. (α) *παρρηρητράβω το σκονιό* ενεργώ με τρόπο που οδηγεί σε υπέρβαση των ανεκτών ορίων, συμπεριφέρομαι με ακραίο τρόπο: *το έχει παρρηρητραβήξει το σκονιό αυτός ο μαθητής - αν ζανακάνει τα ίδια, θα αποβληθεί από το σχολείο!* ΣΥΝ. το παρακάνω (β) *το παρρηρητράβω* ξεπερνά τα ανεκτά όρια, με αποτέλεσμα να γίνονται ενοχλητικός ή δυσάρεστος: *είπαμε να της μιλήσει (κλιρά για να τη συνεισεί, αλλά αυτός το παρρηρητράβηξε και την έκανε να κλαίει || τα κανάλια το έχουν παρρηρητραβήξει μ' αυτή την υπόθεση - έναν μήνα τώρα όλο με τον παιδοκτόνο ασχολούνται!* ΣΥΝ. το παρακάνω 2. επιμυρνώ χρονικά κάτι πάρα πολύ, ώστε καταντά κούραστικό: *την παρρηρητράβηξε την ομιλία του και νυστάζαμε όλοι* ♦ (αμετβ.) 3. διαρκώ περισσότερο από το κανονικό ή το ανεκτό: *Παρρηρητράβηξε αυτή η ιστορία με το πτυχίο σου! Θα πιεστείς επιτέ-*

λους να το πάρεις;

παρρηρητράγουδο (το) επεισόδιο που συνιστά εκτροπή από τους γενικούς παραδοκτούς κανόνες (κοινωνικής αρμονίας και ευπρέπειας) (συνήθ. στον πληθ.): *στο ποδόσφαιρικό ντέρμπι δεν υπήρξε κανένα ~ || σ' αυτή την τηλεοπτική συζήτηση είχαμε πολλά ~: συνεχείς διακοπές και βαριές ύβρεις ανταλλάσσονταν μεταξύ συνομιλητών.*

παρρηρητράπεζα (η) {παρρηρητραπέζων} η ανάπτυξη παράνομων και αδιαφανών οικονομικών δραστηριοτήτων από άτομα που αποσκοπούν μέσω της εξαπάτησης και της οικονομικής εκμετάλλευσης των συναλλασσομένων στην τοκογλυφία και την παράνομη διακίνηση χρημάτων. — παρρηρητραπέζικός, -ή, -ό.

παρρηρητραπέζιο (το) [μεσν.] {παρρηρητραπέζι-ου} -ον} ΕΚΚΛΗΣ. το μικρό τραπέζι που βρίσκεται αριστερά από την Αγία Τράπεζα, στο οποίο τοποθετούνται τα Τιμία Δώρα κατά την προσκομιδή και συμβολίζει τη φάνη της Βηθλεεμ.

παρρηρητρέξιμος, -ή, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που κάνει θελήματα ή βοηθητικά εργασίες, υπηρετώντας ένα πρόσωπο 2. αυτός που ακολουθεί ισχυρά πρόσωπα, προσπαθώντας να κερδίσει ή να διατηρήσει την εύνοια τους: *μερικοί πολιτικοί κοιτάζουν πώς να τακτοποιήσουν τους - τους και λημονούν το γενικότερο συμφέρον.* [ΕΥΜ. < παρρηρητρέχω + -άμενος, πβ. λεγ-άμενος].

παρρηρητρέχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρρητρέξε κ. παρρητρέξε (σημ. 2)} ♦ 1. (μετβ.) (για πράγμ.) προσπερνά (κάτι) χωρίς να του δίνω τη σημασία που πρέπει: *παρρητρέξε σημαντικά χωρία του κειμένου ΣΥΝ. παραλείπω, παραβλέπω* ♦ 2. (αμετβ.) τρέχω πάρα πολύ, κάνω πάρα πολλούς δρόμους: *παρρητρέξαμε σήμερα, ώρα να ξεκουραστούμε.*

παρρηρητρίμμα (το) [μτγν.] {παρρηρητρίμματος | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μικροβιακή φλεγμονή της επιδερμίδας και του χορίου του δέρματος, που συνοδεύεται από κοκκινίλα και εμφανίζεται πάνω σε δύο ερασιτόμενες δερματικές επιφάνειες εξαιτίας της προστριβής μεταξύ τους, από υπερίσχυση του δέρματος ή από άλλες εκκρίσεις ΣΥΝ. σύγκμα.

παρρηρητρώω κ. **παρρηρητρώω** ρ. αμετβ. (παρρηρητρώω κ. παρρηρητρώω) τρόπος περισσότερο από το κανονικό, υπερβολικό ΣΥΝ. ντερλικώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρρηρητρώω.

παρρηρητρώω (το) {παρρηρητρώω-ιού} -ιών} (λαϊκ.) όνομα που δίνεται σε πρόσωπο με βάση χαρακτηριστική του ιδιότητα: *το κανονικό του όνομα ήταν Δημ. Γκόγκος, αλλά όλοι τον ξέρουν με το ~ «Μπαγιαντέρα» ΣΥΝ. παρρηρητρώω.* [ΕΥΜ. Πηθ. < *παρρηρητρώω (με τσιτακισμό), υποκ. του μτγν. παρρηρητρώω < πάρα- + -τρώω < τίτλος].

παρρηρητυπώνω (η) [1849] {παρρηρητυπώνω} η παράβαση των τύπων, των ισχυόντων νόμων (συνεκδ.) η πράξη που συνιστά παράβαση αυτών των ισχυόντων: *διαπιστώθηκε σειρά παρρηρητυπών στην εκτέλεση του έργου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. λάθος.

παρρηρητύπος, -ή, -ο αυτός που γίνεται κατά παράβαση των τύπων, των ισχυόντων νόμων: *η διαδικασία εκλογής του στη συγκεκριμένη θέση ήταν εντελώς ~ ΣΥΝ. αντικανονικός ΑΝΤ. νομότυπος. — παρρηρητυπία | παρρηρητυπώ [1871] επίρρ. [ΕΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πλάστος», < πάρα- + -τύπος].*

παρρηρητυπώω ρ. αμετβ. {παρρηρητυπεί... | παρρηρητυπώω} ενεργώ έξω από το πλαίσιο των τυπικών διαδικασιών και των νομικών διατάξεων, κάνω παρρηρητυπές ενέργειες.

παρρηρητυπώνω ρ. μετβ. {παρρηρητύπω-σα, -θηκα, -μένος} ΤΥΠΟΓΡ. τυπώνω (κάτι) κακώς ή εσφαλμένα. — παρρηρητυπώω (το). [ΕΥΜ. < μτγν. παρρηρητυπώω (-όω), αρχική σημ. «πλάστογραφώ», < πάρα- + -τύπωμα < τύπος].

παρρηρητύφος (ο) {παρρηρητύφ-ου} -ων, -ους} ΙΑΤΡ. λοιμώδης νόσημα που εμφανίζει συμπτώματα παρόμοια με τον τυφοειδή πυρετό και προκαλείται από διάφορα είδη σολιμονέλας πλην εκείνης του τυφού. — παρρηρητυφικός, -ή, -ό. [ΕΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. paratyphoid (fever)].

παρρηρητώ (κ. -άω) {παρρηρητώς... | παρρηρητ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφήνω, εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι) οριστικά ή στην τύχη: *παρρηρητώς τις σπουδές του || παρρηρητώς τη γυναίκα του και τα παιδιά του και εξαφανίστηκε || βρέθηκε το αυτοκίνητο του παρρηρητμένο σε έναν επαρχιακό δρόμο - ΦΡ. (α) (οικ.) δεν με παρρηρητώς! | παρρηρητώς με! άφησε με ήσυχο, μη με ενοχλείς (β) τα παρρηρητώς εγκαταλείπω την προσπάθεια: *πολλές φορές σκέφτηκε να τα παρρηρητώς - πάντοτε όμως, έμενε κι αγωνιζόταν ως το τέλος. — παρρηρητώς (το). [ΕΥΜ. < αρχ. παρρηρητώς, με αποκατάσταση της προθ. πάρα- στη σύνθεση (βλ. κ. παρρηρητώς)].**

παρρηρητύστερα επίρρ. (λαϊκ.) πιο ύστερα, πιο μετά, αργότερα.

παρρηρητύστα επίρρ. (αρχαιοπρ.) αμέσως, στη στιγμή: *διεταχθή να εμφανιστεί ~ ενωπιον του διοικητή ΣΥΝ. χωρίς καθυστέρηση, ευθύς αμέσως. [ΕΥΜ. αρχ. < φρ. παρ' αυτά (ενν. τά πράγματα)].*

παρρηρηφασάδα (η) (σε ύψασμα) το ελάττωμα στην ύφανση. [ΕΥΜ. < πάρα- + φασάδα < φασά «τρόπος ύφανσης» < *φασά < μτγν. ύφασια (με καταβίβαση του τόνου και σίγηση του άτονου αρχικού ύ-) < αρχ. φασάινω].

παρρηρηφασία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαταραχή του προφορικού λόγου, κατά την οποία ο ασθενής υποκαθιστά λέξεις ή μορφήματα με άλλα, με αποτέλεσμα ο λόγος να γίνεται ακατανόητος. [ΕΥΜ. < παρ(α)- + φασία (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Paraphasie].

παρρηρηφάρα (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) τα αγαθά που δίνονται στη νύφη ως επιπλέον προίκα ΣΥΝ. εξώπροικα, πανοπροίκα. [ΕΥΜ. μτγν. (χωρ. ενικό) < πάρα- + φάρα < αρχ. φερνή «προίκα» < bher-nā (< I.E. *bher- «φέρνω»), συνδ. με αρμ. berm «φορτίο», αλβ. barre κ.ά. Η λ. φερνή δήλωνε την υποχρεωτική προσφορά θρησκ. χα-

ρακτήρα σε τελετές και στον γάμο, όπου όμως γρήγορα αντικαταστάθηκε (ως νομικός όρ.) από τη λ. *προίξ* (βλ. λ.).

παραφερνάλια (τα) {παραφερνάλιον} τα παρεπόμενα, οι διάφορες συνέπειες ή εκφάνσεις ενός φαινομένου ή ενέργειας: *πολλοί γοητεύονται από τα υλικά και κοινωνικά ~ της ζωής των διασημών*. [ETYM Αντιδάν., < αγγλ. paraphernalia < μεσν. λατ. paraphernalia < μγν. *παράφερνα* (βλ. λ.).]

παραφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} + γεν.) μοιάζω υπερβολικά, περισσότερο από όσο θα περίμενε κανείς με κάποιον: *παραφέρνει της μάννας του, δεν νομίζεις*;

παραφέρωμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παραφέρθηκα} ξεπερνώ τα όρια της ευπρέπειας, εκφράζομαι με λόγια ή πράξεις ανάρμοστες: *ήπιαμε πολύ και χάσαμε τον αυτοέλεγχό μας, γι' αυτό παραφερθήκαμε || μγν. παραφέρεστε, κύριε, βρίσκεστε σε δημόσιο χώρο!* ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι, εκτραχηλίζομαι ΑΝΤ. συγκρατούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

παραφέρω ρ. μετβ. [μγν.] {παρέφευρα, παρεφάρην, -ης, -η..., πα-Ρ' < θβαρένος} αλλοιώνω (κάτι) εν μέρει ή προς το χειρότερο: ~ το νόημα ενός κειμένου || ~ τη γλώσσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

παραφορά (η) [μγν.] η αλλοίωση (εν μέρει ή προς το χειρότερο): η ~ ενός κειμένου || της γλώσσας.

παραφοθα λεκτική. Στην Ελληνική, όπως και στις άλλες γλώσσες, χρησιμοποιήθηκε συχνά προς διακομώδηση ο μηχανισμός της παραφοθώρας μιας λέξης (ή φράσης) με εναλλαγή ενός ή περισσώτερον φθόγγων, έτσι ώστε η παρεφοθαμένη λ. να θυμίζει ετυμολογικά και σημασιολογικά άλλη λέξη, αντίθετη ή «κακή» σημασίας και να σατιρίζει με αυτό τον τρόπο πρόσωπα και πράγματα. Τέτοιες παραφοθωρές λέξεις ανήρξαν και είναι και σήμερα συχνές στην Ελληνική: *μεταφράσεις* αντί *μεταφράσεις*, *φέρετρο* αντί *θέρετρο*, *αρχιεπίσκοπος* αντί *αρχιεπισκοπος*, *ουλή* αντί *βουλή*, *πανεπίχμιο* αντί *πανεπιστήμιο*.

παραφιλολογία (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των έργων του γραπτού λόγου, που δεν θεωρούνται ότι ανήκουν στον χώρο της λογοτεχνίας, καθώς δεν πληρούν τις αναγκαίες αισθητικές προϋποθέσεις και υποτάσσονται στο κατανάλωτικό πνεύμα (π.χ. φθηνά ερωτικά, αστυνομικά μυθιστορήματα, περιπέτειες, σινερομάντα κ.λπ.) (πβ. κ. λ. *παραλογοτεχνία*). [ETYM; Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *paralitérature* (νόθο συνθ.).]

παραφινέλαιο (το) ΧΗΜ. μείγμα ελαϊώδεις και διαφανές, χρώματος σκούρου κίτρινου προς το καφέ, που παράγεται από την παραφίνη (βλ. λ.) και χρησιμοποιείται για επαλείψεις επιφανειών, καθώς και στη φαρμακευτική συνήθ. ως καθαριστικό. Επίσης (λαϊκ.) **παραφινόλαδο** [ETYM Μεταφορά του αγγλ. *paraffin oil*].

παραφίνη (η) [1867] {παραφινών} ΧΗΜ. άχρωμη ή λευκή λιπαρή ουσία που αποτελείται από μείγμα στερεών υδρογονανθράκων, παράγεται από το πετρέλαιο και χρησιμοποιείται για την παραγωγή κεριών, καλλυντικών κ.ά. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. *paraffine* < par- (< λατ. *parum* «λίγο») + -affine (< λατ. *affinis* «οικείος, συγγενικός»), ονομασία που δόθηκε στη συγκεκριμένη ομάδα ουσιών, επειδή είναι δύσκολο να εντοπιστούν συγγένειες της με άλλες ουσίες].

παραφίνωση (η) {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. επίχρηση ή εμπτισμός χαρτιών ή χαρτονιών με παραφίνη, για να γίνουν αδιάβροχα. [ETYM Αποθ. του γαλλ. *paraffinage*].

παράφορα (η) {χωρ. πληθ.} η σφοδρότητα ή η ένταση με την οποία εκδηλώνεται ένα συναίσθημα: *πάνω στην ~ της ζήλιας του την κακοποίησε*. [ETYM. αρχ. < *παραφέρω* | -ομαι].

παράφορος, -η, -ο (για συναίσθημα) που εκδηλώνεται με σφοδρότητα: ~ *έρωτας* | *αγάπη* ΣΥΝ. σφοδρός, ορμητικός, θυελλώδης. — *παράφορα* επίρρ. [ETYM. αρχ. < *παραφέρω*].

παραφορτώνω ρ. μετβ. {παραφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} 1. επιβαρύνω (κάποιον) με πρόσθετο φορτίο, φορτώνω υπερβολικά: ~ *μουλάρι* | *γάδαρο* || γύρισε *παραφορτωμένη* με *νόνια* 2. (μτφ.) επιφορτίζω (κάποιον) με πάρα πολλές εργασίες: *συνθίξει να παραφορτώνει τους μαθητές του με ασκήσεις* · 3. (μεσοπαθ. *παραφορτόνομαι*) γίνωμαι φορτικός σε κάποιον: *αισθάνομαι πως σου ~ ζιτώντας σου τόσες χάρες* ΣΥΝ. γίνωμαι φόρτωμα σε κάποιον. — *παραφόρτωμα* (το).

παραφουσκώνω ρ. μετβ. {παραφουσκω-σα, -θηκα, -μένος} 1. φουσκώνω (κάτι) υπερβολικά, υπέρμετρα 2. (μτφ.) μεγεθύνω (κάτι) πέρα από το κανονικό, εμφανίζω (κάτι) μεγαλύτερο από ό,τι είναι (για ιδιαιτελείς σκοπούς): ~ *τον λογαριασμό του πελάτη* || η *υπόθεση βγήκε προς τα έξω από τα Μ.Μ.Ε. παραφουσκωμένη* -Φρ. **τα παραφουσκώνω** παρουσιάζω τα πράγματα με τρόπο υπερβολικό, μεγαλοποιώ μια κατάσταση, τα παραλέω: *ασφαλώς έγιναν σημαντικά λάθη απ' τη μεριά του, αλλά οι καλοθελητές τα παραφουσκώσαν*.

παραφράζω ρ. μετβ. {παρέφρασα, παραφράστηκα, παρεφρασμένος} αποδίδω ελεύθερα το νόημα (λόγων, κειμένου), το εκφράζω με άλλες λέξεις: ~ *πρόταση* || *παραφράζοντας τα λόγια του ποιητή, έκανε ένα επίκαιρο λογοπαίγνιο*. — *παραφραστής* (ο) [μγν.], *παραφραστικός* -η, -ό [μγν.]. [ETYM. μγν. < *πάρα* + *φράζω* «δηλώνω, εξηγώ» (βλ. λ. φράση)].

παραφύραση (η) [μγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η απόδοση του νοήματος (λόγων, κειμένου) με διαφορετικά λόγια: *ασκήσεις παραφύρασης* 2. (συνεκδ.) το κείμενο που αποτελεί απόδοση με διαφορετικά λόγια άλλου κειμένου ή των λόγων (κάποιου): *επιτυχημένη* |

κακή ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση*.

παραφρηνία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια παραληρηματική νόσηση, που χαρακτηρίζεται από φαντασιώσεις, από ανάμειξη του πραγματικού και του φανταστικού κόσμου και από μανία καταδίωξης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *paraphrenic*].

παραφρονών ρ. αμετβ. {παραφρονείς... | παραφρόνησα} (λόγ.) χάνω τη διανοητική μου ισορροπία, χάνω τα λογικά μου ΣΥΝ. τρελαίνομαι. [ETYM < αΡ5) *παραφρονό* (-έω) < *πάραφρον* (βλ. λ.).]

Παραφροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1η απώλεια της διανοητικής ισορροπίας, η τρέλα: *έχει φθάσει στα όρια της* ~ || «*το γαρ πολύ τού έρωτος γεννά ~*» (τραγ.) ΣΥΝ. φρενοβλάβεια 2. (συνεκδ.) η κατάσταση στην οποία συμβαίνουν πράγματα παράλογα, που δεν τα χωρά ο νους του ανθρώπου: η ~ *τού πολέμου* || *ζει μέσα στην ~ της ζωής στη μεγαλόπολη*.

πάραφρον, -ων, -ον {πάραφρονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που έχει χάσει τη διανοητική του ισορροπία, τα λογικά του ΣΥΝ. τρελός ΑΝΤ. σόφρων, εχέφρων. Επίσης (καθμ.) *πάραφρονος* (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός*, -ον, -ον, -ον. [ETYM αΡΧ' < *πάρα* + *-φρον* < *φρήν*, φρενός (βλ. λ.).]

παραφουάδα (η) 1. ΒΟΤ. ο νέος βλαστός που βγαίνει στη ρίζα φυτού ΣΥΝ. παραβλάσταρο, παραβλάστημα, αποφουάδα, παραπούλι 2. **παραφουάδες** (οι) μέθοδος αναπαραγωγής των φυτών, κατά την οποία θάβεται ένας μίσχος στο έδαφος, ενώ είναι προσκολλημένος στο φυτό, ώστε να βγάλει ρίζες και να σχηματίσει νέο φυτό 3. (μτφ.) το παρακλάδι: *είναι δύσκολο να εξαρθρωθεί πλήρως η τρομοκρατία λόγω των πολλών ~ της* || ~ *εγκληματικής οργάνωσης* ΣΥΝ. διακλάδωση. [ETYM < αρχ. *παραφουάς*, -άδος < *παραφουά* (το ενεργ. *παραφουά* είναι μγν.) < *πάρα* + *φουά* | -ομαι (βλ. λ.).]

παραφουάδα ρ. μετβ. {παραφουάδα} παρακολούθη κρυφά (κάποιον), παρατηρώ κρυφά τις κινήσεις του και τον περιμένω να εμφανιστεί (κάπου): *τον παραφουάδαν στη γωνία και τον μούρσαν στο ζύλο* ΣΥΝ. παραμονεύω, στήνω ενέδρα/καρτέρι, (λόγ.) ελλοχεύω. — **παρα-φύλαξη** (η) [μγν.] κ. **παραφύλαγμα** (το) [μγν.]. [ETYM < αΡχ. *παραφύλασσω* «επιτηρώ, φρουρώ» < *πάρα* + *φύλασσω*] ^

παραφύλλο (το) [1852] {παραφύλλ-ου | -ων} ΒΟΤ. καθεμιά από τις δύο φυλλοειδείς αποφύσεις που βρίσκονται στη βάση του φύλλου και προστατεύουν τους οφθαλμούς. [ETYM Αποθ. του λατ. *stipula*].

παραφυσικός, -η, -ό (για φαινόμενο) αυτός που δεν εξηγείται με τους γνωστούς φυσικούς νόμους, που αποδίδεται σε δυνάμεις που δεν ερμηνεύονται από την επιστήμη (πβ. λ. *υπερφυσικός*). [ETYM Αποθ. του αγγλ. *paranormal* (νόθο συνθ.).]

παραφονία (η) {παραφονιών} 1. ΜΟΥΣ. ένας ή περισσότεροι φθόγγοι ή μουσικό σημείο ή μέρος που ακούγονται αντιαισθητικά, εξέρχονται εμφανώς των κανόνων του μουσικού στυλ, είναι γραμμένοι, παίζονται ή ακούγονται «άβυστος»: αυτό το *κομμάτι έχει όλο παραφονίες* ΣΥΝ. λάθος, φάλτσο, δυσαρμονία 2. (μτφ.) οποιοδήποτε στοιχείο έρχεται σε δυσαρμονία με άλλα στοιχεία του συνόλου: *μοναδική ~ μέσα στο κλίμα τού γενικού ενθουσιασμού και της συναίνεσης υπέρσε η μακρόφωξη κριτική ενός συνδέρου*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *paraphonie*, άχεστο από το μγν. *παραφονία* «αρμονία»].

παραφονία, -η, -ο 1. ΜΟΥΣ. (για μουσικό φθόγγο) ο φθόγγος που δημιουργεί παραφονία (βλ. λ.) ΣΥΝ. φάλτσο, παράτονος, παράχορδος, δυ-σαρμονικός 2. (για πρός.) κακόφρωνος, φάλτσος: *δεν τραγουδάει καλά, είναι ~ 3.* αυτός που δεν ταυριζεί στο περιβάλλον του, σε ένα σύνολο. [ETYM; μγν., αρχική σημ. «ο ακουόμενος παράλληλα ή συνοδευτικά», < *πάρα* + *-φωνος* < *φωνή*].

παραφωτίζει (η) [1858] {παραφωτίζω} (λόγ.) ΝΑΥΤ. το φινιστρίνι (βλ. λ.). **παραφωτισμός** (ο) [μγν.] ο ατελής, ο αμυδρός φωτισμός.

παραχάιδεω ρ. μετβ. {παρα-χάιδεψα, -χάιδεψα} 1. χαϊδεύω κάποιον πολύ, για πολλή ώρα 2. κάνω όλα τα χατίρια σε κάποιον ΣΥΝ. κακομαθαίνω. — *παραχάιδεμα* (το).

παραχαράκτης (ο) [μγν.] {παραχαράκτών}, **παραχαράκτρια** (η) [1887] {παραχαράκτριών} πρόσωπο που παραχαράσσει (νομιμια): η αστυνομία *εξάρθρωσε σπείρα παραχαράκτών*.

παραχάραξη (η) [μγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος παραποιεί ή νοθεύει ελληνικό ή ξένο μεταλλικό νόμισμα ή χαρτονόμισμα με σκοπό να το θέσει σε κυκλοφορία σαν γνήσιο, καθώς και όποιος προμηθεύεται τέτοιο νόμισμα για τον ίδιο σκοπό 2. (γενικότε.) η διαστρέβλωση, η αλλοίωση του περιεχομένου (προς όφελος κάποιου): η ~ *της ιστορίας τής Μακεδονίας* ΣΥΝ. πλαστογράφηση, νοθεύση, χάλκευση.

παραχαράσσω [μγν.] κ. **παραχαράζω** ρ. μετβ. {παραχάρα-ξα, -χθη-κα, -γμένος} 1. παραποιώ (νόμισμα), κατασκευάζω πλαστό αντίγραφο του 2. (μτφ.) διαστρέφω, παρουσιάζω (κάτι) ως αληθινό χρησιμοποιώντας πλαστά στοιχεία: ~ *την αλήθεια* | *την ιστορία* ΣΥΝ. νοθεύω, πλαστογραφώ, χάλκευω.

παραχάραξη ρ. αμετβ. [αρχ.] {παραχάρασσα} (λόγ.) περνώ τον χειμώνα κάπου ΣΥΝ. διαχειμάζω, ξεχειμωνιάζω. — **παραχάραξη** (η).

παραχθώ (να/θα) ρ. → *παράγω*
παραχοντραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παραχοντρώνω} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάποιον) υπερβολικά παχύ: *θα παραχοντρώνεις το παιδί με τόσα που το ταΐξεις* 2. (μτφ.) δίνω υπερβολικές διαστάσεις σε (κάτι): *μην παραχοντρώνεις τα γεγονότα* -δεν *έγιναν έτσι ακριβώς* ΣΥΝ. παραφουσκώνω ♦ (αμετβ.) 3. παχύνω υπερβολικά: *παραχοντρώνει τον χειμώνα, πρέπει ν' αρχίσει διαίτα* · 4. για κάτι που αποκτά μεγαλύτερες διαστάσεις, αποκτά μεγαλύτερη σοβαρότητα: *παραχοντρώνει το παιχνίδι* -

άρχισαν να ποντάρουν πολύ μεγάλα ποσά. **παράχορδος**, -η, -ο [μεσν.] (για ήχους ή έγχορδα όργανα) αυτός που ηχεί παράφωνα, επειδή δεν κρουείται η κατάλληλη χορδή ΣΥΝ. παράτονος ΑΝΤ. αρμονικός. **παραχρήμα** επίρρ. (αρχαιοπρ.) αμέσως, πάραυτα, την ίδια στιγμή· συνήθ. στη ΦΡ. **αυθωρεί και παραχρήμα** βλ. λ. **αυθωρεί**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. παραχρήμα, συνθ. εκ συναπαρτής από τη φρ. παρά (το) χρήμα (< χράωμαι «κρείσσομαι, έχω ανάγκη - χρησιμοποιοῦ»)», με τη σημ. ότι κάτι πρέπει να γίνει αμέσως μόλις παρουσιαστεί ανάγκη γι' αυτό. Βλ. κ. **αυτόχρημα**]. **παράχρηση** (η) [μετρν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (σπάν.) η κακή χ'ρήση, η κατάχρηση.

παραχώμα (το) [μετρν.] {παραχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πρόχωμα που κατασκευάζεται στα πλάγια διώρυγας ή τάφρου · **2.** ο σωρός χώματος που τοποθετείται γύρω από τη ρίζα φυτού ή μοσχεύματος, με σκοπό τη διατήρηση της υγρασίας του εδάφους **3.** (συνεκδ.) η κάλυψη με χ'όμα · **4.** (ειρων.) ο ενταφιασμός.

παραχώνω ρ. μετβ. {παράχω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σκεπάζω με χ'όμα **2.** χ'όνω πολύ βαθιά μέσα στη γη **3.** (μτφ.) (α) θάβω, ενταφιάζω (β) κρύβω κάτι μέσα ή πίσω από πολλά άλλα πράγματα: είχε **παραχώσει τις φωτογραφίες στη γωνία μιας παλιές βιβλιοθήκης**. — **παράχωση** (η) [1891] κ. παραχώνω (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. παραχώνωμι < πάρα- + χώνωμι (βλ. κ. χώνω)].

παραχώρηση (η) [μετρν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η εκούσια μεταβίβαση πράγματος ή δικαιώματος (σε κάποιον): ~ γης | **περιουσίας** | **οικοπέδου** (β) η εκχώρηση τμήματος χώρας ή δικαιωμάτων σε άλλο κράτος, με συνθήκη ή με καταναγκασμό: **εδαφικές ~** || η ~ **αυτονομίας σε μια περιοχή της αυτοκρατορίας** **2.** το να αποσύρεται κανείς εκούσια από κάτι που δικαιούται ή του ανήκει, το να επιτρέπει σε (κάποιον) να κάνει (κάτι, του οποίου) η πραγματοποίηση εξαρτάται από τη δική του συγκατάθεση): η **κ'βέρνηση δεν προτίθει να κάνει παραχωρήσεις στα εθνικά θέματα** || η ~ **χ'όρου στον αντίπαλο**· ΦΡ. (α) **θεία παραχώρηση** η ανοχή της ανθρωπίνης αμαρτίας από τον Θεό για λόγους παιδευτικούς και σωτηριολογικούς: αυτό **συνέβη | έγινε κατά ~** (β) **κατά παραχώρηση** αποσυρόμενος από δικαίωμα που έχω: **τους μείωσε το ενόικιο ~**.

παρωχωρητήριο (το) [1833] {παρωχωρητηρί-ου | -ων} το έγγραφο με το οποίο γίνεται παραχώρηση ενός πράγματος.

παρωχωρητής (ο) [1838], **παρωχωρήτρια** (η) {παρωχωρητριών} πρόσωπο που παραχωρεί (κάτι σε κάποιον).

παρωχωρητικός, -ή, -ο [μετρν.] **1.** αυτός που εκφράζει παραχώρηση· **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) **παρωχωρητική πρόταση** η δευτερεύουσα πρόταση που εκφράζει κάτι το οποίο συμβαίνει κατά παραχώρηση και σε αντίθεση προς αυτό που δηλώνει το ρήμα της πρότασης από την οποία εξαρτάται, π.χ. θα βγω έξω, **ακόμη και αν βρέξει** ΣΥΝ. ενδοτική πρόταση (πβ. **εναντιωματική πρόταση**, λ. **εναντιωματικός**) (β) **παρωχωρητικός σύνδεσμος** καθέννας από τους συνδέσμους που εισάγουν παρωχωρητικές προτάσεις (π.χ. **και**, **ας**, **ακόμη και**, **αν**, **και να**).

παρωχώρ ρ. μετβ. {παρωχώρεις... | παρωχώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιτρέπω σε (κάποιον) να χρησιμοποιήσει (κάτι που κατέχω ή δικαιούμαι): **ας ~** τη θέση μου στο θέατρο | στο **λεωφορείο** || ~ τη **σειρά μου σε έναν ηλικιωμένο** ΣΥΝ. προσφέρω **2.** μεταβιβάζω, εκχωρώ (σε κάποιον πράγμα ή δικαίωμα): ~ τα **δικαιώματα εκδόσεως ενός βιβλίου** || «έκανε διακανονισμό με τους κληρονόμους του γαιοκτήμονα, οι οποίοι **παρωχώρησαν** την έκταση αυτή με σύμβαση "χρη-σίδανειου"» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. **καταχωρίζω**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. παρωχώρ (-έω), αρχική σημ. «δίνω χ'όρο ή θέση σε κάποιον», < πάρα- + χ'ωρ < χ'ώρα | χ'όρος)].

παράχωση (η) - παραχώνω

παραχώσιμο (το) → παραχώνω

παρωψυχολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο γνωστικός χ'όρος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα παραψυχικά (βλ. λ.) φαινόμενα (λ.χ. την τη-λεκίνηση, την τηλεπάθεια κ.ά.) — **παρωψυχολόγος** (ο/η), **παρωψυχολογίας**, -ή, -ο, **παρωψυχολογικ-ά** | -ός επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parapsychology].

παρώρα κ. **πάρωρα** επίρρ.· πολύ αργά, σε πολύ προχωρημένη ώρα.

παρωριμάζω ρ. αμετβ. {παρωριμάσ-α, -μένος} **1.** (για καρπούς) ωριμάζω περισσότερο από όσο πρέπει ΣΥΝ. **παρωριμάω** **2.** (μτφ. για πρόσ.) (α) έχω γερώσει αρκετά (β) (σπάν.) έχω περάσει την ηλικία που είναι κατάλληλη για γάμο.

πάρδαλις (η) {παρδάλ-εως | -εις, -εων} (λόγ.) σαρκοβόρο αιλουροειδές, που μοιάζει με τον ιαγούρο (βλ. λ.) και έχει χ'ρώμα ωχρο με σκούρες κηλίδες και γραμμές κυρ. ή λεοπάρδαλη. [ΕΤΥΜ. αρχ. λ. με επίθημα -αλις (πβ. **δάμ-αλις**), το οποίο δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικώς. Η λ. αποτελεί δάνειο ανατολ. προελ., πβ. περσ. palang (το σανσκρ. pardāku- θεωρείται δάνειο από την Περσική)]. Τα λατ. pardus, pardalis είναι δάνεια από την Ελληνική. Βλ. κ. **παρδαλός**.

παρδαλός, -ή, -ο **1.** (για ζώα) αυτός που έχει κηλίδες, στίγματα στο δέρμα του ΦΡ. (μτφ.) **θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι** βλ. λ. **κατσίκι** **2.** (συννά μειωτ.) αυτός που έχει ποικίλο χρωματισμό, πολλά χ'ρώματα: ~ **ρούχα** ΣΥΝ. πολύχρωμος ΑΝΤ. μονόχρωμος **3.** παρδαλή (η) η γυναίκα ελευθερίων ηθών. — **παρδαλά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. πάρδαλις (βλ. λ.), λόγω των ποικίλων χρωματικών διατάξεων που εμφανίζονται στο δέρμα ορισμένων αιλουροειδών και ει-δικότ. της λεοπάρδαλης].

πάρδος (ο) η αρσενική πάρδαλις (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μετρν. < λατ. pardus | pardalis < αρχ. πάρδαλις (βλ. λ.)].

παρέα (η) {παρεών} **1.** η συντροφιά, η συναναστροφή: **κάναμε πολλή - στον στρατό** || **έρχεσαι μαζί μας για ~**; || **δεν κάνει καλή ~, είναι**

εκνευριστικός || **τον κρατάω ~ όσο λείπει η γυναίκα του** **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που μας κρατάει συντροφιά, με το οποίο βρισκόμαστε μαζί: **πάρε και την - σου και καθίστε μαζί μας** || **δεν μπορώ να σου μιλήσω τώρα, είμαι με ~** || **πού να βρεις - σ' αυτή την ερημιά**; || (συνεκδ. κ. για πράγματα) **το βιβλίο είναι η καλύτερη ~** **3.** (γενικότ.) ο φίλος, τα πρόσωπα με τα οποία επικοινωνεί κανείς και περνά αρκετό χρόνο μαζί τους: **δεν έχει καλές ~** || **τον κατέστρεψαν οι κακές ~** **4.** (ει-δικότ.) σύνολο προσώπων που βρίσκονται μαζί: **τη φασαρία ξεκίνησε μια - στρατιωτών** || **δίπλα μας κάθονταν δύο ~ ηλικιωμένων** ΣΥΝ. συντροφιά. — (υποκ.) **παρέτσα** κ. **παρεούλα** (η). [ΕΤΥΜ. < ισπανοεβρ. parea < ισπ. parea «ανδρόγυνο» < επίθ. parea «όμοιος» (πβ. γαλλ. pareil) < λατ. par (είδα σημ.)].

παρέβην ρ. → παραβαίνω

παρέβλεπα ρ. -+ παραβλέπω

παρεγκεφαλίδα (η) ΑΝΑΤ. το τμήμα του εγκεφάλου που βρίσκεται στο οπίσθιο μέρος της κρανιακής κοιλότητας κάτω από τον εγκεφαλικό φλοιό και δίπλα στον προμηκή μυελό και το οποίο έχει ως σκοπό την ισορροπία των μύων και τον συντονισμό των στοιχειωδών κινήσεων.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. παρεγκεφαλής, -ίδος < παρ(α)- + -εγκεφαλός < εγκεφαλός].

παρεγκεφαλίτιδα (η) ΙΑΤΡ. νόσος που προσβάλλει την παρεγκεφαλίδα και παρatreρείται κυρ. ως επιτοκή των λοιμωδών νοσημάτων της παιδικής ηλικίας. — **παρεγκεφαλιδικός**, -ή, -ο. [ΕΤΥΜ Απλότ. του αγγλ. cerebellitis].

παρέγγημα (το) {παρεγγύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΝΑΤ. Ο σπογγώδης ιστός από τον οποίο αποτελούνται τα συμπαγή σπλάγχνα του σώματος, το συκώτι, ο σπλήνας, οι πνεύμονες και οι νεφροί **2.** ΒΟΤ. μόνιμος απλός φυτικός ιστός. — **παρεγγυματικός**, -ή, -ο [1885], [ΕΤΥΜ. μετρν. < αρχ. παρεγγέω < παρ(α)- + εγ- (< εν-) + -γέω (βλ. κ. χύνω)].

παρεγγυματώδης, -ης, -ες [1836] {παρεγγυματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} **1.** αυτός που αποτελείται από παρέγγυμα **2.** αυτός που μοιάζει με παρέγγυμα.

παρεδέρνυ ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρήδρευσα | είμαι πάρεδρος, ασκά τα καθήκοντα του πάρεδρου.

πάρεδρος (ο/η) [παρέδρ-ου | -ων, -ους] **1.** (κυριολ.) αυτός που κάθεται δίπλα στην έδρα **2.** (γενικά) αυτός που αναπληρώνει ανώτερο υπάλληλο ή υπουργό: ~ **του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου** **3.** ΝΟΜ. (α) τακτικός δικαστής (β) **πάρεδρος πρωτοδικών** ο τακτικός δικαστής που έχει τον πρώτο βαθμό στην ιεραρχία (γ) **πάρεδρος Συμβουλίου Επικρατείας** μέλος του Συμβουλίου Επικρατείας, που μετέχει στις συνεδρίες και ως εισηγητής με γνώμη αλλά χωρίς ψήφο (δ) **πάρεδρος Ελεγκτικού Συνεδρίου** λειτουργός που ασκεί τον πολεηπτικό έλεγχο του λογιστικού τμήματος διαφόρων επιχειρήσεων. [ΕΤΥΜ. αρχ. < παρ(α)- + -εδρος < έδρα. Η λ. περιέγραφε αρχικά τον βοηθό του δικαστή, εκεινον που καθόταν δίπλα στη δικαστική έδρα. Αποδόθηκε ως τίτλος στη Θέμιδα (**Διός πάρεδρος**), στους συμβούλους του Ξέρξη, στους εφόρους της αρχ. Σπάρτης και στους βοηθούς των αρχόντων στην αρχ. Αθήνα. Στη σημερινή σημ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. assesseur].

παρέδωρα ρ. → παραδίδο

πάρε-δόω (το) (άκλ.) **1.** οι οικονομικές σχέσεις, οι συναλλαγές: **έχω ~** με την **εφορία** ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλισβερίσι, νταραβέρν πβ. λ. **δούμαι και λαβείν** **2.** οι διαπροσωπικές σχέσεις: **έχει πολλά ~ τελευταία με τους γείτονες** || **μην έχεις πολλά ~ μαζί του, θα μπλέξεις** ΣΥΝ. συναναστροφή.

παρέθεσα ρ. → παραθέτω

παρεία (η) (λόγ.) **1.** το μάγυλο (βλ. λ.) **2.** (μτφ.) πλευρά αγγείου ή πλοίου.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. παρεία | παρεία (αιολ.) < *παράΕα (πβ. μκ. δούκ. pa-ra-wa-jo «μείη του κράνους που κάλυπταν τα μάγυλα») < *παρ-αω-α < παρ(α)- + *αω- < I.E. *aus- «αφτί» (βλ. λ. ους)].

παρεισάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρεισήγα (να/θα παρεισαγάω), πα-ρεισήθη, -ης, -η... παρεισημένος} (λόγ.-σπάν.) εισάγω εμμέσως, επιτηδεώς ή κρυφά: **ο εισηγητής της πλειοψηφίας παρεισήγαγε στο νομοσχέδιο ύποπτες ρυθμίσεις**. — **παρεισαγωγία** (η) [μετρν.].

παρεισακτός, -η, -ο (λόγ.) αυτός που μπηκε αντικανονικά ή κρυφά (κάπου), χωρίς να το δικαιούται: στην **αίθουσα συνεδριάσεων υπήρχαν κάποιον ~**.

[ΕΤΥΜ. μετρν. < αρχ. παρεισάγω < παρ(α)- + εισάγω].

παρεισδύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρεισέδωσα | (λόγ.) εισέρχομαι κρυφά ή επιτηδεώς ΣΥΝ. παρεισφρέω, παρεισέρχομαι, εμφιλοχωρώ. — **πα-ρεισδυσία** (η) [μετρν.].

παρειστικός, -η, -ο αυτός που ανήκει ή ταυριάζει σε παρέα ή έχει τον χαρακτηριστικό παρέας: - **κλίμα** | **ατιμόσφαιρα** | **αστείο** | **περιβάλλον** | **συζήτηση** | **παιγνίδι**. — **παρειστικά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < παρέα + παραγ. επίθημα -ιστικός (βλ. λ.)].

παρεισφρέω ρ. αμετβ. (εσφαλμ. **παρεισφρώω**) {παρ. παρεισέφρευα, αόρ. παρεισέφρησα} (λόγ.) παρεισδύω (βλ. λ.): στη **συγκέντρωση είχαν παρεισφρήσει ύποπτα άτομα** || στα **Ομηρικά Έπη παρεισέφρησαν αιολικά γλωσσικά στοιχεία**. — **παρεισφρηση** (η). [ΕΤΥΜ. μετρν. < παρ(α)- + αρχ. εισφρέω «εισδύω, εισέρχομαι» < εισ- + φρέω < θ. φρ-, μηδενισμ. βαθμ. του ρ. φέρω (βλ. λ.)].

παρεισφρέω ή παρεισφρώω; Συχνά λέμε ή γράφουμε παρεισφρώω (με -υ-) αντί του παρεισφρέω (με -ε-). Στη χρήση του **παρεισφρώω** παρασυρόμαστε από το συνώνυμο παρεισδύω (με -ύ-), επειδή ο αόριστος **παρεισέφρησα** συμπίπτει ακουστικά με τον αόριστο **παρεισέδωσα**. Ητοι, επειδή **παρεισέφρησα = παρεισέδωσα**, λέμε και

παρεισφρώ όπως το παρεισδύω. Ωστόσο, το σωστό είναι παρεισφρέω - παρεισφρήσασα: Στο κείμενο του παρεισφρέουν συνήθως λάθη, γιατί δεν έχει χρόνο να το ελέγξει καλά - Στις πορείες διαμαρτυρίας συχνά παρεισφρέουν ύποπτα άτομα.

παρεισφρώ ρ. → παρεισφρέω

παρεκβάινω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε εν'στ.} πραγματοποιώ παρέκβαση (βλ. λ.) σε (κάτι).

παρέκβαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσ'ως | -άσεις, -άσ'ων} η απομάκρυνση, η λοξοδρομηση (ομιλητή ή συγγραφέα) από το θέμα του: *μεγάλη -1 | κάνει πολλές ~ και δεν μπορώ να παρακολουθήσω τη σκέψη του ΦΡ.* κατά **παρέκβαση** ε'φ'ύγοντας, εγκαταλείποντας προσωρινά το θέμα: *αναφέρθηκε ~ και στα έθιμα των γειτονικών λαών.* — παρεκβατικός, -ή, -ό [μτγν.], **παρεκβατικός** -ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. — ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρέκβαση**.

παρέκει [μεσν.] κ. **παράκει** επίρρ.· πιο πέρα, μακρύτερα· ΦΡ. *ώς εδώ και μη παρέκει!* φτάνει πια, αρκετά ως εδώ, τα όρια της ανοχής εξαντλήθηκαν: *αρκετά σε ανεχτήκαμε' ~!*

παρεκκλησί (το) (παρεκκλησί-ιού | -ιών) μικρή εκκλησία ή τμήμα μεγαλύτερης εκκλησίας με δική του Αγία Τράπεζα: η λειτουργία τέλεσθηκε στο - του ναού. Επίσης (λόγ.) παρεκκλησία [μεσν.]. — ΣΧΟΛΙΟ λ. **ζωκκλησία**.

παρεκκλησιαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δραστηριότητες, οι οποίες έχουν εκκλησιαστικό ή θρησκευτικό γενικότ. περιεχόμενο, αλλά οργανώνονται από μη εκκλησιαστικούς φορείς: ~ *οργανώσεις | σωματεία || επεισόδια προκάλεσαν τα μέλη ~ οργανώσεων έξω από κινηματογράφο || (κ. ως ουσ.) η δράση των ~ απασχόλησε την Ιεραρχία της Εκκλησίας.*

παρεκκλίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {παρεξέκλινα | ♦ 1. (μετβ.) (λόγ.) (+γεν.) παρουσιάζω παρέκκλιση από την κανονική πορεία κ.λπ.: *το πλοίο παρεξέκλινε της πορείας του || έχουμε παρεκκλίνει αισθητά τον προβλεπόμεν του προϋπολογισμού | του αρχικού σχεδιασμού ΣΥΝ. λοξοδρομώ ♦ 2. (αμετβ.) (+από) (μτφ.) παύω να ακολουθώ την αρχική ή την αναμενόμενη τακτική ή αυτήν που είχα υποσχεθεί, ξεφεύγω από τις αρχικές ιδεολογικές, πολιτικές ή ηθικές μου αρχές: όσο περνά ο καιρός, είναι προφανές ότι το κόμμα παρεκκλίνει από τις διακηρυγμένες αρχές του || η στάση του δηλώνει ότι έχει παρεκκλίνει από τις ιδεολογικές του αρχές.* — ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω.

παρέκκλιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η απομάκρυνση από την αρχική, την ορθή ή τη διακηρυγμένη πορεία: *ιδεολογική | κομματική ~ || στο ταξίδι κάναμε μια ~, για να επισκεφθούμε τα γύρω χωριά ΣΥΝ. λοξοδρομώ 2. (ειδικότ.) η απομάκρυνση από τους ηθικούς κανόνες: στη ζωή του έκανε αρκετές ηθικές ~.* — ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω, σύγκλιση.

παρέκταση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αύξηση της έκτασης (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. η επάυξηση του αριθμού των συλλαβών μιας λέξης με προσθήκη ή επένθεση (βλ. λ.): λ.χ. εφάνη → *πάρηνηκε*.

παρεκτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρεξέτεινα, παρεκτάθηκα, παρεκτεταμένος} (λόγ.-σπών.) 1. δίνω μεγαλύτερη έκταση σε (κάτι) ΣΥΝ. επεκτείνω, επιμακρύνω ΑΝΤ. βραχύνω 2. ΓΛΩΣΣ. **παρεκτεταμένη ρίζα** η ρίζα που περιλαμβάνει και πρόσφυμα, π.χ. η ρίζα *δεικν-* του αρχαίου ρήματος *δείκνυμι*, η οποία περιλαμβάνει την αρχική ρίζα *δεικ-* και το πρόσφυμα -*νυ-*.

παρ εκτός επίρρ. [μτγν.] εκτός εάν, εξόν.

παρεκτρέπομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {παρεκτρέπηκα κ. (λόγ.) παρεξέτρεψην, -ης, -η... (μτφ. παρεκτραπείς, -είσα, -έν)} 1. απομακρύνωμαι από την κανονική μου θέση ή πορεία: *το αυτοκίνητο παρεκτρέπηκε στο αντίθετο ρεύμα της κυκλοφορίας ΣΥΝ. ξεστρατίω, παρεκκλίνω 2. (μτφ.) (α) ξεφεύγω από την αποδεκτή συμπεριφορά, συμπεριφερόμαι απρεπώς: ήπιε πολύ χτες και παρεκτρέπηκε, δεν ήξερε τι έλεγε και τι έκανε! || «να προσέξεις μην τυχόν παρεκτραπείς, γιατί να ξέρεις πως θα παρεξηγηθείς» (λαϊκ. τραγ.) (β) παραφροσάμαι, γίνομαι έξω φρενών ΑΝΤ. αυτοκυριαρχούμαι. — ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθρεπτικός.*

παρεκτροπή (η) [μτγν.] 1. η απομάκρυνση από την κανονική πορεία ή θέση: η ~ της *μαγνητικής βελόνας της πυξίδας από τη θέση του μαγνητικού βορρά || στις βολές πυροβολικού υπολογίζονται η ~ και το βεληνικές 2. (μτφ.) η απόκλιση από το επιτρεπτό, η συμπεριφορά που προκαλεί προβλήματα, που διαταράσσει το ήπιο κλίμα: ηθική | κοινωνική ~ ΣΥΝ. εκτροπή, παρέκκλιση.*

παρέλαβα ρ. → παραλαμβάνω

παρέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η επίσημη οργανωμένη διέλευση σε σχηματισμούς ομάδων στρατού, μαθητών, σωματείων κ.ά. από τους κεντρικούς δρόμους μιας πόλης και ενώπιον επίσημων, λόγω επετείου, γιορτής ή άλλου κοινωνικού γεγονότος: η ~ των *επιλεγμένων σομάτων του Στρατού Ξηράς ολοκληρώνεται σε λίγους || η ~ των καρναβαλιστών αρχίζει 2. (συνεκδ.) η όλη εκδήλωση που περιλαμβάνει ως κεντρικό της στοιχείο τη διέλευση διατεταγμένων ομάδων (στρατού, μαθητών, σωματείων κ.ά.): πήγα στην ~ 3. (μτφ.-ειρων.) (α) το επιδεικτικό πέρασμα προσώπων από χώρους στους οποίους συχνάζουν ή κάθονται πολλοί άνθρωποι: *κάθε βράδυ στο κλαμπ έχουμε ~ από νεαρές που ονειρεύονται να γίνουν μοντέλα (β) η διέλευση πολλών προσώπων (συνήθ. με κοινά γνωρίσματα) μπροστά από συγκεκριμένο σημείο: 3. (κακόσ.) επιμνημόσυνο μπροστά από το σπίτι μας έχουμε ~ από τους μαθητές που σκόλασαν απ' το διπλανό σχολείο.* [ΕΤΥΜ.] < μτγν. **παρέλασις** < αρχ. **παρέλαίνω**].*

Παρελάτιον ρ. αμετβ. {παρήλασα} 1. βαδίζω μαζί με άλλους σε διατεταγμένους σχηματισμούς μπροστά από επίσημα πρόσωπα, περνώντας από τους κεντρικούς δρόμους μιας πόλης, κατά τον εορτασμό επετείων ή κατά τη διάρκεια τελετής: *στρατιωτικά τμήματα παρήλασαν κατά τον εορτασμό για την επέτειο της εθνεγερσίας || τώρα*

παρελαίνει η μαθητώσα νεολαία 2. (μτφ.) συνήθ. για γεγονότα, εικόνας, μνήμες κ.λπ. που περνούν διαδοχικά, το ένα πίσω από το άλλο: *μέσα από το φίμ παρελάσαν τα γεγονότα μιας ολόκληρης ζωής 3. περνά, συνήθ. επιδεικτικά, μπροστά από πρόσωπα, προσπαθώντας να ελκύσει την προσοχή τους: πολλοί ομιλητές παρήλασαν από το βήμα (ειρων.) *κάθε βράδυ στην πίστα του μαγαζιού παρελαίνον όλα τα «ψώνια» της νυχτερινής Αθήνας.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προσπερνά οδηγώντας άρμα», < παρ(α)- + ελαίνω (βλ. λ.)].*

παρέλευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ. για χρόνο) το πέρασμα, η πάροδος: *μετά την ~ μικρού χρονικού διαστήματος έλαβε μια επιστολή.*

παρελήφθην ρ. → παραλαμβάνω

παρελθόν (το) {παρελθόντος | χωρ. πληθ.} 1. ο χρόνος που πέρασε, το χρονικό διάστημα που προηγείται του παρόντος: *κατά το ~ υπήρξε σπουδαίο πρόσωπο || δεν ζούμε πια στο ~ || τα πράγματα έχουν αλλάξει || με την εμπειρία του ~ οδεύουμε προς ένα καλύτερο μέλλον || η υπόθεση του έργου μας μεταφέρει στο μακρινό ~ ΣΥΝ. τα παλιά ΑΝΤ. παρόν, μέλλον 2. (συνεκδ.) το σύνολο των γεγονότων που προηγήθηκαν σχετικά με πρόσωπα, λαούς, κράτη κ.λπ., η ιστορία ατόμων, ομάδων ή λαών: *το έργο || ηρωικό ~ του ελληνικού έθνους || άτομο με σκοτεινό | ύποπτο - || το σύνθημα του ήταν: λήθη στο ~! 3. (ειδικότ.) η έντονη ζωή που έχει ζήσει κανείς, το χρονικό διάστημα που πέρασε και που είναι γεμάτο εμπειρίες από διάφορες καταστάσεις της ζωής: *αποκαλύφθηκε το ~ της γυναίκας του || είναι ένας άνθρωπος χωρίς ~.* [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής αρχ. μτφ. **παρελθόν**, που χρησιμοποιήθηκε ως μτφ. αορ. β' του ρ. **παρέρχομαι**].**

παρελθόν - παρόν - μέλλον. Είναι χαρακτηριστικό ότι και τα τρία αυτά ουσιαστικά που δηλώνουν τις τρεις βασικές βαθμίδες του χρόνου, προέρχονται από μετοχές: το παρελθόν είναι μτφ. αορ. του **παρέρχομαι** (παρέρχομαι - παρήλθον > παρελθόν - παρελθούσα - παρελθών)· το παρόν είναι μτφ. ενεστ. του πάρεμι (πάρεμι > παρών - παρούσα - παρόν)· το μέλλον είναι μτφ. ενεστ. του μέλλω (μέλλω > μέλλον - μέλλουσα - μέλλον). Τα τρία ονόματα διατηρούν την κλίση της μετοχής: **παρελθόν** - παρελθόντα - παρελθόντων - παρελθόντων παρόν - παρόντος - παρόντα - παρόντων μέλλον - μέλλοντος - μέλλοντα - μέλλοντων.

παρελθοντικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το παρελθόν, που αναφέρεται σε αυτό (κατ' αντιδιαστολή προς τον παροντικό και τον μελλοντικό): ~ χρόνος (λ.χ. ο αόριστος) | *κατάσταση ΣΥΝ. περασμένος, παλιός. — παρελθοντικός-ά | -ώς επίρρ.*

παρελθοντολογία (η) [1893] {παρελθοντολογίαν} η αναφορά στο παρελθόν, το να μιλά κανείς για το παρελθόν: *ας αφήσουμε τις ~ και ασ ασχοληθούμε με το παρόν!* — παρελθοντολόγος ρ. {-εις...}, **παρελθοντολόγος** (ο)η, παρελθοντολογικός, -ή, -ό.

παρελθόν, -ούσα, -όν {παρελθ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) 1. αυτός που ανήκει στο παρελθόν, που έχει παρέλθει, ο περασμένος: *τα παρελθόντα έτη σημειώθηκε μικρή άνοδος στο πληθωρισμό 2. (ειδικότ.) ο αμέσως προηγούμενος, αυτός που μόλις τελείωσε: το κυβερνητικό έργο κατά την παρελθούσα τετραετία 3. **παρελθόν** (το) βλ. λ. [ΕΤΥΜ.] Μτφ. αορ. β' του αρχ. ρ. **παρέρχομαι**].*

παρέλκει, παρέλκων ρ. τριτοπρόσ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} είναι περιττό ή μη ενδεδειγμένο: *κάθε αναφορά στο ζήτημα αυτό παρέλκει.*

παρελκόμενο (το) (παρελκόμεν-ου | -ον) 1. εξάρτημα που συμπληρώνει ή βελτιώνει (κάτι) (ως προς την επίδοξη, την αισθητική κ.λπ.) (συνήθ. στον πληθ.): *τα μαχητικά αεροσκάφη F-16 μπορούν να δεχθούν μια τεράστια ποικιλία όπλων, αισθητήρων και παρελκόμενων || η τσάντα, τα κοσμημάτα, η ζώνη είναι απαραίτητα ~ μια κομψή εμφάνιση || τα προσέφαλα, οι αερόσαοι, ο κλιματισμός είναι παρελκόμενα ενός αυτοκινήτου ΣΥΝ. αξεσουάρ 2. (μτφ.) **παρελκόμενα** (τα) οι ζηροί καρπού ή τα φρούτα που συνοδεύουν φιάλη οινόπνευματώδους ποτού σε νυκτερινό κέντρο διασκέδασης: *η φιάλη ούισκι κοστίζει 30.000 δρχ. χωρίς τα ~.* [ΕΤΥΜ.] μτγν., αρχική σημ. «προσθήκη», μτφ. ενεστ. του αρχ. **παρέλκω** | -ομαι].*

παρέλκυση (η) → παρελκύω

παρελκυστικός, -ή, -ό [1831] αυτός που σχετίζεται με την αναβολή εκτελέσεως ενός έργου: ~ *τακτική | πολιτική | μέθοδος. — παρελκυστικός* επίρρ.

παρελκώ ρ. μετβ. [μτγν.] {παρεύκυσα, παρελκύσθηκα} κάνω (κάτι) να διαρκέσει περισσότερο από όσο πρέπει, να αργοπορήσει, το επιβραδύνω ΣΥΝ. (καθμη.) τρενάω. — **παρέλκυση** (η) [μτγν.].

παρεμβάινω ρ. αμετβ. {λόγ. αδρ. παρεμβέην, -ης, -η...} 1. παρεμβάλλομαι, μπαίνω ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πρόσωπα (σε συζήτηση, καβγά, πρόβλημα) ή πράγματα, διακόπτω εκκρίνοντας δική μου στάση ή άποψη: *άφησε μας μόνους και μην παρεμβαίνεις! || στον διάλογο τους παρενέβη ένας από τους παριστάμενους ΣΥΝ. αναμενγνύομαι, ανακατεύομαι 2. (ειδικότ.) μεσολαβώ συμβιβαστικά ανάμεσα σε αντιτιθέμενα μέρη: ο Ο.Η.Ε. παρενέβη στη διαμάχη μεταξύ των δύο χωρών 3. (κακόσ.) επιμνημόσυνο ρυθμιστικά, προσπαθώ να καθορίσω τις εξελίξεις: *κατά τη φιλελεύθερη αντίληψη, το κράτος δεν πρέπει να παρεμβαίνει στην οικονομική ζωή || ~ στα εσωτερικά άλλων χωρών.**

ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρέμβαση**.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ταίριαζω - μπαίνω ανάμεσα», < παρ(α)- + εμβάινω. Η σημ. «μεσολαβώ» είναι απόδ. του γάλλ. intervenir].

παρεμβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρενέβαλα, (λόγ.) παρενεβλήθην, -ης,

-η... (μτχ. παρεμβλήθεις, -είσα, -έν) κ. παρεμβλήθηκα, παρεμβλημέ-νος) 1. τοποθετώ κάτι μεταξύ δύο ή περισσότερων πραγμάτων: *στον λόγο του παρεμβάλε αποσπάσματα από διάφορους συγγραφείς* || (μεσοπαθ.) στο φιλμ παρεμβάλλονται σκηνές από άλλες ταινίες ΣΥΝ. παρενθέτω 2. δημιουργώ εμπόδια (παράσιτα) στη μετάδοση σήματος ραδιοηλεκτρικής συσκευής: *κάποιοι παρεμβάλλει σήματα στη συχνότητα μας και εμποδίζει τη λήψη του δικού μας σήματος* || (κ. μεσοπαθ.) πειρατικοί ραδιοσταθμοί παρεμβάλλονται στη συχνότητα της κρατικής ραδιοφωνίας 3. (μεσοπαθ. **παρεμβάλλομαι**) υπαίνο ως τρίτος στη γραμμική επικοινωνία άλλων: *την ώρα που μιλούσαμε στο τηλέφωνο, παρενεβλήθη κάποιος και μας σχολιάζε!* ΣΧΟΛΙΟ λ. παρέμβαση, παρέμβαση (η) [1840] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η επέμβαση, η ανάμειξη κάποιου σε υπόθεση άλλων: η ~ τρίτων | *ζένων στα εσωτερικά προβλήματα μιας χώρας* || τα ατήματα των αεργιών ικανοποιήθηκαν ύστερα από ~ του αρμόδιου υπουργού || το όλο θέμα διενεβηθήκε έπειτα από κυβερνητική ~ || *καλοπροαίρετη | σκόπιμη | ανεπιθύμητη* ~ || η *θεραπεία αποδόθηκε σε θεϊκή* ~ 2. (συνεκδ.) ότι παρεμβάλλεται: *παρεμβάσεις μεταγενέστερον συγγραφέων σε κείμενο ΣΥΝ. παρεμβολή* 3. η κατάθεση απόψεων για ένα θέμα κατά τη διάρκεια συζητήσεων: *τηλεοπτική ~* || *βουλευτικές οτώσεις* το όλο θέμα με τις *διαφορετικές και ποικίλες* ~ τους · 4. ΝΟΜ. (α) η συμμετοχή τόσο στην έννομη σχέση όσο και στη διαδικασία της δίκης τρίτου προσώπου με την ιδιότητα κυρίου ή βοηθητικού διαδόχου (β) **κύρια παρέμβαση** η συμμετοχή στη δίκη τρίτου προσώπου το οποίο αντιπõeεται το επίδο δικαίωμα και υπό την έννοια αυτή γίνεται κύρια διάδοχος υποβάλλοντας αυτετελής αίτημα δικαστικής προστασίας (γ) **πρόσθετη παρέμβαση** η συμμετοχή στη δίκη τρίτου προσώπου το οποίο δεν υποβάλλει νέο αίτημα δικαστικής προστασίας, αλλά απλώς υποστηρίζει το αίτημα δικαστικής προστασίας που ήδη εκκρεμεί, εάν παρεμβαίνει υπέρ του ενάγοντος, ή ζητεί την απόρριψη του, εάν παρεμβαίνει υπέρ του εναγομένου. [ETYM₂ < παρεμβαίνω (βλ.λ.), απόδ. του γαλλ. intervention].

ΣΧΟΛΙΟ Το παρέμβαση είναι το ουσ. του παρεμβαίνω και έχει αμετβ. χρήση, σε αντίθεση με το παρεμβολή, το ουσ. του παρεμβάλλω, που έχει περισσότερη μετβ. χρήση: *Απαγορεύεται η παρέμβαση μιας χώρας στα εσωτερικά άλλης* · *Η παρεμβολή παρουσιάζει από ανταγωνιστές εμποδίζει τον ραδιοφωνικό σταθμό να ακούγεται ευκρινώς* · *Η παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο θέμα της Κύπρου μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης*. Το παρέμβαση έχει, κατά κανόνα, καλή σημασία (εύσημο), ενώ το παρεμβολή έχει τις περισσότερες φορές αρνητική σημασία (κακόσημο): *Η παρεμβολή αδών μεσολαβητών θα βλάψει τελικά την υπόθεση, που άρχισε να προχωρεί σωστά με την παρέμβαση των ενδιαφερομένων, οι οποίοι γνωρίζουν το πρόβλημα*. Το επέμβαση υποδηλώνει δυναμική (εξουσιαστική, πολεμική κ.λπ.) ανάμειξη και είναι ισχυρότερο του παρέμβαση. Τέλος, το παρέκβαση είναι το αντίθετο του παρέμβαση, δηλώνοντας την απόκλιση, την προσωρινή απομάκρυνση από ένα θέμα. Σε σχέση με το παρένθεση, το παρέκβαση δηλώνει το να βγει κανείς έξω από κάτι (συνήθ. από το θέμα για το οποίο μιλάει), προσθέτοντας πληροφορίες που είτε δεν σχετίζονται άμεσα με το θέμα ή και θα μπορούσαν να λείπουν, ενώ το παρένθεση δηλώνει προσθήκη ή σπινος σημασίας πληροφοριών, συνδεόμενων με το θέμα, αλλά που ο ομιλητής δεν κρίνει σκόπιμο να προβάλει.

παρεμβατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παρέμβαση ή τον παρεμβατισμό: ~ οικονομία | *προτοβουλία | προσπάθεια | αποστολή | τακτική*. — **παρεμβατικ-ά** | -ός επίρρ. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. interventioniste]. **παρεμβατισμός** (ο) η ρυθμιστική παρέμβαση του κράτους στην οικονομική (ή και κοινωνική) ζωή, με σκοπό τη δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος, την προστασία των δημοσίων αγαθών, τη διόρθωση των ατελειών της οικονομίας και γενικότερ. την προαγωγή της κοινωνικής ευημερίας. [ETYM, Απόδ. του γαλλ. interventionisme]. **παρεμβήματα** (το) [1805] {παρεμβήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) καθετί που παρεμβάλλεται (κάπου) ΣΥΝ. παρεμβολή, παρενθήκη. **παρεμβλητός**, -η, -ο [1840] αυτός που παρεμβάλλεται: ~ σκηνές σε ένα έργο ΣΥΝ. εμβόλιμος. [ETYM < παρεμβάλλω | -ομαι, πβ. κ. αποβάλλω - απόβλητος]. **παρεμβολή** (η) 1. η τοποθέτηση (κάποιου) ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πράγματα: *στην ιστορία του Ηρόδοτου είναι συχνή η ~ μυθολογικών αφηγήσεων* ΣΥΝ. παρέμβαση 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε παρεμβάλλεται: ~ μεταγενέστερον διορθωτών στο αρχικό κείμενο 3. (α) η ύπαρξη φυσικού ή τεχνητού εμποδίου (παρουσίτων) κατά τη μετάδοση σήματος ραδιοηλεκτρικών συσκευών: *ένας πειρατικός σταθμός έκανε παρεμβολές στη συχνότητα του σταθμού και δεν μπορούσα να δω τίποτα στην οθόνη* || *λόγω της κακοκαιρίας υπήρχαν παρεμβολές στον ασήματο* (β) (ειδικότερ.) η ηχητική μεσολάβηση (τρίτου ή τρίτων που συνομιλούν) σε τηλεφωνική επικοινωνία: *υπήρξε κάποια ~ καθώς μιλούσαμε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρέμβαση. [ETYM, αρχ. < παρεμβάλλω]. **παρέμβουσα** (το) [1897] {παρεμβύσι-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. ελαστικό βύσμα σε σχήμα δακτυλίου που παρεμβάλλεται στις συνδέσεις διαφόρων μεταλλικών κομματιών (αγωγών, σωλήνων κ.λπ.), για να εξασφαλίζει τη στεγανότητα της σύνδεσης ή την αποφυγή τριβών ΣΥΝ. (λαϊκ.) φλάντζα. [ETYM₂ < μτγν. παρεμβύσι «παρενεύρω, παρενθέτω» < παρ(α)- + έμβυσι < έν- + βύσι «κλείνω, αποφράσσω» (βλ. λ. βύσμα)].

παρεπιπτόντος επίρρ. [1833] (λόγ.) κατά παρέμβαση, παρενθετικά: (εισάγει κάτι που λέγεται επ' ευκαιρία και παρεκκλίνοντας από το κύριο θέμα για το οποίο γίνεται λόγος): *ο Αλέξανδρος απέκτησε την προσωινία «μέγας» ~, ποιος άλλος ηγέτης ονομάστηκε «μέγας»;* ΣΥΝ. επ' ευκαιρία. [ETYM₂ Επίρρ. τ. της μτχ. *παρεπιπτόντος* του αρχ. *παρεπιπτόντος* (στη μτγν. σημ. «συμβαίνω κατά τύχη, συμπτωματικά»), απόδ. του γαλλ. incidemment].

παρεπιπτόντος: **με** ή χωρίς -μ- (παρεπιπτόντος): Το συνηθισμένο επίρρομα παρεπιπτόντος (από τη μετοχή *παρεπιπτόντος*, που λειτουργεί ως επίθετο) ανάγεται στο ρ. *παρ-εμ-πίπτω*, δηλ. στο ρ. *πίπτω* σύνθετο με τις προθέσεις παρά και εν (εμ-). Ως εκ τούτου, η λ. *έχει* το -μ-: *παρ-εμ-πίπτω > παρ-εμ-πίπτοντος (-οντος) > παρ-εμ-πι-πτόντος*. Σε σχέση με τη σημασία της λ., χρησιμοποιείται από τον ομιλητή, για να περάσει σε άλλο συναφές θέμα ή σε άλλες πληροφορίες, με την ευκαιρία που του δίδεται από κάτι που ο ίδιος ή ο συνομιλητής του ανέφερε: *Διάβασα στην εφημερίδα ότι θα αλλάξει το σύστημα των εισαγωγικών εξετάσεων παρεπιπτόντος, έχεις να μου συστήσεις κανένα καλό φροντιστήριο για τα παιδιά*. Το παρεπιπτόντος δηλ. συνιστά παρέκβαση από τα λεγόμενα και συνειρμική μετάβαση σε άλλο θέμα, επ' ευκαιρία των αμέσως προ-λεχθέντων.

παρεπιπτόντος ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρ. παρενεπιπτα} (λόγ.) παρεμβάλλομαι, μεσολαβώ μεταξύ δύο ή περισσότερων πραγμάτων. **παρεπιπτόντος** ρ. μετβ. [μτγν.] {παρεπιπτόντος-α, -θηκα} (λόγ., -μένος) αποτελώ εμπόδιο ή παρεμβάλλω εμπόδια σε (κάποιον/κάτι): ~ την *κυκλοφορία οχημάτων* | τις *προσπάθειες κάποιου* ΑΝΤ. διευκολύνω, υποβοηθώ. — **παρεπιπτόντος** (η) [1833], **παρεπιπτόντος**, -ή, -ό. **παρεπιπτόντος** (το) -+ παρεπιπτόντος **παρεπιπτόντος** ρ. μετβ. {παρ. παρενεπιπτα} (λόγ.) δηλώνω εμμέσως ΣΥΝ. υποδηλώνω, υποσημαίνω. — **παρέμφωση** (η) [μτγν.]. [ETYM, αρχ. < παρ(α)- + εμφάνω < εμ- (< εν-) + φάνω | -ομαι (βλ.λ.). Πβ. κ. *απαρέμφωτο*]. **παρεμφωτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. 1. αυτός που παρεμφανεί, που υποδηλώνει κάτι 2. ΓΛΩΣΣ. **παρεμφωτικές εγκλίσεις** η οριστική, η υποτακτική, η ευκτική και η προστακτική, οι οποίες δηλώνουν το πρόσωπο και τον αριθμό, κατ' αντιδιαστολή προς το απαρέμφωτο, που δεν τα δηλώνει. **παρεμφερής**, -ής, -ές {παρεμφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες προς κάποιον άλλον: ~ ζήτημα | *λύση* | *περίπτωση* | *διαπίστωση* ΣΥΝ. παρόμοιος, παραπλήσιος, συναφής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *όμοιος*. [ETYM, αρχ. < παρ(α)- + εμφορής «παρόμοιος» < εμ- (< εν-) + φορής < φέρω]. **παρενδομια** ρ. αμετβ. [1860] {αορ. παρενεδύθη, -ης, -η...} (λόγ.) ντόνομα με ρούχα το αντίθετο φύλου. [ETYM, < παρ(α)- + ενδόμια, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. travestir, άσχειο μ' το μτγν. *παρενδομια* «διδείσθω κρυφά»]. **παρενδυσία** (η) {χωρ. πληθ.} σεξουαλική απόκλιση, κατά την οποία ένας άνδρας ερεθίζεται σεξουαλικά φορώντας γυναικεία ρούχα, λ.χ. οι τραβεστί. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. travestissement]. **παρενδυσίας** (ο) {παρενδυσίων} άνδρας που, κατά σεξουαλική απόκλιση, ντύνεται γυναικεία ΣΥΝ. τραβεστί. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. travesti]. **παρενεργεία** (η) {παρενεργειών} 1. η ανεπιθύμητη επίδραση φαρμάκου ή ουσίας στον ανθρώπινο οργανισμό: *το κοινό μου εμβόλιο δεν έχει καμία απολύτως ~* || *πριν πάρεις το φάρμακο διάβασε τις* (δηλ. τις ανεπιθύμητες ενέργειες) *στις οδηγίες χρήσεως* 2. (μτφ.) οι αρνητικές συνέπειες ενός φαινομένου, γεγονότος, ενέργειας κ.λπ.: τα *οικογενειακά προβλήματα επιφέρουν σοβαρές ~ στην ομαλή κοινωνικοποίηση του ατόμου* || η *αξιοποίηση της πρότασης αυτής θα συμβάλει στην πρόληψη δυσάρεστων παρενεργειών στον κοινωνολεντικό βίω*. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Nebenwirkung]. **παρένθεση** (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. (κυριολ.) η παρεμβολή μ'ταξύ δύο ή περισσότερων πραγμάτων ΣΥΝ. επένθεση 2. (συνεκδ.) η προσωρινή απομάκρυνση από το θέμα στον γραπτό ή τον προφορικό λόγο: *θα μου επιτρέψετε να ανοίξω μια - και να πω ότι...* | *κλείνει η ~ και ξαναγυρίζω στο αρχικό μας θέμα* ΣΥΝ. παρέκβαση 3. ΓΛΩΣΣ. το σημείο στίξεως που χρησιμοποιείται, για να δηλώσει ότι κάτι παρεμβάλλεται στον λόγο, προκειμένου να επεξηγήσει, να συμπληρώσει ή να δια φωτίσει καλύτερα κάτι που έχει λεχθεί ή γραφεί' σύμβολο «)»: *ανοίγω | κλείνω ~* ΦΡ. εντός **παρενθέσεως** | (**μέσα**) **σε παρένθεση** για το τμήμα του λόγου που τοποθετείται μέσα στο παραπάνω σύμβολο 4. (μτφ.) διάλειμμα, το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο καταστάσεις: *το ταξίδι αυτό αποτέλεσε ευχάριστη ~ σε μια δύσκολη περίοδο της ζωής του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρένθεση**. [ETYM, < μτγν. *παρένθεσις* < *παρενθήμι* < παρ(α)- + έν- + τίθημι (βλ. λ. θέτω, τίθημι)]. **παρενθετικός**, -ή, -ό [1874] αυτός που βρίσκεται μέσα σε παρένθεση ή παρεμβάλλεται στον λόγο, για να επεξηγήσει, να συμπληρώσει κ.λπ.: ~ *πρόταση* | *κείμενο*. — **παρενθετικ-ά** | -ός [1874] επίρρ. **παρένθετος**, -η, -ο 1. αυτός που παρεμβάλλεται, που παρενθίζεται κάπου 2. ΓΛΩΣΣ. (για τμήμα γραπτού λόγου) αυτός που βρίσκεται μέσα σε παρένθεση: ~ *πρόταση* | *νόημα* ΣΥΝ. παρενθετικός. [ETYM, μτγν. < *παρενθήμι* < παρ(α)- + έν- + τίθημι (βλ. λ. θέτω, τί-

γεια) (β) Χρήση φτειαχτού τύπου παρείξα, -ες, -ει... αναλογικά προς έναν νεότερο τ. παρέξω αντί του *παράσχω*: *Τους παρείξε ό τι χρειάστηκαν (μειονέκτημα: πρόκειται για φτειαχτό, ανύπαρκτο τύπο, που ωστόσο κάνει διάκριση μεταξύ αορίστου και παρατατικού) (γ) Χρήση αορίστου από συνώνυμα ρήματα κατά το φαινόμενο του «συνπληρωματισμού» σε ορισμένες χρήσεις: *Τους έδωσε τη δυνατότητα (αντί παρέσχε τη δυνατότητα) - προσέφερε τις υπηρεσίες του (αντί παρέσχε τις υπηρεσίες του)*. Από τις τρεις προσεγγίσεις προτιμότερες είναι η γ' και, λιγότερο, η α' (όταν δεν προκαλείται σύγχυση). Εξάλλου, η υποτακτική αορίστου και ο μέλλοντας να *παράσχω*, -εις, -ει... | θα *παράσχω*, -εις, -ει... μπορούν να χρησιμοποιούνται ασχέτως τού τι γίνεται στην οριστική. Η χρήση νέου ενεστώτα παράσχω (από τον μέλλοντα και την υποτακτική) αντί του παρέχω είναι και εσφαλμένη και περιττή, το ίδιο και τού τ. *παρέσχω*. Αρα το παρέχω σχηματίζεται και χρησιμοποιείται ως εξής: *παρέχω - παρέixa - θα παρέχω - θα παράσχω - παρέixa | παρέσχον - έχω παράσει παρέχομαι - παρεχόμεν - θα παρέχομαι - θα παρασχεθώ - παρασχήθηκα - έχω παρασχεθεί*.*

παρήγα ρ. → παράγω

παρήγαγα ρ. → παράγω

παρήγγειλα ρ. → παραγγέλλω

παρηγόρηση (η) → παρηγορό

παρηγορητής (ο) [1898], **παρηγορήτρια** (η) (παρηγορητριών) πρόσωπο που παρηγορεί, που προσφέρει παρηγοριά. Επίσης (λαϊκ.) πα-ρηγορήτρια (η).

παρηγορητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συμβάλλει στο να παρηγορηθεί κάποιος: ~ *λόγια* ΣΥΝ. (λόγ.) παραμυθητικός. — παρηγορητικά επίρρ.

παρηγοριά (η) [χωρ. πληθ.] 1. η ανακούφιση ή ο μετριασμός τού ψυχικού πόνου με ενθαρρυντικά λόγια ή πράξεις: *αναζητούσε στήριγμα και ~ ΣΥΝ.* (λόγ.) παραμυθία 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε μπορεί να μαλακώσει τον ψυχικό πόνο: *τα λόγια σου ήταν ~ μου στη δύσκολη ώρα || ο γιος της ήταν η ~ της στη δύστυχία*-ΦΡ. (α) (παροιμ.) **παρηγοριά στον άρρωστο, όσπου να βγει η ψυχή τού για απαιτιλές υποσχέσεις ή μάταιες ελπίδες**, τις οποίες προσπαθούμε να δόσουμε σε κάποιον, προκειμένου να του απαλύνουμε τον πόνο, μέχρι να συμβεί η αναπόφευκτη αρνητική εξέλιξη: *το να του λες ότι έχει ακόμα κάποιες ελπίδες να νικήσει, είναι ~!* (β) (ειρων.) **μάυρη παρηγοριά** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που, ενώ γίνεται για ανακούφιση, αποδεικνύεται ότι δεν μετριάξει το πρόβλημα ή, αντίθετος, το οξύνει: *είπε να μας κρατήσει συντροφιά, για να μας βοηθήσει ψυχολογικά- ~!* Άρχιζε να μας λέει τα δικά του βάσανα και γίναμε χειρότερα! · 3. το δείπνο μετά την κηδεία, η μακαριά! ΦΡ. **Ο καφές τής παρηγοριάς** (ι) ο καφές που σερβίρεται μετά από κηδεία ή μνημόσυνο (δ) (ειρων.-σκωπ.) ως σχόλιο για τον καφέ που πίνει κάποιος μετά από κάτι δυσάρεστο που του συνέβη: *-Καλά, μην κλάεις! Να σου φτιάξω έναν καφέ, -Ναι, τον καφέ τής παρηγοριάς!* (επίσης (λαϊκ.) παρηγοριά κ. (λόγ.) παρηγοριά [αρχ.].

παρηγορικός, -ή, -ό [αρχ.] ΙΑΤΡ. (για θεραπευτική μέθοδο) που αποσκοπεί στην ανακούφιση τού ασθενούς από τα συμπτώματα ασθένειας, η οποία δεν επιδέχεται ουσιαστική θεραπεία ΣΥΝ. παρηγορητικός ^

παρηγορός, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δίνει παρηγοριά, κούραγιο: ~ *φαινόμενο* | *μηνύματα* ΣΥΝ. ενθαρρυντικός, ανακουφιστικός ΑΝΤ. αποθαρρυντικός-ΦΡ. **Το παρηγορό είναι...** αυτό που ανακουφίζει, που μετριάξει ένα αρνητικό συναίσθημα είναι...: *η ήττα ήταν βαριά ~ ό τι οι νέοι παίκτες έδειξαν πως έχουν μέλλον*. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < παρ(α)- + -ήγορος (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αγορά, με τη σημασιολ. επιδρ. τού ρ. αγοράειω].

παρηγορό ρ. μετβ. [αρχ.] {παρηγορείς... | παρηγόρησα, -όυμαι κ. (κα-θημ.) -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} περιριζώ τη θλίψη, τον ψυχικό πόνο (κάποιου) με λόγια ή πράξεις που του δίνουν θάρρος ή του δημιουργούν αίσθημα ασφαλείας, ευχάριστη διάθεση ή αισιοδοξία: *την παρηγορούσε η σκέψη πως γρήγορα θα επέστρεφε στην πατρίδα || με τα αστεία και τα καμώματα του προσπαθούσε να παρηγορήσει τους άρρώστους || τα τραγούδια του μας παρηγορούσαν στην εξορία* ΣΥΝ. καταπραΰνω, ανακουφίζω. — παρηγόρηση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια.

παρηκμασμένος, -η, -ο → παρακμάζω

παρηκοός, -ος, -ον → παράκοος

παρηλασα ρ. → παρελεύνω

παρήληθα ρ. → παρέρχομαι

παρηλικός, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται σε προχωρημένη ηλικία ΣΥΝ. ηλικιωμένος.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. παρήλιζ< παρ(α)- + ήλιζ, -Ι κος «συνομήλικος» (βλ. λ. ηλικία)].

παρήλιο (το) (παρηλί-ου | -ων) ΜΕΤΕΩΡ. το φάσμα τού Ηλίου, που αντανακλάται στα σύννεφα και εμφανίζεται με τη μορφή ομόκεντρων κυκλικών κηλίδων γύρω από τον Ήλιο.

[ΕΤΥΜ < μτγν. παρήλιον, παράλλ. τ. τού αρχ. παρήλιος < παρ(α)- + ήλιος].

παρήλιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται κοντά στον Ήλιο.

παρήμερος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συμβαίνει κάθε δεύτερη μέρα, αυτός που συμβαίνει μέρα παρά μέρα.

Πάρης (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. ήρωας τού Τρωικού κύκλου, δευτερότοκος γιος τού βασιλιά τής Τροίας Πριάμου και τής Εκάβης, ο οποίος με την αρπαγή τής ωραιάς Ελένης προκάλεσε τον Τρωικό Πόλεμο 2. ανδρικό όνομα. Επίσης

Πάρης {Πάρδος}. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Πάρης, αγν. ετύμω, πθ. ιλλυρικό δάνειο]. παρήχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΓΛΩΣΣ. η επι-

νάληψη τού ίδιου φθόγγου σε συνεχόμενες συλλαβές ή λέξεις είτε στον γραπτό είτε στον προφορικό λόγο 2. το σχήμα λόγου που δημιουργείται, όταν επαναλαμβάνονται λέξεις ομόηχες ή η ίδια συλλαβή, ο ίδιος φθόγγος, με σκοπό τη δημιουργία ακουστικών εντυπώσεων (λ.χ. *τραγουδι τραγουδίστη μου, χιλιστραγουδισμένο*). — παρήχω ρ. [μτγν.] {-εις...}. παρηχητικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που δίδεται ή επιφέρει παρήχηση: ~ *διτάζει φθόγγων*. — παραχητικ-ά | -ώς επίρρ.

παρήχητη ρ. → παράγω

Παρθένα (η) γυναικείο όνομα.

παρθένα (η) 1. η γυναίκα που δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με άνδρα και διατηρεί ανέπαφο τον παρθενικό υμένα της- ΦΡ. **μωρές παρθένες** βλ. λ. *μωρές* 2. (με κεφ.) προσωνύμιο τής Παναγίας: *Παναγιά ~, βοήθα μας!* Επίσης (λόγ.) παρθένος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. παρθένος (βλ. λ.)].

παρθεναγωγείο (το) [1849] (παιλαότ.) το εκπαιδευτήριο στο οποίο φοιτούσαν μόνο κορίτσια, πριν καθιερωθεί η μικτή εκπαίδευση. [ΕΤΥΜ. < παρθένος + -αγωγείο < αγωγός].

παρθενία κ. (λόγ.) **παρθενία** (η) [αρχ.] (χωρ. πληθ.) 1. η κατάσταση γυναικείας που δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με άνδρα 2. (συνεκδ.) ο παρθενικός υμένας: *έχασε την ~ της σε μικρή ηλικία*-ΦΡ. **παίρω την παρθενιά** (για άνδρα) διαρρηγνύω τον παρθενικό υμένα γυναικείας ερχόμενος σε ερωτική επαφή μαζί τής 3. (μτφ.-μόνο στον τ. παρθενία) η αγνότητα, η κατάσταση καθαρότητας, που προκύπτει από την αποχή κάποιου από πονηρές πράξεις ή επιθυμίες: *η παρθενία τής ψυχής του αποτιμωνόνταν και στο πρόσωπο του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία.

Παρθενία (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

παρθενικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την παρθένα και την παρθενία: ~ *υμένας* (η μεμβράνη που κλείνει την είσοδο τού κόλπου στις παρθένες) 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα: ~ *ψυχή* 3. (μτφ.) αυτός που συμβαίνει για πρώτη φορά: ~ *ταξίδι πλοίου* || η ~ *του εμφάνιση σε τελικό διοργάνωσης* | *στην τηλεόραση*. — παρθενικότητα (η) [1885].

παρθένιο (το) [αρχ.] (παρθενί-ου | -ων) λυρικό χορικό άσμα που τραγουδιόταν κατά την ελληνική αρχαιότητα από παρθένες σε διάφορες γιορτές.

Παρθένιος (ο) {-ου κ. -ίου} όνομα αγίου, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. παρθένος (με τη σημ. που προσέλαβε η λ. κατά τους πρώτους αιώνες μ.Χ.)].

παρθενόγεννηση (η) (-ης κ. -έσεως | -έσεων) 1. ΒΙΟΛ. η αναπαραγωγή οργανισμού χωρίς γονιμοποίηση, δηλ. με τη συμμετοχή μόνο τού ενός φύλου (τού θηλυκού) 2. (γενικότ.) η παραγωγή έργου, φαινόμενου κ.λπ. εκ τού μηδενός, από το τίποτα, χωρίς να έχει προηγηθεί κάτι που να λειτουργήσει ως αρχική πηγή, πρόγονος, επίδραση κ.λπ.: ~ *στην τέχνη*. Επίσης **παρθενόγονια** [1893]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parthenogenése].

παρθενοκαρπία (η) (χωρ. πληθ.) ΒΟΤ. Ο σχηματισμός και η ανάπτυξη καρπού, χωρίς να έχει προηγηθεί γονιμοποίηση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. parthenocarpyl].

Παρθενότη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μία από τις Σειρήνες 2. ΜΥΘΟΛ. μέτρητα τού Λοκμοήδη, βασίλεια τής Σκύρου 3. γυναικείο όνομα 4. (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για γυναίκα πολύ συντηρητική και αυστηρή στις ηθικές απόψεις και την εμφάνισή της.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < παρθένος + -οση, θηλ. τού παραγ. επιθήματος -οση, που ανάγεται στο θ. απ-τὸ παρακεκμενὸν οπ-οπ-α (βλ. κ. όψ-η, οπ-ή)].

παρθενορραφία (η) η ραφή για αποκατάσταση με ιατρική επέμβαση παρθενικού υμένα, ο οποίος έχει διαρραγεί ΣΥΝ. υμενοπλαστική.

παρθένος, -ος (καθημ. -α), -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με το αντίθετο φύλο: ~ *νέος* 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα και ψυχική καθαρότητα: ~ *ήθη* ΣΥΝ. άσπιλος, αδιάφορος ΑΝΤ. ανήθικος 3. (μτφ.) αυτός που είναι ακόμη στη φυσική του κατάσταση, που δεν έχει υποστεί εξωτερική επέμβαση ή αλλοίωση: η ~ *βλάστηση* || η ~ *φύση* τής *Ν. Αμερικής* || ~ *δάσος* || *αγνό* ~ *μαλλι* ΣΥΝ. φυσικός, ανεκμετάλλευτος · ΦΡ. **παρθένο έδαφος** χώρος, αντικείμενο έρευνας με το οποίο δεν έχει ασχοληθεί ακόμη κανείς σε ικανοποιητικό βαθμό: *αυτή η περίοδος τής ελληνικής ιστορίας είναι παρθένο έδαφος για τον μελετητή*- **Παρθένος** (η) 4. [μτγν.] ως προσωνύμιο τής Παναγίας: η ~ *Μαρία* || «η Παρθένος σήμερα, τον Υπερούσιον τίκει» · 5. ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου 6. ΑΣΤΡΟΛ. το έκτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 23/8-22/9 7. (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου. [ΕΤΥΜ ΑΡΛ.> αγ'· ετύμω, όπως και το αντίστοιχο λατ. virgo. Δεν είναι γνωστή η Ι.Ε. λ. για τη σημ. «παρθένος», ενώ καμία από τις διατυπωθείσες υποθέσεις δεν ευσταθεί (πθ. τις ανεπιτυχείς συνδέσεις με το ρ. εθθένεω, με τη λ. *πάρθος* «κλαδί, βλαστός», με το ρ. *θήσθαι* «θηλιάζω», με αρχ. ιπλ. *ainder* «ανά γυναικεία», και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *σικυθάλιος νεανίσκος*). Αναπόδεικτη είναι η εικασία περί αναγωγής σε *πελασιγ*. δάνειο. Μετάφρ. δάνειο αποτελούν οι φρ. *παρθένο δάσος* | *έδαφος* | *μαλλι* (< γαλλ. *forêt* | terre | laine vierge). Ως απόδ. τού λατ. Virgo η λ. χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό τού φερόνμου αστερισμού].

παρθενοφορία (η) [μεσν.] {παρθενοφοριών} η ρήξη τού παρθενικού υμένα ΣΥΝ. διακόρευση.

Παρθενώνας (ο) (-α κ. -όνος) ο ναός τής Αθηνάς Παρθένου στην Ακρόπολη των Αθηνών, στον οποίο υπήρχε λατρευτικό χρυσελεφάντινο άγαλμα τής θεάς· αρχιτέκτονες ήταν ο Ικτίνος και ο Καλλικρά-

της και γλύπτης ο Φειδίας- αποτελεί ένα από τα τελευταία έργα της παγκόσμιας τέχνης, δείγμα της κλασικής αρχιτεκτονικής του 5ου αι. π.Χ.- κατά την πρώτη δεκαετία του 19ου αι. γλυπτά του ναού (μάρμαρα του Παρθενώνα) εκλάπησαν από τον Βρετανό λόρδο Έλγιν και μεταφέρθηκαν στο Λονδίνο, όπου και βρίσκονται μέχρι σήμερα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελγίνεια. [ETYM. < αρχ. Παρθενών, -ώνος < παρθένος, αφού ο ναός οικοδομήθηκε προς τιμήν της Αθηνάς Παρθένου].

παρθενωπός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει όψη παρθένου 2. (μτρ.) αυτός που έχει θηλυπρεπείς τρόπους. [ETYM. «ΡΧ- < παρθένος + παραγ. επίθημα -ωπός (βλ. λ.)].

παρθένια ρ. → παίρνω

Παρθία (η) ΙΣΤ. αρχαία χώρα της ΝΔ. Ασίας, που καταλάμβανε το Α. τμήμα του ιρανικού οροπεδίου στα σύνορα του σημερινού Τουρκμενιστάν και του Αφγανιστάν.

παρθικός, -α, -ο(ν) αυτός που σχετίζεται με τους Πάρθους, αρχαίο λαό, ο οποίος κατοικούσε στην Παρθία: κυρ. στη ΦΡ. **παρθιον βέλως** απροσδόκητο, ύπουλο χτύπημα. Επίσης παρθικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. μτγν. < αρχ. Πάρθοι, αγν. ετύμου. Η φρ. **παρθιον βέλως** (πβ. αγγλ. Parthian arrow) οφείλεται στην τακτική των Πάρθων υπέων να τοξέουν απροσδόκητα γυρίζοντας το σώμα τους, ενώ οπισθοχωρούσαν].

παρθιάς, -ή, -ό → Πάρος

παρθία (ο) [1868] {παρθίων} πρόσωπο που μειονεκτεί από απόψεως πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, που ζει στο κοινωνικό περιθώριο: αι ~ τον αστικών κέντρων || (μτρ.) η *Καμπότζη*, αναγνωρισμένη από ελάχιστες χώρες, έγινε ο ~ της διεθνούς κοινότητας. ΣΧΟΛΙΟ λ. προλετάριος.

[ETYM. < αγγλ. pariah < paraiyan (γγλ. Ταμίλ), λ. που προσδιόριζε μέλη κατώτερης ινδικής κλάσας, αρχική σημ. «τυμπανιστής» (από το κληρονομικό καθήκον των μελών της κλάσας να χρησιμοποιούν ως τυμπανιστές στις γιορτές), < parai «τύμπανο»].

παρθίος, -α, -ο → Πάρος

παρθίσιμος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που βρίσκεται κοντά σε ισθμό 2. ΑΝΑΤ. **παρθίσια** (τα) {παρθισμίων} τα πλάγια μέλη της σαρκόδους υπερώας του στόματος.

Παρίσι (το) {Παρισίου | λόγ. πληθ. Παρίσιον (οι) κ. Παρίσια (τα), -ίων} 1. η πρωτεύουσα της Γαλλίας 2. οι τ. **Παρίσιοι** κ. **Παρίσια** σε διάφορες φρ., ενίοτε ειρων., όπως: *πολιτευτής εκ Παρισίου* || *συμβαίνουν και εις Παρισίους τέτοια περιστατικά* (δηλ. και στα πλέον πολιτισμένα μέρη) || «*Η Παναγία των Παρισίων*» (αυλ. *Noire-Dame de Paris*, μυστήριομα του Β. Ουγκό). — Παριζιάνος (αυλ., Παριζιάνα (η), παρισινός, -ή, -ό [1869] κ. (καθημ.) παριζιάνικος, -η, -ο. [ETYM. Μεταφορά ξέν. ονόματος, πβ. γαλλ. Paris < λατ. Parisii, ονομασία κελτ. φύλου, που είχε την πρωτεύουσα του σε νησίδα του ποταμού Σηκουάνα (η οποία έφερε το λατ. όνομα Lutetia «(κατοικία) στη λάσπη» < lutum «απλόδος, λάσπη»). Ως προς την ετυμ. του ονόματος Parisii, έχουν προταθεί διάφορες απόψεις, περισσότερο ή λιγότερο πιθανές, όπως: 1) από τις κελτ. λ. par «βάρκα» και gwis «άνθρωποι, άνδρες», 2) < αρχ. βάρης «βάρκα» (απίθανη εκδοχή) και 3) < λατ. Bar Isis «γυιός της Ίσιδος» (η λ. bar «γυιός» είναι αρμα.), άποψη χωρίς θεμελιωμένη σημασιολ. στήριξη].

παρίστια ρ. αμετβ. [αρχ.] {παρίστα-μαι, -σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται, μτρ. παριστάμενος | (παρατ.) παριστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | (αόρ.) παρίστην, -ης, -η... (να/θα παριστώ)} (λόγ.) 1. είμαι παρών, παρευρισκομαι (κάπου): στην τελετή παρέστη και ο πρόεδρος της Δημοκρατίας || στον εορτασμό θα παραστεί ο πρωθυπουργός || (κ. η μτρ. **παριστάμενος**, -η, -ο) απεθνήσκοντες στους παριστάμενος ο πρωθυπουργός επισήμανε τις προτεραιότητες της κυβέρνησης · 2. ΝΟΜ. (α) είμαι παρών σε δική ως συνήγορος (δικηγόρος υπεράσπισης) (κάποιου) (β) **παρίσταται** διό έκφραση την οποία χρησιμοποιεί ο δικηγόρος στο ακροατήριο κατά την εκφώνηση της υποθέσεως, για να δηλώσει ότι ο πελάτης του και διάδικος στη δική δεν παρίσταται αυτοπροσώπως αλλά διά του δικηγόρου του (γ) **παρίσταται** μετά έκφραση την οποία χρησιμοποιεί ο δικηγόρος στο ακροατήριο κατά την εκφώνηση της υποθέσεως για να δηλώσει ότι ο πελάτης του και διάδικος στη δική παρίσταται μαζί με εκείνον (τον δικηγόρο του). ΣΧΟΛΙΟ λ. παριστάνο, παριστάνω ρ. μετβ. {παρέστησα, παριστάθηκα} 1. αποδίδω (κάτι) με εικόνα, σχέδιο, γλυπτό κλπ., απεικονίζω: οι πίνακες αυτοί παριστάνουν νεκρές φάσεις || τι παριστάνει αυτό το γλυπτό; 2. (για ηθοποιούς) υποδόμοι θεατρικό ρόλο: στο έργο ~ έναν αλήτη στο Μπρονξ ΣΥΝ. παίζω 3. (μτρ.) υποκρίνομαι ότι είμαι κάτι, εμφανίζομαι ως κάτι που δεν είμαι: ~ τον άγιο || μη μας παριστάνεις την αθώα περιστερά! 4. εκδηλώνω ορισμένη συμπεριφορά (με τρόπο επιδεικτικό και ενοχλητικό για τους άλλους), επιδιώκω να φαινόμαι ως κάτι: ~ τον έξυπνο | τον σπουδαίο | τον ωραίο ΣΥΝ. εμφανίζομαι ως, (οικ.) το παίζω. Επίσης (λαϊκ.) παριστάνω κ. (λόγ.) παριστώ [μτγν.] {-άς...}. [ETYM. μτγν. < αρχ. παρίστημι (κατά τα ρ. σε -άνω) < παρ(α)- + ίστη-μι (βλ. κ. σήνω, ίσταμαι). Ομοίως και ο τ. παριστώ (μτγν.), που σχηματίστηκε κατ' αναλογία προς τα συνηρημένα σε -άω (πβ. κ. συνί-στημι - συνιστώ, έφιστημι - εριστώ)].

παριστάνω - παριστώ - παρίσταται. Τα παριστάνω και παριστώ διαφέρουν σημασιολογικά από το παρίσταται. *Παρίσταται* σημαίνει «είμαι παρών, παρευρισκομαι». Στην τελετή θα παρίσταται όλοι οι παλαιοί πολίτες». *Στη δεξίωση παρέστησαν και πολλοί καλλιτέχνες. Το παριστάνω* σημαίνει «παρουσιάζω, εμφανίζω, αληθινά ή ψεύτικα, κάποιον ή κάτι»: Η εικόνα που βλέπουμε παριστάνει την Παναγία βρεφοκρατούσα, εικόνα του 14ου αιώνα! -

Ο Μινωτής παρέστησε και πάλι τον Οιδίποδα στην τραγωδία που ανέβηκε στο Εθνικό Θέατρο - Μας παριστάνει τον έξυπνο και τον ικανό, αλλά ελάχιστα προσφέρει στην εταιρεία. Δημοτικότερος τ. του παριστάνω είναι το παρασταίνω και λογιότερος το παριστώ, που χρησιμοποιούνται παράλληλα με την ίδια σημασία. Το παριστάνω ανήκει στις «μέσες λέξεις», δηλ. αυτές που έχουν εύσημη και κακόσημη μαζί σημασία (βλ. λ. κακόσημος). Συχνά χρησιμοποιείται και το σύνθετο του παριστάνω με την πρόθ. ανά, το αναπαριστάνω, που επίσης εμφανίζει τύπους αναπαριστώ και αναπα-ρασταίνω.

παρίστριος, -α (λόγ. -ία), -ο [1816] (παλαιότε.) αυτός που βρίσκεται κοντά στον ποταμό Ίστρο (Δούναβη): ~ ηγεμονίες ΣΥΝ. παραδουναβίος. [ETYM. < παρ(α)- + -ίστριος < Ίστρος].

παρκαδόρος (ο) (καθημ.) πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να παρκάει και να ξεπαρκάει αυτοκίνητα σε οργανωμένο πάρκινγκ: δουλεύει τα βράδια ως ~ σε νυχτερινό κέντρο. [ETYM. < παρκ(άρω) + -δόρος (βλ. λ.)].

παρκάω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρκάρισ-α (κ. πάρκαρα), -μένος} ♦ 1. (μετβ.) σταθμεύω (αυτοκίνητο ή άλλο όχημα), αφήνω το όχημα μου (κάπου) (για όσον χρόνο δεν το χρησιμοποιώ): ~ το αυτοκίνητο | μηχανάκι | φορητό ♦ 2. (αμετβ.) σταθμεύω: ~ αντικανονικά || δεν βρίσκες πια χώρο να παρκάεις! || *παρκάρα παράνομα και πήρα κλήση*. Επίσης (λαϊκ.) παρκέρνω. — παρκάρισμα (το). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. parquer < parc (βλ. κ. πάρκο)]. παρκέ (το) {άκλ.} ελλην. συνιδίωματο λείο δάπεδο αθουσών και δωματίων ή γηπέδων (λ.χ. μπάσκετ), που αποτελείται από μικρές και λεπτές σανίδες εκλεκτού ξύλου ταιριασμένες μεταξύ τους: καθαρίζω | γυαλίζω το ~ | περνάω το ~ με λούστρο ΦΡ. **κάνω παρκέ** καθαρίζω και γυαλίζω το ξύλινο δάπεδο ΣΥΝ. παρκετάρω (το). [ETYM. < γαλλ. parquet, υποκ. του parc «πάρκο» (βλ. κ. πάρκο)].

παρκέτα (η) {δύσγρ. παρκετόν} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) το δρομόμετρο (βλ. λ.). [ETYM. < ιταλ. barchetta, υποκ. του barca «βάρκα» (βλ. λ. βάρκα)].

παρκετάρω ρ. μετβ. {παρκετάρισ-α, -μένος} γυαλίζω το παρκέ με παρκετίνη. — παρκετάρισμα (το). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. parqueteur < parquet (βλ. κ. παρκέ)].

παρκετέα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ηλεκτρική μηχανή που χρησιμοποιείται στο γυάλισμα του παρκέ. [ETYM. < γαλλ. parquetteuse < p. parqueteur (βλ. κ. παρκετάρω)].

παρκετίνη (η) {χωρ. πληθ.} αλοιφή ή υγρό που χρησιμοποιείται στο γυάλισμα της επιφάνειας του παρκέ. [ETYM. < παρκέτο (βλ. λ.)].

παρκέτο (το) 1. καθεμία από τις ξύλινες σανίδες εκλεκτού ξύλου, από τις οποίες αποτελείται το παρκέ: όρθιο | λοξό | καρφωτό | κολλητό ~ 2. το παρκέ (βλ. λ.). [ETYM. < ιταλ. parchetto < γαλλ. parquet (βλ. λ. παρκέ)].

πάρκινγκ (το) {άκλ.} ελλην. χώρος στάθμευσης 1. ο χώρος στον οποίο αφήνει κανείς το αυτοκίνητο του ή άλλο όχημα για όσον χρόνο δεν το χρησιμοποιεί: *βήκα ~ στο παρακάτω στενό* || *βρίσκο | πάγω για ~ 2.* (ειδικότ.) ο ειδικό διαμορφωμένος χώρος για τη στάθμευση αυτοκινήτων ή άλλων οχημάτων: *υαίθριο | στεγασμένο | πολυώροφο | υπόγειο ~* || *αφήνω το αυτοκίνητο στο ~ ΣΥΝ. γκαράζ 3.* η στάθμευση αυτοκινήτων ή άλλων οχημάτων σε τυχαίο ή ειδικό χώρο για στάθμευση: *το ~ είναι δύσκολο* || *πληρώνω αρκετά κάθε μήνα για ~*. [ETYM. < αγγλ. parking, γερουνδίο του ρ. park < park «πάρκο» (βλ. κ. πάρκο)].

πάρκινσον (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. πάθηση του κεντρικού νευρικού συστήματος, που εκδηλώνεται σε μεγάλη συνήθ. ηλικία και χαρακτηρίζεται από τρέμουλο των χεριών, κόμψη του σώματος προς τα εμπρός, αδυναμία κ.ά. - αλλιώς *τρομάδης παράλυση* (η). — παρκινσονικός, -ή, -ό. [ETYM. Από το όνομα του Αγγλου χειρουργού J. Parkinson (1755-1824), ο οποίος την περιέγραψε το 1817].

πάρκο (το) 1. μεγάλη έκταση γης σε γρασιδί, φυτά, δέντρα, μερικές φορές τεχνητές λίμνες ή ποταμιάκια, συνήθ. μέσα σε μεγάλες πόλεις, που προορίζεται για αναψυχή των κατοίκων: *όταν έχει λιακάδα, ο κόσμος ξεχύνεται στα -* (πβ. λ. κήπος)- ΦΡ. (α) **ζωολογικό πάρκο** βλ. λ. ζωολογικός (β) **πάρκο (ψυχαγωγίας | παιγνιδιών)** μεγάλη έκταση πρωτότυπα διαμορφωμένη με επιμυρωφωτικούς τρόπους (π.χ. ξενογίσεις στο διάστημα σε ειδικές αιθουσες προβολών) ή με συμμετοχή σε παιγνίδια παρόμοια με εκείνα του λούνα-παρκ (π.χ. τρενάκια μεγάλων ταχυτήτων, λαβύρινθος κ.λπ.): το *πάρκο της Ντίσνεϊ-λαντ είναι πολύ διασκεδαστικό για μικρά παιδιά* 2. μεγάλη έκταση γης, η οποία διατηρείται στη φυσική της κατάσταση ως χωρο τον φυτικό και ζωικό της κόσμο: το *εθνικό ~ της Κένυας* || *οικολογικό ~ 3.* κατασκευη από ξύλο ή άλλο υλικό σε τετράγωνο ή κυκλικό σχήμα, που περιβάλλεται από πλέγμα, μέσα στο οποίο αφήνει κανείς βρέφη, για να παίζουν, να κινούνται με ασφάλεια, να μάθουν να στέκονται κ.λπ. 4. **αιολικό πάρκο** βλ. λ. αιολικός. — (υποκ.) παρκάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. δάσος. [ETYM. < ιταλ. parco < μτγν. λατ. parricium, πθ. < μέσ. γερμ. *parruk «περιφραξη, περικλειστος χώρος»].

πάρκο -παράδεισος. Οι δύο λέξεις έχουν μακρινή σημασιολογική σχέση, καθώς ξεκινούν από τη σημ. «περιφραγμένος χώρος»: το πάρκο από ιταλ. parco, που ανάγεται στο όψιμο λατ. parricium και αυτό στο μέσ. γερμ. parruk «περιφραγμένος χώρος, περιφραγή» το αρχ. παράδεισος είναι δάνειο από την αρχ. περσική (πβ. αβεστ.

paigi-daëza = *περι-τοίχος) μέσω του ιραν. pardez «κήπος» (αρχική σημ. «π'ριφραγμένος χώρος με δέντρα»).

παρκοκρέβατο (το) *πάρκο* για μωρά το οποίο χρησιμοποιείται και για ύπ(Ο). **παρκομέτρο** (το) {παρκομέτρ-ου | -ων} το μηχανήμα με το οποίο προσδιορίζεται και ελέγχεται ο χρόνος στάθμισης των αυτοκινήτων σε δημόσιους δρόμους ή πλατείες: τοποθετείται συνήθ. στα πεζοδρόμια και λειτουργεί με κέρματα. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. parcomètre (νόθο συνθ.).]

πάρλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ακατάσχετη και ανούσια κατά κανόνα φλυαρία: *άρχισε πάλι την -φρ. πιάνω την πάρλα* αρχίζω να μιλώ (σε κάποιον) χωρίς σταματημό. [ETYM. <παρλάρω (βλ.λ.), υποχωρητ.].

παρλαπίπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) οι ανόητες κουβέντες, οι χαζομάρες: *άφησε τις -και σοβαρέμουν!* ΣΧΟΛΙΟ λ. αερολογίες. [ETYM. Πιθ. < γερμ. Parlerparrr «φλυαρία», με την επιδρ. του ουσ. *πάρλα*].

παρλαπίπας (ο) πρόσωπο που μιλά πολύ και λέει ανοησίες ΣΥΝ. φα-φωλάς. **παρλάρω** ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (λαϊκ.) μιλώ ακατάσχετα, φλυαρώ.

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. parlare «μιλώ, φλυαρώ» < μεσν. λατ. para-bolare < λατ. parabola < αρχ. παραβολή, στη μτγν. σημ. «παραβολή του Χριστού»].

παρλάτα (η) {δύσυχρ. παρλατών} σατιρικός - κωμικός μονόλογος ηθοποιού, συχνά με συνοδεία μουσικής, σε θεατρική παράσταση (κυρ. επιθεωρησιακής μορφής).

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. parlata «φλυαρία, πολυλογία» < parlare < μεσν. λατ. parabolare < parabola < αρχ. παραβολή (βλ.λ.).]

παρλιακός, -ή, -ό αυτός που λέει ανοησίες. [ETYM. < *πάρλα* + *παργι*. επίθημα -ιακός].

παρμεζάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κίτρινο σκληρό ιταλικό τυρί, που παρασκευάζεται από γάλα αγελάδας και χρησιμοποιείται συνήθ. τριμμένο στα ζυμαρικά: *τον αρέσει να τρώει τα μακαρόνια με τριμμένη -*. ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί. [ETYM. < γαλλ. parmesan, από το όνομα της ιταλ. πόλης Parma].

Παρμενίδης (ο) {-η κ. -ου} αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από την Ελέα της Κάτω Ιταλίας (β' μισό του 6ου αι. - α' μισό του 5ου αι. π.Χ.): ανέπτυξε σε ένα εκτενές ποίημα τη θεωρία περί του όντος και των φαινομένων.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν., εκτεταμ. τ. των όν. *Παρμένων* | *Παρμενίων*, < πρόθ. *παρ(α)-* + *μεν-* (< ρ. μένω)].

Παρμενίων (ο) {Παρμενίων-ος, -α} 1. στρατηγός του Μ. Αλεξάνδρου 2.

μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. Επίσης Παρμενιόνας. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., βλ. λ. *Παρμενίδης*].

παρμένιος, -η, -ο - παίρων

παρμπρίζ κ. **μπαμπρίζ** (το) {άκλ.} ελλην. *αλεξήνεμον, αλεξιανέ-μιον* η διαφανής επιφάνεια (από γυαλί) στο μπροστινό μέρος αυτοκινήτου (τζάμι) αλλά και μοτοσυκλέτας, βενζινοκλάτου κ.λπ., που προστατεύει από τον άνεμο. [ETYM. < γαλλ. pare-brise < pare- (< ρ. parer «καλύπτω, προφυλάσσω» < λατ. paro) + brise «άνεμος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < bise «ψυχρός βόρειος άνεμος», με την επιδρ. της λ. *gris* «γκριν»].

παρνασσικός, -ή, -ό [1894] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Παρνασσό · 2. αυτός που είναι οπαδός της ποιητικής σχολής του παρνασσισμού (βλ.λ.).

παρνασσισμός (ο) ΦΙΛΟΛ. ποιητικό ρεύμα που εμφανίστηκε στη Γαλλία κατά τη δεκαετία του 1860 και κυριάρχησε ως το τέλος του 19ου αι., αναζητούσε την ποιητική έμπνευση στον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό και επιδίωκε την αυστηρή τήρηση των στιχογραφικών κανόνων και την άψογη μορφική επεξεργασία του στίχου. — **παρνασσιστής** (ο), **παρνασσιστικός**, -ή, -ό.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. parnassisme. Ως προσδιοριστική ονομασία της φερώνυμης ποιητικής σχολής, η λ. *ανάγεται* στον τίτλο του γαλλ. περιοδικού *Le Parnasse contemporain* «ο σύγχρονος Παρνασσός» (1866), που ανθολογούσε ποιητές της εποχής].

Παρνασσός (ο) όρος της Α. Στερεάς Ελλάδας, που εκτείνεται στους νομούς Βοιωτίας, Φθιώτιδας και Φοκίδας.

[ETYM. < αρχ. *Παρνασσός*, αβεβ. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο. Ως προς τον προσδιορισμό της ετυμ., είναι αξιοσημείωτο ότι τα ανατολικά τοπωνύμια σε -sso | -ssa θεωρούνται λουβιακά, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι η ρίζα *parna-* «πίτι» είναι κοινή στη Χεττιτική και τη Λουβιακή. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το τοπωνύμιο πρέπει να είχε αρχικώς τη μορφή **Λαρνασσός* με ασιατ. πρόθεμα **Λα-*. Ομόρρ. *Πόρνης* (-ήθα), *Πάρνων*].

Πάρνηθα (η) το μεγαλύτερο σε ύψος και έκταση βουνό της Αττικής, στο Β. τμήμα της.

[ETYM. < αρχ. *Πάρνης*, -ήθος, τοπωνύμιο που παρουσιάζει πιθ. την ίδια ρίζα *parna-* του τοπωνυμίου *Παρνασσός* (βλ.λ.).]

παρντεσού (το) {άκλ.} το ελαφρό πανωφόρι. [ETYM.

< γαλλ. par-dessus «από πάνω»].

παρντόν (το) {άκλ.} (σπάν.) 1. συγγνώμη, με συγχωρείτε: ~, *μπορώ να περάσω*; 2. (σε ερώτηση, για να δείξουμε ότι δεν ακούσαμε ή δεν καταλάβαμε καλά): ~, *πώς είπατε*; || -! *Άκουσα καλά ή με γελούν τ' αφτιά μου*;

[ETYM. < γαλλ. pardon < ρ. pardonner «συγχωρώ» < μτγν. λατ. perdonare «προσφέρει μετά χάρις» < λατ. πρόθεμα *per-* (επιτατ.) + *donare* «δίνω»].

Πάρνων (ο) {Πάρνων-ος, -α} οροσειρά της ΝΑ. Πελοποννήσου, η οποία διαγράφει μέχρι το μέσον της περίπου τα όρια των νομών Αρκαδίας και Λακωνίας και της οποίας η νοτιότερη προέκταση φθάνει ως το ακρατήριο Μαλέας. Επίσης Πάρνωνας. [ETYM. < αρχ. *Πάρνων*, τοπωνύμιο που παρουσιάζει πιθ. την ίδια ρίζα *parna-* του τοπωνυμίου *Παρνασσός* (βλ.λ.).]

παροδικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που δεν διαρκεί, που περνά γρήγορα: ~ *μόνιμο* | *κρίση* | *ίωση* | *συννεφιά* ΣΥΝ. πρόσκαιρος, προσωρινός ΑΝΤ. μόνιμος. — **παροδικ-ά** {-ός επίρρ., παροδικότητα (η) [1892].

παρόδιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί κοντά σε δρόμο.

παροδίτης (ο) [αρχ.] {παροδιτών} (λόγ.) αυτός που περνά από κάποιον δρόμο, ο διαβάτης, ο οδοιπόρος.

παροδοντίδια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία φλεγμονή των ιστών που στριβίζουν κάθε δόντι. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. *parodontias*].

παρόδος (η) [αρχ.] {παρόδ-ου | -ων, -ους} 1. ο μικρότερος και δευτερεύων δρόμος που οδηγεί σε άλλον μεγαλύτερο: *το σπίτι του ήταν σε μια - της *Παροόδου Κηφισίας**: φρ. εν *παρόδω* βλ. λ. *ειρήσθω εν πάροδο* · 2. το πέρας/η, η παρέλευση: η ~ *τού χρόνου* || *μετά την - ενός έτους* | *μιας περιόδου* · 3. καθεμιά από τις δύο πλάγιες εισόδους στην ορχήστρα του αρχαίου θεάτρου 4. (συνεκδ.) το πρώτο χορικό που ψάλλεται από τον χορό του αρχαίου δράματος κατά την είσοδο του στην ορχήστρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

παροικία (η) {μτγν.} {παροικιών} το σύνολο και η οργάνωση (η κοινότητα) των ομοεθνών που κατοικούν σε ξένη πόλη ή χώρα: *ελληνική - της Αυστραλίας* | *της Αμερικής*.

παροικιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παροικία ή τους πάροικους: ο ~ *ελληνομάζος*.

παροικίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {παροικισ-α, -θηκα, -μένος} εγκαθιστώ πάροικους, ιδρύω παροικία: πβ. λ. *αποικίζω, εποίκίζω*.

πάροικος (ο) [αρχ.] {παροίκ-ου | -ων, -ους} 1. αυτός που κατοικεί κοντά σε κάποιον ΣΥΝ. γείτονας · 2. αυτός που κατοικεί σε ξένη χώρα και δεν έχει πολιτικά δικαιώματα.

παροίκος ρ. αμετβ. [αρχ.] {παροικεί-ς...} εύχρ. κυρ. στη μτχ. ενεστ. παροικόν, -ούσα, -ούν} είμαι πάροικος: φρ. *Οι παροικούντες της Ιερουσαλήμ* (Κ.Δ. Λουκ. 24, 18: *σύ μόνος παροικείς Ιερουσαλήμ και οικ ενως τα γενόμενα...*) για πρόσωπα τα οποία βρίσκονται στο κέντρο των εξελίξεων και γνωρίζουν από προσωπική αντίληψη τα γεγονότα: ~ *γνωρίζουν καλά τι συνέβη με την υποτυπική παρέμβαση*. — παροίκηση (η) [αρχ.].

παροιμία (η) {παροιμιών} 1. σύντομο λαϊκό απόφθεγμα (έμμετρο ή πεζό), που εκφράζει αλληγορικά ή σκωπτικά μια αλήθεια, που αποτελεί προϊόν μακρόχρονης πείρας και λέγεται για να παραδειγματίσει, να διδάξει ή για να σχολιάσει μια κατάσταση: ο *γιος ακολούθησε το επάγγελμα του πατέρα του-βλέπεις, «το μίλο κάτω από τη μηλιά θα πέσει»* || όσο λιγότερο θα συζητήσουμε, τόσο καλύτερα-«όπου λαλούν πολλοί κοκόροι, αρχει να ζημερώσει» 2. **Παροιμία** (αι) βιβλίο της Π.Δ., που περιλαμβάνει κυρ. συλλογές παροιμιών του Σο-λομόντος κ.ά. — **παροιμιακός**, -ή, -ό [μτγν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό*. [ETYM. αρχ. < *παρ(α)-* + *ομία* < *οίμη* «άσμα, ποίημα, ποιητικός λόγος» (για το οποίο βλ. λ. *προοίμιο*), ο Ησυχίος καταγράφει τις «γλωσσές»: «*παροιμία- παρανέσεις, νουθεσία ηθών εχουσαι και παθών επανόρθωσις*» και «*παροιμία- βιοφελής λόγος παρά τήν όδον λεγόμενος, οίον παρόδια, οίμος γαρ ή οδός*» (όπου συνδέει τη λ. *παρετυ-μολογία* με τη λ. *οίμ* ως «οδός»). Το βιβλίο *Παροιμία* της Π.Δ. ονομάστηκε έτσι ως απόδ. του εβρ. τίτλου *Mishle* (είδα σημ.). Στην Κ.Δ. η λ. απαντά ελάχιστα φορές και έχει τη σημ. «παραβολή (του Χριστού)» (Ιωάνν. 16, 25: *ταύτα εν παροιμίαις λελάληκα υμίν*)].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. παροιμία έχει ετυμολογηθεί από τις λ. *παρά* + *οίμος* «οδός», από τα ρητά που γράφονταν πάνω στους οδοδείκτες (*Ερμάι*: στήλες με κεφαλή Ερμού, που δήλωναν τις αποστάσεις ή την κατεύθυνση) στην αρχαία Αττική, για να διαβάζονται από τους οδοιπόρους, ο *λεξιλογόγραφος* Ησυχίος (5ος αι. μ.Χ.) παραδίδει: «*παροιμία- βιοφελής λόγος παρά τήν όδον λεγόμενος, οίον παρόδια, οίμος γαρ ή οδός*». Η σύγχρονη επιστημονική ετυμολογία παράγει τη λ. *παροιμία* από *παρά* + *οίμη* «τραγουδι, ποίημα, ποιητική απαγγελία», συνδέοντας την με τη λ. προοίμιο (από τη φράση «*προ οίμης*» ή «*προ οίμου*»), που σημαίνει αρχικά «αυτό που βρίσκεται προ του κυρίου ποιήματος, το πρελούδιο». Πιθανόν η ίδια η λ. *οίμη* η να παρήχθη (στο λεξιλόγιο των οιδών) από το *οίμος*, ξεκινώντας από φράσεις όπως «*οίμος αοιδής*», «*λύρης οίμος*», «*επέ-ων οίμος*» κ.τ.ό.

παροιμιόγραφος (ο/η) [μτγν.] 1. αυτός που γράφει, συλλέγει ή και ερμηνεύει παροιμίες 2. **παροιμιόγραφοι** (οι) συλλογείς, σχολιαστές και ερμηνευτές παροιμιών, οι οποίες μας παραδόθηκαν σε κείμενα της ελληνικής, κυρ. κλασικής, λογοτεχνίας.

παροιμιόμοθος (ο) {παροιμιόμθ-ου | -ων, -ους} αλληγορική παροιμία που προέρχεται από μύθο ή αληθινό περιστατικό το οποίο και περιλαμβάνεται μέσα στην παροιμία: π.χ. *ρότησαν την καμήλα τι της αρέσει, ανήφορος ή ο κατήφορος* κι εκείνη απάντησε «*καλά, ίσως δρόμος δεν υπάρχει*».

παροιμιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {παροιμιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που λέγεται σαν παροιμία: ~ *φράση* 2. (συνεκδ.) αυτός που είναι γνωστός και ξεκουστός σε όλους: ~ *ανδρεία* | *αρετή* | *κακία* ΣΥΝ. παρηνύμιος 3. (μτφ.) ανυπολόγιστος, μυθώδης: ~ *πλούτος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

παρ' ολίγο επίρρ. → παραλίγο

παρόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κουβέντα, τα λόγια που λέει κάποιος (συνήθ. κακός). ανόητος ή χωρίς αξία λόγος: άσε τις ~, να μιλήσουμε σοβαρά! [ΕΤΥΜ. < ιταλ. parola «λέξη, λόγος», βλ. κ. *πάρλα*].

παρόλο κ. **παρ' όλο**(ν) συνδ. (+που) εισάγει εναντίωση: *παρόλο που διαφωνώ, θα δεχθώ τις προτάσεις σας*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. malgré tout].

παρομοιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρομοίασ-α, -τηκα} παραβάλλω (κάποιον/κάτι) με όμοιο του, κάνω παρομοίωση: *για τη γενναιότητα του τον παρομοίασαν με λιοντάρι*. Επίσης (λόγ.-σπάν.) παρομοιώνω [μτγν.]. — παρομοιαστικός, -ή, -ό.

παρόμοιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που είναι σχεδόν όμοιος με (κάποιον/κάτι): ~ *αντιλήψεις έχει και ο πατέρας της* || με ~ *περίπτωση συνέβη και σε μένα* ΣΥΝ. παρεμφερής, παραπλήσιος. — παρόμοια | παρομοίως (βλ.λ.) [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμοιος*.

παρομοίωση επίρρ. [μτγν.] **1.** με τον ίδιο τρόπο: *ενεργώ ~ 2.* (ως απάντηση σε ευχή) το ίδιο και για σένα, για σας: *-Καλό απόγευμα! —!* | *-Καλή ζεκούραση! —!*

παρομοίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεις} σχήμα λόγου, με το οποίο συγκρίνεται ή παραβάλλεται κάποιος/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο πολύ γνωστό για συγκεκριμένη ιδιότητα του, τη/οποία εμφανίζει και ο συγκρινόμενος και που εκφέρεται συνήθ. με το μόριο «σαν», λ.χ. *πετάει σαν πουλί* | *αργός σαν χελώνα* | *άσπρος σαν το γάλα*, αλλά και με το «όπως», το «καθώς», το «όμοιος με» κ.ά.

παρόν (το) {παρόντος | χωρ. πληθ.} το τμήμα του χρόνου κατά το οποίο υπάρχουμε, ομιλούμε ή ενεργούμε, κατ' αντιδιαστολή προς το παρελθόν και το μέλλον ΣΥΝ. τώρα ΦΡ. (α) *προς το παρόν* για την ώρα: ~ *δεν υπάρχουν νεότερες εξελίξεις* ΣΥΝ. προσωρινά (β) *επί του παρόντος* σε ό,τι αφορά στον χρόνο που διανύουμε: ~ *δεν έχω να προσθέσω τίποτα* (γ) *τού παρόντος* που αφορά στο παρόν, σε αυτή τη στιγμή: *αυτό το θέμα δεν είναι ~ θα το συζητήσουμε μίαν άλλη στιγμή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρελθόν*.

[ΕΤΥΜ-Ουσιαστικοπ. ουδ. τής αρχ. μτχ. *παρόν* (βλ.λ.). Μετάφρ. δάνειο αποτελούν οι φρ. *τού παρόντος* (< γαλλ. de présent), *προς το παρόν* (< γαλλ. pour le présent), *επί του παρόντος* (< γαλλ. quant à présent)].

παρόνομα (το) [1833] {παρονόμ-ατος | -ατα, -άτων} το επώνυμο.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. του λατ. cognomen].

παρονομάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {παρονομάσ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ονομάζω (κάποιον/κάτι), αλλοιώνοντας (ελαφρά) το όνομα του **2.** βγάζω παρατσούκλι σε (κάποιον).

παρονομασία (η) [μτγν./] {παρονομασιών} σχήμα λόγου που δημιουργείται από την παράθεση ομόηχων, συνήθ. συγγενών ετυμολογικά, λέξεων.

παρονομαστής (ο) [1769] ΜΑΘ. **1.** ο ένας από τους δύο όρους του κλάσματος, που γράφεται κάτω από την κλασματική γραμμή (στα αριθμητικά κλάσματα δηλώνει σε πόσα μέρη διαιρέθηκε η ακεραία μονάδα, για να σχηματιστεί το κλάσμα), λ.χ. *στο κλάσμα 5/2, το 2 είναι ο ~* ΦΡ. *στον ίδιο παρονομαστή* στην ίδια κατάσταση: *μετά από τόσο κόπο καταλήξαμε πάλι ~!* **2.** (α) *απλοιοφή παρονομαστών* βλ. λ. *απλοιοφή* (β) *κοινός παρονομαστής* (i) ΜΑΘ. για δύο ή περισσότερα κλάσματα που έχουν τον ίδιο παρονομαστή (ii) (μτφ.) το κοινό στοιχείο (προσώπων, πραγμάτων, καταστάσεων): *«πρόκειται για τρεις διαφορετικές κοινωνίες που έχουν όμως ως ~ την προσδοκία για αποκατάσταση της κοινωνικής συνοχής»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρωνυχία*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. dénominateur].

παρονομαστής ή **παρωνομαστής**: Το σωστό είναι παρ-ονομαστής από το ρ. παρ-ονομάζω. Το παρωνομαστής προήλθε από ετυμολογική επίδραση συνθέτων της πρόθεσης *παρά* μπροστά από σύμφωνο (πβ. *παρ-νομάω, παρ-νοώ, παρ-νομος, παρά-νομος* κ.λ.π.).

παροντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το παρόν (κατ' αντιδιαστολή προς τον μελλοντικό και τον παρελθοντικό) ΣΥΝ. τωρινός **2.** ΓΛΩΣΣ. **παροντικοίχρόνοι** ο ενεστώτας και ο παρακειμενός. Παρόξυνση (η) [1766] {-ης κ. -ύνσεις | -ύνσεις, -ύνσεων} ο εξερεθισμός, η έξαψη. — παροξυντικός, -ή, -ό [αρχ.].

παροξύνω ρ. μετβ. {παροξύν-να, -θηκα, -μένος} **1.** ερεθίζω, εξάπτω **2.** ΓΛΩΣΣ. τονίζω με οξεία την παραλήγουσα λέξεως, λ.χ. *παροιμία, ελέγχο*. [ΕΤΥΜ αρλ. < παρ(α)- + οξύνω < οξύς. Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

παροξυνμός (ο) [αρχ.] **1.** απότομη και σύντομη εκδήλωση συναισθήματος ή πράξης σε πολύ έντονο βαθμό: ~ *γέλιο* | *βίαις* **2.** ΙΑΤΡ. (α) νευρική κρίση μικρής διάρκειας, που επέρχεται και τελειώνει απότομα και χαρακτηρίζεται από ακούσιες κινήσεις και συμπτώματα ανάλογα με την αιτία (σπασμοί, βήχας κ.λ.π.) (β) η περίοδος μιας νόσου ή πόνου, στην οποία τα συμπτώματα φθάνουν στη μέγιστη ένταση τους.

παροξύντος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λέξη) που τονίζεται στην παραλήγουσα **2.** (στίχος) του οποίου η τελευταία λέξη τονίζεται στην παραλήγουσα.

παροπλίω ρ. μετβ. [μτγν.] {παροπλίω-α, -τηκα, -μένος} **1.** θέτω σε κατάσταση παραπλοισμού (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αφαιρώ από (κάποιον) αρμοδιότητες, τον περιορίζω σε καθήκοντα κατώτερα της θέσης ή των ικανοτήτων του: η νέα κυβέρνηση *παροπλίσε αρκετούς ικανούς διευθυντές οργανισμών*.

παροπλισμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) η κατάσταση του πλοίου, κατά την οποία του έχουν αφαιρεθεί τα αναγκαία για τον πλου συστήματα

και εξαρτήματα και μένει ακυροβολημένο, συντηρούμενο στοιχειωδώς από ελάχιστο πλήρωμα: ο ~ *τού θωρηκτού «Αβέρωφ»* ΣΥΝ. δέσιμο (β) η διακοπή της χρήσης (πράγματος) για τον σκοπό που προορίζεται ή/και η απόσυρση του: ~ *αυτοκινήτου* | *πλατφόρμας στη θάλασσα* | *θεωρακισμένου άρματος 2.* (μτφ.-για πρόσ.) η απογύμνωση από αρμοδιότητες, ο περιορισμός της δικαιοδοσίας (κάποιου): *μετά την αλλαγή διοικήσεως θεωρείται βέβαιος ο ~ του ή* η *αντικατάσταση του ΣΥΝ. αποδυνάμωση, περιθωριοποίηση. Επίσης παρόπλιση (η).*

παροράμα (το) {παροράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** λάθος που συμβαίνει από αβλεψία στη δακτυλογράφηση ή στο τυπογραφείο: *διόρθωση παροράματων* ΣΥΝ. αβλέπτημα **2. παροράματα** (τα) το σύνολο των τυπογραφικών σφαλμάτων τυπωμένου βιβλίου, που τίθεται στο τέλος του βιβλίου σε ξεχωριστό πίνακα, ώστε να τα λάβει υπ' όψιν του ο αναγνώστης. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *παροράω* «παραβλέπω» < παρ(α)- + οράω].

παροργίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {παροργίω-α, -τηκα, -μένος} οργίζω (κάποιον) σε μεγάλο βαθμό ΣΥΝ. εξοργίζω. — **παροργισμός** (ο) [μτγν.] κ. παοργίωση (η).

παρόρμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ακατανίκητη, αιφνίδια και συνήθ. υποσυνείδητη τάση προς την εκτέλεση πράξης χωρίς αναστολές ή αντιστάσεις ικανές να τη λάβει υπ' όψιν του ο ισχυρή | *ζαρκική* | *στιγμιαία* - || *δεν ήταν μια υπολογισμένη πράξη, όσο ~ τής στιγμής* || *ποιητική* || *παορμητικός*, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει χαρακτήρα παρόρμησης (προτροπής), που εκδηλώνεται ή προκύπτει ως παρόρμηση: ~ *εκδηλώσεις ενθουσιασμού 2.* (για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει, εξωτερικεύει τις παορμητικές του: ο αυθόρμητος και εκδηλώσις, σε αντίθεση με τον συγκρατημένο, αυτόν που λειτουργεί περισσότερο με τη λογική, παρά με το συναίσθημα: ~ *τύπος* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. ενθουσιώδης. — **παορμητικ-ά** | -ώς [μεσν.] επίρρ., **παορμητικότητα** (η).

παορμητισμός (ο) **1.** η τάση να ενεργεί κανείς υπό την επίδραση της ψυχικής του διάθεσης, να εκδηλώνει αμέσως τα συναίσθηματα, τις επιθυμίες του κ.λ.π. **2.** (κακός.) η επιπόλαιη και βιαστική λήψη αποφάσεων υπό την επίδραση επιθυμιών, ενθουσιασμού κ.λ.π.: ο - *των νέων πολλές φορές τους παρασύρει σε λανθασμένες επιλογές*. **παορορώ** ρ. μετβ. {παοροράς...} (αρχαιοπρ.) **1.** αφήνω κάτι να περάσει χωρίς να του δώσω ιδιαίτερη προσοχή ή προσοιοιμία πως δεν το βλέπω ΣΥΝ. παραβλέπω, (λόγ.) αντιπαρέρχομαι, (καθήμε.) κάνω τα στραβά μάτια **2.** αντιμετωπίζω χωρίς ενδιαφέρον, αδιάφορα **3.** υποτιμώ τη σημασία πράγματος ΣΥΝ. περιφρονώ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *παορορώ* (-άω) < παρ(α)- + οράω (βλ.λ.).

πάρος (η) **1.** νησί των Κυκλάδων Δ. τής Νάξου **2.** η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Παοοικία*. — **Παοοινός** κ. (λόγ.) **Πάοιος** [αρχ.] (ο), Παοιανή κ. (λόγ.) Πάοια κ. **Παοία** (η), παοιανός, -ή, -ό κ. (λόγ.) πάοιος, -ια, -ο [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ΕΤΥΜ. αρχ., ανγν. ετύμου].

παρότι συνδ. (γράφεται συχνά κ. *παρ'ότι*) (λόγ.) εισάγει εναντιωματικές προτάσεις: *παρόλο που, αν και: απέντις, ~ είχε κάνει συστηματική προσπάθεια* ΣΥΝ. μολοντί.

παρότρυνση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύνσεις | -ύνσεις, -ύνσεων} η ενθάρρυνση (κάποιου) να ενεργήσει κατά συγκεκριμένο τρόπο: *ασχολήθηκε με το θέατρο με ~ των δικών του* || ~ *για δράση* ΣΥΝ. παραινέση, ενθάρρυνση. — παοτρυντικός, -ή, -ό [μεσν.], **παοτρυντικ-ά** | -ώς επίρρ.

παοτρύνω ρ. μετβ. {παοτρύν-α, -θηκα} ιωθώ, ενθαρρύνω (κάποιον), ώστε να προβεί σε συγκεκριμένη ενέργεια: *στα κείμενα του παοτρυνε τους υπόδουλους να ζεσηκωθούν* || *παοτρυνε τους αθλητές του να συνεχίσουν την προσπάθεια* ΣΥΝ. παραινέω, προτρέπω, ενθαρρύνω ΑΝΤ. αποθαρρύνω.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < παρ(α)- + ότρύνω «ενθαρρύνω, παραινέω» < *ότρυν-ν-τρω (με ενεστωτικό ένθημα -ν-) < *ό- προθεμ. + θ. *τρυν- | *τρυν- < Hν/τ, συνεσταλμ. βαθμ. του ΙΕ. *twer- «ωθώ, προτρέπω», πβ. σασκρ. tvārate «επείγομαι, βιάζομαι», αρχ. γερμ. dweran «γυρίζω ορμητικά, ζαρκινά» κ.ά. Βλ. κ. ότρ-ηρός].

Παοουσία (η) {παοουσίας} **1.** το να παρίσταται (κάποιος) σε ένα μέρος, το να είναι παρόν: η ~ *τους στα εγκαίνια σχολιαστική ιδιαίτερα* η *ενοήλησε* | *πέρασε απαρατήρητη* | *υπήρξε διακριτική* | *ήταν επιβεβλημένη* || *κάνω αισθητή την ~ μου* || *μαζική* | *τιμητική* ~ || η ~ *εγυρητριών δυνάμεων σε μια χώρα* || *αυτή τη βδομάδα είχε περισσότερες απουσίες παρά παοουσίες* || ο *Πρόεδρος τής Δημοκρατίας τίμησε με την ~ του την εκδήλωση*. ΦΡ. (α) **παοουσία** (**κάποιου**) (παοουσία) ενώ (κάποιος) είναι παρόν: ~ *τού προθπουργού και άλλων επισήμων έγινε λαμπρή στρατιωτική παρέλαση* (β) **παίνω παοουσίες** καταγράφω σε ονομαστικό κατάλογο ποιος είναι παρόν: ο *καθηγητής πήρε παοουσίες πριν από την έναρξη του μαθηματος* ΣΥΝ. εμφάνιση ΑΝΤ. απουσία **2.** η εμφάνιση (κάποιου) υπό την (επαγγελματική, επισημονική κ.ά.) ιδιότητα του σε χώρους ή εκδηλώσεις που σχετίζονται με αυτήν: ως *πολιτικός αναλυτής έχει συνεχή ~ στα δελτία ειδήσεων* || *είναι διακεκριμένος φυσικός με τακτική* - σε *επιστημονικά συνέδρια και ειδικά περιοδικά 3.* (συνεκδ.) ο άνθρωπος (που παρίσταται, βρίσκεται κάπου): *γοητευτική* | *γλυκιά* | *αιθέρια* | *ανάλαφρη* ~ || *τον συνοδεύουν πάντα εντυπωσιακάς ~ 4. Δευτέρα Παοουσία* (η) ΘΕΟΛ. η δεύτερη ένδοξη έλευση του Χριστού στο Γη κατά τη συντέλεια των αιώνων, για να κρίνει τους ανθρώπους (ζώντες και νεκρούς) (β) (μτφ.) στο πολύ μακρινό μέλλον, στον καιώνα των άπαντων: *Πότε θα πληρωθούμε; Τη ~;* **5.** (καταχρ.) η ύπαρξη (προσώπου ή πράγματος), το να υπάρχει (κάποιος/κάτι): η ~ *ιγνοστοιχούσας του δείγμα* || η ~ *λιτών στην περιοχή, αποθάρρυνε τους τουρίστες από το να την επισκεφθούν*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, παρόνυμα*.

[ETYM₁ αρχ. < *πάρεμι* «είμαι παρών» (< *παρ(α)-* + *εμί*), βλ. κ. *ουσία*].
 παρουσιάζω ρ. μετβ. (παρουσίασα, -ηκα, -μένος) 1. επιδεικνύω, εμφανίζω σε άλλον (κάτι): ~ σε κάποιον την *ταυτότητα* | *επιταγή* | *συνεργασιακή* | *τα συμβόλαια* 2. ΣΤΡΑΤ. (κατά την απόδοση τιμών) (α) στέκομαι προσοχή κρατώντας ανακτόρυφα το όπλο με το αριστερό χέρι και έχοντας τη δεξιά παλάμη ανοικτή και κάβευα τοποθετημένη στο κοντάκι: *οι στρατιώτες του Ουγγάρματος παρουσίασαν όπλα* (β) (ει-δικτό. ο τ. *παρουσιάστε*) ως παράγγελα για την εκτέλεση της παραπάνω κίνησης: ο *αξιωματικός φώναζε*: ~, *αριμ* (γ) *παρουσιάστε* (το) ο τρόπος αποδόσεως τιμών με τον παραπάνω τρόπο: *δεν εκτελεί σωστά το - 3.* (μτφ.) για κάτι που γίνεται εμφανές σε δεδομένη στιγμή ή κατά την εξέλιξη μιας κατάστασης: η *εξέγερση λύσεων παρουσιάζει δυσκολίες* || η *υπόθεση παρουσιάζει ενδιαφέρον* || ο *προϋπολογισμός παρουσιάζει έλλειμμα* || οι *δείκτες τιμών παρουσιάζουν ανοδική τάση* || η *κατάσταση των παρουσιάζει επιδείνωση* || οι *τιμές των ακινητών παρουσιάζουν αυξητική τάση* || (για σύμπτωση | ασθένεια) ~ *αλλεργία* | *υψηλό πυρετό* ΣΥΝ. εμφανίζω 4. προβάλω προς τα έξω συγκεκριμένη εικόνα, κάνω συγκεκριμένη εκτίμηση για (κάποιον/κάτι): *τον είχαν παρουσιάσει για χαλό, αλλά είναι τετραπέρατος* || *τα πράγματά δεν είναι έτσι όπως θέλουν να τα παρουσιάσουν* || *δεν μπορεί να είναι τόσο κακός, όσο τον παρουσιάζουν* 5. παρέχω (για κάποιον/κάτι) τις απαραίτητες κατατοπιστικές πληροφορίες, ώστε να τον γνωρίσουν οι άλλοι: *τον παρουσίασε στους φίλους του* | *στο ακροατήριο* | *στον προϊστάμενο του* | *παρουσίασε το νέο βιβλίο του* | *παρουσίασε τη φίλη του στους γονείς του* 6. γνωστοποιώ το περιεχόμενο κάποιου προγράμματος, εκθέτουμε στους άλλους όλα εκείνα τα στοιχεία που βοηθούν στο να γίνει πλήρως κατανοητό, να διασαφηνηθούν όλες οι πτυχές του: ~ *μια πρόταση* | *ένα θέμα* | *τον φάκελο μιας υποηγήσεως* 7. εκθέτω (έργα μου): ~ *τα έργα μου στην Εθνική Πινακοθήκη* 8. (για καλλιτεχνικό έργο, πρόγραμμα κ.λπ.) ανεβάζω στη σκηνή ή τον θίασο κ.λπ.: ~ *τις ειδήσεις των 20.00* || ~ *μεταμεσονύχτια εκπομπή* ΣΥΝ. εκφωνώ (μεσοπαθ. *παρουσιάζομαι*) 10. εμφανίζομαι μπροστά σε κάποιον (συνήθ. ιεραρχικός ανώτερο): ~ *στον διοικητή* || *ειδοποιήθηκε ζαφνικά να παρουσιαστεί για δουλειά τη Δευτέρα* 11. (για στρατεύσιμο) πηγαίνω στον στρατό, εμφανίζομαι σε στρατιωτ. μονάδα νεοσύλλεκτων (καθήμε) πηγαίνω φαντάρος: *πού παρουσιάζεται ο γιος σου*; 12. εμφανίζομαι ανταποκρινόμενος σε έκκληση ή αίτηση, δίνω το «παρών»: *παρουσιάστηκαν πολλοί εθελοντές* 13. φαινόμενα, εμφανίζομαι, γίνομαι ορατός, αντιληπτός: *παρουσιάστηκαν κρούσματα χολέρας* || *μπροστά του παρουσιάστηκε μια μαγευτική θέα* | *ένα δράμα* | *μια τρομακτική μορφή* | *ένας νέος άνδρας* || *αν παρουσιαστεί η κατάλληλη ευκαιρία, δεν θα την αφήσω να πάει χαμένη* ΣΥΝ. φαινόμενα 14. προκύπτω (συνήθ. ζωφνικά): *δεν παρουσιάστηκε ακόμα η ανάγκη λήψεως εκτάκτων μέτρων* || *τελευταία στιγμή παρουσιάστηκε διαφωνία των διοργανωτών* ΣΥΝ. (λόγ.) αναφύομαι, ανακύπτω. [ETYM₂ μετρ. - αρχική του. «είμαι παρών», < αρχ. *παρουσία*. Οι σύγχρονες σημ. (ενεργ. και μεσοπαθ.) αποτελούν απόδ. του γαλλ. (se) *présenter*, όπως καταδεικνύεται και από διάφορες φρ.: *παρουσιάζω το βιβλίο μου* | *τις ειδήσεις* (< γαλλ. *présenter mon livre* | *le journal*), *δεν παρουσιάζω συμπτώματα* | *δυσκολίες* (< γαλλ. *ne pas présenter des symptômes* | *difficultés*), *παρουσιάζω όπλα* (< γαλλ. *présenter des armes*), *παρουσιάζομαι στον διευθυντή* (< γαλλ. *se présenter au directeur*), *αν παρουσιαστεί ευκαιρία* (< γαλλ. *si l'occasion se présente*) κ.ά.].
 παρουσίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η επίδειξη, η εμφάνιση (προσώπου ή πράγματος) μπροστά σε κάποιον: η ~ *των απαραίτητων εγγράφων* | αποδείξεων ΣΥΝ. προσκόμιση 2. η προβολή (προς τα έξω) κατά συγκεκριμένο τρόπο: η ~ *του ως μεγάλου ταλέντου από τους διαφημιστές δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα* 3. οι συστάσεις, κατατοπιστικές πληροφορίες που δίδονται για πρόσωπο σε προφορική ανακοίνωση, βιβλίο ή στον Τύπο: η ~ *του ομιλητή από τον συντονιστή της συζήτησης* || η ~ *του νέου υπαλλήλου στους συνεργάτες του* || *εκτενής* | *διεξοδική* | *σύντομη* | *ολιγόλογη* ~ 4. η εκφώνηση ραδιοφωνικής εκπομπής, η εμφάνιση (κάποιου) ως παρουσιαστή σε τηλεοπτική εκπομπή: η ~ *του νυχτερινού δελτίου ειδήσεων* | *ενός νυχταγγοτικού προγράμματος* 5. η επίσημη εκδήλωση στην οποία παρουσιάζεται στο κοινό (κάτι): ~ *βιβλίου* || *νέου δίσκου*. [ETYM₃ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *présentation*]. **παρουσίασιμος**, -η, -ο [1889] αυτός που μπορεί να είναι κατάλληλος ή επιτρεπτός να παρουσιαστεί σε άλλους (δημοσίως, λόγω της καλής του εμφάνισης) ΣΥΝ. εμφανίσιμος. **παρουσιαστής** (ο) [1840]. **παρουσιάστρια** (η) {παρουσιαστριών} πρόσωπο που παρουσιάζει (τηλεοπτική, ραδιοφωνική εκπομπή, νυχταγγοτικό πρόγραμμα σε κέντρο διασκεδάσεως κ.λπ.) στο κοινό: ~ *του κεντρικού δελτίου ειδήσεων* | *ενός τηλεοπτικού σταθμού*. [ETYM₄ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *présentateur*]. **παρουσιαστικό** (το) [1897] η συνολική εικόνα που δίνει κάποιος στους άλλους, η εξωτερική του εμφάνιση (ειδικότ.) η φυσιογνωμία: *οραίο* | *περήφανο* | *ευγενικό* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευπρόσωπος*. **παροχάς** (ο) {παροχ-είς, -έων} αυτός που παρέχει (κάτι): ~ *τηλεφωνικών* | *διαδικτυακών* | *χρηματοπιστηριακών υπηρεσιών*. [ETYM₅ < μετρ. *παροχός* < αρχ. *παροχή*]. **παροχέτευση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. (α) η αλληγή με τεχνικά μέσα της ροής (π.χ. υδάτων), ώστε να διοχετευθεί

από κεντρικό αγωγό προς άλλον: ~ *οχετό* | *αυλακιού* | *χειμάρρον* | *ποταμιού* (β) (για την οδική κυκλοφορία) η διοχέτευση οχημάτων από κεντρική οδική αρτηρία σε άλλη: σε *άλλη*: σε *ώρες αιχμής είναι αναγκαία* η ~ της *κυκλοφορίας* σε *δρόμους παράλληλους με τον κεντρικό* 2. ΙΑΤΡ. θεραπευτική διαδικασία απομάκρυνσης από το σώμα ή αλλαγής ροής προς άλλο όργανο παθολογικών ή φυσιολογικών υγρών που παράγονται σε μεγάλες ποσότητες 3. το σύνολο των αγωγών ή των καλωδίων δικτύου | αγωγού, μέσω των οποίων γίνεται η μεταφορά (ρεύματος, νερού, φωταερίου, φυσικού αερίου) από τον αγωγό ή τη γραμμή διανομής στον μετρητή του καταναλωτή. **παροχεταιτικός**, -ή, -ό [μετρ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την παροχέτευση: ~ *διαδικασία* 2. αυτός μέσω του οποίου γίνεται η παροχέτευση, που είναι κατάλληλος γι' αυτήν: ~ *σύστημα αγωγών*. — **παροχεταιτικά** επίρρ. **παροχέτευο** ρ. μετβ. {παροχέτευ-σα, -θηκα, -μένος} 1. (α) αλλάζω με τεχνικά μέσα τη ροή (π.χ. υδάτων), ώστε να διοχετευθεί από κεντρικό αγωγό σε άλλον: ~ *τα νερά ποταμού σε κανάλι* (β) (για την οδική κυκλοφορία) διοχετεύω οχήματα από κεντρική οδική αρτηρία σε άλλη: *λόγω της κίνησης στον κεντρικό δρόμο, οι τροχονόμοι παροχέτευαν την κυκλοφορία στους κοντινούς μικρούς δρόμους* 2. ΙΑΤΡ. απομακρύνω για θεραπευτικούς λόγους από το σώμα ή αλλάζω τη ροή προς άλλο όργανο παθολογικών ή φυσιολογικών υγρών που παράγονται σε μεγάλες ποσότητες 3. μεταφέρω ηλεκτρικό ρεύμα από το πλησιέστερο κέντρο διανομής σε σύστημα αγωγών εσωτερικής εγκατάστασης. [ETYM₆ αρχ. < *παρ(α)-* + *-οχετεύω* < *οχετός*]. **παροχή** (η) 1. (α) η χορήγηση, το να δίνει κανείς (κάτι): *αίτηση για την ~ ηλεκτρικού ρεύματος σε μια περιοχή* || ~ *γκασιού* | *πετρελαίου* | *νερού* | *φυσικού αερίου* || η ~ *γνώσεων μέσω της διδασκαλίας* || *τομέας παροχής υπηρεσιών* || ~ *επιχορήγηση* | *υπηρεσιών ασφαλείας* | *βοηθείας* ΣΥΝ. προσφορά (β) ΝΟΜ. η συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) του οφειλέτη η οποία συνιστά εκ πλήρωσης της υποχρέωσης του απέναντι στον δανειστή 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε παρέχεται: *οικονομικές* | *κοινωνικές* ~ (προς όφελος των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων) 3. η σύνδεση της εσωτερικής εγκατάστασης κτηρίου με το δίκτυο διανομής: μετά την *προσωρινή διακοπή λόγω έργων της Ε.Υ.Δ.Α.Π. αποκαταστάθηκε η - νερού* 4. ΦΥΣ. η ποσότητα (νερού ή αερίου) που διοχετεύεται ανά δευτερόλεπτο μέσα από μια διάταξη: *αύξηση της ~* || ~ *ποταμιού* (συνήθ. τα κυβικά μέτρα νερού που ανά δευτερόλεπτο διέρχονται από σημείο του ποταμιού). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ETYM₇ αρχ. < *παρ(α)-*]. **παροχός**, -α, -ο αυτός που βρίσκεται, αναπτύσσεται ή διαμένει κοντά σε όχημα (ποταμιού ή λίμνης): ~ *έκταξη* | *φυτό* | *οικισμός*. ΦΡ. **παρόχθια** ζώνη η συνεχόμενη της όχθης των μεγάλων λιμνών και πλειστίμων ποταμών ζώνη ξηράς, που καθορίζεται από την πολιτεία σε πλάτος μέχρι και πενήντα (50) μέτρων από το προς την ξηρά όριο της όχθης. [ETYM₈ < *παρ(α)-* + *-όχθος* < *όχθη*. Ως τεχν. όρ. η λ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. riparian]. **παροχολογία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η εξαγγελία παροχών: στην *προεκλογική περίοδο* η ~ *από την κυβέρνηση και την αξιωματική αντιπολίτευση* δίνει και *παίρνει* || η ~ *χαϊδεύει τ' αφτιά των ψηφοφόρων* 2. το σύνολο όσων λέγονται και γράφονται σχετικά με τις εξαγγελίες παροχών: *ας αφήσουμε την - κι ας εξετάσουμε πιο σημαντικά θέματα*. [ETYM₉ < *παροχή* + *-λογία* (βλ. λ.)]. **παρρησία** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έκφραση της προσωπικής γνώμης με θάρρος και ειλικρίνεια: *μίλησε με ~, υπερασπιζόμενος τις θέσεις του* ΣΥΝ. θάρρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*, *-ρρ*. [ETYM₁₀ αρχ. < *παρ-* (< *παν-*) + *-ρησία* < *ρήσις* «λόγος, ομιλία» (βλ. λ.)]. **παρρησιαστικός**, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εκφράζεται ή διατυπώνεται με παρρησία: ~ *λόγοι*. — **παρρησιαστικός** επίρρ. [μετρ.]. **πάρσεκ** (το) {άκλ.} ΑΣΤΡΟΝ. μονάδα μετρήσεως της απόστασης, που χρησιμοποιείται στην αστρονομία και ισούται με 3,26 έτη φωτός. [ETYM₁₁ < γαλλ. *parsec* < *par*(allaxe) *sec*(onde) < *parallaxe* «παράλλαξη» + *seconde* «δευτερόλεπτο»]. **πάρισμο** (το) {παρσίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. το να παίρνε κανείς (κάτι) 2. (μτφ.) η άωση, η κυριέωση με στρατιωτικά μέσα: *το ~ της Πόλης απ' τους Τούρκους* ΣΥΝ. κατάληψη 3. το κόψιμο με το οποίο κάτι γίνεται πιο μικρό, στενό ή κοντό: *τα μαλλιά του θέλουν - στο σβέρο* || *το φουστάνι χρειάζεται λίγο - στα μανίκια και στη μέση* * 4. (μτφ.) η σεξουαλική πράξη. (ETYM₁₂ < θ. *παρ-* (της υπογ. *πάρω* του ρ. *παίρνω*) + *-σμο* (πβ. κ. *κύρισμα*, *φέρ-σμο*)). **παρσισμός** (ο) [1872] ο ζωροαστρισμός (βλ. λ.), κυρ. όπως διαμορφώθηκε ως θρησκευτικό Ινδών οπαδών του Ζωροάστρη. — **παρσιστής** (ο). [ETYM₁₃ Μεταφορά του γαλλ. *Parsisme* < περσ. *pars*-i < *Pars* «Περσία»]. **πά ρτα** (η) (συνήθ. στον πληθ. *πόρτες*) η απομόνωση ενός φωνητικού ή οργανικού μέρους από μια παρτιτούρα (βλ. λ.) και η χωριστή εκτύπωση του, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί από τους μουσικούς που πρόκειται να το εκτελέσουν: η - του *βιολιού* || οι ~ των *οργάνων*. [ETYM₁₄ < ιταλ. *partie* «μέρος, τμήμα» < λατ. *parts*, -it]. **παρτάλι** (το) (δύσγρ. *παρταλ-ιού* | -ιών) (λαϊκ.) το φαρμάκιο, κουρελιασμένο ρούχο ή ύφασμα ΣΥΝ. κουρέλι. [ETYM₁₅ < τουρκ. *partal*]. **πάρτα** όλα (το) {άκλ.} (παλαιότ.) επιτραπέζιο παιχνίδι, σαν μικρή ρουλέτα, με περιστρεφόμενο δίσκο στον οποίο αναγράφονται διάφορες ενδείξεις (π.χ. «βάζε δύο», «πάρε ένα», «πάρτα όλα» κ.ά.). **παρταόλας** (ο) (σκωπτ.) αυτός που κερδίζει τα πάντα - για άνθρωπος που είναι πολύ τυχερός σε τυχερό παιχνίδι ή που καταφέρνει να απο-

τεχνικός («μη φυσικός, μη γνησιος») **τζάμι τύραννος**(ο)

τεχνικός («με τέχνη - τεχνολόγος») **τζαμί** Τίρανα (τα) (πρωτ. Αλβανία)

χειλός χόνδρος (στην ανατομία) **χορός** χωριό

ζυλός («πολτός») **ζοντρός** **χώρος** χωριό (~ κειμένου)

υδρο- (< *ύδρα*)

ιδρώς (< *ιδράνω*)

Φ **φορά** (η) (~ *τού βέλους*) **φόρα** (η) **φόρα** (τα/η) (*βγάζω στα/στη φόρα*)

Ψ **ψεύδος ψίχα** (η) **ψιχία** (χα) («ψιχουλα»)

ψευδός **ψυχή** (η)

φτενός («λεπτός»)

φτηνός

Ω **ώμος** ωφέλεια («χρησιμότητα») ωφέλημα (< ωφελώ) ωφελώ

ωμός **ώφελος** («κέρδος») **οφειλήματα** (< *οφείλω*) **οφείλω**

χαραμάδα (~ *πόρτας*)

χαραματιά («χάραγμα»)

[ETYM] < μτγν. *παρωνυγίς*, -ίδος < *παρ(α)-* + *-ονυγίς* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όνυξ*, -*υγος* (βλ. κ. *νύχι*).

ΣΧΟΛΙΟ Αρχικός είναι ο τ. *παρ-ωνυγίδα* (*παρά* + *όνυξ* «νύχι», με *-ω-* λόγω της συνθέσεως), ο τ. *παρानυγίδα* (όπως και *παρ*ανωμα στής έναντι του *παρ*ονομαστικής) έγινε με αναλογική επίδραση από τα πολλά σύνθετα με *πάρα-*. → *παρ*ονομαστής

παρωπίδα (η) *καθεμιά από τις δύο δερμάτινες καλύπτρες που στερεώνονται στο κεφάλι ζεμένου ζώου, περιορίζοντας το οπτικό του πεδίο και αναγκάζοντας το να βλέπει μόνο μπροστά- ΦΡ. (α) έχω | φορώ | βάζω παρωπίδες για πρόσ. στενόμυαλο, που στερείται ευρύτητας σκέψεως, κυρ. λόγω προκαταλήψεων (β) βγάζω τις παρωπίδες διευρύνω τους ορίζοντες μου, πλατύνω τη σκέψη μου, γίνωμιο δεκτικός σε νέα μηνύματα: πρέπει να βγάλουμε πια τις παρωπίδες του δογματισμού και του φανατισμού.*

[ETYM] < μτγν. *παρωπίς*, -ίδος < *παρ(α)-* + *-ωπίς* < **ών*, *ώπος* «ώνη» [πβ. κ. *παρακ. δπ-ωπ-α*], βλ. κ. *-ωπός*].

πάρωρα επίρρ. [μτγν.] (λαϊκ.) *πέρα από την κανονική ή κανονισμένη ώρα, αργά.*

παρώρεια (η) {*παρωρείων*} (λόγ.) οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. ριζοβούνι. [ETYM] μτγν. < *παρ(α)-* + *-ώρεια* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ορός*].

παρωρίτιδα (ο) {*παρωριτών*} (λόγ.) αυτός που μένει έξω τα βράδια ως αργά, διασκεδάζοντας ή τριγυρνώντας άσκοπα ΣΥΝ. νυχτόβιος, ξενύχτης [ETYM < *παρ(α)-* + *ώρα* + *-ίτης*, πβ. κ. *ανατολ-ίτης*, *ερμη-ίτης*]. **πάρωρος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που συμβαίνει, προκύπτει ή εκδηλώνεται με καθυστέρηση, πέρα από την κανονική ή ορισμένη ώρα ΣΥΝ. παράκαιρος, καθυστερημένος ΑΝΤ. πρόωρος. [ETYM] μτγν. < *παρ(α)-* + *-ωρος* < *ώρα*].

παρωτίδα (η) ο μεγαλύτερος σιαλογόνος αδένας, που βρίσκεται μπροστά και κάτω από το αφτί. [ETYM] < μτγν. *παρωτίς*, -ίδος < *παρ(α)-* + *-ωτίς* < *ους*, *ώτις*].

παρωτίτιδα (η) {*χωρ. πληθ.*} ΙΑΤΡ. λοιμώδες μεταδοτικό νόσημα που οφείλεται σε ιό και χαρακτηρίζεται από φλεγμονώδη διόγκωση της παρωτίδας (συνήθ. και άλλων σιαλογόνων αδένων), καθώς και από φλεγμονή (σε ορισμένες περιπτώσεις) του παγκρέατος, των μινιγγιών, των όρχων (επιφέροντας ακόμα και στειρώση) και του οπτικού ή ακουστικού νεύρου ΣΥΝ. (λαϊκ.) *μαγουλάδες*. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ. parotitide*].

παρωχημένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ξεπεραστεί, που έχει παρελθεί ή δεν είναι μοντέρνος: *-χρονος/ εποχές/ καιρού/ ιδέες/ αντιλήψεις/ νομοθεσία* ΣΥΝ. ξεπερασμένος ΑΝΤ. σύγχρονος, μοντέρνος. — *παρωχημένος* επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM] Μτγ. *παρακ. του αρχ. παρωίχομαι* «προσπερνά, φεύγω» < *παρ(α)-* + *οίχομαι* «απομακρύνωμαι, φεύγω» < θ. οίχ- < **oigh*, που συνδ. με αρχ. Sj «κατεβαίνω», ίσως και με γερτ. *igāi-* «καταστρέφωμαι». Ενδιαφέρουσα είναι η υπόθεση ότι το θ. οίχ- παρουσιάζει δασύ επιθήμα *-χ-* (**gh-*) και βασικό θ. οί-, το οποίο αποτελεί την ετερο-ωμ. βαθμ. του ρ. *εμί* «πηγαίνω, θα πάω» (βλ. λ. *ιταμός, έξιτηλος*). Η σύνδεση με το ουσ. *Ίχνος* δεν έχει τεκμηριωθεί].

πας, *πάσα*, *παν* αντων. {*παντός* (θηλ. *πάσης*), (δοτ.) *παντί* (θηλ. *πάση*), (αιτ.) *πάντα* (θηλ. *πάσαν*, ουδ. *παν*) | *πάντες* (θηλ. *πάσαι*, ουδ. *πάντα*), *πάντων* (θηλ. *πασών*), (δοτ.) *πάσι* (θηλ. *πάσαις*), (αιτ.) *πάντας* (θηλ. *πάσας*, ουδ. *πάντα*)} (αρχαιοπρ.) 1. ολόκληρος, στο σύνολο του, χωρίς ελλείψεις: *ορκίστηκε να πει την πάσα(ν) αλήθεια, χωρίς να κρυφτεί τίποτα* || *τάσος πασών των Ρωσιών* || *προσήλθε εν πάση δόξη και χλιδή* ΣΥΝ. *όλος, άπας, σύμπας*. ΦΡ. (α) *διά παντός* (*δια παντός χρόνου*, Αισχύλ. *Αίας* 705) για πάντα, εσαεί: *αποβλήθηκε ~ από το σχολείο του* (β) *άπας διά παντός* βλ. λ. *άπας* (γ) *εν παντί* (*και πάντοτε*) (εν παντί, αρχ. φρ.) σε κάθε περίπτωση και οποτεδήποτε: *υπήρξε ~ φίλος και πιστός σύντροφος* (δ) *επί παντός* (*τού*) *επιστητού* για κάθε ζήτημα: *εκφέρει άποψη ~ (ε) παντός είδους* κάθε είδους: *κάθε καλοκαίρι πραγματοποιούνται ~ φεστιβάλ* || *υφάσματα ~ 2. πάντες* (οι) το σύνολο, όλοι: *οι ~ συμφωνούν* || *οι ~ θα το θεωρούσαν λογικό*. ΦΡ. (α) *τοίς πάσι* (*τοίς πάσι*, αρχ. φρ.) σε όλους: *είναι γνωστό ~ το φιλανθρωπικό της έργο* (β) *πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου φεισόμεθα τής ζωής ημών*, απάντηση του Κων/νου Παλαιολόγου στον πολιορκητή Μωάμεθ όλοι εκουσίως θα πεθάνουμε και δεν θα λυπηθούμε τη ζωή μας (γ) ΕΚΚΛΗΣ. *Άγιοι Πάντες* όλοι οι γνωστοί και άγνωστοι άγιοι: *η ημέρα των Αγίων Πάντων* (βλ. κ. λ.

παν, άπας) 3. οποιοσδήποτε, κάθε: *πας μη Έλλην βάρβαρος* || *πάσα γνώμη σεβαστή* || *πάσα προσφορά δεκτή* || *έρευνες προς πάσαν κατεύθυνση διεξάγει η αστυνομία* || *η αγάπη θεραπεύει πάσαν νόσον* ΦΡ. (α) *παντί τρόπο* (*παντί τρόπω*) με κάθε τρόπο (β) *πάση θυσία* (*πάση θυσία*) με κάθε θυσία, με κάθε τρόπο (γ) *ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος* βλ. λ. *τάφος* (δ) *κατά πάσαν πιθανότητα* μάλλον, πιθανόν: *για να μην έχει φθάσει ακόμη, ~ βρήκε κίνηση* (ε) *διά παν ενδεχόμενο* για κάθε περίπτωση: *~ θα ριζώ κι εγώ μια ματιά στο σπίτι, μήπως και είναι κανένα παράθυρο ανοιχτό* ΣΥΝ. για καλό και για κακό (στ) *από πάσης απόψεως* από κάθε πλευρά, κάθε σκέψη: *~ έχει άδικο, γιατί και δεν κράτησε τον λόγο του και τον προσέβαλε μπροστά στους φίλους του* (ζ) *εν πάση περιπτώσει* σε κάθε περίπτωση, όπως και να έχει: *~, τι θέλεις να κάνω για σένα; (η) πάσης φύσεως* κάθε είδους: «εντός πολυώντων ~ υλικών» || *οι - παρεχόμενες υπηρεσίες* (θ) *σνά πάσα στιγμή* οποιαδήποτε στιγμή: *το μοιραίο μπορεί να συμβεί ~* || *πρέπει να είμαστε - έτοιμοι.*

[ETYM] < αρχ. *πάς* < **πάντ-ς* (με αντέκταση), ήδη μκ. *pa-te* = πάντες, *pa-sa* = *πάσα*, *pa-si* = *πάσι*, που συνδ. με τοχ. ρικ, ρό, ροντα (πληθ.). Οι μκ. τ. αποκλείουν τη σύνδεση με το ρ. **πάομαι* «κατέχω, λαμβάνω» (< **kwā-*) και με το λατ. *quantus* «πόσος». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με το επίρρ. *πύς* (βλ. λ.) και με το αριθμ. *πέντε*, αναγόμενη σε αρχική ρίζα με βασική σημ. «ολοκληρός, μαζίν», πβ. αρχ. γερμ. *fust* «ροσθιά» (> γερμ. *Faust*, *αγγλ. fist*), γερτ. *ranku* «όλος». Η σημασιολ. διάκριση μεταξύ των επιθ. *πάς* «ο καθένας, έκαστος» και *όλος* «ολοκληρός», που εμφανίζεται και στα λατ. *omnis* και *totus*, δεν διατηρήθηκε στον πληθ. (στη Ν. Ελληνική), όπου οι τ. *όλοι* και *πάντες* (λιγότερο συχνός) συνέπεσαν στη σημ. «όλοι ανεξαιρέτως». Μετάφρ. *δάνεια* αποτελούν οι φρ. *εν πάση περιπτώσει* (< *γαλλ. en tout cas*), *από πάσης απόψεως* (< *γαλλ. à tous égards*), *διά παν ενδεχόμενον* (< *γαλλ. pour toute eventualité*) κ.ά.].

Π.Α.Σ. 1. (η) Πανελλήνια Αντιαλκοολική Σταυροφορία 2. (ο) Ποδοσφαιρικός Αθλητικός Σύλλογος.

πάσα (η) {*χωρ. γεν. πληθ.*} 1. (στα ομαδικά αθλήματα) η μεταβίβαση της μπάλας από τον έναν παίκτη στον άλλον: *μακρινή | δυνατή | δύσκολη ~* || *~ ακριβείας* || *στέλνω | βγάζω ~ σε συμπαίκτη* 2. (καθμ.) η ικανότητα ενός παίκτη να περνά σε συμπαίκτη του με ακρίβεια τη μπάλα: *χρειάζεται παίκτη με καλή ~* || *έξυπνος παίκτης, αλλά υστερεί στην ~* 3. (γενικότ.) το πέραςμα ενός πράγματος σε άλλο πρόσωπο-κυρ. στη ΦΡ. (μφ.-οικ.) *κάνω* (*κάποιον/κάτι*) *πάσα* (ι) μεταθέτω σε άλλον την αντιμετώπιση ζητήματος ή προσώπου: *όταν τα βρήκε σκούρα με την υπόθεση, την έκανε πάσα σε άλλον δικηγόρο* || *βιάζονται πολύ και τον τελευταίο πελάτη του έκανε πάσα σ' άλλον υπάλληλο* (ii) δίνω σε άλλον, προσφέρω σε τρίτον: *αν σου τύχει καμιά δουλειά που δεν τη θες, κάνε την πάσα σε μένα που έχω ανάγκη.* — (υποκ.) *πασούλα* κ. πασίτσα (η). [ETYM] Υποχωρητ. από το ρ. *πασάρω* (βλ. λ.).

πάσα αντων. → *πας*

πασαβιόλα (η) → *πασαβιόλα*

πασαδόρος (ο/η) (συνήθ. στο βόλει) ο παίκτης που κατεξοχήν καθορίζει τον ρυθμό και το στυλ παιχνιδιού μιας ομάδας, δίνοντας κατάλληλες πάσες στους συμπαίκτες του. [ETYM] < *πάσα* + *-δόρος* (βλ. λ.), πβ. *γυσα-δόρος, μπαλα-δόρος* κ.ά.].

πασάνας, *πασαμιά*, *πασαένα* αντων. (λαϊκ.) ο καθένας: *αυτή τη δουλειά δεν μπορεί να την κάνει ο ~*. [ETYM < *πάσα* (θηλ. του επιθ. *πας*, βλ. λ.) + *ένας, μία, ένα*, κατά το *καθένας, καθεμία, καθένα*].

πασάνας > **πασαμιά** > **πασαένα** - **καθένας**. Οι αοριστολογικοί τύποι με το *πάσα-* χρησιμοποιούνται στον προφορικό κυρίως λόγο και σε απλούστερο έως λαϊκότοπο ύφος, για να καταστήσουν από την πλευρά του ομιλητή πιο έντονα αοριστολογική, πιο απρόσωπη, πιο αδύνατη, συχνά και με υποτιμητική χροιά, την αναφορά του ομιλητή σε πρόσωπα: *Δεν μπορεί ο πασαένας να έχει γνώμη για την οικονομία της χώρας - Εδώ η πασαμιά μικροεπιχείρηση προσαφεί να εμφανιστεί στην Εφορία παράσια έξοδα δημοσίων σχέσεων!* Λιγότερο χρωματισμένη και εμφοτική είναι η χρήση της αοριστικής αντωνυμίας **καθένας-καθεμία** | **καθεμία-καθένα**: *Καθένας μπορεί να ισχυριστεί ότι πληττείται από τα νέα μέτρα, πρέπει όμως και να μπορεί να το αποδείξει.*

πασάλεμμα (το) → **πασσάλεμμα**

πασαλείφο ρ. → **πασσάλειφο**

πασαλίκι (το) {*δύσchr. πασαλίκι-ιού* | *-ιών*} 1. η ιδιότητα και το αξίω-

μα τού πασά 2. η περιοχή που υπαγόταν στη διοίκηση ενός πασά 3. (μτφ.) η άνετη και πολυτέλής ζωή που ταιριάζει σε πασά, η καλοπέραση: τον *καλούμαθε στο ~ κι άντε να δουλέψει!* [ETYM₁ < τουρκ. pasalık].

πασαμέντο (το) {άκλ.} το σοβατεπί. [ETYM₁ < ιταλ. passamente < passare «περνών» < λατ. passus «βήμα»].

πασαπανόριο (το) [1873] {πασαπανορί-ου | -ον} ΕΚΚΛΗΣ. 1. βιβλίο βυζαντινής μουσικής που περιέχει τους στίχους των Ψαλμών 148, 149 και 150, οι οποίοι αρχίζουν με το «Πάσα πνοή ανεισάτω τον Κύριον...» και ψάλλονται στον όρθρο 2. (συνεκδ.) καθένος από τους Ψαλμούς αυτούς των οποίων τώρα ψάλλονται μόνο οι δύο πρώτοι στίχοι. [ETYM₁ < φρ. πάσα πνοή + παραγ. επίθημα -άριο (βλ. λ.)].

πασαπόρτι (το) {χωρ. γεν.} {λαϊκ.} το διαβατήριο φρ. (α) δίνω (σε κάποιον) *πασαπόρτι* διώχων (κάποιον): όταν *κατάλαβε πως τον εξαπατούσε, του δόσε πασαπόρτι* ΣΥΝ. κάνω κάποιον πέρα (β) (μτφ.) *παίρνω πασαπόρτι* με δέχονται, απολύονται από το κοινό και συγχρόνως να επιτρέπεται. [ETYM₂ < ιταλ. passaporto (πληθ. passaporti) < γαλλ. passeport < passe-(< p. passer «περνών») + port «λιμάν» (< λατ. portus)].

πασαρέλια (η) {χωρ. γ'ν. πληθ.} 1. υπερυψωμένος διάδρομος ή εξέδρα, πάνω στην οποία περπατούν τα μανεκέν κατά τις πιδείξεις μόδας, ώστε η κίνηση σε να μην αποδιέξεται από το κοινό και συγχρόνως να επιτρέπεται η καλύτερη δυνατή παρουσίαση των ρούχων στους υποψήφιους πελάτες: η *εμφάνιση των φανταστ στην ~ με μαγιό και με βραδινές τουαλέτες* φρ. (α) *εμφάνιση στην πασαρέλια* αρχίζω να εργάζομαι ως μανεκέν (β) *κάνω πασαρέλια* παρουσιάζω ρούχα σε επιδείξεις μόδας ως μανεκέν 2. (μτφ.) κάθε μέρος στο οποίο συνάγουν ή συνυπάρχουν πολλοί, συνήθ. καστομένοι, άνθρωποι, που έχουν την τάση να επιδεικνύονται: «*Δεν θα κάνουμε το σχολείο ~!*» είτε ο διευθυντής *αναφερόμενος στην αμφίσηση των μαθητών*. [ETYM₁ < γαλλ. passerelle < passer «περνών» < λατ. passus «βήμα»].

πασάφω ρ. μ'τβ. {πασ-αρά κ. -άρισα} {λαϊκ.-οικ.} 1. μεταβιβάζω, περνώ (κάτι) σε άλλον (συνήθ. χέρι-χέρι): έλυνε την άσκηση και *πάσαρε τη λύση στον διπλανό του* 2. (σε ομαδικά αθλήματα) δίνω πάσα, μεταβιβάζω τη μπάλα σε συμπαίκτη μου: *του πάσαρε τη μπάλα και του έδωσε έτοιμο γκολ* 3. (σε συναλλαγή) δίνω ή πουλώ σε κάποιον κάτι ελαττωματικό ή χαμηλής ποιότητας προϊόν, χωρίς να το αντιληφθεί: *σε αφείλες πελάτες πασάρε, ό,τι του έχει ζεμείνει* || *του πάσαρε πλαστά χαρτονομίσματα χωρίς να το καταλάβει*. Επίσης (λαϊκότ.) *πασέρνω*. — *πασάρισμα* (το). [ETYM₁ < ιταλ. passare «περνών» < λατ. *passāre < passus «βήμα»].

πασάς (ο) {πασάδες} 1. ΙΣΤ. ως τίτλος με τον οποίο προσαγορευόταν αμέσως μετά το όνομα του υψηλός αξιωματικός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: ο *Αλή-πασάς των Ιστανίνων* 2. (καθμ.-εκφραστ.) αυτός που ζει άνετα, με πολυτέλεια και χωρίς σκοτούρες, που απολαμβάνει τις υπηρεσίες των άλλων: *τον έχουνε ~ στο σπίτι του, ό,τι θέλεις το έχει φρ. πασάς στα Γιάννενα* για κάποιον που ζει πολυτέλως, που έχει τα πάντα: *στο καινούριο του διαμέρισμα είναι ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αγάς. [ETYM₁ < τουρκ. pasa].

πασατεμπάς (ο) {πασατεμπάδες} {λαϊκ.} πρόσωπο που πουλάει πα-σατέμπο. *πασατέμπος* (ο) (περλιητ.) 1. οι σπόροι της νεροκολοκύθας που τρώγονται καβουρντημένοι και αλατισμένοι ως ζηροί καρποί 2. (μτφ.) η ασημίανη, περιστασιακή απασχόληση (κάποιου), για να μην πλήττει: «*και το κατάλαβα πως ήμουνα για σε* | *ο ~ σου για να περνά ή ώρα*» {λαϊκ. τραγ.}. [ETYM₁ < ιταλ. passa-tempo «κάτι για να περνά ή ώρα» < passa- (< p. passo «περνών») + tempo «χρόνος»].

Π Α.Σ. Ε. Γ Ε.Σ. (η) Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών.

πάση αντων. (π.χ. *πάση θυσία*) → *πας* πασιγνωστός, -η, -ο αυτός που είναι γνωστός σε όλους: ~ *τανία* | *βιβλίο* ΣΥΝ. διάσημος. ΣΧΟΛΙΟ λ. περιβόητος, φημισμένος. [ETYM₂ μτγν. < πασι- (< αρχ. πάσι, δοτ. πληθ. τού επιθ. πάς) + γνωστός].

πασιδήλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι εμφανής σε όλους, ο ολοφάνερος: *είναι πασιδήλα τα αίτια της κρίσης* || *είναι ~ η υποκρισία του* ΣΥΝ. πασιφανής. — *πασιδήλω*ς επίρρ. [ETYM₂ μτγν. < πασι- (< αρχ. πάσι, δοτ. πληθ. τού επιθ. πάς) + δήλος «φανερός» (βλ. λ.)].

πασιέντσα κ. πασιέντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ατομικό παιχνίδι με τραπουλόχαρτα, με το οποίο πιστεύεται ότι βρίσκει κανείς τι του επιφυλάσσει η τύχη ή αν θα πραγματοποιηθεί κάποια επιθυμία του: *ρίχνω ~*. [ETYM₂ < ιταλ. razienna «υπομονή» < λατ. patientia (< p. patior «πάσχω, υπομένω»)].

Πασιφήη (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη του Ηλίου και της Περσηίδας, σύζυγος του Μίνωα: γέννησε τον Μινώταυρο από τον ταύρο που έστειλε ο Ποσειδώνας στον Μίνωα. [ETYM₂ αρχ. θεότητα τού φωτός, αρχική σημ. «φανερή σε όλους», < Πασιφάα < *Πασιφάεια, θηλ. τού επιθ. πασιφαής (με αναβιβασμό τόνου) < πασι- (< πάσι, δοτ. πληθ. τού επιθ. πάς) + φαής < φάος | φως].

πασιφανής, -ής, -ές {πασιφαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που είναι σε όλους φανερός, ολοφάνερος: *είναι ~ η αντιπάθεια τού ενός για τον άλλο* ΣΥΝ. πασιδήλος. — *πασιφανώς* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, *~.

[ETYM₂ αρχ. < πασι- (< πάσι, δοτ. πληθ. τού επιθ. πάς) + φανής < φαίνομαι (πβ. παθ. αόρ. β' έ-φάν-ην)].

πασιφισμός (ο) ελλην. *ειρηνισμός*- η αντίθεση στη διεξαγωγή πολέμων και στη χρήση βίας ως μέσων για τη διευθέτηση διαφορών ή άρνηση συμμετοχής σε πολεμικές ενέργειες λόγω αρχών ή πεποιθήσεων. — *πασιφιστής* (ο), *πασιφιστρια* (η), *πασιφιστικός*, -ή, -ό, *πασι*!-φιστικά επίρρ. [ETYM₁ Μεταφορά τού γαλλ. pacifisme < pacifique < λατ. pacificus «ειρηνοποιός» < p. pacifico < pax, -eis «ειρήνη» + -fico < facio «ποιώ»].

πασίχαρος, -η, -ο αυτός που είναι γεμάτος χαρά, εξαιρετικά χαρούμενος ΣΥΝ. περχαίρω. [ETYM₁ μεσν. < πασι- (< αρχ. πάσι, δοτ. πληθ. τού επιθ. πάς) + -χάρος < χάρω].

ΠΑ.Σ.Κ. (η) Πανελλήνια Σοσιαλιστική Κίνηση.

ΠΑ.Σ.Κ.Ε. (η) Πανελλήνια Αγωνιστική Συνδικαλιστική Κίνηση Εργαζομένων.

πασκίζω ρ. → *πασχίζω*

πάσο (το) (καθμ.) 1. το βήμα, το περπάτημα: κυρ. στις φρ. (α) με το *πάσο μου* με τους δικούς μου ρυθμούς, χωρίς να βιάζομαι, σιγά-σιγά: *τέλειωσε τη δουλειά σου με το πάσο σου δεν βιαζόμαστε* (β) *δεν κάνω πάσο* μόνο στα ίδια, στάσιμος, δεν εξελίσσομαι, δεν έχω πρόοδο: η *δουλειά δεν κάνει πάσο* 2. το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας, μετακίνησης: *ως αξιωματικός είχε ~ για όλη την επικράτεια* 3. ειδικό εισιτήριο που χορηγείται από αρμόδιους φορείς (κρατικούς, πανεπιστημιακούς κ.λπ.) και εξασφαλίζει σταθερή έκπτωση ή και δωρεάν είσοδο στα μέσα μαζικής μεταφοράς, στα θέατρα, στους κινηματογράφους, στα μουσεία: *για να βγάλεις φοιτητικό εισιτήριο, πρέπει να δείξεις το ~ σου* 4. η απόσταση μεταξύ δύο διαδοχικών σπερών μιας βίδας: *βίδα με χοντρό ~ ΣΥΝ. βήμα* 5. (σε κτήρια) κτιστό ή εύλυτο χαμηλό χόρσιμα ανάμεσα σε δύο χώρους, που επιτρέπει την επικοινωνία μεταξύ τους: *ένα ~ χωρίζει την κουζίνα από την τραπεζαρία* φ. φρ. (πύω) *πυγνώνω πάσο* (στη χαρτοπαζία ή σε άλλα τυχερά παιχνίδια) (i) αφήνω τη σειρά μου να περάσει, δεν μετέχω σε έναν γύρο παιχνιδιού (ii) αρκούμαι σε κάτι ή το αποδέχομαι χωρίς αντιρρήσεις ή αμφισβητήσεις: *εγώ ~ και κάνε ό,τι νομίζεις!* || ~ *δέχομαι τους όρους σου*. [ETYM₁ < ιταλ. passo «βήμα, πάρασμα» < λατ. passus].

ΠΑ.ΣΟ.Κ. (το) Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα- κόμμα που ιδρύθηκε το 1974 από τον Α. Παπανδρέου.

πασοκικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το ΠΑ.ΣΟ.Κ., με την ιδεολογία που εκφράζει ή με τους οπαδούς του: ~ *νίκη* | *συγκέντρωση* | *φυλλάδιο*. — *πασοκικά* επίρρ.

πασόκος (ο), *πασόκα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) οπαδός ή οργανωμένο μέλος τού ΠΑ.ΣΟ.Κ. — (υποκ.) *πασοκάκι* (το).

πασοκτής (ο) {πασοκτ'ήδες}, *πασοκτ'ζου* (η) {πασοκτ'ζούδες} {λαϊκ.} οπαδός ή μέλος τού ΠΑ.ΣΟ.Κ. — *πασοκτ'ήδικος*, -η, -ο.

πασουμάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (παλαιότ.) γυναικείο υπόδημα 2. γυναικεία παντόφλα με τακούνι. Επίσης *πασούμι* {πασουμιού}. [ETYM₁ < τουρκ. bařmak. ο τ. *πασούμι* (χωρίς το επίθημα -άκι) σχηματίστηκε επειδή ο τ. *πασουμάκι* θεωρήθηκε υποκοριστικό (πβ. κ. *τσαρόδακι* - *τσαρόδι*)].

Π.Α.Σ.Π. (η) Πανελλήνια Αγωνιστική Σπουδαστική Παράταξη (η οποία πρόκειται στο ΠΑ.ΣΟ.Κ.). — *πασπίτης* (ο), *πασπίτισσα* (η), *πα-σπίτικός*, -η, -ο.

πασπάλη κ. *πάσπαλη* (η) {χωρ. πληθ.} 1. κάθε ουσία τριμμένη, που έχει γίνει λεπτή σκόνη (με την οποία πασπαλίζεται κάτι) 2. (ειδικότ.) η λεπτή σκόνη που σηκώνεται κατά την άλεση (κυρ. τού αλευριού) 3. (γενικότ.) η σκόνη ΣΥΝ. κομπορτός. Επίσης *πασπάλι* (το). [ETYM₁ αρχ., αγν. ετύμου. Δεν υπάρχει βάση για σύνδεση με το συνώνυμο ουσ. *παππάλη* «λεπτότατο αλεύρι, άχνη»].

πασπάλιζω ρ. μετβ. {πασπάλιζ-α, -τηκα, -μένος} καλύπτω (κάτι) με σκόνη που σκορπίζω πάνω του: *πασπάλιζε το γλυκό με ζάχαρη άχνη*. — *πασπάλισμα* (το). [ETYM₁ < *πασπάλη* (βλ. λ.)].

πασπαρτού (το) {άκλ.} 1. κλειδί που ανοίγει όλες τις πόρτες 2. (μτφ.) πρόσωπο, πράγμα ή μέθοδος που λύνει κάθε πρόβλημα, που ταιριάζει σε όλες τις περιπτώσεις 3. λεπτό χαρτόνι πάνω στο οποίο τοποθετούνται φωτογραφίες ή εικόνες. [ETYM₁ < γαλλ. passe-partout «περνά παντού» < passe- (< p. passer «περνών» < λατ. passus «βήμα») + partout «παντού» < par- (< λατ. per «διά») + tout «όλος» (< λατ. totus)].

πασπατέβω ρ. μετβ. {πασπάτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} {λαϊκ.} 1. ανιχνεύω με τα δάχτυλα, πάνω αναγνωριστικά ή διερευνητικά, εξετάζω (κάτι) με τα χέρια: *πασπάτεψε τη βασιλόπιτα, να βρει πού είναι το φλουρί* ΣΥΝ. ψηλαφώ 2. αγγίζω απαλά (κυρ. με τα χέρια): *μην το πα-σπατέψεις άλλο το φυτό, θα το καταστρέψεις!* 3. (ειδικότ.) αγγίζω με ερωτική επιθυμία. — *πασπατέμα* (το) [μεσν.]. [ETYM₁ μεσν., πηθ. < *πασπαλέω < αρχ. πασπάλη (βλ. λ.)].

Π.Α.Σ.Π.Ε. (η) Πάντειος Ανοιάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών παλαιότ. ονομασία τού Παντείου Πανεπιστημίου (βλ. λ. Πάντειος).

πασσάλειμμα (το) (σγολ. ορθ. *πασσάλειμμα*) {πασσάλειμμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. η επιπόλαιη ή άτεχνη επάλειψη 2. λέκασμα, λέρομα 3. (μτφ.) πρόχειρο και επιπόλαιο διάβασμα: *έκανε ένα ~ στην ύλη της ιστορίας, νομίζοντας ότι αρκεί για να περάσει*. — (υποκ.) *πασσα-λειμματάκι* (το).

πασσάλακι (το) → *πάσσαλος*

πασσάλειφω κ. *πασσάλειψω* ρ. μετβ. (σγολ. ορθ. *πασσάλειψω*) {πασ-σάλειψα, -φτηκα, -μμένος} {καθμ.} 1. επάλειψω (κάτι) με πρόχειρο, ανομοιομορφο και ακατάσθητο τρόπο: ~ *τους τοίχους* | *το πρόσωπο* || ~ *μια φέτα με βούτυρο!* ΣΥΝ. αλείφω 2. λεκιάζω (κάτι) ~ με υλικό που λερώνει: ~ *τα χέρια μου με μελάνια και μογιές* || *πασσάλειψε τα ρούχα του με σάλτσες και κρασί* ΣΥΝ. βρομίζω, μουντζουρώνω 3.

(μτφ.) μοθαίνω επιφανειακά, χωρίς να αφομοιώνω και χωρίς να συστηματοποιώ τις γνώσεις που αποκτώ: *άλλο είναι να μελετάς κι άλλο να πασσαλεύεις*.

ΓΕΥΜ. < *πισαυλείφω (με προληπτική αφομοίωση) < πίσ(α) + αλειφω (πβ. μτγν. *πισαυλιώ*)].

Πασσαλόκτιστος, -η, -ο κ. **Πασσαλόκτιστος** αυτός που έχει χτιστεί ή θεμελιωθεί σε πασσάλους: ~ σπίτι | οικισμός.

Πασσαλόπηγμα (το) [1861] {Πασσαλόπηγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (πε-ριληπ.) το σύνολο των πασσάλων που έχουν στερεωθεί στο έδαφος, αποτελώντας τη βάση για τη θεμελίωση πρόχειρου οικοδομήματος 2. πρόχειρο φράγμα από πασσάλους, για να συγκρατεί μια μάζα χωμάτων. [ΕΥΜ < Πάσσαλος + -πήγμα < αρχ. *πήγ-νυ-μι* (βλ. λ. *πήζω*)].

Πασσαλοπήκτης (ο) [1884] {Πασσαλοπήκτ(όν) | -ατα, -άτων} 1. μηχανήμα για την τοποθέτηση πασσάλων στο έδαφος. [ΕΥΜ < Πάσσαλος + -πήκτης < αρχ. *πήγ-νυ-μι* (βλ. κ. *πηχτός*)].

Πασσαλόπηκτος, -η, -ο αυτός που στηρίζεται σε πασσάλους: *οι ~ καλύβες της λιμνοθάλασσας του Μεσολογίου*.

Πάσσαλος (ο) {Πασσάλ-ου | -ων, -ους} χοντρή, ξύλινη ή μεταλλική ράβδος, που μπήγεται συνήθ. στο έδαφος, στηρίζοντας ή οριοθετώντας κάτι: *έβαλε δύο-τρεις μικρούς ~, για να βοηθήσει τα δέντρακια ν' αναπτυχθούν ίσια* || *ένας φράχτης από πασσάλους ΣΥΝ. παλούκι-ΦΡ. (λόγ.) Πάσσαλος Πασσάλω εκκρούεται (Πάσσαλος Πασσάλω εκκρούεται, Ευστάθιος 126, 13) η βία αντιμεταπίεσης με βία, η απειλή με απειλή. — (υποκ.) Πασσαλάκι (το).* [ΕΥΜ. *ΦΧ-] αρχική σημ. «ξύλο που μπήγεται στο χώμα», < *πάκ-γα-λος (πβ. μέσω τ. *Πάσσων < *πάκ-ρον) < θ. *πακ- του ρ. *πήγνυμι* (πβ. *πηκ-τός*), για το οποίο βλ. λ. *πήζω, πηγή*. Η λ. συνδ. επίσης με λατ. *pac-iscor* «συνάπτε συνθήκη, διομοιολογώμαι» (πβ. μτγ. *pac-tus*), *palus* «πάσσαλος» (< *pak-slo-), αρχ. γερμ. *fāhan* «αρχαίο, πιάνο» (> γερμ. *fähig* «ικανός») κ.ά.]

Πασσαλοσανίδα (η) [1897] ΤΕΧΝΟΛ. επιμήκης σανίδα από χάλυβα, σκυρόδεμα, μέταλλο ή ξύλο, που έχει αιχμηρό το κάτω άκρο της, ώστε να μπήγεται στο έδαφος, και ειδικά διαμορφωμένη διατομή, ώστε να συναρθρώνεται πλευρικά με άλλες όμοιες σανίδες για τον σχηματισμό σχετικά στεγανών τοιχοματών σε προβληματικά εδάφη. [ΕΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *palplanche*].

Πασσάλωμα (το) [1894] {Πασσαλώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η τοποθέτηση πασσάλων 2. (περιληπ.) οι πάσσαλοι στους οποίους στερεώνεται ή από τους οποίους απαρτίζεται ένας φράχτης. Επίσης Πασσά-λωση (η) [1883].

Πασσαλώω ρ. μετβ. [μτγν.] {Πασσάλω-σα, -θηκα, -μένος} μπήγω πασσάλους (κυρ. περιφράσοντας, οριοθετώντας μια έκταση) ή στερεώνω με πασσάλους (π.χ. ισχυροποιώντας κατασκευή).

passim λατ. επίρρ. (προφέρεται *πασίμ*) ελλην. *σποράδην* εδώ και εκεί για παραπομπή που πληροφορεί τον αναγνώστη ότι το θέμα με την ένδειξη *passim* βρίσκεται διάσπαρτο, σε πολλά σημεία του κειμένου. [ΕΥΜ, < λατ. *passim* «σποράδην» < *passus* «διεσπαρμένος», μτγ. του *pandere* «διασπείρω»].

Πασσιφλόρα (η) ποώδες ή θάμνωδες φυτό, συνήθως αναρριχόμενο, με ιδιόμορφα άνθη κίτρινα, πράσινα, γαλάζια ή κόκκινα και θεραπευτικές ιδιότητες ΣΥΝ. ρολόγια, ρολοί *αλλιώς παθανθές* (το) [1852]. [ΕΥΜ < νεολατ. *passiflora* < *passio* «πάθος» + *flor*, -*ris* «άνθος», επειδή το άνθος και τα φύλλα του έφεραν στον νου το ακάνθινο στεφάνι και τα καρφιά των *Παθών* του Χριστού].

Πασσιφλορίνη (η) φάρμακο μη τοξικό, που παρασκευάζεται από το φυτό *Πασσιφλόρα* και χρησιμοποιείται κυρίως ως ηρεμιστικό. [ΕΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *passiflorine*. Βλ. κ. *Πασσιφλόρα*].

πάστα (η) {Παστ(ών)} 1. (γενικά) κάθε ζυμαρικό 2. γλυκό που παρασκευάζεται κυρ. από παντεσπάνι και κρέμα σε διάφορες γεύσεις: ~ *αμυγδαλό* || *αγοράζω* | *φτιάχνω* | *τρώω πάστες* · 3. η ιδιοσυγκρασία, η φύση, ο χαρακτήρας ενός προσώπου, η ποιότητα του: *είναι από ~ καλλιτέχνη* | *πολιτικού* || *έχει καλή ~* || *είναι φτιαγμένοι από την ίδια ~ ΣΥΝ. φύση, (λαϊκ.) στόφα. — (υποκ.) Παστάκι (το), Παστούλα κ. Παστίτσα (η) (σημ. 2).*

[ΕΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. *pasta* < μτγν. λατ. *pasta* < μτγν. Πάστη «σάλτσα ανακατεμένη με αλεύρι, ζύμη», ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επιθ. *παστός* (βλ. λ.)]. **Παστάδα** (η) (λόγ.) το νυφικό υπνοδωμάτιο, γενικά ο κοιτώνας, η κρεβατοκάμαρα.

[ΕΥΜ. < αρχ. *Παστάς, -άδος*, αρχική σημ. «κιονοστού στην είσοδο του σπιτιού, προπύλαια, πρόδρομος», < **παρ-στάς*, συγκεκριμ. τ. του ουσ. *Παραστάς* (< *Παρίσταται*). Η σημ. «νυφικό δωμάτιο» είναι μτγν. και οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με τη λ. *Παστός* (βλ. λ.)]. **Πασταφλόρα** (η) γλυκό φούρνου με βάση από ζύμη και επιστροφή μαρμελάδας, πάνω στην επιφάνεια της οποίας είναι τοποθετημένες σταυρωτά λεπτές λωρίδες ζύμης.

[ΕΥΜ. < ιταλ. *pasta frolla* «είδος Πάστας που τρίβεται εύκολα» < *pasta* (βλ. λ. Πάστα) + επιθ. *frolla* «μαλακός, τρυφερός» (< λατ. *fragilis* «εύθραστος, εύθρυπτος»)]. **Παστέλ** (το) (άκλ.) 1. κάθε αρχν. απαλό χρώμα σε ελαφρούς τόνους: *φέτος θα φορεθούν πολύ τα ~* || (ως επιθ.) *οι ~ αποχρώσεις μου Πάνε*

2. (σ) Ήρρο μείγμα από καθαρή χρωματιστή σκόνη, λευκή κιμωλία (για τους ανοιχτότερους τόνους) και συνδεδικό υλικό, που στερεοποιείται με την προσθήκη νερού και κολλώδους ουσίας, το οποίο χρησιμοποιείται στη ζωγραφική (β) (συνεκδ.) κιμωλία, χρωματιστό μολύβι ή κραγιόνι από τέτοιο υλικό: *σχεδιάζω προσωπογραφία με ~*

3. (συνεκδ.) το σχέδιο ή ο ζωγραφικός πίνακας που σχεδιάστηκε με τέτοια κραγιόνια: *εξαιρετικό ~ φιλοτεχνημένο από τον Μανέ ΣΥΝ.*

κρητιδογραφία (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*. [ΕΥΜ < γαλλ. *pastel*, αρχική σημ. «είδος χρωματιστού γλυκού, Πάστας», < ιταλ. *pastello* < μτγν. λατ. *pastellus* < λατ. *pastillus*, υποκ. του ουσ. *panis* «ψωμί» (< **pasnis*)]. **Παστέλι** (το) (Παστέλ-του | -ιών) μακρόστενο σκληρό γλύκισμα από μέλι και σουσάμι ή φιστίκια.

[ΕΥΜ < μεσν. *Παστίλιν* < ιταλ. *pastello*, για το οποίο βλ. λ. *Παστέλ*. Δεν υπάρχει ετυμολ. σύνδεση με τη λ. *πάστα* (βλ. λ.)]. **Παστεριωμένος**, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί Παστερίωση: ~ *γάλα*. **Παστερίωση** (η) (-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) ΤΕΧΝΟΛ. η θερμική επεξεργασία τροφίμων που καταστρέφει επιβλαβείς μικροοργανισμούς, χωρίς να αλλοιώνει ριζικά την ποιότητα και τη γεύση τους.

— **Παστεριώνω ρ.** [ΕΥΜ, Μεταφορά του γαλλ. *pasteurisation*, από το όνομα του Γάλλου χημικού και μικροβιολόγου L. Pasteur (1822-95), ο οποίος εισηγήθηκε τη φερώνυμη μέθοδο το 1860].

Παστεριοτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την Παστερίωση υγρών τροφίμων.

Παστίλα (η) {χωρ. γυν. πληθ.} 1. μικρό φαρμακευτικό δισκίο: ~ *για τον βήχα* ΣΥΝ. *χάπι*, *ταμπλέτα* 2. αρωματική καραμέλα: ~ *με γεύση μέντας*. [ΕΥΜ < ιταλ. *pastiglia* < ισπ. *pastilla* < λατ. *pastillus*, υποκ. του ουσ. *panis* «ψωμί» (< **pasnis*)].

Παστιτσάδα (η) παραδοσιακό κερκυραϊκό φαγητό που περιλαμβάνει κοκκινιστό κρέας ή κοτόπουλο με χοντρά μακαρόνια. [ΕΥΜ < *Παστίτζιο*] + *παρραγ*, επιθήμα -*άδα*, πβ. κ. *μακαρον-άδα*].

Παστιτσάο (το) φαγητό φούρνου με μακαρόνια, κιμά και κρέμα μπε-σαμέλ: *ένα ταγί | κομμάτι ~*. [ΕΥΜ. < ιταλ. *pasticcio* < μτγν. λατ. **pasticium*, υποκ. του ουσ. *pasta* (βλ. λ. Πάστα)].

Παστίτσιο² (το) το λογοτεχνικό, μουσικό και γενικό. καλλιτεχνικό έργο, το οποίο συντίθεται κατά μίμηση πρωτότυπου έργου, του οποίου αναπαράγει μοτίβα ή τεχνικά στοιχεία. [ΕΥΜ < γαλλ. *pastiche* < ιταλ. *pasticcio* (βλ. λ. Παστίτσιο)].

Παστοκύδιον (το) γλύκισμα από τον πολύ κυδωνιών που έχουν βράσει με ζάχαρη ΣΥΝ. *κυδωνόπαστο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

Παστοράλε (το) {άκλ.} ελλην. *Ποιμενικό* ΜΟΥΣ. είδος ενόργανης ή φωνητικής σύνθεσης, συχνά σε 6/8 ή σε 12/8' αποδίδει ένα περιεχόμενο αγροτικό ή βουκολικό, γενικότερα ειδυλλιακό (βλ. λ. *ειδύλλιο*), όπως το αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος της πόλης (απομίμηση της φλογέρας του βοσκού κ.λπ.). [ΕΥΜ₁ < ιταλ. *pastorale* < λατ. *pastoralis* «ποιμενικός» < *pastore* «ποιμένας, βοσκός» (βλ. κ. Πάστορας)].

Πάστορας (ο) {-α κ. -ος | -όρων} προτεστάντης ιερέας [ΕΥΜ. < μτγν. *Πάστορ*, -*ορός* < λατ. *pastor* «ποιμένας, βοσκός» (< ρ. *pasco* «ποιμείνω, τρέφω», μτγ. *pastus*)].

Παστορέλα (η) {Παστορελ(ών)} 1. μουσικό κομμάτι βασισμένο σε βουκολικής εμπνεύσεως στίχους ή σκοπούς 2. (ειδικότ. στους ρομαιοκαθολικούς) χριστογενναϊκό μουσικό κομμάτι, που απομεινάρει την ποιμενική μουσική κατά τη λειτουργία της Θείας Γέννησης. Επίσης Παστοράλι (το). [ΕΥΜ < ιταλ. *pastorella* (πβ. κ. *Επίθ. Pastorella*) < *pastore* «ποιμένας, βοσκός» < λατ. *pastor* (βλ. κ. Πάστορας)].

Παστός, -η, -ό (για τρώφω) 1. αυτός που συντηρείται σε αλάτι ή άλμη, Παστωμένος: ~ *σαρόδελα* | *ρέγκες* ΣΥΝ. *άλπιστος* 2. **Παστό** (το) κάθε τρώφιμο που συντηρείται με Παστόμα · ΦΡ. *κάνω (κάποιον) Παστό στο ξύλο* χτυπό άλμπητα και άγρια, μυρβίον στο ξύλο. — Παστά επίρρ. [ΕΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αλατισμένος, συντηρημένος σε άλμη», < Πάσσω «Πασπαλίζω, ραίνω» < *Πάτ-/_ω, αγν. ετύμου. Δεν έχει διευκρινιστεί η σχέση του ρ. με τον αρχαϊκό αδρ. *πήν*, αν και από ορισμένους παραβάλλεται η σχέση του ουσ. *πή-μα* με το λατ. *patior* «πάσχω» ή του ρ. *λή-θω* με το λατ. *la-teo* «λανθάνω, κρύβομαι» (πβ. κ. *δήμος, δα-τέμμα*)]. Από ετυμολογικής πλευράς η διευκρίνιση αυτής της σχέσης δεν θα προσέφερε τίποτα, έχει δε απορριφθεί η σύνδεση με το λατ. *quatio* «σείο, τινάζω» και με το τοχ. *κατ-«σπέρνω, χροστιζώ»*. Το ρ. Πάσσω απέκτησε και τη μεταφορική σημ. «διακοσμήω», από την οποία προέκυψε η μτγν. σημ. «νυφικό κρεβάτι (δηλ. διακοσμημένο με στολιδία)»].

Παστουρμάς κ. **Παστρουμάς** (ο) (Παστουρμάδες) Παστό κρέας (κυρ. από βουβάλι ή καμήλα) καρυκευμένο και αποξηραμένο, το οποίο αναδίδει βαριά, έντονη μυρωδιά. [ΕΥΜ < τουρκ. *pastirma*].

Πάστρα (η) {χωρ. πληθ.} η καθαριότητα: *το σπίτι έλαμπε από ~* ANT. βρόμα. [ΕΥΜ. μεσν. < Πάστρα (η) με προληπτική ανομοίωση του σ-) < *σπα-στρέω* (υποχωρητ.), βλ. λ. *Παστρέω*].

Παστρέω ρ. μετβ. (Πάστρ-ενα, -εύτηκα, -εμένος) καθαρίζω, αφαιρώ τη βρομιά από κάτι: ~ *το σπίτι* | *το τζάκι. — Πάστρεμα (το)*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-.

[ΕΥΜ₁ μεσν. < *σπαρτέω* «καθαρίζω με σκούπα από σπάρτο» (με μετάθεση του σ- και αντιμετάθεση συμφώνων στο σύμπλεγμα -*ρτ-*) < αρχ. *σπάρτον* (βλ. λ.)]. Από συμφυρμό των τ. *Παστρέω* και *σπαρτέω* προήλθε το μεσν. *σπαστρέω* (> *σπάστρα* > *Πάστρα*, βλ. λ.)].

Παστρικός, -ή (λαϊκότ. -ιά), -ό [μεσν.] (λαϊκ.) 1. καθαρός: ~ *σπίτι | νοικοκυριό | χωριό* 2. (μτφ.) ξεκάθαρος, τίμιος: *αυτός κάνει μόνο ~ δουλειές* || *Μίλα ντόπρα! Θέλω ~ κουβέντες!* || ~ *απάντηση* | *θέση* 3. (μτφ.-ειρων. για πρόσ.) αυτός που είναι αμφίβολης ηθικής ή ύποπτος για παράνομες δεσοληψίες: ~ *κουπά!* 4. (στον τ. *Παστρικά* - *Πα-λαιότ.*) η πόρνη. — **Παστρικά** επίρρ.

παστρομας (ο) → παστουμας
 παστώνω ρ. μετβ. {πάστο-σα, -θηκα, -μένος} 1. (για τρόφιμα) κάνω (κάτι) παστό, συντηρώ σε άλιμη ή σε αλάτι: ~ το κρέας | *σαρδέλες | ρέγκες* - Φρ. (μτφ.) *παστώνω στο ζύλο* ξυλοφορτώνω άγρια (κάποιον), μαυρίζω στο ζύλο 2. στρωμάζω πολλούς ανθρώπους μαζί, τον έναν δίπλα στον άλλον (όπως τα κομμάτια του κρέατος): *επιβάτες παστωμένοι σαν σαρδέλες στο λεωφορείο* 3. (σκοπτ.) βάζω μεγάλη ποσότητα υλικού πάνω σε κάτι (λχ. καλλυντικού στο πρόσωπο), πασπαλίζω. — *πάστομα* (το). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παστός* (βλ.λ.).]

Πάσχα (το) {άκλ.} 1. η μεγαλύτερη χριστιανική εορτή εις ανάμνησιν της Αναστάσεως του Χριστού· ο εορτασμός του Πάσχα δεν συμπίπτει σε όλους τους χριστιανούς (ορθοδόξους, ρωμαιοκαθολικούς, προτεστάντες), επειδή ο υπολογισμός της εορτής γίνεται με διαφορετικά ημερολόγια 2. η ημέρα του Πάσχα, η Κυριακή του Πάσχα: *το ~ πέφτει νωρίς φέτος* - Φρ. (α) *κάνω Πάσχα* (i) περνάω εορταστικά την ημέρα του Πάσχα: *πού θα κάνετε Πάσχα φέτος;* (ii) τρώω πολύ καλά: *Φάγαμε και ήπιαμε καλά. Κάνανε Πάσχα σήμερα!* (β) (παροιμ.) *ούτε φέτος Λαμπρή ούτε του χρόνου Πάσχα* για τους εξαιρετικά αυταβλητικούς, που είναι πάντα ασυνεπείς στην τήρηση των υποσχέσεων τους (γ) *κάθε Πάσχα και Χριστούγεννα* σε αραία χρονικά διαστήματα, σπάνια: *πλένεται ~ 3.* (συνεκδ.) η περίοδος των διακοπών η αργία λόγω της γιορτής του Πάσχα (συνήθ. η Μεγάλη Εβδομάδα): *το ~ θα πάμε διακοπές στο εξωτερικό* 4. μεγάλη εορτή του ιουδαϊσμού εις ανάμνησιν της Εξόδου των Εβραίων από την Αιγύπτο και της διάβασης της Ερυθράς Θαλάσσης · 5. Νήσος του Πάσχα (ισπ. Isla de Pascua) νησί που αποτελεί το ανατολικότερο σημείο της Πολυνησίας, γνωστό για τα διάσπαρτα, πέτρινα αγάλματα του. [ΕΤΥΜ. μεγν. < αρχαί. pascha < εβρ. pesah «πέραςμα, παρέλευση», λ. που περιέγραφε τη δεκάτη πληγή κατά των Αιγυπτίων, όπου, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, ο άγγελος προσπερνούσε τις πόρτες των Ιουδαίων που ήταν βαμμένες με αίμα αρνιού και δεν θανάτωνε τα πρωτότοκα τους (πβ. Π.Δ. Εξόδος 12, 23: *και παρελεύσεται Κύριος την θύραν και ουκ αψηθεί τον όλεθρονόταν εισελθειν εις τάς οικίας υμών πατάσαι*). Η εβραϊκή εορτή του Πάσχα γινόταν εις ανάμνησιν της σωτηρίας των Εβραίων από τους Αιγυπτίους. Όπως ο παλαιός Ισραήλ εορτάζε το πέραςμα από την Αιγύπτο στη Γη της Επαγγελίας, έτσι και ο νέος Ισραήλ της Χάριτος (πβ. Κ.Δ. Γαλάτ. 6,16: *Ισραήλ του Θεού*) εορτάζει τη θυσία και την Ανάστασή του Χριστού, με την οποία πέρασε από τη δουλεία στην ελευθερία, από τον θάνατο στη ζωή. Και όπως στην πρώτη περίπτωση αιτία της σωτηρίας έγινε ο αμνός με το αιμα του οποίου βάφθηκαν οι θύρες των Εβραίων, έτσι και στο χριστιανικό Πάσχα αιτία της σωτηρίας είναι ο Αμνός του Θεού, ο Χριστός, που με τη θυσία του μας έσωσε από τον θάνατο και την αιμαρτία.

πασχαζώ ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} γιορτάζω το Πάσχα, παύω τη νηστεία της Σαρακοστής και τρώω κανονικά ΣΥΝ. αρτάνομαι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < μγν. *Πάσχα*.]

Πασχαλιά (ο) ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *πασχαλιά* (βλ. λ. *πασχαλιά*), ονομασία που συνδ. με τη γιορτή του Πάσχα.]

Πασχαλιό (η) 1. το Πάσχα (βλ.λ.) ΣΥΝ. Λαμπρή 2. (μετωνυμ.) κάθε μέρα πλούσιες κατανάλωσης φαγητών, πολυφαγίας, κυρ. μετά από περίοδο νηστείας · 3. (με πεζό το πρώτο γράμμα) μικρό δέντρο ή θάμνος με μικρά ιώδη, λευκά ή ροδινα αρωματικά άνθη, που σχηματίζουν ταξιανθίες, το οποίο καλλιεργείται κυρ. ως διακοσμητικός θάμνος. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *πασχαλιά* < μγν. Πάσχα.]

Πασχαλιά (η) γυναικείο όνομα. Επίσης Πασχαλιά
πασχαλιά (τα) → *πασχάλιο*
πασχαλιάνικα επίρρ.· κατά την περίοδο του Πάσχα ή την ίδια την ημέρα του Πάσχα: *αρρόστησα ~!*
πασχαλινός, -ή, -ό {μεσν.} αυτός που σχετίζεται με το Πάσχα, που γίνεται κατά τις ημέρες του Πάσχα: *~ τραπέζι | έθιμο | αβγό | διακοπές | ρούχα ΣΥΝ. πασχαλιάνικα, λαμπριάνικα. — πασχαλινό επίρρ. Επίσης πασχαλιάνικος, -η, -ο. Πασχάλιο(ν)* (το) {πασχαλι-ού | κ. πασχαλι-ων} ΕΚΚΛΗΣ. πίνακας στον οποίο αναγράφονται οι ημερομηνίες των κινητών εορτών κάθε έτους με αφητηρία την ημερομηνία εορτασμού του Πάσχα- Φρ. *χάνω γ' αβγά και τα πασχαλιά* βλ. λ. *αβγό*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *πασχάλιον* «κατάλογος κινητών εορτών, των οποίων η ημερομηνία εξαρτάται από τον εορτασμό του Πάσχα», ουδ. τού επιθ. *πασχάλιος* < μγν. *Πάσχα*.] **πασχαλίτσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό έντομο με χαρακτηριστικά κόκκινα φτερά με μαύρα στίγματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) *κοκκινέλα, λαμπρί-τσα, πασχίτσα* κ. (λαϊκ.) *πασκίτσο* ρ. μετβ. {πάσχισαι} {καθημ.} + να) κατα-βάλλω εντονότατη προσπάθεια, εργάζομαι, αγωνίζομαι (για κάτι) με όλες μου τις δυνάμεις και με δυσκολία: *πασχίζει να εξυπηρετήσει και να ικανοποιήσει τους πάντες || άδικα πασχίζει να της εξηγήσει, δεν καταλαβαίνει Ελληνικά!* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *πάσχω* (βλ.λ.), κατά τα ρ. σε -ίζω, προκειμένου να δηλωθεί η ενεργ. σημ. «καταβάλλω έντονες προσπάθειες»]. *πάσχω* ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.} 1. ταλαιπωρούμαι από ασθένεια, νοσώ: - *από κατάθλιψη | από μια σπάνια αρρώστια | απ' την καρδιά μου | από αμηνσία* 2. υποφέρω, υφίσταμαι έντονη ψυχική δοκιμασία, αισθάνομαι εσωτερικό πόνο εξαιτίας γεγονότος ή καταστάσεως: *είναι ένας αληθινός άνθρωπος που πάσχει για τον διπλανό του ΣΥΝ.* (μτφ.) *πονό* 3. υστερώ σημαντικά, παρουσιάζω αδυναμίες: *η αγροτική πολιτική πάσχει || η επιχειρηματολογία του πάσχει*

σε πολλά σημεία 4. (η λόγ. μτχ. ενεστ. *πάσχω*, -ούσα, -ον) (α) αυτός που υποφέρει (σωματικά ή ψυχικά): *τα πάσχοντα από κατάθλιψη άτομα* (β) αυτός που παρουσιάζει προβλήματα: *η πάσχοντα οικονομία μιας χώρας* 5. (αργκό) είμαι νοητικά διαταραγμένος, δεν στέκω καλά στο μυαλό μου: *Μην ασχολείσαι μαζί του! Το άτομο πάσχει!* [ΕΤΥΜ. αρχ. < **πάθ-σχω* (με σίγηση του -θ- και μετάθεση της δασυήτας στο -κ-) < θ. **παθ-* (πβ. αόρ. β' *ε-παθ-ον*), συννεσταλμ. βαθμ. τού θ. *πενθ-*, το οποίο απαντά στον αρχ. *μέλλ. πείσσομαι* (< **πένθ-σομαι*, με σίγηση του -θ- και αντέκταση) και στον ετεροϊωμ. παρακ. *πέ-πονθ-α*. Σύμφωνα με μια εκδοχή, το ρ. συνδ. με λθ. *κενείω* «υποφέρω» και με αρχ. ιπλ. *c-ess(a)im* (ίδια σημ.), οπότε ανάγεται σε I.E. **q^oenth-* «υποφέρω». Κατ' άλλη άποψη, πρέπει να προτιμηθεί η αναγωγή σε I.E. **bhendh-* «δένω» (με την έννοια ότι το *πάθος* δεσμεύει τον *πάσχοντα*) και η σύνδεση με τη λ. *πενθερός* (βλ.λ.). Ομόρρ. *πάθ-ος, πένθ-ος* (βλ.λ.).]

πατ (η) {άκλ.} (στη ραπτική) 1. κομμάτι από ύφασμα που ράβεται ως τελειώμα σε τσέπες, γιακάδες 2. πιάτα που καλύπτει τις κουμπότρες, τα κουμπιά ή το φερμουάρ. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. *patte* < αρχ. *γερμ. *raitha* «ένδυμα»].

πατ (το) {άκλ.} (στο σκάκι) η αναγκαστική ισοπαλία, που προκύπτει όταν ο ένας από τους δύο παίκτες δεν μπορεί να κάνει πλέον καμία κίνηση χωρίς να απειληθεί ο βασιλιάς του (πβ. λ. *ματ, ρουά, ρεν*). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. *pat* < ιταλ. *patta* «συμφωνία, ισοπαλία» < λατ. *pacta*, πληθ. τού *pactum* «συνθήκη, σύμβαση», ουδ. τής μτχ. *pactus* τού ρ. *paciscor* «συνομολογώ, συνάπτω συνθήκη»].

πατάσσω (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ο έντονος, εκκωφαντικός κρότος, κυρ. από σπασίμο ή βίαιη πρόσκρουση αντικειμένων: *ο αέρας έκλεισε την πόρτα* με - 2. (μτφ.) ο ισχυρός αντίκτυπος, η εντονότατη αίσθηση που προκαλείται από ένα γεγονός, η ταραχή που προκαλεί: *η πρόσφατη αποκάλυψη | το σκάνδαλο | η είδηση έκανε πάταγο*. [ΕΤΥΜ. αρχ. ονοματοποιημένη λ., με εκφραστ. θ. *πατ-*, επίθημα -*αγ*- (πβ. *άλαλ-αγ-ή, όλολ-αγ-ή*) και *κατάλ. -ος*. Ομόρρ. *πατάσσο* (βλ.λ.).]

παταγωδός, -ης, -ες [1897] {παταγωδ-ους} -εις (ουδ. -η), -ων} (για αρνητικές καταστάσεις) αυτός που έχει ισχυρό αντίκτυπο, που προκαλεί μεγάλη εντύπωση ή αναστάτωση: *παρά τη μεγάλη διαφήμιση η τανία ήταν μια - αποτυχία ΣΥΝ.* *θορυβώδης, εκκωφαντικός. — παταγωδός επίρρ.* [1892]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πατάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το χαλάκι μπροστά από την εξόπορτα για το σκουπίσμα των ποδιών πριν από την είσοδο σε ένα κτήριο ΣΥΝ. (λόγ.) *ποδόμακτρο* 2. κάθε μικρό και στενό χαλί ή κομμάτι μοκέτας: *το ~ του μπάνιου | τού αυτοκινήτου ΣΥΝ.* *χαλάκι* 3. μικρό κομμάτι από δέρμα ή πλαστικό, που τοποθετείται στο πίσω μέρος των παπουτσιών, συνήθ. κάτω από τον πάτο, για καλύτερη εφαρμογή ή για να μην πληγώνεται το πόδι κατά το περπάτημα ΣΥΝ. *πάτος*. [ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *πάτος* (βλ.λ.).]

πάταξη (η) [1847] {-ης κ. -άξεως | χωρ. πληθ.} 1. η καταπολέμηση, η οριστική εξάλειψη: η ~ της *παραπαιδείας*, της *ανεργίας* | της *εγκληματικότητας* | της *τρομοκρατίας* | της *γραφειοκρατίας* ΣΥΝ. *καταστολή* 2. η αμείλικτη τιμωρία: ~ των *φοροφυγάδων* | των *εμπόρων ναρκοτικών*. [ΕΤΥΜ < ρ. *πατάσσο* (βλ.λ.).]

Πατάπιος (ο) {Παταπίου} άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ μεσν. κυρ. όν., αγγλστ. αρχής, αγν. ετύμου.]

παταραστό (το) NAYT. (λαϊκ.) ο παράτονος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *paterazzo* < προβηγκ. *pato* «πόδι»].

πατάρι (το) {παταρ-ιού | -ιών} 1. χώρος, συνήθ. πάνω από το ύψος της πόρτας σπιτιού ή άλλου οικοδομήματος, που χρησιμοποιείται κυρ. ως αποθήκη για τη φύλαξη αντικειμένων 2. η υπερυψωμένη (συνήθ. ξυλινή) κατασκευή που σχηματίζει ένα δεύτερο επίπεδο δαπέδου στο εσωτερικό σπιτιού ή κατάστημάτος. — (υποκ.) *παταράκι* (το). [ΕΤΥΜ Υποκ. τού ουσ. *πάτος* (βλ.λ.).]

πατάσσο ρ. μετβ. {πάτα-ξα, -χθηκα} 1. κτυπό, τιμωρώ (παραδειγματικά): ~ τους *ενόχους* | τους *ταραξίες* - Φρ. *πάτασον μεν, άκουσον δε* (*πάτασον μεν, άκουσον δε*, Πλουτ. *Θεμιστοκλής* 11, 4) χτύπησε με, αλλά άκουσε με (από την απάντηση του Θεμιστοκλή στον Ευρυβιάδη στο συμβούλιο των στρατηγών πριν από τη ναυμαχία στη Σαλαμίνα) 2. *καταστέλλω* (κάτι), *εξαιλείφω* οριστικά: *η κυβέρνηση φιλοδοξεί να πατάξει τη φοροδιαφυγή* | την *τρομοκρατία*. — *πάταξη* (η) [1847].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πατ-άκ-ιω*, ονοματοποιημένη λ., < εκφραστ. θ. *πατ-* + επίθημα -*ακ-* + *κατάλ. -^ω*. Ομόρρ. *πάταγος* (βλ.λ.).]

πατάτα (η) {πατατών} 1. ο εδώδιμος αμυλούχος κόνδυλος του ομώνυμου φυτού (βλ. κ. *πατατιά*), ο οποίος έχει συνήθ. καστανή φλούδα, λευκή ως κίτρινη σάρκα και αποτελεί νοστιμότατο και πολύ εύπεπτο τροφή: *η συγκομιδή | αποθήκευση πατάτας | καθαρίζω | κόβω πατάτες* ΣΥΝ. (λόγ.) *γεωμηλο* 2. (συνεκδ.) ο μαγειρεμένος κόνδυλος αυτού του φυτού και το αντίστοιχο φαγητό ή συμπλήρωμα (γαρνιρίσμα): *κρέας με πατάτες || ~ τηγανητές | βραστάς | προτηγανισμένες | κατεψυγμένες | ψυχοκομμένες | λειωμένες* (πουρές) | *φούρνο* 3. το φυτό που παράγει αυτούς τους κόνδυλους: *η ~ μεταφέρθηκε στην Ευρώπη από τη Ν. Αμερική* 4. (σκοπτ.) οτιδήποτε έχει χοντροκομμένο στρογγυλοειδές σχήμα: *συγκρίνεται αυτό το σώμα μ' αυτή την ~*; 5. (μτφ.) (α) η χοντρή γκάφα, το χοντροκομμένο λάθος: *τέτοιος - δεν κάνει ούτε ο Κώστας, που είναι γνωστός γκαφατζής!* (β) (για πράγμα ή κατάσταση) ό, τι χαρακτηρίζεται από έλλειψη ουσιαστικού νοήματος και ενδιαφέροντος, πραγματικής αξίας: *τι κάθομαι κι ακούω τέτοιες ~!* || ~ η *τανία!* ΣΥΝ. *βλακεία, σαγλαμάρα. —* (υποκ.) *πατατούλα* κ. *πατατίτσα* (η) (σημ. 1-3). [ΕΤΥΜ < ισπ. *patata* < *batata* «γλυκοπατάτα», από γλώσσα των ιθαγενών τής Αιτής].

πατατάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. καθεμιά από τις μικρές, λεπτές και επίπεδες αλατισμένες φέτες πατάτας, που τηγανίζονται μέχρι να γίνουν τραγανές και συνήθ. διατίθενται συσκευασμένες σε σακουλάκια: *πατατάκια με ρίγανη* | *με πάπρικα* 2. (συνεκδ.) **πατατάκια** (τα) η σακούλα με το παραπάνω περιεχόμενο: *αγόρασα δύο ~ ΣΥΝ. τσιπς.*

πατατάλευρο (το) [1893] αλεύρι από πατάτες.

πατάτας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο χοντρό και δισκίνητο.

πατατιά (η) (καθημ.) πολυετές ποώδες φυτό του οποίου ο εδώδιμος κ'όδουλος είναι η γνωστή πατάτα (βλ.λ., σημ. 1).

πατατοκαθαριστής (ο) εργαλείο για το καθάρισμα της πατάτας.

πατατοκεφτές (ο) (πατατοκεφτεδές;) κεφτές που παρασκευάζεται από μείγμα λειωμένης πατάτας, βουτύρου και αβγού με καρυκεύματα. — (υποκ.) πατατοκεφτεδάκι (το).

πατατοσαλάτα (η) {δύοσφρ. πατατοσαλατών;} σαλάτα που έχει ως βάση κομμάτια βρασμένης πατάτας.

πατατούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κοντό πανοφόρι από χοντρό μάλλινο ύφασμα για άνδρες.

[ETYM. < βεν. *patatuco* (με αλλαγή γένους κατά το *κάπα*), από συμ-φυρμό των λ. *patata* «πατάτα» και *patalocco* «μπαούφος των βάλτων», επειδή αρχικά τη φορούσαν Βενετοί ναυτικοί].

πατατοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} η συχνή ή σε μεγάλες ποσότητες κατανάλωση πατατών.

πατατοφάγος (ο/ή) πρόσωπο που τρώει πολλές πατάτες, που του αρέσουν πολύ οι πατάτες.

πατατρίκι (το) {άκλ.} (εκφραστ.) 1. ο πάταγος, η αναστάτωση που ακολουθεί μια βίαιη, απρόβλεπτη ανατροπή δεδομένων, κυρ. με αρνητική επίπτωση σε πρόσποια και καταστάσεις: *έπαθαν ~ και ακόμα δεν μπορούν να συνέλθουν* || *είχε γίνει μεγάλο ~ τότε μ' εκείνο το σκάνδαλο ΣΥΝ. σοκ, κάζο* 2. (συνεκδ.) το ίδιο το γεγονός που προκαλεί τέτοια σύγχυση και ταραχή: *η κατακόρημη μείωση της εκλογικής τους δίνωμης αποτέλεσε μεγάλο ~* [ETYM. < ιταλ. *patata*, ηχομιμητική λ.].

πατέ (το) {άκλ.} μείγμα από πολτοποιημένο ή ψιλοκομμένο κρέας (σुकώτι κυρ. χήνας), χορταρικά κ.ά., το οποίο συνήθ. σερβίρεται κρύο ως ορεκτικό: - *χοιρινού/ λαγού/ κουνελιού.*

[ETYM. < γαλλ. *paté* < παλ. γαλλ. *paste* < μγν. λατ. *pasta* (βλ. λ. *πάστα*)].

πατέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, με το οποίο κατοχυρώνεται σε εφευρέτη η πατρότητα και το δικαίωμα εκμετάλλευσής της εφεύρεσης του 2. (συνεκδ.) το δικαίωμα εκμετάλλευσής μιας εφεύρεσης ή πρωτότυπης ιδέας: *η εταιρεία προσφέρει δεκάδες εκατομμύρια για την ~ του προϊόντος* 3. (λαϊκ.) κάθε επινόηση της στιγμής, με την οποία επισκευάζει κανείς μια μηχανή, επιδιορθώνει κάτι που *χάλασε*, αποκαθιστά τη λειτουργία κ.λπ.: ο τεχνίτης *έκανε μια ~ και έφτιαξε τον μηχανισμό του παλιού ψυγείου*. [ETYM. < ιταλ. *patente* < μεσν. λατ. (littera) *patens* «ανοικτή (βασιλική) επιστολή, η οποία παρείχε στον κάτοχο της συγκεκριμένα προνόμια» (πβ. γαλλ. *lettres patentes*, κατ' αντιδιαστολή προς τα *lettres closes* ή *lettres de cachet*), ο τ. *patens* είναι μτχ. του λατ. *p. pateo* «είμαι ανοικτός, φανερός, πρόδηλος»].

πατεντάρο *p. μετβ.* {πατεντάρισ-α, -μένος;} κατοχυρώνω εφεύρεση ή πρωτότυπη ιδέα, ώστε να μου αναγνωριστεί η πατρότητα και το δικαίωμα εκμετάλλευσής της. [ETYM. < ιταλ. *patentare* < *patente* (βλ. κ. *πατέντα*)].

πατεντάτος, -η, -ο αυτός στον οποίο έχει κατοχυρωθεί μια ιδιότητα, που είναι γνωστός και αναγνωρίσιμος με αυτήν: - *αριστέρος ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, φανερός*. [ETYM. < ιταλ. *patentato* < *p. patentare*].

πάτερ {βλ. λ. *πατέρας*} κυρ. σε προσφωνήσεις κληρικών: *σας χαιρετώ, πάτερ Νικόλαε*- επίσης εσφαλμ. αντί του ορθού *πατήρ*: *ήλθε ο ~ Νικόλαος*.

[ETYM. αρχ. κλητ. του ουσ. *πατήρ* (βλ. λ. *πατέρας*), η οποία (ήδη τον Μεσν.) συχνά χρησιμοποιήθηκε ως ονομαστική (πβ. κ. *ὁ δέσποτα* → *ὁ δέσποτας*)].

πατέρα (η) (παλαιότ.) βακτηρία σε σχήμα T, που χρησιμοποιούσαν οι γέροντες στους ναούς για να στηρίζονται. [ETYM. Σύντομμενός τ. του *πατερίτσα* (βλ.λ.)].

πατέρας (ο) {-ες κ. -άδες;} 1. ο αρσενικός γονέας, ο γεννήτορας: *ορφανός και από πατέρα και από μητέρα* || *φυσικός* | *θετός* ~ || (για ζώα) *ο ~ του σκύλου* μας ήταν *γκριφόν* και η *μητέρα* του *κανίς*- ΦΡ. (α) *γίνομαι πατέρας* αποκτώ το πρώτο παιδί μου (β) (για γυναίκες) *κάνω κάποιον πατέρα* γεννώ το παιδί που έχω συλλάβει από την ερωτική σχέση μου με έναν άνδρα (γ) (παροιμ.) *άκουγε τον πατέρα σου κι αρμύνησε τον γιο σου* καθήκον του γιου είναι η υπακοή και του γονέα η καθοδήγηση και η νοουθεσία (δ) *από (τον) πατέρα* (για συγγενείς) από την πλευρά του πατέρα, από το πατρικό σόι: *παππούς* | *θείος* - (ε) *πάτερ φαμίλιας* βλ.λ. (στ) *ημέρα του πατέρα* (η) η τρίτη Κυριακή του Ιουνίου, η οποία είναι τιμητικό αφιερωμένη στην προσφορά του πατέρα στην οικογένεια (ζ) *πατέρας-αφέντης* ο τύπος του πατέρα που συμπεριφέρεται αυταρχικά στην οικογένεια του 2. (γενικότ.) ο αρσενικός κηδεμόνας σε μια οικογένεια: *μεγαλώνω χωρίς ~* ΦΡ. *στέκομαι (για κάποιον) πατέρας* αναλαμβάνω τον πατρικό ρόλο απέναντι σε (κάποιον), κηδεμονεύω ΣΥΝ. *μπωμάς* 3. (ειδικότ.) ο πεθερός, όπως προσφωνείται από τον γαμπρό ή τη νύφη του 4. αυτός από τον οποίο προκύπτει (κάτι): *κατά τον Ηράκλειτο πατέρας πάντων είναι ο πόλεμος* 5. αυτός που δημιουργεί, εισηγείται (κάτι), που πρω-τοανακαλύπτει ή πρωτοκατασκευάζει (κάτι): ο *Ηρόδοτος*, *ο ~ της Ιστορίας* || ο *Φρόντ*, *ο ~ της ψυχανάλυσης* || ο *Γουτεμβέργιος* ήταν *ο ~ της τυπογραφίας* 6. (μτφ.) αυτός που ενεργεί υπέρ και εξ ονόματος

άλλων, που έχει ηγετικό, προστατευτικό ή καθοδηγητικό ρόλο- ΦΡ. (α) *πατέρας τού έθνους* | *της φυλής* (i) αυτός που το έργο του, η προσφορά και το παράδειγμα του εμπνέουν και καθοδηγούν έναν λαό (ii) (συνήθ. ειρων. κ. εθνοπατέρας) ο βουλευτής (ως εκλεγμένος εκπρόσωπος του λαού στο Κοινοβούλιο) (β) *πνευματικός πατέρας* βλ. λ. *πνευματικός* · 7. ΘΕΟΛ. ο Θεός, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τα άλλα δύο πρόσωπα της Αγίας Τριάδας (τον Υίο και το Αγιο Πνεύμα): *Πατήρ, Υιός και Αγιο Πνεύμα* || *Πατέρα επουράνιε!* ΦΡ. *Πάτερ ημών* βλ.λ. 8. *πατέρες* (οι) (α) (κ. *πατεράδες*) οι προηγούμενες γενιές, οι πρόγονοι: *οι ~ μας αγωνίστηκαν για τη δική μας ελευθερία* || *πρέπει να διατηρήσουμε την κληρονομιά των ~ μας* || *οι πρόφωγες επέστρεψαν στη γη των* - ΣΥΝ. *προπάτορες* (β) προσωνυμία των αγίων της Εκκλησίας και των κληρικών ΦΡ. (α) *Πατέρες της Εκκλησίας* επιφανείς εκκλησιαστικοί άνδρες, που κατά τους πρωτοχριστιανικούς αιώνες με το σημαντικό συγγραφικό, διδακτικό και επιστημονικό τους έργο και το παράδειγμα ζωής που έδωσαν, εξέφρασαν την αυθεντική πίστη της Εκκλησίας και συνέβαλαν στην καθιέρωση του χριστιανισμού και τη διατύπωση του Ορθόδοξου δόγματος (β) φιλοσοφία των Πατέρων ο κλάδος της φιλοσοφίας που αναλύει τις κοσμοθεωρίες των Πατέρων τόσο της Ανατολικής όσο και της Δυτικής Χριστιανικής Εκκλησίας (γ) *Άγιοι Πατέρες* τα μέλη της Ιεράς Συνόδου (δ) *Κυριακή των Αγίων Πατέρων* γιορτή αφιερωμένη στη μνήμη των Αγίων Πατέρων, που μετείχαν στις Οικουμενικές Συνόδους (2η εκκλησία της Αγίας Τριάδας και η τρίτη Κυριακή του Οκτωβρίου) (ε) *Νηπιακοί Πατέρες* βλ. λ. *νηπιακός*. Επίσης (λόγ.) *πατήρ* {πατρός;} (βλ. λ. *πάτερ*).

[ETYM. < °φρ. *patēr*, *patrōs* «πατέρας, αρχηγός της οικογένειας» (ήδη μκ. *pa-te*) < I.E. **patér-* (ίδια σημ.), πβ. *σανσκρ. pitar-*, λατ. *pater* (> γαλλ. *père*, ισπ. *padre*), γοτθ. *fadar*, αρχ. γερμ. *fater* (> γερμ. *Vater*), αρχλ. *father* κ.ά. Η λ. *απατά* ως *α'* συνθ. με τη μορφή *πατρο-* (πβ. *πα-τρο-κτόνος*) και ως *β'* συνθ. με τη μορφή *-πατρός* | *-πάτρα* (πβ. *Κλεοπάτρα*)].

πατερημά κ. **πατερμά** (τα) (λαϊκ.) το πάτερ ημών (βλ.λ.): *«κάνει χίλιους πατερμούς και πατερμά»* (Α. Λασκαράτος). [ETYM. όμοιο μεσν., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *Πάτερ ημών* (μγν.) της Κυριακής Προσευχής τπ. από τις προσευχές των μοναχών τις οποίες αριθμούσαν με το κομπωσκούν πβ. το αντίστοιχο *pater noster* των ρωμαιοκαθολικών].

Πάτερ ημών (το) {άκλ.} (α) η Κυριακή Προσευχή (βλ.λ.) που αρχίζει με αυτές τις δύο λέξεις: *λέω* | *μαθαίνω το ~* || *θα το μάθεις όπως λέω το ~* (β) τυποποιημένα λόγια που επαναλαμβάνει κανείς συχνά ή με πολύ μεγάλη άνεση σαν κάτι που ξέρει πολύ καλά ή κατά τρόπο ενοχλητικό: *άρχιζε πάλι το ~*. [ETYM. < μγν. *Πάτερ ημών*, βλ. λ. *Κυριακή*].

πατερικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τους έγκριτους στην εκκλησιαστική συνείδηση Πατέρες της Εκκλησίας (Μ. Αθανάσιος, Μ. Βασίλειος, Γρηγόριο τον Θεολόγο, Ιωάννη Χρυσόστομο, Γεώργιο-μιο Νύσσος κ.ά.): ~ *κειμένα* | *διδασκαλία θεολογία*.

πατερίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ειδικό βοηθητικό μπιστούι που στερεώνεται κάτω από τη μασχάλη κατά το περπάτημα, κυρ. όταν κάποιος έχει σπάσει το πόδι του ή δεν μπορεί με άνεση να στηριχθεί ή να περπατήσει μόνος του: *βιάζω* | *βγάζω τις ~* ΣΥΝ. *δεκανίκι* 2. ΕΚΚΛΗΣ. η ράβδος του δέσποτη, η ποιμαντορική ράβδος · 3. *καρχαρία* με σφυροειδές κεφάλι, γκριζοπύλο χρώμα και μήκος περίπου τεσσάρων μέτρων *αλλάως ζύγαντα*.

[ETYM. < **πατεριτή* < μεσν. *πατερική* (ενν. *ράβδος* ή *βακτηρία*), αντί του ορθού *πατρ-ική*, πθ. λόγω της προσφωνήσεως «πάτερ». Ήδη μγν. οι φρ. *ποιμαντική ράβδος* | *βακτηρία*].

πατερμά (τα) → πατερημά

πατερναλισμός (ο) 1. σύστημα, αντίληψη ή πρακτική διοικήσεως, ασκήσεως πολιτικής και γενικότ. ελέγχου (ατόμων, ομάδων, εργαζόμενων κ.λπ.) με κηδεμονευτικό και προστατευτικό χαρακτήρα, που, κατά τα οικογενειακά πρότυπα, προβάλλει ως δεδομένη την καλή θέληση του εργοδότη | προϊσταμένου | κυβερνήτη κ.λπ., τη στήριξη και το πατρικό ενδιαφέρον του για το καλό κάθε εργαζόμενου, πολίτη κ.λπ. και που εκκράζεται με υλικές παροχές, χωρίς όμως την παροχή δικαιωμάτων συμμετοχής, ανάλιψως υπεύθυνων θέσεων κ.λπ. 2. η τάση να προσπαθεί κανείς (ηγέτης, συνδικαλιστής, αρχηγός ομάδας κ.λπ.) να προστατευθεί και να κηδεμονευθεί όσους εκπροσωπεί. — *πα-τερναλιστής* (ο), *πατερναλιστρια* (η), *πατερναλιστικός*, -ή, -ό, *πατερναλιστικά* επίρρ.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *paternalisme* < λατ. *paternus* «πατρικός» < *pater* «πατέρας»].

πάτερο (το) (λαϊκ.) μεγάλο, συνήθ. ξύλινο δοκάρι για την υποστήριξη στέγης ή πατώματος- ΦΡ. (σκιωπ.-εκφραστ.) *κολοκώθια στο πάτερο* (i) *για λόγια* ή πράξεις που δεν έχουν κανένα νόημα ή λογική σύνδεση μεταξύ τους: *μα τι ~ μου σαμπώννας*; (ii) ως έκφραση αμφισβήτησης ή αποδοκιμασίας όσων επιδόθηκαν: *-Μας διαβεβαίωσαν ότι θα μερμνήσει ο υπουργός προσωπικά για το θέμα σας*. — † Επίσης *πατερό*.

[ETYM. < όμοιο μεσν. *πατερόν* < αρχ. *πάτος* + *παρ*. επίθημα *-ερό(ν)*, πβ. κ. *ταση-ερό, λαδ-ερό*].

πατερούλης (ο) {πατερούληδες;} 1. (ως τρυφερή προσφώνηση) ο πατέρας 2. ΙΣΤ. (α) καθένας από τους τσάρους της Ρωσίας (β) (ειδικότ.) ο Στάλιν (Σοβιετικός ηγέτης την περίοδο 1924-1953) (ως αγαθός προστάτης του λαού κατά την τότε επίσημη προπαγάνδα).

πάτερ φαμίλιας (ο) {άκλ.} 1.ο πατέρας ως επί κεφαλής της οικογένειας και υπεύθυνος για τη λειτουργία της: με τον *ερχομό του δεύτερου παιδιού* *μεγάλωσαν* και οι ευθύνες *του ως ~ 2.* (κακότ.) ο οικογενειάρχης που λειτουργεί αυταρχικά και συγκεντρωτικά: *επιμέ-*

νει να λειτουργεί σαν ~ ελέγχοντας τη ζωή όλων μέσα στο σπίτι. [ETYM. < λατ. pater familias].

πάτημα (το) [μτγν.] {πατήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να πατά κανείς (κάποιον/κάτι) με το πόδι, το ποδοπάτημα: το ~ τον χαλιού || το ~ του ποδιού του γαϊδρού από τη νύφη στην τελετή του γάμου 2. το ίχνος που αφήνει το βήμα (κάποιου): ακολούθησαν τα ~ του ζώου || το κύμα έσβησε το ~ του στην άμμο ΣΥΝ. πατημασιά, σημάδι, ίχνος: Φρ. των **μπροστινών πατημάτων, των πατινών γεφύρια** βλ. λ. **μπροστινός** 3. το περπάτημα, ο τρόπος βαδίσματος: **ανάλαφρο** | **αγέρωχο** | **κομψό** ~ || το **περήφανο** ~ της **περίκρας** || το **αθόρυβο, ανάλαφρο** ~ της **γάτας** ΣΥΝ. περπατησιά, βήμα 4. (συνεκδ.) ο ήχος από το περπάτημα (κάποιου): **κατάλαβα** ότι ήρθε από τα βαριά ~ στη σκάλα ΣΥΝ. πατημασιά 5. (α) η συμπίεση, το ζούληγμα (καρπού) με τα πόδια για την εξαγωγή του χυμού (του): το ~ των **σταφυλιών** (β) η συμπίεση αντικειμένου, ώστε να μειωθεί ο όγκος τους: το ~ **χαρτιών** για να **χωρέσουν** στο **κουτί** | τον **ρούχον** για να **κλείσει** η **βούλιτσα** ΣΥΝ. πατικώμα 6. η πίεση που ασκεί κανείς σε αντικείμενο με το χέρι ή το πόδι, για να λειανθεί: το ~ του **κομπιού** | του **φρένου** | των **πλήκτρων** 7. (α) η πίεση αντικειμένου πάνω σε επιφάνεια: το ~ του **μολυβιού** στο **χαρτί** για να **γράψει** πιο έντονα (β) (ειδικότ.) το σιδερώμα: το **πατελόني σου θέλει** ~, **έχει** **σαλακωθεί** 8. το φάρδος σκαλοπατιού, η επιφάνεια του κατοφλιού: επικίνδυνη αυτή η **σκάλα**, **έχει** **πολύ στενό** ~ 9. (μτφ.) η δικαιοσύνη στην οποία σπριζιέται κάποιος, το πρόσημο: **γύρευε** ~, για να φύγει από την **εταρεία** || **αναζητείται νομικό** ~ ΣΥΝ. πρόσφαση, αφορμή 10. (λογότ.) η κυρίευση, η κατάληψη με επιδρομή, πολιορκία ή επίθεση: το ~ της **Πόλης** | της **Τριπολιτσάς** ΣΥΝ. άλωση, κούρσεια 11. (λαϊκ.-σκωπ.) το ερωτοζήτημα: **τέτοιο** ~ **με γυναίκα πρώτη φορά** **παθαίνει** ΣΥΝ. (οικ.) κόλλημα **12. πατημάτα** (τα) το φέριμο, οι συνήθειες αντιδράσεις και η συμπεριφορά (κάποιου), ο τρόπος ζωής του: **κάθε άνθρωπος έχει** τα ~ του, **θέλει** **ειδική μεταχείριση!** || **δεν έχει σταθερά** ~, **χρειάζεται** **να τάξει** στη **ζωή** του ΣΥΝ. συμπεριφορά, τρόπος, συνήθειες, (λαϊκ.) χούγια. — (υποκ.) πατηματάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. **πρόσχημα**.

πατημασιά (η) 1. το ίχνος από το βήμα, το σημάδι που αφήνει το πόδι ανθρώπου ή ζώου: **ναπέε** ~ **στο χιόνι** | στη **βρεγμένη άμμο** || **ακολούθησαν τις** ~ **του ζώου** **ώς τη φωλιά** του ΣΥΝ. πάτημα, σημάδι, ίχνος, πατησιά 2. το περπάτημα, κυρ. ο ήχος του βήματος: **ανάλαφρο** | **βαριά** ~ || **ακούστηκαν κοντινές** ~ ΣΥΝ. περπατησιά, βήμα. [ETYM. Από συμφορμό τον λ. **πάτημα** και **πατησιά**].

πατήρ (ο) → **πατέρας**

πατησιά (η) η πατημασιά (βλ. λ.).

πατητή (η) 1. τρόπος ραγιμάτος (τρώπομα) με πυκνές βελονές · 2. παιχνιδι στη θάλασσα στο οποίο κανείς πιέζει το κεφάλι και τους ώμους κάποιου άλλου, ώστε να τον βυθίσει στο νερό.

πατητήρι (το) {πατητήρι-ού | -ιών} ανοιχτός επίπεδος χώρος, συνήθ. με χαμηλή κτιστή περιφράξη, για το πάτημα των σταφυλιών και την ταυτόχρονη διοχέτευση του χυμού τους σε βαρέλια ΣΥΝ. ληνός. [ETYM. < μτγν. **πατητήριον** < αρχ. **πατώ** + παραγ. επίθημα -τήριον, πβ. κ. **παρατηρη-τήριό**].

πατητής (ο), **πατητήρας** (η) {πατητήριών} πρόσωπο που μετέχει στο πάτημα των σταφυλιών. [ETYM. μτγν. < αρχ. **πατώ**].

πατητός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει συμπίεσει, πατικωθεί 2. **πατητό** (το) παιδικό ομαδικό παιχνίδι, με βασικό σκοπό να πατήσει το ένα παιδί το πόδι του άλλου χωρίς να πατήσουν το δικό του. — **πατητά** επίρρ.

πατίκι (το) {πατικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το ξυλοπόδαρο (κουτσού) · 2. το υποδήμα- (ειδικότ.) η ίσια γυναικεία παντόφλα (χωρίς τακούνι). [ETYM. < πατός + -ικί, πβ. **χαλιαί-ικί**, **ξυλ-ικί**].

πατικώμα ρ. μετβ. {πατικό-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) πιέζω (κάτι) προς τα κάτω μειώνοντας τον όγκο του: ~ τα **ρούχα** στη **βαλίτσα** | τον **καπνό** στην **πίπα** || - το **χώμα** του **ηπέδου**- Φρ. **την πατικώμα** (ενν. την **κουλιά μου**) τρώω μέχρι κορεσμού. — **πατικώμα** (το). [ETYM. < πατίκι (βλ. λ.)].

πατιλέτα (η) {δύσchr. πατιλετών} (στη ραπτική) κομμάτι υφάσματος που προστίθεται σε σημείο (συνήθ. τελείωμα) ενδύματος για να το διακοσμήσει ή να καλύψει (π.χ. τα κουμπιά): η - τον **κουμπιών** **τού ποκαμισού** || ~ της **τσέπης**. [ETYM. < γαλλ. **pattelette**, υποκ. του **patte** < παλ. γερμ. **paite** «ένδυμα, ρούχο»].

πατίνα (η) {πατινών} 1. ΤΕΧΝΟΛ. το πρασινωπό στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια αντικειμένων από χαλκό ή με μεγάλη περιεκτικότητα σε χαλκό και τα προστατεύει από την ατμοσφαιρική διάβρωση 2. επιχρίσμα με ειδικό χρώμα ή βερνίκι σε διάφορα αντικείμενα, κυρ. έπιπλα, για διακοσμητικούς λόγους ή για την προστασία τους. [ETYM. < βεν. **patina** < λατ. **patina** «τηγάνι - λοπάδα»].

πατινάδα (η) 1. ερωτικό μουσικό κομμάτι, που τραγουδιέται με συνοδία κιθάρας στους δρόμους τη νύχτα 2. (στην Κρήτη) η **μαντινάδα**, το ερωτικό ή άλλου περιεχομένου δίστιχο. [ETYM. < μα(η)νάδα (βλ. λ.), με την επιδρ. του διαλεκτ. **πατινός** «τελευταίος» (< **πάτος**), επειδή αυτό το είδος τραγουδιού ήταν το τελευταίο στα γλέντια].

πατινάς (το) {άκλ.} 1. το άθλημα στο οποίο ο αθλητής μετακινείται σε λεία και επίπεδη επιφάνεια (χιονιού, πάγου) με γαυοπέδιλα ή τροχοπέδιλα: ~ επί **πάγου** | στον **πάγο** (η παγοδρομία) || **καλλιτεχνικό** ~ (με μουσική επένδυση και εκτέλεση υποχρεωτικών και ελεύθερων κινήσεων) 2. το γλιστρήμα πάνω σε λεία επιφάνεια (με ειδικά πέδιλα): **γρήγορο** ~. [ETYM. < γαλλ. **patinage** < **patiner**, βλ. κ. **πατινάρι**].

πατινάρι ρ. αμετβ. {πατινάρισμα} κάνω πατινάζ, κινούμαι σε λεία

επιφάνεια ή στον πάγο γλιστρώντας με ειδικά γαυοπέδιλα. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. **patiner** < **patin**, βλ. κ. **πατινί**].

πατινάρι ρ. μετβ. {πατινάρισμα, -μένος} επιχρίω μια επιφάνεια με ειδικό χρώμα ή βερνίκι: κάνω πατίνα. — **πατινάρισμα** (το). [ETYM. < **πατίνα** + παραγ. επίθημα -άριον].

πατινί (το) {πατιν-ιού | -ιών} 1. ξύλινη σανίδα με τιμόνι κάθετο στην πάνω πλευρά και με μικρές ρόδες στο κάτω μέρος της, με την οποία μετακινείται κανείς δίνοντας ώθηση με το ένα πόδι και πατώντας το άλλο πάνω της- Φρ. **κάνω τη ζωή (κάποιου) πατινί** δυσκολεύω τη ζωή κάποιου, τον **ταλαιπωρώ** 2. **πατινίνα** (τα) τα τροχοπέδιλα. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. **patin** | ιταλ. **patino** (πληθ. **patini**) < **patte** «πέλιμα, πατούσα», ονοματοποιήμ. λ. από τον θόρυβο δύο αντικειμένων, που προσκρούουν το ένα στο άλλο].

Πατινιώτης (ο) → **Πάτος**

πατινίτης (το) {άκλ.} (λαϊκ.) φασαρία, σαματάς: **ώρα αρχίζει** το - των **εκλογών** ΣΥΝ. **νταβαντούρι**. [ETYM. < τουρκ. **patirdi**].

πατισερί (η) {άκλ.} 1. το κατάστημα που πουλά γλυκά, το **ζαχαροποιείο** 2. κρέμα που βάζουν σε τούρτες. [ETYM. < γαλλ. **pâtisserie** < **pâte** «ζύμη» < μτγν. λατ. **pasta**, βλ. λ. **πάστα**].

πατικώμα επίρρ. πολύ γρήγορα : **ήρθαν φίλοι ζαφνικά** στο σπίτι και **μαγειρέψαμε** - ΣΥΝ. στο πει και φει, τάκα-τάκα. [ETYM. < τουρκ. **patküt** «ξαφνικός θόρυβος, χτύπημα»].

Πάτος (η) 1. νησί των Β. Δωδεκανήσων, στο οποίο ο Ευαγγελιστής Ιωάννης έγραψε την **Αποκάλυψη** 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Πάτος κ. (διαλεκτ.) Πατημάτης (ο), Πάτια κ. (διαλεκτ.) Πατινώτισσα (η), πατιμακός, -ή, -ό κ. (διαλεκτ.) πατινώτικος, -η, -ο. [ETYM. αρχ., αγν. ετήμου, προελλην. τοπωνύμιο].

πατόκορφα επίρρ. από πάνω μέχρι κάτω, σε ολόκληρο το σώμα: **τον κατόβαρε** ~ κυρ. στις Φρ. **βρίζω** | (**περιλουζώ (κάποιον) πατόκορφα** βρίζω (κάποιον) γυδαία: **τον έλουσε πατόκορφα, τον έκανε να μην ξέρει από πού να φύγει**).

πατούλινο (το) 1. το ξύλινο δοκάρι, πάνω στο οποίο καρφώνονται οι σανίδες του πατόματος ή της στέγης 2. χοντρή σανίδα στον πάτο κιβωτίου, βαρελιού ή αμαξίου.

πάτος (ο) 1. το πιο χαμηλό σημείο, η κατώτερη επιφάνεια χώρου ή αντικειμένου: **νανάχο** στον ~ της **θάλασσας** || ο ~ **του ποτηριού** | **βαρελιού** | **μας δεξαμενής** ΣΥΝ. **πυθμένας**, **βυθός**- Φρ. (α) (μτφ.) **βρίσκει** | **πίάνω (τον) πάτο** φθάνω στο τέλος, στο έσχατο σημείο: η **οικονομία της χώρας βρήκε πάτο** (β) **πάω στον πάτο** (κυριολ. κ. μτφ.) **βουλιάζω**: το **σκάφος ανατράπηκε** και το **φορτίο πήγε στον πάτο** || (μτφ.) **οι εισπράξεις έχουν πάει στον πάτο** ΣΥΝ. **καταποντίζομαι** (γ) **από την κορφή** **στον πάτο** από πάνω ως κάτω, πατόκορφα (δ) **έρχομαι** | **είμαι πάτος** έρχομαι | είμαι τελευταίος: **στο τρέξιμο έρχεται πάτος** || **στα μαθηματικά είναι πάτος** (ε) **άσπρο πάτο** (ως πρόποση για ποτά) μέχρι την τελευταία σταγόνα, όλο το περιεχόμενο του ποτηριού: **εβίβα κι ~!** 2. (μτφ.) η κατάληξη, το τελευταίο σημείο- κυρ. στις Φρ. **φτάνω** | **βιάζω** | **πάω (κάτι) ως τον πάτο** ολοκληρώνω (κάτι), το φέριμο εις πέρας 3. (στα υποδήματα) (α) η σόλα, το πέλιμα ΣΥΝ. (λόγ.) **κάττημα** (β) **λεπτό** (υφασμάτινο ή πλαστικό) υπόστρωμα στο εσωτερικό του παπουτσιού: **ορθοπαιδικό** -■ (μτφ.) Φρ. (οικ.) **μου βγαίνει ο πάτος** ξεπατώνω, εξαντλούμαι από την προσπάθεια: ~ στη **δουλειά** ΣΥΝ. (εκφραστ.) **κατακουράζομαι**, **ξεθεώνομαι**, (μτφ.) **πεθαίνω**, (λόγ.) **δεινοπαθώ** · 4. (ευφημ.) ο πισινός, τα οπίσθια. ΣΧΟΛΙΟ λ. **βυθός** [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «δρόμος πολυσύχναστος, που πατιέται συχνά», πβ. < πατώ (υποχωρητ., πβ. **περι-πατός** < **περι-πατώ**, **άπο-πατός** < **άπο-πατώ**). Η άποψη ότι η λ. **πάτος** αποτελεί παράλλ. τ. του ουσ. **πάτος** (βλ. λ.) δεν αιτιολογεί την αρχική σημ. «δρόμος που πατιέται συχνά», αφού η σημ. «πυθμένας, βυθός» θεωρείται υστερογενής και απαντά μόνο σε μτγν. πηγές. Εφόσον απορριφθεί η προαναφερθείσα σύνδεση, οι λ. **πάτος** και **πάτος** είναι αγν. ετήμου].

-πάτος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που έχει συγκεκριμένο αριθμό πάτων ή ορόφων: **αυτή η βαλίτσα είναι δίπατη** || **έχτισε ένα ορεινότατο τρίπατο σπίτι**. [ETYM. Β' συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. **πάτος**].

πατούα (η) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. τοπικό ιδίωμα μιας γλώσσας, κυρ. της Γαλλικής, το οποίο διαφοροποιείται από την καθιερωμένη, κοινή μορφή της γλώσσας αυτής. [ETYM. < γαλλ. **patois** < παλ. γαλλ. **patoier** «φέρομα αδέξια, άκοιμω» < **pate** (σύγχρ. γαλλ. **patte**) «πέλιμα, πατούσα»].

πατουλιά κ. **πατουκλιά** (η) (διαλεκτ.) φράγχιτη σχηματισμένος από βάτους ή θάμνους ΣΥΝ. **βατουλιά**. [ETYM. Διαλεκτ. τ. του ουσ. **βατουλιά** (βλ. λ.)].

πατούσινο (το) (λαϊκ.) το παπούτσι: **αγόρασε** και **καινούργιο** - για τον **γάμο!** ΣΥΝ. (λόγ.) **υπόδημα**.

πατούνα (η) → **πατούσα**

πατούρα (η) (λαϊκ.) 1. εγκοπή ή προεξοχή σε πλαινή επιφάνεια αντικειμένου (σανίδας, εργαλείου, σολήνα, μηχανικής εγκατάστασης κ.λπ.) για την ενίσχυση της αντοχής του ή για την προστασία του, καθώς και για το στερέωμα του σε άλλη επιφάνεια, σε άλλο αντικείμενο 2. χαμηλότερου επιπέδου επιφάνεια μεταλλικού τυπογραφικού στοιχείου, που πλαισιώνει τη βάση του, επιτρέποντας του να εξέλκει. [ETYM. < **πατώ** + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κ. **θολ-ούρα**].

πατούσα κ. (διαλεκτ.) **πατούνα** κ. **πατούχα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το κάτω μέρος του ανθρώπινου ποδιού, το πέλιμα: **οι τρυφερές** ~ **τού μωρού** || **ξυπόλυτος, με γυμνές** ~ 2. (συνεκδ.) το τμήμα της κάλτσας που καλύπτει το πέλιμα αυτού που τη φορά: **ριγέ κάλτσες με μονόχρωμες** ~. — (υποκ.) **πατουσίτσα** κ. **πατουσούλα** (η).

[ETYM₂ Ουσιαστικοπ. θηλ. τής μτχ. ενεστ. του αρχ. ρ. *πατό*].
πατούχας (ο) (λαϊκ.) αυτός που έχει μεγάλες πατούσες, μεγάλη πόδια.
 [ETYM < μεσν. *πατούχα* < *πάτος* + *-ούχα* < *έχω*, με την επίδρ. του ουσ. *πατούσα*].
Πάτρα (η) πόλη τής ΒΔ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα του νομού Αχαΐας. Επίσης (λόγ.) Πάτρα (αι) [αρχ.] {Πατρών}. — Πατρινός κ. (λόγ.) Πατρεύς (ο), Πατρινή κ. (λαϊκ.) Πατρινά (η), πατρινός, -ή, -ό κ. (λόγ.) πατραϊκός. [ETYM₂ < αρχ. *Πάτρα*, αγν. ετύμου].
πατραγαθία (η) [μτγν.] {πατραγαθίων} η ανδραγαθία των προγόνων, των πατέρων, τα επιτεύγματα αρετής και δόξας που μας κληροδότησαν.
Πατραϊκός (ο) κόλπος μεταξύ τής ΒΔ. Πελοποννήσου (στον νομό Αχαΐας) και τής Στερεάς Ελλάδας.
πατραλοίας (ο) {πατραλοίων} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει σκοτώσει τον πατέρα του ΣΥΝ. πατροκτόνος.
 [ETYM₂ αρχ. < *πατρ(ο)-* (< *πατήρ*, *-τρός*) + *-λοίας* < *άλοιός* (επικ.) | *άλοός* «γυπός, κοπανίζω» < θ. *άλω* (με επικη βράχυνση). Βλ. λ. *άλώνι*, *άλω*].
πατρι προς τον, στον πατέρα: μόνο στη Φρ. δόξα *πατρι* βλ. λ. δόξα.
πάτρια (τα) → πάτριος
πατρία (η) (στην κοινωνική ανθρωπολογία) υποδιαίρεση μιας φυλής, τα μέλη της οποίας έχουν κοινές θρησκευτικές, πολιτικές, κοινωνικές αρχές, συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς συγγενείας εξ αίματος και αναγνωρίζουν ένα πρόσωπο ως κοινό τους πρόγονο ΣΥΝ. γένος, φάρα. [ETYM₂ αρχ. < *πατήρ*, *-τρός*].
πατριαρχείο (το) [μεσν.] 1. το κτήριο στο οποίο διαμένει ο Πατριάρχης, η έδρα του Πατριάρχη 2. η οργανωτική υποδομή, οι διοικητικές υπηρεσίες, μέσω των οποίων ασκείται το πατριαρχικό έργο: *συντονισμένες ενέργειες τού - για την προβολή τού έργου του* 3. καθένας από τους αρχιεπισκοπικούς θρόνους τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, καθώς και το τμήμα τής Εκκλησίας που εμπάσει στη δικαιοδοσία του αντίστοιχου πατριάρχη. *-Αλεξανδρείας/ Αντιοχείας/ Ιεροσολύμων/ Σερβίας | Ρωσίας* Φρ. **Οικουμενικό Πατριαρχείο** το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ως έδρα του Οικουμενικού Πατριάρχη και προκαθήμενου τής Ορθόδοξης Ανατολικής Χριστιανικής Εκκλησίας.
πατριαρχεω ρ. αμετβ. [μεσν.] {μόνο σε ενεστ. και παραρ.} έχω τον τίτλο και εκτελώ τα καθήκοντα του πατριάρχη. Επίσης πατριαρχώ [μεσν.] {-ίς...}.
πατριάρχης (ο) {πατριαρχών} 1. αυτός στον οποίο ανάγεται η καταγωγή μιας πατρίδας (βλ. λ.), ο αρχηγός γένους, φυλής 2. Π.Δ. καθένας από τους γενάρχες, τους αρχηγούς των φυλών του ισραηλτικού λαού, λ.χ. ο Αβραάμ 3. **Πατριάρχης** (ο) ο τίτλος του ανώτατου επισκόπου και αρχηγού μιας Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας. (ειδικότ.) **Οικουμενικός Πατριάρχης** ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως και προκαθήμενος τής Ανατολικής Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας 4. (μτφ.) πρόσωπο στο οποίο αποδίδεται η πατριότητα ιδέας, πρακτικής, μεθόδου κ.λπ.: *ο Άνταμ Σμιθ είναι ο - τού φιλελευθερισμού ΣΥΝ. πατέρας*. [ETYM₂ μτγν. < *πάτρια* + *-άρχης* < *άρχω*. Η χρήση τής λ. ως τίτλου στην Κων/πολη και στις υπόλοιπες αυτοκέφαλες Εκκλησίες είναι μεσν.].
πατριαρχία (η) {χωρ. πληθ.} 1. το αξίωμα του πατριάρχη και η εξουσία που ασκεί 2. η θητεία του πατριάρχη 3. (στην κοινωνική ανθρωπολογία) κοινωνικό σύστημα, σύμφωνο με το οποίο ο άνδρας (πατέρας) ασκεί την εξουσία σε όλους τους τομείς τής κοινωνικής ζωής (θρησκεία, οικονομία, πολιτική, οικογένεια κ.λπ.), μεταβιβάζει στον μεγαλύτερο γιο την εξουσία και την περιουσία και από αυτόν παίρνουν τα παιδιά το όνομα ΑΝΤ. μητριαρχία. [ETYM₂ μτγν. αρχική σημ. «η ιδιότητα τού επί κεφαλής ιουδαϊκής κοινότητας», < *πατριάρχης*. Η σημ. 1 είναι μεσν.].
πατριαρχικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον πατριάρχη ή το πατριαρχείο: ~ *ράβδος* | *θρόνος* | *σύννοδος* (βλ. λ.) 2. αυτός που προέρχεται από τον πατριάρχη, που δίνεται από αυτόν: ~ *ευλογία* | *άδεια* 3. (μτφ.) αυτός που διαθέτει επιβλητικότητα και κύρος: ~ *μεγαλοπρέπεια* 4. αυτός που σχετίζεται με το κοινωνικό πρότυπο τής πατριαρχίας: ~ *δομή* | *οργάνωση* | *λειτουργία* | *σύστημα* | *οικογένεια* | *παράδοση* || ~ *κοινωνία* (στην οποία οι οικογενειακές σχέσεις οργανώνονται με βάση τον κεντρικό ρόλο τού πατέρα, τη διαμονή τής νόφης στην οικία τού γαμπρού και τη μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων από πατέρα σε γιο) ΑΝΤ. μητριαρχικός. — πατριαρχικ-ά | -ός επίρρ.
πατρία (η) 1. η χώρα ή ο τόπος καταγωγής ή γεννήσεως: *τα Αβθήρα είναι η - τού Δημοκρίτου ΣΥΝ. γενέτειρα* Φρ. (α) **ιδιαίτερη πατρίδα** το χωριό ή η πόλη, στην οποία γεννήθηκε κανείς ή από την οποία κατάγεται: *το Πάσχα θα κάνει διακοπές στην - του, την Κέρκυρα* (β) **χαμένες πατρίδες** οι περιοχές όπου άκμασε ο ελληνισμός στο παρελθόν και τώρα ανήκουν σε άλλο κράτος ή έχουν χάσει τους ελληνικούς πληθυσμούς τους (κυρ. τα παράλια τής Μικράς Ασίας, η Κωνσταντινούπολη, ο Πόντος) (γ) **δέυτερη πατρίδα** ο τόπος στον οποίο πέρασε κανείς τα περισσότερα χρόνια τής ζωής του ή η χώρα στην οποία δημιούργησε και διακρίθηκε: *η Αμερική υπήρξε η - του* 2. ο τόπος ή η χώρα εγκατάστασης, όπου ένα άτομο διαμορφώνεται ως προσωπικότητα: *έκαναν - τους τις πεδιάδες τού Νότου* Φρ. **όπου γης και πατρίς** βλ. λ. γη 3. (γενικότ.) οτιδήποτε συνδέει τα άτομα-μέλη ενός έθνους, το πάτριον έδαφος και η κοινή κληρονομιά τους, καθώς και τα ίδια τα μέλη τού συνόλου, τού έθνους: *πολέμησαν για την -|| ο υπέρ πατρίδος αγών* || *είχε πεθυμήσει την - και πιο πολύ τον ήλιο και τους*

απλούς ανθρώπους της- Φρ. **πατρίς, θρησκεία, οικογένεια** (παλαιότ.) το τρίπτυχο αξιών που προβλήθηκε κατεξοχήν από τα συντηρητικά κόμματα 4. (συνεκδ.) (α) το σύνολο των κατοίκων μιας χώρας, ο λαός τής: *αγαπήθηκε απ' όλη την πατρίδα* (β) (ειδικότ.) η πολιτεία (όταν λειτουργεί εξ ονόματος τού λαού τής χώρας): *η ~ τιμά τα ζενιτεμένα παιδιά της* 5. (συνεκδ.-λαϊκ., ως προσφώνηση σε πρόσωπο από την ίδια χώρα ή πόλη): *χαθήκαμε, βρε ~!* || ~, *κι εσύ εδώ*: ΣΥΝ. συμπατριώτης 6. ο τόπος στον οποίο πρωτοεμφανίζεται ή πρωτοδημιουργείται κάτι: *η Ελλάδα είναι η ~ της δημοκρατίας ΣΥΝ. κοιτίδα, λίκνο*. Επίσης (λόγ.) πατρίς [αρχ.] {πατρίδος}. [ETYM₂ < αρχ. *πατρίς*, *-ιδος*, ποιητ. τ. θηλ. τού επιθ. *πάτριος* (βλ. λ.), πβ. φρ. *πατρίς γαία*, *πατρίς άρουρα*, *πατρίς πόλις* (όπου εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ως επιθ.). Η λ. *απαντά* ουσιαστικοποιημένη ήδη στον Όμηρο].
πατριδωγνεία (η) {χωρ. πληθ.} σχολικό μάθημα (κυρ. των πρώτων τάξεων τού δημοτικού) γενικών γνώσεων σχετικά με το άμεσο περιβάλλον των μαθητών, την ιδιαίτερη πατρίδα τους από ιστορική, γεωγραφική, λαογραφική κ.λπ. άποψη ΣΥΝ. πατριδογραφία. [ETYM₂ Απόδ. τού γερμ. *Heimatkunde*].
πατριδογραφία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} η πατριδωγνεία (βλ. λ.).
πατριδοκαπηλία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η σκόπιμη συναισθηματική φόρτιση τού λαού σχετικά με εθνικά θέματα για την επίτευξη ιδιοτελών σκοπών, ατομικών συμφερόντων: *πολιτικοί που επιδιώκονται στην ~, για να αναρριχηθούν στην εξουσία*. — **πατριδοκάπιλος** (ο/η) [1897].
πατριδολατρία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η βαθιά αγάπη για την πατρίδα, η λατρεία προς καθετί που ανήκει ή παραπέμπει σε αυτήν: *η ~ των Ελλήνων ΣΥΝ. φιλοπατρία*. — πατριδολατρία (ο) [1895], πατρι-δολατρίσσα (η), πατριδολατρικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ία*.
πατριδονομικό (το) όνομα που δείχνει τον τόπο καταγωγής, διαμονής ή μετοικησεως (κάποιου), όπως *Κρητικός, Αθηναίος, Ναπολιτάνος* κ.λπ. [ETYM₂ < *πατρίδα* + *-ονομικό* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ονομα*, αιολ. τ. τής λ. *ονομα*].
Πατρία (η) γυναικείο όνομα.
Πατρίκιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. άμύρνας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ETYM₂ μτγν. κύρ. όν. < λατ. *Patricius* < *patricius* (βλ. λ. *πατρίκιος*)].
πατρίκιος (ο) {πατρικί-ου | -ον, -ους}, **πατρίκια** (η) {πατρικιών} (στο ρωμαϊκό και βυζαντινό κράτος) μέλος τής ανώτατης (κοινωνική και πολιτική) τάξης ΑΝΤ. πληβείος. [ETYM₂ μτγν. < λατ. *patricius* < *pater*, *-tris* «πατέρας»].
πατρικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον πατέρα ή τους προγόνους: ~ *εξουσία* | *ευθύνη* | *στοργή* | *αισθήματα* || *το - πρότυπο* || ~ *φιλος* 2. (α) αυτός που δίνεται, κληρονομείται ή προέρχεται από τον πατέρα ή τους προγόνους: ~ *όνομα* | *περιουσία* | *προστασία* (β) **πατρικό** (το) (i) το σπίτι στο οποίο μεγαλώνει κανείς με την οικογένεια του ή που κληρονομεί από τον πατέρα του: *επισκέπτηκε το ~ του στο χωριό* (ii) το οικογενειακό όνομα γυναικεία πριν παντρευτεί (γ) **πατρικά** (τα) η περιουσία που κληρονομεί κανείς από τον πατέρα τού 3. (μτφ.) αυτός που η τρυφερότητα, η στοργικότητα και ο συμβουλευτικός του ρόλος ή χαρακτηρισμός μοιάζουν με τς αντίστοιχες ιδιότητες τού πατέρα: *ο - τόνος στη φωνή τού προϊτάμενου*. — πα-τρικ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ., **πατρικότητα** (η) [μεσν.].
πατρικός, -ή, -ό → Πάτρα
πατριός (ο) → πατριώσιος
πάτριος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τους προγόνους, που προέρχεται ή μεταβιβάζεται από αυτούς κληρονομικός: ~ *εδάφη* | *ήθη* | *εστία* | *νόμοι* | *θεοί* ΣΥΝ. πατρογονικός, προγονικός, πατροπαράδοτος 2. **πάτρια** (τα) τα ήθη και έθιμα, οι παραδόσεις και οι ιδέες που αποτελούν την κληρονομιά ενός λαού.
πατρίς (η) -# πατρίδα
πατριώτης (ο) {πατριωτών}, πατριώτισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που έχει την ίδια πατρίδα με κάποιον άλλον, ο συντοπιτής: *είναι πατριώτες, μεγάλωσαν στο ίδιο χωριό* ΣΥΝ. συγχωριανός, συμπολίτης, συμπατριώτης 2. πρόσωπο που αγαπά την πατρίδα του και αγωνίζεται γι' αυτήν, που τιμά ό,τι συνδέεται με την ιστορία, την παράδοση, τη γλώσσα τής κ.λπ. ΣΥΝ. φιλοπατρίς ΑΝΤ. άπατρις 3. ως προσφώνηση αγνώστου ή ως χωρευτισμός: ~, *από πού πάνε για το χωριό; || γεια γαρά, πατριώτη!* — (υποκ.) πατριωτάκι (το). [ETYM₂ αρχ. < *πατριά* + *-ώτης* (πβ. *ιδι-ώτης*, *στρατι-ώτης*, *δεμο-ώτης*). Η λ. αναφερόταν αρχικά στους βαρβάρους, οι οποίοι συνδέονταν μόνο με κοινή καταγωγή και πατρίδα, ενώ για τους Έλληνες εχρησιμο-ποιείτο κυρ. ο όρ. *πολίται* | *συμπολίται*, ο οποίος αναφερόταν στην ιδιότητα τους ως μελών ελεύθερης πόλης-κράτους. Αργότερα (μτγν.) η σημ. γενικευθηκε].
πατριωτικά επίρρ.: *κατά τρόπο που αρμόζει σε πατριώτη* (σημ. 2) Φρ. **παίρνω (κάτι) πατριωτικά** αντιμετωπίζω (κάτι) με ένθερμο τρόπο, με τον ίδιο ζήλο που δείχνει κάποιος, όταν αγωνίζεται για την πατρίδα του: *έχει πάρει πατριωτικά το θέμα και ζενυχτάει κάθε μέρα στη δουλειά*.
πατριωτικός, -ή, -ό [1857] αυτός που σχετίζεται με τον πατριώτη, τον πατριωτισμό: ~ *αγώνας* | *συμπεριφορά* | *πράξη* | *τραγούδι* | *αισθήματα* ΣΥΝ. εθνικός.
 [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *patriotique*, άσχετο από το αρχ. *πατριωτικός* «ο αναφερόμενος σε πατριά»].
πατριωτισμός (ο) [1790] η έμπρακτη αφοσίωση και αγάπη κάποιου προς την πατρίδα του: *η τήρηση τού Συντάγματος επαφίεται στον ~ των Ελλήνων* || *η θυσία του αποτέλεσε εκδήλωση ήμιστου ~ ΣΥΝ. φιλοπατρία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός*.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. patriotisme].

πατρο- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τον πατέρα ή τους πατέρες, δηλ. τους προγόνους: *πατρο-γονικός, πα-τρο-κτόνος*.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πατήρ, -πρός*].

πατρόγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πλατιά βούρτσα για πλαστικά χρώματα που η επιφάνεια της έχει σχήμα ορθογωνίου παραλληλογράμμου.

πατρογονικός, -ή, -ό [1840] 1. αυτός που είναι κληρονομημένος, από τον πατέρα ή τους προγόνους: - *σπίτι | κειμήλιο | κτήματα* 2. αυτός που αποτελεί μέρος της προγονικής κληρονομιάς: ~ *συνήθειες | εστιές | ήθη | έθιμα* ΣΥΝ. *πατροπαράδοτος* 3. **πατρογονικά** (τα) (α) οι πρόγονοι, οι πατέρες (β) τα κληρονομημένα κτήματα.

πατρογραμμικός, -ή, -ό 1. (στην κοινωνική ανθρωπολογία) αυτός που σχετίζεται με τον τύπο αναγνωρίσεως της καταγωγής και κοινωνικής οργάνωσης, ο οποίος ορίζει την καταγωγή αποκλειστικά με βάση την πατρική γενεαλογική γραμμή, ενώ ταυτοχρόνως δεν αναγνωρίζει κανένα δικαίωμα στους συγγενείς από την πλευρά της μητέρας 2. (στην εθνολογία) αυτός που σχετίζεται με το σύστημα συγγένειας, το οποίο δίνει βαρύτητα μόνο στην καταγωγή από την πλευρά του πατέρα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. patrilinear (νόθο συνθ.)].

πατρόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. από την πλευρά του πατέρα 2. από την εποχή των προγόνων. [ETYM. αρχ. < *πατρο-* + *παραγ.* επίθημα -θεν (βλ.λ.)].

Πάτροκλος (ο) {-ου κ. -όκλου} 1. ήρωας του Τρωικού Πολέμου, στενός παιδικός φίλος και γενναίος συμπολεμιστής του Αχιλλέα, ο οποίος σκοτώθηκε από τον Έκτορα 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. παράλλ. τ. του ονόματος *Πατροκλής* (αυτός που έχει ένδοξο πατέρα) < *πατρο-* + *κλής* < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.)].

πατροκτονία (η) [μτγν.] {πατροκτονιών} ο φόνος του πατέρα από παιδί του.

πατροκτόνος, -ος, -ο 1. αυτός που διαπράττει τον φόνο του πατέρα του ή ευθύνεται γι' αυτόν: (συνεκδ.) ~ *χείρ* 2. **πατροκτόνος** (ο/η) πρόσωπο που φόνευσε τον πατέρα του: ο ~ *ομολόγησε την πράξη του στον ανακριτή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος. [ETYM. αρχ. < *πατρο-* + -κτόνος < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *κτονία*)].

πατρολογία (η) [1833] {πατρολογιών} 1. κλάδος της θεολογίας που μελετά τα έργα και τη διδασκαλία των Πατέρων και όλων των εκκλησιαστικών συγγραφέων 2. (συνεκδ.) συλλογή συγγραμμάτων εκκλησιαστικών συγγραφέων: *Ελληνική Πατρολογία* (Patrologia Graeca) (το σύνολο των έργων των Πατέρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας). — πατρολογικός, -ή, -ό [1872], πατρολογικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. patrologia].

πατρόν (το) {άκλ.} φύλλο χαρτίου ή άλλου ημιδιαφανούς υλικού με τυπωμένο υποδειγματικό σχέδιο, βάσει του οποίου πρέπει να κοπεί το ύφισμα για ένα ρούχο-φρ. *βγάξω ένα πατρόν* κατασκευάζω ένα υποδειγματικό σχέδιο βάσει του οποίου κόβω ύφισμα. [ETYM. < γαλλ. patron «υπόδειγμα για την κοπή υφάσματος» < patron «αρχηγός, οδηγός» < λατ. patronus «πάτρων» (βλ. κ. *πάτρων*)].

πατρόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} 1. η ιδιοκτήτρια ή διευθύντρια οικού ανοχής ΣΥΝ. *μαντάμ* 2. (σπάν.) η οικοδέσποινα ή η ιδιοκτήτρια καταστήματος. [ETYM. < ιταλ. patrona, θηλ. του patrono < λατ. patronus, βλ. κ. *πάτρων*].

πατρόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {διαλεκτ.} η φυσιογιοθήκη, η παλάσκα: «να *πάρο* το ντουφέκι μου, την όμορφη ~» (ριζίτικο). [ETYM. < ιταλ. patrona < γερμ. Patron [tasche] < γαλλ. στρατ. όρ. patron «φυσίγγιο» + γερμ. Tasche «θήκη»].

πατρονάφω ρ. μετβ. {πατρονάφισα} 1. παρεμβαίνω προστατευτικά κατευθύνοντας την εξέλιξη, τις επιλογές κάποιου κατά τρόπο δεσμευτικό της θελήσεως του ή με αθέμιτα μέσα: *τα κόμματα επιχειρούν να πατρονάφουν τους εργαζομένους μέσα από ελεγχόμενα συνδικαλιστικά όργανα || δεν δέχεται να τον πατρονάφει την καριέρα | τη ζωή του κανένας* 2. επιχορηγώ κάποιον (ιδιώτη, φορέα, οργανισμό κ.λπ.) για την υλοποίηση των σχεδίων του, συμβάλλω ή στηρίζω τη δραστηριότητα του: *μεγάλος εκδοτικός οργανισμός πατρονάφει τον ραδιοφωνικό σταθμό*. — πατρονάφισμα (το).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. patronner < patron «αρχηγός, οδηγός» (< λατ. patronus). Βλ. λ. *πάτρων*].

πάτρωνας (ο) → *πάτρωνας*
πατρονίστ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που σχεδιάζει πατρόν. [ETYM. < *πατρόν* + *παραγ.* επίθημα -ίστ (< γαλλ. -ist) κατά τα γαλλ. προελ. *μοντελίστ, σολίστ* κ.ά.)].

πατροπαράδοτος, -η, -ο αυτός που έχει κληρονομηθεί από τους προγόνους, που αποτελεί μέρος της πατρώς παράδοσης: ~ *ήθη και έθιμα | φιλοξενία* ΣΥΝ. *πάτριος, πατρογονικός, παραδοσιακός*. — πατροπαράδοτα επίρρ. [ETYM. μτγν. < *πατρο-* + *παράδοτος* (< *παραδίδωμι*), πβ. κ. *έτοιμο-παράδοτος, ά-παράδοτος*].

πατρότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του πατέρα: η ~ *τον ωρίμασε* || «η *λυτρωμένη ψυχή* έχει συνείδηση της *πατρότητας* του Θεού και *συγχρόνος* της *δικής* της *υιότητας* αλλά και *αμαρτωλότη-τας*» 2. η άμεση σχέση μεταξύ πατέρα και παιδιού: η ~ *συνεπάγεται ευθύνες* || *παιδί αγνώστου πατρότητας*-φρ. **πατρότητα τέκνου** η γνησιότητα του παιδιού ως προς τον πατέρα, η οποία εξακριβώνεται με διάφορες μεθόδους, λ.χ. με αναλύσεις αίματος 3. (μτφ.) το να είναι κανείς ο δημιουργός ή εμπνευστής πράγματος: *πιστοποιήθηκε η ~ του πίνακα* || *ερίζουν για την - της ιδέας | της εφεύρεσης | της ανακάλυψης*.

πατροτοπικός, -ή, -ό (στην κοινωνική ανθρωπολογία) (τύπος εγκατάστασης) που επιβάλλεται στους νένυμφους στο πλαίσιο πατριαρχικής κοινωνίας, σύμφωνα με τον οποίο η νύφη εγκαθίσταται στην κατοικία του γαμπρού: ~ *οικογένεια*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. patrilocal (νόθο συνθ.)].

πατριός (ο) (σχολ. ορθ. *πατριός*) (για τα παιδιά μιας γυναίκας) ο θετός πατέρας, ο σύζυγος της μητέρας που ύστερα από χρεία ή διαζύγιο ΑΝΤ. φυσικός πατέρας.
[ETYM. < μτγν. πατριός (< αρχ. *πατήρ*), κατ' αναλογία προς το αρχ. *μητριά* (βλ.λ.)]. **πάτρωνας** (ο) {πατρώνων} 1. ΙΣΤ (στην αρχαία Ρώμη) υψηλά ιστάμενο πρόσωπο, συνήθ. πατριός, που προστάτευε (νομικά ή κυρ. οικονομικά) άτομο κατώτερης κοινωνικής τάξης, απελεύθερο κ.λπ. (πβ. λ. *πελάτης*) 2. πρόσωπο που έχει υπό την προστασία του άλλο πρόσωπο (ή ομάδα), παρέχοντας νομική και οικονομική κάλυψη 3. (ειδικότ.-κακός.) πρόσωπο που δεν εμφανίζεται συχνά στο προσκήνιο, ωστόσο καθοδηγεί και ελέγχει τη δράση άλλων: *οι ~ της πολιτικής | των κομμάτων* ΣΥΝ. *προστάτης*. Επίσης (αρχαιοπρ.) *πάτρων* [μτγν.] {πό-τρωνος}.

[ETYM. < μτγν. *πάτρων*, -ωνος < λατ. patronus «προστάτης» (< pater «πατέρας»). Στην αρχ. Ρώμη ο patronus ήταν ο προστάτης απελεύθερου δούλου και τον εκπροσωπούσε στα δικαστήρια και στη σύγκλητο ως συνήγορος]. **πατρωνία** (η) [μτγν.] {πατρωνιών} 1. η ιδιότητα και το έργο του πάτρωνα, κυρ. η παροχή προστασίας 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (α) το καταχρηστικό δικαίωμα προσώπου ή κόμματος με εξουσία να ευνοεί πρόσωπα χρήσιμα ή ωρεστά σε αυτό ΣΥΝ. *ειννοκρατία, ρουσφετολογία, φαβοριτισμός* (β) εξουσιαστική σχέση που συνίσταται στην παροχή κυρ. πολιτικής προστασίας με αντάλλαγμα την παροχή υπηρεσιών, εξυπηρετήσεων κ.λπ. εκ μέρους του προστατευμένου προς τον προστάτη του. **πατρωνιμία** (η) [μεσν.] {πατρωνιμιών} η ονομασία (κάποιου) με όνομα παραγόμενο από το πατρικό, π.χ. *Ατρείδης, ο γιος του Ατρείδα*. **πατρωνιμικός**, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει σχηματιστεί από το πατρικό όνομα: κυρ. ως ουσ. **πατρωνιμικό** (το) κύριο όνομα που παράγεται από το όνομα του πατέρα ή του γυνάρχη οικογένειας, δηλώνοντας την καταγωγή από αυτόν: *Νικολάου* (γιος του Νικολάου), *Πετρίδης* (γιος του Πέτρου) κ.λπ. **πατρωνίμιο** (το) {πατρωνίμιου | -ων} το όνομα του πατέρα (κάποιου): στην *αίτηση συμπληρώστε και το ~*.

[ETYM. Ουδ. του μτγν. επιθ. *πατρώνιμος* < *πατρο(ο)-* + *-ώνιμος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ονυμία*, αιολ. τ. του ουσ. *όνομα*]. **πατρώος**, -α, -ο (λόγ.) αυτός που κληροδοτείται, μεταβιβάζεται από τους προγόνους: ~ *γη | εδάφη | κληρονομιά* ΣΥΝ. *πατρογονικός, πάτριος, πατροπαράδοτος*.

[ETYM. < αρλ. *πατρώος* < *πάτρως*, -ως «θείος από την πλευρά του πατέρα», που συνδ. με λατ. patruus και σανσκρ. pitrnyā-. Το επιθ. *πα-τρώος* αναφερόταν κυρ. στην πατρική περιουσία, κατ' αντιδιαστολή προς το επιθ. *μητρώος*, το οποίο αναφερόταν στους νόμους, στις παραδόσεις και στα προγονικά έθιμα]. **πατσαβουρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το κουρέλι που χρησιμοποιείται για καθαρίσμα, ξεσκόνισμα 2. (κατ' επέκτ.) κάθε βρόμικο και κουρελιασμένο ύφισμα 3. (υβριστ.) γυναίκα χωρίς αξιοπρέπεια ή πολύ άσχημη 4. (μτφ.) κακής ποιότητας έντυπο με κείμενα προσβλητικά, χυδαία ΣΥΝ. *φύλλαδα, παλιοφυλλάδα*. Επίσης *πατσαβούρι* (το). [ETYM. < βεν. spazzad(d)ura < ρ. spazzare «σκουπίζω, καθαρίζω», αρχική σημ. «αδειάζω, κενώνω», < *παλαιότ. spazzo* < λατ. spatium «χώρος, διάστημα»]. **πατσαβουριάζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πατσαβουρίζω-α, -τηκα, -μένος} {λαϊκ.} (συνήθ. για ρούχα) κάνω (κάτι) σαν πατσαβούρι, το τσαλακώνω και το λερώνω. **πατσάς** (ο) {πατσαδάδες} 1. το στομάχι, η κοιλιά και τα ποδαράκια σφαγμένου ζώου 2. (συνεκδ.) το φαγητό που παρασκευάζεται από το στομάχι, την κοιλιά, τα ποδαράκια (συνήθ. και το κεφάλι) ζώου: ~ *ψυλοκομμένος* | *σαλονικιός* (με κόκκινη σάλτσα) || «*πατσάς καθ' εκά-στην*» (επιγραφή σε εστιατόριο)-φρ. (α) *κάνω τα μούτρα* κάποιον *πατσά* ξυλοκοπώ κάποιον ανηλεώς, του «σπάω τα μούτρα» (β) *βουρ στον πατσά!* βλ. λ. *βουρ* 3. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που παρουσιάζει έντονη χαλάρωση ή γήρανση, ο ελάχιστος σφριγηλός και γεροδεμένος. Επίσης *πατσά* (η).

[ETYM. < τουρκ. paca < περσ. paca «πόδια (σφαγίου, όταν είναι μαγειρεμένα)»]. **πατσατζήδικο** (το) το ειδικό μαγειρείο που σερβίρει πατσά. **πατσατζής** (ο) {πατσατζήδες} αυτός που μαγειρεύει και πουλάει πατσά σε μαγειρείο (πατσατζήδικο). [ETYM. < τουρκ. pascaci]. **πάτσγουορκ** (το) {άκλ.} 1. κομμάρια υφάσματος διαφορετικών χρωμάτων και σχεδίων που ράβονται μεταξύ τους και χρησιμεύουν ως ενδύματα, κουβέρτες κ.λπ. 2. (μτφ.) οτιδήποτε αποτελείται από κομμάτια διαφορετικού χρώματος: *βλέπαμε από το αεροπλάνο το ~ που σχημάτιζαν οι διαφορετικές καλλιέργειες*.

[ETYM. < αγγλ. patchwork < patch «πλάκωμα - βούλλα» + work «έργο»], *πατσές* (οι) θηλ. {χωρ. γεν.} {λαϊκ.} 1. μικρά, μαγειρεμένα κομμάτια από εντόσθια σφαγίου, κυρ. από στομάχι αρνιού ή μούσχου ΣΥΝ. *πατσάς* 2. (μτφ.) το πάχος στην κοιλιά (κάποιου): *κάνε λίγο γυμναστική, να πέσουν οι ~*. *πάτσι* επίρρ. {λαϊκ.} *ισοπαλία, ίσο-ίσα*: κυρ. στις φρ. *είμαι | έρχομαι πάτσι* (με *κόποιον*) *πατσίζω: νίκησε ο καθένας από μία φορά, άρα εί-*

να ~ || σου έδωσα, μου έδωσες, είμαστε ~. [ETYM. Αβεβ. ετόμου, ίσως < ιταλ. pace «ειρήνη» στη διαλεκτ. φρ. siamo pace «είμαστε ισόπαλοι»].

πατσιζώ ρ. αμετβ. {πάτσισα} ισοφαρίζω (κάποιον) στην επίδοση, έρχομαι ίσα-ίσα μαζί του· (συνώντ.) ανταποδίδω την πράξη (κάποιου) με άλλη ισοδύναμη: *κάνε τον κι εσύ το ίδιο, να πατσιζέτε || κέρρασε την όλη ώρα εσύ, για να πατσιζέσεις ΣΥΝ. ισοφαρίζω.*

πατσουλί (το) {δύογρ. πατσουλ-ιού | -ιών} 1. αιθέριο έλαιο από την Κίνα, την Ιάβα και την Αυστραλία με χρήση στην αρωματοποίηση 2. (συνεκδ.) το άρωμα από το παριπάνω αιθέριο έλαιο 3. (κακός.) φτηνό και βαρύ άρωμα: *βρωμάει ~*

[ETYM. < γαλλ. patchouli < αγγλ. patchouli/-ly < paculi (γλώσσα Ταμίλ, < pace «πράσινος» + ilai «φύλλο»), πβ. κ. χίντι pascoli].

πατσούρα (η) {χωφ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ως μειωτ. χαρακτηρισμός για συνήθως γυναικία μεγάλη ηλικίας με γερασμένο και χαλαρό δέρμα και ατημέλητη. Επίσης πατσούρω.

[ETYM. πθ. < πατσα(β)ούρα ή θηλ. τού επιθ. πατσούρης | πατσουρός «πλάκωτος - κουτσουμής» < πατσάς «σιμός»].

πατώ (κ. -ίω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πατ-είς κ. -άς... | πάτ-ησα, -έμαι, -ήθηκα, -ημένος κ. (λόγ.) πεπατημένος} ♦ (μετβ.) 1. πιέζω με τα πόδια κάτι, το ποδοπατώ: ~ σταφύλια | ένα μυρμήγκι | το χαλί | ένα καρφί || ~ το αποσιγήρο στον δρόμο || το χόμα θέλει να πατηθεί, για να «κάτσει»- φρ. (α) *πατώ πόδι* προβάλλω έντονα απαιτητή μου, επιβάλλω τη δική μου επιθυμία, κυρ. για να εμποδίσω κάτι, απαιτώ να με λάβουν οι άλλοι σοβαρά υπ' όψιν τους: *δεν μπορείς να τους αφήνεις να κάνουν ό,τι θέλουν πρέπει να πατήσεις πόδι!* (β) *πατείς με πατώ σε* για πολυπληθείς συγκεντρώσεις, για μεγάλο συνωστισμό: *παρονομές Χριστουγέννων στα μαγαζιά γίνεται ~ || ο χώρος ήταν πολύ μικρός για τόσα άτομα κι ήταν όλοι ~ (γ) (εκφραστ.) πατώ στον κάλο (κάποιον) | πατώ τον κάλο (κάποιου)* βλ. λ. κάλος (δ) *πατάω τη μπανα-νόφλουδα | πεπονόφλουδα* πέφτω σε παγίδα (ε) *πατάω το πόδι μου (κάπου)* πηγαίνω (σε ένα μέρος): να μην πατήσεις ξανά το πόδι σου εδώ! (να μην ξαναβάρεις) (στ) *πατάω επί πομπών | στο πτόμα κάποιου* βλ. λ. πτόμα (ζ) *πατάω (γερά) στα πόδια μου* μπορώ να αντιμετωπίσω ο ίδιος ό,τι μου συμβαίνει, έχω καλή υποδομή, γερές βάσεις 2. ακουμπώ το πέλμα του ποδιού μου (συνήθ. ακούσια) πάνω στο πόδι κάποιου άλλου: *πρόσεξε, με πατάς! || με πάτησε με το τακούνι και με τρέλασε στον πόνο* 3. (οικ.) πιέζω κάτι προς τα κάτω, μειώνοντας τον όγκο του: *αν δεν πατήσεις τα ρούχα, δεν θα χωρέσουν στη βαλίτσα* || πάτησε τα λίγο τα μαλλιά σου, να μην είναι τόσο φουντωτά ΣΥΝ. πατικλώνω, (για πράγμ.) μαζεύω, στοιβάζω 4. πιέζω (με δάχτυλα ή πόδι) εξάρτημα (συσκευής | οχηματος) ή ένα κουμπί, για να παραχθεί το προσδοκώμενο αποτέλεσμα: *πατήστε το κουμπί, για να κάνει στάση το λεωφορείο || ~ τα πλήκτρα του πιάνου || ~ τον διακόπτη για το φως* 5. (οικ.) πιέζω με δύναμη (κάτι) πάνω σε επιφάνεια ή το τονίζω (ώστε να είναι πιο έντονο το αποτέλεσμα): *μην πατάς τόσο το στυλό, όταν γράφεις || πάτησε λίγο ακόμα το σχέδιο, γιατί βγήκαν αρχνά τα χρώματα* του 6. (οικ.) σιδερώνω κάτι: *μην πατάς το πουκάμισο στον γιακά; || πάτησε λίγο το παντελόνι, για να κάνει τσάκιση* 7. κυριεύω, καταλαμβάνω (μετά από έφοδο ή πολιορκία): *οι Τούρκοι πάτησαν την Πόλη || ποτέ κατακτητής δεν πάτησε τη Μάνη ΣΥΝ. αλώνω 8. (για οχήματα) χτυπά (κάποιον), συνήθ. σκοτώνω με χτύπημα, τον παρασύρω (τραυματίζοντας ή σκοτώνοντας τον): τον πάτησε αυτοκίνητο, καθώς διέσχιζε τον δρόμο! || είναι γρουσουζιά για έναν οδηγό να πατήσει γάτα- φρ. (α) *πατάω γκάζι* πιέζω με το πόδι το γκάζι, για να επιταχύνω· (μτφ.) αυξάνω την ταχύτητα μου, επισπεύδω: *πρέπει να πατήσεις γκάζι, για να φθάσουμε έγκαιρα* (β) *πατάω φρένο* πιέζω με το πόδι το φρένο, για να μειώσω την ταχύτητα του οχήματος που οδηγώ' (μτφ.) επιβραδύνω, δεν βιάζομαι: *πάτα φρένο, ακόμη είσαι στην αρχή (γ) το πατάω* οδηγώ με μεγάλη ταχύτητα*

9. παραβιάζω, αθετώ: ~ τον όρκο μου | τη συμφωνία ΣΥΝ. καταπατώ (εκφραστ.) καταβάλλω, εξοντώνω ολοκληρωτικά, νικά κατά κράτος: *θα τους πατήσουμε στον αγώνα!* 11. (+ αριθμό) που δείχνει ηλικία (ό) αποκοττή την ηλικία (που δηλώνει ο αριθμός), λ.χ. *πατάω τα πενήντα* (γίνονται πενήντα ετών) 12. (προφορ. + ουσιαστικό) κάνω (ό,τι δηλώνει το ουσιαστικό) σε μεγάλο βαθμό ή εντατικά: ~ δουλειά (δουλειώ εντατικά) || ~ φαί (τρώω πολύ) || ~ βρισίδι (βρίζω, καθυβρίζω) || ~ τρέξιμο (τρέχω) || ~ φωνές (βάζω τις φωνές, φωνάζω) || ~ (κάτι) γέλια (γελώ, βάζω τα γέλια) ΣΥΝ. ρίχνω· φρ. *την πατάω (με κάποιον)* (i) ερωτεύομαι (κάποιον): *νομίζω πως την έχει πατήσει με τη Ρένα ΣΥΝ. (οι μπιέμαι (ii) ζημιώνομαι: την πατήσαμε με τον νέο υβάλληλο, δεν φαί νεται και πολύ εργατικός!* ♦ (αμετβ.) 13. ακουμπώ το πέλμα του ποδιού (κάπου) κατά την κίνηση: *δεν πάτησε καλά στο καπέλασμα και στραμπούληξε το πόδι του || εκεί όπου πατάς είναι σάπιο το σανίδι και θα σπάσει || μ'αυτά τα τακούνια δεν πατάς σταθερά* 14. περπατώ πάνω σε (κάτι): *οι αναστενάρηδες πατούν σε αναμμένα κάρβουνα, χωρίς να καίγονται*- φρ. (α) *δεν πατάς καλά* δεν έχει σωστή πορεία, συμπεριφορά (β) *πατάω στα νύχια* ακροπατώ, περπατώ στις άκρες των ποδιών, για να μην κάνω θόρυβο (γ) *πατάω καλά | γερά* βρίσκομαι σε καλή και σίγουρη κατάσταση ή έχω σωστές βάσεις (δ) *δεν ξέρω πού πατώ και πού πηγαίνω* έχω χάσει τον προσανατολισμό μου (ε) *αλλού πατάω κι αλλού βρίσκομαι* βλ. λ. αλλού 15. (ειδικό.) αυξάνω την ταχύτητα (οχήματος), επιταχύνω: *πάτα να τους προλάβω!* 16. στηρίζομαι με σταθερότητα σε επιφάνεια, ακουμπώ με όλη την επιφάνεια της βάσης μου: *το τραπέζι δεν πατάει καλά, όλο κουνιέται || βάλε πιο μέσα το βάζο να πατάει ολόκληρο, γιατί θα πέσει* 17. περνάω, διέρχομαι (από κάπου), διαβαίνω ένα μέρος: *δεν πατάς μαζί σε τέτοιες ανηφοριές, θα διαλυθεί || δεν υπάρχει πια μέρος στον πλανήτη, όπου να μην έχει πατήσει ο άνθρωπος* 18. πηγαίνω σε ένα μέρος, εμφανίζομαι (κάπου): *δεν ~ ποτέ σε τέτοια μέρη* | τότε

πάτησες τελευταία φορά στην εκκλησία; || δεν λείπει να πατήσει στο μαγαζί μετά τον καβγά 19. (η μτχ. *πεπατημένος*, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. < αρχ. πατώ (-έω), αγν. ετόμου. Βλ. λ. *πάτος*].

πάτωμα (το) {πατώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. επίπεδη κατώτατη επιφάνεια δωματίου ή κλειστού χώρου, πάνω στην οποία κάποιος περπατά: ~ στρωμένο με πλακάκια | με μωσαϊκό | με μαρμάρια | ζύλινα ~ || γυμνό ~ (χωρίς χαλί ή μοκέτα) || *καλογυλισμένο | βρόμικο ~ || μόλις μπήκε στο σπίτι, σοριασάθηκε λιπόθυμη στο ~ ΣΥΝ. δάπεδο* 2. ο όροφος κτηρίου: *ανέβηκα δέκα ~ από τις σκάλες, γιατί είχε χαλάσει ο ανελκυστήρας*. [ETYM. μεσν. < πατώνω].

πατωματικής (ο) {πατωματικήςδες} τεχνητές ειδικευμένες στην επένδυση των δαπέδων σε οικοδομές, στίτια κ.λπ. Επίσης πατωματής. πατώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πάτωσα} ♦ (μετβ.) 1. κατασκευάζω το δάπεδο κτηρίου: *τόρα πατώνουν το σπίτι* 2. κατασκευάζω ή στερεώνω τον πάτο σε σκεύος, κιβώτιο, βαρέλι κ.λπ. 3. τοποθετώ, συσκευάζω κάτι συμπιέζοντας το, ώστε να μειωθεί ο όγκος του ΣΥΝ. πατικλώνω

♦ (αμετβ.) 4. αγγίζω τον βυθό θάλασσας, ποταμού κ.λπ. με τα πέλμα τα σε στα βαθιά δεν πατώνεις || *κολυμπούσε μέχρι εκεί όπου πάτανε* 5. (μτφ.) έρχομαι τελευταίος σε διαγωνισμό, εξετάσεις, εκλογές κ.λπ.: *στις εξετάσεις για το πανεπιστήμιο πάτωσε*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *πάτος*].

πατωσιά (η) 1. η επικάλυψη επιφάνειας με σανίδες 2. (συνεκδ.) το δάπεδο κτηρίου ΣΥΝ. πάτωμα 3. η σκαλωσιά σε οικοδομή. [ETYM. < πατώνω (αόφ. *πάτωσ-α*) + -ιά, πβ. κ. σκαλωσ-ιά].

παύλα (η) {παυλών} 1. το σημείο στίξεως (-) που δηλώνει: (α) την αλλαγή του ομιλητή σε διάλογο, π.χ. *-Θα έρθεις μαζί; -Όχι, έχω δουλειά* (β) (όταν χρησιμοποιούνται δύο μαζί, δηλ. ως διπλή παύλα) διακοπή του λόγου για την παρεμβολή (ανάμεσα τους) αυτολέξεως ή παρενθετικής φράσης ή πρότασης (αντί για τη χρήση κομμάτι ή παρενθεσης' π.χ. *η μικρότερη κόρη του -θα 'ταν δεν θα 'ταν δώδεκα χρονών- έπαιξε στην αλή-* φρ. *τελεία και παύλα* βλ. λ. τελεία 2. μουσική παύση. — (υποκ.) *παυλίτσα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό*. [ETYM. < αρχ. *παύλα*, αρχική στημ. «παύση, διακοπή», < παύω (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -λα, πβ. *τρώγ-λη*].

Παυλιανή (η) γυναικείο όνομα. Παύλος (ο) 1. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, με γνωστότερο τον *Απόστολο των Εθνών* ο οποίος εισήλθε στον χριστιανισμό λίγα χρόνια μετά τον θάνατο του Χριστού (οπότε και ονομάστηκε *Παύλος*, ενώ πριν ονομαζόταν Σαούλ) και αναδείχθηκε σε ηγετική προσωπικότητα μεταξύ των Αποστόλων με σημαντικότερο επιστολικό έργο (14 επιστολές) 2. όνομα πατριαρχών, επισκόπων, πατών και ηγεμόνων 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. < μτγν. *Παύλος* < λατ. paulus αμικρός], επιθ. που συνόδευε ως παρωνύμιο ορισμένα ρωμαϊκά κύρ. ονόματα].

Παυσανίας (ο) 1. αρχαίος Σπαρτιάτης στρατηγός, αρχιστράτηγος των Ελλήνων που μάχη των Πλαταιών (479 π.Χ.), που θανατώθηκε στην πατρίδα του ως ένοχος προδοσίας (467-466 π.Χ.) 2. αρχαίος Έλληνας πεζογράφος (β' μισό του 2ου αι. μ.Χ.) από τη μκρασιατική Λυδία, σημαντικότερο έργο του οποίου είναι το *Ελλάδος Περιήγησις* 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κυρ. όν. < ουσ. *παυσανίας* «αντός που ανακουφίζει από τη θλίψη» (< παύω, πβ. *παύσ-ις*) + *ανίας* < *ανία*].

παύση κ. (λαϊκ.) *πάψη* (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. το σταμάτημα, η μόνιμη ή προσωρινή διακοπή: ~ *εργασιών/πληρωμών* || στην ομιλία του έκανε πολλές ~ από συγκίνηση ή αμηχανία ΣΥΝ. λήξη, κατάπαυση 2. η απόλυση εργαζομένου: *ανακοινώθηκε η οριστική ~ του από την εταιρεία* 3. (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο ανακοινώνεται η απόλυση: *πήρε στα χέρια ~ του 4. (σε μουσική σύνθεση) η χρονική διάρκεια χωρίς ήχο 5. Μόστυν. (ή *σημείο παύσεως*) το μουσικό σημείο του πενταγράμμου με το οποίο δηλώνεται η χρονική διάρκεια χωρίς ήχο: ~ *ογδόου | τετάρτου*. — (υποκ.) *παυσούλα* (η). [ETYM. < αρχ. *παύσις* < *παύω* (βλ. λ.)].*

παυσίλυπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που περιορίζει τη στενοχώρια, που μειώνει την ένταση τής λύπης. [ETYM. αρχ. < *παυσι-* (< *παύω*, πβ. *παύσ-ις*) + *-λυπος* < λύπη].

παυσίπονο (το) φάρμακο που καταπραίνει τον πόνο: *παίρνει ~, για να τα καταφέρει να σταθεί ΣΥΝ. αναλγητικό*.

παυσίπονος, -η, -ο αυτός που ανακουφίζει από τον πόνο ΣΥΝ. αναλγητικός. [ETYM. αρχ. < *παυσι-* (< *παύω*, πβ. *παύσ-ις*) + *πόνος*].

παύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπαυα κ. (λόγ.) έπαυσα, παύ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. βάζω τέλος (σε κάτι), σταματώ προσωρινά ή μόνιμα: *πάγω τις φασαρίες και τα κλάματα* || (+να) ~ να *ασχολούμαι μ'αυτό το ζήτημα* || (στρατ. διαταγή) *πάσατε πυρ!* (σταματήστε να πυροβολείτε) 2. απολύω, απομακρύνω (κάποιον) από τη θέση του, αφαιρώ τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα που έχω παραχωρήσει (σε κάποιον): *τον έπαυσαν λόγω των πολιτικών του φρονημάτων ΣΥΝ. απολύω*

♦ (αμετβ.) 3. αναστέλλω, διακόπτω για ένα χρονικό διάστημα ή μόνιμα: *όλη νύχτα ο άερας δεν έπαγε* (καταλάγια) *ούτε στιγμή* 4. κάνω ησυχία, σταματώ να κάνω θόρυβο: *Πάγω πια! Δεν μπορώ τις φωνές σου* || *πες στα παιδιά να πάγουν και να κάτσουν φρόνια ΣΥΝ. σιωπώνω, σιγώ* 5. (η αρχαιοπ. προστ. *παύσασθε*) ως παράγγελμα στη γυμναστική για τη διακοπή άσκησης ή κίνησης.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετόμου. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι το ρ. είχε αρχική στημ. «χτυπά κάποιον, για να τον απομακρύνω» (με αφερτήρια κυρ. τη χρήση τού ρ. στον Όμηρο, λ.χ. «*παύσαι, αγριον άνδρα*», «*παύσαι Έκτορα μάχη*») και ότι το αρχαιότερο τ.φ. υπατάει στον αδρ. *παυ-σαι*, βάσει τού οποίου σχηματίστηκε ο ενεστ. *παύω*. Σε αυτή τη

περίπτωση το θ. *παι-* πιθ. ανάγεται στο ρ. *παίω* «πλήττω, χτυπώ» < **παΕ-ίω* (βλ. λ. *παρα-παίω*), που συνδ. με λατ. *ρανίο* «χτυπώ». Το ρ. *παίω* είχε εξαρχηθεί μετβ. σημ. «κάποιον κάποιον να σταματήσει» και συνοδευόταν πάντοτε από αντικείμενο προσώπου ή πράγματος, ενώ το ρ. *λήγω* (αμετβ.) εξέφραζε τη σημ. «τελειώνω, εκπνέω χρονικώς».

παίω - τελειώνω: συνώνυμα. Τα συνώνυμα του *παίω* δηλώνουν γενικά τη σημ. «δεν συνεχίζω (να κάνω) κάτι»: *Έπαγε να έρχεται στα μαθήματα - Έπασαν ξαφνικά οι δοκιμές για την εκτόξευση πυραύλων λόγω ελλείψεως κονδυλίων - Όταν μήκαμε μέσα, έπαψαν τη συζήτηση/ έπαγε η συζήτηση*. Ομοια χρησιμοποιούνται το σταματώ και το (σημσιολογικά πιο χαρακτηρισμένο ρήμα) διακόπτω. Από τα ρήματα αυτά διαφέρει το τελειώνω και η σειρά των ρημάτων, που επίσης δηλώνουν ότι «δεν συνεχίζεται να γίνεται κάτι» με την πρόσθετη βασική πληροφορία ότι «έχει περατωθεί, έχει φθάσει στο τελικό του όριο»: *Ο καθηγητής τελείωσε τα μαθήματα του - Τα μαθήματα τελείωσαν*. Ομοια σημασία εμφανίζουν τα ρήματα *τερματίζω*, *περατώνω*, *φέρω εις πέρας*, *αποτελειώνω*, καθώς και τα ρήματα *ολοκληρώνω* και *λήγω*. Από τα δύο τελευταία ρήματα το *μεν* *ολοκληρώνω* δηλώνει στη σωστή του χρήση (βλ. ΣΧΟΛΙΟ στο λ. *ολοκληρώνω*) τη σημ. «τελειώνω κάτι πλήρως ή με πληρότητα» (*Ολοκληρώθηκαν οι εργασίες για την κατασκευή του υπόγειου σιδηροδρόμου της πόλης - Με το τελευταίο του βιβλίο ολοκλήρωσε το έργο του στη θεωρία της παιδείας*), το δε *λήγω* σημαίνει ότι και το *τελειώνω* αλλά σε αμετάβλητη χρήση (δηλ. χωρίς συμπλήρωμα του ρήματος): *Ελήξαν χθες οι εργασίες του συνεδρίου για την πολιτική της Ελλάδας στα Βαλκάνια - Αή-γει αόριο η προσέξια υποβολής δηλώσεων στην εφορία*.

πάφιλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ο ορειχάλκος (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) κάθε ορειχάλκινο έλασμα ή αντικείμενο μικρού πάχους 3. μεταλλικό υλικό, κοσμημα μικρής αξίας, ψεύτικο. [ΕΤΥΜ. Αβββ. ετύμο. Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ. προέρχεται από συμφωνικό του τουρκ. *pafla* «μεταλλική πλάκα» και του ουσ. *φύλλο* (οπότε η ορθότ. γρ. θα ήταν *πάφυλλας*), αλλά φαίνεται ότι το ίδιο το τουρκ. *pafla* ανάγεται στο ελλην. *πάφιλας*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο ρ. *παφιάζω*, από τον ήχο που παράγει το μεταλλικό έλασμα (με ανάπτωξη ευφώνικου -i- μεταξύ των συμφώνων του συμπλέγματος -φλ-)].

πα φίλ νιος, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από ορειχάλκο: ~ *θήκη* ΣΥΝ. ορειχάλκινος 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει μικρή αξία ΣΥΝ. ευτελής. **παφλάζω** ρ. αμετβ. {πάφλασα} 1. (κυρ. για τον ήχο -φλοίσβο- των κυμάτων της θάλασσας κατά την πρόσκρουση τους σε βράχια ή στην ακτή) κάνω παφλασμό ΣΥΝ. κοχλάζω 2. (σπάν. για υγρά, φαγητά κ.λπ.) φθάνω σε βρασμό ΣΥΝ. βράζω.

[ΕΤΥΜ. αρχ. ονοματοποιημένο ρ., με ενεστωτ. αναδιπλασιασμό και ανομοίωση: *πα-φιάζω* < **φα-φιάδ-ιω*. Το θ. **φιαδ-* θα μπορούσε πιθ. να συσχετιστεί με τον αρχ. αδρ. *φιάδεν* «σπάζω, σχίζω» και με το αρχ. ουσ. *φιάδων* «φλαρίαν», πράγμα που οδηγεί σε θ. **bhl-d-* | **bhl-ed-*, μετπτωτ. βθμ. (με παρέκταση -d-) του Ι.Ε. **bhel-* «θορυβώ, φουσκώνω» (κατά τη διάρκεια βρασμού)» (για το οποίο βλ. λ. *φλέβα*). Σε αυτή την περίπτωση, το ρ. πιθ. συνδ. με λατ. *hlatio* «φλαρίαν»].

παφλασμός (ο) [μεσν.] ο ήχος του δυνατού φλοίσβου, κυρ. από την πρόσκρουση σώματος στη θάλασσα ή σε άλλη υδάτινη επιφάνεια ή από κύματα που πέφτουν με ορμή στην ακτή ή σε βράχια: ~ *των κυμάτων* | *από πέτρα που πέφτει στο νερό* | *των κουπιών*. Επίσης πάφλασμα (το) [αρχ.] {παφλάματος}.

Πάφος (η) πόλη της ΝΑ Κύπρου. — **Πάφιος** (ο), **Πάφια** (η), **πάφιος**, -α, -ο [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. αγν. ετύμο, προελλην. τοπωνύμιο].

παφ-πουφ (το) {άκλ.} το κάπνισμα: *άρχιζε πάλι το ~ και μας ντουμνίασε*. **παχάινω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {πάχυνα} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάποιον) πιο παχύ: *παχάινουν τις αγελάδες με ορμονώδες τροφές* ΣΥΝ. χοντραίνω 2. κάνω (κάποιον) να φαίνεται παχύτερος: *αυτό το φάρμακο σε ~ ♦ 3.* (αμετβ.) παίρνω κιλά, γίνομαι πιο παχύς: *με την εγκυμοσύνη φυσικό ήταν να παχύνει* ΑΝΤ. αδυνατίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*αίνω*.

παχάκια (τα) {χωρ. γεν.} τα σημεία του σώματος στα οποία συσφραγείται το περιτό λιπος: *δεν είναι και τόσο αδύνατος: τα χεί τα ~ τον* (πβ. λ. *ψωμάκια*). **πάχνη** (η) {χωρ. πληθ.} η υγρασία που πέφτει το προί, η κρυσταλλο-ποιημένη δροσιά: *τα δέντρα σκεπαστήκαν με ~*. [ΕΤΥΜ.αρχ. < **πάχ-αν-α* | **πάκ-αν-α* < θ. **παγ-1* **πακ-* του ρ. *πηγ-νυ-μι* (πβ. κ. *πάγ-ος*, *πηκ-τός*), με την έννοια ότι η πάχνη αποτελεί στερεοποιημένη (παγωμένη) δροσιά].

παχνί (το) {παχν-ιού | -ιών} 1. κοίλη εσοχή σε τοίχο στάβλου ή ξύλινη κατασκευή για την τοποθέτηση των ζωοτροφών ΣΥΝ. φάτνη 2. (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο τρώει ένα ζώο.

[ΕΤΥΜ. < **παθν-ιον*, υποκ. του μτρν. *πάθνη* (παράλλ. τ. του αρχ. *φάτνη*) < **φάθ-νο* (με προληπτική ανομοίωση). Βλ. λ. *φάτνη*].

παχινάω ρ. αμετβ. {πάχυνασα} καλύπτομαι με πάχνη. — **παχινασμα** (το).

πάχος (το) {πάχ-ους | -η (λαϊκ. -ια), -ών} 1. μία από τις τρεις διαστάσεις στερεού σώματος (κατ' αντιδιαστολή προς το ύψος και το πλάτος ή το μήκος και το πλάτος): *όλες οι φωτοπίδες έχουν το ίδιο πάχος και επιλέγεις το ύψος και το πλάτος τους* 2. (για ανθρώπους, ζώα) (α) η μάζα, ο συνολικός όγκος ενός σώματος: *τι - έχει;* (β) το περίττο, το παραπανήσιο βάρος: *στις μέρες μας το ~ θεωρείται αντιαισθητικό* ΣΥΝ. παχυσαρκία 3. (συνεκδ.) το ξίγγι, λίπος υπέρβαρου σώ-

ματος: *έχεις πολύ ~ χρειάζεσαι διαίτα!* || *τα πάχη μου τα κόλλη μου* (το παχουλό σώμα είναι θελκτικό' συνθησιμένη παλαιότ. φρ.) 4. (για υγρά, κυρ. παχύρρευστα) ο βαθμός πυκνότητας: *το καλό ελαιόλαδο ξεχωρίζει από το πάχος του*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *παχύς* (βλ.λ.), πβ. κ. *βάθος* - *βαθός*, *βάρος* - *βαρύς*, *τάχος* - *ταχύς*].

παχουλός, -ή, -ό (για ανθρώπους και ζώα) αυτός που είναι κάπως παχύς, ο ευτραφής ΣΥΝ. χοντρούλης, γεμάτος, (ευφημ.) εύσωμος ΑΝΤ. αδυνατούλης. — (υποκ.) παχουλούτσικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρός*. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. **παχυλός* (βλ.λ.)].

παχυ- κ. **παχύ-** ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: 1. είναι παχύ: *παχύ-δερμο, παχύ-σαρκος* 2. έχει μεγάλη πυκνότητα: *παχύ-ρρευστος*. [ΕΤΥΜ: Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *παχύς* (βλ.λ.)].

παχυδερμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. (κυριολ.) το να έχει κανείς παχύ δέρμα: *κύριο γνώρισμα των ελεφάντων είναι η ~* ΣΥΝ. χοντροδερμία 2. (μτρ.) η έλλειψη ευαισθησίας, δραστηριότητα ή συμπεριφορά που φανερώσει συνειδησιακή και ηθική αναληγσία: η *διεθνής κοινότητα κομφενί στα προβλήματα των τριτοκοσμικών κρατών με χαρακτηριστική ~* ΣΥΝ. αναισθησία, αναληγσία, αφιλοτιμία, απάθεια ΑΝΤ. ευαισθησία, φιλοτιμία 3. ΙΑΤΡ. η αύξηση του πάχους του δέρματος, που οφείλεται σε ινόδη υπερπλασία και παρατηρείται σε περιπτώσεις ελεφαντιάσεως (βλ.λ.) 4. (ειδικότ. στα ζώα) δερματοπάθεια με κύριο σύμπτωμα την αύξηση του πάχους του δέρματος, που παρατηρείται κυρ. στα άλογα, τα βοοειδή, στους χοίρους και τους σκυλιούς και αποτελεί επακόλουθο χρόνιων εκζεμάτων, μολυσματικής δερματίτιδας κ.ά. Επίσης παχυδερμίδος (ο) (σημ. 2). — **παχυδερμικός**, -ή, -ό [1879]

παχύδερμος, -η, -ο [αρχ.] 1. (κυριολ.) αυτός που έχει παχύ δέρμα: ~ *θηλαστικό* ΣΥΝ. χοντροπέτσος ΑΝΤ. λεπτόδερμος 2. (μτρ., κυρ. ουσ.) αυτός που δεν συγκινείται ούτε θίγεται, που συμπεριφέρεται χωρίς λεπτότητα και ευαισθησία ή κατά τρόπο ασυνείδητο ΣΥΝ. αναισθητός ΑΝΤ. ευαίσθητος 3. ΖΩΟΛ. *παχύδερμο* (το) θηλαστικό με πολύ παχύ και άτριχο δέρμα, που ανήκει στην ίδια κατηγορία, στην οποία ανήκει ο ελεφάντας, ο χοίρος, ο ρινόκερος κ.λπ.

παχύ κεφάλια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπέρμετρη αύξηση του πάχους των οστών της κεφαλής και κυρ. του κρανίου. — **παχυκέφαλος**, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* *rachycephalia*].

παχυλός, -ή, -ό 1. (συνήθ. για αμοιβές, μισθούς κ.λπ.) αυτός που είναι περισσότερος ή μεγαλύτερος από όσο πρέπει ή συνήθίζεται: ~ *αμοιβή* | *μισθός* | *σύνταξη* | *αποζημίωση* | *αποδοχές* | *απάλαιες* ΣΥΝ. άφθονος, πλούσιος, αδρός ΑΝΤ. ισχνός, πενιχρός 2. (ειδικότ. για αρνητικές ιδιότητες) αυτός που είναι ιδιαίτερα έντονος, εμφανής: ~ *αγνοία* | *αμάθεια* ΣΥΝ. πλήρης, παντελής ΑΝΤ. μερικός. — **παχυλ-ά** | -ός [αρχ.] επίρρ., **παχυλότητα** (η) [1835]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *παχυλός* (όπως επιμαρτυρείται από το αρχ. επίρρ. *παχυλώς* και από το μκκ. όν. *ρα-κυ-το*, = *Παχυλίον*), υποκ. του αρχ. *παχύς* (βλ.λ.)].

παχυμέτρο (το) {παχυμέτρου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο ακριβείας που χρησιμοποιείται κυρ. στην οικοδομή για τη μέτρηση (του πάχους) αντικειμένων αποτελείται από έναν βαθμονομημένο κανόνα και από έναν δρομέα που μετακινείται πάνω στον κανόνα - και οι δύο απολήγουν σε παράλληλες μεταξύ τους προεκτάσεις-ράμφη, μεταξύ των οποίων τοποθετείται και συσφίγγεται ελαφρώς το μετρούμενο αντικείμενο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* *rachymeter*].

πάχυνση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} (λόγ.) η αύξηση του πάχους, το να παχύνει κανείς: *μέθοδοι παχύνσεως των βοοειδών, που προορίζονται για παραγωγή κρέατος* ΑΝΤ. λεπτόνυση.

παχυντικός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που προκαλεί αύξηση του πάχους, που συντελεί στην πάχυνση: ~ *τροφή* | *διαίτα* ΑΝΤ. (λόγ.) *απισχυντι-κός*.

παχύνω ρ. → **παχάινω**

παχύρρευστος, -η, -ο [1842] (λόγ.) (για υγρά) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα, ώστε να ρέει δύσκολα, που είναι πηχτός και ρέει αργά: ~ *σιρόπι* | *κόλλα* | *σάλτσα* | *ουσία* ΣΥΝ. πυκνόρρευστος ΑΝΤ. αραιός, λεπτόρρευστος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *dickflüssig*].

παχύς, -ιά (λόγ. -εία), -ύ {παχ-ύ κ. -ιού κ. (λόγ.) -έος (θηλ. -ιάς κ. λόγ. -είας) | -ιοί κ. (λόγ.) -εις (θηλ. -ιές κ. λόγ. -είες, ουδ. -ιά κ. λόγ. -εία), -ιών (κ. λόγ. -έων) (θηλ. -ιών κ. λόγ. -ειών)} 1. αυτός που έχει μεγάλο πάχος ή όγκο: ~ *χαλί* | *τοίχος* | *κρούστα* | *στρώμα χιονιού* | *χειλή* ΣΥΝ. χοντρός ΑΝΤ. λεπτός 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει πολύ λίπος, μεγάλο βάρος: ~ *σώμα* | *πόδια* | *χέρια* | *πρόσωπο* || *περίοδος παχύνω* | *παχει-ών* (όχι *παχίων*) *αγελάδων* (βλ. λ. *αγελάδα*) || «*τον Αύγουστο που είναι - οι μύγες*» (βλ. λ. *Αύγουστος*) ΣΥΝ. παχύσαρκος, παχύσωμος, (λόγ.) εύσαρκος, ευτραφής ΑΝΤ. αδύνατος, άπαχος, λιπόσαρκος 3. (ειδικότ. για φαγητά) αυτός που έχει μαγειρευθεί με πολύ λίπος, βούτυρο ή λάδι: ~ *σούπα* 4. (ειδικότ. για κρέατα και άλλα τρόφιμα) αυτός που διαθέτει μεγάλη ποσότητα λίπους: ~ *μπριζόλα* | *τυρί* 5. (ειδικότ.) **παχύ** (το) το λιπαρό μέρος του κρέατος κατ' αντιδιαστολή προς την καθ' αυτήν σάρκα ΣΥΝ. ξίγγι ΑΝΤ. ψαχνό 6. (για υγρά) αυτός που διαθέτει μεγάλη πυκνότητα, ώστε να ρέει δύσκολα, που βρίσκεται σε ημίρρευστη κατάσταση: ~ *σιρόπι* | *σάλτσα* ΣΥΝ. πηχτός, παχύρρευστος, πυκνόρρευστος ΑΝΤ. λεπτόρρευστος, αραιός 7. (κατ' επέκτ.) αυτός που διαθέτει πολύ μεγάλη πυκνότητα, δασύς: ~ *φύλλωμα* | *τρίχωμα* | *φρύδια* | *μουστάκι* | *πρασινάδα* | *χόρτο* | *ήσκιος* (βλ. λ. *Αύγουστος*) ΑΝΤ. αραιός 8. αυτός που περιέχει κάτι σε μεγάλη ποσότητα, που φαίνεται

γεμάτος από αυτό που περιέχει: ~ κομπόδεμα | πορτοφόλι 9. (μτφ.) αυτός που έχει πομπώδη χαρακτηρισμό, που είναι εντυπωσιακός αλλά όχι ουσιαστικός, χωρίς σοβαρό περιεχόμενο: ~ λόγια | κουβέντες | υποσχέσεις ΣΥΝ. πομπώδης 10. (για το έδαφος) εύφορος: ~ γη 11.

ΑΝΑΤ. **παχύ έντερο** το κατώτερο τμήμα του εντέρου, που καταλήγει στον προκτικό και απελευθεία από τρία τμήματα -το τυφλό, το κόλον και το ορθό (απευθισμένο)-, η κύρια λειτουργία του οποίου είναι να μετατρέπει τα υπολείμματα της λειτουργίας της πέψης σε κόπρανα και να τα αποβάλλει από τον οργανισμό. — παχύτητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. χοντρός. [ETYM₁ αρχ. < *φαχ-ύς (με ανομοίωση) < *bhngḥ-, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *bhngḥ- «παχύς, πυκνός», πβ. σανσκρ. bahu- «άφθονος, ευρύς». Παράγ. πάχ-ος, παχ-ύνο, παχ-ύλος κ.ά.].

παχυσαρκία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η υπέρμετρη ανάπτυξη του λιπώδους ιστού και κατά συνέπεια ο μεγάλος όγκος και το υπερβολικό βάρος κάποιου.

παχύσαρκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που το σώμα του χαρακτηρίζεται από υπέρμετρη ανάπτυξη του λιπώδους ιστού και κατά συνέπεια από μεγάλο όγκο και υπερβολικό βάρος ΣΥΝ. παχύς, χοντρός, ευτραφής, παχυσώμος ΑΝΤ. λιπόσαρκος, λεπτός, αδύνατος.

παχίσωμος, -η, -ο [1862] αυτός που έχει παχύ σώμα, αυξημένο λίπος και βάρος ΣΥΝ. παχύσαρκος.

παχύτητα (η) -> παχύς

παχόφυλλο, -η, -ο (για φυτά) αυτός που έχει παχιά (και μεγάλα) φύλλα: ~ δέντρο.

Παχόμοιος (ο) (Παχωμίου) όνομα αγίου και πατριαρχών της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM₁ μεσν. κύρ. όν., αιγυπτ. αρχής, αγν. ετύμου].

πάση (η) -> παύση

πάω (να/θα) ρ. -π. παγίω

Π.Β. (ο) Πρόεδρος (της) Βουλής.

Π.Β.Ε.Ε. (η) Πρόνοια Βορείων Επαρχιών Ελλάδος.

Π.Γ.Α.Π. (το) Πολυεθνικό Γραφείο Αθήνας-Προαστίων.

Π.Γ.Δ.Μ. (η) Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (FYROM) το κράτος των Σκοπίων.

Π.Γ.Π. (το) Πολιτικό Γραφείο Πρωθυπουργού.

Π.Δ. 1. (η) Παλαιά Διαθήκη 2. (το) Προεδρικό Διάταγμα.

Π.Ε.Α.Ε.Α. (η) Πανελλήνια Ένωση Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης.

Π.Ε.Α.Κ. (η) Πανελλήνια Ένωση Αδιόριστων Καθηγητών.

Π.Ε.Α.Π. (η) Πανελλήνια Ένωση Αναπήρων Πολέμου.

Π.Ε.Α.Τ. (το) Πρακτορείο Εφημερίδων Αθηναϊκού Τύπου.

Πεδεμόντιο (το) {Πεδεμοντίου} περιοχή της ΒΔ. Ιταλίας στα σύνορα με τη Γαλλία.

[ETYM₁ < λατ. Pedemontium (> ιταλ. Piemonte) < pede- (< pes, pedis «πόδι») + -montium < mons, -ntis «όρος, βουνό», επειδή η περιοχή βρίσκεται στους πρόποδες των Άλπεων].

πέδη (η) (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο μέσω του οποίου επιτυγχάνεται η επιβράδυνση ή η ακινητοποίηση ή διατηρείται η ακινησία κινητού μηχανικού συγκροτήματος: ~ τριβής || **μαγνητική** || **υδραυλική** -> ΣΥΝ. φρένο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ορθοπαδική.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «πέδικλο αλόγων», < I.E. *ped- «πόδι» (για το οποίο βλ. λ. **πέδιο**, **πόδι**). Ομόρρ. **πέδ-ιλο(ν)**, αρχ. **πέδ-ον** (> **πέδιον**), **πέζος** (< *ped-/_ός-), **πους** (< *πόδ-ς) κ.ά. Ως προς τη σημ. «εμπόδιο, πο-δοπέδη», πβ. αρχ. **έμ-ποδόν** > **εμποδίω**), λατ. **pedica** «πέδη, πέδικλο», **imp-ped-ιο** «εμποδίω, εμπλέκο»].

-**πέδη β'** συνθετικό λέξεων, οι οποίες δηλώνουν το όργανο που εμποδίζει την κίνηση: **χειρο-πέδη**, **τροχο-πέδη**, **ποδο-πέδη**. [ETYM₁ Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. **πέδη** (βλ.λ.)].

πέδηση (η) [-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων] ΤΕΧΝΟΛ. η επιβράδυνση ή το σταμάτημα της κίνησης τροχού οχήματος, που επιτυγχάνεται με τη βοήθεια πέδης (φρένου) ΣΥΝ. φρενάρισμα.

[ETYM₁ < μεσν. **πέδησις** < αρχ. **πεδώ** (-άω) «πεδικλώνω, περιδένω» < **πέδη** (βλ.λ.)].

πεδιάδα (η) περιοχή της επιφάνειας της γης σχετικά επίπεδη, που βρίσκεται συχνότα. σε χαμηλό ή μέσο υψόμετρο και έχει χαμηλή βλάστηση: **απέραντη** | **εύφορη** | **γόνιμη** | **πλούσια** | **καταπράσινη** -> ΣΥΝ. κάμπος. [ETYM₁ < αρχ. **πεδιάς**, -άδος < **πέδιον** (βλ.λ.)].

πέδικλο (το) (πέδικλ-ου | -ών) δεσμός που προσαρμόζεται στα πόδια των ζώων, για να μην απομακρύνονται από ορισμένη περιοχή ή για να συνηθίσουν σε συγκεκριμένο βηματισμό. Επίσης (λαϊκ.) **περ**)/**δου**-κλι (το) κ. **περ**)/**δου**-κλι (η).

[ETYM₁ < μεσν. **πέδικλον** < λατ. **pediculus** (υποκ. του **pes** «πόδι») ή, κατ' άλλη άποψη, από συμφωνισμό των λατ. **pedica** «ποδοπέδη» και **pedula** (πληθ. ουδ. του **pedulis** < **pes**)].

πεδικλώνω κ. **περδικλώνω** κ. **πεδουκλώνω** [μεσν.] κ. **περδου-κλώνω** ρ. μετβ. {πέδικλο-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. **βάζω** **πέδικλο** (σε κάποιον) 2. (κυριολ. κ. μτφ.) **βάζω** **τρικλοποδιά** (σε κάποιον), τον κάνω να πάσει παρεμβάλλοντάς το πόδι μου ή κάτι άλλο ανάμεσα στα πόδια του, καθώς προχωρεί ΣΥΝ. **τρικλοποδιάζω**, **μπουρδουκλώ-νω**. — **πεδικλωμα** κ. **περδικλωμα** κ. **πεδουκλωμα** κ. **περδουκλωμα** (το).

[ETYM₁ < μεσν. **πεδικλώ** < **πέδικλον**. ο τ. **περδικλώνω** οφείλεται σε συμφωνισμό με το ρ. **μπερδέω**, πβ. κ. **μπουρδουκλώνω**].

πέδιλο (το) [-ου κ. -ίλου | -ον κ. -ύλον] 1. ελαφρύ (συνήθ. καλοκαιρινό) ανοχτό υπόδημα, από δέρμα ή άλλο υλικό, που αφήνει τμήμα του πέλματος του ταρσού ακάλυπτο 2. ειδικής κατασκευής υπόδημα, που χρησιμοποιείται μόνο για συγκεκριμένη δραστηριότητα: ~ **του πατινάζ** (παγοπέδιλο) || ~ **για κολύμπι** | **καταδύσεις** (βατραχοπέδιλο)

• 3. ξύλινο ή μεταλλικό κομμάτι, που χρησιμεύει για την υποστήριξη αντικειμένου ή για την προφύλαξη του από τη φθορά: ~ **της προσομιδίας κοντακιού** (το κομμάτι μετάλλου που επικαλύπτει την άκρη (προσομιδία) του κοντακιού των όπλων και ακουμπά στον ώμο) • 4. (ειδικότ. -σπάν.) θηλιά από σχοινί, με την οποία δένουν τα πόδια των αλόγων της νύχτα και των αγελάδων κατά το άρμεγμα • 5. ΜΟΥΣ. (α) ποδοκίνητος μηχανισμός με διάφορες λειτουργίες: στο πιάνο ρυθμίζει την ένταση (φόρτε-πιάνο) του ήχου, στην λύρα το πέραςμα από μία τονικότητα (κλίμακα) σε άλλη, στο εκκλησιαστικό όργανο θέτει σε λειτουργία τους αυλούς των βαθύτερων ηχητικών περιοχών, σε ορισμένα κρουστά (τύμπανα) χρησιμοποιείται για την κρούση τους ή για την αλλοίωση του ήχου (β) ισοκράτημα, τόνος κρατημένος επίμονα, κυρίως στην τονική ή τη δεσπόουσα, πάνω στον οποίο ηχούν ποικίλα μελωδικά, αρμονικά, ή ρυθμικά ή επαναλαμβανόμενες συγχορδίες ΣΥΝ. ποδοπληκτρο, πεντάλ • 6. ΝΑΥΤ. ξύλινη βάση στο εσωτερικό ιστιοφόρου σκάφους, πάνω στην οποία στερεώνεται το κατάρτι του σκάφους • 7. (στις οικοδομές) το πεπλατισμένο κάτω άκρο κάθε μεγάλης, τσιμεντένιας κολώνας, που αποτελεί τμήμα του θεμελίου οικοδομής ΣΥΝ. **πέλια**. — (υποκ.) **πεδιλάκι** (το), (σημ. 1-2). [ETYM₁ < αρχ. **πέδιλον** (ήδη μωκ. **pe-di-to**) < I.E. *ped- «πόδι» (βλ. λ. **πέδιο**, **πόδι**) + **παρ**α. επίθημα (-ών)πβ. **στροβ-ίλος**].

πεδολοδρμία (η) (πεδολοδρμιών) (λόγ.) παιχνίδι ή άθλημα κατά το οποίο ο αθλητής γλιστρά πάνω σε λεία επιφάνεια με τροχοπέδιλα ή σε επιφάνεια πάγου με παγοπέδιλα. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. **patinage** (βλ. **πατινάζ**)].

πεδιλοποιία (το) το εργοστάσιο κατασκευής πεδίων.

πεδιλοποιία (η) [1855] η τέχνη και η βιοτεχνία κατασκευής πεδίων (βλ.λ.) ΣΥΝ. **σανδαλοποιία**. — **πεδιλοποιός** (ο/η) [1870].

πέδιλο ρ. μετβ. [1858] {πέδιλο-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) εφοδιάζω (κάτι) με ξύλινο ή μεταλλικό πέδιλο (βλ.λ., σημ. 3) που χρησιμεύει ως υποστήριγμα: ~ **βλίμα** | **την προσομιδία του κοντακιού**. — **πε-δίλωσις** (η) [1858].

πέδιλωτός, -ή, -ό [1858] (για αντικείμενα) αυτός που έχει εφοδιαστεί με ξύλινο ή μεταλλικό πέδιλο (βλ.λ., σημ. 3): ~ **βλίμα** ΣΥΝ. **πεδι-λωμένος**.

πέδιος, -η, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με πεδιάδα: ~ **καλλιέργεια** | **κλίμα** | **πυροβολικό** ΑΝΤ. ορεινός 2. (α) (ειδικότ. για τόπο) αυτός που έχει πεδιάδες, που αποτελείται κατά το μεγαλύτερο μέρος του από πεδιάδες: ~ **χώρα** | **περιοχή** | **επαρχία** ΑΝΤ. ορεινός (β) **πεδινά** (τα) το σύνολο των περιοχών μιας χώρας ή περιφέρειας με χαμηλό υψόμετρο: η **Ε.Μ. Υ. προβλέπει για αέριο βροχές στα** - 3. (ειδικότ. για έδαφος) αυτός που μοιάζει με πεδιάδα, επίπεδος: ~ **έκταση** ΣΥΝ. ομαλός ΑΝΤ. λοφώδης, ορεινός 4. (ειδικότ. για πρός. και πράγματα) αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί στην πεδιάδα: ~ **χωριό** | **πληθυσμός** ΣΥΝ. **καμπή-σιος** ΑΝΤ. ορεινός. [ETYM₁ μτγν. < αρχ. **πεδι-εινός** (πβ. κ. **ορ-εινός**) < **πέδιον**].

πέδιο (το) (λόγ.) 1. περιοχή ή χώρος, όπου αναπτύσσεται ορισμένη δραστηριότητα: **στρατιωτικό** ~ || η **περιοχή μετατράπηκε σε ~ θρησκευτικών** και **εθνικιστικών συγκρούσεων** ΦΡ. (α) **πέδιο δοκιμών** περιοχή στην οποία διεξάγονται δοκιμές οποιουδήποτε υλικού ή μέσου, κυρ. στρατιωτικού, για τον καθορισμό της αντοχής του, της διάρκειας ζωής του, για τον εντοπισμό των αδυνάτων σημείων του (β) ΣΤΡΑΤ. **πέδιο ασκήσεων** καθορισμένη έκταση, στην οποία ασκούνται μονάδες στρατού, εκπαιδεύονται οδηγοί αρμάτων μάχης ή πυροβόλων κ.λπ. (γ) **πέδιο βολής** τοποθεσία που έχει διαμορφωθεί κατάλληλα, για να ασκούνται οι στρατιώτες στη σκοποβολή, στα νέα όπλα και σε θέματα τακτικής (δ) **πέδιο μάχης** (ι) ο χώρος στον οποίο διεξάγεται μάχη (ii) (μτφ.) χώρος στον οποίο αναπτύσσονται συγκρούσεις, υπάρχουν ισχυρές αντιπαράθεσεις: **σε ~ μετατράπηκε χθες το συνέδριο του κόμματος** 2. ο χώρος που ορίζεται σε σχέση με αντιληπτική λειτουργία ή ορισμένο σημείο: ΦΡ. (α) **οπτικό πέδιο** η έκταση του χώρου, μέσα στον οποίο περιλαμβάνονται όλα τα σημεία που γίνονται ορατά από το ανθρώπινο μάτι ή από οπτικό όργανο (διόπτρα, μικροσκόπιο κ.λπ.): **για λίγο το αυτοκίνητο χάθηκε από το ~ τους** || **φύγε από μπροστά, μου κλείνει το ~** (β) **βάθος πεδίου** βλ. λ. **βάθος** 3. (κατ' επέκτ.) η νοητή περιοχή εντός των ορίων της οποίας αναπτύσσεται μια δραστηριότητα: **η πρόσφατη ανακάλυψη ανοίγει ένα καινούριο ~ στην έρευνα κατά του καρκίνου** || το ~ **των ενδιαφερόντων κάποιου** || το ~ **έρευνας ενός επιστήμονα** || **αφήνω ελεύθερο το ~ δράσης** στους αντιπάλους μου || ~ **ανταγωνισμού** | **συνεργασίας επιχειρήσεων** || **γεωπολιτικό** | **στρατηγικό** | **διπλωματικό** - ΣΥΝ. σφαίρα, τομέας, χώρος 4. ΦΥΣ. η περιοχή εντός της οποίας μια δύναμη επηρεάζει ένα σώμα: **ακουστικό** | **δυναμικό** | **μαγνητικό** | **ηλεκτρομαγνητικό** | **ηλεκτρικό** | **ηλεκτροστατικό** ~||- **βαρύτητας** | **ακτινοβολίας κεραίας** 5. ΜΑΘ. **πέδιο ορισμού** (για τη συνάρτηση μεταξύ δύο μεταβλητών) το σύνολο των τιμών που παίρνει η ανεξάρτητη μεταβλητή **χ**, από την οποία εξαρτάται η άλλη μεταβλητή **ψ** 6. ΠΛΗΡΟΦ. τμήμα εγγραφής σε μια βάση δεδομένων, που περιέχει μία συγκεκριμένη πληροφορία: **π.χ.** σε μια βάση δεδομένων που περιέχει στοιχεία ατόμων, το όνομα του κάθε ατόμου μέσα στην εγγραφή καταχωρίζεται στο **πέδιο** που λέγεται «NAME» 7. ΓΛΩΣΣ. **σημσιολογικό πέδιο** διακριτό τμήμα του λέξικού που ορίζεται από έναν όρο ή μια έννοια: **περιλαμβάνει λέξεις που έχουν σχέση υπωνυμίας με τον όρο ή την έννοια, π.χ.** το σημασιολογικό πέδιο του όρου «άβησση» περιλαμβάνει τις λέξεις «καρέκλα», «πολυθρόνα», «σκαμνί», «μπερζέρα» κ.ά. 8. (κυριολ.-σπάν.) περιοχή της γήινης επιφάνειας με έδαφος σχετικά επίπεδο και ομαλό, που βρίσκεται συνήθ. σε χαμηλό ή μέσο υψόμετρο: **Θηρίσιο ~** || στα **Καταλανικά ~** το 451 μ.Χ. ο **Λέτιος** και ο **Θεο-δώριτος** κίχσαν τον **Ατίλα** ΣΥΝ. **πεδιάδα**: ΦΡ. **Ηλύσια Πεδία** βλ.λ. [ETYM₁ < αρχ. **πεδιον** < **πέδον** «έδαφος, γη» < I.E. *ped- «πόδι» (με τη

διευρυμένη σημ. του τόπου στον οποίο πατάει το πόδι, δηλ. του εδάφους), πβ. σανσκρ. padā- «βήμα, ίχνος», χεττ. pedan «τόπος, τοποθεσία», αρμ. het «ίνκος», αρχ. σκανθ. fet «βήμα», λατ. or-pid-um «μικρή πόλη» (κατ' αντιδιαστολή προς το urbs «μεγάλη πόλη, η Ρώμη») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πους* (γεν. *ποδός*), *πεζός* (< *ped-/d-), *πέδ-η* κ.ά. Παράγ. *πεδί-ας* (-άσα), *πεδ-ινός* κ.ά. Αρκετές σημ. της λ. *πεδίο*, που ανήκουν στο σύγχρονο επιστημ. λεξιλόγιο, αποτελούν μετάφρ. δάνεια, όπως η σημ. της λ. στην πληροφορική (< αγγλ. field). Ομοίως αποτελούν μετάφρ. δάνεια και οι ακόλουθες φρ. και όροι, λ.χ. *πεδίο μάχης* | *βολής* | *δράσεως* (< γαλλ. champ de bataille | de tir | d'action), *οπτικό* | *μαγνητικό* | *σημασιολογικό πεδίο* (< γαλλ. champ visuel | magnétique | sémantique), *βάθος πεδίου* (< γαλλ. profondeur de champ), *αφήνω το πεδίο ελεύθερο σε κάποιον* (< γαλλ. laisser le champ libre à quelqu'un) κ.ά.].

Π.Ε.Δ.Μ.Ε.Δ.Ε. (η) Πανελλήνια Ένωση Διπλωματούχων Μηχανικών Εργοληπτών Δημοσίων Έργων.

Π.Ε.Ε.Α. (η) 1. Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης 2. Πανελλήνια Ένωση Εφεδρών Αξιωματικών.

Π.Ε.Ε.Π.Π. (η) Πανελλήνια Ένωση Επαναπατρισθέντων Ελλήνων Πολιτικών Προσφύγων.

Π.Ε.Ε.Θ. (η) Πανελλήνια Ένωση Ελευθέρου Θεάτρου.

πεζάντε επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική και τεχνική ένδειξη: βαριά, με βάρος: *αυτές οι νότες παίζονται ~*.

[ETYM. < ιταλ. pesante «βαρύς» < ρ. pesare «ζυγίζω, βαραινών» < λατ. pensare].

πεζεβέγκης κ. **πεζεβέγκης** (ο) {πεζεβέγκηδες} (λαϊκ.) ο προαγωγός, ο μαστροπός (υβριστ.) αισχρός άνθρωπος, αχρείος, ρουφιάνος. [ETYM. μεσν. < τουρκ. pezevenk < αρμ. bozavag].

πεζέω ρ. αμετβ. {πέζω} καταβήναι από υποζύγιο, ιδ. από άλογο: *δύο χωρικοί τον βοήθησαν να πεζέω* ΣΥΝ. (λόγ.) αφιπτεύω, ξεπε-ζεώω, ξεκαβαλικεύω. — **πέζω** (η) [μεσν.].

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ταξιθεώω πεζός, πεζοπορώ», < πεζός. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

πεζή επίρρ. (λόγ.) με τα πόδια, περπατώντας: *ο πρόεδρος της Δημοκρατίας μετέβη - στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτου* ΣΥΝ. βαδίζοντας. [ETYM. < αρχ. *πεζή* < *πεζός*].

πεζικάριος (ο) {πεζικαρί-ου | -ων, -ους} (λαϊκ.) ο μόνιμος ή εφεδρος στρατιώτης ή αξιωματικός που υπηρετεί στο Πεζικό (βλ. λ. *πεζικός*). [ETYM. < *πεζικό* + παραγ. επίθημα -άριος, πβ. κ. *λεγεωνάριος*, *σπαθάριος*].

πεζικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τους πεζούς στρατιώτες, τον Στρατό Ξηράς: *~ όπλα* | *δυνάμεις* 2. **Πεζικό** (το) (α) το πολυαριθμότερο και βασικότερο μίγμα τμήμα του Στρατού Ξηράς, το οποίο δρα συνήθ. πεζό και με φορητό οπλισμό (β) (συνεκδ.-περι-ληπτ.) το σύνολο των στρατιωτών υπηρετούν σε αυτό το τμήμα του Στρατού Ξηράς.

πεζό- κ. **πεζό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται: 1. με τον πεζό λόγο: *πεζο-γραφία*, *πεζο-λογία* 2. με τον πεζό (λ.χ. κατ' αντιδιαστολή προς τον οχοθύμιο ή τον έπιρρ.): *πεζο-πόρος*, *πεζό-δρομος*, *πεζο-δρόμο*.

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. πεζός (βλ. λ.).]

πεζόβολος (ο) (λαϊκ.) αλιευτικό δίχτυ από καννάβι, λινάρι ή βαμβάκι, που έχει σχήμα κώνου και χρησιμεύει για ψάρεμα σε ρηχά νερά. Επίσης **πεζόβολο** (το).

[ETYM. μεσν. < *πεζό-* (< αρχ. *πέζα*, θωρ. και αρκαδ. λ. για τη σημ. «πόδν», η οποία απαντά σε μετν. συγγραμμές με τις σημ. «μπορνούρα ρούχου» και «στρογγυλό αλιευτικό δίχτυ») + *-βόλος* < *βάλλω*. Το αρχ. *πέζα* < **πέδ-α* < I.E. **ped-* «πόδι» (βλ. λ. *πεδίο*, *πόδι*).]

πεζογόφυρα (η) {πεζογοφυρών} στενή γέφυρα που έχει κατασκευαστεί για να διευκολύνει τη διάβαση πεζών από ένα σημείο σε άλλο.

πεζογράφημα (το) [1894] {πεζογραφη-ατος | -ατα, -άτων} ΦΙΛΟΛ. λο-τεχνικό έργο γραμμένο σε πεζό λόγο (και όχι σε έμμετρο ή ποιητικό) ΑΝΤ. ποίημα.

πεζογραφία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} 1. η συγγραφή λογοτεχνικού έργου σε πεζό λόγο: *φιλολογική* ~ (αγγλ. non fiction) || *λογοτεχνική* ~ (αγγλ. fiction) 2. (συνεκδ.) ο ίδιος ο πεζός λόγος κατ' αντιδιαστολή προς τον έμμετρο, τον ποιητικό: *ο τομέας στον οποίο διακρίθηκε είναι η - ΣΥΝ. πρόξα, πεζολογία* ΑΝΤ. ποίηση 3. (περληπτ.) το σύνολο των πεζών λογοτεχνικών έργων: *νεοελληνική* | *αγγλική* | *γαλλική* | *σύγχρονη* | *νέοτερη* ~ 4. (περληπτ.) το σύνολο των πεζών λογοτεχνικών έργων που ανήκουν σε συγκεκριμένο είδος: *αφηγηματική* | *ηθογραφική* ~, *πεζογραφικός*, -ή, -ό [1857], *πεζογραφικός επίρρ.* [1839].

λογοτεχνική **πεζογραφία** - φιλολογική **πεζογραφία**. Με τον χαρακτηρισμό λογοτεχνική **πεζογραφία** (αγγλ. fiction) δηλώνονται πεζογραφήματα (αγγλ. prose) που ανήκουν κυρίως στα είδη που είναι γνωστά ως *μυθιστόρημα* και *διήγημα* και τα συναφή (*μυθιστορηματική βιογραφία*, *ιστορικά διήγηματα* κ.λπ.). Για ό,τι η αγγλόφωνη βιβλιογραφία χαρακτηρίζει ως non-fiction, δηλαδή για τα *δοκίμια* και τις *μελέτες* που αναφέρονται με φιλολογικό τρόπο στην ερμηνεία, ανάλυση και σχολιασμό λογοτεχνικών έργων, προσδιάζει ο χαρακτηρισμός φιλολογική **πεζογραφία**. Η *λογοτεχνική πεζογραφία* στριβίζεται στη *μυθολογία* (αυτή είναι η κατεξοχήν σημασία και του αγγλοσαξονικού όρου fiction) και έχει ως χαρακτηριστικό την αφήγηση (αγγλ. narration). Η *λογοτεχνική πεζογραφία* ως **πεζογραφία** διαφέρει τόσο από την *ποίηση* όσο και από τα *θεατρικά έργα*, μολοντί και αυτά δεν στερούνται συχνά του στοι-

χείου της μυθοπλασίας ή και της αφήγησης. Αντιθέτως, η *φιλολογική πεζογραφία* ως επιστημονική (ή και διαισθητική | εμπειρική) μελέτη συμπεριλαμβάνει την πραγμάτευση ποιητικών και θεατρικών έργων.

πεζογράφος (ο/η) [μτγν.] συγγραφέας πεζών λογοτεχνικών έργων.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*. **πεζογράφος** ρ. [μτγν.] {πεζογραφείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. (α)

γράμμα **πεζογράφημα** (β) είμαι **πεζογράφος** · 2. **γράφω** (λέξη) με **πεζά** γράμματα ΑΝΤ. κεφαλαιογράφο.

πεζοδρόμηση (η) → **πεζοδρόμο**

πεζοδρόμιος (η) [1851] {πεζοδρομιών} (σπάν.) περπάτημα ή τρέξιμο με τα πόδια, το να πορεύεται κάποιος πεζή (και όχι με όχημα ή υποζύγιο) ΣΥΝ. πεζοπορία.

πεζοδρόμο (το) [1833] {πεζοδρομί-ου | -ων} 1. το ελαφρώς υπερυψωμένο (συνήθ. πλακόστρωτο) δάπεδο, που κατασκευάζεται και στις δύο πλευρές δρόμου ή γέφυρας και χρησιμοποιείται για να περπατούν οι πεζοί: *περίμενε ν' ανάγει πράσινο, για να περάσει στο απέναντι ~ || για να τον αποφυγώ, άλλαξα ~ || φαρδί* | *στενό ~* 2. (η έναρθηρ γεν. *τού πεζοδρομίου* ως κακός, χαρακτηρισμός) του υποκόσμου: *γυναίκα* | *γλώσσα* | *έκφραση* ~ || *στη δημόσια ζώη* τείνουν να επικρατήσουν τα ήθη και οι πρακτικές ~ 3. (λαϊκ.) η άσκηση πορείας κυρ. στους δρόμους, σε δημόσιους χώρους και όχι σε προσωπικό χώρο ή σε οίκο ανοχής: φρ. *κάνω* | *βγαίνω* | *καταλήγω στο πεζοδρόμο* εκπορευόμε: *κάνει πεζοδρόμο στη Συγγρού*. — **πεζοδρομικός**, -ή, -ό (σημ. 1).

[ETYM. < *πεζό-* + *-δρόμο* < *δρόμος*, απόδ. του γαλλ. trottoir, άσχετη με το μεσν. *πεζοδρόμιον* «αγώνιας δρόμου πεζών»].

πεζοδρόμος (ο/η) [μεσν.] 1. αυτός που βαδίζει ή τρέχει με τα πόδια ΣΥΝ. πεζοπόρος ΑΝΤ. εποχούμενος 2. (σπάν.) αυτός που λαμβάνει μέρος σε αγώνα δρόμου, που συμμετέχει σε αυτόν ΣΥΝ. δρομέας.

πεζοδρόμος (ο) {πεζοδρόμ-ου | -ων, -ους} ο δρόμος που προορίζεται αποκλειστικά για την κυκλοφορία των πεζών. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. pedestrian (zone)].

πεζοδρομώ ρ. μετβ. {πεζοδρομείς... | πεζοδρόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (δρόμο) σε πεζοδρόμο (συνήθ. πλακοστρώνοντας τον): *η δημοτική αρχή αποφάσισε να πεζοδρομήσει όλους τους δρόμους που οριοθετούν το εμπορικό τρίγωνο*. — **πεζοδρόμηση** (η).

πεζοκεφαλαία (τα) (για οικογένειες γραμμάτων που χρησιμοποιούνται στην τυπογραφία) **πεζά** και κεφαλαία γράμματα στο ίδιο κείμενο.

πεζολογία (η) [μτγν.] {πεζολογιών} 1. ομιλία ή γραφή σε πεζό λόγο, όχι σε έμμετρο ή ποιητικό ΣΥΝ. *πεζογραφία*, *πρόξα* ΑΝΤ. *ποίηση*, *στιχουργία* 2. (μτφ.-κακός.) η σύνθεση ποιημάτων και γενικότε. γραπτών κειμένων χωρίς γνήσια ποιητική πνοή, χωρίς έμπνευση. — **πεζολογικός**, -ή, -ό [1878], *πεζολογικά επίρρ.*, *πεζολογώ* ρ. [μεσν.] {-είς...}.

πεζολόγος (ο/η) [μτγν.] 1. αυτός/αυτή που γράφει ή μιλάει σε πεζό λόγο, ο/η συγγραφέας **πεζογραφήματος** ΣΥΝ. **πεζογράφος** ΑΝΤ. *ποιητής*, *στιχουργός* 2. (κακός.) ο μονότονος και πληκτικός ομιλητής ή συγγραφέας, αυτός που γράφει κοινοτοπίες ή ασυμμαντότητες.

πεζολογώ ρ. → **πεζολογία**

πεζοναύτης (ο) [1886] {πεζοναυτών} ΣΤΡΑΤ. άνδρας των Ειδικών Δυνάμεων του Στρατού Ξηράς, ειδικά εκπαιδευμένος για τη διεξαγωγή αποβατικών επιχειρήσεων σε συνεργασία με το Πολεμικό Ναυτικό και την Αεροπορία, καθώς επίσης και για την εξουδετέρωση παράκτιων προγεφυρωμάτων. — **πεζοναυτικός**, -ή, -ό.

πεζοπορία (η) [μτγν.] {πεζοποριών} πορεία με τα πόδια, το να διανύει κανείς μια απόσταση (συνήθ. μεγάλη) πεζός ΣΥΝ. *περπάτημα*, **πεζοδρόμιο**, **οδοπορία**. — **πεζοπορικός**, -ή, -ό [1892], *πεζοπορικός επίρρ.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία*.

πεζοπόρος, -ος, -ο 1. (λόγ.) αυτός που πορεύεται πεζός: *~ τμήματα του στρατού* 2. **πεζοπόρος** (ο/η) πρόσωπο που ταξιδεύει πεζός ΣΥΝ. *οδοπόρος*, **πεζοδρόμος**.

[ETYM. μτγν. < αρχ. *πεζοπορώ* (-έω) (υποχωρητ.) < *πεζό-* + *-πορώ* < *πόρος* (πβ. κ. *βραδυ-πορώ*, *όδοι-πορώ*).]

πεζοπορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πεζοπορείς... | πεζοπόρησα} πηγαίνω με τα πόδια, πορευομαι πεζός.

πεζός, -ή, -ό 1. αυτός που πορεύεται με τα πόδια, που διασχίζει αποστάσεις περπατώντας: *κινούμαι ~ || έφθασε ~ ||* (συνχά κ. ως ουσ.) η *αστυνομία επέτρεπε μόνο στους - να περάσουν || διάβαση πεζών 2*. (ειδικό.) για τμήμα στρατού) αυτός που ενεργεί μόνο στην ξηρά (και όχι στη θάλασσα ή στον αέρα): *~ στρατεύμα* | *όχημα* || (κ. ως ουσ.) ο *στρατός τον περιελάμβανε γιλιάδες πεζούς και λίγους ιππείς* · 3. (για τον γραπτό λόγο) αυτός που δεν είναι έμμετρος, ποιητικός: *~ κείμενο* | *απόσπασμα* ΣΥΝ. *πεζογραφικός* ΑΝΤ. *έμμετρος*, *ποιητικός*: φρ. *πεζός λόγος* (περληπτ.) το σύνολο των πεζογραφήματων γλώσσας, χώρας ή εποχής: ο *νεοελληνικός ~ ΣΥΝ. πεζογραφία*, *πρόξα* ΑΝΤ. *ποίηση*, *στιχουργία* 4. **πεζό** (το) το πεζογράφημα: *τα ~ του Γ. Βιζυηνού είναι καλύτερα από τα ποιήματα του || έγραψε ένα - και ένα ποίημα* · 5. **πεζό** (*στοιχείο*) το μικρό στοιχείο, το μη κεφαλαίο γράμμα · 6. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μονοτονία και κοινοτοπίες, που δεν διαθέτει πρωτοτυπία ή γλαφυρότητα, που στερείται συγκινητική, ποιητικής εξάρσεως κ.λπ.: *~ γλώσσα* | *έκφραση* | *ύφος* | *πραγματικότητα* | *παρόν* | *ζωή* | *εποχή* ΣΥΝ. *κοινός*, *κοινότοπος*, *μονότονος*, *τετριμμένος*, *πληκτικός*, *ανιαρός* ΑΝΤ. *πρωτότυπος*, *γλαφυρός*, *ποιητικός*, *συναρπαστικός* 7. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν ξεφεύγει από τα συμβατικά πλαίσια, που στερείται εμπνεύσεως, ποιητικότητας: *Τι ~ που είσαι! Μόνο τον ύπνο και το φαγητό σκέφτεσαι!* ΣΥΝ. *κοινότοπος*, *συνθησιμμένος*, *μανιάλ* ΑΝΤ. *ρομαντικός*. — **πεζά** | **πεζή** (βλ. λ.)

[αρχ.] επίρρ.

[ETYM. αρχ. < *ped-/ός< I.E. *ped- «πόδι» (για το οποίο βλ. λ. *πόδι, πεδίο*). Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρ. επιθ. pād-ya- «ο σχετιζόμενος με το πόδι». Ομόρρ. *ped-η, αρχ. ped-on (> pedion), πως* (γεν. *pod-ός*), *πέζα* (βλ. λ. *πεζόβολος*) κ.ά. Η σημ. του πεζού λόγου (κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιητικό) είναι ήδη αρχ. και αποτέλεσε το πρότυπο για τη λατ. φράση *pedestris oratio*].

πεζότητα (η) [1860] {χωρ. πληθ.} η απουσία πρωτοτυπίας, ενδιαφέροντος, συναισθηματος ή έμπνευσης, γενικός στοιχείων που δίνουν σε κάτι/κάποιον ενδιαφέρον και γοητεία: η ~ *της καθημερινότητας* || η ~ *του τον έκανε αφορήτα πληκτικό*.
πεζογράφος (το) (λογοτ.) πρόζα με ρυθμό ή ποίημα γραμμένο σε μορφή πεζού.

πεζούλι (το) (πεζουλ-ιού | -ιών) **1.** μικρός χαμηλός τοίχος από πέτρα, ο οποίος χτίζεται ακριβώς δίπλα στον εξωτερικό τοίχο κτηρίου, ώστε να εφοπλιστεί σε αυτόν και χρησιμεύει λ.χ. για να κάθεται κανείς: *έκατσε στο ~ της εκκλησίας, για να ξεκουραστεί*, μικρός τοίχος, συ-νήθ. πρόχειρα χτισμένος, που συγκρατεί το χώμα σε κατοφερές έδαφος ΣΥΝ. ξερολιθιά 3, η άκρη του πεζοδρομίου. Επίσης πεζούλα (η) (σημ. 1). — (υποκ.) πεζουλάκι (το) (σημ. 1). [ETYM. μεσν., υποκ. του αρχ. *πέζα* (βλ. λ. *πεζόβολος*)].

πεζούρα (η) [χωρ. πληθ.] (λαϊκ.) το Πεζικό, οι πεζοί στρατιώτες ΑΝΤ. *καβαλιάρια*.
[ETYM.] μεσν. < αρχ. *πεζός* + *παρὰγ.* επίθημα *-ούρα* (πβ. *θολ-ούρα, χασ-ούρα*).

πεθαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [πέθα-να, -μένος] ♦ (αμετβ.) **1.** (για έμβια όντα) παύω να ζω, σταματούν οι βιολογικές και (για έμψυχα) πνευματικές λειτουργίες μου, παύω να υπάρχω ως ζωντανός οργανισμός: *ο ασθενής πέθανε το βράδυ από καρδιακή προσβολή* || *αυτό θα το θυμάται, ώσπου να πεθάνει* || *πέθανε από φυσικό θάνατο* || ~ *από το κρύο* | *την πείνα* | *τη δίψα* || *τα δέντρα πεθαίνουν όρθια* || *τα ζώα πέθαναν από σπογγώδη εγκαρδιαπάθεια* ΣΥΝ. (για πρόσ.) αποθίω, ξεψυχώ, (για ζώα) ψοφά ΦΡ. (α) ποιος ζει, ποιος πεθαίνει για να δείξουμε ότι πρέπει κανείς να κάνει κάτι στο παρόν και όχι σε συγκεκριμένο μελλοντικό χρονικό σημείο, αφού το μέλλον είναι αβέβαιο: *εγώ τώρα το χρειάζομαι το δάνειο- μετά από τρεις μήνες ~!* | *Μέχρι αύριο ~!* | *Τώρα πρέπει να συζητήσουμε το πρόβλημα!* (β) (παροιμ.) *όποιον του μέλλει να πνιγεί, ποτέ του δεν πεθαίνει* βλ. λ. *μέλλω* 2. (α) (σε ενεστ.) βρίσκομαι στο τελευταίο μου στάδιο, φθινό και σύντομα θα πάνω να υπάρχω: *απόψε πεθαίνει ο φασισμός* (σύνθημα) || *ένας κόσμος που πεθαίνει αργά-αργά* (β) (για πρόσ.) βρίσκομαι σε κακή βιολογική κατάσταση, ώστε αργά ή γρήγορα θα πάνω να ζω: ~ *από ανίατη ασθένεια* || *πεθαίνει μόνος και αβοήθητος* (γ) (μυφ.) παύω να υπάρχω: *πέθανε η αγάπη τους* | *το πάθος των πρώτων χρόνων* || *«το τζάμπα πέθανε»* (επιγραφή σε καταστήματα) || *όπως λέγεται, οι ελπίδα πεθαίνει τελευταία* 3. (+μυσ.) (α) δίνω τη ζωή μου (για συγκεκριμένο σκοπό), είμαι διατεθειμένος να θυσιάσω (για κάτι): η *πατρίδα τιμά όσους πεθαίνουν για την ελευθερία* | ~ *για τη δημοκρατία* | *την τιμή του* | *την πίστη* | *τα πιστεύω μου* ΣΥΝ. θυσιάζομαι (β) (οικ.-εκφραστ.) λατρεύω (κάποιον/κάτι), μου αρέσει σε υπερβολικό βαθμό: ~ *για τέτοια ανέκδοτα* | *βόλτα στην λιακάδα* | *ταξίδια* | *κρασί και καλή παρέα* | *ένα γλυκό* | *τηγανιτές πατάτες* | *περιπέτειες!* ΣΥΝ. λαχταρώ, τρελαίνομαι, (οικ.) ψοφάω 4. (+από) αισθάνομαι (κάτι) πολύ έντονα, ώστε να μη μου είναι πια ανεκτό ή να με εξαντλεί: ~ *από πλῆξη* | *ανία* || *πέθανα από τον φόβο μου* (φοβήθηκα υπερβολικά) || *έχω πεθάνει από την κούραση* | *την ορθοστασία* | *το τρέξιμο* || (μυφ.) ~ *από επιθυμία* | *πόθο* | *έρωτα*- ΦΡ. *πεθαίνω τής πείνας* | *τής δίψας* αισθάνομαι πολύ έντονα πείνα ή δίψα 5. (+σε + έναρθρο ουσιαστικό) κάνω σε υπερβολικό βαθμό, μέχρις εξαντλήσεως (αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό): *πέθανα στα γέλια* | *στην κούραση* | *στο τρέξιμο* | *στη δουλειά* | *στο πηγαίνω* (στις μετακινήσεις) || *με πέθανε στις ερωτήσεις* (με ρωτούσε ακατάπαυστα) ♦ (μετβ.) 6. προκαλώ τον θάνατο (κάποιου): *το παιδί το πέθαναν τα φάρμακα* | *τα ναρκωτικά* || *οι γιατροί τον πέθαναν τον άνθρωπο- θα ζούσε ακόμη, αν δεν είχε πέσει σε ατμόμηδες!* ΣΥΝ. σκοτώνω 7. προκαλώ έμμεσα τον θάνατο (κάποιου): *τον πέθανε ο καημός τής κόρης του* || *εσύ θα με πεθάνεις με τα καμώματα σου!* 8. (μυφ.) βυσανιζώ (κάποιον), τον υποβάλλω σε δοκιμασία, ώστε να υποφέρει: *το νέο αφεντικό τους έχει πεθάνει στη δουλειά* || *την πέθανε με τη ζήλια του* ΣΥΝ. κατατυραννώ, (κατα)ταλαιπωρώ, παιδεύω, ξεθεώνω 9. (ειδικότ.) προκαλώ (σε κάποιον) μεγάλο πόνο: *αυτό το δόντι με έχει πεθάνει δυο μέρες τώρα* || *δαν έχει υγρασία, με πεθαίνει το πόδι μου* 10. (η μυθ. *πεθαμένος*, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδήμια*.

[ETYM.] μεσν. < απεθαίνω < αρχ. *αποθνήσκω* (βλ. λ. *θνήσκω, θνήσκει*), από τον αόρ. β' *απέθανε* (γ' εν. πρόσ.) κατά τα ρ. σε *-αίνω*, πβ. κ. *πάγω- ύπνε- πηγαίνω*].

πεθαίνω: συνώνυμα. Η έννοια του *θανάτου* καθορίζει βιολογικά και ψυχικά όλη τη ζωή του ανθρώπου, γι' αυτό και είναι φυσικό η κατάσταση τής αποχώρησης από τη ζωή, τής μετάστασης από τη ζωή στον θάνατο, να δηλώνεται σε όλες τις γλώσσες με πλήθος λέξεων και φράσεων. Στην Ελληνική, η σημασία του «πεθαίνω» δηλώνεται με ουδέτερο - περιφραστικό τρόπο, με διατύπωση λόγια, συναισθηματική - βιοματική, βιολογική | θρησκευόσα, με φράσεις που δηλώνουν τον τρόπο με τον οποίο επέρχεται ο θάνατος καθώς και με σχολιασμένο - μειωτικό τρόπο. Ειδικότερα: (α) ουδέτερο - περιφραστική δήλωση: *φεύγω από τη ζωή* | *από τον κόσμο, αφήνω τον κόσμο* | *την τελευταία μου πνοή, χάνω τη ζωή μου, καταλίγω* (β) λόγια δήλωση: *αποθίωνω, εκπνέω, τερματίζω τον βίο, υποκύπτω στο μοιραίο, εκμετρώ τον βίο* | *το ζην, προ-*

σμετρώ το ζην, φεύγω | *εγκαταλείπω τον μάταιο τούτο κόσμο, επέρχεται το μοιραίο* | *ο θάνατος* (γ) συναισθηματική - βιοματική διατύπωση: *σβήνω, ξεψυχώ, τελειώνω, χάνομαι, κλείνω τα μάτια, πάω καλεία μου, μας άφησε χρόνους, τον βρήκε ο χάρος* | *ο θάνατος, τον πήρε ο χάρος, βγήκε η ψυχή του, έφυγε για τον άλλο* | *τον κάτω κόσμο, σβήθηκε το λάδι* | *το καντήλι του, σβήνει το καντήλι μου, σώθηκαν οι μέρες* | *τα καρβέλια του, κατέβηκε στον τάφο, τον έφαγε το μαύρο χύμα* | *σκοτάδι* (δ) θεολογική | θρησκευόσα διατύπωση: *αναπαύομαι, κοιμήθηκε, τον πήρε ο Θεός, παρέδωσε το πνεύμα* | *την ψυχή του* | *την ύστατη πνοή, συγχωρήθηκε* | (λαϊκ.) *σχωρέθηκε, μεθίσταμαι (μετέστη)* εις τας αιωνίους *μονάς, εκπληρώνω* | *εξοφλώ το κοινόν χρέος, εκδημώ εις Κώ-ριον* (ε) τρόπος θανάτου: *μένω στον τόπο, πέφτω* | *μένω ξερός, μένω σέκος* | *αφήνω (κάποιον) σέκο, μένω στα χέρια (κάποιου), βρίσκω άδοξο τέλος, πήγε σαν το σκυλί στ' αμπέλι* (στ) σχολιασμένη - μειωτική διατύπωση: *τα τινάξε, τινάξε τα πέταλα* | *τα κάωλα, τα κακάρωσε, τα τζάρε, πάει (κοροϊδίστικα) | άδοξα*), *ψόφησε* (σαν σκυλί), *πήγε στα θυμαράκια* | *στα κυπαρίσσια*. Αρκετές είναι οι φράσεις και τα ρήματα που δηλώνουν τα βαθιά γεράματα ή την κατάσταση τού ετοιμοθανάτου: (α) συναισθηματική - βιοματική δήλωση: *είναι στα τελευταία του, (όπου να 'νάη τον περιμένουνε, χοροπαλεύει, ψυχοραγώ* (γ) σχολιασμένη - μειωτική διατύπωση: *τα 'φάγε τα ψωμιά του, είναι με το ένα πόδι στον τάφο, θα φάμε κόλλυβα, είναι τού θανάτα*.

πεθαμενατζήδικος, -η, -ο (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** αυτός που θυμίζει νεκρό, κηδεία ή είναι μουντός σαν πένθητος: *βγάλε αυτά τα πεθαμενα-τζήδικα ρούχα και βάλε κάτι πιο φωτεινό, πιο ζωντανό!* **2. πεθαμε-νατζήδικο** (το) η νεκροφόρα ή το γραφείο κηδεών.

πεθαμενατζής (ο) | **πεθαμενατζήδες** (λαϊκ.-μειωτ.) ο νεκροθάφτης. [ETYM. < *πεθαμένος* + *παράγ.* επίθημα *-ατζής*, πβ. κ. *φορητή-ατζής*].

πεθαμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** νεκρός, αυτός που έχει πεθάνει, που έχει πάψει να ζει: *προσπάθησαν να τον σώσουν, αλλά δυστυχώς ήταν ήδη ~* ΑΝΤ. ζωντανός **2.** (ειδικότ. λαϊκ.) *πεθαμένα* (τα) τα μέλη τής οικογένειας ή τα συγγενικά πρόσωπα που έχουν πεθάνει ΦΡ. *να συγχωρηθούν τ' αποθάνεμα* | *τα πεθαμένα σου* να συγχωρηθούν οι νεκροί συγγενείς σου (ευχή προς κάποιον, όταν του ζητούμε κάποια χάρη: χρησιμοποείται κυρ. από ζητιάνους, όταν ζητούν ελεημοσύνη) **3.** (γε-νικότ.) αυτός που έχει πάψει να υφίσταται: ~ *παρελθόν* | *όνειρα* ΑΝΤ. ζωντανός **4.** (μυφ.) αυτός που έχει εξαντληθεί (σωματικά ή ψυχικά), που έχει ταλαιπωρηθεί πολύ: *είμαι ~ από την κούραση* ΣΥΝ. εξαντλημένος, αποκαμωμένος, κατάκοπος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός*.

πεθαμός κ. **αποθνήσκω** (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (για έμψυχα) ο θάνατος, η παύση των λειτουργιών τής ζωής: *απόρριψε ο τύραννος, αλλά πεθαμό δεν είχε* ΣΥΝ. θάνατος ΦΡ. *τον πεθαμό* (ι) για πρόσωπο που κοντεύει να πεθάνει: *είναι ~ ΣΥΝ.* του θανάτου (ii) αυτός που είναι πολύ θλιμμένος ή κουρασμένος σε μεγάλο βαθμό: *τον βρήκαν ~ απ' τη λήψη του* **2.** (μυφ.) μεγάλος κόπος ή ταλαιπωρία | *σωματικός, ψυχικός βασανισμός: αυτές οι εξετάσεις ήταν σωστός ~ ΣΥΝ.* ταλαιπωρία, μαρτύριο, εξάντληση, ξεθέωμα, σκοτωμός.

πεθερά (η) [μεσν.] (για τον καθένα από τους δύο συζύγους) η μητέρα τού | τής συζύγου, δηλ. (για τη γυναίκα) η μητέρα τού γαμπρού και (για τον άνδρα) η μητέρα τής νύφης: *δεν με χωνεύει η ~ μου*- ΦΡ. (α) *τα λέω στην πεθερά, για να τ' ακούει η νύφη* μιλώ με υπαινικτικό τρόπο, ώστε αυτός με τον οποίο μιλώ να μεταβιβάζει τα λόγια μου στο πρόσωπο προς το οποίο πραγματικά απευθύνονται ή για να τα ακούσει αυτός στον οποίο πραγματικά αναφέρονται, χωρίς ξεκάθαρα να το δηλώσω (β) *κακιά πεθερά* (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που γκρινιάζει και κάνει συνέχεια παρατηρήσεις (γ) *(για να ' αγαπά η πεθερά σου* λέγεται προς κάποιον που διαλέγει ή τυχαίνει να φάει τη γυνία του ψωμιού (δ) *στ' αγαπά η πεθερά σου* ως αστεϊ-σμός σε κάποιον που φτάνει (κάπου) πριν αρχίσουν όλοι να τρώνε. — (υποκ.) πεθερούλα (η).

πεθερικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πεθερό ή την πεθερά: ~ *σπίτι* **2. πεθερικό**, (τα) (α) ο πεθερός και η πεθερά μαζί και στα-νύοι. οι στενοί συγγενείς τους (β) (συνεκδ.) το σπίτι και η οικογένεια τού πεθερού: *σήμερα θα πάω επίσκεψη στα ~ μου*.

πεθερός (ο) (για τον καθένα από τους δύο συζύγους) ο πατέρας τού | τής συζύγου, δηλ. (για τη γυναίκα) ο πατέρας τού γαμπρού και (για τον άνδρα) ο πατέρας τής νύφης: *ο μέλλον ~ μου* || *συντηρείται από τον ~ του* || (παροιμ.) *«σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός, τύφλα να 'χει ο ~»*. — (υποκ.) πεθερούλης (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργονός*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *πενθερός* < θ. *πενθ-* < I.E.

**bhēndh-* «δένω, συνδέω», πβ. σανσκρ. *bāndhu-* «γονέας, συγγενής», γοθθ. *bindan* «δένω» (> γερμ. *binden*, αγγλ. *bind*) κ.ά. Ομόρρ. *φάτνη* | *πάθη* (< *φάθ-νά). Το ουσ. *πενθερός* δήλωνε αρχικά τον εξ' αγχιστίας συγγενή, κυρίως δε τον πατέρα τής συζύγου (κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *έκνρός*, η οποία δήλωνε τον πατέρα τού συζύγου). Η λ. *πενθερός*, που αποτελεί αρχαϊκό όρο τής πατριαρχικής οικογένειας, αντικατέστησε το ουσ. *έκνρός*, δηλώνοντας τον πατέρα και τον δύο συζύγων].

πεθμιά (η) (λαϊκ.) η επιθυμία.
πεθμιά ρ. → **επιθυμώ**

πει κ. ΠΙ (το) {άκλ.} **1.** Π. π. το δέκατο έκτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου- ΦΡ. *στο πει και φει* πολύ γρήγορα, την ίδια στιγμή (από τη συμβολική έννοια που είχαν στον Μεσαίωνα τα γράμματα π και φ ως αρχικά των λέξεων *παλόκι* (ανασκολοπισμός) και *φουρκα* (αγχώνη), όπου οδηγούνταν με συνοπτικές διαδικασίες οι καταδικασμένοι για αξιόποινη πράξη) ΣΥΝ. αμέσως, στο άψε-σβήσε ΑΝΤ. καθυστερημένα (βλ. κ. λ. *αριθμός* 2. (προφορ.) όργανο σχήματος Π, στο οποίο στρι-

ζονται πρόσωπα με κινητικές δυσκολίες κατά την κίνηση τους. [ETYM₁ < μτγν. πῖ< αρχ. πει< σημιτ. ρέ «στόμα»].

πειθαναγκάζω ρ. μετβ. [1815] {πειθανάγκασ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} εξαναγκάζω (κάποιον) να πεισθεί (σε κάτι) χρησιμοποιώντας ψυχολογική βία ή απειλές. [ETYM₁ < πειθανάγκη (βλ.λ.)].

πειθαναγκασμός (ο) [1871] ο εξαναγκασμός (κάποιου) να δεχθεί κάτι είτε με τη χρήση ψυχολογικής βίας ή απειλών είτε λόγω της αναπότρεπτης εξέλιξης των πραγμάτων.

πειθανάγκη (η) {χωρ. πληθ.} ο εξαναγκασμός σε συμφωνία ή συμμόρφωση, είτε με την άσκηση ψυχολογικής βίας ή απειλών είτε λόγω της αναπότρεπτης εξέλιξης των πραγμάτων. [ETYM₁ μτγν. < πειθ- (< πείθω) + ανάγκη].

πειθαρχείο (το) [1887] 1. ΣΤΡΑΤ. το στρατιωτικό κρατητήριο, ο χώρος δηλ. του στρατοπέδου στον οποίο κρατούνται κατά τη διάρκεια της νύχτας και του ελεύθερου χρόνου της ημέρας ή επί ολόκληρο το εικοσιτετράωρο οι στρατιώτες που έχουν τιμωρηθεί με πειθαρχικές ποινές κράτησης ή φυλάκισης 2. (ειδικότ.) το ειδικό, απομονωμένο κελί φυλάκισης, στο οποίο μεταφέρονται για ορισμένο χρονικό διάστημα οι κρατούμενοι που έχουν παραβιάσει τον εσωτερικό κανονισμό της φυλακής ΣΥΝ. απομόνωση. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. (cellule) disciplinaire].

πειθαρχηση (η) → πειθαρχώ

πειθαρχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η υποταγή στους ανωτέρους ή σε ορισμένες αρχές, η υπακοή στις διαταγές, στους νόμους, στους ισχύοντες κανόνες: για να μειωθούν οι ταραχές, απαιτείται η ~ των οδηγών και η συμμόρφωση τους προς τις υποδείξεις των τροχονόμων || στο στρατόπεδο η ζωή κυλά υπό συνθήκες αυστηρής ~ || επικρατεί | επιβάλλεται | χαλαρώνει | διασολεύεται η ~ | σκληρή | σιδερένια | στοιχειώδης | κοινωνική | κομματική ~ ΣΥΝ. υπακοή, υποταγή, ευπειθεια ΑΝΤ. απειθαρχία, απειθεία: ΦΡ. (α) **στρατιωτική πειθαρχία** (ι) η απόλυτη υποταγή κάθε καλύτερου στρατιώτη στις διαταγές κάθε ανωτέρου, όπως ορίζει ο στρατιωτικός κανονισμός (κατ' επέκτ. μεταξύ ομοιοβάθμων) η υπακοή κάθε νεότερου στον αρχαιότερο (ii) (μτφ.) η αυστηρή υπακοή στις εντολές του διευθυντή ή αρχηγού σε εργασιακό, πολιτικό ή άλλο χώρο: στην εταιρεία έχουν επιβάλει ~ (β) **ενσωτερίστη** | **εσωτερική πειθαρχία** η υπακοή σε αρχές ή σε πρόσωπα που έχουν εξουσία με την ίδια τη θέληση του αρχομένου (γ) **εξωτερική πειθαρχία** η υπακοή σε κανόνες και υποχρεώσεις, που επιβάλλεται με τον φόβο ή την απειλή τιμωρίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελλιπής.

πειθαρχικός, -ής, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την πειθαρχία: - **παραπάτομα** | **δίοξη** | **επιτροπή** | **μέτρα** | **απόφαση** | **έλεγχος** | **κυρώσεις** | **ποινή** (αυτή που καθορίζεται από ειδικές διατάξεις και επιβάλλεται με καθορισμένη διαδικασία από πολυμελή συμβούλια, προϊστάμενες αρχές κ.λπ. σε δημοσίους υπαλλήλους, οι οποίοι παρέβησαν τα επαγγελματικά τους καθήκοντα): ΦΡ. (α) **πειθαρχικό (συμβούλιο)** το πολυμελές όργανο υπηρεσίας, σώματος, οργανισμού ή άλλου θεσμού, που έχει τη δικαιοδοσία να επιβάλλει ποινές για υπηρεσιακούς λόγους και συγκεκριμένα παραπτώματα: οι τρεις **«αντάρτες»** του κόμματος **παραπέμπονται αύριο στο ~ (β) Πειθαρχικό Δίκαιο** τμήμα του Δημοσίου Δικαίου, το οποίο περιλαμβάνει κανόνες και διατάξεις που ρυθμίζουν τις υποχρεώσεις και τη συμπεριφορά των δημοσίων υπαλλήλων και τις κυρώσεις σε περίπτωση μη τηρήσεως των υποχρεώσεων αυτών 2. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που πρόθυμα υπακούει στους ανωτέρους του ή και στις αρχές, που δεν παραβαίνει τις εντολές τους, που εκτελεί ευσυνειδήτητα τα καθήκοντα του: ~ **στρατιώτης** | **υπάλληλος** | **εκτελεστής** ΣΥΝ. πειθαρχικός, πειθαρχικός ΑΝΤ. απειθαρχός, απειθής, ανυπάκουος. — πειθαρχι-ά /-ώς [1833] επίρρ.

πειθαρχώ ρ. αμετβ. {πειθαρχίς... | πειθαρχήσα, -ούμαι, -ημένος} 1. (συνήθ. +σε) υπακούω στους ανωτέρους ή στις αρχές, ενεργώ σύμφωνα με τη θέληση και τις επιθυμίες τους, εκτελώ τις διαταγές και τις εντολές τους: **καθήκον** του **πολίτη** είναι να **πειθαρχεί** στους νόμους || οι **πέντε βουλευτές** **αποφάσισαν να μην πειθαρχήσουν στη γραμμή** του κόμματος || ~ **στις αποφάσεις** του **συνδικαλιστικού μου φορέα** ΑΝΤ. απειθαρχώ, απειθώ 2. (γενικότ.) υπακούω σε κανόνες, συμμορφώνομαι προς τις υποδείξεις: αν δεν **πειθαρχήσουμε όλοι στη δεδομένη οικονομική πολιτική, η χώρα θα βουλιάξει.** — πειθαρχηση (η) [μεσν.].

[ETYM₁ < αρχ. πειθαρχώ (-έω) < πειθαρχος < πειθ- (< πείθω) + -άρχος < άρχω]. **πειθίνιος**, -α, -ο αυτός που πειθαρχεί απόλυτα, που εκτελεί τυφλά κάθε εντολή και διαταγή, χωρίς να προβάλλει αντιρρήσεις, διαφωνίες: **τον έχουν μετατρέψει σε ~ όργανο** τους ΣΥΝ. πειθαρχικός, υπάκουος ΑΝΤ. απειθαρχος, ανυπάκουος. — πειθίνα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελλιπής.

[ETYM₁ μτγν. < πειθ- (< πείθω) + -ήνιος < ήνια (βλ. λ. ήνιο)]. **πειθώ** (η) {πειθείος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η δύναμη και η ικανότητα να πείθει κανείς τους άλλους: **διέθετε μεγάλη ~ και επέβαλλε πάντα την άποψη** του ΣΥΝ. πειστικότητα.

[ETYM₁ αρχ. < θ. πειθ- του ρ. πείθω (βλ.λ.)]. πείθω ρ. μετβ. {έπεισα, πείσ-θηκα (καθημ. -τηκα), πεπεισμένος} 1. κάνω (κάποιον) να συμφωνήσει μαζί μου, να αποδεχθεί τη γνώμη μου ή ό,τι μου προτείνω (χρησιμοποιώντας λογικά επιχειρήματα): **αγωνίζονταν να πείσει το δικαστήριο για την αθωότητα** του || η **διαφήμιση** δεν **έπεισε** το κοινό να **αγοράσει** το προϊόν ΑΝΤ. αναγκάζω, εξαναγκάζω ΦΡ. (α) (λόγ.) **ου με πείσεις καν με πείσης** (ου με πείσεις καν με πείσης) για ανθρώπους υπέρμετρα πείσιμους και ισχυρογνώμο-νες, που δεν μεταβάλλουν την άποψη τους, ακόμη και όταν καταλα-

βαίνουν ότι έχουν άδικο (β) **ανάγκα και θεοί πείθονται** βλ. λ. **ανάγκη** 2. (η μτφ. **πείσιμνος**, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελλιπής, **πιθανός**, **πλάθω**. [ETYM₁ αρχ. (αρχαιότερος ο μέσ. ενεστ. **πειθωμαι**) < θ. πειθ- < I.E. *bheidh- «πείθω, εμπιστευομαι», πβ. λατ. fido, fidelis «πιστός» (> γαλλ. fidèle, ισπ. fiel), αλβ. bē «όρκος», αρχ. γερμ. beitten «εξαναγκάζω, οθώ», γερμ. bitten «παρακαλώ», αγγλ. bid «διατάσσω» κ.ά. Ομόρρ. **πισ-τός**, **πίσ-τις** (-η), **πιθ-ανός**, **πε-πιθ-ησις** (-η), **πείσ-μα** κ.ά.].

πεινα (η) {χωρ. πληθ. (εκτός ΦΡ. δ, στ)} 1. το αίσθημα που προκαλείται σε ζωντανό οργανισμό από την έλλειψη τροφής: **τόσες ώρες δεν έχει φάει τίποτα** - **πώς να μην έχει τέτοια ~!** || **μεγάλη** | **τρομερή** | **σφοδρή** | **διαβολομένη** ~ || **τρώω** για να **ικανοποιήσω** την ~ μου ΦΡ. (α) **ψοφάω** | **πεθαίνω αυτή πείνας** πεινώ πάρα πολύ (β) **δεν σε βλέπω από την πείνα** πεινώ τόσο πολύ, ώστε οι αισθήσεις μου δεν λειτουργούν πεινώ πάρα πολύ (γ) **βρομονά τα γνόθα μου από την πείνα** (i) είμαι πολύ πεινασμένος (ii) είμαι πολύ φτωχός (δ) **έχω μια πείνα** | **κάτι πείνες** πεινώ πάρα πολύ: ~ **που τρώω κι εσένα ακόμη** | **που δεν λέγεται!** (ε) (παροιμ.) **η πείνα κάστρα καταλεί και χόρες παραδίει** αυτοί που στερούνται των αναγκαίων προς το ζην χάνουν, εκτός από την υλική, και την ηθική δύναμη να αντισταθούν σε οτιδήποτε (στ) **τραβάν πείνα** | **πείνες βρίσκονται σε πολύ δυσχερή οικονομική κατάσταση** (ζ) **πείνα και τον γονέον** βλ. λ. **γονάας** (η) **απεργία πείνας** βλ. λ. **απεργία** 2. η γενική και διαρκής έλλειψη τροφίμων και το σύνολο των δυσχερειών που αυτή προκαλεί: **στην Κατοχή πέθαναν χιλιάδες από την ~** || **κατοχική ~** || **κάθε χρόνο εκατομμύρια άνθρωποι πεθαίνουν από την ~ στον κόσμο** ΣΥΝ. λιμοκτονία, λιμός, τιποδία, αστία 3. (η γεν. **πεινας** ως χαρακτηρισμός) αυτός που δεν επαρκεί ούτε για τα βασικά βιοτικά αγαθά: **μισθός** | **σύνταξη** ~ 4. (μτφ.) έντονο αίσθημα στήριξης και σφοδρή επιθυμία (για κάτι): **σεξουαλική ~** ΑΝΤ. κόρος, κορεσμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόρρ.

[ETYM₁ < αρχ. πείνα (ο τ. πείνη είναι αρχαιότ.), αβεβ. ετύμου, ίσως < *πέν-/α, που εμφανίζεται το θ. του ρ. **πείνωμαι** «μοιχθώ, κοπιάζω» (αργότερα «στερούμαι των αναγκαίων, είμαι πέννης»)].

πεινάλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **πεινάλα** (η) πρόσωπο που πεινάει πάρα πολύ και συνεχώς. [ETYM₁ < πείνα + μεγεθ. επίθημα -άλας].

πεινάλας, -α, -ο 1, αυτός που πεινά πολύ και διαρκώς ΣΥΝ. πεινασμένος, (εκφροστ.) λιμασμένος 2. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ φτωχός και που πεινά, γιατί δεν έχει να φάει: ~ **πλήθος** || **έθνος πεινάλεον** ΣΥΝ. λιμασμένος ΑΝΤ. χορτάτος. [ETYM₁ μτγν. < πείνα + παραγ. επίθημα -άλας (βλ.λ.)].

πεινίλια (το) {πεινίλιου-ίον} μακρόστενη πίτα που γεμίζεται στην επάνω επιφάνεια της με τυρί και άλλα υλικά (π.χ. αυγό, μπέικον κ.λπ.) και σερβίρεται ζεστή.

[ETYM₁ < τουρκ.ενηύτι (pogaca) «(μουγάτσα) με τυρί» < peynli «τυρί» < pers. panir].

πεινώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [αρχ.] {πεινάς... | πείνασ-α, -μένος} 1. αισθάνομαι πείνα, έχω ανάγκη τροφής, επιθυμώ να φάω: ~ **δεν έχω φάει τίποτα από το πρωί** || ~ **σαν λύκος!** (υπερβολικά) ΦΡ. (παροιμ.) **τον φρονήμον τα παιδιά πριν πεινάσουν μαγειρέθουν** βλ. λ. **φρόνιμος** 2. λιμοκτονώ, πεθαίνω από έλλειψη τροφής: **ο λαός του Τρίτου Κόσμου πεινάει** 3. **δεν έχω τα μέσα**, για να εξοικονομήσω τα προς το ζην: **αν κλείσει το εργοστάσιο, θα πεινάσει πολύς κόσμος** ΣΥΝ. λιμοκτονώ 4. **ποθώ πολύ**, αναζητώ κάτι στη ΦΡ. **μακάριοι οι πεινώντες και διψώ-ντες την δικαιοσύνη** (μακάριοι οί πεινώντες και διψώντες την δι-καιοσύνην, ότι αυτοί χορτασθήσονται, Κ.Δ. Ματθ. 5, 6) ευτυχισμένοι αυτοί που επιθυμούν διακαώς τη δικαιοσύνη (γιατί αυτοί θα ικανοποιηθούν) 5. (η μτφ. **πεινασμένος**, -η, -ο) (α) αυτός που αισθάνεται πείνα ΣΥΝ. ηστική, άφατος, ατάστος ΑΝΤ. χορτασμένος, χορτάτος (β) (μτφ.) πολύ φτωχός, αυτός που δεν έχει να φάει: ~ **λαός** ΦΡ. (παροιμ.) ο **πεινασμένος καρβέλια ονειρεύεται** ο καθένας επιθυμεί σφοδρά αυτό που στερείται. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνμοιο.

πέτρα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η γνώση που αποκτάται όχι θεωρητικά, αλλά στην πράξη κατά την εφαρμογή των θεωρητικών γνώσεων που κατέχει (κάποιος) ή με την εξάσκηση: **έχω - σ'αυτά τα πράγματα** || **έχει ~ στην προετοιμασία υποψηφίων για το πανεπιστήμιο** || **προσωπική** | **κοινωνική** | **επαγγελματική** | **καθημερινή** | **διδασκική** | **μακρά** | **μακροχρόνια** | **λαϊκή** | **πλούσια** | **πολιτική** | **πολύτιμη** ~ || **έχω** | **αποκτώ** | **αποκομίζω** ~ || **έχω ~ του πράγματος** (το ζέρω καλά) ΑΝΤ. απειρία ΦΡ. (α) **εκ πέτρας** διαθέτοντας σχετικές εμπειρίες: **μιλάω ~ δεν είναι θεωρίες αυτά που σου λέω!** (β) **έχω πικρή πέτρα** (+γεν. | +από) έχω οδυνηρές ή δυσάρεστες εμπειρίες (από κάτι): ~ **από τέτοιες δίαιτες**: στην **ΡΧή** **χάνεις πολλά κιλά και μετά τα ζαναπαίρνεις** || ~ **τέτοιας αγενούς συμπεριφοράς** 2. (μτφ.) ο συσσωρευμένη γνώση που έχει κάποιος σε έναν ή διάφορους τομείς, το σύνολο των εμπειριών στη ζωή ό,τι αποκομίζει κανείς συνολικά (ως γνώση για τον κόσμο, τους ανθρώπους, τη ζωή), ώστε να μπορεί να συμβουλευτεί, να καθοδηγεί κ.λπ.: ~ **ζωής** | **του κόσμου** ΣΥΝ. γνώσεις, σοφία, (μτφ.) φώτα ΦΡ. **μιλάει η πέτρα!** για περιπτώσεις στις οποίες μας συμβουλευτεί κάποιος που έχει εμπειρίες, που ξέρει: **να τον ακούς, όταν σε συμβουλευτεί-εδώ** 3. ΦΙΛΟΣ, η αισθητηριακή αντανάκλαση του εξωτερικού κόσμου στη συνείδηση, το σύνολο των στοιχείων που υποπίπτουν στην αντίληψη μας.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **εμπειρογνώμονας**, **παρόνμοιο**. [ETYM₁ < αρχ. **πέτρα**, αρχική σμμ. «προσπάθεια, απόπειρα», < *πέρ'α < I.E. *per-, ρίζα ευρείας διόδου σε βλαστική σμμ. «προχωρώ προς τα εμπρός, διεισδύω». Η σμμ. αυτή αιτιολογεί τη σύνδεση με πολλές I.E. λ., πβ. λατ. peticulum «δοκμή, κίνδυνος», peritus «δοκιμασμένος, έμπειρος» (ex-per-tus «πειραμαμένος» > γαλλ. expert), αρμ. ρ'ήφ «δοκμή», αρχ. γερμ. farā «κίνδυνος», γερμ. Ge-fahr, αγγλ. fear «φόβος» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. **πείρ-ας** | **πέρ-ας**, **πέρ-α**, **περ-ί**, **περ-όνη**, **παρ-ά**, **πρ-ός**,

πρ-ίν, πόρ-πη, πόρ-ος, πορ-θμός κ.ά. Παράγ. αρχ. πειρά-ομαι «προσπαθώ» (πβ. άπο-πειρώμαι), πειρα-τής, πειρ-ίζω, πείρα-μα κ.ά.].

πειρα - εμπειρία. Συχνά η λ. εμπειρία χρησιμοποιείται εσφαλμένος αντί του πείρα. Λέγεται λ.χ.: *Είναι καθηγήτρια των Γαλλικών με μεγάλη εμπειρία!*. Κανονικά η εμπειρία δηλώνει μεμονωμένα βιώματα, κομμάτια αντοχής που έχει ζήσει ο καθένας (*Είχε πολλές εμπειρίες από τη θητεία του στον στρατό*), ενώ η πείρα είναι αποτέλεσμα πολλών ή του συνόλου των εμπειριών που έχει ζήσει ο άνθρωπος. Η πείρα δηλ. είναι περιληπτική έννοια σε σχέση με τις μεμονωμένες εμπειρίες: *Έχοντας ζήσει πολλά στη ζωή του, έχοντας ταξιδέψει πολύ, απέκτησε μεγάλη πείρα, που τον βοήθησε να καταλαβαίνει καλύτερα τους άλλους και να ενεργεί σωστά.*

πειράγμα (το) {πειράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) η ενόχληση (κάποιου) είτε από λόγια είτε από χειρονομίες: *πρέπει να ενοχλήθηκε, δεν άφησε όμως να φανεί κανένα ~ στη φωνή ή στο ύφος του 2.* (ειδικότ.) λόγος ή χειρονομία που αποτελεί έκφραση ερωτικής επιθυμίας ή κρύβει ερωτικό υπονοούμενο: *ενοχλητικό | χυδαίο ~ 3.* καλοπροαίρετο αστείο, που λέγεται για να διασκεδάσουμε με τις αντιδράσεις κάποιου (βλ. λ. πειράζω): *ένα αθώο ~ ήταν, μην παρεξηγείται 4.* η τροποποίηση μηχανής για την καλύτερη απόδοση της. **πειράζω** ρ. μετβ. {πειρα-ξα, -χτικα, -γμένος} **1.** ενοχλώ (κάποιον) με λόγια ή έργα, ώστε να αισθάνεται δυσάρεστα, να στενοχωριέται ή να εκνευρίζεται: *τον πειράζουν οι φωνές των παιδιών || η αλαζονική συμπεριφορά του με πειράζε || δεν με πειράζαν τόσο τα λόγια του όσο ο τόνος της φωνής του || εκείνο που με πειράζει περισσότερο είναι που θα μείνω μόνιμο || θα σε πειράζε, αν άνοιγα το παράθυρο; 2.* (ειδικότ. τριτοπρόσ. **πειράζει**) είναι ενοχλητικό, προσεγει ενόχληση: *~ ν' αφήσω εδώ τα πράγματα μου; || ~ να κανίσσω; || τι πειράζει κι αν φύγω; φρ. δεν πειράζει (για να καθησυχάσουμε κάποιον) δεν έγινε τίποτα κακό: *παιδί είναι, αν κάνει και καμιά αταξία, ~! || -Συγγνώμη, σας λέρωσα! —! 3.* (ειδικότ.) θίγω (κάποιον), προσβάλλω: *πολύ με πειράζε η συμπεριφορά του! || τον είδα πειραγμένο απ' τα λόγια σου || Εσύ γιατί πειράχτηκες; Αφού δεν εννοούσε εσένα! ΣΥΝ. πληγώνω, πι-κάρω 4.* λέω κάποιον σχόλιο ερωτικού περιεχομένου προς κάποιον: *κάποιος πειράζε την κοπέλα του και έγινε καβγάς || όποτε περνούσε μπροστά από την οικοδομή, οι εργάτες την πειράζαν, άλλοτε με τολμηρές κομπέντες κι άλλοτε με χαρακτηριστικά σφυρίγματα 5.* κάνω αστεία εις βάρος κάποιου, τον ειρωνεύομαι, τον κοροϊδεύω (συχνά χωρίς πρόθεση να τον προσβάλλω, μόνο για να τον δω να θυμώνει): *Μην του δίνεις σημασία! Σε πειράζει, δεν το λέει στα σοβαρά || εγώ τον - κι εκείνος θυμώνει! || στην αρχή πειράζε ο ένας τον άλλον, αλλά γρήγορα ήρθαν στα χέρια ΣΥΝ. αστεϊεύομαι, χωρατεύω, περιπαίζω 6.* αγγίζω (κάτι) ή μετακινώ (κάτι) από τη θέση του (προκαλώντας ενόχληση σε άλλον): *ποιος πειράζε τους δίσκους μου; || μην πειράζει τίποτα, θέλω να τα βρω όπως τα άφησα! || μη με κοιτάς έτσι, εγώ δεν πειράζω τίποτα! || ποιος πειράζε το ράδιο κι έχασα τον σταθμό του άκουγα; ΣΥΝ. σκαλίζω 7.* (ειδικότ.) αγγίζω (κάτι) επίμονα προκαλώντας ενόχληση, επιδιώκοντας μια άσχημη κατάσταση: *μην πειράξεις τα σπυράκια σου, θα σου μείνουν σημάδια 8.* (α) προξενώ βλάβη, κάνω κακό (σε κάποιον/κάτι): *τον πειράζει το ποτό || με πειράζει ο θόρυβος || μην το λημέσει κανείς να τον πειράζει, θα έχει να κάνει μαζί μου! || μη φοβάσαι, δεν θα σου πειράξουν ούτε τρίχα || έρωσαν θαλασσινά και τους πειράζαν (έπαθαν διάρροια) ΑΝΤ. ωφελώ (β) (για φυτά ή ζώα) επιφέρω βλάβη, κάνω κακό σε (κάτι): *τα λουλούδια τα πειράζε η νοτιά || τα κοπάδια τα πειράζε η ζέστη ΑΝΤ. ωφελώ 9.* (ειδικότ. η μτχ. **πειραγμένος, -η, -ο**) (α) (για συσκευές, αντικείμενα κ.λπ.) που έχουν υποστεί παραμόρφση, προσθήκη, τροποποίηση, ώστε να αποδίδουν καλύτερα ή να ξεχωρίζουν: *το αυτοκίνητο είναι ~ (για να έχει αυξημένη υποδύναμη) || το μπράσο του μουζουκίου είναι ~ (για να ταιριάζει στο παίξιμο του οργανοποιήτη) (β) (για πρόσ.) αυτός που έχει διανοητική βλάβη ή που δίνει τέτοια εντύπωση: είναι ~, δεν στέκει στα καλά του 10.* (σπάν.) βάζω (κάποιον) σε πειρασμό, τον υποβάλλω σε ηθική δοκιμασία ΣΥΝ. δοκιμάζω, σκανδαλίζω. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δοκιμάζω, προσπαθώ», < πείρα (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].**

Πειραιάς (ο) πόλη στις ακτές του Σαρωνικού Κόλπου, το επίγειο της Αθήνας και το μεγαλύτερο λιμάνι της Ελλάδας. Επίσης (λόγ.) Πει-ραιεύς {Πειραιεύς} κ. (λαϊκ.) Πειραιάς — Πειραιώτης (ο), Πειραιώ-παισα (η), πειραιώτικος, -η, -ο κ. (λόγ.) πειραιϊκός, -ή, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Πειραιεύς < επίρρ. πείρα(ν) «απέναντι», ερμηνεία που απαντά για πρώτη φορά στον γεωγράφο Στράβωνα (1ος αι.), επειδή κατά τους προϊστορικούς χρόνους ο Πειραιάς ήταν νησί απέναντι από την Αθήνα, με την οποία φαίνεται ότι συνδέονταν μέσω μιας στενής λωρίδας γης].

πειρακτικός, -ή, -ό → πειραχτικός

πείραμα (το) {πειράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τεχνητή πρόκληση ή αναπαραγωγή διαφόρων φυσικών, φυσιολογικών ή ψυχικών φαινομένων σε συνθήκες εργαστηρίου με σκοπό τη μελέτη και εξακρίβωση της φύσης τους, τον νόμον που τα διέπουν, των αιτιών και των αποτελεσμάτων τους, καθώς επίσης και την ανεύρεση πιθανής πρακτικής εφαρμογής τους: *η επιστημονική έρευνα στη φυσική στηρίζεται στην παρατήρηση και το ~ || κάνω | εκτελώ | διεξάγω ~ || ο γιατρός κατηγορείται ότι διεξήγε πείραματα σε ανθρώπους ΣΥΝ. πειραματισμός 2.* (γενικότ.) η δοκιμαστική προσπάθεια για την επίτευξη στόχου ή η εφαρμογή σχεδίου ή προγράμματος με στόχο να διαπιστωθεί στην πράξη η αξία του: *η μεταπολίτευση στη γειτονική χώρα αποτελεί στην ουσία σημαντικότατο ~ εκδημοκρατισμού || τα νέα μέτρα για την παιδεία αποτελούν ένα προποριστικό - ΣΥΝ. απόπειρα.*

δοκιμή 3. (συνήθ. στον πληθ.) κάθε δοκιμαστική προσπάθεια (συνήθ. χωρίς συστηματικότητα και οργάνωση): *δεν είναι ώρα για πειράματα- πρέπει να εργαστούμε με δοκιμασμένες μεθόδους || μην κάνεις πειράματα με τόσο επικίνδυνα θέματα ΣΥΝ. πειραματισμός [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. πειρώ | -ώμαι (-άω) «προσπαθώ, δοκιμάζω» < πείρα (βλ.λ.). Ως επιστημ. όρ. η λ. αποδίδει το αγγλ. experiment].*

πειραματίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1876] {πειραματίσ-τηκα (λόγ. -θη-κα)} **1.** διεξάγω πειράματα, χρησιμοποιώ συστηματικά το επιστημονικό πείραμα, για να επαληθεύσω θεωρία ή για να καταλήξω σε συμπεράσματα, εφαρμόζω στην πράξη θεωρητικές γνώσεις για παρατήρηση ή άσκηση: *επιστήμονες πειραματίστηκαν επιτυχώς με το δηλητήριο της κόμπρας για τη θεραπεία διαφόρων ασθενειών 2.* κάνω δοκιμές, επιχειρώ να πράξω ή να επιτύχω (κάτι): *το υπουργείο πειραματίστηκε με την εφαρμογή του νέου φορολογικού νομοσχεδίου και απέτυχε καταγοδώς ΣΥΝ. δοκιμάζω, αποπειρώμαι 3.* κάνω δοκιμές (συνήθ. με τρόπο μη συστηματικό και ανοργανωτό), προσπαθώ να επιτύχω (κάτι) δοκιμάζοντας διάφορες μεθόδους: *Μην πειραματίζεσαι συνέχεια! Διάλεξε κάτι και ακολούθησε το! || αποτύχημα, γιατί πειραματιζόμασταν ενώ το πρωτόβλημα ήταν σε εξέλιξη!* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

πειραματικός, -ή, -ό [1766] **1.** αυτός που σχετίζεται με το πείραμα ή που γίνεται με πείραμα: *- εργαστήριο | απόδειξη | έρευνα | έλεγχος | κέντρο- ΦΡ. (α) πειραματική επιστήμη* επιστήμη που χρησιμοποιεί κυρ. το πείραμα, για να επαληθεύσει τις υποθέσεις ή να διατυπώσει τις θεωρίες της (λ.χ. τα μαθηματικά, η φυσική) (β) *πειραματική ομάδα* ομάδα ατόμων, η οποία υποβάλλεται σε πειράματα στο πλαίσιο επιστημονικής έρευνας υπό ελεγχόμενες συνθήκες, προκειμένου να ελεγχθεί η επίδραση ορισμένων παραγόντων στη συμπεριφορά των μελών της 2. αυτός που έχει δοκιμαστικό, ότι ολοκληρωμένο ή επίσημο χαρακτηρισμό: *~ στάδιο | πεδίο | λειτουργικό σταθμό | πρόγραμμα ΣΥΝ. δοκιμαστικός ΑΝΤ. επίσημος 3.* (α) (στην τέχνη) αυτός που δεν ακολουθεί τα καθιερωμένα αισθητικά πρότυπα, που πρωτοπορεί, που πειραματίζεται σε καινούργια θέματα ή τεχνικές: *~ μουσική | κινηματογράφος | σκηνή (στο θέατρο) (β) (στην εκπαίδευση)* αυτός που ακολουθεί καινούργιες μεθόδους διδασκαλίας: *~ σχολείο. — πειρα-ματικ-ά/-ώς [1819] επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. experimental].*

πειραματισμός (ο) [1887] **1.** η συστηματική εκτέλεση πειραμάτων (ειδικότ.) η παραγωγή υπό συνθήκες εργαστηρίου φαινομένων για τη μελέτη και εξακρίβωση της φύσης τους, τον νόμον που τα διέπουν, των αιτιών και των αποτελεσμάτων τους 2. η δοκιμαστική προσπάθεια που επιχειρείται, χωρίς να είναι γνωστό τι είδους αποτελέσματα θα έχει: *ο χώρος της παιδείας δεν αντέχει συνεχείς πειραματισμούς [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. experimentation].*

πειραματιστής (ο) [1840], **πειραματίστρια** (η) {πειραματιστήριον} **1.** πρόσωπο που κάνει πειράματα, που πειραματίζεται ΣΥΝ. δοκιμαστής 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει ειδικευθεί στην εκτέλεση επι στημονικών πειραμάτων σε συγκεκριμένο τομέα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. experimentalist].

πειραματόζωο (το) το ζώο που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο επιστημονικών ερευνών για τη διεξαγωγή πειραμάτων (συχνά επόδων) στα διάφορα όργανα του σώματος του: *τα νδικά χοιρίδια, τα κουνέλια και οι πιθήκοι χρησιμοποιούνται συχνότατα ως πειραματόζωα || (μτφ.) κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου χιλιάδες στρατιώτες έγιναν ~ για τη μελέτη της επίδρασης της πυρηνικής ενέργειας στον άνθρωπο.*

πειρασμός (ο) **1.** η διέγερση επιθυμίας για κάτι κακό, η παρόρμηση προς αμαρτία είτε από εσωτερική διάθεση είτε από εξωτερικό ερέθισμα: *αντιστέκομαι | ενδίδω στον - || καταπολεμώ | νικώ τον - || οι - της σάρκας || «Ο τελευταίος ~» (έργο του Ν. Καζαντζάκη) ΦΡ. **βάζω | μανίω στον πειρασμό** (+να) (ίνα μη εισέλθεις εις πειρασμόν, Κ.Δ. Ματθ. 26, 41) κάνω κάποιον να αισθάνεται ή αισθάνομαι ο ίδιος τον πειρασμό να κάνει (κάτι): *όταν είδα τα μηλιά κόκκινα και ωραία, μπήκα στον πειρασμό να κόψω δύο 2.* (ειδικότ. στη θρησκευτική ζωή ως προσωποποιημένη δύναμη) αυτός που κατεξοχήν παραινεί τον άνθρωπο στην αμαρτία, το πνεύμα του κακού, ο Σατανάς: *μην αφήνεις τον ~ να σε κυβερνά! 3.* (γενικότ.) η έντονη επιθυμία για κάτι κυρ. στη ΦΡ. **δεν αντέγω στον πειρασμό να...** δεν μπορώ να αντισταθώ στην επιθυμία να (κάνω κάτι): *δεν άντεξα στον πειρασμό να μη σ' το πο || - βλέπω τόσα γλυκά και να μη δοκιμάσω ένα ΣΥΝ. πρόκληση 4.* (συνεκδ.) (α) το αντικείμενο της επιθυμίας, αυτό που ποθούμε και που συνήθ. αποτελεί υλική απόλαυση: *αυτό το γλυκό είναι ~ || ένας τέτοιος ~ είναι ακατανίκητος || ο ~ της σάρκας | του χρήματος (β) αυτός που τον αρέσει να πειράζει, που ευχαριστείται να ενοχλεί, να ερεθίζει, ακόμη και να βασανίζει τους άλλους: *φύγε από 'δώ, βρε πειρασιμέ, δεν σε αντέγω άλλο!* ΣΥΝ. πειραχτήρι (γ) (ειδικότ.) κάθε πρόσωπο που προκαλεί έντονο ερωτικό πόθο με την εμφάνιση, το ντύσιμο, τη συμπεριφορά του κ.λπ.: *με αυτό το φόρεμα ήταν σωστός ~. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ., «δοκιμή, προσπάθεια», < αρχ. πειράζω (βλ.λ.).***

πειρατεία (η) [μτγν.] {χορ. πληθ.} **1.** κάθε ληστεία, αρπαγή ή γενικότ. κάθε διαρπαγή ή βιασπραγία που εκδηλώνεται στον διεθνή θαλάσσιο χώρο από ενόπλιους συνήθ. ληστές της θάλασσας (πειρατές) και στρέφεται κατά της ζωής και της περιουσίας ναυτικών και ναυτιλ-λομένων ή έχει στόχο την κλοπή φορτίου πλοίου (βλ. λ. κουρσάρος) 2. (κατ' επέκτ.) η κλοπή υλικού, σχεδίων, προγραμμάτων ή η παράνομη αντιγραφή και εμπορική τους εκμετάλλευση, η κλοπή πνευματικής ιδιοκτησίας: *~ τηλεοπτικό | ραδιοφωνικό | ηλεκτρονικό υλικό || ~ σε βιντεοκασέτες | προγράμματα υπολογιστών (λογισμικό).*

— πειρατεύω ρ. [μτγν].

πειρατής (ο), **πειρατίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ληστής που δρα στη θάλασσα-μέλος του πληρώματος σκάφους που ενεργεί πειρατεία εις βάρος εμπορικών και επιβατικών πλοίων (ανεξαρτήτως της εθνικότητας τους), χωρίς να καλύπτεται για τη δράση του από συγκεκριμένη χώρα ή πολιτεία, χωρίς δηλ. το σκάφος του να φέρει σημαία (κατ' αντιδιαστολή προς τον κουρσάρο, ο οποίος ενεργεί καταδρομείς ενταξιμένοι από συγκεκριμένη αρχή και εναντίον εξωτερικής χώρας) (πβ. λ. *κουρσάρος*): *πειρατές αλωνίζουν και σήμερα στις θάλασσες της ΝΑ. Ασίας* 2. (μτφ.) ο ιδιοκτήτης παράνομου ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού (ραδιοπειρατής, τηλεπειρατής). [ETYM, μτγν. < αρχ. *πειρώ* | -ώμαι (-άω) «προσπαθώ, δοκιμάζω» < *πειρά* (βλ. λ.).]

πειρατικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την πειρατεία ή τους πειρατές: ~ *επιδρομή* | *ενέργεια* | *μάστιγα* 2. (μτφ.) αυτός που υπάρχει, κυκλοφορεί ή λειτουργεί κρυφά και παράνομα, χωρίς άδεια από τα αρμόδια όργανα της πολιτείας: ~ (ραδιοφωνικός) *σταθμός* | *ταξί* | *κασέτα* ΣΥΝ. παράνομος, λαθραίος ΑΝΤ. νόμιμος 3. (ειδικότ.) **πειρατικό** (το) το πλοίο του πειρατών: «το ~ του *Κάπταιν Jimmy*» (Ν. Καββαδίας).

πειραχτήρι (το) {πειραχτη-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πρόσωπο (συνήθ. παιδί ή νεαρός) που αρέσκεται να πειράζει ή να ενοχλεί τους άλλους, που θέλει να αστευετα μαζί τους ή να τους περιπαίζει με λόγια, πράξεις, χειρονομίες, συνήθ. χωρίς κακή πρόθεση ΣΥΝ. περιαισμός, καλαμπουρτζής, χωρατατζής. [ETYM, < *πειρακτ-ήριος < αρχ. *πειράω*].

πειραχτικός, -ή, -ό κ. **πειραχτικός** αυτός που υπάρχει, λέγεται ή γίνεται, για να πειράξει, να ενοχλήσει ή και να προσβάλει: ~ *λόγος* | *βλέμμα* | *μούτρο* | *διάθεση*. — **πειραχτ**^ο-ά | -ώς [1884] επίρρ.

πείρος (ο) → **πίρος**

πείς, **πεί**, **πείτε** ρ. → **λέω**

πεισιθάνατος, -ή, -ο αυτός που ωθεί προς τον θάνατο, την αυτοκτονία: ~ *φιλοσοφία* | *έργο* | *ποίηση*. [ETYM, μτγν. < *πεισι-* (< *πείθω*) + *θάνατος*].

Πεισιπράτος (ο) {ου κ. -άτου} αρχαίος Αθηναίος πολιτικός (600-527 π.Χ.), ο οποίος εγκαθίδρυσε τυραννίδα στην Αθήνα. [ETYM, αρχ. κύρ. όν. < *πεισι-* (< *πείθω*) + *στράτης*].

πείσμα (το) {πείσιμ-ατος | -ατα, -άτων} η έντονη, διαρκής επιμονή (κάποιου) σε ορισμένη γνώμη ή ενέργεια: *οι δύο ομάδες διεκδίκησαν με ~ και φανατισμό τη νίκη* || *μεγάλο* | *τυφλό* | *αδικαιολόγητο* - ΣΥΝ. ισχυρογνωμοσύνη, πεισμονή, (λαϊκ.) γινάτι ΑΝΤ. ενδοτικότητα, υποχωρητικότητα, διαλλακτικότητα-Φρ. (α) (παροιμ.) **το πείσμα βγάζει πρήσιμα** (πρήξιμο) η ισχυρογνωμοσύνη βλάπτει πάντοτε αυτόν που την έχει ΣΥΝ. το γινάτι βγάζει μάτι (βλ. λ. *γινάτι*) (β) **από πείσμα** εξαιτίας ισχυρογνωμοσύνης, από εγωιστική επιμονή σε (κάτι), από αντίδραση: *δεν μου μιλάει ~, αν και ξέρει ότι έχω δίκιο* (γ) **το βάθος πείσμα να...** αποφασίζω να κάνω κάτι οπωσδήποτε: *το βάθος πείσμα να με κάνει ν' αλλάξω κόμμα* (δ) **κάνω πείσματα** κάνω νάζια (βλ. λ. *νάζι*) (ε) **σε πείσμα (κάποιου)** να, να δηλωθεί ότι κάποιος κάνει, πετυχαίνει κ.λπ. κάτι αντίθετα από τις επιθυμίες ή τις προβλέψεις των άλλων: ~ *όλων κατάφερε να γίνει η πρώτη γυναίκα αστροναύτης*. — (υποκ.) **πεισματάκι** (το).

[ETYM, < μτγν. *πείσμα*, αρχική σημ. «πειθώ - πεποιθήση», < αρχ. *πείθω*].

πεισματάρης (ο) {πεισματάρηδες}, **πεισματάρη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που μιλά ή ενεργεί με πείσμα: *οι γέροι γίνονται συνήθως πεισματάρηδες* || *είναι ~ σαν μουλάρι* ΣΥΝ. (λόγ.) πείσμων, ισχυρογνωμών, (καθημ.) ξεροκέφαλος, αγριόστομο κεφάλι ΑΝΤ. διαλλακτικός, συζητήσιμος, συγκρατητικός.

[ETYM, μεσν. < *πείσμα*, -ατός + παραγ. επίθημα -άρης, πβ. *νοικ-άρης*, *διαβατ-άρης*, *μπαροστ-άρης* κ.ά.].

πεισματάρικος, -ή, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από πείσμα: *-φέρσιμο* | *έκφραση* | *σιωπή* | *άρηση* | *μουλάρι* | *γατί* ΣΥΝ. (λόγ.) πεισματώδης. — **πεισματάρικα** επίρρ.

πεισματικός, -ή, -ό [μτγν.] πεισματάρικος (βλ. λ.). — **πεισματικά** επίρρ.

πεισματοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} (σπάν.) η πεισματική εμμονή σε λόγο ή πράξη, το πείσμα ΣΥΝ. ισχυρογνωμοσύνη ΑΝΤ. ενδοτικότητα, διαλλακτικότητα.

πεισματώδης, -ης, -ες [1859] {πεισματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) πεισματάρικος (βλ. λ.). — **πεισματώδης** επίρρ. [1809]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πεισματώνω ρ. → **πεισμόνω**

πεισμονή (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη και εγωιστική επιμονή σε πράξη ή ενέργεια, το πείσμα ΣΥΝ. πεισματοσύνη, ισχυρογνωμοσύνη, εμμονή ΑΝΤ. ενδοτικότητα, διαλλακτικότητα.

[ETYM, μτγν. < αρχ. *πείσμα* + παραγ. επίθημα -ονή, πβ. *πλησμ-ονή*, *φλεγμ-ονή*].

πείσμων (τα) → **πεισμώνων**

πείσμων, -ων, -ον [1892] {πείσιμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) 1. αυτός που έχει μεγάλο πείσμα ΣΥΝ. πεισματάρης 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που λέγεται ή γίνεται με πείσμα ή από πείσμα, που φανερώνει ισχυρογνωμοσύνη: ~ *άρηση* | *εμμονή* | *αγώνιας* | *αντίσταση* | *σιγή*. Επίσης **πείσιμνος** (ο/η). — **πείσιμνος** επίρρ. [1887]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

πεισμόνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πείσιμω-σα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) προκαλώ το πείσμα (κάποιου), κάνω (κάποιον) να αντιδράσει εντόνως αρνητικά, διεγείρω την οργή, τον θυμό του: *πρόσεξε μην τον πεισιμώσεις με αυτά που λες* ΣΥΝ. εκνευρίζω ΑΝΤ. ηρεμώ, γαληνεύω ♦ 2. (αμετβ.) βάζω (κάτι) πείσμα, γίνομαι ισχυρογνώμων, επιμένω (σε κά-

τι) από αντίδραση: *πείσιμωσε και δεν λέει να φάει τίποτε* ΣΥΝ. (εκ-φραστ.) μουλαρώνομ ΑΝΤ. υποχωρώ, ενδίδω. Επίσης πεισιμωτώνω [μεσν.]. — **πείσιμω** κ. **πείσιμω** (το), **πείσιτήριο** (το) {πείσιτη-ου | -ων} 1. αντικείμενο που συντελεί στη βεβαίωση της τελέσεως ενός εγκλήματος ή στην απόδειξη της ενοχής ή της αθώτητας του κατηγορούμενου: *τα ~ του φρικτού εγκλήματος* || *εύγλωττο* | *απράνταχτο* | *επαρκές* | *αδιάσειστο* ~ ΣΥΝ. απόδειξη, αποδεικτικό στοιχείο, τεκμήριο 2. (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε αποδεικνύει ότι συνέβη ένα γεγονός, ότι τελέστηκε μια πράξη κ.λπ.: *το αρχαιότερο ~ της παροισίας του ανθρώπου στη Γη βρέθηκε στην αφρικανική ήπειρο* ΣΥΝ. μαρτυρία. [ETYM, Ουδ. του αρχ. επιθ. *πείσιτήριος* < **πειθ-τήριος* < **πειθ-* (< *πείθω*), με συριστικοποίηση του -θ-) + παραγ. επίθημα -τήριος, απόδ. του γερμ. *Beweisstück*]. **πείσιτικός**, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει τη δύναμη, την ικανότητα να πείθει, να διαμορφώνει τη γνώμη των άλλων: ~ *επιχείρημα* | *λόγος* | *εξήγηση* | *κριτική* | *τρόπος* | *αποτέλεσμα* | *απόδειξη* | *μαρτυρία* | *απάντηση*. — **πείσιτικ-ά** | -ός [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελληνής*. **πείσιτικότητα** (η) [1862] η ικανότητα (κάποιου) να πείθει, να είναι

πείσιτικός: ~ *των επιχειρημάτων* | *των λόγων του*. **Π.Ε.Κ. 1** (η) Πανελλήνια Ένωση Κινηματογραφιστών 2. (το) Περιφερειακό Εκπαιδευτικό Κέντρο. **Π.Ε.Κ.Α.** (η) Πολιτιστική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνα. **Πεκίνο** (το) η πρωτεύουσα της Κίνας. [ETYM, Μεταφορά του γαλλ. Pékin < κινεζ. *Pei-ping* «βόρεια ειρήνη», όπως ονομαζόταν η πρωτεύουσα κατά τα έτη 1368-1416 (πρώτη δυναστεία των Μινγκ) και κατά την περίοδο 1928-1949, όταν πρωτεύουσα ήταν η πόλη Nan-jing «νότια πρωτεύουσα». Όταν το Πεκίνο ανακηρύχθηκε ξανά πρωτεύουσα της Κίνας το 1949, του δόθηκε η σημερινή ονομασία (που υπήρχε και παλαιότερα) Beijing «βόρεια πρωτεύουσα». πεκινού(α) {άκλ.} μικρόσωμο κατοικίδιο σκυλί ράτσας (σαλονιού) με πλούσιο, μακρύ τρίχωμα, πλατύ κεφάλι, κρεμαστά αφτιά και σκουρόχρωμο ρύγχος: προέρχεται από την Κίνα (περιοχή Πεκίνου). [ETYM, < γαλλ. *pekinois* < Pékin «Πεκίνο»]. **πεκορίνο** (το) {άκλ.} είδος κίτρινο-ιταλικού τυριού από πρόβειο γάλα.

[ETYM, < ιταλ. *pecorino*, κατά λέξη «πρόβειος», < *pecora* «πρόβατο», από τον πληθ. του λατ. *pecus*, -oris] **πεκοΐνια** (τα) (λαϊκ.) τα χρήματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*. [ETYM, < ιταλ. *pecunia* < λατ. *pecunia* «περουνισία, χρήματα» < *pecus*, -oris «ζώο, κτήνος»]. **Π.Ε.Α.** (η) Πανελλήνια Ένωση Λογοτεχνών. **πελαγίσιος**, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το πέλαγος: ~ *γάρι* | *αέρας* | *αίρα* ΣΥΝ. (λόγ.) **πελάγιος**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος. **Πελαγία** (η) 1. όνομα αγίου γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας: *η οσία ~ της Τήνον* 2. γυναικείο όνομα. [ETYM, μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επιθ. *πελάγιος* (< *πέλαγος*)]. **πελαγίζω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {πελαγίσις} (σπάν.) διαπλέω το πέλαγος.

ταξιδεύω με πλοίο στο ανοιχτό πέλαγος ΣΥΝ. **πελαγοδρομώ**.

πελάγιος, -ία, -ο [αρχ.] (λόγ.) **πελαγίσιος**.

πελαγοδρομήμα (το) {πελαγοδρομήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η ναυστιπλοία σε πέλαγος 2. (μτφ.) η πορεία χωρίς πλήρη έλεγχο της κατεύθυνσης, όταν κανείς παραπαίει, βρίσκεται σε σύγχυση, απερα-ντολογία. **πελαγοδρομία** (η) [1877] {πελαγοδρομιών} 1. η ναυστιπλοία στο πέλαγος, στην ανοιχτή θάλασσα ΣΥΝ. θαλασσοπορία, πομποπορία, πελαγοδρομήμα, πελαγοδρομήση 2. (μτφ.) η ανοιχτή θάλασσα ΣΥΝ. πελαγίζω 2. (κυρ. μτφ.) (α) βρίσκεται σε σύγχυση, χάνω τον εαυτό και τον έλεγχο των σκέψεων ή των πράξεων μου, διαταράσσεται η επαφή μου με την πραγματικότητα: *οι σημερινοί άνθρωποι πελαγοδρομούν μέσα στα προσωπικά τους προβλήματα* ΣΥΝ. παραπαίω, χάνομαι (β) (ειδικότ.) ξεφύγω από το βασικό θέμα λόγου, κειμένου κ.λπ., κάνω μεγάλες παρεκβάσεις χωρίς εαυτό: *ο ομιλητής πελαγοδρομούσε σε λεπτομέρειες, χωρίς να θίξει καθόλου την ουσία* ΣΥΝ. απεραντολογία, χάνομαι. — **πελαγοδρομήση** (η). **πέλαγος** (το) {πελάγ-ους | -η, -ών} 1. θαλάσσια περιοχή με έκταση μικρότερη από τον οκεανό και τη θάλασσα, που βρίσκεται συνήθ. ανάμεσα σε νησιά ή σε νησιά και τμήματα ξηράς και κατονομάζεται με βάση την παρακείμενη χώρα ή τη μυθολογική παράδοση της περιοχής: *Κρητικό* | *Θρακικό* ~ || *Αιγαίο* | *Ιόνιο* | *Ικάριο* ~ 2. (γενικότ.) η ανοιχτή θάλασσα, αυτή που βρίσκεται μακριά από τις ακτές: *οι ψαρόβαρκες ανοίχτηκαν στο ~* || *ο στόλος των πειρατών όργωνε τα ~ και λεηλατούσε τις ακτές* || *αγναντεύω το ~* || *γαλάζιο* | *σκουρό* | *βαθύ* | *φουρτουνασιμένο* | *ανταριασμένο* ~ 3. (μτφ.) οτιδήποτε πολύ μεγάλο σε όγκο, σε μέγεθος, σε πλήθος, έκταση, ποσότητα: *πλέαμε όλοι μας σε πελάγη εντυχίας*. Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **πέλαγο** κ. (λαϊκότ.) **πέλαο**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*.

[ETYM, αρχ. < θ. *πελα-* + παραγ. επίθημα -γος (πβ. κ. *τένα-γος*). Το θ. *πελα-* ανήγεται σε *Ι.Ε. *pels-* «ενρός, επίπεδος», πβ. λατ. *planus* (> γαλλ. *plain*, ισπ. *llano*), *palma* «παλάμη» (> γαλλ. *raume*), αρχ. γερμ. *Ploma*, αγγλ. *folm* κ.ά. Ομόρρ. *παλά-μη* (βλ. λ.), *πλάγ-ιος*, *πιάζ* (-κα), *πιθ*, κ. *πλάσσα*, *πλιάνω* κ.ά.].

πελάγρα (η) [1866] (χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. δερματική νόσος με κύριο σύμπτωμα τα ερυθριματώδη εξανθήματα, η οποία οφείλεται σε αβιταμίνωση και συνοδεύεται από πεπτικές και νευρικές διαταραχές. [ETYM. < ιταλ. pellagra (νόθο συνθ.) < pelle «δέρμα» (< λατ. pellis) + -agra (< ελλην. -άγρα, βλ. λ. ποδ-άγρα)].

πελαγών ρ. αμετβ. {πελάγο-σα, -μένος} (λαϊκ.) περιέρχομαι σε αμηχανία, βρίσκομαι σε σύγχυση εξαιτίας δυσχερειών, προβλημάτων κλπ., δεν ξέρω τι να κάνω: *έπεσε πολλή δουλειά και έχω πελαγώσει* || *πελαγόνεις με το παραμικρό* ΣΥΝ. σαστίζω, τα χάνω, δεν βρίσκω άκρη. — *πελάνομα* (το). [ETYM. < μτγν. *πελαγώ (-όω)*, αρχική σημ. «πλημμυρίζω», < αρχ. *πέλαγος*].

πελάδα (η) (λαϊκ.) πρόχειρη καλύβα κτισμένη από άχυρα ή καλάμια πάνω σε πασσάλους, συνήθ. μέσα σε λιμνοθάλασσα: *οι ~ στη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου*.

[ETYM. Πηθ. < βεν. *pelada* < ρ. *pelar* (ιταλ. *pelare*) «αποφοιόνω, μαδών, αποψιλώνω» < μτγν. λατ. *pilare* < λατ. *pilus* «τριχώμα»].

πελάζω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) πλησιάζω, προσεγγίζω- κυρ. στη ΦΡ. *όμοιος ομοίως αεί πελάζει* (όμοιος ομοίως αεί πελάζει, Πλάτ. *Συμπόσιον* 195 b) (i) είναι σύνηθες στους ανθρώπους να συναναστρέφονται τους ομοίους τους ο καθένας επιλέγει τη συναναστροφή ανθρώπου με τον οποίο έχει κοινά χαρακτηριστικά, κοινές ιδιότητες ΣΥΝ. όμοιος τον όμοιο κι η κοπριά τα λάγνα (ii) (μειωτ.) για ανθρώπους που εμπλέκονται σε κακές παρτές και που ενεργούν και οι ίδιοι άσχημα: *πάλι μπλεγμένους είναι με ύποπτα άτομα που κυνηγά η αστυνομία για υποθέσεις ναρκωτικών λέει πως δεν φταίει, αλλά ~*. [ETYM. αρχ. < αόρ. *πελά-ς/σαι* (απρφ.) < I.E. **pela-* «ωθώ, προσκρούω - ευρής, επίπεδος», πβ. λατ. *pello* «ωθώ, πλήττω», *pulsare* «κρούω, κτυπών» (> γαλλ. *pousser* «σπρώχνω, ωθώ», ισπ. *pulsar*), αρχ. ιρλ. *eblaid* «θα σπρώξω» (< **ri-plá-seti*) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πέλας, πελά-της, πηλο-ιον, πη-ν* κ.ά.].

πελαργομορφα (τα) τάξη πτηνών, τα μέλη της οποίας είναι παροδίατα, μεγαλόσωμα και μακροπόδια πτηνά, όπως οι πελαργοί, οι ερωδιό, τα φλαμίγκο κ.λπ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. *Ciconiforma* (πληθ.)].

πελαργόνιο (το) {πελαργον-ιού | -ιόν} πολυετές ποώδες ή θαμνώδες φυτό, που ανήκει στο ίδιο γένος με τα γεράνια, έχει παχιά, σαρκώδη φύλλα και λευκά, ρόδινα ή μοβ άνθη, που διατάσσονται κατά τα-ξιανθίες. Επίσης πελαργόνιο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *pelargonium*].

πελαργός (ο), **πελαργίνα** (η) 1. παροδίατο αποδημητικό πτηνό, μεγαλόσωμο, με χαρακτηριστικά μακρό και πλατύ, κόκκινο χρώματος ράμφος, ψηλά και δυνατά πόδια, λευκό φτέρωμα και μεγάλες, μαύρες φτερούγες, που συνήθιζει να αναπαύεται στηριζόμενο στο ένα μόνο πόδι ΣΥΝ. (λαϊκ.) *λέλεκας, λέλεκι* 2. σε φρ. που σχετίζονται με την εγκυμοσύνη: *τα μαρά δεν τα φέρνει ο ~* (γιατί ορισμένοι γονείς εξηγούσαν την τεκνοποιία στα μικρά παιδιά με το αφελές «το μορφο το έφερε ο πελαργός») || *η επίσκεψη του πελαργού* (δηλ. η εγκυμοσύνη) τη *χαρποποίηση*. — *πελαργικός, -ή, -ό* [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < **pelar-αργός* < **pelasός* «φαιός, μελανόχρωμος, μύρρος» (βλ. λ. *πελιδόνος*) + *αργός* «λευκός» (βλ. λ. *αργί(λ)ος, Αργώ*). Ο συνδυασμός αυτών των σημασιών οφείλεται μάλλον στο μαύρο-σπρω χρώμα των φτερών του].

πελασγικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τους Πελασγούς: ~ *γλώσσα* 2. (ειδικότ.) αυτός που κατασκευάστηκε από τους Πελασγούς: ~ *τείχος* (το αρχαϊκό τείχος της Ακροπόλεως των Αθηνών, γνωστό και ως «Εννεάπυλον»).

Πελασγοί (οι) (συνήθ.) στους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς) οι Προ-ελληνες (είτε στο σύνολο τους είτε κατά το μεγαλύτερο τμήμα τους) που κατοικούσαν στον ελλαδικό χώρο και στα μικρασιατικά παράλια (καθώς και στις ακτές της Ιλλυρίας, της Ιταλίας και γενικότερ. της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου Θαλάσσης) πριν από την κάθοδο των ελληνικών φύλων.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. ανθρωπωνύμιο. Η παλαιότερ. αναγωγή σε τ. **Πελαγος-κοί* με τη σημ. «κάτοικοι των πεδιάδων» (που θα συνδέονταν με τη λ. *πέλαγος*) είναι αμφίβολη].

Πελασγός (ο) ΜΥΘΟΛ. γενάρχη των Πελασγών (βλ. λ.). [ETYM. αρχ., βλ. λ. *Πελασγοί*].

πελατεία (η) [χωρ. πληθ.] (περιλπητ.) 1. το σύνολο των αγοραστών ή καταναλωτών των προϊόντων καταστήματος, επιχείρησης κ.λπ. ή των ανθρώπων που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες ελεύθερου επαγγελματία: *τα μαγαζί του ήταν γυναικείο και είχε μεγάλη ~* || *δικηγόρος με πολυάριθμη και εκλεκτή ~* || *πολυπληθής | καλή | πλούσια | αριστοκρατική | σταθερή | μόνημη | φοιτητική | γερή* (πολυάριθμη) ~ 2. (ειδικότ. κακόσ.) το σύνολο των προσώπων που υποστηρίζουν κάποιον ως ανταπόδοση των εξυπηρετήσεων που του κάνει αθέμιτα: ΦΡ. (μειωτ.) *εκλογική πελατεία* το σύνολο των ψηφοφόρων υποψηφίου ή κόμματος, κυρ. εκείνοι που προσφέρουν την ψήφο τους ως αντάλλαγμα για εξυπηρετήσεις. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *clientèle*].

πελαταικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την πελατεία ή τον πελάτη 2. (ειδικότ. κακόσ.) αυτός που σχετίζεται με την αθέμιτη εξυπηρέτηση προσώπων με αντάλλαγμα την παροχή υποστήριξης από αυτούς: ~ *σχέσεις* (οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα πολιτικά κόμματα και στους ψηφοφόρους τους, όταν ως αντάλλαγμα ή προϋπόθεση της ψήφου τίθεται η εκπροσώπηση αιτημάτων για προσωπική εξυπηρέτηση των ψηφοφόρων) | *σύστημα* | *δίκτυο* | *πρακτική*.

πελάτης (ο) (πελατών), **πελάτισσα** (η) {πελατισσών} 1. αυτός που αγοράζει από συγκεκριμένο κατάστημα ή επιχείρηση ή που συζητεί σε ορισμένο κέντρο διασκέδασης: *ο ~ έχει πάντα δίκιο* || *απαιτητικός*

Ι ανεπιθύμητος | *περαστικός* | *μόνιμος* | *τακτικός* | *δύσκολος* -1 | *άγρα πελατών* ΣΥΝ. αγοραστής, καταναλωτής- ΦΡ. (α) *δεν σταυρώνω πελάτη* δεν μπορώ να βρω πελάτη ή δεν έρχεται κανένας πελάτης (στο κατάστημα μου): *ενώ παλαιότερα το μαγαζί πήγαινε καλά, τώρα δεν σταυρώνει πελάτη* (β) *κυνηγάω τους πελάτες με το νουφεκι* αναζητώ απεγνωσμένα πελάτες 2. (ειδικότ.) αυτός που χρησιμοποιεί επί πληρωμή τις υπηρεσίες ελεύθερου επαγγελματία: ~ *ιατρός* | *δικηγόρου* ~ 3. (οικ.-λαϊκ.) αυτός που θεωρείται εξασφαλισμένος από κάποιον (συνήθ. ως χαρακτηρισμός αντιπάλου που ηττάται μόνιμος από συγκεκριμένο αντίπαλο) 4. (κακόσ.) αυτός που υποστηρίζει κάποιον ως αντάλλαγμα για την αθέμιτη εξυπηρέτηση που του κάνει, π.χ. αυτός που ανταλλάσσει την ψήφο του προς βουλευτή ή υπονήφιο με ρουσφέτι 5. ΠΛΗΡΟΦ. ο θυγατρικός υπολογιστής ενός δικτύου υπολογιστών, στον οποίο εκτελούμε την εργασία μας, με μικρές υπολογιστικές και αποθηκευτικές δυνατότητες, σε σχέση με τον εξυπηρετητή (βλ. λ.). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που πλησιάζει, που προσεγγίζει», < θ. *πελα-*, για το οποίο βλ. λ. *πελάζω*. Στην αρχαία Ελλάδα *πελάτης* ονομαζόταν κάθε μέλος της τάξεως των ελευθέρων αλλά φτωχών πολιτών, που υποχρεώνονταν να μισθώσουν την εργασία τους για να ζήσουν. Στην αρχαία Ρώμη *cliens* ονομαζόταν κάθε μέλος της τάξεως πολιτών με περιορισμένα δικαιώματα, που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους σε ισχυρό πρόσωπο (πατρικό), εξασφαλίζοντας τη νομική και οικονομική προστασία του. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. μετάφρ. δάνειο από λατ. *cliens*].

πελατολόγιο (το) (πελατολογίου-ου | -ων) κατάλογος που περιλαμβάνει το σύνολο των πελατών μιας εταιρείας, επιχείρησης, καταστήματος κ.λπ.: *ρε την κατάλληλη προώθηση των προϊόντων μας θα επιτύχουμε μια αισθητή διεύρυνση του ~ της εταιρείας* || *στο ~ της επιχείρησής περιλαμβάνονται 15.000 επαγγελματίες*. [ETYM. < πελάτης + *λόγιο* (βλ. λ.)].

πελεκάνος (ο) υδρόβιο, ψαροφάγο πτηνό, μεγαλόσωμο, με αδέξιο βάδισμα αλλά μεγάλη ικανότητα στην κολύμβηση, λευκό ή ρόδινο φτέρωμα, με χαρακτηριστικό μεγάλο, διασταλωτό σάκο στο κάτω μέρος του ράμφους του, μέσα στον οποίο αποθηκεύει τη λεία του. [ETYM. < μτγν. *πελεκάνος* < λατ. *pelicanus* < αρχ. *πελεκάν, -άνος*, από το θ. *πελεκ-* του ουσ. *πέλεκυς* (βλ. λ.), *λόγω* του ράμφους του πτηνού, που κόβει σαν πέλεκυς].

πελεκάς (ο) (λαϊκ.-μεγερθ.) ο μεγάλος σε μέγεθος πέλεκυς, μεγάλο τσεκούρι ΣΥΝ. *μαυλάτς, πελέκι*.

πελεκήμα (το) [μτγν.] (πελεκήμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. το κόψιμο ή η καταργασία υλικού με τον πέλεκυ: *το ~ του ξύλου* ΣΥΝ. *πελέκηση* 2. (μτφ.) ο ανελέητος δαρμός ΣΥΝ. *ξύλοκόπημα, ξυλοφόρτωμα*.

πελέκηση (η) → *πελεκώ*
πελεκητής (ο) [μτγν.] ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στην κοπή και καταργασία ξύλου ή άλλου υλικού με αχιμρό όργανο.

πελεκητός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει πελεκηθεί, που τον έχουν καταργήσει με αχιμρό όργανο: ~ *κορμός* ΣΥΝ. *πελεκημένος* ΑΝΤ. *απελέκητος* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει λαξευθεί: *- λίθος* | *μάρμαρο* ΣΥΝ. *λαξευμένος*.

πέλεκι (το) → *πέλεκυς*
πελεκίζω ρ. → *πελεκώ*

πελεκισμός (ο) [μτγν.] ο αποκεφαλισμός ανθρώπου με πέλεκυ ΣΥΝ. *καρπόμηση*.

πελεκούδι (το) (χωρ. γεν.) (λαϊκ.) κομμάτι πελεκημένου ξύλου, που έχει αποσπαστεί από μεγαλύτερο τμήμα ή από κορμό με πελεκημά: *μικρό /κορπερό ~* ΣΥΝ. *πελεκημα, σχίμα* ΦΡ. *Θα και το πελεκούδι* για μεγάλη διασκέδαση με μουσική, χορό, γλέντι τρικούβερτο. Επίσης *πε-λεκούδα* (η). [ETYM. Υποκ. του μεσν. *πελεκούδα* < **πελεκ-ίδα* < αρχ. *πελεκώ*].

πέλεκυς (ο) (-ο κ. -έκεως | -έκεις, -έκεων) (λόγ.) 1. κοπτικό αχιμρό όργανο που αποτελείται από μετάλλινη, συνήθ. σφηνοειδούς σχήματος, κεφαλή με πλατιά λεπίδα ακονισμένη στο ένα ή και στα δύο της άκρα, προσαρμοσμένη στο άκρο ξύλινης ράβδου, που παλαιότερα το χρησιμοποιούσαν ως εργαλείο αλλά και ως όπλο: *διπλούς ~* (κυρ. στη μινωική Κρήτη) || *αμφίστομος ~* (που διαθέτει λεπίδα ακονισμένη και στα δύο άκρα) ΣΥΝ. *τσεκούρι* 2. (μτφ.) η επατειλούμενη ποιηή ή οτιδήποτε λειτουργεί ως απειλή: *στις κεφαλές των ενόχων θα πέσει βαρύς ο ~ της δικαιοσύνης* || *ορισμένες κατηγορίες επαγγελματιών βρίσκονται υπό τον ~ της διπλής φορολογίας*. Επίσης (λαϊκ.) *πέλεκι* (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμηση*.

[ETYM. αρχ. λ., που ταυτίζεται με σανσκρ. *parasti-*. Γίνεται γενικός αποδοκτό ότι η λ. *πέλεκυς* (και η σανσκρ. αντίστοιχη) δεν έχει I.E. προέλευση λόγω της μορφολογικής δομής της. Ωστόσο, η άνωτερη καταγωγή του όρου παραμένει αβέβαιη, καθώς η υποθεθείσα σύνδεση με ακκαθ. *ri-laku* «αδράχτι» έχει απορριφθεί λόγω σημασιολ. αποστάσεως. Βλ. κ. *πελεκάνος*].

πέλεκω (κ. -άω) ρ. μετβ. (πελεκάς... | *πελέκ-ησα, -τέμια, -ήθηκα, -ημέ-νος*) 1. κόβω ή καταργώμαι σκληρό φυσικό υλικό, κυρ. ξύλο ή πέτρα, με τσεκούρι ή άλλο αχιμρό εργαλείο 2. (κατ' επέκτ.) κόβω (κάτι) σε κομμάτια: *πέλεκυσε τον κορμό για καυσόξυλα* ΣΥΝ. *τεμαγίζω*. Επίσης (λαϊκ.-σπάν.) *πελεκίζω* [μτγν.]. — *πελέκηση* (η) [μτγν.]. [ETYM. < **PX* *πελεκώ (-άω)* < *πέλεκυς* (βλ. λ.)].

πελερίνα (η) {πελερινών} φαρδί, μονοκόμματο πανωφόρι με κουκούλα, για άνδρες και γυναίκες, χωρίς μανίκια, που ριχνεται στους ώμους. [ETYM. < γαλλ. *pelerine*, αρχικός «κένδυμα προσκυνητών», < *pelerin* «αυτός που πραγματοποιεί προσκύνημα, ταξιδιό προς ιερό τόπο ή περιοχή» < λατ. *peregrinus* «αλλοδαπός, ξένος»].

πελιδόνος, -ή, -ό (λόγ.) (για το χρώμα του δέρματος ανθρώπου) αυτός

που έχει χλομάσει, που η όψη του δείχνει έντονα ωχρή, αρρωστημένη: ~ χείλη || ο κατηγορούμενος προσήλθε στο δικαστήριο καταβεβλημένος και ~ από την αγωνία ΣΥΝ. ωχρός, χλωμός. — πελιδνότητα (η) [μτγν.].

[ETYM₂ < αρχ. πελι-όνος ! πελι-νός < ΠΛ *pel- | *rol- «ωχρός, φαιός, γκριζός», που συνθ. με σανσκρ. rāhikni- «γκρίζος». Ομόρρ. πολίος (βλ.λ.), ίσως κ. Πέλ-ου].

Πέλλα (η) {-α κ. -ης} 1. η σημαντικότερη πόλη της αρχαίας Μακεδονίας, η νεότερη ως την άκρη των δαχτύλων, στην οποία στηρίζεται το πόδι και η οποία έρχεται σε επαφή με το έδαφος, τον πάτο του παπουτσιού κ.λπ.: *περπάτησε ζυπόλυτος και λέρωσε τα ~ του* ΣΥΝ. πατούσα 2. (κατ' επέκτ.) το κατώτερο τμήμα του παπουτσιού, αυτό που έρχεται σε επαφή με το έδαφος ΣΥΝ. σόλα, κάτσημα 3. (κατ' επέκτ.) αντίστοιχου σχήματος τεμάχιο δερμάτιου ή άλλου υλικού, που τίθεται στο εσωτερικό του υποδήματος 4. η κάτω επιφάνεια του ποδιού ή της σπλής των ζώων 5. το τμήμα της εξωτερικής επιφάνειας τροχού, το οποίο έρχεται σε επαφή με το έδαφος, το οδόστρωμα: *νέο λάστιχο με ειδικό ~ για γερό κράτημα* 6. ΜΗΧΑΝ. (α) μεταλλικό εξάρτημα που μοιάζει με την κάτω επιφάνεια του ποδιού ανθρώπου και χρησιμοποιείται στον χειρισμό μοχλού το το πόδι (β) κάθε μεταλλικό στέλεχος που χρησιμεύει ως βάση οργάνου, μηχανήματος κ.λπ.: ~ *σιδηροτροχιάς* | *τροχού* | *οδοστρωτήρα* (η *παχιά σιδερένια στεφάνη* του τροχού του οδοστρωτήρα, με την οποία ισοπεδώνεται το έδαφος) 7. κατασκευή σε σχήμα κολουρης πυραμίδας, που αποτελεί τη βάση κολώνας από οπλισμένο σκυρόδεμα (μπετόν αρμέ) ΣΥΝ. πέδιλο. — πελματικός, -ή, -ό [1836].

[ETYM₂ αρχ. ουσ. σε -μα (πβ. *δέρ-μα, ερ-μα*), που ανάγεται σε Ι.Ε. *pel- «περιτλιγώ, καλύπτω», πβ. λατ. pellis «δέρμα» (> γάλλ. peau, ισπ. piel), αρχ. γερμ. fei, γερμ. Fell, αγγλ. fell κ.ά. Ομόρρ. *πέλ-τη, πθ. κ. έρρ-σι-πέλ-ας* (βλ.λ.) κ.ά.].

πελλόγρα (η) → πελάγρα

πέλλα (το) {πέλλ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κάτω επιφάνεια του ποδιού από τη φτέρνα ως την άκρη των δαχτύλων, στην οποία στηρίζεται το πόδι και η οποία έρχεται σε επαφή με το έδαφος, τον πάτο του παπουτσιού κ.λπ.: *περπάτησε ζυπόλυτος και λέρωσε τα ~ του* ΣΥΝ. πατούσα 2. (κατ' επέκτ.) το κατώτερο τμήμα του παπουτσιού, αυτό που έρχεται σε επαφή με το έδαφος ΣΥΝ. σόλα, κάτσημα 3. (κατ' επέκτ.) αντίστοιχου σχήματος τεμάχιο δερμάτιου ή άλλου υλικού, που τίθεται στο εσωτερικό του υποδήματος 4. η κάτω επιφάνεια του ποδιού ή της σπλής των ζώων 5. το τμήμα της εξωτερικής επιφάνειας τροχού, το οποίο έρχεται σε επαφή με το έδαφος, το οδόστρωμα: *νέο λάστιχο με ειδικό ~ για γερό κράτημα* 6. ΜΗΧΑΝ. (α) μεταλλικό εξάρτημα που μοιάζει με την κάτω επιφάνεια του ποδιού ανθρώπου και χρησιμοποιείται στον χειρισμό μοχλού το το πόδι (β) κάθε μεταλλικό στέλεχος που χρησιμεύει ως βάση οργάνου, μηχανήματος κ.λπ.: ~ *σιδηροτροχιάς* | *τροχού* | *οδοστρωτήρα* (η *παχιά σιδερένια στεφάνη* του τροχού του οδοστρωτήρα, με την οποία ισοπεδώνεται το έδαφος) 7. κατασκευή σε σχήμα κολουρης πυραμίδας, που αποτελεί τη βάση κολώνας από οπλισμένο σκυρόδεμα (μπετόν αρμέ) ΣΥΝ. πέδιλο. — πελματικός, -ή, -ό [1836].

[ETYM₂ αρχ. ουσ. σε -μα (πβ. *δέρ-μα, ερ-μα*), που ανάγεται σε Ι.Ε. *pel- «περιτλιγώ, καλύπτω», πβ. λατ. pellis «δέρμα» (> γάλλ. peau, ισπ. piel), αρχ. γερμ. fei, γερμ. Fell, αγγλ. fell κ.ά. Ομόρρ. *πέλ-τη, πθ. κ. έρρ-σι-πέλ-ας* (βλ.λ.) κ.ά.].

πελματοδόερμα (το) {πελματοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} ειδικά κατεργασμένο, χοντρό δέρμα, που λαμβάνεται από μεγαλόσωμα βοοειδή, από το οποίο κατασκευάζονται σόλες υποδημάτων ΣΥΝ. σολδόερμα.

Πελοπιδιάς (ο) 1. αρχαίος Θηβαίος στρατηγός και πολιτικός (410-364 π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα. [ETYM₂ αρχ. κύρ. όν. < Πέλοιο, -οπός (βλ. λ. Πελοπόννησος)]. Πελοποννησιακός Πόλεμος (ο) [μτγν.] ο μεγαλύτερος εμφύλιος πόλεμος της αρχαίας Ελλάδας (431-404 π.Χ.) ανάμεσα στην Αθήνα και τη Σπάρτη, που είχε ως αποτέλεσμα το τέλος της αθηναϊκής ηγεμονίας και την παρακμή του πολιτικού συστήματος της κλασικής ελληνικής πόλης-κράτους. Πελοποννησός (η) {Πελοποννήσιος} γεροντόσος και γεωγραφικό διαμέρισμα της Ν. Ελλάδας, που περιλαμβάνει τους νομούς Αργολίδας, Αρκαδίας, Αχαΐας, Ηλείας, Κορινθίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας ΣΥΝ. Μοριάς (βλ.λ.). — Πελοποννήσιος (ο) [μτγν.], Πελοποννήσια κ. (λόγ.) Πελοποννησία (η), Πελοποννησιακός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM₂ αρχ., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. Πέλοπος νήσος, που αποτυπώνει τη μυθολογική εκδοχή για την ονομασία της γεροντόσου, ο Όμηρος χρησιμοποιεί για την περιοχή την αόριστη ονομασία "Αργός και μέσον "Αργός. Από ετυμολογικής πλευράς το κύρ. όν. Πέλοιο θεωρείται συγγενές με τις λ. πελιδνός (βλ.λ.) και πολιδός].

Πελοπόννησος - Αλόνησος - Επτάνησος - Δωδεκάνησος. Το διπλό -ν- δικαιολογείται ετυμολογικά στα Πελοπόννησος (< Πέλοπος + νήσος, -νν- < -σν) και Αλόνησος (< άλς, αλός + νήσος), αλλά τα Επτάνησος (< Επτά + νήσος) και Δωδεκάνησος (< Δώδεκα + νήσος) γράφονται κανονικά με ένα -ν-. Για το Πέλοπος νήσος, πβ. Αλεξάνδρου πόλις (> Αλεξανδρούπολις), Κωνσταντίνου πόλις (> Κωνσταντινούπολις) κ.ο.κ. Διπλό -ν- στο Επτάνησος ή το Δωδεκάνησος (όπως εγράφησαν παλιότερα) θα δικαιολογείτο μόνο αναλογικώς προς το Πελοπόννησος, πράγμα που δεν είναι πειστικό.

πέλος (το) {πέλω-ς | χωρ. πληθ.} το χνούδι ενός υφάσματος, χαλιού, μοκέτας κ.λπ. [ETYM₂ < ιταλ. pelo < λατ. pilus «τριχών»].

πελότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό μαξιλαράκι που χρησιμοποιούν κυρ. οι μοδίστρες, για να μη γίνουν πάνω του βελόνες ή καρφίτσες ΣΥΝ. βελονοθήκη.

[ETYM₂ < γάλλ. pelote < δημόδ. λατ. *pilotta, υποκ. του λατ. pila «σφαίρα, μπάλα»].

πελούα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. έκταση εδάφους σε κήπο, αθλητικές εγκαταστάσεις ή άλλον χώρο, που καλύπτεται με χαμηλή και πυκνή χλόη ΣΥΝ. γκαζόν, χλοοτάπητας 2. το τμήμα της κερκίδας υποδρόμου, από το οποίο παρακολουθούν τους αγώνες οι θεατές με εισιτήριο β' θέσης [ETYM < γάλλ. pelouse < λατ. pilosus < pilus «τριχών»].

Πέλου (ο) {Πέλοπ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. γιος του Ταντάλου, σύζυγος της Ιπποδάμειας, πατέρας του Ατρέα και του Θυέστη. Επίσης Πέλοπας.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < θ. πελ- (< πελιός «ωχρός, γκριζός», ομόρρ. του πελιδνός, βλ.λ.) + -ου < θ. όπ- του τ. οπ-ου-α (παρακ. του όρω), για το οποίο βλ. λ. όν-η, οπ-ή. Βλ. κ. Πελοπόννησος].

πελταστής (ο) (κατά την αρχαιότητα) στρατιώτης ελαφρά οπλισμένος με πέλη και ακόντιο. [ETYM αρχ. < πελάζω < πέλη (βλ.λ.)].

πελτές (ο) {πελτέδες} 1. συμπυκνωμένος πολτός ντομάτας, που περιέχει αλάτι και άλλες συντηρητικές ουσίες, οι οποίες εμποδίζουν την αλλοίωση του: χρησιμοποιείται στη μαγειρική αντί για φρέσκια ντομάτα ΣΥΝ. τοματοπολτός, ντοματοπελτές 2. γλύκισμα από χυμό φρούτων που έχει πηξει με ζάχαρη: *κιδώνι* ~ ΣΥΝ. μαρμελάδα. [ETYM < τουρκ. pelte < περσ. palude].

πέλη (η) {πελών} (στην αρχαιότητα) ελαφριά, μικρόν διαστάσεων ασπίδα, σχήματος μισοφέγγαρου, συνήθ. πλεκτή από κλωνάρια ιτιάς, η οποία είχε κάλυψη από δέρμα γίδας.

[ETYM₂ αρχ., αβεβ. ετύμου. Καθόσον η πέλη ως όπλο εισήχθη από τους Θράκες, δεν είναι απίθανο η λ. να έχει μη ελληνική καταγωγή. Ωστόσο, ο μορφολογικός σχηματισμός και η σημ. καθιστούν αποδεκτή την αναγωγή στο τ. του ουσ. *πέλ-μα* (βλ.λ.) και του λατ. pellis «δέρμα». Το μόρφωμα -τ- {πέλ-τ-η} παραμένει δυσεξήγητο και η σύνδεση με σανσκρ. pata «κάλυμμα, σκέπασμα» δεν έχει τεκμηριωθεί].

πελώριος, -α, -ο αυτός που έχει πολύ μεγάλο μέγεθος, τεράστιες διαστάσεις: ~ *βουνό* | *οικοδόμημα* | *δέντρο* | *κύμα* | *οθόνη* | *σώμα* || (μτρ.) ~ *έργο* | *λάθος* | *ψεύδος* | *θέμα* | *πρόβλημα* | *ερωτηματικό* ΣΥΝ. θεοράσιος, τεράστιος, υπερμεγέθης, κολοσσιαίος, γιγάντειος ΑΝΤ. μικροσκοπικός.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «τερατώδης» (κυρ. για θεούς, ήρωες, όπλα ή και για θεάσσια κυμάτα), < *πέλωρ* «υπερφυσικό τέρας» < *k^wer-ōg «με ανομοίωση του πρώτου -r-». Η λ. *πέλωρ* αποτελεί αιολ. τ., ο οποίος στις άλλες διαλέκτους απαντά με αρχικό τ- (όπως στη «γλώσσα» του Ηενχίου *τελώριος μέγας, πελώριος* και *τέλωρ: πελώριον, μακρόν, μέγα*). Αυτή η ανάλυση οδηγεί στην ετυμολογική συσχέτιση με το ουσ. *τέρας* (βλ.λ.)].

Π.Ε.Μ.Ε.Ν. (η) Πανελλήνια Ένωση Μηχανικών Εμπορικού Ναυτικού.

Πέμπτη (η) η πέμπτη ημέρα της εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή): Φρ. *Μεγάλη Πέμπτη* η αντίστοιχη ημέρα της Μεγάλης Εβδομάδας, οπότε εορτάζεται η σταύρωση του Χριστού.

[ETYM₂ < αρχ. φρ. ή πέμπτη (ενν. ημέρα), ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. ελληνικός (βλ.λ.). Στις λατινογενείς γλώσσες η χρησιμοποιούμενη λ. ανάγεται στη λατ. dies Jovis «ημέρα του Διός» (από όπου γάλλ. jeudi, ισπ. jueves, ρουμ. joiu), ενώ στις γερμανικές γλώσσες η λ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από τη Λατινική, καθώς ανάγεται σε αρχ. γερμ. thonarestag (από τη γερμ. θεότητα Thonar, θεός του κεραυνού όπως ο Ζεύς), από όπου γερμ. Donnerstag, αγγλ. Thursday, σουηδ. Torsdag κ.ά.].

πέμπτη μόριο (το) (πεμπτημορί-ου | -ων) το ένα από τα πέντε ίσα μέρη, στα οποία έχει διαιρεθεί ένα σύνολο, το ένα πέμπτο. [ETYM < αρχ. πεμπτημόριον < πέμπτος + μόριον (πβ. *τεταρτη-μόριον, δεκατη-μόριον*)].

πέμπτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 5ος στην αραβική αρίθμηση, Ε' ή ε' στην ελληνική και V στη λατινική) 1. αυτός που αντιστέκεται σε σειρά στον αριθμό πέντε (5): ~ *ημέρα* | *εβδομάδα* | *μήνας* | *χρόνος* | *γενεά* | *τόμος* Φρ. *πέμπτη φάλαγγα* βλ. λ. *φάλαγγα* 2. *πέμπτος* (ο) (α) ο πέμπτος όροφος πολυκατοικίας (β) ο πέμπτος μήνας του έτους, ο Μάιος: η 1/5 (*πρώτη πέμπτου*) είναι επίσημη *αργία* 3. *πέμπτη* (η) (α) ταχύτητα οχήματος: *βάσω* ~ (β) η πέμπτη ημέρα κάθε μήνα: *την 5/6 (πέμπτη Ιουνίου) τελείωσαν τα μαθήματα (γ) Πέμπτη* (η) βλ.λ. (δ) η πέμπτη τάξη του Δημοτικού Σχολείου: *έμεινε στην ~* (ε) ΜΟΥΣ. η πέμπτη κατά σειρά βαθμίδα των ευρωπαϊκών και των βυζαντινών μουσικών κλιμάκων Φρ. *διάστημα πέμπτης* το διάστημα της μουσικής κλίμακας ανάμεσα σε πέντε διαδοχικούς (μουσικούς) φθόγγους 4. *πέμπτο* (το) καθένα από τα πέντε ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο: *κληρονομία* τα 2/5 (*δύο πέμπτα*) της περιουσίας (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).

[ETYM₂ αρχ. < Ι.Ε. *penk^w-tos «πέμπτος», πβ. λατ. quintus (> ισπ. quinto), λθ. penktas, αρχ. σλαβ. petŭ, γοθ. fimfta, γερμ. fünfte, αγγλ. fifth κ.ά. Ομόρρ. *πέντε* (βλ.λ.)]. πεμπτουσία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το πιο σημαντικό συστατικό, το κατεξοχήν χαρακτηριστικό, το ουσιωδέστερο περιεχόμενο ύλης, όντος, ιδέας κ.λπ.: η ~ της *διδασκαλίας του είναι η αγάπη προς τον συνάνθρωπο* ΣΥΝ. απόσταγμα, ουσία.

[ETYM₂; Συνθ. εκ συναρπαγής από τη μτγν. φρ. *πέμπτη ουσία*, η οποία αναφερόταν στον αθέρα, το πέμπτο στοιχείο της φύσεως που προστέθηκε από τον Αριστοτέλη (τα υπόλοιπα τέσσερα: γή, ύδωρ, πῦρ, αήρ). Το μεσν. λατ. quinta essentia (> γάλλ. και αγγλ. quintessence) είναι μετάφρ. δάνειο από την Ελληνική]. πεμπτοφαλαγγίτης (ο) {πεμπτοφαλαγγιτών} 1. αυτός που μετέχει στην πέμπτη φάλαγγα (βλ. λ. *φάλαγγα*), που δρα υπέρ του εχθρού 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που υπονομεύει προσπάθεια, αγώνα, κίνημα. — πεμπτοφαλαγγίτικος, -η, -ο.

[ETYM₂ ο όρ. *πέμπτη φάλαγγα* (ισπ. quinta columna) πλάστηκε κατά τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο, ίσως από τα λόγια του στρατηγού José Miaja Menad, που υπεράσπιζε τη Μαδρίτη, ο οποίος, όταν άκουσε ότι θα επιτίθεντο τέσσερις φάλαγγες εναντίον του, δήλωσε ότι φοβόταν την πέμπτη (δηλ. την προδοσία)]. πέμπο ρ. της Αρχ. Ελληνικής, που σημαίνει «τέλνω, αποστέλλω» και σώζεται σε αρκετά παράγωγα και σύνθετα της σημερινής Ελληνικής (*πομπή, πομπός, αναπέμπω, παραπέμπω, εκπέμπω, παραπομπή, εκπομπή* κ.ά.), καθώς και στον λαϊκότ. αόρ. *έπεμα* «έστειλα»: του 'πεμα

ευχές για καλά στέφανα.

[ETYM₂ αρχ., αγν. ετόμου. Ίσως πρόκειται για νεωτερικό σχηματισμό της Αρχ. Ελληνικής, αφού καμία τεκμηριωμένη σύνδεση με άλλες Ι.Ε. γλώσσες δεν υπάρχει. Η υπόθεση περί πελασγικού δανείου δεν έχει αποδειχθεί].

πένα¹ (η) {σπίν. πένον} 1. (α) (παλαιότ.) όργανο γραφής από φτερό πτηνού, που το καλύμι του είχε αιχμηρή απόληξη και το χρησιμοποιούσαν για γραφή και σχεδίαση, βοτώντας το σε μελάνι ΣΥΝ. γραφίδα, κάλαμος (β) (ειδικότ.) όργανο γραφής ή σχεδίου με μεταλλική μύτη, που έχει το σχήμα της τριγωνικής αιχμηρής απόληξης του καλαμιού του φτερού, βοιτέτια επίσης σε μελάνι ή τροφοδοτείται με αμπούλα που τοποθετείται στο στέλεχος του: *βουτάω την ~ στο με-λανοδοχείο | στη σινική μελάνη || - καλλιγραφίας | σκίτσου || - ακριβή | πολυτελείας- φρ. ακονίζω την πένα μου* βλ. λ. ακονίζω 2. (μτφ.) η συγγραφική ικανότητα, η δύναμη και η εγκυρότητα της γραφής: *δημοσιογράφος με δυνατή ~ || από την ~ του έχουν βγει αριστουργήματα* 3. μικρό και λεπτό πλῆκτρο από κόκκαλο, πλαστικό ή άλλο υλικό, το οποίο χρησιμοποιείται για την κρούση των χορδών μουσικών οργάνων, π.χ. του ματιολίνου, της κιθάρας, του μουζουκιού κ.λπ.: *φρ. στην πένα πολύ ωραία, τέλεια, χωρίς ψευτιά: ντυμένος ~ ΣΥΝ. άσχημα, απρόσεκτα. — (υποκ.) πενάκι (το) βλ. λ. [ETYM < ιταλ. penna < λατ. penna, αρχική σημ. «φτερό», (< *ret-s-nā). Βλ. λ. πέτομαι].*

πένα² (η) {πένων} υποδιαίρεση της αγγλικής λίρας, που αντιστοιχεί στο ένα εκατοστό της αξίας της. [ETYM₂ Μεταφορά του αγγλ. penny < αρχ. αγγλ. pen(n)ig < λατ. pannus «φάσμα που χρησιμοποιήθηκε και ως συναλλακτικό μέσο», πβ. κ. γερμ. Pfennig].

πενάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) μικρή πένα 2. ειδική λεπτή πένα που χρησιμοποιούν οι σκιστογράφοι για τα σκίτσα τους. **πενάλιας** (ο) {πενάλιαδες} (ποδοσφαιρική αρχή) ο διαιτητής ποδοσφαιρικού αγώνα που καταλογίζει συχνά πέναλτι. [ETYM₂ < πέναλι + παραγ. επίθημα -άκιας, πβ. κ. γυαλί-άκιας].

πέναλι (το) {παλαιότ. ορθ. πέναλι} {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο, το πόλο, το χάντιμπολ) 1. η αυστηρότερη ποινή που καταλογίζει ο διαιτητής εις βάρος της αμυνόμενης ομάδας, όταν παίκτης της ενεργήσει αντικανονικά μέσα σε καθορισμένο χώρο (π.χ. στο ποδόσφαιρο, εντός της μεγάλης περιοχής): *το σημείο τού ~ (το) σημείο απ' όπου εκτελείται αυτή η ποινή, π.χ. στο ποδόσφαιρο, η λευκή κουκκίδα όπου τοποθετείται η μπάλα για το σουτ) || εκτελώ | χτυπάω ~ || ο τερματοφύλακας απέκρουσε το ~ || σφουρίζω | δίνω | καταλογίζω ~ 2. (συνεκδ.) ο τρόπος εκτέλεσης της παραπάνω ποινής: *οι ποδοσφαιριστές έκαναν προπόνηση στα ~ 3. πέναλι* (τα) (σε ποδοσφαιρικούς αγώνες που προκρίνεται η μία από τις δύο αντιπαλές ομάδες) το τελευταίο στάδιο αγώνα που ακολουθεί την παράταση (όταν αυτή λήξει ισόπαλη), στο οποίο κρίνεται ο νικητής, αφού εκτελέσουν οι παίκτες σουτ εναλλάξ με τον παραπάνω τρόπο (σημ. 1), οπότε κερδίζει η ομάδα που θα σημειώσει τα περισσότερα γκολ: *ο αγώνας στην κανονική του διάρκεια και στην παράταση έληξε ισόπαλος- έτσι, θα κριθεί στα ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντδάνειο.**

[ETYM₂ Αντιδάν., < αγγλ. penalty «ποινή, τιμωρία» < μεσν. λατ. poenaltitas < poenalis < λατ. poena < αρχ. ποινή].

Π.Ε.Ν.Ε.Ν. (η) **ΝΑΥΤ.** Πανελλήνια Ένωση Ναυτών Εμπορικού Ναυτικού.

πενήντα (το) {άκλ.} 1. σαράντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 50 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 50: *~ χρόνια | δραχμές* (βλ. κ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). Επίσης (λόγ.) πενήντα [αρχ.]. [ETYM₂ μεσν. < αρχ. πενήκοντα < πεντ- (< πέντε) + συνδυκτικό φωνήεν -η- (πβ. έξ-ή-κοντα, όγδο-ή-κοντα) + -κοντά (< Ι.Ε. *dkomt- «δεκάδα», με δυσεξήγητο το τελικό -α, βλ. κ. τριά-κοντα). Το πενήκοντα συνδ. επίσης με τα συνώνυμα σανσκρι. pañcā-sāt και αρμ. yi-sum (< *hingi-sun)].

πενήντα - κ. **πενήντα** - κ. **πενήντα** - α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό πενήντα (50): *πε-νηντά-χρονος, πενηντά-άρης* 2. είναι πενήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *πενήντα-πλάσιος*.

πενητάδραγμα (το) νόμισμα μεταλλικό ή (παλαιότ.) χαρτονόμισμα, που έχει αξία πενήντα δραχμών ΣΥΝ. πενηντάρικο, πενηντάρι.

πενητάρικι¹ (το) {χωρ. γεν.} (παλαιότ.) 1. μεταλλικό κέρμα αξίας πενήντα λεπτών, το μισό της δραχμής · 2. μέτρο χωρητικότητας που ισούται με πενήντα δράμια υγρού: *τον κέρασα ένα ~ ρακί.*

πενητάρης (ο) {πενητάρηδες}, **πενητάρη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο ηλικίας πενήντα ετών ή περίπου πενήντα ΣΥΝ. πενητο-νταετής, **πενητάχρονος** 2. (ειδικότ. το θηλ.-λαϊκ.) χρηματικό ποσό πενήντα χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ETYM₂ < πενήντα + παραγ. επίθημα -άρης].

πενητάρη (το) {πενητάρ-ιού | -ιών} 1. το πενητάδραγμα ΣΥΝ. πενητάρικο 2. μηχανάκι πενήντα κυβικών.

πενητάρια (η) {χωρ. πληθ.} **πενήντα**: στη φρ. *καμιά πενητάρια* περίπου πενήντα: *έφρε για το πάρτι ~ δίσκους* (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). **ΓΒΤΥΜ** < πενήντα + παραγ. επίθημα -αριά].

πενηταριά ρ. αμετβ. (πενητάριας) κλείνω τα πενήντα χρόνια της ηλικίας μου, γίνομαι πενήντα ετών.

πενητάρικο (το) κέρμα ή (παλαιότ.) χαρτονόμισμα αξίας πενήντα δραχμών ΣΥΝ. πενητάρη, πενητάδραγμα (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ETYM₂ < πενήντα + παραγ. επίθημα -άρικο].

πένις (ο) {πέν-ητος, -ητα | -ητες, -ήτων} (λόγ.) αυτός που μόλις και μετά βίας εξασφαλίζει τα απαραίτητα για τη ζωή, ο φτωχός: «κατάντησα σχεδόν ανέστιος και πένις» (Κ. Π. Καβάφης) ΑΝΤ. πλούσιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. φτώχεια.

[ETYM₂ αρχ. < πένομαι «μοχθό, κοπιάζω» και αργότερα «βρίσκομαι σε ένδεια, στερούμαι των αναγκών» (βλ. λ.)].

πενθ- → πεντα-

πενθήμερος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **πενταήμερος** 1. αυτός που διαρκεί πέντε ημέρες, που περιλαμβάνει χρονικό διάστημα πέντε ημερών: *~ προθεσμία | εκδρομή | απεργία | περιορισμός* 2. **πενθήμερο** (το) {πεν-θήμερ-ου | -ων} (α) χρονικό διάστημα πέντε ημερών: *οι εργασίες της διασκέυως θα διακοπούν επί ~ (β) (ειδικότ.) η εργάσιμη εβδομάδα των πέντε ημερών (δηλ. εκτός Σαββάτου και Κυριακής): για τους υπαλλήλους τού δημοσίου τομέα ισχύει το - 3. **πενθήμερη** κ. (λαϊκ.) **πενταήμερη** (η) εκδρομή διάρκειας πέντε ημερών που πραγματοποιούν οι μαθητές της Γ Λυκείου προς το τέλος της σχολικής περιόδου. (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ). ΣΧΟΛΙΟ λ. πνεύμα. [ETYM₂ αρχ. < πενθ- (< πέντε) + -ήμερος < ημέρα].*

πενθημερής, -ής, -ές (πενθημερ-ούς | -εις (ουδ. -ή)) (λόγ.) 1. αυτός που αποτελείται από πέντε μέτρα, δηλ. δύομισι ολόκληρα μέτρα 2. ΜΕΤΡ. **πενθημερής τομή** η τομή του δακτυλικού εξαμέτρου και του ιαμβικού τριμέτρου, η οποία χωρίζει τον στίχο στο μέσο του τρίτου μετρικού ποδός. [ETYM₂ μτρν. < πενθ- (< πέντε) + ήμι- (βλ. λ.) + -μερής (< μέρος)].

πενθηφορά ρ. αμετβ. [1842] {πενθηφορείς...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.} (λόγ.) 1. (για γυναίκες) ντύνομαι στα μαύρα, για να πενήθω τον θάνατο αγαπημένου προσώπου ΣΥΝ. μαυροφορά 2. (για άνδρες) φορώ πένθος, δηλ. μαύρη γραβάτα και μαύρη τανιά στον βραχίονα (ή και στο κατέλο). [ETYM₂ < πένθος + φορώ (με συνδυκτικό φωνήεν -η-, πβ. *δαφνη-φορώ, λαμπάδη-φορώ, στεφανη-φορώ*)].

πένθος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με το πένθος ή φανεράνει πένθος: *~ ένδυμα | εμβτήριο | χρώμα | κρέπια | διακόσμηση | πέπλος* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί βαθιά λύπη, μελαγχολία: *~ δελνίο | φωνή | σισπή ΣΥΝ. μεταγολικός, θλιβερός, ζοφερός ΑΝΤ. χαρομόσμος, εορταστικός, πανηγυρικός* 3. (μτφ.) αυτός που μαρτυρεί βαθύ πόνο και θλίψη, *μελαγχολία: ~ ύφος | ατμόσφαιρα | έκφραση* ΣΥΝ. θλιμμένος ΑΝΤ. χαρομόσμος, ευροδύσμος. — πένθημα επίρρ.

πένθος (το) {πένθ-ους | -ών} 1. βαθιά θλίψη, μεγάλη ψυχική οδύνη λόγω δυστυχίας ή συμφοράς και κυρ. εξαιτίας του θανάτου συγγενικού, προσφιλιού προσώπου: *η οικογένεια μας ευχαριστεί όλους όσους συμμετείχαν στο ~ μας || βυθίζομαι | τυλίγομαι στο ~ || εκδήλωση | ημέρα πένθους || βαρύ | επίσημο | δημόσιο | πανελλήνιο ~ ΑΝΤ. χαρά, γιορτή- φρ. εθνικό πένθος* περίοδος συνήθ. μέρας, δύο ή τριών ημερών, που καθορίζεται επίσημα από την κυβέρνηση για όλη την επικράτεια λόγω τού θανάτου μεγάλης προσωπικότητας ή εξαιτίας θλιβερών συμβάντων πανεθνικής σημασίας: *οι σημαίες κυματίζουν μεσίσιες λόγω εθνικού πένθους* 2. (συνεκδ.) τα εξωτερικά σημεία που δηλώνουν θλίψη για τον θάνατο προσφιλιού προσώπου, δηλ. τα μαύρα ρούχα, η μαύρη γραβάτα, η μαύρη τανιά στον βραχίονα ή/και στο καπέλο, παλαιότ. τα μαύρα κρέπια στα παράθυρα κ.λπ.: *Γιατί φοράς ~; Ποιον έχασες*; 3. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο πενθεί κανείς τον θάνατο προσφιλιού προσώπου σύμφωνα με τα ήθη και τα έθιμα της κοινωνίας (λ.χ. φορώντας πένθημα ενδυμασία, απέχοντας από κοινωνικές εκδηλώσεις, γιορτές κ.λπ.): *τρίμηνο | εξάμηνο | ετήσιο ~ || εναρξη | λήξη πένθους || δεν θα γιορτάσει φέτος λόγω πένθους*.

[ETYM₂ αρχ. < θ. πενθ-, τού οποίου η συνεσταλμ. βαθμ. απαντά στο ρ. *πάσχω* (< *πάθ-σχω, πβ. μέλλ. *πέσομαι* < *πένθ-σομαι). Για ενδεχόμενες περαιτέρω συνδέσεις βλ. λ. πάσχω].

πενθό ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πενθεΐς... | πένθησα} ♦ 1. (μετβ.) βρίσκομαι σε κατάσταση πένθους, ασθάνομαι βαθιά θλίψη και οδύνη για τον θάνατο προσφιλιού προσώπου: *πενθήσαμε τους νεκρούς μας || συνεχίζει να πενθεί τον χαμό της μητέρας της* ♦ (αμετβ.) 2. (ειδικότ.) φέρω τα εξωτερικά σημάδια τού πένθους (λ.χ. μαύρα ρούχα, μαύρη γραβάτα, μαύρο περιβραχιόνιο κ.λπ.) σύμφωνα με το καθιερωμένο τυπικό: *θα πενήσει έναν χρόνο και μετά θα βγάλει τα μαύρα* ΣΥΝ. μαυροφορά, (λόγ.) πενηθοφορά ΑΝΤ. ασπροφορά, λευκοφορά 3. (κατ' επέκτ.) κατέχομαι από μεγάλη θλίψη, από βαθύ αίσθημα οδύνης: *όλη η ανθρωπότητα πενθεί για τη μεγάλη απόλεια ΣΥΝ. θλίβομαι, λυπούμαι, πονώ ΑΝΤ. χαίρομαι, γιορτάζω*.

πενιά (η) (λαϊκ.) 1. το χτύπημα της χορδής μουσικού οργάνου με πένα και ο ήχος που παράγεται: *επαίξε δυο-τρεις ~ στο μουζούκι || ρίγνυο μια ~ 2.* (συνεκδ.) η μουσική που ακούγεται στα κέντρα λαϊκής διασκέδασης, όπου κυριαρχεί το μουζούκι ως βασικό όργανο: *απόγε το βράδυ θα πάμε ν' ακούσουμε πενιές || παίξε μου μια γλυκιά ~. [ETYM₂ < πένα].*

πενία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η στέρηση των αναγκών, η ανεπάρκεια και των στοιχειωδέστερων πόρων για την εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης: η φτώχεια: *η οικογένεια του ζούσε σε κατάσταση πενίας || (μτφ.) πνευματική | μουσική | καλλιτεχνική | γλωσσική ~ ΣΥΝ. ένδεια, ανέχεια, απορία ΑΝΤ. πλούτος, ευπορία, ευμάρεια, ευημερία- φρ. (α) **πενία τέχνας καταργείται** οι στερήσεις και οι δυσκολίες αναγκάζουν τον άνθρωπο να γίνει εφευρετικός, να επνοεί πρωτότυπες λύσεις και έξυπνα τεχνάσματα (β) **πενίας ενεργήματα** η δικαστική απαλλαγή τού απόρου διαδίκου από την υποχρέωση προκαταβολής των δικαστικών εξόδων. ΣΧΟΛΙΟ λ. φτώχεια.*

[ETYM₂ αρχ. < πένομαι «μοχθό, κοπιάζω» και αργότερα «βρίσκομαι σε ένδεια, στερούμαι των αναγκών» (βλ. λ.)].

πενικιλίνη (η) {χωρ. πληθ.} φάρμ. αντιβιοτικό φάρμακο που απομονώθηκε από προϊόντα, τα οποία παράγουν διάφορα είδη μυκήτων, και χρησιμοποιείται ευρύτατα εναντίον της δράσης των παθογόνων μικροβίων και βακτηρίων, καθώς επίσης και ως αντισπαστικό (ανακαλύφθηκε το 1928 από τον Αγγλο βακτηριολόγο σερ Α. Φλέμινγκ).

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. penicillin < νεολατ. pénicillium «είδος μύκητα» < λατ. penicillum «γραφίδα, χροστήρας», υποκ. του penis «πέος - ουρά»].
πενιουάρ (το) {άκλ.} 1. ελαφρό και φαρδύ γυναικείο ένδυμα για το σπύτι σε ποικίλο μήκος ΣΥΝ. ρόμπα 2. μικρή μπέρτα από λεπτό ύφασμα, που ρίχνουν συνήθ. οι γυναίκες στους ώμους, όταν χρενίζονται στο κοιμητήριο.

[ETYM. < γαλλ. peignoir < peigner «χτενίζω» < μγν. λατ. pedinare < λατ. pecten, -inis «χτένα»]. πενιχρός, -ή, -ό (λόγ.) 1. φτωχικός: ~ γείμα | τροφή | εμφάνιση ΣΥΝ. ευτελής ΑΝΤ. πλούσιος, άφθονος, πολυτελής 2. (κατ' επέκτ.) πάρα πολύ λίγος ή υπερβολικά μικρός, αυτός που δεν επαρκεί (για κάτι): ~ αμοιβή | αποδοχές | εισόδημα | σύνταξη | μισθός | συγκομιδή | μέσα | πληροφορίες | προοπτικές | γνώσεις ΣΥΝ. ισχνός, γλισχρός ΑΝΤ. πολύς 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει μεγάλη αξία ή ουσιαστικό περιεχόμενο, ο ανώριος λόγος: ~ αποτελέσματα | επιχειρήματα ΣΥΝ. ασήμαντος, ανώριος ΑΝΤ. σπουδαίος, σημαντικός. — πενιχρά-ί, -ώς [αρχ.] επίρρ., πενιχρότητα (η) [μγν.].

[ETYM. αρχ. εκφραστ. επίθ. < ρ. πένωμαι (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -χρος (βλ. λ.), πβ. μει-χρός (στο οποίο μάλλον οφείλεται η αναλογική επέκτασή του -ι-), βέδν-χρός]. πέννα (η) → πέννα

πένωμα ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) στερούμαι τα αναγκαία μέσα για άνετη διαβίωση, ζω σε οικονομική ένδεια: άλλοι πένονται και άλλοι διαβιούν ποιητικός ΑΝΤ. ευημερώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, φτώχεια.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «μοχθό, κοπιάζω», αβεβ. ετύμου. Δεν είναι σαφώς διαπιστωμένο αν η αρχική σημ. του ρ. περιελάμβανε την ενασχόληση με συγκεκριμένες εργασίες, λ.χ. ύφανση, άπλωμα, πλέξιμο κ.τ.δ. (δεν υπάρχει καμία σχετική αναφορά στα Ομηρικά Έπη). Αν παρακαμφθεί αυτή η δυσκολία και θεωρησούμε ως αρχική τη γενική σημ. «απλώνω, τεντώνω», τότε το ρ. πβ. συνδέεται με λθ. rintī «στέκος», αρχ. σλαβ. retī «τεντώνω», αρμ. hannum | henum «υφαντικό», γερμ. sprinnen «γνέθω». Ήδη αρχ. αλλά μεθομιμική είναι η σημ. «οφείλω να εργαστώ σκληρά για τα προς το ζην», η οποία περιορίστηκε στη δήλωση της σημ. «βρίσκομαι σε ένδεια, στερούμαι των αναγκαίων». Ομόρρ. πέν-ης, πέν-ια, πένι-χρός, πόν-ος (βλ. λ.), πον-ώ κ.ά.]. πένσα (η) (πενσών) 1. μεταλλική λαβίδα, που αποτελείται από δύο σκέλη σταυρωτά και συνδεδεμένα μεταξύ τους με πίσω ή βίδα, με την οποία μπορεί κανείς να πιώσει, να τραβήξει, να κάμψει ή να κόψει αντικείμενο ΣΥΝ. τσιμπίδα, τανάλια · 2. είδος ραφής σε ορισμένα σημεία των ενδυμάτων, για να εφορμίζουν καλύτερα στο σώμα: χρειάζομαι ακόμη δύο ~ στη μέση, για να στενέψει λίγο το φόρεμα. [ETYM. < γαλλ. pince < παλ. γαλλ. pincier «σφίγγω, τσιμπώ, πιάνω» < δημωδ. λατ. *pinctiare, πβ. < *punctiare < λατ. punctio, -ōnis «νύγμα, τσίμπημα, κέντημα»]. πέντα- κ. πέντα-, πέντο- κ. πέντο, πέντ- κ. πέντ-, πένθ- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι. 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό πέντε (5): πέντα-σάλλαβος, πέντα-επής, πέντο-λίτρο, πέντακλιώνος, πέντο-χίλιορο, πέντ-άθλο, πένθ-ήμερο 2. είναι πέντε φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: πέντα-πλάσιος 3. έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: πέντα-κάθαρος, πέντα-νό-στιμος, πένταμόρφος (όμορφος).

[ETYM. 1. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. πέντε, ο τ. πέντε- (λ.χ. πέντε-μήνον, πέντε-δάκτυλος) είναι ο αρχαιότερος, ο τ. πέντα- (λ.χ. πέντα-στίχος, πέντα-φυλλόν) οφείλεται σε αναλογική επίρρ. των συνθ. δέκα-, τρία- κ.τ.δ., ενώ ο τ. πέντο- παρουσιάζει συνθετικό φωνήεν -ο- (λ.χ. πέντο-λίτρο, πέντο-χίλιορο) και είναι νεότερος. Και οι τρεις τ. εμφανίζονται (με έκθλιψη) ως πέντ-προ φωνήεντος (λ.χ. πέντ-άθλον). Στην ήδη μεσν. επιτακτική σημ. ορισμένων συνθέτων με α' μέρος πέντα- (λ.χ. πέντα-μόρφος, πέντα-νό-στιμος) ίσως επέδρασε παρετυμολογικά ο τ. πάντα-. Τέλος, ο τ. πένθ- χρησιμοποιείται πριν από δασυνόμενο φωνήεν (λ.χ. πένθ-ήμερος, πένθ-ημεμέρης)]. πένταβάθμιος, -η, -ο → πέντα-, -βαθμός πέντάγλωσσος, -η, -ο → πέντα-, -γλωσσός

πεντάγραμμο (το) (πενταγράμμου | -ων) ΜΟΥΣ. 1. σύστημα πέντε οριζόντιων παράλληλων γραμμών με ίση απόσταση μεταξύ τους, στις γραμμές και στα διαστήματα του οποίου γράφονται οι φθόγγοι της ευρωπαϊκής (δυτικής) μουσικής (ενώ χρησιμοποιούνται και βοηθητικές γραμμές, πάνω και κάτω, για τους οξύτερους και τους βαθύτερους φθόγγους) 2. (συνεκδ.) το τραγούδι ως τομέας επαγγελματικής ενασχόλησης: αστέρι τού ~ || κάνω καριέρα | βγαίνω στο ~. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. pentagramma < μγν. πένταγράμμος «πεντάγραφο (των Πυθαγορείων)»]. πένταγωνικός, -ή, -ό → πέντα-, -γωνικός πένταγώνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει πέντε γωνίες: ~ σχήμα | οικοδόμημα 2.

πεντάγωνο (το) (πενταγώνου | -ων) ΜΑΘ. επίπεδο γεωμετρικό σχήμα (πολύγωνο), που αποτελείται από πέντε γωνίες και πέντε πλευρές: κανονικό ~ (αυτό που έχει τις γωνίες και τις πλευρές ίσες μεταξύ τους) ΣΥΝ. πεντάπλευρο 3. Πεντάγωνο (το) (α) μεγάλο δημόσιο κτήριο πενταγωνικού σχήματος στην Ουάσιγκτον των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, στο οποίο στεγάζονται το αμερικανικό Υπουργείο Αμυνας και τα Γενικά Επιτελεία των Ενόπλων Δυνάμεων (Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας) (β) (κατ' επέκτ.) το κτηριακό συγκρότημα στο οποίο στεγάζονται το ελληνικό Υπουργείο Εθνικής Αμυνας, τα Γενικά Επιτελεία του Στρατού, του Ναυτικού και της Αεροπορίας και οι σχετικές υπηρεσίες εξυπηρέτησης του κοινού: ο πρωθυπουργός θα προεδρεύσει συσκέψεως στο ~ (γ) (συνεκδ.) τα πρόσω-

πα που διοικούν το Υπουργείο Εθνικής Αμυνας και τα Γενικά Επιτελεία, καθώς επίσης και το σύνολο των υπηρεσιών που αυτά περιλαμβάνουν: από το ~ δεν δόθηκε καμία πληροφορία σχετικά με τον τόπο διεξαγωγής της αεροναυτικής άσκησης.

[ETYM. < αρχ. πεντάγωνος < πεντα- + -γωνος < γωνία. Η σημ. 3 αποτελεί αντίδω. από αγγλ. Pentagon, εξαιτίας του σχήματος που έχει το κτηριακό συγκρότημα του Υπουργείου Αμυνας των Η.Π.Α.]

πεντάδα (η) 1. σύνολο πέντε προσώπων με την ίδια ιδιότητα ή πέντε ομοειδών πραγμάτων: έστειλε φρουρά μια - στρατιώτες || μια - αβρά | μήλα 2. (ειδικότ.) η σύνθεση ομάδας μάσκετ σε συγκεκριμένο αγώνα ή τμήμα αγώνα: η αρχική ~ της ομάδας || γνωστή ~ || με ποια ~ θα κατέβει στο ντέρμπι η ομάδα; (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ETYM. < αρχ. πεντάς, -άδος < πέντε].

Πενταδάκτυλος (ο) (-ου κ. -ύλου) οροσειρά της Κύπρου που διασχίζει το ΒΑ. τμήμα του νησιού (με πέντε κύριες κορυφές σε σχήμα «ανοικτής παλάμης») καταλαμβάνοντας ολόκληρη σχεδόν την επαρχία της Κερυνείας, αποτελεί σύμβολο αντιστάσεως και κατοχής από το 1974. Βλ. κ. λ. Αττίλας, Αποτρεξ, Κυπριακό, πράσινος, ψευδοκράτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. εισβολή.

πενταδάκτυλος, -η, -ο → πέντα-, -δάκτυλος

πεντάδιπλος, -η, -ο → πέντα-, -διπλός

πεντάδραγμα [αρχ.] κ. πέντοδραγμα (το) (πενταδράχμου | -ων) μεταλλικό νόμισμα (κέρμα) αξίας πέντε δραχμών, το τάλορο (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.).

πεντάδουλος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που περιλαμβάνει πέντε έμβρυα: ~ κύηση 2. (για πρόσ.) αυτός που γεννήθηκε μαζί με τέσσερα άλλα τέκνα στην ίδια γέννα από την ίδια μητέρα: ~ αδελφοί 3. πένταδουμα (τα) πέντε αδελφία που γεννήθηκαν στην ίδια γέννα: γέννησε ~. [ETYM. < πεντα (< πέντε) + -δουλος, που αποσπάστηκε από το αρχ. δι-δυ-μος, αναδιπλ. τ. του δύο + παραγ. επίθημα -μος].

πενταεδρικός, -ή, -ό → πέντα-, -εδρικός

πεντάεδρος, -η, -ο → πέντα-, -εδρος

πενταετής, -ής, -ές → πέντα-, -ετής

πενταετία (η) → πέντα-, -ετία

πενταήμερος, -η, -ο → πένθημέρος

πενταθέσιος, -α, -ο → πέντα-, -θέσιος πένταθλο (το) (πεντάθλου | χωρ. πληθ.) 1. σύνθετο άθλημα της κλασικής αρχαιότητας, το οποίο περιελάμβανε πέντε επιμέρους αγωνίσματα, τρία ελαφρά -άλμα, δρόμο και ακόντιο- και δύο βαρέα - δίσκο και πάλη 2. σύγχρονο σύνθετο άθλημα, που διεξάγεται κυρ. από γυναίκες και περιλαμβάνει πέντε ατομικά αγωνίσματα: δρόμο εκατό μέτρων μετ' εμπόδιων, σφαιροβολία, άλμα εις ύψος, άλμα εις μήκος και δρόμο οκτακοσίων μέτρων (πβ. λ. δέκαθλο). — πενταθλήτης (ο), πενταθλήτρια (η).

[ETYM. < αρχ. πένταθλον < πέντε(-) + άθλον | άθελον «πάθλο, αγώνισμα» (βλ. λ. άθλος)].

πενταθύρος, -η, -ο → πέντα-, -θύρος

πεντακάθαρος, -η, -ο 1. τελείως καθαρός, αυτός που δεν έχει την παραμικρή βρομιά: - ποικίμοσο | χέρια | ξενοδοχείο | θάλασσα | δρόμος ΣΥΝ. ολοκάθαρος, κατακάθαρος (μτφ.) 2. αυτός που δεν περιέχει αμφιμιμίες ή αοριστίες, εξαιρετικά σαφής: ~ σκέψη | κατάσταση ΣΥΝ. καθαρός, ξεκάθαρος, διαυγής ΑΝΤ. αόριστος, ασαφής 3. αδιαμφισβήτητος: πέτυχε μια ~ νίκη επί τού αντιπάλου. — πεντακάθαρα επίρρ.

πεντάκις επίρρ. → πέντα-, -άκις

πεντάκιλος, -η, -ο → πέντα-, -κίλος

πεντάκλιτος, -η, -ο → πέντα-, -κλίτος

πεντάκλιονος, -η, -ο → πέντα-, -κλιόνος

πεντακοσάρα (η) (χωρ. γεν. πληθ.) 1. μηχανή πεντακοσίων κυβικών εκατοστών 2. (παλαιότ.) δοχείο (συνήθ. νερού, κρασιού ή λαδιού) με χωρητικότητα πεντακόσια δράμια ΣΥΝ. πεντακοσάρι 3. (λαϊκ.) χρηματικό ποσό πεντακοσίων χιλιάδων δραχμών: βγάξει μια ~ τον μήνα (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ETYM. < πεντακόσια + παραγ. επίθημα -άρα].

πεντακοσάρι (το) {δύσchr. πεντακοσαρ-ιού | -ιών} 1. χαρτονόμισμα ή κέρμα αξίας πεντακοσίων δραχμών ΣΥΝ. πεντακοσάρικο 2. (παλαιότ.) δοχείο (συνήθ. νερού κρασιού ή λαδιού) με χωρητικότητα πεντακόσια δράμια ΣΥΝ. πεντακοσάρα 3. χρηματικό ποσό πεντακοσίων χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.). [ETYM.; < πεντακόσια + παραγ. επίθημα -άρι (< -άριο, βλ. λ.)].

πεντακοσαριά (η) (χωρ. πληθ.) πεντακόσια- στη φρ. καμιά πεντακοσαριά περίπου πεντακόσιοι, -ιες, -ια: θα 'ταν - διαδηλωτές (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.).

[ETYM. < πεντακόσια + παραγ. επίθημα -αριά].

πεντακοσάριο (το) χαρτονόμισμα ή κέρμα αξίας πεντακοσίων δραχμών.

Επίσης πεντακοσάρι (βλ. λ.). [ETYM. < πεντακόσια + παραγ. επίθημα -άριο].

πεντακόσια (το) (άκλ.) τετρακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 500 (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.).

πεντακόσιοι, -ιες, -ια (πεντακοσίον) 1. αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 500: - στρατιώτες | κιλά 2. ΣΤ. Βουλή των Πεντακοσίων κεντρικό πολιτειακό όργανο της αθηναϊκής δημοκρατίας με νομοπαρασκευαστικά καθήκοντα, στο οποίο συμμετείχαν πενήντα Βουλευτές από καθεμιά από τις δέκα φυλές των Αθηνών (βλ. λ. αριθμός, ΠΙΝ.).

[ETYM. αρχ. < πεντα- (< πέντε) + -κόσιοι < -κάτιοι (βλ. λ. έ-κατόν), με τροπή του -α- σε -ο- κατ' αναλογία προς άλλα αριθμητικά (πβ. τριακόσια, τριακοστός) και με συριστικοποίηση του -τ- προ τού -ι- (πβ. φύ-σις < φύ-τις)].

πεντακοσιοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 500ός στην αραβι-

κη αρίθμηση, Φ' ή φ' στην ελληνική και D στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό πεντακόσια (500) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). **ΠΕΝΤΑΚΟΣΙΟΜΕΔΙΜΟΣ** (ο) (αρχ.) (πεντακοσιομεδίων-ου | -ων, -ους) (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ. (στο τιμοκρατικό σύστημα της αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος της πρώτης κοινωνικής τάξης στην οποία ανήκαν όσοι είχαν εισόδημα άνω των πεντακοσίων μεδίωνων (βλ. κ. λ. *τριακοσιομέδωνος*, *διακοσιομέδωνος*, *θήτης*).

ΠΕΝΤΑΚΟΣΙΟΣΤΟΣ, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό 500 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

ΠΕΝΤΑΛ (το) (άκλ.) 1. εξάρτημα μηχανήματος ή οργάνου, που με το πάτημα του ποδιού θέτει σε κίνηση ή λειτουργία άλλον μηχανισμό: *Το ~ του γκαζιού (στο αυτοκίνητο) | τής ραπτομηχανής | του πιάνου ΣΥΝ.* πετάλι, πέδιλο, (λόγ.) ποδόπληκτρο 2. ΜΟΥΣ. (α) το πληκτρολόγιο του εκκλησιαστικού οργάνου, το οποίο παίζεται με τα πόδια (β) (συνεκδ.) ο ισοκράτης, το ισοκράτημα (λόγω του ότι στη μουσική για εκκλησιαστικό όργανο ο Ισοκράτης παίζεταν συνήθως από το πετάλι).

[ΕΓΥΜ; < γαλλ. pédale < ιταλ. pedale, από το ουδ. του λατ. επιθ. pedalis < pes, pedis «πόδι»].

ΠΕΝΤΑΛΕΠΤΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -λεπτός

ΠΕΝΤΑΛΙΤΡΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -λιτρος

ΠΕΝΤΑΛΦΡΑ (η) [μτγν.] γραφικό σχήμα που προκύπτει από τον συνδυασμό πέντε κεφαλαίων Α και χαρασσόταν από τους Πυθαγορείους με μία μονοκοντυλιά' αποτελέσε ανά περιόδους το σύμβολο της αιωνιότητας, της ένωσης του πνεύματος με την ύλη κ.ά., ενώ σήμερα είναι σύμβολο των ελευθεροτεκτόνων και γενικότερ. μυστικό ή αποκρυφιστικό σύμβολο.

ΠΕΝΤΑΜΕΛΗΣ, -ής, -ές → *πεντα-*, -μελής

ΠΕΝΤΑΜΕΡΗΣ, -ής, -ές [μτγν.] {πενταμερ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που αφορά σε πέντε μέρη, στον οποίο εμπλέκονται πέντε μέρη: ~ *συνομιλία | διάσκεψη | διαπραγμάτευση* 2. ΒΙΟΛ. (ως ουσ.) κάθε οργανισμός ή όργανο, όπως ο αστερίας, ορισμένα άνθη κλπ., όπου κάθε σύνολο αποτελείται από πέντε ή πολλαπλάσια του πέντε ομοειδή στοιχεία (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — *Πενταμερής* επιφρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

ΠΕΝΤΑΜΕΤΡΟΣ, -η, -ο [μτγν.] ΜΕΤΡ. 1. αυτός που αποτελείται από πέντε μετρικούς πόδες: ~ *στίχος* 2. **ΠΕΝΤΑΜΕΤΡΟ** (το) {πενταμέτρ-ου | -ων} ο πεντάμετρος στίχος.

ΠΕΝΤΑΜΗΝΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -μηνός

ΠΕΝΤΑΜΗΝΙΑ (η) → *πεντα-*, -μηνία

ΠΕΝΤΑΜΗΝΙΑΙΟΣ, -α, -ο → *πεντα-*, -μηνιαίος

ΠΕΝΤΑΜΟΡΦΟΣ, -η, -ο (λαϊκ.) πάρα πολύ όμορφος, αυτός που διαθέτει εξαιρετική ωραιότητα: ~ *κόρη || η ~ και το τέρας* (παράμυθι) ΣΥΝ. ωραιότατος, πανέμορφος. [ΕΓΥΜ; < *πεντα-* (< *πάντα-*, με παρετυμολ. προς το πέντε) + *όμορφος*].

ΠΕΝΤΑΝΙΟ (το) [1884] (πεντανί-ου | -ων) ΧΗΜ. άχρωμος, υγρός, σε κανονικές συνθήκες, υδρογονάνθρακας (C₅H₁₂) με ευχάριστη οσμή, πτητικός και ιδιαίτερα εύφλεκτος, που χρησιμοποιείται ως διαλύτης. [ΕΓΥΜ; Έλληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pentane, επειδή περιέχει πέντε άτομα άνθρακα].

ΠΕΝΤΑΝΟΣΤΙΜΟΣ, -η, -ο πάρα πολύ νόστιμος. [ΕΓΥΜ; < *πεντα-* (< *πάντα-*, με παρετυμολ. προς το πέντε) + *νόστιμος*].

ΠΕΝΤΑΞΕΝΟΣ, -η, -ο (λογότ.-εκφραστ.) αυτός που είναι εντελώς ξένος.

ΠΕΝΤΑΠΕΤΑΛΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -πέταλος

ΠΕΝΤΑΠΛΑΣΙΑΣΤΩ ρ. → *πεντα-*, -πλάσιάζω

ΠΕΝΤΑΠΛΑΣΙΟΣ, -α, -ο → *πεντα-*, -πλάσιος

ΠΕΝΤΑΠΛΕΥΡΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -πλευρός

ΠΕΝΤΑΠΛΩΣ, -ή, -ό → *πεντα-*, -πλώς

ΠΕΝΤΑΠΟΡΤΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -πορτος

ΠΕΝΤΑΠΡΑΚΤΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -πρακτος

ΠΕΝΤΑΠΤΩΤΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -πτωτος

ΠΕΝΤΑΠΥΛΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -πυλός

ΠΕΝΤΑΡΑ (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (παλαιότ.) νόμισμα πολύ μικρής αξίας, ίσο με το ένα εικοστό της δραχμής (πέντε λεπτά): *νικέλινη | χαλκίνη ~ ΣΥΝ.*

ΠΕΝΤΑΛΕΠΤΟ 2. (μτφ.) πολύ μικρό χρονικό ποσό: *τόσα χρόνια δουλειά και δεν έχει στην άκρη μία ~ για ώρα ανάγκης* (πβ. λ. *δεκάρα*) ΑΝΤ. περιουσία, πλούτος-ΦΡ. (α) *τής πεντάρας* παρά πολύ χαμηλής ποιότητας: *μυθιστόριμα | έργο ~ || «Η όπερα ~» (Die Dreigroschenoper, τίτλος θεατρικού έργου του Μπ. Μπρεχτ) ΣΥΝ. ευτελές ΑΝΤ. ουσιαστικό, αξίας (β) (αρνητ.) **ΠΕΝΤΑΡΑ ΤΣΑΚΙΣΤΗ** ευτελέστατο χρηματικό ποσό, τίποτα: *στη διαθήκη του δεν τον άφησε ~ ΣΥΝ. δεκάρα τσακιστή, φράγκο (γ) (μτφ.) δεν δίνω πεντάρα (τσακιστή)* αδιαφορία παντελώς: ~ *γι' αυτά που λέει ο κόσμος για μένα ΣΥΝ. (καθμη.)**

σκασιλα μου ΑΝΤ. νοιάζομαι (δ) *δεν αξίζει πεντάρα* δεν έχει καμιά απολύτως αξία: *το εμπόρευμα ~ || Γι' κάθεται και ασχολείται μ'αυτόν; ~! (ε) **ΜΙΑΣ ΠΕΝΤΑΡΑΣ** μικρής αξίας ή δυσκολίας: *δεν μπορεί να κάνει ~ δουλειά || «-νάτα»* (τίτλος θεατρικού έργου του Κ. Πρε-τεντέρη) 3. (συνεκδ.-λαϊκ.) σύνολο πέντε ομοίων πραγμάτων: η ομάδα έφραγε - (πέντε γκολ) || του *ρίζε - ο διοικητής* (πέντε ημέρες τιμωρία) 4. **ΠΕΝΤΑΡΕΣ** (οι) η ζαριά κατά την οποία και τα δύο ζάρια, όταν ακινητοποιηθούν, φέρουν στην πάνω επιφάνεια πέντε κουκκίδες (τον αριθμό πέντε): *κέρδισε την παρτίδα με τις ~ που έφερε στο τέλος* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — (υποκ.) **ΠΕΝΤΑΡΑΚΙ** (το) κ. πενταρούλα (η) (σημ. 1).*

ΣΧΟΛΙΟ λ. νόμισμα, φτάχια.

ΠΕΝΤΑΡΗΣ (ο) → *πεντα-*, -άρης

ΠΕΝΤΑΡΙ (το) (πενταρ-ιού | -ιών) 1. (α) ο αριθμός πέντε και το ψηφίο που τον συμβολίζει: *ένα ~ ήταν σημειωμένο από τον καθηγητή στο τέλος του γραπτού* (β) ο βαθμός 5, η βάση στη δεκάβαθμη κλίμακα βαθμολογίας: *πήρε ένα - στην τοπολογία και πέρασε το μάθημα* 2.

(συνεκδ.) το φύλλο της τράπουλας που έχει στις τέσσερις άκρες του τον αριθμό πέντε και στο μέσο του πέντε φορές το σύμβολο του χρόματος στο οποίο ανήκει το συγκεκριμένο χαρτί: ~ *καρό | κούπα | μασταούνι || είχα πάνω μου δύο ~ και δεν ήξερα πώς να τα ξεφορτωθώ* 3. (συνεκδ.) κατοικία ή επαγγελματική στέγη, που αποτελείται από πέντε δωμάτια: *ακριβό | σύγχρονο | επιπλωμένο | ανατολικό | υπό κατασκευή - 4.* (στο μπάζο) θέση καλοθσοφαιριστή (σέ-ντερ) και (συνεκδ.) ο ίδιος ο καλοθσοφαιριστής που παίζει στη θέση αυτή: η ομάδα, για να ισχυροποιηθεί, *χρειάζεται ένα καλό ~ 5.* σύνολο πέντε σαστών προβλέψεων σε τυχερό παιχνίδι, π.χ. στο ΛΟΤΤΟ. — (υποκ.) **ΠΕΝΤΑΡΑΚΙ** (το) (σημ. 1-3). [ΕΓΥΜ; < *πέντε* + *παράγ.* επίθημα -*αρί*].

ΠΕΝΤΑΡΙΚΟΣ, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλή οικονομική αξία: ~ *μαρα-φέτι ΣΥΝ.* φτηνός ΑΝΤ. πανάκριβος.

ΠΕΝΤΑΡΟΔΕΚΑΡΕΣ (οι) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το άθροισμα από νομίσματα αξίας πέντε και δέκα λεπτών της δραχμής: *μια γούφα πενταροδεκάρες* 2. (μτφ.) ευτελέστατο ποσό: *άλλαξε δουλειά, γιατί τον έδιναν ~ ΣΥΝ.* ψιχουλα.

ΠΕΝΤΑΡΦΑΝΟΣ, -η, -ο αυτός που έχει χάσει του γονεius του και δεν έχει κανέναν άλλον συγγενή ή προστάτη: *μεγάλωσε ~ μέσα στους δρόμους.*

[ΕΓΥΜ; Αβελ, ετύμου, ίσως < *πέντε*(-ε) *επιτατ.* + *ορφανός* ή *κατ' άλλη άποψη, < *παντ-όρφανος* (< *πάντα* + *ορφανός*), με παρετυμολ. επίδρ. του αριθμητ. *πέντε*].

ΠΕΝΤΑΡΧΙΑ (η) {πενταρχιών} 1. ο τρόπος διοίκησης κράτους ή οργανισμού, κατά τον οποίο η ανώτατη εξουσία μοιράζεται εξίσου ανάμεσα σε πέντε άτομα: η ~ *της ερσουλίας | των Μεγάλων Δυνάμεων* (η Ιερά Συμμαχία) 2. ΕΚΚΛΗΣ. **ΠΕΝΤΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ** ο εκκλησιαστικός θεσμός που προβάλλει την πρωτοκαθεδρία των πέντε Πατριάρχων (Ρώμης και Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων), στους οποίους εντασσόταν ο Πάπας της Ρώμης μέχρι το σχίσμα των Εκκλησιών Ανατολής και Δύσης (1054). [ΕΓΥΜ; αρχ. < *πέντε*(-ε) + *αρχία* < *αρχο*].

ΠΕΝΤΑΣ (η) → *πεντάδα*

ΠΕΝΤΑΣΙΜΟΣ, -η, -ο (στη μετρική) αυτός που αποτελείται από πέντε πρώτους χρόνους: *μέτρο ΣΥΝ. πεντάχρονος*. [ΕΓΥΜ; *πεντα-* (< *πέντε*) + *-σιμος* < *σμίμ*].

ΠΕΝΤΑΣΤΙΧΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -στιχός

ΠΕΝΤΑΣΤΥΛΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -στύλος

ΠΕΝΤΑΣΥΛΛΑΒΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -σύλλαβος

ΠΕΝΤΑΤΕΛΙΟΣ, -α, -ο → *πεντα-*, -τέλιος

ΠΕΝΤΑΤΕΛΙΟΣ, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που αποτελείται από πέντε τεύχη: ~ *τόμος* :

2. **ΠΕΝΤΑΤΕΥΧΟΣ** (η) {Πεντατεύχου} το σύνολο των πέντε πρώτων βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης (*Γένεσις, Έξοδος, Λευιτικόν, Αριθμοί, Δευτερονόμιον*), τα οποία θεωρούνται έργα του ίδιου του Μωυσή ΣΥΝ. (εβρ.) *Τορά* (η).

ΠΕΝΤΑΤΟΜΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -τόμος

ΠΕΝΤΑΤΟΝΙΚΑΣ, -η, -ό ΜΟΥΣ. αυτός που χρησιμοποιεί πέντε φθόγγους μέσα στο διάστημα της οκτάβας: ~ *κλίμακα | μοναχική* (σε χρήση δ. στη λαϊκή μουσική της Απω Ανατολής, π.χ. της Κίνας, αλλά και της Κ. Ευρώπης). [ΕΓΥΜ; Έλληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pentatonique].

ΠΕΝΤΑΦΥΛΛΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -φυλλός

ΠΕΝΤΑΦΩΝΙΑ (η) [1882] (πενταφωνιών) ΜΟΥΣ. η εκτέλεση και το ίδιο το μουσικό έργο που έχει γραφτεί σε πέντε διαφορετικές μελωδικές γραμμές (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — **ΠΕΝΤΑΦΩΝΟΣ**, -η, -ο, **ΠΕΝΤΑΦΩΝΙΚΟΣ**, -ή, -ό, **ΠΕΝΤΑΦΩΝΙΚΑ** επιφρ. [ΕΓΥΜ; Απόδ. του ιταλ. quintetto (βλ. κ. *κουιντέτο*)].

ΠΕΝΤΑΦΩΤΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -φωτός

ΠΕΝΤΑΧΟΡΔΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -χορδός

ΠΕΝΤΑΧΡΟΝΑ (τα) → *πεντα-*, -χρονα

ΠΕΝΤΑΧΡΟΝΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -χρόνος

ΠΕΝΤΑΧΡΩΜΙΑ (η) → *πεντα-*, -χρωμία

ΠΕΝΤΑΧΡΩΜΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -χρωμος

ΠΕΝΤΑΩΡΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -ωρος

ΠΕΝΤΑΩΡΟΦΟΣ, -η, -ο → *πεντα-*, -ώροφος

ΠΕΝΤΕ (το) (άκλ.) 1. τέσσερα συν ένα, ίσος με τον αριθμό των δαχτύλων ενός χεριού ή ενός ποδιού του ανθρώπου, ο αριθμός 5 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 5: ~ *στρατιώτες | μίλια | έπτερες | παιδιά | ώρες*-ΦΡ. (α) στους **ΠΕΝΤΕ ΔΡΟΜΟΥΣ** σε κατάσταση απόλυτης εγκατάλειψης: τον **ΠΕΤΑΞΑΝ** - (β) (παροιμ.) **ΚΑΛΙΛΙΟ ΠΕΝΤΕ ΚΑΙ ΣΤΟ ΧΕΡΙ** (*παρά δέκα και καρτερεί*) για περιπτώσεις που πρέπει να προτιμηθεί μικρότερο αλλά βέβαιο κέρδος, από μεγαλύτερο αλλά μελλοντικό και αβέβαιο (γ) (οικ.) **ΠΑΡΕ ΠΕΝΤΕ** (*να μη σ' τα χρωστάω*) | **ΝΑ ΣΟΥ ΠΕΝΤΕ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΠΕΝΤΕ!** για περιπτώσεις που κάποιος μουντζώνει κάποιον άλλον σε ένδειξη δυσφορίας ή αγανάκτησης.

[ΕΓΥΜ; < αρχ. *πέντε* | (αιολ.) *πέμπε* < Ι.Ε. *pek^he-, πβ. συν-σκρ. pana, αρμ. hing, λατ. quinque (> γαλλ. cinq, ισπ. cinco, ιταλ. cinque), γοθθ. fimf, γερμ. fünf, αγγλ. five κ.ά. Είναι πθθ. το αριθμητ. πέντε να συνδ. με λ. που σημαίνουν «γροθιά» (δηλ. τα πέντε δάχτυλα ενωμένα σφιχτά), πβ. αρχ. γερμ. fust, αρχ. σλαβ. pensti, για τα οποία βλ. λ. *πύξ, πνιμή*. Ομόορ. *πέμπε-τος* (βλ.λ.).

ΠΕΝΤΕΛΗ (η) όρος στα ΒΑ. του νομού Αττικής, διεθνώς γνωστό για τα χονδρέυκα μάρμαρα του (*πεντελικό μάρμαρο*), από τα οποία έχει κατασκευαστεί το συγκρότημα της Ακρόπολης. — **ΠΕΝΤΕΛΙΚΟΣ**, -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΓΥΜ- μτγν. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, που απαντά κυρ. ως *Πεντελικόν όρος*].

ΠΕΝΤΗΚΟΝΘΗΜΕΡΟΣ, -η, -ο (λόγ.) αυτός του οποίου η διάρκεια είναι

πενήντα ημέρες: ~ *ομηρεία* | *νηστεία* ΣΥΝ. (καθημ.) πενήνταήμερος. [ETYM. *μτγν.* < *πεντήκοντα(α)- + -ήμερος < ημέρα*].

πεντήκοντα (το) → πενήντα

πεντήκοντα- κ. πενήκοντα- κ. πενήκοντ- [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό πενήντα (50): *πεντήκοντα-έτης, πενήκοντ-άκις* **2.** είναι πενήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *πεντή-κοντα-πλάσιος*.

πεντήκοντάδα (η) η πενήντάδα (βλ.λ.). [ETYM. < αρχ. πενήκοντάς, -άδος < *πεντήκοντα* (βλ. κ. *πενήντα*)].

πεντήκοντάδραγμα (το) [αρχ.] (λόγ.) το πενήνταίκο.

πεντήκονταετηρίδα (η) → πενήνταίκο, -ετηρίδα

πεντήκονταετής, -ής, -ές · πενήκοντα-, -ετής

πεντήκονταετία (η) → πενήνταίκο, -ετία

πεντήκοντάκις επίρρ. → πενήνταίκο, -άκις

πεντήκοντούτης (ο) {πεντήκοντούτάν}, πενήκοντούτης (η) {πεντήκοντούτ-ίδος | -ίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας πενήντα ετών ΣΥΝ. *πεντήκονταετής, πενήνταίκορος*.

[ETYM. αρχ. < **πεντήκοντο-έτης* (με συναίρεση) < *πεντήκοντα* + *-ετής* < έτος].

πεντήκοστίριον (το) {πεντήκοστίρι-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή μνησολογία) λειτουργικό βιβλίο που περιλαμβάνει τα μνησολόγια της Πεντηκοστής (Κυριακής του Πάσχα μέχρι την Κυριακή των Αγίων Πάντων). [ETYM. < μεσν. *πεντήκοστίριον* < *μτγν. Πεντήκοστή* (βλ.λ.)].

Πεντηκοστή (η) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. (α) η χριστιανική εορτή η οποία εορτάζεται πενήντα ημέρες μετά το Πάσχα σε ανάμνηση της επιφοίτησης του Αγίου Πνεύματος σε 120 μαθητές του Ιησού και τιμάται ως γενέθλια ημέρα της Εκκλησίας (β) το εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά την έλευση του Αγίου Πνεύματος με μορφή φλογών στις κεφαλές των Αποστόλων.

πεντηκοστημόριο (το) {πεντηκοστημορί-ου | -ων} η ποσότητα που αντιστοιχεί στο ένα πενήκοντο από ένα σύνολο: *και το ~ αυτής της ουσίας μπορεί να τινάξει στον αέρα ένα σπίτι*. [ETYM. < *πεντηκοστός* + *μόριο*].

πεντηκοστιανός (ο), πενήκοντιανός (η) ΘΡΗΣΚ. ο οπαδός της Εκκλησίας της Πεντηκοστής, προτεσταντικής αίρεσης που εμφανίστηκε στις αρχές του 20ού αι. στις Η.Π.Α. και πήρε το όνομα της από την εορτή της Πεντηκοστής (βλ.λ.): οι πιστοί της βαπτίζονται στο Άγιο Πνεύμα και με αυτό τον τρόπο αποκτούν το χάρισμα της γλωσσολαλίας (βλ.λ.), της προφητείας κ.λπ., διδάσκουν ότι ο Χριστός θα έλθει στη Γη για χιλιόχρονη βασιλεία, ότι η τιμή των ιερών εικόνων αποτελεί ειδωλολατρία κ.ά.

πεντηκοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 50ός στην αραβική αρίθμηση, Ν' ή ν' στην ελληνική και Λ στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό πενήντα (50): ο ~ *ακροατής που θα μας τηλεφωνήσει κερδίζει μία ηλεκτρική συσκευή* || ~ *επέτειος* **2. Πεντηκοστή** (η) βλ.λ. (βλ. κ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ.*).

πεντικιούρ (το) {άκλ.} η αισθητική περιποίηση των ποδιών (ιδ. των δαχτύλων, νυχιών), η οποία γίνεται συνήθ. από επαγγελματίες σε ειδικούς χώρους (λ.χ. σπουδίο αισθητικής, κομμωτήρια). — *πεντικι-ουρίστας* (ο), *πεντικιουρίστα* (η).

[ETYM. < γαλλ. *pedicure* < *pédi-* (< λατ. *pes, pedis* «πόδι») + *cure* «φροντίδα» (< λατ. *cura*)].

πεντο→ πεντα-

πεντόβολα (τα) → πεντόβολα

πεντοβόλο ρ. αμετβ. {πεντοβόλος... | πεντοβόλησα} (λογοτ.) αναδίδω πολύ ευχάριστη μυρωδιά: *πεντοβόλησαν οι κήποι με την άνοιξη* ΣΥΝ. *ευωδιάζω, μισχοβολώ*. — *πεντοβόλημα* (το). [ETYM. < πεντο- επιπτα. (βλ. λ. *πεντα-*) + *-βολώ* < *βάλλω*].

πεντόβολα (τα) (σχολ. ορθ. *πεντόβολα*) **1.** παιδικό παιχνίδι κατά το οποίο οι παίκτες έχουν πέντε βόλους ή λιθαράκια ο καθένας, τα πετούν με συγκεκριμένους συνδυασμούς στον αέρα και προσπαθούν να τα ξαναπιάσουν με το ίδιο χέρι **2.** (συνεκδ.) οι βόλοι ή τα λιθαράκια με τα οποία παίζεται το παραπάνω παιχνίδι. [ETYM. < πεντο- (< *πέντε*) + *-βόλα* < *βόλος*].

πεντόδραγμα (το) → πεντάδραγμα

πεντόζαλης (ο) {χωρ. πληθ.} παραδοσιακός κρητικός χορός κατά τον οποίο οι χορευτές σχηματίζουν κύκλο: *γρήγορος* | *εντυπωσιακός* | *γνήσιος* ~. [ETYM. < πεντο- (< *πέντε*) + *-ζάλης* < *ζάλο* «βήμα», πθ. < αρχ. *σάλος* (βλ. λ. *σάλειω*)]. *πεντόλιτρο* (το) [1896] το χαρτονόμισμα που αντιστοιχεί σε αξία πέντε λιρών: *σχισμένο* | *φρεσκοτυπωμένο* ~. *πεντόλο* (το) {άκλ.} το όργανο που αποτελείται από ένα σφαιρίδιο κρεμασμένο με νήμα από σταθερό, οριζόντιο στρίγμα, το οποίο έχει την ιδιότητα να ταλαντεύεται γύρω από το κέντρο βάρους του συστήματος χωρίς να ακινητοποιείται ΣΥΝ. *εκκρεμές*. [ETYM. < ιταλ. *pendolo* «εκκρεμές» < λατ. *pendulus* «κρεμαστός, αιωρούμενος» < *p.* *pendo* «κρέμωμαι, αιωρούμαι»]. *πεντόφραγκο* (το) [1890] **1.** το νόμισμα που αντιστοιχεί σε αξία πέντε φράγκων (λ.χ. Γαλλίας): *φρεσκοτυπωμένο* | *νικέλινο* ~ **2.** (παλαιό-ότ.) το νόμισμα που αντιστοιχεί σε αξία πέντε δραχμών ΣΥΝ. *πεντάδραγμα, τάλιρο*. *πεντοχιλιάρο* (το) χαρτονόμισμα αξίας πέντε χιλιάδων δραχμών. *πεντολειξία* (η) {πεντολειξιών} η χρησιμοποίηση του στόματος και της γλωσσάς για την ερωτική διέγερση και ικανοποίηση του πέους ΣΥΝ. (!-λαϊκ.) *τσιμπούκι, πίπα*.

[ETYM. < πέος + *-λειξία* < αρχ. *λειξω* «γλείφω» (βλ. λ. *γλείφω*), πβ. κ. *αυδοιο-λειξία*].

πέος (το) {πέ-ους | -η, -ων} το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. *ανδρικό μόριο, (!-λαϊκ.) πούτσος, (!) καυλί, (!) ψωλή*.

[ETYM. αρχ. < I.E. **pesos* «πέος», πβ. *σανσκρ. pasas-*, λατ. *penis* (< **pes-nis*) κ.ά. (λ.-ταμπου που, παρότι αρχαιότερη, συνήθως αποφεύγεται από τους συγγραφείς). Βλ. κ. *πόσθη*].

πενταίδειμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει διαμορφωθεί πνευματικά μέσα από τη διαδικασία της παιδείας: η *προσπάθεια των ~ να μορφώσουν το γένος* ΣΥΝ. *μορφωμένος* (καθημ.) *γραμματισζόμενος* ΑΝΤ. *απαιδευτός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. *Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. παιδεύω*].

πενταίωμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι παλιός, που έχει πια παλιώσει. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. *Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. παλαιός (-όω)*].

πενταίωμη (η) ο καθιερωμένος και δοκιμασμένος τρόπος αντιμετώπισης ενός θέματος, αυτός που ακολουθείται από όλους: *ακολουθεί την ~ και δεν τον αρέσουν οι πρωτοτυπίες και το ρίσκο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. *Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. πατώ*].

πενταίωμος, -η, -ο (λόγ.) έμπειρος (βλ.λ.). [ETYM. *Μτχ. παρακ. του αρχ. παρωίμαι* «προσπαθώ, επιχειρώ» (ήδη αρχ. η σημ. «γνωρίζω εκ πείρας, κατέχω σαφή γνώση ενός πράγματος») < *πείρα*].

πενταίωμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει πειστεί για κάτι: *είμαι -για την αβωότητα του*. [ETYM. *Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. πείθω*].

Π.Ε.Π.Ε.Ν. (η) ΝΑΥΤ. Πανελλήνια Ένωση Πλοιάρχων Εμπορικού Ναυτικού.

πεπερασμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει συγκεκριμένα όρια, που καθορίζεται μέσα σε πλαίσιο: ~ *διάστημα* | *χώρος* | *δυνατότητες* ΑΝΤ. *άπειρος*. [ETYM. *Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. περαίνω*, ως μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *fini*].

πεπερόνι (το) (άκλ.) η κόκκινη γλυκιά πιπεριά: *πίσσα με ~*. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. *peperoni* (πληθ.) < *pepe* < λατ. *pipere* < αρχ. *πέ-περι* (βλ. λ. *πιπέρι*)].

πεπειρωμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση υψηλής πίεσης: ~ *αέρας* **2.** αυτός που έχει υποστεί υψηλή πίεση: ~ *χαρτόνι*. [ETYM. *Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. πιέζω*].

πεπλατισμένος, -η, -ο (λόγ.) (σχήμα ή σώμα) που είναι λιγότερο κυρτό από το συνηθισμένο και πλησιάζει προς το επίπεδο: *ψάρι με -σώμα*. [ETYM. *Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. πλατύνω*].

πέπλο (το) **1.** κομμάτι υφάσματος από λεπτό νήμα και με αραή ύφανση, το οποίο χρησιμεύει για να καλύπτουν οι γυναίκες το πρόσωπο και το κεφάλι τους: *νυρικό* | *αραχνοβύφαντο* | *λεπτοδουλεμένο* | *μεταξοτό* | *ολόλευκο* | *τούλινο* | *έπισμα* | *πένθμο* ~ ΣΥΝ. *καλύπτρα, βέλο 2.* (μτρ.) οτιδήποτε μας εμποδίζει να βλέπουμε καθαρά, να έχουμε καλή θέα ή αντίληψη των πραγμάτων: το ~ *της νύχτας* | *τού σκοταδιού* || *το μαύρο* ~ || *βαρύ* ~ *μωστηρίου σκεπάζει την υπόθεση* ΣΥΝ. *κάλυμμα*. [ETYM. < *μτγν. πέπλον* < αρχ. *πέπιος*, με αλλαγή γένους].

πέπλος (ο) αρχαίο γυναικείο ένδυμα με πτυχώσεις, που ήταν κατασκευασμένο από πολυτελές υφασμα χωρίς μανίκια και στερεωνόταν είτε από τους ώμους είτε από τον έναν ώμο και τη ζώνη: *δορικός* | *βαρύντος* | *κεντημένος* ~ || ο ~ *της Αθηνάς* (το λεπτό και με αραή ύφανση κομμάτι υφάσματος, που περιέφεραν κατά την πομπή των Παναθηναίων, για να καλύθουν τελικά με αυτό το ύαγμα της Αθηνάς).

[ETYM. αρχ., *αναδίπλ. τ. του θ. -πλ-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. **pel-** «δι-πλώνω - πτυχή», που συνδ. με λατ. *sim-pl-us* «απλός», *du-pl-us* «διπλός» και απαντά επίσης στα επίθ. *ά-πλ-όςος, δι-πλ-όςος, πθ.* και στο ρ. *πέλω* (βλ.λ.). Η λ. παρουσιάζει παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό με το ουσ. *κλ-κλ-ος*].

πεποιμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** κατασκευασμένος, μη αυθεντικός ή προσποιητός **2.** (για λέξη) που μιμείται κάποιο ήχο. [ETYM. *Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. ποιώ*].

πεποίθηση (η) *η-ης κ. -ήσεως* | *-ήσεις, -ήσεων* **1.** (α) η απόλυτη βεβαιότητα ότι αυτό που πιστεύει ή ισχυρίζεται κανείς ισχύει πραγματικά: *έχω ασφαλή ~ ότι θα τα καταφέρω* || *ακλόνητη* | *απράνταχη* | *βαθιά ριζωμένη* | *σταθερή* - ΑΝΤ. *αβεβαιότητα, αμφιβολία* (β) η αίσθηση σταθερότητας και σιγουριάς που αποπνέει αυτός που είναι βέβαιος για ότι πιστεύει ή ισχυρίζεται: η φωνή *του ήταν γεμάτη ~* || *μιλά με απόλυτη ~* ΣΥΝ. *αυτοπεποίθηση, σιγουριά* ΑΝΤ. *αστάθεια, αβεβαιότητα* - ΦΡ. *με την πεποίθηση ότι με τη βεβαιότητα ότι: ~ θα αποτελέσει μια χρήσιμη επένδυση, προχωρήσαμε στην αγορά των υπερσύγχρονων αυτόν μηχανημάτων* || *μιλώ με την ~ ότι εκφράζω τη γνώμη όλων* **2. πεποιθήσεις** (οι) το σύνολο των αρχών στις οποίες καθένας πιστεύει με σταθερότητα: *δεν μπορώ να πράξω κάτι αντίθετο στις ~ μου* || *καταδικάστηκε όχι για κάτι που έκανε, αλλά για τις πολιτικές* | *θρησκευτικές του* ~ ΣΥΝ. *φρονήματα, απόψεις* - ΦΡ. (λόγ.) (α) *είμαι της πεποιθήσεως έχω την άποψη: ~ ότι δεν ενεργώ με σωστά* ΣΥΝ. *πιστεύω, θεωρώ* (β) *εκ πεποιθήσεως* *συνειδητά, λόγω αρχών: είναι ~ εργένης* ΑΝΤ. *εκ των πραγμάτων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη*. [ETYM. < *μτγν. πεποιθήσις* < αρχ. *πέ-ποιθ-α*, παρακ. του ρ. *πείθω*, ο οποίος εμφανίζει την ετεροίωμ. βαθμ. του θ.]. **πεπόνι** (το) {πεπον-ιού | -ιών} κάλοκαιρινός καρπός με κτρινωπό ή κτρινο χρώμα, στρογγυλό ή ελλειψοειδές σχήμα, σκληρή φλούδα και χυμόδη, νόστιμη και αρωματική σάρκα: *γνωμένο* | *μυρωδάτο* | *σάπιο* ~ || *-με προσούτο για ορεκτικό* - ΦΡ. (ειρων.) *βαρύ πεπόνι* για πρόσω-

πο που προσποιείται ότι δεν αγαπά τις συναναστροφές και δύσκολα μιλά σε άλλον, γενικότ. κλειστός και απλησίαστος. *Ασ' τον αυτόν! Είναι ~ και δεν μας καταδέχεται* ΣΥΝ. μιστριμένος, απρόσιτος, (λαϊκ.) πολλά βαρύς. — (υποκ.) πεπονάκι (το). [ΕΤΥΜ. < μγν. *πεπόνιον*, υποκ. του αρχ. *πέπων*, αρχική σημ. «ώριμος (για φρούτα)», < I.E. *pek^w- «μαγειρεύω, ωριμάζω», πβ. σανσκρ. rak-vā- «ώριμος», αρχ. περσ. rox «μαγειρευμένος, ώριμος». Ομόρρ. *πέσσω* «μαγειρεύω, χωνεύω» (< *pek^w-jō), για το οποίο βλ. λ. *πέψη*].

πεπονιά (η) [μεσν.] φυτό των θερμών κλιμάτων, καρπός του οποίου είναι το πεπόνι (βλ.λ.).

πεπονοειδής, -ής, -ες {πεπονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το ελλειπτικό σχήμα του πεπονιού: *το ράγκιμα παίζεται με μία ~ μπάλα* ΣΥΝ. ελλειψοειδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

πεπονόσπορος (ο) ο σπόρος της πεπονιάς: *σπασιμένος | φρέσκος ~*.

πεπονόφλοδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το εξωτερικό περιβλήμα του πεπονιού-ΦΡ. (μτφ. καθημ.) *πατάω την πεπονόφλοδα* (i) πέφτω σε παγίδα, δεν ανταλλάβονται ότι κάποιου «μου την έχουν στήσει»: *την πάτησε την πεπονόφλοδα που τον πέταξαν και άρχισε να τους λέει τα πάντα για το ταμείο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *πατάω* τη μπανανόφλοδα, την πατάω, την παθαίνω, τσιμπώ το δόλωμα (ii) ερωτεύομαι σφοδρά.

πεπραγμένα (τα) 1. ό,τι έχει πράξει ή αποφασίσει ένα συμβούλιο, μια επιτροπή ή ένα συνέδριο: *κυκλοφόρησαν τα ~ του συνεδρίου για τη γλώσσα* || *έκθεση πεπραγμένων* 2. (συνεκδ.) το βιβλίο στο οποίο περιλαμβάνονται όσα έχει πράξει ή αποφασίσει ένα συμβούλιο, μια επιτροπή ή ένα συνέδριο. [ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *πράττω*, απόδ. του νεολατ. acta].

πεπραμένο (το) 1. αυτό που έχει ήδη αποφασιστεί να γίνει, που έχει προκαθοριστεί από ανώτερη δύναμη (τη μοίρα): *είναι το ~ αυτού του λαού* || *έκθεση πεπραγμένων* ΣΥΝ. γραφτό, γραμμένο, μοίρα, μοιραίο, ριζικό ΦΡ. *το πεπραμένον φυνείν αδύνατον* (το πεπραμένον φυνείν αδύνατον) δεν μπορεί κανείς να ξεφύγει από τη μοίρα του 2. (συνεκδ.) η ίδια η μοίρα, η δύναμη που υποτίθεται ότι προκαθορίζει τις τύχες των ανθρώπων: *υπάρχει ή όχι ~*; || *η δύναμη του ~* 3. *πεπραμένα* (τα) ο προορισμός (που ιστορικά έχει ένα έθνος, μια φυλή κλπ.): *τα ~ της φυλής μας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.

[ΕΤΥΜ Μτχ. του αρχ. απρός. παρακ. *πέπρωται* «έχει καθοριστεί από τη μοίρα, είναι προδιαγεγραμμένο», του αμάρτυρου ενεστ. *πόρω «παρέχω, προσφέρω» (μαρτυρείται μόνον ο αόρ. β' *πορ-εἶν*), που ανάγεται στην ετεροψωμ. βαθμ. του θ. *per-, όπως απαντά στις λ. *πέρω* «διαπερνά, διασχίζω» (βλ. λ. *περ-ώνη*), *πόρ-ος* (βλ.λ.), *πέρ-νη-μι* (βλ. λ. *πόρνη*), και συνδ. με σανσκρ. pūrhihi «δώρο», λατ. portio «φέρω, κομίζω»].

πέπρωται ρ. αμετβ. απρός. {παρτ. επέπρωτο} (αρχαιοπρ.) έχει καθοριστεί από τη μοίρα, πρόκειται να συμβεί (χωρίς τίποτα να μπορεί να το σταματήσει): *επέπρωτο να το ζήσουμε και αυτό* ΣΥΝ. είναι γραμμένο. [ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ. *πεπραμένο*].

πεπτιδίον (το) {πεπτιδι-ού | -ον} ΧΗΜ.-ΒΙΟΛ. κάθε βιολογικής σημασίας χημική ένωση που περιέχει μικρό αριθμό αμινοξέων, και συνήθ. παίζει ρόλο ορμόνης, αλλά μπορεί να επιτελεί και άλλους βιοχημικούς ρόλους.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. peptide < rept- (βλ. λ. *πεπόνι*) + παραγ. επίθημα -ide].

πεπτικός, -ής, -ό αυτός που σχετίζεται με την πέψη ή συντελεί σε αυτή: *~ αδένες* | *νευρικό πλέγμα* | *σύστημα* | *σολήνας* | *όργανα* | *διαταραχή* | *νόσος*. — πεπτικότητα (η) [1887].

[ΕΤΥΜ αρχ. < *πεπ-τός* (ρηματικό επίθ.) < *πέσσω* «μαγειρεύω - χωνεύω» (βλ. λ. *πέψη*)].

πεπτόνι (η) [1893] {πεπτονόν} (στη βιοχημεία) το μείγμα των αμινοξέων και πολυπεπτιδίων, όπως προκύπτει από τη δράση ενζύμων σε πρωτεΐνες: *παράγεται στο λεπτό έντερο κατά τη διάρκεια της πέψης*. [ΕΤΥΜ: Αντιδάν., < γερμ. Pepton < αρχ. *πεπτόν*, ουδ. του ρηματ. επιθ. *πε-πτός* < *πέσσω* «μαγειρεύω, χωνεύω» (βλ. λ. *πέψη*)].

περ. συντομ. περιοδικό.

πέρα επίρρ. 1. (τοπ.) (α) από ένα σημείο και μετά: *~ από τη γέφυρα δεν υπήρχε άλλο κτίσμα* ΑΝΤ. πριν (β) απέναντι: *μένει ~ από εδώ* || η ~ *γειτονιά* (γ) μακριά: *κοιτάζε αόριστα ~* || *~ από θάλασσες και στεριές*-ΦΡ. (α) *πέρα-δόθε* από τη μία ως την άλλη πλευρά: *βάδιζε όλη την ώρα νευρικά ~ ΣΥΝ. πάνω-κάτω* (β) *πέρα για* | *ως πέρα* σε απόλυτο βαθμό: *τα έχει χαμένα ~!* || *είναι πέρα ως πέρα αληθινά όσα σου λέω* ΣΥΝ. εντελώς ΑΝΤ. καθόλου (γ) *τα βγάξω πέρα* αντεπεξέρχομαι σε δύσκολες καταστάσεις και ιδ. ως προς τα οικονομικά: *με έναν μισθό δύσκολα τα βγάξει πέρα μια οικογένεια* ΣΥΝ. τα καταφέρνω, τα βολεύω (δ) *πέρα βρέχει* βλ. λ. βρέχει (ε) *κάνω πέρα* (i) παραμερίζω, *κάνω στην άκρη* (ii) (μτφ.) μένω σε απόσταση, δεν αναμενύομαι: *εμένα δεν σου πέφτει λόγος, κάνε πέρα* (στ) *κάνω* (κάποιον | *κάτι*) *πέρα* (i) βάζω (κάποιον/κάτι) στην άκρη (ii) διώχνω ή απομακρύνω (κάποιον/κάτι) από κοντά μου: *μόλις έμαθε για τη διαγωγή του, τον έκανε πέρα* (ζ) (μτφ.) *εδώ πέρα* σε αυτή την περίπτωση, σε αυτό το σημείο της συζήτησης ή στον χώρο και χρόνο που συζητούμε: *τι είναι αυτά που μου λες ~!* (η) (λαϊκ.-οικ.) *ά(ι) 'σα πέρα!* φύγε, απομακρύνσου· *συχνά ως απόρριψη των λεγόμενων ή της συμπεριφοράς κάποιου ΣΥΝ. άντ' από δω, άντε χάσου* 2. (+ άρθρο ως προσδιορισμός) αυτό που βρίσκεται μακριά από εδώ: *πήγε στους ~ κάμπος* || η ~ *χώρα* 3. (χρον.) (α) (+από) από ένα χρονικό σημείο και μετά: *~ από τις πέντε θα με βρίσκεις πάντα στο σπίτι* ΣΥΝ. μετά ΑΝΤ. πριν (β) (από + χρόν. πρόθετ. + και *πέρα*): *από το 1997 και πέρα δεν θα ισχύουν οι φοροαπαλλαγές* 4. από ένα ποσό και πάνω: *δεν μπορώ να διαθέσω ~ από δέκα χιλιάδες* ΣΥΝ. περισσότερο, πάνω ΑΝΤ. λιγότερο, κάτω 5. (ως επιτακτικό άλλων επιρρ., για να τονιστεί η απόσταση): *βλέπεις ίσα ~*

εκείνο τον φάρο; || *έλα εδώ ~ να μας πεις τα νέα σου* || *τι δουλειά είχες εσύ εκεί ~*; 6. (α) (+γεν.) | -από) εκτός από: *~ τούτου, πρέπει να δούμε τις άλλες πτυχές του προβλήματος* || *~ από αυτό, τι άλλο προτείνεις*; || *~ από αυτό δεν μπορώ να κάνω τίποτα* (β) (+από) έξω από, εκτός των ορίων: *αυτό που συνέβη είναι ~ από τη σφαίρα της φαντασίας!* || *μην ζητάς πράγματα ~ από τις δυνατότητες μου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εντελώς, επιτακτικό.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *πέρα* | *πέραν*. ο τ. *πέρα* αποτελεί πθ. την οργανική πτώση ενός ουσ. *πέρα*, του οποίου ο τ. *πέραν* είναι η αιτιατική (πβ. Αι-σχόλ. *Αγαμέμν.* 190: *Χαλκίδος πέραν έχων* «καταλαμβάνοντας την πλευρά απέναντι από τη Χαλκίδα»). Οι τ. *ανάγονται* σε I.E. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως, πβ. σανσκρ. para «απέναντι, από την άλλη πλευρά» κ.ά. Ομόρρ. *παρ-ά*, *περ-ί*, *πέρα-ς*, *πόρ-ος*, *πρ-ό*, *πρ-ίν*, *πρ-ός*, *πρ-πη* κ.ά.].

πέρα - **πέραν**. Στην Αρχαία οι δύο λέξεις διέφεραν: το *πέρα* σήμαινε «από ένα σημείο και μετά», ενώ το *πέραν* σήμαινε «στην απέναντι πλευρά». Ήδη στην Αρχ. Ελληνική το *πέραν* χρησιμοποιήθηκε και με τη σημασία του *πέρα* (= *πέρα* από...). Στη Νέα Ελληνική το *πέραν* χρησιμοποιείται συχνά αντί του *πέρα*, θεωρούμενο δηλ. ως άλλος τύπος του *πέρα*, σαν το -ν του *πέραν* να ήταν ευ-φωνικό (πβ. *δεν - δε*, *μην - μη* κ.τ.ό.).

περα!τέρω επίρρ. (λόγ.) 1. από ένα σημείο και μετά: *δεν θα ήθελα να προχωρήσω ~, για να μη θίξω κανέναν* || η ~ *παραμονή* *σας* *εδώ* *θα προκαλούσε προβλήματα* ΣΥΝ. πιο *πέρα* 2. **περα!τέρω** (τα) αυτά που αποτελούν αναγκαία, μεταγενέστερα στάδια μιας διαδικασίας: *αύριο θα δείτε τον δικηγόρο για τα ~* ΦΡ. μη **περα!τέρω** (το) το σημείο *πέρα* από το οποίο δεν μπορεί να συνεχιστεί μια κατάσταση: *όταν τα πράγματα έφθασαν πλέον στο ~, αποφάσισαν να χωριστούν* ΣΥΝ. το αποχώρητο, μη παρέκει.

[ΕΤΥΜ αρχ. επίρρ., συγκρ. βαθμός του επιθ. *περαίος* «αυτός που βρίσκεται στην απέναντι πλευρά» < *πέρα* + *-ιος*].

περαϊώσις ρ. μετβ. (περαϊώ-σα, -θηκα, -μένος) (αρχαιοπρ.) ολοκληρώνω ένα έργο: *~ έναν ναό* | *ένα κτήριο* ΣΥΝ. τελειώνω, αποπερατώνω ΑΝΤ. αρχίζω. — περαϊώση (η) [μγν.].

[ΕΤΥΜ < αρχ. *περαϊώ* (-όω), αρχική σημ. «μεταφέρω απέναντι» < *πε-ραϊός* «αυτός που βρίσκεται στην απέναντι πλευρά» < *πέρα* + *-ιος*. Η σημ. «ολοκληρώνω τη μεταφορά, τη συναλλαγή» είναι μγν.].

περάμα (το) {περάμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το πέραςμα, η διάβαση και το σημείο από το οποίο αυτή γίνεται 2. είδος βάρκας ή σχεδία που χρησιμοποιείται για το πέραςμα από μία ακτή σε άλλη. [ΕΤΥΜ μγν. < αρχ. *περώ* (-άω) (βλ. λ. *περώνι*)].

περαματάρης (ο) {περαματάρης} (λαϊκ.) οδηγός βάρκας ή σχεδία που χρησιμοποιείται για να περάν κανείς από μια ακτή ή όχθη σε άλλη. [ΕΤΥΜ < *πέραμα*, -ατός + παραγ. επίθημα -άρης].

Πέραμος (η) {Περάμου} πόλη της Βλ. Μικράς Ασίας με έντονο ελληνικό στοιχείο μέχρι το 1922.

Πέραν (το) συνοικία της Κωνσταντινουπόλεως Β. του Κερατίου Κόλπου. Επίσης Πέρα.

[ΕΤΥΜ Η συνοικία *Πέραν* ονομάστηκε έτσι (ήδη μεσν.) επειδή βρισκόταν «πέραν» του κυρίου τμήματος της πόλεως, από το οποίο τη χωρίζε ο Κεράτιος Κόλπος].

πέραν επίρρ. (αρχαιοπρ.) (συνήθ. -1-γεν.) 1. αντίκρυ, απέναντι: η ~ *των Αλπεων Γαλατίας* || οι ~ *του Δουναβέως επαρχίες* ΑΝΤ. εντέθεν 2. μακριά από, έξω από: *ήταν ~ πάσης υπογίας* (δεν τον υπονοιάζταν κανείς) || *~ πάσης αμοιβολίας* || *«~ του καλού και του κακού»* (*Jenseits von Gut und Böse*, έργο του Φ. Νίτσε) 3. εκτός από ή πιο πολύ από: *~ τούτου, δεν μπορεί να γίνει τίποτε άλλο* || *~ αυτού δεν έχω να πω τίποτε άλλο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πέρα*. [ΕΤΥΜ < αρχ., βλ. λ. *πέρα*].

περαντζάδα (η) (λαϊκ.) 1. ο περίπατος που επαναλαμβάνεται από τη μία άκρη ενός μέρους στην άλλη (π.χ. σε προβλήτα) 2. σημείο από όπου περνά πολλός κόσμος.

[ΕΤΥΜ < *περαντζα (< *πέρα* + παραγ. επίθημα -άντζα, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -άδα].

πέρας (το) {πέρ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) 1. το σημείο στο οποίο τελειώνει (κάτι): στο ~ *της ομιλίας του υπήρξε δριμύς* || *τη γύρινε στα ~ της γης* || *συγκεντρώθηκαν άνθρωποι από τα ~ του κόσμου* ΣΥΝ. τέλος, τέμα, άκρη ΑΝΤ. αρχή 2. η ολοκλήρωση, η αποπεράτωση έργου: *με το ~ των εργασιών πληρώθηκαν αμέσως* ΑΝΤ. εγκαίνια, αρχή-ΦΡ. **φέρω** (*κάτι*) *εις* | *σε πέρας* ολοκληρώνω (κάτι): *έφερε εις* | *σε πέρας όλες τις εργασίες που του ανατέθηκαν* ΣΥΝ. αποπερατώνω ΑΝΤ. αρχίζω.

[ΕΤΥΜ αρχ. αττικός τ. του επικουρ. *πέραρ* | *πέρας* < **πέρPαρ* (με αντέ-κταση) < **per-wr-*, που συνδ. με σανσκρ. pāraṇa- «κόμβος, δεσμός» (άλλωστε το ουσ. *πέραρ* έχει και τη σημ. «τα άκρα του σχοινού, θηλιά») και ανάγεται στο I.E. *per-, για το οποίο βλ. λ. *πέρ-α*, *παρ-ά* κ.ά.].

πέρασα ρ. → **περώνω**

πέραση (η) το πέραςμα, η διάβαση κυρ. στη ΦΡ. έχω *πέραση* (i) σημειώων (εμπροσκή) επιτυχία: *το ύψος του και η μουσική του δεν έχουν πέραση στις μέρες μας* || *αυτού του είδους τα προϊόντα έχουν πέραση στις λαϊκές γειτονιές* || *το καλοκαίρι τα μαρσάκια έχουν μεγάλη πέραση* (ii) έχω αυξημένο κύρος, ισχύ ή επηρέαση: *τα κόλπα σου δεν έχουν πέραση σε μένα* || *ο λόγος του έχει πέραση* ΣΥΝ. περνάω, έχω ισχύ (iii) γίνομαι αποδεκτός, αρέσω (για την εξωτερική μου εμφάνιση): *παρά τα χρονάκια του, έχει ακόμα πέραση στις γυναίκες* ΣΥΝ. περνά η μογογία μου.

[ETYM₁ < αρχ. *περασις* < *περώ* «περνών, διασχίζω» < *πέρα* (βλ. λ.)].
περασιά (η) (λαϊκ.) 1. το μέρος από όπου είναι δυνατή η διάβαση ή από όπου συνήθιζε να περνά κανείς: *δεν έχει - απ' αυτό το μέρος ΣΥΝ. διάβαση, πόρος* ANΤ. αδιέξοδο, εμπόδιο · 2. ΤΥΠΟΓΡ. η νοητή ευθυγράμμιση, καθέτος ή οριζόντιος, κειμένων ή/και εικόνων κατά τη σύνθεση των σελίδων ή το μοντάζ (βλ. λ.) 3. (γενικός.) η ευθυγράμμιση στη διάταξη αντικειμένων από ορισμένη πλευρά, η διάταξη ώστε να στοιχίζονται στην ίδια νοητή ευθεία (αριστερά, δεξιά, πάνω, κάτω): *τις γιάστρες θα τις βάλεις κατά μήκος του διαδρόμου - αριστερά || οι κολώνες πάνε περασιά στην άκρη τής κεραμοσκεπής*. [ETYM₁ < θ. *περασ-* (από τον αόρ. *πέρασα* του ρ. *περνών*) + *-ιά*, πβ. *κα-θισ-ιά*, *φορεσ-ιά*].

πέρασμα (το) {περάσ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το σημείο από όπου μπορεί κανείς να διαβεί, να περάσει ή και να διασχίσει μια έκταση ή να υπερβεί ένα εμπόδιο: *άνοιξε ~ μέσα από την πυκνή βλάστηση || σε κάποιο σημείο του ποταμού υπάρχει - || στενό | απότομο | κρυφό | απαγορευμένο | σκοτεινό | επικίνδυνο ~ ΣΥΝ. πόρος, διάβαση* 2. (ειδ-κότ.) το μέρος από το οποίο συνήθιζε να περνά κανείς: *εδώ είναι καλό ~ για τους κληρούς (από εδώ περνούν θηράματα) || έπιασαν το τραπέζι απέναντι από το καλό ~ όλες οι όμορφες περνούσαν από εκεί* 3. η διέλευση (κάποιου) από ένα σημείο: *στο ~ του βήκαν όλοι και κοιτούσαν || στο ~ μου από τη γειτονιά σας εντυπωσιάστηκα από τα ψηλά κτήρια ~ || δεν επιτρέπεται το καλό ~ μεγάλων οχημάτων* ΦΡ. **αφήνω στο πέρασμα μου** για τα αποτελέσματα των ενεργειών κάποιου: *οι απόρρομείς αφήσαν στο πέρασμα τους καμένα χωριά και πλήθος νεκρών || ο τυφόνος δεν άφησε τίποτα όρθιο στο πέρασμα του ΣΥΝ. αφήνω πίσω μου* 4. η μετάβαση από ένα σημείο σε ένα άλλο ή από μια κατάσταση σε άλλη: *το ~ του αέρα μέσα από τις χαλαρές || το ~ από την εφηβεία στην ωριμότητα* 5. το να περνά κανείς (κάτι) μέσα από ένα υλικό: *το ~ τής κλωστής στη βελόνα* 6. (για χρόνο) η πάροδος: *με το ~ του χρόνου μάλιάσσε ο χαρακτήρας της || το ~ των αιώνων ΣΥΝ. διάβα, παρέλευση* · 7. η κάλυψη επιφάνειας με συγκεκριμένο υλικό: *ένα μόνο ~ κάνει τα τζάκια άσρατα || το ταβάνι θέλει ακόμα ένα ~ με μισό ΣΥΝ. χέρι* · 8. η σύντομη εμφάνιση ή πρόσκαιρη παρουσία: *είχε ένα σύντομο ~ σε μια ταινία || έκανε ένα ~ καλύτερα και από το θέατρο* 9. ΜΟΥΣ. (α) τμήμα μελωδίας ή μουσικής σύνθεσης, ασχέτως του μεταβητικού ή όχι χαρακτήρα του στο πλαίσιο τής μουσικής φόρμας (β) δεξιοτεχνική παρεμβολή σε ένα μουσικό κομμάτι, ιδίως οργανικό, συχνά γραμμένη σε μικρές νότες: *ο Σοπέν στα έργα του χρησιμοποιεί δεξιοτεχνικά ~ [(γαλλ. passage)].* — (υποκ.) περασματικά (το).

[ETYM₁ μεσν. < θ. *περασ-* (από τον αόρ. *πέρασα* του ρ. *περνών*) + *πα-ρα-*, επίθημα -μα].

περασμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει παρέλθει (κυρ. για χρόνο) | χρονικό σημείο): *την ~ Δευτέρα συνέβη το μοιραίο ΣΥΝ. προηγούμενος* ANΤ. προερχόμενος, επόμενος 2. αυτός που έχει ξεπεράσει συγκεκριμένο χρονικό σημείο: *ήταν περασμένες δέκα, όταν χτύπησε το κουδούνι || έχει περασιάσει τα σαράντα* 3. αυτός που δεν είναι πλέον στην επικαιρότητα ή που δεν υπάρχει πια, που ανήκει πλέον στο παρελθόν: *περασμένα μεγαλεία και δηγόντας τα να κλαίω* (Δ. Σολωμός) || *περασμένες μου αγάπες* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. ξεπερασμένος, παλιός ANΤ. νέος, μοντέρνος, σύγχρονος 4. **περασμένα** (τα) όλα τα γεγονότα, τα συμβάντα, τα πάθη, οι περιπέτειες κ.λπ. που έχουν περάσει: *μη σκέφτεσαι και πια τα ~ ΣΥΝ. παρελθόν* ΦΡ. **περασμένα ξεχασμένα** λέγεται ως προτροπή για συμπύλιωση ή παρηγοριά, προκειμένου κάποιος να ξεχάσει προβλήματα του παρελθόντος, καταστάσεις ή γεγονότα που δεν λαμβάνει υπ' όψιν τον ούτε υπολογίζει πια: *παισιότερα είχαμε τσακωθεί αγριώς, αλλά τώρα, - κάναμε μια νέα αρχή* · 5. (για επιφάνεια) αυτός που τον έχουν καλύψει με συγκεκριμένο υλικό: *το πασούλο είναι ~ με βερνίκι* · 6. (για σκονί, λουρί κ. τ.δ.) αυτός που έχει τοποθετηθεί κάπου: *τα χαλινάρια ήταν -στο υπούργιο || είχε μια τσάντα περασμένη στον ώμο* · 7. αυτός που έχει καταχωριστεί: *τα έξοδα τής εταιρείας είναι περασμένα στην ανάλογη στήλη || οι διαρθρώσεις είναι περασμένες στον Η/Υ || οι σημειώσεις ήταν ~ με το χέρι πάνω στο βιβλίο* · 8. αυτός που τον έχουν αλέσει με μηχανήματα: *φρούτα περασμένα στο μπλέντερ*. [ETYM₁ Μτχ. παθ. παρακ. του ρ. *περνών*].

περαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που περνά από κάπου, χωρίς να εγκαθίσταται, που διαβίαινει από (κάπου): *πλανόδιοι έμποροι ~ από τα μέρη μας || στηρίζεται σε περαστικούς και όχι μόνιμους πελάτες || ήμουν ~ από τη γειτονιά σας και χτύπησα να πω μια καλησπέρα || (ως ουσ.) κάποιος ~ σταμάτησαν, για να βοηθήσουν το θύμα του τροχαίου* · 2. αυτός που διαρκεί λίγο, που έρχεται και φεύγει: *~ ιδιοτροπία | αδιαθεσία | κρίση | ευτυχία | αγάπες | εραστές | μπόρα || αυτά όλα είναι περαστικά (περνούν εύκολα, ιδ. για ασθένειες) ΣΥΝ. εφήμερος, πρόσκαιρος* ANΤ. μόνιμος ΦΡ. **(εύχρημαι) περαστικά (σε κάποιον)** εύχρημα η αδιαθεσία, η ασθένεια ή κάποιο κακό να διαρκέσει λίγο, να περάσει σύντομα. [ETYM₁ < *περαστός*]. **περαστός**, -ή, -ό 1. (για πράγμα) που τοποθετείται ή προσαρμόζεται σε κάτι άλλο με το να περάσει ένα μέρος του ενός μέσα στο άλλο (χωρίς συγκόλληση, κάρφομα κ.λπ.): *~ παραθυρόφυλλα | αλουμινο-κατασκευές ΣΥΝ. κλειδοτός* ANΤ. κερφοτός, κολλητός · 2. αυτός που τον έχουν στραγγίξει ή τον έχουν περάσει από σουρωτήρι ή τρίφτη: *~ ντυμάτα*.

[ETYM₁ < θ. *περασ-* (από τον αόρ. *πέρασα* του ρ. *περνών*) + *πα-ρα-*, επίθημα -τός]. **περατζάδα** (η) (λαϊκ.) 1. ο περιπάτος κατά μήκος δρόμου, προβλήτας, παραλίας κ.λπ., η βόλτα: *πάνε να ποινέ καφέ στην πλατεία, να κουτσομπολέψουν, να κάνουν ~* 2. το σύντομο πέρασμα από κάπου:

έκανε και μια - από τα εγκαίνια για να μην πούμε ότι δεν ήρθε 3. (συνεκδ.) το σημείο από όπου περνά πολύς κόσμος: *τον είδα χθες το βράδυ στην ~ μπροστά από το λιμάνι*. [ETYM₁ Αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με το ρ. *περνών*].

περατώνω ρ. μετβ. {περάτω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) οδηγώ σε τέλος και ολοκλήρωση: *ο ναός περατώθηκε με τη συνδρομή των πιστών || τα δημόσια έργα θα περατωθούν μέσα στην προσεχή τριμηνία ΣΥΝ. αποπερατώνω, ολοκληρώνω, φέρω εις πέρας, τελειώνω* ANΤ. αρχίζω, ξεκινάω. — περάτωση (η) {μγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παύω*. [ETYM₁ < μγν. *περατώ* (-όω) (αρχ. *περατούμαι*) < αρχ. *πέρας*, -τος].

περβάκι κ. **περβάκι** (το) {περβαξ-ιού | -ιών} 1. το κάτω οριζόντιο τμήμα του πλασιού ενός παραθύρου: *ακούμπησε τα χέρια της στο ~ του παραθύρου* 2. (σπάν.) το πλαίσιο πόρτας ή παραθύρου: *ξύλινο | μεταλλικό ~*. [ETYM₁ < τουρκ. *pernavaz* < *per*, *parvaz* «κράσπεδο ενδύματος»].

περβολάρης (ο) → περιβολάρης

περβόλι (το) → περιβόλι

περγαμέλαιο (το) [1890] {περγαμελαί-ου | -ων} το αιθέριο έλαιο του περγαμόντου (βλ. λ.), που χρησιμοποιείται πολύ στην αρωματοποιία (στην παρυσκευή κολώνιας).

περγαμινή (η) 1. (α) η λεπτή, υπόλευκη μεμβράνη από καλά κατεργασμένο δέρμα προβάτου, κατσικιού ή μοσχारीού, η οποία χρησίμευε για να γράφουν πάνω της (πριν από την εμφάνισή του χαρτί): *φωσική | τεχνητή | καλοδιατηρημένη | αρχαία | παλιμψηστη | πολιτισμ -* (β) τέτοιο υλικό με σύγχρονη επεξεργασία, που χρησιμοποιείται ως επένδυση εξώφυλλων στη βιβλιοδεσία ή ως επιφάνεια για καλλιτεχνικά έργα (ζωγραφική, γραφή κειμένων κ.ά.) 2. (συνεκδ.) (α) το κείμενο που έχει καταγραφεί πάνω σε τέτοιο υλικό: *οι φιλολογικές διορθώσεις στηρίχθηκαν στην ~ και όχι στους παπύρους* (β) κάθε επίσημο ή πολυτελές έγγραφο, το περιεχόμενο του οποίου είναι γράμμο σε φυτική περγαμινή (σε κοινό γαρτί με επίδραση θετικού οξέος χωρίς κόλλα): *πήρε την ~ με τον τίτλο σπουδών || παρέλαβε την ~ σε ειδική τελετή* · 3. **περγαμινές** (οι) η αξία κάποιου, που αποδεικνύεται από τα έργα του, τους τίτλους και τις διακρίσεις του: *ήρθε από το εξωτερικό με γερές ~, για να διεκδικήσει τη θέση του καθηγητή || οι ~ σας στον πολιτικό στίβο μιλούν για την αξία σας || παίκτης με ~ στον διεθνή χώρο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κίριος*, -α, -ο.

[ETYM₁ μγν. ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. *περγαμινός* (κυρ. στη φρ. *περγαμινή τέχνη*), από το όνομα τής αρχ. πόλης *Περγάμου* (τής Μικράς Ασίας), όπου για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε κατεργασμένο δέρμα αιγοπροβάτων ως μεμβράνη για γραφή].

περγαμινολιθής, -ής, -ές [1839] {περγαμινολιθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στην υφή με περγαμινή: *~ περιτύλιγμα | χαρτί*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

περγαμινολιθία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τέχνη που έχει ως αντικείμενο την κατεργασία δερμάτων για την κατασκευή περγαμινών.

περγαμόντο (το) 1. το εσπεριοειδές δένδρο και ο κίτρινος καρπός (σαν νεράντζι, βλ. λ.) που παράγει, ο οποίος χρησιμοποιείται συνήθ. στη ζαχαροπλαστική 2. (συνεκδ.) το γλυκό κουταλιού με βάση τον παρσιάνω καρπό.

[ETYM₁ < ιταλ. *bergamotto* < παλ. τουρκ. *beg armudi* «το αγγάδι του άρχοντα», ονομασία είδους αγγαδιού, πθ. υπό την επίδρ. του αραβο-τουρκ. *τοπωνυμίου Bergama* (< αρχ. *Πέργαμος*)].

Πέργαμος (η) {Περγάμου} πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας με έντονο ελληνικό στοιχείο από την αρχαιότητα μέχρι το 1922. [ETYM₁ αρχ. τοπωνύμιο, αφού η πόλη (κατά τη μυθολογία) ιδρύθηκε από τον Πέργαμο, γιο του Νεοπτόλεμου. Το τοπωνύμιο συνδέεται με το αρχ. *πύργος* (βλ. λ.) μέσω του I.E. *b^hrg^h- (πβ. γερμ. *Berg* «όρος»). Η τουρκ. ονομασία *Bergama* προέρχεται από την Ελληνική].

πέργκολα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το τμήμα ενός κήπου ή πάρκου ή γενικά ανοιχτού χώρου, που είναι έτσι διαμορφωμένο, ώστε οι περιπατητές να βαδίζουν κάτω από μια κατασκευή, την οποία καλύπτουν αναρριχτικά φυτά που προσφέρουν πλούσια σκιά: *βρήκε ησυχία και δροσιά στην ~ ΣΥΝ. υπόστεγο* 2. σιδερένια, ξύλινη ή αλουμινένια κατασκευή από μακρόστενες ράβδους, που διασταυρώνονται σχηματίζοντας ρόμβους ή άλλα σχήματα, πάνω στην οποία αναρριχτικά φυτά ή στερεώνονται τέντες ή καλύμια, ενώ άλλοτε διαθέτει κερα-μοσκεπή τοποθετείται γύρω από στεγασμένο χώρο ή ως στέγαστρο για δροσιά και σκιά.

[ETYM₁ < ιταλ. *pergola* < λατ. *pergula* «στεγασμένος χώρος, μονοπάτι», γνν. ετύμου]. περγουλιά κ. **περγουλιά** (η) (λαϊκ.) το αναρριζόμενο κλημμά: *μια ~ γεμάτη καρπούς ΣΥΝ. κληματάρια, κρεβατίνα*. Επίσης *περγουλά* κ. **περγουλά** [μεσν.]. [ETYM₁ Βλ. λ. *πέργκολα*]. **περδίκια** (η) {περδίκων} 1. ορνιθειδές πτηνό μετρίου μεγέθους με χοντρό και στρογγυλό σώμα, δυνατές φτερούγες, κοντή ουρά, χαρακτηριστικό κελύδημα και καμαρωτό περπάτημα, το οποίο αποτελεί θήραμα κυνηγών 2. (ως χαρακτηρισμός) γυναικά με όμορφο παράστη-μα και καμαρωτό περπάτημα: *«καλώς την την ~ | τον περπατεί λεβέντικα»* (λαϊκό δίστιχο) || *«σαν πάπα, χήνα περπατεί, σαν ~ γραμμένη»* (δημοτ. τραγ.). — (υποκ.) περδικάκι κ. περδικούλι κ. **περδικό-πουλο** κ. περδικοπούλι (το) κ. **περδικούλα** (η) (βλ. λ.), περδικήσιος, -ια, -ιο.

[ETYM₁ < αρχ. *περδίξ*, -ικος < θ. *περδ-* του ρ. *πέρδομαι* (βλ. λ.), πθ. λόγω του θορύβου που προκαλούν τα φτερά του πουλιού]. **περδικήσιος**, -ια, -ιο → *περδίκια*

περδίκι (το) {περδικ-ιού | -ιών} η μικρή ή νεογεννητή πέρδικια ΣΥΝ. περδικάκι ΦΡ. *γίνομαι | είμαι περδίκια* γίνομαι | είμαι καλά στην υγεία μου: *μόλις άκουσε τις φίες της να έρχονται, έγινε αμέσως*

περδίκι || «σε έναν μίνα θα είσαι περδίκι», του είπε ο γιατρός. [ETYM₂ < μγν. περδίκιον, υποκ. του αρχ. περδίξ (βλ. λ. πέρδικα)].

περδικλώνω ρ. → περδικλώνω

περδικλομάνι (το) (χωρ. γεν.) πολλές πέρδικες μαζεμένες: *τέτοιο ~ δεν είχαν ξαναδεί οι κωνηοί*. [ETYM₂ < πέρδικα + μάνι (βλ. λ.)].

περδικοπαγιάδα (η) ο μηχανισμός που χρησιμοποιείται, για να πιάνονται οι πέρδικες.

περδικοπάτημα (το) {περδικοπατήμα-ατος | -ατα, -άτων} το αποτύπωμα από το πέλμα της πέρδικας ΣΥΝ. χνάρι, ίχνος.

περδικοπούλι κ. **περδικόπουλο** (το) → πέρδικα

περδικόστηθη (η) αυτή που περπατά με το στήθος στήθι σαν της πέρδικας: ~ και *γαϊτανοφουρούσα* ΣΥΝ. καμαρωτή.

περδικούλα (η) (χωρ. γεν. πληθ.) η μικρή ή νεογέννητη πέρδικα ΣΥΝ. περδικάκι, περδικόπουλο, περδικούλι, περδίκι ΦΡ. **Το λέει η περδικούλα μου έχω την ψυχική δύναμη, το θάρρος ή/και την αντοχή να κάνω κάτι: ας είναι ογδόντα χρόνων, το λέει η περδικούλα του στον χορό** ΣΥΝ. το λέει η καρδιά του, είναι παλληκάρι.

περδικούλι (το) → πέρδικα

πέρδομαι ρ. αμετβ. αποθ. (μόνο στον ενεστ.) (λόγ.) αφήνω πορδή (βλ. λ.) ΣΥΝ. πορδίζω, (οικ.) κλάνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM₂ αρχ. εκφραστ. λ. < I.E. *perd- (ίδια σημ.), πβ. sanskr. pārdate, ρωσ. perdeti, λιθ. pėrdzu, αρχ. γερμ. ferzan, αγγλ. fart κ.ά. Ομόρρ. *πέρδιξ (-ικα)*. Παράγ. *πορδή* (βλ. κ. *στύλιμπουρδίξ*). Παρόμοια σημ. εμφανίζει το εκφραστ. I.E. θ. *perzd- (> αρχ. βδέω), για το οποίο βλ. λ. *βδέλυρός, βδέλυσομαι*].

περεστρόικα (η) (στην πρώην Σοβιετική Ένωση) η ανασυγκρότηση σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, οι αλλαγές που προεξαιρέθηκαν κυρ. από τον Μιχαήλ Γκορμπατσόφ από το 1985 και μετά (γενικότ.) κάθε ριζική ανασυγκρότηση κυρ. ενός σοσιαλιστικού συστήματος ΣΥΝ. αναδιάρθρωση, αναδόμηση. [ETYM₂ < ρωσ. perestroika < πρόθ. pere «ανά» + stroika «δόμηση, κατασκευή»].

περηφανεύομαι ρ. → υπερηφανεύομαι

περηφάνια (η) → υπερηφάνεια

περήφανος, -η, -ο → υπερηφάνος

Περο (το) πόλη της Δ. Αυστραλίας. [ETYM₂ < αγγλ. Perth, που οφείλει την ονομασία του στον Αγγλο υπουργό Αποικιών Sir George Murray (1772-1846), ο οποίος καταγόταν από το Πέρθσερ (Perthshire) της Σκωτίας].

περί πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: 1. (α) (+γεν.) αναφορά σε κάτι (=σχετικά με, για): *γίνεται λόγος ~ αλλαγών στην εξωτερική πολιτική της χώρας* || *δεν πρόκειται ~ αυτού που νομίζεις* || - *τίνος πρόκειται*; ΦΡ. (α) *έχω (κάποιον) περί πολλού* (περί πολλού ποισισθαί τίνα, Ηροδ. 1,73) αναγνωρίζω μεγάλη αξία σε κάποιον, τον θεωρώ σημαντικό (β) *περί ανέμων και υδάτων* για διάφορα θέματα, χωρίς συνοχή μεταξύ τους: *μίλησαν για λίγο ~ και μετά άρχισαν να συζητούν για το επίμαχο θέμα* (γ) *περί όνου σκιάς* για ασήμαντα πράγματα: *εδώ ήρθαμε να μιλήσουμε για το πρόβλημα μας κι όχι ~ (δ) ιτερί ορέξεως ουδείς λόγος* | *περί ορέξεως κολοκυθόπια* δεν επιτρέπεται να κρίνει κάποιος τις ιδιαίτερες προτιμήσεις και τα γούστα των άλλων (ε) *ο περί ου ο λόγος* | *η περί ης ο λόγος κ.λπ.* αυτός | αυτή κ.λπ. για τον οποίο | την οποία κ.λπ. γίνεται λόγος: *η περί ης ο λόγος κυρία μάς έχει απασχολήσει πολλές φορές με την αλληπρόσκληση συμπεριφορά της* (β) (+ατ.) το θέμα με το οποίο ασχολείται κάποιος: *μελέτη/συμπεριφορά ~ την αστρονομία* | ~ *τα μαθηματικά* 2. υπολογισμοί κατά προσέγγιση (= περίπου) (+αριθμητ., +ατ.): ~ *τα μεσάνυχτα ακούσαμε ένδεις περιέξως θόρυβος* || ~ *τα 10 εκ. δρχ. συγκεντρώθηκαν για τους σεισμοπαθείς* 3. (+ατ.) εγγύτητα μεταφορικά (= γύρω από, κοντά σε): *οι ~ τον πρόεδρο* (τα πρόσωπα του περιβάλλοντος του). (βλ. λ. *πρόθεση, ΠΙΝ.*)

[ETYM₂ < αρχ. περί | περί (ήδη μυκ. πβ. το συνθ. re-rí-to-ro-φo = *περί-λοιποι*) < I.E. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως (το τελικό -i του τ. *περί* αποτελεί μάλλον μαρτυρία τοπικής πτώσεως), πβ. sanskr. pari, λατ. per (> ισπ. por), γοθ. fair-, γερμ. ver-, αρχ. σλαβ. grě-, ρωσ. pere-, αλβ. pēr κ.ά. Ομόρρ. *παρ-ά, πέρ-α, πέρ-ας, πρ-ό, πρ-ίν, πρ-ος* κ.ά.].

περί- κ. **περί**-α συνθετικό που δηλώνει: 1. από όλες τις πλευρές, γύρω-γύρω: *περι-λούω, περι-λαίμο, περι-κυκλώνω, περι-βλεπτός* 2. (α) με κυκλική κίνηση, με περιστροφή: *περι-στρέφομαι, περι-διαβάζω, περι-έλιγμα* (β) την κίνηση από μια αρετηρία προς ένα τέρμα: *περιοδεία, περι-έρχομαι* 3. επίταση της σημ. του β' συνθετικού: *περί-φη-μος, περι-ζήτητος* 4. προσοχή, φροντίδα: *περι-θάλλω, περι-ποίηση* 5. αδιαφορία, υποτιμητική αντιμετώπιση: *περι-φρονώ*. [ETYM₂ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *περί* (βλ. λ.)].

περιάγω ρ. μετβ. [αρχ.] (περιήγαγα (να/θα περιιάγαω, μτχ. περιιαγα-γών, -ούσα, -όν)} (αρχαιοπρ.) 1. περιφέρω (κάποιον/κάτι): *τον περιήγε σαν πολύτιμο εύρημα από συγκέντρωση σε συγκέντρωση* 2. (κακόσ.) οδηγώ (κάποιον) σε δυσάρεστη θέση ή κατάσταση: *τα μεγάλα οικονομικά ανοήματα τον περιήγαγαν σε δεινή οικονομική κατάσταση* ΣΥΝ. καταντά.

περιαγωγή (η) (στην κινητή τηλεφωνία) η δυνατότητα χρήσης μιας σύνδεσης στο εξωτερικό μέσω ενός τοπικού δικτύου: *υπηρεσία πε-ριαγωγής* || *η εταιρεία έχει ~ σε 60 χώρες*. [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «περιστροφή, περιφορά», < *περιάγω*. Η τεχνολ. σημ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. roaming].

περιαδενίτιδα (η) (χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή γύρω από έναν αδένα, στον συνδετικό ιστό που τον περιβάλλει. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. periadenitis].

περιαδράχων ρ. μετβ. (περιάδραξα) πιάνω (κάποιον) γερά και από

παντού: *τον περιάδραξε και του 'ρίξε ένα γερό χέρι ξύλο* || (μτφ.) *στο τελευταίο τον άρθρο περιάδραξε όλους τους σύγχρονους ποιητές* ΣΥΝ. αρπάξω, βουτάω.

περιατρός, -ή, -ό αυτός που είναι πρόσθετος σε μια κατασκευή και γι' αυτό μπορεί να αποσπαστεί από αυτήν: ~ *κλίμακα* (η ανεβίω-σκαλα). [ETYM₂ αρχ. < *περιατρός* «αφαιρώ κάτι που περιβάλλει, αποσπώ» < *περι-* + *αίρω* (βλ. λ. *άφ-αρώ*)].

περιακτός, -ος, -ο 1. (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει τη δυνατότητα να περιστρέφεται γύρω από κεντρικό σημείο ή άξονα 2. (α) *περιακτός* (η) {περιακτ-ου | -ον, -ους} μηχανήμα για την αλλαγή σκηνικών στο αρχαίο θέατρο (β) *περιακτο* (το) {περιακτ-ου | -ον} αρχαία πολεμική μηχανή για την εκτόξευση βλημάτων. [ETYM₂ μγν. < αρχ. *περιάγω*].

περιαλείφω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιαλείψα, -φθηκα, -μμένος} (λόγ.) επιχρίω όλες τις επιφάνειες ενός σώματος, το αλείφω γύρω-γύρω ΣΥΝ. περιχρίω.

Περιάνδρος (ο) (-ου κ. -άνδρου) 1. τύραννος της Κορίνθου (6ος αι. π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας, που συνέβαλε στην ακμή της πόλης του 2. ανδρικό όνομα. [ETYM₂ απλ. κύρ. όν. < *περι-* + *ανδρός* < *άνηρ, ανδρός*].

περιάνθιο (το) [1852] {περιανθί-ου | -ον} τα εξωτερικά μέρη του άνθους, τα πέταλα και τα σέπαλα (η στεφάνη και ο κάλυκας). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perianthium].

περιαπτό(ν) (το) {περιαπτ-ου | -ον} (λόγ.) το αντικείμενο που θεωρείται ότι έχει τη μαγική ικανότητα να αποτρέπει ή και να απομακρύνει το κακό ΣΥΝ. (καθημ.) φυλαχτό. [ETYM₂ < αρχ. *περιαπτον*, ουσιαστικ. ουδ. του επιθ. *περιαπτος* < *περιάπτω* «κρεμώ γύρω από κάτι (ενν. γύρω από τον λαϊμό)» < *περι-* + *άπτω* «συνδέω, συναρμώζω, κρεμώ» (βλ. λ. *άπτομαι*)].

περιαρθρικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται γύρω από την άρθρωση: ~ *ιστός* | *πόνος*. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. periarthric (νόθο συνθ.)].

περιαρθρίτιδα (η) (χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης αντίδραση που δημιουργείται στους ιστούς γύρω από τις αρθρώσεις. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. periarthrite].

περιαρτηρίτιδα (η) (χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή που εντοπίζεται στον έξω χιτών της αρτηρίας. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. periarthrite].

περιαστικός, -ή, -ό αυτός βρίσκεται εντός ζώνης πλάτους 500 μέτρων από τα όρια σχεδίου πόλης ή οικισμού: ~ *περιοχές* | *ακίνητα*. — *περιαστικά* επίθρ.

περιαντάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. (περιαντάζω) (λόγ.) ♦ 1. (αμετβ.) εκπέμπω λάμψη προς όλες τις κατευθύνσεις: *η δόξα του περιαντάζει σε όλο τον κόσμο* ΣΥΝ. λάμπω, φέγω, δάνειο από αγγλ. periarthric (νόθο συνθ.)].

περιαντάζω ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.) καθιστώ (κάτι) ένδοξο: *οι επιτυχίες του περιαντάζουν τη σταδιοδρομία του* ΣΥΝ. λαμπρύνω, δοξάζω ΑΝΤ. αμαυρώνω. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιάζω* < *αγιή*].

περιαντάση (η) (-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων) 1. (σπάν.) η λάμψη ή δόξα που σκορπίζει γύρω του κανείς ♦ 2. ΟΙΠ. το φαινόμενο κατά το οποίο δημιουργείται η εντύπωση ότι μια επιφάνεια έχει μεγαλύτερο εμβαδόν από όσο πραγματικά έχει εξαιτίας του ισχυρού φωτισμού που πέφτει πάνω της.

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγησα*) μιλώ επαινώντας ο ίδιος τον εαυτό μου: *δεν θέλω να περιαντολόγησω, αλλά μαγεύω καταπληκτικά* ΣΥΝ. αυτοεπιαινούμαι, καυχώμαι, κω-χρησιολογώ, κομπιάζω ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων. — **περιαντολόγος**, -ος, -ο {μεσν.}, **περιαντολογία** (η) {μετβ.} [ETYM₂ < μγν. *περιαντολόγος* (-έω) < *περι-* + *αύτω* + *-λογία* < *λόγος* (< *λέγω*)].

περιαντιγής, -ης, -ές {περιαντιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εκπέμπει ή δέχεται από παντού φως, λάμψη ΣΥΝ. (α) οφθαλμός, κατάφωτος, λαμπρός ΑΝΤ. σκοτεινός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM₂ μγν. < *περι-* + *αγιής* < *αγιή*].

περιανάλι(ον) {μεσν.} {περιανάλι-ου | -ον} η αληθινή που έχει περιφορά και με τη σειρά της περιβάλλει ένα κτήριο, συνθή, εκκλησιαστικό ΣΥΝ. περιβόλος.

περιαντολόγος ρ. αμετβ. (περιαντολογεί..., | *περιαντολόγη*

θοριστικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανθρώπου 5. (ειδικότ.) οι άνθρωποι που ζουν γύρω από ένα άτομο επηρεάζοντας το και διαμορφώνοντας έναν κύκλο μέσα στον οποίο κινείται: δεν είχε την κατάλληλη ώθηση από το ~, ώστε να προχωρήσει σε σπουδές || *άνθρωπος του πρωτοπυργικού περιβάλλοντος* || *πληροφορίες από το στενό ~ του προέδρου μιλούν για παραίτηση* ΣΥΝ. περιγύρος 6. ΓΛΩΣΣ. (α) *γλωσσικό περιβάλλον* τα εντός κειμένου γλωσσικά στοιχεία που περιβάλλουν (προηγούνται ή έπονται) μιας γλωσσικής πληροφορίας (λέξης, φράσης, πρότασης κ.τ.ό.) και καθορίζουν την κατανόηση και ερμηνεία της ΣΥΝ. περικείμενο, συμφοραζόμενα (β) *εξω-γλωσσικό* | *καταστασιακό περιβάλλον* τα πραγματικά στοιχεία (πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις, συνθήκες κ.λπ.) τα οποία συνδέονται με ένα κείμενο και βοηθούν στην κατανόηση του (πβ. κ. λ. *πραγματολογία*) 7. ΠΛΗΡΟΦ. ο συνδυασμός λογισμικού και υλικού που παρέχεται στον χρήστη ενός ΗΥ και οι δυνατότητες που απορρέουν από τον συνδυασμό αυτόν.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίγυρος*. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του τ. *περιβάλλω*, μτγ. ενεστ. του αρχ. ρ. *περιβάλλω*. Ορισμένες σύγχρονες μτρ. σημ. αποτελούν απόδ. τον αγγλ. background, environment, καθώς και του γαλλ. milieu]. **περιβαλλοντικός**, -ής, -ό αυτός που σχετίζεται με το περιβάλλον: ~ *ομάδα δράσης* | *επιστήμη* (οικολογία) | *εκπαίδευση* | *νομοθεσία* | *υποβάθμιση* | *μελέτη* | *συνθήκες*.

περιβαλλοντολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΛ. ο ειδικός επιστημονικός κλάδος που ερευνά το περιβάλλον στο οποίο ζει ο άνθρωπος, με σκοπό τη βελτίωση της ζωής μέσα σε αυτό. — **περιβαλλοντολόγος** (ο/η), περιβαλλοντολογικός, -ής, -ό, περιβαλλοντολογικά επίρρ.

περιβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] (περι-έβαλα, -βλήθηκα (λόγ. παρεβλήθην, -ης, -η..., μτγ. παρεβλήθει, -είσα, -εν), -βεβλημένος) 1. βάζω (κάτι) γύρω από κάτι άλλο: *περιέβαλε την πόλη με τείχη* ΣΥΝ. περικλείω 2. είμαι τοποθετημένος γύρω από κάτι άλλο, ώστε να το κλείνω εντός μου: *μία σειρά δέντρων* | *ο μαντρότοιχος περιβάλλει την αυλή* 3. (μτρ.) βρίσκομαι στο περιβάλλον (κάποιου), υπάρχω στον χώρο όπου κινείται: *οι κίνδυνοι που περιβάλλουν τους νέους είναι μεγάλοι* ΣΥΝ. περικυκλώνω 4. (με κάτι) δείχνω σε κάποιον (συνήθ. θετική) διάθεση, τον συμπεριφέρω (με ορισμένο τρόπο): ~ *κάποιον με αγάπη* | *στοργή* | *εκτίμηση* | *σεβασμό* | *απόλυτη εμπιστοσύνη* ΣΥΝ. αγκαλιάζω ~ 5. (λόγ.-μεσοπαθ. *περιβάλλομαι*) φορώ στολή ή γενικότ. ένδυμα-κτρ. μτρ.: *περιεβλήθη το ένδυμα της εξουσίας και φέρεται αλαζονικά* -ΦΡ. **περιβάλλομαι** το **μοναχικό σήμα** γίνωμαι μοναχός ΣΥΝ. κάλογερεύω, μονάζω.

περιβάλλω, -ούσα, -ον (λόγ.) αυτός που περιβάλλει (κάποιον/κάτι), που είναι γύρω τους: *ο ~ χώρος ενός κτηρίου*. [ΕΤΥΜ. Μτγ. ενεστ. του αρχ. *περιβάλλω*]. **περιβλέπτος**, -ης, -ο [αρχ.] 1. αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να δει από όπου και να βρίσκεται: *τα νέα προϊόντα τοποθετούνται σε ~ σημείο* ΣΥΝ. περίοπτος 2. (μτρ.) αυτός που έχει κερδίσει την εκτίμηση και την αποδοχή όλων: *κατέχει ~ κοινωνική θέση* ΣΥΝ. περίοπτος, εξέχων ΑΝΤ. ασήμαντος, τυχαίος. — **περιβλέπτως** επίρρ. [μτρν.].

περιβλήμα (το) (περιβλήμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. οτιδήποτε καλύπτει ένα σώμα από κάθε του πλευρά: *δερμάτινο* | *πολυτελές* | *πρόχειρο* | *προστατευτικό* | *χάρτινο* | *λεπτό* | *άθραυστο* | *φωτικό* | *τεχνητό* ~ ΣΥΝ. περικάλυμμα 2. ΤΕΧΝΟΛ. είδος επένδυσης το οποίο τοποθετείται γύρω από τμήμα πηγής που παράγει θερμότητα: *μεταλλικό* | *ζύλινο* ~ *καπνοδόχο* ΣΥΝ. πουκάμισο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιβάλλω* (πβ. κ. βλήμα - βάλλω)].

περιβόητος, -ης, -ο αυτός του οποίου η φήμη έχει φθάσει παντού ΣΥΝ.

ξακουστός, περιλάλητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *περί-* + *βόητος* < *βόω*].

περιβόητος - διαβόητος. Οι δύο λέξεις χρησιμοποιήθηκαν για πολύ χρόνο, για να δηλώσουν και οι δύο «κάποιον/κάτι που έχει μεγάλη φήμη, που είναι φημισμένος» με μια υφολογική διαφορά: το **διαβόητος** χρησιμοποιήθηκε με αρνητική χροιά (για κακό, τρόπον τινά, όνομα), ενώ το **περιβόητος** με καλή χροιά: *Συνελήθη ο διαβόητος αρχηγός της συμμορίας που εφοδίαζε με ναρκωτικά όλη τη χώρα - Ο δημοσιογράφος κατάφερε να συναντήσει και να πάρει συνέντευξη από τον περιβόητο ηγέτη των Κούρδων*. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται συχνά και το **περιβόητος** με αρνητική χροιά και τείνει να σημαίνει ό,τι και το **διαβόητος**: *Πρόκειται για τον περιβόητο ληστή που απασχόλησε τη δικαιοσύνη και στο παρελθόν*. Κατόπιν αυτών είναι ασφαλέστερο επικοινωνιακά, για να μην παρανοηθεί κανείς, να χρησιμοποιεί για τη θετική σημασία επίθετα όπως το **περίονυμος** ή **πασίγνωστος** ή **διάσημος** κ.τ.ό.: *Το περίονυμο έργο του Σαίξπηρ ανέβασε φοιτητικός θίασος στην «Ρίδα» - Ο πρωτοπυργός της χώρας είναι πασίγνωστος για τα ευρολογήματα του*.

περιβολάκι (το) → **περιβόλι**

περιβολάρης κ. (λαϊκ.) **περιβολάρης** (ο) {περ(ι)βολάρηδες, **περι-βολάρισσα** κ. (λαϊκ.) **περιβολάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που καλλιεργεί περιβόλι ΣΥΝ. κηπουρός, μπαξεβάνης.

περ(ι)βολάρικος, -ης, -ο αυτός που καλλιεργείται σε περιβόλια: ~ *χόρτα*. Επίσης **περ(ι)βολαρήςσιος**, -α, -ο.

περιβολή (η) οτιδήποτε χρησιμοποιεί κανείς για να καλύψει το σώμα του/ το ένδυμα: *μόνον με κόσμα - επιτρέπεται η είσοδος στη μονή* || *προκλητική* | *αξιοπρεπής* | *αχαρακτήριστη* | *μοντέρνα* | *κλασική* | *εθνική* | *επίσημη* ~ ΣΥΝ. ένδυμασία, αμφίση, ντύσιμο, στολή, φορεσιά ΦΡ. εν *αδαμαία περιβολή* | *με αδαμαία περιβολή* βλ. λ. *αδαμ-αίος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *περιβάλλω* (πβ. κ. βολή - βάλλω)].

περιβόλι κ. (λαϊκ.) **περβόλι** (το) {περιβολ-ιού | -ιών} 1. η συνήθ. περιφραγμένη έκταση γης, μέσα στην οποία καλλιεργούνται λουλουδιά, λαχανικά, χόρτα και οπωροφόρα δένδρα: *περιτοιχισμένο* | *ολάνθιστο* | *καταπράσινο* | *δροσερό* | *ηλιοφώτιστο* | *μυροδάτο* | *ποτισμένο* | *εγκαταλείμμενο* | *χορταριασμένο* ~ ΣΥΝ. κήπος, μπαξές 2. (ως χαρακτηρισμός) (α) *άνθρωπος ευχάριστος*: *Είναι σκέτο ~!* *Πάντα μας διασκεδάει με τις ιστορίες του* -ΦΡ. (ειρων.) *μουν έκανα την καρδιά περιβόλι* με στενοχώρησε πολύ: *περιμένα να μου πει κάτι ευχάριστο, αλλά ~* (β) (μειωτ.-ειρων.) πρόσωπο που λέει ανόητα ή αφελή πράγματα: *Είναι σκέτο ~!* *Όταν ανοίξει το στόμα του γίνεται μεγάλη πλάκα* | *δεν μπορείς να φανταστείς τι λέει*. — (υποκ.) **περ(ι)βολάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < *μτρν. περιβόλιον*, υποκ. του αρχ. *περιβόλος*].

περιβόλος (ο) {περιβόλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) 1. η δομική κατασκευή με την οποία περικλείεται ένας μη στεγασμένος χώρος μπροστά ή γύρω από κτήριο ΣΥΝ. αυλόγυρος, μάντρα, μαντρότοιχος, φράκτης 2. (συνεκδ.) ο μη στεγασμένος χώρος μπροστά ή γύρω από κτήριο που ορίζεται από την παραπάνω κατασκευή: *τα παιδιά έπαιζαν στον ~ του σχολείου* || *απόλόγος* | *άδειος* | *φτυμένος* | *καγκέλοφρατος* | *ιδιωτικός* | *καθαρός* ~ ΣΥΝ. αυλή, περιγύρος. [ΕΤΥΜ αρχ. < *περιβάλλω*].

περιβραχιόνιο (το) {περιβραχιονί-ου | -ων} η υφασμάτινη ταινία που τοποθετείται γύρω από το μπράτσο κάποιου, για να φανερώσει ιδιότητα του ή να τον διακρίνει από άλλους: *το μανύρο ~ του πένθους* || το ~ *το αργηρό της ποδοσφαιρικής ομάδας*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *περιβραχιόνιον*, ουδ. του επιθ. *περιβραχιόνιος* (μωρ-ρείται ως *μτρν.*) < *περί-* + *-βραχιόνιος* < *βραχίον*].

περιβρεχω ρ. μετβ. [μεσν.] [περι-έβρεξα, -βράχηκα, -βρεγμένος] (λόγ.) (για θάλασσα) βρέχω από όλες τις πλευρές συνήθ. μωσαβ.: *ένα νησί περιβρέχεται από αλμυρά ή γλυκά νερά*.

περιγειό (το) {περιγει-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. το πλσιέστερο προς τη Γη σημείο της τροχιάς ουράνιου σώματος, που περιφέρεται γύρω από αυτή: το ~ της Σελήνης ΑΝΤ. απόγειο. [ΕΤΥΜ. *μτρν.* < *περί-* + *-γειος* < *γή*, πβ. *όπό-γειος*, *ύπερ-γειος*].

περιγέλαστος, -ης, -ο [μτρν.] αυτός που τον περιγελούν ΣΥΝ. καταγέ-λαστος, **περιγέλω** ρ. μετβ. [μτρν.] {περιγέλας... | περιγέλασα, -τηκα, -μένος} φέρομαι με ειρωνικό και χλευαστικό τρόπο ΣΥΝ. κοροιδεύω, πεαράζω, περιπαίζω, χλευάζω. — **περιγέλασμα** (το), **περιγέλαστος** (ο) [1796], **περιγέλαστικός**, -ής, -ό, **περιγέλαστικά** επίρρ.

περιγέλαστος κ. **περιγέλος** (ο) [μόνο σε ονομ. κ. αιτ.] αυτός τον οποίο χλευάζουν ή κοροιδεύουν όλοι: *με τα καμώματα του έγινε ο ~ του χωριού* ΣΥΝ. γέλοιος, φαιδρός, (λαϊκ.) σούργελο. Επίσης **περιγέλω** (το). [ΕΤΥΜ. *μτρν.* < *περιγέλω*]. **περγεννητικός**, -ής, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη χρονική στιγμή της γέννησης [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. perinatal (νόθο συνθ.)].

περιγιάλι (το) {δύοσφρ. *περιγιάλι-ού* | -ιών} (λογος), το τμήμα της ξηράς που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα: *απάνεμο* | *βραχώδες* | *αιώμιδες* | *γροακικό* | *φιλόξενο* | *ήσαχο* | *ερημικό* ~ ΣΥΝ. ακρογιάλι, ακροθαλασσιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακρογιάλια*.

[ΕΤΥΜ. < *μεσν. περιγιάλιν* < *παραγιάλιν* (με παρετυμολ. επίδρ. της πρόθ. *περί*), ουδ. του *μτρν. επιθ. παραγιάλιος* < *παρ(α)* + *-αγιάλιος* < *αγιαλός*]. **περιγιάλιος**, -ης, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο στολίζουν γλιπτές παραστάσεις: ~ *αέτωμα* | *ναός*. [ΕΤΥΜ. *μτρν.* < *περιγύλω* < *περί-* + *γύλω* (βλ. λ.)].

περιγράμμα (το) [μτρν.] {περιγράμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η πραγματική ή νοητή γραμμή που καθορίζει οπτικά την εξωτερική μορφή ή τις διαστάσεις σώματος ή σχήματος: *μόλις άναψε ο προβολέας πίσω του, διαγράφηκε καθαρά το ~ του σώματος του 2*. (μτρ.) το γενικό πλαίσιο: *το ~ της πολιτικής του έχει διαμορφωθεί από τους προκατόχους του* || το ~ *των απόψεων κάποιου* ΣΥΝ. πλαίσιο, γραμμή.

περιγραφή (η) 1. η διαδικασία απόδοσης (με γραπτό ή προφορικό λόγο, κινήσεις, σχέδια) των χαρακτηριστικών προσώπου, αντικειμένου, κατάστασης, γεγονότος κ.λπ., ώστε να μπορεί κάποιος να σχηματίσει μια όσο το δυνατόν ακριβέστερη εικόνα γι' αυτά (χωρίς να τα έχει δει ο ίδιος): *την ~ του αγώνα κάνει γνωστός αθλητικογράφος* || η ~ *δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα* || *αναλυτική* | *ανατριχιαστική* | *ακριβής* | *απλή* | *γραφική* | *εθνοσιώδης* | *γλαφυρή* | *σπαρταριστή* | *εντυπωσιακή* | *ζωντανή* | *πιστή* | *ποιητική* | *λεπτομερής* | *ρεαλιστική* | *εξωπραγματική* | *ρομαντική* | *συνοπτική* ~ ΣΥΝ. αναπαράσταση 2. (ειδικότ.) αφήγηση, εξιστόρηση: *πού και πού διέκοπτε την ~ των γεγονότων κι έπιπε μια γουλιά 3*. ΓΕΩΜ. η σχεδίαση σχήματος γύρω από κάποιο άλλο έσπι, ώστε το δεύτερο σχήμα να εφάπτεται σε αυτό που περικλείει ΑΝΤ. *εγγραφή*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γενικό περιγράμμα, σχήμα», < *περιγράφω*. Η σημερινή σημ. είναι *μτρν.*].

περιγραφικός, -ής, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την περιγραφή: *οι μαθητές έγραψαν μια ~ έκθεση με θέμα την επίσκεψη σε μουσείο* · 2. αυτός που διαθέτει την ικανότητα να περιγράφει: *χαρακτηριστικό του Σ. Μυριβήλη είναι το έντονα ~ ύφος* || *ο ~ λόγος του ζωντανεύει εικόνες από το παρελθόν* ΣΥΝ. παραστατικός, ενυργής, ζωντανός, εκφραστικός ΑΝΤ. πεζός, ουδέτερος, άτονος 3. αυτός που δίνει προτεραιότητα στην ακριβή απόδοση τής μορφής | τής δομής, χωρίς να ερμηνεύει ή να ρυθμίζει: ~ *γλωσσολογία* | *η~ μετεωρολογία περιγράφει τα ατμοσφαιρικά φαινόμενα, χωρίς να τα αναλύει* ΑΝΤ. ερμηνευτικός. — **περιγραφικ-ά** /-ός επίρρ. [1889], **περιγραφικότητα** (η) [1893]. [ΕΤΥΜ. *μτρν.*, αρχική σημ. «συμπερασματικός (για συνδέσμο)», < αρχ. *περιγραφή*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. του γαλλ. *descriptif*].

περιγράφω ρ. μετβ. {περι-έγραφα, -γράφ(τ)ηκα, -γεγραμμένος} **1.** αποδίδω (με λόγια, κινήσεις, σχέδια) τα χαρακτηριστικά προσώπου, αντικειμένου, καταστάσεων κ.λπ., ώστε να μπορείς κάποιος να σχηματίσει ακριβή εικόνα γι' αυτό: ~ *ένα τοπίο | ποδοσφαιρικό αγώνα | τον κακοποιό στην αστυνομία | το καινούργιο μου σπίτι* || ~ με *ενάργεια | αποσπασματικά | πετυχημένα* ΣΥΝ αναπαριστώ, παριστάνω, (απ)εικονίζω, σκιαγραφώ **2.** (ειδικότ.) αφηγήματα, εξιστορώ: - *τι συνέβη στην εκδήλωση | πώς εκτυλίχθηκαν τα γεγονότα* · **3.** ΓΕΩΜ. σχεδιάζω σήμα έτσι, ώστε να περικλείει ένα άλλο· (κυρ. η λόγ. μτγ. **πε-ριγεγραμμένος**, -η, -ο): ο - *κύκλος ενός τριγώνου* ΑΝΤ. εγγράφω. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σμ. «σύρω γραμμή γύρω από κάτι - ορίζω, προσδιορίζω», < περι- + γράφω].
περίγυρα επίρρ. γύρω από όλες τις πλευρές: ~ *στο σπίτι δεν υπήρχε ψυχή* ΣΥΝ. ολόγυρα, τριγύρω.
περίγυρος (ο) **1.** (γενικά) ό,τι περιβάλλει κάτι άλλο **2.** (ειδικότ.) δομική κατασκευή που περιβάλλει ανοικτό χώρο ή κτίσμα: ο ~ *τού σχολείου | τής εκκλησίας | τής οικοδομής* ΣΥΝ. περίβολος, αλόγυρος, μάντρα **3.** (μτφ.) το υλικό ή/και ανθρώπινο πλαίσιο που καθορίζει τον χώρο μέσα στον οποίο κινείται ο άνθρωπος: *κοινωνικός/οικονομικός | σχολικός | φυσικός* - ΣΥΝ. περιβάλλον. Επίσης (λαϊκ.) **περίγυρο** (το).

περίγυρος - περιβάλλον. **Η** λ. **περίγυρος** με τη σμ. «περιβάλλον» είναι σχετικώς νέα. Πλάστηκε ως απόδοση στη δημοτική του τύπου περιβάλλον, ο οποίος θεωρήθηκε λογιότερος και γι' αυτό, σε παλαιότερη οξεία φάση του γλωσσικού ζητήματος, κρίθηκε προτιμότερο να αντικατασταθεί στη «γνήσια δημοτική» (πβ. και την αντιμετώπιση άλλων αναλόγων λέξεων, όπως το φωνήεν, το καθήκον, το μέλλον, το παρόν, το παρελθόν κ.ά.). Σε αυτό συνέβαλε και το ότι η λ. **περιβάλλον** χρησιμοποιήθηκε κατεξοχήν για τη δήλωση του «φυσικού περιβάλλοντος», ενώ το **περίγυρος** δήλωσε κυρίως το «κοινωνικό περιβάλλον» (*κοινωνικός περίγυρος*). Ωστόσο, η λ. **περίγυρος** (ο) και **περίγυρο** (το) είναι καθαρώς δημοτικές λέξεις, που χρησιμοποιήθηκαν (και χρησιμοποιούνται ακόμη) για να δηλώσουν «το περιτόξισμα, τον περίβολο, το περιφράγμα» (αυλής, κτηρίου κ.ά.), ό,τι άλλως ονομάζουμε μάντρα. Από αυτή την άποψη είναι σκόπιμο να προτιμάμε τη λ. περιβάλλον, παράλληλα έστω προς τη μεταφορική δήλωση του κοινωνικού περιβάλλοντος, από τη λ. **περίγυρος**.

περιδάκρυς, -υς, -υ [μτγν.] {περιδάκρ-υος | -υες, -ύων} (λόγ.) αυτός που είναι γεμάτος δάκρυα, που ετοιμάζεται να κλάψει ή έχει μόλις κλάψει ΣΥΝ. δακρυσιμένος, βουρκωμένος, δακρύβρεχτος ΑΝΤ. γελαστός.
περιδέης, -ής, -ες {περιδέ-ους | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει κατάληφθει από μεγάλο φόβο ΣΥΝ. έντρομος ΑΝΤ. άτρομος, άφοβος.
— *περιδέως* [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ-αρχ. < περι- + -δεής < δέος, πβ. ψοφο-δεής].
περιδέμα (το) [μεσν.] {περιδέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) κάθε υλικό που χρησιμοποιείται για να συγκρατηθούν μαζί αντικείμενα: *γερρό | φθαρμένο | κομμένο | σκληρό | ασαλένιο | υφασμάτινο* - ΣΥΝ. δέσιμο. Επίσης **περιδέσμος** (ο) [μτγν.].

περιδένω ρ. μετβ. {περι-έδεσα, -δέθηκα} **1.** συγκρατώ μαζί αντικείμενα χρησιμοποιώντας (απλή ή κολλητική) ταινία ή άλλο παρόμοιο υλικό, το οποίο περνά γύρω τους σφιγγοντας τα: ~ *τα βιβλία | τα δέματα | τους φακέλους* ΣΥΝ. περισφίγω **2.** ΙΑΓΡ. συγκρατώ ζωτικό όργανο μέσω χειρουργικής επεμβάσεως. [ΕΤΥΜ. < αρχ. περιδέω < περι- + δέω (βλ. λ. δένω)].
περιδέραιο (το) {περιδεραι-ον | -ων} κόσμημα που φοριέται γύρω από τον λαιμό: *πολύτιμο | χρυσό | αρχαίο* ~ ΣΥΝ. κολιέ, (λαϊκ.) γιορ-ντάι.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *περιδέραιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *περιδέραιος* (μαρτυρείται ως μτγν.) < περι- + -δέραιος < δέρη «λαϊμός, τράχηλος». Το αρχ. *δέρη* < **dérFá* συνδ. με σανσκρι. *grivā* «λαϊμός», ρουσ. *griva* «χαίτη», ενώ η σχέση του με το ρ. *βιβρώσκει* (βλ. λ. *βρώση*) παραμένει ανεπιβεβαίωτη].

περιδέση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΓΡ. η χειρουργική εφαρμογή ράμματος γύρω από ένα αγγείο ή γύρω από ένα κοίλο όργανο: - *τραχήλου τής μήτρας σε καθ'έξιν αποβολές*.

περιδέσμος (ο) → *περιδέμα*
περιδέτος, -η, -ο αυτός που είναι δεμένος γύρω-γύρω. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *περιδέω* < περι- + δέω «δένω» (βλ. λ. δένω)].

περιδιαβάζω ρ. αμετβ. [1809] {περιδιάβαζα} περπατώ κοιτάζοντας γύρω μου χωρίς συγκεκριμένο σκοπό: *περιδιάβαζε στα σοκάκια τής παλιάς πόλης* (μτφ.) - *στα κείμενα των αρχαίων συγγραφέων* ΣΥΝ. τριγυρνάω, σουλατσάρω, βολτάρω, σεργιανίζω. Επίσης *περιδιαβαίω*.

— **περιδιάβαση** (η) [1809] κ. **περιδιάβασμα** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *παραδιαβάζω* (με την επίδρ. τής πρόθ. *περί*) < *πάρα* + *διαβάζω*].

περιδιαβάτης (ο) [1862] {περιδιαβατών} αυτός που περιδιαβάζει (βλ. λ.). Επίσης *περιδιαβατής*.

περιδίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ροή ενός ρευστού, κατά την οποία οι γραμμές τής ροής σχηματίζουν καμπύλες ή κλειστούς βρόχους (λ.χ. οι ρουφήχτρες, οι δίνες στα ποτάμια, όταν υπάρχουν εμπόδια στο ρεύμα τους κ.λπ.).

περιδίητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που στροβιλίζεται σχηματίζοντας δίνη.

περιδίω ρ. μετβ. {περιδίνεις... | περιδίησα} **1.** γυρίζω κάτι σε κυκλική τροχιά, ώστε να σχηματίσει δίνη: *το ορμητικό ρεύμα του ποταμού περιδίησε τα κλαδιά που είχαν πέσει στα νερά του από την κατα-*

γίδα ΣΥΝ. στροβιλίζω, περιστρέφω, στριφογυρίζω **2.** (ειδικότ. μεσοπαθ. **περιδιούμαι**) στροβιλίζομαι, στρέφομαι συνεχώς γύρω από τον άξονα μου: *ορισμένοι δερβιλήδες φθάνουν σε έκσταση περιδιούμενοι*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *περιδίνω* (-έω) < περι- + -δίνω < δίνη].

περιδρούμαζω ρ. αμετβ. {περιδρούμασα} (οικ.) τρώω υπερβολικά μεγάλη ποσότητα φαγητού: *στο γλέντι περιδρούμασα* ΣΥΝ. παρατρώω, (οικ.) τρώω τον περιδρόμο | *τον αγέλορα* | το καταπέτασμα. — **περι-δρούμισμα** (το). [ΕΤΥΜ < *περιδρούω*].

περιδρόμος (ο) **1.** φλεγμονή του δέρματος, που σχηματίζεται στην περιοχή γύρω από το νύχι ΣΥΝ. παρωνυχία, (λαϊκ.) τριγυρίστρα · **2.** ιδιαίτερα έντονος κωλικός πόνος στο στομάχι ΣΥΝ. κωλικόπνοος-ΦΡ. (α) (ως κατάρα) **περιδρόμος να σε κόψει!** να σε πιάσει πόνος στο στομάχι! (β) (οικ.) **περιδρόμος!** σταμάτα να μιλάς ΣΥΝ. σκάσε, βούλ-λωσ' το! (γ) *τρώω | κατεβάζω τον περιδρόμο* τρώω πάρα πολύ μεγάλη ποσότητα φαγητού ΣΥΝ. περιδρούμαζω, (αργκό) παρατσώνω (δ) φάτε *μάτια ψάρια και κοιλιά περιδρόμο* βλ. λ. τρώω. [ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. τ. του επιθ. *περιδρόμος* < περι- + δρόμος. Ως προς τη σμ. που σχετίζεται με το υπερβολικό φαγητό, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για μεταφορική επέκταση τής σμ. «σχοινί που συγκρατεί το δίχτυ»].

περιδρόμος - **αγέλο(υ)ρας** - άμπακος - **αβλέμονας**. Έχουν ενδιαφέρον οι φράσεις που πλάστηκαν στην Ελληνική για να δηλώσουν (μαζί με τα ρήματα *τρώω* - *πίνω*) την υπερβολική κατανάλωση φαγητού ή ποτού. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των φράσεων είναι -όπως άλλωστε αναμένεται- η μεταφορική σημασιολογική τους προέλευση και η εκφραστικότητα τους. Η συχνότερη από αυτές, η λ. **περιδρόμος** (*τρώει | πίνει τον περιδρόμο*) φαίνεται ότι προήλθε μεταφορικά από το πρήξιμο, το φούσκωμα του πληγωμένου δαχτύλου, από τη λ. **πρήξιμος**, παρεμφερής και από παρετυμολογική σύνδεση με το (αρχ.) **περιδρόμος** «το γύρω-γύρω, περιφέρεια, στεφάνη». Το «πρήξιμο» ως μεταφορική απεικόνιση τής πρηγμένης από το φαγητό κοιλιάς έδωσε και τις φράσεις τής τύπου «*έφαγε πολύ, φούσκωσε η κοιλιά του*», (*τύλος* = πρήξιμο) και την έκανε ταράστα. Το αρχαίο ήδη όνομα του φυτού *ελλέβωρος*, παρεμφερές σε *αγέλο(υ)ρας* (*ελλέβωρος* > **ελλέβω(υ)ρας* > **αλλέ-βο(υ)ρας* > **αλλέ(υ)ρας* > *αγέλο(υ)ρας*), έδωσε τη σμ. του «υπερβολικού φαγητού (ποτού)». Αυτό μπορεί να προήλθε από την υπερβολική συνήθεια συμπεριφορά των ανθρώπων που έπιναν ελλέβο-ρο, ανθρώπων που έπασχαν από παράνοια (πβ. σύγχρονες φράσεις *πρώει | πίνει σαν τρελός*, δηλ. υπερβολικά, ανεξέλεγκτα). Ομοίως, το άμπακος από το ιταλ. *abbaco* (< λατ. *abacus* < ελλην. *άβαξ*, -*ακος*), δήλωσε την υπερβολική, τη σχολαστική ενασχόληση με υπολογισμούς σε άβακα και μεταφορικά την υπερβολική ενασχόληση και κατανάλωση φαγητού. Το ίδιο και η λ. **αβλέμονας**, η οποία είτε από το υπερβολικό βάθος, τα ύψατα του βυθού τής θάλασσας τα οποία δεν βλέπεις (*ά-βλέμων* [< *βλέμμα*] *βυθός*) είτε από το ανεξέλεγκτο ποτό (αρχ. *άβλεμης* - *άβλεμώς* στη φρ. *άβλε-μώς πίνειν*) δήλωσε μεταφορικά την υπερβολική κατανάλωση φαγητού | ποτού.

περιδρομόχορτο (το) το φυτό ασφόδελος.

περιέχω ρ. → *περιέχω*
περιέκτης (ο) {περιεκτών} καθέτι (π.χ. κουτί, σωληνάριο, μπουκάλι κ.λπ.) που περιέχει κάτι.

[ΕΤΥΜ. < *περιέχω*, βάσει του επιθ. *περιεκτικός*, πβ. κ. *εφεκτικός, καεκτικός*].
περιεκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιλαμβάνει αναλογικά μεγάλη ποσότητα από κάτι: *τροφή περιεκτική σε βιταμίνες | βιβλίο περιεκτικό πληροφοριών και γνώσεων* ΣΥΝ. γεμάτος, μεστός, πλήρης ΑΝΤ. άδειος, λειψός **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό πληροφορητικότητας, που περιέχει πολλά ουσιαστικά, χωρίς να περι-τολογεί: ~ *λόγος | άρθρο | έκθεση* ΣΥΝ. μεστός, ουσιαστικός **3.** ΓΛΩΣΣ. **περιεκτικά** (τα) ονόματα που δηλώνουν τόπο όπου υπάρχει πλήθος προσώπων, ζώων ή πραγμάτων, π.χ. *ορνιθώνας, στρατώνας, αμπελώνας*. — **περιεκτικ-ά** (-ώς [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *περιέχω*]).
περιεκτικότητα (η) [1877] {χωρ. πληθ.} η ποσότητα ενός στοιχείου που περιέχεται σε κάτι, η αναλογία του ως προς αυτό: η ~ *ποτού σε οινόπνευμα* || *υψηλή | χαμηλή* ~ σε *πρωτεΐνες*. [ΕΤΥΜ, Απὸδ. του γαλλ. *caractère*].

περιέλγυμα (το) {περιελγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που τυλίγεται γύρω από κάτι **2.** (ειδικότ.) κάθε λεπτό κυλινδρικό επίμηκες σώμα που τυλίγεται γύρω από άλλο. [ΕΤΥΜ. < *περιέλισσα*].

Περιέλιξις (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η περιστροφή γύρω από κάτι: η ~ *του κισσού*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *περιέλιξις* < αρχ. *περιέλισσα*].

περιέλισσα ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έλιξα, -ελίχθηκα} περιστρέφω κάτι γύρω από κάτι άλλο: ~ *σύρμα γύρω από κοντάρι*.

περιεπλάκην ρ. → *περιπλέκω*

περιεργάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {περιεργάστηκα} παρατηρώ (κάτι) με ιδιαίτερη προσοχή και σε κάθε του λεπτομέρειας: ~ *τον ξένο | ένα κόσμημα | τον μηχανισμό μιας συσκευής | τη διακόσμηση του σπιτιού | τα χειρόγραφα* ΣΥΝ. εξετάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ: αρχ. < *περιέργος*].

περιέργεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έντονη επιθυμία (κάποιου) να μάθει τι είναι, πώς λειτουργεί ή εξελίσσεται (κάτι): η ~ *είναι η αρχή τής επιστημονικής έρευνας | τον κοίταζε όλο - || έχω ~ να δω πώς θα κα-*

ταλίζει αυτή η ιστορία 2. (ειδικότ.) η επιθυμία (κάποιου) να μαθαίνει για τις υποθέσεις του άλλου, το ενδιαφέρον για το τι κάνουν οι άλλοι, κυρ. στην ιδιωτική τους ζωή: η ~ είναι ενοχλητική || δεν τον είπαμε τι συνέβη και κοντεύει να σκάσει από την ~. [ETYM. μεσν. < αρχ. περιεργία < περίεργος].

περίεργος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ερευνητική διάθεση, που θέλει να μαθαίνει τι είναι και πώς γίνεται το καθετί: ο μικρός ήταν ~ κι έμαθε γρήγορα τα κόλπα της δουλειάς || είμαι ~ να δω πού θα καταλήξει αυτή η ιστορία 2. αυτός που θέλει να μαθαίνει τι συμβαίνει σε υποθέσεις που δεν τον αφορούν: από ανθρώπους ~, που χώνουν τη μύτη τους παντού, μην περιμένεις καλό 3. αυτός που είναι δύσκολο να ερμηνευθεί και να κατανοηθεί: ο ένας μπαίνει, ο άλλος βγαίνει ~ πράγματα συμβαίνουν σ' αυτό το σπίτι || οι επιστήμονες παρατήρησαν -αστρικά φαινόμενα ΣΥΝ. ασυνήθιστος, ανεξήγητος 4. **περίεργο** (το) καθετί αξιοπρόσεκτο και δύσκολο να εξηγηθεί, παράξενο πράγμα: *Περίεργο!* Πώς και δεν σε ειδοποίησε κανείς; || το ~ της υποθέσεως είναι ότι κανείς από τους αδικούμενους δεν τα κατήγγειλε κατά ΣΥΝ. παράξενο 5. αυτός που με τα εξωτερικά χαρακτηριστικά ή τη στάση του δίνει την εντύπωση προσώπου που διαφέρει από τους άλλους: ~ τύπος ο φίλος σου- δεν μου γαμίζει το μάτι ΣΥΝ. ασυνήθιστος, παράξενος, διαφορετικός ΑΝΤ. συνηθισμένος, κανονικός 6. αυτός που αποκλίνει από το κανονικό: - γέση έχει το τωρ θα είναι χαλασμένο ΣΥΝ. παράξενος. — **περίεργα** | **περίεργος** (βλ. λ.) [αρχ.] επίρρ. [ETYM. αρχ., αρχική σχμ. «αυτός που άσκαπα προβληματίζεται για κάτι», < περι- + -εργος < έργον/].

περίεργος επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) κατά παράδοχο τρόπο, που δεν εξηγείται εύκολα: ~, δεν έχει βγει ακόμη καμία επίσημη ανακοίνωση, παρά τον σάλο που έχει ξεσπάσει- ΦΡ. όλων **περίεργος** κατά εντελώς ανεξήγητο, παράδοχο τρόπο: αν και ενδέσκατος, ~ δεν αντέδρασε στις προκλήσεις του συνομιλητή του. ΣΧΟΛΙΟ λ. επίρρρμα.

περίεργοι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {περιήλθα} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) κινούμαι γύρω από κάτι, μέσα σε μια περιοχή ή ανάμεσα σε αντικείμενα ή ανθρώπους: ~ τις αρχαιότητες || πόλεις και χωριά | ζένους τύπους ΣΥΝ. περιφέρωμαι, γυρίζω ΑΝΤ. στέκομαι ♦ 2. (αμετβ.) (α) καταλήγω από κάποιον σε κάποιον άλλον: όλη τη η περιουσία περιήλθε στο Δημόσιο || περιήλθε εις γνώσιν μου ότι... (πληροφορηθήκα ότι...) || περιήλθε στα χέρια μου *μάγκελος* με *αποκαλυπτικά στοιχεία* (β) οδηγούμαι σε ορισμένη κατάσταση: ~ σε απόγνωση || σε ένδεια | αδιέξοδο ΣΥΝ. φθάνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

περιστάλην ρ. → περιστέλλω

περίστελλα ρ. → περιστέλλω

περιστραμμένος, -η, -ο → περιστρέφω

περιέταμα ρ. → περιτέμνω

περιεχόμενο (το) {περιεχομέν-ου | -ων} 1. οτιδήποτε περιέχεται μέσα σε κάτι: το ~ του δέματος | του κουτιού | του συρταριού || *άδειασε το ~ της τσέπης του στο τραπέζι* 2. το θέμα στο οποίο αναφέρεται κάποιος/κάτι: το ~ βιβλίου | ομιλίας | άρθρου | επιστολής | συνομιλιών ΣΥΝ. (για ταίνια, θεατρ. έργο, βιβλίο) υπόθεση 3. (α) τα αξιολογικά στοιχεία που έχει κάποιος/κάτι: είναι άνθρωπος με ~ και είναι ενόχιστος να συζητάς μαζί του || ένα βιβλίο *σταγόν* σε ~ (β) κάθε αξιολογικός στόχος, ο οποίος δίνει ενδιαφέρον νόημα και αξία σε κάτι: δώστε ~ στη ζωή των παιδιών σας και δεν θα κινδυνεύσουν από τα ναρκωτικά || *περιφέρεται ζώντας μια ζωή χωρίς κανένα* ~ ΣΥΝ. νόημα 4. (στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες) η πληροφορία, η σημασία λέξης, σήματος κ.ά. (κατ' αντιδιαστολή προς τη μορφή τους): το ~ του όρου «αγάπη» είναι ευρύ || *συχνά, η κατάχρηση ορισμένων λέξεων τις καθιστά κενές περιεχομένου* || στην προπαγάνδα χρησιμοποιούνται όροι οι οποίοι στερούνται περιεχομένου και ο καθένας τους αντιλαμβάνεται όπως τον συμφέρει || το ~ μιας φράσης || το ~ ενός έργου τέχνης | ενός συμβόλου ΑΝΤ. μορφή 5. αυτό το οποίο περιλαμβάνει μια δραστηριότητα: μου εξήγησε το ~ της δουλειάς του || το εκπαιδευτικό ~ ενός προγράμματος ΣΥΝ. αντικείμενο • 6. **περιεχόμενα** (τα) τα θέματα που περιλαμβάνει βιβλίο, περιοδικό ή σύγγραμμα και τα οποία δίδονται συνήθ. υπό μορφήν καταλόγου από τίτλους κεφαλαίων, υποκεφαλαίων και με παράθεση του αριθμού της σελίδας όπου μπορεί κανείς να τα αναζητήσει: *πίνακας περιεχομένων* || *ψάχνω στα ~ το κεφάλαιο που με ενδιαφέρει*. [ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. του τ. περιεχόμενος, μετ. μέσ. ενεστ. του αρχ. περιέχω. Στη σχμ. 6 η λ. αποδίδει το αγγλ. contents].

περιέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιείχα (παρ.τ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} περιλαμβάνω εντός μου ή στη σύνθεσή μου κάτι: ο *φάκελος περιέχει* πολύτιμα έγγραφα || το ποτό αυτό *περιέχει* πολύ οινόπνευμα || το νομοσχέδιο *περιέχει* διάταξεις για τις φοροαλλαγές || το άρθρο *περιέχει* πλήθος ανακριβειών ΣΥΝ. περικλείω. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω, απέχω, παρέχω, περιλαμβάνω.

περίζηλος, -η, -ο [μεσν.] πολύ ζηλευτός, επίζηλος.
περίζητος, -η, -ο [1856] αυτός που έχει μεγάλη ζήτηση, που τον θέλουν πολλοί: είναι ~ στις κοινωνικές συγκεντρώσεις || - γαμπρός/ρόλος σε ένα θεατρικό έργο | μουσικακό αντικείμενο | θέση σε μια υπηρεσία. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανάπατος. [ETYM. Απόθ. του γαλλ. recherché].

περίζωμα (το) [μετβ.] {περιζώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. φαρδύ κομμάτι από ύφασμα ή δέρμα, που καλύπτει την περιοχή από τη μέση ως τα γόνατα: *σκαμμένο* | *ματωμένο* | *βαρύ* ~ ΣΥΝ. ποδιά, μπροστέλα • 2. κάθε λωρίδα (λ.χ. από ζυλό) σε κτήριο, που χρησιμεύει για διακόσμηση ή για ενίσχυση (ειδικότ.) το σοβαντέλι (βλ. λ.) • 3. ΝΑΥΤ. ζώνη στην εξωτερική πλευρά και κατά μήκος του πλοίου, κοντά στην ίσαλο γραμμή, η οποία προστατεύει το σκάφος από προσκρούσεις.

περίζων ρ. μετβ. {περι-έζωσα, -ζώθηκα κ. -ζώστηκα, -ζωμένος κ. -ζωσμένος} κλείνω ή σχηματίζω κλειό από όλες τις πλευρές: την *αγορι-*

κία έχουν περιζώσει οι φλόγες || οι *αστυνομικοί περιζώσαν* από παντού τη γιάφκα ΣΥΝ. περικυκλώνω, περιβάλλω. — **περίζωση** (η) [μετβ.]. [ETYM < αρχ. περιζώνωμ < περι- + ζώνωμ (βλ. κ. ζώνω)].

περιήγησι (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επίσκεψη ενός χώρου για αναμνηχή ή για έρευνα και μελέτη ΣΥΝ. τουρισμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηρώμια.

περιηγήτης (ο) [μετβ.], **περιηγήτρια** (η) [1886] {περιηγήτριών} πρόσωπο που επισκέπεται έναν τόπο για αναμνηχή ή για να γνωρίσει και να μελετήσει τα αξιοθέατα, τα μνημεία και τον τρόπο ζωής των κατοίκων του: ο *αρχαιολογικός χώρος* γέμισε *περιηγητές* || τα *βιβλία των περιηγητών του 19ου α. δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για τη ζωή στη χώρα μας* ΣΥΝ. τουρίστας. — περιηγητικός, -ή, -ό [μετβ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, ηρώμια.

περιηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {περιηγείσαι... | περιηγήθηκα} ταξιδεύω σε ένα τόπο είτε για αναμνηχή είτε για να γ'ωρίσω και να μελετήσω τα αξιοθέατα, τα μνημεία και τον τρόπο ζωής των κατοίκων του: *περιηγήθηκε την Ήπειρο και τη Μακεδονία και εξέδωσε βιβλίο με τις εντυπώσεις του* ΣΥΝ. γυρίζω, περιοδεύω, ταξιδεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, ηρώμια.

[ETYM. < αρχ. περιηγούμαι (-έω), αρχική σχμ. «αναλαμβάνω να δείξω τον δρόμο (κυρ. σε ορειβάσια)», < περι- + ηρώμια].

περήλιο (το) [1825] (περηλί-ου | -ων) ΑΣΤΡΟΝ. το κοντινότερο προς τον Ήλιο σημείο της τροχιάς ενός ουράνιου σώματος: το ~ της 1ης | της Αφροδίτης ΑΝΤ. αφήλιο. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. perihelium].

περιθάλπω ρ. μετβ. {περιθάλλω} 1. προσφέρω προστασία και βοήθεια σε όποιον έχει ανάγκη: ~ κατατρεγμένο | *προστάσει* ΣΥΝ. φροντίζω, περιποιούμαι 2. (ειδικότ.) παρέχω ιατρική βοήθεια σε οργανωμένη μονάδα και εκτός αυτής: το νοσοκομείο *περιθάλλει* τους *τραυματίες* ΣΥΝ. φροντίζω. [ETYM. μετβ. < περι- + θάλλω (βλ. λ.)].

περιθάλψη (η) [μεσν.] {-ης κ. -άλψεως | χωρ. πληθ.} η παροχή βοήθειας, φροντίδας, η περιποίηση κάποιου: *υγειονομική* | *ιατροφαρμακευτική* ~ ΦΡ. **κοινωνική περιθάλλη** ο τομέας της κρατικής πολιτικής με αντικείμενο την ανακούφιση σε ιατροφαρμακευτικό, οικονομικό κ.λπ. επίπεδο των λιγότερο ευνοημένων πολιτών.

περιθώρι (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΦΥΣ. η απόκλιση κύματος από την αρχικά ευθύγραμμη πορεία του εξαιτίας της πρόσπτωσης του σε κάποιο εμπόδιο ή σχισμή μικρών διαστάσεων. [ETYM. < μετβ. περιθλασις < περιθλώ < περι- + θλώ (-άω) «σπάζω» (βλ. λ. θλάση)].

περιθωριακός, -ή, -ό (κακόσ.) 1. αυτός που ζει ή ανήκει στο κοινωνικό περιθώριο: ~ ομάδες | άτομο | έντυπο || (κ. ως ουσ.) ~ ζουν σε *άθλιες συνθήκες ζωής* 2. ασήμαντος, που δεν ανήκει στον πυρήνα των εξελίξεων: αυτό το θέμα είναι ~ *άλλα είναι τα κρίσιμα*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. marginal].

περιθώριο (το) {περιθωρί-ου | -ων} 1. ο κενός χώρος γύρω από το τυπωμένο κείμενο ή τις εικόνες μιας σελίδας: *σημειώσεις* στο ~ της *σελίδας* || *ρύθμιση περιθωρίου* στις γραφομηχανές ή τους ΗΥ ΣΥΝ. πλαίσιο, άκρη 2. (κατ' επέκτ.) ακάλυπτο, επιπρόσθετο διάστημα μέσα στο οποίο υπάρχει άνεση ή ελευθερία κινήσεων: *φέρε το τραπέζι πιο κοντά, έχει ~* (μετβ.) 3. οι δυνατότητες για κάτι, πέρα από κάποιο οριακό σημείο: *υπάρχει ~ ακόμη κέρδους* | *χρόνου* | *κινήσεων* | *ελγίων* | *βελτιώσεως των σχέσεων τους* | *ανάπτυξης* || *υπάρχουν πολλά ~ καλύτερης συνεργασίας και αποτελεσματικότερης διαχείρισης* || *πρέπει να βισατούμε- τα χρονικά - στενεύουν!* || τι ~ *λάθους έχει αυτή η μέθοδος μέτρησης*; ΦΡ. **ανήγει** (σε κάποιον) **περιθώριο** | **περιθώρια** (για κάτι) δίνω (σε κάποιον) την δυνατότητα (για κάτι): η νέα δήλωση του υπουργού *δεν αφήνει περιθώρια παρερμηνείας των αρχικών δηλώσεων* || τα *αποτελέσματα της ιατρικής αυτής έρευνας αφήνουν περιθώρια αισιοδοξίας για τους καρκινοπαθείς* || *ενήργησε αστραιαία- δεν του άφησε κανένα περιθώριο αντίδρασης* 4. οτιδήποτε δεν βρίσκεται στο επίκεντρο, στο κύριο μέρος: *στο ~ της διάσκεψης* | *των εργασιών της Συνόδου Κορυφής* || *οδηγώ* | *βάζω κάποιον στο ~* (του αφαιρώ το δικαίωμα για δράση, τον βγάζω εκτός μάχης, τον παραμερίζω) ΣΥΝ. πλαίσιο, άκρη 5. (α) ο εξωκοινωνικός χώρος στον οποίο ζουν, ηθελημένα ή όχι, άτομα που χαρακτηρίζονται από τάσεις φυγής, αποστασιοποίησης και μη συμμετοχής στα κοινωνικά δρώμενα εξαιτίας της απόκλισης και σύγκρουσης τους με τα αποδεκτά πρότυπα της κοινωνίας, λόγω ιδεολογικής διαφοροποίησης ή εξαιτίας του χαμηλού οικονομικού και πνευματικού τους επιπέδου: «η *ανεργία μπορεί να οδηγήσει μια μερίδα του πληθυσμού στο κοινωνικό ~*» (εφημ.) (β) (κακόσ.) ο χώρος στον οποίο ζουν και κινούνται οι απόκληροι της κοινωνίας, καθώς και άτομα με αντικοινωνική συμπεριφορά • 6. ΟΙΚΟΝ. **εμπορικό περιθώριο** η διαφορά μεταξύ της τιμής αγοράς και της τιμής πώλησης στην άλυσιδα δανομητής των αγαθών και υπηρεσιών.

[ETYM. Αβελβ. ετύμω, πιθ. < *περιθωρίον < παρ.τ. περιθωρό «απατηρό από όλες τις πλευρές» (< περι- + θεωρώ) ή, κατ' άλλη άποψη, < αρχ. περιθέω «περιτρέχω, περιβάλλω». Ορισμένες μετρ. σχμ. αποτελούν απόθ. του γαλλ. marge, λ.χ. *περιθώριο λάθους* | *κέρδους* | *κινήσεως* (< une marge d'erreur | du bénéfice | de manœuvre), ζει στο *περιθώριο* (< il vit en marge)].

περιθωριοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. 1. κοινωνικό φαινόμενο που απαντά σε πολλές κοινωνίες και κυρ. στη σύγχρονη ανεπτυγμένες κοινωνίες, κατά το οποίο τμήματα του πληθυσμού δεν καταφέρνουν να απολαμβάνουν τα δικαιώματα που η κοινωνία παραχωρεί στα μέλη της 2. (ειδικότ.) η εκούσια ή ακούσια ενσωμάτωση κάποιου στο κοινωνικό περιθώριο (βλ. λ., σχμ. 5) 3. η από-

λεία τής σημαντικής θέσης που έχει κάποιος και ο περιορισμός του σε ασήμαντο ρόλο: η *απομονωτική πολιτική οδήγησε αυτή τη χώρα στην* ~. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. marginalisation].
περιθωροισοί ρ. μετβ. {περιθωροισοί... | περιθωροισοί-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. οδηγώ κάποιον στο κοινωνικό περιθώριο, τον καθιστώ περιθωριακό: *φοβούνται ότι η αυστηρή οικονομική πολιτική θα περιθωριοποιήσει τα ασθενέστερα λαϊκά στρώματα* 2. δεν επιτρέπω σε κάποιον να κινηθεί στο επίκεντρο τής δραστηριότητας, τον κάνω να χάσει τον σημαντικό ρόλο που είχε και να περιοριστεί σε ασήμαντο ρόλο: *οι άστοχες ενέργειες στην εξωτερική πολιτική είχαν ως αποτέλεσμα να περιθωριοποιηθεί η χώρα αυτή πολιτικά*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. marginaliser].
περιπίτται ρ. αμετβ. [αρχ.] {περιπίτ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, μτχ. περιπτάμενος, -η, -ο | παρατ. περιπτ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (λόγ.) ιπταίμαι γύρω από (κάτι).
περικάλα επίρρ. πολύ καλά: *καλά και ~!* ΣΥΝ. άριστα, εξαιρετικά ΑΝΤ. κακά, χάλια.
περικαλλής, -ής, -ες {περικαλλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαθέτει εξαιρετική ομορφιά: ~ νέος | *ναός* | *αρχιτεκτόνημα* | *πρόσωπο* | *κόσμημα* ΣΥΝ. πανέμορφος ΑΝΤ. άσχημος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. marginaliser].
περικάλυπτο ρ. μετβ. [αρχ.] {περικάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος} (λόγ.) καλύπτω από όλες τις πλευρές, γύρω-γύρω ΣΥΝ. περιβάλλω. — **περι-κάλυμμα** (το) [αρχ.] κ. περικάλυψη (η) [μτγν].
περικαμπή ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έκαμψα, -κάμψθηκα, -κεκαμμένος} λυγίζω (κάτι), ώσπου να πάρει το σχήμα τής καμπύλης ΣΥΝ. κυρτώνω, καμπυλώνω. — **περικαμπή** (η) [μτγν].
περικάρδιο (το) [αρχ.] {περικαρδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. η μεμβράνη που περιβάλλει την καρδιά. — **περικαρδι**(α)κόσ, -ή, -ό [1836].
περικαρδίτιδα (η) [1854] ΙΑΤΡ. φλεγμονή που εντοπίζεται στο περικάρδιο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pericardite].
περικάρπιο (το) [αρχ.] {περικαρπί-ου | -ων} 1. ΑΝΑΤ. το τμήμα του χεριού που περιβάλλει τον καρπό 2. (συνεκδ.) το βαμβάκερο περιβλήμα που φορούν οι αθλητές στον καρπό του χεριού τους 3. ΒΟΤ. το εξωτερικό περιβλήμα του καρπού ενός φυτού. — **περικαρπι**(α)κόσ, -ή, -ό.
περικαυλίδα (η) (λόγ.) το προφυλακτικό ΣΥΝ. (λαϊκ.) κάπota. [ETYM. < *περί- + -καυλίδα < καυλός*].
περικεαιμα ρ. αμετβ. **απόθ.** [αρχ.] {περικεί-μαι, -σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται | (παρατ.) περικε-έμην, -εισο, -εϊτο, -εϊμεθα, -εϊσθε, -εϊντο} (αρ-χαιοπρ.) βρίσκομαι τοποθετημένος γύρω από όλες τις πλευρές ενός στοιχείου ή πράγματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
περικείμενο (το) {περικειμέν-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό και εξω-γλωσσικό περιβάλλον ενός κειμένου, ό,τι συνδέεται με ένα κείμενο. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. context].
περικεντρικός, -ής, -ό αυτός που βρίσκεται κοντά στο κέντρο: ~ δρόμος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pericentric].
περικέντρο (η) {περικέντρ-ου | -ων} ΜΑΘ. 1. το σημείο όπου τέμνονται οι μεσοκάθετοι των πλευρών ενός τριγώνου και είναι το κέντρο τού περιγεγραμμένου στο τρίγωνο κύκλου 2. (α) το κέντρο τού κύκλου ή τής σφαίρας όπου είναι εγγεγραμμένο ένα πολύγωνο ή στερεό σχήμα (β) **περικέντρο πολυγώνου** το κέντρο κύκλου ο οποίος είναι περιγεγραμμένος σε πολύγωνο (γ) **περικέντρο πολυέδρου** το κέντρο σφαίρας που είναι περιγεγραμμένη σε πολυέδρο. [ETYM; Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pericentrum].
περικεφαλαία (η) {περικεφαλαίων} 1. είδος καλύμματος τής κεφαλής των στρατιωτών κατά την αρχαιότητα, που απαρτιζόταν από το κράνος και ένα λοφίο: *σπαρτιατική* | *αρχαία* | *βαριά* | *αστραφτερή* | *σιδερένια* ~ ΦΡ. **βλάκας με περικεφαλαία** για πρόσωπο αποδεδειγμένα χαζό, χωρίς μυαλό ή εξυπνάδα ΣΥΝ. πανηλίθιος ΑΝΤ. πανέξυπνος 2. (παλαιότ.) μεγάλο κράνος σκάφανδρου με στρουγγυλές θυρίδες με το οποίο καταδυόταν ο δύτης (π.χ. σφουγγαράς) σε μεγάλο βάθος. [ETYM αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *περικεφάλαιος* < *περί- + -κεφαλαίος* < κεφαλή].
περικλαδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {περικλαδ-έψα, -εύθηκα} κλαδεύω γύρω-γύρω, από όλες τις πλευρές.
περικλής, -ής, -ές {περικλε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει μεγάλη φήμη, που γνωρίζεται μεγάλη δόξα: ~ *ήρωας* | *θάνατος* ΣΥΝ. ένδοξος, ξεκουστός, ευκλής ΑΝΤ. ακλής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. μτγν. < *περί- + -κλής* < κλέος «δόξα»].
περικλειστός, -ης, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κλειστός από όλες τις πλευρές: ~ *κτίσμα*. — **περικλειστα** επίρρ.
περικλείω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έκλεισα, περι-κλείστηκα, -κλεισμένος} 1. κλείνω (κάτι) από όλες τις πλευρές: την πόλη *περικλείουν επτά λόφοι* || *ψηλοί τοίχοι περικλείουν τον κήπο* 2. περιλαβάνω: *οι σίγχοι αυτοί περικλείουν όλο τον ρομαντισμό τού ποιητή*. — **περικλείση** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλείνω, περιλαβάνω*.
Περικλής (ο) {-η κ. -έους} 1. σπουδαίος πολιτικός τής αρχαίας Αθήνας (490-429 π.Χ.), αρχηγός τής δημοκρατικής παράταξης, ο οποίος συνετέλεσε καθοριστικά στην ανάδειξη τής Αθήνας σε κυρίαρχη δύναμη τού ελληνικού χώρου και σε κέντρο πολιτισμού τόσο, ώστε ο αιώνας στον οποίο έδρασε να ονομαστεί «ο χρυσός αιών τού Περικλέους» 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. < αρχ. Περικλής «ένδοξος, φημισμένος» < *περί- + -κλής* < -κλέΡης < κλέος «δόξα» (< *λέΕος). Βλ. κ. κλέος].
περικνημίδα (η) 1. (λόγ.) κάλυμμα τής κνήμης, που τοποθετείται

αυθεντίας πάνω στο πόδι: υφαντή | *πλουμιστή* | *τσόχνη* | *βαριά* -ΣΥΝ. κάλτσα 2. ΑΘΛ. το προστατευτικό (συνήθ. πλαστικοποιημένο) κάλυμμα τής κνήμης, που τοποθετείται μέσα από την κάλτσα, για να προστατεύει το πόδι από γυμνήματα. [ETYM < μτγν. *περικνημίδας*, -ίδος < *περί- + -κνημίδας* < κνήμη].
περικνήμιο (το) {περικνημί-ου | -ων} το κάλυμμα τής κνήμης που καλύπτει το πόδι από τον αστράγαλο ως το γόνατο, συνήθ. πάνω από το παντελόνι, και αποτελεί μέρος στρατιωτικών ή κυνηγετικών στολών ΣΥΝ. γκέτα. [ETYM < αρχ. *περικνήμια* (τά) < *περί- + -κνήμια* < κνήμη].
περικόβο ρ. → περικόπτο
περικοκλάδα (η) 1. κάθε φυτό με πολλά στελέχη, που έχει την τάση να απλώνεται και να καλύπτει μεγάλη έκταση αναρριχόμενο: *πικνή* | *καταπράσινη* | *σκιερή* | *μαραμίνη* | *ενοχλητική* ~ 2. (μτφ.) **περικοκλάδες** (οι) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από πλεονασμούς, περίτεχνες βερμπαλιτικές διατυπώσεις: *άσε τις ~ και λέγε τι ζητάς* ΣΥΝ. σάλτσες, φιοριτούρες. [ETYM. < *περικοκλάδα* (βλ. λ.), με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. *κλαδί*].
περικόμπος, -ης, -ο [αρχ.] πολύ κομψός ή εξεζητημένα περίτεχνος: ~ *χένισμα* | *στολισμός* | *ύφος* ΣΥΝ. πολυστόλιτος, — **περικόμπος** επίρρ.
περικόπη (η) 1. ο περιορισμός, η μείωση: ~ *εισοδημάτων* | *παροχών* | *μισθών* | *συντάξεων* | *επιδόσεων* | *πιστώσεων* | *των δημοσίων δαπανών* || **περικόπες** στον *προϋπολογισμό* ΣΥΝ. ελάττωση, περιστολή 2. (ει-δικότ.) η αφαίρεση τμημάτων από ένα έργο επειδή κρινονται επικίνδυνα (από ιδεολογικής, ηθικής κ.λπ. απόψεως) ή ενοχλητικά για κάποιους: *συνήθ. διενεργείται εξαιτίας λογοκρισίας; η ταινία προβλήθηκε ολόκληρη χωρίς περικόπες* || *ένα έκδοσ τού βιβλίου χωρίς τις ~ τής λογοκρισίας* 3. αυτοτελές, αυτόνομο απόσπασμα, χωρίο κειμένου (κυρ. τής Αγίας Γραφής) που αναγιγνωσκάται στις ακολουθίες τής θείας λατρείας ή επιλέγεται για διδακτικούς σκοπούς (στο κατηχητικό ή το σχολείο): ~ *από τα Ευαγγέλια* | *τις επιστολές των Αποστόλων* | *τη Βίβλο*. [ETYM. αρχ. < περικόπητο].
περικόπτο ρ. μετβ. [αρχ.] {περικόπησα, περικό-πηκα, -μμένος κ. (λόγ.) περικόπημένος} 1. κάνω περικόπες σε (κάτι), μειώνω: η *νέα κυβέρνηση περικόπη* τις *δαπάνες για την υγεία* ΣΥΝ. ελαττώνω, περιορίζω ΑΝΤ. αυξάνω 2. αφαιρώ μέρος από ένα σύνολο, κυρ. από ολοκληρωμένο έργο: *περικόπησαν τις επίμαχες σκηνές τού έργου*.
περικόχλιο (το) {περικόχλι-ου | -ων} (λόγ.) το μεταλλικό, κυρ. κυλινδρικό εξάρτημα, με το οποίο στερεώνεται στη θέση τής η βίδα: το *παξιμάδι* (βλ. λ.). [ETYM < μτγν. *περικόχλιον* < *περί- + -κόχλιον* < *κοχλίας*].
περικόκλωνο ρ. μετβ. [αρχ.] {περικόκλω-σα, -θηκα, -μένος} κυκλώνω από παντού, παρατάσσω ή παρατάσσομαι κυκλικά γύρω από (κάποιον/κάτι) σχηματίζοντας κλοιό: *οι εχθροί περικόκλωσαν το στρατόπεδο* || *βρέθηκε περικόκλωμένος από πλήθος θαυμαστών του* ΣΥΝ. περικλείω. — **περικόκλωση** (η) [αρχ.].
περιλαβάνω ρ. μετβ. [μεσν.] {περιλάβα} αρπάξω (κάποιον/κάτι) με επιθετικό τρόπο: *επιτίθειμαι λεκτικά: τον περιλάβε με τα χείρτερα λόγια, τον έκανε ρεζίλι* || *θα σε περιλάβει κι εμένα, σαν έρθει η σειρά σου* || (ως απειλή) *κάτσε καλά, μη σε περιλάβω!* (πβ. λ. *περιλαβάνω*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
περιλαβάνω - περιλαβάνω. Το *περι-λαβάνω* σημαίνει κυρίως «πάνω (κάποιον/κάτι), ασχολούμαι, έχω να κάνω με κάποιον» και σχηματίζει τον *αόρ.* με τον *τ.* *περί-λαβα*: *Αν σε περιλάβω στα χέρια μου...* - *Τους περιλαβάνει τον έναν μετά τον άλλον και τους εξευτελίζει*. Το *περιλαβάνω* σημαίνει «περιέχω, περικλείω μέσω» και σχηματίζει κανονικά τον *αόριστο* ως *περι-ελαβα*: *Δεν τον περιελαβαν στους εκλογικούς συνδυασμούς* - *Ο πίνακας των επιτυχόντων περιλαβάνει 200 ονόματα*.
περιλαίμιο (το) [1856] {περιλαίμι-ου | -ων} 1. (α) (γενικά) οτιδήποτε φοριέται ή τοποθετείται γύρω από τον λαιμό (περιβάλλοντας τον) (β) (ειδικότ. σε στολές) ο γιακάς 2. δερμάτινη ή μεταλλική λωρίδα ή αλυσίδα, που στερεώνεται γύρω από τον λαιμό ζώου και χρησιμοποιείται κυρ. για τον έλεγχο των κινήσεων του προσαρμωμένου σε αλυσίδα ή την αναγνώριση του: το ~ τού *σκύλου* ΣΥΝ. λουράκι, κολάρο. [ETYM. Απόδ. τού τουρκ. *yaka* «γιακάς»].
περιλάλητος, -ης, -ο [μτγν.] αυτός που είναι γνωστός σε όλους, που συζητείται έντονα: τα ~ *πλούτη τού βασιλιά* || ~ *ομορφιά* ΣΥΝ. ονομαστός, ξεκουστός, περβήτος, (λόγ.) περβόνυμος.
περιλαβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιέλ-αβα, (λόγ.) -ήφθη, -ης, -η... (μτχ. περιληφθείς, -είσα, -έν)} 1. περικλείω, εμπεριέχω (κάτι): η *περιουσία του περιλαβάνει πλήθος κινητών και ακινήτων* || το *κτήμα περιλαβάνει τα δύο σπίτια και όλη την έκταση μέχρι τον δρόμο* 2. διαθέτω ως μέλη ή μέρα, απαρτιζόμενα από (συγκεκριμένα στοιχεία): η *οργάνωση αυτή περιλαβάνει είκοσι τοπικές* || ο *σύλλογος περιελάμβανε τότε ελάχιστα μέλη* 3. (ειδικότ. για κείμενα) έχω ως περιεχόμενο, ως αντικείμενο: το *βιβλίο περιλαβάνει τα γεγονότα τής Κατοχής σε δέκα ενότητες* ΣΥΝ. περιέχω 4. ενσωματώνω, εντάσσω (κάτι/κάποιον) σε ένα σύνολο ή στα ήδη υπάρχοντα: η *τιμή περιλαβάνει και τα έξοδα διατροφής στο ξενοδοχείο* || *τον περιελαβαν στη λί-στα των υποψηφίων* ΣΥΝ. συμπεριλαβάνω, συνυπολογίζω 5. (η γεν. τής μεσοπαθ. μτχ. ενεστ. **περιλαβανομένου (-ης)** | **περιλαβανομένου**) *συνυπολογίζοντας: όλοι, περιλαβανομένου και των αντιπολιτευομένων, επικρότησαν τότε την απόφαση τού προέδρου* || *οι περισσότεροι, και εμώ περιλαβανομένου, ήταν εξοργισμένοι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιλαβάνω, λαμβάνω*.

περιλαμβάνω - συμπεριλαμβάνω, περιέχω - εμπεριέχω, περικλείω - εμπερικλείω. Βασική σημασία όλων των ρημάτων αυτών είναι η δήλωση του «περιεχομένου», τού ότι «κάτι τοποθετείται μέσα σε ορισμένα όρια». Η σημασία αυτή εκφράζεται είτε δυναμικά (περιλαμβάνω, περικλείω) είτε στατικά (περιέχω). Κατ' επέκταση, δηλώνεται από τα ίδια ρήματα η σημασία του «εντάσσω κάτι σε ένα σύνολο» (εμπεριέχω, εμπερικλείω) ή η σημ. τού «προσθέτω στα ήδη υπάρχοντα» (συμπεριλαμβάνω). Οι λεπτές αυτές σημασιολογικές αποχρώσεις είναι καλό να τηρούνται στην προσεγμένη επικοινωνία, ώστε να μη φαίνονται ότι «όλα σημαίνουν το ίδιο» και μπορούν να χρησιμοποιούνται αδιακρίτως.

περιλαμπής, -ής, -ές [μτγν.] {περιλαμπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ο περιλαμπρος. — περιλαμπρός επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

περιλαμπρός, -ης, -ο [μεσν.] 1. αυτός που λάμπει από κάθε πλευρά, εξαιρετικά λαμπρός ΣΥΝ. (λόγ.) περιλαμπής, (εκφραστ.) ολόφωτος-νος, ολόλαμπρος ΑΝΤ. (λόγ.) αλαμπής 2. (μτφ.) αυτός που διαθέτει μεγάλη λαμπρότητα και ακτινοβολία: ~ νίκη | επιτυχία. — περιλαμπρα επίρρ.

περιληπτικός, -ής, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει ή μπορεί να περιλάβει πολλά, που με συντομία και λιτότητα αναφέρει πολλά: ~ έκθεση των πεπραγμένων || ~ παρουσίαση των θέσεων τού κόμματος ΣΥΝ. συνοπτικός ΑΝΤ. εκτενής, μακροσκελής 2. (για γραπτό κείμενο) αυτός που έχει τη μορφή περίληψης: κεφάλαιο σε ~ μορφή ΣΥΝ. βραχυλογικός ΑΝΤ. αναλυτικός 3. ΓΛΩΣΣ. **περιληπτικό όνομα** κοινό όνομα σε ενικό αριθμό, που δηλώνει πλήθος ομοειδών προσώπων, ζώων ή πραγμάτων, τα οποία συγκροτούν ενιαίο σύνολο, λ.χ. οι λέξεις *λαός, αστυνομία, οικογένεια, εργατιά* κ.λπ. — περιληπτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω.

περίληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η σύντομη απόδοση τού περιεχομένου γραπτού ή προφορικού κειμένου: του έκανε μια ~ τής ομιλίας τού προέδρου || στο τέλος κάθε κεφαλαίου ακολουθεί ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) ρεζουμέ, (λόγ.) σύνοψη-ΦΡ. (λόγ.) εν **περίληψη** με λίγα λόγια, με συντομία: το θέμα ~ ετέθη ως εξής... — (υποκ.) περιλ-η-ούλα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω.

[ETYM. < αρχ. *περίληψις*, αρχική σημ. «αντίληψη των γενικών αρχών, των βασικών σημείων», < *περιλαμβάνω* (πβ. κ. *λήψις* - *λαμβάνω*)].

περιλούζω ρ. μετβ. {περί-έλουσα, -λούστηκα} 1. βρέχω από κάθε πλευρά 2. (μτφ.) καθυβρίζω (κάποιον): τον περιλούσε με ακατονόμαστες φράσεις.

[ETYM. < μτγν. *περιλούω* < *περί* + *λούω*].

περιλούπος, -ης, -ο (λόγ.) αυτός που είναι πάρα πολύ λυπημένος: την κοίταζε με ~ ύφος ΣΥΝ. καταστενοχωρημένος, καταλυπημένος ΑΝΤ. περιχαρής. [ETYM. αρχ. < *περί*- + *λύπος* < *λύπη*].

περιμαζεύω ρ. μετβ. {περιμάζ-εψα, -εψήκα, -εψένος} 1. μαζεύω πράγματα που έχουν σκορπίσει: ~ τις σημειώσεις που σκόρπισε ο αέρας || ~ τα θρύψαλα τού σπασμένου βάζου ΣΥΝ. περισπάλω ΑΝΤ. σκορπώ 2. περιορίζω και ελεγχώ (κάποιον/κάτι): δεν μπορεί να *περιμαζέψει* τη σκέψη του || ~ τη γλώσσα μου (προσέχω) | λέω, παύω να είμαι ανθόδης || *περιμαζέψε* τον γιο σου, γιατί *ενοχλεί* τον κόμο! ΣΥΝ. συμμαζεύω 3. προσφέρω περίθαλψη, φροντίδα: *βρήκε* το κοτάκι στον δρόμο και το *περιμαζέψε* στο σπίτι της || το *ίδρυμα* *περιμαζεύει* αστέγους. Επίσης (λαϊκ.) **περιμαζεύω** (λόγ.) — **περιμαζεύω** κ. (λαϊκ.) **περιμαζεύω** (το).

περιμένω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {περιμένα; | (μετβ.) 1. παραμένω στο ίδιο σημείο, ώσπου να έρθει (κάποιος/κάτι) ή μέχρι να συμβεί (κάτι προγραμματισμένο ή αναμενόμενο): - το τρένο | το λεωφορείο | το τρόλεϊ || ~ *ταξί* στην πιάσα || θα σε ~ στη γωνία || *ποιον περιμένεις τόση ώρα*; || ~ να περάσουν τα οχήματα τής παρέλασης 2. είμαι σε αναμονή για (κάτι μελλοντικό): ~ τα αποτελέσματα των εξετάσεων || - να *δω* τι θα γίνει μετά τής εκλογής || ~ *πώς* και *πώς* την επιστροφή τής κόρης του από το εξωτερικό || (για κάτι που πρόκειται να συμβεί) *ποιος ξέρει* τι τον *περιμένει* στην ξενιτιά || μας περιμένουν εκπλήξεις- ΦΡ. (α) (για ετοιμοθάνατο) **περιμένουμε (κάποιον)** αναμένουμε ότι θα πεθάνει από ώρα σε ώρα: τον *περιμένουμε* τον παππού, *είναι* στα τελευταία του (β) (για γυναίκα) **περιμένω παιδί** είμαι έγκυος 3. (μτφ.) είμαι διαθέσιμος ή σε ετοιμότητα να δεχθώ (κάποιον/κάτι): *έξω* τον *περίμενε* ένα αυτοκίνητο, *δάρω* των γονιών του || αρχίζουν οι *διακοπές*: τα νησιά *μάς* *περιμένουν* 4. θεωρώ (κάτι) πιθανό, ενδεχόμενο να συμβεί: *έχει μάθει* να *περιμένει* τα χειρότερα || δεν ήταν *κάτι* που *μας* *ξάφνιασε*, *το περιμέναμε*! || *αντά* να τα *περιμένεις* από *άεστους* ανθρώπους || *το περιμένες* αυτό από *τέτοιον άνθρωπο*; || (προτρεπτικά) *τι περιμένεις* και *δεν* τον *διώχνεις*; ΦΡ. *δεν το περιμένα* για κάτι απροσδόκητο, απρόοπτο: - να *παρεξήγηθείς*! || ~ να *συμπεριφερθεί* έτσι στον φίλο του! 5. (α) έχω προσδοκία ή ελπίδα για (κάτι): οι νέοι *περιμένουν* έναν καλύτερο κόσμο || - ότι θα *βελτιωθούν* τα οικονομικά μου || *τι περιμένεις* απ' τη ζωή σου; ΦΡ. *τα περιμένο όλα από (κάποιον)* (ι) θεωρώ (κάποιον) ικανό για τα πάντα: από αυτόν να τα *περιμένεις* όλα, *είναι διάλογος σκέτος*! (ii) έχω την προσδοκία να φροντίσει άλλος για τις δικές μου υποθέσεις, να τα κάνει όλα για μένα: *πρέπει να βοηθήσει* κι *αυτός* στο σπίτι, *δεν μπορεί* να τα *περιμένει* όλα από τη γυναίκα του! (β) (ειδικότ.) προσέχω τότε θα *συμβεί* (κάτι που ελπίζω) ή *εύχωμα* να *συμβεί*: *περιμένει* την *κατάλληλη ευκαιρία*, *για να ανταποδώσει* την *προσβολή* || *περιμένει* να *κάνει* ο *αντίπαλος* του *μοιραίο λάθος* 6. βρίσκομαι σε κατάσταση αναμονής: *δεν αντέχω* να ~, *χωρίς να κάνω τίποτα* || *μη περιμένεις* *πια*, *όλα τελείωσαν* μεταξύ *μας* 7. κάνω υπομονή: *περίμενε* και *θα δεις*- *μη βιάζεσαι*! ΦΡ. στο **περίμενε** σε αναμονή διαρκεί-

α: *τον έχει* μια *ζωή* ~ *με υποσχέσεις* για *διορισμό* 8. αναβάλλομαι, καθυστερώ: *οι διακοπές* σου *μπορούν* να *περιμένουν* *τόρα* *πρόχουν* *άλλα* || *τα καυτά προβλήματα* τής *παιδείας* *δεν μπορούν* να *περιμένουν* *άλλο* ΣΥΝ. καθυστερώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω.

περιμένο - αναμένο - προσμένο. Το **περιμένο** -με παθητικό το αναμένομαι- σημαίνει γενικά «βρίσκομαι σε κατάσταση αναμονής για συνάντηση ή απάντηση σε κάτι που έχει ήδη κανονιστεί ή ζητηθεί». Το **προσμένο** (στη λογιστ. και την προφορ. γλώσσα) ση- μαίνει το ίδιο, με έντονο το στοιχείο τής επιθυμίας, τής λαχτάρας. Το αναμένο (λογιστ. και τής γραπτής γλώσσας) σημαίνει κυρ. «προβλέπω με αρκετή βεβαιότητα» (πιθανολογώ) ή «περιμένο με ενδιαφέρον» (προσβλέπω, προσδοκώ). Σε όλα, πάντως, υπόκειται η τοπική σημ. («βρίσκομαι κάπου για να...»). → μένω

περιμετρικός, -ής, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίμετρο: ~ *διάταξη* | *ζώνη* | *δρόμος*. — περιμετρικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *perimetric*].

περίμετρος (η) {περιμέτρ-ου | -ων, -ους} το περίγραμμα δισδιάστατου σχεδίου και τού μήκους αυτού τού περιγράμματος. [ETYM. < αρχ. *περίμετρος* (ενν. *γραμμή*), λ. του αρχικώς χρησιμοποιήθηκε μόνον ως επιθ., < *περί*- + *μετρος* < *μέτρον*].

περιμήτριο (το) {περιμητρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. πέταλο τού περιτοναίου που καλύπτει τη μήτρα. — περιμητρικός, -ής, -ό [1876]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *perimetrium*].

περιμητρίδα (η) [1879] {-ας κ. -ιτιδος | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των ιστών που βρίσκονται γύρω από τη μήτρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *perimétre*].

περίνεο (το) {περίνεου} ΑΝΑΤ. περιοχή μεταξύ των εξωτερικών γεννητικών οργάνων και τού προκτού, η οποία εκτείνεται εσωτερικά μέχρι τους μυς στη βάση τής πύελου και στις γύρω δομές των οστών. [ETYM. < αρχ. *περίνεος* (ο) (αρχαίοτ. ο τ. σε *-αιος*), ανατομικός όρ., < *περί*(ι)- + *-ιναιος* < ρ. *ίνω* | -έω *αδειάζω*, *εκκενώνω*], οπότε η λ. θα προσδιόριζε την περιοχή από την οποία τού σώμα αποβάλλει τα περιττώματα. Το αρχ. *ίνω*ω | -έω *ανάγεται* σε τ. **ισνά-ω*, συνδ. με *συνσκηρ. is-nā-ti*, «*κρίχνα*, *θέτω* σε *κίνηση*», καθώς και με το ρ. *ϊάινω* (βλ. λ.).

περινεοτομή (η) ΙΑΤΡ. η διατομή τού περινέου για την πρόληψη ρήξης κατά τον τοκετό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *perineotomy*].

περίνεορραφία (η) ΙΑΤΡ. η συρραφή τού περινέου, τόσο σε περιπτώσεις τομής όσο και σε περιπτώσεις ρήξης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *perineorrhaphy*].

περινεύριο (το) {περινευρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. μεμβράνη τού συνδετικού ιστού, που συγκρατεί τις δέσμες των νευρικών ινών στο εσωτερικό τού νεύρου. — περινευρικός, -ής, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *perineurium*].

περινευρίτιδα (η) [1865] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού περινευρί-ου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *perineuritis*].

περίνεως, -ους, -ουν [μτγν.] (κυρ. στον υπερθ. **περινοστατός**, -ής, -ο) (αρχαιοπ.) αυτός που διακρίνεται για τη συγκρότηση τής σκέψης και τη σύνθεση του: ~ *νομοθέτης* ΣΥΝ. μυαλομένος, (λόγ.) τονεχής, σφώφρον, συνετός. — **περίνοια** (η) [αρχ.].

πέρις πρόθ. κ. επίρρ. 1. (ως πρόθ.) γύρω από (κάτι): ~ *τής πρωτευούσης* | *τού τείχους* 2. (ως επίρρ. με άρθ.) αυτός που βρίσκεται κοντά, γειτονικός: η *Ελλάδα* και οι ~ *βαλκανικές χώρες* 3. **πέρις** (τα) (α) η έκταση ή η περιοχή κοντά ή δίπλα σε ένα μέρος: *το εργοστάσιο* και *τα* ~ *αντιμετωπίζουν* *οξύ πρόβλημα* || «*όταν συμβεί* στα - *φωτιές* να *κάνει*» (λαϊκ. τραγ.) (β) (ειδικότ.) η περιοχή γύρω από αστικό κέντρο: *πήγαν εκδρομή* στα -1 | *έφυγαν από* τού *κέντρο* και *τόρα μένουν* στα ~ ΣΥΝ. περίχωρα.

[ETYM. αρχ. < **πέρι-κς* < *περί* (βλ. λ.) + ένθημα *-κ-* + επίρρ. *κατάλ.* -ς (πβ. *μέχρι-ς*)].

περιοδεία (η) [μτγν.] {περιοδείων} ταξίδι με προγραμματισμένες διαδοχικές στάσεις σε διαφορετικά μέρη για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένου σκοπού: ~ θιάσου σε *επαρχιακές πόλεις* για *παραστάσεις* || *προεκλογική* ~ *υποψηφίου* ΣΥΝ. τουρνέ.

περιοδέω ρ. αμετβ. (μτχ. ενεστ. *περιοδεύω*, -ούσα, -ον | *περιοδεύω*) 1. κάνω περιοδεία: *το μουσικό* *μας* *συγκρότημα* *θα* *περιοδεύσει* *όλο* τον *Αίγιο* - ΦΡ. **περιοδεύω θίασος** (ι) θίασος που κάνει περιοδεία (ii) (μτφ.-μειωτ.) σύνολο ανθρώπων που έχει χάσει τη σοβαρότητα του και τού κύρους του: *οι βουλευτές* *τού κόμματος* *θυμίζουν* *περιοδεύοντα θίασο* 2. ΣΤΡΑΤ. **περιοδεύω (σώμα)** τού Συμβουλίου Επιλογής Οπλιτών (Σ.Ε.Ο.), που περιοδεύει ανά τη χώρα για να ρυθμίσει τη στρατιολογική κατάσταση των εφέθων ΦΡ. **περνάω περιοδεύω** για τον έφηβο που περνάει από την εξέταση τού παραπάνω συμβουλίου, πριν τελειώσει τού Λύκειο: *τα αγόρια* *τής τάξης* *θα περάσουν* *περιοδεύω* *αίριο*. — **περιοδέουση** (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός* [ETYM. μτγν. < *περί*- + *οδέω* < *οδός*].

περιοδικό (το) 1. (α) περιοδική έκδοση συγκεκριμένης ή ποικίλης θεματολογίας, που περιλαμβάνει κυρ. κείμενα, όπως άρθρα, ρεπορτάζ, συνεντεύξεις κ.λπ. ψυχαγωγικού, ενημερωτικού ή επιστημονικού χαρακτήρα, συνθ. με πλούσιο φωτογραφικό υλικό ή εικόνες: *δεκαπενθήμερο* | *εβδομαδιαίο* | *μηνιαίο* ~||- *μόδας* | *κινηματογράφου* | *κομικς* | *ποικίλης ύλης* || *φιλόλογο* | *πολιτικό* | *εφηβικό* | *νεανικό* | *οικονομικό* | *σοβαρό* | *έγκυρο* ~ (β) κάθε τεύχος αυτού τού εντύπου: *μου δίνεις* *για λίγο* *το* ~ *σου*, *να* *δω* *κάτι*; || ~ *τσέπης* (μικρού μεγέθους) || *ξεφυλλίζω* *το* ~ 2. (συνεκδ.) (α) η επιχείρηση που εκδίδει τού έντυπο αυτό: *συνεργάτης* | *διευθυντής* *τού* ~|| *το*- *δεν* *είναι* *κερδοφόρο* και *θα* *κλεί-*

σει (β) οι κτηριακές εγκαταστάσεις (συντάξεως και εκτυπώσεως) της παραπάνω επιχείρησης: *όλο το βράδυ θα είναι στο ~, μέχρι να τελειώσει το μοντάζ (γ) το προσωπικό που απασχολείται σε αυτή την επιχείρηση: από σήμερα ανήκει κι αυτός στο ~* 3. (στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση) εκπομπή συγκροτημένη θεματολογίας: *το πολιτικό | οικονομικό | καλλιτεχνικό - του νέου καναλιού ΣΥΝ. μαγκαζίνο. — (υποκ.) περιοδικάκι (το).*

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *περιοδικός* από φρ. όπως *periodico* (έντυπο), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *périodique* (πβ. ισπ. *periodico* «εφημερίδα»). **περιοδικός, -ή, -ό** [μτγν.] 1. αυτός που προκύπτει ή εμφανίζεται σε τακτά χρονικά διαστήματα: ~ *φαινόμενα* || *μερησίως και ~ Τύπος* ||

— *έκθεση επιτροπής | επιθεώρηση* 2. **περιοδικός δεκαδικός αριθμός** αριθμός του οποίου μια ομάδα δεκαδικών ψηφίων επαναλαμβάνεται συνεχώς και με την ίδια σειρά έπειτα από μια θέση, π.χ. ο αριθμός 64,321321321... ή 8,45313131... 3. ΧΗΜ. **περιοδικό σύστημα | περιοδικός πίνακας των στοιχείων** πίνακας κατατάξεως των χημικών στοιχείων σε κάθετες και οριζόντιες στήλες, με βάση την κατά τακτά διαστήματα εμφάνιση αναλόγων ιδιοτήτων σε αυτά (*περιοδικός νόμος*), όταν κατατάσσονται κατ' αύξοντα ατομικό αριθμό (βλ. ΠΙΝ. *περιοδικού συστήματος*)· εφευρέτης του ήταν ο Ρώσος Ντμίτρι Μεντελέγιεφ. — **περιοδικ-ά** [-ώς [μτγν.] επίρρ.

περιοδικότητα (η) [1841] {χωρ. πληθ.} η κατά τακτά χρονικά διαστήματα επανεμφάνιση, η περιοδική επανάληψη (ενός φαινομένου): η ~ *της αμυγδαλιάς και πλημυρίδας*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *périodicité*].

περιοδολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο χωρισμός, η υποδιάρθρωση γνωστού αντικείμενου σε επιμέρους χρονικές περιόδους που έχουν ορισμένα χαρακτηριστικά, με σκοπό την ανάλυση και τη μελέτη του: η ~ *της ιστορίας της λογοτεχνίας | της ιστορίας της μόδας | της εποχής του σιδήρου*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *périodisation*].

περιοδοντικός, -ή, -ό ANAT. αυτός που σχετίζεται με το περιο-δόντιο: ~ *απόστημα | μεμβράνη* (ο σαρκώδης ιστός μεταξύ δοντιού και φαντίου). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *periodontic*].

περιοδόντιο (το) {περιοδοντί-ου | -ων} ANAT. 1. το περίοστο (βλ. λ.) της οδοντικής ρίζας 2. το σύστημα στηρίξεώς του δοντιού. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *periodontium*].

περιοδοντίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των περιοδοντικών ιστών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *periodontitis*].

περίοδος (η) {περιόδ-ου | -ων, -ους} 1. (α) ο χρονικός κύκλος που προσδιορίζεται από την επανεμφάνιση φαινομένου, την επανάληψη γεγονότος ή σειράς γεγονότων: η ~ *των Χριστουγέννων | των διακοπών | των βροχών | του καλοκαιριού* || *σχολική | βουλευτική* ~ (η τετραετής βουλευτική θητεία) (β) συγκεκριμένο χρονικό διάστημα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: η *προεκλογική | μετεγχειρητική | μεταπολιτευτική* ~ || ~ *οζύτητας | κρίσεως | λιτότητας | ακμής | χάριτος* (βλ. λ. *γάρη*) | *περιματαισμού | αιμής | εκπαύσεως | ανάρρωσης | πυρετού* || *διερχόμεθα μία ~ ισχνών αγελάδων για την οικονομία μας* || *την ~ της χούντας ήταν στο Παρίσι* || *από τη νέα ποδοσφαιρική - θα αγωνίζεται στον Αγιαξ* || *παραταταμένη ~ χρήσεως* || η ~ *των καλοκαιρινών αδειών* ΣΥΝ. *φύση-φρ. κατά περιόδους* πότε-πότε, ενίοτε: ~ *έγιναν προσπάθειες εκσυγχρονισμού, αλλά απέτυχαν* ΣΥΝ. από καιρό

σε καιρό, κατά καιρούς 2. ΦΥΣ. ο χρόνος που χρειάζεται ένα σώμα για την εκτέλεση μιας επαναλαμβανόμενης κίνησης: ~ *εκκρεμούς* 3. (για γυναίκα) η έμμηνη ρύση: *μον έρχεται | έχω ~* || ο κύκλος της ~4. ΓΛΩΣΣ. το τμήμα γραπτού λόγου που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο διαδοχικών τελειών η περίοδος αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις, π.χ. ο *ταχυδρόμος δεν ήρθε, γιατί σήμερα είναι αργία και κανείς δεν εργάζεται* (εδώ έχουμε μία περίοδο που αποτελείται από τρεις προτάσεις, μία κύρια και δύο δευτερεύουσα): στην πράξη, συχνά αντί του όρου «περίοδος» χρησιμοποιείται ο όρος «πρόταση» 5. ΜΟΥΣ. ενότητα μουσικών φράσεων που συνδέονται μεταξύ τους 6. ΧΗΜ. κάθε οριζόντια σειρά του περιοδικού πίνακα των στοιχείων. * ΣΧΟΛΙΟ. *αδός*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «περιόδευση (σε κυκλική διεύθυνση)», < *περί- + οδός*. Η λ. ήδη στην Αρχ. δήλωσε έναν κύκλο χρόνου, χρονικό διάστημα, το οποίο χαρακτηρίζεται από σταθερά γερωνότα που επαναλαμβάνονται (λ.χ. εορτές, ολυμπιακοί Αγώνες, θητεία σε δημόσια αξιώματα)].

περιοίκος (ο) [αρχ.] {περιοίκ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που διαμένει δίπλα σε (κάποιον), ο γείτονας: *οι ~ διαμαρτυρήθηκαν για τη δυνατή μουσική κατά τις ώρες κοινής ησυχίας*.

περιοίπτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι ορατός από κάθε πλευρά: το *νέο απόκτημα του μουσείου τοποθετήθηκε σε - θέση* || ~ *γλυπτό | άγαλμα* 2. (μτφ.) αυτός που έχει κερδίσει την αποδοχή και την αναγνώριση όλων: ~ *κοινωνική θέση* ΣΥΝ. *περιβλεπτός, επιφανής. — περιοίπτα | περιόπτως* [μτγν.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *περί- + απότος*, ρηματικό επίθ. του ρ. *οράω*, πβ. *δπ-ω-α* (παρακ.). Βλ. κ. *οπτικός*].

περιορίζω ρ. μεββ. {περιορίσ-α, -τηκα, -μένος} 1. συγκρατώ (κάτι) μέσα σε συγκεκριμένα όρια: *προσπαθούν να περιορίσουν την έκταση της περειακοηλίδας* ΣΥΝ. *περικλείω* ANΤ. *επεκτείνω*, *διευρύνω* 2. δεσμεύω (κάποιον) εντός ορισμένων ορίων, αφαιρώ (από κάποιον) τη δυνατότητα ελεύθερης κίνησης έξω από έναν χώρο: *περιορίσαν τους αγμαλιότους σ' ένα μοναστήρι* || *τον περιορίσαν στο σπίτι μέχρι τη διαλεύκανση της υπόθεσης* ΣΥΝ. *κρατώ* 3. εμποδίζω την ελεύθερη δράση ή έκφραση: ~ *τα δικαιώματα | τη δράση κάποιου* || *κάνε δ.τι θέλεις - δεν σε περιορίζει κανείς* || ο *αμυντικός παίκτης κατάφερε να περιορίσει τον αντίπαλο του* 4. (α) μειώνω (κάτι), ώστε να βρίσκεται μέσα σε αποδεκτά όρια: ο *γιατρός του είπε να περιορίσει το κάπνισμα* || ~ *τα έξοδα μου* | *τις δημόσιες εμφανίσεις μου* | *τις αρνητικές επιπτώσεις (από κάτι)* || ~ *δραστικά την κατανάλωση νερού* (β) (ειδικότ.) μειώνω (κάτι που ενοχλεί): *περιορίσε λιγάκι τα νεύρα | τη γνώση* | *τις εκφράσεις σου* ΣΥΝ. *περιματεύω*, *συγκρατώ (γ)* *μειώνω (κάτι) παρεμποδίζοντας το* || «*τα περί ενός φορέα περιορίζονται για την ώρα σε επίπεδο συζήτησης και δεν αποτελούν επεξεργασμένη πρόταση*» (εφημ.) 6. αρκούμαι σε κάτι ή φθάνω ως ορισμένο σημείο: *ας περιορίστουμε στα δικά μας κι ας αφήσουμε τα ξένα* || *ποτέ δεν μπόρεσε να περιοριστεί στα λίγα* 7. (η μτχ. **περιορισμένος, -η, -ο**) βλ. λ. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σημαδεύω τα όρια, τα σύνορα», < *περί- + ορίζω*. Στους εκκλῆσ. συγγραφείς προτοσπαντά η σημερινή σημ. (λ.χ. Κλήμης: *ορέξεις αντάρκεια περιορίζονται*)].

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

1A -----Ομάδα																	
1A	2B 3A 4A 5A 6A 7A 8A																
1 H Υδρογόνο	2 He Ήλιο																
3 Li Λίθιο	4 Be Βηρύλλιο															9 B Βόριο	10 Ne Νέον
11 Na Νάτριο	12 Mg Μαγνήσιο	SB	6B	7B	RB	1R	13 Al Αλουμίνιο	14 Si Πυρίτιο	15 P Φωσφόρο	16 S Θείο	17 Cl Χλωρίο	18 Ar Αργό					
19 K Κάλιο	20 Ca Ασβέστιο	21 Sc Σκάνδιο	22 Ti Τιτάνιο	23 V Βανάδιο	24 Cr Χρómιο	25 Mn Μαγκάνιο	26 Fe Σίδηρος	27 Co Κοβάλτιο	28 Ni Νικέλιο	29 Cu Χαλκός	30 Zn Ψευδάργυρος	31 Ga Γάλλιο	32 Ge Γερμάνιο	33 As Αρσενικό	34 Se Σελήνιο	35 Br Βρόμιο	36 Kr Κρυπτό
37 Rb Ρουβίδιο	38 Sr Στρώντιο	39 Y Ψήφιο	40 Zr Ζιρκόνιο	41 Nb Νιόβιο	42 Mo Μολυβδαίνιο	43 Tc Τεχνητό	44 Ru Ρουθένιο	45 Rh Ρόδιο	46 Pd Παλλάδιο	47 Ag Αργύρος	48 Cd Κάδμιο	49 In Ινδίο	50 Sn Κασσίτερος	51 Sb Αντιμόνιο	52 Te Τελούριο	53 I Ιώδιο	54 Xe Ξενο
55 Cs Καίσιο	56 Ba Βάριο	57 La Λανθάνιο	58 Ce Διμύριο	59 Pr Πρασαόδιο	60 Nd Νεοδόμιο	61 Pm Προμύθιο	62 Sm Σαμάριο	63 Eu Ευρώπιο	64 Gd Γαδολίνιο	65 Tb Τέρβιο	66 Dy Δυσπρόσιο	67 Ho Ολμιο	68 Er Ερβίο	69 Tm Τόλμιο	70 Yb Υπέρβιο	71 Lu Λουτήσιο	
87 Fr Φράνκιο	88 Ra Ραδίο	89 Ac Ακτινίο	104 Unq	105 Unp	106 Unh	107 Uns	108 Uno	109 Une									
Σερά των λανθανιδών																	
Σερά των ακτινιδών																	
90 Th Θόριο	91 Pa Πρωακτινίδιο	92 U Ουράνιο	93 Np Νεπτούριο	94 Pu Πλουτώνιο	95 Am Αμερίκιο	96 Cm Κιούριο	97 Bk Μπερκέλιο	98 Cf Καλιφόρνιο	99 Es Αινστάσιο	100 Fm Φέρμιο	101 Md Μεντελβέβιο	102 No Νομπόλιο	103 Lr Λορένσιο				

περιορισμός, -ή, -ο αυτός που μπορεί να περιοριστεί ΑΝΤ. απεριορίστος.

περιορισμένος, -ή, -ο **1.** αυτός που είναι κλεισμένος μέσα σε κάποια όρια **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευρύτητας ή πληρότητας: *αντίληψη/ νοημοσύνη/ καλλιέργεια/ ευθύνη* || *το χιόνι και η ορατότητα δυσκόλεψαν την ανάβαση* ΑΝΤ. ευρύς, υψηλός, ικανός **3.** (γενικότερ.) λίγος, μικρός: *ο χρόνος είναι πάντα - για τέτοιες συζητήσεις* || *~ χώρος* | *προσθηκτικές επιτυχίες* | *γνώσεις* | *επιπτώσεις* | *ενδιαφέρον* ΑΝΤ. απεριορίστος **4.** (μτφ.) αυτός που τον έχουν υπό αυστηρό, ηθικό συνήθ., έλεγχο, που ελέγχουν τις δραστηριότητες του: *όταν ήταν μικρή, οι γονείς της την είχαν πολύ περιορισμένη.* — περιορισμένα επίρρ.

περιορισμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) η μείωση της έκτασης, των διαστάσεων (φαινομένου ή δραστηριότητας): *~ της αισχροκέρδειας* | *της προπαγάνδας* | *των δαπανών* | *της σπατάλης* | *του ταγάρου* ΣΥΝ. μετριασμός, ελάττωση, περιστολή, περικοπή (β) η συγκράτηση εντός ορίων, ώστε να μην υπάρξει επέκταση: *ο - της πυρκαγιάς ήταν έργο δύσκολο* **2.** η παρεμπόδιση της ελεύθερης δράσης ή έκφρασης: *~ του δικαιώματος για ελεύθερη έκφραση* || *~ της πολιτικής δράσης κάποιου* **3.** (για πρόσ.) (α) ο εγκλεισμός, η στέρση της ελευθερίας (κάποιου): *~ σε αναμορφωτήριο* | *σε ψυχιατρείο* | *σε μοναστήρι* (β) (συνεκδ.) η ποιή των εγκλεισμού σε κρατητήριο | φυλακή κ.λπ.: *του επέβαλαν τριήμερο ~ ΦΡ. κατ' οίκον περιορισμός* η αναγκαστική παραμονή κάποιου στο σπίτι του κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου, της εκτελεστικής εξουσίας, στρατιωτικής ή αστυνομικής αρχής: *του επιβλήθηκε -4.* (α) η συγκράτηση από υπερβολές και καταχρήσεις, η παραμονή εντός συγκεκριμένων ορίων ευπρέπειας, ορθότητας κ.λπ.: *τα παιδιά χρειάζονται συχνά -, για να μη γίνονται ανάλογα* (β) (συνεκδ.) *- συνήθ. στον πληθ.)* κανόνες ή μέτρα που θέτουν όρια (σε κάτι): *οι ηθικοί - της κοινωνίας* || *υπάρχουν ορισμένοι - στην εφαρμογή αυτού του κανόνα* || *για ζωή χωρίς περιορισμούς* || *η κυβέρνηση θέτει περιορισμούς στην ιδιωτική πρωτοβουλία* || *επιβάλλει περιορισμούς στην εισαγωγή* | *κατανάλωση* | *διακίνηση προϊόντων.*

περιοριστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική ή ηλεκτρική διάταξη που περιορίζει τις τιμές φυσικού μεγέθους κατά τις μεταβολές του σε ασφαλή ή επιθυμητά επίπεδα: *~ ταχυτήτας* | *υπέρτασης.* [ΕΤΥΜ. Μετάρρ. δάνειο από γαλλ. *limiteur*.]

περιοριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιορίζει, που επιβάλλει περιορισμούς: *εφαρμόζονται - μέτρα* | *διατάξεις στην κυκλοφορία των οχημάτων* || *αφέθηκε ελεύθερος με - όρους, με τη σύμφωνη γνώμη ανακριτή και εισαγγελέα* || *~ νόμιμοι μετανάστευσης.* — περιοριστικός-ά | -ός επίρρ.

περισσότερο (το) {περισσότερο-ου | -ων} ΑΝΑΤ. σκληρή μεμβράνη, που περιέχει αιμοφόρα αγγεία και νεύρα και η οποία καλύπτει όλο το οστό, εκτός από την άκρη του, που βρίσκεται μέσα σε άρθρωση. — **περισσότερος**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του μτγν. *περισσότερος* < *περι-* + *όστος* < *όστος*].

περιστίτιδα (η) [1895] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. επώδυνη φλεγμονή του περιστεύου, η οποία προκαλείται συνήθ. από χτύπημα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *peristite*].

περιουσία (η) {περιουσιών} **1.** το σύνολο των υλικών αγαθών που έχει ένα πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) και τα οποία μπορούν να αποτιμηθούν σε χρήμα' τα υπάρχοντα του: *κινητή και ακίνητη* - || *μοναδικός κληρονόμος της πατρικής* - || *στα χαρτιά χάνονται ολόκληρες περιουσίες* || *το δάσος αυτό αποτελεί εκκλησιαστική -* || *κάνω* - (γίνωμα πλούσιος) ΣΥΝ. βίος **2.** (μτφ.) ό,τι αξιόλογο διαθέτει κανείς: *αυτή είναι η - μου*: *τα παιδιά και οι φίλοι μου* || η πνευματική ~ μου **3.** κάθε μεγάλο χρηματικό ποσό, τα πολλά λεφτά: *αυτό το φόρεμα κοστίζει μια ~* || *αυτό το σπίτι μου στοιχίζει μια ~* ΦΡ. (λόγ.) **εκ περιουσίας** από όσες γνώσεις διαθέτω, χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια ή προετοιμασία, από αυτά που ξέρω ήδη: *για τέτοια θέματα δεν χρειάζεται να προετοιμάζεται καθόλου - μιλάει ~.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουσιαστικός*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ό,τι περιβάλλει κάποιον, τα αποκτήματα του», < *περι-* + *ουσία* (βλ. λ.) < ρ. *εμί*.]

περιουσία: συνώνυμα. Κύρια λέξη για τη δήλωση των υλικών αγαθών που έχει κάποιος είναι η λ. *περιουσία*. Η λ. είναι αρχαία και σήμανε αρχικά «αυτά που υπάρχουν γύρω από κάποιον», «αυτά που έχει κανείς γύρω του» καθώς και άλλες σημασίες (περίσσεια αγαθών κ.ά.). Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν με την ίδια σημασία κυρίως τη λ. *ουσία*. Χρησιμοποιούσαν επίσης τη λ. *υπαρξη*, όπως και τη λ. *υπάρχοντα*. Η τελευταία αυτή λ. δηλώνει και σήμερα την περιουσία. Το απαρέμφατο του έχω ως ουσιαστικό **το έχει** (< *εχειν*) δηλώνει επίσης την ίδια σημασία. Το ίδιο και η λ. **βίος** (το). Ενδιαφέρον έχει ότι στην αρχαία η λ. **βίος** (ο), από την οποία προήλθε η λ. *βίος* (το), σήμανε κυρίως τη ζωή, το να ζει κανείς, ενώ την περιουσία δήλωσε η λ. *ζωή*, η οποία όμως δεν διατήρησε τη σημασία αυτή και στη Ν. Ελληνική (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βίος*). Λέγοντας ότι κάποιος «έχει κτήματα» δηλώνουμε επίσης αντιστοίχως την ακίνητη και την κινητή περιουσία. Το ίδιο -την κινητή περιουσία- δηλώνουν και οι λ. *αγαθά* και *καλά* (*Ο Θεός του χάρισε πολλά αγαθά* | *να ζήσει άνετα αυτός και τα παιδιά του - Έχει όλα τα καλά του κόσμου και εντούτοις παραπονείται συνεχώς για λεφτά*). Αξιολογικά, για τη δήλωση μεγάλης περιουσίας, χρησιμοποιούνται οι λ. *θησαυρός* και *πλούτης* / *πλούτος* (ο), ενώ η περιουσία με έμφαση στη σημασία «αυτά με τα οποία ζει κανείς» δηλώνεται με τις λ. **εισοδήματα**, **πόροι**, **μέσα** (προς το ζην), **τρόπος**.

περιουσιακός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την περιουσία:

- *στοιχείο* | *δικαιώματα* | *διαφορές* || η ~ *κατάσταση κάποιου.* — **περιουσιακός**, -ά | -ός επίρρ.

περιοσίσιος, -α, -ο ιδιαίτερα αγαπητός, προσφιλής: *-λαός του Θεού* (οι Ισραηλίτες, κατά την Π.Δ.) ΣΥΝ. εκλεκτός. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *περιουσία* (βλ. λ.), πρ. κ. *επι-ουσίσιος*.]

περιοχή (η) **1.** (α) η εδαφική έκταση: *το σχολείο της - είναι από τα καλύτερα* || *αγροτική* | *βιομηχανική* - || *παραθαλάσσια* | *βραχώδης* | *δασώδης* ~ ΦΡ. **γεωγραφική περιοχή** έκταση ή μέρος μιας χώρας με ξεχωριστή μορφολογία εδάφους ή πληθυσμιακή κατανομή (β) **Περιοχή Πληροφορησης Πτήσεων** (F.I.R., Flight Information Region) η ζώνη μέσα στην οποία ένα κράτος έχει επιφορτιστεί με τον έλεγχο και τη ευθύνη της κυκλοφορίας πολιτικών και στρατιωτικών αεροσκαφών **2.** (α) ο χώρος που περιβάλλει ένα σημείο, που αποτελεί την περιφέρεια ή την προέκταση του: η ~ *του αεροδρομίου θα αναβαθμιστεί* || η ~ *της πρωτεύουσας* | *του εργοστασίου* | *του σταδίου* (β) (γενικότερ.) ο γύρω χώρος: *δεν ακούστηκε τίποτα στην ~* || (συνεκδ.) *όλη η - είναι ήσυχη* (γ) (ειδικότερ.) ο χώρος γύρω από ανατομικό όργανο: η ~ *των πνευμόνων* | *της καρδιάς* || *κοιλιακή* || *ηπατική* ~ ΣΥΝ. *χώρα* **3.** (μτφ.) ο τομέας δραστηριότητας, κυρ. επιστημονικής, καλλιτεχνικής, πνευματικής κ.λπ.: η ~ *της πολιτικής* | *της ηθικής* | *της διαφήμισης* **4.** (μτφ.) η έκταση της εξουσίας και των αρμοδιοτήτων προσώπου (φυσικού ή νομικού): *το ζήτημα δεν εμπάττει στην ~ των καθηκόντων μου* || ~ *εκτός της δικαιοδοσίας κάποιου* ΣΥΝ. *πεδίο*, *χώρος*, *σφαίρα* **5.** (στο ποδόσφαιρο) διαγραμματισμένος χώρος του γηπέδου μπροστά από τις δύο εστίες: *μικρή* ~ (μπροστά από τη θέση του τερματοφύλακα) || *μεγάλη* - (εντός της οποίας έχει δικαίωμα ο τερματοφύλακας να πιάνει τη μπάλα με τα χέρια). — **περιοχικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το τμήμα γης που περικλείεται από γνωστά ή δεδομένα όρια», < *περιέχω*].

περιπαθής, -ής, -ές {περιπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | περιπαθέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που διακατέχεται από έντονο πάθος, που εξωτερικεύει μεγάλη ένταση συναισθημάτων: *~ φιλή* | *χορός* | *λόγος* | *ομιλία* ΣΥΝ. παθιασμένος, παθητικός ΑΝΤ. αδιάφορος, — **περιπαθώς** επίρρ. [μτγν.], **περιπαθεία** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *παθής* < *πάσχω* (πρ. παθ. ώρ. β' *ε-παθ-ον*)].

περιπαίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {περιπαίω} **1.** γελώ εις βάρος κάποιου, περπαίζοντας τον με αστέρια ή εκμεταλλευόμενος την αφέλεια του ΣΥΝ. κοροϊδεύω, περιγελάω **2.** εξαπατώ (κάποιον) εμπαιζόντας τον: *ένας πολιτικός δεν μπορεί να περιπαίζει την κοινή γνώμη με τέτοια φτηνά κόλπα* ΣΥΝ. *εμπαιζώ*, *ξεγελάω*. — **περιπαίωμα** (το).

περιπατικός, -ή, -ό [1897] κ. **περιπατικός** αυτός που περιπαίζει, που προκαλεί το γέλιο εις βάρος (κάποιου): *~ ύσος* | *διάθεση* | *χαμόγελο* | *βλέμμα* | *σλόγιο* || *ανασήκωσε τα φρόνια με ~ αστηρότητα* ΣΥΝ. κοροϊδευτικός, περνελαστικός. — **περιπατικός-ά** | -ός [1837] επίρρ.

περιπατητής (ο) [μτγν.], **περιπατήτρια** (η) [1796] {περιπατητριών} πρόσωπο που κάνει βόλτα ή βγαίνει συχνά για περίπατο: *αμέριμος*

περιπατητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον περιπατητή ή τον περίπατο • **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη φιλοσοφία του Αριστοτέλη: - φιλοσοφία | *Σχολή* (β) **περιπατητικοί** (οι) οι μαθητές του Λυκείου (βλ. λ. *λύκειο*, ΕΤΥΜ.) και γενικότερ. οι οπαδοί της φιλοσοφίας του Αριστοτέλη: *ο Θεόφραστος, ο Αριστόξενος και ο Στράτων ανήκαν στους ~.* — **περιπατητικός-ά** | -ός επίρρ.

περίπατος (ο) {περιπάτου-ων, -ους} **1.** το χωρίς βιασμένη περπάτημα (για εκτόνωση και αναμνηση): *πηγάω* ~ || *παίρνω* | *βιάζω κάποιον* (για) ~ || *τις Κυριακές κάνει έναν ~ μέχρι την παραλία* ΣΥΝ. βόλτα, σεργιάνι **2.** (γενικότερ.) η συνήθ. σύντομη διαδρομή για αναμνηση: *~ με ποδήλατο!* *με αμάξι* **3.** (κατ' επέκτ.) φυσικός ή ειδικά διαμορφωμένος χώρος αναμνησης, που προσφέρεται για περπάτημα: *ο αγαπημένος μου - από την πάνω πλευρά του δάσους*- ΦΡ. (εκφροστ.-σκοπτ.) (**κάτι**) **πάει περίπατο** για περιπτώσεις που κάτι γίνεται οριστικά ή καταστρέφεται: *πάνε περίπατο και τα λεφτά και τα σπίνια - τα έχασε όλα στα χαρτιά* || *έπαθε ατύχημα και πήγαν περίπατο τα ταξίδια και η ξεκούραση* **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι που δεν απαιτεί ιδιαίτερο κόπο, που γίνεται με άνεση, με ευκολία: *το ντέρμι εξελίχθηκε σε - του Ολυμπιακού*- ΦΡ. (α) **Κάθε περίπατο** πετυχαίνω (κάτι) με ευκολία, χωρίς να κοπιάσω: *ο Μουσαολίνι πίστευε ότι θα κάνει περίπατο στον πόλεμο με την Ελλάδα* (β) **διά περίπατου** με μεγάλη ευκολία: *πίστευαν ότι η ομάδα τους θα πάρει ~* *το πρωτάθλημα* • **5.**

Περίπατος (ο) η φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε στην Αθήνα ο Αριστοτέλης. — (υποκ.) **περιπατικός** (ο) (σημ. 1-3). [ΕΤΥΜ. αοχ. < *περιπατώ* (-έω) (υποχωρητ.), βλ. λ. *περιπατώ*].

περιπατώ ρ. → **περπατώ**
περιπλεγμένος, -ή, -ο (λόγ.) αυτός που έχει περιπλεκεί, μπλεγμένος, μετρεμένος ΦΡ. (ειρων.) **περιπλεγμένους περιπλοκές** μια μεγάλο μπερδέμα, σύγχυση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *περιπλέκω*].

περιπέτεια (η) {περιπετειών} **1.** η απροσδόκητη τροπή των γεγονότων, ικανή να προκαλέσει ένταση συναισθημάτων, ταλαιπωρίες, αναστάτωση ή κινδύνους: *του αρέσουν οι ~, γι' αυτό αναλαμβάνει συχνά επικίνδυνες αποστολές* | *στον γέροντα ναυτικό αρέσει να δημιουργούνται τις - τους στη θάλασσα* || *πολεμικές ~* || *διάθεση* για ~ **2.** (συνεκδ.) το αρνητικό γεγονός, η ταλαιπωρία ή η αρνητική εξέλιξη: *ας ευχηθούμε να μην έχουμε περιπέτειες με την πολιτική αστάθεια* || *περίσσεια μια μικρή* ~ *με την εγχείρηση του Νίκου!* ΦΡ. **βάζω (κάποιον) σε περιπέτειες** βάζω (κάποιον) σε μελέαδες **3.** (συνήθ. στον πληθ.) τα βάσανα, οι ταλαιπωρίες: *οι ~ των προσφύγων* **4.** (μτφ.) δραστηριότητα ή σειρά γεγονότων, που χαρακτηρίζονται από απρόοπτα, αγωνία, δράση, κινδύνους: *η ζωή είναι μια μεγάλη ~!* || η ~ *του διαστήματος*

(η εξερεύνηση του) **5.** (συνεκδ.) η εναλλαγή των καταστάσεων και τα απρόδοτα: η ζωή χρειάζεται και λίγη ~, αλλιώς είναι πληκτική **6.** (στην αρχ. τραγωδία) η ξαφνική μεταβολή της κατάστασης τού ήρωα, από την ευτυχία στη δυστυχία κ.λπ. **7.** (στη λογοτ. ή στον κινηματογράφο) (α) (συνήθ. στον πληθ.) σειρά γεγονότων με παθήματα, έντονη δράση, αγωνία κ.λπ.: οι ~ ενός περιηγητή || οι ~ τού Γκιούλιβερ (β) (συνεκδ.) ταινία ή έργο με έντονο το στοιχείο της δράσης, της έντασης, της αγωνίας κ.λπ.: πρωταγωνιστεί σε μια - που θα σας κόψει την ανάσα! || ~ κατασκοπίας **8.** η σύντομη και συνήθ. επιφανειακή ερωτική σχέση: πριν από τον γάμο είχε πολλές ~||~ τού Καλοκαιριού ΣΥΝ. ιστορία, ιστοριούλα, φλερτ, σχέση. — (υποκ.) περιπτεϊού-λα (η) (συχνότες σμ. 2, 5 και 8).

[ETYM αρχ., αρχική σμ. «δυσμενής τροπή της κατάστασης», < πε-ριπτεϊός < περι- + -πτεϊός < θ. πετ- τού ρ. πίπτω (βλ. λ.)].

περιπτεϊώδης, -ης, -ες [1897] {περιπτεϊώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που περιέχει ή προκαλεί πολλές περιπέτειες: ~ ιστορία/ ταινία | ζωή | πλοκή | άφιξη ANΤ. ήσυχος, ήρεμος. — **περιπτεϊώδης** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, [ETYM Αποδ. τού γαλλ. aventureux].

περιπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {περιέπεσα} (λόγ.) **1.** καταλήγω σε χειρότερη κατάσταση: ο ασθενής περιέπεσε σε κόμα ΣΥΝ. περιέρχομαι **2.** υποπίπτω: ο μάρτυς περιέπεσε σε αναφάσεις.

περιπτεϊώδης (να/θα) ρ. → περιπτεϊώδης

περιπλάνηση (η) [μτγν.] (-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) **1.** η χωρίς σκοπιμότητα ελεύθερη μετακίνηση, περιδιάβαση: η ~ στα σοκάκια τού νησιού || (μτφ.) ~ τής σκέψης | τού νου || η ~ στις σελίδες ενός βιβλίου **2.** η απομάκρυνση από τη σωστή ή επιδιωκόμενη πορεία: η ~ του είχε ευτυχική κατάληξη, αφού εντοπίστηκε από αστυνομικούς και επέστρεψε σώος στο σπίτι || παρασύρθηκε σε άσκοπες ~, που τον στοίχισαν χρόνο και χρήμα. — περιπλανητικός, -ή, -ό, περιπλανητικά επίρρ.

περιπλανάμαι ρ. αμετβ. αποθ. {περιπλανάσαι..., μτχ. περιπλανώμενος, -η, -ο | περιπλάνη-θηκα, -μένος} **1.** περιφέρομαι χωρίς σκοπό και χωρίς υποχρεωτική κατεύθυνση ή πορεία: περιπλάνηθκα στο δάσος | στα σοκάκια || (μτφ.) τα μάτια των περιπλάνηθηκαν για λίγο στα πρόβατα καθίσματα τού θεάτρου **2.** γυρίζω από 'δώ κι από 'κει, πηγαίνω σε διάφορες περιοχές (κυρ. στη μτχ. ενεστ. **περιπλανώμενος**, -η, -ο): ~ μουσικοί | τσιγγάνοι | τσίρκο ΣΥΝ. τριγυρίζω· ΦΡ. **περιπλανώμενος Ιουδαίος** μυθικό πρόσωπο καταδικασμένο, κατά την παράδοση, σε διαρκή περιπλάνηση: (συνήθ. μτφ.) για άνθρωπο που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση χωρίς να ριχώνει, να εγκαθίσταται κάπου μόνιμα **3.** παρεκκλίνω από τη σωστή ή την αρχική μου πορεία: δύο ώρες περιπλάνηθκα μέσα στο σκοτάδι και την πυκνή ομίχλη, μέχρι να βρει τον δρόμο || βρήκε το παιδί να περιπλανιέται φοβισμένο στους δρόμους. Επίσης (καθμη.) περιπλανιέμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM < αρχ. περιπλανάμαι (-άω-) < περι- + πλάνω | -όμαι < πλάνη].

περιπλέκω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έπλεξα, -πλέθηνκα (λόγ. περιεπλό-κην, -ης, -η...), -πλεγμένους (λόγ. -πεπλεγμένους)} **1.** πλέκω (κάτι) γύρω και ανάμεσα από (κάτι άλλο): περιπλέξε το σχοινί στον ιστό ΣΥΝ. μπλέκω, μπερδεύω, εμπλέκω **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) περιπλόκο, περισσότερο σύνθετο και δύσκολο στην ανάλυση ή την επίλυση τού: οι αντικρουόμενες καταθέσεις των μαρτύρων περιπλέκουν την υπόθεση || περιπλέκει τον λόγο του με σύνθετες συντάξεις και βερβουλισμούς || ~ το νόημα | την κατάσταση | ένα θέμα.

περιπλέων επίρρ. (παλαιότ.), επιπλέων. [ETYM Ουδ. τού αρχ. επιθ. περιπτεϊός | -ως < περι- + πτεϊόν | πτεϊόν (βλ. λ. πτεϊόν), κατ' αναλογία προς το επιπλέων].

περιπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {περιέπλευσα} πλέω περιφερειακά, γύρω από κάτι: ~ ακροατήριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω.

περιπλοκάδα (η) η περικοκλάδα (βλ. λ.). [ETYM. < μτγν. περιπλόκος, -άδος < αρχ. περιπλέκω].

περιπλοκή (η) (λόγ.) **1.** το μπερδέμα, η παρεμβολή στοιχείων, ώστε να εμπόδιζεται το τελικό αποτέλεσμα: η ~ των διαπραγματεύσεων | τού ζητήματος || **περαιτέρω περιπλοκές θα οδηγήσουν στην εγκατάλειψη τού σχεδίου** ΣΥΝ. μπλέξιμο **2.** (για ασθένειες) η επιπλοκή (βλ. λ.). [ETYM αρχ. < περιπλέκω].

περιπλόκος, -ης, -ο **1.** αυτός που είναι πολύ σύνθετος, που αποτελείται από πολλά στοιχεία με σύνθετη δομή: ~ μηχανισμός | λειτουργία | σχέδιο ΣΥΝ. πολύπλοκος ANΤ. απλός **2.** (για ύφρος) αυτός που είναι εξεζητημένα περιτεγνός και δυσνόητος: ~ στυλ | γράμμα | έκφραση | διατύπωση ΣΥΝ. στρυφνός ANΤ. λιτός **3.** (μτφ.) αυτός που λόγω της πολυπλοκότητας του προκαλεί δυσχέρειες, εμπόδια: ~ υπόθεση | εζήτηση/ πρόβλημα! κατάσταση ΣΥΝ. δυσχερής, δύσκολος, μπερδεμένος ANΤ. εύκολος. — περιπλόκα επίρρ., περιπλοκότητα (η). [ETYM μτγν. < αρχ. περιπλέκω].

περίπλους (ο) {περίπλου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η πλεύση, το ταξίδι με πλοίο παράλληλα προς τις ακτές, γύρω από νησί ή ήπειρο: ο - τής Πελοποννήσου **2.** (συνεκδ.) σύγγραμμα με γεωγραφικές πληροφορίες και περιγραφή των παραλίων: ~ τής Ινδικής Χερσονήσου. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω. [ETYM αρχ. < περιπλέω].

περιπνευμονία (η) [αρχ.] (παλαιότ.) η πνευμονία (βλ. λ.). — περι-πνευμονικός, -ή, -ό [αρχ.].

περιπόδιο (το) {περιποδι-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) η κάλτσα. [ETYM Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. περιπόδιος < περι- + -πό-διος < ποιος, ποδός].

περιπόδητος, -ης, -ο [μτγν.] (λόγ.) εξαιρετικά επιθυμητός, έντονα πο-

θητός: ~ κόρη! πατρίδα ΣΥΝ. πολυπόθητος, προσφιλέστατος.

περιποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η φροντίδα που παρέχει κανείς σε (κάποιον/κάτι): η ~ τού κήπου || **ειδικά προϊόντα για την ~ των μαλλιών | τού δέρματος | τής επιδερμίδας | τού προσώπου | τού σώματος** || **ιατρική | επιστημονική | ολοκληρωμένη ~ ΣΥΝ.** επιμέλεια **2.** (ειδικότε.) η επί πληρωμή (επαγγελματική) παροχή υπηρεσιών σε κάποιον (κυρ. ιατρικής ή αισθητικής φύσεως): η ~ των ασθενών γίνεται από εξειδικευμένο νοσηλευτικό προσωπικό || την ~ προσώπου αναλαμβάνει αισθητικός **3.** (συνεκδ.) κάθε επίσκεψη σε κέντρο αισθητικής φροντίδας: δώρο και μία ~ όποια μέρα και ώρα επιθυμείτε **4.** το σύνολο των εκδηλώσεων φροντίδας και ενδιαφέροντος, η εκδήλωση αβροφροσύνης: δεν μας έχει συνηθίσει σε τέτοιες ~ || την πρώτη φορά που πήγαμε σπίτι της, μας τρέλανε στην ~! || από ~ άλλο τίποτα!

[ETYM < αρχ. περιποίησις, αρχική σμ. «διάσωση, εξασφάλιση», < περιποίησις (-έω) (βλ. λ. περιποιούμαι). Η σμ. «φροντίδα, εξασφάλιση» είναι μτγν.].

περιποιητικός, -ή, -ό [μτγν.] (για πρόσ.) αυτός που προσφέρει περιποίηση: φιλόξενος και ~ άνθρωπος ΣΥΝ. εξυπηρετικός. — περιποιητικά επίρρ., περιποιητικότητα (η) [1893].

περιποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. {περιποιείσαι... | περιποιή-θηκα, -μένος} **1.** αναλαμβάνω την περιποίηση, φροντίδα, επιμέλεια και με προσοχή (κάποιον/κάτι): περιποιείται πολύ τα μαλλιά | τα ρούχα της | τον κήπο | το σπίτι || ~ τους αστέγους και τους αρρώστους || ~ το τράμα τού παιδιού ΣΥΝ. φροντίζω ANΤ. παραμελώ **2.** (ειδικότε.) προσφέρει επί πληρωμή υπηρεσίες (σε κάποιον): προσέλαβε δύο υπηρέτες, για να την περιποιούνται || μας περιποιήθηκαν πολύ καλά στο ξενοδοχείο | στην ταβέρνα **3.** (για επισκέπτη ή ξένο) προσφέρει ό,τι χρειάζεται κανείς για να περάσει ευχάριστα, ενεργώ με φιλόξενο τρόπο: η μητέρα περιποιήθηκε τους φίλους μου || περιποιήθηκε μες ξένους όσο καλύτερα μπορούσαμε · **4.** (εiron.) περιλαμβάνω (κάποιον), τον χτυπώ ή του επιτίθειμαι βίαια, τιμωρώντας τον: τον έστησε καρτέρι και τον περιποιήθηκε για τα καλά! **5.** (η μτχ. **περιποιημένος**, -η, -ο) (α) (κυρ. για πρόσ.) αυτός που έχει προσεγγίσει εμφάνιση: ~ κοπέλα ΣΥΝ. κομψός, ευπρεπής, φροντισμένος ANΤ. αμεριποιητός (β) (για πράγμα) αυτός που έχει γίνει με προσοχή και επιμονή στις λεπτομέρειες: ~ χτένισμα | βάνιμο | νύχι | ρούχο ΣΥΝ. προσεγγισμένος, επιμελημένος. [ETYM < αρχ. περιποιούμαι (-έω-), αρχική σμ. «κρατώ κάτι αποκλειστικά για τον εαυτό μου, κερδίζω, αποκτώ», μέση φωνή τού ρ. περι-ποίο «διασφαλίζω, διατηρώ» < περι- + ποίο. Η σμ. «εξασφαλίζω» ήδη αρχ.].

περιποιώ τιμή(ν) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αποδίδω τιμή σε κάποιον, τον τιμώ: δεν σας περιποιών τιμήν δηλώσεις τέτοιου ύφους

περιπολαρχής (ο) {περιπολαρχών} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός ή υπαξιωματικός επί κεφαλής περιπόλου. [ETYM αρχ. < περιπόλος + -αρχής < αρχή].

περιπολία (η) [αρχ.] {περιπολίων} **1.** ΣΤΡΑΤ. η περιφορά μικρής ένοπλης ομάδας εντός στρατοπέδου για τον εντοπισμό τού εχθρού σε ευρύτερη περιοχή για τη φύλαξη της: βγαίνω | πηγαίνω | κάνω ~ (περιπολώ) **2.** (γενικότ.) η περιφορά σε μια περιοχή για συγκεκριμένο σκοπό: το περιπολικό τής Αστυνομίας | το σκάφος τού Λιμενικού είχε βγει ~ || αστυνομικοί κάνουν ~ έξω από το σχολικό συγκρότημα μετά τις καταγγελίες για την εμφάνιση εμπόρων ναρκωτικών.

περιπολικό (το) **1.** αστυνομικό αυτοκίνητο εξοπλισμένο με σειρήνα-φάρο που αναβοβλίνει και ασύρματο τηλέφωνο για συνεχή επικοινωνία με το κέντρο επιχειρήσεων τής Άμεσης Δράσης, κατάλληλο για περιπολίες και καταδιώξεις: τους λιστάς καταδίωξαν τα ~ τής Άμεσης Δράσης · **2.** μικρό ταχύπλοο σκάφος τού Λιμενικού Σώματος με ελαφρό οπλισμό, κυρ. για τη δίωξη τού λαθρεμπορίου και τής λα-θραλείας. [ETYM < περιπόλος, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. patrol car | boat].

περιπόλος (η) {περιπόλ-ου | -ων, -ους} **1.** ολιγομελές στρατιωτικό απόσπασμα, που περιφέρεται σε καθορισμένο χώρο για την τήρηση τής τάξης, τον έλεγχο τής ασφάλειας στρατοπέδου ή του εντοπισμό τού εχθρού σε καιρό πολέμου **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των μελών αυτού τού αποσπάσματος: μόλις πέρασε η ~ **3.** πολεμικό πλοίο που περιπολεί σε συγκεκριμένη ναυτική περιοχή. Επίσης (λαϊκ.) περιπόλο (το). — περιπολώ ρ. [αρχ.] {-εις...}. [ETYM αρχ. < περιπέλομαι «περιφέρομαι - περικοκλώνω» < περι- + πέλομαι (βλ. λ. πόλος)].

περίπου επίρρ. όχι ακριβώς, υπολογίζοντας κατά προσέγγιση: ~ έτσι έχουν τα πράγματα || θα ήταν - δέκα το βράδυ, ίσως δύο-τρία λεπτά πριν ή μετά ΣΥΝ. πάνω-κάτω ANΤ. ακριβώς, επακριβώς· ΦΡ. **στο περίπου** γενικά, χωρίς επακριβή υπολογισμό ή καθορισμό: μπορείς να θυμηθείς ~ πόσα άτομα ήταν; || πες μου ~ τι σου είπε. [ETYM- μτγν. < αρχ. φρ. περί που].

περίπου: συνώνυμα, (α) *Το ποτήρι είναι σχεδόν γεμάτο - Είναι σχεδόν 20 ετών* (β) *Είναι περίπου 20 ετών - Ήταν περίπου έτοιμοι να συμφωνήσουν. Από τα παραδείγματα φαίνεται ότι το σχεδόν δηλώνει προσέγγιση σε έννοια χωρίς να υπερβαίνει τα όρια της (π.χ. γεμάτος - σχεδόν γεμάτος = όχι παραπάνω από γεμάτος), ενώ το περίπου δηλώνει κάτι που βρίσκεται είτε πριν είτε μετά τα όρια ορισμένης έννοιας, π.χ. περίπου είκοσι ετών (= περισσότερο ή λιγότερο από είκοσι ετών). Στην ίδια κατηγορία και το σχεδόν ανήκουν τα: κοντά, μόλις, μόλις και μετά βίας στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα: περίπου, κατά προσέγγιση(ν), πάνω-κάτω, λίγο ως πολύ, κατά το μάλλον ή ήττον.*

περιπτεράς (ο) {περιπτεράδες}, **περίπτερου** (η) {περιπτερούδες}

(καθ.μ.) ιδιοκτήτης περιπτέρου ΣΥΝ. (επίσ.) περιπτερούχος.
περίπτερο (το) (περιπτέρ-ου | -ων) 1. ξύλινο κατασκευασμένο σε σχήμα μικρού κτισμάτος, μέσα από το οποίο ο ιδιοκτήτης του πουλάει μικροαντικείμενα (τσιγάρα, εφημερίδες, περιοδικά κ.λπ.) συνήθ. είναι εγκατεστημένο σε πεζοδρόμιο ή πλατεία: *οι εφημερίδες κρέμονται στο ~ 2. μικρόν διαστάσεων βοήθητικό κτίσμα σε κήπο ή στην ύπαιθρο, που χρησιμοποιείται ως καταφύγιο για ανάπαυση, αναψυχή ή προφύλαξη από ξαφνική αλλαγή του καιρού: *ξεκουράζεται στο ~ της πισίνας* | *κωνηγετικό ~ 3. κάθε κατασκευή, οικοδόμημα ή τμήμα οικοδομημάτων για τη διαφημιστική και ενημερωτική παρουσίαση ή και πώληση εκθεμάτων: στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης εντυπωσίασε το ~ του Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ.* | *έδωσαν ραντεβού στο ~ του Ε.Ο.Τ.* — (υποκ.) περιπτεράκι (το).*

[ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. του μτγν. επιθ. *περίπτερος*, αρχική σημ. «κτίσμα που περιβάλλεται από κιονοστοιχία», < *περί-* + *περος* < *περών*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. *kiosque*].

περίπτερος, -η, -ο [μτγν.] ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. (για αρχαίους ναούς) αυτός που εξωτερικά στηρίζεται σε κιονοστοιχίες και στις τέσσερις πλευρές του: ο *Παρθενώνας είναι -ναός ΣΥΝ. περίστυλος*.

περιπτερούχος (ο/η) ο περιπτεράς ή η περιπτερού (βλ.λ.) [ETYM. < *περίπτερο* + *-ούχος* < *έχος*].

περιπτερούχος ή **περιπτερούχος**: Από λέξεις που έχουν -ι- στο θέμα τους σχηματίζονται κανονικά παράγωγα σε **-ιούχος**: *πυγίο - πυγιούχος, σύνταξη (σύνταξης) - συνταξιούχος, εκατομμύριο - εκατομμυριούχος, πρατήριο - πρατηριούχος* κ.τ.δ. Από το θέμα όλων των άλλων λέξεων σχηματίζονται παράγωγα σε **-ούχος**: *βιταμίνη - βιταμινούχος, οξύγονο - οξύγονούχος, αξίωμα (αξίω-ματ-ος) - αξιωματούχος, τάλαντο - τάλαντούχος, άδεια - αδειούχος, άριστα - αριστούχος* κ.τ.δ. Κατόπιν αυτών, από τη λ. *περίπτερο* παράγεται κανονικά το *περιπτερ-ούχος*, ενώ το *περιπτερ-ιούχος* έχει σχηματιστεί προφανώς κατ' αναλογία προς άλλα (κανονικά) παράγωγα σε **-ιούχος** (*πυγιούχος, πρατηριούχος* κ.λπ.).

περίπτωξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} (λόγ.) ο εναγκαλισμός: *θερμή | ερωτική ~ ΣΥΝ. αγκαλιάσμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πυγή*. [ETYM. < μτγν. *περίπτωξις* < αρχ. *περιπτώσιον* «αγκαλιάζω» < *περί-* + *πτύσσω* «διπλώνω» (βλ.λ.)]. **περίπτωτος**, -ος, -ον (λόγ.) αυτός που είναι άξιος πλήρους περιφρονήσεως: *- δημοσίεσμα ΣΥΝ. κατάπτωτος*. [ETYM. μτγν. < *περιπτύω* < *περί-* + *πτύω*]. **περίπτωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. το περιστατικό, ό,τι συμβαίνει ή συνέβη: *σπάνια ~ θάρρους* || *~ δικαστικής πλάνης | διαφωσίας | απάτης* || *μεμονωμένη | ακραία | ασυνήθιστη ~ ΣΥΝ. ενδεχόμενο* ΦΡ. (α) σε **περίπτωση** (+γεν. | -I-που) εφόσον προκύψει (κάτι): *~ ανάγκης ειδοποίησης το 100 (β) σε αντίθεση περίπτωση* διαφορετικά, κατά την αντίθετη εκδοχή: *αν μπορείς, πάρε τηλεφώνο ~, τα λέμε αύριο (γ) σε καμιά περίπτωση* ποτέ, ό,τι και αν προκύψει: *~ δεν νομιμοποιείται η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ΣΥΝ. ουδέποτε (δ) δεν υπάρχει περίπτωση* αποκλείεται: *- να δώσεις το υπουργείο άδεια σε τέτοια επιχείρηση (ε) εν πάση περίπτωση | σε κάθε περίπτωση (εν πάση περιπτώσει) όπως και να έχει, ανεξαρτήτως των συνθηκών, τον προϋποθέσεων: ~, εσύ έκανες το καθήκον σου και δεν χρειάζεται να ανησυχείς* || *~, πάρε και την ταυτότητα σου, μήπως χρειαστεί (στ) εν τωιαύτη περίπτωση (εν τωιαύτη περιπτώσει) σε (μια) τέτοια περίπτωση: μπορεί και να μην εξελιχθεί έτσι η υπόθεση ~, πάντως, εμείς θα είμαστε έτοιμοι (ζ) στην καλύτερη περίπτωση | των περιπτώσεων* στην πιο αισιόδοξη εξέλιξη των πραγμάτων: *~ να πάρεις πίσω τα μούσ' απ' τα λεφτά που σου χρωστάει (η) κατά περίπτωση* ανάλογα με την περίπτωση: *ενεργεί κατά βούληση και ~ (θ) (κάποιος είναι) ειδική περίπτωση (ι) για πρόσωπο που απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση: θέλω να τον περιποιηθείς, γιατί είναι ~ (ii) πρόσωπο που η συμπεριφορά του είναι ιδιόρρυθμη: *μίλα του με το μαλακό, γιατί είναι ~ 2. η πραγματική κατάσταση: δεν είναι αυτή η - που νομίζεις, πρόκειται για άλλη περίπτωση* 3. ο ασθενής ή ο πελάτης: *να 'χαμεί δύο-τρεις ~ σαν κι αυτόν, θα ξεπουλούσαμε αμέσως* || *ως ψυχίατρος έχει εξετάσει διάφορες ~ 4. (αρκό) (α) το περιεργό ή ασυνήθιστο άτομο: μην του δίνεις σημασία- είναι ~!* || ο Γιάνης είναι μοναδική ~ (β) το εξαιρετό δείγμα, το καλύτερο μέρος ή μέλος μιας ομάδας | κατηγορίας: *πρόκειται για - γατρού και ανθρώπου*. — (υποκ.) *περιπτώσιουλα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*. [ETYM. < αρχ. *περιπτώσις* (στη μτγν. σημ. «τυχαίο συμβάν») < *περιπτύω* (βλ. κ. *πτώση*). Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. *δάνεια, λ.χ. εν τωιαύτη περιπτώσει* (< γαλλ. *en tel cas*), *εν πάση περιπτώσει* (< γαλλ. *en tout cas*), *σε καμιά περίπτωση* (< γαλλ. *en aucun cas*), *σε περίπτωση* (+γεν.) (< γαλλ. *en cas de...*), *σε αντίθεση περίπτωση* (< γαλλ. *dans le cas contraire*)].*

περιπτωσιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη περίπτωση ή (καταγρ.) με μία περίπτωση: *πρόκειται για ~ εφαρμογή του νόμου*. — *περιπτωσιακά* επίρρ. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *casual*].

περιπτωσιολογία κ. **περιπτωσιολογία** (η) [1891] {περιπτωσιολογίων} η ενασχόληση με μεμονωμένες περιπτώσεις ή επιμέρους λεπτομέρειες ενός ζητήματος, — *περιπτωσιολογικός, -ή, -ό, περιπτωσιολογικά* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησιογραφία, ειδησιολογία*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *casuistique*].

περιρραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιέρρανα} ραίνο αυτούς που βρίσκονται γύρω μου: ο *περέας περιέρρανε τους πιστούς*.

περιρραντήριο (το) {περιρραντήρι-ου | -ων} 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. χρυσό ή αργυρό σκεύος ή συνήθ. λίθινη λεκάνη με βάση διαφόρων μορφών, το

οποίο τοποθετούσαν στην είσοδο κάθε ιερού χώρου γεμάτο με αγιασμένο νερό, με το οποίο ραίνοταν οι πιστοί πριν εισέλθουν στον χώρο αυτόν 2. ΕΚΚΛΗΣ. η αγιαστούρα, το μικρό δοχείο με το οποίο οι ιερείς ραίνον τους πιστούς. [ETYM. < αρχ. *περιρραντήριον* < *περιρραίνω*].

περιρρέω ρ. μετβ. {παρ. *περιέρρα*, 1. *ρέω γύρω από (κάποιον), περι-βρέχω* 2. (μτφ.) *διαπερνάω, διαποτιζώ: «έτσι περιρρέει την ασφαλιστική αγορά η ανησυχία [...] ότι κάτι σαθρό υπάρχει στην ιδιωτική ασφάλιση»* (εφημ.) 3. **περιρρέουσα ατμόσφαιρα** (α) το περιβάλλον, το σύνολο των πολιτικών, οικονομικών, πολιτιστικών κ.λπ. συνθηκών σε σχέση με το πός επιδρούν στην εμφάνιση ενός φαινομένου (β) (γε-νικ.ότ.) η ατμόσφαιρα που υπάρχει διάχυτη σε έναν χώρο, μεταξύ ατόμων κ.λπ.

[ETYM. αρλ. < *περί-* + *ρέω*. ο όρος *περιρρέουσα ατμόσφαιρα* χρησιμοποιήθηκε από τον Εμμ. Ροϊδη, για να αποδώσει το πνεύμα του γαλλ. όρου *milieu* του Hippolyte Taine].

περικελεύω (η) ό,τι περιβάλλει τα σκέλη, κυρ. το παντελόνι: *ανδρική | γυναικεία ~ (παντελόνι) || στρατιωτική ~ || εσωτερική ~ (σώβρακο) (βλ. λ. *σκελέα*)*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία, εσώρουχο*. [ETYM. < μτγν. *περικελείς, -ίδος* < *περί-* + *σκελής* < *σκέλος*].

περίσκεψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -έψεως | χωρ. *πλήθ.*} ο προσεκτικός και υπεύθυνος συνολογισμός κάθε δεδομένου και λεπτομέρειας, η προσεκτική σκέψη και συνεχής εξέταση: *επέδειξε μεγάλη ~ κατά την επιλογή των συνεργατών του* || *μιλάει χωρίς ~ και συχνά με αλαζονεία* || *μια τέτοια σημαντική απόφαση απαιτεί ~* ΑΝΤ. *επιπολαιότητα, απερισκεψία*.

περισκίος, -ος, -ον (λόγ.) αυτός που καλύπτεται από σκιά ή που η σκιά του πέφτει ολόγυρα. [ETYM. μτγν. < *περί-* + *σκίος* < *σκιά*].

περισκόπηση (η) → **περισκόπι**

περισκόπι (το) [1861] {περισκοπί-ου | -ων} όργανο για την κατόπτευση αντικείμενου, το οποίο αποτελείται από έναν σωλήνα με ειδική εσωτερική διάταξη πρισμάτων, κατόπτρων και φακών και χρησιμοποιείται κυρ. στα υποβρύχια, ώστε να μπορεί ο χειριστής να παρατηρεί έναν χώρο από το εσωτερικό, χωρίς να φαίνεται. — *περισκοπικός, -ή, -ό, περισκοπικά* επίρρ. [ETYM; Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *periscoppe*].

περισκόπος ρ. μετβ. {περισκοπέις... | *περισκοπέω*} παρατηρώ εξεταστικά και με μεγάλη προσοχή κάθε σημείο ενός χώρου: ο *κυβερνήτης του υποβρυχίου περισκοπεί την επιφάνεια της θάλασσας ΣΥΝ. κατο-πέυω, βολιδοσκοπώ, επιθεωρώ*. — *περισκόπησι* (η) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. *περισκόπος* (-έω) < *περί-* + *σκοπέω* «εξετάζω, παρατηρώ προσεκτικά» (βλ.λ.)].

περισπασμός (ο) 1. η απόσπαση της προσοχής σε δευτερεύοντα θέματα, η απομάκρυνση της σκέψης από το βασικό, πρωτεύον ζήτημα: *κάθε - του οδηγού κατά την οδήγηση μπορεί να αποβεί μοιραίος* ΑΝΤ. *συγκέντρωση 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε αποσπά την προσοχή από την κύρια ενασχόληση (κάποιου): οι φωνές και οι ερωτήσεις του είναι ένας διαρκής ~, που δεν μου επιτρέπει να συγκεντρωθώ στη δουλειά μου 3. (ειδικότ.) οι μόνιμες φροντίδες ή στενοχώριες κάποιου: *οικογενειακοί | επαγγελματικοί ~ ΣΥΝ. έγνοια, σκοτούρα, φροντίδα, μέριμνα*. Επίσης *περίσπαση* (η) [μτγν.]. [ETYM. μτγν. < αρχ. *περισπάζω* (βλ.λ.)].*

περισπέρμιο (το) [1861] {περισπερμί-ου | -ων} ΒΟΤ. ο λευκωματού-χος, αποταμειντικός ιστός γύρω από το σπέρμα πολλών καρπών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *perisperme*].

περισπουδάστος, -η, -ο 1. αυτός που αξίζει ή επιτυγχάνεται με σοβαρή και εις βάθος μελέτη και ανάλυση: *~ δοκίμιο | σύγγραμμα | έρευνα | έργο | μελέτη ΣΥΝ. εμβριθής 2. (εφρων.) σοβαροφάνης και δήθεν βαθυστόχαστος: *άλλη μία μετρίτητα ενδεδυμένη το γυναικό ~ ύφος των ημιαθών*. — **περισπουδάστα** | **περισπουδάστος** [μτγν.] επίρρ. [ETYM. μτγν. < *περισπουδάζω* < *περί-* + *σπουδάζω*].*

περισπώ ρ. μετβ. {περισπάζω | *περιέσπασα, περιεσπ-όμαι, -άται...*, -άστηκα, -ασμένως} 1. δημιουργώ **περισπασμό** σε (κάποιον), τον αποσπώ από την κύρια ενασχόληση του: *η δυνατή μουσική των *περισπάζω* από το διάβασμα του ΣΥΝ. αποσπώ 2. (μεσοπαθ. *περισπώμαι*) (α) (για λέξη, συλλαβή, φωνήεν) τονίζωμαι με περισπωμένη: *μακρό προ βραχέος *περισπάζω* || περισπωμένη συλλαβή (β) *περισπώμενα (ρήματα)* τα συνηρημένα ρήματα*. [ETYM. < αρλ. *περισπώ* (-άω) < *περί-* + *σπώ* (βλ. λ. *σπάζω*)].*

περισπωμένη (η) ένας από τους τρεις τόνους (~) [οι άλλοι δύο: η οξεΐα (') και η βαρεία ()], η οποία στο μονοτονικό σύστημα έχει καταργηθεί ΣΥΝ. (παλαιότ.) οξυβαρεία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τονισμός, τόνος*. [ETYM. < μτγν. *περισπωμένη* (ενν. *προσφθία*), ουσιαστικοπ. θηλ. της *μτχ. περισπώμενος* του αρχ. *περισπώ* (βλ.λ.)].

περίσσευμα (η) [μτγν.] {χωρ. *πλήθ.*} (λόγ.) 1. το πλεόνασμα, η ποσότητα που περισσεύει ΣΥΝ. **περίσσευμα** ΑΝΤ. *έλλειψη 2. η ύπαρξη μεγάλων ποσοτήτων από (κάτι), η αφθονία: ~ αγαθών | φαγητού ΣΥΝ. πληθώρα*.

περίσσευμα [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **περίσσεμα** (το) {περισσεύω-ατος | -ατα, -άται} 1. ό,τι περισσεύει, η ποσότητα που μένει ως υπόλοιπο: *~ στον οικογενειακό προϋπολογισμό* || *φάγαμε όλοι και μας έμεινε ~ και για το βράδυ ΣΥΝ. πλεόνασμα ΑΝΤ. έλλειμμα, υστέρημα 2. η αφθονία, το να υπάρχει (μια ιδιότητα) σε βαθμό παραπάνω από το συνηθισμένο: *-θάρρους/ καλοσύνης/ καρδιάς/ ψυχής/ αγάπης ΣΥΝ. περίσσεια ΦΡ. (λόγ.) εκ *γαρ του *περισσεύματος* της καρδιάς το στόμα *λάλει* (έκ *γαρ του *περισσεύματος* της καρδιάς το στόμα *λάλει**, Κ.Δ. Μαθθ. 12, 34, Λουκ. 6, 45) (ι) το στόμα μιλάει από το περίσσευμα της καρδιάς, με αποτέλεσμα να εκδηλώνει αυτό που πραγματικά αι-***

σθάνεται ή σκέφτεται κανείς (ύ) με αυθόρμητο, πηγαίο τρόπο.
περίσσεια ρ. αμετβ. {περίσσεια} 1. υπερβαίνω την κανονική, επιθυμητή ή προβλεπόμενη ποσότητα ή τον επιτρεπόμενο αριθμό: *όσα χρήματα περισσέουν, τα αποταμιεύει* || *όσοι επιβάτες περισσέουν να κατεβούν ΣΥΝ. πλεονάζω ΑΝΤ. υπολείπομαι ΦΡ. (α) (παροιμ.) στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσέει* βλ. λ. κοφίνι (β) *δεν μου περισσέουν* (ενν. τα λεφτά) για να ξεκαθαρίσουμε ότι θεωρούμε ένα έξοδο περιττή πολυτέλεια (γ) *φτάνει και περισσέει* αρκεί τόσο, δεν χρειάζεται περισσότερο, είναι υπεραρκετό 2. μένω ως πλεόνασμα, περισσεύω: *μιας περισσέει λίγο κρέας από χθες* 3. (μτφ.) υπάρχω σε αφθονία, σε μεγάλη συχνότητα: *περίσσειε η υποκρισία στη χθεσινή συζήτηση ΣΥΝ. αφθονώ ΑΝΤ. ελλείπω.* [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < περισσός].

περίσσιος, -ια, -ιο 1. αυτός που υπάρχει παραπάνω από το κανονικό ή το συνήθες, σε αφθονία: ~ *αγάπη/ πλούτος/ ομορφιά ΣΥΝ. άφθονος, πλούσιος ΑΝΤ. λιγιστός* 2. αυτός που περισσέει, που είναι περιττός: *πάταξε το - φαγητό* || *πες λίγο και σωστά και άσε τα ~ λόγια ΣΥΝ. παραπάνωσιος, περιττός.* — *περίσσια επίρρ.* — ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο.* [ΕΤΥΜ₂ μεσν. < αρχ. *περισσός*, πβ. κ. *ορθός-όρθιος*].

περίσσιος, -η, -ό *περίσσιος* (βλ. λ.): ~ *πλούτη/ ομορφιά* || *υπάρχει -μίσος ΣΥΝ. άφθονος, υπεραρκετός, παραπάνωσιος ΦΡ. (λόγ.) (ως) εκ (τού) περισσού* (εκ περισσού, Πλάτ. *Πρωταγόρας* 338c) *επιπλέον, χωρίς να είναι απαραίτητο, αναγκαίο: υπήρξε -εργατικός παρά την τρέραστια περιουσία του.* [ΕΤΥΜ₂ αρχ., παράλλ. τ. του επιθ. *περιττός* (βλ. λ.)].

περισσότερος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) *περισσότερος* πιο πολύς, μεγαλύτερος σε ποσότητα, ένταση, διάρκεια: *οι γυναίκες ήταν περισσότερες από τους άνδρες* || *αγόρασε περισσότερες από δέκα εφημερίδες* || *όποιο βρει τις ~ απαντήσεις κερδίζει* || *ρίξε -φως στη σκηνή* || *ο γιατρός του συνέστησε ~ άδληση και λιγότερο τσιγάρο ΑΝΤ. λιγότερος.* — *περισσότερο κ. (λαϊκ.) περισσότερο* επίρρ. [ΕΤΥΜ₂ αρχ., συγκρ. βαθμ. του επιθ. *περισσός*].

περίσταση (η) {-ης κ. -άσειος | -άσεις, -άσεων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των ακούσιων μυϊκών, κυματοειδών κινήσεων συστολής και χαλάρωσης, που προκαλούνται με τη διαδοχική συστολή των κυκλικών μυών του τοιχώματος του εντέρου και περνούν κατά μήκος του πεπτικού σωλήνα πιέζοντας την τροφή. [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. peristalsis].

περισταλτικός, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να περιστέλλει, να προκαλεί συρρικνωση, περιορισμό των διαστάσεων ή των συνεπειών φαινομένου ή κατάστασης: ~ *μέτρα κατά της φοροδιαφυγής ΣΥΝ. περιτοριστικός, κατασταλτικός* 2. αυτός που σχετίζεται με την περιστασία: ~ *κίματα* (αντανάκλαστικές συσπάσεις του οισοφάγου, του στομάχου και των εντέρων) || ~ *κινήσεις* (η περισταλία), — *περισταλτικ-ά* |-ώς [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ₂ μτγν. < αρχ. *περιστέλλω*].

περιστάση (η) {-ης κ. -άσειος | -άσεις, -άσεων} 1. η κατάσταση που συνδέεται με δεδομένο γεγονός, που το προσδιορίζει ή το τροποποιεί: *τα κατά -καθήκοντα* (ΝΟΜ. αυτά που επιβάλλει η επικρατούσα κατάσταση) || η ~ *απαιτούσε μεγάλη σοβαρότητα* 2. (συνήθ. στον πληθ.) οι επικρατούσες συνθήκες, η συνολική κατάσταση: *αν τον ευνοήσουν οι ~, θα εξελιχθεί σε μεγάλο πολιτικό* || *φάνηκε καλύτερος* || *ανταξίος των -* (απέτυχε | μπόρεσε να αντεπεξέλθει σε μια κατάσταση) ΦΡ. *αφροίμα στο υγος των περιστάσεων* βλ. λ. *αίρω* 3. (συνεκδ.) κοινωνική εκδήλωση: *αγόρασε ένα φόρεμα ειδικά για την ~* 4. η κακή, μη ευνοϊκή συγκυρία: *μη ρωτάς πώς έφθασα ως εδώ, οι ~ φταίνε* 5. η ευνοϊκή συγκυρία, η σωστή στιγμή, η ευκαιρία: *επωφελούνται της περιστάσεως, για να εκφράσουν την ευγνωμοσύνη μου* || *εκμεταλλεύτηκε την ~ και η τύχη τον ανταμειψε.* — ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο.* [ΕΤΥΜ₂ < αρχ. *περίστασις*, αρχική σημ. «το να στέκεται κανείς ολόγυρα, το να περιβάλλει κάτι», < *περίστημι* «περιβάλλω, περικυκλώνω» (< *περί-* + *ίστημι*, βλ. λ. *ίσταμαι*). Η σημερινή σημ. είναι μτγν. Παρόμοιο σχηματισμό παρουσιάζει το αντίστοιχο λατ. *circumstantia* < *circum-* «περικυκλώνω» (< *circum-* «περί» + *-sto* «ίσταμαι»), που αποτελεί μετάφρ. δάνειο από την Ελληνική].

περιστασιακός, -ή, -ό αυτός που προκύπτει κατά περίσταση, ανάλογα με τη στιγμή ή την κατάσταση: ~ *απασχόληση σε μια εργασία.* — *περιστασιακ-ά* |-ώς επίρρ.

[ΕΤΥΜ₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *circonstanciel*].
περιστατικό (το) 1. το τυχαίο και απρόοπτο γεγονός: *δηγοίμαι ένα ~* || *μου συνέβησαν μερικά περιεργα ~ ΣΥΝ. γεγονός, συμβάν* 2. κάθε δυσάρεστο και αναπάντεχο γεγονός: *το ~ του θανάτου τον βύθισε την οικογένεια στο πένθος ΣΥΝ. ατύχημα* 3. (συνεκδ.) κάθε περίπτωση (ιδ. ατυχήματος) που έχει να αντιμετωπίσει κανείς (λ.χ. ένας ασθενής, τραυματίας κ.λπ. που πρέπει να περιθάλψει ένας γιατρός κ.τ.ό.): *δύσκολο | σοβαρό | βαρύ | ελαφρό ~* ΦΡ. (α) *έκτακτο περιστατικό* η περίπτωση κάποιου, που λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που ισχύουν (λ.χ. λόγω καύσωνα), αναζητεί νοσοκομειακή περίθαλψη: *είχαμε αρκετά ~ με αναπνευστικά προβλήματα λόγω νέφους* (β) *επείγον περιστατικό* βλ. λ. *επείγον.* — ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεγονός.* [ΕΤΥΜ₂ < μτγν. *περιστατικός*, πβ. φρ. *τα περιστατικά πράγματα* «οι κρίσιμες περιπτώσεις», ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *περιστατικός* < αρχ. *περίστασις*].

περισταχού (το) {περισταχού-ου | -ων} το εξωτερικό περιβλημα σταχυού.

περιστέλλω ρ. μετβ. {περιέστ-ελλα, -άλην, -ης, -η..., -αλέμετα} (λόγ.-κυριολ. κ. μτφ.) 1. περιορίζω την έκταση, την ποσότητα ή την ένταση: *πρέπει να περισταλούν τα έξοδα του Δημοσίου* || *περίστειλε την έκταση της πολιτικής κρίσης* || «*επιείρησαν να περιστέλλουν το αναφαίρετο δικαίωμα των ιδιοκτητών να αξιοποιήσουν απεριόριστα την*

ιδιοκτησία τους» (εφημ.) 2. συγκρατώ, περιορίζω εντός ορίων: «*πολλές φορές περιστέλλω τις θέσεις μου σε θέματα εξωτερικής πολιτικής*» (εφημ.). [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < *περί-* + *τέλλω* (βλ. κ. *στέλλω*)].

περιστέρα (η) 1. το θηλυκό περιστέρι ΦΡ. *αθώα περιστέρα* (ειρων.) πρόσωπο που παριστάνει τον αθώο και ανίδεο για κάτι το οποίο έχει κάνει: *μιας κάνει την αθώα περιστέρα, ενώ είναι γνωστό ότι έχει κατακλέψει τη μισή Αθήνα στα χαρτιά* 2. ΘΡΗΣΚ. (α) το περιστέρι που έφερε στον Νώε το κλαδί ελιάς (και σύμβολο ειρήνης) μετά τον κατακλυσμό (β) η συμβολική παράσταση του Αγίου Πνεύματος. [ΕΤΥΜ₂ αρχ., αβεβ. ετυμολ. πθ. < **πελιστέρα* (με ανομοίωση του -λ-, ίσως υπό την επίδρ. του *περί*) < **πελισ-*, που ανάγεται στη λ. *πελιός* «μελανωπός, ωχρός» (βλ. λ. *πελιδόνος*), + *-τερος* (που εμφανίζεται και στην περσ. λ. *kabdirar* «(μπλε) περιστέρα»). Εντούτοις, η παρουσία θ. **πελισ-* για την οικογένεια λέξεων *πελιός, πελιδόνος, πελιείας* κ.ά. θεωρείται αμφίβολη].

περιστέρα (η) {μεσν.} {περιστερών} 1. το θηλυκό περιστέρι 2. (χαϊδευτ.) η ωραία, αγαπημένη γυναίκα ή κόρη: ~ *μου!* || *να' τη η ~!*

περιστερικά (το) {γχορ. γεν.} 1. το μικρό περιστέρι ΣΥΝ. *πιτσούνι* 2. (χαϊδευτ.) η τρυφερή, όμορφη και αθώα ύπαρξη: ~ *μου!*

περιστερήσιος, -ια, -ιο 1. αυτός που σχετίζεται με τα περιστέρια 2. αυτό που προέρχεται από περιστέρι: ~ *αβγά.* — ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*, *περιστέρι* (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. πτηνό) {περιστερ-ιού | -ιών} πουλι με μικρό, παχυλό σώμα, μικρό, στρογγυλό κεφάλι και χαρακτηριστική φωνή: *φωλιάζει κυρ. σε κτήρια ή σε κολώματα δέντρων ή βράχων, σε θάμνους κ.λπ., γνωστό και για τη μονογαμική ζωή του ΦΡ. (α) ταχδρομικό περιστέρι* κάθε περιστέρι με μεγάλη αντοχή και ταχύτητα πτήσεως, που εκαιοδεύεται να επιστρέφει στο σημείο αφετηρίας του και χρησιμοποιείται π.χ. ως αγγελιαφόρος (β) *περιστέρι της ειρήνης* (i) το σύμβολο της ειρήνης (ii) (μτφ.) οποιοσδήποτε άνθρωπος καθιερώεται για τη δράση του ως ειρηνιστής: *δολοφώνησαν τον Ούλοφ Πάλμε, το ~.* — (υποκ.) *περίΌτε-ράκι* (το) (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ₂ < μεσν. *περιστέριον*, υποκ. του αρχ. *περιστέρα* (βλ. λ.)].

περιστερώνιας (ο) → *περιστερώνιας*

περιστερόμορφος, -η, -ο αυτός που μοιάζει με περιστέρι: ~ *πιηνό.*

περιστερός (ο) (λαϊκ.) το αρσενικό περιστέρι.

περιστεροτροφείο (το) [μτγν.] ειδικά διαμορφωμένος χώρος για την εκτροφή περιστεριών.

περιστεροτροφία (η) [1891] η συστηματική εκτροφή περιστεριών. — *περιστεροτρόφος* (ο) [μτγν.], *περιστεροτροφικός*, -ής, -ό [1891].

περίΌτερος [μτγν.] κ. **περιστερώνιας** (ο) ειδικά διαρρυθμισμένη ξύλινη ή χυτική κατασκευή για εξημερωμένα περιστέρια.

περιστήθιο (το) {περιστήθι-ου | -ων} (λόγ.) ο γυναικείος στηθάδεσμος ΣΥΝ. *σουτιέν.*

[ΕΤΥΜ₂ < μτγν. *περιστήθιον* (πρωτοαπαντά στην Π.Δ., δηλώνοντας έναν ζωστήρα του στήθους που έφερε ο Ιουδαίος αρχιερέας, πβ. *Έξοδος* 28, 4) < *περί-* + *-στήθιον* < *στήθος*].

περιστοιχίζω ρ. μετβ. {περιστοιχίζ-α, -ηκα, -μένος} περικλείω (κάποιον) από κάθε πλευρά, δημιουργώντας κλοιό γύρω του: *κατέφθασε περιστοιχισμένος από δεκάδες θαυμαστές του* || *το σπίτι περιστοιχίζεται από ψηλά δέντρα ΣΥΝ. περιβάλλω.* — ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < *περί-* + *στοιχίζω* < *στοίχος*].

περιστολή (η) 1. η μείωση της έκτασης, της ποσότητας ή της έντασης: ~ *των δαπανών των προσλήψεων ΣΥΝ. ελάττωση, περικοπή, περιορισμός* 2. η συγκράτηση, ο περιορισμός εντός συγκεκριμένων ορίων: *πρέπει να υπάρξει ~ της σπατάλης σε όλα τα επίπεδα* || ~ *της βίας* || *της πορνείας* || *της οξύτητας* | *των κλοπών ΣΥΝ. χαλιναγώγηση, καταστολή.* [ΕΤΥΜ₂ μτγν. < αρχ. *περιστέλλω*].

περιστόμιο (το) [μτγν.] {περιστομι-ου | -ων} (λόγ.) "Ι.ό.τι βρίσκεται γύρω από το στόμιο 2. ΖΩΟΛ. η περιτομή γύρω από το στόμα ζώων 3. ο δερμάτινος μιάνας, το λουρί του χαλινού, που περιβάλλει το κάτω τμήμα της κεφαλής του αλόγου.

περιστρεφής, -η, -ο (λόγ.) αυτός που μπορεί να περιστραφεί, περιστρεφόμενος. [ΕΤΥΜ₂ < *περιστρέφω*].

περιστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έστρεψα, -στράφηκα (λόγ. *περιστρέφην*, -ης, -η..., -εστράμμενος} 1. κάνω (κάτι) να στραφεί γύρω από άξονα, από σταθερό σημείο: η Σελήνη *περιστρέφεται γύρω από τη Γη* || *περιστρεφόμενες πόρτες* || ~ *έναν τροχό ΣΥΝ. γυρίζει, στριφογυρίζει* 2. (ειδικότ. το μεσοπαθ. *περιστρέφωμαι*) κινούμαι γύρω από ένα θέμα σε συζήτηση, επανέρχομαι σε αυτό διαρκώς: η *συζήτηση περιστράφηκε γύρω από θέματα εξωτερικής πολιτικής.*

περιστροφή (η) [αρχ.] 1. η κίνηση γύρω από (κάτι): η ~ *της Γης γύρω από τον Ήλιο διαρκεί 365 ημέρες* || *τροχού* || *έλικα* 2. **περιστροφές** (οι) οι περιττές αναφορές σε δευτερευόντα ζητήματα ή η απομάκρυνση από το κυρίως θέμα: *απάντησε αμέσως και ξεκάθαρα, χωρίς ~* || *άσε τις ~ και μπες κατευθείαν στο θέμα ΣΥΝ. απεριφράστα, ξεκάθαρα.*

περιστροφικός, -ή, -ό [1861] αυτός που συνεπάγεται ή λειτουργεί με περιστροφή: ~ *κίνηση της Γης* || ~ *πιεστήριο* (εκτυπωτική μηχανή) || ~ *διακόπτης.* — *περιστροφικ-ά* |-ώς [1888] επίρρ.

περιστροφό (το) {περιστρόφ-ου | -ων} μικρό φορητό πυροβόλο όπλο, με κυλινδρική θήκη για σφαίρες, το οποίο πυροβολεί διαδοχικά, χωρίς να χρειάζεται νέα όπλιση. [ΕΤΥΜ₂ Ουδ. του αρχ. επιθ. *περιστροφος* (< *περιστρέφω*), που χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. του αγγλ. *revolver*].

περιστύλιο (το) [μτγν.] {περιστυλι-ού | -ων} ΑΡΧΙΤ. κιονοστοιχία ή σύστημα κιονοστοιχιών που περιβάλλει ένα οικοδόμημα, σχηματίζο-

ντας στοιά γύρω από αυτό: ~ τον αρχαίον ναού || το ~ τής Βουλής ΣΥΝ.
περίστυλο. περίστυλος, -ης, -ο [αρχ.] ΑΡΧΙΤ. 1. (αρχαίος ναός) που περιβάλλεται από κίονιστοίγια ΣΥΝ. περίστερος 2. **περίστυλο** (το) το περιστύλιο (βλ. λ.).
περίστω (το) | περιστώ-ου | -ων | (αρχαιοπρ.) ΑΡΧΙΤ. το περιστύλιο (βλ. λ.).

[ETYM₁ < μγν. *περίστων* | *περιστόιον* < *περί-* + *-στων* | *-στόιον* < *στωιά* | *στωιά*, *παράλλ.* τ. του ουσ. *στώϊ*.] περισπύλλεω ρ. μετβ. [μγν.] {περισπύλλεω, -ελέγη, -η, -η... (μγν. περισπύλλεω, -είσα, -έν)} (λόγ.) 1. μαζεύω από διάσπαστα σημεία, συγκεντρώνω σκόρπια πράγματα: *περισπύλλεξε τα σκορπισμένα χειρόγραφα* 2. (μτφ.) περιμαζεύω, θέτω (κάποιον) υπό την προστασία μου: *στο ίδρυμα της περισπύλλεξε κάθε ταλαιπωρημένο και άστεγο που χτύπησε την πόρτα της* || *ελλοκότερο περισπύλλεξε τους ναυαγούς του μοιραίου σκάφους*.

περισπύλλοι (η) [1863] 1. η συγκεντρώνση (από κάποιον) αντικειμένων που βρίσκονται διασκορπισμένα σε διάφορα σημεία: η ~ των *εγγράφων* | *των αποδεικτικών στοιχείων* || *συνεχίστηκε όλη νύχτα η ~ των πτωμάτων από το πολύνεκρο δυστύχημα* ΣΥΝ. περιμύλλεμα ΦΡ. **όχημα περισπύλλοις** αυτοκίνητο που μαζεύει διάφορα πράγματα από όπου τα βρίσκει: ~ *απορριμμάτων/ναρκών* 2. (μτφ.) η περίσκεψη, ο βαθύς συλλογισμός: *είναι η ώρα της ~ και της ευθύνης για όλους μας* || *έπεσε σε βαθιά ~!*

περισπύναω ρ. μετβ. [μγν.] {περισπύναω (να/θα περισπύναω), -ήχηθη, -η, -η... -ηγημένος} (λόγ.) 1. περιμύλλεω, συγκεντρώνω διασκορπισμένα ή εγκαταλελειμμένα μέλη ενός συνόλου ΣΥΝ. συναθροίζω, περιμαζεύω 2. συγκεντρώνω (κάποιον/κάτι) γύρω από ένα σημείο. — *περισπύναω* (η) [1882].

περισπύγγω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έσφιζα, -σφιχτικά, -εσφιγμένος} σφιγγώ (κάτι) με περιστροφή ή μέσα σε κάτι άλλο (συνήθ. μτφ.) σχηματίζω κλειστό κύκλο, κλειδί γύρω από κάποιον ή κάτι, κυρ. με απειλητικές, εχθρικές διαθέσεις: *τα εχθρικά στρατεύματα περιέσφιζαν ασφυκτικά την πόλη* ΣΥΝ. ζώνω. — *περισπύγγη* (η) [μγν.].

περισπύω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έσπασα, -σώθηκα, -σπασμένος} σπύω ανασύροντας ή περισπύλλοντας (κάποιον/κάτι) ανάμεσα από ένα πλήθος πραγμάτων | προσώπων που κινδυνεύουν: *περιέσπασε από τη φωτιά τα βιβλία του* || *όσοι περισπύθηκαν από τα ναυαγιστικά δεν πίστευαν στην τύχη τους* || *μετά τη λήξη του Εμφυλίου, προσπάθησε να περισπύσει μαρτυρίες ζώντων πρωταγωνιστών* (εφημ.) ΣΥΝ. διασπύω, σπύω. — *περισπύση* (η) [1896].

περιτάμω (να/θα) ρ. — *περιτέμνω*
περιτείχω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιτείχο-α, -ηκα, -μένος} περιβάλλω με τείχος, χτιζώ (κάτι) ολόγυρα, κυρ. προστατευτικά ή για να το διαχωρίσω: ~ την πόλη. — *περιτείχη* (η) [αρχ.] κ. *περιτειχισμός* (ο) [αρχ.]

περιτειχισμα (το) [αρχ.] {περιτειχισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το τείχος που περιβάλλει μια έκταση: *ενισχύω | κατασκευάζω το ~ τής πόλης* ΣΥΝ. οχύρωμα 2. (συνεκδ.) η έκταση που περικλείεται μέσα σε αυτό το τείχος, που έχει περιτειχιστεί.

περιτέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έταμα (να/θα περιτάμω), -τημήθηκα, -τεμήμενος} 1. τέμνω (κάτι) ολόγυρα, το κόβω γύρω-γύρω 2. κάνω περιτομή (βλ. λ.) (σε κάποιον). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, τμήμα*.

περιτέχνος, -ης, -ο αυτός που έχει δημιουργήσει, δουλεύει με μαστορία και μεράκι, που φανερώνει καλαισθησία και φαντασία: ~ *τέχνημα | σκάκιμα | σχέδιο | στίχος | λόγος | διατύπωση* ΣΥΝ. καλοδουλεμένος, αριστοτεχνικός ΑΝΤ. άτεχνος, κακοτέχνος. — *περιτέχνα* | *περιτέχνος* επίρρ. [ETYM₁ < *περι-* + *-τεχνος*, πβ. κ. *έν-τεχνος, ά-τεχνος*].

περιτίμητος, -ης, -ο [1889] αυτός που του έχει γίνει περιτομή. [ETYM₁ < *περιτέμνω*].

περιτοιχίζω ρ. μετβ. [1895] {περιτοιχισ-α, -ηκα, -μένος} περιβάλλω (έναν χώρο) με τοίχο, συνήθ. χαμηλό: ~ *το κτήμα* | *τον κήπο μου* ΣΥΝ. περιφράσσω. — *περιτοιχιστή* (η) [1896].

περιτοιχισμα (το) {περιτοιχισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ο τοίχος που έχει κτιστεί γύρω από έναν χώρο, που περιβάλλει μια έκταση ΣΥΝ. περιφράξη 2. (συνεκδ.) η έκταση που έχει περιτοιχιστεί.

περιτοιχισμός (ο) το κλείσιμο ενός χώρου γύρω-γύρω με τοίχο ΣΥΝ. περιτοιχιστή.

περιτομή (η) 1. (α) η αφαίρεση της ακροποσθίας, τής πτυχής του δέρματος που καλύπτει τη βάλανο (την άκρη) του πέους (κυρ. ως θρησκευτική τελετή των Εβραίων και των Μουσουλμάνων) (β) **γυναικεία περιτομή** εθμική διαδικασία σε χώρες του Τρίτου Κόσμου (κυρ. Αφρικής), κατά την οποία αφαιρούνται τα έξω χείλη των γυναικείων γεννητικών οργάνων και η κλειτορίδα από τα μικρά κορίτσια 2. ΙΑΤΡ. επέμβαση για τη θεραπεία τής φимωσής στους άνδρες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ETYM₁ μγν. < αρχ. *περιτέμνω*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς στην Π.Δ. από τους Εβδόμηκοντα ως απόδ. του εβρ. *brit*].

περιτοναίω (το) {περιτοναί-ου | -ων} 1. ΑΝΑΤ. η λεπτή και διαφανής μεμβράνη που καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια τής κοιλιακής κοιλότητας και περιβάλλει τα σπλάγνα · 2. ΝΑΥΤ. (α) η κουπαστή του πλοίου (β) το κεντρικό ιστίο πλοίου. — *περιτοναϊκός*, -ής, -ό [1891]. [ETYM₁ < αρχ. *περιτοναίον*, ουσιαστικοπ. ουδ. του επίθ. *περιτοναίος* (που μαρτυρείται ως μγν.) «αυτός που είναι τενοτομένος γύρω από κάτι, που εκτείνεται γύρω του» < *περιτείνω* (< *περί-* + *τείνω*). Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. *peritoneum*, γαλλ. *péritonee* κ.ά.].

περιτονίτιδα (η) [1876] ΙΑΤΡ. οξεία, συνήθως, μικροβιακή φλεγμονή του περιτοναίου ή χρόνια από ειδική λοίμωξη: *φυματώδης* ~.

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *péritonite*]. **περίτρανος**, -ης, -ο [μγν.] αυτός που γίνεται φανερός κατά τον πλέον αδιαμφισβήτητο τρόπο: ~ *απόδειξη* | *νίκη* | *απάτη* | *ψέμα* ΣΥΝ. ολοφάνερος, καταφανής. — *περίτρανα* επίρρ.

περιτραχήλιος, -α, -ο [μγν.] 1. ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται γύρω από τον τράχηλο ή τον περιβάλλει 2. **περιτραχήλιο** (το) {περιτραχήλι-ου | -ων} (α) το περιτραχήλι (βλ. λ.) (β) το περιδέραιο (βλ. λ.) 3. **περιτρέχω** ρ. μετβ. [αρχ.] {περιτρέζα} 1. (κυριολ.) ταξιδεύω ολόγυρα, πηγαίνω παντού, τριγυρνά με ταχύτητα: *περιτρέξε την ύπαιθρο, στο πλαίσιο τής προεκλογικής του εκστρατείας* 2. (μτφ.) μεταβιβάζομαι από τον ένα στον άλλον, διδίδομαι: *το μήνυμά του για συναδέλφωση και αλληλεγγύη περιτρέξε την οικουμένη* 3. κάνω κύκλο, περιστρέφομαι γύρω από (κάτι): ο *δρόμος περιτρέχει τον λόφο* | *τη λίμνη*. **περιτρίγυρα** επίρρ. (καθημ.) ολόγυρα ΣΥΝ. γύρω-γύρω.

περιτριγυρίζω ρ. μετβ. [μσν.] {περιτριγυρίζω-α, -ηκα, -μένος} 1. (για πλήθος πραγμάτων, προσώπων) περιβάλλω από κάθε πλευρά, κινούμαι ή βρίσκομαι γύρω από (κάποιον/κάτι): *βρέθηκε περιτριγυρισμένος από εκατοντάδες θαυμαστές του* || *είμαστε περιτριγυρισμένοι από εχθρούς* || η *λίμνη περιτριγυρίζεται από πυκνό δάσος* ΣΥΝ. (για πρός.) περικυκλώνω 2. **τριγυρίζω** (κάποιον) επιδιώκοντας οφέλη ή για συγκεκριμένο σκοπό, βρίσκομαι συνεχώς δίπλα, γύρω του: *τον περιτριγυρίζουν πολλοί για τα λεφτά και τις διασυνδέσεις του, κάνουντας του τον φίλο* || *την περιτριγυρίζουν αρκετοί έστω και για ένα ραντεβού*. — *περιτριγυρίσμα* (το).

περιτρομος, -ης, -ο [μγν.] αυτός που έχει κατατρομοκρατηθεί, που έχει κυριευθεί από φόβο ΣΥΝ. έντρομος, περιδείξ. — *περιτρόμος* επίρρ. [μγν.]. **περιτροπή** (η) η διαδοχή, η κατά σειρά εναλλαγή-κυρ. στη ΦΡ. *εκ περιτροπής* (*εκ περιτροπής*, Διονυσ. Αλικαρν. 5, 2) με εναλλασσόμενη σειρά: η ~ *κυκλοφορία των αυτοκινήτων στον δακτύλιο τής Αθήνας* ΣΥΝ. εναλλαγή. — *περιτροπικός*, -ής, -ό [1892], [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «κυκλική στροφή, αναποδογύρισμα», < *πε-ριτρέπω* < *περί-* + *τρέπω*].

περιττεύω ρ. αμετβ. {περιτέυσα} γίνομαι ή είμαι περιττός, άχρηστος: *τα είπες όλα με τη συμπεριφορά σου: τα λόγια περιτέυων*. [ETYM₁ αρχ., αττ. τ. του ρ. *περιτέω* (βλ. λ.).] ο αττ. τ. διατήρησε στη Ν. Ελληνική την κακόσημη έννοια του ρ. «πλεονάζω ως μη αναγκαίος», ενώ ο ρ. *περιτέω* διασώζει την εύσημη έννοια «πλεονάζω ως χρήσιμος» (φαινόμενο προφύλαξης).

περιττοδάκτυλος, -ης, -ο [μγν.] (χορτοφάγο θηλαστικό) που έχει περιττό (και όχι άρτιο) αριθμό δαχτύλων κυρ. στα πίσω πόδια, όπως π.χ. ο ρινόκερος. **περιττολογία** (η) [αρχ.] {περιττολογιών} η περιττή ομιλία, λόγος χωρίς χρησιμότητα ή ανάγκη. Επίσης **περιττολόγημα** (το).

περιττολόγος, -ος, -ο [μγν.] αυτός που λέει περιττολογίες. **περιττολογω** ρ. αμετβ. [μγν.] {περιττολογείσ...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.] λέω περιττά πράγματα: *δεν ~, παραθέτω μόνο τα απαραίτητα!*

περιττός, -ής, -ό 1. αυτός που περισσεύει, που είναι άχρηστος, επειδή ξεπερνά τα αναγκαία ή κανονικά όρια: *μην κάνεις ~ έξωδά* || *γιατί να κάνεις ~ κόπο, αφού υπάρχει η εύκολη λύση*; || *κάνε δίαιτα, για να χάσεις τα ~ κιλά* ΣΥΝ. επιπλέον ΑΝΤ. απαραίτητος: ΦΡ. *είναι περιττό* είναι ανώφελο, δεν έχει καμία χρησιμότητα: ~ *να μιλάμε, αφού δεν καταλαβαίνουμε* 2. ΜΑΘ. **περιττός αριθμός** ο φυσικός ακέραιος αριθμός που, όταν διαιρεθεί διά του 2, αφήνει υπόλοιπο μόνον 1, λ.χ. οι αριθμοί 5, 7 κλπ., κατ' αντιδιαστολή προς τους άρτιους (ζυγούς) αριθμούς ΣΥΝ. μονός ΑΝΤ. άρτιος. — *περιττ-ά* /-ός [αρχ.] επίρρ., *περιττ-ητα* (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ETYM₁ < -ΡΧ· *περισσός* | -τός (αττ.), αρχική σημ. «αυτός που υπερβαίνει τα κανονικά όρια», < *περίξ* (βλ. λ.).] Το επίθ. απαντά μόνο μετά τον Όμηρο, στη δε Ν. Ελληνική οι παράλληλοι τ. *περισσός* και *περιττός* έχουν διαφοροποιηθεί σημασιολογικώς (βλ. λ. *περιτέω*).

περιττοσύλλαβος, -ης, -ο [μγν.] ΓΛΩΣΣ. (όνομα) που στις πλάγιες πτώσεις του ενικού και σε όλες τις πτώσεις του πληθυντικού αριθμού έχει μία επιπλέον συλλαβή από όσες έχει η ονομαστική, λ.χ. *πατρίς, πατρίδος, πατρίδα* κ.λπ.

περιτόμα (το) {περιτόμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) κάθε ουσία που δεν απορροφάται από τον οργανισμό κατά την πέψη και αποβάλλεται ως άχρηστη κατά την αφοδευση: κόπρανο ΣΥΝ. απο-πάτημα, κόπρος. — *περιτωματικός*, -ής, -ό [αρχ.]. [ETYM₁ < αρχ. *περίσσωμα* | -τωμα < *περισσός* | -τός + *παρρα*. επίθημα -ωμά].

περιτύλιγμα (το) [1880] {πριτύλιγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το τύλιγμα (πράγματος) γύρω-γύρω μ^ε κάτι άλλο: *το ~ των δόρων* || *ο υπάλληλος ήταν πολύ προσεκτικός στο ~ ΣΥΝ. περιτύλιξη, αμπαλάρισμα* 2. (συνεκδ.) το χαρτί ή άλλο υλικό, με το οποίο είναι περιτυλιγμένο κάτι: *φανταχτερό | χριστουγεννιάτικο ~*.

περιτύλιω ρ. μετβ. {περιτύλι-ξα, -χηκα, -γμένος} 1. τυλίγω (κάτι) γύρω-γύρω, από όλες τις πλευρές: ~ *το δόρο με γυαλιστερό χαρτί* 2. τυλίγω (κάτι) γύρω-γύρω σε (κάτι άλλο): ~ *την αλυσίδα* | *την άγκυρα* || ~ *την κλωστή γύρω από το δάκτυλό μου*. — *περιτύλιξη* (η) [1897]. [ETYM₁ < μγν. *περιτύλισσω* < *περί-* + *τύλισσω*].

περιυβρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιυβρις-α, -θηκα} (λόγ.) 1. βρίζω έντονα ΣΥΝ. καθυβρίζω 2. συμπεριφέρομαι κατά προσβλητικό ή αγενή τρόπο, υποτιμώντας την αξία και το κύρος (προσώπου ή πράγματος): ~ *τους θεαμούς*.

περιύβριση (η) [1833] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. η χυδαία εξύβριση 2. (α) **περιύβριση αρχής** η δημόσια εξύβριση κρατικών, δημοτικών ή κοινοτικών αρχών και αρχηγών κομμάτων (β) **περιύβριση συμβόλων** βλ. λ. *σύμβολο* (γ) **περιύβριση νεκρού** βλ. λ. *νεκρός*.

περιφάνεια (η) → περιφάνια

περιφανής, -ής, -ές {περιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} περιφανέστ-ερος, -ατός} αυτός που είναι φανερός σε όλους, που καταδεικνύεται πέρα από κάθε αμφισβήτηση στους πάντες: ~ νίκη | *επιτυχία* ΣΥΝ. καταφανής, ολοφάνερος. — περιφανώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές, *φημισμένος*. [ETYM. αρχ. < περιφάνομαι (ο ενεργ. τ. είναι μτγν.) < περι- + φάνομαι (πβ. παθ. αόρ. β' ε-φάν-ην)].

περιφέρεια (η) {περιφερειών} 1. η κλειστή καμπύλη γραμμή, που αποτελεί το όριο ενός κύκλου και όλα τα σημεία της απέχουν εξίσου από το κέντρο του 2. η εξωτερική επιφάνεια ενός σχήματος, κυρ. κυλινδρικού, σφαιρικού ή ημισφαιρικού: η - στήλης | *κολόνας* | *δοκού* || η ~ *της σφαίρας* | *τού τρούλου* 3. η περιοχή που βρίσκεται γύρω από έναν χώρο, κυρ. στις παρυφές πόλεως ή αστικού κέντρου ή το σύνολο των περιοχών που βρίσκονται μακριά από την πρωτεύουσα, η *υπαίθρος*: *αποκέντρωση σημαίνει ενίσχυση της ~* || *τα εργοστάσια πρέπει να μεταφερθούν στην ~ της πόλης* || *στην ~ του αεροδρομίου ο συνταξιοδότης δόμησε ένα χαμηλό* || *τα σχολεία της ~ έχουν πολλές επιτυχίες στις εξετάσεις* 4. η εδαφική έκταση που έχει οριοθετηθεί ως ξεχωριστή περιοχή για διοικητικούς λόγους: ~ *Διοικήσεως Πρωτεύουσας* || *εκλογική* | *αστυνομική* ~ 5. (μτφ.) οι χώρες του Τρίτου Κόσμου (ως προς το επίκεντρο των οικονομικών εξελίξεων) · 6. (περι-ληπτ. για το γυναικείο σώμα) η λεκάνη και οι γλουτοί: *έχει ιδανική αναλογία στήθους και περιφέρειας* || *θέλει να αδυνατίσει στην ~* 7. (περιλπτ.-καθημ.) οι παχουλοί γλουτοί: *έχει ~ και δεν βρίσκεται εύκολα φούστα* ΣΥΝ. παχάκια, ψωμάκια. [ETYM. αρχ. < περιφέρης < περιφέρω].

περιφερειακός, -ή, -ό [1886] 1. αυτός που σχετίζεται με την περιφέρεια, την περιοχή στις παρυφές πόλεως ή αστικού κέντρου: ~ *δρόμος* | *σχολείο* ΦΡ. ΟΙΚΟΝ. *περιφερειακή ανάπτυξη* βλ. λ. *ανάπτυξη* 2. (γενικότ.) αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο των εξελίξεων: η *χώρα αυτή μετατρέπεται σε ~ υπερδύναμη* || ~ *ηλεοπτικό κανάλι* | *πρωτάθλημα* | *διοίκηση* | *οργάνωση κόμματος* | *θέατρο* || ~ *συνεργασία στα Βαλκάνια* || ~ *χώρες* | *σιμαχία* | *ζώνες επιρροής* 3. **περιφερειακός** (ο) ο δρόμος που δεν περνά μέσα από την πόλη, που έχει χαραχτεί στην περιφέρεια του οδικού δικτύου μιας περιοχής: *οδικά έργα στον ~ του Γαλατίου* 4. ΠΛΗΡΩΦ. *περιφερειακή συσκευή* | *μονάδα* κ. **περιφερειακό** (το) κάθε συσκευή που συνδέεται με την κεντρική μονάδα επεξεργασίας χωρίς να αποτελεί τμήμα της, π.χ. ο εκτυπωτής, η οθόνη κ.λπ. — περιφερειακός -ά | -ός επίρρ. [ETYM. Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *περιφερειακή ανάπτυξη* (< αγγλ. regional development), *περιφερειακός δρόμος* (< αγγλ. circular road), *περιφερειακή μονάδα* (< αγγλ. peripheral unit) κ.ά.].

περιφερειάρχης (ο/η) {(θηλ. περιφερειάρχου) | περιφερειάρχών} ο διοικητής περιφέρειας (διοικητικής): ~ *Αττικής*. περιφερής, -ής, -ές {περιφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) (για επιφάνεια, γραμμή κ.λπ.) αυτός που έχει κυκλικό σχήμα: ~ *κίνηση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM. αρχ. < περιφέρω].

περιφερικός, -ή, -ό [1841] αυτός που έχει καμπύλο, κυκλικό σχήμα: ~ *τροχιά* ΣΥΝ. περιφερής, κυκλικός, καμπύλος. — περιφερικός -ήμα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. périmétrique].

περιφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {περι-έφερα, -φέρθηκα} 1. μεταφέρω (κάτι) γύρω γύρω, κυρ. διαγράφοντας κυκλική τροχιά: ~ *τον Επιτάφιο* | *την ιερή εικόνα* ΣΥΝ. περιάγω 2. (συνήθ. ειρων.) επιδεικνύω (κάτι) χωρίς ντροπή: *περιφέρει τη μίζερια του από εκπομπή σε εκπομπή* || *περιέ-φερε άνετα το πάχος της στην παρालία, χωρίς να πτοείται από τα σχόλια* ΦΡ. *περιφέρω το βλέμμα* παρατηρώ τριγύρω (χωρίς να δίνω ιδιαίτερη προσοχή, χωρίς συγκεκριμένο σκοπό) 3. (μεσοπαθ. *περιφέρωμαι*) (α) ολοκληρώνω κυκλική τροχιά: η Σελήνη *περιφέρεται γύρω από τη Γη* ΣΥΝ. περιστρέφομαι (β) τριγυρνά άσκοπα εδώ και εκεί σε ένα μέρος: *εντόπισαν έναν ύποπτο να περιφέρεται μπροστά στην τράπεζα* || *στο γραφείο περιφέρεται συνεχώς αμίλητος και σκεπτικός* ΣΥΝ. περιπλανώμαι.

περιφημός, -η, -ο I. αυτός που έχει αποκτήσει μεγάλη φήμη: *τα ~ γαλλικά αρόματα* | *ελληνικά νησιά* || *εξελίχθηκε σε ~ γιατρό* | *επιστήμονα* | *καλλιτέχνη* || η ~ *Μόνα Λίσα* *τού ντα Βίντσι* ΣΥΝ. ξακουστός, ονομαστός, διάσημος, πασίγνωστος, (λόγ.) περώνυμος ΑΝΤ. άσημος, άγνωστος 2. άξιος λόγου, θαυμαστού: *Πίος σου φάνηκε το γέμια: -Περίφημο!* || *είναι ένας ~ χαρακτήρας* || *τελικά, αποδείχθηκε ~ χορευτής* ΣΥΝ. θαυμάσιος, υπέροχος 3. (ειρων.) αυτός που έχει βγάλει όνομα (έχει γίνει αρνητικά γνωστός): *αυτός είναι λοιπόν ο ~ γυναικοκακτητής!* ΣΥΝ. περιβόητος, διαβόητος. — **περιφήμα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*. [ETYM. αρχ. < περι- + φημος < φήμη].

περιφλεγής, -ής, -ές [αρχ.] {περιφλεγ-ούς | -είς, (ουδ. -ή)} αυτός που έχει παραδοθεί στις φλόγες, που καίγεται από παντού. — **περιφλε-Ύως** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

περιφύβος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κυριευθεί από φόβο ΣΥΝ. περίτρομος, φοβισμένος, κατατρομαγμένος, (λόγ.) έμφοβος, περιδείης ΑΝΤ. άφοβος, άτρομος.

περιφορά (η) 1. η κυκλική ή κυκλοειδής μετακίνηση (κάποιου) με επιστροφή στην αρχική του θέση: η ~ *του Επιταφίου* || η ~ *τού δίσκου στην εκκλίση*-ΦΡ. (επίσ.) *διά περιφοράς* περνώντας από χέρι σε χέρι: *ΓΟ έγγραφο να υπογραφεί ~ 2.* η κυκλική κίνηση γύρω από σταθερό άξονα: η ~ *των χεριών στη γυμναστική* 3. ΑΣΤΡΟΝ. η περιοδική κίνηση ουράνιου σώματος γύρω από άλλο, η ολοκλήρωση μιας περιφοράς: ~ *της Γης γύρω από τον Ήλιο*. [ETYM. αρχ. < περιφέρω].

περίφραγμα (το) [μτγν.] (περιφράγμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. ο φράχτης που έχει τοποθετηθεί γύρω από μια έκταση: *ενισχυμένο* | *ξέλινο* ~ 2. (συνεκδ.) η έκταση που έχει περιφραχθεί.

περιφράζω ρ. → περιφράσσω

περίφρακτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει περιφραχθεί, που έχει κλειστεί με φράχτη από όλες τις πλευρές.

περίφραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η τοποθέτηση περιφράγματος (σε έναν χώρο): η ~ *τού οικοπέδου ήταν παράνομη* ΣΥΝ. περιτοίχιση, φράξιμο 2. το περίφραγμα (βλ. λ.).

περίφραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΓΛΩΣΣ. 1. το σχήμα λόγου, που χάρην παραστατικότητας και ζωντανίας αποδίδει μία έννοια με περισσότερες από μία λέξεις, λ.χ. «η χώρα του ανατέλλοντος ηλίου» αντί «η Ιαπωνία» 2. (γενικότ.) η απόδοση μιας έννοιας με περισσότερες από μία λέξεις, λ.χ. «είμαι γραμμένος» αντί του «γράφηκα».

[ETYM. < μτγν. *περίφρασις* < αρχ. *περιφράζομαι* «σκέπτομαι, αναλογίζομαι» (μτγν. *περιφράζω* «χρησιμοποιοώ περιφράσεις») < περι- + φράζω | -ομαι «εκφράζω, λέγω» (βλ. λ. *φράση*)].

περιφράσσω κ. **περιφράζω** ρ. μετβ. {περι-έφραζα, -φράχτηκα, -φραγμένος} περιβάλλω μια έκταση με φράχτη, βάζω περίφραγμα: ~ *ένα οικοπέδο* ΣΥΝ. περιβάλλω, περιτοίχιζω. [ETYM. < αρχ. *περιφράσσω* | -ττω < περι- + φράσσω | -ττω (βλ. λ.)].

περιφραστικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την περίφραση, που έχει διατυπωθεί με περίφραση: *προτιμούσε την ~ διατύπωση*, *τον αναλυτικό λόγο* ΑΝΤ. μονολεκτικός, βραχυλογικός, λακωνικός 2. ΓΛΩΣΣ. **περιφραστικός χρόνος** ο συντελικός χρόνος, για τον σχηματισμό των οποίων χρησιμοποιούνται τα βοηθητικά ρήματα, άκλιτοι τύποι ή παθητικές μετοχές, λ.χ. *έχω* | *είχα* | *θα έχω* *ενημερώσει, έχω* | *είχα* | *θα έχω* *ενημερωθεί, είμαι* | *ήμουν* | *θα είμαι* *ενημερωμένος* κ.λπ. — *περιφραστικό-ά* | -ός [μτγν.] επίρρ.

περιφρόνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η απόδοση μειωμένης σημασίας και αξίας (σε κάτι/κάποιον), η άρνηση αναγνωρίσεως και αποδοχής του: η ~ *προς τον κίνδυνο* || ~ *για τα λεφτά* ΣΥΝ. καταφρόνηση ΑΝΤ. εκτίμηση 2. η αντιμετώπιση με οδιόφορο και υποτιμητικό τρόπο: *σε τέτοιον είδους σχόλια αξίζει μόνο ~* || *κοιτάζω* | *απορρίπτο* με ~ || *νιώθω* ~ *για τέτοια άτομα* ΣΥΝ. καταφρόνια.

περιφρονητός, -α, -ο [μεσν.] αυτός που του αξίζει περιφρόνηση, που πρέπει να αντιμετωπιστεί με περιφρόνηση: ~ *σχόλιο* | *υταινιμός* || *τέτοια ποσά δεν είναι περιφρονιτά* ΣΥΝ. ανάξιος λόγου, ασήμαντος ΑΝΤ. σεβαστός, αξιοσεβαστός. **περιφρονητικός**, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που εκφράζει περιφρόνηση: *ένα ~ βλέμμα* | *σχόλιο* | *γέλιο* ΣΥΝ. υποτιμητικός, καταφρονητικός. — **περιφρονητικό-ά** /-ός [μεσν.] επίρρ.

περιφροντικός (ο/η) {περιφροντ-ίδος | -ιδες, -ιδών} (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που έχει αναλάβει πολλές φροντίδες, που έχει πολλές έγνοιες: ~ *οικογενειάρχης* | *προθυπουργός* ΣΥΝ. πολυάσχολος ΑΝΤ. αδιάφορος. [ETYM. < περι- + φροντίς, -ίδος].

περιφρονώ ρ. μετβ. {περιφρονείς... | περιφρόν-ησα, -ούμαι (λαϊκ. -ιέ-μαι), -ήθηκα, -ημένος} 1. αποδίδω μικρή αξία και σημασία (σε κάποιον/κάτι)-θεωρώ ανάξιο λόγου ή προσοχής: *περιφρονούσε τα χρήματα και τ' αξιώματα* ΣΥΝ. υποτιμώ ΑΝΤ. εκτιμώ, αποδίδω αξία 2. (ειδικότ.) αψηφώ (κάποιον/κάτι), δεν τον λογαριάζω: - *τον κίνδυνο* | *τον εχθρό* | *τις δημοσκοπήσεις*. — **περιφρονιτής** (ο) [μεσν.], **περιφρονιτήρια** (η). [ETYM. < αρχ. *περιφρονό* (-έω) < περι- + φρονώ (βλ. λ.)].

περιφροσύνη (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εγκατάσταση φρονιάς γύρω από (κάποιον/κάτι), η φρονιση (προσώπου, πράγματος ή μιας συγκέντρωσης πολιτών) από πολλές πλευρές: *οι φοιτητές δημιούργησαν ομάδες περιφροσύνης τού χώρου τού Πολυτεχνείου για την περίοδο των εορταστικών εκδηλώσεων* 2. (μτφ.) η διαφύλαξη, η μαχητική υπεράσπιση: ~ *της προσωπικής του ζωής από τις αδιάκριτες επεμβάσεις τρίτων*.

περιφροσύρω ρ. μετβ. [αρχ.] {περιφροσύρεις... | περιφροσύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. φρουρώ από κάθε πλευρά, τοποθετώ φρουρά ολόγυρα: *ειδική μονάδα περιφροσύρει τού κτήριο νυχθημερόν* || *οι διαδηλωτές περιφροσύρσαν οι ίδιοι την πορεία* ΣΥΝ. προφυλάσσω 2. (μτφ.) προστατεύω από κάθε πλευρά, προφυλάσσω από παντού: *εμείς πρέπει να περιφροσύρουμε την τήρηση των νόμων* || ~ *τα συμφέροντα μου* | *την ευτυχία της οικογένειας μου*.

περιχαράζω ρ. → περιχαράσσω

περιχαράκωνο ρ. μετβ. [αρχ.] {περιχαράκο-σα, -θηκα, -μένος} 1. οριοθετώ μια έκταση κατασκευάζοντας χαράκωμα και γενικότ. οχυρώνω έναν χώρο, μια τοποθεσία: *ο εχθρός περιχαράκώθηκε στην πίσω πλευρά τού λόφου* 2. (συνήθ. μτφ.) προφυλάσσω (κάτι) κατά τρόπο που εξασφαλίζει, διαφυλάσσει την ακεραιότητα του: η *ενίσχυση των ατομικών ελευθεριών περιχαράκώνει την ουσιαστική σημασία της δημοκρατίας* 3. (μεσοπαθ. *περιχαράκωνομαι*) (μτφ.) απομονώνωμαι, κλείνομαι κάπου, αποφεύγω την επαφή με τους άλλους: *η αποτυχία του τον οδήγησε να περιχαράκωθεί σ' έναν κύκλο στενών φίλων*.

περιχαράκωση (η) [1879] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. ο περιτομή ή η οριοθέτηση μιας έκτασης με χαράκωμα: η ~ *της μονάδας πίσω από τον λόφο* 2. (μτφ.) η προφύλαξη και η διασφάλιση της ακεραιότητας (κάποιου), ώστε να μην κινδυνεύει να μην απειλείται: η ~ *της προσωπικής ζωής από τις επεμβάσεις τρίτων* ΣΥΝ. περιφρούρηση 3. η εθελοντική απομόνωση (κάποιου) από τους υπολοίπους: η ~ *του στο στενό πλαίσιο τού οικογενειακού του κύκλου, τον έκανε αντικοινωνικό* ΣΥΝ. (οικ.) μάζεμα, κλείσιμο. Επίσης *περιχαράκωμα* (το) [μτγν.].

περιχαράσσω κ. (λαϊκ.) **περιχαράζω** ρ. μετβ. [μτγν.] {περιχαρά-ξα, -χθηκα, -γμένος} χαράζω τα σύνορα, τα όρια γύρω από κάτι, π.χ. σκά-

βοντας τάφορο ΣΥΝ. χαράζω, περιορίζω. — περιχάραξη (η) [μτγν.].
περιχαρής, -ής, -ές (περιχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) αυτός που εκδηλώνει ή κατέχει από μεγάλη χαρά: *κατέφθασε ~ για τη νίκη της ομάδας του ΣΥΝ. καταχαρούμενος, πασίχαρος* ΑΝΤ. περιλύπος. Επίσης (λαϊκ.) *περίχαρος*, -η, -ο. — *περιχαρός* επίρρ. [μυσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < περι- + χαρής < χαίρω].

περιχειρίδα (η) [1861] ό τι φοριέται, περνιέται ή εφαρμόζει γύρω από το χέρι, κυρ. τον βραχίονα ή τον καρπό (λ.χ. η μανσέτα). [ΕΤΥΜ. < περι- + χειρίδα < χειρ, χειρός, απόδ. του γαλλ. manchon].

περιχέω ρ. → περιχύνω
περιχύνω (το) [1836] {περιχυνδρί-ου | -ών} ΑΝΑΤ. ινόδης μεμβρά-η που καλύπτει τους χούρους, επιτελώντας λειτουργία ανάλογη προς αυτήν του περιοστέου. [ΕΤΥΜ. Έλληνγενής ξέν. όρ., < νεολατ. perichondrium].

περιχρίω ρ. μετβ. [μτγν.] (περιχρίσα) επιχρίω, καλύπτω μια επιφάνεια με υλοιοφή.

περιχρυσός, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει χρυσή επικάλυψη ΣΥΝ. επιχρυσωμένος.

περιχρυσώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {περιχρυσό-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω μια επιφάνεια με επίστρωση χρυσού ΣΥΝ. επιχρυσώνω. — *περι-χρυσώση* (η) [1889].

περίχυμα (το) {περίχυμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η περίχυση επιφάνειας ή σώματος με υγρό ΣΥΝ. κατάβρεγμα, ράντισμα 2. (συνεκδ.) το υγρό που περιχύνεται. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. περιχύνω < περι- + χέω (βλ. λ. χύνω)].

περιχύνω ρ. μετβ. [μυσν.] {περι-έχυσω κ. περιχύνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. χύνω υγρό σε (κάτι), καλύπτοντας κάθε σημείο ή διαποτίζοντας το ολόκληρο: ~ το χαρτόσι με σιρόπι ΣΥΝ. διαποτίζω, διαβρέχω 2. καταβρέχω (κάποιον/κάτι): *τον περιέχυσε με σαμπάνια*. Επίσης (λόγ.) *πε-ρ-χέω* [αρχ.]. — *περίχυση* (η) [μτγν.].

περιχυτός, -ή, -ό αυτός που έχει περιχυθεί, διαποτιστεί σε όλα του τα σημεία από μια ουσία.

περιχώρα (τα) [αρχ.] (περιχώρων) η εδαφική έκταση που βρίσκεται γύρω από μια πόλη, στην περιφέρεια της: *εντοπίστηκε στα - της Αθήνας* ΣΥΝ. παρυφές.

περιχώρησις (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. 1. η ταυτόχρονη συνυπόρξη και διακεκριμένη ενυπόρξη στην Αγία Τριάδα των τριών προσώπων, του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος 2. η ένωση στον Χριστό (ασυγχύτως, απρέτως, αχωρίστως, αδιαιρέτως) τής θείας και τής ανθρώπινης φύσεως στην υπόσταση του Λόγου του Θεού, κατά τους όρους τής Γ (431) και τής Δ' (451) Οικουμενικής Συνόδου. (βλ. κ. λ. *αλληλοπεριχώρησις*). [ΕΤΥΜ. < αρχ. περιχώρησις, αρχική σημ. «περιστροφή», < *περιχωρώ* < *περιχόρος* < *περι-* + *χώρος*. Η θρησκ. σημ. πρωτοπασιάν τον 4ο αι. μ.Χ. σε εκκλησι. συγγραφεύς (λ.χ. τής εις *άλληλας των Χριστού φύσεων περιχώρησεως*, Μάξιμος Ομολ. *Πύρρον*, 91)].

περιώμιος (η) (περιωμί-ου | -ών) (λόγ. -σπάν.) λεπτό και φαρδύ πανωφόρι χωρίς μανίκια που καλύπτει τους ώμους και την πλάτη ΣΥΝ. μπερτά. [ΕΤΥΜ. < *περι-* + *-ώμιος* < *ώμιος*].

περιώνυμος, -η, -ο (λόγ.) γνωστός σε όλους, αυτός που έχει μεγάλη φήμη, που το όνομα του το ξέρουν όλοι: ~ *πολιτικός* | *στρατηγός* ΣΥΝ. ξακουστός, περίφημος, ονομαστός ΑΝΤ. ανώνυμος, άσημος, άγνωστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*, *περιβόητος*, *φημισμένος*, *σύνθετος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *περι-* + *-ώνυμος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ονυμα*, αιολ. τ. τής λ. *όνομα*].

πειριώπη (η) (χωρ. πληθ.) η εξέχουσα (κοινωνική) θέση, το αναγνωρισμένο κύρος (μόνο στη γεν. *πειριώπης* ως χαρακτηρισμός) αναγνωρισμένης αξίας, μεγάλου κύρους, υψηλής κοινωνικής θέσης: *άνθρωπος* | *επιστήμονας* ~. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *περι-* + *θη*. -ωπ-, που απαντά και στον παρακ. *όπ-ωπ-α* (βλ. λ. *όπη*)].

περκα (η) (περκών) εδώδιμο ψάρι με αγκαθωτά κόκκινα ή πορτοκαλιά περύγια, σώμα πεπιεσμένο στα πλευρά και χρώμα πράσινο με σκούρες, κάθετες ραβδώσεις.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πέρκη* < επίθ. **περκός* < I.E. **perk-* «μελανόστι-κτος, με πολύχρωμες ραβδώσεις», πβ. σανσκρ. *pṛṣni-* «μελανόστι-κτος» (πβ. αρχ. *περκνός*, ίδια σημ.), αρχ. γερμ. *forfiana* «πέστροφα», σουηδ. *fårna*, μέσ. ιρλ. *ere* «μελανόστικτος - σούρα, αγελάδα», ουαλ. *erch* «μελανόστικτος» κ.ά.], περκάλι (το) (χωρ. γεν.) (λαϊκ.) λεπτό βαμβακερό ύφασμα που χρησιμοποιείται κυρ. στην κατασκευή ασπρόρουχών, εσφουράχων κ.λπ.: ~ *βενετσιάνικο*.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. *percale* < ισπ. *percale* < περσ. *pārgālā*]. **περκνα** (η) (περκνών) (σπάν.) κηλίδα καστανού ή μαύρου χρώματος, που εμφανίζεται το καλοκαίρι στο πρόσωπο και γενικά στα ακάλυπτα μέλη του σώματος ανθρώπων με πολύ ανοιχτόχρωμο και λεπτό δέρμα λόγω των ηλιακών ακτινών ΣΥΝ. φακίδα.

Επίσης περκνάδα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *περκνός* «μελανόστικτος», για το οποίο βλ. λ. *πέρκα*]. **πέρλα** (η) (περλών) 1. το μαργαριτάρι (βλ. λ.) 2. (κατ' επέκτ.) το τεχνητό μαργαριτάρι, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή κομμοτεχνιμάτων, ψεύτικων κοσμημάτων, ως διακοσμητικό φορεμάτιο κ.λπ. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *perla* < μεσν. λατ. *perula*, υιοκ. του λατ. *perla* «χοιρομέρι - μαργαριτάρι κοχυλιού»], *περλέ* (το) (άκλ.) 1. το χρώμα του μαργαριταριού (πέρλας) 2. (ως επίθ.) αυτός που έχει λαμπερό χρώμα, που γυαλίζει: ~ *κραγιόν* | *βερνίκι νυχιών* || *πούδρα* ~ || *κόκκινο* ~. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. *perlé*]. **περλίτης** (ο) {περλιτών} (στη μεταλλουργία) συστατικό των χαλύβων

και άλλων κραμάτων, το οποίο, όταν το παρατηρεί κανείς στο μικροσκόπιο, μοιάζει σαν να αποτελείται από μία σειρά μαργαριταριών. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *perle*, *perlite*. Βλ. κ. *πέρια*].

περμανάντ (η/το) (άκλ.) 1. ειδική τεχνική τής κομμωτικής, η οποία περιλαμβάνει επέλιψη των μαλλιών με χημικές ουσίες, υποβολή σε θερμότητα κ.λπ., ώστε να γίνουν σγουρά και να παραμείνουν έτσι για μεγάλο χρονικό διάστημα (συνήθ. μερικούς μήνες): *κάνω ~ 2*. (συνεκδ.) η μορφή των μαλλιών που επιτυγχάνεται με την παραπάνω τεχνική: *τα μαλλιά της είναι ~*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. (ondulation) *permanente* «μόνιμος κυματισμός - κα-τσάρωμα μαλλιών μεγάλης διάρκειας» < λατ. *permanens* «διαρκής, μόνιμος» < *permaneo* «εμμένω, διαρκώ»].

per mare, per terra ιταλ. (προφέρεται *περ μάρε, περ τέρα*) ελλην. *κατά θάλασσα, κατά γην* παντού: *τον έγαχνα - και τελικά μου τηλεφώνησε εκείνος*. **πέρμιος**, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με το Πέρμιο 2. *Πέρμιο* (το) (Περμίου) το διάστημα του γεωλογικού χρόνου, που άρχισε 280 και τελείωσε 250 εκατομμύρια χρόνια πριν. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. *permian* < *Perm*, περιοχή τής Α. Ρωσίας].

περνοδιαβίωμο ρ. αμετβ. (περνοδιάβηκα) (λαϊκ.) περνώ από κάτω κατ' επανάληψη, συνηθίζω να περνώ από συγκεκριμένο σημείο: *όλο περνοδιάβηκα από τη γειτονιά της γυρεύοντας αφορμή να της μιλήσει* ΣΥΝ. συχνοπερνά, συχνοδιαβίωμο. — *περνοδιαβίωμα* (η).

περνάτι (το) → *μπερνάτι*

περνάω (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. (περνάς... | *πέρ-ασα, -νίμαι, -άστη-κα, -ασμένος*) ♦ (αμετβ.) 1. πηγαίνω ή έρχομαι σε ένα μέρος συνεχίζοντας κατόπιν την πορεία μου: *κάθε πότε περνά το λεωφορείο | το πλοίο*; || *θα περάσει η Χριστίνα ν' αφήσει τα κλειδιά* || *δεν πέρασε ο ταχυδρόμος σήμερα* || *περνούσα απ' έξω και είπα να πω ένα γεια* ΣΥΝ. (για πρόσ.) *διαβίωμο* ΦΡ. (μψ.) (α) *μου περνάει (κάτι) από το μυαλό* | *τον μου σκέφτομαι (κάτι)*: *μου περνάει απ' το μυαλό ότι μπορεί να ήταν αναμνημένη στο σκάνδαλο, αλλά δεν ήθελα να το πιστέψω* (β) *μου περνάει η ιδέα* | *η σκέψη κ.λπ.* συλλαβίζω μια ιδέα, σκέφτομαι κάτι (κυρ. ξαφνικά): *αργούσε να φανεί γιατί μου πέρασε η ιδέα μήπως είχε πάθει κάτι* 2. αναπτύσσομαι (προς συγκεκριμένη κατεύθυνση): *η γραμμή του τρένου περνάει δίπλα από την εθνική οδό* 3. (α) *διέρχομαι, κινούμαι μέσα* (από κάτι): *η κλωστή αυτή δεν περνάει στη βελόνα* || *ο αέρας* | *ο ήλιος περνά μέσα από τις χαραμάδες* || *οι διαρρήκτες έσκαψαν, πέρασαν τον τοίχο και έφθασαν στο χρηματοκιβώτιο* || *με καλή ηχομόνωση δεν περνάει κανένας θόρυβος* || *ο δρόμος περνάει μέσ' απ' το χωριό* (β) (μψ.) *έγω (κάτι) ως απαραίτητο στάδιο προς την ολοκλήρωσή μου, εξαρτώμαι (από κάτι)*: *ο δρόμος για την προεδρία περνάει πρώτα από το συνέδριο του κόμματος* ΦΡ. (α) (παροιμ.) *ο έρωτα περνάει από το στομάχι* η καλή μαγειρίτσα κερδίζει ερωτικά έναν άνδρα ή κρατά κοντά της τον σύζυγο τής (β) (κάτι) *περνάει από το χέρι (κάποιου)* το αν θα γίνει κάτι ή όχι εξαρτάται από κάποιον: *αν περνούσε από το χέρι μου, θα σε κρατούσα στη δουλειά, αλλά, βλέπεις, άλλος κάνει κουμάντο εδώ!* 4. (+σε) (μψ. σε περιφράσεις) *ξεκινώ να (κάνω αυτό που δηλώνω το ουσιαστικό)*: ~ *στην επίθεση* (επιτίθεμαι) | *στην απεπίθεση* (αντεπιτίθεμαι) | *στην άμυνα* (αμύνομαι) 5. (α) *προσέρχομαι (κάπου)*: *για την οριστική απάντηση περάστε αέριο* || *πέρασα από την αρμόδια υπηρεσία και υπέβαλα αίτηση* (β) *κινούμαι (από έναν χώρο σε άλλον)*: *πέραν μέσα, μη στέκεσαι στη βροχή* || *περάστε έξω, κύριε!* || *περάστε στην αίθουσα αναμονής* || (μψ.) *ας περάσουμε τώρα στο θέμα που μας ενδιαφέρει* ΦΡ. **περνώ με κόκκινο** παραβιάζω τον κόκκινο σηματοδότη: *πήρε κλήση, γιατί πέρασε με κόκκινο* (γ) *μεταβίωμο σε άλλη κατάσταση, φάση, περίοδο κ.λπ.*: *το Χρηματοστήριο έχει περάσει σε φάση ανάκαμψης* || «η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει περάσει από χτες σε μια νέα ιστορική περίοδο» (εφημ.) || με την ηρωική αυτοθυσία του πέρασε στην αθανασία 6. αποτελώ παρελθόν, παρέρχομαι: *πέρασαν και τα Χριστούγεννα* || *παι, πέρασε ο πόνος* || *πέρασε η μόδα των μακρών μαλλιών* || *περίμενε να περάσει η αναταραχή, για να κάνει δηλώσεις* ΦΡ. (α) *μου περνάει (κάτι)* παύει να με απασχολεί ή να με ενοχλεί (κάτι): *μου πέρασε ο πονοκέφαλος* || *την πείραζε αυτό που της είπες, αλλά θα της περάσει* (β) (ως απειλή) *δεν θα περάσει έτσι αυτό!* για κάτι το οποίο θεωρείται ότι θα έχει συνέπειες, ότι δεν θα τελειώσει και δεν θα ξεχαστεί χωρίς αντίδραση 7. (μψ. για τον χρόνο) *προχωρώ στο μέλλον: η ώρα περνούσε ήρεμα* | *ευχάριστα* || *περνούν οι μέρες* | *τα χρόνια* || *Πέρασε η ώρα. Πρέπει να φύγω* ΦΡ. **για να περνά η ώρα** χωρίς σοβαρό σκοπό, για εκτόνωση ή ψυχαγωγία, ώστε να μην πλήττει κανείς: *είπαμε να δώμε λίγο τηλεόραση, για να περάσει η ώρα* 8. (α) (+τροπικό επίρρ.) *έχω συγκεκριμένη (ψυχική) διάθεση* (ως αποτέλεσμα των όσων κάνω, του τρόπου που ζω, των ασχολιών μου κ.λπ.): *ποτέ δεν ~ καλά μ'αυτή την παρά* || - *Πώς πέρασε χτες*; - *Πληκτικά, μείναμε σπίτι βλέποντας τηλεόραση* || ~ *δύσκολα αυτό τον καιρό* || (ευχρ.) *καλά να περάσετε!* (β) (γενικότ.) ζω (με συγκεκριμένο τρόπο): *δεν περνούσε καλά με τον πρώτο της σύζυγο* || *πώς περνάει οι πλούσιοι*; || *περνά ζωή και κότα* 9. (+από) *υποβάλλομαι σε* (διαδικασία κρίσεως ή ελέγχου από θεσμοθετημένο όργανο): *η πρόταση του θα περάσει από το συμβούλιο* || ~ *από εξετάσεις* | *υγειονομική επιτροπή* | *ανάκριση* | *πειθαρχικό* | *λογοκρισία* | *συνέντευξη* | *δίκη* || *οι ισολογισμοί δεν έχουν περάσει ακόμα από έλεγχο* 10. *έρχομαι αντιμέτωπος με* (κάτι κυρ. δύσκολο ή επικίνδυνο): *για σκέψου από πού πέρασε αυτός ο άνθρωπος για να φθάσει εκεί!* || - *από σπάρτα κίματα* (από πλήθος δυσκολιών) 11. (α) (ειδικότ.) *πετυγχάνω* (σε διαδικασία επίλογής): *πέρασε στις εξετάσεις για το δίπλωμα οδήγησης* || *έδωσε ξανά εξετάσεις, αλλά δεν πέρασε* (β) (ειδικότ.) *προκρίνομαι*: *από κάθε όμιλο περνάνε στην ημιτελική φάση οι δύο πρώτες ομάδες* 12. (+επίθ. η επίρρ.) *προκαλώ συγκεκριμένο αποτέλεσμα, συ-*

γκεκριμένη εντύπωση: με τέτοια εμφάνιση, πώς να περάσει απαρατήρητη; || μην αφήνεις τέτοιες ευκαιρίες να περνούν ανεκμετάλλευτες || η υπόθεση πέρασε στο ντούκου 13. (+για) θεωρούμαι ως (κάτι που δεν είμαι), μου αποδίδεται ιδιότητα ή αξία που δεν έχω: περνά για ορατός/ έξυπνος/ πολύ πλούσιος 14. (α) μεταβιβάζομαι: μετά τον θάνατο του η περιουσία του πέρασε στο κράτος || τα έθιμα μας περνούν από πατέρα σε γιο- ΦΡ. (κάτι) περνάει στα χέρια (κάποιου) (i) για τη μεταβίβαση κυριότητας, την αλλαγή ιδιοκτητή: η εταιρεία πέρασε στα χέρια ξένου ομίλου εταιρειών (ii) για τη μεταβίβαση αρμοδιότητας: η υπόθεση από τον δήμο πέρασε στα χέρια του υπουργού Μεταφορών (β) αλλάζω καθεστώς: μετά την πτώση του Σάχη το Ιράν πέρασε στα χέρια των ισλαμιστών 15. εντάσσομαι (κάπου): το άρθρο πέρασε στην πρώτη σελίδα || με τις αλλαγές που επήλθαν στην εταιρεία, πέρασα στο τμήμα δημοσίων σχέσεων || ο παίκτης πέρασε στον αγώνα ως αλλαγή 16. (μτφ.) καθιερούμαι με συγκεκριμένη ιδιότητα: πέρασα στην ιστορία ως ένας από τους μεγάλους μεταρρυθμιστές 17. λαμβάνω την έγκριση αρμοσίου (προσώπου ή συλλογικού οργάνου): το νομοσχέδιο πέρασε (δηλ. ψηφίστηκε) από τη Βουλή || όσο εξαρτάται από μένα, αυτό δεν πρόκειται να περάσει || «η αμερικανική κυβέρνηση προσπάθησε να περάσει έναν γενικό νόμο σχετικά με το τι θεωρείται κόσμο και τι όχι» (εφημ.) 18. (α) γίνομαι αποδέκτης ή επιβάλωμαι, επικρατώ: οι συνδικαλιστές προειδοποιούν ότι τα νέα μέτρα της κυβέρνησης δεν θα περάσουν || στην κοινή γνώμη έχει περάσει η εκδοχή που καλλιέργησαν τα Μ.Μ.Ε. για τον φόνο || δεν θα περάσει ο φασισμός (β) ισχύω, έχω αντίκρισμα: σ'αυτών δεν περνάει μέσο- ΦΡ. (α) περνάει η μογιά μου βλ. λ. μογιά (β) μου περνά | περνά το δικό μου πετυχίω αυτό που θέλω, γίνεται αυτό που επιδιώκω: είναι καταβημένος κι έχει μάθει πάντα να περνάει το δικό του (γ) αυτό δεν περνάει εδώ | σε μένα κ.λπ. ως προειδοποίηση σε κάποιον ότι τα μέσα που χρησιμοποιεί συνήθως για να καταφέρνει τους άλλους να του ικανοποιούν τις επιθυμίες, σε εμάς δεν έχουν κανένα αποτέλεσμα, δεν «παίνουν»: όσ' τα αυτά που ξέρεις- εδώ δεν περνάει! 19. αναγνωρίζω επίσημα ως έγκυρος, ότι ισχύω, έχω αντίκρισμα: είναι παλιό αυτό το νόμισμα, δεν περνάει πια || το εισιτήριο περνά μόνο στα λεωφορεία, δεν είναι για τα τρένα 20. (μτφ.) αλλάζω θέση (στο πλαίσιο οργανωμένου συστήματος ή βαθμολογικής, ιεραρχικής κλίμακας κ.λπ.): μετά την ήττα του πέρασε στην έκτη θέση της παγκόσμιας κατάταξης || η ταινία πέρασε στην κορυφή των εισπράξεων μετά από τρεις εβδομάδες προβολής- ΦΡ. περνώ μπροστά προηγουμαι: η φιλοξενούμενη ομάδα πέρασε μπροστά στο σκορ 21. διακινούμαι, εισάγομαι ή μεταφέρομαι (διά μέσου ορισμένου σημείου): να ναρκοτικώς περνάει στη χώρα μας από αεροπλάνα συντομικά σημεία 22. καλύτερα τα έξοδα μου, ανταποκρίνομαι στις ανάγκες μου: ~ δεν ~ με τα χρήματα που έχω || αν τα λεφτά που έχεις δεν σου φθάνουν να περάσεις, σου δανείζω όσα χρειάζεσαι | μόνο με τη σύνταξη του πώς να περάσει; ♦ (μετβ.) 23. φθάνω σε (ένα μέρος) και κατοπίν συνεζίζω την πορεία μου χωρίς να μείνω, διέρχομαι από (ένα σημείο): θα περάσεις τη λεωφόρο και θα κάνεις δεξιά || περάσαν κάμπος και βουνά, πριν αντικρίσουν τη θάλασσα 24. μεταφέρω (κάποιον/κάτι) από ένα μέρος σε άλλο ή πηγαίνω (κάποιον/κάτι) στον προορισμό του διά μέσου ενός σημείου: πέρασε τη γριούλα στο απέναντι πεδίοδρομο || πέρασαν τα κανόνια από το γεφύρι || Πώς θα περάσεις το τραπέζι από την πόρτα; Δεν χωράει 25. (α) (*ιδιότ.) κώνω (κάτι) να μπει από τη μία πλευρά ανοίγματος και να βγει από την άλλη: πέρασε μου την κλωστή στη βελόνα || ~ το κορδόνι στα παπούτσια || ~ το αλεύρι από το κόσκινο | το τυρί από τον τρίφτη (β) (γενι-κότ.) διαποτίζω (επιφάνεια) και εμφανίζομαι από την άλλη της πλευρά: η υγρασία πέρασε τον τοίχο 26. (α) αλειφω ή βάφω (κάτι): ~ το τραπέζι με λούστρο || ~ τον τοίχο ένα χέρι ακόμα (τον βάφω) || (κ. με-σοπαθ.) η ζύλινη επιφάνεια πρώτα λειάνεται, μετά ζωγραφίζεται και στο τέλος περνιέται με λούστρο (β) καθαρίζω (επιφάνεια) σε όλη της την έκταση: έχει περάσει όλο το σπίτι (ενν. το έχει καθαρίσει) με σαπούνια και απορρυπαντικά 27. (γενικά) βάζω (κάτι κάπου), τοποθετώ (κάτι) κατάλληλα, ώστε να εφαρμόζει ή να στερεώνεται σε συγκεκριμένη θέση: του πέρασε ένα ζακετάκι στους ώμους || ~ τα χαλινάρια στο άλογο || ~ τη θηλιά στον λαϊμό κάποιου || ~ τις κορτίνες στα κουρτινόζολα || της πέρασε το δαχτυλίδι στο δάχτυλο || του πέρασαν τις χειροπέδες στα χέρια 28. (μτφ.) (α) ζώ (συγκεκριμένο χρονικό διάστημα) με συγκεκριμένο τρόπο: πώς θα περάσεις το τριήμερο; || τα ~ καλά | ωραία | ήσυχα || τώρα περνά την εφηβεία | την κλιμακτήριο (β) ζώ, μένω, διαβίω (σε συγκεκριμένο χώρο) για ένα χρονικό διάστημα: τα παιδικά του χρόνια τα πέρασε στην Πόλη || πέρασε δέκα χρόνια στην Τρίπολη 29. υποβάλλω (κάποιον/κάτι) σε μια διαδικασία ή κατάσταση (κυρ. δοκιμάζοντας τον, ελέγχοντας τον ή προκειμένου να τον ταλαιπωρήσω): τους πέρασε από ανακρίση | συνέντευξη || πέρασε τους υπαίτιους από δίκη- ΦΡ. (α) περνά (κάποιον) από μαχαίρι | λεπίδι σφάζω, εξοντώνω (κάποιον): όσους είχαν τουρκέψει τους πέρασαν από λεπίδι (β) περνάω (κάποιον | κάτι) από (μυλιά) κόσκινο βλ. λ. κόσκινο (γ) περνάω (κάποιον) γενεές δεκατέσσερες βλ. λ. γενιά 30. αντιμετωπίζω (κάτι δυσάρεστο, δύσκολο ή επικίνδυνο): πέρασε πολλά στη ζωή του || πέρασε πρόσρατα έναν χωρισμό || η γενιά του '40 πέρασε πόλεμο και κατοχή || έχει περάσει την αεροβλόγια 31. αντιμετωπίζω με επιτυχία (διαδικασία) επιλογής ή αξιολόγησης: πέρασε τις εξετάσεις εύκολα || πέρασε το τεστ με είκοσι | πετυχαίνοντας υπηλές επιδόσεις || ποιοι πέρασαν στον τελικό; (προκριθήκαν) || περνά το μάθημα με αυτά που έγραψες; 32. (για εξέταση) αξιολογώ θετικά (εξετάζομενη ή υποψήφιο), κρίνω (κάποιον) άξιο (να προαχθεί, να προβιβαστεί κ.λπ.): συνήθως περνάει τους περισσότερους φοιτητές, δεν κόβει πολλούς || τον πέρασε ο φιλόλογος στην έκθεση, αλλά τον έκοψε ο μαθηματικός ANT. απορρίπτω, (καθημ.) κόβω 33.

(α) (~ κάποιον/κάτι για) θεωρώ ότι (κάποιος/κάτι είναι κάτι που δεν είναι στην πραγματικότητα), αποδίδω σε (κάποιον/κάτι ιδιότητα ή αξία που δεν έχει): όπως σε είδα από μακριά, σε πέρασα για τη Μαίρη || την περνάει για σπουδαίο πρόσωπο έτσι όπως κινείται και μιλάει με υπερποτικό ύφος || για ηλίθιο με περνάς και μου λες τέτοια ψέματα; || (κ. μεσοπαθ.) περνιέται για πολύ έξυπνος, αλλά οι επιλογές του δείχνουν το αντίθετο (β) νομίζω ότι (κάποιος/κάτι) είναι (κάτι), θεωρώ ως κυρ. στη ΦΡ. **ΤΙ ΤΟ ΠΕΡΑΣΕΣ (ΕΔΩ);** τι φαντάστηκες ότι είναι (εδώ); ~, σπíti σου και συμπεριφέρεσαι έτσι; Εδώ είναι δημόσια υπηρεσία! 34. μεταβιβάζω: πέρασε όλη του την περιουσία στη γυναίκα του || πέρασε τη μάλα στον συμπαικτη του 35. εντάσσω (κάποιον/κάτι) (κάπου): ο αρχισυντάκτης πέρασε την είδηση στην πρώτη σελίδα || ο προπονητής επαναλήψεις || πέρασε παίκτη στο παιχνίδι (λ.χ. ως αλλαγή) 36. κώνω (κάτι) αντιληπτό ή αποδεκτό (προβάλλοντας το κατάλληλα): στους λόγους του προσπαθεί να περάσει στον λαό ρατσιστικά μηνύματα || η συμβολική αυτή ενέργεια πέρασε σε όλη την υφήλιο το μήνυμα ότι η δημοκρατία στη χώρα αυτή δεν λειτουργεί ομαλά 37. καταγράφω, καταχωρίζω (κάτι): έχει περάσει στο ημερολόγιο τον όλη σχεδόν την παιδική του ηλικία || σε ποια σελίδα περνούμε τα έξοδα κινήσεως; || είναι παρασμένως στα μητρώα του δήμου || ~ τις απουσίες στο αποροσολόγιο || τα στοιχεία σε ηλεκτρονικό αρχείο ΣΥΝ. σημειώνω 38. διαβάζω (κάτι): περνά τουλάχιστον μία φορά την ύλη και μετά αρχίζει επαναλήψεις || πέρασε ξανά τις σημειώσεις του πριν από τη συζήτηση || ~ τη σελίδα βιαστικά | προσεκτικά 39. υπερέχω (κάποιου σε κάτι): με περνούσε πάντα στη φυσική/ στο τρέξιμο | στο ύψος | στην καλλιγραφία ΣΥΝ. υπερτερύ ANT. υστερώ 40. υπερβαίνω: με τη συμπεριφορά του περνάει κάθε όριο ευρύτεται || έχεις περάσει πια τα όρια της ανοχής μου 41. μεταφέρω (από ένα σημείο σε άλλο): επιχείρησε να περάσει στη χώρα μας δέκα κιλά ηρωίνη 42. (!) γαμώ, πηδώ: την έχουν περάσει πολλοί 43. (η μτφ. **περα-σμένως**, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόννομο, άπαιτος, εργασιτικός. [ETYM. < μεσν. περνάω < αρχ. περῶ (-άω) (< πέρα, βλ.λ.), από τον αόρ. *επέρασα*, κατά το σχήμα *έκερασα* - κερνώ, *εγέρασα* - γερνώ, *εξέρασα* - ξερνώ κ.ά.]

περόνη (η) {περονών} (λόγ.) 1. λεπτό και αιχμηρό μεταλλικό αντικείμενο σε σχήμα καρφίου χωρίς κεφαλή, με το οποίο διατρύπαι κανείς δύο ή περισσότερα αντικείμενα (λ.χ. κομμάτια υφάσματος) και τα συνδέει ή τα στερεώνει μαζί ΣΥΝ. κομφίσα 2. (στην αρχαιότητα) εξάρτημα της γυναικείας αμφίσεως σε σχήμα καρφίτσας με σφαιρίδιο (ή κόσμημα) στη μία του άκρη, που το χρησιμοποιούσαν για τη συγκράτηση και διακόσμηση των ενδύματων και των μαλλιών ΣΥΝ. πόρπη · 3. ANAT. μακρύ και λεπτό οστό που καταλαμβάνει το έξω πλάγιό τμήμα της κνήμης · 4. TEXNOΛ. μεταλλικό καρφί που συνδέει τμήματα μηχανών μεταξύ τους- ΦΡ. (ειδικότ.) **ασφαλιστική περόνη** | **περόνη ασφαλείας** μεταλλικό καρφί που εισέρχεται σε ειδική οπή στο άκρο εξαρτήματος (λ.χ. σε χειροβομβίδα) και χρησιμεύει για να το ασφαλίσει.

[ETYM. αρχ. < *πέρω* «διατρύπαι, διαπερνάω» < **per-* < I.E. **per-*, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως (για το οποίο βλ. λ. *πέρα*, *περί*). Το ρ. *πέρω* συνδ. επίσης με το συνώνυμο αρχ. *σβαλ*. *πα-περ*η «διατρύπαι», αλβ. *sh-porqi*, σανσκρ. *parisati* (αόρ.) κ.ά. Ομόρρ. *πορ-πη* (βλ.λ.), *πορ-ος*, *πορ-θμός* κ.ά.]

περονιάω ρ. μετβ. {περονιάσ-α, -ηκα, -μένος} 1. (κυριολ.-σπάν.) κορφώνω (κάτι) πέρα για πέρα με το πιρούνι ή άλλο αιχμηρό αντικείμενο ΣΥΝ. διατρύπαι 2. (συνήθ. μτφ.) διαπερνάω: το κρύο μάς περονιάζει ως το κόκκαλο || η νυχτερινή υγρασία μάς περονιάζει ως το μεδούλι ΣΥΝ. διατρύπαι. — περονιάσμα (το) [ETYM. < *περόνη*].

περονισμός (ο), πολιτικό κίνημα το οποίο δημιουργήθηκε στην Αργεντινή την περίοδο 1945-1946 προς υποστήριξη της, επιτυχημένης τελικά, προεδρικής υποψηφιότητας του Χουάν Ντομίνγκο Περών και της κυβέρνησης του αργότερα. — περονιστής (ο), περονίστρια (η). [ETYM. Μεταφορά του ισπ. *peronismo*, από το όνομα του Αργεντινικού πολιτικού Juan Domingo Perón (1895-1974)].

περονόσπορος (ο) [1892] 1. μύκητας ο οποίος ζει ως παράσιτο σε υπέργεια τμήματα καλλιεργούμενων φυτών (λ.χ. του αμπελιού) 2. (συνεκδ.) σοβαρή ασθένεια των φυτών που προκαλείται από τους παρσιτάριους μύκητες και έχει ως κύριο σύμπτωμα της την εμφάνιση κηλίδων από γουδί ή μούχλα στην κατώτερη επιφάνεια των φύλλων και σπανιότερ. στους βλαστούς, τα άνθη και τους καρπούς- ΦΡ. **πέφτει περονόσπορος** γίνεται μεγάλη ζημιά ή καταστροφή ή επικρατεί ερημία: *ούτε ένας πελάτης δεν μπήκε από το πρωί- περονόσπορος έπεσε*; [ETYM. < *περόνη* + *σπόρος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *peronospora*].

Περού (το) {άκλ.} (ισπ. Republica del Perú = Δημοκρατία του Περού) κράτος της Ν. Αμερικής στα παράλια του Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα τη Λίμα, επίσημες γλώσσες της Ισπανική και την Κετσούα και νόμισμα το νέο σολ. — Περουβιανός (ο), Περουβιανή (η), περουβιανός, -ή, -ό.

[ETYM. < ισπ. Perú, από το όνομα του ποταμού Bini < *puru* | *biu* «νερό, ποταμός» (γλωσσά Γκουαράνι)].

περουζέξ (ο) {περουζέδες} (λαϊκ.) πολύτιμος λίθος με γαλαζοπράσινο χρώμα ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) κάλας. [ETYM. < τουρκ. *peruze*].

περούκα (η) {περουκός} πρόσθετη, τεχνητή κόμη που κατασκευάζεται από φυσικές ή τεχνητές τρίχες και καλύπτει μέρος ή το σύνολο του τριχωτού της κεφαλής: *τον έπασαν τα μαλλιά και φόρεσε* - || *οι ηθοποιοί φορούσαν περούκες* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) φενάκη. — (υποκ.) περούκινι (το). [ETYM. < ιταλ. *perucca* | *parucca*, αρχική σημ. «χαίτη, μακριά κόμη»]

< »pilucca < λατ. pilus «τρίχα, κόμη»].

Π.Ε.Ρ.Π.Α. (το) Πρόγραμμα Ελέγχου Ρύπανσης Περιβάλλοντος Αθηνών.

περπάτημα (το) [μεσν.] {περπατήμ-ατος | (σπάν.) -ατα, -άτων} (λαϊκ.)

1. το να περπατά κανείς, η μετακίνηση με τα πόδια: το ~ *κάνει καλό στην υγεία* || *τα παπούτσια αυτά με δυσκολεύουν στο ~* ΣΥΝ. βάδισμα 2. (συνεκδ.) η κάλυψη αποστάσεων με τα πόδια, το να μετακινείται κανείς πεζός (χωρίς μεταφορικό μέσο): με *γρήγορο - θα φθάσεις εκεί σε ένα τέταρτο* ΣΥΝ. πορεία, πεζοπορία 3. (συνεκδ.) ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο περπατά κανείς, το είδος του βαδίσματος του: *γοργό* | *ελαφρό* | *λικνιστικό* | *σταθερό* | *λεβέντικο* | *υπερήφανο* | *βαρύ* | *νοηλικό* ~ ΣΥΝ. περπατησιά, βήμα, βηματισμός, βάδισμα.

περπατημένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει αποκτήσει πολλές και ποικίλες εμπειρίες, ώστε να γνωρίζει καλά τη ζωή, να έχει πείρα (ιδίως από διασκέδασεις ή από ερωτικές σχέσεις): είναι ~ *γυναίκα και το δείχνει* ΣΥΝ. εμπειρός ΑΝΤ. άβγαλτος, άπειρος, απονήρευτος. περπατησιά κ. (λαϊκ.) περπατηζιά (η) (λαϊκ.) ο τρόπος με τον οποίο βαδίζει κανείς: *κουρασμένη* | *βαριά* ~ ΣΥΝ. βάδισμα. [ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *περπάτησα* του ρ. *περπατώ* και επίθημα -ιά, πβ. κ. *σπρωξ-ιά*, *απλωσ-ιά*, *καθισ-ια* κ.α.]

περπατητά επίρρ. 1. με τα πόδια, όχι με μεταφορικό μέσο: *διέσχισε ~ τη χώρα* ΣΥΝ. περπατώντας, πεζή 2. με κανονικό περπάτημα, με συνηθισμένο βηματισμό: *η απόσταση είναι μία ώρα περίπου* - ΣΥΝ. βάδην.

περπατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η στράτα (βλ.λ.) για τα μορ-ά. [ΕΤΥΜ. < περπατώ + παραγ. επίθημα -ούρα].

περπατός (κ. -άος) κ. (λόγ.) **περπατός** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {περπατός κ. (σπανιότ.) -εις, -ι. περπατά-πια, -ιέμαι, -ήθηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. κάνω βήματα, μετακινούμαι με τα πόδια, πηγαίνω πεζός σε συγκεκριμένο προορισμό: ~ *νευρικά* | *γρήγορα* | *σβέστα* | *αργά* | *αχέρωχα* | *ανάλαφρα* | *στις μύτες των ποδιών* / με *χάρη* || (παροιμ.) *«αν έχεις τύχη διάβανε και ριζικό περπατεί»* (οι τυχεροί προκόβουν στη ζωή, αυτοί έχουν μέλλον) ΣΥΝ. βαδίζω, βηματίω 2. (ειδικότ.) κάνω περπατό, βαδίζω με άνεση για αναπνοή: *θέλεις να περπατήσουμε λίγο*; || *κάθε πρωί έχω τη συνήθεια να περπατάω* ΣΥΝ. περιφέρομαι 3. (μτφ.-συνήθ. σε προτάσεις με άρνηση) εξελίσσομαι ικανοποιητικά, σύμφωνα με τις προβλέψεις: *το σχέδιό μας δεν περπατάει - κάποιον έχει σκαλώσει!* || *Η υπόθεσή σου δεν περπατάει. Μάλλον θα απορριφθεί η αίτησή σου* ♦ (μετβ.) 4. διασχίζω (τόπο | απόσταση με τα πόδια): αυτό τον δρόμο τον έχω περπατήσει πολλές φορές || *μπορείς να περπατήσεις την απόσταση από εδώ μέχρι το χωριό σε περίπου μία ώρα* ΣΥΝ. διαβαίνω, βαδίζω, διανύω-ΦΡ. *το περπατάω* πηγαίνω με τα πόδια (κάποιου): *πάμε να το περπατήσουμε, κοντά είμαστε!* || δεν το περπατάμε καλύτερα, αντί να *πάρουμε ταξί*. - 5. (ειδικότ.-οικ.) συνοδευό (πρόσωπο) σε περίπατο ή συνήθ. στα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης, τις λέσχες, τα κλαμπ κ.λπ.: *πότε θα σε περπατήσω στα μέρη μας*; 6. (μυσοπθ. **περπατιέμαι**) (καθμη. συνήθ. για δρόμο) (α) είμαι κατάλληλος για περπατήμα, για πεζοπορία: *το δρομάκι είναι γεματόδρομος, αλλά περπατιέται* (β) δεν έχω πολλή κίνηση (και μπορεί να κινηθεί κανείς άνετα με το αυτοκίνητο): *σημέρα περπατιέται η Κατεχάκη* 7. (η μτχ. **περπατημένος**, -η, -ο) βλ.λ.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *περπατώ* < αρχ. *περπατάω* (-έω) (με συγκοπή) < *περί-* + *πάω*. Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. του γαλλ. *marcher*].

πέρπυρο (το) → υπέρπυρο

Π.Ε.Ρ.Π.Α.Ε.Ν. (η) ΝΑΥΤ. Πανελλήνια Ένωση Ραδιοηλεκτρονικών και Ραδιοηλεκτρονικών Αξιωματικών Εμπορικού Ναυτικού.

Περσείας (ο) ΜΥΘΟΛ. γιος του Δία και της Δανάης, κόρης του βασιλιά του Αργού: γνωστός κατορθώματα του ήταν ο αποκεφαλισμός της Μέδουσας και η σωτηρία της Ανδρομέδας. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Περσείας*, αβεβ. ετύμου. Η λ. συνδέεται από αρχαίους λεξικογράφους με το αρχ. *πέρθω* «καταστρέφω» (αόρ. *περσα*). Αρκετές πιθανότητες συγκεντρώνει η άποψη ότι το όνομα *Περσείας* αποτελεί υποκοριστικό ενός συνθέτου **Περσίπολις*, ίσως παράλλ. του *Περσέπολις* «αυτός που καταστρέφει μια πόλη» (από το ρ. *πέρθω*), ενώ η σύνδεση με αρχ. σφαιβ. *ρετ* «χτυπώ» δεν τεκμηριώνεται επαρκώς. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η άποψη ότι το όνομα έχει προελληνική προέλευση.]

περσέολο (το) ο μαϊντανός (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. *prezzemolo* (με αντιμετάθεση) < λατ. *petrose-linum* < μτγν. *πετροσέλινο* «σέλινο που φτάνει σε πετρώδες έδαφος»]. **Περσεφόνη** (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη της Δήμητρας και του Δία και σύζυγος του Πλούτωνα, θεά του Κάτω Κόσμου, της Βλάστησης και της μυστηριακής λατρείας της φύσης 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όνομα, τού οποίου η αρχική μορφή είναι δύσκολο να εξακριβωθεί. Απαντούν οι τύποι: Περσεφόνη, *Φερσεφόνα*, *Φερσέ-φατα*, *Πηρσεφόνη*. Αν αρχικά θεωρηθεί ο τ. *Φερσε-* (αμφίβολης σημ.), τότε η μορφή *Περσε-* οφείλεται σε ανομοίωση, ενώ ο τ. *Πηρ-* εξηγείται από τροποποιήσεις του συμπλέγματος -ρσ- ακολουθούμενες από έκταση. Ωστόσο, έχει υποστηριχθεί επίσης ότι αρχικός είναι ο τ. *Περσε-*, από όπου ο τ. *Φερσε-*, που οφείλεται σε αφομοίωση προς το δασύ σύμφωνο του β' συνθ. (*Φερσε-φόνη*). Εξίσου δυσχερής φαρμένει η ερμηνεία του β' συνθ. -φόνη/-φάτα (< **φατφ*), ανάλυση που οδηγεί σε συσχετισμό με τη λ. *φόνος* (αλλά η Περσεφόνη δεν ήταν φόνισσα κατά τη μυθολογία). Σύμφωνα με άλλη άποψη, περισσότερο πιθανή, το α' συνθ. ανάγεται σε αμάρτυρο ουδ. **φέρως* (< *φέρω*) και το β' συνθ. στην Ι.Ε. ρίζα **g^hen-* «αφθονός» (βλ. λ. φθνήος), οπότε το όνομα θα σήμαινε «αυτή που προσφέρει αφθονία». **πέρσι** επίρρ. → *πέρσι*

Περσία (η) 1. αρχαία χώρα στις Α. ακτές του Περσικού Κόλπου 2. το Ιράν (βλ.λ.). — **Πέρσης** (ο) [αρχ.], **Περσίδα** (η) [αρχ.], περσικός, -ή, -ό [Αρχ.] (βλ.λ.) κ. (καθμη.) περσικός, -η, -ο, **Περσικά** κ. (καθμη.) Περσικά (τα).

περσίδα (η) (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από τις λεπτές, οριζόντιες λωρίδες από ξύλο, μέταλλο ή πλαστικό, που αποτελούν το εξωτερικό κάλυμμα παραθύρου και οι οποίες μπορούν με ειδικό μηχανισμό να στρέφονται ταυτοχρόνως επιτρέποντας τον φωτισμό του χώρου, την είσοδο αέρα κ.λπ.: *ανοίγω* | *κλείνω* | *ανεβάζω* | *κατεβάζω τις ~*. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *persienne*, θηλ. του *Perse* «Πέρσης», καθώς υπήρχε η άποψη ότι τέτοια παραθυρόφυλλα χρησιμοποιούσαν στην Περσία].

περσικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (καθμη.) **περσικός**, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την Περσία (βλ.λ.) ή τους Πέρσες, αυτός που προέρχεται από την Περσία: ~ *χαλί* | *λογοτεχνία* ΣΥΝ. ιρανικός 2. (α) **Περσικός** (Κόλπος) κόλπος ανάμεσα στην Αραβική Χερσόνησο και το ΝΔ. Ιράν (β) ΙΣΤ. **Περσικοί Πόλεμοι** | **Περσικά** (τα) οι πόλεμοι που διεξήχθησαν κατά την αρχαιότητα (492-466 π.Χ.) μεταξύ των Ελλήνων και των Περσών και κατέληξαν σε θριαμβευτική νίκη των Ελλήνων.

περσινός, -ή, -ό → περυσινός **περσινός** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (κυριολ.) το θεατρικό προσώπείο, η μάσκα του ηθοποιού 2. (μτφ.) η εικόνα που σκόπιμα καλλιέργει και προβάλλει κανείς για τον εαυτό του στους άλλους: *καλύπτει τις αδυναμίες του πίσω από την - του σκληρού γηέτη* || *«έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό της, αλλά αυτό είναι μέρος της ~ της»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. < λατ. *persona* «πρόσωπο - προσώπείο»].

περσοναλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, θεωρία βασιζόμενη κατά κύριο λόγο στη διδασκαλία του Mounier, η οποία κατεξοχήν προβάλλει την αξία του ανθρώπινου προσώπου, της ανθρώπινης οντότητας, που δεν υπόκειται σε αντικειμενική εξέλιξη, αλλά είναι στραμμένη στην αυτο-δημιουργία και της «συνειδησιακή αμοιβαλότητα». — **περσοναλιστής** (ο), **περσοναλιστριά** (η).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *personnalisme* < *personnel* (< μτγν. λατ. *personalis* < λατ. *persona* «πρόσωπο»)].

persona non grata λατ. (προφέρεται *περσόνα νον γκράτα*) ελλην. *πρόσωπο ανεπιθύμητο*: αλλοδαπό φυσικό πρόσωπο, το οποίο είτε δεν γίνεται δεκτό σε μια χώρα είτε καλείται από την πολιτική εξουσία της χώρας αυτής να εγκαταλείψει τη χώρα σε ορισμένη προθεσμία ως ανεπιθύμητο.

περσότερος, -η, -ο → περισσότερος **πέρσι** επίρρ.· κατά το προηγούμενο έτος, τη χρονιά που πέρασε: *δεν έχει βρέξει από ~* || *τα θεάτρα φέτος πηγαίνουν καλύτερα από ~* ΦΡ. (α) *κάθε πέρσι και καλύτερα* (ως σλόγιο) η κατάστημα επιδεινώνεται συνεχώς από χρονιά σε χρονιά: *-Πώς πάνε οι δουλειές; -!* (β) (παροιμ.) *πέρσι κάρκε, φέτος μύρισε* | *πέρσι ψόφισε, φέτος βρόμισε* για καθυστερημένο σχολιασμό ή άκαηρι αντίδραση σε γεγονότα που συνέβη πριν από πολύ καιρό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πέρσι* | *πέρσι* (δωρ.) < Ι.Ε. **peruti-* «πέρσι», πβ. αρμ. *hegi*, μέσ. γερμ. *vert*, αρχ. ιφλ. *önnurid* κ.ά. Το επίρρ. είναι σύνθετο από το πρόθεμα **per-*, δηλωτικό κατευθύνσεως (βλ. λ. *πέρ-α*), και από τη μηδενισμό. βαθμ. **wt-* της λ. έτος (< **Per-*ος, βλ.λ.), το δε ι- προφανώς αποτελεί υπόλειμμα τοπικής πτώσεως].

περυσινός, -ή, -ό [αρχ.] κ. **περυσινός** αυτός που σχετίζεται με το προηγούμενο έτος, με τη χρονιά που πέρασε: ~ *κρασί* | *εκδήλωση* | *συγκομιδή* ΦΡ. **περσινά ξινά σταφύλια** βλ. λ. *ξινόσ*.

περφεξιονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. αντίληψη και στάση ζωής που συνίσταται στην επιδίωξη του τέλειου αποτελέσματος σε κάθε πράξη ή δραστηριότητα ΣΥΝ. τελειοθρία 2. (ειδικότ.) ΘΕΟΛ. θρησκευτική αίρεση στην Αγγλία και την Αμερική του 19ου αι., η οποία πρέσβευε ότι οι πιστοί έχουν τη δυνατότητα να επιτύχουν την τελειότητα των αγίων στο πλαίσιο μιας κοινωνίας κοινοκτημοσύνης. — **περφεξιονιστής** (ο), **περφεξιονίστρια** (η), **περφεξιονιστικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *perfectionnisme* (< λατ. *perfectus* «τέλειος»)].

πεσέτα (η) {πεσετών} η νομισματική μονάδα της Ισπανίας. [ΕΤΥΜ. < ισπ. *peseta*, υποκ. τού ουσ. *peso*, αρχική σημ. «βάρος», < λατ. *pensum* (< *pendo* «ζυγίζω, σταθμίζω»)]. **πεσιμισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} 1. η ψυχική διάθεση και η γενικότ. στάση ζωής, κατά την οποία ο άνθρωπος έχει την τάση να βλέπει τα πράγματα μόνο από την άσχημη όψη τους και προβλέπει για το μέλλον μόνο δυσάρεστες εξελίξεις ΣΥΝ. απαισιοδοξία ΑΝΤ. αισιοδοξία, οπτιμισμός 2. (κατ' επέκτ.) η πίστη ότι το κακό και ο πόνος στον κόσμο κυριαρχούν επί του καλού και της ευτυχίας 3. ΦΙΛΟΣ, η θεωρία που πρεσβεύει ότι η ουσία των πραγμάτων είναι κατά βάση κακή ή τείνει προς το κακό και ότι ο παρών κόσμος είναι ο χειρότερος από όλους τους κόσμους που μπορούν δυνητικά να υπάρξουν. — **πεσιμιστής** (ο), **πεσιμιστριά** (η), **πεσιμιστικός**, -ή, -ό, **πεσιμιστικ-ά** | -ος επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *pessimisme* < λατ. *pessimus* «χειρίστος», υπερβ. βαθμός του επιθ. *malus* «κακός»], **πέσιμο** (το) (πεσιμ-ατος | -ατα, -άτων) (λαϊκ.) 1. η απόλεια της ισορροπίας και η πτώση στο έδαφος: το ~ *από τη σκάλα του κόστισε δύο κατάγματα* || *το άλογο αφήνιασε ξαφνικά και ο αναβάτης είχε πολύ άσχημο ~* 2. (μτφ.-προφορ.) η καθοδική πορεία: *το - των τιμών των μετοχών* 3. (για οικοδομήματα) η κατάρρευση, το γκρέμισμα: *το ~ του σπιτιού* | *του μνημείου από τους σεισμούς* ΑΝΤ. οικοδόμημα 4. το να ρίχνεται (κάποιος/κάτι) με ορμή πάνω σε πράγμα, αντικείμενο: *το - του αυτοκινήτου πάνω στο δέντρο* ΣΥΝ. πρόσκρουση, σύγκρουση. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *πέσιμον*, από τον αόρ. αόρ. *έπεσα* του αρχ. ρ. *πίπω* (βλ. λ. *πέφτω*), πβ. κ. *τρέξ-ιμο*, *γράμ-ιμο*, *κλείσ-ιμό*]. **πεσκαδοῦρος** (ο) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) γάντζος που χρησιμοποιείται για

την αγκίστρωση της άγκυρας και τη στερέωση της στη θέση της, όταν το πλοίο αναχωρεί από το λιμάνι.
[ETYM < βεν. pescadore «ψαράς, αλιέας» (πβ. κ. *τροβαδούρος*) < pescare «ψαρεύω» (< λατ. piscor)].

πεσκαντρίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ψάρι του βυθού, με μεγάλο κεφάλι, πλατύ στόμα, αιχμηρά δόντια και σώμα χωρίς λέπια, καλυμμένο με ιακαθωτές απολήξεις.

[ETYM: < ιταλ. pescatrice (διαλεκτ. piscadrizi) < λατ. piscatrix, -icis < piscis «αχθός, ψάρι»].

πεσκέσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. δώρο που αποτελείται κυρ. από φαγόσημα ειδή ή ποτά: *έφερα από τους συγγενείς σας ένα ~: δυο κιλά μαρμαριού και έναν αστακό* ΣΥΝ. δώρο, φίλημα 2. (κατ' επέκτ.) τυχαίο απόκτημα, οτιδήποτε καλό έρχεται ξαφνικά, χωρίς προσπάθεια ή ανταλλάγματα: *μαζί με την προαγωγή του 'ρθε - και ο πρώτος λαχνός στο λαχείο* ΣΥΝ. λαχείο, κελεπούρι ΦΡ. (α) *του πηγαίνει | μου έρχεται (κάτι) πεσκέσι* αποκτώ (κάτι καλό) κάπνικά- (ειρων.) παθαίνω κάτι κακό χωρίς να το περιμένω: του 'ρθε ~ από την εφορία να πληρώσει πρόσθετο φόρο (β) *τού διαβόλου πεσκέσι | για τον διάβολο πεσκέσι* για άνθρωπο πονηρό, δόλιο και ανήθικο. [ETYM < όψιμο μεσν. *πεσέσιον* < τουρκ. *peşkes* < περσ. *pes-kaš* «δώρο»].

Πεσμένος, -η, -ο → πέφτω

πεσομόρφος, -η, -ο (για κατασκευές, κτίσματα) αυτός που έχει σχήμα πεσσού, που μοιάζει με πεσσο: - *επιτόμβες στήλες*.

πεσσοός (ο) (λόγ.) 1. καθεμιά από τις ξύλινες ή κοκκάλινες ωσειδείς ψηφίδες, με τις οποίες παίζονταν στην αργιότητα ένα παιχνίδι παρόμοιο με τη ντάμα (πεσσοεία) 2. (κατ' επέκτ.) καθεμιά από τις ψηφίδες, με τις οποίες παίζονται πάνω σε άβακα διάφορα παιχνίδια (λ.χ. το τάβλι) ΣΥΝ. πούλι, πόνι 3. ΑΡΧΑΙΟ. (α) τετράγωνος κίονας πάνω στον οποίο στηρίζονται οι αψίδες του θόλου των χριστιανικών ναών (β) κολόνα που στηρίζει το προστώο της εισόδου οχυρωμένων μονών. [ETYM αρχ., αγν. ετύμου, πθ. προελλην. ή ξένη λέξη. Οι υποθέσεις περί σημ. ετυμολογίας (λ.χ. αραιμ. *pis(s)á* «πέτρα, τραπεζάκι»), όπως και οι συνδέσεις με γαστρ. *pásah* «ζάρυ», *pási* «πέτρα» δεν τεκμηριώνονται ικανοποιητικά].

πέστο (το) {άκλ.} σάλτσα από κοπανισμένα υλικά (τριμμένη παρμεζάνα, βασιλικό, σκόρδο, κοκκουνάρι), συντηρημένα σε λάδι.

[ETYM < ιταλ. *pesto* < ρ. *pestare* «ποδοπατώ - κοπανίζω, τρίβω» < μτγν. λατ. *pistare*, θραμστ. του λατ. *pisere*, ίδια σημ.].

πέστροφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψάρι των ποταμών και λιμνών, που εκτρέφεται και σε ιθυστροφεία για το εύγευστο κρέας του· έχει καστανό ή ασμηνοκίτρι χρώμα με μαύρες κηλίδες κατά μήκος της ράχης και μεγάλο στόμα με κοφτερά δόντια.

[ETYM < βουλγ. *püstrüna* «παράολη, στικτή», με παρετυμολ. επίδρ. του ρ. *επιστρέφω*].

πέσω (να/θα) ρ. → πέφτω

πέσων (ο) {πεσ-όντος, -όντα | -όντες, -όντων} (λόγ.-επίσ.) ο νεκρός του πολέμου, αυτός που σκοτώθηκε στο πεδίο της μάχης: *μνημείο των ~ || εμάλη επιμνημόσυνη δέση για τους - του αλβανικού μετώπου*.

[ETYM Μτγ. αορ. β' (ε-πεσ-ον) του αρχ. ρ. *πίπτω*].

πέταγμα (το) {πετάμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κίνηση στον αέρα με τη χρησιμοποίηση φτερών ή μηχανικών μέσων: *το ~ των πουλιών || το γρήγορο ~ του αεροπλάνου* ΣΥΝ. πτήση 2. η κάλυψη απόστασης με αεροπλάνο, το αεροπορικό ταξίδι: *το ~ με την Ολυμπιακή για το Παρίσι* ΣΥΝ. πτήση · 3. το να ρίχνει, να πετά κανείς (κάτι), η εκτόξευση (αντικείμενου): *το ~ της πέτρας | του δίσκου | του ακοντίου* ΣΥΝ. ρίψη ΦΡ. *το πέταγμα του χαρταετού* η ώθηση του χαρταετού προς τα πάνω, ώστε να κινείται στον αέρα, με τη βοήθεια του ανέμου και τον κατάλληλο χειρισμό του σπάγκου (καλούμπας) που συγκρατεί τον χαρταετό.

πεταγμένος, -η, -ο → πεταμένος

πετάγομαι ρ. αμετβ. {πετά-χηκα, -(γ)μένος} 1. σηκώνομαι από τη θέση μου ξαφνικά και απότομα: *μόλις άκουσε το νέο, πετάχτηκε επάνω σαν να τον δάγκωσε φίδι* || ~ από τον ύπνο μου (έχω ανήσυχο ύπνο) ΣΥΝ. τινάζομαι, αναπηδώ 2. (γενικότερ.) τινάζομαι με ορμή προς τα πάνω, εκτοξεύομαι με δύναμη: *το νερό του σιντριβανιού πετάχτηκε ψηλά* ΣΥΝ. υψώνομαι 3. (για πρόσ.) επεμβαίνω άκαιρα σε συνομιλία τρίτων, παρεμβαίνω σε συζήτηση με θρασύτητα: *εσύ να μην πετάγεσαι όταν μιλούν οι μεγαλύτεροι σου* || (!-λαϊκ.) *πεταίται σαν πορφή!* ΣΥΝ. ανακατεύομαι 5. (συνήθ. ο τ. *πετιέμαι*) ρίχνομαι στα σκουπίδια: *ότι δεν χρησιμοποιείται θα πετιέται* 6. (η μτγ. *πεταμένος*, -η, -ο) βλ. λ. Επίσης *πετιέμαι* κ. (λαϊκ.-σπανιότ.) *επιστούμαι*

[ETYM Μέσ. τ. του ρ. *πετώ*, από τον αορ. *πέταξα*, κατά το σχήμα *φύλαξα - φυλάγομαι*].

πεταλάκι (το) → πέταλο

πεταλάς (ο) {πεταλάδες} (λαϊκ.) ο πεταλωτής.

πέταλι (το) {πεταλιού | -ιών} (λαϊκ.) μοχλός που λειτουργεί με το πόδι και θέτει σε κίνηση μηχανή, ποδηλάτο κ.λπ. ΣΥΝ. πεντάλ, ποδοληκτρο ΦΡ. *κάνω πετάλι* ωθώ με τα πόδια κυκλικά τους μοχλούς του ποδηλάτου, για να αναπτύξει ταχύτητα. [ETYM; Βλ. λ. πεντάλ].

πετάλια (η) (καθημ.) καθεμιά από τις κυκλικές κινήσεις του ποδιού, με τις οποίες ο ποδηλάτης ή άλλος χειριστής ποδοκίνητου μηχανήματος γυρίζει το πετάλι: με *γρήγορες - πλησίασε τον προπορευόμενο ποδηλάτη*.

πεταλίδα (η) θαλάσσιο γαστερόποδο με νόστιμη σάρκα και ανοιχτό κωνικό κέλυφος, που ζει κολλημένο στους βράχους της παράκτιας ζώνης όλων των θαλάσσιων.

[ETYM < μεσν. *πατελίδα* (με την επίδρ. της λ. *πέταλο*), υποκ. του μτγν. *πάτελλα* «πάτω» < λατ. *patella* «κεκάνη, πινάκιο», υποκ. του *patina* < μτγν. *πατάνη* «επίπεδο πιάτο». Το ουσ. *πατάνη* παρουσιάζει παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό με τη συνώνυμη λ. *λεκ-άνη*. Ως προς την ετυμ., η λ. συνδ. με γετ. *pattar* «είδος δοχείου όπου τοποθετούν τους σπόρους» (τοπ. και δοτ. *paddani*), αλλά δεν είναι σαφές αν η ελλην. λ. προέρχεται από τη χεττιτική ή αν και οι δύο λ. προέρχονται από κοινό Ι.Ε. όρο].

πετάλιο (το) [μτγν.] {πεταλί-ου | -ων} (λόγ.) 1. (σπάν.) μικρό σε μέγεθος πέταλο (βλ. λ.) 2. μικρός δίσκος από στιλπνό μέταλλο ή πλαστικό, που χρησιμοποιείται για διακόσμηση γυναικείων ενδυμάτων, πολύτιμων υφασμάτων, εργοzeugων κ.λπ. ΣΥΝ. πούλια 3. (κατ' επέκτ.) κάθε λεπτό μεταλλικό έλασμα.

Πεταλιοί (οι) νησί του Ν. Ευβοϊκού Κόλπου μεταξύ της Αττικής και της Εύβοιας. [ETYM < μτγν. *Πετάρια* (νήσος) < αρχ. *πετάλιον* (βλ. λ.)].

πέταλο (το) {πετάλ-ου | -ων} 1. σιδερένιο καμπυλωτό έλασμα που προσαρμόζεται στην οπλή ζώου (κυρ. αλόγου, μουλαριού, βοδιού κ.λπ.), για να την προστατεύει από τη φθορά και να εξασφαλίζει σταθερότητα στο βάδισμα: *άκουγα τα ~ των αλόγων να χτυπούν ρυθμικά πάνω στο καλντερίμι* ΦΡ. (α) *μα στο καρφί και μα στο πέταλο* βλ. λ. *καρφί* (β) (αργκό) *γάτα με πέταλα* (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο πανέξυπνο, που καταλαβαίνει τα πάντα και δύσκολα ξεγελατείται 2. (κατ' επέκτ.) κάθε μεταλλικό έλασμα σε σχήμα μισοφέγγαρου, ιδίως αυτό που έχει σπές και καρφόνετα μερικές φορές στις μύτες και στα τακούνια των παπουτσιών, για να τα προφυλάσσει από τη φθορά 3. (συνεκδ.) κάθε αντικείμενο ή χώρος που έχει το σχήμα του προστατευτικού ελάσματος της σπλής του ζώου: *φόρεσε ένα μικρό χρυσό ~ στον λαιμό, για να του φέρε, υποτίθεται, τήχη* 4. (ειδικότερ.) το τμήμα του γηπέδου που περιλαμβάνει τις κυμαλλές γωνίες των κερκιδιών και τις εξέδρες πίσω από τα έρματα των ομάδων: *έβγαλα εισιτήριο στο ~* 5. ΒΙΟΛ. καθένα από τα τμήματα του άνθους που αποτελούν τη στεφάνη και, στα φυτά που επικονιάζονται, έχουν έντονα χρώματα.

— (υποκ.) *πεταλάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

[ETYM < αρχ. *πέταλον* < διατύλλ. θ. *πέτα-* του ρ. *πετάννυμι* (βλ. λ. *πετώ*) + *παράγ.* επίθημα *-αλο(ν)*].

πεταλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πεταλοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με πέταλο: ~ *λουκέτο* | *στροφή* (δρόμου) ΣΥΝ. πεταλόσχημο ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

πεταλοποιεί (το) [1888] εργαστήριο κατασκευής πετάλων για τις οπλές ΣΥΝ. πεταλουργείο.

πεταλοποιός (ο) [μτγν.] πρόσωπο που κατασκευάζει πέταλα για οπλές υποζυγίων ΣΥΝ. πεταλουργός.

πεταλόσχημος, -η, -ο [1889] πεταλοειδής (βλ. λ.): *-ύρα*.

πεταλούδα (η) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. έντομο) 1. λεπτόδωπτο έντομο, με χαρακτηριστικά πλατιά, ευκίνητα, πολύχρωμα φτερά και κεραίες 2. (μτφ.-εμφημ.) γυναικεία ελευθεριών ηθών που ασκεί πορνεία στον δρόμο ή στα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης: ~ της νύχτας (πόρνη) · 3. κολυμβητική τεχνική κατά την οποία το σώμα κινείται με συσπάσεις μέσα στο νερό και τα χέρια εκτελούν κυκλικές κινήσεις βγαίνοντας και έξω από το νερό και προς τα εμπρός · 4. τεχνητό δόλωμα που αποτελείται από μεταλλικό έλασμα, το οποίο γυαλίζει μέσα στο νερό σαν καθρεφτάκι και προσελκύει τα ψάρια · 5. μεταλλικό περικόχλιο που έχει το σχήμα πεταλούδας με ανοιγμένα τα φτερά της. — (υποκ.) **πεταλουδίτσα** (η) (σημ. 1, 2). [ETYM μεσν., πθ. < μτγν. *πετηλίζ* - *ίδος* «ακρίδα», «γλώσσα» του Ησυχίου, αβεβ. ετύμου, ίσως ανήκει στη λεξιλογική οικογένεια του αρχ. *πέταλον* «απλόων, ανοίγω» ή του πέταμοι «πέτω»].

πεταλουδίτσα ρ. αμετβ. {πεταλουδίτσα} πετώ γοργά και χαριτωμένα σαν πεταλούδα ΣΥΝ. πεταρίζω. — **πεταλουδίσμα** (το).

πεταλουργείο (το) [1847] το πεταλοποιείο.

πεταλουργός (ο) ο τεχνίτης που κατασκευάζει πέταλα για τις οπλές των αλόγων, των μουλαριών και των βοδιών ΣΥΝ. πεταλοποιός.

— **πεταλουργία** (η).

[ETYM μτγν. < *πέταλον* + *-ουργός* < *έργον*].

πεταλώω ρ. μετβ. [μτγν.] {πετάλω-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ πέταλα (στα πέλαμα των οπλών των υποζυγίων) ΣΥΝ. καλιγώνω ΑΝΤ. ξεπεταλώω ΦΡ. (εκφραστ.) *και γυλόνας | τον διάβολο πεταλώω* είμαι πανούργος, πανέξυπνος, μπορώ να καταφέρω τα πάντα. — **πεταλώσιμη** (η) [μτγν] κ. πετάλωμα (το).

πεταλωτήριο (το) [1833] {πεταλωτηρί-ου | -ων} το εργαστήριο ή ο τόπος όπου πεταλώνονται τα άλογα και τα άλλα υποζύγια.

πεταλωτής (ο) [1870] ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην προσαρμογή των πετάλων στις οπλές των αλόγων και των άλλων υποζυγίων ΣΥΝ. καλιγοτής, αλμπάνης.

πεταλωτικός, -ής, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με τον πεταλωτή ή το πετάλωμα: - *εργαλεία*.

πέταμα (το) {πετάμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να πετάει, να απορρίπτει κανείς κάτι άχρηστο: το λάστιχο αυτό *θέλει ~* ΑΝΤ. *φύλαξη* ΦΡ. (μτφ.) *για πέταμα* (i) (για πράξη) χωρίς καμιά αξία: *τα περισσότερα διηγήματα που έχει γράψει είναι ~* (ii) (για πρόσ.) χωρίς ικανότητες: *αυτός ο υπάλληλος είναι ~* *όλο λάθη κάνει* 2. η άσκοπη και αλόγιστη δαπάνη: *δεν έχω λεφτά για ~* ΣΥΝ. *ξόδεμα*.

[ETYM < *πέταγμα* (< ρ. *πετώ*), με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος. Ενώ το *πέταγμα* διατήρησε τη σημ. της πτήσης (λ.χ. το *πέταγμα των γλάρων*), το *πέταμα* περιορίστηκε στη σημ. «απορρίψη»

άχρηστων πραγμάτων» (φαινόμενο προφύλαξης)].
 πεταμένους, -η, -ο κ. **πεταγμένους** 1. αυτός που έχει πεταχτεί, κυρ. διότι δεν χρησιμοποιεί σε τίποτα: *ρούχα τσαλακωμένα και ~ στη γωνιά* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει γίνει ή ξοδευτεί άσκοπα, που έχει σπαταληθεί: *~ κόποι | λεπτά ΣΥΝ. μάταιος, άσκοπος, χαμένος, περιττός* ΑΝΤ. σκόπιμος, επωφελής, ωφέλιμος.

πέτασα ρ. → πετώ
πεταρίζω ρ. αμετβ. {πετάρισα} 1. (κυρ. για νεοσπούς) χτυπώ τα φτερά μου, πετώ με αστάθεια: *το μικρό πουλί πετάρισε φοβισμένα* ΣΥΝ. φτερουρίζω 2. (μτφ.) κάνω γοργές, αβέβαιες ή ακόμα και ακούσιες κινήσεις, σκιρτώ: *τα ματόκλαδα της πετάρισαν στο φως* ΣΥΝ. τρέμω. — πετάρισμα (το). [ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ρ. πετώ και λαγαρώ - λαγαρίζω].

πεταρούδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. το μικρό πουλί που δοκιμάζει να πετάξει ΣΥΝ. νεοσσός 2. (μτφ.) το μικρό παιδί που αρχίζει να περπατάει ΣΥΝ. ξεπεταρούδι. [ΕΤΥΜ. < πεταρίζω + υποκ. επίθημα -ούδι, πβ. μαθητ-ούδι, αγγελ-ού-δι, αρκ-ούδι].

Πέτας (ο) κομπολόη της Ν. Ηπειρού στον νομό Αρτας, όπου το 1822 στρατιωτικό σώμα Ελλήνων και Φιλελλήνων ηττήθηκε από τους Τουρκαλβανούς στην προσπάθεια τους να βοηθήσουν τους Σουλιώτες. [ΕΤΥΜ. Η κομπολόη οφείλει το όνομα της στον ερολογίτη *Ιωάννη Πέτα* (1799-1828), ο οποίος πολέμησε στο Δραγατσάνι και αργότερα στο πλευρό του Καραϊσκάκη στον Πειραιά].

πέτασος (ο) {πέτασ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) 1. πλατύγυρο ψάβινο ή δερμάτινο καπέλο, που προφυλάσσει το πρόσωπο από τον ήλιο ή τη βροχή 2. (μτφ.) πλατύ φύλλο φυτού που μοιάζει στο σχήμα με πλατύγυρο καπέλο 3. ΒΟΤ. το οπίσθιο και συνήθ. μεγαλύτερο πέταλο της στεφάνης των ψυχανθών. [ΕΤΥΜ. μτγν. < δισύλλ. θ. πέτα- του αρχ. πετάννυμο «απλώνω, ανοίγω» (βλ. λ. πετώ) + παραγ. επίθημα -σος].

πεταστός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. αυτός που προεξέχει, που γίνεται εύκολα ορατός: *πρόσωπο με ~ αφτιά* 2. αυτός που γίνεται πολύ γρήγορα: *του έδωσε ένα ~ φιλί | μια ~ ματιά* -ΦΡ. *στα πεταστά* στα γρήγορα, βιαστικά: *έριξε μια ματιά - στο γράμμα | μοίραζε τους μεζέδες ~ και μετά καθόταν* 3. αυτός που γίνεται με πέταγμα, ρίχνοντας, πετώντας κάτι: *το χρώμα στις ντουλάπες περνιέται πεταστό, με πιστόλι βαφής και όχι με πινέλο* 4. **πεταστό (το)** το πρώτο στρώμα κονιάματος, με το οποίο περνιέται ένας τοίχος: *ο χτίστης έριχνε στον τοίχο ~* 5. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ ζωντανός, γεμάτος ζωντάνια, που εκφράζεται με έντονες χειρονομίες και κινήσεις: *μια κοπέλα όμορφη και ~ ΣΥΝ. εύθυμος, πρόσχαρος, κεφάτος* ΑΝΤ. άκεφος, βαρύτερος, κατσούφης. — πεταστά επίφρ.

πετατούλης, -α, -ι/-ικο {πετατούληδες} 1. (χαϊδευτ.) αυτός που είναι χαριτωμένα ζωντανός και εύθυμος: *~ μωρό* 2. (ειδικότ.) αυτός που (επιδιώκει να) είναι χαριτωμένα προκλητικός, που εκδιλώνει ανάλαφρη ερωτική διάθεση: *μεγάλωσε κι έγινε νόστιμη και ~ ΣΥΝ. τσαχπίνης*.

πετεινό (τα) [αρχ.] {μόνο στον πληθ.} τα πουλιά: στη Φρ. ΓΟ **πετεινό** τού ουρανού όλα τα ζώα που πετούν, τα πτηνά ΣΥΝ. πετούμενα.

πετεινάρι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (υποκ.) 1. ο νεαρός ή μικρόσωμος πετεινός: *στην αυλή λάλανε ένα ~ | μασημένο ~ ΣΥΝ. κοκοράκι* 2. (μτφ.) νεαρός άνδρας με οξύθυμο, εριστικό και προκλητικό χαρακτήρα ΣΥΝ. ευερέθιστος, εριστικός, — πετειναράκι (το).

πετεινός (ο) αρσενικό της κότας με το χαρακτηριστικό κόκκινο λειρί πάνω στο κεφάλι του, ο κόκορας (βλ. λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) αλέκτωρ -ΦΡ. (παροιμ.) *είπε ο γάδαρος τον πετεινό κεφάλι* βλ. λ. γάδαρος. — (υποκ.) πετεινάρι (το) (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσ., που εμφανίζει το θ. *πετ-* του ρ. *πέτομαι* «πετώ» (βλ. λ.). Ανεξакριβώς παραμένει ο μορφολογικός σχηματισμός της λ. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι *πετεινός* < **πετεσ-νός* (με απλοποίηση και αντέκταση) < **πέτος*, αμάρτυρο σιγμόληκτο ουδ., υπόθεση που δεν έχει επιβεβαιωθεί παρά την παρουσία των συνθ. σε *-πετής*. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το ουσ. *πετεινός* ανάγεται απευθείας στο ρ. *πέτομαι* με σχηματισμό κατ' αναλογία προς επίθ. όπως *φα-εινός, όρ-εινός* κ.ά.].

πετέχια (η) ΙΑΤΡ. αμφορραγική κηλίδα του δέρματος ή βλεννογόνου, που εμφανίζεται χωρίς τραυματική αφορμή και θεωρείται χαρακτηριστική της πορφύρας (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ < ιταλ. *petecchia* (οπτικό δάνειο) < δημόδ. λατ. **(im)-peticula*, υποκ. του *impetix* < λατ. *impeto* «προσβάλλω, επιτίθεμαι»].

πετιέμαι ρ. -# πετώ, πετάγομαι
πετιμέζι κ. **πετιμέζι (το)** (πετιμεζίου) (λαϊκ.) 1. το γλυκό, παχύρρεστο υγρό που παράγεται από συμπύκνωση του μούστου με βράσιμο για πολλή ώρα σε σιγανή φωτιά 2. (μτφ.) καθετί που είναι πάρα πολύ γλυκό: *ρε τόση ζάχαρη που έριξε, τον έκανε τον καφέ ~*. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *pekmez* (με ευφωνική διάσπηση του συμπλεγματος), ίσως < περσ. *bigmāz* «κρασί»].

πετιμεζόχομο (το) {πετιμεζοχόμο-ατος | -ατα, -άτων} λευκό χόμα που περιέχει ανθρακικό νάτριο και χρησιμοποιείται κατά την παρασκευή του πετιμεζιού (βλ. λ.), εξουδετερώνοντας τα οξέα του γλεύκους.

πετιφούρ κ. **πιφούρ κ.** **πι-φούρ (το)** {άκλ.} μικρό γεμιστό γλύ-κυσμα ή αλμυρό (σε μέγεθος μπουκιές). [ΕΤΥΜ. < γαλλ. *petit-four* < *petit* «μικρός» (< δημόδ. λατ. **pittittus*) + *four* (< παλ. γαλλ. *for* < λατ. *fur* «κλίβανος, φούρνος»)].

πέτο (το) καθένα από τα δύο μπροστινά αναδιπλωμένα τμήματα ανδρικού ή γυναικείου σακακιού, παλτού ή άλλου ενδύματος, που αποτελούν τη συνέχεια και το τελείωμα του γιακά, κυρ. στο ύψος του

θώρακα: *τον έπιασε από το ~ | περνούσε μια καρφίτσα | ένα λουλούδι πάντοτε στο δεξί ~ | μεγάλο | φαρδύ | στενό | βελούδινο ~*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *petto* < λατ. *pectus* «στήθος»].

πέτομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εύχρηστ. μόνο στον ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) 1. ανεβαίνω ψηλά, πετώ: *το πουλί πέταται | (μτφ.) η σκέψη | ο νους πέ-ταται* ΣΥΝ. φτερουρίζω 2. (μτφ.) έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, πιστεύω ότι είμαι σπουδαίος και το δείχνω: *«τη δύναμη του επέτετο, πολλά 'τον καυχήσάρη»* (Ερωτόκριτος) ΣΥΝ. επαίρομαι, κομπιάζω, καυχέμαι ΑΝΤ. ταπεινοφρονώ. ΣΧΟΛΙΟ *λ. αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πετώ, πέφτω», < Ι.Ε. **ret-* | *retā* «πετώ, πέφτω», πβ. συνσκρ. *παταί*, λατ. *peto* «κατευθύνομαι προς συγκεκριμένο τόπο, επιτίθεμαι», *pena* «φερό» (< **ret-na*), ουάλ. *hedes* «πέτω» κ.ά. Ομόρρ. *πετ-εινός* (βλ. λ.), *πη-νό(ν)*, *πη-σις (-η)*, *πε-ρό(ν)*, *πί-πε-ο*, *πώ-μα* κ.ά.].

πετονιά (η) λεπτό και ανθεκτικό νήμα, συνήθ. από νάυλο, που χρησιμοποιεί στην κατασκευή αλιευτικών εργαλείων (λ.χ. παραγαδιών), τλιγέτια και στερεώνεται σε φέλλο και φέρει στο άκρο του αγκίστρι για την αλιεύση μεγάλων ψαριών.

[ΕΤΥΜ. Πηθ. < *πετώ* + παραγ. επίθημα -όνη ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < *αποτονιά* < **από-τονος* < *απο-* + *τόνος* «νήμα» (με επίδρ. του ρ. *πετώ*)].

πετοσφαίρα (η) {πετοσφαιρών} ΑΘΛ. 1. η μπάλα τού βόλεϊ 2. (συνεκδ.) η πετοσφαιριστή.

πετοσφαιριστή (η) {-ης κ. -ισεις | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. το βόλεϊ (βλ. λ.) 2. **παράκια πετοσφαιριστή** το μπιτς-βόλεϊ (βλ. κ. λ. *παράκιος*). — **πετοσφαιριστής (ο)**, **πετοσφαιριστριά (η)**. [ΕΤΥΜ. < *πετοσφαίρα* < *πέτο-* (< *πετώ*) + *σφαίρα*, απόδ. τού αγγλ. *volley* (βλ. λ. βόλεϊ)].

πετούνια (η) → μετουγιά
πετούμενος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που πετά: *ώρα καλή στην πρήμνη σου κι αγέρα στα πανιά σου κι ούτε πουλί ~ να μην βρεθεί μπροστά σου»* (Φρ. που λέγεται ευχετ. προς κάποιον που αναχωρεί) ΣΥΝ. υπάμενος ΑΝΤ. χειριστός 2. **πετούμενο (το)** το πτηνό: *ψηλά στον βράχο που φωλιάζουν τα ~ ΣΥΝ. πουλί*.

πετούνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες φυτό, ιθαγενές της Ν. Αμερικής, με μικρά φύλλα και άνθη με πλατιά πέταλα που διατάσσονται σε σχήμα χροάνης: καλλιεργείται ως καλλωπιστικό. [ΕΤΥΜ < ιταλ. *petunia* < γαλλ. (απφρχ.) *petun* «καπνός» < πορτ. *petum* < *petyn* (γλ. Τούπι)].

πέτρα (η) {πετρών} 1. σκληρή και συμπαγής μάζα ή θραύσμα βράχου με ποικίλα σχήματα, η οποία βρίσκεται στο έδαφος: *μικρή | στρογγυλή | επίπεδη | κοσμητή | γυαλιστερή | πλατιά ~ | άσπρη ~ ξέξα-σπρη* κ. απ' τον ήλιο *ξεξαπρότερη»* (γλωσσολόγος) ΣΥΝ. (λόγ.) λίθος -ΦΡ. (α) *ρίγνο (μαύρη) πέτρα πίσω μου* φεύγω από κάπου οριστικά και αμετάκλητα με την προοπτική να μην ξαναγυρίσω ποτέ (β) *παίρνω (κάποιον) με τις πέτρες* διώγω (κάποιον) με άσχημο και απότομο τρόπο (γ) *στειβώ την πέτρα* είμαι πολύ γερός, έχω μεγάλη σωματική δύναμη: *είκοσι χρονών παλληκάρι, που στειβεί την πέτρα (δ) ρίγνο την πέτρα τού αναθέματος (σε κάποιον | κάτι)* βλ. λ. *ανάθεμα (ε) όποια πέτρα κι αν σηκώσεις, τον βρίσκεις | είναι από κάτω* για πρόσωπο που αναμενγνύεται παντού, έχει πολλές δραστηριότητες, γνωριμίες και διανοδεύεται σε όλους τους χώρους (στ) *(δεν μένει) πέτρα πάνω στην πέτρα | λίθος επί λίθων*, Κ.Δ. Μαθ. 24, 2) για ολοκληρωτική καταστροφή, όταν δεν μένει τίποτα όρθιο: *ο σεισμός ισοπέδωσε την πόλη, δεν έμεινε ~!* || ~ *να μη μείνει!* (ζ) (εμφατ.) *και οι πέτρες* (στο τέλος προτάσεως) οι πάντες (χωρίς καμία εξαίρεση): *σ' αυτό το μέρος με ζέρουν ~ | όταν εξιστορούσε τα βάσανα του, κλαίγανε ~ (η) πέτρα τού σκανδάλου (λίθον προσκόμματος και πέτραν σκανδάλου*, Κ.Δ. Ρομ. 9, 33 κ. Α' Πέτρ. 2, 8) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε είναι η αιτία διαμάχης, προκαλεί έριδες ή είναι η αφορμή για να ξεσπάσει σκάνδαλο: *η νεαρή γραμματέας τού προέδρου, η ~, το οποίο απασχολεί την κοινή γνώμη, καταθέτει αβίρο ενόπιον δικαστηρίου* (θ) (παροιμ.) *πέτρα που κυλά, μαλλί/γόρτα | μουχλια δεν πιάνει* όποιος είναι δραστήριος δεν κινδυνεύει να μείνει στάσιμος ή να στερηθεί τα αναγκαία 2. (μτφ.) καθετί σκληρό, στερεό και συμπαγές: *μαργιάτεγε το νομί, ~ έγινε!* || (μτφ.) *έχει καρδιά από ~* (είναι σκληρός, δείχνει ψυχρότητα κι αναλγησία) || *κάνω ~ την καρδιά* (γίνομαι σκληρός ή οπλιζομαι με μεγάλη υπομονή και καρτερία) || *τα ποντίκια του είναι ~* (έχει ιδιαίτερα γυμνασμένους μύς) 3. (κατ' επέκτ.) μεγάλη σε όγκο και σκληρή μάζα ριζωμένη στο έδαφος, ο βράχος: *σκαρφαλώναμε στο βουνό και ματόναμε τα πόδια μας στις μυτερές ~* || *σε κάθε ~ έβραζαν φουρνέλο, για να ξεγερασώσουν το έδαφος* 4. ΝΑΥΤ. βραχώδης όγκος που εξέχει από τη θάλασσα: *όταν έχει φουρτούνια, οι ~ γύρω απ' το ακρωτήριο γίνονται παγίδες θανάτου για τα διερχόμενα πλοία* ΣΥΝ. βράχος, βραχονησίδα, σκόπελος, ξέρα -ΦΡ. **Συμπληγάδες (Πέτρες)** (i) ΜΥΘΟΛ. οι δύο βράχοι που ανοιγόκλειναν καταστρέφοντας τα πλοία που περνούσαν ανάμεσα τους: γνωστοί από την Αργοναυτική Εκστρατεία (ii) (μτφ.) κάθε δύσκολη, επικίνδυνη ή προβληματική κατάσταση από την οποία πρέπει να διέλθει κανείς: *οι ~ της διεθνούς διπλωματίας* 5. πολύτιμος ή ημιπολύτιμος λίθος (διαμάντι, αμέθυστος, ζαφείρι κλπ.), που τοποθετείται σε κοσμήματα, αντικείμενα μεγάλης αξίας κ.λπ.: *της έκανε δώρο ένα δαχτυλίδι με ~ ΣΥΝ. πετράδι* 6. ΙΑΤΡ. (α) μικρό κομμάτι από σκληρό υλικό (συνήθ. από ύλατα) που σχηματίζεται σε ορισμένα όργανα του οργανισμού: *έχει ~ στα νεφρά | στη χολή* (β) η σκληρή κτηνωπιή ουσία που σχηματίζεται ανάμεσα στα δόντια: *ο οδοντίατρος θα μου κάνει καθαρισμό, για να βγάλει την ~ ΣΥΝ. τριγία*. — (υποκ.) **πετρούλα (η)** (σήμε. Ι, 5, 6). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μεγάλος βράχος», αγν. ετύμου. Καμία από τις προταθείσες συνδέσεις, όπως με τα ρ. *πίπω* και *πετάννυμο*, με το λατ. *im-petigo* «ελαχίνας» ή με το λατ. *taberna* «σκήνη, καλύβια» (μ-ε-

σω αμάρτυρου *τέτρα > πέτρα, με αντιμετάθεση), δεν θεωρείται πθ.].
 πετράδι (το) {πετραδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. (υποκ.) μικρή σε μέγεθος πέτρα (βλ.λ.) ΣΥΝ. πετρούλα, λιθαράκι, χαλίκι, ψηφίδα 2. (κατ' επέκτ.) πολύτιμος ή ημιπολύτιμος λίθος, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή κοσμημάτων, κομμοτεχνημάτων κ.λπ. ως διακοσμητικό στοιχείο: *σπάνιο | μοναδικό | ανεκτίμητο* ~. — (υποκ.) πετραδάκι (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. υπόλειμμα.
 [ETYM. < μεσν. πετράδι(ν), υποκ. του αρχ. πέτρα].

πετραρράχος, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Πετράρη, περίφημο Ιταλό ομηανιστή, λόγιο και ποιητή της Αναγέννησης: ~ έργο | *σονέτο*.

[ETYM. Από το όνομα του Ιταλού λόγιου και ποιητή Francesco Petrarca (1304-1374), εξελληνισμένο σε *Πετράρηης*].

πετράς (ο) {πετράδες} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που εργάζεται σε λατομείο ΣΥΝ. λατόμος, λιθοτόμος, λιθοκόπος 2. ο ειδικός τεχνίτης που κατεργάζεται την πέτρα ΣΥΝ. πετροκόπος, λιθοξόος.

πετραχήλι (το) {πετραχλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) στενό και μακρύ άμφιο με χρυσοκέντητους σταυρούς, που κρεμά ο ιερέας από τον τράχηλο κατά τη διάρκεια των ιερών ακολουθιών ΣΥΝ. (λόγ.) επιτραχήλιο ΦΡ. τάζω (σε *κάποιον*) *λαγούς με πετραχήλια* δίνω (σε κάποιον) ψεύτικες ή υπερβολικές υποσχέσεις, γνωρίζοντας ότι δεν πρόκειται να πραγματοποιηθούν ΣΥΝ. τάζω (σε κάποιον) τον ουρανό με τ' άστρα. [ETYM. μεσν. < μίγν. *πετραχλήω* < περι- + τράχλιος].

πετρελαιαγωγός (ο) σωληνωτός αγωγός μεγάλου μήκους, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά του αργού πετρελαίου από τον τόπο αντήσεως του στα διυλιστήρια ή στις εγκαταστάσεις φορτώσεως σε δεξαμενόπλοια. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. oil pipeline].

πετρελαϊός (ο) {πετρελαϊάδες} (λαϊκ.) 1. ο ιδιοκτήτης πετρελαιοπηγών, αυτός που αντλεί από το υπέδαφος και εμπορεύεται το πετρέλαιο 2. ο έμπορος πετρελαίου, πρόσωπο που προμηθεύεται (καθαρό) πετρέλαιο από τα διυλιστήρια και το διοχετεύει στην αγορά (σε σπίτια, βιομηχανίες κ.λπ.): *ήρθε ο ~ και μας γέμισε τη δεξαμενή του καλοριφέρ*.

πετρελαϊικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με το πετρέλαιο: ~ *πολιτική | τιμές | βιομηχανία | κρίση | κοιτάσματα*.

πετρέλαιο (το) {πετρελαί-ου | -ων} 1. (α) σύνθετο μείγμα κυρ. υδρογονανθράκων, πολύ εύφλεκτο και με έντονη, χαρακτηριστική οσμή, που απαντά στο υπέδαφος σε υγρή μορφή με λιπαρή ή ελαιώδη υφή, προέρχεται από την αργή αποσύνθεση οργανικών ουσιών και χρησιμοποιείται ευρύτατα ως καύσιμο για την κίνηση μηχανών, για θέρμανση, φωτισμό και ως πρώτη ύλη στη βιομηχανία πετροχημικών προϊόντων, αποτελώντας έτσι τη βάση της παγκόσμιας βιομηχανικής παραγωγής: εξόρυξη | *εισαγωγή | εξαγωγή | παραγωγή | ανείρεση | ανάφλεξη πετρελαίου* || *διυλιστήριο | λάμπα | θερμάστρα | μηχανή | κοιτάσμα | πηγή πετρελαίου* || *βρίσκω | βγάζω | αντλώ | πουλώ* ~ || ~ *θέρμανσης | κίνησης* ΣΥΝ. μαύρος χρυσός (β) ΧΗΜ. *αργό πετρέλαιο* το πετρέλαιο με τη μορφή που έχει όταν αντλείται, προτού δηλ. υποστεί απόσταξη, για να εξαχθούν τα διάφορα προϊόντα του (βενζίνη, κηροζίνη κ.ά.) (γ) *ακάθαρτο πετρέλαιο* η μορφή που παίρνει το πετρέλαιο μετά το στάδιο της απόσταξης και πριν από τον καθαρισμό του, για να αφαιρεθούν οι άχρηστες ουσίες (δ) *φωτιστικό πετρέλαιο* η κηροζίνη (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) το απόθεμα πετρελαίου (που έχει στην κατοχή της μια χώρα): τα ~ της *Σαουδικής Αραβίας | του Τέξας* || *όλοι οι πόλεμοι γίνονται για το ~* ΦΡ. *αλλάζω τα πετρέλαια (κάποιου)* βλ. λ. *αλλάζω*.
 [ETYM. < πέτρα + έλαιο, ελληνογενής ξέν. όρ., < μεσν. λατ. petroleum (νόθο συνθ.)].

πετρελαιοειδής (το) {πετρελαιοειδ-ούς | -ή} (κυρ. στον πληθ.) καθένα από τα προϊόντα της απόσταξης και γενικά της επεξεργασίας του αργού πετρελαίου, δηλ. το ντίζελ, τα ορυκτέλαια, η βενζίνη, τα υγραέρια (προπάνιο, βουτάνιο κ.ά.) κ.λπ.

πετρελαιοκηλίδα (η) μεγάλη μάζα πετρελαίου, η οποία επιπλέει στην επιφάνεια υδάτινου όγκου (λ.χ. θάλασσας) σχηματίζοντας κηλίδα (εκτάσεως έως και αρκετών χιλιομέτρων) και η οποία προκαλείται κυρ. από διαρροή πετρελαίου από πλοίο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. oil slick].

πετρελαιοκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η κίνηση (μηχανημάτων, οχημάτων κ.λπ.) με πετρέλαιο (ως καύσιμη ύλη). **πετρελαιοκινήτρας** (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας, που αποτελείται από μηχανή εσωτερικής καύσεως, η οποία λειτουργεί με πετρέλαιο και επιτρέπει την αυτανάφλεξη του καυσίμου μείγματος ΣΥΝ. κινητήρας ντίζελ.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. diesel motor]. πετρελαιοκίνητος, -η, -ο [1894] αυτός που κινείται με πετρέλαιο: ~ *μηχανή | όχημα | πλοίο* (που κινείται με μηχανή ντίζελ). πετρελαιομηχανή (η) μηχανή εσωτερικής καύσεως που λειτουργεί με πετρέλαιο ΣΥΝ. ντίζελ.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. diesel engine]. **πετρελαιοπαραγωγός**, -ός, -ό [1890] (λόγ.) αυτός που παράγει πετρέλαιο: ~ *χώρα | περιοχή* || *Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών* (συντομ. Ο.ΠΕ.Κ.). — πετρελαιοπαραγωγικός, -ή, -ό, πετρελαιοπαραγωγή (η).

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. oil-producing]. πετρελαιοπηγή (η) η πηγή από όπου αντλείται πετρέλαιο, ο χώρος από όπου εξορύσσεται το πετρέλαιο: *οι ~ της Σαουδικής Αραβίας*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. oil-well].

πετρελαιοπίσσα (η) {χωρ. πληθ.} το μαύρο πυκνόρρευτο υλικό που απομένει στους λέβητες μετά την απόσταξη του πετρελαίου.

πετρελαιοφόρος, -α/-ος, -ο [1889] 1. αυτός που περιέχει πετρέλαιο, που είναι γεμάτος πετρέλαιο: ~ *περιοχή | στρώμα (γης) | κοιτάσμα* 2. αυτός που μεταφέρει πετρέλαιο: ~ *αγωγός | πλοίο* 3. (ειδικότ.) **πετρελαιοφόρο** (το) πλοίο ειδικά κατασκευασμένο και εξοπλισμένο για τη μεταφορά πετρελαίου ΣΥΝ. δεξαμενόπλοιο, τάνκερ, (λαϊκ.) γκαζιάδικο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*. [ETYM. < πετρέλαιο + -φόρος < φέρω, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. petrolifere].

πετρίνιος, -ια, -ιο → πετρίνος

πετριά (η) (λαϊκ.) 1. το πέταγμα, η ρίψη πέτρας: *έφαγε μια ~ στο κεφάλι* 2. (μψφ. συνήθ. κακόσ.) η έντονη επιθυμία να ασχοληθεί κάποιος με κάτι: *από νεαρής ηλικίας είχε την ~ της πολιτικής* ΣΥΝ. λόζα, τρέλα, έμμονη ιδέα. **πέτρινος**, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει φτιαχτεί, κατασκευαστεί από πέτρα: ~ *τοιχος | σπίτι | κτίσμα | κολόνα | στύλος | πάτωμα | κάθισμα* ΣΥΝ. (λόγ.) λιθίνος 2. αυτός που αποτελείται από πέτρα ή είναι γεμάτος πέτρες: ~ *όγκος* ΣΥΝ. πετρώδης, βραχώδης ΦΡ. **πέτρινα χρόνια** πολύ δύσκολη περίοδος, γεμάτη δοκιμασίες, απογοητεύσεις κ.λπ. 3. (μψφ. για πρόσ.) αυτός που διαθέτει μεγάλη σκληρότητα, που δεν λυγίζει, δεν κάμπτεται εύκολα: ~ *καρδιά | πρόσωπο* | *αδιαφορία* | *σιωπή* ΣΥΝ. σκληρός, ψυχρός. Επίσης (σπάν.) **πετρίνιος**, -ια, -ιο. **πετρίτης** (ο) [μεσν.] {πετρίτών} (λαϊκ.) γεράκι που παλιότε, το γυμνάζαν και το χρησιμοποιούσαν στο κυνήγι: «...στα έμπα μπήκε σαν αϊτός, στα ξέβγα σαν ~» (ακριτικό τραγ.).

πετροβάμβακας (ο) {πετροβαμβάκων} θερμομονωτικό και ηχο-νοτικό υλικό το οποίο δεν καίγεται, δεν προβάλλεται από μικροοργανισμούς και δεν απορροφά υγρασία. πετροβόλο ρ. μετβ. {πετροβόλ-εις κ. -ές...} | πετροβόλ-ησα, -ίαια, -ήθηκα, -ημένος) 1. ριχνό πέτρες εναντίον (προσώπου ή πράγματος), χτυπό (κάποιον) πετώντας πέτρες: *το εξαγριωμένο πλήθος πετροβόλουσε τα γραφεία του κόμματος* || «με το *ποτάμι μάλινας* και το *πετροβόλουσε*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. λιθοβόλο 2. (κατ' επέκτ.) ριχνό σε κάποιον κάθε είδους μικρά αντικείμενα σαν βροχή: «να μάνω *μο-σχοκάρυδα* να την *πετροβόλουσε*» (δημοτ. τραγ.) 3. (μψφ.) επιτίθειαι εναντίον (κάποιου), λ.χ. με κατηγορίες, προσβολές: *όσο και να με πετροβολούν, εγώ δεν αλλάζω γνώμη ούτε κάνω πίσω* ΦΡ.

πετροβολούν το δέντρο που έχει καρπούς για άδικες επιθέσεις που γίνονται εναντίον προσώπου με αζία, το οποίο έχει και μπορεί να προσφέρει. — πετροβόλημα (το) κ. πετροβολισμός (ο) [μτγν.]. [ETYM. < μτγν. *πετροβόλο (-έω)* < αρχ. *πετροβόλος* < πετρο- + -βόλος < βάλλω]. πετροβόλη (η) [1889] μικρόσωμο καγκουρού που ζει στις βραχώδεις περιοχές της Αυστραλίας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrogale]. **πετρογενής** (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. το σύνολο των διεργασιών, με τις οποίες σχηματίζονται τα πετρώματα, ιδίως τα εκρηγνένη και τα μεταμορφωμένα. — πετρογενε^{ως}, -ή, -ο. — πετρογενετικός επίρρ.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. petrogenesis]. **πετρογκάζ** (το) {άκλ.} συσκευή μαγειρέματος που λειτουργεί με φιάλη γκαζιού.

[ETYM. Νόθο συνθ., < πετρο- (< petro- < μεσν. λατ. petroleum) + γκάζι (βλ.λ.)].

πετρογονία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο κλάδος της πετρογραφίας, που εξετάζει τη γένεση και τον σχηματισμό των πετρωμάτων της Γης. [ETYM. < πετρο + -γονία < γόνος, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrogonie].

πετρογραφία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική περιγραφή των μακροσκοπικών και μικροσκοπικών χαρακτηριστικών των πετρωμάτων. — πετρογραφικός, -ή, -ό [1882]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrographie]. **πετροδολάριο** (το) {πετροδολαρί-ου | -ων} (κυρ. στον πληθ.) τα χρηματικά ποσά σε δολάρια που εισέρχουν στις πετρελαιοπαραγωγούς χώρες, κυρ. του Περσικού Κόλπου, από την πώληση του πετρελαίου και που χρησιμοποιούνται κατόπιν από αυτές για καταθέσεις, επενδύσεις κ.λπ. στις χώρες της Δύσης. Επίσης πετροδολάρο.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. petrodollar < petro(lem) + dollar]. **πετροκάρβου** (το) ΝΑΥΤ. μικρό, βραχώδες νησί χωρίς όρμο ή αγκυροβόλιο: *ξέρα* με ψηλούς βράχους ΣΥΝ. βραχονησίδα, βραχονησί. **πετροκάρβουνο** (το) (λαϊκ.) ο ορυκτός άνθρακας, ο γαιάνθρακας

ΣΥΝ. (λόγ.) λιθάνθρακας. **πετροκερασιά** (η) (λαϊκ.) κερασιά των ορεινών κυρ. περιοχών, που καλλιεργείται για τους γλυκούς και τραγανούς καρπούς της, οι οποίοι ωριμάζουν από τα μέσα Μαΐου ως τον Ιούλιο (ανάλογα με την περιοχή) και χρησιμοποιούνται συνήθως για γλυκό. **πετροκέρασο** (το) ο καρπός της πετροκερασιάς (βλ.λ.). **πετροκοπίο** (το) (λαϊκ.) ο χώρος όπου εξορύσσεται ή/και κόβεται η πέτρα ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) νταμάρι, (λόγ.) λατομείο. [ETYM. < μεσν. *πετροκόπιον* < *πετροκόπος* (βλ.λ.)].

πετροκόπος (ο) (λαϊκ.) 1. εργάτης λατομείου που κόβει πέτρες ΣΥΝ. λατόμος 2. τεχνίτης που κατεργάζεται την πέτρα ΣΥΝ. λιθοξόος 3. ΤΕΧΝΟΛ. μηχανήμα για το σπάσιμο της πέτρας. [ETYM. μεσν. < πετρο- + κόπος < κόπτω]. **πετροκότσυφας** (ο) (λαϊκ.) οδικό πτηνό, κότσυφας που ζει σε βραχώδεις περιοχές.

[ETYM. < μτγν. *πετροκότσυφας* < πετρο- + κότσυφας (βλ. κ. *κότσυφας*)].

πετρόλ (το) {άκλ.} 1. απόχρωση ανάμεσα στο μπλε, το γκρι και το

πράσινο (που προσιδιάζει στο χρώμα του πετρελαίου) **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει την παραπάνω απόχρωση: ~ *πουκάμισο*. [ΕΤΥΜ₂ < γαλλ. (bleu) pétrole < μεσν. λατ. petroleum].

πετρολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. επιστημονικός κλάδος που μελετά τη χημική σύσταση, τον ιστό και την υφή, την εμφάνιση και την κατανομή των πετρωμάτων, καθώς επίσης και την προέλευσή τους σε σχέση με τις φυσικοχημικές συνθήκες και τις γεωλογικές διεργασίες ΣΥΝ. πετρογραφία. [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pétrologie].

πετροπάρμπουνο (το) είδος μπαρμπουνιού που ζει σε πετρώδεις βυθούς.

πετροπέρδικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το πτηνό πέρδικα η ελληνική, που ζει στα βουνά, σε πετρώδη μέρη.

πετροπόλεμος (ο) **1.** σύμπλοκη μεταξύ αντιπάλων που εκτοξεύουν πέτρες: ο ~ *μεταξύ των ομάδων των δύο ομάδων είχε ως αποτέλεσμα τον σοβαρό τραυματισμό αρκετών από αυτούς* **2.** παιδικό παιχνίδι μεταξύ ομάδων, καθεμιά από τις οποίες προσπαθεί να πετύχει τους αντιπάλους με πέτρες **3.** (μτφ.) πόλεμος ή δολοφονία που διεξάγεται με αιφνιδίες επιθέσεις εναντίον των αντιπάλων: ~ *δηλώσεων ΣΥΝ. κλεφτοπόλεμος*.

Πέτρος (ο) **1.** όνομα αγίων της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, με γ'ωστότερο τον Απόστολο Πέτρο, τον ιδρυτή, κατά τους ρωμαιοκαθολικούς, της Εκκλησίας της Ρώμης **2.** όνομα πατρι-αρχών και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμόνων, πριγκιπων και βασιλέων: ο *Μεγάλος* ~ (τσάρος της Ρωσίας) **4.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ₂ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. πέτρος «λίθος, πέτρα» < πέτρα (βλ. λ.) με αλλαγή γένους. Στην Κ.Δ. το όνομα εμφανίζεται ως μετάφραση του αραμ. Serha «πέτρα, βράχος» στην εξελληνισμένη μορφή *Κηφάς* (πβ. Ιωάνν. 1, 42: ...*σου ειπών ο υιός Ιωάννου, ον κληθήσεται Κηφάς, ὁ ερμηνεύεται Πέτρος*). Μέσω του λατ. Petrus το όνομα διαδόθηκε ευρέως σε ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. Peter, γαλλ. Pierre, ισπ. Pedro, γερμ. Peter, ρωσ. Pyotr].

πετροσέλινο (το) [μτγν] (λαϊκ.) ο μαϊντανός ΣΥΝ. μακεδονής.

πετρότοπος (ο) (λαϊκ.) πετρώδες μέρος, τόπος γεμάτος πέτρες: *όλη η περιοχή από εδώ μέχρι τη θάλασσα είναι ~ ΣΥΝ. βραχότοπος, (πληθ.) κατσάβραχα*. Επίσης πετροτόπι (το).

Πετρούλα (η) γυναικείο όνομα.

πετροφυής, -ής, -ές {πετροφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-για φυτά) αυτός που φυτεύει πάνω σε πέτρα ή βράχο ή προσκολλάται στον βράχο: ~ *λειχήνας*. [ΕΤΥΜ₂ μτγν. < πέτρο- + -φυής < φώω | -ομαι (βλ. λ.)].

πετροχελιδόνο (το) (λαϊκ.) χελιδόνι (βλ. λ.) που ζει σε βραχώδεις περιοχές. Επίσης πετροχελιδόνι. [ΕΤΥΜ₂ < μεσν. πετροχελιδών, -όνος < πέτρο- + χελιδών].

πετροχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις μεθόδους παρασκευής χημικών προϊόντων με πρώτη ύλη το πετρέλαιο. [ΕΤΥΜ₂ Μεταφορά του γαλλ. pétrochimie].

πετροχημικός, -ής, -ό (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με την πετροχημεία: ~ *βιομηχανία* | *προϊόν* **2.** (ειδικότ.) *πετροχημικά* (τα) τα χημικά παράγωγα του πετρελαίου, όλα τα προϊόντα που παράγονται με πρώτη ύλη το πετρέλαιο (πλαστικά, συνθετικό καουτσούκ κ.ά.) **3.** *πετροχημικός* (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην πετροχημεία.

πετρόχορτο (το) (λαϊκ.) κάθε χόρτο που φύεται πάνω σε πέτρες ή βράχους.

πετρόψαρο (το) (λαϊκ.) ψάρι που ζει στους βράχους του βυθού, οι οποίοι είναι σκεπασμένοι με φικία και άλλα θαλάσσια φυτά, όπως λ.χ. ο σπάρος, η πέρακα ΑΝΤ. αψόψαρο.

πετρούμνος, -ής, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει ψυχή σκληρή σαν πέτρα, που δεν συμπονεί, δεν αισθάνεται οίκτο: ~ *ηγεμόνας ΣΥΝ. σκληρόκαρδος, άσπλαγχνος ΑΝΤ. πονόμνος*. — πετρομυγιά (η).

πετρώδης, -ής, -ές [αρχ.] {πετρώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} (λόγ.) **1.** (για τόπους) αυτός που είναι γεμάτος πέτρες ή αποτελείται κυρ. από πέτρες, από βράχους: ~ *περιοχή* | *λόφος* | *γησι ΣΥΝ. βραχώδης ΑΝΤ. χωματώδης* **2.** (σπανιότ.) αυτός που μοιάζει με πέτρα, όμοιος με πέτρα στη μορφή και την υφή: ~ *ύλη* | *μείγμα*. ΣΧΟΛΙΟ -ής, -ής, -ές.

πέτρωμα (το) {πετρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΕΩΛ. κάθε ορυκτό ή συσσωμάτωμα ορυκτών που απαντά στη φύση σε μεγάλη μάζα ή σημαντική ποσότητα και καταλαμβάνει τμήμα του στερεού φλοιού της Γης (λιθόσφαιρα): *εκρηξιγενές* ~ (που σχηματίστηκε από στερεοποίηση υλικού, το οποίο είχε λειώσει κατά τη διάρκεια εκρήξεως ηφαιστείου) || *ιζηματογενές* ~ (που αποτελείται από θραύσματα προϋπαρχόντων πετρωμάτων ή από υλικά καθιζήσεως σε διαλύματα) || μεταμορφωμένο ~ (από πετρώματα των δύο προηγούμενων κατηγοριών, τα οποία όμως υπέστησαν μεταβολές στην ορυκτολογική σύσταση, υφή και δομή τους υπό συγκεκριμένες συνθήκες) || *στερεό* | *πολύτιμο* | *ηφαιστειογενές* | *πυριγενές* ~ **2.** η μεταβολή υγρού σε στερεό, το πήξιμο: *το ~ του σιροπιού ΣΥΝ. πήξη, πάγωμα, στερεοποίηση ΑΝΤ. (λόγ.) τήξη, ρευστοποίηση, (καθνή) νερούλασημα, λείωσιμο* **3.** (μτφ.) το να μείνει κανείς ακίνητος και άφωνος (σαν πέτρα) από μεγάλη έκπληξη ή φόβο ΣΥΝ. μαρμάρωμα, κοκκαλώμα, κέρομα **4.** η μεταβολή (προσώπου, πράγματος κ.λπ.) σε πέτρα: *το ~ του πριγκιπόπουλου από τον κακό μάγο* || *το ~ του δάσους ΣΥΝ. απολίθωση, μαρμάρωμα*. [ΕΤΥΜ₂ αρχ., αρχικές σημ. «πέτρινη μάζα - λιθβολισμός», < *πετρώ* (-όω) «απολιθώνω», ο γεωλ. όρ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. roche].

πετρώων ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πέτρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) μεταβάλλω (κάτι) σε πέτρα, μεταμορφώνω (πρόσωπο) | *πράγμα* σε πέτρα: η *κακιά μάγισσα πέτρωσε το βασιλόπουλο ΣΥΝ. απολιθώνω* ♦ (αμετβ.) **2.** (για υγρά) μεταβάλλομαι σε στερεό, χάνω τη ρευσ-

στότητα μου, γίνομαι συμπαγής: *το σιρόπι έμεινε πολύ ώρα στο ψυγείο και πέτρωσε ΣΥΝ. στερεοποιούμαι, πήξω ΑΝΤ. ρευστοποιούμαι, υγροποιούμαι, λειώνω* (μτφ.) **3.** γίνομαι σκληρός σαν την πέτρα: *το τσιμέντο πέτρωσε || το παγωτό πέτρωσε στην κατάψυξη* **4.** πάω να αισθάνομαι συμπόνα, οίκτο: η *καρδιά του πέτρωσε ΣΥΝ. σκληραίνω ΑΝΤ. μαλακώνω* **5.** ακινητοποιούμαι, δεν μπορώ να αντιδράσω από τρόμο, έκπληξη, αμηχανία ή άλλο ισχυρό συναίσθημα: *μόλις αντίκρισα το πτώμα, πέτρωσα || με το που άκουσε τα νέα, πέτρωσε ΣΥΝ. μαρμαρώνω, παγώνω, κοκκαλώνω, αποσβολώνομαι, κερώνω*.

πετρώτος, -ής, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί από πέτρα ή αποτελείται από πέτρες, βράχους: ~ *καλντερίμι* | *πλαγιά ΣΥΝ. πέτρινος, λιθινός*.

πέτσα (η) {πετσόν} (λαϊκ.) **1.** το φυσικό, εξωτερικό περιβλήμα των οργάνων, των μυών και των ιστών του σώματος στους ανθρώπους και στα περισσότερα ζώα: η ~ *πάνω από την πληγή || τρώω την ~ από το κρέας* | *το κοτόπουλο || βιάζω τις ~ (το καμένο και ξεραμένο δέρμα από την ηλιοθεραπεία) ΣΥΝ. δέρμα, επιδερμίδα, πετσι*: ΦΡ. (α) *δεν έχω πέτσα* δεν αισθάνομαι ντροπή, φέρομαι ανάσχετα (β) *μου σηκώνεται η πέτσα* φρίττω, αισθάνομαι δυσάρεστη έκπληξη, ανατριχιάζω **2.** το λεπτό, σχετικά σκληρό και προστατευτικό στρώμα που σχηματίζεται πάνω στην επιφάνεια υλικού μετά από στερεοποίηση, βρασμό ή άλλη διαδικασία: η ~ *του γάλακτος* | *του γαουρπιού ΣΥΝ. κρούστα*. — (υποκ.) *πετσούλα* (η), *πετσάκι* (το) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ₂ μεσν. < ιταλ. pezza «κομμάτι υφάσματος» < μεσν. λατ. pettia, κελτ. αρχής, πβ. ουαλ. peth «πράγμα»].

πετσέτα (η) {πετσετών} **1.** κομμάτι μαλακού, απορροφητικού υφάσματος, που χρησιμοποιείται για το σκούπισμα των χεριών, του προσώπου ή του σώματος μετά το πλύσιμο ή για το στέγνωμα υγρών αντικειμένων: *μονόχρωμη | καθαρή | γνούδοτη* ~|~ *προσώπου* | *μπανιού* | *ποδιών* | *χεριών* | *της θάλασσας* **2.** κομμάτι υφάσματος που χρησιμοποιείται κατά το γεύμα για το σκούπισμα των χεριών και των χελιών ή/και για την προφύλαξη των ενδυμάτων από τους λεκέδες ΣΥΝ. (λόγ.) χειρόμακτρο **3.** η γαρτοπετσέτα (βλ. λ.). — (υποκ.) *πετσετάκι* (το) κ. *πετσετούλα* (η). [ΕΤΥΜ₂ μεσν. < ιταλ. pezzetta, υποκ. του pezza (βλ. λ. πέτσα)].

πετσέτη επίθ. {ύκλ.} (για ύφασμα) αυτός που έχει υφή πετσέτας. *πετσετοθήκη* (η) [1891] {πετσετοθηκών} **1.** η θήκη των πετσετών που χρησιμοποιούνται κατά το φαγητό **2.** μικρό επίπλο ή σκεύος, στο οποίο κρέμονται οι πετσέτες για το σκούπισμα των χεριών, του προσώπου ή του σώματος μετά το πλύσιμο.

πετσετόπανο (το) κομμάτι απορροφητικού υφάσματος που χρησιμοποιείται για το σκούπισμα και στέγνωμα, π.χ. των πιατικών ΣΥΝ. πετσέτα.

πετσι (το) {πετσο-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το φυσικό, εξωτερικό περιβλήμα του σώματος των ανθρώπων και των περισσότερων ζώων ΣΥΝ. δέρμα, πέτσα, τομάρι ΦΡ. (α) *είμαι | γίνομαι | μένω πετσι και κόκκαλο* είμαι ή κατανόω πολύ αδύνατος (β) *μπαινό στο πετσι (κάποιο)* κατανοώ το περιεχόμενο, μπαίνω στην ουσία (πράγματος): ο *ηθοποιός μπήκε στο πετσι του ρόλου του* (γ) *δεν χωράω στο πετσι μου* είμαι διαρκώς ανήσυχος ή αναστατος ή αναζητώ συνέχεια κάτι (δ) *γνωρίζω | γνώθω (κάτι) στο πετσι μου* έχω προσωπική και επώδυνη πείρα (γεγονότος ή κατάστασης): *τη δικτατορία τη γνώρισαν στο πετσι τους* **2.** καταρρασιαμένο δέρμα ζώου: *τσάντα | σακάκι από -3*. (μτφ.) κάθε πράγμα που έχει σκληρύνει σε μεγάλο βαθμό: *το κρέας παραμώθηκε και έγινε ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δέρμα*.

[ΕΤΥΜ₂ < μεσν. πετσίν, υποκ. του ιταλ. pezzo «κομμάτι» < pezza (βλ. λ. πέτσα) ή < *πέσκιον, υποκ. του μτγν. πέσκος «δέρμα, φλούδα»].

πετσίαζο ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {πέτσιασ-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ-οικ.) ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) σκληρό σαν το πετσι (βλ. λ.) ΑΝΤ. *ξεπετσίαζω* ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι σκληρός σαν πετσι: *το κρέας πέτσιασε* **3.** πάνω πέτσια, καλύπτεται η επιφάνειά μου από κρούστα: *το γάλα πέτσιασε*. — *πέτσιασμα* (το) [μεσν.].

πετσίκαρο ρ. αμετβ. {πετσίκαρισα} (λαϊκ.) παίρνω κυρτό σχήμα, λυγίζω: η *πόρτα πετσίκαρισε ΣΥΝ. κυρτώνω*. — *πετσίκαρισμα* (το).

[ΕΤΥΜ₂ Πηθ. < ιταλ. pizzicare «τσιμπώ, τσούζω» (με την επιδρ. του ουσ. *πέτσα*) < pizzare (είδα σημ.) < pizzo «αιχμή, κορυφή», λ. εκφραστ., αγν. ετύμου].

πέτσικος, -ής, -ο (λαϊκ.) **1.** πολύ λίγος, αυτός που δεν επαρκεί για κάτι: ~ *ύφασμα* (μικρότερο από όσο χρειάζεται) ΣΥΝ. λειψός ΑΝΤ. αρκετός, άφθονος **2.** (ειδικότ. για σκληρή επιφάνεια) αυτός που έχει κυρτώσει: ~ *πόρτα ΣΥΝ. κυρτωμένος, λυγισμένος ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς*. [ΕΤΥΜ₂ Αγν. ετύμου].

πέτσινος, -ής, -ο **1.** φτεαγμένος από πετσι, αυτός που έχει κατασκευαστεί από δέρμα: ~ *ζακέτα* | *σακάκι* | *τσάντα* | *βαλίτσα ΣΥΝ. δερμάτινος* **2.** *πέτσινος* (το) ανδρικό ή γυναικείο πανωφόρι, μακρύ ή κοντό.

πετσοκόβο ρ. μετβ. {πετσοκο-ψα, -ηκα, -μένος} (εκφραστ.) **1.** κόβο (κάτι) σε μικρά κομμάτια, κατατεμαχίζω ΣΥΝ. κατακομματιάω **2.** (μτφ.) περικόβω πολλά ή και σημαντικά σημεία (κειμένων, κινηματογραφικής ταινίας, ρεπορτάζ κ.λπ.): η *λογοκρίσια πετσοκόψε την ταινία* || ~ *μισθούς* | *αποδοχές* **3.** (μτφ.) σκοτώνω με αგრιότητα, με βάρβαρο τρόπο ΣΥΝ. κατασφάζω, κατακτεροεργώ, μακελλεύω **4.** (μεσοπαθ. *πετσοκόβομαι*) (συνήθ. κατά το ξύρισμα) κόβομαι σε πολλά σημεία. — *πετσοκομία* (το).

πέτσωμα (το) {πετσωί-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η επένδυση ή επικάλυψη επιφάνειας με δέρμα: *το ~ των παπουτσιών* **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε επικάλυψη επιφάνειας με οποιοδήποτε υλικό **3.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. η εξωτερική επικάλυψη ξύλινου ή σιδερένιου πλοίου με *επάλληλες* σειρές σανίδων ή λαμαρινών αντιστοιχώς **4.** (μτφ.) χρηματικό ποσόν που δίνεται ως αμοιβή για αμφίβολες, κρυφές ή και υποπτες υπηρεσίες ΣΥΝ. λουφές.

πετσώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {πέτσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. επικαλύπτω (κάτι) εξωτερικός ή επενδύω εσωτερικός με δέρμα, ντύνω με πετσι: - *τα παπούτσια ΣΥΝ. σολιάζαν ΦΡ. (εκφραστ.) πετσώνω την κοιλιά μου* τρώω πάρα πολύ, παραγεμίζω την κοιλιά μου με φαγητό ΣΥΝ. παρατρώω 2. (κατ' επέκτ.) επικαλύπτω επιφάνεια με οποιοδήποτε υλικό 3. (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. επικαλύπτω την εξωτερική επιφάνεια πλοίου με σανίδες ή λαμαρίνες.

πετυχαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πέτυχα-α, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. κατορθώνω, πραγματοποιώ (κάτι που επιθυμώ ή μου έχει ανατεθεί): *πετυχαίνει πάντα αυτό που θέλει, γιατί κάνει σωστές κινήσεις* || *η ομάδα πέτυχε συντριπτική νίκη* 2. φτειάζω (κάτι) όπως πρέπει να γίνει: *αυτή τη φορά το πέτυχα το γλυκό!* || *ο ζωγράφος σε έχει πετύχει στο πρόσωπο* · 3. ΑΘΛ. πραγματοποιώ συγκεκριμένη επίδοση ή σκοπό αθλήματος: ~ *γκολ* | *καλάθι* | *πόντο* ΣΥΝ. *βάζω* · 4. σημαδεύω με επιτυχία (κάποιον/κάτι), βρίσκω (τον στόχο): *η πέτρα τον πέτυχε στο μέτωπο* || ~ *τον στόχο από μακριά* || ~ *διόνα* (ευστοχία απόλυτα) ΣΥΝ. *ευστοχά* ΑΝΤ. *αστοχά, αποτυγχάνω*: ΦΡ. *ΤΟ ΠΕΤΥΧΑ* κατάλαβα (κάτι) σωστά, βρήκα τη σωστή απάντηση: *μπράβο, το πέτυχες, αυτό ήταν!* || *για φαντάσου, το πέτυχε με την πρώτη!* · 5. (α) μου τυχαίνει (κάποιος/κάτι). βρίσκω κατά τύχη: *πέτυχα μια καλή ευκαιρία στις εκπτώσεις!* || (για να δηλώσουμε δυσανεξία ή ειρωνεία) *μωρέ γαμπρός! θέση να σου πετύχει!* (β) συναντώ τυχαία (κάποιον): *τον πέτυχα την ώρα που έφευγε και δεν μπόρεσα να του μιλήσω πολύ ΣΥΝ. ανταμώνω* ♦ (αμετβ.) 6. έχω επιτυχή έκβαση, ολοκληρώνομαι με αίσιο τρόπο: *η εγχείρηση* | *η παράσταση πέτυχε* 7. (για πρόσ.) έχω επιτυχή (επαγγελματική συνήθ.) εξέλιξη, αποκτώ κοινωνικό κύρος: *έχει όλες τις προϋποθέσεις να πετύχει στη ζωή σου* || *κατάφερε να πετύχει στην άκρη* | *στο περιθώριο* || *πέταξαν τους εχθρούς στη θάλασσα* 14. δίνω (κάτι σε κάποιον) κατά τρόπο που εκφράζει θυμό, που προσβάλλει την αξιοπρέπεια του: *τους πέταξε την παραίτηση στα μούτρα* | *έφυγε* 15. αφήνω ή βάζω (κάτι) κάπου με τρόπο που δημιουργεί άσχημη εντύπωση: *πετά τα πράγματα τον δεξιά* | *αριστερά* | *όπου βγει* || *Τι το πέταξες αυτό εδώ; Μάζεψε το!* 16. (οικ.) κάνω (κάτι) να εξέγει ή να φαίνεται (κυρ. κατά τρόπο έντονο, ακαλαίσθητο ή προκλητικό): αυτό το φόρεμα πετάει το μισό στήθος έξω || *η ντρασιά πέταξε όλο τον σοβά στο μέρος* αυτό 17. (κυρ. για χριματά) σπαταλώ, ξοδεύω ασυλλόγιστα και άσκοπα: *πέταξε μια περιουσία στα χαρτιά* 18. (καθημ.) μεταφέρω (κάποιον) στον προορισμό του με μεταφορικό μέσο: *πάρε ένα ταξί να σε πετάξει μέχρι την πλατεία* || *με πετάς μέχρι το γραφείο*; 19. (για φυτά) βγάλω καινούργιους βλαστούς, εκβλαστάνω: *η τριανταφυλλιά πέταξε υπομυούκια* || *η μηλιά πέταξε φύλλα* - ΦΡ. (μτφ.) *πέταω μπόι* ψηλώνω: *ο γιος σου πέταξε μπόι απότομα και δυσκολεύτηκε να τον αναγνωρίσει!* 20. (η μτχ. *πεταμένος*, -η, -ο) βλ. λ. (βλ. κ. λ. *πετάγομαι*). ΣΧΟΛΙΟ λ. εργαστικός. [ΕΤΥΜ. < μεσν. πετώ, υποχωρητ. από τους τ. πετάωω | επέταωω, μέλλ. και άορ. του αρχ. πετάννυμι, κατά το σχήμα γαλάσω - ἐγάλασα - χολώ. Το αρχ. πετάννυμι «αλιώνω, ανοίγω» < I.E. *pet- | peta- «ανοίγω, εκτείνω» (δεν συνδέεται με το θ. του ρ. πέταω, βλ. λ.), πβ. λατ. pateo «είμαι ανοικτός, φανερός», αρχ. γερμ. fadam «νήμα, κλωστή» (> γερμ. Faden), αρχ. ισλ. fadur «νήμα, οργάνω» κ.ά. Ομόρρ. πέταλο(ν). Παράγ. (κατα)πέτα-μα. Το μεσν. πετώ, παρότι ετυμολογικός ανάγεται στο ρ. πετάννυμι, έλαβε τη σημ. του ρ. πέτομαι (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. μεσν., από το θ. του αορ. β' πέτυχ-ον (το αρχικό ε- θεωρήθηκε συλλαβική αύξηση) του αρχ. επιτυγχάνω (βλ. λ.). Πβ. κ. λαγχάνω - λαχαίνω, λαμβάνω - λαβαίνω κ.ά.]

πετυχημένος, -η, -ο κ. επιτυχημένος 1. αυτός που έχει επιτύχει τον σκοπό του, που έχει το προσδοκώμενο αποτέλεσμα: ~ *βολή* | *χρόμα* | *φόρεμα* (που δημιουργήσε την επιθυμητή εντύπωση ή του ταίριαζε σε αυτόν που το φορά) || *το μέρος που διαλέξε για το ραντεβού ήταν* ~ (κατάλληλο για την περίπτωση) ΣΥΝ. *ευστοχός* 2. αυτός που γίνεται, διεξάγεται ή ολοκληρώνεται με επιτυχία: ~ *εγχείρημα* | *λύση* | *παράσταση* || *η οικονομική του πολιτική υπήρξε* ~, *αφού οδήγησε σε μείωση του πληθωρισμού και αύξηση των εξαγωγών* ΣΥΝ. *επιτυχής, ευδόκιμος* ΑΝΤ. *ανεπιτυχής* 3. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που ευδοκίμησε ή κατόρθωσε ό,τι επεδίωκε: ~ *επιχειρηματίας* | *δικηγόρος* | *οικογενειάρχης* ΑΝΤ. *αποτυχημένος*. — *πετυχημένα* επίρρ.

πετώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πέτα-α, -α, -ίμαι κ. -άγομαι, -άχτηκα, -α(η)μένος} ♦ (αμετβ.) 1. (για πτηνά και έντομα) κινούμαι στον αέρα φτερουγίζοντας: *η πεταλούδα πετούσε από λουλούδι σε λουλούδι* || *ο αϊτός πετάει ψηλά* || *οι γάρροι πετάνε μες στα κατάρτια* || (μτφ.) *η σκέψη του πέταξε πίσω στην πατρίδα* ΣΥΝ. *φτερουγίζω* ΦΡ. (μτφ.) (α) *πετώ στα σύννεφα* (i) είμαι πολύ χαρούμενος: *κέρδισε το πρώτο βραβείο και πετά στα σύννεφα* (ii) δεν έχω επαφή με την πραγματικότητα, ζω στον κόσμο μου: *δεν μπορώ να συνεννοηθώ με αυτό τον άνθρωπο* *πετά μονίμως στα σύννεφα* (β) *πετώ απ' τη χαρά* μου είμαι πολύ χαρούμενος (γ) *πετούν τα μυαλά μου (στον αέρα)* σκέφτομαι ή/και συμπεριφέρομαι με επιπολαιότητα, είμαι φαντασιόπληκτος (δ) *πετά η καρδιά μου (για κάποιον | κάτι)* λαχταρώ (κάτι) ολόψυχα: ~ *για σένα* | *να σε δω* (ε) *-Πετάει ο γάδαρος; -Πετάει!* βλ. λ. *γάδαρος* 2. (για αεροσκάφη και κάθε συσκευή που κινείται στον αέρα) κινούμαι στον αέρα με μηχανικά μέσα (έλικες, πτερύγια, μηχανές κ.λπ.) ή χάρη στην ειδική μου κατασκευή: *το αερόστατο πετούσε πάνω από τον χώρο της έκθεσης* || *με τη ταχύτητα πετάει ένα αεροπλάνο τύπου «Μίνγκ»*: || *κοίτα πόσο ψηλά πετά ο χαρταετός!* 3. (α) (για επιβάτες υπτάμενων μεταφορικών μέσων ή μηχανών) ταξιδεύω: *αύριο πετάμε οικογενειακώς για Λονδίνο* || ~ *με την Ολυμπιακή* || ~ *με πτήση τσάρτερ* | *με τζάμπο* (β) (για πιλότους, αεροπόρους) εκτελώ πτήση, κυβερνώ αεροσκάφος: *ο πρώτος άνθρωπος που πέταξε πάνω από τον Ατλαντικό* 4. (εκφραστ.) κινούμαι με ταχύτητα, περπατώ με πολύ γρήγορο βήμα: *δεν έπρεπε απλώς, πετούσε!* || «... *επετούσαν προς την οικίαν εκείνων*» (Α. Παπαδιαμάντης) || *μήτρε πρώτος στην τελική ευθεία πετώντας προς το τέρμα και τη νίκη* 5. (κατ' επέκτ.) ξεφεύγω από (κάποιον που με καταδιώκει) ή εξαφανίζομαι από το μέρος στο οποίο βρίσκομαι, δραπέτευω: *οι κρατούμενοι πέταξαν χωρίς να τους πάρει κανείς χαμπάρι* 6. (μτφ.) χάνομαι: *πάει, πέταξε η ευκαιρία!* ΦΡ. *πέταξε το πουλάκι* χάθηκε η ευκαιρία: *τότε που σου το έδινα μοιστιμής δεν το ήθελες- τώρα είναι αργά, πάει, ~!* 7. (μτφ.) προχωρώ με επιτυχία, τα καταφέρνω με μεγάλη άνεση και ευκολία: *στη συνέντευξη πετούσε, αφού γνώριζε όλα τα θέματα* || *και σ' άλλα μαθήματα είναι καλός, αλλά στην ιστορία πετάει!* ΦΡ. (οικ.) *πετάει η ομάδα!* για ομάδα ή οποιοδήποτε σύνολο προσώπων που συνεργάζονται με επιτυχία, που έχουν υψηλή απόδοση επιτυγχάνοντας τους στόχους τους 8. (οικ.) εξέχω έντονα (κατά τρόπο ανεπιθύμητο ή ακαλαίσθητο): *δεν στρώνουν καλά τα μαλλιά της, πετάει μια τούφα απ' τα πλάγια* || *δεν μπορώ να βλέπω αυτό το κορμί να πετάει έτσι στον τοίχο!* ♦ (μετβ.) 9. ρίχνω (κάτι), εκτοξεύω σε απόσταση ή με δύναμη: *πετούσε πέτρες στη θάλασσα* || *πέταξε από πάνω του τα σκεπάσματα, γιατί ζεσταίνονταν* || *πέταξε το όπλο του και το 'βαλε στα πόδια* || *το άλογο πέταξε κάτω τον αναβάτη του* || *πέταξε ένα κόκκαλο στον σκύλο* - ΦΡ. (α) (οικ.-μτφ.) *πέτώω (κάποιον) τα μάτια έξω* (i) (!) κάνω έρωτα σε (κάποιον) με τρόπο βίαιο ή εξαντλώντας τον (ii) νικώ (κά-

ποιον) συντρίβοντας τον, ταπεινώνοντας τον (β) *πέτώω τη σκοφία μου (για κάτι)* για κάτι που μου αρέσει πάρα πολύ και είμαι πάντα πρόθυμος γ' αυτό: ~ *για καβγά* | *φασαρία* | *χορό* | *γλέντι* 10. (ειδικότ.) εκπέμπω (κάτι): (μτφ.) *τα μάτια του πετούσαν σπίθες* 11. (μτφ.) (α) απευθύνω (κάτι σε κάποιον): *τον πέταξε ένα υπονοούμενο σκέτο φαρμάκι* (β) λέω (κάτι) κυρ. ξαφνικά: *πετάει κάτι ψέματα και δεν μπορώ να τα μπαλλώσω με τίποτα* || *τι ήταν πάλι αυτό που πέταξες χθες;* || *την πέταξες πάλι την κοτσάνα!* || *μου πέταξε μια κουβέντα τις προάλλες για μια περίεργη υπόθεση- τι λες να εννοούσε;* 12. απαλλάσσομαι από (κάτι που θεωρώ άχρηστο, ανεπιθύμητο κ.λπ.): *δες τι θα κρατήσεις και τι θα πετάξεις* || ~ *τα σκουπίδια* | *το στυλό που τέλειωσε* || *τόνοι φρούτων θα πεταχτούν στις γιοματέρες* || *πέταξε πια τα μαύρα, ως πότε θα πενθείς;* 13. (μτφ. για πρόσ.) σπρώχνω ή διώχνω (κάποιον) μακριά ως άχρηστο ή ανεπιθύμητο: *αν συνεχίσεις τη φασαρία, θα πω να σε πετάξουν έξω* || *τον πέταξε απ' το γραφείο του με τις κλοτσιές* || *τον εκμεταλλεύτηκε και έπειτα τον πέταξε σαν στείμ-μηνή λεμονόκουπα* || *πετάνε γίλιους υπαλλήλους στον δρόμο* || ~ *κάποιον στην άκρη* | *στο περιθώριο* || *πέταξαν τους εχθρούς στη θάλασσα* 14. δίνω (κάτι σε κάποιον) κατά τρόπο που εκφράζει θυμό, που προσβάλλει την αξιοπρέπεια του: *τους πέταξε την παραίτηση στα μούτρα* | *έφυγε* 15. αφήνω ή βάζω (κάτι) κάπου με τρόπο που δημιουργεί άσχημη εντύπωση: *πετά τα πράγματα τον δεξιά* | *αριστερά* | *όπου βγει* || *Τι το πέταξες αυτό εδώ; Μάζεψε το!* 16. (οικ.) κάνω (κάτι) να εξέγει ή να φαίνεται (κυρ. κατά τρόπο έντονο, ακαλαίσθητο ή προκλητικό): αυτό το φόρεμα πετάει το μισό στήθος έξω || *η ντρασιά πέταξε όλο τον σοβά στο μέρος* αυτό 17. (κυρ. για χριματά) σπαταλώ, ξοδεύω ασυλλόγιστα και άσκοπα: *πέταξε μια περιουσία στα χαρτιά* 18. (καθημ.) μεταφέρω (κάποιον) στον προορισμό του με μεταφορικό μέσο: *πάρε ένα ταξί να σε πετάξει μέχρι την πλατεία* || *με πετάς μέχρι το γραφείο*; 19. (για φυτά) βγάλω καινούργιους βλαστούς, εκβλαστάνω: *η τριανταφυλλιά πέταξε υπομυούκια* || *η μηλιά πέταξε φύλλα* - ΦΡ. (μτφ.) *πέταω μπόι* ψηλώνω: *ο γιος σου πέταξε μπόι απότομα και δυσκολεύτηκε να τον αναγνωρίσει!* 20. (η μτχ. *πεταμένος*, -η, -ο) βλ. λ. (βλ. κ. λ. *πετάγομαι*). ΣΧΟΛΙΟ λ. εργαστικός. [ΕΤΥΜ. < μεσν. πετώ, υποχωρητ. από τους τ. πετάωω | επέταωω, μέλλ. και άορ. του αρχ. πετάννυμι, κατά το σχήμα γαλάσω - ἐγάλασα - χολώ. Το αρχ. πετάννυμι «αλιώνω, ανοίγω» < I.E. *pet- | peta- «ανοίγω, εκτείνω» (δεν συνδέεται με το θ. του ρ. πέταω, βλ. λ.), πβ. λατ. pateo «είμαι ανοικτός, φανερός», αρχ. γερμ. fadam «νήμα, κλωστή» (> γερμ. Faden), αρχ. ισλ. fadur «νήμα, οργάνω» κ.ά. Ομόρρ. πέταλο(ν). Παράγ. (κατα)πέτα-μα. Το μεσν. πετώ, παρότι ετυμολογικός ανάγεται στο ρ. πετάννυμι, έλαβε τη σημ. του ρ. πέτομαι (βλ. λ.).

πευκάκι (το) → πεύκο
 πεύκη (η) → πεύκο
 πευκός (ο) → πευκώνας
 πευκίνας, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με το πεύκο: ~ *βελόνα* | *ρετσίνι* | *ξύλο* 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει κατασκευασθεί από ξύλο πεύκου: ~ *τραπέζι* | *βαρέλι* | *επιπλο*.
 πεύκο (το) ρητινοφόρο δέντρο με παχύ, τραχύ και αυλακωμένο κορμό, βελονοειδή φύλλα (πευκοβελόνες) και επιμήκεις ή κυλινδρικούς κόνους (κουκουριάρι) ΣΥΝ. πευκόδεντρο. Επίσης πεύκη (η) [αρχ.]. — (υποκ.) πευκάκι (το).
 [ΕΤΥΜ < αρχ. *πεύκη*, με αλλαγή ηένους (κατά το δέντρο), < I.E. *peuk- «πέυκο» (αρχική σημ. «τροπικό, μτήγω»), πβ. λιθ. rušis, αρχ. γερμ. fiuhita (> γερμ. Fichte), μέσ. ιφλ. ochtach, αρχ. πρωσ. reuse κ.ά. Ομόρρ. τούε, πυγμή (βλ. λ.).
 πευκοβελόνα (η) {πευκοβελόνες} το φύλλο του πεύκου που έχει σχήμα και μορφή βελόνας.
 πευκοδάσος κ. πευκοδάσος (το) {πευκοδάσ-ους | -η, -ών} δάσος από πεύκα ΣΥΝ. πευκώνας, πευκάκι.
 πευκόδεντρο (το) {-ου κ. -έντρον | -ων κ. -έντρον} το πεύκο ΣΥΝ. πεύκη, πευκός.
 πευκός (ο) το συνήθ. ψηλό, ογκώδες ή μεγάλης ηλικίας πεύκο.
 πευκόφυτος, -η, -ο (για τόπο) αυτός που είναι φυτεμένος με πεύκα: ~ *περιοχή* | *πλαγιά*. [ΕΤΥΜ. < *πέυκο* + -φυτός < *φύω* | -ομαι].
 πευκώνας (ο) [μτγν.] δάσος πευκών, τόπος κατάφυτος από πεύκα ΣΥΝ. πευκοδάσος. Επίσης (λαϊκ.) πευκάκις {πευκάκιδες}.
 Π.Ε.Υ.Φ.Α. (η) Πανελλήνια Ένωση Υπαλλήλων Φύλαξης Αρχαιοτήτων.
 Π.Ε.Φ. (η) Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων.
 πεφυλημένος, -η, -ο (λόγ.) (κυρ. για νεκρούς) προσφιλής, αγαπημένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ: Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *φιλό* (βλ. λ.).]
 Π.Ε.Φ.Π. (η) Πανελλήνια Ένωση Φίλων των Πολυτέκνων.
 πεφταστέρι {πεφταστερ-ιού | -ιών} κ. *πεφταστρι* (το) (λαϊκ.) μετεωρολόφος που αναρφέρεται κατά την προστριβή του στην ατμόσφαιρα της Γης και φαίνεται σαν αστέρι που πέφτει, διάττων αστέρας. Επίσης πεφτάστερο.
 Πέφθη (η) (λαϊκότ.) η Πέμπτη.
 πέφος ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έπεσα, πεσμένος} ♦ (αμετβ.) 1. κινούμαι προς τα κάτω, από ψηλότερο σημείο σε χαμηλότερο: *κάτι πρέπει να έπεσε, γιατί ακούστηκε ένας θόρυβος* || *είδε ένα άστρο να πέφτει* || *έκανε μια ευχή-* (για καιρικά φαινόμενα) *πέφτει βροχή* | *γιόνι* || *πέφτουν της βροχής οι στάλες* - ΦΡ. (α) (μτφ.) *πέφτω από τα σύννεφα* εκπλήσσομαι, δυσάρεστα, απογοητεύομαι ξαφνικά (επειδή συνέβη κάτι που δεν περιμένα ούτε μπορούσα ποτέ να το φανταστώ): *όταν οι γείτονες έμαθαν ότι ο φιλήσυχος συνταξιούχος ήταν ο δράστης του εγκλήματος, έπεσαν από τα σύννεφα* (β) *πέσε πία να σε φάω* για κάποιον που τα περιμένει όλα έτοιμα ή που περιμένει να του τα προ-

σφέρουν οι άλλοι: «δεν είναι η λευτεριά ~ είναι κάστρο που το παίρνεις με το σπαθί σου» (Ν. Καζαντζάκης) (γ) έπεσε απ' την Ακρόπολη και στάθηκε όρθιος βλ. λ. Ακρόπολη 2. (εξοικιότ.) καταλήγω σε χαμηλότερο σημείο (έχοντας αφαιρεθεί ή ριχτεί από ψηλότερο): μήπως είδες πού έπεσε το στυλό; || η ατομική βόμβα που έπεσε στη Λιρσσίμα || οι σταγόνες έπεφταν πάνω στο τζάμι του παραθύρου || από την έκπληξη, της έπεσε το ποτήρι από τα χέρια- ΦΡ. (α) δεν πέφτει καρφίτσα υπάρχει μεγάλος συνωστισμός, δεν υπάρχει καθόλου χώρος ελεύθερος (β) (μτφ.) πέφτει η ματιά μου (σε κάποιον | κάτι) βλέπω ή παρατηρώ ξαφνικά ή τυχαία (κάποιον/κάτι): έπεσε η ματιά του σε μια αγγελία που τον ενδιέφερε (γ) πέφτω στα μαλακά παθαίνω μικρές ζημιές, υφίσταμαι μικρές τιμωρίες ή λίγες αρνητικές συνέπειες 3. χάνω την ισορροπία μου και καταλήγω στο έδαφος: παραπάτησε κι έπεσε || τα μαυρά που μαθαίνουν να περπατούν πέφτουν συνεχώς || έπεσε κι έσπασε το πόδι του 4. παύω να είμαι όρθιος, να έχω όρθια στάση και γέρνω (μπροστά ή πίσω): μόλις άρχισαν οι πυροβολισμοί, έπεσαν όλοι κάτω || θα πέσει κάτω από την κούραση || το κάθισμα πέφτει προς τα πίσω || έπεσε στα γόνατα και παρακαλούσε- ΦΡ. πέσε κάτω! ρίξου στο έδαφος, ξάπλωσε κάτω: ~! Θα σε πετύχει καμιά αδέσποτη σφαίρα! 5. φεύγω από τη θέση μου, αποσπώμαι και φέρομαι με το βάρος μου προς τα κάτω: το φθινόπωρο πέφτουν τα φύλλα των δέντρων || του πέφτουν τα μαλλιά, θα κάνει φαλάκρα- ΦΡ. (μτφ.) πέφτουν κεφάλια (i) εκτελούνται πολλοί με αποκεφαλισμό (ii) τιμωρούνται αυστηρά ή χάνουν τη θέση τους πολλοί: προσέξτε καλά, γιατί, αν το μάθει ο διευθυντής, θα πέσουν κεφάλια 6. κρέμωμαι, έχω συγκεκριμένο μέκος: τα μαλλιά της έπεφταν στους ώμους της 7. εφαρμόζω (στο σώμα ή σε αντικείμενο): πώς σου πέφτει το παλτό; || τα μανίκια του σακακιού μου πέφτουν κοντά- ΦΡ. (κάτι) μου πέφτει κοντά βλ. λ. κοντά 8. καταρρέω, γκρεμίζομαι: μερικά σπίτια κινδύνευσαν να πέσουν στον τελευταίο σεισμό || (παροιμ.) «αν δεν πανέφνης το σπίτι σου, θα πέσει να σε πλακώσει»-ΦΡ. να πέσει το ταβάνι | ο ουρανός να με πλακώσει για να βεβαιώσωμε κάποιον για την ισχύ, την αλήθεια των λόγων μας: αν λέω ψέματα, ~! 9. (κάθμη, για όργανα του σώματος) υφίσταμαι παθολογική μετατόπιση: της έπεσε η μήτρα 10. (α) χαλαρώνω, χάνω το σφρίγος ή την ελαστικότητα μου, γίνωμαι πλάιφρός: έχει πεσμένο στήθος (β) (για το πέος) χάνω τη στύση ΑΝΤ. σηκώνωμαι 11. περιέρχομαι (σε συγκεκριμένη, συνήθ. αρνητική κατάσταση): ~ σε δυσμένεια | στην αφάνεια | σε μελαγχολία | σε κόμα | σε νάρκη || ~ νεκρός | άρρωστος || ~ θύμα ληστείας- ΦΡ. (α) πέφτω στην παγίδα | στη φάκα | στο δόκανο || στα δίχτυα | νόχη | πλακάμια (κάποιου) παγιδεύομαι (από κάποιον) ή γίνομαι το θύμα απάτης ή πλεκτάνης που έχει στηθεί εναντίον μου: οι ληστές έπεσαν στο δόκανο της αστυνομίας || πολλοί νέοι πέφτουν στα δίχτυα εμπόρων ναρκωτικών || έπεσε στην παγίδα που του έστησαν σαν πρωτόταξ! (β) πέφτω στο κενό δεν καταλήγω πουθενά, αποτυγχάνω: η προσπάθειά ανατροπής του έπεσε στο κενό ΑΝΤ. επιτυγχάνω (γ) πέφτω στα χέρια (κάποιου) συλλαμβάνομαι ή παγιδεύομαι (από κάποιον) και γενικά περιέρχομαι στον έλεγχο, στην ιδιοκτησία, την κατοχή ή την απόλυτη εξουσία (κάποιου): η πόλη έπεσε στα χέρια των Αράβων || τα μυστικά έγγραφα έπεσαν στα χέρια του εχθρού (δ) πέφτω στο στόμα | στη γλώσσα (κάποιου) γίνομαι αντικείμενο δυσμενούς και κακοβούλου σχολιασμού (από κάποιον): πρόσεχε μην πέσεις στο στόμα του-δεν σε ζεπάνει ούτε ο Νιαγάρας! (ε) πέφτω ξερός βλ. λ. ξερός 12. (- σε κάτι) διαπράττω κάτι: ~ σε ανησυχίες | σε λάθη 13. ξεπαλύνω στο κρεβάτι να ύπνο, κοιμάμαι: νύσταξα, πάω να πέσω || συνήθως - νορίς, γιατί έχω πρωινό ζήπνημα- ΦΡ. (μτφ.) πέφτω στο κρεβάτι | στο στρώμα αρρωσταίνω και μένω στο κρεβάτι 14. φαινόμαι ή εστιάζομαι σε συγκεκριμένο σημείο: ο ήσκιος των δέντρων έπεσε στα παγκάκια του κήπου || όλοι οι προβολείς και τα φως έπεσαν πάνω του || η έμφραση στη χρήση του ρήματος «συναναστρέφομαι» πέφτει στην έννοια των σχέσεων 15. (για πρόσ.) παθαίνω (σε μάχη, συμπλοκή): τιμούμε όσους έπεσαν το '40 υπερασπιζόμενοι τα σύνορα μας || ~ στο πεδίο της τιμής | της μάχης || έπεσε κατά την εκτέλεση του καθήκοντος 16. ανατρέπομαι χανώντας τη θέση που κατέχο: έπεσε η κυβέρνηση 17. υποβιβάζομαι: η ομάδα φέτος έπεσε στη Β' κατηγορία- ΦΡ. (α) πέφτω στα μάτια (κάποιου) χάνω την εκτίμηση και τον σεβασμό που είχε (κάποιος) για μένα: μετά την αήθη στάση της έπεσε πολύ στα μάτια μου (β) πέφτω πολύ χαμηλά ξεπέφτω ηθικά, ενεργώ ή συμπεριφέρομαι κατά τρόπο που με εκθέτει: το επίπεδο του πολιτικού λόγου έχει πέσει πολύ χαμηλά || με αυτό που έκανες έπεσε πολύ χαμηλά (γ) (μτφ.) πέφτουν τα μούτρα μου αισθάνομαι μεγάλη αμηχανία, νιώθω ντροπή, χάνω την υπερηφάνεια μου: μετά από τέτοια γκάφα έχουν πέσει τα μούτρα μου (δ) (μτφ.) πέφτει η μύτη μου χάνω την υπερηφάνεια ή την αλαζονεία μου: Γιατί δεν κάνεις δουλειές του σπιτιού; Φοβάσαι μη σου πέσει η μύτη; 18. κυριεύομαι ύστερα από επίθεση, πολιορκία κλπ.: η Πόλη έπεσε το 145319. υποκόπτω σε ερωτική πολιορκία, ενδίδω: τόσο καιρό τη γυρόφερνε, στο τέλος έπεσε 20. (για έμβρυο) αποβάλλομαι: της έπεσε το παιδί στον τέταρτο μήνα 21. κατευθύνωμαι με ορμή ή επιθετική διάθεση προς (κάποιον/κάτι): το αυτοκίνητο έπεσε πάνω στον στόλο της Δ.Ε.Η. || μια συμμορία ληστών έπεσε πάνω στο караβάνι - ΦΡ. (α) πέφτω στη φωτιά (για κάποιον | κάτι) είμαι έτοιμος να αντιμετωπίσω οποιοδήποτε κίνδυνο ή να θυσιάστώ (για κάποιον/κάτι): για χάρη σου ~! (β) πέφτω στην αγκαλιά (κάποιου) (προς άγκυλας πίπτει, Ευριπ. "Ιων962) (i) ριχνώμαι στην αγκαλιά (κάποιου) (ii) (κακός-μτφ.) εξαναγκάζω (κάποιον) να γίνει υποχείριο τρίτου: η δική μας ολιγορία οδήγησε τη μικρή χώρα να πέσει στην αγκαλιά των αντιπάλων μας (γ) (μτφ.) πέφτω δίπλα (σε κάποιον) προσκολλώμαι (σε κάποιον) για ιδιαιτελές σκοπούς: οι αεριτζήδες πέφτουν δίπλα στους αφελείς και τους γόδερνουν (δ) (μτφ.) πέφτω από κοντά | δίπλα (σε κάποιον) πλησιάζω φορτικά και με επι-

τηδειότητα (κάποιον), για να πετύχω κάτι, να αποσπάσω οφέλη: όλο μου πέφτει από δίπλα για λεφτά, αλλά δεν σκοπεύω να του δώσω (ε) (εκφραστ.) πέφτουν βροχή εναλλάσσονται με μεγάλη ταχύτητα, χωρίς σταματημό: οι προτάσεις για να εμφανιστεί στην τηλεόραση ~ || οι πυροβολισμοί έπεφταν βροχή κατά τη συμπλοκή (στ) πέφτω πάνω (σε κάποιον | κάτι) (i) προσκρούω τυχαία πάνω (σε κάποιον/κάτι): έπεσε πάνω στο γραφείο, καθώς μπήκε βιαστικά (ii) συναντώ (κάποιον/κάτι) απροσδόκητα ή τυχαίως σε μια κατάσταση: έπεσε πάνω σε διαδήλωση | καβγά || έπεσα πάνω σ' έναν παλιό μου φίλο από το δημοτικό (iii) επιτίθεμαι (σε κάποιον): θεωρήθηκε τόσο απάνθρωπη η στάση του, που όλος ο Ύψος έπεσε πάνω του (iv) ορμώ πάνω (σε κάτι): ο παίκτης έπεσε με δύναμη πάνω στη μπάλα και την κλότσησε μακριά (v) καταβαίνω καλύπτοντας (κάτι): παρατηρούσε την ομίχλη που έπεφτε σιγά-σιγά πάνω στις κορυφές (ζ) πέφτουν (όλοι) να φάνε (κάποιον) στρέφονται (όλοι) εναντίον (κάποιου): μια κουβέντα είπε και έπεσαν όλοι να τον φάνε 22. (ειδικότ.) αφοσιώνομαι (σε κάτι), επιδίδομαι με ζήλο (σε κάτι): πλησιάζω εξετάσεις κι έχει πέσει στο διάβασμα- ΦΡ. (εμφωτ.) πέφτω με τα μούτρα σε κάτι αφοσιώνομαι απολύτως σε κάτι: έχει πέσει με τα μούτρα στο διάβασμα 23. (κακός) εμπλέκομαι σε μια κατάσταση: έπεσε από μικρός στις καταρτήσεις και στα ναρκωτικά 24. προκτώ κατά αφηνίδιο τρόπο: έπεσε επιδημία | θανατικό | συμφορά | κρύο | παγωνιά ΣΥΝ. ενσκήτω 25. σε φρ. όπως πέφτει η νύχτα, πέφτει το σκοτάδι νυχτώνει, σκοτεινιάζει 26. για κάτι που εξαπλώνεται ή επικρατεί κάτω: όποτε θίγω αυτό το ζήτημα, πέφτει σιωπή στην παρέα || τρώος έπεσε πάνω στην πόλη || έπεσε σιωπή | κατήφεια στους συνόδους 27. (α) εξυθεσθώ, γίνομαι λιγότερο δυνατός ή έντονος: το βράδυ ο αέρας πέφτει λίγο (β) (για αξίες, μεγέθη κλπ.) χάνω την αξία μου, μειώνεται η τιμή μου: το δολάριο θα πέσει κι άλλο || πέφτουν συνεχώς οι μεταχές της εταιρείας || έχει πεσμένο αιματοκρίτη || θα πέσει ο πρώτος, μην ανησυχής! || είναι πεσμένη η κίνηση του μαγαζιού- ΦΡ. (μτφ.) πέφτει το ηθικό μου χάνω το θάρρος μου, απελπίζομαι 28. (α) περιέρχομαι στον έλεγχο, στην αρμοδιότητα (κάποιου): ευτυχώς έπεσε σε καλό γιατρό (β) έρχομαι αντιμετώπος με (κάποιον/κάτι) ή μου τυχαίνει (κάτι): ο γάμος είναι λαείο, δεν ξέρεις σε τι άνθρωπο θα πέσει || να δούμε σε ποιον όμιλο θα πέσουμε- ΦΡ. μου πέφτει το λαείο | ο λαγνός | ο πρώτος αριθμός κ.λπ. κερδίζω το λαείο, τον λαγνό, τον πρώτο αριθμό κ.λπ. 29. αναλογώ (σε κάποιον βάσει δεδομένων ή κατόπιν συμφωνίας): όσο πιο πολλοί πάρουμε μέρος στη μοιρασιά, τόσο πιο λίγα πέφτουν στον καθένα μας- ΦΡ. (α) μου πέφτει πολύ | βαρύ (κάτι) (κάτι) είναι ανώτερο από την αξία ή τις δυνατόει μου, τις προσδοκίες μου: το καθήκον που μου αναθέσατε μου πέφτει βαρύ (β) μου πέφτει λίγο δεν μου αρκεί (κάποιος/κάτι): πέφτει λίγο αυτό το ποσό- θέλει περισσότερα || (συνήθ. ειρων.) λίγο σου πέφτει τέτοιο σπίτι και διαμαρτυρείσαι; || Λίγη του πέφτει τέτοια γυναικά; Αυτός δεν πίνει δεκάρα μπροστά της! (γ) δεν μου πέφτει λόγος δεν δικαιούμαι να ομιλώ, δεν μπορώ να εκφέρω άποψη: έμένα ~ αυτά είναι προσωπικά σας θέματα 30. (για γεγονότα, εορτές, επετείους κ.λπ.) προσδιορίζω χρονικές, συμπίπτω με (συγκεκριμένη ημερομηνία): φέτος η 28η Οκτωβρίου έπεφτε Τρίτη || πότε πέφτει το Πάσχα; 31. (για τόπους, περιοχές) προσδιορίζω ομοιότητες, βρίσκομαι: κατά πού πέφτει το χωριό; || από 'κει πέφτει η ανατολή 32. (για πρόσ.) χάνω την ευεξία μου: φαίνεται πεσμένος, είναι καλά; || έχει πέσει τελευταία με την αρρώστια της γυναικάς του 33. γίνομαι πιο αδύνατος, αδυνατίζω: κάνε λίγο γυμναστική να πέσει η κοιλιά! || είναι δύσκολο να πέσουν τα κιά από μια ηλικία και μετά 34. υπολογίζω: ~ μέσα στις προβλέψεις μου- ΦΡ. πέφτω έξω (i) κάνω λάθος στις κρίσεις, στις ενέργειες, στους υπολογισμούς μου: δεν έχουν έτσι τα πράγματα, πέφτει έξω! ΣΥΝ. σωλάω (ii) καταστρέφομαι οικονομικά, χρεωκοπώ: η επιχείρηση έπεσε έξω ΣΥΝ. πτωχέω, βαράω κανόνι 35. σε φράσεις που δηλώνουν ξυλοδαρμό: έπεσε πολύ ξύλο ανάμεσα στους αντίπαλους οπαδούς || κάτσε και διάβασε, γιατί θα πέσει σωλάρα! || πέφτει αγία ράβδος (χειροδικία για σωφρονισμό) ♦ (μετβ.) (αργκό) 36. δίνω (κάτι) άμεσα και γρήγορα: είδες πώς τα έπεσε τα γιλιάρικα! || πέςε τώρα τα λεφτά και τα βριάκομε! - ΦΡ. την πέφτω (σε κάποιον) (i) επιτίθεμαι: του την έπεσαν για να του πάρουν τα λεφτά (ii) (μτφ.) προσεγγίζω (κάποιον) ερωτικά, κολλώ σε (κάποιον): είναι ωραία κοπέλα και την πέφτουν όλοι. Επίσης (λόγ.) πίπτω [αρχ.]. — πέσιμο (το) [μεσν.] (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. παθαίνω.

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. πίπτο, με ανομοίωση του -π- προ του -τ- (πβ. γραπτός - γραφτός) και με την επίδρ. του αορ. έπεσα. Το π-π-ω εμφανίζει ενεστωτικό αναδιπλασιασμό του θ. -πτ-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *pre- «πέφτω, πετώ», για το οποίο βλ. λ. πέτομαι. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. πέφτω από τα σύννεφα (< γαλλ. tomber des nues), πέφτω σε λάθος | σε δυσμένεια (< γαλλ. tomber dans l'erreur | en disgrâce), έπεσε στα χέρια μου (< γαλλ. il m'est tombé entre les mains) ta.]. πεφυσιωμένος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που εκδηλώνει μεγάλη έπαρση, που χαρακτηρίζεται από αλαζονεία, υπεροψία. [ΕΤΥΜ Μτγ. παθ. παρακ. του μτγν. φυσιώ (-όω) < αρχ. φύσα «φουσερό, πνοή» (βλ. λ. φυσώ)]. πεφωτισμένος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που κατέχει και μεταδίδει το φως της γνώσης και της παιδείας, καλλιεργημένος, ανοχιτωματός: ~ πνεύμα | νους | διάνοια 2. πεφωτισμένος (ο) οπαδός διαφόρων θρησκευτικών ομάδων στη Δύση, που έδρασαν σε πολλούς τόπους και εποχές, έχοντας την πεποίθηση ότι φωτίζονται απευθείας από τον Θεό, χωρίς τη μεσολάβηση των Μυστηρίων της Εκκλησίας: οι πεφωτισμένοι της Βαβαρίας | της Ισπανίας 3. πεφωτισμένη δασποσία βλ. λ. δασποσία. [ΕΤΥΜ₂ μτγν. μτχ. παθ. παρακ. του ρ. φωτίζω. Η σσημ. 3 είναι μετάφρ.

δάνειο από γερμ. aufgeklärte (Despotie)].
 πε-χά (το) (σύμβολο pH) {άκλ.} ΧΗΜ. ποσοτικός συντελεστής που καθορίζει την οξύτητα ή την αλκαλικότητα κάθε υδατικού ή άλλου υγρού διαλύματος, υπολογίζεται με ειδικές συσκευές και έχει ευρύτατη εφαρμογή στη χημεία, τη βιολογία και σε άλλες επιστήμες: *κρέμα με ουδέτερο ~, που δεν βλάπτει το δέρμα.*

[ETYM. Διεθνής όρ. pH < γερμ. Ρ(otenz) «δύναμη» -I- σύμβολο Η του υδρογόνου (Hydrogen), οπότε η περιφραση έχει κυρίως τη σημ. «δυναμικό υδρογόνου»].

πένη (η) {-ης κ. -έως | χωρ. πληθ.} το σύνολο των κατεργασιών στις οποίες υποβάλλονται οι τροφές στο πεπτικό σύστημα, ώστε να μετατραπούν οι θρεπτικές ύλες που περιέχουν σε προϊόντα κατάλληλα για απορρόφηση από το έντερο ΣΥΝ. χώνεψη, χώνεμα. [ETYM. < αρχ. πένης < πάσσω < *pek*-jco < I.E. *pek*- «μαγειρεύω, βράζω», πβ. σανσκρ. pacati, αβ. rjek, λατ. coquo (> γαλλ. cuire), γερμ. kochen, αγγλ. cook κ.ά. Ομόρρ. πεπ-τικός, πεπ-όν (βλ. κ. πεπών) κ.ά.].

πεπίνη (η) [1876] {πεπινών} ΒΙΟΛ. ένζυμο που περιέχεται στο γαστρικό υγρό και συμβάλλει καθοριστικά στην πέψη των πρωτεϊνών των τροφών (λ.χ. του κρέατος, των αβγών, των γαλακτοκομικών προϊόντων κ.λπ.). [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. pepsine < αρχ. πένης].

Π Ζ (συντομ.) → πεζικό

πηγά ρ. → πηγαίνω

πηγάδι (η) (λαϊκ.) βαθύ και πλατύ πηγάδι, από το οποίο η άντληση νερού γίνεται με αρδευτικό μηχανήμα.

πηγάδι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) 1. μικρό σε μέγεθος (και βάθος) πηγάδι 2. μικρή ομάδα προσώπων που συζητούν μεταξύ τους (συνήθ. όρθια): *για ένα θέμα (χωριστά από το υπόλοιπο σύνολο στο οποίο ανήκουν): οι συζητήσεις για τις επικείμενες εκλογές δίνουν και παίρνουν στα ~ της πλατείας Ομονοίας* || *μετά την ομιλία του πρωθυπουργού σχηματίσθηκαν τα συνηθισμένα ~ στους διαδρόμους της Βουλής.*

πηγάδος (ο) {πηγαδάδες} (λαϊκ.) ο εργάτης που ανοίγει πηγάδια.

πηγαδίσκος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το πηγάδι ή που αντλείται από πηγάδι: ~ νερό ΣΥΝ. (λόγ.) φρεάτιος (πβ. λ. πηγαίος, κρηναίος).

πηγάδι (το) {πηγαδιού | -ιών} 1. τεχνητό όρυγμα με σημαντικό βάθος και κυλινδρικό άνοιγμα, που χρησιμοποιείται για την άντληση νερού από το υπόδαφο (δηλ. από τον υδροφόρο ορίζοντα): *από την ξηρασία τα πηγάδια του χωριού ξεράθηκαν* ΣΥΝ. (λόγ.) φρέαρ: ΦΡ. (εγώ) στο πηγάδι κατούρησα, ως έκφραση κάποιου που τον αποκλείουν από κάτι που γίνεται σε άλλους, που θεωρεί ότι γίνεται διάκριση εις βάρος του: *Όλοι οι άλλοι πήρανε δώρα: εγώ γιατί να μην πάρω; ~. 2. (κατ' επέκτ.) κάθε βαθύ όρυγμα που ανοίγεται στο έδαφος για οποιονδήποτε λόγο: ~ μεταλλείου | θεμελίον. — (υποκ.) πηγάδακι (το) (βλ. λ.). [ETYM. < μεσν. πηγάδιον, υποκ. του αρχ. πηγή].*

πηγαδόνερο (το) (λαϊκ.) το νερό του πηγαδιού, αυτό που προέρχεται από πηγάδι.

πηγαδόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) στρωγγυλό και επίπεδο κομμάτι από πέτρα, που χρησιμοποιείται για να σκεπάζει το στόμιο του πηγαδιού.

πηγάω ρ. αμετβ. [αρχ.] {(ε)πήγασα} 1. (για ποταμούς) έχω τις πηγές μου σε ορισμένο σημείο: ο θεσσαλικός Πηνειός πηγάζει από την Πίνδο ANT. εκβάλλω, γύνομαι 2. (μτφ.) απορρέω, προέρχομαι: *συμφωνώ με το Σύνταγμα, όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό* || *τα ερωτήματα αυτά πηγάζουν από την αγωνία για το μέλλον ή η ομορφιά και η γοητεία πηγάζουν και από την καλλίεργια της ψυχής και του πνεύματος* ΣΥΝ. εκπορεύομαι, προκύπτω.

πηγαίω (ο) (σχολ. ορθ. πηγαίως) (λαϊκ.-λογот.) το να πηγαίνει κανείς (κάπου), η πορεία προς συγκεκριμένο προορισμό: «σαν βγεις στον ~ για την Ιθάκη...» (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. (λόγ.) μετάβαση ANT. ερχομός. [ETYM. < πηγαίνω, κατ' αναλογία προς το ερχομός].

πηγαινέλα (το) {άκλ.} (λαϊκ.) το να πηγαινόεργεται κανείς, η συγγή μετάβαση και επιστροφή: *να σου λειπώνω τα πολλά ~ στη γειτονιά της ΣΥΝ. σούρτα-φέρτα (τα).* [ETYM. < προστ. πήγαινε + έλα].

πηγαινόεργομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ενεργ. πηγαινόεργων} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. {πηγαίνω και έργομαι συχνά, μεταβινο (κάπου) κατ' επανάληψη και επιστρέφω (από εκεί)}. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

πηγαινόεργω ρ. μετβ. {μέσ. πηγαινόεργομαι: κυρ. στον ενεστ.} πηγαίνω (κάτι/κάποιον) (κάπου) και (το/τον) φέρνω: ~ τα παιδιά στο σχολείο.

πηγαίνω κ. (καθημ.) πάω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πηγαίνεις κ. πα-ε-, -ει, -με, -τε, -νε} | πήγα (να/θα πάω) | ♦ (αμετβ.) 1. προχωρώ και φθάνω (κάπου) με τα πόδια ή με όχημα), πορεύομαι προς ορισμένο προορισμό: ~ στη δουλειά με λεωφορείο || *από πού πάνε για το κέντρο; || πάμε καλά για τη θάλασσα; || πώς πάει κανείς για τον Βόλο;* ΣΥΝ. (λόγ.) οδεύω ΦΡ. (α) *πηγαίν'* έλα (το) βλ. λ. πηγαινέλα (β) (ως απειλή) *πού θα μου πάς;* δεν θα μου ξεφυγείς, θα σε βρω: *Μου ξεφυγε, αλλά πού θα μου πάει; Δεν θα τον ξαναπατήσω; Τότε να δεις τι έχει να πάθει!* (γ) *πήγαινε στο καλό | στην ευχή* (ι) (ευχετ.) *ας έχεις καλή πορεία, ας είσαι καλά* (ii) (ευφημ.) φύγε από εδώ, απάλλαξε με από την παρουσία σου: ~, δεν μπορεί να σε βλέπω άλλο (δ) (προφορ.) *δεν πά'* να... για να εκφράσω την αποδοκιμασία, την αποστροφή μας ή την απόρριψη μας προς (κάποιον/κάτι), που πλέον μας γίνεται αδιάφορος: ~ πνιγεί, αρκετά τραβήξαμε εξαιτίας του || ~ κάνει ό, τι θέλει, αρκετά ασολήθηκα μαζί της 2. (κατ' επέκτ.) φεύγω, εγκαταλείπω τον χώρο όπου βρίσκομαι: *είναι αργά πια, είναι ώρα να πηγαίνουμε!* ΦΡ. (α) (ειρων.) *από 'καί' 'δού παν' κ' (οι) άλλοι* σε περιπτώσεις που κάποιος δείχνει

ότι δεν τον ενδιαφέρει, δεν τον απασχολεί κάτι που συνέβη: δεν θα κάσσω να σκάσω, ~! (β) *πήγαινε από 'δού'* (λαϊκ.) α, *πάγαινε από 'δού'* φύγε, παράτα με 3. φθάνω στο σημείο προορισμού μου: *πήγε του γράμμα; || πότε πήγε η ειδοποίηση στο υπουργείο;* ΦΡ. *πάω φυλακή* | *πάω μέσα* καταλήγω στη φυλακή, καταδικάζομαι σε φυλάκιση: *έπε πάει φυλακή για πολλά χρόνια* 4. (για δρόμο) οδηγώ σε συγκεκριμένο σημείο, καταλήγω σε ορισμένο σημείο: *το μονοπάτι πηγαίνει μέχρι την κορυφή* || *πάρε τον δρόμο που πηγαίνει στην κεντρική πλατεία* 5. (+σε) συχνάω (κάπου), παρακολουθώ (κάτι) συστηματικά μεταβαίνοντας σε συγκεκριμένο μέρος: *πηγαίνει πολύ στο θέατρο* || *σε ποιο μπαρ πηγαίνετε;* || *πηγαίνεις στο γήπεδο;* 6. φθάνω μέχρι ενός σημείου: *το νερό είχε πάει μέχρι τη μέση του υπογείου* 7. (καθημ.) εντάσσομαι σε συγκεκριμένο χώρο ή πλαίσιο καταλαμβάνοντας συγκεκριμένη θέση: *αν θες να γίνεις γιατρός, θα πας στη δεύτερη δέση* || *Πού θα πάει το τραπέζι; Στο σαλόνι ή στην κουζίνα;* 8. βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση ή έχω συγκεκριμένη εξέλιξη ή κατάληξη: ~ *καλά* | *άσχημα* || *πώς πάει η υγεία; || πάνε άσχημα οι δουλειές του* || *πώς πάει το σχολείο; || πού θα πάει αυτή η κατάσταση;* || *η προεκλογική εκστρατεία πήγε πολύ καλά!* ΦΡ. (α) *πηγαίνω κατά (δια)βόλο* έχω πολύ κακή εξέλιξη, οδηγούμαι από το κακό στο χειρότερο (β) *όσο πάω και...* εξελίσσομαι σταθερά προς μια κατεύθυνση με το πάρο του χρόνου: *όσο πάει και γίνεται καλύτερος μαθητής* || *παχαίνω* || *όσο πάει και ξεραίνει: γέραςε, βλέπεις!* (γ) *πώς (τά) πας* || *πώς περνάς;* είσαι καλά, τι κάνεις; (δ) (εκφραστ.-για πρόσ.) *μου πηγαίνει να με πηγαίνει ζουμί* φοβούμαι πάρα πολύ, τρομάζω: *μόλις πετάστηκε μπροστά του το σκυλί μες στο σκοτάδι και στην ερημιά, του πήγε να!* (ε) *και πάει λέγοντας* βλ. λ. λέγω (στ) *δεν πάει άλλο* (κάτι) δεν μπορεί να συνεχίσει άλλο: *πρέπει να τμηρορθούν για να καταλάβουν ότι ~ αυτή η κατάσταση* 9. (α) (+για) επιδιώκω (να κάνω ή να γίνω κάτι), έχω θέσει στόχο να γίνω ή να επιτύχω (κάτι): *πάει για υπουργός* || *~ για πρόεδρος* || *πάς φηρί-φηρί για καβγά* || (παροιμ.) «*πήγε για μαλλί και βγήκε κουρεμένος*» (β) (ειδικότ.) ακολουθώ έναν επαγγελματικό, ηθικό κ.λπ. δρόμο, προτιμάμαι να γίνω (κάτι): *τα παρήγαγε όλα και πήγε δασκάλα στον Έβρο* 10. (+να) (α) κοντεύω: *πάνω που πήγαινε να με πάρει ο ύπνος, με ξύπνησε!* || *η νύχτα τελείωσε, πάει να ξημερώσει* || *πήγα να πεθάνω από τον φόβο μου* || *μόλις το έμαθα, πήγα να σκάσω* || *πάω να τρελαθώ από την αγωνία!* (β) (συνήθ. σε αόρ.) είμαι έτοιμος, έχω την πρόθεση να (κάνω κάτι): *κάτι πήγα να πει, αλλά σιόπησε* 11. (ειδικότ. για όργανα, μηχανές, συσκευές κ.λπ.) λειτουργώ (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *Γο ρολόι σου πάει καλά; - Πηγαίνει τρία λεπτά πίσω* 12. (α) τελειώνω, αφήνω στο παρελθόν: *πάνε πια τα ωραία χρόνια!* || *πάνε αυτά που ήξερες, τελείωσαν!* ΣΥΝ. (λόγ.) παρήγομαι, (καθημ.) περνώ (β) χάνομαι: *πήγε νέος αυτός (πέθανε νέος)* || *πάνε τα λεφτά, τα πήραν οι κλέφτες* || *πάει η τσάντα μου, δεν τη βρίσκω πουθενά* || *πάει το τρένο, το γάσμε!* || *κρίμα να πάει τζάμπα τέτοιο ταλέντο!* || *όταν αποφοίτησαν να επέμβουν οι αστυνομικοί, πάει, είχε πετάξει πια το πουλάκι* (είχε διαφύγει ο παρνούμεος) || *αν στην πρώτη αποτυχία αρχίζω να γκρινιές και οι μουρμούρες, πάει, το γάσσε το προτάθλημα:* ΦΡ. (α) *ας πάει και το παλιάμπελο* ας γαθούν όλα, αδιαφορώ για το τι θα συμβεί, για τις επιπτώσεις: *προκειμένου να σπουδάσεις παιδί μου, ~, θα το πουλήσω το οικοπέδο!* (β) *πάω σαν το σκυλί (στ' αμπέλι)* βλ. λ. σκυλί 13. (+σε) κατανυλώνομαι, ξεδεύομαι για (κάτι): *όλα τους ~, και τα λεφτά πηγαίνουν σε γλέντια και διασκεδάσεις!* || *πού πάνε τα χρήματα των κοινοτικών επιδοτήσεων;* ΣΥΝ. δαπανώμαι 14. (καθημ.) έχω συγκεκριμένη αξία ή κόστος, ανέρχομαι σε συγκεκριμένη τιμή: *πόσο πάει αυτό το σακάκι; || πόσο πάει το μάρκο;* ΣΥΝ. αξίζω, στοιχίζω, κοστίζει ΦΡ. (εκφραστ.-λαϊκ.) *πόσο πάει το μαλλί;* (για κάτι που είναι ή θεωρούμε ακριβό) πόσο κοστίζει 15. (τριτοπρόσ. *πάει, πάνε*) (α) είναι ταιριαστό, αρμόζει: αυτό το ύφος δεν σου πάει (β) (για ρούχα και άλλα προσωπικά είδη) δίνει ωραία εμφάνιση, ταιριάζει με το σύνολο: *παις κοφει πολύ με ροζ φούστα; || δεν σου πάνε τα κοντά μαλλιά | οι μίνι φούστες* ΦΡ. *πάω παντού* || *με όλα ταιριάζω με όλα, συνδυάζομαι με τα πάντα: τα μαύρα παπούτσια πάνε με όλα τα ρούχα* 16. (απρόσ. *πάει | πηγαίνει*) αρμόζει, είναι σωστό: *πάει να καλέσεις τον έναν και να μην καλέσεις τον άλλον;* || *δεν πάει να μην τον πάρεις ένα δώρο, αφού σε κάλεσε στη γιορτή* του 17. χωρδ., αναλογώ: *-Πόσες φορές πάει το 2 στο 10; -5-* ΦΡ. *και πολύ (μου) πηγαίνει* είναι υπεραρκετό για μένα, ξεπερνά κατά πολύ τα όσα ανέμενα, προσδοκώσα ή αξίζω: *και πολύ της πηγαίνει που της έδωσες τόσα λεφτά για τέτοια δουλειά!* (δεν αξίζω τόσο) 18. (για τραγούδια, μουσική, στίχους) έχω ορισμένη δομή, σειρά, συγκεκριμένο περιεχόμενο και μορφή που αναγνωρίζονται: *άκου πώς πάει το τραγούδι* || *η μουσική μετά πάει πιο γρήγορα* || *δεν πάει έτσι εδώ, κάτι άλλο λείπει* ♦ (μετβ.) 19. (~ κάποιον) οδηγώ (κάποιον) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, συνοδεύω (κάποιον): *κάθε πρωί τον πηγαίνει η μάνα του στο σχολείο* || *τον πήγαν στον γιατρό, αλλά δεν του βρήκε τίποτα* || *να σε πάω μέχρι τον σταθμό;* 20. (ειδικότ. για τυχερά παιχνίδια ή στοιχήματα) στοιχηματίζω (συνθ. χρηματικό ποσό): *πάω ένα γιλιάρικο στο πέντε σπαθί* ΣΥΝ. ποντάρω 21. (αργκό) έχω καλή εντύπωση για (κάποιον), μου αρέσει: *πολύ τον πάω αυτό τον άνθρωπο* || *δεν τις πάω με τίποτα τις κοσμικές συγκεντρώσεις* ΦΡ. *πάω (κάποιον) με τα χίλια* μου αρέσει (κάποιος) παρὰ πολύ, τον σηματώ απεριόριστα 22. οδηγώ (κάποιον) στις αρχές (αστυνομικές, δικαστικές κ.ά.): ~ (κάποιον) στην αστυνομία | *στον εισαγγελέα | στα δικαστήρια* ΣΥΝ. καταγγέλλω, μηνύω, ενάγω ΦΡ. (α) *το πάω (κάπου)* αποσκοπώ σε (κάτι), επιδιώκω (κάτι): *Όλο γελάκια και υπονοούμενα είναι τον τελευταίο καιρό. Δεν μπορεί να καταλάβω πού το πάει (β) (κάτι) πάει κάτω* (i) καταπίνω (κάτι): *πιες το με τη μιά, να πάει κάτω!* (ii) (αρνητ.) δεν μπορεί να φάω τίποτα: *δεν πάει τίποτα κάτω, έχω σκάσει από το πολύ φαγητό!* (γ) *τι*

πάει | **πά'** να **πει...** τι σημαίνει... ~ δεν κατάλαβες: *Σον το έχω εξηγήσει δέκα φορές!* || ~ «αστικός μετασχηματισμός»: (δ) **πάω** **και...**, για να σχολιαστεί κάτι με αρνητικό τρόπο, να παρουσιαστεί ως άστοχη, λανθασμένη ή ανεπιθύμητη η επιλογή κάποιου: *όλο πάει και μπλέκει με αλληλοπρσαλλούς ανθρώπους* || *πας και λες στον καθένα να μωστικά σου!* || *πήγε κι αγόρασε δύο πίνακες, κι αυτοί της βγήκαν πλαστοί* || *τι πας κι ανακατεύεσαι, αφού κάθε φορά τσακόνεσαι;* (ε) (οικ.-μειοτ.) **πάω στο κρεβάτι με (κάποιον)** κάνω έρωτα με (κάποιον): *πάει στο κρεβάτι με τον πρώτο τυχόντα, δεν σέβεται τον εαυτό της*. Επίσης (λαϊκ.) παγαίνω κ. (λαϊκότ.) πααίνω / πααίνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. παθαίνω.

[ETYM₂ μεσν., από τον παρατ. *ὑπ-ήρον* και τον μεσν. *αόρ. ὑπ-ήρα* του αρχ. *υπάγω*, με εσφαλισμένο μορφολογικό χωρισμό και σίγηση του αρκτικού *υ-* κατά το σχήμα *μανθάνω - εμαθον - μαθαίνο, τυγχάνω - ετυχον - τυχάνω* κ.ά. ο τ. *παγαίνω* < μεσν. *ὑπαγαίνω* (με σίγηση του αρχικού άτονου *υ-*), από τους παρελθοντικούς χρόνους του αρχ. *υπάγω* κατά το σχήμα *έτυχα - τυχάνω, έπαθα - παθαίνω*. ο τ. *πάω* < μεσν. *πάγω* (με σίγηση του ενδοφωνηεντικού *-γ-*) < αρχ. *υπάγω* (με σίγηση του αρκτικού άτονου *υ-*). Το αρχ. *υπάγω* (βλ. λ.) είχε ήδη στη μεθομηρική γλώσσα (Ηρόδοτος, τραγικοί, Αριστοφάνης κ.ά.) την αμετβ. σημ. «φευγί μακριά, υποχωρώ», καθώς και τη σημ. «προχωρά, προελαύνω». Με τη σημερινή σημ. η λ. χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Κ.Δ. (λ. γ. «του υπάγεις;» Ιωάνν. 16, 5)].

πηγαίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που ρέει, που αναβλύζει ή αντλείται από πηγή: ~ *ὄδωρ* 2. (συχνότ. μτρ.) αυτός που προκύπτει ή υπάρχει (σε κάποιον) κατ' απόλυτα φυσικό τρόπο, χωρίς πίεση, αυθόρμητα: ~ *ενθουσιασμός* | *έμπνευση* | *χοιμόμορ* | *καλοσύνη* | *ταλέντο* | *γέλιο* | *αίσθημα* | *κέρι* ΣΥΝ. γήσιος, αβίαστος ΑΝΤ. βεβιασμένος, προσποητός. — πηγαίωτα (η).

πήγανο (το) {πηγάν-ου | -ων} ο απήγανος (βλ. λ.). [ETYM₂ < αρχ. *πήγανον*, αβεβ. ετύμου. Το φυτό είχε θεραπευτικές και αμυστατικές ιδιότητες, αλλά η ακριβής λειτουργία του δεν έχει εξακριβωθεί. Ίσως αποτελεί δάνειο μεσογειακής προελ.].

Πήγασος (ο) {-ου κ. -άσος} **1.** ΜΥΘΟΛ. φτερωτό άλογο που βοήθησε τον Περσέα και τον Βελλεροφόντη στα κατορθώματά τους: συνδεδεμένο κυρ. με τον Απόλλωνα και τις Νύμφες, υπήρξε σύμβολο της ποιητικής έμπνευσης και (στους ρωμαϊκούς χρόνους) της αθανασίας • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφοφανής μεγάλος αστερισμός του Β. Ημισφαιρίου. [ETYM₂ αρχ., με παραγ. επίθετα *-άσος* (πβ. αρχ. *πέτ-ασος, κόμπ-ασος, Έλ-ασος, Αάμ-ασος*), αβεβ. ετύμου. Η σύνδ'ση με το ουσ. *πηγή* δεν είναι ισχυρή σημασιολογικός, αλλά πιθανότ'ρη φαίνεται η αναγωγή στο επίθ. *πηρός* «ισχυρός» (< *πήγνυμι*), το οποίο δεν είχε τη σημ. «λευκός», όπως είχε υποθεθεί από εσφαλίμ. ερμηνεία ομηρικού χωρίου. Η προελληνική αρχή της λ. δεν μπορεί να αποκλεισθεί].

πηγεμός (ο) → πηγαίος
Πηγή (η) γυναικείο όνομα. [ETYM₂ Από την εορτή της *Ζωοδόγου Πηγής* (βλ. λ. *ζωοδόχος*)].

πηγή (η) **1.** άνομιμα στο έδαφος, φυσικό ή τεχνητό, από το οποίο αναβλύζει νερό ή άλλο υγρό, που προέρχεται από υπόγειες φυσικές δεξαμενές: ~ *ὄδατος* | *πετρελαίου* || *παίρνω* | *αντλώ νερό από την* ~ ΣΥΝ. (για νερό-λαϊκ.) νερομάνι, νερομάνι, κεφαλάρι ΦΡ. (ειδικότ.) (α) *θερμή πηγή* βλ. λ. *θερμοπηγή* • **2.** μεταλλική πηγή ή πηγή της οποίας το νερό είναι πλούσιο σε διαλυμένες σε αυτό ανόργανες ουσίες και αέρια (γ) *ιαματική πηγή* ή μεταλλική πηγή της οποίας το νερό είναι κατάλληλο για τη θεραπεία ορισμένων ασθενειών (δ) (μτρ.) *από την πηγή* από το πρόσωπο ή τον χώρο όπου δημιουργείται, συντελείται (κάτι): *μαθαίνω μια πληροφορία* • **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το οποίο μετέλλει το οποίο πηγάζει (ένος ποταμός): *οι ~ του Αγελάου είναι στην Πινόδο* 3. (μτρ.) ο τόπος ή ο χώρος από όπου προέρχεται πράγμα, αντικείμενο, κατάσταση κ.λπ., η αφετηρία: *στο μέλλον θα πρέπει να αναζητήσουμε άλλες ~ δανεισμού* || *βασική προϋπόθεση της οικονομικής αναπτύξεως είναι η ορθολογική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών ~* || *το θέατρο είναι μια αστείρευτη ~ συγκινήσεων* 4. (μτρ.) η αιτία, ο λόγος: *η ατμία είναι ~ πολλών δεινών για τον άνθρωπο* 5. (μτρ.) (α) το πρόσωπο που δίνει μια πληροφορία ή είδηση, που παρέχει τη γνώση (κάποιου πράγματος): *κυβερνητική* | *δημοσιογραφική* | *έπίσημη* | *καλώς πληροφορημένη* | *έγκυρη* | *ανεξαρπίβωτη* ~ (β) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε παρέχει αφθονα (κάτι), δίνει συνεχώς και ανεξάντλητα (κάτι): *στην ιδιαιτεία του ζωή υπήρξε αστείρευτη ~ κεριού, ζωντανίας και γέλιου* || *αυτός είναι μοναδική ~ ανεκδότων* ΣΥΝ. πακτωλός 6. (ειδικότ.) κάθε στοιχείο ή μαρτυρία (πρωτότυπο κείμενο, αυθεντικό έγγραφο, σύγγραμμο, πρόσωπο κ.λπ.) μιας εποχής, από τη μελέτη του οποίου συνάγονται άμεσα συμπεράσματα και επαληθεύονται γεγονότα: *προϊπόθεση κάθε ιστορικής ερευνητικής εργασίας είναι η εξαντλητική έρευνα των ~* || *οι Βυζαντινοί χρονολόγοι δεν αποτελούν πάντοτε αξιόπιστες ~ για την εποχή τους* 7. ΦΥΣ. κάθε υλικό, μέσο ή σύστημα που παρέχει ενέργεια υπό οποιαδήποτε μορφή: *ηχητική* | *θερμική* | *φωτεινή* | *ραδιενεργός* ~ 8. ΘΕΟΛ. *Ζωοδόχος Πηγή* βλ. λ. *ζωοδόχος*.

[ETYM₂ αρχ., αβεβ. ετύμου, σχηματισμένη όπως και τα ουσ. *πληγή, ζω-ή, λήθ-η*. Αν ληφθεί υπ' όψιν ότι ορισμένες Ι.Ε. λ. με τη σημ. «πηγή» εκφοράζουν επίσης την έννοια του ψυχους (πβ. αρχ. *σλαβ. studenici, λιθ. saltinis*), τότε η λ. *πηγή* ανάγεται πθθ. στο ρ. *πήγνυμι* (πβ. πηγ-υλίσ<πάγος>, *παγ-ετός, πάγ-ος*). Βλ. κ. πής(ω)].

πήγμα (το) {πήγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-σπάν.) **1.** κάθε κατασκευάσιμα που προήλθε από συναμιμολόγηση πολλών κομματιών και αποτελεί τον σκελετό αντικειμένου: ~ *βαγονιού* | *αυτοκινήτου* | *σκηνης θεάτρου* ΣΥΝ. συναμολόγημα 2. (ειδικότ. για τροχοφόρα) το τμήμα του οχήματος που βρίσκεται πάνω από τους τροχούς ΣΥΝ. αμάξωμα, σασί.

[ETYM₂ < αρχ. *πήγμα* < *πήγνυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

πηδάλιο (το) → πηδάλιο
πηδάλιο (το) {πηδάλι-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ΝΑΥΤ. το κινητό όργανο με το οποίο δίνεται στο πλοίο η επιθυμητή διεύθυνση και επιτυγχάνονται οι απαραίτητοι ελιγμοί-το τιμόνι: *το σκάφος κινδύνεμα λόγω βλάβης του* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) δούακι 2. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των οργάνων που χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο της περιστροφής του αεροσκάφους γύρω από τους τρεις άξονες του: ~ *ύψους-βάθους* | *κλίσεως* | *διευθύνσεως* ΣΥΝ. τιμόνι 3. τμήμα του μηχανισμού ρολογιού, με τον οποίο μεγεθύνεται ή ελαττώνεται το μήκος σπειροειδούς ελατηρίου 4. (μτρ.) ο διοικητικός έλεγχος, η διακυβέρνηση χώρας, οργανισμού κ.λπ.: ο *εξόριστος πολιτικός επιστρέφει, για να αναλάβει εκ νέου το ~ του κράτους* ΣΥΝ. τιμόνι, ηγία (τα) • 5. ΕΚΚΛΗΣ. *Πηδάλιο* (το) συλλογή κανόνων και σχολιασμός σε λαϊκή γλώσσα, που συντάχθηκε στα τέλη του 18ου αι. από τους αγιορείτες μοναχούς Νικόδημο και Αγάπιο και περιλαμβάνει τους κανόνες των Οικουμενικών και των Τοπικών Συνόδων, τους αποστολικούς κανόνες και τους κανόνες των Πατέρων της Εκκλησίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλότος. [ETYM₂ < αρχ. *πηδάλιον*, υποκ. του **πήδ-αλ-ον* < *πήδον* «το πλατύ μέρος του κουπιου» + επίθεμα -αλ-ον/πβ. *ρόπ-αλον, πέτ-αλον*]. Το ουσ. *πηδ-όν* εμφανίζει την εκτεταμένη βαθμ. του Ι.Ε. **ped-* «πόδι» (βλ. λ. *πόδι*) και συνδ. με λιθ. *pedā* «πατοσα, πέλιμα», αρχ. *σλαβ. pesi* «με τα πόδια», πβ. αρχ. *ποσι(ν)*].

πηδάλιοχος (ο) (λόγ.) πρόσωπο που χειρίζεται το πηδάλιο (βλ. λ.). πλοίο, που κατευθύνει το σκάφος με τη βοήθεια του πηδαλιού ΣΥΝ. τιμονιέρης, πλότος. — πηδάλιοχία (η) [μεσν.]. [ETYM₂ < μτρν. *πηδάλιοχος* < *πηδάλιον* + *-οχος* < *έχω*].

πηδάλιοχος ρ. μετβ. [μτρν.] {πηδάλιοχος-ησα, -ούμαι (μτρ. πηδάλιοχουμένος, -η, -ο), -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.-σπάν.) **1.** χειρίζομαι το πηδάλιο, κυβερνώ πλοίο με το πηδάλιο ΣΥΝ. (λαϊκ.) τιμονιέρης 2. (η μτρ. *πηδάλιοχούμενος, -η, -ο*) αυτός που φέρει πηδάλιο, που κυβερνάται ή μπορεί να κυβερνηθεί με πηδάλιο: ~ *όχημα*. — πηδάλιοχηση (η).

πήδημα (το) [αρχ.] {πήδημ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η αναπήδηση, η ύψωση του σώματος με γρήγορη ώθηση προς τα πάνω, η εκκίνηση του πιο πάνω από το σημείο στο οποίο βρισκόταν: *μ' ένα ~ βρέθηκε από το μάλοκ στον όρομο* ΣΥΝ. άλμα, (λαϊκ.) σάλτο ΦΡ. (α) *για ώλλημο πήδημα* βλ. λ. *ψύλλος* (β) (παροιμ.) *ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα* βλ. λ. *ιδού* • 2. (!-λαϊκ.) η συνουσία (βλ. κ. λ. *πηδώ*) • 3. (ειδικότ.-αρκτό) η (συνήθ. σκόπιμη) ταλαιπωρία ή κακομεταχείριση που υφίσταται κανείς: *από την πρώτη μέρα στο στρατόπεδο άρχισε το ~ για τους νεοσύλλεκτους*. Επίσης (λαϊκ.-σπάν.) *πήδηματά κ. πηδήξια* (η) (σημ. 1). — (υποκ.) *πήδηματάκι* (το).

πήδηχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει την ικανότητα ή την τάση να πηδά: ~ *έντομο* | *ζώο* 2. αυτός που γίνεται με πηδήματα: ~ *βήμα* | *βάδισμα* | *χορός*. — (υποκ.) *πήδηχτούλης, -α, -υ-ικο, πηδηχτά* επίρρ.

πήδος (ο) (λαϊκ.) μεγάλο πήδημα, άλμα σε μεγάλη απόσταση: *έδωσε έναν ~ και γαντζώθηκε στο τελευταίο βαρόνι του τρένου*. [ETYM₂ < πηδώ (υποχωρητ.)].

πηδώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πηδ-ησα κ. -ήξα, -ίεμαι, -ήθηκα (καθμ). -ήχηκα), -η(γ)μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (α) υψώνομαι πάνω από το έδαφος, δίνοντας ώθηση στο σώμα με λύγισμα των ποδιών και των χεριών, τινάζομαι προς τα πάνω, πραγματοποιώ επιτόπιο άλμα (β) μετακινούμαι στον χώρο από ένα σημείο σε άλλο με μία κίνηση (άλμα), καλύπτω την απόσταση εκκινώντας τον σώμα μου από το ένα σημείο στο άλλο, χωρίς να ακουμπήσω με τα πόδια στον ενδιάμεσο χώρο: *πηδούσε από βράχο σε βράχο, προσηπώντας να γλυτώσει* (γ) τινάζομαι από υψηλότερο σημείο προς χαμηλότερο ή αντιστρόφως: *κατόρθωσε να πηδήξει από το παράθυρο του φλεγόμενου σπιτιου στον όρομο και να σωθεί* || *ο ιππότης πηδούσε πάνω στο άλογο του και απομακρύνθηκε* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σάλταρο, πετάγομαι ΦΡ. (α) *πηδώ από τη χαρά μου* κάνω χαρούμενες κινήσεις, τινάζομαι όλος γαρά, χαίρομαι πάρα πολύ (β) (παροιμ.) *μοναχός σου γόρευε και όσο θέλεις πηδά* βλ. λ. *χορετώ* 2. κινούμαι πάνω-κάτω ή πέρα-δώθε, πάλλομαι, δονούμαι: *όταν άκουσα την είδηση, η καρδιά μου πηδούσε στο στήθος μου* ΣΥΝ. σκιρτώ 3. (μτρ. + από κάτι σε κάτι) αλλάζω απότομα και χωρίς σοβαρή αιτία αντικείμενο λόγου, σκέψης, ενέργειας κ.λπ.: *δεν μπορούμε να κάνουμε διάλογο, αν πηδάμε συνεχώς από το ένα θέμα στο άλλο!* || *για κάμποσα χρόνια πηδούσε από το ένα επάγγελμα στο άλλο και δεν στέριωνε πουθενά* ΣΥΝ. μεταπηδώ 4. (!-λαϊκ. για άνδρα) κάνω έρωτα, έχω σεξουαλική δραστηριότητα ♦ (μετβ.) 5. περνώ με άλμα πάνω από πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ.: *πηδούσε το χαντάκι και ξέφυγε* || *ο διαρρηκτης πηδούσε τη μάντρα και έφυγε τρέχοντας* 6. (μτρ.) παραλείπω (κάτι) κατά την προφορική ή γραπτή έκθεση ζητήματος ή κατά τη μελέτη, την ανάλυση, την αντιμετώπιση κ.λπ. κειμένων: *έτσι όπως τα είπες, πηδούσε το σημαντικόρο!* || *βιάζοταν να τελειώσει το διάβασμα και πηδούσε ολόκληρες παραγράφους!* 7. (για επίπεδο | τάξη σε εκπαιδευτικό σύστημα) πηγαίνω σε μεγαλύτερη τάξη από την κανονική, εγγράφομαι σε κύκλο μαθημάτων που αντιστοιχεί σε υψηλότερο επίπεδο: *είχε εξαρετική επίδοση την παρασμένη χρονιά και φέτος πηδούσε τάξη από την τρίτη πήγε στην πέμπτη* • 8. (!-λαϊκ. για άνδρα) κάνω έρωτα σε (κάποια) ΣΥΝ. (!) γαμώ 9. (μτρ.-αρκτό) ταλαπωρά (κάποιον), τον υποβάλλω σε σωματική ή ψυχική δοκιμασία, τον εξουθενώνω: *μας έχει πηδήξει στο κουβάλημα από το προαί*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*. [ETYM₂ < αρχ. πηδώ (-άω), εκφραστ. ρ. που εμφανίζει την εκτεταμένη βαθμ. του Ι.Ε. **ped-* «πόδι» (βλ. λ. *πόδι*) και συνδ. με σανακρ. *pad-yate* «πέφτω», *aprad-* «εισέρχομαι», αρχ. *αγγλ. ge-fetan* «πέφτω», *αγγλ. fetch* «πηγαίνω και φέρνω» κ.ά.].

πήζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πέτξα, πηγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταβάλλω (κά-

τι) από υγρό σε στερεό, επιδύρω ώστε (μια ουσία) να χάσει τη ρευστότητα της και να στερεοποιηθεί: ~ *γιαούρτι* | *τυρί* (φτειάχνω γιαούρτι / τυρί από ρευστό γάλα με συγκεκριμένη διαδικασία) 2. κουράζω, καταπονώ (κάποιον): *μας έχει πιάξει στη δουλειά από το πρωί* ♦ (αμετβ.).

3. μεταβάλλομαι από ρευστό σε στερεό ή πυκνότερο: *έπηξε η κρέμα* | η *σάλτσα* -ΦΡ. (μτφ.) πιάζει **ΓΟ** *μυαλό μου* βλ. λ. μυαλό · 4. (συνήθ. +σε | από) γεμίζω πάρα πολύ, είμαι υπερβολικά, ασφυκτικά γεμάτος από (κάτι): *κάθε Παρασκευή οι δρόμοι πιάζουν από τα αυτοκίνητα των εκδρομικών* || *έπηξε το δομάτιο στον καπνό, δεν ανοίγουμε κανένα παράθυρο*; || (αργκό) *έπηξε στο τάιμιο* (πλούτισε, έβγαλε πολλά χρήματα); ΦΡ. *πιάξω στο κλάμα* κλαίω υπερβολικά από τη στενοχώρια μου: *από τότε που χώρισαν έχει πιάξει στο κλάμα* ΣΥΝ. *πλανιάζω* (στο κλάμα) · 5. (+από) ασφυκτιά, δεν μπορώ πλέον να ανεχθώ κάτι (επειδή το κάνω ή το ζω συνέχεια): *έπηξα απ'την πολλή δουλειά, δεν αντέχω άλλο!* || *έχω πιάξει πια απ' τα ψέματα της!* ΣΥΝ. *μπουχτίζω*, (λόγ.) *απαυδώ* 6. (η μτχ. *πηγμένος*, -η, -ο) (α) αυτός που έχει πιάξει: ~ *γιαούρτι* (β) υπερβολικά ασταθολημένος με κάτι, χωρίς ελεύθερο χρόνο: *μέχρι την Τετάρτη είμαι -θα τα πούμε άλλη μέρα*. — πιάξιμο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*, -ίζω. [ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έπηξα* τού μτρν. *πήσσω*, κατά το σχήμα *έκρασα* - *κράζω*, *έσταξα* - *στάζω*. Το ρ. *πήσσω* αποτελεί μτρν. τ. τού αρχ. *πήν-νυ-μι* (πβ. αόρ. *έπηξα* < *ε-πικ-σα, από όπου και το ρ. *ττήσσω* < *πικ- /ω) < I.E. θ. *pāg- | *pāk- «σταθεροποιώ, στερεώνω», πβ. λατ. *pan-g-o* «πήςζω, στερεώνω», *palus* «σπασάλος» (< *pāk-slos), *rax* «ειρήνη» (> γαλλ. *raix*, ισπ. *raz*), *αρχ* γερμ. *fāhan* «καγιδεύω, συλλαμβάνω» (< *fa-n-h-an), γερμ. *fangen*, ειν-φάχ «απλός, εύκολος» κ.ά. Ομόρρ. *πάγ-ος*, *παγ-ίς* (-ίδα), *παγ-ετός*, *πάσσαλος* (< *pāk-jalos), *πάχη* (< *pāk-snā), *νυ-πηγ-ός*, *α-πάς* (βλ.λ.), πθ. κ. *πηγ-ή* (βλ.λ.) κ.ά.]

πηκτικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την πιάξη (βλ.λ.) 2. αυτός που προσκλήνει ή υφίσταται πιάξη: *ουσία* | *ένωση* 3. (ειδικότ.) αυτός που επιφέρει πιάξη με πάγωμα, με ψύξη: ~ *οξύ*. — πηκτικότητα (η) [1889].

πηκτός, -ή, -ό → πηχτός
πηλάλα κ. *πυλάλα* (η) (χωρ. πλθ.) 1. το γρήγορο τρέξιμο, η τρεχάλα 2. (ως επίρρ.) τρέχοντας. Επίσης *πηλάλητό* | *πυλάλητό* κ. *πηλάλημα* | *πυλάλημα* (το) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < *πηλαλώ* (υποχωρητ.)].

πηλαλώ κ. *πυλαλώ* (κ. -άω) ρ. αμετβ. {*πηλαλάς*... | *πηλάλησα*} (λαϊκ.) τρέχω γρήγορα.

[ΕΤΥΜ < μεσν. *πηλαλώ*, αβεβ. ετύμου. Ίσως να πρόκειται για προϊόν συμφορμού των *(ε)πηλ[ί]ω + απολ[ι]αλώ' ο υποθετ. τύπος *επιλώ δικαιοφύεται από αόρ. *επήλασα* (τού *επελαίνω*) «ορμώ, τρέχω ορμητικά» κατά το σχήμα *γέλασα* - *γελώ*, *χάλασα* - *χάλω* με διατήρησης και στην οριστική. Το ηδμ μτρν. ρ. *άπολαλώ* «μυιάω απερίσκεπτα», σε νεότερους χρόνους (διαλεκτικά) σήμανε και «φωνάζω το ποίμνιο να έρθει, να τρέξει κοντά μου»].

πηλήκιο (το) [1870] {*πηλήκι-ου* | -ων} καπέλο με γείσο, που αποτελεί τμήμα της στολής των στρατιωτικών, των αστυνομικών και παλαιότερ. των μαθητών ΣΥΝ. *κασκέτο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώννιο*. [ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *πήληξ* «περικεφαλαίω», αβεβ. ετύμου, ομηρικό ουσ. με επίθημα -ης (πβ. *θόρη-ξ* | -άζ), πθ. δάνειο. Ο αρχαίοι συνέδεσαν τη λ. με το ρ. *πάλλω*, άποψη ελάχιστα πειστική. Στη σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. *casquette*].

πηλίκιο (το) (χωρ. πλθ.) 1. ΜΑΘ. το αποτέλεσμα της διαιρέσης: το ~ της *διαιρέσης* τού 10 με το 5 είναι το 2 -ΦΡ. *μηδέν εις το πηλίκιον* βλ. λ. *μηδέν 2*. ΨΥΧΟΛ. *νοητικό πηλίκιο* η σχέση ανάμεσα στη χρονολογική και τη νοητική ηλικία τού ατόμου, που δείχνει και τον βαθμό της ευφυΐας του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώννιο*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *πηλίκιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τής ερωτηματικής αντων. *πηλίκος* «πόσο μεγάλος, ποιας ηλικίας» < μόριο *πι(ο)* - (για το οποίο βλ. λ. *πό-θεν*, *πό-τε*) + *ήλικος* (βλ. λ. *ηλικία*). Η λ. *πηλίκος* συνδ. επίσης με αρχ. *σλαβ.* *kolikū* «πόσος» και λατ. *qualis* «ποιος» κ.ά. Στη μαθ. σημ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *quotient* (< λατ. *quotiens* «πηλίκος»)].

πηλίνοσ, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πηλό: ~ *σκεύος* | *αγγείο* | *δοχείο* | *λεκάνη* ΣΥΝ. *κεραμικός* -ΦΡ. (μτφ.) *πηλίνα πόδια* η επιφανειακή και σαβρή στήριξη (που έχει κανείς), η οποία δεν εξασφαλίζει σταθερότητα ή πραγματική δύναμη: *ο γίγαντας με τα πηλίνα πόδια* (για μεγάλες σε έκταση και πληθυσμό χώρες χωρίς πραγματική στρατιωτική και οικονομική ισχύ).

Πήλιο (το) {Πηλίου} όρος τής Θεσσαλίας στο Α. τμήμα τού νομού Μαγνησίας. — Πηλιορείτης (ο), Πηλιορείτισσα (η), πηλιορείτικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ < αρχ. *Πήλιον*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

πηλοβάτης (ο) *βάτραχος* που σκάβει την άμμο ή τη λάσπη με τα πίσω πόδια του και χάνεται σε αυτήν ΣΥΝ. *πηλοβατίδα*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πηλός* + *-βάτης* < *βαίνω*].

πηλοβατίδα (η) ο *πηλοβάτης*. [ΕΤΥΜ < μτρν. *πηλοβατίς*, -ίδος < *πηλός* + *-βατίς* < *βαίνω*].

πηλοβατώ ρ. αμετβ. [1886] {*πηλοβατείς*...} (λόγ.-σπάν.) περπατώ μέσα σε λάσπες.
πηλοπλάστης (ο) [1890] (*πηλοπλαστής*), *πηλοπλάστρια* (η) (*πη-λοπλαστρίων*) τεχνίτης που πλάθει τον πηλό για την κατασκευή αγγείων, σκευών κ.λπ. ΣΥΝ. *αγγειοπλάστης*, *πηλοουργός*, *κεραμείας*.

πηλοπλαστικός, -ή, -ό 1. (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τον *πη-λοπλάστη*: ~ *εργασία* | *τεχνική* ΣΥΝ. *κεραμεικός* 2. (ειδικότ.) *πηλοπλαστική* (η) [1865] η τέχνη τής κατασκευής αντικειμένων από πηλό ΣΥΝ. *κεραμεική* | *κεραμική*, *κεραμοουργία*, *κεραμοπλαστική*.

πηλός (ο) (χωρ. πλθ.) 1. μείγμα κυρ. αργιλικών χωμάτων, που ζυμώνεται με νερό μέχρι να γίνει ομοιογενής πυκνότερος πολτός και

χρησιμοποιείται στην αγγειοπλαστική, την κατασκευή τούβλων, κεραμιδιών, προπλασμάτων γλυπτικής κ.ά. αντικειμένων: *νοπός* | *πυρίμαχος* (που αντέχει σε υψηλές θερμοκρασίες) | *επίλαστος* | *ασβε-στόχος* ~ ΣΥΝ. *άργυλος*, *αργυλόχομα* 2. χώμα ζυμωμένο με νερό, που χρησιμοποιείται στην οικοδομική ως κολλητική ουσία ή σπανιότ. ως κονίαμα ΣΥΝ. *λάσπη*.

[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) Η λ. συνδ. με το λατ. *palus* «έλος, τέλμα, στάσιμα ύδατα» και με το ρ. *palleo* «ωχρίω, γλομιάζω», πβ. *πελ-ίος*, *πελ-ιόνος* (β) Η λ. συνδ. με το λατ. *squalus* «σκεπασμένος με πηλό, βρόμικος» και με αρχ. *σλαβ.* *καλί* «πηλός» (γ) Η λ. αποτελεί πελαστικό δάνειο και ανήκει στην ίδια κατηγορία με τα ουσ. *πλίνθος* και *λιθ.* *baia* «έλος», *pélke* «τέλμα» (δ) Η «γλώσσα» τού Ησυχίου *πάσκος-πηλός* έχει οδηγήσει και στην άποψη ότι *πηλός* < *πασ-λός χωρίς περαιτέρω συνδέσεις].

πηλοστρόφιο (το) (*πηλοστρόφι-ου* | -ων) (λόγ.) μηχανήμα που χρησιμοποιείται για την ανάμιξη οικοδομικών υλικών. [ΕΤΥΜ < μτρν. *πηλοστρόφιον* < *πηλός* + *-στρόφιον* < *σπέρω*].

πηλοσωλήνας (ο) είδος σωλήνα που είναι κατασκευασμένος από πηλό και που χρησιμοποιείται σε αποχετεύσεις, σε υπονόμους κ.λπ.
πηλοουργός (ο/η) (λόγ.) ο *πηλοπλάστης* (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ μτρν. < *πηλός* + *-ουργός* < *έργον*].

πηλοφόρι (το) {*πηλοφορι-ού* | -ιών} (λαϊκ.) 1. μεγάλη πλατιά σανίδα ή δοχείο όπου οι εργάτες τοποθετούνταν παλαιότερα τη λάσπη και τη μετέφεραν στους χτίστες -ΦΡ. *δουλεύω πηλοφόρι* *κουβαλώ τη λάσπη στην οικοδομή* 2. μέσος μεγέθους σανίδα με χειρολαβή, πάνω στην οποία τοποθετείται η λάσπη που θα χρησιμοποιήσει ο χτίστης. [ΕΤΥΜ₁ Υποκ. τού μτρν. *πηλοφόρος* < αρχ. *πηλοφόρος* (-έω) (υποχωρητ.) < *πηλός* + *-φορώ* < *φέρω*].

πηλόδης, -ης, -ες [αρχ.] {*πηλόδο-ους* | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) 1. αυτός που μοιάζει με πηλό, που έχει τη μορφή πηλού: ~ *γη* | *υλικό* | *ουσία* 2. (σπανιότ. για τόπους) γεμάτος από πηλό, αυτός που έχει πολλή λάσπη: ~ *περιοχή* ΣΥΝ. *βορβορόδης*, *λασπόδης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Πηνειός (ο) 1. ποταμός τής Θεσσαλίας, που πηγάζει από τα βουνά τής Πίνδου (περιοχή Κατάρας), διαρρέει την κοιλάδα των Τεπιών και εκβάλλει στο Αιγαίο Πέλαγος Ν. τού Πλαταμώνα 2. ποταμός τής Ηλοποννήσου, που πηγάζει από το όρος Ερμάνθος και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

Πηνελόπη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Ικαρίου και τής Περιβοίας, σύζυγος τού Οδυσσέα και μητέρα τού Τηλεμάχου· ήδη από την αρχαιότητα αποτελεί το διαχρονικό σύμβολο τής συζυγικής πίστης και αφοσίωσης 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *πηνέλοψ*, -οπός «είδος πάπιας», αγν. ετύμου (το επίθημα -οψ απαντά συχνά σε ονόματα πουλιών, πβ. *άερ-οψ*, *θρύ-οψ*, *μέρ-οψ*). Δεν είναι αναγκαίο να υποθέσουμε ότι το όνομα *Πηνελόπη* αναφερόταν αρχικώς σε θεότητα με μορφή πουλιού. Επίσης, δεν ευσταθεί η άποψη ότι το όνομα προέρχεται από τις λ. *πήνη* (βλ. λ. *πηνίο*) και *όλοπτιο* «μαδίο, αφαιρώ»].

πηνίο (το) (λόγ.) 1. μικρός κύλινδρος ή κόνος από χαρτόνι, ξύλο, μέταλλο ή άλλο υλικό, γύρω από τον οποίο τυλίγεται νήμα για ράβνιμο, ύφανση, κέντημα κ.λπ. ΣΥΝ. (καθημ.) *μασούρι*, *καρούλι*, *κουβαρίστρα* 2. ΦΥΣ. (στην ηλεκτρολογία) διάταξη που αποτελείται από συρμάτινο ή λεπτό σωληνωτό ηλεκτρικό αγωγό, μονωμένο ή όχι, ο οποίος τυλίγεται σπειροειδώς σε πολλές στρώσεις ελεύθερα στον αέρα ή γύρω από κυλινδρικό στήριγμα και σχηματίζει μαγνητικό πεδίο με φορά τόν άξονα τής περιτυλίξεως· χρησιμοποιείται ευρύτατα στις περισσότερες εφαρμογές τού ηλεκτρομαγνητισμού, λ.χ. στη δημιουργία συνθηκών συντονισμού σε κύκλωμα, την παραγωγή ισχυρών μαγνητικών πεδίων κ.ά.: ~ *διάρρηξ* | *προστασία* | *σύζευξης* | *εστίασης*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πηνίον*, υποκ. τού *πήνη* «μίτος, μασούρι», αγν. ετύμου. Δεν ικανοποιεί η σύνδεση με λατ. *pannus* «σπινί, ταινία» ούτε με αρχ. γερμ. *fano* «κομμάτι υφάσματος» (> γερμ. *Fahne* «σημαία»), που παρουσιάζει σημασιολογικά και μορφολογικά κενά. Στην ηλεκτρολογία η λ. αποδίδει το γαλλ. *bobine* (βλ. κ. *μπομπίνια*)].

πήξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. το φαινόμενο τής μεταβάσεως σώματος από την υγρή στη στερεή κατάσταση: ~ *γάλακτος* | *νερού* | *μετάλλου* | *αίματος* ΣΥΝ. (καθημ.) *πήξιμο*, *πάγωμα*, *στερεοποίηση* ΑΝΤ. *τήξη*, *ρευτοποίηση*, *λειώσιμο* -ΦΡ. *σημείο πήξεως* η θερμοκρασία στην οποία επιτυγχάνεται η στερεοποίηση ΑΝΤ. σημείο τήξεως · 2. (σπανιότ.) η συναρμογή πολλών τεμαχίων, συνθή. *ξύλινον*, ώστε να απαρτίσουν ένα όλο, να σχηματίσουν ενιαίο αντικείμενο: - *σκηρής* ΣΥΝ. *συναρμολόγηση*, *συνένωση*, *σύμπληξη*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πήξις* < *πήν-νυ-μι* (βλ. λ. *πήζω*)].

πήξιμο (το) → *πήζω*
πήξισκοπία (η) (χωρ. πλθ.) ΧΗΜ. μέθοδος για τον προσδιορισμό τού σημείου πήξεως των διαλυμάτων. — *πήξισκόπιο* (το). [ΕΤΥΜ. < *πήξιο* (< *πήξη*) + *-σκοπία* < *σκοπώ* «παρτηρώ προσεκτικά», απόδ. τού αγγλ. *cryoscopy*].

πήρα ρ. -> *παίρω*

πηροδάκτυλια (η) (χωρ. πλθ.) ΙΑΤΡ. συγγενής δυσμορφία δακτύλων (των ποδιών ή των χεριών), κατά την οποία αυτά είναι πολύ μικρά, στερεβλά ή κολοβά. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *perodactylus*].

πηροδάκτυλος, -η, -ο αυτός που πάσχει από *πηροδάκτυλια*. [ΕΤΥΜ < *πηρός* «ανάπηρος» + *δάκτυλος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *perodactylous*].

πηρομελής, -ής, -ές (πηρομελ-ούς | -εις (ουδ. -ή)) αυτός που εμφανίζει

πηρομελία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ΕΤΥΜ μτρν. < *πηρός* «ανάπηρος» (αγν. ετύμου) + *-μελής* < *μέλος*].

τηρομελία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. συγγενής απουσία ή ανωμαλία δια-πλάσεως των άκρων, η οποία προκαλείται από εσφαλμένη διαίρεση του εμβρύου κατά το στάδιο της πρώιμης ενδομήτριας ζωής: η εμφάνιση τέτοιων κρουσμάτων πήρε τραγικές διαστάσεις στις αρχές της δεκαετίας του '60 λόγω της χρήσεως θαλαδομίδης (βλ.λ.) από εγκύους. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. peromelia].

τηρούνη (το) → πηρούνη

πιητα (η) → πίτα

πίχης (ο) {πίχ-εις, -εων} (λόγ.) 1. ANAT. το τμήμα καθενός από τα άνω άκρα, που εκτείνεται από τον αγκώνα μέχρι τον καρπό ΣΥΝ. αντιβράχιο · 2. μονάδα μετρήσεως μήκους που ποικίλλει κατά χώρες και εποχές: *αγγλικός* | *γαλλικός* | *αρχαίος ελληνικός* (0,4624 μ.) | *ρομαϊκός* (0,4436 μ.) | *βασίλικός* (1μ.) ~ 3. (α) μονάδα μήκους, που ισούται με 0,648 μ., χρησιμοποιείται κυρ. στο εμπόριο και υποδιαιρείται σε οκτώ (8) ρούπια: *πήρε τέσσερεις - ύφασμα, για να ράγει ένα φουστάνι* || *θύμωσε και κατέβασε τα μούτρα του έναν ~ (β) τεκτονικός* *πίχης* για τη μέτρηση κυρ. οικοπέδων, ίσος με 0,75 μ. (γ) *τεκτονικός τεκτονικός* *πίχης* μονάδα μετρήσεως επιφανείας ίσος με 0,5625 μ. 4. (κατ' επέκτ.) σανίδα επιμήκης, λεπτή και πολύ μικρού πλάτους (συνήθ. δύο ως τρία εκατοστά). Επίσης (λόγ.) *πίχης (ο)* {πήχεως} (σημ. 1-2) κ. (λαϊκ.) *πήχη (η)* [μεσν.] (σημ. 3).

[ETYM. < αρχ. *πίχης* < I.E. *bhaghu- «πίχης, του τμήμα του χεριού ανάμεσα στον καρπό και τον αγκώνα», πβ. σανσκρ. bāhu-h «βραχίονας», αρχ. σκανδ. bōgr «βραχίονας, ώμος», αρχ. γερμ. buog (< Bug «ομοπλατή») κ.ά.].

πιχητή (η) φαγητό που αποτελείται από τον πηγμένο ζωμό και κομματάκια από βραστόμενο κεφάλι χοιρίου ή πόδια, εντόσθια ζώων κ.λπ. ή από ψάρια. [ETYM. < μιντ. *πηκτι*, ουσιαστικό. θηλ. του αρχ. πηθ. *πηκτός*].

πιχτός, -ή, -ό κ. *πηκτός* 1. (για υγρά) αυτός που έχει πήξει, που έχει στερεοποιηθεί: ~ *αίμα* | *γάλα* 2. (κατ' επέκτ. για υγρά) αυτός που ρέει με δυσκολία, παχύρρευστος: ~ *σάλτσα* | *σιρόπι* ΣΥΝ. πυκνόρρευ-στος ANT. αραιός 3. (μτφ.) πολύ πυκνός, αυτός τον οποίο δεν μπορεί να διαπεράσει κανείς (ευκόλα): ~ *σκοτάδι* | *ομιχλή* ΣΥΝ. βαθύς, αδιαπέραστος. [ETYM. < αρχ. *πηκτός* < *πη-νυ-μι*, πβ. αόρ. *έπηξα* (< *ε-πηκ-σα). Βλ. λ. *πήζω*].

πήχτρα (Ι) {χαρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) (συνήθ. ως επίρρ.) 1. οτιδήποτε είναι πολύ πηχτό, συμπυκνωμένο ή παχύρρευστο: η *σούπα έγινε ~* 2. (κατ' επέκτ.) μέρος ασφουκτικά γεμάτο, όπου παρατηρείται μεγάλος συνωστισμός: *τα πεζοδρόμια ήταν ~ στον κόσμο* || *οι εθνικές οδοί είναι - από τα αυτοκίνητα των εκδρομέων ΦΡ. (μτφ.) σκοτάδι* *πή-χτρα* βαθύ σκοτάδι, χωρίς καθόλου φως, απόλυτη σκοτεινιά. [ETYM. < *πήζω* (πβ. *πη-χτός*) + παραγ. επίθημα -τρά].

πηχτός, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που έχει μήκος ή ύψος ενός πήχου: ~ *ανάστημα* 2. (για τυπογραφικά στοιχεία) πολύ μεγάλος, αυτός που έχει μεγάλο μήκος και πλάτος: ~ *τίτλος εφημερίδας*.

πίχης (ο) → *πήχης*

Π.Θ. (το) Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

πι (το) → *πει*

πια κ. (διαλεκτ.-σπάν.) **πλια** επίρρ. (καθημ.) 1. περισσότερο, πλέον: *ο άνδρας της έχει ~ περάσει τα σαράντα* || *αυτή η εποχή ανήκει - στο παρελθόν* 2. κιόλας, ήδη: *τον χωρισμό τους τον έχει ~ ξεπεράσει*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ήδη. [ETYM. < *πια* < μεσν. *πλεά* < αρχ. *πλέα*, πληθ. του *πλέων*].

πιανίσμο επίρρ. ΜΟΥΣ. 1. (τρόπος μουσικού παιξίματος, αφορά στην ένταση του μουσικού ήχου) πολύ σιγά: *το θέμα εμφανίζεται στο αγγλικό κόρνο, ενώ τα έγχορδα παίζουν ~* 2. ένδειξη μουσικής εκτέλεσης της παρτιτούρας, σημειώνεται ως ρρ και σημαίνει εκτέλεση με πολύ μικρή ένταση ήχου, πολύ σιγά 3. (συνεκδ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται πιανίσμο: *τα δεύτερο μέρος της συμφωνίας καταλήγει σε ένα ~ όλης της ορχήστρας* ANT. φορτίσμο. [ETYM. < ιταλ. pianissimo, υπερθ. βαθμ. του *piano* (βλ. λ. *πιάνο*)].

πιανίστος (ο) {πιανίστων}, **πιανίστρια (η)** {πιανίστριών} 1.ο καλλιτέχνης του πιάνου, αυτός που ξέρει να παίζει πιάνο 2. (ειδικότ.) ο επαγγελματίας καλλιτέχνης του πιάνου, ο οποίος κερδίζει τα προς το ζην παίζοντας πιάνο (σε ρεσιτάλ, σε ηχογραφήσεις, σε κέντρα διασκεδάσεως κ.λπ.). Επίσης **πιανίστα (η)**. [ETYM. < ιταλ. pianista < *piano* (βλ. κ. *πιάνο*)].

πιάνο (το) 1. το πιο διαδεδομένο μουσικό όργανο της δυτικής μουσικής: ο ήχος παράγεται από σειρά ασάλινων ή ορειχάλκινων χορδών, οι οποίες είναι στερεωμένες σε μεταλλική βάση σχήματος άρπας: η μεταλλική αυτή βάση τοποθετείται μέσα σε ξύλινο κιβώτιο (αντη-χείο), το οποίο στερεώνεται είτε σε κατακόρυφη θέση (*όρθιο* ~), είτε σε οριζόντια (~ *με ουρά*)- οι χορδές κρονόται με σύστημα σφυριών, ενίο ο ήχος σταματά με σύστημα πνιγέων (μαξιλαράκια) ο πιανίστας χειρίζεται τον μηχανισμό αυτό, μέσω ενός ηλεκτρολογίου (κλαβιέ), με χαρακτηριστικές σειρές άσπρων και μαύρων πλήκτρων: *παίζω* | *μαθαίνω* ~ || *τραγουδι με συνοδία πιάνου* || *ηλεκτρικό* ~ (ο ήχος του ενισχύεται ηλεκτρονικά) || *ηλεκτρονικό* ~ (ο ήχος του παράγεται ηλεκτρονικά) || *υδραυλικό* ~ (η πιανόλα) 2. (συνεκδ.) η μουσική που παίζεται με πιάνο: ρεσιτάλ | κοντσέρτο | *διαγωνισμός πιάνου*. — (υποκ.) **πιονάκι (το)**, **πιανιστικός, -ή, -ο**, **πιανιστικά** επίρρ. [ETYM. < ιταλ. piano, που αποσπάστηκε από την παλαιότερη ονομασία του οργάνου *piano forte* < *piano* «σιγά» + *forte* «δυνατά». Η λ. *piano* ανάγεται στο λατ. *pianus* «ομαλός, αργός» (> γαλλ. plain)].

πιάνω επίρρ. 1. (τρόπος μουσικού παιξίματος, αφορά στην ένταση του μουσικού ήχου) σιγά: *τα πνευστά παίζουν ~* 2. ένδειξη μουσικής εκτέλεσης της παρτιτούρας, σημειώνεται ως ρ, σημαίνει εκτέλεση

με μικρή ένταση ήχου, σιγά 3. (συνεκδ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται πιάνο, σιγά: *το - που ακολουθεί, μας οδηγεί στο δεύτερο θέμα της ουβερτούρας* ANT. φόρτε. [ETYM; ιταλ. piano < λατ. pianus «ομαλός, επιπέδος» (> γαλλ. plain)].

πιανόλα (η) ΜΟΥΣ. μηχανικό πιάνο, το οποίο παράγει ήχο με τη βοήθεια ειδικού μηχανισμού, ο οποίος θέτει σε λειτουργία τα πλήκτρα του ΣΥΝ. υδραυλικό πιάνο.

[ETYM. < αγγλ. Pianola < piano, ο όρος πλάστηκε στις Η.Π.Α. το 1901 ως εμπορική ονομασία].

πιάνο μπαρ (το) {άκλ.} κέντρο διασκεδάσης με ήσυχη ατμόσφαιρα, στο οποίο προσφέρεται ποτό ή φαγητό με τη συνοδία πιάνου και γενικώς ελαφράς μουσικής. [ETYM < αγγλ. piano bar].

πιάνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπιπασα | πιάσ-τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. παίρνω (κάτι)

με το χέρι και το κρατό, βαστώ (κάτι) στο χέρι, στην παλάμη μου: *πιάσε τη μπόλα τώρα που θα την πετάξω* || *πιάσε γερά το ποτήρι, μη σου πέσει* || *περπατούσαν πιασμένοι χέρι-χέρι* ΦΡ. (μτφ.) (α) *πιάνω (κάποιον) στο στόμα μου* μιλάω για (κάποιον) ή αναφέρομαι το όνομα του, ιδίως για να τον κακολογήσω ή να τον κοινοσημοποιήσω: *καλύτερα να μη σε πιάσει αυτή στο στόμα της: δεν σε ξεπλένει ούτε ο Νιαγάρας!* || *την αδελφή μου να μην την πιάσεις στο στόμα σου!* (β) *δεν τον πιάνει το μάτι μου* δεν φαίνεται τόσο σημαντικός, όσο τελικώς αποδεικνύεται, δεν μου «γεμίζει το μάτι»: *δεν τον πιάνει το μάτι σου, κι όμως, όλα τα καταφέρνει!* (γ) *πιάνω τον ταύρο από τα κέρατα* βλ. λ. *ταύρος* 2. ακουμπά (κάτι) ελαφρά με τα δάχτυλα μου, αγγίζω (κάτι): *μην το πιάσεις, είναι λερωμένο* || *πιάσε το ύφασμα, να δεις τι ποιότητα είναι* ΣΥΝ. αγγίζω 3. (ειδικότ.) αρπάζω (κάποιον/κάτι) ξαφνικά, κρατώ με δύναμη ή με τη βία: *τον έπιασε από το μπράτσο και τον έσυρε έξω* 4. παίρνω (κάτι) στα χέρια μου, προκειμένου να το μεταχειριστώ, κάνω (κάτι) με τη βοήθεια πράγματος που κρατάω: *δεν πιάνει βιβλίο στα χέρια του (δεν διαβάζει)* || *έχει πιάσει ποτέ βελόνα να ράγει κανένα κουμπι;* (δεν έχει ράψει τίποτα) ΦΡ. *πιάνω χαρτί και μολύβι* ετοιμάζομαι να γράψω: *πιάσε χαρτί και μολύβι να σου υπαγορεύσω ένα κείμενο* 5. (κατ' επέκτ.) (α) συλλαμβάνω και κρατώ (κάποιον), ιδίως μετά από καταδίωξη, κουνιητό ή ενέδρα, τον έχω δεσμένο, τον εμποδίζω να φύγει: *κυνήγησαν τους όραπέτες, αλλά δεν κατάφεραν να τους πιάσουν* || *η εφορία προσπαθεί να πιάσει τους φοροφυγάδες* (β) συλλαμβάνω (θήραμα): *οι κυνηγοί έπιασαν δυο αλεπούδες ζωντανές* || *ο ψαράς έπιασε πολλά ψάρια* || (κ. μεσοπαθ.) *ο ποντικός πιάστηκε στη φάκα* 6. εντοπίζω (κάποιον) να κάνει (κάτι) κυρ. επιλήψιμο, συλλαμβάνω επ' αυτοφώρο: *τον έπιασαν να κλέβει το ταμείο* || *τον έπιασε η γυναικά να την απατά* - ΦΡ. *πιάνω (κάποιον) στα πράσα* βλ. λ. *πράσο* 7. αντιλαμβάνομαι (κάποιον) ως ένοχο (για επιλήψιμη πράξη): *την έπιασα να με κοροιδεύει μπρος στα μάτια μου* || *πιάστηκε από τα ίδια τον τα λόγια, άλλα έλεγε τη μια μέρα, άλλα την άλλη* (δηλ. αποδείχτηκε μόνος του νωπής) ΣΥΝ. αποδεικνύω · 8. καταλαμβάνω χώρο, ορισμένη θέση, έχοντας συγκεκριμένο σκοπό: *έπιασαν τα στενά για να μη μπορεί να ξεφύγει κανείς* || (μτφ.) *έχουν πιάσει τα καλύτερα πόστα στην επιχείρηση* - ΦΡ. (α) *πιάνω θέση* βρισκό ελεύθερη θέση και την καταλαμβάνω: *πήραν νωρίς στο γήπεδο, για να πιάσουν θέσεις που μόλις άδειασε!* (β) *πιάνω τόπο* (ι) (κυριολ.) καταλαμβάνω χώρο: *αυτός ο μουφερός πιάνει πολύ τόπο!* (ii) (μτφ.) χρησιμοποιούμε κατάλληλα, φέρνω αποτέλεσμα: *μακάρι τα λόγια σου να πιάσουν τόπο και να του αλλάξουν τα μυαλά!* 9. μισθώνω ακίνητο για κατοικία, επαγγελματική στέγη κ.λπ. και γενικά χρησιμοποιώ (κάτι) καταβάλλοντος εννοικία: *έπιασαν καινούργιο διαμέρισμα* || *έπιασε το γονιόλο κατάστημα* ΣΥΝ. νοικιάζω 10. καταλαμβάνω (κάποιον) κατά τρόπο, ώστε να γίνωμαι αισθητός, εμφανίζω παρουσιάζομαι σε (κάποιον) ως σύμπτωμα: *κάθε δελιμό με πιάνει μελαγχολία* || *όταν το σκέφτομαι με πιάνει το παράπονο* | *τρέλα* | *μανία* | *θυμός* || *Τους έπιασε όλους κοι-λόπνοος. Κάτι θα έφαγαν και τους πείραζε* || *την έπιασαν οι πόνοι* (άρχισαν οι ωδίνες του τοκετού) ΣΥΝ. παθαίνω - ΦΡ. (α) *με πιάνει ο πόνος (για κάτι)* (i) (κυριολ.) αρχίζω να πονάω (ii) (μτφ.-ειρων.) ενδιφέρομαι για (κάποιον), συμπονώ ή αρχίζω να συμπάσχω με (κάποιον): *Τώρα σ' έπιασε ο πόνος για κείνον: Τόσον καιρό που υπέφερε τι έκανε;* (β) *με πιάνουν τα διαόλια* | *μουρνίνα μου* εξοργίζομαι (γ) *με πιάνει μου* έρχεται ξαφνική επιθυμία: *δεν ξέρω τι με πιάνει ώρες-ώρες και παραφέρομαι* || *χαιμονιάνικα, με έπιασε να φάω φράουλες* 11. (για μέλος του σώματος) εμφανίζω δυσλειτουργία προκαλώντας σωματική ή ψυχική διαταραχή: *μ'έπιασε το κεφάλι μου* (έχω πονοκέφαλο) || *με πιάνει η καρδιά μου* || *η κοιλιά μου* || *θα με πιάσουν τα νεύρα μου* 12. φθάνω σε σημείο, ηλικία κ.λπ.: *μόλις έπιασε τα εξήντα* || *το αυτοκίνητο πιάνει σε ευθεία άνετα τα 200 χιλιόμετρα την ώρα* ΣΥΝ. (μτφ.) *μπαιίνω, πατάω* 13. (για χώρους, δοχεία, σκευή) έχω χωρητικότητα, μπορώ να περιλάβω (συγκεκριμένη ποσότητα): *το βαρέλι πιάνει δεν πιάνει τα τριακόσια κιλά* ΣΥΝ. χωράω, παίρνω 14. (για εμπόρευμα, περιουσιακό στοιχείο) έχω συγκεκριμένη αξία, φτάνω σε αξία, κοστίζω: *το σπίτι αυτό πιάνει γύρω στα πνήντα εκατομμύρια* || *πόσο πιάνει αυτό το βραχιόλι!* 15. εισπράττω, έχω τζύρο: *αυτό το κλαμπ πιάνει μέχρι και τρία εκατομμύρια την ημέρα* || *τα τελευταία χρόνια έπιασε πολλά λεφτά* ΣΥΝ. (καθημ.) *μαζεύω* - ΦΡ. (α) *πιάνω την καλή* έχω μεγάλη επιτυχία, κερδίζω (ξαφνικά) πολλά χρήματα: *μόλις πιάσαμε την καλή, θα σου αγοράσω ό,τι ποθείς* (β) *τα πιάνω* παίρνω χρήματα για ορισμένη εκδούλευση, διοδοκούμαι: *όλοι τα πιάνουν για να σ' εξυπηρετήσουν* ΣΥΝ. *τα παίρνω (γ) τα πιάνω τα λεφτά μου* βγάζω όσα έξοδωσα, κάνω απόδωση του κεφαλαίου μου (δ) (ειρων.) *(τόρα) τα πιάσαμε τα λεφτά μας!* ως σγόλιο για αποτυχημένη επιλογή: *Αυτών πήραν για σύμβουλο στην εταιρεία, ~!* 16. (για πλοία) φτάνω σε τόπο, αράζω: *το ζήμερωμα το καράβι έπιασε Κάβο-Μαλιά*

πλατεία, θηλ. του επιθ. *πλατός*].
πιατσέβoλε επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική ένδειξη για παίξιμο με τρόπο άνετο, ευχάριστο.

[ETYM. < ιταλ. piacevole < υστερολατ. placibilis (< λατ. placere «αρέσω»)].
πίβoτ (ο)ή {άκλ.} (στο μάσκατ) 1. θέση παίκτη στο κέντρο της ρακέτας και συνεκδ. ο παίκτης που παίζει σε αυτή τη θέση 2. η στροφή του παίκτη περί τον άξονα του για να πετύχει καλάθι. [ETYM. < αγγλ.-αμερ. ρινοτ «στρέφoμαι περί τον άξονα μου» < γαλλ. ρινοτ «στρόφιγγα», αγν. ετύμου].

πγκουίνoς (ο) πουλί της Ανταρκτικής, το οποίο δεν μπορεί να πετάξει, αλλά κινείται όρθιο, έχει μικρές φτερούγες τις οποίες χρησιμοποιεί ως περύτερα στο ν'ρό, ογκώδες, μονοκόμματο σώμα, μικρό κεφάλι και κοντό λαιμό, άσπρη κοιλιά, λαιμό και πόδια, μαύρο κεφάλι και ράχη. — (υποκ.) πινκουνάκι (το). [ETYM. < ιταλ. pinguino < γαλλ. pinguin < αγγλ. penguin, πθ. < ουαλ. pen ḡwyn «λευκό κεφάλι»].

πιγούνι (το) (παλαιότερ. ορθ. *πηγούνι*) {πιγουνιού | -ιών} το κάτω τμήμα του σιαγονιού που προεξέχει. — (υποκ.) πιγουνάκι (το), (μεγεθ.) πι-γούνα (η). [ETYM. < μεσν. πιγουνιν< *πουργούνικ* μτρν. *πουργούνιον*, υποκ. του αρχ. *πῶγων* (βλ.λ.)].

πίδακας (ο) {πιδάκων} 1. φυσική πηγή, το νερό της οποίας εκτοξεύεται προς τα πάνω 2. το σιντριβάνι (βλ.λ.) 3. (γενικότ.) υγρό που πετάγεται με ορμή προς τα πάνω από ορισμένο σημείο, σχηματίζοντας λεπτή στήλη: ~ *πετρέλαιου* || (μτφ.) ~ *αίματος*. [ETYM. < αρχ. *πίδαξ*, -ακος, αββ. ετύμου. Η λ. εμφανίζει επίθημα -αξ και ανήκει στην ίδια λεξιλογική οικογένεια με τα ρ. *πιδάω* και *πιδώω* (πθ. *δια-πιδώω*). Συνδ. πθ. με τον αρχ. πληθ. *πίσσα* αμάρτυρο ουσ. **πίσος* «υγρό λιβάδι» (< **πίδ-σ-ος*), αλλά δεν έχουν βεβαιωθεί περαιτέρω συνδέσεις. Δεν ικανοποιούν οι συσχετισμοί με αρχ. σκανδ. *feitir* «λίπος»].

πίδακιζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} αναβλύζω.

πίεζογραφία (η) {πυεζογραφιών} ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. τεχνική καταγραφής της πίεσης με τη βοήθεια πιεζογράφου (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται κυρ. για τη μέτρηση της αρτηριακής πίεσης και των μεταβολών της και για τη μελέτη της μιστικής συστολής. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. piezographie].

πιεζογράφος (ο) ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. διάταξη για τη μέτρηση της εντάσεως πίεσεων ή δονήσεων με τη βοήθεια πιεζοηλεκτρικού πλαισίου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. piezographie].

πιεζοηλεκτρισμός (ο) ΗΛΕΚΤΡ. η δημιουργία ηλεκτρικών φορτίων στην επιφάνεια κρυστάλλων λόγω της μηχανικής παραμόρφωσης τους (λ.χ. όταν αυτή συμπιέζεται). — πιεζοηλεκτρικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. piezoelectricity].

πιεζομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. 1. η μέτρηση των υψηλών κυρ. πίεσεων 2. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τη συμπεριφορά των υγρών. — πιεζομετρικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. piezometry].

πιεζόμετρο (το) [1886] {πυεζομέτρ-ου | -ων} 1. όργανο μέτρησης της συμπεριφοράς των υγρών 2. όργανο καθορισμού της πιεζομετρικής ή υδροστατικής στάθμης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. piezometer].

πιέζω ρ. μετβ. {πίε-α, -τηκα, -μένος} 1. οθώ, σπρώχνω (κάτι) ασκώντας δύναμη προς τα μέσα ή πάνω σε άλλο σταθερό αντικείμενο: ~ *το κουπί της τηλεόρασης* | *την πινάκα με το δάχτυλο στον τοίχο* || *πίεσες πολύ την κιμωλία στον πίνακα κι έσπασε* 2. σφίγγω (συνήθ. με ενοχλητικό τρόπο): η ζώνη *τον πιέζει* || *η γραβάτα μου πιέζει τον λαιμό* 3. (μτφ.) ασκώ πίεση σε (κάποιον), προσπαθώ με διάφορους τρόπους να τον κάνω να δεχτεί (κάτι): *οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις πιέζουν για άρση του βέτο* || *τον πιέζουν οι συνάδελφοι του να θέσει υποψηφιότητα* ΦΡ. *πιέζω τον εαυτό μου* ασκώ πίεση στον εαυτό μου, εντείνω τις προσπάθειες μου, ενεργοποιώντας τις δυνάμεις μου, προκειμένου να επιτύχω έναν στόχο: ~ *να προσπαθήσω περισσότερο* || *πρέπει να πιέσω τον εαυτό μου πολύ για να διαβάσω, δεν έχω καμιά όρεξη για μελέτη* 4. (μτφ.) εξωθώ (κάποιον) να πράξει (κάτι) παρά τη θέληση του, εξαναγκάζω: *πιέστηκε από τους ανωτέρους του να υπογράψει* 5. (μτφ.) προκαλώ θλίψη σε (κάποιον), τον στενοχωρώ ή τον φέρνω σε δύσκολη θέση: *τον πιέζει το άγχος* | *ο ρυθμός της δουλειάς* || *πιέζεται από οικονομικά προβλήματα* || *είναι πολύ πιεσμένη λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων* 6. (α) ΣΤΡΑΤ. παρενοχλώ ασφυκτικά την παράταξη (του αντιπάλου) (β) ΑΘΛ. περιορίζω τις κινήσεις του αντιπάλου, ώστε να τον αναγκάσω να κάνει λάθος, καλύπτοντας τους ελεύθερους χώρους και φυλάγοντας στενά τους παίκτες, ή επιχειρώ συνεχείς επιθέσεις: *οι παίκτες μας πιέζουν τους αντιπάλους σε όλο το γήπεδο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM. αρχ., αββ. ετύμου. Σύμφωνα με παλαιότερη άποψη, η λ. αποτελεί σύνθετο, του οποίου το α' τμήμα *πι-* είναι μορφή της πρόθ. *επί* (πθ. *σανσκρ. pi-*, λιθ. *-pi*, βλ. κ. *επί*), ενώ το β' τμήμα είναι το ρ. *έζω* | *-ομαι* «καθίζω, κάθομαι» (βλ. λ. *εδ-ρω*), οπότε η σημ. του ρ. θα ήταν «επικαθήμεν, οθώ κάτι χρησιμοποιώντας δύναμη ή βάρος, ασκώντας πίεση». Εν τωιαύτη περιπτώσει, η λ. θα συνδέεται με το *σανσκρ. pīḍayati* «πιέζω, συντρίβω» (< **pi-zd-eyō*). Ωστόσο, κατ' άλλη εκδοχή, το *σανσκρ. pīḍayati* ανάγεται σε ρίζα **pizd-*, πράγμα που οδηγεί στην υπόθεση ότι το ρ. *πιέζω* αποτελεί μεταπλασμό του **πιζω* υπό την επίρρ. του ρ. *έζω*. Στην ίδια κατηγορία τοποθετείται από μερικούς και το λατ. *pīnsō* «καταστρέφω, κόβω»].

πιένες (οι) {χωρ. γεν.} η πόληση όλων των ειστηρίων θεατρικής παραστάσεως λόγω της πολύ μεγάλης προσέλευσης θεατών κυρ. στις ΦΡ. *έχω* | *σημειώνω* | *γνωρίζω* (μεγάλες) *πιένες* θριαμβεύω, σημειώ-

νο μεγάλη εισπρακτική επιτυχία.
[ETYM. < ιταλ. piena, θηλ. του pieno «γεμάτος, πλήρης» < λατ. plenus].
Π.Ι.Ε.Π. (το) Παγκόσμιο Ίδρυμα Εξυπηρετήσεως Πανεπιστημίων.

Πιερία (η) περιοχή και νομός της Κ. Μακεδονίας με πρωτεύουσα την Κατερίνη.

[ETYM. αρχ. < Πίερες (οί), ονομασία αρχ. θρακικού φύλου, που εγκαταστάθηκε στην περιοχή κατά το 1200 π.Χ. Από ορισμένους μελετητές το ανθρωποπνεύμο συνδ. με το αρχ. επίθ. *πιερός* | *πιερός* «παχύς, πλούσιος» (πθ. το ουσ. *πίωρ* «λίπος»), ιδ. αν ληφθεί υπ' όψιν η περίφραση *γη πείρα* «πλούσια γη», πθ. αρχ. ιρλ. *íriu* «χώρα, γη» (< **ri-wer-yō*)].

Πιερία Όρη (τα) {Πιερίων Ορέων} όρος της Μακεδονίας στον νομό Πιερίας.

πιερότος (ο) πρόσωπο της παλαιάς ιταλικής κομωδίας, που έπαιζε το ρόλο του υπηρέτη και φορούσε κοντό και πλατύ χιτώνα λευκού χρώματος, με πτυχωτό γιακά.

[ETYM. Μεταφορά του παλ. ιταλ. *piertoto* < γαλλ. *piertot*, υποκ. του ονόματος Pierre «Πέτρος»].

πίεση (η) j-ης κ. -εωσ, -εις, -εων} 1. η άσκηση δύναμης πάνω σε επιφάνεια: *ισχυρή* | *μέτρια* ~ || η ~ *στα τοίχωματά δοχείου από το υγρό που περιέχει* 2. ΦΥΣ. (α) το φυσικό μέγεθος που ορίζεται ως ο λόγος της δύναμης που ασκείται κάθετα σε μια επιφάνεια προς το εμβαδόν της επιφάνειας αυτής (β) *ατμοσφαιρική πίεση* βλ. λ. *ατμοσφαιρικός* (γ) *αεροστατική πίεση* βλ. λ. *αεροστατικός* (δ) *υδροστατική πίεση* βλ. λ. *υδροστατικός* 3. (μτφ.) η ένταση ή η δυσφορία που αισθάνεται κανείς, επειδή τον στενοχωρεί, τον πιέζει (κάτι): *νιώθω ~ λόγω των εντατικών ρυθμών εργασίας* || *αισθάνεται μεγάλη ~ λόγω των χρεών του* 4. το σύνολο των ενεργειών που ασκούνται στο να πείσει ή να εξαναγκάσει κάποιος να κάνει (κάτι) ή να συμμορφωθεί (σε τις θέσεις του, κυρ. αξιοποιώντας την πολιτική, οικονομική και κοινωνική του θέση ή επιρροή ΣΥΝ. *λόμπι* (β) *μοχλός πίεσεως* βλ. λ. *μοχλός* 5. ΦΥΣΙΟΛ. (α) *αρτηριακή πίεση* η πίεση (σημ. 1) που ασκείται στο τοίχωμα των αρτηριών από το αίμα της καρδιάς που κυκλοφορεί στο εσωτερικό τους και οφείλεται στις συστολές της καρδιάς οι οποίες προωθούν το αίμα στις αρτηρίες και στην αντίσταση που αυτές παρουσιάζουν στη ροή του αίματος: *παίρνω την ~ κάποιου* (τη μετρώ, λ.χ. με πιεσόμετρο) || *μεγάλη* | *μικρή* ~ (η μεγαλύτερη | μικρότερη τιμή στην κλίμακα μέτρησης της) || *έχω ~* (β) *φλεβική πίεση* η πίεση που ασκείται στο τοίχωμα των φλεβών από το αίμα, το οποίο βρίσκεται στο εσωτερικό τους και η οποία είναι ανεξάρτητη από τις συστολές της καρδιάς (γ) *πίεση αίματος* βλ. λ. *αίμα*- ΦΡ. (καθμ.) *μου ανεβαίνει η πίεση* (ι) εντείνεται η λειτουργία της καρδιάς λόγω ταραχής, έντασης κ.λπ., ανεβάνουν οι σφουγμοί μου (πάνω από το φυσιολογικό) (ii) (μτφ.) εκνευρίζομαι (κ. *κάποιος μου ανεβάζει την πίεση* κάποιος με εκνευρίζει) 6. ΑΘΛ. ο περιορισμός των κινήσεων του αντιπάλου, ώστε να μη μπορεί να οργανώσει επίθεση, ή η συνεχής επιθετική δραστηριότητα, που τον αναγκάζει να αμύνεται: *ασφυκτική ~ σκεί* η *Α.Ε.Κ. στον Π.Α.Ο. το τελευταίο δεκάλεπτο*. [ETYM. < αρχ. *πίεσις* < *πιέζω* (βλ.λ.)].

πιεσόμετρο (το) {πυεσομέτρ-ου | -ων} 1. συσκευή μέτρησης της πίεσης των αερίων και των υγρών, το μανόμετρο 2. ΙΑΤΡ. όργανο για τη μέτρηση της αρτηριακής πίεσης, το οποίο αποτελείται από ελαστικό πε-ριχειρίδιο, η οποία φυσικώνει και εφαρμόζει γύρω από τον βραχίονα και συνδέεται με συσκευή που καταγράφει την πίεση με βάση το ύ-ψος στήλης υδραργύρου ή πίνακα ενδείξεων, δίνοντας δύο τιμές αρτηριακής πίεσεως: μία για τη συστολική και μία για τη διαστολική ΣΥΝ. σφουγμομανόμετρο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. piessomètre].

πιεστήριο (το) {πυεστηρί-ου | -ων} 1. ΤΕΧΝΟΛ. (α) μηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται στη βιομηχανία ή τη βιοτεχνία για τη συμπίεση αερίων, ατμών ή την εξαγωγή του νερού και των υγρών από αυτά ΣΥΝ. *πρέσα* (β) *υδραυλικό πιεστήριο* τύπος μηχανής που χρησιμοποιείται για τη δημιουργία πολύ υψηλών πιέσεων, προκειμένου να ελεγχθεί η ανθεκτικότητα μεταλλικών οργάνων ή μηχανών ή κατά την κατεργασία μετάλλων (γ) *πιεστήριο σκευασίας* χειροκίνητη ή μηχανοκίνητη διάταξη που χρησιμοποιείται στη συσκευασία και τυποποίηση βιομηχανικών ή γεωργικών προϊόντων (δ) *στυβωτικό πιεστήριο* μηχανική διάταξη με την οποία εξασκείται πίεση σε ύφασμα, για να λειανθεί η επιφάνεια του 2. ΤΥΠΟΓΡ. (α) μηχανικό σύστημα το οποίο χρησιμοποιείται για την εκτύπωση βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων κ.λπ.: *παραδοσιακό λινωτικό* ~ || ~ *όφσετ* (β) (συνεκδ.) η αντίστοιχη φάση εκτύπωσης βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων κ.λπ.: *το κείμενο πρέπει να είναι έτοιμο για το ~* ΦΡ. *επί του πιεστηρίου* (για κείμενα, πληροφορίες, ειδήσεις, οι οποίες περιλαμβάνονται σε μια έκδοση) ακριβώς στη φάση της εκτύπωσης, ενώ έχει ήδη διαμορφωθεί η ύλη.

[ETYM. < μτρν. *πιεστήριον*, ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *πιεστήριος* (< αρχ. *πιέζω*). Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πθ. γαλλ. *presse*, γερμ. *Presse*].

πιεστήριος (ο) [1889] ο τεχνίτης τυπογραφείου που χειρίζεται το τυπογραφικό πιεστήριο ΣΥΝ. τυποτής, εκτυπωτής.

πιεστικός, -ή, -ό [1886] 1. αυτός που ασκεί πίεση, που πιέζει: ~ *αίτημα* | *άμυνα στον αντιπάλο* | *παρέμβαση* 2. αυτός που επείγει, που ζητεί άμεση αντιμετώπιση: *οι ~ ανάγκες της αγοράς* 3. αυτός που

λειτουργεί καταπιεστικά, επιβάλλοντας περιορισμούς και δεσμεύσεις: η οικογένεια της ήταν ιδιαίτερα – σε θέματα σχετικά με τις εξόδους. — πιεστικ-ά | -ώς επίρρ., πιεστικότητα (η) [1896].

πιεστός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να πιεστεί, να ελαττωθεί κατά τον όγκο. όταν του ασκηθεί πίεση ΣΥΝ. συμπιεστός. [ETYM αρχ. < πιέζω (βλ.λ.)].

πιέστρο(ν) (το) {πιέστρ-ου | -ων} (λόγ.) 1. κάθε όργανο για την άσκηση πίεσης και για σύφιξη (λ.χ. το έμβολο μηχανών) 2. ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για την επίσχεση της αιμορραγίας, την παρακώλυση της κυκλοφορίας σε μέλος του σώματος και την πίεση των νευρών. [ETYM < αρχ. πίεστρον < πιέζω (βλ.λ.)].

πιέτα (η) {άκλ.} η ζωγραφική ή γλυπτική σύνθεση που απεικονίζει την Παναγία να θρηνεί κρατώντας στα γόνατα της τον νεκρό Ιησού. [ETYM. < ιταλ. pietà «οίκτος, συμπόνια» < λατ. pietas «ευσέβεια, θεο-σεβής φόβος»].

πιέτα (η) {πιετών} τεχνική πτυχή ενδόματος: φούστα με πιέτες ΣΥΝ. δίπλα, τσάκιση. — (υποκ.) πιετούλα κ. **πιετίτσα** (η). [ETYM < βεν. pietà (ιταλ. pieta) < λατ. *pīctia < μετ. pīctus του ρ. pīco «διπλώνω, πτυχώνω»].

πιετισμός (ο) ΘΡΗΚ. προτεσταντική, ανανεωτική θρησκευτική κίνηση που αναπτύχθηκε τον 17ο αι. στους κόλπους κυρ. του λουθηρανισμού, αποσκοπώντας στην τόνωση του θρησκευτικού συναισθήματος μέσω της καθέρωσης αυστηρών ηθικών κανόνων με την αντίληψη ότι η τελειοποίηση του ανθρώπου επιτυγχάνεται κυρ. με εντατική ατομική προσπάθεια και με επενέργεια του θείου λόγου και όχι με το βάπτισμα ή τη θεία χάρη: ανάλογα φαινόμενα αναπτύχθηκαν επίσης στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία με την ανανεωτική κίνηση της νέας ευσεβείας (λατ. devotio moderna) κατά τον 15ο αι. και στην Αγγλικανική Εκκλησία με το ευσεβιστικό κίνημα του ποурτανισμού κατά τον 17ο αι. ΣΥΝ. ευσεβισμός. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. piétisme < piété < λατ. pietas «ευσέβεια, θεοσεβής φόβος»].

Πίζα (η) πόλη της Δ. Ιταλίας στον ποταμό Άρνο, γνωστή για τον κεκλιμένο πύργο της. [ETYM. < ιταλ. Pisa, ετρουσκ. αρχής, αγν. ετύμου].

πιζάμα (η) → πιτζάμα

πιθάμη (η) → σπιθαμή

-πιθάμος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πιθαμών: *τρι-πιθάμος*.

πιθανοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική θεωρία κατά την οποία η ανθρώπινη γνώση έχει τη σημασία και την αξία μόνο της πιθανότητας, εφόσον η απόλυτη αλήθεια δεν είναι δυνατόν ποτέ να γίνει γνωστή, ο άνθρωπος δεν μπορεί να φθάσει στην απόλυτη αλήθεια και, κατά συνέπεια, οφείλει να αρκείται στη διάκριση προτάσεων πιθανών σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό. [ETYM < πιθανός + -κρατία < -κράτης < κρατώ, απόδ. του γαλλ. probabilisme].

πιθανολόγημα (το) {μτγν.} (πιθανολογήμα-τος | -ατα, -άτων) λόγος, γνώμη ή επιχείρημα που βασίζεται σε πιθανότητες.

πιθανολογία (η) [αρχ.] {πιθανολογιών} 1. λόγος του οποίου η ακρίβεια ή η αλήθεια βασίζεται σε πιθανότητες και όχι σε βεβαιότητα 2. (συνεκδ.) υπόθεση, εκκασία.

πιθανολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {πιθανολογείς... | πιθανολογ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} 1. θεωρώ (κάτι) ενδεχόμενο, πιθανό ΣΥΝ. υποθέτω, (λόγ.) εκιάζω, εικολογώ 2. (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. *πιθανολογείται*) φέρω, λέγεται ως πιθανό: - ότι θα έχουμε εκλογές το φθινόπωρο ΣΥΝ. εκιάζεται.

πιθανόν επίρρ. [αρχ.] (+να) ίσως, είναι δυνατόν (να συμβεί κάτι) σύμφωνα με τα δεδομένα: ~ να άρρησε λόγω της κίνησης || είναι ~ να καθυστερήσει η πτήση λόγω της κακοκαιρίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. πιθανός.

πιθανός, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να γίνει ή να ισχύσει, αναμενόμενος σύμφωνα με τα δεδομένα: είναι πολύ ~ μια τέτοια εκδοχή || αποτελεί ~ εξέλιξη ΣΥΝ. ενδεχόμενος ΑΝΤ. απίθανος 2. ΓΛΩΣΣ. **πιθανοί κόσμοι** όρος που χρησιμοποιείται ιδίως στη σημασιολογία, για να δηλώσει πιθανές χρήσεις λέξεων, φράσεων κ.λπ. σε μορφές της πραγματικότητας διαφορετικές από τον κόσμο της πραγματικότητας που ισχύει στο «εδώ και τώρα» της εκφώνησής του ομιλητή ΣΧΟΛΙΟ λ. ελλιπής, ενδεχόμενος, ίσως. [ETYM. αρχ. < θ. πιθανός, μηδενισμ. βαθμ. του θ. που απαντά στο ρ. *πιθώ*, + παραγμ. επίθημα -ανός, πβ. *ικ-ανός*, *στεγ-ανός*. Η φρ. *πιθανοί κόσμοι* αποτελεί απόδ. του αγγλ. possible worlds].

πιθανόν - πιθανός - είναι πιθανόν. Το (αρχ. ήδη) επίθ. *πιθ-ανός* (< *πιθ-ω*) σημαίνει «πιθανότητα, κάτι που μπορεί να γίνει». Η δήλωση πιθανότητας με το επίθ. *πιθανός* και το επίρρ. *πιθανός* γίνεται με τέσσερις τρόπους: (α) με τη φρ. είναι πιθανόν να: *Οι εκλογές είναι πιθανόν να διεξαχθούν τον Δεκέμβριο* (β) με την ελλειπτική φρ. πιθανόν να (ενν. είναι): *Οι εκλογές πιθανόν να διεξαχθούν τον Δεκέμβριο* (γ) με το επίρρ. πιθανός: *Οι εκλογές θα διεξαχθούν πιθανός τον Δεκέμβριο* (δ) καταχρηστική χρήση του *πιθ-ανός* να, πιθανός να: *Οι εκλογές πιθανός να διεξαχθούν τον Δεκέμβριο*. Σημειώθων ότι το *πιθ-ανός*, μοιλονότι παράγεται από το *πιθ-ω*, γράφεται με -ι-, διότι σχηματίζεται από τη μηδενισμένη βαθμίδα του θέματος: *πιθ-* (κανονική) | *ισχυρή βαθμίδα*: *πιθ-* (μηδενισμένη βαθμίδα): πβ. **πιθ-τός*> *πιστός* < *λειπ-ω*: *ελ-λιπ-ής*, *λιπό-θυμος* (βλ. λ. *ελλιπής*).

πιθανότητα (η) {πιθανοτήτων} 1. η δυνατότητα να συμβεί (κάτι), η

αναμενόμενη εξέλιξη σύμφωνα με τα δεδομένα: έχει πολλές - να πετύχει, εφόσον έχει προετοιμαστεί καλά και διαθέτει τα απαιτούμενα προσόντα || *πάρχει μόνο μία ~ να έρθει, αν αύριο δεν έχει δουλειά* || *μηδενικός* || *ανύπαρκτος* → ΦΡ. **κατά πάσα(ν) πιθανότητα** σύμφωνα με την πιο πιθανή εκδοχή, όπως είναι πιθανό: ~ *οδηγούσατε σε εκλογές* || ~ *θα το έχω έτοιμο αύριο, εκτός αν τύχει κάτι έκτακτο* 2. (συνεκδ.) το πιθανό γεγονός, η πιθανή περίπτωση ή περίπτωση: η *άρνηση του ήταν μία ~ που δεν είχαμε υπολογίσει* || *πού να φανταστεί κανείς μια τέτοια ~!* 3. (στη στατιστική) (α) η σχετική δυνατότητα να συμβεί ένα γεγονός, όπως εκφράζεται από την αναλογία του αριθμού όλων των πιθανών περιπτώσεων προς τον συνολικό αριθμό των περιπτώσεων στις οποίες αυτό το γεγονός συμβαίνει: *έχει μία στις δέκα - να πιάσει στον διαγωνισμό* || *όταν ρίχνεις ένα κέρμα κορόνα-γράμματα, έχεις μία στις δύο ~ να έρθει γράμματα* (β) η σχετική συχνότητα με την οποία εμφανίζεται ή είναι πιθανόν να εμφανιστεί ένα γεγονός 4. ΜΑΘ. (α) το πηλίκο του αριθμού των ευνοϊκών περιπτώσεων για ένα γεγονός ενός πειράματος τύχης προς τον αριθμό όλων των δυνατών περιπτώσεων αυτού του πειράματος τύχης (β) **θεωρία των πιθανοτήτων** η θεωρία της ανάλυσης, της μελέτης, της πιθανότητας και των πράξεων μεταξύ των συμβάντων ενός δειγματικού χώρου (γ) **νόμος των πιθανοτήτων** ο στατιστικός υπολογισμός των προϋποθέσεων εκδηλώσεως ενός φαινομένου, βάσει του οποίου κάτι θεωρείται πιθανό ή απίθανο: και με τον νόμο των πιθανοτήτων να το πάρεις, δεν γίνεται να *αστοχείς συνέχεια- κάποια στιγμή θα πετύχεις*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ίσως, πιθανός. [ETYM. < αρχ. πιθανός, -ητος, αρχική σημ. «πειστικότητα», < πιθανός (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

πιθανοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις πιθανότητες: (στη στατιστική) ~ *εξίσωση* | *σχετισμός*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. probabilistic].

πιθανός επίρρ. [αρχ.] κατά πάσα πιθανότητα: ~ *καθυστέρησε λόγω της κίνησης* || *η εκλογή νέου προέδρου ~ θα οδηγήσει σε ανακατατάξεις*. ΣΧΟΛΙΟ λ. πιθανός, ίσως.

πιθάρ(ος) (ο) {πιθαράδες} (παλαιότ.) τεχνίτης που κατασκευάζει πιθάρια.

πιθάρ(ι) (το) {πιθάρ-ιού | -ιών} πήλινο αγγείο μεγάλων διαστάσεων με ευρύ στόμιο, παχιά τοιχώματα και συνήθ. μικρές λαβές, που χρησιμοποιείται για την εναποθήκευση ξηρών ή υγρών τροφών ΣΥΝ. πιθος, κιούπι. — (υποκ.) **πιθαράκι** (το). [ETYM. < μτγν. *πιθάριον*, υποκ. του αρχ. *πιθος* (βλ.λ.)].

πιθηκάνθρωπος (ο) [1891] {πιθηκάνθρωπ-ου | -ων, -ους} 1. ΑΝΘΡΩ-ΠΟΛ. ανθρωποειδές που είχε χαρακτηριστικά πιθήκου και θεωρείται ότι ζήτησε πριν από 500.000 χρόνια, χρησιμοποίησε λίθινα εργαλεία και τη φωτιά 2. (σκωπτ.) ο πολύ άσχημος άνθρωπος, ο ασχημομούρης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pithecanthropus].

πιθηκίσιος, -ια, -ο (σχολ. ορθ. *πιθηκίσιος*) αυτός που μοιάζει με ή ταιριάζει σε πιθήκο. — **πιθηκίσια** επίρρ. [ETYM < *πιθηκος* + *παραγμ.* επίθημα -ήσιος (βλ.λ.)].

πιθηκίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {πιθήκισα} (κακός.) μιμούμαι άκριτα τη συμπεριφορά, τα ήθη ή το ντύσιμο άλλων, κυρ. κατά τρόπο άκομμο και αφρόσκι, χωρίς να έχω αφομοιώσει τα στοιχεία αυτά ΣΥΝ. μιμούδιζω. — **πιθηκισμός** (ο) [αρχ.].

πιθηκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {πιθηκοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που μοιάζει με πιθήκο ΣΥΝ. πιθηκόμορφος 2. (για πρόσ. ως χαρακτηρισμός) ο άσχημος άνθρωπος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πιθηκομορφός, -η, -ο {μτγν.} αυτός που έχει τη μορφή πιθήκου ΣΥΝ. πιθηκοειδής.

πιθηκομορής, -α, -ικο {πιθηκομορήςδες} αυτός που το πρόσωπο του θυμίζει πιθήκο, πάρα πολύ άσχημο.

πιθήκος (ο) {πιθήκ-ου | -ων, -ους} 1. θηλαστικό που ζει στα δάση των θερμών περιοχών, με τρίχωμα που καλύπτει το σώμα (εκτός από το πρόσωπο), το εσωτερικό των ποδιών, των χεριών και τα οπίσθια, με στρογγυλό κεφάλι και συνήθ. προεταμένες γνάθους, μακριά μυώδη ουρά, την οποία χρησιμοποιεί για να κρεμάται από τα δέντρα: προσαρμόζεται εύκολα στο ανθρώπινο περιβάλλον και θεωρείται το κοντινότερο βιολογικά είδος προς τον άνθρωπο 2. (μτρ -σκωπτ.) άνθρωπος πολύ άσχημος στην όψη. — (υποκ.) **πιθηκάκι** (το), **πιθηκικός**, -ή, -ό [1890].

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, που εμφανίζει παραγμ. επίθημα -ακος | -ηκος, όπως άλλα ονόματα ζώων, πβ. *μύρμηξ*, -ηκος, *τέρας*, -ακος. Η παλαιότερη υποθ. κατά την οποία η λ. συνδ. με το λατ. foedus «άσημος, δύσμορφος», δεν είναι πειστική, αφού το μοναδικό της επιχείρημα είναι η χρήση του μτγν. *καλλίας* (< αρχ. *κάλλος*) κατ' ενοχμισμόν για τον πιθήκο. Ίσως πρόκειται για δάνειο].

πίθος (ο) (λόγ.) το πιθάρι. ΦΡ. (α) ΜΥΘΟΛ. **πίθος των Δαναΐδων** πιθάρι χωρίς πιθμένα, το οποίο οι Δαναΐδες είχαν καταδικαστεί να προσπαθούν να γεμίσουν κουβαλώντας συνέχεια νερό, χωρίς φυσικά αυτό να γεμίζει ποτέ (β) **ανάτις εις πίθον Δαναΐδων** (αντλό εις *πίθον Δαναΐδων*, Λουκιαν. *Τίμων* 18) για κάθε μάταιη προσπάθεια, η οποία αποκλείεται να τελεσφορήσει, είναι καταδικασμένη σε αποτυχία. [ETYM. αρχ. (ήδη μκ. qe-to «δοχείο»), αββ. ετύμου. Σύμφωνα με τον μκ. τ., η λ. θα πρέπει να αναχθεί σε θ. με αρχικό χελούιπερικό φθόγγο και με εναλλαγή φωνηεντισμού -e | -i. Οι συνδέσεις με λ. εκτός της Ελληνικής δεν έχουν τεκμηριωθεί (λ.χ. λατ. fideiia «γύτρα» < *fides-lia, αρχ. ισλ. bida «δοχείο γάλακτος»), κυρ. επειδή η παρουσία του μκ. τ. δεν επιτρέπει την υιοθέτηση κοινού αρχικού θ. με ηχηρό δασύ (*bhidh-)].

πιθώνω ρ. → απιθώνω

πικά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (στα τραπουλόχαρτα) το μπαστούνι (βλ.λ.):

«Ντάμα ~» (θεατρικό έργο του Α.Σ. Πούσκιν) 2. (συνεκδ.) το πείσμα, ο θυμός που έχει κάποιος λόγω ενοχλήσεως: δεν του μιλώ εδώ και μια βδομάδα από ~ φρ. έχω **πίκα** (κάποιον) τον έχω άγρι ΣΥΝ. φούκρα 3. το σκοπτικό πείραγμα. [ETYM. < ιταλ. *picca* «αιχμή» < γαλλ. *pique* < p. *riquer* < δημόδ. λατ. *piccare* «τρυπώ, κεντώ» < λατ. *picus* «δρυοκολάπτης»].

πικάντικος, -η, -ο 1. (για τροφές) αυτός που έχει έντονη γεύση (συ-νήθ. λόγω μπαχαρικών, καρυκευμάτων, αλλαντικών κ.λπ.): ~ σάλτσα | *καναπεδάκια* 2. χαριτωμένα προκλητικός, τολμηρός, ερεθιστικός (χωρίς όμως υπερβολή): ~ ταϊνία | *ανέκδοτο*. — πικάντικα επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. *piccante* «αιχμηρός» < *piccare* < *picca* «αιχμή» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικάλ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή για την αναπαραγωγή ήχων εγγεγραμμένων σε δίσκο βινυλίου (βλ. λ.), η οποία αποτελείται από ένα επίπεδο (πλάτο), πάνω στο οποίο περιστρέφεται με ηλεκτροκίνητο μηχανισμό ο δίσκος, και έναν βραχίονα που απολήγει σε κεφαλή με βελόνα στην άκρη (συνήθ. με κομμάτι διαμαντιού), η οποία ακολουθεί τις αυλακώσεις του δίσκου καθώς περιστρέφεται. [ETYM. < αγγλ. *pick-up* «μαιάζω, σηκώνω κάτι από κάτω - αποτυπώνω»].

Πικαρδία (η) περιοχή της Β. Γαλλίας. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *Picardie* < παλλ. γαλλ. *pic* (> σύγχρ. *rique*), με τη σημ. «αιχμή» (βλ. κ. *πίκα*)].

πικάρω ρ. μετβ. {πικάρα κ. πικάριος-α, -η, -μένος} 1. πειράζω, κάνω (κάποιον) να ενοχληθεί: δεν το *εννοούσε*, *το είπε για να σε πικά-ρει* 2. προκαλώ πείσμα σε (κάποιον) ΣΥΝ. πεισμώνω. — πικάρισμα (το). [ETYM. < ιταλ. *piccare* < *picca* «αιχμή» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικεδένιος, -α, -ο αυτός που είναι κατασκευασμένος από πικέ: ~ *κουβέρτα* | *κάλυμμα*. Επίσης πικέ {άκλ.}.

πικές (ο) {πικέδες} βαμβάκερο ύφασμα με ανάγλυφα σχήματα ή σχέδια στην ύφανση του.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. (*tissu*) *piqué* «(ύφασμα) φοδραρισμένο» < *riquer* «τρυπώ, φοδράρω» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικέτα (η) {πικετών} χάρτινη επιφάνεια (πλακάτ), πάνω στην οποία γράφονται συνθήματα και την οποία περιφέρουν διαδηλωτές σε πορείες (πικετοφορίες). [ETYM. < ιταλ. *picchetto* (κατά τα θηλ.), βλ. κ. *πικέτο*].

πικέτο (το) 1. χαρτοπαίγιο που παίζεται με τριάντα δύο τραπουλόχαρτα (έχουν αφαιρεθεί τα χαρτιά από τα διάτρια μέχρι και τα εξάρια) 2. η δεσμίδα από τα τριάντα δύο αυτά χαρτιά. [ETYM. < ιταλ. *picchetto* «μικρός πάσσαλος - είδος χαρτοπαιγίου» < γαλλ. *piquer* < p. *riquer* «τρυπώ» (βλ. λ. *πίκα*)].

πικετοφορία (η) {πικετοφορίων} διαδήλωση μικρής ομάδας ατόμων, στην οποία κάποιος κρατάει ένα πλακάτ (μια πικέτα) ή έχει πάνω του στερεωμένη πινακίδα με σύνθημα ή σύντομο κείμενο, με το οποίο ενημερώνει ή διαμαρτύρεται για συγκεκριμένο ζήτημα. [ETYM. Νόθο συνθ. < *πικέτο* (βλ. λ.) + *-φορία* < *-φόρος* < *φάρος*].

πικί (το) {πικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. το κέρας (βλ. λ.) ΑΝΤ. κέρκος, ράντα.

[ETYM. < ιταλ. *picchi*, πλθ. του *picco* «κορυφή - κέρασ» < λατ. *pic(c)us*].

πικλά (η) 1. νερό με ξίδι ή αλάτι που χρησιμοποιείται για τη συντήρηση λαχανικών ή κρέατος 2. (συνήθ. στον πλθ.) σαλάτα που περιέχει κομματάκια συντηρημένων λαχανικών και η οποία συνοδεύει κυρίως το κρύο φαγητό 3. *πικίλες* (οι) πράσινες ελιές διατηρημένες στο παραπάνω υγρό.

[ETYM. < αγγλ. *pickle* < μέσ. αγγλ. *pickyl* | *rekille* < μέσ. κάτω γερμ. *rekei* (> γερμ. *Rökel* «άλμη»), *αγν. ετόμου*].

πικνίκ (το) {άκλ.} πρόχειρο γεύμα στην εξοχή με φαγητά που έχουν φέρεται έτοιμα από το σπίτι οι εκδρομείς.

[ETYM. < γαλλ. *picque-nique*, εκφραστ. σύνθετο αβββ. ετόμου. Υποστηρίζεται ότι το α' συνθ. *picque* ανήγεται στο p. *riquer* «τρυπώ» με τη σημ. «κόβω με τα δόντια, τρώγω» (βλ. λ. *πίκα*), ενώ το β' συνθ. αποτελεί ομοιοκατάληκτη επέκταση με τη λ. *picque* «πράγμα άχρηστο, άνευ αξίας» (εκφραστ. λ.)].

πικό-α' συνθετικό λέξεων (στο Διεθνές Σύστημα Μονάδων), που υποδηλώνει πολλαπλασιασμό επί 10¹² της μονάδας μπροστά από την οποία τοποθετείται. [ETYM. < *rico*-, όρ. του Διεθνούς Συστήματος Μονάδων (S.I.), που προέρχεται από το ιταλ. *piccolo* «μικρό» (βλ. κ. *πικόλο*)].

πικόλο (το) (ή *πικόλο φλάουτο*) {άκλ.} ΜΟΥΣ. παραλλαγή του φλάουτου, μικρό φλάουτο, το οποίο ηχεί σε ψηλότερες ηχητικές περιοχές από το κοινό φλάουτο- έχει διαπεραστικό ήχο και συμμετέχει τακτικά στη συμφωνική ορχήστρα, κατά κανόνα ως το οξύτερο όργανο της.

[ETYM. < ιταλ. *piccolo* < εκφραστ. θ. **picc-*, παρ.άλλ. προς το *roco* «λίγος» < λατ. *paucus*].

Π.Ι.Κ.Π.Α. (το) Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντιλήψεως.

πίκρα (η) {χωρ. γεν. πλθ.} 1. η πικρή γεύση: η ~ *τού καφέ* ΣΥΝ. πικρό-τητα ΑΝΤ. γλυκύτητα 2. (μτφ.) το συναίσθημα μεγάλης στενοχωρίας που προέρχεται από κάτι δυσάρεστο: *έμεινε με την ~ της αποτυχίας* || οι ~ και τα *βάσανα τον γέρασαν* ΣΥΝ. λύπη, βάσανο, φαρμάκι ΑΝΤ. ευφροσύνη, χαρά.

[ETYM. μεσν. < αρχ. *πικραίνω* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *λίγκα-γλυκάινω, τρέλα-τρελαίνω, ανάσα-ανασαίνω*].

πικραγγοριδιά (η) άγριο πολυετές ποώδες φυτό, που φυτρώνει συνήθ. σε άγονες περιοχές, του οποίου οι ώριμοι, κρεμαστοί καρποί αποκόπτονται πολύ εύκολα, εκτινάζοντας τα σπέρματα και τον πο-

λύ πικρό και ερεθιστικό για τα μάτια χυμό τους.

πικράγγουρο (το) ο καρπός της πικραγγοριδιάς.

Πικράδα (η) {χωρ. πλθ.} η πικρή γεύση: *βάλε λίγη ζάχαρη, να σπάσει η - ΣΥΝ. πικράδα, φαρμακίδα* ΑΝΤ. γλυκάδα. [ETYM. μεσν. < *πίκρα* + *παράγ.* επίθημα -*άδα*, πβ. *ζάλη-ζαλάδα*].

πικραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πίκρα-να, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. (σπάν.) προκαλώ ή αφήνω πικρή γεύση: η *μελιτζάνα πικραίνει κάπως το φαγητό* ΣΥΝ. πικρίζω 2. (μτφ.) προκαλώ στενοχώρια, λύπη σε (κάποιον): *πικρανε συγγενείς και φίλους με την αχαριστία του* || (με-σοπαθ.) *πικράθηκε από την άδικη στάση του* ΣΥΝ. στενοχωρώ, δυσρεστό, λυπά, φαρμακίων ♦ 3. (αμετβ.) γίνομαι πικρός: *μη βάλεις άλλη κουταλιά καφέ, γιατί θα πικραίνει πολύ* 4. (η μτχ. *πικραμένος*, -η, -ο) βλ. λ.

πικραλίδα (η) πολυετές ποώδες, εδώδιμο φυτό με άκαμπο, τριχωτό βλαστό και μπλε άνθη, το οποίο τρώγεται ως λαχανικό ή σαλάτα ΣΥΝ. πικρομάρουλο, πικροράδιχο.

[ETYM. μτγν. < *πικραλίζ*, -ιδος < *πικρίς*, -ιδος + *παράγ.* επίθημα -*αλι-δα*, πβ. κ. *καυκαλ-ίδα, πεταλ-ίδα*].

πικραμύδαλο (η) -ο αυτός που έχει πικραθεί, έχει στενοχωρηθεί πολύ (από κάποιο νίκάτι): *ήταν - από την αχαριστία όσων βοήθησε* || *έφυγε από τη ζωή - φρ. θα γελάσει (κι) ο κάθε πικραμύδαλος* για κάτι τόσο αστειό ή γελοίο που θα προκαλέσει το γέλιο ακόμη και σε αυτόν που αισθάνεται πίκρα. — πικραμύδαλο επίρρ.

πικραμύδαλα (η) η αμυγδαλιά της οποίας οι καρποί έχουν πικρή γεύση.

πικραμύδαλο (το) [μεσν.] {πικραμυδάλ-ου | -ων} ο καρπός της πικραμυδαλιάς.

Πικραμυδαλόλαδο (το) αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τα πικραμύδαλα, μοιάζει με το αμυγδαλόλαδο και χρησιμοποιείται όπως και αυτό.

πικραντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να κάνει κάτι πικρό ΑΝΤ. γλυκαντικός.

πικρία (η) [αρχ.] {πικριών} 1. η δυσάρεστη ψυχική κατάσταση, η στενοχώρια: η ~ *της ήττας* ΣΥΝ. θλίψη 2. η γεύση του πικρού ΣΥΝ. πικράδα.

πικρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {πικρίζω} ♦ 1. (αμετβ.) έχω ή αποκτώ πικρή γεύση: η *ρίγανη* | ο *καφές* | *το πικραμύδαλο πικρίζει* ΑΝΤ. γλυ-κίζω ♦ 2. (μετβ.) δίνω ή αφήνω πικρή γεύση: »7 μελιτζάνα *πικρίζει κάπως το φαγητό*. — **πικρίσμα** (το).

πικρίλα (η) {χωρ. πλθ.} η γεύση του πικρού: *το χάπι άφηνε μια - στο στόμα* ΣΥΝ. πικράδα, φαρμακίδα ΑΝΤ. γλύκα. [ETYM. < *πικρός* + *-ίλα* (βλ. λ.), πβ. *ζην-ίλα, ψαρ-ίλα, μαυρ-ίλα*].

πικρίσμα (το) → πικρίζω

πικρό-κ. **πικρό**-κ. **πικρ**-α' συνθετικό που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: 1. έχει πικρή γεύση: *πικρ-αμύδαλο, πικροδάφνη* 2. προκαλεί πίκρα, δημιουργεί στενοχωρίες και καμποιός: *πικρ-οβάλασσα, πικρο-κυματούσα, πικρ-καρδίζω, πικρ-βάσανα* 3. χαρακτηρίζεται από πίκρα, κρύβει ή εκδηλώνει θλίψη, στενοχώρια: *πικρ-οκαρδος, πικρ-γέλο*.

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *πικρός* (βλ. λ.)].

πικροαίματος, -η, -ο άνθρωπος με στρυφνό, δύστροπο ή αντιπαθητικό χαρακτήρα.

πικροβάσανα (τα) (πικροβασάνων) τα βάσανα που προκαλούν μεγάλες πίκρες.

πικρόγέλο (το) το πικραμένο γέλιο, που δεν δηλώνει χαρά αλλά θλίψη ΑΝΤ. γλυκόγέλο.

πικρόγευστος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει πικρή γεύση.

πικρόγλυκος, -η, -ο 1. αυτός που είναι γλυκός και πικρός ταυτόχρονα 2. (μτφ.) αυτός που είναι ευχάριστος μαζί και δυσάρεστος.

πικρόγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που λέει λόγια πικρά, τα οποία πληγώνουν τους άλλους ΣΥΝ. δηκτικός, φαρμακόγλωσσος ΑΝΤ. γλυ-κόγλωσσος.

πικροδάφνη (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πλθ.} αιθιαλής θάμνος ή μικρό δέντρο των περιοχών της Μεσογείου, με δηλητηριώδη γαλακτώδη χυμό και εντυπωσιακά ρόδινα (αλλά και λευκά, κόκκινα ή κιτρινωπά) άνθη, που φυτρώνουν σε δέσμες στην κορυφή των κλαδιών καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό για τα άνθη του και ανθοφορεί όλο το καλοκαίρι ΣΥΝ. ροδοδάφνη.

πικροθάλασσα (η) {πικροθαλασσών} η θάλασσα ως πρόξενος κακών και συμφορών (λ.χ. ναυαγίων), που προκαλούν βάσανα και πίκρες: «*θάλασσα ~ και πικροκυματούσα*» (δημοτ. τραγ.).

πικροκαρδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πικροκαρδίζω-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) πικραίνω την καρδιά, στενοχωρώ (κάποιον): *μην τον πικροκαρδί-ζεις* ΣΥΝ. κακοκαρδίζω ♦ 2. (αμετβ.) πικραίνωμαι, θλιβόμαι: *μη μου πικροκαρδί-ζεις κι όλα θα πάνε καλά*.

πικροκαρδος, -η, -ο 1. αυτός που τρέφει κακά, φθονερά αισθήματα για τους άλλους ΣΥΝ. φθονερός 2. αυτός που έχει πικραθεί, κακοκαρδίσει.

πικροκυματούσα (η) (λαϊκ.) ως χαρακτηρισμός της θάλασσας, επειδή τα κύματα της φέρνουν πίκρες και στενοχωρίες στους ανθρώπους.

[ETYM. < *πικρό*- + *-κυματούσα* < *κύμα*, πβ. *ξανθομαλλ-ούσα, γλυκο-λαλ-ούσα*].

πικρόλογο (τα) πικρά λόγια που πληγώνουν ΑΝΤ. γλυκόλογο.

πικρομάρουλο (το) η πικραλίδα (βλ. λ.).

πικροπηγή (η) [1888] μεταλλική πηγή από την οποία τρέχει νερό που πικρίζει, διότι περιέχει μαγνήσιο καιθεικό νάτριο.

πικροράδιχο (το) η πικραλίδα (βλ. λ.).

πικρός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει τη γεύση του καφέ χωρίς ζάχαρη: ~

ποτό | φάρμακο ANT. γλυκός 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί θλίψη, πίκρα: η - αλήθεια (που δεν είναι ευχάριστη) || η ήττα είναι ~ || έζησε ~ στιγμές || πικρά είν' τα ζένα (η ξενιτειά) ΣΥΝ. λυπηρός 3. (μτφ.) αυτός που φανερώνει πίκρα, λύπη ή στενοχώρια: μ' ένα χαμόγελο ~ || ~ λόγια || δάκρυα | σόγια ANT. γλυκός. — πικρά επίρρ. [ETYM. αρχ. < *rik-tós, μηδενισμ. βαθμ. του ΙΕ. *reik- «σημειώνω, χαράζω - κεντώ, τέμνω, ερεθίζω», πβ. σανσκρ. rimsati «κόβω, τέμνω», αρχ. σλαβ. rísati «γράφω», ristǔi «πολύχρωμος, παραδός» κ.ά. Ομορρ. ποικίλος (βλ.λ.).]

πικροτήτα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (σπάν.) 1. η πικρή γεύση: η ~ του καφέ ANT. γλυκά 2. (μτφ.) η πικρία ANT. γλυκύτητα.

πικρούτσικος, -η/-ια, -ο αυτός που πικρίζει κάπως, που έχει ελαφρώς πικρή γεύση ANT. γλυκούτσικος.

πικρόχολος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από πρόθεση να υποτιμήσει, να ενοχλήσει ή να κατηγορήσει κάποιον: ~ σχολίο | διαπίστωση | παρατήρηση || - άνθρωπος, δεν ακούς καλό λόγο απ' το στόμα του για κανένα! — πικρόχολα επίρρ. [ETYM. αρχ. < πικρό- + χόλος (βλ.λ.).]

πικτόγραμμα (το) (πικτογράμματος | -ατα, -άτων) σχέδιο ή απλοποιημένη εικονογραφική παράσταση, που απεικονίζει με συμβολικό τρόπο συγκεκριμένη σημασία, ώστε να μεταβιβάζει μήνυμα, όπως λ.χ. το ιδεόγραμμα.

[EJYM Μεταφορά του αγγλ. pictogram (νόθο συνθ.) < picto- (< λατ. pictus «ποικίλος, στικτός», μτχ. του p. ringo «ζωγραφίζω, γράφω») + -gram (< αρχ. γράμμα)].

πικτογραφία (η) {πικτογραφιών} η χρήση πικτογραμμάτων ως προ-στάδιο της γραφής.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. pictography (νόθο συνθ.) < picto- (βλ. κ. πικτόγραμμα) + -graphy < -γραφία].

Πιλάλα (η) -> πηλάλα

πιλάλι ρ. -> πηλάλι

πιλάστον (το) (πιλάστρου | -ων) APXIT. τετράγωνος στύλος προσαρμοσμένος σε τοίχο ΣΥΝ. παραστάδα, πεσσός.

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. pilastro «παραστάδα, στήλη» < μεσν. λατ. palastrata (με επιδρ. του pila «κολόνα») < μτγν. λατ. parastata | parastatēs < αρχ. παραστάτης].

πιλατέω ρ. μετβ. {πιλάτενας} (λαϊκ.-εκφραστ.) ταλαιπωρώ, βασανίζω (κάποιον): μία ώρα με πιλάτεω, μέχρι να μου πει τι ήθελε. — πιλάτεμα (το) [μεσν.].

[ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < μτγν. κύρ. όν. Πιλάτος (ο Ρωμαίος διοικητής της Ιουδαίας που έδωσε την άδεια για τη σταύρωση του Χριστού) < λατ. (Pontius) Pilatus (< επιθ. pilatus «οπλιμένος με ακόντιο» < pilum «ακόντιο»). Κατ' άλλη άποψη, πιλατέω < *(α)πιλατ-έω < μτγν. άπελάτης (βλ.λ.).]

Πιλάτος (ο) -> Πόντιος Πιλάτος

πιλάρι (το) (πιλαριού | -ιών) 1. φαγητό από ρύζι βρασμένο με καρυκεύματα, το οποίο συνήθ. σερβίρεται ως συμπλήρωμα σε διάφορα πιάτα, λ.χ. με κρέας: μόδια με ~ 2. (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι ανούσιο, χαλαρό, χωρίς ενδιαφέρον: το ματς ήταν ~. — (υποκ.) πιλαράκι (το).

[ETYM. < τουρκ. pilan < περσ. palān | pilan, αρχικός «φαγητό με κρέας ή ψάρι, καλυμμένο με βρασμένο ρύζι και γαρνιρισμένο με αβγά ή κρεμμύδια)].

πιλήμα (το) {πιλήματος | -ατα, -άτων} 1. χοντρό ύφασμα που αποτελείται από συμπίεσμένες τρίχες ζώων ΣΥΝ. κετσές 2. (συνεκδ.) τεμάχιο τέτοιου υφάσματος, από το οποίο κατασκευάζονται καπέλα ύστερα από κατάλληλη επεξεργασία ΣΥΝ. καστόρι. [ETYM. αρχ. < πιλώ (-όω) < πιλος (βλ.λ.).]

πιλήνγκ (το) (συνήθ. ορθ. πηλήνγκ) {άκλ.} η απολέπιση της επιφάνειας της επιδερμίδας με τη χρήση κατάλληλων καλλυντικών ή χημικών ουσιών (χημικό ~), που επιτυγχάνουν την απομάκρυνση των νεκρών κυττάρων και την εξάλειψη αντιαισθητικών σημαδιών, κηλίδων ή ουλών του δέρματος.

[ETYM. < αγγλ. peeling < p. peel «ξεφλουδίζω, αποφλοιώνω» < μέσ. αγγλ. pelen < μέσ. γαλλ. peeler < λατ. pilare < pilus «τρίχα»].

πιλοποιείο (το) [1871] (λόγ.) το εργοστάσιο ή το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται καπέλα ΣΥΝ. καπελάδικο.

πιλοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η κατασκευή καπέλων 2. το πιλοποιείο.

πιλοποιός (ο/η) (λόγ.) ο κατασκευαστής καπέλων ΣΥΝ. καπελάς.

[ETYM. μτγν. < πιλος (βλ.λ.) + -ποιος < ποιό].

πιλοπωλείον (το) [1887] (λόγ.) κατάστημα που πωλεί καπέλα ΣΥΝ. καπελάδικο. — πιλοπόλης (ο) [1894].

πίλος (ο) (λόγ.) καπέλο, κύρ. κατασκευασμένο από πιλήμα (βλ.λ.).

[ETYM. < αρχ. πιλος, αβεβ. ετύμου. Δεν είναι μορφολογικός αποδεκτής η σύνδεση με αρχ. γερμ. filz (> γερμ. Filz «σκουφί»), αρχ. αγγλ. felt, οι οποίες συνδέονται μάλλον με αρχ. γερμ. falzen «εφαρμολίζω, βάζω μέσα» και με αρχ. ρωσ. pilsti «ακάλυμνα» ως προερχόμενες από κοινό ΙΕ. *pel-d-os. Επίσης δεν φαίνεται πιθανή η σύνδεση με λατ. pillesus «καπέλο» και pilus «τρίχα» (< ΙΕ. *pil-s-). Επικρατεί κυρ. η άποψη ότι το λατ. pilus είναι αγν. ετύμου, ενώ τόσο το λατ. pillesus όσο και το αρχ. πιλος αποτελούν ανεξάρτητα δάνεια (ως τεχν. όροι), αγν. προελ.].

πιλοτάρι ρ. αμετβ. {πιλόταρα κ. πιλοτάρισα} 1. οδηγώ πλοίο ή αεροσκάφος ΣΥΝ. πλοηγός 2. (μτφ.) κατευθύνω με κατάλληλους χειρισμούς: ~ ένα πρόγραμμα. — πιλοτάρισμα (το). [ETYM. < ιταλ. pilotare < pilota (βλ. κ. πιλότος)].

πιλωτή (η) ισόγειος χώρος κτηρίου, συνήθ. πολυκατοικίας, στον οποίο υπάρχει η είσοδος και ο οποίος δεν έχει περιτοιχιστεί (ώστε να φαίνονται οι κολόνες του κτηρίου) και χρησιμοποιείται συνήθ. ως χώρος στάθμευσης για τα αυτοκίνητα των ενοίκων.

[ETYM. < γαλλ. pilotis «πασσάλωση, θεμελίωση με πασσάλους» < pilot «είδος πασσάλου με σιδερένια αχμή» < pile «στύλος» (< λατ. pila «στήλη, στύλος»)].

πιλωτή ή πιλωτή; Η λέξη δεν συνδέεται ετυμολογικά με το πύλη, ώστε να δικαιολογείται η γραφή πιλωτή. Προέρχεται από το γαλλ. pilotis (< pile «στύλος, κολόνα» < λατ. pila), γι' αυτό και πρέπει να γράφεται πιλωτή

πιλωτήριο (το) {πιλωτηρίου | -ων} ο ειδικά διαμορφωμένος και εξοπλισμένος χώρος αεροσκάφους (καμπίνα), από τον οποίο ο πιλότος κατευθύνει το αεροπλάνο.

[ETYM. < πιλότος + παραγ. επίθημα -τήριο, πβ. χειρισ-τήριο, καθαρισ-τήριο, πιεσ-τήριο κ.ά.].

πιλωτιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} NAYT. το πιλωτήριο του πιλότου, πλοηγίδα (βλ.λ.). Επίσης Πιλωτιέρα. [ETYM. < πιλότος + παραγ. επίθημα -ιέρα, πβ. ψηστ-ιέρα, καρφει-ιέρα].

πιλωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον πιλότο ή τον πλοηγό 2. (για σχέδια, προγράμματα κ.λπ.) αυτός που εφαρμόζεται ή γίνεται δοκιμαστικά, προκειμένου από την πειραματική εφαρμογή ή εκτέλεση του να συναχθούν τα συμπεράσματα για τις πιθανές τροποποιήσεις, βελτιώσεις αντίστοιχων σχεδίων, προγραμμάτων που θα υλοποιηθούν περαιτέρω στα πρότυπα αυτού: ~ πρόγραμμα διδασκαλίας των νέων βιβλίων σε επιλεγμένα σχολεία || ~ επεισόδιο (τηλεοπτικής σειράς). — πιλωτικ-ά | -ώς επίρρ.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. pilot. pilot (σε φρ. όπως pilot programme | project)].

πιλότος (ο/η) 1. (α) ο οδηγός, χειριστής αεροσκάφους: ~ της Ολυμπιακής | της πολεμικής αεροπορίας || ικανός | έμπειρος ~ (β) ΤΕΧΝΟΛ. αυτόματος πιλότος βλ. λ. αυτόματος 2. NAYT. Ο πλοηγός (βλ.λ.) 3. (σε φραστικές λέξεις ως χαρακτηρισμός με ενωτικό) για δοκιμαστικό πρόγραμμα, σχέδιο κ.λπ., που χρησιμοποιείται πειραματικά ως οδηγός, προκειμένου να συναχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για άλλα ανάλογα προγράμματα: ένα οικιστικό πρόγραμμα-πιλότος || επεισόδιο-πιλότος (πριν από το κανονικό γύρισμα τηλεοπτικής σειράς). [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. pilota < δημόδ. λατ. *pēdota < μεσν. *πηδότης < αρχ. πηδόν «τιμόνι, πηδάλιο» (βλ. λ. πηδάλιο)].

πιλότος ή πηλότος; Αν η ετυμολογία της λ. από ελλην. *πηδότης (το οποίο όμως δεν μαρτυρείται) ήταν ασφαλής και αν ετηρείτο απαστηρά η γραφή που υπαγορεύει η ετυμολογία, τότε η γραφή πηλότος θα ήταν προτιμότερη: αρχ. ελλην. πηδόν «τιμόνι» (πβ. πηδάλιο) > μεσν. *πηδ-ότης «τιμονιέρης, οιακοστέροφος» > δημόδ. λατ. *pēdota > νεστ. ιταλ. pilota (με ανομοιοκτική προση του δ σε 1 και του ε σε 1, πβ. μεσν. γαλλ. pihotte > γαλλ. pilote > αγγλ. pilot) > νεοελλ. πηλότος (από το πηδ-ότης). Ωστόσο, η «περιπετειώδης» ιστορία της λέξης γεννά αμφιβολίες (το πηδότης δεν μαρτυρείται ως λέξη) - έτσι είναι προτιμότερη η απλούστερη γραφή πιλότος.

πιλοφορώ ρ. αμετβ. {-είς...} πιλοφορήσα { (λόγ.) φορώ καπέλο.

[ETYM. < μτγν. πιλοφορό (-έω) < πιλος (βλ.λ.) + φορό].

πίνα (η) {πινών} μεγαλόσμομα μαλάκιο, το οποίο απαντά στις θερμές και ευκρατές θάλασσες: έχει τριγωνικό και επίμηκες όστρακο, που καλύπτεται με σειρές μεγάλων λεπίων. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα. [ETYM. < αρχ. πίνη | πίνα, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο μεσση. προελ., ενώ αμφιβολη θεωρείται η σύνδεση με ββρ. penin «κοράλλι». Οι κώδικες παραδίδουν συχνά και τη γρ. πιννά].

πίνακας (ο) {πινάκων} 1. επίπεδη και λεία επιφάνεια από ξύλο ή πλαστικό, πάνω στην οποία γράφει κανείς με κιμωλία ή μαρκαδόρο (σε σχολείο, αίθουσα συνεδριάσεων κ.λπ.): γράφω στον ~ || σβήνω τον ~ || σκόνω μολυβή στον ~ (λ.χ. για να τον εξετάσω προφορικά στο μάθημα) ΦΡ. πίνακας ανακοινώσεων ειδική επιφάνεια από ξύλο ή φελό, πάνω στην οποία επικολώνονται ή κερφιστώνονται ανακοινώσεις 2. κατάλογος που έχει αναγραφεί σε χαρτί ή ειδική επιφάνεια (ξύλινη, μεταλλική κ.λπ.), που περιλαμβάνει σειρά ονομάτων, πραγμάτων κ.λπ.: ~ εμπορευμάτων ΣΥΝ. λίστα 3. (ειδικός) κατάλογος στον οποίο αναφέρονται με αλφαβητική σειρά στοιχεία που μπορεί να βρει κανείς σε βιβλίο, ο οποίος είναι τυπωμένος σε ξεχωριστή σελίδα του βιβλίου: ευρετήριο: ~ περιεχόμενον | ονομάτων και όρων | λέξεων 4. η συστηματική έκθεση στοιχείων σχετικών με ένα θέμα με τη μορφή σειράς στήλων με δεδομένα ή διαγραμματικών και γραφημάτων: οι μεταβολές στον πληθωρισμό φαίνονται στον ~ της σελίδας 10 || στατιστική μελέτη με πίνακες 5. ζωγραφική παράσταση πάνω σε επίπεδη επιφάνεια (ξύλο, χαρτί, μουσαμά ή άλλο υλικό): ένα σαλόνι γεμάτο πίνακες || αγοράζω | πουλώ | συλλέγω πίνακες || - ζωγραφικής || κλασικός | μοντέρνος | διάσημος ~ || πίνακες του μεγάλου ζωγράφου εκτίθενται σε κεντρική γκαλερί των Αθηνών 6. ΗΛΕΚΤΡ. το σύνολο των εξαρτημάτων και οργάνων που προορίζονται για τον έλεγχο της λειτουργίας ή της κατάστασης των ηλεκτρικών κυκλωμάτων, καθώς και για τον χειρισμό τους: ~ διανομής (στους σταθμούς ή υποσταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας) || ~ εισαγωγής (στη θέση όπου καταλήγει η παροχή) || γενικός ~ (που περιέχει τις ασφάλειες και τους διακόπτες, οι οποίοι ασφαλίζουν τα επιμέρους κυκλώματα εσωτερικής εγκατάστασης, καθώς και όλη την εγκατάσταση ως ενιαίο κύκλωμα) || ενδεικτικός ~ (με φωτεινούς σηματοδότες, που επιτρέπουν στον οπτικό έλεγχο της λειτουργίας ηλεκτρικού ή τηλεφωνικού κυκλώματος) ΦΡ. (ζητώ) την κηφαλή (κάποιου) επί πίνακι βλ. λ. ζητώ. — (υποκ.) πινακάκι (το).

[ETYM. < αρχ. πίναξ, -ακος, τεχν. όρ., που εμφανίζει επίθημα -αξ, πβ. κάμ-αξ, κλιμ-αξ, σχιδ-αξ. Η λ. συνδ. με σανσκρ. pināka- «μπαστούνι,

καλάμν, αρχ. σλαβ. rini «κορμός δέντρου, κούτσουρο» (> σερβοκρ. rānj), μέσ. γερμ. vine «σφούς ξύλων» κ.ά. Σχετικά με τη σημασιολ. εξέλιξη «κομμάτι ξύλου, κούτσουρο» → «πίνακας», πβ. λατ. codex (caudex) «κούτσουρο, κλαδί - πίνακας, βιβλίο». Ήδη αρχ. είναι οι σημ. τής επιφάνειας γραφής ή ζωγραφικής, καθώς και των πλαστίων στα οποία εμφανίζονται χαρτογραφικές ή αστρονομικές πληροφορίες. Στη μγν. γλώσσα συναντούμε επίσης τους πίνακες ανακοινώσεων και τους καταλόγους με ταξινομημένες πληροφορίες. Στον ηλεκτρισμό η λ. αποδίδει το γαλλ. tableau].

πίνακι → πίνακας
 πινακίδα (η) 1. επίπεδη επιφάνεια (από ξύλο, μέταλλο, πλαστικό, πήλο κ.λπ.), πάνω στην οποία αναγράφονται διάφορα στοιχεία με κατατοπιστικό περιεχόμενο: ~ καταστήματος | επαγγελματική (δικηγόρου, γιατρού, πολιτικού κ.λπ.) || ζωγραφική | εγχαράκτη | πήλινη -ΣΥΝ. ταμπέλα, επιγραφή 2. (ειδικότ.) **πινακίδες** (οι) οι ειδικές μεταλλικές πλάκες, στις οποίες αναγράφεται ο αριθμός κυκλοφορίας οχήματος και που τοποθετούνται μία στο μπροστινό και μία στο πίσω μέρος του οχήματος: ~ οδικής κυκλοφορίας || η *Τροχαία του αφαιρέσε τις ~ κυκλοφορίας* || *κυκλοφορεί με κλειμένες* | ζένες ~ 3. ΑΡΧΑΙΑ. πλάκα πάνω στην οποία έχει χαραχθεί κείμενο ή σχέδιο: *μικηναϊκές ~*. — (υποκ.) **πινακιδούλα** (η). [ΕΤΥΜ₂ < μγν. *πινακίς*, -ιδος < αρχ. *πίναξ*].

πινακίδιο (το) [αρχ.] {πινακιδί-ου | -ων} 1. καρτέλα στην οποία σημειώσουμε (κάτι) 2. τριζόλιπτο στο οποίο αναγράφονται οι εντολές αγοραπωλησίας χρεωγράφων από χρηματιστές.

πίνακιο (το) {πινακί-ου | -ων} 1. μικρός πλάκας 2. (λόγ.) επιτραπέζιο σκεύος, συνήθ. πήλινο, για το σερβίρισμα φαγητού: πιάτο· ΦΡ. *αντί πινακίου φακίς* (*αντί πινακίου φακίς*, βλ. ΕΤΥΜ.) με ευτελές ανάλλαγμα: *τους βρήκαν στην ανάγκη και αγόρασαν το οικόπεδο τους ~ 3. ΝΟΜ.* βιβλίο του οποίου οι σελίδες έχουν αριθμηθεί και μονογραφηθεί από τον προϊστάμενο του δικαστηρίου και στο οποίο εγγράφονται με αριθμητική σειρά οι διαφορές και οι υποθέσεις που πρόκειται να εκδικαστούν στο ακροατήριο σε καθεμία δικάσιμω. [ΕΤΥΜ₂ < αρχ. *πίνακος*, υποκ. του ουσ. *πίναξ*. Η φρ. *αντί πινακίου φακίς* ανάγεται στη βιβλική αφήγηση (Π.Δ. *Γένεσις*, 25), κατά την οποία ο Ησαΐ, πρωτότοκος γιους του Ισαάκ, πούλησε τα πρωτότοκιά στον αδελφό του Ιακώβ για ένα πιάτο φαγητό].

πίνακλ (το) {άκλ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται με τράπουλα των πενήντα δύο φύλλων από δύο, τρία ή και τέσσερα άτομα. [ΕΤΥΜ₂ < γαλλ. *pinacle* < μγν. λατ. *pinnaeculum* «περύτεριο», υποκ. του λατ. *pinna* «πτερό», παράλλ. τ. του *penna* (βλ. λ. *πένα*)].

πινακογραφία (η) [μγν.] {πινακογραφίαν} ΤΥΠΟΓΡ. ο καθορισμός των προδιαγραφών και η εργασία στοιχειοθεσίας ή σύνθεσης ενός πίνακα (βλ. λ., σημ. 2 κ. 3).

πινακοειδής, -ής, -ές [μγν.] {πινακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στο σχήμα με πίνακα, που έχει επίπεδη επιφάνεια. ΣΧΟΛΙΟ λ.-ης, -ης, -ες. **πινακοθήκη** (η) [μγν.] {πινακοθηκόν} 1. κτήριο που λειτουργεί ως μόνιμο εκθετήριο ζωγραφικών πινάκων: η *Εθνική Πινακοθήκη* 2. η συλλογή πινάκων ζωγραφικής 3. (μτφ.) έργο (συνήθ. ηθογραφικό) στο οποίο παρουσιάζει μια ποικιλία χαρακτήρων, όπου περιγράφονται διάφορα πρόσωπα: η - των *ηλίθων* || το *βιβλίο είναι μια - των προσωπικοτήτων τής επανάστασης*. **πινακοτή** (η) 1. (στούς φούρνους) επιμήκης ξύλινη σανίδα με χαρακώματα, μέσα στα οποία τοποθετούνται τα ζυμωμένα ψωμιά και αφήνονται ωστόσο φουσκώσουν (να ανέβει η ζύμη τους), πριν μεταφερθούν στον φούρνο, για να ψηθούν 2. (συνεκδ.) το ψωμί που ψήνεται σε τέτοιο σκεύος 3. (παλαιότ.) ομοδικό παιδικό παιχνίδι: «~ από το άλλο μου τ' αφτί, γιατί ναι η μάνα μου *κουφή*» (παιδικό τραγ.). [ΕΤΥΜ₂ Ουσιαστικοπ. θηλ. επιθ. *πινακοτός < αρχ. *πίνακιο* (βλ. λ.)].

πινάω-γκερλ (το) {άκλ.} νεαρή, ελκυστική γυναίκα, όπως εμφανίζεται σε φωτογραφία ή αφίσσα (συνήθ. με ψεύδων διαστάσεων) σε προκλητική πόζα: η *γνωστή ηθοποιός ξεκίνησε την καριέρα της ποζάροντας ως ~*. [ΕΤΥΜ₂ < αγγλ.-αμερ. *pin-up-girl* < *pin up* «καρφιτσώνω, στερεώνω» + *girl* «κορίτσι»].

πινακ-πόνγκ (το) {άκλ.} ελλην. *επιτραπέζια αντισφαίριση-παιχνίδι αντισφαίρισης* (τένις) που παίζεται πάνω σε επίπεδο τραπέζι που χωρίζεται σε δύο ίσες περιοχές με ένα δίχτυ απλωμένο κάθετα στη μέση του και σε όλο το πλάτος του. [ΕΤΥΜ₂ < αγγλ. *ping-pong*, ηχομημητική λ. από τον ήχο που προκαλεί η αναπήδηση τής μπάλας στο τραπέζι].

Πίνδος (ο) {-ου κ. -άρου} 1. αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (περ. 520-446 π.Χ.), ο οποίος συνέθεσε οδές και επινίκιους ύμνους προς τιμήν των νικητών των πανελλήνιων αγώνων 2. ανδρικό όνομα. — **πινδαρείος**, -α, -ο [αρχ.] κ. πινδαρικός, -ή, -ό [μγν.]. [ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. *όν.*, που συνδ. με το τοπωνύμιο *Πίνδος* (βλ. λ.)].

Πίνδος (η) η μεγαλύτερη σε έκταση οροσειρά της Ελλάδας, η οποία εκτείνεται από ΒΔ. προς ΝΑ. μεταξύ της Ηπείρου και της Θεσσαλίας. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < *kⁱ-in-d-os (αντί *Tίνδος, με υπερίσχυση του αιολ. τύπου), μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *k^w-ei-d- «λευκός, φωτεινός, λαμπρός», οπότε το όνομα θα δήλωνε τη λευκή οροσειρά. Στο ίδιο Ι.Ε. θ. ανάγνωση και άλλοι τ., πβ. σανσκρ. *svind-ait* «λάμπω, φεγγίζω», γοθθ. *hveits* «λευκός», αρχ. γερμ. (h)wiz, γερμ. *weiß*, αγγλ. *white* κ.ά.].

πινέζα (η) {πινεζόν} 1. μικρό λεπτό καρφί με πλατύ κεφάλι, που χρησιμοποιείται για τη στερέωση, το καρφίτωμα ελαφρών αντικειμένων (λ.χ. χαρτιών, φωτογραφιών) πάνω σε ξύλινες επιφάνειες, στον τοίχο κ.λπ. 2. (μτφ.-σκαπτ.) πολύ κοντός άνθρωπος. — (υποκ.) **mvne-ζούλα** (η). [ΕΤΥΜ₂ < γαλλ. *pinaise* «κορίτσι» < δημόφ. λατ. *putinasius, από συμ-

φυρμό του p. *putire (< λατ. *putēre* «σαπίζω, διαβρώνω») + λατ. *nasus* «μύτη»].

πινελάρο p. μετβ. {πινελάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάφο με πινέλο. [ΕΤΥΜ < ιταλ. *pennellare* < *pennello* (βλ. λ. *πινέλο*)].

πινελιά (η) 1. το ίχνος που αφήνει ένα πινέλο με χρώμα πάνω σε επιφάνεια (συνεκδ.) 2. η ποσότητα χρώματος που μπορεί να συγκρατήσει το πινέλο κάθε φορά που χρησιμοποιείται: *θέλει μια-δυο - μαύρο, για να πάρει πιο σκούρα απόχρωση το μείγμα του χρώματος* 3. κάθε κίνηση του ζωγράφου με το πινέλο (κατά τη δημιουργία πίνακα): *τράβηξε μια γρήγορη ~* || *ζωγράφισε με προσεκτικές | ακριβείς | λεπτές -* || *τελείωσε το έργο με λίγες ~* 4. (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο αποδίδει ένας λογοτέχνης τις λεπτομέρειες σε περιγραφή: *σκιαγραφείς με λεπτές - την προσωπικότητα του ήρωα*.

πινέλο (το) 1. εργαλείο ζωγραφικής που αποτελείται από ένα στέλεχος, συνήθ. ξύλινο ή πλαστικό, με βουρτσάκι στην άκρη, όπου τοποθετείται το χρώμα 2. (γενικότ.) κάθε λεπτή βούρτσα που χρησιμοποιείται για τη βάρη αντικειμένων ή για να απλώσουμε υλικό σε επιφάνεια: *απλώνετε το αβγό μ'ένα - πάνω στο ζυμωμένο τσουρέκι*-(ειδικότ.). 3. πολύ μικρό βουρτσάκι, που χρησιμοποιείται για το ομοιομορφο άπλωμα του κραγιόν στα χείλη 4. φουνοτήρι βούρτσα με ξύλινη ή μεταλλική λαβή, που χρησιμοποιεί κανείς για να απλώσει τον αφρό στο δέρμα, όταν ξυρίζεται. — (υποκ.) **πινελάκι** (το). [ΕΤΥΜ₂ < ιταλ. *pennello* < λατ. *penicillus* «γρφαφίδα, χρωστήρας», παράλλ. τ. του *peniculus*, υποκ. του πινε «ουρά - πέος»].

πινουκτισό (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ενεργητική απορρόφηση υγρών του περιβάλλοντος από το κύτταρο μέσα από αύλακες τής πλασματικής μεμβράνης ΣΥΝ. *κυτταροποσία*. [ΕΤΥΜ₂ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. *pinocytosis* < *pino-* (< πίνω) + *cytosis* < *cyt-* (βλ. λ. *κυτο-*, *κύτταρο-*)].

πίνο p. μετβ. k. αμετβ. {ήπια (να/θα πινω, προστ. πινε, πιείτε | λαϊκ.) πιέτε, πιωμένος} ♦ (μετβ.) 1. ρουφώ (υγρό) με το στόμα, ώστε να καταλήξει στο στομάχι: ~ γάλα | *πορτοκαλάδα*-ΦΡ. (α) **πίνω το αίμα (κάποιου)** βλ. λ. *αίμα* (β) **πίνω το (πικρό) ποτήρι** δοκιμάζω δυσάρεστο συναισθήμα λόγω αρνητικής καταστάσεως: - τής *προδοσίας* | τής *αχαριστίας* || θα το πω κι αυτό το ποτήρι και ελπίζω να μην ξανασυνιεί κάτι τέτοιο (γ) (σε επισκόπει) **τι θα πιείτε | θα πιείτε κάτι**; τι ποτό να σας προσφέρω; (δ) **τι πίνεις**; ποιο είναι το αγαπημένο ή το συνηθισμένο ποτό σου; (ε) να **πινεις (κάποιον) στο ποτήρι** για άνθρωπο συνήθ. νεαρής ηλικίας με πολύ ωραίο, δροσερό πρόσωπο: *ένα κορίτσι σαν τα κρηνα νερά - να το πινεις στο ποτήρι!* (στ) **πίνω νερό στο όνομα (κάποιου)** δείχνω απεριόριστη εμπιστοσύνη και σεβασμό σε κάποιον (λόγω των ικανοτήτων, του ήθους του κ.λπ.) (ζ) **τα πίνω** καταναλώνω οιονοπνευματώδες ποτό, συνήθ. σε μεγάλη ποσότητα: *χτες τα πίνωμε μαζί στην ταβέρνα* (η) **πίνω το καταπέτασμα** καταναλώνω τεράστιες ποσότητες οιονοπνευματώδων ποτών (θ) **Γιάννης κερνά και Γιάννης πίνει** βλ. λ. *κερνό* (ι) **ήπια το αμίλητο νερό** σιωπώ, δεν λέω κουβέντα 2. (μτφ.) συγκρατώ (υγρό) στο εσωτερικό μου, απορροφώ: το *χόμα ήπια όλο το νερό* ΣΥΝ. ρουφώ, τριβά 3. (λαϊκ.) καταναλώνω ποσότητα χαπιών ή φαρμάκων- (ειδικότ.) *καπνίζω* (καπνό, τσιγάρο) ή παίρνω ναρκωτικά (κυρ. *χασις*) ♦ (αμετβ.) 4. καταναλώνω (οιονοπνευματώδες ποτό): *βάλε να πινω* || *ούτε κανιτζίνε ούτε πίνει - κάνει υγιεινή ζωή* || *πίνει πολύ, αλλά αντέχει* || ~ *σαν σφουγγάρι* (πολύ, υπερβολικά) 5. (ειδικότ.) **έχω** εθισθεί στο αλκοόλ, είμαι πότης: *ήταν γνωστό το πάθος του: έπινε 6. κώνω πρόσωπο* ~ στην *ορειά* εις *υγει-αν κάποιον* 7. (μτφ.) (για οιονοπνευματώδη ποτά) προκαλώ επιλοκώ στην υγεία: *καταβάλλω, εξασθενίζω: το ποτό να το πίνεις, όχι να σε πίνει* 8. (για ύψωμα ή ρούχο) γίνονται στενότερος, μικραίνουν οι διαστάσεις μου: το *παντελόνι ήπτε στο πλύσιμο* ΣΥΝ. (οικ.) *μαζεύω, μπαίνω* 9. (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. **πίνετα, πίνονται**) (α) (κυρ. για ποτό) είναι κατάλληλο ή ευχάριστο να το πινει κανείς: αυτό το *κρασί δεν πίνετα-έχει χαλάσει* (β) (ειδικότ.) για νερό) είναι πόσιμο: το *νερό τής περιοχής δεν πίνετα-έχει πολλά άλατα* 10. (η μτφ. **πιωμένος, -η, -ο**) μεθυμένος: *γύρισε στο σπίτι του άρπυ τη νύχτα ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο, τονισμός*.

[ΕΤΥΜ₂ αρχ. < Ι.Ε. *pⁱ- | p^h(i)- «πίνω», πβ. σανσκρ. *pati*, αρμ. *ampem*, αλβ. *pi*, λατ. *bibo* (< *pⁱb^o), γαλλ. *boire*, ισπ. *beber* κ.ά. Ομόρρ. *πίω-μα, πό-τος, πο-τήριο(ν), πό-σις (-η), πό-της, πό-σι-μος, αμ-πω-τις* (βλ. λ.) κ.ά. Η σημ. 3 οφείλεται σε απόδ. ανάλογον χρήσεων του τουρκ. *icmek* «πίνω, ρουφώ (τον καπνό)»].

πίεζ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. το μικρότερο στοιχείο (φωτοβολών κόκκος) εικόνας που μπορεί να εμφανιστεί.

[ΕΤΥΜ₂ < αγγλ. *pixel* < *pic* (πληθ. του *pic*, συντομ. του *picture* «εικόνα») + *el*(ement) «στοιχείο»].

ΠΙΟ επίρρ. περισσότερο, πλέον (για τον σχηματισμό του συγκριτικού βαθμού των επιθέτων και των επιρρημάτων): ο *Γιάννης είναι ~ γρήγορος* | *ωραίος από τον Κόστα* || *αν ερχόσουν ~ χωρίς απ' ό,τι συνηθώς, θα τον προλάβαινες* - με ουσ.: *είναι ικανοί να τσακωθούν για το ποιος είναι ~ άνδρας από τον άλλον* (περισσότερο αρρενωπός, σκληρός κ.λπ.) || *είναι ο ~ επαγγελματίας από όλους καλλιτέχνες έχω γνωρίσει*. Επίσης (λαϊκ.) *πλιο* [μεσν.].

[ΕΤΥΜ₂ < μεσν. *πλιο* < *πλιο* (με συνίζηση) < αρχ. *πλέον*. βλ. κ. *πια*] **πίονι** (το) {πιον-ιού | -ιών} 1. (μικρ σκάκι) καθένα από τα μικρά τεμάχια, με τα οποία ένας παίκτης μετέχει στο παιχνίδι, κινώντας τα με βάση τις επιτρεπόμενες για το καθένα κινήσεις: το ~ *του βασιλιά μπορεί να κινηθεί ένα τετράγωνο μπροστά, πίσω και διαγώνιος* || το ~ *του πύργου* | τής *βασιλείας* || *τοποθετώ τα ~* || *τρόπο να το ~ του αντιπάλου* 2. (κατ' επέκτ.) καθένα από τα κούτσια επιτραπέζιου παιχνιδιού (λ.χ. ντάμας) 3. (μτφ.-κακός.) πρόσωπο που κατευθύνεται ολοκληρωτικά από άλλους για την εξυπηρέτηση δικών τους σκοπών, ά-

βουλο όργανο: είναι ένα ~ στο παιχνίδι εξουσίας του αρχηγού ΣΥΝ. ενεργούμενο. — (υποκ.) πιονάκι (το). [ETYM. < γαλλ. pion «πεζικάριος, στρατιώτης» < μγν. λατ. pedo, -ōnis (ίδια σημ.) < λατ. pes, pedis «πόδι»].

πιονιέρος (ο), πιονιέρισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ηγείται κοινωνικής ή πνευματικής κινήσεως, που ανοίγει νέους δρόμους σε έναν τομέα: από τους ~ της εξερεύνησης του διαστήματος ΣΥΝ. πρωτοπόρος, σκαπανέας, πρόσκοπος ΑΝΤ. ουραγός. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. pionnier < pion «πεζικάριος, στρατιώτης» (βλ. λ. πiónη)].

πιόσιμο (το) (πισιμάτος | χωρ. πληθ.) {λαϊκ.} η πόση, το να πίνει κανείς κάτι. (ΕΤΥΜ. < πόσιμο, με την επίδρ. τής υποτ. αορίστου πιω).
πιότερο κ. πιότερο επίρρ. {λαϊκ.} περισσότερο: *σ'αγαπώ ~ από ποτέ* ΣΥΝ. πιο πολύ.

πιότερος, -η, -ο κ. πιότερος {λαϊκ.} περισσότερος, πιο πολύς. [ETYM. < *πιότερος (με συνίχηση) < αρχ. πιέιότερος, συγκρ. βαθμός του επιθ. πλέως (ιον. πλέω), για το οποίο βλ. λ. πλέων. Βλ. κ. πίο].

πιότης (ο) {πισιήδες} {λαϊκ.} πρόσωπο που πίνει πολύ, που μεθάει ΣΥΝ. μέθος, μετερής.
πιοτί (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} {λαϊκ.-σπάν.} το ποτό.
[ETYM. < πιστό + -ί, κατά τα φαί. κρασί].

πιότη (το) → ποτό
πία (η) {πιών} 1. καπνοσύριγγα για να εισπνέει κανείς καπνό, που αποτελείται από μία υποδοχή σαν μικρό κύπελλο, η οποία γεμίζεται με καπνό και συνδέεται με σωληνωτό στέλεχος με επιστόμιο, από το οποίο εισπνέεται ο καπνός: γεμίζω | καθαρίζω | ανάβω την ~ || ζύλινη | σκαλιστή ~ ΣΥΝ. τσιμπούκι 2. μικρό ξύλινο ή κοκκάλινο σωληνοειδές αντικείμενο καπνίσματος, στην άκρη του οποίου τοποθετείται το τσιγάρο 3. (!-λαϊκ.) η πεολεϊξία (βλ. λ.): *παίρνω | κάνω ~ (σε κάποιον)* ΣΥΝ. τσιμπούκι. [ETXM < ιταλ. pipa < μεσν. λατ. pipa < λατ. pipare «πιπίζω», ονοματοποιημένη λ.].

πιπεράτος, -η, -ο [μεσν.] 1. αυτός που έχει γεύση πιπεριού, γεύση καυστική: *πολύ ~ βγήκε το φαγητό* 2. (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από δριμύτητα και καυστικότητα ΣΥΝ. (λόγ.) δηκτικός, (καθημ.) πειρακτικός, (μτφ.) τσουνχερός (β) αυτός που είναι σκανδαλιστικά τολμηρός, ερεθιστικός (χωρίς όμως να οδηγείται στα άκρα): ~ ανέκδοτα | *σκληρές ταινίες* ΣΥΝ. πικάντικος.

πιπέρι (το) {πιπεριού | -ιών} 1. αναρριχώμενο φυτό με ποώδη κλαδιά και βλαστό αποξυλωμένο στη βάση του, φύλλα ωοειδή, παχιά, με μικρά λεπτά άνθη και πράσινο σφαιρικούς καρπούς, που όταν ωριμάζουν γίνονται κόκκινοι, μαύροι ή κιτρινωποί 2. μπαχαρικό με καυτερή γεύση, συνήθ. τριμμένο σε μικρούς κόκκους, που παρασκευάζεται από τους αρωματικούς καρπούς του παραπάνω φυτού: *άσπρο | μαύρο | κόκκινο | τριμμένο ~ || βάζω ~ στο φαγητό* || *«πώς το τρίβουν το πιπέρι (του διαβόλου οι καλόγεροι)»* (δημοτ. τραγ. και ο αντίστοιχος αποκριάτικος τολμηρός χορός) ΦΡ. (α) (παροιμ.) *όποιος έχει πολύ πιπέρι, βάζει και στα λάχανα* όποιος διαθέτει κάτι σε αφθονία, το χρησιμοποιεί καταχρηστικά· για πρόσωπο που κάνει υπερβολές (β) *θα σου βάλω πιπέρι στο στόμα* | *στη γλώσσα* (ως απειλή, συνήθ. σε μικρό παιδί που μιλά με άσημο τρόπο ή άρεπτα) θα σε τιμαρώσω (είτε βάζοντας στην πραγματικότητα πιπέρι στη γλώσσα είτε επιβάλλοντας άλλο είδους ασηρή τιμωρία): *μη λες κακές κουβέντες, ~.* — (υποκ.) πιπεράκι (το).

[ETYM. < μεσν. πιπέριν < μγν. πιπερι (με ανομοίωση) < αρχ. πέπερι, δάνειο σπν. προελ., όπως και το αντίστοιχο sanskr. pipra-lī, πθ. μέσω του εμπορίου. Το λατ. pipere (> γερμ. Pfeffer) είναι παράλλ. ανεξάρτητο δάνειο].

πιπεριά (η) 1. θαμνώδες φυτό, με απλά ανοιχτοπράσινα και σχετικός μικρά φύλλα, λευκά άνθη και πολύσπερμο πράσινο ή κιτρινοπράσινο, σφαιρικό καρπό (που, σε ορισμένες ποικιλίες, γίνεται κόκκινος ή κιτρινός όταν ωριμάσει), με μακρύ κωνικό ως σφαιρικό σχήμα 2. ο καρπός του παραπάνω φυτού, που τρώγεται ωμός σε σαλάτες και μαγειρευτός και, όταν έχει καυτερή γεύση, χρησιμοποιείται ως ορεκτικό ή (τριμμένος σε σκόνη) ως μπαχαρικό: *γεμιστή ~ || κόκκινη ~.* — (υποκ.) πιπερίτσα (η).

πιπεριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος μέσα στο οποίο τοποθετείται πιπέρι. [ETYM. < πιπέρι + -ιέρα, πθ. *τασι-ιέρα, αλατ-ιέρα* κ.ά.].

πιπερίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} έχω την καυστική γεύση του πιπεριού. [ETYM. < μγν. πεπερίζω < αρχ. πέπερι (βλ. κ. πιπέρι)].

πιπερίνη (η) {πιπερινών} ΧΗΜ. αζωτούχος οργανική ένωση, που αποτελεί ένα από τα καυστικά συστατικά του κοινού μαύρου ή λευκού πιπεριού και χρησιμοποιείται για τον αρωματισμό του μπράντι. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. pipérine < λατ. pipere (βλ. κ. πιπέρι)].

πιπεροδόχειο (το) [1871] (λόγ.) η πιπεριέρα (βλ. λ.). πιπερορίζα (η) {πιπερορίζων} ποώδες φυτό, η ρίζα του οποίου (γνώστη και ως τζίντζερ) έχει έντονα καυτερή γεύση και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική και την ποτοποιία. πιπερώνω ρ. μετβ. (πιπέρω-σα, -θηκα, -μένος) ρίχνω στο φαγητό πιπέρι. — πιπέρωμα (το). **πιπί (το)** {χωρ. γεν.} (στη γλώσσα των νηπίων) 1. το γεννητικό όργανο του βρέφους 2. (συνεκδ.-ευφημ.) η ούρηση: *πήγε για ~ του* || *κάνω ~ ΣΥΝ. τσίσα.*

[ETYM. Ονοματοποιημένη λ. τής βρεφικής ηλικίας, πθ. γαλλ. pipi]. **πίπιζα (η)** {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. ξύλινο πνευστό όργανο (που μοιάζει με καρμπούζα), το οποίο παράγει οξύ, διαπεραστικό ήχο, έχει έκταση μία οκτάβα και δύο φθόγγους, φέρει έξι οπές από τη μία πλευρά και

μία από την άλλη και έχει διπλό γλωσσίδι. [ETYM. < αλβ. pipëza].

πιπίζω ρ. → πιπίζω
πιπίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. τεχνητή θηλή, ελαστική ή πλαστική, την οποία πιπιλίζουν τα βρέφη, για να έχουν την ψευδαίσθηση του θηλασμού και να μην κλαίνε 2. (συνεκδ.) το πιπίλισμα 3. (κατ' επέκτ.) καθετί που χρησιμοποιείται για πιπίλισμα 4. (μτφ. για επιχείρημα, άποψη κ.λπ.) αυτό που επαναλαμβάνεται κανείς στερεότυπα, όταν αναφέρεται σε ένα πρόβλημα: η «*κρίση των αζίων*» έχει *καταντήσει ~ στο στόμα πολλών σχολιαστών τής επικαιρότητας* ΣΥΝ. καρμέλα. [ETYM. < πιπιλίζω (υποχωρητ.), βλ. λ.].

πιπιλίζω ρ. μετβ. {πιπιλίσα} (οικ.) βυζιάνω με αργές κινήσεις τον χειλίων ΦΡ. (μτφ.) **πιπιλίζω το μυαλό (κάποιον)** (i) ζαλίζω (κάποιον) με τις φλυαρίες μου (ii) επαναλαμβάνω (κάτι) συνεχώς (σε κάποιον), για να τον κάνω να το πιστέψει. Επίσης πιπιλώ {~άς...}. — πιπίλισμα (το). [ETYM. μεσν. < ιταλ. pipilare < λατ. pipilare, ονοματοποιημένη λ. (βλ. κ. πιπιλίζω)].

πιπιλιστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με πιπίλισμα. — πιπιλιστά επίρρ.
πιπιπίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (για μικρά πουλιά, νεοσσούς) βγάζω φωνή που μοιάζει με τον ήχο «πι, πι». — πίπιπια (το). [ETYM. αρχ. ονοματοποιημένη λ., όπως και τα αντίστοιχα λατ. pipilo, ripio, γερμ. pierpen «πιττιβίζω», καθώς και το sanskr. pipraka «είδος πουλιού»].

πιπίνι (το) {πιπινιού | -ιών} 1. ο νεοσσός του περιστέρου ΣΥΝ. πιτσούνι 2. (μτφ.) όμορφο κορίτσι · 3. ΜΟΥΣ. η γλωσσίδα πνευστών οργάνων. [ETYM. < πιπίζω (βλ. λ.) + παραρ. επίθημα -νι].

πίπτο ρ. → πέφτω
πιράνας (το) {άκλ.} 1. σαρκοβόρο ψάρι, άγριο και αδηφάγο, που αθρώνει κυρ. σπους ποταμούς της Βραζιλίας, ζει σε σμήνη, τρέφεται με ψάρια και άλλα θηλαστικά, ενώ είναι επικίνδυνο και για τον άνθρωπο· το σώμα του είναι πλαστικό στα πλευρά, καλύπτεται από λεπία ασημένια (στη ράχη και στις πλευρές) και κόκκινα (στην κοιλιά) 2. (μτφ.) ο αδιάστακτος και επικίνδυνος καρποσκόπος, που εκμεταλλεύεται ανθρώπους και καταστάσεις με άγρια και αδηφάγο διάθεση: *τα - τής τοκογλυφίας έχουν οδηγήσει πολλούς στην καταστροφή.*

[ETYM. < πορτ. piranha, λ. τής διαλέκτου Τούπι (ιθαγενών τής Βραζιλίας)].
πιρέζ (το) → πυρέξ
πιρόγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελαφρύ μακρόστενο πλοίοριο, που στην πρωτόγονη μορφή του φτειάγεται από έναν κορμό δέντρου σκαμμένο κατά μήκος, με μυτερή κυρτή πρύμνη και πλώρη, προωθείται με κουπιά και χρησιμοποιείται ακόμη σε ποικίλες παραλλαγές από πρωτόγονες φυλές του Ειρηνικού και του Ινδικού Ωκεανού (πθ. λ. *κανό, καγιακά*).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. pirogue < ισπ. piragua, λ. των ιθαγενών τής Καραϊβικής].

πιρός (ο) 1. είδος στρόφιγγας που τοποθετείται στο πάνω μέρος του κρασοβάρελου ΦΡ. *κρασί από τονπιρό* κρασί που παίρνεται από τον πιρό δοκιμαστικά (επειδή δεν έχει λαμπικάρει ακόμη το περιεχόμενο του βαρελιού) · 2. το μπουλόνι (βλ. λ.), που χρησιμοποιείται ως άζωνας τροχαλίας ή πολυστάστου ή εξαρτήματος μηχανής. — (υποκ.) πιρά-κι (το).

[ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. piro < λατ. eripurus < αρχ. έπιουρος «φορός - ξύλινο πόμα» < έπι- + ούρος «φύλακας, φορηρός» (πθ. κ. θυμαρός)][^]

Πίροσκι (το) {άκλ.} αφράτη πίτα από ψυμένη ζύμη και ψυμένη με κιά ή λουκάνικο κ.ά.
[ETYM. < ρουσ. pirozki, πληθ. του pirozók, υποκ. του pirog «κρεατόπι-τα»].

πιρούετα (η) {πιρουετών} (στον χορό, στις παροδρομίες κ.λπ.) η επί τόπου πλήρης περιστροφή του σώματος χορευτή ή χορευτριάς γύρω από τον άξονα του/της, καθώς ισορροπεί σταθερά στο ένα πόδι, ενώ με το άλλο πόδι, το κεφάλι και τα χέρια δίνει στο σώμα τη φορά τής κίνησης: η ~ στο *μαλλέτο* | *στις παροδρομίες* | *θεαματική* | *χορευτική* | *τριπλή ~.*

[ETYM. < γαλλ. piroquette, υποκ. του δημόδ. λατ. *pīro «βουλόλωμα, πίρος» (βλ. λ. πίρος)].

πιρούνι (το) {παλαιότ. ορθ. *πιρούνι*} {πιρουνιού | -ιών} 1. επιτραπέζιο σκεύος φαγητού που αποτελείται από λαβή, στέλεχος και τρεις ή τέσ-σερεις αχμηρές άκρες, κατάλληλες να καρφόσουν τις στερεές τροφές: *ασημένιο* | *πλαστικό* ~||- με *ξύλινη λαβή*- ΦΡ. (σκοπτ.) **γερό πιρούνι** πρόσωπο που τρώει πολύ 2. το μπροστινό μέρος του σκελετού δικόκλου που καταλήγει σε δύο βραχίονες μέσα στους οποίους προσαρμόζεται ο τροχός: *το ποδήλατο μου έχει ~ με αμορτισέρ.* — (υποκ.) πιρούνάκι (το), (μεγεθ.) πιρούνα (η).

[ETYM. < μεσν. *πιρούνι(ν)* < μγν. *περόνιον*, υποκ. του αρχ. *περόνη* (βλ. λ.)].

πιρούνα (η) η ποσότητα του φαγητού που μπορεί να συγκρατήσει το πιρούνι: *έφαγε δυο ~ και σταμάτησε.*

πιρούνιαζω ρ. μετβ. (πιρούνιασ-α, -τηκα, -μένος) καρφώνω, τρυπώ με πιρούνι. — πιρούνιασμα (το).

Π.Ι.Σ. (ο) Πανελλήνιος Ιατρικός Σύλλογος.
πιθάγκωνα επίρρ. με τους αγκόνες προς τα πίσω: *δένω ~ κάποιον* (με τους καρπούς ενωμένους πίσω από την πλάτη του). [ETYM. < μγν. <5πισθαγ'ωνα < όπισθεν + άγκών(ας)].

πιονά (τα) 1. ο πιονός ΣΥΝ. οπίσθια, (οικ.) κόλωσ · 2. τα πίσω σκέλη των τετραπόδων ζώων: *το άλογο σηκώθηκε στα ~ του.*

πίσινα (η) {πισίων ο τ. αυτός χρησιμοποιείται από τους ομιλήτες για λόγους προφύλαξης αντί του τ. πισινών} 1. τεχνητή δεξαμενή νερού, που χρησιμοποιείται για κολύμβηση, κολυμβητικούς αγώνες ή αναψυχή (λ.χ. σε ξενοδοχεία, πολυτελείς κατοικίες): *στεγασμένη | ανοιχτή | υπαίθρια | ιδιωτική | θερμαινόμενη* ~ || ~ *ολυμπιακών διαστάσεων* (ορθογώνιου σχήματος με μήκος 50 μέτρων και ελάχιστο πλάτος 21 μέτρων, για αγώνες κολύμβησης και υδατοσφαίρισης) 2. (συνεκδ.) το νερό που περιέχεται στην παραπάνω δεξαμενή: *πέφτω | βουτώ | κολυμπώ στην* ~ || *τα μάτια του ήταν ερεθισμένα από το χλωρίο της* ~. — (υποκ.) πισινούλα (η).

[ETYM. < ιταλ. piscina «αρθροτροφείο» < λατ. piscina (ίδια σημ.) < piscis «ψάρι»].

πισινός (ο) το οπίσθιο μέρος της λεκάνης, οι γλουτοί ΣΥΝ. πισινά, (οικ.) κώλος-ΦΡ. *τα θέλει ο πισινός του* για πρόσωπο που με τη συμπεριφορά του ευνοεί ή προκαλεί μια κατάσταση (οι συνέπειες της οποίας δεν θα του είναι ευχάριστες). — (υποκ.) πισινούλης (ο).

πισινός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται στο πίσω μέρος: ~ *πόρτα/ θρανίο | πόδια ζώου* || (ως ουσ.) η *πισινή μου στις εξετάσεις αντέγραψε από μένα* ΣΥΝ. οπίσθιος ΑΝΤ. μπροστινός-ΦΡ. (α) *κρατώ πισινή* ενεργώ με επιφυλακτικότητα, επειδή δεν είμαι σίγουρος για την κατάληξη μιας υπόθεσης, δεν αποκαλύπτω ούτε χρησιμοποιώ όλα τα πλεονεκτήματα που διαθέτω (β) (παροιμ.) *των μπροστινών πατήματα, των πισινών γεφύρια* βλ. λ. *μπροστινός* 2. *πισινός* (ο) βλ. λ. 3. *πισινά* (τα) βλ. λ.

[ETYM < *οπισ-ινός (με σίγηση του αρκτικού άτονου ο-) < αρχ. οπίσω (βλ. κ. πίσω)].

πίσσα (η) {πισσών} 1. η σκούρα καφέ ως μαύρη ρευστή ή παχύρρευστη μάζα, που παράγεται κατά την ξήξη απόσταξη οργανικών ουσιών, λ.χ. ξύλου (ξύλοπισσα), λιγνίτη (λιγνιτόπισσα) ή λιθάνθρακα (λιθανθρακόπισσα), η οποία χρησιμοποιείται ευρέως στην οδοποιία (ασφαλτόπισσα), αλλά και ως πρώτη ύλη σε πολλούς κλάδους της χημικής βιομηχανίας 2. (μτφ. ως επίθ.) αυτός που είναι πολύ σκούρος, σκοτεινός, κατάνυρος: *σκοτάδι* ~, *δεν φαινόταν τίποτα*. [ETYM αρχ. < *pīq-yā < I.E. *pī-q- «πίσσα», πβ. λατ. pīx, picis, ρουσ. pikula κ.ά. Το αρχ. γερμ. ren (> γερμ. Pech «πίσσα») είναι δάνειο από τη Λατινική. Είναι πιθανή η σύνδεση της λ. *πίσσα* με το αρχ. ουσ. πί-τυς «είδος κωνοφόρου δέντρου» (βλ.λ.), το οποίο ανάγεται σε I.E. *pī-tu- «τροφή, ποτό»].

πισσάρω ρ. μετβ. {πισσάρια-α, -τηκα, -μένος} καλύπτω (μια επιφάνεια) με πίσσα, συνήθ. για στεγανοποίηση: ~ *τη λαμαρίνα του αυτοκινήτου | την ταράτσα του σπιτιού*. — πισσάρισμα (το).

πισσασφάλτος (η) [μτγν.] {πισσασφάλτ-ου | -ων, -ους} η φυσική ή καταργασμένη καθαρή ασφάλτος, η οποία προέρχεται από ορυκτό ή παράγεται από πετρέλαιο ΣΥΝ. ασφαλτόπισσα.

πισσοκονίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η πισσοόστρωση (βλ.λ.).

πισσόλιθος (ο) {πισσόλιθ-ου | -ων, -ους} ΟΡΥΚΤ. ηφαιστειακή ύαλος με χρώμα μαύρο, κόκκινο ή ανοιχτό πράσινο και θαμπή λάμψη- έχει την ιδιότητα, σε υψηλές θερμοκρασίες, να εκκλείει αέρια με πολύ μεγαλύτερο όγκο από αυτόν που έχει ως ύαλος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Pechstein].

πισσοόστρωση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η επικάλυψη του οδοστρώματος με πίσσα ΣΥΝ. ασφαλτόστρωση 2. η επάλειψη αντικειμένου με πίσσα.

πισσόχαρτο (το) {πισσόχαρτ-ου | -ων} παχύ φύλλο χαρτιού με επάλειψη από διάλυμα πίσσας, το οποίο είναι αδιάβροχο και χρησιμοποιείται για την προστατευτική συσκευασία αντικειμένων ευπαθών στην υγρασία, για την κάλυψη παρχείρων κτισμάτων κ.λπ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. tar paper].

πισσώνω ρ. μετβ. {πισσώ-σα, -θηκα, -μένος} επαλείφω, επιστρώνω με πίσσα: ~ *το δρόμο* (ασφαλτόστρώνω) ΣΥΝ. καταρμάνω, ασφαλτόνω. — πίσσωμα (το) κ. *πίσσωψη* (η) [μτγν.]. [ETYM < μτγν. *πισσώ (-όω)* < αρχ. *πίσσα*].

πισσώτος, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει επαλείφθει με πίσσα.

πίστα (η) {πιστών} 1. ο επίπεδος χώρος στο κέντρο σταδίου ή ιπποδρόμου, στον οποίο διεξάγονται γυμναστικές ασκήσεις και αθλητικοί αγώνες ΣΥΝ. στίβος, κόνιστρα 2. (στα κέντρα διασκεδάσεως) ειδικά διαμορφωμένος επίπεδος ελεύθερος χώρος (χωρίς τραπέζια), συνήθ. με επιστροφή παρκέ, στον οποίο μπορούν να χορέψουν οι πελάτες: *σηκώνομαι | χορεύω στην* ~ || *γέμισε η* ~|| *πρώτο τραπέζι* ~ (το καλύτερο τραπέζι του κέντρου μπροστά στην ~) 3. μεγάλη επίπεδη έκταση, κατάλληλα διαμορφωμένη για τη διεξαγωγή αγώνων ταχύτητας (αυτοκινήτων, μοτοσυκλετών, μοτοποδηλάτων): *διεθνής* ~ (στην οποία διεξάγονται διεθνείς αγώνες) 4. ο ειδικά διαμορφωμένος επίπεδος ανοιχτός χώρος αεροδρομίου ή αεροπλανοφόρου (για την τροχοδρόμηση των αεροπλάνων κατά την απογείωση και την προσγείωση τους) ή ελικοδρομίου (για την προσγείωση και απογείωση ελικοπτερόων): *τον ξένο επίσημο θα υποδεχθεί τιμητικό άγημα παρατεταμένο στην ~ του αεροδρομίου* 5. το μέρος χιονοδρομίου βουνού, το οποίο είναι κατάλληλο και διατίθεται για χιονοδρομίες: *οι χιονοδρομικές ~ του Παρνασσού* || *οι μεγάλες ~ δεν έχουν ανοίξει ακόμα* (δεν διατίθενται στο κοινό, συνήθ. λόγω χαμηλών χιονοπτώσεων). — (υποκ.) πιστούλα (η).

[ETYM < γαλλ. piste < παλ. ιταλ. pista < μτγν. λατ. pistare «ποδοπατώ» < λατ. pi(n)sere «ποδοπατώ, κοπανίζω» (μτχ. pistum)].

πιστάκι (η) {πιστακιά} η φυστική (βλ.λ.). Επίσης πιστάκια. [ETYM. μτγν., ανατολ. δάνειο, αγν. προελ., όπως και το αντίστοιχο περσ. pista].

πιστάκιον (το) [μτγν.] {πιστακί-ου | -ων} το φυστίκι (βλ.λ.).

πιστεύω, -ής, -ό [μτγν.] αυτός τον οποίο μπορεί να πιστέψει και

νείς: *είναι δυνατόν να γίνουν πιστευτά τέτοια πράγματα*. ΑΝΤ. απίστευτος. **πιστεύω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πιστ-εψα, -εψήκα} ♦ (μετβ.) 1. αναγνωρίζω (κάποιον) ως ειλικρινή, αποδέχομαι (κάποιον/κάτι) ως αληθινό: *Γιατί δεν με πιστεύεις; Την αλήθεια σου λέω* || *τον πιστεύω, γιατί είναι τίμιος άνθρωπος* || *δεν το πιστεύω ότι έγινε κάτι τέτοιο* || *ποιον να πιστέψεις, όταν ο καθένας παρουσιάζει και μία διαφορετική εκδοχή*; ΦΡ. *να το δω και να μην το πιστέψω* για πράγματα που θεωρούμε απίθανο να γίνουν, παρόλο που θα ευχόμαστε να συμβούν: *Ο Κώστας να διαβάσει από μόνος του τα μαθήματα του; ~!* (+σε) 2. (α) έχω εμπιστοσύνη (σε κάποιον/κάτι), εμπιστεύομαι ως αξιόπιστο: *πώς να πιστέψω στις υποσχέσεις του, αφού ποτέ δεν τις τηρεί*-ΦΡ. *δεν πιστεύω στ' αφτιά | στα μάτια μου* για κάτι που θεωρούμε απίθανο, πρωτοφανές- δύσκολο να γίνει και που θεωρούμε απίθανο να γίνει, παρόλο που θα ελπίζαμε να συμβεί: *στη γλωσσοφοργιά | στα όνειρα*; (ότι έχουν προφητική αξία) 4. (ειδικότ.) έχω θρησκευτική πίστη σε (κάτι): *οι αρχαίοι πίστευαν στους θεούς του Ολύμπου* || *σε ποιον θεό πιστεύεις*; || *δεν πιστεύει στον Θεό* (είναι άθεος) 5. ασπάζομαι ως ιδεολογία, πρεσβεύω ή ακολουθώ (κάτι) ως προσωπικό σύστημα αρχών: ~ *στη φιλελευθερισμό | στον σοσιαλισμό | στη δημοκρατία/ στον διάλογο | στην ελευθερία του πολίτη* · 6. (+ότι) έχω τη γνώμη, εκτιμώ: ~ *ότι θα μας θυμώσει* || ~ *ότι πρόκειται για σπουδαία διπλωματική επιτυχία* ΣΥΝ. νομίζω, φρονώ 7. (+να) ελπίζω (έχοντας και κάποια επιφύλαξη): ~ *να μην του είπες όσα συζητήσαμε!* || ~ *να κατάλαβε τι θέλουμε απ' αυτόν* || ~ *όλα να πάνε καλά* ΣΥΝ. ευχομαι-ΦΡ. (α) *δεν πιστεύω να...* για την έκφραση ανησυχίας μην τυχόν συμβεί κάτι: ~ *μην του δώσεις το γράμμα μου!* || ~ *έχουμε πάλι μπλεξίματα* ΣΥΝ. δεν φαντάζομαι να... (β) θέλω να πιστεύω ότι... ελπίζω ότι: ~ *δεν θα στανεί αδιάλλακτος* ♦ 8. (αμετβ.) έχω πίστη στον Θεό, είμαι πιστός συγκεκριμένης θρησκείας: *εσύ πιστεύεις*; ΦΡ. *πιστεύε και μη ερευνώ* βλ. λ. *ερευνώ* · 9. *πιστέω* (το) (α) το σύνολο των αρχών, των ιδεών και των αξιών στις οποίες έχει πίστη κάποιος: *δεν κάνεις τίποτα που να μην είναι σύμφωνο με τα-του* || *δεν μ' ενδιαφέρουν τα ~ του καθενός αλλά οι πράξεις του* (β) ΘΡΗΣΚ. το σύμβολο της χριστιανικής πίστεως, που αρχίζει με τη λέξη «πιστεύω». ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, νομίζω*. [ETYM. αρχ. < πίστις (βλ.λ.)].

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ (ΤΟ «ΠΙΣΤΕΥΩ»)

Πιστεύω εις Ένα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, ποιητήν ουρανού και γης, ορατών τε πάντων και αοράτων. Και εις Ήνα Κύριον Ιησούν Χριστόν, τον Υιόν του Θεού τον μονογενή, τον εκ του Πατρός γεννηθέντα προ πάντων των αιώνων.

Φως εκ φωτός, Θεόν αληθινόν, εκ Θεού αληθινού γεννηθέντα, ου ποιηθέντα, ομοούσιον τω Πατρί, δι' ου τα πάντα έγινεντα. Τον δι' ημάς τους ανθρώπους και δια την ημετέραν σωτηρίαν κατελθόντα εκ των ουρανών και σαρκωθέντα εκ Πνεύματος αγίου και Μαρίας τής Παρθένου και ενανθρωπήσαντα.

Σταυρωθέντα τε υπέρ ημών επί Ποντίου Πιλάτου και παθόντα και ταφέντα. Και αναστάντα τη τρίτη ημέρα κατά τās Γραφάς.

Και ανέλθοντα εις τους ουρανούς και καθεζόμενον εκ δεξιών του Πατρός.

Και πάλιν ερχόμενον μετά δόξης κρίνει ζώντας και νεκρός: ου τής βασιλείας ουκ εσται τέλος.

Και εις το Πνεύμα τό αγιον, τό κύριον, τό ζωοποιόν, τό εκ του Πατρός εκπορευόμενον, τό συν Πατρί και Υίω συμπροσκυνούμενον και συνδοξαζόμενον, τό λάλησαν δια των προφητών.

Εις μίαν, άγιαν, καθολικην και άποστολικήν Έκκλησίαν.

Όμολογώ εν βάπτισμα εις άφενσι αμαρτιών.

Προσδοκώ ανάστασιν νεκρών.

Και ζώνήν του μέλλοντος αιώνος.

πίστη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (+σε) 1. η βεβαιότητα ότι κάτι που απορρέει από θεία αποκάλυψη ή ανθρώπινη αναζήτηση είναι αληθινό, υπάρχει ή ισχύει: *έδειξε ~ στα λόγια του* || *η ~ στην ύπαρξη θεού* || *η ~ σε ζώτικά | φαντάσματα* ΑΝΤ. αμφιβολία, δυσπιστία, αβεβαιότητα, απιστία 2. (ειδικότ.) η αποδοχή της ύπαρξης θεού και η προσήλωση σε αυτόν, το να δέχεται κανείς την ύπαρξη και την ουσία του, σύμφωνα με συγκεκριμένο θρησκευτικό δόγμα: *σταθερή | φιλογερή | βαθιά* ~ || *η ~ του είχε κλονιστεί* || (παροιμ.) « *η ~ και βουνά κινεί* » || *η ~ σου σε έσωσε* (ή *πίστις σου σέσωκεν σε*, Κ.Δ. Ματθ. 9, 22) 3. το θρησκευμα, η θρησκεία: *χριστιανική | μουσουλμανική* ~ ΦΡ. (α) *αλλάζω την πίστη* (κάποιου) βλ. λ. *αλλάζω* (β) *αλλάζω πίστη* βλ. λ. *αλλάζω* (γ) *σύμβολο τής πίστεως* το «Πιστεύω» (βλ. λ. *πιστεύω*, ΠΙΝ.) (δ) (μτφ.) *βγάζω την πίστη* (κάποιου) τάλαιπωρό, υποβάλλω (κάποιον) σε εξαντλητική εργασία: *αυτή η δουλειά μου 'βγάλε την πίστη* (ε) *μα την πίστη μου!* για να δηλώσουμε έκπληξη, απορία ή για να βεβαιώσουμε κάποιον για την αλήθεια ή την ισχύ όσων λέμε: ~, *δεν περίμενα τέτοια συμπεριφορά!* || *ήταν ένα ψάρι θεότατο, ~!* (στ) *υπέρ πίστεως*

και πατρίδος (i) (ενν. αγώνας) για τη θρησκεία και την πατρίδα: *θυσίασθησαν ~ (ii) (κάτι πηγαίνει υπέρ πίστεως και πατρίδος)* (σκοπτ.-ειρων.) για κάτι που χάνεται, ξοδεύεται άδικα 4. (α) η παραδοχή της αξίας, της σπουδαιότητας (ιδέας, αρχής, θεωρίας κ.λπ.) και η υποστήριξη τους: *η ~ στα ιδεώδη της δημοκρατίας | στην ιδέα των εθνών | στα δίκαια του ανθρώπου | στην οικουμενικότητα της τέχνης* (β) η αυστηρή προσήλωση: *ορκίστηκε ~ στο καθεστώς | στον βασιλιά | στο Σύνταγμα | παίρνω όρκο πίστεως* ΦΡ. **άρθρο πίστεως** βλ. λ. **άρθρο** 5. η εμπιστοσύνη σε (κάποιον/κάτι): *είχε ~ στις δυνατότητες του || δείχνω ~ στην αξία κάποιου | στις γνώσεις του || μη δίνεις πίστη στα λόγια του - δεν μπορείς να τον εμπιστευτείς* ΦΡ. **καλή τη πίστει** (καλή τη πίστει = λατ. bona fide, πάπυρος 2ου αι. μ.Χ.) με εμπιστοσύνη, με καλοπίστη διάθεση 6. η αφοσίωση στον/στη σύζυγο και η αποφυγή της μοιχείας: *σύζυγική ~* ΑΝΤ. απιστία · 7. ΟΙΚΟΝ. η πράξη με την οποία κάποιος δανείζει σε άλλον ένα ποσό, με τη συμφωνία ότι θα του το επιστρέψει σε ορισμένο χρόνο προσαυξημένο με τον τόκο που συμφωνήθηκε: *καταναλωτική ~ (για αγορές αγαθών) || κτηματική ~ (για αγορά ακίνητης περιουσίας) || βραχυπρόθεση* (που εξοφλείται σύντομα) | *μακροπρόθεση* | *μεσοπρόθεση* ~ 8. (περλη-πτ.) το σύνολο των δανείων ή των πιστώσεων που δίνονται σε διάφορους τομείς, η δανειοδότηση από τράπεζες και κρατικούς συνθή. φορείς: *αγροτική | ναυτική | βιομηχανική | ξενοδοχειακή ~ ΣΥΝ. πίστωση* 9. (ειδικότ.) η αξιοπιστία εμπόρου ΣΥΝ. (καθήμεν.) κρέντιτο: ΦΡ. **καλή πίστη** η εντιμότητα, ευθύτητα και ειλικρίνεια που απαιτείται να επιδεικνύει κάποιος (κυρ. στις συναλλαγές): *η ~ πρέπει να διέπει τις συναλλαγές || ενεργώ με - || άνθρωπος | αγοραστής καλής πίστεως*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. πίστις < *πίθ-τις (με συριστικοποίηση του -θ- προ του -τ-) < θ. *πιθ-, μηδενισμ. βαθμ. του ρ. *πιθ-ω* Ι-ομαι (βλ.λ.). Η λ., σύμφωνα με την ετυμολογία και τη' αρχαία χρήση της, δεν δήλω'ε την ευπιστία, την τυφή προσήλωση, αλλά το αίσθημα της βεβαίωσης που αποκτούσε κάποιος έχοντας πεισθεί από τις αποδείξεις. Γι' αυτό η λ. συχνά λάμβανε και τη σημ. «εγγύηση, επιβεβαίωση»].

πιστικός [μτγν.] κ. μπιστικός (ο) (λαϊκ.) μισθωτός βοσκός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.

πιστοδοτώ ρ. μετβ. {πιστοδοτείς... | πιστοδοτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήθηκα} δι-νο, παρέω πίστωση ως φυσικό ή νομικό πρόσωπο. — πιστοδότηση (η), **πιστοδότης** (ο), **πιστοδοτικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. faire crédit].

πιστόλα κ. μπιστόλα (η) {πιστόλων} 1. (μεγεθ.) το μεγάλο πιστόλι 2. όπλο με κοντή κάννη, που χρησιμοποιήθηκε κατά την Επανάσταση του 1821.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. pistola < μέσ. γαλλ. pistole < μέσ. γερμ. pischulle | pitschule < τσεχ. přelát «καλάμι, σύριγγα, πίπα» (πιθ. μεταφορικά για ένα είδος πυροβόλου όπλου του 15ου αι.)].

πιστολαδός (ο) ελαιοχρωματιστής ή λουστραδόρος ειδικευμένος στη χρήση πιστολιού βαφής. [ΕΤΥΜ. < πιστόλι | -α + -δός (βλ.λ.)]. **πιστολάκι** κ. μπιστολάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) το μικρό πιστόλι: *πλαστικό ~* (ψεύτικο συνθή. ως παιγνίδι) 2. ηλεκτρική φορητή συσκευή (σε σχήμα που θυμίζει πιστόλι), η οποία εκπέμπει ζεστό αέρα και χρησιμοποιείται για το στέγνωμα και το χτένισμα των μαλλιών: *επαγγελματικό ~ || ~ με εξάρτημα για μαλλιά περμανάντ ΣΥΝ. σεσουάρ* 3. (συνεκδ. στα κομμωτήρια) το χτένισμα των μαλλιών από τον κομμωτή | την κομμώτρια: *δεν θα το κόψω σήμερα, θα κάνω μόνο ~ (θα μου τα χτενίσουν) || είναι πολύ καλή στο ~ (για κομμώτρια που χτενίζει καλά)*.

πιστόλας (ο) {πιστολάδες} (λαϊκ.) αυτός που συνηθίζει να οπλοφορεί (συνθή. ειδικετικά), χρησιμοποιώντας την απειλή όπλου στην καθημερινή συναναστροφή του, για να πετύχει τους σκοπούς του: *οι ~ της άγριας Δύσης*.

πιστολερο (ο) {άκλ.} ο ικανός σκοπευτής που οπλοφορεί συνέχεια και χρησιμοποιεί με μεγάλη ταχύτητα και επιδεξιότητα το πιστόλι του. [ΕΤΥΜ. < ισπ. pistolero < pistola (βλ. λ. *πιστόλα*)].

πιστολότο (το) ΤΕΧΝΟΛ. 1. κρουστικό μνημόνιο, το οποίο λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα ή ηλεκτρικό ρεύμα και χρησιμοποιείται για τη θράση και τη διάτρηση σκληρών επιφανειών, κυρ. κατά τις εργασίες σε τεχνικά ή οικοδομικά έργα 2. το πιστόλι βαφής (βλ. λ. *πιστόλι*).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. pistolet, υποκ. του pistole (βλ. κ. *πιστόλα*)].

πιστολήπτης (ο) {πιστολήπτών}, **Πιστολήπτρια** (η) {πιστολήπτριών} φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο είναι αποδέκτης της πίστωσης που παρέχει ο πιστοδότης.

πιστοληπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον πιστολήπτη 2. **πιστοληπτική ικανότητα** η φερεγγυότητα του πιστολήπτη: *η τράπεζα εξέτασε την - του, για να του χορηγήσει δάνειο. — πιστοληπτική-ά* | -ός επίρρ.

πιστόλι κ. **μιστόλι** (το) {πιστολι-ιού | -ιών} 1. μικρό φορητό μονόκαννο όπλο: *εξάσφαιρο | πλαστικό* (ψεύτικο) ~ || ~ *σκοποβολής* | *φωτοβολίδων* | *κουβαλάω* | *φέρω ~ || ρίχνω με το ~* (πυροβόλο) ΦΡ. (α) **γρήγορο πιστόλι** (i) πρόσωπο που οπλίζει και πυροβολεί πολύ γρήγορα (ii) (μτφ.-οικ.) πρόσωπο που τελειώνει πολύ γρήγορα μια δουλειά (β) (για άτομο που οπλοφορεί) **τραβώ πιστόλι** βγάω το όπλο από τη θήκη του και σκοπεύω εναντίον κάποιου (γενικότ.) απειλώ (κάποιον) με το όπλο: *έγινε παρεξήγηση και κάποιος μεθυσμένος τράβηξε πιστόλι (γ) βάζω το πιστόλι στον κρόταφο κάποιου* απειλώ ότι θα σκοτώσω κάποιον, δεν αφήνω κανένα περιθώριο επιλογής σε κάποιον: «*δεν ζητάω συγγνώμη, ακόμη και αν μου βάλετε το πιστόλι στον κρόταφο*» (εφημ.) 2. (ειδικότ.) το άσφαιρο όπλο του αφέτη στις αθλητικές διορ-

γανώσεις 3. ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό εργαλείο για τεχνικές εργασίες, π.χ. για ντεκασιμό με χρώμα, κάρφομα κ.λπ. — (υποκ.) **πιστολάκι** (βλ.λ.) κ. **μιστολάκι** (το). [ΕΤΥΜ. Υποκ. του ουσ. *πιστόλα* (βλ.λ.)].

πιστολιά κ. μ **πιστολιά** (η) 1. Βολή με πιστόλι 2. (συνεκδ.) ο ήχος που συνοδεύει βολή με πιστόλι: *ακουστήκε μια ~*.

πιστολιά (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-περληπτ.) πολλές και απανωτές πιστολιές, η ανταλλαγή πυροβολισμών: *πολύ ~ έχει αυτή η ταβιά || έπεσε άγριο ~ στην καταδίωξη των ληστών*.

[ΕΤΥΜ. < πιστόλι + παραγ. επίθημα -ιδί, πβ. *τουφεκ-ιδί, καννον-ιδί, μουσκ-ιδί*].

πιστολιζώ ρ. μετβ. {πιστολιζώ-α, -τηκα, -μένος} πυροβολώ (κάποιον) με πιστόλι. — **πιστολιζώ** (ο).

πιστολοθήκη (η) {πιστολοθηκών} η θήκη, συνθή. δερμάτινη, μέσα στην οποία φυλάσσεται πιστόλι και η οποία συνθή. περνιέται στη ζώνη.

πιστομα επίρρ. — **απίστομα**

πιστόνι (το) {πιστον-ιού | -ιών} 1. ΜΗΧΑΝ. έμβολο κινητήρα (αυτοκινήτου, αεροπλάνου κ.λπ.) 2. ΜΟΥΣ. κινητό τμήμα των χάλκινων πνευστών οργάνων (π.χ. στο τρομπόνι), που βοηθεί τον εκτελεστή να επιμύκει τον σωλήνα του οργάνου και τη φθογγική έκτασή του. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. piston < ιταλ. pistone < pista, αρχική σημ. «πατημασιά, πατημένος δρόμος» (βλ. λ. *πίστα*)].

πιστοποίηση (η) [μτγν.] {~ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η βεβαίωση, η επικύρωση της αλήθειας ή της γνησιότητας ενός πράγματος: *~ ταυτότητας | υπογραφής || η ~ της γνησιότητας εγγράφων από γραφολόγο. — πιστοποιητικός, -ή, -ό* [μτγν.].

πιστοποιητικό (το) [1833] επίσημο έγγραφο που βεβαιώνει ορισμένη κατάσταση ή γεγονός: *~ υγείας | γεννήσεως | γάμου || για τη δικαιοσύνη των απουσιών χρειάζεται ~ από τον γιατρό* ΦΡ. **πιστοποιητικό κοινωνικών φρονιμάτων** (κυρ. κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο) επίσημο έγγραφο με το οποίο πιστοποιούνται τα πολιτικά φρονήματα και η πολιτική τοποθέτηση κάποιου και το οποίο προσκομίζει υποχρεωτικά κανείς για την πρόσληψη του στο Δημόσιο ή σε στρατιωτικές υπηρεσίες, ώστε να αποκλειστούν από τις θέσεις αυτές οι πολίτες αριστερής ιδεολογικής τοποθέτησης. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. certificat].

πιστοποιητικός, -ή, -ό → πιστοποιήση **πιστοποιώ** ρ. μετβ. {πιστοποιείς... | πιστοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} βεβαιώνω ότι (κάτι) είναι γνήσιο ή όχι, συνθή. με επίσημο έγγραφο: *εκδίω ως δημόσια αρχή έγγραφο (πιστοποιητικό), με το οποίο βεβαιώνω την ύπαρξη πραγματικού γεγονότος ή ορισμένης κατάστασης | την ακρίβεια δεδομένων στοιχείων (κυρ. ως εμπειρογνώμονας) | ο ιατροδικαστής πιστοποίησε τα αίτια θανάτου του θύματος*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *πιστοποιώ* (-έω) < πιστός + ποιώ].

πιστός, -ή, -ό (+σε) 1. αυτός που πιστεύει σε θρησκευτικό δόγμα, ευλαβής: *~ χριστιανός | μουσουλμάνος* ΦΡ. **όσο πιστοί προσέλαβετε (όσο πιστοί προσέλαβετε, από τη Θεία Λειτουργία) όσο πιστεύετε** πλησιάζετε (μτφ.) όσο είστε οπαδοί, φίλοι, θιασώτες (κάποιου) ή σας αρέσει αυτό που προσφέρουμε, ελάτε (να συμμετάσχετε κ.λπ.): *ο κληματογράφος μας έχει ειδικό αφιέρωμα στον Φελλίνι ~ 2. πιστός* (ο), **πιστή** (η) (συνθή. στον πληθ.) (α) αυτός που πιστεύει σε ορισμένη θρησκεία: *οι ~ μαζεύτηκαν στην εκκλησία από νορίς || οι ~ του Ισλάμ* (β) (μτφ.-γενικότ.) ο οπαδός: *οι ~ του κόμματός || οι ~ μιας ποδοσφαιρικής ομάδας* 3. (για σύζυγο) αυτός που δεν μοιχεύει: *του έμεινε πιστή ως το τέλος της ζωής της* 4. αυτός που παραμένει σταθερός και ακλόνητος σε (κάτι), που δεν μεταβάλλει άποψη, στάση κ.λπ., που δείχνει συνέπεια: *έμεινε ~ στις αξίες του ως το τέλος της ζωής του || μένω ~ στις αρχές μου | στα ιδεώδη | στις διακηρύξεις | στην παράταξη μου | στον λόγο | στην υπόσχεση μου* ΣΥΝ. συνεπής, αμετακίνητος ΑΝΤ. ασυνεπής, ασταθής 5. (ειδικότ.) αυτός που δεν μεταβάλλει συνήθειες, προτιμήσεις, που τηρεί κάτι συστηματικά: *~ στα προϊόντα της χώρας του || - στην έξοδο του Σαββάτου* 6. αυτός που είναι αφοσιωμένος σε (κάποιον): *~ σκυλί | φίλος* 7. αυτός που χαρακτηρίζεται από ακρίβεια (στην απόδοση πρωτοτύπου ή γεγονότος): *~ αντιγραφή | μεταφράση | απόδοση | περιγραφή || ο πίνακας αποτελεί ~ αναπαράσταση της καθημερινής αγροτικής ζωής στον Μεσαίωνα ΣΥΝ. ακριβής. — πιστά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελληνής, έμπιστος, πιθανός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πιθ-τός (με συριστικοποίηση του -θ- προ του -τ-, πβ. κ. *πίστις* < *πιθ-τις) < θ. *πιθ-, μηδενισμ. βαθμ. του ρ. *πιθ-ω* (βλ.λ.)].*

πιστότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. (σπάν.) η αξιοπιστία κάποιου ως προς ιδιότητα του, ώστε να είναι άξιος εμπιστοσύνης 2. η ακρίβεια της απόδοσης (ενός πράγματος): *η ~ της μετάφρασης | της μεταφοράς θεατρικού έργου στον κινηματογράφο* 3. (ειδικότ.) η ικανότητα οργάνου μετρήσεως να δίνει πάντα την ίδια τιμή σε κάθε μέτρηση του αυτού μεγέθους, όσες φορές και αν αυτή επαναληφθεί 4. η ικανότητα ραδιοφωνικού δέκτη ή ενισχυτή να αναπαράγει χωρίς παραμόρφωση τον ήχο: ΦΡ. **υψηλή πιστότητα** η ικανότητα ενός συστήματος αναπαραγωγής ήχου να αποδίδει χωρίς καμία αλλοίωση όλα τα χαρακτηριστικά της μουσικής που μεταδίδει.

[ΕΤΥΜ. < αρχ.-πιστός, -ητος < πιστός (βλ.λ.). ΟΙ σημ. 2-4 αποτελούν απόδ. του αγγλ. fidelity]. **πιστούχος**, -ος, -ο [1889] αυτός που λαμβάνει πίστωση.

[ΕΤΥΜ. < πίστη + -ούχος < έχω]. **πιστοχρεώνω** ρ. μετβ. [1897] {πιστοχρεώ-σα, -θηκα, -μένος} εγγράφω στα λογιστικά βιβλία πιστώσεις και χρεώσεις: *~ λογαριασμό* (παρακολούθη) καταθέσεις και αναλήψεις, καταγράφοντας την κίνηση του ΣΥΝ. χρεοπιστώνω. — **πιστοχρέωση** (η) [1897]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. créditier et débiteur].

πιστροφή (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η εορταστική συνεστίαση των νεόνυμφων και των συγγενών τους την όγδοη μέρα του γάμου, όταν κατά το έθιμο επιστρέφουν στην οικία των γονέων της νύφης. [ΕΤΥΜ. < *επιστροφή (με σύγηση του αρχικού ατόνου ε-) < επιστρέφω] / < επιστροφή (με σύγηση του αρχικού ατόνου ε-) < επιστρέφω] / < επιστροφή (με σύγηση του αρχικού ατόνου ε-) < επιστρέφω] / < επιστροφή (με σύγηση του αρχικού ατόνου ε-) < επιστρέφω]

[ΕΤΥΜ. < αρχ. πίσω (-όω), αρχική σημ. «εγγυώμαι, παρέχω διαβεβαιώσεις», < πιστός. Ως οικονομικός όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. créditier]. πίστωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η παροχή χρημάτων ως δανείου ή αγαθών (εμπορευμάτων) με απόδοση του αντίτιμου τους στο μέλλον: *τραπεζικές | παραγωγικές | καταναλωτικές* -" ΦΡ. *επί πιστώσει* με δυνατότητα πληρωμής στο μέλλον: *αγορές* ~ ANΤ. τους μετρητοίς 2. η εγγραφή στα λογιστικά βιβλία του ποσού με το οποίο πιστώνεται κάποιος 3. η άδεια που παρέχει η νομοθετική εξουσία στην εκτελεστική να δαπανήσει ορισμένο ποσό, που κρίνεται απαραίτητο για τη λειτουργία του κράτους: *μειώνονται οι ~ για κοινωνικές δαπάνες* - ΦΡ. (μτφ.) *πίστωση χρόνου* η προθεσμία που δίνεται σε κάποιον, προκειμένου να ολοκληρώσει ένα έργο: *η καινούργια κυβέρνηση χρειάζεται ~, για να αποδείξει τι μπορεί να κάνει*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. πίσωσις, αρχική σημ. «διαβεβαίωση», < πιστός (-όω) < πιστός. Ως οικονομικός όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. crédit].

πιστωτής (ο) {μτγν.} πιστωτρια (η) [1889] {πιστωτριών} αυτός που πιστώνει, που δίνει χρήματα με πίστωση.

πιστωτικός, -ή, -ό {μτγν.} αυτός που σχετίζεται με την πίστωση: ~ *ιδρύματα* - ΦΡ. *πιστωτική κάρτα* βλ. λ. *κάρτα*.

πίσω επιρρ. 1. (α) (για στάση | θέση) σε χώρο που βρίσκεται στην αντίθετη κατεύθυνση από αυτή προς την οποία κινείται ή βλέπει κανείς: *το αυτοκίνητο που βρίσκεται ~ μας* || *ο επιβάτης στάθηκε ~ μας* || *κάθουμι ~ από κάποιον στο τρένο* ANΤ. μπροστά, εμπρός (β) (για κίνηση) προς την αντίθετη κατεύθυνση από αυτήν στην οποία βλέπει ή προς την οποία κινείται κανείς: *έλα ~ με προσοχή* || *γυρίζω ~ απότομα* || *πίσω ~ με την όπισθεν* (για οδηγό οχήματος): ΦΡ. (α) *μπρος γκρεμός* | *βαθύ και πίσω ρέμα* βλ. λ. *γκρεμός* (β) (παροιμ.) *πίσω έχει η αγλάδα την ουρά* βλ. λ. *αγλάδα* 2. (για κτήρια) στη' αντίθετη πλευρά από αυτήν στην οποία βρίσκεται η είσοδος: *έχει χώρο για παρκάρισμα ~* || *η αυλή βρίσκεται ~* || (ως επιθ.) *~ πόρτα του μαγαζιού* || *έφυγε από την ~ πόρτα* - ΦΡ. (α) *(κάποιος) δεν πάει πίσω!* (κάποιος) κάνει κάτι στον ίδιο βαθμό ή εξίσου καλά | άσχημα με κάποιον άλλον: *είναι ο Αντώνης έξυπνος, αλλά κι ο Αντρέας ~!* || *κατηγορείς τους άλλους για αδιαφορία, αλλά κι εσύ δεν πας πίσω!* (β) *κάνω πίσω* (ι) υποχωρώ: *οι εχθροί έκαναν πίσω* (ii) (μτφ.) εγκαταλείπω άποψη ή στάση μου, γίνομαι πιο διαλλακτικός: *μετά τις κινητοποιήσεις των εργαζομένων το υπουργείο έκανε πίσω* ΣΥΝ. *κάμπτομαι* (iii) (για οδηγό οχήματος ή όχημα) κινούμαι με την όπισθεν: *κάνε λίγο πίσω με προσοχή!* || η νταλικά έκανε απότομα πίσω και χτύπησε το αυτοκίνητο που ακολουθούσε (γ) *παίρνω πίσω (κάτι)* (μεσν. φρ.) (i) ξαναπαίρνω (κάτι που έχω δώσει ή πουλήσει), μου επιστρέφεται (κάτι): *αν δεν σας ικανοποιήσει η συσκευή που αγοράσατε, θα την πάρω πίσω* || *πήρε πίσω το ελαττωματικό εξάρτημα και το αντικατέστησε με καινούργιο* (ii) (μτφ.) ανακαλώ (κάτι): *ο υπουργός πήρε πίσω το νομοσχέδιο μετά τις καταγγελίες για χαριστικές ρυθμίσεις* || *πάρ' το πίσω αυτό που είπες, αλλιώς δεν θα σου ξαναμιλήσω!* (δ) *μπρος-πίσω* (i) για παλινδρομική κίνηση: *κινούμαι μια φορά | ένα βήμα μπροστά και μια φορά | ένα βήμα πίσω: η κοιλιά πάει - (ii)* (στο μπάσκετ) *λανθασμένες χειρισμούς της μπάλας, κατά τον οποίο ο παίκτης που έχει ήδη περάσει τη γραμμή του κέντρου του γηπέδου προς την άμυνα του αντιπάλου, στέλνει τη μπάλα να περάσει τη γραμμή προς την πλευρά της άμυνας του: κάνω ~* || *ο διαιτητής σφύριξε ~ 3.* (+από) *στη μη ορατή πλευρά, σε αυτήν που κρύβει ένας όγκος (λ.χ. κτήριο, λόφος κλπ.): το γήπεδο βρίσκεται ~ από τον ουρανοξύστη* || *το πάρκο είναι ~ από το ξενοδοχείο* || *από το βουνό περνάει ένα ποτάμι* 4. στο σημείο από όπου ξεκίνησε ή έφυγε (κάποιος): *το λεωφορείο γυρίζει ~ σε μία ώρα* (στην αφετηρία) || *έστειλαν τους λαθρομετανάστες ~ (στη χώρα τους)* || *οι ξενιτεμένοι ονειρεύονται να έρθουν μια μέρα - (στην πατρίδα τους)* || *άφησε την πρωτεύουσα και πήγε - (στο χωριό του)* 5. (για εσωτερικό χώρο) στο βάθος, στο τέλος: *στο λεωφορείο κάθεται πάντα ~* || (ως επιθ.) *κάθισε στα ~ θρανία* 6. στην πλάτη, στα νώτα του σώματος: *η σφαίρα τον βρήκε ~* - ΦΡ. (α) (αρκκό) *τη φέρνω (σε κάποιον) από πίσω* συμπεριφέρομαι ύπουλα, άναδρα (σε κάποιον): *στην αρχή του συμπεριφέρθηκαν καλά και στο τέλος του την έφεραν από πίσω* (β) *πίσω μου σ' έχω σατανά* βλ. λ. *σατανάς* (γ) *τρέχω πίσω από κάποιον* ακολουθώ κάποιον όπου πηγαίνει (συνήθ. μτφ.) πηγαίνω όπου πηγαίνει κάποιος (ζητώντας κάτι ή από ενδιαφέρον): *είναι ερωτευμένος μαζί της και τρέχει συνεχώς πίσω της σαν σκυλάκι* (υπάκουα, αφοσιωμένα) || *τρέχει από πίσω του και τον ζητάει δανεικά* (δ) *πηγαίνω | έρχομαι πίσω (από κάποιον)* (μεσν. φρ.) ακολουθώ (κάποιον) (ε) *ρίχνω μαύρη πέτρα πίσω μου* βλ. λ. *μαύρος* (στ) *πίσω από την πλάτη (κάποιου)* βλ. λ. *πλάτη* 7. (ειδικότερ. για ρούχα) στην πλευρά που καλύπτει την πλάτη ή/και τα οπίσθια: *μια φούστα με σχισμό -I* (ως επιθ.) η ~ *τσέπη* (κολότσεπη) 8. (για κάποιον που ακολουθεί σε σειρά) κάποιον, μετά από: *τερμάτισε δεύτερος, ~ από το φαβορί* ΦΡ. *αφήνω (κάποιον) πίσω* (i) ξεπερνώ (κάποιον), προηγούμαι: *πάτησε γκάζι και τον άφησε ένα χιλιόμετρο πίσω* (ii) αφήνω ως (πνευματική ή άλλη) κληρονομιά, καταλείπω: *άφησε πίσω του σπουδαίο έργο* (iii) π'θαίνω και αφήνω (συγγενείς) εν ζωή: *άφησε πίσω του γυναικα και παιδιά* (iv) εγκαταλείπω: *«φεύγω κι αφήνω πίσω μου συντηρήματα»* (τραγ.) 9. (μτφ.) σε κατώτερη κατάσταση από αυτή που θα έπρεπε, σε υστέρηση: *είμαστε ~ στη βιομηχανία σε σχέση με άλλες*

χώρες || *αυτός ο μαθητής είναι ~ στα μαθηματικά* - ΦΡ. μένω *πίσω* (i) υστερώ: *στα μαθήματα του έμεινε πίσω* (ii) καθυστερώ, βραδύνω: *το λεωφορείο έχει μείνει πολύ πίσω και θ' αργήσει να φτάσει* (iii) απομείνω σε έναν τόπο: *οι άντρες μετανάστευσαν, οι γυναίκες και τα παιδιά τους, όμως, έμειναν πίσω* 10. για την επιστροφή ποσού ή άλλου αντικειμένου: *«τα λεφτά μας -!»* (συνήθια εξεπατημένα πελατών) || *ζητούν - τα κλεμμένα* || *δεν πήρε ~ δραχμή* || *του έδωσε ~ το βιβλίο* του 11. (για χρόνο) στο παρελθόν: *μ'αυτές τις διηγήσεις με πήγε δέκα χρόνια -* - ΦΡ. (μτφ. για ρολόι) *πάω πίσω* δείχνω ότι είναι νεώτερο από ό,τι στην πραγματικότητα: *το ρολόι σου πάει πίσω μία ώρα - είναι δέκα και δείχνει εννέα* 12. (μτφ.) σε προηγούμενη κατάσταση (συνήθ. για να δηλωθεί οπισθοδρόμηση, επιστροφή σε χειρότερη κατάσταση): *μέτερα από μια περίοδο ανάπτυξης, ~ πάλι η οικονομία* || *αυτές οι μέθοδοι μας γυρνούν ~ στον Εμφύλιο* 13. (+από) στο παρασκήνιο: *ποιος βρίσκεται - από την απόπειρα δολοφονίας;* || - *από το πραξικόπημα βρίσκονται ξένες δυνάμεις* 14. (ως επιφών.) για να μην προχωρήσει κανείς ή για να οπισθοχωρήσει (ιδ. όταν μεις απειλεί): *~ ρε! Μην προχωρείς!* || - *και σ' έφαγα!* (μην προχωρείς, γιατί θα σε σκοτώσω) 15. (+από) για να δηλωθεί η πραγματικότητα, η αληθινή πλ'ύρα των πραγμάτων: *~ από τα χαμόγελα και τα ωραία λόγια υπήρχε φθόνος και αντιζηλία*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *οπίσω* | *οπίσσω* (< **οπί-τ-σ*), παράλλ. τ. του *οπίσθεν* (βλ. λ.).]

πισωβελονία (η) βελονία στο κέντημα ή στο ράνιμο με κίνηση της βελόνας προς τα δεξιά ΣΥΝ. *πισωγάκι*.

πισωγάκι (το) {πισωγαζι-ού | -ιών} η πισωβελονία (βλ. λ.).

πισωγλέντης (ο) {πισωγλέντηδες} (λαϊκ.-σκοπτ.) ο ομοφυλόφιλος άνδρας.

πισωγύρισμα (το) {πισωγύρισμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κίνηση προς τα πίσω, η οπισθοχώρηση 2. (μτφ.) η επιστροφή σε παλαιότερες, ξεπερασμένες ή συντηρητικές μεθόδους: *πολλοί βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος μίλησαν για πισωγυρίσματα σε πρακτικές του παρελθόντος, που υπονομεύουν την πορεία προς την πρόοδο*. — *πισωγυρίζω* ρ.

πισωγύρισμα - πισωγυρίζω. Η λ. *πισωγύρισμα* και, λιγότερο, το *πισωγυρίζω* πέρασαν στο πολιτικό λεξιλόγιο κατά τα χρόνια της μεταπολίτευσης και ιδ. στη δεκαετία του '80, για να δηλώσουν ό,τι σήμαιναν οι λογιότερες λ. *οπισθοχώρηση*, *οπισθοδρόμηση* και *επιστροφή*. Για να αποφευχθεί το λογιότερο λεξικό πρόδημα *οπισθο-* ή το βιοματικά άχρωμο *επιστροφή*, πλάστηκε στη θέση τους η πιο εκφραστική και λαϊκή λέξη *πισωγύρισμα*. Ας σημειωθεί ότι στα *Απομνημονεύματα* του στρατηγού Μακρυγιάννη χρησιμοποιείται το ρ. *πισωδρομάω* με τη σημασία «τρέπω εις φυγήν»: *Τότε μας πισωδρόμησαν πάλε και κόντεψαν να με πιάσουνε ζωντανόν*.

πισωδρομάω ρ. αμετβ. {πισωδρομείω... | πισωδρόμησα} στρέφομαι προς τα πίσω ΣΥΝ. *οπισθογυρώ*, *οπισθοδρομώ*, *πισωγυρίζω*. — *πισωδρόμισμα* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγύρισμα*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *οπισθοδρομάω* (βλ. λ.), με αντικατάσταση του επιρρ. *όπισθεν* από το πίσω ως αποτέλεσμα εκδιμοτικισμού].

πισωκάπουλα επιρρ. (λαϊκ.) 1. (για αναβάτη αλόγου ή μοτοσυκλέτας) στα καπούλια του υποζυγίου ή στο πίσω κάθισμα μηχανής 2. (μτφ.) με τα νώτα.

πισωκόλλητο (το) (!) 1. η στάση που παίρνει το ζευγάρι κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής πράξης, κατά την οποία η ιδείσθυσ του πέους στον κόλπο γίνεται από τα νώτα 2. η προκτική συνουσία. — *πισωκόλλητα επιρρ.*

πισώκωλα επιρρ. (λαϊκ.) 1. με τα νώτα: *πάει ~ αντί να πηγαίνει κανονικά* 2. από πίσω.

πισώπλατα επιρρ. 1. στην πλάτη, στα νώτα: *η σφαίρα τον βρήκε ~ 2.* (μτφ.) δόλια, ύπουλα: *μας χτύπησαν ~ ΣΥΝ. άναδρα*.

πίτα (η) {πιτών} 1. άζυμο αρτοσκευάσμα που παρασκευάζεται πρόχειρα, ψήνεται συνήθ. στο τηγάνι και έχει λεπτό, πεπλατυσμένο και στρωγγυλό σχήμα: *σουβλάκι με ~ 2.* σύνθετο παρασκευάσμα (μαγειρικό ή ζαχαροπλαστικό) με ζυμωτά φύλλα, λ.χ. σοφιάτας, που ψήνεται στον φούρνο και η γέμισή του οποιου αποτελείται από διάφορα μείγματα, κυρ. με κρέας ή χορταρικά (αν πρόκειται για φαγητό) ή με ζάχαρη και άλλα υλικά (όταν πρόκειται για γλυκό) (π.χ. τυρόπιτα, κρεατόπιτα, κοτόπιτα, σπανακόπιτα, μηλόπιτα) (βλ. κ. λ. *μπουρέκι*) - ΦΡ. (α) *πέσε πίτα να σε φάει* βλ. λ. *πέτρον* (β) *από πίτα που δεν τρως, τι σε μέλει* | *νοιάζει κι αν καεί* βλ. λ. *νοιάζει* (γ) *και την πίτα ολόκληρη | σωστή και τον σκύλο χορτάτο* σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος έχει υπερβολικές απαιτήσεις, αρνούμενος να προβεί στις στοιχειώδεις υποχωρήσεις, προκειμένου να εξασφαλίσει κάτι, που τα θέλει όλα δικά του (δ) (εκφραστ.) *κάνω (κάποιον) πίτα* κατανακώ, συντριβώ (κάποιον) (ε) *γίνομαι πίτα* (i) ισοπεδώνωμαι: *έπεσε πάνω του ολόκληρη ιταλικά και το αυτοκίνητο έγινε πίτα* (ii) μεθώ: *πήγε σε ένα μπαρ κι έγινε πίτα* 3. γλυκό που παρασκευάζεται κυρ. με αλεύρι, φρέσκο βούτυρο, ζάχαρη, γάλα και αβγά ζυμωμένα μαζί σε σφιχτή ζύμη, που ψήνεται στον φούρνο 4. (ειδικότερ.) η βασιλόπιτα: *το φλουρί της ~* || ο *σιζλόγγος μας θα κόψει αύριο την ~ του* 5. (συνεκδ.) η γιορτή που διοργανώνεται κυρ. από συλλόγους, σωματεία κλπ. για το κόψιμο της βασιλόπιτας με συγκέντρωση των μελών, λ.χ. σε κέντρο 6. (μτφ.) σύνολο από ομοειδή αντικείμενα ή από πρόσωπα με κοινή ιδιότητα, το οποίο αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος (οικονομικού, πολιτικού) και που μπορεί να διαιρεθεί σε μέρη (μερίδια): *«τα δύο κόμματα επιδιώκουν το καθένα για τον εαυτό του το μεγαλύτερο μερίδιο από την εκλογική ~»* (εφημ.) || *το μεγαλύτερο μέρος της διαφημιστικής ~ πηγαίνει στην τηλεόραση* || *«τα πέντε εκατομμύρια της Αθήνας και το*

Πειραϊκά αποτελούν τη μεγάλη ~ για τα ιδιωτικά κανάλια κι εμείς στην επαρχία είμαστε τα τριμμάτια που μένουν στο ταγιά (εφημ.) 7. (καθημ.) στατιστικό γράφημα σε κυκλικό σχήμα, που αναπαριστά τη διαίρεση ενός συνόλου σε μερίδια. — (υποκ.) πιτούλα (η) (σημ. 1-4) κ. πιτάκι (το) (σημ. 1,2). [ETYM. Αντιδάν. μεσν. < ιταλ. pizza < λατ. pīeta < αρχ. *πηκτή*, θηλ. του επιθ. *πηκτός* (βλ. λ.). Απίθανη η αναγωγή στον αττ. τ. *πίττα* της λ. *πίσσα*, ο όρος *πίτα* που χρησιμοποιείται στη στατιστική, είναι απόδ. του αγγλ. pie chart].

πίτα ή πίττα ή πήτα: Η ορθογραφία μιας λέξης πηγάζει από την ετυμολογία της. Όταν η ετυμολογία μιας λέξης διαφορείται, τότε προτιμάται στην ορθογραφική παράσταση της η απλούστερη γραφή. Το νεοελλ. πίτα προέρχεται από το ιταλ. pizza, το οποίο ανάγεται στο λατ. pīeta, που με τη σειρά του προέρχεται πιθανότατα από το ελλην. *πηκτή*. Πρόκειται δηλ. για αντιδάνειο (λέξη ελληνική μέσω μιας ξένης γλώσσας). Αν η ετυμολογία αυτή ευσταθεί, τότε θα ήταν προτιμότερη η γραφή *πήτα* (πβ. *πηκτή*). Ωστόσο, η λέξη ετυμολογείται, κατ' άλλους, από το αρχ. *πίττα* (= πίσσα), οπότε θα έπρεπε να γράφεται ως *πίττα*. Η αμφιβολία περί την ετυμολογία της λ. επιβάλλει την απλούστερη γραφή, εξού και συνήθ. γράφουμε *πίτα*.

πιτζάμα κ. πιζάμα (η) {πιτζαμών} ελαφρό και άνετο ένδυμα ύπνου, που αποτελείται από δύο κομμάτια: το πάνω μέρος μοιάζει με σακάκι ή μπλούζα και το κάτω μέρος μοιάζει με παντ'λόιν: *βαμβακερή | μεταξωτή ~ || ανδρική | γυναικεία ~ || καλοκαιρινή | χειμωνιάτικη ~* ΦΡ. *πιτζάμα-πάρτι* πάρτι στο οποίο οι καλεσμένοι είναι ντυμένοι όπως όταν πηγαινούν για ύπνο, με τα ρούχα για τον ύπνο: ~ με *μαζί-λαροπόλεμο*. — (υποκ.) πιτζαμούλα (η) κ. πιτζαμάκι (το). [ETYM. < αγγλ. pyjama < χίντι pajāma < περσ. pā «πόδι» + jāma «ένδυμα»].

πίτζιν (η) {άκλ.} ελλην. *παρεφθαρμένη γλώσσα*- ΓΛΩΣΣ. μορφή γλώσσας που δημιουργείται από τη' ανάμειξη δύο άλλων' γλωσσών συνήθως μιας με διεθνές κύρος και μιας ιθαγενούς, η οποία δεν χρησιμοποιείται ως μητρική από καμία από τις δύο γλωσσικές κοινότητες που έρχονται σε επαφή: χρησιμοποιείται κυρ. κατά τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ ανθρώπων που έχουν διαφορετικές μητρικές γλώσσες και μόνο για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας τους (πβ. λ. *κρεο-λός*).

[ETYM. < αγγλ. Pidgin (English), βιβλ. ετύμου, ίσως πρόκειται για παρεφθαρμένη κινεζ. προφορά της λ. *business*].

πίτζιν ή παρεφθαρμένες γλώσσες. Έτσι λέγονται οι μορφές γλωσσικής επικοινωνίας που δημιουργούνται κατά τη συνάντηση μιας «αγέρης» ξένης γλώσσας και μιας «αδύναμης» επιχώριας γλώσσας από τις ανάγκες για αδρομερή συνεννόηση σε θέματα εμπορικών συναλλαγών και για πρακτικές ανάγκες. Στην περίπτωση αυτή με επιλογή στοιχείων και από τις δύο γλώσσες και με υπε-ραπλουστευμένες δομές σχηματίζεται, τελικά, μια παρεφθαρμένη μορφή της επιχώριας γλώσσας (π.χ. παρεφθαρμένα ινδιάνικα με έντονη ανάμειξη της Αγγλικής υπήρξε η γλώσσα Σινούκ, που μιλήθηκε παλαιότερα στην Ουάσιγκτον και στο Ορεγκόν). Οποιοδήποτε, οι *πίτζιν* γλωσσικές μορφές έχουν, συνήθως, προσωρινό και τεχνητό χαρακτήρα, καθώς και περιορισμένη έκταση χρήσεως. Αντιθέτως, οι κρεολές ή μιγάδες γλώσσες προέρχονται από την ανάμειξη μιας *πίτζιν* ή *παρεφθαρμένης γλώσσας* σε επίσημη γλώσσα μιας περιοχής. Σε αυτή την περίπτωση η ανάμειξη είναι ακόμη μεγαλύτερη, όπως απαιτεί η χρήση της γλώσσας σε όλες τις μορφές επικοινωνίας (εξού και γίνεται λόγος για *μιγάδα γλώσσα*), και φυσικά από τη στιγμή που μια κρεολή ή μιγάδα γλώσσα λειτουργεί ως επίσημη γλώσσα, υφίσταται και τις αλλαγές που συμβαίνουν στην εξέλιξη κάθε φυσικής γλώσσας.

πίτυρο (το) ο φλοιός που απομένει από την άλεση των δημητριακών, κυρ. του σιταριού, και ο οποίος χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή (π.χ. για κότες): ΦΡ. (α) *τρώω πίτυρα* είμαι υπερβολικά αφελής, χαζός: *το κατάλαβε, δεν τρώει και πίτυρα* (β) (παροιμ.) *όποιος ανακατεύεται με τα πίτυρα, τον τρών' οι κότες* βλ. λ. *ανακατεύω* (γ) *ακριβός στα πίτυρα και φτηνός στ' αλεύρι* βλ. λ. *ακριβός*. Επίσης (λόγ.) *πίτυρον* [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. πίτυρον (κυρ. πληθ.), για το οποίο βλ. λ. *πιτυρίδα*].

πίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} λεπτή ζύμη ψωμιού, πάνω στην οποία απλώνονται διάφορα υλικά (π.χ. τυρί, ντομάτες, ζαμπόν, μπέικον, μανιτάρια κ.λπ.) και η οποία ψήνεται σε φούρνο: ~ *ναπολιτάνο* | *μαργαρίτα* (τυρί-ντομάτα) | *ιταλική* (με λεπτή ζύμη) | *ψιμένη σε χωριάτικο φούρνο* | *έτοιμη* (εμπορίου) | *ατομική* | *οικογενειακή* (μεγάλο μεγέθους). — (υποκ.) *πιτσούλα* (η) κ. *πιτσάκι* (το). [ETYM. < ιταλ. pizza, αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. ανάγεται σε μγν. λατ. φρ. pīcea (placenta) «πισσοειδής πλακούντας, δηλ. αρτοσκευάσμα με υλικά σε ρευστή μορφή», όπου pīcea το ουσιαστι-κοπ. θηλ. του επιθ. pīceus < λατ. pīx, pīcis «πίσσα». Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται απλώς για διαλεκτ. παραλλαγή του ιταλ. pizza (βλ. λ. πίτα)].

πιτσασδόρος (ο) ο υπάλληλος πιτσαρίας που ασχολείται με την παρασκευή της πίτσας (καταχρ.) ο υπάλληλος που κάνει εξωτερικές διανομές πίτσας σε πελάτες. [ETYM. < πίτσα + -δόρος (βλ. λ.)].

πιτσαρία (η) {δύοφρ. πιτσαριών} κατάσταση στο οποίο παρασκευάζονται και σερβίρονται πίτσες. [ETYM. < ιταλ. pizzeria < pizza (βλ. κ. πίτσα)].

πίτσι'-πίτσι (το) {άκλ.} (οικ.) κουβεντούλα ή κουτσομπολιό: *πάνω | αρχίζω το ~*. [ETYM. Ηχομμητ. λ.].

πιτσικίτο επίρρ. ΜΟΥΣ. 1. τρόπος παίξιματος εγχόρδων οργάνων με νύξη των χορδών από τον εκτελεστή με τα δάχτυλα και όχι με το δοξάρι: *τα βιολιά παίζουν ~* ΑΝΤ. άρκο 2. (συνεκδ. ως ουσ.) μουσικό μέρος στο οποίο τα έγχορδα παίζουν πιτσικίτο: *ένα ~ των εγχόρδων*. [ETYM. < ιταλ. pizzicato «τσιπιτό» < ρ. pizzicare «τσιμπώ, κεντώ» < pizzare (ίδια σημ.), εκφραστ. λ.].

πιτσικός, -η, -ο μικρός, ασήμαντος. [ETYM. < τουρκ. ρίς + παραγ. «πίθημα -ικός»].

πιτσιλάδα (η) → πιτσουλάδα

πιτσιλιά (η) → πιτσουλιά

πιτσιλιζώ ρ. - πιτσουλίζω

πιτσιλιστός, -ή, -ό → πιτσουλιστός

πιτσιλώ ρ. → πιτσουλίζω

πιτσιρικά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό κορίτσι ή νεαρή κοπέλα.

πιτσιρκαρία (η) (περιληπτ.) ομάδα από πιτσιρικά.

πιτσιρικά (το) {πιτσιρικ-ιού | -ιών} (οικ.) μικρό παιδί (και τον δύο φύλων): *μεγάλωσε αλλά παίζει ακόμη με τα - || έφερε μαζί και τα ~ τον* (τα παιδιά του). — (υποκ.) πιτσιρικάκι (το).

πιτσιρικός (ο) το μικρό αγόρι. Επίσης (λαϊκ.) πιτσιρικός. [ETYM. Πιθ. < ιταλ. piccirillo «μικρό παιδί, μωρό», κατά τα ονόματα σε -ικός. Το ιταλ. piccirillo αποτελεί υποκ. του συνωνύμου piccolo < picciolino (υποχωρητ.) < piccino (με ανομοίωση) < μγν. λατ. *pitziniunus < pisinnus | pitinnus, λ. της παιδικής γλώσσας].

πιτσούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. θηλυκό περιστέρι 2. (α) (μφρ.-χαϊδευτ.) όμορφο ή παχουλό κορίτσι (β) μωρό κοριτσάκι.

πιτσούνι (το) {πιτσούν-ιού | -ιών} 1. το μικρό περιστέρι 2. (μφρ.-χαϊ-δευτ.) (α) όμορφο μικρό κορίτσι (β) καθέννας από δύο ερωτευμένους: *κοίτα τα ~ μου πώς κοιτούν στα μάτια!* — (υποκ.) πιτσούνιακι (το).

πιτσούνα (η) {πιτσούνα-ιού | -ιών} (οικ.) πιτσούνια (το).

πιτσουλάδα (η) (συνήθ. ορθ. πιτσουλάδα) σημάδι, στίγμα της επιδερμίδας ΣΥΝ. φακίδα, πανάδα.

πιτσουλιά (η) (συνήθ. ορθ. *πιτσουλιά*) η κηλίδα, ο λεκές σε ακανόνιστα σχήματα πάνω σε επιφάνεια, που δημιουργείται από τη ρίψη υγρού (νερού, ακάθαρτης ουσίας) σ' αυτή.

πιτσουλίζω ρ. μετβ. (συνήθ. ορθ. πιτσουλίζω) {πιτσουλίζω-α, -τηκα, -μένος} 1. πετώ ή αφήνω να πέσουν πάνω σε (κάποιον) σταγόνες νερού ή άλλου υγρού 2. (συνεκδ.) δημιουργώ κηλίδες σε επιφάνεια ρίχνοντας σε αυτή μικρή ποσότητα υγρού (νερού, ακάθαρτης ουσίας) ΣΥΝ. λερώνα, λεκιάζω, κηλιδώνω ΑΝΤ. ξελεκιάζω. Επίσης πιτσουλώ {-άς...}. — πι-τσουλίσμα (το).

[ΠΧΜ: < μγν. *πιτυλίω* (με ταιτακισμό) < αρχ. *πίτυλος* «ρυθμική κίνηση των χεριών κατά την κωπυλασία, καθώς και το πλατάγισμα του κουπιού στο νερό», αβεβ. ετύμου. Δεν έχει τεκμηριωθεί η σύνδεση με το ρ. *πίπνω* (μέσω θεμάτων *πιτ-1 πετ-*) ούτε θεωρείται πιθ. η υπόθεση ότι πρόκειται για ηχομμητική λ. από τον κρότο του κουπιού στο νερό].

πιτσουλιστός, -ή, -ό κ. πιτσουλιστός (συνήθ. ορθ. *πιτσουλιστός, πιτσι-λωτός*) 1. αυτός που είναι κατάστικτος με κηλίδες, με πιτσουλίες: ~ *δέρμα* 2. αυτός που γίνεται με πιτσουλίσμα: ~ *επίχρυσμα τοίχου*.

πιτσουλώ ρ. -> πιτσουλίζω

πίτς-φίτλι επίρρ. αμέσως, γρήγορα- μόνο στη ΦΡ. στο *πιτς-φίτλι* βλ. λ. *φίτλι*.

πίττα (η) → πίτα

πιττάκι (το) {πιττάκι-ου | -ων} 1. (παλαιότ.) η επιστολή, το γραπτό μήνυμα (ειδικότ.). 2. (στο Βυζάντιο) μικρός πίνακας που προοριζόταν για γραφή και χρησιμοποιόταν κυρ. στις υπηρεσίες του παλατιού της Κωνσταντινούπολης, στον οποίο οι πολίτες μπορούσαν να τοποθετούν τις αναφορές τους προς τον αυτοκράτορα για διάφορα θέματα 3. ΝΟΜ. αρχιερατικό γράμμα με το οποίο γνωστοποιείται σε κληρικό ή εκκλησιαστικό αξιωματούχο προαγωγή, διάκριση ή τιμωρία του. [ETYM. < μγν. *πιττάκιον*, αγν. ετύμου. Ορισμένες χρήσεις του λατ. δανείου pīttacium «λωρίδα δέρματος» θα μπορούσαν να συνδεθούν με το αρχ. *πίπνω* «υποδηματοποιός, σκυτοτόμος» (δάνειο, αγν. ετύμου), άποψη που εγείρει σημαντικά μορφολογικά ερωτήματα. Καμία ετυμολογική σχέση δεν φαίνεται να υπάρχει με το ουσ. *πίσσα* ούτε συνεπφέρει καθόλου στην ετυμολογηση το λεσβ. ανθρωπονόμιο *Πιτ-τακός*. Η υπόθεση ότι πρόκειται για θρακικό δάνειο δεν γίνεται αποδεκτή].

Πιττακός (ο) ο *Μυτιληναίος*: αρχαίος Έλληνας πολιτικός (650-570 π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας. [ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. θρακ. προελ.].

πιτυρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που χαρακτηρίζεται από λεπτή απολέπιση και που εκδηλώνεται με την παραγωγή ξηρών ή λιπαρών λεπιών στο τριχωτό του δέρματος της κεφαλής (πιτυρίδα) και (συνήθ.) με κνησμό που οφείλεται σε μύκητα (από μύκητες προκαλείται επίσης η *ροδόχρους πιτυρίαση* και η *ποικιλόχρους πιτυρίαση*). [ETYM. < μγν. *πιτυρίασις* < αρχ. *πίτυρον* (βλ. κ. πιτυρίδα)].

πιτυρίδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση μικρών, λευκών κομματιών στο τριχωτό της κεφαλής λόγω πιτυρίασεως: *σμπούναν κατά της ~ || έγω-*. [ETYM. < αρχ. *πιτυρίς* (έλαια) «είδος ελιάς, η οποία ομοιάζ' στο χρώμα μ' εφλού σιτηρών (πίτυρο)» < *πίτυρον* «πίτυρο» (κυρ. πληθ. *πι-τυρα*), πιθ. < **πίτυρον* (με ανομοίωση), που συνδ. με λατ. putus «αγνός, καθαρός», σανσκρ. pavana- «άχρυστηρή», αρχ. γερμ. fowen

«κοσκινίζω» κ.ά. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ουσ. *πί-τυλος* (βλ. κ. *πιτυλίζω*).

πίτυρον (το) → πίτυρο

πιτυρούχος, -ος, -ο [1889] αυτός που περιέχει πίτυρο: ~ αλεύρι. [ETYM. < *πίτυρο* + *-ούχος* < *έχω*].

πίτυς (η) {πίτ-υος, -υν | -υες, -ύων} (αρχαιοπρ.) η κουκουναριά. [ETYM. αρχ. < *πίτ-υ-, οπότε συνδ. με λατ. *pinus*, αλβ. *pushë* (ίδια σημ.), για τα οποία προϋποτίθεται αναγωγή σε τ. *pit-s-nu-s. Δυσχερής η σύνδεση με τη λ. *πίσσα*].
πίφερο (το) ΜΟΥΣ. ξύλινο πνευστό μουσικό όργανο, που μοιάζει με μικρό πλάγιαυλο και παίζεται με το ένα χέρι, ενώ με το άλλο ο μουσικός χτυπά τύμπανο.

[ETYM < ιταλ. *piffero* < μεσν. λατ. *piffarus* < μέσ. γερμ. *pifer* «αυλητής» (> γερμ. *pfeifer*)].

Πιω (να/θα) ρ. → πινό

πιώμα (το) {πιώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε πίνει κανείς 2. το ποτό, ιδ. το αλκοολούχο. [ETYM; Από την υποτ. αορ. *πιω* (του ρ. πινό) + -μα].

πιωμένος, -η, -ο → πινό

Π.Κ. (ο) Πρόεδρος Κυβερνήσεως.

πλάγωνα (η) (λόγ.) κέραιο ομοίωμα ανθρώπου με κάπως πεπλατυσμένο σώμα, κινητά χέρια και πόδια-κούκλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα*. [ETYM. < αρχ. *πλάγών*, -όνος «κέρινη κούκλα», αβελ. *ετύμου*, *πιθ*, συνδ. με το ρ. *πλάζω* «εκτρέπω, πλανώ» (βλ. λ. *πλαγκτόν*), το οποίο ανάγεται σε αρχικό θ. *πλάγγ-ιω, αλλά η σημασιολ. συσχέτιση των δύο λ. φαίνεται σχεδόν αδύνατη].

πλάγι (το) → πλάι

πλάγια (η) καθεμιά από τις δύο πλευρές λόφου ή βουνού ΣΥΝ. (λόγ.) κλιτύς, (καθμη.) βουνοπλαγιά, ποδιά ΑΝΤ. ριζόμα, πρόποδες (λόγ.) υπάρεια. [ETYM. < αρχ. *πλάγια*, ουσιαστικό. θηλ. του επιθ. *πλάγιος*].

πλάγιαζω* ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {πλάγιασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. ξαπλώνω στο κρεβάτι για ξεκούραση ή για ύπνο: *πήγε δώδεκα ή ώρα, ακόμα να πλάγιασει*; · 2. (μτφ.) συνουσιάζομαι: *έχει πλάγιασει με πολλούς* · 3. ΝΑΥΤ. πλώω όσο το δυνατόν πλησιέστερα σε σχέση με την ευθεία διεύθυνσης του ανέμου ♦ 4. (μετβ.) καθιστώ (κάτι) επικλινές, το κάνω πλάγιο, πλάγιαστο: ~ τα *γράμματα μου*. — *πλά-γιασμα* (το).

πλάγιαζω* ρ. μετβ. {πλάγι-ασα, -άστια, -ασμένος} ΓΑΩΣΣ. εκφέρω σε πλάγιο λόγο: ~ *ευθεία ερώτηση* (τη μετατρέπω σε πλάγια ερώτηση). — *πλαγιασιός* (ο) [μτγν.].

πλαγιαστός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει κλίση ΣΥΝ. γειρτός, λοξός ΑΝΤ. όρθιος 2. (για πρόσ.) αυτός που είναι ξαπλωμένος. — *πλαγιαστά* επίρρ.

πλαγιαυλος (ο) {πλαγιαυλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΜΟΥΣ. ξύλινο πνευστό μουσικό όργανο που έχει σχήμα αυλού ΣΥΝ. φλάουτο. [ETYM. μτγν. < *πλάγιος* + *αυλός*].

Πλάγιο-κ. **πλάγιο-κ.** *πλαγι-ύ* συνθετικό που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό έχει πλάγια κατεύθυνση, κλίση ή γίνεται, επιχειρείται από τα πλάγια: *πλαγιο-δρομώ*, *πλαγι-αυλός*. [ETYM. Α' συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επιθ. *πλάγιος* (βλ. λ.)].

πλαγιοβάδισμα (το) {πλαγιοβαδίμ-ατος | -ατα, -άτων} ο αργός βηματισμός εκγυμνασμένου αλόγου, που εκτελείται σε τέσσερις χρόνους. Επίσης **πλαγιοβάδιση** (η) [1891].

πλαγιοδέτης (ο) [1858] {πλαγιοδέτην} ΝΑΥΤ. το χοντρό σχοινί που δένεται πάνω στον άγκυρα του πλοίου ή στην αλυσίδα της. [ETYM. < *πλάγιος* + *-δέτης* < *δένω*].

πλαγιοδετό ρ. μετβ. [1897] {πλαγιοδετείς... | πλαγιοδέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δένω αγκυροβολημένο πλοίο με πλαγιοδέτη, ώστε να πάρει πλάγια κλίση. — *πλαγιοδέτηση* (η).

πλαγιοδιποδίζω ρ. αμετβ. {πλαγιοδιπόδισα} (για άλογο) κινούμαι με πλαγιοδιποδισμό (βλ. λ.).

πλαγιοδιποδισμός (ο) τεχνητός βηματισμός αλόγου, που εκτελείται σε δύο χρόνους, κατά τον οποίο το άλογο κάθε φορά μετακινεί προς τα εμπρός συγχρόνως ένα μπροστινό και ένα οπίσθιο πόδι της ίδιας πλευράς ο φυσικός βηματισμός της καμήλας και της καμήλοπάρδαλης.

πλαγιοδρομώ ρ. αμετβ. [1889] {πλαγιοδρομείς... | πλαγιοδρόμησα} ΝΑΥΤ. (για ιστιοφόρο) δέχομαι τον άνεμο στην πλευρά ΑΝΤ. εναντιο-δρομώ. — **πλαγιοδρομία** (η) [1887].

πλαγιοκόπω ρ. μετβ. {πλαγιοκοπέεις... | πλαγιοκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιτίθειμαι από τα πλάγια, προσβάλλω (στόχο) κινούμενος από τα πλάγια: *άτακτες ομάδες ανταρτών πλαγιοκόπησαν τη φάλαγγα*. — **πλαγιοκόπημα** (το) κ. **πλαγιοκόπηση** (η). [ETYM. < *πλάγιος* + *επιτατ*. *-κοπέω* < *κόπω*, πβ. *σφυρο-κοπέω*, *πλευρο-κοπέω*, *γρονθο-κοπέω* κ.ά.].

πλαγιομετοπικός, -ή, -ό (σύγκρουση) κατά την οποία το μπροστινό τμήμα οχήματος συγκρούεται με το πλάγιο μέρος άλλου οχήματος. — **πλαγιομετοπικ-α** | -ός επίρρ.

πλαγιθΠοδίζω ρ. αμετβ. {πλαγιοπόδισα} (για άλογο) βαδίζω με πλαγιοποδισμό (βλ. λ.).

πλαγιοποδισμός (ο) [1891] (για άλογο) ο πλαγιοποδισμός (βλ. λ.).
πλάγιος, -α (λόγ. -ία), -ο 1. αυτός που έχει κλίση, που δεν έχει παράλληλη θέση ή διεύθυνση σε σχέση με (κάτι/κάποιον) ΣΥΝ. κεκλιμένος, λοξός, στραβός ΑΝΤ. ίσιος, κάθετος: *φέρω μια ~ γραμμή* | *~ γράμματα* | *ματιά* (με την άκρη του ματιού) ΣΥΝ. (κυρ. για τα γράμματα) πλάγιαστός 2. ΤΥΠΟΓΡ. **πλάγια** | **κωστά στοιχεία** τα πλάγιαστα τυπογραφικά στοιχεία οποιοσδήποτε οικογένειας γραμμάτων, πεζά (βλ. λ.) ή κεφαλαία 3. αυτός που βρίσκεται παραπλευρώς, δίπλα σε (κάποιον/κάτι), κατ' αντιδιαστολή προς τον μπροστινό και τον κεντρικό: από τις ~ *θέσεις δεν βλέπεις καλά τη σκηνή* || ~ *επιθετικός παίκτης* (αυτός που κινείται στα πλάγια του γηπέδου) || οι ~ *προβολείς του θεάτρου* ΣΥΝ. πλάινός, παράπλευρος, διπλανός 4. ΑΘΛ. **πλάγιο** (*άουτ*) (στο ποδόσφαιρο) (i) η έξοδος της μπάλας από τις δύο παράλληλες κατά μήκος του γηπέδου γραμμές, μέσα στις οποίες και μόνο επιτρέπεται να παίζεται (ii) η επαναφορά της μπάλας στο γήπεδο με τα δύο χέρια από παίκτη αντίπαλο της ομάδας που έβγαλε τη μπάλα εκτός γηπέδου 5. (μτφ.) αυτός που προκύπτει ή εκδηλώνεται έμμεσα ΑΝΤ. άμεσος, ευθύς 6. ΓΑΩΣΣ. (α) **πλάγιος λόγος** η μορφή λόγου κατά την οποία μεταφέρονται τα λόγια άλλου ομιλητή με διάφορες σημασιοσυντακτικές προσαρμογές (προσώπου, χρόνου, τόπου κ.λπ.) και όχι αυτούσια (όπως στον ευθύ λόγο, βλ. λ. *ευθύς*), π.χ. ο ευθύς λόγος *Μας είπε την προηγούμενη εβδομάδα: «θα φύγω για το εξωτερικό αύριο»*, μεταφέρεται στον πλάγιο λόγο ως *«Μας είπε την προηγούμενη εβδομάδα ότι θα έφευγε για το εξωτερικό την επόμενη μέρα»* ΑΝΤ. ευθύς λόγος (β) **πλάγια ερώτηση** μεταφορά ερώτησης άλλου ομιλητή με διάφορες σημασιοσυντακτικές προσαρμογές και όχι αυτούσια (όπως στην ευθεία ερώτηση, βλ. λ. *ευθύς*): π.χ. η ευθεία ερώτηση Μ' *ερώτησε: «Θέλετε να έρθετε μαζί μας;»* μεταφέρεται ως *«Μ'ερώτησε αν θέλουμε να πάμε μαζί τους»* (γ) **πλάγια πτώση** η γενική, η αιτιατική (και η δοτική για τα αρχαία) πτώση, κατ' αντιδιαστολή προς την ονομαστική και την κλητική (ορθές ή ευθείες πτώσεις) 7. ΜΟΥΣ. **πλάγιος ήχος** (στη βυζαντινή μουσική) καθέναν από τους τέσσερις τελευταίους ήχους-τρόπους στη σειρά της οκταήχους: *ήχος πλάγιος του πρώτου* | *του δεύτερου* 8. (μτφ.) αυτός που δεν ακολουθεί τη νόμιμη, την αποδεκτή οδό, που δεν εντάσσεται στα νόμιμα, στα αποδεκτά πλαίσια: *ακολουθεί ~ μέσα, για να πείσει τους σκοπούς του* ΣΥΝ. παρώνομος ΑΝΤ. νόμιμος, ξεκαθάρος, τίμιος 9. **πλάγια** (τα) βλ. λ. *πλάι* · 10. **πλάγια συγγενείς** οι εξ αγγιστείας συγγενείς ΑΝΤ. εξ αίματος συγγενείς. — **πλάγια** | **πλάγιος** [αρχ.] επίρρ., πλάγιότητα (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < *p̥b-g-jo-, μηδενισμ. βαθμ. (ως προς την α' συλλαβή) του δισύλλ. I.E. θ. *pela- «ευρύς, επίπεδος», πβ. λατ. *plaga* «τοποθεσία, χώρα - παλωμένο κυνηγετικό δίχτυ», αρχ. γερμ. *flah* «επίπεδος, πεδινός» (> γερμ. *flach*), νορβ. *flak* «πέλαμα» κ.ά. Ομόρρ. *παλάμη*, *πλάγιος*, *πλάγι* (-κα) κ.ά. Η λ. δηλώνει αρχικά τον επίπεδο, αυτόν που δεν είναι κάθετος (αντιθέτουμε έτσι στα επιθ. *άντιος* και *ορθός*) και κατ' επέκτ. τον λοξό, αυτόν που παρουσιάζει κλίση (κυρ. στο στρατιωτικό λεξιλόγιο)].

πλαγιότιτλος (ο) [1894] {πλαγιότιτλ-ου | -ων, -ους} ο συμπληρωματικός τίτλος άρθρου, κεμένου ή τμήματος του κεμένου, που τίθεται δίπλα από αυτό (στο περιθώριο της σελίδας): *βάζω πλαγιότιτλους σε όλες τις παραγράφους του κεμένου*.
πλαγιότροπος (ο) ΒΟΤ. το φαινόμενο κατά το οποίο φυτό ή φυτικό όργανο, παρότι φωτίζεται από παντού και με την ίδια ένταση, αναπτύσσεται μόνο κατά πλάγια διεύθυνση υπό την επίδραση της βαρύτητας (πβ. λ. *τροπισμός*). Επίσης **πλαγιότροπος** (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρρ. < αγγλ. *plagiotropism*].
πλαγιότροχος (ο) η μετακίνηση του αλόγου όρρ. στην πλάγιαβάδιση, όχι όμως με βαδισμό αλλά με τροχασμό (βλ. λ.).
πλαγιοφύλακας (ο) [μτγν.] {πλαγιοφυλάκων} στρατιώτης που μετέχει σε πλάγιοφυλακή, που κατά τη διάρκεια μάχης φυλάσσει τις πλευρές της παράταξης.

πλαγιοφυλακή (η) [1887] η στρατιωτική μονάδα ή το απόσπασμα που προστατεύει τα πλευρά κινούμενης φάλαγγας από εχθρική επίθεση (πβ. λ. *οπισθοφυλακή*).

πλαγιοφυλάκι ρ. αμετβ. {πλαγιοφυλακείς...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-ράτ.) είμαι μέλος πλάγιοφυλακής. Επίσης πλάγιοφυλάσω. — *πλαγιοφυλάξη* (η).

πλαγκτόν (το) {πλαγκτού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (περιυπηρ.) το σύνολο των φυτικών και ζωικών οργανισμών που εμφανίζονται στο νερό (θαλασσών, λιμνών, ποταμών) και επιπλέουν σε αυτό παρασυρόμενα από τα ρεύματα του νερού και στα οποία περιλαμβάνονται κυρ. μικροσκοπικά φυκία και πρωτόζωα. — **πλαγκτονικός**, -ή, -ό. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. *plankton* < αρχ. *πλαγκτόν*, ουδ. του επιθ. *πια-γκτός* «περιπλανώμενος, άστατος» < ρ. *πλάζω* «εκτρέπω, πλανώ» < *πλάγγ-ιω, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *p̥laq- «χτυπά, πλήττω» (με εκ-φραστ. έρρινο ένθημα), πβ. λατ. *riango* «χτυπό, πλήττω» (το στήθος μου από απόγνωση) (> γαλλ. *plaindre* «θρηνώ, παραπονούμαι», ισπ. *plafir*), *playa* «πληγή» (> ισπ. *llaya*), αρχ. γερμ. *Fluoh* «κατάρα» (> γερμ. *Fluch*) κ.ά. Ομόρρ. *πλήττω* (< *p̥lak-jo), *πληγγ-ών-όνα*, *πληγ-ή*, *πληγ-μα*, *πιθ*, κ. *Συμ-πληγ-άδες* (βλ. λ.)].

πλοαουρέω ρ. αμετβ. {πλοαούρευω} γίνομαι πλοαδάρης: «η πάλα ποτέ *καλλονή χαλάρωσε και πλοαούρευε*» (εφημ.).

πλοαδάρης, -ή, -ό 1. (για τα σαρκώδη μέλη του σώματος) αυτός που είναι *χυδαρός*, που έχει αγύμναστους μύς: *~ μπράτσο* | *κοιλιά* ΑΝΤ. σφιχτός, δεμένος 2. (για πρόσ.) αυτός που έχει αγύμναστο ή *χυδαρό* σώμα: με την καθιστική *δουλειά έχει γίνει πολύ ~ 3*. (μτφ.) αυτός που τα μέλη του δεν έχουν ισχυρή σύνδεση, που στερείται ισχυρής συνοχής: στο *τέλος ο λόγος του γίνεται ~*, με *επαναλήψεις και ανούσιες περιγραφές* || ~ *ύφος*. — **πλοαδάρ** επίρρ., **πλοαδάρτητα** (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ., εκφραστ. λ. με παραγ. επίθημα -αρός (πβ. *ρυπ-αρός*, *μαδ-αρός*, *κλαδ-αρός*), αβελ. *ετύμου*. Δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστούν επακριβώς οι αντιστοιχίες με I.E. λ., αν και φαίνεται *πιθ*, η σύνδεση με *λιθ*, *peldu*, *peldeti* «κολυμπάω» ή ακόμη και με *λιθ*, *pillu* «ποτίω, χύνω», αρμ. *heim* (< *p̥el-nu-mi). Σε αυτή την περίπτωση, δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η σύνδεση του *πλοαδάρ* με τη λεξιλογική οικογένεια του ρ. *πίμπλημι* «γεμίζω» (βλ. λ. *πλήθος*)].

Πλαζ (η) {ακλ.} ομαλή, αμυώδης παραλία (φυσικά ή τεχνητά διαμορ-

φωμένη) για μπάτσο και αναμνηγή, συνήθ. αξιοποιημένη τουριστικά: ~ *τού Ε. Ο. Τ.* | *ξενοδοχείου* || *ιδιωτική* ~.

[ETYM. Αντιόαν., < γαλλ. *plage* λ. ιταλ. *riaggia* «γώρα, πλευρά, παραλία» < μεσν. λατ. *plagia* (πβ. φρ. *in plagia montis* «στην πλαγιά του βουνού») < αρχ. *πλαγία*, ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. *πλάγιος*]. *πλάθω* κ. (λόγ.) *πλάσσω* ρ. μετβ. {επλασα, πλάσ-θηκα (λογ. -θηκα), -μένος}. 1. δημιουργώ (κάτι) και του δίνω μορφή: ο *Θεός έπλασε τον άνθρωπο* | τον *κόσμο* || (μτφ.) *οι λαοί πλάθουν μύθους για την προέλευση τους* || ο *ποιητής έπλασε τις μορφές των ηρώων του με μοναδικό τρόπο* 2. (κυρ.) *μαλάσσω εύπλαστη ύλη* (π.χ. ζύμη, πηλό κ.λπ.) *δίνοντας της σχήμα*: ~ *κουλουράκια* || ~ *αργεία* 3. (μτφ.) *διαμορφώνω με ορισμένο τρόπο* (χαρακτήρα, ήθος, σκέψη κ.λπ.): ο *συγγραφέας πλάθει το υλικό του με μαεστρία* || η *προσωπικότητα του πλάστηκε μέσα στις αντιξοότητες της ζωής* 4. (η μετβ. *πλασμένος*, -η, -ο) (+για) *δημιουργημένος για, προορισμένος από τη φύση του για* (κάτι): ~ *για νικες* | *δράση* | *έρωτα* || «*μορφος κόσμος ηθικός, αγγελικά πλασμένος*» (Δ. Σολωμός) 5. (μτφ.) *κατασκευάζω* (με τη φαντασία μου), *επινοώ* (κάτι) *ανύπαρκτο στην πραγματικότητα*: *κατηγόρησε μερίδα του Τύπου ότι πλάθει κακόβουλα σενάρια εις βάρος του* || *μέσα στην απελπισία του έπλαθε όνειρα για ένα καλύτερο αύριο*. [ETYM. Από τον αόρ. *έπλασα*-α *τού αρχ. πλάσσω*, κατά το σχήμα *έγνε-σα - γνέθω, έκλωσα - κλώθω*. Το αρχ. *πλάσσω* | -*τω* < **πλάθ-ιω*, αβεβ. ετύμου, με αρχική σμψ. «απλόως λεπτή σκόνη, εκλείφω», από όπου η λ. προσέλαβε σημαντικές χρήσεις αναφορικά με τη δημιουργία του κόσμου, τη μυθολογία, την εφευρετικότητα. Είναι πιθανή η αναγωγή του ρ. στο I.E. θ. **pe-la-* «ενυρός, επίπεδος» (βλ. λ. *παλά-μη, πέλα-γος*). Το βασκ. *déhmi* «επιγράω, επαλείφω» και το λατ. *figo* «κατασκευάζω, πλάθω, επινοώ» εμφανίζουν παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη].

πλάθω - *πλάσσω* | *πλάττω*. Το ρήμα στην αρχική του μορφή (αρχαία και λόγια) ήταν *πλάσσω* | *πλάττω* (στην πράξη επικρατήσε στη Ν. Ελληνική ο ιωνικός τ. *πλάσσω* αντί του καθαρώς αττικού *πλάττω*): *αναπλάσσω, διαπλάσσω, μεταπλάσσω* (όλα αργαία). Σε νεότερους χρόνους σχηματίστηκε στην ομιλούμενη τ. *πλάθω* (αντί του *πλάσσω* | *πλάττω*) από τα *έπλασα* | *πλάσσω* κατά το πρότυπο: *κλώσω* | *έκλωσα* - *κλώθω*, *νίωσω* | *ένιωσα* - *νιώθω*, *πέισω* | *έπεισα* - *πειθώ* κ.τ.ό. Έτσι, στο απλό ρήμα επικρατεί ο τ. με -θ- (πλά-θω). Τα σύνθετα όμως διατηρούν, κατά κανόνα, τον αρχικό τύπο: *αναπλάσσω* - *διαπλάσσω* - *μεταπλάσσω* (τα *αναπλάθω, διαπλάθω* και *μεταπλάθω* χρησιμοποιούνται στον καθημερινό λόγο, γιατί στο γλωσσικό αίσθημα των ομιλητών συνδέονται περισσότερο με το απλό ρήμα *πλάθω*).

Πλάι (το) {χωρ. γεν. | *πλάγια* κ. *πλαινά, πλαινών*} 1. η *πλαινή πλευρά*: *το ~ τού σπιτιού* | *τού πλοίου* || *το πεζοδρόμιο βρίσκεται στο ~ τού δρόμου* || *είναι κλειδωμένη η εξόπορτα' έλα από το ~!* 2. (ειδικότ.) *το πλευρό του ανθρώπου* - ΦΡ. (α) *στο πλάι* στην *πλαινή πλευρά*: *η πόρτα βγαίνει ~ τού κήπου* || *η μάλα τον βρήκε ~* | *άλλος κοιμάται ~, άλλος μπρούμυτα, άλλος ανάσκελα* (β) *με το πλάι* γυρνώντας από τη μία πλευρά, στρίβοντας και προτάσσοντας το ένα πλευρό: *το κιβώτιο δεν χωράει να περάσει ίσια, βάλ' το ~* ΣΥΝ. *πλάγια* ANT. *κατά μέτωπο* (γ) (μτφ.) *στέκομαι στο πλάι* (*κάποιου*) προσφέρομαι στην υποστήριξη μου σε (κάποιον): *ότι κι αν τύχει, θα σταθούν στο πλάι του* || *στάθηκε πάντα στο πλάι του πιστός σύντροφος* ΣΥΝ. *συμπαρίσταμαι* (δ) *πλάι-πλάι* δίπλα-δίπλα: *το ζευγάρι στάθηκε ~ στην εκκλησία* || *τα πατρικά τους σπίτια στο χωριό είναι ~* 3. *πλάγια* (τα) οι *πλευρές*: *έχτισαν στα ~ τού βουνού* (στίς *πλαγίες*) 4. (ως επιρρ.) *πλαγίως*, από την *πλαινή* ή τη *διπλανή πλευρά*: *στρίψε ~* | *πήγαινε ~* (δίπλα) *στον γείτονα, να σου δώσει το τρυπάνι του*.

[ETYM. < μεσν. *πλάγι(ν)* (με σίγηση του ενδοφωνηεντικού -γ-) < αρχ. *πλάγιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *πλάγιος* (βλ. λ.).]

πλαινός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται *παραπλευρώς*, στο *πλάι* (κάποιου): *το ~ σπίτι* || η ~ *θέση είναι πιασμένη* || ~ *ραφή* ΣΥΝ. *διπλανός, παράπλευρος* 2. (ως ουσ.) αυτός που είναι *εγκατεστημένος* ή *κάθεται* δίπλα σε (κάποιον): *ο ~ μου στο θρανίο είναι στενός φίλος* || *βιά-ξεί δυνατά τη μουσική και ενοχλεί τους ~* (ενν. τους γείτονες) ΣΥΝ. *διπλανός*.

πλάισιο (το) {*πλαισί-ου* | -ων} 1. το *περιθώριο*, κυρ. *τετράπλευρου σχήματος*, που περιβάλλει ένα αντικείμενο ή κατασκευάσμα ίδιου σχήματος και μικρότερων διαστάσεων: *το ~ τού παραθύρου* (κούφωμα) || *το ~ τής πόρτας* (κάσα) 2. (α) (σε βιβλία, τετράδια κ.λπ.) το *περιθώριο που μένει κενό* (λ.χ. γύρω από το κείμενο): *το ~ τής σελίδας* (β) *τετράπλευρο κενό σχήμα*, στο οποίο μπορεί να γράφει κανείς: *γράφω στο ~ τού εξωφύλλου το όνομα μου* 3. (α) ο *σκελετός* (από διάφορα υλικά, κυρ. ξύλο, μέταλλο κ.λπ.) που περιβάλλει ένα αντικείμενο στερεώνοντας, *προφυλάσοντας* ή *διακοσμώντας* το: ~ *για το κέντημα* || *οι βαλίτσες έχουν συνήθως ένα ενισχυτικό ~, για ν'αντέχουν στα γυπήματα κατά τη μεταφορά* ΣΥΝ. *τελάρω* (β) (ειδικότ.) ο *σκελετός οχήματος*, το *σασί* (βλ. λ.): *αριθμός πλαισίου του αυτοκινήτου* 4. (ειδικότ.) το *διακοσμητικό περιθώριο* ή *περίβλημα φωτογραφίας* ή *πίνακα*: *σκαλιστό* | *περίτεχνο* | *λιτό* | *ασημένιο* ~ ΣΥΝ. *κορνίζα, κάδρο* 5. (μτφ.) τα *όρια* (χρονικά, νομικά, ιδεολογικά, ηθικά κ.λπ.) *έντός των οποίων συμβαίνει* ή *μπορεί να συμβεί* (κάτι): ~ *δράσεις* || *όλα συζητούνται στο ~ ενός ειλικρινούς και ανοιχτού διαλόγου* || *πέτυχε το καλύτερο δυνατό μέσα στο ~ τού ερικτικού* || *νόμιμα* | *λογικά* | *επιθυμητά* | *καταστάσιμα* | *παραδοσιακά* | *δημοκρατικά* | *περιορισμένα* ~ ΣΥΝ. *όρια* - ΦΡ. (α) στο *πλάισιο* (+γεν.) *κατά τη διάρκεια* ή *εντός των προγραμματισμένων δραστηριοτήτων* ή *μέσα στα όρια* ενός θεσμού: *η συνάντηση των δύο πρωθυπουργών στο ~ τής διαβαλκανικής συν-*

διάσκεψης || ~ *της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέχονται πολλές δυνατότητες συνεργασίας μεταξύ πανεπιστημίων των χωρών-μελών* (β) *νόμο-υχο-πλάισιο* βλ. λ. νόμος 6. (ειδικότ.) τα *δεδομένα εποχής, καθεστότος, κοινωνίας* κ.λπ., *μέσα στα οποία έγινε ή γίνεται* (κάτι): *μέσα στο ~ τής σύγχρονης ζωής υπάρχουν και οι εξηγήσεις για τα προβλήματα της*. — (υποκ.) *πλαισία* (το) (σημ. 1-4).

[ETYM. < αρχ. *πλαισίον*, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθούν οι συνδέσεις με τις λ. *πλατός, πλάτος* ούτε με λθβ. *plait ytis* «καυχώμαι, μεγαλαυχώ», *plintu* «απλώνομαι, εκτεινόμεναι»].

στο πλάισιο ή **στα πλαισία**: Η φράση αποτελεί νεολογισμό της Ελληνικής, που προήλθε πιθανότατα από το γαλλ. *dans le cadre de(s)* και ενισχύθηκε από το αγγλ. *within the frame of* (που πιθανόν να προέρχεται και αυτό από τη Γαλλική). Και στις δύο γλώσσες η φράση απαντά σε ενικό, πράγμα που είναι λογικό, όταν χρησιμοποιεί κανείς τη λ. *πλάισιο* (γαλλ. *cadre*, πβ. *κάδρο*, αγγλ. *frame*). Από αυτή την άποψη φαίνεται προτιμότερη η χρήση της φράσης σε ενικό: *Η απόφαση ελήφθη στο πλάισιο τής αγροτικής πολιτικής που ακολουθεί η κυβέρνηση*. Ωστόσο, από την αντίστοιχη και καθαρώς ελληνική φράση *μέσα στα όρια* ή *εντός των ορίων* (Η απόφαση ελήφθη εντός των ορίων τής αγροτικής πολιτικής που χάραξε η κυβέρνηση) χρησιμοποιήθηκε η φράση αναλογικά σε πληθυντικό: *Είμαστε υποχρεωμένοι να κινηθούμε στα πλαισία των οικονομικών δυνατοτήτων που επιτρέπει ο προϋπολογισμός του Ιδρύματος*. Σήμερα στη χρήση τείνει να καθιερωθεί μάλλον η φράση *στα πλαισία* και οι δύο φράσεις μπορούν να εναλλαχθούν με την αντίστοιχη ελληνική φράση *Είμαστε υποχρεωμένοι να κινηθούμε εντός των ορίων των οικονομικών...* ή -για να αποφυγούμε τις αλλεπάλληλες γενικές- μπορούμε να πούμε: «...να κινηθούμε *μέσα στα όρια* των οικονομικών...» ή και απλώς «...να κινηθούμε *εντός των οικονομικών δυνατοτήτων...*».

πλαισιώνω ρ. μετβ. {*πλαισίω-σα, -θηκα, -μένος*} 1. *τοποθετώ πλάισιο γύρω από* (κάτι) ΣΥΝ. *περιβάλλω* 2. (μτφ.) *βρίσκομαι γύρω από* (κάποιον), *σχηματίζω* ή *αποτελώ* το *περιβάλλον* του: *τον δρόμο πλαισιώνουν λεύκες και από τις δύο πλευρές* || *ανάσφαρες μπουκίες πλαισιώναν το ωραίο πρόσωπο* 3. (κυρ. για πρόσ.) *εργάζομαι* ή *αναπαύομαι* δράση κοντά με κάποιον ως *συνεργάτης* ή *βοηθός* του: *τον μεγάλο πρωταγωνιστή πλαισιώνει ένας εξίσου λαμπρός θιασός* || *είχε την τύχη να πλαισιωνεται από ένα λαμπρό επιτελείο συνεργατών*. [ETYM. < μτγν. *πλαισιώ* (-όω) < αρχ. *πλαισίον* (βλ. λ.). Στη μετβ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. *encadrer*].

πλαισίωση (η) [1891] (-ης κ. -όσεως | -ώσεις, -ώσεων) 1. η *τοποθέτηση πλαισίου γύρω από* (κάτι): η ~ *τού πίνακα με ακριβή* | *ζυλόγλυπη κορνίζα* ΣΥΝ. *περιβολή*, (για πίνακες) *κορνιζάρισμα* 2. η *τοποθέτηση* πράγματος ή συνόλου πραγμάτων γύρω από (κάτι), ώστε να αποτελεί (να αποτελούν) το *πλάισιο* του, το *περιβάλλον* του: η ~ *τού Ολυμπιακού Σταδίου από πλήθος σύγχρονων αθλητικών εγκαταστάσεων* || (μτφ.) η ~ *τού μεγάλου σταρ από νέους ταλαντούχους ηθοποιούς*. Επίσης *πλαισίωμα* (το).

Πλάκα (η) συνοικία της Αθήνας ΒΑ. τής Ακρόπολης, η οποία μαζί με τη συνοικία του Ψυρρή αποτελείε τον αρχικό πολεοδομικό πυρήνα της σύγχρονης Αθήνας. — Πλακιώτης (ο), Πλακιώτισσα (η), *πλακιώτικος*, -η, -ο.

[ETYM. Η παλαιότερ. ετυμ. από αρβανίτικο *pljake* «γριά - παλιά», οπότε *pljak* Αθήνα θα σημαίνει «γριά - παλιά Αθήνα», δεν ευσταθεί. Η λ. *Πλάκα* παράγεται από το αρχ. *πλάξ*, -κός και αποτελεί συνήθη ονομασία πολλών τοποθεσιών στην Ελλάδα].

πλάκα (η) {*πλακόν*} 1. επίπεδο στερεό σώμα από οποιοδήποτε σκληρό υλικό, κυρ. πέτρα ή μέταλλο, με μικρό πάχος: ο *Μουσής έλαβε τις δέκα εντολές σε δύο ~* | *ενεπιγράφη* ~ 2. (ειδικότ.) λεπτό κομμάτι πέτρας ή τσιμεντού κομμένο συνήθ. τετράγωνο, που χρησιμοποιείται για την ομοίωση επιστρώσεως επιφανιών (κυρ. δαπέδων, δρόμων κ.λπ.) και του οποίου το πάχος είναι λιγότερο από πέντε εκατοστά: *οι ~ τού πεζοδρομίου* || *αυλή με μαρμάρινες ~* 3. *πιακίδα*, συνήθ. μικρόν διαστάσεων, η οποία εντοιχίζεται ή αναρτάται τιμητικά, ενημερωτικά ή διακοσμητικά: η *μυρουτζίνη* - στην έσοδο *έγραφε* ότι *το ιατρείο είναι στον τρίτο όροφο* || *αναμνηστική ~* || ~ *με τα ονόματα των πεσόντων* 4. οτιδήποτε έχει *πεπλατυσμένο σχήμα*: *μία - σαπούνι* | *σοκολάτα* || η ~ *τού ρολογιού* (το καντράν) || *πλάκες χρυσού*-ΦΡ. (*τα 'χω*) *πλάκα τα γαλιόνια* (i) (για αξιοματιτικούς, στρατιωτικούς) *έχω μεγάλα διακριτικά σήματα στη στολή, κατέχω υψηλή θέση, μεγάλο βαθμό* (ii) (σκαπτ.) *έχω διακριθεί σε έναν τομέα, θεωρούμαι εξαιρετικά ικανός σε κάτι* 5. (α) η *επίπεδη θερμαινόμενη επιφάνεια* στις κουζίνες ή τις ψηστήρες (λ.χ. στα εστιατόρια), όπου μαγειρεύει ή ψήνει κανείς (β) *καθεμία από τις δύο θερμαινόμενες επιφάνειες τής τοστιέρας*: *αντικολλητικές* ~ 6. η *ταφόπλακα* ΣΥΝ. *ταφόπερα* 7. (παλαιότ.) μικρό και λεπτό φύλλο σχιστολίθου, στο οποίο έγραραν οι μαθητές ΣΥΝ. *αβάκιο* 8. ο *δίσκος* του γραμμοφώνου 9. (καθημ.) η *ιατρική ακτινογραφία*: *βγάλω ~* || *τι έδειξε η ~*; 10. (στις οικοδομές) το *δάπεδο* κάθε ορόφου, που αποτελείται από άμμο, που αναμειγνύεται γαλιόμενα μέσα σε καλούπια: *καταβρέχω την ~*, *για να μη σκάσει* ΦΡ. *ρίχνω πλάκα* *χύνω* το τσιμεντό σε ειδικά καλούπια, για να κατασκευάσω τα δάπεδα, κυρ. σε πολυώροφα κτίσματα 11. *κάθε πλατιά έκταση* (γης), η *επιφάνεια* της οποίας έχει ομαλή διαμόρφωση (π.χ. χωρίς υψομέτα, χαράδρες κ.λπ.) 12. ΓΕΩΛ. *καθένα από τα συμπαγή κομμάτια* του γήινου φλοιού, η *μετακίνηση* των οποίων θεωρείται ότι ευθύνεται για φαινόμενα όπως η *απομάκρυνση* των ηπειρών και η *πρόκληση* σεισμών: *αφρικανική* | *ευρασιατική* | *λιθοσφαιρική* -13. (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) *καθετί που εμφανίζεται επίπεδο, ίσιο, χρο-*

ρίς καμπύλες: στήθος/ κοιλιά ~ · 14. περιπαικτικό αστείο εις βάρος κάποιου και γενικότερ. η διασκεδάση με παράγματα και αστεία: *τέτοια ~ δεν είχε ζαναγίγει || το κλίμα δεν σηκώνει την ~ πρέπει να είσαι σοβαρός!* || *αυτό δεν είναι ~, είναι κακοήθεια || μεγάλη | χοντρή ~* Φρ. (α) **κάνω πλάκα (σε κάποιον)** (i) διασκεδάζω κοροϊδεύοντας, παρρίζοντας (κάποιον), γελώντας εις βάρος (κάποιου): *του κάνανε πολλές πλάκες στις διακοπές* (ii) αστετεύομαι με κάποιον, του λέω για αστείο κάτι που δεν ισχύει: *τόρα πλάκα μου κάνεις ή σοβαρολογείς;* (β) **για πλάκα** για αστείο, για να διασκεδάσουμε και να γελάσουμε, όχι στα σοβαρά: *στο σχολείο δεν πας για την πλάκα σου || ~ το είπε, δεν το εννοούσε!* (γ) **το ρίχνω στην πλάκα** αρχίζω να αστετεύομαι με κάτι, να διασκεδάζω θεωρώντας το αστείο, γελοίο: *αντί να θυμώσουν, το έριξαν στην πλάκα* (δ) **σπάω πλάκα** διασκεδάζω (συνήθ. με κάποιον που προκαλεί το γέλιο ή εις βάρος κάποιου): *σπάω πολλή πλάκα με τα καμώματα του* (ε) **πλάκα (στην) πλάκα** (i) κάνοντας το ένα αστείο μετά το άλλο: *~, στο τέλος τον θύμωσαν!* (ii) χωρίς να το περιμένει κανείς: *για κάτι που, ενώ στην αρχή θεωρείται απίθανο και το ειρωνεύεται ή το κοροϊδεύει κανείς, στη συνέχεια πραγματοποιείται: ~, μας την έφερε εκείνος στο τέλος!* ΣΥΝ. αστεία-αστεία (στ) **έχω πλάκα** είμαι αστείο: *αυτό το έργο έχει πλάκα || πολλή πλάκα έχεις, το ξέρεις;* (ζ) **πλάκα έχει | θα 'χει να...** για πιθανή αλλά ανεπιβεβαίωτη ανεπιθύμητη κατάσταση ή εξέλιξη: *πλάκα θα 'χει να μας άκουσε την ώρα που συζητούσαμε γι' αυτόν || έχει πλάκα να μας κοροϊδεύει κι εμείς να τον πιστεύουμε!* (η) **της πλάκας** ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι ασήμαντο, ανάξιο λόγου: *μη δίνεις σημασία: αυτό που γράφει είναι ~!* (θ) **παθαίνω πλάκα | παθαίνω την πλάκα μου** (οικ.) (i) εντυπωσιάζομαι, μένω άναυδος: *μόλις είδα το σπίτι τους έπαθα πλάκα: άλλο να στα λέω και άλλο να τα βλέπεις!* (ii) (~ με κάποιον) ερωτεύομαι κάποιον: *έχει πάθει την πλάκα του μαζι της* · 15. **οδοντική πλάκα** η μαλακή κολλώδης υπόλευκη μεμβράνη, που σχηματίζεται στην επιφάνεια των δοντιών και απορρίπτεται κυρ. από βουρτσάκια και άλλες ύλες 16. **ΙΑΤΡ. σκλήρυνση κατά πλάκας** βλ. λ. **σκλήρυνση** 17. **ΗΛΕΚΤΡ. πλάκα σασσορευτή | μπαταρία** ηλεκτροδίο αναφορτζιζόμενης μπαταρίας 18. **ΤΥΠΟΓΡ. σελίδα ή σελίδες στοιχειωμένες από μεταλλικά τυπογραφικά στοιχεία και κατάλληλα τοποθετημένες μέσα σε πλαίσιο (φόρμα) για εκτύπωση σε παραδοσιακό τυπογραφικό πιεστήριο- επίσης, φύλλο αλουμινίου (τσίκκος), επάνω στο οποίο έχει αποτυπωθεί το προς εκτύπωση υλικό για φάσες ή βαθυτυπία** 19. **φωτογραφική πλάκα** η γυάλινη επίπεδη επιφάνεια που καλύπτεται από ειδική φωτοευαίσθητη χημική ουσία, στην οποία αποτυπώνεται το αρνητικό του φωτογραφιζόμενου αντικειμένου. — (υποκ.) πλακούλα (σημ. 1-3) κ. πλακίτσα (η) (σημ. 14). [ETYM. < αρχ. πλάξ, -κός < *pla-k-, μηδενισμ. βαθμ. (ως προς την α' συλλαβή) του δισύλλ. I.E. θ. *pela- «ευρύς, επίπεδος», πβ. λιθ. plākanas «επίπεδος», αρχ. σκανδ. Plog «πέλαγος», αρχ. γερμ. Fluoh, πιθ. κ. Lat. pla-n-cus «πλατύπους» (με έρρινο ένθημα) κ.ά. Ομόρρ. *παλά-μη, πέ-λα-γος, πλάγ-ιος* κ.ά. Η σημ. «αστείο, εντράπελο» ανηγείται στο γαλλ. blague (που παρετυμολογήθηκε προς το πλάκα λόγω ομοιότητας), το οποίο προέρχεται από ολλ. balg «φάκελος, σάκος». Στη Γαλλική οι σημ. «άδειος σάκος» και «εντράπελο» συνδέονται μεταξύ τους, πβ. γαλλ. fou «αρελός, ανήθοος» < Lat. follis «σάκος ή μπαλόνι γεμάτο αέρα»].

πλακάξ (το) {άκλ.} η επένδυση της επιφάνειας ενός υλικού (συνήθ. ξύλου με μετ' άλλου) με φύλλα ή πλάκες υλικού ακριβότερης ποιότητας: *έκανε τα κουφώματα - με ξύλο καρδιάς*.

[ETYM. < γαλλ. placage < plaquer < ολλ. placken «επικολλώ, μπαλλώνω»].

πλακάκι (το) {πλακακ-ιού | -ιών} 1. μικρή τετράγωνη, παραλληλόγραμμη ή εξαγωνική πλάκα από ανθεκτικό υλικό, μονόχρωμη ή πολύχρωμη, με ή χωρίς διακοσμητικά σχέδια, που χρησιμοποιείται για την επένδυση τοίχων, την επιστροφή διαπέδων: *τα ~ του μάνιου | της κουζίνας || θα βάλλω πλακάκια στους τοίχους ΣΥΝ. πλακίδιο* Φρ. (λαϊκ.) **τα κάνω πλακάκια (με κάποιον)** ταιριάζω τα συμπερόντα μου με τα συμπερόντα άλλου, κυρ. κατά παράνομο ή ανήθικο τρόπο, ώστε να καλυπτόμαστε και οι δύο: *οι εκπρόσωποι των εργαζομένων τα έκαναν πλακάκια με τ' αφεντικά || τα 'χουν κάνει πλακάκια και ο ένας καλύπτει τον άλλον ΣΥΝ. (λαϊκ.) τα βρίσκω, τα συμφωνώ ΑΝΤ. (λαϊκ.) τα σπάζω, τα χαλάω 2. **ΙΑΤΡ. μικρή επιφάνεια από γυαλί που φέρει υλικό βιοψίας για κυτταρολογική εξέταση**.*

πλακάξ (ο) {πλακάδες} 1. ο τεχνίτης που τοποθετεί τα πλακάκια στους τοίχους ή στα δάπεδα 2. ο έμπορος που πουλάει πλακάκια.

πλακάτ (το) {άκλ.} πρόχειρη επιγραφή ή πινακίδα που αναρτάται σε δημόσιο χώρο ή μεταφέρεται από διαδηλωτή (κυρ. κατά τη διάρκεια τικετοφορίας) και στην οποία αναγράφονται συνθήματα ή άλλα μηνύματα, κυρ. διεκδικητικού ή προπαγανδιστικού περιεχομένου. [ETYM. < γερμ. Plakat < γαλλ. placard «αφίσσα» < plaquer < ολλ. placken «επικολλώ, μπαλλώνω»].

πλακατζής (ο) {πλακατζήδες}, **πλακατζού** (η) {πλακατζούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει συχνά πλάκες, που του αρέσουν τα αστεία ή οι φάρσες. — **πλακατζήδικος**, -ης, -ο.

πλακάτο (το) ΤΥΠΟΓΡ. χρώμα που βγαίνει στην εκτύπωση σε ενιαία απόχρωση, χωρίς διακυμάνσεις και στον ίδιο τόνο· αλλιώς φόντο. [ETYM. < ιταλ. placato < ρ. placare < γαλλ. plaquer < ολλ. placken «επικολλώ, μπαλλώνω»].

πλακέ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που το σχήμα του μοιάζει με πλάκα ή έχει συμπεσει, ώστε να αποκτήσει μεγαλύτερο πλάτος και μικρότερο πάχος: *~ πέτρα* 2. **πλακέ** (το) μέταλλο που έχει επενδυθεί με λεπτό επίστρωμα από χρυσάφι ή ασήμι.

[ETYM. < γαλλ. plaqué, μτχ. τ. του ρ. plaquer < ολλ. placken «επικολλώ, μπαλλώνω»].

πλακέτα (η) {πλακετών} 1. πλάκα μικρών διαστάσεων: *στον συγγραφέα επιδόθηκε τιμητική ~ για την προσφορά του στα γράμματα ΣΥΝ. πλακίδιο, πλακάκι* · 2. σύντομη συλλογή ποιημάτων. [ETYM. < γαλλ. plaque, υποκ. του ουσ. plaque < ρ. plaquer (υποχό-ρητ.), βλ. κ. **πλακάξ**].

πλακί (το) {άκλ.} λαδερό φαγητό με ντομάτα, κρεμμύδι κ.ά. που μαγειρεύεται κυρ. σε τσιγί ή ρηχη χύτρα: *ψόρι ~*. [ETYM. < αρχ. πλακίον, υποκ. του πλάξ (βλ. λ.). Η λ. αναφερόταν αρχικά κυρ. στο σκεύος όπου προετοιμαζαν και έψηναν το φαγητό, αργότερα δε (μεσν.) και στο ίδιο το φαγητό].

πλακίδιο (το) [1883] {πλακιδί-ου | -ων} πλάκα μικρού σχήματος ΣΥΝ. πλακάκι, πλακέτα.

πλακοειδής, -ής, -ές [1839] {πλακοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα πλάκας ΣΥΝ. πλακέ. — **πλακοειδής** επίρρ. [1839].

πλακομύνη (το) {πλακομυνη-ιού | -ιών} (!) η σεξουαλική πράξη μεταξύ δύο γυναικών ΣΥΝ. λεσβιασμός, τριβαδισμός. [ETYM. < πλακόνω + μυνη].

πλακοπανίδα (η) παγίδα για μικρά πουλιά, που αποτελείται κυρ. από μία μεγάλη πλάκα.

πλακοπίτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πίτα που έχει ψηθεί πάνω σε πλάκα.

Πλακοστρώμα (το) {πλακοστρώ-ματος | -ατα, -άτων} η πλακοστρώση (βλ. λ.).

πλακοστρώω ρ. μετβ. {πλακοστρώ-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω τοίχο ή δάπεδο με πλάκες ή πλακάκια: *πλακοστρωμένη αυλή || δεν έχουν πλακοστρώσει ακόμα τα πεζοδρόμια*.

πλακοστρώση (η) [1865] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η επένδυση τοίχου ή δαπέδου με πλάκες ή πλακάκια: *η ~ του πεζοδρομίου από τα συνεργεία του δήμου ΣΥΝ. πλακοστρώμα* 2. (συνεκδ.) ο χώρος που έχει στρωθεί με πλάκες: *μαρμάρινη ~*.

πλακοστρώτος, -ης, -ο [1888] 1. αυτός που έχει πλακοστρωθεί: *~ αυλή* 2. **πλακοστρωτό** (το) επιφάνεια, κυρ. δάπεδο ή δρόμο, στρωμένη με πλάκες: *αφηγήσει το γραφικό ~ του χωριού*.

πλακούντας (ο) το όργανο με το οποίο στα περισσότερα θηλαστικά το έμβριο συνδέεται με τη μήτρα, λαμβάνει την τροφή του και αποβάλλει τις άχρηστες ουσίες που παράγει με τον μεταβολισμό του σχηματίζεται από την ένωση της βλενογονόου μεμβράνης της μήτρας με τις μεμβράνες του εμβρύου και αποβάλλεται μετά τον τοκετό ΣΥΝ. ύστερο Φρ. **αποκόλληση** πλάκούντα βλ. λ. **αποκόλληση**. — (υποκ.) **πλακούντο** (το) [μτγν.].

[ETYM. < αρχ. πλακούς, -όντος, αρχική σημ. «γλύκισμα», < *πλακό-εις (με συναίρεση της γεν. ενικού *πλακό-εντος > πλακόντος) < πλάξ, -κός (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

πλακουντώδης, -ης, -ες [μτγν.] {πλακουντώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} αυτός που μοιάζει ως προς το σχήμα με πλακούντα. Επίσης **πλακουντοειδής**, -ής, -ές.

πλακουντωτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει υποστεί πλάτυση λόγω συμπίεσης: *~ κολλούρα ΣΥΝ. πεπλατυσμένος* 2. αυτός που έχει κάπως πλατύ σχήμα: *~ μύτη | κεράλι | πέτρα ΣΥΝ. πλακοτός, πλακώδης*. Επίσης **πλακουντός**. — **πλακουντωτά** επίρρ. [ETYM. < πλακουντώδης < πλακούντος < πλάκα].

πλακώδης, -ης, -ές [αρχ.] {πλακώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με πλάκα ΣΥΝ. πλακοειδής, πλακέ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές.

πλακώμα (το) {πλακώ-ματος | -ατα, -άτων} 1. (α) η κάλυψη (κάποιου πράγματος) από (κάτι) (β) η άσκηση πίεσης σε ένα σώμα από βάρος που πέφτει πάνω του ΣΥΝ. πίεση 2. (συνήθ. μτφ.) έντονο αίσθημα δυσφορίας (κυρ. στο στήθος ή στο στομάχι), καταθλιπτική πίεση: *αυτό το ερμηνοήσι σου δημιουργεί ένα ~ με τη μονοτονία του!* || *ψυχικό ~ (ψυχολάκωμα) || νιώθει τέτοιο ~, που δεν μπορεί ν' αναπνεύσει* · 3. (εκφραστ.) η σύγκρουση ή συμπλοκή σε καβγά: *άργιο - για ένα τρακάριασμα* · 4. (!) η σεξουαλική πράξη ΣΥΝ. συνουσία.

πλακόνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλάκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. συντρίβιο (κάτι) με το βάρος μου πέφτοντας πάνω του: *η δόκος υποχώρησε και πλάκωσε δύο εργατές* Φρ. (παροιμ.) *αν δεν πανένεγες το σπίτι σου, θα πέσει να σε πλάκώσει* η παραγνώριση δικών μας προσώπων ή πραγμάτων πλήττει πρότίστα εμάς: *να πούμε κάτι και για την επιτυχία της εκπομπής μας, γιατί ~ 2.*

ασκώ πίεση σε (κάτι) με το βάρος σώματος που τοποθετώ πάνω του: *πλάκωσε την ψάθα με μια πέτρα, γιατί φουάει* 3. καλύπτω (κάποιον/κάτι) από κάθε πλευρά: *μαύρο σκοτάδι πλάκωσε τα βουνά || πλάκωσε το παιδί με το σώμα της, για να το κρύψει* 4. (εκφραστ.-καθμ.) καταναλώνω (κάτι) υπερβολικά: *κάθισαν στην ταβέρνα και πλάκωσαν τα κρέατα, τις σαλάτες, τα κρασιά* 5. (μτφ.) (α) προκαλώ πλάκωμα σε (κάποιον), του προξενώ δυσφορία: *ένιωθε να τον πλάκωνει κάτι στο στήθος και να μη μπορεί ν' αναπνεύσει ΣΥΝ. βαράνω* (β) προκαλώ έντονα αρνητική φόρτιση, πίεση ή κατάθλιψη σε (κάποιον): *τη κλειστή παράθυρα τον πλάκωναν την ψυχή ΣΥΝ. καταπιέζω, φορτίζω* 6. (!-λαϊκ.) (για άνδρα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή, συνουσιάζομαι ΣΥΝ. (!) γαμώ 7. ξυλοκοπώ (κάποιον): *τον πλάκωσε στις μουνιές || πάγε να με προκαλείς, γιατί θα σε πλάκώσω!* || - **κάποιον στο ξύλο** (τον ξυλοκοπώ) ♦ 8. (αμετβ.) (α) προκίπτω κατά απρόβλεπτο τρόπο (ως ανεπιθύμητος ή παρά τη θέληση κάποιου) ή (για ομάδα ανθρώπων) εμφανίζομαι ξαφνικά ή μαζικά: *πάνω που είχαμε ξαπλώσει, πλάκωσε το σόι!* || *φύγε με το καλό, πριν πλάκώσει η αστυνομία || πλάκωσαν οι τουρίστες και γέμισε η παραλία κόσμο!* (β) (για καιρικά φαινόμενα) φτάνω με ιδιαίτερη ένταση: *πλάκωσαν ναυρίς φέτος οι ζέστες || πλάκωσε ο χειμώνας || πλάκωσαν τα χιόνια || «μαύρη μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σαν κα-λοιακούδα»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. (λόγ.) ενσκήπτο, επέρχομαι· (μεσο-παθ. **πλακόνωμα**) (μτφ.) 9. **κάνω** (κάτι) με τρόπο υπερβολικό: *πλακω-*

θήκαμε στο φαγητό | στα αντηλιακά | στο διάβασμα | στα αστέρια 10. συμπλέκομαι, έρχομαι στα χέρια (με κάποιον): *άρχισαν να μαλώνουν και στο τέλος πλακώθηκαν* || *πλακώθηκαν* (στο ξύλο) *οι σπαθοί των δύο ομάδων*. [ETYM. μεσν. < μγν. *πλακώ* (-ώ), αρχική σημ. «επιστρέφω με μαρμαρίνες πλάκες», < αρχ. *πλάξ*, -κόξ].

πλάκωση (η) {χωρ. πληθ.} {μτρ.} το πλάκωμα, το έντονο αίσθημα δυσφορίας και βόρους: - *στο στήθος* | *στο στομάχι* | *στην καρδιά*.

πλακουτός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που το σχήμα του μοιάζει με πλάκα: ~ μύτη | *πέτρα ΣΥΝ. πλακουτσωτός*, (λόγ.) *πλακουειδής*, *πεπλάτου-σμένος* 2. (για επιφάνειες, κυρ. δάπεδα) *πλακωστρωτός* (βλ. λ.) 3. *πλακωτό* (το) παιγνίδι στο τάβλι. — *πλακωτά* επίρρ.

πλανασθησία (η) [1891] {πλανασθησιών} η δημιουργία εσφαλμένων αισθημάτων λόγω φυσιολογικών ή παθολογικών αιτιών ΣΥΝ. ψευδαισθησία. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. hallucination].

πλανάω ρω ρ. → *πλανίζω*

πλάνεμα (το) {πλάνεμ-ατος} {-ατα, -άτων} 1. η παραπλάνηση (κάποιου) με απατηλές υποσχέσεις, κολακείες ή ψευδή στοιχεία: *το ~ του λαού με μεγάλα λόγια ΣΥΝ. ξεγέλασμα, εξάπατηση* 2. ο ερωτικός εντυπωσιασμός κάποιου, ώστε να χάσει το μυαλό του, να παρασυρθεί εντελώς. [ETYM. μεσν. < *πλανεύω* (βλ. λ.)].

πλανεμπορία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} το επάγγελμα του πλανόδιου πωλητή ή το πλανόδιο εμπόριο. [ETYM. < *πλάνης* + *εμπορία*].

πλανερός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί πλάνη: ~ *υπόθεση* | *σύμπτωση* | *λόγια ΣΥΝ. απατηλός, παραπλανητικός*. — *πλανερά* επίρρ. [ETYM. < *πλάνη* + *πυραγ*. επίθημα -ερός, πβ. *φλογ-ερός, παγ-ερός, φθον-ερός*].

πλανέρω ρ. μετβ. {πλάν-εμα, -εύτηκα, -εμένος} 1. παρασύρω (κάποιον) με απατηλές υποσχέσεις, κολακείες ή ψευδή στοιχεία: *πλάνερα τον λαό με ωραία λόγια και υποσχέσεις* || *τον πλάνερα οι κολακείες ΣΥΝ. παραπλάνω, ξεγελώ* 2. (κατ' επέκτ.) προκαλώ εσφαλμένη εντύπωση για (κάτι), προξενώ ψευδαισθήσεις ή παρασθησεις: *αν δεν με πλάνερα τα μάτια μου, αυτός είναι ο Τάκης* 3. (ειδικότ.) εντυπωσιάζω (κάποιον) ερωτικά και τον κάνω ό,τι θέλω, του παίρνω τα μυαλά: *πλάνερα γέροντα και νιους η πονηρή ματιά σου* || *τα χείλη και τα χάρια της τον πλάνερα*. — *πλάνερα* (ο), *πλάνερα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *πλανώ* (βλ. λ.)].

πλάνη (η) {πλάνων} 1. (α) εκτίμηση ή άποψη που έχει στηριχθεί σε εσφαλμένα δεδομένα, η λανθασμένη αντίληψη: *είναι μία πλατιά διαδεδομένη ~, εντελώς αστήρικτη επιστημονικός*: ΦΡ. (*και είναι*) *η εσχάτη πλάνη χείρων της πρώτης* (*και είναι η έχαστη πλάνη χείρων της πρώτης*, Κ.Δ. Ματθ. 27,64) το να ξανακάνει κανείς λάθος ή το να επαναλάβει προηγούμενο σφάλμα του, είναι περισσότερο μειωτικό ή έχει χειρότερες συνέπειες από τη διάπραξη ενός λάθους για πρώτη φορά: *στιμάτισε τους αταχείς χειρισμούς και πρότεινε αλλαγή τακτικής τονίζοντας ότι ~!* (β) η εσφαλμένη γνώση ή η ασυνείδητη άγνοια της πραγματικότητας: *πραγματική* | *νομική* | *δικαστική* ~ 2. (συνεκδ.) το σύνολο των συνθηκών που ευνοούν λανθασμένες κρίσεις, η παραπλανητική κατάσταση: *η ~ της νιότης* | *τού έρωτα* || *καθώς βρισκόταν σε τέτοια ~, δεν μπορούσε να δει την πραγματικότητα* || *βγάξω κάποιον από την ~ του* (του αποκαλύπτω την πραγματικότητα, του δείχνω το λάθος του) 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε ξεγελά, παραπλανά, οδηγεί σε εσφαλμένα συμπεράσματα και επιλογές: *η ~ του κόσμου* || *όλες οι συμβουλές και τα καλοπιάσματα του αποδείχθηκαν ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω, λάθος*. [ETYM. αρχ. < *πλανώ* | -ώμαι (βλ. λ.)].

πλάνη (η) {πλάνων} 1. εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη λείανση του ξύλου ή του ασβεστοκονιάματος τοίχων ΣΥΝ. (λαϊκ.) τριβίδι 2. εργαλείο μηχανή για την κοπή και την καταργασία επίπεδων μεταλλικών επιφανειών: *μηχανουργική* ~ ΣΥΝ. ροκάνι. [ETYM. < λατ. *plana*, ουσιαστικοπ. θηλ. του επίθ. *planus*, -a -um «ομαλός, επίπεδος»].

πλάνης (ο/η) {πλάν-ητος} {-ήτων} (αρχαιοπρ.) αυτός που μετακινείται διαρκώς, που δεν σταθεροποιείται η θέση, η κατάσταση ή η διαμονή του ΣΥΝ. περιπλανώμενος. [ETYM. αρχ. < *πλανώ* | -ώμαι (βλ. λ.)].

πλανητάριο (το) {πλανηταρί-ου} {-ών} 1. ειδική εγκατάσταση που με τη χρήση ικανού αριθμού κινούμενων προβολέων έχει τη δυνατότητα να αναπαριστά σε ειδικό ημισφαιρικό θόλο την ουράνια σφαίρα (με τις αλλαγές της κατά εποχές, τις κινήσεις των σωμάτων, ορισμένα αστρονομικά φαινόμενα κ.λπ.) ΣΥΝ. πλανητοσκόπιο 2. (συνεκδ.) η αίθουσα ή το κτήριο όπου στεγάζεται η παραπάνω εγκατάσταση: *τα παιδιά επισκέφθηκαν το ~*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. planetarium].

πλανητάρχης (ο) {χωρ. πληθ.} (ως χαρακτηρισμός) ο πρόεδρος των Η.Π.Α. ως ηγέτης της μόνης υπερδύναμης στον πλανήτη (μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. planet man].

πλανήτης (ο) {πλανητών} ΑΣΤΡΟΝ. 1. κάθε ετερόφωτο ουράνιο σώμα που διαγράφει τροχιά γύρω από τον Ήλιο ή άλλον αστέρα: στο πλαίσιο μας σύστημα περιλαμβάνονται εννέα κύριοι πλανήτες (κατά σειρά αυξανόμενης απόστασης από τον Ήλιο): ο Ερμής, η Αφροδίτη, η Γη, ο Άρης, ο Δίας, ο Κρόνος, ο Ουρανός, ο Ποσειδώνας, ο Πλούτωνας 2. (κατ' επέκτ.) ουράνιο σώμα που περιφέρεται γύρω από άλλους, εκτός του Ηλίου, αστέρες.

[ETYM. αρβ.] < *πλάνης* (βλ. λ.).

πλανητικός, -ή, -ό [μγν.] αυτός που σχετίζεται με τους πλανήτες: ~ *σύστημα* (σύνολο πλανητών που περιστρέφονται γύρω από τον Ήλιο ή άλλον αστέρα).

πλανητοειδής, -ής, -ές {πλανητοειδ-ούς} {-είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που είναι όμοιος με πλανήτη 2. *πλανητοειδείς* (ου) πολύ μικρά σώματα του ηλιακού μας συστήματος, που περιφέρονται γύρω από τον Ήλιο, κυρ. ανάμεσα στις τροχιές του Άρη και του Δία ΣΥΝ. αστεροειδείς. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. *planetoide*].

πλανητολογία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΑΣΤΡΟΝ. κλάδος της αστρονομίας που έχει ως αντικείμενο τη συγκριτική φυσική μελέτη των πλανητών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. *planétologie*].

πλανίδι (το) {πλανιδι-ού} {-ίων} (καθημ.) λεπτό κομμάτι τής επιφάνειας ξύλου, που αποκόπεται από το κυρίως σώμα κατά τη λείανση του με πλάνη ΣΥΝ. ροκανίδι.

πλανίωμα ρ. → *πλανώ*

Πλάνιος ρ. μετβ. {πλάνιο-α, -τηκα, -μένος} λειαινώ ξυλίνη επιφάνεια με πλάνη ΣΥΝ. ροκανίζω. Επίσης πλανάω. — *πλάνιομα* (το). [ETYM. < *πλάνη*?, βλ. λ.).

πλάνο (το) 1. (α) το σχέδιο που περιλαμβάνει όλα τα στάδια, σύμφωνα με τα οποία πρέπει να προχωρήσει και να ολοκληρωθεί συγκεκριμένη διαδικασία: ~ *δράσης* | *ανάπτυξης* | *μάχης* || *έμεινε συνεπής στο αρχικό ~, παραδίδοντας το έργο εντός των προθεσμιών* || *πενταετής ~ ΣΥΝ. πρόγραμμα, σχεδιασμός* (β) το πρόχειρο σχέδιο ενός κειμένου: *πριν γράφεις την έκθεση, κάνε ένα ~ 2. το σχέδιο που αναπαριστά σε κλίμακα μία άποψη κατασκευής ή μηχανής: *του παρέδωσε τα ~ του εργοστασίου* || *του έδειξε ένα μπροστινό ~ του κτηρίου* || *εντυπωσιακό* | *πρώτο* | *λεπτομερές* | *συνολικό* ~ 3. (ειδικότ.) η κάτοψη (κυρ. κτηρίου): *το ~ του πρώτου ορόφου ήταν το ίδιο με του ισόγειου ΣΥΝ. σχεδ. διάγραμμα*: 4. (στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση) η λήψη: *αρχή* | *γήγρορο* ~ || *μακρινό* | *κοντινό* ~ *στο πρόσωπο* (γκρο πλαν): ΦΡ. (σε) *πρώτο πλάνο* (i) χωρίς την παρεμβολή άλλης εικόνας ή αντικείμενου: *η σταρ ήθελε να βγαίνει ~ σε όλες τις σκηνές!* (ii) (μτρ.) στο επίκεντρο της προσοχής: ~ *και πάει σε όλα τα δελτία οι δηλώσεις του πρωθυπουργού*. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *plan* < λατ. *planus* «επίπεδος, ομαλός». Η φρ. (σε) *πρώτο πλάνο* αποδίδει τη γαλλ. *au premier plan*].*

πλανόβιος, -α, -ο [1893] αυτός που περνά τη ζωή του περιπλανώμενος ΣΥΝ. πλάνης. [ETYM. < *πλάνος* (βλ. λ.) + *βίος*].

πλανόδιος, -α, -ο αυτός που δεν στεγάζεται μόνιμα κάπου, που μετακινείται, περιφέρεται: *συνήθ. για επαγγελματία χωρίς μόνιμη επαγγελματική στέγη* (λ.χ. κατάσταση), που γυρίζει στις γειτονιές έχοντας το εμπόρευμα του σε όχημα: ~ *μικροπωλητής* | *έμπορος* || ~ *εμπόριο* || ~ *μουσικός* | *ζωγράφος* ΣΥΝ. περιπλανώμενος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*. [ETYM. μγν. < *πλάνος* (βλ. λ.) + *-όδιος* < *οδός*].

πλάνος, -α, -ο 1. αυτός που ασκεί έντονη Κατ κυρ. παραπλανητική έλξη, που μπορεί να παρασύρει ή να ξεγελάσει με τη γοητεία του: ~ *ομορφιά* | *βλέμμα* | *μάτια* || ~ *υπόσχεση* | *λόγια* 2. (για πρόσ.) αυτός που εκμεταλλεύεται τη γοητεία του, για να παρυσύρει, να εξάπατησει ή να εντυπωσιάσει ο γόης: ~ *γυναικα* ΣΥΝ. πλανευτής 3. αυτός που οδηγεί ή στηρίζεται σε πλάνη: ~ *στοχασμοί* | *επιθυμίες* | *πόθοι* • 4. (σπάν.) *πλάνος* (ο) περιπλανώμενος: *παράξενα που με κοιτούν τον πλάνο οι ασάλευτες κυρίες των επαρχιών* (Γ. Αθάνας). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.

[ETYM. αρχ. < *πλανώ* | -ώμαι (υποχωρητ.), βλ. λ. Ήδη στην Αρχ. απαντά ουσιαστικοποιημένο το αρσ. *πλάνος* (ὁ) με τη σημ. «περιπλανώμενος»].

πλάνταγμα (το) {πλανάτμ-ατος} {-ατα, -άτων} 1. η στενοχώρια που δεν αντέγεται, που εξαντλεί τις ψυχικές δυνάμεις (κάποιου) 2. κάθε ασυγκράτητο, έντονο ξέσπασμα. Επίσης πλανάτμος (ο).

πλανάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλάντα-ζα, -γμένος} (εκφραστ.) ♦ 1. (μετβ.) προκαλώ αβάσταχτη στενοχώρια σε (κάποιον): *τους έχει πλανάζει με τα καμώματα του* ♦ (αμετβ.) 2. δοκιμάζω αβάσταχτη στενοχώρια, αισθάνομαι ανυπόφορη δυστυχία για κάποιον λόγο: *πλανάζει απ' το κακό του* | *απ' τον θυμό του* | *από έρωτα* ΣΥΝ. σκάω (από το κακό μου) 3. ασφυκτώ, δεν μπορώ να πάρω αέρα, πνίγομαι: ~ *στο κλάμα* (δεν παίρνω ανάσα από τους λυγμούς) || (ως κατάρρα) *να σκάσεις και να πλανάσεις!*

[ETYM. < μεσν. *πλανάσσω* (πβ. *τινάζω* - *τινάσσω*, *τάζω* - *τάσσω*) < *πλατάσσω* «χτυπώ μεταξύ τους δύο επίπεδα σώματα» < αρχ. *πλάτω*].

πλανάω ρ. μετβ. {πλανάς...} {πλάν-εσα κ. -εψα, -ώμαι, -άσαι...} (καθημ. *πλάνεμαι*), -ήθηκα, -εμένος κ. -ημένος} 1. παρασύρω με ψεύτικα, ανακριβή στοιχεία, παραπλανάω ΣΥΝ. εξάπατώ, ξεγελώ, πλανεύω 2. ασκώ έντονη ερωτική έλξη ή γοητεία σε (κάποιον) ΣΥΝ. πλανεύω, ξελογιάζω- (μεσοπαθ. *πλάνωμα* κ. (καθημ.) *πλάνεμα*) 3. τριγωνώ σε διάφορα μέρη, περιφέρομαι εδώ κι εκεί: *πλανήθηκε χρόνια στην ξε-νιτιά, μέχρι να ριζώσει εδώ* || *πλανήθηκε στο δάσος* | *στην πόλη* ΣΥΝ. περιπλανάωμαι, περιφέρομαι 4. (μτρ.) διαμορφώνω εσφαλμένη γνώμη ή εκτίμηση, κάνω λάθος: *πλανάται οικτρά όποιος νομίζει πως θα υποχωρήσουμε ΣΥΝ. γελιέμαι*-ΦΡ. (α) *το πλανάσθαι ανθρώπων* βλ. λ. *ανθρώπων* (β) *πλανάται πλάνη οικτρά* βρισκόμαι σε μεγάλη πλάνη 5. (μτρ.) (α) (για ειδήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) κυκλοφορώ, διαδίδομαι ως φήμη: *πλανάται πολλά για το παρελθόν του, αλλά ο ίδιος δεν λέει τίποτα* || *αφήνει να πλανάται το ενδεχόμενο της παραίτησης του* || *όσο πλανάται αυτή η φήμη χωρίς διάφευση, οι αντιδράσεις θα γίνονται εντονότερες* (β) γίνομαι αισθητός, υπάρχω ως απειλή: *ο κίνδυνος πιθανής σύρραξης πλανάται πάνω απ' τη χώρα* ||

η τελευταία του *απειλή πλανάται ακόμα στη σκέψη όλων* ΣΥΝ. αιωρούμαι + 6. ΕΚΚΛΗΣ. αποδέχομαι μια ψευδή διδασκαλία ή πίστη, παρασύρομαι και ακολουθώ άλλη πίστη: οι *πλανημένοι ζαναγύρισαν στην ορθή πίστη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, παρασύρω, λάθος*. [ETYM₁ < αρχ. πλανώμαι (-άω-) (το ενεργ. πλανώ είναι μτγν.), αφεβ. ετῶ-μου. Η σύνδεση με το Ι.Ε. θ. *pela- «ευρύς, επίπεδος» και, ως εκ τούτου, με τις λ. *πέλα-γος, παλά-μη, πλά-ζ* δεν έχει ισχυρή τεκμηρίωση. Από την άλλη πλευρά, ούτε η σύνδεση με τα ρ. *πλήσσω* και *πλάζω* (βλ. λ. *πλαγκτός*) ή με το λατ. *planus* «ομαλός, επίπεδος» φαίνεται επαρκής από μορφολογικής και σημασιολογικής πλευράς. Έχει προταθεί η συσχέτιση με αρχ. ισλ. *plana* «περιπλανώμαι εδώ κι εκεί», ενώ εξίσου εύθραυστη θεωρείται η αναγωγή στο λατ. *plano* «πλανώμαι, περιφέρομαι»].

πλάσάρισμα (το) {πλασαρίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. (για εμπόρευμα) η προώθηση: *για να πουλήσει ένα περιοδικό, χρειάζεται έξυπνο ~ στην αγορά* 2. (γενικότερ.) η προώθηση (κάποιου πράγματος) με δημιουργία κατάλληλης εικόνας: το ~ του *σ' όλα τα κανάλια ενός νέου ταλέντου συμπίπτει με την κλοφορία του πρώτου του δίσκου* 3. (στο ποδόσφαιρο και το βόλεϊ) (α) το τεχνικό χτύπημα ή σπρώξιμο της μπάλας προς το αντίπαλο τέρμα (στο ποδόσφαιρο) ή την αντίπαλη πλευρά (στο βόλεϊ) (β) η τοποθέτηση (παίκτη) στην κατάλληλη θέση: το ~ του *επιθετικού μπροστά στο τέρμα*.

πλάσαριστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με πλάσέ (βλ. λ.): ~ *σουτ*. — πλάσαριστά επίρρ.

πλάσαρ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλάσαρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (λαϊκ.) 1. (για εμπόρευμα) βρώσκο πελάτες, διακινώ ή εξασφαλίζω τη διάθεση προϊόντος: προωθώ: το *βιβλίο ήταν καλό, αλλά δεν το πλάσαραν καλά στην αγορά* || το *πλάσαρε σκόρπο πράγμα* || *πλάσαρε ναρκωτικά σε μαθητές γυμνασίου!* 2. (γενικότερ.) προωθώ (κάτι/κάποιον) κατά τον ευνοϊκότερο, τον πλέον επωφελητή τρόπο: τα *νεανικά περιοδικά τον πλάσαρουν ως το νέο είδωλο της νεολαίας* || *κάταφερε να πλάσαριστεί ανάμεσα στους επικρατέστερους υποψηφίους* || *ξέρει να πλάσαρει αυτό που κάνει ως κάτι σημαντικό* 3. (στο ποδόσφαιρο και το βόλεϊ) (α) κάνω πλάσέ (βλ. λ.) από σημείο πολύ κοντά στο τέρμα ή στο δίχτυ: *πλάσαρε τον τερματοφύλακα από κοντά σημειώνοντας γκολ* || (κ. αμετβ.) η *μπαλιά ήταν δυνατή και ο παίκτης δεν πρόλαβε να πλάσαρει* || *πλάσαρε τη μπάλα πάνω απ' το μπλοκ κερδίζοντας πόντο* (β) (μεσοπαθ. **πλάσαρόμαι**) τοποθετούμαι σε κατάλληλη θέση στο γήπεδο: *είχε πλάσαριστεί έγκαιρα για το γκολ*. Επίσης πλάσαρίζω.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. ανδίων. placer «τοποθετώ, θέτω» < place «τοποθέσιον, χώρος» < λατ. platea < αρχ. πλατεία, ουσιαστικόν. θηλ. του επιθ. *πλατύς*].

πλάσέ (το) {άκλ.} 1. (στο ποδόσφαιρο και το βόλεϊ) τεχνικό, όχι δυνατό χτύπημα της μπάλας με το εσωτερικό του ποδιού ή των χεριών, συνήθ. από κοντινή απόσταση (για γκολ ή πόντο): με *ένα ωραίο ~ έστειλε τη μπάλα στα δίχτυα* 2. (στον υπόδρομο) στοίχιμα που κερδίζει, αν το ύλογο στο οποίο έχει τοντάρει κάποιος τερματίσει μεταξύ των δύο ή τριών πρώτων. — (υποκ.) **πλάσεδάκι** (το). [ETYM₁ < γαλλ. placé, μτχ. τ. του ρ. placer «τοποθετώ, θέτω», βλ. κ. *πλάσαρ*].

πλάσεμπο (το) {άκλ.} 1. φάρμακο το οποίο χορηγείται σε ασθενή με σκοπό περισσότερο την ψυχολογική του στήριξη και ανακούφιση παρά τη θεραπεία της αρρώστιας του 2. αδρανής ουσία προς την οποία δοκιμάζεται συγκριτικά η χρησιμότητα μιας άλλης (π.χ. φαρμάκου) σε ελεγχόμενες συνθήκες εργαστηρίου.

[ETYM₂ < αγγλ. placebo, αρχική σημ. «εσπερινή νεκρώσιμη λειτουργία (των Καθολικών)» < λατ. placebo (μέλλ. του placeo «είμαι αρεστός, προκαλώ ευχαρίστηση»), που ήταν η αρχική λέξη του πρώτου αντιφώνου της λειτουργίας].

πλάση (η) {χωρ. πληθ.} 1. το πλάσιμο, το να πλάθει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. σχηματισμός, διαμόρφωση, πλάσιμο 2. (συνεκδ.) το σύνολο των δημιουργημάτων του Θεού: όλη η ~ *αναγεννάται την άνοιξη* ΣΥΝ. κτίση, σύμπαν, κόσμος. [ETYM. < αρχ. πλάσις < πλάσσω, βλ. κ. *πλάθω*].

πλάσια λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. ανάπτυξη μέρους του σώματος με ορισμένο τρόπο: *νεο-πλάσια, δυσ-πλάσια* 2. γενικότερ. ανάπτυξη μέρους του σώματος: *οστεο-πλάσια*.

[ETYM₁ Λεξικό επίθημα της Ν. Ελληνικής, το οποίο ανάγεται στο ελληνογενές νεολατ. -plasia (λ.χ. γαλλ. dys-plasie, νέο-plasie) < αρχ. πλάσις(βλ. λ.)].

πλάσια | -ίως λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που δηλώνουν πόσες φορές αυξάνεται κάτι: του *ανταπέδωσε διπλάσια*.

πλάσιΟω λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν πόσες φορές αυξάνεται κάτι: *διπλασίασαν τον μισθό του*. [ETYM₁ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δι-πλα-σίαζω*, μτγν. *τρι-πλασίαζω*), που προέρχεται από επίθετα με επίθημα -πλάσιος (βλ. λ.)].

πλάσιασμός λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν πόσες φορές αυξάνεται κάτι: *τριπλασιασμός των κερδών*.

πλάσι(ο/η) {άκλ.} εμπορικός αντιπρόσωπος που αναλαμβάνει ο ίδιος με προμήθεια τη διάθεση προϊόντος σε εμπόρους ή ιδιώτες, μετά από επιτόπια επίδειξη του προϊόντος σε αυτούς: ~ *βιβλίων* | *καλλυντικών*. [ETYM₁ < γαλλ. placier < placer «τοποθετώ, θέτω» (βλ. λ. *πλάσαρ*)].

πλάσιμο (το) {πλασιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να πλάθει κανείς (κάτι): το ~ του *ανθρώπου από γάλα* 2. (ειδικότερ.) το ζύμωμα και η διαμόρφωση υλικού στην τελική του μορφή: το ~ του *ψωμιού* | του *τσου-ρεκιού* 3. (μτφ.) η διαμόρφωση (χαρακτήρα, ήθους, σκέψης κ.λπ.) με-

σα από ορισμένη διαδικασία: το - ενός *παιδιού από τους γονείς και τους δασκάλους* του ΣΥΝ. διάπλαση.

[ETYM. < θ. πλάσ- (του αορ. *έ-πλασα-α*, ρ. *πλάθω*) + παραγ. επίθημα -ιμο, πβ. *γράφ-ιμο, ψήσ-ιμο*].

πλάσιος, -α, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν πόσες φορές είναι κάποιος/κάτι μεγαλύτερος ή περισσότερο από κάποιον άλλον: *διέθεσε τριπλάσιο κεφάλαιο για επενδύσεις* || *για τόσο πολλά άτομα πρέπει να ετοιμάσεις τετραπλάσιο καφέ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -πλός, αριθμός. [ETYM₁ Λεξικό επίθημα αριθμητ. επιθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. *δι-πλάσιος, τρι-πλάσιος*), που ανάγεται σε τ. -πλάτ-ιος (με συριστι-κοποίηση του -τ- προ του -τ-, πβ. δωρ. *δι-πλάτ-ιος*) < *πλάτος < *p₀-l-tos, συννεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *pel- «διπλόνω, πτυχώνω», πβ. λατ. sim-plus «απλό», du-plus «διπλό», μέσ. ιρλ. diabul «διπλό» (< *dwei-rl-), αρχ. σκανν. faldra «πτυχή, δίπλα» (γερμ. Falte, ίδια σημ.) κ.ά. Ομόρρ. *ά-πλοῦς* (βλ. λ.)].

πλάσιμα (το) {πλάσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το δημιούργημα (κάποιου), ό,τι έχει πλάσει κανείς: *όλοι οι άνθρωποι είναι πλάσματα του Θεού* 2. (μτφ.) το φανταστικό δημιούργημα, επινόημα: *όλες αυτές οι ιστορίες που διηγείται είναι πλάσματα της φαντασίας του* 3. (ειδικότερ.) (α) κάθε άνθρωπος, λ.χ. σε φράσεις όπως: *ηλίθιο* | *ανόητο* | *περίεργο* | *μυστήριο* ~ (β) άνθρωπος ή ζώο εξαιρετικής ομορφιάς και χάρης: *αντά τα καθάρωαμα είναι μοναδικά ~!* || *Γι ~ είναι αυτό!* | *Τι σώμα, τι πρόσωπο!* || *θεσπέσιο* ~ ~ 4. ΙΑΤΡ. το υγρό του αίματος ή της λέμφου, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τα κυτταρικά συστατικά του, μέσα στα οποία αιωρούνται τα αιμοσφαίρια και τα αιμοπετάλια 5. (ο) ΦΥΣ. αέριο υψηλού ιοντισμού που αποτελείται από σχεδόν ίσο αριθμό ηλεκτρονίων και φορτισμένων θερικών ιόντων είναι εξαιρετικά διαδοδεμένο στο σύμπαν και χρησιμοποιείται σε τεχνολογικές εφαρμογές (β) ΤΕΧΝΟΛ.-ΠΛΗΡΟΦ. *οθόνη πλάσματος* τύπος επίπεδης οθόνης που περιέχει νέον ανάμεσα σε οριζόντια και κάθετα ηλεκτρόδια και παρουσιάζει πολύ σταθερή εικόνα. — (υποκ.) **πλάσματάκι** (το) (σημ. 1-3)

[ETYM. αρχ. < πλάσσω, βλ. κ. *πλάθω*, ο όρ. της Φυσικής ανάγεται στο 'εολατ. α'τιόαν. plasma].

πλάσματικός, -ή, -ό {μτγν.} αυτός που δεν στηρίζεται σε πραγματικά δεδομένα, φανταστικός, υποθετικός ή ψεύτικος: τα *σχέδια που δόθηκαν* είναι ~, δεν ανταποκρίνονται στην *πραγματικότητα* ΣΥΝ. πλαστός ΑΝΤ. πραγματικός, υπαρκτός. — πλάσματικ-ά | -ώς επίρρ.

πλάσιμ(α)τοκίτταρο (το) {πλάσιμ(α)τοκίτταρ-ου | -ων} καθένα από τα κύτταρα που εκκρίνουν αντισώματα, εντοπίζονται στο αίμα και στον συνδετικό ιστό και είναι πολύ σημαντικά για την ανοσία του οργανισμού.

[ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. plasmocyte < plasm- (< *πλάσμα*) + cyte (< *κύτος*). Για τη σύγχυση των όρων *κύτταρο* και *κύτος* στους ελληνογενείς ξέν. όρους, βλ. λ. *κύτταρο*-].

πλάσιμολύση (η) [1891] (-ης κ. -ύσεως) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ.-ΒΟΤ. η αποκόλληση κυτταροπλάσματος από τα κυτταρικά τοιχώματα λόγω της απώλειας νερού εξαιτίας του φαινομένου της όσμωσης. Επίσης *πλά-σμολυσία*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Plasmolyse].

πλάσιμοδιό (το) [1892] {πλάσιμοδι-ου | -ων} 1. κύτταρο που απαρτίζεται από πολλούς πυρήνες 2. το μικρόβιο που ευθύνεται για την εκδήλωση της ελονοσίας στον άνθρωπο. — πλάσιμοδιακός, -ή, -ό. [ETYM₁ < *πλάσμα* + -ώδιο < -ώδης (βλ. λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. plasmodium].

πλάσσω ρ. → πλάθω

πλάσταρι (το) {πλασταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ψωμί ψημένο δύο φορές, γαλέτα.

[ETYM₁ < πλάθω (πβ. *πλάστ-ης*) + παραγ. επίθημα -άρι, πβ. *λιθ-άρι, βλαστ-άρι* κ.ά.].

πλάσταριά (η) (λαϊκ.) πλατιά σανίδα για το πλάσιμο του ζυμαριού ή για τον σχηματισμό του σε φύλλα.

[ETYM. < πλάστης + παραγ. επίθημα -αριά, πβ. κ. *ζω-αριά, κληματαριά*].

πλάστελίνη (η) {χωρ. πληθ. στη σημ. 1, πλάστελινών στη σημ. 2} 1. υλικό εξαιρετικά εύπλαστο, που χρησιμοποιείται για τη δημιουργία προπλασμάτων 2. (ειδικότερ.) η παραπάνω ύλη σε διάφορες αποχρώσεις για παιδικές κατασκευές (πλάσιμο ομοιωμάτων ή σημάτων): *παίζει με τις ~* || *έφτιαξε ένα ανθρωπάκι από ~*.

[ET YM Εμπορική ελληνογενής ονομασία, < αγγλ. plastiline < ρ. πλάσσω (πβ. *πλάστ-ικός*)].

πλάστεπώνυμος, -η, -ο αυτός που φέρει πλαστό επώνυμο ή επωνυμία: ~ *επιστολή*.

Πλάστηρι (το) {πλαστηρ-ιού | -ιών} ο πλάστης (βλ. λ., σημ. 3). [ETYM < μεσν. *πλάστηρον* < αρχ. πλάσσω + παραγ. επίθημα -ήρι(-ον), πβ. *χειρισ-τήριον, σκαλισ-τήριον*].

Πλάστης (ο) {πλαστήων}, **πλάστρια** (η) (πλαστηρίων) (σημ. 1) 1. αυτός που πλάθει (κάτι), που δίνει μορφή σε (κάτι) πλάθοντας το: ~ *κέρνινον ομοιωμάτων* | *πήλινον αργείον* 2. **Πλάστης** (ο) ο δημιουργός του κόσμου, ο Θεός: *δόξαζε τον ~ για τ' αγαθά που του δόσε* ΣΥΝ. Δημιουργός, Πλάστοργός · 3. κυλινδρική, επιμήκης, συνήθ. ξύλινη ράβδος για το άνοιγμα φύλλου ή το στρώσιμο της ζύμης ΣΥΝ. πλάστηρι. [ETYM. αρχ. < πλάσσω (βλ. λ.)].

πλάστιγγα (η) {πλαστιγγών} 1. μεγάλη ζυγαριά κατάλληλη για τη μέτρηση μεγάλων βαρών 2. (μτφ.) σε περιπτώσεις συναγωνισμού, διεκδίκησης από υποψηφίους θέσης, αξιώματος, τίτλου κ.λπ.: κυρ. στη φρ. *η πλάστιγγα γέρνει* | *κλίνει υπέρ (κάποιου)* (κάποιος/κάτι) αρχίζει να ξεχωρίζει, να κερδίζει έδαφος έναντι των υπολοίπων: η *πλάστιγγα φαίνεται να γέρνει υπέρ του παλαιότερου υποψηφίου* στο συνέ-

δριο για την εκλογή προέδρου.

[ETYM. < αρχ. πλαστική, -γής, εκφραστ. όρ. με επίθημα -γγ- (πβ. φόρμ-γγέ, σπρόφ-γγέ), αββ. ετύμ. Η σήμ. «πλατύς δίσκος (ζυγαριές) οδηγεί στην ευρεία λεξιλογική οικογένεια του Ι.Ε. θ. *pela- «ευρύς, επίπεδος». Ωστόσο, ο ακριβής σχηματισμός παραμένει αμφίβολος: η αναγωγή σε τ. *πλαστός δεν αιτιολογεί την παρουσία του -στ-, ενώ η σύνδεση με το ρ. πλάσσω δεν ικανοποιεί σημαιολογικούς. Αν υποθέσουμε ότι *πλαστός < *πλατ-τος, θα μπορούσαμε να το συσχετίσουμε ίσως με τη λ. πλάτη (βλ. λ.).

πλαστικό (το) 1. πολυμερές συνθετικό υλικό που αναμειγνυόμενο με ουσίες μικρού μοριακού βάρους μορφοποιείται εύκολα: μπορεί να έχει διάφορες ιδιότητες ανάλογα με τη δομή και τη σύσταση του: το ~ έχει αντικαταστήσει τα φυσικά υλικά σε πλήθος κατασκευών 2. (ειδικότ.) σκληρό αδιάβροχο κάλυμμα διαπέδων με ειδική σύνθεση και χρωστικές ουσίες για τη δημιουργία των επιθυμητών χρωμάτων και σχεδίων: ντύνομ με ~ το γραφείο 3. (περιληπτ.) το σύνολο των πλαστικών αντικειμένων καθημερινής χρήσεως: το ~ έχει πνίξει την πόλη μας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plastic].

πλαστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΧΗΜ. η εισαγωγή πλαστικοποιητή σε πολυμερή ουσία, με συνέπεια τον διαχωρισμό των μορίων της και την ελάττωση των μεταξί των αλληλεπιδράσεων, ώστε να είναι πιο εύκαμπτη, πιο ευλύγιστη 2. (στην αστρονομική) η μετατροπή του στερεού καυσίμου ενός πυραύλου σε πλαστική μάζα με την εισαγωγή πλαστικοποιητή (λ.χ. νιτρογλυκερίνης), που καίγεται μαζί με το καύσιμο 3. (καθημ.) η επένδυση επιφανείας με πλαστικό για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας της και την προφύλαξη της από φθορά. — πλαστικοποιητικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plasticisation].

πλαστικοποιητής (ο) ουσία που προστίθεται σε ένα υλικό μειώνοντας τη δυσκαμψία του, κάνοντας το πιο εύπλαστο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plasticiser].

πλαστικοποιώ ρ. μετβ. {πλαστικοποιείς... | πλαστικοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμένος} 1. εισάγω πλαστικοποιητή σε πολυμερή ουσία (πολυμερές), αυξάνοντας την πλαστικότητα της 2. επικαλύπτω επιφάνεια με λεπτή επένδυση πλαστικού, την επιστρώνω με λεπτό πλαστικό στρώμα, φύλλο ή βερνίκι: ~ το εξώφυλλο | το χαρτί || οι πλαστικοποιημένες καρτέλες με τα ονόματα των συνέδρων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. plasticise].

πλαστικός, -ή, -ό 1. (για υλές) αυτός που διαμορφώνεται ή επιτυγχάνει τη διαμορφωση ενός πράγματος με πλάσιμο, που μπορεί να πλάθει ή να πλάθεται: ~ υλές (τα πλαστικά) ΦΡ. (α) **πλαστική παραμόρφωση** βλ. λ. **παραμόρφωση** (β) **πλαστική (εγχείρηση)** η χειρουργική επέμβαση που αποσκοπεί στη συντήρηση, ανάπλαση, επιδιόρθωση ή αντικατάσταση των δύσμορφων, τραυματισμένων ή χαμένων μελών του σώματος ή για βελτίωση της εμφάνισής τους: κάνω ~ στο πρόσωπο | στη μύτη | στο στήθος (γ) **πλαστικός χειρουργός** γιατρός ειδικευμένος στις παραπάνω επεμβάσεις (δ) **πλαστική (χειρουργική)** κλάδος της χειρουργικής που ασχολείται με τις παραπάνω επεμβάσεις (ε) **πλαστική επανορθωτική** κλάδος της πλαστικής χειρουργικής που αποβλέπει στην αποκατάσταση φθοράς ή βλάβης που προκαλείται κυρ. από ατυχήματα 2. **πλαστική** (η) κάθε τέχνη, κυρ. η γλυπτική, ως τέχνη της δημιουργίας (με το σκάλισμα) τρισδιάστατων σχημάτων και μορφών 3. (στην τέχνη) αυτός που αποδίδει το τρισδιάστατο των μορφών. κυρ. τις αναλογίες, τους όγκους και τις καμπύλες των σωμάτων: η βυζαντινή αιογραφία δεν εμμένει στην ~ αναπαράσταση των σωμάτων ΦΡ. (α) πλαστικές τέχνες κάθε τέχνη (π.χ. γλυπτική) που αποδίδει τις μορφές τρισδιάστατες ή σαν τρισδιάστατες (β) **πλαστικές εικόνες** οι ζωντανές αναπαραστάσεις πινάκων ή γλυπτών από άνθρωπο ΣΥΝ. ταμπλό βιβάν · 4. αυτός που έχει κατασκευαστεί από πλαστικό: ~ είδη | παιγνίδια | φυτά (διακοσμητικές απομιμήσεις φυτών) | ρούχα (από συνθετικές ίνες) || ~ κάρτα | ποτήρι | τσάντα | ζώνη | σακούλα | σημαία | δάπεδο ΦΡ. (α) **πλαστική εκρηκτική ύλη** μείγμα από εκρηκτική ύλη και κατάλληλο πλαστικοποιητή, το οποίο πλάθεται και στο χέρι και χρησιμεύει ως εκρηκτική γύωση όπλου ή γεν. ως εκρηκτική ύλη (β) **πλαστικά χρώματα** εύρηστα χρώματα, κυρ. για την επικάλυψη μεγάλων επιφανειών, που στεγνώνουν εύκολα και έχουν μεγάλη ευκαμψία, αντοχή και σκληρότητα (γ) **πλαστικό χρώμα** βλ. λ. **χρώμα** 5. **πλαστικό** (το) βλ. λ. — πλαστικά επίρρ. [ETYM. αρχ. < πλαστός (< πλάσσω). Η λ. αναφερόταν αρχικά στις τέχνες που περιλάμβαναν πλάσιμο πηλού ή κεριού, ακόμη δε και στη γλυπτική. Στις σύγχρονες σημ. έχουν συμβάλει ανάλογες χρήσεις των ελληνογενών γαλλ. plasticise, αγγλ. plastic].

Πλαστικότητα (η) [1849] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα σώματος να παραμορφώνεται μόνιμα υπό την επίδραση εξωτερικών δυνάμεων χωρίς να θραύεται 2. η ιδιότητα ελαστικού έργου να αποδίδει με ρεαλισμό και ενδεχομένως με μεγάλη έμφροση τους όγκους και τις καμπύλες των σωμάτων: η ~ των αγαλμάτων της Αναγέννησης 3. η ιδιότητα πράγματος (κτηρίου, τοπίου, εικόνας κ.λπ.) να μην είναι μονοκόμματο, να δίνει την εντύπωση ότι έχει ευλογισία, ποικιλία και εναλλαγή μορφών: το ελληνικό τοπίο με τις βουνοκορφές και τις κοιλάδες του έχει ~ || η εναλλαγή του λευκού του πλίνθινου με το κόκκινο του κεραμικού διακόσμου στη βυζαντινή τοιχοδομία δίνει στο οικοδόμημα

πλαστογράφημα (το) [μεσ.] {πλαστογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} έγγραφο που έχει πλαστογραφηθεί.

πλαστογράφηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η πλαστογραφία: η ~ επίσημου εγγράφου διώκεται ποινικά ΣΥΝ. παραποίηση, νόθευση 2. (μτφ.) η σκόπιμη διαστρέβλωση των αληθινών δεδομένων, η αλλοίωση των πραγματικών στοιχείων: ~ της ιστορίας για

λόγους πολιτικής προπαγάνδας ΣΥΝ. αλλοίωση.

πλαστογραφία (η) [μετβ. {μετβ.} {πλαστογραφιών} αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος καταρτίζει πλαστό έγγραφο ή νοθεία έγγραφο με σκοπό να παραπλανήσει με τη χρήση του άλλων σχετικά με γεγονότα που μπορεί να έχει έννομες συνέπειες: διώκεται για ~ ΣΥΝ. παραποίηση, νόθευση. — πλαστογράφος (ο/η) [μετβ.], **πλαστογραφικός, -ή, -ό** [1896], **πλαστογραφικά** επίρρ.

πλαστογράφο ρ. μετβ. [μετβ.] {πλαστογραφείς... | πλαστογράφησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμένος} 1. απομιμούμαι δόλια και με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια τον γραφικό χαρακτήρα (κάποιου) ή τα διακριτικά επίσημα σύμβολα εγγράφου ή τίτλου (προκειμένου να εξαπατησω πρόσωπο ή αρχή): ~ την υπογραφή | το χειρόγραφο | τα γράμματα | την αφιέρωση | τις σημειώσεις κάποιου 2. (γενικότ.) συντάσσω πλαστό έγγραφο ή τίτλο ή νοθεία γνήσιο για λόγους προσωπικού συμφέροντος: **πλαστογραφημένο χαρτονόμισμα** || είχε **πλαστογραφήσει** τα αρχεία | τους λογαριασμούς | τα πρακτικά της συνεδρίασης ΣΥΝ. παραποσία, παραχάραξη 3. (μτφ.) αλλοιώνω τα πραγματικά δεδομένα, παρουσιάζω διαστρεβλωμένη εκδοχή ως γνήσια: **επιχειρούν συστηματικά να πλαστογραφήσουν την ελληνική ιστορία για λόγους προπαγάνδας** ΣΥΝ. διαστρεβλώνομ, γαλκεύω.

πλαστοπροσωπία (η) [1885] {πλαστοπροσωπιών} η δόλια παρουσίαση προσώπου με τα στοιχεία άλλου, το να υποδέεται κανείς ότι είναι κάποιος άλλος (με σκοπό την πρόκληση βλάβης ή για λόγους προσωπικού συμφέροντος): του **ασκήθηκε μήνυση για ~**. — **πλαστοπροσωπώ** ρ. {-ε-...}.

πλαστός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει γίνει κατ' απομίμηση ενός άλλου και χρησιμοποιείται δολίως αντί του πραγματικού: ~ έγγραφο | **χαρτονόμισμα** | πιστοποιητικό || ~ υπογραφή | διαθήκη ΣΥΝ. ψευτικός, (λόγ.) κίβδηλος, νόθος, παραποιημένος ΑΝΤ. γνήσιος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται γνησιότητας και αυθορμητισμού: ~ ευγένεια | **καλοσύνη** ΣΥΝ. προσποιητός, επιτηδευμένος, ανειληθής ΑΝΤ. απροσποίητος, πηγαίος 3. (μτφ.) αυτός που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα αλλά επινοεί για λόγους σκοπιμότητας: ~ ιστορία | **επιχείρημα** | **γεγονός** || **όλη αυτή η φημολογία δεν είναι παρά ~ κατασκευάσιμα των αντιπάλων** μας ΣΥΝ. κατασκευασμένος. — **πλαστά** επίρρ., **πλαστότητα** (η) [1838]. [ETYM. αρχ. < πλάσσω (βλ. λ. πλάθω)].

πλαστούρημα (το) [μετβ.] {πλαστούρημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε έχει δημιουργηθεί, έχει πλαστεί ΣΥΝ. δημιουργήμα, πλάσμα 2. ΘΕΟΛ. ο άνθρωπος ως δημιουργία του Πλάστη, του Θεού · 3. σιδή · ποτε δεν ανταποκρίνεται σε αληθινά δεδομένα, έχει εξωπραγματική ή φανταστική χαρακτηρισία ΣΥΝ. μύθευμα.

πλαστούργος (ο) 1. (με κερ., κυρ. ως προσωνυμία του Θεού) ο δημιουργός, ο πλάστης 2. (κακότ. μτφ.) αυτός που κατασκευάζει ανυπόστατες ιστορίες, ψέματα 3. (ως επίθ.) αυτός που μπορεί να δημιουργεί, που διαθέτει δημιουργικότητα: ~ νοус | **δύναμη** ΣΥΝ. δημιουργικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ουργός.

[ETYM. αρχ. αρχική σημ. «γλύπτης», < θ. πλαστ- (< πλάσσω) + -ουργός < έργον].

πλαστούργω ρ. μετβ. [μετβ.] {πλαστοურγείς... | πλαστούρησα} δημιουργώ, πλάθω (κάτι), του δίνω σχήμα, μορφή.

πλατούρι (η) [αρχ.] ο χαρακτηριστικός ήχος που παράγεται από την πρόσκρουση δύο πλατιών επιφανειών.

πλαταγίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πλατάγισα} ♦ 1. (αμετβ.) βγάζω τον χαρακτηριστικό ήχο που παράγεται από τη (συνήθ.) επαναλαμβανόμενη πρόσκρουση δύο πλατιών επιφανειών: τα κύματα **πλατάγισαν** στην προβλήτα || οι **σημείες πλαταγίζουν** στον αέρα || **πλαταγίζουν οι τέντες** | τα πανιά ♦ 2. (μετβ.) κάνω (κάτι) να βγάζει τον παραπάνω ήχο: **πλατάγισε** τη γλώσσα στο στόμα του || ~ τις **παλάμες**. — **πλατάγισμα** (το) κ. **πλαταγισμός** (ο). [ETYM. < μετβ. **πλαταγώ** (-έω) (όπως μαρτυρείται στο ομηρικό σύνθετο **συμ-πλατάγησεν**), αρχική σημ. «χειροκροτός», κατά τ. ρ. σε -ίζω (πβ. κ. **διευκρινίζω** - **διευκρινίζω**, **εξασθενίζω** - **εξασθενίζω**). Το ρ. προέρχεται από συμφορμό του ρ. **παταγώ** (βλ. λ. **πάταγος**) με λ. όπως **πλήτω**, **πληγή** κ.τ.ό.].

Πλαταιές (οι) αρχαία πόλη της Βοιωτίας, κοντά στην οποία ο ενωμένος ελληνικός στρατός νίκησε τον περσικό το 479 π.Χ. [ETYM. < αρχ. **Πλαταιά**, πληθ. του Πλάταια < επίθ. **πλατύς** (βλ. λ.). Ως προς τον ακριβή σχηματισμό του τοπωνυμίου, θεωρείται ότι συνδ. με **σανσκριτ**ήνην «γη, πλατιά επιφάνεια», ενώ, κατ' άλλη εκδοχή, πρόκειται για* αφομοιωμένο τ. του επίθ. **πλατεία** (θηλ. του **πλατύς**)].

πλαταιίνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλατάινα} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) πιο πλατύ: θα κάνουν οι **άλλοι λαοί**, για να **πλατύνουν** τον δρόμο ΣΥΝ. φαρδύνω ΑΝΤ. στενεύω 2. (μτφ.) προσδίδω μεγαλύτερη ευρύτητα σε (κάτι): τα ταξίδια **πλαταιύνουν** τους **ορίζοντες** του ανθρώπου ΣΥΝ. διευρύνω ΑΝΤ. περιορίζω ♦ (αμετβ.) 3. γίνομαι πιο πλατύς: **στο σημείο αυτό πλαταιίνει** ο ποταμός ΣΥΝ. ανοίγω 4. (μτφ.) αποκτώ μεγαλύτερη ευρύτητα: με το **διάβαση πλαταιίνει** ο νους του ανθρώπου ΣΥΝ. διευρύνω ΑΝΤ. περιορίζω. Επίσης (λόγ.) **πλατύνω** [αρχ.] (βλ. λ.). — **πλατύνη** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω. [ETYM. < αρχ. **πλατύνο** (βλ. λ.) κατά το σχήμα **βαθύνω** - **βαθαίνω**].

πλατάνι (το) {πλαταν-ιού | -ιών} ο πλάτανος (βλ. λ.).

πλατανιάς (ο) τόπος με πλατάνους.

πλάτανος (ο) {πλαταν-ου | -ον, -ους} μεγάλο φυλλοβόλο δέντρο με γοντρό κορμό, μεγάλο ύψος (μέχρι και 30 μέτρον), πλατιά σε μέγεθος παλάμη φύλλα και αγκαθοτούς καρπούς, που απαντά στις όχθες ποταμών, σε ρεματίες και χαράδρες και είναι γνωστό για τη σκιά που προσφέρει ΣΥΝ. **πλατάνι** ΦΡ. **χαρέτα μου τον πλάτανο** η να δείξουμε ότι κάτι αργεί υπερβολικά να γίνει ή ότι δεν υπάρχει περίπτωση να γίνει.

[ETYM₁ < αρχ. *πλάτανος* (ή), αβεβ. ετύμου. Η αρχαιότερη (ομηρική) μορφή της λ. είναι ο τ. *πλατάνιστος* (ή), του οποίου το επίθημα -ατός εμφανίζεται μόνο στο ουσ. *άκατος* «σφενδαμνος» και στο τόπων. *Όρηστος*, ενώ ο δευτερογενής σχηματισμός *πλάτανος* εμφανίζει το συγνό επίθημα -ανος (πβ. *βοτ-άνη, ράφ-ανος*). Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για δέντρο της Ασίας ή της ΝΑ. Ευρώπης (από όπου εισήχθη το όνομα του) και συνδέθηκε παρετυμολογικά με το επίθ. *πλατύς*, προσδιορίζοντας το δέντρο που έχει πλατύ φύλλωμα ή φλοιό].

πλατανότοπος (ο) τόπος με πολλούς πλατάνους ΣΥΝ. πλατανιάς. πλατανόφυλλο (το) το φύλλο του πλατάνου.

πλατάρα (η) η φαρδιά, ανοιχτή (συνήθ. γυμνασμένη) πλάτη.

πλαταράδες (ο) {πλαταράδες} (λαϊκ.) άνδρας με πλατιά, γερή, γυμνασμένη πλάτη.

πλατάρια (τα) {πλαταριών} (λαϊκ.) τα εντόσθια των πουλερικών καθώς και οι φτερούγες, ο λαμιας και το κεφάλι τους μαγειρεμένα. [ETYM₁ < πλάτη + παραγ. επίθημα -άρι].

πλαταία (η) {πλαταίων} 1. ο ανοιχτός κοινόχρηστος χώρος που σχηματίζεται στο σημείο όπου τέμνονται δύο ή περισσότεροι δρόμοι, ειδικά διαμορφωμένος, ώστε να μπορεί ο κόσμος να κάθεται, να κάνει περίπατο ή να παίζουν τα παιδιά: *έργα για τη διαμόρφωση της ~ του χωριού* || ζει σε μια *πόλη με μεγάλες ~*, με *δέντρα και χώρους άθλησης* 2. (κατ' επεκτ.) η περιοχή και οι δρόμοι γύρω από τον χώρο αυτόν: *το Δημαρχείο είναι στην ~* || *το λεωφορείο περνάει απ' την ~*; 3. (σε θέατρα, κινηματογράφους κ.λπ.) ο μεγάλος χώρος μπροστά από τη σκηνή ή την οθόνη, στον οποίο τοποθετούνται οι θέσεις των θεατών (κατ' αντιδιαστολή προς τον εξώστη που είναι υπερυψωμένος): *έκλεισε τρεις θέσεις στην - για την απομνημόσυνη παράσταση* 4. (συνεκδ.) οι θεατές που παρακολουθούν από τις θέσεις αυτές: *ολόκληρη η ~ έξασε σε γέλια!* — (υποκ.) πλατειούλα κ. πλατείτσα (η) (σημ. 1, 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. συνίηση.

[ETYM₁ < μτρν. φρ. *plateia* (αδός), ουσιαστικό. θηλ. του αρχ. επιθ. *πλατύς* (βλ. λ.). Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ορισμένες χρήσεις του γαλλ. αντιδάν. place].

πλατειάζω ρ. αμετβ. {πλατειάσα} (λόγ.) χρησιμοποιώ περισσότερες λέξεις ή φράσεις από ό,τι είναι απαραίτητο ή κάνω μεγάλες παρεκβάσεις ΣΥΝ. πολυλογώ, περιττολογώ.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «μιλώ με δωρική προφορά (δηλ. με πολλά μακρά -α-), < πλατύς (θηλ. πλατειάσα)].

πλατειασμός (ο) [μτρν.] 1. η χρήση περιττών λέξεων ή φράσεων στον λόγο: *ο καλός ομιλητής αποφέρνει τους ~ στον λόγο του* 2. (συνεκδ.) κάθε περιττή φράση ή λέξη που συνιστά παρέκβαση: *ο - σε αυτό το σημείο δυσχεραίνει το νόημα* || *στις εκθέσεις του έχει πολλούς ~*.

πλατειαστικός, -ή, -ό αυτός που περιέχει πλατειασμούς, που πλατειάζω: *~ λόγος* | *έκφραση* | *διατύπωση* ΑΝΤ. πυκνός. — πλατειάστικ-ά -ί -ώς *πίρρ.

πλατέμα (το) {πλατέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) (κατά) ΣΥΝ. πλάτωση, διεύρυνση ΑΝΤ. στένεμα.

πλάτη (η) {πλατών} 1. το πίσω μέρος του ανθρώπινου σώματος από τον λαϊμό (σβέρκο) ως το τέλος της σπονδυλικής στήλης: *τον έδωσε ένα φιλικό χτύπημα στην ~* || *οι ραχιαίοι είναι οι μύες της ~* || *αυτό το φάρμακο αφήνει τη μισή ~ έξω!* ΣΥΝ. νότα, ράχη-ΦΙ. (α) *γυρίζω την πλάτη* (ι) (κυριολ.) στρέφω τα νότια μου σε κάποιον, έτσι που να μην τον βλέπω από μπροστά: *γύρισε την πλάτη και κοιμήθηκε* (ii) (μτρφ.) (~ σε κάποιον) απαξιώ να ασχοληθώ με (κάποιον) ή να τον βοηθήσω, περιφρονώ: *αυτοί, που τόσο τους είχε βοηθήσει, τον γύρισαν την πλάτη, όταν χρειάστηκε τη βοήθεια τους* (β) *πίσω από την πλάτη (κάποιου)* κρυφά από (κάποιον) και χωρίς αυτός να είναι παρών, ερήμην του: *τον κουτσμπολεύουν ~ του!* || *(από) μπροστά του κάνει τον φίλο και ~ τον διαβάλλει* (γ) *κάνω πλάτες (σε κάποιον)* προσφέρω (σε κάποιον) την απαραίτητη υποστήριξη, τον καλύπτω, τον παρχω άλλοθι, κυρ. για απαγορευμένη ή επιλήψιμη πράξη: *όταν έβγαине ραντεβού μαζί του, εγώ της έκανα πλάτες* (δ) *έχω (γερές) πλάτες* γνωρίζω πρόσωπα ικανά να με υποστηρίζουν, έχω μέσον: *έχει πλάτες και τα κάνει αυτά!* || *αν δεν έχεις πλάτες, δεν σε προσλαμβάνουν* (ε) *έχω στην πλάτη μου (κάτι | κάποιον)* έχω επιφορτισθεί με την ευθύνη για (κάποιον/κάτι), έχω αναλάβει το βάρος της ευθύνης του: *έχει ολόκληρη οικογένεια στην πλάτη του* (στ) *πλάτη με πλάτη* για ανθρώπους που κάθονται έτσι, ώστε κοιτάζοντας ο καθένας μπροστά του να βλέπουν προς την ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση: *ήμαστε ~ στο λεωφορείο, γι' αυτό δεν σε είδα* 2. η ράχη ζώου: *η ~ του ταύρου/ της γάτας* 3. (ειδικότ.) το μέρος του σώματος των σφαγίων που αντιστοιχεί στην ωμοπλάτη, η σπάλα: *αγόρασε κρέας από την ~* || *ζαμπόν από - 4.* (συνεκδ.) το τμήμα ρούχου που καλύπτει την πλάτη: *πρέπει να φαρδύνει την ~*, *γιατί τραβάει στις ραφές* 5. (γενικότ.) το πίσω μέρος κάθε αντικείμενου, που χρησιμεύει για τη στήριξη, την ενίσχυση του κ.λπ.: *η ~ της καρέκλας* | *το καναπέ* ΣΥΝ. ράχη 6. το τμήμα βιβλίου που καλύπτει (αντίκειναι) το δέσιμο των σελίδων του ΣΥΝ. ράχη. — (υποκ.) πλατούλα κ. **πλατίτσα** (η), (μεγεθ.) πλατάρα (η) (βλ. λ.). [ETYM₁ αρχ. < πλατεία, θηλ. του επιθ. *πλατύς* (βλ. λ.). Η λ. συνδ. με Ι.Ε. συνώνυμα, οι οποίες παρουσιάζουν ποικίλα επίθημα, λ.χ. γερτ. *palhana* «ωμοπλάτη», αρχ. σλαβ. *plešte*, ιρλ. *leithe* (< *pletyā-). *πλατίνα* (η) [1823] {χωρ. πληθ.} 1. ο λευκόχρυσος (βλ. λ.). 2. ΜΗΧΑΝ. μεταλλικός διακόπτης στη μηχανή αυτοκινήτου για την αύξηση της τάσης του ηλεκτρικού ρεύματος, του οποίου οι επαφές παλαιότ. κατασκευάζονταν από λευκόχρυσο.

[ETYM₁ Αντιδάν., < ισπ. *platina*, υποκ. του *piata* «άργυρος, ασήμι» < δη-μόδ.

λατ. *plattus «ευρύς, επίπεδος» < αρχ. *πλατύς*]. Πλατινέ επιθ. {άκλ.} 1. (για μαλλιά) αυτός που έχει έντονα στυλνκό και ανοιχτό ξανθό χρώμα ΣΥΝ.

πλατινένιος 2. **πλατινέ** (το) έντονα

στυλνκό και ανοιχτό ξανθό χρώμα μαλλιών, συνήθ. βαμμένων. [ETYM₁ < γαλλ. *platine*, βλ. κ. *πλατίνα*]. *πλατινένιος*, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από πλατίνα: *~ δακτυλίδι* - ΦΡ. **πλατινένιος δίσκος** τιμητικός δίσκος (μουσικής | τραγουδιών), ο οποίος απονέμεται από την εταιρεία που τον κυκλοφόρησε στους συντελεστές του δίσκου, εφόσον πετύχει κυκλοφορία μεγαλύτερη από 50.000 αντίτυπα 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει έντονα στυλνκό και ανοιχτό ξανθό χρώμα: *~ μαλλιά* ΣΥΝ. *πλατινέ*. **πλατό** (το) {άκλ.} 1. κάθε πλατιά επίπεδη επιφάνεια 2. (ειδικότ.) **μεγάλος γάρος** για το γύρισμα εσωτερικών σκηνών σε κινηματογραφικό στούντιο 3. (συνεκδ.) τα παρασκήνια, κυρ. τα κινηματογραφικά, και γενικότ. ο καλλιτεχνικός κόσμος: *νέα από τα ~ του Χόλλυγουντ* 4. το περιστρεφόμενο, επίπεδο και κυκλικό εξάρτημα του πικάπ και (παλαιότ.) του φωνογράφου, πάνω στο οποίο τοποθετείται ο δίσκος 5. (συνεκδ.) το μουσικό πρόγραμμα και οι μουσικές εκπομπές σε ραδιοφωνικούς σταθμούς: *το τελευταίο του τραγούδι ακούγεται συνέχεια σε όλα τα ~*.

[ETYM₁ Αντιδάν., < γαλλ. *plateau* < *plat* < δημόδ. λατ. *plattus «ευρύς, επίπεδος» < αρχ. *πλατύς*].

πλατόνι (το) {πλατον-ιού | -ιών} κερασφόρο ελάφι, τα κέρατα του οποίου έχουν πολλές διακλάδωσεις.

[ETYM₁ < *πλατύς* + παραγ. επίθημα -όνι, πβ. *γλαρ-όνι, ψαρ-όνι, χαρτόνι*].

πλάτος (το) {πλάτ-ους | -η, -ών} 1. η δεύτερη μεγαλύτερη διάσταση τριδιάστατου σώματος, κατ' αντιδιαστολή προς το μήκος και το ύψος του: *το ~ του τοίχου/ του δωματίου/ του κιβωτίου* ΣΥΝ. φάρδος, εύρος 2. η πιο μικρή διάσταση διδιάστατου σχήματος, κατ' αντιδιαστολή προς το μήκος του: *το ~ του δρόμου | της σελίδας | του γηπέδου* 3. κάθε επίπεδη επιφάνεια και γενικότ. η ευρεία, πλατιά έκταση: *τα ~ της θάλασσας* - ΦΡ. (α) **γεωγραφικό πλάτος** βλ. λ. **γεωγραφικός** (β) **σε όλα τα μήκη και πλάτη της Γης** παντού στον κόσμο, σε κάθε γωνιά της Γης: *ταξίδεψε ~* || *η ειρήνη είναι ευρή του ανθρώπων* ~ 4. (μτρφ.) η ευρύτητα: *~ γνώσεων/ απόψεων/ ενδιαφερόντων* 5. ΦΙΛΟΣ. το σύνολο των αντικειμένων στα οποία αναφέρεται μία έννοια - ΦΡ. **κατά πλάτος** / **κατά πλάτος**, Αριστοτ. *Μετωρ.* 341b, 34) στο σύνολο των επιμέρους πτυχών ενός θέματος, σε όλες τις πιθανές εκφάνσεις ή εκδόχες του, από κάθε πλευρά, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το «εις βάθος» (βλ. λ. βάθος): *η ~ ανάπτυξη του θέματος υπήρξε διεξοδική* || *~ διερεύνηση ενός ζητήματος* ~ 6. η μέγιστη απόσταση εκκρεμούς σώματος από τη θέση ισορροπίας του κατά την ταλάντωσή του: *~ τα-λαντώσεως*.

[ETYM₁ αρχ. < *πλατύς* (βλ. λ.). Η λ. συνδ. με τα συνώνυμα *σανσκρ. prāthas-* «πλάτος», αβεστ. *fraOah-*, ίσως και με ιρλ. *leth* «πλευρά»].

πλάτς (το) {άκλ.} (καθημ.) ο ήχος που κάνει κάτι, όταν πέφτει στο νερό.

[ETYM₁ Ηχομημητική λ.].

πλάτσα-πλούτσα (το) {άκλ.} (καθημ.) οι άγαρμπες κινήσεις μέσα στο νερό, κυρ. στα ρηχά: *έπεσε στη θάλασσα και άρχισε τα ~*. Επίσης *πλάτς-πλούτς* κ.

πλάτς-πλάτς [ETYM₁ Ηχομημητικές λ., πβ. *μουμ-μουμ*].

πλατσουρίζω ρ. αμετβ. {πλατσούρισα} κινούμαι ή πέφτω με αστειό ή άγαρμπο τρόπο μέσα στα νερά, κυρ. στα ρηχά της θάλασσας: *το παιδί διασκεδάζει πλατσουρίζοντας στην άκρη του γαλιού*. — *πλα-τσούρισμα* (το). [ETYM₁.

Ηχομημητική λ. (< *πλάτς*), πβ. *ναν-ουρίζω*].

πλάτσο ρ. *πλάθω

πλάτυ- κ. **πλατύ-** α' συνθετικό που αποδίδει (σε κάτι) την ιδιότητα του πλάτους, της ευρύτητας: *πλατυ-κέφαλος, πλατυ-στερνός, πλατυ-πόδια*. [ETYM₁ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *πλατύς* (βλ. λ.)].

πλατύγυρος, -η, -ο (κυρ. για καπέλα) αυτός που έχει πλατύ γύρο. [ETYM₁.

Απόδ. του αγγλ. *broad-brimmed*].

πλατυκέρατος, -η, -ο (για ζώα) αυτός που έχει πλατιά, χοντρά κέρατα: *~ ελάφι*.

πλατυκεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανώμαλος σχηματισμός του κρανίου,

κατά τον οποίο το οπίσθιο μέρος του εμφανίζεται αψύσικα πεπλατυσμένο.

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *platycéphalie*].

πλατυκέφαλος, -η, -ο [μτρν.] 1. ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από πλατυκεφαλία 2.

αυτός που έχει ανοιχτό, πλατύ μέτωπο, φαρδύ κούτελο ΣΥΝ. *πλατυκούτελος*.

πλατυκούτελος, -η, -ο (λαϊκ.) **πλατυκέφαλος** (βλ. λ., σημ. 2).

πλατυμέτωπος, -η, -ο [μτρν.] αυτός που έχει πλατύ μέτωπο.

πλατύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πλάτωνα, πεπλατυσμένος} (λόγ.) **πλατύνω**

(βλ. λ.). — **πλάτωση** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω.

πλατυπόδαρος, -η, -ο 1. αυτός που έχει πλατύ πέλμα, ανοιχτή πατούσα 2. αυτός

που εμφανίζει πλατυποδία. [ETYM₁ < *πλατύ-* + *ποδάρι*, πβ. μτρν. *πλατύπους*, -

οδός].

πλατυπόδας (ο) {πλατυπόδων} πρόσωπο που πάσχει από πλατυποδία. [ETYM₁

< μτρν. *πλατύπους*, -οδός < *πλατύ-* + *πους*, *ποδός*].

πλατυποδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσπλασία του ποδιού, συνήθ. κληρονομική,

κατά την οποία το πέλμα δεν σχηματίζει καμάρα. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο,

πβ. αγγλ. *flatfoot*].

πλατύς, -ιά (λόγ.-εια), -ύ {πλατ-ιού | -ιοί κ. (λόγ.) -είς (ουδ. -ιά), -ιών (θηλ. λόγ.

-ειών) **πλατύτ-ερος**, -ατός} 1. αυτός που έχει χαρακτηριστικά μεγάλο πλάτος:

-μέτωπο/ πεζοδόρμιο ΣΥΝ. φαρδύς, ευρύς ΑΝΤ. στενός -ΦΡ. **φαρδύς-πλάτος** βλ.

λ. **φαρδύς** 2. (μτρφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευρύτητα, που

περιλαμβάνει πολλά επιμέρους στοι-

χεία: η λέξη πρέπει να νοηθεί εδώ με την - της έννοια || ~ αποδοχή ΣΥΝ. εκτεταμένος, ευρύς. — πλατιά | πλατέως [μτγν.] επίρρ., πλατύ-τητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ός.

[ETYM. αρχ. < *pltu-, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *pleta- «πλατός, ευρύς», πβ. σανσκρ* pṛthī- «πλατός», αρμ. lain (< *rpt- -no-), ουαλ. lledu «ευρύς, πλατύς» κ.ά. Ομόρρ. *πλάτ-ος, πλατα-μόνας*), *πλάτ-η, πλάτ-ανος, Πλάτ-αν* (βλ. λ. κ.ά.).

πλατύσκαλο (το) 1. σκαλοπάτι πλατύτερο από τα υπόλοιπα, που σχηματίζεται στο σημείο όπου στρίβει η σκάλα 2. ο πλατύς χώρος στο τέλος μιας σκάλας, κυρ. σε κάθε όροφο οικοδομήματος.

πλάτυσμα (το) {πλάτυσ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε έχει υποστεί πλάτυση 2. (στα φυτά) το έλασμα των φύλλων. [ETYM. μτγν. < αρχ. *πλάτνω*].

πλατύστερνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει φαρδύ, ανοιχτό στέρνο ΣΥΝ. ευρύτερνος ANΤ. στενωθώρακος.

πλάτυσμος, -η, -ο [μτγν.] (κυρ. για αγγεία) αυτός που έχει πλατύ στόμιο: ~ *πιθάρι | βάζο*.

πλάτυσμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ανοιχτή σωματική διάπλαση, πλατύ κορμό.

Πλάτυτέρα (η) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. η εικόνα της Παναγίας που εικονογραφείται στο εσωτερικό της κόγχης του Αγίου Βήματος των ναών, η οποία συνήθ. την παριστά δεομένη ή βρεφοκρατούσα, σε θρόνο, τονίζοντας τον ρόλο της Θεοτόκου στην ενανθρώπιση του Χριστού ως «Πλατυτέρα των Ουρανών», αφού δέχθηκε στους κόλπους τον «αχώρητον» στο κοσμικό σύμπαν.

πλατύφυλλος, -η, -ο [αρχ.] (για φυτά και άνθη) αυτός που τα φύλλα ή τα πέταλα του έχουν πλατύ σχήμα: ~ *δέντρο | λουλούδι* || ~ *βασιλικός* ANΤ. στενόφυλλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.

πλατύχωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πλατύ, ανοιχτό χώρο: ~ *αίθουσα | κτήριο | δωμάτιο | δρόμος* ANΤ. στενόχωρος.

πλατύκορμη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κάθε οριζόντια επιφάνεια ή επίπεδη κατασκευή υψωμένη πάνω από το μέσο επίπεδο του γύρω χώρου 2. (ειδικότ.) κάθε υπερυψωμένο δάπεδο ή άλλη οριζόντια επιφάνεια, που χρησιμοποιείται ως εξέδρα ή σκηνή 3. ο υπερυψωμένος χώρος μεταξύ ή κατά μήκος των γραμμών σιδηροδρομικού σταθμού, από τον οποίο γίνεται η επιβίβαση στα βαγόνια ΣΥΝ. αποβάθρα 4. ο ανοιχτός χώρος στο τέλος βαγονιού επιβατικής αμαξοστοιχίας για τη διευκόλυνση της εισόδου των επιβατών, βαγόνι με διάδρομο προς το επόμενο βαγόνι 5. ανοιχτό ρυμουλκούμενο όχημα (ή βαγόνι) για τη μεταφορά μεγάλων φορτίων και βαριών μηχανημάτων · 6. ΠΟΛΙτ. οι κοινές θέσεις και αρχές που υπερασπίζεται ένα άτομο και κυρ. μια ομάδα ατόμων, π.χ. ένα πολιτικό κόμμα· (ειδικότ.) το κοινό σημείο, η κοινή βάση για την επίτευξη συμφωνίας: *βρήκαμε την ~, για να συνεργαστούμε στις εκλογές* · 7. *πλατύκορμες* (οι) παπούτσια με ενιαία χοντρή σόλα.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *plate-forme* < *plat(e)* «πλατός, επίπεδος» (< δημώδ. λατ. **plattus* < αρχ. *πλατός*) + *forme* «μορφή» (< λατ. *forma*)].

πλάτωμα (το) {πλάτωμ-ατος | -ατα, -άτων} ο πλάτους, ανοιχτός χώρος: *εκεί πιο κάτω ο δρόμος έχει ένα ~ ΣΥΝ. πλατωσιά*. [ETYM. < *πλάτος* + *παρωγ.* επίθημα -*ωμα*, πβ. *ών-ωμα, ίσι-ωμα*].

Πλάτων (ο) {Πλάτων-ος, -α} 1. αρχαίος Αθηναίος φιλόσοφος (428/427-348/347 π.Χ.), που διατύπωσε την έννοια της τριμερούς ψυχής, τη θεωρία των Ιδεών και της γνώσεως ως αναμνήσεως, μαθήτης του Σωκράτη, ιδρυτής της Ακαδημίας και δάσκαλος του Αριστοτέλη· το σημαντικότερο και πλούσιο φιλοσοφικό έργο του (κυρ. οι διάλογοι του) ανήκει στις βάσεις του δυτικού πολιτισμού 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Πλάτωνας. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει φαρδιές πλάτες»· χρησιμοποιήθηκε ως παρωνύμιο του γνωστού φιλοσόφου, επειδή είχε αυτό το σωματικό χαρακτηριστικό. Το όνομα ανάγεται στο επίθ. *πλατός* (βλ. λ.)].

πλάτωνικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Πλάτωνα ή τη φιλοσοφία και το έργο του: ~ *διάλογοι | θεωρία | σκέψη* 2. *πλάτωνικός* (ο) αυτός που αποδέχεται ή επηρεάζεται από το φιλοσοφικό σύστημα του Πλάτωνος 3. (μτφ.) αυτός που εντάσσεται στη σφαίρα του νοήτου ή του ιδεατού · ΦΡ. *πλάτωνικός έρωτας* ή σχέση στην οποία υπόκειται ερωτικό συναίσθημα και η οποία δεν ολοκληρώνεται σεξουαλικά. — *πλάτωνικ-ά* | -ός [μτγν.] επίρρ.

πλάτωνισμός (ο) [1809] 1. το φιλοσοφικό σύστημα του Πλάτωνος και (γενικότ.) το σύνολο των διατυπωμένων ιδεών του· ΦΡ. *πλάτωνι-σμός του πνεύματος* ή περιοριστική για την ελεύθερη έρευνα εμφατική προσήλωση σε μια ιδέα ΣΥΝ. δογματισμός 2. (μτφ.) κάθε ενέργεια που στερείται πρακτικό αποτελέσματος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *platonisme*].

πλάτωνιστής (ο) [1871] διανοητής ή φιλόσοφος που έχει δεχθεί την επίδραση των μεταφυσικών, ηθικών και πολιτειακών θεωριών του Πλάτωνος [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *platoniste*].

πλάτωσιά (η) το πλάτωμα (βλ. λ.). [ETYM. < *πλάτωση* (< αρχ. *πλάτωμαι* (-ό-) «γίνομαι επίπεδος» < *πλάτος*), κατά τα θηλ. σε -*ιά*, πβ. *φυλλοσ-ιά, αρματοσ-ιά, απλωσ-ιά*].

πλάφον (το) {άκλ.} ελληνο. *οροφή*- το ανώτατο καθορισμένο όριο, η υπέρβαση του οποίου απαγορεύεται: η *επιτροπή καθόρισε ~ στις τιμές των προϊόντων* | *των επισκόπων* | *των πιστωτικών καρτών*. [ETYM. < γαλλ. *plafond* «οροφή» < *plat fond* < *plat* «επίπεδος» (< δημώδ. λατ. **plattus* < αρχ. *πλατός*) + *fond* «βάθος» (< λατ. *fundus* «βυθός»)]. *πλαφονιέρα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φωτιστικό στερεωμένο στην οροφή. [ETYM. < γαλλ. *plafonnier* < *plafond* «οροφή» (βλ. κ. *πλαφόν*)].

Πλέγμα (το) {πλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. καθέτι που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο, που είναι πλεγμένο: *συρμάτινο - για τον φράκτη* || *δικτυωτό ηλεκτροφόρο* ~ || *λεπτό* ~ *για τα μαλλιά* ΣΥΝ. δίχτυ, (για μαλλιά) φιλέ 2. ΑΝΑΤ. δικτυο διαπλεκόμενον νεύρον (*βραχιόνιο* ~, *ηλιακό* ~) ή αγγείων 3. (μτφ.) σύνολο στοιχείων που συνδέονται στενά μεταξύ τους και αλληλοεπηρεάζονται: ~ *δυσχερείων/ παραγόντων* | *σχέσεων* | *συμπεριόντων* | *εξουσίας* || *ένα ~ από κανάλια, γέφυρες και στενά σοκάκια* ΣΥΝ. δικτυο 4. ΟΙΚΟΛ. *τροφικό πλέγμα* η πολυδιάστατη σχέση μεταξύ των οργανισμών που ανήκουν σε ένα οικοσύστημα, κατά την οποία ορισμένα είδη αποτελούν την τροφή άλλων ειδών (πβ. *τροφική αλυσίδα*, λ. *αλυσίδα*, κ. *τροφική πυραμίδα*, λ. *πυραμίδα*) 5. ΨΥΧΟΛ. το σύμπλεγμα, κόμπλεξ: ~ *ανωτερότητας*. — *πλεγμ-ατικός, -ή, -ό* [1836].

[ETYM. αρχ. < *πλέκω* (βλ. λ.). Η σημ. του δικτύου νεύρων και αγγείων αποτελεί απόδ. του γαλλ. *plexus*].

Πλήθρο (το) 1. αρχαία μονάδα μήκους ίση με 100 πόδες, το 1/6 του σταδίου (29,57 σημερινά μέτρα) 2. μονάδα μετρήσεως του εμβαδού επιφανειών ίση με 874,38 τετραγωνικά μέτρα.

[ETYM. < αρχ. *πλήθρον*, λ. που παρουσιάζει επίθημα -*θρον* (πβ. *βέρε-θρον*), αβεβ. ετύμου. Η πιθανότερη εκδοχή είναι η αναγωγή στο αρχ. ρ. *πλέωμαι* «γυρίζω, περιστρέφω» (βλ. λ. *πόλος*), με τη σημ. της διαδρομής που διανύουν οι περιστρεφόμενοι τροχοί μιας άμαξας. Δεν είναι ικανοποιητική η σύνδεση με το ρ. *πιπλμλιμ* «γεμίζω», ο ομηρικός τ. *πέλεθρον* είναι ο αρχαιότερος, ενώ ο τ. *πλήθρον* οφείλεται σε συγκοπή του -ε-].

Πλειάδα (η) 1. σύνολο από πολλούς ανθρώπους με συγκεκριμένη (θετική) ιδιότητα: *τον μεγάλο πρωταγωνιστή πλειάδιον (μια) ~ εκλεκτών ηθοποιών* ΣΥΝ. πλήθος 2. (α) ΜΥΘΟΛ. *Πλειάδες* (οι) οι εφτά κόρες του γίγαντα Άτλαντα, που μεταμορφώθηκαν σε περσιτέρια ή αστέρια από τον Δία και θεωρούνταν δημιουργοί του τραγουδιού και των νυχτερινών γιορτών (β) ΑΣΤΡΟΝ. ο ομόνυμος αστερισμός 3. ομάδα επτά Αλεξανδρινών ποιητών (3ος αι. π.Χ.), που περιελάμβανε τους Λυ-κόφρονα τον Χαλκιδέα, Αλέξανδρο τον Αιτωλό, Φιλίσκο τον Κερκυραίο, Όμηρο τον Βυζάντιο, Ξωσίθεο τον Αλεξανδρέα, Ξωσίφανη τον Συρακόσιο και Διονυσιόδη τον εκ Ταρσού 4. ομάδα Γάλλων ποιητών οι οποίοι επί Βασιλείας Ερρίκου Β' επεχείρησαν να ανανεώσουν τη γαλλική ποίηση εισάγοντας νέες μορφές (σονέτο) και να αποκαθάρουν τη γαλλική γλώσσα από την κενή ρητορεία· οι διασημότεροι από αυτούς είναι ο Ρονσάρ και ο Ντυ Μπελλάι. Επίσης (λόγ.) *Πλειάς* {Πλειάδος}.

[ETYM. < αρχ. *Πλειάς, -άδος* (ο πληθ. *Πλειάδες* είναι ομηρικός), αβεβ. ετύμου, σχηματισμός με επίθημα -*αδ-* (πβ. *Υάδες*, ονομασία αστερισμού). Έχει προταθεί η σύνδεση με *περσ.* λ. για τον ίδιο αστερισμό, λ.χ. *περσ.* *parvin* (πληθ.), πάστο *penine* (πληθ.), αβεστ. *raoigaeinyas* (πληθ.), αλλά όλοι οι ανωτέρω τ. φαίνεται να έχουν σχηματιστεί κατ' αναλογία προς το αβεστ. *raoigae* «ο πρώτος». Ίσως στην Ελληνική η κ. *Πλειάδες* να συνδ. με το ρ. *πλέω*, αφού η ανατολή και η δύση αυτού του αστερισμού έχει ιδιαίτερο νόημα για τους ναυτικούς. Οι συνδέσεις με τα επίθ. *πολύς, πλείον* ή με τις λ. *πάλη*, λατ. *pulvis* «σκόνη» και σανσκρ. *palana-* «τόσφλι, άχρωμ» θεωρούνται εξαιρετικά αμφίβολες, ο γραμματικός Φηραισίτιον απέδωσε τον χαρακτηρισμό *Πλειάδες* σε επτά Αλεξανδρινούς τραγικούς ποιητές, ενώ το 1553 συνεστήθη ένας όμιλος επτά Γάλλων αναγεννησιακών ποιητών, που έλαβε την ονομασία *La Pléiade*, με σκοπό τον εμπλουτισμό της γαλλικής λογοτεχνίας και γλώσσας από τους κλασικούς. Σε αυτό τον όμιλο οφείλεται και η σημερινή σημ. της λ.].

πλείμπεκ κ. **πλεί-μείκερ** (ο) {άκλ.} παίκτης (συνήθ. στο μάσκετ) ο οποίος οργανώνει το παιχνίδι της ομάδας του. [ETYM. < αγγλ. *play-maker*]. **πλείμπάκ** κ. **πλεί-μπάκ** (το) {άκλ.} 1. η αναπαραγωγή ήχων, εικόνων κ.λπ. από δίσκο ή ταινία εγγραφής 2. η συσκευή ή το πλήκτρο (λ.χ. σε ένα πικάπ) με το οποίο γίνεται η αναπαραγωγή αυτή: *πάτα το ~ να ξανακούσεις το τραγούδι* || *δεν τραγουδάει ο ίδιος- έχουν βάσει ~* (μαγνητοφωνημένο τραγούδι, ενώ ο τραγουδιστής απλώς ανοιγοκλείνει το στόμα του) || (κ. ως επίρρ.) *τραγουδάει ~*. [ETYM. < αγγλ. *playback*].

πλείμπόι κ. **πλεί-μπόι** (ο) {άκλ.} άνδρας με πολλές ερωτικές κατακτήσεις, που επιδιώκει μια ζωή άνεσης και επιπόλαιης διασκεδάσης χωρίς υποχρεώσεις ή δεσμεύσεις. [ETYM. < αγγλ. *playboy*].

πλειο- κ. **πλειό-** κ. **πλειονο-** κ. **πλέον-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει: 1. το περισσότερο συγκριτικά: *πλειο-δοτώ* 2. το μεγαλύτερο μέρος από ένα σύνολο, το μεγαλύτερο ποσοστό: *πλειονο-ψηφία, πλειον-εξία*.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *πλειοψηφία*), που προέρχεται από το αρχ. *πλείον* (βλ. λ. *πλέον*)].

πλειοδοσία (η) [1871] {πλειοδοσιών} η προσφορά υψηλότερης τιμής σε δημοπρασία ή πλειστηριασμό ANΤ. μειοδοσία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίωο, πλειονοψηφία*.

πλειοδότης (ο) [1833] {πλειοδοτών}, **πλειοδότηρια** (η) [1871] {πλειοδοτήριον} αυτός που πλειοδοτεί (βλ. λ.) ANΤ. μειοδότης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίωο, πλειονοψηφία*.

[ETYM. < *πλειο-* (< αρχ. *πλείον* | *πλέον*, ουδ. του επίθ. *πλείον*, βλ. λ. *πλέον*) + *δότης*].

πλειοδοτικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την πλειοδοσία (βλ. λ.): ~ *διαγωνισμός* ANΤ. μειοδοτικός. **Πλειοδοτώ** ρ. αμετβ. [1871] {πλειοδοτείς...} πλειοδότησα, -ούμαι, -ή-θηκα, -ημένος} 1. (σε πλειστηριασμό ή δημοπρασία) προσφέρω υψηλότερη τιμή, υποβάλλω καλύτερη πρόταση ANΤ. μειοδοτώ 2. (μτφ.-συνχά κακόσ.) εκδηλώνω (κάτι) σε μεγαλύτερο βαθμό (από τους άλλους).

λους): τα κόμματα της αντιπολίτευσης πλειοδοτούν σε λαϊκίστικα συνθήματα || έσπευσε ο αρχηγός τους να πλειοδοτήσει σε εμπρηστικές δηλώσεις και ύβρεις ΣΥΝ. υπερβηματίζω ΑΝΤ. υστερώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, πλειονοψηφία.

[ETYM. < πλειο- (< αρχ. πλείον | πλέον, ουδ. του επιθ. πλείων, βλ. λ. πλέον) + -δοτώ (< δότης)].

Πλειόκαινο (το) [1867] {Πλειόκαινον} ΓΕΩΛ. 1. υποδιαίρεση της Τριτογενούς γεωλογικής περιόδου, η οποία ξεκίνησε πριν από 7 περίπου εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε 4,5 περίπου εκατομμύρια χρόνια 2. το σύστημα των πετρωμάτων που σχηματίστηκαν στην παραπάνω εποχή. — πλειοκαινικός, -ή, -ό [1867].

[ETYM. < πλειο- (< αρχ. πλείον | πλέον, ουδ. του επιθ. πλείων, βλ. λ. πλέον) + -καινό (< καινός «καινούργιος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pliocene)].

πλειονότητα (η) {πλειονότητων} το μεγαλύτερο μέρος ενός συνόλου: η ~ των ερωτηθέντων απάντησε θετικά || η ~ των μαθητών κάνει φρο-ντιστήριο || στην ~ τους οι Έλληνες είναι φιλόξενοι άνθρωποι ΑΝΤ. μειονότητα.

[ETYM. < μτγν. πλειονότης, -ητος < αρχ. πλείον | πλέον, ουδ. του επιθ. πλείων, βλ. λ. πλέον].

πλειονοψηφία (η) → πλειοψηφία

πλειονοψηφία - πλειοψηφία, μειονοψηφία - μειοψηφία. Η λ. πλειονοψηφία είναι ήδη αρχαία, καίτοι με διαφορετική σημασία, ο τύπος πλειονοψηφία είναι νεότερος. Νεότερη είναι και η λ. μειονοψηφία (1829) καθώς και ο τ. μειοψηφία (1874). Ορθότερο (από πλειονοψηφία σχηματισμού) είναι οι τύποι πλειονο-ψηφία και μειονο-ψηφία, αφού τα σύνθετα σχηματίζονται κανονικά με το θέμα του α' συνθετικού (που βρίσκεται στη γενική): πλείων, γεν. πλείον-ος, σύνθετο πλείον-ο-ψηφία και μείων, γεν. μείων-ος, σύνθετο μείων-ο-ψηφία (και ρήματα πλειονοψηφώ, μειονοψηφώ). ο Στέφ. Κουμανούδης στη Συναγωγή νέων λέξεων... (λ. πλειοψηφία) παρατηρεί: «Εν τοῖς Αεξ. τῆς παλαιᾶς κείται ἡ πλειονοψηφία, ἥτις καὶ αὐτῆ ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 1829 (εν τῇ Ἑγκληματικῇ διαδικασίῳ) καὶ παρὰ Φιλ.[Ἰππο]ῦ [Ἰω.Ἰάννου] 1849, καὶ ἀλλοῖς καὶ ἐν τῇ ἐφημεριδογρα-φίᾳ εἶναι ἐν χρήσει πολλή». Η βραχύτερη μορφή (και γι' αυτό πιο εύκολη στη χρήση) των τ. πλειοψηφία και μειοψηφία τους έχει, στην πράξη, εξασφαλίσει ευρύτερη ἔκταση χρήσεως. Τα πλειοδο- (πλειοδοσία, πλειοδοτώ) και μειοδο- (μειοδοσία, μειοδοτώ) καθώς και τα πλεονεκτώ (πλεονεκτής, πλεονεξία) και μειονεκτώ (μειονεξία) είναι διαφορετικής παραγωγής: πλείον | μείων + δίδο (δότης), πλέον | μείων + ἔχω.

πλειονοψηφώ ρ. → πλειοψηφώ
πλείωφ (τα) {ακλ.} ΑΘΑ. (σε διάφορα ομαδικά αθλήματα) σύνολο αγώνων που δίνουν μεταξύ τους οι ομάδες με βάση τη βαθμολογική θέση που έχουν καταλάβει στην κανονική περίοδο του πρωταθλήματος, προκειμένου να γίνει η τελική κατάταξη. [ETYM. < αγγλ. play off].

πλειοψηφία κ. (ορθότ.) πλειονοψηφία (η) [μτγν.] {πλειοψηφιών} 1. το μεγαλύτερο τμήμα, ο μεγαλύτερος αριθμός των μελών ενός συνόλου (ψήφων ή ψηφοφόρων): εξέλεξε πρόεδρος με την υποστήριξη της ~ || μεγάλη | άνετη | σύγυρη | συντριπτική | μικρή | επισφαλής | οριακή ~ ΣΥΝ. μειοψηφία- ΦΡ. (α) απόλυτη πλειοψηφία βλ. λ. απόλυτος (β) σχετική πλειοψηφία ο αριθμός (ψηφών, εδρών) υποψηφίου ή κόμματος, που ξεπερνά τον αριθμό των αντιπάλων του χωριστά, χωρίς να φτάνει τις μισές συν μία (γ) οριακή πλειοψηφία η απόλυτη πλειοψηφία που αποκτάται για ελάχιστες ψήφους παραπάνω ή με ποσοστό που μόλις υπερβαίνει (σε δεκαδικά ψηφία) το 50% (λ.χ. 50,04% έναντι 49,06% του αντιπάλου) (δ) έχω την πλειοψηφία επηρεάζω, ελέγχω το μεγαλύτερο μέρος ενός συνόλου, υποστηρίζομαι από τα περισσότερα μέλη του (ε) κατά πλειοψηφία (ι) ανάλογα με το ποιος συγκεντρώνει τις περισσότερες ψήφους, τι επιθυμούν οι περισσότεροι: στη δημοκρατία οι αποφάσεις λαμβάνονται ~ (ii) στο μεγαλύτερο μέρος: στο σχολείο φοιτούν ~ παιδιά μεταναστών ΣΥΝ. κυρίως 2. ο αριθμός των ψήφων ή των ψηφοφόρων που αποτελούν τη διαφορά ανάμεσα στον πρώτο και στον δεύτερο: η απόφαση κλήθηκε με ~ τριών μόνις ψήφων 3. (συνεκδ.) η κοινωνική, πολιτική κ.λ. ομάδα ή το κόμμα που συγκεντρώνει την πλειονότητα των μελών ενός συνόλου, της Βουλής κ.λπ. (σε ψηφοφορία) ή των ψήφων: η ~ συχνά κατοχυρώνει τα προνόμια της εις βάρος των διαφόρων μειονοτήτων ΦΡ. σιωπηρή πλειοψηφία (i) σύνολο μελών μιας κοινωνίας, οι οποίοι μπορεί να μη λαμβάνονται υπ' όψιν εξαιτίας της μετριότητας τους, αποτελούν όμως τη μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών που θα έπρεπε να ακουστεί (ii) σύνολο ανθρώπων, των οποίων οι απόψεις παραμένουν αδήλωτες, αν και αποτελούν την πλειοψηφία. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλειονοψηφία.

[ETYM. < μτγν. πλειονοψηφία < πλειονο- (< αρχ. πλείον | πλέον, ουδ. του επιθ. πλείων, βλ. λ. πλέον) + -ψηφία < ψήφος. Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. απόλυτη | σχετική | οριακή | σιωπηρή πλειοψηφία (< αγγλ. absolute | relative | marginal | silent majority)].

πλειοψηφικός, -ή, -ό 1. αυτός που αποτελεί πλειοψηφία: -ρεμία 2. ΠΟΛΙΤ. πλειοψηφικό (σύστημα) το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο σε κάθε εκλογική περιφέρεια εκλέγονται μόνο οι υποψήφιοι του συνδυασμού που πλειοψηφεί (πβ. απλή, ενισχυμένη αναλογική, λ. αναλογικός). — πλειοψηφικ-ά | -ώς επίρρ.

πλειοψηφώ κ. (ορθότ.) πλειονοψηφώ ρ. αμετβ. [1874] {πλειοψηφεί... | πλειοψηφισα} διαθέτω ή κατακτώ την πλειοψηφία: εξέλεξε πρόεδρος πλειοψηφώντας έναντι του αντιπάλου του ΣΥΝ. μειοψηφώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλειονοψηφία.

πλειστάκις επίρρ. (λόγ.) πάρα πολύ συχνά, πολλές φορές: εξεδήλωσε ~ τη δυσαρέσκεια του κατά τον πλέον εμφανικό τρόπο. [ETYM. αρχ. < πλείστος(βλ.λ.) + επίρρ. επίθημα -άκις], πλειστηριάζω ρ. μετβ.

{πλειστηρίας-α, -ηκα, -μένος} πωλώ κάτι σε πλειστηριασμό ΣΥΝ. δημοπρατώ, εκπλειστηριάζω. [ETYM. αρχ. < πλειστηρίας «πολλαπλός + μακράς διάρκειας» < πλείστος (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -ήρης, πβ. φρεν-ήρης, ποδ-ήρης]. πλειστηρίαση (η) [1833] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ο πλειστηριασμός. πλειστηρίασμα (το) {πλειστηρίασμο-ατος | -ατα, -άτων} το τίμημα

πράγματος που πλειστηριάστηκε. πλειστηριασμός (ο) [μτγν.] ανοιχτή, δημόσια διαδικασία πώλησης, στην οποία η τελική τιμή καθορίζεται μέσω μιας σειράς διαδοχικών και αυξανόμενων προσφορών από τους ενδιαφερομένους και το παλούμενο αντικείμενο ή περιουσιακό στοιχείο (κινητό ή ακίνητο) κατοχυρώνεται στον πλειοδότη, δηλ. στον ενδιαφερόμενο που προσέφερε τελικά τα περισσότερα χρήματα: βγάλε στον ~ έναν πίνακα || η τιμή εκκινήσεως του καναπέ στον ~ καθορίστηκε στις 200.000 (πβ. λ. δημοπρασία) ΣΥΝ. πλειστηρίαση.

Πλειστοκαινο (το) {Πλειστοκαινον} ΓΕΩΛ. 1. η δεύτερη από τις δύο υποδιαίρεσεις της Τεταρτογενούς γεωλογικής περιόδου, η οποία ξεκίνησε πριν από 1,7 εκατομμύρια χρόνια και συνεχίστηκε μέχρι πριν από 10.000 χρόνια 2. το σύστημα των πετρωμάτων που σχηματίστηκαν στην παραπάνω εποχή. — πλειστοκαινικός, -ή, -ό. [ETYM. < πλείστος (βλ.λ.) + καινός «καινούργιος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pleistocene].

πλείστος, -ή, -ο (λόγ.) 1. πάρα πολύς (ως προς την ποσότητα, το πλήθος): ~ συμπολίτες μας υφίστανται τα δεινά της ανεργίας || ~ λόγοι μάς αναγκάζουν να ακυρώσουμε τελικώς τη συμφωνία μας ΑΝΤ. ελάχιστος: ΦΡ. (α) ως επί το πλείστον (ως επί το πλείστον. Θουκ. 4, 14) στο μεγαλύτερο ποσοστό, σε πολύ μεγάλο βαθμό, κατά κύριο λόγο: οι ερωτικές του σχέσεις υπήρξαν ~ εφημερες και επιφθαρτικές || τους νεούς ~ απασχολεί το επαγγελματικό τους μέλλον (β) κατά το πλείστον (κατά το πλείστον, Πολύβιος 11,4,7) κατά το πιο μεγάλο μέρος, στο μεγαλύτερο τμήμα: οι κάτοικοι του νησιού είναι ~ ναυτικοί 2. (στον πληθ.) οι πιο πολλοί: οι ~ των γνωστών του τυγχάνουν γιατροί-ΦΡ. πλείστοι όσοι | πλείστα όσα (όσας πλείστας, Ηρόδ. 6, 4) πολλοί και διάφοροι ή πολλά και διάφορα: πλείστοι όσοι εκδηλώνουν κατά καιρούς ενδιαφέρον για την τουριστική αξιοποίηση της περιοχής μας || ~ παράδοξα συμβαίνουν στην κοινωνία μας.

[ETYM. < αρχ. πλείστος < *πλή-ιστος (με βράχυνση του φωνήεντος -η- που ημφώνον και συμφώνον, κατά τον νομο του Osthoff) < *plē-isto- (όπου το -is- αποτελεί τη μηδενισμό, βαθμ. του συγκριτικού επίθημα-τος *-jes | *-jos και συνοδεύεται από το υπερθ. επίθημα -(i)ho-), μεταπτωτ. βαθμ. (μηδενισμ. ως προς την α' συλλαβή και εκτεταμ. ως προς τη β' συλλαβή) του Ι.Ε. *pela- «πληρώ, γεμίζω», για το οποίο βλ. τα ομόρρ. πλή-ρης, πολ-ύς, πλή-θος κ.ά. Το επιθ. πλείστος συνδ. με τα συνώνυμα αβεστ. fraēstan και αρχ. σκανδ. fleistr].

πλεκάνη (η) {δύσχυρ. πλεκτανών} 1. (κυριολ.) ΝΑΥΤ. χοντρό πλέγμα σχηματισμένο σε σχήμα κορδονιού, που τοποθετείται γύρω από τον άξονα του έλικα, εμποδίζοντας την είσοδο των νερών στο σκάφος ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαλαμάστρα 2. (μτφ.) στιδητότε σχεδιάζεται με πρόθεση να παρακλινάσει, να εξαπατήσει, να παγιδεύσει: στήνω | ετοιμάζω | αποκαλύπτω μια ~ || θύμα σκοτεινής - ΣΥΝ. δολοπλοκία, μηχανορραφία.

[ETYM. αρχ. αρχική σημ. «σπείρα, καθετί περιτυλιγμένο», < πλέκω (πβ. πλεκ-τός) + παραγ. επίθημα -άνη (πβ. βοτ-άνη, σκαπ-άνη, χο-άνη). Η μτφ. σημ. είναι μτγν.].

πλεκτήριο [1891] κ. (καθμ.) πλεχτήριο (το) {πλεκτήριο-ου | -ων} χώρος εξοπλισμένος με πλεκτικές μηχανές, κυρ. εργατήριο ή τμήμα βιομηχανικής μονάδας, για την κατασκευή πλεκτών ενδυμάτων. πλέκτης [μεσν.] {πλεκτών} κ. (καθμ.) πλεχτής (ο), πλεκτρία [μτγν.] {πλεκτριών} κ. (καθμ.) πλεχτρία (η) τεχνητός σε πλεκτήριο ή ειδικευμένος στον χειρισμό πλεκτικών μηχανών. Επίσης (καθμ.) πλεχτρία (η) {πλεχτρών}. — πλεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. πλεχτικός, πλεκτοβιομηχανία (η) βιομηχανία κατασκευής πλεκτών ενδυμάτων. πλεκτομηχανή (η) μηχανή που χρησιμοποιείται για την κατασκευή πλεκτών ενδυμάτων.

πλεκτός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (καθμ.) πλεχτός 1. αυτός που έχει πλεχτεί, που έχει φτιαχτεί με πλέξιμο: ~ καλόθι | νόθα | ύφασμα | ζακέτα 2. πλεκτό (το) (α) ένδυμα που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο: φορούσε ένα χοντρό ~ για το κρύο || τα ~ πλένονται στο χέρι (β) το εργαλείο που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο 3. ΜΕΤΡ. πλεκτή ομοιοκαταληξία μορφή ομοιοκαταληξίας, κατά την οποία οι στίχοι ομοιοκαταληκτούν ανά δύο, δηλ. ο πρώτος με τον τρίτο, ο δεύτερος με τον τέταρτο κ.λπ. — πλεκτ-ά | -ώς επίρρ.

πλέκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπλεξα, πλέ-χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. κατασκευάζω (κάτι) στρίβοντας μακριά και λεπτά νήματα (λ.χ. κλωστές, σχονιά, τριχές, κλαδιά), ώστε να περνά το ένα γύρω ή πάνω από το άλλο ή μέσα στο άλλο, όπως στο δίχτυ: ~ ένα καλάθι | ρούχο | ζευγάρι γάντια | μια κουβέρτα | στεφάνι με λουλούδια || ~ τα μαλλιά μου κοτσίδες- ΦΡ. πλέκω τα δάχτυλα χέρια περνώ τα δάχτυλα του ενός χεριού ανάμεσα στα δάχτυλα του άλλου ενώνομτας τα χέρια: έπλεξε τα χέρια με χαριτωμένη αμχανία- (μτφ.) 2. τυλίγω (κάτι) γύρω από (κάτι άλλο): το μωρό έπλεξε τα χεράκια του γύρω από τον λαμό του πατέρα του 3. συνδυάζω επιμέρους στοιχεία συνθέτοντας (κάτι): ~ μια ιστορία ΣΥΝ. σχεδιάζω, συνθέτω, πλάθω- ΦΡ. πλέκω το εγκώμιο (κάποιου) λέω επαινετικά λόγια για (κάποιον): ο πρωθυπουργός έπλεξε το εγκώμιο του υπουργού του ♦ 4. (αμετβ.) ασχολού-

μα με το πλέξιμο, κατασκευάζω (κάτι) πλεκτό: *από μικρή την έμαθαν να πλέκει και να κεντάει.*

[ETYM. αρχ. < *plék-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *pel- «διπλόνο, πτυχώνω», πβ. σανσκρ. prasna- «πλέγμα», αρχ. σλαβ. pletq «πλέκω», αρχ. γερμ. flehtan (> γερμ. flechten «πλέκω»), αγγλ. flax «λινόβι», λατ. *pleco (όπως παρουσιάζει στα σύνθετα im-plicare «εμπλέκω, συνδέω», ex-plicare «εξηγώ», sim-plex «απλό» κ.ά.). Παράγ. πλέγμα, πλοκ-ή, πλεκτ-άνη, πλόκ-αμος κ.ά. Ηδη στην Αρχ. χρησιμοποιούνται μεταφορικά οι εκφράσεις *πλέκω ρήματα, λόγους, ύμνους, φράς*].

Πλεματί (το) {πλεματι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** καθετί που έχει πλεχτεί, που έχει κατασκευαστεί με πλέξιμο: *το ~ της αράχνης ΣΥΝ. πλέγμα, δίχτυ 2. (ειδικότ.) (α) κάθε δικτυωτός σάκος (β) δίχτυ για ψάρεμα ΣΥΝ. απόχη.* [ETYM. < αρχ. πλεμάτιον (με σίγηση του -γ-, πβ. κ. πράμα - πράγμα), υποκ. του ουσ. πλέγμα].

πλεμόνι (το) {πλεμονι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πνευμόνι (βλ.λ.). [ETYM. μεσν. < μγν. πνευμόνιον (με ανομοίωση του -ν- και σίγηση του διαρκούς [v] προ του -μ-), υποκ. του αρχ. πνεύμων, -όνος (βλ.λ.)].

πλέμα (η) {πλέμων} (μειωτ.) τα κατώτερα στρώματα της κοινότητας, ο πολυς λαός, ο όχλος: *αυτός είναι αριστοκράτης- τι δουλειά έχει με την-! ΣΥΝ. συμφετός* [ETYM. < ιταλ. plebe < λατ. plebs «πλήθος, όχλος»].

πλεμπάνια (η) [χωρ. γεν. πληθ.] (μειωτ.) η πλέμα. [ETYM. < βεν. plebagia < λατ. plebeja, θηλ. του *πιθ. plebejus «δημοτικός, κοινός, χυδαίος» < plebs, -is «όχλος, πλήθος»].

πλένο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπλυνα, πλύ-θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καθαρίζω (κάτι) βυθίζοντας το σε νερό ή υγρό διάλυμα (σαπουνάδα), τρίβοντας το μέσα σε αυτό (με τα χέρια ή με βούρτσα) ή βρέχοντας το με αυτό: *~ τα ρούχα | τα πιάτα | τα πατώματα | τους τοίχους* || *~ τα χέρια | τα μαλλιά | το πρόσωπο | τα δόντια μου* || *~ κάτι με απορρυπαντικό | με σαπούνι | με σφουγγάρι | με λάστιχο* || *η βροχή έπλανε τους δρόμους*- ΦΡ. (α) να πλένεις **το στόμα σου όταν μιλάς** | **πριν μιλήσεις για (κάποιον/κάτι)** για αναφορά σε πρόσωπα, γεγονότα ή καταστάσεις μεγάλης σπουδαιότητας και άξια μεγάλου σεβασμού: *όταν μιλάς για τη μάνα μου, να πλένεις το στόμα σου με σαπούνι!* (β) **τον αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς** βλ. λ. *αράπης* ♦ **2.** (αμετβ.) καθαρίζω τα ρούχα: *πλένει και σιδερώνει από το πρωί-(μεσοπιαθ. πλένομαι)* **3.** καθαρίζομαι, κάνω μπάνιο: *την ώρα που τηλεφωνήσες πλένομουν* (ειδικότ.) καθαρίζω το πρόσωπο μου, νίβομαι: *μόλις ζύπνησα και δεν έχω πλυθεί ακόμη* **4.** (τριτοπρόσ.-συνήθ. για ρούχα) για τη θερμοκρασία στην οποία πρέπει να πλυθεί ένα ρούχο: *αυτό το πουκάμισο πλένεται στο πλυντήριο στους 40°* || *αυτό το ρούχο δεν πλένεται σε ζεστό νερό* || *τα μάλλινα πλένονται με κρύο νερό και στο χέρι.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνο.

[ETYM. μεσν. < αρχ. πλύνω (από τον αόρ. έπλυνα, κατά το σχήμα έμεινα - μένω) < *plú-v-jw (με ενεστωτικό έρρινο ένημμα) < *plu-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *pleu- «ρέω, πλέω, κολυμπώ», πβ. σανσκρ. ripluvne (μέσ. παρκα. του ρ. rianate «κολυμπώ, πλέω»), αρμ. lua-na-m «πλένω», λατ. pluere «βρέχω» (> γαλλ. pleuvonir, ισπ. llover), αρχ. γερμ. flewen «πλένω», γερμ. fliesen «πλώω, τρέχω», αγγλ. flow κ.ά. Ομόρρ. πλέω, πλους (< πλώ-ος), πλο-ιόν) η, πλώω-τος κ.ά.].

πλεξάνω (η) {πλεξάνων} (καθημ.) πλεξίδα κυρ. ξερών κρεμμυδιών ή σκόρδων. [ETYM. ... < πλέξη + παραγ. επίθημα -άνα, πβ. δαγκ-άνα, φαγ-άνα].

πλέξη (η) [αρχ.]-ης κ. -εις, -εων} **1.** ο τρόπος με τον οποίο έχει πλεχτεί ή πλεκτεί (κάτι): *απλή | πολύπλοκη | διπλή | ελαστική | ενισχυμένη | παραδοσιακή* -||- *λαστιχάτη στους μπρούς* **2.** η ίδια η ύφανση, η υφή ενός υφάσματος, το προϊόν του πλεξίματος: *λεία | απαλή | χοντρή | ζεστή | ανάγλυφη | κοτλέ | ζέρσεϊ | μεταξένια* ~.

πλεξιγκλάς (το) {άκλ.} ελαφρύ και διαφανές πλαστικό υλικό που μοιάζει με γυαλί, με εξαιρετική αντοχή στις καιρικές μεταβολές και στις πιέσεις· χρησιμοποιείται ευρύτατα για την κατασκευή της καλύπτρας του πιλότου καθώς και παραθύρων, παρμπρίζ αεροσκαφών, σκαφών και οχημάτων, για πινακίδες ή και έπιπλα. Επίσης πλεξιγκλάς.

[ETYM. < αγγλ. plexiglas (εμπορική ονομασία) < plexi- (< λατ. plexus «πλεκτός», μτχ. του ρ. plecto «πλέκω») + glass «γυαλί»].

πλεξίδα (η) → πλεξούδα

πλέξιμο (το) {πλεξιμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κατασκευή πράγματος με στρίψιμο μακρίων και λεπτών υλικών, ώστε το ένα να περνάει γύρω, μέσα ή πάνω από το άλλο και να ενώνονται: *το ~ του καλάθου | του πουλόβερ | της κοτσίδας* **2.** (ειδικότ.) η διαδικασία κατασκευής υφάσματος κατά την οποία σχηματίζει κανείς θηλιές με συνεχές νήμα και το περνάει ανάμεσα από αυτές με ειδικές βελόνες ή βελονάκι ή με πλεκτική μηχανή: *τα κορίτσια έμαθαν από μικρά ~ και κέντημα.*

πλεξούδα κ. **πλεξίδα** (η) [μεσν.] **1.** η κοτσίδα, μαλλιά πλεγμένα μεταξύ τους κατά μήκος με διάφορους τρόπους **2.** η μορφή με την οποία πωλούνται τα σκόρδα ή τα κρεμμύδια (που θυμίζει κοτσίδα πλεγμένη): *αγόρασε δύο πλεξούδες σκόρδα.* [ETYM. μεσν. < πλεξούδι < πλέξη + υποκ. επίθημα -ούδι].

πλέον επίρρ. (λόγ.) **1.** για τον περιφραστικό σχηματισμό του συγκριτικού βαθμού: *ο ~ σημαντικός | διαβασμένος | αναγνωρισμένος συγγραφέας*- ΦΡ. (α) **πλέον του δέοντος** περισσότερο από όσο είναι απαραίτητο ή απαιτούμενο: *εργάζεται ~* || *η απόδοση του υπήρξε ~ ικανοποιητική* ΣΥΝ. υπέρ του δέον (β) **πλέον ή βέβαιον** περισσότερο και από βέβαιο ΣΥΝ. πέραν πάσης αμφιβολίας **2.** (α) *πια, ήδη: ό,τι έγινε τότε ανήκει - στο παρελθόν* || *είναι ~ αργά, αποκλείεται να προλάβεις* (β) *μελλοντικά, από εδώ και πέρα: υποσχέθηκε να είναι ~ πιο προσεκτικός στις επιλογές του* (γ) (με αριθμητ.) *παρπάνο: στη δι-*

μοσκόπηση μετείχαν ~ των δέκα χιλιάδων νέων από 15 έως 25 ετών || *εμφύσαν ~ τον διακασίον ΣΥΝ. περισσότερο* (βλ. κ. λ. *επιπέλον*). [ETYM. < αρχ. πλέον/πλείον, ούδ. του επιθ. *πλείων* | *πλείων* < *πλη-ων

(με βράχυνση κατά το *πλείστος*, βλ.λ.) < *plé-is-on- (που χρησιμοποιήθηκε ως συγκρ. βαθμός του επιθ. *πολύς*), μεταπτωτ. βαθμ. (μηδενισμ. ως προς την α' συλλαβή και εκτεταμ. ως προς τη β' συλλαβή) του I.E. *pela- «πληρώ, γεμίζω», για το οποίο βλ. τα ομόρρ. *πλή-θος, πλή-ρης, πολ-ύς* κ.ά. Το επιθ. *πλείον* συνδ. με αβεστ. fīyāh «πολύς, περισσότερος», σανσκρ. prāyah (επίρρ.) *πλεονάω* ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. πλεονάζω, -ούσα, -ον | πλεονάσα} **1.** περισσεύω, είμαι περιττός: *οι προσλήψεις έγιναν χωρίς προγραμματισμό, με αποτέλεσμα να πλεονάζουν τουλάχιστον χίλιοι υπάλληλοι* **2.** βρίσκομαι σε μεγαλύτερη ποσότητα από το αναμενόμενο ή το κανονικό: *στον λόγο του πλεονάζουν τα συνθήματα, ενώ απουσιάζουν αισθητά οι ουσιαστικές προτάσεις.* [ETYM. αρχ. < πλέον (βλ.λ.)]. **πλεονάσμα** (το) [μγν.] (πλεονάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι μένει επιπλέον, η περιττή ποσότητα: *οι αλόγιστες προσλήψεις δημιούργησαν ~ προσποτικό* || *~ αποθήκης | ταιμίου | προϋπολογισμού | εμπορικού ισοζυγίου ΣΥΝ. περίσσευμα* ΑΝΤ. έλλειμμα, υστέρημα **2.** (ειδικότ.) (α) το μέρος, κυρ. αγροτική παραγωγή, που δεν απορροφήθηκε από την αγορά: *- ρυζίου | καφέ | εσπεριδοειδών* (β) ΟΙΚΟΝ. η ποσότητα παραγόμενου αγαθού που μένει αδιάθετη.

πλεονασμός (ο) [αρχ.] **1.** η ύπαρξη πλεονάσματος **2.** ΓΛΩΣΣ. η χρήση περιττών λέξεων ή άλλων γλωσσικών στοιχείων στον λόγο, κατά τέ-τοιον τρόπο ώστε να επαναλαμβάνεται η ίδια σημασία, π.χ. (ως λογοτεχνικό μέσο) «*στον 'στέλιαν ο Αλήπσας χαρτί κι ένα κομμάτι γράμμα*», (για έμφαση στον προφορικό λόγο) «*μην ζανθάρεις πάλι εδώ!*», (ως γλωσσικό σφάλμα) *ζαναπαναλαμφάνο, από ανέκαθεν.*

πλεοναστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συνιστά πλεονασμό ή που σχετίζεται με αυτόν: *~ έκφραση | διάτπωση* ΑΝΤ. ελλειπτικός **2.** αυτός που εμφανίζει ή προκύπτει ως περίσσευμα, πλεονάσμα: *~ ισοζύγιο* | *προϋπολογισμός* ΑΝΤ. ελλειμματικός. — **πλεοναστικ-ά** -ός επίρρ., **πλε-οναστικότητα** (η).

πλεονέκτημα (το) [αρχ.] {πλεονεκτημ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το θετικό χαρακτηριστικό πράγματος, καθετί που ευνοεί μια επιθυμητή εξέλιξη: *η φοίτηση σε ένα καλό σχολείο παρέχει πολλά* ~ || *είναι μεγάλο - οι διασυνδέσεις του με πολιτικούς* || *εκμεταλλεύεται όλα τα ~ της θέσης του, για να ανέλθει κοινωνικά ΣΥΝ. ατού* ΑΝΤ. μειονέκτημα **2.** ό,τι αποκομίζει κανείς ως όφελος, κέρδος: *τι ~ θα έχει, αν κάνει μία τέτοια παραχώρηση*; || *η λύση αυτή έχει πολλά* ~ || *είναι μεγάλο - γι' αυτόν που μπορεί και αγοράζεις με έκπτωση ΣΥΝ. ωφέλεια* **3.** η θέση υπεροχής ή ανωτερότητας: *οι τελευταίες εξελίξεις του δίνουν σαφές ~ έναντι του ανταπάλου του ΣΥΝ. προβάδισμα* · **4.** (στο τένις) ο πρώτος πόντος που κερδίζεται μετά από ισοπαλία · ΦΡ. (στο ποδόσφαιρο για διατητές) **αφήνω (το) πλεονέκτημα** δεν καταλογίζω φάουλ υπέρ μου ομάδας, όταν μπορεί να συνεχίσει την επιθετική της προσπάθεια, που τη φέρνει σε ευνοϊκή θέση: *αν ο διαιτητής αφήνε το πλεονέκτημα, θα είχε μπει γκολ.* — (υποκ.) **πλεονεκτηματάκι** (το).

πλεονέκτης (ο) {πλεονεκτόν}, **πλεονέκτρια** (η) {πλεονεκτριών} αυτός που επιζητεί διαρκώς να αποκτή και να κατέχει όσο το δυνατόν πιο πολλά, που δεν αρκείται σε όσα έχει: *η εύκολη επιτυχία τον έκανε - και άπληστο* || *να χαιρετάς με ό,τι έχεις και μη γίνεσαι ~ ΣΥΝ. άπληστος, αγόρταγος* ΑΝΤ. ολιγαρκής. Επίσης (λαϊκ.) **πλεονέχτρα** (η) {δύσchr. πλεονεχτράν}. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πλειονοψηφία**. [ETYM. αρχ. < πλέον + έκτης < έγω, πβ. κ. μγν. *καχ-έκτης*].

πλεονύμιο (το) κάθε πλωτή κατασκευή, βρισκόμαι σε πλεονεκτική θέση: *η γηπεδούχος ομάδα πλεονεκτεί λόγω έδρας* || *- αριθμητικά | οικονομικά | στρατιωτικά ΣΥΝ. υπερέχω* ΑΝΤ. υστερώ, μειονεκτώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πλειονοψηφία**.

πλεονέξια (η) [αρχ.] [χωρ. πληθ.] η τάση να μην αρκείται κανείς σε ό,τι και αν αποκτή, αλλά να επιδιώκει διαρκώς περισσότερα (από όσα κατέχει, αξίζει, δικαιούται ή έχει πραγματικά ανάγκη): *η - του δεν τον αφήνει να χαρεί αυτά που έχει* ΣΥΝ. απληστία ΑΝΤ. ολιγάρεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έγω, πλειονοψηφία*.

πλεονύμιο (το) κάθε πλωτή κατασκευή, βρισκόμαι σε πλεονεκτική θέση: *η γηπεδούχος ομάδα πλεονεκτεί λόγω έδρας* || *- αριθμητικά | οικονομικά | στρατιωτικά ΣΥΝ. υπερέχω* ΑΝΤ. υστερώ, μειονεκτώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πλειονοψηφία**.

πλεούσα (η) (πλεουσών) ΝΑΥΤ. το μέρος του πλοίου που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, τα ύφαλα μέρη του ΣΥΝ. (λαϊκ.) γάστρα, βρεγόμενα ΑΝΤ. έξαλα (τα).

[ETYM. < πλέω + -ούσα (θηλ. μτχ. ενεστ. συνηρημένων ρ.), πβ. *ελε-ού-σα, πατ-ούσα*].

πλερέζα (η) (σπάν. πλερεζών) πολύ λεπτό μαύρο ύφασμα, με το οποίο οι γυναίκες καλύπτουν το κεφάλι ή το πρόσωπο τους σε ένδειξη μεγάλου πένθους· ΦΡ. *βάζω | φοράω πλερέζες* στενοχωριέμαι πολύ, παίρνω κάτι πολύ βαριά: *δεν θα φορέσεις και πλερέζες, επειδή χάσαμε στο ποδόσφαιρο!* [ETYM. < γαλλ. pleureuse < pleurer «κλαίω» < λατ. plorare].

πλέρια επίρρ. (λαϊκ.) πλήρως: *όσο γνωρίζεις πιο καλά, τόσο αγαπάς πιο πλέρια* (Κ. Παλαμάς).

πλέριος, -α, -ο (λαϊκ.) ολοκληρωμένος, αυτός που δεν έχει ψεγάδι ή

έλλειψη, πλήρης: ~ δημοκρατική αντίληψη || σε ~ δημοτική ΣΥΝ. πλήρης, τέλειος.

[ETYM. < πλήρης (βλ. λ.), κατά τα επίθ. *ακέριος, στέριος*].
πλερωμή (η) → πληρωμή πλερώνω ρ. → πληρώνω πλεύ
μπόν (το) → πλείμπόν

πλευρά (η) 1. καθεμία από τις εξωτερικές επιφάνειες ενός αντικειμένου- (ειδικότ.) κάθε επίπεδη επιφάνεια στερεού: *το έπιπλο ήταν γυμνημένο σε μία ~ || ~ κύβου | κουτιού* 2. κάθε γραμμή που οριοθετεί, περιγράφει ένα γεωμετρικό σχήμα: *οι δύο κάθετες ~ μιας ορθής γωνίας || οι ίσες ~ ενός τετραγώνου* 3. καθεμία από τις δύο πλατιές επιφάνειες ενός λεπτού, επίπεδου αντικειμένου: *η έξω ~ της πόρτας || οι δύο ~ ενός νομίσματος | φύλλου | χαρτιού | υφάσματος* 4. καθεμία από τις πλατιές επιφάνειες ενός αντικειμένου, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το μπροστινό, πίσω, κάτω ή πάνω μέρος του 5. καθεμία από τα δύο πλαϊνά μέρη ή τμήματα ενός πράγματος: *η δεξιά | αριστερή ~ του Ο δρόμου* 6. καθεμία από τα δύο πλάγια μέρη του κορμού του ανθρώπινου σώματος: *δέχτηκε σφαίρα στη δεξιά ~ ΣΥΝ. πλευρό* 7. (ειδικότ.) καθεμία από τα οστά με το χαρακτηριστικό μακρύ, κοίλο και τοξοειδές σχήμα που σχηματίζουν το θωρακικό κύτος: *ώπηση κάταγμα στην τρίτη δεξιά ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) παιδί* 8. το αντίστοιχο μέρος του σώματος ζώων ή σφαγίων, που χρησιμοποιείται για φαγητό 9. κάθε περιοχή, κατευθύνση ή θέση που προσδιορίζεται ως προς έναν κεντρικό άξονα, χώρο ή σημείο: *η βόρεια ~ της πόλης || το κάστρο βρίσκεται στην πάνω ~ του νησιού || αυτή η ~ της τάξης έχει πολύ ήλιο το πρωί || ο κόσμος άρχισε να συρρέει απ' όλες τις ~ || περικυκλομενοί από κάθε ~ || φυσούσε απ' την ~ της θάλασσας* 10. (συνεκδ.) οι άνθρωποι που βρίσκονται παραταγμένοι ή τοποθετημένοι (κυρ. με συγκεκριμένο τρόπο) σε κάθε τέτοια περιοχή, κατευθύνση ή θέση: *η δεξιά ~ της στρατιωτικής παράταξης δεν έδειξε μαχητικότητα || αυτή η ~ των μαθητών παρήλασε χωρίς συντονισμό* 11. ο χώρος σε πολύ κοντινή απόσταση γύρω από κάποιον: *στη δεξιά του ~ στέκονται ένας αλλοδαπός* 12. (κ. στον πληθ.) οι παρυφές: *οι ~ του βουνού* 13. καθεμία από δύο ή περισσότερες ανταγωνιζόμενες ομάδες, παρατάξεις κλπ.: *ποια ~ κέρδισε; || και οι δύο ~ έχουν δικαίωμα || καμιά ~ δεν υποχώρησε || όλες οι ~ επέδειξαν πνεύμα συνεργασίας || ως ακουστεί και η άλλη ~ (λατ. *audiat altera pars*)* 14. (μτφ.) η άποψη, ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζεται ή εκδηλώνεται ένα φαινόμενο ή πρόβλημα: *από οικονομικής ~ συμφέρει αυτή η αγορά || εξετάστηκαν προσεκτικά όλες οι ~ του προβλήματος || μία άγνοια ~ του χαρακτήρα του | του έργου του || ο αισιόδοξος βλέπει πάντα τη θετική ~ των πραγμάτων* ΦΡ. *από την άλλη πλευρά* βλ. λ. *άλλος* 15. (μτφ.) η θέση (κάποιου), η στάση που τηρεί εκφράζοντας (κάποιον), παίρνοντας το μέρος του ή βάσει μιας αρχής, κυρ. αντιπαρωπιθέμενος (με κάποιον άλλον): *είμαι πάντα με την ~ των αδυνάτων || απ' τη δική μου ~ αρνούμαι να συμφωνήσω με τέτοιες ενέργειες || απ' την ~ της έχει δικαίωμα || από πλευράς μου δεν υπάρχει αντίρρηση* 16. η οικογένεια από την οποία κατάγεται ο γονέας (κάποιου): *έχει πολλά ξαδέλφια από την ~ της μητέρας του || απ' την ~ του πατέρα του είναι όλοι ξανθοί.* — (υποκ.) πλευρούλα κ. πλευρίτσα (η).

[ETYM. αρχ. (ήδη στο μυσ. τόπων, re-re-u-to-na-de: Πλευρόναδε), λ. σχηματισμένη όπως και το ουσ. *νευρά* (οπότε πλε-υρ-ά), πθ. < *πλε-Ερ-, που ανάγεται σε *πλε-Εαρ-, το οποίο εμφανίζει μεταπτώτ. βαθμ. (μυθνισμ. στην α' συλλαβή και συνεσταλμ. στη β' συλλαβή) του ΙΕ. *pela- «κευρύς, επίπεδος» (για το οποίο βλ. λ. *παλά-μη, πέλα-γοσ*)].
πλευρεκτομή (η) {πλευρεκτομή} ΙΑΤΡ. η τμηματική ή συνολική αφαίρεση πλευρών ή της πλευρογικής επέμβαση. Επίσης πλευρεκτομία.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pleurectomy]. πλευρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πλευρίσι-α, -ηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) (για πλοία, σκάφη κ.λπ.) αράζω με τη μία πλευρά στην προκυμμία ή δένω δίπλα σε άλλο πλοίο: *το καράβι μόλις πλευρίσει - σε λίγο θα αρχίσει η εκφόρτωση των εμπορευμάτων* ♦ (μετβ.) 2. (για πλοία, σκάφη κ.λπ.) πλησιάζω στην πλευρά πλοίου: *οι πειρατές τους πλευρίσαν και κατέλαβαν το πλοίο με έροδο* ΣΥΝ. *πέφτω δίπλα* 3. (μτφ.) προσεγγίζω (κάποιον) χωρίς να εκτίθεμαι άμεσα ή να φανερώνω ξεκάθαρα τις επιδιώξεις και τα κίνητρα μου, κυρ. με ύποπτο ή ανορθόδοξο τρόπο: *τον πλευρίσει ένας στον δρόμο για λαθραία ρολόγια* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *διπλωρόνω.* — πλευρίση (η). πλευρικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την πλευρά ή το πλευρό: *~ τόξο* 2. αυτός που γίνεται ή εκδηλώνεται από τα πλάγια ή κατευθύνεται στην πλευρά (κάποιου): *~ χτύπημα | επίθεση | κίνηση.* — πλευρικ-ά | -ως [1886] επίρρ. *πλευρίσιμα* (το) {πλευρίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (λαϊκ.) η προσέγγιση από τα πλάγια ή με μία πλευρά: *το ~ του πλοίου στην προκυμμία* 2. (μτφ.) η προσέγγιση (κάποιου) με ιδιοτελείς επιδιώξεις και ανορθόδοξες μεθόδους, χωρίς να αποκαλύπτονται άμεσα οι πραγματικές προθέσεις του άλλου: *το ~ μικρών παιδιών από επιτηδείους για ναρκοτικά* ΣΥΝ. *διπλωρόνω, πλησίασμα, πλευρίση, πλευριτίδα* (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή του λεπτού περιβλήματος των πνευμόνων (υπεζωκότος) με ή χωρίς εκροή υγρού στην πλευρική κοιλότητα, η οποία χαρακτηρίζεται από ξηρό βήχα και πόνο στην πλευρά που έχει προσβληθεί: *υγρά | ξηρά | οξεία | χρόνια | μονόπλευρη | δεξιά | διάπλευρη | πυώδης | φυματιώδης | κακοήθης | μεταστατική ~* Επίσης (λαϊκ.) *πλευρίτης* (ο). — πλευριτικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. *πλευρίτις* (νόσος) < *πλευρά*, πλευριτόνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλευρίτι-σα, -ηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάποιον) να αρρωστήσει από πλευριτίδα ή γενικότερ. να κρυολογήσει σοβαρά: *κλείσει το ανοιχτό παράθυρο, γιατί θα μας πλευριτώσει* ♦ 2. (αμετβ.) αρρωσταίνω από πλευριτίδα ή αποκτώ πο-

λύ δυνατό κρύωμα: *θα πλευριτώσει το παιδί - τόση ώρα είναι μέσα στα ρεύματα!* — πλευριτόνω (το). πλευρό (το) 1. το πλάγιο μέρος κάθε πράγματος: *η πλευρά: δεχτήκαμε επίθεση στο αριστερό ~ της παράταξης* 2. (ειδικότ.) η πλευρά του ανθρώπινου σώματος: *είχε χτυπηθεί στο ~ || ανασηκώθηκε στο δεξί ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) μανάτα* ΦΡ. (α) *μ' αυτό απ' αυτό το πλευρό να κοιμάσαι!* για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος θεωρεί δεδομένες και σίγουρες ορισμένες εξελίξεις, έχοντας στηριχθεί σε λανθασμένα ή ανυπόστατα στοιχεία, έχοντας διαμορφώσει λανθασμένη εκτίμηση, κρίση ή ερμηνεύοντας: *Εχεις την εντύπωση πως θα σε βοηθήσουν, αν πάθεις τίποτα; ~!* (β) *στο πλευρό (κάποιου)* (i) ακριβώς δίπλα σε (κάποιον) (κυρ. σε ένδειξη ή πιστοποίηση στενής σχέσης): *ό,τι και να γίνει, σε θέλω -μου απόψε!* || *τα τελευταία χρόνια ήταν ~ του σε κάθε δημόσια εμφάνιση* του (ii) (μτφ.) σε συμπάρασταση, σε βοήθεια (κάποιου): *οι φίλοι του στάθηκαν πάντα ~ του ακόμα και στις πιο δύσκολες στιγμές || για ό,τι θελήσει, εμείς θα είμαστε ~ σου (γ) *αλλάξω πλευρό** βλ. λ. *αλλάξω* 3. καθεμία από τα τοξοειδή θωρακικά οστά ανθρώπου ή ζώου: *έσπασε δύο ~ στο ατύχημα* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *παιδί.* — (υποκ.) πλευράκι (το) (σημ. 2, 3).

[ETYM. < αρχ. *πλευρόν*, παράλλ. τ. του ουσ. *πλευρά* (βλ. λ.), πβ. κ. *νεύρον - νευρά*]. πλευροκόπημα (το) {πλευροκόπημ-ατος | -ατα, -άτων} η επίθεση με πυρά στην πλευρά εχθρικής παράταξης ή θέσης ΣΥΝ. *πλευροκόπηση, πλευροκρήση* (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το πλευροκόπημα. — πλευροκοπικός, -ή, -ό, πλευροκοπικ-ά | -ώς επίρρ. πλευροκοπώ ρ. μετβ. {πλευροκοπιέ-... | πλευροκοπιέ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χτυπό εχθρικό στρατιωτικό σχηματισμό ή οχυρωματική θέση επιτιθέμενος από τα πλάγια: *τους πλευροκόπησαν στα στενά, προτιμώντας τον κλεφτοπόλεμο από την κατά μέτωπο σύγκρουση!*

[ETYM. *ΡΧ. *πλευροκοπώ* (-έω) < *πλευρά* + *-κοπώ* < *κόπω*]. *πλευρός*, -ή, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πλευρών: *πεντάπλευρο κοντί | τετράπλευρο σχήμα* || (το ουδ. ως ουσ.) *σχεδιάζω ένα τετράπλευρο.*

[ETYM. β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τετρά-πλευρον*, μτγν. *τρι-πλευρος*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *πλευρά*]. *πλευροτομία* (η) ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση διανοίξεως του υπεζωκότος, για να αφαιρεθούν τα πυώδη εκκρίματα που έχουν συγκεντρωθεί. Επίσης *πλευροτομία* [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pleurotomie*]. *πλευροδυνία* (η) [1879] ΙΑΤΡ. πόνος που εντοπίζεται στην επιφάνεια του θώρακα και στα μεσοπλευρία διαστήματα λόγω οργανικών παθήσεων ή νευραλγιών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

[ETYM. < *πλευρά* + *-δυνία* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος αν συνθέσει) < *οδύνη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *pleuro-dy-nia*]. *πλευστή* (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} ο πλοιας και η πορεία σκάφους, καθώς και η απόσταση που καλύπτει: ΦΡ. *γραμμή πλευσσεως* βλ. λ. *γραμμή*.

[ETYM. < μτγν. *πλευσις* < αρχ. *πλέω* (πβ. αόρ. *έπλευσα*)]. *πλευσιμικός*, -ή, -ο [μτγν.] πλωτός, αυτός που μπορεί να τον διαπλεύσει κανείς: *υδάτα | στενά* ΣΥΝ. *πλευστός, πλευστός*, -ή, -ό 1. πλωτός (βλ. λ.) 2.

πλευστόν (το) (α) η ικανότητα ενός σκάφους να πλέει με ασφάλεια ΣΥΝ. *πλευστότητα* (β) οργανισμός που πλέει υποβρυχώς, λ.χ. οι μέδουσες [ETYM. Ρηματικό επίθ. του πλέω (πβ. αορ. *έπλευσα*)]. *πλευστότητα* (η) [1897] [χωρ. πληθ.] 1. ΝΑΥΤ. ο βαθμός ασφαλείας πλεύσεως, που εξασφαλίζεται από την κατασκευή ενός πλοίου ΣΥΝ. *πλευστόν, πλωτότητα* 2. το συνολικό βάρος που υποβαστάζει αεροπλάνο ή αερόπλοιο ως προς την ανυψωτική του δύναμη. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *navigability*]. *πλευσω* (να/θα) ρ. → *πλέω* *πλέγτης* (ο) → *πλέκτης* *πλεγτικός*, -ή, -ό → *πλεκτικός* *πλεγτός*, -ή, -ό → *πλεκτός* *πλέχτρια* κ. (καθημ.) *πλέχτρα* (η) → *πλέκτης* *πλέω* ρ. αμετβ. {έπλευσα} 1. (για σκάφη, πλοία κ.λπ.) κινούμαι στην επιφάνεια υδατίνου όγκου, ελέγχοντας την πορεία και την ταχύτητα μου, ταξιδεύω σε θάλασσα, λίμνη ή ποταμό: *το πλοίο έπλευσε για Πειραιά κατά μήκος των παραλιών* 2. (για ανθρώπους) ταξιδεύω με πλοίο (για συγκεκριμένο προορισμό): *πλέουμε προς Πάρο* 3. διατηρούμαι στην επιφάνεια του νερού ή άλλου υγρού χωρίς να βυθίζομαι: *τα νουφάρα έπλεαν στη λίμνη || μικρά κομμάτια φέλλου έπλεαν στο κρασί* ΣΥΝ. *επιπλέω* 4. (μτφ.) (+μέσα | σε κάτι) (α) φαινόμενο δυσανάλογα μικρός μέσος σε κάτι, που μου πέφτει υπερβολικά πολύ ή μεγάλο: *αδυνάτισε τόσο, που πλέει μέσα στο σακάκι του || η σαλιάντα πλέει στο λάδι* || *το φαγητό πλέει στη σάλτσα* ΣΥΝ. (μτφ.) *κολυμιά* (β) διαθετό (κάτι) σε αφθονία: *δεν ζερεί τι έχει, πλέει στο χρήμα* (γ) είμαι ολοκληρωσ βρεγμένος από (κάτι): *το πρόσωπο του έπλεε στον ιδρώτα*. [ETYM; αρχ. < *πλε-Ε-ω < ΙΕ. *pleu- «ρέω, πλέω, κολυμιά», πβ. *σανσρκ. pivanate* (είδα σπυρί), λατ. *pluiv* «βρέχει», *pluvia* «βροχή» (> γαλλ. *pluie*, ισπ. *luvia*) αρχ. γερμ. *fluot* (> γερμ. *Flut* «πλημύρρα»), αγγλ. *flood* κ.ά. Ομόρρ. *πλώω* (βλ. λ.), *πλωος* (< *πλώ-ος*), *πλω-ιο(ν)*, *πλω-τός*, *πλώ-τός* κ.ά.].

πλέω - *πλωος*: σύνθετα. Από το ρ. *πλέω* σχηματίστηκε στην Αρχαία το *πλωος* (< *πλω-ος, με συναίρεση). Η πλώουσα ναυτική ζωή των Ελλήνων δημιούργησε σ'ιρά συνθέτων των *πλέω* και *πλωος* με ποικιλία σημασιών ανάλογα με τη φορά, τον τρόπο και τον σκοπό του πλου. *Σύνθετα*: *πλέω - πλωος*, *κατα-πλέω* - *κατά-πλωος* (άφιξη), *απο-πλέω* - *από-πλωος* (αναχώρηση), *εις-πλέω* - *εις-πλωος* (ει-

σοδος), εκ-πλέω - έκ-πλους (έξοδος), δι-εκ-πλέω - δι-έκ-πλους (έξοδος διά μέσου...), δια-πλέω - διά-πλους (τού Ατλαντικού Ωκεανού, η διάσχιση, πλεύση διά μέσου), παρα-πλέω - παρά-πλους (πλεύση δίπλα, παράλληλα με...), περι-πλέω - περί-πλους (γύρω από...), ανα-πλέω - ανά-πλους (ειδική δήλωση πλεύσεως αντίθετα προς το ρεύμα του ποταμού, προς τα πίσω). Επίσης επι-πλέω, υπο-πλέω, συμ-πλέω, υπερ-πλέω, προσ-πλέω.

πληβείος (ο), πληβεία (η) {πληβειών} 1. ΙΣΤ. (στην αρχαία Ρώμη) κάθε μέλος της κατώτερης κοινωνικής τάξης, κατ' αντιδιαστολή προς τους ευγενείς πατρικούς 2. (κατ' επέκτ.-μειωτ.) κάθε άνθρωπος με φτωγή και ταπεινή καταγωγή: δεν καταδέχεται να μιλά με πληβείους.

[ETYM. < μγν. *πληβείος* < λατ. *plebejus* «δημοτικός, κοινός, χυδαίος» < *plebs*, -is «όγλος, πλήθος»], πληγείς, -είσα, -έν → πλήττω

πληγή (η) 1. το τραύμα που προκαλείται στο σώμα (κάποιου): ~ στο γόνατο | από πέσιμο | από μαχαίρι | σφαίρα || ο γιατρός περιποιήθηκε τον τραυματία καθαρίζοντας και επιδέχοντας τις - του || βαθιά | ανοιχτή | επιπόληη - 2. διάσπηση του δερματικού ιστού ή ρήξη βλεννογόνου μεμβράνης (συνήα με σχηματισμό πύου) λόγω μολύνσεως, ασθένειας κ.λπ. ΣΥΝ. έλκος· ΦΡ. (α) ζύνω | συναξέω | ανοίγω (παλιές) πληγές βλ. λ. ανοίγω (β) (παροιμ.) αν δεν ξεσκαφορώσεις τον γάδαρο, δεν βλέπεις τις πληγές του σε περιπτώσεις που τα βάσανα κάποιου περνούν απαρατήρητα, όταν αυτός δεν διαμαρτύρεται ή δεν κάνει παράπονα, ο πόνος του μένει συχνά άγνωστος, κρυφός 3. (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε πλήττει (κάποιον), προσενεί μια νοσθή ή επώδυνη κατάσταση: η ~ των ναρκωτικών/ τής ανεργίας/ τής παρασιτικονομίας || αυτός ο άνθρωπος είναι ~ για τον κλάδο μας! ΦΡ. οι δέκα πληγές του Φαραώ | τής Αιγύπτου (ι) (στην Π.Δ.) οι δέκα συμφορές με τις οποίες ο Θεός τιμώρησε τους Αιγυπτίους, εξαναγκάζοντας τον Φαραώ να απελευθερώσει τους Εβραίους (ii) (μτφ.) οι συνεχόμενες, διαδοχικές συμφορές 4. (μτφ.) η τραυματική, επώδυνη εμπειρία: οι - του εμφυλίου πολέμου || ο τελευταίος χαρισμός άφησε πολλές ~ και στους δυο τους· ΦΡ. (α) ανοιχτή πληγή η οδυνηρή, τραυματική εμπειρία που δεν έχει ξεπεραστεί, που εξακολουθεί να προκαλεί πόνο: ~ του έγινε αυτή η ιστορία: όσο κι αν προσπαθεί να την ξεπεράσει, όλο γυρνά στα ίδια (β) κρυφή πληγή η οδυνηρή εμπειρία που δεν μοιράζεται, δεν ανακινώνει κάποιος, κρατώντας την κρυφή: κάποια - τον σιγοτρώνει, μα δεν μιλά σ' άνθρωπο. [ETYM αρχ. < *plā-gā, θ. που εμφανίζεται και στο ρ. *πλήσσω* | -ττω (< *plā-q-jō). Βλ. λ. *πλήττω*].

πληγιάω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλήγισα-α, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) προκαλώ πληγή σε (κάποιον/κάτι): τα καινούργια παπούτσια τον πλήγισαν λίγο στη φτέρνα || τον πλήγισαν τα τριαντάφυλλα με τα ακαθάρια τους ΣΥΝ. πληγώνω ♦ (αμετβ.) 2. σχηματίζω, αποκτώ πληγή: πλήγισαν τα πόδια του απ' το πολύ περπάτημα || θα πλήγισουν τα χέρια σου απ' τη δουλειά χωρίς γάντια! 3. μεταβιβάλλομαι σε πληγή: πλήγισα το σπυρί από το ζύσιμο. — πλήγισμα (το).

πλήγω (το) {πλήγω-ατος | -ατα, -άτων} 1. (κυριολ.-σπάν.) ισχυρό, βίαιο χτύπημα: καταφέρω | φέρω - εναντίον κάποιου || - στο κρανίο με κλομπ 2. (μτφ.) γεγονός με ισχυρό αρνητικό αντίκτυπο, καταστροφικές ή επώδυνες συνέπειες: η αποχώρηση του ήταν ισχυρό ~ για την αξιοπιστία της παράταξης || το σκάνδαλο αυτό ήταν καταλυτικό -για τη δημοτικότητα του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*. [ETYM. < αρχ. *πλήγω* < θ. *plā-g-ma, που εμφανίζεται και στο ρ. *πλήσσω* | -ττω (< *plā-q-jō). Βλ. κ. *πλήττω*].

πληγιάω ρ. μετβ. {πλήγω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προσενώ πληγή, προκαλώ τραυματισμό (σε κάποιον): τον γτύπησε με δύναμη και του πλήγωσε το σαγόνι || οι πληγωμένοι μεταφέρθηκαν επειγόντως στο νοσοκομείο ΣΥΝ. τραυματίζω, λαβώνω (το) {πλήγω-ατος | -ατα, -άτων} 2. (αμετβ.) την πλήγωσαν οι άδικες κατηγορίες και τα κοινοπομολία του κόσμου || (κ. η μτχ. *πληγωμένος*, -η, -ο) αισθάνομαι πληγωμένος από την αδιαφορία των συναθρώπων του ΣΥΝ. στενοχωρώ, πικραίνω 3. θίγω, προσβάλλω: ~ τα αισθήματα | την υπόληψη | την υπερηφάνεια κάποιου. — πλήγωμα (το). [ETYM.μεσν. < μγν. *πληγώ* (-όω) < αρχ. *πληγή*].

πληθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλήθην-α, -θηκα} ♦ 1. (μετβ.) αυξάνω (κάτι) σε αριθμό: οι πολλαπλοί καθρέπτες πληθαίνουν τους αντικα-τοπρισμούς των ειδώλων ΑΝΤ. λιγοστεύω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι περισσότερος ή μεγαλύτερος: τελευταία έχουν πληθύνει τα κρούσματα βίαις στα γήπεδα ΣΥΝ. αυξάνω ΑΝΤ. λιγοστεύω· ΦΡ. αυξάνεσθε και πληθύνεσθε βλ. λ. αυξάνω. Επίσης (αρχαιοπρ.) πληθύνω [αρχ.]. — πλήθυνση (η) [1896]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω.

[ETYM. Από τον αόρ. *ε-πλήθ-υνα* του αρχ. πληθύνω (< πλήθος), κατά το σχήμα *βαθύνω - βαθαινω, πλατύνω - πλαταίνω*].

πληθάριμος(ος) {πληθαρίθμ-ου | -ων, -ους} ΜΑΘ. 1. (για πεπερασμένα σύνολα) ο αριθμός των στοιχείων που αταρτίζουν ένα σύνολο ΣΥΝ. πληθικός αριθμός, απόλυτος αριθμός 2. (για μη πεπερασμένα σύνολα) η ισχύς· αλλιώς υπερπεπερασμένος αριθμός.

πλήθεμα (το) {πλήθεμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το να αυξάνει (κάτι) σε μέγεθος ή ποσότητα ΣΥΝ. αύξηση.

πληθικός αριθμός (ο) ο πληθάριμος (βλ. λ.).

πληθοπαράγωγη (η) ΟΙΚΟΝ. η μαζική παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων ή η παραγωγή τους σε μεγάλες ποσότητες.

πλήθος (το) {πλήθ-ους | -η, -ών} 1. μεγάλο σύνολο προσώπων, ζώων, πραγμάτων, γεγονότων κ.λπ.: -βιβλίον/ αυτοκινήτων/ προβλήματων | κρουαζιέων | παραγόντων | τάσεων || ~ συνεργατών | εχθρών | παραρταρχόμενων 2. ο μεγάλος αριθμός: λόγω τού - των απήσεων δόθηκε παράταση για την υποβολή τους 3. (κ. στον πληθ.) πολλοί άνθρω-

ποι συγκεντρωμένοι: το ~ ξεχύθηκε στους δρόμους, να υποδεχτεί τους νικητές || ως χαρισματικός ηγέτης ήξερε πώς να γοητεύει τα ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθώρα*.

[ETYM. < αρχ. *πλήθος* < θ. *πλη-* < I.E. *plē- «πληρώ, γεμίζω» (που μαρτυρείται και στο ρ. *πί-μ-πλή-μι* «γεμίζω»), πβ. ανασκρ. *grāna* «πλήρης, γεμάτος», λατ. *plenus* (> γαλλ. *plein*, ισπ. *Ueno*), αρμ. *li* (< *plē-jo-s), αλβ. *plot*, αρχ. γερμ. *fol* (> γερμ. *voll*), αγγλ. *full* κ.ά. Ομοίρ. *πλείων* | *πλέων* (< *πλή-ων), *πλή-ρης*, *πληθ-ώρα*, *πληθ-ός*, *πλήσ-μονή* (βλ. λ.) κ.ά.].

πληθυντικός (αριθμός) (ο) ΓΛΩΣΣ. (α) μορφολογική κατηγορία με ιδιαίτερες καταλήξεις στην κλίση ονομάτων και ρημάτων, που χρησιμοποιείται στον λόγο για αναφορά σε περισσότερα του ενός πρόσωπα, ζώα ή πράγματα: η λέξη «βία» δεν έχει ~||η λέξη «χώρα» στη γενική πληθυντικού τονίζεται στη λήγουσα («χωρών») || το ρήμα «ρίχνω» στον ~ κίνετα ως εξής: *ρίχνουμε, ρίχνετε, ρίχνουν(ε)*: προκειμένου για ρήματα το α' πληθυντικό πρόσωπο δηλώνει περισσότερα του ενός πρόσωπα στα οποία συμπεριλαμβάνεται το α' πρόσωπο, π.χ. *δένουμε* (= δένω + δένεις | δένω + δένει | δένω + δένετε | δένω + δένουν)· το β' πληθυντικό πρόσωπο δηλώνει επίσης περισσότερα του ενός πρόσωπα στα οποία συμπεριλαμβάνεται το β' και δεν συμπεριλαμβάνεται το α', π.χ. *δένετε* (= δένεις + δένεις | δένεις + δένει | δένεις + δένετε | δένεις + δένουν) (β) (συνεκδ.) κάθε τύπος λέξεως που ανήκει στην παραπάνω μορφολογική κατηγορία: ο ~ τού «πόλη» είναι «πόλεις»· ΦΡ. (α) *πληθυντικός (ευγενείας)* το β' πρόσωπο πληθ-υτικός σε ανωνυμίες και ρήματα, στις περιπτώσεις που απευθύνεται κανείς σε πρόσωπο προς το οποίο θέλει να δείξει σεβασμό ή όταν απευθύνεται σε άγνωστο πρόσωπο ή προς κάποιον με τον οποίο δεν υπάρχει οικειότητα, π.χ. *τι κάνετε; (αντί τι κάνεις); πώς είστε; (αντί πώς είσαι); (β) μιλώ στον πληθυντικό* μιλά χρησιμοποιώντας τον πληθυντικό ευγενείας ΣΥΝ. (σκοπτ.) με το «σε» και με το «σε» ΑΝΤ. μιλώ στον ενικό (γ) *πληθυντικός μεγαλοσπέπιας* το α' πρόσωπο πληθυντικού σε ανωνυμίες και ρήματα, στις περιπτώσεις που χρησιμοποιείται από πρόσωπα τα οποία κατέχουν πολύ υψηλό αξίωμα (π.χ. παλαιότ. από βασιλείς), προκειμένου να αναφερθούν στον εαυτό τους (δ) *πληθυντικός μετριοφροσύνης* το α' πρόσωπο πληθυντικού που χρησιμοποιεί ο ομιλητής στη θέση του α' ενικού, για να δείξει σαν συλλογική μια ατομική ενέργεια, θέση, πράξη κ.λπ.: στο βιβλίο αυτό προτείνουμε (αντί προτείνω) την εξής λύση (ε) *πληθυντικός συμμεταχής* | *οικειότητας* το ά πρόσωπο πληθυντικού αντί για το β' ενικό πρόσωπο, που χρησιμοποιεί ο ομιλητής και που τον φέρει να συμμετέχει στην κατάσταση, ενέργεια κ.λπ. του συνομιλητή: *τι γινόμαστε (αντί τι γίνεσαι); || περάσαμε (αντί περάσες) τις εξετάσεις*. [ETYM. < μγν. *πληθυντικός (αριθμός)* < αρχ. *πληθύνω*].

πληθύνω ρ. → πληθαίνω
πληθός (η) {πληθός | χωρ. *πληθ.*} (λόγ.) μεγάλος αριθμός ανθρώπων ή αφθονία πραγμάτων: η ~ των αγαθών τους έκανε εντύπωση || ο πληθυντικός αποτελεί δήλωση τής ~. [ETYM. αρχ. < πλήθος, πθ. με την επιδρ. τού ρ. *πλήθνω*].

πληθυσμικός, -ή, -ό κ. πληθυσμιακός αυτός που σχετίζεται με τον πληθυσμό: ~ ανάπτυξη | έκρηξη (η κατακόρυφη αύξηση του πληθυσμού, η δημογραφική έκρηξη) | έλεγχος (ο έλεγχος της μεταβολής του πληθυσμού· πβ. λ. *μαλθουσιανισμός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εποχή*.

πληθυσμικός ή πληθυσμιακός: Το σωστό είναι πληθυσμ-ικός, αφού είναι παράγωγο τής λ. *πληθυσμός* (πβ. *σεισμός - σεισμικός, κόσμος - κοσμικός, θεσμός - θεσμικός, πόλεμος - πολεμικός* κ.ά.). Παράγωγα σε -ιακός σχηματίζονται, κατά προφύλαξιν, από πρωτόθετα ονόματα με -ι- μπροστά από την κατάληξη -ος | -ο: *ήλιακός > ηλιακός, προνόμι-ο > προνομιο-ακός*. Για τον ίδιο λόγο πρέπει να προτιμώνται το *ερασμ-ικός* (*ερασμική προφορά, από το Έρασμος*) αντί του *ερασμο-ιακός* επίσης, το *εποχ-ικός* (< *εποχ-ή*) αντί του *εποχ-ιακός* κ.ά. → *εποχή*.

πληθυσμογράφημα (το) {πληθυσμογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το διάγραμμα των μεταβολών τού όγκου τμήματος τού σώματος σε συνάρτηση με τις μεταβολές τής αιματώσεως που δίνει ο πληθυσμο-γράφος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *plethysmogram*].

πληθυσμογραφία (η) {χωρ. *πληθ.*} ΙΑΤΡ. η καταγραφή των διακυμάνσεων τού όγκου τμήματος τού σώματος με τη βοήθεια τού πληθ-υσμογράφου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *plethysmography*].

πληθυσμογράφος (ο) ΙΑΤΡ. το ειδικό όργανο, το οποίο καταγράφει τις διακυμάνσεις τού όγκου τμήματος τού σώματος, που προκαλούνται από τις μεταβολές τής αιματώσεως τού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *Plethysmograph*].

πληθυσμός (ο) 1. ο συνολικός αριθμός των ανθρώπων που κατοικούν σε ορισμένο τόπο: *αγροτικός | αστικός | ημιστικός - || πυκνότητα | αύξηση | μείωση τού πληθυσμού*· ΦΡ. (α) *ενεργός πληθυσμός* το σύνολο των ανθρώπων που εργάζονται (β) *κίνηση πληθυσμού* οι αυξομειώσεις τού πληθυσμού, που οφείλονται στις γεννήσεις, στους θανάτους, στις αποδημίες και τις μεταναστεύσεις (γ) *ανταλλαγή πληθυσμών* βλ. λ. *ανταλλαγή* 2. ΒΙΟΛ. ο αριθμός των ζώων ή των φυτών ορισμένου είδους ή ανώτερης ταξινομικής κατηγορίας που υπάρχουν σε μια περιοχή.

[ETYM. μγν., αρχική σημ. «πολλαπλασιασμός», < αρχ. *πληθύνω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. *population* < λατ. *populus* «λαός, πλήθος»].

Πλήθωρα (η) {χωρ. *πληθ.*} 1. μεγάλος αριθμός, πλήθος: ~ αγαθών/

επιχειρημάτων ΣΥΝ. αφρονία, υπερεπάρκεια ΑΝΤ. ανεπάρκεια, έλλειψη · 2. ΙΑΤΡ η αύξηση του όγκου του αίματος πάνω από τα φυσιολογικά όρια.

[ΕΤΥΜ, αρχ. < πλήθος + παραγ. επίθημα -ώρα (πβ. θαλπ-ωρή), που ανάγεται στο επίθημα -ωλός (βλ.λ.) με ανομοίωση του -λ-].

πληθώρα - πλήθος. Η λ. πληθώρα σημαίνει ήδη από την Αρχαία (η λ. είναι ομηρική) «το μεγάλο πλήθος» με συνδηλώσεις πληθωμής, υπερβολικού πλήθους (πβ. το εκφραστικό νεοελλ. «γαμάδος»): *Πληθώρα κόσμου γέμισε ασφοντικά την αίθουσα - Στο κείμενο του βρίσκει κανείς πληθώρα λαθών*. Έναντι της επιτακτικής έννοιας του πληθώρα, η λ. πλήθος αποτελεί την κανονική δήλωση: *Πλήθος φοιτητών συνωθείται μπροστά από την αίθουσα του εστιατορίου*. Ας σημειωθεί ότι με τη λ. πληθώρα δεν χρησιμοποιείται αόριστο άρθρο (δεν θα πούμε «*μια πληθώρα κόσμου...*»), αντίθετα προς τη χρήση της λ. πλήθος: *Ένα μεγάλο πλήθος παιδιών του Τρίτου Κόσμου ζει σε κατάσταση πείνας*. Επίσης μετά τις φράσεις *πλήθος | πληθώρα* (φοιτητών, ανθρώπων, πραγμάτων κ.λπ.) το ρήμα που ακολουθεί χρησιμοποιείται κανονικά σε ενικό (γραμματική συμφωνία) ή και σε πληθυντικό (νοηματική συμφωνία): *Πλήθος φοιτητών παρακολούθησε την εκδήλωση - Πλήθος φοιτητών παρακολούθησαν την εκδήλωση*.

πληθωρικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. πλούσιος σε όγκο, μεγάλος σε διαστάσεις: *το στήθος της ήταν ~ (και ευφημ.) παχύς: ένας ~ κύριος || μια ~ γυναίκα* 2. (για ιδιότητα) που υπάγεται σε πολύ μεγάλο βαθμό: *το - ταλέντο ενός ηθοποιού* 3. αυτός που τείνει να καλύψει τον χώρο, που δείχνει ότι επιβάλλεται στον χώρο: *η ~ παρουσία του γεμίει τη σκηνή του θεάτρου* 4. αυτός που κινείται και εκφράζεται με πολλούς και διάφορους τρόπους, που τον χαρακτηρίζει η ποικιλία των ενδιαφερόντων και των ενσυχολήσεων: *ένας ~ τύπος || ένας πολύπλευρος, ~ καλλιτέχνης || ~ έκφραση* 5. αυτός που εξωτερικεύει με τρόπο ζωηρό ή και υπερβολικό τα συναισθήματα του: *~ χαρακτήρας* · 6. ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από πληθώρα (βλ.λ., σημ. 2). — πληθωρικότητα (η).

πληθωρισμός (ο) 1. ΟΙΚΟΝ. η αύξηση του γενικού επιπέδου τιμών, η κατάσταση στην οποία ο ρυθμός με τον οποίο αυξάνει η προσφορά χρήματος είναι ταχύτερος από τον ρυθμό αύξησης της παραγωγής, πράγμα που οδηγεί σε σημαντική μείωση της πραγματικής αγοραστικής αξίας του χρήματος- ΦΡ. (α) *καλπάζων πληθωρισμός* η κατάσταση στην οποία ο ρυθμός της απόδοσης των τιμών συνεχώς εντείνεται και επιταχύνεται ΣΥΝ. υπερπληθωρισμός (β) *λανθάνων | κρυφός | συγκαλυμμένος πληθωρισμός* η κατάσταση στην οποία οι τιμές συγκρατούνται με άμεσα κυβερνητικά μέσα (γ) *εισαγόμενος πληθωρισμός* ο πληθωρισμός που εισάγεται σε μια χώρα με τα προϊόντα που εισάγει, λόγω του αυξανόμενου κόστους παραγωγής τους 2. (καταγρ.) η πληθώρα, η αφρονία (αγαθόν, ειδών, πραγμάτων): *~ πυχνούχων* (πβ. λ. *τιμάρθιος, αντιπληθωρισμός*).

[ΕΤΥΜ, < πληθώρα, απόδ. του αγγλ. inflation (< λατ. in-flatio «φούσκωμα - διόγκωση»)].

πληθωριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον πληθωρισμό: *~ νόμισμα* (που κυκλοφορεί για να καλύψει τη ζήτηση χρήματος λόγω της γενικής απόδοσης τιμών) | *τάσεις*. — πληθωριστικ-ά | -ώς επίρρ. πληκτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί πλήξη, ανία: *~ άτομο | αμόσφαιρα | παράσταση* ΣΥΝ. αναρτός, βαρετός, κουραστικός ΑΝΤ. ενδιαφέρον, ευχάριστος. — πληκτικά επίρρ., πληκτικότητα (η).

-πληκτος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: 1. ότι κάποιος/κάτι έχει πληγεί (από κάτι): *σεισμό-πληκτος, κερανό-πληκτος* 2. ότι κάποιος είναι προσκολλημένος σε κάτι/κάποιον ή διακατέχεται από κάτι: *προγονό-πληκτος, φαντασιό-πληκτος*.

[ΕΤΥΜ, Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. θαλασσό-πληκτος, μτγν. θεό-πληκτος, δαιμονιο-πληκτος), που προέρχεται από το ρ. *πλήττω*].

πλήκτρο (το) 1. καθένα από τα κουμπιά γραφομηχανής, αριθμομηχανής ή ηλεκτρονικού υπολογιστή, που αντιστοιχεί σε ορισμένο ψηφίο ή σύμβολο (το οποίο και γράφει ή αναπαριστά σε οθόνη) ή σε ορισμένη λειτουργία, την οποία επιτελεί αφού πατηθεί 2. ΜΟΥΣ. (α) καθένα από τα μακρόστενα, συνήθ. από ελεφαντόδοντο, κομμάτια σε μουσικό όργανο (π.χ. στο πιάνο), τα οποία, αφού πατηθούν, θέτουν σε παλμική κίνηση αντίστοιχες χορδές, παράγοντας μουσικές νότες (β) (λόγ.) καθένα από τα ξύλινα μακρόστενα ραβδία, με τα οποία κρούει κανείς κρουστό όργανο (λ.χ. τύμπανο) ΣΥΝ. μπαγκέτα (γ) το μεταλλικό όργανο με το οποίο χτυπάει κανείς την καμπάνα, για να ηχήσει ΣΥΝ. γλωσσίδι 3. το ρόπτρο (βλ.λ.) · 4. ΖΩΟΛ. το μεγάλο οστέινο νύχι στο πίσω δάχτυλο πουλιού, π.χ. του πετεινού, το οποίο και χρησιμοποιείται ως όπλο.

[ΕΤΥΜ, < αρχ. πλήκτρον < πλήσσω | -τω (< *πλήκ-ω) + παραγ. επίθημα -τρον. Βλ. λ. πλήττω].

πληκτρολόγιο (το) {πληκτρολογί-ου | -ων} 1. ΜΟΥΣ. η σειρά των πλήκτρων μουσικού οργάνου 2. (α) το σύνολο των πλήκτρων που είναι ενσωματωμένα στη συσκευή γραφομηχανής ή αριθμομηχανής (β) (αποσπώμενη) συσκευή με πλήκτρα, που εισάγει δεδομένα σε ηλεκτρονικό υπολογιστή 3. ΤΥΠΟΓΡ. σειρά πλήκτρων για τη στοιχειοθεσία κειμένων των συστημάτων λινοτυπίας, μονοτυπίας και φωτοστοιχειοθεσίας ΣΥΝ. κλαβιέ. [ΕΤΥΜ Απόδ. των αγγλ. keyboard, γαλλ. clavier].

πληκτρολογό ρ. μετβ. {πληκτρολογεί-ς... | πληκτρολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφο (κάτι) στο πληκτρολόγιο, κυρ. ηλεκτρονικού υπολογιστή. — πληκτρολόγηση (η).

πληκτροφόρος, -ος, -ο 1. αυτός που έχει πλήκτρα 2. ΜΟΥΣ. *πλη-*

κτροφόρα όργανα τα μουσικά όργανα στα οποία η παραγωγή του ήχου γίνεται με την πίεση των δακτύλων πάνω σε πλήκτρα. [ΕΤΥΜ, αρχ. < πλήκτρον + -φόρος < φέρω].

πλήμη (η) {χωρ. πλήθ.} η φάση της παλίνροιας κατά την οποία τα νερά φτάνουν στο μεγαλύτερο ύψος τους.

[ΕΤΥΜ, < μτγν. πλήμη | αρχ. πλήση < θ. πλη- του ρ. *πίμ-πλη-μι* «γεμί-ζω, πληρώ» (βλ. λ. *πληώρα, πλημοζήνη*)].

πλημελειοδικείο (το) [1833] το δικαστήριο στο οποίο δικάζονται πλημελήματα (βλ.λ.). — *πλημελειοδικής* (ο/η) [1833]. ΣΧΟΛΙΟ λ. πτώσιμα.

πλημμελία (το) {πλημμελή-ματος | -ατα, -άτων} 1. ΝΟΜ. κάθε αδίκημα που επισύρει ποινή φυλακίσεως από 10 ημέρες έως 5 χρόνια ή ποινή χρηματική ή, προκειμένου για εφήβους, περιορισμό σε σοφρονιστικό κατάστημα 2. (γενικά) το παράπομα ή το λάθος που διαπράττει κανείς και το οποίο δεν θεωρείται ιδιαίτερα σοβαρό.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτώσιμα*. [ΕΤΥΜ, αρχ. < *πλημμελής* (βλ.λ.)].

Πλημμελής, -ής, -ές {πλημμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | πλημμελέστ-ερος, -ατός} αυτός που δεν έχει γίνει όπως πρέπει, που παρουσιάζει ελλείψεις, παραλείψεις ή ελαττώματα: *~ εκτέλεση καθήκοντος* ΣΥΝ. ελλιπής, ελαττωματικός ΑΝΤ. άρτιος, πλήρης, άνογος. — *πλημμελώς* επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ές, -ες.

[ΕΤΥΜ, αρχ., αρχική σημ. «παράτονος, παράφορος» (ως όρος της μουσικής), < πλημ- (< πλην, με αφομοίωση) + -μελής < μέλος «ωδή, άσμα» (κατ' αντιδιαστολή προς το *έμ-μελής*). Η σημ. «ελλιπής, ελαττωματικός» είναι ήδη αρχ.].

πλημμύρα (η) → πλημμύρα

πλημμυρίδα (η) → πλημμυρίδα

πλημμυρίζω ρ. → πλημμυρίζω

πλήμηνη (η) {πλημνήων} (λόγ.) 1. το κέντρο του τροχού των αυτοκινήτων: *αυτόματες ~ τροχασμού* (αυτοκινήτου) ΣΥΝ. ταμπούρ 2. η κεφαλή του τροχού στο κέντρο του, στην οποία στερεώνονται οι ακτίνες και μέσα από την οποία διέρχεται ο άξονας · 3. ΝΑΥΤ. ο δακτύλιος που προσαρμόζεται στο τμήμα τροχαλίας, την οποία προστατεύει από τη φθορά.

[ΕΤΥΜ, αρχ. τεχν. όρ., πιθ. < θ. πλη- (του ρ. *πίμ-πλη-μι* «γεμίζω», βλ. κ. *πλήθος*) + επίθημα -μν-, πβ. *βέλε-μν-ον, κρήδε-μν-ον* κ.ά. ο Ησυχίος ερμηνεύει τη σημ. του όρου «*άπό του πληρούσθαι υπό του άξονος*», με την έννοια ότι πρόκειται για το συμπαγές τμήμα του τροχού, το οποίο συνδέεται με τον άξονα].

πλημοζήνη (η) {πλημοζήων} ΑΡΧΑΙΟΛ. αρχαίο αγγείο με πλατύ και κυρτό περίγραμμα, που φέρει κάλυμμα και σφίγγεται σε φαρδό πόδι με διακοσιδή βάση. [ΕΤΥΜ, αρχ. < πλήμη (βλ.λ.) + -ζή < ζέω].

Πλημύρα (η) (σχολ. ορθ. *πλημμύρα*) {πλημύρων} 1. η υπερχείλιση λίμνης ή ποταμού και η έξοδος του υδάτος σε χερσαία περιοχή 2. (συνεκδ.) η ραγδαία βροχή που καλύπτει με νερό μια έκταση 3. (μτφ.) η (ανεπιθύμητη) κάλυψη μιας επιφάνειας, ενός χώρου με νερό: *έσπασε ο σολήνας του νερού κι έγινε - στην κοιλιά* 4. (μτφ.) η πληθώρα πραγμάτων η ~ των ξένων όρων που κατακλύζουν τη γλώσσα της πληροφορίας || ~ σκανδαλοθηρικών εντύπων ΣΥΝ. πλησιονή, υπεραφροβία ΑΝΤ. έλλειψη, σπανιότητα.

[ΕΤΥΜ, < μτγν. *πλημύρα* | *πλημύρα*, παράλλ. τ. του αρχ. *πλημυρίς* (βλ.λ.) Η ετυμολογία της λ. δεν δικαιολογεί γρ. με -μ-, που μοιρονοί μαρτυρείται στην Αρχαία, είναι προϊόν παρετυμολογίας].

πλημμυρίδα (η) (σχολ. ορθ. *πλημμυρίδα*) 1. η φάση της παλίνροιας που χαρακτηρίζεται από την ανύψωση της στάθμης της θάλασσας ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουσκονερία ΑΝΤ. άμωπη, (λαϊκ.) φυρονερία 2. (μτφ.) η πλημύρα, το πολύ μεγάλο πλήθος: *η ~ βαρβαρικών φυλών που επέδραμαν στη Δ. Ευρώπη*.

[ΕΤΥΜ, < αρχ. *πλημυρίς, -ίδος* < *πλημυρός < πλήμη (που, ωστόσο, μαρτυρείται ως μτγν.). Βλ. λ. *πλήμη*. Η λ. αφανίστηκε στα περισσότερα χερσόγρρα με δύο -μμ- (*πλημμυρίς*) λόγω παρετυμολ. συνδέσεως με τις λ. *πλην* και *μύρωμα* «χώνω δάκρυα» (πβ. *πλημ-μελής < πλην + μέλος*), ο σχηματισμός είναι παρόμοιος με του επίρρ. *αλυμρός* (βλ.λ.)].

Πλημμυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] (σχολ. ορθ. *πλημμυρίζω*) {πλημμυρίσ-α, -ιμένος} ♦ {αμετβ.} 1. (για ποταμό ή λίμνη) ανεβαίνει η στάθμη του: *ο ποταμός πλημμύρισε και η γύρω περιοχή μετατράπηκε σε βούρκο* 2. (για χώρους) κατακλύζομαι, γεμίζω νερό: *πλημμύρισαν πολλά υπόγεια από τη νεροποντή* 3. (μτφ. για επιφάνεια ή χώρο) καλύπτομαι από (κάτι): *το πρόσωπο της πλημμύρισε (από) δάκρυα || πλημμύρισε η πλατεία από κόσμο* ♦ {μετβ.} 4. γεμίζω (κάτι) με νερό ή (μτφ.) με κάθε είδους προϊόντα: *σκοπεύουν να πλημμυρίσουν την αγορά με φτηνά προϊόντα από τη ΝΑ. Ασία* || ~ την οπλή με νερά- (ορθότ.) κατακλύζω 5. (μτφ.) γεμίζω (κάποιον) με (κάτι): *τον πλημμύρισαν συναισθήματα χαράς και αγάπης || ένα κύμα ενθουσιασμού πλημμύρισε τις καρδιές τους*. — *πλημμύρισμα* (το).

πλημυροπαθής, -ής, -ές (σχολ. ορθ. *πλημυροπαθής*) {πλημυροπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει πληγεί από πλημύρες: (κ. ως ουσ.) *οικονομική ενίσχυση στους ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ές, -ες. [ΕΤΥΜ, < *πλημύρα* + -παθής < πάσχω, πβ. παθ. αόρ. β' *ε-παθ-ον*].

πλην πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: 1. εξαίρεση: *προσήλθαν όλοι - ενός || ~ Λακεδαιμόνιων* (για κάποιους που εσκεμμένα απουσιάζουν από κάποιο μεγάλο έργο, από μια κοινή προσπάθεια κ.λπ.) ΦΡ. (α) *πλην (του) ότι* εκτός (από το) ότι...: *του ανέφερε τα πάντα - είχε κάνει μια μικρή παρατυπία* (β) *πλην όμως* αλλά, ωστόσο, όμως: *δεν συμφωνού μαζί σου, ~ είμαι υποχρεωμένος να σε βοηθήσω* 2. ΜΑΘ. το σύμβολο της αφαιρεσης και πρόσθημο των αρνητικών αριθμών (-): *ένα ~ ένα ίσον μηδέν* ΣΥΝ. μείον 3. *πλην* (τα) τα μειονεκτήματα: *αυτή η υπόθεση έχει και μερικά ~, τα οποία πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπ' όψιν*

πριν προχωρήσουμε || η απόφαση που πήρες έχει τα συν και τα ~ της ΣΥΝ. κατά ANT. συν. υπέρ. (βλ. λ. πρόθεση, ΠΙΝ.). [ETYM. αρχ., αιτ. αμάρτυρος ουσ., < *plā, μετατατοτ. βαθμ. του δισύλλαβου Ι.Ε. θ. *pel9- | *plā- (για το οποίο βλ. λ. πλάζω, πλησίον). Η πρόθ. πλην είχε αρχικώς τη σημ. «πλησίον, κοντά σε», αργότερα δε προσέλαβε τη σημ. «εκτός από, χωρίς». Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη παρατηρείται και στην πρόθ. παρά].

πληξή (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} το δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλείται από την έλλειψη ενδιαφέροντος, τη μονοτονία, όταν δεν έχει κανείς κάτι αξιόλογο να κάνει: *στη διάλεξη πέθανε από την ~ || δεν αντέχω την ~ των κοσμικών συγκεντρώσεων* ΣΥΝ. ανία, (οικ.) βαρ-γεστημάρα, βαρεμάρα. [ETYM. < μτρν. πληξίς < αρχ. πλήσσω | -τω (βλ. λ.), όπου σχολιάζεται η σημερινή σημ. τής λ.].

πληρεξούσιος, -α, -ο [1833] 1. (α) αυτός που ενεργεί ως νόμιμος (εξουσιοδοτημένος) αντιπρόσωπος (κάποιου) (β) **δικαστικός πληρεξούσιος** ο δικηγόρος ο οποίος έχει νομίμως εξουσιοδοτηθεί από τον διάδικο/πελάτη του, να τον εκπροσωπήσει στο δικαστήριο και να ενεργήσει στο όνομα του (του πελάτη) όλες τις απαραίτητες διαδικαστικές πράξεις 2. **πληρεξούσιο** (το) (πληρεξουσιού | -ιών) το έγγραφο με το οποίο παρέχεται η δυνατότητα για αντιπροσωπεία κάποιου σε δικαιοπραξία.

[ETYM. < πλήρης + -εξούσιος < εξουσία, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. plénipotentiaire].

πληρεξουσιότητα (η) [1782] (χωρ. πληθ.) δικαιοπραξία του αντιπροσωπευμένου η οποία παρέχει στον αντιπρόσωπο την εξουσία να τον αντιπροσωπεύει.

πλήρης, -ης, -ες [πλήρ-ους | -εις (ουδ. -η) | πληρέστ-ερος, -ατός] (λόγ.) 1. (για δοχεία ή χώρους) αυτός που είναι γεμάτος από (κάτι), που δεν χωράει άλλο: *η φιάλη είναι ~ || το νεποζίτο είναι ~ | δεν χωράει άλλη βενζίνη || το μαγαζί απόψε είναι ~, δεν υπάρχει τραπεζί άδειο || (+γεν.) ένα κείμενο πλήρες λαθών || ένα δοχείο πλήρες γάλακτος* ΣΥΝ. κατάμεστος ANT. άδειος 2. (μτρ.) (+γεν.) αυτός που χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από συγκεκριμένη ιδιότητα ή συναίσθημα: *ψυχή πλήρης ευσέβειας και αρετής* - ΦΡ. (μτρ.) **πλήρης ημερών** (και *έτε-λεύθησεν Ιώβ... πλήρης ημερών*, Π.Δ. *ΤώβΜ*, 17) σε πολύ προχωρημένη ηλικία, υπέργυρος: *απεβίωσε ~ 3*, (α) αυτός που δεν του λείπει τίποτα, που περιλαμβάνει όλα όσα πρέπει: *~ εργασία | αναφορά || ορχήστρα πλήρης* (με όλα τα όργανα | μουσικούς) || *~ τροφή* (που περιέχει όλα τα θρεπτικά συστατικά) ANT. ελλιπής (β) ΟΙΚΟΝ. **πλήρης απασχόληση** η εργασία με πλήρες ωράριο (οκτώωρο· κατ' αντιδιαστολή προς τη μειωμένη ή μερική απασχόληση, πβ. λ. *παρ-τάμ*) 4. (ειδικότ.) αυτός από τον οποίο δεν έχει αφαιρεθεί τίποτα: *~ μισθός | αποδοχές* ΣΥΝ. ολόκληρος ANT. μειωμένος 5. αυτός που γίνεται σε απόλυτο βαθμό, ολοκληρωτικός: *~ επιτυχία | αποτυχία | καταστροφή | ήττα || ασθάνομαι πλήρη ικανοποίηση* 6. αυτός που αναφέρεται σε όλη την έκταση, σε όλα τα στάδια: *~ ανάπτυξη ενός θέματος || σε ~ κλίμακα*. — **πλήρης** επίρρ. [μτρν.] (βλ. λ.). - ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *κάθετος*.

[ETYM. αρχ. < *πλήρ-ος < θ. *plīr- < Ι.Ε. *plā- «πλήρω, γεμίζω», πβ. λατ. plenus «πολύς» (συνήθ. πλήθ. pleri-que), αρμ. li-τ «αφθονία» (< *plē-ti), γοθθ. fulls «γεμάτος, πλήρης», αρχ. γερμ. fol (> γερμ. voll), αγγλ. full κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *πλή-πλή-μ, πλή-θος, πλή-θες, πλή-ση-ονή, πλή-μ-θρα* (βλ. λ.) κ.ά.].

πληρότητα (η) [μτρν.] (χωρ. πληθ.) 1. το να είναι κάτι πλήρες, γεμάτο · 2. η απουσία παραλείψεων, ελλείψεων, λαθών κ.λπ.: *η ~ μιας επιστημονικής μελέτης* 3. η αίσθηση κάποιου ότι οι ανάγκες του, κυρ. οι συναισθηματικές, είναι καλυμμένες, η κατάσταση κατά την οποία δεν αισθάνεται συναισθηματικό κενό: *η ~ που δίνει μια ολοκληρωμένη σχέση*.

πληροφόρηση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η παροχή και η πρόσληψη πληροφοριών (γύρω από πράξεις, ιδέες κ.λπ.): *ομάδες | φορείς πληροφόρησης του κοινού || η καθημερινή | έγκυρη | τακτική | συνεχής ~ || υπεύθυνος για την ~ των δημοσιογράφων || (κατατρ.) έχω επαρκή | ολοκληρωμένη | πλήρη | ελλιπή | εσφαλμένη ~ || οι δημοσιογράφοι πρέπει να παρέχουν αντικειμενική - στο κοινό* ΣΥΝ. ενημέρωση.

πληροφόρηση - πληροφορίες. **Πληροφόρηση** είναι η πράξη, η ενέργεια του να παρέχει ή να παίρνει κανείς πληροφορίες, να ενημερώνει ή να ενημερώνεται για ένα θέμα: *Θα υπάρχει καθημερινή πληροφόρηση των δημοσιογράφων για τις εξελίξεις*. **Πληροφορίες** είναι το προϊόν της πληροφόρησης, τα γνωστικά στοιχεία που δίνει ή παίρνει κανείς. Δεν είναι ορθή η χρήση τής λ. **πληροφόρηση** με τη σημ. «πληροφορίες» (*Έχετε πληροφόρηση γι' αυτό το θέμα αντί Έχετε πληροφορίες γι' αυτό το θέμα*).

πληροφορητής (ο) [1840], πληροφορήτρια (η) (πληροφορητριών) πρόσωπο που δίνει πληροφορίες (γλωσσικές κυρ. ή ειδικού ενδιαφέροντος) στον ερευνητή ενός θέματος: *γλωσσικός ~* (πβ. λ. *πληροφοριοδότης*). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. informant].

πληροφορητής - πληροφοριοδότης. Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική χρήση. Σημαίνουν μεν και οι δύο «αυτόν που δίνει πληροφορίες», αλλά ο μεν **πληροφορητής** (αποδίδει το ξέν. informant) είναι αυτός που παρέχει πληροφορίες (γλωσσικές ιδ. ή άλλες) σε επιστήμονα που ερευνά ένα θέμα (π.χ. τη διάλεκτο ή τη γλώσσα ενός τόπου), ενώ **πληροφοριοδότης** είναι αυτός που επ' ανταλ-λάγματι (συνήθ. χρήματα, κάλυψη ή προστασία κ.λπ.) δίνει πλη-

ροφορίες σε αστυνομικούς ή στρατιωτικούς κ.λπ. για την εγκληματική ή παράνομη συνήθ. δράση υπόπτον ατόμων: *Ο γλωσσολόγος Γ. Χατζιδάκης στην έρευνα του για το ιδίωμα της Ικαρίας χρησιμοποίησε πολλούς ντόπιους πληροφορητές, αλλά Η αστυνομία συνέλαβε τον καταζητούμενο εγκληματία από τις πληροφορίες που συνέλεξε από διάφορους πληροφοριοδότες της*.

πληροφορητικότητα (η) (χωρ. πληθ.) ΓΛΩΣΣ. (ως κειμενική λειτουργία) η ιδιότητα κειμένου να έχει μηνύματα πρωτότυπα, ενδιαφέροντα ή και αποκαλυπτικά για τον αποδέκτη τους: *χαμηλή ~ έχει ένα κείμενο με νοήματα αυτονόητα ή τετριμμένα*. — **πληροφορητι-κός**, -ή, -ό [μτρν.]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. informativity].

πληροφορία (η) {πληροφοριών} 1. κάθε στοιχείο που έχει ενδιαφέρον για κάποιον, που θα ήθελε κάποιος να το γνωρίζει· ειδικότ. οτιδήποτε ασυνήθιστο, μη κοινότοπο ή προσδοκώμενο λέγεται σε κάποιον: *Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών || θα ήθελα μια - παρακαλώ || πληροφορίες καταλόγου Αττικής* (υπηρεσία του Ο.Τ.Ε. που δίνει πληροφορίες για τηλεφωνα που είναι καταχωρισμένα στον τηλεφωνικό κατάλογο Αττικής)· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. **συλλογή πληροφοριών** η συγκέντρωση πληροφοριών που σχετίζονται με τη στρατιωτική κατάσταση του εχθρού 2. **πληροφορίες** (οι) κ. **γραφείο πληροφοριών** η υπηρεσία στην οποία μπορεί να απευθυνθεί ο πολίτης, για να μάθει πράγματα που αφορούν σε υπόθεση του: *απευθυνθείτε στις πληροφορίες | στο γραφείο πληροφοριών* 3. (γενικότ.) κάθε στοιχείο που μεταδίδεται από μία πηγή (μέσο ενημέρωσης κ.λπ.) σε δέκτη, κάθε ενημερωτικό στοιχείο: *τα σύγχρονα δίκτυα υπολογιστών αποτελούν ανεξάντλητες πηγές πληροφοριών || κάθε είδους ~ || έχω ασφαλείς - για επενδύσεις ομολόγων || χρησιμη | πρόσφατη | ασφαής | αποκλειστική ~ || η κοινωνία μας χαρακτηρίζεται συχνά ως «κοινωνία των πληροφοριών»* ΣΥΝ. ειδηση, νέο 4. το περιεχόμενο των σημμάτων που διαβιβάζονται μέσω των διαφόρων μέσων επικοινωνίας και ενημέρωσης (τηλεφώνου, τηλεοράσεως κ.λπ.) · 5. ΒΙΟΛ. κάθε στοιχείο που αντιγράφεται από τον γενετικό κώδικα του D.N.A. (βλ. λ.) και μεταφράζεται από το R.N.A. — **πληροφορικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πληροφορική**. [ETYM. μτρν., αρχική σημ. «διαβεβαίωση, πεποίθηση» < πληροφορία (βλ. λ.). Στην Κ.Δ. απαντά επίσης η σημ. «πλήρης επιβεβαίωση, πιστικότητα» (πβ. *Α' Θεσσα*. 1, 5: *το ευσγγέλιον ημών ουκ εγενήθη εις υμάς εν λόγω μόνον άλλα και εν δυνάμει και εν πνεύματι άγιω και [εν] πληροφορία πολλή*). Η σημερινή σημ. αποδίδει τα γαλλ. information, renseignement].

πληροφορικός επίρρ.: με σκοπό την πληροφόρηση: *αυτό σου το λέω εντελώς ~*. Επίσης πληροφορικός:

πληροφορική (η) (χωρ. πληθ.) η επιστήμη που ασχολείται με την επεξεργασία ψηφιακών δεδομένων με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, δηλαδή την αποθήκευση, ταξινόμηση, ανάκληση και μετάδοση δεδομένων και την αξιοποίησή τους σε ποικίλες εφαρμογές ή για την παροχή πληροφοριών η επιστήμη των ηλεκτρονικών υπολογιστών: *η ~ εισβάλλει σε κάθε τομέα της ζωής μας || διανύουμε τον αιώνα τής ~ || τα θαύματα τής ~ || σπουδάζω ~ || ειδικότομοι στην ~* - ΦΡ. **λεωφόροι τής πληροφορικής** το σύνολο των δικτύων που συνδέουν μεταξύ τους διάφορα κέντρα (κόμβους) πληροφορικής και στα οποία διακινείται μεγάλη ποσότητα πληροφοριών. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. informatics].

πληροφορική ή πληροφοριακή; κυκλοφορικός ή κυκλοφοριακός; Το ρήμα **πληροφορ** δίνει παράγωγο **πληροφορητικός** και όχι **πληροφορικός**, όπως δείχνουν τα *ερευνη - ερευνητικός, συγκινώ - συγκινητικός, τιμώ - τιμητικός, συμπαθώ - συμπαθητικός, υποχωρώ - υποχωρητικός, ορμώ - ορμητικός, κολλώ - κολλητικός* κ.τ.δ. Ομοίως και το ρ. **κυκλοφορ** θα δώσει παράγωγο **κυ-κλωφορητικός** και όχι **κυκλοφορικός**. Επίσης η κανονική παράγωγο **πληροφορία** (< πληροφορία) και **κυκλοφορία** (< κυκλοφορώ) δίνουν αντίστοιχώς τα επίθετα **πληροφορικός** (όχι **πληροφορικός**) και **κυκλοφορικός** (όχι **κυκλοφορικός**), όπως δείχνουν τα: *ενορία - ενοριακός, αιτία - αιτιακός, πρωτοπορία - πρωτοποριακός, συγκυρία - συγκυριακός, αρτηρία - αρτηριακός, παραλία - παραλιακός, εφορία - εφοριακός, επαρχία - επαρχιακός, οικία - οικιακός, κοιλία - κοιλιακός, συνοικία - συνοικιακός, μανία - μανιακός, αποκία - αποκιακός, συντεχνία - συντεχνιακός* κ.τ.δ. Επίθετα σε **-ικός** δίνουν, προκειμένου για το ρ. φέρω, τα παράγωγα σε **-φορά** (*αναφορά - αναφορικός, προφορά - προφορικός, μεταφορά - μεταφορικός, διαφορά - διαφορικός*) και σε **-φόρος** (*μισθοφόρος - μισθοφορικός, φεσφόρος - φεσφορικός, δорυφόρος - δорυφορικός, ανήφορος - ανηφορικός, κατήφορος - κατηφορικός*). Άρα το σωστό αυτό **πληροφορική** θα ήταν είτε **πληροφορητική** (από το **πληροφορώ**) είτε **πληροφοριακή** (από το **πληροφορία**). Ομοίως, το σωστό από το **κυκλοφορία** είναι το **κυκλοφοριακός** ή από το **κυκλοφορώ** το **κυκλοφορητικός**. Το **κυκλοφορικός**, στη συνειδητή των ομιλητών, διαχωρίζει την κυκλοφορία του αίματος από κάθε άλλη κυκλοφορία (οχημάτων κ.λπ.), αλλά δεν δικαιολογείται ως σχηματισμός.

πληροφοριοδότης (ο) (πληροφοριοδοτών), **πληροφοριοδότης** (η) {πληροφοριοδοτριών} 1. αυτός που δίνει χρήσιμες πληροφορίες (πβ. κ. λ. *πληροφορητής*) 2. (ειδικότ.) ο έμμισθος πράκτορας που συγκεντρώνει πληροφορίες για λογαριασμό κρατικής μυστικής υπηρεσίας 3. (κακός.) το πρόσωπο που δίνει πληροφορίες στην αστυνομία και στις κρατικές υπηρεσίες πληροφοριών για τα φρονήματα και τη δράση των πολιτών ΣΥΝ. χαφιάς, καταδότης, ρουφιάνος. ΣΧΟΛΙΟ λ.

πληροφορητής:
[ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. informateur].
πληροφορό ρ. μετβ. {πληροφορείς... | πληροφορό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** παρέχω (απευθείας) ή μεταδίδω (έμμεσα) σε κάποιον πληροφορίες (με τα μέσα πληροφόρησης, διακίνησης πληροφοριών): *οι πολίτες πληροφορούνται τις εξελίξεις από τα Μ.Μ.Ε.* || ~ το κοινό με συνέπειες και υπευθυνότητα ΣΥΝ. ενημερώνω **2.** ανακοινώνω σε (κάποιον) ένα νέο, μια είδηση: *μόλις πληροφορήθηκε τον θάνατο του και είμαστε ανάστατοι* || *σας - ότι υπέβαλα ήδη τα χαρτιά μου και η αίτηση μου έγινε δεκτή* || *σας πληροφορούμε ότι ασκήθηκε αγωγή κατά της εταιρείας ΣΥΝ.* καθιστώ ενήμερο (κάποιον), γνωστοποιώ **3.** (η μητ. **πληροφορημένος**, -η, -ο) αυτός που έχει ενημερωθεί για (κάτι) ή που είναι γενικά ενημερωμένος: *δεν είστε σωστά πληροφορημένος' η αλήθεια είναι διαφορετική.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ειδοποιώ, πληροφορική.
[ETYM₂ < μτγν. πληροφορό (-έω), < πλήρης + -φορώ < -φόρος < φέρω. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. renseigner. Στη Μτγν. Ελλην. το ρήμα είχε τη σημ. «αποτελώ | εκτέλω στο πλήρες, φέρο εις πέρας», πβ. Κ.Δ. Β' Τιμόθ. 4, 5: (...) την διακονίαν σου πληροφορήσον (= «φέρε σε πέρας, εκτέλεσε πλήρως»)].
πληρώ ρ. μετβ. {πληρώεις... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** εκπληρώνω (συγκεκριμένους όρους, προϋποθέσεις), ανταποκρίνομαι σε (κάτι): ~ τους όρους του συμβολαίου || ~ τις προϋποθέσεις για την ανάληψη **2.** καλύπτω (κενό σε θέσεις εργασίας, σε ιεραρχία κ.λπ.): *για να πληρωθούν οι κενές θέσεις, θα γίνουν προσλήψεις προσωπικού.* [ETYM₃ < αρχ. πλήρω (-όω) < πλήρης (βλ. λ.)].

πληρώ, -οίς, -οί... -δικαιούμαι, -ούσα, -ούται... Στη σύγχρονη γλώσσα, στον γραπτό κυρ. λόγο και σε πιο λόγο ύψος, χρησιμοποιούνται ορισμένοι τύποι των παλαιών συνηνημένων ρημάτων σε -ώ (από -όω): **πληρώ, πληρώεις, πληροί, πληρούμε, πληρούτε, πληρούν** -δικαιούμαι, δικαιούσαι, δικαιούται, δικαιούμεθα, δικαιούσθε, δικαιούνται. Παραδείγματα: Δεν μπορεί να πάρει δάνειο, διότι δεν πληροί τις προϋποθέσεις του νόμου - *Δικαιούται να υποβάλει υποψηφιότητα, αφού διαθέτει όλα τα απαιτούμενα προσόντα.* Στην ενεργητική φωνή τέτοια ρήματα είναι το πληρώ (γιατί το πληρώνω έχει αποκτήσει άλλη σημασία), σπανιότερα το εκπληρώ (Εκπληρώ τις υποσχέσεις του) και τα αξιό (Αξιόι να τους προστατεύσουν από τις άδικες επιθέσεις) και απαξιό (Απαξιόι να απαντήσουν). Στη μεσοπαθητική φωνή τέτοια ρήματα ή ρήματα που σχηματίζουν ορισμένους τύπους τους κατ' από τον τρόπο (ιδ. στο γ' ενικό και γ' πληθ.) είναι τα: **υποχρεούμαι, συμποσούμαι, καρπούμαι και επι-καρπούμαι, ισούμαι και εξισούμαι, πικνούμαι και μεμονωμένοι τύποι όπως υπερψυούται, ευοδούται, ογκούται, δι-ογκούται, λυτρούται, κενούται, οξιδούται, αφιερούται, ενκολού-ται, επιδεινούνται κ.ά.**

πλήρωμα (το) {πλήρωμα-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προσωπικό εμπορικού ή πολεμικού πλοίου, αεροσκάφους, διαστημοπλοίου, αγωνιστικού αυτοκινήτου, άρματος μάχης κ.λπ.: *μόλις εκδηλώθηκε πυρκαγιά στις αποθήκες πετρελαίου, το - εγκατέλειψε το σκάφος* || *τα - των αρμάτων μάχης* || το - του αεροσκάφους ήταν ευγενικό και εξυπηρετικό **2.** το σύνολο των πιστών του χριστιανισμού, τα μέλη της Εκκλησίας, κλήρος και λαός: *το χριστεπώνυμο ~ - ΦΡ. πλήρωμα του χρόνου* (ότε δε ήλθεν το πλήρωμα του χρόνου, Κ.Δ. Γαλ. 4,4) (i) η συντέλεια του κόσμου (ii) (καθμ.) η στιγμή που αναμένεται να συμβεί κάτι προκαθορισμένο: *έγγασε το -, αύριο διεξάγονται οι κρίσιμες εκλογές* **3.** (καταχρ.-σπάν.) η πληρωμή (βλ. λ.). [ETYM₄ αρχ. < πλήρω (-όω). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

πληρωμένος, -η, -ο (κακός.) **1.** αυτός που έχει πληρωθεί, για να κάνει κάτι αυτός που ενεργεί επ' αμοιβή: ~ *δολοφόρος* **2.** αυτός που έχει δωροδοκηθεί: *ο διαιτητής ήταν - εννοούσε φανερά τη μία ομάδα ΣΥΝ.* πουλημένος-ΦΡ. (μτφ.) **πληρωμένη απάντηση** η αποδοτωτική απάντηση.

[ETYM₅ Η φρ. **πληρωμένη απάντηση** αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réponse payée].

πληρωμή {μεσν.} κ. (λαϊκ.) **πλερωμή** (η) **1.** η αμοιβή που δίνεται ή λαμβάνεται ως αντάλλαγμα για εργασία, παροχή υπηρεσιών, εξυπηρέτηση κ.λπ.: ~ σε χρέη | σε είδος | με επιταγές || *δουλεύει δίχως ~* - ΦΡ. (α) **αντί πληρωμής** για κάτι που δίνεται ως αντάλλαγμα αντί για αμοιβή: ~ *της χάρισε ένα δαχτυλίδι* (β) **επί πληρωμή** (επί πληρωμής) με πληρωμή, με αμοιβή: *συνεργάστηκε στην έκδοση ~ 2.* (α) η καταβολή ποσού: *ημέρα πληρωμών* || *σταματώ τις ~* || ~ *κατά την παράδοση* (δέματος) | *πράγματος* (β) **διαταγή πληρωμής** βλ. λ. **διαταγή** (γ) **παύση πληρωμών** η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ένας έμπορος όταν εμφανίζει μόνιμη ταμειακή δυσχέρεια πληρωμής των χρεών του **3.** η ανταμοιβή, η ανταπόδοση για κάτι καλό ή κακό: *ο άνθρωπος που ενεργεί τους άλλους από αγάπη, δεν ζητάει ~.*

πληρώνω κ. (λαϊκ.) **πλερώνω** ρ. μετβ. {πλήρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καταβάλλω χρήματα (για αγορά, μεθοδολογία ή απόσβεση χρέους): ~ *τους υπελλήλους* || ~ *με κάρτα πιστωτική* | *τους μετρητοίς* | *με δόσεις* || ~ *τα χρέη μου προς το Δημόσιο* || ~ *με τόκο* || *εγώ ~, εγώ αποφασίζω* || *ποιος πληρώνει τον λογαριασμό;* || *πληρώνονται κάθε δεκαπέντε μέρες* ANT. εισπράττω **2.** (μτφ.) ανταποδίδω: ο βέος να σ' το πληρώσει το καλό που μου έκαμες || *όλα εδώ πληρώνονται* (κάθε άνθρωπος τιμωρείται κατά τη διάρκεια του βίου του για τις αδικίες και τις αμαρτίες του) - ΦΡ. (α) **πληρώνω με το ίδιο νόμισμα** βλ. λ. **νόμισμα** (β) **δεν πληρώνεται** για κάτι που λόγω της ανωτερότητας του δεν ανταποδίδεται: *το καλό που μου 'κάνες ~ με τίποτε* ΣΥΝ. ξεπληρώνω **3.** (μτφ.) χρεώνω-

μα το κόστος ή υφίσταμαι τις συνέπειες πράξεων (δικών μου ή άλλων): *πληρώσε την επικολούθηση του ακριβά: έμεινε έναν χρόνο στο νοσοκομείο* || *εγώ ~ τα μάτια π' αγαπάω* (λαϊκ. τραγ.) || *πληρώσε την περιέργεια του με τη ζωή του* (σκοτώθηκε) || *ποιος πληρώνει τον βαρ-κάρη;* (ποιος χρεώνεται το κόστος); - ΦΡ. (α) **πληρώνω τα σπασμένα** βλ. λ. **σπάζω** (β) **πληρώνω τη νύφη** | **το μάρμαρο** υφίσταμαι τις συνέπειες από λάθη άλλων: *αυτός κατέστρεψε το μηχανήμα, αλλά τη νύφη την πληρώσαμε όλοι!* || *έχουν γίνει ένα σωρό παραπτώσεις - να δούμε στο τέλος ποιος θα πληρώσει το μάρμαρο!* (γ) **θα μου το πληρώσεις!** θα σε εκδικηθώ: *αυτό που μου έκανες, μια μέρα ~!* (δ) **πληρώνω αμαρτίες** βλ. λ. **αμαρτία** Α. (μτφ.) εξαγοράζω (κάποιον) με χρέη: *τον πληρώσαν, για να μην τους μαρτυρήσει στην αστυνομία* || *ο διαιτητής ήταν πληρωμένος ΣΥΝ.* δωροδοκώ **5.** (η μητ. **πληρωμένος**, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. πληρώ.

[ETYM₆ μεσν. < αρχ. πλήρω (-όω) (βλ. λ., η σημερινή σημ. είναι μτγν.) < πλήρης. Αρκετές φρ. είναι μετάφρ. δάνειο, λ.χ. θα μου το πληρώσεις! (< γαλλ. tu me le paieras!), πληρώνω τα σπασμένα (< γαλλ. payer les pots cassés), το πληρώνω ακριβά (< γαλλ. le payer cher) κ.ά.].

πληρώς επίρρ. {μτγν.} {πληρέστ-ερα, -ατα} **1.** κατά τρόπο πλήρη, χωρίς ελλείψεις, χωρίς κενά: *ανταποκρίθηκε ~ στις υποχρεώσεις του* || *η απάντηση του μας ικανοποίησε ~* || *ένα σκάφος - εξοπλισμένο ΣΥΝ.* εντελώς, απολύτως **2.** ολοκληρωτικά, ολότελα, σε όλη την έκταση: η πόλη *καταστράφηκε ~* ΣΥΝ. ολοσχερώς. ΣΧΟΛΙΟ λ. εντελώς, επι-τατικός.

πληρώσει (η) {αρχ.} {-ης κ. -όσεως} {χωρ. πληθ.} **1.** το γέμισμα, το να γίνεται (κάτι) πλήρες (από κάτι): *το στόμιο πληρώσεως τού ρεζερβουάρ τού αυτοκινήτου* **2.** (μτφ.) η κάλυψη (κενού, έλλειψης): *η ~ τού συναισθηματικού κενού των αναγκών κάποιου.*

πληρωτέος, -α, -ο {μτγν.} αυτός που πρέπει να πληρωθεί: *επιταγές πληρωτέες μέχρι τέλους του μηνός* || *στα παλαιότερα ελληνικά χαρτονομίσματα αναγραφόταν «πληρωτέα επί τη εμφανίσει» ή «πληρωτέες με την εμφάνιση»* (προκειμένου για τις δραχμές που αντιστοιχούσαν στην αναγραφόμενη αξία).

πληρωτρία (η) {αρχ.}, **πληρωτρία** (η) {πληρωτρίων} **1.** αυτός που πληρώνει για αγορά ή απόσβεση χρέους **2.** (για γραμμάτια και συναλλαγματικές) αυτός που έχει την υποχρέωση εξοφλήσεως τους: ΦΡ. **εργρητής και πληρωτής** ο εργρητής πληρώνει από δικά του χρήματα για τον οφειλέτη.

πλησιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλησιάζω-α, -τηκα} | **♦** (μετβ.) **1.** φέρνω (κάτι) κοντά σε (κάτι άλλο): ~ *την καρέλα στο παράθυρο* ANT. απομακρύνω **2.** φθάνω ή πηγαινώ σε (κάποιον/κάτι), προσεγγίζω: *Μη με πλησιάζεις!* *Μείνε μακριά!* || *η εκφωνήτρια πλησίασε το μικρόφωνο* || *ο Έλληνας δρομέας πλησίασε τον προπορευόμενο αθλητή* || *σε αυτό το διαγωνίσμα πλησίασε το άριστα* || ~ *τα εξήταν ΣΥΝ.* (λαϊκ.) σιμόνω, ζυγώνω ANT. απομακρύνω **3.** (αρηγ.) αποφεύγω, κρατώ απόσταση από (κάτι/κάποιον): *δεν πλησιάζω γλυκό εδώ και μήνες - κάνω δίαιτα* || *είναι τόσο μονόχρονος άνθρωπος, ώστε δεν τον πλησιάζει κανείς* **4.** (για πρός) (α) προσεγγίζω με δόλο σκοπό, προσπαθώ να κερδίσω την εύνοια (κάποιου), συνήθ. με δωροδοκία: *με πλησίασαν κάποιιο και μου ζήτησαν να ευνοήσω φίλο τους στον διαγωνισμό έναντι αδράς αμοιβής* (β) προσεγγίζω ερωτικά: *προσπαθεί από καιρό να την πλησιάσει και να της εξομολογηθεί τον έρωτα του, αλλά δεν τα καταφέρνει* **♦** (αμετβ.) **5.** πηγαινώ ή έρχομαι κοντά σε (κάποιον/κάτι): *πλησίασε προς την πόρτα* | *προς το παράθυρο* || *έλα, πλησίασε να σε δω!* || *η αστυνομία έχει αποκλείσει την περιοχή και δεν επιτρέπει σε κανέναν να πλησιάσει* || *όπου να 'ναι πλησιάζουμε* (φτάνουμε) ANT. απομακρύνω, ξεμακρύνω **6.** προσεγγίζω χρονικά, κοντεύω (να): *ο άρρωστος πλησιάζει στο τέλος του* || *πλησιάζουν μεσάνυχτα* || *πλησιάζει το Πάσχα σε λίγες μέρες* ΣΥΝ. κοντεύω **7.** (για χρώματα ή μορφές) μοιάζω, είμαι παραπλήσιος: *πλησιάζει στο γαλάζιο, αλλά δεν είναι γαλάζιο* ΣΥΝ. προσομοιάζω. — **πλησίασμα** (το) {αρχ.}. [ETYM₇ αρχ. < πλησιός (βλ. λ. πλησίον)].

πλησιέστερος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται πιο κοντά, κοντινότερος, γεωγνικότερος: *σε περίπτωση που ανακαλύψετε κάτι σχετικά με την υπόθεση, αποταθείτε στο ~ αστυνομικό τμήμα* **2.** (για συγγένεια ή σχέση) ο κοντινότερος, ο στενότερος (συγγενικός ή φιλικός): *ο - συγγενής* | *φίλος κάποιου.* [ETYM₈ μτγν., συγκρ. βαθμός του αρχ. επιθ. **πλησιός** (βλ. λ. **πλησίον**)].

πλησίον επίρρ. {πλησιέστ-ερα, -ατα} **1.** (αρχαιοπρ.) (-γεν.) κοντά, σε μικρή απόσταση: ~ *τού καταστήματος* | *τού αστυνομικού τμήματος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) **σιμά** ANT. μακριά **2.** **πλησίον** (ο) ο συνάνθρωπος: *αγάπα τον -σου όπως τον εαυτό σου* (Π.Δ. Λευτικών 19, 18: *αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν*). [ETYM₉ αρχ., ουδ. τού επιθ. **πλησιός** < **πλασιός** (χρον.) < θ. *plā-, μετα-πτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την ά συλλαβή και εκτεταμ. τη β') τού Ι.Ε. *preb- «κόφω, προσκρούω - ευρύς, επίπεδος», πβ. λατ. pello «κόφω, πλήττω» (< *prel-πο), pulsus «κρούση» (> γαλλ. pouls, ισπ. pulso), πθ. αρχ. γερμ. falzan «προσαρμίζω, τοποθετώ» (> γερμ. falzen) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. **πέλ-ας, πελ-άζω** (βλ. λ.), **πελά-της, πλῆ-ν** κ.ά.].

πλησιόχωρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί σε γειτονική χώρα ΣΥΝ. γειτονικός, όμορος [ETYM₁₀ αρχ. < **πλησιός** + **χώρος**].

πλησιόστιος, -α, -ο (λόγ.) **1.** (για πλοία) αυτός που ταξιδεύει με φουσκομένα τα πανιά **2.** (μτφ.) αυτός που κατευθύνεται ολιστοχώς (κάπου): *εργόταν - κατά πάνο μας* || *πλέει ~ προς τη νίκη.* [ETYM₁₁ αρχ. < **πλησιός**] (< θ. **πλησ**- τού ρ. **πίμ-πλη-μι** «γεμίζω», πβ. αόρ. **ε-πλησ-α**, βλ. λ. **πλήρης**) + **-στιος** < **Ιστίον** (βλ. λ.)].

πλησμονή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η μεγάλη ποσότητα από (κάτι): ~ *αγαθών* | *τροφών* ΣΥΝ. αφθονία, πληθώρα ANT. σπανιότητα, έλλειψη **2.** το αίσθημα πληρότητας, κορεσμού: *νιώθει πάντα ψυχική - ύστερα*

από το διάβασμα ενός καλού βιβλίου ΣΥΝ. χορτασμός ΑΝΤ. στέρηση. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. πλησ- (του ρ. *πίμ-πλη-μι* «γεμίζω», πβ. αόρ. *ε-πλησ-α*, βλ. κ. *πλήρης*) + παρφα. επίθημα -μονή]. πλήττω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επλήξα, επλήγην, -ης, -η... (μτχ. *πληγείς, -είσα, -έν*)} ♦ (μετβ.) 1. (λόγ.) καταφέρο πλήγμα, χτύπημα εναντίον (κάποιου): *συμμαχικά πυροβόλα έπληξαν εχθρικούς στόχους* ΣΥΝ. χτύπη 2. (μτφ.) προκαλώ ψυχική ή υλική βλάβη, ζημιώνω (κάποιον): *τα οικονομικά μέτρα τής κυβέρνησης πλήττουν τους μισθούτους και τους συνταξιούχους* ΣΥΝ. βλάβη 3. (η μτχ. *πληγείς, -είσα, -έν*) αυτός που έχει υποστεί πλήγμα: *οι πληγείς από τις πλημύρες περιοχές* || *οι πληγέντες από τους σεισμούς* ♦ 4. (αμετβ.) αισθάνομαι πλήξη, ανία, δεν βρίσκω ενδιαφέρον σε τίποτα: ~ *αφόρητα* σ' αυτό το μέρος || *αυτή η μουσική σε κάνει να πλήττει* ΣΥΝ. βαριέμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βαριέμαι*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλάσσω* | -ττω < **plā-q-jō* < I.E. **plā-k-* «χτυπώ» πβ. αρχ. *πλαβ. placo* «χτυπώ το στήθος από οδύνη», λατ. *plaga* «πληγή, χτύπημα» (> ισπ. *laga*), γοθθ. *fai-flocun* «κόπτοντο», γερμ. *Fluch* «κατάρα», αγγλ. *fling* «εκσφενδονίζω, ρίχνω» κ.ά. Ομόρρ. *πλη-ή, πλη-μα, πλήξ-εις, πληκ-τρο(ν)* κ.ά. Το θ. **plā-k-* αποτελεί ίσως παρεκτεταμένη μορφή τής μεγάλης λεξιλογικής οικογένειας τού I.E. **rela-* «εωρθός, επίπεδος» - «απλώνω», με την έννοια «χτυπώ κάτι, ώστε να πλατυνθεί». Η σημ. 4 (αμετβ.) αποτελεί απόδ. τού γαλλ. *s'ennuyer*].

πλάστικο (το) (λαϊκ.) 1. οτιδήποτε αρπάζει κανείς (κυρ. συμμορία ή άτακτος στρατός) μετά από επιδρομή: *μοιράζονται το ~ ΣΥΝ. λεία* 2. (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί κανείς να αρπάζει, να επωφεληθεί και να κερδίσει με παράνομο τρόπο: *μυρίστηκαν ~ κι όρμησαν όλοι οι κερδοσκόποι στα έργα τού Δημόσιου* 3. η αρπαγή, η λεηλασία: *άρησαν από νωρίς το ~* || *έπεσαν όλοι στο ~ μετά την παράδοση των πολιορ-κουμένων* ΣΥΝ. λαφυραγωγία. [ΕΤΥΜ. < αλβ. *plackë* < σλαβ. *pljatska*].

πλάστικολόγιο ρ. αμετβ. {πλάστικολογείς... | πλάστικολόγησα} αρπάζω ό,τι βρίσκω, κάνω πλάστικο, λεηλατώ ΣΥΝ. λαφυραγωγώ. — πλάστικολόγημα (το), πλάστικολόγος (ο).

πλιγούρι κ. μπλιγουρι (το) {πλιγουριού | χωρ. πλιθ.} 1. χοντραλε-σμένο ή χοντροκοπανισμένο σιτάρι 2. (συνεκδ.) κάθε φαγητό (κυρ. σούπα) που έχει ως βάση χοντραλεσμένο ή χοντροκοπανισμένο σιτάρι 3. (μτφ.) άνοστο φαγητό που μοιάζει με χυλό. [ΕΤΥΜ. < *μπλουγούρι* | *πλουγούρι* (με ανομοίωση) < τουρκ. *bulgur*].

πλίθα κ. πλίθρα (η) (λαϊκ.) ο πλίνθος (βλ.λ., σημ. 2). Επίσης πλιθιά.

πλιθάρι (το) {πλιθαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο πλίνθος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *πλιθάριον*, υποκ. τού αρχ. *πλίνθος* (βλ.λ.)].

πλιθί (το) {πλιθ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο πλίνθος (βλ.λ.).

πλίνθος, -η, -ο κ. (λόγ.) πλίνθινος [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πλίνθους.

πλίνθος (ο) -> πλίνθος

πλινθοδομή (η) 1. το οικοδόμημα που έχει κατασκευαστεί από πλίνθους (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) η δόμηση, το κτίσιμο με πλίνθους. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *brickwork*].

πλινθοκτίσμα (το) {πλινθοκτίσμο-ατος | -ατα, -άτων} κτίσμα κατασκευασμένο από πλίνθους.

πλινθοκτίστης, -η, -ο [1856] αυτός που είναι χτισμένος με πλίνθους (βλ.λ.).

πλινθοπερικλε-ΟΤος, -η, -ο (στη βυζαντινή τοιχοποιία) αυτός που περιβάλλεται από τείχος κατασκευασμένο από πλίνθους.

πλινθοποιείο (το) [1893] ο χώρος (εργαστήριο, βιοτεχνία ή βιομηχανία) στον οποίο κατασκευάζονται πλίνθοι (βλ.λ.).

πλινθοποίηση (η) [1887] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η διαμορφωση μεταλλουργικών ή άλλων προϊόντων σε πλίνθους.

πλινθοποιός (ο) ο κατασκευαστής πλίνθων (βλ.λ.). — πλινθοποιία (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *πλίνθος* + *-ποιος* < *ποιός*].

πλίνθος (η) κ. πλίθος (ο) (λόγ.) 1. μικρό ορθογώνιο τούβλο κατασκευασμένο από αργαλιώδες χώμα, που ο πηλός του συμπιέζεται σε καλούπια και ψήνεται σε κατάλληλα καμίνια ΣΥΝ. οπτόπλινθος 2. τούβλο που κατασκευάζεται από μείγμα ασβεστολιθικού και αμμώδους υλικού και μετά από ειδική επεξεργασία (λ.χ. ζύμωση με άχυρο ή άλλο ινώδες υλικό) συμπιέζεται σε ορθογώνια καλούπια ΣΥΝ. πλιθρα, ομόπλινθος. Φρ. *λίθοι και πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμε-να* βλ. λ. *λίθος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλίνθος* (ή), τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο ή προελ-λην. λ. (πβ. κ. *κέραμος*)].

πλιο επίρρ. → πιο

πλιότερο επίρρ. → πιότερο

πλιότερος, -η, -ο → πιότερος

πλισάρω ρ. μετβ. {πλισάρισα} κάνω πλισέ (βλ.λ.) σε (ύφασμα). —

πλισάρισμα (το). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. *plisser*, βλ. κ. *πλισές*].

πλισές (ο) {πλισέδες} 1. οι συμμετρικές και συνεχόμενες υφάνσεις υφάσματος ΣΥΝ. πιέτα 2. (συνεκδ.) το ύφασμα που έχει τέτοιες πτυχώσεις: *φοόστα* -. Επίσης πλισέ (το) κ. ως άκλ. επιθ.: *ένα ~ φόρεμα*.

— (υποκ.) πλισεάκι (το).

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. *plissé* «πτυχωμένος» < p. *plisser* «οιπλώνω» < pli «όπιλα, πτυχή» < *plicare* < λατ. *plicare* «οιπλώνω»].

πλιτς-πλάτς (το) - πλάτσο-πλούτσο

πλοήγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η χρησιμοποίηση πλοηγού (βλ.λ.) από τα πλοία για την ασφαλέστερη είσοδο/έξοδο από λιμάνια ή τη διεύλευση από επικίνδυνα σημεία (περάσματα, διώρυγες), άλλοτε υποχρεωτικά και άλλοτε με την καταβολή πλοηγικών δικαιωμάτων · 2. η διαδικασία τής αναήτησης και ανάκτησης ιστο-σελίδων από τον παγκόσμιο ιστό (Διαδίκτυο), χρησιμοποιώντας τα ειδικά προγράμματα των φυλλομετρητών. Επίσης πλοηγεία κ. πλοηγία

(σημ. 1).

πλοηγίδα (η) [1858] βοηθητικό σκάφος για την εξυπηρέτηση φορτηγών ή επιβατηγών πλοίων, με το οποίο μετακινείται από και προς το πλοίο ο πλοηγός (βλ.λ.) ΣΥΝ. πιλοτίνα.

πλοηγός, -η, -ο [1858] 1. αυτός που σχετίζεται με την πλοήγηση ή τον πλοηγό 2. (α) *πλοηγικά δικαιώματα* η χρηματική αποζημίωση που πληρώνουν τα πλοία, όταν χρησιμοποιούν πλοηγό (β) *πλοηγική υπηρεσία* η δημόσια υπηρεσία που διοικεί το σώμα των πλοηγών και εποπτεύει τις πλοηγείες (γ) *πλοηγικός σταθμός* μονάδα τής πλοηγικής υπηρεσίας που διαθέτει πλοηγούς και πλοηγίδες (βλ.λ.) για την εκτέλεση πλοηγήσεων σε ορισμένη περιοχή τής αρμοδιότητάς τους.

πλοηγός (ο) [1858] πρόσωπο με ειδικές γνώσεις για τη θάλασσα (δίπλωμα πλοιάρχου, θαλάσσια υπηρεσία) και για συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, που προσλαμβάνεται για την εκτέλεση πλοηγήσεων από τις αρμόδιες πλοηγικές υπηρεσίες: ~ *ανοικτής θαλάσσης* | *διωρύγων* | *λιμένων* | *ποταμών* ΣΥΝ. πιλότος.

[ΕΤΥΜ. < *πλο-* (< αρχ. *πλους* | *πλόος*) + *-ηγός* < *άγω*, κατά το στρατηγός, *οδηγός, αρχ-ηγός* κ.ά.].

πλοηγό ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλοηγείς... | πλοήγησα} ♦ 1. (μετβ.) οδηγώ (πλοίο) κοντά στις ακτές, σε λιμάνι ή μέσα από θαλάσσια περάσματα, εκτελώ πλοήγηση ♦ 2. (αμετβ.) είμαι πλοηγός: ~ *στα κανάλια αρκετά χρόνια*.

-πλοία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. την πορεία με υδάτινη επιφάνεια ή στον αέρα: *θαλάσσο-πλοία, ποταμο-πλοία, αερο-πλοία* 2. πλεύση με ορισμένη δύναμη ή μέσο: *ατμο-πλοία, ιστιο-πλοία*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ταχυ-πλοία, λόγ. νασι-πλοία*), που προέρχεται από το αρχ. *πλοία*].

πλοιαίο (το) {πλοιαί-ου | -ων} 1. κάθε σκάφος καθαρής χωρητικότητας κάτω των δέκα κόρων (βλ. λ. *κόρος*): ~ *αγώνων* | *ιστιοπλοίας* | *αλιευτικό* 2.

(γενικότερ.) κάθε μικρό πλοίο ΣΥΝ. *καρβάκι*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοιαίριον*, υποκ. τού ουσ. *πλοίων* (βλ.λ.)].

πλοιαρχία (η) [1836] {χωρ. πλιθ.} ΝΑΥΤ. η διοίκηση τού πλοίου: *ανέλαβε την ~ τού «Αριστοτέλης» στη Γιοκοχάμα*.

πλοιαρχός (ο) [1836] {πλοιαρχ-ου | -ον, -ους} ΝΑΥΤ. 1. το πρόσωπο που διοικεί το πλοίο, ασκεί εξουσία σε όσους επιβαίνουν σε αυτό και είναι υπεύθυνο για την τάξη, την υγεία, την ασφάλεια (προσώπων και φορτίου) και την καλή εκτέλεση τού πλου ΣΥΝ. κυβερνήτης, καπετάνιος 2. ανώτερος αξιωματικός τού Πολεμικού και τού Εμπορικού Ναυτικού και τού Λιμενικού Σώματος (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης*. [ΕΤΥΜ. < *πλοίο* + *-άρχος* < *άρχω*]. πλοιαρχός ρ. αμετβ. [1857] {πλοιαρχεί...-} μόνο σε ενest. κ. παρτα.} ΝΑΥΤ. είμαι πλοιαρχός, κυβερνώ πλοίο στο Πολεμικό ή το Εμπορικό Ναυτικό ή στο Λιμενικό Σώμα.

πλοικός, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον πλου. Φρ. *πλοϊκοί φανοί* τα φώτα που πρέπει να έχει αναμμένα ένα πλοίο κατά τη διάρκεια τής νυκτερινής του πορείας. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *πλους* | *πλόος* (βλ.λ.)].

πλόιμος, -η, -ο 1. αυτός που είναι ευνοϊκός για τον πλου 2. (για ποτάμι) πλωτός. — πλοϊμότητα (η).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλόιμος* | *πλόιμος* < *πλους* | *πλόος* (βλ.λ.). Η γρ. με *-ω* (*πλόιμος*) οφείλεται σε επιδρ. τού ρ. *πλώω* (βλ. λ. *πλωτός*)].

πλοίο (το) 1. (επίσ.) κάθε σκάφος καθαρής χωρητικότητας άνω των δέκα κόρων (βλ. λ. *κόρος*) 2. (γενικότερ.) (υποκ.) κάθε σκάφος προορισμένο να μετακινείται στο νερό, που χρησιμοποιείται για ποικίλους σκοπούς (μεταφορά προσώπων ή φορτίων, για αναψυχή, ρυθιολήκηση, επιστημονική έρευνα κ.ά.): *ακτοπλοϊκό* | *αλιευτικό* | *εκπαιδευτικό* | *εμπορικό* | *επιβατηγό* | *πολεμικό* | *καταδρομικό* | *μεταγωγικό* | *ναυγοσωστικό* | *πετρελαιοφόρο* | *φορητό* -|| το - τής *γραμμής* ΣΥΝ. *καράβι*. Φρ. (μτφ.) *πλοίο τής ερήμης* η καμήλα. — (υποκ.) πλοιαράκι κ. (λόγ.) πλοιαίριο (το) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκατος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πλοίων* < **plōF-ion* < *πλώω* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να προσδιορίσει το εμπορικό πλοίο ή το πλοίο που εκτελούσε μεταφορές, π.χ. *φορητικά πλοία, πλοίων* αλιευτικών (Ξενοφών), *ίπταγογά πλοία* (Ηρόδοτος). Στη φρ. *πλοία μακρά* η λ. αναφερόταν στα πολεμικά πλοία και βαθμύδον αντικατέστησε το αρχαιότερο (ομηρικό) ουσ. *ναός*, το οποίο κατεζοχρήν δήλωνε τα πολεμικά πλοία].

πλοίο: συνώνυμα. Η γενική λ., που δηλώνει κάθε μεγάλο σκάφος το οποίο διαπλέει τη θάλασσα για εμπορικούς ή πολεμικούς σκοπούς, είναι η λ. *πλοίο*. *Πλοία* είναι τόσο τα εμπορικά όσο και τα πολεμικά (στην αρχαιότητα το *πλοίο* ήταν για εμπορικά ταξίδια, ενώ το ναυς για πολεμικές συγκρούσεις, ναυμαχίες). Το *καράβι* (από *καράβιον* < αρχ. *κάραβος*) είναι η λ. που χρησιμοποιήθηκε στη λογοτεχνία, στη γλώσσα των ναυτικών και των νησιωτών και η λ. που χρησιμοποιείται ευρύτερα και σήμερα στην καθημερινή γλώσσα και στον προφορικό λόγο. Από τις πρώτες δεκαετίες τού 19ου αι. χρησιμοποιείται ευρέως και η λ. *βαπόρι* (< ιταλ. *vario* < λατ. *vario* «ατμός»), η οποία στη λόγια γραφομένη γλώσσα αποδόθηκε με τη λ. *ατιόπλοιο* (αρχικά και *ατιόπλεοντο* και *ατιό-πλουσι*!). Μένοντας στα εμπορικά πλοία, πρέπει να αναφέρουμε το παλιό ιστοφόρο («πλοίο με πανιά») και το (άργητο μετά τη συγκοινωνία με αεροπλάνο) υπερκοκάνειο (< αγγλ. *meteoceanic*), που εκτελούσε μακρινά υπερατλαντικά ταξίδια. Η Ελλάδα είναι γνωστή για τον μεγάλο στόλο τής σε φορητά και επιβατηγά ή επιβατικά πλοία, που ανήκουν σε Έλληνες εφοπλιστές. Πολλά από αυτά είναι πετρελαιοφόρα (οι ναυτικοί τα λένε και γκοζδάκις). Στις μέρες μας και στον τόπο μας, εκτός από τα ακτοπλοϊκά

πλοία, είναι πολύ γνωστά και τα **πορθμεία**, γνωστά (για μεγαλύτερες αποστάσεις) και ως οχηματαγωγά (< αγγλ. ferry-boat), πλοία που μεταφέρουν ανθρώπους και οχήματα παντός είδους (επιβατηγά, λεωφορεία, φορτηγά, ψυγεία κ.λπ.). Η λ. που συχνά χρησιμοποιείται για κάθε είδους πλοίο, **αλλά** και για τα μικρά ή μεγάλα ιδιωτικά πλοία και πλοία, είναι η λ. σκάφος.

Πλοιοκτησία (η) {χωρ. πλ.θ.} 1. ο ιδιοκτήτης ή ο ιδιοκτήτες πλοίου ή πλοίων 2. (περιλ.πτ.) το σύνολο των πλοιοκτητών (πβ. λ. *εργοδοσία*).

πλοιοκτήτης (ο) [1887] {πλοιοκτητών}, πλοιοκτήτρια (η) {πλοιοκτητριών} ο ιδιοκτήτης πλοίου, που έχει και την εκμετάλλευσή του: (κ. ως επιθ.) η ~ εταιρεία.

[ETYM₂ < πλοίο + -κτήτης < αρχ. κτόμαι (-αο-) «κατέχω, είμαι ιδιοκτήτης», πβ. ιδιο-κτήτης].

πλοιοκτήτης - εφοπλιστής. Στην κοινή αντίληψη οι λέξεις ταυτίζονται. Ωστόσο, η σημασία τους και η έννοια τους (στο ιδιωτικό Ναυτικό Δίκαιο) διαφέρει: πλοιοκτήτης είναι ο ιδιοκτήτης του πλοίου (αγγλ. shipowner), ενώ εφοπλιστής είναι ο εκμεταλλεζόμενος επιχειρηματικά το πλοίο, χωρίς να είναι πάντοτε και ο ιδιοκτήτης του πλοίου (*πλοιοκτήτης*). Το γεγονός ότι οι περισσότεροι (ιδ. Έλληνες) πλοιοκτήτες είναι και εφοπλιστές, έχει οδηγήσει στην αντίληψη ότι οι λέξεις ταυτίζονται σημασιολογικά.

Πλοκάμι (το) {πλοκάμι-ιού | -ιών} 1. καθέναν από τους βραχίονες (πόδια) του χταποδιού 2. (μτφ.-κακόδ.) **πλοκάμι** (τα) το δίκτυο ενός μηχανισμού που ελέγχει τα πάντα και μπορεί να ιδιοκτήτης οποιοδήποτε: έπεσε στα ~ της μαφίας || η διεθνής τρομοκρατία έχει αλώσει τα ~ της παντού · 3. καθένα από τα νήματα του παραγαδιού. [ETYM₂ < *πλοκάμιον, υποκ. του αρχ. πλόκαμος (βλ.λ.).]

πλόκαμος (ο) {πλοκάμου | -ων, -ους} (λόγ.) 1. το πλοκάμι 2. η πλεξούδα μαλλιών.

[ETYM₂ αρχ. < θ. πλοκ- (ετεροιομ. βαθμ. του πλέκω, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -αμος, πβ. ούλ-αμός, ποτ-αμός].

πλοκή (η) 1. (σε λογοτεχνικό, κινηματογραφικό κ.λπ. έργο) ο τρόπος που επιλέγει ο δημιουργός να δομήσει μια σειρά γεγονότων που συνδέονται μεταξύ τους, ώστε να προκύψει μια ενδιαφέρουσα ιστορία: η ~ του έργου ήταν τόσο σύνθετη, ώστε δεν καταλάβαινα τι γινόταν στη σκηνή! || *χαλαρή | συναρπαστική* ~ 2. (συνεκδ.) η ιδιότητα έργου (λογοτεχνικού, κινηματογραφικού κ.λπ.) να έχει υπόθεση, στην οποία τα γεγονότα συνδέονται μεταξύ τους επιτυχημένα και με τρόπο που επιτρέπει το ενδιαφέρον: τα αστυνομικά έργα πρέπει να έχουν ~ || έργο με ~ 3. (μτφ.) το πλέξιμο, ο τρόπος με τον οποίο συνδυάζονται μεταξύ τους διάφορα στοιχεία: «ένα μεγάλο μωσαϊκό, ~ 2. (συνεκδ.) ~ λέξεων και θαυμάσιων εικόνων...» (εφημ.). [ETYM₂ αρχ. < πλέκω (βλ.λ.).]

πλυνζόν (το) {άκλ.} 1. βουτιά 2. (ειδικότ.) η εκτίναξη του σώματος (συνήθ. επάνω ή εμπρός): με ένα εκπληκτικό ~ ο τερματοφύλακας απέκρουσε το φάουλ ΣΥΝ. βουτιά.

[ETYM₂ < γαλλ. plonger «βουτιά (στο νερό), άλμα» < p. plonger «βουτάω» < δημόδ. λατ. plumbicare < μτγν. λατ. plumbio «είδος κολυμβητικού πτηνού, που εφορμά με ταχύτητα στο νερό (σαν μολύβι) για αναζήτηση ψαριών» < λατ. plumbum «μόλυβδος»].

-πλός, -ή, -ο παράγωγικό επίθημα αριθμητικών επιθέτων που σημαίνει ότι (κάποιος/κάτι) αποτελείται από τόσα μέρη όσα δηλώνει το α' συνθετικό: δι-πλός, τρι-πλός, τετρα-πλός κ.λπ. Επίσης (λόγ.) -πλούς, -ή, -ούν (πβ. *άλμα εις τριπλούν*).

[ETYM₂ Παραγ. επίθημα αριθμητικών επιθέτων τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (π.χ. ά-πλούς, δι-πλούς, τρι-πλούς κ.τ.ό.), που ανάγεται σε *pl-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *pel- «διπλόν, πτυχών», πβ. λατ. sim-plus «απλός», μέσ. ιρλ. diabol «διπλός» (< *dwei-plo-), αρχ. σκανδ. falda «πτυχή, δίπλα», γερμ. Falte κ.ά. Ομόρρ. -πλάσιος (βλ.λ.). ο μτγν. τ. -πλός, -ή, -όν οφείλεται στην επιδρ. των δευτερόκλιτων επιθέτων, με τα οποία συνέπιπταν στη γενική πτώση (πβ. *καλό - καλός, διπλό - διπλός*)].

πολλαπλασιαστικά - αναλογικά αριθμητικά: -πλός | -πλούς - πλάσιος. Οι δύο κατηγορίες των αριθμητικών διαφέρουν μεταξύ τους. Τα αριθμητικά σε -πλός (*διπλός, τριπλός, δεκαπλός... πολλαπλός*), που προήλθαν από τα λόγια αριθμητικά σε -πλούς (*διπλούς, τριπλούς, δεκαπλούς... πολλαπλούς*), έχουν πολλαπλασιαστική σημασία, δηλώνουν δηλ. από πόσα μέρη αποτελείται κάτι: *διπλή βάρδια, άλμα εις τριπλούν, διπλό ουσίκο, τριπλή γκάφα, πολλαπλές επιθέσεις* κ.τ.ό. Τα αριθμητικά σε -πλάσιος (*διπλάσιος, τριπλάσιος, πενταπλάσιος, εκατονταπλάσιος* κ.λπ.) δηλώνουν πόσες φορές κάτι είναι μεγαλύτερο σε σχέση με ένα άλλο (αναλογικά αριθμητικά): *Το νέο σπίτι τους είναι διπλάσιο από το παλιό - Ο μισθός που παίρνει στη νέα του δουλειά είναι σχεδόν τριπλάσιος από ό,τι στην προηγούμενη*.

πλόττερ (το) {άκλ.} σειρά οργάνων, με τα οποία είναι δυνατόν να χαραχθούν πλοτ σε μια επιφάνεια με γραφικά ή φωτογραφικά μέσα χαρτογραφικές λεπτομέρειες. [ETYM < αγγλ. plotter < p. plot «σχεδιάζω»].

πλουμί (το) {πλουμιού | -ιών} (λαϊκ.) το στολίδι (κεντητό ή ζωγραφιστό), το πλουμίδι (βλ.λ.). [ETYM₂ < μεσν. πλουμίον, υποκ. του λατ. pluma «φουόδι, πούπουλο»].

Πλουμίδι (το) {πλουμιδιού | -ιών} (λαϊκ.) κεντητό ή ζωγραφικό διακοσμητικό στοιχείο: *είχε γεμίσει κεντητά ~ το σαλόνι* ΣΥΝ. στολίδι,

κόσμημα, ποικίλμα.

[ETYM₂ < πλουμί (βλ.λ.) + -ίδι, πβ. κ. *στολ-ίδι*].

πλουμίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {πλούμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) διακοσμώ με πλουμίδια ΣΥΝ. στολίζω. — πλούμισμα (το) [μεσν.].

Πλουμιστός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) διακοσμημένος με πλουμίδια ΣΥΝ. στολισμένος.

πλουραλισμός (ο) 1. η αρχή κατά την οποία άνθρωποι διαφορετικών φυλών, θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων κ.λπ. μπορούν να συμβιώνουν αρμονικά σε μια κοινωνία, διατηρώντας τα ιδιαίτερα γνωρίσματα τους 2. (ειδικότ.) η δυνατότητα να εκφράζονται όλες οι απόψεις ελεύθερα σχετικά με ένα ζήτημα: ~ στα Μ.Μ.Ε. || ο ~ που υπάρχει σε ένα κόμμα με πολλές τάσεις ΣΥΝ. πολυφωνία 3. ΦΙΛΟΣ. θεωρία αντιτιθέμενη στον μονισμό και τον δυισμό, η οποία κατανοεί και ερμηνεύει τον κόσμο με αναγωγή σε πολλαπλές και ανεξάρτητες οντότητες και αρχές ΣΥΝ. πολυαρχία ΑΝΤ. μονισμός (πβ. λ. *μονιαμός, δυαρχία*). — πλουραλιστής (ο), πλουραλίστρια (η), πλουραλιστικός, -ή, -ό.

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. pluralisme < λατ. pluralis «πληθυντικός» < plus, pluris «πολύς, περισσότερος»].

πλους (ο) {πλου | πλός} (λόγ.) 1. η πλεύση, η πορεία του πλοίου: *κατά τον πλου παρουσιάστηκαν μηχανικά προβλήματα* ΦΡ. (λόγ.) εν πλώ (εν πλώ) κατά τον πλου, ενώ το σκάφος πλέει 2. (συνεκδ.) το ταξίδι με πλοίο ΣΥΝ. θαλασσοπορία, ρότα. ΣΧΟΛΙΟ λ. πλέω. [ETYM₂ < αρχ. πλους | πλός < *πλόε-ος < πλέω (βλ.λ.). Η λ. συνδ. με σانسκρ. priana- «σχεδία, αυτό που επιπλέει», ρωσ. ρίον «πλοίο, κανό» κ.ά.].

-πλους, -ή, -ούν → -πλος πλουσιόκοριτο (το) πλούσιο κορίτσι (από πλούσια οικογένεια) ΑΝΤ. φτωγοκόριτο.

πλουσιόπαιδο (το) πλούσιο παιδί (από πλούσια οικογένεια) ΑΝΤ. φτωγοπαιδί. πλουσιόπαροχος, -ή, -ο [μεσν.] αυτός που παρέχει κάτι σε αφθονία, γενναιοδωρος: *έλαβε ~ ανταλλάγματα για τη συγκατάθεση του* || ~ γέμια | *δώρα* ΣΥΝ. (λόγ.) δαυιλής ΑΝΤ. πενυχρός, φτωχικός. — πλουσιόπαρος επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδαυιλέω*.

πλούσιος, -α (λόγ. -ια), -ο 1. αυτός που διαθέτει μεγάλη περιουσία (κινητή και ακίνητη, χρήμα, οικόπεδα κ.λπ.): *πρόέρχεται από ~ οικογένεια* || ~ *εταιρεία* | *φιλοι* | *υποψηφίος γαμπρός* || είναι ~ *σαν τον Κρόισο* || ~ *χώρες* | *κράτη* (οι βιομηχανικά και τεχνολογικά ανεπτυγμένες χώρες, σε αντίθεση με τις φτωχές, αναπτυσσόμενες χώρες): ΦΡ. *κάνω πλούσιο γάμο* (i) παντρεύομαι πλούσιο άτομο (ii) παντρεύομαι με πολυτέλειες (ακριβά ρούχα, πολυτέλη δεξίωση μετά τον γάμο κ.λπ.) ΣΥΝ. εύπορος, ευκατάστατος ΑΝΤ. φτωχός, άπορος 2. **πλούσιος** (ο), **πλούσια** (η) πρόσωπο που διαθέτει μεγάλη περιουσία, πολλά υλικά αγαθά: *πλούσιοι και φτωχοί* || *πώς περνούν οι ~* ΦΡ. **πλούσιοι επτόχουσαν και επείνασαν** (από εκκλησιαστικό τροπάριο) ως σχόλιο για την αστάθεια των ανθρώπινων πραγμάτων 3. (+σε) αυτός που εμπειρίξει σε μεγάλο αριθμό | βαθμό ή ποικιλία ορισμένα στοιχεία: *τροφή ~ σε πρωτεΐνες* || *σμιποπών ~ σε ιγνοστοιχεία* || *άνθρωπος ~ σε χαρίσματα* | *αρετές* || *εποχή ~ σε λογοτεχνικά έργα* || ~ *γλώσσα* (σε λεξιλόγιο και εκφραστικά μέσα) | *βιβλιοθήκη* (σε βιβλία) | *λεξιλόγιο* || ~ *συγκομιδή* (σε προϊόντα) | *γη* (εφόρρη) | *βίλαση* (σε φρούτα, δέντρα κ.λπ.) || *έδαφος ~ σε μεταλλεύματα* || ~ *βιβλιογραφία* (πολλά κατατοπιστικά επιστημονικά βιβλία και βοηθήματα) || ~ *μαλλιά* | *γένια* (πυκνά και πολλά) ΣΥΝ. άφθονος, δαυιλής ΑΝΤ. ανεπαρκής, λίγος 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποσότητα, αφθονία: ~ *γέμια* ΑΝΤ. ανεπαρκής: ΦΡ. **πλούσια τα ελέη (κάποιου)** (i) για γενναιοδωρία ή αφθονία πραγμάτων: *δόξα τω Θεώ, βγάλαμε πολύ λάδι εφέτος- πλούσια τα ελέη σου, Κύριε!* (ii) (μτφ.) για πρόσωπο (κυρ. γυ-ναίκα) με πολλά σωματικά χαρίσματα: *όλοι τη θαυμάζουν βλέπεις, είναι πλούσια τα ελέη της!* 5. (για πράγματα) αυτός που κοστίζει ακριβά ή/και που χαρακτηρίζεται από πολυτέλεια: *πρόσοψη με ~ διάκοσμο* || *διαγωνισμός με ~ δώρα* || *κάνω ~ ζωή* (ζω μέσα στην πολυτέλεια, ζω μέσα σε μεγάλες υλικές ανέσεις) 6. για μεγάλο χρηματικό ποσό: ~ *συνδρομή/αμοιβή* 7. (για ερεθίσματα οπτικά, γευστικά κ.λπ.) αυτός που δίνει αίσθηση πληρότητας: *σοκολάτα με ~ γεύση* (που «γεμίζει» το στόμα) || *κρασί με ~ άρωμα* || ~ *ήχος* (που «γεμίζει» το αυτί).

ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-, φτώχεια.

[ETYM₂ < αρχ. πλούσιος < πλούτ-ιος (με συριστικοποίηση του -τ-, πβ. *δημότ-ιος* - *δημόσ-ιος*) < πλούτος (βλ.λ.).]

πλουσιόσπιτο (το) 1. σπίτι στο οποίο διαμένουν πλούσιοι άνθρωποι 2. σπίτι που διακρίνεται από πολυτέλεια 3. (μτφ.) πλούσια οικογένεια.

Πλουτίωνα ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πλούτιωνα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάποιον) πλούσιο ΣΥΝ. πλουτίζω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι πλούσιος ΑΝΤ. φτωχαίνω.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω.

Πλουτίωρος (ο) {ου κ. -άρχου} 1. αρχαίος Έλληνας πεζογράφος (45-120 μ.Χ.), γνωστός κυρ. για τα βιογραφικά του έργα (*Βίοι Παράλληλοι*) 2. άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM₂ μτγν. κυρ. *όν.* < πλούτος + -άρχου].

Πλουτίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πλούτις-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) γίνομαι πλούσιος, αποκτώ πολλά υλικά αγαθά, δημιουργώ περιουσία: *πλουτίσε στο εξωτερικό* || ~ *γρήγορα* | *απ' τη μια μέρα στην άλλη* || *πολλοί πλουτίσαν πατόνους επί πτωμάτων* | *εις βέρος άλλων* || με *κομίνες* | *παρόνομα* || με την *άνοδο του τουρισμού* στα νησιά *πολλοί ξενδοχοί και μεγαλοεργολάβοι πλουτίσαν* || *άνθρωπος τίμιος δεν πλουτίζει εύκολα* ΣΥΝ. θησαυρίζω ΑΝΤ. φτωχαίνω ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.) αυξάνω, διευρύνω με πρόσθετα και νέα στοιχεία: *πλουτίσε τη συλλογή του με νέα και σπάνια εκθέματα* || με τα ταξίδια *πλουτίζει κανείς τις γνώσεις του* ΣΥΝ. εμπλουτίζω.

πλουτισμός (ο) [μεσν.] 1. η απόκτηση πλούτου: *αθέμιτος | αδικαιολόγητος | γρήγορος | εύκολος* ~ 2. η επαύξηση με την προσθήκη νέων στοιχείων: *ο ~ τού μουσείου με νέα εκθέματα* ΣΥΝ. εμπλουτισμός. Επίσης πλούσιμα (το). πλουτοκράτης (ο) [1887] {πλουτοκρατών}, πλουτοκράτισσα (η) {πλουτοκρατίσσαν} (κακόσ.) πρόσωπο που έχει δύναμη και επηρεάζει τις εξελίξεις χάρη στον πλούτο του. [ETYM Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. plutocrat].

πλουτοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η συγκέντρωση τῆς πολιτικής δύναμης στα χέρια των πλουσίων 2. (περιληπτ.) η τάξη των πλουσίων, που επικρατεί και καθορίζει τις εξελίξεις χάρη στον πλούτο της. — πλουτοκρατικός, -ή, -ό [1886], πλουτοκρατικά επίρρ. [ETYM. αρχ. < πλούτος + -κρατία < κρατός]. πλουτοπαραγωγικός, -ή, -ό [1895] αυτός που παράγει πλούτο: ~ πηγές | πόροι ΣΥΝ. πλουτοφόρος.

πλούτος (ο) {πλούτη κ. λαϊκ. πλούτια (τα), χωρ. γεν. πληθ.} 1. το σύνολο των υλικών αντικειμένων (χρημάτων, κινητών και ακινήτων αγαθών, οικονομικών πόρων) που έχουν οικονομική αξία, συνιστούν δηλ. οικονομικά αγαθά: *ο ~ μιας χώρας | τού προηγμένου Βορρά* || «Ο ~ των εθνών» (The Wealth of Nations, τίτλος έργου τού Α. Σμιθ) || η δίκαιη κατανομή τού ~ ΦΡ. (α) **εθνικός πλούτος** το σύνολο όλων των οικονομικών αγαθών μιας χώρας, ενός έθνους (β) **ορυκτός πλούτος** τα εκμεταλλεύσιμα ορυκτά μιας χώρας 2. το πλήθος, η αφθονία των αγαθών (κ. στον πληθ.) το σύνολο τῆς κινητής και ακινήτων περιουσίας που κατέχει κανείς: *τα αμόθητα πλούτη ενός ηγεμόνα* || *ζεις μες στον - 3.* (α) τι πολυτιμότερο έχει κανείς (συνήθ. στον πληθ.): *όλα μου τα ~ είναι η οικογένεια μου* || *όλα μας τα ~ η αγάπη ετούτη* (τραγ.) 4. η κατάσταση τού πλούσιου, αυτού που κατέχει πολλά αγαθά, η μεγάλη οικονομική άνεση: *ο ~ τῆς Βασιλεύουσας προκαλούσε τον θαυμασμό των βαρβάρων* || *ο ~ χαρακτηρίζει κάθε εκδήλωση τους* ΣΥΝ. ευμάρεια ANT. ανέχεια, φτώχεια, ένδεια 5. (κατ' επέκτ.) η αφθονία σε ποσότητα ή και ποικιλία: *ο (αεζιλιακός) ~ τῆς ελληνικής γλώσσας* || ~ γνώσεων | εμπειριών ΣΥΝ. πληθώρα ANT. έλλειψη, απουσία 6. η μεγάλη ποικιλία: ~ *χρωμάτων | γεύσεων | φυσικών ἰχθών* || *συνασθηματικός | ψυχικός* ~ (με πολλά αξιόλογα στοιχεία, προτερήματα) || *πνευματικός* ~ (πλήθος και ποικιλία ιδεών και σκέψεων). ΣΧΟΛΙΟ λ. περιουσία, φτώχεια.

[ETYM. < αρχ. πλούτος < *πλόδΕ-τος, ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. πλώω (< *πλέΕ-ω), με την έννοια των υλικών αγαθών που «έρρεαν» άφθονα. Βλ. λ. πλώω].

πλούτος (το) {μετρ.} {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το σύνολο των ηθικών και πνευματικών αγαθών, τα εσωτερικά χαρίσματα: «*δόρο δεν έχουνε για σε και για το μέσα ~*» (Δ. Σολωμός).

πλουτοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο αυτός που αποφέρει πλούτο ΣΥΝ.

πλουτοπαραγωγικός [ETYM μετρ. < πλούτος + -φόρος < φέρω].

Πλούτων (ο) {Πλούτων-ος, -α} 1. ΜΥΘΟΛ. άλλη ονομασία (ευφημ.) τού θεού Αδη: η *αρπαγή τῆς Περσεφόνης από τον ~* 2. ΑΣΤΡΟΝ. ο ένατος και πιο απομακρυσμένος πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος. Επίσης Πλούτωνας. [ETYM. αρχ. κύρ. ὄν < πλούτος (βλ.λ.)].

πλουτώνιο (το) {πλουτωνίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Ρu), το οποίο χρησιμοποιείται ως καύσιμο στους πυρηνικούς σταθμούς για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και την κατασκευή πυρηνικών ὀπλών (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΙΝ.). [ETYM. < μετρ. Πλουτώνιον, ονομασία στηλατιν που οι αρχαίοι θεωρούσαν εισόδους στον Κάτω Κόσμο και χαρακτηρίζονταν από αποπικτικές αναθυμιάσεις, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επθ. Πλουτώνιος < αρχ. Πλούτων. Ο χημ. ὄρ. αποτελεί αντιδάν. από νεολατ. plutonium].

πλουτώνιος, -α, -ο [μετρ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Πλούτωνα • 2. (α) αυτός που συντελείται στα έγκατα τῆς Γῆς ΣΥΝ. ενδογήινος (β) **πλουτώνιος εκρήξεις** οι ηφαιστειακές εκρήξεις (γ) **πλουτώνια πετρώματα** πυρρεννη πετρώματα που σχηματίζονται από την κρυστάλλωση τού μάγματος (βλ.λ.) σε μεγάλα βάθη κάτω από την επιφάνεια τῆς Γῆς • 3. αυτός που αναφέρεται στον πλουτωνισμό (βλ.λ.). * ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος.

πλουτωνισμός (ο) παλαιότερη θεωρία σύμφωνα με την οποία ο σχηματισμός ορισμένων πετρωμάτων συνιστά αποτέλεσμα τῆς θερμότητας και των διεργασιών πήξεως. [ETYM Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. plutonisme].

Πλοχμός (ο) (λόγ.) ΑΡΧΑΙΟΛ. μοτίβο που συναντάται στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική και ζωγραφική και έχει τη μορφή πλεξίδας. [ETYM αρχ. < *πλοκ-σμός, ετεροιωμ. βαθμ. τού πλέκ-ω (βλ.λ.)].

πλύθηκα ρ. → πλένω

πλύμα (το) {πλύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το νερό που μένει μετά τού πλύσιμο ΣΥΝ. απόνερα 2. (μτφ.) άνοστο και νερόβραστο φαγητό. [ETYM 0ΦΧ < πλύνω].

πλύμένος, -η, -ο → πλένω

πλυντήριο (το) {πλυντήρι-ου | -ων} 1. ηλεκτρική συσκευή για την αυτόματη πλύση ρούχων ή πιάτων: ~ *ρούχων* | *πιάτων* ΦΡ. (μτφ.) **πλυντήριο βρόμικου χρώματος** επιχείρηση, ίδρυμα ή τράπεζα που χρησιμοποιείται ως προκάλυμμα, προκειμένου να νομιμοποιηθούν χρήματα που αποκτήθηκαν παράνομα (συνεκδ.) 2. η ποσότητα ρούχων ή πιάτων που χωράει ένα πλυντήριο: *έχω να βάλω δύο - 3.* κατάσταση με ηλεκτρικές συσκευές αυτόματης πλύσεως, τις οποίες μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει έναντι ορισμένου αντιτίμου: *πάω τα ρούχα μου σ' ένα ~ δύο ὁρόμους πιο κάτω* 4. χώρος εξοπλισμένος με ειδικές εγκαταστάσεις για το πλύσιμο αυτοκινήτων, μεταλλευμάτων κ.λπ. — (υποκ.) πλυντήριακή (το). [ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επθ. πλυντήριος < πλύνω + πα-

ραγ. επίθημα -τήριος, πθ. κ. σμμαν-τήριος].

πλυντής (ο) [μετρ.] {πλυντών}, πλυντρία (η) [μετρ.] {δύοσρ. πλυντριών} πρόσωπο που πλένει (ρούχα, πιάτα κ.λπ.) ΣΥΝ. (για πιάτα) λα-ντζέρης. πλυντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χρησιμεύει στο πλύσιμο.

πλύνω (να/θα) ρ. → πλένω

Πλύση (η) {-ης κ. -εως, -εων} 1. (γενικά) τού καθάρισμα με νερό 2. (ειδικότ.) τού καθάρισμα ρούχων με σαπουνί ή απορρυπαντικό, η μουγάδα: *βάζετε μόνο τη μισή ποσότητα απορρυπαντικού σε κάθε ~* ΦΡ. (μτφ.-κακόσ.) **πλύση εργαφέλιου** βλ. λ. *εργαφέλιος* • 3. (α) (για πληγές) η απολύμανση με αντισηπτικό (β) ΙΑΤΡ. **πλύση στομάχου** η απαλάγη τού στομάχου από δηλητηριώδεις ουσίες με τη βοήθεια υγρών που προκαλούν εμετό 4. ΧΗΜ. ο καθαρισμός μεταλλευμάτων, υφαντικών υλών κ.λπ. [ETYM. < αρχ. πλύσις < πλύνω].

πλύσιμο (το) [μετρ.] {πλύσιμ-ατος | -ατα, -άτων} η διαδικασία καθαρισμού, το να πλένει κανείς (κάτι): *το ~ των πιάτων* | *των ρούχων* | *τού αυτοκινήτου* || *το τραπεζομάνηλο θέλει ~* (καθάρισμα) || *ρούχα που δεν μαύνουν στο -!* | *τοποθετεί τα ρούχα που είναι για ~ στο καλάθι* ΣΥΝ. πλύση, καθάρισμα.

πλυστήρας (το) (παλαιότ.) ο χώρος τού σπαιτού (συνήθ. στην τράτα ή στο υπόγειο), όπου γινόταν τού πλύσιμο των ρούχων. [ETYM < *πλυστρ-αρείω (με ανομοιογενή αποβολή τού -ρ-) < πλύστρα + παραγ. επίθημα -αρείω, πθ. αλητ-αρείω].

πλυστικά (τα) (παλαιότ.) η αμοιβή για τού πλύσιμο ρούχων. [ETYM. < *πλυστης (< αρχ. πλύνω) + -ικός].

πλύστρα (η) {πλυστρών} 1. η γυναίκα που ασχολείται επαγγελματικά με τού πλύσιμο ξένων ρούχων || (μτφ.-κακόσ.) *έγινε και κυρία τώρα*, η ~! • 2. (παλαιότ.) πέτρινη πλάκα ή σανίδα που προσαρμόζονταν στην άκρη τῆς σκάφης και χρησιμοποιούταν για τού τρίψιμο των ρούχων κατά τού πλύσιμο. [ETYM. < πλύση + παραγ. επίθημα -τρα, πθ. απλώσ-τρα, σκοτώσ-τρα].

πλώρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τού μπροστινού τμήμα τού πλοίου ΣΥΝ. (λόγ.) πλώρα ANT. πρύμνη ΦΡ. (α) **από την πρύμνη ὡς την πλώρη** (κ. πρῶμα-πλώρα) από τη μια άκρη ὡς την ἄλλη (β) **βάζω πλώρη** βλ. λ. βάζω. Επίσης (λαϊκ.) πλώρα. [ETYM. μετρ., βλ. λ. πλώρα].

πλωρίζω ρ. αμετβ. {πλώρισα} (λαϊκ.) βάζω πλώρη, καταυθύνω προς κάποιο μέρος ταξιδεύοντας.

πλωρίς, -ιά, -ό (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται στην πλώρη: ~ *κατάρτι* ΣΥΝ. (λόγ.) πρωραίος ANT. πρυμνήσιος, (λόγ.) πρυμναίος [ETYM. < πρωραίος (με αφομοίωση τού -ρ- και συνίχιση) < πλώρα].

πλωτήρας (ο) {κλιτ. πλωτήρα | πλωτηρών} αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.).

[ETYM. μετρ., αρχική σημ. «κυβερνήτης πλοίου», < πλωτός + -άρχης < αρχή].

πλωτήρας (ο) 1. ΝΑΥΤ. ελαφρό σώμα που επιπλέει στο νερό ή βοηθεί άλλο σώμα να επιπλέει • 2. λεμβοειδής κατασκευή που χρησιμεύει στη συγκράτηση των υδροπλάνων και των πτερύγων τους πάνω στην επιφάνεια τῆς θάλασσας • 3. ωκεανογραφική συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τῆς κίνησης των ρευμάτων • 4. ΤΕΧΝΟΛ. κύλιος μεταλλικός ή πλαστικός κύλινδρος, που ρυθμίζει τη ροή τού νερού ή ἄλλου υγρού σε αποθήκες νερού ή δεξαμενές ἄλλων υγρών με δυνατότητα διακοπῆς τῆς παροχῆς για αποφυγή υπερχείλισης ΣΥΝ. φλοτέρ. [ETYM < αρχ. πλωτήρ, -ήρος «ναύτης» < θ. πλω- τού ρ. πλώω (βλ. λ. πλωτός) + παραγ. επίθημα -τήρ (πθ. κρα-τήρ, βα-τήρ). Μερικές νεο-ελλ. τεχνολογικές σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. flotteur (βλ. λ. φλοτέρ)].

Πλωτικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τον πλου: ~ *προβλήματα* 2. **πλωτική** (η) η ικανότητα, η επιδεξιότητα στην πλεύση.

Πλωτίνος (ο) 1. αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (205-270 μ.Χ.), ο θεμελιωτής τῆς νεопλατωνικής φιλοσοφίας 2. ὄνομα αγίου τῆς Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM < μετρ. Πλωτίνος < ουμπρ. Plotus (λατ. Plautus > μετρ. Πλαῦτος) < επίθ. plotus «πλατύπους» + παραγ. επίθημα -ίνος].

Πλωτός, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να τον διαπλεύσει κανείς: ~ *ποταμός* 2. αυτός που επιπλέει στην επιφάνεια τού νερού: ~ *μέσα* ΦΡ. **πλωτή γέφυρα** γέφυρα που κατασκευάζεται σε ποταμούς, κυρ. σε καιρό πολέμου, και αποτελείται από κοίλα στεγανά σώματα. [ETYM. αρχ. < ρ. πλώω «πλέω» (ιων.) < *πλώ(Ε)ω < θ. πλό(υ)-, εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pleu-«πλέω, κολυμπώ», πθ. σασκρ. plavati (ίδια σημ.), λατ. pluvia «βροχή» (> γαλλ. pluie, ισπ. lluvia, ιταλ. pioggia) κ.ά. Ομόρρ. πλέ-ω (βλ.λ.), πλυ-νω, πλώω (< πλό-ος), πλο-ίο(ν), πλοῦ-τος κ.ά.].

Π.Μ.Σ. (ο) Πανελληνίους Μουσικούς Σύλλογους.

Π.Ν. (το) Πολεμικό Ναυτικό.

Πνεύμα (το) {πνεύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το εσωτερικό και ἄυλο μέρος τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης, που περιλαμβάνει τις σκέψεις, τις ιδέες, που ανταμβάνεται και παράγει κρίσεις: *θανάσιος | οξύ | μεστό | δημιουργικό ~* || *ελεύθερο ~*, *απαλλαγμένο από προλήψεις και δεισιδαιμονίες* || *μεγάλο | επιχειρηματικό | φερεντικό | ανήσυχο* - ΣΥΝ. σκέψη, μυαλό, νόηση, αντίληψη ΦΡ. **μακάριοι οι πωχοί τού πνεύμα-τι** βλ. λ. *πωχός* 2. (συνεκδ.) ο άνθρωπος ὡς προς τού πως σκέφτεται ή συμπεριφέρεται: *ο συγγραφέας που παρουσιάζουμε υπήρξε ένα φιλελεύθερο ~ σε σκοτεινούς καιρούς* || *ο στοχαστής αυτός είναι ένα μεγάλο, σπάνιο ~ τῆς εποχῆς μας*- ΦΡ. (α) (σκοπτ.-εφρον.) **τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται** σε περίπτωση ταύσεως ὁπόμενων μεταξύ προσώπων που δεν γνωρίζουν προηγουμένως ο ένας τις θέσεις, τις ιδέες τού ἄλλου: *έκανα κι εγώ την ίδια σκέψη με σένα* είδες, ~! (β)

ανήσυχον πνεύμα βλ. λ. *ανήσυχος* (γ) **πνεύμα αντιλογίας** βλ. λ. *αντι-λογία* 3. πρόσωπο που ασχολείται με τον στοχασμό, τα γράμματα, τον πολιτισμό, την έρευνα και τη γνώση: *ένα σημαντικό ~ που άφησε εποχή υπήρξε ο...* 4. (α) τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός προσώπου, έργου, κινήματος κ.λπ.: *το ~ του υπαρχιούχου είχε εμποτίσει τα γραπτά πολλών συγγραφέων εκείνης της περιόδου* || *το ~ αυτού του φιλοσόφου ανιχνεύεται στις θεωρίες αρκετών νεότερων δημιουργών* || *το ~ του ρομαντισμού αντανακλάται στους στίχους του-* ΦΡ. **αθλητικό πνεύμα** βλ. λ. *αθλητικός* (β) το σύνολο των αντιλήψεων, των ιδεών και των τάσεων: *το ~ της εποχής | των καιρών μας* || *αποδίδω πιστά το - μιας εποχής στα σκηνικά και τα κοστούμια* || *η πρωτοβουλία αυτή συντάσσεται στο ~ της διμερούς συνεργασίας* || *το ~ που βασιλεύει στον κυβερνοχώρο* || *οι αλλαγές που θα γίνουν θα είναι στο ίδιο ~ με τις προηγούμενες*- ΦΡ. (α) **το πνεύμα των προγόνων** η πνευματική παράδοση, ό,τι έχει κληροδοτηθεί από την πολιτισμική παραγωγή των προγόνων (β) **μπάνιο στο πνεύμα** (+γεν.) αντιλαμβάνομαι και ισοχέω (σε δεδομένο χώρο) και προσαρμόζομαι: *μήτρε γρήγορα στο πνεύμα της ομάδας | του αγώνα* || *δεν έχει μπει ακόμα στο πνεύμα της δουλειάς ΣΥΝ.* εγκλιματισμός 5. κάθε στοιχείο που χαρακτηρίζει τον τρόπο συμπεριφοράς, δράσης (κάποιου) ή το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός χώρου, το κλίμα που επικρατεί: *~ αυτοθυσίας | συνεργασίας | ανταγωνισμού | ομοψυχίας* || *ομαδικό | δημοκρατικό | ανεκτικό | φιλικό* ~ 6. (α) η ψυχική, συναισθηματική και ηθική κατάσταση του ανθρώπου κατ'αντίστοιχη προς την αντίστοιχη σωματική ΣΥΝ. *ψυχή φρ. το μεν πνεύμα πρόγινον η δε σαρξ ασθενής* βλ. λ. *σαρξ* (β) **πνεύματα** (τα) η ψυχική κατάσταση: *με την παρέμβαση του προσπάθησε να ηρεμήσει τα ~ || εξάπτω* | *οξύνω* | *ανάβω* τα ~ · 7. το βαθύτερο νόημα, το περιεχόμενο, κατ'αντίστοιχη προς τη μορφή, τον τύπο: *το ~ του νόμου* | *το κειμενόν ΣΥΝ.* ουσια ANT. γράμμα, τύπος · 8. ευφορολόγημα που λέγεται συνήθ. άκαμα και ειρωνικά: *από ~ άλλο τίποτα' από πράξεις όμως τίποτα!* κυρ. στις ΦΡ. **κάνω | πουλάω πνεύμα** λέω έξυπνα ή αστεία λόγια σε καταστάσεις που απαιτούν σοβαρότητα και περισκεψία, λέω εξυπνάδες, ειρωνεύομαι: *μην πουλάς ~, η υπόθεση είναι πολύ σοβαρή* | *αυτός υποφέρει κι ο άλλος κάνει ~* ~ 9. η ζωή, η ύπαρξη: *παρέδωσε το - (του)* (πέθανε) 10. (α) κάθε άλλη ύπαρξη, που δεν γίνεται αντιληπτή με τις αισθήσεις (κατά τη λαϊκή φαντασία, δαίμονες, φαντάσματα κ.λπ.): *κακό | πονηρό | ακάθαρτο* ~ || *καλό | αγαθό* ~ (άγγελος) || «*το ~ του κακού*» (ο Διάβολος) || *ο Θεός είναι ~* (β) ΕΚΚΛΗΣ. **Άγιο Πνεύμα** το τρίτο πρόσωπο της ομοουσίας και αδιαίρετης Αγίας Τριάδας 11. (ειδικότ.) (α) ένα νεκρό πρόσωπο για το οποίο πιστεύεται ότι υπάρχει με διαφορετική, άλλη υπόσταση και εμφανίζεται με διάφορους τρόπους, συχνά προκαλώντας θορύβους, τρομάζοντας τους ανθρώπους: *θορυβοποιό* ~ ΣΥΝ. στοιχείο, φάντασμα (β) το μέρος του ανθρώπου που πιστεύεται ότι επιβιώνει μετά τον θάνατο και για το οποίο υπάρχει η λαϊκή πίστη ότι μπορεί κανείς να το καλέσει να δηλώσει την παρουσία του (λ.χ. με τον πνευματισμό): *μαζεύονται σ'ένα περίεργο σπίτι και καλούν τα ~ || τους «μίλησαν» το ~ ενός προγόνου τους* · 12. ΓΛΩΣΣ. σημείο γραφής, η ψιλή (') και η δασεία (´ (, που σημειώνεται (στο πολυτονικό σύστημα) πάνω από το αρχικό φωνήεν των λέξεων: *αέρας, υγεία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεινάω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πνεύμα* < πνέω (βλ.λ.). Η αρχική σημ. της λ. ήταν «πνοή, άνεμος», αλλά στο βιβλικό λεξιλόγιο χρησιμοποιήθηκε επίσης για να δηλωθεί τόσο το Άγιο Πνεύμα όσο και κακά πνεύματα. Έτσι, συνδέθηκε με το αντίστοιχο εβρ. *ruah* «πύσημα, πνοή», το οποίο οι Εβδο-μήκοντα μετέφρασαν ως *πνεύμα*. Αργότερα η λ. δήλωσε επίσης τις διανοητικές ικανότητες ενός ατόμου, που του επιτρέπουν να κινείται στον κόσμο των ιδεών, την εσωτερική του υπόσταση, βούληση και σκέψη. Η φρ. *τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται* αποδίδει τη γαλλ. les grands esprits se rencontrent].

πνεύματα: **δασεία** - ψιλή. Στο σύστημα των φθόγγων της Αρχαίας Ελληνικής συμπεριλαμβάνονταν και ο δασύς φθόγγος, είτε ως αυτοτελής φθόγγος στην αρχή της λέξης μωσστά από ορισμένα φωνήεντα είτε ως συνοδευτικό στοιχείο ορισμένων συμφώνων, τον λεγόμενον δασέον. ο δασύς φθόγγος συνίσταται στην εκβολή ενός ποσού αέρος, μιας άγνας, που προηγείται της εκφώνησης ενός φωνήεντος και δηλώνεται συνήθ. στη φωνητική γραφή με το [h] (πβ. την προφορά των αρχαίων ελληνικών λέξεων ελληνικός /hellenikós/, ήρωες /héroes/, υπόθεσις /hypothesis/, ορίζων /horizód n/, υστερία /hysteria/ κ.ά., που διασώζουν τη δασύτητα τους στην προφορά και τη γραφή τους ως ξένων λέξεων σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες πβ. *αγγλ.* hellenic, hero, hypothesis, horizon, hysteria). Προκειμένου για τα δασέα σύμφωνα της Αρχαίας, πάλι μια άγνα συνοδεύει την εκφώνηση των συμφώνων ρ, τ, κ, που προφέρονται ως ρ^h (φ), τ^h (θ), κ^h (χ): *φιλοσοφία* /philosophía/ (πβ. *αγγλ.* philosophy), *φωτο-* /pho-to- (πβ. *αγγλ.* photo-), *φράσις* /phrásis/ (πβ. *αγγλ.* phrase), *φυσικός* /phúsikós/ (πβ. *αγγλ.* physical), *θέατρον* /théatron | (πβ. *αγγλ.* theatre), *θέμα* /théma/ (πβ. *αγγλ.* theme), *θεωρία* /théoría/ (πβ. *αγγλ.* theory), *χαρακτήρ* /kharaktér/ (πβ. *αγγλ.* character), *χάος* /khaós/ (πβ. *αγγλ.* chaos), *Χριστός* /khrístós/ (πβ. *αγγλ.* Christ), *χρονικός* /khrónikós/ (πβ. *αγγλ.* chronicle) κ.ά. Στην Αρχαία Ελληνική το δασύ πνεύμα και τα δασέα σύμφωνα προφέρονταν αρχικά σε όλες τις διαλέκτους. Στην ιωνική διάλεκτο, το δασύ πνεύμα (και ορισμένα δασέα σύμφωνα) έπαυε να προφέρεται, σε αντίθεση με την αττική διάλεκτο («*Αττικοί δασυντικοί, Ίωνες ψιλωτικοί*» έλεγαν οι Αρχαίοι γραμματικοί). Στην αττική διάλεκτο το δασύ πνεύμα αρχίζει να σιγνάται ήδη από τον 3ο αι. π.Χ., η σίγησή του, πάντως, ολοκληρώνεται μόλις τον 3ο αι. μ.Χ., τότε που και τα δασέα σύμφωνα αποδασύνονται και γίνονται

διαρκή σύμφωνα (p^h > f, t^h > θ, k^h > χ). Για τη δήλωση του δασέος πνεύματος στη γραφή χρησιμοποιήθηκε το γράμμα Η. Στην ιωνική διάλεκτο, όπου νομίζε σιγήθηκε το δασύ πνεύμα, το Η που περισσότερο χρησιμοποιήθηκε για να δηλωθεί το μακρό ε (μέχρι τότε ε και η δηλώνονταν από κοινού με το γράμμα Ε, ενώ το Η δήλωνε τη δασεία: ΗΕΛΛΕΝΙΚΟΣ = ελληνικός), πράγμα που γενικεύτηκε μετά το 400 π.Χ. (ευκλείδειο αλφάβητο). Από το 200 π.Χ. με την γραμματικό Αριστοφάνη τον Βυζάντιο αρχίζει να δηλώνεται και πάλι στη γραφή το δασύ πνεύμα (spiritus asper) και μάλιστα, κατά σχολαστική υπερβολή, και το ψιλό πνεύμα (spiritus lenis), δηλ. η έλλειψη δασείας στο φωνήεν με το οποίο αρχίζει μια λέξη! Η χρήση των πνευμάτων βαινει παράλληλα με τη χρήση των τόνων, με την οποία από τότε συνδέεται, χωρίς αυτά τα δύο να ταυτίζονται. Τον 9ο αι. μ.Χ. μαζί με τη γενίκευση της μικρογράμματος γραφής γενικεύεται και η χρήση των πνευμάτων και των τόνων στη γραφή, που μέχρι τότε ήταν επιλεκτική (εχρησιμοποιείτο ιδ. σε λογοτεχνικά ποιητικά κείμενα).

Για την παράσταση της δασείας χρησιμοποιήθηκε -αρχικά στη Μεγάλη Ελλάδα- το αριστερό κομμάτι του Η (I-, -, '), ενώ για την ψιλή το δεξιό κομμάτι του Η (-I, ' , '): *ελληνικός* - άγων. Η γνώση των δασυνομένων λέξεων (βλ.λ.) διευκολύνει και σήμερα στην κατανόηση της εμφάνισης δασέων σε σύνθετες λέξεις, που έχουν ως β' συνθετικό δασυνομένη λέξη: *πενθήμερο*, *νυχθημερόν*, *εφήμερος* (*εφημερίδα*, *εφημερεύω*, *εφημέριος*), όπου το -θ- ή το -φ- ερμηνεύονται όταν γνωρίζει κανείς ότι το *ημέρα* δασύνεται (ήμερα).

→ *δασύνω* (*δασυνομένες λέξεις*)

πνευματικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με το πνεύμα (βλ.λ.): *~ ικανότητα* | *ελευθερία* | *διάνοια* | *αρετές* | *ολοκλήρωση* | *ανάταση* | *καλλιέργεια* | *καθοδήγηση* | *οκνηρία* | *ισορροπία* | *υγεία* | *σύγχυση* || *ισχυρίζεται ότι στην εποχή μας υπάρχει ~ ερημία ΣΥΝ.* (διανοητικός) ΦΡ. (α) **πνευματική δημιουργία παραγωγή** το σύνολο των έργων ενός συγγραφέα (β) **πνευματική εργασία** η σκέψη, η διάνοηση, κατ'αντίστοιχη προς τη χειρωνακτική εργασία (γ) **πνευματική ιδιοκτησία** το νομικό δικαίωμα συγγραφέα, εφευρέτη κ.λπ. να αναγνωρίζεται ως ιδιοκτήτης των έργων του και να παίρνει ποσοστά από την εμπορική τους εκμετάλλευση κ.λπ. (δ) **πνευματικά δικαιώματα** η αμοιβή, κυρ. σε ποσοστά, που εισπράττει κανείς από την εμπορική εκμετάλλευση από τρίτους έργων για τα οποία αναγνωρίζεται ως δημιουργός: *τα - των καλλιτεχνών/ των στιχουργών* (ε) **πνευματική κατάρτιση** η μόρφωση, η πνευματική καλλιέργεια (στ) **πνευματική τροφή** (ι) η γνώση, η μάθηση, καθέτι που συμβάλλει στην ανάπτυξη και ενδυνάμωση των πνευματικών ιδιοτήτων (λ.χ. της αντίληψης, της κρίσης κ.λπ.) (ii) (συνεκκ.) οτιδήποτε προσφέρει γνώση, συμβάλλει στη μόρφωση κ.λπ.: *τα βιβλία αποτελούν -* (ζ) **πνευματικός ορίζων** η έκταση της αντίληψης και των γνώσεων (κάποιου): *η εκμάθηση ξένων γλωσσών διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες του ανθρώπου* (η) **πνευματική κληρονομιά** | **παράδοση** το σύνολο των μνημείων λόγου και τέχνης, των παραδόσεων, των ηθών και των εθίμων που έχουν κληροδοτήσει οι πρόγονοι ενός λαού ως πολιτισμική παρακαταθήκη και συγκροτούν σε σημαντικό βαθμό την εθνική του φυσιογνωμία: *εμείς οι Έλληνες έχουμε πλούσια ~* (θ) **πνευματικός πατέρας** | **πνευματική μητέρα** (i) πρόσωπο που έχει επηρεάσει σημαντικά τη διαμόρφωση της προσωπικής ιδεολογίας, τη συγκρότηση του ψυχοδιανοητικού κόσμου κάποιου, τη στάση του σε διάφορα ζητήματα (υπαρξιακά, επιστημονικά, κοινωνικά, πολιτικά κ.λπ.): ο *φιλόσοφος αυτός υπήρξε πνευματικός του πατέρα* | *η Εκκλησία είναι η πνευματική μητέρα των πιστών* (ii) ΕΚΚΛΗΣ. το πρόσωπο που έχει βαφτίσει κάποιον ΣΥΝ. *νονός* | *νοννά* (iii) (στο αρσ.) ο εξομολόγος (i) **πνευματική συγγένεια** βλ. λ. *συγγένεια* (ia) **πνευματικό τέκνο** (i) ο διάδοχος κάποιου, από τον οποίο έχει επηρεαστεί αποφασιστικά ως προς τις απόψεις τις οποίες και ακολουθεί (όχι κατ' ανάγκη πιστά): *ο Άντλερ είναι ~ του Φρόυντ* (ii) το πρόσωπο που έχει βαφτίσει κάποιος (ως προς τον νονό του) ΣΥΝ. *βαφτισμιός*, *βαφτιστήρι* (ib) **πνευματική ηγεσία** το σύνολο των πνευματικών ανθρώπων, των διανοουμένων: *η - ενός τόπου* || *Τα προβλήματα πολλαπλασιάζονται. Τι κάνει η σύγχρονη ~* ΣΥΝ. *διάνοηση*, *ιντελιγκέντσια* (iy) **πνευματικός ηγέτης** (i) ο πνευματικός άνθρωπος, ο διανοούμενος (ii) ο θρησκευτικός ηγέτης: *ο Δαλάι Λάμα είναι ο ~ του Θιβέτ* (id) **πνευματικός άνθρωπος** ο άνθρωπος που ασχολείται με τα πνευματικά ζητήματα της εποχής του και τα μελετά υπό διάφορες οπτικές γωνίες: *ο άνθρωπος των γραμμάτων, της τέχνης και της επιστήμης* (ie) **πνευματικό ίδρυμα** | **φοιτόριο** κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα, κυρ. το σχολείο (ιστ) **πνευματικό κέντρο** βλ. λ. *κέντρο* 2. αυτός που βρίσκεται έξω από τον αισθητό κόσμο, άυλος: *~ όντα* (ουράνιες δυνάμεις, άγγελοι) ΣΥΝ. *ασώματος* ANT. *υλικός*, *ενσώματος* · 3. ΕΚΚΛΗΣ. **πνευματικός** (ο) ο εξομολόγος ιερέας: *εμπιστεύεται στον ~ της όλης της τις ανουσιές* · 4. αυτός που σχετίζεται με την πνοή, την κίνηση αέρα: *η ύδραυλις ήταν ένας ~ τύπος μουσικού οργάνου*. — *πνευματικ-ά* | *-ός* [μτγν.] επίρρ. πνευματικότητα (η) [1820] {χωρ. πλ.θ.} η ύπαρξη σε κάποιον ή σε κάτι στοιχείου που σχετίζεται με το πνεύμα και που δηλώνουν βαθύ πνευματικό περιεχόμενο: *η εμφάνιση και οι τρόποι του απέπνεαν μια ~ || μορφές αγίων γεμάτων ~*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. spiritualité]. πνευματισμός (ο) [1866] παραφυλολογική θεωρία και πρακτική, σύμφωνα με την οποία οι ψυχές των νεκρών επικοινωνούν με τους ζωντανούς μέσω φυσικών προσώπων (μέντιουμ) ή φαινομένων (οικουνοί). — πνευματιστής (ο) [1851], **πνευματίστρια** (η), πνευματικ-ός, -ή, -ό [1865], πνευματιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. spiritualisme | spiritisme, άσχετο με

το μεσν. πνευματισμός «η χρήση των πνευμάτων (ψυχής και δασείας) ως τονικών σημείων»].

πνευματοθεραπεία (η) {πν΄νματοθ΄ραπειών} ΙΑΤΡ. είδος αεροθε-ραπείας (βλ.λ.) που εφαρμόζεται με εισπνοές αέρα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pneumatotherapy].

πνευματοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η αντίληψη, σύμφωνη με την οποία η βαθύτερη ουσία των όντων είναι το πνεύμα και η ύλη αποτελεί την αισθητή έκφραση της ΣΥΝ. σπριτουαλισμός ΑΝΤ. υλισμός. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. spiritualisme].

πνευματοκτόνος, -ος/-α, -ο [1872] αυτός που καταπιέζει, δεσμεύει την ελεύθερη πνευματική έκφραση, που υποδουλώνει το πνεύμα: ο -νόμος για τα λογοτεχνικά σοματεία.

[ΕΤΥΜ. < πνεύμα, -ατός + -κτόνος, < αρχ. κτείνω «φονεύω» (βλ. λ. -κτονία), μετάφρ. δάνειο από γερμ. geisttötend].

πνευματολατρία (η) {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση λατρευτικού σεβασμού σε άυλα όντα, ευεργετικά ή καταστροφικά πνεύματα. — πνευ-ματολάτρης (ο) [1860].

πνευματολογία (η) [1785] {χωρ. γεν. πληθ.} η μελέτη του μεσολαβητικού ρόλου των άυλων πνευμάτων στην επικοινωνία μεταξύ θεού και ανθρώπων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumatologie].

πνευματώδης, -ης, -ες {πνευματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που χαρακτηρίζεται από εξυπνάδα και χιούμορ, που κάνει εύστοχα και διατυπωμένα με έξυπνο τρόπο σχόλια: *«άνθρωπος | αστείο ΣΥΝ. σπριτόκος, εύστοφος, ευφυής»*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που εμφανίζεται σαν φύσημα, πνοή», < πνεύμα, -ατός + -ώδης (βλ.λ.). Η σύγχρονη σημ. είναι απόδ. του γαλλ. spirituel].

πνεύμωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που προκαλείται από τη συγκέντρωση αέρα ή αερίων στις φυσικές κοιλότητες, στα όργανα ή στους ιστούς του σώματος.

πνευμοθώρακας (ο) [1879] {πνευμοθώρακων} ΙΑΤΡ. 1. παθολογική κατάσταση κατά την οποία εισέρχεται αέρας στην κοιλότητα του υπεωσκότα, προκαλώντας συμπίεση του πνεύμονα και έντονη δύσπνοια 2. (παλαιότε.) θεραπευτική μέθοδος εισαγωγής αέρα στην κοιλότητα του υπεωσκότος (τεχνητός πνευμοθώρακας) για θεραπεία της φυματίωσης (έχει καταργηθεί). [ΕΤΥΜ. < πνευμο- (< πνεύμα, στη σημ. «αέρας», μορφολ. σχηματισμός αντίθετος στους κανόνες της Ελληνικής, που θα απαιτούσε πνευματο-) + θώρακας, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. pneumothorax].

πνεύμονας (ο) {πνευμόνων} 1. ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο όργανα της θωρακικής κοιλότητας των σπονδυλοζώων, με τα οποία αναπνέουν: *λοιμωξη | φυματίωση | καρκίνος των ~ 2.* (μτφ.) πηγή καθαρού αέρα, χώρος αναψυχής και επαφής με τη φύση: *το πάρκο αποτελεί ~ πρασίνου || ένας ~ υγείας της Αθήνας καταστράφηκε από την πυρκαγιά*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. πνεύμων | πλεύμων (ο τ. πλεύμων είναι αρχαίο, ενώ ο τ. πνεύμων οφείλεται στην επίδρ. των λ. πνέω, πνέυμα) < *pleu-mon- < I.E. *pleu- «πλέω, ρέω, κολυμπώ» (επειδή οι πνεύμονες φαίνονται σαν να πλέουν σε νερό), πβ. σανσκρ. klo-mān- «δεξιός πνεύμονας» (με ανομοίωση p-m > k-m), λατ. pulmo «πνεύμονας» (< *plu-mōn), γαλλ. poumon, αρχ. σλαβ. pluata (> σερβοκρ. pluća «ήπαρ») κ.ά. Ομόρρ. πλέ-ω (βλ.λ.), πλύ-νω, πλους (< πλό-ος), πλο-ίο(όν), πλο΄-τος, πλω-τός κ.ά.].

πνευμόνεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η αφαίρεση πνεύμονα. [ΕΤΥΜ.

Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pneumonectomy].

πνευμίο (το) {πνευμίο-ιού | -ιών} ο πνεύμονας (βλ.λ.)· ειδικότερα ο πνεύμονας της ζώων που πωλούνται στα κρεοπωλεία: *έχει γερά ~ (έχει αποχή)*. Επίσης (λαϊκ.) πλειμίο [ΕΤΥΜ < μτγν. πνευμίων, υποκ. του αρχ. πνεύμων (βλ.λ.)].

Πνευμονία (η) {μτγν.} {πνευμονίων} ΙΑΤΡ. η οξεία φλεγμονή των πνευμόνων, που οφείλεται σε μικρόβια ή ιούς και εκδηλώνεται με υψηλό πυρετό, δύσπνοια, βήχα.

πνευμονικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους πνεύμονες: *~ αρτηρία | ιστός | φλέβες* 2. ΙΑΤΡ. (α) **πνευμονικό οίδημα** η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παρουσία υγρού μέσα στις κυψελίδες του πνεύμονα ως αποτέλεσμα συνήθ. καρδιακής ανεπάρκειας (β) **πνευμονική εμβολή** η αιφνίδια εμφύτευση θρόμβου αίματος ή λίπους σε κλάδο της πνευμονικής αρτηρίας, που εκδηλώνεται με οξύ πόνο, έντονη δύσπνοια και πτώση της αρτηριακής πίεσης.

πνευμονόκοκκος κ. πνευμονόκοκκος (ο) [1894] {πνευμονιο-κόκκ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. παθογόνο βακτήριο που προκαλεί κυρ. πνευμονία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumocoque].

πνευμονογράφημα (το) {πνευμονογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση που δείχνει τις διακυμάνσεις της αναπνοής.

πνευμονογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η λήψη πνευμονογραφήματος. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Pneumographie].

πνευμονογράφος (ο) [1895] ΙΑΤΡ. η ιατρική συσκευή με την οποία καταγράφονται οι αναπνευστικές κινήσεις και αναπαριστάνονται γραφικά οι διακυμάνσεις της αναπνοής. — **πνευμονογραφικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumographe].

πνευμονόκοκκος (ο) → πνευμονόκοκκος

πνευμονοκονίαση κ. πνευμοκονίαση (η) [1879] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση των πνευμόνων, την οποία προκαλεί η παρατεταμένη εισπνοή διαφόρων τύπων σκόνης, κυρ. σε επαγγελματικούς χώρους.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pneumoconiosis].

πνευμονολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την έρευνα, τη διάγνωση και τη θεραπεία των παθήσεων των πνευμόνων και των βρόγχων. — **πνευμονολόγος** (ο/η), **πνευμονολογικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumologie].

πνευμονοπάθεια (η) {πνευμονοπαθειών} κάθε πάθηση των πνευμόνων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Pneumopathie].

πνευμονοπλευρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. πνευμονία μαζί με πλευρίτιδα. [ΕΤΥΜ.

Μεταφορά του ελληνογενούς αγγλ. pleuropneumonia].

πνευμονορραγία (η) {πνευμονορραγιών} ΙΑΤΡ. 1.η αιμορραγία από τους πνεύμονες ΣΥΝ. αιμόπτυση · 2. η αιμορραγία μέσα στις κυψελίδες των πνευμόνων.

[ΕΤΥΜ. < πνεύμονας + -ρραγία (με διπλασιασμό του -ρ- εν συνθέσει) < αρχ. ρήγ-νυ-μι, πβ. παθ. αόρ. β' έρ-ράγ-ην, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pneumorrhagie].

πνευστιό ρ. αμετβ. [αρχ.] {πνευστιάς... μόνο σε ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) αναπνέω με δυσκολία ΣΥΝ. ασθμαίνο, λαχανιάζω, (λαϊκ.) κοντανα-σαίνο. — **πνευστιάσις** (η) [1880].

πνευστός, -ή, -ό αυτός που παράγει ή λειτουργεί με φύσημα: ΦΡ. **πνευστά (όργανα)** τα μουσικά όργανα, στα οποία ο ήχος παράγεται από εκπνεύμενο αέρα (λ.χ. το κλαρίνο, η φλογέρα, η γκάιντα, το σαξόφωνο κλπ.): *ματώνει πνευστών* (λαϊκή ορχήστρα με πνευστά όργανα).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. πνέω. Το επίθ. σχηματίστηκε κατ' αναλογία με τον αρχ. ά-πνευστος, άνα-πνευστός (πβ. κ. μτγν. θεό-πνευστος), αν και θα αναμέναμε τη μηδενισμό. βαθμ. του θ. (πβ. παρακ. πέ-πνο-μια). Το -σ- του επίθ. πνευ-σ-τός ίσως οφείλεται σε επίδρ. του μτγν. ουσ. πνεύσις (πβ. αρχ. συνθ. άνα-πνευσίς)].

πνέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πνεύσει} (λόγ.) (για άνεμο) φυσώ: *αίριο θα πνεύσει ισχυροί άνεμοι στο Ν. Αιγαίο* ΦΡ. (α) **πνέει άνεμος** (+γεν. μιας έννοιας) επικρατεί πνεύμα | κλίμα αυτού που δηλώνει η έννοια: *~ ελευθερίας | αλλαγής | αισιοδοξίας* (β) (λόγ.) **πνέω τα λοιθία** βλ. λ. *λοιθίος* (γ) **πνέω (τα) μένεα** βλ. λ. *μένος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνέω*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πνέ(Ε)ω < I.E. *pneu- «αναπνέω, ασθμαίνο» (εκφρα-στ. ονομασπονημένη ρίζα), πβ. αρχ. σκινδ. fhusa «βαριανασαίνω», αρχ. αγγλ. fneosan «φαρνίζομαι», μέσ. γερμ. rñfusen «φυσώ (τη μύτη), φαρνίζομαι» κ.ά. Παράγ. πνεύ-μια, πνο-ή, αρχ. πνο-ιά (πβ. από-πνοια), πνευ-σ-τός κ.ά. Το ρ. πνέω χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως β' συνθ., λ.χ. άνα-πνέω, άπο-πνέω, είσ-πνέω, έκ-πνέω, έμ-πνέω κ.ά.].

πνιγνρός, -ή, -ό κ. πνιγνρός αυτός που δυσκολεύει την αναπνοή, αποπνικτικός: *~ αιμόσφαιρα ΣΥΝ. ασφυκτικός*. — **πνιγνρότητα** (η) [1889].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < πνίγω + παραγ. επίθημα -ηρός, πβ. αίχιμ-ηρός, λυπ-ηρός, πον-ηρός].

πνιγνός (η) ΙΑΤΡ. ασφυξία που προκαλείται από απόφραξη των αναπνευστικών οδών εξαιτίας στραγγαλισμού ή άλλης αιτίας. [ΕΤΥΜ. πτγν. < θ. πνιγ- (< πνίγω) + παραγ. επίθημα -μονή (< -μων), πβ. φλέγ-ω - φλεγ-μονή].

πνιγνός (ο) → πνίξιμο

πνίγος (το) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) η αδυναμία ή η δυσκολία να αναπνεύσει κανείς, κυρ. λόγω καθύσωνα ΣΥΝ. ασφυξία, δύσπνοια, (λαϊκ.) κόμπος, αγούσα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. πνίγος < πνίγω].

Πνίγω ρ. μετβ. {έπνιξα, πνίγ-ηκα (προφορ. -γηηκα), πνιγμένος} 1. προκαλώ τον θάνατο (κάποιου), κάνοντας τον να μη μπορεί να αναπνεύσει (να πάθει ασφυξία) είτε βυθίζοντας τον και κρατώντας τον μέσα σε νερό ή άλλο υγρό είτε χρησιμοποιώντας δηλητηριώδη αέρια ή άλλο μέσο: *τον έπνιξε μ' ένα μαξιλάρι* | *μ' ένα σχοινί* 2. προκαλώ τον πνιγμό (κάποιου) στη θάλασσα (συνήθ. πληρώματος ή/και επιβατών) από αμέλεια ή σκοπιμότητα: *αυτοί τους έπνιξαν τους έβαλαν να ταξιδέψουν σ' ένα σαπινοκάραβο, ζέροντας ότι θα βουλιάξει, για να εισπράξουν την ασφάλεια!* 3. προκαλώ δύσπνοια: *μας έπνιξε το νέφος || μας πνίγουν τα καυσαέρια των αυτοκινήτων* || (μτφ.) *μας πνίγανε οι πολιτικοί* 4. στραγγαλίζω: *έσφιξε τα χέρια του γύρω από τον λαιμό του και την έπνιξε* 5. (μτφ.) στενοχωρώ πολύ: *με πνίγει το παράπονο | η αγανάκτηση* 6. (μτφ.) εμποδίζω να εκδηλωθεί (κάτι): *~ το χαμογεστό | το γέλιο | τον θυμό | τις παρορμήσεις | τα αισθήματα μου* 7. (κατ' επέκτ.) καταστέλλω: *μας εξέγερση στο αίμα ΣΥΝ. καταπνίγω* 8. (για αγριότητα) φυτρώνω γύρω από φυτά, εμποδίζοντας τα να αναπτυχθούν και οδηγώντας τα στον μαρμαρίο: *τα αγριόχορτα έπνιξαν τα γεράνια* 9. (α) γεμίζω από (κάτι που μου προκαλεί σοβαρό πρόβλημα): *με πνίγουν τα χρέη* (β) (+σε) γεμίζω κάποιον με (πλήθος από κάτι): *η θεία της την έπνιξε στα φιλά-* (μεσοπαθ. **πνίγομαι**) 10. πεθάνω λόγω βίαιης απόφραξης των αναπνευστικών οδών: *πνίγηκε στη θάλασσα* || *πνίγηκε, ενώ κολυμπούσε στα βαθιά* ΦΡ. (α) **πνί-γομαι σε μια κουταλιά νερό** δυσκολεύομαι πολύ σε μια εύκολη περίπτωση: *η άσκηση είναι απλή- μην πνίγσαι σε μια κουταλιά νερό!* (β) **πνίγομαι στα ριχά** τα χάνω χωρίς λόγο, με την παραμικρή αιτία (γ) (υβριστ.) ά *πνίξου!* για να δείξουμε την αγανάκτηση ή την αποδοκιμασία μας προς κάποιον: *~, αρκετά σε ανέγνηκα!* (δ) **να πάει να πνιγεί!** για να εκφράσουμε αδιαφορία για κάποιον: *δεν ξέρω τι θα κάνει- ~!* (ε) (παροιμ.) **όποιου του μέλλει να πνιγεί, ποτέ του δεν πεθαίνει** βλ. λ. *μέλλω* 11. με πνάνει βήχας, όταν εισέρχεται αντικανονικά από τις αναπνευστικές οδούς φαγητό ή υγρό: *μην πνάνεις τόσο γρήγορα, γιατί θα πνιγείς* 12. (μτφ.) αισθάνομαι ότι δεν μπορώ να αναπνεύσω, ασφυκτικό: *πνίγηκα δύο μέσα από τη σκόνη* 13. (μτφ.) καταστέλλομαι, καταπνίγομαι: *το κίνημα πνίγηκε στο αίμα* 14. (+σε) εί-μαι γεμάτος από κάτι που μου προκαλεί σοβαρά προβλήματα: *~ στα*

χρή | στα προβλήματα || θα πνιγούμε στα σκουπίδια 15. (+σε) είμαι πολύ απασχολημένος (με κάτι), δεν έχω καθόλου ελεύθερο χρόνο: ~ στη δουλειά | στο διάβασμα 16. (η μάτ). **πνιγμένος**, -η, -ο) (α) αυτός που έχει πεθάνει από πνιγμό: βρέθηκε ~ ΦΡ. (παροιμ.) **ο πνιγμένος από τα μαλλιά του πνιγνέται** βλ. λ. **πάνω** (β) αυτός που είναι γεμάτος από (κάτι): **περιοχή | χωριό | πλαγιά ~ στο πράσινο** || είναι ~ στα χρέη ~ στο άγχος (γ) αυτός που είναι πολύ απασχολημένος με κάτι, ώστε δεν έχει καθόλου ελεύθερο χρόνο: είμαι ~ αυτή την περίοδο, δεν μπορώ να σε συναντήσω.

[ETYM₂ αρχ., εκφραστ. ρ., αγν. ετύμου. Το συμφωνικό σύμπλεγμα πν-ίσως σχετίζεται με το ρ. πνέω. Δεν ευσταθεί η άποψη ότι στο ρ. πνίγω επέδρασαν οι λ. φρήγω «ψήνω, φρυγανίζωμαι» και κνίγω «κνίπα», αφού βρίσκονται σε μεγάλη σημασιολογική και μορφολογική απόσταση]. πνικτίδιο (το) {πνικτιδίου | -ων} ΧΗΜ. καθένα από τα στοιχεία της πέμπτης ομάδας του περιοδικού συστήματος (ομάδα του αζώτου), που περιλαμβάνει τα στοιχεία άζωτο, φωσφόρο, αρσενικό, αντιμόνιο και βισμούθιο (βλ. κ. λ. **περιοδικός**, ΠΠΝ). πνικτικός, -ή, -ό [μτρν.] πνιγνός (βλ.λ.).

πνίξιμο (το) {πνίξιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ο βίαιος θάνατος που επέρχεται από ολική διακοπή της αναπνοής (ασφυξία) μέσα σε υγρό (συ-νήθ. νερό): - σε **πνιγιά | θάλασσα**- ΦΡ. **θέλεις πνίξιμο** ως απειλή προς κάποιον που έκανε κάτι ανοήτο, απαράδεκτο ή ανεπιτρεπτό (πβ. **θέλεις σκότωμα, θέλεις κρέμασμα**) 2. η δυσκολία (κάποιου) να αναπνοή (ασφυξία) μέσα σε υγρό (συ-νήθ. νερό): - σε αναθυμιάσεων κ.ά.: **νιώθω ένα ~ μέσα σ' αυτή την αίθουσα** ΣΥΝ. ασφυξία 3. ο στραγγαλισμός. Επίσης πνιγμός (ο) {αρχ. λ. πνίγτης (ο) {πνιγτών} το πρόσωπο που πνίγει (κάποιον). πνιγτός, -ή, -ό [μτρν.] (για οποιονδήποτε ήχο) αυτός που μόλις ακούγεται (πάνω που πάει να εκδηλωθεί, διακόπτεται και ακούγεται ελάχιστα ή με διακοπές): ~ **κραυγή** | **γέλιο** ΣΥΝ. συγκρατημένος. — πνιχτά επίρρ. Π.Ν.Ο. (η) Πανελλήνια Ναυτική Ομοσπονδία.

πνοή (η) 1. το ρεύμα, η κίνηση του αέρα: **μία ~ βουνήσιου** | **παγομένο αέρα** 2. η αναπνοή, η ανάσα: **μέχρι την τελευταία του ~ (μέχρι να πεθάνει) || άφησε την τελευταία του ~ στο νοσοκομείο (πέθανε)** (μτρ.) 3. η ώθηση, η ενίσχυση, η συμβολή (προσώπου, θεσμού κ.λπ.) στην πρόοδο: **δίνω ~ σε κάποιον** (τον αναζωογονώ, τον κάνω να ξαναβιώσει) || **δίνω νέα ~ στην παιδεία** | **στον πολιτισμό** || «η σωστή άσκηση της εξωτερικής πολιτικής είναι ~ ζωής για τη χώρα» (εφημ.) 4. η ζωντανία: **έχει μέσα του ~ αυτός ο άνθρωπος** 5. η έμπνευση: **ποιητική ~** ΣΥΝ. επίνοια, οίστρος 6. η διάρκεια: **έργο μακράς ~** (έργο μακρόπνοο, διαχρονικό).

[ETYM₂ αρχ. < πνέω (βλ.λ.). Η φρ. **μακράς πνοής** είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. de longue haleine]. Πνομ Πεν (η) η πρωτεύουσα της Καμπούτζης. [ETYM₂ < **καμποτζ.** Phnom Penh «βουνό της αφρονιάς»]. Πνύκα (η) μικρός πετρώδης λόφος της Αθήνας κοντά στην Ακρόπολη, όπου γίνονταν οι συνελεύσεις του αθηναϊκού δήμου κατά την αρχαιότητα.

[ETYM₂ < αρχ. Πνύξ (γεν. Πνυκός), αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο. Η σύνδεση με το επίθ. **πνυκός**, που μαρτυρείται ήδη στους αρχαίους, οφείλεται σε παρετυμολογία]. Πόα (η) {ποών} 1. χαμηλό φυτό του οποίου ο κορμός δεν είναι ευλάδης, οι βλαστοί είναι μαλακοί και πράσινοι και πεθαίνουν κάθε χρόνο 2. (γενικώς) **πρασινάδα, χλόη**.

[ETYM₂ αρχ. < *ποιρά (πβ. δωρ. ποία), που συνδ. με λιθ. piena «λιβάδι». Οι συνδέσεις με τις λ. πΓ αρ «λίπος», ποιμήν και με τη «γλώσσα» του Ησυχίου **ποινά- ποία**. Λάκωνες δεν πειθούν]. Πόανθρακας (ο) [1882] {ποανθράκων} ΓΕΩΛ. άλλη ονομασία της τύρφης (βλ.λ.).

[ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. turf (βλ. λ. τύρφη)]. πογκρόμ (το) {άκλ.} 1. αντισημιτική κίνηση στην τσαρική Ρωσία (τέλη 19ου και αρχές 20ού αι.) 2. (κατ' επέκτ.) (α) η επίθεση όγλου, η οποία με την ανοχή ή την έγκριση των αρχών στρέφεται εναντίον εθνικής, θρησκευτικής ή φυλετικής μειονότητας: **το ~ που εξαπέλυσαν οι Τούρκοι κατά των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης το 1955** (β) οργανωμένη δίωξη κατά αντιφρονούντων: «~ του Σαντάμ κατά των αντιπάλων του» (εφημ.) ΣΥΝ. διωγμός.

[ETYM₂ < ρωσ. pogrom «καταστροφή, ερήμωση» < ρ. pogromit < πρόθεμα ro- + gromit «ερμηώνω» (< grom «κεραυνός»)]. **ποδάγρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια νόσος των ποδιών, που προσβάλλει κυρ. τις αρθρώσεις και οφείλεται σε αύξηση του ουρικού οξέος στο αίμα.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «παγίδα για τα πόδια», < **ποδο**(ο)- (< **πους, ποδός**) + **άγρα** «κνήγη, σύλληψη» (βλ.λ.). Η σημερινή ιατρ. σημ. είναι ήδη αρχ.]. **ποδάρα** (η) → **πόδι**

ποδαράκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το μικρό πόδι 2. **ποδαράκια (τα)** κομμένα, γδαρμένα και καθαρισμένα πόδια προβάτων και γιδιών ή γουρουνιών, από χρησιμοποιούνται για την παρασκευή του πατσά (βλ. λ. **πατσάς**) ή για σουπτα.

ποδάρας κ. ποδαράδες (ο) {ποδαράδες} αυτός που έχει πολύ μεγάλα πόδια. **ποδαράτος**, -η, -ο αυτός που μετακινείται πεζός: ανεβήκαμε **ποδαράτοι στην Πάνω Χώρα**- ΦΡ. (καθίμ.) **το πήραμε | το κόψαμε (στο) ποδαράτο** πήραμε τον δρόμο με τα πόδια, διανύσαμε την απόσταση πεζή. — **ποδαράτα** επίρρ.

[ETYM₂ < **ποδάρι** + παραγ. επίθημα -άτος, πβ. **τρεχ-άτος**]. **ποδάρι** (το) {ποδαρ-ιού | -ιών} (πορογ.-οικ.) το πόδι: **μάζεγε τα ~ σου**

από τη μέση! || **είχε απλώσει τα ~ του πάνω στον καναπέ**- ΦΡ. **δουλειά του ποδαριού** (i) η πρόχειρη εκτέλεση εργασίας, χωρίς υπευθυνότητα και επιμέλεια: **αυτή είναι ~, δεν αξίζει τα λεφτά που έδωσες!** (ii) η περιστασιακή εργασία, συνήθ. μικροδουλειές: **κάνω τώρα στην αρχή καμιά ~, μέχρι να βρω κάτι καλύτερο**. [ETYM₂ < αρχ. **ποδάριον**, υποκ. του ουσ. **πους** (ποδός)].

ποδαρικό (το) {χωρ. πληθ.} ΛΑΟΓΡ. η καλή ή κακή τύχη που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, μπορεί να φέρει στο σπίτι το άτομο που θα πατήσει πρώτο σε αυτό την πρωτοχρονιά, την πρώτη του μήνα ή σε άλλες χρονικά σημαντικές στιγμές: **κάνω ~ σε κάποιον**.

ποδαρίλα (η) {χωρ. πληθ.} η δυσάρεστη οσμή των ποδιών, όταν είναι άπλυτα ή όταν βγάζει κανείς τα παπούτσια του: **μυρίζει ~ || στον κλειστό θάλαμο μας πνίγει η ~**. [ETYM₂ < **ποδάρι** + παραγ. επίθημα -ίλα, πβ. **ξιν-ίλα, σαπίλα**].

ποδαροδρόμος (ο) {χωρ. πληθ.} το να διανύει κανείς μια απόσταση με τα πόδια: **σήμερα δεν έχουμε αυτοκίνητο- μας περιμένει λοιπόν ~ || πεθάναμε στον ~ μέχρι να φτάσουμε στην κορυφή του υψώματος** ΣΥΝ. πεζοπορία.

Π.Ο.Δ.Γ. (η) Παγκόσμια Οργάνωση Δημοκρατικών Γυναικών.

ποδών ρ. μετβ. {ποδέ-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. φορά σε κάποιον τα παπούτσια του: ~ τον μικρό πριν τον πάμε περίπατο 2. αγοράζω παπούτσια για κάποιον: **δεν είχε λεφτά να ποδέσει τα παιδιά του!** ΣΥΝ. παπουτσώνω. — **πόδεμα** (το).

[ETYM₂ μεσν. < αρχ. **υπόδεω** «φοράω παπούτσια, αφού τα δέσω» (βλ. λ. **υπόδημα**) < **ἵπο-** + **δέω** «δένω»].

ποδεσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογот.) τα παπούτσια. [ETYM₂ < **ποδένω** (βλ.λ.), πβ. κ. **δένω - δεσιά**].

ποδηγητό ρ. μετβ. {ποδηγετείς...} {ποδηγέ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} κατευθύνω (κάποιον) προς την κατεύθυνση που ο ίδιος θέλω: τον **ελέγχω** (πνευματικά, ηθικά κ.λπ.), τον καθοδηγώ: **ο λαός συχνά ποδηγετείται από δημαγωγούς | σύγχρονοι σωτήρες και μεσσίες προσπαθούν να ποδηγητήσουν τις αφέλειες και αναφαλείς μάζες** ΣΥΝ. χειραγωγή. — **ποδηγέτης** (ο) [μτρν.], **ποδηγήτρια** (η) [1894] κ. **πο-δηγεσία** (η) [μτρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ηρωμία**.

[ETYM₂ < αρχ. **ποδηγητό (-έω)** < **ποδο**(ο)- (< **πους, ποδός**) + **γητέω** < **γέτης**].

ποδηλασία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} 1. η μετακίνηση με ποδήλατο 2. **ΑΘΛ.** το άθλημα στο οποίο οι αθλητές διαγωνίζονται σε αγώνα ταχύτητας οδηγώντας ποδήλατο.

ποδηλατάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βόλτα με το ποδήλατο. [ETYM₂ < **ποδήλατο** + παραγ. επίθημα -άδα].

ποδηλατάδικο (το) **μαγάκι** για ενοίκιαση, επισκευή ή πόληση ποδηλάτων. — **ποδηλατάς** (ο). [ETYM₂ < **ποδήλατο** + παραγ. επίθημα -άικο (βλ.λ.)].

ποδηλάτης (ο) [1888] {ποδηλάτων}, **ποδηλάτισσα** (η) {ποδηλάτισσών} πρόσωπο που οδηγεί ποδήλατο.

ποδηλατικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με το ποδήλατο: ~ **αγώνας** | **γύρος της Ελλάδας**.

ποδηλατιστής (ο) [1889], **ποδηλατίστρια** (η) {ποδηλατιστριών} ο αθλητής της ποδηλασίας. — **ποδηλατιστικός**, -ή, -ό [1895].

ποδήλατο (το) [1845] {ποδηλάτ-ου | -ων} δίτροχο και μερικές φορές τρίτροχο όχημα, που κινείται καθώς ο αναβάτης περιστρέφει με τη μυϊκή δύναμη των ποδιών του τα πεντάλια, που κινούν μια αλυσίδα, η οποία μεταδίδει την κίνηση στους τροχούς: **αγωνιστικό | γυναικείο | παιδικό | πτυσσόμενο ~ || ~ για την πόλη** | **για γούνα** || **κάνω ~** ΦΡ. (α) **κάνω τη ζωή (κάποιου) ποδήλατο** τον ταλαιπωρώ, του κάνω τη ζωή δύσκολη, δεν τον αφήνω να ησυχάσει (β) **θαλάσσιο ποδήλατο** μικρή πλαστική πλωτή κατασκευή που κινείται με πεντάλια, όπως το κανονικό ποδήλατο, στην επιφάνεια του νερού (γ) **ποδήλατο γυμναστικής** | **στατικό ή σταθερό ποδήλατο** όργανο γυμναστικής με πεντάλια αλλά χωρίς ρόδες, που γυμνάζει κυρ. τους μύς των ποδιών με την ίδια κίνηση που κάνει και ο αναβάτης του παραπάνω οχήματος. — (υποκ.) **ποδηλατάκι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. **σύνθετος**. [ETYM₂ < **ποδο**(ο)- (< αρχ. **πους, ποδός**) + **-ήλατο** < **ελατός** (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < **ελαίνω**].

ποδηλατοδρομία (η) [1887] {ποδηλατοδρομιών} ο αθλητικός αγώνας ταχύτητας που διεξάγεται με αγωνιστικά ποδήλατα.

ποδηλατοδρόμιο (το) [1889] {ποδηλατοδρομιού | -ων} 1. ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος (πίστα) για ποδηλατοδρομίες 2. (συνεκδ.) το κτήριο και οι εγκαταστάσεις όπου διεξάγονται ποδηλατοδρομίες. [ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. vélodrome (νόθο συνθ.)].

ποδηλατοδρόμος (ο) [1895] αυτός που μετέχει σε αγώνες ποδηλατοδρομίας.

ποδηλατοδρόμος (ο) {ποδηλατοδρόμ-ου | -ων, -ους} δρόμος ειδικά κατασκευασμένος για την κυκλοφορία ποδηλάτων.

ποδηλατό ρ. αμετβ. [1889] {ποδηλατείς...} ποδηλάτησα) 1. μετακινούμαι με ποδήλατο 2. ασχολούμαι με το άθλημα της ποδηλασίας.

ποδήρης, -ης, -ες {ποδήρ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ. για ενδύματα) αυτός που φθάνει μέχρι την άκρη των ποδιών: ~ **χιτόνας**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM₂ αρχ. < **ποδο**(ο)- (< **πους, ποδός**) + παραγ. επίθημα -ήρης, πβ. **φρην-ήρης, κλιν-ήρης**].

πόδι (το) {ποδ-ιού | -ιών} 1. καθένα από τα δύο κάτω άκρα του ανθρώπου, που πατά στο έδαφος και στηρίζει το σώμα: **έσπασε το - του** || **μην πονούν τα -** ΦΡ. (α) **δίνω πόδι** (παθ. **παίρνω πόδι**) (i) διώχνω, απολύω: **του έδωσαν πόδι από τη δουλειά** || **οι υπάλληλοι που δεν αποδίδουν, γρήγορα θα πάρουν πόδι από την επιχείρηση** (ii) παίρνω δυσμενή μετάθεση: **με την αλλαγή της κυβέρνησης πολλοί θα πάρουν πόδι από τα πόστα τους** (β) **πατώ πόδι** βλ. λ. **πατώ (γ) πέφτω στα πόδια (κάποιου)** παρακαλώ, ικετεύω (κάποιον): **έπεσε στα πόδια του**,

για να μην απολύσει το παιδί της (δ) σε φρ. για να δείξουμε ότι είμαστε πολύ κουρασμένοι, εξαντλημένοι ή ανήμποροι για κάτι, π.χ. δεν με κρατούν | **βαστούν (πια) τα πόδια μου** δεν αντέχω πια, δεν μπορώ να πάρω τα πόδια μου είμαι εξαντλημένος, πολύ κουρασμένος, σέρνομαι (ε) **σηκώνω στο πόδι** αναστατώνω, ξεσηκώνω: *σήκωσε όλη τη χειροιά στο πόδι (στ) είμαι | βρίσκομαι στο πόδι* είμαι συνεχώς σε έντονη κινητικότητα, δράση, βρίσκομαι σε μεγάλη αναστάτωση: ~ όλη μέρα | από το πρωί (εργάζομαι συνεχώς, δεν ξεκουράζομαι καθόλου) (ζ) **λειώνω στα | τα πόδια μου** εξαντλούμαι, κουράζομαι υπερβολικά (η) στο πόδι πρόχειρα, βιαστικά, αφρόντιστα: *γράφω | τρώω ~ (θ) αφήνω (κάποιον) στο πόδι μου* αφήνω (κάποιον) ως αντικαταστάτη μου σε μια θέση: *έφυγε στο εξωτερικό και άφησε τον γιο του στο πόδι του* (ι) μένω στο πόδι (κάποιου) αντικαθιστώ (κάποιον) (ια) **με χέρια και με πόδια** με κάθε μέσο, με κάθε τρόπο: *προσπάθησε να τον κρατήσει ~ ΣΥΝ.* με νύχια και με δόντια (ιβ) **με τα πόδια** περπατώντας, βαδίζοντας: *γύρισα στο σπίτι ~ (ιγ) βάζω τα δύο πόδια (κάποιον) σ' ένα παπούτσι* (επιτημητικά) βλ. λ. βάζω (ιδ) **θα σου κόψω τα πόδια** βλ. λ. κόβω (ιε) **με το ένα πόδι στον τάφο | στον λάκκο** (ως χαρακτηρισμός) για πολύ ηλικιωμένο ή για ετοιμοθάνατο (ιστ) **πάρε τα πόδια σου!** κουνήσου!, μην κάθεται, μην αργοπορείς!: ~, δεν έχουμε χρόνο για χάσιμο (ιζ) **το βάζω στα πόδια | βάζω τα πόδια στον ώμο | στην πλάτη** τρέπομαι σε φυγή: *οι κλέφτες, μόλις είδαν την αστυνομία, το έβαλαν στα πόδια* (ιη) **μον κόβονται τα πόδια** (ι) αισθάνομαι να με εγκαταλείπουν οι δυνάμεις μου (ii) φοβάμαι υπερβολικά, απογοητεύομαι: *μόλις άκουσε τα άσχημα νέα, της κόπηκαν τα πόδια* (ιθ) (παροιμ.) **όποιος δεν έχει μυαλό, έχει πόδια** όποιος βιάζεται, είναι επιπόλαιος ή δεν προγραμματίζει τις ενέργειες του αναγκάζεται να τον υστερήσει να υποβληθεί σε ταλαιπωρία- για ανθρώπους μη προνοητικούς (κ) (παροιμ.) **μέχρι να σηκώσει το ένα πόδι, βρομεί το άλλο** για πρόσωπο βραδυκίνητο και τεμπέλικο (κα) **βάζω πόδι (κάποιον)** εισέρχομαι ή εισβάλλω κάπου ή αποκτώ την κατοχή εδάφους, θέσης, αξιώματος: *οι εχθροί έβαλαν πόδι στην παραμεθόρια περιοχή || μετά την κοιμητική ηγεσία θέλει να βάλει πόδι και στην κυβέρνηση* (κβ) **πατάω το πόδι μου (κάπου)** βλ. λ. πατώ (κγ) **μες στα πόδια (κάποιου)** σε θέση που εμποδίζει, που προκαλεί ενόχληση (σε κάποιον): *μάζεψε τις σακούλες να μην είναι ~ μου || όλη μέρα είναι -ο φίλος σου- δεν μας αφήνει να δουλέψουμε* (κδ) **δοκιμάζω το πόδι | το χέρι μου** βλ. λ. δοκιμάζω 2. (ειδικότ.) το τμήμα των κάτω άκρων του ανθρώπου μετά τον αστράγαλο: *μεγάλο | μικρό ~ 3.* (για ζώα) καθένα από τα τέσσερα άκρα, με τα οποία στηρίζονται στο έδαφος και περπατούν: *το ~ της κατσίκας | του αλόγου 4.* (για επίπλο) το τμήμα επίπλου που εξέχει από το κυρίως μέρος του, ακουμπά στον πάτωμα και το στηρίζει, το στηρίγμα επίπλου: ~ *καρέκλας | πιάνον ~ 5.* καθένα από τα μακρόστενα τμήματα ξηράς μιας χερσονήσου, που εισέρχονται στη θάλασσα: *τα τρία ~ της Χαλκιδικής || πήγα διακοπές στο πρώτο ~ της Χαλκιδικής ~ 6.* (ή *αγγλικός* πονόμο) μονάδα μήκους των αγγλοσαξονικών χωρών, ίση με το 1/3 της γιάρδας (περίπου 30 εκατοστά) που υποδιαιρείται σε 12 ίντσες. Επίσης (λόγ.) πους (ο) [αρχ. (βλ.λ.). — (υποκ.) ποδαράκι (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) ποδάρα (η) [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πόδιον*, υποκ. του ουσ. *πους* (βλ.λ.)].

ποδιά (η) 1. κομμάτι υφάσματος που δένεται στη μέση και περιβάλλει το μπροστινό μέρος των ρούχων (που το φοράει κανείς για προστασία όταν κάνει τεχνικές εργασίες ή δουλειές του σπιτιού): *η μητέρα φόρεσε την ~ της για να πλύνει τα πιάτα || η ~ της νοικοκυράς || ο σαγκάρης φορούσε μια λερωμένη ~* φρ. (α) **φιλώ κατουρημένες ποδιές** βλ. λ. κατουρώ (β) **πίσω από την ποδιά | το φουστάνι της μίνας** τσιτίτου για άτομο που δεν έχει ανεξαρτητοποιηθεί και ωριμάσει ψυχικά ή πνευματικά: *είναι συνεχώς ~ || τρέχει άκομη ~ 2.* (συνεκδ.) το μπροστινό μέρος γυναικείου ενδύματος, το οποίο φέρει στις τοπικές ενδυμασίες κενητά σχέδια 3. (ειδικότ.) ολόσωμη ρόμπα, στολή που φοριέται πάνω από τα ρούχα σε ώρες εργασίας: *ιατρική | μαθητική ~* (μπλε ποδιά που φορούσαν παλαιότερα οι μαθητές και οι μαθήτριες) 4. (μτφ.) η πλαγιά και οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. κατοφέρεια, κλιτύς, ύπωρεια · 5. (συνεκδ.) κατώφλι πόρτας ή παραθύρου · 6. ΝΑΥΤ. το τριγωνικό τμήμα ιστίου, που κυρτώνεται προς την πλώρη 7. το μπροστινό προστατευτικό τμήμα δίτροχου οχήματος, που καλύπτει και προστατεύει τα πόδια. — (υποκ.) ποδίτσα (η) (σημ. 1-3). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ποδιά* (με συνίτηση) < αρχ. *ποδείον* «ταϊνία τυλιγμένη γύρω από τα σφυρά και τους αστραγάλους» (< *πους, ποδός*)].

ποδίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πόδι-α, -ηκα, -μένος} ΝΑΥΤ. ♦ (αμετβ.) 1. στρέφω το πλοίο αντίθετα από τον άνεμο ΣΥΝ. επιδίωο ΑΝΤ. ορτσάρο, (λόγ.) προσάγιο 2. (κατ' επέκτ.) σταματώ την πλεύση ή αράζω σε απάνεμο όριο ♦ 3. (μετβ.) αναγκάζω πλοίο να σταματήσει την πλεύση και να αράξει σε απάνεμο μέρος. — ποδίσιμα (το). [ΕΤΥΜ < *πόδι, άσχετο από το αρχ. ποδίζω* «δένω τα πόδια (αλόγου)»].

ποδικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το πόδι: ~ *καμπύλη | καμάρια | μυσ.*

ποδίσκος (ο) ΒΟΤ. ο μίσχος από τον οποίο κρέμεται άνθος ή καρπός. [ΕΤΥΜ μτγν., υποκ. του αρχ. *πους, ποδός*].

ποδίσιμα (το) → ποδίζω
Π.Ο.Δ.Ν. (η) Παγκόσμιος Οργανισμός Δημοκρατικών Νέων.
ποδο- κ. **ποδο-** κ. **ποδ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση με το πόδι: *ποδο-κίνητος, ποδο-πατώ, ποδο-φρενο, ποδ-άγρα, ποδήλατο κ.ά.* (πβ. λ. *χειρο-*).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πους, ποδός*].

ποδοβόλει (το) {ἀκλ.} βόλει το οποίο παίζεται με τα πόδια αντί για τα χέρια. [ΕΤΥΜ: Νόθο συνθ., < *ποδο-* (< *πόδι*) + *βόλει* (βλ.λ.)].
ποδοβολή (η) [1888] (λαϊκ.) το ποδοβολητό.

ποδοβολητό (το) ο θόρυβος που προκαλείται από το βάδισμα ή τρέξιμο ανθρώπων ή ζώων, κυρ. αλόγων. Επίσης ποδοβολήμα.
ποδοβολή ρ. αμετβ. {ποδοβόλεις...} μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (για πλήθος ανθρώπων ή ζώων) προκαλώ θόρυβο, βοή με το βάδισμα ή το τρέξιμο.
[ΕΤΥΜ. < ποδο- + -βολή < -βόλος (< βάλω), πβ. λιθο-βολώ, πυρο-βολώ].

ποδόγυρος (ο) 1. ο γύρος, το κάτω άκρο των γυναικείων φορεμάτων 2. (συνεκδ.) το γυναικείο φύλο φρ. *κνηγώ τον ποδόγυρο | τρέχω πίσω από τον ποδόγυρο* για άνδρα που του αρέσουν πολύ οι γυναίκες, για γυναικοκατακτητή.

ποδοδέτης (ο) [1887] {ποδοδετών} ΝΑΥΤ. μικρή κολόνα στην οποία δένεται το πόδι του πανιού ή άλλα σχοινιά. [ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *δέτης < δένω*].

ποδοκίνητος, -η, -ο αυτός που λειτουργεί με την κίνηση των ποδιών: ~ *μηχανή | τροχός | τόνος* ΑΝΤ. χειροκίνητος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *vélocipède*].

ποδοκνημικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με το πόδι και την κνήμη.

ποδοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η περιποίηση των νυχιών των ποδιών του πεντικιούρ. [ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *-κομία* (βλ.λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *pedi-cure*].

ποδοκροτία ρ. αμετβ. {ποδοκροτείς... | ποδοκρότηση} χτυπώ ρυθμικά τα πόδια στο δάπεδο, για να εκδηλώσω την αποδοκμασία μου για κάτι. — ποδοκρότημα (το) [1819] κ. ποδοκρούσια (η).

ποδοκύλι ρ. μετβ. {ποδοκυλίς... | ποδοκύλισμα} 1. κυλώ (κάποιον/κάτι) με τα πόδια ΣΥΝ. σέρνω, κλωτσώ 2. (μτφ.) μειώνω ηθικά, εξευτελίζω: *ποδοκύλισε το όνομα της οικογένειας του.* — ποδοκύλιμα κ. ποδοκύλισμα (το).

ποδολούτρο (το) [1867] το λουτρό των ποδιών για λόγους θεραπευτικούς ή καθαριότητας.

ποδομάκτρον (το) {ποδομάκτρον-ου | -ων} (λόγ.) 1. η πετσέτα για το σκούπισμα των ποδιών 2. το μικρό γαλάκι για το σκούπισμα των παπουτσιών στην είσοδο του σπιτιού ΣΥΝ. πατάκι, χαλάκι. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ποδομάκτρον* < *ποδο-* + *μάκτρον* (βλ.λ.)].

ποδοπάτι ρ. μετβ. {ποδοπατ-άς κ. -είς... | ποδοπάτη-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. πατώ με τα πόδια μου (κάτι) με τρόπο βίαιο: *το έβαλλο πλήθος ποδοπατώνσε τα εμβλήματα και τα ιερά σύμβολα 2.* (μτφ.) εξευτελίζω, προκαλώ ηθική μείωση: ~ *την τιμή | την αξιοπρέπεια κάποιου.* — ποδοπάτηση (η) [1886] κ. ποδοπάτημα (το) [1896].

ποδοπεδή (η) {ποδοπεδών} (λόγ.) το ποδόφρενο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. μεσν. < *ποδο-* + *πέδη* (βλ.λ.)].

ποδοπλήκτρο (το) {ποδοπλήκτρον-ου | -ων} 1. το πένιλο του πιάνου ΣΥΝ. πεντάλ · 2. το πετάλι οχήματος. [ΕΤΥΜ. Αποδ. του γαλλ. *pédale* (βλ. κ. *πεντάλ*)].

-ποδός, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό ποδιών: *τρίποδο σκαμνί || τετράποδα ζώα.*

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το αρχ. *πους, ποδός* κ. αποτελεί μτγν. τ. των συνθέτων σε *-πους* (λ.χ. αρχ. *τετρά-πους* > μτγν. *τετρά-ποδον*).

ποδοστάμα κ. ποδοστήμα (το) {ποδοστάν-ατος | -ατα, -άτων} ΝΑΥΤ. κομμάτι από ξύλο ή χαλύβα, που αποτελεί την κατακόρυφη συνέχεια της καρίνας του πλοίου στην πρύμνη του, το «κοράκι της πρύμνης». Επίσης ποδοστάμο. [ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *-στάμα* < αρχ. *Γ-στη-μη* «στήνω»].

ποδοσφαιράκι (το) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. επιτραπέζιο παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης, κινώντας ξύλινο ή πλαστικό ομοίωμα ποδοσφαιριστών, επιδιώκει να ωθήσει το μπαλάκι στο τέρμα του αντιπάλου του 2. **ποδοσφαιράκια** (τα) λέσχη στην οποία πληρώνει κανείς ανάλογα με το παιχνίδι ή με την ώρα, για να παίξει ποδοσφαιράκι (σημ. 1) ή άλλο επιτραπέζιο ή ηλεκτρονικό παιχνίδι: *χαλάει όλα τον να λεφτά στα ~.*

ποδοσφαιρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το ποδόσφαιρο: ~ *αγώνας | συνάντηση | αναμέτρηση | ομάδα | σύλλογος | πρωτάθλημα | γήπεδο | ομοσπονδία 2.* (μειωτ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα και την ατμόσφαιρα γηπέδου κατά τη διεξαγωγή ποδοσφαιρικού αγώνα (με βίαιες και απρεπείς εκδηλώσεις, έξαρση των παθών, φανατισμό κ.λπ.).

ποδοσφαιριστής (ο) [1896], **ποδοσφαιρίστρια** (η) {ποδοσφαιριστριών} παίκτης | παίκτρια ποδοσφαίρου.

ποδοσφαιρο (το) [1895] {ποδοσφαίρου} {χωρ. πληθ.} ομαδικό αθλητικό παιχνίδι, που παίζεται από δύο αντιπάλους ομάδες 11 παικτών, οι οποίοι, με διαδοχικές εναλλαγές της μπάλας με τα πόδια ή με το κεφάλι και χωρίς να χρησιμοποιούν τα χέρια τους, προσπαθούν να επιτροχύν γκολ (βλ.λ.) ΣΥΝ. (καθμ.) μπάλα. [ΕΤΥΜ. < *ποδο-* + *-σφαιρο* < *σφαίρα*, απόδ. του αρχ. *football*].

ποδοσφαιροποιώ ρ. μετβ. {ποδοσφαιροποιείς... | ποδοσφαιροποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (μειωτ.) προσδίδω (σε μια κατάσταση) τον χαρακτήρα και την ατμόσφαιρα που έχει ένα γήπεδο κατά τη διεξαγωγή ποδοσφαιρικού αγώνα: *μικροί πολιτικοί ποδοσφαιροποιούν την πολιτική ζωή της χώρας* (περιορίζουν το ενδιαφέρον στο ποιο κόμμα θα υπερισχύσει ή καλλιεργούν κλίμα φανατισμού μεταξύ των αντιπάλων παρατάξεων). — ποδοσφαιροποίηση (η).

ποδοσφαιρόφιλος, -η, -ο αυτός στον οποίο αρέσει το ποδόσφαιρο.
ποδοφρένο (το) {ποδοφρέν-ου | -ων} φρένο που λειτουργεί με το πόδι' (ειδικότ.) το φρένο του αυτοκινήτου ΣΥΝ. ποδοπέδη (πβ. λ. *χειρόφρενο*). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *foot-brake*].

Π.Ο.Ε. 1. (ο) Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου 2. (η) Πολιτικών και

Οικονομικών Επιστημών (ενν. Σχολή).
Π.Ο.Ε.Β. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Εκδοτών Βιβλιοπωλών.
Π.Ο.Ε.ΔΗ.Ν. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Εργαζομένων στα Δημόσια Νοσοκομεία.
 ποιητάστρος (ο) (μειωτ.) κακότεχος και ατάλαντος στιχογράφος, ποιητής. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. poetastro, υποκ. του poeta (< λατ. poeta < αρχ. ποιητής)].
 ποζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η φροντισμένη ή επιτηδευμένη στάση του σώματος που παίρνει κανείς μπροστά στον φωτογραφικό φακό ή μπροστά σε ζωγράφο ή γλύπτη, για να χρησιμοποιηθεί ως μοντέλο για το έργο του: *παίρνω ~ 2. η φωτογραφία: τραβήξαμε και μερικές ποζες μπροστά στα Προπύλαια* 3. (οικ.) στάση προσποιητής σοβαρότητας ή επιτηδευμένα ακατάδεκτου ύφους: *μετά τον καβγά μας μου κρατούσε ~ για πολύ καιρό*. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. posa < λατ. pausa < μτρν. *pausis*].
 ποζάρω ρ. αμετβ. {ποζα κ. ποζάρισα} 1. παίρνω κατάλληλη στάση με το σώμα μου, για να φωτογραφηθώ ή για να χρησιμοποιηθώ ως μοντέλο από καλλιτέχνη: *~ για το πορτρέτο μου | για έναν ζωγράφο | ποζάρισε γυμνή για ανδροκό περιοδικό* 2. (γενικότ.) παίρνω επιτηδευμένα προσποιητή στάση, για να προκαλέσω εντύπωση: *ποζάρει, λες και είναι μεγάλος και τρανός*. — ποζάρισμα (το). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. posare < rosa, βλ. κ. *πόζα*].
 ποζάτος, -η, -ο αυτός που έχει επιτηδευμένη στάση και ύφος, προσπαθώντας να προκαλέσει εντύπωση. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. posato < rosare, βλ. κ. *ποζάρω*].
 ποζιτιβισμός (ο) ΦΙΛΟΣ, ο θετικισμός (βλ. λ.). — ποζιτιβιστής (ο). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. positivisme < positif «θετικός» < μτρν. λατ. positivus (< λατ. positio «θέση»)].
 ποζιτρονίο (το) {ποζιτρονί-οι | -ον} ΧΗΜ. το αντισωματίδιο του ηλεκτρονίου, στοιχειώδες σωματίδιο αντιύλης θετικά φορτισμένο και με πολλές ιδιότητες αντίστροφες προς αυτές του ηλεκτρονίου, με το οποίο όταν έρθει σε επαφή αντιδρά, με αποτέλεσμα να εξουλωθούν και τα δύο.
 [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. positron, από συμφορμίο του όρου positron (elec)τρον «θετικό ηλεκτρόνιο»].
 Π.Ο.Θ.Α. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Θεάματος-Ακροάματος.
 ποθεινός, -ή, -ό (λογот.) ποθητός (βλ. λ.): «*ποθεινή πατρίς, χαιρε*» (Αδ. Κοραή).
 [ΕΤΥΜ. αρχ. < ποθώ (-έω), κατ' αναλογία προς τα επίθ. σε -εινός (πβ. *άλογ-εινός, φωτ-εινός*)].
 πόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από πού, από ποιο μέρος συνήθ. στη ΦΡ. *πόθεν έσχες* (το) (i) φορολογική διάταξη που προβλέπει την ακριβή δήλωση του τρόπου με τον οποίο έχουν αποκτηθεί τα χρήματα για αγοράς κινητής ή ακίνητης περιουσίας: *θα ελεγχθεί το ~ τον πολιτικό* (ii) (γενικότ.) σε περιπτώσεις που ζητούμε να πληροφορηθούμε από τον κατέχει κάποιο κάτι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ρωμηθ. θ. πο- (βλ. λ. ποιος) + -θεν (βλ. λ.)].
 ποθερός, -ή, -ό (λογот.) ποθητός (βλ. λ.).
 Ποθητή (η) γυναικείο όνομα.
 ποθητός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο σφοδρής επιθυμίας: *~ γυναίκα | ταιρί | στιγμή* ΣΥΝ. επιθυμητός, ποθημένος, ποθεινός.
 ποθοπλαντάζω ρ. αμετβ. {ποθοπλάντα-ξα, -γμένος} (εκφραστ.) 1. (λαϊκ.) κλαίω και οδύρομαι από ανεκπλήρωτο ερωτικό πόθο, αναστατόνομαι σωματικά και ψυχικά από έξαψη του ερωτικού πάθους: *ποθοπλαντάζει η κόρη για τον νιο που δεν τη θέλει* 2. (συνήθ.) η μητ. *ποθοπλανταγμένος, -η, -ο* αυτός που διακατέχεται από ανεκπλήρωτο ερωτικό πόθο, που έχει ξεχειλίσει από έρωτα. — ποθοπλάνταγμα (το).
 ποθοπλάντατος, -η, -ο (λογот.) ποθοπλανταγμένος (βλ. λ. *ποθοπλάνταζω*): «*κι η βάρκα η ποθοπλάνταχη πάει στον νερόν τα βάρη με τού έρωτα τα πάθη*» (Β. Ρώτας).
 πόθος (ο) 1. ζοηρή επιθυμία, λαχάρα: *~ για ζωή | εξουσία | πλούτε || σαρκικός | σφοδρός | διακαής | μύχιος | ανομολόγητος ~ ||* (ειρων.) *ευσεβής ~* (βλ. λ. *ευσεβής*) ΣΥΝ. δίψα 2. (ειδικότ.) η έντονη ερωτική επιθυμία, η έξαψη του ερωτικού πάθους: *ματιά γεμάτη ~ || σβήνω τον ~ μου* 3. (συνεκδ.) το αντικείμενο ζοηρης επιθυμίας, λαχάρα: *ο ~ μου ήταν να κάνω ένα μακρινό ταξίδι*. — ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόθ-ος (με προληπτ. ανομοίωση) < *gh^wodh-, ετεροιομ. βαθμ. του I.E. *gh^wedh- «παρακαλώ, ποθώ, λαχάρω» (όπως μαρτυρείται στον αόρ. *θεσάσθαι* «κετεύω» < *θεθ-σάσ-θαι), πβ. αρχ. ιρλ. guidiu «ποθώ», λιθ. gedāu-ju «θέλω, απαιτώ», αρχ. σλαβ. zczdo «ποθώ, διψώ», πολ. zaaza «ευχή - λαμουργία, πλεονεξία» κ.ά.].
 ποθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ποθείς... | πόθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. αισθάνομαι πόθο για (κάτι), επιζητώ με όλη τη δύναμη της ψυχής μου: *είχε ό,τι μπορούσε να ποθήσει μια γυναίκα στη ζωή της || ~ λίγη στοργή | να δω την πατρίδα μου λύτερη* ΣΥΝ. λαχάρω 2. *ο ποθοπιμνοί(ν)* το αντικείμενο έντονης επιθυμίας: ΦΡ. *κατά το ποθοπιμνο* κατά τον επιθυμητό τρόπο: *τα πράγματα εξελίχθηκαν ~ 3.* (ειδικότ.) επιθυμώ ερωτικά: *~ κάποιον | κάποια*.
 ποιοίο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερον ουσιαστικών που δηλώνουν τον χώρο όπου κατασκευάζεται ή/και το κατάστημα όπου πωλείται κάτι: *επιπλο-ποιείο, οπλο-ποιείο, αρτο-ποιείο*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ήνιο-ποιείον*), που προέρχεται από το ρ. ποιώ. Πβ. κ. *ποία, ποιος*].
 ποίημα (το) {ποίημα-ια | -ατα, -άτων} 1. λογοτεχνική σύνθεση σε στίχους (σπανιότ. σε συνεχές κείμενο) με ρυθμό, με ιδιαίτερα προσεμμένη και επεξεργασμένη γλωσσική έκφραση που αποτελείται από *επιλογές* (φωνητικές, γραμματικές, συντακτικές, λεξιλογικές) μέσα από τη συμβατική γλώσσα ή και από *αποκλίσεις*, νεολογισμούς στο επί-

πεδο της λέξης ή, κυρίως, στο επίπεδο της φράσης («στέγνωσε η αγάπη στις τρούπιες ψυχές μας») και με έντονη χρήση της βιομηχανικής ή συνασθηματικής πλευράς της γλώσσας (κατ' αντίθεση προς την αυστηρή λογική πλευρά της): *επικό | λυρικό | ερωτικό ~ || ο «λάμπρος» είναι - τού Δ. Σολωμού || η πρώτη στροφή του ~ || συμφωνικό ~* (βλ. λ.) || *γράφω | μαθαίνω απέξω | απαγγέλλω ένα ~* ANΤ. πεζό: (μτρ.) 2. (εκφραστ.) οτιδήποτε εξαιρετικά ωραίο: *είναι (ένα) ~* ΣΥΝ. θαύμα, αριστοτέλεια 3. (ειρων.) οτιδήποτε επαναλαμβάνει κανείς μηχανικά, ενδεχομένως επειδή του το έχουν επιβάλει ή επειδή πρέπει να το πει: *έμαθε καλά το ~ του!* || *λέω το ~ μου*-ΦΡ. (ως επίρρ.) *λέω (κάτι) (σαν) ποίημα* λέω (κάτι) μηχανικά ή/και με μεγάλη ταχύτητα: *ο μαθητής είπε το πρώτο κεφάλαιο της ιστορίας (σαν) ποίημα*. — (υποκ.) ποιημάτι (το). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατασκευασμα», < ποιώ (βλ. λ.). Η λογοτεχνική σημ. ήδη αρχ.].
 ποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η τέχνη της δημιουργίας ποιημάτων η παραγωγή ποιητικού λόγου (κατ' αντίστοιχία προς τον πεζό λόγο): η τέχνη και η τεχνική της δημιουργίας του κόσμου του ποιητικού κειμένου, κάθε μορφή έντεχνου λόγου που διαθέτει το στοιχείο της ποιητικότητας, μιας διαφορετικής σύλληψης και έκφρασης της πραγματικότητας: *διαβάζω | γράφω ~* ANΤ. πεζογραφία (συνεχώς) 2. το σύνολο των ποιητικών έργων, της ποιητικής παραγωγής (ενός καλλιτέχνη, μιας εποχής, ενός κινήματος): *η ~ του 20ού αιώνα | του Κάβου || ρομαντική | συμβολιστική | υπερρεαλιστική | επική | λυρική | δραματική | ελεγειακή | μοντέρνα ~ || η ομοιοκαταληξία και το μέτρο είναι χαρακτηριστικά της παραδοσιακής ~ 3.* (μτρ.-εκφραστ.) οτιδήποτε φέρει αρετές που συχνά αποδίδονται στην ποίηση (σημ. 1), όπως η αρμονία, η ομορφιά, η φαντασία: *το σχέδιο του πλοίου είναι ~*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποίησις* < ποιώ (-έω). Ήδη αρχ. είναι η σημ. «κατασκευή, δημιουργία» (αντιδιαστέλλεται προς τη λ. *πράξις*), καθώς και η σημ. που σχετίζεται με την καλλιτεχνική δημιουργία].
 ποίηση β' συνθετικό για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν την πραγματοποίηση ή ολοκλήρωση διαδικασίας: *τελειοποίηση, βιομηχανοποίηση, ανεξάρτητοποίηση, πολοποίηση, περιθωριοποίηση, αποστρατιωτικοποίηση, αμερικανοποίηση*. [ΕΤΥΜ Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα σύνθετα σε -ποιώ και είτε έχει κληρονομηθεί από την Αρχαία (λ.χ. *έκ-ποίησις < εκ-ποιώ, παρα-ποίησις < παρα-ποιώ*) είτε οφείλεται σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. stabilisation «σταθεροποίηση»)].
 ποιητάκος (ο) (μειωτ.) ο άσημος ποιητής.
 ποιητάρης (ο) {ποιητάρηδες} (λαϊκ.) 1. ο ποιητής 2. λαϊκός δημιουργός που διακρίνεται για την ικανότητα του να συνθέτει στίχους πάνω σε επίκαιρα θέματα, τους οποίους και απαγγέλλει τραγουδιστά μπροστά σε κοινό κατά τη διάρκεια εορτών κ.λπ. έναντι αμοιβής. [ΕΤΥΜ. < ποιητής + παραγ. επίθημα -άρης, πβ. *λυρ-άρης*].
 ποιητής (ο), ποιήτρια (η) [μτρν.] {ποιητρίων} 1. πρόσωπο που γράφει ποιήματα: *ο Δ. Σολωμός και ο Κ. Καβάφης είναι από τους μεγαλύτερους Νεοέλληνες ~ || οι τραγικοί ~ της αρχαιότητας || λυρικός | επικός | μελικός | εθνικός ~* ANΤ. πεζογράφος 2. (μτρ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που έχει χαρακτηριστικά τα οποία συχνά αποδίδονται σε ποιητές, όπως ο ρομαντισμός, η ευαισθησία, η ικανότητα να χρησιμοποιεί τον λόγο με τρόπο που συγκινεί: 3. (ως προσωνυμία του Θεού) αυτός που έχει δημιουργήσει το σύμπαν, ο πλάστης: *ο ~ ουρανού και γης* ΣΥΝ. δημιουργός.
 [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατασκευαστής, δημιουργός», < ποιώ (βλ. λ.). Η λογοτεχνική σημ. ήδη αρχ.].
 ποιητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που αγγίζει με την ποίηση ή τον ποιητή: *~ λόγος | έργο | συλλογή | γλώσσα | έκφραση | σύλληψη | εμπνευση | οίστρος*-ΦΡ. *ποιητική αδιά* βλ. λ. *αδία* 2. αυτός που ξεφεύγει από την πεζή πραγματικότητα, από την καθημερινότητα: *~ σκέψης | διάθεση* || (κ. ειρων.) όλα αυτά *παραγκόμας συναδέλφωσης και αγάπης ακούγονται πολύ ~*, *πρέπει όμως να είμαστε ρεαλιστές* ΣΥΝ. ρομαντικός-ΦΡ. *ποιητικός κινηματογράφος* η κινηματογραφική τέχνη που χρησιμοποιεί στοιχεία φαντασίας και λυρικού, εικόνες και σκηνές που αποκλίνουν από την πραγματικότητα: ο ~ του Αντρέι Ταρκόφσκι 3. *ποιητική* (η) (α) (στη θεωρία της λογοτεχνίας) η μελέτη της φύσης και τον νόμον που διέπουν την ποίηση και γενικότερ., την παραγωγή λογοτεχνικού έργου (β) το προσωπικό ύφος, η ιδιαίτερη τεχνική ενός ποιητή για τη σύνθεση του ποιητικού του έργου • 4. ΓΛΩΣΣ. *ποιητικό αίτιο* βλ. λ. *αίτιο(ν)*. — ποιητικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., ποιητικότητα (η) [1877].
 ποιητικός, -ή, -ό λεξικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο από αυτά είναι ικανό να παράγει αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: *ουρο-ποιητικός, ονο-ποιητικός, παγο-ποιητικός*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σύνθετα σε -ποιώ, -ποίηση και είτε έχει κληρονομηθεί (λ.χ. αρχ. τεκνο-ποιητικός, προσ-ποιητικός) είτε ανάγεται σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. υερό-ποιέτιque)].
 ποιότης, -η, -ο λεξικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό έχει γίνει με το μέσο, τον τρόπο ή το όργανο που δηλώνεται από το α' συνθετικό: *χειρο-ποίητος, μηχανο-ποίητος, ηγο-ποίητος*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από ρ. σε -ποιώ με το επίθημα -τος των ρηματικών επιθέτων (λ.χ. αρχ. *προσ-ποιήτος*)].
 ποία λεξικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. την παραγωγή ή παρασκευή (από βιομηχανία, βιοτεχνία κ.λπ.) ορισμένου προϊόντος: *αρτο-ποία, ονο-ποία* 2. την ίδια τη βιοτεχνική ή βιομηχανική μονάδα που παράγει ένα προϊόν: *σαπονο-ποία, ζυθο-ποία* 3.

το σύνολο γνώσεων και τεχνικής που είναι απαραίτητες για την παραγωγή ή κατασκευή αυτού που δηλώνει το α' συνθετικό: *αγαματοποιία, γεφυροποιία, δραματοποιία* 4. (γενικότερ.) τη δημιουργία: *μυθοποιία, εποποιία, στιχοποιία, τεκνοποιία*.

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σύνθετα σε *-ποιος/-ποιώ* (λ.χ. *μτγν. όπλο-ποιία, όνοματοποιία, αρχ. τεκνο-ποιία*)]. ποικίλα ρ. → ποικίλλω ποικιλία (η) {ποικιλιών} 1. η έλλειψη ομοιομορφίας ανάμεσα στα επιμέρους στοιχεία συνόλου, η οποία παρέχει τη δυνατότητα διαφόρων επιλογών: *- χρωμάτων | μεγεθών | τιμών | ζωή | δουλειά χωρίς ~* || στη *διατροφή του πρέπει να έχει κανείς ~* || *χάρην ποικιλίας* (για αλλαγή, για την αποφυγή της μονοτονίας) ΣΥΝ. ανομοιομορφία 2. (για ζώα κ. για φυτά) καθεμία από τις διαφορετικές κατηγορίες στις οποίες χωρίζεται ένα είδος: *τα σαββατιανά είναι μια ~ σταφυλιού* || *-μήλων/αγοπροβάτων/καπνού* ΣΥΝ. παραλλαγή · 3. πάτο, συνήθ. κρύο, που σερβίρεται σε ταβέρνες, ουζέρι κ.λπ. ως συνοδευτικό αλκοολούχου ποτού και περιέχει διάφορους μεζέδες: *~ τυριών | αλλαντικών* || *πίσσε τρία ούζα και μια ~!* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ποικίλ-ιω < ποικίλος (βλ. λ.)]. ποικίλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αόρ. ποικίλ-α, -μένος} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) στολίω (με επιπλέον στολίδια ή καλολογικά στοιχεία): *~ τον λόγο μου* | *το ύφος μου* ΣΥΝ. στολίω, διανθίζω, διακοσμώ ♦ 2. (αμετβ.) παρουσιάζω ποικιλία, δεν είμαι ομοιομορφος: *οι τιμές ποικίλλουν ανάλογα με την εποχή* || *οι γνώμες ποικίλλουν σ' αυτό το θέμα* || *ο χαρακτήρας και η συμπεριφορά των ανθρώπων ποικίλλουν από τόπο σε τόπο* ΣΥΝ. διαφοροποιούμαι, κριμαίνομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κειθολής, μετοχή, ποικίλος*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ποικίλος (βλ. λ.)]. ποικιλία (το) [αρχ.] {ποικίλ-ατος | ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως στολίδι, ως διακοσμητικό στοιχείο ΣΥΝ. κόσμημα, πλουμίδι 2. ΜΟΥΣ. (α) οι νότες που παρεμβάλλονται σε ένα μουσικό έργο για να το στολίσουν, να εμπλουτίσουν τον ήχο και να επιδείξουν τη δεξιοτεχνία του εκτελεστή ΣΥΝ. φιοριτούρα (β) (ειδικότερ.) στην αρμονία της μουσικής, ο ξένος φθόγγος που απομακρύνεται από έναν φθόγγο συγχորιάς κατά ένα διάστημα δευτέρας και επιστρέφει σε αυτόν. ποικιλόγραμμα, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρουσιάζει ποικιλίες, διαφόρων ειδών γραμμές. ποικιλόθερος, -η, -ο ΒΙΟΛ. (για τα κατώτερα ζώα) αυτός του οποίου η εσωτερική θερμοκρασία μεταβάλλεται ανάλογα με τις μεταβολές της θερμοκρασίας του περιβάλλοντος: *τα ερπετά ανήκουν στα ~ ζώα* ΣΥΝ. ετερόθερος ΑΝΤ. ομοίθερος. — ποικιλοθερμία (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αρχλ. poikilotherm*], ποικιλομορφος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει ή μπορεί να λάβει ποικίλες μορφές ΣΥΝ. πολύμορφος 2. ΒΙΟΛ. αυτός που έχει φαινότυπος με παραλλαγές, οι οποίες οφείλονται σε μεταβολή του γονότυπου στα σωματικά κύτταρα κατά την ανάπτυξη. — ποικιλομορφα | ποικιλομορφίας επίρρ., ποικιλομορφία (η) [μτγν.]. ποικίλος, -η, -ο 1. αυτός που εμφανίζεται σε πολλά και διαφορετικά είδη, τύπους ή μορφές: *υπάρχουν ~ γνώμες γ' αυτό το θέμα* || *ακουστήκαν ~ σχόλια για την εμφάνισή του* ΣΥΝ. πολυειδής, πολύμορφος · 2. (λόγ.) αυτός που παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία χρωμάτων ή άλλων διακοσμητικών στοιχείων ΣΥΝ. πλουμιστός, πεποικιλμένος. — ποικίλω επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κειθολής*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ανθρωπονόμο *po-ki-ro-qo = Ποικίλω*) < *ποικ-ος + παραγ. επίθημα -ίλος (πβ. *όργ-ίλος ναυτ-ίλος*). Το αμάτριο *ποικ-ος ανάγεται σε θ. *poik-, ετεροϊωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *preik- «γάρσσω, στίω - κεντώ, ερεθίζω», πβ. *σανσκρ. pēsa- «χρώμα», λατ. pingere «αγροφίζω», (> γαλλ. peindre, ισπ. pintar, ιταλ. pingere), αρχ. σλαβ. pisati «γράφω», αρχ. γερμ. fēh «ποικίλος» κ.ά. Ομόρρ. πικ-ρός (βλ. λ.). Παράγ. *ποικιλ-ία, ποικιλ-ίω, ποικιλ-μα* κ.ά.].*

ποικίλος - ποικίλλω: ορθογραφία. Το θέμα και τον δύο λέξεων είναι ποικίλ-. Από αυτό, με την κατάληξη -ος (και κανονικός με ένα -λ-) σχηματίζεται το επίθ. ποικίλ-ος και το παράγωγο ποικιλ-ία Αντιθέτως, το ρήμα σχηματίζεται με το επίθημα -ίω- και, κατόπιν αφομοιώσεως του -j- προς το -λ-, γράφεται με δύο -λ-: *ποικίλ'ω > ποικίλλω-πβ. και θαλ-ερός, αλλά θάλλω (< *θάλ-ίω).

ποικιλόσχημος, -η, -ο [1819] αυτός που εμφανίζεται ή λαμβάνει ποικίλα σχήματα ή μορφές ΑΝΤ. ομοιόσχημος. — ποικιλοσχήμωσ επίρρ. πθικλότητα (η) [1728] {ποικιλοτήτων} 1. η ιδιότητα του ποικίλου 2. ΒιΟΛ. η ύπαρξη παραλλαγών στον πληθυσμό ενός είδους. ποικιλότροπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εκδηλώνεται ή υπάρχει με ποικίλους τρόπους. — ποικιλοτρόπως επίρρ. [μεσν.]. ποικιλόχρωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εμφανίζεται σε πολλά και διαφορετικά χρώματα ΣΥΝ. παρδαλός, πολύχρωμος ΑΝΤ. μονόχρωμος, ομοιόχρωμος. — ποί'κ. λοχρωμία (η). ποικιλισή (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) η διακόσμηση, συνήθ. υφάσματος, με διαφόρων ειδών κεντητά στολίδια, ποικιλία ΣΥΝ. πλουμισμα. ποικιλτής (ο) [αρχ.] τεχνίτης ειδικός στη διακόσμηση υφασμάτων με ποικιλίατα.

ποικιλτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ποικιλτή ή την τέχνη του, του τη διακόσμηση με ποικιλίατα 2. *ποικιλτική* (η) η τέχνη της διακόσμησης υφασμάτων με ποικιλίατα ΣΥΝ. κεντητική. ποικιλώνυμος, -η, -ο [1888] αυτός που παρουσιάζεται με πολλά διαφορετικά ονόματα και κατ' επέκτ. με πολλές διαφορετικές μορφές: ~

οργανώσεις | ηγεσίες (κρατικές, κομματικές, παρακρατικές κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

[ΕΤΥΜ < ποικίλος + -ώνυμος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ονυμα*, αιολ. τ. της λ. *όνομα*]. ποιμάνιο ρ. μετβ. {ποιμάν-α, -θηκα} 1. (λόγ.) (για βοσκό) οδηγώ (κοπάδι) στη βοσκή, βόσκω (κοπάδι) 2. ΕΚΚΛΗΣ. καθοδηγώ (τους πιστούς), τους φέρνω στον δρόμο της αρετής, της προσευχής και της πίστης· φροντίζω τις πνευματικές τους ανάγκες με διάσκαλα και συμβουλές. — ποιμάνισ (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ποι-μάν-ιω < ποι-μίν (βλ. λ.), του οποίου το επίθημα -μίν εμφανίζεται στη συνεστάμ. βαθμ. -μάν-]. ποιμαντική (η) ΕΚΚΛΗΣ. κλάδος της θεολογίας που έχει ως αντικείμενο τα καθήκοντα των κληρικών και τα σχετικά με την καθοδήγηση των πιστών. ποιμαντικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον ποιμάνη, τον βοσκό ΣΥΝ. βοσκοτικός, ποιμενικός 2. αυτός που ανήκει και που σχετίζεται με θρησκευτικό γένη και την αποστολή του: *~ έργο* | *ράβδος* ΣΥΝ. ποιμαντορικός 3. *ποιμαντική* (η) (βλ. λ.). *ποιμαντορία* (η) {χωρ. πλθθ.} η καθοδήγηση των πιστών από τον πνευματικό ή θρησκευτικό τους γένη.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ποιμάν-τωρ < αρχ. *ποιμάνω* + παραγ. επίθημα -τωρ, πβ. *κτῆ-τωρ, διδάκ-τωρ, ρῆ-τωρ*]. ποιμαντορικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με εκκλησιαστικό γένη και την αποστολή του: *~ καθήκοντα* | *έργο* | *εγκύκλιος* | *ράβδος* (ράβδος από ξύλο ή μέταλλο με λαβή σε σχήμα T και τη μορφή δύο φιδιών μ' έναν σταυρό στη μέση, την οποία κρατούν αρχιερείς και ηγούμενοι μόνων κατά τις ιερές ακολουθίες ως σύμβολο της εξουσίας τους). ποιμενάρχης (ο) {ποιμεναρχών} ΕΚΚΛΗΣ. ο ιεράρχης που αποτελεί τον πνευματικό οδηγό του εκκλησιαστικού του ποιμνίου. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ποιμήν, -ένος + -άρχης < *αρχω*]. ποιμεναρχία (η) [μεσν.] {χωρ. πλθθ.} 1. το έργο και το αξίωμα του

ποιμενάρχη 2. το χρονικό διάστημα της θητείας ποιμενάρχη. ποιμεναρχώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {ποιμεναρχείας...} εκτελώ τα καθοδηγητικά ^χρήτ ποιμενάρχη, είμαι ποιμεναρχής, ποιμάνεις (ο) 1. (αρχαιοπρ.) ο βοσκός προβάτων ΣΥΝ. (καθμ.) τσο-μάνης, (μ)πιστικός 2. (μτ<ρ.) ο θρησκευτικός ηγέτης ως καθοδηγητής και σύμβουλος του ποιμνίου του 3. ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία του Ιησού Χριστού και κατ' επέκτ. κάθε ιερέα που κηρύσσει τον λόγο και το έργο του Ιησού: *ο καλός ποιμήν* (ο Χριστός ως βοσκός του ποιμνίου του σύμφωνα με παλαιοχριστιανική συμβολική παράσταση). Επίσης (αρχαιοπρ.) ποιμήν {ποιμάνεις}.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ποιμήν, -ένος* (ήδη μυκ. *po-me*), που εμφανίζει επίθημα -μίν/πβ. κ. λι-μίν). Το θ. *ποι-* (με βράχυνση) < Ι.Ε. *pō(i)- «βόσκει ζώα, ποιμάνω - προστατεύω, προφυλάσσω», πβ. *σανσκρ. pānu- «ποιμνίω», γοθ. fōdr «θήκη», αρχ. γερμ. fotar (> γερμ. Futter «φόδρα») κ.ά. Ομόρρ. πώ-μα (βλ. λ.). Παράγ. *ποιμάνω* (< *ποι-μάν-ίω), *ποι-μν-η, ποι-μν-ίω(v)* κ.ά.]. ποιμενικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ποιμάνη, τον βοσκό, με τη ζωή και τις συνήθειες του: *~ ποιήση* | *ειδίλλιο* | *ζωή* ΣΥΝ. βοσκοτικός 2. ΖΩΟΛ. *ποιμενικός (σκύλος)* μεγαλώσιμος σκύλος ράτσας με παχύ τρίχωμα και μυτερά αφτιά και μουσοφίδι, που χρησιμοποιείται από την αστυνομία και τον στρατό 3. ΜΟΥΣ. *ποιμενικό* (το) μουσική σύνθεση που αναφέρεται στη βοσκοτική ζωή. ποιμήν (ο) → ποιμάνεις ποιμήν (η) {ποιμνών} το ποιμνίο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ποι-* (βλ. λ. *ποιμάνεις*) + -ιν- μηδενισμ. βαθμ. του επίθηματος -μιν]. ποιμνίο (το) {ποιμνίου-ον | -ων} 1. (αρχαιοπρ.) πλήθος ζώων, κυρ. αγιοπροβάτων ΣΥΝ. κοπάδι 2. ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των πιστών χριστιανικής Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ποιμνιον*, υποκ. του ουσ. *ποιμήν* (βλ. λ.)], ποιμνιοβοσκή (η) [1833] (λόγ.) 1. η βοσκή ποιμνίων, κοπαδιών 2. τόπος κατάλληλος για βοσκή κοπαδιών ΣΥΝ. βοσκοτόπι. ποιμνιοστάσιο (το) [1851] {ποιμνιοστασί-ου | -ων} (λόγ.) περίφρα-κτος χώρος, όπου φυλάσσονται και εκτρέφονται τα ποιμνία ΣΥΝ. στάνη, μαντρί, μάντρα. [ΕΤΥΜ < *ποιμνιο* + -στάσιο < -στάτης (< αρχ. Γ-στη-μι)], ποινή (η) 1. κάθε είδους τιμωρία που επιβάλλεται για κολάσημη πράξη: *παιδαγωγική* ~ (από τον δάσκαλο στον μαθητή ή από τον γονέα στο παιδί) | *πειθαρχική* ~ (σε υπάλληλους, στρατιωτικούς κ.ά.) 2. ΝΟΜ. η τιμωρία που επιβάλλεται (σε κάποιον) κατόπιν δικαστικής αποφάσεως και έγκειται στη στέρηση της προσωπικής του ελευθερίας ή στην καταβολή χρημάτων: *βαριά* | *ελαφρά* | *χρηματική* | *σωματική* | *πειθαρχική* | *θανατική* | *παραδειγματική* | *εξογοράσιμη* | *μη εξογοράσιμη* | *εξαιτομικευμένη* ~|*η εσχάτη των*~|η θανατική καταδίκη) || *~ καθείρσεως* | *φυλακίσεως* | *κρατήσεως* || *επιβάλλω* | *θεσιάζω* | *υπόκειμαι σε* | *συνεπάγομαι* | *εκτίω* ~ ΦΡ. *επί ποινή* (επί ποινή) (+γεν.) για παράβαση που αντιστοιχεί σε ορισμένη ποινή: *απαγορεύεται ~ θανάτου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πομπή*.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τιμή αίματος, εκδίκεση (για διαπραχθέν έγκλημα)», < *k'oi-nā, ετεροϊωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *k'ei- «τιμωρό, καταβάλλω το τίμημα», πβ. *αβεστ. kaenā «εκδίκεση», μέσ. ιρλ. eip «χρέος, αμάρτημα», αρχ. σλαβ. cena «τιμή» κ.ά. Ομόρρ. τί-νω «πληρώνω, αποδίδω» (πβ. *άπο-τίνω*). Το λατ. *poena* (> γαλλ. *peine*, ισπ. *pena*) είναι δάνειο από την Ελληνική]. ποινολόγος (ο/η) [1863] 1. νομικός που έχει ειδικευθεί στο Ποινικό Δίκαιο και στην εγκληματολογία 2. δικηγόρος που αναλαμβάνει συνήθ. ποινικές υποθέσεις. — ποινολογία (η) [1891], ποινικοποιώ ρ. μετβ. {ποινικοποιείσ... | ποινικοποι-ησα, -ούμαι, -ήθη-*

κα, -μένος) καθιστώ αξιόποινη μια μορφή ανθρώπινης συμπεριφοράς: ~ τη χρήση ναρκωτικών || (μφ.) με την παραπομπή στελεχών της κυβέρνησης στο Ειδικό Δικαστήριο ποινικοποιήθηκε η δμοσία ζωής χώρας ANT. αποποινικοποιώ. — ποινικοποίηση (η). [ETYM, Απδδ. του γαλλ. criminaliser], ποινικός, -ή, -ό [1833] 1. (γενικά) αυτός που σχετίζεται με την ποινή, που έχει σχέση με την επιβαλλόμενη (συνήθ. από δικαστήρια) σε περίπτωση τιμωρίας ποινή: ~ σύστημα | πρακτική | μηχανισμός | κυρώσεις | θέματα 2. (α) **ποινικό μητρώο** βλ. λ. μητρώο (β) ποινική **ρήτρα** βλ. λ. ρήτρα 3. (α) αυτός που υπόκειται σε ποινή ή επιφέρει ποινή: ~ αδίκημα | υπόθεση (β) **ποινική εθούνη** η υποχρέωση που έχει παραβάτης ποινικής νομικής διατάξεως να υποβληθεί σε ανάκριση και δίκη ενώπιον ποινικού δικαστηρίου (γ) **ποινική δίωξη** η δίωξη που ασκείται από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών ή τον δημόσιο κατηγορο υπεπαγγέλτος ή κατόπιν εγκλήσεως για κάθε αξιόποινη παράβαση ΣΥΝ. ποινική αγωγή 4. αυτός που ορίζει και προκαθορίζει το είδος και το μέγεθος της επιβαλλόμενης στον ένοχο ποινής 5. (α) **Ποινικός Νόμος** | **Κώδικας** το σύνολο των νομικών διατάξεων που ορίζουν τις αξιόποινες πράξεις και τις αντίστοιχες προς αυτές ποινές (β) **ποινική δικονομία** το σύνολο των κανόνων σύμφωνα με τους οποίους διεξάγεται η ποινική διαδικασία και εκτελείται η ποινή (γ) **Ποινικό Δίκαιο** κλάδος του Δικαίου που ρυθμίζει την εξουσία της πολιτείας στον καθορισμό και στην τιμωρία των αξιόποινων πράξεων: κοινό ~ (του οποίου οι διατάξεις εφαρμόζονται και περιλαμβάνουν όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες που υπάγονται στην ποινική εξουσία της πολιτείας) || **ιδιαιτέρω** ~ (που αφορά σε ορισμένες κατηγορίες προσώπων ανάλογα με την ιδιότητα που κατέχουν και τις ιδιαίτερες συνθήκες στις οποίες βρίσκονται, όπως λ.χ. στον Στρατό, στην Εκκλησία κ.ο.κ.) (δ) **το κοινό Ποινικό Δίκαιο** (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που βρίσκεται συχνά κατηγορούμενο στο δικαστήριο για παραβάσεις που προβλέπονται από τον Ποινικό Κώδικα, κατ' αντιδιαστολή προς τις παραβάσεις του Ειδικού Ποινικού Δικαίου. — ποινικά | -ώς [1889] επίρρ., ποινικότητα (η).

ποινολόγιο (το) [1887] {ποινολόγι-ου | -ων} βιβλίο που τηρείται από κάθε μονάδα των Ενόπλων Δυνάμεων, από σχολεία, πλοία ή οργανισμό ο οποίος απαιτεί πειθαρχία από τα μέλη του, για την καταχώριση των παραπομπών και των ποινών που επιβάλλονται.

ποινίστεια (η) καλλωπιστικό φυτό για κήπους και εσωτερικούς χώρους. [ETYM, < νεολατ. poinsettia, από το όν. του Αμερικανού πρέσβευς J.R. Poinsett (1799-1851), ο οποίος ανακάλυψε το φυτό στο Μεξικό όπου υπηρέτησε].

ποίντερ (το) {άκλ.} μεγάλοςσχυμος κινηγητικός σκύλος ράτσας με κοντό τρίχωμα, συνήθ. λευκού χρώματος, με μαύρες ή ερυθροκάστενες κηλίδες και μυτερή ουρά.

[ETYM, < αγγλ. pointer < point «υποδεικνύω (την παρουσία και την ακριβή θέση θηράματος)»].

ποίντ **σύστημα** (το) {άκλ.} σύστημα επιβολής κυρώσεων κατά των οδηγών τροχοφόρων, σύμφωνα με το οποίο ο οδηγός χρεώνεται ορισμένους πόντους για κάθε παράβαση ανάλογα με τη σοβαρότητα της και, όταν υπερβεί ορισμένο όριο, του αφαιρείται η άδεια οδηγήσεως. [ETYM, < αγγλ. point system].

ποιόν (το) {χωρ. πληθ.} 1. (σπάν.) η ποιότητα (βλ.λ.) 2. (για πρόσ.) το ηθικό ανάστημα, η εσωτερική αξία που καθορίζει το ήθος, τον χαρακτήρα (κάποιου): άτομο με ύποπτο ~ || **υπάρχουν ερωτηματικά γύρω από το ~ τον** || από τη συμπεριφορά του καταλαβαίνεις και το ~ του • 3. ΓΛΩΣΣ. **ποιόν ενεργείας** ο χαρακτήρας της ενέργειας που περιγράφει ένας ρηματικός τύπος, κατά πόσον δηλ. αυτή είναι (προκειμένου για την Ελληνική) διαρκής, επαναλαμβανόμενη («ατελής») ή συνοπτική, στιγμιαία («τέλεια») ή και συντελεσμένη ή μη συντελεσμένη: το ~ του «έριχναν» είναι συνεχές (ή ατελές), ενώ του «έριζαν» στιγμιαίο (ή τέλειο) || το ~ του «έχω ρίξει» είναι συντελεσμένο.

ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνυμο.

[ETYM, αρχ., ουσιαστικ. οδ. του αριστολογικού *ποιος*, -ά, -όν < ερωτημ. αντων. *ποιός* -α -ον (βλ. λ. *ποιός*). Ο γλωσσ. όρ. *ποιόν* ενεργείας αποδίδει τον γερμ. Aktionsart].

ποιόν ενεργείας. Τα ρήματα της Ελληνικής δηλώνουν δύο βασικές σημασίες (πληροφορίες), τον χρόνο και το ποιόν ενεργείας. Το *τρέχει* δηλώνει ότι η ενέργεια (το τρέξιμο) γίνεται στον παρόντα χρόνο, το *έπρεξε* σε παρελθόντα χρόνο και το *θα τρέξει* σε μέλλοντα χρόνο. Ωστόσο, η διαφορά ανάμεσα στο *έπρεξε* και το *έπρεξε* ή στο *θα τρέχει* και *θα τρέξει* δεν είναι διαφορά χρόνου αλλά διαφορά ποιου ενεργείας: τα *έπρεξε* και *θα τρέχει* δηλώνουν επανάληψη ή διάρκεια της πράξης, ενώ τα *έπρεξε* και *θα τρέξει* δηλώνουν τον συνοπτικό χαρακτήρα της πράξης, την έλλειψη επανάληψης ή διάρκειας. Ορισμένοι μάλιστα εγκλίσαν η διαφορά, της υποτακτικής (να *τρέχω* - να *τρέξω*) και της προστακτικής (*τρέχε* - *τρέξε*), είναι αποκλειστικά διαφορά ποιου ενεργείας και δεν έχει καμία σχέση με τη δήλωση του χρόνου, έστω και αν (εσφαλμένα) μιλάμε για υποτακτική αορίστου ή προστακτική αορίστου! Πολλές φορές η δήλωση του ποιου ενεργείας συνδέεται με την ίδια την υφή της σημασίας του ρήματος: υπάρχει εγγενώς στη λέξη, πέρα από τις γραμματικές διαφοροποιήσεις (παρτατικού - αορίστου, μέλλοντα διαρκείας - μέλλοντα στιγμιαίου). Έτσι λ.χ. το *τρέχω* εγγενώς, από τη φύση δηλ. της σημασίας του, δηλώνει μια πράξη που έχει ανάπτυξη, διάρκεια: το ίδιο και το *ψάχνω*, ενώ το *βρίσκω* ή το *χώνω* έχουν εγγενώς στιγμιαίο, συνοπτικό χαρακτήρα ως προς τη σημασία που δηλώνουν. Άρα υπάρχει και διάκριση ανάμεσα σε λεξικό ποιόν ενεργείας (*τρέχω*, *ψάχνω*, *βρίσκω*, *χώνω*)

και γραμματικό ποιόν ενεργείας (*έπρεχα* - *έπρεξα*, να *τρέχω* - να *τρέξω*, *τρέξε* - *τρέξε*, *θα τρέχω* - *θα τρέξω*).

Ως προς την ορολογία οι όροι ποιόν ενεργείας (γερμ. Aktionsart) και τρόπος είναι γενικότεροι όροι, που δηλώνουν τόσο το λεξικό όσο και το γραμματικό ποιόν ενεργείας, ενώ τελευταία χρησιμοποιούνται και οι όροι άποψη (aspect) και όψη (view), για να δηλώσουν κυρ. το γραμματικό ποιόν ενεργείας.

ποιος, -α, -ο αντων. (γεν. ποιου κ. ποιανού | ποιων κ. ποιανών) 1. (χωρ. ουσιαστικό) σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις, όπου ζητείται να δηλωθεί η ταυτότητα ενός προσώπου: ~ *είναι*; || με *ποιον ήταν*; || *ποιον είδες*; || (στο τηλέφωνο) ~ *τον ζητεί*, *παρακαλώ*; || *ποιανού είναι αυτό το σημειωματάριο*; 2. (προσδιορίζοντας ουσιαστικό) σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις για αναφορά σε ένα ή περισσότερα μέλη προσδιορισμένου συνόλου: σε ~ *συμπέρασμα οδηγήσατε από τις παραπάνω διαπιστώσεις*; || ~ *βιβλία προτιμάς να διαβάσεις*; || σε ~ *ταξίδι σου γνωστήκατε*; ΣΥΝ. (οιδ.) τι 3. σε ερωτηματικές ή επιφωνηματικές φράσεις, που δηλώνουν απορία, άγνοια, έκπληξη ή ευχή χωρίς αναφορά σε συγκεκριμένο πρόσωπο- ΦΡ. (α) **ποιος να μου το 'ζέγε** | **ποιος το περίμενε** | **το φανταζόταν!** για την έκφραση έκπληξης, για να τονιστεί ότι κάτι ήταν απρόσμενο (β) **ποιος με (σε, τον...)** **πάνει** για κάποιον που έχει ξεπεράσει πολύ σημαντικό εμπόδιο, που ανέκτησε τη δυνατότητα να προοδεύσει: *ποιος τον πάνει τώρα που κέρδισε το λαχείο!* (γ) **ποιος στραβός δεν θέλει το φως του**; βλ. λ. **ποιος ξέρε**; για να δηλωθεί άγνοια: -Λες να μην έρθει; — (δεν ξέρω) (βλ. κ. λ. τις). [ETYM, < αρχ. *ποιός* (με συνίληση) < ερωτημ. θ. *πο-* (για το οποίο βλ. λ. *πό-σος*) + επίθημα *-οίος*, που εμφανίζεται και στις αντων. *οίος*, *τοίος* (βλ. λ. *τοι-οίτος*)].

-ποιος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. αυτόν που πράττει ή προκαλεί ό τι δηλώνεται από το θέμα: *κακο-ποιός*, *αγαθο-ποιός*, *θανατο-ποιός*, *γελωτο-ποιός* 2. τον κατασκευαστή: *αρτο-ποιός*, *επιπλο-ποιός*, *ωρολογο-ποιός*, *φαρμακο-ποιός* 3. αυτόν που επιφέρει αυτό που δηλώνει α τ συνθετικό: *ειρνη-ποι-ός*.

[ETYM, Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ποιώ* (βλ. λ.)].

ποιότητα (η) {ποιότητων} 1. το σύνολο των χαρακτηριστικών πράγματος, ό τι το χαρακτηρίζει και το διαφοροποιεί από τα όμοια του: η ~ του *ήχου είναι καλή* | *κακή* | *εξαιρετική* || *υλικά άριστης* | *εκλεκτής* ~ || *σημασία δεν έχει η ποσότητα, αλλά η ~ του έργου του* (μπορεί το έργο του να είναι μικρό, είναι όμως σημαντικό) 2. (ειδικότ.) το σύνολο των θετικών ιδιοτήτων: *αν θέλεις μηχανήματα ποιότητας, θα πρέπει να πληρώσεις πολλά!* || ~ *ζωής* || (καταγρ. κ. για πρόσ.) *άλλης ~ άνθρωπος ο Χάρης!* (ο Χάρης είναι αξιόλογος άνθρωπος) || *κινηματογραφική ταινία ποιότητας* 3. εμπόρευμα που διαφοροποιείται βάσει των ιδιοτήτων του από τα όμοιά του: το *κατάστημα μας δεν έχει τέτοια ~ || πρώτη* ~ 4. ΦΙΛΟΣ, (α) (στον Αριστοτέλη) μία από τις δέκα κατηγορίες που εκφράζει τον τρόπο ύπαρξης ενός όντος (β) (στον Κα-ντ) μία από τις κατηγορίες της νόησης (γ) **ποιότητες δευτέρας** (για ορισμένους νεότερους φιλοσόφους) τα χρώματα, οι οσμές, οι ήχοι, που παράγονται από τις «πρώτες ποιότητες» (ή «ουσίες»), την έκταση, το σχήμα, τη μάα: *αλλάς ουσίες δευτέρας* (δ) (στη Λογική) ο χαρακτήρας προτάσεως συλλογισμού ως καταφατικής ή αρνητικής 5. ΓΛΩΣΣ. (α) η χροιά, ο ιδιαίτερος χρωματισμός ενός φθόγγου, π.χ. του γερμ. ü (β) (για τη φωνή) το ύψος, η ένταση, η χροιά της. [ETYM, < αρχ. *ποιότης*, -ητος < αριστολ. *ποιός* (βλ. λ. *ποιόν*)].

ποιοτικός, -ή, -ό [1892] 1. αυτός που σχετίζεται με την ποιότητα, τα χαρακτηριστικά πράγματος ό το διακρίνουν από τα όμοια του: ~ *ανάλυση* | *αναβάθμιση* | *έλεγχος προϊόντος* | *διαφορά* || η ~ *υπεροχής* ενός αυτοκινήτου *έναντι άλλων* 2. (ειδικότ.) αυτός που διακρίνεται για την καλή του ποιότητα: ~ *μουσική* | *τραγούδι* (συντά κατ' αντιδιαστολή προς την εμπορική μουσική, το εμπορικό τραγούδι, πβ. *ποιοτικός κινηματογράφος* - *εμπορικός κινηματογράφος*) 3. **ποιοτικό άλμα** η αλλαγή σε είδος (ποιότητα) σε μια διαδικασία εξέλιξης, όταν σημειώνεται μια απότομη μεταβολή προς κάτι πολύ καλύτερο. — **ποιοτικ-ά** | -ώς [1886] επίρρ.

ποιόςος (ο) (λαϊκ.) μόνο στη ΦΡ. **ο *ποιόςος* (και) ο δείξος** πρόσωπο για το οποίο δεν θέλουμε να κάνουμε περαιτέρω (συνήθ. αρνητική) αναφορά. [ETYM, < (θα) *ποιώσ* < *ποιήσω*, μέλλοντας του αρχ. ρ. *ποιώ*].

ποιώ ρ. μετβ. {ποιείς... | (ε)ποι-ησα, ποι-ούμαι, -ήθηκα, πεποημένος} (λόγ-σπάν.) 1. δημιουργώ ΦΡ. (α) ***πάντα εν σοφία *εποίησας**** (πάντα εν σοφία *εποίησας*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 103, 24) όλα τα δημιουργήσεις (κύριε με σοφία (β) **ποιώ | ποιούμαι την νήσσαν** βλ. λ. νήσσα 2. ***εποίη*** (σε υπογραφές κλειτεχνικών έργων κυρ. γλυπτών): *Δρόσης* ~ (το γλυπτό αυτό είναι έργο του Δ. Δρόση).

[ETYM, < αρχ. *ποιώ* < *ποιρέω* < *ποι-Εό-ς (πβ. -*ποιος*) < *k^woi-, ετερο-ωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *k^wei- «συγκεντρώνω, τακτοποιώ, στοιβάζω», πβ. συνσκρ. *πειρά* (ιδία σημ.), αρχ. σλαβ. *cinū* «τάξη», δὴτιό «τακτοποιώ, τοποθετώ στη σειρά» κ.ά. Παράγ. *ποιη-τής*, *ποιη-μα*, *ποιη-σις* (-η), *ποιη-τός* κ.ά.).

-ποιώ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν «κάνω (κάποιον/κάτι) να είναι ή να φαίνεται αυτό που δηλώνει το ά συνθετικό»: *γελαιο-ποιώ*, *αξιο-ποιώ*, *μεγαλο-ποιώ*, *δραματο-ποιώ*, *τραγυ-κο-ποιώ*, *χρησιμο-ποιώ*.

[ETYM, B' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ποιώ* (-έω)].

πόκα (η) {χωρ. πληθ.} παιχνίδι με χαρτιά που μοιάζει με το πόκερ, με τη νόνη διαφορά ότι δίνεται μόνο το πρώτο φύλλο κλειστό και τα υπόλοιπα ανοιχτά.

[ETYM₂ < αγγλ. poker, βλ. λ. *póker*]. ποκάρι (το) {ποκαρ-ιού | -ιών} το μαλλί που προέρχεται από το κούρεμα προβάτου.
 [ETYM₁ < ιτιν. *ποκάριον*, υποκ. του αρχ. *πόκος* (βλ.λ.). *póker* (το) {άκλ.} παιχνίδι με χαρτιά που παίζεται συνήθ. από 4 παίκτες με 32 φύλλα.
 [ETYM₂ < αγγλ. poker, αβεβ. ετύμου, πθ. < μέσ. κάτω γερμ. *roken* «παίζω -κομπαζώ» ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, συνδ. με γερμ. *Roch* «χτύπημα»]. *pókos* (ο) ακατέργαστο μαλλί προβάτου. [ETYM₁ αρχ. < *πέκος* «κουρεύω, χτενίζω» < I.E. **pek-* «μαδιά, κουρεύω (κυρ. για μαλλί ζώων)», πβ. λατ. *pecto* «χτενίζω», *pecten* «χτένα» (> γαλλ. *peigne*, ισπ. *peine*), αρμ. *asr* «μαλλί προβάτου», αλβ. *rië* «εργαλείο κουρέματος», ολλ. *nacht* «μαλλί, κούρεμα» κ.ά. Ομόορρ. αρχ. *κτείς*, -ενός «χτένα» (βλ. λ. *χτένα*)].
ΠΟΑ.ΑΝ. (η) Πολιτική Άνοιξη· πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε το 1993 από τον Αντώνη Σαμαρά.
 πολαρύντ (η/το) {άκλ.} φωτογραφική μηχανή που παράγει απευθείας τη φωτογραφία, χωρίς αρνητική πλάκα.
 [ETYM₂ < αγγλ. *Polaroid* (εμπορική ονομασία) < p. *polar*(ise) «πολόνω, προσδίδω ηλεκτρομαγνητική πόλωση», + *parag.* επιθήμα -oid (< αρχ. -οειδής < συνδ. φωνήεν -ο- + -ειδής < είδος). Τη φερώνυμη φωτογραφική μηχανή εφεύρε το 1948 ο Αμερικανός επιχειρηματίας E. Land (1909-91)].
πολέμαρχος (ο) {πολεμάρχ-ου | -ων, -ους} 1. αυτός που έχει τη γενική εποπτεία και ευθύνη του στρατεύματος σε π'όριο πολέμου: *γενναίος | μεγάλος* ~ 2. ο γενναίος πολεμιστής 3. (στην αρχ. Αθήνα) ένας από τους εννέα άρχοντες με επίσημη θητεία και πολεμικές αρμοδιότητες 4. (επί Τουρκοκρατίας) ο ανώτερος οπλαρχηγός με την απόλυτη εξουσία και ευθύνη των αποφάσεων και ενεργειών: ο *A. Τζαβέλας* υπήρξε ~ του Σουλίου. [ETYM₁ αρχ. < *πόλεμος* + -άρχος < άρχω].
πολεμικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (α) αυτός που αρχίζεται με τον πόλεμο: ~ *επιχειρήσεις | δύναμη | ναυτικό | αεροπορία | πτόλος | πλοία | σάλπιγμα | κραυγή | ανταποκριτής | χορός | αποζημιώσεις* (βλ.λ.) | *περίοδος | αναμέτρηση | βιομηχανία | μηχανή* (β) *πολεμικές τέχνες* τεχνικές αυτοάμυνας και εξουδετέρωσης του αντιπάλου, που προέρχονται από την Άπω Ανατολή (τάε-κβο-ντο, τζούντο κ.λπ.) 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από φιλική αισθήματα για τον πόλεμο ή που προσιονίζεται πόλεμο: ~ *προετοιμασίες | ατύσσοιρα | διάθεση | πυρετός | οργασμός* ΣΥΝ. φιλοπόλεμος 3. *πολεμική* (η) (α) η τέχνη του πολέμου, η επιστήμη ή τεχνική του σχεδιασμού και της διεξαγωγής πολεμικών αναμετρήσεων με τις μικρότερες κατά το δυνατόν απώλειες (β) ορεία λεκτική επίθεση: η αντιπολίτευση *συνεχίζει με αμείωτο σθένος την* ~ της εναντίον της κυβέρνησης 4. *πολεμικό* (το) το πλοίο που διαθέτει τον κατάλληλο εξοπλισμό για τη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων: *στόλος με δέκα* ~. — *πολεμικά* -ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμακός*.
πολεμικότητα (η) {χωρ. πληθ.} αυξημένη διάθεση για πόλεμο και επίλυση διαφορών με χρήση βίαιων μέσων.
πολέμιος (ο) [αρχ.] {πολεμί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που διάκειται εχθρικά απέναντι σε πρόσωπο ή κατάσταση, που μάχεται με πάθος (κάποιον/κάτι), ο αντιπάλος: *οι* ~ *τού καθεστώτος/ της τεχνολογίας/ του αναλαβητικού ΣΥΝ. εχθρός, αντίπαλος*.
πολεμιστής, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον πόλεμο ή με όσους εμπλεκονται σε αυτόν: *σάλπιγμα | ιαχή | σάλπιγγες* ΣΥΝ. πολεμικός, πολεμιστής (ο), *πολεμιστρια* (η) [αρχ.] (πολεμιστριών) πρόσωπο που συμμετέχει σε πόλεμο, που πολεμά: *γενναίος | ατρόμητος | ανίκητος* - (πβ. λ. *στρατιώτης*) ΣΥΝ. *μαχητής*. [ETYM₁ αρχ. < *πολεμίζω* < *πόλεμος*].
πολεμιστρα (η) [μεσν.] {δυσχρ. πολεμιστρών} άνοιγμα σε τείχος οχυρού, από όπου ο πολεμιστής μπορεί προστατευμένος να βάλλει εναντίον των αντιπάλων του.
πόλεμο- κ. *πολεμά*- *α'* συνθετικό λέξεων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό έχει ως προς τον πόλεμο τη σχέση που προσδιορίζεται από το β' συνθετικό: *πόλεμο-χαρής, πόλεμο-κάπηλος*. [ETYM₁ Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πόλεμος*].
πολεμοκάπηλος, -η, -ο αυτός που προκαλεί ή/και καπηλεύεται την πολεμική ατμόσφαιρα για προσωπικό όφελος: ~ *κραυγές* || ~ *δημοσιογράφοι εκμεταλλεύθηκαν την εθνική κρίση, για να πουλήσουν πατριωτισμό*. — *πολεμοκαπήλια* (η). [ETYM₁ Απόδ. του αγγλ. *warmonger*].
πολεμοπαθής, -ής, -ές {πολεμοπαθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που ζημιώνεται υλικά από έναν πόλεμο, χωρίς να έχει συμμετάσχει ενεργά σε αυτόν. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM₁ < *πόλεμος* + -παθής < θ. *παθ-* του ρ. *πάσχω*, πβ. *παθ.* αόρ. β' *ε-παθ-ον*].
πόλεμος (ο) (πολέμ-ου | -ων, -ους) 1. η ένοπλη σύρραξη ανάμεσα σε κράτη ή μεταξύ ομάδων εντός του ίδιου κράτους: *επιθετικός | αμυντικός | κατακτητικός | εθνικοαπελευθερωτικός | θρησκευτικός | ιερός* (βλ.λ.) | *παγκόσμιος | τοπικός | εμφύλιος* | *κατά ξηρά* | *κατά θάλασσα* | *από αέρος* | *αστραπιαίος* (με ταχύτητα και συνδυασμένη δράση αρμάτων, πυροβολικού και αεροπορίας) | *χημικός* (με χημικά όπλα) | *βιολογικός* (με βιολογικά όπλα) | *ατομικός* | *πυρηνικός* | *ολοκληρωτικός* (για την ολοκληρωτική εξόντωση του αντιπάλου) ~ || *μια χώρα βρίσκεται σε* ~ *με άλλη χώρα* || *ανάπληρος πολέμου* || *τα ορφανά του* -|| *κηρύσσεται* || *γίνεται* | *διεξάγεται* | *ξεσπά* -||-*μέχρις εσχάτων* | *χαρκακομάτων* || *χάνω* | *κερδίζω τον* ~ || ο ~ τής *Ανεξαρτησίας* | *τού*

Οπίου (στην Κίνα τον 19ο αι.) | τον *Εζι Ημερών* (Ισραηλινοαραβικός το 1967) || ο *Τροικός* | *Πελοποννησιακός* | *Εκατονταετής* ~ ΑΝΤ. εφήνη- ΦΡ. (α) *αΐτια* || ο *Τροικός* βλ. λ. *αΐτια* (β) *ακίρηκτος πόλεμος* βλ. λ. *ακίρηκτος* (γ) *εγκλήμα πόλεμου* κάθε πράξη που αντιβαίνει προς το Δίκαιο του Πολέμου (ειδικότ.) κάθε παραβίαση των κανόνων μεταχειρίσεως των αιχμαλώτων πολέμου, καθώς και οι δολοφονίες, κακοποιήσεις, εκποτίσεις ή διώξεις (πολιτικές, φυλετικές, θρησκευτικές) του έμπαχου πληθυσμού είτε κατά την έναρξη είτε κατά τη διάρκεια του πολέμου: *καταδικάζομαι για* | *διαπράττω* ~ (δ) *εγκλήματίας πόλεμου* πρόσωπο που έχει διαπράξει εγκλήματα πολέμου: ο *Κλάους Μπάμπε* *καταδικάστηκε από γαλλικό δικαστήριο το 1987 ως* - (ε) *Ψυχρός Πόλεμος* βλ. λ. *ψυχρός* (στ) *το θέατρο του πολέμου* το σύνολο της γεωγραφικής έκτασης όπου διεξάγεται ο πόλεμος (ζ) *πόλεμος πάντων πατήρ* (Ηράκλειτος, απόσπασμα 53) για να δηλωθεί ότι κάθε εξέλιξη οφείλεται στη σύγκρουση, στον αγώνα για την επικράτηση (η) *άόρατος πόλεμος* ο αγώνας κατά της αμαρτίας στην προσπάθεια του ανθρώπου για θέωση 2. η ιδιαίτερη μορφή αγώνα εναντίον του εχθρού, ο οποίος διεξάγεται κάποτε και παράλληλα προς την ένοπλη σύγκρουση: *ψυχολογικός* -||- *φθοράς* ΦΡ. *πόλεμος νεύρων* βλ. λ. *νεύρο*- (αμφ.) 3. ο έντονος ανταγωνισμός για την επικράτηση: «*τον αεροπορικών εταιρειών θεωρείται αΐτια ατυχημάτων*» (εφημ.) || ο ~ *των πολιτισμών στο Διαδίκτυο* || ~ *τιμών* (εμπορικός ανταγωνισμός με όπλο τις διακυμάνσεις των τιμών των προϊόντων) 4. ο έντονος αγώνας (εναντίον κάποιου): ο *Τύπος εξεπλίεσε* ~ *εναντίον της κυβέρνησης* || ο ~ *κατά της τρομοκρατίας* | *κατά του αναλαβητικού* | *της αμάθειας* | *κατά τον ναρκωτικών* || *διεξάγει* - *εναντίον των οργανωμένων συμφερόντων* 5. η συνεχής ανταλλαγή (λεκτικών σχημάτων) ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες ομάδες στο πλαίσιο οξείας αντιπαράθεσης: ~ *θέσεων* | *λέξεων* | *ανακινήσεων* | *δημοσιευμάτων* | *διαγεύσεων*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμακός*. [ETYM₁ < αρχ. *πόλεμος* | *πόλιμος* (επικ. τ., πβ. ανθρωπονομία *Νεοπόλιμος*, *Πτολιμείος*, μικρ. *po-to-re-ma-ta* = *Πτολιμάτας*) < p. *πελε-μίω*, αρχική σημ. «πάλλω (το δόρυ) - αγωνίζομαι, κοπιάζω». Ερμηνευτικά προβλήματα εγείρει η εναλλαγή των π- | πτ- στην αρχή τής λ. (πβ. κ. πόλις | *πόλις*). Ως προς την ετυμ., το p. *πελεμίω* ανάγεται πθ. σε ουδ. **πέλεμα* και συνδ. με αρχ. γερμ. *felms* «φοβός», γοτθ. *us-fil-ma* «τρομαγμένος», αρχ. σκανδ. *felms*-fullr «τρομακτικός, φοβερός», πθ. κ. αρμ. *alm-uk* «ταραχή». Η άποψη αυτή οδηγεί σε σύνδεση με την ευρεία λεξιλογική οικογένεια των λ. *πάλλω*, *παλμός*, *πλησίον*, *πέλας* (βλ.λ.). -*πόλεμος* β' συνθετικό ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. σύγκρουση που γίνεται με ορισμένο τρόπο: *ανταρτο-πόλεμος, κλεπτο-πόλεμος, πετρο-πόλεμος* 2. πόλεμο σε παιγνιώδη μορφή με συγκεκριμένο όργανο: *χαρτο-πόλεμος, μαζιλαρο-πόλεμος, χιονο-πόλεμος*.
πολεμοφόδια (τα) [1889] (πολεμοφοδίων) τα εφόδια του πολέμου, το σύνολο του υλικού εξοπλισμού, που χρησιμοποιείται σε ένοπλη σύρραξη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*. [ETYM₁ < *πολεμοφόδια* (με προληπτική αφομοίωση) < *πόλεμος* + *εφόδια*].
πολεμοχαρής, -ής, -ές {πολεμοχαρ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που χαίρεται με τις πολεμικές συγκρούσεις, που του αρέσει ο πόλεμος ΣΥΝ. φιλοπόλεμος ΑΝΤ. ειρνοφιλος. Επίσης (λογοτ.) *πολεμοχάρης*, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ETYM₁ μεσν. < *πόλεμος* + -χαρής < *χαίρω* (παθ. αόρ. β' *ε-χάρ-ην*)].
πολεμικό (κ. -ό) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πολεμικός... | πολεμ-ήσα, -ού-μαι (καθμ. -ιέμαι), -ήθηκα} ♦ (αμετβ.) 1. *διεξάγω* πόλεμο, ένοπλο αγώνα: *οι Έλληνες πολέμησαν για την ελευθερία τους* 2. (μτφ.) *κάνω* σκληρό αγώνα, καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια: *το πλοίο πολεμούσε με τα κύματα ώρες ολόκληρες* ΣΥΝ. *μάχομαι, αγωνίζομαι* ♦ (μετβ.) 3. *εκδηλώνω* έντονη αντίθεση (προς κάποιον/κάτι): ~ *το νομοσχέδιο* | *την κυβέρνηση* | *τις προλήψεις* | *την αδικία* | *τη φτώχεια* | *την πείνα* | *την άγνοια* | *το κακό* | *τον φασισμό* ΣΥΝ. *αντιμάχομαι, αγωνίζομαι* εναντίον 4. (+να) *προσπαθώ* έντονα: *πολεμάει να φανεί νέα, αλλά οι ρυτίδες δεν κρύβονται!* ΣΥΝ. *μοχθό, πασχίζω*.
πολεοδομία (η) {χωρ. πληθ.} 1. σύνθετος επιστημονικός και τεχνικός κλάδος, που αποβλέπει στη σχεδίαση και την αρμονική οργάνωση στον χώρο μικρότερον ή μεγαλύτερον τμημάτων πόλης ή οικισμού, για τη διατήρηση υψηλής αισθητικής και της εξασφάλιση ανθρώπινων συνθηκών διαβίωσης 2. το σύνολο των τεχνικών, διοικητικών, οικονομικών και κοινωνικών μέτρων, με τα οποία επιδιώκεται η αρμονική και ανθρώπινη οργάνωση των οικισμών 3. (συνεκδ.) κρατική υπηρεσία, αρμόδια για τα παραπάνω ζητήματα: ~ *Σύρου* | *Αθηνών*.
πολεοδομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πολεοδομία και τα μέτρα που λαμβάνονται για την αρμονική ανάπτυξη των οικισμών: ~ *συγκρότημα* | *προγραμματισμός* | *μέτρα* | *σχεδιασμός* | *σχέδιο* (βλ.λ.) | *ανασυγκρότηση* | *υπηρεσία*. — *πολεοδομικά* -ά | -ώς επίρρ.
πολεοδόμος (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην πολεοδομία. — *πολεοδόμηση* (η), *πολεοδόμω* ρ. {-ει-...}. [ETYM₂ < θ. *πολε-* (< αρχ. *πόλις*, -εως) + συνδ. φωνήεν -ο- + -δό-μος < *δέμω* (βλ. κ. *δομή*)].
πόλη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. (επίσ.) ο οικισμός με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων, ο οποίος είναι μεγαλύτερος από το χωριό και την κομπούλη (βλ.λ.) 2. (γενικά) το σύνολο μεγάλου αριθμού οικημάτων, κτηρίων με πληθυσμό σαφώς μεγαλύτερο από αυτόν του χωριού, ο οποίος αναπτύσσει ποικίλες εμπορικές, βιομηχανικές, διοικητικές κ.λπ. δραστηριότητες: *πυκνοκατοικημένη* | *αραιοκατοικημένη* | *πολύάνθρωπη* | *επαρχιακή* ~ || *το κέντρο της* - ΣΥΝ. *πολιτεία* ΦΡ. (α) *σχέδιο πόλεως* βλ. λ. *σχέδιο* (β) *από την πόλη έρχομαι* (και στην κορφή *καννέλα*) βλ. λ. *καννέλα* (γ) *ανοχύρωτη πόλη* βλ. λ. *ανοχύρωτος* (δ) *αιώνια πόλη* (ιταλ. la città eterna) η Ρώμη (ε) *πόλη του φωτός*

(γαλλ. la ville lumière) το Παρίσι· (συνεκδ.) 3. οι συνθήκες διαβίωσης που επικρατούν σε αστικό κέντρο: *προσιμό την - από το χωριό* || η ~ *έχει αρχίσει να γίνεται εφιαλτική για τους κατοίκους της* 4. το σύνολο των κατοίκων μιας πόλης (σημ. 1), οι πολίτες: *όλη η ~ τρομοκρατήθηκε από το χτύπημα του Εγκέλαδου* 5. το κέντρο της πόλης (σημ. 1) και αντιδιαστέλλει προς τα προάστια, τα περίχωρα: *πύω | κατεβαίνω στην ~ για ψώνια* · 6. **Πόλη** (η) η Κωνσταντινούπολη: *τα μνημεία της Πόλης* · 7. ΣΤ. **πόλη-κράτος** κοινωνικοπολιτική δομή στην αρχαία Ελλάδα, όπου κάθε πόλη, με το άστυ και τη χώρα της, λειτουργούσε ως αυτόνομη κρατική οντότητα με ιδιαίτερη κοινωνική, οικονομική, στρατιωτική και διοικητική οργάνωση. Επίσης (λόγ.) πόλις {πόλεως}. ΣΧΟΛΙΟ λ. άστυ.

[ETYM. < αρχ. πόλις | πόλις (πβ. μυκ. ανθρώπων, ρο-το-ri-jo = Πτο-λίον), αρχική σημ. «φρουρίο, κάστρο», < θ. πολ-, ετεροιωμ. βαθμ. του ΙΕ. *rel- «πύργος, φρούριο», πβ. σανσκρ. pur «φρούριο, πόλη», λετ. pile «πύργος, κάστρο» κ.ά. Παράγ. *πολί-της, πολι-τέια, πολιτ-ισμός, πολιτ-ευομία* κ.ά. Η λ. πόλις δήλωνε εξάρχη την οχυρή ακρόπολη, όπου βρίσκονταν οι ιεροί χώροι των κατοίκων, καθώς και την κοινωνική συγκρότηση της ως αποτέλεσμα της δράσης των πολιτών].

ΣΧΟΛΙΟ Από οικιστικής πλευράς, σε σχέση με τον αριθμό των κατοίκων και, λιγότερο, με το είδος της γεωμετρικής απασχόλησης, διακρίνονται οι εξής κατηγορίες οικιστικών συνόλων: **οικί-σμός**: η μικρότερη σε αριθμό κατοίκων οικιστική περιοχή· μικρή περιοχή με μικρό αριθμό κατοικιών **συνοικισμός**: μεγαλύτερο από τον οικισμό οικιστικό σύνολο, προερχόμενο από περισσότερους οικισμούς· **χωριό**: πολύ μεγαλύτερο οικιστικό σύνολο, απαρτιζόμενο κυρ. από κατοίκους που ασχολούνται με τη γεωργία· **κομπούλη**: οικιστικό σύνολο, μεγαλύτερο από το χωριό και μικρότερο από την πόλη· **μικρότερη πόλη**, συνδεδεμένη περισσότερο με αγροτικό πληθυσμό· **πόλη**: το μεγαλύτερο από όλα τα άλλα οικιστικά σύνολα, αποτελούμενο από κατοίκους που δεν είναι αγρότες. Μεταξύ των πόλεων η «τα πρώτα φέρουσα», η πρώτη από όλες τις πόλεις μιας χώρας, όπου εδρεύει η Διοίκηση (κυβέρνηση, υπουργεία, Βουλή κ.τ.ό.) ονομάζεται **πρωτεύουσα** (ενν. πόλη), με **σημειορτεύουσα** τη δεύτερη μεγαλύτερη σε σπουδαιότητα (ιστορία, δράση, πολιτισμό, οικονομική δύναμη κ.λπ.) πόλη. Η πιο λαμπρή και ενδόξη πόλη, που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ενδοαίφρον για μια χώρα, λέγεται και άστυ. Έτσι η Αθήνα υπήρξε το «κλεινόν άστυ» της Ελλάδος. Μικρότερη πόλη με έντονα τα αστικά χαρακτηριστικά είναι η **πολίχνη**, ενώ αν υπερισχύουν τα αγροτικά χαρακτηριστικά της είναι **κομπούλη**. Μια μεγαλύτερη, συγκριτικά με τις γειτονικές, πόλη χαρακτηρίζεται συχνά ως **μεγαλόπολη** (λέγεται και **μεγαλούπολη**). Ως **κατεχόμενη πόλη**, **Πόλη** με κεφαλαίο Π, είναι η Κωνσταντινούπολη, ο **συνοικισμός** διαφέρει από τη **συνοικία**, η οποία είναι μία από τις επιμέρους περιοχές στο κέντρο μιας πόλης (πβ. *Παγκράτι, Κολωνός, Κουφέλη, Εξάρχεια, Κολωνάκι* κ.λπ., που είναι γνωστές συνοικίες των Αθηνών). **Συνοικισμός** είναι μια πιο απομακρυσμένη από το κέντρο της πόλης περιοχή, που συχνά στην Ελλάδα έχει ξεκινήσει ως προσωρινός συνοικισμός (πβ. *λ.χ. Κοκκινιά, Περιστέρι, Αγιάλαιο* στην Αθήνα) ή ως ειδική ομάδα κατοίκων συνοικίας (π.χ. **συνοικισμός Παπάγου**: συνοικισμός αξιωματικών). Μικρότερης εκτάσεως **χωριό** είναι το χωριουδάκι, ενώ κάθε μεγαλύτερο χωριό χαρακτηρίζεται ως **κεφαλοχώρι**, που σε μερικές περιπτώσεις (ιδ. σε νησιά) αποτελεί τη χώρα, το χωριό ή την περιοχή που χρησιμοποιείται ως έδρα.

πολιτικός, -ή, -ό [1854] 1. αυτός που σχετίζεται με τους πόλους της γήινης σφαίρας: ~ *παγετώνες* | *περιοχές* | *ζώνη* | *μέρα* | *νύχτα* | *θερμοκρασία* || ~ *φως* | *σέλας* (διυλείον οπτικό φαινόμενο, που εμφανίζεται σε περιοχές με μεγάλα γεωγραφικά πλάτη) 2. (α) **πολιτικός αστέρας** βλ. λ. *αστέρας* (β) **πολιτική αρκούδα** η λευκή αρκούδα που ζει στις αρκτικές περιοχές (γ) **πολιτικός κύκλος** ο αρκτικός κύκλος (βλ. λ. *αρκτικός*) 3. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το εξαιρετικά ψυχρό κλίμα, το οποίο επικρατεί στους γήινους πόλους: ~ *κλίμα* | *ψύχος* · 4. ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τους πόλους μαγνήτη ή ηλεκτρικής στήλης και τα πηλίσον τους αναπτυσσόμενα φαινόμενα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polaire].

πολικότητα (η) [1821] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. 1. ιδιότητα ή χαρακτηριστικό που παράγει διαφορετικά φυσικά αποτελέσματα στα διαφορετικά σημεία σώματος ή συστήματος, όπως ένας μαγνήτης ή μια ηλεκτρική στήλη, επιτρέποντας τη διάκριση των δύο πόλων 2. η ιδιότητα μαγνήτη, ηλεκτρομαγνήτη ή μαγνητισμένου σώματος να προσανατολίζεται σύμφωνα με καθορισμένη διεύθυνση στο εσωτερικό μαγνητικού πεδίου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polarité].

πολιογκεφαλίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση χαρακτηριζόμενη από φλεγμονώδη προσβολή της φαιάς ουσίας του εγκέφαλου. [ETYM. < **πολιό-** (< **πολιός** «φαιός, υπόλευκος», βλ. λ.) + **γκεφαλίτιδα**, ελληνογενής ξέν. όρ., < **αγγλ.** poliоencephalitis].

πολιομυελίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία ιογενής ασθένεια των κινητικών κέντρων του νωτιαίου μυελού, που μπορεί να καταλήξει στις σοβαρότερες περιπτώσεις σε μυϊκή ατροφία και σκελετική δυσμορφία. — **πολιομυελιτικός**, -ή, -ό.

[ETYM. < **πολιό-** (< **πολιός** «φαιός, υπόλευκος», βλ. λ.) + **μυελίτιδα** (< **μυελός**), ελληνογενής ξέν. όρ., < **αγγλ.** poliomyelitis].

πολιορκητής (ο) [μτγν.] αυτός που πολιορκεί πόλη ή φρούριο.

πολιορκητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχέση με πολιορκία ή χρησιμοποιείται στη διεξαγωγή της: *-μηχανές* (μηχανικές διατάξεις, όπως οι κριοί, οι καταπέλτες, οι λιθοβόλοι, που χρησιμοποιήθηκαν κατά

την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα για την πολιορκία και την κατάληψη φρουρίων).

πολιορκία (η) [αρχ.] {πολιορκιών} 1. ο αποκλεισμός οχυρωμένης θέσεως από πολεμικές δυνάμεις που την περιστοιχίζουν, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να κλείνουν την αντίσταση των υπερασπιστών της και να την κατακτήσουν: *στηνή ~* || *λίω* | *σπάω την ~* || η ~ *του Μεσολογγίου* 2. (μτφ.) συνωστισμός πλήθους υπό συνθήκες ασφυκτικής πίεσης γύρω από συγκεκριμένο σημείο: ~ *της πρωθυπουργικής κατοικίας από τα δημοσιογραφικά συνεργεία* || ~ *των λίγων αρτοποιείων που δεν συμμετείχαν στην απεργία* 3. (μτφ.) φορτική ενόχληση: *ερωτική ~* · 4. ΝΟΜ. **κατάσταση πολιορκίας** κήρυξη καθεστώς εκτάκτου ανάγκης με προσωρινή αναστολή ορισμένων συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων του πολίτη και λήψη ειδικών μέτρων ασφαλείας, που εφαρμόζεται σε περιπτώσεις εξαιρετικού κινδύνου για μια χώρα.

πολιορκώ ρ. μετβ. {πολιορκείς... | **πολιορκ-ησα**, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} 1. προσπαθώ να κυριεύσω (οχυρωμένη θέση) με πολιορκία: *οι Αχαιοί πολιορκούσαν δέκα χρόνια την Τροία* 2. (μτφ.) περιτριγυρίζω (κάποιον/κάτι) με τρόπο επίμονο (συχνά και ενοχλητικό), για να επιτύχω τον σκοπό μου: *- μια γυναίκα* (για να την κατακτήσω ερωτικά) || *οι πειρασμοί που πολιορκούν τους νέους είναι πολλοί* || *πολλές φορές πολιορκήθηκε η εστία της Α.Ε.Κ. κατά τη διάρκεια του αγώνα* (οι επιθετικοί της αντίπαλης ομάδας απείλησαν με επίτευξη τέρματος την εστία της Α.Ε.Κ.) 3. (μτφ.) συνωστίζω μια φορτικά γύρω από (κάποιον/κάτι): *οι εργαζόμενοι πολιορκούν το Υπουργείο Εργασίας* || *οι δημοσιογράφοι πολιορκούν με ερωτήσεις τον πρωθυπουργό*. [ETYM. < αρχ. **πολιορκώ** (-έω) < ***πολι-ορκος** < **πολι-** (< **πόλις**, βλ. λ.) + **-ορκος**, ετεροιωμ. βαθμ. του ουσ. *ερκος* «φραγμός, εμπόδιο», βλ. λ. *ερκος* (οδόντων)].

πολιός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ψαρόλεουκα μαλλιά. [ETYM. αρχ. (ήδη μυκ. ανθρώπων, ρο-ri-wo = **Πολίον**) < ***πολι-Εός** < θ. πολ-, ετεροιωμ. βαθμ. του ΙΕ. *rel- «ωχρός, φαιός», πβ. σανσκρ. rālikni- «γκρίζος», αρμ. ali-k' (πλήθ.) «άσπρα μαλλιά - αφρισμένα κύματα», περσ. pur «γκρίζος», πθ. κ. λατ. palleo «γίνωμαι ωχρός, χλομαίνω». Ομόρρ. *πελι-όνος* (βλ. λ.), *πελ-αργός* (βλ. λ.), ίσως κ. *πη-ός* (βλ. λ.)].

πολιούχος (ο/η) προστάτης άγιος ή προστάτιδα αγία (πόλεως ή χωριού) προς τιμήν του οποίου ή της οποίας γίνονται πανηγυρικές εκδηλώσεις την ημέρα της γιορτής του/της: ~ *της Πάτρας είναι ο Άγιος Ανδρέας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ETYM. < αρχ. **πολιούχος** < **πολι-** (< **πόλις**) + **-ούχος** < *έχω*].

πόλις (η) → **πόλη**

πόλιμα (το) {πολίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρή πόλη, **πολίχνη**. [ETYM. αρχ. < **πολίω** «αδρύνω πόλη» < **πόλις**].

πόλιμαν κ. **πόλιτσημ** (ο) {άκλ.} (λαϊκ. -παλαιότ.) ο αστυνομικός, ο αστυφύλακας. Επίσης **πολιμάνος** κ. **πολιμάνος**. [ETYM. < **αγγλ.** policeman].

πολιμώμος (ο) η ίδρυση μιας πόλης. [ETYM. μτγν. < αρχ. **πολίω** < **πόλις**].

πολιότας (ο), **πολιστρία** (η) {πολιστριών} αθλητής του πόλο (βλ. λ., σημ. 2) ΣΥΝ. υδατοσφαιριστής. [ETYM. < **πόλο** + **-ίας** (βλ. λ.)].

πολιτάρχης (ο) {πολιταρχών} ΣΤ. 1. (την εποχή του Καποδίστρια) αξίωμα αντίστοιχο προς αυτό του διευθυντή της αστυνομίας 2. **δημογέροντας** στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. [ETYM. ιτγν. < **πολίτης** + **-άρχης** < **άρχω**].

πολιτεία (η) {πολιτειών} 1. το κράτος (ως υπέρτατη θεσμική οντότητα και ως οργανωμένη και αντιπροσωπευτική έκφραση των πολιτών της): *η ελληνική -|| η Βουλή τον εξέλεξε στο ύψιστο αξίωμα της ~* || *τα όργανα* || *οι θεσμοί* | *η βούλη της ~* || *το Σύνταγμα αποτελεί τον θεμελιώδη νόμο της ~* 2. (ειδικότ.) η κυβέρνηση: *η ~ τίμησε τους ανθρώπους των γραμμάτων* || η ~ *λαμβάνει μέτρα για την προστασία των καταναλωτών από την ασχροκρέδεια* || η ~ *μεριμνά για τους άπορους* 3. (στην αρχαιότητα) ο τύπος πολιτεύματος: *δημοκρατική ~* || ~ *των ολλών* · 4. αυτόνομη διοικητική μονάδα με κρατική υπόσταση, που αποτελεί μαζί με άλλες ομόσπονδο κράτος: *οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής* · 5. χώρα, τόπος: *ταξίδεψε σε μακρινές ~* 6. (συν-νήθ. λογοτ.) η πόλη: *πολιτείες και χωριά* || *μεγάλες και πολύβουες ~* || *ταξίδι στις ~ του Νότου* · 7. ο τρόπος συμπεριφοράς και δράσης: *η ~ του κατά την Κατοχή είναι άκρως αμφιλεγόμενη* (πιστεύεται ότι η δράση του στην Κατοχή ήταν προδοτική)· ΦΡ. (κ. ειρων.) **βίος και πολιτεία** βλ. λ. *βίος*. — (υποκ.) **πολιτεούλα** (η) (σημ. 6). [ETYM. αρχ. < **πολιτεύω** | -ομαι (βλ. λ.). Η σημ. 4 αποτελεί απόδ. του **αγγλ.** state].

πολιτειακός, -ή, -ό [1865] 1. αυτός που σχετίζεται με το πολίτευμα και γενικότ. με τον τρόπο ασκήσεως των εξουσιών από την πολιτεία: ~ *κρίση* | *καθεστώς* | *παράγοντας* | *αξίωμα* | **θεσμός** 2. **πολιτειακό** (το) (ενν. *ζήτημα*) το ζήτημα σχετικά με το τι είδους πολίτευμα πρέπει να έχει μια χώρα (προκειμένου για την Ελλάδα, βασιλευστέ-νη ή αβασίλευτη δημοκρατία): *το ~ λόθηκε οριστικά με το δημοψήφισμα του 1974*.

πολιτειοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} διοικητικό σύστημα κατά το οποίο η Εκκλησία είναι υποταγμένη στην πολιτεία, στο κράτος, και δεν υφίσταται ως αυθθαρκη οντότητα ΣΥΝ. **λαϊκό κράτος**. — **πολιτειοκρατικός**, -ή, -ό.

πολιτειολογία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} κοινωνική επιστήμη που έχει ως αντικείμενο την έρευνα για τη φύση της πολιτείας, τον τρόπο της εξέλιξης και της διοικητικής της οργάνωσης. — **πολιτειολόγος** (ο/η) [1888].

πολίτευμα (το) {πολιτεύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το σύστημα κανόνων

δικαίου στο οποίο ορίζεται ο ανώτατος φορέας της κρατικής εξουσίας ή κυρίαρχος (ή «η πηγή των εξουσιών») και τα βασικά στοιχεία σχηματισμού, οργανικής συγκρότησης και λειτουργίας των εξουσιών του κράτους, όπως αντιπροσωπευτική δημοκρατία, μοναρχία, ολο-γαρχία κ.λπ. ΣΥΝ. πολιτικό σύστημα, πολιτικό καθεστώς, σύστημα διακυβέρνησης, μορφή κράτους 2. **μορφή πολιτεύματος** το σύστημα κανόνων δικαίου που καθορίζουν τον ανώτατο φορέα εξουσίας (ή «πηγή των εξουσιών») και τις οργανωτικές βάσεις (ή αρχές) του πολιτεύματος, όπως κοινοβουλευτική δημοκρατία, προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία, βασιλευόμενη δημοκρατία, συνταγματική μοναρχία κ.λπ. [ETYM. αρχ. < πολιτεύω | -ομαι (βλ.λ.)].

πολιτεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {πολιτεύ-θηκα (καθμ. -τηκο)} 1. έχω ενεργό συμμετοχή στην πολιτική ζωή ενός τόπου, θέτοντας υποψηφιότητα για την εκλογή μου σε δημόσιο αξίωμα: ~ στη Β' Αθηνών 2. (γενικά) συμπεριφέρομαι κατά ορισμένο τρόπο, προβαίνω σε συγκεκριμένες ενέργειες: δεν **πολιτεύθηκε καλά** στο θέμα των παιδιών του. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. αρχ., μεσοπαθ. τ. του ρ. **πολιτεύω** «είμαι (ελευθέρος) πολίτης» < **πολίτης**. Η σημ. «ασχολούμαι με την πολιτική» είναι ήδη αρχ., ενώ η σημ. «συμπεριφέρομαι» πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. (Εφess. 1, 27: ...**ἀξίως** του **ευαγγελίου** του **Ἰησοῦ** **πολιτεύεσθε**)].

πολιτεύομενος, -η, -ο αυτός που πολιτεύεται σε συγκεκριμένη κομματική παράταξη ή ως ανεξάρτητος και έχει θέση υποψηφιότητα για βουλευτικό αξίωμα. [ETYM. Μτχ. ενεστ. του αρχ. **πολιτεύομαι** (βλ.λ.)].

πολιτευτής (ο) [μτγ.] το πρόσωπο που έχει ενεργό συμμετοχή στην πολιτική ζωή ενός τόπου, επιδιώκοντας την εκλογή του στο βουλευτικό αξίωμα.

Πολίτης (ο) {Πολιτών}, Πολίτισσα (η) {Πολιτισσών} (καθμ.) ο Κωνσταντινουπολίτης. — πολιτικός, -η, -ο (βλ.λ.).

πολίτης (ο) (πολιτών), πολίτης (η) {πολίτῃδ-ος, -α | -ιδων} 1. κάθε ιθαγενές ή πολιτογραφημένο μέλος κράτους, που δικαιούται όλα τα προνόμια και έχει όλες τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη συγκεκριμένη ιθαγένεια: είναι **Ἕλληνας** | **Αμερικανός** | **Βρετανός** -| ~ **τῶν κόσμων** ΣΥΝ. υπήκοος 2. κάθε μέλος πολιτείας με τα δικαιώματα του εκλέγει και του εκλέγεται: **νομοταγής** ~ || **αγωγή** τῶν ~ (μάθημα που διδάσκεται στα σχολεία για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών) -Φρ. (α) **κοινωνία των πολιτών** η κοινωνία στην οποία ένα σύνολο από θεσμούς, ομάδες και οργανώσεις συμβάλλουν στη μείωση του ανταρτισμού (κρατικού, οικονομικού, κοινωνικού, πολιτισμικού) και στην ενίσχυση της αυτονομίας όλων των μελών της (π.χ. αυτό συμβαίνει με τον θεσμό τῶν **συνηγόρων** τῶν **πολίτη**) (β) **συνήγορος** τῶν **πολίτη** βλ. λ. **συνήγορος** (γ) **πολίτης δεύτερης** (β' - βήτα) **κατηγορίας** πολίτης του οποίου τα δικαιώματα δεν γίνονται σεβαστά ή αντιμετωπίζονται με περιφρόνηση από τους κρατικούς λειτουργούς · 3. ο ιδιώτης, κατ' αντιδιαστολή προς αυτούς που υπηρετούν στον στρατό: **καλός** ~! (ως ευχί σε στρατιώτη που πρόκειται να απολυθεί) || **ομάδες πολιτών** και **στρατιωτῶν βοηθῶν** στην **κατάσβαση** τῆς **φωτιάς** · Φρ. **ακαδημαϊκός πολίτης** βλ. λ. **ακαδημαϊκός**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ἔθνος**. [ETYM. αρχ. < πόλις (βλ.λ.)].

πολιτικά (τα) 1. (καθμ.) ὅ τι έχει σχέση με την πολιτική (κυρ. με τα κόμματα): **ασχολούμαι** με τα ~ || **καθγιάς** για τα ~ · 2. η μη στρατιωτική ενδραστηριότητα: οι **στρατιωτές υποχρεούνται** να **κυκλοφορούν** με **πολιτική εξόδου** και **ὄχι** με ~.

πολιτικάντης (ο) (κ. πολιτικάντηδες) (μειωτ.) ο πολιτικός που χρησιμοποιεί ευτελή μέσα για να αναδειχθεί (π.χ. δημαγωγία, δημόσιες σχέσεις, ρουσφέτια κ.λπ.) — πολιτικαντισμός (ο), πολιτικάντικος, -η, -ο, πολιτικάντικα επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **κακόσμιος**. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. politicante < γαλλ. politiquant, μτγ. τ. του ρ. politiquer (απφρ.) < politique (< αρχ. πολιτικός)].

πολιτική (η) 1. το σύνολο των θεμάτων που έχουν σχέση με τα κοινά, τη ζωή ενός κοινωνικού συνόλου, το σύνολο των πρακτικών διακυβέρνησης ενός κράτους και των σχέσεων μεταξύ κρατών: **ασχολούμαι** (ενεργά) με την ~ || (δεν) μ' **ενδιαφέρει** η ~ || **εσωτερική** | **εξωτερική** | **οικονομική** | **δημοσιονομική** | **συναλλαγματική** | **αγροτική** | **φορολογική** | **νομισματική** | **αμυντική** | **κοινωνική** · 2. (α) ο τρόπος δράσης στο πλαίσιο του πολιτικού συστήματος: **συντηρητική** | **φιλελεύθερη** | **αριστερή** | **ριζοσπαστική** | **λαϊκίστικη** | **δημαγωγική** | **προοδευτική** | **ρινοκίνδυνη** | **ήπια** | **σκληρή** ~ || η ~ τῆς **κυβέρνησης** | τῆς **αντιπολίτευσης** | **ενός κόμματος** | **μιας εφημερίδας** || **υιοθετώ** | **ακολουθῶ** | **ασκῶ** **ορισμένη** ~ || (κ. στον πληθ.) **οι** ~ **των κομμάτων** | τῆς **κυβέρνησης** (β) (ειδικότ.) ο τρόπος άσκησης τῆς κρατικής εξουσίας: **δημοσιονομική!** **αντιπληθωριστική** | **φιλολαϊκή!** **αντεργατική!** **αυταρχική** | **αναχρονιστική** | **επιμφοτερίζουσα** | **φοροεσπρακτική** | **μονεταριστική** ~ || η ~ **τῶν δήμου** | τῶν **Ελ. Βενιζέλου** | τῆς **κυβέρνησης** || ~ **λιτότητας** | **παροχῶν** | **φορολόγησης** **των ακινήτων** 3. ο τρόπος με τον οποίο ένα κράτος συμπεριφέρεται στις σχέσεις του με άλλα κράτη: η ~ τῆς **Ελλάδας** **στη βαλκανική κρίση** || ~ **αντιπῶν** || **επεκτατική** | **μπερλαιστική** ~ · 4. ο τρόπος δράσεως (οργανισμού): η ~ τῆς **εταιρείας** **είναι επιθετική** || ~ τῆς **επιχείρησης** **αποτελεῖ** **η συνεργασία** **με μόνιμους συνεργάτες** · 5. οι επιτηδευτοί χειρισμοί (με πλάγια μέσα, διπλωματικότητα κ.λπ.) για την επίτευξη επιθυμητού στόχου: με **λίγη** ~ **θα καταφέρω** **ν' αλλάξω** **τη γνώμη** **τοῦ πατέρα** **μου!** **Ἄσε** **την** ~! Δεν **πλάνουν** **αυτά** **σε μένα!**

[ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. **πολιτικός**, το οποίο αρχικώς αποτελούσε μέρος διαφόρων συνεκφορών, λ.χ. **πολιτική τέχνη** | **επιστήμη** | **επιμέλεια**. Ηδη τον 3ο αι. μ.Χ. η λ. απέκτησε τη σημ. «εταίρα, παλλακίδα» (βλ. λ. **πολιτικά**)].

πολιτικές: πληθυντικός αφηρημένων ουσιαστικών. Τα τελευταία χρόνια ορισμένες λέξεις, που δηλώνουν αφηρημένες έννοιες (πο-λιτική, **λογική** κ.ά.) και που από τη σημασία τους δεν χρησιμοποιούνται σε πληθυντικό, έχουν αρχίσει να εμφανίζονται στον πολιτικό, δημοσιογραφικό κ.λπ. λόγο κατά πληθυντικό: **Οι πολιτικές** **που εφαρμόζονται** **κα** **συντηρητικά κόμματα**, **έχουν αλλάξει** **τελευταία** · **Δεν μπορούμε** **να παρακολουθήσουμε** **ούτε** **να αποδεχθούμε** **τέτοιες** **λογικές** · **Δεν υιοθετούμε** **τις** **πρακτικές** **των κομμάτων** **τῆς αντιπολίτευσης** · **Αυτή** **η νοστοπρία** **έχει οδηγήσει** **σε** **συμπεριφορές** **ἀγνωστες** **μέχρι** **σήμερα**. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο ενικός αριθμός είναι ο συνήθης τρόπος έκφρασης: **Η πολιτική** **που εφαρμόζουν...** · ... **ούτε** **να αποδεχθούμε** **τέτοια** **λογική** · **Δεν υιοθετούμε** **την** **πρακτική...** · ... **έχει οδηγήσει** **σε** **συμπεριφορά** **ἀγνωστη...** Η έννοια τῶν πληθῶν προκειμένου να αφηρημένες έννοιες μπορεί να εκφραστεί, όταν χρειάζεται, με διάφορους τρόπους: **Οι μορφές** **πολιτικής...** · **τους τρόπους** **πρακτικής** · **τους τρόπους** **λογικής...** · **τις μορφές** **συμπεριφορές...** Ωστόσο, η δυναμική αξιοποίηση τῆς γλώσσας επιτρέπει και τέτοιες χρήσεις, όταν μια αφηρημένη έννοια (η λογική λ.χ.) θεωρείται σε περισσότερες συγκεκριμένες μορφές εφαρμογῆς τῆς.

Ας σημειωθεί ότι πολιτικός στα βυζαντινά χρόνια ήταν οι «κοινές γυναίκες», οι εκδιδόμενες για χρήματα.

πολιτικά (η) (διαλεκτ.) η πόρνη. Επίσης πολιτική πολιτικό- οι συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την πολιτική: **πολιτικο-λογία**, **πολιτικο-μανής**, **πολιτικο-ποιώ**.

πολιτικοθησκευτικός, -η, -ό [1878] πολιτικός και θρησκευτικός ταυτόχρονα, αυτός που σχετίζεται με την πολιτική και τη θρησκεία: ~ **ἐριδές**.

πολιτικοκοινωνικός, -η, -ό [1825] πολιτικός και κοινωνικός ταυτόχρονα: ~ **σύστημα**.

πολιτικολογία (η) [1888] {πολιτικολογιών} (μειωτ.) η συνεχής συζήτηση για πολιτικά θέματα: **Δεν μ' αρέσει** **η** **παρέα** **τους**, **ὅταν** **αρχίζουν** **την** ~. — πολιτικολόγος (ο/η) [1851].

πολιτικολογώ ρ. αμετβ. [1862] {πολιτικολογεί... | πολιτικολόγησα} μιλώ διαρκώς για την πολιτική.

πολιτικομανής, -ης, -ές [1889] {πολιτικομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μανία με την πολιτική, που ασχολείται συνεχώς με την πολιτική — πολιτικομανία (η) [1865]. ΣΧΟΛΙΟ λ.-ης,-ης,-ες. [ETYM. < πολιτικός + -μανής < **μαίνομαι** (πβ. αρχ. αόρ. β' ε-μάν-ην)].

πολιτικοοικονομικός, -η, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με την πολιτική και την οικονομία: **το** ~ **καθεστῶς** **μιας χώρας**.

πολιτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η διαμόρφωση πολιτικής συνείδησης και η ενεργός συμμετοχή στη δημόσια ζωή, στα πολιτικά πράγματα: η ~ τῆς **νεολαίας** **δεν** **συνεπάγεται** **κα** **την** **κομματικοποίηση** **τῆς** 2. η απόδοση πολιτικού χαρακτήρα και διαστάσεων σε γεγονός, το οποίο δεν έχει κατ' ανάγκην πολιτικό περιεχόμενο: η ~ τῆς **θρησκευτικής διαμάχης** || «η ~ **τοῦ γάμου** **τοῦ γιου** **τῶν** **τέως βασιλιᾶ** **αύξησε** **τις** **κομματικές** **αντιπαράθεσεις** **στο** **εσωτερικό** **τῆς** **χώρας**» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. **πολιτικοποίηση**.

πολιτικοποιώ ρ. μετβ. {πολιτικοποιεί... | πολιτικοποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. αποδίδω πολιτικό χαρακτήρα (σε κάτι): ~ τη συζήτηση 2. (μεσοπαθ. **πολιτικοποιώμαι**) αποκτώ πολιτικά ενδιαφέροντα ή αναπτύσσω πολιτική δράση: **πολιτικοποιήθηκα** **στα** **φοιτητικά** **μου** **χρόνια** || **είναι** **πολιτικοποιώμενο** **ἄτομο**.

πολιτικοποιώ - κομματικοποιώ. Τα πολιτικοποιώ και πολιτικοποιούμαι, πολιτικοποίηση, πολιτικοποιημένος σημαίνουν γενικότερα την ενασχόληση με την πολιτική, την ανάπτυξη πολιτικών ενδιαφερόντων, την πολιτική δραστηριοποίηση και προσλαμβάνονται από τον ακροατή | αναγνώστη με θετικό περιεχόμενο. Αντίθετα, τα κομματικοποιώ και κομματικοποιούμαι, κομματικοποίηση, κομματικοποιημένος χρησιμοποιούνται με αρνητική χροιά, δηλώνοντας αυτόν που δρα σύμφωνα με κομματικές εντολές ή κατά τις κομματικές πεποιθήσεις του, αυτόν που είναι, τρόπον τινά, άμεσα εξαρτημένος από συγκεκριμένο κόμμα και ενεργεί ως κομματικό όργανο και όχι ως ελεύθερο, πολιτικά σκεπτόμενο άτομο. Το πολί-τικοποιώ και τα ομόριζά του είναι εύσημα, το κομματικοποιώ και τα ομόριζά του είναι κακόσημα: **Το** **να** **είναι** **κανείς** **πολιτικοποιημένος** **είναι** **υποχρέωση** **τοῦ** **πολίτη** **και** **ιδίως** **των** **νέων** **ανθρώπων** **το** **να** **είναι** **κομματικοποιημένος** **βλάπτει**, **στον** **βαθμό** **που** **οδηγεί** **σε** **ἀκριτές** **εξαρτήσεις**.

πολιτικός (ο/η) [αρχ.] το πρόσωπο που συμμετέχει ενεργά στην πολιτική και ειδικότ. ο βουλευτής, ο εκπρόσωπος του λαού σε οποιαδήποτε πολιτική θέση: ο **Ελευθέριος Βενιζέλος** **θεωρείται** **ο** **μεγαλύτερος** **η** **τῆς** **νέτερης** **Ελλάδας** || **τα** **μέσα** **ενήμερωσης** **συνῆ** **αποδίδουν** **την** **εὐθύνη** **για** **ὅλα** **τα** **δεπνά** **τῆς** **κοινωνίας** **στους** ~.

πολιτικός, -η, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον πολίτη: ~ **δικαιώματα** | **ελευθερίες** (τα βασικά δικαιώματα, ελευθερίες που παρέχονται στον πολίτη από τους νόμους τῶν κράτους) -Φρ. (α) **πολιτική ἄμυνα** βλ. λ. **ἄμυνα** (β) ΝΟΜ. **πολιτική αγωγή** η αγωγή από τον ίδιο τον παθόντα εναντίον τῶν κατηγορουμένων σε ποινικό δικαστήριο για την αξίωση αποζημιώσεως, χρηματικής ή ηθικής ικανοποίησης και αποκατάστασης ἀπὸ την ψυχική οδύνη που προκάλεσε τὸ διαπραχθέν ἔγκλημα (γ) ΝΟΜ. **πολιτική δικονομία** τὸ σύνολο των κανόνων που καθορίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις ὅσων συμμετέχουν σε δική και γε-νικότ. τὸ πὸς διεξάγεται ἡ δική (δ) **πολιτική ορθότητα** κίνηση τῆς δεκαετίας τῶν '90, στις Η.Π.Α., που αρχικώς αποσκοπούσε στην εξάλει-

ψη κοινωνικών προκαταλήψεων και στοιχείων που δήλωναν μειωτική διάθεση απέναντι σε μεμονωμένα άτομα ή κοινωνικές ομάδες (ξένους, μαύρους, γυναίκες, ομοφυλόφιλους κ.ά.), στη χρήση γλώσσας «πολιτικής ευπρέπειας» και στην αντικατάστασή τους με εκφράσεις ουδέτερες [μη «στιγματισμένες κοινωνικά», π.χ. αντί του μειωτ. *νέγρος* (*nigger*) το ουδέτερο σημασιολογικά *έγχρωμος* (*coloured*) κ.ά.]. 3. (α) το κίνημα αυτό σύντομα κατέληξε⁵ σε ακρότητες και σήμερα κατηγορείται για αδιαιρέτητα, φανατισμό, ακόμη και γλωσσικό φασισμό (βλ. κ. λ. *σεξισμός*) 2. (α) αυτός που δεν υπάρχει στη στρατιωτική εξουσία: το ~ *προσωπικό* | οι ~ *υπάλληλοι του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης* (οι υπάλληλοι που δεν ανήκουν στο στράτευμα) || ~ *αεροπορία* || ~ *δικαστήριο* (κατ' αντιδιαστολή προς το στρατοδικείο) ΦΡ. *πολιτική επιστράτευση* η επιστράτευση προσωπικού (μη στρατιωτικού) και η επίταξη των μέσων μεταφοράς για τη διευκόλυνση της γενικής επιστράτευσης (β) αυτός που δεν υπάρχει στην Εκκλησία, στην εκκλησιαστική εξουσία- ΦΡ. *πολιτικός γάμος* ο γάμος που δ'ν τ'λ'ται με θρησκευτική τελετή, αλλά από δημόσιο λειτουργό (λ.χ. δήμαρχο) · 3. (α) αυτός που σχετίζεται με την πολιτική: ~ *σύστημα* | *κόμμα* | *αντίπαλος* | *σίβος* | *απόψεις* | *ευθυνη* | *εξουσία* | *συνέπειες* | *προσκήνιο* | *συντακτής* | *επιρροή* | *λόγος* | *κρίση* | *σάτρα* | *ταγός* | *σύμβουλος* | *ρεπορτάζ* | *σκέψη* | *αγónας* | *λύση* | *παγκνίδι* | *επιδιώξεις* | *δίλημμα* | *α-στάθεια* | *εφημερίδα* | *βουλήση* | *κόσμος* | *δυνάμεις* | *μήνυμα* | *γένεσθαι* | *προτοβουλία* | *ομαλότητα* | *εξελίξεις* || ~ *ζωή* (ο δημόσιος βίος) || *ύσσωση* η - ηγεσία της χώρας καταδίκασε την τρομοκρατική ενέργεια || ~ *διαθήκη* || οι ~ *αργηοί* (οι αργηοί των κομμάτων) || ~ *παρτηρητές* *επισμαίνοντες* τον κίνδυνο *πραξικοπήματος* (β) *πολιτικός μεσοανισμός* η πίστη στη δυνατότητα ολοσχερούς και σωτηρίου πολιτικού μετασχηματισμού μέσα από τη μοναδική, χαρισματική ηγεσία ενός πολιτικού «μεσσία» ή λαϊκού «σωτήρα» (γ) *πολιτικός σχεδιασμός* οποιαδήποτε προγραμματική προσπάθεια πολιτικού κόμματος ή κυβέρνησης που θέσטי στόχους και να προγραμματίσει δράση στο πλαίσιο συγκεκριμένης στρατηγικής (δ) *πολιτική επανάσταση* μια επανάσταση που αλλάζει άρδην την πολιτική κατάσταση, με νόμιμα ή με παράνομα μέσα (ε) *πολιτική εσωστρέφεια* η ενασχόληση των μελών και οπαδών ενός κόμματος ή μιας παράταξης με θέματα που ενδιαφέρουν μόνο τα ίδια και η άρνηση να προσαρμοστούν στο ευρύτερο περιβάλλον (στ) *πολιτικές ελευθερίες* οι ελευθερίες που σχετίζονται με τα δικαιώματα του εκλέγειν και εκλεγέσθαι, τα κατεξοχην πολιτικά δικαιώματα (ζ) *πολιτικός κρατούμενος* | *πρόσφυγας* το πρόσωπο που κρατείται στη φυλακή ή που είναι πρόσφυγας για πολιτικούς λόγους (επειδή αντιτίθεται στο πολιτικό σύστημα της χώρας του) (η) *πολιτικές επιστήμες* (πολιτική επιστήμη, Πλάτ. *Πολιτεία* 259c) η συστηματική και μεθοδική σπουδή των φαινομένων που έχουν σχέση με την πολιτική (θ) *πολιτική οικονομία* (ι) σύνολο πρακτικών κανόνων σχετικά με τη συσώρευση πλούτου από μια χώρα (ii) η κοινωνική επιστήμη που μελετά τις σχέσεις των οικονομικών φαινομένων (που αφορούν στην παραγωγή, τη διανομή και την κατανάλωση του πλούτου, των υλικών αγαθών) με τα κοινωνικά και πολιτικά φαινόμενα (βλ. κ. *οικονομική επιστήμη*, λ. *οικονομικός*) (ι) *πολιτική γεωγραφία* η γεωγραφία που μελετά την πολιτική οργάνωση των κρατών (ια) *πολιτικός χάρτης* (i) ο χάρτης που απεικονίζει τα κυριότερα πολιτικά χαρακτηριστικά (πόλεις, χωριά, σύνορα κ.λ.τ.) της χαρτογραφούμενης περιοχής, κατ' αντιδιαστολή προς τον γεωφυσικό χάρτη (ii) το σύστημα των κομμάτων και γενικότερ. των δυνάμεων που συνυπάρχουν στο πολιτικό σύστημα μιας χώρας: *νέο κόμμα προστέθηκε στον ~ της χώρας* (ιβ) *πολιτική ανθρωπολογία* βλ. λ. *ανθρωπολογία* (ιγ) *πολιτικό άσπλο* βλ. λ. *άσπλο* (ιδ) *πολιτικό γραφείο* (i) το ιδιαίτερο γραφείο πολιτικού ή πολιτευόμενου (ii) ανώτερο εκτελεστικό όργανο (κυρ. αριστερών) πολιτικών κομμάτων (ιε) *πολιτική γραμματεία* εκτελεστικό όργανο κόμματος (ιστ) *πολιτικό κόστος* βλ. λ. *κόστος* 4. *πολιτικό* (τα) βλ. λ. 5. *πολιτική* (η) βλ. λ. 6. *πολιτικός* (ο/η) βλ. λ. · 7. (στον υπερθετικό βαθμό) αυτός που συμπεριφέρεται σαν πολιτικός, με δεξιοτήτα και ευελιξία: *πολιτικότητας χειρισμός* || *πολιτικότητα κίνησης* · 8. ΦΙΛΟΛ. *πολιτικός στίχος* ο ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος στίχος · 9. *πολιτικός μηχανικός* ο επιστήμονας που ασχολείται με τον σχεδιασμό και την κατασκευή κτηρίων, δημοσίων έργων, όπως γεφυρών, φραγμάτων κ.λπ. — πολιτικ-ά | -ός [αρχ.] επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*, *κακόσημος*, *επίρροια*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πολίτης* (βλ. λ.). Ορισμένοι όροι αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *πολιτική ορθότητα* (< αγγλ. *political correctness*), *πολιτικός γάμος* (< γαλλ. *marriage civil*), *πολιτικός μηχανικός* (< αγγλ. *civil engineer*) κ.ά.].

πολιτικό λεξιλόγιο. Το *αδιαπραγμάτευτος* σε φράσεις όπως «η *Μακεδονία* είναι *αδιαπραγμάτευτη*», «η *Κύπρος* είναι *αδιαπραγμάτευτη*» κ.τ.ό., ανήκει σε μια σειρά στερητικών συνθέτων, που έχουν περάσει στο πολιτικό λεξιλόγιο. Τέτοιο είναι το *ανένδοτος* (αγώνας) της Ιοετίας του '60 (έμβλημα του Γ. Παπανδρέου) και σύνθετα όπως *αδιαπραγμάτευτος*, *αταλάντευτος*, *ανυποχώρητος*, *αμετακίνητος* κ.ά. της Ιοετίας του '80. Δεν πρόκειται δε για νεολογισμούς λέξεις, αλλά για αρχαϊσμούς (*ανένδοτος*, *αταλάντευτος*) ή λόγιας (*αδιαπραγμάτευτος*, *ανυποχώρητος*, *αμετακίνητος*) προελευσεως λέξεις, που ενεργοποιήθηκαν στον πολιτικό λόγο.

πολιτικός, -η, -ο (καθμ.) αυτός που σχετίζεται με την Κωνσταντινούπολη (Πόλη): ~ *κουζίνα* | *μεζέδες* | *χαϊβάν* ~ ΣΥΝ. *κωνσταντινούπολιτικός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. **πολιτικοστρατιωτικός**, -η, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την πολιτική και τον στρατό, **πολιτικός** και **στρατιωτικός** συγχρόνως: το ~ *κατεστημένο* || ~ *συμφέροντα*.

πολιτισμένα επίφρ. με καλούς τρόπους, που μαρτυρούν πνευματική και ψυχική καλλιέργεια, με ηπιότητα, χωρίς βίαιες αντιδράσεις: *μιλά* | *συμπεριφέρομαι* - || *ας λύσουμε τη διαφορά μας* ~! **πολιτισμένος**, -η, -ο 1. αυτός που έχει ανεπτυγμένο πολιτισμό: ~ *χώρες* ΑΝΤΙ. *βάρβαρος*, *απολίτιστος* 2. αυτός που τηρεί όσα επιτάσσει ο κυρίαρχος πολιτισμός, που δεν είναι άεστος, αγροίκος: *οι ~ άνθρωποι φροντίζουν την ατομική τους καθαριότητα* 3. (ειδικότερ.) αυτός που έχει εκλεπτυσμένη συμπεριφορά, που δεν αντιδρά βίαια: *ας λύσουμε τη διαφορά μας σαν ~ άνθρωποι!* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *civilisé*].

πολιτισμικός, -η, -ό αυτός που σχετίζεται με τον πολιτισμό (βλ. λ.): ο *θεσμός της προίκας είναι ~ στοιχείο της πατριαρχικής κοινωνίας* || ~ *ανάπτυξη* | *πρόοδος* | *αξίες* | *κληρονομία* | *διαφορές* | *ταυτότητα* | *ιδιαιτερότητες* | *ρίζες*. — πολιτισμικ-ά | -ός επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πολιτιστικός**. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *cultural*].

πολιτισμολογία (η) η συστηματική μελέτη του πολιτισμών. — **πολιτισμολόγος** (ο/η), **πολιτισμολογικός**, -η, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *culturology* (νόθο συνθ.)].

πολιτισμός (ο) [1804] 1. το σύνολο των υλικών και πνευματικών επιτευγμάτων κοινωνικού συνόλου: *ανακαλύφθηκαν απομεινάρια ενός προϊστορικού* - 2. το σύνολο των υλικών και πνευματικών προϊόντων της δράσης ενός συνόλου ανθρώπων (κοινωνικού, εθνικού, θρησκευτικού κ.λ.τ.) σε ορισμένη ή μη εποχή και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του όπως εκφράζεται μέσα από αυτά: η *εμμονή στην ανεξαρτησία του ατόμου είναι στοιχείο του δυτικού* ~ || η *ανάπτυξη του Δικαίου ήταν η ρωμαϊκή συμβολή στον παγκόσμιο* ~ || *έθνος με - αιώνων* || *βυζαντινός* | *λαϊκός* | *κυρίαρχος* ~ ΣΥΝ. *κουλτούρα*: ΦΡ. *σύγκριση των πολιτισμών* [1993] όρος που αναφέρεται στο περιεχόμενο της θεωρίας του Σάμουελ Χάντινγκτον για την παγκόσμια πολιτική μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου· σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα κύρια αίτια των συγκρούσεων δεν θα είναι πλέον ιδεολογικά ή οικονομικά αλλά πολιτισμικά 3. (συνεκδ.) σύνολο ανθρώπων οι οποίοι νοούντα ως φορέας συγκεκριμένου πολιτισμού (σημ. 2): *έρχομαι σε επαφή με ξένους* | *άγνωστους* - || *ένα έθιμο που επιβιώνει ακόμη σε αγροτικούς* - 4. ο βαθμός στον οποίο είναι ανεπτυγμένες οι πνευματικές και υλικές συνθήκες ζωής κοινωνικού συνόλου: *προηγμένος* ~ 5. (ειδικότερ.) το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης κυρ. των υλικών και των πνευματικών συνθηκών ζωής ενός κοινωνικού συνόλου: *χώρα με ~* || *έφεραν τον ~ στους αγρίους* | *στους υπανάπτυκτους λαούς* 6. ο σύγχρονος τρόπος ζωής ως χώρος στον οποίο κυριαρχούν οι δυνατότητες και οι ανέσεις της σύγχρονης εποχής (ειδικότερ.) η σύγχρονη πόλη: *ζούμε μέσα στον ~* - *πώς είναι δυνατόν να πιστεύουμε ακόμη σε δεισιδαιμονίες;* || (κ. ειρων.) *περάσαμε δύο εβδομάδες στην εζοχή, αλλά τώρα επιστροφή στον ~!* · 7. τα εκλεπτυσμένα ήθη και η πνευματική ανάπτυξη στη συμπεριφορά, στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, στην αισθητική έκφραση, στον τρόπο ζωής ενός κοινωνικού συνόλου: ο *αλληλοσεβασμός των πολιτών είναι ένδειξη (υψηλού)* ~ 8. το σύνολο των πνευματικών δραστηριοτήτων (διάνοηση, Καλές Τέχνες κ.λπ.) ενός κοινωνικού συνόλου ή μιας χώρας: *πρέπει να ανζηθεί η οικονομική ενίσχυση του κράτους στον -* || *Υπουργείο Πολιτισμού*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.

[ΕΤΥΜ. ιντγν. «δημόσια διοίκηση», < αρχ. *πολίτης* (κατά τα ρ. σε -ί(-ω)). Στους εκκλησι. συγγραφείς η λ. περιέγραφε επίσης την ευγενεία και την κομψότητα των τρόπων ενός ανθρώπου της πόλης (βλ. κ. *αστείο*). Η σημερινή σημ. είναι απόδ. του γαλλ. *civilisation*. Με τη νεότερ. σημ. η λ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Αδάμ Κοραή]. **πολιτιστικός**, -η, -ό [1854] 1. αυτός που σχετίζεται με τον πολιτισμό (βλ. λ.): ~ *έκφραση* | *στοιχείο* | *εκφάνσεις* | *επίπεδο* | *ανάπτυξη* | *κληρονομιά* | *πλουραλισμός*: ΦΡ. **πολιτιστικός υπερλαϊσμός** η τάση ηγεμονικής επέκτασης μιας χώρας με την επιβολή σε άλλες χώρες της γλώσσας της ή/και των συνθηκών, των προτιμήσεων της 2. αυτός που προάγει την πνευματική ανάπτυξη: ~ *δραστηριότητες* | *ενίσχυση κέντρο* | *σύλλογος* | *εκδηλώσεις* | *δημιουργία* | *αναβάθμιση* | *δράγματα* | *αγαθά* | *φορέας*: ΦΡ. (α) **πολιτιστικός ανταλλαγές** βλ. λ. **ανταλλαγές** (β) **πολιτιστική πρωτεύουσα** βλ. λ. *πρωτεύουσα*. — πολιτιστικά/-ώς [1888] επίφρ.

πολιτιστικός - **πολιτισμικός**. Στη σύγχρονη γλωσσική επικοινωνία παρουσιάζεται συχνά η ανάγκη να γίνει διαφοροποίηση (α) ανάμεσα στον *τεχνικό πολιτισμό* και την *πνευματική καλλιέργεια*, αντίθεση που δηλώνεται σε άλλες γλώσσες από το ζεύγος *civilisation* και *culture*, λ.χ. της Αγγλικής, και (β) αναφορά στη λεπτή διαφορά που χωρίζει τον πολιτισμό ως πνευματικό μέγεθος, ως εθνική ιδιοπροσωπία, ως αφηρημένη έννοια, από τον πολιτισμό ως σύνολο εκφάνσεων και δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στο να ικανοποιήσουν πνευματικές ή καλλιτεχνικές ανάγκες, να αναπτύξουν ανάλογα ενδιαφέροντα, να προσφέρουν πολιτισμό ως πράξη. Για να επιτευχθεί αυτή η διαφοροποίηση, υπάρχει η τάση να γίνεται διάκριση ανάμεσα στα επιθήτα **πολιτιστικός** και **πολιτισμικός**. Το **πολιτιστικός** χρησιμοποιείται περισσότερο για τον πολιτισμό ως σύνολο δραστηριοτήτων, καθώς και για τη δήλωση του τεχνικού πολιτισμού, ενώ το **πολιτισμικός** τείνει να δηλώνει περισσότερο την αφηρημένη πλευρά του πολιτισμού, καθώς και τον πολιτισμό ως πνευματική καλλιέργεια. Έτσι γίνεται λόγος για τα **πολιτισμικά γνωρίσματα** ενός έθνους και για την **πολιτιστική του δράση**, για την **πολιτισμική αξία** ορισμένων **παράδοσεων** και για το **πολιτιστικό δυναμικό** ενός **λαού**- για το **πολιτιστικό επίπεδο** **διαφόρων εκδηλώσεων** και για την **πολιτιστική αποτελεσματικότητα** που **μπορούν να έχουν**. Γενικά θα μπορούσε, με γλωσσολογι-

κούς όρους, να λεχθεί ότι ο χαρακτηρισμός *πολιτισμικός* είναι περισσότερο στατικός, ενώ ο χαρακτηρισμός *πολιτιστικός* είναι περισσότερο δυναμικός.

πολιτογράφηση (η) [1782] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγγραφή (αλλοδαπών) στα μητρώα των πολιτών κράτους, η παροχή ιθαγένειας.

πολιτογραφώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πολιτογραφείς... | πολιτογράφ-ησα, -ούμαι -ήθηκα, -ημένος} 1. δίνω υπηκοότητα, εγγράφω (αλλοδαπό) στα μητρώα πολιτών ενός κράτους: μετά από τόσα χρόνια στην *Ελλάδα πολιτογραφήθηκε Έλληνας* 2. (μεσοπαθ. *πολιτογραφούμαι*) (για λέξεις ή όρους) γίνονται αποδεκτός σε συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα: τα τελευταία χρόνια πολλές αγγλικές λέξεις πολιτογραφήθηκαν στη γλώσσα μας.

πολιτολογία (η) {πολιτολογιών} η πολιτική επιστήμη. — πολιτολόγος (ο/η) [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *politologie*]. πολιτοφυλάκας (ο) [αρχ.] {πολιτοφυλάκων} μέλος της πολιτοφυλάκης.

πολιτοφυλακή (η) [1835] {χωρ. πληθ.} ένοπλο σώμα που συγκροτείται από πολίτες για τη διατήρηση της τάξης, κυρ. σε καταστάσεις ανάγκης ΣΥΝ. έθνοφυλακή.

πόλιτισμαν (ο) → πόλιτισμαν
πολιτισμάνος (ο) → πόλιτισμαν
πολίτρη (η) {πολίτρων} (λόγ.) η μικρή πόλη. ΣΧΟΛΙΟ λ. πόλη.

[ETYM₁ αρχ., υποκ. του ουσ. *πόλις*].
πόλκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. εθνικός χορός της Βοημίας, που χορεύεται από ζευγάρια κυκλικά, σε έντονο ρυθμό· διαδόθηκε γρήγορα στην έντεχνη μουσική της Ευρώπης κατά τη διάρκεια του 19ου αι. 2. γυναικείο ένδυμα που κουμπώνει στο στήθος και σκεπάζει το πάνω μέρος της φούστας 3. (ως επίρρ.) *μαλλιά πόλκα* κόμμωση κατά την οποία τα μαλλιά φθάνουν μέχρι τον λαιμό με οριζόντιο κόψιμο. [ETYM < τσεχ. *půlka* «μισό (βήμα)» < *půl* «μισός» ή, κατ' άλλη άποψη, < πολ. *polka*, θηλ. του *polak* «Πολωνός»].

πολλά επίρρ. (διαλεκτ.) πολύ: ~ *βαρύς και όχι* (πικρός καφές).
πολλά επίθ. → πολός

πολλάκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολλές φορές, επανειλημμένος ΑΝΤ. σπανίως.

[ETYM₁ αρχ. < θ. *πολλά-* (< *πολύς*, βλ. λ.), + επίρρ. επίθημα -*κις*. Το επίρρ. *πολλάκις* συνδ. με σανσκρι. *puṅi-cid* «συχνά», με αντιστοιχία των επίθημάτων -*κις*) | σανσκρι. -*cid*].

πολλαπλασιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {πολλαπλασιάζω-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αυξάνω (κάτι) κατά μέγεθος, ποσότητα ή αριθμό, το κάνω μεγαλύτερο ή περισσότερο: *πολλαπλασίασε την περιουσία του μέσα σε πέντε χρόνια* || *με τις νέες μεθόδους πολλαπλασιάζονται οι τρόποι αντιμετώπισης του καρκίνου* 2. (ειδικότ.) εντείνω, επανέχω, ~ *τις προσπάθειές μου* | *τις επισκέψεις μου* ΑΝΤ. ελαττώνω, περιορίζω 3. ΜΑΘ. κάνω πολλαπλασιασμό (με συγκεκριμένους αριθμούς) ή αλγεβρικές παραστάσεις: ~ *το 5 με* | *επί το 3* (5 x 3) 4. (μεσοπαθ. *πολλαπλασιάζομαι*) αναπαράγομαι: τα κουνέλια πολλαπλασιάζονται ταχύτητα || τα προσβεβλημένα από καρκίνο κύτταρα πολλαπλασιάζονται γρήγορα.

πολλαπλασιαστικός (ο) [μτγν.] 1. η αύξηση κατά ποσότητα, μέγεθος, αριθμό ή ένταση: ~ των *κρουσμάτων κερδοσκοπίας* | *των πυρηνικών όπλων* ΣΥΝ. πληθύνση ΑΝΤ. ελάττωση, μείωση 2. η διαίoinση του είδους, η αναπαραγωγή: ~ των *θηλαστικών* 3. ΜΑΘ. μία από τις δύο βασικές πράξεις μεταξύ των στοιχείων ενός συνόλου στο οποίο έχουμε ορίσει καί πράξεις (δηλ. έχει τη δομή *άλγεβρας*) (β) μία από τις τέσσερις πράξεις της αριθμητικής, κατά την οποία ένας αριθμός «επιαναλαμβάνεται» τόσες φορές όσο ο αριθμός με τον οποίο πολλαπλασιάζεται: *ο - του 5 με* | *επί το 3 δίνει γινόμενο 15* (5 x 3 = 15) || *ο - του 20 με* | *επί το 0,4 δίνει γινόμενο 8* (20 x 0,4 = 8).

πολλαπλασιαστής, -α, -ο [1843] 1. αυτός που πρέπει να πολλαπλασιαστεί 2. ΜΑΘ. πολλαπλασιαστής (ο) ο αριθμός που πολλαπλασιάζεται επί άλλον αριθμό: στο 3x5 - είναι ο 3. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. *multiplieandé*].

πολλαπλασιαστής (ο) [1766] 1. αυτός που πολλαπλασιάζει (κάτι) (ως προς το μέγεθος ή την ποσότητα): ~ *δύναμης*. ΤΕΧΝΟΛ. 2. επαγωγικό πηνίο που αποτελεί μέρος του συστήματος αναφλέξεως βενζινοκινητήρα, όταν αυτή γίνεται με τη βοήθεια μπαταρίας 3. μηχανισμός με τον οποίον μεταδίδεται η κίνηση περιστρεφόμενου άξονα σε άλλον, έτσι ώστε ο δεύτερος να περιστρέφεται ταχύτερα από τον πρώτο: ~ *ταχύτητας* 4. ΜΑΘ. Ο ένας από τους δύο παράγοντες γινομένου, που δηλώνει κατά πόσες φορές πολλαπλασιάζεται ο πολλαπλασιαστής: *στο 3x5 - είναι ο 5* 5. ΟΙΚΟΝ. αριθμός που δείχνει πόσες φορές μεγαλύτερο είναι το αποτέλεσμα της επένδυσης στο εθνικό εισόδημα από την ίδια την επένδυση. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *multiplieateur*].

πολλαπλασιαστικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που χρησιμεύει ή είναι κατάλληλος στο να πολλαπλασιάζει (κάτι) 2. ΓΛΩΣΣ. *πολλαπλασιαστικό αριθμητικό* αριθμητικό που δηλώνει από πόσα μέρη αποτελείται κάτι: *τριπλός, τετραπλός, δεκαπλός*. — πολλαπλασιαστικός επίρρ. πολλαπλάσιος, -α, -ο 1. αυτός που είναι κατά πολλές φορές μεγαλύτερος ή περισσότερο από άλλον: στις εκλογές του 1981 το ΠΑ.ΣΟ.Κ. πήρε - ποσοστό εκείνου που είχε λάβει το 1974 2. *πολλαπλάσιο* (το) {πολλαπλασι-ού | -ων} (α) ΜΑΘ. Ο αριθμός που προκύπτει με πολλαπλασιασμό από άλλον: *το 16 είναι - του 8* ΦΡ. (α) *στο πολλαπλάσιο* πολλές φορές περισσότερο: *οι κόποι μου ανταμείφθηκαν - (β) ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο* (Ε.Κ.Π.) βλ. λ. *ελάχιστος*. [ETYM αρχ. < *πολλά-* (< *πολύς*, βλ. λ.) + *-πλάσιος* (βλ. λ.)].

πολλαπλός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται, σχηματίζεται ή προκύπτει από πολλά επιμέρους τμήματα: ~ *ηχώ* | *μεταβίβαση* | *καλλιέργεια* | *βοήθεια* || *κάρτα - διαδρομών* (π.χ. με λεωφορείο) ■ ΦΡ. (τεστ) *ερωτήσεις* *πολλαπλών επιλογών* τύπος γραπτής δοκιμασίας, κατά την οποία ο εξεταζόμενος πρέπει να διαλέξει τη σωστή από μια σειρά προσφερομένων απαντήσεων. — πολλαπλό-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -πλός.

[ETYM₁ < αρχ. *πολλαπλούς* < *πολλά-* (< *πολύς*) + *-πλους* (βλ. λ. -πλός). Η φρ. *τεστ/ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *multiple choice test* | *questions*].

πολλαπλότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} (συνήθ. +γεν.) το να υπάρχει ποικιλία ή μεγάλος αριθμός (από κάτι): ~ *επιλογών/ ενεργειών/ επιδιώξεων* || η ~ *των χρωμάτων του πίνακα*.

πολλαγόθεν επίρρ. (λόγ.) από πολλά μέρη: ο άνθρωπος πρέπει - να *σπάζει τα χρισμα για* αυτόν *στοιχεία*.

[ETYM₁ αρχ. < θ. *πολλ(ο)-* (< *πολύς*) + πρόσφωμα -*αχ-* + επίρρ. επίθημα -*οθεν* (πβ. *άλλ-αχ-οθεν, όλιγ-αχ-οθεν*)].

πολλαχού επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε πολλά μέρη ή σημεία. [ETYM₁ < αρχ. *πολλαχού* < θ. *πολλ(ο)-* (< *πολύς*) + πρόσφωμα -*αχ-* + επίρρ. επίθημα -*ου*, πβ. κ. *άλλ-αχ-ού, έκαστ-αχ-ού*].

πολλαχώς επίρρ. (λόγ.) με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους: η λέξη αυτή *ερμηνεύεται* - ΣΥΝ. ποικιλοτρόπος.

[ETYM₁ < αρχ. *πολλαχώς* < θ. *πολλ(ο)-* (< *πολύς*) + πρόσφωμα -*αχ-* + επίρρ. επίθημα -*ώς* (πβ. *παντ-αχ-ώς*)].

πολλη επίθ. → πολός
πολλοί επίθ. → πολός
πολλοσημώριο (το) {πολλοσημωρί-ου | -ων} το ελάχιστο, το μικρότατο κομμάτι ενός όλου.

[ETYM₁ Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επίθ. *πολλοσημώριος* < *πολλοστός* + *-μώριος* < *μώριον*, πβ. κ. *δεκατη-μώριον, τεταρτη-μώριον*].

πολλοστός, -ή, -ό αυτός που έχει συμβεί πολλές φορές ως τώρα: κυρ. στη ΦΡ. *για πολλοστή φορά*: *«για - φορά το τελευταίο διάστημα, ο κυβερνητικός εκπρόσωπος διένευσε ότι επικείται ανασημασιμός»* (εφημ.).

[ETYM₁ αρχ. < *πολλο-* (< *πολύς*) + παραγ. επίθημα -*στός*, κατ' αναλογία προς τα τακτικά αριθμητ. *είκο-στός, τριακο-στός* κ.ά.].

πολλώ μάλλον → μάλλον
πόλο (το) {ίκλ.} 1. αθλητικό παιχνίδι που παίζεται από δύο ομάδες με τέσσερις έφιππους παίκτες η καθεμία, οι οποίοι προσπαθούν με μακριές ράβδους να στείλουν μια ξύλινη μπάλα στην εστία της αντίπαλης ομάδας 2. το γουότερ-πόλο, η υδατοσφαίριση (βλ. λ.) 3. βαμβάκερη μπλούζα με γιακά.

[ETYM < αγγλ. *polo*, λ. της γλώσσας Μπάλτι (θιβετιανή διάλεκτος του Κασμίρ), που έχει τη σημ. «μπάλα»].

πόλος (ο) 1. καθένα από τα δύο άκρα του νοητού άξονα, γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η Γη ή οποιουδήποτε άξονα γύρω από τον οποίο περιστρέφεται κάθε άλλο σφαιρικό σώμα: (με κεφ.) *Βόρειος* | *Νότιος* - (δηλ. το βόρειο ή το νότιο άκρο, στο οποίο ο νοητός άξονας της Γης τέμνει την επιφάνεια της) 2. καθεμία από τις δύο περιοχές ηλεκτρικής μπαταρίας, στήλης, γεννήτριας ή μαγνητή, που παρουσιάζουν αντίθετο ηλεκτρικό ή μαγνητικό φορτίο: *θετικός/ αρνητικός* - 3. (μτφ.) οτιδήποτε εμφανίζεται εκ διαμέτρου αντίθετο με κάτι άλλο - ΦΡ. (μτφ.) *πόλος έλξεως* σημείο στο οποίο συγκεντρώνεται το ενδιαφέρον, η προσοχή: τα νησιά του *Αιγαίου αποτελούν πόλο έλξεως για εκατομμύρια τουρίστες κάθε χρόνο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γελαδάρης*.

[ETYM αρχ. < ρ. *πέλο* | -ομαι «κινούμαι, περιστρέφομαι - υπάρχω» < ΙΕ. *k^wel- «γυρίζω, στρέφω, κινούμαι», πβ. σανσκρι. *carati* «κινούμαι, περιπλανούμαι», λατ. *colo* «καλλιερλώ, επιμελούμαι», αγγλ. *cola* «γεωργός», *cultura* «καλλιέργεια», *collum* «λαιμός», αλβ. *sjell* «περιστρέφω», γοθθ. *hals* «λαιμός», γερμ. *Hals*, αρχ. αγγλ. *hneol* «τροχός» (> αγγλ. *wheel*) κ.ά. Ομόρρ. *κυ-κλι-ος* (βλ. λ.), *κλι-νδρος*, *κλι-τω*, *πάλ-ι(ν)*, *ισως κ. τέλ-ος* (βλ. λ.) κ.ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως β' συνθ. σε αργαίωτα ουσ., για να προσδιορίσει κυρ. υπηρέτες, ιερείς, φρουρούς, οι οποίοι ισχολούνταν με τα καθήκοντα τους (πβ. *αμφι-πόλος, περι-πόλος*). Βλ. κ. *πυρ-πόλο, βου-κόλος*. Η φρ. *πόλος έλξεως* αποδίδει τη γαλλ. *rôle d'attraction*].

πολτοειδής, -ής, -ές {πολτοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή πολύτου ΣΥΝ. πολτώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πολτοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {πολτοποιείς... | πολτοποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω σε πολύτο: - *έντυπο υλικό*. — πολτοποίηση (η) [1894].

πολτός (ο) ουσία ή μάζα μαλακή και παχύρρευστη, χυλός: ΦΡ. *βασιλικός πολτός* βλ. λ. *βασιλικός*.

[ETYM₁ < αρχ. *πολτός*, σχηματισμός κατά τα *χόρ-τος, φόρ-τος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. πάλη «αεθαίρει υψίλο» και με λατ. *pollen* (ίδια σημ.), *pulvis* «σκόννη»]. Το λατ. *puls*, -tis «πολτώδης» είναι δάνειο από την Ελληνική, πθ. μέσω της ετροπσκικής].

πολτώδης, -ής, -ές [μτγν.] {πολτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ο πολτοειδής (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πολύ επίρρ. 1. (ως ποσοτικό) σε μεγάλο βαθμό: *μου αρέσει* | *τον θανμάζω* | *την αγαπώ* | *διασκεδάζω* | *κοιμάμαι* ■ ΦΡ. (α) (ειρων.) *πολύ πο...* (με αρνητική σημ.) καθόλου δεν: *-Ηρθε ο Θανάσης; - ήρθε!* || ~ *ηλεφώνησε* | *ενδιαφέρεται* | *σκοτίζομαι!* (β) *λίγο-πολύ* κατά προσέγγιση, περίπου: *είπαν - τα ίδια πράγματα* (γ) *δεν το έχω σε πολύ* βλ. λ. *πολύς* (δ) *το πολύ* | *το πολύ-πολύ* βλ. λ. *πολύς* (ε) *ούτε λίγο ούτε πολύ* για να δηλωθεί ενόχληση ή εκπλήξη για το μέγεθος αυτού που θα ειπωθεί: *μας ζήτησε - ένα ολόκληρο εκατομμύριο για μια εβδομάδα δουλειά!* || ~ *πρέπει να πουλήσω ό,τι έχω και δεν έχω, για να βρω τα λεφτά που απαιτούνται για την εγχείρηση* 2. (+ επίθ. ή επίρρ. θετικού βαθμού) εξαιρεί ή τονίζει τις ιδιότητες προσώπου,

πράγματος ή κατάστασης: *είναι ~ έξυπνος | καλός | άσχημος || ήρθε ~ γρήγορα || μάλια ~ σγά | αργά | καθαρά* 3. (+ επίθ. ή επίρρ. συγκριτικού βαθμού) επιτείνει τη σημασία της σύγκρισης-σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό: *είναι ~ καλύτερος | πιο έξυπνος | πιο υπάκουος || ο δρόμος είναι ~ πιο σύντομος από εδώ* 4. σε περιφραση για τον σχηματισμό του απόλυτου υπερθετικού βαθμού επιθέτων, μετοχών και επιρρημάτων: *~ σοφός | νωρίς | ενοχλημένος* 5. για μεγάλο χρονικό διάστημα: *περιμένω ~ || δεν θα μείνω ~ || πόσο ~ μίλησε μαζί σου; Επίσης (διάλεκτ.) πολλά. ΣΧΟΛΙΟ λ. αρκετά, υπερβολικά. [ETYM₂ Επ.ρρ. χρήση (ήδη αρχ.) του ουδ. πολύ του αρχ. ^επιθ. πολύς (βλ.λ.)].*

πολύ- κ. πολύ- ά συνθετικό που δηλώνει: 1. μεγάλη ποσότητα, ένταση ή έκταση: *πολυ-άνθρωπος, πολυ-μορφος, πολυ-άσχολος, πολυ-ση-μος* 2. επίταση της σημασίας του β' συνθετικού: *πολυ-μιλώ, πολυ-δια-βάζω, πολυ-τραβάω, πολυ-δυστασιαμένος* 3. (ειδικότερ. για τον σχηματισμό ρημάτων που χρησιμοποιούνται με άρνηση) μετριασμό αυτού που δηλώνει το β' συνθετικό του ρήματος: *δεν πολυ-κατάλαβα || δεν πολυ-ασχολούμαι μ' αυτά* 4. μεγάλη συχνότητα: *πολυ-τραγουδιεμένος, πολυ-διαβασμένος.*

[ETYM₂ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. πολύς (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. αγγλ. polyester) και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. multi-national «πολυεθνικός»)].

πολυαγίατος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που τον αγαπούν πολύ, πολύ αγαπητός ΣΥΝ. πολυφίλητος.

πολυαγαπώ ρ. μετβ. {πολυαγαπάς... | πολυαγάπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. αγαπά πάρα πολύ ΣΥΝ. λατρεύω, υπεραγαπώ 2. (κυρ. η μετ. *πολυαγαπημένος, -η, -ο*) αυτός που τον αγαπούν πάρα πολύ: *η ~ μου μητέρα | κόρη* ΣΥΝ. πολυαγαπητός.

πολυάκιτρο (το) [αρχ.] αλιευτικό όργανο με πολλά αγκίστρια για ψάρεμα με πετονιά ή καθέτη.

πολυάδενια (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή των λεμφαδένων σε πολλά σημεία του σώματος. Επίσης πολυαδενίτιδα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyadenitis].

πολυαιθυλένιο (το) {πολυαιθυλένιο} ΧΗΜ. πολυμερές παράγωγο του αιθυλενίου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyethylene].

πολυαίμακτος, -η, -ο αυτός κατά τον οποίο έτρεξε πολύ αίμα, ο αιματηρός: *~ σύγκρουση των αντιπάλων* ΑΝΤ. αναίμακτος. [ETYM₂ αρχ. < πολύ- + -αίμακτος (πβ. αίμα - αίμασσω < *αιμάκ-, /ω), κατ' επίδρ. του αρχ. αναίμακτος].

πολυαίματος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολύ αίμα ΑΝΤ. ολιγοαί-ματος.

πολυαιμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη μεγάλης ποσότητας αίματος, η υπερσυγκέντρωση αίματος σε έναν οργανισμό. — *πολυαι-μιος, -η, -ο* [αρ^ε].

πολυαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η νευρολογική διαταραχή της αισθητικότητας, κατά την οποία μόνο ένα ερέθισμα προκαλεί πολλαπλά αισθήματα. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyesthesia].

πολυακόρεστος, -η, -ο ΧΗΜ. *πολυακόρεστα (λίπη)* τα λίπη που προέρχονται από τρωφές και είναι πλούσια σε διπλοϋ και τριπλοϋς χημικούς δεσμούς, περιλαμβάνονται δε σε αυτά τα περισσότερα φυτικά και όλα τα θαλάσσια έλαια. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. polyunsaturated (νόθο συνθ.)].

πολυανδρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ύπαρξη σε μια χώρα περισσότερων ανδρών σε σύγκριση με τις γυναίκες ΑΝΤ. λειψανδρία · 2. ΕΘΝΟΛ. θεσμός κατά τον οποίο επιτρέπεται σε ορισμένες κοινωνίες μία γυναίκα να έχει συγχρόνως περισσότερους από έναν νόμιμους συζύγους ΑΝΤ. πολυγυνία 3. (στα θηλυκά ζώα) η συνήθεια ή η πρακτική να ζευγαρώνουν ταυτόχρονα ή διαδοχικά με δύο ή περισσότερα αρσενικά · 4. ΒΟΤ. η ύπαρξη μεγάλου αριθμού στήμονων στο άνθος ενός φυτού. — *πολυανδρικός, -ή, -ό.*

πολυάνδρος, -η, -ο [αρχ.] 1. (αρχαιοπρ. για τόπο) αυτός που κατοικείται από πολλούς ανθρώπους ΣΥΝ. πολυάνθρωπος · 2. (λόγ. για γυναίκες) αυτή που έχει πολλούς συζύγους ή εραστές ταυτόχρονας · 3. ΒΟΤ. (φυτό) που έχει πολλούς στήμονες.

πολυάνθος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που έχει πολλά άνθη 2. αυτός που έχει πλούσια και πυκνή βλάστηση. Επίσης πολυανθής, -ής, -ές [αρχ.].

πολυανθρωπία (η) [αρχ.] μεγάλο πλήθος ανθρώπων, συνωστισμός ανθρώπων σε μια περιοχή ΑΝΤ. ολιγανθρωπία.

πολυάνθρωπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που κατοικείται ή αποτελείται από πολλούς ανθρώπους: *~ ομάδα | συγκέντρωση | πόλεις* ΣΥΝ. πολυπληθής.

πολυαρθρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση που προσβάλλει συγχρόνως ή διαδοχικά πολλές αρθρώσεις. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyarthritis].

πολυάρθριμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εμφανίζεται σε μεγάλο αριθμό: *~ παραδείγματα* ΑΝΤ. ολιγάρθριμος, ΣΧΟΛΙΟ λ. ενάρθριμος.

πολυαρχία (η) {σπάν. πολυαρχιών} 1. καθεστώς στο οποίο η εξουσία ασκείται από πολλά άτομα ΑΝΤ. μοναρχία, ολιγαρχία 2. ΦΙΛΟΣΟΦ. φιλοσοφική θεωρία, κατά την οποία ο κόσμος αποτελείται από πολλά αυτοτελή στοιχεία ΣΥΝ. πλουραλισμός. — *πολυαρχικός, -ή, -ό* [1836]. [ETYM. αρχ. < πολύ- + -αρχία < άρχω].

πολύασχολος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλές ασχολίες, που κάνει ταυτόχρονα πολλά και διάφορα πράγματα ΑΝΤ. αργόσχολος.

πολυβασανισμένος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί πολλά βάσανα και ταλαιπωρίες: *~ ζώη* ΣΥΝ. πολύπαθος.

Πολύβιος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. αρχαίος Έλληνας ιστορικός (200-120 π.Χ.), το έργο του οποίου αποτελεί σημαντική πηγή για τη ρωμαϊκή ιστορία 2. ανδρικό όνομα.

[ETYM₂ μτγν. κύρ. όν. «αυτός που ζει πολλά χρόνια, που μακροη-μερεύει» < πολύ- + βίος].

πολυβιταμίνες (οι) {πολυβιταμινών} φαρμακευτικό παρασκεύασμα που περιλαμβάνει πολλές και διαφορετικές βιταμίνες για ενίσχυση του οργανισμού. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. multivitamins].

πολυβιταμινούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει πολλές και διάφορες βιταμίνες: *~ ρόφημα | συμπλήρωμα διατροφής | εκχύλισμα φρούτων | σκευάσμα.* [ETYM₂ < πολυβιταμίνες + -ούχος (< έχω)].

πολύ βλαστικός, -η, -ο [1889] 1. (φυτό) που έχει πολλούς βλαστούς 2. (τόπος) που έχει πλούσια και πυκνή βλάστηση.

πολυβολαρχία (η) {πολυβολαρχιών} ΣΤΡΑΤ. ενισχυμένη δύναμη πυροβολικού, που αποτελείται συνήθ. από τέσσερις διμοιρίες πολυβόλων. [ETYM < πολυβόλο + -αρχία < άρχω].

πολυβολείο (το) όρυγμα ή οχυρή κατασκευή για την εγκατάσταση ενός ή περισσότερων πολυβόλων.

πολυβολητής (ο) στρατιώτης ειδικευμένος στον χειρισμό πολυβόλου.

πολυβολισμός (ο) 1. η ριπή πολυβόλου 2. (μτφ.) διαδοχικά καταγιστικά χτυπήματα.

πολυβόλο (το) 1. φορητό αυτόματο όπλο που εκτελεί πολλές διαδοχικές βολές: *περιστρεφόμενο* ~ 2. (μτφ.) για κάποιον που μιλά ακατάσχετα, με πολύ γρήγορους ρυθμούς: *~ πάει η γλώσσα της | το στόμα της!* — *πολυβόλω ρ. {-εις, -ς}.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -βόλος. [ETYM₂ Ουσιαστικοπ. ουδ. του μτγν. επιθ. *πολυβόλος* < πολύ- + -βόλος < βάλλω].

πολύβουλος, -η, -ο αυτός που έχει πολλές βουλές, σκέψεις, γνώμες και ιδέες.

[ETYM. αρχ. < πολύ- + -βουλος < βουλή].

πολύβουος, -η, -ο κ. πολύβουος αυτός που εκπέμπει μεγάλο θόρυβο, βοή: *~ όρνομοι; | πόλη.*

πολυβραβευμένος, -η, -ο αυτός που έχει τιμηθεί με πολλά βραβεία: *~ τανία | συγγραφέας.*

πολυγαμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. ο γάμος με περισσότερα από ένα άτομα στο ίδιο χρονικό διάστημα, ο θεσμός της πολυγυνίας για τον άνδρα και της πολυανδρίας για τη γυναίκα ΑΝΤ. μονογαμία 2. η διατήρηση σχέσεων ενός άνδρα με περισσότερες από μία γυναίκες κατά το ίδιο χρονικό διάστημα ΑΝΤ. μονογαμία.

πολυγαμικός, -ή, -ό [1831] 1. αυτός που σχετίζεται με την πολυγαμία 2. αυτός που υποστηρίζει τις αρχές της πολυγαμίας 3. αυτός που επιθυμεί να έχει πολλές ερωτικές σχέσεις, που δεν αρκείται σε μία μόνο σχέση.

πολύγαμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει ταυτόχρονα πολλές συζύγους ή ερωτικές συντρόφους 2. αυτός που έχει παντρευτεί πολλές φορές.

πολυγένεση (η) {-ης κ. -έσεως} -έσεις, -έσεων] ΑΝΘΡΩΠΟΛ. θεωρία που δέχεται την ύπαρξη περισσότερων του ενός αρχικών τύπων, από

πολύ- α' συνθετικό (συνήθ. + δεν | μην)

πολυ-ακούω ρ.
πολυ-αλειρώνω ρ.
πολυ-ανακατεύομαι ρ.
πολυ-αντέχω ρ.
πολυ-αργώ ρ.
πολυ-βγαίνω ρ.
πολυ-βλέπω ρ.
πολυ-βράζω ρ.
πολυ-βρομιζώ ρ.
πολυ-γελώ ρ.
πολυ-γκρινιάζω ρ.
πολυ-γλεντώ ρ.
πολυ-γράφω ρ.
πολυ-δακρύζω ρ.
πολυ-διαβάζω ρ.
πολυ-διασκεδάζω ρ.
πολυ-δίνω ρ.
πολυ-δουλεύω ρ.

πολυ-δυσκολεύω ρ.
πολυ-ενδιαφέρομαι ρ.
πολυ-έρχομαι ρ.
πολυ-ζεσταίνω ρ.
πολυ-ησυχάζω ρ.
πολυ-θαυμάζω ρ.
πολυ-θέλω ρ.
πολυ-θρηνώ ρ.
πολυ-ϊκανοποιώ ρ.
πολυ-ϊστώνω ρ.
πολυ-κάθομαι ρ.
πολυ-κάνω ρ.
πολυ-καπνίζω ρ.
πολυ-κλαδεύω ρ.
πολυ-κλαίω ρ.
πολυ-κοιμάμαι ρ.
πολυ-κολλώ ρ.
πολυ-κουνώ ρ.

πολυ-κουράζω ρ.
πολυ-κρατώ ρ.
πολυ-κρυώνω ρ.
πολυ-κυκλοφορώ ρ.
πολυ-μαλώνω ρ.
πολυ-μιλώ ρ.
πολυ-μοιάζω ρ.
πολυ-νοιάζομαι ρ.
πολυ-νυστάζω ρ.
πολυ-παίζω ρ.
πολυ-παινύω ρ.
πολυ-πεινώ ρ.
πολυ-πέζω ρ.
πολυ-πικραίνω ρ.
πολυ-ποτεύω ρ.
πολυ-πλένω ρ.
πολυ-προσέχω ρ.
πολυ-σαλεύω ρ.

πολυ-σκέφτομαι ρ.
πολυ-σκοτώ ρ.
πολυ-στένακτος, -η, -ο
πολυ-στολιζώ ρ.
πολυ-στόχαστος, -η, -ο
πολυ-συμπαθώ ρ.
πολυ-συχνάζω ρ.
πολυ-σφιγγώ ρ.
πολυ-τοιριζώ ρ.
πολυ-ταξιδεύω ρ.
πολυ-τεντώνω ρ.
πολυ-τηγανίζω ρ.
πολυ-τρίβω ρ.
πολυ-τρομάζω ρ.
πολυ-τρώω ρ.
πολυ-τασλοκώνω ρ.
πολυ-φορτώνω ρ.
πολυ-φωνάζω ρ.

πολύ-φωτος ρ. πολυ-
χαζεύω ρ. πολυ-
χαϊδέω ρ. πολυ-
χαλάω ρ. πολυ-
χορεύω ρ. πολυ-
χορταίνω ρ. πολυ-
χρήματος, -η, -ο πολυ-
χρησιμοποιώ ρ. πολυ-
χρητος, -η, -ο πολυ-
χρονίζω ρ. πολυ-
χυνεύω ρ.

τους οποίους προέρχονται οι διάφορες ανθρώπινες φυλές. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polygenesis].

πολυγλωσσία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ύπαρξη ή η γνώση πολλών γλωσσών 2. η έκφραση πολλών, συνήθ. αλληλοσυγκρουόμενων, απόψεων συγχρόνως ή διαδοχικά από ένα άτομο ή τα μέλη μιας ομάδας: η ~ των *μελών της κυβέρνησης* | *στελεχών της αντιπολίτευσης*.

πολύγλωστος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που γνωρίζει πολλές γλώσσες 2. αυτός που έχει γραφτεί σε πολλές γλώσσες ή αποδίδει μια λέξη σε πολλές γλώσσες: ~ *επιγραφή* | *λεξικό*. — πολυγλωσσικός, -ή, -ό.

πολύ γ νόμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει πολλές διαφορετικές γνώμες για ένα θέμα 2. αυτός που αλλάζει εύκολα γνώμη, που δεν μπορεί να καταλήξει σε μία απόφαση ΣΥΝ. αναποφάσιτος.

πολυγυρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που γνωρίζει πολλά ΣΥΝ. πολύξε-ρος, πολυμαθής. [ETYM. < πολύ- + -γυρος < γνωρίζω (υποχωρητ.), πβ. *προτόγυρος*].

Πολυγνώσια (η) [1890] η κατοχή πολλών γνώσεων.

Πολύγνωτος (ο) {-ου κ. -ότου} αρχαίος Έλληνας ζωγράφος (5ος αι. π.Χ.), ο οποίος ζωγράφησε την «Ποικίλη Στοά» στην Αγορά των Αθηνών. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < πολύ- + -γνωτος < θ. γνω- του ρ. γι-γνώ-σκω (βλ. κ. γνωστός)].

πολυγνώια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η δημιουργία πολλών απογόνων λόγω αυξημένης γονιμότητας ΣΥΝ. πολυτοκία.

πολύγνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γεννά πολλά (τέκνα), πολύ καρπερός ΣΥΝ. πολυτόκος.

πολύγραμμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελείται από πολλές γραμμές.

πολυγράφος (ο/η) [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει πλούσιο συγγραφικό έργο-συνήθ. στον υπεθ. **πολυγραφοτάτος**, -η, -ο: ~ *συγγραφέας*. — **πολυγραφία** (η) [μτγν.].

πολύγραφος (ο) {πολυγράφου | -ων, -ους} συσκευή παραγωγής αντιγράφων, που λειτουργεί με τη χρήση ειδικής μεμβράνης, πάνω στην οποία γράφεται το προς αναπαραγωγή κείμενο είτε με το χέρι είτε με γραφομηχανή· σήμερα έχει αντικατασταθεί από τα φωτοαντιγραφικά μηχανήματα. Επίσης πολυγράφος. — πολυγραφικός, -ή, -ό [1892], πολυγραφικά- /-ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Polygraph].

πολυγράφος - **πολύγραφος**. Το πολυγράφος είναι ρηματικό σύνθετο με ενεργητική σημασία: *πολυγράφος* — αυτός που γράφει πολύ | πολλά. Ανάλυση σημασία (ενεργητική) έχουν και σύνθετα όπως: *ταχυγράφος* — αυτός που γράφει ταχέως, με ταχυγραφική μέθοδο· *στενογράφος* = αυτός που γράφει με τη στενογραφική μέθοδο· *πεζογράφος*, *βιογράφος*, *αγορογράφος* (γράφω = ζωγραφίζω), *ορθογράφος*, *αρθρογράφος*, *γειολογράφος*, *σεναριογράφος*, *δημοσιογράφος*, *λεξικογράφος*, *πρακτικογράφος*, *επιστολογράφος*, *δακτυλογράφος*, *χρονογράφος*, *σκινογράφος*, *υμνογράφος*, *τοπογράφος*, *τυπογράφος*, *σκιταγράφος*, *δραματογράφος*, *χαρτογράφος*, *φωτογράφος*, *γεωγράφος*, *λαογράφος* κ.ά. Το **πολύγραφος** είναι ρηματικό σύνθετο με οιοει «παθητική» σημασία (πβ. *χειρόγραφος*), που δηλώνει το μηχανήμα «με το οποίο γράφονται πολλά (αντίτυπα | αντίγραφα)». Πβ. και *ηλέγραφος* αλλά *καρδιογράφος*, *σεισμογράφος*, *παλαιογράφος* κ.ά. Κατά το *ηλέγραφος* και πολυγράφος τονίστηκαν και *φωνόγραφος*, *κινηματογράφος* αντί *φονογρά-φος*, *κινηματογράφος*.

πολυγραφέ ρ. αμετβ. {πολυγραφέις... | πολυγράφ-ησα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} αναπαράγω ένα γραπτό στον πολυγράφο: *πολυγραφήμε-νες σημειώσεις*. — πολυγράφηση (η).

πολυγνώια (η) {χωρ. πληθ.} 1. θεσμός που επιτρέπει σε έναν άνδρα να έχει συγχρόνως περισσότερες από μία συζύγους ΑΝΤ. πολυανδρία 2. (γενικότερ.) το να έχει ένας άνδρας σχέση με περισσότερες από μία γυναίκες. [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. polygyny < μτγν. *πολυγίνης* < πολύ- + -γύνης < γυνή].

πολυγυρισμένος, -η, -ο αυτός που έχει γυρίσει, ταξιδέψει σε πολλά μέρη, σε πολλούς τόπους.

Πολύγυρος (ο) {-ου κ. -ύρου} πόλη τής Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού νομού Χαλκιδικής. — Πολυγυριώτης (ο), Πολυγυριώτισσα (η), πολυγυριώτικος, -η, -ο.

[ETYM. μεσν. τοπωνύμιο, πθ. (άποψη Α. Τσοπανάκη) < πολύ(γ)υρος (με παρετυμολ. προς τ. ύρος), < *πολύερος (με τροπή α > ε λόγω τού υρού) < μτγν. *Πολύερος*, όνομα κτηματία τής περιοχής κατά τον 2ο ή 1ο αι. π.Χ. (< πολύ- + *άραομαι* < *αρά* «ευχή - κατάρα»)].

πολυγωνικός, -ή, -ό [1812] αυτός που έχει τη μορφή ή τα χαρακτηριστικά πολυγώνου: - *σχήμα* | *γραμμή* | *τραπέζι*.

πολύγωνο (το) [αρχ.] {πολυγώνου | -ων} ΓΕΩΜ. το επίπεδο ευθύγραμμο σχήμα, που έχει περισσότερες από τέσσερις πλευρές με τις αντίστοιχες γωνίες τους: *κανονικό* ~ (αυτό που έχει όλες τις πλευρές ίσες και τις γωνίες του ίσες).

πολύγωνος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει πολλές γωνίες: ~ *σχήματα* 2. *πολύγωνο* (το) βλ. λ.

πολυδαίδαλος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει τη μορφή λαβυρίνθου, που είναι ιδιαίτερα πολύπλοκος στην κατασκευή του: ~ *αίθουσα* | *οικοδόμημα* ΣΥΝ. διαδαίδαλως 2. (μτφ.) αυτός που είναι εξαιρετικά πολύπλοκος και δύσκολα καταλήγει σε αποτέλεσμα: ~ *διαδικασία* | *επιχειρηματολογία* | *υπόθεση* ΣΥΝ. περίπλοκος, αδιέξοδος, πολυσύνθετος.

πολύδακρυς (ο/η) [αρχ.] {πολύδακρ-υος | -ύων} (αρχαιοπρ.) πολυδά-κρυτος (βλ. λ.).

πολυδάκρυτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συνοδεύεται από πολλά δάκρυα, για τον οποίο αξίζει να χυθούν πολλά δάκρυα: ~ *ζωή* || ο ~ *φίλος μας* (για νεκρό) ΣΥΝ. πολύκλαν(σ)τος.

πολυδακτυλία (η) [1889] ΑΝΑΤ. ανωμαλία κατά την οποία τα άνω ή κάτω άκρα έχουν περισσότερα από πέντε δάκτυλα. — πολυδάκτυλο-λος, -η, -ο [αρχ.]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polydactylie].

πολυδάτανος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που απαιτεί ή που έγινε/γίνεται με μεγάλες δαπάνες: ~ *κροναζέρα* | *ζωή* | *επιχείρηση* | *γούστα* | *συνήθειες* | *έρευνες* ΣΥΝ. πολυδέοδος, ακριβός ΑΝΤ. ολιγοδάτανος.

πολύδενδρος, -η, -ο [αρχ.] (τόπος) που έχει πολλά δέντρα, είναι γεμάτος από δέντρα.

Πολυδέκτης (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. ο ένας από τους Διόσκουρους, γιος του Δία και της Λήδας, δίδυμος αδελφός τού Κάστορα (βλ. κ. λ. *Κάστωρ*, *Διόσκουροι*, *δίδυμος*) 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου. Δεν έχει προσδιοριστεί επακριβώς η σημ. και η ετυμ. τού β' συνθ. -*δέκτης*, το οποίο μαρτυρείται και στο ομηρικό επίθ. *ά-δέκτης* (ως συνοδευτικό του ουσ. *όλεθρος*, *πότμος*, *φίμης*, άτη, *άισα*). Φαίνεται ότι η πιθανότερη σημ. τού επίθ. *άδεκτης* είναι «αφρόντιστος, απροσδόκητος», πράγμα που θα καθιστούσε λογική τη σύνδεση με τις «γλώσσες» *δέκω*- *βλέπω* (*Egyptologicum Magnum*) και *δέκω*ν *φροντίζει* (Ησύχιος). Έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με το ομηρικό επίρρ. *ένδοκείως* «επιμελώς, με φροντίδα», η οποία θα προϋπέθετε για το άδεκτης τη σημ. «αμελής, ανοικοκρέυ-τος»].

πολυδιαβασμένος, -η, -ο 1. (παθητ.) αυτός που έχει διαβαστεί ή διαβάζεται από πολλούς: ~ *βιβλίο* 2. (για πρόσωπ.) αυτός που έχει διαβάσει πολλά, μορφωμένος: *άνθρωπος* ~ ΣΥΝ. καλλιγεργήμενος.

πολυδιάσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διάσπαση ενός συνόλου σε πολλά μέρη: *ενδεχόμενη ήττα στις εκλογές θα οδηγήσει στην ~ τής παράταξης* ΣΥΝ. κατακερματισμός. — πολυδιάσπαρ. {-άς...}.

πολυδιάστατος, -η, -ο αυτός που έχει πολλές διαστάσεις (συνήθ. μτφ.) που διεξάγεται προς πολλές κατευθύνσεις, ο πολύπλευρος, αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από μονομυρία: ~ *εξωτερική πολιτική* ΑΝΤ. μονοδιάστατος. — πολυδιάστατα επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. multi-dimensional].

πολυδιαφημισμένος, -η, -ο αυτός που έχει διαφημιστεί ή διαφημίζεται πολλές φορές: ~ *προϊόν* | *παράταση*.

Πολυδίηγητος, -η, -ο [1782] (ιστορία, γεγονός, πρόσωπο κ.λπ.) που η διήγηση του είναι πολύ διαδεδομένη.

πολυδιψία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία εμφανίζεται αυξημένη επιθυμία για λήψη υγρών, συνήθ. σε ασθενείς που πάσχουν από (σακχαρώδη) διαβήτη ή ορισμένες παθήσεις των ουροδόχων οδών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polydipsie].

πολυδόξαστος, -η, -ο [αρχ.] πάρα πολύ δοξασμένος: ~ *μάχη* ΣΥΝ. ένδοξος. Επίσης πολυδόξος [μτγν.].

πολυδουλεμένος, -η, -ο αυτός που έχει δουλευτεί με κάθε λεπτομέρεια, που τον έχουν επεξεργαστεί πολύ καλά: ~ *έργο* | *πίνακας* | *κόσμημα*.

πολυδύναμος, -η, -ο [μτγν.] γεμάτος όρως: ~ *πηγή*.

πολύδύναμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει μεγάλες δυνάμεις ή δυνατότητες: ~ *εκπαιδευτικός οργανισμός* 2. **πολύδύναμο αστυνομικό τμήμα** το αστυνομικό τμήμα που περιλαμβάνει στα όρια τής δικαιοδοσίας του πολλούς δήμιους · 3. ΦΑΡΜ. (εμβόλιο ή ορός) που έχει παρασκευαστεί από περισσότερα τού ενός στελέχη τού ίδιου βακτηρίου ή ιού, όπως είναι το αντιγριπικό εμβόλιο. — πολυδύναμια (η).

Πολύδωρος (ο) 1. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Πολύδωρος**. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., < πολύ- + *δώρον*].

πολύδωρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι γενναίωδωρος. [ETYM. αρχ. < πολύ- + *δωρος* (< *δώρον*), πβ. *μεγαλό-δωρος*].

πολυεδρικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει τη μορφή ή τα χαρακτηριστικά πολυέδρου: ~ *κρύσταλλος* | *επιφάνεια* 2. (εκλογική περιφέρεια) που έχει περισσότερες από μία βουλευτικές έδρες. — πολυεδρικό-τητα (η).

πολύεδρος, -η, -ο 1. αυτός που έχει πολλές έδρες: ~ *σχήμα* 2. *πολύεδρο* (το) (πολυέδρ-ου | -ων) ΓΕΩΜ. στερεό σώμα (σχήμα) που περικλείεται από επίπεδα πολύγωνα, τα οποία ονομάζονται έδρες: *κανονικό* - (τού οποίου οι έδρες είναι κανονικά πολύγωνα και οι στερεές γωνίες ίσες) 3. (λόγ.) αυτός που έχει πολλά καθίσματα: ~ *αίθουσα*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polyèdre].

πολυεθνικός, -ή, -ό 1. αυτός που αποτελείται από πολλά έθνη, στον οποίο περιλαμβάνονται πολλές εθνότητες: ~ *κράτος* 2. αυτός που αφορά σε πολλά έθνη ή που γίνεται με τη συμμετοχή εκπροσώπων από πολλά έθνη: - *διάσκεψη* | *εκστρατευτικό σώμα* || ~ *κοινοσός* | *συμφέροντα* 3. **πολυεθνική** (η) (ενν. *επιχείρηση*, *εταιρεία*) οικονομική μονάδα μεγάλου δυνατοτήτων, που δραστηριοποιείται σε παγκόσμια κλίμακα με υποκαταστήματα, παραρτήματα και θυγατρικές εταιρείες, οι οποίες ακολουθούν τις κατευθυντήριες γραμμές τής μητρικής επιχείρησης, π.χ. *μεγάλες αυτοκινητοβιομηχανίες*, *βιομηχανίες ειδών που καταναλώνονται παγκοσμίως* κ.λπ. — πολυεθνικότητα (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. multinational].

πολυειδής, -ής, -ές {πολυειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που εμφανίζεται σε πολλά είδη, με πολλές διαφορετικές μορφές ΣΥΝ. πολύμορφος, ποικίλος. — πολυειδώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM. αρχ. < πολύ- + *είδης* < *είδος*].

πολυεκατομμυριούχος (ο/η) πρόσωπο που έχει περιουσία πολλών εκατομμυρίων δραχμών, δολαρίων κ.ά.

[ETYM] < πολυ- + εκατομύριο + -όχος (< έχω), μετάφρ. δάνειο από αγγλ. multimillionaire].

πολυέλιος (ο) {πολυελαί-ου | -ων, -ους} το μεγάλων διαστάσεων κρεμαστό πολυφωτο, το οποίο αναρτάται στην οροφή σαλονιών, αιθουσών δημόσιων ή ιδιωτικών χώρων ή σε εκκλησίες: *μπροντζέντος | σκαλιστός | αναμμένος* - ΦΡ. (ειρων.) *σιγά τον πολυέλιο* για κάτι/κάποιον για το/τον οποίο δεν αξίζει να γίνεται λόγος: *Κι αν δεν έρθει τι έγινε; ~!* ΣΥΝ. *σιγά!*, *σιγά τα λάχανα!* [ETYM] *αρχ* < πολυ- + -έλιος < έλαια, ελαιών].

πολυ έλεος, -η, -ο [μτγν.] 1. (ως προσωνυμία του Θεού) γ'μάτος έλε-ος, ε'ζαιρ'τικά φιλευσπλαγχνος ΣΥΝ. οικτίρμων, πονετικός ΑΝΤ. ανελέητος 2. ΕΚΚΛΗΣ. *Πολυέλεος* (ο) το τμήμα του όρθρου κατά το οποίο διαβάζεται ο 135ος ψαλμός, στον οποίο κάθε εδάφιο τελειώνει με τη λέξη *έλεος*.

πολυέξοδος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που απαιτεί ή για τον οποίο γίνονται πολλά έξοδα: ~ *εκδηλώσεις | έρευνες | διαμονή | εγχείρηση* ΣΥΝ. πολυδάπανος 2. (για πρόσ.) αυτός που ξοδεύει πολλά: ~ *οικογένεια | νοικοκυριό* ΣΥΝ. σπάταλος.

πολυεπιπέδος, -η, -ο αυτός που αποτελείται από πολλά επίπεδα: ~ *αίθουσα δεξιώσεων* || (μτρ.) ~ *κριτική | ανάλυση*. — πολυεπίπεδα επίρρ. [ETYM]. *Μετάφρ.* δάνειο από αγγλ. multilevel ή multilevelled].

πολυ εργαλείο (το) εργαλείο με πολλά εξαρτήματα για ποικίλες εργασίες.

πολυεστέρας (ο) υφάνισμο υλικό, δομική μονάδα του οποίου είναι μία πολυεστερική ένωση. Επίσης πολυέστερ (το) {άκλ.} (βλ. λ. πολυεστέρες).

πολυεστέρες (οι) ΧΗΜ. πολυμερείς ενώσεις, των οποίων οι μακρο-μοριακές αλυσίδες έχουν σχηματιστεί με τη δημιουργία εστερικών ομάδων (βλ. λ. *εστέρες*) και χρησιμοποιούνται για την παραγωγή καλλυντικών, στίβωτικών υλικών, για την κατασκευή πλαστικών, στην ηλεκτροτεχνία, τη βιομηχανία υφασμάτων κ.α.: *κορεαστοι | αρωματικοί ~*. — πολυεστέρες, -ή, -ό. [ETYM]. *Μετάφρα* του αγγλ. polyester (νόθο συνθ.). Βλ. κ. *εστέρας*.

πολυετία, -ής, -ές [αρχ.] {πολυετι-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. (φυτό) που ζει περισσότερο από έναν χρόνο, κατ' αντιδιαστολή προς το μονοετές 2. αυτός που διαρκεί πολλά χρόνια: ~ *σπονδές | υπηρσία | θεραπεία | πείρα* (που αποκτήθηκε μετά από πολλά χρόνια) ΣΥΝ. πολύχρονος, μακροχρόνιος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

πολυετία (η) [μτγν.] {πολυετιών} μακροχρόνια περίοδος, διάστημα πολλών ετών: *επίδομα πολυετίας*.

πολυεύκτος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που ευχόμεστε πάρα πολύ να συμβεί: η ~ *επιτυχία*. [ETYM] *αρχ* < πολυ- + -εύκτος < εύχομαι].

πολυευσπλαγχνος, -η, -ο [μτγν.] (συνήθ. ως προσωνυμία του Θεού) αυτός που δείχνει μεγάλη ευσπλαγχνία ΑΝΤ. άσπλαγχνος. — πολυευ-σπλαγχνία (η) [μτγν.].

πολυζηλευτός, -η, -ο αυτός τον οποίο ζηλεύουν πολύ ή και πολλοί: ~ θέση ΣΥΝ. αξιοζήλευτος. Επίσης πολυζήλευτος [1890].

πολύζηλος, -η, -ο αυτός που δείχνει πολύ μεγάλο ζήλο. [ETYM] *αρχ* < πολυ- + ζήλος].

πολυζήτητος, -η, -ο [μεσν.] περιζήτητος (βλ.λ.).

πολύζυγο (το) {πολυζύγ-ου | -ων} όργανο της ενόργανης γυμναστικής, το οποίο αποτελείται από δύο κατακόρυφες παραστάδες ύψους τριών μέτρων, που συνδέονται με είκοσι οριζόντιους ζυγούς (ράβδους) και το οποίο χρησιμοποιείται για την άσκηση των κοιλιακών μυών και για υπερεκτάσεις του σώματος (πβ. λ. *μονόζυγο*). [ETYM] Ουδ. του *αρχ*. επιθ. *πολύζυγος* < πολυ- + ζυγός].

Πολυζώης (ο) ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Ζώνης. [ETYM]. Συγκεκριμ. τ. του μεσν. επιθ. *πολυζώητος*, που αποτελούσε ευχή να ζήσει κάποιος πολλά χρόνια].

πολυζωήτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ζήσει ή ζει πολλά χρόνια ΑΝΤ. λιγόζωος. — πολυζωία (η) [1766].

πολυήμερος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει διάρκεια πολλών ημερών: ~ *ταξίδι* ΑΝΤ. ολιγοήμερος.

πολύ ήχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που παράγει ποικιλία ήχων.

πολυθεαμία (το) [1885] {πολυθεάμ-ατος | -ατα, -άτων} το υπερθέαμα (βλ.λ.).

πολυθεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η πίστη σε πολλούς θεούς, η λατρεία πολλών θεών ΑΝΤ. μονοθεία, μονοθεϊσμός. Επίσης **πολυθε-ϊσμός** (ο) [1888].

πολυθεϊκός, -ή, -ό [1854] αυτός που περιλαμβάνει πολλούς θεούς: ~ *θρησκεία*.

πολυθεϊστής (ο) [1871], πολυθεϊστρία (η) {πολυθεϊστρίων} ο οπαδός του πολυθεϊσμού ΑΝΤ. μονοθεϊστής. — πολυθεϊστικός, -ή, -ό [1863]. [ETYM] *Ελληνογενής* ξέν. όρ., < γαλλ. polythéiste].

πολυθελγητρος, -η, -ο [1872] (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει πολλά θέλγητρα, που ασκεί μεγάλη γοητεία: ~ *κόρη*.

πολυθεσία (η) {χωρ. πληθ.} η κατοχή περισσότερων τής μιας έμμισθων θέσεων στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα από το ίδιο άτομο: *για την καταπολέμηση τής ανεργίας συνιστάται και ο περιορισμός τής ~*.

πολυθεσιος, -α, -ο 1. αυτός που έχει πολλές θέσεις: ~ *γκαραζ' / όχημα* 2. (για σχολείο) αυτό που έχει πολλές θέσεις διδασκόντων: - δημοτικό *σχολείο*. [ETYM] < πολυ- + -θέσιος < θέση, πβ. κ. *μονο-θέσιος, δι-θέσιος*].

πολυθεσιτής (ο) {πολυθεσιτών}, πολυθεσιτισσα (η) {πολυθεσι-τισσών} ο υπάλληλος που κατέχει περισσότερες τής μιας έμμισθες θέσεις στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα.

πολυθόρυβος, -η, -ο [1836] αυτός που έχει ή προκαλεί πολύ θόρυβο: ~ *μηχανή | δρόμος* ΣΥΝ. πολύβουος ΑΝΤ. ήσυχος.

πολυθρήνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει θρηνηθεί ή αξίζει να θρηνηθεί από πολλούς ή πολύ ΣΥΝ. πολυάκρυντος, πολύκλαυτος(ος).

πολυθρόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αναπαυτικό κάθισμα με στηρίγματα για την πλάτη (και συχνά και για τα χέρια), το οποίο προορίζεται για ένα άτομο (σε αντίθεση με τον καναπέ): *κάθισμα | βουλιάζω στην ~* || *βαθιά | κλασική | μοντέρνα ~* || *κουניστή | περιστρεφόμενη ~* || ~ *γραφείου | σαλονιού | καθιστικού* || *αναπηρική ~* (το αναπηρικό καροτσάκι) || *πολυθρόνα-κρεβάτι* (που μπορεί να ανοίξει και να χρησιμοποιηθεί ως κρεβάτι). — (υποκ.) πολυθρονίτσα (η). [ETYM] < ιταλ. poltrona < poltro «κρεβάτι» < λατ. *pulliter < pullus «πόλος, πουλάρι», μέσω της σημ. «κάθισμα, σμάρν». Στην Ελληνική η λ. συνδέθηκε παρετυμολογικά με τις λ. *πολύς* και *θρόνος*, πράγμα που εξήγη και τη γραφή της].

πολυθρύλλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός για τον οποίο έχουν δημιουργηθεί πολλοί θρύλοι: ~ *ήρωας* ΣΥΝ. ξακουστός, ονομαστός, περιλάλητος, θρυλικός.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.

πολυϊατρείο (το) ιατρείο στο οποίο υπάρχουν γιατροί πολλών ειδικοτήτων, ώστε να μπορούν να εξυπηρετηθούν ασθενείς με διάφορες ασθένειες και προβλήματα υγείας: *τα ~ του Ι.Κ.Α.*

πολυϊσθρον (ο/η) {πολυϊστ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) 1. πρόσωπο που έχει πολλές γνώσεις 2. (συγγραφείας) που γράφει για ποικίλα θέματα, που ασχολείται με διάφορα είδη του λόγου: ~ *δοκιμογράφος*. [ETYM] *μτγν.* < πολυ- + ἵσθρον, για το οποίο βλ. λ. *ιστορία*].

πολυκαρία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η πάροδος μεγάλου χρονικού διαστήματος (κυρ. ως αιτία φθοράς): *χαρτιά κτηρινισμένα από την ~*.

πολυκαρίζω ρ. αμετβ. {πολυκαίρισ-α, -μένος} 1. διαρκώ για μεγάλο χρονικό διάστημα (και υφίσταμαι τις ανάλογες συνέπειες): *έχει πο-λυκαίρισε αυτή η διαμάχη* 2. (συνήθ. η *μτχ.* *πολυκαίρισμένος, -η, -ο*) αυτός που υπάρχει από πολύ καιρό, που δεν είναι καινούργιος ή φρέσκος: ~ *τρόφιμα* || - *ατημάτα*.

πολυκαινός, -η, -ό 1. αυτός που υπάρχει από πολύ καιρό 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει μείνει σε αχρηστία επί μεγάλο χρονικό διάστημα και έχει παλιώσει ΣΥΝ. απηχαιωμένος. Επίσης (λαϊκ.) πολυ-καιρτικός, -η, -ο.

πολυκαλλιέργεια (η) {πολυκαλλιεργειών} ΓΕΩΠ. γεωργικό σύστημα ταυτόχρονης καλλιέργειας περισσότερων του ενός ειδών παραγωγής σε μια έκταση γης.

πολυκανάλος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. (για συσκευή) αυτός που έχει πολλά κανάλια: ~ *ραδιοενισχυτής | ψηφιακός αποκωδικοποιητής*. [ETYM] *Μετάφρ.* δάνειο από αγγλ. multichannel].

Πολυκανδριώτης (ο), **Πολυκανδριώτισσα** (η) (λαϊκ.) αυτός που κατοικεί στη Φολεγάνδρη ή κατάγεται από αυτήν ΣΥΝ. Φολεγάνδριος. — πολυκανδριώτικος, -η, -ο.

πολυκάνηλο (το) [μεσν] (λαϊκ.) ΕΚΚΛΗΣ. πολυφωτο αποτελούμενο από πολλά καντήλια, το οποίο χρησιμοποιείται στις εκκλησίες.

Πολύκαρπος (ο) [αρχ.] 1. όνομα αγίου και επισκόπου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ο *Θσος* ~ 2. ανδρικό όνομα.

πολύκαρπος, -η, -ο [αρχ.] (για τόπους κ. μφ. για πρόσ.) αυτός που παράγει πολλούς καρπούς, εξαιρετικά γόνιμος ΣΥΝ. καρπερός ΑΝΤ. άκαρπος, άγονος < — πολυκαρπία (η) [αρχ.].

πολυκαταβαίνω ρ. μετβ. {πολυκατάβαθα} (με άρνηση) καταβαίνω σε ικανοποιητικό βαθμό: *δεν πολυκατάβαθε το έργο | τι είπε | δεν ~ από αυτά, μη με μπλέκεις*.

πολυκατάστημα (το) {πολυκαταστήμ-ατος | -ατα, -άτων} μεγάλο κατάστημα, που αποτελείται από επιμέρους τμήματα, στα οποία πωλούνται ποικίλα είδη, λ.χ. ένδυσης, οικιακού εξοπλισμού, ηλεκτρονικών κ.λπ. (πβ. λ. *σούπερ market*). [ETYM] *Μετάφρ.* δάνειο από αγγλ. multistore].

πολυκάταχος, -η, -ο (λαϊκ.-ειρων.) αυτός που κατέχει πολλές γνώσεις, πολυμαθής.

πολυκατοικία (η) {πολυκατοικιών} 1. πολυόροφο οικοδόμημα (με περισσότερους από δύο ορόφους) που διαχωρίζεται σε αυτοτελή διαμερίσματα: *ανέγερση πολυκατοικίας* || *πενταώροφη ~* || *ο θρωρός | ο διαχειριστής | τα κοινοβία τής ~* || *μένουμε στην ίδια - σε διαφορετικούς ορόφους* 2. (συνεκδ.) οι ένοικοι του παραπάνω οικοδομήματος: *με τις φωνές του σήκωσε όλη την ~ στο πόδι*.

πολυκέλαδος, -η, -ο (λόγ.) 1. (πουλί) που κελαιδά πολύ 2. (ειρων. για πρόσ.) αυτός που μιλάει πολύ ΣΥΝ. φλύαρος, πολυλογάς. [ETYM] *μτγν.* < πολυ- + κέλαδος «θόρυβος, ήχος» (βλ. κ. *κελαιδός*)].

πολυκερδής, -ής, -ές [αρχ.] {πολυκερδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που αποφέρει μεγάλο κέρδος: ~ *επιχείρηση* ΣΥΝ. κερδοφόρος. — πολυ-κερδώς επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

πολυκεφάλος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει πολλά κεφάλια: ~ *τέρας* 2. (μτρ.) αυτός που έχει πολλούς αρχηγούς: ~ *κόμμα* | *ηγεία*.

πολυκινηματογράφος (ο) σύμπλεγμα πολλών κινηματογραφικών αιθουσών. [ETYM] Απόδ. του αγγλ. multiplex].

πολυκλαδικός, -ή, -ό 1. αυτός που διαχωρίζεται σε πολλούς επιμέρους κλάδους, τομείς 2. **πολυκλαδικό** (λύκειο) το λύκειο που παρέχει στον μαθητή τη δυνατότητα να επιλέγει μέσα από διάφορους κλάδους μαθημάτων αυτά που θα τον οδηγήσουν σε στοιχειώδη τεχνική | επαγγελματική κατάρτιση (όπως το *τεχνικό λύκειο*, βλ. λ. *τεχνικός*) ή θα προετοιμάσουν την εισαγωγή του σε Ανώτερες ή Ανώτατες Σχολές (όπως το *γενικό λύκειο*, βλ. λ. *γενικός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπαίδευση*.

πολύκλαδος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει πολλά κλαδιά.

πολύκλαυτος, -η, -ο κ. **πολύκλαυτος** [αρχ.] (λόγ.) (για νεκρό) αυτός που έχει θρηνηθεί πολύ ή από πολλούς ΣΥΝ. πολυθρήνητος, πο-

λυδάκρυτος.
 Πολύκλειτος (ο) {-ου κ. -είτου} ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες ανδριανοποιούς (5ος αι. π.Χ.): *κανόνας τού* - (σύγγραμμα τού καλλιτέχνη όπου όριζε τις σωστές αναλογίες του ανθρώπινου σώματος· επίσης το *άγαλμα* «Δορυφόρος», το οποίο ακολουθεί τις αναλογίες αυτές). [ETYM₁ αρχ. < πολύ- + κλειτός «ένδοξος, ονομαστός» < *⁹λεE-ετ-ός (με σίγηση τού ενδοφρονητικού -E- και συναίρεση) < κλέος «δόξα» (βλ.λ.)].
 πολυκλινική (η) [1845] νοσηλευτικό ίδρυμα (κλινική) όπου μπορούν να νοσηλευθούν ασθενείς διαφορετικών παθήσεων, στο οποίο παρέχεται ιατρική φροντίδα από γιατρούς όλων των ειδικοτήτων. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polyclinique].
 πολυκλώνος, -η, -ο [μτγν.] 1. (λαϊκ.) πολυκλαδος (βλ.λ.) · 2. (καλώδιο) που αποτελείται από πολλά σύρματα.
 πολυκοιτάζω ρ. μετβ. {πολυκοίτα-ξα, -χηκα, -γμένος} 1. κοιτάζω (κάτι/κάποιον) συχνά: αυτός *προστά σαν να σε πολυκοιτάζει* 2. αποδίδω σημασία σ' (κάτι), το κοιτάζω προσεκτικά: δεν *πολυκοιτάζει τους τύπους, είναι απλός σ' αυτά* || *το πήρα βιαστικά, χωρίς να το πολυκοιτάζω*.
 πολυκομματικός, -ή, -ό αυτός στον οποίο υπάρχουν ή συμμετέχουν πολλά κόμματα: ~ *κυβέρνηση* | *σύστημα* ANT. μονοκομματικός.
 πολυκομματισμός (ο) [1896] η ύπαρξη και λειτουργία πολλών κομμάτων: ο ~ *αποτελεί θεμέλιο λίθο της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας* ANT. μονοκομματισμός. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. multipartisme].
 πολυκοσμία (η) [1766] {χωρ. πληθ.} ο συνωστισμός που δημιουργείται από τη συγκέντρωση πολλών ανθρώπων στον ίδιο χώρο: *αποφεύγω την ~* || *ανέ τις μέρες υπάρχει ~ στα μαγαζιά λόγω των εκπτώσεων* ΣΥΝ. κοσμοσυρροή.
 πολυκοτυλιδόνος, -η, -ο BOT. αυτός που έχει περισσότερες από δύο κοτυλιδόνες (βλ.λ.). [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polycotyledon].
 πολυκουζινάκι (το) {χωρ. γεν.} σύνθετη οικιακή συσκευή που αποτελείται από δύο ηλεκτρικές εστίες, νεροχύτη και μικρό ψυγείο.
 Πολυκράτης (ο) {-η κ. -άτους} 1. τύραννος της Σάμου (6ος αι. π.Χ.), γνωστός για τα έργα του στο νησί (λιμενικές εγκαταστάσεις, υδραγωγείο, ανάκτορο, ναός της Ήρας) 2. ανδρικό όνομα. [ETYM₁ αρχ. κύρ. όν. < επίθ. πολυκρατής «πανίσχυρος, πολύ δυνατός» < πολύ- + -κρατής < κρατός].
 πολύκροτος, -η, -ο [αρχ.] (μτφ.) αυτός που έχει προκαλέσει αίσθηση στην κοινή γνώμη, που έχει συζητηθεί πολύ: ~ *δική* | *υπόθεση* | *σίριαλ* ΣΥΝ. περιβόητος, διαβόητος.
 πολυκύμαντος, -η, -ο 1. (θάλασσα) που έχει πολλά κύματα 2. (συ-νήθ. μτφ.) αυτός που έχει περάσει από πολλές διακυμάνσεις και περιπέτειες: ~ *βίος* | *ιστορία* ΣΥΝ. ταραχώδης, περιπετειώδης ANT. ακύμαντος. [ETYM₁ μεσν. < πολύ- + κύμαντος < κυμαίνω (< αρχ. κύμα)].
 πολυκύστικός, -ή, -ό αυτός που έχει πολλές κύστει: ~ *ωοθήκες*. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polycystic].
 πολυκύτταρος, -η, -ο [1891] ΒΙΟΛ. αυτός που αποτελείται από πολλά κύτταρα: ~ *φυτά* | *οργανισμοί* ANT. μονοκύτταρος. Επίσης πολυ-κυτταρικός, -ή, -ό. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. multicellulaire].
 πολυκύσπος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που έχει πολλά κουπιά: ~ *λέμβος*. [ETYM₁ αρχ. < πολύ- + κωπος < κόπη «κουπί» (βλ. κ. κουπί)].
 πολυλειτουργικός, -ή, -ό αυτός που επιτελεί πολλές λειτουργίες. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. multifunctional].
 πολυλογία (ο) {πολυλογάδες}, πολυλογοί (η) {πολυλογοῦδες} 1. πρόσωπο που λέει πολλά λόγια περιττά ή ασημαντα, που φλυαρεί ΣΥΝ. φλυαρός, φουφατιάς, γλωσσάς ANT. λιγομίλητος, λιγολόγος 2. (ως ουσ.) φλύαρος άνθρωπος: δεν *μπορώ τους ~*. — πολυλονάδικος, -η, -ο.
 πολυλογία (η) [αρχ.] {δύσχηρ. πολυλογιών} 1. το να μιλάει κανείς πολύ, χωρίς να λέει κάτι ουσιαστικό: δεν *μπορώ την ~ του*· αν *αρχίσει, δεν σταματά με τίποτα* ΣΥΝ. φλυαρία ANT. ολιγολογία 2. (συνεκδ., συ-νήθ. στον πληθ.) ό,τι λέει κανείς φλυαρόντας: αυτά *είναι πολυλογίες!* — πολυλόγος, -η, -ο [αρχ.].
 πολυλογώ ρ. αμετβ. {-είς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φλυαρώ, μιλά ακατάπυστα· Φρ. (*για*) *να μη α' τα πολυλογώ* για να μη φλυαρώ, για να μη κατευθύνω στο θέμα: ~, *έμαξα παντού, ρώτησα, αλλά αυτός είχε εξαφανιστεί*. [ETYM₁ < μτγν. πολυλογώ (-έω) < πολύ- + λογώ (< λόγος)].
 πολυμαθής, -ής, -ές {πολυμαθ-ούς} {-είς (ουδ. -ή)} πολυμαθέστ-ερος, -ατός} αυτός που έχει μάθει πολλά, που κατέχει πολλές γνώσεις (πβ. λ. *μαθής, ημιαθής*). — πολυμαθεία (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM₁ αρχ. < πολύ- + -μαθής < μανθάνω, πβ. αδρ. β' ε-μαθ-ον].
 πολυμαστία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσπλασία που συνίσταται στην ύπαρξη ή εμφάνιση συμπληρωματικών μαστών στο στήθος και στα-νιότ. στην πλάγια κοιλιακή ή βουβωνική χώρα. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Poly mastie].
 πολυμελής, -ής, -ές [αρχ.] {πολυμελ-ούς} {-είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποτελείται από πολλά μέλη: ~ *δικαστήριο* | *οικογένεια* | *επιτροπή* | *αντιπροσωπία* | *κυβερνητικό σχήμα* ANT. ολιγομελής — πολυμέλεια (η) [1887].
 πολυμερής, -ής, -ές {πολυμερ-ούς} {-είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που αποτελείται από πολλά μέρη ή έχει πολλές διαφορετικές πλευρές: ~ *ανάλυση* | *ερμηνεία* ΣΥΝ. πολυσύνθετος, πολύπλευρος, πολυσχιδής ANT. μονομερής 2. αυτός που διεξάγεται ανάμεσα σε πολλά μέρη: ~ *συμ-*

φωνία | *ανταλλαγές* (πβ. λ. *μονομερής, διμερής*) 3. αυτός που δεν μένει προσκολλημένος σε ένα, αλλά επεκτείνεται σε πολλά σημεία: ~ *ενδιαφέρον* | *μόρφωση* · 4. ΧΗΜ. αυτός που έχει προκύψει από πολυμερισμό: ~ *ένωση/υλικό*. — πολυμέρεια (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής,

-ής, -ές [ETYM₁ αρχ. < πολύ- + -μερής < μέρος].
 πολυμερίζω ρ. μετβ. {πολυμερίσ-α, -ηκα, -μένος} ΧΗΜ. παράγω (κάτι) με πολυμερισμό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polymériser].
 πολυμέριμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολλές μερίμνες, πολλές φροντίδες.
 πολυμερισμός (ο) [1895] 1. ΧΗΜ. σειρά χημικών αντιδράσεων κατά τις οποίες σχηματίζονται χημικές ενώσεις με μεγάλο πλήθος ατόμων και μεγάλο μοριακό βάρος από τη συνένωση μεγάλου αριθμού απλούστερων όμοιων ή παρόμοιων μορίων 2. (στην πολιτική) η συλλογική εκτέλεση συλλογικά ειλημμένων διεθνών αποφάσεων από ομάδες κυβερνήσεων ή κρατών (κατά κανόνα, υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε.) ANT. μονομερισμός.
 [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polymérisation. Στην πολιτική σημ. η λ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. multilateralism (αντάνο-μο τού bilatéralisme).
 πολυμέσα (τα) ΤΕΧΝΟΛ. ο συνδυασμός οπτικών και ακουστικών μέσων, κυρ. μέσο Η/Υ, για εκπαιδευτικούς, διαφημιστικούς, ψυχαγωγικούς ή άλλους σκοπούς. — πολυμεσικός, -ή, -ό. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. multimedia].
 πολυμεταγγίζομενος, -η, -ο αυτός που υποβάλλεται σ' αλλεπάλληλη, περιοδικά ⁴παναλαμβανόμενες μεταγγίσεις αίματος εξαιτίας παθήσεων (λ.χ. αιμοφιλίας, μεσογειακής αναιμίας): ~ *άτομα*. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. polytransfused (νόθο συνθ.)].
 πολυμεταλλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. το νομισματικό σύστημα κατά το οποίο κυκλοφορούν νομίσματα από διάφορα μέταλλα (χρυσά, αργυρά, χάλκινα κ.λπ.) ANT. μονομεταλλισμός.
 πολυμετοχικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από πολλούς μετόχους: ~ *εταιρεία*.
 πολυμετρο (το) {πολυμέτρο-ου} {-ον} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που περιλαμβάνει συνδυασμό οργάνων (αμπερόμετρο, βολτόμετρο και ωμόμετρο) με ευρεία χρήση σε διάφορες ηλεκτρικές μετρήσεις (τάσης, έντασης, αντίστασης κ.λπ.). [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polymeter].
 πολυμέτωπος, -η, -ο αυτός που εμφανίζεται ή διεξάγεται σε πολλά μέτωπα: ~ *εκστρατεία* || *η κυβέρνηση δέχεται ~ επίθεση από συνδικάτα, εφημερίδες και εσωκομματικούς αντιπάλους*.
 πολυμηγόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση έμμηνης ρύσης ανά διαστήματα μικρότερα των 24 ημερών.
 [ETYM₁ < πολύ- + μγνο- (< μήνας) + -ρροια (< ρέω), με διπλασιασμό τού -ρ- εν συνθέσει], Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polymenorrhoea].
 πολύμνος, -η, -ο [1841] αυτός που έχει διάρκεια πολλών μηνών: ~ *ταξίδι* | *θεραπεία*.
 πολυμηχανήμα (το) μηχανήμα κατάλληλο για πολλές εργασίες.
 πολυμήχανος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μηχανεύεται, επινοεί συνεχώς τεχνάσματα, για να αντεπεξέρχεται στις δυσκολίες: ο ~ *Οδυσσεύς* ΣΥΝ. εφευρετικός, δαιμόνιος, ευφυής, επινοητικός.
 πολύ μιλά (κ. -άω) ρ. αμετβ. {πολυμιλάς...} {πολυμίλησα} μιλάω πολύ, συνήθ. λέγοντας πράγματα που δεν θα έπρεπε να μαθευτούν ή για να φανεί ότι τα γνωρίζω: μην ~, *γιατί θα βρεις τον μελά σου*.
 Πολυμνία (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής θεατρικής τέχνης 2. γυναικείο όνομα. [ETYM₁ αρχ. κύρ. όν. < πολύ- + -μνια < ύμνος].
 πολυμορφία (η) [μτγν.] {πολυμορφιών} 1. το να είναι κανείς πολύμορφος, το να παρουσιάζει ποικιλία στη μορφή του: *γλωσσική ~* || η ~ *των ακτών* | *των αντιδράσεων κάποιου* ANT. ομοιομορφία 2. ΒΙΟΛ. (παλαιότ.) ο πολυμορφισμός (βλ.λ.).
 πολυμορφικός, -ή, -ό 1. ΒΙΟΛ. (για οργανισμούς) αυτός που εμφανίζει διαφορετικά χαρακτηριστικά στη δομή ή λειτουργία του λόγω γενετικών διαφορών ή διαφορετικών συνθηκών ανάπτυξης: «οι *άνθρωποι είναι ~, γι' αυτό είναι αδύνατο να βρεθεί ένα φάρμακο κατάλληλο για όλους*» (εσφμ.) 2. (στη βιομηχανία) (α) προϊόν που το χαρακτηρίζει η δυνατότητα να λαμβάνει πολλές λειτουργικές μορφές και να εξυπηρετεί πολλαπλές ανάγκες: ~ *γραφείο* | *καναπές με μοντέρνο ντιζάν που μεταμορφώνεται με λίγες κινήσεις* (β) *πολυμορφικό* (το) επιβατικό όχημα που παρέχει τη δυνατότητα πολλαπλής αξιοποίησης τού εσωτερικού χώρου. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polymorphic].
 πολυμορφισμός (ο) [1896] {χωρ. πληθ.} 1. ΒΙΟΛ. γενετική παραλλαγή που δημιουργεί διαφορετικά χαρακτηριστικά στα άτομα τής ίδιας πληθυσμικής ομάδας ή τού ίδιου είδους, λ.χ. στους ανθρώπους τις διαφορετικές ομάδες αίματος, στις ανεμώνες το διαφορετικό χρώμα των λουλουδιών κ.λπ. ΣΥΝ. πολυμορφία 2. ΧΗΜ. η εμφάνιση χημικής ένωσης σε περισσότερες από μία διαφορετικές κρυσταλλικές μορφές [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polymorphisme].
 πολυμορφοπύρηνιο (το) {πολυμορφοπύρηνων} ΒΙΟΛ. (λευκό αιμο-σφαίριο) που φανείται να έχει πολλούς πυρήνες με διαφορές στη μορφή και στο μέγεθος, ενώ πρόκειται για έναν πυρήνα με πολλούς λοβούς, οι οποίοι συνδέονται με λεπτότατους μήσους. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. polymorphonuclear (νόθο συνθ.)].
 πολύμορφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ή παρουσιάζει διάφορες μορφές ΣΥΝ. ποικιλόμορφος ANT. ομοιόμορφος — πολύμορφα | *πο-λύμορφος* [μτγν.] επίφρ.
 πολύμοχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που απαιτεί πολύ μόχθο ή γίνεται

εφικτός μετά από πολύ μόχθο: ~ προσπάθεια | έργο | παράγγελμα ΣΥΝ. επίπονος, κοπιαστικός, επίμοχθος.
πολύμπριζο (το) → **ΠΟΛΥΠΡΙΖΟ**
 Πολυνεϊκής (ο) ΜΥΘΟΛ. γιος του Οιδίποδα και της Ιοκάστης, αδελφός του Ετεοκλή, της Αντιγόνης και της Ισμήνης- σε μονομαχία για τον θρόνο της Θήβας οι δύο αδελφοί αλληλοσκοτώθηκαν και η Αντιγόνη, παραβαίνοντας τη διαταγή που απαγόρευε την ταφή του Πολυνεϊκή ως προδότη, έθαψε τον αδελφό της. [ETYM, αρχ. < πολύ- + -νεϊκής < νεϊκος «φιλονικία < μάχη»].
 πολύνεκρος, -η, -ο αυτός που έχει ως συνέπεια πολλούς νεκρούς: ~ δυστύχημα | ναύαγιο | επιθέσεις.
 πολύ νευριτίδα (η) ΙΑΤΡ. παθολογική αλλοίωση του περιφερειακού νευρικού συστήματος. — πολυνευριτικός, -ή, -ό. [ETYM, Έλληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyneuritis].
 πολύνευρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλά νεύρα ή νευρώσεις: - φύλλο.
 Πολυνησία (η) [1819] 1. σύνολο νησιών και νησιωτικών συστάδων του ΚΑ. Ειρηνικού Ωκεανού, που καταλαμβάνει μια τεράστια τριγωνική έκταση, η οποία μπορεί να θεωρηθεί ότι ορίζεται από τα νησιά της Ν. Ζηλανδίας, τη νησιά του Πάγκα και της Χαβάης 2. Γαλλική Πολυνησία (γαλλ. Polynésie Française) γαλλική υπερπόντια κτήση στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό, στην οποία ανήκει το νησί της Ταϊτής με πρωτεύουσα την Παπεετέ. — Πολυνήσιος (ο) [1890], Πολυνησία (η), πολυνησιακός, -ή, -ό [1898]. [ETYM, Έλληνογενής ξέν. τονονύμιο, < αγγλ. Polynesia].
 πολυνίκης (ο) [μτγν.] {πολυνικόν} (σπάν.) πρόσωπο που έχει νικήσει πολλές φορές: (ως επίθ.) ~ προπονητής (που έχει οδηγήσει την ομάδα του πολλές φορές σε νίκη).
 πολυνομία (η) [1833] {πολυνομιών} η έλλειψη κωδικοποιημένης νομοθεσίας με την ύπαρξη πολλών, συχνά αντικρουόμενων νόμων για το ίδιο θέμα.
 πολυνομοσχέδιο (το) {πολυνομοσχεδί-ου | -ων} χαρακτηρισμός νομοσχεδίου το οποίο είτε περιέχει διατάξεις που επιφέρουν αλλαγές σε πολλούς τομείς της έννομης τάξης είτε για την ψήφισή του απαιτείται η υπογραφή περισσότερων του ενός υπουργών είτε ρυθμίζει μεν ένα μόνο αντικείμενο, αλλά οι αλλαγές που επιφέρει είναι δραστηκές και πολύ σημαντικές: «~ για τη Δικαιοσύνη καταθέτει το υπουργείο αμέσως μετά τις γιορτές: τι αλλάζει στα ναρκοτικά, τις εξώσεις και τα δικαστήρια» (εφημ.) || «με το ~ του υπουργείου Εθνικής Άμυνας ρυθμίζονται θέματα των αξιωματικών, του πολιτικού προσωπικού και των αποστράτων, το θέμα της Εθνικής Μετεωρολογικής Υπηρεσίας καθώς και ο τρόπος νέων προαλήψεων στο υπουργείο» (εφημ.).
 πολυόκουστος, -η, -ο αυτός που έχει πολύ μεγάλη φήμη, πολύ ζακουστός ΣΥΝ. περιφημος, ονομαστός, φημισμένος. Επίσης πολυξα-κουμένος.
 Πολυξένη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. η μικρότερη κόρη του Πριάμου και της Εκάβης 2. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ETYM, αρχ. κύρ. όν., ουσιαστικό. θηλ. του επίθ. πολύξενος «αυτός που προσκαλεί πολλούς ξένους, που είναι φιλόξενος» < πολύ- + ξένος].
 πολύξερος, -η, -ο [μεσν.] (συνήθ. ειρων.) αυτός που ξέρει πολλά: μας κάνει τον - ΣΥΝ. έξυπνος.
 πολυζωδιάζω ρ. αμετβ. (διαλεκτ.) ζοδεύω πολλά, κάνω σπατάλες.
 πολυομβρία (η) {ζωρ. πληθ.} (λόγ.) οι άφθονες και συνεχείς βροχοπτώσεις ΑΝΤ. ανομβρία. [ETYM, μτγν. < πολυομβρος < πολύ- + ομβρος «βροχή» (βλ.λ.)].
 πολυόμματος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει πολλά μάτια. [ETYM, μτγν. < πολύ- + όμματος < όμμα «μάτι, βλέμμα» (βλ.λ.)].
 πολυόσμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που αναδίδει πολλές και διαφορετικές οσμές. — πολιοσμία (η) [μτγν.].
 πολυορεθάνη (η) πλαστική ύλη που χρησιμοποιείται κυρ. ως στε-γανωτικό και μονωτικό υλικό. [ETYM, Μεταφορά του έλληνογενούς αγγλ. polyurethane < poly- (< ελ-λγν. πολύ-) + ur- (< αρχ. ουρον, -α) + -ethane, παραγ. του ethyl (βλ. λ. αιθόλιο)].
 πολυουρία (η) {ζωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση του όγκου των ούρων που αυβάλλονται από τον οργανισμό μέσα σε ένα εκοσιτετεράωρο σε 2 λίτρα και η οποία είναι από τα πρώτα συμπτώματα του σακχαρώδους διαβήτη. — πολυουρικός, -ή, -ό [1861]. [ETYM, Έλληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyuria].
 πολυπαθαίνω ρ. μετβ. {πολύπαθα} παθαίνω (κάτι) κατ'επανάληψη.
 πολυπάθεια (η) [μτγν.] {ζωρ. πληθ.} ποικιλία ψυχικών και σωματικών παθών, στα οποία υπόκειται κάποιος.
 πολυπάθος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί πολλά βάσανα, που έχει πάθει πολλά ΣΥΝ. πολυβασανισμένος. Επίσης (λόγ.) πολυπάθης, -ής, -ές [αρχ.].
 [ETYM, < αρχ. πολυπάθης < πολύ- + -παθής < θ. παθ- του ρ. πάσχω (πβ. παθ. αόδ. β' ε-παθ-ον)].
 πολυπαινιμένος, -η, -ο (για θεατρικό, κινηματογραφικό ή τηλεοπτικό έργο) αυτός που έχει παιχθεί πολλές φορές: ~ σίριαλ | ταινία | ντοκιμαντέρ.
 πολυπάω ρ. → πολυπληγαίνω
πολύπειρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που διαθέτει μεγάλη πείρα: ~ πολιτικός | προπονητής ΑΝΤ. άπειρος. — πολυπείρια (η) [αρχ.].
 πολυπέταλος, -η, -ο [1809] (άνθος) που έχει πολλά ελεύθερα πέταλα στη στεφάνη (πβ. λ. μονοπέταλος).
 πολυπληγαίνω κ. πολυπάω ρ. αμετβ. κ. μετβ. (με άρνηση) ♦ 1. (αμετβ.) (α) πηγαίνω συχνά κάπου: δεν ~ σινεμά (β) ταυρίζω αρκετά: αυτό το παντελόνι δεν πολυπληγαίνει με το σακάκι σου ♦ 2. (μετβ.)

συμπαθό, εκτιμώ (κάποιον) (κυρ. στον τ. **πολυπάω**): αυτό τον τύπο δεν τον ~. πολυπλάνητος, -η, -ο αυτός που έχει περιπλανηθεί πολύ ή σε πολλά μέρη.
πολύπλευρος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει πολλές πλευρές: ~ σχήμα 2. (μτφ.) (α) αυτός που εμφανίζει διαφορετικές όψεις ή δεξιότητες: ~ ταλέντο | ιδιοσύνη | υπόθεση ΑΝΤ. μονόπλευρος (β) αυτός που γίνεται από πολλές πλευρές: ~ μελέτη | αντίδραση. — πολυπλευρα | πολυπλευρώς επίρρ.
 πολυπληθής, -ής, -ές [μτγν.] {πολυπληθ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} πολυπληθέστερος, -ατός} αυτός που αποτελείται από μεγάλο πλήθος: ~ συγκέντρωση | εξόρμηση ΣΥΝ. πολυάριθμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.
 πολυπλοειδής, -ής, -ές ΒΙΟΛ. (για πυρήνα, κύτταρο, οργανισμό) αυτός που περιέχει περισσότερα χρωμοσώματα, συνήθως πολλαπλάσια, από κάθε ζεύγος (πβ. λ. διπλοειδής, απλοειδής). [ETYM, Έλληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyploid (κατά το diploid)].
 πολυπλόκαμος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει πολλά πλόκαμα 2. (μτφ.) αυτός που έχει ποικίλες και ύπτες διασυνδέσεις και επεκτείνεται σε πολλά, διαφορετικά σημεία: η - επέκταση της μαφίας ανά την υφήλιο.
 πολυπλόκος, -η, -ο αυτός που είναι υπερβολικά σύνθετος και έχει πολλά, διαφορετικά στοιχεία ή παραμέτρους, με αποτέλεσμα να μη γίνεται εύκολα κατανοητός, να μπερδεύει: ~ μηχανισμός λειτουργίας | υπόθεση | θεωρία | θέμα | πρόβλημα ΣΥΝ. περιπλόκος, μπερδεμένος, συγκεχυμένος ΑΝΤ. απλόος. — πολυπλόκο επίρρ., πολυπλοκότητα (η) [1894]. [ETYM, αρχ. < πολύ- + -πλόκος < πλέω (πβ. κ. πλοκή)].
πολύποδας (ο) {πολυπόδων} 1. ΖΩΟΛ. (α) κάθε θάλασσιο ασπόνδυλο με κυλινδρική μορφή (όπως η θάλασσα ανεμώνη), που φέρει αγκυρωτούς πλόκαμους γύρω από το στόμα και έχει συνήθ. την ανάπτυξη πλευρά του προσκολλημένη σε επιφάνεια (β) το χταπόδι · 2. ΙΑΤΡ. μυακό σαρκώδες ή ινώδες μόρφωμα που αναπτύσσεται πάνω σε βλεννώδη επιφάνεια, όπως η μύτη, η μήτρα, το έντερο ή ο λάρυγγας και αποτελεί είτε καλοήθη όγκο είτε υπερτροφία του βλεννογόνου. Επίσης (λόγ.) πολύπους [αρχ.] {πολύποδος}. [ETYM, < αρχ. πολύπους < πολύ- + πους, πόδος (βλ. κ. πόδι)].
πολύποδος, -η, -ο αυτός που έχει πολλά πόδια.
 πολυπόθητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο μεγάλου πόθου ή του πόθου πολλών: ~ μέρα | στιγμή ΣΥΝ. περιπόθητος.
 πολυποίκιλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που εμφανίζει εξαιρετικά μεγάλη ποικιλία: - πρόβλημα | ενδιαφέροντα | γνώσεις | καθήκοντα. — πολυποικιλία επίρρ.
 πολυποικιλτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει πλούσια διακόσμηση, που είναι ωραία στολισμένος: ~ κόσμημα.
 πολυπολιτισμικός, -ή, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη διαφόρων και διακρινόμενων μεταξύ τους πολιτισμών: - κράτη | κοινωνίες. — πολυπολιτισμικότητα (η). [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. multicultural].
πολύπορος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που παρέχει πολλά περάσματα, πολλές διαβάσεις. [ETYM, αρχ. < πολύ- + πόρος (βλ.λ.)].
 πολυποσία (η) {ζωρ. πληθ.} η υπερβολική καταπόληση οινοπνευματωδών ποτών. [ETYM, αρχ. < πολύ- + -ποσία < πόσις (βλ.λ.)].
πολύποτος (ο) → πολυπόδας
 πολυπράγμονα ρ. αμετβ. [αρχ.] {πολυπραγμαίνεις... μόνο σε ενεστ. κ. παρ.} (κακόσ.) 1. ασχολούμαι με πολλά πράγματα (χωρίς να είμαι ο πλέον κατάλληλος για όλα) 2. ανακατεύομαι σε ξένες υποθέσεις από περιέργεια. — πολυπραγμοσύνη (η) [αρχ.].
 πολυπράγμων, -ων, -ον {πολυπράγμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (κα-κόσ.) 1. αυτός που έχει πολλές ασχολίες, χωρίς να μπορεί να αντιμετωπίσει σε όλες επιτυχία ΣΥΝ. πολυάσχολος ΑΝΤ. απράγμων 2. αυτός που ανακατεύεται σε ξένες υποθέσεις, σε υποθέσεις που δεν τον αφορούν ΣΥΝ. ανακατεύομαι. Επίσης (καθημ.) πολυπράγμωνος (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον, απράγμων. [ETYM, αρχ. < πολύ- + πράγμων < πράγμα].
πολύπρασος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που ασχολείται ή έχει ασχοληθεί με πολλά ΣΥΝ. πολυπραγμων ΑΝΤ. άπρασος 2. αυτός που μηχανεύεται πολλά ΣΥΝ. επινοητικός, πολυμήχανος. [ETYM, < πολύ- + -πρασος < θ. πρ-αγ- του ρ. πράττω (πβ. αρχ. πράγμα). Βλ. κ. άπρασος].
πολύπριζο κ. (προφορ.) **πολύμπριζο** (το) εξάρτημα με ή χωρίς καλώδιο που συνδέει με πρίζα και που επιτρέπει την παροχή ρεύματος σε δύο ή περισσότερες συσκευές ταυτόχρονα.
 πολυπρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που συγκεντρώνει ή αποτελείται από πολλά πρόσωπα, πολλούς ανθρώπους: σε ύστερες φάσεις της βυζαντινής εικονογραφίας οι παραστάσεις είναι πιο ~| ~ ομάδα | επιτροπή ΑΝΤ. ολιγοπρόσωπος 2. (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει πολλά διαφορετικά πρόσωπα, που αλλάζει πρόσωπα και συμπεριφορά ΑΝΤ. υποκριτής. — πολυπρόσωπος επίρρ. [μτγν.], πολυπροσωπία (η).
 πολύπτυχος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει πολλές πτυχές: ~ χιτώνας 2. (μτφ. για θέματα, υποθέσεις κ.λπ.) αυτός που παρουσιάζει πολλές όψεις, πολλές πλευρές: ~ υπόθεση · 3. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **πολύπτυχο(ν)** (το) {πολυπύχ-ου | -ων} (στη βυζαντινή αγιογραφία) περισσότερες από τρεις πινακίδα σωμένες, οι οποίες έχουν στις όψεις τους ζωγραφισμένες εικόνες του Χριστού, της Παναγίας, αγίων κ.λπ. · 4. έντυπο που οι σελίδες του 'ναι σωμένες οριζόντια και διπλώνουν για να έχει μικρό σχήμα 5. ΦΙΛΟΛ. **πολύπτυχα** (τα) (στην παλαιογραφία) σύνολο τεσσάρων έως δέκα συνεννομένων πινακιδών (βλ.λ.), που αποτ'λούσαν έναν κώδικα (βλ.λ.) (βλ. κ. λ. δίπτυχο, τρίπτυχο). *

ΣΧΟΛΙΟ λ. *πυχή*, πολύπρωτος, -ης, -ο 1. ΓΛΩΣΣ. αυτός που έχει ή συντάσσεται με πολλές πτώσεις: ~ *σύστημα* | *ρήματα* ANΤ. μονόπρωτος 2. ΦΙΛΟΛ. *πολύ-πρωτο(ν)* (το) ρητορικό σχήμα κατά το οποίο μία λέξη επαναλαμβάνεται σε μία περίοδο σε πολλές πτώσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπρωτος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < πολυ- + πρωτος < πρῶτος (πβ. κ. πῶ-σις, βλ. λ.)]. πολυπρωτός, -ης, -ο [μτγν.] 1. (λόγ.) αυτός που έχει πολλούς πρῶτους, κοκκωτός: ~ *καρπός* 2. ΒΙΟΛ.-ΦΥΣ. αυτός που έχει περισσότερους από έναν πρῶτους: ~ *κύταρο* ANΤ. μονοπρῶτος. **πολυρρίζος**, -ης, -ο [μτγν.] (φυτό) που έχει πολλές ρίζες. πολός, πολλή, πολύ {του πολ-ύ (λόγ. πολλού) | πολλ-οί (ουδ. -ά) (λόγ. υπερθ.)} πλείστος 1. αυτός που υπάρχει σε μεγάλη ποσότητα: *έβαλες ~ αλλά στο φαγητό* || *βγάξει ~ χρέμα από την καινούργια του δουλειά* || ~ *ζάχαρη* | *γάλα* || *κρασί* || - *χώρος μένει ανεκμετάλλετος* || *πάει ~ καιρός δεν λ. ουκ 2*. αυτός που υπάρχει ή εμφανίζεται σε μεγάλο βαθμό, με μεγάλη ένταση: ~ *κακό για το τίποτα* (αγγλ. *Much ado about nothing*, έργο του Σαίξπηρ) || (παροιμ.) «η ~ *δουλειά τρώει τον αφέντη*» || *κρίαζεται ~ προσπάθεια ακόμη* || *θα έχει φουρτούνα σήμερα- έχει - αέρα* || *έχει ~ ζέση* | *παγωνιά* | *θάλασσα* || *κάνει ~ φασαρία* | *ησυχία* || ~ *φως* | *πόνος* | *γέλιο* | *θάρρος* ΣΥΝ. *μεγάλος, έντονος, ισχυρός* ANΤ. *λίγος* 3. (για χρόνο) μεγάλο διάστημα, μακρά διάρκεια: *έμεινε ~ χρόνο μακριά μας* || *περιμένω ~ ώρα 4*. (στον πληθ. *πολλοί*, -ές, -ά) αυτοί που υπάρχουν σε μεγάλο αριθμό: *έχω ~ γνωστούς, αλλά λίγοι είναι φίλοι* || *πήρε κακό βαθμό, γιατί έκανε ~ λάθη* || - *φορές* (συνήν.) || ~ *άνθρωποι αυτοκίνητα* | *ευκαιρίες* | *δυνατότητες* | *προβλήματα* ANΤ. *λίγοι*-ΦΡ. (α) *πολλές φορές* συνήν.: ~ *οι νέοι αγνοούν τους κινδύνους και ενεργούν παρορμητικά* (β) (λόγ.) εν *πολλοίς* (έν πολλοίς) όσον αφορά σε πολλά πράγματα, κατά πολύ, σε σημαντικό βαθμό: *αυτά που ανακοίνωσε ο υπουργός ~ δίνουν ελπίδες για ριζικές αλλαγές* 5. (ο τ. *πολλά*) πράγματα σε μεγάλο αριθμό- η ειδικότερη σημασία του καθορίζεται από τα συμπεραζόμενα: *έκανες ~ για μένα και δεν το ξεχνώ* (με βόηθησε πολύ) || *ζητάω ~* || *το μυαλό του κατεβάζει ~* (έχει πολλές ιδέες) || *ξέρω ~* || ~ *και διάφορα* (ποικίλα και διαφορετικά πράγματα- ΦΡ. (α) (παροιμ.) *όποιος θέλει τα πολλά, χάνει και τα λίγα* βλ. λ. *λίγος* (β) (με άρνηση) *πολλά-πολλά* η οικειότητα και οι συχνές επαφές: *δεν θέλω ~ με τους γείτονες* || *δεν έχω ~ μαζί του* (γ) *τα πολλά-πολλά* το μεγαλύτερο μέρος: *πλύνε το τώρα με νερό, να φύγουν ~, και μετά θα το καθαρίσω καλύτερα*! (δ) *σαν πολλά (δεν) μας τα λες*! ως έκφραση αγανάκτησης για όσα λέει κάποιος: *Σαν πολλά δεν μας τα λες; Για μάγεψε λίγο τη γλώσσα σου!* 6. *πολλοί* (οι) (α) οι περισσότεροι άνθρωποι, η πλειοψηφία: *τα κανάλια κανονίζουν το πρόγραμμα τους ανάλογα με το τι θέλουν ~* (β) ο λαός, το πλήθος: *πεινάνε ~, για να περνούν καλά οι λίγοι* 7. ο *πολύς* (+ κύριο όνομα) για πολύ σημαντικό και γνωστό πρόσωπο (δηλώνει αποδοχή της σπουδαιότητας του προσώπου από πλειυράς ομιλήτη): *γράφει ο ~ Γεώργιος Χατζιδάκις στα Ακαδημικά Αναγνώσματα...* || ο φιλόσοφος της γλώσσας, ο ~ *Βίτγκενστάιν* - ΦΡ. (α) **ΓΟ πολύ** | **το πο-λύ-πολύ** (ι) στη χειρότερη περίπτωση (για συνέπειες χωρίς ιδιαίτερη σημασία): ~ *να μην ξανατραγουδήσει* | *να χάσει το σπίτι του* (ii) το αργότερο, το μεγαλύτερο δυνατό χρονικό διάστημα: *θα λείπω ~ μία μέρα* (iii) το ανώτατο δυνατό όριο: ~ *να έχει πατήσει τα πενήντα* (β) *δεν το έχω σε πολύ* (+να) είμαι ικανός (όσο και αν δεν το περιμένει κανείς): *τους προειδοποίησα να μη με πιέζουν, γιατί - να τους παρατήσω και να φύγω* ΣΥΝ. *δεν το έχω σε τίποτε*. ***πολύ** επιρρ. (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ αρχ. < *polw-s, ετερονομ. βαθμ. του ΙΕ. *pela- | *plā- «πληρά, γεμίζω», πβ. σανσκρ. rupi- «πολύς», αρχ. γερμ. filu (> γερμ. viel), λατ. plus (> ιταλ. più) κ.ά. Ομόρρ. *πλή-θος, πλή-ρης, πλείων* | *πλέον* (< *plh-ων), *πληθ-ύς, πληθ-ονή* κ.ά. Η εναλλαγή των αρχ. θ. *πολύ-πολλο-πολλά*, και ειδικά η παρουσία του διπλού -λλ-, παραμένει δυσεξημένη- ίσως οφείλεται σε συλλαβική ανομοιοσύνη από αμάρτυρους τ. **πολυ-λο-1* λα (πβ. κ. *μεγάλο-1* λα), οι οποίοι εμφανίζουν συλλαβική παρέκταση]. πολυσακχαρίτης (ο) {πολυσακχαριτών} ΧΗΜ. πολυμερές σάκχαρο, όπως το άμυλο ή η κυτταρίνη, που αποτελείται από πολλά μόρια απλών σακχάρων και κατά τον μεταβολισμό διασπάται σε απλά σάκχαρα, τα οποία κάγονται για να προμηθεύσουν τον οργανισμό με ενέργεια. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. polysaccharide]. **πολύ σαρκός**, -ης, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπών.) αυτός που είναι πάρα πολύ παχύς, εξαιρετικά εντραφής ΣΥΝ. *παχύσαρκος* ANΤ. *λιπόσαρκος*. — πολυσαρκία (η) [αρχ.]. πολυσέλιδος, -ης, -ο [1803] αυτός που αποτελείται από πολλές σελίδες: ~ *επιστολή* | *βιβλίο* | *έκδοση* | *περιγραφή* | *αναφορά* | *κατάθεση* ANΤ. (ο) *λιγοςέλιδος*. πολυσέπαλος, -ης, -ο [1873] ΒΟΤ. (άνθος) που έχει πολλά σέπαλα ANΤ. *μονοσέπαλος*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polysepalous]. πολυσημαντός, -ης, -ο 1. αυτός που έχει πολλές σημασίες, που μπορεί να ερμηνευθεί με ποικίλους τρόπους ΣΥΝ. *πολύσημος* ANΤ. *μονοσημαντός* 2. αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία, βαρυσήμαντος: ~ *ενέργεια* | *ομιλία* ANΤ. *ασήμαντος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < πολυ- + -σημαντός < σημαίνω]. **πολυσημία** (η) {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη πολλών σημασιών σε μια λέξη ή φράση ANΤ. *μονοσημία*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polysémie]. **πολύσημος**, -ης, -ο αυτός που έχει πολλές σημασίες, που μπορεί να εκληφθεί με διαφορετικούς τρόπους: ~ *διατύπωση* | *λέξη* (βλ. κ. λ. *αμφισημία*) ΣΥΝ. *πολύσημαντος* ANΤ. *μονόσημος*. [ΕΤΥΜ αρχ. < πολυ- + -σημος < σημαί].

πολυσηνής, -ής, -ές {πολυσην-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΧΗΜ. αυτός που έχει σθένος μεγαλύτερο από 1. — πολυσηνεία (η). [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σμ. «σθενυρός», < πολυ- + -σθενής < σθένος, ο χημ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. polyvalent]. **πολύσπαστος**, -ης, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έλκεται ή σφύεται με πολλά σχοινιά 2. πολύσπαστο (το) {πολύσπασ-ου | -ων} ΜΗΧΑΝ. σύμπλεγμα τροχαλιών χρησιμοποιούμενο για την ανύψωση ή την έλξη μεγάλων βαρών. **πολυσπερμία** (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η είσοδος πολλών σπερματοζωαρίων στο ωάριο κατά τη γονιμοποίηση. **πολυσπερμος**, -ης, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που περιλαμβάνει πολλά σπέρματα. πολυσπόρος, -ης, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει πολλούς σπόρους 2. **πολύσπορο** (το) μαύρο φυτό, στη ζύμη του οποίου προστίθενται και σπόροι από διάφορα δημητριακά ή άλλα φυτά. πολυσταυρία (η) {χωρ. πληθ.} στοιχείο εκλογικού συστήματος, κατά το οποίο ο ψηφοφόρος εκδηλώνει την προτίμησή του σε περισσότερους του ενός υποψηφίους στο ίδιο ψηφοδέλτιο, θέτοντας σταυρό δίπλα στο όνομα τους-κατ' αντιδιαστολή προς τη μονοσταυρία. πολυστήλος, -ης, -ο 1. (σε έντυπο και κείμενο) αυτό που καταλαμβάνει πολλές στήλες: ~ *άρθρο* ANΤ. *μονόστηλος* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει μεγάλη έκταση, πάρα πολύ εκτενής: ~ *αναφορά* ΣΥΝ. *μακροσκελής*, *εκτεταμένος*. πολυστυκτός, -ης, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει πολλά στίγματα ΣΥΝ. *κατάστυκτος*. πολυσυζήτος, -ης, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από πολλούς στίχους: ~ *ποίημα* ANΤ. (ο) *λιγός*στυχος, *μονόστυχος*. πολυσυτροφος, -ης, -ο [αρχ.] 1. (για μηχανές) αυτός που παίρνει πολλές στροφές: ~ *κινητήρας* 2. (ποίημα) που απαρτίζεται από πολλές στροφές 3. (μτφ. για πρόσ.) αυτός του οποίου το μυαλό παίρνει στροφές, καταβάλλει ιδέες και τεχνάσματα ΣΥΝ. *επινοητικός*, *έξυπνος*, *ευφυής*. πολυσύλλος, -ης, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλούς στύλους: ~ *οικοδόμημα* | *ναός*. πολυσυζητώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {πολυσυζήτη-σα, -θηκα, -μένος} 1. συζητώ για πολύ χρόνο ή/και σε βάθος (για κάποιον/κάτι) 2. (κυρ. η μτγ. **πολυσυζητημένος**, -ης, -ο) αυτός που έχει συζητηθεί πολύ: ~ *θέμα* | *βιβλίο* | *ταμνία* | *πρόσωπο* | *συνέντευξη* ΣΥΝ. *πολύκροτος*. πολυσύλλαβος, -ης, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από πολλές συλλαβές: ~ *λέξη* ANΤ. *μονοσύλλαβος*, *ολιγοσύλλαβος*. **πολυσυλλεκτικός**, -ής, -ο αυτός που περιλαμβάνει πολλά διαφορετικά πρόσωπα ή πράγματα: - *κόμμα* (δηλ. κομματικός σχηματισμός με μέλη και σπαθούς διαφορετικής κοινωνικής προέλευσης και ιδεολογίας) | *κίνημα* || ~ *τάσεις*. — πολυσυλλεκτικότητα (η). πολυσυνδέτος, -ης, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει συνδεθεί με πολλούς τρόπους 2. ΦΙΛΟΛ. **πολυσύνδετο** (το) σχήμα λόγου κατά το οποίο δύο ή περισσότερες προτάσεις ή όροι προτάσεως που επιτελούν την ίδια συντακτική λειτουργία, συνδέονται μεταξύ τους με συμπλεκτικούς ή διαζευκτικούς συνδέσμους. πολυσυνθέτος, -ης, -ο [μτγν.] 1. αυτός που απαρτίζεται από πολλά στοιχεία, που δεν είναι απλός στη σύνθεσή του: ~ *πρόβλημα* | *υπόθεση* | *φρασεολογία* ANΤ. *απλός* 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν περιορίζεται σε έναν μόνο τομέα, αλλά έχει πολλά χαρίσματα και δυνατότητες: ~ *προσωπικότητα* | *ταλέντο* ΣΥΝ. *πολυτάλαντος* 3. ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που σχηματίζεται με περισσότερα από δύο συνθετικά, π.χ. *παρά-κατα-θήκη*. πολυσυνστατός, -ης, -ο [1844] τόπος στον οποίο συγχάζεται πλήθος ανθρώπων: ~ *όδρομος* | *πλατεία* | *κέντρο* | *παράλια*. [ΕΤΥΜ Αποδ. του γαλλ. fréquenté]. πολυσυγής, -ής, -ές {πολυσυγδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. (λόγ.) αυτός που έχει διαμεθριθεί σε πολλά μέρη, που έχει πολλές διακλαδώσεις 2. (μτφ.) αυτός που εκτείνεται σε πολλά πεδία, που καλύπτει πολλούς τομείς: ~ *δράση* | *δραστηριότητα* | *καθήκοντα* ΣΥΝ. *πολυπλευρικός*. — **πολυσυγδός** επιρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ,αρχ. < πολυ- + -συγδής < συζίω]. πολυτάλαντος, -ης, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει πολλά χαρίσματα, πολλά ταλέντα ΣΥΝ. *προικισμένος*. πολυταξιδεμένος, -ης, -ο αυτός που έχει κάνει πολλά ταξίδια, που έχει γνωρίσει ξένους τόπους και ξένους πολιτισμούς κ.λπ. πολυτάραχος, -ης, -ο [μτγν.] 1. αυτός που εμφανίζει μεγάλη ταραχή και αναστάτωση: ~ *συγκέντρωση* | *εποχή* 2. (θάλασσα) που είναι τρικυμώδης 3. (μτφ.) αυτός που περνά | έχει περάσει από πολλές διακυμάνσεις και περιπέτειες: ~ *βίος* | *ζωή* | *σχέση* ΣΥΝ. *περιπετειώδης*. πολυτέκνος, -ης, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει πολλά παιδιά: ~ *οικογένεια* 2. **πολυτέκνος** (ο) {πολυτέκν-ου | -ων, -ους} γονεάς που έχει περισσότερα από τρία παιδιά, τέκνα: *επίδομα* | *σύλλογος πολυτέκνων*. — **πολυτεκνία** (η) [αρχ.]. πολυτέλεια (η) [αρχ.] {-ας κ. (λόγ.) -είας | (σπών.) πολυτελειών} 1. η κατάσταση πλούτου και άνεσης, που χαρακτηρίζεται από τη δαπάνη μεγάλων χρηματικών ποσών και τη χρήση αντικειμένων που υπερβαίνουν τις συνήθειες ανάγκες του ανθρώπου: *ζω μέσα στην ~* || *συνθήκες πολυτέλειας* ΣΥΝ. *γλιδή*, *λούσο* 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε προσφέρει ευχαρίστηση και απαιτεί έξοδα, χωρίς «είναι βασικό αγαθό: *ο μισθός μου δεν μου επιτρέπει τέτοιες ~* || *είναι ~ για μας να φάμε έξοφ-φρ. έχω την πολυτέλεια να... έχω τη δυνατότητα (συνήθ. για κάτι που άλλοι δεν έχουν ή για κάτι που μου λείπει): *εντυχώς εμείς, σε αντίθεση με τους γονείς μας, έχουμε την πολυτέλεια να μπορούμε να βγαίνουμε και να διασκεδάσουμε συχνά* || *δεν - να χάνω τον χρόνο μου σε τηλεοπτικές ανοησίες!* 3. το αγαθό που δεν είναι προσίτο (επειδή βρίσκεται σε έλλειψη ή πωλείται σε υπερβολικά υψηλή τιμή):*

το βούτυρο | το κρέας άργισε να είναι ~ 4. (η γεν. **πολυτελείας** ως χαρακτηρισμός) (α) για οτιδήποτε αποτελεί αγαθό που βρίσκεται πέρα από τα στοιχειώδη, τα απαραίτητα: είδη ~ είναι τα καλλονικά, τα κοσμήματα, τα γαλιά κ.ά. 'ΦΡ. **φόρος πολυτελείας** ο φόρος που επιβάλλεται στα είδη πολυτελείας, αφού η αγορά τους θεωρείται ένδειξη υψηλού εισοδήματος και επομένως μεγάλης φοροδοτικής ικανότητας (β) σε ΦΡ. όπως (**ξενοδοχείο, εστιατόριο, κατάστημα κ.λπ.**) **πολυτελείας** ξενοδοχείο, εστιατόριο, κατάστημα κ.λπ., το οποίο έχει καταταχθεί πιο πάνω και από την Α κατηγορία και η τιμή του είναι ανάλογα υψηλή ΣΥΝ. λουξ. λ. υπερπολυτελεία (γ) **ψωμί πολυτελείας** το αφράτο λευκό ψωμί.

πολυτελής, -ής, -ές {πολυτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή): πολυτελέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που απαιτεί τη δαπάνη μεγάλων χρηματικών ποσών, προσφέροντας μεγαλύτερη ευχαρίστηση, άνεση: ~ *γούστα* | *ζωή* | *κέντρα* ΣΥΝ. πολυέξοδος, δαπανηρός 2. αυτός που παρουσιάζει εξαιρετικό πλούτο (ως προς την εμφάνιση, τον εξοπλισμό του κ.λπ.), υπερβαίνοντας κατά πολύ την κάλυψη των στοιχειωδών αναγκών ~ *διαμέρισμα* | *κατοικία* | *μέγαρο* | *εμμόνιση* | *αυτοκίνητο* | *ακάφος* ΣΥΝ. λουξάτος — πολυτελής επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ακριβός» (ως ανώνυμο του ευ-τελής), < πολυ- + -τελής < τέλος].

πολυτενώνω ρ. μετβ. {πολυτενέω-σα, -θηκα, -μένος} τενώνω πάρα πολύ ή περισσότερο από όσο πρέπει ή είναι επιτρεπτό: (μτφ.) μην *πολυτενώνεις το σκοινί, γιατί θα σπάσει* ΣΥΝ. παρατενώνω.

πολυτεχνείο (το) [1849] 1. το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα όπου διδάσκονται εφαρμόσιμες θετικές επιστήμες (π.χ. ηλεκτρολογία, πληροφορική, μηχανολογία, αρχιτεκτονική κ.ά.) και καλές τέχνες: (με κληρ.) *Εθνικό Μετσόβιο* ~ (σύντμ.) Ε.Μ.Π. ΦΡ. (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) **του Πολυτεχνείου** απόφοιτος του αντίστοιχου εκπαιδευτικού ιδρύματος (και όχι άλλων κατώτερων ή συναφών σχολών): *μηχανολόγος* - 2. (συνεκδ.) η φοιτητική εξέγερση που έλαβε χώρα τον Νοέμβριο του 1973 κατά της δικτατορίας με 'πικεντρο το κτήριο στο οποίο στεγαζόταν οι σχολές του παραπάνω ιδρύματος στην Αθήνα: *τιμούμε τους αγωνιστές του* — ΦΡ. **γενιά του Πολυτεχνείου** το σύνολο των ανθρώπων που μετείχαν στην εξέγερση αυτή και (κατ' επέκτ.) η γενιά η οποία ανδρόθηκε κατά τα χρόνια της δικτατορίας και τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια: *ανήκει στους εκπαιδευτικούς της γενιάς του Πολυτεχνείου*. — πολυτεχνικός, -ή, -ό [1812]. [ΕΤΥΜ. < πολυτεχνική (σχολή), με επίθημα -είο κατά το σχολείο, ελληνογ'νης ξέν. όρ., < γαλλ. (école) polytechnique].

πολυτεχνειοποίηση κ. (ορθότ.) πολυτεχνειοπολη (η) {-ης κ. -πό-λ'ως | -πόλεως, -πόλεως} συγκρότηση κτηρίων και εγκαταστάσεων, στο οποίο στεγαζόταν οι σχολές του πολυτεχνείου, οι σχετικές υπηρεσίες (γραμματείες, σπουδαστήρια κ.λπ.) και οι φοιτητικές εστίες: ~ *Ζωγράφου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. πανεπιστημιούπολη.

πολυτεχνίτης (ο) {πολυτεχνίτης}, πολυτεχνίσσα (η) {δύσchr. πολυτεχνισσών} αυτός που γνωρίζει και τα βγάζει πέρα σε πολλές τέχνες, επαγγέλματα- συνήθ. στη ΦΡ. **πολυτεχνίτης κ.ε.ε.μ.σ.π.τ.ς.** για κάποιον που καταπιάνεται με πολλά πράγματα, αλλά αποτυγχάνει σχεδόν παντού. Επίσης πολυτεχνίτρα (η).

πολυτεχνός, -η, -ο [μτγν.] αυτός που καταπιάνεται με πολλές τέχνες, ο πολυτεχνίτης. — πολυτεχνία (η) [αρχ.].

Πολύτιμη (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Θηλ. του αρχ. επιθ. *πολύτιμος*].

πολύτιμος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός στον οποίο αποδίδονται ή έχουν αποδοθεί μεγάλες τιμές 2. (λαϊκ.) αυτός που έχει μεγάλη αξία, πολύτιμος: ~ *αγαθό*.

πολύτιμος, -η, -ο 1. αυτός που έχει πολύ μεγάλη αξία: ~ *λίθοι* | *μέταλλα* | *έγγραφα* | *νομίσματα* | *είδη* || (κ. για πρόσ.) η *οικογένεια είναι ό,τι πιο πολύτιμο έχει κανείς στον κόσμο* || ~ *φίλος* | *συμπαραστάτης* ΣΥΝ. ανεκτίμητος, βαρύτερος (για αντικείμενα) 2. αυτός που ωφελεί πολύ: ~ *βοήθεια* | *συμβουλή* | *εμπειρία* | *συνεισφορά* | *ψηφίστηκε ως ο πολύτιμότερος παίκτης του αγώνα* ΣΥΝ. ωφέλιμος, ευεργετικός. — πολυτιμότητα (η). [ΕΤΥΜ. αρχ. < πολυ- + -τιμος < τιμή].

πολύτοκος, -η, -ο (λόγ.) 1. (γυναικία) που έχει γεννήσει πολλά παιδιά 2. (κ. για θηλυκό ζώο) αυτή που γεννά πολλές φορές ή πολλά μικρά: ~ *κουνέλα* 3. (μτφ.) αυτός που είναι εξαιρετικά γόνιμος, που αποφέρει πολλούς καρπούς ΣΥΝ. εύφορος, καρπερός. Επίσης (ορθότ.) **πολύτοκος**, -ος, -ο. — πολυτοκία (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πολύτοκος* < πολυ- + -τοκος < τίκτω (βλ. λ. *τόκος*)].

πολύτομος, -η, -ο [1887] (έκδοση) που απαρτίζεται από πολλούς τόμους: ~ *εγκυκλοπαίδεια* ΑΝΤ. επίτομος, μονότομος.

πολυτονικός, -ή, -ό (σύστημα γραφής) στο οποίο χρησιμοποιούνται περισσότεροι του ενός τόνοι κυρ. στη ΦΡ. **πολυτονικό (σύστημα)** το σύστημα γραφής της ελληνικής γλώσσας στο οποίο γράφεται και η χρησιμοποιημένη ενδεχομένως και η βαρεία), καθώς και τα πνεύματα: *ακολουθώ* | *εφαρμόζω το ~* || *γράφω σε ~* ΑΝΤ. μονοτονικό (σύστημα) (κατ' πέκτ.) αυτός που σχετίζεται με το παραπάνω σύστημα γραφής: ~ *γραμματσοειρές* ΑΝΤ. μονοτονικός.

πολυτονικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η ταυτόχρονη εμφάνιση δύο ή περισσότερων διαφορετικών τονικοτήτων σε ένα έργο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polytonalité].

πολυτραβώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {πολυτραβ-ήσα, -ιέμαι, -ήχηκα, -ηγμένο-ς} τραβώ υπερβολικά: (συνήθ. μτφ.) *μην το πολυτραβάς το σκοινί, γιατί θα είναι εις βάρος σου* ΣΥΝ. παρατραβώ.

πολυτραυματίας (ο/η) {πολυτραυματιών} πρόσωπο που έχει υποστεί πολλά τραύματα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polytraumatisé].

πολυτρίχι (το) {χωρ. γεν.} φυτό με φύλλα πολύ λεπτά και μακριά,

που μοιάζουν με τρίχες.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *πολυτρίχιον*, υποκ. του επιθ. πολύτριχος].

πολύτριχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αυξημένη τριχοφυΐα ΣΥΝ. δασύτριχος. — πολυτριχία (η).

πολύτροπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μηχανεύεται πολλούς τρόπους, τεχνάσματα, για να αντιμετωπίσει δύσκολιες: (ως προσωνυμία του Οδυσσέα στα ομηρικά έπη) «*τον άντρα τον ~ πες μου, θεά*» (μετάφραση Ζ. Σίδερη).

πολυτροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική λήψη τροφής ΣΥΝ. υπερσιτισμός.

πολυτυπία (η) [1859] {πολυτυπιών} η ύπαρξη πολλών τύπων (π.χ. μιας λέξης στη γλωσσολογία ή ενός είδους στη βιολογία).

πολύυδρος, -η, -ο αυτός που έχει νερό σε μεγάλες ποσότητες, άφθονο ΑΝΤ. ξερικός, άνυδρος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < πολυ- + -υδρος < υδωρ (βλ. κ. υδρία)].

πολυμνητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει μνηθεί πολύ: ~ *κατόρθωμα* | *ήρωας* ΣΥΝ. ονομαστός, ξακουστός.

πολυφάγος (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του πολυφάγου 2. η κατανάλωση υπερβολικά μεγάλης ποσότητας τροφής.

πολυφάγος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που καταναλώνει μεγάλες ποσότητες τροφής χωρίς να τις χρειάζεται ΣΥΝ. αδηφάγος. — πολυφαγός (ο) κ. πολυφάγου (η).

πολυφαρμακία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} 1. η κατανάλωση πολλών, συνήθ. όχι απαραίτητων, φαρμάκων 2. η ύπαρξη στην αγορά πολλών φαρμάκων για την ίδια ασθένεια. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polypharmacie].

πολυφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που παρουσιάζει διαφορά στις φάσεις του: ~ *ρεύμα* (βλ. κ. λ. *τριφασικός*). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyphasic].

πολύφερνος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) (συνήθ. ως χαρακτηρισμός γυναικών) αυτή που έχει μεγάλη προικα και είναι περιζήτητη νύφη. [ΕΤΥΜ. μτγν. < πολυ- + -φέρνος < φερνή 'φροκιά'. Το αρχ. φερνή < *bher-nā (< I.E. *bher- «φέρω») συνδ. με αρχ. bheri «φορτίο», λιθ. bhernas «αγόρι», αλβ. barge «φορτίο» κ.ά. Η λ. αναφερόταν αρχικά στις υποχρεωτικές προσφορές θρησκευτικού χαρακτήρα σε τελετές και γάμους, όπου όμως γρήγορα αντικαταστάθηκε από τη λ. *προίξη* (βλ. λ.). Βλ. κ. *παρά-φερνα* (τα)].

πολύφημος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει μεγάλη φήμη ΣΥΝ. περιφήμος, διαβόητος. Επίσης πολυφημισμένος — πολυφημία (η) [μτγν.].

πολυφιλήτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) πολύ αγαπητός: ~ *τέκνο*.

πολυφώνος, -ής, -ές {πολυφω-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που παρουσιάζει πολλαπλή φύση, πολλά διαφορετικά είδη ΣΥΝ. ποσειδής, πολυποικίλος, πολύμορφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < πολυ- + -φώνος < φωνή | -ομαι (βλ. λ.)].

πολυφωλετικός, -ή, -ό αυτός που περιλαμβάνει πολλές φυλές: *οι Η.Π.Α. είναι -κράτος*. — πολυφωλετισμός (ο). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. polyphyletic].

πολύφυλλος, -η, -ο [μτγν.] (συνήθ. για φυτά) που έχει πολλά φύλλα: ~ *δέντρο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.

πολυφωνία (η) [μτγν.] {πολυφωνιών} 1. ΜΟΥΣ. η τέχνη της οργάνωσης της μουσικής σε έναν αριθμό ανεξάρτητων μεταξύ τους και ως επί το πλείστον ισότιμων φωνών (μελωδικών γραμμών ή μερών), οι οποίες εκτελούνται από μουσικά όργανα ή ανθρώπινες φωνές, προκειμένου να ακουστούν ταυτόχρονα, κατά απολύτως ελεγχόμενο τρόπο αναφέρεται ειδικότερα στη δυτικοευρωπαϊκή μουσική από τον 13ο ως τον 17ο αι. και η ανάπτυξη της συνδέεται με την ειδική τεχνική της αντιστίξης (βλ. λ.): αντιπαρατίθεται προς τη *μονοφωνία*, όπου η μουσική οργάνωση εξαντλείται σε μια κυρίως μουσική γραμμή και προς την *ομοφωνία*, όπου η μουσική οργάνωση περιλαμβάνει μια μουσική γραμμή και τη συνοδία της: η ~ της *Αναγέννησης* || η *μουσική αυτή αντιπροσωπεύει μια πρόωμη μορφή* ~ 2. (συνεκδ.) μουσική σύνθεση ή μέρος μουσικής σύνθεσης με πολυφωνική γραφή: η ~ της *χορωδίας* | της *ορχήστρας* ΣΥΝ. αντιστίξη 3. (μτφ.) η ύπαρξη και έκφραση πολλών διαφορετικών απόψεων: *πρέπει να υπάρχει ~ στα Μ.Μ.Ε.* ΣΥΝ. πλουραλισμός ΑΝΤ. μονοφωνία. — πολυφωνικός, -ή, -ρ [1891].

πολύφωνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που βγάζει πολλές διαφορετικές φωνές/ήχους.

πολύφωτος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει πολλά φώτα 2. **πολύφωτο** (το) φωτιστικό που αποτελείται από πολλούς λαμπτήρες και συνήθ. κρεμάται από το ταβάνι. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του μτγν. επιθ. *πολύφωτος*].

πολύχορδος, -η, -ο [αρχ.] 1. (μουσικό όργανο) που έχει πολλές χορδές ΑΝΤ. μονόχορδος 2. (μουσικό κομμάτι) που έχει γραφτεί, για να εκτελεστεί από όργανα με πολλές χορδές.

πολυχρησία (η) {χωρ. πληθ.} η συχνή και για μεγάλο χρονικό διάστημα χρήση ή και η χρήση από πολλούς: *οι καναπέδες έχουν φθαρεί από την ~*.

[ΕΤΥΜ. < πολυ- + *χρησία* < *χρήση*]. πολυχρονεμένος, -η, -ο (λαϊκ.) (ως ευχετ. προσωνυμία ισχυρού προσώπου από τους υποτελείς του) αυτός για τον οποίο εύχονται να ζήσει πολλά χρόνια: *ο -μας πασάς* | *σουλτάνος*.

πολυχρονίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πολυχρόν-ισα, -ισμένος κ. -εμένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) εύχομαι σε (κάποιον) να ζήσει πολλά χρόνια: η *Παναγία να σε πολυχρονίζει για το καλό που έκανες* ♦ 2. (αμετβ.) διαρκώ για μεγάλο χρονικό διάστημα: *πολυχρόνισε η υπόθεση αυτή στα δικαστήρια και λύση δεν βρέθηκε ακόμα*. Πολυχρόνιος (ο) {Πολυχρονίου} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Πολύχρονος**.

[ETYM₁ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *πολυχρόνιος* «αυτός που διαρκεί πολύ, που ζει πολλά χρόνια» (< πολυ- + -χρόνιος < χρόνος)].

πολυχρόνιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που διαρκεί, υφίσταται για μεγάλο χρονικό διάστημα: ~ *ασθένεια* 2. ΕΚΚΛΗΣ. *πολυχρόνιο(ν)* (το) {πολυχρονίου} δέηση που ψάλλεται στις εκκλησίες για τη μακροήμευση εκκλησιαστικών ή πολιτικών αρχόντων.

πολυχρονισμός (ο) (λόγ.) ΕΚΚΛΗΣ. η απαγγέλια του πολυχρονίου. Επίσης πολυχρόνισμα (το).

πολύχρονος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που διαρκεί πολλά χρόνια: ~ *απουσία* | *πόλεμος* | *περίπετα* | *διδασκαλία* 2. (ευχετ.) σε κάποιον που γιορτάζει τα γενέθλια του ή την ονομαστική του γιορτή, για να ζήσει πολλά χρόνια: ~! *Να τα εκατοστήσεις!*

πολύχρυσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολύ χρυσάφι, που είναι γεμάτος χρυσάφι: *οι ~ Μυκήνες* (χαρακτηρισμός των Μυκηνών, γνωστός από τον Όμηρο).

πολυχρωμία (η) [1896] {χρωρ. πληθ.} 1. τυπογραφική ή λιθογραφική μέθοδος για την εκτύπωση εικόνων με συνδυασμό πολλών χρωμάτων (πβ. λ. *διχρωμία*, *τετραχρωμία*) 2. η συνύπαρξη στο ίδιο αντικείμενο πολλών χρωμάτων ταυτόχρονα ANT. μονοχρωμία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polychromie].

πολυχρωμισμός (ο) ΙΑΤΡ. η ιδιότητα των χρωμογόνων μικροβίων να σχηματίζουν χρωστικές ουσίες διαφόρων χρωμάτων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polychromisme].

πολύχρωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει ποικιλία χρωμάτων: ~ *ρούχα* SYN. (μειωτ.) *παράδοξ* ANT. *μονόχρωμος*.

πολύχρυσος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλούς χιμούς SYN. *ζουμερός*, *χρμόδης*.

πολυψηφιος, -α, -ο [1879] (για αριθμούς) αυτός που αποτελείται από πολλά ψηφία.

πολύψηφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από πολλές ψηφίδες.

πολυώδυνος, -η, -ο αυτός που προκαλεί μεγάλο πόνο: ~ *ασθένεια* SYN. *επώδυνος*, *οδυνώδης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ETYM. μτγν. < πολυ- + -ώδυνος (με έκταση του αρχικού ο- εν συνθέσει) < οδύνη].

πολυώνυμος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που φέρει πολλά ονόματα 2. *πολυώνυμο* (το) {πολυώνυμο-ου | -ων} η αλγεβρική παράσταση που αποτελεί το αλγεβρικό άθροισμα μονώνυμων. — πολυώνυμια (ή) [αρχ.] ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*, *σύνθετος*.

[ETYM₁ αρχ. < πολυ- + -ώνυμος (με έκταση του αρχικού ο- εν συνθέσει) < *ονυμα*, αιολ. τ. της λ. *όνομα*. Η σημ. 2 είναι απόδ. του γαλλ. polyhōme].

πολυωπία (η) {χρωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οφθαλμική πάθηση που οφείλεται σε βλάβη του κερατοειδούς ή του κρυσταλλοειδούς φακού, κατά την οποία το μάτι αντιλαμβάνεται πολλαπλές εμφανίσεις (ειδώλα) του ίδιου αντικειμένου. [ETYM₁ < πολυ- + -ωπία < θ. *ωπ-* (πβ. αρχ. *παράκ. δπ-ωπ-α* του ρ. *ορώ*, βλ. λ. *όψη*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. polyopia].

πολύωρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει διάρκεια πολλών ωρών: ~ *ταξίδι* | *αναμονή*.

πολύωροφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολλούς ορόφους: ~ *πολυκατοικία* ANT. *μόνοωρος*.

πολυφλεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η αφαίρεση του πολφού (βλ. λ.) SYN. *απονεύρωση*. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. pulpectomy (νόθο συνθ.)].

πολφίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή του πολφού, που εκδηλώνεται με έντονους πόνους. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. pulpitis].

πολφός (ο) ANAT. μάλακxη και ιδιαίτερα ευαίσθητη ουσία, λόγω των νευρών που περιέχει, που υπάρχει στην κοιλότητα του δοντιού, συνδέοντας το εσωτερικό με την επιφάνεια του. — πολφικός, -ή, -ό. [ETYM₁ αρχ. λ., με εκφραστ. αναδιπλασιασμό, αγν. ετύμου. Η συσχέτιση με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *πλεφρις-σησάμις* παραμένει αβέβαιη, ενώ άγνωστη είναι η ετυμ. του αντίστοιχου λατ. pulpa «σάρκα»].

πολωνέζα (η) {χρωρ. πληθ.} 1. εθνικός χορός των Πολωνών με μέτρο ρυθμό και μέτρο 3/4: *οι φημισμένες ~ του Σοπέν* 2. (συνεκδ.) η μουσική του παραπάνω χορού. Επίσης *πολωνέζ* {άκλ.}. [ETYM < γαλλ. polonaise, θηλ. του επίθ. polonais «πολωνικός»].

Πολωνία (η) (πολ. Rzeczpospolita Polska = Δημοκρατία της Πολωνίας) κράτος της Α. Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βαρσοβία, επίσημη γλώσσα την Πολωνική και νόμισμα το ζλότι. — Πολωνός κ. (καθημ.) Πολωνέζος (ο), Πολωνή κ. (καθημ.) Πολωνέζα (η), πολωνικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) πολωνέζικος, -η, -ο, Πολωνικά κ. (καθημ.) Πολωνέζικα (τα). [ETYM₁ < μεσν. λατ. Polonia < πολ. Polska, από το επωνύμιο Pole < pole «πεδιάδα, κοιλάδα», λόγω του ότι οι Πολωνοί ήταν κυρ. κάτοικοι πεδιάδων].

πολώνιο (το) {πολωνίου} {χρωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Po) που συνοδεύει συχνά το ράδιο και προκύπτει κατά τη διεργασία της διάσπασης του ουρανίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).

[ETYM₁ Μεταφορά του νεολατ. polonium < μεσν. λατ. Polonia «Πολωνία», επειδή η χημικός Marie Curie, η οποία το ανακάλυψε, ήταν πολωνικής καταγωγής]. πολώνιο ρ. μετβ. [1883] {πόλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. ΦΥΣ. δημιουργώ πόλωση 2. (μτφ.) (σε αντιπαράθεσεις ατόμων, ομάδων κ.λπ.) δημιουργώ δύο πόλωση με αντίθετες και συγκρουόμενες απόψεις: *αυτά τα δι- λημμάτια έχουν σκοπό να πόλωσουν τους ψηφοφόρους συσπερώνοντας τους γύρω από τα δύο μεγάλα κόμματα*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polariser].

πόλωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΦΥΣ. (α) η δημιουργία διαφορής δυναμικού μεταξύ δύο αγωγών (β) (για το φως) η εξασθένιση της έντασης του φωτός μετά από ανάκλαση ή διάθλαση υπό ορισμένες συνθήκες: ~ *του φωτός* 2. (μτφ.) η δημιουργία δύο πόλων με αντίθετο πολιτικοideολογικό περιεχόμενο, γύρω από τους οποίους συσπερώνονται άτομα με όρι απόλυτα ταύτιστες ιδέες και απόψεις: η ~ της πολιτικής ζωής *οδηγεί στη συγκρινωση των μικρότερων κομματικών σχηματισμών*. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polarisation].

πολωτής (ο) ΦΥΣ. ειδική συσκευή η οποία προκαλεί πόλωση του φωτός: όμοια συσκευή χρησιμοποιείται για να διαπιστωθεί αν το φως είναι πολωμένο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. polariseur].

πολωτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που προκαλεί πόλωση: ~ *φίλτρο* | *μικροσκόπιο* || (κ. μτφ.) ~ *ενέργειες* | *αποφάσεις* | *ομιλίες των αρχηγών των δύο μεγάλων κομμάτων*.

πομάδα (η) {χρωρ. γεν. πληθ.} αρωματική αλοιφή με ιδιαίτερα λιπαρή σύνθεση, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό του δέρματος. [ETYM. < βερν. romada (ιταλ. romata), αρχική σημ. «χυμός μίλου, μη-λίτης» < romo «μήλο» < λατ. pomum].

Πομακός (ο), Πομάκxη (η) αυτός που ανήκει σε βουλγαρόφωνη μουσουλμανική μειονότητα της Δ. Θράκης. — πομακικός, -ή, -ό [1891] κ. (καθημ.) πομάκιος, -η, -ο, Πομακικά κ. (καθημ.) Πομάκxια (τα). [ETYM Μεταφορά του γερμ. Pomaken, πθ. βουλγ. προελ.].

πομακική γλώσσα. Έτσι ονομάζεται η γλώσσα που μιλούν οι Έλληνες Πομάκοι της Θράκης. Πρόκειται για σλαβική γλώσσα, διάλεκτο της Βουλγαρικής, η οποία δεν έχει καμιά απολύτως σχέση μ' την Τουρκική, την οποία διδάσκονταν στο σχολίο οι Πομάκοι ως μουσουλμάνοι! Ήδη άρχισαν και αφανίζονται οι πρώτ'ς περιγραφές της πομακικής γλώσσας από ιθαγενείς ομιλητές Έλληνες Πο-μάκους της Θράκης (έχουν συνταχθεί γραμματική και λεξικό). Ας σημειωθεί ότι πρόκειται για προφορική μόνο παραδεδωμένη γλώσσα, που πρώτη φορά στην Ελλάδα επιγράφεται η καταγραφή και περιγραφή της με κατάλληλη προσαρμογή του ελληνικού αλφαβήτου.

Πομερανία (η) περιοχή της Β. Ευρώπης στη Βόρεια Θάλασσα, ένα τμήμα της οποίας ανήκει στη Γερμανία και η υπόλοιπη στην Πολωνία. — Πομερανός (ο), Πομερανή (η), πομερανικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του νεολατ. Pomerania < πολ. romorze «παρθαλάσσιος» < ρο «δίπλα, κοντά» + morze «θάλασσα»].

πόμολο (το) χερούλι πόρτας, παραθύρου ή επίπουο το - της ντουλάπας | *του κομοδίνου* || *έβαλε ασπμένα ~ στις πόρτες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ETYM. < ιταλ. romolo, αρχική σημ. «το χερούλι της σέλας (που αρχικώς είχε τη μορφή μήλου)», < μτγν. λατ. romulum, υποκ. του λατ. romum «μήλο»].

πόμωνα (η) {χρωρ. γεν. πληθ.} είδος αντλία κυρ. για άντληση. [ETYM. Αγν. ετύμου, ίσως εμπορική ονομασία].

πόμπα (η) {χρωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η αντλία. [ETYM. < ιταλ. pompa < γαλλ. pompe < ολλ. pompe, ονοματοπ. λ.].

πομπέω ρ. μετβ. {πόμπ-εγα, -εήθηκα, -εμένος} (λαϊκ.) διασύρω δημόσια κάποιον SYN. *διαπομπέω*, *εξευτελίζω*, *ρεζιλίζω*. — *πόμπευση* (η) [αρχ.] κ. (λαϊκ.) *πόμπημα* (το). [ETYM. αρχ. < πομπή].

πομπή (η) 1. παρέλαση πολλών ατόμων ή οχημάτων σε γιορτή, τελε-τή ή άλλη εκδήλωση: *πίσω από το προθροoniumκό αυτοκίνητο σχηματίστηκε ~ αυτοκινήτων μήκους ενός χιλιομέτρου* || ~ *αυτοκινητιστών* || η ~ που συνοδεύει τον νεκρό στην τελευταία του κατοικία (σε κηδεία) || *γαμήλια* | *πένθημα* - ΦΡ. *εν πομπή* | *εν πομπή και παρατάξει* βλ. λ. *παρατάξη* 2. (λαϊκ.) η ασιγρή πράξη, σιτηδήποτε ντροπιάζει (κάποιον), σπλώνει τη φήμη του: *όλοι μιλάνε για τις ~ της*. — πο-μπικός, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM αρχ. < πέμπο (βλ. λ.)].

πομπή: συνώνυμα. Η σημ. «διασύρω κάποιον 'κθέτοντάς τον σ' δημόσια αποδοκιμασία» συνδέεται με τη σημασιολογική εξέλιξη που είχε η (βασική) λ. *πομπή* ιδ. στο Βυζάντιο. Ήδη στους μεταγενέστερους χρόνους της Αρχαίας η λ. *πομπή* σήμαινε «τα χοντρά και χυδαία πειράγματα» που συνθίζονταν στις εορταστικές πορείες (πομπές) κατά τις διονυσιακές τελετές. Στο Βυζάντιο, όμως, η *πομπή* (αποκαλούμενη «*άτιμος πομπή*» ή «*κακή πομπή*») αποτέλεσε τμήμα της διαδικασίας ατιμοτικής ποινής (κλοπή, μοιχεία, εμπρησμού, βιασμού κ.ά.), που προέβλεπε έκθεση του διαπρά-ξαντος το αδίκημα σε δημόσια αποδοκιμασία. Έτσι καθιερώθηκε η διαπόμευση, κατά την οποία ο τιμωρημένος περιεφέρτετο ανά τις οδούς με κουρεμένο το κεφάλι και με το πρόσωπο αλειμένο με καπνία, που λεγόταν μούντζα από τον τρόπο που χρησιμοποι-όταν η ανοιχτή παλάμη για να αλείψει με καπνία το πρόσωπο του τιμωρουμένου πρόκεινε η μούντζα ως υβριστική χειρονομία, καθώς και το ρ. μουντζώνω. Δόο ρήματα, το αρχαίο προηπλακίζω και το σύγχρονο λασπολογώ. εξελίχθηκαν στη σημ. «βρίζω, αποδοκιμάζω έντονα, ατιμώνω» το α' και στη σημ. του «βρίζω, κακολογώ, συκοφαντώ» το β'. Σημειωτέον ότι το *προηπλακίζω* προέρχεται από το *πλόζ* «πλόζ, λάσπη» και η αρχική σημασία του ήταν «κλιμάκι στη λάσπη, στον βούρκο», προτού περάσει στο «πετάω λάσπη, βρίζω». Ομοίως το *λασπολογώ* από το λάσπη σημαίνει αρχικά «πετάω λάσπη σε κάποιον με τα λόγια μου, βρίζω», φθάνοντας στη σημ. του «συκοφαντώ». Οι κατά την πομπή λεγόμενες

ύβρεις κατέλιξαν στις **πομπές** «ντροπές, αίσχη», σημασία με την οποία χρησιμοποιείται η λ. σήμερα.

Πομπή (η) πόλη της ΝΑ. Ιταλίας στους πρόποδες του Βεζούβιου· η αρχαία πόλη καταστράφηκε από έκρηξη του ηφαιστείου το 79 μ.Χ. [ETYM₁ μτγν. < λατ. Pompeii < rompre «πέντε» (λ. της οστικής διαλέκτου), που οφείλεται στα πέντε διαμερίσματα, στα οποία ήταν χωρισμένη η πόλη]. πομποδέκτης (ο) {πομποδεκτών} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή τηλεπικοινωνίας που συνδυάζει τις λειτουργίες του πομπού και του δέκτη. [ETYM₁ Απόδ. του αγγλ. transceiver, από συμφυρμό των transmitter «πομπός» και receiver «δέκτης»]. πομπός (ο) 1. ΦΥΣ. διάταξη που λειτουργεί με ηλεκτρικό ρεύμα και εκπέμπει τα κωδικοποιημένα σε ηλεκτρομαγνητικά κύματα σήματα (οπτικά, ακουστικά κ.ά.) που λαμβάνει σε μεγάλες κατευθύνσεις χωρίς τη μεσολάβηση καλωδίων· **ραδιοφωνικός** | **τηλεοπτικός** | **ραδιο-τηλεγραφικός** ~ || ~ **βραχέον** | **μεσαίων κυμάτων** 2. (γενικότ.) αυτός που στέλνει μήνυμα στο πλαίσιο επικοινωνιακής διαδικασίας: σε μια **συζήτηση** - είναι αυτός που μιλάει και **δέκτης** αυτός που ακούει. [ETYM₁ αρχ. < πέμπο. Ο φυσ. όρ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. émetteur]. πομπόδης, -ης, -ες {πομπόδ-ου} -εις (ουδ. -η, -ών) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολική μεγαλοπρέπεια, από εκζητηση, αποσκοπώντας στον εντυπωσιασμό: ~ **λόγος** | **ύφος** | **λέξεις** ΣΥΝ. στομφοδής, επιδεικτικός. — **πομποδώς** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM₁ < πομπή + παραγ. επίθημα -ώδης, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pompeux]. **πομφόλυγα** (ο) {πομφόλυγος} (λόγ.) 1. η φουσκάλια (στο δέρμα) 2. η φυσάλια 3. (μτφ.) λόγος κενός περιεχόμενος, ανήγη φλαρία ΣΥΝ. αερολογία, φλυαρία, μπουρδα, φληνάφημα. Επίσης πομφόλυγα (η). — πομφολυγώδης, -ης, -ες [μτγν.].

[ETYM₁ < αρχ. **πομφόλυξ**, -υγος < **πομφός** (βλ.λ.) + εκφραστ. ένθημα -λ- + επίθημα -υγ-, πθ. υπό την επίρρ. του **φλύξ**, φλύκταινα]. πομφός (ο) ΙΑΤΡ. κάθε είδους φουσκάλια στο δέρμα, η οποία δεν οφείλεται σε σοβαρά παθολογικά αίτια. — **πομφόδης**, -ης, -ες [μτγν.]. [ETYM₁ αρχ., ετεροϊωμ. βαθμ. του θ. που εμφανίζεται στη λ. **πέμφ-ιξ**, -ιγος «φύσημα, πνοή, φυσάλια», εκφραστ. όρ. με ηχομημητική προέλευση. Η λ. συνδ. με λιθ. parflirtii «φουσκώνω, αφρίζω», αρμ. p'amp'uSt «φλύκταινα, φυσάλια», πθ. κ. σανσκρ. bimba-h «σφαίρα» κ.ά. Πιθανή θεωρείται επίσης η σύνδεση με το μορφολογικό σχήμα βέμβις-βόμβος (βλ.λ.).] **πονά** κί (το) → **πόνος**

πνεμόνιος, -ης, -ο 1. (μέλος του σώματος) που πονά: του **κάνει μασάζ στο -πόδι** 2. (μτφ.) (για πρόσωπο) αυτός που έχει υποφέρει στη ζωή, που έχει δοκιμάσει πίκρες: είναι - **άνθρωπος**: η **γυναίκα** του τον **εγκατέλειψε** και **λίγο μετά έχασε** και **το ένα του παιδί** (β) αυτός που φανερώνει θλίψη: **ματιά** τραγούδι ΦΡ. **πνεμένη ιστορία** (ι) ιστορία που προκαλεί θλίψη (ii) (συνεκδ.-σκωπ.) στιδήποτε δύσχεστο, προβληματικό: τα **εσσοκομιακά** τους **είναι** μια ~ || **το πού θα βρούμε τα λεφτά είναι μια άλλη ~**. — **πνεμένα** επίρρ. (σημ. 2β) **πνεύσα** ρ. → **πονά**

πόνεση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η φιλεύσπλαγγη διάθεση, η συμπάθεια προς κάποιον που υποφέρει. **πνεσιάρης**, -α, -ικο {πνεσιάρηδες} (εκφραστ.) ο πνετικός (βλ.λ.). [ETYM₁ < θ. **πνεσε**- (του ρ. πονά, αδρ. **πνεσε-α**) + παραγ. επίθημα -ιάρης, πθ. κ. **κλαυ-ιάρης**, **καυχισ-ιάρης**]. πνετικός, -ής, -ό [μεσν.] (καθμ.) αυτός που αισθάνεται και δείχνει συμπάθεια για τα βήματα των άλλων, που τους συμπονά (β) φι-λεϊσπλαγγνος, οικτίριμος. — πνετική επίρρ. **πνεζέ** (το) {άκλ.} ελαφρό μεταξωτό ύφασμα μεζέ ή καφετιάς απόχρωσης.

[ETYM₁ < γαλλ. rongée < αγγλ. rongee < κινεζ. bēnzī «αργαλειός του σπιτιού» (κυριολ. «ο προσωπικός αργαλειός κάποιου»)]. **πόνημα** (το) {πνημή-ατος | -ατος, -άτων} το συγγραφικό έργο, κυρ. αυτό που έχει τον χαρακτήρα μελέτης. — (υποκ.) πνημητικό (το). [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «εργασία», < πνώ «κοπιάζω, μοχθώ» (βλ.λ.). Η σημ. «βιβλίο» είναι ήδη μτγν.]. **πονηράδα** (η) {χωρ. πληθ.} (καθμ.) 1. η πνηρία: **ένα βλέμμα γεμάτο ~** 2. (συνεκδ.) οποιαδήποτε πνηρή πράξη: **έκανε την - του και τώρα μας παριστάνει τον αθώο**. **πνηρέφω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {πνηρή-ενα, -εύτηκα} (καθμ.) ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάποιον) πνηρό 2. κάνω (κάποιον) να σκεφτεί πνηρά, να μπει σε υποψίες: με **πνηρέψε** η **αμηχανία** του- (μεσοπαθ. **πνηρέψομαι**) 3. αρχίζω να σκεφτομαι πνηρά, μπαίνω σε υποψίες: **πίστευε ότι η γυναίκα του ήταν πιστή, όταν όμως άρχισε να βγαίνει μόνη της και να γυρίζει αργά, εκείνος πνηρέψτηκε** 4. υπονιάζωμαι: **όταν την είδε αναστατωμένη, πνηρέψτηκε ότι κάτι δεν πήγαινε καλά** || **κάλα το πνηρέψηκα!** ♦ 5. (αμετβ.) γίνομαι πνηρός: **όταν ξεκίνησα αυτή τη δουλειά, με πνάνε όλοι κοροϊδοί, με τον καιρό όμως πνηρέψα κι εγώ**. — πνηρέμα (το). **πνηρία** (η) [μεσν.] 1. η ικανότητα (κάποιου) να επιτυγχάνει τον στόχο του με τεχνάσματα, συχνά όχι τίμια, που περιέχουν δόλο, εξαπάτηση, παραπλάνηση κ.τ.δ.: με **λίγη ~ θα μωρέσουμε** να τον **ξεγλάσουμε** ANT. αθωότητα, αγαθότητα 2. η ικανότητα κάποιου να μην πέφτει θύμα εξαπάτησης ANT. αφέλεια, ευήθεια 3. (συνεκδ.) οποιαδήποτε πράξη φανέρωνει πνηρία (σημ. 1): με **τις ~ του τους έπιανε όλους κοροϊδοί** || **νίκησε, αλλά με ~ (όχι τίμια)** ΣΥΝ. τεχνάσμα, μπα-γα)μ)ποντία. Επίσης (λόγ.) πνηρία [αρχ.]. πνηρός, -ής, -ό 1. αυτός που τον χαρακτηρίζει η πνηρία: **όποιος είναι ~ κερδίζει** αυτό που **θέλει χωρίς πολύ κόπο** || ο **Οδυσσεύς ήταν ~**, ενώ ο **Αίας ήταν γενναίος και ευθύς** || **βρήκα έναν ~ τρόπο** (που πε-

ριέχει τεχνάσμα) να φτάνο στην **κορυφή χωρίς πολύ σκαρφάλωμα** || ~ **σχεδιο-φρ. Οι ημέρες είναι πνηρές** | **οι καιροί είναι πνηροί** (Κ.Δ. Εφσε. 5,16 αι ημέρα πνηραί είσι) για να τονιστεί ότι η εποχή στην οποία ζει κάποιος είναι δύσκολη, επικίνδυνη, γι' αυτό πρέπει κανείς να προσέχει ιδιαίτερα 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει την ικανότητα να εξαπατά με πλάγια μέσα, δόλο κλπ.: **είναι πολύ ~ κατάφερε να τον πωλήσει ένα φθινό δαχτυλίδι πανάκριβο** || (κ. χαϊδευτ.) **είσαι ένας ~ εσύ!** || (χαϊδευτ.) ~ **θηλυκό** | **διαβολάκος** | **αλεπού** (βλ. λ. **αλεπού**) ANT. αγνός, αθώος, αγαθός 3. αυτός που αντιλαμβάνεται την πνηρία των άλλων, που δεν ξεγεμάται εύκολα: σ' αυτή τη δουλειά **πρέπει να είσαι ~**, για να **μη σε πιάσουν κοροϊδοί** || **Είναι τόσο αθώος!** Δεν **κάνει ~ σκέψεις** ΣΥΝ. καχύποπος, φιλύποπος ANT. απονήρευτος 4. αυτός που δείχνει πνηρία, συνήθ. με χαριτωμένο τρόπο (κυρ. αυτός που δείχνει άνθρωπο ο οποίος κρύβει κάτι): ~ **χαμόγελο** | **βλέμμα** | **μουτράκι** · 5. κακός στην εσωτερική του φύση (κυρ. σχετικός με τον Διάβολο): ~ **πνεύματα** · 6. (καθμ.) αυτός που αναφέρεται στον έρωτα με άσεμνο τρόπο: την **πλησίασε με ~ σκοπό** || Δεν **κάνουν τίποτε πνηροί!** **Απλώς συναντιούνται και τα λένε** || - **ανέκδοτο** ΣΥΝ. άσεμνος. — (υποκ.) πνηρούλης, -α, -ι/κο κ. πνηρούτσικος, -η/-ια, -ικο, πνηρά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. διάβολος.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «κοπιώδης, επίπονος», < πόνος (βλ.λ.). Η ση-μαιοσλ. εξέλιξη του επιθ. **πνηρός** «κοπιώδης» → «πανούργος, δόλιος» εμφανίζεται και στις λ. **μόχθος** - **μοχθηρός**, **άθλος** - **άθλιος** κ.ά.]. **πνηρή** (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) η πνηρή γυναίκα. **πνί** (το) (συνήθ. ορθ. πόνυ) {άκλ.} μικρόσμομο άλογο ράτσας. [ETYM₁ < αγγλ. pony < rowney < παλ. γαλλ. roulenet, υποκ. του pulain «πουλάρι» < μεσν. λατ. pullanus < λατ. pullus «σώλος, νεοσσός»].

πνοκ-κ. πνοκ-ά συνθετικό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνει την ύπαρξη πόνου: **πνοκ-λαμος**, **πνοκ-κέφαλος**, **πνοκ-δοντος**. [ETYM₁ Α συνθ. της Μγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. πνώσ]. **πνοδόντος** (ο) ο πόνος στο δόντι ΣΥΝ. οδοντάλγια.

πνοδόντος - (ο)δοντόπνοος: **διπλόμορφα σύνθετα**. Ορισμένα σύνθετα της Ελληνικής εμφανίζουν δύο τύπους ή μορφές (διπλόμορφα ή διπλόμορφα σύνθετα) με αντεστραμμένη τη θέση του 'α' και β' συνθετικού: **πνοδό-δοντος** και **οδοντό-πνοος**. Τα περισσότερα από τα σύνθετα αυτά εκλαμβάνονται στο αίσθημα των ομιλητών ως παρατακτικά σύνθετα, χωρίς να παίζει ρόλο αυτή ή εκείνη η σειρά των συνθετικών: **πόνος + δόντι > πνοδόδοντος** - **δόντι (οδο-ντ-θ. του οδού, οδόντος) + πνώσ > (ο)δοντόπνοος**. Παρόμοια σύνθετα είναι: **πνοκ-κέφαλος** - **κεφαλό-πνοος**, **πνοκ-κοίλος** - **κοιλό-πνοος**, **πνοκ-λαμος** - **λαμό-πνοος**, **πνοκ-ματος** - **ματό-πνοος**, **καρδιοχτύπι** - **χτυπο-κάρδι**, **μακρό-στενος** - **στενό-μακρος**, **Απριλο-μάης** - **Μαγι-άπριλο**, **χιονό-νερο** - **νερό-χιονο**, **λαδό-ξίδο** - **ξιδό-λαδο**, **γυδο-κλέφτης** - **κλεφτο-γιδός**, **παστο-κύδο** - **κυδοινό-παστο** κ.ά., καθώς και σύνθετα συνδυασμών χρωμάτων: **ασπρό-μαυρος** - **μαυρό-ασπρος**, **πρασινό-κίτρινος** - **κίτρινο-πράσινος**, **γαλιανό-λευκός** - **λευκο-γαλιανός**, **γαλαζο-πράσινος** - **πρασινό-γαλαζός** κ.λπ.

πνοκετικός, -ής, -ο αυτός που δείχνει φιλεύσπλαγγη αισθήματα στους άλλους ΣΥΝ. πνοκετικός, σπλαγγνικός, πνοκόνυχος. **πνοκεφαλιάζω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πνοκεφάλιασ-α, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) (εκφραστ.) αισθάνομαι ζάλη και σύγχυση (ενδεχομένως και πνοκεφαλό): ~ **κάθε φορά που σκεφτομαι τη δουλειά του** (περιεχόμενος ΣΥΝ. με πνάνει ζάλη, με πνάνει πνοκεφαλό) ♦ 2. (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) ζάλη και σύγχυση (ενδεχομένως και πνοκεφαλό): **μ' έκανε πνοκεφαλιάσει αυτή η ιστορία** (επειδή είναι δύσχεστο πολύπλοκη). — πνοκεφαλίωμα (το).

πνοκεφαλόσ (ο) {πνοκεφάλ-ου | -ων, -ου} 1. ο πνώσ στο κεφάλι: ο **καπνώσ** | **το αλκοόλ** | **το άγχος** μου **φέρει** ~ ΣΥΝ. κεφαλόπνοος, κεφαλάλγια 2. (συνεκδ.-μτφ.) στιδήποτε προκαλεί σύγχυση, πολλά προβλήματα, δεν αφήνει κάποιον σε ησυχία: η **φοροδιαφυγή** έχει **εξέλιχθεί σε ~ για το Υπουργείο Οικονομικών**. ΣΧΟΛΙΟ λ. πνοδόδοντος.

πνοκόλιος (ο) ο πνώσ στην κοιλιά ΣΥΝ. κοιλόπνοος. ΣΧΟΛΙΟ λ. πνοδόδοντος. **πνολόλαμος** (ο) ο πνώσ στο λαμό. ΣΧΟΛΙΟ λ. πνοδόδοντος.

πνομάτος (ο) ο πνώσ στο μάτι ΣΥΝ. οφθαλμία. ΣΧΟΛΙΟ λ. πνοδόδοντος. **πνώσ** (ο) 1. το δύσχεστο σωματικό αίσθημα που προκαλείται από τραύμα ή οργανική ανωμαλία: ο ~ **απ' το χτύπημα** | **το έγκλημα** || **όταν παθαίνεις σκολιοκοειδίτιδα, σε πνάνει - στην κοιλιά** || **έχω** | **νιώθω** ~ **στην πλάτη** || **έντονος** | **οξύς** | **διαπεραστικός** | **βαθύς** | **ήπιος** | **επίμονος** ~ || **προκαλεί** | **φέρει** ~ **στο στομάχι** | **στα νεφρά** || **θεραπεύει** | **μαλακώνει** | **αμβλύνει** | **καταπραίνει** τον ~ || (συνήθ. στον πληθ.) **όταν γεννάς, αρχίζουν οι - στις αρθρώσεις** || **βοργάω** | **ουρλιάζω** **απ' τους ~** || **σφοδροί** | **ανυπόφοροι** ~ 2. (ειδικότ. στον πληθ.) οι πνώσι της γέννας, οι ωδίνες του τοκετού: την **έπιαναν οι ~** ΣΥΝ. άλγος (μτφ.-εκφραστ.) 3. η μεγάλη, βασανιστική στενοχώρια: ο ~ **του αποχωρισμού** || **οι φίλοι υπάρχουν, για να σου παραστέκονται στον ~ σου** || **απαλύνω** τον ~ **του με παρηγορητικά λόγια** || **αγιάτρευτος** | **βαθύς** | **αβάσταχος** ~ ΣΥΝ. καμψός, πίκρα-φρ. (α) **καθένας με τον πνώσ του** για περιπτώσεις στις οποίες καθένας μιλά γι' αυτό που απασχολεί τον ίδιο, καθένας ασχολείται με τις δικές του στενοχώριες (β) (παροιμ.) **ξένος πνώσ όνειρο** η στενοχώρια, τα βήματα του άλλου ξεχνούνται γρήγορα (γ) **παίζω με τον πνώσ κάποιου** βλ. λ. **παίζω** (δ) **πνίγω τον πνώσ μου** συγκρατούμαι σε δύσκολες για μένα περιστάσεις, δεν εκφράζω αυτό που με βασανίζει (συνήθ. +σε): **πνίγει τον πνώσ του στο κρασί** (ε) **παίρνω (κάτι) επί πνώσι** δίνω μεγάλη σημασία σε (κά-

τι) (στ) **μπρος στα κάλλη τι 'ναι ο πόνος** βλ. λ. εμπρός (ζ) έχω τον πόνο μου, έχω κι εσένα! για κάποιον που μας γίνεται βάρος, ενώ μας απασχολούν τα δικά μας προβλήματα 4. (+για) η συμπόνια, το να συμπάσχει κανείς (με κάποιον): ο ~ της μάννας για το παιδί της 5. (ειρων.) το (υποκριτικό) ενδιαφέρον: *τόσον καιρό ήταν άρρωστος - τώρα σ' έπιασε ο ~ να πας να τον δεις;* (αν πραγματικά ενδιαφερόσουν γ' αυτόν, θα είχες πάει να τον δεις νωρίτερα). — (υποκ.) πονάκι (το).

ΣΧΟΛΙΟ λ. φτώχεια. [ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ. «σκληρή εργασία, μόχθος», ετεροισμ. βαθμ. του ρ. *πένομαι* «μοχθώ, κοπιάζω» (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.]:

-πόνος β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: 1. την ύπαρξη πόνου σε συγκεκριμένο σημείο του σώματος: *κοιλό-πόνος, στομαχο-πόνος* 2. την αιτία πόνου: *ρευματο-πόνος*.

[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πόνος* και εμφανίζει τόσο τη σημ. «σωματικό άλγος» (λ.χ. αρχ. *ἐπί-πόνος*) όσο και τη σημ. «μόχθος, κόπος» (λ.χ. μτγν. *φινό-πόνος*)].

πονόφυλλο, -η, -ο αυτός που έχει φιλεσπλαγγίνα αισθήματα, που δείχνει συμπόνια στους άλλους. — **πονοφυλιά** (η).

πόντα (η) {δύορ. ποντών} μυτερό εργαλείο από χάλυβα με το οποίο κάνουνε σημάδια (πονταρισίες) κατά μήκος μιας γραμμής πριν από το λιμάρισμα ή την κοπή· χρησιμοποιείται στις μεταλλικές κατασκευές, την επιπλοποιία, τη γλυπτική κ.α. [ΕΤΥΜ <ιταλ. roma «βελόνα, κεντρί», βλ. κ. *ποντάρι*].

ποντάδωρος (ο) (σε τυχερά παιχνίδια) αυτός που ποντάρει. [ΕΤΥΜ. < ποντάρω + -δωρος (βλ. λ.), πβ. *παρκα-δωρος, τζογα-δωρος*].

ποντάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ποντάρ-α κ. -ισα} (καθην.) ♦ 1. (μετβ.) στοιχηματίζω (συγκεκριμένο ποσό) σε κάτι (νούμερο, άλογο, τραπουλόχαρτο, *παλαστή κ.λπ.*): ~ *10.000 δρχ. στο 5 κόκκινο* ♦ (αμετβ.) (+εε) 2. στοιχηματίζω σε κάτι: ποντάρισα στο 5 κόκκινο και έχασα 3. υπολογίζω, βασίζομαι: ~ *πολύ σε σένα: κοίτα να μη με απογοητεύσεις!* || ο υποψήφιος βουλευτής ποντάρει στην υποστήριξη που του παρέχει μεγάλη μερίδα του Έθνους. — ποντάρισμα (το). [ΕΤΥΜ < ιταλ. *puntare* «στηρίζω, ακουμπώ (ενν. χρήματα για συμμετοχή σε τυχερά παιχνίδια)» < *ponta*, διαλεκτ. τ. του *punta* «αιχμή, άκρη, κορυφή» < λατ. *punctum* «στιγμή, στιγμή»].

Ποντοκορίτσα (η) η πρωτεύουσα του Μαυροβουνίου. [ΕΤΥΜ < σερβοκρ. *Podgorica* «κάτω από το βουνό» (< *pod* «κάτω από» + *gora* «βουνό»). Πάλαιότερα ονομαζόταν *Titograd* «πόλη του (στραταρχη και γένη τής Γιουγκοσλαβίας) Τίτο»].

ποντιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Πόντο ή με τους Ποντίους: ~ *ελληνισμός | διάλεκτος | φαρμασία | λύρα* 2. **Ποντιακά** (τα) η ποντιακή διάλεκτος (νεοελληνική διάλεκτος με ιστορία αιώνων και αρκετούς αρχαϊσμούς, λ.χ. προφορά του -η- ως /e/, διατήρηση του *απαρεμφράτου*, η οποία ομιλείτο στις περιοχές του Εύξεινου Πόντου, *Τραπεζούντα*, κ.ά. ως το 1923).

ποντιζώ ρ. μετβ. {ποντίσι-α, -ηκα, -μένος} ρίχνω, βυθίζω στη θάλασσα. — ποντίσιμα (το) [αρχ. λ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόντος* (βλ. λ.)].

ποντικός (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} το μεγάλο ποντίκι. [ΕΤΥΜ < *ποντικός* + *μεγέθ.* επίθημα -ας, πβ. *μερμηγκί - μερμηγκας, ζιτζίκι - ζιτζίκας*].

ποντίκι (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. τρωκτικό) {ποντικιού | -ιών} 1. μικρό τρωκτικό με οξύ ρύγχος, μακριά μούστια, μικρά αφτιά και μακριά, άτριχη ουρά, το οποίο ζει κυρ. στους αγρούς: το ~ *πάσχηκε στη φάκα* || τα λευκά ~ *χρησιμοποιούνται ως πειραματόζωα* || το ~ *τσιρίζει* || το *παιχνίδι τής γάτας με το* — (βλ. λ. *παιχνίδι*) ΣΥΝ. ποντικός, (αρχαιοσπ.) μυσ (πβ. λ. *αρουραίος*) - ΦΡ. (α) **το ποντίκι που βροχάται** για κάποιον που εκτοξεύει απειλές μη έχοντας συναισθήση της αδυναμίας του (β) **Θα πνιγούμε σαν τα ποντίκια** για περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει κίνδυνος να πνιγούν κάποιοι παχιδεμένοι (π.χ. μέσα σε σκάφος που βυθίζεται) (γ) (παροιμ.) **όταν λείπει ο γάτος | η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια** βλ. λ. *γάτα* · 2. ο δικέφαλος μυσ του χεριού, κυρ. στο μπράτσο: *σηκώνει βάρη, για να κάνει ποντίκια* || *για κάνε ~!* (σφίξε τον μυ του μπράτσου σου, ώστε να φουσκώσει) · 3. (στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές) περιφερειακή συσκευή που συνδέεται με υπολογιστή και, όταν μετακινείται πάνω σε επίπεδη επιφάνεια, προκαλεί ανάλογη μετατόπιση ενός βέλους (δρομέα) στην οθόνη για την επικοινωνία χρήστη - Η/Υ. — (υποκ.) ποντικάκι (το), (μεγεθ.) ποντικός κ. ποντικός (ο) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. μυσ. [ΕΤΥΜ Υποκ. του αρχ. *ποντικός* (βλ. λ.). Στους Η/Υ η λ. αποδίδει το αγγλ. *mouse*].

ποντικίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό ποντίκι.

ποντικοκούραδο (το) (λαϊκ.) το περιττώμα του ποντικιού.

ποντικοκτόνος, -ος, -ο αυτός που εξοντώνει ποντίκια: - *φάρμακο*. [ΕΤΥΜ. < *ποντικός* + *κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. -κτονία)].

ποντικομαμμή (η) (υβριστ.) 1. ο άνθρωπος που κινείται δόλια, ενεργεί υπογείως και με πανουργία 2. (για πρόσωπο) κακοφτειαγμένος και μικρόσωμος.

ποντικοπαγίδα (η) η παγίδα με την οποία συλλαμβάνονται τα ποντίκια ΣΥΝ. φάκα.

ποντικός (ο) το ποντίκι (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. μυσ. [ΕΤΥΜ < αρχ. φρ. *ποντικός* (μύς) «είδος νυφίτσας» (οπότε < *Πόντος*, με αναφορά στον Εύξεινο Πόντο) ή «θάλασσιος μυσ (των πλοίων)» (οπότε < *πόντος* «θάλασσα»). Αντίστοιχο σχηματισμό εμφανίζει και η φρ. *αρουραίος* (μύς) «μυσ των αρνιών», με παράλειψη του ουσ. *μύς*].

ποντικότερτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τρύπα τής φωλιάς ποντικού.

ποντικοφάγωμα (το) {ποντικοφαγώμ-ατος | -ατα, -άτων} η διαγκωματία ποντικού.

ποντικοφαγώμενος, -η, -ο γεμάτος διαγκωματίες ποντικών.

ποντικόφάρμακο (το) {ποντικοφαρμάκων} το δηλητήριο για την εξόντωση ποντικών ΣΥΝ. μυοκτόνο.

ποντικοφωλιά (η) η φωλιά ποντικού.

Πόντιος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους}, Πόντια (η) ο Έλληνας που κατάγεται από τον Πόντο (βλ. λ.): *οι παλινοστούντες ~ από την πρόην Σοβιετική Ένωση* || *οι διαγμοί και οι φαγάδες των ~ από τους Τούρκους στις αρχές του 20ού αιώνα (γενοκτονία των Ποντίων)* || *τα έθια | οι χοροί | η μουσική | η διάλεκτος των ~* || *ανέκδοτα με Πόντιους* (από τέτοια σκωπτικά ανέκδοτα χρησιμοποιήθηκε καταχρηστικά η λ. *Πόντιος* για να δηλώσει τον ευκολοπιστο, ανυποψίαστο, απονήρευτο άνθρωπο).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο προερχόμενος από τη θάλασσα», < πόντος (βλ. λ.)].

Πόντιος Πιλάτος (ο) 1. ο Ρωμαίος επίτροπος τής Ιουδαίας, που πήρε την τελική απόφαση για την καταδίκη του Ιησού Χριστού σε θάνατο 2. (μτφ.) κάθε πρόσωπο το οποίο μεταθέτει την ευθύνη τής ανάληψης μιας απόφασης σε άλλους (βλ. κ. *νίπτο τας χείρας μου, λ. νίπτο*).

[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ. *Pontius Pilatus*, που καταγόταν από την οικογένεια των Pontii, το δε επώνυμο *Pilatus* ανάγεται στο ουσ. *pilum* «δόρυ, ακόντιο». Έφερε το αξίωμα του επιτρόπου τής Ιουδαίας (λατ. *procurator Judaeae*) μεταξύ των ετών 26-36 μ.Χ.].

πόντιουμο (το) {άκλ.} το βάθρο του διεθυντή ορχήστρας. [ΕΤΥΜ < λατ. *podium*, αρχική σημ. «το θεωρείο του Ρωμαίου αυτοκράτορα στο αμφιθέατρο του αγωνιστικού χώρου», < θ. *pod-*, ετεροισμ. βαθμ. του θ. *ped-*, ουσ. *pes, pedis* «πόδι»].

Πόντιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσει, -ίσεων} το ριζίμο, το βύθισμα στη θάλασσα.

ποντιφίκας (ο) {ποντιφίκων} 1. ΙΣΤ. (στην αρχαία Ρώμη) ο αρχιερέας 2. ΘΡΗΣΚ. (ως ιερατικός τίτλος) ο Πάπας. — ποντιφικός, -ή, -ό [ΕΤΥΜ < μτγν. *ποντιφές, -ικος* < λατ. *pontifex, -icis* «εφορπάντης, αρχιερέας (στη Ρώμη)» < *pons, -is* «γεφύρω» + *-fex* < *facio* «κάνω», με αναφορά στον ποταμό Τίβερη, όπου ήταν γιγαντιαίο η Ρώμη. Παραμένει αβέβαιη η αρχική λειτουργική σημ. του όρου *pontifex*].

ποντοπλοία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} το ταξίδι πλοίου στην ανοιχτή θάλασσα, ΣΥΝ. ποντοπορία. [ΕΤΥΜ < *πόντος* + *πλοία* < *πλοῦς*].

ποντοπόρος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που διασχίζει την ανοιχτή θάλασσα: ~ *πλοίο*. — ποντοπορία (η) [μτγν.], ποντοπορώ ρ. [αρχ.] {-είς...} [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πόντος* + *πόρος* < *πόρος* (βλ. λ.)].

Πόντος (ο) περιοχή τής ΒΑ. Μικράς Ασίας που βρέχεται από τον Εύξεινο Πόντο, με διαρκή Ελληνική παρουσία από την αρχαιότητα μέχρι το 1922-σπουδαίτερα κέντρα του είναι: Αμισός, Σαμιούνητα, Σελινούτα, Σινώπη, Τραπεζούντα. [ΕΤΥΜ Βλ. λ. *Εύξεινος, πόντος*].

πόντος¹ (ο) η ανοιχτή θάλασσα ΣΥΝ. *πέλαγος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, μυσ*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θάλασσιος πέραςμα, δρόμος» (από όπου επεκτάθηκε στη γενική σημ. «θάλασσα», εφόσον οι Έλληνες ως ναυτικός λαός χρησιμοποιούσαν συνεχώς τους θάλασσιους δρόμους ως διεόδο και ως πέραςμα, πβ. *Ελλήσ-ποντος*). Η λ. ανάγεται σε **pont-* (hâ, ετεροισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **pent-* «πηγαίνω, περπατώ, πατά», πβ. *σανσκρ. pánthah* «δρόμος, μονοπάτι», αρμ. *hup* «δρόμος, διάβαση») (< **pont-*), λατ. *pons, pont-is* «γεφύρω» (> γάλλ. *pont, ispt. puente*), αρχ. γερμ. *pfad* «μονοπάτι», γερμ. *Pfad, αγγλ. path* κ.ά. Για την υποθέσει σύνδεση με τις λ. *πάτος, πατά*, αν θεωρηθεί ότι εμφανίζουν μηδενισμ. βαθμ. **pnt-h-*, βλ. λ. *πάτος*. Βλ. κ. *Εύξεινος (Πόντος)*].

πόντος² (ο) 1. (καθην.) το εκατοστόμετρο: *πρέπει να κοντώνω το παντελόνι πέντε ~ 2.* (γενικότ.) η μονάδα σε διάφορα είδη κλιμάκων 3. ο βαθμός σε παιχνίδια: *όσο πιο δύσκολη είναι η ερώτηση, τόσο πιο πολλούς ~ κερδίζεις, αν απαντήσεις σωστά* 4. ΑΘΛ. ο βαθμικός που αντιστοιχεί σε επιτυχία, ανάλογα με το άθλημα (ποδόσφαιρο, μπάσκετ, βόλεϊ, τένις, σκοποβολή κ.ά.): *πέτυχε τριάντα ~ στον αγώνα* || ο *παίκτης τέλειωσε τον αγώνα χωρίς να πέτυχει ~ 5.* η θηλιά πλέξης: *μου έφυγε ένας - απ' το καλσόν* · ΦΡ. **ρίχνω πόντους** αφήνω υπαιτιγμούς, υπονοούμενα. [ΕΤΥΜ < βεν. *ponfo* «αιχμή, άκρη, μύτη» < λατ. *punctum*].

ποντς (το) {άκλ.} ποτό που φτιάχνεται από χυμό φρούτων, ζάχαρη, νερό κ.λπ. με την προσθήκη συνήθ. αλκοολούχου ποτού: *ένα μολ με ποντς-ρούμι*.

[ΕΤΥΜ < αγγλ. *punch*, πθ. < γίντι *rac* «πέντε» (σανσκρ. *panca*), επειδή αποτελείται κυρ. από πέντε συστατικά].

πόντσο (το) {άκλ.} μεξικάνικο ένδυμα τετράγωνο ή στρογγυλό, συνήθ. με έντονα χρώματα, χωρίς μανίκια, με άνοιγμα στη μέση για το κεφάλι, που φοριέται ως επανώφορι.

[ΕΤΥΜ < ισπ. (Μεξικού) *poncho* < γλ. Αραουκ. *roncho* «μάλλινο ύφασμα»].

πόνι (το) → *πόνη*

πονό (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πον-ός κ. (σπάν.) -είς... | πόνε-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. αισθάνομαι πόνο: *-Πού πονάς; — στο στομάχι | στην πλάτη* || *-ολόκληρος* || *πονάει το χέρι μου | το στομάχι μου* | *η πλάτη μου* || *αν σε χτυπήσω δυνατά, θα πονέσεις* (εκφραστ.) ΦΡ. (α) **πού σε πονεί και πού σε σφάζει | κόφτει** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος ξυλοκοπήθηκε άγρια: *όταν έμαθε ο πατέρας του τι είχε κάνει, τον άρπαξε και ~!* (τον ξυλοκόπησε) (β) **εκεί που πονάει (κάποιον)** εκεί όπου είναι (κάποιος) πιο ευάλωτος, στο αδύνατο σημείο του: ο *δημοσιογράφος εστίασε τις ερωτήσεις προς τον υπουργό εκεί που τον πονούσε, δηλ. στην ανάμειξη του στην υπόθεση παράνομων χρηματοδοτήσεων* 2. υποφέρει ψυχικά, αισθάνομαι μεγάλη, βασανισ-

στική στενοχωρία: *πόνεσα πολύ, όταν έμαθα τον θάνατο του* || ~, *όταν σκέφτομαι ότι στο πατρικό μου σπίτι ζει τώρα άλλος* || ~ για τα νιάτα μου, που πήγαν χαμένα 3. (+για) αισθάνομαι συμπόνια, βαθιά συμπάθεια: *κανείς δεν πόνεσε για μένα' μόνος μου τα πέρασα όλα* ♦ (μ^{τβ}). 4. προκαλώ πόνο σε (κάποιον): *σε πονάει (η ένση);* || *Μη μου σφίγγεις το χέρι τόσο δυνατά! Με πονάς!* 5. σε φρ. του τύπου με | **μου πονά (κάτι)** (για μέλος ή όργανο του σώματος) αισθάνομαι πόνο (σε συγκεκριμένο μέρος ή όργανο του σώματος μου): *με πονούν τα πόδια μου, όταν περπατάω για πολλή ώρα* || με πονά το κεφάλι μου | η κοιλιά μου | η καρδιά μου- (μτφ.-εκφραστ.). 6. προκαλώ σε (κάποιον) μεγάλη στενοχωρία, τον κάνω να υποφέρει ψυχικά: η *αχαριστία του με πόνεσε βαθιά* || με πονάει να βλέπω τη γυναίκα που αγάπησα με άλλον 7. αισθάνομαι συμπόνια, συμπάσχω με (κάποιον) 8. (α) αισθάνομαι στοργή (για κάποιον): *όσο σκληρός κι αν είναι με τους γονείς του, κατά βάθος τους πονάει ΣΥΝ. νοιάζομαι* (β) αισθάνομαι αγάπη (για κάτι), έχω συναισθηματική σχέση (με κάτι): *το ~ το χωριό μου-τόσα χρόνια έζησα εκεί!* 9. (η μτφ. **πονεμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -εσα, φάγια.

[ETYM < αρχ. πονώ (-έω), αρχική σημ. «μοχθό, κοπάζω», < πόνος (βλ.λ.). Η σημ^τρινή σημ. ήδη αρχ.]. **ποπ** επιθ. {άκλ.} μοντέρνος και εμπορικός- κυρ. για είδη τέχνης που προορίζονται για το ευρύ κοινό ως καταναλωτικό είδος: -τραγουδιστής || η επιτυχία ενός τραγουδιού ~ δεν κρατά συνήθως περισσότερο από έναν χρόνο || μουσική ~ (βλ. λ. ποπ, η).

[ETYM < αγγλ. pop, από σύντμηση του επιθ. popular «λαϊκός, δημοφιλής»]. **ποπ** (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η μοντέρνα εμπορική μουσική που προορίζεται για το ευρύ νεανικό κυρ. κοινό και χαρακτηρίζεται από απλές μελωδίες σε συνδυασμό με έντονο ρυθμό (βλ. κ. λ. ποπ, επιθ.). [ETYM < αγγλ. pop (music), από σύντμηση της φρ. popular music «λαϊκή | δημοφιλής μουσική»]. **ποπάρτ** κ. **ποπ-άρτ** (η) {άκλ.} καλλιτεχνικό ρεύμα που άνησε στη δεκαετία του '60 και αξιοποιεί αντικείμενα από την καθημερινή ζωή, στοιχεία συνδεδεμένα με τη μαζική κουλτούρα, τον καταναλωτισμό (π.χ. οι συνθέσεις του Αντν Γουόρνολ με μουσικά της Κόκα-Κόλα ή με αφίσες της Μέρυλν Μονρόε).

[ETYM < αγγλ. pop art, από σύντμηση της φρ. popular art «λαϊκή τέχνη». Συχνά δηλώνεται με τα αρχικά P & A]. **ποπκόρν** κ. **ποπ-κόρν** (το) {άκλ.} ψημίονι σπόρι καλαμποκιού, που τρώγονται ως σνακ. [ETYM < αγγλ.-αμερ. popcorn, συγκεκριμένη μορφή της φρ. popped corn «καβουρντισμένο καλαμπόκι» (< pop «σκάζω με κρότο» + corn «καλαμπόκι»)]. **ποπλίνα** (η) {χωρ. πληθ.} ύφασμα με στιλπνότητα ανάλογη με του μεταξοτού. [ETYM < γαλλ. popeline, από το όνομα της πόλης Poperingue του Βελγίου, όπου κατασκευάζονταν αυτό το ύφασμα]. **πο-πό** κ. **ποπό** (συνήθ. ορθ. **ποπό**) επιφών. 1. για την έκφραση έκπληξης, θαυμασμού: ~! *τι ωραία φόρεμα | τι μεγάλο σαλόνι!* || ~ *μία βουτιά!* 2. για την έκφραση δυσανασχετήσης, απόρριψης, αηδίας: ~ *τι άσχημα που μυρίζει!* || ~! *Τι λόγια είναι αυτά! Πού νομίζει ότι είναι!* 3. για την έκφραση στενοχωρίας, θλίψης: ~, *τι έπαθε ο καμένος!* [ETYM Αβεβ. ετύμου. πθ. < αρχ. επιφών. **πόποι!** (ονοματοπ. {1. ποπλόρος (ο) (διαλεκτ.-παλαιότ.) άνθρωπος των λαϊκών τάξεων στα Επτάνησα.

[ETYM < ιταλ. popolare «λαϊκός» < λατ. popularis < populus «λαός, έθνος»]. **ποπόλο** (το) (διαλεκτ.) ο λαός, το πλήθος. [ETYM < ιταλ. popolo < λατ. populus «λαός, έθνος»]. **ποπός** (ο) (ευφημ.) τα οπισθια, ο πισινός ΣΥΝ. (!) κώλος. [ETYM. Ονοματοπ. λ. (της παιδικής γλώσσας) με εκφραστ. αναδιπλα-σιασμό]. **ποπουλισμός** (ο) (πολιτική αργκό) ο λαϊκισμός. —**ποπουλιστής** (ο), **ποπουλίστρια** (η), **ποπουλίστικός**, -η, -ο. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. populisme]. **Π.Ο.Π.Σ.** (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτικών Συνταξιοζώνων. **πορδή** (η) η συνήθ. ηχηρή και δύσοσμη έξοδος αερίων του εντέρου από το απευθυσμένο: *αμολλάω | αφήνω μια ~ ΣΥΝ. κλανιά' φρ. (οικ.)* (α) **πετάγομα σαν την πορδή** παρεμβαίνο σε συζήτηση, χωρίς να μου το ζητήσει κανείς, άκαιρα (β) (παροιμ.) **με πορδες δεν βάνονται αβγά** βλ. λ. **βάφο**. — (υποκ.) **πορδούλα** κ. **πορδίτσα** (η), (μεγεθ.) **πόρ-δος** (ο), **πορδιάρης**, -α, -ικο. [ETYM; αρχ. < **πέρδομαι** (βλ.λ.)]. **πορδίξω** ρ. αμετβ. {πόρδιξα} **πέρδομαι**, αφήνω πορδες ΣΥΝ. κλάνω. **πορεία** (η) {πορειών} 1. η κάλυψη (συνήθ. μεγάλης) απόστασης με τα πόδια: *για ν' αποφύγουμε τρεις ώρες ~, ζήτησαμε απ' τον Διαμαντή να μας πάει με το αυτοκίνητο του ΣΥΝ. οδοιπορία 2. η κίνηση (συνήθ. προς συγκεκριμένη κατεύθυνση): *ανακόπτω την ~ των εξθρικών στρατευμάτων* || *ακολουθώ ~ προς τα εμπρός* || *παρεκκλίνω της ~* || η ~ *του αυτοκινήτου* || (μτφ.) ~ *προς τη νίκη* | *προς τον λαό* (πολιτική εξόρμηση με σκοπό την αποκατάσταση της επαφής με τον λαό)- **φρ. (α) τόξο πορείας** καθένα από τα φώτα οχήματος, τα οποία αναβοσβήνουν για να δείξουν προς τα πού πρόκειται να στρίψει το όχημα ΣΥΝ. φλας (β) ΣΤΡΑΤ. **φύλλο πορείας** η διαταγή προς στρατιωτικό (ατομικό ~) ή προς στρατιωτικό τμήμα (ομαδικό ~) να μετακινηθεί (γ) **αλλάζω πορεία** βλ. λ. **αλλάζω** 3. ΝΑΥΤ. η κατεύθυνση που ακολουθεί ένα πλοίο- είναι η γωνία μεταξύ του διαμήκους άξονα του πλοίου και του αληθούς βορρά (αληθής ~) ή του μαγνητικού βορρά (μαγνητική ~) ή του βορρά πιζιδας (~ πιζιδας): *ο καπετάνιος χαράζει | καθορίζει την ~ του πλοίου* || - *προς βορράν* || *αλλαγή πορείας* ΣΥΝ. πλεύση, ρότα*

φρ. χαράζω πορεία (i) (για πλοίαρχο) καθορίζω την πορεία του πλοίου στον χάρτη (ii) (μτφ.) καθορίζω πώς θα ενεργήσω σε συγκεκριμένη περίπτωση : 4. πλήθος διαδηλωτών σε κίνηση, η διαδήλωση: *η κεραλή | η ουρά | ο κύριος όγκος της ~* || η ~ *ξεκίνησε από το Πολυτεχνείο και κατευθύνεται προς την αμερικανική πρεσβεία* || *διοργανώνω | κάνω ~* || ~ *διαμαρτυρίας | ειρήνης* : 5. (μτφ.) η εξέλιξη, ο τρόπος κατά τον οποίο εξελίσσεται (κάτι): *Μην εκβιάζεις καταστάσεις! Άσε τα πράγματα να τραβήξουν την ~ τους* || η *φυσική ~ των πραγμάτων* || η ~ *της ασθένειας* | *της ανάκρισης* | *της οικονομίας* || *των διαπραγματεύσεων* / *ενός θεσμού* || *ακολουθώ ανοδική | καθοδική ~* - **φρ.** στην **πορεία** στην εξέλιξη των πραγμάτων: ~ *ανέκυναν* | *εμφανίστηκαν δυσκολίες που δεν είχαν προβλέψει* || *το τι πραγματικά θέλει θα φανεί ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ειδολογία, πρωτοπορία**. [ETYM αρχ. < πορεύω | -ομαι (βλ.λ.)].

πορευομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {πορεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} ♦ (αμετβ.) 1. βαδίζω, προχωρώ, πραγματοποιώ πορεία : 2. περνώ τη ζωή μου: *πώς θα πορευτείς σ' αυτή τη ζωή χωρίς να 'χεις εφόδια, χωρίς να 'χεις μάθει έστω μια τέχνη*; 3. εξοικονομώ (απαραίτητα πράγματα για τη ζωή), τα βγάζω πέρα: *μπορεί να μη βγάσω πολλά λεφτά, αλλά ~ με όσα έχω* ♦ 4. (μετβ.) παίρνω (συγκεκριμένο δρόμο): (συνήθ. μτφ.) *τον δρόμο που διάλεξες θα τον πορευθείς μόνος σου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**. [ETYM < αρχ. πορεύω | -ομαι < πόρος (βλ.λ.)].

πόρνη (η) (λαϊκ.) η εξοικονομηση των απαραίτητων για τη ζωή. [ETYM. < αρχ. **πόρευσις** < πορεύω | -ομαι]. **πορθήτης** (ο) το πρόσωπο που εκπόρθησε πόλη ή χώρα: *Μωάμερ Β' ο ~ (ο* Οθωμανός σουλτάνος που κυριεύσε την Κωνσταντινούπολη). — **πόρθηση** (η) [αρχ.]. [ETYM₂ αρχ. < πορθώ (-έω)].

πορθμέας (ο) {πορθμείς} το πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να μεταφέρει με το πλεούμενο του ανθρώπους στην άλλη ακτή ή όχθη. [ETYM < αρχ. πορθμείς < πορθμός (βλ.λ.)].

πορθμείο (το) [αρχ.]. 1. ο τόπος από τον οποίο περνά κανείς από ακτή σε ακτή ή από όχθη σε όχθη ΣΥΝ. **πέρασμα** 2. (συνεκδ.) το πλεούμενο μ^τ το οποίο περνά κανείς από ακτή σε ακτή ή από όχθη σε όχθη ΣΥΝ. **φεριμπότ** 3. **πορθμεία** (τα) η αμοιβή του πορθμέα. — **πορθμειικός**, -ή, -ό.

πορθμός (ο) η στενή λωρίδα θάλασσας, που χωρίζει δύο στεριές και ενώνει δύο θάλασσες: ο ~ *του Ευρίπου*.

[ETYM; αρχ. < θ. πορ- (ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *per, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως, βλ. λ. **πέρ-α, περ-ί**) + παραγ. επίθημα -μός (πβ. **σταμός, βαθμός**)].

πορθμός - **ισθμός** - **διώρυγα** - **κανάλι** - **στενό**. Κάθε πολύ στενό γεραίο πέρασμα (λωρίδα γης), που ενώνει δύο στεριές και χωρίζει δύο θάλασσες, λέγεται **ισθμός** (< αρχ. εϊμ «έρχομαι, εισέρχομαι»). Αντιθέτως, κάθε πολύ στενό θαλάσσιο πέρασμα (λωρίδα θαλάσσια) που ενώνει δύο θάλασσες και χωρίζει δύο στεριές λέγεται **πορθμός** (< πορ- [πβ. **πόρος**] < αρχ. περάω «περνάω»). **Πορθμός** είναι το στενό θαλάσσιο πέρασμα του Ευρίπου, που χωρίζει την Εύβοια από τη Στερέα. **Ισθμός** ήταν παλαιότερα η στενή λωρίδα γης στην Κόρινθο, που συνέδεε την Πελοπόννησο με την υπόλοιπη Ελλάδα, ο **Ισθμός** του Παναμά συνέδεε τη Βόρεια με τη Νότια Αμερική και ο **Ισθμός** του Σουέζ συνέδεε παλαιότερα την Αφρική με την Ασία. Για λόγους διακινήσεως των αγαθών (παλαιότερα και ανθρώπων) με πλοία, σπουδαίοι για τη θέση τους **ισθμοί** δια-νοήθηκαν τεχνητά και έγιναν **διώρυγες**, **τεχνητοί πορθμοί** δηλ., διά των οποίων διέρχονται φορτηγά ιδίως πλοία. Έτσι ο **Ισθμός** της Κορίνθου έγινε **διώρυγα**, όπως **διώρυγες** έγιναν ο **Ισθμός** του Σουέζ και ο **Ισθμός** του Παναμά. Για τη **διώρυγα** χρησιμοποιήθηκε και η λ. **κανάλι** από μτγν. **κανάλιον**, που ανάγεται σε λατ. **canalis** (από όπου και **αγγλ. canal** και **channel** κ.ά.). Η λ. **στενό** (και **στενά**) χρησιμοποιείται για θαλάσσια πέρασματα ευρύτερα των πορθμών και στενότερα των (μικρών) θαλασσών.

πορθώ ρ. μετβ. εκπορθώ (βλ.λ.). [ETYM < αρχ. πορθώ (-έω), ετεροιωμ. βαθμ. του θ. του αρχ. **πέρθω** «καταστρέφω, ερειπώνω - εκπορθώ», που είναι αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται σε Ι.Ε. **dis-sul-** ρίζα *bheredh- «κόβω, αποκόπτω» και συνδ. με **σανσκρ. bardhakah** «αποκομμένος», **αρχ. γερμ. bret** «σανίδω» (> **γερμ. Brett**, πθ. με αρχική σημ. «κοιμημένο κομμάτι ξύλου»), **αρχ. ισλ. bard** «άκρη, όριο», **αρχ. αγγλ. bord** (> **αγγλ. bord**) κ.ά.]. **πορίζω** ρ. μετβ. 1. βοηθώ (κάποιον) να αποκτήσει (κάτι): *του ~ τα μέσα, για να ζήσει* 2. (μεσοπαθ. **πορίζομαι**) αποκτώ, αποκομίζω: ~ *τα μέσα για να ζήσω*. — **πορισμός** (ο) [μτγν.], **ποριστικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μοίρα**. [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «παρέχω (υλικά αγαθά), προμηθεύω», < πόρος (βλ.λ.). Η σημ. «αποδεκνύω συστηματικά» είναι μτγν. (από όπου το μτγν. **πόρισμα**)].

πόρισμα (το) {πορίσμη-ατος | -ατα, -άτων} 1. το σύνολο των συμπερασμάτων σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα: *σύμφωνα με το ~ του ιατροδικαστή, ο θάνατος του προήλθε από φυσικά αίτια* || *επιστημονικό | ιατρικό | ανακριτικό ~* || το ~ *των ερευνών* || *τα ~ της επιστημονικής ημερίδας* 2. ΜΑΘ. η πρόταση της οποίας η αλήθεια είναι άμεσα φανερά από ένα ή περισσότερα προηγούμενα θεωρήματα. [ETYM₂ μτγν. < αρχ. πορίζω (βλ.λ.)]. **πορνεία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. το να διαθέτει κανείς το σώμα του σε άλλους για ερωτική ικανοποίηση έναντι αμοιβής: *προάγω | οδηγώ κάποιον στην πορνεία* || *ανδρική | παιδική ~* || η ~ *θεωρείται το αρχαιότερο επάγγελμα του κόσμου* 2. (συνεκδ.) η ιδιότητα και η εργασία

της πόρνης 3. ΕΚΚΛΗΣ. κάθε σεξουαλική σχέση εκτός γάμου. [ETYM αρχ. < *πορνέω* (βλ. λ.). Η λ. είχε αρχικός τη σημ. της επί πληρωμή συμμετοχής σε σεξουαλική δραστηριότητα, ενώ αργότερα επεκτάθηκε, για να δηλώσει γενικά την εξωγαμιαία σεξουαλική επαφή. Στα κείμενα της Π.Δ. [*Ψοφή* 4, 11 κ.ά.], η λ. χρησιμοποιείται και με ταυροφωκικό με τη σημ. «ειδωλολατρία», δηλ. επαφή και απόδοση λατρευτικής τιμής σε ψεύτικους θεούς. Η σημ. «ειδωλολατρία, αποστασία, ψεύτικη θρησκεία» απαντά επίσης στην Κ.Δ. (πβ. *Αποκάλ.* 14, 8: *έπεσαν έπεσαν Βαβυλών η μεγάλη η εκτοΰδίνουτοΰθυμού της πορνείας αυτής πεπότηκεν πάντα τά έθνη*)].

πορνείο (το) [μτγν.] ο οίκος ανοχής, το πορνικό. πορνέω ρ. αμετβ. {πόρνευσα} διαπράττω πορνεία (βλ. λ.). [ETYM αρχ. < *πόρνη* (βλ. λ.).]

πόρνη (η) {πορνών} 1. (α) η γυναίκα που προσφέρει έναντι αμοιβής το σώμα της ικανοποιώντας σεξουαλικές επιθυμίες άλλων ΣΥΝ. ιεροδούλος, (!) πορνάνα, (μειωτ.) παλιονογαίκα (β) *εκμετάλλευση πόρνης* αξιόποινη πράξη την οποία τελεί άνδρας που συντηρείται ολικά ή μερικά από γυναίκα που ασκεί κατ' επάγγελμα την πορνεία και από την εκμετάλλευση των ανήθικων κερδών της 2. (υβριστ.) για ανέντιμη γυναίκα.

[ETYM. αρχ. < *por-nā, πθ. συνεσταλμ. βαθμ. *pr- (με φωνήεν -ο-) θέματος που απαντά στο ρ. *πέρ-νη-μι* «πουλώ» (με ανώμαλο φωνηεντισμό -ε-, ίσως κατ' αναλογία προς τον άορ. *πέρ-άσαι*, και επίθημα -nā-, πβ. *φερ-νή* «πρικόκα»). Η λ. ανάγεται στο Ι.Ε. *per-, μύριο δηλωτικό κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, (για το οποίο βλ. λ. *πέρ-α*, -πέρ-ι) και συνδ. με αρχ. ιρλ. genim «πουλώ» (< *pr-n-), λιθ. perki «αγοράζω». Ομόορ. *πρα-τήριον* (ν), *πρά-της*, αρχ. *πι-πρά-σκα* κ.ά.]. πορνίδιο (το) [αρχ.] {πορνιδίου} 1. η μικρή πόρνη ΣΥΝ. (!) πορνίτσα 2. (υβριστ.) για άσεμνο κορίτσι ή γενικότ. για ανέντιμη γυναίκα.

πορνικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με πόρνη, που ταιριάζει σε πόρνη 2. αυτό που προσβάλλει τα χρηστά ήθη, αδιάντροπος, άσεμνος.

πορνό επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει πορνογραφικό περιεχόμενο, σκη- νές ή εικόνες που απεικονίζουν γεννητικά όργανα, σεξουαλικές πρά- ξεις κ.λπ. και αποσκοπούν στο να διεγείρουν ερωτικά τον θεατή ή τον αναγνώστη: ταινία | *περιοδικό* | *φωτογραφία* | *βιβλίο* ~ 2. *πορνό* (το) η πορνογραφική ταινία.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. porno, με απόσπαση τού α' συνθ. στη λ. pornographie (βλ. κ. πορνογραφία)].

πορνό- κ. πορνό- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετί- ζεται: 1. με την πορνεία: *πορνό-όπιτο*, *πορνό-γερος* 2. με την πορνο- γραφία: *πορνό-ταινία*, *πορνό-περιοδικό*.

[ETYM Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *πόρνος* | -η και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. pornographie)].

πορνόβασκος (ο) [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) ο προαγωγός, *πορνόβρος* (ο) (ως χαρακτηρισμός) ηλικιωμένος άνδρας με εκδη- λώσεις ερωτισμού ανάρμωστες για την ηλικία του.

Πορνογραφία (το) [1896] {πορνογραφία-ατος | -ατα, -άτων} έργο με πορνογραφικό χαρακτήρα.

πορνογραφία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} 1.η παραγωγή πορνογραφικών έργων 2. (συνεκδ.) το σύνολο των πορνογραφικών έργων. — *πορνο- γράφος* (ο/η), πορνογράφος ρ. {-εις...}.

[ETYM. Αντιόαν., < γαλλ. pornographie < pornographe < μτγν. *πορνο- γράφος* «αυτός που γράφει για τις πόρνες»].

πορνογραφικός, -ή, -ό [1884] αυτός που αποσκοπεί στην ερωτική διέγερση με την ακριβή απεικόνιση ή περιγραφή σεξουαλικών πρά- ξεων ή την επίδειξη γυμνών σωμάτων σε προκλητικές στάσεις: η *πα- ραγωγή και διάθεση ~ υλικού απαγορεύεται σε πολλές χώρες*. — πορνογραφικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pornographique].

πορνοπεριοδικό (το) περιοδικό με κείμενα ή/και εικόνες πορνο- γραφικού περιεχομένου.

Πόρνος (ο) 1.ο άνδρας που προσφέρει ερωτικές υπηρεσίες έναντι αμοιβής ΣΥΝ. ζιγκολό 2. ο άνδρας που συχνάζει σε οίκοις ανοχής ΣΥΝ. (!) πορνιανάρης.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «παθητικός ομοφυλόφιλος», < *πόρνη* (βλ. λ.), με αλλαγή γένους].

πορνοστάρ (ο/η) {άκλ.} διάσημος πρωταγωνιστής ή πρωταγωνίστρια ταινιών πορνό. [ETYM. < αγγλ. pornstar].

πορνοταινία (η) {πορνοταινιών} ταινία με πορνογραφικό περιεχόμενο.

Πόρος (ο) 1. νησί του Σαρωνικού Κόλπου, σε μικρή απόσταση από τις Α. ακτές της Αργολίδας 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — **Ποριώτης** (ο), Ποριώπισσα (η), ποριώπικος, -η, -ο

[ETYM Πρόκειται για τη μτγν. *Καλαύρεια* | *Καλαύρια*, που μετονο- μάστηκε σε *Πόρο* προφανώς λόγω του ρόλου της στη συγκοινωνία μεταξύ Αττικής και Πελοποννήσου]. **πόρος** (ο) 1. καθέναν από τα μεταξύ ανοίγματα σε στερεό σώμα: η *ελασρόπετρα είναι γεμάτη πόρους* 2. ΑΝΑΤ. (α) καθένα από τα μικρά ανοίγματα στο δέρμα: *μέσα από τους ~ πραχματοποιείται η άδηλος αναπνοή* (β) καθέναν από τους μικρούς σωληνοειδείς σχηματισμούς, μέσα από τους οποίους διέρχονται ουσίες ή άλλα ανατομικά στοιχεία: *δακρυϊκός | ακουστικός* - (βλ. λ.). 3. **πόροι** (οι) (α) οι πηγές από τις οποίες αντλούνται τα απαραίτητα έσοδα: *οι φυσικοί ~ εξαντλούνται* || *Τό έργο αυτό θα χρηματοδοτηθεί από έθνικούς και κοινοτικούς*

- (β) οι πηγές εισοδήματος: *δεν έχω δικούς μου ~με συντηρούν οι γο νείς μου* || *άδηλοι* - (γ) κάθε πηγή από όπου αντλούνται χρήσιμα

στοιχεία: *γλωσσικοί* ~ 4. (σπάν.) ο τόπος μέσω του οποίου περνά κανείς στην απέναντι πλευρά ΣΥΝ. *πέρσιμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία, φτώχεια*.

[ETYM. αρχ. < θ. *πορ-*, ετεροϊωμ. βαθμ. του ευρέως διαδεδομένου Ι.Ε. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως, που εδώ έχει την εξειδικευ- μένη σημ. «περνών, μεταφέρω», όπως απαντά στο αρχ. *πείρω* «δια- περνών, διακομίζω» (βλ. λ. *περ-όνη, πόρ-πη*). Παράγ. *πορ-εύω, πορ-εία, πορ-ίζω, πορ-θμός* κ.ά. Η λ. *πόρος* είχε αρχικός τη σημ. «πέρασμα, διάβαση», από όπου επεκτάθηκε στη δήλωση των χρηματικών εσό- δων, δηλ. του τρόπου με τον οποίο περνά κανείς τη ζωή του και τον μέσον διαβιώσεως που χρησιμοποιεί. Η λ. χρησιμοποιείται ευρέως ως β' συνθ., κυρ. με τη σημ. «ταξιδιώτης» (πβ. *οδοπόρος, ποnton-πό- ρος*), αλλά και με αναφορά στα χρηματικά έσοδα (πβ. *ά-πορος, εύ- πορος*)].

πορροσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} μέθοδος διαπιστώσεως της ταυτότητας δακτυλικών αποτυπωμάτων με τη μελέτη των πόρων των ιδρωτοποιώ- νων αδένων. — πορροσκοπικός, -ή, -ό.

[ETYM < *πόρος* + -σκοπία < σκοπώ «απατηρή προσεκτικά», ελλη- νογενής ξέν. όρ., < αγγλ. roscoscopy].

πόρπη (η) {πορπών} 1. (λόγ.) το συνήθ. μεταλλικό εξάρτημα ή κόσμη- μα, που συνδέει τα δύο άκρα ζώνης, μάντια ή ενδύματος ΣΥΝ. *αγκράφα*- ΑΡΧΑΙΟΛ. 2. κόσμημα διαδεδομένο στους αρχαίους Έλλη- νες, με το οποίο συγκρατούσαν το ένδυμα στον δεξιά ή και στους δύο ώμους ή στο στήθος ή στον ζωστήρα 3. καρφίτσα για μαλλιά.

[ETYM αρχ. < *pōr-pr-α (με προληπτική ανομοίωση του -p-) < θ. *pr- (με εκφραστ. αναδιπλασιασμό), μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *per- τού ρ. *πείρω* «διαπερνών, διασχίζω, διατρύπω» (< *pēr-ζω, βλ. λ. *πείρα, παρ-ι*). Η λ. συνδ. με αρχ. σλαβ. na-perjo, na-perjo, αλβ. sh-po-toj, γοτθ. fajan «ταξιδεύω, πλέω», αρχ. γερμ. faran (> γερμ. fahren) κ.ά. Ομόορ. *περ- όνη, πορ-θμός, πορ-ος, πε-πρω-μένο* (ν), *πορ-εύω* κ.ά.].

πόρρω απέχει (αρχαιοπρ.) βρίσκεται μακριά | διαφέρει πολύ: *οι θέσεις τους πόρρω απέχουν απ' τις δικές μας*.

[ETYM. αρχ. ατ. τ. του επιρρ. *πόρσω* < *πρόσω*, με μετάθεση της συλλ. που περιέχει υγρά σύμφωνο (δηλ. ημίφωνο), αφού οι σημ. των επιρρ. *πόρσω* και *πρόσω* ταυτίζονται. Λιγότερο πιστική η απευθείας σύν- δεση με λατ. portō (< *porōd). Βλ. λ. *πρόσω*].

πόρρωθεν επίρρ. (λόγ.) από μακριά: *παρακολουθούσε τις εξελίξεις ~ ΣΥΝ.* μακρόθεν ΑΝΤ. *εγγύθεν*. [ETYM αρχ. < *πόρρω* + -θεν]πβ. *εκατέρω-θεν, πρόσω-θεν*].

πορσελάνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. λευκό, στυλντό, συμπαγές υλικό, που χρησιμοποιείται στην κεραμική για την κατασκευή εκλεκτών αντικειμένων: *κινέζικη ~* | *σερβίτιο* | *βάζο από ~* 2. (συνεκδ.) αντι- κειμένο κατασκευασμένο από το παραπάνω υλικό. — **πορσελάνι- νος**, -η, -ο.

[ETYM < ιταλ. porcellana, αρχική σημ. «κοχύλι με σχήμα μικρού γου- ρουνιού», < λατ. porcella «γουρουνάκι», υποκ. τού porcus].

πόρτα (η) {πορτών} 1. (α) κατασκευή (συνήθ. ξύλινη ή μεταλλική) που προσαρμόζεται στην είσοδο κτηρίου, δοματίου ή ακάλυπτου πε- ριφραγμένου χώρου, ώστε να μπορεί κανείς να την ανοίγει ή να την κλείνει: *γυπώ την ~* || *του έκλεισε την ~ κατάμουτρα* || *ανοίγω την ~ διάπλατα* || *αυτή η ~ βγάζει στον κήπο* || η ~ της κουζίνας | *της κρε- βατοκάμαρας | της αuliής | δίφυλλη | συρτή | περιστρεφόμενη ~* || *το έσκαπε από την πίσω ~ ΣΥΝ.* θύρα (βλ. κ. λ. *εξόπορτα*) (β) (συνεκδ.) το άνοιγμα μέσα από το οποίο μπαίνει κανείς σε κτήριο, δομάτιο ή ακά- λυπτο περιφρακτό χώρο: *κάθουμαι στην ~ και προσέχω ποιος μπαίνει και ποιος βγαίνει* || *θα σε πάω | συνοδεύσω μέχρι την ~ ΣΥΝ.* είσοδος | *έξοδος*- ΦΡ. (α) (*από*) *πόρτα (σε) πόρτα* από σπίτι σε σπίτι: για κά- ποιον που επισκέπτεται διαδοχικά το ένα σπίτι μετά το άλλο, προ- κειμένου να μαζέψει χρήματα, να διαφημίσει ή να προπαγανδίσει κάτι κ.λπ.: *ο προεκλογικός αγώνας αυτού τού υποψηφίου έγινε ~* || *προώθηση ενός προϊόντος ~* (β) *της διπλανής πόρτας* (ως χαρακτηρι- σμός) για ανθρώπους απλούς, συνηθισμένους, σαν αυτούς που βλέ- πει κανείς καθημερινά: *ο δολοφόνος δεν ήταν κάποιος σκληρός και αδίστακτος άνθρωπος ~ ήταν ένας άνθρωπος ~* (γ) (παροιμ.) **στύψου κου- φού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα** βλ. λ. *βροντώ* (δ) **δείγνυ την πόρτα (σε κάποιον)** ζητώ από (κάποιον) να φύγει, τον διώχνω: *μέσα τον καβγά, τον έδειξε την πόρτα* 2. (μτρ.) η πρόσβαση, η δυνατότητα επα- φής με κάποιον κυρ. σε ΦΡ. όπως: *χάρη στις γνωριμίες μου, του έχω ανοίξει πολλές ~* 3. (γενικότ.) η κατασκευή που προσαρμόζεται στην είσοδο οχήματος, ώστε να μπορεί κανείς να την ανοίγει ή να την κλείνει: η ~ τού αυτοκινήτου | τού αεροπλάνου 4. (αργκό) το φέικ κο- ντρολ (βλ. λ.): *δουλεύει ~ σε νυχτερινό κέντρο*- ΦΡ. **πόρτα** (κυρ. στον άορ.) δεν μου επιτρέπουν την είσοδο σε κέντρο διασκέδασης στο οποίο γίνεται έλεγχος εισόδου (φέικς κοντρόλ): *αν πάμε στο κλα- μπ με τέτοια εμφάνιση, θα φάμε πόρτα!* 5. (στο τάβλι) (α) το να εί- ναι δύο ή περισσότερα πούλια του ίδιου χρώματος στην ίδια θέση, ώστε να μη μπορεί ο αντίπαλος να βάλει δικό του πούλι στη θέση αυτή (β) **πόρτες** (οι) παιχνίδι στο τάβλι κατά το οποίο ο παίκτης μπορεί να βγάλει από το παιχνίδι πούλι του αντιπάλου του, ο οποίος στη συ- νέχεια πρέπει να το επαναφέρει από την αφετηρία, προκειμένου να ξαναμπει στο παιχνίδι. — (υποκ.) πορτάκι (το) κ. **πορτοκόκκινα** κ. **πορ- τίτσα** (το) (σημ. 1). [ETYM μεσν. < λατ. porta].

πορτατίο (το) {άκλ.} η φορητή ηλεκτρική λάμπα. [ETYM. < γαλλ. φρ. (lampe) portative «φορητή λάμπα», θηλ. τού επίθ. portatif «φορητός» < porter «φέρω» (< λατ. portare)].

πορτιέρης (ο) {πορτιέρηδες}, πορτιέρισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (λαϊκ.) θυρωρός 2. πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να στέκεται στην είσοδο νυχτερινών κέντρων και να ελέγχει ποιος μπαίνει μέσα (βλ. κ. λ. *φέικς κοντρόλ*).

[ETYM. < ιταλ. portiere < μγν. λατ. portarius < λατ. porta].
 πορτιέρο (ο) {άκλ.} (συνήθ. στην αθλητικογραφία) ο τερματοφύλακας στο ποδόσφαιρο. [ETYM. < ισπ. portiero «θυρωρός - τερματοφύλακας»].
 πορτιέ κ.κ. πορτιέ-κλέ (το) {άκλ.} το μπρελόκ (βλ. λ.). [ETYM. < γαλλ. porte-clés < porte- (< p. porter «φέρω» < λατ. portare) + clé «κλειδί» < λατ. clavis].
 πορτιμαντό κ. πορτι-μαντό (το) {άκλ.} το επίπλο που χρησιμοποιείται ως κρεμάστρα για πανοφθία ΣΥΝ. καλόγηρος. [ETYM. < γαλλ. porte-manteau < porte- (< p. porter «φέρω» < λατ. portare) + manteau (βλ. λ. μαντό)].
 πορτιμονέ κ. πορτι-μονέ (το) {άκλ.} το πορτοφόλι για κέρματα. [ETYM. < γαλλ. porte-monnaie < porte- (< porter «φέρω» < λατ. portare) + monnaie «νόμισμα» (< λατ. moneta)].
 πορτιμαγκάζ κ. πορτι-μαγκάζ (το) {άκλ.} χώρος ενσωματωμένος στο πίσω μέρος αυτοκινήτου για την τοποθέτηση και μεταφορά αποσκευών.
 [ETYM. < γαλλ. porte-bagages < porte- (< porter «φέρω» < λατ. portare) + bagages «αποσκευές» (βλ. κ. μαγκαζιά)].
 πορτιμπεμπε κ. πορτι-μπεμπε (το) {άκλ.} φορητό καλάθι ειδικά διαμορφωμένο για τη μεταφορά βρέφους.
 [ETYM. < γαλλ. porte-bébé < porte- (< porter «φέρω» < λατ. portare) + bébé «μωρό, βρέφος» (ονομασιολ. λ.)].
 πορτό (το) {άκλ.} λευκό ή κόκκινο γλυκό κρασί που προέρχεται από μια αυστηρά καθορισμένη από τον νόμο αμπελοουργική ζώνη της Β. Πορτογαλίας.
 [ETYM. Από το όν. της πόλης Πόρτο (βλ. λ.), όπου παλαιώνεται και εμφιαλώνεται το κρασί].
 Πόρτο (το) {άκλ.} πόλη και σημαντικό λιμάνι της ΒΔ. Πορτογαλίας στον Ατλαντικό Ωκεανό.
 [ETYM. < πορτ. Porto (ορθή προφορά: Πόρτου) < ο porto «το λιμάνι». Η πόλη έφερε τη λατ. ονομασία Portus Cale «θερμός λιμένας» (βλ. κ. Πορτογαλία)].
 πόρτο (το) {άκλ.} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. το λιμάνι.
 [ETYM. < ιταλ. porto < λατ. portus].
Πορτογαλία (η) (πορτ. Republica Portuguesa = Δημοκρατία της Πορτογαλίας) κράτος της ΝΔ. Ευρώπης στην Ιβηρική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Λισαβόνα, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το εσκούδό Πορτογαλίας (2002: ευρώ). — **Πορτογάλος** κ. (καθ. ημ.) **Πορτογαλέζος** (ο), **Πορτογαλίδα** κ. (καθ. ημ.) **Πορτογαλέζα** (η), **πορτογαλικός**, -ή, -ο κ. (καθ. ημ.) **πορτογαλέζικος**, -η, -ο, Πορτογαλικά κ. (καθ. ημ.) **Πορτογαλέζικα** (τα).
 [ETYM. Μεταφορά του πορτ. Portugal, το οποίο ανάγεται στο μεσν. λατ. portus cale «θ'ρήμ λιμάνι», ονομασία που απέδιδαν οι Ρωμαίοι στο λιμάνι Porto, επειδή τα θερμά ρεύματα του Ατλαντικού δεν επέτρεπαν τη συγκέντρωση πάγου σε αυτό. Με την ίδια λ. αποκαλούσαν οι Ρωμαίοι ολόκληρη την περιοχή της σημερινής Πορτογαλίας (το μετέπειτα βασίλειο της Λουζιτανίας), η οποία αναγνωρίστηκε ως κράτος το 1297].
 πορτοκαλάδα (η) χημικός πορτοκαλιού, που πίνεται ως αναψυκτικό: ~ με | χωρίς **ανθρακικό**. [ETYM. < πορτοκαλί + παραγ. επίθημα -άδα (βλ. λ.)].
 πορτοκαλεώνας (ο) [1887] έκταση κατάφυτη από πορτοκαλιές.
 [ETYM. < πορτοκαλέα + παραγ. επίθημα επίθημα -ών[ας], πβ. ελαία -ελαιώνας].
 πορτοκαλής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το μεταξύ κίτρινου και κόκκινου χρώμα του πορτοκαλιού 2. (συνεκδ.) **πορτοκαλί** (το) το ίδιο το μεταξύ κίτρινου και κόκκινου χρώμα του πορτοκαλιού. Επίσης πορτοκαλόχρωμος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. **χρώμα**.
 πορτοκαλί (το) {πορτοκαλιού | -ιών} 1. ο εδώδιμος στρουγγυλό σχήματος καρπός της πορτοκαλιάς, που, όταν είναι ώριμος, έχει παχιά, αρωματική φλούδα με χρώμα μεταξύ κίτρινου και κόκκινου και σάρκα χυμώδη, γλυκόξινη και πλούσια σε βιταμίνη C 2. (συνεκδ.) ο χρώμος του παραπάνω καρπού: κυρ. σε φράσεις όπως **βότκα** ~. — (υποκ.) πορτοκαλάκι (το).
 [ETYM. < ιταλ. portogallo, από τη φρ. arancio di Portogallo «είδος πορτοκαλιού της Πορτογαλίας», επειδή από εκεί είχε εισαχθεί αυτό το αρχικός αμερικανικό φρούτο].
 πορτοκαλιά (η) το σποροφόρο δέντρο της οικογένειας των εσπεριδοειδών που παράγει πορτοκαλία: Φρ. **είναι** | **υπάρχουν** κ. **άλλο πορτοκαλιές που κάνουν πορτοκαλία** ως αμφισβήτηση της αποκλειστικότητας ή μοναδικότητας κάποιου: αν δεν σε θέλει αυτός, μη στενοχωριέσαι!
πορτοκαλόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει πορτοκαλί χρώμα.
 πορτοκαλιός (ο) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. 1. ναυτικός χάρτης με στοιχεία για τις ακτές και τα λιμάνια ΣΥΝ. λιμενοδείκτης 2. έντυπος οδηγός που περιγράφει τις ακτές και τα λιμάνια με λεπτομέρειες (φάρους, φανάρια, εμπόδια ναυσιπλοΐας, λιμενικά έργα κ.λπ.): μπορεί και να μην περιλαμβάνει χάρτες ΣΥΝ. λιμενοδείκτης.
 [ETYM. < ιταλ. portolano < μεσν. λατ. portolanus (liber) «(βιβλίο) του λιμανιού» < λατ. portus «λιμάνι», κατ' αναλογία προς το μγν. λατ. hortulanus (< λατ. hortulus, υποκ. του hortus «κήπος»)].
 πορτοπαράθυρα (τα) {χωρ. γεν.} (περιληπτ.) 1. πόρτες και παράθυρα 2. τα εξωτερικά κουφώματα οικοδομής.
 Πόρτο Ρίκο (το) → Πουέρτο Ρίκο
πορτός, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό θυρών ή διεξόδων: **τρίπορτο** | **πεντάπορτο αυτοκίνητο** || (κ. ως ουσ.) **το έχω διπόρτο** (βλ. λ.) ΣΥΝ. -θυρος. [ETYM. Β' συνθ. της Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από τη λ. **πόρτα**].

Πορτουγέζος (ο), **Πορτουγέζα** (η) (λαϊκ. -παλαιότ.) ο Πορτογάλος. — **πορτουγέζικος**, -η/-ια, -ο. [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. Portuguese (< Portugal)].
πορτοφολάς (ο) {πορτοφολάδες} ο κλέφτης πορτοφολιών.
πορτοφολί (το) {πορτοφολιού | -ιών} 1. φορητή θήκη, συνήθ. από ύφασμα, δέρμα ή πλαστικό, κατασκευασμένο έτσι, ώστε να διπλώνει ή να κλείνει και να χωρά σε τσέπη: μέσα σε αυτό βάζει κανείς χρήματα ή χρήσιμα έγγραφα (ταυτότητα, άδεια οδήγησης) 2. (μτφ.) το πόσο πλούσιος είναι κανείς: **έχω γεμάτο** | **παχύ** | **άδειο** ~ || **πολούνται ακίνητα για όλα τα ~.** — (υποκ.) πορτοφολάκι (το), (μεγεθ.) πορτοφολάρα (η).
 [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. portafogli (πληθ.) < porta- (< portare «φέρω» < λατ. portare) + fogli < foglio «φύλλο χαρτί/το, χαρτονόμισμα» (< λατ. folium «φύλλο»), πβ. κ. γαλλ. porte-feuille].
πορτόφυλλο (το) το φύλλο πόρτας.
πορτραίτιστας (ο) (παλαιότ. ορθ. **πορτραϊτίστας**) {χωρ. πληθ.} ο ζωγράφος πορτρέτων [ETYM. < γαλλ. portraitiste < portrait (βλ. κ. πορτρέτο)].
πορτρέτο (το) (παλαιότ. ορθ. **πορτραίτο**) 1. η προσωπογραφία 2. (μτφ.) οτιδήποτε λειτουργεί ως παρουσίαση προσώπου ή πράγματιος, σκιαγράφηση των βασικών των χαρακτηριστικών: στο **απόσπασμα ο Θεοκυδίδης δίνει ένα σύντομο ~ του Περικλή** || **ένα τηλεοπτικό ~ του μεγάλου λογοτέχνη** ΣΥΝ. προφίλ.
 [ETYM. < γαλλ. portrait < παλ. γαλλ. peindre «σχεδιάζω, ιχνογραφώ» < λατ. pertrahere «σύρω, έλκω, τραβώ» (με την εξειδικευμένη μεταβατική σημ. «τραβώ γραμμές, γράφω, σχεδιάζω») < per- «δια-» + traho «τραβώ, έλκω»].
Πορφύρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μαλάκιο με επίμηκες ή παχύ όστρακο και αδένες που εκκρίνει βαθυκόκκινη ουσία 2. (συνεκδ.) η παραπάνω βαθυκόκκινη ουσία που χρησιμοποιείται στην αρχαιότητα ως χρωστική για τη βαφή ενδυμάτων 3. ΙΣΤ. (α) πορφύρα επίσημο ένδυμα των Βυζαντινών αυτοκρατόρων (β) **Πορφύρα** (η) επίσημο δομάτιο των Βυζαντινών αναστόρων, στο οποίο γεννούνταν οι αυτοκράτορες (βλ. κ. λ. **πορφυρογέννητος**) (γ) (συνεκδ.) το αξίωμα, η εξουσία του αυτοκράτορα · 4. ΙΑΤΡ. σύνδρομο που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση αιμορραγιών των τριχοειδών αγγείων.
 [ETYM. αρχ., βασική σημ. «βαθυκόκκινη χρωστική ουσία από τον αδέν οστρακοφόρων μαλακίων», πβ. δάναιο (ως τεχν. όρ.) από την Εγγύς Ανατολή, αλλά χωρίς να έχει προσδιοριστεί η γλώσσα προελεύσεως. Φαίνεται πως αρχικά η λ. δήλωνε ένα συγκεκριμένο είδος οστρακοφόρων μαλακίων, από όπου επεκτάθηκε και στη σημ. της χρωστικής ουσίας που αυτά εξέκριναν].
πορφύρας (ο) ο καργυρίας: «**παραμυνοώντας τον ~, το μαύρο ψάρι**» (Κ. Μύρης). [ETYM. πθ. < πορφύρος (με αναβιβασμό τόνου) < πορφύρος].
πορφυρένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει το χρώμα της πορφύρας, πορφύρος, βαθυκόκκινος.
πορφυρίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **έχω** ή **αποκτώ** το χρώμα της πορφύρας, πορφύρη αποχρώση.
Πορφύριος (ο) {-ου κ. -ιου} όνομα αγίου και επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM. μγν. κύρ. όν. < αρχ. πορφυρία].
πορφυρίτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ σκληρό, συμπαγές και εκρηγνένες πέτρωμα, στο οποίο μεγάλοι κρύσταλλοι ορυκτών βρίσκονται μέσα σε ομοιομορφή μάα και το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή μωσαϊκών δαπέδων, κιόνων, λουτήρων, ταφικών μνημείων κ.λπ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. porphyrite].
πορφυρογέννητος, -η, -ο ΙΣΤ. (ως τίτλος της βυζαντινής αυτοκρατορικής οικογένειας) αυτός που γεννήθηκε στην Πορφύρα (βλ. λ., σημ. 3β), δηλαδή γεννήθηκε όσο ο πατέρας του ήταν αυτοκράτορας (με κεφ.) **Κωνσταντίνος Ζ' ο ~.**
 [ETYM. μεσν. < πορφύρα + -γέννητος < γεννώ, τίτλος που αποδιδόταν σε βασιλόπαιδες του Βυζαντίου, οι οποίοι είχαν γεννηθεί στην αίθουσα της Πορφύρας του παλατιού].
πορφύρος, -ή, -ό 1. αυτός που έχει το βαθυκόκκινο χρώμα της πορφύρας 2. (συνεκδ.) **πορφύρο** (το) το ίδιο το βαθυκόκκινο χρώμα της πορφύρας.
 [ETYM. μεσν. < αρχ. πορφυρούς (κατά τα επίθ. σε -ός, πβ. χρυσούς - χρυσός), αττ. τ. του πορφύρεος (πβ. χρύσεος - χρυσός, με την επιδρ. των πλαγιών πτώσεων στον τονισμό, λ.χ. του χρυσεού - χρυσού > χρυσούς) < πορφύρα (βλ. λ.)].
πορφυρόχρους, -ους, -ουν (λόγ.) αυτός που έχει πορφύρο χρώμα: - **χιτώνας**. Επίσης **πορφυρόχρωμος**, -η, -ο. [ETYM. αρχ. < πορφύρα + χρός | χρός «χρώμα» (πβ. ροδό-χρως)].
πορώδης, -ης, -ες [μγν.] {πορώδ-ους | -εις (οσδ. -η), -ών} αυτός που έχει πόρους: ~ υλικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
 Π.Ο.Σ. (ο) Πανελλήνιος Οδοντιατρικός Σύλλογος.
ποσάκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) πόσες φορές. [ETYM. αρχ. < πόσος + επίρρ. επίθημα -ακίς (βλ. λ.), πβ. κ. **πολλάκις**].
ποσαπόσαστος, -α, -ο (αρχαιοπρ.) πόσο μεγαλύτερος, πόσο περισσότερο.
 [ETYM. αρχ. < πόσος + -πλάσιος κατά το πολλαπλάσιος και τα αριθμ. μετ. σε -πλάσιος (πβ. πεντα-πλάσιος, εκατοντα-πλάσιος)].
ποσέ επίθ. {άκλ.} (αβγά μάτια) που μαγειρεύονται σε βραστό νερό.
 [ETYM. < γαλλ. roché, μτχ. του p. rocher < roche «τσέπη, σόκος» (< φρανκ. rokka): πβ. την αντίστοιχη γαλλ. φρ. rocher des œufs «βράζω αβγά δίχως το τσόφι τους»].
Ποσειδώνας (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. ένας από τους δώδεκα θεούς του Ολύ-

που, ο θεός της θάλασσας και του υγρού στοιχείου, αδελφός του Δία και του Πλούτωνα 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (λόγ.) Ποσειδών {Ποσειδώνος}.

[ETYM_ < αρχ. Ποσειδών | Ποσειδών (αιολ.) | Ποσειδών (δορ.) | Ποσειδών (κρητ., βοιωτ.) κ.ά., θεωνύμιο αβελ. ετύμου, το οποίο μαρτυρείται ήδη στη μυκηναϊκή: Po-se-da-o. Από το σύνολο των διαλεκτ. τύπων αρχαϊκός φαίνεται ο τ. Ποσειδών (< *Ποσειδός-ων), από όπου προήλθε ο τ. Ποσειδών με συναίρεση και συριστικοποίηση του -τ-. Ως προς την ετυμ., η κυριαρχούσα άποψη θεωρεί το όνομα συνθ. εκ συ-ναρπαγής από την κλητ. προσφώνηση *πότι Δάς «σύζυγε, κύριε τής γης», όπου το *πότι αποτελεί αμάρτυρη κλητ. του πόσις «σύζυγος, κύριος» (βλ. λ. δεσπότης), το δ' δάς αρχαϊκό όνομα τής γης σε γενική πτώση (βλ. λ. Δήμητρα). Άλλες, ελάχιστα πειστικές, εκδοχές που έχουν κατά καιρούς προταθεί, περιλαμβάνουν την αναγωγή στους τ. ποταμός + οὐδμα «φουσκωμένο κύμα», πόντος + δαίνα «γρονθίζω, μαθαίνω», τη σύνδεση με σανσκρ. dami «σταγόνια, δροσιά», καθώς και την υπόθεση περί πελασγικού δανείου].

ποσειδώνιος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον θεό Ποσειδώνια 2. Ποσειδώνια (τα) παγκόσμια ναυτιλιακή έκθεση που γίνεται κάθε δύο χρόνια στον Πειραιά 3. ΧΗΜ. ποσειδώνιο (το) {ποσειδωνίου | χωρ. πληθ.} τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Νρ) (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. νεπτούνιο.

[ETYM_ Η ονομασία του χημ. στοιχείου αποτελεί μετάφρ. δάνειο από νεολατ. neptunium (< λατ. Neptunus «Ποσειδών»)].

πόση (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να πίνει κανείς: η βρώση και η -. [ETYM_ < αρχ. πόσις < θ. πο- (με δισεξήγητο φωνηεντισμό) του ρ. πίνω (βλ. λ.)].

πόση (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΑΤ. το δέρμα που περιβάλλει το πέος. [ETYM_ αρχ. < θ. ποσ- (εστρωσιμ. βαθμ. του θ. *pes-, όπως μαρτυρείται στη λ. πέος, βλ. λ.) + εκφραστ. επίθημα -θη].

ποσότητα (η) [1861] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τής πύσσης (κυρ. τής ακροπο-σθίας) από μικρόβια ή μύκητες. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. posthite].

πόσιμος, -η, -ο Ι. (νερό) κατάλληλο για πόση 2. (φάρμακο) που μπορεί να το πια κανείς (πβ. λ. ενέσιμος). [ETYM_ μτυν. < αρχ. πόσις].

πόσο (το) Ι. η ποσότητα: ποσά αντιπρόσωπα | ευθέως ανάλογα (βλ. λ.) || συγκριτικά μπορούν να γίνουν μόνο ανάμεσα σε ομοειδή ~ 2. χρηματική ποσότητα: τα έξοδα ανέρχονται στο ~ τον 30.000.000 όρχ. || μεγάλο | σεβαστό | εντελές | συμβολικό | υπέρογκο ~. Επίσης ποσόν. [ETYM_ < αρχ. ποσόν, ουσιαστικοπ. ουδ. τής αόρ. αντων. ποσός, η οποία παρουσιάζει όμοιο σχηματισμό με την ερωτηματική αντων. ποσός, η καταβιβασμό του τόνου στη λήγουσα. Η σημ. «ποσότητα» ήδη αρχ. Βλ. λ. πόσος].

πόσο επίρρ. Ι. σε ποια ποσότητα, σε ποιο μέγεθος, σε ποιον βαθμό, σε πόσο χρόνο: ερωτηματικό επίρρημα, σε ευθείες ή πλάγιες ερωτήσεις, με το οποίο ρωτά κανείς για την ποσότητα, το μέγεθος, τον βαθμό, τη διάρκεια: — δούλεψες σήμερα; — Πάρα πολύ || — γλυκό τον θέλεις τον καφέ σου; — Όχι πολύ μέτρον || — μακριά είναι το σπίτι σου; — Δύο χιλιόμετρα || δεν ξέρω ~ θα μείνω ακόμη' πάντως όχι πιο πολύ από 5-6 μέρες || κανείς δεν μου είχε πει ~ επικίνδυνο ήταν 2. (ως επιφών.) πάρα πολύ: ~ όμορφα ήταν τα χρόνια της νύχτας μου! || Θεέ μου, ~ μετάνιωσα γι' αυτό! ΦΡ. πόσο έχουμε σήμερα; βλ. λ. πόσος. [ETYM_ < αρχ. πόσον, ουδ. τής ερωτηματικής αντων. πόσος].

ποσοδείκτης (ο) {ποσοδεικτών} ΓΛΩΣΣ. κάθε λέξη, κυρ. τα αριθμητικά και ορισμένα επιρρηματικά, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ποσοτικός προσδιορισμός, π.χ. δύο μήλα, λίγο νερό. [ETYM_ Απόδ. του αγγλ. quantifier].

ποσολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής φαρμακευτικής που έχει ως αντικείμενο τον καθορισμό των ποσοτήτων στις οποίες πρέπει να χορηγούνται τα φάρμακα στους ασθενείς (πβ. λ. δοσολογία). — ποσολογικός, -ή, -ο.

[ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. posologie].

πόσος, -η, -ο αντων. Ι. (α) ερωτηματική αντωνυμία με την οποία ρωτά κανείς για το μέγεθος, την ποσότητα, την ένταση, τη χρονική διάρκεια, την αξία: — ζάχαρη θέλεις στον καφέ σου; — Δύο κουταλιές || — ώρα δούλεψες σήμερα; — Έξ' ώρες || ~ θόρυβο μπορεί ν' αντέξει ένας άνθρωπος; || δεν θυμάμαι ~ λάδι αγόρασα || ζέχασα ~ γάλα μου είπες να πάρω || - είναι η απόσταση τής Γης από τη Σελήνη; (ορθότ. ποια είναι η απόσταση) (β) (στον πληθ. πόσοι, -ες, -α) ποιος σε αριθμό' για να ρωτήσει κανείς για τον αριθμό στον οποίο ανέρχεται κάτι: ~ φορές τον χρόνο πηγαίνεις στο θέατρο; || ~ ετών είσαι; || ~ είναι τα δάχτυλα των χεριών; ΦΡ. (α) (ως ουσ.) πόσο πόσα χρήματα: ~ θέλεις γι' αυτή τη δουλειά; (β) πόσο έχουμε | πόσες του μηνός έχουμε (σήμερα); ποια είναι η (σημερινή) ημερομηνία; (γ) στις πόσες (του μηνός) σε ποια ημερομηνία, σε ποια ημέρα (αριθμητικά) του μήνα: ~ έχουμε Πάσχα; — Στις 24 2. (ως επιφών.) (α) πάρα πολύς: ~ όμορφα! || ~ πόνο ένιωσα, όταν χωρίσαμε! (β) (στον πληθ. πόσοι, -ες, -α) πάρα πολλοί: ~ φορές δεν τον είπα να προσέξει! (του είπα πάρα πολλές φορές να προσέξει).

[ETYM_ αρχ. < θ. πο-, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αοριστών (άτονη) αντωνυμιών, η οποία ανάγεται σε Ι.Ε. *k'o- (βλ. λ. τίς). Ο τ. πόσος (< Ι.Ε. *k'o(oti) συνθ. με σανσκρ. κάτι, λατ. quot «πόσο;» κ.ά. Ομόρρ. πο-τός (> ποιος), πό-τε, πό-θεν, πό-τερος, πώς, πού, τίς κ.ά.].

ποσοστιαίος, -α, -ο αυτός που εκφράζεται σε ποσοστά: στις εκλογές το κόμμα ανέβηκε δύο ~ μονάδες, από το 18% πήγε στο 20%.

ποσοστό (το) [1897] 1. μέρος ποσότητας, από σύνολο εκφρασμένο σε εκατοστά ή χιλιοστά: το ~ των υποψηφίων που έγραψε κάτω από τη βάση έφθασε το 70% || στην τελευταία δημοσκόπηση ένα - (τής τάξε-

ως τοί) 30% δήλωσε ικανοποιημένο από την κυβέρνηση || ~ επί τοις εκατό (%) | επί τοις χιλίοις (‰) || το κόμμα μας τής εκλογές αύξησε τα ~ του || το ~ τής επιτυχίας των μαθητών στις εξετάσεις || το ~ συμμετοχής στις εκλογές 2. ποσοστά (τα) το μέρος των συνολικών κερδών που αναλογεί σε κάποιον: για κάθε καινούργιο πελάτη που θα μας φέρνεις, θα παίρνεις τα ~ σου || δουλεύω με ~ (όχι με μισθό) 3. (γενν-κότ.) το μέρος από σύνολο: μόνο ένα ~ εργαζομένων συμμετείχε στην απεργία || ένα μεγάλο ~ των ανέργων είναι νέοι || σε μεγάλο ~ αυτά που λεί αληθεύουν.

[ETYM Ουσιαστικοπ. ουδ. του αμάρτυρου επιθ. *ποσοστός < πόσος + παραγ. επίθημα -στός, πβ. πολλο-στός, εκατο-στός].

ποσότητα (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} ο ποσοτικός περιορισμός των εισαγωγών και των εξαγωγών για τη ρύθμιση τής προσφοράς: «το ζήτημα των εισαγόμενων ~, δηλ. το μερίδιο τής ευρωπαϊκής οπτικοακουστικής παραγωγής στο συνολικό πρόγραμμα των καναλιών, απασχολεί τους υπευθύνους...» (εφημ.). [ETYM_ Απόδ. του νεολατ. quota].

Ποσότητα (η) {ποσοτήτων} Ι. η μάζα ενός πράγματος με βάση το μέγεθος στο οποίο ανέρχεται: (κ. στον πληθ.) μεγάλες ~ ναρκωτικών διακινούνται κάθε χρόνο από την Ασία στην Ευρώπη || μα μικρή ~ αρσενικού αρκεί για να σκοτώσει έναν άνθρωπο || άγνωστη | αμελήτεια | σημαντική ~ || μα ~ πετρελαίου (χωρίς να ορίζεται πόσο μεγάλη είναι) 2. η μετρήσιμη πλευρά ενός πράγματος, ο βαθμός στον οποίο κάτι είναι πολύ ή λίγο: στη βιομηχανική παραγωγή αυτό που μετρά περισσότερο είναι η ~ και όχι η ποιότητα των προϊόντων ~ 3. ΓΛΩΣΣ.-ΜΕΤΡ. (για την Αρχαία Ελληνική) η ιδιότητα συλλαβής να είναι μακρά ή βραχεία. [ETYM < αρχ. ποσότης, -ητος < πόσος (βλ. λ.)].

Ποσότητα, -ή, -ό [1766] 1. αυτός που σχετίζεται με την ποσότητα: ~ άνοδος | δεδομένα || (ΓΛΩΣΣ.) - επίρρημα | προσδιορισμός 2. ποσοτική ανάλυση προσδιορισμός τής ποσοστιαίας αναλογίας συστατικών σε ένα δείγμα. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. quantitaf].

Π.Ο.Σ.Π.Ε.Ρ.Τ. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Προσωπικού Ελληνικής Ραδιοφωνίας - Τηλεόρασης.

πόστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ομάδα εργατών που εργάζεται αλλάζοντας βάρδια με άλλη | άλλες, κυρ. στις φορτοεκφορτώσεις πλοίων ΦΡ. (καθημ.) βάζω πόστα επιπλήττω, μαλώνω. [ETYM_ < ιταλ. posta «θέση», ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. posto «τοποθετημένος, διορισμένος» < λατ. positus (< ponere «τοποθετώ»)].

ποστάλι (το) {χωρ. γεν.} ΝΑΥΤ. το πλοίο που κινείται σε μόνιμη γραμμή, κυρ. ταχυδρομικό ή επιβατικό. [ETYM_ < ιταλ. postale < posta, στην παλαιότερ. σημ. «μεταφορά καθήμενων επιβατών», βλ. κ. πόστα].

πόστερ (το) {άκλ.} Ι. η αφίσα, κυρ. αυτή που προορίζεται να διακοσμή τοίχους δωματίου: στο δωμάτιο του παιδιού υπάρχουν ~ διαφόρων αθλητών | των ηθοποιών 2. (ελλην. αναρτημένη ανακοίνωση) έντυπη ανακοίνωση σε επιστημονικό συνέδριο η οποία αναρτάται σε πινακίδα και διαβάζεται επί τόπου από τους ενδιαφερόμενους ο συντάκτης της παρίσταται υποχρεωτικά για επίλυση αποριών και συζήτηση: αντιδιαστέλλεται στην προφορική ανακοίνωση. [ETYM_ < αγγλ. poster < post «τοποθετώ, ανακοινώνω» < γαλλ. poste «θέση, τόπος», βλ. κ. πόστα].

ποστίς (το) {άκλ.} τοίφα φυσικών ή τεχνητών μαλλιών που προσαρμόζεται στην κόμη για την αύξηση του όγκου τής. [ETYM_ < γαλλ. postiche < ιταλ. posticcio «τεχνητός, πρόσθετος» < μτυν. λατ. posticius].

πόστο (το) (καθημ.) 1. η θέση στην οποία εργάζεται (κάποιος): το ~ μου είναι στις πολισεις || άφησα κάποιον στο ~ μου για όση ώρα θα λείνω || αλλάζω ~ 2. η κείρια σημασίας θέση (σε οργανισμό, επιχείρηση κλπ.), η θέση από την οποία ασκεί κανείς έλεγχο: έχει πάσει όλα τα ~ (ελέγχει όλα τα ~). [ETYM_ < ιταλ. postio < λατ. positus «τοποθετημένος» < ponere «τοποθετώ, θέτω»].

ποστρεσταντ κ. ποστ-ρεσταντ (το) {άκλ.} Ι. διεύθυνση ταχυδρομικού γραφείου, όπου και κρατείται η αλληλογραφία, μέχρι να τη ζητήσει ο παραλήπτης: δεν έδωσε διεύθυνση σπιτιού, έδωσε ~ 2. (ως επίθ.) (επιστολή) που αποστέλλεται στη διεύθυνση του ταχυδρομείου: στέλνω γράμμα ~. [ETYM_ < γαλλ. poste-restante < poste «ταχυδρομείο» (βλ. λ. πόστα) + restante < rester «απαρμένω, αναπαύομαι» (< λατ. restare)].

ποσός επίρρ. (εκφραστ.) καθόλου: κυρ. στη ΦΡ. ποσός μ' ενδιαφέρει καθόλου δεν με ενδιαφέρει (κάτι).

[ETYM_ < μτυν. ποσός < αρχ. ποσός, με σχηματισμό κατά την ερωτηματική αντων. πόσος (βλ. λ.) και καταβιβασμό του τόνου].

Π.Ο.Τ.Α. (το) Προσωπικό Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης. ποταμιδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) (ρέοντας) σαν ποταμός. [ETYM_ ιτυν. < ποταμός + επίρρ. επίθημα -ηδόν/πβ. βαθμ-ηδόν)].

ποταμιοσ, -τα, -ιο αυτός που ζει σε ποτάμι, που προέρχεται από ποτάμι: ~ γάρι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

ποτάμι (το) {ποταμιού | ιών} Ι. ο ποταμός: κυρ. για όχι πολύ μεγάλους ποταμούς: ΦΡ. (α) σιγανό ποτάμι | ποταμάκι (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που εκδηλώνεται σε χαμηλούς τόνους, που δεν εκδηλώνει τα πάθη του ή τις σκέψεις του και γι' αυτό είναι πιο απρόβλεπτος, πιο επικίνδυνος από κάποιον εκδηλωτικό, εξωστρεφής: κυρ. στην παροιμ. τα σιγανά ποτάμια | ποταμάκια να φοβάσαι! (β) με πήρε το ποτάμι καταστράφηκα: (μυφ.) 2. μεγάλη ποσότητα υγρού: «~ μέσω μου μικρό το αίμα τής πληγής σου» (τραγ.) 3. (ως επίρρ.) σαν ποτάμι (σημ. 1): ~ έτρεχαν τα δάκρυα τής | έτρεχε ο ιδρώτας. — (υποκ.) ποταμάκι (το) (σημ. 1).

[ETYM₁ < μγν. *ποτάμιον*, υποκ. τού αρχ. *ποταμός* (βλ.λ.).] ποταμιά (η) (λαϊκ.) η περιοχή γύρω από ποτάμι.

ποτάμιος, -α, -ο [αρχ. (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με ποταμό: ~ θεότητες τής μυθολογίας.]

ποταμόκολλος (ο) ο κόλλος στις εκβολές ποταμού.

ποταμόλιμη (η) {ποταμόλιμιν} η λίμνη που σχηματίζεται σε σημείο του ποταμού, όπου διευρύνεται η κοίτη του.

ποταμοπλοία (η) [1846] {χωρ. πληθ.} η πλεύση σε ποταμό. [ETYM₁ < ποταμός + -πλοία < πλοός (βλ.λ.).]

ποταμόπλοιο (το) [1887] πλοίο κατασκευασμένο έτσι, ώστε να πλέει σε ποταμό.

ποταμός (ο) 1. μεγάλη ποσότητα νερού με φυσική συνεχή ροή σε μια κοίτη με καθορισμένες όχθες, με σχετικά μεγάλο μήκος, που ξεκινά από φυσική πηγή και καταλήγει σε λίμνη ή θάλασσα: *οι πηγές | οι εκβολές | οι όχθες | η κοίτη του ~ | ανεβαίνω | κατεβαίνω τον ~ || πλωτός —| ο — Νείλος ή ο Νείλος ~|| ο Βόλγας είναι ο μεγαλύτερος σε μήκος ~ τής Ευρώπης ΣΥΝ. ποτάμι 2. ποταμίο (ου) (μτφ.) μεγάλες ποσότητες υγρού: *χύθηκαν ποταμοί αίματος* 3. ΦΙΛΟΛ. *μυθιστόρημα-πο-ταμός* το εξαιρετικά εκτενές μυθιστόρημα: *«μια γαλλογερμανική συμπαραγωγή βασισμένη στο μυθιστόρημα-ποταμό του Προυστ "Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο"»* (εφημ.) · ΦΡ. άνω *ποταμών* βλ. λ. άνω. — (υποκ.) ποταμίσκος (ο) [μτγν.] (σημ. 1).*

[ETYM₁ αρχ. < θ. ποτ-, ετεριωμ. βαθμ. τού θ. πετ-, όπως μαρτυρείται στον αόρ. β' *ε-πετ-ον (-σον)* τού ρ. *πίπτο* (βλ. λ. *πέφτω, πέτμαι*). Η λ. ποταμός εμφανίζει το παραγ. επίθημα -αμός, πβ. *ούλ-αμός, θάλ-αμός, πλόκ-αμός*. Η πιθανότερη σημασιολ. αναφορά τής λ. είναι μάλλον στο νερό που χύνεται ορμητικά από ψηλά. Δεν ικανοποιεί σημασιο-λογικός η σύνδεση με το ρ. *πετώνναι* «καλώνω, εκτείνω», αν ο ποταμός θεωρηθεί ως υδάτινη μάζα που ασήμαντα και διαχέεται, όπως και με αρχ. *σαξ. falthmos* «αναγκάσιμος», γερμ. Faden «νήμα, ορ-γυϊνά» κ.ά. ο όρ. *μυθιστόρημα-ποταμός* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. roman-fluvein].

ποταμόψαρο (το) το ψάρι που ζει σε ποταμούς.

ποταπαγόρευση (η) → ποτασαπαγόρευση

ποταπός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική μικρότητα: ~ *άνθρωπος | συμπεριφορά* ΣΥΝ. μικρός, ταπεινός, ιταμός, ουτιδανός, χυδαίος. — ποταπα-ί-ός [μτγν.] επίρρ.

[ETYM₁ μγν. < αρχ. *ποδαπός* «από ποιο? τόπο, τι είδους», με την επί-δρ. των ομορρ. *πότες, πότερος* και μειωτική σημασιολ. εξέλιξη, ώστε να δηλώνει ασήμαντη ή αναξιόλογη ποσότητα. Το αρχ. *ποδαπός* εμφανίζει ερωτηματικό ριζικό θ. *πο-* < *k^o-o- (βλ. λ. *πόσος, πότε*), πράγμα που οδηγεί σε τ. *k^o-od-nk^o-o- με την προσθήκη του -d- κατά το *αλλοδαπός* (βλ.λ.).]

ποταποτητα (η) [1825] {ποταποτήτων} 1. η ιδιότητα του ποταπού ΣΥΝ. μικρότητα, ταπεινότητα, ιταμότητα, χυδαιότητα 2. (συνεκδ.) οποιαδήποτε ποταπή πράξη.

ποτάσα (η) [1812] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. 1. χημική ένωση (ανθρακικό κάλιο) σε στερεά μορφή, που στη φύση απαντά στη στάχτη καμένων ξύλων και χρησιμοποιείται στην παρασκευή γυαλιού και σαπουνιού 2. *καυστική ποτάσα* χημική ένωση (υδροξείδιο του καλίου) σε στερεά μορφή, που διαλυόμενη σε νερό σχηματίζει καυστικό διάλυμα, το οποίο χρησιμοποιείται στην παρασκευή σαπουνιού και απορρυπαντικών.

[ETYM₁ < ιταλ. potassa < γερμ. Pottasche < Pott «δοχείο, γιάστρα» (< γαλλ. pot < μγν. λατ. potius, κελτ. αρχχ.) + Asche «άνθρακ, στάχτη» (< αρχ. γερμ. asca)].

ποτάσιο (το) [1840] {ποτασίου} το κάλιο (βλ.λ.). [ETYM₁ < νεολατ. potassium, βλ. λ. ποτάσα].

ποτέ κ. (λαϊκ.) ποτέξ επίρρ. 1. (αρνητ.) σε καμία χρονική στιγμή, σε καμιά περίπτωση: ~ *δεν είδαμε χιόνι στα μέρη μας || ~ (να) μη λες ψέματα!* || (εμφατ.) *δεν θέλω να τον ξαναδώ - πια | στη ζωή μου ||* (εμ-φατ.) *-Είσαι διατεθειμένος να συνεργαστείς; —!* (ποτέ δεν πρόκειται να συνεργαστώ) ΑΝΤ. πάντα-ΦΡ. *ποτέ των ποτών* (εμφατικότερο τού *ποτέ*, σημ. 1) για κάτι που αποκλείεται να συμβεί ή να κάνουμε 2. (+ μου, σου...) για έμφαση στο πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται η άρνηση: *ποτέ μου δεν καταδέχτηκα να ζητήσω βοήθεια*-ΦΡ. *ποτέ σου!* (ενν. να μη σώσεις) ως απάντηση σε κάποιον που αρνείται, για να δείξει κανείς με έντονο τρόπο την αδιαφορία του προς την άρνηση αυτή: *-Τελικά θα έρθεις μαζί μας; -Όχι! —!* (ας μην έρθεις! σκασίλα μου!) 3. (α) (αιριστολογικό) κάποια στιγμή, κάποτε: *αν τυχίει ~ να τον δεις, πες του χαιρετίσματα!* (β) σε οποιαδήποτε στιγμή μέχρι τώρα: *είναι καλύτερος από ~ || το πιο αστειό ανέκδοτο που άκουσα ~ ||* (+μου, σου...) (εμφατ.): *άκουσες ποτέ σου καλύτερη μουσική;* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ETYM₁ αρχ. επίρρ., που παρουσιάζει όμοιο μορφολ. σχηματισμό προς το ερωτηματικό *πότε* (βλ.λ.) με καταβίβασμό τού τόνου].

ποτέ επίρρ. σε ποιον χρόνο, σε ποια περίπτωση: ερωτηματικό επίρρ., με το οποίο ρωτά κανείς για τον χρόνο ή την περίπτωση στην οποία γίνεται κάτι: ~ *έχουμε φέτος Πάσχα; || κανείς δεν ξέρει ~ θα γυρίσει || από ~ είστε παντρεμένοι; || για ~ το θέλεις; ||* (κ. με άρθρο) το ~ *θα γίνει η συνάντηση θα το μάθουμε σύντομα* ΦΡ. (α) *πότε... πότε* για κάτι που συμβαίνει κάθε φορά και με άλλον τρόπο: *πότε μου λες ότι τον αγαπάς, πότε ότι δεν θες να τον ξαναδείξ-αποφάσισε επιτέλους!* ΣΥΝ. μία... μία (β) *πότε-πότε* μερικές φορές, κάπου-κάπου: ~ *καταλαβαίνει το λάθος του και ζητά συγγνώμη* (συνήθως δεν το κάνει). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ETYM₁ αρχ. < θ. πο-, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών, η οποία ανάγεται σε I.E. *k^o-o- (βλ. λ. *τίς*). Το β' συνθ. είναι το I.E. επίθημα *-te, το οποίο εμφανίζεται και στις λ. *ό-τε, τό-τε* (βλ.λ.). Η λ. συνθ. επίσης με λατ. quando «πότε» (> γαλλ. quand,

ισπ. cuando) κ.ά. Ομορρ. *πό-σος, πο-ίος* (> *ποιος*), *πό-θεν, πό-τερος, ποί, πός, τίς* κ.ά.].

ποτενσιόμετρο (το) {ποτενσιόμετρου | -ών} ΗΛΕΚΤΡ. 1. εξάρτημα που δημιουργεί στους ακροδέκτες τής εξόδου του διαφορετικές τιμές τάσης 2. εξάρτημα τού ραδιοφώνου, με το οποίο ρυθμίζεται η ένταση τού ήχου.

[ETYM₁ Μεταφορά τού γαλλ. potensiomètre (νόθο συνθ.) < potentia «δύναμη, ενέργεια» + mètre (< αρχ. μέτρον)].

ποτήρι (το) {ποτήρι-ιού | -ιών} 1. το μικρό συνήθ. δοχείο από το οποίο πίνουμε απευθείας ένα υγρό: *γυάλινο | πλαστικό | κρυστάλλινο | κολονάτο ~ || ~ τού κρασιού | τής μπύρας ||* τα χεϊλί *τού ~* ΦΡ. (μτφ.) (α) *ξεχειλίζει το ποτήρι* βλ. λ. *ξεχειλίζω* (β) (*π.χ. ένα κορίτσι*) *να το πεις στο ποτήρι* (π.χ. ένα κορίτσι) πολύ οφραίο, ποθητό (γ) *γερό ποτήρι* αυτός που πίνει πολύ, που αντέχει στο πολύ ποτό (δ) *αδειάζω το ποτήρι* πίνω όλο το περιεχόμενο τού ποτηριού: *αδειάζε τα ποτήρια το ένα πίσω απ' τ'άλλο* (ε) *παρελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο* (*παρελ-θέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο*, Κ.Δ. Ματθ. 26, 39) ας παρέλθει από μένα αυτό το ποτήρι (λόγια τού Χριστού προς τον Θεό εν όψει τής σταυρώσεώς του): για περιπτώσεις στις οποίες εύχεται κανείς να αποφύγει μια δοκιμασία, να μην υποστεί ένα μαρτύριο (στ) *Άγιον Ποτήριον* το ιερό δισκοπότηρο 2. (συνεκδ.) η ποσότητα που περιέχεται σε ένα ποτήρι ή το ποτό που περιέχει: *μου φέρνεις ένα ~ νερό | κρασί; || πάμε να πούμε τα ποτηράκια μας!* (ενν. το κρασάκι μας). — (υποκ.) ποτηράκι (το), (μεγεθ.) ποτήρα (η).

[ETYM₁ μεσν. < αρχ. ποτήριον, υποκ. τού αρσ. ποτήρ, -ήρος < θ. πο-(τού ρ. πίνω, βλ. λ. *πόση*) + παραγ. επίθημα -τηρ].

ποτήρια (η) η ποσότητα που χωράει σε ένα ποτήρι.

ποτηροθήκη (η) [μτγν.] {ποτηροθηκών} θήκη για την τοποθέτηση ποτηριών.

ποτηρόπανο (το) πετσέτα για το καθάρισμα ή το στέγνωμα των ποτηριών.

πότης (ο) {σπάν. ποτών}, πότρια (η) {δύσφρ. ποτριών} πρόσωπο που συνηθίζει να πίνει μεγάλες ποσότητες αλκοόλ. [ETYM₁ αρχ. < θ. πο- (με δυσεξήγητη φωνηεντική εναλλαγή *r^o- | *rⁱ-) τού ρ. πίνω (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -της].

Ποτήρια μτφ. συνθετικό ουσιαστικών που δηλώνει αυτόν που πίνει, συνήθ. συστηματικά, κάποιο ποτό: *ουζο-πότης, οينو-πότης*. [ETYM₁ συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *οينو-πότης*, μγν. *αίμο-πότης*), που προέρχεται από το ουσ. *πότης*].

ποτιζώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πότισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. παρέχω την απαιτούμενη ποσότητα νερού σε φυτό ή καλλιεργήσιμη έκταση: ~ *τα δέντρα | τις γαρφαλιές ||* (συνεκδ.) ~ *τις γιάστρες | τον κήπο | το περιβάλλο 2. (λαϊκ.)* δίνω νερό (σε ζώα): ~ *τα άλογα* 3. (εκφραστ.) δίνω σε (κάποιον) να πει: *Τι ανάγκη τον έχω; Ούτε με ταΐζει ούτε με ποτίζει!* || «σε πόσιμα ροδόσταμο, με πότισες φαρμάκι» (τραγ.) 4. η παροχή ύποπτης (συνήθ. ναρκωτικής) ουσίας σε κάποιον: *τι τον πο-τίσανε στο πάρτι κι έγινε έτσι*; 5. (μτφ.) επηρεάζω κάποιον υπερβολικά: *τον πότισε μίσος για τον πατέρα του* ♦ 6. (αμετβ.) απορροφό υγρυσία: *ο τοίχος έχει ποτίσει από τη βροχή* ΣΥΝ. εμποτίζομαι, διαβρέχομαι. — πότισμα (το) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω. [ETYM₁ αρχ. < πότος (βλ.λ.).]

πότισμα (το) [μτγν.] {ποτίσματος} 1. η παροχή νερού σε φυτό ή καλλιεργήσιμη έκταση: *το ~ τού δέντρου | τής γιάστρας | τού χωραφιού || αυτό το φυτό θέλει συχνό ~* ΦΡ. *αυτόματο σύστημα ποτίσματος* σύστημα αποτελούμενο από χρονοδιακόπτη, ειδικά τοποθετημένα λάστιχα, βρύσες κ.ά., που χρησιμοποιεί για την άρδευση μεγάλων εκτάσεων, κήπων κ.λπ. με σκοπό τη διευκόλυνση των ιδιοκτητών τους ή, συνήθεστερα, την παροχή νερού στα φυτά κατά την απουσία τους 2. (λαϊκ.) η παροχή νερού (σε ζώα): *το ~ τού αλόγου | τού παγαλιού*.

ποτιστήρι (το) {ποτιστήρι-ού | -ιών} το δοχείο που χρησιμοποιείται για το πότισμα φυτών. — (υποκ.) ποτιστήρακι (το). [ETYM₁ < μγν. ποτιστήριον < ποτίζω + παραγ. επίθημα -τήριον, πβ. *θουσια-τήριον, πατη-τήριον*].

ποτιστής (ο) [αρχ.] 1. αυτός που ποτίζει 2. το αρδευτικό αλάτι.

ποτιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το πότισμα, κατάλληλος για το πότισμα: ~ *εργαλείο*-ΦΡ. *ποτιστική βροχή* η σιγανή και μακράς διάρκειας βροχή που απορροφάται από το έδαφος σε βάθος 2. (για λαχανικά, οπωροφόρα δέντρα) αυτός που χρειάζεται πότισμα, για να αναπτυχθεί ΑΝΤ. ξερικός 3. (για καλλιεργήσιμη γη) αυτός που αρδεύεται: *χωράφι*.

ποτίστρα (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} ο χώρος που προορίζεται για να πίνουν νερό τα ζώα.

ποτό κ. (λαϊκ.) ποτό (το) 1. οτιδήποτε πίνεται για ευχαρίστηση: *αεριούχο | αναψυκτικό ~* ΦΡ. *ορεκτικό ποτό* το αεριτζή (βλ.λ.) 2. (ει-δικότ.) το οινόπνευματώδες ποτό (σημ. 1): *πάμε να σε κεράσω ένα ~* 3. (συνεκδ.) η κατανάλωση οινόπνευματώδων ποτών (σημ. 1): *το ~ θα σε καταστρέψει || τ'ορίξει στο ~*. Επίσης (λαϊκότ.) ποτί. — (υποκ.) ποτάκι (το).

[ETYM₁ < αρχ. ποτόν, ουσιαστικοπ. ουδ. τού ρηματικού επιθ. ποτός < θ. πο-τού ρ. πίνω (βλ. κ. πό-της) + -τός, ο μεσν. τ. ποτό < αρχ. ποτόν με την επιδρ. τής υποτ. αορ. πω τού ρ. πίνω].

ποτοσαπαγόρευση κ. ποταπαγόρευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύ-σεις, -εύσεων} η απαγόρευση τής παραγωγής, πώλησης και κατανάλωσης οινόπνευματώδων ποτών κυρ. αυτή που εφαρμόστηκε στις Η.Π.Α. κατά την περίοδο 1919-30.

ποτοποιία (το) [1889] ο χώρος, εργαστήριο ή εργοστάσιο, παρασκευής ποτών.

ποτοποιία (η) [1849] {δύσφρ. ποτοποιιών} 1. η επιχείρηση παρασκευής ποτών 2. ο κλάδος τής οικονομίας τής παραγωγής ποτών: *βιομη-*

χανία ποτοποιίας. — ποτοποιός (ο/η) [1888].
 ποτοπωλείο (το) [1845] κατάσταση πώλησης ποτών ΣΥΝ. κάβα.
 ποτοπούρι κ. ποτ-πούρι (το) {άκλ.} 1. η εκτέλεση αποστασιμάτων από διάφορες μουσικές συνθέσεις ή τραγούδια σε συνεχές και ενιαίο σύνολο 2. (μυθ.) το συνονθύλευμα από πολλά και διάφορα πράγματα. [ETYM < γαλλ. rot-pourri «σάπιο, χαλασμένο δόξιο», απόδ. του ισπ. olla podrida (ίδια σημ.) < olla «δόξιο» (< λατ. olla | aula «χύτρα») + podrida (< λατ. putridus «σάπιος» < puter, -tris)].
 Π.Ο.Υ. (η) Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας.
 πού επίρρ. 1. (ως εισαγωγή ερωτήσεων για τόπο) σε ποιο μέρος, σε ποιον τόπο: - - μένει; -Στον Πειραιά || δεν ξέρω - είναι το έχασα! || ~ πηγαίνει; || από ~ έρχεται; || προς τα ~ πήγε; || για ~ θα βάλεις; (πού πας;)- ΦΡ. (α) πού (σε | τον...) είδα, πού (σε | τον...) ξέρω δεν (σε | τον...) ξέρω καθόλου: όσο με χρειαζόταν ήταν όλο ευγένειες κι ενδιαφέρον για μένα! τώρα που δεν με έχει ανάγκη, πού σε είδα πού σε ξέρω! (β) πού ακούστηκε είναι ανήκουστο, απαράδεκτο: ~ ν'αφήνεις μια σίγουρη δουλειά, για να πας να γίνεις τραγουδίστρια; (γ) πού τον χάνεις πού τον βρίσκεις (εμφατ.) για κάποιον που συγχάζει τακτικά, που βρίσκεται συνέχεια (κάπου): ~, στα μπλιάρδα! (δ) πού να σου τα λέω ως εισαγωγή σε κάτι συνταρακτικό που πρόκειται να ειπωθεί: ~! Ο Ηλιάς και η Ντίνα χάρισαν! (ε) πού να ήσουν για... κριμα που δεν ήσουν (κάπου) για να εκλύσουμε το ενδιαφέρον του ακροατή για κάτι που συνέβη και στο οποίο δεν ήταν παρών: ~ να τον έβλεπες πώς χόρευε και πώς τραγουδούσε! (στ) πού (πήγες και) τον βρήκες αυτόν; για να δείξουμε ότι μια επιλογή ήταν λανθασμένη: Πού τον βρήκες αυτόν και τον έφερες στη δουλειά; Αυτός θα το διαλύσει το μαγαζί! || Πού πάει και τους βρίσκει τέτοιους φίλους αυτό το κορίτσι, δεν μπορεί να το καταλάβει! (ζ) πού (πάει και) τα βρίσκει για να δείξουμε τον θαυμασμό ή την απορία μας για την επινοητικότητα κάποιου: Πού τα βρίσκει τόσο ωραία ανέκδοτα; || Πού πάει και τις βρίσκει αυτές τις δικαιολογίες; Με έχει αφήσει άναυδο! 2. πώς (α) για την έκφραση έντονης απορίας, έκπληξης: ~ το σκέφτηκες πάλι αυτό; ΦΡ. από πού κι ως πού (για την έκφραση έντονης απορίας, έκπληξης) (ι) για ποιον λόγο: ~ έχει από πάντα τέτοιες απαιτήσεις; Ούτε άντρας σου είναι, ούτε πατέρας σου, ούτε τίποτα! (ii) με ποιον τρόπο, πώς είναι δυνατόν να: ~ σκέφτηκες ότι θα σε βοηθήσει; Αυτός δεν δίνει ούτε του αγρέλου του νερό! (β) (+να) για να δηλωθεί ότι κάτι είναι αδύνατον: ~ να το φανταστώ; (ήταν αδύνατον να το φανταστώ) || ~ να το βρω το παγωτό τέτοια ώρα; 3. για να εκφραστεί έντονη αντίρρηση, ισχυρή άρνηση σε κάτι που ειπώθηκε: σε ΦΡ. όπως: ~ τον είδες τον καλό άνθρωπο; Ένας απαίσιος υποκριτής είναι! Α. σε ερωτήσεις των οποίων η απάντηση ισοδυναμεί με το «ουθενά» (ρητορικές ερωτήσεις): ~ μυαλό να δουλέια; (δεν είναι συγκεκριμένους στη δουλειά του) || περιμένω βοήθεια, αλλά - βοήθεια; (πουθενά- δεν δόθηκε βοήθεια) 5. (+να) σε ερωτήσεις που δεν επιδέχονται απάντηση και δηλώνουν ότι αυτό για το οποίο ρωτά ο ομιλητής δεν πρόκειται να γίνει ή ότι δεν επιθυμεί να γίνει: - να φύγει τώρα αυτός, έτσι που βολέυθηκε εδώ; (δεν πρόκειται να φύγει) || πού να τρέχω βραδιάτικα να σου βρω παγωτό; (δεν επιθυμώ να ψάξω να σου βρω παγωτό τέτοια ώρα) 6. σε ΦΡ. που δηλώνουν χρόνο, π.χ. (α) πού και πού καμιά φορά, πότε-πότε: δούλευε απ' το πρωί μέχρι το βράδυ, μόνο ~ σταμάτασε για ένα σιγάρο (β) αραιά και πού σπανίως. [ETYM < αρχ. πού | κοῦ (ἰων.) < θ. πο-, ρίκα ερωτηματικό (τονιστικό) και αοριστον (άτονη) αντωνυμιών, η οποία ανάγεται σε Ι.Ε. *k^wo-(βλ. λ. τις) με την επιρρ. κατάλ. -οῦ, πβ. ὄμ-οῦ, ἀλλογ-οῦ. Ομόρρ. πόθεν, πότε, πο-ίος (> ποιος), πώς, πό-τερος, πό-σος κ.ά.].
 πού αντων. {άκλ.} (εισάγει αναφορικές προτάσεις) 1. (αντί της αντων. οποίος, -α, -ο): ο άνθρωπος ~ με χαίρετσε, ήταν ο γείτονας μου (ο οποίος) || μου θυμίζει τη ζωή ~ ζούσα στο χωριό (την οποία) || κάνα και μια επίσκεψη στη θεία σου, ~ σ' αγαπάει! (η οποία) || (στον προφορ. λόγο) μια τραγουδίστρια ~ η φωνή της μαγεύει τους πάντες (της οποίας)- ΦΡ. (α) εμένα που με βλέπεις (εμφατ. αντί του εγώ): ~, γένησα κι ανάβρωσα τρεις γιους και πέντε κόρες! (β) πράγμα που βλ. λ. πράγμα 2. (αντί του επιρρηματικού ὅπου): στην πόλη - μεγάλησα || θα σε στείλω από 'κει - 'ρθες (αντί εκεί από όπου ήρθες) || σε περιπώση ~ συμβεί αυτό || σε στιγμές ~ θέλω να ηρεμησω (βλ. κ. σημ. 5) 3. (αντί του επιρρηματικού ὅπως): έτσι ~ ήρθαν τα πράγματα- ΦΡ. που λέει ο λόγος βλ. λ. λόγος 4. (στον προφορικό λόγο, αντί εμπροσθητον προσδιορισμών που εισάγουν αναφορική πρόταση): «τα μονατήρια - έπαρνα ψωμί» (από τα οποία: δημοτ. τραγ.) || «εσθ'σαι η αιτία ~ υποφέρω» (για την οποία: τραγ.) || θμάσαι τον Λάμπη - ήμαστε γείτονες; (με τον οποίο) (ως συνδ.) 5. (εισάγει χρονική-αναφορική πρόταση, αναφερόμενο σε χρονικό προσδιορισμό που προηγείται): (α) όταν, κατά τον οποίο: τον χρόνο ~ έλειπα στην Αγγλία, συνέβησαν όλα || τότε ~ ήμαστε νέοι (β) αφότου, από τότε που: έχω δέκα χρόνια ~ δουλεύω εδώ- ΦΡ. (α) τη στιγμή που βλ. λ. στιγμή (β) με το που ακριβώς όταν, ακριβώς τη στιγμή κατά την οποία: ~ με είδε, έτρεπε ~ με χαίρειται (γ) ὅτι (που) βλ. λ. ὅτι (δ) όσο που να μέχρι να, ώσπου να (ε) κάθε (φορά) που ὅποτε, ὅσες φορές: ~ σε βλέπω, ανοίγει η καρδιά μου (στ) εκεί που βλ. λ. εκεί (ζ) μόλις | ίσα που για να δείξουμε ότι κάποιος έχει πολύ λίγο χρόνο για να προλάβει κάτι: ~ προλαβαίνεις το τρένο (αν βιαστείς, προλαβαίνεις) || ~ με πρόλαβε- λίγο ακόμη και θα έφευγα (με πρόλαβε την τελευταία στιγμή) 6. (εισάγει αναφορικές-συμπερασματικές προτάσεις) ὅστε: δεν είναι τέτοιος ~ να μπορεί να το κάνει || τόσο βαρύ, ~ κανείς δεν μπορεί να το σηκώσει 7. (καθημ.-εισάγει ειδικές προτάσεις) ὅτι, πώς: είδες ~ τα καταφέρα; || πρόσεξες ~ δεν τον χαίρετσε; 8. (εισάγει αιτιολογικές προτάσεις) επειδή, γιατί: λυπάμαι ~ σε ζήνησα || συγγνώμη - δεν τηλεφώνησα- ΦΡ. σαν (π.χ. έξυπνος άνθρωπος) που είσαι επειδή είσαι (π.χ. έξυπνος άνθρωπος): ~, θα καταλάβεις αμέσως την αλήθεια 9. (εισάγει αναφορικές-εναντιωματικές προτάσεις): και ~ τα είπες,

ποιος, νομίζεις, σε άκουσε; 10. (+να, εισάγει αναφορικές-παραχωρητικές προτάσεις) ακόμη κι αν: δεν του το ξαναδίνω, ~ να παρακαλάει 11. (αντί του να, μετά από ρήματα που σημαίνουν αίσθηση): σε είδα ~ χτύπησε τον μικρό σου αδελφό || ακούω τον λαό ~ πανηγυρίζει 12. με το να: καλά έκανες ~ τον φέρθηκες σκληρά · 13. (ως ευγε-τικό μόριο): ευτυχώς βρέθηκε αυτός ο καλός άνθρωπος, ~ ο Θεός να του το ανταποδώσει, και με βοηθήσει! || (σε κατάρες) ~ να μη σώσω να ζημερωθώ, αν λέω ψέματα! || (υβριστ.) - να πάρει ο διάολος! ΦΡ. που να μην (+παράτ. | υπερσυντέλικο) για τη δήλωση δυσφορίας, μετάνοιας για κάτι που έχει ήδη συμβεί: εγώ τον περιμάζωσα στο σπύρι μου, που να μην τον είχα συναντήσει ποτέ μπροστά μου! · 14. (μετά από επίθ. ή επίρρ. σε εκφράσεις θαυμασμού): τι ωραία ~ τραγουδάει! || (κ. κακός,) βρε, κακό ~ μας βρήκε! · 15. (ανάμεσα σε ρήματα που επαναλαμβάνονται): είσαι ~ είσαι αφηρημένος, δεν σημειώνεις τουλάχιστον τι θέλεις, πριν πας για ψώνια; (αφού είσαι αφηρημένος, πρέπει τουλάχιστον να σημειώσεις) · ΦΡ. που λες ως παρενθετική φράση σε αφήγηση: ανοίγω, ~, την πόρτα και τι να δω; [ETYM. μεσν. < ὅπου (με σήση του αρχικού ατόνου ὀ-) < αρχ. ὀπου (βλ.λ.), με κατοβίβαση του τόνου].
 ΠΟΥά (το) (άκλ.) 1. μικρός κύκλος, βούλλα πάνω σε ύψασμα: πουκάμισο | φούστα με ~ 2. (ως επίθ.) αυτός που έχει μικρούς κύκλους, βούλλες: ~ γραβάτα | πουκάμισο. [ETYM < γαλλ. ροιφ < λατ. risum].
 πουαντιγισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η ζωγραφική τεχνική της απόδοσης των χρωμάτων και του φωτός με χρωματικά στίγματα στην επιφάνεια του πίνακα ΣΥΝ. στικτογραφία. — πουαντιγιατής (ο), πουαντιγίστρια (η), πουαντινιστικός, -η, -ό.
 [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. pointillisme < pointiller «διαστίζω, στικτογραφώ» < pointe «αίχμη, στίγμα» (< λατ. punctum)].
 πουγκί κ. (παιλιότ.) πουγγί (το) {πουγκ-ιού -ιών} 1. μικρός σάκος που χρησιμοποιείται παλαιότερα για την αποθήκευση, μεταφορά χρημάτων αντί πορτοφολιού ΣΥΝ. βαλλάντιο 2. (συνεκδ.) το χρηματικό απόθεμα ΣΥΝ. βαλλάντιο. — (υποκ.) πουγκάκι (το). [ETYM. < μεσν. πουργιον, υποκ. τού ουσ. πούργα < λατ. *punga, γερμ. αρχή, πβ. αρχ. αγγλ. rung «βαλλάντιο, πορτοφόλι», rocca «σάκος, πορτοφόλι», αγγλ. rocket «σέπη» κ.ά.].
 πούδρα κ. (παιλιότ.) πούντρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η σκόνη που απλώνεται στο δέρμα του προσώπου αλλά και του σώματος ως καλλυντικό, ως μακιγιάζ κ.λπ. — (υποκ.) πουδρίτσα (η). [ETYM < γαλλ. roudre < λατ. pulvis, -eris «κόνις»].
 πουδράρο ρ. μετβ. {πουδράριος-α, -της, -μένος} 1. καλλύπτο με πούδρα: - TO πρόσσωπο μου 2. (μεσοπαθ. πουδράρομαι) καλλύπτο το πρόσωπο μου με πούδρα. — πουδράρισμα (το).
 πουδριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} θήκη για πούδρα. [ETYM. < πούδρα + παραγ. επίθημα -ιέρα, πβ. καπελ-ιέρα].
 Π.Ο.Υ.Ε.Ν. (η) Πανελλήνια Ομοσπονδία Υπαλλήλων Εμπορικού Ναυτικού.
 Πουέρτο Ρίκο κ. Πόρτο Ρίκο (το) {άκλ.} (ισπ. Estado Libre Asociado de Puerto Rico, αγγλ. Commonwealth of Puerto Rico = Κοινοπολιτεία του Πουέρτο Ρίκο) νησί της Καραϊβικής Θάλασσας, με καθεστώς αυτονομίας και ειδική σχέση με τις Η.Π.Α. (ανήκει στην αμερικανική κοινοπολιτεία, με πρωτεύουσα το Σαν Χουάν. — Πορτορικανός κ. (καθημ.) Πορτορικάνος (ο), Πορτορικανή κ. (καθημ.) Πορτορικάνη (η), πορτορικανός, -η, -ό κ. πορτορικανικός, -η, -ο. [ETYM. < ισπ. Puerto Rico «πλούσιο λιμάν», ονομασία που δόθηκε αρχικώς στην ακτή του νησιού το 1493 από τον Χριστόφορο Κολόμβο].
 πούθε επίρρ. (λαϊκ.) 1. από πού: από ~ καταβαίνει; 2. για πού: για ~ κίνησης; [ETYM. < αρχ. πόθεν (βλ.λ.), με την επιδρ. του ερωτηματικού πού].
 πουθενά επίρρ. 1. (σε προτάσεις με άρνηση) σε κανένα μέρος, σε κανέναν τόπο: όσο κι αν έμαζα, δεν το βρήκα - || δεν έχει να πας ~ θα μείνεις εδώ! 2. (αοριστολογικό) σε κάποιο μέρος, σε κάποιον τόπο, κάπου: έχεις - να μείνεις γι' αυτή τη νύχτα; [ETYM. < πούθε (βλ.λ.) + δευτικό επίθημα -νά (πβ. εδώ-νά, εκεί-νά). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται σε αμάρτυρο τ. *πουθένα (με καταβίβαση του τόνου κατά τα δεκτικά), ο οποίος προέρχεται από το αρχ. εγκλιτικό επίρρ. πόθεν «από κάποιον τόπο, από άλλο μέρος», με την επιδρ. του ερωτηματικού πού Κατ την επιρρ. κατάλ. -α].
 πουκαμίσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. φαρδύ και μακρύ πουκάμισο που φοριέται έξω από το παντελόνι ή τη φούστα 2. (παιλιότ.) μακρύ νυχτικό.
 πουκαμίσας (ο) {πουκαμισάδες}, πουκάμισου (η) {πουκαμισού-δες} ο κατασκευαστής ή και ο έμπορος πουκαμισών. — πουκαμισά-Σίκο (το).
 πουκαμισιά (η) (λαϊκ.) ως έκφραση θαυμασμού για πουκάμισο (πβ. παντελιόνα, παλτουδιά, φραπεδιά κ.ά.).
 πουκάμισο (το) {-ου κ. -ισου | -ον κ. -ισον} 1. το ένδυμα που φοριέται στο πάνω μέρος του σώματος και κομψώνεται από πάνω ως κάτω στο μπροστινό μέρος: λινό | μεταξωτό | βαμβακερό | μακρομάνικο | κοντομάνικο ~|| ο γιακάς του ~ || «κάτω από τ'ανοιχτό ~, με τις μανρέες τριγες και το σταυρονόκι του ήλιου» (Οδ. Ελύτης)- ΦΡ. αλλάζω (π.χ. τις γυναικές) σαν τα πουκάμισα βλ. λ. αλλάζω · 2. (μυθ.) το δέρμα φιδιού, που αποβάλλεται την άνοιξη, αφού ξεραθεί. Επίσης (λόγ.) υποκάμισο. — (υποκ.) πουκαμισάκι (το) (σημ. 1). — ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδυμασία.
 [ETYM. < μεσν. πουκάμισον < ποκάμισον (με τροπή [o]-[u]) < *υποκάμισον) ὅπως μαρτυρείται στο υποκ. ὑποκαμίσιον), νόθο συνθ. < ὑπο- + -κάμισον < μγν. lat. camisia «πουκάμισο» < προτογερμ. *hami[?]a- (πβ. αρχ. γερμ. hemidi > γερμ. Hemd) μέσω της Κελτικής, πβ. αρχ. ιρλ.

caimnse «πουκάμισο»].
 πουλάδα κ. πουλακίδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η μικρή κότα 2. (στρατιωτική αρμόγ.) το διακριτικό των αλεξιπταιστών που έχει σχήμα πτηνού. [ETYM. < πουλί + παραγ. επίθημα -άδα, πβ. κ. *αγγελ-άδα*].
 πουλάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το μικρό πουλί (βλ. λ.) ΦΡ. (α) **πουλάκι μου** ως προσφώνηση τρυφερότητας, στοργής (β) α, **το πουλάκι μου!** ειρων. όταν ανακαλύπτουμε κάτι επιλήψιμο για κάποιον: ~! *Ωστε εσύ το είχες αρπάξει το βιβλίο μου!* (γ) **τα μάτια μου κάνουν | βλέπω πουλάκια** βλέπω πράγματα που δεν υπάρχουν, κυρ. από ζάλη, πόνο κ.λπ. (δ) **πέταξε το πουλάκι** χάθηκε η ευκαιρία (ε) **κοιμάμαι σαν πουλάκι** κοιμάμαι ελαφρά, έχω ευχάριστο ύπνο (στ) **τρία πουλάκια κάθονταν...** (φρ. που απαντά σε διάφορα δημοτ. τραγ.) (προφορ.) συνήθ. για να δηλωθεί ότι κάτι που λέγεται είναι άσχετο με το θέμα της συζήτησης ή εντελώς ασυνάρτητο ή μας αφήνει αδιάφορος 2. (οικ.) (α) το πέος, κυρ. μικρού αγρορίου (βλ. κ. λ. πουλί) (β) (σπανιότ.) τα γεννητικά όργανα κοριτσιού.

πουλάρι (το) {πουλαρ-ιού | -ιών} το νεαρό άλογο, μουλάρι ή γαϊδούρι. — (υποκ.) πουλαράκι (το). [ETYM. μεσν. < αρχ. *πουλάριον*, υποκ. του ουσ. *πόλος* (βλ. λ.)].

πουλέν (το) {πουλάιότ. ορθ. *πουλούν*} (άκλ.) 1. (στον ιππόδρομο) άλογο στο οποίο ποτίζει κάποιος ελπίζοντας ότι θα κερδίσει 2. (μτφ.) νεαρό πρόσωπο στην αρχή της καριέρας του, π.χ. εκκολλητόμενος ηθοποιός, στο οποίο βασίζει τις ελπίδες του κάποιος και το προστατεύει. [ETYM. < γαλλ. *roulain* «πουλάρι - προστατευόμενος»].

πουλερικό (το) (συνήθ. στον πληθ.) κάθε πουλί το οποίο εκτρέφεται για τα αβγά ή το κρέας του (π.χ. κότες, πάπιες, χήνες). [ETYM. < πουλί + παραγ. επίθημα -αρικό, πβ. *σιδερικό*].

πουλέου ρ. αμετβ. {πούλενα} (ι-λαϊκ.) φεύγω κακήν κακώς- κυρ. στη ΦΡ. **την πουλένα** για την αρνητική εξέλιξη μιας κατάστασης ΣΥΝ. την πάτησα, την έβρινα. [ETYM. < *πούλος* (υβριστ.) + -εύω].

πουλίμα (το) {πουλήματος | χωρ. πληθ.} 1. το να πουλά κανείς κάτι: αυτό είναι **οικογενειακό πουλίμα**, δεν είναι για - 2. (μτφ.) η προσδοκία έναντι ανταλλάγματος: **τέτοιο ~ από τον άνθρωπο που ενεργήσα** δεν το περίμενα!

πουλί (το) {πουλ-ιού | -ιών} 1. κάθε δίποδο ζώο που έχει φτερά και ρόμφες, γεννά αβγά και συνήθ. μπορεί να πετά. τα ~ τιττυβίζουν | *κελαηδούν | τραγουδούν* || *αρπακτικό ~ ΣΥΝ. πτηνό-ΦΡ. (α) **πιάνω πουλιά** στον αέρα* είμαι πολύ ευστροφός (κυρ. βρίσκω γρήγορα τη λύση σε αίνιγμα ή μπαίνω γρήγορα στο νόημα) (β) **το έξπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται** βλ. λ. μύτη (γ) **και του πουλιού το γάλα** κάθε αγαθό, ακόμη και το πιο δυσσεύρο: *αν παντρευτείς πλούσιο, θα έχεις ~ (δ) **πουλί μου*** πουλάκι μου (βλ. λ. πουλάκι) (ε) **άπιστο πουλί** βλ. λ. άπιστος 2. ο νεοσός κότας 3. (στον οδηγισμό) **Πουλί** (το) (α) μέλος κλάδου του οδηγισμού ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας από 7 έως 11 ετών (βλ. λ. οδηγισμός) (β) **Πουλί** ο αρχηγός Σμήνους Πουλιών στον οδηγισμό (γ) **γοργό Πουλί** ο υπαρχηγός Σμήνους Πουλιών στον οδηγισμό (δ) **γαλάζιο Πουλί** ο βοηθός (τρίτος στην ιεραρχία) Σμήνους Πουλιών στον οδηγισμό · 4. (ευφημ.) το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. πέος. — (υποκ.) πουλάκι (το) (βλ. λ.), (μεγεθ.) **πούλος** (ο) (βλ. λ.).

[ETYM. < μεσν. *πουλί(ν)* < μτγν. *πουλλίον*, υποκ. του *πούλλος* < λατ. *pullus* «νεοσός», που συνδ. πθ. με αρχ. *πόλος* (βλ. λ.)].

πουλί (το) {χωρ. γεν.} κάθε μικρός, συνήθ. πλαστικός, δίσκος που χρησιμοποιείται σε παιχνίδια (π.χ. στο τάβλι, στη ντάμα κ.λπ.). [ETYM. < τουρκ. *pul* < μτγν. *φώλλης* «είδος μικρού νομίσματος» < λατ. *folllis* «άσκος αέρα, φουσητήρας - πορτοφόλι»].

πουλία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. μικρός μεταλλικός δίσκος που χρησιμοποιείται ως στολάδι, συνήθ. σε γυναικεία φορέματα ή κεντήματα ΣΥΝ. πετάλιο · 2. **Πουλία** (η) ο αστερισμός των Πλειάδων: «η ~ κι ο *Αντιρρινός* και ο *Αποσπερίτης*...» (δημοτ. τραγ.). [ETYM. μεσν., αφεβ. επίμυο, πθ. < *πλειάδα* (βλ. λ.), με αποβολή της συλλαβής -δα (ή απευθείας από το αρχ. *πλειάς*, με αποβολή του -ς) και ανάπτυξη ευφωνικού -ου- (πβ. *γυροῦσιν* - *γρόνος* | *γρόνη*), ενώ έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. αναγεται σε ρουμ. *pu'la*. Οι εναλλαγές αυτές οφείλονται στην παρετυμολογική σύνδεση με τα ουσ. *πουλία*, *πούλα* «κλώσσα» λόγω της διάταξης των επτά αστερών που αποτελούν την Πλειάδα].

Πούλιτζερ (το) {άκλ.} βραβείο που απονέμεται από το 1917 και κάθε χρόνο από ειδική επιτροπή του Πανεπιστημίου της Κολούμπια των Η.Π.Α. σε άτομα που διακρίθηκαν στον χώρο των Μ.Μ.Ε. και της λογοτεχνίας.

[ETYM. < αγγλ. *Pulitzer*, από το όν. του Αμερικανού εκδότη J. Pulitzer (1847-1911), ο οποίος θέσπισε με τη διαθήκη του το φερώνυμο βραβείο].

πουλίαν (το) {άκλ.} λεωφορείο με αναπαυτικά καθίσματα και άλλες ανέσεις, το οποίο προορίζεται να μεταφέρει επιβάτες σε μεγάλες αποστάσεις και χρησιμοποιείται κυρ. σε εκδρομές και περιηγήσεις. — (υποκ.) πουλιανάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο. [ETYM. < αγγλ. *pullman* (car), από το όνομα του Αμερικανού εφευρέτη και μηχανικού George M. Pullman (1831-1897)].

πουλιμαντζής κ. πουλιμαντζής (ο) {πουλιμαντζήδες} (λαϊκ.) ο οδηγός πουλιαν. [ETYM. < *πουλιαν* + -τζής, πβ. *λεωφορειατζής*].

πουλιονάρια (η) πόδες φωτό με γαλάζια ή μοβ άνθη.

-πουλο 1. παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν το παιδί του προσώπου που δηλώνει το θέμα: *ελληνό-πουλο*, *αρχοντό-πουλο*, *βασιλό-πουλο* 2. για να προσδώσει στο πρόσωπο

που δηλώνει το θέμα το χαρακτηριστικό της μικρής ηλικίας: *χωριό-πουλο* (μικρός χωριάτης), *ραφτό-πουλο* (μικρός ράφτης) 3. παραγωγική κατάληξη για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το μικρό, το νεογνό του ζώου που δηλώνει το θέμα: *αετό-πουλο*, *λυκό-πουλο*, *μελισσό-πουλο*.

[ETYM. Παραγ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μεσν. *πούλ(λ)ος* (< λατ. *pullus* «νεοσός») και χρησιμοποιήθηκε αρχικώς σε νεοσούς πουλιών και μικρά ζώα (λ.χ. *αετό-πουλον*, *άλεπό-πουλον*), ενώ αργότερα επεκτάθηκε ως υποκοριστικό επίθημα σε πρόσωπα και πράγματα (λ.χ. *αρχοντό-πουλο*, *σπιτό-πουλό*)].

πουλόβερ (το) {άκλ.} πλεκτό ένδυμα, συνήθ. με μανίκια, για το πάνω μέρος του σώματος, το οποίο φορά κανείς περνώντας το από το κεφάλι. — (υποκ.) πουλοβεράκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδυμασία*. [ETYM. < αγγλ. *pulllover* < *pull* ονερ «τραβώ προς τα επάνω»].

πούλος (ο) (λαϊκ.) 1. (μεγεθ.) το πουλί, το πτηνό 2. (ευφημ.) το πέος-ΦΡ. (ι-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **παίρνω τον πούλο** για δυσμενή εξέλιξη την οποία υφίσταται κάποιος: *νομίσει ότι θα τη σκαπουλάρει, αλλά στο τέλος πήρε τον πούλο!* [ETYM. < μεσν. *πούλ(λ)ος*, βλ. κ. πουλί].

πούλα (η) (χωρ. γεν. πληθ.) πολτός φρούτων που χρησιμοποιείται για την παρασκευή φρουτοχυμών και μαρμελάδων. [ETYM. < γαλλ. *purle* < λατ. *purpula*].

πουλ-πουλ (το) {άκλ.} φρ. που την χρησιμοποιούμε για να καλέσουμε κοντά τις κότες και να τις ταΐσουμε.

Πουλχέρια (η) 1. αυτοκράτειρα του Βυζαντίου (450-453)- έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα προβλήματα της Εκκλησίας και ανακηρύχθηκε αγία 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM. μτγν. κύρ. όν. < λατ. *Pulcheria* < επίθ. *pulcher* «μόρφος, ωραίος»].

πούλω (κ. -άω) κ. (λόγ.) πωλώ [αρχ.] ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πουλάω... κ. (λόγ.) *πωλείς*... | *πούλ-ησα* (λόγ. *πώλησα*), -ίεμαι (λόγ. -ούμαι, -είμαι...), -ήθηκα, -ήμένος} ♦ (μετβ.) 1. μεταβιβάζω την κυριότητα (αντικειμένου) έναντι χρημάτων: *αναγκάστηκε να πουλήσει τα κοσμήματα της για ένα κομμάτι ψωμί* || *του πούλησα το σπίτι μου (για) 10.000.000 δρχ.* || ~ *κάτι σε πλειστηριασμό* || (κ. για πρόσ.) *τον πούλησε σκλάβο* || (μτφ.) αυτός είναι ικανός να πουλήσει και τη μάνα του, *δεν έχει καθόλου ηθικές αναστολές* ΑΝΤ. αγοράζω-ΦΡ. (α) **σε πουλά και σ' αγοράζει** είναι εξαιρετικά επιτήδειος, πονηρός και καταφερτζής (β) (μτφ.) **πουλώ ακριβά το τομάρι μου** αναγκάζω κάποιον να υποστεί μεγάλες απώλειες ή ζημιές προκειμένου να με κατεβάσει, να με νικήσει: *θα πουλήσουμε ακριβά το τομάρι μας: θα μεινουμε και θα πολεμήσουμε ως το τέλος!* 2. διαθέτω προς πώληση, έχω για πούλημα: ~ *το παλιό μου αμάξι* ενδιαφέρεται κανείς; || *το ~ όσο-όσο, γιατί έχω μεγάλη ανάγκη* || *δεν τον ~ αυτό τον πίνακα* | *δεν πωλείται αυτό ο πίνακας* -ήταν το *πρώτο μου έργο και θέλω να τον κρατήσω* 3. (για εμπόρευμα, κυρ. έντυπο) αγοράζομαι (σε συγκεκριμένο αριθμό κομματιών): *το βιβλίο του πούλησε 5.000 αντίτυπα* 4. (μτφ., συνήθ.) για κάτι που δεν αποτελεί αντικείμενο διαπραγματεύσεως) παραδίδω έναντι ανταλλάγματος: *ο Φάουστ πούλησε την ψυχή του στον Διάβολο* || *πούλησε τις ιδέες του για μια θέση στην κυβέρνηση* 5. (κακός.) καταδίδω, προσφέρω σε εχθρό έναντι ανταλλάγματος: *πούλησε κρατικά μουσικά στους εχθρούς* || *πούλησε την πατρίδα του (την πρόδωσε)* 6. (α) εγκαταλείπω, προδίδω: *τον νόμιζα φίλο, αλλά στη δύσκολη ώρα με πούλησε* (β) αθέτω υπόσχεση, εξαπατώ: *μας είπε ότι θα έλθει, αλλά μας πούλησε* 7. (οικ.) λέω (κάτι ψευδές) κυρ. σε ΦΡ. όπως: (α) **σε πούν | που** τα **πουλήσεις αυτά**; νομίζεις ότι θα σε πιστένω; (β) **αυτά πήγαινε να τα πουλήσεις σε άλλον | αλλού** βρες άλλον να εξαπατήσεις, να κοροιδέψεις (γ) **πουλάω παραμύθι | φούμαρα** λέω μεγάλα ψέματα: *μας πούλησε παραμύθι ότι είχε κάνει μεγάλη καριέρα στην Αμερική* || *πουλάει φούμαρα σε όλους, μήπως και ξεγελάσει κανέναν αφελά!* (δ) **πουλάω φέκια για μεταξωτές κορδέλες** βλ. λ. *φέκι* 8. (οικ.) κάνω επίδειξη (ιδιότητας που στην πραγματικότητα δεν έχω) κυρ. σε ΦΡ. όπως *πουλό νταρλίκι | αγριάδα | μαγκιά* ♦ (αμετβ.) 9. πουλώ (σημ. 1) (με συγκεκριμένο τρόπο): *δεν ~ με πίστωση* || ~ *μόνο χονδρικός* | *λιανικός* 10. (α) (για εμπόρευμα) έχω ζήτηση, αγοράζομαι: *αυτό το σαπούνι δεν πουλάει* || *δεν πούλησε παρά τη διαφήμιση που του έγινε* (β) (μτφ.-οικ.) βρίσκω απήχηση: *δεν πουλάνε οι καλλιτεχνικές ταινίες- ο κόσμος θέλει σεξ και βία* || *δεν πουλάει πια αυτή η ιστορία* (δεν είναι πειστική) 11. (ειδικότ. μτφ. μεσοπαθ. **πουλιέμαι**) εξαγοράζομαι: *αυτός πουλιέται σ'όλους- φτάνει να του δώσεις λεφτά και σου κάνει ό,τι ζητήσεις!* || (η μτγ. **πουλημένος**, -η, -ο) ο διατητής ήταν ~ *τον είχε πληρώσει ο πρόεδρος της γηπεδούχου ομάδας* 12. (λόγ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ. **πωλείται, πωλούνται**) διατίθεται προς πώληση: *το διαμέρισμα | η επιχείρηση πωλείται* || «εντός πωλούνται πάσης φύσεως υλικά» (τραγ.) 13. (ο λόγ. τ. **πωλείται** ως ουσ.) επιγραφά (συνήθ. έντυπη) που ενημερώνει ότι κάτι διατίθεται προς πώληση: *στην είσοδο του κτηρίου υπήρχε ένα «~» για γραφείο του τρίτου ορόφου*. [ETYM. < μεσν. *πούλω* < αρχ. *πωλώ* (-έω) < θ. **pōl-*, εκτεταμ.-ετεροκαμ. βαθμ. του Ι.Ε. **prel-* «πουλώ με σκοπό το κέρδος», πβ. *σανσκρι. panate* «διαπραγματεύομαι, αγοράζω» (< **pl-n-ati*), λθ. *peinas* «κέρδος», αρχ. *σλαβ. plēnū* «λάφυρο», αρχ. γερμ. *fall* «αγοραστός, προς πώληση» κ.ά. Το ρ. *πωλώ* αντετίθετο στο αρχ. *ώνούμαι* «αγοράζω», ενώ διακρίνονταν από το ρ. *πέρννμι* «πουλώ, εμπορεύομαι» (βλ. λ. *πέρννη*) και από τον αδρ. *αποδίδωσθαι*, τύποι οι οποίοι προσδιόριζαν την πράξη της πώλησεως, όταν πραγματοποιείται].

πούμα (το) {άκλ.} σαρκοφάγο αιλουροειδές της Αμερικής με ανοιχτόχρωμη καστανή γούνα.

[ETYM. < αγγλ. *puma* < ισπ. *puma*, λ. της γλώσσας Quechua, φυλής ιθαγενών της Ν. Αμερικής].

πούμε (πουνε) (να/θα) ρ. — λέω

πουνέντες (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο δυτικός άνεμος (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΠΜ.) ΣΥΝ. (επίσ.) ζέφυρος. Επίσης πουνέντης.
 [ETYM. < ιταλ. *ronente* «δυτικός» < μεσν. λατ. *ronens* (τού *p. ronere* «τοποθετώ»), από τη φρ. *ronens (solis)* «δύση του ηλίου»].
 πουνεντογάμπρις (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ δυτικού και νοτιοδυτικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΠΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) λιβοζέφυρος.
 πουνεντομιάστρος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ δυτικού και βορειοδυτικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΠΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) σκιρανοζέφυρος.
 πούντα (η) {χωρ. πληθ.} 1. (καθημ.) το κρουλόγημα στους πνεύμονες: *άρπαζα μια ~!* 2. (λαϊκ.) το ακρωτήριο.
 [ETYM. < ιταλ. *punta* «άκρη, αιχμή» < μτγν. λατ. *puncta*, από τον μτχ. τ. *punctus*, -a, -um του λατ. *p. punger* «κεντώ, τρυπώ»].
 πουντιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {πουντίας-α, -μένος} (καθημ.) ♦ 1. (αμετβ.) παθαίνω κρουλόγημα ♦ 2. (μετβ.) *κάνω* (κάτιον) να πάθει κρουλόγημα: *θα με πουντιάσεις, που έχεις όλα τα παράθυρα ανοιχτά!* — πούντιασμα (τό).
 πούντρα (η) → πούδρα
 πούπετα επίρρ. (λαϊκ.) πουθενά. [ETYM. μεσν. < *πούπετε* (κατά το συνώνυμο *πουθενά*) < *που ποτέ* (με προληπτική αφομοίωση του -ο-)].
 πούπουσιμός (ο) [1981] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική χρήση στον λόγο αναφορικών προτάσεων που εισάγονται με το *που*. [ETYM. < *που* (με επανάληψη για έμφαση) -I- *παραγ. επίθημα -ιμός*, κατά τα *βαρβαρισμός, σοιοικισμός*].
 πούπουλένιος, -ια, -ιο 1. κατασκευασμένος από πούπουλα: ~ *στρώ-μα* 2. (μψ.) εξαιρετικά ελαφρός και μαλακός.
 πούπουλο (το) 1. το μαλακό, γχοουδωτό φτερό πουλιού, που φυτρώνει κάτω από το σκληρό φτέρωμα: Φρ. στα *πούπουλα* μέσα στις ανέσεις και τις περιποιήσεις: *από τότε που την παντρεύτηκε, την έχει ~* 2. (μψ.) οτιδήποτε μαλακό και ελαφρό: αυτό το *πάπλωμα είναι ~*. [ETYM. < βεν. *purpola* | ιταλ. *purpola* «μυπόφος» (με μαλακά φτερά), ονομαστ. λ.].
 Πουργκατόριο (το) (στους ρωμαιοκαθολικούς) το καθαρτήριο. [ETYM. < ιταλ. *purgatorio* < μεσν. λατ. *purgatorium* «καθαρτήριο» < λατ. *purgatus* «καθαρός, καθαρός» < ρ. *purgo* «καθαρίζω, εξαγνίζω» (< *puris* «καθαρός, αγνός, άσπλος»)].
 πουρές (ο) {πουρέδες} φαγητό από πολτοποιημένες πατάτες, όσπρια ή χόρτα, συχνά ως γαρνιτούρα.
 [ETYM. < γαλλ. *purée* < παλ. γαλλ. *purge* «πολτοποιώ, στείβω και στραγγίζω (κυρ. *λαχανικά*)» < λατ. *purgare* «καθαρίζω, εξαγνίζω» (γρήγορα αντικαταστάθηκε από το συνώνυμο *purgare*) < *purus* «καθαρός, αγνός, άσπλος»].
 πουρί (το) {πουριού | χωρ. πληθ.} 1. το ασβεστούχο υπόλειμμα που επικάθεται σε δοχείο μετά τον βρασμό ή σε σωλήνες: η *λεκάνη έχει πάσει ~* 2. το υπόλειμμα τροφών που στερεοποιείται στα δόντια και αφαιρείται με καθαρισμό. — πουριάζω ρ.
 [ETYM. < μτγν. *porion*, υποκ. του αρχ. *πόρος* «είδος μαρμάρου, οικοδομικής πέτρας» (βλ. λ. *πορώνω*)].
 πουριτανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ΘΡΗΣΚ. η θρησκευτική κίνηση των πουριτανών 2. η υπερβολική και συνήθ. υποκριτική αυστηρότητα στα ήθη.
 [ETYM. Μεταφορά του *αγγλ. puritanism*. Βλ. κ. *πουριτανός*].
 πουριτανός (ο), πουριτανή (η) 1. ΘΡΗΣΚ. το μέλος θρησκευτικής προτεσταντικής κίνησης του 16ου και 17ου αι., που προέβαλλε το αίτημα της εκκαθάρισης της Εκκλησίας της Αγγλίας από στοιχεία του ρωμαιοκαθολικισμού (π.χ. τον θεσμό των επισκόπων) και υιοθετούσε μεγάλη αυστηρότητα στα ήθη 2. (μψ.-μειωτ.) άνθρωπος με υπερβολικά αυστηρές, συνήθ. υποκριτικά, αρχές. — πουριτανικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του *αγγλ. puritan* < μτγν. λατ. *puritas* «αγνότητα, καθαρότητα» (< λατ. *purus*)].
 πουρμπουάρ κ. πουμπουάρ (τό) {άκλ.} το φιλοδώρημα.
 [ETYM. < γαλλ. *rouboure* < φρ. *rouir boire* «για να πιεις»].
 πουρνάρι κ. πρινάρι (το) {πουρναρ-ιού | -ιών} θάμνος με πυκνά κλαδιά και άφθονα σκληρά, στιλπνά αγκαθωτά φύλλα: το ξύλο του είναι σκληρό και ανθεκτικό και χρησιμοποιείται για προσάνναμα και για την κατασκευή ξυλανθράκων. — (υποκ.) *πουρνάρι* (το). [ETYM. < μεσν. *πρινάριον*, με τροπή του *ΠΙ* σε /u/, < *πρινάριον* (με αντι-μετάθεση), υποκ. του αρχ. *πρίνος* (βλ. λ.).] *πουρνό* (το) (λαϊκ.) το προί-Φρ. (ως επίρρ.) *πουρνό-πουρνό* χωρίς το προί, προί-προιί.
 [ETYM. < **πρωινόν* (με κώφωση) < **πρωινόν* (με αντιμετάθεση) < μτγν. *πρωινόν* (με έκκρωση του -i), ουδ. του επίθ. *πρωινός* (βλ. λ.).] *πουρό* (το) → *πουρός*
 πουρό (το) 1. μεγάλο και χοντρό τηγάρο, που κατασκευάζεται από τυλιγμένα φύλλα εκλεκτού καπνού: ~ *Αβάνας* 2. (συνεκδ.) γλύκισμα σε σχήμα λεπτού πούρου με γέμιση σοκολάτας. — (υποκ.) *πουρακι* (το).
 [ETYM. < ισπ. *purgo* (ενν. *tabacco*) «καθαρός (καπνός)» < λατ. *purus* «καθαρός, αγνός», λόγω του ότι το πούρο αποτελείται από καθαρά φύλλα εκλεκτού καπνού].
 πουρός, -ή, -ό (μειωτ.) 1. (αργκό) πολύ γέρος και ανήμπορος 2. (αργκό) *πουρό* (το) ο γέρος ΣΥΝ. *ραμιολιμέντο, ραμιολί, χουφταλο*. [ETYM. < *ταγγ. purgo* «γέρος»].
 πούρος, -α, -ο (λαϊκ.) γνήσιος, αμιγής, ανόθευτος: -*χρυσάρι* || (κ. εκ-φραστ. στον πολιτικό λόγο) ~ *μαρξιστής*. [ETYM. < ιταλ. *purgo* < λατ. *purus* «καθαρός, αγνός»].
 πους (ο) {ποδ-ός, -α | -ες, -ών} 1. (αρχαιοπρ.) το πόδι-Φρ. (α) *επι ποδός* (ως χαρακτηρισμός) έτοιμος για ανάληψη δράσης: η *αστυνομία*

βρίσκεται - λόγω της επίσκεψης του Αμερικανού προέδρου (β) ΣΤΡΑΤ. *παρα πόδα* δίπλα στο πόδι (ενν. να στηριχθεί το όπλο με το κοντάκι να ακουμπά στο έδαφος): ως εντολή στις ασκήσεις ακριβείας (πβ. *επ' ώμου, παρουσιάστε*) (γ) *κατά πόδας* βλ. λ. *κατά πόδας* 2. ΜΕΤΡ. (*μετρικός*) *πους* το σύνολο συλλαβών που αποτελούν μία μετρική μονάδα (βλ. κ. λ. *μετρικός*) 3. μονάδα μήκους (ο αγγλικός *πους*), (βλ. λ. *πόδι*, σημ. 6). Επίσης *πόδας* [μεσν.].
 [ETYM. < αρχ. *πους, ποδός* < θ. **pod-*, ετεροίμω. βαθμ. του Ι.Ε. **ped-* «πόδι», πβ. *σανσκρι. pad-* (γεν. *pad-áh*), λατ. *pés, pèd-is* (> γαλλ. *pièd*, ισπ. *pie*), αρχ. γερμ. *fuoz* (> γερμ. *Fuß*), *αγγλ. foot*, ρωσ. *πόδ* «έδαφος» κ.ά. Ομόρρ. *πεδ-ιο(ν)*, *πεζός* (< **ped-jó-* *πέδ-η, έμποδ-ίζω, ηηδ-ώ, ηηδ-άλ-ιο(ν), πέδ-ιλο(ν)* κ.ά.).
 πουςάπ κ. πους-άπς (τα) {άκλ.} οι κάμψεις (βλ. λ. *κάμψη*) ως γυμναστική άσκηση: *κάνω 50 ~*. [ETYM. < *αγγλ. push-up* «σπρώχνω επάνω»].
 πούσι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η ομίχλη. [ETYM. < τουρκ. *pus*. Η ποικιλία των τύπων (*pus, bus, pusa, piise*) έχει οδηγήσει στη σύνδεση με το ελλην. *πίσσα*].
 πουσταρείο (το) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) (περληπτ.) το σύνολο των ομοφυλόφιλων ανδρών ή συρφετός από άνδρες ομοφυλόφιλους.
 [ETYM. < *πούστης* + *παραγ. επίθημα -αρείο*, πβ. κ. *πουται-αρείο, αλητ-αρείο*].
 πουσταεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πούστημα} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) ♦ 1. (αμετβ.) γίνομαι ομοφυλόφιλος ♦ 2. (μετβ.) *κάνω* (κάποιον) ομοφυλόφιλο. *πούστης* (ο) {πούστηδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. ο άνδρας ομοφυλόφιλος 2. (υβριστ.) για αντίτιμο άνθρωπο, συχνά και με ποσοτικό επίρρ.: *είναι πολύ - μου φέρθηκε σκάρτα!* 3. (ως έκφραση θαυμασμού): *βρε τον ~, πώς τα λέει!* (τι ωραία που τα λέει). Επίσης (λαϊκότ.) (!) *πούστρα* (η). — (υποκ.) (!) *πουστάκος* (ο) κ. *πουσταρέλι* (το), (μεγεθ.) (!) *πουσταράς* κ. *πούστα-ρος* (ο) κ. *πουστάρα* (η), (!) *πούστηκ-ος, -η/-ια, -ο*, (!) *πούστηκα* επίρρ. [ETYM. < τουρκ. *puşt* < περσ. *pušt* «παιδί που χρησιμοποιείται για διστοματικούς σκοπούς, αντικείμενο παιδαγωγίας»].
 πουστιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) η ανέντιμη πράξη και συμπεριφορά εις βάρος κάποιου: *μου έκανε μια μεγάλη ~* ΣΥΝ. (!) *μαβίνα*. Πουστόγερος (ο) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. γέρος ομοφυλόφιλος 2. υβριστ. για γέρο. *πουστοφέρνη* ρ. αμετβ. (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) συμπεριφέρομαι ή κινούμαι και μιλώ σαν πούστης. Πουτάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. η πόρνη-Φρ. (α) (*γίνεται*) *της πουτάνας (το κάγκελο)* για μεγάλη αναστάτωση, ατζάζι: *μέθυσαν δυο-τρεις πελάτες κι έγινε στο μαγαζί ~* (β) *παλιά πουτάνα* (ως χαρακτηρισμός) γυναίκα παμπόνηρη και με πολλές εμπειρίες, που δεν την ξεγελάς εύκολα: *κατ' επέκτ. και ως χαρακτηρισμός για άντρα* 2. (υβριστ.) για ανήθικη γυναίκα 3. (γενικότ.) υβριστ. για γυναίκα. — (υποκ.) (!) *πουτανίτσα* (η) κ. *πουτανάκι* (το), (μεγεθ.) (!) *πουτανάρα* κ. *καραπουτάνα* (η). [ETYM. όψιμο μεσν. < ιταλ. *puttana* < *putta* < παλ. γαλλ. *pute* < λατ. *puter* «οιεθφαρμένος, σάπιος, βδελυρός»].
 πουταναριο (το) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. (περληπτ.) οι πόρνες γενικά ή συρφετός από πόρνες 2. ο οίκος ανοχής 3. (εμφατ.) μεγάλη πόρνη.
 [ETYM. μεσν. < *πουτάνα* + *παραγ. επίθημα -αρείο*, πβ. *αλητ-αρείο, παππαδ-αρείο*].
 πούτανιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. η ιδιότητα του να είναι μια γυναίκα ανέντιμη ή πονηρή και ύπουλη 2. (συνεκδ.) πράξη ανέντιμη ή πονηρή και ύπουλη. *πουτανιάρης, -α, -ικο* {πουτανιάρηδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. αυτός που συχνάζει στα πορνεία 2. (γενικότ.) αυτός που έχει άστατη και έντονη ερωτική ζωή. [ETYM. < *πουτάνα* + *παραγ. επίθημα -ιάρης*, πβ. *βρομ-ιάρης*].
 πουτανιού κ. ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) φέρομαι σαν πουτάνα. *πουτανίστικος, -η/-ια, -ο* (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. αυτός που ταιριάζει σε πουτάνα 2. ανέντιμος, πονηρός, υποκριτικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ιστικός*. Πουτίγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλύκισμα με μαλακή και κρεμώδη υφή, που παρασκευάζεται κυρ. από αλεύρι, αβγά, ζάχαρη, σταφίδες κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*γκ*-.
 [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *pudding* < *αγγλ. puddinc* < μέσ. *αγγλ. poding* «είδος λουκάνικου», που συνδ. με παλ. γαλλ. *puduc* και με κάτω γερμ. *puddewurst* «μάτρη πουτίγκα (χοιρινό λουκάνικο με αίμα)»].
 πούτσα (η) → πούτσος
 πουτσαράς (ο) {πουτσαράδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) 1. ο άνδρας που έχει μεγάλο πένος 2. ο ρομαλέος άνδρας ή αυτός που κάνει επίδειξη ανδρισμού. [ETYM. < *πούτσος* + *μεγεθ. επίθημα -αράς* (πβ. *κοιλ-αράς*)].
 πούτσος (ο) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) το πένος, το ανδρικό γεννητικό όργανο ΣΥΝ. (!) *ψωλή, καυλή, (ευφημ.) μαραφέτι, μαρκούτσι, πουλί, τέτοια, ξερή, μαλαπέδρα, κοκόνα*. Επίσης πούτσα (η).
 [ETYM. Αββ. ετόμου, πθ. < *σλαβ. butsa* «εξόγκωμα, προεξοχή» ή *κατ' άλλη εκδοχή, < αρχ. πόσθη* (βλ. λ.). Έχει προταθεί ακόμη η σύνδεση με τουρκ. *puç* «η σχισμή των γλουτών»].
 πουφ (το) {άκλ.} κάθισμα που αποτελείται από μεγάλο, πολύ μαλακό μαξιλάρι, συνήθ. με δερμάτινο ή πλαστικό κάλυμμα, το οποίο τόπο-

θετείται στο δάπεδο.
[ETYM, < γαλλ. rouff, ηχομητική λ., πθ. από τον ήχο που ακούγεται όταν κάθεται κανείς σε αυτό], πομφ επιφών.: εκφράζει αηδία, που προέρχεται από δυσάρεστη μυρωδιά.
[ETYM, Ηχομητική λ.], πουφίνος (ο) ΖΩΟΛ. πουλί του ωκεανού με μακρύ και λεπτό ράμφος και φτέρωμα μαύρο στο πάνω μέρος και λευκό ή πιο ανοιχτόχρωμο στο κάτω.
[ETYM, Μεταφορά του γαλλ. rouffin < αγγλ. ruffin < μέσ. αγγλ. rorhyn, αγγ. ετύμου], ποωδής, -ης, -ες [αρχ.] {ποώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΒΟΓ. (φυτό) που έχει κοντό, μαλακό και όχι ξυλώδη βλαστό, που έχει τη μορφή πλάσας.
* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. Π.Π.Σ.Π. (η) Προοδευτική Πανεπιστημιακή Συνδικαλιστική Παράταξη.

Πράγα (η) η πρωτεύουσα της Τσεχίας. [ETYM < ιταλ. Praga (οπτικό δάνειο) < τσεχ. Praha, αβελ. ετύμου, ίσως συνδ. με ρωσ. porog «κατώφλι» ή με τσεχ. praziti «καμένο δάσος»].

πράγμα κ. (λαϊκ.) **πράμα** (το) {πράμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (α) οτιδήποτε άφυχο με υλική υπόσταση, απτό: *θα πάρεις μαζί σου μόνο τα ~ που είναι απολύτως απαραίτητα* || *έχει μεράκι στη δουλειά του και φτειάζει ωραία ~* || (καθημ.) *το μαχαίρι είναι ένα ~, που το χρησιμοποιούμε για να κόβουμε (άλλα ~)* ΣΥΝ. (λόγ.) αντικείμενο (β) (μειωτ.) αντικείμενο άφουχο, κακόγουστο, παλιό κ.λπ.: *έδωσε 20.000 δρχ. γι' αυτό το ~*; (δεν άξιζε τα λεφτά του) || (μτφ.) *γυναίκα το λες αυτό το ~*; 2. οτιδήποτε υπερκό και συνήθ. άφυχο, είτε απτό είτε αφηρημένη έννοια, το οποίο δε' καθορίζεται σαφώς στο λόγο: *αναζητώ την ουσία των ~* || (αναπληρώνοντας το αντικείμενο ρήματος) *είδα πράγματα, που δεν έχει δει άνθρωπος μάτι* || (αναπληρώνοντας το ουσιαστικό που προσδιορίζεται από επίθετο, αντωνυμία κ.λπ.) *ένα ~ θα σου πω:...* || *το πρώτο ~ που θέλω να τονίσω είναι...* || *δεν υπάρχει τέτοιο ~* || (καθημ.) *ωραίο ~ η φίλια!* || (καθημ.) *κακό ~ ο εγωισμός!* || *άλλο ~ (είναι) η ευγένεια και άλλο η δουλοπρέπεια* || *είναι μεγάλο ~ να κάνεις τη δουλειά που σου αρέσει!* || *είσαι για μεγάλα ~!* (για σπουδαίες πράξεις, για τα ξεχωριστά) ΦΡ. (α) *τι πράγμα* (εμφατικότερα αντί του τι): *- μου ζήτησες που να μη σου το κάνω; || ~; (λέγεται από κάποιον που δεν άκουσε τι του είπαν ή ως έκφραση έκπληξης γι' αυτό που άκουσε)* (β) *τι πράγματα είναι αυτά;* για να εκφραστεί αποδοκιμασία σε συμπεριφορά, σε ενέργεια κάποιου (γ) (λαϊκ.) **ντροπής πράγματα!** βλ. λ. ντροπή (δ) *κάθε πράγμα στον καιρό του* βλ. λ. καιρός (ε) (ειρων.) **σπουδαία πράμα!** βλ. λ. σπουδαίος (στ) *δεν λέει (και) πολλά πράγματα* δεν έχει ιδιαίτερη αξία: *Γι γνώμη έχεις γι' αυτό τον γιατρό; —!* || *δοκίμασα αυτό το καινούργιο ουσίν ~!* (ζ) **πολύ πράμα** για οτιδήποτε εμφανίζεται σε μεγάλη ποσότητα, σε αφηρόνια (η) **όνομα και πράμα** βλ. λ. όνομα (θ) *λέω τα πράγματα με τ' όνομα τους* βλ. λ. όνομα (ι) *το πράμα μιλάει μόνο του* βλ. λ. μιλώ (ια) *δεν είναι και μικρό πράμα* | *μικρό πράμα το 'χεις...* για κάτι σπουδαίο ή με σημαντικές επιπτώσεις: *δεν είναι και μικρό πράμα για έναν τόσο νέο άνθρωπο να έχει κάνει τόσα πράγματα στη ζωή τον!* || *μικρό πράμα το 'χεις να έχεις δικό σου σπίτι και να μην πληρώνεις ενοίκιο!* 3. (οικ.) το εμπόρευμα: *πρώτο πράμα!* || *έχω πράμα που σάλευει!* (τι ψάρια μου είναι φρεσκοτάτα) || *έχω φρέσκο ~* 4. ΝΟΜ. ενσώματο αντικείμενο, οτιδήποτε μπορεί να κατέχεται από τον άνθρωπο, συμπεριλαμβανομένων και των φυσικών δυνάμεων, οι οποίες υπόκεινται σε ανθρώπινη εκμετάλλευση 5. (αρχκό) τα ναρκωτικά, κυρ. κατά τη διακίνηση τους • 6. τα δεδομένα, το αντικείμενο που μας απασχολεί: *προσπάθη να βλέπω το ~ σφαιρικά* ΦΡ. (α) *το πράμα αλλάζει | αλλάζει το πράμα* βλ. λ. αλλάζω (β) *ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά* ας βάλουμε μια σειρά στην εξέταση των όσων θα απαριθμήσουμε 7. το γεγονός: *συμβαίνουν περίεργα ~* ΦΡ. *πράμα που | το οποίο* για την εισαγωγή αναφορικής πρότασης, η οποία αναφέρεται στο συνολικό περιεχόμενο της προηγούμενης πρότασης και όχι σε συγκεκριμένη λέξη της: *περιμέναμε ότι ο εχθρός θα υποχωρούσε, ~ τελικώς δεν συνέβη* **πράγματα** (τα) 8. (+γεν. προσ.) τα προσωπικά αντικείμενα ή οι αποσκευές (κάποιου): *μάζεψε τα ~ σου και δρόμο!* || *δεν θέλω να περάσουν τα ~ μου* || *θα φέρω τα ~ σου μέσα!* 9. (α) η γενική κατάσταση: *έτσι έχουν τα ~!* || *θα φτειάζουν τα ~!* || *τα ~ πάνε απ' το κακό στο χειρότερο* || *όσο τα ~ να πάρουν τον δρόμο τους* (να ακολουθήσουν τη φυσική τους πορεία) || *τα ~ δεν έρχονται ποτέ όπως τα θέλουμε* | *τα περιμέναμε || δύσκολα τα ~!* (β) η πραγματικότητα, τα δεδομένα, το αντικείμενο που μας απασχολεί: *δεν τα ξέρεις καλά τα ~!* ΦΡ. (α) *είμαι μέσα στα ~* | *έξω από τα πράγματα* είμαι ενημερωμένος | εκτός κλίματος, ανενήμερωτος (β) *εκ των πραγμάτων* από τα ίδια τα πράγματα, επειδή έτσι έχει διαμορφωθεί η κατάσταση: *«το ειρηνευτικό σχέδιο θα ανατραπεί ~»* (ερωμ.) 10. (ειδικότ.) η πολιτική κατάσταση: *Θ' αλλάζουν τα ~* (θα αλλάξει το καθεστώς, η πολιτική ηγεσία) || *πώς τα βλέπεις τα ~ στην Ελλάδα;* ΦΡ. (α) στα **πράγματα** στην εξουσία, σε θέση από την οποία ασκείται έλεγχος: *όταν έρθουμε εμείς ~, όλα αυτά θα αλλάζουν* (β) **όσων τα πράγματα στη θέση τους** βλ. λ. θέση 11. (μόνο στον τ. **πράμα**, ευνφημ.) το αιδίο ή το πός 12. **παιδί πράμα** σε φρ. όπως *παιδί πράμα, κορίτσι πράμα*, για να δοθεί έμφαση στην ηλικία, στην ιδιότητα: *πώς το αφήνουν, παιδί πράμα, να κάνει τόσο σκληρές δουλειές;* || *κορίτσι πράμα, επιτρέπεται να λες τέτοιες παλιοκουβέντες; —* (υποκ.) **πραγματάκι** κ. **πραγματούδι** (το) (σημ.) 1. [ETYM, < αρχ. *πράμα* < θ. *πρσι* - του ρ. *πράτω* (πβ. παρακ. *πέ-πρσι*-α). ο *μεν* τ. *πράμα* με αλλοποίηση του συμπλέγματος γι σε μ]. **πραγματία** (η) {πραγματιών} η πρωτότυπη εκτενής επιστημονική εργασία, έρευνα σε ένα θέμα, το οποίο αναλύεται διεξοδικώς με διάκριση των επιμέρους ζητημάτων. Λογική απόδειξη των θέσεων που

αναπτύσσονται, έκθεση αιτίων και αποτελεσμάτων και συστηματική διατύπωση: *συνέταξε ~ επί του ζητήματος* (πβ. λ. διατριβή). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μελέτη*, [ETYM, αρχ. < *πραγματεύομαι* (βλ. λ.)].

πραγματεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {πραγματεύ-θηκα (καθημ. -θηκα)} διεξέρχεται (θέμα) αναλυτικά, το εξετάζω εις βάθος και σε όλες τις πιθανές πτυχές και εφαρμογές του: *η έρευνα πραγματεύεται το επίκαιρο θέμα της παράνομης μετανάστευσης* || *στη σημερινή εκπομπή τον πραγματεύεται το θέμα της εφηβικής βίας* || - *ένα θέμα λεπτομερώς* | *διεξοδικώς* | *εμβριθώς* ΣΥΝ. αναλύω, μελετώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, διαπραγματεύομαι*. [ETYM, αρχ. < *πράγμα*].

πραγματεύση (η) [1859] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αναλυτική έρευνα και ανάπτυξη ενός θέματος: *η ~ του θέματος υπήρξε ενδιαφέρονσα και αποκαλυπτική* (πβ. λ. διαπραγματεύση).

πράγματι επίρρ. [1887] (για την επιβεβαίωση πρότασης) κατά τρόπο που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: *είναι ~ τόσο καλός όσο λένε;* || *-Αυτός δεν είναι ο Πέτρος; —!* (αυτός είναι) ΣΥΝ. πραγματικά, όντως, αλήθεια, αληθινά, (λόγ.) τώνοντι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτακτικός*. [ETYM, Δοτικοφανές επίρρ. από την αρχ. δοτ. *πράγματι* τού ουσ. *πράγμα* ως απόδ. της γαλλ. φρ. *de fait*].

πραγματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (α) αυτός που υπάρχει ή υπήρξε στην πραγματικότητα (και όχι στη φαντασία ή στα λόγια), που ανταποκρίνεται στην αλήθεια: *αυτή είναι η ~ ιστορία* | *ατία* | *χρονολογία* || *ο ~ μισθός είναι πολύ μικρότερος με τις κρατήσεις* || *αυτός είναι μόνο για βιτρίνα, άλλος είναι το ~ αφεντικό* ΣΥΝ. αληθινός ΑΝΤ. ψεύτικος, φανταστικός, εξοπραγματικός (β) αυτός που είναι όντως αυτό που φαίνεται, αυτό που νομίζει κανείς: *~ διαμάντι* | *χρυσός* | *μετάξι* ΣΥΝ. γνήσιος, αληθινός, απόφθος ΑΝΤ. φαινομενικός, (για υλικά) τεχνητός (γ) αυτός που συγκεντρώνει τις ιδιότητες που προσδιάζουν στη φύση του, αυτός που είναι όπως πρέπει ή αναμένει κανείς να είναι: *για ~ μαύρισμα!* (διαφήμιση) || *έναν ~ άνδρα* || *τώρα αρχίζει το ~ μαρτύριο!* 2. ουσιαστικός, σοβαρός, όχι επιπόλαιος: *μετά τις επιπολάειες περιπετειούλες είναι καιρός να κάνεις μια ~ σχέση* (έναν σοβαρό δεσμό) 3. ΜΑΘ. **πραγματικός αριθμός** καθέναν από τους θετικούς και αρνητικούς αριθμούς (ρητούς και άρητους), συμπεριλαμβανομένου και του μηδενός. — **πραγματικ-ά** | -ώς [μτγν.] επίρρ. **πραγματικότητα** (η) [1787] {πραγματικοτήτων} 1. το σύνολο των υπαρκτών δεδομένων, η υπάρχουσα κατάσταση: *η αποχώρηση του διαμορφώνει μια νέα ~ για την εταιρεία* || *η ~ είναι χειρότερη απ' ό,τι περιμέναμε* || *κοινωνική* | *πολιτική* | *οικονομική* ~ || *η αντικειμενική ~* || *οι στόχοι που έθεσε ο υπουργός δεν έχουν σχέση με την ελληνική ~* ΦΡ. (α) *(κάτι) γίνεται πραγματικότητα* (κάτι) πραγματοποιείται: *οι στόχοι του είναι πολύ ρομαντικοί - δεν θα γίνουν ποτέ πραγματικότητα* (β) *εκτός πραγματικότητας* πέρα από τα πραγματικά και αντικειμενικά πλαίσια: *είσαι ~* || *οι προτάσεις σου είναι ~* (γ) στην **πραγματικότητα** σύμφωνα με αυτό που όντως συμβαίνει: *λένε πολλά, αλλά κανείς δεν έμαθε τι έγινε ~!* || *καλά τα βιβλία και η θεωρία, αλλά ~ τα γεγονότα είναι αλλιώς* 2. ΦΙΛΟΣ, το σύνολο όσων υπάρχουν αντικειμενικά, ανεξαρτήτως του τρόπου με τον οποίο τα προσλαμβάνει ο άνθρωπος (ως γνωστικό υποκείμενο), κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το φανταστικό, το νοούμενο ή το παριστάμενο. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *réalité*].

πραγματισμός (ο) [1859] 1. φιλοσοφικό δόγμα που θέτει ως κύριο κριτήριο για την αξιολόγηση των ιδεών (καθώς και των τρόπων ή των σχεδίων δράσεως) την αποτελεσματικότητα και τη χρησιμότητα τους, αναγνωρίζει ως αληθές οτιδήποτε τείνει προς την προαγωγή των ορών της ζωής και έχει καθαρά εμπειροκρατικό και ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα 2. η πραγματοκρατία (βλ. λ.). [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *réalisme*].

πραγματιστής (ο) [1849], **πραγματίστρια** (η) {πραγματιστριών} 1. πρόσωπο που ασπάζεται το φιλοσοφικό δόγμα του πραγματισμού 2. (γενικότ.) πρόσωπο που σκεφτείται και ενεργεί πρακτικά, αποδεχόμενος μόνο την πραγματικότητα ΣΥΝ. ρεαλιστής. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *réaliste*].

πραγματιστικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τον πραγματισμό: *~ αντίληψη*.

πραγματογνώμονας (ο/η) [1833] {(θηλ. *πραγματογνώμονος*) | *πραγματογνώμων(ών)*} 1. πρόσωπο με ειδική επιστημονική κατάρτιση ή πείρα σε ένα θέμα ή τομέα, από το οποίο ζητείται γνωμάτευση ή ζητήματα που εμπíπτουν στην ειδικότητα του: *έκθεση πραγματογνώμων για την πορεία της οικονομίας* 2. (ειδικότ.) ΝΟΜ. τρίτο πρόσωπο που κατέχει ειδικές γνώσεις επιστήμης ή τέχνης και το οποίο διορίζεται από το δικαστήριο προκειμένου να το βοηθήσει στην εκτίμηση του πραγματικού και αποδεικτικού υλικού εισφέροντας τις ειδικές αυτές γνώσεις. Επίσης (λόγ.) **πραγματογνώμων** {πραγματογνώμωνος}. [ETYM < *πράμα* + *-γνώμονας* < ρ. *γινώσκω* (βλ. λ. *γνώμονας*), απόδ. του γαλλ. *expert*].

πραγματογνωμοσύνη (η) [1889] {χωρ. *πληθ.*} 1. το πόρισμα που προκύπτει από τη διερεύνηση θέματος από ειδικευμένο επιστήμονα, πραγματογνώμονα: *η ~ του ιατρικού κλιμακίου που τον εξέτασε υπήρξε ενθαρρυντική* ΣΥΝ. γνωμοδότηση 2. (συνεκδ.) η επίσημη αναφορά ή το έγγραφο, στο οποίο διατυπώνεται το πόρισμα των πραγματογνώμων.

πραγματογνωσία (η) [1866] {χωρ. *πληθ.*} η εις βάθος γνώση των πραγμάτων (κυρ. επιστημονική). — **πραγματογνωστικός**, -ή, -ό [1888].

πραγματοκρατία (η) {χωρ. *πληθ.*} ΦΙΛΟΣ, θεωρία που δέχεται ότι ο κόσμος υφίσταται κατά συγκεκριμένο και αντικειμενικό τρόπο, ανεξαρτήτως του τρόπου με τον οποίο τον προσλαμβάνει κανείς: κυρ.

κατ' αντιδιαστολή προς τον νομιναλισμό (ονοματοκρατία) ΣΥΝ. ρεαλισμός. — πραγματοκρατικός, -ή, -ό, πραγματοκρατικός-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. pragmatism].

πραγματολογία (η) [1834] {χωρ. πληθ.} 1. ο πραγματισμός ή η πραγματοκρατία (βλ. λ.). 2. ΓΛΩΣΣ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τους τρόπους με τον οποίο τους περιβάλλον, ιδίως το εξωγλωσσικό, δηλ. τα πρόσωπα, ο χώρος, ο χρόνος, οι συνθήκες επικοινωνίας, οι προϋποθέσεις κ.λπ. επιδρούν στην ερμηνεία | κατανόηση των λεγόμενων (βλ. κ. *εξωγλωσσικό περιβάλλον*, λ. *περιβάλλον*). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. pragmatics].

πραγματολογικός, -ή, -ό [1834] 1. αυτός που σχετίζεται με την πραγματολογία 2. αυτός που βασίζεται ή περιορίζεται στα πράγματα, στα γεγονότα: ~ *εξέταση* || - *ανάλυση ενός κειμένου* (κατ' αντιδιαστολή προς τη γραμματική, συντακτική) || ~ *προσέγγιση ενός ζητήματος*. — πραγματολογικ-ά | -ώς επίρρ.

πραγματοποίηση (η) [1836] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η εφαρμογή στην πράξη, η υλοποίηση, το να γίνει κάτι πραγματοποιήσιμο: η ~ *σχεδίου* | *ονείρου* | *επιθυμίας* ΣΥΝ. εκπλήρωση 2. η εκτέλεση: ~ *πτήσεων* | *απεργίας* | *αγοράς*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. réalisation].

πραγματοποιητικός, -ή, -ο [1888] αυτός που είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί: *απέριψε τα σχέδια ως μη* - ΣΥΝ. εφικτός, δυνατός ΑΝΤ. απραγματοποίητος.

πραγματοποιώ ρ. μετβ. [1833] {πραγματοποιεί... | πραγματοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εφαρμόζω στην πράξη, υλοποιώ, κάνω πραγματοποιήσιμα: με *επιμονή και σκληρή δουλειά κατάφερε να πραγματοποιήσει όλα της τα όνειρα* | *τις φιλοδοξίες* | *τα σχέδια* || ~ *για υπόσχεση* | *απειλή* ΣΥΝ. πραγματοποιώ, εκπληρώνω 2. (α) αντί του «κάνω»: *σοματίνα ομογενών πραγματοποιήσαν πορεία διαμαρτυρίας προς την τουρκική πρεσβεία* (β) (για έργο) επιτελώ: *οι περιφερειακοί σύλλογοι πραγματοποιούν σημαντικό πολιτιστικό έργο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. réaliser].

πραγματοποιώ - πραγματοποιώ. Οι δύο λέξεις διαφέρουν εν μέρει στη σημασία τους. Το πραγματοποιώ σημαίνει κυρίως «κάνω πραγματικότητα, εκπληρώ ω, φέρω εις πέρας» (Με τις συντονισμένες ενέργειες των υπευθύνων πραγματοποιήθηκαν όλοι οι στόχοι που ετέθησαν για φέτος - *Εύχομαι να πραγματοποιηθούν οι επιθυμίες σου και να πετύχεις αυτό για το οποίο αγωνίζεσαι*). Κατ' επέκταση σημαίνει και «εκτελώ, επιτελώ», προσφέρεται δε να χρησιμοποιείται με αυτή τη σημασία αντί του πολυχρησιμοποιούμενου *κάνω* (Οι υπάλληλοι των εμπορικών καταστημάτων πραγματοποιήσαν συγκέντρωση διαμαρτυρίας στο κέντρο της πόλης - *Στην ακριτική αυτή πόλη πραγματοποιούνται σημαντικά έργα οδοποιίας με χρηματοδότηση από κονδύλια της Ε.Ο.Κ. - *Αύριο θα πραγματοποιηθεί η συνάντηση των δύο αρχηγών στο Μέγαρο Μαξίμου*). Το πραγματοποιώ συμπίπτει με το πραγματοποιώ στην ά (κύρια) σημασία του («εκπληρώνω, φέρω εις πέρας»), αλλά δεν χρησιμοποιείται μ' τη β' σημασία. *Αχ λέμε «Η Γ. Συνέλευση θα πραγματοποιήσει την Τετάρτη 4 Απριλίου»!* ούτε «Οι υπάλληλοι πραγματοώσαν συγκέντρωση...»!*

πραγματοποιώ ρ. μετβ. [1880] {πραγμάτω-σα, -θηκα, -μένος} πραγματοποιώ (βλ. λ., σμ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πραγματοποιώ*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. réaliser].

πραγματοποίηση (η) [1867] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πραγματοποίηση, η εφαρμογή στην πράξη. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. réalisation].

πραγματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μετατροπή αφηρημένης έννοιας ή και προσώπων σε αντικείμενο, πράγμα 2. (στον μαρξισμό) η μετατροπή των ανθρώπινων σχέσεων σε σχέσεις μεταξύ αντικειμένων (πβ. λ. *αλλοτρίωση*). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. réification].

πραιτόρας (ο) {πραιτόρων} ΙΣΤ. 1. (στην αρχαία Ρώμη) ανώτατος αιρετός αξιωματούχος με στρατιωτικές και κυρ. δικαστικές αρμοδιότητες 2. (στο Βυζάντιο) ο ανώτερος διοικητικά δικαστής (προϊστάμενος μιας επαρχίας (θέματος). Επίσης (λόγ.) πραιτωρ {πραιτορός}. — πραιτορικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *πραιτωρ*, -ορός < λατ. praetor «ηγούμενος, άρχοντας»].

πραιτωριανός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον πραιτώρα: ~ *αξίωμα* | *τίτλος* | *θέση* - **πραιτωριανός** (ο) 2. (α) ΙΣΤ. (στην αρχαία Ρώμη) στρατιώτης της αυτοκρατορικής φρουράς, μέλος επίλεκτου σώματος στην προσωπική υπηρεσία του αυτοκράτορα (β) ΙΣΤ. μέλος μισθοφορικού τμήματος του ρωμαϊκού, αυτοκρατορικού στρατού (γ) (κατ' επέκτ.) στρατιωτικός, μέλος μισθοφορικού τάγματος στην υπηρεσία δικτάτορα 3. (μτφ.-σικωπ.) πρόσωπο που ανήκει στο στενό περιβάλλον ηγέτη και τον στηρίζει (για ιδιοτελείς σκοπούς, με αθέμιτα, αναξιοπρεπή μέσα κ.λπ.): οί ~ του *δικτάτορα*. [ΕΤΥΜ < μτγν. *πραιτωριανός* (κυρ. πληθ.) < λατ. praetorianus < praetor].

πραιτώριο (το) {πραιτωρίου} ΙΣΤ. (στην αρχ. Ρώμη) 1. το κτήριο στο οποίο εγκαθίστατο μόνιμα ο διοικητής ΣΥΝ. διοικητήριο 2. το δικαστήριο στο οποίο χρέη προέδρου εκτελούσε πραιτώρας. [ΕΤΥΜ < μτγν. *πραιτώριον* < λατ. praetorium < praetor].

πρακτεόν (το) {χωρ. πληθ.} αυτό που πρέπει να πράξει κανείς: *ας αφήσουμε τις θεωρητικές συζητήσεις κι *ας έλθουμε στο* -' ΦΡ. (α) *επί του πρακτέου* σχετικά με το τι πρέπει να πράξει κανείς: *περιμένο τις προτάσεις σας* ~ (β) *περί του πρακτέου* σχετικά με το τι πρέπει να γίνει: *συζητήσεις επί συζητήσεων* ~.*

[ΕΤΥΜ. Ουδ. του αρχ. ρηματικού επίθ. *πρακτέος* «αυτός που πρέπει να επιτελεστεί, να γίνει» < πράττω].

πρακτική {αρχ.} κ. (λαϊκ.) πρακτική (η) 1. η έμπρακτη δοκιμή ή αξιοποίηση θεωρητικών σχημάτων, η εφαρμογή γνώσεων, απόψεων ή (επιστημονικών) συμπερασμάτων ΣΥΝ. πράξη ΑΝΤ. θεωρία 2. ο τρόπος με τον οποίο γίνεται κάτι και η αντίστοιχη πορεία δράσεως: η ~ *που ακολουθείται σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι ο διάλογος* || *οι μέθοδοι του δεν διαφέρουν από τη συνήθη* ~ || *κλασική* | *προπονητορική* | *εκσυγχρονιστική* | *γνωστή* - 3. (ειδικότ.) η συστηματική άσκηση σε επάγγελμα (π.χ. του γιατρού, του δικηγόρου) ή η δοκιμαστική και προπαρασκευαστική χαρακτηριστή ενασχόληση με αυτό: *κάνω την* ~ *μου* ΣΥΝ. άσκηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτική*.

πρακτικίος (ο) [1891] φιλοσοφική αντίληψη που προκρίνει κατ' απόλυτο τρόπο την πρακτική αντιμετώπιση των πραγμάτων, την εφαρμογή της πείρας στην υλοποίηση των διαφόρων στόχων έναντι της θεωρητικής έρευνας.

πρακτικό (το) 1. η συνήθ. σύντομη γραπτή έκθεση ή τμήμα αρχείου, που αποτελεί την επίσημη μαρτυρία γεγονότων ή πράξεων: ~ *διορισμού* | *εξετάσεων* 2. **πρακτικά** (τα) η επίσημη έγγραφη έκθεση των λεγθέντων κατά τη διάρκεια συνεδριάσεως από τους μετέχοντες σε αυτή, η οποία συντάσσεται από εξουσιοδοτημένο ή αρμόδιο παρίσταμένο πρόσωπο: *κρατά τα* ~ (συντάσσω αυτή την έκθεση) || *τα* ~ *της Βουλής* | *δικής* | *γενικής συνέλευσης* || *να γραφεί στα* ~! || ~ *συνοδών* (τοπικών ή οικουμενικών). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. acta (πληθ.), κυριολ. σμ. «πράξεις»].

πρακτικογράφος (ο/η) [1884] πρόσωπο που κρατά τα πρακτικά σε συνεδρίαση συλλογικού οργάνου, συζήτησης σώματος κ.λπ.: ~ *της Βουλής* | *της συνέλευσης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

πρακτικός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) πρακτικός 1. αυτός που σχετίζεται με την πρακτική ή την πράξη (και όχι τη θεωρία): ~ *αριθμητική* || ~ *εφαρμογή κανόνων* || ~ *δυσκολίες* | *προβλήματα* | *έχει μεγάλη* ~ *εμπειρία* | *δεν υπήρξαν* ~ *αποτελέσματα από την έρευνα* αυτή ΣΥΝ. εμπειρικός ΑΝΤ. θεωρητικός 2. (α) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί, να εφαρμοστεί εύκολα, που διευκολύνει τον χρήστη: ~ *οδηγίες* | *οδηγός αγοράς* || ~ *μέγεθος* | *σχήμα* | *συσκευασία* | *σύστημα* (β) αυτός που είναι έτσι σχεδιασμένος, κατασκευασμένος, ώστε να είναι χρήσιμος (παρά εντυπωσιακός): ~ *ρουχο* | *ντίσιμο* | *δώρο* 3. αυτός που επικεντρώνεται ή στοχεύει κυρ. στην αποτελεσματικότητα, τη χρησιμότητα ή πράξης ή διαδικασίας: ~ *σκέψη* | *νοοτροπία* || ~ *αντιμετώπιση* | *προσέγγιση ενός ζητήματος* | *πολιτική* || ~ *νους* | *άνθρωπος* 4. (α) ΘΕΟΛ. **πρακτική θεολογία** κλάδος που περιλαμβάνει την κατηχητική, την ομιλητική, τη λειτουργική, την ποιμαντική, την εξομολογητική, το Κανονικό και Εκκλησιαστικό Δίκαιο (β) ΦΙΛΟΣ., **πρακτική φιλοσοφία** η φιλοσοφία που έχει ως θέμα την ανθρώπινη πράξη και ως σκοπό όχι αποκλειστικός τη γνώση αλλά την αγαθή, ηθική ενέργεια (το ορθώς πράττειν) 5. αυτός που σχετίζεται με τις θετικές επιστήμες, που θέτει αυτές ως κύριο αντικείμενο μελέτης: ~ *κατεύθυνση σπουδών* || ~ *λύκειο* (παλαιότ., κατ' αντιδιαστολή προς το κλασικό λύκειο, για υποψηφίους θετικών σπουδών) 6. (α) (για πρόσ.) αυτός που η επαγγελματική του ικανότητα στηρίζεται σε εμπειρικές γνώσεις, στην πείρα του και όχι σε θεωρητικές γνώσεις, επιστημονική κατάρτιση (παλαιότ.) ~ *γιατρός* (κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που έχει σπουδάσει ιατρική) (β) αυτός που βασίζεται στην εμπειρία (και όχι στη θεωρία): ~ *εκαπόδευση*. — πρακτικ-ά | -ώς [μτγν.] κ. (λαϊκ.) *πρακτικά* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρακτός* (ρηματικό επίθ.) < θ. *πρακ-* (τού ρ. *πράττω*) + *παράγ.* επίθημα -τός].

πρακτικότητα [1867] κ. (λαϊκ.) πρακτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. το να είναι κάτι πρακτικό, χρήσιμο και αποτελεσματικό: *το ρούχο αυτό δεν έχει καμία ~, που μπορείς να το φορέσεις*; 2. η ικανότητα κάποιου να αντιμετωπίζει με πρακτικό τρόπο τις καταστάσεις, να δίνει λύσεις: *είναι καλός στη θεωρία αλλά στερείται πρακτικότητας, ούτε το πιο μικρό πρόβλημα δεν μπορεί ν' αντιμετωπίσει!*

πράκτορας κ. (λαϊκ.) πράκτορας (ο/η) {(θηλ. πράκτορος) | πρακτόρων} ο συμβαλλόμενος στη σύμβαση πρακτορείας (βλ. λ. *πρακτορεία* σμ. 2) ο οποίος αναλαμβάνει έναντι αμοιβής την επιμέλεια και διεκπεραίωση υποθέσεων του αντισυμβαλλομένου του (πρακτορευόμενου) και στο πλαίσιο της οποίας διενεργεί κάθε απαραίτητη νομική ή υλική πράξη στο όνομα και για λογαριασμό του πρακτορευόμενου: *ναυτιλιακός* | *καλλιτεχνικός* | *εμπορικός* | *ταξιδιωτικός* (για την οργάνωση ταξιδιών) | *τουριστικός* ~ ΣΥΝ. ατζέντης: ΦΡ. (α) **μυστικός πράκτορας** μέλος των μυστικών υπηρεσιών ή οργάνωσης με ανάλογο χαρακτήρα, που αναλαμβάνει μυστικές αποστολές: ~ *της Κ.Υ.Π.* | *της Σ.Ι.Α.* || *διπλός* ~ (που εργάζεται συγχρόνως για δύο χώρες) ΣΥΝ. κατάσκοπος (β) **διπλωματικός πράκτορας** γενικός πρόξενος με διπλωματικά καθήκοντα (γ) **προξενικός πράκτορας** κατώτερος πρόξενικός υπάλληλος σε μικρή πόλη (δ) **πράκτορας εφημερίδων** πρόσωπο υπεύθυνο για τη διακίνηση των εφημερίδων σε μια περιοχή. Επίσης (λόγ.) *πράκτωρ* (ο/η) | *πράκτοριος*, *πρακτορίσσα* (η) ~ *πρακτορικός*, -ή, -ό [μτγν.] κ. (λαϊκ.) *πρακτορικός* κ. (ειρων.-μειωτ.) *πρακτορικός*, -ή, -ο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πράκτωρ*, -ορός, αρχική σμ. «δικαστικός κλητήρας - φοροσυλλέκτης», < θ. *πρακ-* (τού ρ. *πράττω*) + *παράγ.* επίθημα -τῶρ. Η σύγχρονη σμ. αποδίδει το γαλλ. agent], **πρακτορεία** (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. το έργο και η υπηρεσία του πράκτορα 2. ΝΟΜ. (*σύμβαση πρακτορείας*) σύμβαση βάσει της οποίας ο ένας συμβαλλόμενος (πράκτορας) αναλαμβάνει έναντι αμοιβής την επιμέλεια και διεκπεραίωση υποθέσεων του αντισυμβαλλομένου του (πρακτορευόμενου) και στο πλαίσιο της οποίας διενεργεί κάθε απα-

ραϊτήτη νομική ή υλική πράξη στο όνομα και για λογαριασμό του πρακτορευμένου. **πρακτορείο** (το) [1871] 1. το επαγγελματικό γραφείο του πράκτορα, επιχείρηση που αναλαμβάνει την προώθηση, την εκτέλεση υποθέσεων που αφορούν σε άλλους; - εφημερίδων (ο οργανισμός που αναλαμβάνει τη διανομή εφημερίδων και περιοδικών σε περαιτέρω και καταστήματα της πόλης) || ~ *ειδήσεων* (δημοσιογραφικός οργανισμός που τροφοδοτεί με ειδήσεις τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης) || ~ *ταξιδιών/ τουρισμού* | *μοντέλων μόδας* 2. (μτφ.) για κυβερνήσεις, κόμματα, ομάδες κ.λπ. που εξυπηρετούν ξένα συμφέροντα: *πολλοί ευρωπαϊκοί οργανισμοί και κόμματα έχουν κατηγορηθεί ως ~ της C.I.A.* [ETYM. < μτγν. *πρακτόρειον*, αρχική σημ. «το αξίωμα και το γραφείο του φοροσυλλέκτη», < *πρακτορεύω* < *αρχ. πράκτωρ*. Η σύγχρονη σημ. αποδίδει το γαλλ. *agence*], *πρακτορεύω* (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η άσκηση πρακτορείας 2. η δι' αντιπροσώπου (πράκτορα ή πρακτορείου) διεκπεραίωση των υποθέσεων προσώπου ή τ'αιρείας 3. ΝΑΥΤ. εντολή πλοιοκτίτητας εταιρείας προς τον πράκτορα της, προκειμένου να την αντιπροσωπεύσει στις αναγκαίες διατυπώσεις με τις λιμενικές και τελωνειακές αρχές, καταβάλλοντας τα απαιτούμενα τέλη και δικαιώματα για το πλοίο, να μεριμνεί για την κανονική είσοδο και έξοδο από το λιμάνι και την αγκυροβολία του πλοίου, για την εκτέλεση των εργασιών και επισκευές σε αυτό και να φροντίζει για την παραλαβή, αποθήκευση και διαφύλαξη του φορτίου, αλλά και τον φοροισμό του πλοίου με καύσιμα, τρόφιμα κ.ά. **πρακτορεύω** ρ. αμετβ. {πρακτόρευσα, -θήκα, -μένος} 1. ασκόω πρακτορεία, αντιπροσωπεύω επί πληρωμή τα συμφέροντα άλλων 2. (ειδι-κός.) (α) αναλαμβάνω την προώθηση ή την προώθηση προϊόντων επί πληρωμή (β) αναλαμβάνω την προβολή καλλιτέχνη, συνάπτω επαγγελματικές συμφωνίες για λογαριασμό του ΣΥΝ. **μαντατζάρω** 3. δρω ως κατάσκοπος, εργάζομαι για λογαριασμό μυστικής υπηρεσίας. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «είμαι φοροσυλλέκτης», < *αρχ. πράκτωρ*]. -πρακτος, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει τον αριθμό των πράξεων ενός θεατρικού έργου: *μονόπρακτο έργο* | *τρίπρακτο κομωδία*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *πράξη* και εμφανίζεται σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. *Einakter* «μονόπρακτο», *Dreiaakter* «τρίπρακτο»)]. **πραλίνα** (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα από καβουρντισμένο αμύγδαλο ή φουντούκι και ζάχαρη, που συχνά αλέθεται σε σκόνη και χρησιμοποιείται ως μυρωδικό ή χρησιμοποιείται ως κρέμα: *κρουασάν με γέμιση πραλίνας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. κυρίως, -α, -ο. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *praline*, από το όνομα του Γάλλου δούκα Plessis-Praslin, του οποίου ο μάγειρος επινόησε αυτό το γλύκισμα]. **πράμα** (το) → *πράγμα* **πραμάτεια** (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} το εμπόρευμαπραματευτή, τα πράγματα που έχει για πούλημα: *πλούσια ~* || *ο γυρολόγος διαλαλούσε την ~* του ΦΡ. (παροιμ.) | **πραμάτεια θέλει μάτια** στις αγοραπωλησίες χρειάζεται προσοχή, για να μην εξαπατηθεί ή ζημιωθεί ο αγοραστής. [ETYM. < *πραματρία*, με απόληψη του συμπλέγματος, αναβιβασμό του τόνου και συνίληση]. **πραματευτής** (ο) {-ές κ. -άδες} πλανόδιος έμπορος, αυτός που πουλάει τηνπραμάτεια του γυρνώντας στις γειτονιές ή περιφερόμενος σε διάφορες περιοχές ΣΥΝ. *γυρολόγος, πλανόδιος*. ΦΡ. (παροιμ.) (*βάσει*) **και η μυλωνά του άντρα της με τουςπραματευτάδες** βλ. λ. *μυλωνάς*. — *πραματευτάδικο* (το). [ETYM. μεσν. < μτγν. *πραματευτής* «εμπορικός αντιπρόσωπος, πράκτορας» < *πραγματεύομαι*]. **πραματούδι** (το) → *πράγμα* **πρωής**, -ής, -ές {πρω-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που έχει κλίση προς τα κάτω, που γέρνει μπροστά ΣΥΝ. *κατοφερής, κατηγορικός* ΑΝΤ. *ανοδικός* 2. **πρωές** (το) | **πρωή** (τα) η πλαγιά: *το ~ λόφου* | *όρους*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ETYM. *αρχ.*, βλ. λ. *πρωής*]. **Πραξαποστόλος** (ο) {Πραξαποστόλου} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, το οποίο περιλαμβάνει περικοπές από τις Πράξεις και τις Επιστολές των Αποστόλων, ανάγνωση των οποίων γίνεται στην κυριακάτικη Θεία Λειτουργία και σε γιορτές του εκκλησιαστικού έτους- αλλιώς *Απόστολος* (ο) κ. *Βιβλίων Αποστολικών* (το). **πράξη** (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. οτιδήποτε κάνει κάποιος: *κάνω μια καλή | κακή ~* || *η ~ του φόνου* | *βίαια* || *οι συνέπειες | τα κίνητρα μιας ~* || *εγκληματική | χριστιανική | γενναία | τρομοκρατική | χυδαία* — | *ο καθένας κρίνεται από τις ~* του ΣΥΝ. ενέργεια, κάμωμα: *φρακτική υλοποίηση, η εφαρμογή, η άσκηση: όταν το σχέδιο αποσυμφόρησης της πρωτεύουσας γίνει ~, τότε οι Αθηναίοι θα απαλλαγούν από το νέφος* || (περνούμε) *από τη θεωρία στην ~* ΦΡ. (α) **στην πράξη** στην πρακτική εφαρμογή, στην πραγματικότητα: *στα λόγια όλα καλά, ~ δεν γίνεται πίστα* || ~ *ελάχιστοι είναι διατεθειμένοι να κάνουν θυσίες* || *απέδειξε την αξία του και - (β) κάνω (κάτι) πράξη* πραγματοποίησ, εφαρμοζώ (κάτι): *έκανε πράξη τις απειλές του* | *τις επιδιώξεις της ΣΥΝ.* υλοποιώ 3. κάθε συναλλαγή εμπορικής ή χρηματιστηριακής φύσεως, κάθε είδους αγοραπωλησία: *~ επί προθεσμία* (με συμφωνία για παράδοση εμπορευμάτων σε χρόνο μεταγενέστερο από την ημέρα υπογραφής της συμφωνίας) ΣΥΝ. *δοσοληψία* 4. επίσημη ενέργεια, απόφαση νομοθετικού, εκτελεστικού-διοικητικού ή δικαστικού ανώτατου οργάνου: *κοινή ~ των υπουργών Δημοσίας Τάξεως και Συμβουλίου* || *~ διορισμού* | *ακυρώσεως μιας απόφασης από το Δικαστήριο* | *Επικράτεια* || *κανονιστικές ~* || *πατριαρχική και συνοδική ~* || *νομοθετικού περιεχομένου* 5. **Πράξη** (η) πολιτική απόφαση, συμφωνία σε διεθνές επίπεδο, στο πλαίσιο διεθνούς σώματος: *η τελική ~*

του Ελσίνκι για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη || η *Γενική ~ περί διανομής της Αφρικής το 1889* της Συνδιάσκεψης του Βερολίνου 6. καταχώριση σε ειδικό βιβλίο (από αρμόδιο πρόσωπο ή υπηρεσία): *ληξιαρχική* - (για γάμους, γεννήσεις, θανάτους, που εγγράφονται στα ληξιαρχικά βιβλία δήμου ή κοινότητας) || *ταμειακή* ~ (κίνηση μετρητών που εγγράφεται στα λογιστικά βιβλία οικονομικής μονάδας) || *λογιστική* ~ (εγγραφή αγοραπωλησίας στα λογιστικά βιβλία επιχείρησης) 7. ΘΡΗΣΚ. **Πράξεις (των Αποστόλων)** βιβλίο της Κ.Δ., στο οποίο εξιστορείται η δράση κυρ. των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου · 8. καθεμία από τις αυτελείς σκηνικά ενότητες θεατρικού έργου, όπερας κ.λπ.: *έργο με τρεις ~* || *τα φώτα ανάβουν στο τέλος κάθε πράξης*- ΦΡ. (μτφ.) **τελευταία πράξη (του δράματος)** το τραγικό τέλος μιας υπόθεσης, ιστορίας: *η ρίψη των δύο ατομικών βομβών ήταν η ~ στον πιο απάνθρωπο πόλεμο που γνώρισε η ανθρωπότητα* 9. (*αριθμητική*) **πράξη** καθεμία από τις τέσσερις μαθηματικές διαδικασίες για την παραγωγή ενός αριθμού από άλλους αριθμούς, δηλ. η πρόσθεση, η αφαίρεση, ο πολλαπλασιασμός και η διαίρεση. — (υποκ.) *πραξούλα* (η) (σημ. 9). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια*. [ETYM < *αρχ. πράξις* < *πράττω*. Η σημ. «συναλλαγή» είναι ήδη *αρχ.*, όπως και η σημ. «εξουσιαστική επαφή». Ως θεατρικός και πολιτικός όρος η λ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *acte*]. **πραξικόπημα** (το) [1871] {πραξικόπημα-τος | -ατα, -άτων} 1. η αφιόνια και δυναμική πολιτική ενέργεια, που στοχεύει στην παράνομη ανατροπή κυβέρνησης ή πολιτεύματος (συνήθ. με χρήση στρατιωτικών μέσων για την εγκαθίδρυση αντιλαϊκών και απολυταρχικών καθεστώτων): *το ~ των συνταγματάρχων* || *απόπειρα | εξουδετέρωση πραξικόπηματος* || *εκηδύλωθηκε στρατιωτικό - 2.* (γενικότ.) κάθε αυθαίρετη κίνηση που έχει τη μορφή του δόλιου αφιόνισιου με σκοπό την επιβολή των θέσεων κάποιου: *με ~ επιχειρούν να ελέγξουν την ηγεσία των συνδικαλιστών* || *συνταγματικό ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επαναστάση*. [ETYM. < μτγν. *πραξικόπο* (-έω) «κυριεύω με ξαφνική έφοδο ή προδοσία» < *πράξις* + *-κόπο* (< *αρχ. κόπω*). Η λ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. *coup d'état*]. **πραξικόπηματίας** (ο) [1886] {πραξικόπηματιών} το πρόσωπο που οργανώνει ένα πραξικόπημα, που ηγείται πραξικόπηματος ή μετέχει σε αυτό: *οι ~ της 21ης Απριλίου*. **πραξικόπηματικός**, -η, -ό [1886] 1. αυτός που σχετίζεται με πραξικόπημα ή/και με πραξικόπηματίες 2. αυτός που έχει χαρακτήρα πραξικόπηματος, που χαρακτηρίζεται από αυθαίρετα και εμπειρικά το στοιχείο του αφιόνισιου: *~ μεθοδεύσεις | επέμβαση* || *με ~ τρόπο επιχειρήσαν να πάρουν στα χέρια τους τον έλεγχο της εταιρείας*. — *πραξικόπηματικ-ά* | -ώς [1898] επίρρ. **Πραξιτέλης** (ο) {-η κ. -ους} 1. αρχαίος Αθηναίος ανδριαντοποιός (μέσων του 4ου αι. π.Χ.): *ο Ερμής του Πραξιτέλους* 2. ανδρικό όνομα. [ETYM *αρχ. κυρ. όν.* < *πραξι-* (< *πράττω*, πβ. κ. *πραξις*) + *-τέλης* < *τέλος*, πβ. κ. *Αριστο-τέλης*]. **πράος**, -α, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ηπιότητα στις εκδηλώσεις του, από εσωτερική ηρεμία και ευγένεια: *~ χαρακτήρας* | *άνθρωπος ΣΥΝ.* ήπιος, ήρεμος, μαλακός, γλυκός, (λόγ.) μελιχλιός ΑΝΤ. *αγριος, νευρικός*. — *πράως* επίρρ. [αρχ.]. [ETYM. < *αρχ. πρᾶος* | *πρᾶος* (επικ), *αγν. ετύμου*. Δεν είναι πειστική η σύνδεση με γοθθ. *frijōþ* «ευχαριστήματα, αγαπώ, χαίρομαι» ούτε με σανσκρ. *ā-praγu-* «αδιάκοπος, προσεκτικός». Η λ. *πράος* περιελάμβανε κυρ. τη σημ. «ήπιος, όχι βίαιος» και επομένως δεν συνεπίπετε σημασιολογικός με το επίθ. *ήμερος* «πολιτισμένος, τιθασευμένος». **πράοτητα** (η) [αρχ.]. {χωρ. *πληθ.*} η ηπιότητα στις εκδηλώσεις, η απουσία βίαιων αντιδράσεων: *η ~ του χαρακτήρα* || *μητρική* - ΣΥΝ. (εκφραστ.) *γλυκύτητα*. **πρασεοδύμιο** (το) {πρασεοδύμιου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pr), μαλακό και αργυρόχροο, συγγενές προς το λανθάνιο ονομάστηκε έτσι από το πράσινο χρώμα των αλάτων του (βλ. κ. λ. *περιοδικός ΠΙΝ*). Επίσης *πρασίοΜοδύμιο*. [ETYM. *Ελληνογενής ξέν. όρ.*, < *αγγλ. praseodymium* < *praseo didymium* (< *πράσιος* «πράσινος» < *πράσινον*) + (didymium < *αρχ. διδύμος*)]. **πρασία** (η) 1. τμήμα καλλιεργημένης κηπευτικής ή αγροτικής έκτασης, στο οποίο έχουν φυτευτεί λουλούδια ή λαχανικά: *μια ~ τοπίλες* | *βιολέτες* | *τριανάφυλλα* || *~ με σέλινο* | *κρεμμύδια* ΣΥΝ. *βραγιά*, *παρτέρι* 2. το διαχωριστικό φυτεμένο τμήμα ανάμεσα στα παρτέρια κήπου 3. ο χώρος πρασίνου ανάμεσα ή μπροστά σε οικοδομήματα, που αφήνεται ακάλυπτος (και δεν πλακοστρώνεται) κυρ. για διακοσμητικούς λόγους. [ETYM. *αρχ.* < *πράσινον* (βλ.λ.)]. **πράσινα** (η) (λαϊκ.) πράσινη σαύρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*. **πρασινάδα** (η) 1. το γρασίδι, η χλόη 2. το φύλλωμα δέντρων και ποδών φυτών, καθώς και τα ανθισμένα ή γεμάτα φύλλα κομμένα κλαδιά τους: *θέλει λίγη ~ ο κήπος, για να μορφοφύει η είσοδος του σπιτιού* || *στόλιζε το σαλόνι με δύο-τρία κλαδιά πρασινάδας, να πάρει λίγο χρώμα* 3. το πράσινο χρώμα, η πράσινη απόχρωση (λ.χ. σε φαρμακεία ή παλιά αντικείμενα): *η ~ της οξείδωσης του χαλκού* | *της μουχλας* ΣΥΝ. *πρασινάλα*. **πρασινίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {πρασινίζω-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) δίνω πράσινο χρώμα (σε κάτι) ♦ (αμετβ.) 2. γίνομαι πράσινος: *την άνοιξη η φύση πρασινίζει* 3. (εκφραστ.) αποκτώ χλομή όψη, όψη αρρώστου: *ΦΡ. πρασινίζω από το κακό μου* αισθάνομαι μεγάλη ταραχή, εκνευρίζομαι, γίνομαι έξω φρενών (με κάτι ή κάποιον) 4. (για τοποθεσίες, εκτάσεις, πόλεις κ.λπ.) αποκτώ περισσότερους χώρους πρασίνου: *να πρασινίσουν οι πόλεις μας, τα πάρκα, τα μαυλκόνια και τα πεζοδρόμια μας*. — **πρασίνισμα** (το).

πρασινίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η έντονη πράσινη απόχρωση 2. (ει-δικότ.) η ελαφρώς πράσινη απόχρωση κυρ. από φθορά ή, σε παλιά αντικείμενα, από τον καιρό: οι τοίχοι άρχισαν να βγάζουν ~ από την υγρασία ΣΥΝ. πρασινιάδα 3. ο λεκές πράσινου χρώματος: έχεις μια ~ στο μανίκι.

[ETYM. < πράσινος + παραγ. επίθημα -ίλα (βλ.λ.), πβ. κ. κοκκιν-ίλα, καπν-ίλα].

πράσινο (το) {-ου κ. -ίνου} 1. το χρώμα του νεπού χόρτου: ανοιχτό ~ || το ~ των ματιών της || ~ κυπαρίσσι | λαχανί | πετρόλ 2. (περιληπτ.) τα φυτά, τα δέντρα (σε συγκεκριμένη έκταση): αυτός ο κήπος δεν έχει καθόλου ~, είναι ξερός! || η Αθήνα δεν έχει πολύ ~! || χρειάζομαστε χώρους πρασίνου 3. το χρώμα της ένδειξης του φωτεινού σηματοδότη στην οδική κυκλοφορία, που επιτρέπει τη διέλευση σε οχήματα ή πεζούς ΣΥΝ. Γρηγόρης ΑΝΤ. κόκκινο, Σταμάτης. — (υποκ.) πρασινάκι (το) (σημ. 1).

Πράσινο Ακρωτήριο (το) (πορτ. República de Cabo Verde = Δημοκρατία του Πράσινου Ακρωτηρίου) νησιωτικό κράτος στον Ατλαντικό Ωκεανό, κοντά στις ακτές της ΒΔ. Αφρικής, με πρωτεύουσα την Πράια, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμιμα το εσκούδο Πράσινο Ακρωτηρίου.

[ETYM. Τα νησιά ονομάστηκαν έτσι τον 15ο αι. από τους Πορτογάλους εξερευνητές, επειδή τους εντυπωσίασαν τα πολλά φοινικόδεντρα, που έδιναν πράσινο χρώμα στην όψη τους].

πρασινογάλαζος, -η, -ο αυτός που έχει χρώμα μεταξύ πράσινου και γαλάζιου: ~ νερά | θάλασσες. ΣΧΟΛΙΟ λ. πονόδοντος.

πρασινογαστέρα (η) {πρασινογαστερόν} (λαϊκ.) μεγάλη πράσινη σαύρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. σαύρα.

πρασινοκίτρινος, -η, -ο [1836] 1. αυτός που έχει χρώμα μεταξύ πράσινου και κίτρινου: ~ στάνα | χωράφια | σταφύλια 2. αυτός που έχει και πράσινο και κίτρινο χρώμα: ~ παπαγαλάκι. ΣΧΟΛΙΟ λ. πονόδοντος.

Πράσινο! (οι) [μεν.] {Πρασίν-ον, -ου} 1. ΣΤ. η μία από τις δύο ισχυρές ομάδες (φατρίες), από τους δήμους που μετείχαν στους αγώνες του βυζαντινού υποδρόμου με έντονη ανάμειξη και επιρροή στις πολιτικές εξελίξεις ως εκφραστές της λαϊκής θέλησης, κατ' αντιδιαστολή προς τους Βένετους 2. ΠΟΛΙΤ. προσωπώμα μελών του κινήματος των οικολόγων και του αντιπροσωπευτικού τους κόμματος.

πράσινος, -η, -ο 1. αυτός που έχει το χρώμα των φύλλων των δέντρων, του νεπού χόρτου: τα αυτοκίνητα ξεκινούν, όταν ανέβει το ~ φως στο φανάρι || ~ μάτια | μύλο | πιπεριά | φασόλια | σαλάτα (με χόρτα ή λαχανικά) || ~ λεοφορεία- ΦΡ. (α) (μτφ.) πράσινα άλογα βλ. λ. άλογο (β) (εκφραστ.)

πράσινοι από ζήλια | θυμό | το κακό του για κάποιον που βιώνει πολλά αρνητικά συναισθήματα χωρίς να μπορεί να τα ελέγξει, να τα κρύψει: όταν το έμαθε, έγινε πράσινος από τη ζήλια του (γ) (μτφ.) (δίνω) | ανάβω | το πράσινο φως (σε κάποιον) (δίνω σε κάποιον) τη συγκατάθεση, την άδεια να προχωρήσει στην εκτέλεση πράξης, σχεδίου: μου έδωσε το πράσινο φως να προχωρήσω || ο υπουργός πήρε το πράσινο φως για να ανακοινώσει παροχές (δ) πράσινη γραμμή η γραμμή που από τα τέλη του 1963 χωρίζει την πρωτεύουσα της Κύπρου Λευκωσία στα δύο (χαραγμένη επί χάρτου με πράσινο μολύβι από τον τότε διοικητή των βρετανικών βάσεων της Κύπρου) (ε) πράσινη κάρτα βλ. λ. κάρτα 2. (για καρπούς, φρούτα) αυτός που δεν έχει ορισθεί ακόμα: ~ ντομάτα | αμύγδαλο 3. κάταφτος, αυτός που έχει πολλά φυτά, δέντρα ή δάση: ~ λόφοι | χωράφια | πεδιάδες | κήποι ΦΡ. (α) πράσινη ζώνη η δενδροφυτευμένη περιοχή κυρ. στην περιφέρεια πόλεως και συμφωνία με το πολεοδομικό σχέδιο (β) πράσινη επανάσταση η εισαγωγή στην αγροτική παραγωγή (στη δεκαετία του 1960) νέων, βελτιωμένων ποικιλιών ρυζιού, σιταριού και καλαμποκιού, που παρήχθησαν με γενετική βελτίωση σε διεθνή ερευνητικά κέντρα και αύξησαν την παραγωγή των βασικών προϊόντων διατροφής, λίνοντας κατά τον τρόπο αυτόν το επισιτιστικό πρόβλημα στην Ασία και τη Λατινική Αμερική 4. αυτός που έχει οικολογικό περιεχόμενο ή προσανατολισμό: ~ πολιτική | κίνημα 5. πράσινο (το) βλ.λ. — (υποκ.) πρασινούλης, -α, -ικο κ. πρασινούτσικος, -η/-ια, -ο. [ETYM. αρχ. < πράσινος (βλ.λ.). Ορισμένοι όροι και φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από την Αγγλική, λ.χ. πράσινη γραμμή | ζώνη | επανάσταση (< green line | belt | revolution), δίνω το πράσινο φως (< give somebody the green light) κ.ά.].

πρασινοσκούφης (ο) (πρασινοσκούφης) (στη στρατιωτική αργκό) 1. καταδρομέας, λοκατζής 2. πρασινοσκουφήδες (οι) οι Λόχοι Ορεινών Καταδρομών (Λ.Ο.Κ.).

πρασινοφρουρός (ο) (μειωτ., κυρ. παλαιότ.) οργανωμένο στέλεχος του Π.Α.Σ.Ο.Κ. με δηλωμένη την κομματική του ιδιότητα, που φαίνεται να ενεργεί λ.χ. στον εργασιακό του χώρο ως φορέας και εκφραστής της γραμμής του κόμματος του, συνήθ. κατά τρόπο καταχρηστικό ή πιεστικό.

[ETYM. Η λ. σχηματίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 κατ' αναλογία προς το ερυθροφρουρός (γαλλ. Garde Rouge, αγγλ. Red Guard), που περιέγραφε τα μέλη στρατιωτικής οργάνωσης νέων στη μαοϊκή Κίνα την περίοδο της Πολιτιστικής Επανάστασης (1965-71), τα οποία είχαν ως αποστολή τη διασφάλιση της].

πρασινοπός, -ή, -ό [1794] αυτός που έχει ελαφρό πράσινο χρώμα ή απόχρωση προς το πράσινο: ~ μάτια ΣΥΝ. πρασινούτσικος. [ETYM. < πράσινος + παραγ. επίθημα -πός (βλ.λ.)].

πράσο (το) διετές ποώδες λαχανικό συγγενές προς το κρεμμύδι, που χρησιμοποιείται νωπό ή βρασμένο στη μαγειρική. ΦΡ. (μτφ. καθημ.) πιάνω | τσακάνω (κάποιον) στα πράσα πιάνω (κάποιον) ακριβώς τη στιγμή που κάνει κάτι ανεπίτρεπτο: τον έπιασα στα πράσα να κλέβει || τον έπιασε στα πράσα στο κρεβάτι με τη γυναίκα του γείτονα ΣΥΝ. τσακάνω.

[ETYM. < αρχ. πράσινος, αββ. ετόμου. Η λ. συνδ. με το αντίστοιχο λατ. ουσ. porrum, πθ. < I.E. *prsom-].

πρασόπιτα (η) {δύσφρ. πρασοπιτόν} πίτα με γέμιση από πράσα.

πρασόρυζο (το) φαγητό που παρασκευάζεται από πράσα και ρύζι.

πρασουλίδα (η) άγριο πράσο μικρού σχήματος ΣΥΝ. σκορδόπρασο. [ETYM. < πράσο + υποκ. επίθημα -ούλα + -ίδα].

πρασόφυλλο (το) το φύλλο του πράσου.

πρατήριο (το) {πρατηρί-ου | -ων} 1. εμπορικό κατάστημα λειανικής πολήσεως, στο οποίο διατίθενται προϊόντα συγκεκριμένου τύπου: (κυρ.) ~ βενζίνης (βλ. λ. βενζίνη) | άρτου 2. εμπορικό κατάστημα, από το οποίο εξυπηρετούνται αποκλειστικά ή κατά προνομιακό τρόπο τα μέλη συγκεκριμένου συνεταιρισμού, οικογένειες στρατιωτικών κ.λπ. [ETYM. < αρχ. πρατήριον < πρατήρ «πωλητής» < θ. πρά- του ρ. πι-πρά-σκαομαι «πουλώ» (παλαιότ. < παρακ. πέρ-πρα-μαι), το οποίο εμφανίζει συννετάιμ. βαθμ. *pr- του I.E. *per- (όπως απαντά στο συνώνυμο πέρ-νη-μι, βλ. λ. πόρνη)].

πρατηριούχος (ο/η) ο ιδιοκτήτης πρατηρίου: ~ βενζίνης. [ETYM. < πρατήριον + -ούχος < έχω].

πρατιγόμο ρ. {πράτιγόμο κ. πρατιγάρισα} (παλαιότ. για πλοία, επι-βάτες)

έρχομαι σε επαφή με τους κατοίκους μιας περιοχής κατόπιν άδειας που εκδίδεται από τις υγειονομικές αρχές της ΣΥΝ. ελευθερο-κοινωνό. [ETYM. < βεν. pratigo, βλ. κ. πράτιγο].

πρατιγο (το) (παλαιότ. για πλοία, επιβάτες) 1. η ελεύθερη επικοινωνία με τους κατοίκους μιας περιοχής κατόπιν σχετικής άδειας, που εκδίδεται από τις υγειονομικές υπηρεσίες της ΣΥΝ. ελευθεροκοινο-νία 2. (συνεκδ.) το σχετικό έγγραφο ελευθεροκοινωνίας: παίρνω ~. [ETYM. Αντιόαν., < βεν. pratigo < μτγν. λατ. practicus < αρχ. πρακτικός].

πράτο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έπραξ, πράχθηκα, πεπραγμένος} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) κών (κάτι, συγκεκριμένη πράξη): έπραξε το σοστό | το καθήκον του | τα δέοντα ΣΥΝ. εκτελώ ΦΡ. (λόγ.) πράττω τα δημόσια (πβ. οί τά κοινά πράττοντες, Αριστοτ. Πολιτικά 1324b) ασχολούμαι με τη διαχείριση των κτήσεων (οι πράττοντες τα δημόσια οφείλουν να λογοδοτούν για τις επιλογές τους ♦ 2. (αμετβ.) ενεργώ (κατά συγκεκριμένο τρόπο): ~ κατά συνείδηση | καλώς || ορθώς έπραξες που αρνήθηκες το παράλογο αίτημα τους 3. πεπραγμένα (τα) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. άνω.

[ETYM. < αρχ. πράσσω | -ττω < *πρά-κ-ιω < ρ. *πρα- (παρεκτεταμένη με -κ-) < *pr-, συννετάιμ. βαθμ. του I.E. *per-, μόριο δηλωτικό κατευθύνσεως με ποικίλες σημασίες, συνδ. κυρ. με το ρ. πέρ-νη-μι «πουλώ» (βλ. λ. πόρ-νη). Το ρ. πράττω έχει την αρχική βασική η. «επιτυγχάνω, ολοκληρώνω, φέρω εις πέρας», διαφοροποιούμενο έτσι από το ρ. ποιώ «προκαλώ, παράγω» και από το ρ. δράω, το οποίο δεν αναφερόταν στο αποτέλεσμα της προσπάθειας. Ομόρρ. πέρ-α, πόρ-ος, πόρ-νη, προ-τήριο(ν), πρό-ς κ.ά. Παράγ. πράξ-ις, πράγ-μα, πρακ-ικός, πράκτωρ κ.ά.].

πράνσιον (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύνησος | χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) 1. εκτόνωση της έντασης: η ~ της σκληρότητας | του πόνου ΣΥΝ. κατευνασμός ΑΝΤ. διέγερση 2. (μτφ. για εκκενρισμό, οργή, θυμό κ.λπ.) ο παρορσμός της οξύτητας, η επικράτηση ηρεμίας, νηφαλιότητας: η ~ της έντασης | τον νύηρον ΣΥΝ. ημερώμα, μαλάκωμα ΑΝΤ. εξάρσωση.

πραντικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που μπορεί να δράσει κατευναστικά: ~ συμβουλή | παρέμβαση ΣΥΝ. κατευναστικός 2. αυτός που μπορεί να προσφέρει ανακούφιση από τον πόνο: ~ φάρμακο ΣΥΝ. ανακουφιστικός, καταπραντικός. — πραντικ-ά | -ώς επίρρ.

πρανών ρ. μετβ. {πράνω-α, -θηκα; (λόγ.-σπάν.) καταπρανών (βλ.λ.) ΣΥΝ. μαλακώνω, γαληνεύω, ημερώνω, καθησυχάζω ΑΝΤ. εξάπτο, ερεθίζω, εξαρώνω. [ETYM. αρχ. < πρᾶξις, επικ. τ. του επιθ. πρᾶος (βλ.λ.)].

πρεβάκι (το) → περβάκι

πρεβαντόριο κ. πρεβεντόριο (το) {πρεβαντορί-ου | -ων} (παλαιότ.) θεραπευτικό ίδρυμα, στο οποίο εφαρμόζεται προληπτική αγωγή σε άτομα κυρ. νεαρής ηλικίας, τα οποία υπάρχει κίνδυνος να έχουν προσβληθεί από φυματίωση.

[ETYM. < γαλλ. préventorium < επιθ. préventif «προληπτικός» (κατά το sanatorium) < μτγν. λατ. *praeventivus < λατ. prae-ventus, μτγ. τ. του ρ. praevenio «προέρχομαι, προλαμβάνω» < prae- «προ» + venio «έρχομαι»]. Πρεβέζα (η) {-ας κ. -έτης} πόλη της Ηπείρου, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός Πρεβέζας κ. Πρεβέλης). — Πρεβέζανος (ο), Πρε-βέζανα (η), Πρεβέζανικος, -η, -ο.

[ETYM. Πθ. < αλβ. prensive «πέρασμα», λόγω της θέσεως της πόλης μεταξύ Ηπείρου και Αιτωλοακαρνανίας, καθώς βρίσκεται στο βόρειο άκρο του στενού που ενώνει το Ιόνιο Πέλαγος με τον Αμβρακικό Κόλπο]. πρέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η ποσότητα ουσίας σε μορφή σκόνης, που μπορεί να κρατηθεί ανάμεσα σε ένα δάχτυλο και τον αντίχειρα, γενικότ. η μικρή ποσότητα: μία ~ ζάχαρη | αλάτι 2. η δόση ναρκωτικής ουσίας: παίρνω ~3. (συνεκδ.-αργκό) η λήψη ναρκωτικών ουσιών: τον σκότωσε η ~!

[ETYM. < ιταλ. presa < ρ. prendere «παίρνω» < λατ. prehendo | prendo (συγκεκριμ.) «λαμβάνω, συλλαμβάνω»]. πρεζάκιος (ο) {πρεζάκης} (μειωτ.) πρόσωπο που κάνει συστηματική χρήση ναρκωτικών ουσιών, ο εξαρτημένος από τα ναρκωτικά ΣΥΝ. ναρκομανής, χρήστης. Επίσης πρεζόνι (το).

[ETYM. < πρέζα + παραγ. επίθημα -άκιος, πβ. χαπ-άκιος, γουά-άκιος]. πρέκι (το) {πρεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) οριζόντια δοκός που τοποθετείται στο πάνω μέρος παραθύρου ή πόρτας, για να στηρίξει τον τοίχο πά-

νω από το άνοιγμα αυτό: ΦΡ. (μρφ.-εκφραστ.) *αλλάζω (σε κάποιον) τα πράκτα* υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη ταλαιπωρία. [ETYM. < μεσν. *πρίκιον* (με έκκρουση του -ι), πιθ. < αρχ. *πρίω* (με τη σημ. «σφίγγω, συνδέω»). Βλ. κ. *πρίονι*]. **πρελούδιο** κ. πρελουότιο (το) ΜΟΥΣ. **1.** (α) σχετικά σύντομη σύνθεση, κυρίως της οργανικής μουσικής, με ελεύθερη ή και αυτοσχεδιαστική μορφή, η οποία παίζεται ως εισαγωγή άλλης μουσικής: ~ και *φούγκα* (β) αυτόνομη μουσική μορφή, σύντομη και ελεύθερη στη διάρθρωση της: τα 24 ~ του Σοπέν **2.** (ειδικότερ.) η εισαγωγή της όπερας ή μιας πράξης όπερας, ιδ. όταν είναι συντομότερη στη διάρκεια της: το ~ του *Τριστάνου* || *μετά από ένα σύντομο ~ της ορχήστρας, η αυλαία σηκώνεται και ξεκινάει η 3η πράξη της όπερας* ΣΥΝ. εισαγωγή, ουβερτούρα **3.** (μρφ.) κάθε πράξη, γεγονός, σχόλιο κλπ., που λειτουργεί προκαταρκτικά ως προμήνυμα για κάτι άλλο σημαντικό: το *θλιβερό ~ του πολέμου* | *της κρίσης* | *του διαγισμού* ΣΥΝ. προοίμιο, προανάκρουσμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροιμία*.

[ETYM. < ιταλ. *preludio* < μγν. λατ. *praeludium* (μετάφρ. δάνειο από το αρχ. *προ-μίον*, βλ. λ.) < λατ. *praeludere* «προτοιμάζομαι, προγυμνάζομαι» < *pra-* «προ» + *ludere* «παίζω, ορχούμαι» < *ludus* «παιχνίδι, αγώνας (δραματικός, σκηνοθέτ. κ.τ.δ.)». **πρεμιέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πρώτη από μια σειρά παραστάσεων (λ.χ. θεατρικού έργου, όπερας, καλλιτεχνικού προγράμματος), προβολών (λ.χ. κινηματογραφικού έργου) ή δημοσίων εκτελέσεων μουσικών συνθέσεων: *θεατρική | κινηματογραφική ~* || *στην επίσημη ~ της όπερας παρευρέθησαν πολλοί γνωστοί κοσμικοί και καλλιτέχνες* **2.** (κατ' επέκτ.) η πρώτη από σειρά δραστηριοτήτων, η έναρξη: ~ *σήμερα του νέου ραδιοφωνικού σταθμού* || *η ~ του πρωταθλήματος μπάσκετ* (η πρώτη αγωνιστική ημέρα).

[ETYM. < γαλλ. *première*, θηλ. του επιθ. *premier* < λατ. *primarius* «πρωτεύων, έξοχος» < *primus* «πρώτος». **πρέμιο** (το) (λόγ.) **1.** το κάτω μέρος του κορμού δέντρου που απομένει μετά την κοπή: *κούτσουρο* **2.** το ίδιο το φυτό και κυρ. το απέναντι: *ο καλλιερητής είχε μεγάλη απόδοση ανά πρέμιο*, [ETYM. < αρχ. *πρέμιον*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. ιρλ. *crann* «δέντρο» ή με λατ. *quernus* «δρόνους». Βλ. κ. *πρίονη*]. **πρεμούρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η έντονη πίεση και βιασύνη (να κάνει κάποιος κάτι): *η ~ να τα προλάβουν όλα πριν από την επίδειξη* ΣΥΝ. *φούρια* **2.** (κακόσ.) ο ζήλος, η έντονη εκδήλωση ενδιαφέροντος: *τόρα που ήρθε στο φως η άθλια κατάσταση του ιδρύματος, τους έπιασε όλος η ~ για τις συνθήκες λειτουργίας του*. [ETYM. < ιταλ. *premura* < ρ. *premere* «πιέζω, πατώ» (κατ' αναλογία προς το συνώνυμο *pressura* «καταπίεση») < λατ. *premere* «πιέζω, πατώ». **πρέπει** ρ. {έμπρπε} (απρόσ. +να) **1.** (α) υπάρχει υποχρέωση, ηθικό χρέος: *δεν ~ να λέμε ψέματα* || ~ *να βοηθήσουμε τους συνανθρώπους μας που έχουν ανάγκη* (β) είναι επιβεβλημένο, υποχρεωτικό: ~ *να επισκέπτεται τον γιατρό του κάθε μήνα* || ~ *να φας, για ν'αντέξεις* || ~ *να του πεις συγχαρητήρια!* || ~ *να σε δώ αύριο οπωσδήποτε* || *έπρεπε να πάν δεν είχε άλλη επιλογή* || *θα έπρεπε να είχε επέμβει νωρίτερα* || *δεν ~ να τον κάνεις όλα τα χατίρια- θα τον κακομάξει!* **2.** (+να, με επιρρηματική λειτουργία για να εκφραστεί ότι κάτι είναι σχεδόν βέβαιο) *κατά πάσα πιθανότητα, μάλλον: παίρνω τηλέφωνο και δεν απαντά κανείς- ~ να λείπουν* || *μα θα - να αστεϊέσαι!* || ~ *να φοβήθηκε τόσο ώρα μόνος του* || *ως τότε θα - να έχεις τελειώσει με τις σπουδές σου, έτσι δεν είναι;* || *δεν ~ να έχει φτάσει τα 50- πιστεύω ότι είναι νεότερος* || (ως ελλειπτ. απάντηση): *-Είναι καλύτερα τώρα; - (μάλλον)· ΦΡ. (α) (Θα) έπρεπε να (i) θα ήταν καλό ή χρήσιμο, θα άξιζε: ~ ήσουν εδώ* || ~ *εκμεταλλευτείς τότε την ευκαιρία* (ii) (για έκφραση υπόθεσης του μη πραγματικού, που όμως θα ενόχταν ο ομιλητής να είχε συμβεί): ~ *ήταν εδώ ο πατέρας σου- θα σου 'λεγα εγώ αν θα τολμούσες να του μιλήσεις!* (β) *όπως πρέπει* όπως θεωρείται σωστό, όπως αρμόζει: *μίλησε ~ (γ) ό,τι πρέπει* ακριβώς ό,τι χρειάζεται: *σε τέτοιες περιπτώσεις μια καλή κουβέντα είναι ακριβώς ~!* || *ένα μπανάκι είναι - για να δροσιστείς* · **3.** (-σε κάποιον | +γεν. προσ. αντων.) *ταϊριάζει, είναι κατάλληλο, αξίζει* (σε κάποιον): *τους ~ ξέχωρη τιμή για την προσφορά τους* || *δεν σου ~ τέτοιος άντρας- άξιζε καλύτερη τύχη* **4.** (η μτχ. *πρέπον*, -ούσα, -ον) βλ. λ. [ETYM. Γ ενικό πρόσ. (με απρόσωπη χρήση) του αρχ. *πρέπω* «ξεχωρίζω, διακρίνομαι» < **pr-*ερ-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρεκτιμ. -er-) του Ι.Ε. **per-*, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, κυρ. όπως εμφανίζεται στο αρχ. *πείρω* «διατερνάω, διατρύπω» (< **per-*ιο), για το οποίο βλ. λ. *περ-όνη*. Το ρ. *πρέπω* συνδ. επίσης με αρμ. *erevin* «είμαι ορατός, εμφανίζομαι», αρχ. ιρλ. *rieht* «μορφή», αρχ. γερμ. *furben* «καθαρίζω, βουρτζίζω» (αρχικός «στρέφω την προσοχή μου»). Η απρόσωπη χρήση του ρ. είναι ήδη αρχ. και μαρτυρείται κυρ. με τη σημ. «αρμόζει, ταϊριάζει, είναι κατάλληλο» (π.χ. Ηροδ. 8, 68: *απήλλαξαν ούτω ως κείνους έπρεπε...*).

πρέπει: συνώνυμα. Στην επικοινωνία του ο άνθρωπος χρειάζεται συχνά να δηλώσει ό, τι ονομάζεται «δεοντική δέσμευση» του ομιλητή, δηλ. τη στάση του ως προς την υποχρέωση να γίνει κάτι, υποχρέωση εσωτερική (ηθική υποχρέωση) ή εξωτερική (εκ των πραγμάτων υποχρέωση). Η διαφορά στη σημασία ανάμεσα στις δύο μορφές υποχρέωσης είναι ότι στη περίπτωση της εσωτερικής υποχρέωσης πρόκειται για μια εσωτερική, ηθική περισσότερο δέσμευση, για ένα «χρέος» που αφήνει περιθώρια επιλογής και που, με αυτή την έννοια, δεν οδηγεί σε αναπόφευκτη ενέργεια. Αντίθετα, η εξωτερική, από τα πράγματα επιβαλλόμενη, δέσμευση δε' επιτρέπει επιλογές και υποχρεώνει αναπόφευκτα τον ομιλητή να ανταποκριθεί σε αυτήν. Η κατεξοχήν δήλωση της εσωτερικής δέ-

σμευσης δηλώνεται στα Ελληνικά με το πρέπει (και τα συνώνυμα του *αρμόζει, χρειάζεται, είναι σωστό, είναι χρέος, είναι δίκαιο*), ενώ η εξωτερική δέσμευση με το είμαι *υποχρεωμένος* (και τα συνώνυμα του *είναι ανάγκη, επιβάλλεται, απαιτείται*). Ωστόσο, το πρέπει μπορεί να δηλώνει και την εξωτερική υποχρέωση (*Πρέπει να πληρώσεις την Εφορία μέχρι αύριο*), ενώ λιγότερο προσεκτικοί ομιλητές εναλλάσσουν τις δύο ομάδες ρημάτων σε όλες σχεδόν τις χρήσεις. Παραδείγματα: (α) εσωτερικής υποχρέωσης: *Ο πολίτης πρέπει να θυσιάζεται για την πατρίδα του - Δεν αρμόζει σε υπεύθυνους ανθρώπους να ενεργούν τόσο απερισκεπτα - Είναι σωστό να συμμετέχουν όλοι σε τέτοιες εκδηλώσεις - Δεν είναι δίκαιο να υποφέρει τόσο μετά από όσα έχει προσφέρει - Τέτοιες καταστάσεις χρειάζεται να τις αντιμετωπίζεις με κατανόηση - Είναι χρέος του αξιωματικού να μην εγκαταλείπει στη μάχη τους στρατιώτες του* (β) εξωτερικής υποχρέωσης: *Απαιτείται να αγωνιστείς σκληρά για να πετύχεις τέτοιους στόχους - Είσαι υποχρεωμένος να υποβάλεις δήλωση στην Εφορία, αφού σκεφτείς ελεύθερο επάγγελμα - Είναι ανάγκη να πάρεις το πτυχίο σου μέσα σ' αυτό τον χρόνο - Στον στρατό δεν κρίνεις τι είναι σωστό ή όχι- εκτελείς τις διαταγές των ανωτέρων σου - Τέτοια σκληρή στάση επιβάλλεται από τα πράγματα.*

-πρεπής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι έχει χαρακτηριστικά που ταιριάζουν σε κάποιον ή σε ορισμένη ιδιότητα: *άνδρο-πρεπής, θηλυ-πρεπής, δουλο-πρεπής, ελληνο-πρεπής*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὐ-πρεπής, θηλυ-πρεπής*), που προέρχεται από το ρ. *πρέπω* (βλ. κ. *πρέπει*)].

πρέπον < πρέπον

πρεπούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που επιβάλλεται ή ενδείκνυται για ορισμένη περίπτωση: *δόθηκε η ~ προσοχή και στις δύο πλευρές* || *δεν υπήρξε ο ~ σεβασμός στη μνήμη των πεσόντων* ΣΥΝ. *πρέπον*, *δέων* **2. πρεπούμενα** (τα) (α) το σωστό, το επιβεβλημένο κατά το δίκαιο: *πράττω τα ~!* (β) ό,τι κατά τα κριτήρια ή δικαιοπρακτικά ανήκει ή αρμόζει σε κάποιον: *στον έρωτο έδινε πάντα τα ~*. [ETYM. < *πρέπω* + *παράγ.* επίθημα -*ούμενος* (κατά τις μτχ. των συντηρημένων), πβ. κ. *χαρ-ούμενος, τρεχ-ούμενος*].

πρέπον, -ούσα, -ον {πρέπ-οντος, -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που είναι σύμφωνος με όσα επιβάλλονται, με αυτό που ενδείκνυται: *το θέμα θα αντιμετωπιστεί με την ~ σοβαρότητα* || *τον μίλησε με τον πρέποντα σεβασμό* || *τηρήθηκε η - τάξη* ΣΥΝ. *δέων*, *προσήκων* **2. πρέπον** (το) το σωστό, αυτό που επιβάλλουν οι νόμοι (γραπτοί και άγραφοι), που ενδείκνυται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, συνθήκες ή σύμφωνα με δεδομένο τυπικό: *όσο κι αν διαφωνείς μαζί του, θα τον αντιμετωπίσεις με σεβασμό- αυτό είναι το ~!* (συνγά στον πληθ.) *θα τηρηθούν τα ~ ΣΥΝ. δέων, αρμόζων*. — *πρε-πόντως* επίφρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος*. [ETYM Μτχ. ενεστ. του αρχ. *πρέπω*, βλ. κ. *πρέπει*].

πρέσα (η) {δύοσρ. *πρεσών*} **1.** καθεμία από διάφορες συσκευές ή μηχανές για την άσκηση πίεσης, το μαρκάρισμα, τη σύνθλιψη αντικειμένων και προϊόντων ή το σιδερώσιμο ρούχων κ.λπ. ΣΥΝ. *πιεστήριο*

2. (μρφ.) η πίεση: *είμαι συνέχεια στην ~*. [ETYM. < ιταλ. *pressa* < *pressare* (υποχωρητ.) < λατ. *pressare* «πιέζω», επιταρ. τ. του ρ. *premo* «πιέζω, πατώ» (μτχ. *pressus-a-um*)].

πρεσάυθρος (ο) ο χειριστής οποιασδήποτε πρέσας (σιδηροπρίνου, ξυλοφυγείου, μηχανοφυγείου κ.λπ.). [ETYM: < *πρέσα* + *παράγ.* επίθημα -*ύθρος* (βλ. λ.)].

πρεσαρισμός (το) {πρεσαρισμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** η άσκηση πίεσης (σε σώμα) με πρέσα (ώστε να συμπίεστεί) **2.** (μρφ.) η μεγάλη ψυχολογική πίεση: *έχει μεγάλο ~ με τη δουλειά αυτή την εποχή* **3.** Αθλ. η πίεση που ασκεί μια ομάδα στην αντίπαλη στην επίθεση ή την άμυνα: *ασφυκτικό ~ σε όλο το γήπεδο*.

πρεσαριστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζεται στην πρέσα, συμπίεσμένος: ~ *καπλαμάς* | *ξύλο* | *μέταλλο*. — *πρεσαριστό* επίφρ.

πρεσάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρεσαρισ-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** βάζω (κάτι) στην πρέσα, στο πιεστήριο, το συμπίεζω: ~ *το μέταλλο* | *το ξύλο* ΣΥΝ. *πιέζω* (μτφ.) **2.** πιέζω ψυχολογικά: *πολλοί γονείς πρεσα-ρουν τα παιδιά τους πριν από τις εξετάσεις* || *είναι πολύ πρεσαρι-σμένος με τη δουλειά του* **3.** Αθλ. ασκώ πίεση στους αντιπάλους, δεν αφήνω (στον αντίπαλο) περιθώρια να κινηθεί: (μετβ.) *οι παίκτες πρε-σάρουν τους αντιπάλους τους σε όλο το γήπεδο* || (αμετβ.) *η Μίλαν πρεσαρεί από την αρχή του αγώνα*. [ETYM; < ιταλ. *pressare*, βλ. λ. *πρέσα*].

πρεσβεία (η) {πρεσβειών} **1.** η επίσημη ανώτατη διπλωματική αντιπροσωπία κράτους, κυρ. σε ξένη πρωτεύουσα: *υπάλληλος της ιταλικής ~ στην Αθήνα* || *η εκδήλωση γίνεται με την επιχορήγηση και τη στήριξη της γαλλικής* (-συνεκδ.) **2.** το σώμα των προσώπων στους οποίους έχει ανατεθεί διπλωματική αποστολή

3. το οικημά στο οποίο στεγάζονται οι υπθλήτες της παραπάνω επίσημης αντιπροσωπίας: *εξονυχιστικός έλεγχος της περιοχής γύρω από την - για πιθανή τοποθέτηση εκρηκτικών* **4.** αποστολή αντιπροσώπων ενός συνόλου (χώρας, κράτους, ομάδας κ.λπ.) για διαπραγματεύση προς όφελος ή εξ' ονόματος του συνόλου αυτού: *στέλνω | δέχομαι ~*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «η γεροντική ηλικία, το γήρας», < *πρεσβείω* (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (Αριστοφ., Πλάτων)].

πρεσβεία (τα) η προνομακή μεταχείριση και απόδοση τιμών στη γεροντική ηλικία ή σε πρόσωπα ιεραρχικώς ανώτερα λόγω της μακρόχρονης προϋπηρεσίας τους σε ορισμένο τομέα: ~ *χειροτονίας* (για κληρικούς χειροτονημένους πριν από άλλους ομοιοβάθμους τους). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρέσβης*.

[ETYM₁ < αρχ. *πρεσβείον* < *πρεσβεύω* (βλ. λ.)].
πρέσβεια (η) {πρεσβ^ιρών} **1.** (α) η σύζυγος πρ^εσβ^ιυτή (β) *πρέσβειρα* καλής θελήσεως πρόσωπο που διορίζεται από κράτος ή οργανισμό σε συγκεκριμένη άμισθη θέση και αποστέλλεται ως εκπρόσωπος μιας πλευράς σε άλλη για τη βελτίωση των μεταξύ τους σχέσεων ή για ανθρωπιστική βοήθεια: ~ της *UNICEF* || η *πριγκίπισσα Νταϊ-άνα υπήρξε πρέσβειρα καλής θελήσεως της Μ. Βρετανίας* **2.** (μ.φ.) γυναίκα που θεωρείται ότι εκπροσωπεί ή εκφράζει κάτι επάξια: ~ της *ομορφιάς* || η *γνωστή ηθοποιός αποτελεί ~ της χώρας μας στο εξωτερικό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμιση, πρέσβης*.

[ETYM₂ αρχ., θηλ. του *πρέσβυς* (βλ. λ.), πβ. κ. *γενέτ-εира, αυτοκράτειρα*].
πρεσβευτής (ο/η) [αρχ.] {κλιτ. *πρεσβευτάς*, (λαϊκ.) *πρεσβευτα* (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} ο επίσημα διορισμένος διπλωματικός εκπρόσωπος κράτους σε άλλη χώρα (για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων, μεταφορά μηνυμάτων κ.λπ.), ο οποίος στην ιεραρχία της διπλωματικής υπηρεσίας μπορεί να κατέχει τον βαθμό του πληρεξούσιου υπουργού Α' ή του πληρεξούσιου υπουργού Β' (βλ. κ. λ. *διπλωμάτης*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμιση, πρέσβης*.

πρεσβευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον πρεσβευτή ή την πρεσβεία: ~ *διάβημα* | *διάσκεψη* | *συνάντηση* | *κατοικία* || *βαθμολογία* (Πληρεξούσιος Υπουργός Β' Τάξεως, Πληρεξούσιος Υπουργός Α' Τάξεως, Πρέσβης). — **πρεσβευτικ-ά** -ός [μτγν.] επίρρ.

πρεσβεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρέσβευσα} ♦ **1.** (μετβ.) έχω (κάτι) ως προσωπική αντίληψη, πίστη, φρονιά (κάτι): *προσωπικώς - ότι μια μέση λύση θα ήταν η καταλληλότερη ΣΥΝ. πιστεύω* ♦ (αμετβ.) **2.** (αρχαί-οστρ.) εκτελώ χρήση πρεσβευτή **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (για την Παναγία και τους αγίους) μεσελάω (υπερ των ανθρώπων) προς τον θεό ΣΥΝ. μεσιτεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω*.

[ETYM₃ αρχ., αρχική σμ. «είμαι ηλικιωμένος - υπηρετώ ως πρέσβυς», < *πρέσβυς* (βλ. λ.). Η σμ. «πιστεύω, ομολογώ» είναι μτγν.].

πρέσβης (βλ. λ.) {-η κ. -εως (θηλ. -εως)} {-εις, -εων} **1.** διπλωμάτης που κατέχει τον ανώτατο βαθμό στην ιεραρχία της διπλωματικής υπηρεσίας: ΦΡ. (α) *πρέσβης επί τιμή* (συντομ. *πρέσβης ε. τ.*) πρέσβης που έχει συνταξιοδοτηθεί και του έχει απονεμηθεί τιμητικά ο βαθμός του πρέσβη (β) *πρέσβης εκ προσωπικότητας* πρέσβης που δεν προέρχεται από τη διπλωματική υπηρεσία (βλ. λ. *διπλωμάτης*, ΠΙΝ.) **2.** ως προσφώνηση κάθε διπλωμάτη που κατέχει έναν από τους τρεις πρεσβευτικούς βαθμούς. Επίσης (λόγ.) *πρέσβυς* {πρέσβυς}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμιση, πρύτανης*.

[ETYM₄ < αρχ. *πρέσβυς*, αρχαϊκό συνθ., < επίρρ. *πρέσ* «μπροστά, πριν» (βλ. λ. *προς*) + *-βυς* < **g^wu-*, μεταπτωτ. βαθμ. του Ι.Ε. **g^wa-* «πγαίνω» (βλ. λ. *βαίνω*). Η λ. συνθ., ως προς το β' συνθ., με *σανσκρ. ruṅo-gavā* «αρχηγός», βεδ. *vanar-gu-* «αυτός που πγαίνει στο δάσος», ίσως και με λιθ. *zmuogus* «άνθρωπος» (κυριολ. «αυτός που περπατά πάνω στη γη»). Η λ. *πρέσβυς* σημαίνει απλώς «ηλικιωμένος άνδρας», αλλά γρήγορα χρησιμοποιήθηκε με τη σμ. «παιδαίο πρόσωπο, πρεσβευτής», αφού σε τέτοια αξιώματα τοποθετούνταν σχεδόν πάντοτε έμπειροι ηλικιωμένοι άνδρες].

πρέσβης - **πρέσβυς** - **πρεσβευτής** - **πρέσβειρα** - **πρεσβυτής** - **πρεσβεία** (η | τα). **Η** αρχαία λ. *πρέσβυς* σήμαινε κυρίως τον «σεβάσμιο γέροντα» και, δευτερευόντως, «τον πρεσβευτή, τον επίσημο εκπρόσωπο ή απεσταλμένο». Με την αντίληψη για τις ηλικίες των ανθρώπων και την κοινωνική οργάνωση που επικρατούσε στον αρχαίο κόσμο, ο *πρέσβυς* και ο *πρεσβυτής* από τη σμ. «γέρον» πέρασαν στη σμ. «σεβάσμιος γέρον» και «σεβαστός». Το ίδιο και η αρχαία λ. *πρέσβερα*, που ήταν το θηλ. του *πρέσβυς* και σήμαινε μόνο «τη σεβάσμια γερώντισσα» (γιατί γυναίκες πρέσβεις εκείνη την εποχή δεν υπήρχαν). Η κύρια λ. που χρησιμοποιήθηκε στην Αρχαία Ελληνική για «τον επίσημο απεσταλμένο και εκπρόσωπο», ήταν η λ. *πρεσβευτής* με πληθυντικό τον τ. *πρέσβεις* («ανώμαλος πληθυντικός»), που σιγά-σιγά έδινε τη θέση του στον (ομαλό) πληθυντικό *πρεσβευταί*. Ομοίως η λ. *πρεσβεία* σήμαινε τόσο τη «γερωνική ηλικία» όσο και «τον σεβασμό προς τους γέροντες», που δηλώθηκε επίσης με το ουδ. τα *πρεσβεία*, τα προνόμια (σε σεβασμό, εκτίμηση και προβάδισμα) των γερόντων. Η λ. *πρεσβεία* σήμαινε επίσης και την «επίσημη αποστολή ή αντιπροσωπία». Σε νεότερους χρόνους, μέσα από τη λόγια γλώσσα, το *πρέσβυς* (*πρέσβευς*, *πρέσβυς* - *πρέσβεις*, *πρέσβεον*, *πρέσβεις*) ήταν η κύρια λέξη που χρησιμοποιήθηκε για τον ανώτατο βαθμό στην ιεραρχία της διπλωματικής υπηρεσίας, με κλιτική τον τ. *πρέσβυ* («κύριε πρέσβυ») προσφωνούνται συχνά οι πρεσβευτές, όπως έχει επικρατήσει εθιμικά. Σήμερα χρησιμοποιούνται παράλληλα δύο κλιτικά σύνολα: (α) ο *πρέσβης* (που γράφεται και με -η-, γιατί κλίνεται όπως τα ουσιαστικά σε -ης: ο ναύτης, του ναύτη, τον ναύτη) - του *πρέσβη* - τον *πρέσβη*, με πληθυντικό οι *πρέσβεις* - των *πρέσβεον* - τους *πρέσβεις*. Ας σημειωθεί ότι σχηματίζει παράλληλως σε τυπικότερες μορφές επικοινωνίας και γενική *πρέσβεως* (β) ο *πρεσβευτής* (του *πρεσβευτή* - τον *πρεσβευτή*, οι *πρεσβευτές* - των *πρεσβευτών* - τους *πρεσβευτές*). Το θηλ. εξακολουθεί να σχηματίζεται με τον τ. *πρέσβειρα* σε τυπικές ή επίσημες μορφές επικοινωνίας, ενώ ο τ. *πρεσβευτα* (που αρχικά σήμαινε επίσης μόνο τη σύζυγο του πρεσβευτή) χρησιμοποιείται σε άτυπες μορφές χρήσης αντί του *πρέσβειρα*.

πρεσβυγενής, -ής, -ές {πρεσβυγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (για πρόσ.) ο πρωτότοκος, ο μεγαλύτερος σε ηλικία **2.** (γενικότερ.) ο αρχαιότερος: τα *τέσσερα ~ πατριαρχεία* (Κωνιπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων).

[ETYM₅ αρχ. < *πρέσβυ*- (< *πρέσβυς*, βλ. λ.) + *-γενής* < *γένος*].
πρεσβυτέρα (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. *πληθ.*} (λόγ.) η σύζυγος του ιερέα ΣΥΝ. *παππαδιά*.

πρεσβυτεριανισμός (ο) [1889] **1.** κλάδος της προτεσταντικής Μεταρρύθμισης με ρίζες στον καλβινισμό, που προέκυψε ως αμφισβήτηση της Αγγλικανικής Εκκλησίας (μέσα 16ου αι.) και διαδόθηκε κυρ. στις κάτω Χώρες και τις βρετανικές αποικίες (Β. Αμερική, Νέα Ζηλανδία, Αυστραλία κ.λπ.) **2.** το εκκλησιαστικό σύστημα του Καλβίνου, που παραχωρούσε τη διοίκηση της Εκκλησίας στο πρεσβυτέριο. [ETYM₆ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *presbyterianism*].

πρεσβυτεριανός (ο) [1809], **πρεσβυτεριανή** (η) το μέλος προτεσταντικής Εκκλησίας βασισμένης στα κηρύγματα του Καλβίνου με ιδιαίτερα ασπληθή ηθική, η οποία αναγνωρίζει ως ανώτατο εκκλησιαστικό αξίωμα αυτό του πρεσβυτέρου και όχι του επισκόπου (βλ. κ. λ. *πρεσβυτεριανισμός*). [ETYM₇ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *presbyterian*].

πρεσβυτέριο (το) [μτγν.] {πρεσβυτερί-ου | -ων} **1.** (στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία) το οίκημα στο οποίο διαμένει ο ιερέας **2.** το ιερατικό συνέδριο των Ιουδαίων στην Ιερουσαλήμ και (συνεκδ.) ο τόπος, το οίκημα στο οποίο συνεδριάζαν **3.** (περλ.ηπτ.) το σύνολο των πρεσβυτέρων ΣΥΝ. ιερατείο.

πρεσβυτέρος, -η (λογιότ. -έρος), -ο (λόγ.) **1.** μεγαλύτερης ηλικίας, γειροντότερος: *είναι ~ και του σφειλεις σεβασμό* || ο *Πάπας είναι ο επίσκοπος της πρεσβυτέρας Ρώμης* (βλ. λ. Ρώμη) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. **πρεσβυτέρος** (ο) {πρεσβυτέρ-ου | -ων, -ους} (στη' Ορθόδοξη Εκκλησία) ο κληρικός που κατέχει τον δεύτερο από τους τρεις βαθμούς ιεροσύνης (οι άλλοι δύο: διάκονος, επίσκοπος: βλ. κ. λ. *κληρικός*, ΣΧΟΛΙΟ) **3.** ο ιερέας στους ρωμαιοκαθολικούς και τους προτεσταντές. [ETYM₈ αρχ., συγκριτ. βαθμός του *πρέσβυς* (βλ. λ. *πρέσβης*). Αρχικός η λ. δήλωνε αυτόν που είναι μεγαλύτερος σε ηλικία και, κατά συνέπεια, σημαντικότερος, σπουδαιότερος. Η λ. γνώρισε ιδιαίτερη επίδοση στους πρώτους αιώνες μ.Χ., οπότε αναφερόταν στα μέλη του ιουδαϊκού ιερατείου (Sanhedrin), αλλά και σε ώριμους άνδρες των πρώτων χριστιανικών Εκκλησιών, οι οποίοι αποκαλούνταν εναλλακτικώς και *επίσκοποι* (βλ. λ.). Αργότερα, οι λ. *πρεσβύτερος* και *επίσκοπος* διαχωρίστηκαν ως προς τη χρήση τους και κατέληξαν να προσδιορίζουν διαφορετικούς βαθμούς ιεροσύνης].

πρεσβυτής (ο) {πρεσβυτών} (λόγ.) ο ηλικιωμένος άνδρας ΣΥΝ. *γέροντας*. — **πρεσβυτικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρέσβης*. [ETYM₉ αρχ., παρ.άλλ. τ. του *πρέσβυς* (βλ. λ. *πρέσβης*) με επίθημα -της, πβ. κ. *πολί-της*].

πρεσβυόπας (ο/η) {πρεσβυόπων} πρόσωπο που πάσχει από πρεσβυωπία ANT. μωπας. Επίσης (λόγ.) **πρεσβυόωπ** [1805] {πρεσβυόωπος}. [ETYM₁₀ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *presbyope*].

πρεσβυωπία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η αδυναμία ακριβώς εστίασεως του ματιού σε αντικείμενα κοντινής απόστασης, η οποία συνήθ. έρχεται με την προχωρημένη ηλικία: *γαλιιά πρεσβυωπίας* ANT. μωπία. — **πρεσβυωπικός**, -ή, -ό.

[ETYM₁₁ < *πρέσβυς* (βλ. λ. *πρέσβης*) + *-ωπία* < αρχ. *-ωψ* < θ. *-ωπ-*, εκτε-ταμ. βαθμ. του θ. *όπ-* [αρχ. παρακ. *όπ-ωπ-α*, βλ. λ. *όψη*], ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *presbyopia*].

πρες κόνφερανς (η) {άκλ.} η συνέντευξη Τύπου (βλ. λ. *συνέντευξη*) - [ETYM₁₂ < αγγλ. *press conference* < *press* «Τύπος» + *conference* «διάσκεψη, συνεδρίαση»].

Πρέσπα (η) {Πρεσπόν} καθεμία από τις δύο ομόνομες λίμνες: (α) *Μεγάλη Πρέσπα* η μεγαλύτερη λίμνη της Βαλκανικής Χερσονήσου στα σύνορα της Ελλάδας, της Αλβανίας και του κράτους των Σκοπίων (β) *Μικρή Πρέσπα* λίμνη που βρίσκεται Ν. της Μεγάλης Πρέσπας μεταξύ της Ελλάδας και της Αλβανίας. [ETYM₁₃ < σλαβ. *Prěsra* < παλαιότ. *presъ*. sbro «συγκεντρώω, γαμίζω»].

πρεσπατιέ κ. **πρες-πατιέ** (το) {άκλ.} το μικρό, βαρύ αντικείμενο που τοποθετείται πάνω σε χαρτιά, για να μην τα παίρνει ο αέρας. [ETYM₁₄ < γαλλ. *presse-papiers*].

πρες-ρουμ (το) {άκλ.} ελλην. *αίθουσα Τύπου* - αίθουσα κατάλληλα διαμορφωμένη για την ενημέρωση των εκπροσώπων του Τύπου (από τον κυβερνητικό εκπρόσωπο, τον εκπρόσωπο οργανισμού, συλλόγου κ.λπ.). [ETYM₁₅ < αγγλ. -αμερ. *press room*].

πρεστίτζ (το) {άκλ.} το γόητρο, το κύρος: *πρόσωπο* | *θέση* | *επάγγελμα* με *υψηλό ~*. [ETYM₁₆ < γαλλ. *prestige* < λατ. *praestigium* «γοητεία, απάτη, δόλος»].

πρεστιτίμο ΜΟΥΣ. **1.** επίρρ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παίζεται σε πολύ γρήγορη κίνηση, πιο γρήγορα από το πρέστο· η ταχύτερη εν χρήσει ένδειξη τέμπο της δυτικής μουσικής: *το μέρος αυτό παίζεται ~* | *σε ~* | *σε χρόνο ~ 2.* (ως ουσ.) τύπος ή τμήμα γρήγορου μουσικού κομματιού, συχνά ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, που παίζεται σε χρόνο πρεστιτίμο: *η αρχήστρα κλείνει την συμφωνία με ένα ~*. [ETYM₁₇ < ιταλ. *prestissimo*, υπερθ. βαθμ. του επίθ. *presto*, βλ. κ. *πρέστο*].

πρέστο ΜΟΥΣ. **1.** επίρρ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παίζεται σε πολύ γρήγορη κίνηση, πιο γρήγορα από το αλέγκρο: *το μέρος αυτό παίζεται ~* | *σε ~* | *σε χρόνο ~ 2.* (ως ουσ.) τύπος ή τμήμα γρήγορου μουσικού κομματιού, συχνά ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, που παίζεται σε χρόνο πρέστο: *το τρίτο μέρος της σονάτας είναι ένα ~*.

[ETYM₁ < ιταλ. presto «γρήγορα» < μγν. λατ. praestus «έτοιμος» < λατ. praesto «πρόσχω, υπερέχω»].

πρεταπορτέ κ. **πρετ-α-πορτέ** επίθ. {άκλ.} (ρούχο) μαζικής παραγωγής και ανώτερης ποιότητας, τη μορφή του οποίου έχει συλλάβει ένας σχεδιαστής μόδας (κατ' αντιδιαστολή προς τα ρούχα κατά παραγγελία).

[ETYM₁ < γαλλ. prêt à porter «έτοιμο να φορεθώ», από το αγγλ. ready-to-wear].

πρέφα (η) {χωρ. πληθ.} 1. τυχερό παιχνίδι που παίζεται με 32 τραπουλόχαρτα από τρεις παίκτες 2. (συνεκδ.) η δεσμίδια τον τριάντα δύο τραπουλόχαρτων ΦΡ. (λαϊκ.) **παίρνω πρέφα** παίρνω είδηση, αντιλαμβάνομαι: *μέχρι να πάρει πρέφα τι γίνεται, οι κλέφτες είχαν φύγει* ΣΥΝ. παίρνω χαμπάρι, χαμπουριάζω, μυρίζομαι, παίρνω μυροδιά. — πρεφαδόρος (ο).

[ETYM₁ Συγκεκριμένος τ. του γαλλ. préférence «προτίμηση» (< ρ. préférer «προτιμώ»)].

πρήζω ρ. μετβ. {έπρηξα, πρήσ-ηκα, -μένος} 1. (σπάν.) προκαλώ οίδημα, αύξηση του όγκου (κυρ. σε μέλος ανθρώπινου σώματος): *τα κουνούπια του έπρηξαν το πρόσωπο με τα τσιμπήματα τους* ΣΥΝ. διογκώνω, φουσκώνω 2. (οικ.-μτφ.) υποβάλλω σε ταλαιπωρία (κάποιον): *με έπρηξαν μέχρι να μου δώσουν τη βεβαίωση* ΣΥΝ. σκάω, βασανίζω ΦΡ. (α) **πρήζω το σκώτι (κάποιου)** γίνομαι πολύ ενοχλητικός (σε κάποιον), του σπάω τα νεύρα: *τον 'χε πρήξει το σκώτι με τις παραξενιές της* (β) (!-λαϊκ.) **πρήζω τ' αρχίδα (κάποιου) | τα πρήζω (σε κάποιον)** γίνομαι πολύ 'νοχλητικός (σε κάποιον), κάνω (κάποιον) να αγανακτίζω: *μας τα 'πρηξε πια με τις ανόητες απορίες του!* 3. (με-σοπαθ. **πρήζομαι**) (α) εμφανίζω πρήξιμο, οίδημα: *τον τσίμπησε κουνούπι και πρήστηκε | πρήστηκε το πρόσωπο του λόγω αλλεργίας | πρήστηκε το πόδι του στο σημείο που χτύπησε* (β) (για μέρος του σώματος) φουσκώνει λόγω πάχους: *πρήστηκε το πρόσωπο του από το πάχος* (γ) φουσκώνει η κοιλιά μου (από το πολύ φαγητό): *παράφραγα κι έχω πρηστεί* ΦΡ. **να πρηστείς και να σκάσεις!** ως κατάρτα σε κάποιον. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω.

[ETYM₁ Από τον αόρ. *επρησα* του αρχ. *πρήθω* «διογκώνω, φουσκώνω». Το αρχ. *πρήθω* εμφανίζεται π. πρη- του ρ. *πιμ-πρη-μι* «φυσάω, βιάζω φωτιά, καίω» (για το οποίο βλ. λ. *εμ-πρη-μός*)].

πρηνηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) μπουρνούτα, έχοντα το πρόσωπο προς το έδαφος: θέση | *στάση* ~ (θέση στρατιώτη που πυροβολώ παίμενος στο έδαφος) ΑΝΤ. υπτίως, ανάσκ'λα.

[ETYM₁ μεσν. < αρχ. *πρηνης* (βλ.λ.) + επίρρ. επίθημα -ηδόν (πβ. βαθμηδόν)].

πρηνής, -ής, -ές {πρην-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) (για τη στάση του ανθρώπινου σώματος) αυτός βρίσκεται μπουρνούτα, που έχει το πρόσωπο προς το έδαφος: *πέφτω | πυροβολώ* ~ (στη γυμναστική) ~ θέση (με τα σκέλη και τον κορμό τετωμένα και σε ευθυγράμμιση κοιτώντας προς το έδαφος) ΑΝΤ. υπτίως. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ETYM₁ < αρχ. *πρηνης* | *πρηνης* «με το πρόσωπο προς τα κάτω» < **προ-νηής* < *προ-* + *-νηής* < **νηος* | **ανος* «πρόσωπο» (όπως μαρτυρείται στα συνθ. *ἀπ-νηής, προσ-νηής*), λ. που συνδ. με *σανσκρ. ān-ana-* «πρόσωπο, στόμα» (< **ānas-* «πρόσωπο»)].

πρηνημός (ο) η στροφή του αντίβραχίου, ώστε ο αντίχειρας να κοιτά προς τα μέσα και η παλάμη προς τα κάτω. [ETYM₁ μεσν. < *πρηνίζω* < αρχ. *πρηνης* (βλ.λ.)].

πρηνηστής (ο) [1836] ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο μυς του αντίβραχίου, που επιτρέπουν την κίνηση του πρηνησμού. [ETYM₁ < μγν. *πρηνίζω* < αρχ. *πρηνης* (βλ.λ.)].

πρήξιμο (το) {πρηξιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το οίδημα σε μέλος του ανθρώπινου σώματος: *~ από τσιμπήματα κουνουπιού από διάστρεμμα* ΣΥΝ. (λόγ.) διογκωση 2. (ειδικότ.) το φούσκωμα του σώματος λόγω κορσμού (από κατανάλωση φαγητών ή ποτών): *έχω ~ στο στομάχι, γιατί παράφραγα* 3. (οικ.-μτφ.) η μεγάλη ταλαιπωρία ή αγανάκτηση: *τι ~ ήταν αυτό μέχρι να μου εγκρίνουν την άδεια!* — (υποκ.) **πρηξιματά-κι** (το) (σημ. 1).

[ETYM₁ Από τον αόρ. *έπρηξα* του ρ. *πρήζω* και το επίθημα -ιμο (πβ. *βήμιμο, ψάξ-ιμο, διώξ-ιμό*)].

Πρίαμος (ο) {-ου κ. -άμου} ο βασιλιάς της Τροίας κατά τον Τρωικό Πόλεμο, ο πατέρας του Έκτορα και του Πάρι.

[ETYM₁ < αρχ. *Πρίαμος* | *Πέρ(ρ)αμος* (αιολ.) (ήδη μυκ. *ρι-τι-ja-me-ja*), αγν. ετύμιο, πθ. δάνειο (ίσως λυδ. προελ.), όπως επιμαρτυρείται από λ. με το ίδιο επίθημα (πβ. *βάλσα-μιον, Πέρρ-αμος*)].

πρίαπειος, -α, -ο [μγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Πρίαπο, φαλλικό θεό της γονιμότητας 2. (συνεκδ.) αυτός που στερείται σεμνότητας, εμφανώς ασελγής ΣΥΝ. αισχρός, άσεμνος. Επίσης **πριαπικός**, -ή, -ό.

πριαπισμός (ο) ΙΑΤΡ. η συνεχής και επώδυνη στύση του πέους, συν-νήθ, χωρίς σεξουαλική επιθυμία, που συνιστά σύμπτωμα ασθένειας ή διαταραχής. *Μ-ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος: -α, -ο*.

[ETYM₁ μγν. < *πριαπίζω* < *Πρίαπος*, ονομασία φαλλικού θεού της γονιμότητας, αγν. ετύμιο, πθ. μικρασιατ. δάνειο, όπως φαίνεται και από την παρουσία πόλεως με το όνομα *Πρίαπος* στην περιοχή της Προποντίδας].

Πρίαπος (ο) {-ου κ. -άπου} ΜΥΘΟΛ. θηοφιλικός θεός της γονιμότητας, γιους του Διονύσου και της Αφροδίτης. [ETYM₁ μγν. κύρ. όν., βλ. λ. *πριαπισμός*].

πρίγκιπας (ο) {πριγκίπας}, πριγκίπισσα (η) [μεσν.] {πριγκιπισσών} 1. γόνος βασιλιά ή μέλος βασιλικής οικογένειας 2. ΙΣΤ. (κατά την Τουρκοκρατία) ευγενής ή ισόβιος ανότατος ή ανώτερος αξιωματούχος στις παραδουναβίες ηγεμονίες: *οι - Αλέξανδρος και Δημήτριος Υψηλάντης* 3. ανότατος άρχοντας ανεξάρτητου ή υποτελούς κράτους ή κρατίδιου: *ο ~ του Μονακό* 4. (μτφ.) αυτός που διαθέτει λεπτούς

τρόπους και ανώτερη συμπεριφορά ΣΥΝ. άρχοντας. Επίσης (λαϊκ.-εκ-φραστ.) πριγκιπέσσα (η).

[ETYM₁ < μγν. *πρίγκιψ*, -ιπος < λατ. princeps, -cipis «άρχοντας, ηγεμόνας» < primus «πρώτος» + -ceps < cario «λαμβάνω». Η γρ. με -η- (*πρί-γκηπας*) δεν έχει ετυμολ. βάση].

πριγκιπάτο (το) ανεξάρτητο ή υποτελές κράτος ή κρατίδιο, του οποίου ο ανότατος άρχοντας φέρει τον τίτλο του πρίγκιπα: *το ~ του Λι-χεντσάν | του Μονακό*.

[ETYM₁ < μεσν. *πριγκιπάτον* λατ. principatum «αρχή, ηγεμονία», ουσιαστικοπ. ουδ. του επίθ. principatus < princeps (βλ. λ. *πρίγκιπας*)].

πριγκιπικός, -ή, -ό [1895] 1. αυτός που σχετίζεται με πρίγκιπα: *~ αξίωμα | τίτλος | συνοδία* 2. (μτφ.) αυτός που ταιριάζει σε πρίγκιπα, που διαθέτει τη μεγαλοπρέπεια, τον πλούτο που ταιριάζει σε άρχοντα: *~ γέγυμα* ΣΥΝ. πλουσιοπάροχος, πλούσιος ΑΝΤ. φτωχός, μίζερος. — πριγκιπικ-ά | -ός επίρρ.

Πριγκιπωνήσια (τα) συστάδα νησιών της Προποντίδας κοντά στην Κωνσταντινούπολη.

[ETYM₁ < μεσν. *Πριγκιπόννησοι*, επειδή τα νησιά αυτά ήταν τόπος εξορίας επιφανών προσώπων (έκπτωτων βασιλέων, ευγενών κ.ά.). Η τουρκ. ονομασία Kizil Adalar σημαίνει «Ερυθρές Νήσους»].

πριγκιπόπουλο (το), πριγκιποπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το παιδί πρίγκιπα ή πριγκίπισσας 2. πρίγκιπας | πριγκίπισσα νεαρή ηλικίας ΦΡ. **το πριγκιπόπουλο του παραμυθιού** βλ. λ. *παραμύθι* 3. (μτφ.) παιδί που μεγαλώνει στην πολυτέλεια και στην άνεση: *σαν ~ το μεγάλωσαν, τίποτα δεν του έλειψε!* ΣΥΝ. αργοντόπαιδο, πλουσιό-παιδο. [ETYM₁ < *πρίγκιπας* + λεξικό επίθημα -πουλο (βλ.λ.)].

πρίζα κ. (προφορ.) **μπρίζα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σημείο (εγκατάσταση) ενός συστήματος κλιματιώσεως, από το οποίο μπορεί να γίνει λήψη ρεώματος για την τροφοδότηση ηλεκτρικών συσκευών: *βάζω το ραδιόφωνο στην ~ || βιάζω από την ~ (συνδέω | αποσυνδέω από το ηλεκτρικό κύκλωμα) || ~ για την τηλεόραση | το τηλέφωνο* ΣΥΝ. ρευ-ματδοτής ΦΡ. **είμαι στην πρίζα** είμαι συνεχώς σε εγρήγορση, σε κατάσταση έντασης. — (υποκ.) **πριζούλα** (η). [ETYM₁ < γαλλ. prise «λήψη», ουσιαστικοπ. μτχ. τ. του ρ. prendre «λαμβάνω, παίρνω» (< λατ.prehendere | prendere)].

πριζοδιακόπτης (ο) {πριζοδιακοπτήν} ο διακόπτης με τον οποίο ανάβουμε και σβήνουμε το φως.

πριμ (το) {άκλ.} 1. η έκτακτη, πρόσθετη αμοιβή που παρέχεται σε κάποιον ως επιβράβευση για την απόδοση του: *στους παίκτες δόθηκε ~ 100 εκατομμυρίων για την κατάκτηση του τίτλου || οι εργαζόμενοι πήραν ~ παραγωγικότητας* ΣΥΝ. δώρο, μπόνους 2. (στο χρηματιστήριο για χρεώγραφα και μετοχές) το τίμημα που διαμορφώνεται σε επίπεδα υψηλότερα των αρχικών. [ETYM₁ < γαλλ. prime < λατ. praemium «βραβείο, έπαθλο» < **prae-emium* < *prae-* «πρό-» + *-emium* < *emere* «αγοράζω»].

πριμαντονα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η πρωταγωνίστρια μουσικού θεάτρου, η τραγουδίστρια που έχει πρώτο ρόλο 2. σοπράνο αναγνωρισμένης αξίας και με μεγάλη φήμη 3. (σικωπ. -μειωτ.) η ματαιόδοξη και ιδιότροπη γυναίκα, που απαιτεί προνομιακή μεταχείριση. [ETYM₁ < ιταλ. prima donna «πρώτη κυρία»].

πριμάτος (ο) ΘΡΗΣΚ. ανότατος λειτουργός της Αγγλικανικής ή της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας: αρχιεπίσκοπος σημαντικής αρχιεπισκοπής (με μεγάλη ιστορία ή έκταση).

[ETYM₁ < μεσν. λατ. primatus < λατ. primas, -ātis «ο καταγόμενος από τις πιο αρχοντικές οικογένειες» (< primus)].

prima facie λατ. (προφέρεται *πρίμα φάκιε*) ελλην. *εκ πρώτης όψεως*: για γνώμες ή απόψεις που προκύπτουν από την πρώτη εντύπωση, τις πρώτες ενδείξεις.

πριμιτιβισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. 1. κάθε θεωρία ή τεχνολογία που υιοθετεί την επάνοδο σε καλλιτεχνικές μορφές ή αξίες πρωτόγονης ή πρόιμων πολιτισμών, αξιολογώντας τες ως ανώτερες ή υψηλότερες αισθητικές από τις αντίστοιχες του σύγχρονου πολιτισμού 2. το σύνολο των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων ή το στυλ της πρωτόγονης τέχνης ΣΥΝ. ναίφ. — πριμιτιβιστής (ο) πριμιτιβίστρια (η), πριμιτιβιστικός, -ή, -ό. [ETYM₁ # Μεταφορά του γαλλ. primitivisme < primitif (βλ. λ. *πριμιτίφ*)].

πριμιτίφ επίθ. {άκλ.} 1. (για αυτοδίδακτο καλλιτέχνη) αυτός που έχει απλοϊκή τεχνική, η οποία θυμίζει την τέχνη των παιδιών ή των πρωτογόνων ΣΥΝ. ναίφ 2. χαρακτηρισμός των ζωγράφων του τέλους του Μεσαίωνα, κυρ. Ιταλών (Ντούστο, Τιτσιμπόουε, Τζότο κ.ά.). [ETYM₁ < γαλλ. primitif < μγν. λατ. primitivus, αρχική σημ. «πρωτότοκος», αργότερα «πρωτόγονος» (< λατ. primus «πρώτος»)].

πριμοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η οικονομική ενίσχυση (κάποιου) με πριμ: *η ~ των εξαγωγών καπνών* 2. (γενικότ.) η οικονομική ενίσχυση κάποιου, το πρόσθετο κέρδος 3. (μτφ.) η ενίσχυση, η ευνοϊκή αντιμετώπιση: *η ~ των καλών μαθητών με μεγάλους βαθμούς ακόμη και σε μαθήματα όπου έχουν μέτρια απόδοση*.

πριμοδοτώ ρ. μετβ. {πριμοδοτείς... | πριμοδοτή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ενισχώ οικονομικά (κάποιον/κάτι) επιχορηγώντας μια παραγωγική του δραστηριότητα, λ.χ. καλύπτοντας μέρος του κόστους παραγωγής προϊόντος ή αποδεσμεύοντας το από φορολογικές επιβαρύνσεις (φόρους): *η κυβέρνηση πριμοδοτεί τις εξαγωγές καπνών | την παραγωγή αγροτικών προϊόντων* ΣΥΝ. επιχορηγώ 2. (γενικότ.) ενισχώ (π.χ. προσφέροντας πρόσθετο κέρδος): *θα πριμοδοτηθούν οι μισθωτοί που θα έχουν καλύτερη απόδοση || (μτφ.) «η κατασταλτική αντιμετώπιση, όχι μόνο δεν περιορίζει την κατανάλωση ναρκωτικών, αλλά, αντίθετος, την προωθεί και την προμοδοτεί»* (εφημ.) 3. (μτφ.) ευνοϊκό κάποιον με συγκεκριμένο τρόπο: *οι υπάλληλοι που έχουν καλές σχέσεις με τον διευθυντή πριμοδοτούνται με θετικές*

γι' αυτούς εκθέσεις.

[ETYM] < πριμ + συνδετικό φωνήεν -ο- + -δοτό < δότης].

πρίμος, -α, -ο **1.** (α) αυτός που είναι πρώτος ή γίνεται για πρώτη φορά ΦΡ. **πρίμα βίττα** (ι) (για εκτέλεση μουσικού κομματιού) με την πρώτη ανάγνωση της παρτιτούρας, χωρίς προετοιμασία: με την *πείρα που έχει έβγαλει ολόκληρο το κομμάτι* ~ (ii) (γενικότ.) με την πρώτη ματιά (β) αυτός που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο: ~ *μαλλαρίνα* (η πρώτη χορεύτρια μαλλέτου) **2. πρίμο** (το) (σε χορωδία, διωδία) η υψηλότερη, η πρώτη φωνή: *τραγουδούσε πάντα ~ 3. πρίμα* (τα) (α) (σε ραδιόφωνο, στερεοφωνικά συγκροτήματα κ.λπ.) το σύστημα με το οποίο ρυθμίζεται η ένταση του αναπαραγόμενου ήχου στις υψηλές συχνότητες, καθώς και (συνεκδ.) ο αντίστοιχος διακόπτης: *ρυθμίζω τα - ANT. μπάσα* (β) οι υψηλότεροι φθόγγοι μιας μελωδίας που συμβάλλουν στην επίτευξη της αρμονίας: *δεν ακούγονται καλά τα ~ ANT. μπάσα*. [ETYM] < μεσ. *πρίμος* < λατ. *primus* «πρώτος»].

πρίμουλα (η) ποώδες διακοσμητικό φυτό με άνθη σε διάφορα χρώματα, που φυτρώνει σε σκιερές περιοχές βουνών. [ETYM] < νεολατ. *primula* < μεσ. λατ. *primula* (veris) «πρωτοφύες της άνοιξης» < *primula*, θηλ. του λατ. *primulus* «πρώτος, αρχικός»].

primum vivere, deinde philosophari λατ. (προφέρεται *πρίμουμ βί-βερε, ντέιντε φιλοζοφάρι*) - ελλιν. *πρώτα να ζεις, μετά να φιλοσοφείς*-πρώτα εξασφαλίσει την επιβίωση και μετά φιλοσοφεί.

primus inter pares λατ. (προφέρεται *πρίμους ίν-τερ πάρες*) - ελλιν. *πρώτος μεταξύ ίσων* (βλ. λ. *ίσοι*).

πριν¹ πρόθ. (+από) δηλώνει: **1.** το προτερόχρονο (κάτι προηγείται χρονικά σε σχέση με κάτι άλλο): *τα σκέφτηκε όλα ~ από την τελική απόφαση || θα τα πούμε ~ από τις εξετάσεις ||* (κ. προφορ. +αιτ.) ~ *το τέλος || ~ το καλοκαίρι || ~ τις εκλογές* ANT. μετά ΦΡ. **πριν την ώρα του | πριν της ώρας του** (ι) νορίτερα από τον αναμενόμενο χρόνο: *μεγάλωσε ~ της και έγινε σωστή γυναίκα* (ii) για τον θάνατο κάποιου που δεν έχει ακόμα γεράσει: *έφυγε | πέθανε ~ του 2. τόπο* (κάτι/κάποιος προηγείται στον χώρο σε σχέση με κάτι/κάποιον άλλο): *θα κατεβό λίγο ~ από τη διασταύρωση ||* (κ. προφορ. +αιτ.) ~ *την πλατεία θα δεις το μαγαζί του* ANT. μετά. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ). [ETYM] < αρχ. *πρί-ν* (πβ. *νυ-ν*, *πάλι-ν*), που ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. *pr- του Ι.Ε. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, και έχει ως ομόρρ. τα *πρό*, *προς*, *πέρα*, *παρά*, *περί* κ.ά. Η πρόθ. *πρίνσυνδ.* με λατ. *pri-* (πβ. *primus* «πρώτος» < *pris-mos), αλβ. *ρα* «πριν» (< *pari-, αρχ. *πρωσ.* *πρι* «προς, παρά» κ.ά.).

πριν... ή *πρην από...* - *μετά...* ή *μετά από*; Είναι προτιμότερο να αποφεύγουμε χρήσεις όπως *πριν τον πόλεμο* ή *πριν τη στάση του λεωφορείου*, χρησιμοποιώντας το *πριν από* αντί του απλού *πριν*: *πριν από τον πόλεμο* - *πριν από τη στάση*. Στις περιπτώσεις αυτές το χρονικό και δευτερευόντως τοπικό επίρρημα *πριν* (*Έφυγε πολλά χρόνια πριν* - *Λίγα βήματα πριν ήταν το σπίτι*) χρησιμοποιείται και ως πρόθεση. Όπως συμβαίνει δε με όλα τα συναφή επίρρηματα (*πάνω, κάτω, μπροστά, πίσω, ύστερα, έπειτα* κ.ά.), το επίρρημα συνοδεύεται από την πρόθεση από: *πριν από το μάθημα*, όπως *ύστερα από το μάθημα*- *πριν από το μαγαζί*, όπως *μπροστά από | πίσω από το μαγαζί* και όπως *πάνω από το σπίτι, κάτω από το τραπέζι* κ.τ.δ. ο Αχιλλεύς Τζάρτζανος (*Νεοελληνική Σύνταξις*, τ. Β', σ. 235) παρατηρεί: «Σύμφωνα με τη γήσινα δημοτική σύνταξη, για να εκφράσουμε την έννοια του *πρωτίτερα* με το μόριο *πριν*, πρέπει, αν δεν για αφαιρετικά εχουμε κάτι που σημαίνει τόπο ή κάτι που σημαίνει ένα σταθερό χρονικό σημείο (*Πάσχα, Χριστούγεννα, ανοίξεις, καλοκαίρι, Σεπτέμβριος* - *αυγή, μεσημέρι, μεσάνυχτα* κ.τ.λ.), να χρησιμοποιούμε το *πρ'ν από*: Κάθεται εκατό βήματα *πριν απ' τό σπίτι* μας. Θα γίνει ο γάμος τους *πριν απ' τό Πάσχα*. Σηκώθηκε και *έφυγε πριν απ' τό μεσάνυχτα*. Αλλιώς έχουν τα πράγματα με το *μετά*, που κύρια και αρχική ήταν η λειτουργία του ως πρόθεσης: *Ήλθαν μετά το μάθημα* - *Μετά το φαγητό βγήκαν στον κήπο*. Επειδή η πρόθεση *μετά* χρησιμοποιήθηκε και ως επίρρημα (*Ήλθαν δύο ώρες μετά* - *Μετά έφυγαν για το εξωτερικό*), όπως τα συναφή επίρρηματα που αναφέραμε πιο πάνω, ελέγθη και *μετά* από αντί του απλού *μετά*, που θα ήταν προτιμότερο: *Μετά από το μάθημα πήγαν στον κινηματογράφο* (αντί: *Μετά το μάθημα...*). Η μόνη περίπτωση κατά την οποία χρειάζεται το *μετά* από είναι με ουσιαστικά χωρίς προσδιορισμό (άρθρο, επίθετο, αριθμητικό) και με προσωπικές αντωνυμίες: *Μετά από συζήτηση που διήρκεσε τρεις ώρες, συμφώνησαν να υπογράψουν κοινή δήλωση* - *Μετά από δύο σένα θα συναντήσουμε και άλλους*. Στις περιπτώσεις αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν αντίστοιχα επίρρηματα: *Υστερα από συζήτηση...* - *Έπειτα από σένα...*

πριν² συνδ. (συχνά +να) εισάγει χρονική πρόταση που δηλώνει πράξη, η οποία συμβαίνει αφότου γίνει η πράξη που δηλώνει η κύρια: *θέλω να σου μιλήσω ~ (να) φύγεις*; ANT. αφορ. αφορτου- ΦΡ. (παροιμ.) **των φρονίμων τα παιδιά πριν πεινάσουν μαγειρεύουν** βλ. λ. *φρόνιμος*. [ETYM] Βλ. λ. *πριν¹*.

πριν³ επίρρ. 1. σε προηγούμενο χρόνο, νωρίτερα: *Τι μου είπες ~; Δεν θυμάμαι || τι είδες - και τρώμαξες*; ΣΥΝ. πρωτίτερα, προηγούμενος ANT. μετά, αργότερα 2. παλαιότερα, κατά το παρελθόν: *θυμάμαι ότι -οι άνθρωποι ήταν πολύ πιο αγνοί ΣΥΝ. άλλοτε* ANT. μετέπειτα **3. πριν** (το) το παρελθόν: *το ~ φαντάζει πάντα πιο ρομαντικό* 4. (με τοπική σημασία) πιο μπροστά: *έπρεπε να είχαμε στρίψει έναν δρόμο ~*. [ETYM] Βλ. λ. *πριν¹*.

πρινάρι (το) {πριναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πουνράρι (βλ. λ.).

[ETYM] < μεσ. *πρινάριον*, υποκ. του αρχ. *πρίνος* (βλ. λ.).

πριναρόδεντρο (το) το πουνράρι.

πρινένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο πουνραριού. Επίσης πριναρήςιος

πρίνος (ο) (λόγ.) το πουνράρι (βλ. λ.). [ETYM] < αρχ. *πρίνος* (ή), αγν. ετύμου, πιβ. μικρασιατικό δάνειο. Δεν θεωρείται πιθανή η σύνδεση με σλαβ. *brinz* «είδος δέντρου» ως *πα-ράλλ.* δάνειο ούτε η υπόθεση περί πελασγικού δανείου].

πρίονι (το) {πριον-ιού | -ιών} **1.** εργαλείο ή συσκευή που αποτελείται κατά κύριο λόγο από μία λεπτή μεταλλική οδοντωτή λεπίδα και χρησιμοποιείται κυρ. για την κοπή σκληρών αντικειμένων, υλικών με συνεχή και παλινδρομική κίνηση: *ηλεκτρικό | μηχανοκίνητο ~ 2.* (συνεκδ.) το πριονιστήριο (βλ. λ.). — (υποκ.) πριονάκι (το) (σημ. 1). [ETYM] < μεγν. *πρίονιον*, υποκ. του αρχ. *πρίον* (ο) < ρ. *πρίω* «πριονίζω, κόβω» < **πρίω-ω* | **πρίω-ω*, αβεβ. ετύμου, ίσως < θ. *pri-, που οδηγεί στην ευρέως διαδεδομένη Ι.Ε. ρίζα *per- (πβ. αρχ. *πείρω* «διαπερνάω, τρυπάω», βλ. λ. *περ-όνη, πόρ-πη* κ.ά.), αλλά η παρουσία του -i- παραμένει δύσεξηγήτη. Λιγότερο πιθανή είναι η σύνδεση με αλβ. *prish* «καταστρέφω, σπάζω». Ομόρρ. *πρίσ-μά*.

πριονίδι (το) {πριονιδ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) οι πολύ λεπτές φλούδες ξύλου που αποκόπτονται κατά το πριόνισμα του, τα αποξέ-σματά του. [ETYM] < *πρίον* + *παρωγ.* επίθημα -ίδι, πβ. *ροκαν-ίδι, πιστολ-ίδι*].

πριονίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μεσν.} {πριόνισ-α, -τηκα, -μενός} ♦ **1.** (μετβ.) κόβω με πρίονι: ~ *τα κλαδιά | το δέντρο*- ΦΡ. **πριονίζω την καρέκλα (την πολυθρόνα, τη θέση κ.λπ.) (κάποιου)** υπονομεύω κάποιον, για να χάσει τη θέση που έχει: *δυσανεστημένα στελέχη του κόμματός του του πριονίζουν την καρέκλα διαδίδοντας ρήμες που τον εκθέτουν* ΣΥΝ. υποσκάπτω ♦ **2.** (αμετβ.) χρησιμοποιο το πρίονι, για να κόψω κάτι: *μαθαίνω να ~ σωστά*.

πριονίσμα (το) {πριονισμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κόψιμο με πρίονι: *το ~ του ξύλου 2.* (ιπρ.-σπάν.) η υπονόμευση: *το ~ της θέσης | της καρέκλας του*. Επίσης πριόνιση (η).

πριονιστήριο (το) [1862] {πριονιστη-ρί-ου | -ων} μηχανή ή εργαστήριο εξοπλισμένο με μηχανές ή το μηχανικό πριόνισμα κορμών δέντρων, για την κατασκευή καθρόνων, σανίδων κ.λπ.

πριονιστής (ο) [1889] εργατής εξειδικευμένος στο πριόνισμα ξύλου, στον χειρισμό μηχανικών πριονιών: ~ *του ναυπηγείου*.

πριονιστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κοπεί με πρίονι 2. αυτός που έχει οδοντωτό σχήμα με εγκοπές και προεξοχές που σχηματίζουν δοντία, όπως του πριονιού ΣΥΝ. πριονωτός. — πριονιστά επίρρ.

πρίονοειδής, -ής, -ές {μεγν.} {πριονοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που είναι οδοντωτός, όπως το πρίονι ΣΥΝ. οδοντωτός, πριονωτός. — πριονοειδώς επίρρ. {μεγν.}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πριονοκορδέλα (η) {χορ. γεν. πληθ.} 1. ηλεκτρική (ή εσωτερικής καύσεως) μηχανή για την κοπή ξύλων με κύριο εξάρτημα μία χαλύβδινη, οδοντωτή ταινία, η οποία περιστρέφεται σαν μίαντας: το μηχανικό πρίονι ΣΥΝ. πριονοταινία **2.** το παραπάνω εξάρτημα της μηχανής, η πριονωτή κορδέλα.

πριονό μύλος (ο) το πριονιστήριο (βλ. λ.).

πριονοταινία (η) {πριονοταινιών} ή πριονοκορδέλα (βλ. λ.).

πριονωτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει χαρακτηριστικές εσοχές και εξοχές σχηματίζοντας εγκοπές (δοντία σαν αυτά του πριονιού): ~ *μαγαζί* ΣΥΝ. οδοντωτός, πριονιστός. — πριονωτά επίρρ.

πρίσμα (το) {πρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** διαφανές στερεό σώμα με συνήθ. τριγωνική βάση, που προκαλεί τη διάθλαση φωτεινής ακτίνας σε φάσμα ή την ανταπόκλιση της **2.** ΓΕΩΜ. στερεό σώμα (σχήμα) που οι δύο βάσεις (έδρες) του είναι παράλληλες και πολυγώνες και οι πλευρές του παραλληλόγραμμοι **3.** (μτφ.) η οπτική γωνία υπό την οποία βλέπει, κρίνει, αξιολογεί κανείς (κάτι/κάποιον): *υπό το ~ τον νέον εξελίξων θα επανεξεταστεί η στάση της χώρας μας στη βοσνιακή κρίση* ΣΥΝ. οπτική, άποψη.

[ETYM] < αρχ. *πρίσμα*, αρχική σημ. «πριονίδι - τραύμα από πριόνισμα», < *πρίω* «πριονίζω, κόβω», για το οποίο βλ. λ. *πρίον*. Η σημ. του γεωμετρικού πρίσματος μαρτυρείται για πρώτη φορά στον Ευκλείδη (3ος αι. π.Χ.), ενώ η μτφ. χρήση οφείλεται σε απόδ. του γαλλ. *prisme*].

πρισματικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που προκύπτει μέσω πρίσματος: ~ *ανάληψη φωτός | φάσμα | χρώματα* ~ *αντανάκλαση 2.* αυτός που έχει κατασκευαστεί ή αποτελείται από πρίσματα: ~ *διόπτρα | γυαλιά | φακοί 3.* αυτός που έχει το σχήμα πρίσματος: ~ *κατασκευή* ΣΥΝ. πρι-σματοειδής. — πρισματικ-ά | -ώς [1888] επίρρ.

πρισματοειδής, -ής, -ές [1766] {πρισματοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει πρισματικό σχήμα ΣΥΝ. πρισματικός **2. πρισματοειδής** (το) πολύεδρο με παράλληλες βάσεις και πλευρές, που έχουν σχήμα τραπέζιου, παραλληλόγραμμο ή τριγώνου. — πρισματοειδώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Πρίστινα (η) η πρωτεύουσα του Κοσσυφοπεδίου. [ETYM] < σερβοκρ. *Pristina*, από τον ομώνυμο ποταμό της περιοχής, αγν. ετύμου].

πριτς επιφών. (οικ.-εκφραστ.) **1.** (ως κοροιδευτική ή και υποτιμητική προς τον άλλον απάντηση, όταν μας ζητάει κάτι) σιγά, τι λες καλέ: *-Θα μου δώσεις λίγο παγωτό; — || ~ που θάρθω, έχω κι άλλα πράγματα να κάνω*- ΦΡ. *κάνω πριτς (σε κάποιον)* (οικ., ως εκφραστική δήλωση άρνησης) αρνούμαι κάτι (σε κάποιον) ανασηκόνοντας τον αγκώνα και χτυπώντας τον, συνήθ. ελαφρά, με την παλάμη του άλλου χεριού συνοδεύοντας τη χειρνομία με τη λέξη «πριτς»: *Μου λέει: «θα πας να μου κόψεις τα εισιτήρια;», και του κάνω κι εγώ «πριτς»!* **2.** (στη γλώσσα των νηπιών) η πορδή [ETYM] Ηχομμητ. λ.]. **πριτσινάδος** (ο) εργαλείο με το οποίο καρφώνονται πριτσίνια.

[ETYM. < πριτσίνι + -άδρος (βλ. λ.)].
πριτσίνι (το) {πριτσίνι-ιού | -ιών} είδος καρφιού που χρησιμοποιείται στη συναρμογή μεταλλικών ελασμάτων. [ETYM. < τουρκ. perçin < περσ. parCin]. πριτσινώνω ρ. μετβ. {πριτσινώ-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) συνδέω μεταλλικά ελασμάτα με πριτσίνια. — πριτσίνωμα (το).

πριχού επίρρ. (διάλεκτ.-λογот.) προτου, πριν: «~ καλύτεριώσεις, κιόλας σε γύρωσα» (Αργ. Εφταλιώτης).

[ETYM. < όψιμο μεσν. πριχού, αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί οι εξής υποθέσεις: (α) από συμφυρμό του πρίν και του λατ. prius (παράλλ. τ. του prius, -οτις «πρότερος, προγενέστερος»), μέσω μεταβολών πριού > πριού (ευφωνικό -γ) > πριχού (αηχοποίηση) (β) από το αρχ. πρίν ή > *πρίν(ν) γ' ή (ευφωνικό -γ-), > πριχού (κατά το προτού) > πριχού (αηχοποίηση) (γ) < αρχ. πρίν + χρον. ου (πβ. έως ου, μέχρις ου) μέσω τ. *πρι(ν)χού < *πριν-χού, κατά τα άλλα-χού, παντα-χού, πολλα-χού κ.τ.ό.].

προ πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: 1. το προτερόχρονο (πριν από, νωρίτερα από): οι εργασίες της κοινοβουλευτικής ομάδας διεκόπησαν έναν μήνα ~ των εκλογών || υπερβλήθη σε ιατρικές εξετάσεις ~ ενός έτους ΦΡ. (α) **προ Χριστού** (συντομ.) π.Χ.) πριν από τη γέννηση του Χριστού, για την ιστορική χρονολόγηση: η μάχη του Μαραθώνα έγινε το 490 π.Χ. (β) **προ πολλού** (προ πολλού, Ηρόδ. 7, 130) εδώ και πολύ καιρό: έχει αλλάξει σπίτι ~ και δεν μπορώ να βρω τη νέα του διεύθυνση (γ) **προ ολίγου** (προ ολίγου, Πλουτ. Πομπήιος 73) πριν από λίγο χρονικό διάστημα: ήταν εδώ ~, είχε όμως δουλειά και έφυγε (δ) **προ αμνημονεύτων χρόνων** πριν από μεγάλο χρονικό διάστημα: αυτό έχει γίνει ~, εσύ τώρα το 'μαθές; (ε) **προ ημερησίας διατάξεως** πριν από το καθορισμένο πρόγραμμα: αποφασίστηκε να γίνει στη Βουλή συζήτηση ~ (στ) **προ καιρού** πριν από κάποιο χρονικό διάστημα: συνητήθηκα τυχαία ~ (ζ) **προ ημερών** πριν από κάποιες μέρες 2. τόπο: κάποιος/κάτι βρίσκεται μπροστά από κάτι άλλο: ο Αντίβας έφτασε ~ τον πύλον της Ρώμης || εχθροί ~ τον τεχνόν || ο Χ. ~ του Ψ. πρόλαβε και έδωσε τη μάλα- ΦΡ. (α) έχω **προ οφθαλμών** έχω μπροστά στα μάτια μου ή έχω υπ' όψιν μου: έχω ~ τις δηλώσεις σας για τα εθνικά θέματα (β) **προ τετελεσμένων (γεγονότων) | προ τετελεσμένων (γεγονότων)** μπροστά σε οριστικό γεγονός: όταν μας ενημέρωσε για τις πράξεις του, μας έφερε ~ 3. (γενικότε.) εν όψει γεγονότος | καταστάσεως: ~ του διακαινομένου σκανδάλου υποχώρησε || ~ της σθεναρής αντιστάσεως αναγκάστηκε να υποχωρήσει ΦΡ. (α) **προ παντός** βλ. λ. προπαντός (β) **προ πάντων** βλ. λ. προπάντων. (βλ. λ. πρόθεση, ΠΗΝ).

[ETYM. αρχ. < I.E. *pro- «μπροστά από, πριν από» (μεταπτωτ. βαθμ. του I.E. *per-, μορίου δηλωτικού κατευθύνσεως με ευρύτατη διάδοση, βλ. λ. παρά, περί, πέρα κ.ά.), πβ. σανσκρ. prā, λατ. pro, αρχ. γερμ. fir(-) γερμ. ver(-), λιθ. rta, αρχ. σλαβ. pro- κ.ά. Ομόρρ. πρό-ς, πρόσ-θεν, προ-τού, πρό-τερος, πρώ-τος κ.ά.].

προ- κ. πρό- α' συνθετικό που δηλώνει: 1. (στον χώρο) την έννοια του «μπροστά»: πρό-ποδός, προ-πύλια, προ-χωρό 2. (στον χρόνο) από πριν, εκ των προτέρων: προ-εξορκώ, προ-ειδοποιώ, προ-ετοιμάζω, προ-ασθάνομαι, προ-βλέπω, πρό-ωρος 3. (α) προτεραιότητα στην τάξη, στη σειρά: προ-πάππος, προ-πορεύομαι, πρό-δρομος (β) γρηγορότερη εκτέλεση, ολοκλήρωση πράξης: προ-φταίνω, προ-λαβαίνω, προ-κάνω (γ) πρώτο στάδιο διαδικασίας, αρχικό μέρος συνόλου: πρό-λογος, προ-οίμο (δ) πρωτοκαθεδρία, ιεραρχική ανωτερότητα: προ-ιστάμενος (ε) (επιτατ.) με εντονότερο τρόπο, αδιαμφισβήτητα, ευλόγως: προ-φα-νής, πρό-δηλος (στ) εκλογή ή επιλογή: προ-κρίνω, προ-αίρεση. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. πρό (βλ. λ.) και δεν υφίσταται έκθλιψη κατά τη σύνθεση].

προαγώνω (να/θα) ρ. → προάγω

προαγγελία (η) [μτγν.] {προαγγελιών} η εκ των προτέρων αναγγελία γεγονότος που πρόκειται να συμβεί: ~ γάμου | θυέλλης | καταγίδας ΣΥΝ. προαναγγελία, προειδοποίηση, προμήνυμα. προαγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {προήγγελα, προαγγέλληκα, προηγέμενος} (λόγ.) προαναγγέλλω (βλ. λ.): η διοίκηση προαγγέλει την ίδρυση νέων παρατημάτων της τράπεζας. — προάγγελμα (το) [μτγν.]. προάγγελος (ο/η) [μτγν.] {προαγγέλ-ου | -ων, -ους} αυτός που προαγγέλλει ή μέσω του οποίου προαγγέλλεται (κάτι): το χελιδόνι είναι ~ της άνοιξης || το επεισόδιο αυτό είναι ~ μιας ευρύτερης συγκρούσεως μεταξύ των δύο κρατών. προαγγελητήριος, -α, -ο προαγγελτικός (βλ. λ.). προαγγελητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός μέσω του οποίου προαγγέλλεται κάτι ΣΥΝ. προαγγελητήριος. — προαγγελτικ-ά | -ώς επίρρ. προαγγίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαγγίσα-α, -ηκα κ. -θηκα, -μένος κ. προηγιασμένος} (λόγ.) ΕΚΚΛΗΣ. αγιάζω εκ των προτέρων (κάτι): εύχρ. κυρ. στη μετ. προηγιασμένος, -η, -ο (βλ. λ.). προανωρά (η) [1897] η εκ των προτέρων καταβολή χρημάτων και αγορά εμπορεύματος, προϊόντος που θα παραδοθεί ή θα χρησιμοποιηθεί από τον αγοραστή σε καθορισμένο (συμφωνημένο) χρόνο: ~ εισιτηρίων ΣΥΝ. κράτηση ΑΝΤ. προπώληση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. préachat]. προαγοράζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαγοράσα-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καταβάλλω εκ των προτέρων τα χρήματα για την αγορά (προϊόντος ή εμπορεύματος), που θα μου παραδοθεί ή θα χρησιμοποιηθεί σε συμφωνημένο χρόνο: ~ τα εισιτήρια για μια συναυλία ΣΥΝ. κρατώ ΑΝΤ.

προαλώ. προάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προή-γαγα (να/θα προαγώνω, μετ. προαγθείς, -είσα, -έν), -χθην, -ης, -η...-, -γμένος} (λόγ.) I. ωθώ (κάποιον/κάτι) στην εξέλιξη και στην πρόοδο, ενισχύω την ανάπτυξη ή την εμπέδωση του: τέτοιες εμπρηστικές δηλώσεις δεν προάγουν το κλίμα φιλίας και συ-

νεργασίας των δύο χωρών ΣΥΝ. ενισχύω, βελτιώνω, βοηθώ, αναπτύσσω ΑΝΤ. υπονομιώ 2. (α) (για αξιωματούχο) εγκρίνω τη μετάβαση σε ανώτερη ιεραρχική βαθμίδα: προήχθη σε συνταγματάρχη | σε διευθυντή της εταιρείας (β) (για μαθητή) προβιβάζω: πέρασε τα μαθήματα και κατάφερε να προαχθεί στην τρίτη λυκείου. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετο-

Χή: προαγωγή (η) [μτγν.] I. η ώθηση στην εξέλιξη, στην πρόοδο: ~ των διμερών σχέσεων | του κλίματος εμπιστοσύνης | των τεχνών | των εθνικών συμφερόντων ΣΥΝ. αναβάθμιση ΑΝΤ. υποβάθμιση 2. (για πρόσ.) (α) η άνοδος σε ανώτερη ιεραρχική βαθμίδα (τάξη, κατηγορία κ.λπ.): παίρνω ~ || η ~ του σε στρατηγό | σε διευθυντή (β) **προαγωγές** (οι) τα αποτελέσματα των κρίσεων από ειδικό σώμα | επιτροπή αξιολόγησης για την άνοδο ή τη στασιμότητα σε ιεραρχία: ανακοινώθηκαν οι ~ υπαλλήλων για το νέο έτος (γ) (για μαθητή, σπουδαστή) ο προβιβασμός στην επόμενη τάξη. προαγωγικός, -ή, -ό [1897] I. αυτός που συμβάλλει στην πρόοδο κάποιου πράγματος: ενέργειες προαγωγικές της φιλαίας των δύο λαών 2. αυτός που σχετίζεται με τη μετάβαση σε άλλη ιεραρχική ή εκπαιδευτική βαθμίδα: ~ κρίσεις αξιωματικών || ~ εξετάσεις μαθητών. — προαγωγικ-ά | -ώς επίρρ.

προαγωγός (ο/η) (λόγ.) το πρόσωπο που εξωθεί κάποιον στην πορεία ΣΥΝ. (!) νταβιτζής, μαστροπός. [ETYM. αρχ. < προάγω].

προαίρεση (η) { -ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) I. (α) η πρόθεση για κάτι: ενήργησε με αγαθή ~ ΣΥΝ. επιθυμία, διάθεση, πρόθεση ΦΡ. **κατά προαίρεση** (κατά προαίρεση, Αριστοτ. Μετά τά Φυσικά 1015a) χωρίς εξωτερικό καταναγκασμό ή καθοδήγηση, σύμφωνα με την ελεύθερη βούληση (κάποιου) (β) ΝΟΜ. **σύμφωνο προαίρεσεως** συμφωνία βάσει της οποίας ο ένας συμβαλλόμενος αναλαμβάνει υποχρέωση, εφόσον αποφασίσει στο μέλλον την κατάργηση της συμβάσεως, να προτιμηθεί τον αντισυμβαλλόμενο υπό τον όρο ότι δεν θα υπάρξει ευνοϊκότερη προσφορά από τρίτο πρόσωπο ΣΥΝ. σύμφωνο προτιμήσεως 2. ΦΙΛΟΣΟ. ο γενικός, εσωτερικός προσανατολισμός του ατόμου, με βάση τον οποίο αποφασίζει εκάστοτε περί του πρακτέου. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίρω. [ETYM. < αρχ. προαίρεσις < προαιρούμαι (βλ. λ.)].

προαιρετικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκρίνει ή εξαρτάται από την ελεύθερη βούληση ή επιλογή κάποιου, που δεν είναι υποχρεωτικός: η συμμετοχή στη δημοσκόπηση είναι ~ || η ψηφοφορία στις φοιτητικές εκλογές είναι ~ ΣΥΝ. *κούσιος, θ'ληματικός, εθελοντικός ΑΝΤ. υποχρεωτικός. — προαιρετικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ.

προαιρούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {προαιρείται... μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.} έχω την προαίρεση, τη βούληση ή την επιθυμία- στις ΦΡ. (α) (σε εράνους) **ό,τι προαιρείσθε** ό,τι θέλετε, ό,τι έχετε ευχαρίστηση (β) όπως **προαιρείσθε** όπως επιθυμείτε, όπως προτιμάτε. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, αίρω.

[ETYM. < αρχ. προαιρούμαι (-έω), μέσ. ενεστ. του ρ. προαιρώ «προλαβαίνω, σκοτώνω πρώτος» < προ- + αίρω (-έω) «αρπάζω, συλλαμβάνω, κυριεύω» (ενώ το μέσο αιρούμαι «εκλέγω | -ομαι, προτιμώ»). Η σημ. «προτιμώ» ήδη αρχ.].

προαισθάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προαισθάνηκα} διαισθάνομαι (κάτι που επικαίεται), προτού εκδηλωθεί ή γίνει αντιληπτό: ~ κίνδυνο | συμφορά. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

προαισθήμα (το) [1835] {προαισθήμ-ατος | -ατα, -άτων} I. ό,τι διαισθάνεται κανείς ότι πρόκειται να συμβεί, αυτό που προαισθάνεται ότι επικαίεται: έχω ένα καλό | κακό - ΣΥΝ. προαισθήση 2. ΙΑΤΡ. (περι-ληπτ.) το σύνολο των συμπτωμάτων που προειδεάζουν για την προσβολή από νόσο.

προαισθήση (η) [μτγν.] { -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} να να προαισθάνεται κανείς (κάτι που θα συμβεί), το να έχει προαισθήμα (για κάτι): είχα (μια) ~ ότι είχε γυρίσει πίσω και πράγματι, όταν έρθα στο σπίτι, τον βρήκα εκεί.

προαιώνιος, -α, -ο [μτγν.] I. (κυρ. για τον Θεό) αυτός που υπάρχει πριν από τον καταμετρημένο χρόνο, πριν από τους αιώνες 2. (μτφ.) αυτός που χρονολογείται, που θεωρείται ότι υφίσταται με συγκεκριμένη ιδιότητα από πολύ καιρό: οι ~ εχθροί μας || το ~ μίσος μεταξύ των δύο εθνών. — προαιώνια | προαιωνίως [μεσν.] επίρρ.

προακτός, -α, -ο αυτός που είναι άξιος να προαχθεί: πίνακας-μαθημάτων. [ETYM. < μτγν. οδ. προακτέον, τ. ρηματικού επιθ. του αρχ. προάγω].

προαίεφομαι ρ. αμετβ. αποθ. {προ-αίεφθηκα, -ηλειμμένος} (λόγ.) προετοιμάζομαι για ένα έργο, κάνω τις προπαρασκευαστικές κινήσεις για την ανάληψη αποστολής, ρόλου, αξιώματος κ.ά.: οι φίλες τον θέλουν να προαίεφεται για διάδοχος του προδρόου || ~ για την αρχηγία του κόμματος ΣΥΝ. προπαρασκευάζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «αλείφομαι (με λάδι) πριν εισέλθω στην παλαίστρα», < προ- + αλείφω | -ομαι].

προάλλες [1889] οι προηγούμενες ημέρες- στη ΦΡ. τις **προάλλες** (επιρρ. ΦΡ.) προ ημερών, πριν από μερικές μέρες (προκειμένου να μην καθοριστεί πόσες): τον είδα ~ στον δρόμο.

[ETYM. < προ- + άλλες (ενν. ημέρες), απόδ. των γαλλ. l'autre jour, ces jours derniers].

προαναγγέλλω ρ. μετβ. [μτγν.] (προανήγγελα, προαναγγέλληκα (λόγ. μετ. προαναγγελλείς, -είσα, -έν), προαναγγελεμένος) ειδοποιώ εκ των προτέρων για (κάτι), αναγγέλλω (κάτι που πρόκειται να συμβεί): είχε προαναγγείλει την αποχώρησή του εδώ και τρεις μήνες || «Το χρονικό ενός προαναγγελεμένου θανάτου» (μυθιστόρημα του Γκα-μπριέλ Γκαρσία Μάρκες) || οι συγγραφείς προαναγγέλλουν την έκδοση και δεύτερο βιβλίο για το επιμαχο θέμα ΣΥΝ. προαγγέλλω, προ-

μηνύω, προειδοποιώ.
προαναγγελία (η) [1891] {προαναγγέλιον} η εκ των προτέρων ειδοποίηση ή γνωστοποίηση (γεγονότος που πρόκειται να συμβεί): η ~ της αποχώρησης του θεωρήθηκε πολύ πρόωμη || επίσημη ~ για την ίδρυση νέου κόμματος ΣΥΝ. προαγγελία.
προανακρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προανέκρινα, προανακρίθηκα} διεξάγω προανάκριση (κάποιου).
προανάκριση (η) [1833] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} NOM. η προκαταρκτική ανάκριση για την πιστοποίηση αξιόποινης πράξης, κατ' αντιδιαστολή προς την τακτική ανάκριση: διετάχθη ~ κατόπιν εντολής του εισαγγελέα || διεξάγω ~.
προανακριτικός, -ή, -ό [1880] αυτός που σχετίζεται μ' την προανάκριση: ~ διαδικασία | εξέταση.
προανακρούση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} 1. το προανάκρουσμα (βλ. λ.) 2. στην αρμονία της μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.), η προήγηση (βλ. λ.).
προανάκρουσμα (το) [1851] {προανακρούσματος | -ατα, -άτων} 1. ΜΟΥΣ. σύντομο, εισαγωγικό μουσικό κομμάτι, που προηγείται εκτενέστερης σύνθεσης: ~ στους «Ψαλμούς του Δαβίδ», του Ανδρέα Νεζερίτη ΣΥΝ. πρελούδιο, προίμιο 2. (μτφ.) κάθε ενέργεια που προειδεάζει ή προειδοποιεί για επόμενη σημαντικότερη ή πιο σοβαρή: εκτιμά πως αυτές οι επιμέρους συγκρούσεις δεν είναι παρά το ~ μιας γενικευμένης σύρραξης ΣΥΝ. προάγγελος, πρελούδιο, προίμιο. — προανα-κρούω ρ. [μτγν.].
[ETYM.] < μτγν. προανακρούω | -ομαι «είσάγω σε μουσικό έργο (για πρελούδιο)» < προ- + άνα- + κρούω/ -ομαι |.
προαναφέρο ρ. μετβ. [μτγν.] {προανέφερα, προαναφέρθηκα} (μτχ. προαναφερθείς, -είσα, -έν) | αναφέρο (κάτι) πριν από κάτι άλλο: όπως έχω ήδη προαναφέρει, τα προβλήματα θα αυξηθούν || το συμπέρασμα που προκύπτει από τα προαναφερθέντα... ΣΥΝ. προλέγω. — προανα-φορά (η) [μτγν.].
προαναφλέξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΤΕΧΝΟΛ. (κυρ. για μηχανές αυτοκινήτων) ανάφλεξη στο μπουζί (αναφλεκτήρα) κυλίνδρου μηχανής εσωτερικής καύσεως, προτού το καύσιμο συμπιεστεί στον μέγιστο βαθμό (νεκρό σημείο). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. pre-ignition].
προανθρώπος (ο) [1893] {προανθρώπου-ον | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. (κατά τη θεωρία της εξέλιξης) κάθε ζώο που υπήρξε πρόγονος του ανθρώπου και ήταν ενδιάμεσος κρίκος μεταξύ ανθρωποειδών και ανθρώπου ΣΥΝ. πιθηκάνθρωπος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. proanthropus].
προαπαγορεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαπαγόρευσα, -θηκα, -μένους} απαγορεύω (κάτι) εκ των προτέρων: προαπαγόρευσαν την είσοδο στο κοινό για την αποφυγή επεισοδίων || προαπαγόρευσαν τη δημοσίευση της προκήρυξης των τρομοκρατικών οργανώσεων. — προαπαγόρευση (η).
προαπαιτώ ρ. μετβ. [μτγν.] {προαπαιτείς... | προαπαιτή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} απαιτώ από πριν, αξιώνω εκ των προτέρων τα προαπαιτούμενα μαθήματα στο πανεπιστήμιο (αυτά που πρέπει να έχει περάσει ο υποψήφιος υποχρεωτικά, προκείμενου να εξεταστεί σε άλλα μαθήματα).
προαπαλλάσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {προαπαλλά-ξα, προαπαλλά-χθηκα} (καθ.μ. -χηκα, -γμένους) (λόγ.) απαλλάσσω εκ των προτέρων (κάποιον).
προαπάντημα (το) [μτγν.] {προαπαντήματος | -ατα, -άτων} η προϋπάντηση (βλ. λ.).
προαπαντώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προαπαντάς... | προαπαντή-ησα, -ώμαι, -ήθηκα, -ημένους} 1. απαντώ (σε κάτι) προτού ερωτηθώ γι' αυτό: η τοποθέτηση του υπήρξε πλήρης και ουσιαστικά όλες οι μετέπειτα ερωτήσεις είχαν προαπαντηθεί· 2. προϋπαντώ.
προαποβίωνω ρ. αμετβ. {προαποβίωσα} αποβίωνω πριν από κάποιον άλλον.
προαποβίωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο θάνατος προσώπου που προηγείται του θανάτου άλλου προσώπου: λόγω της ~ του πατέρα του κληρονόμησε αυτός όλη την περιουσία του παππού του.
προαποδείξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} NOM. η προσκομική αποδεικτικών μέσων πριν από την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας.
προαποστελλώ [αρχ.] κ. (καθ.μ.) **προαποστέλλω** ρ. μ'ετβ. {προαποστ-έιλα, -άλην, -ης, -η...-, -αλιένος} αποστέλλω (κάτι/κάποιον) σε ορισμένο σημείο πριν μεταβώ ο ίδιος εκεί ή πριν από άλλο γεγονός: προαπέστειλαν με φάξ τα συμβόλαια, ώστε να μη χρονοτριβούν κατά την εκεί παραμονή τους.
προαποστολή (η) [1893] 1. η εκ των προτέρων αποστολή (προσώπου ή πράγματος) 2. (συνεκδ.) ό,τι προαποστέλλεται.
προαποφαινομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προαποφάνθηκα} (λόγ. προαπεφάνθη, -ης, -η...-) { (λόγ.) αποφαινομαι για ένα ζήτημα εκ των προτέρων, προτού το μελετήσω ή προτού αποφανθεί το αρμόδιο πρόσωπο ή όργανο: τα τηλεοπτικά κανάλια έχουν προαποφανθεί για την ενοχή των κατηγορουμένων. ΣΧΟΛΙΟ αποθετικός.
προαποφασίζω ρ. μετβ. [1766] {προαποφασίσ-α, -θηκα} (λόγ. -θηκα), -μένους} αποφασίζω εκ των προτέρων: είχαν προαποφασίσει σε ποιον θα ανέβηκαν το έργο' η συζήτηση έγινε απλώς για τους τύπους.
προάριστο(ν) (το) [1846] {προαρίστου-ον | -ων} (στον στρατό) σύντομο γεύμα που δίνεται λίγες ώρες μετά το πρωινό και πριν από το γεύμα. [ETYM.] < προ- + αρχ. άριστον «μεσημεριανό γεύμα» < *άειρι-δ-τον < *άειρι-ρι- (> *άρι | ηρι «αγορεύω το πρωί», πβ. γοθθ. air, αρχ. σκανδ. ár) + -(ε)δ- (ρ. εδομαι, βλ. λ. έδεσμα) + -τον].
προάσκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η άσκηση για προ-

θέρμανση, για ζέσταμα, η προκαταρκτική εκγύμναση. — προασκώ ρ. [αρχ.] {-εις...}.

προασπίζω ρ. μετβ. {προάσπισ-α, -θηκα} (λογιότ. -θηκα) (λόγ.) υπερασπίζω: ~ τα σύνορα | την ειρήνη | την ελευθερία | τα δίκαια ενός λαού. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποπέτομαι. [ETYM μτγν. < προ- + άσπίζω (< ασπίς), πβ. κ. ύπερ-ασπίζω].

προάσπιση (η) [1786] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) η μαχητική υπεράσπιση: η ~ των εθνικών μας συμφερόντων.

προασπιστής (ο) [μτγν.], **προασπίστρια** (η) [1897] {προασπι-στριών} (λόγ.) ο μαχητικός υπερασπιστής συνήθ. υψηλού ιδανικού: ~ της παγκόσμιας ειρήνης | της ελευθερίας των λαών | της εθνικής ανεξαρτησίας.

προάστιο (το) (εσφαλμ. ορθ. προάστειο) {προαστίου-ων} οικισμός ή περιοχή που βρίσκεται στην περιφέρεια μιας πόλης, μακριά από το κέντρο της: το Παλαιό Φάληρο είναι παραθαλάσσιο ~ της Αθήνας || λαϊκά ~ ΦΡ. βόρεια προάστια κ. βόρεια προάστια της Αθήνας, περιοχές με υψηλό βιοτικό επίπεδο των κατοίκων τους, πολυτελείς κατοικίες κλπ.: «μεγάλη πέραση έχουν αυτά τα προάστια όχι μόνο στα σχολεία των ~ αλλά και όλης της χώρας» (εφημ.). — προαστιακός, -ή, -ό [1882]. ΣΧΟΛΙΟ λ. ουσιαστικό.
[ETYM.] < αρχ. προάστιον, αστυαστικοπ. ουδ. του επιθ. προάστιος < προ- + -άστιος < άστυ].

προαστισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η τάση αστικού πληθυσμού να εγκαταλείπει το κέντρο της πόλης και να εγκαθίσταται σε προάστια. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. suburbanisation].

προασφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προασφαλίσ-α, -θηκα} (λόγ. -θηκα), -μένους ασφαλίζω από πριν.

προασφάλιση (η) [1834] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η εκ των προτέρων ασφάλιση (πράγματος): ~ εμπιστεύματος.

προάυλιο (το) {προαυλίου-ον | -ων} ο ανοιχτός και συνήθ. περιφραγμένος χώρος μπροστά ή γύρω από οικοδόμημα, η αυλή του: το ~ του σχολείου | της εκκλησίας. [ETYM < αρ'. προαυλιον < προ- + -άυλιον < αυλή].

προαφαιρώ ρ. μετβ. [μτγν.] {προαφαιρείς... | προαφαίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα} αφαιρώ εκ των προτέρων: από τον μισθό έχουν προαφαιρείσει οι κρατήσεις για το ασφαλιστικό ταμείο. — προαφαίρεση (η) [1888].
προάφηκα ρ. → προάγω

πρόβα (η) {δύσχυρ. πρόβα} 1. η δοκιμή ρούχων που έχει ράψει ή μεταποίσει κάποιος: κάνω ~ στη μωδίστρα || ~ στο κοστούμι | στο νυφικό 2. η παρασκευαστική και δοκιμαστική εκτέλεση (μουσικού, θεατρικού έργου κ.λπ.) πριν από τη δημόσια και επίσημη παρουσίαση στο κοινό: άρχισαν από τώρα τις ~ για την παράσταση που θα ανεβάσουν τον χρόνο || τελευταία ~ || ~ με κοστούμια || ~ για την παράσταση || κάνει ~ στον λόγο που θα εκφωνήσει· ΦΡ. πρόβα τζενερά-λε (i) η τελευταία δοκιμή ενός έργου στο σύνολο του και με όλους τους συντελεστές πριν από την πρώτη επίσημη παρουσίαση του (την πρεμιέρα) (ii) (γενικότ.) η γενική δοκιμή πριν από την επίσημη διεξαγωγή επιχειρήσεως: «οι ναυτικές δυνάμεις πληθαίνουν τις ~ για μια συνολική επίθεση εναντίον των Σερβοβοσνίων» (εφημ.). [ETYM μεσν. < ιταλ. prova < ρ. provare «δοκιμάζω, επιχειρώ» < λατ. probāre (< επιθ. probus «αρήσιμος, δόκιμος, καλός»)].

προβαδίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {προβαδίσ-α} (σπάν.) προχωρώ μπροστά από κάποιον άλλον ή κάποιους άλλους, προπορεύομαι, κυρ. τιμητικά, στις επίσημες τελετές, πομπές κ.λπ. ΣΥΝ. προηγούμαι. — **προβαδίστη** (η) [1879].

προβαδίσμα (το) {προβαδίσματος | -ατα, -άτων} 1. το να προηγείται κανείς, να προχωρεί πιο μπροστά ΣΥΝ. προβαδίστη 2. (συνήθ. μτφ.) η υπερχη έναντι των υπολοίπων, το να κατεχει κανείς την πρώτη θέση, να είναι πρωτοπόρος: το κόμμα του διατηρεί το ~ σε όλες τις συζητήσεις || η εξαιρετική παιδεία και η προύπηρεσία του τον δίνουν άνετα το ~ έναντι των συνομηθών || έχω ελαφρό | σταθερό ~ || στους άμεσους στόχους της κυβέρνησης ~ έχει η βελτιώσις της οικονομίας 3. το τιμής ένεκεν δικαίωμα κάποιου να προπορεύεται σε επίσημες τελετές: το ~ δίνεται πάντα στους αναπήρους πολέμου. [ETYM Απόδ. του γαλλ. precedence].

προβαίνω ρ. αμετβ. {προέβην, -ης, -η...} (λόγ.) 1. προχωρώ 2. (σε περιφράσεις, +σε) προχωρώ στην εκτέλεση (συγκεκριμένης πράξης, διαδικασίας): ~ στην ίδρυση κόμματος (ιδρύω κόμμα) || η αστυνομία θα προβεί σε συλλήψεις υπόπτων || ~ σε διαμαρτυρίες | καταγγελίες (καταγγέλλω) | διαβήματα | αποκαλύψεις (αποκαλύπτω) | ομολογίες (ομολογώ) | δηλώσεις | σχολιασμό γεγονότων | ενέργειες | κινήσεις ΣΥΝ. ενεργώ, αναλαμβάνω.

[ETYM. αρχ., αρχική σμμ. «βαδίζω μπροστά, προχωρώ», < προ- + βαί-νω. Η μτφ. χρήση και οι περιφράσεις με την πρόβ. είς (> σε) είναι ήδη αρχ.: προβήσομαι ες το πρόσωτο Υιούου (Ηροδ. 1, 5)].

προβάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προβάλα κ. προέβαλα, προβλήθηκα, προβεβλημένος} ♦ (μετβ.) 1. κινώ, τείνω (κάτι) προς τα εμπρός: πρόβαλε από το παράθυρο το κεφάλι της, για να δει ποιος ήταν 2. εμφανίζω (κάτι) σε οθόνη ή κατάλληλη επίπεδη επιφάνεια με μηχανή προβολής: ο κινηματογράφος αυτός προβάλλει έργα ποιότητας || προβάλλει διαφάνειες κατά το μήνυμά || η τηλεόραση θα προβάλει τη σειρά σε είκοσι συνέχειες || (μεσοπαθ.) προβάλλονται σκινές | στυμώματα στην οθόνη ΣΥΝ. παίζω, δείχνω, παρουσιάζω 3. (μτφ.) παρουσιάζω (κάτι) σε ανΤutapa08f η προς άλλα: ~ βέτο | ενστάσεις | αντιρρήσεις | άλλοθι | ισχυρισμό | επιχειρήματα | αντίσταση | δικαιολογία | διεκδικήσεις ΣΥΝ. αντιπαράθετο, αντίτασσω 4. (μτφ.) (α) παρουσιάζω εμφατικά, τονίζω: προσπαθεί να προβάλει τα θετικά σημεία της δουλειάς του || προβάλλει τη λέξη με πλάγια γράμματα (β) (κατ' επέκτ.) επιδεικνύω, διαφημιζώ: η Ελλάδα προβάλλει κυρίως τα

αγροτικά της προϊόντα (γ) (κακός.) επιδεικνύω αυτάρεσκα και εγωιστικά: *προβάλλει μόνο τον εαυτό του || του αρέσει να προβάλλει τις αρετές του* ♦ 5. (αμετβ.) εμφανίζομαι, φανερώνομαι: *προβάλλει αθρόοβα μέσα στο σκοτάδι || πρόβαλε στο παράθυρο, να σου πω δυο λόγια || μια νέα ηγετική φυσιογνωμία προβάλλει στο πολιτικό στερέωμα του τόπου || πρόβαλε ο ήλιος* (ανέτειλε) 6. (μεσοπαθ. **προβάλλομαι**) (α) εμφανίζομαι σε οθόνη ή επίπεδη επιφάνεια με μηχανή προβολής: σε ποιες αίθουσες *προβάλλεται η ταινία;* (β) (κακός.) επιδεικνύομαι, κάνω επίδειξη του εαυτού μου: *του αρέσει να προβάλλεται: δεν τον διακρίνει η παρακμήρ σειμόντητα!* 7. (η μτχ. **προβεβλημένος**, -η, -ο) ευρύτερα γνωστός λόγω τής θέσεως, τής προσωπικότητας, τής αξίας του κλπ.: ~ *πολιτικό στέλεχος | επιστήμονας | καλλιτέχνης*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ρίγνω εμπρός», < προ- + βάλλω. Ήδη αρχ. είναι οι σημ. «παρουσιάζω, θέτω προς συζήτηση» και «εκθέτω, εμφανίζω (ενόπιον όλων)». Στη σημ. «εμφανίζω σε οθόνη» η λ. αποδίδει το αγγλ. project].

προβάρω ρ. μετβ. {προβαρ-α κ. -ισα} (καθημ.) κάνω πρόβα (σε κάτι), το δοκιμάζω (κυρ. φρονίνας το): ~ *ένα φουστάνι*. — **προβάρισμα** (το). [ETYM. < ιταλ. prouare, βλ. κ. *πρόβα*].

προβατάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το μικρό πρόβατο (βλ.λ.) ΣΥΝ. αρνάκι-Φρ. **μετρώω προβατάκια** μετρώω φανταστικά προβατάκια προσπαθώντας έτσι να με πάρει ο ύπνος: *Δεν μπορώ να κοιμηθώ. Μέτρα προβατάκια!* 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι αφελής, αθώος, άκακος: ~ *τού Θεού είναι οι κακομοιρές, δεν πειράζει άνθρωπο!* • 3. (μτφ.) **προβατάκια** (τα) οι αφοροί των κυμάτων τής θάλασσας.

προβατάρης (ο) {προβατάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που βόσκει πρόβατα ΣΥΝ. βοσκός, τσομπάνος. [ETYM. < πρόβατο + παραγ. επίθημα -άρης, πβ. κ. *γελαδ-άρης*].

προβατέμπορος (ο) [μετν.] {προβατεμπού-ου | -ων, -ους} ο ζωέμπορος που κάνει αγοραπωλησίες προβάτων.

προβατήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. **προβατήσιος**) (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με το πρόβατο, αυτός που παράγεται ή προέρχεται από πρόβατο: ~ *γάλα | κρέας | τυρί* ΣΥΝ. πρόβειος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

προβατίνα (η) {χωρ. πληθ.} η ύδσοσμία των προβάτων, καθώς και των φρέσκων, μη επεξεργασμένων πρόβειων γαλακτοκομικών προϊόντων. [ETYM. < πρόβατο + παραγ. επίθημα -ίνα, πβ. *τραγ-ίλα*].

προβατίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό πρόβατο ΣΥΝ. αμνάδα.

πρόβατο (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) {πρόβάτ-ου | -ων} 1. φυτοφάγο θηλαστικό ζώο, ύψους περίπου ενός μέτρου, με πυκνό μαλλί, το οποίο βόσκει σε κοπάδι και εκτρέφεται για το μαλλί, το κρέας και το γάλα του: *βόσκα τα ~* ΦΡ. (μτφ.) (α) **απολωλός πρόβατο** βλ. λ. *απολωλός* (β) σαν *πρόβατο στη σφαγή* | ως *πρόβατο επί σφαγής* βλ. λ. *σφαγή* (γ) *βάλανε τον λύκο να φυλάει τα πρόβατα* βλ. λ. *λύκος* 2. (μτφ. για πρόσ.) (α) ο ήπιος και καλοπροαίρετος άνθρωπος, χωρίς πονηριά ή κακία (β) ο άνθρωπος που δεν έχει δική του βούληση, χωρίς προσωπικότητα: *«αφηνόμουν να με κανονίζει το πρόγραμμα του ορφανοτροφείου ~ ανάμεσα στ' άλλα ~»* (Ε. Αλεξίου) | *μερικοί πολιτικοί θέλουν τους πολίτες πρόβατα, ώστε να τους χειραγωγούν εύκολα* - ΦΡ. (α) σαν τα *πρόβατα* για ομάδα ανθρώπων χωρίς βούληση, που ακολουθούν τυφλά: *πηγαίναμε όλοι ~ πίσω απ' τον ξεναγό* (β) *μαυρο πρόβατο* βλ. λ. *μαύρος*. — (υποκ.) **προβατάκι** (το) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός*.

[ETYM. < αρχ. *πρόβατον* (κυρ. πληθ. *πρόβατα*), ρηματικό επίθ. του *προβαίνω* «προχωρώ, βαδίζω», με τη γενική έννοια ότι *πρόβατα* αποκαλούνται «αυτά που βαδίζουν, που κινούνται», κατ' αντιδιαστολή προς την ακίνητη περιουσία που μπορεί να κατείχε κάποιος (πβ. την ομηρική φρ. *κειμήλια τε πρόβασιον* τε «κίνητα και κινητά πλούτη»). Παρόμοια χρήση εμφανίζεται το αρχ. σκανδ. *ganganda* «κίνητη περιουσία, κοπάδι» (ενώ *ligganda fé* «κίνητη περιουσία, θησαυρός»), ίσως και το γετ. *iyant* «πρόβατο», μτχ. του ήα- «πηγαίνω». Η λ. *πρόβατο* αναφερόταν αρχικώς σε κάθε είδους κοπάδια ζώων, αλλά πολύ σύντομα αντικατέστησε την αρχαιότητα λ. *δics* στη σημερινή σημ. «πρόβατο»].

προβατοκάμηλος (η) [1812] {προβατοκαμήλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το λάμα (βλ.λ.).

προβατοκομία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η συστηματική εκτροφή προβάτων, κυρ. για λόγους αναπαραγωγής ΣΥΝ. προβατοτροφία. — **προβατοκόμος** (ο) [μετν.].

[ETYM. < μετν. *προβατοκόμος* < πρόβατον + -κόμος < κομώ «φροντίζω» (βλ. λ. *κομία*)].

προβατοτροφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η προβατοκομία (βλ.λ.). — **προβατοτρόφος** (ο) [μετν.]. **προβεβηκός**, -νία, -ός (αρχαιοπρ.) προχωρημένος: κυρ. στις ΦΡ. (α) **προβεβηκία ηλικία** η μεγάλη, γεροντική ηλικία (β) **προβεβηκ-ός** | **•νία τη ηλικία** (προβεβηκός τη ηλικία, Δυσίας 24, 16) ο ηλικιωμένος | η ηλικιωμένη.

[ΑΕΤΩ Μτχ. παρακ. του αρχ. *προβαίνω*]. **προβεβλημένος**, -η, -ο αυτός που έχει προβληθεί ιδιαίτερα και είναι ευρύτερα γνωστός: ~ *πολιτικός | καλλιτέχνης | στέλεχος κόμματος*.

[ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *προβάλλω*]. **πρόβειος**, -α, -ο (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το πρόβατο, που προέρχεται ή παράγεται από το πρόβατο: ~ *γάλα | γιαούρτι* ΣΥΝ. προβατήσιος.

[ETYM. μετν., μετρική βράχυνση του αρχ. *προβάτ-ειος* (< απόπρ-βατον), πιβ. από αμάρτυρο αθέματο τ. **πρόβα* (αντί *πρόβατα*)]. **προβέντζα** (η) (λαϊκ.) η ξαφνική, βίαιη ενίσχυση τής έντασης του ανέμου και η ταυτόχρονη αλλαγή του από νότιο σε βόρειο. [ETYM. < διαλεκτ. ιταλ. provenza (< τόνων. Provenza), άνεμος που φυ-

σά από την περιοχή τής Προβηγκίας].

Προβηγκία (η) ιστορική περιοχή τής ΝΑ. Γαλλίας, που βρέχεται από τη Μεσόγειο Θάλασσα. — Προβηγκιανός (ο), Προβηγκιανή (η), προβηγκιανός, -ή, -ο.

[ETYM. μεσν. < λατ. provincia «επαρχία» (> γαλλ. Provence), που ονομάστηκε έτσι επειδή ήταν η πρώτη ρωμαϊκή επαρχία, η οποία ιδρύθηκε πέραν των Άλπεων. Αρχικώς ονομαζόταν Gallia Transalpina «πέραν των Άλπεων Γαλατία (Γαλλία)»].

πρόβια (η) 1. το φυσικό ή κατεργασμένο δέρμα προβάτου 2. (κατ' επέκτ.) το δέρμα ζώου: ~ *λιονταριού* ΣΥΝ. τομάρι.

[ETYM. < μεσν. *προβέα* (με συνίτηση *πρόβ-ιά*), από αθέματο τ. **πρόβα* (αντί του αρχ. *πρόβατα*). Βλ. κ. *πρόβειος*].

προβιβάζω ρ. μετβ. {προβίβασ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προωθώ σε ανώτερη βαθμίδα ή θέση- κυρ. (για μαθητές) προάγω στην επόμενη τάξη: *τελικά δεν προβιβάστηκε- έμεινε στην ίδια τάξη!* ΣΥΝ. προάγω ΑΝΤ. υποβιβάζω. — **προβιβαστικός**, -ή, -ό. [ETYM. αρχ. < προ- + βιβάζω «προχωρώ, βαδίζω - κάνω κάποιον να προχωρήσει» (βλ. λ. *βάζω*)].

προβιβασιμός, -η, -ο [1860] αυτός που μπορεί (κρίνεται ικανός) να προβιβαστεί- κυρ. στη ΦΡ. **προβιβασιμός βαθμός**, ο βαθμός που δίνει στους μαθητές τη δυνατότητα να προβιβαστούν, να προαχθούν στην επόμενη τάξη: *το «δέκα» είναι - για τους μαθητές του γυμνασίου και του λύκειου*.

προβιβασιός (ο) [μετν.] η προώθηση (κάποιου) σε ανώτερη βαθμίδα ή θέση- κυρ. (για μαθητή) η προαγωγή στην επόμενη τάξη: ο ~ *τον στη θέση του προϊσταμένου* ΑΝΤ. υποβιβασιός, (για μαθητή) στασιμότητα. Επίσης **προβίβαση** (η) [μετν.].

προβιβασιός, -α, -ο [1851] αυτός που είναι άξιος να προβιβαστεί ΣΥΝ. προακτός.

[ETYM. < θ. *προβίβασ-* (του ρ. *προβιβάζω*) + παραγ. επίθημα -τέος ρηματ. επιθέτων, που δηλώνει υποχρεωτική πορεία ή πράξη].

προβιομηχανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εποχή που προηγείται τής βιομηχανοποίησης: ~ *κοινωνία | παραγωγικές διαδικασίες - τύπου* ΑΝΤ. μεταβιομηχανικός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. preindustriai].

προβιταμίνη (η) {πρωβιταμινών} ΒΙΟΛ. ουσία που η δομή τής είναι παρόμοια με αυτή τής βιταμίνης, λαμβάνεται από τον άνθρωπο με την τροφή του και μέσα στον οργανισμό μετατρέπεται στην αντίστοιχη βιταμίνη. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. provitamin (νόθο συνθ.)].

προβλεπτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από την ικανότητα να προβλέπει: ~ *σχεδιασμός | σκέψη | κίνηση* ΣΥΝ. προηκτικός, διορατικός. — **προβλεπτικ-ά** | -ώς [μεσν.] επίρρ.

προβλεπτικότητα (η) [1841] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα (κάποιου) να προβλέπει, να υπολογίζει σωστά και εγκαίρως τις εξελίξεις.

προβλέπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μετν.] {προβέβλενα κ. πρόβλενα κ. προείδα, προβλέφθηκα (λόγ. μτχ. προβλεφθείς, -είσα, -ένυ)} ♦ (μετβ.) 1. εκτιμώ ή διασθάνομαι κάτι το οποίο πρόκειται να συμβεί στο μέλλον: η *αστυνομία δεν προβλέπει επεισόδια στη διαδήλωση* || - *Βελτίωση του πολιτικού κλίματος μέχρι τις εκλογές* ΣΥΝ. εκτιμώ, αναμένω 2. μαντεύω (κάτι που θα γίνει στο μέλλον): η *χαρτορίχτρα του πρόβλεψε πολλά κέρδη | επιτυχίες | μεγάλο έρσοτα* || ο *υπερτηρόρος που πρόβλεψε σωστά τα αποτελέσματα και των δεκατριών αγώνων* ΣΥΝ. προμαντεύω 3. (ειδικότ.) κάνω πρόγνωση: η *Ε.Μ.Υ. προβλέπει επιδείνωση του καιρού από αύριο σε όλη τη χώρα* 4. καθορίζω ή επιτρέπω με βάση διατάξεις, κανονισμούς κ.λπ.: τι *προβλέπει το Σύνταγμα για τέτοιες περιπτώσεις*; || το *συμβόλαιο του δεν προβλέπει αποζημίωση* || η *συμφωνία προβλέπει κυρώσεις σε περίπτωση αθέτησης των συμφωνημένων* || (μτχ.) οι *προβλεπόμενες ρήτρες από το συμβόλαιο* 5. περιλαμβάνω (κάτι) σε σχεδιασμό: *δεν είχαν προβλέψει έξοδο κινδύνου για περίπτωση πυρκαγιάς* || *προβέβλεψαν και δέκα θέσεις παραπάνω σε περίπτωση που χρειαζόταν* 6. καθορίζω, προσδιορίζω με υπολογισμό και αξιοποίηση των υπαρκτών δεδομένων: *το κόστος του έργου έχει προβλεφθεί στα δέκα δics* || *προβλεπόμενη διάρκεια ζωής* || *προβλεπόμενο κέρδος* 7. (τριτοπρόσ. μεσοπαθ. **προβλέπεται, προβλέπονται**) περιλαμβάνεται στον κανονισμό, σε όσα επιτρέπονται: *δεν προβλέπεται χορήγηση αδειάς για τέτοιους λόγους* || *προβλέπονται αυστηρές κυρώσεις, σε περίπτωση μη τήρησης τής συμφωνίας* || τι *προβλέπεται γι'απόψε*; (τι έχει το πρόγραμμα γι' απόψε); ♦ (αμετβ.) 8. λαμβάνω (προληπτικά) τα μέτρα μου για κάτι: *έξυπνος είναι, αλλά δεν προβλέπει ποτέ για το μέλλον* || *έχετε προβλέψει για πιθανό σεισμό*; ΣΥΝ. προνοώ 9. μαντεύω: *για να κερδίσεις, πρέπει να προβλέψεις σωστά*.

προβλέψη (η) [1769] {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} 1. η εκ των προτέρων εκτίμηση για κάτι που πρόκειται να συμβεί ή υπολογίζεται να συμβεί: *δεν ήθελε να κάνει καμία ~ για τον αυριανό αγώνα* || ~ *του καιρού* || *διακινδυνεύω μια ~* 2. η εγκαίρως φροντίδα, η πρόνοια για μελλοντικά δεδομένα: *δεν είχε γίνει ~ για την περίπτωση πλημύρας* || τα *κτήρια σχεδιάστηκαν χωρίς αντισεισμική ~* 3. ΟΙΚΟΝ. (α) το αντιστάθμισμα ποσού, το οποίο θα καταβληθεί από τον αποδέκτη συναλλαγμιακής (β) η παρακράτηση ποσού από το καθαρό κέρδος για την κάλυψη ζημιών, τα έξοδα συντηρήσεως ή επεκτασέως εγκαταστάσεων κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόγνωση, προβλέψιμος*, -η, -ο [1840] αυτός που μπορεί να προβλεφθεί, να υπολογιστεί εκ των προτέρων: η *αντίδραση του δεν ήταν ~* || ~ *άνθρωπος* (με αντιδράσεις και συμπεριφορά σταθερή) ΑΝΤ. απρόβλεπτος. — **προβλεψιμότητα** (η).

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. prévisible]. **προβλήθηκα** ρ. > **προβάλλω** **πρόβλημα** (το) {προβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. κάθε ζήτημα που τι-

θεται προς επίλυση ή καθετί που προκαλεί δυσκολία ή μας απασχολεί λόγω του δύσφορου ή της ανεπιθύμητης του χαρακτηρισμού: το ~ του νέφους | του πληθωρισμού | της ανεργίας | τον λαθρομεταναστών || το κυκλοφοριακό ~ || έχει πολλά ~ με την υγεία του || έχω ~ στην όραση

Ι στην ακοή | στην κίνηση των άκρων || καρδιακό | πεπτικό | ψυχολογικό | αντιληπτικό | σεξουαλικό | ορμονικό ~ || εμφανισιακό | οικονομικό | κοινωνικό | δυσπλιτό | οξύ ~ || προκαλώ | δημιουργώ | αντιμετωπίζω | λύνω ένα ~ || θέτω σε κάποιον ένα - || θέλουμε καινούργιο σπίτι το ~ είναι πού θα βρούμε τα λεφτά || δεν καταλαβαίνω πού είναι το ~; || αυτό δεν είναι ~ (δεν προξενεί δυσκολίες) || αυτό είναι δικό σου ~! (και όχι δικό μου) || όποιος κερδίζει το λαχείο θα λύσει το ~ της ζωής του (όλα τα οικονομικά του προβλήματα)- ΦΡ. (καθμ.) (α) κανένα πρόβλημα! δεν έχω αντίρρηση: θα προτιμούσα να έρθεις Τρίτη, αλλά αν θέλεις να έρθεις Δευτέρα. ~! (β) **πρόβλημα σου!** αυτό πρέπει να απασχολήσει εσένα και όχι εμένα 2. (ειδικότ.) ζήτημα με το οποίο δίνονται συγκεκριμένα δεδομένα (γνωστά) και ζητούνται άλλα, για την εύρεση των οποίων απαιτείται μία σειρά μαθηματικών ή άλλων επιστημονικών πράξεων: γεωμετρικό | φιλοσοφικό | δύσκολο | εύκολο ~ || ~ απλής μεθόδου των τριών || εξισώσεων || όλοι οι μαθητές έλυσαν το ~ με ευκολία || θα σου βάλω ένα ~: αν έχεις 5 μίλια και σου πάρω τα 3, πόσα θα σου μείνουν; 3. οτιδήποτε προκαλεί ερωτηματικά ή αμφιβολίες: το χωρίο αυτό αποτελεί ένα από τα μεγάλα - για τους φιλόλογους ΣΥΝ. (εκφραστ.) αίγλημα, γρίφος 4. (καθμ.) η δυσκολία στο να αποδεχθεί κανείς κάτι: έχω ~ με την Τετάρτη-μήπως γίνεται να το κάνουμε Τρίτη; || ~Τι ~ έχεις με το αμάξι του; -Δεν μ' αρέσει το χρώμα του- ΦΡ. (οικ-συνήθ. με επιθετική διάθεση) **έχεις πρόβλημα;** υπάρχει κάτι που δεν σου αρέσει; 5. **πρόβλημα** (τα) οι δυσκολίες στις σχέσεις (με κάποιον): έχω ~ με τους γείτονες- ενοχλούνται που βάζω τη μουσική δυνατά. — (υποκ.) **προβληματικά** (το).

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε έχει ριχτεί μπροστά, εμπόδιο», < προβάλλω (πβ. κ. βλήμα -βάλλω). Ήδη στους αρχ. συγγραφείς συναντούμε τη σημ. «γεωμετρικό ζήτημα (προς επίλυση)», στον δε Αριστοτέλη η λ. αναφέρεται στο θεωρητικό ερώτημα σχετικά με το αν μια δήλωση είναι αληθής ή ψευδής. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λχ. λατ. problēma, αγγλ. problem, γαλλ. problème, γερμ. Problem κ.ά.].

προβληματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {προβληματίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. δημιουργώ προβληματισμό (σε κάποιον), του προκαλώ ερωτηματικά, αμφιβολίες ή δυσχερεία: με **προβληματίζει** η στάση κάποιου | τα αποτελέσματα | τα σχόλια των άλλων | η συμπεριφορά ενός γνωστού ΣΥΝ. απασχολώ, ανησυχώ 2. (μεσοπαθ. **προβληματίζομαι**) καταπίνομαι εις βάθος με ένα θέμα, ασχολούμαι σοβαρά (με κάτι) επιζητώντας τρόπους προσέγγισης ή αντιμετώπισης του: δεν έχει **προβληματιστεί** ποτέ για τη ζωή | για το μέλλον | σχετικά με φιλοσοφικά ζητήματα || **προβληματίστηκε** έντονα πριν καταλήξει σ' αυτή την απόφαση 3. (η μετ. **προβληματισμένος**, -η, -ο) (α) αυτός που τον απασχολεί έντονα κάτι: τον είδα αρκετά **προβληματισμένο** χθες-συνέβη τίποτα; (β) αυτός που θέτει ή διαπιστώνει προβλήματα και επιζητεί τρόπους επίλυσης τους: είναι ~ άνθρωπος || βιβλίο για ~ αναγνώστες. ΣΧΟΛΙΟ λ. **προβληματικός**.

προβληματική (η) 1. ο προβληματισμός για συγκεκριμένο θέμα, με διαχωρισμό και σύνδεση των επιμέρους ζητημάτων, που εμφανίζουν λογική αλληλονομία: η επιχειρηματολογία του ήρθε ως απάντηση στην ~ που εξέθεσε ο προηγούμενος ομιλητής 2. το σύνολο των προβλημάτων με τα οποία συνδέεται κάτι: η ~ ενός σκηνοθέτη | ενός έργου. ΣΧΟΛΙΟ λ. **προβληματισμός**. [ETYM. Αντιδάν., < γερμ. Problematik < αρχ. **προβληματικός**].

προβληματικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί ή παρουσιάζει πρόβλημα ή που η αντιμετώπιση του συνιστά πρόβλημα: ~ διατύπωση | κατάσταση | συμπεριφορά | διαδικασία || ~ άνθρωπος! ΦΡ. (α) **προβληματικό παιδί** παιδί με κινητικά ή/και διανοητικά προβλήματα (β) **προβληματική επιχείρηση** κάθε επιχείρηση, κυρ. εθνικού ενδιαφέροντος, η οποία αδυνατεί να ανταποκριθεί κυρ. στις οικονομικές της υποχρεώσεις και η περαιτέρω λειτουργία της είναι αμφίβολη: **εξυγίανση** | **ιδιωτικοποίηση των προβληματικών επιχειρήσεων**. — **προβληματικ-ά** | -ώς [1871] επίρρ.

προβληματικός - **προβληματισμένος**. Οι δύο λέξεις συγγέονται συχνά στη χρήση τους, παρά την εντελώς διαφορετική σημασία τους. Συγκεκριμένα, το **προβληματικός** δηλώνει πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις που προκαλούν προβλήματα, τα οποία ενοχλούν ή ανησυχούν τον ομιλητή-πρόκειται δηλ. για λέξη που χρησιμοποιείται με αρνητική έννοια («κακόσημο»): Στη δουλειά του, στο σπίτι του, στις παρές του αρπάζεται με το παραμικρό και φέρνει τους άλλους σε δύσκολη θέση- είναι **πραγματικά** ένα **προβληματικό** άτομο - Αγόρασε μια επιχείρηση που αποδείχθηκε **προβληματική**, γι' αυτό και οι πρώην ιδιοκτήτες της έσπευσαν να την πουλήσουν όσο-όσο. Αντίθετα, θετική (εύσημη) είναι η έννοια με την οποία χρησιμοποιείται η λ. **προβληματισμένος**- δηλώνει το πρόσωπο που **προβληματίζεται** για κάτι το οποίο σχετίζεται με ένα θέμα δύσκολο ή ανισχυτικό και προσπαθεί να βρει λύση, να αντιμετωπίσει ένα πρόβλημα: Όλοι φάνηκαν πολύ **προβληματισμένοι** με τις εξελίξεις που υπήρξαν στο Χρηματιστήριο - Γενικά, είναι ένας **προβληματισμένος** συγγραφέας που παρακολουθεί και εκφράζει τις ανησυχίες της εποχής του (τελείως διαφορετικό νόημα θα είχε η διατύπωση: Είναι ένας **προβληματικός** συγγραφέας! θα αποτελούσε έναν πολύ αρνητικό χαρακτηρισμό).

προβληματικότητα (η) [1864] {χωρ. πληθ.} η αυξημένη εμφάνιση

προβλημάτων (σε κάποιον/κάτι) (ώστε να καθίσταται **προβληματικ-ός/-ή**): η ~ του χαρακτήρα του || η ~ του συστήματος διαρισμών αποδεικνύεται από το πλήθος των αδιόριστων που περιματώνουν χρόνια για μια θέση.

προβληματισμένος, -η, -ο → **προβληματίζω**
προβληματισμός (ο) 1. η πρόκληση και έκφραση ερωτημάτων και ανησυχιών: Είναι τόσο απλό! Προς τι όλος αυτός ο ~; || ο επιστημονικός - του γεννήθηκε από την παρατήρηση των φυσικών φαινομένων 2. (κατ' επέκτ.) η κατάσταση του ανθρώπου που **προβληματίζεται**, η ύπαρξη ερωτημάτων, ανησυχιών κυρ. πνευματικού και κοινωνικού χαρακτήρα 3. (συνεκδ.) οποιοδήποτε ζήτημα **προβληματίζει** (κάποιον): **εκφράζω** | **μοιράζομαι** με κάποιον τους ~ μου || **συμμερίζομαι** τους ~ κάποιου.

προβληματισμός - **προβληματική**. Από το **προβληματίζομαι** (για κάτι) χρησιμοποιείται πολύ γ' τελευταία η λ. **προβληματισμός**. Και οι δύο λέξεις 'ίνα νέε'. Το **προβληματισμός** χρησιμοποιείται για την πράξη του **προβληματίζομαι** τόσο στον ενικό (Ο **προβληματισμός** της κυβερνήσεως για ορισμένα ζητήματα της εξωτερικής μας πολιτικής είναι κατά πόσον θα πρέπει να δεχθεί ξένες μεσολαβητικές προσπάθειες) όσο και στον πληθυντικό (Οι **προβληματισμοί** του για την οικονομία **εκφράζονται** συχνά στα κείμενα που δημοσιεύει στον Τύπο). Νέα (από το γερμ. Problematik, που ανάγεται στο ελλην. **προβληματικός**) είναι και η λ. **προβληματική**, που χρησιμοποιείται με τη σημ. του **προβληματισμός**: Η **προβληματική** που εξέθεσε στη Βουλή, έδειξε ότι έχει συλλάβει την κρισιμότητα της κατάστασης.

προβλήτα (η) κατασκευή σε θάλασσα, λίμνη ή ποταμό με τη μορφή τεχνητής προεκβολής της ξηράς, η οποία χρησιμοποιείται για το πλεούμενα των πλοίων, τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων, την αποβίβαση και επιβίβαση επιβατών κ.λπ.: **ταμινένια** ~ || **πλωτή** ~ (πλωτή κατασκευή | πλατόφωρα που αγκυροβολείται μακριά από την ακτή, κυρ. για να διευκολύνει τη φόρτωση πετρελαιοειδών) ΣΥΝ. λιμενοβραχίονας, μολός. [ETYM. < αρχ. **προβλής**, -ήτος < **προβάλλω**, μέσος θ. βλη-, (πβ. αόρ. **ε-βλή-**θην του ρ. **βάλλω**)].

προβλόζω ρ. μετβ. {προβλόδι-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) συνοδεύω για λίγο (κάποιον που αναχωρεί), τον βγάζω ως την πόρτα ΣΥΝ. ξεπροβλόζω, ξεβγάζω, κατενοδιώνω. Επίσης προβδοδιώνω. — **προβλόδισμα** κ. **προβλόδιμα** (το).

[ETYM. < μεσν. **προβδόδι**, πθ. < *προ-ενοδό (πβ. μεγν. **κατενοδό**) < προ- + εν- + -οδό (< οδός). Λιγότερο πθ. η άποψη ότι το ρ. ανάγεται στο μεσν. **πρόβδος** «οδηγός» < λατ. pronūdus < ρ. pronūdo «προβλέπω, προνοώ»].

προβόκοφω ρ. μετβ. {προβόκοφ-α κ. -ισα} υποκινώ (μέλη οργανώσεως, συμβατέοντες σε πολιτική εκδήλωση κ.λπ.) σε ενέργειες οι οποίες θα έχουν άσχημο αντίκτυπο, ώστε να τους εκθέσει (προς όφελος αντιπάλων τους, της αστυνομίας κ.λπ.). — **προβόκοφισμα** (το). [ETYM. < νταλ. provocare < λατ. provocare «προκαλώ» < pro- «προ» + voco «καλώ, ονομάζω» (< vox «φωνή»)].

προβόκατορας (ο) {προβόκατόρων}, **προβόκατορισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που διεισδύει δολίως σε οργάνωση, διαδήλωση, πολιτική εκδήλωση κ.λπ. και δρα υπονομευτικά, στοχεύοντας να προκαλέσει αναταραχές ή να παρυσύρει κάποιους σε ενέργειες που θα τους εκθέσουν (προς όφελος των αντιπάλων τους, της αστυνομίας κ.λπ.). — **προβόκατορικός**, -η, -ο, **προβόκατορικά** κ. **προβόκατορικά** επίρρ. [ETYM. < μεγν. **προβόκατορ**, -ορός, αρχική σημ. «επιφομάχος», < λατ. provocator < pronoco «προκαλώ» (βλ. κ. **προβόκαρω**)].

προβόκατεια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η δράση ή ενέργεια που έχει σκοπό να παρυσύρει άτομο ή ομάδα σε παράνομες ή ανάρμοστες πράξεις, ώστε να εκτεθούν και να ωφεληθούν οι αντίπαλοι τους, η αστυνομία κ.λπ.: οι **διοργανωτές** της διαδήλωσεσ απέδωσαν τις **καταστροφές** **καταστημάτων** σε ~, που **αποσκοπούσε** στο να **στρέψει** την κοινή γνώμη εναντίον τους. [ETYM. < ρωσ. provokatsija < λατ. provocano «πρόκληση» < provocare «προκαλώ» (βλ. κ. **προβόκαρω**)].

προβολέας (ο) {προβολ-είς, -έων} 1. ισχυρή φωτιστική συσκευή, που συγκεντρώνει και εκπέμπει τη φωτεινή ροή σε σταθερή κατεύθυνση, επιτυγχάνοντας έτσι υψηλή ένταση τοπικού φωτισμού- χρησιμοποιείται για τη φωτοδότηση μεγάλων χώρων, κτηρίων κ.λπ., την αναζήτηση μακρινών στόχων τη νύχτα ή ως φωτιστική πηγή σε φωτογραφικά εργαστήρια: ο ~ έπεσε πάνω στην πρωταγωνίστρια || ~ **γηπέδου** | **δρόμου** | **θεάτρου** | **αυτοκινήτου** || ~ **δίχτυτου φωτισμού** (αυτό που χρησιμοποιείται για τον φωτισμό χώρων, λχ. πλατειών, αεροδρόμιου) || ~ **ομίχλης** | **αεράδυνας** || (μτφ.) **κάταφερε** να **στρέψει** **ζανά** τους - της **δημοσιότητας** **πάνω** του 2. ΚΙΝΗΜ. η ειδική συσκευή, με την οποία πραγματοποιείται η προβολή κινηματογραφικής ταινίας 3. εποπτικό όργανο για την προβολή διαφανειών (σλάντς) σε τσίχλους, επιφάνειες κ.λπ. [ETYM. < μεγν. **προβαλέας**, αρχική σημ. «παραγωγός - γεννήτορας», < αρχ. **προβάλλω** (πβ. κ. **βολή** - **βάλλω**). Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. projecteur].

προβολή (η) 1. η παρουσίαση φωτεινών εικόνων: ~ **διαφανειών** ΦΡ. **μηχανή προβολής** (i) κάθε μηχανή που **προβάλλει** εικόνες σε οθόνη (ii) (ειδικότ.) η κινηματογραφική μηχανή που **προβάλλει** την ταινία 2. (ειδικότ.) η παρουσίαση κινηματογραφικής ταινίας (σε οθόνη): στο **πλαίσιο** του **φωστιβάλ** θα γίνει ~ 20 **κλασικών ταινιών** του **ευρωπαϊκού κινηματογράφου** || **είδα** την ταινία σε **νυχτερινή** ~ ΦΡ. **κίνημα**-

τογράφος α' | β' προβολής ο κινηματογράφος που παρουσιάζει καινούργιες ταινίες (α' προβολής) ή αυτές που έχουν ήδη προβληθεί (β' προβολής) · 3. η έντονη παρουσίαση (προσώπου ή πράγματος), με στόχο να γίνει ευρύτερα γνωστό, να διαφημιστεί: *σκοπός της διεθνούς έκθεσης είναι η - των ελληνικών επιχειρήσεων || οι πολιτικοί επιδιώκουν την - τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης || έγινε μεγάλη - στο νέο προϊόν || κατηγορήθηκε από συναδέλφους της ότι επιδιώκει την προσωπική της - και μόνο* · 4. η προώθηση συγκεκριμένου εμπορεύματος σε κατάσταση, λ.χ. με την τοποθέτησή του σε περίοπτη θέση, την επίδειξη του στους πελάτες από υπαλλήλους: ~ ενός καινούργιου αρώματος | του νέου μακιζιάς μας εταιρείας ΣΥΝ. προώθηση · 5. ΨΥΧΟΛ. ένας από τους σημαντικότερους μηχανισμούς άμυνας του εγώ, κατά τον οποίο το υποκειμενο αποδίδει σε άλλο πρόσωπο ή πράγμα ιδιότητες, επιθυμίες, συναισθήματα κ.λπ. που αρνείται να αναγνωρίσει στον εαυτό του ή τα οποία δεν μπορεί να υποφέρει · 6. (λόγ.) η προέκταση: η *μεγάλη - της στεριάς προς τη θάλασσα* και οι *σκόπελοι κάνουν την πλεύση επικίνδυνη* ΣΥΝ. προεξόχηση, προβολή ANT. εσοχή 7. (α) ΓΥΜΝΑΣΤ. η μετακίνηση του ενός ποδιού προς τα εμπρός και λοξά με ταυτόχρονη κάμψη του γονάτου, ενώ το άλλο πόδι παραμένει τεντωμένο (β) ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) το τέντωμα του ποδιού από παίκτη, με στόχο να διώξει τη μπάλα από τα πόδια αντιπάλου ΣΥΝ. τάκλιν 8. ΓΕΩΜ. η απεικόνιση ενός συνόλου σημείων (σε ευθεία, επίπεδο ή επιφάνεια) με τη βοήθεια ενός κέντρου ή μιας ευθείας ή ενός επιπέδου: ~ ευθείας (σε επίπεδο) | τετραγώνου. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ρίψη», < *προβάλλω* (πβ. κ. βολή - βάλλω). Εύχρηστες είναι στην Αρχ. οι σημ. «πρόταση - ψήφισμα» και «αμυντικό όπλο που κρατείται μπροστά από το σώμα». Στη σημ. «παρουσίαση φωτεινών εικόνων» η λ. αποδίδει το γαλλ. projection].

προβολή - προπαγάνδα - διαφήμιση. Η λ. *προβολή* έχει γενική σημασία και θετικό περιεχόμενο: *Η προβολή των αξιών στις οποίες πιστεύει ένας λαός είναι έργο της παιδείας*. Αρνητική χροιά έχει η σημασία της λ. *προπαγάνδα* - δηλαδή στην *προβολή* πολιτικών, κοινωνικών και ιδεολογικών κυρίως αρχών και διαγμάτων με κάθε τρόπο, συχνά παραπαιστικό, αποπροσανατολιστικό, επικοινωνιακά ανέντιμο, αφού μπορεί να περιέχει ελλείψεις, παραποιημένες ή εσφαλμένες πληροφορίες, που δεν βοηθούν να διαμορφώσει κανείς ορθολογική, τεκμηριωμένη και αντικειμενική γνώμη. Ας σημειωθεί ότι η *προπαγάνδα* ξεκίνησε ως επίσημη ενημερωτική κίνηση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (το 1559) προς διάδοση της πίστης (Congregano de propaganda fide = Επιτροπή προς διάδοση της πίστης), πέρασε στην οργανωμένη διάδοση κοινωνικοπολιτικών και ιδεολογικών αντιλήψεων από τις χώρες του πρώην ανατολικού συνασπισμού, λιγότερο και στον δυτικό, λεγόμενο, κόσμο, για να φθάσει στο κορύφωμά της με την οργανωμένη προπαγάνδα του γερμανικού ναζισμού από τον Γκαίμπελς. Η μεταπολεμική, με και περισσότερο καταναλωτικά προσανατολισμένη, κοινωνία, με προεξάρχουσα χώρα τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, προέβαλε και επέβαλε τη διαφήμιση, την *προβολή* καταναλωτικών κυρίως προϊόντων με κύριο στόχο το εμπορικό κέρδος. Η νεοελληνική λ. *διαφήμιση* πλάστηκε το 1887, για να αποδώσει το γαλλ. réclame (πβ. και *ρεκλάμα*), το οποίο προέρχεται από το ρ. réclamer «αναφωνώ» (< lat. reclamo), ενώ η Αγγλική χρησιμοποιεί το advertisement από αντίστοιχη μεσαιωνική γαλλ. λέξη (advertisement), που ανάγεται στο lat. ad-vento «στρέφω την προσοχή προς κάτι».

προβολικός, -ής, -ό [1805] 1. ΓΕΩΜ. αυτός που σχετίζεται με την προβολή (βλ.λ., σημ. 8): ~ *ευθεία* ! *επίπεδο* | *απεικόνιση* | *γεωμετρία* 2. ΦΩΤΟΓΡ. **προβολική εκτύπωση** μέθοδος αντίγραφης φωτογραφικών εικόνων, με την οποία παράγονται αντίγραφα διαφορετικών διαστάσεων · 3. αυτός που σχετίζεται με τον προβολέα (βλ.λ.): ~ *φάρος* (φάρος που χρησιμοποιεί ηλεκτρικό προβολέα) 4. ΨΥΧΟΛ. (α) αυτός που σχετίζεται με την προβολή (βλ.λ., σημ. 5): ~ *τάτωση* (β) **προβολικό τεστ** ψυχολογική δοκιμασία που αποτελείται από αόριστα, ασαφή ερεθίσματα, τα οποία το άτομο καλείται να περιγράψει και να ερμηνεύσει.

πρόβολος (ο) {πρόβoλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) 1. ΝΑΥΤ. πλάγιος ιστός που προεξέχει από την πλώρη ιστιοφόρου πλοίου και χρησιμοποιείται για να στερεώνει τα εμπρόσθια βοηθητικά ιστία ΣΥΝ. (λαϊκ.) *μπαστούνι* 2. ΑΡΧΙΤ. (α) λιθόκτιστη ή τσιμεντένια προεξόχηση με σχήμα τριγωνικό, σφηνοειδές ή ελλειπτικό, που κατασκευάζεται στη βάση των βάρθρων γέφυρας, για να ενισχύσει το κτίσμα (β) προέκταση οριζώντιου δομικού στοιχείου κατά το ένα άκρο του πέρα από το σημείο στήριξής του 3. (α) κατασκευή που προεξέχει από μόλο, προβλήτα κ.λπ. και έχει διεθδύνησθ κάθετη ή λίγο λοξή προς την πλησιέστερη παραλία· χρησιμοποιείται για να προστατεύει την παραλία από τη διαβρωτική ενέργεια των κυμάτων (β) χαμηλό ανάχωμα, εγκάρσιο προς την όχθη χειμάρρου ή ποταμού, που την προστατεύει από τη διάβρωση. [ETYM. αρχ. < *προβάλλω* (πβ. κ. βόλος - βάλλω)].

προβοσκίδα (η) 1. σαρκώδης προεκβολή στο πρόσθιο τμήμα της κεφαλής διαφόρων ζώων (λ.χ. του ελέφαντα) ή εντόμων (λ.χ. του κου-νοπιού), που σχηματίζεται συνήθ. ως επιμήκυνση της μύτης και του επάνω χείλους ή των στοματικών οργάνων και χρησιμοποιείται κυρ. για την εύρεση και τη λήψη της τροφής 2. (μτφ.-σκοπτ.) η μεγάλη μύτη. [ETYM < αρχ. *προβοσκίς*, -ίδος < προ- + βοσκίς < βόσκα].

προβοσκιδοειδής, -ής, -ές [1890] {προβοσκιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΖΩΟΛ. ζώο που ανήκει στην τάξη χερσόβιων θηλαστικών με προβοσκίδα, στην οποία περιλαμβάνονται μόνο τα διάφορα είδη ελεφά-

των. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές, προβοσκιδοφόρος, -α, -ο [1861] ΖΩΟΛ. αυτός που φέρει προβοσκίδα: ~ ζώα | *έντομα*. [ETYM. < *προβοσκίδα* + -φόρος < φέρω]. **προβούλευμα** (το) (προβουλεύει-ατος | -ατα, -άτων) ΝΟΜ. (παλαιότ.) πράξη του εισαγγελέα πρωτοδικών, με την οποία έγκληση ή μήνυση απορρίπτεται ως αβάσιμη.

[ETYM. αρχ. < *προβουλεύω* «προσχεδιάζω, προαποφασίζω» < προ- + βουλεύω | -ομαι < βουλή (βλ.λ.)]. **προβύ** (να/θα) ρ. → *προβαίνω* **προγματικός**, -α, -ο [μτγν.] αυτός που υπάρχει, γίνεται ή δίνεται πριν από τον γάμο: ~ *σχέσεις* | *συμβόλαιο* | *θεωρέα* (περιουσιακό στοιχείο του άνδρα ή τρίτου προσώπου, που δοριζόταν στη γυναίκα πριν από τον γάμο ως ανταπόδοση της προίκας).

πρόγαστρο (το) {προγαστρί-ου | -ων) ΑΝΑΤ. του υπογάστριου (βλ.λ.)· (ειδικότ.) το προκόλι: «*μια πολύ συμπαθητική μερίς ανθρώπων της εβόρου τάξεως, που δεν μεταβάλλουν τους παράδες τους εις προ-γάστρια και λιπαρά προγούλια...*» (Στρ. Μυριβήλης). [ETYM < μτγν. *προγαστρίον* < προ- + -γαστρίον < γαστήρ «κοιλιά» (βλ. κ. γαστέρα)].

πρόγαστρο (ο/η) {προγαστ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων) (αρχαιοπρ.-σκω-πτ.) αυτός που έχει προτεταμένη την κοιλιά, ο χοντρός: «*ο - πρώην υπουργός Εξωτερικών της Ιταλίας*» (εφημ.). [ETYM. μτγν. < προ- + -γαστρο < γαστήρ «κοιλιά» (βλ. κ. γαστέρα)].

προγενέστερος, -η (λόγ. -έρα), -ο 1. αυτός που προηγήθηκε, που υπήρξε, συνέβη ή έγινε πριν από (κάποιον ή κάτι) άλλο: σε ~ *έργα του δεν ασχολήθηκε με τέτοια θέματα* || ~ *εποχή* | *συμβάν* || *πρόκειται για υπόθεση - του διορισμού του ΣΥΝ.* προηγούμενος, παλαιότερος ANT. μεταγενέστερος 2. *προγενέστεροι* (οι) οι άνθρωποι που έζησαν σε προηγούμενες εποχές ΣΥΝ. παλαιοί ANT. μεταγενέστεροι. — *προγενέστερα* | *προγενέστερος* επίρρ. [ETYM. αρχ., συγκρ. βαθμός του επίθ. *προγενής* «προγεννηθείς» < προ- + -γενής < γένος].

προγεννητικό, -ής, -ό αυτός που συμβαίνει ή διενεργείται πριν από τον τοκετό: ~ *έλεγχος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. prénatal].

προγενερόνιο (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ορμόνη του γυναικείου γεννητικού συστήματος, που παράγεται από τις ωοθήκες, τον πλακούντα και τα επινεφρίδια και είναι υπεύθυνη για την απελευθέρωση του ωαρίου κατά την ωορρηξία (όπως και τα οιστρογόνα), για την προετοιμασία του τοιχώματος της μήτρας, ώστε το ενδομήτριο να μπορεί να δεχθεί το ωάριο, καθώς και για την αναστολή των μυϊκών συσπάσεων της μήτρας (ώστε το τοίχωμα της να μην απορρίπτει το ωάριο).

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. progesterone (νόθο συνθ.), από συμφωριό του progestin και του επιθήματος -sterone. ο όρος progestin < pro- (< προ-) + gest(ation) «κύηση» (< lat. gestatio < p. gestare «φέρει, βαστάζω», επιτατ. τ. του ρ. gerere «φέρει, βαστάζω», μτγ. gestus), ενώ το επίθημα -sterone < sterole, αποσπάστηκε από το ελληνογενές συνθ. cholesterol (βλ. λ. *χοληστερόλη*)].

πρόγευμα (το) [μεσν.] {προγεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το πρώτο φαγητό, το μικρό γεύμα που τρώγεται το πρωί: το *ζέουδοχείο σερβίρει ~ μέχρι τις 10.00* || *θα παρασταθεί ~ εργασίας* || *στην τιμή του δωματίου περιλαμβάνεται και ~ ΣΥΝ.* πρωινό, κολατσιό.

προγευματίσω ρ. αμετβ. [αρχ.] {προγευματίσα} τρώγω ελαφρά, παίρνω το πρωινό μου.

προγεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προγεύθηκα} παίρνω μια πρώτη γεύση από (κάτι), αποκτώ την πρώτη εμπειρία από (κάτι): *με τα τριμηνία διαγωνίσματα οι υποψήφιοι προγεύονται τη διαδικασία των προαγωγικών εξετάσεων*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

πρόγευση (η) [1873] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η πρώτη εμπειρία από κάτι, οτιδήποτε προοιδαίνει: η *εντυπωσιακή προεκλογική συγκέντρωση μας έδωσε μια ~ της νίκης* || *παίρνω μια ~ αυτού που πρόκειται να ακολουθήσει*.

προγεφυρώμα (το) [1887] (προγεφυρώμ-ατος | -ατα, -άτων) ΣΤΡΑΤ. χώρος τακτικού ή και στρατηγικού πλεονεκτήματος σε εχθρική τοποθεσία που καταλαμβάνεται ή πρόκειται να καταληφθεί και παρέχει τον αναγκαίο χώρο ελιγμών για τις επιχειρήσεις που είναι σχεδιασμένες να διεξαχθούν εκεί: «*οι μειονόητες λειτουργούν συχνά ως προγεφυρώματα εθνικιστικών επιδιώξεων αλτρωτικού χαρακτήρα*» (εφημ.). [ETYM. Απόθ. του γερμ. Brückenkopf].

προγευολικός, -ής, -ό αυτός που σχετίζεται με το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η Γη βρισκόταν σε διάπυρη κατάσταση: ~ *αιώνας* (ο κοσμικός αιώνας).

προ γη ρ ή (η) ΙΑΤΡ. Ο γεροντομορφισμός (βλ.λ.) ΣΥΝ. γεροντίαση.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. progeria].

προγιαγιά (η) {προγιαγιάδες} η μητέρα της γιαγιάς ή του παππού (βλ. κ. λ. *προπάππος*).

προγιγνώσκω ρ. μετβ. [αρχ.] (κυρ. οι αόρ. προέγνωσα, προεγνώσθη, -ης, -η...) πρόβλεψα: *χάρης στην οξυδέρκεια του προέγνωσε εγκαίρως τους κινδύνους*.

πρόγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η αποδοκιμασία που εκδηλώνεται με κραυγές και θορύβους, ο ομαδικός χλευασμός: *έπεσε -!* ΣΥΝ. πρό-γκημα, γιουγάσμα ANT. επευφημία, ζητωκραυγή. [ETYM. Αβέβ. ετύμου, ίσως < σλαβ. bruca «προσβλητική απογομπή», με παρετυμολ. επίδρ. της λ. *πρόκα*]. **προγκάω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προγκάς... | πρόγκησα} (οικ.) ♦ (μετβ.) 1. διώνγω (κυρ. ζώο) απότομα, με φωνές και θόρυβο 2. (μτφ. για πρσ.) εκφράζω την αποδοκιμασία μου (προς κάποιον) με κραυγές και θο-

ρύβους, χλευάζω: δεν *τόλμησε* να το *προτείνει*, *γιατί ήξερε* ότι θα τον *προγκήσουν* ΣΥΝ. γιουχαρώ ANTI. επευφημώ, ζητωκραυγάζω ♦ 3. (αμετβ.) (λαϊκ. για ώο) εκδηλώνω ερεθισμό, τινάζω/μα ξαρκίζω. Επίσης προγκάρω κ. προγκίζω. — **πρόγκη(γ)μα** κ. προγκάρισμα κ. πρόγκισμα (το). [ETYM. < πρόγκα].

προγναθισμός (ο) [1895] {χωρ. πληθ.} διάπλαση του προσώπου, τέτοια ώστε τα οστά της γνάθου να προβάλλουν προς τα εμπρός σαν ρύγχος. Επίσης **προγναθία** (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. prognathisme].

πρόγναθος, -ος, -ο [1887] **1.** ΑΝΘΡΩΠΟΛ. αυτός που παρουσιάζω προγναθισμό (βλ.λ.) **2.** ΖΩΟΛ. (έντομο) που έχει τα στοματικά όργανα στο πρόσθιο τμήμα της κεφαλής ή που το κ'όφάλι του βρίσκεται σε οριζόντια θέση, μ' τις γνάθους να διευρύνονται προς τα εμπρός. — **προγναθικός**, -ή, -ο [1889]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. prognathe].

πρόγνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πρόβλεψη για κάτι που θα συμβεί βάσει υπολογισμών, με αξιοποίηση των δεδομένων: η ~ *τού (αυριανού) καιρού από την Ε.Μ.Υ.* || *έγκαιρη | ακριβής ~ σεισμού* **2.** ΙΑΤΡ. ο εκ των προτέρων υπολογισμός εκ μέρους του γιατρού για την εξέλιξη, την κατάληξη και τα επακόλουθα μιας ασθένειας, που βασίζεται περισσότερο στην ιατρική του πείρα ή σε στατιστικά κριτήρια παρά σε αντικειμενικά κριτήρια: η *ιατρική - επαληθεύτηκε από την εξέλιξη της υγείας του*.

πρόγνωση - πρόβλεψη. Συχνά οι δύο λέξεις χρησιμοποιούνται εναλλάκτικα ως ταυτόσημες. Ωστόσο, το πρόγνωση είναι στατική έννοια και αποτελεί το αποτέλεσμα της **πρόβλεψης**, που έχει δυναμική σημασία. Οι μετεωρολόγοι έχουν τη δυνατότητα **πρόβλεψης** των καιρικών συνθηκών, πράγμα που δεν έχουν οι ναυτικοί, οι αγρότες, οι ταξιδιώτες κ.λπ. Οι δεύτεροι παρακολουθούν την **πρόγνωση** του καιρού, στην οποία οδηγεί η επιστημονική σπουδή διάφορων μετρήσεων των καιρικών συνθηκών (ταχύτητας της κίνησης των νεφών κ.λπ.), δηλ. η **πρόβλεψη**.

προγνωστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με την πρόγνωση: ~ *δύναμη | ικανότητα* ΣΥΝ. προβλεπτικός **2. προγνωστικά** (τα) η πρόβλεψη βάσει ορισμένων δεδομένων (συνήθ. ειδικότ.) η πρόβλεψη του αποτελέσματος αθλητικών αγώνων: «*Ποια είναι τα ~ σου για το αυριανό ντέρμπι; -Ισοπαλία!* || *αισιόδοξα | ευνοϊκά ~*»

προγνομίος (ο) [προγνομί-ου | -ων, -ους] ANAT. καθένα από τα δύο δόντια που φονταν σε κάθε πλευρά της άνω και κάτω γνάθου (οκτώ συνολικά), μεταξύ των κυνοδόντων και των γομφίων (βλ.λ.). [ETYM < προ- + αρχ. γνομίος (ενν. οδός) < γόμφος «σφήνα, συνδετικό ξύλο ή μέταλλο» (βλ.λ.)].

προγόνοι (το) [προγον-ιού | -ιών] (λαϊκ.) το παιδί του ενός εκ των δύο συζύγων από προηγούμενο γάμο σε σχέση με τον νέο ή τη νέα σύζυγο (βλ. κ. λ. **προγονός**). [ETYM. Υποκ. του ουσ. **πρόγονος**].

προγονικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους προγόνους, που προέρχεται από τους προγόνους: ~ *δόξα | κτήση | έθιμο | κληρονομιά* ΣΥΝ. πατροπαράδοτος.

προγονισμός (ο) ο αταβισμός (βλ.λ.). [ETYM Απόδ. του γαλλ. atavisme].

προγονοκάπιλος (ο/η) πρόσωπο που καπηλεύεται τους προγόνους. — **προγονοκαπηλία** (η).

προγονολατρία (η) [1891] {προγονολατριών} **1.** η λατρεία των προγόνων, η απόδοση θρησκευτικών τιμών στους προγόνους **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο υπερβολικός θαυμασμός και η έπαρση για τη δόξα των προγόνων ΣΥΝ. προγονοληξία. — **προγονολάτρης** (ο), **τρογονολατρικός**, -ή, -ό, **προγονολατρικά** επίρρ..

προγονοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η υπερβολική προσκόλλησή και έπαρση για τη δόξα των προγόνων, με ανάλογη υποτίμησή του παρόντος: *οι οπαδοί της καθαρεύουσας κατηρορούνταν για -* ΣΥΝ. προγονολατρία. — **προγονόπληκτος**, -ή, -ο. [ETYM. < πρόγονος + -πληξία < *πλήτω*, πβ. κ. φαντασιο-πληξία].

προγονός (ο), **προγονή** (η) (λαϊκ.) το παιδί του ενός από τους δύο συζύγους από προηγούμενο γάμο σε σχέση με τον νέο ή τη νέα σύζυγο ΣΥΝ. προγόνοι. [ETYM. < πρόγονος, με καταβίβασμό του τόνου].

πρόγονος (ο/η) (προγόν-ου | -ων, -ους) **1.** το πρόσωπο από το οποίο κατάγεται κανείς, κυρ. ο συγγενής του μακρινού παρελθόντος (παππούς, προπάπος κ.λπ.): *καυχάται ότι ένας από τους σημαντικότερους ήρωες της Επανάστασης του '21 είναι ~ του* ΣΥΝ. προπάππος ANTI. απόγονος **2.** (εκφραστ.) **πρόγονοι** (οι) οι ομοεθνείς (κάποιου) σε παλαιότερη εποχή: *πρέπει να μιμηθούμε τους ένδοξους ~ μας* ΣΥΝ. προπάππος, προγενέστεροι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ETYM. αρχ. < προ- + γόνος (βλ.λ.)].

προγούλι (το) (προγουλ-ιού | -ιών) (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από τις δίπλες που σχηματίζονται στο δέρμα του λαμίου, κάτω από το πιγούνι, λόγω συσσωρευμένου πάχους: *με τα χρόνια πάχυνε και κρέμασε προγούλια!* [ETYM. < προ- + γούλι < γούλα «κοισφαγός» (βλ.λ.)].

προγράμμα (το) (προγράμ-ατος | -ατα, -άτων) **1.** (α) ο σχεδιασμός σειράς ενεργειών, το σύνολο των επιμέρους πράξεων και λεπτομερειών που κατατείνουν σε ενιαίο σκοπό: ~ *χρηματοδότησης | απεξάρτησης από το αλκοόλ | οικονομικής εξυγίανσης | σύγκλισης | ιδιοτικοποίησης | επιχορηγήσεων | υποτροφιών | εξειδίκευσης | ερευνών || επεξεργασία | κατάρτιση | εκπόνηση προγράμματος || το πιλοτικό - εφαρμόζεται ήδη σε πολλά ακριτικά σχολεία* ΣΥΝ. πλάνο-ΦΡ. με *χω-*

ρίς πρόγραμμα με | χωρίς προγραμματισμό, με | χωρίς προκαθορισμένη μέθοδο: είναι *πολύ συγκροτημένος άνθρωπος και δουλεύει πάντα με πρόγραμμα* || *απόψε θα τραγουδήσουμε χωρίς πρόγραμμα* ANTI. όπως να 'ναι, τυχαία, πρόχειρα, απρογραμμάτιστα (β) το σύνολο των στόχων πολιτικού κόμματος, πολιτικού φορέα, τους οποίους δεσμεύεται να εφαρμόσει εφόσον εκλεγεί στην κυβέρνηση: η *κυβέρνηση είναι πιστή στην εφαρμογή του - της* || *το ~ του κόμματος περιλαμβάνει ουσιαστικές προτάσεις για τον εκσυγχρονισμό του κράτους* (γ) (συνεκδ.) το έντυπο στο οποίο είναι καταγεγραμμένοι οι παραπάνω πολιτικοί στόχοι **2.** η λεπτομερής καταγραφή και περιγραφή πράξεων και ενεργειών με τη σειρά που πρόκειται να εκτελεστούν σε καθορισμένο χρονικό διάστημα: δεν ανακοινώθηκε *ακόμη το ~ των μαθημάτων | των εξετάσεων | των σπουδών* || *στο ~ των χειμερινών εκδηλώσεων του συλλόγου μας περιλαμβάνονται και εκδρομές για σκι || κατάρτιζω | καταστρώνω | παραβιάζω | τηρώ (το) ~* ΦΡ. (στο σχολείο) (α) **αναλυτικό πρόγραμμα** θεσμικό κείμενο που περιλαμβάνει τη διδακτέα ύλη, τη μέθοδο και τους σκοπούς διδασκαλίας κάθε μαθήματος για κάθε τάξη (β) **ωρολόγιο πρόγραμμα** η καταγεγραμμένη σειρά ενεργειών συγκεκριμένης χρονικής διάρκειας, κυρ. σχολικών μαθημάτων, με την αντίστοιχη ώρα κατά την οποία αρχίζει και τελειώνει καθεμιά τους **3.** το σύνολο των δραστηριοτήτων και ενεργειών που έχει σχεδιάσει ή πρέπει να εκτελέσει κάποιος εντός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος: *το μηνιαίο μου ~ είναι πολύ φορτωτικό* || *Τι λέει | έχει το ~ σου για ' απόψε; Έχεις χρόνο να βγούμε; || σκοπεύαμε να πάμε θέατρο απόψε, αλλά η ζαφνική αδιαθεσία του παιδιού μάς έβγαλε (έξω) από το ~ μας* ΦΡ. **εκτός προγράμματος** για κάτι που δεν προβλεπόταν από τον αρχικό σχεδιασμό: *αυτή η επίσκεψη του προέδρου ήταν ~* **4.** (α) το σύνολο των παραστάσεων που πρόκειται να ανεβάσει συγκεκριμένο θέατρο ή γενικότ. το σύνολο των εκδηλώσεων που πρόκειται να πραγματοποιήσει συγκεκριμένος φορέας σε ορισμένη περίοδο: *το ~ του Φεστιβάλ Αθηνών* (β) (συνεκδ.) το ειδικό έντυπο στο οποίο περιλαμβάνονται τα παραπάνω ή στο οποίο είναι καταγεγραμμένα τα μέρη συγκεκριμένου θεάματος (θεατρικής παράστασης, όπερας κ.λπ.), καθώς και ορισμένες πληροφορίες για τους συντελεστές του (γ) το σύνολο των τηλεοπτικών ή ραδιοφωνικών "κομπών που πρόκειται να προβληθούν ή να μεταδοθούν σε ορισμένη ημέρα ή περίοδο: στις *κυριακάτικες εφημερίδες δημοσιεύεται το - της εβδομάδας* · **5.** ο σκοπός, η επιδίωξη: *έχει - να πάρει αυτή τη θέση του διευθυντή* || αν δεν το *βάλλεις ~, πτυχίο δεν πρόκειται να πάρεις φέτος!* · **6.** ΠΑΗΡΟΦ. ομάδα εντολών που εκτελούνται από έναν υπολογιστή, προκειμένου να επιτελέσει συγκεκριμένες λειτουργίες **7.** ΜΗΧΑΝ. η εκτέλεση σειράς εργασιών από εργαλειομηχανή με τρόπο αυτόματο, δηλ. χωρίς τη μεσολάβηση του χειριστή της. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «μερήςιο προσχέδιο θεμάτων της Εκκλησίας του Δήμου», < *προγράφο* «γράφω εκ των προτέρων» (βλ.λ.). Η λ. διαδόθηκε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. και γαλλ. programme, γερμ. Programm, ιταλ. programma κ.ά.].

προγραμματίζω ρ. μετβ. [1880] {προγραμματίσ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθορίζω εκ των προτέρων και σχεδιάζω (μελλοντική ενέργεια): *έχω προγραμματίσει να λείψω για λίγες μέρες* || *το σωματίο έχει προγραμματίσει δίωρη στάση εργασίας για την επόμενη Δευτέρα* || ~ *ταξίδι* || (μτχ.) η *προγραμματισμένη επίσκεψη του προηγούμενου ΣΥΝ. σχεδιάζω, βάζω στο πρόγραμμα* **2.** κάνω (κάτι) στο πλαίσιο προγράμματος, με τρόπο οργανωμένο, συγκροτημένο: *είναι καιρός να προγραμματίσει το διάβασμα του, αν θέλει να πετύχει στις εξετάσεις* || (κ. ή μτχ. **προγραμματισμένος**, -ή, -ο) *είναι πολύ προγραμματισμένος άνθρωπος* · *δεν αφήνει τίποτε στην τύχη!* ΣΥΝ. οργανώω, καταστρώνω **3.** (α) ΠΑΗΡΟΦ. συντάσσω προγράμματα για Η/Υ: *προγραμματίζε υπολογιστές από τα 16 φ* ΤΕΧΝΟΛ. ρυθμίζω τηλεόραση, στερεοφωνικό, αποθηκεύω στη μνήμη τους τις συνθήκες των διαφόρων καναλιών | σταθμών (γ) (για βίντεο) ρυθμίζω (για να γραφεί συγκεκριμένη εκπομπή από την τηλεόραση): *έχω προγραμματίσει το βίντεο να γράψει τον αγώνα*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. programmer].

προγραμματικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που αναφέρεται ή περιλαμβάνεται σε πρόγραμμα: *οι - δηλώσεις της κυβέρνησης* (αυτές που γίνονται από τον πρόεδρο της κυβέρνησης κατά την πρώτη συνεδρίαση της Βουλής μετά την ανάληψη των καθηκόντων του) || ~ *λόγος | εξαγγελία | θέση | αρχές | σύγκλιση κομμάτων* (στο επίπεδο των πολιτικών τους προγραμμάτων) | *σύμβαση | συμφωνία | στόχος* · **2.** ΜΟΥΣ. **προγραμματική μουσική** μουσική γραμμένη πάνω σε ένα εξομοιωτικό «πρόγραμμα», φιλολογικής ή άλλης φύξης, δηλαδή μουσική η οποία επιχειρεί να αποδώσει με δική της μέσα καταστάσεις, ιδέες, εικόνες κ.λπ. αποτέλεσε αισθητικό ιδεώδες του 19ου αι., αντιτιθέμενο προς την απλότυπη μουσική (βλ.λ.) (από τα γνωστότερα έργα του είδους είναι η «Φανταστική» συμφωνία του Μπερλιόζ, τα συμφωνικά ποιήματα του Λιστ και του Ρίχαρντ Στράους). — **προγραμματικά** | -ώς επίρρ.

προγραμματισμός (ο) [1880] **1.** η κατάρτιση προγράμματος, ο προκαθορισμός ή/και ο λεπτομερειακός σχεδιασμός ενεργειών που πρόκειται να γίνουν στο μέλλον: *απαιτείται σοβαρός και μακρόπνοος ~ των χειρισμών και των μέτρων που πρέπει να ληφθούν για ένα τόσο σημαντικό πρόβλημα* ΣΥΝ. σχεδιασμός-ΦΡ. **οικογενειακός προγραμματισμός** βλ. λ. **οικογενειακός** **2.** (α) ΠΑΗΡΟΦ. η διαδικασία εκπόνησης προγραμμάτων Η/Υ (β) **γλώσσα προγραμματισμού** βλ. λ. **γλώσσα**. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. programmation].

προγραμματιστής (ο), **προγραμματίστρια** (η) {προγραμματιστριών} ο επιστήμονας που έχει σπουδάσει πληροφορική και ειδικότ. προγραμματισμό ηλεκτρονικών υπολογιστών. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. programmer].

προγραφή (η) **1.** (στην αρχαία Ρώμη) η καταδίκη σε θάνατο πολιτικών αντιπάλων χωρίς προηγούμενη δικαστική απόφαση, αλλά με μόνη την ανάρτηση του καταλόγου με τα ονόματα τους στην αγορά **2.** (εκφραστ., συνήθ. στο^v πληθ.) η δίωξη ή η καταδίκη και εξόντωση πολιτικών αντιπάλων: *αφού κέρδισαν τις εκλογές, άρρισαν τις - εις βάρος υπαλλήλων που είχαν διοριστεί από την προηγούμενη κυβέρνηση. —* προγράφο ρ. [αρχ.].

[ETYM. αρχ. < προγράφο < προ- + γράφο. Τόσο το ρ. προγράφο όσο και το παράγ. προγραφή σημαίνουν αρχικώς «γράφω, σημειώνω εκ των προτέρων, προαναγγέλλω δημοσίως μια είδηση». Η σημ. «γνωστοποιώ καταδίκη (συνήθ. πολιτικού αντιπάλου)» αποτελεί απόδ. του λατ. proscrivere και είναι μτγν.]. προ **γυμνάζω** ρ. μετβ. [αρχ.] (προγύμνασ-α, -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος) (λόγ.) **1.** γυμνάζω, ασκώ (κάποιον) προκαταρκτικώς ΣΥΝ. προασκώ **2.** (γενικότ.) προετοιμάζω (κάποιον) για την επίτευξη στόχου: κυρ. παραδίδω ιδιαίτερα μαθήματα σε μαθητή ή υποψήφιο, ώστε να τον προετοιμάσω για εξετάσεις: τον προγυμνάζει στα μαθηματικά ΣΥΝ. προπαρασκευάζω. — προγύμναση (η) [1851] κ. προγύμνασμα (το) [αρχ.]. προγυμναστήριο (το) [1888]

{προγυμναστήρι-ου} {-ον} **1.** ο ειδικός χώρος στον οποίο προγυμνάζεται κανείς **2.** ΝΑΥΤ. το πλοίο στο οποίο διαμένουν και προγυμνάζονται οι νεοσύλλεκτοι ναύτες. **προγυμναστής** (ο) [μτγν.], προγυμνάστρια (η) {προγυμνα-στριών}

1. το πρόσωπο που έχει ως έργο του να προγυμνάζει **2.** (ειδι-κότ.) ο εκπαιδευτικός που προετοιμάζει μαθητές για τις εξετάσεις, παραδίδοντας τους ιδιαίτερα μαθήματα κατ' οίκον. προδείκο (το) [μτγν.] (προδείκνυ-ου) {-ον} (λόγ.-σπάν.) ελαφρύ γέμισμα που λαμβάνεται λίγο πριν από το δείπνο, κατά τις απογευματινές ώρες ΣΥΝ. απογευματινό. προδετώ ρ. αμετβ. {προδετείς... | προδέτεις} ΝΑΥΤ. (για σχηματαγωγό πλοίο) δένω με την πλήρη (για φορτοεκφόρτωση, αποβίβαση-επι-βίβαση κ.λπ.) ΑΝΤ. προμνοδετώ. — προδέτηση (η) [ETYM. < προ + -δετώ < δετός]. προδήλος, -η, -ο (λόγ.) πολύ φανερός, αυτός που διακρίνεται με την πρώτη ματιά, που γίνεται αμέσως αντιληπτός: ~ κίνδυνος/ συμφέρον | αποτέλεσμα | ανησυχία | ανάγκη || «ωστόσο, από την ~ αυτή αλήθεια πολλοί υπεκφεύγουν για λόγους ιδεολογικού ή δόγματος» (εφημ.) ΣΥΝ. ολοφάνερος, προφανής, πασιδής, κατάδηλος ΑΝΤ. άδηλος, αφανέρωτος, ανομιολόγητος, κρυφός. — προδήλος επίρρ. [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < προ + δήλος «φανερός, προφανής» (βλ.λ.)]. προδημοσίευση (η) [1887] {-ης κ. -εύσεως} {-εύσεις, -εύσεων} η δημοσίευση σε εφημερίδα ή περιοδικό αποσπάσματος κειμένου που πρόκειται να εκδοθεί: η εφημερίδα φιλοξενεί σήμερα μια ~ αποσπασμάτων του βιβλίου που θα κυκλοφορήσει τον άλλο μήνα. — προδη-μοσιεύω ρ. [1858].

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. republication]. **προδιαγραφή** (η) [1890] **1.** *προδιαγραφές* (οι) η λεπτομερειακή περιγραφή τεχνικού έργου: *ψυγεία κατασκευασμένα με γερμανικές ~ || τεχνικό έργο υψηλών ~ 2.* (σπάν.) ο προσχεδιασμός [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. prescription]. **προδιαγράφο** ρ. μετβ. [μτγν.] (προδιγράψω, προδιαγρά-φτηκα κ. -φτηκα (κ. λόγ. προδιεγράψην, -ην, -η-,), προδιαγεγραμμένος) **1.** διαγράφο επακριβώς εκ των προτέρων, καταστρώνω το σχέδιο ή καθορίζω την πορεία (μελλοντικού έργου, ενέργειας): *καθόρισαν σειρά συναντήσεων, για να προδιαγράψουν την τακτική που θα ακολουθήσουν στη συνέχεια ΣΥΝ. προκαθορίζω, προσχεδιάζω 2.* (η μτγ. προ-**διανευραμμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων: - κανόνες και αρχές λειτουργίας || η τύχη | η πορεία του ήταν - **3.** αφήνω να διαφανεί (κάτι που θα εκδηλωθεί στο μέλλον): *οι συγκρούσεις μεταξύ στελεχών του κόμματος προδιαγράφουν ένα επεισοδιακό συνέδριο! σημαντικές εξελίξεις* **4.** (μεσοπαθ. **προδιαγράφομαι** + κατηγορούμενο) γίνομαι αντιληπτός εκ των προτέρων, διαφαίνομαι: η τύχη του προδιαγράφεται κακή || η νίκη προδιαγράφεται περιφανής, προδιάθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως} {-έσεις, -έσεων} **1.** η διάθεση που έχει κανείς εκ των προτέρων (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *αν ξεκινάς με αρνητική - (απέναντι στη δουλειά σου), είναι φυσικό να τα παρατήσεις γρήγορα || εχθρική - 2.* (συνεκδ.) η έμφυτη κλίση: *από μικρός είχε ~ για την περιπέτεια || καλλιτεχνική | μουσική ~ ΣΥΝ. ροπή, τάση 3.* ΙΑΤΡ. φυσική ή επίκτητη κατάσταση του οργανισμού, που τον καθιστά επιρρεπή στην εμφάνιση ορισμένων ασθενειών ή νοσηρών ψυχικών καταστάσεων: *αλλεργική | φυσική | κληρονομική ~ || εγκληματική ~, προδιάθετο ρ. μετβ. [1766] {προδιέθεσα, προδιατέ-θηκα, -θήμενος} **1.** προετοιμάζω (κάποιον), ώστε να δεχθεί (κάτι) με ορισμένη ψυχική διάθεση, τον προιδεάζω: *οι δηλώσεις του τον τελευταίον ημερών μας είχαν προδιαθέσει ευμενώς απέναντι του || ένα καθαρό γραπτό προδιαθέτει θετικά τον βαθμολογητή ΣΥΝ. προκαταλαμβάνω 2.* (η μτγ. **προδιαθεμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει συγκεκριμένη διάθεση (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *μετά από όσα έχω ακούσει ήμουν αρνητικά | δυσμενώς | ευνοικά ~ απέναντι του.**

[ETYM. < μτγν. προδιατίθημι (ίδια σημ.) < προ- + δια- + τίθημι (βλ. λ. θέτω, τίθημαι)]. **προδίδο** κ. (λαϊκ.) **προδίδω** ρ. μετβ. (πρόδωσα, προδό-θηκα, -μένος) **1.** (α) αθετώ (ηθική υποχρέωση που μου έχει επιβληθεί ή έχω αναλάβει): *δεν πρόκειται να προδώσω ποτέ τις ιδέες μου || ~ τα ιδανικά/ τις αρχές || τον όρκο μου ΣΥΝ. (εκφραστ.) (Ξε)πουλώ, παραβάνω ΑΝΤ. τηρώ, φυλάττω (β) αθετώ την ηθική μου δέσμευση απέναντι σε (κάποιον/κάτι), ενεργώ αντίθετα προς τις προσδοκίες (κάποιου): *πρόδωσε την αγάπη μας | τη φιλία μας | τα αισθήματα μου | την εμπιστο-**

*σύνη μου | τα όνειρα μας || εγώ σ' αγάπησα κι εσύ με πρόδωσες ΣΥΝ. πουλώω 2. βλάπτω (κάποιον/κάτι) με δόλο, ευνοώντας τον εχθρό του: ~ την πατρίδα μου ΣΥΝ. (εκφραστ.) (Ξε)πουλώ 3. παραδίδω (κάποιον) δολίως σε εχθρούς του, γενικότ. σε όσους θέλουν να τον βιάσουν ή αποκαλύπτω τα μυστικά του σε αυτούς: *σε σένα έχω εμπιστοσύνη, ξέρω ότι δεν θα με προδώσεις || δεν αποκάλυπταν σε κανέναν την ταυτότητα τους, γιατί φοβούνταν μην τους προδώσουν ΣΥΝ. πουλώω, κα-ταδίδο, μαρτυρώ 4.* (α) αποκαλύπτω (κάτι κρυφό): *ορκίσου ότι δεν θα προδώσεις το μυστικό μας! || ήταν έτοιμος να προδώσει στις αρχές τα μέλη της οργάνωσης (β) αποκαλύπτω (κάποιον που κρύβει την ταυτότητα του): *είχε μεταμφιεστεί, αλλά τον πρόδωσε η φωνή του 5.* αφήνω να φανεί (κάτι που θα έπρεπε να μείνει κρυφό): *με τον τρόπο που φέρεσαι, προδίδεις την ενοχή σου || οι επιθετικές σου δηλώσεις προδίδουν την αγωνία τους ΣΥΝ. μαρτυρώ ΑΝΤ. κρύβω, συγκάλυπτα 6.* (γενικότ.) αφήνω (κάτι) να διαφανεί, καθιστώ (κάτι) φανερό: *η συμπεριφορά του προδίδει άνθρωπο με κακή ανατροφή || τα άρθρα και οι ομιλίες του προδίδουν βαθιά γνώση του θέματος ΣΥΝ. υποδηλώνω, μαρτυρώ- (μτφ.) 7.* δεν φθάνω στο ύψος (συγκεκριμένου πράγματος): *η μετάφραση πάντα προδίδει το πρωτότυπο 8.* δεν μπορώ να βοηθησω, δεν επαρκώ: *δεν επαρκώ να ανακαλέσω τα γεγονότα, με προδίδει η μνήμη μου || τον πρόδωσε η καρδιά του (πέθανε από καρδιά).* [ETYM. μεσν. < αρχ. προδίδωμι, αρχική σημ. «δίνω εκ των προτέρων, προπληρώνω», < προ- + δίδωμι (βλ. λ. δίνω). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].**

προδικάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προδικασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), προδεδικασμένος} **1.** κρίνω (κάποιον/κάτι) εκ των προτέρων, εκφέρω γνώμη (για ζήτημα του οποίου η έκβαση δεν είναι ακόμη γνωστή): *κανείς δεν μπορεί από τώρα να προδικάσει την έκβαση της διάσκεψης ΣΥΝ. προεξοφλώ 2.* (συνήθ. μτφ.) καθορίζω εκ των προτέρων: ~ το τέλος | το αποτέλεσμα | τη στάση | την καταστροφή | τον θρίαμβο | το μέλλον κάποιου.

προδικασία (η) [αρχ.] (χωρ. πληθ.) ΝΟΜ. το στάδιο της πολιτικής δίκης το οποίο διαρκεί από την υποβολή της αιτήσεως δικαστικής προστασίας έως την εκδίκαση της. — προδικαστικός, -ή, -ό [1833].

προδικατορικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται σε χρονικό διάστημα προγενέστερο της επιβολής μιας δικτατορίας **2.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στη χρονική περίοδο πριν από τη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967: ~ κυβερνήσεις | κόμματα | πολιτικό σκηνικό | αγώνες. — προδικατορικά επίρρ.

προδίδω ρ. → **προδίδο**
προδιόρθωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως} {-ώσεις, -ώσεων} **1.** σχήμα λόγου, κατά το οποίο προτάσσεται μια φράση, για να προδιαθέσει τον ακροατή σχετικά με κάτι δυσάρεστο ή απροσδόκητο που θα ακολουθήσει, ώστε να προλάβει τυχόν αποδοκιμασία ή ανεπιθύμητη αντίδραση από μέρους του, π.χ. *θα σου πω κάτι, αλλά μη με παρεξηγήσεις... || μη σου κακοφαίνει αυτό που θα σου πω... 2.* διόρθωση εκ των προτέρων. — προδιορθώνω ρ. [μτγν.].

προδομένος, -η, -ο → **προδίδο**
πρόδρομος (ο) (προδρόμ-ου) {-ον, -ους} (λόγ.) ΑΡΧΙΤ. **1.** (στην αρχαιότητα) ο πρώτος χώρος κτηρίου, αυτός που βρίσκεται πριν από τους χώρους των δωμάτων ΣΥΝ. προθάλαμος ΑΝΤ. οπισθόδρομος **2.** ΕΚΚΛΗΘ. το πρώτο τμήμα του ορθόδοξου χριστιανικού ναού, ο χώρος που βρίσκεται πριν από τον κυρίως ναό ΣΥΝ. πρόναος, νάρθηκας **3.** ΑΝΑΤ. ο χώρος που βρίσκεται μπροστά από κούλιότητα του σώματος: ~ του κόλπου | του λάρυγγα. [ETYM. αρχ. < προ- + δρόμος «οίκος, δωμάτιο» (βλ.λ.)].

προδόρπι(ν) (το) (προδορπί-ου) {-ον} (αρχαιοπρ.) ορεκτικό που τρώγεται πριν από το κυρίως δείπνο (πβ. προ-άριστον). [ETYM. < αρχ. πληθ. προδόρπια < προ- + -δόρπιον < δόρπον «απογευματινό φαγητό» (βλ. λ. επιδόρπιο)].

προδοσία (η) [αρχ.] {προδοσιών} **1.** η αθέτηση (εκ μέρους κάποιου) των ηθικών δεσμεύσεων που έχει αναλάβει, κυρ. προκειμένου να εξυπηρετήσει ιδιοτελείς σκοπούς, για λόγους προσωπικού συμφέροντος (όπως λ.χ. η εγκατάλειψη φίλου σε δύσκολη στιγμή) ΣΥΝ. (εκφραστ.) ξεπούλημα **2.** η δόλια πρόκληση βλάβης (σε κάποιον/κάτι), κυρ. ευνοώντας τον εχθρό του ή αποκαλύπτοντας μυστικό του: *μας έπιασαν με ~ κάποιος μαρτύρησε την κρυψώνα στους διώκτες μας 3.* (ειδικότ.) η βλάβη της πατρίδας ή των συμφερόντων της λ.χ. με μυστική συνεργασία με τους εχθρούς, με παράδοση σε αυτούς τμήματος στρατού, οχυρής θέσεως κ.λπ., με εγκατάλειψη θέσεως σε ώρα μάχης: διαπράττω ~ **4.** ΝΟΜ. **εσχάτη προδοσία** (α) κάθε πράξη που συνιστά προσβολή του πολιτεύματος (βλάβη, διακινδύνευση ή διατάραξη του), καθώς και κάθε πράξη που στρέφεται κατά της ζωής φορέων πολιτειακών λειτουργημάτων (β) κάθε ενέργεια που στρέφεται κατά της ασφάλειας της πατρίδας και της εθνικής ακεραιότητας: η ~ σε καιρό πολέμου επισύρει την ποινή του θανάτου || *εγκλημα εσχάτης προδοσίας.*

προδότης (ο) (προδοτών), **προδότρια** (η) [1859] (προδοτριών) αυτός που έχει διαπράξει προδοσία: *κανένα έλεος για τους ~! || ~ της πατρίδας | της ιδεολογίας του.* Επίσης (λαϊκ.) **προδότρα** (η). [ETYM. αρχ. < προδίδωμι < προ- + δίδωμι (βλ. λ. δίνω), πβ. κ. δότης -δίδωμι].

προδοτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα προδοσίας, που ανήκει σε προδότη: ~ συμφωνία με τον εχθρό || ~ ενέργεια | στάση | τακτική | συμπεριφορά. — προδοτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.
προδρομικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τον πρόδρομο, τον πρωτόδρομο: ~ σέκιμη **2.** ΦΙΛΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον Βυζαντινό ποιητή Θεόδωρο Πρόδρομο ή Πτωχοπρόδρομο: ~ ποιήματα.

Πρόδρομος (ο) {-ου κ. -όμου} **1.** προσωνμία του Ιωάννη του Βα-

πιιστή (επειδή προηγήθηκε του Χριστού και προετοίμασε τον λαό για τη διδασκαλία και το έργο του) **2**. ανδρικό όνομα.
 [ETYM μτγν. προσωνύμιο < αρχ. επίθ. *πρόδρομος* < *προ-* + *δρόμος*].
πρόδρομος (ο) [αρχ.] {πρόδρομ-ου | -ων, -ους} (+γεν.) 1. οτιδήποτε (σε διαδικασία εξέλιξης ή σε διαδοχή γεγονότων) αποτελεί το προηγούμενο/στάδιο από α'άλογο σημαντικότερο και προαναγγέλλει την παρουσία του: τα *Ορλοφικά ήταν ~ της Επανάστασης του '21* || το *κλειδοκύμβαλο υπήρξε ~ του πιάου ΣΥΝ. προάγγελος 2*. (για πρόσ.) αυτός που με τη ζωή και τη δράση του προετοιμάζει το έργο άλλου προσώπου: οι *Πυθαγόρειοι υπήρξαν ~ της νεότερης αστρονομίας ΣΥΝ. πρωτοπόρος, σκαπανεύς, προάγγελος*.
πρόδρομος, -η, -ο 1. αυτός που προηγείται σε μια διεργασία προαναγγέλλοντας κάτι που θα ακολουθήσει: τα ~ *φαινόμενα ενός σεισμού 2*. αυτός που οδηγεί σε κάτι άλλο: ~ *ουσίες* || - *στάδιο*.
 προδυνασטיακός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με περίοδο της αρχαίας αιγυπτιακής ιστορίας πριν από τις φαρωνικές δυναστείες: ~ *περίοδος* | *τάφος*.
 Επίσης προδυναστικός.
πρόδωσα ρ. → **προβίδω**
προέβαλα ρ. → **προβάλλω**
 προέβην ρ. → **προβαίνω**
προβλέψα ρ. → **προβλέπω**
προεγγραφή (η) η εκ των προτέρων εγγραφή (κάποιου) σε κατάλογο, ώστε να εξασφαλιστεί η μετέπειτα εγγραφή (του) σε τελικό, οριστικό κατάλογο: *λόγω της αναμενόμενης αυξημένης ζήτησης για τη νέα συλλεκτική σειρά, γίνονται προεγγραφές για τους υποψήφιους αγοραστές των περιορισμένων κομματιών κατά σειρά δηλώσεως* || *προεγγραφές για αγορά μετοχών*. — προεγγραφή ρ. [μτγν.].
πρόεγκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} προκαταρκτική έγκριση (αιτήματος, δάνειου κ.λπ.) που ακολουθείται από την τελική, εφόσον πληρούνται όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις: *δέκα ημέρες μετά την υποβολή των δικαιολογητικών δίνεται η ~ και εντός δύο εβδομάδων εκδίδεται η άδεια*. — προεγκρίνω ρ. [1892].
προέγνοσα ρ. → **προγινώσκω**
προεγχειρητικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που προηγείται χειρουργικής επεμβάσεως, που γίνεται πριν από εγχείρηση: ~ *αγωγή* | *έλεγχος* (έλεγχος των κινδύνων της νόσου και διερεύνηση του κατά πόσον η εγχείρηση θα είναι προς όφελος του ασθενούς) | *εξετάσεις* | *στάδιο*. — προεγχειρητικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *préopératoire*].
προεδρείο (το) **1**. το σύνολο των προσώπων που διευθύνουν τις εργασίες συνέλευσης ή συνεδρίασης ή γενικότερ. που προδίδονται σώματος, οργανισμού κ.λπ.: *θα εκλεγεί αύριο το νέο ~ της Βουλής* || το ~ *του Τεχνικού Επιμελητηρίου* | *του σωματείου* | *του συλλόγου στο δημοτικό συμβούλιο 2*. (συνεκδ.) η σειρά των θέσεων, ο χώρος όπου κάθονται κατά τις συνεδριάσεις τα πρόσωπα αυτά: η συνέλευση *θα έπρεπε να έχει αρχίσει, αλλά το ~ είναι άδειο*.
προεδρεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {προήδρευσα} ♦ (αμετβ.) **1**. είμαι πρόεδρος, κατέχω την προεδρία ή την πρωτοκαθεδρία, ασκώ καθήκοντα προέδρου: *στην αριανή συνεδρίαση θα προεδρεύσει ο πρόεδρος του Αρείου Πάγου* || *λόγω ασθένειας του δημάρχου, θα προεδρεύσει ο αντιδήμαρχος στο δημοτικό συμβούλιο 2*. ΠΟΛΙΤ. **προεδρευόμενη δημοκρατία** βλ. λ. *δημοκρατία* ♦ **3**. (μετβ.) (+γεν.) είμαι πρόεδρος σε (κάτι): *ο πρωθυπουργός προήδρευσε χτες μακράς συσκέψεως με τους οικονομικούς υπουργούς του* || *οι προεδρευόντες της συνεδριάσεως*.
προεδρία (η) [αρχ.] {προεδριών} 1. η ιδιότητα και το αξίωμα του προέδρου: *οι δύο παλαίμαχοι πολιτικοί εμφανίζονται ως οι κυριότεροι υποψήφιοι για την ~ 2*. η άσκηση καθηκόντων προέδρου: *το πειθαρχικό συμβούλιο θα συνεδριάσει υπό την ~ του κ. Βλάχου* (συνεκδ.) **3**. η θητεία του προέδρου, η χρονική περίοδος κατά την οποία ασκεί τα καθήκοντα του: *επί προεδρίας του συνέβησαν όλα αυτά 4*. το μέγαρο όπου διαμένει ο πρόεδρος και στεγάζονται οι σχετικές υπηρεσίες · **5**. ΠΟΛΙΤ. (α) **Προεδρία της Δημοκρατίας** (ι) το αξίωμα του προέδρου της Δημοκρατίας, το ανώτατο αξίωμα στην ελληνική πολιτεία (ii) (συνεκδ.) το σύνολο των υπηρεσιών που εκπροσωπούν τον πρόεδρο της Δημοκρατίας: *από την ~ εκδόθηκε η ακόλουθη ανακοίνωση...* (β) **Υπουργείο Προεδρίας της Κυβερνήσεως** το υπουργείο που έχει ως κύρια αποστολή τον συντονισμό των δημοσίων υπηρεσιών για την καλύτερη διεξαγωγή του έργου της κυβέρνησης.
 προεδρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με τον πρόεδρο: ~ *μέγαρο* | *θητεία* | *θάκος* | *καθήκον* | *εκλογές* | *αξίωμα* | *φρουρά 2*. (ει-δικότ.) αυτός που προέρχεται από τον πρόεδρο: ~ *δήλωση* | *διάγγελμα* | *διάταγμα* (πράξη που εκδίδεται από τον αρχηγό του κράτους κατόπιν εισηγήσεως και με τη σύμπραξη της κυβέρνησης και που έχει νομική ισχύ) **3**. ΠΟΛΙΤ. **προεδρική δημοκρατία** βλ. λ. *δημοκρατία 4*. **προεδρικός** (ο), **προεδρική** (η) ο οπαδός του προέδρου: *στο εσωτερικό του κόμματος υπάρχουν αντιδράσεις από τους λεγόμενους «προεδρικούς» εναντίον των εκσυγχρονιστών*. **προεδρική** (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) το αξίωμα του προέδρου: *όλοι το θέλουν το ~!* ΣΥΝ. προεδρία (βλ. κ. λ. -*ιλικά*, -*ιλικά*). [ETYM. < *πρόεδρος* + *-ιλικά* (< τουρκ. -*lik*), πβ. κ. *αρχη-ιλικά*, *υπουργη-ιλικά* κ.ά.]. **προεδρίνα** (η) [1879] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η σύζυγος του προέδρου. **πρόεδρος** (ο/η) {προεδρ-ου | -ων, -ους} 1. το πρόσωπο που προϊστάται, που διευθύνει τις συνεδριάσεις οργανωμένης ομάδας προσώπων, αποτελώντας ενδεχομένως τον κυριότερο φορέα εξουσίας μέσα σε αυτή: ~ *της Βουλής* | *δικαστηρίου* | *συμβουλίου* | *συνεδρίου* | *επιτροπής* || *βγαίνω* | *εκλέγωμαι* | *διορίζομαι* ~ || *ασκώ καθήκοντα προέδρου 2*. το πρόσωπο που έχει την ανώτατη ιεραρχικά θέση σε οργανωμένη ομάδα, συγκροτημένο σώμα: *ο ~ της επιτροπής* | *των μετόχων*

1 της εταιρείας | *του συνδικάτου* | *του οργανισμού* | *της Ακαδημίας* | *του συνεταιρισμού* || *γενικός* | *προσωρινός* | *επίτιμος* » (ειδικότ.) **3**. ο αρχηγός εκτελεστικής ή νομοθετικής εξουσίας και κατ' επέκτ. αυτός που προϊστάται πολιτικής ομάδας, κινήσεως κ.λπ. (βλ. κ. λ. *προεδρεύω*, *προεδρικός*): *ο ~ της κυβέρνησεως* | *του υπουργικού συμβουλίου* (ο πρωθυπουργός) || ~ *πρωτοδικών* | *εφετών* | *του Αρείου Πάγου* || ~ *κόμματος* | *κινήματος 4*. ο ανώτατος άρχων κράτους με δημοκρατικό πολίτευμα: *ο ~ της Ελλάγικής* | *Ιταλικής Δημοκρατίας* || *ο ~ των Η.Π.Α.* **5**. ο αρχηγός κοινότητας, ο επί κεφαλής κοινοτικού συμβουλίου: *ο ~ του χωριού ΣΥΝ. κοινοτάγης*.
 [ETYM αρχ., αρχική σημ. «αυτός που κάθεται στην πρώτη θέση», < *προ-* + *-εδρος* < *έδρα*].
προειδοποίηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1**. η πράξη η την οποία προειδοποιεί κανείς, η ειδοποίηση από την για κάτι, συνήθ. δυσάρεστο: *τον εγκατέλειψε ξαφνικά, χωρίς ~* || αυτό το σήμα *είναι ~ για κίνδυνο* || *παρά τις συνεχείς ~, δεν απέφυγε τελικά το λάθος* || η *απόλυση των ήταν μια - για τους υπόλοιπους 2*. (συνεκδ.) το μέσο (έγγραφο, τηλεφώνημα κ.λπ.) με το οποίο προειδοποιεί ή προειδοποιείται κανείς: *η τράπεζά μου έστειλε γραπτή ~ να πληρώσω τη δόση για την πιστωτική κάρτα*.
προειδοποιητής (ο) [1890] ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα που προειδοποιεί (για κάτι): *τα μαχητικά αεροσκάφη F-16 φέρουν σύστημα που περιλαμβάνει ~ λέιζερ και ~ επερχόμενου βλήματος*.
 προειδοποιητικός, -ή, -ό [1832] αυτός που ενέχει προειδοποίηση, που έχει τον χαρακτηριστή προειδοποιητικό: ~ *ανακοίνωση* | *σύσταση* | *απεργία* (βλ. λ.) ΣΥΝ. προαγγελτικός. — προειδοποιητικά -ί/-ώς [1889] επίρρ.
προειδοποιώ ρ. μετβ. [1815] {προειδοποιεί...} προειδοποι-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ειδοποιώ (κάποιον για κάτι) εκ των προτέρων, ώστε να είναι προετοιμασμένος: *η Δ.Ε.Η. προειδοποίησε τους κατοίκους ότι το μεσημέρι θα γίνει διακοπή ρεύματος* || ~ *εγκαίρως 2*. (ειδικότ.) ειδοποιώ (κάποιον) εκ των προτέρων (για κίνδυνο, για κάτι δυσάρεστο που μπορεί να του συμβεί): *σε ~ να μην περιμένεις πολλά απ' αυτόν* || *εγώ πάντως σε προειδοποίησα (για τις συνέπειες)* || το Υπουργείο Υγείας *προειδοποιεί το κάπνισμα βλάπτει σοβαρά την υγεία* || (και απειλητικά) *Σε ~! Μείνε μακριά απ' το παιδί μου!* (αλλάξ θα το μετανιώσεις).
 προεικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεικασ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) εικάζω εκ των προτέρων, συμπεραίνω από πριν: ~ *τις εξελίξεις* | *τη νίκη ΣΥΝ.* προβλέπω, προμαντεύω, προλέγω. — προεικασία (η) [1868].
 προεικονίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {προεικονίσ-α, -θηκα, -μένος} παρουσιάζω με εικόνες, σύμβολα κ.λπ. (κάποιον/κάτι) εκ των προτέρων: *πρόσωπα, γεγονότα και περιστατικά της Παλαιάς Διαθήκης προεικονίζουν το πρόσωπο, τη ζωή και τη δράση του Χριστού*. — προεικόνισ-η (η).
προείπα ρ. → **προλέγω**
 προειρημένος, -η, -ο (λόγ.) **1**. αυτός που έχει λεχθεί προηγουμένως ή (κυρ. προκειμένου για ενιαίο κείμενο, λόγο) έχει προαναφερθεί **2. προειρημένα** (τα) τα προλεχθέντα, όσα έχουν προαναφερθεί: *κατά τα ~, προκύπτει το συμπέρασμα ότι όλοι συμφωνούν με την πρόταση* (βλ. κ. λ. *προλέγω*).
 [ETYM. αρχ. (χρησιμοποήθηκε ως παρακ. του λέγω) < *προ-* + *ειρημέ-*νός (βλ. λ.)].
προεισαγωγή (η) [μτγν.] το μέρος (κειμένου, λόγου, βιβλίου, κ.λπ.) που προηγείται της εισαγωγής.
προεισαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την προεισαγωγή, που έχει τον χαρακτηριστή προεισαγωγής: ~ *ομιλία* | *σημείωμα ΣΥΝ. προομιακός* ΑΝΤ. επιλογικός. — προεισαγωγικά -ί/-ώς [1895] επίρρ.
προεισπράξη (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η εκ των προτέρων εισπράξη (χρηματικού ποσού), προτού γίνει απαιτητό: ~ *ενοικίου* (πβ. λ. *προκαταβολή, προπληρωμή*).
προεισπράττω ρ. μετβ. [μτγν.] {προεισπράξα, προεισπράχθηκα (καθημ. -χτηκα), -ημένος} εισπράττω (χρηματικό ποσό) εκ των προτέρων, δηλ. προτού γίνει απαιτητό: *έχει προεισπράξει δύο μισθούς (πριν ξεκινήσει την εργασία του)* (πβ. λ. *προκαταβάλλω, προπληρώνω*).
προεισφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεισφέρα, καταβάλλω εκ των προτέρων την εισφορά μου (για κάτι) (πβ. λ. *προκαταβάλλω*).
προεισφορά (η) [αρχ.] η εκ των προτέρων καταβολή της εισφοράς (κάποιου).
 προεκβάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {προεξέβαλα, προεκ-βλήθηκα, -βεβλήμενος} (λόγ.-σπάν.) ♦ **1**. (μετβ.) κάνω (κάτι) να προβάλλει προς τα εμπρός, το εκτείνω πέρα από ορισμένο σημείο ΣΥΝ. προεκτείνω ♦ **2**. (αμετβ.) εκτείνω προς τα εμπρός, εξέχω πέρα από ορισμένη θέση ΣΥΝ. προεξέχω, προεκτείνωμαι.
προεκβολή (η) [1894] (λόγ.-σπάν.) **1**. το άπλωμα, η έκταση πράγματος προς τα εμπρός: η ~ *της ξηράς στη θάλασσα ονομάζεται «ακρωτήριο» ΣΥΝ.* προέκταση, προβολή **2**. (συνεκδ.) το τμήμα που προε-κβάλλει, που εκτείνεται προς τα εμπρός: η ~ *της στέγης* | *της προβλήτας ΣΥΝ. προεξοχή 3*. ΓΥΜΝΑΣΤ. η μετάθεση του δεξιού ή του αριστερού ποδιού κατευθειάν προς τα εμπρός, σε ορισμένη απόσταση, χωρίς κάμψη του γονάτου.
προεκλαμψία (η) {προεκλαμψιών} ΙΑΤΡ. η κατάσταση σταδιακής και αφύσικης αυξησεως της πίεσης της γκόνου, που συνοδεύεται από οίδημα και μπορεί να οδηγήσει σε εκλαμψία (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνιογενής ξέν. όφρ., < *αγγλ. pre-eclampsia*].
 προεκλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεξέλεξα, προεκλέ-χθηκα (λόγ. προε-ξέλεγγη, -ης, -η..., μετ. προεκλεγετός, -είσα, -έν), -ημένος} εκλέγω εκ των προτέρων: ~ *τους υποψηφίους*.
 προεκλογικός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με τη χρονική πε-

ρίοδο πριν από τις εκλογές, κυρ. από την επίσημη αναγγελία τους ως την ημέρα της ψηφοφορίας: ~ *περίοδος* | *αγόνας* | *εκστρατεία* | *τακτική* | *φυλλάδιο* | *δέσμευση* | *δαπάνες* | *σύνθημα* | *υποσχέσεις* | *ομιλία* | *ατμόσφαιρα* | *συγκέντρωση* ANT. μετεκλογικός. — προεκλογικά | -ώς επίρρ.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. pre-électoral]. προεκπαίδευση (η) [1831] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεων} η προπαρασκευαστική κατάρτιση (κάποιου) σε έναν τομέα πριν από την κύρια εκπαίδευση του. προέκταμα (το) {προεκτάμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. η προέκταση, ό τι προστίθεται επιπλέον. [ETYM. < προεκταίνω]. προέκταση (η) [1886] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η έκταση προς τα εμπρός, η αύξηση κατά μήκος, κατά πλάτος ή σε έκταση: η ~ του σιδηροδρομικού | οδικού δικτύου || *χρειάζεται ~ του σχεδίου πόλεως, για να περιληφθούν και οι παραλιακές περιοχές* ΣΥΝ. επέκταση ANT. σύντηψη, βράχυνση 2. (συνεκδ.) το τμήμα, ο χώρος που εκτείνεται προς τα εμπρός: η ~ της *βεράντας* 3. η (νοητή) γραμμή ή η επιφάνεια κατά την οποία επεκτείνεται (κάτι): η *βάρκα έπεσε στα βράχια που βρίσκονται στην ~ του λιμενοβραχίονα*-(μτφ.) 4. η συνέχεια (σκέψης ή συλλογισμού): *αυτό που θα πω αποτελεί ~ του συλλογισμού* | *όσον έπρεπε ο προηγούμενος ομιλητής* 5. **προεκτάσεις** (οι) (α) ό τι προκύπτει ως νοητή συνέχεια, ως επιπλέον παράμετρος: *το σκάνδαλο στον χώρο του ποδοσφαίρου είχε και πολιτικές ~ (λ.χ. εκτός από αθλητικό ήταν και πολιτικό σκάνδαλο)* (β) οι συνέπειες: *ας αναλογιστούμε τις οικονομικές | πονικές ~ αυτού του εγχειρήματος* 6. ΠΛΗΡΟΦ. extension) σύνολο χαρακτηρισμών που προστίθενται σε ένα όνομα αρχείου με σκοπό να διευκρινισθεί η σημασία του ονόματος ή να δηλωθεί ότι το αρχείο ανήκει σε ορισμένη κατηγορία, π.χ. .com, .txt κ.λπ.: *αλλιώς επέκταση* (βλ. λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. prolongement]. προεκταίνω ρ. μετβ. [μτγν.] {προ-εξέτανω, -εξετάθην, -ης, -η..., προε-κτεταμένος} 1. εκταίνω προς τα εμπρός, αυξάνω κατά μήκος, κατά πλάτος ή σε έκταση: *θα προεκταίνω τον δρόμο, ώστε να φθάνει μέχρι την είσοδο των νέων εγκαταστάσεων* ΣΥΝ. επεκταίνω 2. (μτφ.-κα-ταρχ.) προσοδίζω ευρύτερες διαστάσεις (σε κάτι): *θα προεκταίνουν τη συνεργασία τους και σε άλλους τομείς* | *την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και σε άλλες χώρες* ΣΥΝ. εκταίνω, διευρύνω 3. (μτφ.) συνεχίζω ακολουθώντας τον ειρμό της σκέψης (κάποιου): *προεκταίνοντας τον συλλογισμό του προηγούμενου ομιλητή, καταλήγω στο εξής συμπέρασμα...* προέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) η γρήγορη κίνηση στρατού προς τα εμπρός με άνετη εξουδετέρωση της (όποιας) αντίστασης του αντιπάλου: κ-άνω ~ || (μτφ.) *συνεχίζεται η ~ των ομάδων μας στα ευρωπαϊκά κύπελλα*.

[ETYM. < αρχ. προέλασις < προελαίνω (πβ. κ. έπέλασις - έπελαίνω)]. προελαίνω ρ. αμετβ. {προήλασα} (λόγ. για στρατό) προχωρώ γρήγορα προς τα εμπρός χωρίς αποτελεσματική αντίσταση εκ μέρους του εχθρού, υπερισχύοντας κατά κράτος: *τα στρατεύματα μας προελαίνουν ακάθεκτα στο εχθρικό έδαφος* || (μτφ.) ο επιθετικός παίκτης βρέθηκε να προελαίνει ανενόχλητος προς την αντίπαλη εστία ANT. οπισθοχωρώ.

[ETYM αρχ., αρχική σιμ. «προχωρώ έφριπτο», < προ- + ελαίνω (βλ. λ.). προελεγχος (ο) {προελέγγου | -ων, -ους} ο προκαταρκτικός έλεγχος, αυτός που διεξάγεται πριν από τον κανονικό. — προελέγγω ρ. [μτγν.].

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. pre-check]. προέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. το σημείο αφετηρίας (τοπικό ή χρονικό), ο χώρος από τον οποίο ξεκινά ή προέρχεται κάτι: *προϊόν εγχώριας | ξενικής | ευρωπαϊκής | αμερικανικής | αγνώστου προελεύσεως* || *πολλές απόψεις υποστηρίζουν την αρχαία ~ αυτού του έθιμου* || η *πηγή για Αθήνα* με ~ από *Μόναχο* *σταματά και στη Θεσσαλονίκη*-Φρ. **ονομασία** (ανωτέρας) **προελεύσεως** (για κρασί) (βλ. λ. *ονομασία* 2. (για πρόσ.) η καταγωγή: *αριστοκρατική ~* [ETYM < μτγν. *προέλευσις*, αρχική σιμ. «έξοδος», < προ- + ελευσις (βλ. λ.). Η σημερινή σιμ. ήδη μτγν.]. **Προελληνες** (οι) [1866] {Προελλήνων} τα προϊστορικά φύλα που κατοικούσαν στην Ελλάδα πριν από τους Έλληνες: *οι Πελασγοί, οι Κάρες και οι Λέλεγες ανήκουν στους ~*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Vorgriechen]. προελληνικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τους Προελληνες: ~ *φύλα* | *λέξεις* | *προέλευση*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. vorgriechisch]. **προεμβάσμα** (το) (προεμβάσμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. η αποστολή χρηματικού ποσού με τραπεζική ή ταχυδρομική επιταγή προκαταβολικώς, η προαποστολή χρημάτων 2. (συνεκδ.) το προκαταβολικό έμβασμα, το χρηματικό ποσό που αποστέλλεται εκ των προτέρων με τραπεζική ή ταχυδρομική επιταγή: *δεν έχω λάβει ακόμη το ~ που μου έστειλες*. — **προεμβάζω** ρ. **προεμμηνορροϊκός**, -ή, -ό αυτός που εμφανίζεται ή εκδηλώνεται πριν από την έμμηνο ρύση: ~ *σύνδρομο* | *ένταση* (το σύνολο των συναισθηματικών και σωματικών αλλαγών που μπορούν να επηρεάσουν τη γυναίκα λίγες ημέρες πριν από την έμμηνο ρύση). [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. premenstrual]. **προεμπειρικός**, -ή, -ό ΦΙΛΟΣ. (α) αυτός που υπάρχει ή γίνεται πριν από κάθε εμπειρία, που δεν σχετίζεται με την εμπειρία (β) (στον Κα-ντ) τα a priori δεδομένα της αντιληπτικής και της νοητικής ικανότητας. **προεμπεργώ** ρ. αμετβ. [αρχ.] {προεμπεργείς... | προεμπεργίσα} (λόγ.-

σπán.) ενεργώ εκ των προτέρων, κάνω κάτι προκαταβολικώς. — προ-ενέργεια (η).

προενίσχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η αρχική ενίσχυση της τάσης ενός ηλεκτρικού σήματος.

προενισχυτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. το τμήμα του ενισχυτή που ενισχύει την τάση ηλεκτρικού σήματος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. preamplifier].

προενταξιακός, -ή, -ό αυτός που προηγείται της ένταξης (συνήθ. σε πολιτικό, οικονομικό κ.λπ. οργανισμό): *τα υπογείφια κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης περνούν από μια - διαδικασία || ~ καθυστώσις | σχέση*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. pre-accessional].

προένταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. διαδικασία ή τεχνική κατά την οποία ένα στερεό υλικό υποβάλλεται σε τεχνητή καταπόνηση, ώστε να καταστεί ανθεκτικό και ασφαλές για μελλοντικές χρήσεις. [ETYM < προενταίνω, πβ. κ. ένταση - ενταίνω].

προενταπής (ο) μηχανισμός που σφίγγει τις ζώνες ασφαλείας στο αυτοκίνητο ανάλογα με τη θέση του σώματος και την κίνηση του οχήματος. [ETYM. < προενταίνω, μέσω ρηματ. επιθέτου *προ-εντατός].

προενταίνω ρ. μετβ. [μτγν.] {προεν-έτεινα, -τάθηκα, -τεταμένος} ΤΕΧΝΟΛ. υποβάλλω (υλικό) σε προένταση.

προεξαγγελία (η) {προεξαγγελιών} η εκ των προτέρων εξαγγελία (κάποιου πράγματος): η ~ νέων *αξήσεων στους φόρους*.

προεξαγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεξήγγελα, προεξαγγέληθα} εξαγγέλλω εκ των προτέρων: η *κυβέρνηση προεξήγγειλε νέα μέτρα*.

προεξαγγελτικός, -ή, -ό 1. αυτός που προεξαγγέλλει κάτι: ~ *σημάδι* 2. ΓΛΩΣΣ. προεξανελτική **παράθεση** σύμπλεγμα από ουσιαστικό και επιθετικό προσδιορισμό (λ.χ. *ωραία αίσθηση*) ή επιφωνηματική φράση (λ.χ. *τη εντοχία!*) ή απλό ουδέτερο επίθετο με άρθρο (λ.χ. *το χειρότερο, το πιο εντυπωσιακό*), που προηγείται προτάσεως και χρησιμοποιείται για να χαρακτηριστεί εκ των προτέρων το περιεχόμενο της, π.χ. *Περίεργο πράγμα!* *Πώς και ζήτησες εσύ τον ρόλο;* || *οι κάτοικοι καλοδέχτηκαν τους πρόσφυγες και, το σπουδαιότερο, τους βοήθησαν και περιέλασαν τους τραυματίες*. — **προεξαγγελλικά** επίρρ.

προεξάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προεξή-γαγα (να/θα προεξάγαγο), -χθην, -ης, -η...} εξάγω (προϊόντα) πριν από τον καθορισμένο ή τον συνήθη χρόνο: ~ *εμπόρευμα*. — **προεξαγωγή** (η) [1889].

προεξάργω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα. προεξήρχα} (λόγ.) κατέχω τον πρώτο ρόλο, βρίσκομαι επί κεφαλής: *θα τελεσθεί συλλείτουργο προεξάρχοντος του Αρχιεπισκόπου* || (συνήθ. η μτχ. **προεξάρχων**, -ούσα, -ον): *ο προεξάρχων του χορού στο αρχαίο δράμα* || *οι προεξάρχοντες των εκδηλώσεων ΣΥΝ. προηγούμενα, πρωτοστατά*. [ETYM. μτγν. < προ- + εξάργω «αρχίζω, ξεκινάω» < εξ- + άρχω].

προεξετάζω ρ. μετβ. [μτγν.] (προεξήτασα, προεξετάσθηκα (λόγ. -θηκα)) εξετάζω (κάτι) εκ των προτέρων, πριν από την κανονική εξέταση του.

προεξέχω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα. προεξέχησα} εξέχω προς τα εμπρός, προβάλλω πέρα από ορισμένο σημείο: *έβλεπε στο μακρινό περιγράμμα του βουνού να προεξέχει εντυπωσιακός ο μεγάλος μεσαιωνικός πύργος* || *η άκρη της στέγης προεξέχει σχηματίζοντας υπόστεγο* || *στη βορειοδυτική πλευρά του κτηρίου προεξέχει ένας ημικυκλικός πύργος* ΣΥΝ. εξέχω.

προεξόφληση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξόφληση (χρέους, οικονομικής υποχρέωσης) πριν από τη λήξη της καθορισμένης προθεσμίας: *τόκος προεξόφλησης* || *πράτσα προεξόφλησεως* || *χρηματογούρα προεξόφλησεως λογαριασμών*.

προεξοφλήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να προεξοφληθεί, που συγκεντρώνει τα αναγκαία στοιχεία (λ.χ. τη φερεγγυότητα της υπογραφής, άλλες εγγυήσεις), για να προεξοφληθεί: ~ *γραμμάτιο* | *συναλλαγματική*.

προεξοφλήτης (ο) [1886]. **προεξοφλήτρια** (η) {προεξοφλητριών} ΟΙΚΟΝ. αυτός που προεξοφλεί, που καταβάλλει το αντίτιμο απαιτήσεως πριν από τη λήξη της καθορισμένης προθεσμίας και με συμφέροντες προς αυτόν όρους (δηλ. με κέρδος).

προεξοφλητικός, -ή, -ό [1856] αυτός που σχετίζεται με την εξόφληση χρέους πριν από τη λήξη της καθορισμένης προθεσμίας: ~ *απόδειξη* | *τόκος*. — **προεξοφλητικ-ά** | -ώς [1897] επίρρ.

προεξοφλώ ρ. μετβ. [1856] {προεξοφλείς... | προεξοφλώ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εξοφλώ (χρέος) πριν από τη λήξη της καθορισμένης προθεσμίας ΣΥΝ. προπληρώνω 2. (ειδικότ.) καταβάλλω (την αξία μεταβιβάσιμων τίτλων) πριν από τη λήξη της προθεσμίας τους: ~ *γραμμάτιο* | *συναλλαγματική* ΣΥΝ. προπληρώνω 3. (μτφ.) θεωρώ εκ των προτέρων (κάτι) βέβαιο: *πολιτικοί κύκλοι προεξοφλούν την πτώση της κυβέρνησης* || *ορισμένοι βιάστηκαν να προεξοφλήσουν την αποτυχία της διάσκεψης* ΣΥΝ. προδικάζω, προβλέπω, προλέγω.

προεξοχή (η) [1866] οτιδήποτε προεξέχει από ένα σώμα σε σχέση με την υπόλοιπη επιφάνεια του ή με τα παρακείμενα: *πίσπηκε από μια ~ του βράχου και απέφυγε το πέσιμο* ΣΥΝ. εξοχή ANT. εσοχή. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. proéminence].

προεόρτιος, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που προηγείται εορτής, που γίνεται, εκδηλώνεται πριν από εορτή: ~ *λειτούργια* ANT. μεθεόρτιος 2. **προεόρτια** (τα) (α) η προηγούμενη ημέρα μεγάλης εορτής και οι πανηγυρικές εκδηλώσεις που περιλαμβάνει: τα ~ του *Δεκαεπταύγουστου* ΣΥΝ. παραμονή, παραμονές ANT. μεθεόρτια (β) (μτφ.-ειρων.) οτιδήποτε προηγείται άλλου πράγματος, προαναγγέλλοντας το: *αισθάνομαι τα ~ της γρίπης*.

προεπαναστατικός, -ή, -ό αυτός που προηγείται μιας επανάστασης: ~ *περίοδος* | *διεργασίες* | *ζυμώσεις* | *καθεστώσις*.

[ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. prérévolutionnaire].
 προεπιλογή (η) 1. η φάση της πρώτης επιλογής, η οποία προηγείται της τελικής επιλογής: θα γίνει ~ τον υποψηφίων που θα συμμετάσχουν στον τελικό διαγωνισμό 2. ΤΕΧΝΟΛ. η προκαταρκτική ρύθμιση που επιτρέπει σε μηχανή να επιλέγει αυτομάτως (προγράμματα, ταχύτητα κλπ.). — προεπιλεγό ρ. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. présélection].

προεργασία (η) [μτγν.] {προεργασιών} η προκαταρκτική εργασία, κάθε ενέργεια ή προσπάθεια που γίνεται πριν από το κυρίως έργο και έχει προπαρασκευαστικό χαρακτήρα: θα προχωρήσουμε στην κατάρτιση του νομοσχεδίου, μόλις η επιτροπή ολοκληρώσει τη σχετική ~ ΣΥΝ. προετοιμασία, προπαρασκευή. — **προεργάζομαι** ρ. [αρχ.].

προέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προήλθα} (+από) 1. έχω την αρχή, την αρετηρία μου, ανάγω την προέλευση μου (σε κάποιον/κάτι): η πληροφωρία προέρχεται από έγκυρες δημοσιογραφικές πηγές || το απόσπασμα προέρχεται από το ποίημα του Δ. Σολωμού «Ο Κρητικός» || η λέξη «τεμπέλης» προέρχεται από το τουρκικό «tembel» 2. συμβαίνει ως συνέπεια (συγκεκριμένου αιτίου): η φωτιά προήλθε από αναμμένο τσιγάρο 3. (για πρόσ.) έρχομαι (από κάπου): πρόσφυγες προερχόμενοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

προέστη ρ. → προϊστάμαι

προεστός (ο) 1. ΙΣΤ. (κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας) επαρχιακός άρχοντας ελληνικής κοινότητας, ο οποίος εκλεγόταν από τους δημωρόντες ΣΥΝ. πρόκριτος, κοτζαμπάσης, δημωρόντας, προύχοντας 2. ΕΚΚΛΗΣ. (ως προηγούμενο) ο επίσκοπος, προηιερέας ή ο ηγούμενος μοναστικής αδελφότητας.

[ETYM < αρχ. προστός, -ώτος (κατά τα αρσ. σε -ός, πβ. κ. δράκων - δράκος, παθών - παθός κ.ά.), μτχ. παρακ. του ρ. προϊστάμαι].

προετοιμάω ρ. μετβ. [αρχ.] {προετοιμάω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένω} 1. ετοιμάζω (κάτι) εκ των προτέρων, εργάζομαι γι' αυτό προκαταβολικός: ο υπεύθυνος του ξενοδοχείου προετοίμασε την υποδοχή με φάρβα λεπτομέρεια ΣΥΝ. ετοιμάζω 2. φροντίζω (κάποιον), ώστε να είναι έτοιμος τη στιγμή που πρέπει: πληρώνει καθηγητή, που προετοιμάζει τον γιο του για τις εξετάσεις 3. διαμορφώνω τη γνώμη ή τη διάθεση (κάποιου) εκ των προτέρων: τον προετοίμασα ψυχολογικά για το δυσάρεστο νέο || η πρώτη εντύπωση του νησιού προετοιμάζει εννοικά τον επισκέπτη για τη διαμονή του ΣΥΝ. προειδιάω, προδιαθέτω.

προετοιμασία (η) [μτγν.] {προετοιμασιών} η εκ των προτέρων ετοιμασία (για κάτι): η ~ των αθλητών για τους Ολυμπιακούς Αγώνες || εντατική | ανεπαρκής | ειδική | ψυχολογική ~ || η ~ του εδάφους για τη σπορά | αρχίζω | ολοκληρώνω την ~.

προέτεινα ρ. → προτείνω

προέτρεμα ρ. → προτρέπω
 προευκλείδειος, -α, -ο [1876] αυτός που σχετίζεται με περίοδο πριν από τον αρχαίο Αθηναίο άρχοντα Ευκλείδη (βλ. λ. ευκλείδειος): ~ αλφάβητο.

προεφηβικός, -ή, -ό αυτός που προηγείται της εφηβείας: ~ ηλικία.
 προέχει, προέχων ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρāt.} έχει πρωταρχική σημασία, βρίσκεται πάνω από όλα ή είναι επίγειος: για την ώρα προέχουν άλλα θέματα- αυτό άσ' το γι'αργότερα! || σ' έναν αγώνα δεν ~ η νίκη, αλλά το ευ αγωνίζεσθαι ΣΥΝ. πρωτεύει, προηγείται.

πρόζα (η) (χωρ. πληθ.) 1. (α) ο πεζός λόγος (κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιητικό): ο εσαυτερός μονόλογος είναι μία από τις κυριότερες τεχνικές της σύγχρονης ~ ΣΥΝ. πεζογραφία (β) ο πεζός λόγος (κατ' αντιδιαστολή προς τον μουσικό): θέατρο πρόζας (κατ' αντιδιαστολή προς το μουσικό θέατρο) 2. (συνεκδ.) η συγγραφή σε πεζό λόγο, καθώς και το ύφος του πεζού λόγου: τα τελευταία χρόνια εγκατέλειψε την ποίηση και ασχολήθηκε με την ~ 3. (συνεκδ.) το έργο που έχει γραφεί σε πεζό λόγο (κατ' αντιδιαστολή προς το ποίημα): η ~ του είναι καλύτερη από τα ποιήματα του ΣΥΝ. πεζογράφημα, πεζό. [ETYM < ιταλ. prosa < λατ. prosa (oratio) «πεζός (λόγος)», θηλ. του επίθ. *prosus < prorsus (με ανομοιωτική αποβολή του -r-), συγκεκριμένου τ. του prorsus «στραμμένος προς τα εμπρός», μτχ. του ρ. *prorverto < pro- «προς» + verito «στρέφω»].

Προζύμι (το) {προζύμι-ιού | -ιών} 1. ζυμάρι που περιλαμβάνει ζυμομύκητες και όξινο φύραμα αλεύρου και όταν αναμειγνύεται σε μεγάλη μάζα αλεύρου και νερού προκαλεί ζύωση και σχηματίζει την πρώτη ύλη του ψωμιού: πιάνο - || μαλακό - (πβ. λ. μαγιά) 2. (μτφ.) η αρχή (εξελίξεως, δραστηριότητας). [ETYM < μτγν. προζύμιον < προ- + -ζύμιον ζύμη].

προήγαγα ρ. → προάγω

προηγείται ρ. → προηγείλλω

προήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το προβάδισμα 2. ΜΟΥΣ. στην αρμονία της μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ. ξένος), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχροδία με την οποία αρχικά συνοκείται, αλλά σε εκείνη που ακολουθεί.

προηγιασμένος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. 1. **προηγιασμένα** (τα) τα Τιμία Δώρα της Θείας Ευχαριστίας (ο άρτος και ο οίνος, σόμα και μίμια Χριστού) που καθγιαίστηκαν σε Θεία Λειτουργία από την προηγουμένη Κυριακή (ή Σάββατο) 2. **προηγιασμένη λειτουργία** | **λειτουργία των προηγιασμένων** η Θεία Λειτουργία που τελείται κάθε Τετάρτη και Παρασκευή της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, καθώς και τη Μεγάλη Δευτέρα, Τρίτη και Τετάρτη. [ETYM Μτχ. παθ. παρακ. του μτγν. προαγιάζω].

προηγμένος, -η, -ο αυτός που έχει φθάσει σε ανώτερο επίπεδο (συνήθ. οικονομικής και τεχνολογικής ανάπτυξης): ~ χώρα | τεχνολογία | κοινωνία ΣΥΝ. εξελιγμένος ΑΝΤ. υπανάπτυκτος, καθυστερημένος (βλ.

κ. λ. πρόαγω).
 [ETYM Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. ρ. προάγω, αποδ. του αγγλ. advanced].

προηγούμε ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προηγείσαι... | προηγείθηκα} ♦ (αμετβ.) 1. είμαι πρώτος, πηγαίνω πρώτος (δηλ. πριν από άλλον ή άλλους): αναγκάστηκε αυτός να προηγηθεί, γιατί εμείς δεν ξέραμε τον δρόμο || Περάστε πρώτος! Προηγήστε! || προηγούνται οι κυρίες (ως ευγενική παραχώρηση της θέσης ή της σειράς κάποιου σε κυρία) ΣΥΝ. προπορεύομαι ΑΝΤ. έπομαι, ακολουθώ 2. (κατ' επέκτ.) (α) έχω το προβάδισμα: «ο Ουίλιαμ Λέιγκ προηγείται στην κούρσα της διαδοχής του Τζών Μείτζορ στην ηγεσία των συντηρητικών» (εφημ.) (β) έχω προτεραιότητα, προέχω: στις προτεραιότητες της εξωτερικής μας πολιτικής προηγείται πάντα η επίλυση του Κυπριακού ΑΝΤ. έπομαι - 3. (σε χρονική ακολουθία) βρίσκομαι ή γίνομαι πριν από κάτι ή κάποιον άλλον: της τελικής απόφασης προηγήθηκαν έντονες παρασημαστικές διαβουλεύσεις || θα προηγηθεί χαιρετισμός του υπουργού και θα ακολουθήσουν οι εισηγήσεις ΑΝΤ. ακολουθώ, έπομαι 4. ΑΘΛ. (α) πετυχαίνω πρώτος τέρμα: η γηπεδούχος προηγήθηκε μόλις στο πρώτο λεπτό ΣΥΝ. ανοίγω το σκορ (β) έχω προβάδισμα έναντι του αντιπάλου μου κατά τη διάρκεια του αγώνα: οι φιλοξενούμενοι προηγούνται ήδη με 2-0 || ποιος προηγείται στο σκορ; ♦ (μετβ.) (λόγ. +γεν.) 5. πηγαίνω πρώτος, προπορεύομαι και δείχνω τον δρόμο: του υπουργικού αυτοκινήτου προηγούνταν μοτοσικλέτες της Τροχιάς ΣΥΝ. προπορεύομαι 6. (κατ' επέκτ.) είμαι πρώτος αξιολογικός ή σε κατάταξη: προηγουμάστε ακόμη αρκετά των ανταγωνιστών μας στις εξαγωγές || ο Άγιαξ προηγείται των αντιπάλων του στη βαθμολογία του πρωταθλήματος ΑΝΤ. έπομαι - 7. είμαι πρώτος χρονικός, γίνομαι πριν από (άλλον) | άλλους: ποιος θα σταματήσει τους διορισμούς που προηγούνται κάθε εκλογικής αναμετρήσεως; || θυμάμαι ακόμη καλά τους μήνες που προηγήθηκαν του πολέμου ΑΝΤ. ακολουθώ, έπομαι 8. (ειδικότ. η μτχ. **προηγούμενος, -η, -ο**) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

προηγούμενο (το) (προηγούμενου | -ων) 1. πράξη ή γεγονός του παρελθόντος ανάλογο προς τωρινό, που μπορεί να αποτελέσει υπόδειγμα, πρότυπο: είναι δύσκολο να αποφασίσεις, γιατί δεν υπάρχει (το) ~ ανάλογον περιπτώσεων ΦΡ. (α) **καλό** | **κακό προηγούμενο** γεγονός ή πράξη, που μπορεί να λειτουργήσει ως θετικό | αρνητικό παράδειγμα στο μέλλον: τέτοιες υποχωρήσεις στα εθνικά ζητήματα δημιουργούν κακό προηγούμενο (β) **χωρίς προηγούμενο** | **άνευ προηγούμενου** για κάτι που δεν έχει ξανασυμβεί σε ανάλογο βαθμό ή έκταση: η ταινία είχε μια - επιτυχία || (ειδικότ. μόνο κακός.) η συμπεριφορά του ήταν ~ (δεν έχω ξαναδεί τόσο άσχημη συμπεριφορά) 2. **προηγούμενο** (τα) τα προαναφερθέντα ή τα γεγονότα που παραβλόντος, τα δεδομένα από τα οποία κανείς μπορεί να συναγάγει συμπεράσματα: αν δεν ξέρεις τα ~, δεν μπορείς να εξηγήσεις τη συμπεριφορά του || από τα ~ προκύπτει...- ΦΡ. **έχω προηγούμενα (με κάποιον)** έχω διαφορές ή παλιά έχθρα (με κάποιον): Γιατί να τον αντιπαθώ; Δεν έχω προηγούμενα μαζί του ούτε τίποτα να μοιράσω.

[ETYM Ουδ. τής μτχ. ενεστ. του αρχ. προηγούμαι. Μετάφρ. δάνεια είναι οι φρ. άνευ προηγούμενου (< γαλλ. sans précédent), κακό προηγούμενο (< γαλλ. un mauvais antécédent)].

προηγούμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο 1. αυτός που προπορεύεται, που βρίσκεται πιο μπροστά (από κάποιον/κάτι) ΑΝΤ. έπομενος, ακόλουθος • 2. αυτός που υπήρξε ή έγινε πριν από άλλον | άλλους, που προηγείται χρονικά: ο ~ δάσκαλος ήταν καλύτερος || εντελώς ξαφνικά εγκατέλειψε την ~ στάση του ΣΥΝ. πρότερος ΑΝΤ. έπομενος, ακόλουθος 3. **προηγούμενη** (η) η ημέρα που προηγείται άλλης: κάθε χρόνο το πανηγύρι αρχίζει από την ~ ΑΝΤ. έπομένη 4. **προηγούμενο** (το) βλ. λ. - 5. **προηγούμενος** (ο) | **προηγούμενη** (η) αυτός | αυτή που έχει διατελέσει ηγούμενος | ηγούμενη σε μονή. ΣΧΟΛΙΟ λ. ηγούμαι.

[ETYM Μτχ. ενεστ. του αρχ. ρ. προηγούμαι].
 προηγούμενος επίρρ. [μτγν.] σε προηγούμενο χρόνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. επίρρημα.

ΣΧΟΛΙΟ Τελευταία χρησιμοποιείται συχνά το επίρρ. **προηγούμενα** αντί του **προηγούμενος** (και, λιγότερο, το επίρρ. επόμενη αντί του **επομένου**), ο τύπος αυτός της λέξης ξεκίνησε από τον πολιτικό λόγο και από την αντίληψη ότι όλα τα επιρρήματα στη δημοτική λήγουν σε -α, η δε χρήση του ενισχύθηκε από την αναλογική επίδραση που ασκούν τα πολλά επιρρήματα σε -α (γρήγορα, έξυπνα, σταθερά, τυχαία, όμορφα, ωραία, καλλιτεχνικά, γενικά κ.τ.δ.). Ωστόσο, υπάρχουν και επιρρήματα σε -ως είτε ως παράλληλοι τύποι με επιρρήματα σε -α (βεβαίως - βέβαια, δικαιολογημένως - δικαιολογημένα, νομίμως - νόμιμα κ.ά.) είτε ως διαφορετικής σημασίας σε σχέση με επιρρήματα σε -α (απλώς - απλά, εκτακώς - έκτακτα, ιδιαίτερος - ιδιαίτερα κ.ά.) είτε ως μοναδικού τύπου (τα επιρρ. από επίθετα σε -ής | -ης, -υς και -ων, π.χ. εσωφελής - εσωφελώς, αγενής - αγενώς, όσμηνής - όσμηνώς, συνήθης - συνήθως, στοιχειώδης - στοιχειωδώς, ταχώς - ταχέως, ευθύς - ευθέως, οξύς - οξέως, ενρής - ενρώς, εμφανής - εμφανώς, κτηνώδης - κτηνωδώς, σφύρρον - σφύρρονως, αιδήμων - αιδήμωνως κ.ά.). Ειδικότερα για τα επιρρήματα από επιθετικοποιημένες μετοχές ενεστώτα (προηγούμαι - προηγούμενος - προηγούμενος, έπομαι - έπομενος - έπομενώς, ομολογούμαι - ομολογουμένως - ομολογουμένως) έχει διατηρηθεί ευρύτερα η χρήση των τύπων σε -ως (προηγούμενος, έπομενος, ομολογουμένως), γιατί η χρήση των τύπων σε -α προϋποθέτει και μετακίνηση του τόνου, ήτοι γενικότερη αλλαγή (προηγούμενα, έπομένα, ομολογουμένα). Φράσεις του τύπου «όπως είπα προηγούμενα - Διεξάγεται διάλογος μεταξύ των ενδιαφερομένων επόμενα, δεν πρέπει να βιαστούμε - ενδεχόμενα να φύγει για έξω», προσκροτούν στο αίσθημα των περισσοτέρων

ομιλητών, που προτιμούν ακόμη τη χρήση των τύπων σε -ως. Τα επιρρήματα **ιδίως, ορισμένως, συγγρόνως, εκθύμως, προδήλως, εξωδίκως** χρησιμοποιούνται πάντοτε με την κατάληξη -ως.

προήλασα ρ. → προελάσω

προημιτελικός, -ή, -ό 1. αυτός που γίνεται πριν από τον ημιτελικό (βλ.λ.): *η ~ φάση του κυπέλλου* || ~ *αγώνας* | *συνάντηση 2. προημιτελικοί* (οι) κ. *προημιτελικά* (τα) οι αγώνες που αναδεικνύουν αυτούς που θα διαγωνιστούν στην ημιτελική φάση διοργάνωσης.

προήχθην ρ. → προάγω

προθάλαμος (ο) [1815] |προθαλάμ-ου | -ων, -ους| (λόγ.) 1. ο χώρος του κτηρίου που βρίσκεται πριν από τα κυρίως δωμάτια, τις αίθουσες, τα γραφεία κ.λπ. και χρησιμεύει για την υποδοχή των επισκεπτών ή ως αίθουσα αναμονής: *στον ~ του ιατρείου περίμεναν πολλοί ασθενείς για εξέταση* ΣΥΝ. *χολ* 2. (μτφ.) το στάδιο που προηγείται και προετοιμάζει άλλο: *το χασίς θεωρείται ο ~ άλλων ναρκωτικών, όπως η ηρωίνη* || *έφθασε στον ~ της τρέλας* ΣΥΝ. *πρόθυρα*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *prechambre*].

πρόθεμα (το) {προθεμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΓΛΩΣΣ. (α) το φωνήεν (προκειμένου για τη Νέα Ελληνική συνήθως το α), που τίθεται στην αρχή λέξεων οι οποίες αρχίζουν από σύμφωνο, χωρίς να επιφέρει αλλαγές στη σημασία τους, π.χ. *α-μάχη, α-βδέλλα* κ.ά. (β) το πρόθημα (βλ.λ.) · 2. κωδικός αριθμός που τίθεται μπροστά από τηλεφωνικό αριθμό και δηλώνει την περιοχή στην οποία ανήκει ο αριθμός που καλεί κάποιος, π.χ. το 01 είναι το ~ της Αθήνας, το 031 της Θεσσαλονίκης κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Präfix].

προθεματικός, -ή, -ό [1880] ΓΛΩΣΣ. αυτός που λειτουργεί ως πρόθεμα: ~ *φωνήεν*.

προθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] (προθέρμα-να, -νθηκα, -σμένος) 1. (α) θερμαίνω προκαταβολικά (κάτι), κυρ. νερό για την τροφοδοτηση μηχανής (β) (για φούρνο) ανάβω για να ζεσταθεί σε ορισμένη θερμοκρασία πριν τοποθετήσω φαγητό ή γλυκό για ψήσιμο: *βάζετε το κέικ για ψήσιμο, αφού προθερμάνετε τον φούρνο στους 170 βαθμούς* 2. (συνήθ. μτφ.) προετοιμάζω (κάποιον) για να συμμετάσχει σε πρόπονηση, αγώνα: ~ *τους αθλητές* 3. (μεσοπαθ. *προθερμαίνομαι*) (κυρ. για αθλητές, χορευτές) εκτελώ ελαφρές ασκήσεις για το ζέσταμα των μύων, κάνω προθέρμανση: *ο τελικός θ'αρχίσει σε λίγο και οι δρομείς άρχισαν να προθερμαίνονται* ΣΥΝ. (μτφ.) ζεσταίνομαι.

προθέρμανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} 1. η

προκαταρκτική θέρμανση συσκευής ή οργάνου, για να λειτουργήσει καλύτερα: *η μηχανή χρειάζεται ~* || *πριν ψήσεις το γλυκό, ο φούρνος θέλει ~* 2. (α) ΑΘΛ. το σύνολο των ελαφρών ασκήσεων και κινήσεων που προσομοιάζουν σε ορισμένο αγώνισμα ή άθλημα, τις οποίες εκτελεί ο αθλητής πριν από πρόπονηση ή αγώνα για το ζέσταμα των μύων και την καλύτερη λειτουργία τους: *κάνω ~ πριν από τον αγώνα* || *οι παίκτες βγαίνουν στο γήπεδο για ~* ΣΥΝ. (μτφ.) ζέσταμα (β) ελαφρές ασκήσεις και κινήσεις που εκτελεί χορευτής πριν από την παράσταση.

προθερμαντήρας (ο) [1890] ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή η οποία αυξάνει τη θερμοκρασία σώματος, κυρ. υγρού, αμέσως πριν από τη χρησιμοποίηση του: ~ *νερού*.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *preheater*].

πρόθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. ό,τι έχει κατά νου να πράξει κανείς, ο σκοπός: *δεν έχω την -| δεν είναι στις - μου να αναλάβω οποιαδήποτε πρωτοβουλία* || *με κακές | ειρηνικές | αγαθές | εχθρικές ~* || (λόγ.) *είμαι ενήμερος των ~ του* ΣΥΝ. προαίρεση, διάθεση, στόχος· ΦΡ. (α) εκ πρόθεσεως | *από πρόθεση* σκόπιμα, συνειδητά, έχοντας επίγνωση του τι κάνω: *δολοφονία εκ πρόθεσεως* ΣΥΝ. επίτηδες ΑΝΤ. αυθόρμητα, τυχαία (β) *σοβαρές πρόθεσεις* (το να αποσκοπεί κανείς στον γάμο): *έχω ~* || *κύριος με -* · 2. ΓΛΩΣΣ. άκλιτο στοιχείο του λόγου που χρησιμοποιείται πάντοτε μαζί με άλλες λέξεις (κυρίως ονόματα) για τη δήλωση επιρρηματικής σχέσης (π.χ. τόπου, χρόνου, ποσού, αιτίας, αναφοράς, μέσου, οργάνου κ.λπ.: *από τον κήπο, για πάντα, από παλιά, με το χέρι*)· ΦΡ. (παλαιότ.) *καταχρηστική πρόθεση* η πρόθεση που δεν απαντά σε σύνθεση, π.χ. *άνευ, μέχρι, χωρίς, ως* κ.ά. · 3. ΕΚΚΛΗΣ. (α) η τελετή της προετοιμασίας των Τιμίων Δώρων για τη Θεία Ευχαριστία (β) (συνεκδ.) η μικρή κόγχη ή η μικρή ξύλινη ή μαρμαρίνη τράπεζα που βρίσκεται μέσα στο ιερό, πάνω στην οποία γίνεται η προετοιμασία των Τιμίων Δώρων για το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας (γ) η τοποθέτηση του άρτου της μεταλλή-ψεως πάνω στην Αγία Τράπεζα ΣΥΝ. προσκομιδή · 4. ΙΑΤΡ. (α) η μερική ή ολική αντικατάσταση μέλους ή οργάνου του σώματος που έχει χαθεί ή ακρωτηριαστεί, με τεχνητό υποκατάστατο (β) (συνεκδ.) το τεχνητό υποκατάστατο μέλους ή οργάνου του σώματος που έχει χαθεί ή ακρωτηριαστεί (πβ. λ. *πρόσθεση*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ατία, κομίζω, συνείδηση*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόθεσις*, αρχική σημ. «δημόσια έκθεση - δήλωση», < *πρότιθημι* (βλ. λ. *προτίθεμαι*). Η σημ. «σκοπός, προαίρεση» είναι ήδη αρχ., ενώ οι γλωσσ. και εκκλησι. χρήσεις είναι μτγν.].

ΟΙ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Τα άκλιτα στοιχεία της γλώσσας που «προ-τίθενται» (εξού *προθέσεις*), δηλ. που τίθενται μπροστά από άλλες λέξεις, κυρ. ονοματικά στοιχεία (ουσιαστικά, επίθετα, αντωνυμίες, μετοχές), για να δηλώσουν πλήθος επιρρηματικών σχέσεων (χρόνο, τρόπο, αιτία κ.λπ.), ονομάστηκαν **πρόθεσις**. Χρησιμοποιούνται επίσης, λιγότερο συχνά, μπροστά από επιρρήματα (για πάντα, από παντού, από αύριο κ.λπ.). Ευρύτατη υπήρξε στην Ελληνική η χρήση των προθέσεων ως πρώτων συνθετικών με ρήματα («προρρηματικά»), π.χ. *προ-βάλλω, ανα-βάλλω, κατα-βάλλω, δια-βάλλω, υπερ-βάλλω, επι-βάλλω, εκ-βάλλω, απο-βάλλω, περι-βάλλω, προσ-βάλλω, εν(< εν)-βάλλω, συμ(< συν)-βάλλω, μετα-βάλλω*. Επίσης, χρησιμοποιούνται στη σύνθεση και με άλλα μέρη του λόγου, π.χ. *προ-θάλαμος, κατα-κραυγή, δια-κρατικός, υπερ-κινητικότητα* κ.ά. Τέλος, προθέσεις χρησιμοποιούνται και μετά από ορισμένα επιρρήματα, αποτελώντας με αυτά ένα είδος περιφραστικών προθέσεων: *Το παιδί κρύφτηκε πίσω από το δέντρο* (πβ. κ. *κοντά σε, μακριά από* κ.ά.).

1. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΥ ΛΟΓΟΥ

(-αιτιατική)

με, σε, για, προς, ως (< *έως*) (*ώς το πρωί*)

από, ανά (*ανά δύο*), **κατά** (*κατά μάννα, κατά κόρη*), **παρά, μετά, χωρίς, μέχρι, δίχως, έως**

ίσαμε (*ίσαμε την κορυφή*)

(σύνθετες «προθετικές» εκφράσεις)

αντί για (*αντί για μένα θα πας εσύ*), **μετά από, πριν από, ανάμεσα σε, χάρις | χάρη σε** (*Χάρις | χάρη στο θάρρος του σωθήκαμε*), **πάνω**

από, κάτω από, πίσω από, γύρω από, μπροστά σε κ.ά.

(+γενική)

υπέρ (*υπέρ του Ολυμπιακού*), **κατά** (*κατά του αντιπάλου*)

(-ονομαστική)

από (*από δήμαρχος κλητήρας*)

2. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΛΟΓΙΟΤΕΡΟΥ ΥΦΟΥΣ

(+αιτιατική)

επί (*επί τρεις μήνες*), **περί** (*περί τους είκοσι άνδρες*)

(+γενική)

από (*από αέρος, από απόψεως*)

διά (*διά της διπλωματικής οδού*), **περί** (*περί του θέματος*), **επί** (*επί Καποδίστρια, επί Μεταξά*), **αντί** (*αντί αμοιβής*), **προ** (*προ ημερών*),

άνευ (*άνευ επιγυρημάτων*), **ένεκα** (*ένεκα ανυπέβλητων δυσκολιών*), **ενόπιον** (*ενόπιον όλων*), **μεταξύ** (*μεταξύ φίλων, μεταξύ*

αντιπάλων), **χάριν** (*χάριν της πατρίδος*), **πλην** (*πλην εμού*), **υπό** (*υπό των εχθρών*), **μετά** (*μετά συζύγων*).

3. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΣΕ ΠΑΠΩΜΕΝΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ

(-αιτιατική)

εις (*εις βάρος, εις υγείαν, εις ανώτερα, εις άτοπον, εις επήκοον, εις το επανιδείν, εις μάτην, εις χρέωσιν | εις πίστωσιν*)

επί (*επ' άπειρον, επί μακρόν, επ' άοριστον, επί το έργον*)

κατά (*κατά κόρον, καθ'ολοκληρίαν*)

παρά (*παρά πόδα, παρά φύσιν, παρά πάσαν προσδοκίαν*)

υπέρ (*υπέρ το δέον*)

υπό (*υπό την αρχηγία, υπό την επίβλεψη, υπό τον όρο, υπ' αριθμόν, υπό μορφήν, υπό συζήτηση, υπό το μηδέν, υπ'ατιμόν*)

(+γενική)

άνευ (*άνευ παραγουμενόν, άνευ λόγου και αιτίας*)

από (*από καταβολής κόσμου, από πάσης απόψεως, από μηχανής θεός, από φυλακής πριώας*)

διά (*διά πυρός και σιδήρου, άταξ (και) διά παντός, διά μαγείας*)

εκ | εζ (εκ δεξιών, εκ προθέσεως, εκ τού σύνεγγυς, εκ τού συστάδην, εζ όψεως, εζ ημισείας, εζ ολοκλήρου, εζ ορισμού, εζ απαλών ονύχων, εζ αδιαιρέτου, εζ αμελείας, εζ αποστάσεως)

επί (επί τόπου, επί ποδός (πολέμου), επί τάπητος, επί κεφαλής, επ'όμου, επί ζύλου κρεμάμενος, επί πόνου)

μετά (μετά χαράς, μετά βίας, μετά πολλών βασάνων)

περί (περί ανέμων και υδάτων, περί ορέξεως, περί όνου σκιάς, περί πολλού)

προς (προς Θεού, πάπου προς πάπου)

υπέρ (υπέρ βωμών και εστιών, υπέρ πίστεως και πατριδος)

(+δοτική)

εν (εν αγνοία [εν αγνοία], εν στολή [εν στολή], εν καιρώ [εν καιρώ], εν συντομία [εν συντομία], εν συνόλω [εν συνόλω], εν περιλήψει, εν χρήσει, εν ανάγκη [εν ανάγκη], εν γνώσει, εν σχέσει, εν πρώτοις, εν τω μεταξύ [εν τω μεταξύ], εν τούτοις)

επί (επί τη βίσει, επί τη ευκαρία [επί τη ευκαρία], επί αποδείξει, επί τιμή [επί τιμή], επ' αυτοφώρω (επ' αυτοφώρω), επί ίσους όροις, επί λέξει, επ' ονόματι, επί παραδείγματι)

παρά (παρά τω πρωτοπουργώ [παρά τω πρωτοπουργώ], παρ'Αρείω Πάγω [παρ' Αρείω Πάγω])

συν (συν Θεώ (σύν Θεώ), συν γυναιζί και τέκνοις, συν τω χρόνω [σύν τφ χρόνω], συν Αθηνά και χείρα κίνει [συν Αθηνά και χείρα κίνει]).

προθεσμία (η) {προθεσμιών} το προκαθορισμένο χρονικό διάστημα, εντός τού οποίου πρέπει να εκτελεστεί πράξη, να τακτοποιηθεί υποχρέωση κλπ.: *λίγη αύριο η ~ υποβολής αιτήσεων για τη συμμετοχή στον διαγωνισμό* || *παρεσίνονται κατά δέκα ημέρες οι ~ για την υποβολή φορολογικών δηλώσεων* || *στη θέση αυτή είναι όλοι υπό ~* (δηλ. σε δοκιμαστικό στάδιο, όχι μόνιμοι). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διωρία*. [ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *προθέσιμος* (που μαρτυρείται ως μτγν.) < προ- + -θέσιμος < θεσιός/].

προθεσμιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με προθεσμία 2. (ειδι-κός) ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με αγορά ή πώληση (εμπορευμάτων, μετοχών, συναλλάγματος) σε τιμή που συμφωνείται με παρόν με παράδοση σε μελλοντική ημερομηνία: ~ *διακανονισμός* | *πώληση* | *πίστωση* | *συνάλλαγμα* | *σύμβαση* | *συμβόλαιο* ΑΝΤ. σποτ.

προθετικός, -ή, -ό 1. ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την πρόθεση (βλ. λ., σημ. 2) ως μέρος τού λόγου- ειδικότερ. αυτός που περιλαμβάνει πρόθεση: ~ *φράση* | *σύνολο* (βλ. λ.) · ΙΑΤΡ. 2. αυτός που σχετίζεται με την πρόθεση (βλ. λ., σημ. 4), δηλ. την αντικατάσταση από ειδικό μηχανήμα μέλους ή οργάνου τού σώματος: ~ *μέλος* 3. **προθετική** (η) κλάδος της χειρουργικής που ασχολείται με την τεχνητή αναπλήρωση μελών ή οργάνων τού σώματος: *odontική* -. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρόθεσις*. Η ιατρ. σημ. οφείλεται στο γαλλ. αντίοάν. *prothétique*].

προθετικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. βασική λειτουργία κάθε κειμένου, που δηλώνει τις προθέσεις τού δημιουργού (ομιλητή, συγγραφέα), δηλ. τον σκοπό για τον οποίο γράφεται ή εκφωνείται ένα κείμενο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. intentionality].

προθήκη (η) [μτγν.] {προθηκών} (λόγ.) 1. ο υαλόφρακτος χώρος στην πρόσωση ή στο εσωτερικό καταστήματος, στον οποίο εκτίθενται τα προς πώλησιν εμπορεύματα ή δείγματα αυτών: *το καινούργιο τον μπιστορήμα εκτίθεται στις ~ όλων των βιβλιοπωλείων* ΣΥΝ. βιτρίνα 2. (ειδικότερ.) ειδικό έπιπλο με γυάλινο σκέπασμα, που χρησιμεύει για να τοποθετούνται και να εκτίθενται μέσα σε αυτό πολύτιμα αντικείμενα, που χρειάζονται προφύλαξη: *οι ~ τού μουσείου*.

πρόθημα (το) [1898] {προθήμ-ατος} {-ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. πρόσφωμα που τοποθετείται πριν από τη ρίζα της λέξεως, λ.χ. *ξε-φεύγω, περιγράφο, εν-νόητος, δυσ-νόητος* κ.ά., κατ' αντιδιαστολή προς τού ένθημα και τού επίθημα (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσφωμα*. [ΕΤΥΜ. < προ- + *θημα* < αρχ. *τίθημι*, μετάφρ. δάνειο από γερμ. Präfix].

προθηματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με πρόθημα: *το «ξε» είναι ~ στοιχείο*.

προθρομβίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. γλυκοπρωτεΐνη τού πλάσματος τού αίματος, που συντίθεται στο συκώτι με τη βοήθεια τής βιταμίνης Κ και αποτελεί τον βασικότερο ρυθμιστή τής πηκτικότητας τού αίματος.

[ΕΤΥΜ. < προ- + -θρομβίνη < *θρόμβος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prothrombin].

προθυμία [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **προθυμία** (η) {χωρ. πληθ.} η διάθεση (κάποιου) να πράξει (κάτι), να ενεργοποιηθεί για την επίτευξη αποτελέσματος, καθώς και η αντίστοιχη συμπεριφορά που εκδηλώνει: *έδειξε μεγάλη ~ να με εξηγήσει* || *κάνει με ~ ό,τι τον ζητήσεις* || *χωρίς ~ ΣΥΝ. όρεξη, ζήλος, κέφι* ΑΝΤ. απροθυμία.

προθυμοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως} | *χωρ. πληθ.* η εκδήλωση προθυμίας, ζήλου και καλής διάθεσης: *η ~ του να βοηθήσει ήταν συγκινητική*.

προθυμοποιούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {προθυμοποιούμαι...} | *προ-θυμοποιήθηκα, -μένος* δείχνω προθυμία, εκδηλώνω ζήλο: *τον παρακάλεσα, αλλά δεν προθυμοποιήθηκε να βοηθήσει* ΣΥΝ. φιλοτιμιούμαι, προσφέρωμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πρόθυμος, -η, -ο αυτός που δείχνει προθυμία, που διαπνέεται από ζήλο και καλή διάθεση: *ο υπουργός φάνηκε ~ να ικανοποιήσει τα κυριότερα αιτήματα των απεργών* || *είμαι ~ να σας παράσχω κάθε βοήθεια* ΑΝΤ. απρόθυμος, ανόρεκτος-ΦΡ. **ΤΟ ΜΕΝ ΠΝΕΥΜΑ ΠΡΟΘΥΜΟΝ, Η ΔΕ ΣΑΡΞ ΑΣΘΗΝΗΣ** βλ. λ. *σαρξ* - **πρόθυμα** | **πρόθυμος** [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < προ- + *θυμός* (βλ. λ.)]. **πρόθυρο** (το) [αρχ.] {προθύρ-ου} {-ων} 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. ο χώρος μπροστά από τη θύρα αρχαίας κατοικίας ή ναού 2. (μτφ.) **πρόθυρα** (τα) τού στάδιο ακριβός πριν από μια κατάσταση δυσάρεστη και ανεπιθύμητη, που εντούτοις εμφανίζεται ανησυχητικά πιθανή: *η επιχείρηση του βρίσκεται στα ~ χροκοπίας* || *«Γι'οναίκες στα ~ νευρικής κρίσης»* (τίτλος ταινίας) || *βρισκόμαστε στα ~ πολέμου* | *της κατάρρευσης*.

προθώρακας (ο) [1873] {προθωράκων} 1. ΖΩΟΛ. τού πρόσθιο τμήμα τού θώρακα των εντόμων, στο οποίο αρθρώνεται (μπροστά) τού κεφάλι και (πίσω) ο μεσοθώρακας 2. ΤΕΧΝΟΛ.-ΣΤΡΑΤ. σταθερός μεταλλικός δακτύλιος που προστατεύει τον θάλαμο χειρισμού πυροβόλου, τού οποίο είναι κλεισμένο σε θόλο. — προθωρακικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. prothorax].

προιάρι (το) {προιαρ-ιού} {-ιών} (διαλεκτ.) βάρκα χωρίς καρίνα για ψάρεμα στα ρηγά νερά λιμνοθάλασσας.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προιάριον* (με προληπτ. αφομοίωση τού -λ-), υποκ. τού ουσ. *πλοϊόν*].

προιδεάω ρ. μετβ. [1856] {προιδέα-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} διαμορφώνω (σε κάποιον) κατάλληλη διάθεση (ή δίνει μια εντύπωση, εικόνα) γι' αυτό που θα ακολουθήσει: *δεν βρέθηκε κανείς να με προιδεάσει για τις συνθήκες που επικρατούσαν όταν τις είδα, έπαθα σοκ* ΣΥΝ. προετοιμάζω. [ΕΤΥΜ. < προ- + -ιδεάζω < *ιδέα*].

προιδεασμός (ο) η διαμορφωση (σε κάποιον) μιας πρώτης, γενικής ή αόριστης ιδέας για κάτι που έπεται. Επίσης *προϊδέαση* (η).

προϊκα (η) {προϊκών} τού σύνολο των κινητών και ακινήτων περιουσιακών στοιχείων που δίνονται από την οικογένεια τής νύφης ή και από την ίδια την νύφη στον γαμπρό: *δίωω* | *παίρνω* ~ || *φτειάζω την ~ μου* ΣΥΝ. προικιο, προικιά (τα). Επίσης *προϊξ* [αρχ.] {προϊκός}. — (υποκ.) προικούλα (η). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *προϊξ* - *κόξ* < προ- + θ. *ΐκ* - *sik-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *seik- «απλώνω τού χέρι, τείνω την παλάμη» (για τού οποίο βλ. λ. *ικέτης, άφ-ικ-νοϊμαί*). Η λ. συνδ. με λιθ. *siekui, siekti* «απλώνω τού χέρι, την παλάμη»].

προικιάτικος, -η, -ο → προικιώος

προικίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προικί-α, -τηκα, -μένος} 1. δίνω προϊκα (σε κάποιον): *το ίδρυμα προικίζει άπορα κορίτσια* ΣΥΝ. προικοδοτώ 2. (μτφ.) δίνω (σε κάποιον) χάρισμα, έμφυτη ικανότητα: *η φύση τον προίκισε με πλούσια φαντασία* || *προικισμένος με μουσικό ταλέντο* | *ποιητική ευαισθησία* | *δύναμη* ΣΥΝ. χαρίζω, δωρίζω 3. (η μτχ. **προικισμένος**, -η, -ο) αυτός που διαθέτει χάρισμα, που έχει ταλέντο: *για να επιτύχει ένα νέο ρεύμα, πρέπει να εκπροσωπητεί από ~ καλλιτέρες* ΣΥΝ. τάλαντοχός ΑΝΤ. ατάλαντος. — **προϊκισή** (η) [1859] κ. **προϊκισμα** (το).

προϊκίο (το) (λαϊκ.) 1. οτιδήποτε περιλαμβάνεται στην προϊκα: *πήρε ~ δύο σπία κι ένα οικοπέδο* ΣΥΝ. προϊκα 2. **προϊκά** (τα) τού σύνολο των κινητών ειδών (λ.χ. είδη ρουχισμού, έπιπλα, σκεύη) που αποτελούν την προϊκα: *«κοιμήσου και παρήγγελα στην Πόλη τα ~ σου»* (νανούρισμα). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *προικιον*, υποκ. τού αρχ. *προϊξ* - *κόξ* (βλ. λ.)].

προϊκισή (η) -+ προικίζω

προϊκισμα (το) → προικιώος

προικιοδότηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως} {-ήσεις, -ήσεων} η παροχή προϊκας: ~ *απόρων κορασίδων* || (μτφ.) η ~ *ενός νέου ιδρύματος με ακριβό τεχνολογικό εξοπλισμό* ΣΥΝ. προϊκισή, προϊκισμα. Επίσης προικοδοσία [1840]. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

προικιοδοτώ ρ. μετβ. [μεσν.] {προικιοδοτείς...} | *προικιοδότησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος* δίνω προϊκα σε (κάποιον) ΣΥΝ. προικίζω. — *προϊ-κοδότης* (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

προικιοθήρας (ο) [1875] {προικιοθηρών} ο άνδρας που επιδιώκει να πάρει με τον γάμο τού μεγάλη προϊκα. — προικιοθηρία (η) [1888], προικιοθηρώ ρ. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. < προϊκα + -θήρας < *θήρα* «κυνήγι», πβ. *χρσο-θήρας*].

ΣΧΟΛΙΟ Τα σύνθετα σε -θήρας, αρχαία ή λόγια, στη γενική τού πληθυντικού τονίζονται κανονικά στη λήγουσα (πβ. *ταμίας - ταμιών*). Στα ονόματα αυτά η κατάληξη -ας είναι αρχική (παλαιά «πρωτόκλιτα» ονόματα) και όχι υστερογενής, όπως στα *στατήρ-ας* (< *στατήρ*), *κρατήρ-ας* (< *κρατήρ*).

προικολήπτης (ο) [1894] {προικοληπτών} ο άνδρας που λαμβάνει, που δέχεται (από τη γυναίκα τού) προϊκα ΑΝΤ. προικιοδότης.

προικοσύμφωνο (το) [μεσν.] {προικοσυμφών-ου} {-ων} (παλαιότερ.) τού συμβόλαιο τού οποίο συνάπτεται ανάμεσα στον γαμπρό και στους γονείς ή τους κληθεμένους τής νύφης ή και την ίδια την νύφη και περιλαμβάνει κατάλογο όλων των κινητών και ακινήτου περιουσιακών στοιχείων που αποτελούν την προϊκα.

προϊκώος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την προϊκα ή που

προέρχεται από προίκα: - ακίνητο | διαμέρισμα | περιουσία ANT. εξόψροικος: ΦΡ. **προϊκόο (συμβόλοιο)** το προικοσύμφωνο (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκ.) προικιατικός, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. προικώος < αρχ. προίξ, -κός + επίθημα -ωος, πβ. πατρώος, μητρ-φως].

προίξ (η) → προίκα
προϊόν (το) {προϊόντ-ος | -α, -ων} 1. το αποτέλεσμα τής παραγωγικής διαδικασίας, ό,τι παράγει με την εργασία του ο άνθρωπος, λχ. επεξεργαζόμενος ή εκμεταλλευόμενος πρώτες ύλες, καλλιεργώντας φυτά, συλλέγοντας καρπούς: τα κυριότερα γεωργικά ~ τής Ελλάδος είναι τα δημητριακά, το βαμβάκι, οι ελιές, τα καπνά κ.ά. || αυτό το ~ δεν έχει μεγάλη ζήτηση || βιομηχανικά | οικονομικά | ευπαθή | εγχώρια | εισαγόμενα - 2. ΟΙΚΟΝ. (α) **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν** η συνολική αξία των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται μέσα σε μια χώρα κατ' έτος (β) **καθαρό εγχώριο προϊόν** η συνολική αξία των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται μέσα σε μια χώρα κατ' έτος μείον τις αποσβέσεις των κεφαλαίων που καταναλώθηκαν στη διάρκεια αυτής τής παραγωγής (γ) **Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν** το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (βλ. ΦΡ. α) συν τις εισροές χρήματος από το εξωτερικό (δ) **καθαρό εθνικό προϊόν** το καθαρό εγχώριο προϊόν (βλ. ΦΡ. β) συν τις εισροές χρήματος από το εξωτερικό (γ'νικόντ.) 3. ο καρπός, το αποτέλεσμα συγκεκριμένης ε'έργειας, προσπάθειας κλπ.: οι παρατηρήσεις του είναι ~ ψύχραμες και αντικειμενικής κρίσης || ~ τής φαντασίας (κάποιου) || η εγκληματικότητα θεωρείται ~ διαφόρων παραγόντων, λχ. τής ανεργίας και της φτώχειας. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής αρχ. μτγ. προϊόν (βλ.λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. produit].

προϊσταίμα ρ. μετβ. [αρχ.] {προίστα-μαι, -σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται, μτγ. προϊστάμενος, -μένη, -μενο, παρατ. προϊστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμε-θα, -ασθε, -ά'το} (λόγ.) (+γεν.) 1. είμαι επί κεφαλής, έχω τη διεύθυνση, ασκώ τη διοίκηση (σε κάτι): ο νομάρχης προϊσταίται των προσαπειών παροχής βοήθειας στους σεισμπλήκτους || ~ τον ανασκαφών || του οργανισμού ΣΥΝ. διευθύνω, διοικώ, ηγούμαι 2. (η) μτγ. **προϊσταμένης, -μένη, -μενό** βλ.λ.

προϊσταίματος, -μένη, -μενο αυτός που είναι επί κεφαλής υπηρεσίας, που προϊσταίται έργου: απευθύνθηκε στην προϊσταμένη αρχή || ~ κλιμάκιο || (συνήθ. ως ουσ.) ~ τμήματος | εισαγγελίας || έκανε αναφορά στον ~ || η προϊσταμένη του νοσηλευτικού προσωπικού ANT. υφιστάμενος. [ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. αρσ. μτγ. ενεστ. του αρχ. προϊσταίμαι].

προϊστίο (το) [1858] {προϊστί-ου | -ων} NAYT. το τριγωνικό αναδρομικό ιστίο που υψώνεται μπροστά από το κύριο πανί ανάμεσα σε δύο κατάρτια ιστιοφόρου πλοίου.

προϊστορία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} 1. η περίοδος τής ζωής του ανθρώπινου γένους πριν από την εποχή για την οποία υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες, πριν από τους ιστορικούς χρόνους 2. (συνεκδ.) ο επιστημονικός κλάδος τής ιστορίας που μελετά την περίοδο αυτή 3. το σύνολο των γεγονότων, των καταστάσεων που προηγήθηκαν (από κάτι): η διένεξη αυτή έχει μεγάλη ~. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. préhistoire].

προϊστορικός, -ή, -ό [1845] 1. αυτός που προηγείται των ιστορικών χρόνων: ~ εποχή | χρόνιο | περίοδος 2. αυτός που σχετίζεται με την προϊστορία: ~ ζώο | οικισμός 3. (ειδικότ. για επιστήμη) αυτός που σχετίζεται με τη μελέτη τής περιόδου πριν από τους ιστορικούς χρόνους: ~ αρχαιολογία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. préhistorique].

προϊόν, -ούσα, -όν {προϊόντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) 1. αυτός που προχωρεί, που εξελίσσεται: ΙΑΡΡ. ~ άνοια | γενική παράληψη: ΦΡ. **προϊόντος του χρόνου** (προϊόντος του χρόνου, Ηροδ. 3,96) με τον καιρό, με την πάροδο του χρόνου 2. αυτός του οποίου οι ρυθμοί αυξάνονται προοδευτικά' αυτός που παρουσιάζεται ή συμβαίνει σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό: καθορισμός συντελεστών σε προϊούσα κλίμακα || ~ εξέλιξη | ανάπτυξη | πρόοδος 3. **προϊόν (το)** βλ.λ.

[ΕΤΥΜ Μτγ. ενεστ. του αρχ. προίξειμ «προχωρώ» (βλ. λ. ίόν). Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γαλλ. progressif].

προκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ξύλινο ή μεταλλικό καρφί συνήθ. μικρού μεγέθους. — (υποκ.) προκίτα κ. ττροκούλα (η). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. brocca «βλαστός, σουβλί, καλάμι» < λατ. broccus «οδοντοτός», πθ. κελτ. προελ., πβ. ιρλ. brocc «ασβός»].

προκαθήμενος (ο) (προκαθήμεν-ου | -ων, -ους) ΕΚΚΛΗΣ. 1. ο πρόεδρος τοπικής εκκλησιαστικής συνόδου 2. (στην Ορθόδοξη Εκκλησία) ο ανώτερος κληρικός που κατέχει με οποιοδήποτε τίτλο (πατριάρχου, αρχιεπισκόπου, μητροπολίτου) τον αρχιήθεση στη διοικητική ιεραρχία: ο ~ τής Εκκλησίας τής Ελλάδος (ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος) || ο ~ τής Ορθοδοξίας (ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως).

[ΕΤΥΜ. Μτγ. ενεστ. του αρχ. προκαθήμαι]. **προκαθίσμα (το)** [1891] {προκαθισμ-ατος | -ατα, -άτων} κλύμμα (πλαστικό ή χάρτινο) μιας χρήσεως, που τοποθετείται πάνω στη στεφάνη τής λεκάνης τής τουαλέτας πριν καθίσει κανείς: ~ υνείας | για υνείνη προστασία. **προκαθορίζω** ρ. μετβ. [1844] (προκαθόρσι-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένους) καθορίζω (κάτι) εκ των προτέρων, το προσδιορίζω από πριν: ενεργούν βάσει προκαθορισμένου σχεδίου || ~ ώρα | ημερομηνία | τροχιά | αποτέλεσμα.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. prédéterminer]. **προκαθορισμός (ο)** [1891] ο εκ των προτέρων καθορισμός (μελλοντικών εξελίξεων). **προκάλυμμα (το)** [αρχ.] {προκαλύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) 1. οτι-

δήποτε χρησιμεύει για να προκαλύψει, να προφυλάξει (κάτι) καλύπτοντας το ΣΥΝ. προπέτασμα, παραπέτασμα, παραβάν 2. ΣΤΡΑΤ. κάθε προεξοχή τού εδάφους, θάμνος, βράχος κλπ., που καλύπτεται τον μαχητή, ώστε να μην εντοπίζεται από τον εχθρό 3. (μτφ.) η πλαστή δικαιολογία που προβάλλεται για να επιτύχει (κάποιος κάτι) αποκρύπτοντας πραγματικές αιτίες, σκοπούς, καταστάσεις κ.λπ.: χρησιμοποίησε τον κλονισμό τής υνείας ~ για να αποβύγει τη στράτευση ΣΥΝ. πρόσχημα, πρόσφαση. — **προκαλύπτικός, -ή, -ό, προκαλύπτω** ρ. μετβ. [αρχ.] {προκάλυ-μα, -φθηκα, -μμένος} (λόγ.-σπάν.) 1. καλύπτω (κάτι) από μπροστά ANT. αποκαλύπτω, ξεσκεπάζω 2. ΣΤΡΑΤ. προφυλάσσω, υπερασπίζω (κάτι) με προκάλυψη (βλ.λ.). προ κάλυψη (η) [μεσν]. {-ης κ. -ύφωος | -ύφεις, -ύφων} (λόγ.) 1. η κάλυψη από μπροστά 2. ΣΤΡΑΤ. (α) το σύνολο των έμψυχων και άψυχων μέσων που χρησιμοποιούνται για την απόκρουση επιδρομής τού εχθρού σε ορισμένο σημείο, καθώς επίσης και η προκαλυπτόμενη περιοχή ΣΥΝ. οχύρωση (β) η εγκατάσταση στρατιωτικών τμημάτων μπροστά από το κυρίως στράτευμα κατά τη διάρκεια εκστρατείας με στόχο τον έλεγχο των κινήσεων τού εχθρού και την πρώτη απόκρουση πιθανής επίθεσης (γ) η φύλαξη μεθοριακής γραμμής κράτους σε καιρό ειρήνης από στρατιωτικό απόσπασμα, καθώς και η ίδια η φυλασσόμενη περιοχή, προκάλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {προκαλείς... | προκάλ-εσα, -ούμαι, προκλήθηκα (λόγ. μτγ. προκλήθει, -είσα, -έν)} ♦ (μετβ.) 1. καλώ (σε αναμέτρηση): ~ κάποιον σε μονομαχία | σε μάχη || μην τον προκαλείς, είναι δυνατότερος σου! 2. (+να) παροτρύνω (κάποιον) (να κάνει κάτι που θεωρώ αδύνατο): σε ~ να αποδείξεις αυτό που ισχυρίζεσαι 3. γίνομαι αιτία (για κάτι): ο θάνατος τον προκάλεσε παγκόσμια συγκίνηση || η δράση τους προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις || μου προκαλεί κατάπληξη ο κινισμός του || οι ισχυρισμοί του προκαλούν βίβανασα τη νοημοσύνη τού κοινού || η μεγάλη πυρκαγιά προκλήθηκε από αναμμένο τσιγάρο || ~ θλίψη | δυσφορία | θμηδιά | προβλήματα | αταξήματα | καρκίνιο | σύγκρουση | διαμαρτυρίες | σχόλια | θαυμασμό | οίκτο | συμπάθεια | προβληματισμό | αίσθηση | αγανάκτηση | επεισόδιο | τριγμούς ΣΥΝ. προξενό, επιφέρω 4. κάνω (κάποιον) να οργιστεί, να αντιδράσει επιθετικά: μου άρεσει να τον ~ είναι πολύ ασέιως, όταν νευριάζει! 5. εξάπτω, προξενώ ερωτική επιθυμία (σε κάποιον): τής άρεσει να προκαλεί τους άνδρες || τον προκαλούσε με νάζια ΣΥΝ. ερεθίζω, διεγείρω ♦ (αμετβ.) 6. γίνομαι αιτία οργισμένων αντιδράσεων, γίνομαι προκλητικός: αποφεύγω διατυπώσεις που προκαλούν! || ενώ προσπαθούσαμε να συμβιβασούμε τα πρόγματα, εκείνος εξακολούθησε να προκαλεί 7. διεγείρω την ερωτική επιθυμία των άλλων: το ντεκολτέ τής προκαλεί || τής άρεσει να προκαλεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. δημιουργώ. **προκάμβριος, -α, -ο** 1. αυτός που σχετίζεται με το διάστημα του γεωλογικού χρόνου πριν από 4,6 δισεκατομμύρια έτη ως την έναρξη τού καμβρίου 2. **Προκάμβριο** (το) {Προκαμβρίου} το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου με την παραπάνω διάρκεια (βλ. κ. λ. κάμβριο). [ΕΤΥΜ Μεταφορικά του αγγλ. Precambrian. Βλ. κ. κάμβριος]. **προκάνω** ρ. μετβ. (λαϊκ.) {προκά-να κ. -μα} προλαβαίνω: κάνε πιο γρήγορα, γιατί δεν θα προκάνεις. [ΕΤΥΜ. < αρχ. προκάνω, αρχική σημ. «καταπινοίμαι, κοπιάζω» (εκ των προτέρων)», < προ- + κάνω (βλ. κ. κάνω)]. **προκαρδίο (το)** [μτγν.] (προκαρδί-ου | -ων) ANAT. το τμήμα τού θωρακικού τοιχώματος που βρίσκεται μπροστά στην καρδιά. **προκάρδιος, -α, -ο** [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την περιοχή τού στήθους μπροστά από την καρδιά: ~ πόνος (χαρακτηριστικός ισχαιμίας τού μυοκαρδίου), προκάτ επίθ. {άκλ.} 1. προκατασκευασμένος (βλ. λ. προκατασκευάζω): ~ σπίτι 2. (μτφ. για πράξεις, ενέργειες, καταστάσεις κ.λπ.) αυτός που έχει σχεδιαστεί, έχει σκηνοθετηθεί εκ των προτέρων: η αντιπαράθεση στα όργανα τού κόμματος ήταν ~, για να εξαναγκαστεί ο εν λόγω υπουργός σε παραίτηση ΣΥΝ. προμελετημένος, προσχεδιασμένος, σκηνοθετημένος ANT. αυθόμητος. [ΕΤΥΜ: Από σύντμηση τής λ. προκατασκευή ή προκατασκευασμένος, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. prefab, συντετημένος τ. τού prefabricated]. **προκαταβάλλω** ρ. μετβ. [μτγν.] {προκατέβαλα, προκατα-βλήθηκα, -βεβλημένος} (λόγ.) καταβάλλω (χρηματικό ποσό) εκ των προτέρων: μου ζήτησε να ~ τρία ενόικια ΣΥΝ. προπληρώνω. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «τοποθετώ από πριν - ορίζω εκ των προτέρων αρχές ή κριτήρια», < προ- + καταβάλλω. Η σύγχρον η σημ. ακολούθησε την ανάλογη εξέλιξη τού ρ. καταβάλλω}. **προκαταβολή (η)** [μτγν.] 1. η καταβολή χρηματικού ποσού εκ των προτέρων: για την αγορά τού οικοπέδου απαιτείται ~ τής πρώτης δόσης ΣΥΝ. προπληρωμή 2. (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό που προκαταβάλλεται, το οποίο αποτελεί συνήθ. τμήμα τού όλου συμφωνημένου ποσού και δίνεται ως εγγύηση: όλες οι ηλεκτρικές συσκευές με μικρή ~ και πολλές άτοκες δόσεις || ο ιδιοκτήτης ζήτησε ~ δύο νοίκια || δίνω | εισπράτω ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπροστάντζα. **προκαταβολικός, -ή, -ό** [1856] 1. αυτός που καταβάλλεται εκ των προτέρων, που προπληρώνεται: ~ εγγύηση | εξόφληση | αποξήμωση 2. αυτός που συμβαίνει, που γίνεται εκ των προτέρων: ~ δήλωση | ασφάλιση. — **προκαταβολικ-ά** | -ώς [1868] επίρρ. προκατακλυσμαίος, -α, -ο [1863] 1. αυτός που αναφέρεται στους χρόνους πριν από τον κατακλυσμό (συνήθ. τον βιβλικό) 2. (κατ' επέ-κτ.) πάρα πολύ παλαιός, πανάρχαιος. **προκαταλαμβάνω** ρ. μετβ. {προκατέλαβα, προκαταλήφθηκα, προκαταλημμένος} 1. (σπάν.-κυριολ.) καταλαμβάνω (κάτι) εκ των προτέρων, το κυριεύω πριν από άλλους: η διμοιρία προήλασε και προ-κατέλαβε το ύνομα ~ 2. διαμορφώνω την άποψη (κάποιου) εκ των προτέρων (για πρόσωπο, πράγμα, ζήτημα κ.λπ.), τον κάνω να σχήμα-

τίσει άποψη για θέμα προτού το μελετήσει επακριβώς: δεν θέλω να με προκατάλαβεις- προτιμώ να σχηματίσω προσωπική άποψη για το θέμα ΣΥΝ. προδιαθέτω, προιδεάζω 3. (η μτχ. **προκατειλημμένος**, -η, -ο) βλ. λ.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «κυριεύω πρώτα», < προ- + καταλαμβάνω. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (Αισχίνης 2, 108: τὰ Φιλίππου ὅτα προκαταλαβείν)].

προκατάληψη (η) {-ης κ. -ήψεις | -ήψεις, -ήψων} (κακός) 1. η γνώμη που διαμορφώνεται εκ των προτέρων, χωρίς επισταμένη μελέτη και εξέταση των πραγμάτων, οπότε είναι συνήθ. εσφαλμένη και μεροληπτική: εξετάζω | κρίνω μια υπόθεση με ~ 2. (ειδικότ.) η δυσμενής προδιάθεση απέναντι σε πρόσωπο ή ομάδα, που βασίζεται σε αυθαίρετες γενικεύσεις και στερεότυπες πεποιθήσεις: φιλετικές | εθνικιστικές | θρησκευτικές | κοινωνικές - || έχει ~ εναντίον των μαύρων | τον Εβραίων.

[ETYM₂ < αρχ. προκατάληψις < προκαταλαμβάνω, πβ. κ. λήψις - λαμβάνω].

προκαταρκτικός, -ή, -ό 1. αυτός που υπάρχει ή γίνεται πριν από το κυρίως έργο: ~ ενέργεια | συζήτηση | συμφωνία | σχέδιο | έρευνα | εργασία | επαφή | στάδιο | μέτρα | φάση ΣΥΝ. προεισαγωγικός, προοιμιακός, προοιμιακός ΑΝΤ. τελικός, οριστικός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται για προπαρασκευή, χρήσιμος ή κατάλληλος για προετοιμασία: ~ δήλωση | άσκηση | αγώνας || - τάξη Αγγλικών ΣΥΝ. προπαρασκευαστικός 3. **προκαταρκτικά** (τα) (α) το σύνολο των ενεργειών που προηγούνται και εισάγουν σε κάτι που ακολουθεί: πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή στα ~ της διάσκεψης || τα ~ της εορτής (β) η εισαγωγή ομιλίας ή το εισαγωγικό κεφάλαιο συγγράμματος: άσε τα ~ και μπες στο θέμα! 4. ΝΟΜ. **προκαταρκτική εξέταση** συνοπτική ανακριτική διαδικασία που κινείται από τον εισαγγελέα, εφόσον αυτός επιθυμεί να ελέγξει την ουσιαστική βιασμένη πληροφορία για έγκλημα και ακολουθώς να ασκήσει ποινική δίωξη. — προκαταρκτικά-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

[ETYM. μτγν. < αρχ. προκατάρχω | -ομαι «αρχίζω πρώτος», πβ. κ. αρκτικός - άρχω].

προκαταρκτικός, -ή, -ο προκαταρκτικός: Τα παράγωγα του αρχ. ρ. άρχομαι¹ σχηματίζονται με -κ-, που προέρχεται από το -χ- του θέματος μπροστά από -τ- ή -σ-: αρχ. άρχ-ομαι - αρκ-τικός («αρκτικοί χρόνοι» του ρήματος ■ ενεστότητας - μέλλοντας - παρακείμενος) αρχ. προκατ-άρχ-ομαι - προκαταρκ-τικός αρχ. εν-άρχ-ομαι και εν-άρχ-ω - εναρκ-τικός (πβ. έναρξη) υπ-άρχω - υπαρκ-τικός αντ-αρκτι-κός (και Ανταρκτική) ο Νότιος Πόλος, ο αντίθετος προς τον αρκτικό, τον Βόρειο Πόλο.

προκαταρτίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προκατάρτισ-α, προκατάρτισ-θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καταρτίζω (κάτι) εκ των προτέρων, το ετοιμάζω από πριν ΣΥΝ. προετοιμάζω, προπαρασκευάζω, προεργάζομαι. — προκατάρτιση (η) κ. προκαταρτίσμος (ο) [1888].

προκατασκευάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προκατασκευάσ-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (κυρ. για οικοδομικό στοιχείο) κατασκευάζω εκ των προτέρων και μακριά από τον χώρο της ανέγερσης: ~ οικοδομή 2. (η μτχ. **προκατασκευασμένος**, -η, -ο) (α) αυτός που αποτελείται από τμήματα που έχουν κατασκευαστεί εκ των προτέρων, έχουν μεταφερ-θεί και κατόπιν συναρμολογηθεί χωριστά: ~ σπίτι | συγκρότημα ΣΥΝ. προκάτ (β) (μτφ.) αυτός που έχει σχεδιαστεί εκ των προτέρων και συγκεκριμένο σκοπό (συνήθ. εις βάρος κάποιου): η σύγκρουση στην Κεντρική Επιτροπή του Κόμμουνιστή αν ~, για να τον εξόθισουν σε παύση.

προκατασκευή (η) [μτγν.] οικοδομική τεχνική που συνίσταται στην ανέγερση κτηρίων ή γεφυρών με τη χρησιμοποίηση στοιχείων-μελών, τα οποία έχουν κατασκευαστεί εκ των προτέρων σε άλλον χώρο και, εν συνεχεία, μεταφέρονται στον χώρο ανέγερσης και συναρμολογούνται βάσει προκαθορισμένου σχεδίου. — προκατασκευαστικός, -ή, -ό [μτγν.].

προκατειλημμένος, -η, -ο επηρεασμένος εκ των προτέρων (συνήθ. αρνητικά): κατά την έρευνα, η νεολαία είναι ~ κατά των πολιτικών, καθώς έχει την εντύπωση ότι είναι όλοι ψεύτες και κλέφτες || δεν μπορείς να κρίνεις αντικειμενικά, γιατί είσαι ~ (πβ. λ. προκαταλαμβάνω). — προκατειλημμένα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δημιουργώ. [ETYM₂ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. ρ. προκαταλαμβάνω (βλ. λ.).]

προκατήχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.-σπάν.) η προκαταρκτική κατήχηση, η εισαγωγική διδασκαλία. — προκατη-χώρ [μτγν.] {-εις...}

προκάτοχος (ο/ή) {προκατόχ-ου | -ων, -ουσ} (+γεν.) ο προηγούμενος κάτοχος, κυρ. αξιώματος (πριν από άλλον): ο νέος υπουργός δεσμεύτηκε ότι θα ακολουθήσει την πολιτική του ~ του.

προκειμένος, -η (λόγ. -ένη), -ο 1. αυτός που βρίσκεται μπροστά, περί του οποίου γίνεται λόγος, έρευνα κ.λπ.: ~ θέμα | περίπτωση | υπόθεση ΦΡ. (α) **προκειμένου για** (πβ. περί σστηρίας προκειμένου, Αριστοφ. Εκκλησιάζουσαι 401) όταν γίνεται λόγος για, όσον αφορά σε: ~ την υποψηφιότητα του, κανείς δεν σχολιάζει το παραμικρό || ~ ανθρώπους του δικού του ήθους, κάθε έπανος είναι λόγος (β) **προκειμένου να** (ως συνδ.) (i) επειδή ή εφόσον πρόκειται να συμβεί κάτι: ~ τα χάσω όλα, αποφάσισα να συμβιβαστώ || ~ πάω φυλακή, καλύτερα να πληρώσω (ii) για να, με σκοπό να: θα έκανε το παν, ~ βελτιώσει τη θέση του 2. (ειδικότ.) **προκειμένο** (το) (τό προκειμένου, Πλάτ. Γοργίας 457d) το θέμα που βρίσκεται υπό συζήτηση, που ενδιαφέρει, για το οποίο γίνεται λόγος: ας έλθουμε στο ~ || τόση ώρα μιλάει και δεν έχει φθάσει στο ~ ΦΡ. (λόγ.) (α) **επί του προκειμένου** ως προς το θέμα που μας απασχολεί: ~ δεν έχω να προβάλλω καμία εν-

σταση (β) **εν προκειμένου** στο θέμα που συζητούμε, στην περίπτωση για την οποία γίνεται λόγος και υπάρχει ενδιαφέρον: «ο Τόπος και τα Μ.Μ.Ε. μπορούν να διαδραματίσουν πρωτεύοντα ρόλο, ~ αποφεύγοντας εμπρηστικά δημοσιεύματα» (εφημ.) 3. ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) **προκειμένη** (η) καθεμία από τις δύο προτάσεις του συλλογισμού, από τις οποίες συνάγεται το συμπέρασμα.

[ETYM₂ Μτχ. του αρχ. ρ. **προκειμαι** (που συζήτηση του επίμαχου νομοσχεδίου || προτίθημι) < προ- + κείμαι (βλ. λ.). Στο ουδ. **προκείμενον**, το οποίο απαντά πολλές φορές στα αρχ. φιλοσοφικά κείμενα, έχει παραλειφθεί το ουσ. θέμα | ζήτημα].

πρόκειται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. {επρόκειτο· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.} (λόγ.) 1. (+περί | για) γίνεται λόγος, υπάρχει ή τίθεται ζήτημα: **περί τίνος ακριβώς πρόκειται**; || **πρόκειται για την εντομία σου** || αν εγνώριζα ότι περί αυτού πρόκειται, θα μπορούσα να αποταθώ σε κάποιον ειδικό || **πρόκειται για ζήτημα ζωής και θανάτου** 2. (+να) μέλλει να συμβεί (κάτι), σκοπεύει ή είναι στο πρόγραμμα να (γίνει κάτι): ~ να τον δω αύριο || μην ανησυχείς, **δεν ~ να βρέξει** || η Βουλή -να συνέλθει αύριο για τη συζήτηση του επίμαχου νομοσχεδίου || **πρόκειται να τον δει, αλλά άρρόσησε**. [ETYM₂ Γ εν. πρόσ. του αρχ. προκειμαι < προ- + κείμαι (βλ. λ.).]

προκεχωρημένος, -η, -ο (λόγ.) 1. ΣΤΡΑΤ. αυτός που βρίσκεται πολύ κοντά στην περιοχή όπου διεξάγονται πολεμικές επιχειρήσεις ή που είναι απομακρυσμένος από τις βάσεις του στρατεύματος: ~ δύναμη | βάση | κέντρο επικοινωνιών ΦΡ. **προκεχωρημένο φυλάκιο** φυλάκιο απομακρυσμένο από τη βάση του στρατεύματος ή κοντά στο θέατρο των επιχειρήσεων: η Πύλος, που καταλήφθηκε από τους Αθηναίους το 425 π.Χ., αποτέλεσε για την Αθήνα ένα διαρκές προκεχωρημένο ~ μέσα στο εχθρικό στρατόπεδο της Πελοποννήσου 2. λόγ. αυτό που προχωρημένος: εθεάθη τις ~ όρες της νύχτας σε παραλιακό μπαρ || ~ ηλικίας πολιτικός.

[ETYM₂ Λόγιος σχηματισμός τής μτχ. προχωρημένος (αντί του ορθού αρχ. προκεχωρητός < προχωρά), απόδ. του γαλλ. avance].

προκλήρη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} 1. η δημόσια γνωστοποίηση 2. (ειδικότ.) η επίσημη αναγγελία (για μελλοντική ενέργεια κρατικού ή άλλου φορέα): η Δ.Ε.Η. αποφάσισε την ~ διαγωνισμού για την κάλυψη 100 οργανικών θέσεων στην επαρχία || ~ εκλογών/ δημοπρασίας/ βραβείων/ υποτροφιών 3. (συνεκδ.) η δημοσίευση στον Τύπο επίσημης αναγγελίας ή το έντυπο στο οποίο αυτή περιλαμβάνεται 4. έντυπη ανακοίνωση πολιτικής, συνδικαλιστικής ή άλλης οργάνωσης, που περιέχει συνθήματα ή βροχολογικά τις θέσεις της: **πέταω προκληρούξεις στον δρόμο** || **επαναστατικές ~**. **προκληρούσσω** ρ. μετβ. [αρχ.] {προκλήρ-υα, -χηθκα (καθμν. -χητκα), -γμένος} αναγγέλλω επίσημα και δημόσια (κάτι που πρόκειται να συμβεί): το υπουργείο θα προκληρούξει διεθνή μειοδοτικό διαγωνισμό για την ανάληψη του έργου || ~ εκλογές | δημοπρασία | υποτροφία ΣΥΝ. προαναγγέλλω.

προκλασικός, -ής, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με εποχή προγενέστερη από αυτή που θεωρείται κλασική: ~ τέχνη | χρόνοι 2. ΜΟΥΣ. **προκλασική μουσική** η μουσική τής μεταβατικής περιόδου ανάμεσα στο μπαρόκ και στον κλασικισμό (1720-1760 περίπου). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. préclassique].

πρόκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η προκλητική πράξη, η ενέργεια που προξενεί αναστάτωση, αντίδραση ή αγανάκτηση: είναι ~ να ζουν οι ηγέτες σε τέτοια πολιτέλεια, όταν ο λαός πενιάει 2. (ειδικότ.) κάθε στρατιωτική ενέργεια που αποσκοπεί στο να κάνει τον αντίπαλο να αντιδράσει επιθετικά: οι δύο πλευρές συμφώνησαν να αποφύγουν τις ~ κατά τη διάρκεια τής αεροναυτικής άσκησης 3. η διεγερση του ερωτικού ενδιαφέροντος: ένα χαμόγελο γεμάτο ~ 4. (συνεκδ.) κάθε ενέργεια ή συμπεριφορά που επιφέρει ερωτική διεγερση: το ντύσιμο τής ήταν πραγματική ~ 5. η παραγωγή (συγκεκριμένου αποτελέσματος): ποιος ενθύνεται για την ~ επεισοδίων; || δεν αποφεύχθηκε η ~ υλικών ζημιών από μεριά οργισμένων φιλάθλων 6. η πρόσκληση σε αναμέτρηση: ~ σε μάχη | σε μονομαχία || **δέχομαι την ~** 7. οτιδήποτε θέτει σε δοκιμασία λόγω τής δυσκολίας του τις ικανότητες, την ανοχή, τη δύναμη (κάποιου), διεγείροντας συχνά το ενδιαφέρον: η ~ του 20041 τής Ενωμένης Ευρώπης. [ETYM₂ < αρχ. πρόκλησις < προκαλώ, πβ. κ. κλήσις - καλώ].

προκλητικός, -ής, -ό [μτγν.] 1. αυτός που προκαλεί, που προξενεί έντονη αντίδραση ή αγανάκτηση: ~ ενέργεια | συμπεριφορά | επιχείρημα | απόφαση | δήλωση | διαίτησία || ~ άνθρωπος | χαρακτήρας 2. αυτός που διεγείρει το ερωτικό ενδιαφέρον: ~ ντύσιμο | ματιά ΣΥΝ. ερεθιστικός, διεγερτικός, σαηνευτικός. — προκλητικά-ά | -ώς [1866] επίρρ.

προκλητικότητα (η) [1892] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα πράγματος να προκαλεί: η έντονη ~ των δηλώσεων του ενόχλησε τους συντηρητικότερους ψηφοφόρους του 2. (ειδικότ.) η ιδιότητα συμπεριφοράς να προκαλεί ερωτικά: η ~ των κινήσεων | τού ντυσίματος.

προκλινης, -ής, -ές {προκλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που γέρνει, που κλίνει προς τα εμπρός: ~ στέγη ΣΥΝ. επικλινής ΑΝΤ. ευθύς, ίσος.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM < αρχ. προκλινός < προ- + κλίνω]. **προκλινικός**, -ής, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με στάδιο κατά το οποίο τα κλινικά σημεία τής νόσου δεν έχουν εκδηλωθεί: ~ φάση || ~ μαθήματα (τα μαθήματα που διδάσκονται πριν από την έναρξη τής διδασκαλίας κλινικών μαθημάτων και πριν από την επαφή με αρρώστους, δηλ. η ανατομική, η βιοχημεία, η φυσιολογία κ.λπ.). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. preclinical].

προκλιτικός, -ής, -ό ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που τίθεται μπροστά από άλλες λέξεις και τής οποίας ο τόνος στην προφορά μεταφέρεται στην επόμενη (π.χ. τον βλέπω), σε αντίθεση με τα εγκλιτικά (των οποίων ο τόνος

μεταφέρεται στην προηγούμενη λέξη, π.χ. *βλέποντας τον*- *προκλιτι-κές λέξεις* είναι τα άρθρα σε όλους τους τύπους, οι μονοσύλλαβες προθέσεις και σύνδεσμοι, οι μονοσύλλαβοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών κ.ά. (βλ. κ. λ. *εγκλιτικός*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. proclitica (πληθ.)].

προκόβω ρ. αμετβ. {πρόκο-να, -μμένος} (λαϊκ.) 1. σημειώνω πρόδους, επιτογγάνω (σε τομέα δράσεως, λ.χ. οικονομικό, κοινωνικό): *πήγε στην ξενιτειά και πρόκοψε* ΣΥΝ. προοδεύω, ευδοκίμω ANΤ. μένω πίσω, οπισθοδρομώ 2. (ειρων.) καταστρέφω: *τις συμβουλές του ακούγαμε τόσον καιρό και πρόκόψαμε!* (οι συμβουλές του ήταν καταστροφικές) 3. (η μητ. *προκομμένος*, -η, -ο) (α) αυτός που εργάζεται με ζήλο και φιλοτιμία ΣΥΝ. εργατικός, άξιος, φιλόπonos ANΤ. ανεπρόκοπος (β) (ειρων.) άχρηστος, ανεπρόκοπος: *μεσημέριασε και ακόμα να ζυπνήσει ο ~ μας*. Επίσης (λαϊκ.) προκόφτω. — πρόκομα (το) [μτγν.]. [ETYM. μεσν. < αρχ. προκόπτω «προοδεύω, προχωρώ» < προ- + κόπτω].

προκοιλής (ο) {προκοίληδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλη κοιλιά ΣΥΝ. κοιλάρης, (αρχαιοπρ.) προγάστωρ. [ETYM. < μεσν. προκοίλιοςκ προ- + κοίλιοςκ κοιλία].

προκοίλι (το) {χορ. γεν.} (λαϊκ.) 1. το κατώτερο τμήμα της κοιλιάς, το υπογάστριο ΣΥΝ. (λόγ.) προγάστριο 2. η προτεταμένη κοιλιά, η προεξοχή που σχηματίζεται στην κοιλιακή χώρα από τη συσφύρευση λίπους ΣΥΝ. κοιλιά, (λαϊκ.) μπύκα.

προκολομβιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αμερική και τον πολιτισμό της πριν από την άφιξη του Χριστόφορου Κολόμβου και τον Ευρωπαϊών: ~ *τέχνη | πολιτισμοί*. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. precolumbian].

προκόμμα (το) → προκόβω

προκομμένος, -η, -ο → προκόβω

προκοπή (η) 1. η πορεία, η εξέλιξη προς το καλύτερο: *μόνο με τη δουλειά θα κάνεις - || είδε μεγάλη ~, γιατί είναι άξιος και καλός || χαιρί και ~ να μη δεις!* (να πάνε χαμένοι οι κόποι σου, να μην προοδεύσεις ποτέ) ΣΥΝ. πρόδοος 2. (η γεν. της *προκοπής* ως χαρακτηρισμός) για κάτι/κάποιον αξιόλογο ή ωραίο: *θα φορέσεις επιτέλους κάνα ρούχο ~ || το έργο που είδαμε δεν ήταν ~ || γνώρισα επιτέλους κι έναν άνθρωπο ~ 3.* (ειρων.) η πορ'ία προς το χειρότερο και η δυσάρεστη κατάληξη, η κακή έκβαση: *κοίτα τώρα ποια είναι η ~ σου!* ΣΥΝ. κατάντια, κατάντημα 4. η φιλοπονία ΣΥΝ. εργατικότητα, φιλεργία ANΤ. τεμπελιά, ραθυμία ΦΡ. (παροιμ.) *η προκοπή νικάει τη φτώχεια* ο εργατικός και φιλόπonos ξεφεύγει από τη φτώχεια 5. (συνεκδ.) το κέρδος που προκύπτει από την εργατικότητα: *τόσα χρόνια δούλεψε σαν το σκυλί και ~ καμία*. [ETYM. μτγν. < αρχ. προκόπτω].

Πρόκοπος (ο) {Προκόπιου} 1. όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. Βυζαντινός ιστορικός (6ος αι.), τα έργα του οποίου αποτ'λούν άμ'εση πηγή για την εποχή του Ιουστινιανού 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμη.) **Προκοπής**. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. προκόπτος (βλ. λ.)].

προκοστολόγησις (η) {-ης κ. -ήσ'ος | -ήσεις, -ήσεων} ο προϋπολογισμός του κόστους κατασκευής ενός έργου κατά το στάδιο της εκπόνησής του προσχεδίου.

προκρίμα (το) {προκρίμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε είναι ενδεικτικό ή και καθοριστικό αυτού που πρόκειται να συμβεί: *η επιτυχία του κόμματος στις δημοτικές εκλογές αποτελεί ~ για τη νικηφόρο πορεία του προς την εξουσία*. [ETYM. μτγν. < αρχ. προκρίνω. Η λ. πρωτοσπαντά στην Κ.Δ. μ'ε τη σημ. «προκατάληψη, εκ των προτέρων κρίση» (Α' Τιμόθ. 5, 21: 'ίνα ταύτα φιλιάς χωρίς προκρίματος)].

προκριματικός, -ή, -ό [1883] 1. αυτός που σχετίζεται με την προκαταρκτική και όχι την τελική κρίση για κάτι: ~ *διαγωνισμός | επιλογή | εκλογή | γύρος* || ~ *επιτροπή* ΣΥΝ. προκαταρκτικός ANΤ. τελικός 2. αυτός που αποσκοπεί στην ανάδειξη αυτών που θα συνεχίσουν στην κυρίως φάση (αγωνίσματος, διοργάνωσης), συνήθ. ημιτελική ή τελική: ~ *αγώνες | όμιλοι | φάση | γύρος* 3. (α) **προκριματικό** (οι) κ. **προκριματικά** (τα) η φάση (διαγωνισμού, διοργάνωσης) κατά την οποία αναδεικνύονται αυτοί που θα συνεχίσουν στην κυρίως φάση, συνήθ. ημιτελική ή τελική (β) ΑΘΛ. **προκριματικός** (ο) αγώνας στον οποίο διαγωνίζονται αθλητές ή ομάδες για την πρόκριση στην κυρίως φάση διοργάνωσης, συνήθ. ημιτελική ή τελική. προκρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προκρίνω, προκρί-θηκα, -μένος} 1. (λόγ.) προτιμώ, επιλέγω: *η δική τους πλευρά προκρίνει τη λύση διμερών διαβουλεύσεων αντί μιας διεθνούς διάσκεψης* 2. (μεσοπαθ. **προκρίνομαι**) (σε διαγωνισμό, διοργάνωση κ.λπ.) επιτυγχάνω σε προκριματικό γύρο, ώστε να μπορώ να λάβω μέρος στην επόμενη φάση: ~ *στα ημιτελικά | στους οχτώ της διοργάνωσης | στον επόμενο γύρο* || *από τους διαγωνιζόμενους, οι δέκα πρώτοι προκρίνονται στην τελική φάση του τηλεπαιχνιδιού*. προκρίση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η επιλογή, η προτίμηση (ενός πράγματος έναντι κάποιου άλλου): ~ *μιας άποψης | αντίληψης | πρότασης* 2. η επιτυχία σε προκριματικούς αγώνες που δίνει δικαίωμα συμμετοχής στην επόμενη φάση (διαγωνισμού, διοργάνωσης): *διεκδικώ | χάνω | κερδίζω | παίρνω την ~ || με δύο γκολ στα τελευταία λεπτά εξασφάλισαν την ~ τους στην επόμενη φάση του Κυπέλλου* 3. ΟΙΚΟΝ. **πρόκριση συναλλαγής** το αρμπιτράζ (βλ. λ.). **πρόκριτος** (ο) {προκρίτ-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. ο προσετός (βλ. λ.). [ETYM. οφχ. *ΡΧΤ'η σημ. «προεκλεγμένος (βάσει προκαταρκτικού καταλόγου υποψηφίων)», < προκρίνω]. **προκρούστεος**, -α, -ο [1871] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Προ-κρούστη 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που σχετίζεται με τρόπο σκέψης ή και πρακτική, η οποία ερμηνεύει αυθαίρετα την πραγματικότητα,

προκειμένου να την κάνει να συμφωνεί με θεωρία ή ιδέα που λειτουργεί ως δόγμα για τον ίδιο: ~ *μέθοδος | τακτική | λύση* ΦΡ. **προ-κρούστεια κλίση** (ι) η κλίση όπου ξάπλωνε ο Προκρούστης τα θύματα του (βλ. λ. *Προκρούστης*) (ii) (μτφ.) καθετί με βάση το οποίο προσαρμόζει κανείς τα πράγματα στα μέτρα του παρουσιώντας τα: *τα βάζει όλα στην - της θεωρίας του*.

Προκρούστης (ο) ΜΥΘΟΛ. ληστής που ξάπλωνε τα θύματα του (βλ. λ. *Προκρούστης*) (ii) (μτφ.) καθετί με βάση το οποίο προσαρμόζει κανείς τα πράγματα στα μέτρα του μέχρι να φθάσουν το μήκος του κρεβατιού. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < προκρούω «τεντώνω βίαια, χτυπώ» < προ- + κρούω].

πρόκτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόκτηση αντικειμένου ή δικαιώματος πριν από άλλους.

προκυμία (η) {δύσγρ. προκυμιάων} ο ειδικά διαμορφωμένος, κυρ. ασφάλτοστρωμένος ή πλακοστρωμένος επίπεδος χώρος στην άκρη της ακτής φυσικού λιμανιού ή προβλήτας, ο οποίος χρησιμοποιείται για την αποβίβαση-επιβίβαση επιβατών από πλοία, σκάφη, τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων, για περίπατο κ.ά.: *το Σάββατο ήταν συνήθεια να κάνουν βόλτα στην ~*. [ETYM. μεσν. < μτγν. προκυμία (πβ. *τρι-κυμία*) + παρυσ. επίθημα -αίος | -αία. Το προκυμία «κυματοθραύστης» < προ- + -κυμία < κύμα].

προκύπτω ρ. αμετβ. {προέκυψα} (+από) 1. παράγομαι από κάτι ως αποτέλεσμα του: *από τους πολέμους προκύπτουν πάντοτε δεινά || τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα είναι εις βάρος της || προκύπτουν πολλά ερωτήματα από την κατάθεση του || στη συζήτηση προέκυψαν μεγάλες διαφορές | σοβαρά ζητήματα* ΦΡ. *ό,τι ήθελε προκύψει* ό,τι θέλει ας γίνει, ας συμβεί ό,τι μπορεί να συμβεί: *εγώ θα το τολμήσω και ~ ΣΥΝ.* αναμφόρμια, ανακρίτω 2. (τριτοπρόσ. **προκύπτει, προκύπτουν**) συνάγεται: *από το συμπέρασμα | από τα λεγόμενα της - ότι... ΣΥΝ.* απορρέει · 3. (κυριολ.-σπάν.) σκύβω βόλτα για μπρος: *από τον ορισοειδή άμβωνα προκύπτει μορφή γενειοφόρου δεσπότη με τη μεγαλοπρεπή του μέτρα* (εορμη.). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «σκύβω προς τα εμπρός», < προ- + κύπτω «σκύβω» (βλ. λ. *εγ-κύπτω, σκύβω*). Η σημερινή μεταφορική σημ. «απορρέω (ως αποτέλεσμα)» είναι μτγν.].

προκυτικός, -ή, -ό ANAT. αυτός που σχετίζεται με σχηματισμό ή ιστό που βρίσκεται μακριά από την ουροδόχο κύστη. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. prevesical].

πρόκυψη (η) {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} (στη γυμναστική) η κάμψη του κορμού προς τα εμπρός. [ETYM < μτγν. πρόκυψις < αρχ. προκύπτω].

προκόπος (ο) {προκόπ-ου | -ων, -ους} NAYT. Ο πλησιέστερος στην πλώρη κοπηλάτης ANΤ. επίκοπος. [ETYM. αρχ. < προ- + κοπος < -κόπη].

προλαβάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρόλαβα} ♦ {μετβ.} 1. φθάνω (κάπου, σε κάποιον ή κάτι) εγκαίρως και/ή πριν από κάποιον άλλον: *προλαβαίνουμε τη διάλεξη- έχουμε ακόμη λίγη ώρα || εγώ πρόλαβα πρώτος τη θέση, τη δικαιοσύμη* 2. (α) καταφέρνω να φθάσω σε (κάποιον/κάτι) πριν φύγει ή πριν απομακρυνθεί: ~ *το τρένο | το λεωφορείο || έφταναν πριν από δύο λεπτά- αν τρέξεις, θα τους προλάβεις || Μόλις που προλαβαίνεις!* Το καράβι ξεκινά εκατόν δέκα λεπτά (β) βρίσκω (κάποιον/κάτι) στην κατάσταση που θέλω: *ελπίζω να πρόλαβω τα μαγαζιά (ανοιχτά) (γ) (για πρόσ. ή πράγμα) γνωρίζω (κάτι/κάποιον) πριν χυθεί ή παρέρθει: πρόλαβε τον πατέρα της στα τελευταία του || η γενιά του δεν είχε προλάβει την πένα και τη δυστυχία της Κατοχής (δ) αξιοπύο εγκαίρως: ~ *την ευκαιρία* · 3. αποτρέπω (κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο) με την έγκαιρη επέμβαση μου: ~ *επίθεση | συνωμοσία | κίνδυνο | ατύχημα | παρεξήγηση | γκάφα || την τελευταία στιγμή πρόλαβε το τρακάρισμα* · 4. (α) βρίσκω τον χρόνο (να κάνω κάτι): ~ *να σου πεω δύο λόγια || απ' την πολλή δουλειά δεν προλαβαίνει ούτε να κοιμηθεί (β) (με άρνηση δεν) για κάτι που γίνεται σε μεγάλο βαθμό: έχει τόση ζήτηση από το προϊόν, που δεν - να πουλάω || το μωρό τρώει πάρα πολύ- δεν ~ να το ταΐζω!* 5. γνωστοποιώ βιαστικά σε (κάποιον/κάτι): *του πρόλαβε το μυστικό ♦ (αμετβ.)* 6. φθάνω εγκαίρως: *ευτυχώς, πρόλαβα- η παράσταση δεν έχει αρχίσει ακόμη* 7. κάνω (κάτι) εγκαίρως: *όποιος πρόλαβε, πρόλαβε- τα ρούχα που είχαμε σε προσφορά πούληθηκαν όλα* ΦΡ. *όποιος πρόλαβε, τον Κύριον είδε* για περιπτώσεις μεγάλης σύγχυσης, όπου ο καθένας ενεργεί για τον εαυτό του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*. [ETYM. <αρχ. προλαμβάνω (ίδια σημ.) < προ- + λαμβάνω].*

προλαλήσας, -ασα, -αν {προλαλήσ-αντος, -αντα | -αντες (ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (λόγ.) αυτός που μίλησε προηγουμένως σε δημόσια ομιλία (π.χ. σε συνεδρίαση): *προλαλήσας με τον ~*. [ETYM. Μτχ. αορ. τού μτγν. *προλαλώ (-έω) < προ- + λαλώ*].

προλαμβάνω ρ. μετβ. {πρόλαβα} φροντίζω από πριν, ώστε να μη συμβεί κάτι αρνητικό, ενεργώ προληπτικά: *με τακτικό έλεγχο των δοσιών προλαμβάνουμε την εμφάνιση τερηδόνας*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «λαμβάνω εκ των προτέρων, προτιμώ, συμπεραίνω», < προ- + λαμβάνω. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

προλεγόμενα (τα) {προλεγόμενον} (σε βιβλίο) ο πρόλογος, η εισαγωγή, οι προκαταρκτικές παρατηρήσεις: *ο Κοραΐς έγραψε - στους «Βίους» τού Πλουταρχου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγή*. [ETYM. Αντιδάν., < νεολατ. prolegomena < αρχ. προλέγω (στη μτχ. μέσω αντιστ.)].

προλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προείπα, προελέχθη, -ης, -η...} 1. (λόγ.-σπάν.) αναφέρω προηγουμένως: *όπως προείπα, χρειάζονται δραστηκά μέτρα* 2. λέω (κάτι που θα συμβεί) εκ των προτέρων ΣΥΝ. προβλέπω, προμαντέω. προλείανω ρ. μετβ. {προλεία-να, -νήκα, -σμένος} λειανώ από πριν

κυρ. στη Φρ. **προλαίονο** *το έδαφος* δημιουργώ τις κατάλληλες συνθήκες: *οι συνεχείς εμφανίσεις του στην τηλεόραση προλαίονο το έδαφος για την κάθοδο του στις επόμενες εκλογές.* — προλαίονο (η) [1879]. [ETYM. μετρ. < προ- + λαίονο < λείος].

προληπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον προληπτικό ή το προληπτικό: ~ *επανάσταση* | *αλληλεγγύη*.

προληπτικό (το) {χωρ. πληθ.} (περίληπτ.) η κοινωνική τάξη των προληπτικών ΣΥΝ. εργατιά, εργατική τάξη ΑΝΤ. κεφάλαιο, πλουτοκρατία: Φρ. (α) **δικτατορία του προληπτικού** βλ. λ. **δικτατορία** (β) **λούμπεν προληπτικό** οι εξαθλιωμένοι προληπτικοί (χωρίς ταξική συνείδηση).

ΣΧΟΛΙΟ λ. **προληπτικός**. [ETYM. < γαλλ. proletariat < prolétaire, βλ. κ. **προληπτικός**].

προληπτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένταξη στο προληπτικό, ο μετασχηματισμός (κοινωνικού στρώματος ή κοινωνίας) σε προληπτικό. — προληπτικοποιώ ρ. {-είς...}. [ETYM. Απὸδ. τοῦ γαλλ. proletarianisation].

προληπτικός (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ιους} (κατά τη μαρξιστική φιλοσοφία) αυτός που σε μια καπιταλιστική κοινωνία ανήκει στην τάξη των μισθωτών εργατών και δεν κατέχει ή δεν ελέγχει τα μέσα παραγωγής: *«προληπτικοί όλων των χωρών ενωθείτε»* (φράση με την οποία κλείνει το Κομμουνιστικό Μανιφέστο των Κ. Μαρξ και Φρ. Ενγκελς).

[ETYM. < ιταλ. proletario < λατ. proletarius < proles «γόνος, απόγονος, τέκνο». Ως proletarius χαρακτηρίζονταν στην αρχ. Ρώμη ο πολίτης που δεν ανήκε σε καμία αναγνωρισμένη τάξη και υπηρετούσε την πολιτεία μόνο μέσω των απογόνων του, τους οποίους προσέφερε στην πατρίδα ως στρατιώτες].

προληπτικό - παρίες - λούμπεν. Ξένες προελεύσεως λέξεις στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες, που ανάγονται σε ταξικές διακρίσεις ορισμένων κοινωνιών (της ρωμαϊκής το προληπτικό, της ινδικής το παρίες, της γερμανικής το λούμπεν). Προληπτικό ήταν στην ταξική διάρθρωση της αρχαίας Ρώμης οι ανήκοντες στην κατώτερη οικονομική τάξη, αυτήν που δεν υπέκειτο σε φορολογία ελλείψει εισοδημάτων και που «εισέφερε» στην πολιτεία μόνο τους «απογόνους» της (proles «απόγονοι»), οι οποίοι υπηρετούσαν την πατρίδα ως στρατιώτες. Τον όρο χρησιμοποίησε ο μαρξισμός, για να δηλώσει την πιο φτωχή τάξη, αυτούς που αποξύνονται από μόνο το εισόδημα της χειρωνακτικής εργασίας τους χωρίς μερίδιο στην ιδιοκτησία. Το σύνολο των προληπτικών αποκλήθηκε προληπτικό (από το γαλλ. proletariat, 1832). Ακόμη φτωχότεροι, σχεδόν εξαθλιωμένοι και εμφανισιακά «κουρελιδες» είναι όσοι, από τον μαρξισμό πάλι, χαρακτηρίστηκαν ως λούμπεν προληπτικό, το «προληπτικό των ρακένδυτων», που η εξαθλίωση δεν του επιτρέπει να έχει και ταξική συνείδηση. Το **λούμπεν** (ορθή προφορά λούμ-πεν | lum-pen και όχι λούμ-πεν | luben!) προέρχεται από το γερμ. Lumpen «κουρέλια» και πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Κ. Μαρξ το 1850 στο γερμανικό σύνθετο Lumpenproletariat. Από τη χρήση αυτή το **λούμπεν** επεκτάθηκε σε άλλες γλώσσες και στην Ελληνική, ώστε να δηλώνει κάθε ομάδα ή άτομο που ζει μέσα στην εξαθλίωση, τη μιζέρια και, συχνά, στην αναξιοπρέπεια και την εγκληματικότητα. Ταξική είναι και η προέλευση του παρίας | παρίες. Δηλώνει ομάδα ή άτομα απομονωμένα κοινωνικά, αποβλήτα και περιφρονημένα, γενικότερα δε άτομα «κατώτερα» στην εκτίμηση ενός κοινωνικού συνόλου. Η λέξη δήλωσε πρώιμα ό,τι σήμερα ονομάζουμε «κοινωνικός αποκλεισμένα άτομα», αφού στην αυστηρώς ταξική διάρθρωση των Ινδών paraiyar (πληθ. του paraiyan της ταμλικής γλώσσας των Ινδίων) ήταν τα μέλη της κατώτατης τάξης των Ινδών της Ν. Ινδίας. Η λ. **παρίας** (γαλλ. paria 1655, αγγλ. pariah 1605-15) σήμαινε κυριολεκτικά «τον τυμνανιστή, αυτόν που χτυπούσε το ταμπούρλο», έργο που ανήκε παραδοσιακά στα καθήκοντα των μελών αυτής της κοινωνικής τάξης.

προληπτικός, -ή, -ό [μετρ.] : 1. αυτός που συντελεί στο να προληφθεί (κάτι, συνήθως δυσάρεστο): ~ *εξέταση* | *αγωγή* | *λογοκρισία* | *μέτρα* | *ιατρική* | *έλεγχος* | *εμβόλιο* || η *απαγόρευση επιβλήθηκε για ~ λόγους* · 2. αυτός που πιστεύει σε προληπτικές ΣΥΝ. δεισιδαιμών · 3. ΓΛΩΣΣ. (α) **προληπτικό κατηγορούμενο** το κατηγορούμενο που δηλώνει εκ των προτέρων (προλαμβάνοντας το, τρόπον τινά) το αποτέλεσμα μιας πράξης, π.χ. *σπουδάζει γιατρός* (για να γίνει γιατρός) (β) **προληπτική αφομοίωση** η αφομοίωση κατά την οποία ο αφομοιού-μενος φθόγγος προηγείται εκείνου που ενεργεί αφομοιωτικά, π.χ. *αφαιρός* < *ομφαρός*. — προληπτικ-ά | -ός [μετρ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **λαμβάνω**.

πρόληψη (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η αποτροπή, η λήψη μέτρων για την παρεμπόδιση (της εκδήλωσης δυσάρεστου φαινομένου): ~ της *βίας* | της *εγκληματικότητας* | των *τροχαίων ατυχημάτων* || η *ιατρική δεν αποσκοπεί μόνο στη θεραπεία, αλλά και στην ~ των ασθενειών* 2. ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο το υποκείμενο μιας δευτερευούσας πρότασης τίθεται μερικές φορές πρόληπτικά ως αντικείμενο της κύριας, η οποία και προηγείται (ιδ. όταν το ρήμα της κύριας πρότασης είναι αισθητικό ή γνωστικό), π.χ. *μην κοιτάς τον κόσμο τι κάνει* (αντί *μην κοιτάς τι κάνει ο κόσμος*)- *αλλιώς σχήμα πρόληψεως* (το) · 3. (συνήθ. στον πληθ.) η αντίληψη που δεν βασίζεται στη λογική, αποδίδει στα πράγματα υπερφυσικές ιδιότητες και αποδέχεται ότι υπάρχουν πράγματα που φέρνουν τύχη ή ατυχία (π.χ. ότι ο αριθμός 13 φέρνει ατυχία): *μια συνηθισμένη ~ είναι ότι, αν δεις μαύρη γάτα, θα σου συμβεί κάτι κακό* || *οι διαφοριστές προσπάθησαν να βγάλουν τους ανθρώπους από τα δεσμά των ~ και να απελευθερώσουν*

τον του τους (πβ. λ. *δεισιδαμονία*). ΣΧΟΛΙΟ λ. **λαμβάνω**.

[ETYM. < μετρ. πρόληψις < αρχ. προλαμβάνω, πβ. κ. λήψις - λαμβάνω]. **προλημένος** (ο) [1883] ΝΑΥΤ. 1. τμήμα ενός μεγάλου λιμανιού που βρίσκεται αμέσως μετά την είσοδο και χρησιμεύει ως ακυροβόλιο ΣΥΝ. *ράδα* 2. (παλαιότ.) όρμος που βρίσκεται αμέσως μετά την είσοδο μεγάλου λιμένα και στον οποίο προσαρτώνται συνήθ. βοηθητικά σκάφη. [ETYM. Μετάρρ. δάνειο από γαλλ. avant-port].

πρόληπος (ο) [αρχ.] {πρόλόβ-ου | -ων, -ους} γαστρικός θύλακος των πτηνών, στον οποίο αποθηκεύεται προσωρινά η τροφή, πριν περάσει στο στομάχι. **πρόλογος** ρ. μετβ. [μετρ.] {πρόλογισ-α, -ηκα, -μένος} 1. γράφω τον πρόλογο σε (βιβλίο): *ο συγγραφέας προλογίζει την ελληνική μετάφραση του έργου του* 2. μιλό προεισαγωγικά (σε ομιλία): *τη διάλεξη προλόγησε ο πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών.* — προλόνημα (το).

πρόλογικός, -ή, -ό αυτός που έχει τον χαρακτήρα πρόλογου: ~ *σημείωμα*. **πρόλογος** (ο) {πρόλόγ-ου | -ων, -ους} 1. το εισαγωγικό μέρος κειμένου ή ομιλίας: *οι σχολικές εκθέσεις χωρίζονται χονδρικά σε ~, κύριο θέμα και επίλογο* || *καταπολιτικός* | *εκτενης* | *σύντομος* ~ 2. το εισαγωγικό τμήμα βιβλίου, που τοποθετείται πριν από την εισαγωγή (εφόσον υπάρχει) και συχνά δεν είναι γραμμένο από τον συγγραφέα του βιβλίου: *στην έκδοση του Θεάτρου Τέχνης που ήταν αφιερωμένη στον Κ. Κουν, τον ~ έγραψε ο Γ. Τσαρούχης* || ~ *του συγγραφέα για την ελληνική μετάφραση του έργου του* ΑΝΤ. επίλογος 3. ΦΙΛΟΛ. το εισαγωγικό μέρος αρχαίου δράματος, που βρίσκεται πριν από το πρώτο χορικό άσμα και προετοιμάζει την κυρίως δράση. ΣΧΟΛΙΟ λ. **εισαγωγή**.

[ETYM. αρχ. < πρόλογος. Η λ. διαδόθηκε μέσω του λατ. prologus σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. και γαλλ. prologue, γερμ. Prolog, ισπ. prólogo κ.ά.].

πρόλυτης (ο) {πρόλυτ-ών} (στο Πανεπιστήμιο Αθηνών από το 1911) ο αποφοίτος με βαθμό πτυχίου «σχεδόν καλώς». [ETYM. < μετρ. πληθ. *πρόλυτα*, όπως αποκαλούνταν επί Ιουστινιανού οι σπουδαστές της νομικής που είχαν συμπληρώσει το προτελευταίο (δηλ. το πέμπτο) έτος των σπουδών τους (κατ' αντιδιαστολή προς τον χαρακτηρισμό *λύτα* όσων είχαν ήδη αποφοιτήσει), < προ- + *λύτα* < *λύω*]. **προμακέτα** (η) (προμακετών) πρόχειρη και συνήθ. έγχρωμη μακέτα, που χρησιμεύει ως προσχέδιο της οριστικής.

προμαγειρευμένος, -η, -ο κ. **προμαγειρευμένος** (για συσκευασμένα φαγητά) αυτός που έχει μαγειρευτεί πριν από την αγορά του, ώστε να μη χρειάζεται για την κατανάλωσή του παρά μόνο ζέσταμα ή λίγο ψήσιμο. [ETYM. Μετάρρ. δάνειο από γαλλ. précuit].

προμαίημη (η) [μετρ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η προμαίη. **προμαντεύω** ρ. μετβ. [αρχ.] {προμάντ-ευσα (καθίμ. -ενα), -εύθηκα (καθίμ. -εύθηκα), -ευμένος} *μαντεύω* εκ των προτέρων (κάτι που πρόκειται να συμβεί) ΣΥΝ. *πρόλεγο*, *προφητεύω*. — προμάντευμα (το) [μετρ.].

πρόμαχος (ο) {προμάχ-ου | -ων, -ους} 1. αυτός που μάχεται ανάμεσα στους πρώτους πολεμιστές, στην πρώτη γραμμή 2. (μτφ.) ο υπερασπιστής, ο υπέρμαχος, ο προστάτης: ~ της *ελευθερίας* ΑΝΤ. *αντίμαχος*. [ETYM. αρχ. < προ- + *μάχος* < *μάχομαι*].

προμαχρ ρ. αμετβ. [αρχ.] {προμαχίς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. 1. πολεμώ στην πρώτη γραμμή 2. (μτφ.) υπερασπίζω (κάποιον/κάτι) πολεμώντας.

προμαχώνος (ο) τμήμα οχυρού ή φρουρίου, από το οποίο μάχεται κανείς ΣΥΝ. *προπύργιο*, *επαλξη*, *ταμπούρι*, *προκάλυμμα*. — προμα-χωνικός, -ή, -ό. [ETYM. < μετρ. *προμαχών*, -ώνος, συγκεκομμένος τ. του αρχ. *προμαχ-ών* < *πρόμαχος*].

προμελέτη (η) [1814] {προμελετών} 1. η προκαταρκτική μελέτη, το προσχέδιο της οριστικής μελέτης: ~ *δημοσίου έργου* 2. ο προσχέδια-σιός κακουργηματικής πράξης- Φρ. εκ **προμελέτης** (για κακούργημα) με εσκεμμένο προσχέδιασμό: *φόνος* ~ (πβ. εκ *προθέσεως*, *εξ αμελείας*). [ETYM. Απὸδ. τοῦ γαλλ. préméditation].

προμελετώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προμελετάς...} προμελετ-ήσα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος 1. μελετώ (κάτι) εκ των προτέρων, ασκώμαι (σε κάτι) από πριν 2. ΝΟΜ. προσχεδιάζω (την τέλεση αξιοποιήσιμης πράξης) κυρ. η *μητχ*: η *αματηρή επίθεση ήταν προμελετημένη*.

προμερίσμα (το) {προμερίσ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. προκαταβολή που δίνεται στους μετόχους ανώνυμης εταιρείας έναντι του οριστικού μερίσματος που θα λάβουν από τα προβλεπόμενα κέρδη της τρέχουσας χρήσεως.

προμεσημβρία (η) [1897] {προμεσημβριών} (λόγ.) το διάστημα της ημέρας πριν από το μεσημέρι.

προμεσημβρινός, -ή, -ό [1897] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το διάστημα της ημέρας πριν από το μεσημέρι ΑΝΤ. *μεταμεσημβρινός*.

προμέτοχο (το) {προμετόχ-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. ομοιογενικός τίτλος του Δημοσίου, στον κάτοχο του οποίου προσφέρεται η δυνατότητα να το ανταλλάξει σε μεταγενέστερο χρόνο είτε με μετοχές συγκεκριμένης εταιρείας του Δημοσίου (που πρόκειται να αποκρατικοποιηθεί στο μέλλον) είτε οποιασδήποτε εταιρείας του Δημοσίου που πρόκειται να αποκρατικοποιηθεί στο μέλλον.

προμετωπίδα (η) 1. η σελίδα βιβλίου στην οποία αναγράφεται ο πλήρης τίτλος του 2. ο χώρος περιοδικού ή εφημερίδας, στον οποίο αναγράφεται ο τίτλος 3. η εικόνα που τοποθετείται απέναντι από τον εσωτερικό τίτλο ενός βιβλίου: *στο μνηστήριμα «Βάρδα» του Ν.*

εμπορικών, ναυτικών κ.ά. συμφερόντων τής χώρας αποστολής του, καθώς και την εξέταση ζητημάτων που απασχολούν τους εκεί υπηκόους τής (π.χ. απώλεια διαβατηρίου, έκδοση βίζας κ.λπ.: γενικός | επίτιμος ~ (βλ. κ. λ. διπλωμάτης, ΠΠ). [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «επίσημος ξένος, πρεσβευτής», < προ- + ξέ- νος, πρόξενος' (ο) αυτός που προξενεί κάτι, ο αίτιος: ~ καταστροφών ΣΥΝ. υπαίτιος, υπεύθυνος. [EJXM μτρν. < αρχ. προξενό (υποχωρητ.)].

προξενό ρ. μετβ. {προξενεί... | προξέν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} προκαλώ, επιφέρω, γίνομαι αίτιος (για κάτι κακό): η *ξωφονική νεροποντή προξένησε ζημιά σε ισόγεια καταστήματα*.

[ΗΜ < αρχ. προξενό (-έω) «εκτελώ χρέη προξένου - επιφέρω, προκαλώ» < πρόξενος' (βλ. λ.)].

προοδευτικός, -ή, -ό [1834] 1. αυτός που σχετίζεται με την πρόοδο ΣΥΝ. ριζοσπαστικός ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός, αντιδραστικός 2. αυτός που αγαπά την πρόοδο και γι' αυτό ευνοεί ή αξιοποιεί τις νέες ιδέες και έχει ευνοϊκή στάση απέναντι στις *αλλαγές*: ~ αντίληψη | *άνθρωπος* ΣΥΝ. φιλοπρόοδος ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός 3. ΠΟΛΙΤ. (στη φρασεολογία κομμάτων του αριστερού και κεντρώου χώρου) αυτός που δεν ανήκει στη Δεξιά: *δημοκρατικός και ~ δυνάμεις* || ~ *πολιτικός* | *κόμμα* · 4. αυτός που προχωρεί, που εξελίσσεται σταδιακά: η ~ *αύξηση του πληθωρισμού* || η ~ *μείωση των γεννησεων* || η ~ *επιδείνωση τής υγείας του ΣΥΝ*. βοηθιασός, σταδιακός. — **προοδευτικ-ά** | -ώς [1867] επίρρ., **προοδευτικότητα** (η) [1867]. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. progressif].

προοδευτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η τάση να υποστηρίζει κανείς προοδευτικές ιδέες, λύσεις ή προοδευτικά κόμματα ΑΝΤ. συντηρητισμός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. progressisme].

προοδεύω ρ. αμετβ. [μτρν.] {προόδευ-σα, -μένος} αναπτύσσομαι προς το καλύτερο, κάνω προόδους: *οι δάσκαλοι χαίρουνται, όταν προοδεύουν οι μαθητές τους ΣΥΝ*. προκόβω, βελτιώνομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός.

πρόδος (η) {πρόδ-ου | -ων, -ους} 1. το πέρασμα από μια κατάσταση σε άλλη, η πορεία από ένα στάδιο σε άλλο, η εξέλιξη, ο μετασχηματισμός: η ~ τής *υγείας ασθενούς* || η ~ *των εργασιών συνεδρίου* | τής *Βουλής*- ΦΡ. *καλή πρόδο!* ευχετ. σε μαθητή ή φοιτητή για καλή εξέλιξη, να πάει καλά στα μαθήματα του 2. (ειδικότ.) η πορεία από χαμηλότερο σε υψηλότερο (ποσοτικά και ποιοτικά) στάδιο, η εξέλιξη προς κάτι θετικό και ανώτερο: η ~ τής *ανθρωπότητας* | *τού ανθρώπινου γένους* | *των κοινωνιών* | τής *επιστήμης* | τής *ιστρικής* | τής *βιολογίας* | τής *τεχνολογίας* | τής *βιομηχανίας* ΣΥΝ. ανάπτυξη ΑΝΤ. καθυστέρηση, οπισθοδρόμηση, παρακμή 3. (για πρόσ.) η βελτίωση τής απόδοσης σε συγκεκριμένο τομέα: τα τελευταία χρόνια σημείωσε θεαματική | *αίματώδη* | *συνεχή* | *σταθερή* ~ στην *εργασία* | *στα μαθήματα* του | *στις κοινωνικές του σχέσεις* 4. (α) ΠΟΛΙΤ. πολιτικός στόχος ή όραμα που συνίσταται στην επίτευξη τής κοινωνικής δικαιοσύνης, τής οικονομικής και πνευματικής ανάπτυξης, καθώς και τού ουσιαστικού πολιτικού ρόλου του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων και όχι μόνο μιας προνομιούχου μερίδας τής κοινωνίας: *εναγγελίζομαστε την ~ και την ευημερία του λαού* || *υπάρχουν ακόμη άνθρωποι που εργάζονται και αγωνίζονται συνειδητά για την ~ του συνόλου* || *είναι δήμαρχος* | *βουλευτής που πιστεύει στην ~* || *ισχυρά οικονομικά συμφέροντα αρνούνται την ~, γιατί δεν τα εζυγηρετεί* || *Συνασπισμός τής Αριστεράς και τής ~* (όνομα κόμματος, βλ. λ. *συνασπισμός*) ΑΝΤ. συντήρηση (β) η πνευματική και πολιτική τάση προς το νέο, αυτό που ξεπερνά το παρελθόν και που έρχεται σε ρήξη με κατεστημένες αξίες και μεθόδους: σ' αυτές τις *εκλογές η ~ αντιμάχεται τη συντήρηση* ΑΝΤ. συντήρηση 5. (σε Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι.) η εξέταση σε τμήμα τής εξεταστέας ύλης, που προηγείται χρονικά τής κύριας εξαμηνιαίας εξέτασης: δίνω *πρόδους* · 6. ΜΑΘ. (α) *αριθμητική πρόδος* ακολουθία αριθμών, από τους οποίους ο καθένας προκύπτει από τον προηγούμενο με πρόσθεση του ίδιου πάντοτε αριθμού, λ.χ. η σειρά 1, 3, 5, 7... (προστίθεται δηλαδή ο αριθμός 2) (β) *γεωμετρική πρόδος* ακολουθία αριθμών, από τους οποίους ο καθένας προκύπτει από τον προηγούμενο με πολλαπλασιασμό επί τον ίδιο πάντοτε αριθμό' η ακολουθία αριθμών, ο λόγος των οποίων ανά ζεύγη είναι πάντα σταθερός, π.χ. 3,9, 27, 81 κ.λπ. (ο λόγος είναι πάντα το 3) (γ) *αριθμητική πρόδος* η ακολουθία αριθμών των οποίων οι αντίστροφοι αποτελούν αριθμητική πρόοδο. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «βάδισμα μπροστά (αλλά επί τής οδού)», < προ- + οδός, πβ. *άν-οδος, μέθ-οδος, σύν-οδος*. Η σημερινή σημ. είναι μτρν., ενώ μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι όροι *αριθμητική* | *γεωμετρική πρόδος* (< γαλλ. progression arithmétique | géométrique)].

προοικονομία (η) [μτρν.] {προοικονομιών} ΦΙΛΟΛ. η προετοιμασία τού αναγνώστη ή θεατή για γεγονότα που πρόκειται να ακολουθήσουν (πβ. λ. *οικονομία*).

προοικονομώ ρ. μετβ. [μτρν.] {προοικονομεί... | προοικονομή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προετοιμάζω τον αναγνώστη ή θεατή για (γεγονός που πρόκειται να ακολουθήσει): η *αναφορά στην αρρώστια τής ηρωίδας προοικονομεί το δραματικό φινάλε*. — προοικονόμηση (η) [1834].

προοιμάζωμαι ρ. μετβ. αποθ. (αρχαιοπρ.) κάνω εισαγωγή (σε κάτι), προλογίζω (κάτι). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. αρχ. < προοίμιον].

προοιμακός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το προοίμιο ΣΥΝ. εισαγωγικός, προλογικός · 2. ΕΚΚΛΗΣ. **προοιμακός** (ο) ο ψαλμός που διαβάζεται κατά την έναρξη τής ακολουθίας τού εσπερινού.

προοίμιο (το) {προοιμί-ου | -ων} 1. η εισαγωγή σε κείμενο ή λόγο: ~

ρητορικού λόγου | *αφήγησης* ΣΥΝ. πρόλογος ΑΝΤ. επίλογος ΦΡ. *εκ προοίμιου* εξαρχής, εισαγωγικά 2. ΜΟΥΣ. η εισαγωγική σύνθεση μουσικού έργου ΣΥΝ. προανάκρουσμα, προελούδιο 3. (μτρ.) το προήμιο, το προάγγελμα: *οι εχθροπραξίες υπήρξαν το - των μεγάλων καταστροφών που επακολούθησαν*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροιμία*. [ETYM. < αρχ. προοίμιον, συνθ. εκ συνάρταξης από τη φρ. *προ οίμης* (οίμη «άσμα, τραγούδι») ή *προ οίμου* (οίμος «δρόμος, οδός»). Η παρουσία αρχ. φρ. όπως *οίμος αούδης, επών οίμου, λύρης οίμου*, έχει οδηγήσει στην άποψη ότι το ουσ. *οίμη* αποτελεί μετονομαστικό παράγωγο τού *οίμος*, πράγμα που άλλοι αποδίδουν σε παρετυμολογία. Αν οι δύο λ. δεν συνδέονται ετυμολογικά, τότε το μεν *οίμη* συνδ. πθ. με αρχ. σκανδ. seidr «μαγεία, γοητεία», σανσκρ. sāman- «άσμα» και χεττ. iāhamāi- «τραγουδός» (οπότε *οίμη* < *soi-ma), το δε *οίμος* πθ. < *oi-smo, που συνδ. με λθ. eismé «κίνηση», ή < *Eoi-mos, που ανάγεται στη ρίζα *wei- τού ρ. *είμαι* (βλ. λ. *αφήνω*). Βλ. κ. *παροιμία*), **προοιωνίζωμαι** ρ. μετβ. αποθ. [1865] {προοιωνίστηκα} δίνω το ερέθισμα, τη βάση, για να προβλεφθεί (κυρ. κάτι δυσάρεστο): *οι εθνικιστικές εκάστεις στα Βαλκάνια προοιωνίζονται συμφορές*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. < προ- + οινιζίζωμαι < οινός].

προοιωνίζωμαι ή **προοιωνίζω**: Από το ουσ. *οινός* «μεγάλο πτηνό, μαντικό πτηνό» πλάστηκε στην Αρχαία το ρ. **οινιζίζωμαι** με τη σημασία «παρρηγοίω τον πλάσμα των πτηνών (ασετού, γερακιού και άλλων μεγάλων πουλιών), για να μαντέψω τι πρόκειται να συμβεί» και, κατ' επέκταση, «προφητεύω, προλέγω, μαντεύω». Με την επίδραση ρημάτων όπως *προ-λέγω, προ-φητεύω, προ-μαντεύω, προ-βλέπω, προ-μηνύω* κ.λπ. σχηματίστηκε (το 1865) και τύπος προοιωνίζωμαι που χρησιμοποιήθηκε αντί του απλού *οινιζίζωμαι*. Τελευταία, ακούγεται -κατά τα ενεργητικά ρήματα *προλέγω, προφητεύω*, και ιδ. το προμηνύω- και τ. προοιωνίζω (Οι ενέργειες τής κυβερνήσεως προοιωνίζουν μεγάλη αναταραχή στον κλάδο των εκπαιδευτικών)' ο τύπος αυτός είναι καλύτερο να αποφεύγεται και να προτιμάται το *προοιωνίζωμαι*.

Το οινός ήταν «μέση λέξη», σήμαινε δηλ. τόσο τον καλό όσο και τον κακό οινό, το καλό αλλά και το κακό σημάδι. Τα επιθ. *οινιόνος* και *δυσοινόνος* είναι νεότερα- δεν υπάρχουν στην Αρχαία. Το περίφημο δε ομηρικό (ΐλ. Μ 243) «*εἰς οἰνός ἀρίστος, ἀμύνε-σθαι περί πάτρη*» δείχνει την αμφισβήτηση στις μαντείες και στις προφητείες και την πρόταση των ενεργιών και των αγώνων τού ίδιου τού ανθρώπου («ο καλύτερος οινός, η ασφαλέστερη αναζήτηση για το τι μέλλει να συμβεί είναι ο αγώνας τού ίδιου τού ανθρώπου για την υπεράσπιση τής πατρίδας»).

προοπτική (η) [1857] 1. η τεχνική τής αναπαράστασης των τρισδιάστατων αντικειμένων στον χώρο, όπως αυτά φαίνονται εκ συνάρτησης με την απόσταση και τη θέση τού παρατηρητή 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η απεικόνιση, η καλλιτεχνική αναπαράσταση τού όγκου τρισδιάστατου αντικειμένου σε επίπεδη επιφάνεια, ώστε να δίνει την εντύπωση τού βάθους: η *κλασική* ~ *θεμελιώθηκε στην Ιταλία τής Αναγέννησης* 3. η άποψη που παρουσιάζει π.χ. ένα τοπίο, όταν ιδωθεί από απόσταση · 4. η δυνατότητα για συγκεκριμένη εξέλιξη στο μέλλον: (κ. στον πληθ.) η *αδιάλλακτη στάση του δεν αφήνει προοπτικές για συμφιλίωση* 5. (ειδικότ.) **προοπτικές** (οι) οι δυνατότητες για πρόοδο, για επιτυχία: *αυτό το επάγγελμα δεν έχει προοπτικές* || *θέση με προοπτικές* (για ανέλιξη).

[ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού μτρν. επιθ. *προοπτικός* (βλ. λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. perspective].

προοπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την προοπτική: *-βάθος* 2. αυτός που απεικονίζεται σύμφωνα με τους κανόνες τής προοπτικής: ~ *σχέδιο*- ΦΡ. **προοπτική προβολή** η προβολή σημείων πάνω σε ένα επίπεδο, η οποία γίνεται σύμφωνα με τους κανόνες τής προοπτικής. — προοπτικότητα (η) [1888]. [ETYM. μτρν. < προ- + οπτικός (βλ. λ.)].

προορατικός, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει την ικανότητα να προβλέπει ΣΥΝ. προβλεπτικός, προνοητικός, διορατικός ΑΝΤ. απείρηκτος. — **προορατικός** επίρρ., **προορατικότητα** (η) [1874]. [ETYM. αρχ. < προορά «προβλέπω» < προ- + ορά (βλ. λ.)].

προορίζω ρ. μετβ. [μτρν.] {προορίσ-α, -τηκα (λόγ.-θηκα), -μένος} 1. καθορίζω (κάτι) εκ των προτέρων: *προορίζω την θέση για προφιλέζ τους πρόσωπο* || *αυτό το δωμάτιο το - για καθιστικό* ΣΥΝ. προκαθορίζω, προεπιγράφω 2. προαποφασίζω για το επαγγελματικό μέλλον (κάποιου): *οι γονείς του τον προορίζαν για γιατρό* || *τον - για καθηγητή πανεπιστημίου* 3. (η μτχ. **προορισμένος**, -η, -ο) αυτός που από τη φύση ή τη μοίρα του έχει προκαθοριστεί για κάτι: *ήταν - να πεθάνει νέος* || *είναι - για επιστήμονας* || *είμαστε - ο ένας για τον άλλον* (ώστε να ζήσουμε μαζί).

προορισμός (ο) [αρχ.] 1. ο σκοπός τής ύπαρξης: ο - τής *οικογένειας είναι να προετοιμάζει ανθρώπους ικανούς να ζήσουν στην κοινωνία* || ο - *τού σχολείου* || *τού ανθρώπου* || *υψηλός* ~ || *εκπληρώνω τον ~ μου* 2. η κατεύθυνση προς ορισμένο τόπο: *αλλάξω ~* 3. (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο επιθυμεί κάποιος να φθάσει: *οι ταξιδιώτες με - τη Νάξο να ετοιμάζονται για την αποβίβαση τους* || *μετά από πολλές δυσκολίες έφθασαν στον ~ τους* · 4. ΘΡΗΣΚ. **απόλυτος προορισμός** (νεολατ. predestinatio absoluta) προεσταντική διδασκαλία, σύμφωνα με την οποία ο Θεός έχει προορίσει ορισμένους ανθρώπους για σωτηρία, ενώ άλλους για αιώνια τιμωρία.

προπαγάνδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (κακός.) η με κάθε μέσο συστηματική προσπάθεια μονόπλευρου επηρεασμού τής κοινής γνώμης προς ορισμένη κατεύθυνση: *κάνω ~ υπέρ* | *εναντίον κάποιου* || *Μην*

πιστεύετε τίποτε απ' όλα αυτά! Είναι ~ || κρατική ~ || ο Γκαίμπελς ήταν υποργός Προπαγάνδας στη ναζιστική Γερμανία || όργανο | μηχανισμός προπαγάνδας 2. (σπανιότ.) η προσπάθεια διαδόσεως των ιδεών ατόμου ή κοινωνικής ομάδας με σκοπό την επικράτηση τους: *κομματική | ιδεολογική* ~.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *προβολή*. [ETYM. < μεσν. λατ. propaganda < λατ. propago «μοσχεύω - εκτείνω, αυξάνω» < pro- «προ» + pago < p. pangere «μπήγω, φυτεύω». Η λ. εμφανίστηκε στην ονομασία Congregatio de propaganda fide (Σύννοδος προς διάδοση της πίστωσης), που αποτελούσε συνοδικό όργανο της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, το οποίο συνεστήθη το 1559 από τον πάπα Κλήμεντα Η', προκειμένου να διαδώσει την πολιτική του ενωτισμού (Ουνία). Αναδιοργανώθηκε το 1622 από τον πάπα Γρηγόριο ΙΕ'].

προπαγανδίζω ρ. μετβ. [1896] {προπαγανδίσ-α, -ηκα, -μένος} προσπαθώ να προβάλλω με συστηματικό τρόπο (άποψη, πρόσωπο, πολιτική κ.λπ.), επηρεάζοντας την κοινή γνώμη υπό τον: στα ολοκληρωτικά κ-αθεστώτα τα μέσα ενημέρωσης προπαγανδίζουν την πολιτική των κρατούντων || ~ μια θεωρία | μια αντίληψη ~ προπαγα νύση (η) κ. **προπαγανδισμός** (ο), προπαγανδιστής (ο) [1896], προπαγανδίστρια (η).

προπαγανδιστικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στην προπαγάνδα: ~ φυλλάδιο | *προκήρυξη | τέχνη | εκστρατεία | ενέργεια*. — προπαγανδιστικά επίρρ.

προπαιδεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η προκαταρκτική μόρφωση, το σύνολο της βασικής παιδείας, που προηγείται εξειδικευμένης συνήθ. γνώσεως: δεν *διέθετε την απαραίτητη ~ για καλλιτεχνικές σπουδές* ANT. μετεκπαίδευση.

προπαιδεία (η) {χωρ. πληθ.} (α) ο πίνακας που περιέχει όλα τα γινόμενα των αριθμών από το 1 ως το 10 (β) (συνεκδ.) τα γινόμενα των αριθμών από το 1 ως το 10 από τους μεταξύ τους πολλαπλασιασμούς σε συγκεκριμένη σειρά (1 x 2 = 2, 1 x 3 = 3... 2x2 = 4, 2x3 = 6...), τα οποία συνήθ. μαθαίνουν απέξω οι μαθητές του δημοτικού: ξέρω | *μαθαίνω | λέω την ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαιδεία*. [ETYM. < αρχ. προπαιδεία (με αναβιβασμό του τόνου, πβ. κ. *εγκυκλοπαιδεία*)].

προπαιδευό ρ. μετβ. [αρχ.] {προπαιδευ-σα, -θηκα (καθημ. -ηκα), -μένος} παρέχω προκαταρκτική μόρφωση σε (κάποιον), προετοιμάζω (κάποιον) για ανώτερες σπουδές ΣΥΝ. προεκπαιδευό ANT. μετεκπαιδευό, επιμορφώνω. — προπαιδευση (η) [μετρν.], προπαιδευτικός, -ή, -ό [1834].

προπάνιο (το) {προπάνιον | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αέριος υδρογονάνθρακας που χρησιμοποιείται υδροποιημένος ως καύσιμο σε γκαζιέρες. — προπανικός, -ή, -ό.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. propane, συγκεκριμένος τ. του (acide) propion(i)que «προπανικό οξύ». Το επίθ. propionique (νόθο συνθ.) < pro- (< λατ. pro- «προ») + -ionique < αρχ. πίσω «παχύς, λιπαρός» (< πίσω «ζωικό λίπος»)].

προπανόλη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. άχρωμο υγρό με οσμή οινόπνευματος, εύφλεκτο και ευδιάλυτο στο νερό, στο οινόπνευμα και στον αιθέρα: ανήκει στην οικογένεια των αλκοολών κ και χρησιμοποιείται ως διαλύτης. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. propanol < propane (βλ. κ. προπάνιο)].

προπαντός επίρρ. περισσότερο από καθετί άλλο: ~ *πρέπει να μείνουμε ψύχραμοι* (βλ. κ. λ. προπάντων).

προπάντων επίρρ. πάνω απ' όλα: *προσπάθησε ~ να είσαι ειλικρινής μαζί τους* (βλ. κ. λ. προπαντός).

προπάππος (ο) {προπάπ-που | -ων, -ους} ο πατέρας του παππού ή της γιαγιάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παπάς*. [ETYM. < αρχ. προπάππος < προ- + πάππος].

προπαραλήγουσα (η) [μετρν.] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η τρίτη από το τέλος συλλαβή μιας λέξης, π.χ. *άν-θρώπος, πό-λεμος, δε-χομαι*.

προπαραμονή (η) [1888] η μέρα που προηγείται της παραμονής γιορτής ή επετείου.

προπαρασκευάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προπαρασκευά-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ετοιμάζω (κάτι) από πριν, προετοιμάζω 2. (ειδικότ.) δίνω σε (κάποιον) την απαραίτητη προκαταρκτική εκπαίδευση: τα *φροντιστήρια προπαρασκευάζουν τους μαθητές για τις Γενικές Εξετάσεις* ΣΥΝ. προετοιμάζω, προγυμνάζω. — προπαρασκευή (η) [αρχ.], προπαρασκευαστής (ο) [1805].

προπαρασκευαστικός, -ή, -ό [μετρν.] 1. αυτός που αναφέρεται ή αποσκοπεί στην προπαρασκευή: ~ *μαθήματα | εκπαίδευση | πρόγραμμα* 2. ΝΟΜ. **προπαρασκευαστικές ενέργειες** οι ενέργειες που αποσκοπούν στην προπαρασκευή ενός εγκλήματος (π.χ. αγορά όπλου). — προπαρασκευαστικά | -ός επίρρ.

προπαροξύνεται, **προπαροξύνονται** ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. [μετρν.] (για λέξη) τονίζεται στην προπαραλήγουσα.

προπαροξύτονος, -η, -ο [μετρν.] (λέξη) που τονίζεται στην προπαραλήγουσα.

προπατρίχικο κ. προπατρίχικο (το) (καθημ.) το κατάστημα που δέχεται συμπληρωμένα δελτία για τους διαγωνισμούς του ΠΡΟ-ΠΟ (αλλά και για τα άλλα τυχερά παιχνίδια, π.χ. ΛΟΤΤΟ, Τζόκερ, ΠΡΟΤΟ κ.λπ.) ΣΥΝ. πρακτορείο ΠΡΟ-ΠΟ.

προπατρίχης κ. **προπατρίχης** (ο) {προπατρίχιδες} (καθημ.) ο ιδιοκτήτης πρακτορείου ΠΡΟ-ΠΟ.

[ETYM. < ΠΡΟ-ΠΟ + παραγ. επίθημα -ατρίχης, πβ. *λοκ-ατρίχης* (< Λ.Ο.Κ.), παγοτ-ατρίχης].

προπατόρας (ο) {προπατόρων} 1. ο γε'άρχης ANT. προμήτωρ 2. **προ-πάτορες** (ου) (α) οι πατριάρες της Η.Δ. Αβραάμ, Ισαάκ, Ιακώβ (β) (γενικά) οι πρόγονοι ANT. απόγονοι. [ETYM. < αρχ. προπάτωρ, -ορός «πρόγονος, ιδρυτής οικογένειας, γε-

νάρχη» < προ- + πάτωρ < πατήρ]. **προπατορικός**, -ή, -ό [μετρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους προ-πάτορες 2. ΘΡΗΣΚ. **προπατορικό αμάρτημα** το αμάρτημα της παρακοής που, κατά την Π.Δ., διέπραξαν οι προτόπλαστοι απέναντι στον Θεό και το οποίο στάθηκε η αιτία για διακοπή της κοινωνίας με τον Θεό και την αποτομή τους από τον Παράδεισο.

προπέλα (η) {προπελών} ο έλικας πλοίου που του δίνει ώθηση προς τα εμπρός (προώθηση).

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. propeller < p. propel < λατ. propellere «προωθώ, ελαύνω» < pro- «προ» + pellere «ωθώ, κρούω»].

προπεμπτήριος, -α, -ο [μετρν.] 1. αυτός που προπέμπει ΣΥΝ. συνοδευτικός, προπεμπτικός 2. ΝΟΜ. **προπεμπτήριο** (το) {προπεμπτηρίου | -ων} (α) βούλευμα που εκδίδεται κατόπιν αιτήσεως προς το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών, με το οποίο μπορεί να διαταχθεί η προσωρινή αποφυλάκιση προφυλακισμένου με καταβολή εγγυήσεως (β) πράξη του δικαστήριου για προσωρινή απαλλαγή πτωχεύσαντος από προ-σωκοκράτηση.

προπέμω ρ. μετβ. [αρχ.] {προπέμωσα} (λόγ.) 1. ξεπροβοδίζω, συνοδεύω (κάποιον που φεύγει): μέλη της *κυβέρνησης προέπειμαν τον ξένο επίσημο στο αεροδρόμιο* 2. συνοδεύω (νεκρό κατά την εκφορά του). — προπομπή (η) [αρχ.], προπεμπτικός, -ή, -ό [μετρν.].

προπερυσμένος, -η, -ο αυτός που τοποθετείται χρονικά πριν από τον προηγούμενο: την ~ *μέρα* | *εβδομάδα*.

προπεριπόμενος, -η, -ο [μετρν.] (λέξη) που παίρνει περιτωμένη στην παραλήγουσα (πβ. λ. *περισπόμενος*).

πρόπερι κ. **πρόπερι** επίρρ. [αρχ.] κατά το έτος που προηγείται του περασμένου.

προπερυσίνος, -η, -ο κ. **προπερυσινός**, -ή, -ό [μετρν.] αυτός που έγινε ή υπήρξε πριν από δύο χρόνια.

προπέτασμα (το) {προπετάσ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (γενικά-σπάν.) ό,τι καλύπτει τη θέα των προσώπων ή των αντικειμένων που βρίσκονται πίσω από αυτό ΣΥΝ. σκέπασμα, προκάλυμμα, παρμόβιν 2. ΣΤΡΑΤ. φυσικό ή τεχνητό σχήμα που προστατεύει στρατιωτικό σχηματισμό από τα πυρά του εχθρού: ΦΡ. **προπέτασμα καπνού** βλ. λ. *καπνός*. [ETYM. μετρν. < αρχ. προπετάννιμο < προ- + πετάννιμο «απλώνω, ανοίγω» (βλ. λ. πετώ)].

προπέτεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ανάγωση ή προκλητική συμπεριφορά ΣΥΝ. ανθάδεια, θράσος, προκλητικότητα 2. η απερίσκεπτη βιασύνη.

προπετής, -ής, -ές {προπετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που συμπεριφέρεται με τρόπο ανάγωγο ή προκλητικό ΣΥΝ. ανθάδης, θρασύς, προκλητικός ANT. σεμνός, συνεστάλμένος 2. αυτός που ενεργεί με απερίσκεπτη βιασύνη.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που γέρνει προς τα εμπρός», < προ- + -πετής < θ. πετ- του ρ. πίπτω (βλ. λ.). Η μετφ. σημ. ήδη αρχ.].

πρόπηγμα (το) {προπήγ-ατος | -ατα, -άτων} 1. κατασκευάσμα που βρίσκεται μπροστά από χώρο και είναι κατάλληλο για τη διακόσμηση ή την προώθηση εξωτερικής πλευράς οικοδομήματος 2. διαχωριστικός φραγμός ΣΥΝ. κιγκλιδοίμα, περίφραγμα. [ETYM. μετρν. < προπήγνιμο < προ- + πήγνιμο «μπήγω, στερεώνω» (βλ. λ. πήζω)].

προπηλακίζω ρ. μετβ. {προπηλακί-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εκ-στομίζω ύβρεις εναντίον κάποιου σε δημόσια εμφάνιση του (προϊοποθεί την ταυτόχρονη παρουσία στον ίδιο χώρο αυτού που προπηλακίζει και αυτού που προπηλακίζεται). — **προπηλακισμός** (ο) [αρχ.] κ. προπηλάκιση (η) [αρχ.], προπηλακιστής (ο) [μετρν.], **προπη-λακιστικός**, -ή, -ό [αρχ.].

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «παλειψώ με λάσπη», < προ- + πήλω + -ακίζω (πβ. κ. *θενακίζω*). Η μετφ. σημ. είναι ήδη αρχ. Οι αρχαίοι λεξικογράφοι είχαν ενοήσει τις αμάρτυρες λ. *πίλαξ, πηλακίζω*, προκειμένου να εξηγηθεί το ρ. *προπηλακίζω*].

προπίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {προπήπια} πίνω στην υγεία κάποιου σηκώνοντας το ποτήρι, κάνω πρόποση.

προπλάθω ρ. μετβ. [μεσν.] {προπέλασα, προπλάσ-ηκα, -μένος} 1. πλάθω (κάτι) από πριν, κάνω το πρόπλασμα του 2. (στη βυζαντινή αιογραφία) επιχρίω με το βασικό χρώμα το μέρος που θα ζωγραφίσω ΣΥΝ. ασταρώνω.

πρόπλασμα (το) [μετρν.] {προπλάσ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το πηλινο ομοίωμα αγάλματος 2. ΑΡΧΙΤ. το υπόδειγμα αρχιτεκτονικού ή καλλιτεχνικού έργου ή μηχανήματος σε μικρογραφία ΣΥΝ. μακέτα 3. ΚΑΛ. TEXN. το έργο που πλάθεται από πηλό, κερί, γύψο ή άλλες ύλες με σκοπό την αναπαραγωγή του σε λαξευτή ή χυτή μορφή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα*.

προπλασμός (ο) [μεσν.] (στους βυζαντινούς αιογράφους) το φόντο ζωγραφικού πίνακα ΣΥΝ. αστάρι.

προπλαστών (ο) {προπλαστών} αυτός που κατασκευάζει προπλάσματα.

προπληρωμή (η) 1. η προκαταβολή της αξίας πράγματος πριν από την παραλαβή του ή μισθού πριν από την παροχή της αντίστοιχης υπηρεσίας ΣΥΝ. μπροστάντζα ANT. προείσπραξη 2. ΟΙΚΟΝ. το αναγκαιο ποσό που προκαταβάλλεται από το δημόσιο ταμείο σε περιπτώσεις πειλογοσόν δημοσίων δαπανών. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. paiement d'avance].

προπληρώνω ρ. μετβ. {προπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} πληρώνω από πριν: ~ *κάποιον, πριν αρχίσει εργασία* || *τηλεφωνική κάρτα προπληρωμένης ομιλίας*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. payer d'avance].

προπληρωτέος, -α, -ο [1824] αυτός που πρέπει να προπληρωθεί. **ΠΡΟ-ΠΟ** (το) (απόφραγμα *προπό*) (Προγνωστικά Ποδοσφαιρίου) τυχερό παιχνίδι οργανωμένο από το κράτος, κατά το οποίο οι παίκτες

κερδίζουν χρήματα προβλέποντας τα αποτελέσματα ποδοσφαιρικών αγώνων: *παίζω - || δελτίο - || οι στήλες τού ~ || κέρδια 100.000 δρχ. στο ~ || πάνω δεκατρίαι στο ~*. [ETYM₂ Ακρωνύμιο τής φρ. *Προγνωστικά Ποδοσφαιρού*], που εμφανίστηκαν επίσημα στην Ελλάδα το 1959].

πρόποδες (οι) {χωρ. γεν. πληθ.} το χαμηλότερο μέρος βουνού ή λόφου, που βρίσκεται κοντά στη βάση του και ενώνει τις πλαγιές με το έδαφος ΣΥΝ. ριζοβούνι, ριζά (τα).

[ETYM₁ Πληθ. τού αρχ. *πρόπους, -οδός* «ο προπορευόμενος, αυτός που προχωρεί μπροστά» < *προ-* + *πους, ποδός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

προπολεμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο που προηγείται τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου: ~ *σπίτι* | *αυτοκίνητο* | *φωτογραφία* ΑΝΤ. μεταπολεμικός. — προπολεμικά επίφρ.

προπομπή (η) → προπέμπω

προπομπός (ο) **1.** αυτός που προπέμπει πρόσωπο που αποχωρεί **2.** αυτός που προπορεύεται άλλων **3.** (μτφ.) αυτός που προετοιμάζει το έδαφος για κάτι που πρόκειται να ακολουθήσει **4.** ΣΤΡΑΤ. το προπορευόμενο κλιμάκιο εμπροσθοφυλακής ΣΥΝ. προφυλακή. [ETYM₁ αρχ. < *προπέμπω* «συνουδεύω»].

προπόνηση (η) [1896] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να προπονείται κανείς: *γινώσκω*. η συστηματική άσκηση αθλητή, ώστε να είναι σε φόρμα: *σας 8.00 έγω ~ στο μάσκαε || σκληρή | εντατική ~*. — **προ-πονητικός**, -ή, -ό.

προπονητή **ρίο** (το) {προπονητρι-ου | -ων} ο χώρος όπου γίνεται προπόνηση. **προπονητής** (ο) [1896], προπονήτρια (η) (προπονητριών) πρόσωπο που προπονεί (βλ. κ. λ. *κόουτς*).

προπονητική (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τις μεθόδους προπονήσεως των αθλητών. [ETYM₁ Απόδ. τού γερμ. *Trainingslehre*].

Προποντίδα (η) η εσωτερική θάλασσα που χωρίζει την ασιατική από την ευρωπαϊκή Τουρκία. Επίσης (λόγ.) Προποντίς {Προποντι-δος}.

[ETYM < αρχ. *Προποντίς* < *προ-* + *ποντίς* < *πόντος*, επειδή οδηγεί στον (Ευξείν) Πόντο. Η τουρκ. ονομασία *Marmara Denizi* «Θάλασσα τού Μαρμαρά» οφείλεται σε ορισμένα νησιά τής Προποντιδας, τα οποία αποτελούσαν -από την αρχαιότητα ήδη- τόπο εξορύξεως μαρμάρων και είναι επιπλέον σχηματισμένα από γρανίτη και σχιστόλιθο].

προπονώ ρ. μετβ. {προπονείς... | προπον-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} ασκό, προετοιμάζω μεθοδικά (αθλητή ή αθλητική ομάδα), προκειμένου να παρουσιάσουν τη μέγιστη δυνατή απόδοση σε αγώνες: ~ *ποδοσφαιρική ομάδα* | *κολυμβητή | δρομέα* || (κ. μεσοπαθ.) προπονούμαι *σκληρά* | *εντατικά* || ~ *στο σκάκι* ΣΥΝ. προγυμνάζω. [ETYM₁ < αρχ. *προπονώ* (-έω), αρχική σημ. «εργάζομαι, καταπονούμαι, μοχθώ εκ των προτέρων», < *προ-* + *πώνω* < *πόνος* (βλ.λ.). Η σημ. «καταπονώ άλλον εκ των προτέρων, τον εξαντλώ από πριν» είναι μτγν.].

προπορευόμε! ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προπορευ-θηκα (καθμη. -τη-κα)} βαδίζω μπροστά από άλλους ΣΥΝ. προηγούμαι ΑΝΤ. έπομαι, ακολουθώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πρόποση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} ο χαριεπιάτρητος λόγος που απευθύνει κανείς εις υγιείαν ή προς τιμήν κάποιου, σηκώνοντας ταυτόχρονα το ποτήρι και πίνοντας λίγο ποτό: ο *πρόεδρος τής Δημοκρατίας έκανε ~ προς τιμήν τού ξένου ομολόγου του*. [ETYM₁ < αρχ. *πρόποισις* < *προπίνω* < *προ-* + *πίνω*. Βλ. κ. *πίσις*].

προποτιζήδικο (το) → προπατιζήδικο

προποτιζής (ο) → προπατιζής

προπρῶτανης (ο) [1837] {-η κ. -άνεως | -άνεις, -άνεων} (παλαιότ.) ο προηγούμενος πρῶτανης, ο πρῶτανης τής προηγούμενης περιόδου.

προπτύξη (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** (λόγ.) το μάζεμα προς τα εμπρός **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η κάμψη των χεριών εμπρός από το στήθος έτσι, ώστε οι *πλάμες*, οι βραχιόνες και τα αντιβράχια να βρίσκονται στο ίδιο οριζόντιο επίπεδο.

[ETYM₁ < *προπτύσσω* < *προ-* + *πτύσσω* «ζαρώνω, διπλώνω, πτυχώνω» (βλ. λ. *πτυχή*)].

προπτύσσω ρ. μετβ. {προέπτυσά (λόγ.)} **1.** μαζεύω προς τα εμπρός **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. εκτελώ προπτύξη (βλ.λ.).

προπτυχῖος, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις σπουδές που γίνονται πριν από τη λήψη τού βασικού πτυχίου: ~ *πρόγραμμα* | *κύκλος σπουδών* | *φοιτητής* || (ως ουσ.) *διδάσκει στους* ~ ΑΝΤ. μεταπτυχιακός **2.** **προπτυχιακά** (τα) κύκλος σπουδών που ακολουθεί κανείς για την απόκτηση τού βασικού πτυχίου από τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό ίδρυμα: τα ~ στη *διοίκηση επιχειρήσεων* ΑΝΤ. μεταπτυχιακά. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *undergraduate*].

πρόπτωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πτώση προς τα εμπρός ή προς τα κάτω **2.** η μετατόπιση ή πτώση οργάνου ή τμήματος οργάνου τού σώματος από τη φυσιολογική του θέση εξαιτίας τής χαλάρωσης των σπληνικών τών μέσων.

προπύλαια (τα) {προπυλαίων} ΑΡΧΙΤ. η μνημειώδης διαμορφωμένη είσοδος κτηριακών συνόλων: (με κεφ.) τα ~ τού *Πανεπιστημίου* | τής *Ακροπόλεως*. [ETYM₁ αρχ. πληθ. τού επιθ. *προπύλαιος* < *προ-* + *πύλαιος* < *πύλη*].

πρόπυλο (το) {προπύλου | -ων} ΑΡΧΑΙΟΛ. ο στεγασμένος χώρος που αποτελεί εξωτερική συνέχεια τής εισόδου σε οικοδόμημα ή μνημειώδη διαμόρφωση εισόδου σε περιορισμένο χώρο και έχει συνήθως προσόψεις με κίονες. [ETYM₁ < αρχ. *πρόπυλον* < *προ-* + *πυλον* < *πύλη*].

προπτύργιο (το) [μτγν.] {προπτύργι-ου | -ων} **1.** προκεχωρημένο οχύ-ρωμα ΣΥΝ. προτειχισμα, προκάλυμμα, προμαχάνας **2.** (μτφ.) φορέας ή

μέσο αποτελεσματικής προστασίας αξιών, θεσμών και αρχών: «*ΗΧά-βρη, ιστορικό κόκκινο ~ και τώρα βατερλώ τού Κομμουνιστικού Κόμματος*» (εφημ.). **προπόληση** (η) [1844] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να προπολείται (κάτι): ~ *εισητηρίον για μια συναλία* | *διαμερισμάτων*.

προπολώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προπολείς... | προπολώ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} πωλώ (κάτι) προτού τελειώσει ή κατασκευη του ή αρχίσει να διατίθεται: *εισητήρια προπολούνται στα ταμεία τού θεάτρου* || *προπολούνται διαμερισμάτα*.

προρρηθείς, -είσα, -έν {προρρηθ-έντος (θηλ. -είσης), -έντα | -έντες (ουδ. -έντα), -έντων (θηλ. -είσών)} (λόγ.) αυτός που αναφέρθηκε προηγούμενος ΣΥΝ.

προμνημονευθείς, προσηρμένος, προαναφερθείς. [ETYM₁ Μτγ. παθ. απορ. τού αρχ. *προερόν*, που χρησιμοποιείται ως μέλλ. τού *προλέγω*. Βλ. λ. *ρήση, ρήμα*].

προρρηματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται πριν από το ρήμα **2.** ΓΛΩΣΣ. **προρρηματικά** (τα) οι κύριες προθέσεις, όταν είναι πρώτα συνθετικά ρημάτων οι προθέσεις αυτές διατηρούν, παρά τη σύνθεση, την αρχική τού σημασία, τροποποιούν τη σημασία των ρημάτων των οποίων αποτελούν α' συνθετικό ή δηλώνουν το ποιών τής πράξης (μονοθητική, ένωρξη, λήξη, διευθνησι κ.λπ.). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *preverbal*].

πρόρρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η πρόβλεψη τού μέλλοντος ΣΥΝ. προφητεία. [ETYM₁ < αρχ. *πρόρρησις* < *προ-* + *ρήσις* (βλ.λ.)].

προς πρόθ.: δηλώνει: **1.** κατεύθυνση: *πήρε τον δρόμο - το βουνό* ||) + τα + τοπικό επίφρ.: *πορεία ~ τα δυτικά* || *έλα ~ τα πάνω* | *κάτω 2.* τη θέση (προσώπου) ή πράγματος) σε σχέση με κατεύθυνση: *από το ρήμα βρίσκεται ~ τα ανατολικά τής Ξάνθης 3.* σε τι ή ποιον απευθύνεται (κάποιος/κάτι): *αίτηση | αναφορά ~ τον διευθυντή* | *τον προϊστάμενο* || *θα μιλήσουμε σαν άνδρας ~ άνδρα 4.* αναφορά (σε κάποιον/κάτι): *ήταν στοργικός ~ τα παιδιά του* || *εχθρική στάση ~ καθέτι νέο 5.* χρονική προσέγγιση: *θα σε δω ~ το απόγευμα* || ~ *τα τέλη τού εικοστού αιώνα*- ΦΡ. (α) **προς το παρόν** (προς το παρόν, θουκ. 3, 40) μέχρι τώρα (β) **προς στιγμήν** μέχρι αυτή τη στιγμή **6.** σκοπό: ~ *τι ο θρήνος και ο κοπετός*; || *δ, τι γίνεται είναι ~ όφελος σου* || *αυτά βάλ' τα καλά στο μωλό σου ~ γνώσει και συμμόρφωσι* || *αυτός ο άνθρωπος αποτελεί παράδειγμα ~ αποφυγήν* ΦΡ. (α) **προς τιμήν (κάποιου)** (ι) για να τιμηθεί κάποιος: *εκδήλωση ~ τού υπουργού* (ii) για ενέργεια που τιμά αυτόν που την έκανε: *εκείνος, προς τιμήν του, αρνήθηκε να με κατηγορήσει άδικα, αν και αντίπαλος μου* (β) **η σιωπή μου προς απάντηση σου** βλ. λ. *σιωπή* (γ) *πώς προς νερό* μου πηγαίνω να ουρήσω **7.** σύγκριση, αναλογία: *η στρατιωτική βοήθεια των Η.Π.Α. σε Ελλάδα και Τουρκία παρέχεται σε αναλογία 7-10 8.* αντίτιμο: *αγόρασα πορτοκάλια ~ 100 δρχ.* το κίλδ **9.** χωρισμό και διανομή: *ψάξαμε τα σπίτια ένα ~ ένα, αλλά δεν τον βρήκαμε πουθενά* || *βήμα ~ βήμα επιτυγχάνεται η βελτίωση των ελληνοαμερικανικών σχέσεων* || *μετάφραση λέξη ~ λέξη* · ΦΡ. (+γεν.) (α) **πάππο προς πάππο** βλ. λ. *πάππος* (β) **προς Θεού** βλ. λ. *Θεός*.

[ETYM₁ < αρχ. *προς* | *πρωτί* (επικ.), πθ. ετεροισμ. βαθμ. τ. **πρετι* (άπό όπου ο τ. *πρέξ*, που απαντά στη λ. *πρέβω*, βλ.λ.), το οποίο συνδ. με *σανσκρι. prati* «προς», αρχ. *σλαβ. protivn* (επίθ.) «έναντιος» (> πολ. *przeciw* «εναντίον»), ενώ η σύνδεση με το λατ. *pretium* «τιμή, αξία» δεν γίνεται αποδεκτή. Η πρόθ. *προς* ανήκει στην ευρεία λεξιλογική οικογένεια τού Ι.Ε. μορίου **per-* (δηλωτικού κατευθύνσεως) και συνδ. με τις προθ. *πρό, περί, παρά* κ.ά. ο τ. *προς* προέρχεται από το επικ. *πρωτί* (ι) με συριστικοποίηση τού -τ- είτε προ τού -ι είτε ως τελικό φθόγγου].

προς- ά συνθετικό που δηλώνει: **1.** επίταση τής σημασίας τού β' συνθετικού: *προς-αύξαν* **2.** κατεύθυνση προς αυτό που δηλώνει το β' συνθετικό: *προσ-θαλάσσιση, προσ-γειώνω, προσ-σελίνηση*. [ETYM₁ Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *προς* (βλ.λ.)].

προσαγάω (να/θα) ρ. → προσάγω

προσαγορεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσαγορεύ-σα, -θηκα} **1.** προσφ ωνά **2.** (συνεκδ.) αποκαλώ (κάποιον) με τον τίτλο που φέρει ή που του απονέμεται. — *προσαγορεύση* (η) [μτγν.].

προσάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσ-ήγαγα (να/θα προσάγαγω), -ήχηθη, -ης, -η... (να/θα προσαχθώ)} **1.** ΝΟΜ. οδηγώ (κάποιον) ενώπιον δικαστηρίου ή ανακριτή: ~ *κάποιον σε δίκη* || ο *δολοφόνος* θα *προσαχθεί αύριο στον τέταρτο τακτικό ανακριτή* · **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. προσεγγίζω τα πέλματα των ποδιών με τέτοιον τρόπο, ώστε να εφάπτονται οι εσωτερικές τους πλευρές και τα άκρα τους να είναι τεντωμένα · **3.** ΝΑΥΤ. (λόγ. στον τ. *προσάγωμα*) στρέφω το πλοίο προς τον άνεμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) ορτσάρω ΑΝΤ. επιδίωθ, ποδίωθ.

προσαγωγή (η) [αρχ.] **1.** ΝΟΜ. το να οδηγείται κάποιος ενώπιον δικαστηρίου ή ανακριτή- ΦΡ. **βίαιη προσαγωγή** η καταναγκαστική προσαγωγή κάποιου, ως μέτρο που επιβάλλεται σε νομίμως κλητευ-μένο μάρτυρα, που δεν εμφανίστηκε ενώπιον τού δικαστηρίου · **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. η προσέγγιση των πέλματων των ποδιών κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να εφάπτονται οι εσωτερικές τους πλευρές και τα άκρα τους να είναι τεντωμένα προς τα εμπρός · **3.** ΝΑΥΤ. η στροφή τού πλοίου προς τον άνεμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) ορτσάρωμα ΑΝΤ. επίδοση, πόδι-σμα **4.** ΦΥΣΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. κίνηση με την οποία κάποιο μέλος ή τμήμα μέλους πλησιάζει προς το σώμα. **προσαγωγός**, -ός, -ό(ν) **1.** αυτός που πλησιάζει (κάποιον/κάτι άλλο) **2.** ΑΝΑΤ. (α) αυτός που φέρει κάτι προς κάτι άλλο: ~ *αγγεία* (που μεταφέρουν αίμα σε ένα όργανο) || ~ *νεύρα* (που μεταφέρουν τα νευρικά ερεθίσματα) (β) **προσαγωγός (μυς)** (ι) καθένας από τους μυς που φέρνουν με τη συστολή τους ένα τμήμα τού σώματος προς το μέσο επίπεδο ή προς τον άξονα ενός άκρου (ii) (ειδικότ.) καθένας από

τους τρεις ισχυρούς μυς κατά μήκος του μηριαίου οστού, που βοηθούν στην παραγωγή του μηρού, στην περιστροφή και στην κάμψη του. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ελευστικός, πειστικός», < προσάγω, πβ. κ. αγωγός - άγω. Η ανατομική σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. adducteur].

προσαμμώνω ρ. μετβ. [1889] {προσάμμωσα} (λόγ.) καλύπτω (κάτι) με άμμο. 0. **προσαμμώση** (η) [1892] {-ης κ. -ώσεως} -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η συγκέντρωση και συσφύρευση άμμου σε λιμάνι, σε παραλία, στον βυθό ή στην όχθη ποταμού ή λίμνης.

προσανάβωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως} -άσεις, -άσεων} (λόγ.) 1. η βαθμιαία αύξηση 2. (για νερά) η υπερχείλιση, η πλημύρα.

προσαναμμία (το) {προσανάμμω-ατος} -ατα, -άτων} η εύφλεκτη ύλη που χρησιμοποιείται για το άναμμα φωτιάς: *χρησιμοποιώ ένα κομμάτι χαρτί για ~ ΣΥΝ. (λόγ.) έναυσμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ETYM. < μτγν. προσανάπτω < προσ- + ανάπτω].*

προσανατολίζω ρ. μετβ. [1843] {προσανατόλιω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (+προς) | σε} 1. (γενικά) στρέφω (κάποιον/κάτι) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: ~ την *κεραία στη σωστή κατεύθυνση* (μτφ.) 2. στρέφω (κάποιον) προς συγκεκριμένες επιλογές: *οι τάσεις στην αγορά εργασίας τον προσανατόλιζαν προς τις σπουδές πληροφορικής* 3. κατατοπίζω: *τον προσανατόλιζαν στα νέα καθήκοντα του* μεσοπαθ. **προσανατολίζομαι** 4. στρέφομαι προς συγκεκριμένες επιλογές: *η κυβέρνηση προσανατολίζεται στη λήψη εκτάκτων μέτρων για την προστασία της περιοχής από την πυρκαγιά* || (μτχ.) *αυτό το φεστιβάλ είναι προσανατολισμένο στην εικαστική δημιουργία και τη μοντέρνα τέχνη* || *μία εταιρεία προσανατολισμένη στο εξαγωγικό εμπόριο. [ETYM. < προσ- + ανατολή + -ίζω, απόδ. του γαλλ. (s')orienter < orient «ανατολή» < λατ. oriens (sol) «ανατέλλων ήλιος»].*

προσανατολισμός (ο) [1854] 1. η θέση ή η τοποθέτηση σε σχέση με τα σημεία του ορίζοντα: *βρίσκω | χάνω τον ~ μου* || ο ~ *του σπιτιού | της κεραίας* 2. (μτφ.) η κατεύθυνση των ενεργειών και των επιδιώξεων, η τάση: ο *πολιτικός ~ κόμματος | κυβέρνησης* || *φιλελεύθερος | σοσιαλιστικός ~ της οικονομίας* || *πρέπει να αλλάξουν οι ~ της εξωτερικής μας πολιτικής* || ο *ιδεολογικός - του περιοδικού είναι φανερός από το πρώτο κιάλιας τεύχος* || *οι σύγχρονοι νέοι αναζητούν νέους ~* || *πολλοί μαθητές διαφωνούν με τους - του σημερινού σχολείου* 3. (α) η ενημέρωση, ο κατατοπισμός, η κατάρτιση: ο ~ *σπουδαστή | ερευνητή στην επιστημονική βιβλιογραφία* (β) **επαγγελματικός προσανατολισμός** (ι) κλάδος της εφαρμοσμένης ψυχολογίας, που παρέχει στο άτομο επιστημονική βοήθεια, ώστε να επιλέξει το επάγγελμα που ταιριάζει στις ικανότητές, τις κλίσεις και στην προσωπικότητά του (ii) (σχολικός -) το σχολικό μάθημα που έχει προορισμό να βοηθήσει τον μαθητή στις μελλοντικές του επιλογές ως προς τις σπουδές ή την επαγγελματική του σταδιοδρομία λαμβάνοντας υπ' όψιν την προσωπικότητά του και τις εργασιακές εξελίξεις (συντομ. Σ.Ε.Π.). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. orientation].

προσανέμεος, -η, -ο > προσήνεμος

προσάπτω ρ. μετβ. {προσ-ήνα, -ήφωρον, -ης, -η...} αποδίδω, καταλογίζω (κάτι) εις βάρος κάποιου: ~ *μομφή | κατηγορία σε κάποιον* || *το πόρισμα προσάπτει ευθύνες στον δήμο για το ατύχημα* || *τον προσάπτεται απρονοησία. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ETYM. αρχ. < προσ- + άπτω | -ομαι (βλ. λ.)].*

προσαράζω ρ. αμετβ. {προσαράζω} ΝΑΥΤ. (για πλοίο) προσκρούω σε βράχια ή καθίζω σε ριχά νερά: *το πλοίο προσάραξε στα αβαθή της Πύλου. — προσάραξη* (η) [μτγν.].

[ETYM. < μτγν. προσάρασσω «ρίχνω κάτι πάνω σε κάτι άλλο» < προσ- + άρασσω (βλ. λ. άραζώ)].

προσαρμογή (η) 1. (λόγ.-σπάν.) η συναρμογή, το συνταίρισμα αντικειμένων: ~ *καλωδίου στην πρίζα* 2. (μτφ.) το να προσαρμόζεται (κάποιος/κάτι) (κάπου): η ~ *των υιοθετημένων παιδιών στη νέα τους οικογένεια* || ~ *στο σχολείο | στη ζέση | στο κρύο* | *στις νέες συνθήκες* || *βίαση | ομαλή* ~ 3. ΒΙΟΛ. (α) η διαδικασία εναρμόνισης ζωντανού οργανισμού προς το περιβάλλον του με σκοπό την επιβίωση του ως αποτέλεσμα της φυσικής επιλογής (β) κάθε μορφολογική και λειτουργική δομή ως αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής · 4. ΦΥΣΙΟΛ. **προσαρμογή οφθαλμού** η προσαρμογή του ματιού στην όραση από διαφορετικές αποστάσεις και υπό διαφορετικές συνθήκες φωτισμού ΣΥΝ. προσαρμοσσία.

[ETYM. μτγν. < αρχ. προσαρμόζω. Οι σύγχρονες σημ. αποτελούν απόδ. του γαλλ. adaptation].

προσαρμόζω ρ. μετβ. {προσάρμωσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (λόγ.-σπάν.) συναρμόζω, συνταίριζω (ένα αντικείμενο) με (άλλο) 2. (μτφ.) τροποποιώ, μεταβάλλω (κάτι), ώστε να εναρμονιστεί (με ορισμένη κατάσταση): ο *ομιλητής είχε προσαρμόσει τον λόγο του στο μορφωτικό επίπεδο του ακροατηρίου του* || *έχουμε προσαρμόσει τους σκοπούς μας στη σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα* || *προσάρμωσαν την παραγωγή τους στις απαιτήσεις της ελληνικής αγοράς* 3. (μεσοπαθ. **προσαρμόζομαι**) αλλάζω κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να ταιριάζω, να είμαι εναρμονισμένος με τις αντίστοιχες συνθήκες: *με κάθε κλιματική μεταβολή επιβιώνω μόνο οι ζωντανοί οργανισμοί που καταφέρνουν να προσαρμόστούν* || *δεν είναι εύκολο να προσαρμόστοι κανείς στους γρήγορους ρυθμούς της σύγχρονης εποχής* || *σύμφωνα*

με τους κανόνες της αγοράς, οι τιμές προσαρμόζονται στη ζήτηση. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «εφαρμόζω ταιριαστά», < προσ- + αρμόζω (βλ. λ.). Η μτφ. σημ. ήδη αρχ.]

προσαρμόζομαι, -η, -ο αυτός που προσαρμόζεται εύκολα, χωρίς δυσκολίες: - *μαθητής/ στρατιώτης* ΑΝΤ. απροσάρμωστος.

προσαρμοσσία (η) {χωρ. πλήθ.} ΙΑΤΡ. η ικανότητα του ματιού να προσαρμόζεται κάθε φορά με την απόσταση και τις συνθήκες φωτισμού ενός αντικειμένου, ώστε να το βλέπει ευκρινώς. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. accommodation (d'œil)].

προσαρμοστικός, -ή, -ό [1887] 1. αυτός που προσαρμόζεται εύκολα σε κάτι ΣΥΝ. ευπροσάρμωστος ΑΝΤ. απροσάρμωστος 2. ΑΝΑΤ. **προσαρμοστικός φακός** ο κρυσταλλοειδής φακός που παρέχει την ικανότητα προσαρμογής στο μάτι.

προσαρμοστικότητα (η) [1887] {χωρ. πλήθ.} 1. η ικανότητα να είναι κανείς προσαρμοστικός 2. ΟΙΚΟΝ. ο βαθμός μεταβλητότητας οικονομικού μεγέθους 3. ΒΙΟΛ. η ικανότητα ενός οργανισμού, πληθυσμού, είδους να προσαρμόζεται στις συνθήκες του περιβάλλοντος (βλ. κ. λ. **προσαρμογή**).

προσάρτημα (το) [μτγν.] {προσάρτημα-ατος} -ατα, -άτων} οτιδήποτε προσάρτηται σε κάτι άλλο ΣΥΝ. εξάρτημα.

προσάρτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως} -ήσεις, -ήσεων} 1. η μονομερής ενέργεια κράτους να ενσωματώσει και να υπαγάγει στην εδαφική του κυριαρχία εδάφη που τελούσαν υπό καθεστώς ανεξαρτησίας ή κυριαρχίας άλλου κράτους: η ~ *της Αυστρίας στη Γερμανία το 1938* (Anschluss) 2. (γενικότ.) η υπαγωγή εδαφών ή ολόκληρης χώρας στην κυριαρχία άλλου κράτους: η ~ *της Θεσσαλίας στην Ελλάδα το 1881. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίρω.*

προσαρτώ ρ. μετβ. {προσαρτάω...} προσάρτη-ησα, -ώμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} 1. (λόγ.) συνάπτω, συνδέω (κάτι) με κάτι άλλο 2. (για κράτος) πραγματοποιώ προσάρτηση (ξένων εδαφών): *η Γερμανία προσάρτησε την Αυστρία το 1938.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. αίρω, μεταχή. [ETYM. < αρχ. προσαρτώ < προσ- + άρτω (-άω) «συνδέω, κρεμώ, εξαρτώ» < θ. άρ- (βλ. λ. άρ-τηρ-ία), πβ. κ. άν-αρτώ, έξ-αρτώ].

Προσαυξάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσαυξή-σα, -θηκα, -μένος} αυξάνω (κάτι) ακόμη περισσότερο: ~ *αμοιβές | αποδοχές | μισθούς* ΣΥΝ. επαυξάνω ΑΝΤ. μειώνω, λιγοστεύω. — *προσαυξήση* (η) [μτγν.], *προσαυξητικός*, -ή, -ό [1897]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταχή.*

προσαυθώ (να/θα) ρ. —> προσάγω

προσβάλλω ρ. μετβ. {πρόσ-βαλα (λόγ. προσέβαλα), -βλήθηκα, -βε-βλήμένος} 1. θίγω την τιμή, την υπόληψη (κάποιου), μιλώντας με άσχημα λόγια: *με προσέβαλε μπροστά σε όλους με ταπεινωτικά λόγια* 2. συμπεριφερόμαι ανάρμοστα απέναντι σε (κάτι σεβάσιμο και ιερό): ~ *τη μνήμη του νεκρού* | *το περι δικαίου αίσθημα* | *τη δημόσια αιδώ* | *τα χρηστά ήθη* 3. αμφισβητώ επισήμως την εγκυρότητα, την ορθότητα κλπ., επιδιώκω την ανατροπή: «*η ελληνική κυβέρνηση θα αναγκαστεί να προσβάλει τη σχετική απόφαση στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο*» (εφημ.) || *προσέβαλαν τον διαγωνισμό στα ελληνικά δικαστήρια* || ~ *την επιχειρηματολογία του αντιπάλου με αντεπιχειρήμα-τα* 4. ΣΤΡΑΤ. επιτίθειμαι εναντίον (θέσεως ή πολεμιστών): *εχθρικές δυνάμεις προσβάλλουν τα οχυρά* 5. ΙΑΤΡ. προσεβώ βλάβη: *η νόσος | ο ιός προσβάλλει κυρίως το νευρικό σύστημα του ανθρώπου* ΣΥΝ. βλάπτω 6. αμφισβητώ την εγκυρότητα ή τη νομιμότητα: ~ *διαθήκη* 7. ΧΗΜ. προκαλώ χημική αντίδραση: *τα οξέα προσβάλλουν τα μέταλλα. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «επιτίθειμαι - χτυπάω», < προσ- + βάλλω].*

προσβάω, -η, -ο 1. αυτός που έχει βάρος περισσότερο από το κανονικό ΣΥΝ. παραινέσιμος ΑΝΤ. λιποβαρής, λειψός, (λαϊκ.) ξίκκος 2. **πρόσβατο** (το) μικρό αντικείμενο ή ποσό που χρησιμοποιείται για τη συμπλήρωση του ελλείποντος βάρους ενός πράγματος που ζυγίζεται.

προσβέγω (η) {-ης κ. -άσεως} -άσεις, -άσεων} 1. (κυριολ.) η προσέγγιση, το πλησίασμα ενός τόπου 2. η διάδος προσεγγίσεως: *αποκλείω τις - του εχθρού προς κατοικημένες περιοχές* || *εξασφάλισε ειεύθερη - στην εμπόλεμη ζώνη* 3. (α) η δυνατότητα προσεγγίσεως, επαφής ή εισόδου σε χώρο: *χρήρ στις γνωριμίες του έχει - στην ζένη προσβεία* || μέσω των ηλεκτρονικών υπολογιστών διευκολύνθηκε η ~ *σε ζένες βιβλιοθήκες* || έχω ~ *στο Διαδίκτυο* | *σε τράπεζα δεδομένων* || με το νέο εκπαιδευτικό σύστημα διευκολύνεται η ~ *στην τριτοβάθμια εκπαίδευση* (β) ΠΑΝΡΦ. **κωδικός πρόσβασης** βλ. λ. **κωδικός** 4. (συνεκδ.) **προσβάσεις** (οι) το πρόσωπο ή τα πρόσωπα που διευκολύνουν κάποιον να έρθει σε επαφή με άλλα πρόσωπα ή έναν χώρο: *έχει προσβάσεις στο υπουργείο και παίρνει πληροφορίες από πρώτο χέρι. [ETYM. < αρχ. πρόσβασις < προσβαίνω < προσ- + βαίνω, πβ. κ. βάσις - βαίνω].*

προσβέσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός στον οποίο μπορεί να έχει κανείς πρόσβαση: ~ *περιογή | πηγή πληροφοριών. — προσβεσιμότητα* (η).

προσβέλω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσέβλεψα} (+σε) προσδοκώ: *προσέ-βλεπε στην πόση του εκλογικού μέτρου, για να εκλεγεί βουλευτής. ΣΧΟΛΙΟ λ. περιμένο.*

προσβλητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προσβάλλει, που θίγει: -*λόγια* | *εκφορές*. — *προσβλητικά επίρρ., προσβλητικότητα* (η).

προσβολή (η) 1. η υβριστική, η ανάρμοστη συμπεριφορά ή πράξη απέναντι σε (κάτι/κάποιον): η ~ *της τιμής* | *της αξιοπρέπειας κάποιου* | *των χρηστών ηθών* | *της δημοσίας αιδούς* || *όσα λέτε συνιστούν - για τη δημοκρατία: ΦΡ. καταίνω την προσβολή* δεν διαμαρτύρομαι, ανέχομαι την προσβολή 2. (α) η βλάβη οργάνου του ανθρώπινου σώματος ~ *το παθολογικό αιτία: η ~ του ήπατος* || η ~ *των οργάνων από ιό* (β) η αιφνίδια, βραχύχρονη και επώδυνη εμφάνιση ή επανεμφάνιση ασθένειας: *υπέστη καρδιακή | εγκεφαλική - ΣΥΝ. κρίση* 3. ΣΤΡΑΤ. η επίθεση εναντίον (θέσεως ή πολεμιστών): *εχθρική - του ελληνικού εδάφους* | *ενάεριο χώρο* || - *οχυρών* | *θέσεων* | *στόχων* 4. ΝΟΜ. η αμφισβήτηση της εγκυρότητας ή της νομιμότητας: ~

διαθήκης | συμβολαίου.
[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «εφαρμογή, ταίριασμα - επίθεση», < προσβάλλω, πβ. κ. βολή - βάλλω]. πρόσγαλο (το) ποσότητα γάλακτος που προστίθεται στο τυρόγαλο

για την παρασκευή μυζήθρας. **προσγειάωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσις, -ώσιον} NAYT. η προσέγγιση αρματαγωγού, αποβατικού ή άλλου εδικού πλοίου σε αμμώδη ακτή. **προγειώνω** ρ. μετβ. {προγειόω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για πτητικές μηχανές) οδηγώ (πτητική μηχανή) στη γη: ~ αεροπλάνο | **ελικόπτερο** ANT. απογειώνω (πβ. λ. προσσεληνώνω, προσεδάφιζω) **2.** (μτφ.) επαναφέρω (κάποιον) στην πραγματικότητα: *επέστρεψε ενθουσιασμένος από το εξωτερικό, αλλά τη μια οι απεργίες, την άλλη οι διαδηλώσεις τον προσγειώσαν ανώμαλα στην ελληνική πραγματικότητα* ANT. απογειώνω **3.** (μεσοπαθ. **προγειώνομαι**) (α) φθάνω στο έδαφος, στη γη: σε λίγα λεπτά προσγειωνόμαστε παρακαλούμε, δέστε τις ζώνες ασφαλείας || το αεροπλάνο προσγειώθηκε με καθυστέρηση λόγω προβλήματος στον διάδρομο προσγειώσεως ANT. απογειώνομαι (β) (μτφ.) αντιμετωπίζω πραγματικά τα πράγματα: η ζωή τον έκανε να προσγειωθεί γρήγορα και να μην τρέφει αυταπάτες **4.** (η μτχ. **προγειωμένος**, -η, -ο) (μτφ.) αυτός που βρίσκεται κοντά στην πραγματικότητα, ο ρεαλιστής: *πρόκειται για άτομο, που ξέρει καλά τις παγίδες της ζωής.*

[ETYM. < μτγν. πρόσγειος «κοντά στη γη (για τη σελήνη)», κατά τα ρ. σε -όνο, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. atterrir]. **προγειώση** (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσις, -ώσεων} **1.** το να προσγειώνεται πτητική μηχανή στο έδαφος: κατά την απογείωσή και την ~ του αεροπλάνου απαγορεύεται το κάπνισμα || **ανώμαλη** | **αναγκαστική** ~ | **διάδρομος** προσγειώσεως **2.** (μτφ.) η επαναφορά κάποιου που δεν σκεφτόταν ρεαλιστικά στην πραγματικότητα: *απότομη* ~. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. atterrisage].

προσγεγραμμένη (η) το | που τίθεται δίπλα σε φωνήεν (αντί να υπογράφεται, πβ. λ. υπογράφο, υπογεγραμμένη), λ.χ. EN ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ.

προσγράφο ρ. μετβ. [αρχ.] {προσέγραφα, προσγεγραμμένος} **1.** (κατά τη γραφή) προσθέτω το γράμμα ιώτα δίπλα σε φωνήεν (αντί να το υπογράφω, να το σημειώσω από κάτω, βλ. κ. λ. υπογεγραμμένη), λ.χ. EN ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ **2.** (η μτχ. **προσγεγραμμένη**) βλ.λ. **3.** (μτφ.) αποδίδω σε (κάποιον/κάτι): *προσγράφουν τη σαφήνεια στη διατύπωση ως αρετή του έργου του.*

προσδένω ρ. μετβ. {προσδέεσα, -θηκα, -μένος (λόγ. προσδεδεμένος)} **1.** δένω (κάτι) πάνω σε κάτι άλλο· (μεσοπαθ. **προσδένομαι**) **2.** (στο αεροπλάνο) δένομαι με τη ζώνη του καθίσματος **3.** (μτφ.) αποκτώ στενή σύνδεση με κάποιον: «η Γερμανία επιθυμεί να βοηθήσει την Τουρκία να ενσωματωθεί και να προσδέσει στην κοινότητα των δημοκρατιών της Δ. Ευρώπης» (εφημ.) **4.** (κακός.) αποκτώ στενή σχέση και εξάρτηση (από κάποιον): *μέχρι το 1947 η Ελλάδα ήταν προσδε-δεμένη στο άρμα της Μ. Βρετανίας.* — πρόσδεση (η) [αρχ.] [ETYM < αρχ. προσδέω < προσ- + δέω «δένω» (βλ. κ. δένω)].

προσδετήρας (ο) NAYT. το συρματόσχοινο πλοίου. [ETYM. < προσδένω + παρ. επιθήμα -τήρας, πβ. κ. συν-δετήρας].

προσδίδω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσ-έδωσα, -δόθηκα} παρέχω σε (κάτι) ένα επιπρόσθετο χαρακτηριστικό: *το φόρεμα της προσέδιδε λάμψη και χάρη* || η αναφορά σε σπουδαίους στοχαστές *προσέδιδε κύρος* | *βαρύτητα στα λόγια του* || «η αντιπολίτευση επιχειρήσε να προσδώσει στη σημερινή εκλογή χαρακτήρα δημοψηφίσματος» (εφημ.) ΣΥΝ. προσθέτω ANT. προσδέχομαι, προσαποκτώ. Επίσης (καθμ.) προσδίνω. — **πρόσδοση** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

προσδιορίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσδιορίσα, -θηκα (λόγ. -θηκα, -μένος)} **1.** ορίζω επακριβώς (κάτι): ~ την έννοια | την αξία | την τιμή | τη χρησιμότητα ενός πράγματος || ~ το ύψος του πληθωρισμού | το ποσοστό της ανεργίας ΣΥΝ. καθορίζω **2.** ΓΛΩΣΣ. (για όρο της πρότασης) αποδίδω χαρακτηρισμό (σε άλλον όρο της πρότασης): *το επίθετο προσδιορίζει το ουσιαστικό.* — προσδιοριστικός, -ή, -ό [μεσν.].

προσδιορισμός (ο) [μτγν.] **1.** ο ακριβής καθορισμός: *ο ~ της τιμής των καισίων* **2.** ΓΛΩΣΣ. όρος της πρότασης, που προσδιορίζει άλλους όρους της: ~ ονοματικός (π.χ. *όμορφο κορίτσι*) | επιρρηματικός (π.χ. *ήρθε γρήγορα*) | ομοιόπατος (π.χ. *του καλού ανθρώπου*) | ετερόπρω-τος (π.χ. *ποτήρι του νερού*) | εμπρόθετος (π.χ. *βελόνα για κέντημα*). ΣΧΟΛΙΟ λ. επιρρηματικός.

προσδοκία (η) [αρχ.] {προσδοκίω} **1.** η αναμονή επιθυμητής εξέλιξης: η -ενός καλύτερου κόσμου ΣΥΝ. ελπίδα, απαντοχή- ΦΡ. (λόγ.) **παρά (πάσαν) προσδοκία** βλ. λ. **παρά** **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε επιθυμεί κανείς, η επιθυμία: *διαψεύστηκαν οι ~ μας* || *ανταποκρίνομαι στις ~ κάποιου* || *φαινοίμαι | αποδεικνύομαι αντάξιος | κατώτερος των ~ κάποιου.*

προσδοκίω, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο αναμένει κανείς, προσδοκώμενος: ~ όριο επίβιωσης.

προσδοκώ ρ. μετβ. {προσδοκάς... | προσδοκώμαι, -άται...} μόνο σε ενε-στ. κ. παρ.τ. | περιμένο να συμβεί (κάτι επιθυμητό) ΣΥΝ. ελπίζω, καρτερώ ANT. απειχίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. περιμένο. [ETYM. < αρχ. προσδοκώ (-άω) < προσ- + δοκώ (βλ. λ. δοκούν)].

προσεγγίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προσεγγίσα, -θηκα} ♦ (μετβ.) **1.** πηγαίνω κοντά σε (κάποιον/κάτι), πλησιάζω: *τα εχθρικά στρατεύματα προσεγγίζουν την πόλη* || ~ *διαφόρους φορείς ζητώντας ενίσχυση* || *προσπαθώ από καιρό να τον προσεγγίσω, αλλά δεν τα καταφέρνω* || *η άποψη του προσεγγίζει την αλήθεια* || *έχουμε προσεγγίσει τον στόχο μας* || *το τέλος | το ιδεώδες* ANT. απομακρύνομαι, ξεμακρύνω **2.** προσπαθώ να κατανοήσω: ~ *ζήτημα* | *θέμα* | *πρόβλημα* ΣΥΝ. εξετάζω, μελετώ ♦ (αμετβ.) **3.** έρχομαι κοντά, τείνω να ταιωστώ: οι απόψεις

μας προσεγγίζουν **4.** (για πλοίο) φθάνω σε λιμάνι: σε λίγο το «Γεώργιος Εξπρές» προσεγγίζει στον Πειραιά **5.** (για χρόνο) επίκειται: *προσεγγίζουν οι γιορτές* | οι εξετάσεις ΣΥΝ. κοντεύω. — **προσεγγισμός**, -η, -ο, **προσεγγιστικός**, -ή, -ό [1840], **προσεγγιστικά** επίρρ. [ETYM. μτγν. < προσ- + εγγίζω < εγγύς].

προσέγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το πλησίασμα, η επαφή: η ~ *μεταξύ των ανθρώπων* || η *πολιτική και οικονομική ~ δύο χωρών* || ο *διαμεσολαβητής έχει αναλάβει την ~ των δύο εμπόλεμων κοινοτήτων* || η *συνάντησή τους θεωρήθηκε πρώτη ~ για μετέπειτα συνεργασία* **2.** (για πλοίο) η είσοδος στο λιμάνι **3.** η πραγμάτευση, η αντιμετώπιση: ~ *θέματος* | *ζήτηματος* || *επιχειρεί μια σημειολογική ~ του έργου* || *πρόκειται για μια συνολική ~ του προβλήματος* **4.** η ομοιότητα, η αναλογία μεταξύ προσώπων ή πραγμάτων · ΦΡ. **κατά προσέγγιση** περίπου, όχι με απόλυτη ακρίβεια: *υπολογίζω την τιμή του αεροπορικού εισιτηρίου ~, επειδή δεν έχω τα ακριβή στοιχεία των εταιρειών.*

[ETYM. < μεσν. προσέγγισσι «πλησίασμα» < μτγν. προσεγγίζω. Στη σημ. «περίπου» η λ. αποδίδει το γαλλ. approximation].

προσεγμένο, -η, -ο αυτός που έχει γίνει με προσήχη και φροντίδα: ~ *έκδοση* | *δουλειά* | *ύψος* | *γλώσσα* ΣΥΝ. επιμελημένος, φροντισμένος ANT. πρόχειρος. — **προσεγμένα** επίρρ. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του προσέχω].

προσεγνίμα (το) {προσεγνίματος | χωρ. πληθ.} ANAT. ινώδης ιστός, στον οποίο οι υφές διατάσσονται η μία παράλληλα στην άλλη, είναι χαλαρά συνφασμασμένες και αναγνωρίζονται εύκολα. [ETYM < αρχ. προσεγνίω < προσ- + εγγύω (βλ. λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. grosenchyma].

προσεδαφίζω ρ. μετβ. {προσεδάφισα, -θηκα (λόγ. -θηκα, -μένος)} οδηγώ (διαστημικό σκάφος) στο έδαφος: συνθή. το μεσοπαθ.: *το διαστημικό όχημα προσεδάφιστηκε στη Σελήνη* (πβ. λ. προσγειώνω). — προσεδάφιση (η).

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ρίχνω ή στριβίζω κάτι στο έδαφος», < προσ- + -εδαφίζω < εδαφος. Η σύγχρονη σημ. κατά το προσγειώνω].

προσέδρο, -ος, -ο(ν) αυτός που κάθεται δίπλα, ο παρακαθημένος-στη ΦΡ. **προσέδρο**ς (υπουργός) (ως βαθμός) ανώτατος διπλωματικός υπάλληλος. [ETYM αρχ. < προσ- + -έδρο < εδρά].

προσέδεσα ρ. → προσθέτω

προσεισμός (ο) ΓΕΩΛ. σεισμική δόνηση που προηγείται του κυρίως σεισμού· η εστία του ταυτίζεται ή βρίσκεται κοντά στην εστία του κυρίως σεισμού ANT. μετασεισμός. — **προσεισμικός**, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. foreshock].

προσεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (καθμ.) **προσεκτικός** **1.** αυτός που ενεργεί με προσοχή, που δείχνει προσοχή: ~ *υπάλληλος* | *μαθητής* | *οδηγός* || ο *καταναλωτής θα πρέπει να είναι πολύ ~ στις επιλογές* του ANT. απροσεκτός **2.** αυτός που γίνεται με προσοχή: - *έρευνα* | *μελέτη* | *εργασία* | *βλέμμα* || *πλησιάζε με ~ κινήσεις* ΣΥΝ. επιμετρωμένος, ακριβής **3.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση: ~ *συμπεριφορά* | *ενέργειες* ΣΥΝ. φρόνιμος, συνετός. — **προσεκτικ. κ.** (καθμ.) **προσεκτικά** επίρρ.

προσελλαβή ρ. → προσελαμβάνω

προσέλευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο ερχομός: η ~ *του κοινού στις παραστάσεις του θεάτρου μας υπήρξε εντυπωσιακή.*

προσεληφθην ρ. → προσελαμβάνω

προσέλω (να/θα) ρ. → προσερχομαι

προσελκύω ρ. μετβ. {προσεκλύσα (λόγ. προσελκύσα), -θηκα (λόγ. -θηκα), προσελκυσμένος} **1.** έλκω προς την πλευρά μου, φέρνω προς το μέρος μου: η *επιχείρηση απέβλεπε στο να προσελκύσει περισσότερα κεφάλαια* | *περισσότερους επενδυτές* από το εξωτερικό || *προσπαθούν να προσελκύσουν τους αναποφάσιστους ψηφοφόρους* **2.** παρακινώ (κάποιον) να έρθει προς το μέρος μου: *πολλά κυκλαδικά νησιά προσελκύουν κάθε χρόνο τουρίστες* ΣΥΝ. σαηνεύω **3.** γοητεύω: *προσελκύει τις γυναίκες με το σαηνευτικό του χαμόγελο.* — **προσεκκυσή** (η) [1887]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύνω*. [ETYM < προσ- + ελκύνω (βλ. λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. at-tirer].

προσεπικαλό ρ. μετβ. [μτγν.] {προσεπικαλείς... | προσεπικαλούμαι} NOM. προβαίνω στην προσεπικλήση τρίτου προσώπου.

προσεπικλήση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} NOM. η διαδικαστική πράξη στην οποία προβαίνει κάποιος από τους διαδίκους εκκρεμούς δίκης και με την οποία γνωστοποιεί τη δίκη σε τρίτο πρόσωπο και συγχρόνως το καλεί να συμμετάσχει σε αυτήν ως κύριος διάδικος.

προσεπικρόνω ρ. μετβ. [1766] {προσεπικρούω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επιβεβαιώνω επιπροσθέτως ΣΥΝ. πιστοποιώ **2.** επικυρώνω (σε κάποιον/κάτι) επιπροσθέτως: *οι έδρες που μένουν αδιάθετες προσεπι-κυρώνονται στο κόμμα που κλειογήφισα.* — **προσεπικύρωση** (η) [1888].

προσεπιμετρέω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσεπιμετρέω-εις κ. -άται... | προσεπιμε-τρ-ήσα, -είται κ. -άται..., -ήθηκα, -ημένος} μετρώ επιπλέον, συνυπολογίζω ιδ. στη ΦΡ. NOM. **προσεπιμετρώ ποιηή** προσθέτω σε μία ποιηή και μέρος άλλης. — **προσεπιμέτρηση** (η).

προσερχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {προσήλθα} (επίσ.) έρχομαι, εμφανίζομαι, κυρ. προς εκπλήρωση υποχρέωσης: ~ *στο δικαστήριο* | *στις εξετάσεις* || *οι ψηφοφόροι προσήλθαν στις κάλπες* ANT. απέρχομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**.

προσεταιρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {προσεταιρίζομαι (λόγ. -θηκα)} κάνω (κάποιον) να διατίθεται ευνοϊκά απέναντι μου, παίρνω με το μέρος μου (κάποιον). — **προσεταιρισμός** (ο) [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**.

[ETYM. αρχ. < προσ- + εταίριζω | -ομαι < εταίρος].
 προστέθειν ρ. → προστίθεμαι
 προσέτι επίρρ. (λόγ.) επιπλέον, ακόμη.
 [ETYM. αρχ. < προσ- + έτι (βλ. λ.)].
 προσευχή (η) [μτγν.] ΠΡΗΣΚ. 1. κάθε πράξη επικοινωνίας του ανθρώπου με ιερό πρόσωπο, τον Θεό ή τους θεούς, την υπερβατική πραγματικότητα ή τις υπερφυσικές δυνάμεις: *νοερή | μεγαλόφωνη | ομαδική | προσωπική ~ || κάνω την ~ μου || αναπέμπω ~ προς τον Θεό ΣΥΝ. δέηση, παράκληση-ΦΡ. (μτφ.) νηστεία και προσευχή ασκητική ζωή, αποχή από διασκεδάσεις και απολαύσεις 2. το θρησκευτικό κείμενο μέσω του οποίου επικοινωνεί και διαλέγεται κανείς με τον Θεό: Κυριακή ~ (βλ. λ. κυριακός) || το «Πάτερ Ημών» είναι η γνωστότερη ~. — (υποκ.) προσευχούλα (η).
 προσευχητάριο (το) [1856] {προσευχηταρί-ου | -ων} βιβλίο που περιέχει προσευχητικά κείμενα.
 [ETYM; < *προσευχής (< αρχ. προσεύχομαι) -Η παραγ. επίθημα -άριο(ν), πβ. κ. ελιτή-άριο].
 προσευχομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {προσευχήθηκα} ♦ 1. (αμετβ.) απευθύνομαι προς τον Θεό με προσευχή: *γονάτισε μπροστά στην είκόνα του Χριστού και προσευχήθηκε με ευλάβεια* ♦ 2. (μετβ.) *ζητώ από τον Θεό, παρακαλώ τον Θεό: ~ να είστε όλοι καλά | να σας πάνε όλα κατ' ευχήν | να γυρίσεις γρήγορα από την ξενιτεία ΣΥΝ. δέομαι, κτεταίω, παρακαλώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. αρχ. < προσ- + εύχομαι].*
 προσέφυγα ρ. → προσφεύω
 προσεχής, -ης, -ές [προσεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)] 1. αμέσως επόμενος: ~ *μήνας | εβδομάδα || στις ~ ημέρες* 2. αυτός που πρόκειται να ακολουθήσει, που επικάται: ~ *εκδόσεις | εξελίξεις | συνουσίες | εκδηλώσεις* 3. ΦΙΛΟΣ, (στη Λογική) *προσεχές γένος* (σε μια λογική κλίμακα) η αμέσως ευρύτερη, γενικότερη έννοια σε σχέση με μια άλλη ειδικότερη η οποία περιλαμβάνεται στην ευρύτερη, π.χ. στη λογική κλίμακα *ουσία, σώμα, έμψυχο, ζώο, λογικό, άνθρωπος, Σοκράτης*, η έννοια *λογικό* είναι το προσεχές γένος της έννοιας *άνθρωπος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, έχω. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «πλησίον - συνδεδεμένος», < προσέχω].
 προσεχτικός, -ή, -ό → προσεχτικός
 προσέχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {πρόσε-ξα, -χθηκα (καθμη. -χτηκα), -γμένος} ♦ (αμετβ.) 1. είμαι προσεκτικός, δείχνω προσοχή: ~ *στο μάθημα | στην οδήγηση | στη δουλειά μου | στις συναστροφές μου | στις επιλογές μου-ΦΡ. ας πρόσεχε!* εσύ φταις για ό,τι έπαθες: ~! *Πόσες φορές σου είχα πει να μην εμπιστευέσαι τον οποιονδήποτε; 2. (προστ. πρόσεχε) (α)* προειδοποιητικά για άμεσο κίνδυνο: ~! *Το δέντρο πέφτει!* || ~! *Είναι επικίνδυνο αυτό που κάνεις!* (β) απειλητικά: ~, *γιατί αν σε ξαναπιάσω να μου λες ψέματα, θα το πληρώσεις ακριβά!* ♦ (μετβ.) 3. φροντίζω, ελέγγω προσεκτικά: ~ *τα ρούχα | το αυτοκίνητο | την υγεία μου | το βάρος μου || ~ την ποιότητα | το μέγεθος | το χρώμα του ρούχου || ~ τα λόγια μου τους τρόπους μου ΣΥΝ. επιμελούμαι 4. (α)* επιβλέπω (κάποιον) ελέγχοντας τη συμπεριφορά του: *ο επιτηρητής πρόσεχε τους μαθητές, για να μην αντιγράφουν (β)* περιποιούμαι (κάποιον), ενδιαφερόμαι έμπρακτα γι' αυτόν: ~ *τα παιδιά | την οικογένεια | τους συνεργάτες | τους ψηφοφόρους μου ΣΥΝ. φροντίζω 5. αποδίδω αξία ή σημασία (σε κάποιον/κάτι): κανείς δεν θα είχε πρόσεξει αυτό το βιβλίο, αν δεν το είχαν προβάλει οι κριτικοί || ποιος τον είχε πρόσεξει στην Ελλάδα, πριν διακριθεί έξω; 6. παρατηρώ, διακρίνω (κάτι), υποτίπτει (κάτι) στην αντίληψη μου: δεν πρόσεξα τίποτε αξιοπερίεργο | ασυνήθιστο || δεν είχα πρόσεξει τι είπε | ότι έφυγε | ότι ήταν κάποιος εκεί || πάντα πρόσεχει τις λεπτομέρειες! ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι 7. επιβλέπω, έχω τον νου μου (σε κάποιον/κάτι): πρόσεξε το παιδί, μην κάνει αταξίες 8. είμαι επιφυλακτικός (απέναντι σε κάποιον/κάτι): Πρόσεξε τον! Δεν μου εμπνέει εμπιστοσύνη || *Να τα πρόσεχεις αυτά τα δήθεν θαυματουργά φάρμακα!* 9. (η μτχ. προσεγμένος, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. βλέπω, έχω.
 προσεχώς επίρρ. [μτγν.] 1. (λόγ.) σε σύντομο χρονικό διάστημα, στις επόμενες ημέρες: η απόφαση θα εκδοθεί ~! 2. *προσεχώς (τα)* (α) οι επόμενες ταινίες που θα προβληθούν σε κινηματογράφο: αυτή η ταινία είναι στα ~ (β) (συνεκδ.) η διαφημιστική προβολή αποσπασμάτων, σκηνών από τις επόμενες ταινίες που θα δείξει ένας κινηματογράφος, πριν από την προβολή της ταινίας της ημέρας ή στο διάλειμμα της: δεν άρχισε ακόμα η ταινία- τώρα δείχνει τα ~.
 προσήγαγα ρ. → προσάγω
 προσήγορία (η) {προσηγοριών} (λόγ.) η επωνυμία ή ο χαρακτηρισμός με τον οποίο προσαγορεύεται κανείς ΣΥΝ. ονομασία, προσωνυμία.
 [ETYM. αρχ. < προσήγορος < προσ- + ήγορος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αγορεύω, πβ. κ. συν-ήγορος, κατ-ήγορος].
 προσηγορικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την προσήγορία: ~ *ονομασία 2. ΓΛΩΣΣ. προσηγορικό (όνομα)* κάθε ουσιαστικό που δηλώνει σύνολο ομοειδών προσώπων, ζώων ή πραγμάτων ή αφηρημένες ή/και μοναδικές έννοιες (λ.χ. άνθρωπος, σκύλος, σπίτι, νερό, ήλιος, ζωή, λύπη), κατ' αντιδιαστολή προς τα κύρια ονόματα ΣΥΝ. κοινό όνομα.
 [ETYM. μτγν. < αρχ. προσήγορος, βλ. κ. προσήγορία]. προσήκη ρ. τριτοπρόσ. {μόνος σε ενεστή} (λόγ.) είναι πρέπον, αρμόζει: ~ *ξεχωριστή τιμή στους αγωνιστές της ελευθερίας || ξεχωριστός έπαινος - στον εξάετο δικαστή ΣΥΝ. πρέπει, ταιριάζει. [ETYM. , ΠΧ- προσήκη, αρχική σημ. «έχω έλθει, είμαι παρών», < προσ- + ήκο «έχω έλθει, έφθασα», για το οποίο βλ. λ. άν-ήκο. Η σημ. «αρμόζω, ταιριάζω» είναι ήδη αρχ., κυρ. στο απρόσ. προσήκει]. προσηκόντως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) όπως πρέπει, όπως ταιριάζει ή είναι σωστό: ~ *ενδεδυμένος || ομίλησε ~ προς την περίπτωση ΣΥΝ. πρε-****

πόντως.
 προσήκων, -ούσα, -ον [αρχ.] (προσήκ-οντος, -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)) 1. αυτός που αρμόζει, που ταιριάζει (σε κάποιον/κάτι): *τον υποδέχθηκαν με την προσήκουσα τιμή || ο ~ σεβασμός προς τους ηλικιωμένους ΣΥΝ. πρέπων, αρμόζων 2. προσήκων (το)* το χρέος, αυτό που επιβάλλεται να γίνει ΣΥΝ. καθήκων.
 προσηκονομια ρ. αμετβ. αποθ. {προσηκώθηκα} (παλαιότ.) σηκώνομαι από τη θέση μου ως ένδειξη σεβασμού προς κάποιον. — προσήκωμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
 προσήλαθα ρ. → προσέρχομαι
 προσηλιάζω ρ. μετβ. {προσηλίασα, -τηκα, -μένος} βγάζω ή αφήνω (κάτι) στον ήλιο, λιάζω. — *προσηλιασμός* (ο). [ETYM. < μτγν. προσηλιάζομαι < αρχ. προσήλιος < προσ- + ήλιος].
 προσηλιακός, -ή, -ό αυτός που εκτίθεται στον ήλιο, που δέχεται άλετο φως από τον ήλιο: ~ *αυλή | δομάτιο ΣΥΝ. ευήλιος, προσήλιος* ΑΝΤ. ανήλιος.
 προσηλιαση (η) [1886] [-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων] ΑΣΤΡΟΝ. η στροφή προς την κατεύθυνση του Ηλίου.
 προσήλιος, -α, -ο [αρχ.] (για τόπο ή οικίμα) αυτός που λιάζεται για μεγάλο χρονικό διάστημα, που τον βλέπει πολύ ο ήλιος: - *δομάτιο | διαμέρισμα ΣΥΝ. προσηλιακός.*
 προσηλιτίζω ρ. μετβ. [1855] (προσηλιτίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) 1. κάνω προσηλιτισμό (βλ. λ.): *προσηλιτίστηκε στον καθολικισμό 2. (γενικότ.)* πείθω (κάποιον) κυρ. με προπαγανδιστική τακτική, να προσχωρήσει στις δικές μου ιδέες και αρχές (φιλοσοφικές, πολιτικές κ.λπ.) ΣΥΝ. προσηλιτίζομαι. [ETYM. < προσήλιτος (βλ. λ.)].
 προσηλιτισμός, -η, -ο αυτός που μπορεί να προσηλιτιστεί, που μπορεί να τον επηρεάσει ή να τον προσηλιτιστεί κανείς.
 προσηλιτισμός (ο) [1837] 1. η προσπάθεια κάποιου να μεταβάλλει τις θρησκευτικές πεποιθήσεις ή το θρήσκευμα άλλων με αθέμιτα μέσα (π.χ. με βία, απειλή, εκμετάλλευση της ανάγκης, της κοφρότητας ή της απειρίας κάποιου, με κατάχρηση εξουσίας σε περιπτώσεις ειδικής σχέσης εξουσίας ή μέριμνας, όπως σε περιπτώσεις επιτροπείας, γονικής μέριμνας, δασκάλου προς μαθητή κ.λπ.) 2. (γενικότ.) η προπαγανδιστική προσπάθεια επηρεασμού των αντιλήψεων (πολιτικών, ιδεολογικών, φιλοσοφικών κ.λπ.) κάποιου και προσηλιτισμού του ως μοιδοιάτη ή σπαδού. Επίσης προσηλιτισή (η) [1879]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proselytism].
 προσηλιτιστικός, -ή, -ό [1872] αυτός που σχετίζεται με τον προσηλιτισμό: - *τακτική | κήρυγμα | δράση | βιβλίο.* — προσηλιτιστικά επίρρ.
 προσηλιτός, -η, -ο αυτός που έχει προσηλιτιστεί σε άλλο δόγμα, άλλη πίστη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
 [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που έχει φθάσει σε ένα μέρος, ξένος, πάροικος», < προσ- + ήλιτος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. ελυ-, μηδενισμ. βαθμ. του θ. ελευ-, για το οποίο βλ. λ. ελευ-σις. Πβ. κ. ήλθ-ον. Στην Κ.Δ. η λ. δήλωσε επίσης τον εθνικό (δηλ. τον μη Ιουδαίο) που έχει μεταστραφεί στον Ιουδαισμό (λ.χ. Πράξ. 2, 11: *Ιουδαίοι τε και προσήλυτοι*)].
 προσηλώνω ρ. μετβ. (προσήλω-σα, -θηκα, -μένος) 1. επικεντρώνω σταθερά (κυρ. το βλέμμα, την προσοχή): *είχε προσηλώσει το βλέμμα του πάνω της || (κυρ. μεσοπαθ.) όλα τα μάτια είχαν προσηλωθεί στον ακροβάτη 2. (μεσοπαθ. προσηλώνομαι)* απορροφώμαι εντελώς (από κάτι), στρέφω όλη την προσοχή μου (σε κάτι/κάποιον): *προσηλώθηκε στην ανατροφή των παιδιών της | στην παράδοση | στην επιστήμη του | στον στόχο του || προσηλωμένος στο καθήκον ΣΥΝ. αφερώνομαι, αφροσύνομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. ήλωσ, ξηλώνω.*
 [ETYM. < αρχ. προσήλω (-όω), αρχική σημ. «στερεώνω κάτι καρφώνοντας το», < προσ- + ήλω < η'λος «καρφί» (βλ. λ.)].
 προσήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η σταθερή κατεύθυνση σε συγκεκριμένο σημείο (χωρίς αποκλίσεις, αποσπάσεις): η ~ *του βλεμάτος 2. (μτφ.) η ολοκληρωτική αφοσίωση, απορρόφηση: ~ στο καθήκον | στην τήρηση του νόμου | στις αρχές του κόμματος | σε έναν στόχο || μεγάλη | διαρκής | συγκλονιστική | θαυμαστή | μοναδική ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. δηλώνω, ήλωσ.*
 προσημιώνω ρ. μετβ. [αρχ.] (προσημιαν-α, -θηκα) αποκαλύπτω (τα μελλούμενα) με σημάδια: ~ *το μέλλον ΣΥΝ. προμηνώ.* — προσήμη (η).
 προσημιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] (προσημιώ-σα, -θηκα, -μένος) 1. αναγράφω (κάτι) εκ των προτέρων τοποθετώ σημάδι από πριν (σε κάτι): *ο αστυνομικοί είχαν προσημιώσει τα χαρτονομίσματα και, αφού ο εκβιαστής τα παρέλαβε από το θύμα, συνελήφθη με τα προσημιωμένα χρήματα στην κατοχή του 2. ΝΟΜ. εγγράφω στα οικεία βιβλία προσημιώσις (υποθήκης) 3. επισημιώνω, αναφέρω (κάτι) από πριν: ~ πάντως, προς ενημέρωση των ήδη ενδιαφερομένων, ότι τις απόψεις αυτές τις έχει ήδη ομολογήσει δημοσία σε δύο τουλάχιστον μελετήματα του...» (εφημ.).*
 προσημιώσις (η) [μεσν.] [-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων] 1. η εκ των προτέρων σημείωση, αναγραφή στοιχείου: ~ *χαρτονομισμάτων 2. ΝΟΜ. προσημιώσις υποθήκης* προσωφώνη υποθήκη η οποία μπορεί να τραπεζί σε οριστική αναδρομικά από την ημέρα εγγραφής της, εφόσον επιδικαστεί στον δανειστή η ασφαλιζόμενη απαίτηση με τελεσίδικη δικαστική απόφαση: η εγγραφή της προσημιώσις αυτής υποθήκης μπορεί να διατυπωθεί και ως ασφαλιστικό μέτρο.
 προσήμιω (το) (προσήμι-ου | -ων) ΜΑΘ. το σύμβολο που τίθεται μπροστά από έναν αριθμό, δηλώνοντας αν είναι αρνητικός (-) ή θετικός (+): *ο αριθμός -3 έχει αρνητικό ~, ενώ ο αριθμός +3 θετικό ~.*
 [ETYM. < προ- + σήμιω < σήμα, μετάφρ. δάνειο από γερμ. Vorzeichen].
 προσήγεια (η) → προσήγης

προσήμενος, -ης, -ο (κυρ. για τόπο, οικοδόμημα κ.λπ.) αυτός που είναι στραμμένος προς τα εκεί από όπου φυσά ο άνεμος; ~ *πλευρά του πλοίου* | *τού οικοδομήματος* ΑΝΤ. υπήνεμος, απάνεμος. — προσήμεος | προσήμενος επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*: [ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *-ήμεος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *άνεμος*].

προσηνής, -ής, -ές {προσην-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αποπνέει ευγένεια και γλυκύτητα, που χαρακτηρίζεται από μειλιχιοτήτα, ευγενική και φιλική συμπεριφορά ΣΥΝ. ευπροσήγορος ΑΝΤ. απρόσιτος, απροσέλαστος. — προσηνός επίρρ. [μτγν.], *προσηνεία* (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ΕΤΥΜ αρχ. < *προσ-* + *ηνής* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < **άνος* «πρόσωπο», αν συνδ. με *σανσκρ. *ānas-* «πρόσωπο» (> *ānāpa-* «στόμα, πρόσωπο»). Βλ. κ. *απ-ηνής, πρ-ηνής*].

προσήχθην ρ. → προσάγω
προσθαλασσώνω ρ. μετβ. {προσθαλάσσω-σα, -θηκα, -μένος} φέρνω (υδροπλάνο) στο επίπεδο της θάλασσας, για να το ακινητοποιήσω (πβ. λ. *προσεγίνω*) — *προσθαλάσσωση* (η). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *amerrir*, με σχηματισμό κατά το *προσεγίνω*].

προσθαφαιρώ ρ. μετβ. {προσθαφαιρείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ. | λογαριαζώ προσθέτοντας και αφαιρώντας ποσά από ένα σύνολο. — *προσθαφαιρέση* (η) [μτγν.], *προσθαφαιρέτικός, -ή, -ό*. [ΕΤΥΜ < μτγν. *προσθαφαιρώ* (-έω), από συμφυρμό των λ. *πρόσθετος* και *αφαιρώ*].

πρόσθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) 1. μπροστά από κάτι ή στο μπροστινό του μέρος 2. πριν από κάτι, νορίτερα, προηγουμένως. [ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., αντί του αναμενόμενου *πρόθεν* (< *προ-* + *-θεν*, βλ.λ.), το οποίο μαρτυρείται σε μεσν. κείμενα. Η παρουσία του -σ-οφείλεται σε αναλογία προς *επίρρ. όπως όπισθεν, εντοσθεν, εκτο-σθεν* κ.ά.].

πρόσθετος (η) { -ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων } 1. ΜΑθ. η μία από τις τέσσερις αριθμητικές πράξεις που ορίζουμε σε ένα σύνολο (αριθμών) με την οποία σε ένα ζεύγος στοιχείων (αριθμών) βρίσκουμε το άθροισμα τους, π.χ. 2 + 2 = 4 ΑΝΤ. *αφαίρεση* | 2. ΙΑΤρ. κάθε τεχνητό υποκατάστατο για ένα μέρος του σώματος, π.χ. μηχανικό χέρι ή πόδι, τεχνητή οδοντοστοιχία, εμφύτευση δοντιού κ.λπ. [ΕΤΥΜ; < αρχ. *πρόσθεσις* < *προστίθημι* < *προσ-* + *τίθημι*, πβ. κ. *θέσις* - *τίθημι*].

προσθετός, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που πρέπει να προστεθεί, να συνυπολογιστεί ΑΝΤ. *αφαιρετός* 2. ΜΑθ. *προσθετός* (ο) καθέναν από τους αριθμούς που αθροίζονται σε μία πρόσθεση, που προστίθενται.

προσθετικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που συντελεί στην πρόσθεση επιμέρους τμημάτων, που είναι κατάλληλος για πρόσθεση: ~ *μηχανή* (που υπολογίζει προσθέσεις) || ~ *εργασία* (πρόσθεση τεχνητού δοντιού ή οδοντοστοιχίας) 2. *προσθετική (επέμβαση)* κάθε επέμβαση ή διαδικασία εμφυτεύσεως ή προσθήκης μερών: ~ *μαλλιών* | *στήθους*. — *προσθετικ-ά* | -ώς [μτγν.] επίρρ., *προσθετικότητα* (η).

πρόσθετος, -η, -ο 1. αυτός που προστίθεται στα ήδη υπάρχοντα, ο επιπλέον: ~ *εργασία* | *αμοιβή* | *επιβάρυνση* | *τέλη* || η *Τροχία έλαβε μέτρα για την έξοδο των Αθηναίων* || *αντιμετωπίζω ~ δυσκολίες* ΣΥΝ. (καθην.) συμπληρωματικός, (λόγ.) επιπρόσθετος 2. αυτός που έχει προστεθεί για να αντικαταστήσει μέλος που έχει αφαιρεθεί ή που λείπει αυτός που προσαρμόζεται κάπου με επέμβαση, τεχνητά: ~ *δόντια* | *γέφυρα* | *μαλλιά* ΣΥΝ. τεχνητός, φουτετός 3. (περιλ.ητ.) *πρόσθετα (τροφιμια)* χημικές ουσίες που προστίθενται σε τρόφιμα για τη βελτίωση (*βελτιωτικά πρόσθετα*) και ενίσχυση των φυσικών τους ιδιοτήτων και οι οποίες δηλώνονται συχνά με τον κωδικό «E» και έναν αριθμό στη συσκευασία των τροφίμων (λ.χ. E 101, E 385 κ.λπ.) (πβ. λ. E, κωδικός «έψηλον»): *φυσικές τροφές χωρίς πρόσθετα* ΣΥΝ. *χημικά*. — *πρόσθετα* | *προσθέτως* επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *προστίθημι* < *προσ-* + *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω, τίθημαι*].

προσθέτω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρόσθεσα (λόγ. προσέθεσα), μεσοπα. ενεστ. προστιθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρ.τ. προσετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθαι, -εντο, αορ. προσετέθηκα (λόγ. προσετέθη, -ης, -η...), μτχ. παρ.κ. προσεθεμένος} ♦ (μετβ.) 1. καθιστώ (κάτι) μέρος ενός συνόλου ενώνοντάς το με άλλο μέρος ή με το σύνολο αυτό: *δύο νέα τάγματα προστέθηκαν από γθεσ στις δυνάμεις του εχθρού* || *δέκα νεκροί προστέθηκαν στα θύματα της εξέδου των Αθηναίων για το τμήμα* || *οι τόκοι προστίθενται στις καταθέσεις* 2. αθροίζω, κάνω την πρόσθεση (δύο ή περισσότερων αριθμών): *πρόσθεσε το 8 στο 20* ΑΝΤ. *αφαιρώ* 3. βάζω (κάτι) παραπάνω: ~ *κι άλλο αλάτι στο φαγητό* || ~ *μελάνι στις φωτοτυπίες* | *χρώμα στην εικόνα* 4. κάνω (κάτι) περισσότερο, μεγαλύτερο ή εντονότερο: τα τακούνια της *προσθέτουν ύψος* 5. (ειδικότ.) επεκτείνω (κάτι) ενώνοντας το με άλλο ή άλλα συναφή μέρη ή στοιχεία: ~ *στρέμματα στο οικόπεδο* | *νέα εδάφη σε μια χώρα* | *ένα δωμάτιο στον επάνω όροφο* ΣΥΝ. (για κράτη) *προσαρτώ, επεκτείνω* 6. λέγω συμπληρωματικά, επιπροσθέτως: *κλείνοντας θα ήθελα ακόμα να προσθέσω ότι...* || *μήπως έχετε να προσθέσετε τίποτα;* ΣΥΝ. συμπληρώνω 7. συνυπολογίζω, λαμβάνω υπ' όψιν επιπροσθέτως: να *προσθέσω ότι γάσαμε ήδη ώρα στο αεροδρόμιο- συνεπώς πρέπει να επιταχύνουμε* ♦ 8. (αμετβ.) εκτελώ την πράξη της πρόσθεσης: *ξέρεις να προσθέτεις;* || *προσθέτει με τα δάχτυλα*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *προστίθημι* < *προσ-* + *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω, τίθημαι*].

προσθήκη (η) {προσθηκών} 1. η τοποθέτηση επιπλέον στοιχείου σε κάτι: η *εξαρτημάτων* | *βάρους* | *λέξεων* σε κείμενο ΣΥΝ. πρόσθεση, συμπλήρωση, επαύξηση, εμπλουτισμός 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε προστίθεται σε ένα σύνολο: *αυτές οι ~ αλλοιώνουν τον αρχικό χαρακτήρα του κειμένου* ΣΥΝ. συμπλήρωμα 3. (ειδικότ.) η επέκταση κτηρίου: *θα χρειαστούν μερικές ~ στον ξενώνα, προκειμένου να χωρέσει πε-*

ρισσότερους. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *προστίθημι*, πβ. κ. *θήκη - τίθημι*]. **πρόσθημα** (το) {προσθημ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. (σε συναλλαγματικές, γραμμάτια, επιταγές και άλλους τίτλους) το φύλλο που προστίθεται, όταν το αρχικό δεν επαρκεί για τις οπισθογραφίες. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρόσθημα* | -θέμα < *προστίθημι*, βλ. κ. *θέμα*].

προσθιοπίσθιος, -α, -ο [1839] (λόγ.) αυτός που εκτείνεται από μπροστά μέχρι πίσω ή κατευθύνεται προς τα πίσω ξεκινώντας από μπροστά: ~ *κίνηση*. [ΕΤΥΜ Από συμφυρμό των λ. *πρόσθιος* και *οπίσθιος*].

πρόσθιος, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται μπροστά, ο εμπρόσθιος: ~ *όψη* | *είσοδος* || *τα ~ άκρα των ζώων* ΣΥΝ. μπροστινός ΑΝΤ. οπίσθιος 2. ΑΘΛ. **πρόσθιο** (το) {προσθίου | χωρ. πληθ.} κολυμβητική τεχνική κατά την οποία τα χέρια τεντώνονται μπροστά και αφού σχηματίσουν κύκλο επανέρχονται στις πλευρές του σώματος, ενώ συγχρόνως τα γόνατα μαζεύονται προς το στήθος και τεντώνονται προς τα πίσω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πρόσθεν* (βλ.λ.)].

προσθίσιος (η) { -ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. φωνητική μεταβολή, κατά την οποία ένας φθόγγος αρθρώνεται σε πιο πρόσθιο σημείο: η ~ *τού αρχαίου «ν»* (ου) σε «*U*» και η ~ *τού «ν»* σε «*ι*» *οδήγησε στον ιωτακισμό τού «ν»*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *frontalisation*].

προστιάζω ρ. αμετβ. [1831] {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.} (λόγ.) (+σε) ταυριάζω ως χαρακτηριστική ιδιότητα (σε κάποιον/κάτι), συνιστά γνώρισμα του: *τέτοιον υβρολόγιο δεν προστιάζει σε έναν κύριο της τάξεώς σας* ΣΥΝ. *αμυδών, χαρακτηρίζω*. [ΕΤΥΜ. < *προσ-* + *ιδιάζω* < *ιδίος*].

προστιάς, -ής, -ό 1. (κυρ. για τοποθεσίες) αυτός που προσεγγίζεται εύκολα, που μπορεί να τον πλησιάσει κάποιος άνετα: ~ *ακτή* | *κορυφή* | *πλαγιά* ΣΥΝ. *προπελάσιμος* ΑΝΤ. **πρόστιος** 2. (μθ.) (α) (για πρόσ.) αυτός που δεν κρατά αποστάσεις, που μπορεί να τον συναντα-στραφεί κανείς εύκολα: *παρά τη δόξα και τα πλούτη μένει ~ και απλός στις συναναστροφές του* ΣΥΝ. *καταδεκτικός* (β) αυτός που μπορεί να αποκτηθεί με ευκολία: *οις εκπλώσεις μόνο τα ρούχα γίνονται ~* || ~ *οικόπεδο* | *σπίτι* | *αυτοκίνητο* (γ) (για τιμές) φθηνός: ~ *τιμές* | *μετοχές* | *δίδακτρα* (δ) (για κείμενα) καταννητός, απλός: *ο λόγος του δεν είναι ~ στο ευρύ κοινό* || *δυστυχώς, τόσο εξειδικευμένα βιβλία δεν είναι ~ στον μέσο αγοραστή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο*. [ΕΤΥΜ. μτγν. ρηματικό επίθ. τού αρχ. *προσέμι* «πλησιάζω, προσεγγίζω» < *προσ-* + *εμί* «θα πάω», ο τ. σε -ιός εμφανίζει τη μηδένισμ. βαθμ. -ι- τού θ. εΙ- < Ι.Ε. **ei-* «πληγάνω», πβ. *σανσκρ. έμι, λατ. eo* (< **ei-*δ), λιθ. *eiimi*, αρχ. *σλαβ. iti* (απφρ.) κ.ά. Ομόρρ. *ἴ-αμός* (βλ.λ.), *είσ-ι-τήριο(ν)*, *ίσ-θμός* (βλ.λ.) κ.ά.].

πρόσκαιρος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει μικρή χρονική διάρκεια, που διαρκεί λίγο χρόνο: ~ *δόξα* | *ευτυχία* ΣΥΝ. *προσωρινός, παροδικός, εφήμερος* ΑΝΤ *μόνιμος, διαρκής* 2. ΝΟΜ. **πρόσκαιρη διάκριση** η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας με εγκλεισμό με φυλακή διάρκεια πέντε ή είκοσι ετών. Επίσης (*λαϊκ.*) *προσκαιρινός, -ή, -ό* (σημ. 1). — *πρόσκαυρα* | *προσκαιρός* [μτγν.] επίρρ.

προσκαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προσκαλείς...} | *προσ-κάλεσα, -καλούμαι, -κλήθηκα* (λόγ. -εκλήθη, -ης, -η..., μτχ. -κλήθεις, -είσα, -έν), -κεκλημέ-νος} 1. καλώ (κάποιον) να έρθει σε μένα ή να μεταβεί κάπου, για να παρευρεθεί σε εκδήλωση που διοργανώσω ή να μετύσχει σε αυτή: *τον προσκάλεσαν ως ομιλήτη στην ημερίδα* || ~ *κάποιον σε δείπνο* | *σε γιορτή* | *στο σπίτι μου* || *προσκληθήκε ως επισκέπτης καθηγητής 2*. (η μτχ. *προσκεκλημένος, -η, -ο* κ. *προσκαλεσμένος*) το πρόσωπο που παρευρίσκεται κάπου ως καλεσμένος: *ο επίσημος ~*. — *προσκαλέσμαι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

προσκείνομαι ρ. αμετβ. {πρόσκει-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται, μτχ. *προσκείμενος, -η, -ο* μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) 1. διάκειμαι ευμένως (προς κάποιον/κάτι), κυρ. υποστηρίζω πολιτικά: *οι εφημερίδες που προσκείνεται στην κυβέρνηση* || *λειτούργησε αξιοκρατικά, χωρίς να εξετάσει πού πρόκειται ο καθένας* 2. (η μτχ. *προσκείμενος, -η, -ο*) (α) αυτός που κείται δίπλα σε κάποιον ή κάτι, που βρίσκεται τοποθετημένος πλησίον του: ~ *γωνίες* (με ίδια κορυφή και κοινή πλευρά, εκατέρωθεν της οποίας βρίσκονται) ΣΥΝ. *διπλάνος, γειτονικός* (β) (μθ.) αυτός που υποστηρίζει κάποιον/κάτι, που διάκειται ευμένως απέναντι του: ~ *σε ένα κόμμα* | *στον πρόεδρο* | *σε μια παράταξη* || *οι φιλικός ~ δημοσιογράφοι*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *κείμαι* (βλ.λ.)].

προσκεκλημένος, -η, -ο → **προσκαλώ**
προσκεφάλω (το) {προσκεφάλ-ου | -αν} 1. το μαξιλάρι για τη στήριξη τού κεφαλιού: *έγειρε στο ~ κι αποκοιμήθηκε* || ~ *μπρος-πίσω στα καθίσματα τού αυτοκινήτου* ΣΥΝ. *μαξιλάρι* 2. οτιδήποτε έχει ανάλογη χρήση με αυτή τού μαξιλαριού (για κοιμισμένο, αναπαυόμενο ή και νεκρό· ΦΡ. στο *προσκεφάλω* (*κάποιου*) για τη συνεχή και άγρυπνη φροντίδα κάποιου, ιδ. κατά τη διάρκεια της αρρώστιας του: *αγρυπνώ* | *ξαγρυπνώ* ~. Επίσης *προσκεφάλω*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσκέφαλον* < *προσ-* + *κέφαλον* < *κεφαλή*].

προσκήνιο (το) {προσκηνί-ου | -ων} 1. (στα αρχαία θέατρα) το μπροστινό τμήμα της σκηνής ΣΥΝ. *λογεόν* 2. (στο σύγχρονο θέατρο) το τμήμα της σκηνής μπροστά από την αυλαία ή ανάμεσα στην αυλαία και την ορχήστρα ΣΥΝ. *ράμπα*: ΦΡ. (μθρ.) στο *προσκήνιο* στην επικρατούσα: *βρίσκομαι* | *παραμένω* | *περνώ* | *φέρνω* | *εμφανίζομαι* ~ || *αυτή η υπόθεση είναι ~ εδώ και έναν μήνα*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσκήνιον* < *προ-* + *σκήνιον* < *σκηνή*].

προσκληθήκα ρ. → **προσκαλώ**
πρόσκληση (η) [μτγν.] { -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων } 1. (α) το κάλεσμα (κάποιου) να παραστεί, να συμμετάσχει (κάπου) ή να προβεί

σε ενέργεια: με την ~ *τόσον επισήμων ο γάμος τους έγινε κοσμικό γεγονός* || *χρειάζεσαι ιδιαίτερη ~ για να έρθεις*; (επιτιμητικά σε κάποιον που δεν παίρνει την πρωτοβουλία να έρθει) || *οι ηγέτες της αντιπολίτευσης απήρθησαν - σε όλους τους διασραστημένους πολίτες να συμμετάσχουν στο συλλαλητήριο* (β) η επίσημη (συνήθ. διά του Τύπου) κλήση για ορισμένο σκοπό: ~ *υποβολής προσφορών/ προτάσεων* || *δημοσιεύεται ~ εκδήλωσης ενδιαφέροντος για τη μίσθωση από τον Ο.Α.Ε.Δ. ακινήτου* || ~ *έκτακτης γενικής συνέλευσης των μετόχων ανώνυμης εταιρείας* 2. (συνεκδ.) η τυπωμένη κάρτα ή επιστολή, με την οποία προσκαλείται κάποιος (σε εκδήλωση): *τυπώνω | ταχυδρομώ τις ~* || *δεν έλαβα ακόμα την ~ ΣΥΝ. προσκλητήριο* 3. (ειδικότ.) το ειδικό εισιτήριο με το οποίο εξασφαλίζεται η δωρεάν είσοδος σε παράσταση: *οι κριτικοί θεάτρου λαμβάνουν προσκλήσεις για όλες τις πρεμιέρες* 4. ΣΤΡΑΤ. η εγκύκλιος του Υπουργείου Εθνικής Αμυνας, με την οποία καλούνται οι άρρενες πολίτες να υπηρετήσουν τη θητεία τους: ~ *ηλικιω* (για πολίτες ορισμένης ηλικίας) 5. κλήση προς φυσικό ή νομικό πρόσωπο να τηρήσει τις υποχρεώσεις του, η οποία επιδιώκει από δικαστικό εμπλεκτή.

προσκληση: συνώνυμο. Το προσκληση δηλώνει μια τυπικότερη μορφή της ενέργειας με την οποία καλείται κανείς να παραστεί ή να συμμετάσχει κάπου (σε κοινωνική εκδήλωση, σε τυπική διαδικασία, σε ενέργεια ή πράξεις): *προσκληση σε γεύμα, γάμο, βίφτιση, γιορτή* κ.λπ. - σε *γενική συνέλευση, συμβούλιο, σύσκεψη* κ.λπ. - σε *διαδήλωση, διαμαρτυρία, συγκέντρωση, συλλαλητήριο* κ.τ.ό. Εφόσον η προσκληση έχει φιλικό ή άτυπο χαρακτήρα, χαρακτηρίζεται ως κάλεσμα. Η ίδια λέξη χρησιμοποιήθηκε στη δεκαετία του '70, για να αντικαταστήσει στη «δημοτική» την τυπικότερη λ. *προσκληση*, που θεωρήθηκε καθαφαιρευσιαστική λ. του κατεστημένου: *κάλεσμα σε γενική συνέλευση* (φοιτητικές ανακοινώσεις). Η λ. κλήση έχει τεχνικό και τυπικό χαρακτήρα: *κλήση τηλεφωνική, κλήση της Τροχαίας, κλήση του 100, της Αμέσου Δράσεως, της πυροσβεστικής* κ.λπ. και *κλήση από την εφορία, κλήση από το αστυνομικό τμήμα, από το δικαστήριο* (δικαστική κλήση) κ.ά. Η κλήση στο δικαστήριο διακρίνεται και μαρτυρείται με δικαστικό έγγραφο που επιδιώκεται από δικαστικό υπάλληλο (δικαστικό κλητήρα ή δικαστικό εμπλεκτή), λέγεται και κλήτευση. Η λ. *κλήση* έχει γενικότερο χαρακτήρα, ενώ η λ. *κλήτευση* αποτελεί περισσότερο τεχνικό δικανικό όρο.

προσκλητήριο (το) [1856] {προσκλητήρι-ου | -ων} 1. το έντυπο της προσκλησης, που αναφέρει τον τόπο και τον χρόνο της εκδήλωσης στην οποία προσκαλείται κανείς: *τα ~ του γάμου* ΣΥΝ. προσκληση 2. ΣΤΡΑΤ. (α) η συγκέντρωση σε παράταξη των στρατιωτών μιας μονάδας και ο έλεγχος της παρουσίας τους με ανάγνωση ονομαστικού καταλόγου: *ποιος έλειπε από το ~*; (β) το σύλλογισμα που καλεί τους στρατιώτες σε παράταξη 3. (μτφ.) (α) η επιβεβλημένη παρουσία των μελών ενός συνόλου σε κοινή εκδήλωση ή προσπάθεια, κυρ. στο πλαίσιο προγράμματος κοινής δράσης: ~ *αγώνα και δράσης!* || *δεν έλειπε από κανένα ~ της παράταξης* (β) ο έλεγχος της παρουσίας κάποιου σε έναν χώρο: *‘άθε πρωί έχουμε ~ από τον ίδιο τον διευθυντή-φρ. προσκλητήριο νεκρών* η ανάγνωση καταλόγου με ονόματα νεκρών, κυρ. πεσόντων σε πόλεμο, στο πλαίσιο τιμητικής εκδήλωσης.

προσκόλληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (κυριολ.) η έμμονη αφοσίωση, η αμετακίνητη προσήλωση σε (κάποιον/κάτι): ~ στην τήρηση του *καθήκοντος* | *στις αξίες* (α) η εμμονή κάποιου να μην απομακρύνεται από την επιρροή, τη φροντίδα ή τη συντροφιά άλλου: η ~ στη *μητέρα* *δεν είναι φυσιολογική για έναν έφηβο* 3. (η ενν. της *προσκόλλησης* ως χαρακτηρισμός) αυτός που προσκολλάται φορτικά σε ξένες παρές ή εκδηλώσεις που διοργανώνονται από τρίτους: *είναι τύπος της ~*.

προσκόλλωμα ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προσκόλλασα... | προσκόλληθηκα, -μένος} 1. κολλώ πάνω (σε κάτι), προσαρμόζομαι μένοντας σταθερός πάνω σε αυτό: *τα μύδια προσκολλώνται πάνω σε βράχια* ΣΥΝ. κολλώ 2. (μτφ.) (α) μένω σταθερά και αποκλειστικά προσηλωμένος σε ένα πρόσωπο, επιδιώκοντας τη διαρκή συναναστροφή, επαφή μαζί του κατά τρόπο έντονο ή ενοχλητικό: *μετά τον θάνατο του συζύγου της προσκόλληθηκε στα παιδιά της και δεν τα αφήνει να ζήσουν τη ζωή τους* (β) είμαι ολοκληρωτικά αφοσιωμένος σε (κάποιον/κάτι): *είναι προσκολλημένος στην εργασία του* | *στο καθήκον* | *στις αρχές του* | *στην κομματική ηγεσία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

προσκομιδή (η) (επίσ.-σπάν.) 1. η προσφορά 2. (συνεκδ.) ό,τι προσκομίζεται κυρ. ως προσφορά · 3. ΕΚΚΛΗΣ. (α) η μεταφορά των Τιμίων Δώρων από την Πρόθεση στην Αγία Τράπεζα (β) η ακολουθία κατά την οποία γίνεται η προετοιμασία των Τιμίων Δώρων ΣΥΝ. πρόθεση. ΣΧΟΛΙΟ λ. κομίζω. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. προσκομίζω].

προσκομίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσκομίσω, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (επίσ.) φέρνω ή παραδίδω (κάτι) (σε υπηρεσία): *οι υποψήφιοι για την προκηρυχθείσα θέση πρέπει να προσκομίσουν τα δικαιολογητικά τους* || *πρέπει να προσκομίσες και τη ληξιαρχική πράξη γάμου* 2. παρουσιάζω: *δεν είχε επαρκείς αποδείξεις να προσκομίσει στον έλεγχο της εφορίας ΣΥΝ. παρουσιάζω, εμφανίζω* · 3. ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερέα) διενεργώ την προσκομιδή των Τιμίων Δώρων.

προσκομίστη (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η παράδοση ή παρουσίαση εγγράφου σε αρμόδια υπηρεσία: *χωρίς την ~ των απαραίτητων δικαιολογητικών, δεν μπορείς να εγγραφείς στη σχολή* 2. ΕΚΚΛΗΣ. η προσκομιδή των Τιμίων Δώρων. ΣΧΟΛΙΟ λ. κομίζω.

προσκομια (το) {προσκομιά-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε λειτουργεί ανασταυτικά, εμποδίζοντας προσπάθεια, διαδικασία: *με διαρκείς εν-*

στάσεις η αντιπολίτευση παρεμβάλλει συνεχώς προσκόμια στην πορεία του κυβερνητικού έργου ΣΥΝ. εμπόδιο, κώλυμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνιο.

{ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. προσκόπτω}.

προσκοπικός, -ή, -ό [1896] 1. αυτός που σχετίζεται με τον πρόσκοπο ή τον προσκοπισμό: ~ *στολή* | *τραγούδι* | *οργάνωση* | *ιδέες* | *έμβλημα* 2. *προσκοπικά* (τα) τα ρούχα, η στολή του πρόσκοπου: *φορώ τα ~*.

προσκοπισμός (ο) διεθνής κίνηση και οργάνωση, που θέτει ως σκοπό τη' ηθική και σωματική αγωγή παιδιών- και εφήβων κατά τα πρότυπα ευγενούς και ανδιότελους συμπεριφοράς με ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιότητων, κυρ. σχετικών με τη ζωή σε κατασκήνωση, στη φύση και την προσφορά υπηρεσίας στο κοινωνικό σύνολο.

προσκοπός (ο) {προσκοπ-ου | -ων, -ους}, προσκοπία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παιδί ή εφηβος που έχει ενταχθεί στον προσκοπισμό (πβ. λ. *λυ-κόπουλο*). — (υποκ.) προσκοπάκι (το) κ. προσκοπάκος (ο). [ΕΤΥΜ. αρχ. επιθ., αρχική σημ. «προβλεπτικός, διορατικός», < *προ-* + *σκοπός*. Ήδη αρχ. είναι η σημ. «σκοπός, φρουρός - μέλος της εμπροσθοφυλακής». Στη σύγχρονη σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. scout, αρχική σημ. «αγρευτής»].

προσκοπώ ρ. αμετβ. {προσέκοψα} (λόγ.) (+σε) 1. σκοντάφτω (πάνω σε κάτι) 2. (κυρ. μτφ.) προσκομώ (σε εμπόδιο που αναστέλλει την πορεία ή την προοπτική μου): *οι προσπάθειες ειρηνευσης προσκοπουν στην αποχώρηση της στάσης και των δύο κυβερνήσεων* || *η εξήγηση του Δημοσίου προσκοπεί στο καταστάσι αλόγιστων, ρουφετολογικών προσλήψεων* ΣΥΝ. προσκομώ, (καθημ.) κολλώ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *προσ-* + *κόπτω* (βλ. κ. κώβο)].

προσκοπηση (η) [μτγν.] [-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων] (λόγ.) 1. η σύγκρουση (κινούμενου σώματος) με κάτι: *η ~ του πλοίου σε ύφαλο* ΣΥΝ. (καθημ.) χτύπημα 2. (μτφ.) η αντίθεση σε δεδομένο, που έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση (ενέργειας, προσπάθειας κ.λπ.): *η ~ του μεταρροθμιστικού έργου σε παγιωμένες αντιλήψεις*.

προσκοπιστήρας (ο) 1. κάθε εξάρτημα οχήματος, που εξέχει και εμποδίζει την περαιτέρω κίνηση αντικειμένου, με το οποίο προσκοπεί, σταματώντας το: ~ *σιδηροδρομικού οχήματος* (για να σταματά τα βαγόνια) 2. σίδερο που σταματά την κίνηση των θυροφύλλων, για να μη χτυπούν στους τοίχους.

[ΕΤΥΜ. < *προσκοπώ* (πβ. αόρ. *προσέ-κρουσ-α*) + παραγ. επίθημα -τήρας, πβ. *σιγασ-τήρας, εκχιονισ-τήρας*].

προσκορούω ρ. αμετβ. [αρχ.] {προσέκρουσα} (+σε) 1. (λόγ.) συγκρούομαι με (κάτι) καθώς κινούμαι, πέφτω πάνω σε (κάτι): *το πλοίο προσέκρουσε σε ύφαλο* || ~ σε *φυσικό εμπόδιο* || *αυτοκίνητο προσέκρουσε στον τοίχο* ΣΥΝ. πέφτω, χτυπώ (μτφ.) 2. εμποδίζομαι (από κάτι), έρχομαι σε αντίθεση (με κάτι) κατά τη διάρκεια προσπάθειας: *η εφαρμογή των νέων μεθόδων προσκορεί στην έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού* || *ο εκσυγχρονισμός προσκορεί στην αντίδραση ποικίλων συμφερόντων* 3. έρχομαι σε αντίθεση (με κάτι), το παραβιάζω: *οι ενέργειες του προσκορούν στους εσωκομματικούς κανόνες* ΣΥΝ. αντιβαίνω, αντικειμαι.

προσκοπήση (η) [μτγν.] [-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων] η απόκτηση επιπλέον πραγμάτων, η αύξηση όσων ήδη κατέχει κανείς.

προσκοτώμα! ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προσκοτάται... | προσκτήθηκα κ. (λόγ.) προσκτήθηκα, -ης, -η... (μτφ. προσκτηθείς, -είσα, -έν)} αποκτώ ή κερδίζω (κάτι) επιπλέον: ~ *αγαθά* | *χρήματα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *προσκοτώμαι (-άω)* «κερδίζω, αποκτώ επιπλέον» < *προσ-* + *κτώμαι*, πβ. κ. *κτησίσι - κτώμαι*].

προσκύνημα (το) [μτγν.] {προσκυνήμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. (καθημ.) το να προσκυνά κανείς (κάτι/κάποιον): *ευλαβικό | βαθύ ~* || *το ~ μπροστά στις εικόνες της εκκλησίας* ΣΥΝ. προσκύνηση- φρ. *λαϊκό προσκύνημα* η τιμητική και κυρ. εν ποιητ. προσκύνηση της σορού επιφανούς νεκρού ή ιερού αντικειμένου (εικόνας, λείψανου κ.λπ.): *η σορός της μεγάλης καλλιτέχνιδος θα εκτεθεί σε ~ στο παρεκκλήσι της Μητρόπολης* 2. το ταξίδι πιστού σε ιερό τόπο λατρείας: (κατ' επέκτ.) το ταξίδι κάποιου σε τόπο, στον οποίο αποδίδει μεγάλη σημασία: *πήγα για ~ στα Ιερσόλυμα* | *στη Μέκκα* || *τόπος προσκύνηματος* || ~ *στο Άουβιτς* | *στο Παρίσι των φοιτητικών του χρόνων* 3. ο ιερός τόπος στον οποίο μεταβαίνουν οι πιστοί κατά παράδοση για απόδοση θρησκευτικής λατρείας και γενικότερ. κάθε τόπος, η μετάβαση στον οποίο αποτελεί για έναν άνθρωπο χρόσι τιμής, σεβασμού και αξίας 4. (ειδικότ.) ο ναός, το ιερό: *το ιερό ~ της μονής* · 5. (μτφ.) η αποδοχή της υποτέλειας σε κάποιον, η έμπρακτη παραδοχή της κυριαρχίας του και του ηγετικού του ρόλου: *δεν ταυριάζει στους γενναίους το ~ στον τύραννο* || *το ~ των καλλιτεχνών στην εμπορικότητα και στις δημόσιες σχέσεις* ΣΥΝ. υποταγή. — (υποκ.) προσκυνηματάκι (το).

προσκυνηματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το προσκύνημα: ~ *τουρισμός* (λ.χ. στο Άγιον Όρος). [ΕΤΥΜ. Απόθ. του αγγλ. pilgrimage σε φρ. όπως pilgrimage tourism].

προσκυνημένος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που έχει αποδεχθεί την υποτέλεια του, που έχει υποταχθεί αναγνωρίζοντας κάποιον ως κυρίαρχο του ΣΥΝ. υποταγμένος ΑΝΤ. απροσκύνητος.

προσκύνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. το γονά-τισμα ή η υπόκλιση (κάποιου) μπροστά σε εικόνα, λείψανο αγίου, σεβαστό πρόσωπο κ.λπ. ή και ο ασπασμός του: *η ~ του Επιταφίου* || *των Μάγων* (στον νεογέννητο Ιησού) ΣΥΝ. προσκύνημα 2. (μτφ.) η έμπρακτη απόδοση τιμής (σε κάποιον/κάτι) 3. (κακόσ.) η αποδοχή υποτέλειας (σε κάποιον/κάτι): *η ~ του χρίματος* ΣΥΝ. προσκύνημα.

προσκυνητάρι (το) {προσκυνηταρ-ιού | -ιάων} 1. βιβλίο με περιγραφές τόπων προσκύνησις 2. (στοις ορθόδοξους ναούς) εκκλησιαστικό έπιπλο σαν αναλόγιο κοντά στην είσοδο ή μπροστά στο τέμπλο, πάνω στο οποίο εκτίθεται προς προσκύνηση το Ευαγγέλιο ή η εικόνα του αγίου που γιορτάζει ή στον οποίο είναι αφιερωμένος ο

ναός 3. (στους ρωμαιοκαθολικούς ναούς) έδρανο με ειδικό υποστήριγμα για τα γόνατα και τα χέρια, στο οποίο γονατίζουν οι πιστοί την ώρα της προσευχής 4. ο τόπος στον οποίο προσέρχεται κανείς, για να προσκύνησα και να προσευχηθώ ΣΥΝ. προσκυνητήριο 5. μικρό κτίσμα, συχνά σε σχήμα ναού στο πλάι του δρόμου, μέσα στο οποίο τοποθετείται εικόνα αγίου ΣΥΝ. εικονοστάσι.

[ETYM. < μεσν. προσκυνήτριον < μτγν. προσκυνήτης < παραγ. επίθημα -άριον (< λατ. -arium)].

προσκυνητήριο (το) [μτγν.] {προσκυνητηρί-ου | -ων} (λόγ.) ο τόπος προσκυνήσεως, προσευχής.

προσκυνητής (ο) [μτγν.], προσκυνήτρια (η) [1894] {προσκυνη-τριών} 1. ο πιστός που μεταβαίνει σε ιερό, λατρευτικό τόπο για προσκύνημα: ~ στα Ιεροσόλυμα | στο Άγιον Όρος 2. (συνεκδ.) αυτός που λατρεύει κάτι, που αποδίδει σε αυτό λατρευτική αξία: ~ του ήλιου | της μορφιάς ΣΥΝ. λάτρης, Επίσης (λαϊκ.) προσκυνήτρα (η).

προσκυνοχαρτί (το) {χωρ. γεν.} ΣΤ. (επί Τουρκοκρατίας) η "πίσημη β'βαίωση που δινόταν σε όποιον δήλωνε υποτέλεια στον κυρίαρχο.

προσκύνω (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προσκυνείς κ. -άς... | προσκύνησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. (σε ιερούς τόπους, μπροστά σε ιερά σύμβολα, εικόνες κ.λπ.) γονατίζω ή σκύβω ή και ασπάζομαι σε ένδειξη ευλάβειας και σεβασμού: ~ τον Επιτάφιο | την εικόνα του αγίου || προσκύνισε τη χάρη Του 2. υποκλίνομαι (μπροστά σε κάποιον) σε ένδειξη σεβασμού προς το πρόσωπο ή την ιδιότητα του: ~ τον βασιλιά | τον σουλτάνο 3. (εκφραστ.) χαιρετώ με σεβασμό, αποδίδω τιμές (σε κάποιον/κάτι): στο πρόσωπο της προσκυνούμε την ανώνυμη μύνα || ~ τη σημαία 4. (μτφ.) υποτάσσομαι (σε κάποιον/κάτι): η αδούλωτη ψυχή του δεν προσκύνισε ποτέ κανέναν κατακτητή

♦ (αμετβ.) 5. παραδέχομαι (κάποιον ή κάτι) ως κυρίαρχο, δηλώνω υποτέλεια: «το Σούλι κι αν προσκύνησε κι αν τούρκευεν η Κιάφα» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. υποτάσσομαι, (μτφ.) σκύβω το κεφάλι 6. κάνω προσκύνημα: πήγε στο Άγιον Όρος, να προσκυνήσει 7. (λαϊκ.) (ως χειριστικός που δηλώνει σεβασμό): ~, αφέντη μου! 8. (μτφ.) γέρνει το κεφάλι μου από τη νύστα 9. (η μτφ. προσκυνήμένος, -η, -ό) βλ. λ. [ETYM. < αρχ. προσκυνώ (-έω), αρχική σημ. «χαιρετώ δηλώνοντας υπαταγή με φίλημα (στα χέρια ή στα πόδια)», < προσ- + κυνώ «φιλώ». Όσον αφορά στο ρ. κυνώ (-έω), αρχαϊκός φαίνεται ο αόρ. εκυς(σ)α και πθ. η άποψη ότι προέρχεται από έρρινο ενεστ. *κυν-εσ-μι. Το θ. *κυ- ανάγεται σε ΙΕ. *ku(s)- «φιλή», πβ. γερτ. kuwaai-zi «φιλώ», αρχ. γερμ. kus «φιλή» (> γερμ. Kuß), αγγλ. kiss, πθ. κ. σανσκρ. cūsati «φρουφώ»].

προσκυρώ ρ. μετβ. {προσκυρώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. βεβαιώνω, επικυρώνω 2. ΝΟΜ. (για αρμόδια αρχή) αποδίδω σε (κάποιον) την κυριότητα πράγματος που ανήκε σε άλλον. [ETYM. < μτγν. προσκυρώ (-άω) < προσ- + κυρώ < κύρος].

προσκυρώση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΟΜ. 1. η αναγκαστική απόδοση με πράξη της αρμόδιας αρχής σε κάποιον της κυριότητας πράγματος που ανήκε σε άλλον 2. (σε περιπτώσεις αναγκαστικής απαλλοτριώσης) η προσάρτηση μη οικοδομήσιμου οικοπέδου σε γειτονικό ακίνητο.

προσκυρωτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με την προσκυρώση: ~ πράξη.

προσλαλιά (η) [μτγν.] σύντομη προσφώνηση, ο σύντομος λόγος που απευθύνεται σε κάποιον ως χαιρετισμός.

προσλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσ-έλαβα, -λήφθηκα (λόγ. προσελήφθη, -ης, -η..., μτχ. προσληφθείς, -είσα, -έν)} 1. εντάσσω (κάποιον) στο προσωπικό μου, αναθέτω επί πληρωμή (σε κάποιον) την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: προσέλαβε μια γυναίκα, για να προσέχει τα παιδιά || ~ έκτακτο προσωπικό || η εταιρεία θα προσλάβει δέκα δακτυλογράφους 2. λαμβάνω (νέα μορφή) ή αποκτώ (πρόσθετες ιδιότητες): η υπόθεση προσλαμβάνει πλέον διαστάσεις σκανδαλώδη || η εκδήλωση προσέλαβε χαρακτηρισμό φέεστας ~ 3. ΨΥΧΟΛ. προσλαμβάνουσες παραστάσεις παραστάσεις καταγεγραμμένες στη συνείδηση κάποιου, βάζει τον οποίον γίνεται η περαιτέρω πρόσληψη ανάλυσης παραστάσεων: δεν έχει τις σχετικές ~ 4. αντιλαμβάνομαι (κάτι) με ορισμένο τρόπο: «τη φράση αυτή μπορεί να την προσλάβει κανείς ως μια άνωχη και αστόχαστη ρητορική κίνηση» (εφημ.) ΣΥΝ. εκλαμβάνω.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω.

πρόσληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} 1. η ένταξη κάποιου στο προσωπικό εταιρείας, οργανισμού· η επί πληρωμή απασχόληση του για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: θα παγώσουν τις ~ λόγω των ελλειμμάτων || παράνομη | αξιοκρατική ~ || προσλήψεις αεροσυνωδών || παλλήλων ~ 2. ΤΥΧΟΛ. η διαδικασία αποκτήσεως και εγγραφής νέων παραστάσεων στη συνείδηση κάποιου με βίση κυρ. τις ήδη υπάρχουσες σε αυτόν: η χρήση εποπτικών μέσων βοηθεί στην ~ νέων γνώσεων 3. (στη θεωρία της λογοτεχνίας, στη γλωσσολογία, στην επικοινωνία κ.α.) η διαδικασία και το αποτέλεσμα της κατανόησης του περιεχομένου ενός κειμένου από τον αναγνώστη | ακροατή ΑΝΤ. παραγωγή ΣΥΝ. ερμηνεία ~ 4. (λόγ.) η λήψη: η ~ τροφής από τον ανθρώπινο οργανισμό 5. ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία και το αποτέλεσμα της κατανόησης του περιεχομένου ενός κειμένου από τον αναγνώστη | ακροατή ΣΥΝ. ερμηνεία ΑΝΤ. παραγωγή. [ETYM. < αρχ. πρόσληψις < προσλαμβάνω (πβ. κ. λήψις - λαμβάνω)].

προσλαμνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. (προσλαμνίσ-θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος) (για πλοίο) φθάνω σε λιμάνι και ρίχνω άγκυρα ΣΥΝ. προσορμίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. μτγν. < προσ- + λμνίζομαι < λμν, -ένος].

προσμαρτυρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προσμαρτυρείς... | προσμαρτύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (σπάν.) 1. καταθέτω επιπλέον (μαρτυρία) 2. βεβαιώνω (κάτι) με επιπλέον μαρτυρία ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, επιμαρτυρώ 3. προβαίνω στην επίσημη επικύρωση (πράγματος). — προσμαρ-

τυρία (η) [μτγν.].

προσμεδιάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {προσμεδιάζεις... | προσμεδιάσασα} (λόγ.-σπάν.) 1. χαμογελώ (σε κάποιον), εκφράζοντας τη συμπάθεια μου προς αυτόν: η κόρη στη γλυπτή παράσταση φαίνεται να προσμεδιάζει 2. (μτφ.) επιδοκιμάζω.

προσμεΐξη (η) {-ης κ. -εΐξεως | -εΐξεις, -εΐξεων} 1. η συνθετική ένωση-ανάμειξη επιμέρους στοιχείων ή ουσιών: ~ ορυκτού με ζένη ύλη 2. (συνεκδ.) η πρόσθετη ουσία που έχει αναμειχθεί σε ένα μη καθαρό (ανομοιογενές) χημικώς σώμα, κυρ. ορυκτό ή μέταλλευμα: αφαιρούνται με ειδική επεξεργασία οι ζένες ~. — προσμεϊννώ ρ. [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. προσμεΐζεις < προσμεϊννμι < προσ- + με(ε)ίννμι, πβ. κ. μεΐζεις - με(ε)ίννμι].

προσμεϊνω ρ. μετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (εκφραστ.) περιμένο (επιθυμητό γεγονός, αγαπητό πρόσωπο): προσμεϊνει την ώρα που θα φσιζει τον γιο της στην αγκαλιά της ΣΥΝ. προσδοκώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω, περιμένο.

προσμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προσμετρ-άς κ. -είς... | προσμετρή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} υπολογίζω επιπροσθέτως: στα συντάγματα χρόνια προσμετρώνται και τα χρόνια της στρατιωτικής θητείας || στα κέρδη θα προσμετρηθούν και οι τόκοι των καταθέσεων ΣΥΝ. συνυπολογίζω, συναριθμώ, προσυπολογίζω· ΦΡ. προσμετρώ το ζην βλ. λ. ζην. — προσμετρήση (η) [1895].

προσμεΐξη (η) → πρόσμεΐξη

προσμονή (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) η αναμονή (επιθυμητής εξέλιξης ή αγαπητού προσώπου): η - της νίκης | λότρωσης. ΣΧΟΛΙΟ λ. μένω. [ETYM. < προσ- + μώνω, πβ. κ. μνησθ. - μένω].

προσνοση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επάνοδο αεροπλάνου ή ελικοπτερου του Πολεμικού Ναυτικού στην ειδική πίστα αεροπλανοφόρου ή ελικοπτεροφόρου ΑΝΤ. απονήωση (πβ. λ. προσγεΐωση).

[ETYM. < προσ- + -νήωση < αρχ. ναΐς, νεός | νηός, κατά το προσγεΐωση].

προσοδίον (το) {προσοδι-ου | -ων} (στην αρχαιότητα) άσμα που ψαλλόταν κατά την άφιξη της πομπής στον τόπο λατρείας του τιμώμενου θεού με συνοδεία αυλού και ρυθμική κίνηση. [ETYM. < αρχ. προσόδιον, ουδ. του επθ. προσόδιος (που όμως μαρτυ-ρΐται ως μτγν.) < προσ- + -όδιος < οδός].

προσοδος (η) [αρχ.] {προσοδ-ου | -ων, -ους} 1. το έσοδο που εξασφαλίζει κανείς από την εκμετάλλευση της κινητής ή ακίνητης περιουσίας του: έχει πολλές ~ από τα κτήματα και τα διαμερίσματα του ΣΥΝ. πόρος, έσοδο 2. (κατ' επέκτ.) το εισόδημα κάποιου είτε από εργασία είτε από την εκμετάλλευση περιουσιακών του στοιχείων: οι δημόσιες ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδός.

προσοδοφόρος, -ος/-α, -ο [1833] αυτός που αποφέρει κέρδη, που εξασφαλίζει προσόδους: ~ απασχόληση | εργασία | κτήμα ΣΥΝ. επικερδής, λυσitelής. — προσοδοφόρα επιρρ. [ETYM. < πρόσδος + -φόρος < φέρω].

προσοικειώνω ρ. μετβ. {προσοικει-ώσα, -ώνομαι (λόγ. -ούμαι), -ώθηκα, -ώμένος} εξοικειώνω (κάποιον) με (κάτι), ώστε να του είναι οικείο: προσοικειούμαι προς τη νέα κατάσταση. — προσοικειότητα (η) [μτγν.]. [ETYM. < μτγν. προσοικειώ < προσ- + οικειώ (-όω) < οικείος].

προσοικητός, -ή, -ό 1. (κάθε Επτανησίος ποιητής) που έζησε και δημιούργησε πριν από τον Δ. Σολωμό, από τα μέσα του 18ου ως τις αρχές του 19ου αι., κατά την πρώτη περίοδο της Επτανησιακής Σχολής (λ.χ. ο Σ. Ξανθοπούλος, ο Α. Μαρτελάος, ο Α. Ξιγούρος κ.ά.) 2. αυτός που σχετίζεται με τους ποιητές της παραπάνω περιόδου: ~ ποιηση | επιδράσεις.

προσομοιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {προσομοιάσασα} ♦ 1. (αμετβ.) είμαι όμοιος (με κάποιον/κάτι), εμφανίζω κοινά γνωρίσματα: το ύφος του δεν προσομοιάζει σε κανέναν γνωστό καλλιτέχνη ΣΥΝ. παραλλάσσω ♦ 2. (μετβ.) μοιάζω με (κάποιον/κάτι): προσομοιάζει του πατέρα του.

προσομοίω (το) {προσομοί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα τροπάρια που εμφανίζουν μεγάλη ομοιότητα μεταξύ τους ως προς τον ρυθμό και το μέλος και ψάλλονται στη μ'λωδια και στο μέτρο του προλόγου που προτάσσεται. [ETYM. Ονό. του αρχ. επθ. προσόμοιος < προσ- + όμοιος].

προσομοίωση (η) [1880] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αναπαραστάση της συμπεριφοράς ή των χαρακτηριστικών διεργασίας (λ.χ. βιολογικής, βιομηχανικής, οικονομικής) μέσω ενός μοντέλου, κυρ. υπολογιστή, του οποίου οι παράμετροι και οι μεταβλητές αποτελούν είδωλα των αντίστοιχων μεγεθών της διεργασίας που μελετάται. — προσομοιώνω ρ. [μτγν.]. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. simulation].

προσομοιωτής (ο) μηχανήμα που επιτυγχάνει την προσομοίωση περιβαλλοντικών και άλλων συνθηκών για πειραματικούς ή εκπαιδευτικούς σκοπούς: ~ πτήσεως. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. simulator].

προσόν (το) {προσόντ-ος | -α, -ων} (λόγ.) 1. οτιδήποτε αποτελεί ξεχωριστή ικανότητα ή ιδιότητα (κάποιου), κάθε στοιχείο που ενισχύει την αξία του: ο ήπιος και σεμνός χαρακτήρας είναι σημαντικό ~ || το μεγάλο ~ αυτού του διαμερίσματος είναι η εκπληκτική του θέα || (σκοπτ.) επιδεικνύει τα ~ της (τα κάλλη της) ΣΥΝ. πλεονέκτημα, προτέρημα ΑΝΤ. μειονέκτημα, (καθημ.) ψεγάδι 2. (συνήθ. στον πληθ.) καθένα από τα απαιτούμενα (εφόδια) για την ανάθεση καθήκοντος σε κάποιον, για την πρόσληψη του: για τη θέση αυτή απαιτούνται πολλά ~ || απαραίτητα ~ είναι η γνώση Αγγλικών και η προώθηρεια || έχει τα τυπικά - που απαιτούνται για τη θέση αυτή.

[ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής *μτχ. προσών, -ούσα, -όν* του αρχ. *πρόσειμι* «προστίθ'μαι - είμαι παρών» < *προσ-* + *ειμί*. Η σημ. «ικανότητα, αρετή» ήδη αρχ.].

προσωνομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {προσωνομασ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα)} δί-νω σε (κάποιον) όνομα ή πρόσθετη ονομασία ΣΥΝ. επωνομάζω, ονοματίζω. — προσωνομασία (η) [μτγν.].

προσωντούχος, -ος, -ο (σπάν.) αυτός που διαθέτει τα τυπικά προσόντα, έχει τα εφόδια για κάτι: *καθηγητής* -. [ETYM. < *προσόν, -όντος* + *-ούχος* < *έχω*].

προσორμίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προσόρμισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μέ-νος} ♦ 1. (μετβ.) οδηγώ (πλοίο) στο λιμάνι για να αγκυροβολήσει ΣΥΝ. προσλιμενίζω, αράζω ♦ 2. (αμετβ.) (για πλοίο) μβάνω στο λιμάνι, αγκυροβολώ. — προσόρμιση (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < *προσ-* + *όρμιζω* < *όρμις*].

προσούτο (το) {άκλ.} λεπτή φέτα από εκλεκτό χοιρομέρι. [ETYM. < ιταλ. *prosciutto* < παλαιότ. *presciutto* < *pre-* (< λατ. *prae-*) + *-sciutto* < λατ. *exsuctus*, ρ. *exsugere* «αποχομώνω, εκμυζώ» < *ex-* + *sugere* «ρουφώ, θηλάζω»].

προσφοθάμιος, -α, -ο [1861] ΑΝΑΤ. αυτός που είναι κοντά στον οφθαλμό, αυτός που τίθεται πάνω ή μπροστά στον οφθαλμό: ~ *φακός* | *σύστημα*.

προσοχή (η) {χωρ. πληθ.} 1. η επίταση τής παρατηρητικότητας (κάποιου) ως προς κάτι, η κατάσταση εγρήγορης όλων των πνευματικών δυνάμεων και αισθήσεων: *εφιστώ την ~ κάποιον σε κάτι* || *αποσπάζω* | *τραβώ* | *προσελκύω* | *αζίζω την ~ κάποιον* || *δεν έδωσε καμία ~ στις υποδείξεις τους* || ζητώ την ~ του *ακροατηρίου* 2. ΨΥΧΟΛ. η σταθερή (χωρίς αποσπάσεις) επικέντρωση και προσήλωση τής συνείδησης σε νοητό ή αισθητό αντικείμενο 3. η συστηματική φροντίδα: *οι δίσκοι μουσικής θέλουν ~, γιατί είναι ευαίσθητοι* ΣΥΝ. επιμέλεια 4. η εκ των προτέρων μέριμνα, επαγρύπνηση για πρόβλη, αν'πιθμητή εξέλιξη: *σ'αυτή τη σπορή χρειάζεται ~, γιατί είναι επικίνδυνη* ΣΥΝ. πρόνοια, προφύλαξη, επαγρύπνηση 5. **προσοχή!** (α) (αντί τής προστ. *πρόσεχε!*) ως σύσταση σε κάποιον να προσέχει: ~! *Ο εχθρός παραμονεύει!* || - στη *διατροφή σου!* || (σε 'πιγραφές) ~! *Εργα στον δρόμο!* (β) (αντί τής προστ. *πρόσεχε* | *πρόσεξε*) ως προειδοποίηση σε κάποιον για άμεσο κίνδυνο: ~! *Το δέντρο πέφτει!* (γ) ΣΤΡΑΤ. ως παράγγελμα για στάση προσοχής ΑΝΤ. ανάπαυση! ΦΡ. (α) **στάση προσοχής** ακίνητη θέση του σώματος σε όρθια στάση με χέρια κάτω, παράλληλα προς το σώμα και πόδια κλεισμένα (β) **στέκομαι προσοχή** (i) στέκομαι όρθιος, ακίνητος, με τεντωμένο σώμα και κολλημένα χέρια και πόδια: *στην έπαρση τής σημαίας και στον εθνικό ύμνο όλοι στέκονται προσοχή* (ii) εκδηλώνω σεβασμό ή υποταγή σε (κάποιον/κάτι): *μπροστά στη γυναικία τον στέκεται προσοχή!* ΣΥΝ. στέκομαι κλαίρινο, στέκομαι σουζα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *προσέχο*].

πρόσωση (η) {-ης κ. -ώνεωσ | -ώνεις, -ώνεωσ} 1. η πρόσδια όψη οικοδομημάτων: η ~ *βλέπει στον κεντρικό δρόμο τής πόλης* 2. (λαϊκ. -ει-ριον.) το πρόσωπο και γενικά η εμφάνιση (κάποιου): *σιγά την ~!* ΣΥΝ. μούστρα, φάτσα, μάπα. [ETYM. < αρχ. *πρόσωγος* < *προσ-* + *ομγς*].

προσόνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μικρή πετσέτα για το σκούπισμα του προσώπου. Επίσης (λόγ.) προσόνιο [μεσν.]. [ETYM. < μεσν. *προσόνιο*, ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. *προσόνιος* < *πρόσωνος*].

προσπάθε!" (η) {προσπαθειών} 1.η καταβολή σωματικής ή πνευματικής δύναμης προς επίτευξη σκοπού: *μεγάλη* | *συστηματική* | *αυτολογική* | *συνεχής* | *συντονισμένη* ~|| *οι ~ των σωστικών συνεργείων συνεχίζονται* | *στέρθηκα από επιτυχία* || *κάνω* | *καταβάλλω ~ για κάτι* || *στριγίω την ~ κάποιον* || *χρειάστηκαν προσπάθειες ετόν για την υλοποίηση του στόχου* 2. η απόπειρα, η δοκιμή για την επίτευξη στόχου: *έκαναν δύο συνεχόμενες - να αποδράσουν* || *μία - παραπάνω δεν βλέπεται!* || *αρκεί η ~!* || *σήκωσε το βάρος στην τρίτη ~!* [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «προσήλωση με πάθος σε κάτι, αφοσιωμένη επιθυμία», < *προσπαθής* < *προσ-* + *παθής* < *πάθος*].

προσπαθώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {προσπαθεις... | προσπάθησα} ♦ 1. (αμετβ.) καταβάλλω σωματικές, πνευματικές δυνάμεις προς την επίτευξη στόχου: ~ *πάντα για το καλύτερο* || *μάταια* | *άδικα προσπαθείς!* (βλ. κ. λ. *αγωνίζομαι, παιδεύομαι, πολεμώ*) ♦ 2. (μετβ.) δοκιμάζω (να πετύχω κάτι), αποπειρώμαι: *προσπάθησε τρεις φορές να τον δει, αλλά ήταν συνεχώς απασχολημένος* || - να *καταρρίψω το παγκόσμιο ρεκόρ* ΣΥΝ. δοκιμάζω. [ETYM. < μτγν. *προσπαθώ (-έω)*, αρχική σημ. «ερωτεύομαι με πάθος», < *προσ-* + *παθώ* (< *πάθος*). Η σημερινή σημ. μεσν.].

προσπέκτους (το) {άκλ.} φυλλάδιο στο οποίο περιγράφονται οι κυριότερες ιδιότητες, τα προσόντα και ο τρόπος λειτουργίας ενός προϊόντος, το οποίο διατίθεται από την ίδια την εταιρεία κατασκευής του είτε συνοδευτικά, ώστε να κατατοπίζεται ο αγοραστής για τη σωστή χρήση του, είτε διαφημιστικά για την προσέλκυση πιθανών αγοραστών. [ETYM. < αγγλ. *prospectus* < λατ. *prospectus* «όψη, θέα» < *prospicere* «παρατηρώ (από πρην)»].

προσπελάζω ρ. μετβ. {προσπελάσα} (λόγ.) πλησιάζω, έρχομαι κοντά σε (κάποιον/κάτι): *οι δυναμεις καιρικες συνθήκες δεν επιτρέπουν στα σωστικά συνεργεία να προσπελάσουν το σημείο του ατυχήματος* ΣΥΝ. προσεγγίζω. — προσπελάση (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < *προσ-* + *πελάζω* «πλησιάζω, προσεγγίζω» < *πέλας* «πλησίον» (βλ. λ.)].

προσπελάσμιος, -η, -ο 1. (τόπος ή πρόσωπο) τον οποίο μπορεί να πλησιάσει κανείς ΑΝΤ. απροσπελάστος 2. (μτφ.) ό,τι μπορεί κανείς να κατανοήσει: *κείμενο* ~.

προσπέραση (η) {-ης κ. -άσεωσ | -άσεις, -άσεωσ} (κυρ. για όχημα) η κίνηση με την οποία (κάποιος) φθάνει (κάποιον/κάτι που προπορεύεται) και περνάει μπροστά του: *οδηγούσε βιαστικά κόνινατος συνεχώς* ~. Επίσης προσπέρασμα (το).

προσπερνών ρ. μετβ. {προσπερνάς... | προσπεράσα} 1. φθάνω (κάποιον/κάτι) στον δρόμο καθώς κινούμαι και τον ξεπερνώ προχωρώντας μπροστά: *απαγορεύεται να προσπεράσεις από τα δεξιά κινούμενο όχημα* || *μας προσπεράσε με λιγγωδής ταχύτητα* 2. (μτφ.) αποφεύγω να επιμείνω (σε κάτι), εντοπίζοντας την προσοχή μου σε ό,τι ακολουθεί: *προσπεράσε το αγενές σχόλιο του δημοσιογράφου* || ~ τις *σελίδες που δεν μ' ενδιαφέρουν* 3. αφήνω πίσω μου: *συμφώνα με τον χάρτη, πρέπει να έχουμε ήδη προσπεράσει το ξενοδοχείο.* — προσπέρασμα (το). [ETYM. < *προσ-* + *περνάω*, απόδ. του γαλλ. *surpasser*].

προσπέφτω ρ. αμετβ. [μεσν.] {πρόσπεσα} 1. πέφτω κτενυτικά στα πόδια (κάποιου), παρακαλώντας τον για κάτι: *τον προσπέσα, για να μου κάνει τη χάρη* 2. (συνεκδ.) ταπ'ινώνωμια μπροστά σε κάποιον (παραδεχόμενος λάθος μου).

προσπίπτω ρ. αμετβ. {προσπέσασα} (αρχαιοπρ.) 1. προσπέφτω (βλ. λ.) 2. εμφανίζομαι, γίνομαι αντιληπτός: *προσπίπτει στην ακοή* | *στις αισθήσεις* ΣΥΝ. υποπίπτω. [ETYM. αρχ. < *προσ-* + *πίπτω* «πέφτω» (βλ. κ. *πέφτω*)].

προσποίηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεωσ | -ήσεις, -ήσεωσ} 1. η συμπεριφορά αυτού που προσποιείται: ~ *ενδιαφέροντος* | *εθνοθιασμού* ΣΥΝ. υπόκριση 2. ο έντονα επιτηδευμένος και αφίσκος τρόπος συμπεριφοράς: *τον ενοχλούσε η ~ στους τρόπους τής ΣΥΝ. επιτηδευτή* ΑΝΤ. φυσικότητα 3. ΑΘΛ. η κίνηση παίκτη που στοιχειεί στην παραπλήρη του αντιπάλου σχετικά με τις πραγματικές του προθέσεις: ~ *και καλά!*

προσποιήτος, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δεν προκύπτει αυθόρμητα και ειλικρίντα αλλά με προσποίηση: ~ *ενδιαφέρον* | *άνεση* | *χαρά* | *χαμόγελο* ΣΥΝ. ψευτικός, υποκριτικός, 'πιτηδευμένος, φτιαχτός ΑΝΤ. απροσποίητος, φυσικός. Επίσης προσποιητικός [αρχ.]. — προσποιητά {-ώς [αρχ.] επίπρ.

προσποιούμαι ρ. μ'ετβ. κ. αμ'ετβ. αποθ. {προσποιείσαι... | προσποιήθηκα} ♦ 1. (μετβ.) παρουσιάζω εικόνα του εαυτού μου διαφορετική από την πραγματική, προβάλλω ψευτικές προθέσεις και επιθυμίες αποκρύπτοντας τις πραγματικές: ~ *τον θυμωμένο* | *τον πλούσιο* | *τον άρρωστο* | *τον θρήσκο* | *τον καλλιτέχνη* (κάνω ότι είμαι θυμωμένος | πλούσιος | άρρωστος κ.λπ.) || - ότι *ενδιαφέρομαι για τα προβλήματα τους* || ~ *άγνοια* ♦ 2. (αμετβ.) συμπεριφέρομαι με τρόπο ψευτικό, εμφανίζομαι σκόπιμα διαφορετικός από ό,τι είμαι: *δεν ενδιαφέρεται σ' αλήθεια- προσποιείται!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός* [ETYM. < αρχ. *προσποιούμαι* «οικειοποιούμαι, αποκτώ για τον εαυτό μου» (και ενεργ. *προσποιώ* «προσθέτω, προσκολλώ κάτι σε κάτι άλλο») < *προσ-* + *ποιώ* | *-ούμαι*. Μέσω τής σημ. «αποκτώ κάτι που δεν μου ανήκει (σαν να ήταν δικό μου)» το ρ. δήλωνε ήδη στην αρχαιότητα και την έννοια τής επιτηδεύσεως, τής υποκρισίας].

προσπορίζω ρ. μ'ετβ. {προσπορίσαι} (λόγ.) 1. προμηθεύω: ~ *αγαθά* | *κέρδης* | *οφέλη σε κάποιον* 2. (μεσοπαθ. **προσπορίζομαι**) προμηθεύομαι, αποκτώ: - *τα αναγκαία.* — προσπορισμός (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*. [ETYM. αρχ. < *προσ-* + *πορίζω* < *πόρος*].

πρόσπτωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεωσ | -ώσεις, -ώσεωσ} ΦΥΣ. 1. η πρόσκρουση κινούμενου σώματος σε κάτι άλλο, κυρ. η πρόσκρουση ακτίνας φωτός, ηλεκτρονίων κ.λπ. σε μια επιφάνεια ή η κατεύθυνση αυτής τής πρόσκρουσης 2. **γωνία προσπτώσεωσ** (i) η γωνία που σχηματίζει μια ακτίνα λ.χ. φωτός με την κάθετο σε μια επιφάνεια, στο σημείο όπου η ακτίνα προσκρούει στην επιφάνεια αυτή (ii) (στα αεροπλάνα) η γωνία που σχηματίζεται από τη χορδή μιας αεροτομής τής πτέρυγας ή τής ουράς και τον άξονα τής ατρακτού.

πρόρρηση (η) {-ης κ. -ήσεωσ | -ήσεις, -ήσεωσ} (αρχαιοπρ.) η προσαγόρευση, η προσφώνηση. [ETYM. < αρχ. *πρόρρησις* < *προσ-* + *ρησις*].

πρόρρησηση (η) {-ης κ. -ήσεωσ | -ήσεις, -ήσεωσ} ΧΗΜ. η διείδυση ξένων μορίων ή ιόντων στην επιφάνεια στερεού, πορώδους ή κνοιοποιημένου σώματος, με αποτέλεσμα τον σχηματικό επιστρώσεως στην επιφάνεια αυτή. — προσροφή ρ. {-άς κ. -είς...}. [ETYM. < *προσ-* + *-ρόφηση* < αρχ. *ροφώ* (βλ. κ. *ρουφώ*), απόδ. του αγγλ. *adsorption*].

προσσελήνωση (η) {-ης κ. -ώσεωσ | -ώσεις, -ώσεωσ} η προσεδάφιση (διαστημικό οχημάτος) στην επιφάνεια τής Σελήνης: *ομαλή* ~. — προσσελήνωση ρ. [ETYM. < *προσ-* + *σελήνη* + *-ωση*, κατά το *προσειώση*].

προσσηματισμός (ο) [1891] ΓΛΩΣΣ. (α) (παλαιότ.) ο μορφολογικός μεταπλάσμος ορισμένων τύπων των ονομάτων (που θεωρήθηκε ως εμφανική δήλωση, λ.χ. *ονείρατα* (αντί *όνειρα*) (β) το στοιχείο που επανέ-άνει επίρρημα ή αντωνυμία καθιστώντας τη δείξη περισσότερο έντονη, λ.χ. *εδώ - εδωδά, τούτος - τούτος εδώ*.

προσταγή (η) [μτγν.] 1. η επιτακτική διαταγή: *δίνω ~* || *στις ~ σας!* (στις διαταγές σας) 2. (συνεκδ.) ό,τι προστάζει κανείς να γίνει ΣΥΝ. επιταγή, πρόσταγμα, κέλευσμα.

πρόσταγμα (το) [αρχ.] {προστάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι προστάζει κανείς να γίνει ΣΥΝ. προσταγή, κέλευσμα: ΦΡ. *έχω το (γενικό) πρόσταγμα* (i) ΣΤΡΑΤ. *έχω τη γενική επιβλεψη* (διοίκηση) στρατευμάτων σε τελετή, κυρ. παρέλαση (ii) (μτφ.) *έχω το πάνω χέρι*, είμαι αυτός που διοικεί και ελέγχει: *αυτός έχει το γενικό πρόσταγμα εδω μέσα!*

προσταδίο (το) [μτγν.] {προσταδί-ου | -ων} το στάδιο που προηγείται τής ολοκλήρωσης (διαδικασίας, σχεδίου, ενέργειας κ.λπ.).

προστάζω ρ. μετβ. {προσταζα κ. προσεταζα, προσταγμένος} διατάζω

κυρ. ως αρμόδιος ή ανώτερος με έντονο, επιτακτικό τρόπο: *ο βασιλιάς τους πρόσταζε να φύγουν.*

[ETYM < αρχ. *προστάσσω* < *προσ-* + *τάσσω* (βλ. λ.), πβ. κ. *τάζω* - *τάσσω*].

προστακτική (η) ΓΛΩΣΣ. η *έγκλιση* του ρήματος, με την οποία ο ομιλητής δηλώνει προσταγή, προτροπή ή παράκληση· η *κατ' εξοχήν έγκλιση* της τροπικότητας (βλ. λ.): *πήγαινε σπίτι αμέσως* || *δος μου, σε παρακαλώ, το μολύβι σου* || *μίλα μας και μη μας αγασάς* || η ~ *ενεστώτα* του «ντώνω» είναι «ντώνε» και η ~ *αορίστου* «ντύσε».

προστακτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που εκφράζει ή αποτελεί προσταγή: ~ *τόνος* | *ύψος* | *χειρνομιά* ΣΥΝ. επιτακτικός 2. ΓΛΩΣΣ. προστακτική (η) βλ. λ. — προστακτικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ Από τις πιο χαρακτηριστικές λειτουργίες της ανθρώπινης επικοινωνίας είναι το να *λεχθεί* σε κάποιον να κάνει κάτι είτε ως εντολή (εργασία, υπηρεσιακή κ.λπ.) είτε ως διαταγή (σε σχέση εξουσίας) είτε ως αίτημα (διευθέτηση, εξυπηρέτηση) είτε ως παράκληση (φιλική, ευγενική) είτε ως προτροπή (από ενδιαφέρον ή συμφέρον) κ.λπ. Όλες αυτές οι επικοινωνιακές ανάγκες εξυπηρετούνται γλωσσικά από ορισμένους τύπους του ρήματος με ιδιαίτερα μορφολογικά (γραμματικά) χαρακτηριστικά, που αποτελούν τη λεγόμενη *προστακτική έγκλιση* του ρήματος: *γράφ-ε* - *γράφ-ετε*, *γράμ-ε* - *γράμ-(ε)τε*, να *νύνεσαι* - *νύν-εστε*, *ντύσ-ου* - *ντύθ-είτε*. Στην Ελληνική και σε πολλές άλλες γλώσσες η δήλωση των γλωσσικών λειτουργιών της προστακτικής είναι γραμματικοποιημένη, εκφράζεται δηλ. με συγκεκριμένες καταλήξεις σε συνδυασμό με συγκεκριμένα θέματα (για να διακρίνεται η διαφορά που ενεργείας): *γράφε πάντοτε | κάθε μέρα | συχνά-γράψε αύριο | τώρα | μια φορά | μια και καλή*. Επίσης, η τάση της νεότερης Ελληνικής είναι αντί των μονολεκτικών τύπων της προστακτικής να χρησιμοποιούνται περιφραστικοί τύποι με τον δείκτη να: να *γράφεις* (= *γράφε*) - να *γράφετε* (= *γράφετε*), να *γράμεις* (= *γράμ-ε*) - να *γράμ-ετε* (= *γράμ-ετε*) κ.λπ. Για ορισμένους μάλιστα ομιλητές η χρήση των τύπων με το να θεωρείται πιο έντονη (εμφατική) δήλωση της προστακτικής. Όταν η εντολή, το αίτημα, η παράκληση κ.λπ. απευθύνεται ή αναφέρεται όχι στον φυσικό αποδέκτη, τον ακροατή (δηλ. το β' πρόσωπο), αλλά σε τρίτο πρόσωπο ή στον ίδιο τον εαυτό του ομιλητή, τότε η «προστακτική λειτουργία» παίρνει τον χαρακτήρα παραχώρησης, συναίνεσης, έμμεσης προτροπής κ.λπ. και δηλώνεται περιφραστικά είτε με τον δείκτη *ας* είτε με τον δείκτη να: *ας φύγει νορίς* - *ας φύγει νορίς*, *ας φύγω νορίς* - *ας φύγει νορίς*, να *εργάζομαι εδώ* - να *εργάζεται εδώ*, να *εργαστώ εδώ* - να *εργαστεί εδώ*.

Δύο τύποι προστακτικής χρειάζεται να σχολιασθούν ορθογραφικά: τύποι όπως *τηλεφωνήσε(τε)* (πβ. *γράψ(ε)τε*) και τύποι όπως *ντυθείτε*. Δεν είναι σωστό να γράφουμε *τηλεφωνήστε* αντί *τηλεφωνήστε*, αφού είναι φανερό ότι πρόκειται για συγκεκριμένο τύπο του *τηλεφωνήστε* - *τηλεφωνήστε*. Ο *τ. ντυθείτε* γράφτηκε παλαιότερα με -η (ντυθήτε), γιατί θεωρήθηκε ότι συνεχίζει τον *τ. της αρχαίας παθητικής προστακτικής* (πβ. *λύ-θη-τι*, *λυ-θή-τω*, *λύ-θη-τε*, *λυ-θέ-ντων*). Στη νεότερη γραμματική, το -είτε (*ντυθ-είτε*) θεωρείται κατάληξη β' πληθυντικού προσώπου της προστακτικής (πβ. *γράφ-ετε*, *αγαπ-άτε*, *θεωρ-είτε*) και γράφεται πλέον με -ει- (πβ. κ. υποτακτική να *ντυθ-είτε*, να *θεωρηθ-είτε*).

προστασία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (α) η παρεχόμενη φροντίδα σε (κάποιον/κάτι), ώστε να προφυλάσσεται από υπαρκτούς ή διαφορούς πιθανούς κινδύνους: ~ από το *κρύο* | τον *ήλιο* || *είχε πάντα δύο σωματοφύλακες μαζί του για -* || *θε'τω κάποιον υπό την ~ μου* || ~ του *περιβάλλοντος* | του *καταναλωτή* | των *μειονοτήτων* || *συστήματα προστασίας* (συστήματα ασφαλείας) || *έχω* | *θέτω κάποιον υπό την προστασία μου* ΣΥΝ. προφύλαξη (β) αυτό που παρέχει προστασία: η *καλύτερη - κατά του εϊός είναι η πρόληψη* 2. (γενικά) η στάση που δηλώνει σεβασμό και διάθεση περιφρούρησης: ~ των *ανθρώπινων δικαιωμάτων* ΣΥΝ. πρόσπιση 3. η ενίσχυση επιφανείας με κυρ. μεταλλική επικάλυψη για την προφύλαξη της από φθοροποιούς παράγοντες (λ.χ. διάβρωση, τριβή κ.λπ.): *μεταλλική* | *μη μεταλλική* ~ 4. (κα-κόσ.) (α) η ευθνή για την ασφάλεια ιδιωτικής επιχείρησης (κυρ. καταστημάτων, νυχτερινών κέντρων κ.τ.ό.), που αναλαμβάνεται από ανθρώπου του υποκόσμου (συνήθ. με εκβιαστικό εξαναγκασμό του ιδιοκτήτη υπό την απειλή προκλήσεως φθορών, καταστροφών κ.λπ.) έναντι καθορισμένου οικονομικού ανταλλάγματος: *απειλήσαν τον ιδιοκτήτη του μπαρ ότι αν δεν τους δίνει συγκεκριμένο ποσό κάθε μήνα για ~, θα τον καταστρέψουν το μαγαζί* || *πουλάει - σε μεγάλα νυχτερινά κέντρα* (β) η (συντά δια της βίας) ανάληψη της ευθνης για την ασφάλεια προσώπου (πόρνης, επαίτη κ.λπ.) από κάποιον ο οποίος εισπράττει από το πρόσωπο | τον «προστατευόμενο» ποσοστό ή αμοιβή ή που το εξωθεί ο ίδιος στην πορνεία ή την επαίτεια για οικονομικό όφελος. [ETYM_ αρχ., αρχική σημ. «το να στέκεται κανείς μπροστά από κάτι», < *προστάτης* (βλ. λ.)].

προστατεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η *εγχειρητική* (μερική ή ολική σε περιπτώσεις καρκίνου) αφαίρεση του προστάτη (βλ. λ.). [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *prostatectomie*].

προστατευόμενος, -η (κ. -ένη), -ο 1. (α) αυτός που είναι υπό την προστασία (κάποιου) (β) ΝΟΜ. *προστατευόμενο μέλος* έμμεσα ασφαλισμένο μέλος της οικογένειας εργαζομένου, το οποίο δικαιούται ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ή/και σύνταξη 2. (συνήθ. μειωτ.) αυτός που έχει την υποστήριξη κάποιου (συνήθ. ισχυρού) και διατηρεί κάποια προνόμια, ακόμα και χωρίς να τα δικαιούται: (κ. ως ουσ.) *είναι*

ο ~ του *καθηγητή* και *κάνει ό,τι θέλει μέσα στην τάξη* 3. (ειδικότ.

στην οικολογία) είδος της πανίδας ή της χλωρίδας που προστατεύεται με διάφορα μέτρα από εξαφάνιση ή καταστροφή: τα *δελφίνια*, οι *θαλάσσιες χελώνες*, οι *αρκούδες* κ.ά. *ζώα είναι ~ είδη* || οι *εθνικοί όρυμοί έχουν ανακηρυχθεί ~ περιοχές*. [ETYM Μτχ. μέσ. ενεστ. του αρχ. προστατεύω, μετάφρ. δάνειο από

γαλλ. *protégé*]. προστατευτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που παρέχει προστασία: ~ *πλέγμα* | *σύστημα* | *κάλυμμα* | *επίστρωση* | *θωράκιση* | *τείχος* 2. ΒΟΤ.

προστατευτικός ιστός ο *ιστός* που εξασφαλίζει τη φυσική προστασία του φυτού από τις καιρικές μεταβολές 3. αυτός που εκφράζει την τάση (κάποιου) να προστατεύει: ~ *τόνος* | *ύψος* || οι *γονείς του είναι υπερβολικά προστατευτικοί* 4. ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τον προστατευτισμό (βλ. λ.): ~ *πολιτική* | *παρέμβαση* | *δασμοί*. — **προ-στατευτικά** επίρρ.

προστατευτικοτητα (η) [1898] {χωρ. πληθ.} η τάση (κάποιου) να παρέχει προστασία, η προστατευτική συμπεριφορά: η *υπερβολική -των γονιών του τον εμπόδισε να αναπτύξει ανεξάρτητη προσωπικότητα*.

προστατευτισμός (ο) η εμπορική πολιτική πρακτική που επιδιώκει την προστασία της εγχώριας παραγωγής από τον εξωτερικό ανταγωνισμό με την επιβολή περιορισμών ή δασμών στις εισαγωγές. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. protectionism].

προστατεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προστάτευ-σα (κ. λαϊκ. *προστάττω*)}, -θηκα (καθμη. -τηκα), -μένος 1. (α) φροντίζω (κάποιον/κάτι), ώστε να προφυλάσσεται από κίνδυνο ή από κάτι επιβλαβές: *προστατεύω τον απ' το υπόστεγο, για να προστατευθούν από τη βροχή* || ~ τους *αδικημένους* ΣΥΝ. προφυλάσσω (β) **προστατευόμενο μέλος** (*οικογενείας*) βλ. λ. *προστατευόμενος* 2. εξασφαλίζω την ισχύ και τον σεβασμό: - την *πολυφωνία στην ενημέρωση* ΣΥΝ. προσπίζω, βοηθό 3. ενισχύω υλικά και ηθικά: *ένας πλοίαρχος επιχειρηματίας που προστατεύει τις τέχνες και τα γράμματα* 4. (κακόσ.) έχω αναλάβει επί πληρωμή και συχνά εξαναγκαστικά την προστασία κάποιου (νυχτερινού κέντρου, πόρνης, επαίτη κ.ά.): «*τα παιδιά επαίτων όλη μέρα και παραδίδουν τις εισπράξεις σ' αυτούς που τα "προστατεύουν"*» (εφημ.).

προστάτης (ο) {προστατών}, **προστάτρια** (η) [μτγν.] {προστα-τριών} 1. αυτός που προφυλάσσει (κάποιον/κάτι) από πιθανούς κινδύνους: ο *στρατός είναι ο ~ της εθνικής ασφάλειας* || ο ~ *της οικογένειας* (ο άνδρας -πατέρας ή γιος- που θεωρείται κατά τον νόμο ότι προστατεύει την οικογένεια του) || ο ~ *των συμπεριόντων* | *της υγείας κάποιου* || ο ~ *άγιος των ναυτικών είναι ο Άγιος Νικόλαος* 2. αυτός που αναλαμβάνει την υποστήριξη, που υπερασπίζεται (κάποιον/κάτι): *γνωστός - των ανθρώπινων δικαιωμάτων* | *της ανεξίτητας* | *του περιβάλλοντος* | *του νόμου* | *των αδυνάτων* 3. αυτός που παρέχει υποστήριξη, που δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την πρόοδο, την επιτυχία (κάποιου): *αναγνώρισε το ταλέντο του και έγινε ο ~ του, χρηματοδοτώντας τις σπουδές του* || ~ των *τεχνών* 4. ΙΣΤ. (στην αρχαία Αθήνα) ο αντιπρόσωπος με το οποίο η απελεύθερο ενόπιον του δικαστηρίου 5. (κακόσ.) (α) πρόσωπο που αναλαμβάνει (συντά εξαναγκαστικά) την προστασία (πόρνης, επαίτη, νυχτερινού κέντρου κ.λπ.) έναντι ποσοστού ή αμοιβής (β) (ειδικότ.) ο προαγωγός πόρνης ΣΥΝ. (αρχ.) νταβιτζής 6. **προστάτης** (ο) (α) ΑΝΑΤ. [1876] αδένος του ανδρικού γεννητικού συστήματος σε σχήμα κάστανου, που περιβάλλει την ουρήθρα στη βάση της κύστης και εκκρίνει ένα αλκαλικό υγρό, το οποίο συναποτελεί μέρος του σπέρματος: *εγχειρήση προστάτη* | *καρκίνος* | *υπερτροφία του* ~ (β) (συνεκδ.) η προστατίτιδα: *έχω ~*. Επίσης (λόγ.) **προστάτιδα** [αρχ.] {προστάτιδων} κ. **προστάτις** -α (η) {προστατίσων}.

[ETYM_ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που στέκεται μπροστά από κάτι ή κάποιον, αρχηγός, ηγέτης», < *προσταταί*, όπου -*στάτης* < θ. *στα-* του ρ. *ϊ-στα-μαι*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ., ενώ η σημ. που αναφέρεται στον ανδρικό γεννητικό αδένος, αποτελεί αντίδαν. από γαλλ. *prostate*].

προστατικός, -ή, -ό [1894] 1. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον αδένος του προστάτη: ~ *υγρό* 2. ΙΑΤΡ. **προστατικός** (ο) άνδρας που έχει προσβληθεί από νόσο του προστάτη.

προστατίτιδα (η) [1876] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή του αδένος του προστάτη ΣΥΝ. προστατίτης. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *prostatite*].

προστατοκλήη (η) ΙΑΤΡ. κήλη του προστάτη. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *prostatocoele*].

προστατόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική εκροή προστατικού βλεννώδους υγρού από την ουρήθρα.

[ETYM_ < *προστάτης* + *-ρροια* (με διπλασιασμό του -ρ- εν συνθέσει) < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *prostatorrhoea*].

προστέγνισμα (το) [μτγν.] {προστεγνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το τμήμα της οροφής που προεξέχει προφυλάσσοντας από τα νερά της βροχής.

προστεγο (το) [1897] {προστεγ-ου | -ων} 1. ΝΑΥΤ. κατασκευή στο ανώτατο κατάστρωμα σκάφους και κοντά στην πλήρη χρησιμοποιείται για τη φύλαξη εφοδίων, μηχανημάτων κ.λπ. ή για την προφύλαξη των ναυτικών από τη βροχή ΣΥΝ. (λαϊκ.) *καμπουίν* 2. εξωτερικό προσάρτημα κτηρίου, που σκεπάζει τον χώρο μπροστά στην είσοδο και γενι-κότ. κάθε προεξοχή του κτηρίου, που προστατεύει από τη βροχή, τον ήλιο κ.λπ. ΣΥΝ. *μαρκίζα*. [ETYM_ < *προ-* + *-στεγο* < *στέγη*].

προστέθηκα ρ. → **προσθέτω**

προσθεψένος, -η, -ο → **προσθέτω**

προστερνίδιο (το) {προστερνίδι-ου | -ων} 1. (στην αρχαιότητα) τεχνητό στήθος που φορούσαν οι ήθλοποιό στον θώρακα τους, για να φαίνονται πιο επιβλητικοί, μεγαλόσωμοι 2. διακοσμητικό κυρ. κά-

λυμμα ή άλλο στολίδι, που κρεμάται στο στέρνο αλόγου 3. το λουρί που δένεται γύρω από το στήθος υποζυγίου, σταθεροποιώντας το σιαμάρι ή τη σέλα.

[ETYM₁ < αρχ. *προστερνίδιον*, υποκ. του επιθ. *πρόστερνος* < *προ-* + *-στέρνος* < *στέρνον* (βλ.λ.)]. προστηση (η) {-ης κ. -ήσεως} -ήσεις, -ήσεων] NOM. η ανάθεση από ένα πρόσωπο (προσθηέντα) σε κάποιον άλλο (προσθηέντα) ορισμένης υπηρεσίας που αποβλέπει στη διεκπεραίωση των υποθέσεων και γενικότερα στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων του πρώτου. [ETYM.

Νεόπλαστος όρ. που ανάγεται στο αρχ. *προΐστημι* «τοποθετώ μπροστά μου - ορίζω (κάποιον) αρχηγό ή εκπρόσωπο μου», με βάση το νέο αοριστικό θ. [στησ.]. **προστίθεται** ρ. -> προσθέτω

προστίθεται ρ. -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που προστίθεται 2. ΟΙΚΟΝ. (α) **προστίθμενη αξία** η αξία που προστίθεται σε προϊόν σε κάθε στάδιο της παραγωγής του (β) **φόρος προστίθμενης αξίας** βλ. λ. *φόρος*. [ETYM₁ Μτχ. μέσ. ενεστ. του αρχ. *προστίθμι* «προσθέτω», ο *φόρος προστίθμενης αξίας* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Value Added Tax (VAT)]. **προστιμάρι** ρ. μετβ. {προστιμάρισα, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) επιβάλλω πρόστιμο (σε κάποιον). —

προστιμάρισμα (το), πρόστιμο (ο) [1892] {προστιμ-ου | -ων} 1. η χρηματική ποινή που επιβάλλεται για την παράβαση κανονισμού, για πταίσμα: *βάζω | επιβάλλω - σε κάποιον || ο ελεγκτής του έβαλε ~, γιατί δεν είχε εισιτήριο || πλήρωσα ~ για παράνομο παρκάρισμα* 2. (ειδικότ.) η χρηματική ποινή που επιβάλλεται σε υπάλληλο για πειθαρχικό παράπτωμα. [ETYM. < αρχ. *πρόστιμον* < *προσ-* + *τιμω* < *τιμή*]. **προστομάχος** (ο) [1892] {προστομάχου} ANAT. διεύρυνση του πεπτικού σωλήνα μπροστά από το στομάχι. **προστομαίο** (το) ARΧΙΤ. (α) (στην αρχαιότητα) το περιγελάμμα ηγαδιού από ενιαίο λίθο (β) το τοξοειδές τμήμα θολωτής αρχιτεκτονικής κατασκευής, το οποίο δημιουργείται λαχ. με οπλάμενο σκυρόδεμα.

[ETYM. < μτγν. *προστομαίον* < αρχ. *προστόμιον* < *προ-* + *στόμιον* (βλ.λ.)]. **προστομιά** (η) ΜΟΥΣ. το εξάρτημα των πνευστών οργάνων που ο εκτελεστής ακουμπά στα χείλη του, το επιστόμιο. [ETYM. < μτγν. *προστομιάς*, -ίδος < *προ-* + *-στομιάς* < *στόμα*]. **προστρέχω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {προστρέξα κ. προστρέξα; (λόγ.) 1. (μτφ.) σπεύδω προς (κάποιον/κάτι), ώστε να βοηθήσω ή να βοηθηθώ: ~ στις εκκλήσεις κάποιου || αυτό το ίδρυμα *προστρέχει σε βοήθεια όλων εκείνων που κατηγορούνται άδικα* || ~ στους φίλους για *συμπάραση* || *μπορούσαν να προστρέξουν στην πλούσια σχετική βιβλιογραφία* (να ανατρέξουν) 2. (μτφ.) οδηγούμαι ή βρισκόμαι διεξοδό (σε κάτι/κάποιον) αναζητώντας μια λύση: ~ στα φιλανθρωπικά αίσθηματά κάποιου, για να με *ενισχύσει* || ~ σε κάθε μέσο (δοκιμάζω, επιχειρώ τα πάντα) ΣΥΝ. καταφεύγω, προσφεύγω. **προστρήβη** (η) [1871] 1. (λόγ.-σπάν.) η πρόστριψη (βλ.λ.) 2. (μτφ.-συ-νήθ. στον πληθ.) η έντονη αντιπαράθεση, η σύγκρουση μεταξύ δύο ή περισσότερων μερών: η *συνεργασία τους υπήρξε αμάλλη, χωρίς να έρθουν ποτέ σε -1 | διαρκείς | πολιτικές | προσοπικές* ~ ΣΥΝ. διένεξη, φιλονικία, σύγκρουση. [ETYM. Απὸδ. του γαλλ. *friction*], πρόστριψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίως} {-ίως, -ίσεων} (λόγ.) η τριβή δύο αντικειμένων, δύο σωμάτων μεταξύ τους: η ~ *γυαλιού σε μαλλί προκαλεί την ηλεκτρισμό* του ΣΥΝ. **προστρίβω** ρ. [αρχ.] πρόστυλος, -η, -ο [μτγν.] ARΧΙΤ.-ARΧΑΙΟΛ. (για κτήρια) αυτό που

έχει στην πρόσοψη του στύλους, κίονες: ~ *ναός*. **πρόστυμμα** (το) {προστύμματος} -ατα, -άτων) ουσία που προσκολλάται στις ίνες υφάσματος, σταθεροποιώντας το χρώμα του. [ETYM. μτγν. < *προστύφω* «προστυμκνώνω, προκατεργάζομαι υφάσμα για βαφή» < *προ-* + αρχ. *στύφω* «συμμκνώνω, καθιστώ κάτι συμπαγές - κατεργάζομαι υφάσμα για βαφή» (βλ.λ.)]. **πρόστυπος**, -η, -ο [μτγν.] (για ανάγλυφη παράσταση) αυτός που εξέρχεται ελάχιστα από την επιφάνεια πάνω στην οποία έχει δημιουργηθεί ANΤ. έκτυπος. **προστυχοποιός** (ο) (οικ.) πρόστυχος άνθρωπος. **πρόστυχαντζα** (η) ίχωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) ο πρόστυχος άνθρωπος.

[ETYM₁ < *πρόστυχος* + παραγ. επίθημα -άντζα (βλ.λ.), πβ. κ. *μαστορ-άντζα*]. **προστυχέω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {προστυχέω} (καθημ.) ♦ 1. (μετβ.) καθιστώ (κάτι/κάποιον) πρόστυχο, χυδαίο ΣΥΝ. εκχυδαίζω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι πρόστυχος, χυδαίος: η *εκπομπή του έχει πολύ προ-στυχέψει τώρα τελευταία*. Επίσης προστυχάω. — **πρόστυχημα** (το), **προστυχιά** (η) 1. η ιδιότητα του πρόστυχου: η ~ *του ξεπερνά κάθε όριο* ΣΥΝ. χυδαιότητα, ποταπότητα 2. (συνεκδ.) πράξη ή λόγος που χαρακτηρίζεται από χυδαιότητα: δεν θα *κάτσω ν'ακούω προστυχιές* || ήταν *μεγάλη ~* να *φερθεί έτσι στον ενεργή του*! 3. (ειδικότ.) **προστυχιές** (οι) τα βρομόλογα, χυδαία υπονοούμενα ΣΥΝ.

προστυχόλογα. **προστυχοδουλεία** (η) (εκφραστ.) 1. εργασία ή πράξη ηθικά επιλήψιμη ΣΥΝ. βρομοδουλεία, προστυχιά 2. πρόστυχη, φτηνάρικη δουλεία. **προστυχοκόσμος** (ο) (περιληπτ.) ο χυδαίος, πρόστυχος κόσμος. **προστυχόλογα** (τα) λόγια με πρόστυχο, χυδαίο περιεχόμενο ΣΥΝ.

βρομόλογα, προστυχιές, προστυχομουτρο (το) αυτός που έχει πρόστυχη έκφραση ή ως χαρακτηρισμός πρόστυχου ανθρώπου. **προστυχοπράγμα** (το) {προστυχοπράματα} | χωρ. πληθ.} {ως χαρα-

κτηρισμός} για πρόσωπο ευτελούς χαρακτήρα ή για πράγμα κακής ποιότητας, πρόστυχος, -η, -ο 1. (για πρόσ. κ. πράξεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από χυδαιότητα, προκλητικότητα και ανηθικότητα: ~ *συμπεριφορά* | *γέλιο* | *υπονοούμενο* || *πολύ πρόστυχο εκ μέρους της να σε συκοφαντήσει* ΣΥΝ. χυδαίος, τιποτένιος, ποταπός, χαμερπής, βρόμικος

2. **πρόστυχη** (η) η ανήθικη γυναίκα, κυρ. η πόρνη. — **πρόστυχα** επίρρ.

[ETYM. Μεταπλ. τ. του αρχ. επιθ. *πρόστυχης* «αυτός που ασχολείται με κάτι - τυχαίος» (κατά τα επιθ. σε -ος, πβ. κ. *άμφιρρεπής - άμφίρροπος*) < *προσ-* + *-τύχης* < *τύχη*. Από τη σημ. «τυχαίος» η λ. μετέπεσε στη σημ. «επιπόλαιος, απρόσεκτος, χυδαίος» (πβ. κ. *χυδαίος* - επίρρ. χυδην<τυχαία, ανακατωτά>)].

προστυχοφάτος (η) (λαϊκ.) αυτός που έχει πρόστυχη έκφραση προσώπου ή υβριστ. για πρόστυχο άνθρωπο.

προστυχών (ο) {προστυχόντ-ος, -α | -ες, -ων}, **προστυχούσα** (η) {προστυχούσων} (αρχαιοπρ.) ο πρώτος που τυχαία συναντά κανείς: *το θέμα ζήτησε βοήθεια από προστυχόντες οδηγούς*. [ETYM. Μτχ. αορ. β' του αρχ. *προστυχάνω* < *προσ-* + *τυχάνω*].

προστώ (το) ARΧΑΙΟΛ. προστέγασμα στηριζόμενο σε κίονες, που οικοδομείται μπροστά από τη στώα της κυρίας πύλης οικοδομημάτων. [ETYM. < αρχ. *προστώων* < *προ-* + *-στώων* < *στώα* | *στωιά* (αττ.), βλ.λ.].

προσυγκέντρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} συγκέντρωση ατόμων σε συγκεκριμένο χώρο και σε προσυμφωνημένη ώρα, προκειμένου ως ομάδα να βαδίσουν προς τον χώρο της κύριας συγκέντρωσης.

προσυλλογισμός (ο) [αρχ.] αλληλογλία συλλογισμών, στην οποία κάθε φορά ως αντικείμενο προβληματισμού τίθεται το αμέσως προηγούμενο συμπέρασμα, στο οποίο έχει καταλήξει κανείς. — **προσυλ-λωνισπικός**, -ή, -ό [1861]. **προσυλλογισμοί** ρ. [αρχ.].

προσυμβατικός, -ή, -ό αυτός που προηγείται της κατάρτισης της σύμβασης: ~ *στάδιο* (το στάδιο των διαπραγματεύσεων).

προσυμφωνο (το) {προσυμφών-ου | -ων} NOM. προπαρασκευαστική σύμβαση με την οποία τα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συνάψουν στο μέλλον την οριστική σύμβαση. [ETYM. Απὸδ. του γαλλ. *accord préliminaire*].

προσυμφωνή ρ. μετβ. {-εις... | προσυμφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} 1. συμφωνώ (για κάτι) από πριν: *είχαν προσυμφωνήσει τον τρόπο αντιμετώπισης του θέματος* 2. (η μτχ. *προσυμφωνημένος*, -η, -ο) αυτός που έχει συμφωνηθεί ή καθοριστεί εκ των προτέρων: ~ *επιτόκιο* || *το αποτέλεσμα της διαδικασίας ήταν ~* | *όλα ήταν ~*.

προσυνεδριακός, -ή, -ό αυτός που προηγείται ενός συνεδρίου: ~ *περίοδος* | *ενέργειες* | *διαδικασίες* || *έχουν συσταθεί - όργανα για την καλύτερη οργάνωση του συνεδρίου*.

προσυνεδρίο (το) {προσυνεδρί-ου | -ων} συνέδριο που γίνεται για την προσυμφωνία του κυρίαρχου συνεδρίου.

προσυνεννοημένος, -η, -ο [1843] αυτός που έχει συμφωνηθεί από πριν, του οποίου η έκβαση καθορίζεται από πριν: *το αποτέλεσμα του αγώνα φαίνεται πως ήταν - ΣΥΝ. φτειαχτός, σικέ. — προσυνεννοη-μένα* επίρρ.

προσυνεννόηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ των προτέρων συνεννόηση: δεν *υπήρξε καμιά ~ πριν από την υπογραφή της συμφωνίας*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *préarrangement*].

προσυπογράφο ρ. μετβ. [μτγν.] {προσυπέγραφα, προσυπογράφηκα (λόγ. προσυπεγράφη, -ης, -η...), προσυπογεγραμμένος} 1. υπογράφο από κοινού με άλλον ή άλλους: ~ *μια διακήρυξη* || (μεσοπαθ.) η *απόφαση πρέπει να προσυπογραφεί από όλα τα μέλη του συμβουλίου* 2. (μτφ.) δίνω την έγκρισή μου σε (κάτι), αποδέχομαι: δεν ~ *τέτοιου είδους αυθαίρετες ενέργειες* ΣΥΝ. εγκρίνω. — **προσυπογραφή** (η) [1816].

προσυπολογίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {προσυπολόγισα, -τηκα, -μένος} υπολογίζω επιπλέον, επιπροσθέτως: στα *έξοδα* του ταξιδιού *θα πρέπει να προσυπολογιστούν* και τα *έξοδα διανυκτέρευσης* ΣΥΝ. συνυπολογίζω. — **προσυπολογισμός** (ο) κ. προσυπολόγηση (η).

προσυστολή (η) ΒΙΟΛ. ο χρόνος πριν από τη συστολή των κοιλιών της καρδιάς, που συμπίπτει με το τέλος της διαστολής τους. — **προ-συστολικός**, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *presystole*].

προσφάγι κ. **προσφά** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ό τι τρώει κανείς με ψομί ως συμπλήρωμα του: *είχε κι ελιές* | *τυρί* για ~. [ETYM. < μτγν. *προσφάγιον* < *προσ-* + *-φάγιον* < θ. *φαγ-* του αρχ. απφρ. *φαγεῖν* (βλ. λ. *φαγητό*)].

προσφάτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει μόλις δημιουργηθεί ή συμβεί: ~ *εξελέγξει στον χώρο της ιατρικής* || *κατά την ~ επίσκεψή μου στην Κύπρο* || ~ *γεγονός* | *πλήμα* | *είδηση* ANΤ. **παλιός** 2. αυτός που αναφέρεται στο κοντινό παρελθόν: ~ *ανάμνηση*. — **πρόσφατα** | **προσφάτως** [μτγν.] επίρρ.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «αυτός που φωνεύθηκε πριν από λίγο», < *προσ-* + ρηματικό επίθ. **φατός* < **g^hhn-to*, συννεσταλμ. βαθμ. του I.E. **g^hhen-* < *skotónōw*) (εξού και αρχ. *θείνω*, ίδια σημ., < **g^hhen-jō*), πβ. *σασκρ. hānāti* «χτυπό, σκοτόνω», αρχ. *σλαβ. ungo* «κόβω», αρμ. *ijnem* «εξολοθρεύω, εξοντώνω», λατ. (de-)fēn-do «υπερασπίζω, αμύνομαι» κ.ά. Ομόρρ. *φόν-ος* (βλ.λ.). Το επίθ. *πρόσφατος* αναφερόταν αρχικώς σε ανθρώπους η ζώα που είχαν μόλις σκοτωθεί, ενώ χρησιμοποιήθηκε ως τεχνικός όρ. με τη σημ. «φρέσκος» σχετικά με κρέατα, φρούτα, υγρά, ψάρια κ.ά. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προσφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {πρόσφερ-α (λόγ. προσέφερα), -θήκα (λόγ. μτχ. προσφερθείς, -είσα, -έν), -μένος} 1. δίνω (σε κάποιον) με φιλική διάθεση ή από ευγένεια: *στις γυναίκες προσφέρουν συνήθως λου-*

λούδια || ~ ανιδιοτελή βοήθεια || η οργάνωση αυτή προσφέρει στέγη και τροφή σε άπορους 2. (ειδικότ.) δίνω ως κέρασμα: να σου ~ κάτι να πεις | ένα σοκολατάκι: || τι να σου ~: || τα ποτά τα προσφέρει το κατάστημα ΣΥΝ. κερνώ 3. (μτφ.) δίνω (κάτι εξαιρετικά σημαντικό, κυρ. κάτι που έχει αξία για το σύνολο): προσέφερε πολλά στην παιδεία | στη δικαιοσύνη | στην επιστήμη | το έργο του || πρόσφερε την αμέριστη υποστήριξη του στους αγώνες μας 4. κάνω δωρεά: προσέφερε το αρχείο του στο ίδρυμα μας 5. δίνω (κάτι) ως πιστός: ~ θυσία 6. (γενικότ.) παρέχω, εξασφαλίζω: η λύση αυτή προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα || δεν προσφέρει τις απαραίτητες εγγυήσεις 7. διαθέτω προς πώληση ή ανταλλαγή: το κατάστημα προσφέρει μεγάλη ποικιλία ηλεκτρικών συσκευών || προσφέρει καλή ποιότητα σε φθηνές τιμές ΣΥΝ. πουλώ 8. προτείνω (χρηματικό ποσό) ή παρέχω (αντάλλαγμα) για την εξασφάλιση πράγματος ή δικαιώματος: προσφέρεται αμοιβή σε όποιον βρει το χαμένο σκυλάκι || ο πλειστηριασμός ξεκινά με 50.000 δρχ. ποιος προσφέρει περισσότερα; 9. παρέχω (κάτι ως παγγελματίας): σας προσφέρουμε τις υπηρεσίες μας σε χαμηλές τιμές || το κατάστημα μας προσφέρει υψηλή εξυπηρέτηση στους εκλεκτούς πελάτες μας- (μ'εσπαθ. **προσφέρομαι**) 10. κολώνω την πρό-θση να ενεργήσω για συγκεκριμένο σκοπό: προσφέρθηκε ευγενώς να βοηθήσει όπως μπορούσε || ~ να εξυπηρετήσω | να συνεισφέρω | να μεσολαβήσω ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι 11. ενδοικνυμαι, είμαι αρμόδιος, κατάλληλος ή ταίριαστος: ο χώρος δεν προσφέρεται για τέτοιες συζητήσεις || η εποχή προσφέρεται για μάνια || το βιβλίο αυτό κατεξοχήν προσφέρεται για τηλεοπτικό σενάριο ΣΥΝ. ταϊριάζω, κάνω.

προσφεύγω ρ. αμετβ. [μτγν.] {προσέφυγα} (+σε) 1. στρέφομαι, απευθύνομαι (σε κάποιον/κάτι) αναζητώντας διεξόδο ή προσωπική κάλυψη μέσω αυτού: ~ στη χρήση βίας, για να γλιτώσω | στην εύκολη λύση | σε κάθε μέσο, προκειμένου να πετύχω τους στόχους μου ΣΥΝ. καταφεύγω 2. ΝΟΜ. ασκώ προσφυγή: θα προσφύγει στον Άρειο Πάγο | στη δικαιοσύνη.

προσφιλής, -ής, -ές {προσφιλ-ούς | -εις (ουδ. -ή): προσφιλέστ-ερος, -ατός} πολύ αγαπητός, αρεστός: η ~ του ασχολία είναι το διάβασμα || τα ~ μου πρόσωπα! || προτίμησε να απογοηθεί, κατά την ~ του τακτική ΣΥΝ. πολυαγαπημένος. — προσφιλώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < προσ- + -φιλής < φίλος].

προσφορά (η) 1. το να προσφέρει κανείς (κάτι): η ~ ενός τόπου ακριβού δώρου προκάλεσε μεγάλη εντύπωση 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε προσφέρει κανείς: η ~ του στον έρανο μας ήταν εκατό γιλιάνες || η ανακίνηση του κτηρίου είναι δική του ~ Φρ. ιτάσα **προσφορά δεκτή** για να δηλώσουμε ότι και το ελάχιστο που προσφέρει κανείς αρκεί, ικανοποιεί αυτόν που το δέχεται: στην κατάσταση που έχω βρεθεί ~! 3. (ειδικότ.) η ευεργετική συνεισφορά (κάποιου), κυρ. σε συνολική προσπάθεια ή υπέρ του συνόλου: ~ στην επιστήμη | στην ανθρωπότητα || ο ίδιος δεν ωφελήθηκε, η πράξη του ήταν καθαρά μια - στο κοινωνικό σύνολο 4. η τιμή που προσφέρεται | την αγορά ή πώληση εμπορευμάτων ή την παροχή υπηρεσίας: η ανάθεση του έργου δόθηκε στην εταιρεία με τη χαμηλότερη ~ || αν του έκανε με τη καλή ~ για το σπίτι, θα του το έδινε 5. η μειωμένη τιμή πωλήσεως, κυρ. λόγω εκπτώσεως, καθώς και το εμπόρευμα που πωλείται σε αυτή την τιμή: εβδομάδα προσφορών στα καταστήματα || έχουν προσφορές στα υφάσματα επιπτώσεως 6. η παροχή μισθωτής εργασίας ή εμπροθέσμων προς πώληση: νόμος της ~ και της ζήτησης (βλ. λ. ζήτηση) 7. ΕΚΚΛΗΣ. το πρόσφορο (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. κομίζω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < προσφέρω].

πρόσφορο (το) ΕΚΚΛΗΣ. ο μικρός άρτος που προσφέρουν οι πιστοί για την τέλεση της Θείας Ευχαριστίας ΣΥΝ. λειτουργία. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικό. ουδ. του αρχ. επιθ. πρόσφορος < σε σημ. ήδη μαρτυρούμενη στους εκκλ.σ. συγγραφείς, λ.χ. Σεραπ. Ευχολόγιον 13, 19: εὐλόγησον τους προσεγγόντας τὰ πρόσφορα].

πρόσφορος, -η, -ο αυτός που προσφέρεται για κάτι, κατάλληλος: οι συνθήκες δεν είναι πρόσφορες για τέτοιου είδους καλλιέργειες ΣΥΝ. αρμόδιων ΑΝΤ. απόσφορος: ΦΡ. (μτφ.) **πρόσφορο έδαφος** οι ευνοϊκές περιστάσεις, το κατάλληλο κλίμα: δεν υπήρχε ~ || βρήκε το έδαφος πρόσφορο για ριζικές αλλαγές. — πρόσφορος επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κατάλληλος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < προσφέρω. Η φρ. πρόσφορο έδαφος είναι απόδ. του γαλλ. terrain favorable].

προσφυγάκι (το) [1897] {χωρ. γεν.} ο μικρής ηλικίας πρόσφυγας ή το παιδί πρόσφυγα ΣΥΝ. προσφυγόπουλο.

πρόσφυγας (ο/η) {θηλ. γεν. πρόσφυγος} | πρόσφυγαν | το πρόσωπο που εξαναγκάζεται σε φυγή από τον μόνιμο τόπο εγκατάστασης του ή την πατρίδα του, κυρ. για να αποφύγει διωγμούς από την επίσημη εξουσία: οι ~ της Μικρασιατικής Καταστροφής | της Κύπρου | του Πόντου || πολιτικός ~ || κύμα | συνοικισμός | στρατόπεδο προσφύγων ΦΡ. **οικονομικός πρόσφυγας** βλ. λ. οικονομικός. [ΕΤΥΜ. < μτγν. πρόσφυξ, -υγος < αρχ. προσφεύγω, πβ. κ. φυγός - φεύγω].

προσφυγή (η) 1. (σε περιπτώσεις ανάγκης) η αναζήτηση διεξόδου, βοήθειας ή προσωπικής κάλυψης (από κάποιον/κάτι) με τη χρήση συγκεκριμένων μέσων: απέρριψε κάθε σκέψη για ~ στα βία | σε πρόσφορες εκλογές ΣΥΝ. καταφυγή 2. ΝΟΜ. το ένδικο βοήθημα το οποίο ζητείται | η παροχή δικαστικής προστασίας από τα διοικητικά δικαστήρια (Διοικητικό Πρωτοδικείο) αναφορικά με μια διοικητική έννομη σχέση: η ~ στον Άρειο Πάγο | στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. | στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. προσφεύγω, πβ. κ. φυγή - φεύγω].

προσφυγιά (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ο πρόσφυγας, η ιδιότητα του πρόσφυγα: η πικρά της ~ || οι Έλληνες

της Ιωνίας κατά γιλιάνες πήραν τον δρόμο της ~ μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή 2. (περιληπτ.) το σύνολο των προσφύγων. πρόσφυγικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με πρόσφυγα ή πρόσφυγες: ~ κατοικίες | δάνεια | τραγωδία || - αποκατάσταση 2. **πρόσφυγικά** (τα) συνοικισμός ή συγκρότημα κατοικιών, όπου διαμένουν πρόσφυγες.

πρόσφυγοκάπηλος (ο) {πρόσφυγοκάπηλ-ου | -ων, -ους} αυτός που συστηματικά εκμεταλλεύεται τους πρόσφυγες, που καπηλεύεται τη συμπάθεια προς τους πρόσφυγες. πρόσφυγοπατέρας (ο) (ειρων.) αυτός που θέλει να παρουσιάζεται ως προστάτης της προσφυγιάς.

πρόσφυγόπουλο (το), πρόσφυγοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσφυγας μικρής ηλικίας ΣΥΝ. προσφυγάκι 2. παιδί πρόσφυγα. [ΕΤΥΜ. < πρόσφυγας + λεξικό επίθημα -πουλο (βλ.λ.).]

πρόσφυγος (να/θα) ρ. → προσφεύγω πρόσφυγος, -ης, -ές {πρόσφυ-ούς | -εις (ουδ. -ή): προσφύεστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που από τη φύση του είναι κατάλληλος για κάτι: ~ χειριστής του ζητήματος | απάντηση ΣΥΝ. πρόσφορος, αρμόδιος, ενδεδειγμένος. — πρόσφυως επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στανά προσκολλημένος, προσαρμοσμένος», < προσφύω «φυτρώνω πάνω σε κάτι, προσκολλώμαι, αναπτύσσομαι» < προσ- + φύω | -ομαι (βλ.λ.), πβ. κ. εὐ-φύης Η σημ. «αρμόζων, ταίριαστος» είναι μτγν.].

πρόσχημα (το) {πρόσφύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. το μόρφημα (συλλαβή ή φθόγγος) που προστίθεται στη θεματική ρίζα για την κλίση ή την παραγωγή λέξεως, όπως λ.χ. τα προθήματα (ξε-πλένω), τα επιθήματα (πατερ-ούλης) ή τα ενθήματα (αναλα-μ-βάνω): κλιτικό | παραγωγικό | υποκοριστικό ~ (βλ. κ. παράθημα). [ΕΤΥΜ. αρχ. < προσφύω | -ομαι «φυτρώνω πάνω σε κάτι, προσκολλώμαι» < προσ- + φύω | -ομαι (βλ.λ.). Ως γλωσσ. όρ. η λ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. aff ixel].

πρόσχημα: πρόθημα, ένθημα, επίθημα. Ως πρόσχημα χαρακτηρίζεται στην παραδοσιακή μορφολογική ανάλυση της γλώσσας κάθε στοιχείο που προστίθεται στη ρίζα μιας λέξης. Ανάλογα με τη θέση σε σχέση με τη ρίζα της λέξης, χαρακτηρίζεται ειδικότ. ως πρόθημα όταν προηγείται της ρίζας, π.χ. ανα-λαμβάνω- ένθημα όταν τίθεται εντός της ρίζας, π.χ. αναλα-μ-βάνω (-μ- < -ν-) και επί-θημα όταν τίθεται μετά τη ρίζα, π.χ. αναλαμβ-άν-ω.

πρόσφουμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εφάπτομαι απόλυτα (σε κάτι άλλο). [ΕΤΥΜ. αρχ. (συνήθ. στον μέσο τ.) < προσ- + φύω | -ομαι (βλ.λ.).]

πρόσφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η ένωση ανομοιογενών ουσιών ή σωμάτων που συγκολληθεί ΣΥΝ. συνένωση, προσκόλληση, συγκόλληση 2. η ικανότητα οχήματος να έχει σταθερή πορεία στην οδήγηση, χωρίς παρεκκλίσεις: ελαστικά με ευρεία επιφάνεια προσφύσεως ΣΥΝ. κράτημα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. πρόσφυσις < προσφύω | -ομαι «φυτρώνω πάνω σε κάτι, προσκολλώμαι» < προσ- + φύω | -ομαι (βλ.λ.).]

πρόσφυλο (το) το αβγό (φυσικό ή τεχνητό) που τοποθετείται στη φωλιά της κότας, ώστε να την προσελκύσει για ωοτοκία. Επίσης πρόσφυλοι. [ΠΤΥΜ < προσ- + -φύλο < φωλιά].

πρόσφώνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η προσ-γύρευση, το να απευθύνεται κανείς σε κάποιον αποκαλώντας τον με ένα όνομα ή με τον τίτλο του, κλιτική ~ 2. μικρής διάρκειας λόγος με τον οποίο χαίρεται κανείς κάποιον στο πλαίσιο εκδήλωσης. προσφώνω ρ. μετβ. {προσφώναις... | προσφών-ησα, -οίμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. απευθύνομαι σε (κάποιον) αποκαλώντας τον με ένα όνομα ή με τον τίτλο που φέρει: οι αρχιεπίσκοποι προσφώνονται «μακαριότατοι» ΣΥΝ. προσφώνω 2. χαίρετώ με σύντομο λόγο κάποιον στο πλαίσιο εκδήλωσης. [ΕΤΥΜ. < αρχ. προσφώνω (-έω) < προσ- + -φώνω < φωνή].

πρόσφαρος, -η, -ο αυτός που είναι χαρούμενος και εγκάρδιος: άν-θραπος ~ και καταδεκτικός ΣΥΝ. γελαστός, ευάρεστος. — πρόσφαρα επίρρ. [ΕΤΥΜ. < μτγν. πρόσφαίρω < προσ- + φαίρω | -ομαι].

προσχεδιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {προσχεδιάσ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένω} 1. σχεδιάζω (κάτι) προκαταρκτικά ή δοκιμαστικά πριν από το τελειωτικό, το κανονικό σχέδιο: είχε προσχεδιάσει τις επιμέρους φιογούρες, αλλά δεν ολοκλήρωσε τον πίνακα 2. (μτφ.) προετοιμάζω ή υπολογίζω εκ των προτέρων: το έγκλημα ήταν προσχεδιασμένο! || είχε προσχεδιάσει από μήνες τις κινήσεις του ΣΥΝ. προμελετώ.

προσχεδιάσιμος (το) [1766] {προσχεδιάσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ο εκ των προτέρων σχεδιασμός (κυρ. δοκιμαστικά ή πρόχειρα πριν από τον τελικό σχεδιασμό ενός πράγματος) 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε προσχεδιάσει κανείς ΣΥΝ. προσχεδίω. Επίσης προσχεδιάσι (η) κ. προσχεδιάσιος (ο).

προσχεδίο (το) [1803] {προσχεδί-ου | -ων} το προκαταρκτικό ή δοκιμαστικό σχέδιο: το ~ ενός ζωγραφικού πίνακα ΣΥΝ. προσχεδίασμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. avant-project].

πρόσχημα (το) {προσχημ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι προβάλλεται ή διατυπώνεται ως δικαιολογία: η αδιαθεσία του ήταν το ~ για να μην παρευρεθεί στη συγκέντρωση || το καθεστώς χρησιμοποίησε την καταστολή της πορνογραφίας ως - για να επιβάλει λογοκρισία' ΦΡ. (α) **τηρώ | κρατώ** | σιώω **τα προσχήματα** προσπαθώ ώστε η συμπεριφορά ή οι δικαιολογίες μου να κινούνται μέσα στα συμβατικά πλαίσια, να παρουσιάζονται τουλάχιστον αληθοφανείς, να μην είναι δηλ. προφανές ότι ψεύδομαι (β) **αφήνω τα προσχήματα** εκδηλώνομαι απρο-

κάλυπτα, μιλά και ὕργυ ἀνοικτά, πέρα ἀπὸ τοὺς τύπους: *ας αφήσομε πια τα προσήματα και ας πούμε την ἀλήθεια ὅπως ἔχει* ΣΥΝ. ἀφῆνω τις τυπικότητες, ἀνοιγόμε (γ) ὑπὸ το προσήμα (+γεν.) (λόγ.) με προσήμα κάτω: ~ τῆς ἐνημέρωσης ὀρισμένα Μ.Μ.Ε. παραβιάζουν την ἰδιαιτική ζωὴ των πολιτών. [ΕΤΥΜ. ἀρχ., ἀρχική σημ. «κάλυμμα, ἐξωτερικὸ ἔνδυμα, μανδύας», < προέχω (βλ. κ. σχῆμα) < προ- + ἔχω. Η μτφ. σημ. εἶναι ἤδη ἀρχ.].

πρόσημα: **συνώνυμα.** Ἀντίθετα πρὸς το δικαιολογία, που μπορεῖ να αναφερεται σε ἀληθινή ἢ ψευδὴ αἰτιολόγηση ἐνὸς συμβάντος (γεγονότος, πράξεως, κατάστασης κ.λπ.), μολονότι τις περισσότερες φορές χρησιμοποιεῖται για ψευδὴ αἰτιολόγηση, δηλ. ὡς κακό-σημη λέξη, οἱ λέξεις **πρόσημα**, πρόφαση και πάτημα αναφέρονται πάντοτε σε αἰτιολόγηση που ο ομιλητῆς θεωρεῖ ἐξαργῆς ἀναληθῆ: *Δεν προσήλθαν στη συνάντηση, με το προσήμα ὅτι δεν είχαν εἰδοποιηθεῖ ἐγκαιρῶς - Ἀρνήθηκε να υπογράψει, με την πρόφαση ὅτι ἠθέλε να συμβουλευθεῖ πρώτα τον δικηγόρο του - Βρήκε πάτημα πως ἦταν ἀργά, για να μην ἔλθει μαζί μας στο θέατρο.* Σε ὅλες αυτές τις χρήσεις θα μπορούσε ο ομιλητῆς τῆς Ἑλληνικῆς να χρησιμοποιήσει τη λ. δικαιολογία, την οποία ὁμως θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει και με ἀληθῆ δικαιολόγηση σε παραδείγματα ὡπως: *Η δικαιολογία που ἀνέφερε στην ἐπιτροπὴ ἦταν ἀπολύτως πειστική και ὅλοι συμφώνησαν ὅτι δικαιούται τὴ νόμιμη ἀποζημίωση - Η δικαιολογία τῆς τότε ἦταν σοβαρῆ και τεκμηριωμένη και κανεὶς δεν τόλμησε να την ἀμφισβητήσει.* Η προσπάθεια του ομιλητῆ προκειμένου και οἱ ἀναληθεῖς δικαιολογίες να εἶναι ἀληθοφανεῖς, τον οδηγούν στο «να τηρεῖ τα προσήματα». Ἐτσι η φρ. τρωῖ | κρατῶ | σφῶς | πρόσχημα σημαίνει ὅτι προσπαθῶ οἱ δικαιολογίες μου να παρουσιάζονται τουλάχιστον ἀληθοφανεῖς, να μην εἶναι προφανεῖς ὅτι ψευδομαι. Ἀντίθετα, ὅταν προσπαθεῖ κανεὶς να δικαιολογήσει τα ἀδικαιολόγητα, ὅταν δικαιολογείται κατὰ τρόπο μη πειστικὴ για κάτω κακὸ που ἔχει διαπράξει, τότε χρησιμοποιεῖται ἡ φράση τῆς Π.Δ. *προφάσεις ἐν ἀμαρτίας: Εἶπε πως δεν μπορούσε να μην υπογράψει τὴ δήλωση, γιατί τον ἐκβίαζαν προφάσεις ἐν ἀμαρτίας δηλαδή- αν ἠθέλε, θα το ἀπέφυγε.* Ἀς σημειωθεῖ ὅτι ἡ φράση αὐτὴ βρίσκεται στους *Ψαλμοὺς* τῆς Π.Δ. (*Ψαλμ.* 140, 4) και πλήρως ἔχει ὡς ἐξῆς: *Μη ἐκκλίνης τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας ὑποφασίζε-σθαι προφάσεις ἐν ἀμαρτίας σὺν ἀνθρώποις ἐργαζόμενοις τὴν ἀνομίαν.*

προσηματικός, -ή, -ό αὐτὸς που ἀποτελεῖ πρόσημα ἢ ἀξιοποιεῖται ὡς τέτοιο: ~ *εὐγενέας | διάλογος | ἐπιχειρήμα || ἡ ταῖνια ἔχει ~ σενάριο και βασίζεται στην ἀφθονία βία.* — **προσηματικ-ά** | -ὄς ἐπίρρ.

προσηματισμός (ο) [μτγν.] 1. ο ἐκ των προτέρων σχηματισμός 2. ΒΙΟΛ. (παλαιότ.) θεωρία για τὴ γένεση των ὄντων, κατὰ τὴν οποία το νέο ἄτομο δεν δημιουργεῖται, ἀλλὰ προϋπάρχει ἤδη στὴν πλήρη μορφή του συρρικνωμένο, σε ὁμίκρυνση ἈΝΤ. ἐπιγένεση 3. ΓΛΩΣΣ. Ὁ προσσηματισμός (βλ.λ.). — **προσηματίζω** ρ. [μτγν.].

προσχολικός, -ή, -ό αὐτὸς που σχετίζεται με τα χρόνια τῆς παιδικῆς ἡλικίας πρὶν ἀπὸ τὴν εἰσδοτὸ το παιδιοῦ στὴν υποχρεωτικὴ ἐκπαίδευση (στο σχολεῖο): ~ *ἀγωγή | ἐκπαίδευση || παιχνίδι για παιδιά ~ ἡλικίας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. παιδεία. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο ἀπὸ γαλλ. *préscolaire*].

πρόσχωμα (το) {προσχώμ-ατος | -ατα, -άτων} το χῶμα που σωρεῖται ἀπὸ προσχώσεις, καθὼς και ἡ ἔκταση που καλύπτεται ἀπὸ αὐτὸ σχηματίζεται κυρ. σε ἀκτὴ ἀπὸ τὴν ἰλὺ ποταμοῦ ΣΥΝ. πρόσωση.

ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο. [ΕΤΥΜ. ἀρχ. < *προσχῶ* (-ὄω) < *προσχώννυμι* «ἐπιχωματώνω, συσσωρεύω ἰλὺ» < *προσ-* + *χώννυμι* «χώνω» (βλ. κ. *χῶμα*)].

προσχωματικός, -ή, -ό [1883] 1. αὐτὸς που σχετίζεται με το πρόσχωμα: ~ *ἔργα* 2. αὐτὸς που σχηματίζεται με πρόσχωμα: ~ *ἔκταση | ἔδαφος* 3. *ἔδαφος σε ~ ἀναβαθμίδες.* Ἐπίσης προσχωτικός.

προσχώνω ρ. μετβ. {πρόσχω-σα, -θηκα, -μένος} (κυρ. για ποταμοὺς) σωρεῖω (κάπου) γαιώδη υλικά, με ἀποτέλεσμα να σχηματίζονται νέες ἐκτάσεις γῆς ἢ να ἐπεκτείνονται οἱ υπάρχουσες. [ΕΤΥΜ. < ἀρχ. *προσχῶ* (-ὄω) < *προσχώννυμι* < *προσ-* + *χώννυμι* «χώνω» (βλ. κ. *χώνω*)].

προσχώρηση (η) [μτγν.] { -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων } ἡ ἐνταξὴ σε ἓνα σύνολο με ἀποδοχὴ των ἀρχῶν ἢ των θέσεων του: ἡ ~ του στο ἀντίπαλο κόμμα *προκάλεσε οξύντατες ἀντιδράσεις.*

προσχωρῶ ρ. ἀμετβ. {προσχωρεῖς...} προσχωρήσα κ. (λόγ.) προσεχώρησα (+σε) ἐντάσσομαι σε ἓνα σύνολο ἀποδεχόμενος τις ἀρχές και τις θέσεις του: ~ σε ἓνα κόμμα | *μία παράταξη | μία συμμαχία*- ΦΡ.

προσχωρῶ (στὴν ἀποψη | στις θέσεις κάποιου) ἀποδέχομαι (τὴν ἀποψη, τις θέσεις του κ.λπ.) ΣΥΝ. υιοθετῶ, ἀσπάζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. καταχωρίζω.

[ΕΤΥΜ. < ἀρχ. *προσχωρῶ* (-έω) < *προσ-* + *χωρῶ* < *χώρος*. Ἐκτεταμένη εἶναι ἡ χρῆση τοῦ ρ. με δοτικὴ ἢ/καὶ προθέσεις στὴν ἀρχ. γλῶσσα (με τὴ σημερινὴ βασικὴ σημ.). λ.χ. Ηρόδ. 8, 60: *οὐκ ἔθελει οὐδὲ ὁ θεὸς προσχωρεῖν πρὸς τὰς ἀνθρωπίνης γνώμας*].

πρόσωση (η) { -ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων } 1. ἡ ἀπόθεση γαιωδῶν υλικῶν ἀπὸ τα νερά ποταμῶν, τους παγετώνες ἢ τον ἀέρα, που οδηγεῖ στον σχηματισμὸ νέων ἐκτάσεων γῆς ἢ στὴν ἐπέκταση αὐτῶν που υπάρχουν ἤδη 2. ΝΟΜ. τμήμα γῆς που ἀποσπάσθηκε βιαίως ἀπὸ τὴ φερὰ των υδάτων ποταμοῦ και ἐνώθηκε με ἄλλο τμήμα τῆς ἰδίας ἢ τῆς ἄλλης ὄχθης. [ΕΤΥΜ. < ἀρχ. *προσῶσις* < *προσχώννυμι* (βλ. κ. *προσχώνω*)].

προσχωσιγενής, -ής, -ές {προσχωσιγεν-οὺς | -εῖς (οὐδ. -ή)} αὐτὸς που σχηματίστηκε ἀπὸ προσχώσεις: ~ *ἐδαφῆ* ΣΥΝ. προσχωματικός. *

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ΕΤΥΜ. < ἀρχ. *προσῶσις* + *-γενής* (< *γίνομαι*)].

προσχωτικός, -ή, -ό -+ προσχωματικός **πρόσω** ἐπίρρ. ΝΑΥΤ. πρὸς τα εμπρός: κυρ. στὴ ΦΡ. *πρόσω ὀλοταγῶς* (ὡς παράγγελμα τοῦ κυβερνήτη πρὸς τον μηχανικό) γρήγορα ὁ μηχανεῖς, για πρόσθια κίνηση με τὴ μέγιστη ταχύτητα ἈΝΤ. ὀπισθ.

[ΕΤΥΜ. < ἀρχ. *πρόσ(σ)ω* | *πάρω* | *πάρω* (ατ.) < *πρό-φύδ* (πβ. κ. *οπίσω*) < *πρόθ. πρό* (βλ.λ.) + ἐπίθημα -*φύδ*].

προσῳδία (η) {προσῳδιών} 1. ο μουσικός τονισμός σε διάφορες γλώσσες (π.χ. στὴν Ἀρχαία Ἑλληνική) με βάση τὴ μακρότητα ἢ βραχυτητα των συλλαβῶν 2. τα γλωσσικά φαινόμενα (ἐνταση, ὕψος φωνῆς, χρόνος) που συνοδεύουν τον προφορικὸ λόγο ΣΥΝ. ἐπιτονισμός 3. ΜΕΤΡ. ἡ ἀξιοποίηση τῆς μακρότητας ἢ βραχυτητας των συλλαβῶν για τὴν παραγωγὴ ποητικῶν μέτρων (π.χ. στὴν Ἀρχαία Ἑλληνική) 4. ΜΟΥΣ. οἱ κανόνες που καθορίζουν τὴν ἐκφορά μεμονωμένων φθόγγων και τὴν ἀρθρωση κατὰ τὴ σύνδεση τους. [ΕΤΥΜ. < ἀρχ. *προσῳδία* < *προσ-* + *-φῳδία* < ὠδή].

προσῳδιακός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αὐτὸς που σχετίζεται με τὴν προσῳδία 2. *προσῳδιακὸ μέτρο* μέτρο που βασίζεται στὴ διάρκεια ἐκφώνησε των συλλαβῶν (διαδοχὴ μακρῶν και βραχυῶν), κυρ. κατ' ἀντιδιαστολή πρὸς τα τονικά μέτρα, που βασίζονται στὴ θέση τοῦ τόνου των συλλαβῶν. — **προσῳδιακ-ά** | -ὄς ἐπίρρ.

προσχωρατικός, -ή, -ό 1. (για φιλοσόφους, φιλοσοφικές ιδέες και συστήματα) αὐτὸς που προηγήθηκε χρονικῶς τοῦ Σωκράτη, που ἐμφανίστηκε ἢ ἄκμασε πρὶν ἀπὸ αὐτὸν 2. *προσχωρατικοί* (οἱ) οἱ Ἕλληνας φιλόσοφοι πρὶν ἀπὸ τον Σωκράτη (π.χ. ο Θαλῆς, ο Ἀναξίμανδρος, ο Ἀναξίμανης, ο Ξενοφάνης, ο Παρμενίδης, ο Ἀναξαγόρας, ο Ἐμπεδοκλής, ο Ἡράκλειτος κ.ά.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο ἀπὸ γερμ. *Vorsokratiker* (νόθο συνθ.)].

προσωπία (η) [1876] ἡ κάτω κοιλὴ τομὴ τοῦ κοντακιῦ τουφεκιῦ ἢ ὀπλοπολυβόλου, ἡ οποία στηρίζεται στο πρόσθιο μέρος τοῦ ὤμου τοῦ σκοπευτή.

προσωπνμία (η) {προσωπνμιών} ἡ ἐπιπλέον ονομασία που ἀποδίδεται σε κάποιον, ἡ ἐπωνυμία.

[ΕΤΥΜ. ἀρχ. < *προσ-* + *-ωνυμία* (κατὰ τα *ἐπ-ωνυμία, συν-ωνυμία, μετ-ωνυμία*) < *-ώνυμος* (με ἔκταση τοῦ ἀρχικοῦ φωνήεντος ἐν σύνθεσι) < ὄνυμα, αιολ. τ. τοῦ οὐσ. *ὄνομα*].

προσῳπαλγία (η) [1839] {προσῳπαλγιών} ΙΑΤΡ. νευραλγία τοῦ τριδύμου λόγω ψύξεως ἢ ἐκφύσεως δοντιῦ. — **προσῳπαλγικός, -ή, -ό.** [ΕΤΥΜ. < *πρόσωπο* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος»].

προσῳπάρχης (ο) [1897] {κλιτ. προσῳπάρχη | προσῳπαρχών} (λόγ.) αὐτὸς που προϊστάται τοῦ προσωπικοῦ ὑπηρεσίας (δημόσιας ἢ ιδιωτικῆς), ο διευθυντῆς τοῦ προσωπικοῦ: ο ~ τοῦ *Λευκοῦ Οἴκου* | τοῦ *Υπουργείου Ἐξωτερικῶν.*

[ΕΤΥΜ. < *πρόσωπο* + *-άρχης* < *ἀρχω*, ἀπὸδ. τοῦ γαλλ. *chef du personnel*].

προσωπείο (το) [μτγν.] 1. (στὴν ἀρχαιότητα) ὁμοίωμα ἀνθρώπινου προσώπου, που χρησιμοποιούσαν κυρ. στο θέατρο ὡς ἐξάρτημα για τις μεταμφιέσεις των ἠθοποιῶν και στὴν ταοὴ νεκροῦ ὡς ἀνάθημα ἢ για τὴν κάλυψη τοῦ προσώπου του ἢ μάσκα ΣΥΝ. *προσωπίδα* 2. (μτφ.) ἡ ψευτικὴ, σκόπιμα πλαστὴ εἰκόνα που προβάλλει κανεὶς πρὸς τα ἔξω, ἡ προσποιητὴ ἔκφραση: *εἶναι ποικίλες οἱ προθέσεις και τα σκοπεῖνά συμφέροντα που καλύπτονται πίσω ἀπὸ το - ἐνὸς ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ*- ΦΡ. *πέφτει το προσωπείο (κάποιου)* (μτγν. φρ. *ἀπέβητο τὰ προσωπεία*) ἀποκαλύπτεται ἡ πραγματικὴ ταυτότητα, οἱ ἀληθινές προθέσεις ἢ τα κίνητρα κάποιου: *ἤρθε ἡ ὥρα τῆς ἀλήθειας, ἡ ὥρα να πέσουν τα προσωπεία!* 3. ΙΑΤΡ. ἡ χαρακτηριστικὴ ὄψη και ἐκφύση τοῦ προσώπου σε ὀρισμένες παθολογικές καταστάσεις, λ.χ. *λεόντειο* ~ (σε περίπτωση λέπρας), *ἱπποκράτειο* ~ (σε περίπτωση ἀφροδατώσεως) κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ. ὁμορφος, παρώνυμο.

προσωπίδα (η) 1. κατασκευάσμα ἀπὸ ποικίλα, κυρ. εὐπλαστα, υλικά κατ' ἀπομίμηση των βασικῶν φυσιογνωμικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου, γενικῶς τῆς μορφῆς ἀνθρώπου ἢ ζῴου το προσώπου ΣΥΝ. μάσκα 2. οποιαδήποτε μάσκα προσώπου ἢ κάλυμμα κεφαλοῦ: ~ *ζιφομάχου* | *δύτη* | *οξυγονοκολλητή.* ΣΧΟΛΙΟ λ. ὁμορφος, παρώνυμο. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *προσώπις*, -*ἴδος* < ἀρχ. *πρόσωπον*].

προσωπίδοφορία (η) [1884] {προσωπίδοφοριών} (λόγ.) ἡ κάλυψη τοῦ προσώπου υ.ε. προσωπίδα, για μεταμφίεση.

προσωπίδοφόρος, -ος, -ο [1871] (λόγ.) **μασκοφόρος**, αὐτὸς που ἔχει κάλυψη τοῦ προσώπου του με προσωπίδα ΣΥΝ. **μασκαρεμένος.** [ΕΤΥΜ. < *προσωπίδα* + *-φόρος* < *φέρω*].

προσωπικό (το) (περιληπτ.) το σύνολο των ἐργαζομένων σε ἐπιχείρηση ἢ ὑπηρεσία, το ἀνθρώπινο δυναμικὸ τῆς: το ~ τῆς *εταιρείας ἀνέργειας* στους *δύο γιλιάδες* || *διοίκηση προσωπικοῦ* || *διδασκικὸ - ἐνὸς γαιεπιστημίου* || *γραφεῖο ἐρεῖσεως προσωπικοῦ* || *ἐπιλογὴ προσωπικοῦ*- ΦΡ. *προσωπικὸ ἀσφαλείας* το σύνολο των ἐργαζομένων σε μία ἐπιχείρηση (κυρ. Δ.Ε.Κ.Ο.), το οποίο ἀκόμα και σε περιπτώσεις ἀπειρίας ἐξακολουθεῖ να ἐργάζεται για λόγους ἀσφαλείας. [ΕΤΥΜ. Οὐσιαστικῶ. οὐδ. τοῦ ἐπιθ. *προσωπικός*, μετάφρ. δάνειο ἀπὸ γαλλ. *personnel*].

προσωπικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αὐτὸς που σχετίζεται με συγκεκριμένο ἄτομο, με πρόσωπο ὡς ξεχωριστὴ οὐτότητα: ἡ ~ *ζωὴ του ἀφορὰ μόνο στον ἑαυτό* || *οἱ ἄνδρες τῆς ~ ἀσφάλειας του προέδρου* || ~ *ἀποψη* | *ἐκτίμηση* | *ὕψος* | *ντύσιμο* | *ἀλληλογραφία* | *πρακτικὸς λογαριασμός* | *ὁδηγὸς κάποιου* | *εὐτυχία* | *ἐπιδιώξεις* | *προβλήματα* | *στιγμές* | *ἀναζητήσεις* | *ἐπιλογές* || *παρατηρήθηκε για - λόγους* || τα ~ τον *συμφέροντα*- ΦΡ. (α) *προσωπικά εἶδη* τα ἀντικείμενα που κατέχει κανεὶς, κυρ. για στενά ατομικὴ χρῆση, στα οποία περιλαμβάνονται εἶδη ρουχισμοῦ, εἶδη ατομικῆς καθαριότητας κ.λπ. (β) *προσωπικὴ κράτηση* ἡ

νικό ~ ΣΥΝ. (καθμ.) μούτρο, (οικ.) φάτσα, μούρη, μάπλα ΦΡ. (α) με **τον ιδρώτα του προσώπου μου** (εν ιδρώτι τον προσώπου σου φάγη τον άρτον σου, Π.Δ. Γένεσις 3,19) με προσωπικό μόγθο, κούραση: αυτό το σπίτι το αγόρασα - || **ό τι πέτυχα το κατάφερα** ~! (β) **δεν έχω πρόσωπο να βγω στον κόσμο** απουφώνω τον κόσμο από τροπή (γ) με **τι πρόσωπο να ανικρίσω (κάποιον | κάτι)** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αισθάνεται μεγάλη ντροπή ή έντονες ενοχές: ~ **αυτούς τους ανθρώπους, που τόσα περίμεναν από μένα και τους απογοητεύσα!** (δ) στο **πρόσωπο (κάποιου) βλέπω...** αποδίδω (σε κάποιον) συγκεκριμένο ρόλο, ιδιότητα, τον αναγνωρίζω ως κάτι: **στο δικό του πρόσωπο έβλεπαν όλοι τον νέο ηγέτη (ε) (χάνομαι | εξαφανίζομαι) από το πρόσωπο της γης | από προσώπου γης** (Π.Δ., λ.χ. Βασιλ. Α' 13, 34: εις άφανισμον άπα προσώπου της γης) εξαφανίζομαι από παντού (στ) **κατά πρόσωπο** (κατά πρόσωπον, Θουκ. 1, 106) απευθείας προς κάποιον: **κοιτάζω κάποιον** ~ || τον εκτόξευσε απειλές - (ζ) **πρόσωπο με πρόσωπο** (ι) ο ένας απέναντι στον άλλον, αντικριστά: **άνοιξε την πόρτα και βρέθηκαν** ~ || **κάθισαν** ~ ΣΥΝ. **τετ-α-τετ** (λαϊκ.) φάτσα με φάτσα (ii) για περιπτώσεις στενής, προσωπικής επαφής ή ευθείας αντιπαράθεσης: **συνομιλίες | επαφές των δύο ηγετών** - || **κότρω τον δύο υποψηφίον** ~ στην τηλεόραση ΣΥΝ. **ενοχώ ενοχώ (η) δεν βλένω Θεού πρόσωπο** δεν έχω προκοπή ή προσωπική βελτίωσης, όλα μου έρχονται ανάποδα, δεν βλέπω άσπρη μέρα: **τόσα χρόνια σκληρή δουλειά και δεν είδα Θεού πρόσωπο** (θ) **το 'να χέρι νίβει τ' άλλο και τα δύο το πρόσωπο** βλ. λ. νίβω 2. (συνεκδ.) η επιδεριμίδα, το δέρμα που καλύπτει αυτό το τμήμα του κεφαλιού: **πούδρα | γαλάκτωμα | μασάζ | καθαρισμός προσώπου** 3. (συνεκδ.) η έκφραση ή το ύφος, όπως αποτυπώνεται στο βλέμμα ή σε μορφοσμό: **τι ~ είναι αυτό, σου συνέβη τίποτα; || χαρούμενο | αγριεμένο | ήρεμο | ήπιο | φιλικό** ~ 4. η πρόσωση, το μπροστινό μέρος ενός πράγματος, το μέρος που είναι πιο σημαντικό ή που το βλέπει κανείς συχνότερα: **το ~ του ξενοδοχείου | του σπιτιού είναι προς τη θάλασσα** || ~ **οικοπέδον** (πλεονά οικοπέδου που δεν συννορεύει με άλλο ιδιαιδικό οικοπέδο) 5. ο άνθρωπος, το κάθε άτομο ως ξεχωριστή οντότητα: **πόσα ~ αγνοούνται από το ατύχημα; ΦΡ. (α) πρόσωπα και πράγματα** οτιδήποτε ανήκει σε συγκεκριμένο χώρο, συμπεριλαμβανομένων και των ανθρώπων: **χρόνια μέσα στην πολιτική, γνωρίζεις καλά** ~ (β) **ανεπιθύμητο πρόσωπο** βλ. λ. **ανεπιθύμητος** (γ) **το πρόσωπο της ημέρας** άνθρωπος που γίνεται το αντικείμενο ενδιαφέροντος και συζητήσεων και απασχολεί τον Τύπο για ορισμένο διάστημα: **χάρη στη διεθνή διακρίση που πέτυχε, έγινε** ~ 6. ΦΙΛΟΣ, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης φύσης, όπως φανερώνονται σε κάθε ατομική ύπαρξη 7. το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν τον χαρακτήρα κάποιου (προσώπου ή πράγματος), το σύνολο των βασικών των χαρακτηριστικών: **τόρα έχει την ευκαιρία να δείξει το πραγματικό του ~ και σε όσους τον είχαν παρεξηγήσει** || η εταιρεία **κατάφερε να δημιουργήσει ένα καλό και πιστικό ~ για το κοινό** || το κοινωνικό ~ της κυβερνητικής πολιτικής- ΦΡ. (α) **αλλάζω πρόσωπο** συμπεριφερόμαι διαφορετικά, αλλάζω στάση (β) με **ανθρώπινο πρόσωπο** βλ. λ. ανθρώπινος 8. ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται ένα φαινόμενο: ο χειμώνας **έδειξε φέτος το σκληρό του** ~9. (ειδικότ.) ο ήρωας λογοτεχνικού, κυρ. δραματικού έργου: **στην «Οιδίποδα Τύραννο» τα ~ του δράματος είναι ο Οιδίπους, ο Τειρεσίας, η Ιοκάστη...** 10. (οικ.) το άτομο που ενδιαφέρει κάποιον ερωτικά: **ήταν κι ο Σπύρος εδώ με το ~!** 11. ΝΟΜ. κάθε άνθρωπος ή άλλη οντότητα, όπως εταιρεία, συνεταιρισμός ή σωματείο, που έχει ικανότητα δικαίου (να είναι δηλ. φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων): **φυσικό | νομικό** ~12. ΘΕΟΛ. (στην Ορθοδοξία) ο άνθρωπος στην ατομική του υπόσταση και στην κοινωνική του φύση, ως σύστημα σχέσεων, στην αγαπητική του διάσταση - κατά το πρότυπο της κοινωνίας των προσώπων της Αγίας Τριάδας και κατ'αντιδιαστολή προς τη' ατομικιστική ηθική του «ατόμου»: **ως πρόσωπα διαφέρουν οι άνθρωποι μεταξύ τους, επειδή είναι ξεχωριστά υποκείμενα που διαθέτουν από κοινού την ίδια φύση σύμφωνα με έναν ιδιαίτερο τρόπο το καθένα** · 13. ΓΛΩΣΣ. γραμματικός τύπος ρήματος ή αντωνυμίας, με τον οποίο δηλώνεται ο ομιλητής (πρώτο ~, π.χ. **γράφω**), αυτός προς τον οποίο απευθύνεται ο ομιλητής (δευτερό ~, π.χ. **γράφεις**) ή αυτός/αυτό για τον οποίο γίνεται λόγος (τρίτο ~, π.χ. **γράφει**) - (υποκ.) προσωπικά (το) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. **εγώ, άμορφος**, [ΕΤΥΜ. < αρχ. **πρόσωπον**, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. **προς όπα** «μπροστά στα μάτια» (οπότε η λ. θα σήμαινε «το μέρος του κεφαλιού που βρίσκεται μπροστά, στην πλευρά των ματιών»), όπου **όπα**, αιτ. του ***ψ**, όπως «όψη, οφθαλμός» (βλ. κ. -ωπός, όψη). Η λ. παρουσιάζει παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό με αρχ. **αγγλ.** and-wlita, αρχ. **γερμ.** ant-lizzi (> **γερμ.** Antlitz «πρόσωπο, όψη»), **σανσκρ.** grāitika-«πρόσωπο» κ.ά. Η σημ. «άνθρωπος, άτομο» είναι **μτν.** και ξεκίνησε από την αρχ. σημ. «χαρακτήρας (δραματικός)» που αποδιδόταν στους προσωπίδοφόρους ηθοποιούς. Επίσης **μτν.** είναι και η **γλωσσ. σημ.** | **προσωπογραφία** (η) [1681] {προσωπογραφιών} 1. η ζωγραφική απόδοση φυσιογνωμίας· γενικότ. κάθε καλλιτεχνική απεικόνιση προσώπου (με σχέδιο, φωτογραφία κ.λπ.) ΣΥΝ. **πορτρέτο** 2. (κατ' επέκτ.) η λεπτομερής απόδοση της ψυχοσύνθεσης, της ιδιοσυγκρασίας, ιδιοσυστασίας ενός ατόμου, η **ψυχογραφία** του ΣΥΝ. **πορτρέτο**. — **προσωπογραφικός**, -ή, -ό [1864], **προσωπογραφικά** | -ώς **επίρρ.** ΣΧΟΛΙΟ λ. **ζωγραφική**, [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < **αγγλ.** prosopography]. **πρόσωπο γράφος** (ο/η) [1866] ζωγράφος ειδικευμένος στη δημιουργία προσωπογραφιών ΣΥΝ. **πορτρέτιστας**, **προσωπογράφος** ρ. **μετβ.** [1871] {προσωπογραφείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} 1. **ζωγραφίζω** την προσωπογραφία, **κάνω** το πορτρέτο (κάποιου) 2. **αποδίδω** την ψυχογραφία (κάποιου), περιγράφω τον χαρα-

κτήρα, την ψυχοσύνθεση του ΣΥΝ. **ψυχογράφω**. **προσωποκράτηση** (η) [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης το οποίο συνίσταται στη σύλληψη του οφειλέτη και στον εγκλεισμό του στη φυλακή προκειμένου να αναγκαστεί με τον έμμεσο αυτό τρόπο να εκπληρώσει την υποχρέωση που έχει έναντι του δανειστή. — **προσωποκρατώ** ρ. [1866] {-είς...}. **προσωποκρατία** (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση προσώπων (ατόμων) στο πλαίσιο ενός συνόλου, το καθεστώς που δίνει έμφαση στην προσωπική ανάδειξη και προσφορά και όχι στις αξίες και στον συλλογικά οργανωμένο τρόπο λειτουργίας ενός συνόλου. **προσωπολατρία** (ο) [1894] {προσωπολατρών} αυτός που έχει αφοσιωθεί πλήρως, που τρέφει λατρεία προς ένα πρόσωπο. **προσωπολατρία** (η) [1890] {χωρ. πληθ.} η λατρεία που απευθύνεται προς συγκεκριμένο πρόσωπο, κυρ. πολιτικό: η ~ **προς τον ηγέτη** χαρακτηρίζει το **κόμμα αυτό επί δύο δεκαετίες**. — **προσωπολατρικός**, -ή, -ό [1891]. **προσωποληπτό** ρ. **αμετβ.** {προσωποληπτείς... | προσωποληπτήσα} δείχνω μεροληπτική εύνοια προς συγκεκριμένο πρόσωπο ΣΥΝ. **μεροληπτό, χαρίζομαι**. — **προσωποληπτής** (η) [μτν]. **προσωποληπτής** (ο) [μτν.]. [ΕΤΥΜ. < **μτν.** **προσωποληπτό** (-έω) < **προσωποληπτής** < **πρόσωπον** + **λήπτης** (βλ. λ.)]. **προσωπομετρία** (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της ανθρωπομετρίας, που ασχολείται επιστημονικά με τη μέτρηση των διαστάσεων του ανθρώπινου προσώπου. Επίσης **προσωπομετρική**. — **προσωπομετρικός**, -ή, -ό. **προσωποπαγής**, -ής, -ές [1899] {προσωποπαγούς} -εις (ουδ. -ή) 1. αυτός που συνδέεται αδιάσπαστα με κάποιο πρόσωπο: ~ **κόμματα** (που στηρίζονται στο προσωπικό κύρος και στην προσωπικότητα του αρχηγού τους και όχι τόσο στις συλλογικές διαδικασίες) | **καθεστώς** 2. ΝΟΜ. **προσωποπαγές δικαίωμα** το δικαίωμα το οποίο ανήκει σε ένα συγκεκριμένο δικαιούχο και το οποίο συνθ. δεν μπορεί να μεταβιβαστεί. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. < **πρόσωπο** + **-παγής** < θ. **παγ-** του αρχ. **πάγνμι** (πβ. παθ. **αόρ.** β' **έ-πάγ-ην)** κατά το **συμ-παγής**]. **προσωποποίηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΦΙΛΟΛ. σχήμα λόγου, με το οποίο αποδίδονται ανθρώπινες ιδιότητες σε άψυχα αντικείμενα ή αφηρημένες έννοιες, π.χ. **«ο Ολυμπος και ο Κίσσας, τα δύο βουνά μαλώνουν»** (δημ. τραγ.) 2. η ενσάρκωση ιδιότητας ή αφηρημένης έννοιας σε συγκεκριμένο πρόσωπο: αυτός ο **άνθρωπος ήταν η ~ της αρετής** | της **καλοσύνης** | του **θάρρους**. [ΕΤΥΜ. **Μετάρρ.** δάνειο από **γαλλ.** personification]. **προσωποποιώ** ρ. **αμετβ.** [μτν.] {προσωποποιείς... | προσωποποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. παρουσιάζω (άψυχο αντικείμενο, αφηρημένη έννοια ή ιδιότητα) ως πρόσωπο: **στον στίχο αυτόν ο ποιητής προσωποποιεί τη φύση, παρουσιάζοντας την ως στοργική μητέρα των πάντων** 2. η **μητ.** **προσωποποιμένος**, -η, -ο) σε φρ. που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι αποτελεί την ενσάρκωση μιας αφηρημένης έννοιας: η **γυναίκα αυτή είναι η καλοσύνη προσωποποιημένη**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **εξατομικευμένο**. -**πρόσωπος**, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που 1. έχει ή παρουσιάζει συγκεκριμένο αριθμό προσώπων ή όψεων: **διπρόσωπος άνθρωπος** 2. αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό προσώπων: **πολυπρόσωπη αποστολή**. [ΕΤΥΜ. β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. **πολυ-πρόσωπος**, **μτν.** **δι-πρόσωπος**), το οποίο προέρχεται από το ουσ. **πρόσωπον**]. **προσώφρας** **επίρρ.** 1. **προς** το παρόν, για την ώρα: **«αφήνοντας ~ στην άκρη την ποσότητα, ας μιλήσουμε για την ποιότητα»** (εφημ.) 2. για λίγο χρόνο, **προσωρινά**. [ΕΤΥΜ. **Συνθ.** εκ συναρπαγής από τη **μεσν. φρ.** **προς ώραν**]. **προσωρινός**, -ή, -ό [1856] 1. αυτός που διαρκεί ή ισχύει για περιορισμένο χρονικό διάστημα: ~ **απασχόληση** | **κατοικία** | **κυβέρνηση** | **λύση** | **βελτίωση** || **άδεια** - **λειτουργίας** **καταστήματος** ΣΥΝ. **πρόσκαιρος**, **παροδικός** **ΑΝΤ.** **μόνιμος** 2. ΝΟΜ. (α) **προσωρινά μέτρα** είδος ασφαλιστικών μέτρων με προσωρινή ισχύ (β) **προσωρινή κράτηση** η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας (κάποιου), η οποία επιβάλλεται από τον ανακριτή και τον εισαγγελέα, εφόσον το κρίνουν αναγκαίο, και διαρκεί μέχρι τη δίκη. — **προσωρινά** | -ώς [1824] **επίρρ.**, **προσωρινότητα** (η) [1832]. [ΕΤΥΜ. < **επίρρ.** **προσώφρας**]. **πρόταγμα** (το) {πρωτάγμ-ατος} -ατα, -άτων | (για ιδέες, γεγονότα κ.λπ.) αυτό που προτάσσεται, που βρίσκεται ή τίθεται σε πρώτη ή κύρια θέση: **«κατά τη γνώμη του, ο ιστορικός ρόλος του μεταμο-ντεριονισμού εξαντλείται στην αποδόμηση των ~ του μοντεριονισμού»** (εφημ.) || **«οι απόψεις αυτές επαναφέρουν στο προσκήνιο το ~ της καθολικής χειραφέτησης»** (εφημ.). [ΕΤΥΜ. **μτν.** < αρχ. **πρωτάσσω**]. **πρωτάθηκα** ρ. → **προτείνω** **προτακτικός**, -ή, -ό 1. αυτός που τίσσεται πρώτος σε μια σειρά πραγμάτων 2. ΓΛΩΣΣ. **προτακτικό φωνήεν** (για διφθόγγους) το φωνήεν που προηγείται: στη λέξη **νεράδα** το **προτακτικό φωνήεν της διφθόγγου αι** είναι το **α** **ΑΝΤ.** **υποτακτικό φωνήεν**. [ΕΤΥΜ. **μτν.** < αρχ. **πρωτάσσω** (πβ. κ. **τακτικός** - **τάσσω**)]. **πρωταξία** (η) [μτν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το να προτάσσεται κάτι: ~ **το εθνικού συμφέροντος έναντι του προσωπικού ή συντεχνιακού**. **πρωταξία** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. (α) το να προτείνει κανείς (κάτι): **μετά την ~ του υπουργού για μεταρρυθμίσεις, αναπτύχθηκε ένας γόνιμος διάλογος** || ~ **συνεργασίας** (β) (συνεκδ.) αυτό που προτείνει κανείς: **τα κόμματα κατέθεσαν τις δικές τους ~ για την**

παιδεία || κάνω | διατυπώνω | υποβάλλω | δέχομαι | απορρίπτω ~ || εν-
διαφέρονσα | εναλλακτική - (γ) (ειδικότ.) επεξεργασμένο σχέδιο ή ο-
λοκληρωμένη άποψη γύρω από ένα θέμα: το κόμμα σας δεν έχει -για
τα πολιτικά πράγματα- ΦΡ. **πρόταση (γάμου)** το να ζητήσει κανείς
από κάποια (σπανιότ. κάποια από κάποιον) να τον παντρευτεί: της
έκανε ~ 2. ΠΟΛΙΤ. (α) **πρόταση νόμου** το νομοσχέδιο που υποβάλλεται
από αριθμό βουλευτών και όχι από την κυβέρνηση (β) **πρόταση
μομφής** βλ. λ. **μομφή (γ) πρόταση εμπιστοσύνης** η πρόταση της
κυβέρνησης προς τη Βουλή, με την οποία ζητεί την επιστοσύνη της,
εμφανιζόμενη ενώπιον της (δ) **πρόταση οργάνου** η πράξη πρωτοβου-
λίας οργάνου με θετική γνώμη που απευθύνεται σε άλλο όργανο για
την έκδοση από το τελευταίο κρατικής πράξης: η πρόταση δεσμεύει
το αρμόδιο για την έκδοση της πράξης όργανο να εκδώσει την πράξη
με το προτεινόμενο περιεχόμενο ή να μην την εκδώσει, όχι όμως και
να εκδώσει πράξη με τροποποιημένο περιεχόμενο 3. ΜΑΘ. οτιδήποτε
προτείνεται για λύση ή διερεύνηση 4. ΓΛΩΣΣ. (α) τμήμα του λόγου
που αποτελείται από ένα ονοματικό μέρος (σε ρόλο υποκειμένου) και
ένα ρηματικό μέρος (σε ρόλο κατηγορηματός): π.χ. *Ο γιοπαρὸς ἔφυγε-Ο
Γιάννης είναι μηχανικός* (ειδικότ.) το τμήμα λόγου που έχει ως
συντακτικό πυρήνα ένα ρήμα: *κύρια | δευτερεύουσα | εξαρτημένη |
αναφορική | συμπερασματική | αιτιολογική | συμπληρωματική | τελική
- || ~ κρίσεως | επιθυμίας || αποφατική ~ (β) (καταχρ.) το τμήμα
γραπτού κειμένου που περιλαμβάνεται ανάμεσα σε δύο διαδοχικές
τελείες: ορθότ. περίοδος (βλ. λ.) 5. η περιεκτική διατύπωση κρίσεως,
που μπορεί, μετά από συστηματική έρευνα, από φιλοσοφικό συλλο-
γισμό, να αποδειχθεί ορθή ή εσφαλμένη ΦΡ. **αναλυτική πρόταση** βλ.
λ. αναλυτικός 6. ΝΟΜ. έγγραφο υπόμνημα που περιέχει τους ισχυρι-
σμούς και τις αιτήσεις του διαδίκου, που υποβάλλεται κατά την επ'
ακροατήριο εκδίκαση των πολιτικών υποθέσεων ~ 7. (λόγ.) ΓΥΜΝΑΣΤ. το
τέντωμα προς τα εμπρός: ~ των χειρών. — (υποκ.) προτασιακός
(η), ΣΧΟΛΙΟ λ. **επιρρηματικός, ερωτηματικός**. [ETYM. < αρχ.
πρότασις < προτείνω (πβ. κ. τάσις - τεινω). Η σημ. του συλλογισμού
που τίθεται προς έγκριση είναι ήδη αρχ., ενώ οι γραμματικοί της
ελληνιστικής εποχής αποκαλούσαν πρόταση το υποθετικό μέρος του
υποθετικού λόγου (που ακολουθείται από την απόδοση). Στη
σημερινή σημ. (της παραδοσιακής γραμματικής) συνέβαλε η λατ. λ.
propositio*

προτασιακός -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που αναφέρεται στην πρόταση 2.
προτασιακό επίρρημα επίρρημα το οποίο χρησιμοποιείται στη θέση
ενός σχολίου, που θα μπορούσε να δηλωθεί με ολόκληρη πρόταση:
π.χ. *βεβαίως, φυσικά, προφανώς, λογικά* κ.ά. (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **επίρρημα**).
προτάσιω ρ. μετβ. [αρχ.] {προ-έταξα, -τάχθηκα, -τεταγμένος} (λόγ.)
1. θέτω μπροστά, αντιτάσσω: *προέταξαν να στήθη τους στον εχθρό-
(+γεν.)* 2. τοποθετώ (κάτι) πριν από (κάτι άλλο): *συνήθως το επίθετο
προτάσσεται του ουσιαστικού* (π.χ. *λέμε μια μαύρη γάτα και όχι μια
γάτα μαύρη*) ANT. επιτάσσω 3. (μτφ.) δίνω προτεραιότητα (σε κάτι εν
σχέσει με κάτι άλλο): ~ το κοινό του ατομικού συμφέροντος.
προτεινέω ρ. μετβ. (λόγ.) {πρότ-εινα (προτέπεινα στη σημ. 2), -άθηκα
(λόγ. μτφ. προταθείς, -είσα, -έν), προτεταμένος (μόνο στη σημ. 2)} 1.
(α) διατυπώνω (άποψη που προορίζεται να κριθεί ως προς το αν θα
γίνει ή όχι δεκτή), υποβάλλω (γνώμη) στην κρίση (κάποιου): ~ στο
κόμμα αλλαγή της πολιτικής του || του πρότεινα να συνεργαστούμε || ~
λύση | συμβιβασμό || της πρότεινε γάμο (β) υποδεικνύω (κάποιον) για
ορισμένο σκοπό: θα τον ~ για παράσημο | για προαγωγή ΣΥΝ. ει-
σηγησίμια ~ 2. (λόγ.) τεντώνω προς τα εμπρός: ~ το χέρι || με
προτεταμένα τα στήθη ΣΥΝ. προτάσσω. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ενωτικό**.
[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «προβάλλω, τείνω προς τα εμπρός», < προ-
+ τείνω. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προτεινίω ρ. μετβ. [μτγν.] {προτεινίω-α, -τηκα, -μένος} χτίζω προ-
τείχιο: ~ πόλη. — προτεινίση (η).
προτεινίω (το) {προτεινί-ου | -ων} ΣΥΡΑΤ. οχυρωματικό τείχος που χτί-
ζεται μπροστά από το κύριο τείχος. Επίσης **προτεινίωμα** [αρχ.].
[ETYM. < προ- + τείχιο < τείχος].
προτεκτορατο (το) 1. το καθεστώς που εδραϊνώνεται με συμφωνία
μεταξύ κρατών, από τα οποία το ένα ελέγχει ως προστασία δύναμη
το άλλο, στο οποίο τις εσωτερικές υποθέσεις αναμειγνύεται απο-
φασιστικά 2. το κράτος που τελεί υπό τον έλεγχο προστατί-
δας δύναμης, έχοντας απολέσει την εθνική του αυτοδιάθεση (πβ. λ.
αποικία) 3. (γενικότ.) το κράτος που έχει ουσιαστικά χάσει την εθνική
του αυτοδιάθεση και βρίσκεται υπό τον έλεγχο άλλου ισχυρότερου:
η Ιταλία κατηγορήθηκε ότι επιχειρούσε να μετατρέψει την Αλβανία σε
~ της.
[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. protectorat < protecteur «προστάτης» <
λατ. protectus «προστατευτικός, καλυμμένος», μτχ. του ρ. protego
«στεγάζω, καλύπτω, προστατεύω» (< pro- «προ-» + tego «στεγάζω,
σκεπάζω»)].

προτελευταίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που γίνεται ή βρίσκεται πριν από
τον τελευταίο ή πριν από το τέλος ενός πράγματος: ~ ημέρα του μήνα
|| η ~ συνεδρίαση της παρούσας Βουλής.
προτεραιία (η) (λόγ.) η προηγούμενη μέρα. [ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ.
του αρχ. επιθ. **προτεραιός** < πρότερος (θηλ. πρότερα + παραγ. επίθημα -
ιος, λ.χ. *αρχή | -Οε- αρχαίος*)- πβ. αρχ. φρ. *τη προτεραιία ημέρα*].
προτεραιότητα (η) [1850] {προτεραιότητων} 1. το να προηγείται
(κάποιος/κάτι) σε χρόνο ή σε σειρά: *στον διορισμούς τρέπεται σειρά
προτεραιότητας* || *δίνω απόλυτη ~ σε κάτι* ΣΥΝ. ιεραρχία ΦΡ. **αριθμός
προτεραιότητας** βλ. λ. **αριθμός** 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε αξιολογείται
ως επείγον, ως πιο σημαντικό σε σχέση με άλλα: η *αλλαγή του εκλο-
γικού νόμου δεν ανήκει στις άμεσες ~ της κυβέρνησης* 3. το δικαίωμα
να προηγείται (κάποιος/κάτι) (ειδικότ.) το δικαίωμα οχήματος να

διασχίσει ή να στρίψει σε δρόμο πριν από άλλο όχημα: σε μια *δια-
σταύρωση ~ έχει αυτός που έρχεται από δεξιά* || *εγκαταλείπω δρόμο
προτεραιότητας* (στον οποίο όποιος κινείται έχει ~) || *σέβωμαι την ~
του άλλου οχήματος*.

[ETYM. < αρχ. **προτεραιός** (βλ. λ. **προτεραιία**), μετάφρ. δάνειο από
γαλλ. *priorité*].

προτερανδρία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. φαινόμενο που απαντά σε ορι-
σμένα ερμαφροδιτά είδη (ταινίες, βατράχους), κατά το οποίο ο οργα-
νισμός λειτουργεί πρώτα ως αρσενικός και κατόπιν ως θηλυκός ΣΥΝ.
προτανδρία ANT. πρωτογονία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., <
αγγλ. *proterandry*].

προτέρημα (το) {προτερήμ-ατος | -ατα, -άτων} το θετικό χαρακτηρι-
στικό προσώπου: *το μεγαλύτερο του ~ είναι η ειλικρίνεια του* | η τι-
μιότητα του | η *εξυπνάδα του* ΣΥΝ. προσόν, αρετή ANT. ελάττωμα, μει-
ονέκτημα.

[ETYM. μτγν. < αρχ. **πρότερα** (-έω) «προηγούμαι, υπερέχω» < **πρότερος**
(βλ. λ.)].

πρότερος, -η (λογιότ. πρότερα), -ο (λόγ.) αυτός που προηγείται: σε ~
χρόνο || *επ'ανόδου στην πρότερα κατάσταση* || *το ελαφρυντικό του
πρότερου εντίμου βίου* ΣΥΝ. προτύπος ANT. ύστερος, επόμενος ΦΡ.
εκ των προτέρων από πριν: *σας είχα ενημερώσει ~ ΣΥΝ. α priori* ANT.
εκ των υστέρων.

[ETYM. αρχ. < προ- + παραγ. επίθημα -τερος, που δηλώνει τον συγκρ.
βαθμό. Η λ. συνδ. με το επιθ. **πρώτος** (βλ. λ.) καθώς και με αρχ. *περσ.
fratarā «πρώτος από τους δύο, αυτός που προηγείται», sanskr.
pratarā «ο μελλοντικός, ο παρακάτω»*. Η φρ. *εκ των προτέρων* απο-
δίδει το γαλλ. *d'avance*].

προτεροχρονος, -η, -ο 1. αυτός που προηγείται χρονικά κάποιου
άλλου ANT. μεταγενέστερος 2. **προτεροχρονο** (το) το χρονικό διάστη-
μα που ακολουθείται από κάποιο άλλο: *το επίρρημα «προηγούμενος»
δηλώνει το ~, ενώ το «κατόπιν» δηλώνει το υστεροχρονο*.

προτεστάντης (ο) [1840] {προτεστάντων}, **προτεστάντισσα** (η)
{προτεστάντισσών} πρόσωπο που πιστεύει στον προτεστάντισμό ΣΥΝ.
διαμαρτυρούμενος.

[ETYM. Μεταφορά του γερμ. Protestant < μεσν. λατ. *protestane*, -antis,
μτχ. του λατ. *protestor* «διαμαρτύρομαι, διακηρύττω δημόσια» < pro-
«προ-» + testor (< testis «μάρτυς»)].

προτεσταντισμός (ο) [1853] ΘΡΗΣΚ. χριστιανικό δόγμα που διαμορ-
φόθηκε κατά τη Μεταρρύθμιση στη Δυτική Εκκλησία τον 16ο αι. από
την ηγσία του Λουθήρου, του Καλβίνου, του Ζβιγγλιου κ.ά. και δια-
κρίνεται σε δύο τάσεις (λουθηρανοί, μεταρρυθμισμένοι): αποτελεί
έναν από τους τρεις μεγάλους κλάδους του χριστιανισμού (ορθοδο-
ξία, ρωμαιοκαθολικισμός, προτεσταντισμός) με αξιολογες θρησκευ-
τικές κοινότητες στις χώρες της Δ. Ευρώπης, της Β. Αμερικής, της
Αφρικής και της Αυστραλίας, ενώ στη διδασκαλία του παραδέχεται
ως αποκλειστική αυθεντία την Αγία Γραφή σε ζητήματα πίστεως και
εκκλησιαστικής οργάνωσης, αμφισβητεί την αξία της Ιεράς Παρά-
δοξης και έχει καταργήσει τα μυστήρια, με εξαίρεση το Βάπτισμα
και τη Θεία Ευχαριστία. — προτεσταντικός, -ή, -ό, προτεσταντικά
επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *protestantisme*].

προτεταμένος, -η, -ο → προτεινέω
πρότζεκτ (το) {άκλ.} ερευνητικό πρόγραμμα, πρόγραμμα για την επί-
τευξη συγκεκριμένου στόχου.
[ETYM. < αγγλ. *project* < γαλλ. *rouler(c)*† με λόγ. επίδρ. του λατ.
proiectus < δημόδ. λατ. *proiectare* < λατ. *proicere* «ρίχνω - προτείνω,
προβάλλω»].

προτηγανίω ρ. μετβ. {προτηγανίω-α, -τηκα, -μένος} τηγανίζω κάτι
εκ των προτέρων και το καταμήνω, ώστε να χρειάζεται πολύ λίγο τη-
γάνισμα πριν καταναλωθεί συνήθ. η μτχ. **προτηγανισμένος, -η, -ο**:
προτηγανισμένες πατάτες | τυροπιάκια.

προτίθεμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προτίθε-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται
μόνο στον ενεστ.} (+να) έχω την πρόθεση, τον σκοπό: *δεν ~ να σε
ακολουθήσω* ΣΥΝ. σκοπεύω, σχεδιάζω, λογαριάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. απο-
θετικός.

προτίμηση (η) [αρχ.] {ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (α) το προ-
τιμώ κανείς (κάτι/κάποιον): η *εκπομπή αυτή έχει κερδίσει την ~ με-
γάλης μερίδας του κοινού* || αυτό το εκλογικό σενάριο *συγκεντρώνει
τις ~ των περισσότερων πολιτικών δυνάμεων* ΦΡ. **κατά προτίμηση**
για να δηλωθεί αυτό που είναι προτιμώτερο (χωρίς να αποκλείεται
και κάτι άλλο): *ζητείται υπάλληλος που να γνωρίζει δύο ξένες γλώσ-
σες, ~ Αγγλικά και Γαλλικά* (β) ΠΟΛΙΤ. σταυρός προτιμώσεως βλ. λ.
σταυρός (γ) ΝΟΜ. **σύμφωνο προτιμώσεως** το σύμφωνο προαιρέσεως
(βλ. λ. **προαίρεση**) 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε προτιμάται από κάποιον: *πο-
λιτικές | ενδυματολογικές ~ ΣΥΝ. γούστο*.

προτιμητέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να προτιμηθεί: *υπό τις
κρίσιμες αυτές συνθήκες προβάλλεται ως ~ η λύση της προσφυγής στη
λαϊκή ετυμηγορία*.

προτιμολόγιο (το) {προτιμολογί-ου | -ων} το προσωρινό τιμολόγιο
που εκδίδεται από τον πωλητή πριν από την πραγματοποίηση αγορα-
πωλησίας.

προτιμολογός ρ. αμετβ. {προτιμολογεί... | προτιμολόγ-ησα, -ούμαι, -
ήθηκα, -ημένος} δίνω προσωρινή τιμή (σε εμπόρευμα), πριν από την
ολοκληρωση της εμπορικής πράξης. — προτιμολόγησι (η).

προτιμώτερος, -η, -ο (κυρ. σε απρόσθ. εκφράσεις) αυτός που αξίζει να
προτιμηθεί έναντι άλλου: *είναι ~ να φύγω* ΣΥΝ. καλύτερος. [ETYM
αρχ., συγκρ. βαθμός του επιθ. **πρώτος** «αυτός που χαιρεί πε-
ρισσότερες τιμές» < προ- + τιμος < τιμή].

προτιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προτιμώ... | προτιμώ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθη-
κα} 1. θεωρώ (κάτι/κάποιον) καλύτερο ή με περισσότερα πλεονεκτή-

ματα (από κάτω/κάποιον άλλον), μου αρέσει περισσότερο ή επιθυμώ περισσότερο: *Εσύ ποιο προτιμάς; Το κόκκινο ή το μπλε;* || ~ ένα αυτοκίνητο μικρό και οικονομικό από ένα μεγάλο και ακριβό 2. διάλεγο (κάτω/κάποιον) θεωρώντας το/τον καλύτερο (από κάτω/κάποιον άλλον): *ανάμεσα στα δύο κακά προτίμησε το μικρότερο* || *προτίμησε τον θάνατο από την ατίμωση*.
 πρότινος επίρρ. στη φρ. **μέχρι | έως πρότινος** μέχρι | έως πριν από λίγο (καιρό): ~ *δεν είχαν αναστηθήσει κρούσματα αισχροκερδείς* || ~ *επικρατούσε κλίμα ανασφάλειας: τώρα όλα άλλαξαν*. [ΕΤΥΜ. Από τη φρ. *πρό τίνος* (καιρού | χρόνου)].
 προτομή (η) γλυπτική αναπαράσταση του άνω μέρους του ανθρώπινου σώματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανδριάντας, *παρώνυμο*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < προτέμνω (< προ- + τέμνω), πβ. κ. τομή -τέμνω].
 προτονικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (για φθόγγο) αυτός που βρίσκεται πριν από τον/ζόμενη συλλαβή ή πριν από το τονισμένο στον επιτονισμό γλωσσικό τεμάχιο: ~ φωνήεν. ΣΧΟΛΙΟ λ. οξείδιο.
 πρότονος (ο) {πρότον-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. το σχοινί που δένεται στην πλήρη πλοία για την αντιστήριξη των ιστών του ΣΥΝ. (λαϊκ.) στράλι ΑΝΤ. παράτονος, παταράτος. [ΕΤΥΜ. αρχ. (μόνο πληθ. πρότονου) < προ- + τόνος (βλ. λ.) < τείνω].
 προτού σύνθ. (συνήθ. +υποτ. με ή χωρίς το να) εισάγει χρονική πρόταση που δηλώνει το προτερόχρονο, ότι αυτό στο οποίο αναφέρεται η κύρια πρόταση θα συμβεί χρονικά πριν από αυτό στο οποίο αναφέρεται η χρονική πρόταση: ~ *όντως, θέλω να σου μιλήσω* || ~ *να το καταλάβω καλά-καλά, είχε εξαφανιστεί* ΣΥΝ. πριν (να) ΑΝΤ. αφού, αφούτο.
 [ΕΤΥΜ. < μεσν. προτού, συνθ. εκ συναρπαγής από την αρχ. φρ. *πρότοϋ* + *αφρ.* (λ.χ. *πρότοϋφραγείν*), η οποία στη μεγν. γλώσσα άρχισε να συντάσσεται με απλή υποτακτική αορίστου (λ.χ. *πρότοϋφράγω*), όπως συμβαίνει και στη Ν. Ελληνική].
 προτρεπτικός, -ή, -ό [αρχ. | (προ)τρέξα] ~ 1. (αμετβ.) βιάζομαι να βγάλω συμπεράσματα: *Μην προτρέχεις! Περιμένε να δεις πρώτα πώς θα εξελιχθούν τελικά τα πράγματα* ♦ 2. (μετβ.) (+γεν.) (σπάν.) είμαι πιο βιαστικός (από κάτι άλλο): κυρ. μφφ. στη Φρ. *να μην προτρέχει η γλώσσα της σκέψης*.
 προτροπώδη επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολύ γρήγορα: έφυγε ~ ΣΥΝ. δρομαίως. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *προτροπή* + επίρρ. επιθήμα -άδην (πβ. συστ-άδην, τροχ-άδην)].
προτροπή (η) 1. το να προτρέπει κανείς: *υπέγραψε τη συμφωνία κατόπιν προτροπής των συμβούλων του ΣΥΝ. παρακίνηση, παρότρηση* 2. (κυρ. στον πληθ.) ο προτρεπτικός λόγος, οτιδήποτε λέγεται για να προτρέψει (κάποιον): *παρά τις ~ μου, αποφάσισε να μη σπουδάσει ιατρική*. ΣΧΟΛΙΟ λ. συμβουλή. [ΕΤΥΜ. αρχ. < προτρέπω, πβ. κ. τροπή -τρέπω].
 προτσές (το) (άκλ.) ΠΟΛΙΤ. (στην αριστερή φρασεολογία) η εξελικτική διαδικασία, η διαδρομή της ιστορίας: *το - του σοσιαλιστικού μετασηματισμού της κοινωνίας* || *το διαλεκτικό - της ιστορίας*. [ΕΤΥΜ. < γερμ. Prozess < lat. processus, μετ. του p. procedo «προχωρώ, προβαίνω» (< pro- «προ» + cedo «βαδίζω, πορεύομαι»)].
 πρότυπο (το) [μεγν.] {πρότυπ-ου | -ων} 1. η προκατασκευασμένη μορφή αντικειμένου, που χρησιμοποιείται ως υπόδειγμα για την αναπαραγωγή άλλων, ομοίων προς αυτό ΑΝΤ. αντίγραφο 2. (μτφ.) πρόσωπο, κατάσταση ή θεσμός που είναι άξια μίμησης για τα θετικά τους χαρακτηριστικά: *τα - που προβάλλει η κοινωνία στους νέους* || *παραδοσιακά σύγχρονα* | *κατανάλωτικά* | *υγιή* | *αρνητικά* ~ || *προβάλλω* | *επιβάλλω* | *ακολουθώ* ~ || *παίρνω* | *έχω* | *χρησιμοποιώ κάποιον ως - στην εργασία μου* | *στη ζωή μου* ΣΥΝ. παράδειγμα, υπόδειγμα 3. (α) το πρόσωπο στο οποίο επιδιώκει κανείς να μιμνησθεί, το οποίο του παράδειγμα θέλει να ακολουθήσει: *τα ~ των σημερινών νέων* (π.χ. δημοφιλείς καλλιτέχνες, αθλητές κ.λπ.) || *ο δάσκαλος πρέπει να είναι ~ για τους μαθητές του* || *τον έχω για ~ στη ζωή μου* || *ακολουθώ ένα ~ ΣΥΝ. ινδάλμα* (β) οτιδήποτε λειτουργεί ως αντικείμενο μίμησης (γ) οτιδήποτε βάζει το οποίο γίνεται κάτι άλλο: *η μελέτη του ήταν το ~ για τη δική μου διατριβή* || *αρχιτεκτονικό ~ του ναού του Αγίου Μάρκου στην Βενετία θεωρείται ο ναός των Αγίων Αποστόλων στην Κωνσταντινούπολη* || *η σχολή μας ακολουθεί το γερμανικό ~ σπουδών ΣΥΝ. υπόδειγμα* 4. (+γεν.) το αντιπροσωπευτικό παράδειγμα συγκεκριμένης αρετής, συγκεκριμένου θετικού γνωρίσματος: ~ *ομορφιάς* | *αρετής* | *γενναίου στρατιώτη* || (ειρων.) *η κρατική τηλεόραση δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί - αντικειμενικότητας!* ΣΥΝ. υπόδειγμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομοίωμα, παρώνυμο.

πρότυπο - πρωτότυπο. Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική σημασία και χρήση. Το πρότυπο σημαίνει κάτι που χρησιμεύει ως υπόδειγμα προς δημιουργία άλλων (που αποτελούν αντίγραφα του) ή, μεταφορικά, ιδανικό παράδειγμα προς μίμηση. Και στη μία και στην άλλη χρήση θα μπορούσε η λ. πρότυπο να αποδώσει άριστα τη λ. **μοντέλο** (< ιταλ. modello). Επίσης, το **πρότυπο** αποτελεί την παλαιωγραφία) το αρχικό κείμενο, από το οποίο βγαίνει (δι' αντιγραφής) νέο χειρόγραφο κείμενο, το αντίγραφο. Το **πρωτότυπο**, αντιθέτως, σημαίνει το πρώτο, το αρχικό (πρωτόγραφο) κείμενο, από το οποίο παρήχθησαν περισσότερα άλλα ως αντίγραφα του (Το

πρωτότυπο χειρόγραφο αυτοΟ του ποιήματος του Σολωμού σόθηκε στα κατάλοιπα του Πολυλά: σημαίνει επίσης το αρχαίο κείμενο σε σχέση με τη μετάφραση του (Στο Πανεπιστήμιο διδάσκονται τον Όμηρο από το πρωτότυπο, όχι από μετάφραση). Γενικότερα, σημαίνει καθ' γενήσιο έργο σ' σχέση μ' τα αντίγραφα του (Ανακαλύφθηκε σε ιδιωτική συλλογή το πρωτότυπο ενός έργου του Γκρέκο, που μέχρι σήμερα ήταν γνωστό από δύο αντίγραφα του). Είναι ενδιαφέρον ότι η λ. πρωτότυπος ως π'ίθ' το σημαίνει τον νέο, τον καινοτόμο, τον δημιουργικό, αυτόν που δ'ν είναι προϊόν μίμησης, αλλά γίνεται προϊόν μίμησης από άλλους.
 προτυποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μετατροπή σε πρότυπο, η προβολή ενός πράγματος ως προτύπου: *η ~ του ευδαμονισμού από την τηλεόραση* 2. ΟΙΚΟΝ. η παραγωγή, διανομή και καθιέρωση προτύπων αγαθών 3. ΤΕΧΝΟΛ. ο προσδιορισμός των προδιαγραφών, οι οποίες πρέπει να τηρούνται κατά την παραγωγή προϊόντος. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. standardisation].
 πρότυπος, -η, -ο αυτός που λειτουργεί ως υπόδειγμα: ~ *αθλητικό κέντρο* | *σχολείο* (στο οποίο χρησιμοποιούνται πειραματικά νέες μέθοδοι και μέσα διδασκαλίας και στο οποίο διενεργούνται υποδειγματικές διδασκαλίες) | *κατοικία* | *οικισμός* ΣΥΝ. υποδειγματικός. [ΕΤΥΜ. μεγν., αρχική σημ. «προεικονιστικός», < προ- + τύπος].
 προτύπωση (η) [μεγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η προεικόνιση, ο προηγούμενος σχηματισμός: ~ *αληθειών* | *αξιών* 2. ΘΕΟΛ. (συνεκδ.) κάθε πρόσωπο, γεγονός και περιστατικό της Π.Δ. που προεικονίζει κυρ. το κύριο πρόσωπο της Κ.Δ., δηλ. τον Ιησού Χριστό, και ειδικότερ. την ενανθρώπιση, τη ζωή, τα Πάθη και την Ανάσταση του: *ο Αδάμ αποτελεί - του Χριστού* (του νέου Αδάμ) ΣΥΝ. τύπος.
Προύθος (ο) ποταμός της Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη, συμβάλλει στον Δουναβίο και αποτελεί το φυσικό όριο μεταξύ της Ρουμανίας και της Μολδαβίας. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. τοπωνυμίου, πβ. αγγλ. Pruth, ρουμ. Prutul, αγν. ετύμου].
προύπαντό ρ. μετβ. {προύπαντάς... | προύπάντησα} σπεύδω να συναντήσω (κάποιον που έρχεται): *«ο Μάιος μας έφθασε, εμπρός βήμα ταχύ* | *να τον προύπαντήσουμε, παιδιά, στην εξοχή»* (Α. Βλάχος) ΣΥΝ. υποδέχομαι, καλωσορίζω. — **προύπάντηση** (η) [μεσν.]. [ΕΤΥΜ. < μεγν. *προύπαντο* (-άω) < προ- + ύπαντο «πληγαινοί να συναντήσω» < ύπ(ο)- + -αντό (για το οποίο βλ. λ. *απαντό*)].
προύπαρχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {προύπηρξας} ♦ 1. (αμετβ.) υπάρχω από (κάποιον/κάτι άλλο): *το σύμπαν προύπηρχε του ανθρώπου*. — **προύπαρξη** (η) [μεγν.].
προύπηρεσία (η) (προύπηρεσιών) η υπηρεσία κατά το παρελθόν σε εργασιακό χώρο: *θα συνπολογιστούν τα χρόνια προύπηρεσίας του για τη σύνταξη* || *έχω μακρά - στη θέση αυτή* | *στον οργανισμό*.
προύπρητο ρ. αμετβ. [μεγν.] {προύπρητείς... | προύπρητησα} εργαζομαι κατά το παρελθόν ή πριν από άλλον σε συγκεκριμένη επαγγελματική θέση.
προύπνράφω ρ. μετβ. [μεγν.] {προύπ-έγραψα, προύπο-γράφω (λόγ. προύπ-εγράψην, -ης, -η...), -γεγραμμένος} υπογράφω προκατακτικά, εκ των προτέρων: ~ *συμφωνία*. — **προύπνογραφη** (η) [μεγν.].
προυπόθεση (η) [1818] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} οτιδήποτε είναι απολύτως αναγκαίο, πρέπει οπωσδήποτε να υπάρχει, προκειμένου να συμβεί κάτι άλλο: *το ταλέντο είναι (απαραίτητο) ~, για να γίνει κάποιος μεγάλος μουσικός* || *πληρώ τις ~ του νόμου* || *βασική | θεμελιώδης | αναγκαία* - ΣΥΝ. όρος: Φρ. **υπό | με την προϋπόθεση ότι...** εφόσον, μόνον αν: *θα δεχθώ να αναλάβω αυτή τη θέση ~ θα διαλέξω εγώ τους συνεργάτες μου*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. présupposition. Ομοίως η φρ. *υπό την προϋπόθεση ότι* (< γαλλ. sous la condition que)].
προϋποθέτω ρ. μετβ. {προϋπέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. προϋποτιθ-εμαι, -σαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρτα. προϋπετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο} 1. θεωρώ (κάτι) εκ των προτέρων δεδομένο ΣΥΝ. προεικάζω 2. εξαρτώμαι (από κάτι): *η επιτυχία στις εξετάσεις προϋποθέτει προσεκτικό και εντατικό διάβασμα* ΣΥΝ. απαιτώ, χρειάζομαι 3. (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. **προϋποτίθεται**) ισχύει ως προϋπόθεση: ~ *η συγκατάθεση όλων των μερών για την επίτευξη συμφωνίας*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *προϋποτίθημι* < προ- + ύπο- + τίθημι «θέτω» (βλ. λ. θέτω, τίθεμαι)].
προϋπολογίζω ρ. μετβ. [1871] {προϋπολογίσα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} υπολογίζω (κάτι) από πριν, κάνω προϋπολογισμό σε (κάτι): ~ *έξοδα* | *δαπάνες*. — **προϋπολογιστικός**, -ή, -ό.
προϋπολογισμός (ο) [1833] ο εκ των προτέρων υπολογισμός των εσόδων και των εξόδων για ορισμένη χρονική περίοδο: ~ *επιχειρήσης* | *ιδρύματος* | *δήμου* | *κοινότητας* | *οικογένειας* | *ισοσκελισμός* | *ελεγχματικός* ~ || *το έλλειμμα* | *πλεόνασμα* του ~ || *έργο προϋπολογισμού* δύο δισεκατομμυρίων δραχμών Φρ. (**κρατικός**) **προϋπολογισμός** ο νόμος που προβλέπει τα έσοδα και τις δαπάνες που θα πραγματοποιηθούν στο επόμενο δημοσιονομικό έτος: *η κυβέρνηση κατέθεσε | κατορθώνει τον - | σφιστός ~* || ~ *λιτότητας* | *οικονομικής σταθεροποίησης* || *έγκριση* | *ψηφισή* | *σύνταξη* | *παραταση ισχύος* του ~.
προϋπόσχομαι ρ. μετβ. αποθ. {προ-ύποσχέθηκα, -ύπεσχημένος} υπόσχομαι (κάτι) από πριν. — **προϋπόσχεση** (η) [μεγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ. < μεγν. *προϋψχομαι* (-έο-) < προ- + ύψχομαι (βλ. λ. *υπόσχομαι*)].
προϋποτίθεμαι ρ. → προϋποθέτω

Προύσα (η) πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας κοντά στην Προποντίδα με έντονο ελληνικό στοιχείο μέχρι το 1922. — Προυσιώτης κ. Προυσαλιώτης (ο), Προυσιώτισσα κ. Προυσαλιώτισσα (η), προυσιώτικος κ. προυσαλιώτικος, -η, -ο.

[ETYM. < μγν. *Προύσα*, που οφείλει το όνομα της στο βασιλιά της Βιθυνίας *Προύσια Α'* (236-180 π.Χ.), ο οποίος την ίδρυσε. Η τουρκ. ονομασία Bursa ανάγεται στην ελληνική].

προύφισταμα ρ. αμετβ. αποθ. {προύφιστα-μαι, -σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται, παρατ. προύφιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο- μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) υφίσταμαι εκ των προτέρων ή πριν (από κάποιον/κάτι άλλο) ΣΥΝ. προύφαρχω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. μγν., αρχική σημ. «προύποθετο», < προ- + υφίσταμαι].

προύφοντας (ο) {προύφοντων} (συνήθ. στον πληθ.) 1. ΙΣΤ. (κατά την Τουρκοκρατία) ο κοτζαμπάσης, ο πρόκριτος 2. ο προνομιούχος, ο πλούσιος. [ETYM. αρχ., συνηρημένος τ. του *προέχων*, μγν. του ρ. *προέχω*].

προφανής, -ής, -ές {προφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | προφανέστ-ερος, -ατός} αυτός που φαίνεται καθαρά, που τον καταλαβαίνει κανείς εύκολα: *απολύθηκε για λόγους* || *είναι προφανές ότι δεν λέει την αλήθεια* ΣΥΝ. εμφανής, φανερός, οφθαλμοφανής, πρόδηλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. αρχ. < *προφαίνω* «φέρνω στο φως, εμφανίζω» < προ- + φαίνω | -ομαι (βλ.λ.)].

προφαντός, -ής, -ό (για καρπούς) αυτός που ωριμάζει πρόωμα, νωρίς ΣΥΝ. πρόωμος. [ETYM. αρχ. < *προφαίνω* «φέρνω στο φως, εμφανίζω» < προ- + φαίνω | -ομαι (βλ.λ.)].

προφανώς επίρρ. [μγν.] 1. κατά προφανή τρόπο, χωρίς αμφιβολία: η δουλειά *αυτή είναι ~ καλύτερη από την άλλη* 2. όπως φαίνεται: για την έκφραση μιας υπόθεσης που είναι αρκετά βάσιμη: *δεν ήρθε ακόμη ~, θα του έπιχε κάτι στον δρόμο* (διότι κανονικά δεν αργεί). ΣΧΟΛΙΟ λ. επίρρημα.

πρόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η πλασματική αιτία που προβάλλεται για να δικαιολογηθεί κάτι ή να συγκαλυφθεί το πραγματικό κίνητρο μιας πράξης: *βρήκε μια ~, για να αρνηθεί την πρόσκληση* || *όλα αυτά είναι προφάσεις- απλώς δεν θέλει να σου πει ευθέως ότι πλέον δεν τον ενδιαφέρει* ΣΥΝ. πρόσχημα ΦΡ. *προφάσεις εν αμαρτίαις* (προφάσεις εν αμαρτίαις, Π.Δ. *Ψάλμ.* 140, 4) για περιπτώσεις κατά τις οποίες προβάλλει κανείς διάφορες δικαιολογίες για ατοπήματα του, που δεν μπορούν να δικαιολογηθούν: *αυτά που λες είναι ~ η αλήθεια είναι πως πήρες μικρό βαθμό, γιατί δεν είχες μελετήσει!* 2. ΒΙΟΛ. η αρχική φάση τής μίτωσης (βλ.λ.), κατά την οποία τα ήδη διπλασιασμένα χρωμοσώματα εξοτιμικεύονται, τυλιγούνται σπειροειδούς και συμπυκνώνονται- λήγει με τη διάλυση τής πυρηνικής μεμβράνης. ΣΧΟΛΙΟ λ. αιτία, πρόσχημα. [ETYM. < αρχ. *πρόφασις*, αρχική σημ. «μεφανές αίτιο, κίνητρο (χωρίς αναφορά στον βαθμό αληθείας ή ψεύδους)» < *προφαίνω* «φέρνω στο φως, εμφανίζω» (< προ- + φαίνω | -ομαι, βλ.λ.) Στη σημ. «πρόσχημα, πλαστή δικαιολογία» η λ. έχει δεχθεί την επιδρ. του ρ. φημί. ο βιολ. όρ. ειναιελληνογενής, < *αγγλ.* *prophase*. Βλ. κ. *φάση*].

προφασίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {προφασίστηκα} προβάλλω (κάτι) ως ψευδή δικαιολογία: ~ *αρρόστια* | *αδιαθεσία* || ~ *ότι είμαι αδιάθετος*, ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, απόφαση.

προφέρω ρ. μετβ. {πρόφερ-α, -θηκα} 1. κάνω να ακουστεί (ήχος) με τη βοήθεια των φωνητηρίων οργάνων (χειλί, γλώσσα, φωνητικές χορδές κλπ.), παράγω, εκφέρω (φθόγγος): *δεν μπορούσε να προφέρει αυτή την ξένη λέξη* || *πρόφερε λανθασμένα ορισμένα σύμφωνα* || *οι αρχαίοι πρόφεραν το η ως μακρό ε* || ~ *καθαρα* ΣΥΝ. αρθρώω 2. (σπάν.) εκφράζω με τον λόγο: *δεν μπόρεσε να προφέρει λέξη!* ΣΥΝ. αρθρώω.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «παρουσιάζω, διαγγέλλω», < προ- + φέρω. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].

προφέσορας (ο) {προφεσόρον} (ειρων.) ο καθηγητής, ο δάσκαλος: *είναι ~ στο τάβλι* ΦΡ. κάνω (σε κάποιον) τον *προφέσορα* φέρομαι (σε κάποιον) σαν δάσκαλος του, σαν να του κάνω μάθημα: (γενικότ.) παριστάνω τον μορφομένο. Επίσης προφεσόρος. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Professor < λατ. professor «δάσκαλος, καθηγητής» < professus, μγν. του ρ. profiteor «επαγγέλλομαι, διδάσκω»].

προφεστιβαλικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται πριν από το φεστιβάλ: ~ *εκδηλώσεις* | *συνανήσεις*.

προφητάνας (ο) {προφητάνικ-ος, -α | -άκτων} ΕΚΚΛΗΣ. Ο προφήτης και βασιλιάς-προσωπία του Δαβίδ. [ETYM. μεσν. < *προφήτης* + *άνας* (βλ.λ.)].

προφητεία (η) [μγν.] {προφητειών} 1. η πρόβλεψη όσον πρόκειται να συμβούν στο μέλλον, η οποία προέρχεται από θεία έμπνευση, από υπερφυσική επέμβαση: *έχει το χάρισμα τής ~* || *κάνω ~* 2. (γενικότ.) η πρόβλεψη όσον πρόκειται να συμβούν και η ίδια η πρόβλεψη: *τι λέει αυτή η προφητεία*; || *οι ~ του Νοστράδαμους* | *του Κοσμά του Αιτωλού* || *οι ~ του επαληθεύτηκαν* ΣΥΝ. πρόρρηση, χρησμός.

προφητεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {προφήτευ-σα, -θηκα, -μένος} 1. προβλέπω (κάτι που πρόκειται να συμβεί) εμπνεόμενος από το θείο, γενικότ. κατά υπερφυσικό τρόπο: *ο Ησαΐας προφήτευσε την έλευση του Μεσσία* 2. (γενικότ.) προβλέπω (κάτι που πρόκειται να συμβεί): ~ *συμφορές* ΣΥΝ. προμαντεύω, προλέγω.

προφήτης (ο) {προφήτων}, προφήτης (η) {προφήτιδ-ος, -α | -ιδων} 1. πρόσωπο που προαναγγέλλει με θεία έμπνευση όσα πρόκειται να συμβούν: ~ *δεινών* ΦΡ. (α) (ειρων.) *μετά Χριστόν προφήτης* αυτός που διατείνεται ότι είχε προβλέψει κάτι, ότι ήξερε για κάτι, όταν είναι πλέον σε όλους γνωστό: *δεν θέλω να παραστήσω τον μετά Χριστόν προφήτη, αλλά είχα προβλέψει από πολλά χρόνια τη διάλυση*

τής Σοβιετικής Ένωσης (β) *οι νόμοι και οι προφίτες* βλ. λ. νόμος (γ) (παροιμ.) *ουδείς προφήτης στον τόπο του* | *εν τη αυτού, Κ.Δ. Λουκ. 4,24* για περιπτώσεις κατά τις οποίες ικανοί και αξιόλογοι άνθρωποι αναγνωρίζονται από τους ξένους και όχι από τους συμπατριώτες τους 2. ΘΡΗΣΚ. το θεόπνεστο πρόσωπο που γνωστοποιεί στους ανθρώπους το θέλημα του Θεού: *οι ~ τής Παλαιάς Διαθήκης* 3. (στον ισλαμισμό) *Προφήτης* (ο) ο Μωάμεθ. [ETYM. αρχ. < προ- + -φήτης < ρημί «λέγω» (για το οποίο βλ. λ. *φήμη*), όχι από το ρ. *πρόφημι* «προφητεύω, προλέγω», που μαρτυρείται από τον 6ο αι. μ.Χ. Το ουσ. *προφήτης* χρησιμοποιήθηκε από τους Εβραομή-κοντα στη μετάφραση τής Π.Δ. ως απόδ. του εβρ. αντίστοιχου όρου *nabi'*].

προφητικός, -ή, -ό [μγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με προφητεία ή με προφήτη 2. ΕΚΚΛΗΣ. *προφητικά αναγνώσματα* αποσπάσματα από τα προφητικά βιβλία τής Παλαιάς Διαθήκης, που διαβάζονται σε ιερές ακολουθίες 3. (ειδικότ.) αυτός που (αποδεικνύεται ότι) προβλέπει τα όσα πρόκειται να συμβούν: *τα λόγια του αποδείχθηκαν ~* — *προ-φητικ-ά* | -ός [μγν.] επίρρ.

προφθάνω ρ. → προφταίνω

προφίλ (το) {άκλ.} 1. η πλάγια όψη προσώπου ΑΝΤ. ανφάς 2. (μτφ.) το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, η ξεχωριστή φυσιογνωμία, κυρ. όπως αφήνεται να φανεί: το ~ *κόμματος* | *τής νέας κατάστασης* || *στις τελευταίες του εμφανίσεις έχει υιοθετήσει το ~ του μοντέρνου πολιτικού* || *κάθε χρόνο παρουσιάζονται στην αγορά προϊόντα με βελτιωμένο ~*.

[ETYM. < γάλλ. profil < ιταλ. profilo < σλαβ. «σχεδιάζω» το περιγράμμα, την πλάγια όψη ενός πράγματος» < προ- (< λατ. pro- «προ») + -filare < filo «νήμα, κλωστή, τριχός» (< λατ. filum)].

προφιλάρισμα (το) {προφιλάρισμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) διαμόρφωση σκόρου ή επιφανείας με επιθυμητό διακοσμητικό σχέδιο.

προφιτερλό (το) {άκλ.} γλυκίσμα που φτενιχεται από μικρά σου (βλ.λ.) γεμισμένα με κρέμα βανίλιας και με επικάλυψη σοκολάτας. [ETYM. < γάλλ. profiteleur, υποκορ. του profit, που τον 16ο αι. είχε επίσης τη σημ. «ζύμη ψημένη στη στάχτη» (δηλ. σε σβησμένη φωτιά)].

προφορά (η) 1. ο τρόπος αρθρώσεως φθόγγων. *λέξουν* ή *φράσεων*: *καθαρή* | *καλή* ~ || η ~ *του «γ» είναι δύσκολη για πολλούς ξένους* 2. (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο αρθρώνει κανείς μια γλώσσα: *από την ~ του κατάλαβα ότι είναι ξένος* | *από χωριό* || *απαγγέλλει Όμηρο με ερασμική ~* || *μιλό με άσχημη* | *βαριά ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, εκ. πληροφορική. [ETYM. μγν. < αρχ. *προφέρω*, πβ. κ. *φορά* - *φέρω*].

προφορά τής ελληνικής γλώσσας. Μέχρι των χρόνων τής Αλεξανδρινής Κοινής (300 π.Χ.-6ος αι. μ.Χ.) η προφορά τής Αρχαίας Ελληνικής διέφερε σε πολλά σημεία από τη βυζαντινή-νεοελληνική προφορά, η οποία, παρά το όνομα τής, δεν είναι καθόλου καινούργια: αριθμεί ζωή τουλάχιστον 2.000 χρόνων, αναγόμενη χονδρικά στους χρόνους του Χριστού. Η παλαιότερη προφορά τής Ελληνικής, η αρχαία (που είναι γνωστή ως ηρακιστική ή και ως ερασμική προφορά), διαφέρει από τη σημερινή προφορά (γνωστή ως βυζαντινή ή νεοελληνική ή ιωτακιστική ή και ως *ροζίνεινα* [Reuchlin] προφορά) στα εξής κυρ. σημεία: (α) διάκριση μακρών και βραχέων φωνηέντων (η = ε̄ [ε μακρό], ε = e [ε βραχύ], ω = ο̄ [ο μακρό], ο = o [ο βραχύ], α [α μακρό], ά [α βραχύ], ι [ι μακρό], ῑ [ι βραχύ], ῡ [υ μακρό], ῡ [υ βραχύ]), (β) προφορά διφθόγγων (αι = αι, Ο! = αι, ο = ει και έ [ε μακρό κλειστό], ου = ου και δ [ο μακρό κλειστό], αυ = αυ, ευ = ευ, υι = υι), (γ) προφορά δασέος φθόγγου (δασείας) ως h και προφορά δασέων συμφώνων ως δασέων (φ = rh, ο = th, γ = kh), (δ) προφορά των β, δ, γ ως ηχηρών κλειστών συμφώνων (β = b, δ = d, γ = g), (ε) προφορά του ζ ως zd ή dz, (στ) προφορά διπλών συμφώνων ως παρατεταμένων συμφώνων κ.ά. Σε όλη τη βυζαντινή περίοδο (στην πραγματικότητα από των χρόνων τής Αλεξανδρινής Κοινής και σε μερικές περιπτώσεις και διαλέκτους τής Αρχαίας ήδη από των κλασικών χρόνων) η προφορά τής Ελληνικής (με εξαίρεση τα υ και οι, που μέχρι τον 10ο αι. προφέρονταν ως ι, χονδρικά όπως στο γάλλ. une) ήταν όμοια με τη σημερινή. Αυτό δε ίσχυε όχι μόνο για το βυζάντιο αλλά και για τις χώρες τής Δύσης, όπου μετέφεραν τη βυζαντινή προφορά οι λόγιοι που κατέφυγαν εκεί λίγο πριν και μετά την πτώση του βυζαντίου. Έως το 1558 στη Δύση πρόφεραν τα Αρχαία Ελληνικά, όπως εμείς σήμερα. Το 1558 δύο Άγγλοι καθηγητές του Πανεπιστημίου του Κάιμριτζ, ο John Cheke και ο Thomas Smith, εισήγαγαν για πρώτη φορά τη λεγόμενη ερασμική προφορά, η οποία στριζύδταν στο έργο του μεγάλου Ολλανδού ελληνιστή Desiderius Erasmus (1466/9-1536) *De recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione dialogus* (Διάλογος περί τής ορθής προφοράς τής λατινικής και τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας, 1528). Ωστόσο, ο ίδιος ο Έρασμος ποτέ δεν πρότεινε να γίνει πρακτική εφαρμογή των θεωρητικών του παρατηρήσεων και, βεβαίως, θα ήταν αδύνατο για τους Έλληνες, που χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα στη διαχρονική τής εξέλιξη, να προφέρουν αλλιώς την αρχαία και αλλιώς τη βυζαντινή-νεοελληνική φάση τής ίδιας γλώσσας, τής Ελληνικής. Αυτό το έκαναν οι ξένοι, γιατί τους βοηθούσε πρακτικά να γράφουν σωστά τη λέξεις (όταν προφέρεται είναι, γράφεται και σωστά τη λ. είναι, πράγμα που δεν θα συνέβαινε με τους ξένους τόσο εύκολα, αν πρόφεραν όπως εμείς πνε). Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Έρασμος πολλά από αυτά που διδάξε για την προφορά τής Αρχαίας τα έμαθε από μεγάλους Έλληνες φιλόλογους τής Δύσης, ιδίως τον Ιανό Λάσκαρι και τον Μάρκο Μουσούρο, αφού έζησε κοντά τους

στην Ακαδημία του Άλδου Μανούτιου στη Βενετία. Δύο μεγάλοι ξένοι ελληνοεπιστήτες, ο D.-C. Hesselius και ο H. Pernot, γράφουν: «Δεν υποστηρίζουμε τίποτε παράδοξο, αν αποδώσουμε στους ίδιους τους Έλληνες την ταυτότητα της θεωρίας, στην οποία έχει δοθεί το όνομα "ερασμική θεωρία". Ποιος υπήρξε ο ρόλος του Εράσμου; Η ιδέα ήλθε από την Ελλάδα [...]». Στον Έρασμο οφείλεται ότι την υποστήριξε δημόσια, αφού της έδωσε συστηματική μορφή, προσθέτοντας πολυάριθμες προσωπικές και ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις» («Erasmie et les origines de la prononciation erasmienne», *Revue des Études Grecques* 23, 1919, σ. 301). Σε διδασκαλίες προ του Εράσμου για την πραγματική κατάσταση της αρχαίας ελληνικής προφοράς (Antonio de Lebrixa, Girolamo Aleandro κ.ά.) φαίνεται ότι αντέβαινε την ανάγκη διατήρησης της βυζαντινής προφοράς ο μεγάλος Γερμανός ελληνοεπιστήτης J. Reuchlin (1445-1522), εξού και ο χαρακτηρισμός της νεοελληνικής προφοράς ως ροζιλνείας

προφορικά (τα) οι προφορικές εξετάσεις ANT. γραπτά.
 προφορικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που εκφράζεται με την ομιλία, από το στόμα (και όχι γραπτός): ~ λόγος | οδγία | δήλωση | άδεια | επικωνονία: ΦΡ. **προφορική παράδοση** η παράδοση που μεταδόθηκε από στόμα σε στόμα (π.χ. θρύλοι, παραμύθια, δημοτικά τραγούδια) 2. **προφορικά** (τα) βλ.λ. — προφορικ-ά | -ώς επίρρ., προφορικότητα (η) [1846]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **προφορική**.
 προφταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πρόφτασα} ♦ {μετβ.} 1. (+να) (α) (σε παρελθοντικό χρόνο) καταφέρνω (να κάνω κάτι) εγκαίρως: *πρόφτασε την τελευταία στιγμή να σβήσει τη φωτιά* | *να επωφεληθεί μιας ευκαιρίας* ΣΥΝ. προλαβαίνω (β) (σε ενεστ.) έχω στη διάθεσή μου τον χρόνο που χρειάζεται για κάτι: *δεν βάζομαι, ~ να πάω για ψώνια* | *να πληρώσω τον λογαριασμό της Δ.Ε.Η.* || *ισα* || μόλις *πou ~ το ταχυδρομείο ανοιχτό* ΣΥΝ. προλαβαίνω 2. καταφέρνω να φθάσω (κάποιον/κάτι) πριν φύγει ή απομακρυνθεί πολύ: *τον πρόφτασα στη γωνία του δρόμου* || *τρέχω μήπως τον προφτάσω* || *πρόφτασε το λεωφορείο* | *το τρένο* | *την τελευταία στιγμή* 3. (σε παρελθοντικό χρόνο) είμαι σύγχρονος κάποιου, ζω και γνωρίζω κάποιον ή μια κατάσταση που τώρα δεν υπάρχει: *εσύ είσαι μικρός, δεν θα πρόφτασες το τραμ στην Αθήνα* || *τότε ήταν διεθνή της ο Αντωνίου, τον είχες προφτάσει*: 4. (με άρνηση) δεν και πρόταση με το να) για κάτι που γίνεται σε μεγάλη συχνότητα ή μεγάλο βαθμό: *δεν ~ να παραγγέλνω αυτό το προϊόν τόση ζήτηση έχει!* · 5. ανακινώω ή αποκαλύπτω (κάτι) εσπευσμένως (σε κάποιον): *τον πρόφτασε τα νέα* ♦ 6. (αμ'τβ.) ενεργώ, ώστε να αποτραπεί κάτι κακό (κίνδυνο) ή συμφορά: *πρόφτασε, Παναγιά μου, μη γίνει κανένα κακό!*
 [ETYM. Από τον αόρ. (ε)προφτασα του ρ. *προφτάνω* (< αρχ. *προφθάνω*), κατά το ρ. σε -αίνω (που είχαν αόρ. σε -ασα), πβ. *χορταίνω - χορτάσθαι*.
προφυλάω ρ. → προφυλάσσω
 προφυλάγω (το) [μτγν.] {προφυλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το μέσο προφυλάξης (προφυλακή, φρουρία κ.λπ.) 2. η προφυλάξη.
 προφυλακή (η) [αρχ.] ΣΤΡΑΤ. {σε αμυντικές επιχειρήσεις} προπορευόμενο στρατιωτικό τμήμα, που προειδοποιεί το υπόλοιπο στράτευμα, το οποίο σταθμεύει, για τυχόν εκδήλωση στρατιωτικής δραστηριότητας του εχθρού.
 προφυλακίζω ρ. μετβ. [1833] {προφυλάκισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} φυλακίζω (υπόδικο) με ένταλμα του ανακριτή και σύμφωνη γνώμη του ⁴ισαγγελέα ή με βούλευμα δικαστικού συμβουλίου, μέχρι να διεξαχθεί η δίκη του. — προφυλάκισ-η (η) [1833].
 προφυλακιστέος, -α, -ο αυτός που αποφασίζεται αρμοδίως ότι πρέπει να προφυλακιστεί: *εκρήθη - από τον ανακριτή και τον εισαγγελέα*.
 προφυλακτής (ο) [1891] 1. εξάρτημα που προφυλάσσει κάτι: ~ *σκανδάλης* 2. (ειδικότ.) το εξάρτημα αυτοκίτητου που προστατεύει το αμάξιμο από προσκρούσεις.
 προφυλακτικός, -ή, -ό 1. αυτός που αποσκοπεί στην προφυλάξη: ~ *μέτρα* ΣΥΝ. προληπτικός · 2. **προφυλακτικό** (το) το ελαστικό περιβλήμα με το οποίο καλύπτεται το ανδρικό πέος κατά τη σεξουαλική πράξη για προφυλάξη από σεξουαλικώς μεταδιδόμενα νοσήματα και αποφυγή σύλληψης ΣΥΝ. (!) καπότα. — προφυλακτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.
 [ETYM. μτγν. < αρχ. *προφυλάσσω*. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γάλλ. *préservatif* (masculin)].
προφύλαξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. η προστασία (από κάτι επικίνδυνο ή δυσάρεστο): ~ *από τη ζέση* | *το κρύο* | *το έιτς* || *παίρνω μέτρα προφύλαξης* 2. το μέσο προστασίας από κάτι: *παίρνω τις αναγκαίες ~* 3. ΓΛΩΣΣ. η αποφυγή κυρ. κακοφωνίας ή σύγχυσης, που προέρχεται από την αλληπαλληλία όμοιων ή παρεμφερών φθόγγων ή από τη φωνητική σύμπτωση διαφορετικών τύπων, π.χ. η δημιουργία του τύπου *ήμασαν αντί του ήμαστε*, επειδή αυτός συμπίπτει φωνητικά με το *είμαστε* του ενεστώτα, ή στην Αρχαία ο τύπος *πείθω* αντί του **φείθω* (αλληπαλληλία δασέων φθόγγων).
 προφυλάσσω [αρχ.] ρ. μετβ. {προφύλα-ξα, -χθηκα (καθμ. -χτηκα), -γμένος} (+από) 1. προστατεύω (κάποιον/κάτι) από κίνδυνο ή κακό: *να προφυλάξωμε τη νεολαία μας από τα ναρκωτικά* 2. (μεσοπαθ. **προφυλάσσομαι**) φροντίζω τον εαυτό μου, προκειμένου να αποφύγω (κάτι): ~ *από ασθένεια* | *ίσωση*.
 πρόφυλλα (τα) {προφύλλων} ΒΟΤ. τα πράσινα φύλλα γύρω από το περιάνθιο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *prophylla*].
 προφυματικός, -ή, -ό 1. (για καταστάσεις) αυτός που σχετίζεται με το στάδιο πριν από τη φυματίωση 2. (για πρός.) αυτός που κινδυνεύει να προσβληθεί από φυματίωση, αυτός που βρίσκεται ένα βήμα

πριν από τη φυματίωση. **πρόχειρα** επίρρ. χωρίς προετοιμασία, χωρίς προηγούμενη μελέτη: *έτσι ~ δεν μπορώ να βγάλω συμπεράσμα- χρειάζομαι στοιχεία* ΣΥΝ. βιαστικά, (εκφραστ.) στο γόνατο, στο πόδι. **προχειρίζω** ρ. μετβ. {προχειρίσ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα)} ΕΚΚΛΗΣ. χειροτονώ: ~ *κάποιον επίσκοπο* | *ιερέα*. — προχειρίση (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «καθιστώ κάποιον πρόχειρο, δηλ. έτοιμο για χρήση, χειρισμό», < *πρόχειρος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].
προχειρογραμμένος, -η, -ο αυτός που έχει γραφτεί χωρίς φροντίδα και επιμέλεια: ~ *κειμενο* | *σημείωση*.
 προχειρογράφος (ο/η) [1852] 1. πρόσωπο που γράφει με προχειρότητα, χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα για τον γραφικό του χαρακτήρα και τη μορφή των κειμένων του: *είναι ~ οι εκθέσεις του είναι γεμάτες μοντζούρες και είναι πολύ δύσκολο να καταλάβεις τα γράμματα του* 2. (κατ' επέκτ.) συγγραφέας που δεν δείχνει επιμέλεια για την ποιότητα του λόγου και το περιεχόμενο των κειμένων του. — *προ-χειρο*Υραφία (η).
 προχειροδουλεία (η) (κακόσ.) η δουλειά ή οτιδήποτε έχει γίνει πρόχειρα.
προχειρολόγημα (το) {προχειρολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε λέγεται πρόχειρα, χωρίς να έχει προηγηθεί ουσιαστική μελέτη του ΣΥΝ. προχειρολογία.
 προχειρολογία (η) {προχειρολογίω-ν} 1. το να μιλά κανείς πρόχειρα και αβασάνιστα 2. το προχειρολόγημα.
 προχειρολόγος (ο/η) το πρόσωπο που προχειρολογεί.
 προχειρολογώ ρ. αμετβ. {προχειρολογεί-ς...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ.} μιλώ για κάτι πρόχειρα, χωρίς προετοιμασία ή ουσιαστική μελέτη.
πρόχειρος, -η, -ο 1. αυτός που γίνεται χωρίς προετοιμασία, χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα: ~ *δουλειά* | *διάβασμα* | *ομιλία* | *σχέδιο* | *υπολογισμός* | *φαγητό* ANT. φροντισμένος, μελετημένος 2. αυτός που μπορεί να γίνει, να ετοιμασθεί ή να χρησιμοποιηθεί εύκολα: ~ *ρούχα* (αυτά που φορούμε μέσα στο σπίτι ή στη δουλειά, σε αντιδιαστολή προς τα καλά μας) || ~ *δικαιολογία* | *γείμα*- ΦΡ. (α) *έχω (κάτι) πρόχειρο* έχω (κάτι) κοντά μου, ώστε να μπορώ να το χρησιμοποιήσω εύκολα: *δόσε μου τη σκάλα να την έχεις πρόχειρη* (β) *εκ του πρόχειρου* (εκ *προχειρου*, Γαλην. 1,24f) αφρόνιστα, επιπόλεια, όχι μελετημένα 3. *πρόχειρο* (το) τετράδιο ή το τμήμα γραπτού, στο οποίο γράφονται πρόχειρες σημειώσεις: *γράψω* | *σημειώνω στο ~* || *αντιγράφω από το ~ στο καλό* ANT. καλό, καθαρό · ΦΡ. **πρόχειρο διαγώνισμα** διαγώνισμα που γράφεται μέσα στα όρια μιας διδακτικής ώρας και αποτελεί βασική δοκιμασία για την αξιολόγηση των μαθητών της μέσης εκπαίδευσης. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που βρίσκεται στα χέρια κάποιου, προσιτός», < *προ-* + *-χειρός < χείρ, χειρός «χέρν»*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.].
 προχειρότητα (η) [μτγν.] {προχειροτήτων} 1. η ιδιότητα του προχειρού, η απουσία προετοιμασίας και επαρκούς φροντίδας: *τη δουλειά του χαρακτηρίζει η ~* || *η δουλειά του μηχανικού απαιτεί υπευθυνότητα και προσοχή- η ~ μπορεί να αποδειχθεί καταστροφική* ANT. σχολαστικότητα 2. (συνεκδ.) *προχειρότητες* (οι) οτιδήποτε πρόχειρο, οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από προχειρότητα (σημ. 1): *αυτά είναι προχειρότητες- ξαναφτείζει τα με περισσότερη επιμέλεια*.
προχθές [μτγν.] κ. προχθές κ. (λαϊκ.) προχθές επίρρ. την προ-προηγούμενη μέρα, την ημέρα πριν από τη χθεσινή ANT. μεθαύριο. — *προχθεσινός*, -ή, -ό [μτγν.] κ. προχθεσινός κ. (λαϊκ.) προχθεσινός
 προχόλ (το) {άκλ.} ο χώρος πριν από το χολ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο (νόθο συνθ.) από γερμ. *Vorhalle*].
 πρόχους (οι) {δύσchr. ονομ. πληθ. πρόχοι} ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο με μία λαβή, μεγάλη κοιλιά, ψηλό λαμό και στόμιο που σχηματίζει προεξοχή για την έκχυση υγρών.
 [ETYM. < αρχ. *πρόχους* | *-χοός* (ήδη μυκ. *ro-ro-ko-wo*) < *προ-* + *χοός < χέω «χώνω»*, βλ. λ. *χώνω*].
προχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. η προκαταρκτική χορήγηση τραπεζικών πιστώσεων σε εισαγωγείς ή εξαγωγείς που έχουν υπογράψει συμφωνίες για παραγγελίες.
προχριστιανικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την ιστορική περίοδο που προηγείται της γέννησης του Χριστού. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *vorchristlich*].
 προχρονολογώ ρ. μετβ. [1833] {προχρονολογεί-ς...} προχρονολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σημειώνω (σε έγγραφο) χρονολογία προγενέστερη από την πραγματική: *προχρονολογημένη επιταγή* ANT. μεταχρονολογώ. — προχρονολόγηση (η) [1833].
πρόχρωμα (το) {πρόχρωμ-ατος | -ατα, -άτων} οχρωματικό έργο που κατασκευάζεται με συσφόρηση χρωμάτων και προεξέχει από το έδαφος, ώστε να προστατευονται πίσω του οι μαχητές από τα εχθρικά πυρά.
 [ETYM. μτγν. < αρχ. *προχωννώ* < *προ-* + *χωννώ* «χώνω, μπήγω» (βλ. λ. *χώνω*)].
 προχωρητικός, -ή, -ό 1. αυτός που κινείται προς τα εμπρός: ~ *εξελικτική διαδικασία* ANT. οπισθοχωρητικός 2. ΓΛΩΣΣ. **προχωρητική αφομοίωση** η αφομοίωση κατά την οποία ο αφομοιωμένος φθόγγος «χώρα» προς την κατεύθυνση της λήγουσας, έπεται δηλ. εκείνου που ενεργεί αφομοιωτικός (π.χ. *μέγας* > *μέγεθος*) ANT. προληπτική | οπι-σθοχωρητική αφομοίωση. — *προχωρητικ-ά* /-ώς [1866] επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γάλλ. *progressif*, άσχετο από μτγν. *προχωρητικός* «προφωρητικός»].
 προχώρω (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {προχωρ-είς κ. -άς...} | προχώρησα, -ημένος} ♦ {αμετβ.} 1. κινούμαι στον χώρο προς τα εμπρός, βαδίζω, πηγαίνω: ~ *μερικά βήματα* | *μακριά* | *στον δρόμο* | *αργά* | *πάνω-κάτω* | *κατά μήκος του ποταμού* | *γρήγορα* | *προσεκτικά* | *ψηλαφτά*

/ σταθερά | με δυσκολία | σιγά-σιγά | σπρώχνοντας || **προχώρα**, μη στέκεσαι! 2. (μτφ. για χρόνο) κυλώ, διαβαίνω, περνώ: είχε **προχωρήσει** το βράδυ | η νύχτα || σε **προχωρημένη ώρα** (πολύ αργά) || **άνθρωπος προχωρημένης ηλικίας** (ηλικιωμένος) 3. (μτφ.) συνεχίζω: ας **προχωρήσουμε** στο επόμενο θέμα || να μην **προχωρήσουμε** σε λεπτομέρειες 4. (α) (μτφ.) εξελίσσομαι, συνεχίζω: το πρόγραμμα των αποκρατικοποιήσεων **προχωρεί** ικανοποιητικά || τα έργα του μετρό **προχωρούν** σταθερά (β) σημειώνω πρόοδο, βαδίζω μπροστά, προκόβω: ~ στα Αγγλικά | στις σπουδές | στη ζωή || **βοηθώ** έναν μαθητή να **προχωρήσει** 5. απλώνομαι, επεκτείνομαι, παίρνω διαστάσεις: η φωτιά | η επιδημία **προχώρησε** || το κακό **προχώρησε** πολύ · 6. προβαίνω σε συγκεκριμένη ενέργεια: ~ σε διαπραγματεύσεις | σε συνεννοήσεις | σε διάλογο | σε μεταρρυθμίσεις | στη λήψη μέτρων | σε εμπόργκο | σε πόλεμο ♦ (μετβ.) 7. συνεχίζω (κάτι): **προχώρησε** τις σπουδές του στην Αγγλία || η πολεοδομία του έδωσε άδεια να **προχωρήσει** το έργο 8. (η **μτχ. προχωρημένος**, -η, -ο) (α) για πρόσωπο που έχει **εξελιχθεί** πολύ, που έχει κάνει σημαντική πρόοδο: οι **μαθητές** αυτού του τμήματος είναι **πολύ** - (β) για πρόσωπο πολύ μοντέρνο, πρωτοπορικό: **πολύ** - **απόψεις** για τον γάμο. — **προχώρημα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. **καταχωρίζω**, **μετοχή**. [ΕΤΥΜ < αρχ. **προχωρώ** (-έω) < προ- + -χωρώ < χωρός (βλ. λ.)].

προφές επίρρ. → **προφές** προμεσίνος, -ή, -ό → **προφές** **προώθηση** (η) [1896] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να προωθεί κανείς (κάτι/κάποιον): η ~ ενός νέου **πολιτικού** στην ηγεσία του κόμματος || η ~ των **συμφερόντων** της επιχείρησης | των **σχέσεων** δύο χωρών | **πολιτικών** **οικονομικών** **ρυθμίσεων** | **πολιτικών** **στόχων** 2. (ειδικότ.) η ιδιαίτερη προβολή προϊόντος σε κατάσταση (κυρ. σούπερ μάρκετ), π.χ. με την τοποθέτηση του σε ειδική προθήκη, την παρουσίαση του από πολλήτριες κ.λπ. για διαφημιστικούς λόγους ΣΥΝ. **προβολή**. — **προωθητικός**, -ή, -ό, **προωθητικά** επίρρ. [ΕΤΥΜ. **Μετάφρ.** δάνειο από γαλλ. **promotion**].

προωθητής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. 1. ουσία που βελτιώνει την απόδοση του καταλύτη αυτοκινητών, **προωθώντας** τη **χημική** αντίδραση με την οποία τα καυσάερα μετατρέπονται σε λιγότερο επικίνδυνα αέρια 2. μηχανή ή μηχανισμό με τον οποίο **προωθείται** κάτι. **προωθητής γαζών** (η **μπουλντόζα**). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. **impeller**].

προωθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {προωθείς... | προώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. (λόγ.) ωθώ προς τα εμπρός, κάνω κάτι να **προχωρήσει** μπροστά 2. (μτφ.) **βοηθώ** (κάποιον) να ανέλθει: ο **διευθυντής** **προωθεί** δύο **γνωστούς** του σε **ανώτερες** διοικητικές θέσεις 3. (α) συντελώ στην εξέλιξη (υπόθεσης): η **κυβέρνηση** **προωθεί** την **ανάπτυξη** των **διμερών** **σχέσεων** μεταξύ των δύο χωρών || ~ ένα θέμα | **ρυθμίσεις** | **αλλαγές** | **κερδοφόρες** **συμβάσεις** | ένα **σχέδιο** (β) (γενικότ.) κάνω (κάτι) να βρει θετική απήγηση: ~ **προϊόντα** στη **διεθνή αγορά** || **προωθεί** στο **παρασκήνιο** μια **συμβιβαστική λύση** | την **υποψηφιότητα** του ΣΥΝ. **προβάλλω** (μεσοπαθ. **προσθούμαι**) 4. ΣΠΡΑΤ. **καταλαμβάνω** συνεχώς θέσεις προς την κατεύθυνση του εχθρού ΣΥΝ. **προελαύνω** 5. (για πρσ.) υποστηρίζω από κάποιους, ώστε να **καταλάβω** ανώτερη θέση 6. (για υποθέσεις) ωθούμαι προς **ευνοϊκή** **κατάληξη**: **προωθείται** **λύση** **κοινής** **αποδοχής** για το **Κυπριακό** || **προωθείται** **αλλαγή** του **φορολογικού** **καθεστώτος** 7. (ειδικότ.) η **μτχ. προωθημένος**, -η, -ο) (οικ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πρωτοπορικό πνεύμα, που αποκλίνει αισθητά από ό,τι ισχύει στην εποχή του: ~ **άποψη** | **αντιλήψεις** | **ντύσιμο** | **μουσική σύνθεση** ΣΥΝ. **προχωρημένος** (βλ. λ. **προχωρώ**).

προώλης, -ης, -ες (αργαιοπρ.) ο εκ των προτέρων και ολοκληρωτικά **κατεστημένος** (ανήθικος, αδιάντροπος), **μόνο** στη ΦΡ. **εξώλης** **και** **προώλης** βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **σύνθετος**. [ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. < προ- + -ώλης (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < δλλμν. «καταστρέφω, διαφθείρω», πβ. κ. **εξ-ώλης**. Για το ρ. **όλλυμι**, βλ. λ. **απόλεια**].

πρόωρος, -η, -ο αυτός που γίνεται πριν από την κανονική του ώρα: ~ **θάνατος** | **τοκετός** | **απόφαση** | **εκλογές** | **συνταξιοδότηση** || είναι **πρόωρο** να **ειπωθεί** **οτιδήποτε** ΑΝΤ. **καθυστερημένος**. — **πρόωρα** | **πρόωρος** [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ **μτγν.** < προ- + -ωρος < ώρα].

πρόωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΤΕΧΝΟΛ. η ώθηση με μηχανικά μέσα προς τα εμπρός: ~ **αεροσκαφών** | **πλοίου** | **ύδροστραβίλων** || **ελίκων** || **ηλεκτρική** ~ || **σπρόβιλοι** **πρόωσης** **πλοίου** ΣΥΝ. **πρόωση** 2. ΙΑΤΡ. η παθολογική τάση συνεχούς επιταχύνσεως του βήματος προς τα εμπρός. [ΕΤΥΜ < αρχ. **πρόωσις** < **προωθώ** < προ- + ωθώ].

προωστήρας (ο) [1858] ΤΕΧΝΟΛ. το μηχανικό μέσο με το οποίο επιταχύνεται η ώθηση προς τα εμπρός, κυρ. των πλοίων (π.χ. οι έλικες σε αεροσκάφη, ο πυραυλος σε βλήματα κ.λπ.). [ΕΤΥΜ < **προωθώ** (πβ. **πρό-ωσ-η**) + παραγ. επίθημα -τήρας (πβ. **αγιαστήρας**), **μετάφρ.** δάνειο από γαλλ. **propulseur**].

προώστης (ο) {προωστήων} ΝΑΥΤ. ξύλινο μαδέρι που τοποθετείται στην πλευρά πλοίου για προστασία από τυχόν προσκρούσεις στην προβλήτα. [ΕΤΥΜ. **μτγν.** < αρχ. **προωθώ** (πβ. κ. **εξ-ώστης** < **εξ-ωθώ**)].

προωστικός, -ή, -ό [μτγν.] **κατάλληλος** για **πρόωση** ή αυτός που προκαλεί **πρόωση**: ~ **δύναμη** | **όργανο**. Επίσης **προωστήριος**, -α, -ο.

πρωμα επίρρ. 1. με ευνοϊκό, ούριο άνεμο 2. (μτφ.) καλά, κατ' ευχήν, σύμφωνα με τις προσδοκίες (κάποιου) σε ΦΡ. όπως: **εύχομαι** να σου **ρθούν όλα** ~ || **οι δουλειές μου πάνε** ~.

πρωμάτσα (η) {χωρ. γεν. πλθ.} ΝΑΥΤ. (σνήθ. στον πλθ.) το σχοινί με το οποίο δένεται η πρύμνη πλοίου στην προκυμιά ΣΥΝ. **παλαμάρι**, **καρaboδόσχοινο**.

[ΕΤΥΜ < **πρύμη** + παραγ. επίθημα -άτσα (< ιταλ. **azza**)]. **πρύμη** (η) → **πρύμνη** **πρυμιά** ρ. αμετβ. {πρυμιά} 1. στρέφω την πρύμνη του πλοίου στον άνεμο 2. **πλέω** με ευνοϊκό άνεμο. — **πρύμισμα** (το).

πρυμιάς, -ιά, -ιό -> **πρυμνήσιος** **πρύμισμα** (το) → **πρυμιά**

πρύμνη κ. **πρύμη** κ. **πρύμνα** (η) {πρυμ(ν)ών} ΝΑΥΤ. 1. το πίσω μέρος του πλοίου ΑΝΤ. **πλώρη**, **πρόρα**: ΦΡ. **ανακρούω πρύμνα** βλ. λ. **ανακρούω** 2. (συνεκδ.) το οπίσθιο τμήμα καταστρώματος. [ΕΤΥΜ < αρχ. **πρύμνα** | -μνη, ουσιαστικοπ. θηλ. του επίθ. **πρυμνός** «άκρος, έσχατος» (με αναβιβασμό τόνου), που απαντά αρχικώς στην ομηρική φρ. **πρύμνη ναῦς**. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για παράγωγο τής **πρόθ**. **πρό** με δυσσεμνήευτη τροπή του -ο- σε -υ- (για την οποία βλ. λ. **δια-πρό-σιος**) και επίθημα *μνο-, το οποίο απαντά και στο σανσκρ. **ni-mnā**- «βαθύς». Η **εκδοχή** αυτή προσκρούει στο γεγονός ότι η **πρόθ**, **πρό** δηλώνει αυτό που βρίσκεται μπροστά, που **προβάλλει** και **προέχει**: έτσι αντιτίθεται στη βασική σημ. «άκρος, έσχατος, τελευταίος» του επίθ. **πρυμνός**. Δεν θεωρείται πθ. η αναγωγή σε συμφωρμό των λ. *πυμνη (< αρχ. **πύματος** «έσχατος») και **πφρα**, καθώς και οι συνδέσεις με τις λ. **πρέμνον**-«βάση κορμού δέντρον» ή με αρχ. **σλαβ. kŕuma** «πρύμνη»].

πρυμνήσιος, -ια, -ιο [αρχ.] κ. **πρυμνήσιος** ΝΑΥΤ. 1. αυτός που σχετίζεται με την πρύμνη: ~ **ιστίο** | **κατάρτι** 2. **πρυμ(ν)ία** (τα) τα σχοινιά με τα οποία προσδένεται το πλοίο στην ακτή ΣΥΝ. **πρυμιάτσες**, **παλαμάρια**, **καρaboδόσχοινα**, **τόνοι**. Επίσης (λαϊκ.) **πρυμ(ν)ιός**, -ιά, -ιό κ. (λόγ.) **πρυμνιάς**, -α, -ο [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

πρυμνός, -ιά, -ιό → **πρυμνήσιος** **πρυμνοδέτης** (ο) {πρυμνοδέτων} ΝΑΥΤ. το σχοινί με το οποίο δένεται η πρύμνη του πλοίου στην ακτή. **πρυμνοδέτος**, -η, -ο ΝΑΥΤ. (πλοίο) που είναι δεμένο στην ακτή από την πρύμνη.

πρυμνοδέτω ρ. μετβ. {πρυμνοδετείς... | πρυμνοδέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} **δένω** (πλοίο) από την πρύμνη.

πρυμός, -α, -ο (για άνεμο) αυτός που πνέει προς ευνοϊκή κατεύθυνση ΣΥΝ. **ούριος**, **ευνοϊκός**. — **πρυμία** επίρρ. (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ **μεσν.** < επίρρ. **πρύμια** < αρχ. **πρύμνα** | -η (βλ. λ.)].

πρυτανεία (η) [αρχ.] {πρυτανειών} 1. το αξίωμα του πρύτανη πανεπιστημίου η ανωτάτης σχολής (συνεκδ.) 2. το χρονικό διάστημα κατά το οποίο εκτελεί κάποιος πρυτανικά καθήκοντα 3. το σύνολο των υπηρεσιών που εποπτεύει ο πρύτανης 4. ο χώρος στον οποίο στεγάζονται οι πρυτανικές υπηρεσίες.

πρυτανείο (το) [αρχ.] ΙΣΤ. το δημόσιο ίδρυμα τής αρχαίας Αθήνας, στο οποίο **συνέρχονταν** οι πρυτάνεις.

πρυτανεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {πρυτάνευσα} 1. είμαι πρύτανης, ασκώ τα καθήκοντα του πρύτανη 2. (μτφ.) επικρατώ: **εύχομαι** να **πρυτανεύσει** η **λογική** και να **τετρατιστεί** ο **πόλεμος** ΣΥΝ. **κυριαρχώ**.

πρυτάνης (ο/η) {-η κ. -άνεως | -άνεις, -άνεων} 1. αρετός προϊστάμενος ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος με χρονικά καθορισμένη θητεία: ~ **πανεπιστημίου** | **πολυτεχνείου** || η **σύνoδος** των ~ 2. ΙΣΤ. (στην αρχαία Αθήνα) καθένας από τους πενήντα βουλευτές τής φυλής που προήδρευε στη Βουλή ή ορισμένο χρονικό διάστημα (το 1/10 του έτους) 3. (μτφ.) ως χαρακτηρισμός σεβαστού, ηλικιωμένου προσώπου με αξιοσημείωνητη στον τομέα του δράσει: ο ~ των **Ελλήνων δημοσιογράφων**. — **πρυτανικός**, -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ < αρχ. πρύτανις, αβεβ. επίμιο. Η λ. **θα** μπορούσε να **ενταχθεί** στην ομάδα των πολιτικών όρων που δηλώνουν θέσεις εξουσίας και οι οποίες θεωρούνται μικρασιατικά δάνεια (πβ. **βασιλεύς**, **αναξ**, **τύραννος**), άποψη που ενισχύεται από τη σύνδεση με τους ετρούσκ. τίτλους ανωτέρων αξιωματούχων **puze**, **puOne**, **puuOn**, **ergēni**, καθώς και με το λυδ. ανθρωπωνίμο *brunds (< brdunlis, παρωνυμακό). Δεν ευσταθεί η άποψη ότι πρόκειται για παράγωγο τής **πρόθ**. **πρό** με δυσσεμνήευτη τροπή του -ο- σε -υ- (για την οποία βλ. λ. **δια-πρό-σιος**, **πρό-μνη**)].

πρυτάνης - **πρυτάνεις**: **ουσιαστικά** με **πληθ.** -εις. Μερικά ουσιαστικά σε -ης, **μεταπλασμένα** από παλαιότερα («τριτόκλιτα») ουσιαστικά σε -εις, σχηματίζουν τον πληθυντικό τους σε -εις, -εων, -εις: ο πρυτάνης | του πρυτάνη | τον πρυτάνη - οι πρυτάνεις | των πρυτάνεων | τους πρυτάνεις. Ομοια σχηματίζονται τα **μάντης** - **μάντεις**, **λάτρης** - **λάτρες**, **πρέσβης** - **πρέσβεις** (το πρέσβης προέρχεται από το πρέσβυς). Μερικοί σχηματίζουν κατά τον ίδιο τρόπο και τα **όφης** - **όφεις** και **όρχης** - **όρχεις**. Τα τελευταία αυτά κρατούν επίσης τον αρχικό τους τύπο ο **όφης**, του **όφεως**, του **όφιν(ν)** και ο **όρχης**, του **όρχεως**, τον **όρχιν(ν)**. χρησιμοποιούμενα στη θεολογία (και ζωολογία) το πρώτο, στην ιατρική το δεύτερο. Επίσης, σε λογιότερες χρήσεις τής γλώσσας η **ς** σε πιο επίσημες και τυπικές μορφές ακούγονται και οι τύποι του πρυτάνεως, του πρέσβεως, λιγότερο του μάντεως.

πρώην επίθ. {άκλ.} 1. ως προσδιορισμός παρελθοντικής ιδιότητας ή κατάστασης: ~ **πρωθυπουργός** | **πρόεδρος** | **σύζυγος** || ο **αδελφός** της είναι ~ **βουλευτής** του νομού || η ~ **Σοβιετική Ένωση** || **αθλητής** τής ~ Α. Γερμανίας ΑΝΤ. **νυν** 2. **ο/η πρώην** μου ο πρώην εραστής | η πρώην ερωμένη μου. ΣΧΟΛΙΟ λ. **τέως**.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αιτ. θηλ. αμάτρπου επίθ. (πβ. **άκμην**, **αντην**, **πλην**), που προέρχεται από επίρρ. *πρώ, με εκτεταμ. το φωνήεν τής **πρόθ**. **πρό** (βλ. λ.), και συνδ. με σανσκρ. **prā-tār**- «νωρίς» (πβ. **πρό-τερος**), λατ. **pro** «προς», αρχ. γερμ. **fruh** «νωρίς» (> γερμ. **früh** «νωρίς») κ.ά. Ομόρρ. **πρωί**, **πρω-ία**, **πρω-ιμος** κ.ά.].

Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία τής Μακεδονίας (η)

(F.Y.R.O.M.) το κράτος των Σκοπίων (βλ. λ. *Σκόπια*).
 [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Former Yugoslav Republic of Macedonia (F.Y.R.O.M.)].

πρωθ → πρωτο-
πρωθεράρχης (ο) [1896] {πρωθεραρχών} ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που κατέχει την πρωτοκαθεδρία μεταξύ των ιεραρχών ΣΥΝ. προκαθήμενος.
 [ETYM. < πρωθ- (< πρώτο-) + ιεράρχης].

πρωθεραρχία (η) {χωρ. πληθ.} το αξίωμα του πρωθεράρχη.
πρωθερέας (ο) {-α κ. -εως |-εις, -έων}. **πρωθιέρεια** (η) [1894] {πρωθιερείων} (στη σημ. 2) (λόγ.) 1. ΕΚΚΛΗΣ. Ο πρώτος μεταξύ των ιερέων αρχαίου ναού: η *πρωθιέρεια του ναού της θεάς Δήμητρας*.
 [ETYM. < μγν. *πρωθερέας* < πρωθ- (< πρώτο-) + ιερέας].

πρωθυπουργεύω ρ. αμετβ. [1889] {πρωθυπουργεύωσα} εκτελώ χρέη πρωθυπουργού, αντικαθιστώ τον πρωθυπουργό.
πρωθυπουργία (η) [1839] {χωρ. πληθ.} 1. το αξίωμα του πρωθυπουργού: *ανέλαβε την ~ και σχημάτισε κυβέρνηση* 2. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο διατελεί κανείς πρωθυπουργός: *κατά την ~ κάποιον || επί πρωθυπουργίας κάποιον*.
πρωθυπουργός (ο/η) [1839] 1. (α) ο πρόεδρος της κυβερνήσεως και του υπουργικού συμβουλίου (β) *ώρα του πρωθυπουργού* μέσο οργανωμένης άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου της κυβέρνησης από τη Βουλή, σύμφωνα με το οποίο, εφόσον προβλέπεται από τον κανονισμό της Βουλής, ο πρωθυπουργός είναι υποχρεωμένος να εμφανίζεται στη Βουλή σε τακτά χρονικά διαστήματα (ορισμένη ημέρα και ώρα) και να δίνει απαντήσεις σε ερωτήσεις που του έχουν υποβληθεί (συνήθ. από τους προέδρους ή τους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους των πολιτικών κομμάτων) για βασικά ζητήματα της κυβερνητικής πολιτικής 2. (α) *υπηρεσιακός* | -ή **πρωθυπουργός** ο πρωθυπουργός υπηρεσιακής κυβέρνησης (βλ. λ. *υπηρεσιακός*) (β) *υπουργός παρά τω πρωθυπουργώ* (παρά τω *πρωθυπουργώ*) υπουργός που κατέχει θεσμοθετημένη θέση και από την οποία υποβοηθεί το έργο του πρωθυπουργού ως άμεσος συνεργάτης του. — πρωθυπουργικός, -ή, -ό [1897].
 [ETYM. < πρωθ- (< πρώτο-) + υπουργός, απόδ. του αγγλ. Prime Minister].

πρωθύτερος, -η, -ο 1. αυτός που προτάσσεται, ενώ θα έπρεπε να έπεται 2. ΓΛΩΣΣ. **πρωθύτερο** (το) το σχήμα λόγου κατά το οποίο προτάσσεται στη σειρά του λόγου εκείνο που χρονολογικά ή λογικά έπεται, π.χ. «γεννήθηκε, ελούστηκε και στο *σεργιάνι βγήκε*» (αντί *ελούστηκε, χτενίστηκε...*). — πρωθύτερα επίρρ. [ETYM. μγν. < πρωθ- (< πρώτο-) + ύστερος].

πρωί (το) {πρωινού} {-ά, -ών} 1. το χρονικό διάστημα γύρω από την ανατολή του ηλίου 2. το τμήμα της ημέρας από την ανατολή του ηλίου μέχρι τις 12.00 το μεσημέρι ή γενικότερ. μέχρι το μεσημέρι: **ΦΡ.** (α) από *το πρωί ως το βράδυ* όλη τη ημέρα: *διαβάζει ~* (β) *από το βράδυ ως το πρωί* όλη τη νύχτα (γ) (παροιμ.) *η καλή μέρα απ' το πρωί φαίνεται* βλ. λ. *ημέρα* (δ) (ως επίρρ.) *πρωί-πρωί* τα χαράματα, νορίς το πρωί.
 [ETYM. < αρχ. επίρρ. *πρωί*, τοπική πτώση αμάρτυρου *πρώ (βλ. λ. *πρώ-η*), που παρουσιάζει εκτετατ. φωνήεν της προθ. *πρό*].

πρωία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το πρωί: *διασκεδάσαν μέχρι πρωίας* -ΦΡ. (α) (ειρων.) *μια ωραία πρωία* μια μέρα-συνήθ. ως εισαγωγή σε δυσάρεστο γεγονός: *αγοράξεις, ξοδεύεις, γλεντάς, μέχρι που -θα καταλάβεις ότι δεν σου έχει μείνει δεκάρα* (β) από *πρωίας μέχρι εσπέρας* | *μέχρι νυκτός* από το πρωί μέχρι το βράδυ: *εργάζεται από πρωίας μέχρι νυκτός* (γ) *από φυλακής πρωίας* από τα χαράματα, από πολύ νορίς το πρωί.
 [ETYM. < μγν. *πρωία*, ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επιθ. *πρώιος* | *πρφος* < *πρωί* (βλ. λ.)].

πρωιμάδι (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) καρπός ή λαχανικό που ωριμάζει πρώιμα ΣΥΝ. *πρωιμάδι*. [ETYM. < *πρωίμος* + παραγ. επίθημα -άδι, πβ. κ. *ασπράδι*].

πρωιμάη (η) (λαϊκ.) 1. το να είναι κάτι πρώιμο 2. **πρωιμές** (οι) οι πρώιμοι καρποί.
πρωίμος, -η, -ο 1. (για καρπούς, λουλούδια κ.λπ.) αυτός που παράγεται πριν από την κανονική του εποχή: ~ *φρούτα* ΣΥΝ. *πρώωρος* ΑΝΤ. όνιμος 2. (για δέντρα και φυτά) αυτός που καρποφορεί πριν από τη συνηθισμένη εποχή: ~ *αχλαδιά* | *αμυγδαλιά* 3. (κατ' επέκτ.) αυτός που εκδηλώνεται πριν από την εποχή ή τη στιγμή που αναμενόταν: *είναι λίγο πρώιμο ακόμη να μιλούμε για βελτίωση της υγείας του* ΑΝΤ. όνιμος, *πάρωρος*. — πρώιμα επίρρ., *πρωιμότητα* (η). [ETYM. < αρχ. *πρωίμος* < *πρωί* (βλ. λ.)].

πρωινάδικο (το) (λαϊκ.) καθημερινή τηλεοπτική εκπομπή ποικίλης ύλης που καλύπτει μεγάλο μέρος του πρωινού προγράμματος τηλεοπτικού σταθμού. [ETYM. < *πρωινό* + παραγ. επίθημα -άδικο, πβ. κ. *τροποπι-άδικο*].

πρωινιάτικα επίρρ.-κατά τη διάρκεια του πρωινού: για κάτι που συμβαίνει αντίθετα προς το αναμενόμενο ή το φυσιολογικό: *τι έπαθες -κι άργισες να φωνάζεις*;
πρωινό (το) 1. το πρωί 2. το φαγητό που τρώει κανείς το πρωί: *σερβίρω | παίρνω* ~ ΣΥΝ. *πρόγευμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*.
πρωινός, -ή, -ό [μγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το πρωί ή αυτός που γίνεται ή εμφανίζεται το πρωί: - *ξυπνήμα* | *εγερτήριο* | *γυμναστική* | *καφέ* | *εφημερίδες* || (λόγ.) από της έκτης *πρωινής* (από τις 6.00 π.μ.) | *επίστρεψε τις πρώτες -ώρες* ΑΝΤ. *βραδινός*, *εσπερινός* -ΦΡ. (ως επιρρηματικό κατηγορούμενο για πρόσ.) (**πρωινός**-*πρωινός* αυτός που εμφανίζεται κάπου νορίς το πρωί: *πώς έτσι πρωινός-πρωινός σήμερα*; 2. **πρωινό** (το) βλ.λ. Επίσης (λαϊκ.) *πρωινιάτικος*, -η, -ο. *πρωϊκτικός*, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τον πρωκτό: ~

σολήνας 2. αυτός που γίνεται από τον πρωκτό: ~ *συνουσία*.
πρωκτίδα (η) [1861] ΙΑΤΡ. οξεία φλεγμονή του πρωκτού και του ορθού, η οποία εμφανίζεται κυρ. σε μομοφυλοφίλους άνδρες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *proctite*].

πρωκτός (ο) ΑΝΑΤ. το τελικό τμήμα και το στόμιο του πεπτικού σωλήνα στον άνθρωπο και στα ζώα, από το οποίο γίνεται η απέκκριση των κοπράνων ΣΥΝ. *πισινός*, (!) *κόλος*.
 [ETYM. -ώνχ. λ. της καθημερινής γλώσσας, που ανάγεται σε Ι.Ε. *prōkt-/ *prakt- και συνδ. με το αντίστοιχο αρμ. *erastan-k'* (πληθ.)].

πρωκτοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση του πρωκτού με ειδικό όργανο, το πρωκτοσκόπιο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *proctoscopy*].

πρωκτοσκόπιο (το) {πρωκτοσκοπίου} ΙΑΤΡ. όργανο για την ενδοσκοπική εξέταση του πρωκτού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *proctoscope*].

πρώρα (η) η πλήρη (βλ.λ.). [ETYM. < αρχ. *πρωρα* < *πρώ-αρα (με συναίρεση) < *πρώ-F-α-ρα (με υγρά ένθημα -r- και επίθημα -ja) < *πρόν*, -ώνχ. λ. της καθημερινής γλώσσας, ακρωτήριο < *πρώ-E-ον < *pṛg, μεταπτωτ. βαθμ. θ. που εμφανίζεται στην προθ. *πρό*, βλ.λ.). Η λ. **πρωρα* συνδ. με *σανσκριτ. rūg-na* «πρώτος, προηγούμενος», τοχ. *rāgne*, αρχ. *σλαβ. prŭnŭ* κ.ά.).

πρωραίος, -α, -ο [1887] αυτός που βρίσκεται στην πρώρα: ~ *ιστός*. Επίσης (λαϊκ.) *πλωραίος*, -ά, -ό.

Πρωσία (η) ΙΣΤ. γερμανικό βασίλειο με πρωτεύουσα το Βερολίνο, το οποίο υπήρξε η ηγετίδα δύναμη κατά τη συνένωση της Γερμανίας το 1871. — **Πρώσος** (ο), **Πρωσίδα** (η).
 [ETYM. Μετάφραση του γαλλ. *Prusse* (γερμ. *Preussen*) < μεσν. λατ. *Boussia*, από το όνομα *Borussi* ή *Prussi* ενός βαλτικού φύλου που κατοικούσε στην Α. Πρωσία].

πρωσικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους Πρώσους ή και την Πρωσία: ~ *στρατεύματα* 2. (α) ΓΛΩΣΣ. **πρωσική γλώσσα** δυτική βαλτική γλώσσα που έπαψε να ομιλείται ήδη από τον 17ο αι. (β) ΧΗΜ. **πρωσικό οξύ** το υδροκνάνιο.

πρώτα επίρρ. 1. κατ' αρχάς, εν πρώτοις: - να *ρωτάς κι ύστερα να μιλάς* ΑΝΤ. έπειτα, ύστερα 2. κατά το παρελθόν, παλαιότερα: ~ *δεν ακούγαμε ούτε για φόνους ούτε για ληστείες || ο κόσμος δεν είναι σαν και ~ ΣΥΝ. πριν, άλλοτε* -ΦΡ. (επιτατ.) **πρώτα-πρώτα** | **πρώτα απ' όλα** (i) (για να δηλωθεί αυτό που θεωρείται σημαντικότερο) *πρώτιστα, πριν απ' όλα: ~ θα ασχοληθούμε με το μέλλον των παιδιών μας* ΣΥΝ. *προπαντός*, *πρώτα-πρώτα* (ii) για να ξεκινήσω από αυτό (πριν που σιδηήποτε άλλο): ~ *δεν σε αφορά η προσωπική μου ζωή και δεύτερον δεν είναι αλήθεια ότι μάλωσα με τη γυναίκα μου!*

Πρωταγόρας (ο) αρχαίος Έλληνας σοφιστής (480-410 π.Χ.), γνωστός και από τον φερώνυμο διάλογο του Πλάτωνα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *πρωτ(ο)-* + *-αγόρας* < *αγορά* (βλ.λ.)].

πρωταγωνίστης (ο) [αρχ.], πρωταγωνίστρια (η) [1889] {πρωταγωνιστριών} 1. ο ηθοποιός που υποδύεται τον κύριο ή πρωτεύοντα ρόλο θεατρικού, κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου 2. (μτρ.) αυτός που πρωτοστατεί σε μια υπόθεση ή που βρίσκεται στο προσκήνιο: *υπήρξε - της προσπάθειας για δημιουργία επαρχιακών βιβλιοθηκών || οι ~ της επανάστασης || οι ~ της ελληνικής πολιτικής ζωής* ΣΥΝ. *πρωτεργάτης*, *θιασώτης* ΑΝΤ. *κομπάρσο*.

πρωταγωνιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον πρωταγωνιστή: *παίζω | διαδραματίζω ~ ρόλο*.
πρωταγωνιστώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {πρωταγωνιστείς... | πρωταγωνιστήσα} (+σε) 1. είμαι πρωταγωνιστής (σε συγκεκριμένο έργο): *στην ταινία του Θ. Αγγελόπουλου «Το βλέμμα του Οδυσσέα» πρωταγωνιστεί ο Χάρβεϋ Κατέλ || ~ σε ένα έργο | σε ένα φιλμ* 2. (μτρ.) διαδραματίζω σημαντικό ρόλο σε υπόθεση: *πρωταγωνίστησε στις ειρηνευτικές συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών*.

πρωταθλήμα (το) {πρωταθλήματος} {-ατα, -άτων} 1. ΑΘΛ. σειρά αθλητικών αγώνων με σκοπό την ανάδειξη πρωταθλητή ή πρωταθλητριών ομάδας: - *ποδοσφαίρου* | *μάσκετ* | *πανεργατικό - στίβου* 2. η νίκη στους παραπάνω αγώνες: *κατακτώ | κερδίζω | χάνω | διεκδικώ το ~*. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *championship*].

πρωταθλητής (ο) [1839], **πρωταθλήτρια** (η) [1896] {πρωταθλητριών} 1. ΑΘΛ. αυτός που έρχεται πρώτος στο πρωτάθλημα συγκεκριμένου αγωνίσματος: ο αθλητής αυτός *αναδείχθηκε παγκόσμιος -στον ακοντισμό* | *στην άρση βαρών* || η *παγκόσμια ~ στο άλμα εις ύψος* || η *ομάδα αυτή είναι η ~ στο ποδόσφαιρο* | η ~ *Ευρώπης στο μάσκετ* 2. (μτρ.-ειρων.) αυτός που θεωρείται κορυφαίος σε μια δραστηριότητα: ~ *της κομπίνας* | *της κοπιάς* | *των παραβάσεων* | *στον ύπνο*. [ETYM. < μεσν. *πρωθαθλητής* < *πρώτο-* + *αθλητής*].

πρωταθλητισμός (ο) η ενασχόληση με τον αθλητισμό που έχει υψηλούς στόχους, που στοχάζει σε υψηλές επιδόσεις και όχι στην προσωπική αναμνηχή.

πρωταίτιος, -α, -ο αυτός που υπήρξε κύριος υπαίτιος ενός γεγονότος: *η δική των - του πραξικοπήματος του 1967*. [ETYM. μγν. < *πρωτ(ο)-* + *αίτιος*].

πρωτάκι (το) {χωρ. γεν.} (χαϊδευτ.) ο μαθητής της Α' τάξης του δημοτικού: η *Μίνα, ένα ~ με ξανθά κοτσιδάκια...* [ETYM. < *πρώτη* (ενν. τάξη) + υποκ. επίθημα -ακι].

πρωτακούστος, -η, -ο [1851] 1. αυτός που ακούγεται για πρώτη φορά 2. (συχνόν.) ο εξαιρετικά ασυνήθιστος, ο εκπληκτικός: *συνήθ. κακόσ: αυτό είναι ~!* || ~ *ξέτσιπωσιά* | *αναίδητα*.

πρωτακτίνιο (το) {πρωτακτινίου} ΧΗΜ. ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pa), γκριζόλευκου χρώματος, που απαντά σε όλα τα ορυκτά του ουρανίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protactinium].
πρώτα νδρία (η) ΒΙΟΛ. η προτερανδρία (βλ. λ.). [ETYM.
 Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. protandrie].
Πρωταπριλιά (η) η πρώτη μέρα τού Απριλίου, κατά την οποία υπάρχει
 το έθιμο να λέγονται ψέματα εν είδει αστειεύου.

πρωταπριλιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την πρωταπριλιά: ~ *ψέμα* | *φάρσα*.

[ETYM. Το πρωταπριλιάτικο ψέμα (πβ. γαλλ. poisson d'avril) φαίνεται πως έχει την αφετηρία του στον Γάλλο βασιλιά Κάρολο Θ' (Charles IX), ο οποίος το 1854 επανέφερε την αρχή του έτους στην 1η Ιανουαρίου (αντί της 1ης Απριλίου), με αποτέλεσμα να στέλνονται ψεύτικα δώρα και ευχές σε όσους δυσκολεύονταν να δεχθούν τη νέα ρύθμιση. Το έθιμο συνδέθηκε επίσης με τις παμπάλαιες προλήψεις περί εξαπατήσεως των πονηρών πνευμάτων στην αρχή του έτους μέσω τέτοιων τεχνασμάτων].

πρώτα-πρώτα επίρρ. → **πρώτα**

πρωτάρης (ο) {πρωτάρηδες}, **πρωτάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που κάνει ή δοκιμάζει να κάνει κάτι για πρώτη φορά: είναι ~ στη *δουλειά* ΣΥΝ. πρωτόπειρος, αρχάριος ΑΝΤ. έμπειρος, πεπειραμένος: ΦΡ. **η τύχη τού πρωτάρη** αυτός που ασχολείται για πρώτη φορά με κάτι *έχει* την εύνοια της τύχης *λέγεται* κυρ. για αυτόν που παίζει πρώτη φορά τυχερά παιχνίδια και κερδίζει 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που δεν έχει ερωτική πείρα ΣΥΝ. παρθένος. [ETYM. < πρωτ(ο)- + παρ. επίθημα -ήρης (< λατ. -arius)].

πρωτάρικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με πρωτάρη: ~ *αμηχανία* | *αδεξιά* 2. αυτός που γεννήθηκε από θηλυκό ζώο, το οποίο γεννά για πρώτη φορά: ~ *αρνή*.

πρωταρχίζω ρ. μετβ. {πρωτάρχισα} 1. αρχίζω (να κάνω κάτι) για πρώτη φορά: *πρωτάρχησε να γράφει ποιήματα στα δεκάξι του χρόνια* ΣΥΝ. πρωτοξενικό 2. αρχίζω (κάτι) πρώτος: ~ *τον χορό* | *το τραγούδι* || αυτός *πρωτάρχησε τον καθυά*. Επίσης **πρωταρχινίζω** — πρωτάρχι-σμη κ. πρωταρχίνισμα (το).

πρωταρχικός, -η, -ό [1864] 1. αυτός που προηγήθηκε όλων των άλλων: ο ~ *πυρήνας* · 2. κύριος, βασικός: ~ *όρος* | *ανάγκη* | *αίτια* | *σημασία* | *έννοια* | *στόχος* ΣΥΝ. θεμελιώδης, ουσιαστικός, πρότιτος ΑΝΤ. επουσιώδης, δευτερεύων. — πρωταρχι-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *πρώτη αρχή*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. primordial].

πρωτάτο (το) ΕΚΚΛΗΣ. η έδρα της Ιερής Επισκοπίας τού Αγίου Όρους (εκτελεστικό σώμα με τέσσερα μέλη). [ETYM < πρώτος + -άτο, πβ. *πρωτεκταρ-άτο, δονκ-άτο*].

Πρωτεύας (ο) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα προικισμένη με την ικανότητα να αλλάζει μορφές.

[ETYM. < αρχ. *Πρωτεύς*, αββ. ετύμου. Δεν έχει εξακριβωθεί αν το κύρ. όν. ως θαλάσσια θεότητα ταυτίζεται με το ουσ. *πρωτεύς* «πρώτιστος, πρωταρχικός» (< *πρωτεύω*, υποχωρητ.) ή αν πρόκειται για αιγυπτ. δάνειο].

πρωτεύικός, -η, -ό αυτός που αλλάζει συχνά μορφές: ~ *μορφές* || η *γλώσσα είναι* ~ || *το πρόσωπο της νεολοίας τα τελευταία χρόνια είναι* ~ *ως αποτέλεσμα των ταχύτατων αλλαγών στους χώρους της διασκέδασης, τού αθλητισμού αλλά και της κοινωνίας* ΣΥΝ. ευμετάβολος, ασταθής.

[ETYM. Αντιδάν. από γαλλ. protéique (< αρχ. *Πρωτεύς*), επειδή αυτή η θαλάσσια θεότητα είχε την ικανότητα να μεταμορφώνεται όταν βρισκόταν σε δύσκολη θέση].

πρωτεΐνη (η) [1840] {πρωτεϊνών} ΒΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) η πολύπλοκη χημική οργανική ουσία που προέρχεται από την ένωση αμινοξέων, αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο κάθε ζωντανού κυττάρου και στον άνθρωπο χορηγείται μέσω της κατανάλωσης συγκεκριμένων τροφών: *το κρέας, τα όσπρια, το ψάρι είναι τροφές πλούσιες σε πρωτεΐνες*. — πρωτεϊνικός, -η, -ό. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. protéine < μγν. *πρωτέιος* (< αρχ. *πρώτος*)].

πρωτεϊνοθεραπεία (η) {πρωτεϊνοθεραπειών} ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που συνίσταται στην παρεντερική χορήγηση πρωτεϊνών, ξένων για τον ανθρώπινο οργανισμό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proteinotherapy].

πρωτεϊνόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των αντιδράσεων αποικοδόμησης των πολυσύνθετων πρωτεϊνικών ουσιών.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. proteolysis < prote- (< protein, βλ. λ. *πρωτεΐνη*) + -lysis (< αρχ. *λύσις*)].

πρωτεϊνόλυχος, -ος, -ο [1897] αυτός που περιέχει πρωτεΐνες: ~ *ουσίες*. [ETYM < *πρωτεΐνη* + -όλυχος < *έχω*].

πρωτείο (το) [αρχ.] (συνήθ. στον πληθ.) 1. η κυρίαρχη θέση, το να είναι κανείς πρώτος: «το *έλλειμμα ποσότητας* [...] *μόνο με πρωτεία ποιότητας μπορεί να εξισορροπηθεί*» (εφημ.) || *κατέγω τα* ~ ΣΥΝ. πρωτοκαθεδρία, υπεροχή, σκήπτρα 2. ΘΡΗΣΚ. **παπικό πρωτείο** η υπέρτατη αθεντία τού Πάπα σε ολόκληρη την Εκκλησία, σύμφωνα με δόγμα που αναπτύχθηκε στη Ρώμη από τον 5ο αι. μ.Χ. και υπήρξε το βασικό σημείοτρίβης ανάμεσα στην Ανατολική και τη Δυτική Εκκλησία.

πρωτεργάτης (ο) [μεσν.] {πρωτεργατών}, **πρωτεργατριά** (η) [1897] {πρωτεργατριών} πρόσωπο που έπαιξε σημαντικό ρόλο για την πραγματοποίηση έργου ή σκοπού: ~ *της συνανομίας* | *της προόδου* ΣΥΝ. πρωταγωνιστής.

πρωτευαγγέλιο (το) [1766] {πρωτευαγγελί-ου | -ων} ΘΡΗΣΚ. η πρώτη θεϊκή προφητεία για τον ερχομό τού Μεσσία στον κόσμο, η οποία δόθηκε στους πρωτοπλάστους μετά την παρακοή και την πτώση (Π.Δ. *Γένεσις* 3, 15).

πρωτεύοντα (τα) {πρωτεύόντων} ΒΙΟΛ. τάξη των θηλαστικών των

θερμών κυρ. περιοχών, που περιλαμβάνει τον άνθρωπο, τους πιθήκους και τα συγγενή τους είδη και που χαρακτηρίζεται από μορφολογική ομοιογένεια και έντονη διαφοροποίηση στον τρόπο συμπεριφοράς.

[ETYM. Ουδ. πληθ. ενεστ. τής μτχ. *πρωτεύων* (βλ. λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. primates].

πρωτεύοντος επίρρ. (λόγ.) 1. κατ' αρχήν: ~, *θα ήθελα να συμφωνήσω μαζί σας* 2. (συνεκδ.) πρώτα απ' όλα, κυρίως: *θα έπρεπε να ασχοληθούμε ~ μ' αυτή την πτυχή τού ζητήματος* ΣΥΝ. πρώτιστα, προεχό-ντος, πρώτα-πρώτα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. premièrement].

πρωτεύουσα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ούσης | -ουσών} 1. η πόλη στην οποία είναι εγκατεστημένη η κυβέρνηση ενός κράτους: ~ τής *Ελλάδας είναι η Αθήνα* 2. (α) η πόλη στην οποία είναι εγκατεστημένες οι αρχές διοικητικής προέφευξης: η ~ τής *Λέσβου είναι η Μυτιλήνη* || η ~ *νομού* (β) **πολιτιστική πρωτεύουσα** τίτλος που αποδίδεται ανά έτος, σύμφωνα με θεσμό τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε ιστορική πόλη τής Ευρώπης, πράγμα που την καθιστά κέντρο διεξαγωγής πολιτιστικών εκδηλώσεων πανευρωπαϊκής σημασίας καθ' όλη τη διάρκεια αυτού τού έτους: *το 1997 η Θεσσαλονίκη ήταν - τής Ευρώπης* 3. (μτφ.) πόλη στην οποία αναπτύσσεται καταεχρήμη μια δραστηριότητα, γεγονός που την καθιστά κέντρο μεγάλης ακτινοβολίας: *Νέα Υόρκη, η ~ τής σύγχρονης τέχνης* ΣΥΝ. Μέκκα. ΣΧΟΛΙΟ λ. πόλη. [ETYM. Ουσιαστικό. θηλ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πρωτεύω* (< πρώτος). Στη σύγχρονη σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. (ville) capitale].

πρωτεύουσινος (ο) [1887], **πρωτεύουσiano** (η) (συνήθ. μειωτ.) πρόσωπο που κατοικεί στην πρωτεύουσα ή προέρχεται από την πρωτεύουσα ΑΝΤ. επαρχιώτης. — πρωτεύουσινικός, -η, -ο [1895]. [ETYM < *πρωτεύουσα* + παρ. επίθημα -ίνος, πβ. ζητ-ίνος, καθαραρευουσίνος].

πρωτεύω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. πρωτεύων, -ούσα, -ον | πρώτευσα} 1. κατακό τη την πρώτη θέση: *πρωτεύσει στις εξετάσεις* | *σε αγώνα δρόμου* | *στην τάξη* ΣΥΝ. αριστεύω, διακρίνομαι, επικρατώ, διαπρέπω 2. (η μτχ. *πρωτεύων, -ούσα, -ον*) βλ. λ. 3. (τριτοπρόσω. *πρωτεύει*) της πρωτιάς, είναι πρώτο σε σχέση: ~ η *ασφάλεια τής χώρας* ΣΥΝ. προέχει.

[ETYM. αρχ. < πρώτος]. πρωτεύων, -ούσα, -ον {πρωτεύ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) 1. αυτός που είναι πρώτος, κύριος, βασικός: *πρόκειται για ζήτημα πρωτεύουσής σημασίας* | *πρωτεύων ζήτημα*- ΦΡ. **πρωτεύοντα μαθήματα** σχολικά μαθήματα με κύρια παιδευτική σημασία, όπως τα Αλληγνικά, τα μαθηματικά κ.ά. ΑΝΤ. δευτερεύων 2. **ΒΙΟΛ. πρωτεύοντα** (τα) βλ. λ. ΑΝΤ. δευτερεύοντα 3. **πρωτεύουσα** (η) βλ. λ.

[ETYM. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *πρωτεύω*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. principal]. **πρωτιά** (η) 1. η κατάκτηση τής πρώτης θέσης: *τα κορίτσια είχαν τις περισσότερες ~ στις Γενικές Εξετάσεις* || *διεκδικούν με πάθος την ~ στην κολύμβηση* 2. το δικαίωμα (κάποιου) να κάνει (κάτι) πρώτος: ΦΡ. **έχω πρωτιά** (για χαρτοπαίκτης) παίρνω πρώτος από όλους τα τραπουλόχαρτα κατά το μοίρασμα και παίζω πρώτος. [ETYM < πρώτος].

πρωτιά ή **πρωτεία**: Από το αρχ. πρωτεύος, -εία, -είω θα μπορούσε (από το θηλ.) να σχηματιστεί ουσ. *πρωτεία* (η) και να θεωρηθεί ότι αυτό υπέστη αργότερα συνίζηση και έδωσε τ. πρωτεία (πβ. Λεξικό Ν. Ανδριώτη). Ωστόσο, είναι πρωτιότερο -και απλούστερο ως ερμηνεία- να δεχθούμε ότι από το επίθ. πρώτος σχηματίστηκε απευθείας ουσ. σε -ία, ήτοι πρώτ-ος -πρω-ιά κατά το σχήμα *απλόχωρος* - *απλόχωριά*, *άκεφος* - *ακεφιά*, *αμόρφωτος* - *αμορφωσιά*, *γύφωτος* - *γυφτιά*, *απόκοτος* - *αποκοτιά* κ.λπ.: πβ. και *αχορτασιά*, *αστοχασιά*, *ζετιπωσιά*, *κακογουσιά*, (βλ. λ.) *βλαχιά*, (*λεβέντης*) *λεβεντιά* κ.λπ.

πρωτινός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με παλαιότερη εποχή ΣΥΝ. αλλοτινός 2. **πρωτινός** (οι) οι παλαιότεροι, οι άνθρωποι προηγούμενων εποχών ΦΡ. (παροιμ.) *των πρωτινών τα λόγια, Θεού λόγια* οι κρίσεις των παλαιών είναι σοφές.

πρωτίστος, -η, -ο ο πιο σημαντικός, ο πιο σπουδαίος: ~ *καθήκον* | *ευθύνη* | *ανάγκη* | *μέλημα* ΣΥΝ. πρωταρχικός, ύψιστος, μέγιστος. — πρώτιστα επίρρ. [αρχ.] κ. (εσφαλμ.) πρώτιστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. πρώτος. [ETYM. αρχ., υπερθ. βαθμός τού επιθ. *πρώτος*].

πρώτο- κ. Πρωτό- κ. **πρωτ-** | **πρωθ-** (μπροστά από λέξη που παλαιότερα δασυνόταν) α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: 1. ότι κά-ποιος/κάτι είναι ο πρώτος που εμφανίζεται, που δημιουργείται: *πρω-τό-πλαστος, πρωτό-λειο* 2. ότι κάποιος ενεργεί ή δέχεται ενέργεια πρώτος: *πρωτο-παίζω, πρωτο-παίρνω* 3. ότι κάποιος/κάτι βρίσκεται πρώτος σε σειρά, ιεραρχία: *πρωτο-νοτάριος, πρωτο-καπετάνιος, πρωθ-υπουργός* 4. (στη διάκριση ιστορικών περιόδων) την πρώτη φάση μιας ιστορικής περιόδου: *πρωτο-αττικός, πρωτο-κυκλαδικός, πρω-το-χριστιανικός*.

[ETYM. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το επίθ. *πρώτος* και απαντά ως *πρώτο-* προ συμφώνου (λ.χ. *πρωτο-λο-γία, πρωτό-τοκος*) ή και προ φωνήεντος σε ρήματα (λ.χ. *πρωτο-εμφα-νίζομαι*), ως *πρωτ-* προ φωνήεντος συνήθ. ονομάτων (λ.χ. *πρωτ-ευαγ-γέλιο, πρωτ-αρχικός*) και ως *πρωθ-* προ δασυνόμενου φωνήεντος (λ.χ. *πρωθ-ιερέας, πρωθ-υπουργός*).

πρωτοβάθμιος, -α, -ο [1833] 1. (επίσ.) αυτός που βρίσκεται στην πρώτη (και κατώτερη) ιεραρχική βαθμίδα ενός θεσμού: ~ *εκπαίδευση* (το δημοτικό) | *συνδικαλιστική οργάνωση* 2. ΝΟΜ. **πρωτοβάθμιο δι-**

καστήριο το δικαστήριο στο οποίο εκδικάζεται για πρώτη φορά μια υπόθεση **3**. αυτός που αξιολογείται ως πρώτου βαθμού: «οι ~ ανάγκες των φτωχών χωρών» (εφημ.). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. de premier degré].

πρωτόβαλτος, -η, -ο αυτός που έχει τοποθετηθεί ή φορεθεί για πρώτη φορά: ~ *κοστούμι* | *σακάκι*.

πρωτόβγαλτος, -η, -ο **1**. (για πρόσ.) αυτός που εμφανίζεται κάπου για πρώτη φορά: ~ *ηθοποιός* **2**. πρωτόπαιρος, πρωτάρης ΣΥΝ. άβγαλτος, άπειρος **3**. (για προϊόντα ή καρπούς) αυτός που παράγεται για πρώτη φορά.

πρωτοβλαστη (η) {πρωτοβλαστών} ΒΙΟΛ. το πρωτόπλασμα και ο πυρήνας του κυττάρου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protoblast].

πρωτοβουλία (η) [1871] {πρωτοβουλιών} **1**. το να προτείνει, να επιχειρεί και να οργανώνει κανείς πρώτος (κάτι), χωρίς να περιμένει εντολή ή υπόδειξη: έχω | *αναλαμβάνω* | *παίρνω την ~* || οι κάτοικοι του χωριού *προστατεύουν τη φύση εξ' ιδίας ~* || σε αυτόν *ανήκει η ~ για τη συγκρότηση τοπικού αθλητικού ομίλου* || ~ *νομοθετική* | *οργανωτική* | *πολιτική* - ΦΡ. (α) έχω την *πρωτοβουλία των κινήσεων* διαδραματίζω αποφασιστικό ρόλο στην εξέλιξη μιας υπόθεσης: σε αυτό το θέμα την *πρωτοβουλία των κινήσεων έχουν οι γονείς* (β) *αφήνω (σε κάποιον) την πρωτοβουλία* αφήνω (σε κάποιον) περιθώρια κινήσεων, αυτενέργειας: ένας *αυταρχικός ηγέτης δεν αφήνει την πρωτοβουλία σε άλλα στελέχη* (γ) *ιδιωτική πρωτοβουλία* η πρωτοβουλία που προέρχεται από ιδιώτες, σε αντιδιαστολή προς αυτή που προέρχεται από το κράτος, το νοσοκομείο | το σχολείο | το ίδρυμα έγινε με ~ || η *καπιταλιστική οικονομία βασίζεται στην - 2*. αρετή προσώπου που είναι διατεθειμένο να παίρνει τις απαραίτητες αποφάσεις, να τολμά, να ενεργεί χωρίς να περιμένει υποδείξεις: είναι *δουλειά που θέλει άνθρωπο με ~*.

[ETYM. < πρώτο- + -βουλία < βουλή. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. παίρνω | αφήνω την *πρωτοβουλία* (< γαλλ. prendre | laisser l'initiative), *ιδιωτική πρωτοβουλία* (< γαλλ. initiative privée), *πρωτοβουλία των κινήσεων* (< γαλλ. l'initiative des mouvements)].

πρωτοβροχή (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ.) πρώτη βροχή του φθινοπώρου: *ήρθαν τα ~*.

πρωτοβυζαντινός, -ή, -ό ΙΕΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο της βυζαντινής ιστορίας από τη βασιλεία του Ιουστινιανού (527-565) μέχρι και την εικονομαχία (730-843). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. proto-byzantinisch].

πρωτόγαλα (το) [μτγν.] {πρωτογάλακτος | χωρ. πληθ.} το πρώτο γάλα που βγαίνει από τους μαστούς μετά τη γέννα ΣΥΝ. (λόγ.) *πύαρ*.

πρωτογένεια (η) [μτγν.] {πρωτογενειών} **1**. το να έχει κανείς γεννηθεί πρώτος ΣΥΝ. πρωτοκτία **2**. ΝΟΜ. η προτίμηση του πρώτου υιού κατά τη διαδοχή των δικαιών της οικογένειας.

πρωτογενής, -ής, -ές {πρωτογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1**. αυτός που βρίσκεται στην πρώτη φάση εξελικτικής διαδικασίας: ~ *εργασία* | *έρευνα* ΑΝΤ. υστερογενής **2**. ΟΙΚΟΝ. (α) *πρωτογενή αγαθά* το έδαφος, η εργασία και το αποταμιευτικό κεφάλαιο (β) *πρωτογενής παραγωγή* το σύνολο των διαδικασιών με τις οποίες παράγονται τα αγροτικά,

κτηνοτροφικά και αλιευτικά προϊόντα, οι πρώτες ύλες, εξορύσσονται τα ορυκτά, καθώς και τα προϊόντα όλων αυτών (βλ. κ. λ. *παραγωγή*) • **3**. ο πρωτότοκος • **4**. ΓΕΩΛ. (πέτρωμα ή ορυκτό) που διατηρεί την αρχική του σύσταση και δεν έχει υποστεί καμία αλλοίωση μετά τον σχηματισμό του. — **πρωτογενός** επίρρ.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «πρωτογεννημένος (είτε για τέκνα είτε για σποδεία)», < πρώτο- + -γενής < γένος].

πρωτόγεννα (η) {χωρ. πληθ.} ο πρώτος τοκετός.

πρωτογέννητος, -η, -ο [μτγν.] (λαϊκ.) αυτός που έχει γεννηθεί πρώτος ΑΝΤ. υστερότοκος.

πρωτόγεννος, -η, -ο (λαϊκ.) (γυναίκα ή θηλυκό ζώο) που γεννά για πρώτη φορά.

πρωτογεννώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {πρωτογεννάς... | πρωτογέννησα} (για ανθρώπους και ζώα) γεννώ για πρώτη φορά.

πρωτογεωμετρικός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την πρώτη φάση της γεωμετρικής τέχνης (1100-900 π.Χ.): ~ *αρχαία*.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protogeometric].

πρωτογλώσσα (η) {πρωτογλωσσών} ΓΛΩΣΣ. η αρχική (υποθετική συνήθως) γλώσσα από την οποία θεωρείται ότι προέκυψαν εξελικτικά άλλες: η *ινδοευρωπαϊκή ~*. [ETYM. Μετάφρ. δάνεια από αγγλ. protolanguage (νόθο συνθ)].

πρωτόγνωρος, -η, -ο αυτός τον οποίο γνωρίζει, βιώνει κανείς για πρώτη φορά: κυντά στους *ανθρώπους αυτούς δοκιμάζε ένα ~ αίσθημα ασφάλειας* | *τρυφερότητας* || ~ *εμπειρία*. [ETYM. < πρωτογνωρίζω (υπογορητ.)].

πρωτογονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση του πρωτόγονου. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. primitivisme].

πρωτόγονος, -η, -ο **1**. αυτός που χαρακτηρίζει ένα πολύ πρώιμο στάδιο ανάπτυξης: οι ~ *άνθρωποι έφτιαχναν εργαλεία από πέτρες και οστά ζώων* || ~ *λαοί* | *φυλές* | *κοινωνίες* || ~ *θησκίες* | *Δίκαιο* | *τέχνη* | *εργαλεία* || ~ *θηλαστικά* | *μορφές ζωής* (που θεωρείται ότι έχουν εξελιχθεί πολύ λίγο σε σχέση με τους βιολογικούς τους προγόνους) **2**. αυτός που δεν έχει επηρεαστεί από τον πολιτισμό: *τον αρέσει ο ~ τρόπος ζωής* - *ονειρεύεται να ζήσει μια μέρα απομονωμένος σε ένα ερημονήσι* **3**. (μειωτ.) αυτός που παρουσιάζει καθυστέρηση αναφορικά με τη σχετική εξέλιξη: ~ *τεχνολογία* | *άνθρωπος* | *πρακτικές* | *αντιλήψεις* | *συνθήκες* | *ένστικτα*. — **πρωτόγονα** επίρρ. [ETYM. αρχ. < πρώτο- + γόνος (βλ. λ.)].

πρωτόγραμμα (το) {πρωτογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} το μεγάλο διαστάσεων αρχικό γράμμα κειμένου.

πρωτόγραφο (το) [μεσν.] {πρωτογράφου | -ων} το πρωτότυπο έγγραφο ΑΝΤ. αντίγραφο, κόπια.

πρωτογονία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. φαινόμενο που απαντά σε ορισμένα ερμαφροδίτα είδη όπως οι γυμνοσάλιαγκες, τα εχινόδερμα κ.ά., κατά το οποίο ο οργανισμός περνά πρώτα από ένα θηλυκό και κατόπιν σε ένα αρσενικό στάδιο ΑΝΤ. προτερανδρία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. protogyny].

πρωτοδικείο (το) [1833] **1**. ΝΟΜ. το πρωτοβάθμιο πολιτικό ή διοικητικό δικαστήριο, το οποίο εκδικάζει σε πρώτο βαθμό όλες τις αστικές υποθέσεις που δεν υπάγονται στη δικαιοδοσία των ειρηνοδικίων,

πρώτο- α' συνθετικό (συνήθ. στον αόριστο)

- πρωτ-αρχινίζω ρ.
- πρωτο-αγάπησα ρ.
- πρωτ(ο)-άγγιξα ρ.
- πρωτ(ο)-αγωνίστηκα ρ.
- πρωτο-αισθάνθηκα ρ.
- πρωτ(ο)-άκουσα ρ.
- πρωτο-ανακάλυψα ρ.
- πρωτο-ανέχτηκα ρ.
- πρωτο-ανήγγειλα ρ.
- πρωτ(ο)-άνοιξα ρ.
- πρωτο-αντέδρασα ρ.
- πρωτ(ο)-αντίκρισα ρ.
- πρωτο-αντιμετώπισα ρ.
- πρωτο-άντηλα ρ.
- πρωτο-απάντησα ρ.
- πρωτο-απήγγειλα ρ.
- πρωτο-αποκάλυψα ρ.
- πρωτο-αποφάσισα ρ.
- πρωτο-αρθρογράφησα ρ.
- πρωτ(ο)-άρπαξα ρ.
- πρωτο-αρραβωνιάστηκα ρ.
- πρωτ(ο)-αρρώστησα ρ.
- πρωτ(ο)-άρχησα ρ.
- πρωτο-άσκησα ρ.
- πρωτο-ασχολήθηκα ρ.
- πρωτό-βαλα ρ.
- πρωτό-βαψα ρ.
- πρωτό-βγαλα ρ.
- πρωτο-βγήκα ρ.
- πρωτό-βηξα ρ.
- πρωτο-βούτηξα ρ.
- πρωτό-βρεξα ρ.
- πρωτο-βρήκα ρ.
- πρωτο-βύζαξα ρ.
- πρωτο-γέλασα ρ.
- πρωτο-γέμισα ρ.
- πρωτό-γυνα ρ.
- πρωτο-γίνηκα ρ.
- πρωτο-γιόρτασα ρ.
- πρωτο-γυλένησα ρ.

- πρωτο-γλιότρησα ρ.
- πρωτο-γνώρισα ρ.
- πρωτό-γραψα ρ.
- πρωτο-γυμνάστηκα ρ.
- πρωτο-δανείστηκα ρ.
- πρωτό-δειξα ρ.
- πρωτό-δειρα ρ.
- πρωτο-δέχθηκα ρ.
- πρωτο-δῆλωσα ρ.
- πρωτο-δημιούργησα ρ.
- πρωτο-δημοσίευσα ρ.
- πρωτο-δημοσιογράφησα ρ.
- πρωτο-διάβασα ρ.
- πρωτο-διάβηκα ρ.
- πρωτο-δίδαξα ρ.
- πρωτο-δικηγόρησα ρ.
- πρωτο-διόρισα ρ.
- πρωτο-δίψασα ρ.
- πρωτο-δοκίμασα ρ.
- πρωτο-δούλεψα ρ.
- πρωτο-δραπέτευσα ρ.
- πρωτο-δρόσησα ρ.
- πρωτό-δωσα ρ.
- πρωτο-έγραψα ρ.
- πρωτο-εγχειρίστηκα ρ.
- πρωτο-είδα ρ.
- πρωτο-έκαψα ρ.
- πρωτο-εκλέχτηκα ρ.
- πρωτο-εμφάνισα ρ.
- πρωτο-επιπέθηκα ρ.
- πρωτο-ερωτεύτηκα ρ.
- πρωτο-έστειλα ρ.
- πρωτό-ζησα ρ.
- πρωτο-ζήτησα ρ.
- πρωτο-ζύμωσα ρ.
- πρωτο-ζυγράφισα ρ.
- πρωτο-ήλθα ρ.
- πρωτο-ήπια ρ.
- πρωτο-ήχησα ρ.
- πρωτο-ηχογράφησα ρ.

- πρωτο-θαύμισα ρ.
- πρωτο-θυμίαι ρ.
- πρωτο-θυμήθηκα ρ.
- πρωτο-θύμισα ρ.
- πρωτο-θύμισσα ρ.
- πρωτο-Τόρουσα ρ.
- πρωτο-καβάλησα ρ.
- πρωτο-καθίεμσα ρ.
- πρωτο-καλλιέργησα ρ.
- πρωτο-κάντησα ρ.
- πρωτο-καταδικάστηκα ρ.
- πρωτο-κοτήγγειλα ρ.
- πρωτο-κατοίκησα ρ.
- πρωτο-κελάηδησα ρ.
- πρωτο-κέρηξα ρ.
- πρωτο-κλάδεψα ρ.
- πρωτό-κλαψα ρ.
- πρωτο-κοιμήθηκα ρ.
- πρωτο-κοίταξα ρ.
- πρωτο-κολύπηθησα ρ.
- πρωτο-κουβέντισα ρ.
- πρωτο-κράτησα ρ.
- πρωτο-κρύωσα ρ.
- πρωτο-κυβέρνησα ρ.
- πρωτο-κυριάρχησα ρ.
- πρωτο-λεπούρησα ρ.
- πρωτο-μαγειρέψα ρ.
- πρωτο-μάγεψα ρ.
- πρωτο-μάλωσα ρ.
- πρωτο-μέθισα ρ.
- πρωτο-μελέτησα ρ.
- πρωτο-μπήκα ρ.
- πρωτο-νήστεψα ρ.
- πρωτο-νωμισα ρ.
- πρωτο-νοίκισα ρ.
- πρωτο-νοστάλησα ρ.
- πρωτό-ντισα ρ.
- πρωτο-ξεκίνησα ρ.
- πρωτο-ξετύθησα ρ.

- πρωτο-ξόδεψα ρ.
- πρωτο-ξυπνησα ρ.
- πρωτ(ο)-οδήγησα ρ.
- πρωτ(ο)-ονόμισα ρ.
- πρωτ(ο)-ο ρ γάνωσα ρ.
- πρωτ(ο)-όργωσα ρ.
- πρωτό-παίξα ρ.
- πρωτο-παντρεύτηκα ρ.
- πρωτο-παραφέρθηκα ρ.
- πρωτο-παρουσίασα ρ.
- πρωτο-πάτησα ρ.
- πρωτο-πέρασα ρ.
- πρωτο-περπάτησα ρ.
- πρωτό-πεσα ρ.
- πρωτο-πέταξα ρ.
- πρωτο-πήγα ρ.
- πρωτο-πήρα ρ.
- πρωτό-πασα ρ.
- πρωτο-πίστεψα ρ.
- πρωτο-πλήρωσα ρ.
- πρωτο-πολέμησα ρ.
- πρωτο-πόνησα ρ.
- πρωτο-πούλησα ρ.
- πρωτο-ρίζωσα ρ.
- πρωτο-ρώτησα ρ.
- πρωτο-σίκωσα ρ.
- πρωτο-σκέφθηκα ρ.
- πρωτο-σκίρτησα ρ.
- πρωτό-σπειρα ρ.
- πρωτο-σπούδασα ρ.
- πρωτο-στάθηκα ρ.
- πρωτο-στόλησα ρ.
- πρωτο-συνάλαβσα ρ.
- πρωτο-συλλογίστηκα ρ.
- πρωτο-συνάντησα ρ.
- πρωτο-σχεδιάσα ρ.
- πρωτο-ταξίδεψα ρ.
- πρωτο-τόλημσα ρ.
- πρωτο-τραγουδήσα ρ.

- πρωτο-τραυματίστηκα ρ.
- πρωτο-τύπωσα ρ.
- πρωτο-ύμνησα ρ.
- πρωτο-ύπηρετησα ρ.
- πρωτο-ύποπτεύτηκα ρ.
- πρωτο-ύποσκόπησα ρ.
- πρωτό-φαγα ρ.
- πρωτο-φανέρωσα ρ.
- πρωτο-φάνηκα ρ.
- πρωτο-φερα ρ.
- πρωτο-ψίφησα ρ.
- πρωτο-φοβήθηκα ρ.
- πρωτο-φοίτησα ρ.
- πρωτο-φόρεσα ρ.
- πρωτο-φτείαξα ρ.
- πρωτο-φύεψα ρ.
- πρωτο-φώναξα ρ.
- πρωτο-χαίρετησα ρ.
- πρωτο-χάλασα ρ.
- πρωτο-χόρηκα ρ.
- πρωτο-χειρίστηκα ρ.
- πρωτο-χειροουργήθηκα ρ.
- πρωτο-χίρηνσα ρ.
- πρωτο-χόνισα ρ.
- πρωτο-χρέμα ρ.
- πρωτο-χρειόστηκα ρ.
- πρωτο-χρησιμοποίησα ρ.
- πρωτό-ψαλα ρ.
- πρωτο-ψάρεψα ρ.
- πρωτο-ψέλλισα ρ.
- πρωτο-ψήσα ρ.
- πρωτο-ψιθύρισα ρ.
- πρωτο-ψυσάρισα ρ.

καθώς και τα πλημμελήματα από τις ποινικές υποθέσεις: *πολυμελές | μονομελές* ~ 2. το οίκημα στο οποίο αργάζονται όλες οι υπηρεσίες του παραπάνω δικαστηρίου και στο οποίο διεξάγονται οι δίκες που υπάρχουν στην αρμοδιότητα του (βλ. λ. *δικαστήριο*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. tribunal de première instance].

πρωτοδικής (ο/η) [1833] {(θλ. γεν. πρωτοδικού) | πρωτοδικών} ο δικαστής πρωτοδικείου.

πρωτοδικός, -η, -ο [1856] ΝΟΜ. 1. αυτός που υπάγεται στη δικαιοδοσία του πρωτοδικείου: ~ *υπόθεση* 2. αυτός που προέρχεται από το πρωτοδικείο: *ο κατηγορούμενος άσκησε όλα τα ένδικα μέσα κατά της ~ απόφασης, που τον καταδικάζει σε φυλάκιση.* — *πρωτοδικός* επίρρ. [1856]. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. en première instance].

πρωτοδιόριστος, -η, -ο αυτός που διορίζεται για πρώτη φορά σε υπηρεσία του Δημοσίου: ~ *υπάλληλος*.

πρωτοεισακτός, -η, -ο αυτός που έχει εισαχθεί για πρώτη φορά: ~ *θεσμός*. πρωτοελλαδικός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την περίοδο της ελληνικής προϊστορίας, που ακολούθησε αμέσως μετά τη νεολιθική εποχή και εκτείνεται χρονικά από το 3000 ως το 2000/1900 π.Χ.: ~ *περίοδος*.

πρωτοεμφανιζόμενος, -η, -ο αυτός που εμφανίζεται για πρώτη φορά: ~ *καλλιτέχνης | ηθοποιός*.

πρωτοετής, -ής, -ές {πρωτοετ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που βρίσκεται στο πρώτο έτος σπουδών: ~ *φοιτητής της Ιατρικής* || (ως ουσ.) οι *εγγραφές των πρωτοετών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

πρωτόζωο (το) [1845] {πρωτοζώ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. μονοκύτταρος ή α-κύτταρος μικροοργανισμός, που απαντά κυρ. σε υδροτόπους, καθώς και όπου υπάρχει υγρασία. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. protozoa].

πρωτόθετος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (όρος της παραδοσιακής γραμματικής) για γλωσσικό στοιχείο από το οποίο παράγονται άλλα: ~ *ρήματα* | *ονόματα* ΑΝΤ. παράγωγος. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *πρώτο- + θετός < τίθημι* (βλ. κ. θετός)].

πρωτόθρονος (ο) [αρχ.] {πρωτοθρόν-ου | -ων, -ους} ο κάτοχος του πρώτου τη τάξει επισκοπικού θρόνου.

πρωτοθυμιαί μ. μετβ. αποθ. {πρωτοθυμιαί... | πρωτοθυμήθηκα} θυμούμαι (κάτι) πρώτο μεταξύ άλλων: Γι να *πρωτοθυμήθω*; *Την κλοσίνη του, την ευγένεια του, τη γενναιοδωρία του*; ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

πρωτοκαθεδρία (η) {χωρ. πληθ.} 1. (α) ΕΚΚΛΗΣ. η τιμητική πρόταξη των διαφόρων τάξεων του κλήρου (β) το δικαίωμα κατάληψης της τιμητικής θέσης σε τελετή από ανώτατο αξιωματούχο 2. (μτφ.) η κατοχή κυριαρχίας ή πρωτεύουσας θέσης σε έναν χώρο, τομέα κ.λπ.: (κατ' επέκτ.) το δικαίωμα κατοχής αυτής της θέσης: *επιζητεί την - και γι' αυτό εργάζεται σκληρά* || *«ο πρωτοκαθήμενος άφησε την ~ στον υπουργό του»* (εφημ.) 3. η επιδίωξη της προβολής (κάποιου) σε επίσημη ή ιδιωτική συγκέντρωση: *σε κάθε συνάντηση της εταιρείας ήθελε να έχει την - και να ασχολούνται όλοι μαζί του* 4. (κατ' επέκτ.) (α) η πρωτεύουσα σημασία που αποδίδεται (σε κάποιον/κάτι): η - *του εύκολου κέρδους στη σύγχρονη ζωή ευθύνεται για την έξαρση της διαφθοράς* || η ~ *της οικονομίας στην οργάνωση του κράτους* (β) τα πρώτεια, η πρώτη θέση: *οι δύο επιτυχημένοι τραγουδιστές συναγωνίζονται με τους καινούργιους δίσκους τους για την - στις πωλήσεις*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρώτο- + καθεδρία < καθέδρα*. Η λ. πρωτοσπαντά στην Κ.Δ. αναφερόμενη στους Φαρισαίους (πβ. Ματθ. 23, 6' Λουκ. 11, 43)].

πρωτοκαπετάνιος (ο) 1. ΝΑΥΤ. ο πρώτος πλοίαρχος · 2. πρώτος μεταξύ οπλαρχηγών.

πρωτοκλασάτος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που κατέχει εξέχουσα θέση: ~ *στέλεχος πολιτικού κόμματος*. [ΕΤΥΜ. < *πρώτο- + κλάση + παραγ. επίθημα -άτος, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. de première classe*].

πρωτοκλέφτης (ο) {πρωτοκλεφτών} (στην Τουρκοκρατία) αρχηγός των κλεφτών.

πρωτόκλητος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία του Αποστόλου Ανδρέα, επειδή πρώτος αυτός κλήθηκε από τον Χριστό να τον ακολουθήσει. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρώτο- + κλητός < καλώ*].

πρωτόκλητος, -η, -ο [1889] ΓΛΩΣΣ. (όνομα ουσιαστικό) που κλίνεται κατά την πρώτη κλίση, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική, π.χ. *ο ταμίας, ο δικαστής, η χώρα, η νίκη* κ.ά. [ΕΤΥΜ < *πρώτο- + κλίτος < κλίνω*].

πρωτοκόλληση (η) → πρωτοκολλάω

πρωτοκολλητής (ο) [1897], πρωτοκολλητήρια (η) {πρωτοκολλη-τριών} ο δημόσιος υπάλληλος που είναι υπεύθυνος για την τήρηση του βιβλίου πρωτοκόλλου (βλ. λ.).

πρωτόκολλο (το) {πρωτοκόλλ-ου | -ων} 1. το επίσημο έγγραφο, με το οποίο πιστοποιείται νομικός πράξη που έγινε: ~ *παράδοσης και παραλαβής* (γραπτή έκθεση που συντάσσεται εις διπλούν από τον υπάλληλο που αποχωρεί από υπηρεσία και από εκείνον που τον διαδέχεται, στην οποία καταγράφονται όλα τα παραδιδόμενα είδη) 2. το βιβλίο που τηρούν οι δημόσιες υπηρεσίες και τα νομικά πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, στο οποίο καταχωρίζονται κατ' αύξοντα αριθμό και ημερομηνία όλα τα εξερχόμενα και εξερχόμενα έγγραφα με συνοπτική περιήληξη του περιεχομένου τους: Φρ. *αριθμός πρωτοκόλλου* (συντομ. Α.Π.) ο αριθμός με τον οποίο κάθε έγγραφο καταχωρίζεται στο παραπάνω βιβλίο 3. (συνεκδ.) ο τομέας δημόσιας υπηρεσίας, οι υπάλληλοι του οποίου είναι επιφορτισμένοι με την τήρηση του παραπάνω βιβλίου: *εργάζεται στο ~* 4. ΠΟΛΙΤ. διεθνής συμφωνία που

συμπληρώνει κύρια σύμβαση: *«το Χρηματοδοτικό Πρωτόκολλο της Συμφωνίας Τελωνειακής Ένωσης Τουρκίας - Ευρωπαϊκής Ένωσης»* (εφημ.) 5. το σύνολο των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ κράτους και των διαπιστευμένων σε αυτό διπλωματικών αντιπροσώπων, καθώς και τις σχέσεις των τελευταίων 6. (κατ' επέκτ.) το σύνολο των κανόνων εθιμοτυπίας που ισχύουν μεταξύ των εκπροσώπων κρατών ή μεταξύ τω' επίσημων και μη προσώπων ενός κράτους: *τηρό | παραβιάζω το ~* || *η διαδικασία που ορίζει το ~* 7. (μτφ.) η εμμονή στους τύπους, οι τυπικότητες στις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων: *μεταξύ μας δεν χρειάζονται ~* 8. ΠΛΗΡΟΦ. σειρά κανόνων που χρησιμοποιούν οι υπολογιστές για να επικοινωνούν μεταξύ τους σε ένα δίκτυο. [ΕΤΥΜ < μτγν. *πρωτόκολλον < πρώτο- + -κολλον < κόλλα*. Η λ. προσδιόριζε αρχικά το πρώτο «κόλλημα» ενός κυλινδρικού παπύρου (δηλ. το πρώτο φύλλο με το οποίο περιτυλίσσεται), όπου αναγραφόταν η επίσημη σφραγίδα και η ημερομηνία κατασκευής του. Το λατ. protocollum (στο οποίο οφείλεται η σημερινή σμ. της λ.) είναι δάνειο από την Ελληνική]. πρωτοκολλάω ρ. μετβ. [1871] {πρωτοκολλάς... | πρωτοκολλά-ησα, -όμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταχωρίζω (εξερχόμενο ή εξερχόμενο έγγραφο) στο πρωτόκολλο (βλ. λ.). — *πρωτοκόλληση* (η).

πρωτοκυκλαδικός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ.-ΙΣΤ. 1. *πρωτοκυκλαδική περίοδος* η πρώτη φάση του κυκλαδικού πολιτισμού, η πρώτη περίοδος της εποχής του χαλκού από το 3200 ως το 2000 π.Χ. (περίπου) 2. αυτός που ανήκει ή σχετίζεται με την πρωτοκυκλαδική περίοδο: ~ *ενρήματα* | *τέχνη*.

πρωτολάτης (ο) {πρωτολατών} αυτός που ηγείται, που έχει αναλάβει την πρωτοβουλία ή την αρχηγία για κάτι.

[ΕΤΥΜ < μεσν. *πρωτεύατης* (με την επιδρ. των συνθέτων του *πρώτος*) < *πρωτο-* (-) + (-) *λάτης < ελαίνω*].

πρωτόλειο (το) {πρωτολει-ου | -ων} (λόγ.) 1. το πρώτο έργο ενός δημιουργού: *«όσοι νέοι ένιωθαν την ανάγκη να εκφραστούν, να δημιουργήσουν, έστειλαν στον Ξενοπούλου τα ~ τους...»* (εφημ.) 2. (κατ' επέκτ.) το πνευματικό, κυρ. ποιητικό, δημιουργημένο που στερείται ωριμότητας σε σχέση με τα μεταγενέστερα έργα του ίδιου δημιουργού. [ΕΤΥΜ < μτγν. *πρωτόλειον* (κυρ. πληθ. *πρωτόλεια* «πρωτοκάρπια») < *πρώτο- + -λειον < λεία* (βλ. λ.) ή, σύμφωνα με λιγότερο πιθ. εκδοχή, < *αρχ. προ-τέλεια* (ενν. *ερά*) «θυσίες που προσφέρονταν πριν από κάθε γιορτή» < *προ- + -τέλεια < τέλος*, με την επιδρ. του επιθ. *πρώτος*].

πρωτολείος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελεί το πρώτο έργο ή έχει τα χαρακτηριστικά ενός πρώτου, συνεπώς μη τελειοποιημένου, έργου: *διατύπωσε τις θέσεις του σε ~ μορφή*.

πρωτόλειο ρ. μετβ. {πρωτολέ-ς, -ει, -με, -τε, -ν(ε)} | πρωτολεία κ. *πρω-τόπαι* 1. λέω για πρώτη φορά: *σε σένα το πρωτόλειο δεν το ξέρει άλλος* || όταν το *πρωτολείω, μας ζόφνιασε, αλλά μετά συνήθισα στην ιδέα* 2. λέω πρώτος εγώ: *αυτός το πρωτολείω-ο υπόλοιποι απλώς το επανέλαβαν*.

πρωτολογία (η) [αρχ.] {πρωτολογιόν} η πρώτη από μια σειρά ομιλιών ενός προσώπου, οι οποίες προβλέπονται στο πλαίσιο μιας συνεδρίασης: η ~ *του υπουργού στο Κοινοβούλιο*.

πρωτόλυθος, -η, -ο (λαϊκότ.) (για καρπούς) αυτός που ωριμάζει πρώτος ΣΥΝ. πρώτος ΑΝΤ. όψιμος. [ΕΤΥΜ < *πρώτο- + -λυθος < λουβί < λοβός*].

Πρωτομαγιά (η) {χωρ. πληθ.} 1. η πρώτη μέρα του Μαΐου, που εορτάζεται ως ανοξείακτη γιορτή 2. *εργατική Πρωτομαγιά* η πρώτη ημέρα του Μαΐου, που εορτάζεται ως ημέρα των εργαζομένων. — *πρωτομαγιάτικος, -η, -ο, πρωτομαγιάτικα* επίρρ. [ΕΤΥΜ < *πρώτο- + Μάιος* (πβ. λαϊκ. γεν. *Μαγ-ιού*) + -ία, πβ. κ. *Πρωτ-απρι-ιά*].

πρωτομαθαίνω ρ. μετβ. {πρωτομαθ-α, -εύθηκα, -ημένος} 1. μαθαίνω (κάτι) για πρώτη φορά 2. μαθαίνω (κάτι) πρώτος εγώ.

πρωτομάθητος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τώρα μαθαίνει κάτι, που δεν έχει μεγάλη πείρα σε αυτό ΣΥΝ. (συχνόν.) αρχάριος, άπειρος ΑΝΤ. μαθημένος, πολύζερος.

πρωτομάρτυρας (ο) {πρωτομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. 1. αυτός που πρώτος υπέστη μαρτυρικό θάνατο· προσωνυμία του Αγ. Στεφάνου 2. (ως τιμητική προσφώνηση) αυτός που συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των σπουδαιότερων μαρτύρων της χριστιανικής πίστεως ΣΥΝ. *μεγαλό-μάρτυρας* 3. (κατ' επέκτ.) ο πρώτος μάρτυρας εθνικού, ιδεολογικού κ.λπ. αγώνα: *οι - της λευτεριάς*. Επίσης (λόγ.) πρωτομάρτυς (ο/η) [μτγν.] {πρωτομάρτυρος}.

πρωτομάστορας (ο) [μεσν.] {πρωτομαστρών} 1. ο επί κεφαλής των μαστρών ΣΥΝ. αρχιμάστορας, αρχιτεχνίτης 2. (παλαιότ.) ο εμπειρικός αρχιτέκτονας, που επανυλάμβανε εργολαβικούς την εκτέλεση οικοδομικού έργου: η *γυναίκα του ~ στο θρυλικό γεφύρι της Αρτας*. Επίσης (λαϊκότ.) πρωτομάστορης.

πρωτομηνιά (η) η πρώτη ημέρα του μήνα ΣΥΝ. αρχιμηνιά. πρωτομιάω (κ. -άω) ρ. αμετβ. {πρωτομιλάς... | πρωτομιλήσα} 1. μιλά πρώτος, πριν από άλλον/άλλους ή για πρώτη φορά 2. (για μωρά) μιλάω για πρώτη φορά.

πρωτομνηϊκός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την παλαιότερη περίοδο του μινωικού πολιτισμού: ~ *αγγείο* | *τάφος* | *τέχνη* ΑΝΤ. υστερομνηϊκός. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. early Minoan].

πρώτον επίρρ. (λόγ.) (σε απαρίθμηση) κατά πρώτο λόγο, πρώτα-πρώ-τα· για να αναφερθεί το πρώτο από σειρά στοιχεία: *τρία πράγματα έχω να σου πω: ~..., δεύτερον..., τρίτον...* [ΕΤΥΜ. < *αρχ. επίρρ. πρώτον, ουδ. του επιθ. πρώτος* (βλ. λ.)].

πρωτόνιο (το) {πρωτονί-ου | -ων} ΧΗΜ. 1. καθένα από τα στοιχειώδη σωματίδια που φέρουν θετικό ηλεκτρικό φορτίο και μαζί με τα νε-

τρόνια συναποτελούν τους πυρήνες των ατόμων (πβ. λ. ηλεκτρόνιο) 2. ο πυρήνας του ατόμου του κυριότερου ισότοπου του υδρογόνου, ο οποίος συνίσταται απλώς από ένα πρωτόνιο. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. proton < αρχ. *πρώτον*, ουδ. του επιθ. *πρώτος* (βλ. λ.).]

πρωτονοτάριος (ο) {πρωτονοταρί-ου | -ων, -ους} 1. ο πρώτος μεταξύ των νοταρίων (βλ. λ.) 2. (ως τιμητικός τίτλος) εξέχον μέλος της Εκκλησίας, υπεύθυνος της γραμματείας του Πατριαρχείου. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *πρώτο-* + *νοτάριος* (βλ. λ.).]

πρωτοξάδελφος κ. πρωτοξάδερφος (ο) {πρωτοξάδελφ-ου | -ων, -ους}, πρωτοξάδελφη κ. πρωτοξάδερφη (η) {πρωτοξάδελφών} ο πρώτος εξάδελφος ή η πρώτη εξάδελφη.

πρωτοπαθής, -ής, -ές [μεσν.] {πρωτοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζεται αυτοτελώς, που αποτελεί την πρώτη παθολογική εκδήλωση νόσου και δεν είναι συνέχεια ή αποτέλεσμα άλλου: ~ *ασθένεια* | *νόσημα* | *σύμπτωμα* | *αναμάλια* | *αμυγρόροια* ΑΝΤ. δευτεροπαθής. — πρωτοπαθεία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

πρωτοπαλλήκωρο (το) 1. ο πρώτος μετά τον αρχηγό σε ένοπλη ομάδα (π.χ. των κλεφτών επί Τουρκοκρατίας, ανταρτών, συμμορίας κ.λπ.) 2. (κατ' επέκτ. -μτφ.) πρόσωπο με εξέχοντα ρόλο σε κίνηση, ομάδα κ.λπ.: *ένα από τα - της συμμορίας* || *υπήρξε - του προέδρου*.

πρωτοπαπίας (ο) {πρωτοπαπί-αδές} (λαϊκ.) ο πρώτος στην ιεραρχία ανάμεσα στους ιερείς ΣΥΝ. πρωτοπρεσβύτερος, πρωθιερέας. Επίσης πρωτοπαπίς [μεσν].

πρωτοπείρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που για πρώτη φορά επιχειρεί να κάνει (κάτι), που δεν έχει μεγάλη πείρα: είναι ~ στην *οδήγησή* ΣΥΝ. πρωτάρης ΑΝΤ. έμπειρος, εξοσκεμημένος.

πρωτοπλάσμα (το) [1881] {πρωτοπλάσματος | χωρ. πληθ.} 1. ΒΙΟΛ. η βασική ουσία του ζωντανού κυττάρου, η οποία αποτελείται κατά 90% περίπου από νερό 2. ΒΟΤ. η βασική ουσία του πρωτοπλάστη (βλ. λ.) των κυττάρων. — πρωτοπλασματικός, -ή, -ό [1885]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. *Protoplasmal*.]

πρωτοπλάστης (ο) [1833] {πρωτοπλάστηών} ΒΙΟΛ.-ΒΟΤ. βακτηριακό ή φυτικό κύτταρο που δεν διαθέτει περικυτταρικό σκληρό τοίχωμα ή χυμοτόπιο (περιλαμβάνει οστόσο πυρήνα, κυτταρόπλασμα, κυτταρικές μεμβράνες και οργαναίδια). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. *Protoplast*.]

πρωτοπλάστοι (οι) {πρωτοπλάστ-ων, -ους} ΘΡΗΣΚ. ο Αδάμ και η Εύα, το ζευγάρι των πρώτων ανθρώπων που πλάστηκαν από τον Θεό σύμφωνα με την Π.Δ. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρώτο-* + *πλάστος* < *πλάσσω* (βλ. λ.).]

πρωτοπορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. το να προπορεύεται κανείς, να βρίσκεται ή να πηγαίνει μπροστά από τους άλλους ΣΥΝ. προβιβάδι-σμα 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που προπορεύονται, η εμπροσθοφυλακή ΑΝΤ. οπισθοφυλακή 3. (συνήθ. μτφ.) (α) το σύνολο των ατόμων που προηγούνται της εποχής τους, που διακρίνονται για την προοδευτικότητα τους και είναι επί κεφαλής καινοτόμου πολιτικής, κοινωνικής, πνευματικής ή άλλης κίνησης: ο *κύκλος αυτός αποτελεί την - της διανόησης* | *της επιστήμης* || *βρίσκομαι | ανήκω στην -* ΣΥΝ. αβανγκάρντ (β) (συνεκδ.) οτιδήποτε ανήκει στο πιο προωθημένο και προοδευτικό τμήμα του κοινωνικού και πνευματικού γίγνεσθαι: το *έργο* | *οι ιδέες του αποτελούν -* ΑΝΤ. οπισθοδρομίαση, συντήρηση (γ) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. το καλλιτεχνικό κίνημα της αβανγκάρντ: η *σοβιετική -*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία*, *πληροφορική*.

πρωτοποριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πρωτοπορία, χαρακτηριστικός της πρωτοπορίας: ~ *αντίληψη* | *έργο* | *μέθοδος* | *κίνημα* | *τέχνη* | *ιδέα* ΣΥΝ. προοδευτικός, νεοτεριστικός ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός. — πρωτοποριακά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *avant-garde*.]

πρωτοπόρος, -ος (καθήμε. -α), -ο 1. αυτός που προηγείται: η ~ *ομάδα του πρωταθλήματος* ΑΝΤ. ουραγός 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που ηγείται ή μετέχει σε προοδευτική πολιτική, πνευματική, καλλιτεχνική κ.λπ. κίνηση, που εισάγει καινοτομίες ή πρωτοστατεί στη λήψη ριζοσπαστικών μέτρων: ~ *πολιτικός μεταρρυθμιστής* || *καθοδήγησαν και άνδρωσαν αυτό το - θέατρο* ΣΥΝ. καινοτόμος, προοδευτικός, ρηξικέλευθος, ριζοσπαστικός ΑΝΤ. οπισθοδρομικός, συντηρητικός 3. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που ανακαλύπτει καινούργια στοιχεία, δεδομένα κ.λπ., που χαράσσει νέους δρόμους στην έρευνα: ~ *της ιατρικής* | *της βιολογίας* | *της φυσικής*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *πρώτο-* + *πόρος* (βλ. λ.).]

πρωτοπορώ ρ. αμετβ. [1888] {πρωτοπορ-είς... | πρωτοπόρησα} 1. προπορεύομαι, βρίσκομαι ή πηγαίνω μπροστά από τους άλλους 2. (συνήθ. μτφ.) προηγούμαι της εποχής μου, διακρίνομαι για την προοδευτική και καινοτόμο πολιτική, κοινωνική, πνευματική, καλλιτεχνική ή άλλη δράση μου (συνών. αποτελώντας πρότυπο για τους μεταγενεστέρους): *με κάθε νέα ιδέα που εφαρμόζει, αποδεικνύει ότι πρωτοπορεί ανοίγοντας νέους δρόμους στον τομέα του*.

πρωτοπρεσβύτερος (ο) [μτγν.] {πρωτοπρεσβυτέρ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο πρώτος μεταξύ των ιερέων τίτλος και τιμητική διάκριση που δίνεται από τον επίσκοπο μόνο σε έγγαμους ιερείς, οι οποίοι διακρίνονται για τη μόρφωση, την ομιλητική ικανότητα, το ήθος τους κ.λπ. ΣΥΝ. πρωθιερέας (λαϊκ.) πρωτόπαπας, πρώτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 1ος στην αραβική αριθμηση. Α ή ά στην ελληνική και Ι στη λατινική) 1. αυτός που προηγείται όλων των άλλων, που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό ένα (1): *το όνομα του είναι - στον κατάλογο* || *ήμουν - στην ουρά* και *εξυπηρετήθηκα αμέσως* ΑΝΤ. τελευταίος- ΦΡ. (α) *πρώτη γραμμή* βλ. λ. *γραμμή* (β) (κατ' επέκτ.) *έγκλημα πρώτου βαθμού* βλ. λ. *βαθμός* (γ) (κατ' επέκτ.) *συγγενής πρώτου βαθμού* πολύ στενός συγγενής- (ειδικότ.) ο πατέρας, η

μητέρα και το παιδί κάποιου (δ) *πρώτος εξάδελφος* | *πρώτη εξαδέλφη* το παιδί (γιος ή κόρη αντίστοιχα) του αδελφού ή της αδελφής του πατέρα ή της μητέρας κάποιου (ε) ο *αναμάρτητος πρώτος τον λιβόν βαλέτο* βλ. λ. *αναμάρτητος* (στ) *από πρώτο χέρι* (πβ. *δευτερο χέρι*, λ. *δευτερός*) (ι) για κάτι που αγοράζεται αμεταχειριστό (ιι) για κάτι που μαθαίνει κανείς απευθείας από την πηγή των γεγονότων: *έχω πληροφορίες - μου τα είπε άνθρωπος από το πολύ στενό του περιβάλλον* 2. ο παλαιότερος, αυτός που προηγείται χρονολογικά, αυτός που γίνεται πριν από άλλον/άλλους: ο ~ *μον γάμος* || *τα - νιάτα* || *συνήθως είναι άδικες και βιαστικές οι - κρίσεις* ΦΡ. (α) *πρώτα βήματα* η αρχή της σταδιοδρομίας: *στα - του τον βοήθησε ο αδελφος του* || *κάνει τα -* του ως *πολιτικός* (β) *με την πρώτη* | *με το πρώτο* ενθυσ αμέσως, με την πρώτη προσπάθεια: *πέρασε στο πανεπιστήμιο -* || *- τα κατάφερα* (γ) (λόγ.) εν *πρώτοις* | *κατά πρώτον* (εν *πρώτοις*; Ηροδ. 8.69) πριν από οτιδήποτε άλλο (δ) (λόγ.) ο *πρώτος διδάξας* αυτός που έδωσε πρώτος το παράδειγμα, που ξεκίνησε κάτι πριν από οποιονδήποτε άλλον: *το κυβερνών κόμμα κατηγορεί την αντιπολίτευση ότι υποκρινεί τις απεργίες, αλλά ξεχνά ότι ήταν -* (όταν ήταν στην αντιπολίτευση, έκαναν και εκείνοι το ίδιο) 3. αυτός τον οποίο συναντά κανείς πριν από άλλον/άλλους στον χώρο: *το σπίτι μου είναι στον - δρόμο αριστερά* 4. αυτός που έχει τη μεγαλύτερη σημασία, ο σπουδαιότερος: ~ *μέλημα της Αστυνομίας είναι η ασφάλεια των πολιτών* || *- συν δουλειά μετά το ταξίδι θα είναι να με ενημερώσεις* 5. αυτός που έχει τη μεγαλύτερη αξία, που αξιολογείται ως ο καλύτερος: *ξενοδοχείο - κατηγορίας* || *είναι - μαθητής στην τάξη* ΦΡ. (α) *πρώτος και καλύτερος* (ι) αυτός που έχει ξεπεράσει όλους τους άλλους, που είναι ο καλύτερος από όλους (ιι) για κάποιον που παρουσιάζεται οπουδήποτε, ενώ είναι ανεπιθύμητος (iii) για κάποιον που πρωτοστατεί σε κάτι αρνητικό: *ήλθε -!* *όλοι, και - εσύ, υποστηρίζατε τις ενέργειες του* (β) *πρώτης (τάξεως)* δηλώνει ότι κάτι είναι εξαιρετικής ποιότητας: *κρασί | ποτό | φαγητό -* (γ) *πρώτη θέση* η ακριβότερη και ανετότερη θέση σε μεταφορικό μέσο: η ~ *στο πλοίο είναι πολύ άνετη* || *ταξίδευει πάντα -* || *σαλόνι και τραπέζια για τους επιβάτες πρώτης και δεύτερης θέσεως* (δ) *πρώτο μπόι* (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος πολύ ψηλός: *ο γιος σου είναι -* 6. (οικ.) πολύ καλός: *έχω ένα κρασί - πράμα* || *πολύ - το φόρεμα σου*- ΦΡ. (οικ.) *και ο πρώτος* ως έκφραση θαυμασμού για κάποιον: *μπράβο μεγάλη, είσαι -!* 7. (σε βαθμούς ιεραρχίας) αυτός που βρίσκεται πιο πάνω στη σχετική ιεραρχία: - *μηχανικός* || *το - βιολί της ορχήστρας* (ο κορυφαίος της ομάδας των βιολιστών) ΦΡ. (α) *πρώτη κυρία* η σύζυγος γιγέτη χωρας (β) (λόγ.) *οι τα πρώτα φέρνοντας* αυτοί που έχουν τις ανώτατες ιεραρχικά θέσεις 8. αυτός που πρόκειται να γίνει πολύ σύντομα, ο προσεχής: *σε - ευκαιρία θα τακτοποιώ την υπόθεση σου* ΣΥΝ. μελοδοντικός 9. αυτός που πρέπει να ικανοποιηθεί αμέσως: *δεν είναι αυτός ο - στόχος* || *θα δοθεί χρηματικό βοήθημα στους σειομύληκτους, για να καλύψουν τις - ανάγκες τους* ΣΥΝ. απαραίτητος, αναγκαίος, επείγων ΦΡ. (α) *είδος πρώτης ανάγκης* το στοιχειώδες, το απολύτως απαραίτητο για την καθημερινή ζωή: *ακριβόταν πάλι τα τρόφιμα και τα άλλα είδη πρώτης ανάγκης* (β) *πρώτες βοήθειες* βλ. λ. *βοήθεια* 10. (α) ο πολύ βασικός, ο στοιχειώδης: *έμαθε τα - του γράμματα στη γένη* νεότερα του- ΦΡ. *πρώτη ύλη* βλ. λ. *ύλη* (β) ΜΟΥΣ. *πρώτη φωνή* η βασική φωνή, η οξύτερη στην ερμηνεία τραγουδιού 11. αυτός που γίνεται χωρίς ιδιαίτερη επιμέλεια ή φροντίδα, ο πρόχειρος: *με μια - ματιά μου φαίνονται ίδια* || *μια - εκτίμηση για το κόστος του έργου είναι ότι θα απαιτηθεί ένα δισεκατομμύριο δραχμές*- ΦΡ. (α) ο *πρώτος τυχόν* όποιος τυχί, χωρίς να έχει επιλεγεί με προσοχή: *δεν μπορείς να παντρευτείς τον πρώτο τυχόντα!* (β) εκ *πρώτης ύψεως* βλ. λ. *όψη* 12. ΜΑΘ. *πρώτος αριθμός* (πρώτοι αριθμοί, Ευκλείδειος *Θρίσμοι* 11, 12) κάθε φυσικός αριθμός διάφορος του 1 (και του 0, αν ανήκει στους φυσικούς) που δεν έχει άλλον θετικό διαιρέτη εκτός από τον εαυτό του και τη μονάδα: ~ *είναι οι αριθμοί 2,3,5,7 κ.ά.* 13. ΓΛΩΣΣ. (α) *πρώτο πρόσωπο* το πρόσωπο που χρησιμοποιεί ο ομιλητής όταν αναφέρεται στον εαυτό του- δηλώνεται κυρίως με τις καταλήξεις α' προσώπου του ρήματος (τρέχ-ω, έτρεχ-α) καθώς και με τις προσωπικές αντωνυμίες (*εγώ, εμείς*), όταν χρειάζεται να δηλωθεί έμφαση ή αντιδιαστολή (*εγώ το λέω - εμείς κουραστήκαμε κι εσείς απολαμβάνετε τα αγαθά των κόπων μας*) (β) *πρώτη κλίση* ο τρόπος κλίσης των ονομάτων της αρχαίας Ελληνικής σε -α (ταμιάς), -ης (ναύτης) και -α (*γόρα*), -η (τιμή) σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματικής (πβ. κ. *δευτέρα κλίση*, *τρίτη κλίση*) 14. *πρώτος* (ο) (α) ο πρώτος (σημ. 2) ύπνος: *με σήκωσε πάνω που έπαυρα τον -* (β) ΝΑΥΤ. ο πρώτος (σημ. 7) καπετάνιος του πλοίου: *φώναζε μου τον -, γιατί έγω να του πω κάτι* (γ) ο πρώτος (σημ. 3) όροφος (πολυ)κατοικίας: *μένω στον -* || *οι ένοικοι του -* (δ) ο πρώτος μήνας του έτους, ο Ιανουάριος: *θα παντρευτούν στις 10/1 (δέκα πρώτου)* 15. *πρώτη* (η) (α) η πρώτη (σημ. 3) παράσταση θεατρικού έργου ή η πρώτη εκτέλεση μουσικού κομματιού: ~ *καινούργια όπερα θα παρουσιαστεί στη Νέα Υόρκη σε παγκόσμια -* ΣΥΝ. *πρεμιέρα* (β) η ταχύτητα με την οποία ξεκινά όχημα: *βάζω (την) -* (γ) η πρώτη ημέρα κάθε μήνα: *την 1/1 (πρώτη πρώτων) αρχίζει το έτος* || *θα πληρώσετε κάθε - του μηνός* (δ) η πρώτη τάξη Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου: *ο γιος μου πηγαίνει στην -16. πρώτο* (το) (α) το πρωτόνιο (βλ. λ.) (β) το ένα εξηκοστό της ώρα, τ ή εήντα δεύτερα, το λεπτό (βλ. λ.): *η ώρα είναι έξι και δέκα -*. — πρώτα (βλ. λ.) κ. πρώτον (βλ. λ.) επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά* κ. λ. *αριθμός*, ΠΗΝ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πρώτος* | *πράτος* (δωρ.) < **pr-*τος (με μακρό ημίφωνο -*l-*), του οποίου η *p* **pr-* αποτελεί μεταποστ. βαθμό. τής ρίζας που απαντά στην πρόθ. *πρό* (βλ. λ.), ενώ το επίθημα -*τος* (πβ. *τρί-τος*, *τέταρτος*) είναι χαρακτηριστικό του υπερθ. βαθμού. Το επιθ. *πρώτος* συνδ. με συνοκρ. *prū-na-*, *liθ. pri-mas*, αρχ. *σλαβ. prū-vū* κ.ά. Ομόρρ. *πρό-τε-*

ρος, *προ-ῖ, πρό-ην* κ.ά. Ορισμένοι όροι και φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *είδος πρώτης ανάγκης* (< γαλλ. objet de première nécessité), *ο πρώτος τυχών* (< γαλλ. le premier venu), *σε πρώτο πλάνο* (< γαλλ. au premier plan), *ο πρώτος γύρος* (< γαλλ. le premier tour), *πρώτη κυρία* (< αγγλ. first lady), *πρώτη γραμμή* (< αγγλ. front line), *από πρώτο χέρι* (< αγγλ. first-hand), *πρώτης τάξεως* (< γαλλ. de première classe) κ.ά.]

πρώτος - πρωύτερος - πρώτ^{ος}. Το επίθ. πρώτος ως τακτικό αριθμητικό επίθετο (*ένα - πρώτος, δύο - δεύτερος, τρία - τρίτος* κ.λπ.) ανήκει κατεξοχήν στα «ταξινομικά επίθετα», εκείνα δηλ. που κανονικά δεν επιδέχονται διαβάθμιση της σημασίας τους με τη μορφή παραθετικών (πβ. επίθ. όπως *γυάλινος, κίτρινος, απόλυτος* κ.ά.). Εντούτοις, με τη χρονική σημ. του πρώτος σχηματίστηκε συγκριτικός τ. πρωύτερος (κατά τα παραθετικά τον επίθ. σε -ως: *βαθός - βαθύτερος* και *πρώτος - πρωύτερος*, όπως και *καλός - καλύτερος* με επίφρ. πρωύτερα. Επίσης, με χρονική και εμφατική μαζί σημ. σχηματίστηκε και τύπος υπερθετικού πρώτιστος (κατά τα υπερθετικά σε -ιστός, *μέγιστος, άριστος, κάλλιστος, τάχιστος, αίσχιστος* κ.ά.), από όπου και το επίφρ. πρώτιστα. Ας σημειωθεί ότι κατά τα πολλά επιρρήματα σε -ιστως, κανονικά από επίθ. σε -ιστός (*ευχάριστος - ευχαρίστος, καλόπιστος - καλοπί-στος, αόριστος - αορίστος* κ.τ.ο.ι.), σχηματίστηκε και επιρρηματικός τ. σε -ιστως, ο τ. πρώτιστως αντί του κανονικού *πρώτιστα*.

πρωτοσέλιδος, -η, -ο 1. αυτός που έχει τυπωθεί στην πρώτη σελίδα εφημερίδας: ~ *τίτλος* | *άρθρο* 2. **πρωτοσέλιδο** (το) η πρώτη σελίδα εφημερίδας, κυρ. ο τίτλος | οι τίτλοι που εμφανίζονται σε αυτήν.

πρωτοσπαθάριος (ο) [μεσν.] {πρωτοσπαθαρί-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) ο επί κεφαλής του σώματος των σπαθάρων, οι οποίοι αποτελούσαν την ανακτορική φρουρά και εκτελούσαν εμπιστευτικές αποστολές του αυτοκράτορα.

πρωτοστάτης (ο) {πρωτοστατών} αυτός που διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο, που τίθεται επί κεφαλής σε κάτι: οι ~ της *απεργίας* ΣΥΝ. πρωτεργάτης, πρωταγωνιστής.

[ΕΤΥΜ αρχ. < πρώτο- + -στάτης < θ. στα- του ρ. ἵστα-μαι (βλ.λ.), πβ. κ. *ἐπι-ανα-στάτης, προ-στάτης*].

πρωτοστατώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {πρωτοστατείς... | πρωτοστάτησα} είμαι πρωτεργάτης, διαδραματίζω πρωταγωνιστικό ρόλο (σε προσπάθεια, κίνηση κ.λπ.). *πρωτοστάτησε στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση | στις κινητοποιήσεις των αγροτών*.

πρωτοσύ γκελλος (ο) {πρωτοσυγκέλλ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. Ο πρώτος μεταξύ των συγκέλλων (βλ.λ.), ο οποίος διευθύνει το γραφείο του μητροπολίτη και τον αναπληρώνει στα διοικητικά του καθήκοντα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < πρώτο- + σύγκελλος «τίτλος του γραμματέα και συμβούλου ανωτέρων κληρικών» < συν- (< συν) + κελλος < κέλλα (< λατ. cella «θάλαμος, δωμάτιο»)].

πρωτοσυστάτος, -η, -ο νεοσύστατος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ₂ μτγν. < πρώτο- + -σύστατος < συνίσταμαι].

πρωτοτάξιδος, -η, -ο αυτός που ταξιδεύει για πρώτη φορά: *καράβι*

πρωτοτοκία (η) [μτγν.] {πρωτοτοκίων} 1. ο πρώτος τοκετός, η πρώτη γέννα 2. το να έχει γεννηθεί κανείς πρώτος ανάμεσα στα αδέρφια του, να είναι πρωτότοκος.

πρωτοτοκία (τα) [μτγν.] {πρωτοτοκίων} τα δικαιώματα του πρωτότοκου τέκνου.

πρωτότοκος, -ος, -ο (λόγ.) (γυναίκα ή θηλυκό θηλαστικό ζώο) που γέννησε για πρώτη φορά ΣΥΝ. πρωτόγεννος. [ΕΤΥΜ αρχ. < πρώτο- + τόκος (βλ.λ.) < τίκτω].

πρωτότοκος, -η, -ο (για τέκνα) αυτός που γεννήθηκε πρώτος, ο μεγαλύτερος ανάμεσα στα αδέρφια του: ~ γνιος | *κόρη | παιδί* ΑΝΤ. υστερότοκος. [ΕΤΥΜ₂ μτγν. < πρώτο- + τόκος (βλ.λ.) < τίκτω].

πρωτοτυπία (η) [μεσν.] {πρωτοτυπιών} 1. η ιδιότητα του πρωτοτύπου, η απόκλιση από το παλιό και το τετριμμένο: τα *έργα του χαρακτηρίζονται από ~ μορφής και χρωμάτων* ΑΝΤ. κοινοτυπία 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε πρωτότυπο: *πολύ καλή δουλειά με πολλές σκηνοθετικές - || προσπαθούμε να μην επαναλαμβάνουμε τα καθιερωμένα, γ'αυτό κάθε ~ είναι ευπρόσδεκτη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτυπία*.

πρωτοτυπικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **πρωτοτυπική θεωρία** η θεωρία των πρωτοτύπων ή στερεοτύπων ξεκινά από τη θέση ότι για κάθε λέξη, ιδ. για τις λέξεις που αναφέρονται σε φυσικά είδη, υπάρχουν αντικείμενα ή όντα που αποτελούν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα της τάξης στην οποία αναφέρονται, δηλ. το πρωτότυπο, η συνήθης, στερεότυπη εικόνα που ανακαλεί κανείς στη μνήμη του, όταν αναφέρεται σε κάποιον/κάτι.

πρωτότυπος, -η, -ο 1. αυτός που λέγεται, γράφεται, γίνεται κ.λπ. για πρώτη φορά, που αποκλίνει από το παλιό και το τετριμμένο, που αποτελεί νεοτερισμό: *ο σκηνοθέτης των «Τρωάδων» είχε μια - ιδέα: έβαλε το έργο να εξελίσσεται στη μεταπολεμική Γερμανία || ~ σενάριο | μελέτη | άποψη* ΑΝΤ. κοινοτόπος, συνηθισμένος, τετριμμένος 2. (συνεκδ. για πρός.) αυτός που τα λόγια ή τα έργα του έχουν ιδιαίτερα και πρωτοποριακό χαρακτήρα, που δεν επαναλαμβάνει προηγούμενα πρότυπα: ~ *συγγραφέας | δημιουργός* 3. (ειδικότ.) αυτός που έγινε πρώτος, που αποτέλεσε τη βάση ή το πρότυπο για άλλους: στην *ανασκαφή βρέθηκαν και ~ όργανα* (όχι αντίγραφα) 4. **πρωτότυπο** (το) {πρωτοτύπ-ου | -ων} το πρώτο που έγινε, βάσει του οποίου παράγονται άλλα όμοια ή ανάλογα: *δεν μπορεί να υπάρξει απόλυτη συμφωνία ανάμεσα στο ~ και στη μετάφραση || διαβάξει Πλάτωνα | Σαίξπηρ από το ~ || στο σαλόνι του κρέμασε ένα αντίγραφο του πίνακα-το - το έχει φυλάξει αλλού || ~ εγγραφο || το ~ του αυτοκινητού | του*

αεροσκάφος βρίσκεται υπό δοκιμή. — πρωτότυπα | πρωτοτύπος [μτγν.] επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτυπία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομα*. [ΕΤΥΜ₂ μτγν., αρχική σημ. «αρχικός, πρωτόθετος (με γραμμ. σημ.)». < πρώτο- + -τύπος < τύπος (βλ.λ.)]. Η σημ. «αυθεντικός, πρωταρχικός» είναι ήδη μτγν., ενώ στη σημ. «πρωτοποριακός, νεοτερικός» η λ. αποδίδει το γαλλ. original].

πρωτοτυπό ρ. αμετβ. [μτγν.] {πρωτοτυπείς... | πρωτοτύπησα} κάνω πρωτότυπες πράξεις, εκδηλώνομαι με πρωτοτυπία (βλ.λ.): *στη διδασκαλία του δεν ακολουθεί την πεπατημένη, πάντα πρωτοτυπεί* ΣΥΝ. νεοτερίζω, καινοτομώ. πρωτοτύπνι (το) {χφρ. γεν.} (λαϊκ.) το χρονικό διάστημα στην αρχή του ύπνου. πρωτοφανερώτος, -η, -ο (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που συμβαίνει, που εμφανίζεται για πρώτη φορά: ~ *μεγαλείο* | *δοκιμασία* ΣΥΝ. πρωτοφανής, καινοφανής ΑΝΤ. συγχός, συνήθης.

πρωτοφανής, -ής, -ές {πρωτοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που εμφανίζεται ή συμβαίνει, εκδηλώνεται για πρώτη φορά, που δεν έχει αντίστοιχο προηγούμενο: *οι χιονοπτώσεις τέτοια εποχή είναι ~ φαινόμενο || ~ επεισόδιο | γεγονός | κακοκαιρία | επιτυχία | αποτυχία | υπόθεση | άποψη | κοσμοσυρροή | θέμα* ΣΥΝ. πρωτόφαντος, πρωτόγονος ΑΝΤ. συνηθισμένος 2. (ειδικότ.-κακόσ.) αυτός που προκαλεί κατάπληξη, ο ασυνήθιστος δυσάρεστος: *κακοποίησε το θύμα με ~ αγριότητα || Διαμαρτυρούμαι! Αυτό είναι ~!* | ~ *θρασήτητα/αγριότητα | επιπολαιότητα | προχειρότητα | περιστατικό* ΣΥΝ. ανήκουστος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

[ΕΤΥΜ μτγν. < πρώτο- + -φανής < φαίνω | -ομαι (πβ. παθ. αόρ. β' ε-φάν-ην)], πρωτόφαντος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. ο πρωτοφανής (βλ.λ., σημ. 1) 2. (για καρπούς και λαχανικά) αυτός που παράγεται νωρίς ή για πρώτη φορά, που ωριμάζει πριν από τους άλλους: ~ *σταφύλια* ΣΥΝ. πρώμος, πρωτόλοβος ΑΝΤ. όψιμος.

[ΕΤΥΜ < πρώτο- + φανός < αρχ. φαίνω | -ομαι, πβ. κ. *ά-φαντος*]. πρωτοφόρετος, -η, -ο [1894] (για είδη ένδυσης και υποδήσης) αυτός που φοριέται για πρώτη φορά: ~ *ρούχο* | *παπούτσι* ΑΝΤ. παλιός.

πρωτοχριστιανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους πρώτους χριστιανούς ή τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες.

πρωτοχροιά (η) 1. η πρώτη ημέρα του έτους, δηλ. η πρώτη του μηνός Ιανουαρίου: *παραμονή | ανήμερα πρωτοχροιάς* ΣΥΝ. (σπανιότ.) αρχιχροιά 2. (συνεκδ.) η εορτή που γίνεται κατά την παραπάνω ημέρα: *φέτος θα κάνουμε ~ στο σπίτι του αδελφού μου*.

πρωτοχρονιάτικα επίφρ. (λαϊκ.) την ημέρα της πρωτοχροιάς, κυρ. παρά το ότι είναι πρωτοχροιά: τι ήταν αυτό που *πάθαμε ~!*

πρωτοχρονιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την πρωτοχροιά: ~ *δώρο* | *έθιμο* | *μπουναμάς* | *ευχή* | *πίτα* | *κάρτα* || *το ~ διάγγελα του πρωτοπορρογού*. πρωτοχρόλης (ο) [μεσν.] {πρωτοχρόλων} ΕΚΚΛΗΣ. ο πρώτος από τους ψάλτες εκκλησίας, ο επί κεφαλής του χορού των ψαλτών.

πρωτερινός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έγινε πρωύτερα, πιο πριν ΣΥΝ. πρότερος, προηγούμενος, προγενέστερος, παλαιότερος ΑΝΤ. επόμενος, κατοπινός.

πρωύτερος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται, γίνεται ή συμβαίνει πριν από άλλον | άλλους ΣΥΝ. προγενέστερος, προηγούμενος ΑΝΤ. επόμενος, ακόλουθος, κατοπινός. — πρωύτερα επίφρ. [μεσν.] [ΕΤΥΜ. μεσν. < πρώτος + συγκρ. επίθημα -ύτερος, πβ. *καλ-ύτερος, με-γαλ-ύτερος*].

Π.Σ. (το) Πυροσβεστικό Σώμα.

Π.Σ.Α.Α.Θ.Α.Ξ. (ο) ΝΑΥΤ. Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αξιοματικών Ασυρμάτου Θαλάσσης, Αέρος, Ξηράς.

Π.Σ.Α.Π. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αμειβομένων Ποδοσφαιριστών.

Π.Σ.Α.Π.Θ. (το) Πειραματικό Σχολείο Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Π.Σ.Α.Τ. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αθλητικού Τύπου.

Π.Σ.Ε. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων.

Π.Σ.Ε.Α. (η) Πολιτική Σχεδίαση Έκτακτης Ανάγκης.

Π.Σ.Ε.Π.Π. (ο) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Ελλήνων Προπονητών Ποδοσφαίρου.

Π.Σ.Κ. (η) Πανσπουδαστική Συνδικαλιστική Κίνηση.

Π.Σ.Ο. (η) Παγκόσμια Συνδικαλιστική Οργάνωση.

πταίσμα (το) {πταίσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΝΟΜ. κάθε αξιόποινη πράξη που τιμωρείται με κράτηση ή πρόστιμο 2. (κατ' επέκτ.) κάθε ασίμμοτο σφάλμα: *αυτό που έκανε δεν είναι κάτι σοβαρό είναι ~μπροστά σε αυτά που κάνουν άλλοι*. — (υποκ.) πταισματάκι (το). [ΕΤΥΜ < αρχ. πταίσμα < πταίω (βλ. λ. φταίω)].

πταίσμα - πλημμέλημα - κακούργημα. Πρόκειται για κλιμάκωση των εγκλημάτων ανάλογα με το πόσ αξιολογούνται οι αξιόποινες πράξεις από τα δικαστήρια με βάση την εκάστοτε ισχύουσα νομοθεσία. Πταίσμα είναι το έγκλημα που τιμωρείται με κράτηση ή πρόστιμο: πλημμέλημα είναι το έγκλημα που τιμωρείται με φυλάκιση, χρηματική ποινή ή περιορισμό σε σφροονιστικό κατόστημα: κακούργημα είναι το έγκλημα που τιμωρείται με κάθειρξη. Πταίσματα είναι λ.χ. ορισμένες τροχαίες παραβάσεις (παράνομη στάθμευση), πλημμέληματα σοβαρότερα αδικήματα (εξύβριση, ορισμένες μορφές κλοπής κ.ά.), ενώ η ανθρωποκτονία εκ προθέσεως και άλλες σοβαρότερες αξιόποινες πράξεις θεωρούνται κακούργηματα. Εγκλήματα που χαρακτηρίζονται ως πταίσματα, δικάζονται από το πταισματοδικείο, εγκλήματα που χαρακτηρίζονται ως πλημμέληματα, από το πλημμελειοδικείο (< πλημμέλεια «πλημμέλημα»), ενώ τα κακούργηματα δικάζονται από το μικτό ορκωτό δικαστήριο, που στην καθημερινή γλώσσα αποκαλείται συχνά και

κακούργ(ι)οδικείο (κακούργοδικείο < κακούργος, κακούργοι-κείο < κακούργια «κακούργημα»), μολοντί από τη νομοθεσία δεν προβλέπεται δικαστήριο με τέτοια ονομασία.

πταισματοδικείο (το) [1833] 1. ΝΟΜ. πρωτοβάθμιο, μονομελές ποινικό δικαστήριο, που είναι αρμόδιο για την εκδίκαση πταισματοδικών παραβάσεων: ΤΟ ~ τον *καταδικάσει σε ποινή εικοσαήμερης κράτησης* 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το παραπάνω δικαστήριο και οι σχετικές υπηρεσίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα*. πταισματοδικής (ο/η) [1833] {(θ)λ. πταισματοδικού} | πταισματοδικών; ΝΟΜ. ο/η δικαστής πταισματοδικείου (βλ. λ.), ο αρμόδιος για την εκδίκαση των πταισμάτων. πταιστής (ο) {πταιστών} ο φταίχτης (βλ. λ.).

[ETYM. μεσν. < αρχ. *πταίω* (βλ. λ. φταίω)]. πταίω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) φταίω στη φρ. *τις πταίει*; βλ. λ. *τις*'.

[ETYM. αρχ., βλ. λ. φταίω]. **πταρμός** (ο) (αρχαιοπρ.) το φτάρνισμα (βλ. λ.).

[ETYM. αρχ. < *πταίρω* | *πτάρνυμι* (βλ. λ. φταρνίζομαι)].

πταρνίζομαι ρ. → φταρνίζομαι *πτελέα* (η) → *φτελιά*.

πτέρωχος (ο) {πτεράρχου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αυτός που φέρει τον ανώτατο βαθμό στην ιεραρχία της Πολεμικής Αεροπορίας, αντίστοιχο με τον στρατηγό στον Στρατό Ξηράς και τον ναύαρχο στο Ναυτικό (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΗΝ.).

[ETYM. < *πτέρωχος*] «βασική μονάδα της Πολεμικής Αεροπορίας» < *άργος* < *άργω*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *wing commander*]. **πτέρνα** (η) → *φτέρνα*.

πτερινστήρας (ο) (λόγ.) το σπιρούνι. Επίσης (λαϊκ.) φτερινστήρι (το).

[ETYM. < μεσν. *πτερινστήρ* | μτγν. *πτερινστής* < μτγν. *πτερινίζω* < αρχ. *πτέρνα*]. **πτεροδάκτυλος** (ο) [1867] {πτεροδάκτυλου | -ων, -ους} προϊστορικό ιπτάμενο ερπετό με σχετικά μικρό μέγεθος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < νεολατ. Pterodactylus]. **πτερόεις**, -εσσα, -εν → *έπετα* πτερόεντα.

πτερόρροια (η) ΖΩΟΛ. εξάφραση, συνήθ. προσωρινή, του πτερώμα-τος των πτηνών.

[ETYM. μεσν. < *πτερόν* + *φροία* < *ρέω*, πβ. κ. *δακρύ-ρροια*, *σιελό-ρροια*].

πτεροσαύρος (ο) [1867] {πτεροσαύρου | -ων, -ους} κάθε ιπτάμενο ερπετό του μεσοζωικού αιώνα, που ανήκει σε τάξη από την οποία πιστεύεται ότι προήλθαν τα πτηνά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. *pterosaur*]. **πτεροσχιδής**, -ής, -ές [1852] {πτεροσχιδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ΒΟΤ. αυτός που φέρει παράλληλες εντομές από τη μία και από την άλλη πλευρά: ~ φύλλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < *πτερό* + *-σχιδής* < *σχίζω*]. **πτεροφυία** (η) {χωρ. πλθθ.} (επιστημ.) η έκφυση φτερόν, ο σχηματισμός φτερώματος.

[ETYM. μτγν. < *πτερόν* + *-φυία* < *φύω* | *-ομαι*]. **πτέρυγα** (η) {πτερύγων} 1. (λόγ.-σπάν.) η φτερούγα 2. οτιδήποτε μοιάζει με τη φτερούγα πουλιού κατά το σχήμα και τη λειτουργία: κυρ. καθεμιά από τις οριζόντιες επιφάνειες αεροπλάνου, στις οποίες ασκούνται οι αεροδυναμικές δυνάμεις που επιτρέπουν τη διατήρηση του στον αέρα: *αεροδυναμική σχεδίαση στις ~ και την άρακτο του αεροσκάφους* 3. ΑΝΑΤ. κάθε πτερυγοειδής σχηματισμός του ανθρώπινου σκελετού: *οι ~ του σφηνοειδούς οστού του κρανίου* || *οι ~ του κεντρικού λοβίου της παρεγκεφαλίδας* · 4. (α) καθένα από τα πλάγια τμήματα οικοδομικού συγκροτήματος, το οποίο συνδέεται με τον κύριο κορμό, με το κεντρικό τμήμα του συγκροτήματος από τη μία μόνο πλευρά, σχηματίζοντας με αυτό γωνία και συνήθ. έχει ορισμένη λειτουργική αυτονομία, λ.χ. στεγάζει ξεχωριστές υπηρεσίες ή διατίθεται για ειδική χρήση: *το ζεύγος των επισήμων θα φιλοξενηθεί στην ανατολική ~* || *ανέγερση συμπληρωματικής ~ του νοσοκομείου* || *οι τέσσερις ~ της δικαστικής φυλακής* (β) (κατ' επέκτ.) κάθε τμήμα οικοδομικού συγκροτήματος με ξεχωριστή, ειδικευμένη λειτουργία: *η αιματολογική ~ του Ευναγγελισμού είναι στον έβδομο όροφο* · 5. (α) το καθορισμένο τμήμα του Κοινοβουλίου, στο οποίο κάθονται οι βουλευτές συγκεκριμένης πολιτικής παράταξης: *αριστέρη | δεξιά | κυβερνητική ~* || η ~ της *αντιπολίτευσης* (β) (συνεκδ.) το σύνολο των βουλευτών συγκεκριμένης πολιτικής παράταξης: *προβλέπεται ότι το νομοσχέδιο θα ψηφιστεί από όλες τις ~ της Βουλής* 6. (κατ' επέκτ.) η ομάδα μελών ευρύτερου πολιτικού σχήματος, η οποία εκφράζει συγκεκριμένη τάση: *η μετριοπαθής | ριζοσπαστική | ακραία ~ του κόμματος* || η *κεντρία ~ των σοσιαλιστών* 7. ΣΤΡΑΤ. (α) καθένα από τα δύο πλευρικά τμήματα παρατεταγμένης στρατιωτικής ή ναυτικής δύναμης, σε αντιδιαστολή προς το κέντρο της παράταξης: *ο στρατηγός επιθεωρεί τη δεξιά ~* (β) βασική μονάδα της τακτικής Πολεμικής Αεροπορίας: ~ μάχης | εκπαίδευσης.

[ETYM. < αρχ. *πτέρυξ*, -υγος < *πτερόν* (βλ. λ. *φτερό*) + επίθημα -υξ (πβ. κ. *κόκκ-υξ*, *βρτ-υξ*). Η λ. συνδ. με συνσκρ. *palafi-g-a* «πετώντας», αβε-στ. *fpartaraját-* «πτηνό», αρχ. γερμ. *fed(e)rah* «φτερό» (> γερμ. *Feder*) κ.ά. Η λ. δὴλωσε βαθμῶν ὄτι ἐμοίαιζε με πτέρυγα, καθώς και γενικά τις πλευρικές διατάξεις κατ' αντιδιαστολή προς το κέντρο. Η πο-λιτ. σημ. αποδίδει το αγγλ. *wing*]. **πτερυγίζω** ρ. → φτερυγίζω

πτερύγιο (το) {πτερύγιου | -ων} (υποκ.) 1. μεμβρανώδες ὄργανο κολύμβησης ψαριών, υδρόβιων θηλαστικών και κεφαλόποδων μαλακίων: *το ~ του κορχαρία* || *ραχιαίο | θωρακικό | κοιλιακό | ουραίο* ~ 2. (στα αεροσκάφη) (α) πτερόνιο *καμπυλότητας* αρθρωτό μακρόστε-

νη επιφάνεια προσαρμοσμένη στο πίσω μέρος της πτερυγας αεροπλάνου, η κλίση της οποίας ρυθμίζεται αυτόματα, διευκολύνοντας τους χειρισμούς της προσγείωσης (β) *πτερύγιο κλίσεως* επιφάνεια

ανάλογη προς την παραπάνω, που είναι προσαρμοσμένη στο πίσω μέρος της πτερυγας αεροπλάνου και με τον χειρισμό της οποίας ρυθμίζεται η άνοδος ή η κάθοδος του αεροσκάφους 3. ΙΑΤΡ. (α) μεμβρανώδης πτυχή τριγωνικού σχήματος, η οποία, αν επεκταθεί πάνω από την κόρη, εμποδίζει την ὄραση-προκαλείται από έκθεση σε δυνατό ηλιακό φως, στον αέρα και στη σκόνη και αφαιρείται χειρουργικά: ΑΝΑΤ. (β) *πτερύγιο του αφτιού* ο πτερυγοειδής σχηματισμός που βρίσκεται στην είσοδο του ακουστικού πόρου και αποτελεί το εξωτερικό τμήμα του αφτιού (γ) *πτερύγιο τῆς μύτης* το κάτω κυρτό και κινητό τμήμα καθενός από τα δύο πλάγια τοιχώματα της μύτης 4. ΝΑΥΤ. το ύψαλο τμήμα του πηδαλίου σκάφους 5. ΣΤΡΑΤ. μικρή προεξοχή στο οπίσθιο τμήμα της επιφάνειας οβίδας, που βοηθεί το βλήμα να διατηρείται στην τροχιά του 6. (λόγ.-σπάν.) η μικρή φτερούγα. [ETYM. < αρχ. *πτερύγιον*, υποκ. του ουσ. *πτερύξ*, -υγος (βλ. λ.)].

πτερυγισμός (ο) ΙΑΤΡ. διαταραχή του καρδιακού ρυθμού με τη μορφή ρυθμικής ταχυκαρδίας στους κόλπους ή στις κοιλίες της καρδιάς. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *flutter*].

πτερυγοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πτερυγοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που θυμίζει φτερούγα στο σχήμα ή/και στη λειτουργία: ~ *σχηματισμός* | *νεύρο*. **πτερό γύωμα** (το) [μτγν.] {πτερωγώμα-τος | -ατα, -άτων} 1. το πτερώμα 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. περιστύλο ελληνικού ναού.

πτερώμα (το) {πτερώμα-τος | -ατα, -άτων} ΖΩΟΛ. τα φτερά και τα πούπουλα πτηνού, το φτερώμα του: *πουλί με πλούσιο | πολύχρωμο ~* ΣΥΝ. πτερώγωμα. [ETYM. αρχ. < *πτερό* < *πτερόν* (βλ. λ. φτερό)].

πτερωτός, -ή, -ό → *φτερωτός*

πτηνό (το) (επίσ.) ΖΩΟΛ. το πουλί: *αποδημητικό | υδρόβιο | ημερόβιο | νυκτόβιο | αρπακτικό | ωδικό | παραδείσιο ~*.

[ETYM. < αρχ. πτηνόν, ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *πτηνός* «ιπτάμενος, φτερωτός» < θ. πτη-, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ.) την πρώτη συλλαβή και απαθή τη δεύτερη) του Ι.Ε. *preta- «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι*, *πετ-εινός*].

πτηνομορφία (η) {χωρ. πλθθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική διάπλαση του πρόσθιου τμήματος του κεφαλίου, κατά την οποία η κατατομή του προσώπου μοιάζει με κεφαλή πτηνού.

πτηνοπόλις (ο) [1887] {πτηνοπολίων} (λόγ.) ο έμπορος πουλιών. — πτηνοπολείο (το).

πτηνοτροφείο (το) [1895] το σύνολο των εγκαταστάσεων στις οποίες γίνεται επιστημονική και μεθοδική αναπαραγωγή και εκτροφή πτηνών.

πτηνοτροφία (η) [1853] {χωρ. πλθθ.} ανε-μοπλάνο || *αναγνηριστική | δοκιμαστική | βραδινή | ασφαλής | ομαλή* ~ 3. (ειδικότ.) η προγραμματισμένη από αεροπορική εταιρεία διαδρομή αεροσκάφους, η οποία εκτελείται σε συγκεκριμένο χρόνο προς συγκεκριμένο προορισμό κατά τακτά χρονικά διαστήματα: *έρχεται με την ~ αριθμός 4071* | *η ~ είχε καθυστέρηση 30'* | *ματαιώθηκε λόγω κακοκαιρίας* || ~ *εσωτερικού* | *εξωτερικού* || *κάθε πότε έχει η Ολυμπιακή ~ για Χανιά*; || η *επόμενη ~ είναι αίριο*: ΦΡ. *πτήση τσάρτερ* βλ. λ. *τσάρτερ*.

[ETYM. < αρχ. *πτήσις* < θ. πτη-, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την πρώτη συλλαβή και απαθή τη δεύτερη) του Ι.Ε. *preta- «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι*, *πετ-εινός*].

πτητικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την πτήση: *-μηγάνημα/ ουσκευή | δοκιμές | ικανότητα | επίδομα αεροπόρου | ώρα | χρόνος* 2. ΖΩΟΛ. πτητική *μεμβράνη* (α) το τμήμα του δέρματος στην επιφάνεια της φτερούγας, που συγκρατεί τα λεπτά φτερά, ώστε να μη συστρέ-φονται κατά το πέταγμα του πτηνού (β) η δερματίνη πτυχή που συνδέει σε ορισμένα είδη ζώων τον λαϊμό με τα μεροστίνα πόδια και αυτά με τα πίσω πόδια και την ουρά, ώστε να διευκολύνει την πτήση (λ.χ. στις νυχτερίδες) ή την αερολισθήση (λ.χ. στους ιπτάμενους σκίουρους) · 3. ΧΗΜ. (για στερεά ή υγρά) αυτός που εξαερεύεται γρήγορα: *το οινόπνευμα είναι ~ υγρό*. — πτητικότητα (η) [1840] (σημ. 3).

[ETYM. αρχ. < *πτή-σις* (βλ. λ.) ο γρημ. ὄρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *volatil*].

πτιλό (το) (λόγ.-σπάν.) το πούπουλο. — *πτιλώδης*, -ής, -ες [1860]. [ETYM. < αρχ. *πτιλον* < θ. πτ-, μηδενισμ. βαθμ. του πετ- | *πέτα-* (βλ. λ. *πέτ-ομαι*), + επίθημα -ίλον. Δεν ευσταθεί η ετυμολογηση από το λατ. *pilius* «ρίχνα, μαλλιά»].

πτιλώμα (το) [1894] {πτιλώμα-τος | -ατα, -άτων} (λόγ.) τα πούπουλα που αποτελούν το φτερώμα του πτηνού.

[ETYM. < μτγν. *πτιλώ* (-όω) (πβ. κ. *άζιω* - *αζίζωμα*) < αρχ. *πτιλον* (βλ. λ.)].

πτιλωτός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει πτιλώμα (βλ. λ.) ΣΥΝ. *πουπου-λένιος*. Επίσης *πτιλώδης*, -ής, -ες [1860].

[ETYM. αρχ. < *πτιλον* (βλ. λ.), + *παραγ.* επίθημα -*ωτός* (πβ. κ. *πτερόν* - *πτερωτός*)].

ππισάνη (η) {ππισανόν} (λόγ.) υδατικό φαρμακευτικό παρασκεύασμα που περιλαμβάνει μικρή ποσότητα δραστικών συστατικών: *σις ~ περιλαμβάνονται και τα αφαιρήματα*.

[ETYM αρχ. < *ππισσ-άνη (με απλοποίηση) < ππίσσω «ξεφλουδίζω, αποφλοιώνω» (με θ. πτ- αντί του αναμενόμενου π-, πβ. πόλεμος, πόλις) < I.E. *preis- | *pis- «αλέθω, λειανίζω, συντρίβω», πβ. πόλεμος, πρί-nā-sti «συντρίβω» (μτχ. ris-tā-), λατ. rin-sō «τρίβω, λειανίζω», ris-tor «μυλωνάς, αρτοποιός», riso «γρουδί», μέσ. κάτω γερμ. visel, μέσ. άνω γερμ. fisel «πέος» κ.ά.].

ππιφούρ κ. ππιφούρ (το) → ππιφούρ

Πτολεμαΐδα (η) πόλη της Δ. Μακεδονίας στον νομό Κοζάνης, γνωστή για τις θερμοηλεκτρικές μονάδες της Δ.Ε.Η. — **Πτολεμαΐτης** (ο) [μεσν.]. **Πτολεμαΐτισσα** (η).

[ETYM < μγν. Πτολεμαΐς (-ΐδος), από το όνομα του Πτολεμαίου Α Λαγού (367/6-283/2 π.Χ. (στρατηγού του Μ. Αλεξάνδρου και, αργότερα, ηγεμόνα της Αιγύπτου. Βλ. κ. Πτολεμαΐος)].

πτολεμαϊκός, -ή, -ό [μγν.]. 1. ΙΣΤ. αυτός που σχετίζεται με τη δυναστεία των Πτολεμαίων της Αιγύπτου: ~ **χρόνιο** 2. ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τον αστρονόμο Κλαύδιο Πτολεμαίο και τη γεωκεντρική κοσμολογική του θεωρία: το ~ **σύστημα** ήταν αυτό που δέχταν η μεσαιωνική **Ευρώπη**, για να το ανατρέψει ο Κοπέρνικος με την ηλιοκεντρική του θεωρία.

Πτολεμαΐος (ο) 1. όνομα Μακεδόνων βασιλέων της Αιγύπτου κατά την ελληνιστική περίοδο, οι οποίοι ανήκαν στη δυναστεία των Λαγιδών, με πρώτο τον στρατηγό του Αλεξάνδρου Πτολεμαίο Α' τον Λαγού: ~ **ΒΟ Φιλάδελφος** | Γ' ο **Ευεργέτης** 2. Κλαύδιος Πτολεμαΐος-**Αλεξάνδρινος** αστρονόμος, μαθηματικός και γεωγράφος (2ος αι. μ.Χ.), ο οποίος στο έργο του, γνωστό ως **Αλμαγέστη**, αναπτύσσει μια γεωκεντρική κοσμολογική θεωρία. [ETYM < μγν. Πτολεμαΐος < αρχ. πόλεμος (βλ. λ.) | πόλεμος].

πτώρ ρ. μετβ. {πτοίς... | πτό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. προκαλώ φόβο (σε κάποιον), τον κάνω να διστάσει, να δείξει δειλία: *ούτε οι ύβρεις ούτε οι απειλές τους πτόησαν ΣΥΝ. τρομάξι ANΤ. ενθαρρύνω* 2. (μεσοπαθ. **πτοούμαι**) καταλαμβάνομαι από δειλία, χάνω το ηθικό μου· συνήθ. αρνητ.: *δεν ~ || ούτε στιγμή δεν πτοήθηκαν ΣΥΝ. δειλιάζω*. — **πτώση** (η) [αρχ.].

[ETYM < αρχ. πτώω (-έω), μεταρρηματικό παράγωγο του ρ. πτίσσω «φοβίζω, πτώω - συστέλλομαι, ζαρώνω» (βλ. λ. πτωχός), με ετεροίωση του θ., όπως αυτό εμφανίζεται στους αρχαϊκούς τ. *κατα-πτή-την* (δυϊκ.), *πε-πτή-ώς* (μτχ. παρακ). Δεν φαίνεται αναγκαία η αναγωγή σε ενδιάμεσο τ. *πτω-έω].

πτύελο (το) {πτύέλ-ου | -ον} ΙΑΤΡ. (συνήθ. στον πληθ.) το έκκριμα του βλεφνονόου των πνευμόνων και των αεροφόρων οδών με διάφορες προσμειξεις (λ.χ. υπολείμματα τροφής, σκόνης, καπνού, παθογόνα μικρόβια κ.λπ.), που αποβάλλεται διά του στόματος ΣΥΝ. φλέμα, απόχρεμμα.

[ETYM < αρχ. πτύελον < πτύω «φτύνω» + παραγ. επίθημα -ελον (πβ. κ. *μν-ελός, μν-αλόν*)].

πτυελοδοχείο (το) [1888] (λόγ.-παλαιότ.) ειδικό δοχείο που τοποθετείται σε νοσοκομεία, θαλάμους ασθενών, πολυσύχναστα μέρη, για να φτύ'Ουν μέσα σε αυτό.

πτύξη (η) {-ης κ. -ως | -εις, -εων} (λόγ.) το να διπλώνει κανείς κάτι. [ETYM < αρχ. πτύξις < πτίσσω (βλ. λ.)].

πτυοσκάπανο (το) φορητό εργαλείο που αποτελεί συνδυασμό φτυαριού και σκαπάνης. [ETYM < πτύον (βλ. λ. φτυάρι) + -σκάπανο < σκαπάνη].

πτυσμός (ο) (αρχαιοπρ.) το φτύσιμο (βλ. λ.).

[ETYM; αρχ. < πτύω (βλ. λ. φτύω)].

πτυσοόμενος, -η, -ο 1. αυτός που διπλώνεται ή συμπτυσσεται, ώστε ο όγκος ή η έκταση του να περιορίζεται: ~ **πόρτες** (αρθροτές πόρτες από μικρά επιμέρους τμήματα, οι οποίες μπορούν να συμπτυσσούνται ή να αναπτύσσονται -όπως το ακορντεόν- και χρησιμοποιούνται και ως τεχνητά χωρίσματα σε κατοικίες, γραφεία κ.λπ.) 2. (ειδικότ. για έπιπλα) αυτός που μπορεί να διπλώνεται για να καταλαμβάνει μικρότερο χώρο, να μεταφέρεται ή να αποθηκεύεται ευκολότερα ή να κλείνεται μέσα σε άλλο έπιπλο, λ.χ. *πτυσοόμενη πολυθρόνα, πτυσοόμενες καναπές, πτυσοόμενο κρεβάτι*.

[ETYM₂ Μτγ. ενεστ. του αρχ. πτύσσω «διπλώνω» (βλ. λ.). Στη σύγχρονη χρήση αποδίδει το αγγλ. folding].

πτύσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {πτυσοόμενος} (λόγ.) 1. διπλώνω, μαζεύω: ~ **τα ιστία** 2. (η μτχ. **πτυσοόμενος**, -η, -ο) βλ. λ. [ETYM αρχ. < *πτύξ- /ω < πτύχες (θηλ. πληθ.) βλ. κ. πτυχή].

πτυχή (η) 1. καθεμιά από τις αναδιπλώσεις που σχηματίζονται σε επιφάνεια, κυρ. υφάσματος, η οποία έχει διπλωθεί ή ζαρώσει: *οι ~ της κουρτίνας | του φορέματος ΣΥΝ. πτύχωση, δίπλα, ζάρα 2. (κατ' επέκτ.) κάθε κυματοειδής ή ανυπακοειδής σχηματισμός, οτιδήποτε μοιάζει με δίπλα υφάσματος: *οι ~ του εδάφους* 3. ΓΕΩΛ. κυματοειδής σχηματισμός του εδάφους, που παρατηρείται σε ιζηματογενή και μεταμορφωμένα πετρώματα και αποτελείται από συμπλεγμα στρωμάτων του στερεού φλοιού της Γης 4. ΑΝΑΤ. κάθε αναδίπλωση της επιφάνειας του δέρματος ή του εγκεφάλου: *επιγάστρια* ~ ΣΥΝ. ρυτίδα 5. (μτφ.) η ιδιαίτερη πλευρά θεωρήσεως ενός ζήτηματος, η ιδιαίτερη άποψη ενός θέματος: *πρέπει να λαμβάνει κανείς υπ' όψιν τον όλες τις ~ του θέματος που εξετάζει || μια νέα ~ της υπόθεσης || αποκάλυψε άγνωστες ~ της ζωής διάσημων ανδρών και γυναικών ΣΥΝ. άποψη, πλευρά, όψη, διάσταση, παράμετρος*.*

[ETYM αρχ. (κυρ. πληθ. *πτυχή*), μεταπλ. τ. (με καταβίβασμό του τόνου) του αρχαϊκού πληθ. *πτύχ-ες* (από ουσ. *πτύξ, του οποίου μαρτυρούνται μόνον οι πλάγιες πτώσεις). Η λ. είναι ανγ. ετύμου, η δε προταθείσα σύνδεση με σανσκρι. pnyksna- δεν ευσταθεί].

πτυχή: ομόρριζα. Από ένα αρχαίο θέμα πτυχ-, που σήμαινε «διπλώνω», έχουν παραχθεί στην Ελληνική (Αρχαία και Νέα) μια σειρά λέξεων με αυτή τη βασική σημασία: **πτυχ-ή** (του υφάσματος και *πτυχές του θέματος*, οι διάφορες πλευρές ενός θέματος, που δεν είναι πάντοτε εμφανείς): **δί-πτυχο**, **τρί-πτυχο**, **πολύ-πτυχο**, κάθε αντικείμενο (πύργος, χαρτί κ.λπ.) διπλωμένο στα δύο, στα τρία, σε πολλές πτυχές- **πτυχ-ίο** (< αρχ. *πτύχ-ιον*) με παράγωγα πτυχ-ιακός, **πτυχι-ούχος** **πτύχ-ωση** (*πτυχώσεις του ενδύματος*)- ρ. **πτύσσω** (< *πτυχ-ω), που εμφανίζεται στα σύνθετα ανα-πτύσσω, κυριολ. σημασία «εξειπλώνω, ανοίγω, εκτείνω», με παράγωγα *ανά-πτύξη, αναπτυξιακός, ανάπτυγμα, ανεπτυγμένος* (μτχ.), *υπανπτυκτός* **συμ-πτύσσω** «μαζεύω, θέτω μαζί» (αντίθ. του αναπτύσσω), *σμππτυξη, συνεπτυγμένος* (μτχ.), *σμππτυγμα- περι-πτύσσω* «αγκαλιάζω», κυρ. στο ουσ. περιπτύσεις.

πτυχιακός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με το πτυχίο ή ειδικότ. με την απόκτηση πτυχιού: ~ *εξετάσεις | εργασία | σπουδές* || (κ. ως ουσ.) *ετοιμάζω την πτυχιακή μου* (ενν. εργασία). ΣΧΟΛΙΟ λ. **πτυχή**. **πτυχίο** (το) πιστοποιητικό σπουδών ή/και επαγγελματικής κατάρτισης, που χορηγείται από ανώτερη ή ανώτατη σχολή σε όποιον ολοκλήρωσε με επιτυχία τη φοίτηση του: *έχω/παίρνω ~||~Νομικής|| ζητούνται μηχανικοί, κάτοχοι πτυχίου Ε.Μ.Π. ΣΥΝ. δίπλωμα* ΦΡ. **επί πτυχίω** (επί πτυχίω) για φοιτητή ή φοιτήτρια που έχει ολοκληρώσει τα χρόνια της κανονικής φοίτησης, αλλά χρειάζεται να επιτύχει στην εξέταση ορισμένων μαθημάτων, για να αποφοιτήσει. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πτυχή**.

[ETYM < μγν. πτύχιον (με καταβίβασμό του τόνου) < αρχ. πτυχή (βλ. λ.). Για τη σημασιολ. πορεία βλ. το συνώνυμο *δίπλωμα*]. **πτυχιούχος** (ο/η) [1865] κάτοχος πτυχίου: *το υπουργείο θα προκηρύξει διαγωνισμό για την πρόσληψη πτυχιούχων οικονομικών επιστημών ΣΥΝ. διπλωματούχος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφοιτος, πτυχή*. [ETYM < πτυχίο + -ούχος < έχω].

-πτυχός, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πτυχών ή μερών: *μας έδωσαν ένα τρίπτυχο ενημερωτικό φυλλάδιο || δί-πτυχο αφιέρωμα στον ποιητή*.

[ETYM Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δί-πτυχος, τρί-πτυχος*), που προέρχεται από το ουσ. πτυχή].

πτυχώνω ρ. μετβ. [1880] {πτύχω-σα, -θηκα, -μένος} 1. σχηματίζω πτυχές (σε κάτι): *κοιτάζει ρεμβάζοντας τη θάλασσα, που ο άνεμος την πτυχώνει ΣΥΝ. ζαρώνω* 2. (μεσοπαθ. **πτυχόνομαι**) σχηματίζονται πτυχές επάνω μου, παύω να είμαι τενοτωμένος: *το φόρεμα πτυχώνεται κάτω από το στήθος ΣΥΝ. ζαρώνω*. — **πτύχωμα** (το).

πτύχωση (η) [1857] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ο σχηματισμός πτυχών 2. (συνεκκό.) η πτυχή, η αναδίπλωση επιφάνειας: *οι ~ του φορέματος | της κουρτίνας ΣΥΝ. δίπλα, ζάρα, ζαρωματιά* 3. ΓΕΩΛ. η τεκτονική διεργασία κατά την οποία τα διάφορα γεωλογικά στρώματα σχηματίζουν πτυχές. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πτυχή**. [ETYM Μετάρφ. δάνειο από γαλλ. plissement].

πτυχωγενής, -ής, -ές {πτυχωγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. αυτός που έχει σχηματιστεί από πτυχώσεις του στερεού φλοιού της Γης: ~ *οροσειρά | έδαφος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ. [ETYM < πτύχωση + -γενής < γένος].

πτυχωτός, -ή, -ό [1897] αυτός που έχει πτυχές, ο γεμάτος πτυχές: ~ *φώστα | χιτώνας ΣΥΝ. (για υφάσματα) πλισέ ANΤ. απτύχωτος*.

πτύω ρ. → φτύνω

πτώμα (το) {πτώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το νεκρό σώμα, κυρ. ανθρώπου: για να πιστοποιηθεί ο φόνος, πρέπει να βρεθεί το ~ ΣΥΝ. κουφάρι, σορός, λείψανο ΦΡ. (α) (λόγ.) **πατό επί πτωμάτων** ενεργώ αδιάτακτα βλάπτοντας άλλους, προκειμένου να πετύχω, να εξασφαλίσω αυτά που θέλω: *πάτησε επί πτωμάτων, για να αναρριχηθεί στην κορυφή της εξουσίας* (β) **θα περάσεις πάνω από το πτώμα μου...** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος εκφοράζει την αφοσιωτικότητα του να αντισταθεί μέχρις εσχάτων στις (συν. αρπακτικές ή προσβλητικές) διαθέσεις κάποιου 2. (μτφ. για πρόσ.) (α) πολύ κουρασμένος, εξαντλημένος σωματικά: *είμαι ~ από την κούραση ΣΥΝ. κατάκοπος* (β) νοθρός, οκνηρός, που δεν έχει μέσα του ψυχή: *περιμένεις απ'αυτό το ~ να σε βοηθήσει στη μετακόμηση*; — (υποκ.) **πτοματάκι** (το) (σημ. 2), πτοματικός, -ή, -ό [μγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **νεκρός**. [ETYM < αρχ. πτώμα < θ. πτω-, μεταπλτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. την πρώτη συλλαβή και ετεροιωμένη τη δεύτερη) του Ι.Ε. *prei- «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι, πί-πτ-ω*].

πτομαϊνή (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. δύσοσμη αμινική ουσία που παράγεται με ενζυμική αποσύνθεση των πρωτεϊνών στα πτώματα: (μτφ.) *«τα Μ.Μ.Ε. μύρισαν ~ και ήλπισαν σε άθρονο αίμα και βία για το απαιτητικό σαρκοβόρο κοινό τους»* (εσφημ.). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ptomaine].

πτώση (η) {-ης κ. -ως | -εις, -εων} 1. η κίνηση από ψηλό σημείο σε χαμηλό, η καθοδική πορεία: η ~ *αεροπλάνου | του ακροβάτη από το σκοινί στο προστατευτικό δίχτυ | του καταδύτη από τον βαθύρα στο νερό* || η ~ *κάποιου από τη μάντρα | τη σκάλα | το μυαλό* ΣΥΝ. *πέσιμο* ΦΡ. **ελεύθερη πτώση** (i) ΦΥΣ. η κίνηση που πραγματοποιεί ένα σώμα όταν αφήνεται να κινηθεί με την επίδραση μόνο του βάρους του (ii) η ριπή αλεξίπτωτιστή από αεροσκάφος στο νερό και η πορεία του με αλεξίπτωτο μέχρι το έδαφος: *είναι έμπειρος αλεξίπτωτιστής, έχει κάνει πάρα πολλές ~* (iii) (μτφ.) η δραστική, ραγδαία μείωση: *οι τμές του μετοχών στο χρηματιστήριο ακολουθούν πορεία ελεύθερης πτώσης* 2. η απότομη απόλεια της ισορροπίας, το να βρεθεί κανείς απότομα από την όρθια στάση στο έδαφος: *κατά την ~ του στο πεζοδρόμιο, χτύπησε το κεφάλι του σ' ένα παγκάκι* || από την ~ *του*

έσπασε το πόδι του ΣΥΝ. πέσιμο ANT. σήκωμα, έγερση 3. ΑΘΛ. (α) (στην πάλη και την πυγμαχία) το να πέφτει κανείς στο έδαφος ηττημένος, το να εγκαταλείπει οριστικά μια προσπάθεια: η *πτώση του παλαιστή στο καναβάτσο-ΦΡ. μέχρι τελικής πτώσεως* βλ. λ. *τελικός* (β) (στην ενόργανη γυμναστική ή στο καλλιτεχνικό πατινάς) η απόλεια της ισορροπίας του αθλητή, που τον αναγκάζει να πέσει στο έδαφος, συντελεστής ιδιαίτερα επιβαρυντικός στην τελική του βαθμολογία 4. (ειδικά για σπίτια, κτήρια) το γκρέμισμα, η κατάρρευση: ο σεισμός *προκάλεσε ~ οικιών και δημοσίων κτηρίων* || η ~ *των τείχους του Βερολίνου* 5. (κατ' επέκτ.) η ελάττωση, η μείωση ή εξασθένηση, η καθοδική πορεία σε μια κλίμακα: *προβλέπεται ότι αύριο η θερμοκρασία θα σημειώσει απότομη ~* || *της βιομηχανικής παραγωγή* Π η ~ *χρηματιστηρίων προκαλεί τεράστια απόλεια κεφαλαίων σε όλο τον κόσμο* || η *δραματική ~ του γενικού δείκτη τιμών κατά 20%* || *των πωλήσεων* || η ~ *του πυρετού ΣΥΝ.* ύφεση, υποχώρηση, κάμψη ANT. ανόδος- ΦΡ. *κάθετη πτώση* (αντί του ορθού *κατακόρυφη πτώση*) για πολύ μεγάλη και απότομη μείωση: ~ *της θερμοκρασίας* 6. (ειδικότ.) η ελάττωση της τιμής ή/και της αξίας, η υποτίμηση: η *λίρα* | το *δολάριο υπέστη ~* || *μεγάλη ~ των τιμών των μετοχών του χρηματιστηρίου* || η ~ *των επιτοκίων* (μτφ.) 7. (για πόλεις, οχυρωμένες θέσεις) η κατάληψη κατοπιν πολιορκίας ή μάχης: η ~ *της Κωνσταντινούπολης* ΣΥΝ. άλωση 8. (κατ' επέκτ.) η έκπτωση από αξίωμα, από θέση ισχύος, από την εξουσία: η ~ *του Ναπολέοντος* | *των Αψβούργων* | *των Ρωμανόφ* || η *άνοδος και η ~ της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας* || *αναρχία και βία ακολούθησαν την ~ του καθεστώτος* 9. η δυσμενής μεταβολή, ειδικότ. η παρακμή: ~ *του θηικού των στρατιωτών* || η ~ *ενός είδους της μουσικής* · 10. ΓΛΩΣΣ. (α) καθέννας από τους μορφολογικούς τύπους των ονοματικών μερών του λόγου (ουσιαστικός, επιθέτων και αντωνυμιών), που δηλώνει τον συντακτικό ρόλο των λέξεων αυτών μέσα στην πρόταση: η *Αρχαία Ελληνική έχει πέντε -: ονομαστική, γενική, δοτική, αιτιατική, κλητική, ενώ η Νέα Ελληνική τέσσερις (εξέλιπε η δοτική)* (β) (ειδικότ.) γραμματική υποκατηγορία των ονομάτων της Ελληνικής (μαζί με τις υποκατηγορίες του αριθμού και του γένους) · 11. ΙΑΤΡ. κάθε μετατόπιση οργάνου ή σπλάγχνου που παρατηρείται στα άκρα αγωγού, ο οποίος διαρρέεται από ηλεκτρικό ρεύμα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πτώσις* < θ. *πτω-*, μετατοπίσθ. βαθμ. (με μηδένισμ. την πρώτη συλλαβή και ετεροιωμένη τη δεύτερη) του Ι.Ε. **retā-* «πετώ, πέφτω», για το οποίο βλ. λ. *πέτ-ομαι, πετ-εινός, πι-πτ-ω*. Η γλωσσ. σημ. είναι ήδη αρχ. (στον Αριστοτέλη), ενώ ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. *ptōse*, ο δε μουσ. όρ. αποδίδει το ιταλ. *cadenza* (βλ. κ. *κα-νέντσα*)].

πτωτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (μτφ.) αυτός που πέφτει ή που έχει τάση προς τα κάτω: η ~ *πορεία των μετοχών* | *του δολαρίου* || ~ *τάσεις του πληθωρισμού* · 2. ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τις πτώσεις των ονομάτων: *-τύπος* | *λέξη* | *κατάληξη* (β) *πτωτικά* (τα) τα ονοματικά μέρη του λόγου, αυτά που παρουσιάζουν πτώσεις (άρθρο, ουσιαστικό, επίθετο, αντωνυμία, μετοχή) 3. ΡΗΤΟΡ. *πτωτικό σχήμα* το ρητορικό σχήμα κατά το οποίο δύο ή περισσότερες πτώσεις του ίδιου ονόματος ακολουθούν η μία την άλλη. — πτωτικά επίρρ. (σημ. 1).

-πτωτός, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό πτώσεων: *δίπλωτα* | *τρίπλωτα ουσιαστικά*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *δι-πτω-τος, τρι-πτωτος*), που προέρχεται από το αρχ. *πτώσις*].

πρωαίνο ρ. → φρωαίνο

πρωαλάζονας (ο) [μτγν.] ο πτωχός που είναι ταυτοχρόνως και αλαζόννας ΣΥΝ. ψωροπερήφανος. — *πρωαλαζονεία* (η) [αρχ.]

πρωχία (η) → φρωχία

πτώχευση (η) [1840] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} NOM. η κατάσταση στην οποία κηρύσσεται με δικαστική απόφαση κάθε έμπορος ο οποίος εμφανίζει μόνιμη ταμειακή δυσχέρεια πληρωμής των χρεών του, τελεί δηλαδή σε κατάσταση παύσης πληρωμών: η *εταιρεία μας κήρυξε ~ και όλο το προσωπικό έμεινε χωρίς δουλειά* || *οι δουλειές του δεν πάνε καλά, βρίσκεται στα πρόθυρα της ~* ΣΥΝ. χρεοκοπία, φάλισμα, κραχ. (οικ.) φαλιμένο.

πτωχευτικός, -ή, -ό [1892] NOM. 1. αυτός που σχετίζεται με την πτώχευση: ~ *διαδικασία* 2. *Πτωχευτικό Δίκαιο* ο κλάδος του Εμπορικού Δικαίου, ο οποίος περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν την πτώχευση (βλ. λ.). πτωχέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {πτώχευσα} (για φυσικά ή νομικά πρός.) κηρύσσω πτώχευση (βλ. λ.), περιέρχω σε κατάσταση αδυναμίας να εξοφλήσω τους δανειστές μου, να εκπληρώσω τις οικονομικές μου υποχρεώσεις: *εκατοντάδες επιχειρήσεις μικρομεσαίων πτώχευσαν τον τελευταίο χρόνο* ΣΥΝ. χρεοκοπώ, φάλισμα, (εκφροσ.) βουλιάζω, πέφτω έξω, βαράω κανόνων ΦΡ. *δυστυχώς επωγέσασμεν* (ι) φρ. με την οποία λέγεται ότι ο Χαρίλαος Τρικούπης ανήγγειλε στο Κοινοβούλιο την πτώχευση του ελληνικού κράτους (ii) φρ. με την οποία ανακοινώνει κανείς χρεοκοπία ή αδυναμία να ανταποκριθεί στα έξοδα του.

πτωχικός, -ή, -ό → φτωχικός πτωχοκομείο [1833] κ. (λαϊκ.) φτωχοκομείο (το) φιλανθρωπικό κατάστημα στο οποίο περιθάλπονται άπορα άτομα, ανίκανα να εργαστούν, κυρ. ηλικιωμένα. [ΕΤΥΜ. < πτωχός + *-κομείο* < αρχ. *κομώ* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *κομ-ίζω, κόμωσις*)].

πτωχοπροδρομικός, -ή, -ό [1829] ΦΙΛΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον Βυζαντινό λόγο και ποιητή Θεόδωρο Πρόδρομο ή Πτωχοπρόδρομο (12ος αι.): ~ *ποίημα*.

πτωχοπροδρομικός (ο) [1894] {χωρ. πληθ.} 1. η επίδραση των πτωχοπροδρομικών ποιημάτων στη λογοτεχνία 2. η αναξιοπρεπής διεκπεραίωση της υλικής ανέχειας κάποιου με σκοπό την επαίεση.

πτωχός, -ή, -ό (λόγ.) φτωχός: κυρ. στη ΦΡ. *πτωχός του πνεύματι* (*μακάριος οί πτωχοί τω πνεύματι*, Κ.Δ. Ματθ. 5, 3) για ταπεινούς και ευ-διδάκτους ανθρώπους (συνήθ. κατά παρερμηνεία) για άτομα μειωμένης ευφυΐας και αντιλήψεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχεια*. [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *φτωχός*].

Π.Υ. (η) Πυροσβεστική Υπηρεσία. **πυαιμία** (η) [1880] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. γενική λοίμωξη του αίματος, που οφείλεται στην παρουσία σε αυτό μεγάλου αριθμού πυογόνων μικροοργανισμών (λ.χ. στρεπτόκοκκοι, σταφυλόκοκκοι κ.ά.) (πβ. λ. *σηψαιμία*). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pyémié*].

πύαρ (το) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ.} (λόγ.) το πρωτόγαλα (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *πύαρ* (δεν απαντά σε γεν. ή δοτ.), που συνδ. με το αρχ. *πύος* (ό) «πρωτόγαλα» και η αναγωγή σε Ι.Ε. **reu-* | **ru-* «φουσκάνω». Εξίσου αμφίβολη η ανάλυση, ξινίσιω». Συγγενείς είναι και οι τ. *σανσκρ. sarā* «ξινόγαλα», *saras-* «κρούστα του γάλακτος», λατ. *caries* «σήψη» κ.ά.]

πυγή (η) (αρχαιοπρ.) ο προκός και οι γλουτοί, τα οπίσθια, ο πισινός. — *πυγιάος*, -α, -ο [αρχ.]

πυγμάιος, -α, -ο 1. ού καθημερινού λεξιλογίου, η οποία δεν απαντά στην επική και τραγική ποίηση λόγω της σημασίας της. Η ετυμ. είναι αβέβαιη, καθώς δεν έχει επιβεβαιωθεί η σύνδεση με τη μτγν. «γλώσσα» *πίννος* «πρωτόκτος», όπως και η αναγωγή σε Ι.Ε. **reu-* | **ru-* «φουσκάνω». Εξίσου αμφίβολη η ανάλυση σε θ. **ru-g-*, που θα συνδέει τη λ. *πυγή* με αρχ. ισλ. *fjúk* «χινοθύελλα», λατ. *riga* «σφοδρός άνεμος» κ.ά.]

πυγμαίος, -α, -ο 1. άνθρωπος με πολύ μικρό ύψος ΣΥΝ. μικρόσωμος, κοντοβριθούλης ANT. γίγαντας 2. *Πυγμαίος* (ο), *Πυγμαία* (η) κάθε μέλος φυλής, τα ενήλικα άτομα της οποίας δεν ξεπερνούν σε ύψος το 1,5 μέτρο: *φολές Πυγμαίων συναντά κανείς στην Ασία και την τροπική Αφρική*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πυγμαίοι*, φυλή νάνων, οι οποίοι κατοικούσαν στην περιοχή του Άνω Νείλου της Αιγύπτου, < *πυγμή* «γροθιά - μονάδα μετρήσεως μήκους ίση με 34 εκατοστά» (βλ. λ.).]

πυγμαλίον (ο) {πυγμαλί-ονος, -ωνα | -ώνων} (μετωνυμ.) άνθρωπος που προσπαθεί να αλλάξει ριζικά κάποιον άλλον προς το καλύτερο, αναλαμβάνοντας την εκπαίδευση και την ευρύτερη καλλιέργειά του. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Πυγμαλίον*, όν. μυθικού βασιλιά της Κύπρου, ο οποίος ερωτεύτηκε ένα γυναικείο άγαλμα που είχε κατασκευάσει ο ίδιος, το οποίο ζωνάνωμε με επέμβαση της Αφροδίτης και έγινε η Γαλάτεια. Η σημερινή σημασία προέρχεται από το ομώνυμο θεατρικό έργο του Μπερνάρ Σω (B. Shaw), το οποίο μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο με τον τίτλο *My Fair Lady* «Ωραία μου Κυρία»].

πυγμαχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. (αρχαίο και σύγχρονο) αγώνισμα πάλης μεταξύ δύο αθλητών, οι οποίοι προσπαθούν να καταβά-λουν ο ένας τον άλλον με γροθιές στη σύγχρονη εκδοχή του, οι αθλητές φορούν ειδικά βαριά και παραγεμαμένα γάντια (που καλύπτουν μαζί τα τέσσερα δάκτυλα και χωριστά τον αντίχειρα) και αγωνίζονται στο ρινγκ (βλ. λ.) για τρεις ως δεκαπέντε τρίλεπτες γύρους με ενδιάμεσες μονόλεπτες διακοπές ΣΥΝ. μποξ. — *πυγμαχικός*, -ή, -ό.

πυγμαχικός (ο/η) αθλητής της πυγμαχίας, πρόσωπο που λαμβάνει μέρος σε αγώνες πυγμαχίας ΣΥΝ. μποξέρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *πύξ* (< **πύγ-ς*, βλ. λ.) + *-μάχος* < *μάχομαι*].

πυγμοχ ρ. μετβ. [μτγν.] {πυγμαχείς... | πυγμαχίσα} μετέχω σε αγώνα πυγμαχίας.

πυγή (η) 1. (λόγ.-σπάν.) η παλάμη του χεριού με τα δάχτυλα κλειστά, σφιγμένα προς τα μέσα ΣΥΝ. γροθιά, μουσούνι 2. (συνήθ. μτφ.) η δυναμική συμπεριφορά, η αποφασιστική στάση: στην *περίπτωση αυτή πρέπει να δείξετε ~* || ο *Βίσμαρκ κυβερνούσε με σιδερένια ~* || *άνθρωπος με ~* || «πρόκειται για μια ενέργεια *πυγμής*, που θέλει να υπογραμμίσει την ισχυρή προσωπικότητά του *ανδρός*» (εφημ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *πυγ-* (επίρρ. *πύξ* < **πύγ-ς*, βλ. λ.) + *παργα*. επίθημα -μής, πβ. *δράττω - δραχ-μής, άγω - άκ-μής*].

πυγολαμπίδα (η) κολοεπτερο έντομο που στο κάτω μέρος της κοιλιάς του φέρει ειδικά όργανα, τα οποία εκκρίνουν μια ουσία, που (όταν οξιδώνεται) παράγει φως ΣΥΝ. (λαϊκ.) κωλοφωτιά. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυγολαμπίς*, -ίδος < *πυγο-* (< *πυγή* «οπίσθια», βλ. λ.) + *-λαμπίς* < *λάμπο*]. Π. Υ.Δ.Ε. (η) Περιφερειακή Υπηρεσία Δημοσίων Έργων. πυελικός, -ή, -ό → πύελος πυελίτιδα (η) [1876] ΙΑΤΡ. φλεγμονή της πυέλου του νεφρού.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pyélite*]. **πυελογραφία** (η) {πυελογραφιών} ΙΑΤΡ. διαδικασία λήψεως (σε τακτά χρονικά διαστήματα) ακτινογραφικών εικόνων του ουροποιητικού συστήματος μετά τη διοχέτευση ανθοφλέβιου ειδικού ιωδιούχου διαλύματος στους νεφρούς, τους ουρητήρες και στην κύστη χρησιμοποιείται για διαγνωστικούς σκοπούς και αποκαλύπτει ανωμαλίες σε οποιοδήποτε σημείο του ουροποιητικού συστήματος (λ.χ. όγκους, πέτρες στους νεφρούς).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *pyelography*]. **πυελοκυτίτιδα** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ταυτοχρόνη φλεγμονή της νεφρικής πυέλου και της ουροδόχου κύστης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *pyelocystitis*]. **πτελονοφρίτιδα** (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των νεφρών,

η οποία συνήθ. προκύπτει ως επιπλοκή του σακχαρώδους διαβήτη και, αν δεν θεραπευθεί, ενδέχεται να προκαλέσει βλάβη στους νεφρούς ή και νεφρική ανεπάρκεια' θεραπεύεται με αντιβίωση, χορήγηση παυσίπονων και λήψη υγρών ή με νοσοκομειακή περίθαλψη. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pyélophérite*]. πυελοπεριτονιτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή του περιτονίου της λεκάνης, η οποία προκαλείται από φλεγμονή των έσω γεννητικών οργάνων της γυναίκας.

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pyéloréperitonite*]. **πύελος** (η) {πυέλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΑΝΑΤ. **1.** η οστείνη δομή σε σχήμα λεκάνης στη βάση της σπονδυλικής στήλης, η οποία αποτελείται από τα δύο *άνωνμα οστά*, το *ισχίο* και τον *κόκκυγα* και η οποία είναι πιο ρηχή και πλατιά στις γυναίκες, για να διευκολύνεται η κυοφορία και ο τοκετός: *ανδρική | γυναικεία* - ΣΥΝ. λεκάνη **2.** πλατύ τμήμα του νεφρού από το οποίο αρχίζει ο ουρητήρας. — πυελικός, -ή, -ό [1865].

[ETYM₂ < αρχ. *πύελος* < *πύ-ελος (με ανομοιώτικη αποβολή του πρώτου -λ-) < θ. *πλυ-* (του ρ. *πλύ-νω*, πβ. *πλύ-σις*, *πλύ-τό*) + επίθεσις -ελο- (πβ. *μυ-ελος*, *πύ-ελον*).

πυελοσκοπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. ακτινσκοπική εξέταση της νεφρικής πυέλου και του ουρητήρα, που γίνεται για διαγνωστικούς σκοπούς.

[ETYM₂ < *πύελος* + -*σκοπήση* < *σκοπώ* «παρρηγό προσεκτικά - εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pyéloscopie*].

πυελοτομία (η) ΙΑΤΡ. **1.** η τομή της πυέλου (βλ.λ.) με χειρουργική επέμβαση **2.** η διάνοιξη της νεφρικής πυέλου (βλ.λ.) με χειρουργική επέμβαση, συνήθ. για αφαίρεση λίθου. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. *pyelotomy*].

Πυθαγόρας (ο) **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος και μαθηματικός από τη Σάμο (6ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος. [ETYM₂ αρχ. κύρ. όν. < Πυθώ, αρχαία ονομασία της πόλης των Δελφών και της τοποθεσίας στην οποία βρίσκεται (βλ. λ. *Πυθία*), + -*αγόρας* < *αγορά* (με τη σημ. «αγορευση, διάλεξη»)].

πυθαγόρειος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Πυθαγόρα ή/και τη σχολή του: ~ *διδασκαλία* | *φιλοσοφία* **2.** ΜΑΘ. (α) *πυθαγόρειο θεώρημα* το μαθηματικό θεώρημα, κατά το οποίο το τετράγωνο της υποτεινούςας ισούται με το άθροισμα των τετραγώνων των δύο κάθετων πλευρών ενός ορθογωνίου τριγώνου (β) *πυθαγόρειος πίνακας* πίνακας πολλαπλασιασμού που αποδίδεται στον Πυθαγόρα και δίνει τα γινόμενα των δέκα πρώτων ακεραίων αριθμών, όταν πολλαπλασιαστούν με το 1, το 2, το 3 κ.λπ. ως το 10 (βλ. κ. λ. *πρωταίεδα*) **3.** *πυθαγόρειοι* (οι) {πυθαγορεί-ων, -ους} οι οπαδοί της φιλοσοφίας του Πυθαγόρα ή/και οι μαθητές της σχολής του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιά-ντεος*, -ιος.

Πυθία (η) {Πυθίων} **1.** ιερεία του Απόλλωνα στο μαντείο των Δελφών, μέσω της οποίας ο θεός έδινε τους χρησμούς του' ΦΡ. (ειρων.-σκόπη.) κάνω *την Πυθία* μιλάω με λόγια υπερδεμένα, δεν δίνω ξεκάθαρη απάντηση · **2.** ομαδικό παιχνίδι που συνήθίζεται σε νεανικές, εφηβικές παρέες, κατά το οποίο οι παίκτες (από δύο κάθε φορά) είναι υποχρεωμένοι να εκτελούν ό,τι υποδεικνύει ο παίκτης που έχει αναλάβει τον ρόλο της Πυθίας.

[ETYM₂ < αρχ. *Πυθία* (ενν. *ιέρεια*), ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. *Πύθιος* < *Πυθώ*, αρχαία ονομασία της πόλης των Δελφών και της τοποθεσίας της. Το τοπωνύμιο *Πυθώ* είναι αγν. ετύμου. Οι αρχαίοι το συνέδεαν με το ρ. *πύθομαι* «σπείζω» (βλ. λ. *πύον*), επειδή εκεί αποσυντέθηκε ο *Πύθων*, το τερατόμορφο ερπετό που φόνευσε ο Απόλλων. Παρετυμο-λογική είναι η σύνδεση με το ρ. *πυθάνομαι* «πληροφορούμαι» (εξαιτίας του ρόλου που έπαιζε το δελφικό μαντείο) λόγω της μακρότητας του τ. *Πυθώ*, εν αντιθέσει προς τους τ. του *πυθάνομαι* (απρφ. αορ. β' *πύθ-έσθαι*)].

Πύθια (τα) {Πυθίων} μεγάλη θρησκευτική γιορτή των αρχαίων Ελλήνων, η δεύτερη σε σημασία μετά τα Ολύμπια, που ετελείτο κάθε τέσσερα χρόνια προς τιμήν του θεού Απόλλωνα στους Δελφούς και περιελάμβανε αθλητικούς, μουσικούς και ποιητικούς Αγώνες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Θεοφάνια*.

[ETYM₂ < αρχ. *Πύθια* (ενν. *ιερά*) < *Πυθώ*, αρχαία ονομασία της πόλης των Δελφών και της τοποθεσίας όπου διεξάγονταν οι Πυθικοί αγώνες. Βλ. κ. *Πυθία*].

πυθικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον Πύθιο Απόλλωνα, την Πυθία ή τα Πύθια: ~ *Αγώνες* (οι αθλητικοί, μουσικοί και ποιητικοί αγώνες που διεξάγονταν στο πλαίσιο των Πυθίων) ΣΥΝ. *πύθιος*.

πυθονικής (ο) {πυθονικών} (στην αρχαιότητα) ο νικητής στα Πύθια, στους Πυθικούς Αγώνες, στον οποίο απονεμόταν ως βραβείο ένα δάφνινο στεφάνι από το ιερό δέντρο του θεού Απόλλωνα (στην κοιλάδα των Τεμπών). [ETYM₂ αρχ. < *Πύθια* (βλ.λ.) + -*νίκης* < *νίκη*].

πύθιος, -α (λόγ. -ια), -ο [αρχ.] (στην αρχαιότητα) **1.** αυτός που σχετίζεται με την Πυθία, την περιοχή γύρω από τους Δελφούς ΣΥΝ. *δελφικός* **2.** (ως προσωνυμία) *Πύθιος* (ο) ο Απόλλων, όπως λατρευόταν στους Δελφούς **3.** (ειδικότ.) *Πύθιοι* (οι) οι κάτοικοι των Δελφών **4.** *Πύθια (τα)* βλ.λ. **5.** *Πυθία* (η) βλ.λ.

πυθμένας (ο) (λόγ.) **1.** η κατώτατη εσωτερική επιφάνεια κάθε κοίλου αντικειμένου, σκεύους κ.λπ.: ~ *δοχείου* | *βαρελιού* ΣΥΝ. *πάτος*, *βάση* **2.** ο βυθός θάλασσας, λίμνης, ποταμού κ.λπ.: στον ~ του *λιμανιού της Αλεξάνδρειας* εντοπίστηκαν σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα ΣΥΝ. *πάτος*, — *πυθμενικός*, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*, [ETYM₂ < αρχ. *πυθμήν*, -ένος (με επίθημα -μήν, πβ. *λι-μήν*, *ποι-μήν*) < *bhdh- (με ανομοίωση των δασέων) < I.E. *bhdh- «έδαφος, πάτωμα», πβ. σανσκρ. *budhānā*, λατ. *fund-us* «έδαφος, πυθμένας» (> γαλλ. *fond*, ισπ. *hondo*), αρχ. γερμ. *bodam* «έδαφος» (> γερμ. *Boden*), αρχ.

αγγλ. botm (> *αγγλ. bottom*) κ.ά.]. **πύθωνας** (ο) {πυθώνων} **1.** μεγαλόσωμο φίδι που ζει στις εύκρατες και τροπικές περιοχές της Ασίας, της Αφρικής και της Αυστραλίας, είναι νυκτόβιο, αργοκίνητο, χωρίς δηλητήριο, φθάνει σε μήκος τα οκτώ μέτρα και θανατώνει τη λεία του με περίφξη · **2.** ΜΥΘΟΛ. *Πύθωνας* (ο) τερατόμορφο φίδι, τέκνο της Γαίας, που κατοικούσε στην περιοχή των Δελφών, έως ότου το εξολόθρευσε ο Απόλλων, ο οποίος και θέσπισε τη λατρεία του στην περιοχή. [ETYM₂ < αρχ. Πύθων, ονομασία του τερατόμορφου ερπετού που φονεύθηκε από τον Απόλλωνα, παράλλ. τ. του τοπωνυμίου Πυθώ, αρχαία ονομασία της πόλης των Δελφών και της τοποθεσίας της (βλ. λ. *Πυθία*)].

πυκνά επίρρ. → **πυκνός**
πυκνογραμμένος, -η, -ο αυτός που είναι γραμμένος πυκνά, χωρίς μεγάλα διαστήματα ανάμεσα στα γράμματα, στις συλλαβές και τις λέξεις: ~ *κειμενο* | *σελίδες* ΑΝΤ. αραιογραμμένος.

πυκνοκατοικημένος, -η, -ο (για περιοχές) πυκνά κατοικημένος, αυτός που διαθέτει δυσανάλογα μεγάλο πληθυσμό σε σχέση με την έκτασή του: ~ *περιοχή* ΑΝΤ. αραιοκατοικημένος.

πυκνοκατοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η εγκατάσταση μεγάλου πληθυσμού σε μικρή αναλογικά έκταση: «ο δείκτης *πυκνοκατοίκησης* έχει βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια λόγω της μείωσης του μεγέθους των νοικοκυριών» (εφημ.).

πυκνοκατοικούμαι ρ. αμετβ. {πυκνοκατοικείται... | πυκνοκατοικήθηκα, -μένος} **1.** (για περιοχές) έχω πολλούς κατοίκους, διαθέτω δυσανάλογα μεγάλο πληθυσμό σε σχέση με την έκτασή μου: η *Αθήνα πυκνοκατοικείται* **2.** (η μητ. *πυκνοκατοικημένος*, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

πυκνολήνια (η) {πυκνοληνιών} ΙΑΤΡ. μορφή επιληψίας (βλ.λ.) με πολλές κρίσεις την ημέρα, κατά τις οποίες ο ασθενής, χωρίς να παρουσιάζει απώλεια συνειδήσεως, δεν μπορεί να κινήθει, να μιλήσει ή να σκεφθεί. [ETYM₂ < *πυκνό-* + *-ληψία* < *λήψη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pycnolepsie*].

πυκνομάλλος, -η, -ο [1894] αυτός που έχει πυκνά μαλλιά ή (για ζώα) πυκνό τρίχωμα.

πυκνόμετρο (το) [1833] {πυκνομέτρ-ου | -ων} **1.** ΦΥΣ. όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της πυκνότητας και του ειδικού βάρους υγρού ΣΥΝ. (λαϊκ.) γράδο **2.** ΦΩΤΟΓΡ. *οπτικό πυκνόμετρο* συσκευή που μετρά την πυκνότητα φωτογραφικής πλάκας ή φιλμ, καταγράφοντας φωτομετρικά τη διαφάνεια της — πυκνομετρικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *densimètre* (νόθο συνθ.)].

πυκνόρρευτος, -η, -ο [1882] (για υγρά) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα, που ρέει με δυσκολία: ~ *μέλι* | *σιρότι* ΣΥΝ. *παχύρρευτος*, *πηχτός* ΑΝΤ. *αραιός*. — πυκνόρρευστα επίρρ. [ETYM₂ < *πυκνό-* + *ρευτός* (< *ρέω*)].

πυκνός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιέχει πολλή ύλη σε μικρό όγκο, που τα συστατικά του βρίσκονται πολύ κοντά το ένα στο άλλο: η *ζακέτα αυτή έχει πολύ ~ πλέξη* ΑΝΤ. *αραιός* **2.** (για σύνολο ομοειδών στοιχείων) αυτός που αποτελείται από πολλά μέλη, τα οποία βρίσκονται κοντά το ένα στο άλλο, αυτός που έχει συμπυκνωθεί: ο *στρατός περνούσε σε ~ παράταξη* || *έδωσε τη διάλεξη του ενόπιον ~ ακροατήριον* || ~ *μυστακία* | *γένι* | *φρόδι* | *βλέφαρο* (από πολλές τρίχες σε μικρή απόσταση μεταξύ τους) ΑΝΤ. *αραιός* **3.** (στον πληθ.) για πράγματα που βρίσκονται πολύ κοντά το ένα στο άλλο: ~ *μαλλιά* (πλούσια) || ~ *σύννεφα καπνού* **4.** (ειδικότ. για υγρά) αυτός που ρέει με δυσκολία, ο *παχύρρευτος*: ~ *μέλι* | *σιρότι* ΣΥΝ. *πυκνόρρευτος*, *πηχτός* ΑΝΤ. *αραιός* **5.** αυτός που δεν αφήνει μεγάλο ενδιάμεσο χώρο: ~ *φύλλωμα* | *όσος* | *λόχημ* | *βλάστηση* **6.** (βροχή, χιόνι, χαλάζι κ.λπ.) αυτός που δεν αφήνει ενδιάμεσα κενά κατά την εξέλιξη του: *ταϊνία με συναρπαστική πλοκή και ~ δράση* ΣΥΝ. *σφιχτοδεμένος* **9.** αυτός που δεν επιτρέπει να φανεί τίποτε μέσα από αυτόν: ~ *σκοτάδι* | *ομίχλη* | *νέφος* || (μτφ.) ~ *πέπλος μυστηρίου εξακολουθεί να καλύπτει την υπόθεση* ΣΥΝ. *αδιapέραστος* **10.** (μτφ. για τον λόγο) αυτός που εκφράζει πολλά νοήματα με λίγες λέξεις: ~ *διαπίπωση* ΣΥΝ. *περικειτικός*. — πυκν-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. [ETYM₂ < αρχ. *πυκνός* | *πυκνός* (ποιητ.). Δεν είναι σαφές ποιος από τους δύο τύπους είναι αρχαιότερ. έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι το *πυκνός* προέρχεται από το *πυκινός* με συγκοπή, αλλά, κατά διαφορετική εκδοχή, ο τ. *πυκινός* προέρχεται υποχρηματικά από το συνθ. *πυ-κι-μήνης* («ευφυής»). Η ετυμ. παραμένει αβέβαιη. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ουσ. *αμ-πυξ* «διάδημα» (**νά-πυξ*) και με *αβεστ. pusā* (< I.E. *ruk- «συμπιέζω, συμπυκνώνω, περικλείω»), πράγμα που θα δικαιολογούσε τη σημ. «σταθερά, στερεά» του ομορρικού επίρρ. *πίκα*].

πυκνότητα (η) [αρχ.] {πυκνοτήτων} **1.** το να είναι κάτι πυκνό, να έχει δηλ. τα μέρη ή τα συστατικά του συμπυκνωμένα, συγκεντρωμένα σε ελάχιστο χώρο: ~ *ύλη* | *γάλακτος* | *υγρού* ΑΝΤ. *αραιότητα* **2.** το να επαναλαμβάνεται κάτι συχνά: ~ *επισκέψεων* | *εμφανίσεων* ΣΥΝ. *συχνότητα* ΑΝΤ. *αραιότητα*, *σπανιότητα* **3.** (μτφ. για νόημα, λόγο, έκφραση κ.λπ.) το να λέγονται πολλά ή/και σημαντικά με λίγες λέξεις: το *σύγγραμμα του παρουσιάζει εξαιρετική ~ εννοιών* ΣΥΝ. *περικειτικότητα* **4.** ΦΥΣ. το πηλίκο της μάζας στερεού, υγρού ή αερίου σώματος διά του όγκου του · **5.** ΗΛΕΚΤΡ. (α) *πυκνότητα φορτίου* ο λόγος του ηλεκτρικού φορτίου που περιέχεται σε ορισμένο όγκο, προς τον όγκο αυτόν (β) *πυκνότητα ρεύματος* το πηλίκο της εντάσεως του

πυκνός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον Πύθιο Απόλλωνα, την Πυθία ή τα Πύθια: ~ Αγώνες (οι αθλητικοί, μουσικοί και ποιητικοί αγώνες που διεξάγονταν στο πλαίσιο των Πυθίων) ΣΥΝ. πυθιος.

πυθονικής (ο) {πυθονικών} (στην αρχαιότητα) ο νικητής στα Πύθια, στους Πυθικούς Αγώνες, στον οποίο απονεμόταν ως βραβείο ένα δάφνινο στεφάνι από το ιερό δέντρο του θεού Απόλλωνα (στην κοιλάδα των Τεμπών). [ETYM2 αρχ. < Πύθια (βλ.λ.) + -νίκης < νίκη].

πύθιος, -α (λόγ. -ια), -ο [αρχ.] (στην αρχαιότητα) 1. αυτός που σχετίζεται με την Πυθία, την περιοχή γύρω από τους Δελφούς ΣΥΝ. δελφικός 2. (ως προσωνυμία) Πύθιος (ο) ο Απόλλων, όπως λατρευόταν στους Δελφούς 3. (ειδικότ.) Πύθιοι (οι) οι κάτοικοι των Δελφών 4. Πύθια (τα) βλ.λ. 5. Πυθία (η) βλ.λ.

πυθμένας (ο) (λόγ.) 1. η κατώτατη εσωτερική επιφάνεια κάθε κοίλου αντικειμένου, σκεύους κ.λπ.: ~ δοχείου | βαρελιού ΣΥΝ. πάτος, βάση 2. ο βυθός θάλασσας, λίμνης, ποταμού κ.λπ.: στον ~ του λιμανιού της Αλεξάνδρειας εντοπίστηκαν σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα ΣΥΝ. πάτος, — πυθμενικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. βροχή, [ETYM2 < αρχ. πυθμήν, -ένος (με επίθημα -μήν, πβ. λι-μήν, ποι-μήν) < *bhdh- (με ανομοίωση των δασέων) < I.E. *bhdh- «έδαφος, πάτωμα», πβ. σανσκρ. budhānā, λατ. fund-us «έδαφος, πυθμένας» (> γαλλ. fond, ισπ. hondo), αρχ. γερμ. bodam «έδαφος» (> γερμ. Boden), αρχ.

ρεύματος που διαρρέει αγωγό, δια τη διατομή του αγωγού αυτού (γ) **πυκνότητα ηλεκτρικού** | **μαγνητικού πεδίου** ο αριθμός των δυναμικών γραμμών που διέρχονται ανά μονάδα επιφανείας μιας εγκάρσιας τομής του ηλεκτρικού ή του μαγνητικού πεδίου **6**. ο λόγος του αριθμού ατόμων προς συγκεκριμένη έκταση: η ~ *πληθυσμού μιας πόλης* || η μέση ~ *κατοίκησης αντιστοιχεί σε 26 τ.μ. επιφανείας ανά άτομο*.

πυκνοτυπωμένος, -η, -ο [1896] (για κείμενο, βιβλίο κ.λπ.) αυτός που είναι τυπωμένος πυκνά, με μικρά διαστήματα ανάμεσα στα γράμματα, στις λέξεις ή στους στίχους.

πυκνούφασμένος, -η, -ο (ύφασμα) που έχει πυκνή ύφανση.

πυκνούφυλλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πυκνά φύλλα, που διαθέτει πλούσιο φύλλωμα: ~ *δέντρο* | *θάμνος*.

πυκνοφυτεύω ρ. μετβ. {πυκνοφύτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1**. φυτεύω σε πυκνή διάταξη **2**. (η μτχ. **πυκνοφυτεμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει πυκνά φυτεμένη βλάστηση: ~ *κήπος*. — **πυκνοφυτός**, -η, -ο [1886].

πυκνώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πύκνω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1**. κάνω (κάτι) πυκνό: ~ *την ύφανση* | *την πλέξη* ANT. αραϊώνω· (ειδικότ.) **2**. αυξάνω τον αριθμό (από κάτι) στον ίδιο χώρο ή χρόνο: ο *πρωθυπουργός θα πυκνώσει τις περιόδους του στην επαρχία* | ~ *τα δρομολόγια* | *τη συγκοινωνία* || *τις επισκέψεις* | *τις επαφές* | *τις εμφανίσεις μου στην τηλεόραση* ANT. αραϊώνω **3**. μειώνω την απόσταση μεταξύ προσώπων ή πραγμάτων, τα φέρνω πολύ κοντά το ένα στο άλλο: ~ *τις γραμμές του στρατού* ANT. αραϊώνω **4**. αυξάνω τα μέλη (συνόλου): ~ *τις τάξεις του κόμματος* | *τις οργανώσεις* ANT. αραϊώνω **5**. ζαναγαφώ κείμενο με λίγα λόγια, χρησιμοποιώντας βασικές λέξεις και φράσεις του ♦ (αμετβ.) **6**. γίνομαι πυκνός, αδιαπέραστος: στον *ουρανό τα σύννεφα άρχισαν να πυκνώνουν* || *το σκοτάδι πύκνωσε γύρω μας* || *όσο νύχτηνε, τόσο η ομίχλη πύκνωσε και η αμύσηφαρα γινόταν πιο αποπνικτική* ANT. αραϊώνω· (ειδικότ.) **7**. (για υγρά) γίνομαι παχύρρευτος, ρέω με δυσκολία: *πύκνωσε το διάλυμα* | *το σιρόπι* SYN. συμπυκνώνω ANT. αραϊώνω **8**. γίνομαι συχνότερος, αυξάνει ο αριθμός μου: *τα συγγραφήρια τηλεγραφήματα έχουν πυκνώσει από το πρωί* || *όσο προχωρούσε η τελετή, τόσο πύκνωσε ο κόσμος* ANT. αραϊώνω **9**. (για πράγματα) έρχομαι πολύ κοντά, μπαίνω σε πυκνή σειρά: οι *σειρές των στρατιωτών πύκνωσαν ή αραϊώναν ανάλογα με τα παραγγέλματα* ANT. αραϊώνω **10**. ΣΠΡΑΤ. **πυκνώσατε!** παράγγελμα για σύμπτυξη, για τοποθέτηση σε πυκνή τάξη ANT. αραϊώσατε! — **πύκνωμα** (το) [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. πυκνός (-όω) < πυκνός (βλ. λ.)].

πύκνωση (η) [αρχ.]. {-ης κ. -ώσεως} | **χωρ. πληθ.** **1**. το να γίνεται κάτι πυκνό: ~ *διάλυμα* SYN. πυκνώνω ANT. αραϊώση, αραϊώμα **2**. (ειδικότ.) η αύξηση της συχνότητας: ~ *των συγκρούσεων* | *των επισκέψεων* | *των δρομολογίων* **3**. η αντιγραφή κειμένου με λίγα λόγια: ~ *κειμένου* **4**. ΣΠΡΑΤ. η τοποθέτηση του στρατεύματος σε πυκνή τάξη **5**. ΒΙΟΛ. ο κυτταρικός εκφυλισμός κατά τον οποίο υπάρχει συμπύκνωση του περιεχομένου του πυρήνα. — **πυκνωτικός**, -η, -ό [μτγν.].

πυκνωτής (ο) [1870] ΗΛΕΚΤΡ. όργανο που αποτελείται από δύο αγωγούς ή σπλημούς, διαχωρισμένους μεταξύ τους με μονωτικό υλικό και χρησιμοποιεί για τη συσσώρευση και εναποθήκευση ηλεκτρικών φορτίων: *κεραμικοί* | *ηλεκτρολυτικοί* ~. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. condensateur].

Πυλώδης (ο) ΜΥΘΟΛ. εξιδιαιτερωμένος και φίλος του Ορέστη, σύζυγος της Ηλέκτρας. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < θ. πυλ- (< πύλη) + παραγ. επίθημα -όδης (πβ. κ. Δημ-όδης)].

πυλώδης, -α, -ον [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) **1**. αυτός που σχετίζεται με την πύλη SYN. θυραίος · **2**. (α) ANAT. **πυλώα φλέβα** το μεγάλο αιμοφόρο αγγείο (φλέβα) που φέρει το αίμα από το στομάχι, το έντερο, τον σπλήνα, τη χοληδόχο κύστη και το πάγκρεας στο ήπαρ (β) ΙΑΤΡ. (σημασιολογικός ή παθολογικός κατάσταση) που συνδέεται με την πυλώα φλέβα: ~ *κυκλοφορία* | *υπέταση* (αυξημένη πίεση αίματος στη φλέβα αυτή ως αποτέλεσμα κίρρωσης του ήπατος).

πύλη (η) {πυλώνη} **1**. μεγάλη με μέγεθος πόρτα στην είσοδο περιτειχισμένης πόλης, ανακτόρου, φρουρίου, στρατοπέδου, ναού ή άλλου οικοδομήματος: η *κεντρική* ~ *το νοσοκομείο κλείνει για τους επισκέπτες μετά τις 8.00 μ.μ.* || η ~ *των κάστρων* **2**. ο χώρος από τον οποίο εισέρχεται κανείς σε κτήριο ή περιοχή: η ~ *του υπουργείου* | *της πανεπιστημιόπολης* SYN. είσοδος· ΦΡ. (μτφ.) (α) **ανοίγω τις πύλες μου** γίνομαι ανοικτός για το κοινό ή αρχίζω τον κύκλο των εργασιών μου: *σήμερα ανοίγει τις πύλες της η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης* || η *Βουλή θα ανοίξει τις πύλες των θερινών τμημάτων της* (β) **(βρίσκομαι) προ των πυλών** (λατ. ante portas) (είμαι) πολύ κοντά, πλησιάζω: ο *εχθρός βρίσκεται προ των πυλών* (γ) **πύλες του Άδη** | **του Παραδείσου** | **της Κόλασης** | **πύλα Αΐδα**. Ομήρ. ΐ. Ε 646) η είσοδος στον Άδη | τον Παράδεισο | στην Κόλαση **3**. ANAT. το τμήμα οργάνου που αποτελεί το σημείο εισόδου των αγγείων και των νεύρων στο όργανο αυτό: *ηπατικές* | *νεφρικές* ~ || *πύλες πνεύμονος* | *σπλήνα* · **4**. **ορπία πύλη** (ι) ΕΚΚΛΗΣ. η μεσαία θύρα του τέμπλου στο εσωτερικό των ναών, από την οποία εισέρχονται στο Ιερό Βήμα μόνο ιερείς (ii) ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) η μεσαία από τις τρεις θύρες, με τις οποίες ο νάρηκας της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως επικοινωνούσε με τον κυρίως ναό· τη χρησιμοποιούσε ο αυτοκράτορας, για να εισέλθει στον ναό **5**. ΙΣΤ. **(Υψηλή) Πύλη** (i) το ανάκτορο του σουλτάνου (ii) (συνεκδ.) η κυβέρνηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

[ETYM. αρχ. τεχν. όρ. αγν. ετύμων (εν αντιθέσει προς το συνώνυμο *θύρα*), πθ. δάνειο, όπως και άλλοι όροι του οικοδομικού λεξιλογίου (πβ. κ. *μέγαρα*)].

Πύλος (η) πόλη της ΝΔ Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας. — **Πύλιος** (ο), **Πύλια** (η). [ETYM. αρχ. τοπωνύμιο (ήδη μυκ. pu-ro) < πύλη (βλ. λ.)].

-πύλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό πυλών: *δι-πύλος, εκατοντά-πύλη*.

[ETYM. Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δι-πύλος, επτά-πύλος*), που προέρχεται από το ουσ. πύλη]. **πυλώνας** (ο) [αρχ.] **1**. μεγάλη εξωτερική θύρα, που αποτελεί την κύρια είσοδο μεγάρου, ανακτόρου, ναού, μονής κ.λπ. SYN. πύλη · **2**.

υποστύλωμα που κατασκευάζεται από χαλύβδινα ελάσματα, τα οποία σχηματίζουν πλαίσια και χρησιμοποιεί για την υποστήριξη των καλωδίων υψηλής τάσεως SYN. **πύργος μεταφοράς** **3**. (μτφ.) καθετί το οποίο θεωρείται ως υποστήριγμα, απαραίτητο στοιχείο, βάση στήριξης για κάτι άλλο: ο *ελληνικός πολιτισμός αποτελεί πυλώνα του ευρωπαϊκού πολιτισμού* || *στον 21ο αιώνα το ασφαλιστικό σύστημα θα οικοδομηθεί στη συμφωνία τριών πυλώνων: δημόσια ή ιδιωτική ασφάλιση, γιατροί, πολίτης* (εσφμ.) SYN. άξονας.

πυλωρισμός (ο) ΙΑΤΡ. οδοντική σύσπαση του πυλωρού (βλ. λ.), που προκαλείται από έλκη του βλεννογόνου του στομάχου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pylorisme].

πυλωρός (ο) ANAT. το κωνοειδές στόμιο που βρίσκεται στο κατώτατο, τελικό τμήμα του στομάχου και στην αρχή του λεπτού εντέρου, το οποίο εμποδίζει αφενός την παλινδρόμηση του περιεχομένου του εντέρου προς τον στόμαχο, όταν συστέλλεται το λεπτό έντερο, και αφετέρου την είσοδο στο έντερο μεγάλων κομματιών τροφής ή άπεπτου υλικού. — **πυλωρικός**, -η, -ό [μτγν.]. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «φορούς πύλη», < πύλη + -ορός (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ορός «βλέπω, παρατηρώ». Η ιατρ. σημ. είναι μτγν. (Γάληνός)].

πυλωτή (η) → **πυλωτή**

πυξάρι (το) → **πύξος**

πυξίδα (η) **1**. (α) όργανο προσανατολισμού που αποτελείται από κοινή κατασκευασμένο από μη μαγνητικό υλικό, στο κέντρο του οποίου είναι στερεωμένη ακίνητη μαγνητική βελόνα, η οποία πάντα δείχνει τη διεύθυνση του βορρά (β) NAYT. **γυροσκοπική πυξίδα** η πυξίδα που με τη βοήθεια γυροσκοπίου δείχνει τον αληθή βορρά **2**. (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμοποιεί ως μέσο προσανατολισμού: η *ζωή και η δράση του έγινε η της ελεύθερης σκέψης* || *το κόμμα πορεύεται χωρίς ~* · **3**. ΑΡΧΑΙΟΛ. μικρό κομμάτι ποικίλων σχημάτων με κάλυμμα, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την τοποθέτηση και φύλαξη μέσα σε αυτό διαφόρων αντικειμένων (λχ. κοσμημάτων, μικρών εργαλείων). [ETYM. < μτγν. *πυξίς, -ίδος* < αρχ. *πύξος* (βλ. λ.), επειδή η πυξίδα κατασκευαζόταν από ξύλο πύξου].

πυξιδόθηκη (η) [1858] {πυξιδόθηκόν} NAYT. κυλινδρικό κιβώτιο, στερεωμένο στο κατάστρωμα του πλοίου, μέσα στο οποίο τοποθετείται η μαγνητική πυξίδα.

πυξ-λαξ επίρρ. (αρχαιοπρ.) με γροθιές και κλοτσιές: *τον πέταξε έξω από τη γραφείο του* ~.

[ETYM. αρχ. < *πυγ- (με επιρρ. κατάλ. -ς, βλ. κ. *λάξ*), το οποίο θεωρείται αρχαϊκό ριζικό ουσ. (όπως αποκαλύπτεται και από τη «γλώσσα» του Ησυχίου υπό: *πυγή, γρόνθος*, όπου η λ. πυξ αντιμετωπίζεται ως όνομα) < θ. *pyg-, μηδενισμ. Βαθμ. του Ι.Ε. *reyg- «κεντό, μπήγιο, χροπώ», πβ. λατ. pu-ni-go «κεντό, τροπώ», rugnus «γροθιά, πυγή» (> γαλλ. roing, ισπ. puno) κ.ά. Σύμφωνο με την άποψη αυτή, στην ίδια λεξιλογική ομάδα ανήκει και το ουσ. *πυόκη* (βλ. λ. *πυόκη*). Παράγ. *πυγ-μή, πυγμ-αίος, πυκ-της, πυγ-μάχος*].

πύξος (ο) (λόγ.) **1**. ΒΟΤ. αειθαλές δασικό φυτό σε μορφή θάμνου ή μικρού δέντρου με δερματώδη φύλλα και πολύ μικρά κτρινοσπία άνθη, το οποίο φύεται σε ορεινές περιοχές και αξιοποιείται για το ξύλο του, το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως στην ξυλογαρμία **2**. (συνεκδ.) το ξύλο του παραπάνω φυτού, που είναι σκληρό και συμπαγές αλλά κα-τεργάσιμο SYN. αριόξυλο. Επίσης πυξός (ο) κ. (λαϊκ.) πυξάρι (το). [ETYM. αρχ. (ήδη μυκ. pu-ko-so), πθ. δάνειο μικρασιατ. προελεύσεως. Σύμφωνο με άλλη άποψη, η λ. αντάγει σε Ι.Ε. *bheu-k- | *bhu-k-, από όπου και αρμ. boys «φυτό» (βλ. λ. φύω | -ομαι). Το λατ. buxus «πύξος» αποτελεί πθ. δάνειο από την ίδια πηγή (εξού και τα γαλλ. buis, γερμ. Buchse, αγγλ. box)].

πύο (το) → **πύον**

πυόνος, -ος, -ο [1888] ΙΑΤΡ. (για μικροοργανισμούς) αυτός που παράγει πύον (βλ. λ.), που προκαλεί την ανάπτυξη πύου: ~ *σταφυλόκοκκος*. Επίσης *πυογενής*, -ής, -ές [1887]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyogène].

πυοδερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία φλεγμονή του δέρματος, που συνοδεύεται από σχηματισμό πύου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Pyoderma].

πυοκτανίνης (η) [1890] {πυοκτανίνον} ΦΑΡΜ. αντισηπτικό και βακτη-ριοκτόνο παρασκεύασμα, που μπορεί να χρησιμοποιείται ως κολλύριο κατά οφθαλμολογικών παθήσεων, σε διαλύματα για γαργάρες ή για δερματολογική εφαρμογή.

[ETYM. < πύον + -κτανίνη < θ. κταν- του αρχ. κτείνο «φονεύω» (πβ. αόρ. Β' *ε-κταν-ον*, βλ. κ. -κτονία), Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyostanine].

πύον κ. (λαϊκ.) **πύο** (το) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το χωρό υποκρίνιο ή ανοικτό πρασινωπό παχύρρευστο υγρό από νεκρωμένους ιστούς, ορό του αίματος, νεκρά λευκά αιμοσφαίρια και υγρό, το οποίο παρουσιάζεται στο σημείο όπου εντοπίζεται βακτηριακή λοίμωξη, καθώς ο οργανισμός προσπαθεί να αμυνθεί εναντίον των παθογόνων μικροβίων, τα οποία καταπολεμεί ρυ. με τα λευκά αιμοσφαίρια: *σπυρί με ~* || η *πληγή έχει | βγάξει | μαζέψει ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. αρχ. < πύθω | -ομαι «σπαίζω, αποσυντίθειαν» < θ. πυ- (με επίθημα -θω, πβ. *βρι-θω, πλῆ-θω*) > Ι.Ε. *pu- «σπαίζω, βρομώ» (πθ. από επιφώνημα αηδίας *pu «σούφ», ηχομιμητικής προελ.) β. σανσκρ. ruyā-«πύον», αρμ. hu, λατ. pus (> γαλλ. pus), αρχ. ισλ. fiki «βρομ-

ρός» αρχ. σκανδ. flinn «σάπιος» κ.ά.].
 τυποποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο σχηματισμός πύου. —
 τυποποίησης -ός, -όν [μτγν.], τυποσιό ρ. [μτγν.] {-είς, -είς}.

πυόρροια (η) [μτγν.] {πυορροιών} ΙΑΤΡ. η εκροή πύου σε μεγάλη ποσότητα:
φρανιική ~. — πυορροϊκός, -ή, -ό [1873].

πυορροο ρ. αμετβ. {πυορροεί...: μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.} εκρέω πύον:
 «μήπως ήλθε επιτέλους ο καιρός να αποφασίσει ο διοικητής της Ε.Τ.Β.Α. να
 κλείσει την πυορροούσα οικονομική πληγή.» (εφημ.). [ΕΤΥΜ < αρχ. πυορροο
 (-έω) < πύον + -ρροο (με διπλασιασμό του αρχικού -ρ- λόγω συνθέσεως) <
 ρους (< ρέω)].

πυοσφαίριο (το) [1895] {πυοσφαιρί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. εκφυλισμένο λευκό
 αμιοσφαίριο, που αποτελεί ένα από τα κύρια συστατικά του πύου (βλ. λ.).

πυουρία (η) {πυουριών} ΙΑΤΡ. η παρουσία λευκών αμιοσφαιρίων στα ούρα, η
 οποία συνήθ. οφείλεται σε ουρολοίμωξη. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., <
 αγγλ. pyuria].

πυ ρ (το) {πυρ-ός | -ά, -ών} **1.** (αρχαιοπρ.) η φωτιά φρ. (α) κάνω (*κάποιον*) *πυρ*
και μανία εξοργίζω (κάποιον): η συμπεριφορά του τον έκανε *πυρ και μανία* ||
μόλις άκουσε την είδηση, έγινε πυρ και μανία (β) *βάπτισμα του πυρός* βλ. λ.
βάπτισμα (γ) (*γίνομαι*) *παρανάλωμα του πυρός* βλ. λ. *παρανάλωμα* (δ) *πυρ,*
γυνή και θάλασσα βλ. λ. *γυνή* (ε) *διά πυρός και σιδήρου* (ι) (*περνώ κάτι* ~)
 πυροκλώντας και κατασφάζοντας: *πέρασαν την κατακτημένη χώρα ~* (ii) μέσα
 από κινδύνους και ταλαιπωρίες: *πέρασε - μέχρι να φθάσει εδώ || χρειάστηκε να*
περάσει ~, ωστόσο αποδείξει ότι είχε δίκιο (στ) εις το πυρ το εξώτερον (εις το
 πυρ το εξώτερον, πθ. από συμφυρισμό των φράσεων εις *το πυρ το αϊώνιον*, Κ.Δ.
 Ματθ. 25, 41, και εις το σκότος το εξώτερον, Κ.Δ. Ματθ. 8, 12) στην κόλαση
 (ζ) *αιώνιο πυρ* βλ. λ. *αϊώνιος* (η) άσβεστο *πυρ* η φωτιά που διατηρείται
 αναμμένη διαρκώς για θρησκευτικούς λόγους **2.** ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) *εργόν!*
ελληνικό πυρ (ύψρον πυρ, Θεοφάνης Ομολογ. Χρονογραφία 331) εμπριστικό
 μείγμα χημικών ουσιών, ικανό να καίγεται ακόμη και μέσα στο νερό, που
 χρησιμοποιήθηκε από το βυζαντινό ναυτικό κυρ. εναντίον των Αράβων **3.**
 ΣΤΡΑΤ. βολή | βολές πυροβόλου όπλου: *οι εχθροί εξαπέλυσαν καταγμισμό πυρός*
 || *σήμερα κηρύχθηκε κατάπαυση του ~ σε όλα τα μέτωπα || δόναμη πυρός* (η
 ισχύς σε όπλα) ΣΥΝ. πυροβολισμός | πυροβολισμοί, (λαϊκ.-οικ.) συμπύρος φρ.
 (α) (*ανοίξατε | άρξατε*) *πυρ!* (ως παράγγελμα για τη βολή πυροβόλου όπλου)
 πυροβολήσατε! (β) *ανοίγω πυρ* αρχίζω να πυροβολώ, να βάλω εναντίον
 (κάποιου) (γ) *πάσατε πυρ!* (ως παράγγελμα για τον τερματισμό των βολών)
 σταματήστε να πυροβολείτε! (δ) *γραμμή πυρός* η πρώτη γραμμή της μάχης **4.**
πυρά (τα) (α) βολές πυροβόλου όπλου: ~ *όλιον* || *αντιαεροπορικά ~* || η
περίπολος δέχθηκε καταγμιστικά ~ από λαθρεμπόρους || βρέθηκε μέσα σε
διασταυρούμενα ~ || από την ανταλλαγή πυρών τραυματίστηκαν τρεις
διερχόμενοι πολίτες || ανταποδίδω τα ~ (β) (μτφ.) σφοδρή λεκτική επίθεση με
 τη διατύπωση κατηγοριών: *ο υπουργός δέχθηκε τα συντημένο α - της*
αντιπολιτευσης - φρ. (βρίσκoμαι) μεταξύ δύο πυρών (i) ανάμεσα σε δύο
 εχθρούς, που βιάλλον από αντίθετες κατευθύνσεις (ii) (μτφ.) ανάμεσα σε δύο
 αντιπάλους ή παρατάξεις που αντιμάχονται μεταξύ τους ή δρουν εναντίον μου
 χωριστά και με διαφορετικό τρόπο: στην *πρωινή συνεδρίαση βρέθηκαν ~*.
 [ΕΤΥΜ; < αρχ. *πύρ* (ήδη μιν. συνθ. ru-ka-wo = *πυρκαΐοι*) < I.E. *(e)wō-f-
 *pūr- «πυρ, φωτιά», πβ. αρμ. hur (< *pur-), αρχ. γερμ. fuir (> γερμ. Feuer,
 αγγλ. fire) κ.ά. Παράγ. *πυρ-ά, πυρ-ός, πυρ-ετός, πυρ-ίτης, πυρ-καΐ* κ.ά. Το
 ουσ. χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα στη σύνθεση και απαντά ως *πυρ-* (λ.χ. *πυρ-*
πολιό, πυρ-φόρος), ως *πυρι-* (από τη δοτ. ενικού, λ.χ. *πυρι-κανοτός, πυρι-*
φλεκτός και, κυρίως, ως *πύρο-* (με συνδετικό φωνήεν -ο-, λ.χ. *πυρο-βολός,*
πύρο-μαντία). Αρκετές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια (κατεξοχόν δε τα στρατ.
 παραγγέλματα), λ.χ. *πυρ!* (< γαλλ. feu!), *ανοίξατε | πάσατε πυρ!* (< γαλλ.
 ouvriez | cessez le feu!), *μεταξύ δύο πυρών* (< γαλλ. entre deux feux),

πυρά (η) {χωρ. πληθ.} σωρός ξύλων ή άλλων καυσίμων υλικών που καίγονται,
 κυρ. ως μέσο καταστροφής ή θανάτωσης (λ.χ. κατά τον Μεσαίωνα): *κατά τον*
Μεσαίωνα οι αρετικοί καταδικάζονταν στον διά της ~ θάνατο || το δικτατορικό
καθεστώς παρέδιδε στην ~ τα βιβλία των αντιβρονούντων. ΣΧΟΛΙΟ λ.
παρόνυμο. [ΕΤΥΜ αρχ. < πύρ (βλ. λ.).]

πύρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η θερμότητα που εκπέμπεται από τη φωτιά, η
 ακτινοβολία θερμότητας από εστία πυρός: η ~ *του φούρνου*

2. η έντονη αίσθηση θερμότητας, έξαψης ΣΥΝ. ξανάμμα, φούντωμα

3. (κατ' επέκτ.-μτφ.) η φλόγωση πληγής ή πάσχοντος μέλους του σώματος.
 Επίσης πυράδα

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *πυρός* (-όω) (υποχωρητ.) < πύρ, πβ. κ. *κάμα* - *κα-ψώνω*].#

πυραγός (ο/η) κατώτερος αξιωματικός της Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

[ΕΤΥΜ < *πυρ* + -αγός < άγω, πβ. κ. *αμην-αγός*].

πυράκανθος (ο) {πυράκάνθ-ου | -ων, -ους} ΒΟΤ. αειθαλής αγκαθοτός θάμνος με
 οδοντοτά φύλλα, άνθη λευκά ή ροζ, που φύονται μεμονωμένα ή κατά
 ταξιανθίες, και μικρούς, σφαιρικούς καρπούς με πορτοκαλί ή κόκκινο χρώμα,
 ο οποίος καλλιεργείται ως καλλωπιστικός. Επίσης πυράκανθο (η) [μτγν.].

πυρακτώνω ρ. μετβ. {πυράκτο-σα, -θηκα, -μένος} θερμαίνω (κάτι) ώσπου να
 γίνει διάπυρο: *πυρακτώμενο μέταλλο | κάρβουνο* ΣΥΝ. πυρώνω, κορώνω.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *πυρακτός* (-όω), παράλλ. τ. του αρχ. *πυρακτός* (-έω), πθ. <
πυράζω «πυρακτώνω», όπως μαρτυρείται στο *Μέγα Ετυμολογικόν* (< πύρ), με
 εκφραστ. επίθημα -ακτός, πβ. ύλ-ακ-τός, άλυκτός. Δεν φαί-

νεται πθ. η άποψη ότι το ρ. παράγεται από αμάρτυρο **πύρ-ακτος* ή **πύρ-*
άκτης (< πύρ + -άκτης < άγω) με τη σημ. «αυτός που οδηγεί στη φωτιά»,
 αφού προσκρούει σε μορφολογικές και σημασιολογικές δυσχερείες].

πυράκτωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η θέρμανση υλικού,
 κυρ. μέταλλου, ωστόσο αυτό γίνει διάπυρο: *λυχνίες πυρα-κτώσεως* (που
 φωτίζουν όταν τα δόσθηκα μέταλλα στο εσωτερικό τους πυρακτώνονται
 εκπέμποντας λευκό φως).

πυραμίδα (η) **1.** ΓΕΩΜ. γεωμετρικό στερεό που αποτελείται από ένα επίπεδο
 πολύγωνο (τη βάση) και από τρίγωνα (παράπλευρες έδρες), που έχουν βάσεις
 τις πλευρές του πολυγώνου και κοινή κορυφή: *κό-λουρος* ~ (της οποίας οι
 παράπλευρες έδρες τέμνονται από ένα επίπεδο σε οποιοδήποτε σημείο πριν
 από την κοινή κορυφή τους) **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. μνημειακό λίθινο οικοδόμημα με
 τετράγωνη βάση και δύο-σereis επικλινείς τριγωνικές πλευρές, που
 συναντώνται σε κοινή κορυφή ή έχουν περικοπεί ελαφρώς, έτσι ώστε να
 σχηματίζουν μικρή εξέδρα στην κορυφή: στην *αρχαία Αίγυπτο* οι ~ ήταν
ταφικά μνημεία των Φαραώ || οι ~ των Μαγιάς || η ~ του Χέοπος **3.** (κατ' επέκτ.)
 κάθε κατασκευάσμα, αντικείμενο ή σωρός αντικειμένων που έχει πλατιά βάση
 και απολήγει σε κορυφή: *στις βιτρίνες των πολυκαταστημάτων οι κοσέρβες*
σχηματίζουν πυραμίδες **4.** (μτφ.) κάθε αξιολογική σειρά ή ιεραρχία, που
 κλιμακώνεται από ένα κατώτατο, βασικό επίπεδο, το οποίο περιλαμβάνει την
 πλειονότητα των μελών αυτής της κατάταξης, προς ένα ανώτατο σημείο, το
 οποίο προσεγγίζουν ολίγοι: *ήταν αποφασισμένος να ανέλθει πάση θυσία στην*
κορυφή της κοινωνικής ~ **5.** ΑΝΑΤ. κάθε σχηματισμό που ανυψώνεται
 σώματος, που μοιάζει με πυραμίδα (σημ. 1): *οι ~ του προμήκουσ μωλού στον*
εγκέφαλο • **6.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. *πυραμίδα του πληθυσμού* γραφική παράσταση
 που απεικονίζει τη δομή του πληθυσμού σε συγκεκριμένη στιγμή, δηλ. την
 κατανομή του κατά ηλικία και φύλο • **7.** ΟΙΚΟΛ. *τροφική πυραμίδα* η
 γραφική παράσταση που περιγράφει τις σχέσεις ποσοτικής αναλογίας στο
 εσωτερικό τροφικής αλυσίδας, κατά την οποία τα θύματα είναι πάντα
 πολλαπλάσια από τους θηρευτές (π.χ. τα φυτά πολλαπλάσια από τα χορτοφάγα
 ζώα και τα χορτοφάγα από τα σαρκοφάγα) (πβ. *τροφική αλυσίδα*, λ. *αλυσίδα*,
τροφικό πλέγμα, λ. *πλέγμα*).

— πυραμίδικός, -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυραμής* (-ίδος), αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η άποψη ότι
 πρόκειται για μτφ. χρήση του ουσ. *πυραμής* «είδος γλυκύσματος» (< *πυρός*
 «σιτάρι», βλ. λ. *πυρήνας*) λόγω σχήματος, αφού δεν παραδίδονται
 λεπτομέρειες για την υποτιθέμενη σχέση τους. Εξίσου μη πιστική
 εμφανίζεται και η εκδοχή του δάνειου από την αιγυπτ. λ. pr-m-us «ψυος».

Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *πυραμίδα πληθυσμού* (< αγγλ. population
 pyramid), *τροφική πυραμίδα* (< γαλλ. pyramide alimentaire)].

πυραμειδοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πυραμειδοειδ-ός | -είς (οσδ. -ή)} (λόγ.) αυτός
 που έχει το σχήμα πυραμίδας: ~ *κτίσρια | αντικείμενο* || (μτφ.) ~ *δομή της*
εξουσίας || ΑΝΑΤ. ~ *οστό* | *μυς* ΣΥΝ. πυραμειδωτός. — **πυραμειδοειδής** επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πυραμειδωτός, -ή, -ό [1890] πυραμειδοειδής. — **πυραμειδωτά** επίρρ.

πυρανάφλεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΜΗΧΑΝ. η αυτόματη και
 απρογραμμάτιστη ανάφλεξη του καυσίμου υλικού στον κολιάνδρο μηχανής
 εσωτερικής καύσεως, η οποία προκαλείται από την επαφή του καυσίμου με
 υπέρθερμες μεταλλικές επιφάνειες, με συνέπεια την ταχύτατη αύξηση της
 πίεσης και του θερμού καύσεως, αυξημένες απώλειες ψύξεως και χαμηλή
 απόδοση της μηχανής.

πυρανίχνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η έρευνα για τον
 εντοπισμό φωτιάς με σκοπό την κατάσβεση της: *σύστημα ανίχνευσης* ~
 (μηχανικό σύστημα σε εσωτερικούς χώρους, όπως γραφεία, ξενοδοχεία κ.λπ.,
 που εντοπίζει φωτιά και θέτει αυτομάτως σε λειτουργία καταβρεχτήρες για
 την κατάσβεση της). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. fire detection].

πυραντοχή (η) η αντοχή υλικού σε υψηλή θερμοκρασία. [ΕΤΥΜ.
 Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. fire resistance].

πύραρχος (ο) {πυράρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός της Πυ-
 ροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). [ΕΤΥΜ. < *πυρ* + -άρχος < άρχω].

πυρασφάλεια (η) [1894] {πυρασφαλείων} **1.** η ασφάλεια για τα ατυχήματα που
 προκαλούνται από φωτιά **2.** (συνεκδ.) η εταιρεία που ασχολείται με τις
 ασφάλειες σε περιπτώσεις ατυχημάτων από φωτιά.

— πυρασφαλιστικός, -ή, -ό [1833].

πυραυλάκατος (η) {πυραυλακάτ-ου | -ων, -ους} πολεμικό σκάφος σχετική
 μικρό και ευκίνητο, που μπορεί να εκτοξεύει πυραύλους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκατος*.

[ΕΤΥΜ < *πύραυλος* + *άκατος*].

πυραυλικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με πυραύλους ή εκτοξεύει
 πυραύλους: ~ *όπλο | επίθεση | ταχύτητα | βάση | συστήματα* || ~ *εκτόξευση* |
δοκιμές **2.** **πυραυλική** (η) η επιστημονική μελέτη της κατασκευής και
 εκτόξευσης πυραύλων: *Ειδικό Αμυντικό Κέντρο Πυραυλικής και Αεροναυτικής*.

πυραυλοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με τη βοήθεια πυραύλων: ~
διαστημικό όχημα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. rocket-propelled].

πύραυλος (ο) [1858] {πυραύλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. προωθητικός
 κινητήρας ή και ολόκληρο όχημα, που λειτουργεί με αντίδραση προ-
 κολούμενη από εκτόξευση μέρους της ίδιας του της μάζας *αντίθετα* προς τη
 φορά της κίνησής του και αναπτύσσει πολύ μεγάλη ταχύτητα: *χρησιμοποιείται*
για την κίνηση των διαστημολοίων: το διαστημικό όχημα δεν
απογειώθηκε, γιατί παρουσίασαν βλάβη οι προωθητικοί ~ **2.** (συνεκδ.) το
 διαστημικό όχημα που κινείται με τη βοήθεια πυραύλων: *εκτόξευση πυραύλου*
στη Σελήνη **3.** ΣΤΡΑΤ. βλήμα που

διαθέτει δικό του σύστημα προώσεως, εκτοξεύεται από τη βάση του, έχει την ικανότητα να αναπτύσσει τεράστιες ταχύτητες και να πλήττει στόχους σε μεγάλη απόσταση: *αντιαεροπορικός* | *πυρηναϊκός* | *διηπειρωτικός* ~ (ικανός να πλήξει στόχο σε άλλη ήπειρο) || *κατευθυνόμενος* ~ (αυτός που διαθέτει αυτόνομο σύστημα αυτοκατευθύνωσης για ολόκληρη ή για τμήμα της τροχιάς του) || *βαλλιστικός* ~ (αυτός που, μετά την εξάντληση των καυσίμων του, χάνει την προωθητική του δύναμη και μεταβάλλεται σε βλήμα ελεύθερης πτήσεως) || ~ *εδάφους-εδάφους* | *εδάφους-αέρος* | *θαλάσσης-αέρος* || - *μεγάλλου* | *μικρού βεληνεκού* 4. πυροτέχνημα που εκσφενδονίζεται ψηλά και εκρήγνυται στον αέρα ΣΥΝ. ρουκέτα· ΦΡ. (μτφ.) *γίνομαι πύραυλος* (i) φεύγω με μεγάλη ταχύτητα (ii) θυμώνομ πάρα πολύ ΣΥΝ. γίνομαι μπαρούτι· 5. παγωτό συσκευασμένο μέσα σε λεπτό, τραγανό μπισκότο σε σχήμα κώνου, όπως διατίθεται τυποποιημένο στο εμπόριο σε διάφορες γεύσεις. — (υποκ.) πυραυλάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανιός*. [ETYM. < *πυρ* + *ανιός*, από το γαλλ. fusée (< fuseau «αδράχτι - κώνος», λόγω του σχήματός, < λατ. fusus)].

πυραυλοφόρος, -ος, -ο ΣΤΡΑΤ. αυτός που φέρει πυραύλους: ~ *σκάφος του Πολεμικού Ναυτικού*. [ETYM. < *πύραυλος* + *-φόρος* < *φέρω*].

πύραυλος (ο) {πυραύ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. μεταλλικό ή πήλινο φορητό αγγείο, ανοιχτό στο πάνω μέρος, μέσα στο οποίο μεταφέρεται ή ανάβεται μικρή φωτιά για θέρμανση ή παρασκευή φαγητού. Επίσης πύραυλο (το). [ETYM. μτγν. < *πύρ* + *-ανιος* < *αἴω* «ανάβω φωτιά» (βλ. λ. *ένανσιμα*)].

πυργί (το) {πυργ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μικρός σε μέγεθος πύργος ΣΥΝ. πυργίσκος. [ETYM. < μτγν. *πυργίον*, υποκ. του αρχ. *πύργος* (βλ. λ.)].

πυργίσκος (ο) 1. ο μικρός σε μέγεθος πύργος ΣΥΝ. πυργί 2. ΣΤΡΑΤ. (α) μικρό διαμέρισμα σε σχήμα πύργου στα πολεμικά πλοία και αεροπλάνα, το οποίο περιλαμβάνει και προστατεύει τα μικρά πυροβόλα και τα όργανα διευθύνσεως της βολής (β) θωρακισμένο διαμέρισμα σε υψηλή θέση μέσα σε υποβρύχιο, στο οποίο παραμένουν αυτοί που κατευθύνουν τις βολές την ώρα της μάχης (γ) περιστροφικό θωρακισμένο διαμέρισμα μικρών διαστάσεων, όπου βρίσκονται τα πυροβόλα άρματος μάχης. [ETYM. μτγν. < *πύργος* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*, πβ. *άστρ-ίσκος*, *οβελ-ίσκος*. Ως στρατ. όρ. η λ. αποδίδει το αγγλ. turret].

πυργοδεσπότης (ο) [1825] {πυργοδεσποτών}, πυργοδεσποίνα (η) [1887] 1. (στον Μεσαίωνα) κύριος του πύργου, ο φεουδάρχης 2. (κατ' επέκτ.) ιδιοκτήτης πύργου ή επιβλητικής, πολυτελούς κατοικίας.

πυργοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {πυργοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα πύργου: ~ *κτίσμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Πύργος (ο) πόλη της Δ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα του νομού Ηλείας. — **Πυργωτής** (ο), **Πυργιώτισσα** (η), **πυργιώτικος**, -η, -ο. [ETYM. Σύμφωνη με την παράδοση, η ονομασία οφείλεται σε πύργο που έκτισε τον 16ο αι. ο Ιωάννης Γεροντάς ή Γεροντάμπεης, ο οποίος ήταν κάτοχος τιμαριών στη ΒΔ. Πελοπόννησο].

πύργος (ο) 1. υψηλό και οχυρό οικοδόμημα με περισσότερους του ενός ορόφους και περιορισμένο πλάτος, που χρησίμευε παλαιότερα για την ενίσχυση της άμυνας των τειχών πόλεως, την προστασία φρουρίου και την ασφάλεια των μαχητών που παρέμεναν στο εσωτερικό του· ΦΡ. (μτφ.) (α) *σαν χάρτινος πύργος* (i) για κτήριο που καταρρέει πολύ εύκολα: η *πολυκατοικία κατέρρευσε στον σεισμό* ~ (ii) για οτιδήποτε αποδεικνύεται αβέβαιο, εξαιρετικά ασταθές, ενώ εκ πρώτης όψεως φαίνεται δυνατό και ακλόνητο: *οι ελπίδες* | *τα επιχειρήματα της κατέρρευσαν* ~ (β) (μτφ.) *λυάλινος πύργος* ο χώρος στον οποίο απομονώνεται εκούσια κάποιος από το περιβάλλον, τον κοινωνικό του περίγυρο, αδιαφορώντας για ό,τι συμβαίνει γύρω του, μένοντας αμέτοχος στις εξελίξεις: *«ο στογαστής που βγαίνει από τον ~ του [...] με σκοπό να κάνει τη φιλοσοφία δημόσια, να τη [...] μοιραστεί με τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ανθρώπων»* (εφθμ.) (γ) *ο πύργος της Βαβέλ* (i) (Π.Δ.) το υψηλό οικοδόμημα που άρχισαν να κατασκευάζουν οι άνθρωποι από αλαζονεία, για να φθάσουν στον ουρανό (βλ. λ. *Βαβέλ*) (ii) (μτφ.) κατάσταση χάους και αδυναμίας ανθρώπων να έλλθουν σε συνεννόηση (δ) *Λευκός Πύργος* βλ. λ. *Λευκός 2*. (στον Μεσαίωνα) η οχυρωμένη κατοικία του φεουδάρχη 3. (κατ' επέκτ.) το πολύ υψηλό, μνημειακό χαρακτήρα οικοδόμημα, του οποίου η κορυφή υπερέρχει σημαντικά όλων των γύρω κτισμάτων και είναι ορατή από μεγάλη απόσταση: ο ~ του *Αιφελ* | *της Πίζας* 4. το πολυώροφο κτίσμα μοντέρνου αρχιτεκτονικού ρυθμού, που στεγάζει συνήθ. γραφεία, καταστήματα, υπηρεσίες κλπ.: ο ~ των *Αθηνών* | *του Ο.Τ.Ε.*· ΦΡ. *πύργος ελέγχου* ψηλό οικοδόμημα σε αεροδρόμιο, που στεγάζει την υπηρεσία η οποία ελέγχει την εναέρια κυκλοφορία στον χώρο του αεροδρομίου, καθώς και τα σχετικά όργανα 5. το πολυτελές συνήθ. εξοχικό μέγαρο, το οποίο θυμίζει στην αρχιτεκτονική του οχυρωμένο αρχοντικό φεουδάρχη του Μεσαίωνα (σημ. 2) 6. (στο σκάκι) το κομμάτι που έχει το σχήμα πύργου (σημ. 1) και μπορεί να κινείται οριζόντια και κάθετα (όχι διαγώνια) πάνω στη σκακιέρα 7. ΣΤΡΑΤ. τμήμα άρματος μάχης: το *σκάφος και ο ~ άρματος* || *Τεχνίτης Πύργου Ερπυστηφόρου Οχημάτων* 8. ΤΕΧΝΟΛ. η βάση στηρίξεως των καλωδίων υψηλής τάσεως ΣΥΝ. πύλωνας 9. συναμολογούμενη σιδερένια σκαλωσιά. — (υποκ.) πυργάκι (το).

[ETYM. αρχ., αβελ, ετιμου. Ίσως πρόκειται για δάνειο από γερμ. τεχνολογικούς όρους (λ.χ. γοτθ. baurgs «πόλη, πύργος», αρχ. γερμ. burg > γερμ. Burg), μέσω της μακεδονικής διαλέκτου. Σύμφωνα με άλλη άποψη η λ. *πύργος* ανάγεται σε *bhrgho-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *bhergh- «κύψω, ψηλά», και συνδ. με το τοπωνύμιο *Πέργαμος* (βλ. λ.), καθώς και με το γερμ. Berg «βουνό», εκδοχή που θα δικαιολογούσε

τις «γλώσσες» του Ησυχίου *φύργκος- τείχος* και φ<ο>ύργκορ- *όχύρωμα*. Προεκτείνοντας την εκδοχή αυτή, ένας ερευνητής υπέθεσε ότι ο Ι.Ε. τ. αποτελεί μακροασιατικό δάνειο, πβ. χεττ. parku- «ψηλός», parkesSar «ψηλός». Τέλος, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η λ. αποτελεί προελλην. δάνειο. Μετάφρ. δάνειο αποτελούν ορισμένες φρ., λ.χ. *πύργος ελέγχου* (< αγγλ. control tower), *σαν χάρτινος πύργος* (< αγγλ. like a house of cards), *γυάλινος πύργος* (< γαλλ. la tour d'ivoire)].

πυργόσπιτο (το) (παλαιότερ.) οικοδόμημα που είχε τη μορφή πύργου: τα ~ της *Μάνης*.

πυργώνω ρ. μετβ. {πύργω-σα, -θηκα, -μένος} 1. περιβάλλω (χώρο) με πύργους 2. (μτφ.) καθιστώ (κάτι) ψηλό σαν πύργο: *«ένα βουνό με δάφνες αν υψώσουμε απ' το Πήλιο ως την Όσσα κι αν το πυργώσουμε ως τον έβδομο ουρανό...»* (Α. Σικελιανός) ΣΥΝ. ανυψώνω, επισωρεύω. — **πύργωμα** (το) [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. *πυργώ* (-όω) < *πύργος* (βλ. λ.)].

πυργώτος, -ής, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει σχήμα πύργου: ~ *κτίσμα* | *οικοδόμημα* ΣΥΝ. πυργοειδής 2. (για οχυρωματικό έργο) αυτός που διαθέτει πύργο ή πύργους.

πυρέιο (το) (λόγ.) σπίρτο. [ETYM. < αρχ. πυρέιον «ξύλο που ανάβει φωτιά μέσω τριβής» < *πύρ* + *παραγ.* επίθημα *-είον* (πβ. *μνημ-είον*)].

πυρέξ (το) {άκλ.} 1. το χοντρό, ανθεκτικό, ημιόψαφές ή διαφανές γυαλί, το οποίο δεν σπάει τόσο στις υψηλές θερμοκρασίες όσο και στις απότομες αλλαγές θερμοκρασίας (λ.χ. από το ψυχρό στη φωτιά) 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε είναι κατασκευασμένο από το παραπάνω υλικό (λ.χ. οι δοκιμαστικοί σωλήνες των χημικών εργαστηρίων) 3. (ειδικότερ.) μαγευικό σκεύος από το παραπάνω υλικό, που χρησιμοποιείται για το ψήσιμο του φαγητού. [ETYM. < Ρηγex, εμπορική επωνυμία, < αγγλ. rytex < rie «πίττα» + -ri + -ex (με παρεννομ. επίδρ. του αρχ. *πύρ*)].

πυρέσσω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) έχω πυρετό, πάσχω από πυρετό ΑΝΤ. είμαι απύρετος. [ETYM. αρχ. < **πυρέτ-ω* < *πυρετός* (βλ. λ.)].

πυρετικός, -ής, -ό → πυρετός
πυρέτιο (το) [αρχ.] {πυρετί-ου | -ών} (λόγ.-σπάν.) ο χαμηλός ή μικρής διάρκειας πυρετός ΣΥΝ. δέκατα.

πυρετογόνος, -ος, -ο [1879] ΙΑΤΡ. 1. αυτός που προκαλεί πυρετό: ~ *ουσία* 2. **πυρετογόνο** (το) ουσία πρωτεϊνικής ή πολυσακχαρικής σύνθεσης, που προέρχεται είτε από βακτήρια ή ιούς είτε από κύτταρα που καταστρέφονται και προκαλεί άνοδο της θερμοκρασίας του σώματος. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. pyretogène].

πυρετοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πρόκληση πυρετού με τεχνητά μέσα για θεραπευτικούς σκοπούς. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. pyretotherapy].

πυρετολογία (η) [1786] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. επιστημονικός κλάδος που μελετά τα διάφορα είδη πυρετών, τα αίτια που τους προκαλούν και τις μεθόδους αντιμετώπισέως τους. — πυρετολόγος (ο/η), πυρετολόγικός, -ής, -ό [1889]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pyretologie].

πυρετός (ο) 1. η παθολογική αύξηση της θερμοκρασίας του σώματος πάνω από το φυσιολογικό, η οποία αποτελεί σύμπτωμα ασθένειας και συνοδεύεται συχνά από γενική κακοδιαθεσία και άλλα φαινόμενα, λ.χ. πονοκέφαλο, ρίγη κλπ.: *ανεβαίνει* | *πέφτει ο ~* || *καίγομαι* | *ψήνομαι στον ~* || *τρίταιος* | *τεταρτάτος* - (αυτός που φρονιανίζεται κάθε τρίτη | τέταρτη ημέρα) 2. ΙΑΤΡ. (ειδικότερ.) **πυρετοί** (οι) οι παθολογικές αυξήσεις της θερμοκρασίας του σώματος ως σύμπτωμα της ελονοσίας (βλ. λ.) ΣΥΝ. ελώδεις πυρετοί, θερμές 3. (ονομασία διαφόρων ασθενειών που προσβάλλουν τα ζώα) **καταρρακτικός** ~ *των προβάτων* || **ανθρακικός** | **αφθώδης** | **γαλακτώδης** ~ *κιτρινός* | **πυροειδής** | **μειλίαιος** ~ 4. (μτφ.) η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ένταση ή/και ζωνήρη ενεργητικότητα, κατάσταση έξαμης: ο ~ *του χριστού* || ο ~ *των εκλογών* || ο ~ *για το αυριανό ντέρμπι* *όλο και ανεβαίνει* ΣΥΝ. έξαμη. — (υποκ.) πυρετούλης (ο) κ. (λόγ.) πυρέτιο (το) [αρχ.] (βλ. λ.), πυρετικός, -ής, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «φωτιά, καύμα», < *πύρ* + *παραγ.* επίθημα *-ετός*, πβ. *παγ-ετός*, *όχ-ετός*, *συμφ-ετός*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (Ιπποκράτης)].

πυρετώδης, -ής, -ες [αρχ.] {πυρετώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. 1. αυτός που σχετίζεται με τον πυρετό (βλ. λ.) ή που προκαλεί πυρετό: ~ *ρίγος* | *νόσος* ΣΥΝ. πυρετικός 2. αυτός που υπόκειται σε πυρετό: ~ *κύστη* 3. αυτός που μοιάζει με φλεγμονή (βλ. λ.) ή που προκαλείται από φλεγμονή: ~ *έλκος* ΣΥΝ. φλεγμονώδης 4. (μτφ.) αυτός που γίνεται με μεγάλο ζήλο, ενεργητικότητα ή βιασύνη ή που εκδηλώνεται με συνήθιστη ένταση: ~ *προστομασία* | *δραστηριότητα* | *διαβουλεύσεις* | *προπαρασκευή* | *προσπάθειες* ΣΥΝ. ζωνής, έντονος. — **πυρετωδώς** επιρρ. [1895]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ες.

πυρηναία (η) {χωρ. πληθ.} καύσιμη ύλη σε μορφή κόκκων, που προέρχεται από τη σύνθλιψη των πυρήνων των ελαϊοκάρπων μετά την αφαίρεση του λαδιού. **Πυρηναία** (τα) οροσειρά της ΝΔ. Ευρώπης, φυσικό όριο μεταξύ της Γαλλίας και της Ισπανίας. — **πυρηναϊκός**, -ής, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Pyrenées. Σύμφωνα με την επικρατέστερη μυθολογική παράδοση, τα όρη έλαβαν την ονομασία τους από την *Πυρήνη*, θυγατέρα του βασιλιά της Θράκης Βέρβροκος και ερωμένη του Ηρακλή, η οποία ετάφη εκεί. Εντελώς τυχαία θεωρείται η ομοιότητα με την κελτ. λ. ber | per «κορυφή». Κατά τους μεν. χρόνους, οι λαοί συνήθιζαν να χρησιμοποιούν τα ονόματα των επιμέρους βουνών και κοιλιάδων που ήταν κοντά στον τόπο κατοικίας τους· δεν φαίνεται να είχε επικρατήσει συγκεκριμένη ονομασία για όλη την

οροσειρά]. **Πυρήνας** (ο) 1. ΒΟΤ. το σκληρό, ξυλώδες σπέρμα στο εσωτερικό σαρκοδών καρπών: ο - του *ελαιοκάρπου* ΣΥΝ. κουκούτσι 2. (μτφ.) οτιδήποτε αποτελεί το κεντρικό στοιχείο σε κάτι: *οι σχολές αυτές αποτελούν τον ~ του νέου πανεπιστημίου* || *ο ~ τού ερωτήματος* ΣΥΝ. κέντρο, βάση 3. ομάδα προσώπων που αποτελούν τους δημιουργούς και πρωταγωνιστές κίνησης, οργάνωσης κ.λπ.: *ο ~ τής συμμορίας* [τής *συννομίας*] 4. (μτφ.) ομάδα προσώπων με κοινούς ιδεολογικοπολιτικούς στόχους, που δρουν στο εσωτερικό ευρύτερου χώρου: *τοποθετήθηκε γραμματέας τής οργάνωσης με την εντολή να συγκροτήσει κομματικούς ~ φρ. σκληρός πυρήνας* βλ. λ. *σκληρός* · 5. ΒΙΟΛ. σφαιρικό, ελλειψοειδές ή άλλο σχήματος σώματιο στο εσωτερικό όλων των κυττάρων -εκτός από τα βακτήρια και τα κυανοφύκη- που διαχωρίζεται από το κυτταρόπλασμα με διπλή μεμβράνη και τού οποίου η λειτουργία είναι η ρύθμιση και ο έλεγχος των δραστηριοτήτων τού κυττάρου, μέσο του συνόλου σχεδόν των γενετικών πληροφοριών που περιέχει 6. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κεντρικό τμήμα τού ατόμου, που αποτελείται από τα πρωτόνια και τα νετρόνια, φέρει θετικό ηλεκτρικό φορτίο και γύρω του κινούνται τα ηλεκτρόνια 7. ΑΣΤΡΟΝ. (α) τού κέντρου αστέρα ή πλανήτη: ο ~ τού *Ηλίου* (β) η κεντρική περιοχή γαλαξία 8. ΓΕΩΛ. τού κέντρου διάπτου τμήμα στο εσωτερικό τής Γης, που βρίσκεται κάτω από τον μανδύα και εκτείνεται σε βάθος 2.900 χιλιομέτρων μέχρι τού κέντρου τού πλανήτη: αποτελείται από τον εσωτερικό πυρήνα, που μπορεί να είναι υγρός, και τον εσωτερικό, που έχει πάχος 1.300 χιλιόμετρα και μπορεί να είναι στερεός.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρήν*, -ήνος, αρχική σημ. «κουκούτσι», < *πυρός* «σιτάρι» < ΙΕ. **pr̥to-* «κόκκος, κουκούτσι - σιτηρά», πβ. λιθ. *pŕai* «σιτηρά (του γεμιώνα)», αρχ. *πλαβ* βριγο «κεγρί», αρχ. *αγγλ.* *fyrs* «άγρο-σιτι» (> *αγγλ.* *furze*) κ.ά. Ομόρρ. *δωρ.* *σπυρός* (βλ. λ. *σπυρί*). Οι σύγχρονοι επιστημ. όρ. αποδίδουν το *γαλλ.* *nucleus*, *πυρηνέλιο* (α) [1891] {πυρηνέλι-ου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) τού λάδι που εξάγεται από τα κουκούτσια (πυρήνες) τής ελιάς με εκχύλιση με οργανικούς διαλύτες· χρησιμοποιείται στη διατροφή και τη σαπυνο-ποιία ΣΥΝ. *πυρηνόλαδο*, *πυρηνικός*, -ή, -ό 1. ΦΥΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τον πυρήνα τού ατόμου και τις ιδιότητες του: ~ *σύντηξη* | *σχάση* | *ακτινοβολία* | *αντίδραση* ΣΥΝ. ατομικός (β) *πυρηνική ενέργεια* η ενέργεια που απελευθερώνεται σε μεγάλες ποσότητες κατά τη διάκριση πυρηνικών αντιδράσεων (βλ. λ. *αντίδραση*) ή μεταπτώσεων των ατομικών πυρήνων από ορισμένη ενεργειακή στάθμη σε άλλη χαμηλότερη (γ) *πυρηνικό όπλο* όπλο με τεράστια εκρηκτική και καταστροφική δύναμη, που λειτουργεί είτε με σχάση είτε με σύντηξη ατομικών πυρήνων (δ) *πυρηνική κεφαλή* (i) η κεφαλή ενός πυρηνικού πυραύλου (ii) (συνεκδ.) ο πυρηνικός πυραύλος: *μία χώρα που διαθέτει πλήθος πυρηνικών κεφαλών* (ε) *πυρηνικός πόλεμος* ο πόλεμος που διεξάγεται με πυρηνικά όπλα (στ) *πυρηνικός χειμόνας* η κατάσταση ψυχός, σκότους και ερήμωσης, που έπειτα ενός πυρηνικού πολέμου (ζ) *πυρηνικός αντιδραστήρας* τεχνολογικό κατασκευασμα για την αξιοποίηση τής πυρηνικής ενέργειας, εντός τού οποίου λαμβάνει χώρα συνεχής αλλά ελεγχόμενη πυρηνική σχάση ή σύντηξη και απελευθερώνεται ποσότητα πυρηνικής ενέργειας: ~ *σχάσεως* | *σύντηξης* (η) *πυρηνική φυσική* κλάδος τής φυσικής, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τού πυρήνα τού ατόμου ως φυσικού συστήματος, καθώς και των φυσικών φαινομένων που σχετίζονται με αυτόν 2. αυτός που σχετίζεται με τη χρήση τής πυρηνικής ενέργειας: ~ *οπλοστάσιο* | *απόβλητα* | *δοκιμή* | *τεχνολογία* | *εξοπλισμός* | *εργοστάσιο* | *ατύχημα* 3. αυτός που κατέχει πυρηνικά όπλα: *α υποβρύχιο* | *αεροπλανοφόρο* | *δύναμη* (κράτος με πυρηνικό οπλοστάσιο) · 4. (ειδικότ.) ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον πυρήνα τού κυττάρου: ~ *μεμβράνη* 5. *πυρηνική ιατρική* ο κλάδος που ασχολείται (i) με τη διάγνωση (μέσω τής σπινθηρογραφικής απεικόνισης οργάνων και τής αναζήτησης διαγνωστικών δεικτών στα βιολογικά υγρά) (ii) με τη θεραπευτική χορήγηση των κατάλληλων κατά περίπτωση ραδιενεργών ισotόπων σε διάφορες παθήσεις · 6. (α) αυτός που σχετίζεται με τον πυρήνα (βλ. λ.) σώματος, αντικειμένου, οργάνωσης (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. *πυρηνική οικογένεια* τύπος οικογενειακής οργάνωσης που χαρακτηρίζει τις βιομηχανικές κοινωνίες και περιλαμβάνει τον σύζυγο, τη σύζυγο και τα ανήλικα και άγαμα τέκνα (κατ' αντιδιαστολή προς τη διευρυμένη οικογένεια). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ.* *nuclear*]. **πυρηνίσκος** (ο) ΒΙΟΛ. σφαιρικός σχηματισμός τού πυρήνα των κυττάρων πλούσιος σε R.N.A. (βλ. λ.), ο οποίος εξαφανίζεται κατά τη μίτωση και επανεμφανίζεται στους θυγατρικούς πυρήνες. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από *λατ.* *nucleolus*]. **πυρηνοειδής**, -ής, -ές [μτγν.] {πυρηνοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} {επιστημ.} ο όμοιος με πυρήνα καρπού: (ΑΝΑΤ.) ~ *απόφυση* (η *απόφυση* τού δεύτερου αυχενικού σπονδύλου). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. *πυρηνοκίνητος*, -η, -ο αυτός που κινείται με πυρηνική ενέργεια: ~ *υποβρύχιο*.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ.* *nuclear-powered*], *πυρηνόλυση* (η) {-ης κ. -όσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η διάλυση τού πυρήνα των κυττάρων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* *pyrolysis*]. **πυρίαμα** (το) {πυρίαμα-τος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. θερμό επίθεμα (όπως φιάλη με ζεστό νερό, κατάπλασμα κ.λπ.) που τοποθετείται για θεραπευτικούς σκοπούς.

[ΕΤΥΜ. *αοχ.* < *πυρίο* (-άω) < *πυρία* «ατιμόλυτρο» (< *πυρ*)]. **πυριγενής**, -ής, -ές κ. **πυρογενής** [μτγν.] {πυριγεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) 1. αυτός που γεννιέται ή σχηματίζεται μέσα στη φωτιά ή από τη φωτιά 2. αυτός που υπέστη κατεργασία, που σφυρηλα-

τήθηκε με τη χρήση φωτιάς: - *εργαλείο* | *όργανο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές-

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πύρ*) + *-γενής* < *γενός*]. **πυρικάυστος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που κάηκε από τη φωτιά, που αποτερρόθηκε: ~ *σκευός* ΣΥΝ. αποτεφρωμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πύρ*) + *-καυστος* < *καίω*].

πυρίμαχος, -η, -ο αυτός που αντέχει σε υψηλές θερμοκρασίες, που δεν καταστρέφεται εύκολα από τη φωτιά: ~ *σκευός* | *ολικά*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πύρ*) + *-μαχος* < *μαχομαι*].

πύριον, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που καίει, που βγάζει φωτιά ή αποτελείται από φωτιά: *οι ~ γλώσσες έγλειφαν τους τοίχους τού φλεγόμενου κτηρίου* || ~ *λαίλαπα* (πυρκαγιά) || τού ~ *μέτωπο* τής *πυρκαγιάς* || (μτφ.) «οι κάτοικοι τής περιοχής προσπαθούσαν να σταματήσουν τον ~ δράκο και να σώσουν τις περιουσίες τους» ΣΥΝ. διάπτωρος, πυρωμένος 2. (μτφ.) ο γεμάτος πάθος και ένταση, κυρ. επιθετική: ~ *λόγοι εκφρονούνται στη Βουλή κατά τής φορολογικής μεταρρύθμισης* || - *μάτια* | *κήρυγμα* | *άρθρο* ΣΥΝ. ένθερμος, φλογερός, λάβρος. **πυρίτης** (ο) [μτγν.] {πυρίτων} ΓΕΩΛ. πέτρωμα που έχει την ιδιότητα να παράγει φωτιά με την τριβή σε άλλο αντικείμενο (βλ. κ. λ. *πυρό-λιθος*) ΣΥΝ. *στουρνάρι*.

πυριτίδα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) εκρηκτική ύλη που αποτελείται από μείγμα νιτρου, θείου και ξυλάνθρακα και αναδίδει μαύρο καπνό όταν εκρήκνεται ΣΥΝ. *μαρούτι*.

[ΕΤΥΜ. < θηλ. τού μτγν. *πυρίτης* (ο) «είδος τσακμακόπετρας που ανάβει φωτιά» ως απόδ. τού *γαλλ.* *roule* «μαρούτι»]. **πυριτιδαποθήκη** (η) [1847] {πυριτιδαποθηκών} (λόγ.) 1. αποθήκη πυριτίδας (βλ. λ.) 2. (κατ' επεκτ.) η αποθήκη πυρομαχικών 3. (μτφ.) η γεωγραφική περιοχή που αποτελεί λαθάνουσα εστία πολέμου λόγω συσσωρευμένων εντάσεων και αντιθέσεων: η ~ τής *Ευρώπης* (χαρακτηρισμός για τα Βαλκάνια).

πυριτιδοποιείο (το) [1847] (λόγ.) τού εργοστάσιο παραγωγής πυριτίδας (βλ. λ.) και άλλων εκρηκτικών και πολεμικών υλών ΣΥΝ. (λαϊκ.) *μαρουτάδικο*.

πυριτιδοποιία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η τέχνη ή η βιομηχανία παρασκευής πυριτίδας και πυρομαχικών. — *πυριτιδοποιός* (ο) [1847].

πυρίτιο (το) [1873] {πυριτίου} ΧΗΜ. αμετάλλο στοιχείο (σύμβολο Si), που απαντά σε μεγάλο ποσοστό στα πετρώματα του στερεού φλοιού τής Γης υπό μορφήν οξυγονούχων ενώσεων χρησιμοποιείται στη μικροηλεκτρονική (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — *πυριτικός*, -ή, -ό [1819], [ΕΤΥΜ. < *πυρίτης* (*λίθος*) < *πυρ*, μετάφρ. δάνειο από *αγγλ.* *silicon* (< *λατ.* *silex* «χαλίκι, πυρίτης»)].

πυριτιούχος, -ος, -ο [1873] αυτός που περιέχει πυρίτιο. [ΕΤΥΜ. < *πυρίτιο* + *-ούχος* < *έχω*].

πυριτιδοόκη (η) {πυριτιδοοκών} ΝΑΥΤ. (παλαιότ.) δοχείο ή κιβώτιο για τη φύλαξη τής πυριτίδας, που χρησιμοποιήθηκε για τα πυροβόλα των πολεμικών πλοίων.

[ΕΤΥΜ. < *πυρίτιδα*) + *-όκη* < *δέχομαι* (βλ. λ.), απόδ. τού *γαλλ.* *caisse à poudre*].

πυριτοκαμίνου (η) {πυριτοκαμίνου- | -ων, -ους} (λόγ.) η ειδική κάμινο, μέσα στην οποία γίνεται η φρύξη τού σιδηροπυρίτη κατά τη βιομηχανική παρασκευή τού θεικού οξέος.

πυριτόλιθος (ο) [1873] {πυριτόλιθου- | -ων, -ους} ο πυρόλιθος.

πυριφλεγής, -ής, -ές {πυριφλεγ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. (κυριολ.) αυτός που καίγεται αναδίδοντας φλόγες 2. (μτφ.) πολύ θερμός και έντονος: ~ *έρωσ* ΣΥΝ. *ένθερμος*, *διακτής*, *σφοδρός*, *φλογερός*. Επίσης *πυριφλεκτός*, -η, -ο [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πυρι-* (< *πύρ*) + *-φλεγής* < *φλέγω*].

πυρκαγιά κ. (λόγ.) **πυρκαϊά** (η) [αρχ.] μεγάλη έκταση φωτιά η οποία καταστρέφει κτήρια, δάσος κ.λπ.: ~ *ξέσασε σε παλιό εργοστάσιο και το κατέστρεψε ολοσχερώς* || ~ *μεγάλη έκταση μαινείται σε πεκόφοντο δάσος τής Αττικής* || *καταπολέμηση* | *κάτασβεση* τής ~. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *πυρκαϊά* (πβ. *μικ.* *pu-ka-wo = Πυρκαγιάς*) < *πύρ* + *θ. κα-* (< *καίω*, πβ. *παθ. αόρ.* β' *έ-ά-ην*) + *-ιά*].

ΠΥΡ.ΚΑΛ. (το) {προφωρ. η} Πυριτιδοποιείο-Καλυκοποιείο.

πυρο- | **πυρό** κ. **πυρι-** | **πυρι-** κ. **πυρ-** | **πύρ-** α συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με: 1. με τη φωτιά: *πυρ-ασφάλεια*, *πυρ-φόρος*, *πυρι-καυστος*, *πυρό-σβεση* 2. με την ανάφλεξη: *πυρο-δοτώ*, *πυρο-τέχνημα*, *πύρ-αλλος* 3. με τα πυρά, τη βολή: *πυρο-βολισμός* 4. με το κόκκινο χρώμα τής φωτιάς: *πυρ-άκανθος*, *πυρό-ζανθος*.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πυρο-ειδής*, μτγν. *πυρο-φόρος*), που προέρχεται από το ουσ. *πύρ* (βλ. λ.) και απαντά επίσης ως *πυρ-* προ φωνηέντο και συμφώνου (λ.χ. αρχ. *πυρ-άγρα*, *πυρ-φόρος*), καθώς και ως *πυρι-* (από τη δοτ. ενικού, λ.χ. αρχ. *πυρι-καυστος*, *πυρι-φλεγής*)].

πυροβασία (η) {χωρ. πληθ.} τού βάδισμα ξυπόλυτου πάνω σε αναμμένα κάρβουνα, χωρίς να καίγεται (π.χ. στα αναστενάρις).

πυροβάτης (ο) {πυροβατών}, **πυροβάτισσα** (η) {πυροβατίσσαν} πρόσωπο που εκτελεί πυροβασία (βλ. λ.) (βλ. κ. λ. *αναστενάρις*).

[ΕΤΥΜ. < *πύρο-* (< *πυρ*) + *-βάτης* < *βαίνω*, πβ. κ. λ. *δια-βάτης*, *επι-βάτης*, *ανα-βάτης*].

πυροβολαρχία (η) [1833] {πυροβολαρχιών} ΣΤΡΑΤ. μονάδα τού πυροβολικού, που διαθέτει έξι πυροβόλα και διοικείται από λοχαγό.

[ΕΤΥΜ. < *πυροβόλο* + *-αρχία* < *άρχω*, απόδ. τού *γαλλ.* *batterie*].

πυροβόλειο (το) [1858] ΣΤΡΑΤ. οχρωματικό έργο που διαθέτει προστασία από τα εχθρικά πυρά, στο οποίο στεγάζονται και από το οποίο βάλλουν τα πυροβόλα.

πυροβόληση (η) → *πυροβόλο*

πυροβολητής (ο) [1847] ΣΤΡΑΤ. ο χειριστής πυροβόλου ΣΥΝ. (λαϊκ.)

καννονιέρης.
πυροβολικός, -ής, -ό [1822] ΣΤΡΑΤ. 1. αυτός που σχετίζεται με το πυροβόλο 2. **πυροβολική** (η) κλάδος της πολεμικής επιστήμης και τέχνης, που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα διάφορα είδη πυροβόλων 3. **Πυροβολικό** (το) (συντμ. ΠΒ) (α) μάχημο Όπλο του Στρατού Ξηράς, που πολεμά με πυροβόλα και κύριο καθήκον του είναι να παρέχει πυρά υποστήριξης στο Πεζικό και στα Τεθωρακισμένα, προσβάλλοντας στόχους επιφανείας· φρ. **βαρύ πυροβολικό** βλ. λ. **βαρύς** (β) ΝΑΥΤ. το σύνολο των πυροβόλων πολεμικού πλοίου, καθώς και το προσωπικό που τα χειρίζεται.
πυροβολισμός (ο) [1825] 1. η εκपुरοκρότηση πυροβόλου όπλου (πιστολιού ή τουφεκιού): πέφτουν (*σποραδικοί*) ~ ΣΥΝ. βολή, τουφεκιά, πιστολιά 2. (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται κατά την εκपुरοκρότηση πυροβόλου όπλου (κυρ. φορητού): ο ~ *ακούστηκε από εκεί* ΣΥΝ. τουφεκιά, πιστολιά.
πυροβόλο (το) 1. κάθε όπλο που λειτουργεί με εκρηκτική ύλη, εκτοξεύοντας σε μεγάλη απόσταση βλήματα, τα οποία προωθούνται και επιταχύνονται μέσα στον σωλήνα ή στην κάννη από τα αέρια καύσεως 2. μεγάλο, μη φορητό εκρηκτικό όπλο, που εκτοξεύει βαρέα βλήματα, συνήθ. στριζιζόμενο σε κιλβίβαντα ΣΥΝ. κανόνι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -βόλος. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. canon].
πυροβόλος, -ος, -ο αυτός που εκτοξεύει βλήματα με την προωθητική δύναμη αερίων καύσεως - *όπλα*.
[ETYM₁ μγν., για φλεγόμενη βέλη, < *πύρο*- (< *πύρ*) + *-βόλος* < *βάλλω*, πβ. *δισκο-βόλος*, *σφαυρο-βόλος*].
πυροβολώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [1854] {πυροβολεί... | πυροβολή-σα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ 1. (αμετβ.) βάλω με πυροβόλο όπλο, ρίχνω πυροβολισμό: *έβγαλε το πιστόλι του και πυροβόλησε στον αέρα | στα τριγύρα* ♦ (μετβ.) 2. κατευθύνω τη βολή πυροβόλου όπλου προς (κάποιον/κάτι): τον *πυροβόλησαν σχεδόν εξ επαφής* || *πυροβόλησε τον στόχο με κλειστά μάτια* ΣΥΝ. ρίχνω 3. (μτφ.) εκτοξεύω κατηγορίες εναντίον κάποιου: «μην *πυροβολείτε τον υπουργό*», *είπε ο πρωθυπουργός*, «*την ευθύνη αναλαμβάνω εξ ολοκλήρου εγώ*» φρ. *μην πυροβολείτε τον πανιάτση*! μην κατηγορείτε κάποιον (ο οποίος δεν φταίει σε τίποτα, δεν έχει καμία ανάμειξη σε μια υπόθεση). [ETYM₁ < *πύρο*- (< *πύρ*) + *-βολώ* (< *βάλλω*), *άσχετο* με το μγν. *πυροβολώ* «σπέρνω σιτάρι» < *πύρο*- (< *πυρός* «σίτος», βλ. λ. *πυρήνας*)].
πυρογενής, -ής, -ές → πυριγενής
πυρογραφία (η) [1898] {χωρ. πληθ.} 1. η μέθοδος διακοσμήσεως στερεών επιφανειών, λ.χ. ξύλου, δέρματος, οστού, χαρτονιού κ.λπ., που συνίσταται στη χάραξη σχεδίων με πυρακτωμένη μεταλλική ακίδα 2. (συνεκδ.) το έργο που δημιουργήθηκε με την παραπάνω μέθοδο. — πυρογραφίας, -ής, -ό, πυρογραφική-ά | -ώς επίρρ.
[ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *pyrographie* (νόθος συνθ.)].
πυρογραφία (ο) το ειδικό εργαλείο με το οποίο γίνεται η πυρογραφία (βλ.λ.).
πυροδιάσπωση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΧΗΜ. η πυρόληψη (βλ.λ.).
πυροδότης (ο) [1895] {πυροδοτών} 1. ΝΑΥΤ. ναύτης πολεμικού πλοίου, που έχει ως έργο να μεταφέρει τα πυρομαχικά από τις αποθήκες του πλοίου στα πυροβόλα 2. (παλαιότ.) ρόβδος με φτίλι στο ένα άκρο, με την οποία μεταδίδεται η φωτιά στο έκκαυμα των παλαιών πυροβόλων.
πυροδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να πυροδοτεί κανείς κάτι: η ~ *του δυναμίτη* || (μτφ.) η ~ *βιαιών εκδηλώσεων από τις εμπρηστικές δηλώσεις πολιτικών παραγόντων* 2. η έναρξη της χημικής αντίδρασης μέσα στον θάλαμο καύσεως πυραύλου, η οποία θα παραγάγει τα θερμά αέρια που απαιτούνται για την πρόωξη του. — πυροδοτικός, -ής, -ό.
πυροδοτώ ρ. μετβ. [1852] {πυροδοτεί... | πυροδοτή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. μεταδίδω φωτιά (σε εκρηκτική ύλη) 2. (γενικδ.) προκαλώ έκρηξη (σε εκρηκτικό μηχανισμό): *οι τρομοκράτες πυροδοτήσαν τη βόμβα με τη χειρονομία* 3. (μτφ.) προκαλώ την έντονη εκδήλωση, γίνομαι αιτία να προκληθεί κάτι: *η προκλητική αυτή ενέργεια θα πυροδοτήσει ανεξέλεγκτες αντιδράσεις* || *η παραίτηση πυροδοτήσε σημαντικές εξελίξεις* || *τις φήμες πυροδοτήσε μια συνέντευξη του* || «*υπάρχουν τρόποι να δοθεί στις γυναίκες η θέση που τους αξίζει στα μέσα ενημέρωσης, χωρίς να είναι αναγκαίο να πυροδοτήσουμε έναν πόλεμο των φύλων...*» (εφημ.). [ETYM₁ < *πύρο*- (< *πύρ*) + *-δοτώ* < *δοτής*].
πυροηλεκτρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το φαινόμενο της ανάπτυξης αντίθετων ηλεκτρικών φορτίων σε διάφορα τμήματα υπερθερμασμένου κρυστάλλου. — πυροηλεκτρικός, -ής, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *pyroelectricity*].
πυροκροτητής (ο) μικρή ποσότητα εκρηκτικής ύλης, τοποθετημένη σε ειδική μεταλλική θήκη, που η έκρηξη της προκαλεί την ανάφλεξη πυριτίδας ή άλλης εκρηκτικής ή προωθητικής ύλης ΣΥΝ. εμπόρευμα. — πυροκροτικός, -ής, -ό [1887].
[ETYM₁ < *πύρο*- (< *πύρ*) + *-κροτητής* < *κροτώ*, απόδ. του αγγλ. *detonator*].
πυρολάτρη (ο) [1845] {πυρολατρών} 1. πυρολάτρισσα (η) (πυρο-λατρίστρια) 1. πρόσωπο που αποδίδει θεϊκή ή μυστηριακή δύναμη στη φωτιά, καθιστώντας την αντικείμενο λατρείας 2. οπαδός του ζω-ροαστρισμού.
πυρολατρία (η) [1845] {πυρολατρών} 1. η λατρεία της φωτιάς ως θεϊκής ή μυστηριακής δύναμης 2. ο ζωροαστρισμός (βλ.λ.). — πυρολα-τρικός, -ής, -ό [1892].
πυρόλιθος (ο) [1847] {πυρολίθου | -ων, -ους} σκληρή πέτρα, μία από τις μορφές του πυριτίου, που παράγει σπινθήρα με την τριβή ΣΥΝ. πυ-

ριτόλιθος, στουρνάρωπετρα, τσακμακόπετρα. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *pierre à feu*].
πυρόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση πολύπλοκων μορίων οργανικών ενώσεων σε απλούστερα με την επίδραση υψηλής θερμοκρασίας χρησιμοποιείται ως μέθοδος διύλισης του πετρελαίου. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *pyrolysis*].
πυρομανής, -ής, -ές {πυρομαν-ούς | -είς (ουδ.-ή)} αυτός που πάσχει από πυρομανία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM₁ < *πύρο*- (< *πύρ*) + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. αρχ. αόρ. β' *ε-μάν-ην*)].
πυρομανία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} η ψυχαναγκαστική παρόρμηση που παρορθεί κάποιον να ανάβει φωτιές, να προκαλεί πυρκαγιές. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pyromanie*].
πυρομαντεία (η) {μγν.} {πυρομαντείων} η μαντεία που βασίζεται στην παρατήρηση της φωτιάς, που αξιοποιεί ως σημάδια καμένα αντικείμενα, σφάγια κ.λπ. ΣΥΝ. εμπυροσκοπία.
πυρομαντής (ο) {μγν.} {πυρομάντ-εις, -εων}, **πυρομάντισσα** (η) {πυρομαντίσσο} πρόσωπο που προβλέπει, προφητεύει τα μελλούμενα με πυρομαντεία.
πυρομαχικά (τα) [1870] (περιληπτ.) τα βλήματα, οι εκρηκτικές ύλες ή συσκευές κ.λπ., το πολεμικό υλικό: *αποθήκη πυρομαχικών* || *τους τελείωσαν τα ~*. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. *munitions*].
πυρομεταλλουργία (η) {χωρ. πληθ.} η διαδικασία ή τεχνική επεξεργασίας των μεταλλευμάτων με τη θερμότητα, εξαγωγή των μετάλλων από αυτά ή με την τήξη ή την πύρωση τους. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *pyrometallurgy*].
πυρομετρία (η) {πυρομετριών} η επιστημονική μέτρηση υψηλών θερμοκρασιών. — πυρομετρικός, -ής, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pyrométrie*].
πυρόμετρο (το) [1766] {πυρομέτρο-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση πολύ υψηλών θερμοκρασιών, το οποίο χρησιμοποιεί ως βάση μετρήσεως την ακτινοβολία που εκπέμπεται από ένα σώμα. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pyromètre*].
πυρονόμος (ο) αξιοματικός της Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΕΜ.). [ETYM₁ < *πύρο*- (< *πύρ*, *πυρός*) + *-νόμος*, κατά τα *αστο-νόμος*, *τροχονόμος*, *στρατο-νόμος*].
πυροπαθής, -ής, -ές {πυροπαθ-ούς | -είς (ουδ.-ή)} (λόγ.-σπ.άν.) αυτός που έχει πληγή από πυρκαγιά, που έχει υποστεί καταστροφή ή ζημιά από φωτιά ΣΥΝ. πυρόληκτος. [ETYM₁ < *πύρο*- (< *πύρ*) + *-παθής* < θ. *παθ-* του ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. *παθ*. αόρ. β' *ε-παθ-ον*), κατά το *πλημυρο-παθής*].
πυρόπληκτος, -ης, -ο πυροπαθής (βλ.λ.). [ETYM₁ < *πύρο*- (< *πύρ*) + *-πληκτος* < *πλήτω*, κατά το *σεισμό-πλη-κτος*].
πυροπροστασία (η) {πυροπροστασιών} το οργανωμένο σύστημα προστασίας (κτηρίου, δάσους κ.λπ.) από πυρκαγιά. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *fire protection*].
πυροπυξίδα (η) [1856] πυρομετρικό όργανο για τη μέτρηση της θερμοκρασίας των κλιβάνων.
πυρόβωση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η κατάβωση πυρκαγιάς: στην - *μετέχουν στρατιώτες και εθελοντές*. [ETYM₁ < *πύρο*- (< *πύρ*) + *σβέση* (βλ.λ.)].
πυροσβεστήρας (ο) [1833] το φορητό ή κινητό, συνήθ. κόκκινο, κυλινδρικό δοχείο, που τοποθετείται προληπτικά σε κτήρια, μεταφορικά μέσα κ.λπ. για την άμεση κατάβωση πυρκαγιών μικρής εκτάσεως με την εκτόξευση ειδικών χημικών ουσιών, οι οποίες μπορούν λ.χ. να ψύχουν τα υλικά ή τα αντικείμενα που καίγονται ή να σβήνουν τις φλόγες στερώντας τους το οξυγόνο. [ETYM₁ < *πύρο*- (< *πύρ*) + *-σβεστήρας* < αρχ. *σβέννιμι* (βλ. σβήνω), απόδ. του γαλλ. *extincteur de feu*].
πυροσβέστης (ο) [1855] (πυροσβεστής), **πυροσβεστρία** (η) [1899] {πυροσβεστριών} (σημ. 1) 1. μέλος του Πυροσβεστικού Σώματος, επιφορτισμένο με το έργο της κατάσβεσης πυρκαγιών 2. (μτφ.) οποιοσδήποτε επεμβαίνει σε καταστάσεις εντάσεως και συγκρούσεων, κατευνίζοντας τα πνεύματα. [ETYM₁ < *πύρο*- (< *πύρ*) + *-σβέστης* (< αρχ. *σβέννιμι*, βλ. κ. σβήνω)].
πυροσβεστικός, -ής, -ό [1889] 1. αυτός που σχετίζεται με την κατάσβεση πυρκαγιών ή με τους πυροσβέστες: ~ *αντλία* | *κρουνοί* | *αεροπλάνο* | *μέσα* | *δυνάμεις* | *προσωπικό* 2. (α) **πυροσβεστικό** (*όχημα*) μηχανοκίνητο, συνήθ. βυτιοφόρο, όχημα πυρόσβεσης, ειδικά εξοπλισμένο με αντλία και εύκαμπτους σωλήνες μεγάλης παροχής και μήκους (ως και 300 μέτρων) για την εκτόξευση νερού ή χημικών διαλυμάτων με υψηλή πίεση, εφοδιασμένο με ειδική σκάλα ταχείας ανάπτυξης για την επέμβαση σε ψηλά κτήρια (β) **Πυροσβεστική (Υπηρεσία) | Πυροσβεστικό Σώμα** ειδική υπηρεσία άμεσου δράσεως για την κατάσβεση πυρκαγιών, τον απαγκλωβισμό ατόμων ή την αντιμετώπιση πλημυρών με προσωπικό ειδικά εκπαιδευμένο και με ανάλογο εξοπλισμό: *το τηλεφώνο της ~ είναι 199 3*. (μτφ.) αυτός που επιχειρεί να μειώσει τις εντάσεις, να ηρεμήσει τα πνεύματα: *οι ~ επεμβάσεις του προέδρου δεν κατάφεραν να συμφιλιώσουν τις αντίπαλες παρατάξεις μέσα στο κόμμα* || ~ *μέτρα* | *αποφάσεις* || *τέτοιες κρίσεις δεν αντιμετωπίζονται με ~ ενέργειες* ΣΥΝ. κατευναστικός, — πυρο-σβεστική-ά | -ώς επίρρ.
πυροστάτης (ο) (πυροστατών) η πυροστιά (βλ.λ.). [ETYM₁ μεσν. < μγν. *πυριστάτης* < *πύρι*- (< *πύρ*) + *-στάτης* < θ. *στα-τού* ρ. Γοστημ (βλ. λ. *ϊ-στα-μαι*), πβ. κ. *θερμο-στάτης*].
πυροστιά (η) 1. μεταλλικός τρίποδας με τριγωνικό ή κυκλικό πλαίσιο για την τοποθέτηση χύτρας ή άλλου σκεύους πάνω από τη φωτιά

ΣΥΝ. πυροστάτης **2**. (συνεκδ.) κάμινος πάνω από την οποία υπάρχει εγκατεστημένη πυροστιά (σημ. 1). [ETYM. < μεσν. *πυροστιά* < μτγν. *πυρεστιά* «τζάκι, θερμάστρα» (με την επιδρ. των συνθέτων από *πυρο-*) < *πυρ* + *εστιά*. Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή κδοχή, η λ. προέρχεται από συμφυριό των λ. *πυροστάτης* (μεσν. | μτγν.) και *πυροστιά* (αρχ.)].

πυρόσφαιρα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} (παλαιότη.) ο πυρήνας της Γης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pyrosphère*].

πυροσωλήνας (ο) [1847] πυροτεχνική συσκευή που πυροδοτεί εκρηκτικό βλήμα: ~ *ωρολογιακός* | *ηλεκτρικός* || *αντιαεροπορικός* | *αντιβαλλιστικός* ~ *προσεγγίσεως*.

πυροτεχνίημα (το) [1840] {πυροτεχνήματος | -ατα, -άτων} 1. κατασκευασμένο από εύφλεκτες ή εκρηκτικές ύλες, που εκτοξεύεται ψηλά στον ουρανό και σκορπίζεται (καθώς εκρήγνυται) σε πολύχρωμα, φωτεινά, φαντασμαγορικά σχήματα, συχνά με δυνατούς ήχους, συριγμούς και κρότους σε εορτασμούς, εκδηλώσεις, τελετές κ.λπ. ΣΥΝ. βεγγαλικό, βαρελάτο, φωτοβολίδα **2**. (συνεκδ.) *πυροτεχνήματα* (τα) οι φαντασμαγορικές εκρήξεις των παραπάνω κατασκευασμάτων: στο τέλος του *καρναβαλιού θα ανάγουν | ρίξουν πυροτεχνήματα* ΣΥΝ. βεγγαλικά **3**. (μτφ.) η ενέργεια που αποσκοπεί στην πρόκληση εντυπωσιασμού χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα: η *υπόσχεση για μείωση της στρατιωτικής θητείας αποδείχθηκε προεκλογικό ~*. [ETYM. Από το αγγλ. *firework*].

πυροτέχνης (ο) [1772] {πυροτεχνών} 1. ο τεχνίτης που κατασκευάζει πυροτεχνήματα **2**. ΣΤΡΑΤ. ο πυροτεχνουργός (βλ.λ.). Επίσης πυροτεχνίτης.

[ETYM. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-τέχνης* < *τέχνη*, πβ. *βιο-τέχνης*, *καλλι-τέχνης*].

πυροτεχνικός, -ή, -ό [1766] 1. αυτός που σχετίζεται με την τέχνη της κατασκευής πυροτεχνημάτων **2**. *πυροτεχνική* (η) η πυροτεχνουργία (βλ.λ.).

πυροτεχνουργία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η τέχνη του πυροτεχνουργού **2**. ΣΤΡΑΤ. κλάδος της κατασκευαστικής τεχνολογίας, που ασχολείται με την παρασκευή, τη χρήση, τη συντήρηση και τον έλεγχο των εκρηκτικών υλών ΣΥΝ. πυροτεχνική.

πυροτεχνουργός (ο) [1888] 1. τεχνίτης ειδικευμένος στην παραγωγή, χρήση και συντήρηση πυροτεχνημάτων ή στην παρασκευή εκρηκτικών (στη γύμναση βλημάτων) ΣΥΝ. πυροτέχνης, πυροτεχνίτης **2**. ΣΤΡΑΤ. τεχνικός ειδικευμένος στον εντοπισμό, την εξουδετέρωση και απογύωση εκρηκτικών μηχανισμών, πυρομαχικών: ο - *κατάφερε να εξουδετερώσει την ωρολογιακή βόμβα πέντε λεπτά πριν από την έκρηξη της*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*, *χειρουργός*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pyrotechnicien*].

Πυρότουβλο (το) πυρίμαχη πλίνθος, τούβλο από πυρίμαχο υλικό, από μη μεταλλικά ορυκτά (άργιλο, βοξίτη κ.λπ.), που χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία, την υαλοργία και την οικοδομική (κατασκευή τζακιών κ.λπ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *firebrick*].

πυροφάνι (το) {πυροφάνιου | -ιών} 1. η πρόσθετη και εξέχουσα σγάρα στην πλώρη αλιευτικού, πάνω στην οποία τοποθετείται ειδική λάμπα, ώστε το φως να προσελκύει ψάρια κατά το νυχτερινό ψάρεμα **2**. (συνεκδ.) το νυχτερινό ψάρεμα με τον παραπάνω τρόπο: *πιάω για ~ 3*. (αργκό) ΣΤΡΑΤ. (ως *καυφώνι*) η τοποθέτηση αναμμένου χαρτιού ανάμεσα στα δάχτυλα του ποδιού στρατιώτη που κοιμάται. [ETYM. < *πυρο-* (< *πυρ*) + *-φάνι* (< μτγν. *φανίον*, υποκ. του αρχ. *φανός*)].

πυροφοβία (η) {πυροφοβίων} ΨΥΧΟΛ. Ο παθολογικός φόβος για τη φωτιά, τις πυρκαγιές. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *pyrophobia*].

πυρπόληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταστροφή με εμπρησμό: η ~ *της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κανάρη*.

πυρπολήτης (ο) [μτγν.] 1. το πρόσωπο που πυρπολεί **2**. ΙΣΤ. ο μπουρλοτιέρης, ο κυβερνήτης ή ναύτης πυρπολικού.

Πυρπολικό (το) μικρό ευέλκτο πλοίο, γεμάτο εύφλεκτες και εκρηκτικές ύλες, το οποίο προσκολλάται σε εχθρικό σκάφος, ώστε με την ανάφλεξη των εκρηκτικών υλών να το καταστρέψει ΣΥΝ. μπουρλότο. [ETYM. Από το γαλλ. *brûlot* (βλ. κ. *μπουρλότο*)].

Πυρπολικός, -ή, -ό [1825] αυτός που σχετίζεται με την πυρπόληση, που προκαλεί εμπρησμό ΣΥΝ. εμπρηστικός.

πυρπολό ρ. μετβ. {πυρπολείς...} πυρπόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. καταστρέφω (κάτι) βάζοντας του φωτιά, προκαλώ την ανάφλεξη και καύση του: *οι Τούρκοι πυρπόλησαν τη Σμύρνη το 1922* ΣΥΝ. κατακαίω **2**. (μτφ.) προκαλώ έντονα συναισθήματα: ο *Ρήγας πυρπολούσε τις καρδιές των Ελλήνων με τα ποιήματα του*. [ETYM. < αρχ. *πυρπολόω* «ανάβω και διατηρώ τη φωτιά (γυρίζοντας τα ξύλα)» < *πυρ* + *πολόω* (-έω) «γυρίζω, (περι)στρέφω», ετεροισμ. βαθμ. του ρ. *πέλω* | -ομαι «κινούμαι, περιστρέφομαι» (βλ. λ. *πόλος*), πβ. κ. *άναπολώ*, *περι-πολώ*].

πύρρειος, -ος, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Πύρρο (βλ.λ.). ΦΡ. *πύρρειος νίκη* η νίκη που επιτυγχάνεται με βαρύτερες απώλειες του νικητή, ώστε να μην έχει ουσιαστικό αντίκρισμα: η *κατάκτηση της Κρήτης ήταν για τους Γερμανούς μια ~, αφού καθυστέρησε καθοριστικά την επίθεση τους στη Σοβιετική Ένωση*, πβ. κ. *καδμεία νίκη λ. καδμείος*.

πυρρίχη (η) {πυρρίχων} ο πυρρίχιος χορός (βλ. λ. *πυρρίχιος*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*. [ETYM. αρχ., βλ. λ. *πυρρίχιος*].

πυρρίχιος (ο) {πυρρίχιου | -ων, -ους} 1. πολεμικός χορός, που κατάγεται κυρ. από τις αρχαίες δωρικές πόλεις, οι κινήσεις του οποίου συνιστούν χορευτική απόδοση των επιθετικών ή αμυντικών ενεργει-

ών ενόπλων μαχητών κατά τη διάρκεια της μάχης **2**. ΜΕΤΡ (ενν. *πους*) μέτρο που βασίζεται σε πόδα αποτελούμενο από δύο βραχείες συλλαβές (βλ. λ. *μετρικός*, ΠΙΝ.).

[ETYM. μτγν. < αρχ. *πυρρίχη* (ενν. *δρηγίσις*) < *πυρρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα της φωτιάς» (βλ.λ.) + επίθημα *-ιχος* (πβ. κ. *μειλίχη* - *μειλίχιος*)].

πυρρόξανθος, -η, -ο αυτός που έχει κοκκινόξανθο χρώμα: ~ *μαλλιά* | *γένια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*. [ETYM. μεσν. < *πυρρός* (βλ.λ.) + *ξανθός*].

πυρρός, -ά, -όν (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα της φωτιάς, ξανθοκόκκινος.

[ETYM. αρχ. επίθ. (ήδη μκκ. ανθρωπωνύμια *Pu-wo*, *Pu-wa*, *Pu-wi-no*), που συνδ. με τις λ. *πυρ* και *πυρός* (δωρ.). Σύμφωνα με την πιο ασφαλή ερμηνεία, οι τ. *πυρός* και *πυρός* προέρχονται από το ουσ. *πυρ*, αλλά παράγονται από διαφορετικά επίθηματα: *πυρός* < **πυρ-Ρός* (όπως επιμαρτυρούν οι τ. της Μυκηναϊκής) < *πυρ* + επίθημα *-Εός* (πβ. *πολιός* < **πολι-Ρός*), ενώ *πυρός* < *πυρ* + επίθημα *-σός*. Η υιοθέτηση κοινού αρχικού τ. **πυρσ-Ρός* δεν προσφέρει κανονιστικές απαντήσεις].

Πύρρος (ο) 1. βασιλιάς της Ηλείου (318-272 π.Χ.), γνωστός για τις μεγάλες νίκες του επί των Ρωμαίων, στις οποίες όμως είχε βαρύτερες απώλειες **2**. ανδρικό όνομα.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *πυρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα της φωτιάς» (βλ.λ.), με αναβίβασμό του τόνου].

πυρρότριχος, -η, -ο [μτγν.] κοκκινόμαλης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*. πυρρότριχος, -ους, -ουν {πυρρότριχος, -ου | -οες, -όων} αυτός που έχει το ξανθοκόκκινο χρώμα της φωτιάς.

[ETYM. μτγν. < *πυρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα της φωτιάς» (βλ.λ.) + *-τριχος* < *τριχος*, *τριός* (βλ. λ. *χρόμα*)].

πυρρόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει πυρρό χρώμα. [ETYM. < *πυρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα της φωτιάς» (βλ.λ.) + *-χρωμος* < *χρώμα*].

Πύρρων (ο) {Πύρρωνος, -α} αρχαίος Έλληνας σκεπτικός φιλόσοφος (360-270 π.Χ.).

[ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *πυρός* «ερυθρός, αυτός που έχει το χρώμα της φωτιάς» (βλ.λ.)].

πυρρώνειος, -α, -ο [μτγν.] ΦΙΛΟΣ, αυτός που σχετίζεται με τον σκεπτικό φιλόσοφο Πύρωνα: ~ *σκέψη*. Επίσης πυρρωνικός, -ή, -ό.

πυρρωνισμός (ο) [1828] η σκεπτική γνωσιολογική θεωρία του Πύρωνα, που αρνείται κάθε αντικειμενική γνώση, αλήθεια και επιστήμη. — πυρρωνιστής (ο). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pyrrhonisme*].

πυρός (ο) φωτιστικό μέσο, το οποίο συνήθ. κρατιέται στο χέρι ή στερεώνεται στον τοίχο· αποτελείται από ένα κομμάτι ρητινώδους ξύλου περιτυλιγμένο με λινάρι (διαποτισμένο με εύφλεκτη ουσία), που ανάβει στην πάνω του άκρη ΣΥΝ. δάδα, δαυλός. [ETYM. αρχ. (δωρ. τ.) < *πύρ* + επίθημα *-σός*. Βλ. κ. *πυρός*].

πυρόφορος, -ος, -ο 1. (α) αυτός που έχει, που φέρει φωτιά: «*Προμηθεύς* → (τραγωδία του Αισχύλου) (β) αυτός που μεταδίδει φωτιά, που προκαλεί φωτιά: ~ βέλη **2**. (για ουσίες, κράματα κ.λπ.) αυτός που έχει την ιδιότητα να αναφλέγεται χωρίς θέρμανση, τριβή ή κρούση, που παράγει σπινθήρες. [ETYM. αρχ. < *πυρ* + *-φόρος* < *φέρω*].

πυρόδης, -ης, -ες [αρχ.] {πυρόδης | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) 1. αυτός που έχει πυρακτώσει, ο διάπυρος ΣΥΝ. πύρινος **2**. αυτός που έχει το χρώμα ή τη λάμψη της φωτιάς: ~ *ανταίγειες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

πύρινο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {πύρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. μεταδίδω έντονη θερμότητα ή αυξάνω κατά πολύ τη θερμοκρασία (σε κάτι), φέρνοντας το κοντά λ.χ. στη φωτιά ή σε φλόγα: ο *ήλιος πύρινω τα μάγουλα του απομειψήμερο* ΣΥΝ. θερμαίνω, καίω **2**. (μτφ.) προσδίδω (σε κάτι) το κοκκινωπό χρώμα της φωτιάς: το *ηλιοβασιλέμα πύρινω τον ορίζοντα* **3**. πυρακτώνω: ο *σπίρηροργός πύρινω το σίδερο* ♦ (αμετβ.) 4. (για πράγματα) πυρακτώνομαι: *πύρινω το μαγκάλι | το μάτι της κοιλίας* || *πύρινω τα κάρβουνα* **5**. γίνομαι πολύ πιο ζεστός, αποκτώ πολύ υψηλότερη θερμοκρασία: *άσε τον φούρνο να πύρινω λίγο και μετά βάσεις το ταψί*. — *πύρισμα* (το) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. *πύρω* (-όω) < *πύρ*].

πύρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η πυρακτώση: ~ *μεταλλεύματος με* | *χωρίς γημική αντίδραση* **2**. ΙΑΤΡ. το αίσθημα που έχει κανείς ότι κάτι τον καίει εσωτερικά: ~ *στομάχου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *καίλα*, *καούρα*.

πυρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την πύρωση, που προκαλεί πύρωση, αυξάνει τη θερμοκρασία σώματος ή πυρακτώνει ΣΥΝ. κωστικός **2**. *πυρωτικό* (το) αυτό που ανεβάζει την εσωτερική θερμοκρασία αυτού που το καταναλώνει.

Π.Υ.Σ. (α.) Πρακτικά Υπουργικού Συμβουλίου.

Π.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Π.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαίδευσης.

Π.Υ.Σ.Π.Ε. (το) Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Προτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

πυτζάμα (η) → πιτζάμα

πυτία (η) πηκτικό ένζυμο που εμφανίζεται στο γαστρικό υγρό μοσχारीου και χρησιμοποιείται στην πήξη του γάλακτος για την παραγωγή τυριού.

[ETYM. < αρχ. *πυτία* < *πυετία* < **πυ-ετός* < *πυός* «προτόγαλα» (βλ. λ. *πύον*) + *παραγ.* επίθημα *-ετός* (πβ. *παγ-ος* - *παγ-ετός*). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από αμάρτυρη γενική **πυ-ατος* του

μτγν. *πύαρ* (παράλλ. τ. του αρχ. πυός).
 πυτιάζω ρ. μετβ. {πυτίας-α, -ηγκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω στο γάλα πυτία για να πήξει και να γίνει τυρί.
 πυώδης, -ης, -ες [αρχ.] {πυώδ-ους | -εις (συνδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ. 1. αυτός που έχει τη χαρακτηριστική όψη ή σύσταση του πύου, που περιέχει πύον: ~ έκκριμα | *υγρό* 2. αυτός που παράγει πύον, που συνοδεύεται ή χαρακτηρίζεται από την παραγωγή, έκκριση πύου: ~ φλεγμονή | *νεφρίτιδα* | *μόλυνση* | *αμυγδαλές*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
 πύωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η παραγωγή ή ο σχηματισμός πύου ΣΥΝ. πυόρροια, διαπύηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.
 πφένιχ (το) {ακλ.} υποδιαίρεση της νομισματικής μονάδας της Γερμανίας, που ισοδυναμεί με το ένα εκατοστό της αξίας του μάρκου.
 [ETYM] < γερμ. Pfennig < αρχ. γερμ. phendi(n)g, πθ. < λατ. pondus «σταθμός, βάρος, αξία» (φρ. pondus aurī «ποσότητα χρυσού», pondus argenti denarii «αργυρό νόμισμα αξίας μιας δραχμής»).
 Π.Φ.Σ. (ο) Πανελληνίους Φαρμακευτικός Σύλλογος.
 'πό κ. πω (να/θα) ρ. → λέγω
 πώγ(ον) (ο) {πώγον-ος, -α | -ες, πωγώνων} (αρχαιοπρ.) 1. το γένι 2. (συνεκδ.) το πηγούνι.
 [ETYM] αρχ., αγν. ετόμου. Οι συνδέσεις με το ρ. *πήν-νυ-μω* (μέσω ετεροώσεως), καθώς και με Ι.Ε. *preu- | *rū- | *rō[ū]- «φουσκώνω», στερούνται τεκμηριώσεως.
 πωνονοφόρος, -ος, -ο (λόγ.) 1. γενειοφόρος 2. ΖΩΟΛ. *παιγωνοφόρα* (τα) θαλάσσιοι, ασπόνδυλοι οργανισμοί που χαρακτηρίζονται από κεραίες στο μπροστινό άκρο του σώματος. [ETYM] αρχ. < πώγων, -ωνος + -φόρος < φέρω/|. -
 -πωλείο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερον ουσιαστικών που δηλώνουν το κατάστημα όπου πωλείται (κάτι): *βιβλιο-πωλείο*, *κοσμηματο-πωλείο*, *ανθο-πωλείο*, *κρεο-πωλείο*.
 [ETYM] Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *παντο-πωλείον*, μτγν. *βιβλιο-πωλείον*), που προέρχεται από τα συνθ. σε -πώλης (< πωλώ).
 πωλείται ρ. → πωλώ
 -πώλης λεξικό επίθημα λέξεων που σημαίνουν τον επαγγελματία έμπορο, αυτόν που πωλεί κάτι. *παντο-πώλης*, *κρεο-πώλης*. [ETYM] Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. πωλώ (βλ. λ.).
 πώληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διάθεση αγαθού έναντι χρηματικού ποσού ή άλλου τιμήματος. ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (πωλητής) αναλαμβάνει την υποχρέωση να μεταβιβάσει την κυριότητα του πράγματος ή του δικαιώματος που αποτελεί το αντικείμενο της πώλησης και να παραδώσει το πράγμα ή να εκχωρήσει το δικαίωμα και ο άλλος συμβαλλόμενος (αγοραστής) αναλαμβάνει την υποχρέωση να πληρώσει το συμφωνηθέν τιμήμα: ~ με δόσεις πληρωμής || ~ με πίστωση | με προμήθεια || ~ *λειανική* (σε καταναλωτές και σε μικρές ποσότητες) | *χονδρική* (σε μεγάλες ποσότητες και με πολύ χαμηλότερες τιμές, σε εμπόρους) | *προϊόντα προς* - || (κ. στον πληθ.) *οι ~ της εταιρείας έπεσαν κατά 20%* || *τιμήμα πώλησεων* || *εργάζομαι στις ~* (στο τιμήμα πώλησεων) || *μυστικές | παράνομες ~* όλων ΣΥΝ. πούλημα ΑΝΤ. αγορά.
 πωλητήριο (το) [αρχ.] {πωλητήρι-ου | -ων} 1. το έγγραφο (συμβόλαιο) που πιστοποιεί πώληση: *οι όροι του ~* 2. ειδική σημείωση ή αγγελία για την πώληση ακινήτου ή άλλου αντικειμένου (λ.χ. αυτοκινήτου) με πληροφορίες για τον υπονήφιο αγοραστή, η οποία συνήθ. τοχοκολλάται ή τοποθετείται πάνω στο προς πώληση ακίνητο ή αντικείμενο: *ρωτούσε τον θωροφόρο για το ~ στην είσοδο* (πθ. λ. *ενοικιαστήριό*) 3. ο τόπος όπου γίνεται πώληση: *«στον πρώτο όροφο θα δημιουργηθεί ~ εκδόσεων και αντιγράφων»* (εφημ.).
 πωλητήριο, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με την πώληση.
 [ETYM] < πωλώ + παραγ. επίθημα -τήριο, πθ. κ. πωλητήριο.
 πωλητής [αρχ.] κ. (λαϊκ.) πωλητής (ο), πωλήτρια (η) [μτγν.] {πωλητήριον} 1. πρόσωπο που πωλεί (κάτι): *ο ~ του διαμερίσματος ζητούσα μεγαλύτερη τιμή* ΑΝΤ. αγοραστής 2. υπάλληλος εμπορικού καταστήματος που εξυπηρετεί τους πελάτες, δείχνοντάς τους τα προϊόντα και δίνοντάς τους σχετικές πληροφορίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
 πώλος (ο) (αρχαιοπρ.) το πούλιρι (βλ. λ.). [ETYM] < αρχ. πώλος (ήδη μιν. po-to) < *rō[ū]-los, που συνδ. με αρχ. γερμ. folo (> γερμ. Fohlen, αλβ. pelë «φοράδα», αρμ. ul «κατακτάκ»). Η συνύπαρξη των τ. αυτόν θα μπορούσε να οδηγήσει σε Ι.Ε. *row- | *row- «μικρός, λίγος», από όπου και αρχ. *παις* (βλ. λ. *παιδί*), λατ. puer «γυιός, αγώρι» κ.ά. Πάντως η μακρότητα του τ. *πώ-λος* παραμένει δυσεξηγήτη, αν και μαρτυρείται στο αλβ. pelë (< *rōln-).
 πωλώ ρ. → πωλώ
 πώμα (το) {πώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) σκέπασμα δοχείου, που εφαρμόζει στο στόμιο του ΣΥΝ. (καθμ.) βούλλωμα, τάπα. [ETYM] < αρχ. *πώμα* < *rō-mn < Ι.Ε. *rō(i)- «βοσκώ ζώα - προστατεύω», πθ. σανσκρ. pāta- «δοχείο» (< *rō-tro-m), γοθθ. fōdr «θήκη», αρχ. γερμ. fōtar (> γερμ. Futter «φόδρα <», σανσκρ. pāti «προστατεύω, φρουρώ» κ.ά. Ομόρρ. *ποι-μύν* (βλ. λ.).
 πωμάτιζω ρ. μετβ. [μτγν.] {πωμάτις-α, -ηγκα, -μένος} (λόγ.) σκεπάζω (δοχείο) με το πώμα του, το βουλλώνω: ~ *τις μπουκάλεις του κρασιού* ΣΥΝ. (καθμ.) ταπάνω ΑΝΤ. εκποματίζω.
 πωματισμός (ο) (λόγ.) 1. η τοποθέτηση πώματος σε δοχείο: - *φιαλών* ΣΥΝ. (καθμ.) τάπωμα, βούλλωμα ΑΝΤ. εκποματισμός 2. ΙΑΤΡ. η κάλυψη φυσικής ή τραυματικής κοιλότητας με βυμβάκι ή γάζα, κυρ. για την προστασία της από μολύνσεις, το σταμάτημα αιμορραγίας. Επίσης πωμάτισμα (το) (σημ. 1). πωπά! επιφών. → ποπά
 πώριος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από πωρόλιθο: ~ *άγαλμα*.

πωρόλιθος (ο) {πωρολίθ-ου | -ων, -ους} πορώδες, ζηματογενές και εύθραστο πέτρωμα, που προέρχεται κυρ. από γλάκι νερά, πλούσια σε ανθρακικό ασβέστιο και χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό.
 πώρος (ο) (αρχαιοπρ.) 1. ο πωρόλιθος (βλ. λ.) 2. (γενικότερ.) κάθε πορώδης πέτρα 3. η πέτρα των δοντιών ΣΥΝ. τρυγία 4. η οστέινη και χονδρινή ουσία που αποκαθιστά τη συνοχή του οστού (ύστερα από κάκωση), αναπτυσσόμενη ανάμεσα στα άκρα του κατάγματος. [ETYM] < αρχ. *πώρος*, όρ. της τεχνοδομίας, αγν. ετόμου. Χωρίς επαρκή τεκμηρίωση θεωρείται η σύνδεση με ακκαδ. pūru (:), αν και η πιθανότητα δανείου δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί.
 πωρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {πωρώδ-ους | -εις (συνδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με πωρόλιθο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
 πωρώνω ρ. μετβ. {πώρω-σα, -θηκα, -μένος} (εκφραστ.) 1. φανατίζω στο έπακρο: *τους πωρώνει με πύρινους λόγους και συνθήματα* || (συνήθ. η μτγ.) *πωρωμένος οπαδός κόμματος* 2. (αργκό) προκαλώ τρελό ενθουσιασμό (σε κάποιον), τον εκστασιάζω: *συνάχ το μεσοπαθ. | πωρώνομαι μ' αυτή τη μουσική*. [ETYM] < αρχ. *πωρώ (-σω)*, αρχική σημ. «σκληρύνω, αναισθητοποιώ» (για νεκρωμένη σάρκα ή για πέτρες), < *πώρος* (βλ. λ.). Στην Κ.Δ. συναντούμε για πρώτη φορά τη σημερινή σημ. «καθιστώ κάποιον ηθικώς αναισθητό ή αδιάφορο» (πθ. Μάρκ. 6, 52: *ἀλλ' ἢν αὐτῶν ἡ καρδία πεπωρόμενη· Β' Κορινθ. 3, 14: ἄλλα ἐπωρώθη τα νοήματα* (= νοστροπία, τρόπος σκέψης) αυτών).
 πώρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | γωρ, πληθ.} 1. ο φανατισμός, η ολοκληρωτική αφοσίωση: η ~ *των οπαδών με την ομάδα τους* || *έχει ~ με την πολιτική* 2. (συνεκδ.-αργκό) ό,τι αποτελεί το αντικείμενο του φανατισμού ή προκαλεί άκρατο ενθουσιασμό: *αυτή η μουσική είναι σκέτη ~* 3. η ηθική αναισθησία, η έλληνική κάθε ηθικού ενδοιασμού: *έχει τέτοια ~, που θα έκανε τα πάντα για να πετύχει!*
 πώς επιρρ. 1. (για τη διατύπωση ερωτήσεων σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο υπάρχει ή γίνεται κάτι) με ποιον τρόπο, μέσο: ~ *λειτούργει*; || ~ *γνωριστήκατε*; || ~ *πηνάινεις στη δουλειά*; ~ *Με αυτοκίνητο* || ~ *αντέδρασε όταν το έμαθε*; || (κ. σε πλάγιο λόγο) *δεν ξέρω ~ το έμαθε* || *πώς το ~ και το γιατί αυτής της υπόθεσης*- ΦΡ. *πώς σε λένε* | **φω-νάζω**; ποιο είναι το όνομα σου; 2. για τη διατύπωση ερωτήσεων σχετικά με τα χαρακτηριστικά προσώπου, πράγματος ή κατάστασης, σχετικά με την εξέλιξη ή τους πράγματι: ~ *είναι ο προϊστάμενος σου*; ~ *Αυστηρός, αλλά δίκαιος* || *Θυμάσαι ~ ήταν αυτός που σε χτύπησε*; ~ *Ψηλός, μελαχρινός...* || ~ *είναι ο άρρωστος*; ~ *Καλύτερα* || ~ *νιώθεις*; || ~ *τελειώσε ο αγώνας*; ~ *2-0 υπέρ της Βραζιλίας* || (οικ.) ~ *πάνε τα κέρατα*; ΦΡ. (α) (οικ.) *πώς πάει*; (i) (συνήθ. μετά από χειριστικό ως ερώτηση σε κάποιον για την υγεία του, τη διάθεση του) (ii) (ως ερώτηση για την πορεία πράγματος ή διαδικασίας) (β) *ιπώς είστε*; (ευγενικός τρόπος ερωτήσεως σε κάποιον για την υγεία του, τη διάθεση του) (γ) *πώς πάνε* | *είναι τα πράγματα*; (ως ερώτηση για την κατάσταση του προσώπου προς το οποίο απευθύνεται κανείς ή σε σχέση με κάτι που τον αφορά): ~ *στην Ελλάδα*; ~ *Όπως τα άφησε* 3. για τη διατύπωση ερωτήσεων σχετικά με τη στάση, την εντύπωση, την άποψη ή την εκτίμηση που έχει κάποιος για κάτι: ~ *σου φαίνεται ο άντρας της*; ~ *Καλώς* || ~ *τον βλέπεις τον νέο πρωτοπορευτή*; ~ *Δεν έχω άποψη* || ~ *σχολιάζετε...*; || *φοβάμαι να του το πω, γιατί δεν ξέρω ~ θα το πάρει* || ~ *φαντάζεσαι τον ιδανικό φίλο*; || ~ *το εννοείς αυτό*; (τι ακριβώς έχεις στον νου σου, όταν το λες αυτό); || ~ *το καταλαβαίνεις αυτό*; (τι ακριβώς καταλαβαίνεις από αυτό); 4. για τη διατύπωση ερωτήσεων που εκφράζουν έντονη απορία ή έκπληξη: ~ *δεν έχει τρελαθεί ακόμη με τόσα που τον έτυχαν*; 5. (με επιτημητική διάθεση): ~ *μιλάς έτσι στον πατέρα σου*; (είναι ανεπίτρεπτο να του μιλάς έτσι)- ΦΡ. *πώς μπόρεσες (να...)* για να εκφραστεί έκπληξη και αποδοκιμασία για κάτι που έκανε κάποιος: ~ *να κάνεις τέτοια αιμιά*; 6. (συνήθ. -Ι-και) για ποιον λόγο (για ερωτήσεις που εκφράζουν συγχρόνως και έκπληξη): ~ *και δεν ασχολήθηκες με τον μουσική, αφού σου άρσσει τόσο*; || ~ *και μας θυμήθηκες*; || ~ *δεν το σκέφτηκα νωρίτερα*; ΦΡ. (α) *πώς (η) έτσι*; (με απορία) για ποιον λόγο: *Φέτος δεν θα πάμε διακοπές*; || (β) *πώς το 'πάθε*; πώς συνέβη κάτι τέτοιο; για πράγματα μη αναμενόμενα: ~ *ο Γιάννης και ζήπησε τόσο χωρίς*; *Συνέβη κάτι*; || (ειρων.) ~ *σημέρα και ήρθε διαβασμένος στο σχολείο*; (συνήθως έρχεται αδιάβαστος) 7. για να εκφραστεί ότι κάτι είναι εξαιρετικά δύσκολο ή αδύνατο: ~ *είναι αδύνατο*; (είναι αδύνατο) || ~ *να κοιμηθείς με τέτοια φασαρία*; (είναι αδύνατο να κοιμηθείς...) 8. *πώς*; | *πώς είπατε*; (ως ερώτηση από κάποιον που δεν άκουσε, που ζητεί να του επαναλάβουν αυτό που είπαν): ~ *είπατε τίποτα*; 9. για την έκφραση έντονης απορίας ή θαυμασμού: ~ *αλλάξει ο άνθρωπος!* || ~ *περνούν τα χρόνια!* 10. (ειδικότερ.) (α) πόσο πολύ: ~ *ήθελε αυτό το ταξίδι!* ΦΡ. *πώς και πώς* | *και τι* (i) για περιπτώσεις αναμονής με λαχτάρα: ~ *κάνουν, για να δουν τα εργονάκια τους!* || ~ *περμένω το καλοκαίρι*, να ξεκουραστώ (ii) για περιπτώσεις ανυπομονησίας, για την πραγματοποίηση επιθυμίας, επιδίωξης σκοπού με κάθε μέσον: ~ *έκανε γι' αυτό τα ειστήρια!* (τα ήθελε πάρα πολύ) (iii) για περιπτώσεις στοργικής φροντίδας, έκδηλης αγάπης: ~ *τιν έχει τη γυναίκα του!* *Χαλί γίνεται να τον πατήσει!* (β) για την έκφραση θαυμασμού ή αυταρκεισίας: (οικ.) ~ *τα λέει!* (τι ωραία που τα λέει!) || ~ *είσαι έτσι!* (τι έπαθες ή γιατί φαίνεται τόσο άσχημα); 11. ευτυχώς που: ~ *δεν έσπασε κανένα πόδι από εκεί που έπεσες!* 12. (ως επιβεβαιωτική απάντηση) βεβαίως, σίγουρα: *Είσαι ευχαριστημένη τώρα*; ~ *δεν έχω παράπονο!* || (+άρνηση) ~ *δεν θέλω!* (βεβαίως θέλω) || ~ *όχι!* (βεβαίως, ούτε συζήτηση) ΦΡ. (οικ.) *αμ πώς!* | τι νόμιζες; μπορούσε να γίνει αλλιώς; ~ *όχι, θα μου γλίτωνες!*
 [ETYM] < αρχ. πώς (ιων.), < θ. πο-, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών (βλ. λ. πό-τε, τις), + επιρρ. επίθημα -ώς/.

πως επίρρ. (αρχαιοπρ.) με κάποιον τρόπο, κάπως· στις ΦΡ. (α) *ούτω πως* κάπως έτσι (β) *άλλως πως* βλ. λ. *άλλως*.

[ETYM. < αρχ. *πως* | *κως* (ιον.), εγκλιτικό μόριο, < θ. *πο-*, ρίζα ερωτηματικών (τονισμένη) και αορίστων (άτονη) αντωνυμιών (βλ. λ. *πό-τε, τίς*) + επιρρ. επίθημα *-ως*].

πως σύνδ. (καθημ.) ότι· για την εισαγωγή ειδικών προτάσεων: *έμαθα - έφυγες* || *φημολογείται ~ πάμε για εκλογές*- ΦΡ. (α) (λαϊκ.) *κατά πως* σύμφωνα με (δ,τι), όπως: *~ τα λες, έχεις δίκιο* || *~ άκουσα, θα έχουμε εξελίξεις!* || *~ το πάει, θα τη χάσει τη δουλειά του* (β) *όχι πως* (ι) για να δηλωθεί ότι δεν συμβαίνει αυτό που μπορεί να νομίσει κανείς, ειδικότερ. ότι η αιτία δεν είναι αυτή που μπορεί να νομίσει κανείς: *~ αμ-*

φιβάλλω για τις ικανότητες σου, απλώς για τυπικούς λόγους πρέπει να σε εξετάσω || (συχνά ειρων.) *~ είναι ερωτευμένος* (είναι φανερό ότι είναι ερωτευμένος) ΣΥΝ. *όχι ότι* (ii) στο πλαίσιο σχήματος αντίθεσης στον λόγο, για να δείξουμε ότι κάτι ισχύει και σε άλλες περιπτώσεις, έστω και σε μικρότερο βαθμό: *«στην αίθουσα συνεδριάσεων της Βουλής δεν βρίσκονταν περισσότεροι από δέκα βουλευτές ~ νορίτερα ήταν περισσότεροι»* (εφημ.) || *Αυτός ήταν κάθαμα. ~ οι άλλοι ήταν τίποτα καλόπαιδα, αλλά αυτός τους ξεπερνούσε όλους σε απανθρωπιά.*

[ETYM. < αρχ. *πώς* (ερωτηματ.), με εξέλιξη τής τροπικής σημ. σε ειδική, με αποτέλεσμα τη χρήση τού επιρρήματος ως συνδέσμου].

P

P, ρ: **ρω**, το δέκατο έβδομο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Στην Αρχαία Ελληνική το **ρω** στην αρχή της λέξης προφερότα' ως δασύ, συνοδεύονταν δηλ. από τη' εκφώνηση μιας άγκυας, που δηλώνονταν και στη γραφή (πβ. *ρήμα*, που γραφόταν ως ΗΡΕΜΑ [H = δασύ πνεύμα] στο προεκκλείδειο αλφάβητο). Η δήλωση της δασείας στο αρκτικό ρ χρησιμοποιείται και σήμερα στη γραφή των αρχαίων κειμένων και σε όλη τη λόγια παράδοση (π.χ. *ροή, ρόμη, ραίνο*). Στους βυζαντινούς χρόνους μάλιστα και μέχρι τον 19ο αιώνα ακόμη (στο Λεξικό του Σκαρλάτου Βυζαντίου λ.χ.), στο μέσον της λέξης δηλώνονταν δύο πνεύματα, δηλ. τα δύο είδη προφοράς του διπλού **ρω**: π.χ. *εξερράγη, αναντήρητος*. Στις συλλαβογραφικές γραφές η αντιμετώπιση του P υπήρξε διαφορετική. Στη Γραμμική (γραφή) B (1450-1200 π.Χ.) το ίδιο συλλαβόγραμμα, συμβατικά το P, δηλώνει και τα δύο υγρά (r και l): π.χ. a-ri-to-mo = *αριθμός*, αλλά re-u-ko = *λευκός*. Στο κυπριακό συλλαβάριο υπάρχουν διαφορετικά συλλαβόγραμμα για τα δύο υγρά σύμφωνα. Οι μελετητές της ιστορίας της ελληνικής γραφής ανάγουν τη μορφή και την ονομασία του γράμματος **ρω** στο βορειοσημητικό *rōs* ή *rea* (που σήμαινε «κεφάλ»). Ήδη σε αλφάβητα της περιόδου 520-480 π.Χ. το γράμμα **ρω** προσέλαβε τη μορφή R, η οποία κυριάρχησε στο χαλκιδικό αλφάβητο (της Εύβοιας) και εκείθεν στο λατινικό αλφάβητο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

P, ρ ρω κ. ρο' το δέκατο έβδομο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ρω, αριθμός*).

Ρα (ο) {άκλ.} (κατά την αρχαία αιγυπτιακή μυθολογία) ο θεός Ήλιος, δημιουργός των θεών, τῶν ἀνθρώπων και τού κόσμου. [ETYM₂ < αρχ. *Ta* < αιγυπτ. *Ra* | *Re* «ήλιος»].

ραβία (το) {ραβίσι-ιού | -ιών} 1. μεγάλο και με πολλούς ανθρώπους γλέντι ΣΥΝ. ξεφάντωμα 2. (συ'εκδ.) η φασαρία από το γλέ'τι. [ETYM₂ Πηθ. τουρκ. προελεύσεως].

ραβανί κ. (σπανιότ.) **ρεβανί** (το) {άκλ.} γλύκισμα που παρασκευάζεται από σιμιγδάλι, αβγά, ζάχαρη και βούτυρο, ψή'εται στον φούρνο και περιχύνεται με σιρόπι. [ETYM₂ < τουρκ. *revani*].

ραβασάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. σύντομη και κρυφή επιστολή ή σημείωμα με ερωτικό περιεχόμενο 2. (γενικότερ.-ειρων.) οτιδήποτε γραπτό (έγγραφο, επιστολή, σημείωμα κ.λπ.), το οποίο στέλνει κάποιος σε κάποιον: ΤΟ ~ της εφορίας || οι υπάλληλοι αντάλασσαν ραβασάκια, όταν δεν τους έβλεπε ο διευθυντής. [ETYM₂ Υποκ. του μεσν. *rabāsan* «ξύλο για μέτρημα, για υπολογισμό» < σλαβ. *ranas*].

ραββί (ο) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. (ως τιμητική προσφώνηση) 1. (στον ιουδαϊσμό) ο ραββίνος (βλ. λ.) 2. (στην Κ.Δ., ιδ. στους Ευαγγελιστές Μάρκο, Ματθαίο και Ιωάννη) ο Ιησούς Χριστός, όπως τον αποκαλούν οι μαθητές του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*. [ETYM₂ < μγν. *rabbi* < εβρ. *rabbi* «διδάσκαλε μου» < *rabb* «διδάσκαλος»].

ραββίνος (ο) θρησκευτικός λειτουργός των Εβραίων, που εκτελεί τελετουργικά και διδασκικά (κατηχητικά) καθήκοντα ως πνευματικός ηγέτης. ΦΡ. *μέγας ραββίνος* ο επί κεφαλής των ραββίνων μιας περιοχής. — ραββινικός, -ή, -ο. [ETYM₂ Μεταφορά του ιταλ. *rabbino* < *rabbi*, με φωνητ. επίδραση του μγν. *rabbi* (βλ. λ.)].

ραβδί (το) {ραβδί-ιού | -ιών} 1. μακρύ και λεπτό κομμάτι ξύλου ΣΥΝ. βέργα, (λόγ.) ράβδος. ΦΡ. *μαγικό ραβδί* (i) ραβδί που κρατούσαν μάγισσες, νεράιδες κ.λπ. και το οποίο είχε μαγικές ιδιότητες: τον άγγιζε με το ~ και τον μεταμόρφωσε σε βάτραχο (ii) (μτρ.) καθέτι το οποίο προκαλεί μια ανεξήγητη μεταβολή σε κάποιον ή κάτι: «ποιο ~ τους ακούμπησε και ζάφνικα, εκεί που δήλωναν αποφασισμένοι να ακολουθήσουν διαφορετικούς δρόμους, διαπίστωσαν ότι βρίσκονται ενώπιον εκλογών και ομονόησαν:» (εφημ.) 2. (ειδικότερ.) το μπαστούνι ΣΥΝ. μαγκούρα, (λόγ.) βακτηρία, ράβδος. — (υποκ.) ραβδάκι (το). [ETYM₂ < αρχ. *ραβδίον*, υποκ. του ουσ. *ράβδος* (βλ. λ.)].

ραβδιά (η) το χτύπημα με ραβδί: τον 'ρίξε μία γερή ~! [ETYM₂ μεσν. < **ραβδέα* (με συνίχηση) < αρχ. *ράβδος* (βλ. λ.)].

ραβδίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ραβδίσι-α, -τηκα, -μένος} 1. χτυπώ με ραβδί ΣΥΝ. ξυλοκοπώ 2. (ειδικότερ.) χτυπώ ή τινάζω (τα κλαδιά του δέντρου) με ραβδί, για να ριζώ κάτω τους καρπούς του: ~ τις ελιές | τις καρυδιές | τις αμυγδαλιές.

ραβδίο (το) ΒΙΟΛ. καθένα από τα φωτοευαίσθητα κύτταρα του αμφιβληστροειδούς χιτώνα του ματιού που είναι απαραίτητα για να βλέπει κανείς σε αμυδρό φως χωρίς να ξεχωρίζει τα χρώματα, αλλά μόνο τη φωτεινότητα και το σχήμα των αντικειμένων (βλ. κ. λ. *κόνιο*). [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *rod*].

ραβδίσιμα (το) [μεσν.] {ραβδίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το χτύπημα ανθρώπου ή ζώου με ραβδί ή παρεμφερές όργανο (ρόπαλο, βέργα) ως τιμωρία 2. το χτύπημα ή τινάξιμα των κλαδιών δέντρου με ραβδί, για να πέσουν οι καρποί του: το ~ των ελιών.

ραβδίσιμος (ο) [μγν.] το ραβδίσιμα (βλ. λ., σημ. 1).

ραβδιστήρι (η) το ειδικό μακρύ ραβδί που χρησιμοποιείται για το χτύπημα των δέντρων κατά τη συγκομιδή των καρπών τους, κατά το ραβδίσιμα. Επίσης ραβδιστήρι (το).

ραβδοειδής, -ής, -ές [μγν.] {ραβδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που το σχήμα του μοιάζει με ραβδί 2. αυτός που έχει γραμμο-

τό σχέδιο. — ραβδοειδώς επίρρ. [1799]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης -ης, -ες.

ραβδοκοδικός (ο) {ραβδοκοδικών} ειδικός κώδικας αναγνώρισης αντικειμένων (λ.χ. βιβλίων, εμπορευμάτων κ.λπ.) βασισμένος στο πάχος διαδοχικών ραβδώσεων.

ραβδομαχία (η) [μγν.] {ραβδομαχιών} η άσκηση στη μάχη σώμα με σώμα με τη χρήση ραβδίων ως όπλων (πβ. λ. *σταθασκία, ξιφασκία*). — ραβδομαχώ ρ. [1887] {-είς...}, ραβδομαχός (ο/η).

ραβδομύωμα (το) {ραβδομυώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος στους γραμματούς μυς, ο οποίος συνήθ. εμφανίζεται στην καρδιά. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. *habdomyoma*].

ράβδος (η) (λόγ.) 1. μακρύ και λεπτό κυλινδρικό κομμάτι ξύλου, κυρ. (παλαιότερ.) για στήριξη κατά το περπάτημα: ΦΡ. *ράβδος εν γωνία, άρα βρέχει* για συλλογισμούς με αδύναμη λογική συνοχή, για συμπεράσματα που δεν είναι σαφές πώς προκύπτουν: ισχυρίζεται ότι η τζας συμβάλλει στην αύξηση της εγκληματικότητας ~! 2. (συνεκδ.) ο ραβδιστής, το ξυλοκόπημα: ΦΡ. (α) (παροιμ.) όπου δεν πίπτει λόγος, πίπτει ράβδος (όπου ου πίπτει λόγος, πίπτει ράβδος) για περιπτώσεις που κάποιος δεν πείθεται με τα λόγια και πρέπει να συμμορφωθεί με τη βία (παραφθορά της φρ.: ο νου τύπτει λόγος ουδέ ράβδος = όποιον δεν πείνει ο λόγος δεν τον πείνει και το ξύλο, πβ. Αποστολίου παροιμ. 12. 77) (β) (σκωπτ.) αγία ράβδος το ξύλο (ως μέσο σωφρονισμού): κι αν δεν είναι φρόνιμος, η ~ να 'ναι καλά 3. (ειδικότερ.) το μπαστούνι, η μαγκούρα 4. στέλεχος ραβδοειδούς σχήματος ως σύμβολο εξουσίας, επίσημου αξιώματος, τίτλου, ιδιότητας: ποιμαντική ~ (σύμβολο αρχιερατικής εξουσίας) || στραταρχική ~ (διακριτική του στρατάρχη) || ρυθμική ~ (μαγκέτα μαέστρου) || μαγική ~ (ταχυδακτυλουργού) 5. οτιδήποτε έχει ραβδοειδές σχήμα: αστυνομική ~ (το κλομπ) Π ~ χρυσού | σιδήρου || σιδηροδρομικές ~ (οι ράγες) 6. ράβδος ζεύξεως το εξάρτημα του αυτοκινήτου που συνδέει τους δύο βραχίονες των διεθυντηρίων τροχών, η μεγάλη μπάρα. [ETYM₂ < αρχ. *ράβδος* < **wrb-dos* (με επίθημα -δος, πβ. *κιά-δος*) < θ. **wrb-* «συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. **wer-b-* «κάμπω, λυγίζω», πβ. αρχ. σλαβ. **vruba* (> ρουσ. *verba* «λυγαριά»), λατ. *verbera* (πληθ.) «χτύπημα, μαστίνιο», ίσως και γοθθ. *wairpan* «ρίχνω, πετώ», αρχ. γερμ. *werfan* (> γερμ. *werfen*) κ.ά. Ομόρρ. *ραπ-ίζω* (βλ. λ.)].

ραβδοσκοπία (η) {ραβδοσκοπιών} ο εντοπισμός υπόγειων πηγών, υδάτων, μετάλλων ή ακόμα θαμμένων θησαυρών κ.λπ. από άτομα που ισχυρίζονται ότι έχουν υψηλή ραδιαίσθησία με τη βοηθητική χρήση ράβδου ή εκκρεμούς. — ραβδοσκοπικός, -ή, -ο, ραβδοσκοπικ-ά /-ως επίρρ.

ραβδοσκοπός (ο/η) πρόσωπο που ασκεί ραβδοσκοπία. — ραβδοσκοπός ρ. {-είς...}. [ETYM₂ < *ράβδος* + *-σκοπός* < *σκοπέω* «παρατηρώ προσεκτικά»].

ραβδόυχος (ο) ΙΣΤ. 1. (στην αρχαία Ελλάδα) αυτός που επισήμως κατείχε αξίωμα, εξουσία, φέροντας και την αντίστοιχη διακριτική ράβδο, όπως λ.χ. οι δικαστές, οι διαιτητές ή κριτές αγώνων κ.λπ. 2. (στην αρχαία Αθήνα) αξιωματούχος ο οποίος έφερε ράβδο ως διακριτικό του αξιώματος του, ήταν υπεύθυνος για την τήρηση της τάξεως σε δημόσιες εκδηλώσεις (γιορτές, αθλητικούς αγώνες κ.λπ.) 3. (στην αρχαία Ρώμη) ο υπηρέτης που προπορευόταν του άρχοντα, κρατώντας δέσμη ράβδων και πέλεκυ ΣΥΝ. ραβδοφόρος. [ETYM₂ < αρχ. *ραβδόυχος* < *ράβδος* + *-ούχος* < *έχω*].

ραβδοφόρος, -α, -ο 1. αυτός που κρατά ράβδο κυρ. ως διακριτικό αξιώματος ή τίτλου 2. ραβδοφόρος (ο) ο ραβδόυχος (βλ. λ.). [ETYM₂ αρχ. < *ράβδος* + *-φόρος* < *φέρω*].

ράβδωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις} (συνήθ. στον πληθ.) 1. στενή, επιμήκης εξοχή ή εσοχή στην επιφάνεια στερεάς ύλης ή κατασκευής: κατακόρυφες ~ ενός κίονα ΣΥΝ. αλκάκη 2. στενή λωρίδα συγκεκριμένου χρώματος πάνω σε επιφάνεια διαφορετικού χρώματος: οι ~ της ζέβρας ΣΥΝ. γραμμή, γραμμώση. — ρα-

βδώνω ρ. [1896].
ραβδωτός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που στην επιφάνεια του φέρει ραβδώσεις: ~ μύες ΣΥΝ. γραμμωτός 2. (ειδικότ. για κίονες, κατασκευές κ.λπ.) αυτός που έχει αυλακώσεις: ~ κίονας/ κολόνα ΣΥΝ. αυλακωτός. — ραβδωτά επίρρ.
Ραβέννα (η) πόλη της ΒΑ. Ιταλίας κοντά στην Αδριατική Θάλασσα, ονομαστική για τα ψηφιδωτά της.
 [ETYM. < μγν. *Ραβέννα* | *Ραούεννα* (στον γεωγράφο Στράβωνα) < λατ. *Ravenna*, ετρουσκ. *αρχής, αγν. ετύμου*].
ραβέρσα (η) {δύοσρ. ραβερσών} η κίνηση μασκεμπολίστα κατά την οποία γυρίζει με πλάτη στο καλάθι υψώνοντας το χέρι και στέλνοντας τη μπάλα προς αυτό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *reverse*, βλ. λ. *ραβερσέ*].
ραβερσέ (το) {άκλ.} 1. βολή (σουτ) με κίνηση ραβέρσας (βλ. λ.) 2. (ως επίθ.) αυτός που γίνεται με τον τρόπο της ραβέρσας: σουτ ~. [ETYM. < γαλλ. *reverse*, μγν. του ρ. *reverser* «επιστρέφω»].
ραβί (ο)+ ραββί
ραβιέρα (η) {ραβιερών} μικρό οικιακό οβάλ σκεύος, συνήθ. από πορσελάνη, όπου σερβίρεται τυρί κ.ά.
 [ETYM. < ιταλ. *ravigiera* < γαλλ. *ravier* «μικρό πιάτο, στο οποίο σερβίρονται λαχανικά και ορεκτικά» < παλ. γαλλ. *rave* < λατ. *raphanus* < αρχ. *ράφανος* (βλ. λ. *ραπάνι*)].
ραβιόλι (το) {ραβιολι-ιού | -ιών} 1. τετράγωνο ζυμαρικό γεμισμένο με κιμά και καρυκεύματα 2. **ραβιόλια** (τα) το φαγητό που παρασκευάζεται με τα παραπάνω ζυμαρικά.
 [ETYM. < ιταλ. *ravioli*, πληθ. του *raviolo* «μικρό λάχανο, γογγύλι», υποκ. του *rava* < λατ. *rapa* | *garum* «γογγύλι, ραπάνι»].
ράβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ερανα, ρά-φτηκα, -μμένος} ♦ (μετβ.) 1. ενώνω ή στερεώνω (κάτι με κάτι άλλο) με βελονές: ~ τις εξωτερικές τσέπες σ' ένα ποκάμισο | το κουμπί στο μανίκι 2. φτειάζω ή επιδιορθώνω (ρούχο, κάλυμμα κ.λπ.), ενώνοντας ή στερεώνοντας τα επιμέρους κομμάτια του υφάσματος με βελονές: ~ τις κάλτσες που τρύπησαν ΦΡ. (α) *ράβε, ξήλωνε, (δουλειά να μη σου λείπει)* (i) για ανούσιες, τετριμμένες εργασίες, που ωστόσο απασχολούν κάποιον (ii) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος φτειάζει κάτι, κάποιος άλλος το χαλάει και αυτό συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο: «ο ένας υπουργός κάθαρσε τις γενικές εξετάσεις, ο επόμενος λέει ότι θα τις επαναφέρει» (εοφμ.) (β) *κοιμμένος και ραμμένος στα μέτρα (κάποιου)* βλ. λ. κόβω (γ) (οικ.) *ράγ' το | ράφ' το* μη μιλάς, βούλωσε το, κλείστ' το! (δ) κόβω και *ράβω* κάνω ό,τι θέλω: στην εταιρεία αυτή κόβει και *ράβει* 3. κλείνω (τραύμα) με ράμματα 4. αναθέτω (σε *ράφτη ή* *μοδίστρα*) το *ράνιμο* (ρούχο) ή άλλο ενδύματος: όλες τις *τουαλέτες της τις ράβει σε ζένους οίκους μόδας!* || σε ποιόν το έραψε αυτό το σακάκι; 5. (~ κάποιον) αναλαμβάνω το *ράνιμο* των ρούχων (κάποιου): λένε ότι τη *ράβει μεγάλος μόδιστρος* 6. (μεσοπαθ. *ράβωμα*) είμαι *πελάτης* (σε συγκεκριμένο *ράφτη ή* *μοδίστρα*): *χρόνια τώρα ~ σ' αυτή τη μοδίστρα και δεν την αλλάζω!* ♦ 7. (αμετβ.) ασχολούμαι με το *ράνιμο*: *παλιά τα πόδια μιας γυναίκας ήταν απλώς να ζήσει να ράβει και να μαγειρεύει* ΦΡ. *κόβει και ράβει η γλώσσα μου* φλυαρώ ασταμάτητα. Επίσης (λόγ.) *ράπτα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ρρ*-
 [ETYM < αρχ. *ράπτω* (ήδη μκ. *ra-pte-te = ραπήρες*), αγν. ετύμου. Η απουσία αρχικού *w*- από τους μκ. τ. δεν επιτρέπει τη σύνδεση με λιθ. νεγρίδι «γνήθω», *λετ. girpe* «γνήθω με αδράχτι», που θα οδηγούσε σε I.E. **werp-* «γυρίζω, στρέφω, τυλίγω» (μέσω του συνεσταλμ. **wip*). Το νεοελλ. *ράβω* βσιίζεται στον αρχ. *αόρ. ερανα* κατά το σχήμα *σκάπτω - έσκαμα - σκάβω, κόπτω - έκομα - κόβω* κ.ά.].
ράγα¹ (η) {ραγών} καθεμία από τις δύο ασάλινες ράβδους, πάνω στις οποίες κινείται ο σιδηρόδρομος ή το τραμ.
 [ETYM Μεταφορά του γαλλ. *rail* < αγγλ. *rail* (πβ. *railway* «σιδηρόδρομος») < παλ. γαλλ. *raille*, παράλλ. τ. του *reille* < λατ. *régula* «κανόνας, μέτρο»].
ράγα² (η) → ρώγα
ραγάδα (η) 1. η μικρή σχισμή, η επιφανειακή ρωγμή: ~ στον *βράχο* | σε *τοιχο* 2. (συνήθ. στον πληθ.) κάθε γραμμοειδής ρήξη της επιδερμίδας συνήθ. γύρω από φυσικά στόμια, τις θηλές των μαστών κ.λπ.: μετά την *τελευταία της εγκυμοσύνη έκανε ραγάδες στην κοιλιά*. [ETYM. < μγν. *ραγάς, -άδος* < θ. *ράγ-του* αρχ. *ρήγ-νω-μι* (πβ. παθ. *αόρ. β' έρ-ράγ-ην*). Βλ. κ. *ρήμα*].
ραγάδιος, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που εκδηλώνεται ή εμφανίζεται με μεγάλη ορμή και σε μεγάλες ποσότητες: ~ *βρογχή* | *χιονόπτωση* ΣΥΝ. σφοδρός 2. (μτφ.) αυτός που εξελίσσεται με μεγάλη ταχύτητα: ~ *πίωση των αξιών* | *αύξηση των τιμών* | *αλλαγές* | *ρυθμοί* | *εξελίξεις*. — *ραγαδά-α* | -ως [μγν.] επίρρ.
 [ETYM < αρχ. *ραγάδιος* < επίρρ. *ράγδην* «βιαίως, σφοδρά» + παραγ. επίθημα -*αίος* (πβ. *αρχαίος, μοιραίος*). Το επίρρ. *ράγδην* (που μαρτυρείται ως μγν.) ανάγεται σε θ. *ραγ-* του ρ. *ρήγ-νω-μι* (πβ. παθ. *αόρ. β' έρ-ράγ-ην*) και επηρηματικό επίθημα -*δην* (πβ. *φύρ-δην, ύρ-δην*). Βλ. κ. *ρήμα*]. **ραγή** (η) IATP. ελαφρά, επιφανειακή ρωγμή οστού. [ETYM < αρχ. *ραγή* < θ. *ραγ-* του ρ. *ρήγ-νω-μι* (πβ. παθ. *αόρ. β' έρ-ράγ-ην*). Βλ. λ. *ρήμα*]. **ραγαδάδικος**, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον *ραγιά ή* τον *ραγιαδισμό* 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υποτέλεια, δουλικότητα ΣΥΝ. δουλοπρεπής. — *ραγιαδία* κ. επίρρ. **ραγιαδισμός** (ο) [1890] η δουλική στάση, που φανερώνει *ραγιά* (βλ. λ.) ΣΥΝ. δουλικότητα, υποτέλεια. **ραγιάς** (ο) {ραγιάδες} 1. (κατά την Τουρκοκρατία) ο χριστιανός υπήκοος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 2. (μτφ.) αυτός που έχει δουλο-πρεπή στάση απέναντι σε κάποιον: *μας θέλουν όλους ~, για να μας κάνουν ό,τι θέλουν!*

[ETYM. < τουρκ. *raya* | *raya*].
ραγίζω κ. **ραΐζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρά(γ)ισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) προκαλώ ρωγμή στην επιφάνεια (κυρ. εύθραστο αντικείμενου), χωρίς να το σπάω: η *πέτρα ράγισε* το *τζάμι* του *παραθύρου*-ΦΡ. **ραγίζω την καρδιά (κάποιου)** (μτφ.) προκαλώ μεγάλη θλίψη (σε κάποιον): τα *πικρά λόγια του μου ράγισαν την καρδιά* ΣΥΝ. *πληγώνω* ♦ (αμετβ.) 2. (κυρ. για εύθραστα αντικείμενα) παθαίνω ρωγμή, επιφανειακό ρήγμα, χωρίς να σπάω: ο *καθρέφτης* | το *ποτήρι ράγισε* || *ραγιαμένο βάζο* || *ράγισε* το *κόκκαλο του χεριού* και το *έβαλαν στον γύψο* 3. (μτφ.) υφίσταμαι πλήγμα, χάνω τη σταθερότητα μου: μετά το *σκάνδαλο* το *άτεγκτο προσοπείο* του *αδιάφορου ηγέτη άργισε* να *ραγίζει* || *ράγισε* το *μέτωπο της συμμαχίας*- ΦΡ. (μτφ.) (α) **ραγίζει η καρδιά του μικρού** θλιβόμαι βαθύτατα: *ράγισε* η *καρδιά όλης της Ελλάδας* με το *δράμα του μικρού παιδιού* (β) **ραγίζει το γαλί** (i) κλονίζεται η υγεία (κάποιου): *άμα ράγισε* το *γαλί*, *τι να τα κάνει* και *τα λεφτά* και *τη δόξα*, (ii) για κάτι που δέχεται απανθρωπτικό πλήγμα: *όταν ράγισε* το *γαλί* σε *μα φίλη*, *δύσκολα ξανακολλά!* — *ράγισμα* (το), (υποκ.) ραγιασματιά (το). [ETYM μεσν., από τον *αόρ. έρράγισα* < γ' πληθ. *έρράγισαν*, παθ. *αόρ. β'* του *αόρ. ρήγνυμι* (βλ. κ. *ρήγμα*), κατά τα ρ. σε -ίζω, λ.χ. *σήπιομαι -έσάπισαν -σάπισω*].
ραγιασματιά κ. (καθμ.) **ραΐσματιά** (η) η μικρή ρωγμή επιφάνειας ΣΥΝ. *ράγισμα*. [ETYM. < *ράγιαμα, -ατός* + *-ιά*, πβ. κ. *σταγιασματιά*].
ραγκλόν (το) → ρεγκλάν
ράγκμπι (το) {άκλ.} ομαδικό παιχνίδι που παίζεται από δύο δεκαπε-νταμελείς ομάδες και διαφέρει από το ποδόσφαιρο στο ότι οι παίκτες επιτρέπεται να πιάνουν, να μπλοκάρουν και να μεταφέρουν τη μπάλα με τα χέρια, ενώ σκοπός είναι να μπει η μπάλα στο αντίπαλο τέρμα ή να περάσει πάνω από το οριζόντιο δοκάρι του. [ETYM < αγγλ. *rugby*, από την ομώνυμη πόλη της Αγγλίας, στο κολέγιο της οποίας επινοήθηκε (το 1823) το άθλημα αυτό].
ραγκό κ. **ραγού** (το) {άκλ.} κρέμα με λαχανικά μαγειρεμένο με πολλά καρυκεύματα και σάλτσα (βλ. κ. λ. *ενράδα*). [ETYM. < γαλλ. *ragoût* < ρ. **ragouter* «ανοίγω την όρεξη» (χαρκτηρίζει αρνητικά τα φαγητά με υπερβολική δόση καρυκευμάτων απαντά μόνον ο μγν. τ. *ragoûtant*) < *γοût* «γούστο, γεύση»].
ραγκάτι (το) {άκλ.} μουσικό ύφος πρόδρομο της τζαζ κατά τα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού α.
 [ETYM. < αγγλ. *ragtime*, από συμφωνικό των *rag*(ged) «τραχός, ακατανόητος, χωρίς συνοχή» + *time* «χρόνος»].
ραγοειδής, -ής, -ές {ραγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (επιστημ.) αυτός που μοιάζει στο σχήμα του με *ράγα*: ~ *μύενας* (του ματιού). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
 [ETYM < μγν. *ραγοειδής* < αρχ. *ράζ* | *ρώζ* (βλ. λ. *ρώγα*) + παραγ. επίθημα -*ειδής*].
ραγολογώ ρ. αμετβ. {ραγολογείς... | ραγολόγησα} μαζεύω *ράγες* ή τα τελευταία τσαμπιά που έχουν μείνει σε ένα κλήμα. — **ραγολόγημα** (το). [ETYM < μγν. *ραγολογώ (-έω)* < *ραγολόγος* < *ράζ* | *ρώζ* (βλ. λ. *ρώγα*) + *λόγος*].
ραγού (το) → ραγκού
ράδα (η) {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. ανοιχτό και ευρύχωρο αγκυροβόλιο, ανοιχτός προλιμένας: «το *"Μαντώ"* ήταν *τόρα στη ~, έξω απ' το λιμάνι της Μπόνας*» (Η. Βενεζήης). [ETYM μεσν. < ιταλ. *rada* < γαλλ. *rade* < αρχ. αγγλ. *rad* «ταξίδι» (> αγγλ. *road* «δρόμος, οδός»)].
Ραδαμάνθης (ο) {Ραδαμάνθους} ΜΥΘΟΛ. Κρητικός ήρωας, γιος του Δία και της Ευρώπης, γνωστός για τη σφοδρότητα και τη δίκαιη κρίση του: ένας από τους τρεις κριτές-δικαστές των ψυχών στον Άδη (μαζί με τον Μίνωα και τον Αιακό). Επίσης Ραδάμανθος. [ETYM < αρχ. Εαδάμανθος, πθ. προελλην. *δάνειο*, όπως μαρτυρείται από το συμφωνικό σύμπλεγμα -*νθ-*. Δεν ευσταθεί η σύνδεση με το μγν. *ράδαμος* «μικρό κλαδί, μικρός βλαστός»].
ραδιασηθία (η) {ραδιασηθιών} η υποτιθέμενη ευαισθησία σε ορισμένα είδη ακτινοβολίας, καθώς και η αντίστοιχη ικανότητα κάποιου να εντοπίζει πρόσωπα, πράγματα κ.λπ. στην αξιοποίηση της βσιίζεται και η ραδιοσκοπία (βλ. λ.). — *ραδιασηθιακός*, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *radiesthésie* (νόθο συνθ.)].
ραδιενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα ορισμένων στοιχείων να εκπέμπουν τη *σωματιδιακή ή* ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία που προκύπτει από την αυθόρμητη διάσπαση των πυρήνων των ατόμων τους και τη δημιουργία νέων πυρήνων συνεκδ. το αντίστοιχο φαινόμενο.
 [ETYM. Μετάφρ. *δάνειο από* αγγλ. *radioactivity* (με μεταφορά του *α'* συνθ. *radio*-)].
ραδιενέργει, -ός (καθμ. -ή), -ό 1. αυτός που έχει την ιδιότητα να εκπέμπει ραδιενέργεια, που περιέχει στοιχεία με αυτή την ιδιότητα: ~ *ορυκτό* | *πηγή* | *υλικό* || το *ράδιο* είναι ~ *στοιχείο* 2. (α) **ραδιενεργό νέφος** βλ. λ. *νέφος* (β) **ραδιενεργός άνθρακας** άνθρακας (C) 14, βλ. λ. *άνθρακας* (γ) **ραδιενεργά κατάλοιπα** ραδιενεργές ουσίες που εκλύονται μετά από πυρηνική έκρηξη, μεταφέρονται με τους ανέμους και επικαθίζονται προκαλώντας ρύπανση (δ) **ραδιενεργός ακτινοβολία** η τριών διαφορετικών μορφών ακτινοβολία, την οποία εκπέμπουν τα ραδιενεργά στοιχεία που βρίσκονται στη φύση. [ETYM Μετάφρ. *δάνειο από* αγγλ. *radioactive* (με μεταφορά του *ά* συνθ. *radio*-)].
ραδικί (το) {ραδικ-ιού | -ιών} εδώδιμο φυτό, είδη του οποίου είναι το αντίδι, η πικραλίδα ή άγριο ραδικί κ.λπ. [ETYM μεσν. < ιταλ. *radicchio* < δημόδ. λατ. **radīculum*, παράλλ. τ.

του λατ. *rādicula*, υποκ. του *radix*, -icis «ρίζα»].
ραδιοβλάσταρο (το) το τρυφερό βλαστάρι καλλιεργημένου ραδι-κιού.
ραδιοκόζυμο (το) το ζυμί, ο ζυμός από βρασμένα ραδίκια.
ραδιός, -η, -ό (λόγ.) **1.** (κυρ. για μέλη του σώματος) αυτός που έχει λεπτότητα και ευλογισία, λεπτοκαμωμένος και κομψός: *οι υψηλές, ~ και γαμψές αξιοπρέπεια μορφές είναι χαρακτηριστικό της ζωγραφικής της εποχής των Παλαιολόγων* || ~ *φγιόρα* **2.** αυτός που η κατασκευή του είναι επιμήκης και λεπτή: ~ *κίονας*. — ραδιόντητα (η). [ETYM. < αρχ. *ραδινός* | *βραδινός* (αιολ.), αβεβ. ετύμου. Η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *ραδές- το άμφοτέρως έγκεκλιμένον και μ' το ομηρικό 'πίθ. περι-ρρηδής* «ολισθηρός, γλιστρός», πράγμα που οδηγεί στην υιοθέτηση ρίζας **Frad-*. Ωστόσο, οι 'πυχ'ιρηθείσες συνδέσεις με τ. άλλων Ι.Ε. γλωσσών (λ.χ. γοθθ. *wraipon* «πορεύομαι», λιθ. *randū* «βρίσκω», σανσκρ. *āṅradanta* «χαλαρώνω κάτω») παραμένουν εφ. ολοκληρω υποθετικές].

ράδιο¹ (το) το ραδιόφωνο-ΦΡ. (καθημ.-οικ.) **ράδιο-αρθύλα** βλ. λ. **αρθύλα**. — (υποκ.) ραδίκια (το). [ETYM. < αγγλ. *radio*, που αποσπάστηκε από σύνθετα όπως *radiotelephony*, *radiotherapy*].

ράδιο² (το) {ραδίου | χωρ. πληθ.} εξαιρετικά ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο **Ra**) αργυρόλευκου χρώματος, που απαντά στον πηλοσφαιρίτη (ορυκτό του ουρανίου) ως προϊόν ραδιενεργού διασπάσεως του ουρανίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *radium* < λατ. *radius* «ακτίνα»].

ράδιο-κ. **ραδιό-κ.** **ραδι-** ο συνθετικό κυρ. επιστημονικών όρων, που δηλώνει ότι κάτι: **1.** είναι ραδιενεργό ισότοπο του ραδίου και γενικότερ. σχετίζεται με το στοιχείο ράδιο: *ραδιο-ισότοπο*, *ραδιο-λογία* **2.** προκύπτει από τη χρήση ακτίνων X ή βασίζεται, αναφέρεται σε αυτές: *ραδιο-θεραπεία*, *ραδιο-γράφημα* **3.** σχετίζεται με τις ακτίνες που εκπέμπονται από τη διάσπαση ατομικών πυρήνων: *ραδι-ενέργεια*, *ραδιο-πάθεια* **4.** βασίζει τη λειτουργία του στα ηλεκτρομαγνητικά κύματα, σχετίζεται με αυτά: *ραδιο-επικοινωνία*, *ραδιο-κύματα*, *ραδιο-δέσμη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακτίνα*. [ETYM. Α συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την ονομασία του χημικού στοιχείου *ράδιο* (βλ.λ.) και από ξέν. όρ. με *ά* συνθ. το λατ. *radius* «ακτίνα»].

ραδι(ο)αστρονομία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μελέτη των ουρανίων σωμάτων με βάση την εκπεπόμενη ενέργεια τους στα ραδιοφωνικά μήκη κύματος. — ραδι(ο)αστρονομικός, -ή, -ό, ραδι(ο)αστρονομικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *radioastronomy* (νόθο συνθ.) < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *astronomy* (βλ. κ. *αστρονομία*)].

ραδιοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος της βιολογίας που εξετάζει την επίδραση που ασκούν στους ζωντανούς οργανισμούς οι ραδιενεργές ακτινοβολίες. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *radiobiology* (νόθο συνθ.) < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *biology* (βλ. λ. *βιολογία*)].

ραδιοβολίδα (η) αυτόαυτή συσκευή που μεταφέρεται με αερόστατο, με σκοπό τη μεταβίβαση δεδομένων από μετεωρολογικές μετρήσεις μέσω ειδικού ραδιοπομπού. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *radiosonde* (με μεταφορά του *ά* συνθ. *radio-*)].

ραδιοβόλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η καταγραφή, εξέταση των μετεωρολογικών, ατμοσφαιρικών δεδομένων με ραδιοβόλιδα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *radiosondage* (με μεταφορά του *ά* συνθ. *radio-*)].

ραδιογενετική (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονική κατεύθυνση της βιολογίας, που εξετάζει τις επιπτώσεις της ραδιενεργού ακτινοβολίας στα γεννητικά κύτταρα, γενικότερ. την επίδραση της στην κληρονομικότητα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *radiogenetics* (νόθο συνθ.) < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *genetics* (βλ. κ. *γενετική*)].

ραδιογράφημα (το) {ραδιογραφηίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** φωτογραφική παράσταση που αποτυπώνεται με την επίδραση ακτίνων X ή πυρηνικής ακτινοβολίας **2.** μήνυμα που μεταδίδεται μέσω της ραδιοηλεκτρογραφίας. [ETYM. Μεταφορά των (νόθων συνθ.) αγγλ. *radiogram* (στη σημ. «ραδιοηλεκτρογράφημα») και *radiograph* (στη σημ. «ακτινογραφική εικόνα»)].

ραδιογραφία (η) [1897] {ραδιογραφιών} **1.** μέθοδος δοκιμής υλικών, που βασίζεται στον διαφορικό βαθμό απορροφήσεως των ακτίνων X από τα συστατικά ενός σώματος ΣΥΝ. ραδιογράφιση **2.** η ραδιοηλεκτρογραφία (βλ.λ.). Επίσης ραδιοακτινογραφία κ. ραδιογράφιση. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *radiographie* (νόθο συνθ.) < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *-graphie* (< *γράφω*)].

ράδιο γραφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ραδιογραφία ΣΥΝ. ακτινογραφικός **2.** αυτός που σχετίζεται με τη ραδιοηλεκτρογραφία ΣΥΝ. ραδιοηλεκτρογραφικός. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *radiogoniométrie* (νόθο συνθ.)].

ραδιογωνιομετρο (το) {ραδιογωνιομετρών} ραδιοηλεκτρική διάταξη με ειδική κατευθυνόμενη κεραία και δέκτη ραδιοκυμάτων για τον προσδιορισμό της διεύθυνσης από την οποία εκπέμπονται ραδιοκύματα, κυρ. από την οποία γίνεται ραδιοφωνική εκπομπή. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *radiogoniomètre* (νόθο συνθ.) < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *gonio-* (< *γωνία*) + *-mètre* (< *μέτρον*)].

ραδιοδέκτης (ο) {ραδιοδεκτών} ΤΕΧΝΟΛ. δέκτης σημάτων και μηνυ-

μάτων που στέλλονται με ηλεκτρομαγνητικά κύματα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *radio receiver*].
ραδιοδέσμη (η) {ραδιοδεσμών} δέσμη ραδιοκυμάτων με χρήση στις επικοινωνίες, κυρ. στην υπεραστική και διεθνή τηλεφωνία.
ραδιοενισχυτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συνδυασμός ραδιοφώνου και ενισχυτή.
ραδιοεντοπιστής (ο) το ραντάρ (βλ.λ.). [ETYM.].

Απόδ. του αγγλ. *radar* (βλ. κ. *ραντάρ*).
ραδιοεπικοινωνία (η) {ραδιοεπικοινωνιών} η μεταβίβαση μηνυμάτων μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, λ.χ. με τη ραδιοηλεκτρονική ή τη ραδιοηλεκτρογραφία.
ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *radiocommunication* (με μεταφορά του *ά* συνθ. *radio-*)].

ραδιοερασιτεχνής (ο) {ραδιοερασιτεχνών} πρόσωπο που ασχολείται ερασιτεχνικά με τη λειτουργία ραδιοφωνικού σταθμού, συνήθ. μικρής εμβέλειας εκπομπής: *σύλλογος ραδιοερασιτεχνών* || *παράνομος* ~ (ραδιοερασιτεχνής) || *άδεια ραδιοερασιτεχνής*.
ραδιοευαισθησία (η) {ραδιοευαισθησιών} η ευαισθησία ή η αδυναμία αντιδράσεως συγκεκριμένων ιστών ή οργανισμών σε διάφορες μορφές ακτινοβολίας, λ.χ. στις ακτίνες X.
ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *radiosensitivity* (με μεταφορά του *ά* συνθ. *radio-*)].

ραδιοηλεκτρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ραδιοηλεκτρολογία ή τον ραδιοηλεκτρισμό: ~ *κύματα*. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *radioelectric* (νόθο συνθ.) < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *electric* (βλ. κ. *ηλεκτρικός*)].

ραδιοζεύξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} ΤΕΧΝΟΛ. η σύνδεση δύο τόπων μέσω ραδιοφωνικών κυμάτων για τη μετάδοση σημάτων (ήχου, εικόνας, δεδομένων). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *radio-link*].

ραδιοηλεκτρισμός (ο) επιστημονικός κλάδος του ηλεκτρισμού, που ασχολείται με τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα και τις εφαρμογές τους κυρ. στη ραδιοηλεκτρολογία ή την τηλεφωνία. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *radioelectricity* (νόθο συνθ.) < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *electricity* (βλ. κ. *ηλεκτρισμός*)].

ραδιοηλεκτρολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της ηλεκτρολογίας που μελετά τα εναλλασσόμενα ρεύματα υψηλής συχνότητας, τις ιδιότητες και τις εφαρμογές τους, καθώς και η τεχνική που επιτρέπει τη διαβίβαση ήχου ή εικόνων μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων. — ραδιοηλεκτρολόγος (ο).

ραδιοηλεκτροτεχνία (η) {ραδιοηλεκτροτεχνιών} η τεχνική των ραδιοηλεκτρικών εγκαταστάσεων. — ραδιοηλεκτροτεχνίτης (ο).

ραδιοθάλαμος (ο) {ραδιοθαλάμ-ου | -ων, -ους} ειδικά διαμορφωμένη και εξοπλισμένη αίθουσα για τη μετάδοση ραδιοφωνικών εκπομπών ή για ηχογραφήσεις: η *συνέντευξη θα μεταδίδεται απευθείας από τον ~ του σταθμού μας* ΣΥΝ. *στούντιο*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *studio*. Βλ. κ. *στούντιο*].

ραδιοθεραπεία (η) {ραδιοθεραπειών} η θεραπευτική μέθοδος που στηρίζεται στη χρήση της ακτινοβολίας του ραδίου και τεχνητών ραδιενεργών ισότοπων, κυρ. για τη θεραπεία όγκων, διαφόρων ειδών καρκίνου ΣΥΝ. ακτινοθεραπεία. — ραδιοθεραπευτικός, -ή, -ό, ραδιοθεραπευτικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *radiotherapy* (νόθο συνθ.) < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *therapy* < *θεραπεία*].

ραδιοϊσότοπο (το) {ραδιοϊσότοπ-ου | -ων} το ραδιενεργό ισότοπο συγκεκριμένου στοιχείου, που απαντά στη φύση ή παράγεται τεχνητά και χρησιμοποιείται σε φυσικές και βιολογικές έρευνες στη θεραπευτική, τη βιομηχανία, τη λήψη ραδιογραφιών (βλ.λ.), σε ελέγχους μεταλλικών κατασκευών, καθώς και στη γεωργική έρευνα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *radioisotope* (νόθο συνθ.) < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *isotope* (βλ. κ. *ισότοπο*)].

ραδιοκασετόφωνο (το) {-ώνου | -ων} συσκευή που λειτουργεί ως ραδιοφωνικός δέκτης και μαγνητόφωνο συγχρόνως ΣΥΝ. ραδιομαγνητόφωνο. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *radio-tape recorder*].

ραδιοκύματα (τα) {ραδιοκυμάτων} ηλεκτρομαγνητικά κύματα με μήκος από ένα χιλιοστό ως 30.000 μέτρα ή με συχνότητα από 10 κιλοχέρτζ (kHz) μέχρι 45 γιγαχέρτζ (GHz), που χρησιμοποιούνται στη ραδιοφωνία, την τηλεόραση, τη ραδιοηλεκτρογραφία, τη ραδιοηλεκτρονική κλπ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *radiowave*].

ραδιολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} **1.** κλάδος της φυσικής, ο οποίος ερευνά τις ιδιότητες και εφαρμογές του ραδίου και γενικότερ. των ραδιενεργών σωμάτων **2.** κλάδος της ιατρικής που μελετά τις ακτίνες X και άλλες ακτινοβολίες, καθώς και πιθανές τεχνικές αποτυπώσεως για διαγνωστικούς και θεραπευτικούς σκοπούς. — ραδιολόγος (ο/η), ραδιολογικός, -ή, -ό, ραδιολογικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *radiologie* (νόθο συνθ.) < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *-logie* (< *-λογία* (< *λέγω*))].

ραδιόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση χημικής ένωσης ως αποτέλεσμα της χρήσης ιοντίζουσας ακτινοβολίας. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *radiolysis* (νόθο συνθ.) < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *-lysis* (< αρχ. *λύσις*)].

ραδιομαγνητόφωνο (το) {ραδιομαγνητόφων-ου | -ων} το ραδιοκασετόφωνο (βλ.λ.).

ραδιομετεωρολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της μετεωρολογίας που χρησιμοποιεί ραδιοηλεκτρικά μέσα για την ανάλυση και πρόγνωση του καιρού. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *radiometeorologie* < *radio-* (< λατ. *radius* «ακτίνα») + *météorologie* (βλ. κ. *μετεωρολογία*)].

ραδιομόλυβδος (ο) {ραδιομολύβδου} χημικό στοιχείο ισότοπο του μολύβδου, που προκύπτει ως τελική μεταστοιχείωση του ραδίου.
ραδιοναυτία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της ναυτιλίας που αξιοποιεί τα ραδιοτεχνικά μέσα για τον εντοπισμό πλοίων και αεροσκαφών, γενικότε. η χρήση ραδιοτεχνικών μέσων στη ναυτιλία και την αεροναυτιλία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. radionavigation].
ραδιοπάθεια (η) {ραδιοπαθειών} κάθε πάθηση που οφείλεται σε έκθεση σε ραδιενεργό ακτινοβολία. [ETYM. < ράδιο- + -πάθεια < θ. παθ- του ρ. πάσχω (πβ. αρχ. αόρ. β' έ-παθ-ον)].
ραδιοπειρατεία (η) {ραδιοπειρατειών} η κατοχή και λειτουργία ραδιοφωνικού πομπού χωρίς επίσημη, νόμιμη έγκριση από αρμόδια κρατική αρχή.
ραδιοπειρατής (ο), **ραδιοπειρατίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ιδιοκτήτης ή χειριστής παράνομου ραδιοφωνικού πομπού. — ραδιοπειρατι-κός, -ή, -ό.
ραδιοπηγή (η) κάθε αντικείμενο του σύμπαντος που εκπέμπει ραδιοκύματα με μεγάλη συχνότητα, καθώς και η αντίστοιχη περιοχή (από την οποία εκπέμπονται). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. radio source].
ραδιοπικάπ (το) {άκλ.} συσκευή με ραδιοφωνο και πικάπ.
ραδιοπομπός (ο) πομπός για επικοινωνία από απόσταση, που χρησιμοποιείται στη ραδιοεπικοινωνία ΣΥΝ. ασύρματος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. radio transmitter].
ραδιοπυξίδα (η) ραδιογωνιόμετρο που λειτουργεί αυτόματα και χρησιμοποιείται σε πλοία και αεροσκάφη για τον υπολογισμό της σωστής πορείας τους. [ETYM; Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. radio compass].
ραδιοσκηνθεσία (η) {ραδιοσκηνθεσιών} η σκηνθεσία θεατρικού έργου που μεταδίδεται από το ραδιοφωνο. — ραδιοσκηνθεσής (ο), ραδιοσκηνθεστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. radio direction].
ραδιοσκοπία (η) {ραδιοσκοπιών} η ακτινοσκόπηση (βλ.λ.). Επίσης ραδιοσκόπηση.
ETYM. Μεταφορά του αγγλ. radioscopy (νόθο συνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -scopy (< σκοπώ «παρατηρώ προσεκτικά»)].
ραδιοσκοπικός, -ή, -ό ο ακτινοσκοπικός (βλ.λ.). — ραδιοσκοπικ-ά | -ώς επίρρ.
ETYM. Μεταφορά του αγγλ. radioscopy (νόθο συνθ.).
ραδιοσταθμός (ο) 1. ο ειδικά διαμορφωμένος κλειστός χώρος και το κτήριο που έχει ηλεκτρικό και ηλεκτρονικό εξοπλισμό, ο οποίος επιτρέπει (με ειδική κεραία εκπομπής) τη μετάδοση ή αναμετάδοση ραδιοκυμάτων (ραδιοφωνικών εκπομπών): ~ μικρής ισχύος || πειρατικός | ιδιωτικός | κρατικός | εμπορικός ~|| ~ κοινής ωφέλειας 2. ο ραδιο-φάρος (βλ.λ.) 3. ο ραδιοηλεκτρονικός σταθμός. [ETYM; Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. radio station].
ραδιοστοιχείο (το) ΧΗΜ. κάθε ραδιενεργό στοιχείο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. radioélément].
ραδιοσυχνότητα (η) 1. η συχνότητα των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων μεταδόσεως ραδιοφωνικού μηνύματος ή εκπομπής 2. κάθε συχνότητα μέσα στην εμβέλεια ραδιοφωνικής μετάδοσης 15.000 έως 10⁹ χερτς. [ETYM. Μ'ταφρ. δάνειο από αγγλ. radio frequency].
ραδιοταξί (το) {άκλ.} ταξί εφοδιασμένο με σύστημα ασύρματης επικοινωνίας, μέσω του οποίου συνδέεται μ^ε άλλα ταξί, καθώς και με τηλεφωνικό κέντρο, ώστε να δέχεται (τηλεφωνικός) κλήσης για μεταφορές επιβατών (κούρσες). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. radio-taxi].
ραδιοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της ραδιοηλεκτροτεχνίας που έχει ως αντικείμενο τις εφαρμογές και τα μέσα παραγωγής εναλλασσομένων ρευμάτων υψηλής συχνότητας, τις πιθανές χρήσεις και τις ιδιομορφίες της διάδοσης τους. — ραδιοτεχνίτης (ο). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. radiotechnique (νόθο συνθ.) < radio-(< λατ. radius «ακτίνα») + technique (βλ. κ. τεχνική)].
ραδιόΤηλεγράφημα (το) {ραδιοτηλεγραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} μήνυμα που μεταδίδεται μέσω της ραδιοτηλεγραφίας. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. radiotelegram (νόθο συνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + telegram (βλ. κ. τηλεγράφημα)].
ραδιοτηλεγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η ασύρματη τηλεγραφία, η χρήση ραδιοηλεγράφου για τη μετάδοση μηνυμάτων. — ραδιοηλε-Γραφικός, -ή, -ό, ραδιοτηλεγραφικ-ά | -ώς επίρρ., ραδιοτηλεγραφία ρ. {-είς...}, ραδιοτηλεγραφητής (ο). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. radiotelegraphy (νόθο συνθ.)].
ραδιοτηλέγραφος (ο) {-ου κ. -άφου | -άφω, -άφους} ο τηλεγράφος στον οποίο τα μηνύματα ή τα σήματα μεταδίδονται μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων περισσότερο παρά μέσα από σύρματα ή καλώδια: ο ασύρματος τηλεγράφος. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. radiotelegraph (νόθο συνθ.) < radio-(< λατ. radius «ακτίνα») + telegraph (βλ. κ. τηλεγράφος)]. ραδιοηλεοπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται συγχρόνως με τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση: - μέσα | σταθμός | οργανισμός | κάλυψη. — ραδιοηλεοπτικά επίρρ. **ραδιοηλεκτροσκόπηση** (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η ραδιοφωνία και η τηλεόραση από κοινού. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. radiotélévision (νόθο συνθ.)]. Βλ. κ. τηλεόραση]. ραδιοηλεκτροσκόπιο (το) {ραδιοηλεκτροσκόπι-ου | -ων} αστρονομικό όργανο που αποτελείται από μία κεραία παραβολικού ή διπολικού σχήματος και ειδικό δέκτη για την ανίχνευση ραδιοκυμάτων που εκπέ-

πονται από πλανήτες και άλλες πηγές στο διάστημα.
 [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. radiotelescope (νόθο συνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + telescope (βλ. κ. τηλεσκόπιο)].
ραδιοηλεκτρονία (η) {ραδιοηλεκτρονιών} η τηλεφωνική επικοινωνία με ραδιοηλέφωνα, η ασύρματη τηλεφωνία. — ραδιοηλεκτρονικός, -ή, -ό, ραδιοηλεκτρονικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. radiotelephony (νόθο συνθ.)].
ραδιοηλέφωνο (το) {ραδιοηλεφών-ου | -ων} τηλεφωνο στο οποίο η μεταβίβαση του ήχου ή της ομιλίας γίνεται με ραδιοκύματα, όχι μέσω καλωδίων ή συρμάτων, το ασύρματο τηλεφωνο. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. radiotelephone (νόθο συνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + telephone (βλ. κ. τηλεφωνο)].
ραδιοουργία (η) [αρχ.] {ραδιοουργιών} η δόλια και μυστική δράση εις βάρος κάποιου, η σχεδιασμένη προσπάθεια που έχει στόχο να βλάψει κάποιον: *κρατικοί αξιωματούχοι προσπάθησαν με ραδιοουργίες να ανατρέψουν τον νόμιμο πρόεδρο της χώρας* ΣΥΝ. μηχανορραφία, πλεκτόνη, σκευωρία, δολοπλοκία, ίντριγκα. — ραδιοουργικός, -ή, -ό, ρα-διοουργικ-ά | -ώς επίρρ.
ραδιούργος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που συνθέτει τις ραδιοουργίες, που οργανώνει σκευωρίες εις βάρος άλλων: ~ πολιτικός ΣΥΝ. δολοπλόκος, μηχανορραφός. ΣΧΟΛΙΟ λ. χειρουργός.
 [ETYM. < αρχ. ραδιοουργός (με αναβιβασμό του τόνου κατά τα *κακούργος, πανούργος*), αρχική σημ. «αυτός που κάνει κάτι με ευκολία, απερισκεψία και απλοποιότητα», < ραδιος «εύκολος - επιπόλαιος» (< επίρρ. ρά «εύκολα, άνετα» + επίθημα -ιδιος, πβ. *αίφνης - αιφνίδιος*) + -ουργός < έργον. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. Για το αρχ. επίρρ. ρά βλ. λ. *ράθυμος, ραστώνη*].
ραδιούργος ρ. αμεββ. [αρχ.] {ραδιοουργείς...} ραδιοουργιστής | κάνω ραδιοουργίες, ενεργώ με δόλιο και συνωμοτικό τρόπο, επιδιόκοντας το κακό (κάποιου): *ακόμα και όταν κέρδιζε την προεδρία, δεν σταμάτησε να ραδιοουργίζει εναντίον του αντιπάλου του* ΣΥΝ. μηχανορραφός.
ραδιοφάρος (ο) ακίνητος ραδιοπομπός που στέλνει χαρακτηριστικά διακριτικά σήματα ως ταξιδιωτική βοήθεια σε πλοία και αεροσκάφη. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. radiophare (νόθο συνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + phare «φάρος» (βλ. κ. φάρος)].
ραδιοφωνία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η μετάδοση ομιλιών, μουσικής κ.λπ. μέσω του ραδιοφώνου στο ευρύ κοινό: *πρόγραμμα της ~* 2. η τεχνική υποστήριξη, καθώς και η οργάνωση της παραγωγής ραδιοφωνικών εκπομπών, η υπηρεσία ή επιχείρηση που αναλαμβάνει αυτή την παραγωγή: *ελευθερη - (μη κρατική) || δημοτική | ιδιωτική | κρατική - || οι εργαζόμενοι στη ~*. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. radiophonie (νόθο συνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -phonie < φωνή)].
ραδιοφωνικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη ραδιοφωνία: ~ παραγωγή | χρόνος | δίκτυο | διαφήμιση ΦΡ. **ραδιοφωνικός σταθμός** (i) ο ραδιοθάλαμος (βλ.λ.) ή το κτήριο από το οποίο γίνονται εκπομπές για το ραδιοφωνο, μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων (ii) ο φορέας που παράγει ραδιοφωνικές εκπομπές: *όλοι οι ~ μεταδίδουν σήμερα αφιερώματα για την εξέγερση του Πολυτεχνείου* ΣΥΝ. διάλογος, κανάλι (iii) (συσκευδ.) η συγκεκριμένη συχνότητα ή δέσμη συχνότητων που χρησιμοποιείται για την εκπομπή προγράμματος από ραδιοφωνικό θάλαμο: *αυτός ο ~ δεν ακούγεται καλά-έχει παράσιτα || πέφτει ο ένας ~ πάνω στον άλλον!* (βλ. κ. λ. *ραδιοσταθμός*) 2. αυτός που εκπέμπεται από το ραδιοφωνο: ~ πρόγραμμα | εκπομπή. — ραδιοφω-νικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. radiophonique].
ραδιοφωνο (το) {ραδιοφών-ου | -ων} 1. σύστημα τηλεπικοινωνίας που χρησιμοποιεί ηλεκτρομαγνητικά κύματα συγκεκριμένης εμβέλειας και συχνότητας για τη μετάδοση ακουστικών μηνυμάτων (ομιλιών, μουσικής κ.λπ.) σε μεγάλες αποστάσεις χωρίς τη χρήση καλωδίων: *πομπός | συσκευή ραδιοφώνου*-(συσκευδ.) 2. η συσκευή για τη λήψη ή αναμετάδοση ραδιοφωνικών εκπομπών: ~ με μπαταρίες | με ασπασόμενα ηχεία || ανοίγω (θέτω σε λειτουργία) | κλείνω το -| ακούω το -| ακούω 3. ραδιοφωνικός σταθμός ή σύνολο ραδιοφωνικών σταθμών: *έχω εκπομπή στο -| μιλώ | βγαίνω στο ~ || το είπαν στο ~ || το ~ δίνει συνεχώς πληροφορίες για την κίνηση* 4. η ραδιοφωνική εκπομπή, ό,τι μεταδίδεται από τους ραδιοφωνικούς σταθμούς: *ακροατής του ~* 5. (πε-ριληπτ.) το σύνολο των ραδιοφωνικών σταθμών που εκπέμπουν σε μια χώρα: *αυτήθηκε το διαφημιστικό κέρδος του ~ || το ~ θεωρείται πιο πολυφωνικό και αξιόπιστο μέσο ενημέρωσης από την τηλεόραση*. — (υποκ.) ραδιοφωνάκι (το). [ETYM. Μεταφορά του παλαιότ. αγγλ. radiophone (νόθο συνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + -phone (< φωνή)].
ραδιοχημεία (η) κλάδος της πυρηνικής χημείας που έχει ως αντικείμενο του τα ραδιενεργά στοιχεία, καθώς και τα φαινόμενα που συνοδεύουν τις διαδικασίες της ραδιενεργού διασπάσεως και των πυρηνικών αντιδράσεων. — **ραδιοχημικός**, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. radiochemistry (νόθο συνθ.) < radio- (< λατ. radius «ακτίνα») + chemistry (βλ. κ. χημεία)].
ραδιοχρονολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} σύνολο τεχνικών για τον υπολογισμό της ηλικίας υλικού (ορυκτών, λειψάνων κ.λπ.) βάσει του ρυθμού διασπάσεως του ραδιενεργού ισότοπου του άνθρακα 14: *αλλοίως μέθοδος του άνθρακα 14*. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. radiometric dating (νόθο συνθ.)].
ραδόνιο (το) {ραδόνιου} αδρανές, ραδιενεργό, αέριο χημικό στοιχείο (σύμβολο Rn), που παράγεται κατά τη διάσπαση του ραδίου (βλ. λ. *περιοδικός*, πιν). [ETYM; Μεταφορά του γερμ. Radon < radium (βλ. λ. *ράδιο*)].
ραζακί (το) → ροζακί
ραθυμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η νοηρότητα και η απροθυμία

για εργασία ΣΥΝ. τεμπελιά, οκνηρία ANT. ζήλος.
ράθυμος, -η, -ο κ. **αράθυμος** (σημ. 2) (λόγ.) 1. αυτός που αποφεύγω την εργασία, που χαρακτηρίζεται από απροθυμία και νοηρότητα στις αντιδράσεις του ΣΥΝ. νωθρός, οκνηρός, νοχελής ANT. ζωήρος, δραστήριος • 2. ευέξαπτος, αυτός που οργίζεται εύκολα. — **ράθυμα** επίρρ., **ραθυμώ** ρ. [αρχ.] {-εις...}%.
 [ETYM. < αρχ. *ράθυμος* < επίρρ. ρά «ύκολα» + θυμός (βλ. λ.), οπότε η λ. θα δήλωνε αυτόν που ενεργεί ανέμελα και χωρίς φροντίδα, «ελαφρά τη καρδία». Το αρχ. επίρρ. ρά | *ρήα* (ομηρ.) | βρά (αιολ.) ανάγεται σε τ. **Fraa* < **Frao-a* ή **Fraj-a* (με σίγηση του ενδοφωνηεντικού ημιφώνου) και είναι αβεβ. ετύμου. Αμφίβολη θεωρείται η υπόθεση ότι το επίρρ. σήμανε αρχικώς «ελαφρά» (πβ. λατ. *levis* «ελαφρός» > *levare* «ελαφρύνω, σηκώνω»), καθώς και η προταθείσα σύνδεση με τη λ. *virSūs* «το ανώτερο, το υψηλότερο» και με *sanskρ. vārsman* «ψύχος, ύψωμα». Παράγ. *ραστ-ώνη, ράδιος* (βλ. κ. *ραδιούργος*) κ.ά.].

ραβδοπόδια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η κλίση του ποδιού προς τα μέσα, ώστε μόνο το έξω πλάγιο μέρος του πέλιματος να ακουμπά στο έδαφος κατά το περπάτημα ή την ορθοστάσια (πβ. *ραβδοσκελιά*). — **ραβό** -πούπος, -ους, -ονυ [1833]. [ETYM. < *ραβός* + *-ποδία* < αρχ. *πους* «πόδι»].

ραβός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από ραβδοπόδια. [ETYM. < αρχ. *ραβός* < Ι.Ε. **wrai-g*-o-, που συνδ. με γοτθ. *wraigs* «σκόλιος, σουηδ. *vrek* «ασηρογνόμων», αρχ. φριζ. *wrāk* «κυρτός» κ.ά., ενώ πρέπει να συνδεθεί επίσης με το αρχ. επίθ. *ροικός* «κεκαμμένος, κυρτός». Το επίθ. *ραβός* ανήκει στη σημασιολογική κατηγορία των λ. που δηλώνουν σωματικά ή ψυχικά ελαττώματα, λ.χ. *σκαί-ός, λαϊός, κολοβός* κ.ά.].

ραβδοσκελής, -ής, -ές {ραβδοσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που πάσχει από ραβδοσκελία ΣΥΝ. (λαϊκ.) στραβοπόδης, στραβοκάννης. ΣΧΟΛΙΟ -ης, -ης, -ες. [ETYM. < μτγν. *ραβδοσκελής* < *ραβός* + *-σκελής* < *σκέλιος*].

ραβδοσκελιά (η) {ραβός + *-ποδία* κ.ά.} ΙΑΤΡ. παραμόρφωση των κάτω άκρων, κατά την οποία τα άκρα κυρτώνονται προς τα έξω με τα γόνατα να απέχουν μεταξύ τους περισσότερο από το κανονικό.

ραϊζώ ρ. —> ραϊζώω
 ραϊνγκεν (το) —> ρέντγκεν

ραϊνό ρ. μετβ. {έρρανα, να/θα ράνω} 1. ραντίζω με υγρό, κυρ. αρωματικό: ~ με *αγιασιό* | με *ροδόνηρο* ΣΥΝ. περιβρέχω 2. σκορπίζω (πάνω από κάποιον/κάτι): *έρραναν* με *ροδοπέταλα* τους *νεόνυμφους*. [ETYM. < αρχ. *ραίνω* < **rán-* /ω (με επένθεση), αβεβ. ετύμου. Η μορφή του θ. **ραν-* θα επέτρεπε την υπόθεση συνεσταλμ. βαθμιάς του Ι.Ε. **sren-* ή **wren-* (ίδια σημ.), αλλά οι συνδέσεις με τα θεωρούμενα ως μόρρ., λ.χ. αρχ. γερμ. *reine* «επιβήτορας», νορβ. *vriina* «κραγιάζω, χρεμετίζω», δεν ευσταθούν σημασιολογικά. Η εκδοχή κατά την οποία το ρ. *ραϊνό* συνδ. με *σλαβ. λ.* που σημαίνουν «πέφτω, χύνω, αναδίδω», πβ. ρωσ. *roniti* «κραντίζω, αφήνω να πέσει», πολ. *ronić*, τσεχ. *roniti*, δεν αιτιολογεί τη δασύτητα του ελλην. ρήματος, που προϋποθέτει ημίφωνο *s-* ή *F-*. Παράγ. *ραν-ίζ (-ίδα), ραντ-ίζω*].

ραϊτορομανικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με κάποια από τις ραιτορομανικές γλώσσες 2. **ραιτορομανικές γλώσσες** η υποομάδα των ρομανικών γλωσσών που ομιλούνται στην Α. Ελβετία και σε μικρό τμήμα της Β. Ιταλίας (λ.χ. η Ρομανσική, η Εγκαδινική, η Λα-δινική κ.ά.). [ETYM. Μεταφορά του γερμ. *rättoromanisch* < *ratto-* (< λατ. *Rhaetus*, βασιλιάς των Ετρούσκων που έδωσε το όνομα του στη ρωμαϊκή επαρχία *Rhaetia*) + *romanisch* (< λατ. *romanicus*, βλ. κ. ρομανικός)].

ράιζ (το) {άκλ.} στη φρ. **Γρίτο Ράιζ** η ναζιστική Γερμανία. [ETYM. < γερμ. *Reich* «αυτοκρατορία, κράτος» < αρχ. γερμ. *rihhi*].

ρακάδικο (το) (λαϊκ.) το κατάστημα όπου πωλείται ρακή.

ρακένδυτος, -η, -ο (λόγ.) ο ντυμένος με κουρέλια, με παλιά και φθαρμένα ρούχα ΣΥΝ. κουρέλης, κουρελιάρης. [ETYM. < μτγν. *ρακένδυτος* < *ράκος* + *-ένδυτος* < *ενδύω*].

ρακέτα (η) {ρακετόν} ΑΘΛ. 1. το ελαφρύ όργανο που αποτελείται από δικτυωτό, ανθεκτικό, κυρ. νάilon πλέγμα, τεντωμένο μέσα σε ωοειδές πλαίσιο από ξύλο, πλαστικό ή αλουμίνιο, με ειδική λαβή- χρησιμεύει στο να χτυπούν τη μπάλα οι παίκτες του τένις, του πινγκ-πονγκ κ.λπ. 2. ξύλινο, ελαφρύ και μικρό όργανο σε σχήμα κουτιού με κοντή λαβή, που χρησιμοποιείται στην επιτραπέζια αντισφαίριση (πινγκ-πον-γκ) για το χτύπημα της μπάλας 3. **ρακέτες** (οι) παιχνίδι που παίζεται με ρακέτες (σημ. 2) και μπαλάκι από δύο ή περισσότερους παίκτες • 4. ο ειδικά περιγεγραμμένος χώρος κάτω από το καλάθι στο γήπεδο του μπάσκετ: *οι βολές των φάουλ εκτελούνται από την κορυφή της ~*. — (υποκ.) ρακετούλα (η). [ETYM. < ιταλ. *racchetta* < μέσ. γαλλ. *raquette* «παλάμη χεριού» < δη-μόδ. αραβ. *rahet* < αραβ. *rāhah* «παλάμη χεριού»].

ρακή (η) διάφανο δυνατό οινόπνευματόδες ποτό που παράγεται κυρ. στην Κρήτη με απόσταξη ΣΥΝ. τοικουδιά. Επίσης **ρακί** (το). [ETYM. < τουρκ. *rakı* < αραβ. *araq*, είδος χυμού της Μέσης Ανατολής, φτιαγμένου από σπόρους σιτηρών και ρυζιού- αρχική σημ. «γλυκό-χυμός»].

ρακλετ (το) {άκλ.} λιπαρό τυρί που παρασκευάζεται από γάλα αγελάδας, στραγγισμένο με συμπίεση και θέρμανση, που διατίθεται στο εμπόριο με τη μορφή πεπλατυσμένου κυλίνδρου. [ETYM. < γαλλ. *raclette* < *racler* «ξέω, λειαίνω» < δημόδ. λατ. **rasicu-lāre* < **rasicāre*, παράγ. του λατ. ρ. *radere* «ξέω, λειαίνω» (μτχ. *rasus*)].

ρακοκάζανο (το) (λαϊκ.) καζάνι για την απόσταξη στεμφύλων και την παρασκευή ρακής.

ρακοποτήριο (το) 1. μικρό ποτήρι για τη ρακή 2. (συνεκδ.) η ποσότητα ρακής ή άλλου ποτού, που αντιστοιχεί σε τέτοιο ποτήρι.

ρακοπότης (ο) {ρακοποτών} αυτός που πίνει συχνά και σε μεγάλες

ποσότητες ρακή.
ρακόρ (το) {άκλ.} 1. ΤΕΧΝΟΛ. μικρό βιδωτό κομμάτι σωλήνα, που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση μεταλλικών σωλήνων ή ράβδων 2. (στον κινηματογράφο) η ομαλή σύνδεση ενός πλάνου με το επόμενο του. [ETYM. < γαλλ. *raccord* «σύνδεση, σύζευξη» < *p. raccorder* «συνδέω, συνάπτω» < *re-* + *accorder*].

ράκος (το) {ράκ-ους | -η, -ών} 1. (λόγ.) το παλιό και φθαρμένο κομμάτι υφάσματος, το κουρέλι 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάπτωση: *όταν έμαθε τον θάνατο της, έγινε - (κατέρρευσε) || γύρισε πίσω - απ' την κόυραση!* ΦΡ. (λόγ.) **ράκη φράσεων** ακατάληπτα, σκόρπια λόγια, φράσεις χωρίς σύνδεση. [ETYM. < αρχ. *ράκος*, αβεβ. ετύμου. Οι «γλώσσες» του Ησυχίου *βρά-καλον ρόπαλον* και *βράκετον δρέπανον, κλαδετήριον* αποδεικνύουν την ύπαρξη αρχικού *E-* (**FraK-*) και συνεσταλμ. βαθμ. **wrk-* του Ι.Ε. **wresk-* (< **wrek-sk-*). Σύμφωνα με την εκδοχή αυτή, η λ. συνδ. με *sanskρ. vrsātī* «σχιζώ, κατακόβω», αρχ. *σλαβ. vtaska* «ρυτίδα, ρωγή» (< **worsq-ā*), άποψη που παραμένει υποθετική].

ρακοσυλλέκτης (ο) [1829] {ρακοσυλλεκτήων}, **ρακοσυλλέκτηρια** (η) [1895] {ρακοσυλλεκτήριων} πρόσωπο που μαζεύει κουρέλια και τα πουλά κυρ. για βιοποριστικούς λόγους. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *ragpicker*].

ρακούιν (το) {άκλ.} παμράγο θηλαστικό με ρομαλέο σώμα (μήκος μικρότερο του ενός μέτρου), κοντά πόδια και φρονιτοτή, ραβδωτή ουρά, πυκνό (μαύρο ή μολύβι) τρίχωμα, καφέ αποχρώσεις και χαρακτηριστικά σκούρο χρώμα στην περιοχή των ματιών ζει σε δάση κοντά στο νερό, είναι νυκτόβιο και θηρεύεται κυρ. για τη γούνα του. [ETYM. < αγγλ. *raccoon* < παλαιότ. αμερ. *raugougeun* < Αλγκονκινική αρουχέιμα (ινδιάν. γλώσσα της Β. Αμερικής)].

ραλεντάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. βαθμιαία επιβράδυνση της ρυθμικής αγωγής (του τέμπου) κατά την εκτέλεση ενός μουσικού κομματιού ΣΥΝ. ριταρντάντο ANT. ατελερατάντο.

[ETYM. < ιταλ. *rallentando* «επιβράδυνση» < *p. rallentare* «επιβραδύνω» < *ra-* (< λατ. *re-* + *ad-*) + *lento* «αργός, βραδύς»].

ράλι (το) {άκλ.} αγαπάς ταχύτητας για αγωνιστικά αυτοκίνητα, που διεξάγεται σε δημόσιους δρόμους ή ειδικές πίστες: το ~ *(Ακρόπολις)*. ΦΡ. **ράλι-αντίκα** βλ. λ. αντίκα.

[ETYM. < αγγλ. *rally* (e) «συγκέντρωση (αγωνιστικών αυτοκινήτων)» < *p. rally* «συγκεντρώω, συναθροίζω» < γαλλ. *rallier* < *r(e)-* εμφατ. + *allier* «συνδέω, συνάπτω» < λατ. *alligare* «προσδένω, συνδέω» < *ad-* «προς» + *ligāre* «δένω»].

ραλιέτας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο αυτοκινητιστής που συμμετέχει σε ράλι. [ETYM. < *ράλι* + *παράγ. επίθημα -ίας*, πβ. *κιθαρί-ιστας*].

Ραλού (η) (συνήθ. ορθ. *Ραζιλού*) γυναικείο όνομα. [ETYM. Θηλ. του μεσν. *Rāl* | *Rāl* (λ) < *Raoul* < γαλλ. *Raoul* < παλ. γερμ. *Rad* (w)ulf, για το οποίο βλ. λ. *Ροδόλλος*].

R.A.M. (η) ΠΛΗΡΟΦ. η μνήμη σε υπολογιστή που χρησιμοποιείται για την προσωρινή αποθήκευση πληροφοριών, τις οποίες μπορεί να μεταβάλλει (με τις κατάλληλες εντολές) ο χρήστης (βλ. λ. *μνήμη*). [ETYM. Ακρωνύμιο του αγγλ. όρου *Random Access Memory* «μνήμη τυχαίας προσπέλασης»].

ραμαζάνι (το) {ραμαζανιού} (στον ισλαμισμό) 1. ο ένταος μήνας του έτους, κατά τον οποίο, σύμφωνα με την παράδοση, παραδόθηκε το Κοράνιο (βλ. λ.) στους ανθρώπους 2. οι υποχρεωτικοί κανόνες συμπεριφοράς που τηρούνται τον μήνα αυτόν και στους οποίους περιλαμβάνονται η νηστεία, η εγκράτεια και η υπακοή στις θεϊκές εντολές. [ETYM. < τουρκ. *ramazan* < αραβ. *ramadān*].

ραμί (το) {άκλ.} χαρτοπαίγνιο που παίζεται από τέσσερεις παίκτες με 52 χαρτιά και έναν τζόκερ. [ETYM. < γαλλ. *gami* < αμερ. *gummy* «είδος χαρτοπαγιού», αγγ. ετύμου].

ράμμα (το) {ράμμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΙΑΤΡ. (α) νηματοειδές υλικό που χρησιμοποιείται στη χειρουργική, κυρ. για το κλείσιμο τραύματος, συγκρατώντας δύο ιστικές επιφάνειες, ώσπου να συνενωθούν (β) (συνεκδ.) το κλείσιμο τραύματος με τον παραπάνω τρόπο: *έσκισε το χέρι και του έκαναν τρία ~ || κόβω | βγάζω τα ράμματα*- ΦΡ. (μτφ.) *έχω ράμματα για τη γούνα (κάποιο)* βλ. λ. *γούνα* 2. (λόγ.) κλωστή, κυρ. από ίνες ή νήματα που έχουν στριφτεί μεταξύ τους, κατάλληλη για ράψιμο. [ETYM. < αρχ. *ράμμα* < *ράπτω* (βλ. λ.)].

ράμινος (ο) κάθε μικρός θάμνος ή δέντρο, που απαντά στις εύκρατες περιοχές του Β. Ημισφαιρίου: *έχει πριονοτά φύλλα και σκουρόχρωμους σφαιρικούς καρπούς*. [ETYM. < μτγν. *ράμινος* (ή), αβεβ. ετύμου, πιβ. < **rámbnos* (κατ' αναλο-γίαν προς το ουσ. *θάμ-νος*), που συνδ. με τη λ. *ράβδος* (βλ. λ.). Κατ' άλλη άποψη, η λ. *ράμινος* ανήκει στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα].

ραμολί (το) (άκλ.) (μειωτ.) το ηλικιωμένο πρόσωπο που πάσχει από γερωντική άνοια. Επίσης ραμολής (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ETYM. < γαλλ. *ramolli* < *ra-* προθεμ. + λατ. *mollire* «μαλακώνω, απαλύνω» (< *mollis* «εύκαμπτος, μαλακός»)].

ραμολιμένο (το) 1. η γερωντική άνοια: *παθαίνω ~* ΣΥΝ. *μαλάκυνση*, *ραμολίρισμα* 2. (συνεκδ.-μειωτ.) το ηλικιωμένο πρόσωπο που πάσχει από γερωντική άνοια ΣΥΝ. *ραμολί*, *έξκοιτης*, *γεροζούρος*. [ETYM. < ιταλ. *rammollimento* < *rammollire* «μαλακώνω, απαλύνω», βλ. κ. *ραμολί*].

ραμολίρρ ρ. αμετβ. {ραμολίρισα} παθαίνω ραμολιμένο. — **ραμολίρισμα** (το). [ETYM. < ιταλ. *ramollire*, βλ. κ. *ραμολί*].

ράμπτα (η) {ραμπόν} 1. η κεκλιμένη επιφάνεια που συνδέει δύο επίπεδα διαφορετικού ύψους: ~ *σδιηροδρομικού σταθμού* | *επιβιβασέως*

/ φορτοεκφόρτωσης 2. (ειδικότ.) καθένα από τα δύο κεκλιμένα επίπεδα συνεργείου αυτοκινήτων, που οδηγούν το όχημα σε υπερυψωμένη σχάρα για τον έλεγχο και την επισκευή σημείων κάτω από το δάπεδο του οχήματος 3. σειρά φώτων στο μπροστινό μέρος της σκηνής του θεάτρου: «*Τα φώτα της*» (τίτλος ταινίας του Τσαρλς Τσάπλιν). [ETYM. < γαλλ. rampe < p. ramper «έρπω, ξαπλώνω μπρομύτα» < φρανκον. *(h)ramprō, που συνδ. με αρχ. γερμ. rimpfan «κάμπω, λυγίζω»].

ράμπο (ο) {άκλ.} 1. ένοπλος άνδρας με βίαιη συμπεριφορά: *νεαρός ~ με περίστροφο σκόρπισε τον τρόμο, όταν άρχισε να ρίχνει σε όποιον έβρισκε μπροστά του* || «*ανεγκέφαλος - επιτέθηκε με χειροβομβίδες εναντίον μεθωριακής περιπόλου προκαλώντας οξύ διπλωματικό επεισόδιο*» (εφημ.) 2. (μτφ.) ειδικός ελεγκτής του Δημοσίου που ερευνά για οικονομικές ατασθαλίες: «*τους ~ του Υπουργείου Οικονομικών και τους δικούς του επιθεωρητές επιστρατεύει το Υπουργείο Εσωτερικών, για να αντιμετωπίσει τα φαινόμενα διαφθοράς σε ορισμένους δήμους*» (εφημ.) ΣΥΝ. κομάντο 3. (για αθλητή σε ομαδικά αθλήματα) παίκτης που επιτίθεται δυναμικά και ριζοκινδύνα, συχνά μόνος εναντίον πολλών αντιπάλων.

[ETYM. < αμερ. Rambo, όνομα σωματώδους και βίαιου κινηματογραφικού ήρωα σειράς ομώνυμων πολεμικών ταινιών (από το 1982 κ.εξ.), τον οποίο υποδύθηκε ο Σιλβέστερ Στάλλονε].

ραμπόσκαλα (η) ράμπα σε μορφή σκάλας.

ραμποτέ (το) {άκλ.} 1. πλαναρσιμένο ξύλο σε σανίδες που θηλυκό-νονη ή μία στην άλλη: *έστιαζε τον τοίχο με ~ 2. (ως επιθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από σανίδες (ξύλου ή από άλλο υλικό) που θη-λυκώνουν μεταξύ τους: ~ επένδυση σπιτιού.*

[ETYM. < γαλλ. gaboté, μτχ. του p. gaboter «πλανάρω, λειανώ» < gabotte (διαλεκτ.) < μέσ. ολλ. gobbe].

ραμφί (το) {χορ. γεν.} (λαϊκ.) το μικρό ράμφος.

ραμφίζω p. μετβ. [1894] {ράμφισα} (για πουλιά) 1. χτυπώ με το ράμφος: το θηλυκό *ραμφίζει το αρσενικό, διώχνοντας το απ' τη φωλιά* 2. πιάνω ή τσιμπώ με το ράμφος μου: *τα σπουργίτια ραμφίζουν τις ρώγες των ταχυτών.* — ράμφισμα (το) [1892].

ραμφοειδής -ής, -ές {ραμφοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με ράμφος. — ραμφοειδής επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ράμφος (το) {ράμφο-ους | -η, -ών} 1. το κεράτινο όργανο πουλιών, που αποτελεί συνέχεια των οστών των σιαγόνων τους, η μύτη των πουλιών: *τα αρπακτικά πτηνά έχουν ~ γυριστό προς τα κάτω* 2. (κατ' επέ-κτ.) το σκληρό, κεράτινο προέξον τμήμα του στόματος ορισμένων ζώων (π.χ. της γελάννας) 3. στιδήςποτε έχει ραμφοειδές σχήμα: *το ~ του φαγκότου* || πνευστά όργανα με ~.

[ETYM. < αρχ. ράμφος, εκφραστ. όρ., αβεβ. ετύμου. Η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *ρέμφος- το στόμα η ρις και ίσως με το επιθ. ραμβός* (βλ. λ.). Δεν αποκλείεται η λ. να παρουσιάζει έρρινο ένθημα (πβ. *κά-μ-πτο, γνά-μ-πτο, κρά-μ-βος*), ενώ έχει διατυπωθεί η άποψη ότι συνδ. με το p. *ρέμβ-νομιά* «περιστρέφομαι, γυρίζω» (βλ. λ. *ρόμβος*) και, ως εκ τούτου, με μέσ. γερμ. wriempen «μικτυρίζω», wramp-achtich «κυρτός, κεκαμμένος»].

ρανιά (η) (λόγ.) μικρή ποσότητα υγρού υπό μορφή σταγόνας: ΦΡ. *μέχρι τελευταίας ρανίδος (του αίματος)* μέχρι θανάτου: *θα πολεμήσουν για την ελευθερία* —.

[ETYM. < αρχ. ρανίς, -ίδος < ραίνω (βλ. λ.). Η φρ. *μέχρι τελευταίας ρανίδος (του αίματος)* αποδίδει τη γαλλ. jusqu'à la dernière goutte de sang].

ραντ (το) {άκλ.} μονάδα μετρήσεως της ποσότητας ραδιενέργειας που απορροφάται ως ακτινοβολία.

[ETYM. < αγγλ. rad, ακρονόμιο τού ορου Radiation Absorbed Dose «όδος απορροφηθείσης ακτινοβολίας»].

ράντα¹ (η) {ραντών} ΝΑΥΤ. 1. η κεραία τού καταρτιού τής πρύμνης ΣΥΝ.

κέρκος ΑΝΤ. κέρκος, πίκι 2. το πανί τού καταρτιού τής πρύμνης. [EJXM. < βεν. ganda «κοφτό πανί πλοίου» < γοτθ. ganda].

ράντα² (η) {ραντών} η τيرانάνα. — (υποκ.) ραντάκι (το). [ETYM. < τيرانάνα (βλ. λ.), με εσφαλμ. χωρισμό, επειδή το τι- θεωρήθηκε στην ομιλία ως άρθρο (τη *ράντα*)].

ράντα³ (η) {ραντών} 1. σύνολο σταθερών και καθορισμένων χρηματικών ποσών που καταβάλλονται σε ίσα και τακτά χρονικά διαστήματα: *πρόσκαρη* ~ (με περιορισμένο αριθμό καταβολών) || ~ *ακέραια* (ετήσια περιόδου) | *μεταβλητή* (με όρους που αλλάζουν) | *προκαταβλητέα* (με προκαταβολή των ποσών στην αρχή περιόδου) 2. εισόδημα που εισπράττει κανείς σταθερά, κυρ. από χρεώγραφα. [ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. rente < δημόδ. λατ. >rendita, θηλ. μτχ. τού >rendere < λατ. reddere «αποδοδώ, επιστρέφω (κάτι)» (με την επίδρ. τού p. prendere «παιρνω»)].

ραντάρ (το) {άκλ.} ελλην. *ραδιοεντοπιστής*- συσκευή ή σύστημα για τον καθορισμό τής παρουσίας και τής θέσης κινούμενου ή ακίνητου αντικειμένου, για την ανίχνευση του μέσω του υπολογισμού τής διεύθυνσης και τής ταχύτητας επιστροφής ραδιοκυμάτων, που ανα-κλόνται ή επανεκπέμπονται από το αντικείμενο αυτό. [ETYM. < αγγ. radar, ακρονόμιο τού αγγλ. Ra(dio) D(etecting) A(nd) R(anging)]].

ρανταβού (το) {άκλ.} 1. συμφωνία για συνάντηση, η δέσμευση για επικοινωνία, επαφή: δίνω (καθορίζω συνάντηση) | *κανονίζω* | *κλείνω* ~ (δεσμεύομαι για συνάντηση με κάποιον) || έχω ~ με τον γιατρό | *με τον κομμωτή* || *ούτε ~ να χαμέ* (ήρθαμε τυχαία στο ίδιο μέρος την ίδια ώρα) 2. (συνεκδ.) η συνάντηση που έχει καθοριστεί για συγκεκριμένη ώρα σε συγκεκριμένο μέρος: *είναι πάντα συνεπής στα ~ της* || *αργά στα ~* || *επαγγελματικό* | *ερωτικό* | *μυστικό* | *φιλικό* ~ || *τώρα τελευταία βγαίνουν συνέχεια ~*||~ τον Σεπτέμβρη (θα ξαναβρεθούμε

τον Σεπτέμβρη συνθησιμένη επιγραφή στις χειμερινές κινηματογραφικές αίθουσες κατά τη θερινή περίοδο): ΦΡ. (*κάποιος είναι Εγγλέζος στα ρανταβού του* (κάποιος) είναι πολύ συνεπής, ακριβής στην προκαθορισμένη ώρα συνάντησης 3. (ειδικότ.) η προσυμφωνημένη συνάντηση με ερωτικό σκοπό: *η αμχανία που είχα στο πρώτο μου ~* || ~ *στα τσιφλά* (μεταξύ προσώπων που δεν έχουν συναντηθεί). [ETYM. < γαλλ. rendez-vous]. ρανταβουδάκι (το) {χορ. γεν.} (οικ.) το ερωτικό ρανταβού.

ράντζο (το) → ράντσο

ραντιέρης (ο) {ραντιέρηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) ο δανειστής που αποκομίζει μεγάλα κέρδη από τους τόκους που απαιτεί (πβ. *τοκογλύφος*): «*οι διαβόητοι ~ πλουτίζουν εισπράττοντας χωρίς κόπο αφορολόγητα τοκομερίδια*» (εφημ.). [ETYM. < ράντα³ + παραγ. επίθημα -ιέρης].

ραντίζω p. μετβ. {ράντισα-α, -ηκα, -μένος} 1. περιβρέχω με σταγόνες νερού ή άλλου υγρού: *τον ραντίσε ο παπάς με αγιασμό ΣΥΝ.* ραίνω 2. ψεκάζω με νερό ή (για δέντρα και φυτά) με φυτοφάρμακο, χημικό διάλυμα: ~ *τα τριαντάφυλλα* | *τις πορτοκαλιές.* — ράντισμα (το) [μτγν.] κ. (λόγ.) ραντισμός (ο) [μτγν.].

[ETYM. < μτγν. ραντίζω < αρχ. ραντός, ρημιακό επιθ. τού ραίνω (βλ. λ.)]. ραντιστήρι (το) {ραντιστήρι-ού | -ιών} δοχείο για πότισμα ή ράντισμα φυτών με λεπτό σωλήνα, στην άκρη του οποίου υπάρχει διάτρητο πόμα για ομοιόμορφο ράντισμα ΣΥΝ. ποτιστήρι. Επίσης (σπάν.) ραντιστήρι (ο).

[ETYM. < μτγν. ραντιστήριον < ραντίζω + παραγ. επίθημα -τήριον]πβ. καθαρισ-τήριον, βασιανσ-τήριον κ.ά.).

ράντσο κ. ράντζο (το) πτυσσομένο, πρόχειρο ξύλινο ή μεταλλικό κρεβάτι κυρ. για έκτακτες περιπτώσεις, το οποίο αποτελείται από έναν σκελετό-πλαίσιο, στον οποίο στερεώνεται χοντρό, ανθεκτικό πανί (καρπαδόπανο) ή πλαστικό: *σε ορισμένα νοσοκομεία βάζουν τους ασθενείς σε ράντσα, όταν δεν έχουν αρκετά κρεβάτια στους θαλάμους* || *το καλοκαίρι κοιμάται σ' ένα - στη βεράντα.* [ETYM. < ιταλ. rancio < γαλλ. ranche, αρχική σημ. «ξύλινη βάση άξονα κάρου», γερμ. αρχής].

ράντσο κ. ράντζο (το) (κυρ. στη Β. Αμερική) το μεγάλης έκτασης αγρόκτημα, που περιλαμβάνει και διάφορα κτίσματα (αγροικίες, στάβλους κ.λπ.).

[ETYM. < ισπ. rancho «μικρή φάρμα» < παλαιότ. ισπ. rancharse «ενοικιάζω, εγκαθίσταμαι» (στρατ. όρ.) < γαλλ. (se) ranger «τακτοποιούμαι, εγκαθίσταμαι» < rang «σειρά, κατάταξη» < φρανκον. *(h)ring «δαχτυλίδι - κύκλος»].

ράνο p. χωρίς συγκεκριμένη σημασία: χρησιμοποιείται στη φρ. *κά-νο-ράνω* επιτακτικά και μειωτικά: Γ1 στο καλό *κάνεις-ράνεις* στην όρα: *βα τελειώσεις ποτέ; || όποτε τον δεις στο μαγαζί, κάνει-ράνει και τίποτε δεν φτειαίνει.*

[ETYM. Από το p. ραίνω, λόγω ομοιχίας τής υποστ. αορ. *ράνω* με το p. *κάνω*].

ράουλο (το) μεταλλικός δίσκος με κυκλική εγκοπή στην περιφέρεια του, ώστε να μην ξεφεύγει το περιελισσόμενο σχοινί ή σχηματισμένο- τοποθετείται στα παλάγκα, στους μακαριστές ή σε σταθερούς οδηγούς σχηματισμένων ή κάβων στα πλοία, καθώς και σε αλουμιμένες συρόμενες πόρτες. [ETYM. < γαλλ. rouleau (εσφαλμ. προφορά) < μτγν. λατ. rotella, υποκ. τού λατ. rota «τροχός»].

ραπ (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. λαϊκή δημοφιλής μουσική, όπου ένας μονόλογος απαγγέλλεται γρήγορα και ρυθμικά με ορχηστρική συνοδεία ή πάνω σε ένα ήδη ηχογραφημένο ορχηστρικό κομμάτι ξεκίνησε από μαύρους εφήβους στους δρόμους τής Νέας Υόρκης στη δεκαετία του '70 και διαδόθηκε γρήγορα, φθάνοντας στην Ευρώπη στα μέσα τής δεκαετίας του '80. — ράπερ (ο)η {άκλ.}. [ETYM. < αγγλ. rap, πηθ. ρομμμητ. λ.: η λ. χρησιμοποιήθηκε στην αμερικανική αρκδ, ιδ. των μαύρων, δηλώνοντας έναν ιδιαίτερο τύπο ομιλίας, που χαρακτηριζόταν από λεκτική επίδειξη και επαναλήψεις φράσεων].

ραπάνι (ο) {ραπάνι-ου | -ιών} φυτό με τραγανή και εδώδιμο ρίζα, η οποία συνήθ. τρώγεται ωμή ως σαλατικό. — (υποκ.) ρα-πανάκι κ. ρεπανάκι (το).

[ETYM. < μτγν. ραπάνιον | ραράνιον, υποκ. τού αρχ. ράφανος | *ρέφα-νος*, που παρουσιάζει επίθημα -ανο-, όπως και οι ονομασίες άλλων λαχανικών, πβ. *πί-ανος, λάχ-ανον, πήγ-ανον* κ.ά. Παράλληλο τ., εμφανίζονται το ίδιο θ. *ραφ-1* ραπ-, είναι οι μτγν. λ. *ράφ-ος* | *ράφ-ος* «γογγύλι», οι οποίοι ανάγονται πηθ. σε I.E. *rāp- (πβ. λατ. rāp- «γογ-γύλι» > γαλλ. rāve, αρχ. γερμ. rupa > γερμ. Rube) η *rēp- (πβ. λιθ. rōpē «γογγύλι», αρχ. σλαβ. rēpa, αλβ. rēpē). Δυσεξήγητη παραμένει η εναλλαγή *ραφ-1* ραφ-, η οποία έχει εγείρει υποθέσεις περί δανείου].

ραπίζω p. μετβ. {ράπισα} (λόγ.) χτυπώ (κάποιον) στο μάγουλο με την παλάμη, χαστουκίζω ΣΥΝ. μπατσιζώ.

[ETYM. < αρχ. ραπίζω «χτυπώ με ραβδί - χαστουκίζω», αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη πως το p. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ραπίς-ράβδος*, η οποία απαντά στον Όμηρο ως τμήμα τού συνθέτου *χρυσό-ρραπίς* «με χρυσό ραβδί» και αργότερα στο σύνθετο *εὐ-ρραπίς* *Ερμύλης* «με ωραίο ραβδί», αν και η λ. *ραπίς* θα μπορούσε να αναχθεί σε ριζικό όνομα *rāp- ή *rap-ή. Σύμφωνα με την ίδια εκδοχή, η λ. *ραπίς* συνδ. πηθ. με τη λ. *ράβδος* (βλ. λ.) μέσω τού μτγν. συνθέτου *ραβδο-φόρος* < *ραπίδο-φόρος (με συγκοπή και ηχηροποίηση). Τέλος, έχουν προταθεί συνδέσεις με τις λ. *ρέτω* και *ρόπαλον*]. **ράπισμα** (το) [μτγν.] {ραπίσ-ματος | -ατα, -άτων} 1. (λόγ.) το χτύπημα στο μάγουλο- χαστούκι: *δέχομαι* ~ ΣΥΝ. κόλαφος, (λαϊκ.) μπάτσος, σκαμπίλι 2. (μτφ.-εκφραστ.) το ηθικό πλήγμα που δέχεται κανείς:

ηγηρό ~ γι ' αυτή τη χώρα αποτελεί η τελευταία έκθεση για τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ΣΥΝ. κλόαφος. — (υποκ.) ραπισματάκι (το).

ραπιτογράφος κ. ραπιντογράφος κ. **ραπιδογράφος** (ο) είδος στυλογράφου με αποθήκη (αμπούλα) σινική μελάνης στο στέλεχος του, στην άκρη του οποίου προσαρμόζονται ποικίλου πάχους σωληνοειδείς μύτες χρησιμοποιείται κυρ. για τεχνικά σχέδια και σκίτσος. [ETYΜ. Μεταφορά του γαλλ. rapido-graphe < rapido- (< λατ. rapidus «γρήγορος, ταχύς») + graphe (< γράφω) (νόθο συνθ.)].

ραπορτο (το) (λαϊκ.) η αναφορά των γεγονότων, έκθεση του τι συνέβη: *καθημερινά του δίνει* - για ό, τι γίνεται στη δουλειά! [ETYΜ. < ιταλ. raporto < λατ. reportare «επανακομίζω, ξαναφέρνω» < re- «ανα» + portare «φέρω, κομίζω»].

ραπεργάτης (ο) {ραπεργατών}, **ραπεργάτρια** (η) {ραπεργατριών} (λόγ.) εργάτης απασχολούμενος σε εργοστάσιο κατασκευής ενδυμάτων η σε ραφείο.

ράπτης {ραπτών} κ. **ράφτης** [μεσν.] (ο) {ραφτάδες}, **ράπτρια** (η) [μεσν.] {ραπτριών} πρόσωπο που ράβει ενδύματα. Επίσης **ράφτρα** (η) [ETYΜ. < μτγν. *ράπτης* < αρχ. *ράπτο* (βλ. κ. *ράβω*)].

ραπτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **ραφτικός** 1. αυτός που σχετίζεται με **ράφτη**: *εργαλεία* || ~ **οίκος** (οίκος μόδας) 2. **ραπτική** (η) το επάγγελμα και η τέχνη της κατασκευής ενδυμάτων: *ασχολείται με τη ~* ΦΡ. **υψηλή ραπτική** (ι) το σύνολο των ενδυμάτων που δεν προορίζονται για μαζική παραγωγή (ii) (συνεκδ.) οι σχεδιαστές μόδας 3. **ραπτικά** κ. **ραφτικά** (τα) η πληρωμή του **ράφτη**.

ραπιτομηχανή (η) [1888] χειροκίνητη, ποδοκίνητη ή ηλεκτρική μηχανή, που περνά βελόνες με μεγάλη ταχύτητα και σε ίσες αποστάσεις, ράβοντας ένα ύφασμα κυρ. για οικιακή χρήση, για το ράμνιμο ρούχων ή για βιομηχανική χρήση, για το ράμνιμο δερμάτων ειδών, τη συρραφή των σεβίλων βιβλίου κ.λπ.

ραπτός, -ή, -ό κ. **ραφτός** αυτός που είναι ραμμένος, που ενώνεται με ραφή. [ETYΜ. < αρχ. *ραπτός* < *ράπτο*].

ράπτο ρ. → **ράβω**
ρασιοναλισμός (ο) ο ορθολογισμός, η συνολική φιλοσοφική κατεύθυνση που αποδέχεται ως μοναδική ουσία της πραγματικότητας, ως γνώμονα και αφετηρία γνώσεως, τη λογική σκέψη. — ρασιοναλιστικός, -ή, -ό, ρασιοναλιστικ-ά || -ώς επίρρ. [ETYΜ. Μεταφορά του γαλλ. rationalisme < rational «λογικός, έλλογος» < λατ. rationalis < ratio «λόγος, λογική, λογισμός» (< p. γεορ «νομίζω, θεωρώ», μτχ. ratus)].

ρασιοναλιστής (ο), **ρασιοναλίστρια** (η) {ρασιοναλιστριών} ο οπαδός του ορθολογισμού. [ETYΜ. Μεταφορά του γαλλ. rationaliste].

ράσο (το) 1. το μακρύ, φαρδύ μαύρο ρούχο των κληρικών και των μοναχών ΦΡ. (α) **φοράω (τα) ράσα** γίνονται κληρικός ή μοναχός (β) **αλλού ο παπάς και αλλού τα ράσα** του βλ. λ. **αλλού** (γ) (παροιμ.) **τα ράσα δεν κάνουν τον παπά** η πραγματική αξία όποιου κατέχει ένα αξίωμα ή μια ιδιότητα δεν έγκεται και δεν εξαντλείται στα εξωτερικά χαρακτηριστικά, αλλά στις πραγματικές του ικανότητες και δυνατόμεις, στην ποιότητα του ως ανθρώπου 2. (συνεκδ. -περίληπτ.) ο κληρικός, το σύνολο των ιερών, των κληρικών και μοναχών. [ETYΜ. < μτγν. *ράσον* < λατ. rasum «είδος ενδύματος από τραχύ ύφασμα χωρίς χνούδι», μτχ. τ. του ρ. radere «ξύνω, ξυρίζω»].

ρασοφόρος (ο) [1823] πρόσωπο που φορά ράσα-ο παπάς.

ράσα (η) οδοντοπή λίμα, κατάλληλη για την επεξεργασία μαλακών υλικών, κυρ. του ξύλου. [ETYΜ. < ιταλ. raspa < παλ. γαλλ. rasper «ξύνω, γδέρνηω» (> γαλλ. râper) < αρχ. γερμ. rasprōn (ίδια σημ.)].

ράστα (ο/η) {άκλ.} 1. (προφορ.) ο οπαδός του ρασταφαρισμού ΣΥΝ. ρασταφarianός 2. (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με τους ρασταφarianούς και τα χαρακτηριστικά τους: *μαλλιά ~*

ρασταφαρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} θρησκευτικό, πολιτικό και πολιτιστικό κίνημα των μαύρων της Τζαμάικας και των αγγλόφωνων Αντιλλών εμφανίστηκε κατά τη δεκαετία του 1920 και οι οπαδοί του πιστεύουν στην ανωτερότητα της μαύρης φυλής και στον επαναπατισμό τους στην Αφρική-η ρέγκε (βλ.λ.) αποτελεί τη μουσική τους έκφραση και η εξωτερική τους εμφάνιση χαρακτηρίζεται από αχτένιστ'ς μακριές μπούκλα και γ'νειάδα. — ρασταφarianός (ο). [ETYΜ. Μεταφορά του αγγλ. Rastafarism < αμχαρ. όν. Ras Tafari «αρχηγός Tafari», όνομα που έφερε ο Αιθίοπας αυτοκράτορας Χαϊλέ Σε-λασιέ πριν από τη στέψη του (1930), ισχυριζόμενος ότι ήταν ο μεσσίας της μαύρης φυλής].

ράστερ (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. 1. βασικό εκτυπωτικό πλέγμα κουκκίδων (βλ.λ.) για την απόδοση τινικών εικόνων άθροισμα από πολλές παράπλευρες κουκκίδες με ισπαέγοντα κέντρα, ίσων ή διαφόρων μεγεθών, που δημιουργούν οπτική εντύπωση συνεχούς ή αυξομειούμενου γκριζου και επιτυγχάνουν κατά την εκτύπωση του διαφόρους τόνους του φωτογραφιάν 2. βιομηχανοποιημένο φύλλο χαρτίου ή διαφανής επιφάνεια, με τυπωμένα έτοιμα (αυτοκόλλητα) συμπαγή αθροίσματα κουκκίδων, το οποίο χρησιμοποιούν σχεδιαστές και γραφίστες 3. ειδικές γυάλινες πλάκες φύλμ ή αυτοκόλλητες ταινίες με τυπωμένα σχέδια τέτοιων πλεγμάτων. [ETYΜ. < γερμ. Raster < λατ. rastrum «σκαπτικό εργαλείο, δικέλλαν», παράγ. του ρ. radere «λείανω, γδέρνηω» (μτχ. rasus)].

ρασιώνη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η τάση αδράνειας και παθητικής αποδοχής των πραγμάτων, η έλλειψη ενεργού ενδιαφέροντος: *τέτοια προβλήματα αντιμετώπιζονται με αγνώς και όχι με τη ~ που χαρακτηρίζει την επαναπαυμένη κοινωνία μας* || *καλοκαιρινή* ~ ΣΥΝ. νοθροτητα, ραθυμία, νοχέλεια 2. η ηπιότητα των αντιδράσεων, η απου-

σία εξάρσεων ή δυναμισμού: *αυτό τον καιρό παρατηρείται ένα κλίμα ρασιώνης στην αντιπολίτευση.*

[ETYΜ. < αρχ. *ρασιώνη* < *ραστός* (υπερθ. βαθμός του 'πιθ. *ρόδιος* «εύκολος, άνετος») + επίθημα -ώνη. Το επίθ. *ρέστος* | *ρήστος* ανάγεται στο 'πάρρ. *ρά* «εύκολα, άνετα» (για το οποίο βλ. λ. *ράθυμος*) + υπερθ. επίθημα -ιστός].

ράτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (οικ.) η γενιά, η φυλή: *έξυπνη ~ ο Έλληνας!* || *από ποια ~ κρατάει*; ΣΥΝ. γένος- ΦΡ. ούνα **ράτσα ούνα ράτσα** βλ. λ. **φάτσα** 2. (ειδικότ.) ομογενής ομάδα ζώων στο πλαίσιο ενός είδους, η οποία αναπτύσσεται και συνηρείται με επιλεκτική αναπαραγωγή από τους ανθρώπους: *τι ~ είναι το σκυλί σας;* || *τα πεκινούά είναι - σαλονιού* 3. (η γεν. **ράτσας** ως χαρακτηρισμός) για ζώο που ανήκει σε συγκεκριμένη ράτσα (σημ. 2): *είναι σκύλος* ~ ΑΝΤ. (οικ.) κοπρίτης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.

[ETYΜ. < ιταλ. razza, πθ. < αραβ. rā's «προέλευση, αρχή». Δεν ευσταθεί η συνήθης αναγωγή στο λατ. ratio «διάταξη, σειρά, τάξη», αφού η παραγωγή απευθείας από την ονομαστική είναι μη κανονική].

ρασιισμός (ο) η κοινωνική ή πολιτική πρακτική διακρίσεων, που βασίζεται στο δόγμα της ανωτερότητας μιας φυλής, εθνικής ή κοινωνικής ομάδας και στην καλλιέργημένη αντίληψη των μελών της ότι οφείλουν να περιφρουρήσουν την αμνή σύσταση, την καθαρότητα της ομάδας τους, καθώς και τον κυριαρχικό τους ρόλο έναντι των υπόλοιπων φυλετικών, εθνικών, κοινωνικών κ.λπ. ομάδων, που θεωρούνται από αυτά κατώτερες: *φυλετικός | κοινωνικός ~* || *φαινόμενα ρασιισμού εναντίον ξένων μεταναστών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρασιισμός*. [ETYΜ. Μεταφορά του ιταλ. razzismo. Βλ. κ. *ράτσα*].

ρασιιστής (ο), **ρασιίστρια** (η) {ρασιιστριών} οπαδός του ρασιισμού.

ρασιιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ρασιισμό, που εκφράζει ή εφαρμόζει στην πράξη μια πρακτική διακρίσεων και αποκλεισμού ατόμων ή ομάδων που κρίνονται ως κατώτερης αξίας: *~ πολιτική | ιδέες/ τάσεις/ θέσεις/ οργάνωση/ καθεστώς/ συνθήματα*. — ρασιιστικ-ά || -ώς επίρρ.

ραφ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει την απόχρωση του μπλε χρώματος, των στολών της Αεροπορίας: *~ ποκάμισο* | *ζακέτα ΣΥΝ. γαλάζιος* 2. **ραφ** (το) η ίδια η μπλε απόχρωση των στολών της Αεροπορίας. [ETYΜ. Από το αγγλ. αρκτικόλεξο R.A.F. < Royal Air Force «Βασιλική Αεροπορία»].

Ραφαέλα (η) γυναικείο όνομα.
Ραφαήλ (ο) {άκλ.} 1. Π.Δ. ένας από τους επτά αγγέλους που μεταφέρουν τις προσευχές των αγίων προς τον Θεό 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYΜ.μτγν. < εβρ. Rafa'el «ο Θεός έχει θεραπεύσει»].

ραφα νίδα κ. **ραπανίδα** (η) ζιζάνιο, φυτό συγγενές προς το ραπάνι. Επίσης **ράφανος** (ο) [αρχ.]. [ETYΜ. < αρχ. *ραφανίς*, -ίδος, βλ. λ. *ραπάνι*].

ραφείο (το) [μεσν] εργαστήριο κατασκευής κυρ. ανδρικών ενδυμάτων ΣΥΝ. (λαϊκ.) ραφτάδικο.

ραφή (η) 1.0 τρόπος με τον οποίο είναι ραμμένο κάτι: *τα καλά ρούγα διακρίνονται από τη σρωτή - τους* ΣΥΝ. ράμνιμο 2. το σύνολο των σημειών, η γραμμή στην οποία συνενώνονται, ράβονται μαζί ξεχωριστά κομμάτια υφάσματος, δέρματος ή άλλου υλικού: *ξηλώθηκε η ~ στο στρίψωμα* || η ~ *του παπουτσιού* || αυτή η τσάντα δεν έχει γερές ~ 3. ΙΑΤΡ. η συνένωση δύο επιφανειών ιστών, το κλείσιμο (δερματικού) τραύματος με ράμματα 4. **ραφές** (οι) η οδοντοπή γραμμή συνένωσης των οστών του κρανίου ή του μετώπου. [ETYΜ. < αρχ. *ραφή* < *ράπτο* (πθ. πθ. αόρ. β' *έρ-ραφ-ην*)].

ράφι (το) {ραφ-ιού | -ιών} λεπτή σανίδα, συνήθ. ξύλινη ή μεταλλική, που στερεώνεται οριζόντια σε τοίχο ή πλαίσιο, για να τοποθετηθούν πάνω της διάφορα αντικείμενα: *~ με βιβλία* || *έβαλε μερικά ~ στην αποθήκη για τα εργαλεία του*- ΦΡ. (μτφ.) (α) *μένω στο ράφι* (για γυναικά) δεν καταφέρνω να παντρευτώ, μένω ανύπανθη (β) **κρατώ | βάζω στο ράφι** αναβάλλω: η γραφειοκρατία έχει κρατήσει πολλά κρίσιμα νομοσχέδια στο ράφι. — (υποκ.) ραφάκι (το). [ETYΜ. < τουρκ. raf].

ραφίδα (η) ΒΙΟΛ. βελονοειδής κρύσταλλος, που απαντά σε δεσμίδες στα φυτικά κύτταρα. Επίσης (λόγ.) ραφίς {ραφίδος}. [ETYΜ. < αρχ. *ραφίς*, -ίδος < *ραφή*].

ραφι(θ)γραφία (η) σύστημα γραφής με αναγνωριστικούς ανάγλυφους χαρακτήρες για ανάγνωση και από τυφλούς. — ραφι(θ)γραφικός, -ή, -ό.

ραφι(θ)γράφος (ο) μηχανήμα με το οποίο γίνεται η αναπαραγωγή των ανάγλυφων χαρακτήρων, που χρησιμοποιούνται στο αλφάβητο των τυφλών.

ραφιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} έπιπλο που αποτελείται από πολλά ράφια.

[ETYΜ. < *ράφ(ι)* + παραγ. επίθημα -ιέρα, πθ. κ. *συρταρ-ιέρα, κουνουπ-ιέρα*].

ραφινάρο ρ. μετβ. {ραφινάρις-α, -ηκα, -μένος} 1. (για ουσίες) απομακρύνω τις κάθε είδους επιβλαβείς προσμίξεις, ενισχύω την καθαρότητα, την ομοιογένεια (πράγματος): *~ το λάδι ΣΥΝ. φιλτράρο, διυλίζω* 2. (μτφ. η μτχ. **ραφινάριση**, -η, -ο) (α) αυτός που έχει υποστεί ειδική επεξεργασία: *~ λάδι* | *προξές* (β) εκλεπτυσμένος, περρίτεχνος, αυτός που έχει κομψότητα και στυλ: *~ τρόποι* | *συμπεριφορά* | *ομιλία*. — ραφινάρισμα (το). [ETYΜ. Μεταφορά του ιταλ. raffinare (γαλλ. raffiner) < re- + affinare «εκλεπτόνω, καθαρίζω» (< ad- + fino «καθαρός, αγνός» < λατ. finis «όριο, τέλος»)].

ραφινάτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ραφιναριστεί: *~ λάδι* ΣΥΝ. φιλτρισμένος, ραφιναρισμένος, διυλισμένος, ραφινέ 2. (μτφ.) ο εκλε-

πτυσμένους ΣΥΝ. φίνος, ραφινέ. — ραφινάτα επίρρ. [ETYM₂ < ιταλ. raffinato < raffinare (βλ. κ. ραφινάρο)].

ραφινέ επιθ. {άκλ.} **1.** ραφινάρισμένος, αυτός που έχει φιλτραριστεί: λάδι ~ ΣΥΝ. διυλισμένο. (μτφ.-συχνά ειρων.) επεξεργασμένος, καλλιεργημένος, υψηλής στάθμης: ~ *απατεώνας* | *καταρραστής* | *ψεύτης* ΣΥΝ. φίνος. [ETYM₁ < γαλλ. raffiné < raffiner (βλ. κ. ραφινάρο)].

ραφίς (η) → ραφίδα

ραφτάδικο (το) (καθημ.) το ραφείο (βλ.λ.).

ράφτης (ο) - **ράπτης**

ραφτικά (τα) → **ραπτικός**

ραφτικός, -ή, -ό → **ραπτικός**

ραφτιγκ (το) {άκλ.} άθλημα ή ψυχαγωγική δραστηριότητα, κατά την οποία πραγματοποιείται κατάβαση ενός λιγότερο ή περισσότερο ορημτικού ποταμού με ειδικά διαμορφωμένο, μονοθέσιο ή διθέσιο, σκάφος ή και βάρκα. [ETYM₁ < αγγλ. rafting < raft «είδος ξύλινης σχεδιάς, που χρησιμοποιείται ως σκάφος ή πλατφόρμα» < μέσ. αγγλ. rafte < αρχ. skand. rart].

ραφτόπουλο (το) **1.** ο νεαρός ράφτης που μαθητεύει κοντά σε έμπειρο ράφτη **2.** ο νεαρός γιος του ράφτη. [ETYM₁ < *ράφτης* + *πουλο* (βλ.λ.)].

ραφτός, -ή, -ό → **ραπτός**

ραφατέω ρ. αμετβ. {ραφατέω} (λαϊκ.) περνώ την ώρα μου ξεκούραστα, ακαμάτεω ΣΥΝ. τεμπελιάζω. — *ραφατέμα* (το).

ραφάτι (το) (ραφατίου) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η οκνηρή διάθεση ή κίνηση: το *ρίζε στο - και δεν νοιάζεται για τίποτε* ΣΥΝ. τεμπελιά, χου-ζούρεμα, χουζούρι. [ETYM₁ < τουρκ. rahat].

ραφατλήδικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με τον ραφατί, που του ταριάζει ή τον χαρακτηρίζει: ~ *ζωή* | *συνήθεια* | *νοοτροπία* | *δουλειά* ΣΥΝ. τεμπελικός. — *ραφατλήδικα* επίρρ.

ραφατλής (ο) (λαϊκ.), **ραφατλού** (η) {ραφατλούδες} πρόσωπο που τεμπελιάζει, που του αρέσει και συνήθίζει το χουζούρι ΣΥΝ. τεμπέλης, χουζούρης. [ETYM₂ < *ραφάτι* + *παρ*. επίθημα -λής (< τουρκ. -li)].

ραφατλίκι κ. ραφατλίκι (το) {ραφατλίκιου} {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η χαρακτηριστική νοοτροπία του ραφατλή, ο τρόπος και ο ρυθμός ζωής του ΣΥΝ. τεμπελιά, χουζούρι, ραφάτι. [ETYM₁ < τουρκ. rahatlik].

ραχάτ-λουκούμ (το) {άκλ.} σκληρό λουκούμι ειδικής παρασκευής. [ETYM₁ < τουρκ. rahat lokum < αραβ. rahat alhulqum].

ράχη (η) {ραχόν} **1.** το πίσω μέρος του ανθρώπινου σώματος από τον λαιμό ως το τέλος της σπονδυλικής στήλης ΣΥΝ. πλάτη ΦΡ. (μτφ.) (α) με *τρώει η ράχη μου* είμαι προκλητικός στη συμπεριφορά μου και προκαλώ βίαιες αντιδράσεις εναντίον μου, πάω γυρεύοντας (β) έχω (*κάποιον*) *στη ράχη μου* έχω αναλάβει τη συντήρηση (κάποιου), μου έχει γίνει φόρτωμα, βάρος: *δουλεύει σκληρά, γιατί έχει ολόκληρη οικογένεια στη ράχη του* (γ) έχω (*κάποια*) *χρόνια στη ράχη μου* έχω (συγκεκριμένη) ηλικία: *πενήντα χρόνια έχει ήδη στη ράχη του και ούτε σκέψη για σπύτι και παιδιά!* (βλ. λ. *πλάτη*) **2.** (α) το μέρος του σώματος των ζώων που αντιστοιχεί στην ανθρώπινη πλάτη: η ~ *του αλόγου* | *της κομήλας* || *έβαλε το σάμυρι στη ~ του γαϊδάρου* (β) (για τα ψάρια) το πάνω τμήμα του σώματος πίσω από το κεφάλι και πάνω από την κοιλιά **3.** (για πτηνά) ο άξονας ενός φτερού: η ~ *της φτερούγας* **4.** τμήμα ρούχου που καλύπτει την πλάτη: *το πουκάμισο είναι στενό στη ~ του* **5.** η σπονδυλική στήλη, η ραχοκοκκαλιά: *πονάω | χτύπησα στη ~* **6.** το πίσω τμήμα ενός μέλους του ανθρώπινου σώματος: η ~ *της παλάμης* **7.** η πλευρά ενός αντικειμένου που χρησιμοποιείται ή φαίνεται λιγότερο, το τμήμα του που βρίσκεται πιο μακριά ή αντίθετα από το μπροστινό ή το κύριο μέρος του, την πρόσοψη ή την κόψη του: η ~ *τού μαχαριού* | *ενός φακέλου* **8.** η συνήθ. κυρτή επιφάνεια που σχηματίζει ή καλύπτει το πίσω τμήμα οποιουδήποτε αντικειμένου ή κατασκευής: η ~ *του βιβλίου* (το τμήμα του βιβλίου που βλέπει κανείς, όταν είναι τοποθετημένο σε βιβλιοθήκη) **9.** το πίσω μέρος ενός αντικειμένου, που χρησιμοποιείται για τη στήριξη του, την προστασία του κ.λπ.: η ~ *τού καναπέ* | *της καρέκλας* **10.** η κορυφογραμμή **11.** η ραχιά (βλ.λ.): «*στον Ψαρών την ολόμαυρη ~ περπατώντας η Δόξα μονάχη...*» (Δ. Σολωμός). [ETYM₁ < αρχ. ράχις, -εως < I.E. *wraǵh-i- «αγκάθι, αιχμή», πβ. λθ. razys «καλάμιονας», rāzas «ξερό βλαστάρι, καλάμι», ίσως και μέσ. ιρλ. fracc «βελόνω». Η λ. *ράχις* προσδιόριζε τόσο τη σπονδυλική στήλη όσο και την κυρτή επιφάνεια λόφου ή βουνού, η δε συσχέτιση της με τη σημ. «αγκάθι, αιχμή» υπαντά και σε συνώνυμες λ. άλλων γλωσσών, λ.χ. λατ. spina «αγκάθι - σπονδυλική στήλη», γαλλ. épine dorsale «σπονδυλική στήλη» (< épine «αγκάθι»)].

Ραχήλ (η) {άκλ.} **1.** Π.Δ. μία από τις συζύγους του Ιακώβ, μητέρα του Ιωσήφ και του Βενιαμίν, αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. [ETYM₁ μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Rāhēl «προβατίνω»]. **ραχιά** (η) {μεσν.} (λαϊκ.) η πλαγιά, η ανηφορική πλευρά όρους, λόφου ή βουνού: *χτίζουν εκκλησία σ'εκείνη τη ~!* ΣΥΝ. ράχη. **ραχιαίος**, -α, -ο [αρχ.] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ράχη, την πλάτη: ~ *σπόνδυλος* **2. ραχιαίοι** (οι) (α) οι μύες της πλάτης: *έχει γυμνασμένους ~* (β) ασκήσεις εκγύμνασης των μυών της πλάτης: *έκανε είκοσι ~. ραχιαίων* (η) {ραχιαίων} ΙΑΤΡ. πόνος στην ευρύτερη περιοχή της σπονδυλικής στήλης. — ραχιαϊνικός, -ή, -ό. [ETYM₁ < *ράχη* + *-αίος* < *άγιος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. rachialgie]. **ραχίτιδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. παραμόρφωση της σπονδυλικής

στήλης, η οποία εμφανίζεται κυρ. σε παιδιά λόγω ανεπαρκούς ασβεστίου οστών και χόνδρων, κυρ. από αβιταμίνωση ΣΥΝ. ραχίτισμός. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ. < νεολατ. rachitis].

ραχιτικός, -ή, -ό [1839] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ραχίτιδα, που προκαλείται από ραχίτιδα: ~ *παραμόρφωση* **2. ραχιτικός** (ο), **ραχιτική** (η) πρόσωπο που έχει προσβληθεί από ραχίτιδα.

ραχιτισμός (ο) [1844] η ραχίτιδα (βλ.λ.).

ραχοκοκκαλιά (η) **1.** η σπονδυλική στήλη (βλ. λ. *σπονδυλικός*) **2.** (μτφ.) ο κεντρικός άξονας στον οποίο στηρίζεται μια δομή, μια σύνθετη δημιουργία: η *αρχή της ισονομίας αποτελεί τη ~ του δημοκρατικού πολιτεύματος*. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. backbone].

ραχοκοκκαλό (το) **1.** καθένα από τα οστά, τους σπονδύλους της σπονδυλικής στήλης **2.** (περιληπτ.) η σπονδυλική στήλη ΣΥΝ. ραχοκοκκαλιά, ράχη.

ραχούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μικρή ράχη, μικρού ύψους βουνό ή χαμηλό ύψωμα: *έχετε γεια βρουσούλες, λόγχοι, βουνά, ραχούλες* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. βουναλάκι.

ράμμιο (το) {ραμίμ-ατος} {-ατα, -άτων} **1.** η ένωση δύο κομματιών υφάσματος με κλωστή, γενικότ. η ένωση πραγμάτων με κλωστή: *πουκάμισο με άμωγο ~ και εφαρμογή!* || το ~ *ενός κομπιού* | *ενός φορέματος* **2.** (συνεκδ.) η πληρωμή, η αμοιβή του ράφτη ή της μοδίστρας: *πόσο στοίχισε το ~ του νυφικού*; ΣΥΝ. ραφτικό **3.** το κλείσιμο τράυματος με ράμματα: *το ~ της πληγής*. — (υποκ.) ραμμιάτικο (το). [ETYM₁ < μεσν. *ράμμιον* < θ. *ραμ-* του αρχ. *ράπτω* (πβ. αρχ. αορ. *έρ-ραμ-α*)].

ραμνοδία (η) [αρχ.] {ραμνοδίων} **1.** καθένα από τα τμήματα στα οποία χωρίζεται ένα επικό ποίημα αποτελώντας ξεχωριστή θεματική ενότητα και ειδικότ. καθένα από τις είκοσι τέσσερις ενότητες της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας* **2.** ΜΟΥΣ. συμφωνικό κομμάτι ελεύθερου χαρακτήρα βυσισμένου κυρίως σε λαϊκά μουσικά θέματα μιας περιοχής: *οι «Ομηρικές ~» του Λιστ* || η *«Γαλάζια ~» του Τζόρτζ Γκέρσουιν*. — ραμνοδικός, -ή, -ό [αρχ.].

ραμνοδός (ο) **1.** (στην αρχαιότητα) αυτός που δημοσίως απηγγέλλει επικά ποιήματα, κυρ. του Ομήρου και του Ησίοδου (πβ. λ. *αιοδός*) **2.** (σημερα) ο μουσικοσυνθέτης ραμνοδίων. [ETYM₁ < αρχ. *ραμνοδός*, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ράμα* (άι-δὴν (δηλ. ὄδην, βλ. λ. ὠδή), η οποία αναφερόταν στην εν σειρά σύνθεση, συρραφή και απαγγελία των επικών μερών, κατ' αντιδιαστολή προς τα διαδραματιζόμενα σε στροφές λυρικά ποιήματα (πβ. το χωρίο του Πινδάρου για τους επικούς ποιητές Όμηρο και Ησίοδο: «*εν νεαροῖς ἡμῖνος ῥάμαντες ἀοιδῆν*» και «*Ομηρίοι ραπῶν ἐπέων ἀοιδοῖν*»): Η λ. απέκτησε βαθμιαία τη γενικευμένη σημ. του συνθέτη ποιημάτων, ενώ, σύμφωνα με άλλη άποψη, χρησιμοποιήθηκε και ως υποβιβαστι-κό προσωνύμιο των κατωτέρων επιγόνων της επικής ποιήσεως].

ρε' (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ο δεύτερος κατά σειράν μουσικός φθόγγος της σύγχρονης κλίμακας του ντο της δυτικής ευρωπαϊκής μουσικής: ~ *ματζόρε* | *μινόρε*. [ETYM₁ < διεθν. re (< λατ. resonare «αντηχώ»), για το οποίο βλ. λ. *νότα*].

ρε' επιφών. (εκφραστ.-οικ.) **1.** ως προσφώνηση προσώπων, με τα οποία υπάρχει οικειότητα: *τι λες, ~ φίλε, έγινε τέτοιος σματάς;* || (παρακλητικά) *έλα, ~, μη μου χαλάς το χατίρι!* **2.** με μειωτική διάθεση, οπότε θεωρείται έκφραση αγένειας: *ξέρεις ποιος είμαι εγώ, ~;* || *ποιος είσαι εσύ, ~, που θα μου πεις τι θα κάνω;* || *φύγε από 'δω, ~!* **3.** για τη δήλωση έκπληξης ή απορίας: *άντε, ~!* || *κοίτα, ~!* ~ *τι πάθαμε!* || ~, *τι τραβίμε μ' αυτούς που υπέλεξε!* ΣΧΟΛΙΟ [ETYM₁ βλ. λ. βρε].

Ρέα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη του Ουρανού και της Γαίας, σύζυγος του Κρόνου και μητέρα του Δία **2.** γυναικείο όνομα. [ETYM₁ < αρχ. *Ῥέα*, αγν. ετύμου. Ανεπιβεβαίωτες εικασίες παραμένουν οι συνδέσεις με σανσκρ. *rai-* «βασιλείω», λατ. *rēs* «πράγμα» ή I.E. *s₁ri- «γυναικός», όπως επίσης και με το αρχ. *ρέω*].

ρεάλι κ. ριάλι (το) {ρεαλ-ιού | -ιών} (παλαιότ.) **1.** παλιό ασημένιο νόμισμα της Ισπανίας και της υπό ισπανική κυριαρχία Αμερικής, που χρηματική του αξία αντιστοιχούσε στο ένα όγδοο του πέσο **2.** (διαλεκτ.) **ρεάλια** (τα) τα λεφτά, η χρηματική περιουσία. [ETYM₁ < ισπ. real «βασιλικός» < λατ. regalis (< rex, regis «βασιλεύς»)].

ρεάλια (τα) {ρεαλίον} τα πραγματολογικά στοιχεία ενός αρχαίου κειμένου, κατ' αντιδιαστολή προς τα γλωσσικά του στοιχεία. [ETYM₁ < μτγν. λατ. realia, πληθ. ουδ. του επιθ. realis «πραγματικός» < λατ. rēs «πράγμα» + επίθημα -alis].

ρεαλισμός (ο) **1.** το ενδιαφέρον ή η μέριμνα για το πραγματικό, κατ' αντιδιαστολή προς το αφηρημένο, το υποθετικό κ.λπ.: η αντιμετώπιση ή παρουσίαση των πραγμάτων όπως πραγματικά είναι: ο ~ *του δεν τον άφηνε ποτέ να παρασυρθεί σε ονειροπολήσεις και ανέφικτα σχέδια* || η *εξωτερική πολιτική της χώρας χαρακτηρίζεται από ~* **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η απεικόνιση μορφών ή σκηνών της ζωής όπως πραγματικά είναι ή όπως μπορούν να θεωθούν καθημερινά ΑΝΤ. ιδεαλισμός, ρομαντισμός **3.** (στη λογοτεχνία) η θεωρία ή τεχντροπία κατά την οποία οι οικείες πλευρές της ζωής αναπαριστανται με έναν ξεκάθαρο ευθύ ή απλό τρόπο· ΦΡ. *σοσιαλιστικός ρεαλισμός* η επίσημα αποδεκτή καλλιτεχνική ή λογοτεχνική τεχντροπία της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, που στηριζόταν φιλοσοφικά και μεθοδολογικά στη λενινιστική θεωρία της αντανάκλασης και στόχευε στην αισθητική διαπαιδαγώγηση των μαζών μέσω των ιδεών του σοσιαλισμού (με πρωτεργάτη τον Μαξίμ Γκόργκυ) **4.** ΦΙΛΟΣ, η θεωρία κατά την οποία τα αντικείμενα της αντίληψης ή της γνώσης που αποκτάται μέσω των αισθήσεων, υπάρχουν ανεξάρτητα από την αντιληπτική διαδικασία ή πράξη.

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. réalisme < μγν. λατ. realis «πραγματικός» < λατ. rēs «πράγμα» + επίθημα -alis]. **ρεαλιστής** (ο), **ρεαλίστρια** (η) {ρεαλιστριών} 1. ο οπαδός του ρεαλισμού είτε ως φιλοσοφικού είτε ως αισθητικού, καλλιτεχνικού ρεύματος ΑΝΤ. ρομαντικός, ιδεαλιστής 2. πρόσωπο που βασίζεται τη σκέψη και τη συμπεριφορά του στα πραγματικά μόνο δεδομένα: στη ζωή του έχει μάθει να είναι ~ και να μην τρέφει αυταπάτες ΑΝΤ. ονειροπόλος, φαντασιόπληκτος.

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. réaliste. Βλ. κ. ρεαλισμός]. **ρεαλιστικός** -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον ρεαλισμό στην τέχνη: ~ απεικόνιση | εικόνα | τεχντροπία 2. αυτός που βασίζεται στην πραγματικότητα, όχι σε υποθέσεις, ιδέες ή σε συναισθηματισμούς: ~ προσέγγιση ενός προβλήματος || ~ πολιτική | ανάλυση ΑΝΤ. ιδεαλιστικός, ρομαντικός. — ρεαλισκ-ά | -ός επίρρ., **ρεαλιστικότητα** (η). [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. réaliste. Βλ. κ. ρεαλισμός]. **ρεαλπολιτικός** (η) {άκλ.} ο πολιτικός ρεαλισμός, πολιτική πρακτική που καθορίζεται με βάση τα πραγματικά δεδομένα, τα γεγονότα, τα οποία και εξετάζει ως κατεχόμενη σημαντικά στοιχεία. [ETYM₂ < γερμ. Realpolitik (νόθο συνθ.) < real «πραγματικός» (βλ. λ. ρεαλισμός) + Politik < αρχ. πολιτικός. ο όρ. εισήχθη το 1963 από τον τότε Γερμανό καγκελάριο Κ. Adenauer μετά το άνοιγμα που επιχειρήσε προς τις ανατολικές χώρες]. **ρέβα** (η) {ρεβών} το γογγύλι (βλ. λ.). [ETYM₂ < γαλλ. rève. παλαιότ. γαλλ. rève] < λατ. para | garum (βλ. λ. ρα-πάνι)]. **ρεβανί** (το) → ραβανί

ρεβάνι (η) {άκλ.} 1. η εκδικητική ανταπόδοση κακού: σκεφτόταν την ώρα και τη στιγμή που θα έπαιρνε τη ~ από τους αντιπάλους του ΣΥΝ. αντεκδίκηση 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε γίνεται για λόγους αντεκδίκησης: αυτή είναι η ~ του, ο δημόσιος διασπάρης τους! ΣΥΝ. αντίποινα · 3. ΑΘΛ. η επαναληπτικός αγώνας μεταξύ δύο ομάδων, που κρίνει την πρόκριση στο πλαίσιο μιας διοργάνωσης: ετοιμάζονται με σκληρές προπονήσεις για τη ~ στην έδρα τους.

[ETYM₂ < γαλλ. revanche < παλ. γαλλ. revanche (υποχωρητ.) < re-«ανα» → vencher < λατ. vindicare «ανταποδίδω, τιμωρώ, εκδικούμαι» (< vindex «τιμωρός, εκδικητής»)]. **ρεβανισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} 1. (α) η πολιτική ενός κράτους, που αποσκοπεί στην επανόρθωση περιοχών του που έχουν χαθεί ή προσαρτηθεί σε άλλα κράτη, κυρ. μετά από πολεμική ήττα (β) (γενικότ.) κάθε πολιτική που στηρίζεται σε πνευματική αντεκδίκηση: η αντιπολιτευτική κατηγορεί την κυβέρνηση για ~ στο θέμα των απολυμένων συμβασιούχων 2. η αντίστοιχη πολιτική ενός κόμματος που έλασε την εξουσία και ζητεί να την ανακτήσει και να «τιμωρήσει» τους πολιτικούς του αντιπάλους 3. (γενικότ.) η τάση για εκδίκηση, η μνησικακία. — ρεβανιστικός, -ή, -ό, ρεβανιστικά επίρρ. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. revanche < revanche (βλ. κ. ρεβάνι)]. **ρεβανιστής** (ο), **ρεβανίστρια** (η) {ρεβανιστριών} πρόσωπο που επιδιώκει την ανταπόδοση κακού που έχει υποστεί, που ενεργεί αντεκδικητικά.

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. revanchiste < revanche (βλ. κ. ρεβάνι)]. **ρεβεγιόν** (το) {άκλ.} η γιορτή του βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων και της Προτοχρονιάς: θα κάνουν ~ σε ένα φιλικό σπίτι || ντύσιμο | συνταγές για το ~. [ETYM₂ < γαλλ. réveillon < réveiller «ξυπνώ» (συνεπώς «μένω ξύπνιος, για να διασκεδάσω») < re- + veiller «αγρυπνώ» < λατ. vigilare (< vigil «αγρυπνός, ο ευρισκόμενος σε εγρήγορση»)]. **Ρεβέκα** (η) 1. Π.Δ. σύζυγος του Ισαάκ, μητέρα του Ησαΐ και του Ιακώβ και αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ETYM₂ μγν. κύρ. όν. < εβρ. Ribqah, πθ. συνδ. με ρίζα που σημαίνει «τρέφω, παχαίνω»]. **ρεβένι** (το) {ρεβενιού | -ιών} υψηλής ποιότητας ποικιλία καπνού, που ευδοκίμει κυρ. σε πλαγιές και σε μεγάλα υψόμετρα. [ETYM₂ Αγν. ετύμου]. **ρεβέρ** (το) {άκλ.} 1. το γύρισμα, το δίπλωμα προς τα έξω της άκρης του υφάσματος σε μανίκι ή σε μπατζάκι παντελονιού: διπλό | πρόχειρο ~ 2. (στο τένις) μπαλά που αποκρούεται από τα αριστερά με το δεξί χέρι ή από τα δεξιά με το αριστερό: εντυπωσιακό | ζαφνικό ~. [ETYM₂ < γαλλ. revers «ανάποδη, αντίστροφη όψη ή πλευρά» < λατ. reversus, μτγ. τ. του p. revertor «αναστρέφω, επιστρέφω»]. **ρεβερνέτς** κ. **ρεβερνέτς** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μεγάλη υπόκληση εθιμοτυπικού χαρακτήρα κυρ. ως ένδειξη σεβασμού: του άρχισαν τις ~!

[ETYM₂ < ιταλ. reverenza < λατ. reverenda «σεβασμός, αιδώς» < reverens, μτγ. τ. του p. reverer «αιδούμαι, σεβόμαι» < re- + verere (ίδια σημ.)]. **ρεβιζιονισμός** (ο) ΠΟΛΙΤ. 1. κάθε παρέκκλιση από τη μαρξιστική θεωρία ή πρακτική, κυρ. η τάση που προκρίνει τη μεταρρύθμιση έναντι της επαναστατικής αλλαγής ΣΥΝ. αναθεωρητισμός 2. (γενικότ.) κάθε αναθεωρητική τάση ή κίνηση, η υπεράσπιση της αναθεώρησης κυρ. μιας έγκυρης ή γενικώς αποδεκτής αντίληψης, θεωρίας ή πρακτικής (πθ. λ. ρεφορμισμός). — ρεβιζιονιστής (ο), ρεβιζιονίστρια (η), **ρεβιζιονιστικός** -ή, -ό, ρεβιζιονιστικ-ά | -ός.

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. révisionnisme < révision < μγν. λατ. revisio «αναθεώρηση» < λατ. revire «επανεξετάζω, αναθεωρώ», πα-ράλλ. του revidere (< re- «ανα» → + videre «βλέπω»)]. **ρεβιθάδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σαλάτα από αλεσμένα ή πολτοποιημένα ρεβίθια με λάδι και κρεμμύδι. **ρεβίθι** κ. (λαϊκ.) ροβίθι (το) (παλαιότ. ορθ. **ρεβόθι**) {ρεβιθιού | -ιών} 1. ο καρπός της ρεβιθιάς 2. **ρεβίθια** (τα) οι καρποί ως φαγητό: σούπα ~ || ~ στον φούρνο. — (υποκ.) **ρεβιθάκι** (το).

[ETYM₂ μεσν. < μγν. ερεβίνθιον (με σύγηση του ατόνου αρκτικού έ-κα φωνητ. εξέλιξη -νθ- > -00- > -0-), υποκ. του αρχ. ερεβίνθος (βλ. λ.)]. **ρεβίθια** κ. (λαϊκ.) **ροβιθά** (η) μονοετές ποώδες φυτό του οποίου οι εδωδιμοι στρογγυλοί σπόροι, που περιέχονται στους καρπούς του, τρώγονται βραστοί ή ξηροί (στραγάλια) ή καταναλώνονται, αφού αλεστούν, ως αλεύρι ή υποκατάστατο του καφέ. Επίσης (επίσ.) **ερέ-βινθος** (βλ. λ.). **ρεβόλβερ** (το) {άκλ.} ελλην. **περίστροφο**-όπλο χειρός εφοδιασμένο με περιστρεφόμενο κύλινδρο με ειδικές θήκες για την τοποθέτηση των φυσηγίων, που μπορεί να προβολεί συνεχώς, χωρίς να χρειάζεται ανατροφοδότηση έπειτα από κάθε βολή.

[ETYM₂ < αγγλ. revolver (οπτικό δάνειο) < revolve «περιστρέφω» (< λατ. revolvere < re- + volvere «κυλώ, στρέφω»)]. **ρεβύθι** (το) → ρεβίθι **ρέβω** κ. (εσφαλμ.) **ρέβω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έρεψα} ♦ {αμετβ.} 1. φθέρωμα από την εγκατάλειψη: τόσα χρόνια εγκαταλείμμενο έρεψε το σπίτι 2. (μτφ.) χάνω τη ζωντάνια μου, τη φυσική μου δύναμη, εξαντλούμαι: έρεψε απ' τη στενοχώρια! || έρεψε στο περπάτημα όλη μέρα ΣΥΝ. καταβάλλομαι, (μτφ.) πεθαίνω, μου βγαίνει η πίστη ♦ 3. (μετβ.) (μτφ.) εξαντλώ (κάποιον) εντελώς, αφαιρώ από (κάποιον) κάθε δύναμη, ζωντάνια ή διάθεση για δράση ή αντίδραση: την έχει ρέψει η διατα! ΣΥΝ. εξαντλώ.

[ETYM₂ Υποχωρητ. σχηματισμός από τον αδρ. έρεψα, νεότ. τ. του αρχ. αορ. έρεψα (του ρ. ρέω, βλ. λ.), κατά το σχήμα έκλεψα - κλέβω, έσκυψα - σκίβω, έθαγα - θάβω)]. **ρεγάλο** (το) (λαϊκ.) οτιδήποτε χαρίζεται ή αποκτηθεί ως δώρο. [ETYM₂ < ισπ. regalo < λατ. regalis «βασιλικός» (< rex, regis «βασιλιάς»)]. **ρεΓΓε** (η) → ρέγκε **Ρεγκίνα** (η) (ορθότ. **Ρεγκίνα**) γυναικείο όνομα.

[ETYM₂ < λατ. regina «βασιλισσα»]. **ρεγιόν** (το) {άκλ.} 1. ανακυκλωμένο ημισυνθετικό λεπτό νήμα υφάν-σεως από κυτταρίνη (παλαιότ.) το τεχνητό μετάξι 2. (συνεκδ.) ύφασμα ή κλωστή από αυτό το νήμα.

[ETYM₂ < γαλλ. rayonne < αγγλ. rayon < γαλλ. rayon «ακτίνα φωτός» < παλαιότ. ραι «ακτίνα» < λατ. radius]. **ρέγκο** κ. (εσφαλμ.) **ρέγγο** (η) {ρεγκόνι} 1. ψάρι του πελάγους, με σώμα πεπλατυσμένο στα πλευρά, μικρό κεράλι, ασπασμένο χρώμα, που ζει σε κοπάδια και αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του-ΦΡ. (εκφρα-στ.-μτφ.) {κάποιος} είναι να τον κλαίνει και οι ρέγκες {κάποιος} έχει υποστεί τέτοιο κακό, ώστε είναι άξιος να τον λυπούνται ακόμη και οι πιο ασήμαντοι, οι πιο μικροί: με τόσα προβλήματα που έχω, είναι να με κλαίνει και οι ρέγκες! 2. (συνεκδ.) το κρέας αυτού του ψαριού: παστή | καπνιστή ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ETYM₂ < βεν. renga (πθ. γαλλ. hareng, αγγλ. herring), γερμ. αρχής, πθ. αρχ. γερμ. haring]. **ρ έγκατα** (η) {ρεγκατών} λεμβοδρομία ή ιστιοδρομία, καθώς και σειρά λεμβοδρομών | ιστιοδρομών.

[ETYM₂ < βεν. regata | ιταλ. regatta < regatar «ξαντιάνω, συλλαμβάνω» < δημότ. λατ. *recaptare < re- «ανα» → + captare «κυνήγω, θηρεύω», επιτατ. τ. του λ. p. capere «λαμβάνω»]. **ρέγκε** (η) {άκλ.} λαϊκή αμερικανική μουσική της Καριβικής με χαρακτηριστικό της τους περίπαλους ρυθμούς στις μελωδίες και τη χρήση ενός σύντομου επαναλαμβανόμενου σκοπού από το μάσο.

[ETYM₂ < αγγλ. reggae, πθ. < rege-rege «καβγάς, διαμάχη» (στη γλώσσα των θάγανων της Τζαμάικας) ή από διαφορετική προφορά του reggay στο τραγούδι «Do the Reggay» (1968) του Fr. Hibbert, ο οποίος και εισήγαγε τη λέξη]. **ρεγκλόν** κ. **ραγκλόν** (το) {άκλ.} 1. σχέδιο μανικιού, που ξεκινά από τον λαμόμο με ραφές μπροστά και πίσω από τον ώμο 2. (κατ' επέκτ.) ρούχο που έχει τέτοιου είδους μανίκια.

[ETYM₂ < γαλλ. raglan < αγγλ. raglan, από το όνομα του Βρετανού στρατάρχη και λόρδου F.J. Raglan (1788-1855)]. **ρεγκομορφο** (το) ΖΩΟΛ. κάθε ψάρι που ανήκει στην τάξη στην

οποία ανήκουν οι ρέγκες, οι σαρδέλες, οι γαύροι κ.λπ. **ρέγομαι** ρ. → ορέγομαι

ρέγουλα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η τάξη, η κατάλληλη μέθοδος για τη λειτουργία και τη σωστή οργάνωση ενός πράγματος: κουράστηκε πολύ, μέχρι να φέρει το γραφείο σε μια ~ 2. το μέτρο, η αποφυγή υπερβολής: κρατάω (τη) ~ στο ποτό και το φαγητό || όλα θέλουν ~! [ETYM₂ μεσν. < λατ. régula «κανόνας, μέτρο» (< ρ. regere «διευθύνω, ορίζω»)]. **ρεγουλάρω** ρ. μετβ. {ρεγουλάρισα, -μένος} (λαϊκ.) ρυθμίζω (κάτι), ώστε να λειτουργεί σωστά ή να μην προκαλεί προβλήματα: ~ τις βίδες | την πίεση στα λάστιχα || ~ τη μηχανή του αυτοκινήτου | ένα σύστημα || πρέπει να ρεγουλάρω λίγο τα έξοδά μου, για να μην ξεμείνω από λεφτά ΣΥΝ. τακτοποιώ, ρυθμίζω, κανονίζω. — ρεγουλάρισμα (το).

[ETYM₂ < ιταλ. regolare «κανονίζω, ρυθμίζω» < regola (βλ. κ. ρέγουλα)]. **ρεγάζω** ρ. αμετβ. {ρεγάσασ} (αρχαιοπρ.) ρογαλιζώ. [ETYM₂ < ρέγχο (βλ. λ.) + επίθημα -άζω]. **ρεγχοσμός** (ο) (αρχαιοπρ.) το ρογαλισμα. **ρέγχο** ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτατ.} (αρχαιοπρ.) ρογαλιζώ. [ETYM₂ < αρχ. ρέγκο | ρέγχο, εκφραστ. ονοματοποιημένοι όροι, πθ. < I.E. *srenk- «ρογαλιζώ», πθ. αρχ. ιρλ. srennim, μεσν. ιρλ. sreimm «ρογαλισμα». Θεωρείται επίσης πθ. η σύνδεση με το ουσ. **ρύχος** (βλ. λ.)]. **ρεζεντά** (η) {ρεζεντάδες} 1. ετήσιο αυτοφυές καλλωπιστικό φυτό με τη μορφή θάμνου, οδοντοτά ή πτεροτά φύλλα και άνθη σε ταξιαν-θίες με πρασινοκίτρινο χρώμα και χαρακτηριστικό λεπτό άρωμα

2. (συνεκδ.) το άνθος του παραπάνω φυτού.
 [ETYM. < γαλλ. réséda < λατ. reseda, προστ. του ρ. resedare «θεραπευό, ανακουφίζω» (με αναφορά στις θεραπευτικές ιδιότητες του φυτού)].
ρεζέρβα (η) {δύσchr. ρεζερβών} **1.** οτιδήποτε κρατά κανείς ως ανταλλακτικό για επεθρική χρήση ή ως απόθεμα: *έχει πάντα μαζί του ένα κλειδί ~, για να μην κλειστεί έξω ΣΥΝ.* επεθρεία **2.** (ειδικότ.) (α) το επεθρικό λάστιχο αυτοκινήτου ή μοτοσυκλέτας (β) (συνήθ. σε πληθ.) ο αναπληρωματικός παίκτης ομάδας: *λόγω τραυματισμών, η ομάδα έπαιξε με τις ~.*
 [ETYM. < παλ. riserva < riservare «φυλάσσω, διατηρώ» < λατ. reservare < re- + servare «σώζω, φυλάσσω»]. **ρεζερβέ** επιθ. {άκλ.} αυτός που έχει δεσμευθεί «κρατηθεί» εκ των προτέρων στο όνομα κάποιου, ώστε να χρησιμοποιηθεί από αυτόν σε συγκεκριμένο χρόνο: *το τραπέζι είναι ~ ΣΥΝ.* αγκαζαρισμένος, κλεισμένος, κρατημένος.
ΡΕΖΕΡΒΑ < γαλλ. réserve < ρ. réserver < λατ. reservare «διαφυλάττω, αποταμιεύω» (βλ. κ. ρεζέρβα)]. **ρεζερβόθηκη** (η) {ρεζερβόθηκη} η θήκη της ρεζέρβας οχήματος:
μεταλλική - αυτοκινήτου. ρεζερβουάρ (το) {άκλ.} ντεπόζιτο αυτοκινήτου για βενζίνη ή πετρέλαιο: *γέμισε το ~ για το ταξίδι.*
 [ETYM. < γαλλ. réservoir < ρ. réserver < λατ. reservare «διαφυλάττω, αποταμιεύω» (βλ. κ. ρεζέρβα)]. **ρεζές** (ο) {ρεζέδες} ο μεντεσές πόρτας, παραθύρου ΣΥΝ. κλάπα.
 [ETYM. < τουρκ. reze]. **ρεζίλεύω** ρ. μετβ. {ρεζίλ-ενα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** προκαλώ ντροπή, φέρνω (κάποιον) σε δύσκολη και άβολη θέση: *μας ρεζίλευε με την απαρδέκτη συμπεριφορά του μπροστά στους καλεσμένους μας ΣΥΝ.* ντροπιάζω **2.** προβαίνω σε δημόσιο εξευτελισμό (κάποιου), επιτίθειμαι (σε κάποιον) εκθέτοντας τον, καθιστώντας τον εντελώς ανυπόληπτο: *τον ρεζίλευε δημοσιεύοντας λεπτομέρειες της ιδιωτικής του ζωής στις εφημερίδες || μια ομάδα διαδηλωτών δεν επιτρέπεται να ρεζίλευει με τις ενέργειες της θεαμούσα και νόμος ΣΥΝ.* διασύρω, γελιοποιώ. — **ρεζίλια** (το). **ρεζίλης** (ο) {ρεζίλδες}, **ρεζίλια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} πρόσωπο που έχει ρεζίλευτεί, που έχει εξευτελιστεί ΣΥΝ. ξευτίλας. Επίσης (λαϊκότ.) **ρεζίλιας** (ο), **ρεζίλι** (η). **ρεζίλι** (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} **1.** η απόλεια κάθε αξιοπρέπειας, η γελιοποίηση, ο εξευτελισμός: *κάνω κάποιον ~ || γίνομαι ~* ΦΡ. **ρεζίλι τον σκολιάν** (βλ. λ. σκολί **2.** **ρεζίλια** (τα) τα ρεζίλια, οι πομπές (κάποιου).
 [ETYM. < τουρκ. rezil]. **ρεζίλικι** (το) {χωρ. γεν.} οτιδήποτε οδηγεί στον εξευτελισμό, στη γελιοποίηση (κάποιου): *μετά το ~ του έκανε χρόνια να ξαναφανεί στα μέρη μας || δεν ντρέπεται, τι ρεζίλικια είναι αυτά! || ρεζίλικια πράματα (ντροπής πράματα) ΣΥΝ.* ξευτίλα. [ETYM. < τουρκ. rezillik]. **ρεζουμέ** (το) {άκλ.} **1.** συνοπτική αναφορά των κεντρικών σημείων μιας έκθεσης, αφήγησης κλπ., γενικά ενός κειμένου ΣΥΝ. περίληψη **2.** (συνεκδ.) το τελικό σημείο, το βασικό νόημα ή συμπέρασμα ενός κειμένου, μιας υπόθεσης: *με μία λέξη-ποιο είναι το ~ απ'όλα αυτά; ΣΥΝ.* συμπέρασμα, νόημα, (μτφ.) ζουμί.
 [ETYM. < γαλλ. résumé < ρ. resumer «συναρμολογώ» < λατ. resumere «επιναυλαμβάνω» < re- «ανα» + sumere «λαμβάνω, παίρνω»]. **ρέζους** (ο) {άκλ.} (εύchr. κ. ως **παράγοντας ρέζους**) αντιγόνο που παρουσιάζεται στην επιφάνεια των ερυθρών αιμοσφαιρίων, στην κυτταρική τους μεμβράνη, προσδιορίζοντας ως «ρέζους θετικά» αυτά που έχουν κληρονομήσει αυτό το αντιγόνο και ως «ρέζους αρνητικά» (σε πολύ μικρότερο ποσοστό του ανθρώπινου πληθυσμού) αυτά στα οποία απουσιάζει.
 [ETYM. < διεθν. Rhesus (στη φρ. RH factor), που ονομάστηκε έτσι από το ομώνυμο είδος πιθήκου (rhesus monkey), στο οποίο εντοπίστηκε για πρώτη φορά αυτός ο παράγοντας. Η ονομασία Rhesus (λατ.) αποτελεί ανδάν. από το αρχ. ανθρωπονόμιο *Ρήσος*, όνομα βασιλιά των Θρακών, ο οποίος συμάχησε με τους Τρῶες. Το όν. *Ρήσος* είναι αγν. ετύμου]. **Ρεθύμνο** (το) {Ρεθύμνου} πόλη της Κρήτης, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός *Ρεθύμνης*). — **Ρεθυμνιώτης** κ. **Ρεθεμ(ν)ιώτης** κ. (λόγ.) **Ρεθύμνιος** (ο), **Ρεθυμνιώτισσα** κ. **Ρεθεμ(ν)ιώτισσα** κ. (λόγ.) **Ρε-θύμνια** κ. **Ρεθυμνία** (η), **ρεθεμ(ν)ιώτικος**, -η, -ο κ. **ρεθεμ(ν)ιώτικος** κ. (λόγ.) **ρεθυμνικός**, -ή, -ο.
 [ETYM. < αρχ. *Ρίθμνα*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, όπως φαίνεται από το επίθημα -υμν-]. **ρει** ρ. → **ρέω**
ρέιβ (η/το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η έντονη και με σταθερό ρυθμό μουσική που ακούγεται στα ρέιβ-πάρτι: (κ. ως επιθ.) ~ *μουσική*, [ETYM. < αγγλ. rave «παρληρώ» < μέσ. αγγλ. rave, πθ. < μέσ. γαλλ. resver «περιπλανώμαι - παρληρώ»]. **ρεϊβάδικο** (το) (λαϊκ.) ο χώρος στον οποίο παίζεται ρέιβ μουσική. **ρεϊβερ** (ο/η) νεαρό συνήθ. πρόσωπο που συμμετέχει σε ρέιβ-πάρτι. Επίσης (αρχκό) **ρεϊβιάς** {ρεϊβιάδες}.
 [ETYM. < αγγλ. rave]. **ρεϊβ-πάρτι** (το) {άκλ.} ολονύκτιο πάρτι που διοργανώνεται, συνήθως κρυφά, από νεαρά άτομα σε μεγάλους χώρους (συνήθ. εγκαταλελειμμένα κτήρια, αποθήκες κ.ά.) και περιλαμβάνει έντονο χορό, ελαφρά ποτά, δημιουργία οικείας ατμόσφαιρας, ενώ για πολλούς αποτελεί και πρόσφορο χώρο διακίνησης παραισιογόνων. [ETYM. < αγγλ. rave-party]. **ρείθρο** (το) (λόγ.) **1.** το ρυάκι, μικρό ρεύμα νερού **2.** το μικρό αυλάκι κατά μήκος του πεζοδρομίου στην άκρη του οδοστρώματος.

[ETYM. < αρχ. *ρείθρον* | *ρέθρον* < θ. *ρε-* (του ρ. *ρέω*, βλ.λ.) + *παρρα*. επίθημα -θρον/πθ. *κλείθρον*].
ρείκι (το) {ρεικ-ιού | -ιών} φρυγανώδης θάμνος με μικρά μοβ άνθη. Επίσης *ρεϊκά* (η).
 [ETYM. < μτγν. *ερείκιον* (με αποκοπή του αρχικού ατόνου ε-), υποκ. του αρχ. *ερείκη* (βλ.λ.)].
ρεκάω ρ. αμετβ. {ρεκάσα κ. *ρεκάσα*} (λόγ.) **1.** κραυγάζω *άγρια*, σκούζω ΣΥΝ. *κράζω* **2.** κλαίω ή θρηνώ με δυνατή φωνή. — **ρεκάσμα** (το) κ. **ρεκασμός** (ο). [ETYM. Αβεβ. ετύμου, ίσως < *ρεγκάζω* (βλ.λ.)].
ρεκβίει (το) {άκλ.} (λατ. requiem «ανάπαυσιν») **1.** ΜΟΥΣ. (α) λατινική λειτουργία των νεκρών, που ξεκινάει με τον στίχο requiem aeternam dona eis Domine «αώνια ανάπαυση δός αυτοίς Κύριε» το κείμενο της μελοποιήθηκε από μερικούς συνθέτες του 18ου αι. (Μότσαρτ κ.ά.), του 19ου αι. (Μπερλιόζ, Βέρντι, Φωρ κ.ά.) και του 20ού αι. (Μπίρτεν κ.ά.) (β) κάθε έργο, ιδίως μουσικό ή ποιητικό, αφιερωμένο στον θάνατο προσώπου και, συνεκδ., ενός κόσμου ή μιας κατάστασης: *το τελευταίο μέρος της «Παθητικής» συμφωνίας είναι, στην ουσία, ένα ~ του ίδιου του Τσαϊκόφσκι* **2.** (μτφ.) η τελεωτική πράξη, ο (συνήθ. αρνητικός) επίλογος μιας προσπάθειας, ενέργειας: *η καταδίκη του υπήρξε το ~ μιας φιλόδοξης πολιτικής καριέρας*. [ETYM. < λατ. requiem, αιτ. ενικό του ουσ. requies, «έτις «ανάπαυση» (< re- «ανα» + quies «ησυχία, ανάπαυση»), όπως απαντά στη φρ. της νεκρόσιμης ακολουθίας Requiem aeternam dona eis Domine «Αώνια ανάπαυση δώσε τους, Κύριε»].
ρεκλάμα (η) {δύσchr. *ρεκλαμών*} **1.** η διαφήμιση: *έκανε μεγάλη ~ σε εφημερίδες και ραδιόφωνα για το νέο τους προϊόν* **2.** (συνεκδ.) η διαφημιστική επιγραφή ή αφίσα: *έβαλαν φωτεινή ~ έξω απ' το μαγαζί*. ΣΧΟΛΙΑ *λ. διαφήμιση*.
 [ETYM. < γαλλ. réclame < ρ. réclamer «απαίτώ - αντιχώ» < λατ. reclamare < re- «ανα» + clamare «κραυγάζω, βοώ»].
ρεκλάμω ρ. μετβ. {ρεκλάμω-α κ. -ισα} {λαϊκ.} **1.** διαφημίζω: ~ *ένα προϊόν στο ραδιόφωνο* **2.** παρουσιάζω (κάτι) επιδεικτικά, για να κάνω εντύπωση. — **ρεκλαμίστρια** (η).
ρεκλαματζής (ο) {ρεκλαματζήδες}, **ρεκλαματζού** (η) {ρεκλαματζούδες} (λαϊκ.) αυτός που ζέρει να προβάλει τον εαυτό του, που ζέρει να προσωθείται, να επιδεικνύεται. Επίσης *ρεκλαματζόδρος* (ο). [ETYM. < *ρεκλάμα* + *παρρα*. επίθημα -τζής (< τουρκ. -ci)].
ρεκόρ (το) {άκλ.} **1.** επίσημα καταγεγραμμένη αθλητική επίδοση (αθλητή ή ομάδας), που ξεπερνά τις προηγούμενες ανάλογες επιδόσεις: *παγκόσμιο | πανελλήνιο ~ || ~ κλειστό στίβου | Ολυμπιακών Αγώνων | στο άλμα εις ύψος || καταρρίπτο | συντριβή | πάω ένα ~ (ξεπερνάω κάθε προηγούμενη επίδοση) || πετυχαίνω | κάνω ~ (πετυχαίνω υψηλή επίδοση) || κατέγω το ~ (έγω πέτυχη την πιο υψηλή επίδοση σε κάτι) **2.** (γενικότ.) η υψηλότερη δυνατή ή υπαρκτή επίδοση, η κατάρριψη, το ξεπέρασμα κάθε προηγούμενης επίδοσης, μεγέθους, τιμής κ.λπ.: *το νέο του βιβλίο έκανε ~ πολλήσων || όλη η παράσταση οργανώθηκε και σήθηκε σε χρόνο ~! **3.** (γενικότ.) η επίδοση σε έναν τομέα: το ~ τον είναι ικανοποιητικό, αν λάβουμε υπ' όψιν τους τραυματισμούς που πέρασε || «αρνητικό ~ με σημαντική μείωση πληθυσμού καταγράφουν η Ύδρα, οι Οθωνοί κ.ά.» (εφημ.)*.
 [ETYM. < γαλλ. record < αγγλ. record «εγγραφή» < παλ. γαλλ. recorder < λατ. recordari «θυμώμαι, αναλογίζομαι» (< re- «ανα» + cor, cordis «καρδιά, ψυχή, θυμός (αρχ. σημ.)»)].
ρεκόρτμαν (ο), **ρεκόρτγουμαν** (η) {άκλ.} πρόσωπο που έχει κάνει ρεκόρ σε άθλημα ή διαγωνισμό: *παγκόσμιος ~*. [ETYM. < αγγλ. recordman | recordwoman (βλ. κ. *ρεκόρ*)].
ρέκτης (ο) {ρεκτόν} (λόγ.) ο δημιουργικός δραστήριος, ενεργητικός: *δεν είναι απλώς ένας εργατικός άνθρωπος ~ αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, αναπτύσσει δραστηριότητα, δημιουργεί συνεχώς || ~, μεταρρυθμιστής και καινοτόμος της πολιτικής ζωής*. ΣΧΟΛΙΟ *λ. απράξιμο*.
 [ETYM. < μτγν. *ρέκτης* (παράλλ. του αρχ. *ρεκτήρ*) < αρχ. *ρέζω* «πράττω, ενεργώ» < *wre-ιθ, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *werg- (βλ. λ. *έργο*), με διαφορετική αντιπροσώπηση του -τ- (αντί του αναμενόμενου **Frαζώ*), πθ. υπό την επιθρ. του συνονύμιου έρδω λόγω των αορ. *ρέζα* (επικός αορ. του *ρέζω*) και *έρζα* (του ρ. *έρδω*), οι οποίοι δεν απείχαν πολύ φωνητικός. Το ρ. *ρέζω* συνδ. επίσης με αβεστ. varazyeiti «πράττω, κάνω», αρχ. σαξ. wirkian κ.ά. Ομόρρ. *εργ-ο(ν)*, *δργ-ανο(ν)*, *δργ-ια* (πληθ.) κ.ά.]
ρεκτιπέ (το) {άκλ.} **1.** η διόρθωση, η αποκατάσταση της σωστής λειτουργίας, της αρχικής κατάστασης μηχανής **2.** (ειδικότ. για αυτοκίνητα) η αποκατάσταση κυλίνδρου που έχει φθαρεί, με λείανση των τοιχωμάτων του, ώστε να απομακρυνθούν τα φθορισμένα τμήματα του. [ETYM. < γαλλ. rectifier «επιδιορθώνω» < δημόδ. λατ. rettificare «σιώνω, διορθώνω» < λατ. rectus «ορθός, ευθύς» + -ficare < ρ. facere «κάνω, ενεργώ»].
ρέκτο (το) {άκλ.} ΦΙΛΟΛ. η εμπρόσθια όψη τυπωμένου ή χειρόγραφου φύλλου.
 [ETYM. < μεσν. λατ. (folio) recto «σε φύλλο με την κανονική (ευθεία) όψη», αφαιρεί πτώση του λατ. επιθ. rectus «ευθύς, ορθός», προς το οποίο αντιδιαστέλλεται η φρ. folio verso «σε φύλλο με την αντίστροφη (πίσω) όψη»].
ρελάνς (η) {άκλ.} **1.** (σε χαρτοπαίγνιο) η μεγάλη αύξηση του χρηματικού ποσού που ποντάρει (κάποιος), συνήθ. ο διπλασιασμός του ποσού που έχει ποντάρει ο αντίπαλος: *κάνω ~ **2.** (μτφ.) το να επανέρχεται κανείς σε κάτι με δυναμικότερο τρόπο*.
 [ETYM. < γαλλ. relance «ένα ώθηση» < ρ. lancer «ξαναρίχνω, ξαναθέτω σε κίνηση» < re- «ανα-», ξανά» + lancer «ρίχνω» < μτγν. λατ. lanceare «ολογίζω» (< λατ. lancea «ολογήνη»)].*

ρελαντί (το) {άκλ.} 1. η λειτουργία του κινητήρα του αυτοκινήτου, που είναι σε στάση, στις 700 με 800 στροφές: κάτω από αυτό το όριο λέγεται χαμηλό ~ και πάνω από τις 1.000 στροφές υψηλό ~ (γενικότερ.) η λειτουργία μιας μηχανής στην πιο χαμηλή ταχύτητα: βάζω τη μηχανή στο ~ 2. (στον κινηματογράφο) η αργή λήψη, η αργή κίνηση της κάμερας 3. (μτφ.) ο αργός και χαλαρός ρυθμός με τον οποίο γίνεται (κάτι): δεν *πολυσκοτιζέταν τα κάνει όλα στο ~*. [ETYM. < γαλλ. ralenti, μτχ. τ. του p. ralentir «επιβραδύνω» < παλ. γαλλ. alentir (υπό την επιδρ. των τ. με αρχικό πρόθεμα re-) < lent «αργός, βραδύς» (< lat. lentus)].

ρελατιβισμός (ο) ο σχετικισμός (βλ. λ.). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. relativisme < relatif «σχετικός, συνδεδεμένος» < μτγν. lat. relātivus < lat. relātus, μτχ. του p. refero «αναφέρω, επαναφέρω»].

ρελέ (το) {άκλ.} ο ηλεκτρονόμος (βλ. λ.). Επίσης **ρελές** (ο). [ETYM. < γαλλ. relais < relayer «εναλλάσσω» < re- + laier «αφήνω»].

ρέλι (το) {ρελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. λεπτό, μακρόστενο, συνήθ. λοξό, κομμάτι υφάσματος ή δέρματος, που ράβεται πάνω σε άλλο ως τελείωμα ή διακοσμητικό: *λαμόκαση με φαρδύ ~*. 2. NAYT. **ρέλια** (τα) η κουπαστή (σε μεγάλα πλοία), το προστατευτικό κιγκλιδώμα (σε σκάφη μικρότερου διαστήματος): «έσκυψε, *πέρασε το κεφάλι του στα ~ κι άρχισε να ξερνάει*» (N. Καββαδίας). [ETYM. < ιταλ. regio «ανεμόσκαλα - βέργα» < lat. régula «φραδί, μαπατούν»].

ρελιάζω ρ. μετβ. {ρέλιασα} ράβω ρέλι σε ύφασμα ή δέρμα. — **ρέλια-σμα** (το).

ρεμ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) μονάδα μετρήσεως που ισούται προς την ποσότητα της δόσης ακτινοβολίας που απορροφήθηκε (σε μονάδες ραντ), η οποία προκαλεί τα ίδια βιολογικά αποτελέσματα, όπως π.χ. η ακτινοβολία Χ ίση με ένα ραντ (βλ. λ.). [ETYM. Ακρωνύμιο της αγγλ. φρ. R(öntgen) E(quivalent) M(an)].

ρεμ (ύπνος) (ο) η φάση του ύπνου κατά την οποία ο άνθρωπος ονειρεύεται, οπότε παρατηρείται ταχεία κίνηση του ματιού πίσω από τα κλειστά βλέφαρα.

[ETYM. Αρκτηκόλεξο του αγγλ. όρου Rapid Eye Movement «ταχεία κίνηση των ματιών»].

ρέμα (το) {ρέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. βαθιά κοιλότητα ή άνοιγμα τής γης, κυρ. η ανώμαλη κοίτη μικρού χειμάρρου: *μαζώνουν τα - και χιλίζουν || κάτω στο ~ το βαθύ-φρ. (α) (μτφ.) με πήρε το ρέμα έχασα τα πάντα, παρσύρθηκα σε καταστροφή (β) *μπρος γκρεμός | βαθύ και πίσω ρέμα* για περιπτώσεις στις οποίες οι δύο μοναδικές επιλογές κάποιου οδηγούν σε εξίσου δυσάρεστα αποτελέσματα ή είναι εξίσου επικίνδυνες 2. ο χειμάρρος (βλ. λ.). — (υποκ.) ρεματάκι (το). [ETYM. μεσν. < αρχ. *ρέμα* (βλ. λ.), με προληπτ. αφομοίωση του φθόγγου -ν-/έντα/ προς το έρρινο που ακολουθεί και, εν συνέχεια, απλοποίηση].*

ρεμάλι (το) {ρεμάλι-ιού | -ιών} πρόσωπο χωρίς ηθική, συχνά με σχέσεις με τον υπόκοσμο: χαμένο κομμάτι. [ETYM. < τουρκ. remil «γεωμαντεία, απάτη» < αραβ. rimai, πληθ. του gami «άμμος»].

ρεματιά (η) βαθύ άνοιγμα τής γης, κοίτη ρέματος ΣΥΝ. *χαράδρα, ρέμα*. [ETYM. < *ρέμα, -ατός + -ιά (πβ. ερημ-ιά, ποταμ-ιά)*].

ρεμβάζω ρ. αμετβ. {ρεμβάζω} αφήνω τη σκέψη και τη φαντασία μου ελεύθερη, κάνω σκέψεις με ονειροπόλο και ήρεμη διάθεση: του άρεσε να *ρεμβάζει κοιτώντας το ανοιχτό πέλαγος* ΣΥΝ. ονειροπόλος. [ETYM. μεσν. < μτγν. *ρέμβομαι* «περιφέρομαι άσκοπα, περιπλανώμαι» (το ενεργ. *ρέμβω* είναι σπάνιο), εκφραστ. λ., αβεβ. ετύμου- έχει προταθεί η αναγωγή σε αρχικό θ. *wremb- με τη σημ. «περικυβόλο σε κύκλο» άρα και «γυρίζω άσκοπα (γύρω-γύρω)». Παρουσιάζει έρρινο ένθημα (-m) και αντιμετάθεση του I.E. *wer-b- (> *wreb) «στρέφω, γυρίζω» και «λυγίζω, κάμπτω» (βλ. λ. *ράβδος*), οπότε η λ. θα συνδ. με μεσν. γερμ. wripen «ρυτιδώνω, ζαρώω - μυκτηρίζω», ολλ. wripen «στρέφω (τα μάτια)» και ίσως με τα ομόρρ. *ράβδος, ράμος, ρίμνος* κ.ά.].

ρεμβασμός (ο) [μτγν.] η ονειροπόλος διάθεση: *παραδόθηκε στους ~ του κοιτώντας από το κατάστρωμα το ηλιοβασιλέμα* ΣΥΝ. ονειροπόληση, *ρέμβη*.

ρεμβαστικός, -ή, -ό [1863] αυτός που φανερώνει διάθεση ονειροπόλησης: ~ *βλέμμα | ύφος*. Επίσης (λόγ.) **ρεμβώδης**, -ης, -ες [μτγν.]. — ρεμβαστικά κ. (λόγ.) ρεμβώδης [μτγν.] επίρρ. **ρέμβη** (η) {χωρ. πληθ.} ο ρεμβασμός (βλ. λ.). [ETYM. < αρχ. *ρέμβη*, υποχωρητ. σχηματισμός του p. *ρέμβω* | -ομαι (βλ. λ. *ρεμβάζω*), που όμως μαρτυρείται ως μτγν.]. **ρεμεντζάρω** κ. **ρεμιντζάρω** ρ. μετβ. {ρεμεντζάρωσα} NAYT. (λαϊκ.) προσδένω το πλοίο, πρυμνοδετώ, ορμίζω. — **ρεμεντζάρισμα** (το). [ETYM. < ιταλ. rimaneggiare «διορθώνω, αποκαθιστώ» < ri- (< lat. re-«ανα-») + maneggiare «χειρίζομαι», αρχική σημ. «κυβερνώ», < μεσν. lat. manizzare (< lat. manus «χέρη»)]. **ρεμεντζό** (το) NAYT. (λαϊκ.) ορμητήριο πλοίων, σημείο πρόσδεσης.

[ETYM. < *ρεμεντζάρω* (υποχωρητ.)]. **ρεμιζάρω** ρ. αμετβ. {ρεμιζάρωσα} (λαϊκ.) παρκάρο σε γκαράζ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. remiser < ουσ. remise < p. remettre «επαναποθετώ - αποστέλλω» < lat. remittere «αφήνω, αποστέλλω»]. **ρεμούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η βίαιη αρπαγή, κλοπή ξένων περιουσιακών στοιχείων: στην *επιχείρηση γινόταν μεγάλη ~ απ' τους υπαλλήλους!* 2. (ειδικότερ.) η υπεξαίρεση δημοσίου χρήματος κυρ. από κρατικό λειτουργό: *κατήγγειλε τη διοίκηση του οργανισμού για ρεμούλες και κουμπίνες*. [ETYM. Πηθ. < ιταλ. rimpula «ρήγμα»].

ρεμούλκα (η) → ριμούλκα

ρεμπέκ (το) {άκλ.} έγχορδο, μουσικό όργανο αραβικής προέλευσης που μοιάζει μ' τη λύρα, έχ' τρις χορδές και παίζεται με δοξάρι.

Επίσης **ρεμπέκα** (η).

[ETYM. < γαλλ. rebec < παλαιότ. γαλλ. rebebe < αραβ. rabāb «είδος βιολιού» (πθ. υπό την επιδρ. του γαλλ. bec «ράμφος»)].

ρεμπελεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ρεμπελέωσα} 1. τεμπελιάζω: διακοπές είναι, *μπορούμε να ρεμπελέουμε λίγο!* 2. περιφέρομαι χωρίς σκοπό, τριγυρνάω πέρα-δώθε με αλήτικη διάθεση: από *μικρά έμαθαν να ρεμπελεύουν στις αλάνες και στα καφενεία* ΣΥΝ. αλήτεψω, σουρτουκεύω. — **ρεμπελέμα** (το).

ρεμπελιό (το) {ρεμπελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. η επανάσταση, η εξέγερση εναντίον εξουσίας ή αρχής: *το ~ των ποπολόρων της Ζακίνθου το 1628!* | *το ~ τής Σμύρνης* (από τους γενίτσαρους το 1797) ΣΥΝ. ανταρσία - 2. η απραξία, η αποφυγή κάθε κόπου και εργασίας, η αργόσχολη ζωή: *ωραίο το ~, αλλά κάπως πρέπει να βγάλει το ψωμί σου!* ΣΥΝ. τεμπελιά, ραχαλίκι ΣΥΝ. ρεμπελέμα.

ρεμπελέος, -η, -ο 1. ο επαναστάτης (ειδικότερ. για στρατιώτες) αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε τακτικό στρατό ΣΥΝ. ανάρτης, ανάρτικος • 2. αυτός που περιφέρειται αργόσχολα ΣΥΝ. ανεπρόκοπος, αγάριετος φρ. **ρεμπελο ασκέρι** (i) άτακτο πλήθος κυρ. εξεγερμένο, ο δόλος (ii) (μτφ.) ο αργόσχολο χασομέρηδες ΣΥΝ. ακαμάθηδες, τεμπεληδες, ρεμπέτ ασκέρι, ρεμπεσκέδες 3. αυτός που δεν ακολουθεί τα καθωσπρέπει, τυποποιημένα ή συντηρητικά πρότυπα: ~ *ζωή* ΣΥΝ. άτακτος, ακατάστατος, ασυμμάζευτος. — **ρέμπελα** επίρρ. [ETYM. μεσν. < βεν. rebelo «ανάρτης, άτακτος (πολεμιστής)» < lat. rebellis «επαναστάτης, αποστάτης» < re-«ανα-» + bellis < bellum «πόλεμος». Η λ. εξελίχθηκε σημασιολογικά, προκειμένου να δηλωθεί επίσης η έννοια του τεμπέλη, του ανέμελου και του αργόσχολου].

ρεμπεσκές (ο) {ρεμπεσκέδες} (μειωτ.) πρόσωπο χωρίς διάθεση για εργασία, αργόσχολος ή αλήτης ΣΥΝ. (καθμ.) ρεμπελος, τεμπέλης, αγάριετος, ανεπρόκοπος, [ETYM. Αγν. ετύμου].

ρεμπεταδικό (το) μουσικό κέντρο στο οποίο παίζονται ρεμπέτικα τραγούδια από κομπανίες.

ρεμπέτ ασκέρι (το) → ασκέρι

ρεμπετεύω ρ. αμετβ. {ρεμπέτεψα} ζω σαν ρεμπέτης, με γλέντια και καταχρήσεις.

ρεμπέτης (ο) (ρεμπετών), **ρεμπέτισσα** (η) {ρεμπετισσών} 1. (παλαιότ.-κακόσ.) (α) πρόσωπο που ακολουθούσε περιθωριακό τρόπο ζωής, απειθαρχη και αντισυμβατική συμπεριφορά και που συχνά σχετιζόταν με τον υπόκοσμο συμμετέχοντας σε παράνομες δραστηριότητες (πβ. λ. *μάγκας, κουτσαβάκης, μούρης, νταής*) (β) πρόσωπο που ζούσε ανέμελα με γλέντια και καταχρήσεις: «*για σένα εγώ αλήτεμα και έγινα ~, μερμπάντης και ξενιχτής και σερέτης*» (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. αλήτης, ρεμπεσκές 2. συνθέτης ή/και εκτελεστής (τραγουδιστής, οργανοποιήτης) ρεμπέτικων τραγουδιών 3. (σημερα καταγρ.) ερμηνυτής ρεμπέτικων τραγουδιών σε ρεμπεταδικό. [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < τουρκ. rıbat < αραβ. «στρατώνας - ομάδα άτακτων στρατιωτών που έκλεβαν και λεηλατούσαν» (πβ. κ. *μάγκας*). Με αυτή τη λ. χαρακτηρίζονταν οι συνθέτες των ρεμπέτικων τραγουδιών, επειδή θεωρούνταν στην εποχή τους αλήτες, μάγκες].

ρεμπέτικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τους ρεμπέτες ή με τη μουσική και τα τραγούδια τους: ~ *τραγούδι | ζωή | κομπανία* 2. **ρεμπέτικο** (το) κ. **ρεμπέτικα** (ενν. *τραγούδια*) (τα) το ελληνικό αστικό λαϊκό τραγούδι των αρχών του αιώνα, που εξέφρασε την αντίληψη ζωής και τις εμπειρίες του περιθωρίου, των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, κυρ. στα εμπορικά και βιομηχανικά κέντρα (π.χ. Πειραιά, Σύρο, Θ' σσαλονίκη, Σμύρνη), γνώρισ' μ'γάλη διάδοση κατά τη δεκαετία του '30 και σταδιακά 'μπορευματοποιήθηκε επιβιώνοντας μέχρι και τη δεκαετία του '50' είχε ποικίλη θεματολογία (τραγούδια τής φυλακής, του τεκέ, επαγγελματικά, ερωτικά κ.λπ.) και παίζονταν με λαϊκά, έγχορδα κυρ. όργανα: μελετητής | λάτρης | *ερμηνευτής του -* || *ένας δικός μας ρεμπέτικα τής Κατοχής* || *προπολεμικά* || *απαγορευμένα ~*.

ρεμπούμπικα (η) → ρεπούμπικα

ρεν (το) {άκλ.} (στο σκάκι) το πόνι «βασίλισσα» συνήθ. ως απειλή αυτού του πιονιού: του *έκανε ~*. [ETYM. < γαλλ. reine «βασίλισσα» < lat. regina].

ρενάρ (η) {άκλ.} 1. γούνα από δέρμα αλεπούς 2. (συνεκδ.) οποιοδήποτε ένδυμα, κυρ. *παλτό* κατασκευασμένο από αυτό το δέρμα. [ETYM. < γαλλ. renard, ονομασία τής αλεπούς στο μεσαιωνικό έμμετρο μυθιστόρημα *Le roman de Renart* (12ος-14ος αι.), στο οποίο η λ. αποτελεί κυρ. όν. και προέρχεται από το φρανκον. Reginhart (< αρχ. γερμ. *ragin «συμβουλή» + hart «σκληρός»). Λόγω τής σύνδεσης του κυρίου αυτού ονόματος με το ζώο, η παλαιότ. γαλλ. λ. goupil «αλεπούς» βαθμηδόν εγκαταλείφθηκε].

Ρένος (ο) → Ειρηνάιος [ETYM. Συγκεκομμ. τύπος του μεσν. *Ρένατος* < lat. Renatus «αναγεννημένος» (< p. re-nascor «αναγεννώμαι»), παρότι εκλαμβάνεται ως συγκεκομμ. τ. του ον. *Ειρηνάιος*. Ομοίον ετύμου και το θηλ. *Ρένα* | *Ρε-νάτα* (< lat. Renata), παρότι εκλαμβάνεται ως υποκορ. του ον. Ειρήνη].

ρέντα (η) (κυρ. στα χαρτιά) η έννοια τής τύχης: *χθες είχε ~ και τίνανε τη μάτκα στον αέρα, τους τα πήρε όλα!* ANT. *ατυχία*, (λαϊκ.) *γκί-νια, γκαντεμιά*.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. rente, βασική σημ. «έτησιο εισόδημα», < p. rendre «αποδίδω» < δημώδ. lat. rendere, παρ'άλλ. τ. του lat. reddere «αποδίδω, ανταποδίδω» (< re- + dare «δίνω»)].

ρέντυγκεν (το) {άκλ.} μονάδα δόσεως ακτινοβολίας, που ισούται με την ποσότητα ιοντίζουσας ακτινοβολίας η οποία απαιτείται για να

παραχθεί μία ηλεκτροστατική μονάδα φορτίου ανά κυβικό εκατοστό ξηρού αέρα μετρημένου σε πρότυπες συνθήκες. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κίριος*, -α, -ο. [ETYM < διεθν. röntgen | roentgen, από το όνομα του Γερμανού φυσικού Wilhelm C. Rontgen (1845-1923), ο οποίος τιμήθηκε το 1901 με το βραβείο Νομπέλ για την ανακάλυψη των ακτίνων Χ].

ρεντίκολο (το) αυτός που έχει γελοιοποιηθεί, που έχει γίνει ρεζίλι: *κατάντησε ~ στην πόλη με τα καμώματα του || κάνω κάποιον ~*. [ETYM < ιταλ. ridicolo < λατ. ridiculum «γελοίο, αστειό», ουσιαστι-κοπ. ουδ. του επιθ. ridiculus «γελοῖος, αστειός» (< *ridi-ilo-s < ρ. ridere «γελώ» + επίθημα -lo-)].

ρεντινγκότα κ. ρεντιγκότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) ανδρικό επίσημο σακάκι, σταυρωτό, στενό στη μέση και μακρύ, που φοριόταν ως πανοφόρι ΣΥΝ. βελάδα. [ETYM < γαλλ. redingote < αγγλ. riding-coat «κοστούμι ιππασίας»].

ρέο (το) {άκλ.} (παλαιότ.) μεγάλο στρατιωτικό φορητό: ~ *τού στρατού χρησιμοποιήθηκαν στην πρόσφατη απεργία των λεωφορείων για την εξυπηρέτηση του κοινού*.

ρεο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι εμφανίζεται ή χαρακτηρίζεται από ροή: *ρεο-τροπισμός, ρεο-στάτης*. [ETYM Α συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *ρέω* και απαντά κυρ. σε ελληνογενείς ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. rheology, rheostat κ.ά.].

ρεοβιάσι (η) → ρευματοβίαση

ρεοστάτης κ. ροοστάτης (ο) {ρεοστατών} συσκευή που χρησιμοποιείται για τη ρύθμιση της έντασης του ηλεκτρικού ρεύματος σε ένα κύκλωμα. — ρεοστατικός, -ή, -ό κ. ροοστατικός [ETYM. < *ρεο-* + *-στάτης* (< *ί-στα-μαί*), ελληνιογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheostat].

ρευροτροπισμός (ο) κινητική αντίδραση των υδρόβιων όντων που εξαρτάται από τη διεύθυνση του ρεύματος μέσα στο οποίο κινούνται, οπότε και διακρίνεται σε *θετικό ρευροτροπισμό* (όταν ακολουθούν την κατεύθυνση του ρεύματος) και σε *αρνητικό ρευροτροπισμό* (όταν κινούνται αντίθετα προς το ρεύμα). — ρευροτροπικός, -ή, -ό, ρευροτροπική -ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνιογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rheotropisme].

ρεπανάκι (το) → ραπανάκι

ρεπάνι (το) → ραπάνι

ρεπαιζού (η) {ρεπαζούδες} (αργκό) γυναίκα ελευθερίων ηθών που αντικαθιστά εργαζομένη σε οικο ανοχής, όταν η τελευταία έχει ρεπό. [ETYM < *ρεπό* (λαϊκ. πληθ. *ρεπά*) + παραγ. επίθημα -ζού, θηλ. του -ζής (βλ.λ.)].

ρεπερτόριο (το) {ρεπερτορί-ου | -ων} 1. το σύνολο των έργων (θεατρικών ή μουσικών) που έχει προγραμματίσει να παρουσιάσει για ορισμένη χρονική περίοδο ένα καλλιτεχνικό σχήμα (θεατρική ομάδα, ορχήστρα κ.λπ.) ή ένας καλλιτέχνης: *το ~ του Εθνικού Θεάτρου για την επόμενη χρονιά-φρ. **θέατρο ρεπερτορίου** σύστημα παρουσίασης θεατρικών έργων, κατά το οποίο ένας θιασός ερμηνεύει διάφορα έργα σε τακτά χρονικά διαστήματα ή με εναλλασσόμενη συχνότητα κατά τη διάρκεια θεατρικής περιόδου 2. το σύνολο των έργων ενός καλλιτεχνικού είδους, η συνολική καλλιτεχνική παραγωγή στο είδος αυτό σε μία χώρα ή εποχή, σύμφωνα με συγκεκριμένο καλλιτεχνικό ρεύμα ή τεχνοτροπία: *διεθνές | ελληνικό | ευρωπαϊκό | μοντέρνο | κλασικό ~ 3. το σύνολο των μουσικών έργων, κομματιών ή θεατρικών ρόλων που μπορεί να ερμηνεύσει ή έχει ήδη ερμηνεύσει ένας καλλιτέχνης: είναι από τους ηθοποιούς που διαθέτουν πλούσιο | ανεξάντητο ~ || ένας σολίστας της δικής του κλάσης πρέπει να ανανεώνει διαρκώς το ~ του 4. το σύνολο των έργων μιας τέχνης, ιδίως της μουσικής ή του θεάτρου, τα οποία, λόγω της ιδιαίτερης αξίας ή σημασίας τους, αποτελούν τακτικό μέρος του ρεπερτορίου των καλλιτεχνών ή των καλλιτεχνικών σχημάτων: *κομμάτι ρεπερτορίου*. [ETYM < ιταλ. repertorio < μγν. λατ. repertorium «ευρετήριο» < λατ. reperire «ανευρίσκω (έπειτα από αναζήτηση)» (μγν. repertus -um) < re- «ανα-» + parere «γεννώ, παράγω»].**

ρεπλίκα (η) {δύοσφρ. ρεπλικόν} 1. αντίγραφο έργου τέχνης, το οποίο έχει φιλοτεχνήσει ή του οποίου έχει επιβλέψει τη δημιουργία ο ίδιος ο δημιουργός του πρωτότυπου έργου 2. κάθε πιστή αναπαραγωγή ή ακριβές αντίγραφο ΣΥΝ. κόπια. [ETYM < ιταλ. replica «επανάληψη - αντίγραφο (έργου τέχνης)» < replicare «επανάλαμβάνω» < λατ. replicare «ανακάμπτω, ανακλώ, αναδιπλώνω» (> γαλλ. répliquer) < re- «ανα-» + plicare «διπλώνω»].

ρεπό (το) {άκλ.} σύντομη άδεια που παραχωρείται περιοδικά σε εργαζομένους για ξεκούραση: *κάθε Πέμπτη δίνει - στην οικιακή βοήθο*. [ETYM Αντιδάν., < γαλλ. repos < p. reposer «αναπαύω, ησυχάζω» < μγν. λατ. reponere < re- + ponere (< λατ. pausa < αρχ. παύσις)].

ρεπορτάζ (το) {άκλ.} 1. η δημοσιογραφική έρευνα σχετικά με ένα θέμα και η παρουσίαση των στοιχείων που προέκυψαν (σε εφημερίδα, περιοδικό, ραδιόφωνο ή τηλεόραση): *κάνω ~ για τις παράνομες υιοθεσίες || οι κίνδυνοι | τα προβλήματα | οι δυσκολίες ενός - || τηλεοπτικό | ραδιοφωνικό ~ || κοινωνικό | πολιτικό | αστυνομικό | αθλητικό ~ || ελεύθερο ~ (για ποικίλα θέματα) 2. (συνεκδ.) το αποτέλεσμά της δημοσιογραφικής εργασίας, που αξιοποιεί την παραπάνω τεχνική, κυρ. όπως διαμορφώνεται τελικά ως δημοσιογραφικό κείμενο: *μακρύ | μεγάλο | σύντομο | ενδιαφέρον | αποκάλυπτικό | επικίνδυνο - (για τη συντάξη του οποίου και τη συγκέντρωση των αντίστοιχων στοιχείων ο δημοσιογράφος εκτέθηκε σε κίνδυνο) 3. μέρος του ειδησιογραφικού προγράμματος ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού, η παραγωγή του οποίου γίνεται έξω από το στούντιο, στον φυσικό χώρο, όπου υπάρχουν στοιχεία για συγκεκριμένο θέμα της επικαιρότητας: ~ στους δρόμους | στον τόπο ενός δυστυχήματος | μιας τραγωδίας ||**

ζωντανό ~ || *ηλεκτρονικό* ~ (με φορητή τηλεοπτική κάμερα σε μαγνητοσκοπήση ή σε απευθείας μετάδοση) 4. η δουλειά, το έργο του ρεπόρτερ: *δουλεύει στο αστυνομικό ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησιολογία, ρεπόρτερ*.

[ETYM. < γαλλ. reportage < αγγλ. report «αναφέρει» (βλ. κ. ρεπόρτερ)].

ρεπόρτερ (ο/η) {άκλ.} δημοσιογράφος ειδικευμένος στο ρεπορτάζ: *πολιτικός | αστυνομικός | οικονομικός | αθλητικός ~ || ελεύθερος ~* (ο ρεπόρτερ που ασχολείται με ποικίλα θέματα). [ETYM < αγγλ. reporter < report «αναφέρει, εκθέτω» < γαλλ. reporter «επαναφέρει» < λατ. reportare «επαναφέρει, επαναγω» (< re- «ανα-» + portare «φέρει, κομίζω»)].

ρεπόρτερ - ρεπορτάζ. Ξένες λέξεις που έχει δανειστεί η Ελληνική αντιστοιχώς από την Αγγλική (reporter) και τη Γαλλική (reportage). Για την ελληνική απόδοση του ρεπόρτερ χρησιμοποιούνται οι λ. δημοσιογράφος, ειδησιογράφος, ειδησιολόγος και, σε ειδικές περιπτώσεις, η λ. (δημοσιογραφικός) ανταποκριτής Αντιστοιχώς στο ρεπορτάζ χρησιμοποιούνται οι λ. ειδησιογρα-φία, ειδησιολογία και, σε ειδικές περιπτώσεις, η λ. (δημοσιογραφική) ανταπόκριση. Στην πραγματικότητα ο *ρεπόρτερ* είναι ο δημοσιογράφος ο οποίος βρίσκεται όχι στο γραφείο, αλλά στον χώρο όπου διαδραματίζονται τα γεγονότα που η δημοσιοποίησή τους αποτελεί νέα πληροφορία, δηλ. είδηση. Με τις σημερινές εξελίξεις ο *ειδησιολόγος (ρεπόρτερ)* περιγράφει ζωντανά («live») ή μαγνητοσκοπημένα (στην τηλεόραση) και μαγνητοφωνημένα (στο ραδιόφωνο) τις πληροφορίες που συγκεντρώνει «κατά χώραν» (in loco) για τα συμβαίνοντα. Οι γραπτές ειδήσεις που συντάσσονται από πληροφορίες τις οποίες συγκεντρώνει ο δημοσιογράφος επί τόπου ή (αν πρόκειται για γενικό θέμα) από συναντήσεις και συνομιλίες με πρόσωπα συνδεδεμένα με τις πληροφορίες ή γνωρίζοντα γι' αυτές, συνιστούν *ειδησιογραφία (ρεπορτάζ)* με συντάκτη τον *ειδησιογράφο (ρεπόρτερ)*. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις αρχές του 20ού αι. χρησιμοποιήθηκε για τον *ρεπόρτερ* η λ. νεολόγος (αυτός που μιλάει για τα νέα, τις ειδήσεις) και για το *ρεπορτάζ* η λ. νεολογία. Εφημερίδα, μάλιστα, της Κωνσταντινουπόλεως, η οποία από το 1897 εκδιδόταν και στην Αθήνα, έφερε τον τίτλο *Νεολόγος*. Παρατηρείται και εδώ ότι θα πρέπει να αποφεύγονται σχηματισμοί αγγλικού πληθυντικού ρεπόρτερς(1), γιατί τέτοιες δάνειες λέξεις που λήγουν σε σύμφωνο τα οποία δεν υπάρχουν στο σύστημα της Ελληνικής, δεν σχηματίζουν πληθυντικό. Το ίδιο ισχύει και για λέξεις όπως κομπιούτερ, πληθ. οι *κομπιούτερς*, γκάνγκοτερ, όχι οι *γκάνγκοτερς*- ομοίως, πρέπει να αποφεύγονται πληθ. *τσάρτερς, τάνκερς* κ.τ.δ.

ρέπος (το) {άκλ.} ελλ.ν. *συμφωνία επαναφοράς* ΟΙΚΟΝ. συμφωνία για την πώληση χρεογράφων, κρατικού ή άλλου, στην οποία ο πωλητής (συνήθ. τράπεζα) αναλαμβάνει να το επαναγοράσει με ορισμένη τιμή και σε τακτό χρονικό διάστημα.

[ETYM < Από τους αρχικούς φθόγγους της αγγλ. φρ. (rep)urchase agreements «συμφωνίες επαναφοράς» και το καταλ. τέρμα -ος του αγγλ. πληθυντικού].

ρεπουμπλικανικό κ. ρεμπουμπλικανικό (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μαλακό ημίψηλο καπέλο από καστόρι ή πανί.

[ETYM < ιταλ. repubblica «δημοκρατία». Η σ.ημ. «μαλακό ημίψηλο καπέλο» ίσως οφείλεται στη συνήθεια ορισμένων να πετούν ψηλά τέτοια καπέλα φωνάζοντας συνθήματα- πβ. κ. *τραγιάσκα*].

ρεπουμπλικανικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με τον ρεπουμπλικανό ή τον ρεπουμπλικανισμό: ~ *κόμμα | πολιτική* || ~ *αρχές*. — ρεπουμπλικανικά επίρρ.

ρεπουμπλικανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} γενικότερη δημοκρατική πολιτική θεωρία και πρακτική, που αντιτίθεται στη μοναρχία, υπερασπίζεται ένα αντιπροσωπευτικό σύστημα διακυβέρνησης και προσβέπει τις αξίες της ισότητας και της ελευθερίας (κυρ. με περιορισμό της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία) (ειδικότ.) η πολιτική και οι αρχές του αμερικανικού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. republicanism < republican (βλ. κ. *ρεπουμπλικανός*)].

ρεπουμπλικανός (ο) [1883] 1. αυτός που αποδέχεται τις αρχές του ρεπουμπλικανισμού 2. **ρεπουμπλικάνοι** (οι) (α) τα μέλη και κυρ. οι πολιτικοί εκπρόσωποι ενός από τα δύο μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα των Η.Π.Α. με συντηρητικό προσανατολισμό σε σχέση με τους δημοκρατικούς (βλ.λ.) (β) κάθε πολιτικό κόμμα που αποδέχεται τις αρχές του ρεπουμπλικανισμού.

[ETYM Μεταφορά του αγγλ. republican < γαλλ. républicain, αρχική σ.ημ. «ο μη βασυλόφωνος», < républicque «δημοκρατία» (< λατ. res publica «δημόσια πράγματα»)].

ρεπουσέ (το) {άκλ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. μέθοδος διακοσμήσεως μεταλλικών επιφανειών ή αντικειμένων, κατά την οποία το σχέδιο προβάλλει ανάγλυφο με σφουγγάριση από την πίσω πλευρά ή από το εσωτερικό του έργου, ενώ η επεξεργασία των λεπτομερειών γίνεται με σκάλισμα ή χάραξη της εξωτερικής του πλευράς.

[ETYM. < γαλλ. repoussé < p. repousser «ωθώ προς τα πίσω, απωθώ, αντιστέκομαι» < re- + pousser «σπρώχνω, ωθώ» < παλ. γαλλ. poulsier < λατ. pulsare «κρούω, ωθώ»].

ρεπριζ (το) {άκλ.} η ανταπόκριση του αυτοκινήτου στην εντολή του οδηγού για επιτάχυνση.

[ETYM. < γαλλ. reprise «επανάληψη, εξακολούθηση» < p. reprendre «καταλαμβάνω, κατέχω» < re- «ανα-» + prehendere | prendere «λαμβάνω, παίρνω»)].

ρεπροντιζιόν (η) {άκλ.} 1. η πιστή, ακριβής αναπαραγωγή ή αντιγραφή ενός (κυρ. ζωγραφικού) έργου 2. (συνεκδ.) το ίδιο το αντίγραφο.

[ETYM < γαλλ. reproduction «αναπαραγωγή» < reproduire «αναπαράγει» < re- «ανα-» + produire «απαράγει» (< λατ. producere < pro- + ducere «άγω, οδηγώ»)].

ρέπω ρ. αμ^ετβ. (ΰγρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. έρρεπα) 1. παρουσιάζω κλίση προς μία πλευρά ή κατεύθυνση ΣΥΝ. γέρον 2. (μτφ.) έχω την τάση, την έμφση προς κάτι, η φύση και οι συνήθειες επιλογές μου έχουν συγκεκριμένη, κυρ. αρνητική, κατεύθυνση: ~ προς την ακολουσία | τις ηδονές | τις καταχρήσεις | τη μελαγχολία | την κατάθλιψη || η πολιτική του ρέπει όλο και πιο καθαρά προς τον φασισμό ΣΥΝ. τείνω.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-. [ETYM. < αρχ. ρέπω, πθ. < *wrep-, οπότε η λ. θα συνδ. με τις λ. ράβδος, ραπίζω (βλ.λ.), ενώ δεν θα πρέπει να ενταχθεί και το ρ. ράπτω στην ίδια ετυμολ. οικογένεια. Το ρ. ρέπω θα πρέπει να αναχθεί στο ευρύ Ι.Ε. θ. *werg- «στρέφω, κάμπτω». Παράγ. ροπ-ή, ροπ-αλο(ν), ισο-ρροπία κ.ά.].

ρεσάλτο (το) 1. ΝΑΥΤ. έφοδος σε πλοίο για την κατάληψη του: οι πειρατές με ~ κατέλαβαν το πλοίο 2. (μτφ.) κάθε ρυοκινόνδη προσπάθεια, τόλμημα που επιχειρείται υπό αντίξοες συνθήκες: θα το κάνω το ~ κια τα χάσω όλα ΣΥΝ. γιουρούσι, έφοδος [ETYM. < ιταλ. risalito < r. risalare «ξαναποδό - προβάλλω, ξεχωρίζω» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + saltare «πηδώ» (βλ. κ. σαλτάρω)].

ρεσεμιόν (η) {άκλ.} 1. ο χώρος υποδοχής και εξυπηρέτησης των πελατών σε ξενοδοχεία, επιβατικά πλοία κ.λπ., διαμορφωμένος συνήθ. ως γραφείο με πάσο, πίσω από το οποίο στέκονται οι υπάλληλοι πα ρέχονται πληροφορίες, κάνουν κρατήσεις δημοτίων, κλείνονται καμπίνες κ.λπ. 2. η αντίστοιχη υπηρεσία υποδοχής και εξυπηρέτησης πελατών ξενοδοχείων, πλοίων κ.λπ.: ζήτησε να τον συνδέσουν με τη ~ (ενν. στο τηλέφωνο) || δουλεύει στη ~.

[ETYM < γαλλ. réception «λήψη, υποδοχή» < λατ. receptio < recepto «δέχομαι, υποδέχομαι», θαμιστικό του recipio (< re- «ανα-» + cipio < capio «λαμβάνω»)].

ρεσεμιονίστ (ο/η) {άκλ.} υπάλληλος που εργάζεται στη ρεσεμιόν ξενοδοχείου, πλοίου κ.λπ., εξυπηρετώντας τους πελάτες. [ETYM. < γαλλ. réceptionniste (βλ. λ. ρεσεμιόν)].

ρεσιτάλ (το) 1. η εκτέλεση μουσικών έργων από σολίστα μπροστά σε κοινό: ~ πιάνου | βιολιού | σαξοφώνου || - κλασικού τραγουδιού- ΦΡ. δίνο ρεσιτάλ (i) εκτελώ έργο ως σολίστας: ~ πιάνου (ii) (μτφ.) αποδίδω εξαιρετικά: έδωσε ρεσιτάλ ερμηνείας σ' αυτό το έργο || (κακός) έδωσε ρεσιτάλ πάλι στη συνέλευση: το τι βλακείες είπε, δεν λέγεται! 2. (μτφ.) η εξαιρετική, αριστοτεχνική και υποδειγματική απόδοση σε έναν τομέα: ~ ερμηνείας | υποκριτικής || ~ διπλωματίας || (ειρων.) ~ ασυναρτησιών || ~ υποκρισίας.

[ETYM. < γαλλ. récital < αρχλ. recital < ρ. recite «απαγγέλλω από μνήμης, αφηγούμαι (ενόπιον ακροατηρίου)» < μέσ. αρχλ. reciten «δηλώνω επίσημα» < λατ. recitare «αναγιγνώσκω, απαγγέλλω» (< re- «ανα-» + citare «κινώ, καλώ, ονομάζω»)].

ρέστα (τα) {χωρ. γεν.} 1. το χηματικό ποσό που επιστρέφεται, όταν το ποσό που έχει καταβληθεί για πληρωμή είναι μεγαλύτερο από το οφειλόμενο: έχεις να δώσεις - από γιλιάριο; || άφησε τα - στον σερβιτόρο ως φιλοδώρημα 2. τα χρήματα που απομένουν, που υπολείπεται σε κάποιον ΦΡ. (μτφ.) (α) τα ρέστα μου (στη χαρτοπαζία) όταν ο παίκτης τοντάρει όσα χημάτα του έχουν απομείνει (β) (οικ.-εκφραστ.) δίνο ρέστα (i) εντυπωσιάζω: έδωσε ρέστα χθες στη συνέλευση- τους αποστόμωσε όλους! (ii) παραδέχομαι πλήρως: είναι καταπληκτική, μπροστά της ~! (γ) (από 'κε'ι που χρωστάω) ζητώ και τα ρέστα έχω απαιτήσεις, ενώ θα έπρεπε να λογοδοτώ βγαίνω από πάνω: δεν φτάνει που με έστησε μία ώρα, μου ζήτησε και τα ρέστα, γιατί δεν την περίμενα κι άλλο! (δ) (οικ.) και τα ρέστα και τα λοιπά: δεν τα μπορώ αυτά τα τυπικά, τις χαμετούρες ~! ΣΥΝ. και τα συναφή. [ETYM; Ουδ. πληθ. του επιθ. ρέστος (βλ.λ.)].

ρεστάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρεστάρω κ. ρεστάρισα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) 1. σταματώ (κάτι), οδηγώ στο τέλος της μια διαδικασία, μια ενέργεια 2. οδηγώ (κάποιον) στη χρεωκοπία: «με ρεστάρισες, στρατασάρισες τη ζωή μου» (λαϊκ. τραγ.) ♦ 3. (αμετβ.) (μτφ.) μένω ταπει, ρέστος. [ETYM. < ιταλ. restare «μένω, σταματώ» < λατ. restare «απολείπωμα (δηλ. μένω ως υπόλοιπο)» < re- «ανα-» + stare «στέκω, μένω (σταθερός)»].

ρεστοράν (το) (παλαιότ. ορθ. ρεστοράν) {άκλ.} εστιατόριο, συνήθ. πολυτελές: φάγαμε σ' ένα πανάκριβο ~. [ETYM < γαλλ. restaurant, αρχική σημ. «δυναμοτικό, αναζωογονητικό (συνήθ. ποτό)», < restaurer «αποκαθιστώ, επισκευάζω» < λατ. restaurare, παράλλ. τ. του in-staurare «ανακαινίζω»].

ρέστος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που μένει ακόμη ως υπόλοιπο από κάτι, που έχει περισσέψει: έχει μείνει καθόλου ζάχαρη ~; ΣΥΝ. υπόλοιπος-ΦΡ. μένω ρέστος (από κάτι) (i) ξεμένω (από κάτι), μου τελειώνει: μια μέρα έμεινε ρέστος από τσιγάρα και πήγε να τρελαθεί! (ii) μένω ξεκρέμαστος, χωρίς κάλυψη και κυρ. χωρίς λεφτά: ξαφνικά έφθναν κι έμεινα ρέστος, χωρίς δέκαρα τσακιστή σε μια άγνωστη πόλη. [ETYM < ιταλ. resto «υπόλοιπος» < restare «μένω, σταματώ» (βλ. κ. ρεστάρω)].

ρετάλι (το) {ρεταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1.(α) το τελευταίο κομμάτι από τόπι υφάσματος, που πωλείται πολύ φθηνότερα από την κανονική τιμή (β) (γενικόντ.) υπόλειμμα διαφόρων υλικών, π.χ. ξύλου, πλακών κ.λπ. 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο κατακόπο, εξαντλημένο: μετά από τόσες ώρες δουλειάς νιώθω ~ 3. (μτφ.-αργκό) άνθρωπος χωρίς αξία, το κατακάθι: μ' εκνευρίζουν κάτι ρετάλια που το παίζου-νε σπουδαίοι || τον έκανε ~ με δύο κουβέντες που του είπε! (τον ξευ-

τίλισε) ΣΥΝ. τιποτένιος. [ETYM < ιταλ. ritaglio «απόκομμα, υπόλειμμα» < ρ. ritagliare «ξανακόβω, περικόπτο» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + tagliare «κόβω, γαράζω» (πβ. γαλλ. tailler) < μγν. λατ. taliare (< λατ. talea «ραβδί, μίσχενμα, πίσσαλος»)]. ρετάρω ρ. αμετβ. {ρετάρισα} (συνήθ. για κινητήρα αυτοκινήτου) δεν λειτουργώ κανονικά. — ρετάρισμα (το).

[ETYM. < γαλλ. retard «καθυστέρηση» (κατά τα ρ. σε -ω) < retarder «καθυστερώ, αργώ» < λατ. retardare]. ρετιρέ (το) {άκλ.} 1. ο τελευταίος και μικρότερος όροφος κτηρίου, κυρ. πολυκατοικίας, με μεγάλη βεράντα, η πρόσωση του οποίου είναι πιο πίσω από την πρόσωση του υπόλοιπου κτηρίου: έχουν τριάρι στο ~ 2. κάθε διαμέρισμα στον όροφο αυτόν: είχε όνειρο ν'αποκτήσει ένα ~ 3. (μτφ.) η κορυφή (σε κλίμακα αξιολόγησης, ιεραρχία, βαθμολογία κ.λπ.): «η συγκατοίκηση των δύο ανδρών στο - του πολιτεύματος (πρωθυπουργία - προεδρία)» (εφημ.) || «τρεις ομάδες συγκατοικούν στο ~ της βαθμολογίας του πρωταθλήματος» (εφημ.). [ETYM. < γαλλ. retiré «απομωμένος - αποσυρθείς», μγν. τ. του ρ. retirer «απομωμένο, ξεκουράζω - αποσυρομαι» (πβ. αρχλ. retire) < re- + titer «τραβώ, σύρω», αβεβ. ετύμου, πθ. γερμ. αρχής, πβ. γοθθ. tairan, αρχ. γερμ. zeran].

ρετους (το) {άκλ.} το ρετουσάρισμα (βλ.λ.). [ETYM. < γαλλ. retouche (βλ. λ. ρετουσάρω)]. ρετουσάρισμα (το) {ρετουσαρίσματος | -ατα, -άτων} 1. η επεξεργασία μιας φωτογραφίας μετά την εμφάνιση της για την αισθητική της βελτίωση ΣΥΝ. ρετούς 2. η επεξεργασία εικόνας, έργου κ.λπ., κυρ. καλλιτεχνικού χαρακτήρα, με μικροαλλαγές ή βελτιώσεις της εμφάνισής του, της τελικής του παρουσίαισης: το άρθρο θέλει ακόμα ένα - σε δυο-τρία σημεία || ~ στο μακιγιάζ | σ' ένα πίνακα | στο μοντάζ 3. (μτφ.) κάθε ενέργεια για τη βελτίωση της εμφάνισης: «πολλοί κάνουν ~ στο πολιτικό τους προφίλ, εν όψει εκλογών» (εφημ.). ρετουσάρω ρ. μετβ. {ρετουσαρίσ-α, -ηκα, -μένος}

1. κάνω το ρετουσάρισμα μιας φωτογραφίας: το αμερικανικό περιοδικό αποδείχθηκε ότι είχε ρετουσάρι τη φωτογραφία της νεαρής μητέρας, για να την προσαρμόσει στα αισθητικά πρότυπα της αμερικανικής κοινωνίας 2. επιφέρω μικροαλλαγές ή βελτιώσεις σε κάτι τελειοποιώντας την τελική του εικόνα: ~ έναν πίνακα | ένα λογοτεχνικό κείμενο. [ETYM. < γαλλ. retoucher «τροποποιώ, επιδιορθώνω» < re- «ξανά-» + toucher «αγγίζω» < δημώδ. λατ. *tocciare «κρούω, χτυπώ ελαφρά, αγγίζω», ηχοποιημένη λ.]. ρετρο επίθ. {άκλ.} ελλην. ξεπερασμένος, νοσταλγικός 1. αυτός που σχετίζεται με το στυλ περασμένων, παρωχημένων περιόδων, κυρ. στην τέχνη ή τη μόδα: ~ ρούχα | χτένισμα || ~ τραγουδιά 2. ρετρό (το) (α) παλιό στυλ: φέτος είναι στη μόδα το ~ (β) η επιστροφή σε περασμένο στυλ, τεχνοτροπία, τάση κ.λπ.

[ETYM < γαλλ. rétro, απεσπασμένο ή συνθ. της λ. rétrospectif «αναδρομικός» < rétro- (< λατ. retro «όπισθεν») + -spectif < λατ. spectare «βιάωθ, βλέπω», θαμιστικό του specere (ίδια σημ.)]. ρετροϊός (ο) θίολο. κάθε ίος που περιέχει ως γενετικό υλικό R.N.A. και προκαλεί καρκίνους στα ζώα, τη νόσο του έπίτ και άλλες ιώσεις: οι ρετροϊοί επιζών και έξω από τα κύτταρα του ξενιστή, αλλά πολλαπλασιάζονται μόνο ενσωματωμένοι στο γονιδίωμα (βλ.λ.) του ξενιστή.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο (ως προς το β' συνθ.) από αρχλ. retrovirus]. ρετσέτα (η) {ρετσέτών} (λαϊκ.) 1. η συνταγή (συνήθ. γιατρός για φάρμακα) 2. (μτφ.) κάθε υπόδειξη για το πώς γίνεται κάτι: ξεπερασμένες ~ για την αντιμετώπιση πολιτικών κρίσεων. [ETYM. < βεν. receta < λατ. recepta, θηλ. της μγν. receptus του ρ. recipio «αναλαμβάνω, δέχομαι» (< re- «ανα-» + cipio < capio «λαμβάνω»)]. ρετσίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελληνικό λευκό κρασί, στο οποίο κατά την έναρξη της ζύμωσης του προστίθεται ρετσίνα πεύκου για τη χαρακτηριστική γεύση του και (παλαιότερα) ως ένα είδος συντηρητικού: «ρετσίνα μου αγνή, αγάπη μου παλιά, κεχρμπαρένια» (καντάδα) ΣΥΝ. ρετσίνατο, ρητινήτης οίνος.

[ETYM; μεσν. < μγν. λατ. resina, παράλλ. δάνειο της Λατινικής από μη Ι.Ε. γλώσσα, όπως και το ελλην. ρητίνη (βλ.λ.), ή απευθείας από το ελλην. ρητίνη]. ρετινιάτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει υποστεί επεξεργασία (συνήθ. έχει διαποτιστεί) με ρετσίνα, που σχετίζεται με το ρετσίνα: ~ χρώμα (κεχρμπαρένιο) ΑΝΤ. αρετινιάτος 2. ρετινιάτο (κρασί) η ρετσίνα (βλ.λ.): «φέρτε, φέρτε ρετινιάτο έχει ακόμα το κελλάρι» (Αθ. Χριστόπουλος). ρετσίνα (το) {ρετιν-ιού | -ιών} 1. κηλνώπι ή ως κεχρμπαρένια, ημι-διαφανής, παχύρρεστη και κολλώδης οργανική ουσία, που εκκρίνεται από τον κορμό των πευκών 2. η ίδια ουσία μετά από ειδική επεξεργασία, κυρ. για την κατασκευή βερνικιών και λούστρων και για την επίλειψη των τόξων των εγγύρδων μουσικών οργάνων. [ETYM μεσν. < αρχ. ρητίνη (ή), με αλλαγή γένους και τοιακισμό]. ρετινιά (η) {χωρ. πληθ.} 1. (παλιότ.) δερμάτινο έμπλαστρο με επίλειψη ρητίνης, που ξεκολλούσε πολύ δύσκολα 2. λεκές από ρετσίνα 3. (συνήθ. μτφ.) προσβλητική κατηγορία που αποδίδεται σε κάποιον και από την οποία δεν απαλλάσσεται εύκολα: του έμεινε | του κόλλησε για πάντα η ~ του καταραστή. ρετινιόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος πολύ δυνατής κόλλας που περιέχει στη σύνθεσή της ρετσίνα. ρετινιόλαδο (το) αθέρινο έλαιο που χρησιμοποιείται ως καθαριστικό φάρμακο και στη σαπωνοποιία ΦΡ. τι σχέση έχει ο φάντης με το ρετινιόλαδο; για πράγματα που δεν έχουν καμία σχέση το ένα με το άλλο, που δεν συνδέονται με κανένα τρόπο. [ETYM Νόθο συνθ. < ριτινιόλαδο (με την επιθ. του ουσ. ρετινιά) <

ριτσινο- (μτγν. λατ. ricinus «είδος φυτού», αγν. ετύμου) + λάδι].
 ρετσιτατίβο (το) {άκλ.} 1. τρόπος μουσικής εκφοράς, ο οποίος χρησι-
 μοποιείται στην όπερα και στο ορατόριο, απαγγελία του λόγου με-
 ταξύ ομιλίας και τραγουδιού: τα λόγια αυτά απαγγέλλονται - 2. από-
 σπασμα ή μουσικό κομμάτι, που η μελωδία ή ο ρυθμός του ακολου-
 θούν τη διακρίση του προφορικού λόγου: μετά από ένα ~ με μεγά-
 λη δραματική ένταση, ακολουθεί η όρια του τενόρου. [ETYM. < ιταλ.
 recitativo «απαγγελτικός» < ρ. recitare «απαγγέλλω, διαρμηνεύω» <
 λατ. recitare «αναγιγνώσκω, απαγγέλλω» (< re-«ανα» + citare
 «κινώ, καλώ, ονομάζω»)].

Ρεύκιαβικ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα της Ισλανδίας. [ETYM. < ισλ.
 Reykjavík «κόλπος καπνού, ατμού» < reykja «αναδίδω αναθυμιάσεις,
 καπνούς» + vík «κόλπος». Η ονομασία περιγράφει κατάλληλα την
 περιοχή, η οποία χαρακτηρίζεται από τον ατμό που αναδίδουν οι
 φυσικές θερμοπηγές της].

ρεύμα (το) {ρεύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. κάθε ροή υγρής, ρευστής ή αέ-
 ριας μάζας: ~ λάβας || οδάτινο ~ 2. το ρέμα, κάθε αλώακμος του εδά-
 φους μέσα στην οποία ρέει νερό: βαθύ | φαρδύ - (βλ.λ.) 3. η ροή του
 υγρού όγκου μέσα σε αυτό το φυσικό ή τεχνητό αλώακμο του εδά-
 φους: όσο πλησίαζε προς τη θάλασσα, το ~ δυνάμωνε || κωπηλατού-
 σαν κόντρα στο ~ ΦΡ. θαλάσσιο ρεύμα κάθε κίνηση θαλάσσιας μάζας
 λόγω της περιστροφής της Γης, των ανέμων και της διαφοράς πυ-
 κνότητας των διαφόρων θαλάσσιων στρωμάτων: σ' αυτό το σημείο
 υπάρχουν ισχυρά ~, που προκαλούν προβλήματα στη ναυσιπλοία μι-
 κρών σκαφών 4. μετακίνηση ατμοσφαιρικών μαζών λόγω διαφορών
 στη θερμοκρασία και την ατμοσφαιρική πίεση κατά περιοχές: το κύμα
 καύσωνα ορείζεται στις κινήσεις ρευμάτων από την Αφρική 5. κάθε
 κίνηση ή φύσημα αέρα, λ.χ. σε στεγασμένο χώρο από άνοιγμα,
 πόρτα: μην κάθασαι στο -, γιατί θα κρυώσεις! || κλείσε το παράθυρο,
 γιατί κάνει ~ 6. (α) η κίνηση, η ροή ηλεκτρικού φορτίου, η ένταση
 του οποίου μετρείται σε αμπέρ: πώς θα λειτουργήσει η συσκευή χωρίς
 τροφοδοσία ρεύματος; (β) εναλλασσόμενο ρεύμα ρεύμα με φορά και
 ένταση διαφοροποιούμενες περιοδικά (γ) ρεύμα μονοφασικό ρεύμα
 από μία ηλεκτρεγερτική δύναμη (δ) πολυφασικό ρεύμα ρεύμα από
 ένα σύνολο ηλεκτρεγερτικών δυνάμεων της ίδιας συχνότητας (ε)
 συνεχές ρεύμα ρεύμα με σταθερή φορά και ένταση 7. η παροχή ηλε-
 κτρικού (ρεύματος) μέσω κεντρικού δικτύου: μόλις μετακόμισαν και
 δεν έχουν ακόμα -1| διακοπή ρεύματος || αν δεν πληρώνεις τη Δ.Ε.Η.,
 θα σου κόψουν το ~ ΣΥΝ. ηλεκτρικό 8. (συνεκδ.) ο λογαριασμός για τη
 συνδρομή κάθε καταναλωτή στη Δ.Ε.Η.: τον περασμένο μήνα το ~
 τους ήρθε είκοσι χιλιάδες! || πλήρωσε το ~ 9. (μτφ.) κινούμενο πλη-
 θος, ροή κόσμου προς μία κατεύθυνση: το κύριο ~ των διαδελωτών
 καταυθύνεται προς την πρεσβεία 10. (μτφ.) η γενική τάση που δια-
 μορφώνεται στο πλαίσιο ενός συνόλου προς μία κατεύθυνση (θεωρη-
 τική, αισθητική, πολιτική κλπ.): το αντιπολιτευτικό ~ εμφανίζεται
 ενσχυμένο ~ || συμπάθειας προς κάποιον || αυτός ο νέος πολιτικός
 έχει μεγάλο ~ (τον ακολουθούν πολλοί, αποκτά την εύνοια του κό-
 σμου) || υπάρχουν δύο ρεύματα μεταξύ των υποστηρικτών της θεω-
 ρίας || όποιος πηγαίνει κόντρα στο ~, έχει πολιτικό κόστος (όποιος
 αντιτίθεται στην κυρίαρχη τάση) 11. (μτφ.) το σύνολο των ιδεών ή
 αντιλήψεων (φιλοσοφικών, καλλιτεχνικών, πολιτικών, επιστημονικών
 κ.λπ.) που σε δεδομένη εποχή γίνονται αποδεκτές από σημαντικό
 σύνολο ανθρώπων: παρακολουθεί όλα τα νέα ~ στον χώρο της τέχνης ||
 τα σύγχρονα φιλοσοφικά ~ || το καλλιτεχνικό ~ της ποπ-αρτ || στο
 ιστορικό του κόμματος έχει αναπτυχθεί ένα επικίνδυνο ακροδεξιό ~
 — (υποκ.) ρευματικά (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. δίγαμμα. [ETYM. < αρχ. ρεύμα
 < ρέω (βλ.λ.). Στη σημ. του ηλεκτρικού ρεύματος η λ. αποδίδει το γαλλ.
 courant].

ρευματολογία (η) [1847] {ρευματολογίων} πόνος που εμφανίζεται ως
 σύμπτωμα ρευματισμού.
 [ETYM. < ρεύμα + -λογία < -λογία, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheu-
 matologia].

ρευματικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους ρευματι-
 σμούς: ~ πόνος 2. ρευματικός (ο), ρευματική (η) πρόσωπο που έχει
 προσβληθεί από ρευματισμούς 3. ρευματικά (τα) οι ρευματισμοί: έχει
 τα - του! 4. ΙΑΤΡ. ρευματικός πυρετός οξεία περιπλοκή που ακολουθεί
 σε περιπτώσεις συγκεκριμένων μολύνσεων από στρεπτόκοκκο, η
 οποία προσβάλλει συνήθ. παιδιά και χαρακτηρίζεται από την εκδή-
 λωση κυρ. πυρετού, αρθρίτιδας και καρδιακών βλαβών. ρευματισμός
 (ο) [αρχ.] (συνήθ. στον πληθ.) 1. καθεμιά από διάφορες παθήσεις που
 χαρακτηρίζονται από πόνους και ακαμψία, κυρ. στις αρθρώσεις ή
 στους μύς 2. ο ρευματικός πυρετός (βλ. λ. ρευματικός). ρευματοβίαση
 (η) → ρεοβίαση ρευματοδότης (ο) {ρευματοδοτών} η πρίζα (βλ.λ.).
 [ETYM. Απόδ. του γαλλ. prise (βλ. λ. πρίζα)]. ρευματοειδής, -ής, -ές
 [1890] {ρευματοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} για πάθηση, πόνο κ.λπ. που
 μοιάζει να οφείλεται σε ρευματισμούς: ~ πόνοι || ~ αρθρίτιδα.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [EYIM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ.
 rhumatoides], ρευματολήπτης (ο) {ρευματοληπτών} το εξάρτημα στο
 οποίο καταλήγει το καλώδιο για τη λήψη ηλεκτρικού ρεύματος από
 πρίζα το φιν (βλ.λ.).

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. fiche (βλ. λ. φιν)]. ρευματολογία (η) {χωρ.
 πληθ.} επιστημονικός κλάδος της παθολογίας, που ασχολείται με τη
 μελέτη και τη θεραπεία ρευματικών παθήσεων.
 [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheumatology]. ρευματολογικός,
 -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρευματολογία ή τον ρευματολόγο: ~
 διάγνωση | εξέταση | θεραπεία. — ρευματολογία | -ώς επίρρ.

ρευματολόγος (ο/η) γιατρός παθολόγος ειδικευμένος στη ρευματο-
 λογία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rheumatologist].

ρευματοφορός, -ος, -ο [1881] αυτός που φέρει ρεύμα ή διά μέσου του
 οποίου μεταβιβάζεται ρεύμα: ~ καλώδια. [ETYM. < ρεύμα + -φόρος
 < φέρω].

ρευματοδής, -ης, -ες [αρχ.] {ρευματοδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} (πό-
 νος) που μοιάζει με ρευματικό πόνο (χωρίς να είναι). ΣΧΟΛΙΟ λ. -
 ης, -ης, -ες.

ρευνοίαι ρ. αμετβ. αποθ. {ρευνηκα} εκβάλλω με ηχηρό τρόπο στομα-
 χικά αέρια από το στόμα: γτύπησε το μωρό στην πλάτη, για να ρευτεί.
 ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. μεσν. < αρχ. ερεύνωμαι (από τον παθ. αόρ. έρεύνθην > έρεύν-
 θην, όπου το έ- θεωρήθηκε συλλαβική αύξηση), εκφραστ. λ. με τη
 σημ. «εμώ, ρεύομαι, φτύνω», < έ- προθεμ. + I.E. *reug- (ίδια σημ.), πβ.
 λατ. e-rūg-ō (< ex- + ructo «εμώ, ρεύομαι»), λιθ. taužiū, αρχ. αγγλ.
 roccetan, αρμ. orcam (< *o-ruc-am) κ.ά.].

ρεύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} η εκροή σωματικών υγρών (ειδι-
 κότε.) η ονειρώξη (βλ.λ.). [ETYM. < μτγν. ρεύσις < αρχ. ρέω (βλ.λ.)].
 ρευστοποίηση (η) [1847] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μετα-
 τροπή στερεού σώματος σε ρευστό, υγρό ή και αέριο, η υγροποίηση 2.
 ΟΙΚΟΝ. η μετατροπή επενδύσεων, τίτλων ή άλλων περιουσιακών στοι-
 χίων, κινητών και ακινήτων, σε ρευστό χρήμα: «τα ξένα ομοιβαία
 κεφάλαια προχώρησαν σε μαζικές ~ των χαρτοφυλακίων τους»
 (εσημ.).

[ETYM. ο οικον. όρος αποτελεί μετάφρ. δάνειο (από γαλλ. liquidation),
 όπως και ο χημ. όρος (από γαλλ. fluidisation)].

ρευστοποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ρευστοποιηθεί: -πε-
 ριουσιακά στοιχεία || μετγός || ομολογια.

ρευστοποιώ ρ. μετβ. [1855] {ρευτοποιείω... | ρευστοποιή-σα, -ούμαι, -
 ήθηκα, -ημένος} 1. μετατρέπω στερεό σώμα σε ρευστό, υγρό ή και
 αέριο 2. μετατρέπω σε ρευστό χιμική κινητή ή ακίνητη περιουσιακά
 στοιχεία (τίτλους, αξίες, χρεώγραφα κ.λπ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο
 από γαλλ. liquider].

ρευστός, -ή, -ό 1. (για ύλες, σώματα κ.λπ.) αυτός του οποίου τα μέρη
 κινούνται ελεύθερα μεταξύ τους, χωρίς να σκορπίζονται (όπως τα
 μέρη των αερίων)- αυτός που ρέει, κατ' αντίδιαστολή προς τον αέριο
 ή τον στερεό 2. ρευστό (το) (α) κάθε ουσία, λ.χ. ένα αέριο ή ένα
 υγρό, που μπορεί να ρέει και να αλλάζει διαρκώς το σχήμα της, όταν
 επενεργεί σε αυτήν μια δύναμη (β) (μτφ.-μόνο στον εν.) τα μετρητά,
 τα χρήματα που μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει αμέσως, να κατα-
 βάλλει σε πληρωμές, συναλλαγές: υπάρχει έλλειψη ρευστού στην
 εταιρεία || έχει ξεμείνει από ~ 3. (μτφ.) αυτός που δεν έχει πάρει ακό-
 μη σταθερή μορφή, που χαρακτηρίζεται από αστάθεια: τα σχέδια μας
 για το καλοκαίρι είναι ακόμα ρευστά || η ~ πολιτική κατάσταση
 εμποδίζει τις μεγάλες επενδύσεις ΣΥΝ. ασταθής, ευμεταβλητός, μετα-
 βλητός ANΤ. σταθερός, αμετάβλητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. χριμα. [ETYM. <
 αρχ. ρευστός, ρηματικό επίθ. του ρέω (βλ.λ.), με δυσερμηνευτο -ο-
 (πβ. κ. πνευ-σ-τός)].

ρευστότητα (η) [1799] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του ρευστού, η ιδι-
 ότητα μιας ουσίας να ρέει, παίρνοντας το σχήμα του δοχείου που κά-
 θε φορά την περιέχει: η ~ των υγρών 2. η ικανότητα ουσίας να ρέει,
 ο βαθμός ευκολίας με τον οποίο ρέει ένα υγρό ή ρευστό: το κρασί
 ή το βάλαντο ~ από τον μούστο 3. η διαθεσιμότητα ρευστού χρή-
 ματος επιχείρησης, είτε αμέσως με διαθέσιμα στο ταμείο είτε εμμέ-
 σως με άμεσα ρευστοποιήσιμα περιουσιακά στοιχεία, π.χ. ομολογια:
 υπάρχει πρόβλημα ρευστότητας στην αγορά || στις τράπεζες η χρι-
 ματική ~ εξαρτάται από την ικανότητα για άμεση ικανοποίηση των
 αναλήψεων μετρητών 4. (μτφ.) η αστάθεια, η έλλειψη εγγυήσεων ή
 συνθηκών ικανών να εξασφαλίσουν τη διατήρηση ή τη μονιμότητα
 μιας κατάστασης: η πολιτική ~ των τελευταίων ετών έχει επιδεινώσει
 την οικονομική κατάσταση της χώρας ΣΥΝ. αστάθεια, μεταβλητότητα
 ANΤ. σταθερότητα, μονιμότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. χριμα. [ETYM. ο όρος
 της φυσικής αποτελεί μετάφρ. δάνειο (από γαλλ. fluidité), όπως και ο
 οικον. όρος (από γαλλ. liquidité)].

ρεύω ρ. → ρέβω

ρεφάρω ρ. αμετβ. {ρεφάρισα} (λαϊκ.) 1. (στα χαρτιά) ξανακερδίζω
 όσα έχασα σε προηγούμενος γύρους ή παιχνίδια: ας παίξουμε ακό-
 μα έναν γύρο, να ρεφάρουμε 2. (μτφ.) επανόρθω το χαμένο έδαφος,
 επανέρχομαι στην αρχική μου θέση: ήταν στημένη η ερώτηση, για να
 ρεφάρι στις εντυπώσεις.

[ETYM. < γαλλ. (se) refaire «επανέρχομαι, αποκαθίσταμαι στην προη-
 γούμενη οικον. κατάσταση» (όρος χαρτοπαίγνιου) < refaire «ξανακάνω,
 ξαναφτιάχνω» < re- «ξανά» + faire «κάνω, φτιάχνω»].

ρεφενέ ως επίρρ. συνεισφέροντας σε Κοινό έξοδο (συνήθ. κατά το
 ποσό που αναλογεί στον καθένα): κάναμε το πάρτι ~ || θα πληρώ-
 ουμε ~.

[ETYM. < τουρκ. refene]. ρεφενές (ο) {ρεφενέδες} η συνεισφορά σε
 κοινό έξοδο κατά το ποσό που αναλογεί στον καθένα: θα μαζέγουμε
 το ποσό με ~ || πόσο είναι ο ~; ρεφενέντουμ (το) {άκλ.} το
 δημοψήφισμα (βλ.λ.). [ETYM. < λατ. referendum (ενν. ad populum),
 με τη σημ. «αυτό που πρέπει να αναφερθεί (στον λαό)», ουδ. τού
 γερουσιαστικού referendum < ρ. refero «επισημαίνω» < re- «ανα» + fero
 «φέρω»]. ρεφερι (ο) {άκλ.} ο διατητής αθλητικού αγώνα. Επίσης
 (λαϊκ.-πα-λαϊότ.) ρεφερης.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. referee]. ρεφλέξ επίθ. {άκλ.} 1.
 αντανακλαστικός: ~ κίνηση 2. ρεφλέξ (τα) τα

αντανεκλαστικά: δυνατά - || *γρήγορα - στην οδήγηση*. [ETYM. < γαλλ. reflex < λατ. reflexus, μτχ. του p. reflectere «επιστρέφω, ανακλώ» (< re- «ανα» + flectere «κάμπω, λυγίζω»)]. **ρεφλεξολογία** (η) {χωρ. πληθ.} τεχνική (με βάση τα αντανεκλαστικά) ανακούφισης από την ένταση ή και θεραπείας με μασάζ στα πόδια και μερικές φορές και στα χέρια. — ρεφλεξολόγος (ο/η). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. reflexology (νόθο συνθ.) < reflex «αντανεκλαστικό» + -logy]. **ρεφορμισμός** (ο) ΠΟΛΙΤ. 1. (στο σοσιαλιστικό κίνημα του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ου αι.) το πολιτικό ρεύμα που εγκατέλειψε τον στόχο της επαναστατικής ανατροπής του καπιταλιστικού συστήματος και πρέσβευε την υιοθέτηση, μέσω νόμιμων διαδικασιών, μεταρρυθμίσεων για τον εκσυγχρονισμό του, χωρίς την παραβίαση ή ανατροπή του 2. (συνήθ. μειωτ. από τους εκφραστές της επίσημης θέσης του κόμματος) η τάση (που εκδηλώνεται στο εσωτερικό κομμάτων με αυστηρό, κυρ. μαρξιστικό, θεωρητικό υπόβαθρο) αμβλύνσεως της κριτικής κατά του καπιταλισμού και προσανατολισμού στη διαδικασία των μεταρρυθμίσεων. — ρεφορμιστής (ο), ρεφορμίστρια (η). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. réformisme < γαλλ. réformer «μεταρρυθμίζω, τροποποιώ» < λατ. re formare «αναμορφώνω, μεταμορφώνω» < re- «ανα» + formare «διαμορφώνω, σχηματίζω» (< forma «μορφή, σχήμα»)]. ρεφορμιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ρεφορμισμό: ~ *τάσεις* | *αντιλήψεις* | *προσπάθεια*. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. réformiste]. **ρεφρέν** (το) {άκλ.} ελλην. *επωδός* 1. (α) το τμήμα του μουσικού κομματιού, τραγουδιού ή ποιήματος που επαναλαμβάνεται συχνά κατά την εκτέλεση ή την ανάγνωση του· στην τυπική απλή φόρμα του τραγουδιού, το ρεφρέν αντιπαρατίθεται στο κουπλέ (βλ. λ.) (το ρεφρέν τραγουδιέται, σε κάθε επάνοδο του, με τους ίδιους στίχους, ενώ στο κουπλέ οι στίχοι εναλλάσσονται) (β) θέμα που επανέρχεται στην έκταση της φόρμας του ρόντο (βλ. λ.) 2. (μτφ.) οτιδήποτε επαναλαμβάνει κανείς σταθερά και με πανομοιότυπο τρόπο: *αυτή η φράση ήταν το μόνιμο ~ της ομιλίας του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός*. [ETYM. < γαλλ. refrain < αρχ. γαλλ. refraindre «αναπαύω, ξαναεπιμαρτίζω» (με την έννοια ότι το ρεφρέν αποτελούσε επαναλαμβανόμενο μοτίβο, το οποίο δόκοπε τη σειρά, την πορεία του τραγουδιού) < λατ. refringere «εκκόπτο, ανασπώ, θραύω» < re- «ανα» + -fringere (< frangere «θραύω, σπάζω»)]. **ρέψιμο** (το) [μεσν.] (ρεψίματος | -ατα, -άτων) η ηχηρή εκβολή στοματικών αερίων από το στόμα: *έχω ~ (ρεψίμα)* || *το ~ μπροστά σε άλλους θεωρείται αγένεια*. — (υποκ.) ρεψιματάκι (το). *ρέω* ρ. αμετβ. {έρρευσα} 1. κινούμαι προς μία κατεύθυνση σχηματίζοντας ρεύμα: *ο ποταμός ρέει προς τη θάλασσα* ΣΥΝ. κυλώ, (μτφ.) τρέχω 2. βρίσκομαι σε κυκλοφορία: *το αίμα ρέει στις φλέβες* ΦΡ. *πάντα ρέει (πάντα ρέει, Ηράκλειτος)* όλα μεταβάλλονται, υπόκεινται σε διαρκή κίνηση, αλλαγή 3. υπάρχω και διατίθεμαι σε μεγάλη ποσότητα: *ο καμπανίτης έρρευε όλο το βράδυ στα ποτήρια των συνδαιτημόνων* || *δεν τον ενδιαιφέρουν τα έξοδα βλέπεις, ρέει το χρήμα* (έχει πολλά λεφτά, ξοδεύει πολλά) 4. αναβλύζω άφθονα, όπως λ.χ. ένα υγρό που βρίσκεται υπό πίεση ή εκκρίνεται από το σώμα: *τα δάκρυα έρρεαν ποτάμι!* || *το αίμα έρρευε από την πληγή* ΣΥΝ. ξεχύνωμαι 5. (μτφ. για τον λόγο) εκφράζομαι ή διατυπώνωμαι με άνεση και ταχύτητα, χωρίς δυσχέρεια ή διακοπή: *ο λόγος του ρέει ζωντανός και διαγής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα, -ρη-*. [ETYM. < αρχ. *ρέω* < *rēw < I.E. *srew- «ρέω, κυλώ», πβ. σανσκρ. srāvāi, srava- «φρως», αγγλ. stream, γερμ. Strom κ.ά. Παράγ. *ρο-ή, ρου- | ρό-ος, ρύ-αξ* (βλ. λ. *ρυάκι*), *ρείθρον* | *ρέ-εθρον, ρεύ-μα, ρευ-σ-τός, ρύ-σις (-η)* κ.ά. Η ρίζα *srew- αποτελεί παρέκταση του I.E. *ser- (βλ. λ. *ερω- | ρήγα* (η) → *ρίγα ρήγας* (ο) {ρηγάδες}, *ρήγισσα* (η) {ρηγισσών} μέλος της νεολογίας «Ρήγας Φεραίος» του Κ.Κ.Ε. εσωτερικού. **Ρήγας** (ο) [μεσν.] ανδρικό όνομα. **ρήγας** (ο) {ρηγάδες}, **ρήγηθα** (η) [μεσν.] {ρηγισσών} (λογοτ.) 1. βασιλιάς, ο ανώτατος άρχοντας μιας χώρας: *ο ~ της Ανατολής* || «*νάτι του ~ το παιδί, του βασιλιά το εγγόνι*» (νανούρισμα) 2. ένα από τα χαρτιά της τράπουλας με την εικόνα βασιλιά τυπωμένη πάνω του: ~ *σπαθί* | *κούπα* ΣΥΝ. παππάς. Επίσης **ρήγαινα** (η). [ETYM. μεσν. < μτγν. ρήξ-, -γός < λατ. rex, regis «βασιλιάς» (< regēre «ευθύνω, ορίζω»), ο τίτλος αυτός αναφερόταν κυρ. στους βασιλείς

της Δύσης (των Φράγκων), ενώ ο τίτλος *βασιλεύς* περιοριζόταν στους Ρωμαίους αυτοκράτορες και στον βασιλιά της Περσίας]. ρηγάτο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) το βασίλειο ή η βασιλεία του ρήγα, η βασιλική του εξουσία και η χώρα που κυβερνά. **Ρήγιο** (το) {-ου κ. -ίου} πόλη της ΝΔ. Ιταλίας απέναντι από τη Σικελία: υπήρξε αρχαία ελληνική αποικία. [ETYM. < αρχ. *Ρήγιον* (μνημονεύεται στον Ηρόδοτο). Κατά αρχ. παράδοση, οφείλει την ονομασία του στο ρήγμα που προκάλεσε ένας σεισμός, με αποτέλεσμα να χωριστεί η Σικελία από την Ιταλία μέσω του πορθμού της Μεσσηνίας. Σύμφωνα με την εκδοχή αυτή, ανάγεται σε θ. *ράγ-1 ρηγ-*, για το οποίο βλ. λ. *ρήγμα*]. **ρήγμα** (το) {ρήγματος | -ατα, -άτων} 1. κάθε διακοπή της συνέχειας μιας επιφάνειας, το ράγισμα: ~ *στον βράχο* | *στον πάγο της λίμνης* | *σ' έναν τοίχο* ΣΥΝ. ρωγμή 2. (ειδικότ.) ρήξη του τον πετρομοτόν του γήινου φλοιού λόγω των πάσης φύσεως δυνάμεων που ασκούνται σε αυτόν: *από τον σεισμό δημιουργήθηκε ένα μεγάλο - κατά μήκος του δρόμου σε βάθος δύο μέτρων* 3. (μτφ.) (α) η διάσπαση της ενότητας ενός συνόλου: *η έντονη αντίδραση μιας ομάδας βουλευτών για τους χειρισμούς του προέδρου προκάλεσε ~ στο εσωτερικό του κόμματος* (β) το κενό που διαπιστώνεται κάπου: «*το ηθικό και ιστορικό ~ στα χρόνια του Μεσοπολέμου και της κυριαρχίας του φασισμού*» (εφημ.) ΣΥΝ. διάσπαση, διχασμός, ρήξη. — ρηγματικός, -ή, -ό. [ETYM. < αρχ. *ρήγμα* < ρήγ-νυ-μ (με πρόσφουμα -νυ-, πβ. κ. *δείκ-νυ-μ*) < *Rr̥h̥g- < I.E. *wreg- | *wtōg- «σπάζω, κομματιάζω, τέμνω», πβ. λθ. *ρέζιου* «σπάζω, κόβω», αρχ. σλαβ. *režati* «κόβω», αρχ. ρωσ. *ρέζι*, ενώ η σύνδεση με αρχ. *ergisanem* «σπάζω, κόβω» δεν επιβεβαιώνεται μορφολογικά. Ομόρρ. *ράξ (-γα), ραγδ-αίος* (βλ. λ.), *ραγ-άς (-άδα)* κ.ά. Παράγ. *ρήξ (-η), άρ-ρηκ-τος* κ.ά. Από τον παθ. αόρ. β' *ερ-ράγ-ην* (υστερογενώς πθ. κατά τον αόρ. *ε-πάγ-ην* του ρ. *πήγ-νυ-μι*) προέρχεται το επίθημα -*ρραγής* | -*ρραγία* πολλών συνθέτων (λ.χ. *αίμο-ρραγία, ριννορραγία*)]. **ρηγματώδης**, -ης, -ες [αρχ.] {ρηγματώδους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που ως προς τη φυσική του διαμόρφωση μοιάζει με ρήγμα: ~ *τρήματα* 2. αυτός που έχει πολλά ρήγματα στην επιφάνειά του: - *επιφάνεια* | *έκταση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. ρηγματώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η λύση της συνέχειας της μιάας που οφείλεται σε εσωγενείς παράγοντες (συστολή ξηράνσεως, πλαστική συστολή) ή σε εξωτερικά φορτία ή δημιουργία ρήγματος. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. fracture]. ρηγνόω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) διασπώ βίαια τη συνοχή σώματος, θραύω σε κομμάτια: ~ *τα δεσμά*. [ETYM. < αρχ. *ρηγνυμι* | *ρηγνώω*, βλ. λ. *ρήγμα*]. ρηγοπούλο (το), ρηγοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το παιδί του βασιλιά, το βασιλόπουλο. [ETYM. < *ρήγας* + λεξικό επίθημα -*πούλο* (βλ. λ.)]. ρηγώνι ρ. → ρηγώνω **ρημα** (το) {ρηματος | -ατα, -άτων} 1. ΓΛΩΣΣ. (α) κλιτό (σε πολλές γλώσσες) μέρος του λόγου που αποτελεί το κύριο συστατικό του κατηγορηματός και δηλώνει ότι το υποκείμενο ενεργεί, παθαίνει ή βρίσκεται σε μία κατάσταση· συχνά διαφοροποιείται μορφολογικά, π.χ. κατά τον χρόνο, το ποιόν ενεργείας, τη φωνή, τη διάθεση ή τη συμφωνία του με το υποκείμενο ή το αντικείμενο του (β) *αλληλοπαθές ρήμα* βλ. λ. *αλληλοπαθής* (γ) *απρόσωπο ρήμα* βλ. λ. *απρόσωπος* (δ) *τριτοπρόσωπο ρήμα* βλ. λ. *τριτοπρόσωπος* (ε) *ανώμαλο ρήμα* κάθε ρήμα του οποίου οι μορφολογικοί τύποι δεν σχηματίζονται σύμφωνα με τους γενικούς κανόνες κλίσεως των ρημάτων σε ένα γλωσσικό σύστημα (π.χ. τα ρήματα «τρώω», «βλέπω», «λέω» κ.ά. της Ελληνικής) (στ) *σμπλήρωμα του ρήματος* το αντικείμενο του ρήματος (ζ) *βοηθητικό ρήμα* ρήμα το οποίο βοηθεί στον σχηματισμό ορισμένων τύπων του ρήματος: «βοηθητικά» χαρακτηρίζονται τα ρήματα έχω και είμαι: *με το ~ «έχω» σχηματίζονται οι συντελικοί χρόνοι του ρήματος (έχω | είχα | θα έχω ντίσει)* (η) *απολειστικοποιημένο ρήμα* βλ. λ. (θ) *αποθετικό ρήμα* βλ. λ. *αποθετικός* (ι) *εργαστικό ρήμα* βλ. λ. *εργαστικός* (ια) *μεταβατικό ρήμα* βλ. λ. *μεταβατικός* (ιβ) *αμετάβατο ρήμα* βλ. λ. *αμετάβατος* 2. (σπάν.) λόγος, κάτι που έχει επιφωθεί: «~ *το σκοτεινό*» (Οδ. Ελύτης). — (υποκ.) ρηματάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αυτοπαθής, εργαστικός, μετοχή, υποχωρητικός, ομόηχα*. [ETYM. < αρχ. *ρημα* < *Erh̥-ma, μεταπτωτ. βαθμ. του δισύλλαβου θ. *Pere- (με μηδένισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < I.E. *wte- «λέγω, μιλώ», πβ. σανσκρ. vnatā- «ρητό», ρωσ. ντι «ψευδομα»,

ΡΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ «ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ» ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ: «ΑΝΩΜΑΛΑ ΡΗΜΑΤΑ»

ο πίνακας περιλαμβάνει ρήματα που σχηματίζονται σε έναν ή σε περισσότερους χρόνους της ενεργητικής ή/και της μεσοπαθητικής φωνής με διαφορετικό τρόπο από ό, τι τα συνήθη αντίστοιχα ρήματα («κανονικό» ή «ομαλό»).

ΕΝΕΣΤΩΤΑ!	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ ΣΛΟΡΙΣΤΟΣ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΑΙ	ΜΕΣΟΠΑΘΗΤΙΚΟΣ ΑΟΡΙΣΤΟΣ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΑΙ	ΜΕΣΟΠΑΘΗΤΙΚΗ ΜΕΤΟΧΗ
αγγέλλ(ε) (αν-, απ-, ε κατ-, προ- κ.ά.)	άγγελια (λογ.) ήγγελα	να/θα αγγείλω »	αγγέλλεθα (λόγ.) ηγγέλην (μτχ. αγγελεθείς, -είσα, -έν)	να/θα αγγεθώ	αγγεμένος
άγω (αν-, διεξ-, εισ-, εν-, εξ-, παρ-, προ-, προσ-, υπ- κ.ά.)	ήγαγα	αγάγω	άγχεθα/ (λόγ.) (διεξ-)ήχθην (μτχ. αγθ-είς, -είσα, -έν)	αγθώ	(συν-)αγμένος (λόγ.) (προ-)ημένος
αίρω (αφ-, δι-, εξ-, καθ-, συν- κ.ά.)	(αφ-)αίρεσα (λόγ.) (δι-)ήρεσα	» (εξ-)ανρέσω	(αφ-)αιρέθηκα (λόγ. μτχ. εξ-αιρεθείς, -είσα, -έν)	(καθ-)αιρεθώ	(δι-)αιρεμένος (λόγ.) (συν-)ημένος

ρήματα ανώμαλα

ρήματα ανώμαλα

αίρω (επ-, καθ-)	(καθ-)ήρα	να/θα (καθ-)άρω	(καθ-)άρθηκα	να/θα (καθ-)αρθό	(καθ-)αρμένος (λόγ.) (επ-)ηρμένος
αμαρτάνω αμαρτάνω	αμάρτησα	» αμαρτήσω	_____	_____	_____
ανακλώ (αντ-)	ανάκλασα	» ανακλώσω	ανακλάσθηκα	» ανακλαστώ	ανακλασμένος
ανασταίνω	ανάστησα ανέστησα	» αναστήσω	αναστήθηκα	» αναστηθώ	αναστημένος
ανατέλλω	_____	» ανατείλω	_____	_____	_____
ανεβαίνω	-	_____	ανεβήκα	» ανέβω ανεβώ	ανεβασιμένος
ανθίσταμαι	_____	_____	αντιστάθηκα (λόγ.) αντέστην	» αντισταθώ (λόγ.) αντιστώ	_____
ανίσταμαι	_____	_____	(λόγ.) ανέστην (στη φρ. «Χριστός ανέστη»)	_____	(λόγ.) ανεστημένος
αντέχω	άντεξα	» αντέξω	_____	_____	_____
απελαύνω	απέλασα (λόγ.) απήλασα	» απελάσω	απελάθηκα (λόγ.) απελάθην (μτχ. απελαθ-είς, -είσα, -έν)	» απελαθώ	_____
απέχω	απέιχα (λόγ.) απέσχον	» απόσχω	_____	_____	_____
αποθαρρύνω	αποθάρρυνα	» αποθαρρύνω	αποθαρρύνθηκα	» αποθαρρυνθώ	αποθαρρημένος
αποσβένω αποσβεन्नύω	απόσβεσα	» αποσβέσω	αποσβέσθηκα	» αποσβεστώ	αποσβεσιμένος
αποσταίνω (ξ-)	απόστασα	» αποστάσω	_____	_____	αποσταμένος
αρέσω	άρεσα	» αρέσω	_____	_____	_____
αρκώ (δι-)	άρκεσα ήρκεσα	» αρκέσω	αρκέσθηκα (λόγ. μτχ. αρκεσθ-είς, -είσα, -έν)	» αρκεστώ	_____
αρταίνω	άρτυσα	» αρτύσω	αρτύθηκα	» αρτυθώ	αρτυμένος
αυξάνω (επ-)	αύξησα	» αυξήσω	αυξήθηκα (λόγ. μτχ. αυξηθ-είς, -είσα, -έν)	» αυξηθώ	αυξημένος
αφήνω	άφησα	» αφήσω	αφέθηκα (λόγ. μτχ. αφεθ-είς, -είσα, -έν)	» αφεθώ	αφημένος
βάζω	έβαλα	» βάλω	βάλθηκα	» βαλθώ	βαλμένος
βαίνω (προ-, επι-, πάρα-, εκ-, συμ- κ.ά.) βάλλω (αμφι-, ανα-, απο-, δια-, εισ-, εκ, εμ-, επι-, κατά-, μετά-, πάρα-, προ-, συμ-, υπέρ-, υπο- κ.ά.)	έβαλα	» βάλω	(απέβην) βλήθηκα (λόγ.) (υπ-)βελήθην (μτχ. βληθ-είς, -είσα, -έν)	» (προβώ) » βληθώ	(ανα-)βλημένος (λόγ.) (επι-)βεβλημένος
βαρύνω (επι-) βαραίνω	βάρυνα	» βαρύνω	(επι-)βαρύνθηκα	» (επι-)βαρυνθώ	(επι-)βαρηνμένος / (λόγ.) (επι-)βεβαρηνμένος
βαρώ	βάρεσα	» βαρέσω	_____	_____	βαρεμένος
βαστώ	βάσταξα βάστηξα	» βαστ-άξω -ήξω	βαστήθηκα	» βαστηχτώ	_____
βγάζω	έβγαλα	» βγάλω	βγάλθηκα	» βγαλθώ	βγαλμένος
βγαίνω	_____	_____	βγήκα	» βγω	βγαλμένος
βλασταίνω βλαστάνω	βλάστησα	» βλαστήσω	_____	_____	βλαστημένος
βλέπω	είδα	» δω	ειδόθηκα	» ιδωθώ	ιδωμένος
-βλέπω (απο-, επι-, πάρα-, προ-, υπο- κ.ά.)	(προ-)έβλεψα	» (προ-)βλέψω	(προ-)βλέφθηκα (λόγ. μτχ. προβλεφθ-είς, -είσα, -έν)	» (προ-)βλεφθώ	_____
βογγώ	βόγγηξα	» βογγήξω	_____	_____	_____
βόσκω	βόσκησα	» βοσκήσω	βοσκήθηκα	» βοσκηθώ	βοσκημένος
(βούλωμαι)	_____	_____	βουλήθηκα	» βουληθώ	_____
βρέχω	έβρεξα	» βρέξω	βράχηκα βρέχθηκα	» βραχώ βρεχτώ	βρε(γ)μένος
βρίσκω	βρήκα	» βρω	βρέθηκα (λόγ.) ευρέθην (μτχ. ευρεθ-είς, -είσα, -έν)	» βρεθώ	_____
βυζαίνω	βύζαξα	» βυζάξω	βυζάχηκα	» βυζαχτώ	βυζαγμένος
γδέρνω	έγδαρα	» γδάρω	γδάρθηκα	» γδαρθώ	γδαρμένος
γελώ	γέλασα	» γελάσω	γελάσθηκα	» γελαστώ	γελασμένος
γερνώ	γέρασα	» γεράσω	_____	_____	γερασμένος
γέρνω	έγειρα	» γείρω	_____	_____	γερμένος
γίνομαι	_____	_____	έγινα γίνηκα	» γίνο γενώ	γινωμένος
γυρνώ	γύρισα	» γυρίσω	(γυρίστηκα)	» (γυριστώ)	γυρισμένος
δεικνύω (ανα-, απο-, επι-, κατά-, υπο- κ.ά.) δέρνω	έδειξα	» δείξω »	δείχθηκα δείχθηκα	» δειχτώ δειχθώ »	(ανα-)δειγμένος (λόγ.) (αποδεδειγμένος) δαρμένος
διαβαίνω	_____	_____	διάβηκα (λόγ.) διέβην	» διαβώ	_____
διαβλέπω	δειίδα διέβλεψα	» διίδω / διαβλέψω	διαβλέφθηκα	» διαβλεφθώ	_____
διαθλώ	διέθλασα	» διαθλάσω	διαθλάσθηκα	» διαθλαστώ	διαθλασμένος
διαμαρτύρομαι	_____	_____	διαμαρτυρήθηκα (λόγ. μτχ. διαμαρτυρηθείς, -είσα, -έν)	» διαμαρτυρηθώ	διαμαρτυρημένος
διαρκώ	διάρκεσα (λόγ.) διήρκεσα	» διαρκέσω	_____	_____	_____
διαρρηγνύω	διέρρηξα	» διαρρήξω	διαρρήχθηκα (τηκα)	» διαρρηχθώ (τώ)	διαρρηγμένος

ρήματα ανώμαλα

ρήματα ανώμαλα

διδάσκει	δίδομαι	να/θα διδάξω	διδύχθηκα διδύχθηκα (μτχ. διδάχθ-είς, -είσα, -έν)	να/θα διδαχτώ διδαχθώ	διδαγμένος
δίδω (απο-, δια-, εκ-, εν-, επι-, κατά-, μετά-, πάρα-, προ-, ανα-)	έδωσα	» δώσω	δόθηκα (λόγ. μτχ. δοθ-είς, -είσα, -έν)	» δοθώ	(παρα-)δομένος / (λόγ.) (δια-)δεδο- μένος
δίνω	έδωσα	» δώσω	δόθηκα	» δοθώ	δοσμένος
διψώ	δίψασα	» διψάσω	-	-	διψασμένος
δρω (αντί-, επι-)	έδρασα	» δράσω	---	---	---
εγείρω (αν-, δι-, εξ- κ.ά.)	έγειρα (λόγ.) ήγειρα	» εγείρω	εγέρθηκα (λόγ.) (αν-) ηγέρθηκα (μτχ. ανεγερθ-είς, -είσα, -έν)	» εγερθώ	(εξ-)εγεγμένος
εγκαθιστώ / εγκατασταίνω	εγκατέστησα	» εγκαταστήσω	εγκαταστάθηκα (λόγ. μτχ. εγκατασταθ-είς, -είσα, -έν)	» εγκατασταθώ	εγκαταστημένος/ (λόγ.) εγκατεστημένος
εκπλήσσω	εξέπληξα	» εκπλήξω	εξεπλήγην (λόγ. μτχ. εκπλαγ-είς, -είσα, -έν)	» εκπλαγώ	---
(εκρηγνύω)	---	---	εξερράγην (μτχ. εκραγ-είς, -είσα, -έν)	» εκραγώ	---
εκτί(ν)ω	εξέτισα	» εκτίσω	---	---	---
ελαύνω (απ-, παρ-, προ- κ.ά.)	(απ-)έλασα (λόγ.) (παρ-)ήλασα	» (απ-)ελάσω	(απ-)ελάθηκα (λόγ.) (απ-)ηλάθην (λόγ. μτχ. απ-ελαθ-είς, -είσα, -έν)	(απ-)ελαθώ	---
εξανίσταμαι	---	---	εξανέστην	» εξαναστώ	---
επαινώ	επαίνεσα (λόγ.) επήνεσα	» επαινέσω	επαινέθηκα (λόγ. μτχ. επαινέθ-είς, -είσα, -έν)	» επαινέθω	---
έρχομαι (επ-, εξ-, αν-, δι-, απ-, κατ-, προσ-, παρ-, αντεπεξ- κ.ά.)	ήρθα/ήλθα (λόγ. μτχ. επ-ελθ-ών, -ούσα, -όν)	» έρθω/έλθω	---	---	---
εύχομαι (απ-, προσ-)	---	---	ευχήθηκα	» ευχηθώ	---
εφευρίσκω	εφεύρα (λόγ.) εφηνύρα	» εφεύρω	εφευρέθηκα	» εφευρεθώ	εφευρεμένος (λόγ.) εφευρημένος
έχω (εν-, εξ-, κατ-, περί-, προ-, συν- κ.ά.)	είχα	>» έχω	---	---	---
ζουλάω -ώ	ζουλήξα	» ζουλήξω	ζουλήχθηκα	» ζουληχτώ	ζουληγμένος
θαρρώ (ανα-)	θάρρεψα (αναθάρρησα)	» θαρρέψω / (αναθαρήσω)	---	---	---
θέλω	θέλησα ήθελα	» θελήσω	---	---	(λόγ.) ηθελημένος
θέτω (προσ-, ανα-, εκ-, δια-, απο-, πάρα-, κατά-, συν- κ.ά.)	έθεσα	» θέσω	τέθηκα (λογιότ.) ετέθη (μτχ. τεθ-είς, -είσα, -έν)	» τεθώ	(προσ-)θεμένος (λόγ.) (δια-)τεθειμένος
-ιστάμαι (καθ-, παρ-, εν-, εξ-, προ-, υφ-, μεθ- κ.ά.)	---	---	(κατ-)έστην	» (κατα-)στό	---
καθιστώ (αντί-, απο-, εγ-, υπο- κ.ά.)	κατέστησα	» καταστήσω	(αντι-)καταστάθηκα	» (απο-)κατασταθώ	(λόγ.) κατεστημένος
κάθομαι	κάθισα (προφορ.) έκατσα	» καθίσω / (προφορ.) κάτσω	---	---	καθισμένος
καίω	έκαψα	» κάψω	κάηκα	» καώ	καμένος
καλώ	κάλεσα	» καλέσω	καλέστηκα κλήθηκα εκλήθην (λόγ. μτχ. κληθ-είς, -είσα, -έν)	» καλεστώ κληθώ	καλεσμένος
-καλώ (ανα-, απο-, εγ-, προσ-, συγ- κ.ά.)	(απο-)κάλεσα	» (προσ-)καλέσω	(ανα-)κλήθηκα (λόγ.) (απ-)εκλήθην (μτχ. απο- κληθ-είς, -είσα, -έν)	» (συγ-)κληθώ	(λόγ.) (προσ-)κεκλη- μένος (καθημ.) προσκαλεσμένος
κάνω (απο-)	έκανα έκαμα (από-καμα)	» κάνω κάμω	---	~	καμιομένος
καταλαβαίνω	κατάλαβα	» καταλάβω	---	---	---
καταπλήσσω	κατέπληξα	» καταπλήξω	(λόγ.) καταπλήγην	» καταπλαγώ	---
κατάσχω	κατέσχεςα (λόγ.) κατέσχον	» κατασχέσω	κατασχέθηκα (λόγ. μτχ. κατασχθ-είς, -είσα, -έν)	» κατασχεθώ	(σπάν. λόγ.) κατ-εσχη μένος
καταφρονώ	καταφρόνεσα	» καταφρονέσω	---	---	καταφρονημένος
κερδίζω	κέρδινα	» κερδίσω	κερδήθηκα	» κερδηθώ	κερδισμένος
κερνό	κέρασα	» κεράσω	κεράστηκα	» κεραστό	κερασμένος
κλαίω	έκλαψα	» κλάψω	κλάφθηκα	» κλαφτώ	κλαμμένος
κλέβω	έκλεψα	» κλέψω	κλάπηκα κλέφθηκα (λόγ.) εκλάπη ν (λόγ. μτχ. κλαπ- είς, -είσα, -έν)	» κλαπώ κλεφτώ	κλεμμένος
(κορεννύω)	κόρεσα	» κορέσω	κορέστηκα (λόγ.) εκορέσθην	» κορεστώ	(κε)κορεσμένος
κρεμό	κρέμασα	» κρεμάσω	κρεμάστηκα	» κρεμαστό	κρεμασμένος
λαμβάνω (ανα-,	έλαβα	» λάβω	λήφθηκα /	» ληφθώ	(αν)ειλημμένος

απο-, δια-, εκ-, κατά-, μετά-, πάρα-, προ-, προσ-, συλ- κ.ά.) λαβαίνω			(λόγ.) (συν-)ελήφθην (λόγ. μτχ. ληφθ-είς, -είσα, -έν)		
λαγαίνω	έλαγα	να/θα λάχω	—	—	—
λέγω (προ-, αντί-)/ λέω	είπα	» πο (λόγ. προείπο)	ειπώθηκα λέχθηκα (λόγ.) ελέχθην (μτχ. λεχθ-είς, -είσα, -έν)	να/θα ειπωθό λεχθό	ειπομένος
- λέγω (δια-, επι-, εκ-, κατά-, συλ- κ.ά.)	(διά-)λεξά (λόγ.) (επ-)έλεξα	» (επι-)λέξω	(δια-)λέχθηκα (λόγ.) (εξ-)ελέχθην (μτχ. εκ-λεγ-είς, -είσα, -έν)	» (συν-)λεχθό (επι-)λεγό	(επι-)λεγμένος
λεπτύνω λεπταίνω	λέπτυνα	» λεπτύνω	λεπτύνθηκα	» λεπτυνθό	(εκ)λεπτυσμένος
λυσώ	λύσσαξα	» λυσσάξω	—	—	λυσσασμένος
μαθαίνω	έμαθα	» μάθω	μαθεύτηκα	» μαθευτώ	μαθημένος
μανθάνω (εκ-, απο-)	(λόγ.) εξέμαθα	» (εκ)μάθω	εκμαθήθηκα	» εκμαθηθό	—
μεθάω - ώ	μέθυσα	» μεθύσω	—	—	μεθυσμένος
μειγνύω (ανα-)	έμειξα	» μείξω	μίχθηκα (λόγ.) (ανα-)εμίχθην	» μιχθό	μιγμένος (λόγ.) (ανα-)μεμιγμένος
μένω	έμεινα	» μείνω	—	—	—
μετέχω	μετείχα (λόγ.) μετέσχον	» μετάσχω	—	—	—
μηνό	μήνυσα	» μηνύσω	μηνύθηκα	» μηνυθό	μηνυμένος
μπαίνω	—	—	μπήκα	» μπω	μπασμένος
μπορώ	μπόρεσα	» μπορέσω	—	» (μπορεθεί)	—
νέμω (απο-, δια-, κατά-)	ένεμα	» νείμω	(δια-)νεμήθηκα	» (κατα-)νεμηθό	κατανεμημένος
ντρέπομαι	—	—	ντράπηκα	» ντραπό	—
ξέρω	(παρ. ήξερα) έμαθα	» μάθω	—	—	μαθημένος
ξερνώ	ξέχασα	» ξεχάσω	ξεχάστηκα	» ξεχαστώ	ξεχασμένος
παθαίνω	έπαθα	» πάθω	—	—	(σπάν.) παθημένος
παίρνω	πήρα	» πάρω	πάρθηκα	» παρθό	παρμένος
πάλλω	έπαλα	» πάλλω	—	—	—
παραγγέλλω παραγγέλω	παραγγείλα (λόγ.) παρήγγειλα	» παραγγέλω	παραγγέλλθηκα	» παραγγελό	παραγγελλόμενος
παρέχω	παρέειχα (λόγ.) παρέσχον	» παράσχω	παρασχέθηκα (λόγ.) παρεσχέθην (μτχ. παρασχεθ-είς, -είσα, -έν)	» παρασχεθό	—
παριστάω παριστάνω παρυσταίνω (ανα-)	παρέστησα	» παρυστήσω	παρυστάθηκα	» παρυσταθό	(σπάν.) παρυστημένος
πεινώ	πεινάσα	» πεινάσω	—	—	πεινασμένος
περνώ	πέρασα	» περάσω	περάστηκα	» περαστό	περασμένος
πετυχαίνω	πέτυχα	» πετύχω	—	—	πετυχημένος
πετώ	πέταξα	» πετάξω	πετάχτηκα	» πεταχτό	πεταγγόμενος
πέφτω	έπεσα	» πέσο	—	—	πεσμένος
πηγαίνω πάω	πήγα	» πάω	—	—	—
πίνω	ήπια	» πιω	πιώθηκα	» πιωθό	πιωμένος
πλανώ (απο-, πάρα-)	(απο-)πλάνησα	» (απο-)πλανήσω	πλανήθηκα	» πλανηθό	(πε)πλανημένος
πλέκω (δια-, επι-, περι-, συμ- κ.ά.)	(εν-)έπλεξα	» (συμ-)πλέξω	(δια-)πλέχθηκα (λόγ.) (εν-)επλόκη	» πλεχτό (λόγ.) (συμ-)πλακό	πλεγμένος (λόγ.) (περι)πλεγμένος
πλένω (απο-, ξε-)	έπλυνα	» πλύνω	πλύθηκα	» πλυθό	πλυμένος
Πλέω (απο-, δια-, εισ-, εκ-, επι-, κατά- κ.ά.)	έπλευσα	» πλεύσω	—	—	—
πλήττω (επι-)	έπληξα	» πλήξω	(λόγ.) επλήγην (μτχ. πληγ-είς, -είσα, -έν)	» πληχθό πληγώ	πληγμένος
πνέω (ανα-, απο-, δια-, εισ-, εκ-, επι- κ.ά.)	έπνευσα	» πνεύσω	εμπνευσθήκα (-τηκα)	» εμπνευσθό (-τώ)	εμπνευσμένος
ποικίλλω	ποίκιλα	» ποικίλω	—	—	(λόγ.) (πε)ποικιλιμένος
πονώ	πόνεσα	» πονέσω	—	—	πονεμένος
ρέω (δια-, κατά-, συρ- κ.ά.)	(κατ-)έρρευσα	» (διαρ-)ρεύσω	—	—	—
ρουφώ	ρούφηξα	» ρουφήξω	ρουφήχτηκα	» ρουφηχτό	ρουφηγμένος
σέβομαι	—	—	σεβάστηκα	» σεβαστό	—
σκολιάω σκολιγώ	σχόλασα	» σχολάσω	—	—	σκολιασμένος
- σπό (απο-, δια-), σπώω	έσπασα	» σπάσω	σπάστηκα	» σπαστώ	σπασμένος
σπείρω σπέρνω (δια-, εν-, έγκατα- κ.ά.)	έσπειρα	» σπείρω	σπάρθηκα (λόγ.) (εγκατ-)εσπάρην	» σπαρθό (λόγ.) (εγκατ-)εσπαρώ	σπαρμένος (λόγ.) (εγκατ-)εσπαρμένος
στέκομαι στέκω	—	—	στάθηκα	» σταθό	—
στέλλω στέλνω (ανα-, απο-, δια-, περι-, συ-, υπο- κ.ά.)	έστειλα	» στείλω	στάλθηκα (λόγ.) (κατ-)εστάλην	» σταλθό (λόγ.) (απο-)εσταλό	σταλμένος (λόγ.) (απο-)εσταλμένος
στενοχωρώ	στενοχώρεσα στενοχώρησα	» στενοχωρέσω στενοχωρήσω	στενοχωρέθηκα στενοχωρήθηκα	» στενοχωρεθό στενοχωρηθό	στενοχωρεμένος/ στενοχωρημένος

στραμπτουλώ	στραμπούλιζα	να/θα στραμπουλήζω	στραμπουλήχτηκα	να/θα στραμπουλήχθω	στραμπουλήγμενος
στρέφω (ανα-, απο-, ανχι-, δια-, επι-, κατά-, μετά-, συν- κ.ά.) συγχορό	έστρεψα συ(γ)χορέσα συγχορήσα	» στρέψω » συ(γ)χορέσω συγχορήσω	στράφηκα (λόγ.) εστράφη	» στραφώ » συ(γ)χορεθώ συγχορηθώ » συμβώ » συμπαρασταθώ	στραμμένος (λόγ.) (δι-)εστραμμένος συ(γ)χορεμένος συγχορημένος
συμβαίνει (επι-) συμπαρίσταμαι / συμπαραστέκομαι συνιστώ συστήνω	— — συνέστησα σύστησα	— — » συστήσω	— — συστάθηκα συστήθηκα (λόγ.) συνεστήθη (μτχ. συσταθ-είς, -είσα, -έν)	— — » συσταθώ συστηθώ	— — συστημένος
συντρέχω	συντρέξα συνέδραμα	» συντρέξω συνδράμω	—	—	—
σύρω σέρνω (ανα-, απο-, δια-, επι-, πάρα-)	έσυρα	» σύρω	σύρθηκα (λόγ.) (παρ-)εσύρθην (μτχ. (προ-)συρθ-είς, -είσα, -έν)	» συρθώ	συρμένος
σφάλω σφάλωμαι σοπαίνω	έσφαλα σώπασα έτεινα	» σφάλω » σοπάσω » τείνω	— — τάθηκα (λόγ. μτχ. (προ-)ταθ-είς, -είσα, -έν)	— — » (παρ-)ταθώ	(λόγ.) εσφαλμένος — (λόγ.) (προ)τεταμένος
τελώ (απο-, δια-, εκ-, επι-, συν- κ.λπ.)	τέλεσα	» τελέσω	τελέστηκα	» τελεστώ	τελεσμένος/ (λόγ.) τετελεσμένος
τέμνω (ανα-, δια-, κατά-, περι-, συν-)	έταμα έτμησα	» (ανα-)τάμω (κατα-)τμήσω	τμήθηκα ετάμην	» τμηθώ ταμώ »	(κατα-)τμημένος (λόγ.) (συν-)τετμημένος τεθεμμένος
τίθεμαι (ανα-, πάρα-, εκ-, επι-, δια-, προσ-) απο- , κατά- , υπο- , συν-) τραβώ	— τράβηξα	— » τραβήξω	τέθηκα (λόγ.) ετέθην (μτχ. τεθ-είς, -είσα, -έν) τραβήχτηκα	— » τραβηχτώ	— τραβηγμένος
τρέπω (ανα-, απο-, εκ-, επι-, μετά-, προ-)	έτρεψα	» τρέψω	τρέπηκα (λόγ.) (απ-)ετρέπη (μτχ. (ανα-)τραπ-είς, -είσα, -έν)	» τραπώ	(λόγ.) (επι)τετραμμένος
τρέφω (ανα-, δια-, εκ-)	έθρεψα	» θρέψω	τρέφηκα (ανα)θρέφηκα (ανα-)θρέφτηκα	» τραφώ / (ανα)τραφώ	θρεμμένος
τρώω τρώγω τυχαίνω τυγχάνω (απο-, επι-)	έφαγα (επι-)έτυχα	» φάω » (επι-)τύχω	φαγώθηκα (επι-)τεύθηκα (λόγ. μτχ. επιτευθ-είς, -είσα, -έν)	» φαγωθώ » (επι-)τευθώ	φαγωμένος (επι)τυχημένος
υπόσχομαι	—	—	υποσχέθηκα	» υποσχεθώ	υποσχέμένος (λόγ.) υπεσχημένος
φαίνομαι (ανα-, δια-, εμ-, κατά- κ.ά.) φεύγω (απο-, δια-, κατά-, προσ- κ.ά.) φθείρω (δια)	— έφυγα (λόγ. μτχ. διαφυγόν, -ούσα, -όν) έφθειρα	— » φύγω » φθείρω	— — αποφεύχτηκα φθάρθηκα (λόγ.) (δι-)εφθάρην	» φανώ » αποφευχθώ » φθαρώ	— — φθαρμένος (λόγ.) (δι-)εφθαρμένος
φορώ φταιώ φυλάω	φόρεσα έφταιξα φύλαξα	» φορέσω » φταιξώ » φυλάξω	φορέθηκα — φυλάχτηκα	» φορεθώ — » φυλαχτώ	φορεμένος — φυλαγμένος
χαίρομαι χαίρω	—	—	χάρηκα (λόγ.) εχάρην	» χαρώ	—
χέω (δια- εγ-, συγ- κ.ά.) χορταίνω χωρό ψάλλω ψέλνω	(συν-)έχυσα χόρτασα χώρεσα έψαλα	» (δια-)χύσω » χορτάσω » χωρέσω » ψάλω	(δια-)χύθηκα (χορτάστηκα) — ψάληκα (λόγ.) εψάλην	» (δια-)χυθώ — » ψαλώθω / (λόγ.) ψαλώ	(λόγ.) (συγ-)κεχυμέ- μένος χορτασμένος — ψαλμένος

λατ. verbum «λέξι, λόγος» (< *ver-dho-), γαλλ. verbe, ισπ. verbo, αρχ. γερμ. wort (> γερμ. Wort, αγγλ. word) κ.ά. Ομόρρ. αρχ. ΕΓρω «λέγω, δηλώνω» (από τον αρχ. μέλλ. έρω < *Eare-ω), ρη-τός, ρη-τωρ, ρη-σις (-η), ρη-τρα (βλ.λ.) κ.ά.].
ρημάγμα (το) {ρημάγμ-ατος | -ατα, -άτων} η εγκατάλειψη ή το ερείπωμα (σπιτιού, χώρου, περιοχής): το ~ τής υπαίθρου λόγω τής μετανάστευσης || το ~ του παλιού αρχοντικού.
ρημάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ως επιθ.) ως χαρακτηρισμός για πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις που προκαλούν αγανάκτηση, δυσφορία ή αντίδραση: «Ποιος φταίει για την κατάντια τους; Μα, φυσικά, η ~ η κοινωνία!» (εφημ.) || πού την έχεις βάλει τη ~ την εφημερίδα και δεν τη βρίσκω; || (για κάτι που έχει ήδη αναφερθεί) πού ήταν η ~ και την έψαχνα τόση ώρα;
ρημάδι (το) {ρημαδ-ιού | -ιών} 1. το κτήριο που έχει εγκαταλειφθεί και ερειπωθεί, το χάλασμα: γύρισαν και βρήκαν το σπίτι ~ ΣΥΝ. ερείπιο 2. (μτφ.) άνθρωπος που εγκαταλείπεται ή απομένει μόνος: έμεινε ~ 3. (ως χαρακτηρισμός αποδοκιμασίας, δυσαρέσκειας, εκνευρισμού

κ.λπ.) οτιδήποτε εκνευριστικό, άχρηστο: αυτό το ~ (το ραδιόφωνο) μας έχει τρελάνει! || κλεισ' το το ~ (σου), επιτέλους! (βούλλωσ' το!, μη μιλάς άλλο!) || πώς περνούν τα ~ τα χρόνια! || πάρ' το το ~ σου (το πόδι σου) από μπροστά! ΣΧΟΛΙΟ λ. υπόλειμμα. [ETYM₁ < μεσν. (έ)ρημάδιον < *ερημάδιον, υποκ. του δηλώνουν καταστροφή, διάλυση: τα έκανε ~. [ETYM₂ < ρημάδι (βλ.λ.)].
ρημάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρημα-ζα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. προκάλω την πλήρη καταστροφή ή ερήμωση κτηρίου, τόπου, τον αφανισμό πληθυσμού κ.λπ.: ο σεισμός ήταν το τελευταίο γκόπημα που ρημάζε την περιοχή ΣΥΝ. αφανίζω, καταστρέφω 2. (μτφ.) προκάλω την ολοκληρωτική εξασθένηση και εξουθένωση (κάποιου): η συνεχιζόμενη λιτότητα έχει ρημάζει την αγορά || τον έχει ρημάζει στο ζύλο ΣΥΝ. (μτφ.) πεθαίνω, ψοφώ ♦ (αμετβ.) 3. καταρρέω από φθορά και ερήμωση, ερειπώνομαι: ρημάζε το χωριό από τη μετανάστευση || άφισαν

την *επαρχία* να *ρημάζει!* ΣΥΝ. ερημώνω 4. καταβάλλομαι, εξαντλώ όλα τα αποθέματα ενεργητικότητας και δύναμης που διαθέτω: *ρημάζε από τη φτώχεια* και τη *στενοχώρια* ΣΥΝ. ρέβω, φθείρομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. βράσκο.

[ETYM₂ μεσν. < μτρν. *ερημάζω* < αρχ. *έρημος*].

ρηματικός, -ή, -ό 1. ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με το ρήμα: - *τύπος 1 σύνολο* (βλ. λ.) 2. αυτός που παράγεται από ρήμα: ~ *επίθετο* 3. (ως διπλωματικός όρος) αυτός που εκφράζεται ή διατυπώνεται προφορικά και όχι γραπτός: «η *πρεσβεία μας στην Αγκυρα επιδόει - διακοίνωση στο τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*» (εφημ.) ΑΝΤ. γραπτός. [ETYM < μτρν. *ρηματικός* < αρχ. *ρήμα*. Η φρ. *ρηματική διακοίνωση* αποδίδει την *αγγλ. verbal note*].

ρημοκλήσι (το) → ερημοκλήσι

Ρηνανία (η) 1. περιοχή της Δ. (ενωμένης) Γερμανίας στα σύνορα με το Λουξεμβούργο, το Βέλγιο και την Ολλανδία 2. *Ρηνανία-Παλατινά*-ΓΟ κρατίδιο της ομοσπονδιακής Γερμανίας. — Ρηνανός (ο), Ρηνανή (η), ρηνανικός, -ή, -ό.

ΙΣΥΜ Μεταφορά του γαλλ. Rhénanie (< λατ. Rhenus «Ρήνος»). Το φερόνιο γερμ. κρατίδιο (γ' ρμ. Rheinland-Pfalz) οφείλει την ονομασία στα κύστρα της περιοχής του Ρήνου, όπου κατά καιρούς διέμενε ο Γερμανός αυτοκράτορας. Το κυριότερο από τα κύστρα αυτά ονομαζόταν Pfalzgraf «παλάτι του κόμητα»].

ρ ή νιο (το) {ρηίνιο} ΧΗΜ. σπάνιο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Re) αρ-υδροβόλο χρώματος, σκληρό και ιδιαίτερος δύστηκτο παρουσιάζει εξαιρετική αντοχή και έχει αξιοσημειώτες μηχανικές και ηλεκτρικές ιδιότητες (βλ. κ. λ. *περιοδικός, ms.*). [ETYM₂ < νεολατ. rhenium < λατ. Rhenus «Ρήνος»].

Ρήνος (ο) ποταμός της Δ. Ευρώπης, που πηγάζει από τις ελβετικές Άλπεις, διαρρέει τη Γερμανία και την Ολλανδία και εκβάλλει στη Βόρεια Θάλασσα. [ΚΕΛΤ < λατ. Rhenus, κελτ. αρχής (όπως και η αρχ. γερμ. ονομασία Rin), < κελτ. renos «ρεύμα» (πβ. ιρλ. rian «θάλασσα»)].

ρήσι (ή) [-ης Λ -εως | -εις, -εων] 1. η θράση σε κομμάτια ΣΥΝ. σπάσιμο, διάσπαση 2. ΙΑΤΡ. το τραύμα, η λύση της συνέχειας ιστού: ~ *συνδέσμου* | *αιμοφόρου αγγείου* | *ήπατος* | *σπληνός* 3. (μτρ.) (α) η διατάραξη των σχέσεων, του κλίματος ενότητας και ομόνοιας, ο διαχωρισμός σε αντιπαρατιθέμενες ομάδες ή τάσεις: *επήλθε ~ στο εσωτερικό του κόμματος* || *έρχονται σε ~ με κάποιον* (συγκρούονται μαζί του, διακόπτω τις σχέσεις ή τους δεσμούς μου) || *διαφώνησαν και οδηγήθηκαν σε ~* || ~ *με το παρελθόν* ΣΥΝ. διάσπαση (β) η ριζική αλλαγή σε σχέση με κάτι που προϋπάρχει: η *πολιτική αυτή επέφερε ~ με το κακό παρελθόν του κοινοβουλευτισμού* || «η *ίδια αυτή αποτέλεσε σημαντική ~ για τον τρόπο παρουσίασης του καρναβαλιού και σημείο τμήσης για τη μετέπειτα πορεία του*» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM < αρχ. *ρήσις* | *Ερήσις* < *ρή-νυμι* (βλ. λ. *ρήγμα*)].

ρησιγενής, -ής, -ές [1894] {ρησιγεν-ούς | -εις (ουδ. -ή) | ΓΕΩΛ. (για πετρώματα) αυτός που διαμορφώνεται μετά από ρήξη του γήινου φλοιού: ~ *κοιλιάδες* (χάσματα που οφείλονται σε σεισμούς). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM; < *ρησι-* (< *Ρήσι*, βλ. λ.) + *-γενής* < *γένος*].

ρησικέλευθος, -η, -ο (λόγ.-μτρ.) αυτός που έρχεται σε ρήξη με τα υπάρχοντα και ισχύοντα, που τολμά το νέο και πρωτοποριακό: ~ *λύση* | *πόταση* | *πολιτική* ΣΥΝ. νεοτεριστικός, καινοτόμος, ριζοσπαστικός, (για πρόσ.) νεοτεριστής, ριζοσπάστης. — ρησικέλευθα επίρρ. [ETYM < μτρν. *ρησικέλευθος* < *ρησι-* (< *ρήσις*, βλ. λ.) + *κέλευθος* «οδός, δρόμος, ταξίδι» (< κελεύω «διατάσσω» ή με συμφορμό από *κε-λεύω* + *ελευθ-*, πβ. *ελεύσομαι, ελευσίς*)].

ρήσι (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. ευστοχα και επιγραμματικά διατυπωμένη κρίση γνωστής προσωπικότητας (πνευματικής, επιστημονικής, πολιτικής κλπ.), που την επικαλούνται οι ομιλητές για να προσδώσουν κύρος, αξιοπιστία και γλαφυρότητα στον λόγο τους: *ρήσεις σοφών ανθρώπων* ΣΥΝ. ρητό, απόφθεγμα 2. (γενικότερ.) σύντομη φράση που έχει ειπωθεί ή γραφτεί και έχει γίνει ευρύτερα γνωστή: *είναι γνωστή η ευαγγελική ~ «μη κρίνετε, ίνα μη κριθήτε»* || «*“γέλαει καλά όποιος γέλαει τελευταίος” αναφέρει η λαϊκή ~*» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό, ομόηχα*.

[ETYM. < αρχ. *ρήσις* | *Ερήσις* < θ. *Ρρη-*, μεταπτωτ. βαθμ. του δισύλλαβου θ. **Ερε-* (με μηδενισμό. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < **φρτ-«λέγω, ομιλώ»*. Βλ. λ. *ρήμα*].

ρήσος (ο) πθήκος που απαντά κυρ. στην Ασία και ειδικότερ. στην Ινδία, έχει χαρακτηριστικά σκαουλιασμένα μάγουλα και συνήθ. κοντή ουρά και χρησιμοποιείται ευρέως ως πειραματικό ζώο σε εργαστηριακές, φαρμακευτικές και βιολογικές έρευνες. [EYM. < νεολατ. Rhesus «είδος πθήκου», βλ. λ. *ρέζους*].

ρητινέλαιο (το) {ρητινελαι-ου | -ων} 1. έλαιο που παράγεται κατά την ξηρή απόσταξη ρητίνης 2. το ρετινόλαδο (βλ. λ.). [ETYM. Απόδ. του *αγγλ. resin oil*].

ρητινευση (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.) η συλλογή ρετινιού. — ρητινεύω ρ.

ρητίνη (η) {ρητινών} 1. η φυσική, παχύρρευστη κολλώδης ουσία που εκκρίνεται από τον φλοιό κυρ. κωνοφόρου δέντρου στα σημεία όπου αυτό έχει τραυματιστεί (φυσικά ή τεχνητά): το ρετινί 2. κάθε ανάλογη, μη πτητική, παχύρρευστη χημική ένωση που έχει υποστεί ειδική επεξεργασία για βιομηχανική χρήση, λ.χ. στην κατασκευή βερνικιών, πλαστικών υλών, βαφών. [ETYM. < αρχ. *ρητίνη*, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο (παράλληλα προς το λατ. *resina*). Βλ. κ. ρετινί].

ρητινικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρητίνη, που περιέχει στη σύνθεσή του ρητίνη ή περιέχεται σε αυτή (λ.χ. ως μείγμα ή οξύ).

ρητινίτης (ο) {μτρν. | {ρητινιτών} 1. αυτός που περιέχει ρητίνη-συνήθ. στη ΦΡ. *ρητινίτης* οίνος ή ρετινίνα (βλ. λ.) · 2. ο πιστόλιθος (βλ. λ.).

ρητινόλασπη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολτώδης ουσία που κατακάθεται στα βαρέλια, τα οποία χρησιμοποιούνται για την παρασκευή και αποθήκευση της ρετινίας,

ρητινοπίσσα (η) [1858] {χωρ. γεν. πληθ.) η πίσσα που απομένει ως κατακάθι κατά την απόσταξη της τερεβινθίνης (της ρητίνης του πεύκου).

ρητινοσυλλέκτης (ο) [1892] {ρητινοσυλλεκτών} ειδικευμένος εργάτης που συλλέγει τη ρητίνη από τα κωνοφόρα δέντρα.

ρητινούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει ρητίνη. [ETYM <

ρητίνη + *-ούχος* < *έχω*].

ρητινοφόρος, -ος/-α, -ο [1873] (κυρ. για δέντρα) αυτός που περιέχει ρητίνη ή εκκρίνει ρητίνη: ~ *δέντρα* || ~ *φωτικό κύτταρο*. [ETYM < *ρητίνη* + *-φόρος* < *φέρω*].

ρητινώδης, -ης, -ες [αρχ. | {ρητινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που μοιάζει στη σύσταση ή την υφή του με τη ρητίνη 2. αυτός που περιέχει ρητίνη στη σύσταση του. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ρητινώω ρ. μετβ. {ρητινώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. καλύπτω επιφάνεια ή σώμα με επιστροφή ρητίνης 2. προσθέτω ρητίνη σε ένα μείγμα ή δίνο σε κάτι (κυρ. υγρό) το άρωμα της ρητίνης 3. (ειδικότερ.) βάζω ρητίνη σε κρασί (για την παρασκευή ρετινίας). [ETYM₂ < αρχ. ρητινώ (< *ρητίνη* (βλ. λ.)).

ρητινώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η προσθήκη ρητίνης σε υγρό μείγμα ρηρ. σε κρασί 2. (για ρητινοφόρα δέντρα) η έκκριση ρητίνης. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από *αγγλ. resinosis*. Βλ. κ. *ρητίνη*].

ρητό (το) η έκφραση μιας γενικής αλήθειας ή αρχής κυρ. αποφθεγματικού ή αξιωματικού χαρακτήρα: όπως *λέει* και το *αρχαίο* ~: «*μέ-τρον άριστον*» ΣΥΝ. γνωμικό, απόφθεγμα.

[ETYM₂ < μτρν. ρητό ν, αρχική σημ. «ακριβές παράθεμα κειμένου (κυρ. νομικού)», ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. ρητός (βλ. λ.)].

ρητό: συνώνυμα. Η γενική σημασία για καθετί που λέγεται 'ετ' από γνωστά πρόσωπα είτε από άγνωστα είτε από τον λαό, είναι η λ. ρητό. Καθετί που παραθέτουμε στον λόγο μας, για να στηρίζουμε, να ποικιλούμε ή να μορφονούμε^ε τα λόγια μας, χαρακτηρίζεται ευρύτερα ως ρητό. Υπάρχουν στη γλωσσική επικοινωνία (όχι στη λογογραφική τους ταξινόμηση) δύο είδη ρητών: αυτό που έχει λεχθεί από γνωστό πρόσωπο (το οποίο μπορεί και να μην μονοειτάται μαζί με το ρητό), το απόφθεγμα ή ρήση, και αυτό που λέγεται ανωνύμως από τον λαό, που αποτελεί κοινή παραδοχή, έστω και αν ξεκίνησε από συγκεκριμένο πρόσωπο, ή παροιμία και το γνωμικό. Οι παροιμίες και τα γνωμικά παρεμβάλλονται στην ομιλία μας, αποτελώντας μέρος του λεξιλογίου της γλώσσας και, κατά κανόνα, αναγνωρίζονται από όλους ή από τους περισσότερους συνομιλητές. Τα απόφθεγμα χρησιμοποιούνται σε πιο απαιτητικό λόγο με αναφορά συνήθ. σε αυτούς που τα διατύπωσαν, αναφορά η οποία στον γραπτό λόγο μπορεί να εμφανίζεται και με τη μορφή παραθέματος. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των ειδών των ρητών είναι ότι αποτελούν «βραχεία κείμενα», σύντομες ρήσεις που χρησιμοποιούνται ως κείμενα αναφοράς στον λόγο με χαρακτηριστικό την επιγραμματικότητα. Ειδικότερα, το απόφθεγμα (< *αποφθέγγωμαι* «αποφαινόμαι, διατυπώνω γνώμη») είναι σύντομη ρήση με διδακτικό χαρακτήρα και αξιωματική ισχύ, απορρέουσα από το κύρος του λέγοντος. Συχνά τα απόφθεγμα δηλώνουν τρόπους συμπεριφοράς με ηθικές προεκτάσεις και αφοριστικό ύφος. Αποτέλούν αξιωματικές αποφάνσεις με έντονη επιγραμματικότητα (πβ. *αγγλ. maxim, γαλλ. maxime* από μεσν. λατ. *maxima* (prepositio) «μέγιστη (απόφαση)» σε συλλογισμό, αξίωμα). Στο άλλο άκρο βρίσκεται η παροιμία (*αγγλ. proverb*). Η παροιμία, όπως το δημοτικό τραγούδι, είναι λαϊκό δημιουργήμα και με τον λαό συνδέεται συχνά στον λόγο από τους ομιλητές («ο λαός λέει μια παροιμία...»). Η παροιμία, με τρόπο όπως η μεταφορά, η εξεικόνιση ή η αλληγορία και με σκοπική, συχνά, διάθεση, δηλώνει μιν αλήθεια βγαλμένη μέσα από την εμπειρία ή τον κοινό του λαού και γι' αυτό ισχυρή και ευρύτερα αποδεκτή. Ανάμεσα στην παροιμία και στο απόφθεγμα βρίσκεται το γνωμικό ή η παροιμιώδης φράση. Μοιάζει με το απόφθεγμα, γιατί μπορεί να έχει ξεκινήσει από επώνυμη πηγή (πρόσωπο), αλλά έχει και αυτό, όπως η παροιμία, ευρύτερη λαϊκή αποδοχή και διδακτικό χαρακτήρα συμβολών λαϊκής σοφίας, ιδ. για τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Γνωμικό και παροιμία βρίσκονται σε πολύ στενή σχέση. Παραδείγματα ρητών παροιμία: *Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτερεί - Είπε ο γάδορος τον πετεινό κεφάλι - Κοπιανοί χαρίζανε γάδορο και τον κοίταζε στα δόντια* γνομικό | παροιμιώδης φράση: *Μάθε τέχνη κι άσ' τηνε - Μάζεσε κι ασ είν' και ρόγες- απόφθεγμα* | ρήση: *'Ανδρών επιφανών πάσα γή τάφος* (Θουκυδίδης) - *Γνώθι σαύτον* (Χίλων) - *Η πόλις θα σ' ακολουθεί* (Κ. Καβάφης) - (*Μήγαρις έχω άλλο στον νο μου*) *πάρεξ ελευθερία και γλώσσα* (Δ. Σολωμός).

ρήτορας (ο) {ρητόρων} 1. αυτός που δημοσίως και προφορικά αναπτύσσει τα επιχειρήματά του, με σκοπό να πείσει για τις θέσεις του: ο *σεβασμός προς τον ~ απαιτεί να μην τον διακόπτεις κατά την ομιλία του* 2. αυτός που έχει την ικανότητα να χειρίζεται με άνεση, ακρίβεια και εκφραστικότητα τον λόγο, που έχει το χάρισμα της ευφράδειας: *έχει διεισδυτική και συστηματική σκέψη, αλλά δεν είναι γεννημένος ~!* 3. (στην αρχαιότητα) όποιος συστηματικά αγόρευε

στην Εκκλησία του Δήμου: ο *Δημοσθένης, ο μεγάλος* – της αρχαιότητας.
 [ETYM. < αρχ. *ρήτωρ*, -ορός < *Ερῆ-τορ < θ. *Ρρη-, μεταπτωτ. βαθμ. του δισύλλαβου θ. *Ρερε- (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < I.E. *wṛē- «λέγω, ομιλώ». Βλ. λ. *ρήμα*]. **ρητορεία** (η) [αρχ.] {ρητορείων} 1. ο λόγος του ρήτορα, η δημηγορία 2. η ικανότητα, το χάρισμα του ρήτορα ΣΥΝ. ευφράδεια, ευλωττία 3. η ρητορική τέχνη ΣΥΝ. ρητορική 4. ΦΙΛΟΛ. το είδος του π'ζού λόγου που αναπτύχθηκε από τους αρχαίους Έλληνες μετά τον φιλοσοφικό και τον ιστορικό λόγο και περιλαμβάνει λόγους συμβουλευτικούς, δικανικούς, επιδεικτικούς και πανηγυρικούς 5. (συνήθ. στον πληθ.) η χωρίς νόημα, ανούσια πολυλογία: *άρχισε πάλι τις* –! ΣΥΝ. φλυαρία. **ρητορεύω** ρ. αμετβ. [αρχ.] {ρητορεύουσα} 1. ασκώ τη ρητορική τέχνη, αγορεύω δημοσίως, εκθέτω τις απόψεις μου επιχειρηματολογώντας: ~ σε *δικαστήριο* | στη *Βουλή* ΣΥΝ. αγορεύω, δημηγορώ 2. (κακός.) μιλώ με πομπώδη τρόπο, προσπαθώντας να εντυπωσιάσω: *άρχισε πάλι να ρητορεύει και ποιος τον αντέχει!* ρητορική (η) [αρχ.] 1. (α) η τέχνη της αποτελεσματικής χρήσης της γλώσσας στον γραπτό ή προφορικό λόγο με τη χρησιμοποίηση τεχνικών επικοινωνίας και πειθούς, καθώς και κατάλληλων σχημάτων του λόγου, ώστε να εξασφαλιστεί η αποδοχή των θέσεων του ομιλητή | συγγραφέα | αρθρογράφου από τον ακροατή | αναγνώστη: *σπουδαίω* | *διάδακω* – (β) (συνεκδ.) τα ίδια τα γλωσσικά μέσα που χρησιμοποιεί κάποιος για να πείσει, να επηρεάσει κ.λπ.: «τα *λόγια* αυτά *απηχούν την τρέχουσα* ~ *μεγάλης μερίδας* τον *σύγχρονον οικολογικόν κινήσαντα*» (εφημ.) || η ~ *του εθνικισμού* | *του ρατσισμού* ΦΡ. **εκκλησιαστική ρητορική** μθήημα της πρακτικής θεολογίας, κατά το οποίο διδάσκονται οι αρχές, οι κανόνες και οι τεχνικές που θα πρέπει να τηρούνται κατά το κήρυγμα 2. (συνεκδ.) κάθε βιβλίο ή πραγματεία για τη ρητορική τέχνη: η «*Ρητορική*» του *Αριστοτέλη*. ρητορικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ρήτορα ή τη ρητορεία: ~ *τέχνη* | *λόγος* | *τεχνική* | *ικανότητα* | *σχήμα* (βλ.λ.) | *τέχνασμα* | *στρατηγική*– ΦΡ. (α) **ρητορική ερώτηση** ερώτηση που διατυπώνεται απλώς ως σχήμα λόγου και όχι για να απαντηθεί, καθώς η απάντησή της είτε είναι αυτονόητη είτε εντελώς περιττή, λ.χ. «τι είναι πιο όμορφο από τον έρωτα;» (ενν. η απάντηση «τίποτε») ή «υπάρχει κανείς που αμφιβάλλει για τα στοιχεία αυτά;» (ενν. η απάντηση «όχι») η ρητορική ερώτηση ισοδυναμεί με (καταφατική ή αρνητική) απόφαση (β) **ρητορικά άνθη** βλ. λ. *άνθος* 2. **ρητορική** (η) βλ.λ. 3. (στον προφορικό λόγο) αυτός που διατυπώνεται κατά συγκεκριμένο τρόπο για εντυπωσιασμό ή επίδειξη του ομιλούντος: ~ *μεγαλοστομίες* | *εξαγγελίες* | *εφέ* | *κόλλα* ΣΥΝ. πομπώδης, στομφώδης, επιδεικτικός, — ρητορική-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. ρητορικότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του ρήτορα, η ευλωττία κατά την ανάπτυξη θέσεων, η άνεση στον λόγο, το λέγειν ΣΥΝ. ευφράδεια 2. το έντονα επιδεικτικό και ανούσιο εξεζητημένο ύφος λόγου: *κουραστική* | *κενή* ~ ΣΥΝ. ρητορισμός, ρητορισμός (ο) (μειωτ.) ρήτορας που δεν ομιλεί ουσιαστικά και τεκμηριωμένα, αλλά καταφεύγει σε φτηνές, πρόχειρες και κοινότοπες πολυλογίες και ρητορισμούς.
 [ETYM. < μτγν. *ρητορικός*, υποκ. του αρχ. *ρήτωρ*, -ορός]. **ρητορισμός** (ο) 1. το ανούσιο και έντονα επιδεικτικό ύφος λόγου: *διέκρινε κανείς στην ομιλία του έναν *αψύσκο* και *κουραστικό** ~ ΣΥΝ. ρητορικότητα 2. **ρητορισμός** (οι) οι επιτηδευμένες εκφράσεις και τα πολύπλοκα λεκτικά σχήματα: *μας *κούρασε* με τους ~ του* ΣΥΝ. βερ-μπαλισμοί.
 [ETYM. Ελληνογενής ξέ. όρ., < αγγλ. rhetorism]. ρητός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει διατυπωθεί γλωσσικά, που έχει λεχθεί: *υπάρχουν *ρητές* και *λανθάνουσες σκέψεις* του *Πλάτωνα* για ' αυτό το θέμα* ΣΥΝ. εκπεφρασμένος 2. αυτός που έχει διατυπωθεί σαφώς, που δεν αφήνει περιθώρια παρανοήσεων για το περιεχόμενο του: *πήρε ~ εντολές* | *διαταγές για το τι έπρεπε να κάνει* || *παρά τη ~ απαγόρευση του *παιδιού*, συνέχισε το κάπνισμα* || η *διάγνωση του *υπουργού* υπήρξε ~ και *κατηγορηματική** (απόλυτη στη διατύπωση και δεσμευτική στο περιεχόμενο της) || *το *ναυλοσύμφωνο* περιέχει ~ όρους αποκλεισμού επικίνδυνου φορτίου* ΣΥΝ. κατηγορηματικός, απόλυτος ΑΝΤ. ασαφής 3. αυτός που επιτρέπεται ή μπορεί να ειπωθεί (κατ' αντιδιαστολή προς το *άρρητος*) 4. **ρητό** (το) βλ.λ. • 5. ΜΑΘ. **ρητός αριθμός** αριθμός που γράφεται σε μορφή κλάσματος με όρους ακέραιους αριθμούς, λ.χ. -3/+5, +2/-7 ~ οι τέσσερις πράξεις μεταξύ ρητών δίνουν πάντοτε ρητό αριθμό ΑΝΤ. *άρρητος*. — ρητ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ΡΡ-.

[ETYM < αρχ. *ρητός* < *Ρρη-τός < θ. *Ρρη-, μεταπτωτ. βαθμ. του δισύλλαβου θ. *Ρερε- (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) < I.E. *wṛē- «λέγω, ομιλώ». Βλ. κ. *ρήμα*. Στη φρ. *ρητός αριθμός* αποδίδεται ο γαλλ. όρ. *nombre rationnel*]. **ρήτρα** (η) {ρητρών} 1. (α) επιμέρους όρος ή άρθρο σε συμβόλαιο, συμφωνία, διαθήκη ή άλλο επίσημο έγγραφο, σύμβαση: ~ *γενική* (προκαθορισμένη) | *ειδική* (πρόσθετη ρύθμιση) || ~ *ασφαλιστήρια* (με ανάληψη εκ μέρους του παραγγελοδότη της ευθύνης για τη μη τήρηση της υποχρέωσης του) (β) **ρήτρα τιμαριθμού** | **χρυσού** | (*ξένο νομίσματος*) κ.λπ. υπολογισμός της αντιστοχίας του εθνικού νομίσματος προς τον τιμαριθμό | τον χρυσό | ορισμένο ξένο νόμισμα (π.χ. ρήτρα δολαρίου) κ.λπ. κατά την εξόφληση συμβατικής οφειλής: *έντοκα γραμμάτια με ~ δολαρίου* (γ) **ρήτρα συναλλάγματος** βλ. λ. *συνάλλαγμα* 2. ΝΟΜ. (α) (σε διεθνείς συνθήκες) **ρήτρα των πραγμάτων παραμένοντων ως έχουν** (λατ. *rebus sic stantibus*) όρος για την ισχύ συμφωνίας εφόσον τα πράγματα παραμένουν όπως ήταν όταν υπογράφηκε η συμφωνία– κυρ. ως όρος για λύση διεθνούς συμφωνίας ή για την απόχρησή από αυτήν συμβαλλόμενου σε περίπτωση ριζικής

και απρόβλεπτης αλλαγής των συνθηκών που οδήγησαν στη σύναψη της (β) (στις διεθνείς συναλλαγές) **ρήτρα του μάλλον εννοούμενου κράτους** όρος που καθορίζει την παροχή ή την επέκταση όλων ή μέρους των πλεονεκτιμάτων μιας χώρας σε τρίτη χώρα και όχι στη χώρα στην οποία είχαν χορηγηθεί ή επρόκειτο να χορηγηθούν στο μέλλον (γ) **ποινική ρήτρα** η υπόσχεση του οφειλέτη προς τον δανειστή ότι, εάν δεν εκπληρώσει ή δεν εκπληρώσει προσήκοντως την κύρια παροχή, θα του καταβάλει άλλη παροχή ως ποινή. [ETYM. < αρχ. ρήτρα | *Ρρατρά*, αρχική σμ. «προφορική συμφωνία», < θ. *Ρρη-Ι Ρρά-* (μεταπτωτ. βαθμ. του δισύλλαβου θ. *Ρερε- < I.E. *wṛē-«λέγω, ομιλώ», βλ. λ. *ρήμα*) + επίθημα -τρα. Η σημερινή σμ. αποτελεί απόδ. του μτγν. λατ. *clausula*. Μετάφρ. δάνεια είναι οι όροι *ρήτρα του μάλλον εννοούμενου κράτους* (< αγγλ. the most favoured nation clause), *ρήτρα τιμαριθμού* | *δολαρίου* (< αγγλ. escalator | dollar clause]. ρηγαίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.} γίνομαι ρηγός ή πιο ρηγός από όσο είμαι ΑΝΤ. βαθαίνο.

ρηγία (η) {χωρ. πληθ.} η τελευταία φάση της αμώτιδος, όταν η στάθμη του νερού βρίσκεται στο χαμηλότερο της σημείο. [ETYM < αρχ. *ραγία* | *ρηγίη* (ήδη στον Ηρόδοτο με τη σημερινή σμ.) < ρη'ός | *ράχος* (βλ.λ.)]. ρηγός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει μικρό βάθος: ~ *θάλασσα* | *νερά* | *πίατο* ΣΥΝ. αβήθος, ανάβθος ΑΝΤ. βαθός 2. αυτός που δεν προχωρεί βαθιά, που είναι κοντά στην επιφάνεια: ~ *ρίζες* 3. **ρηγιά** (τα) το μέρος της θάλασσας κυρ. κοντά στην ακτή, όπου το βάθος είναι μικρό: *κοιμυπάει μόνο στα ~ 4*. (μτφ.) αυτός που δεν εμβαθύνει, στερείται ουσίας: ~ *ανάληψη* || ~ *σκέψη* | *νοήματα* || ~ *άνθρωπος χωρίς αναζητήσεις και αρχές!* ΣΥΝ. επιπόλιος, επιφανειακός, (για πρός.) ελαφρός, ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. βαθυστόχαστος, διευστόχος. — ρηζότητα (η). [ETYM < αρχ. *ρηγός* | *ράχος* «ακανθώδης θάμνος ή φράχτης, κλαδί» < *wṛāgh-os, για το οποίο βλ. λ. *ράχη*].

ριάλτι σόου (το) ελλην. *θέαμα καθημερινότητας* | *ιστορίες από τη ζωή* τηλεοπτική εκπομπή στην οποία καλούνται να εκθέσουν τα προσωπικά τους προβλήματα καθημερινοί άνθρωποι και στην οποία συμμετέχουν σύμβουλοι γάμου, ψυχολόγοι, νομικοί κ.ά., καθώς και απλοί άνθρωποι ως κοινό' οι εκπομπές αυτές κατηγορούνται συχνά για εξεπαιτισμό της ανθρώπινης προσωπικότητας και εκμετάλλευση του ανθρώπινου πόνου για λόγους θεαματικότητας, ενώ από άλλους θεωρούνται ως ένα δημόσιο βήμα που δίνει την ευκαιρία να έρθουν στο προσκήνιο διάφορα προβλήματα και να ευαισθητοποιηθούν η κοινή γνώμη και οι αρμόδιοι φορείς. [ETYM < αγγλ. reality show].

Ριβιέρα (η) τουριστική περιοχή της Δ. Ιταλίας στις ακτές του Κόλπου της Γένοβας. [ETYM. < ιταλ. Riviera «ακτή» < δημιόδ. λατ. *riparia < λατ. ripa]. **ριβόζη** (η) {ριβόζων} σακαριτής με πέντε άτομα άνθρακα, που αποτελεί βασικό συστατικό του R.N.A.

[ETYM. Μεταφορά του γερμ. Ribose < Ribonsäure < Ribon- (< Arabinose «ουσία του αραβικού κόμμεως») + Säure «οξύ»]. ριβονουκλεϊκό κ. ριβοζονουκλεϊκό οξύ (το) το R.N.A. (βλ.λ.). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. ribonucleic < ribo- (< ribose, βλ. κ. *ριβόζη*) + nucleic (βλ. λ. *νουκλεϊκό*)].

Ρίγα (η) πρωτεύουσα της Λεττονίας. [ETYM. < λετ. Riga, πθ. < αρχ. λετ. rīga «καμπή, καμπύλη» ή < λιθ. rīdzina «ρεύμα», απόψεις που εξηγούνται από το γεγονός ότι η πόλη είναι χτισμένη στις εκβολές του ποταμού Δυτικού Νεβίνα (Dvīna)].

ρίγα (η) {ριγών} 1. η γραμμή που έχει χαραχθεί με χάρακα 2. (συνήθ. για υφάσματα, ρούχα κ.λπ.) καθέμα από τις κατακόρυφες ή οριζόντιες ευθείες γραμμές στο σχέδιο ρούχου: το *πουκάμισο είχε λεπτές *γαλάσιες** ~ || *γραφάτια με *γοντρή** ~. — (υποκ.) ριγούλα (η). [ETYM. μεσν. < ιταλ. riga < αρχ. γερμ. riga «γραμμή» (πβ. αρχ. αγγλ. rāw > αγγλ. row)].

ριγανάτος, -ή, -ο 1. (για φαγητά, συνταγές) αυτός που έχει πολλή ρίγανη: ~ *κουνέλι* | *πατάτες* 2. **ριγανάτο** (το) ψητό κρέας μαγειρεμένο με πολλή ρίγανη.

ρίγανη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. θαμνώδες αρωματικό φυτό, χαρακτηριστικό της ελληνικής χλωρίδας, που καλλιεργείται για τα φύλλα (και τα άνθη) του, τα οποία αποξηραμένα και τριμμένα αποτελούν τυπικό καρύκευμα της ελληνικής (και γενικότερ. της μεσογειακής) κουζίνας λόγω της έντονης γεύσης και του αρώματός τους: ευρύτατη είναι και η χρήση του στη φαρμακευτική, κυρ. για τη σπασμολυτική δράση του ελαίου που παράγεται από το φυτό αυτό (οριγανέλαιο) 2. τα επεξεργασμένα σε εργοστάσιο ή με φυσικό τρόπο αποξηραμένα, τριμμένα και κοσκινισμένα αρωματικά φύλλα και άνθη αυτού του φυτού, όπως χρησιμοποιούνται για καρύκευμα: η *πίτσα έχει πολλή ~* || *βάλει και *άλλη* ~ στο ψητό* || *πατατάκια με ~* ΦΡ. **κολοκόθια με (τη) ρίγανη** (ως σκόλιο) για ανούσια λόγια, *σαχλαμάρες*. — (υποκ.) ριγα-νούλα κ. ριγαντίσα (η).

[ETYM. < αρχ. *όριγανος* (ή), *όριγανον* (τό) (βλ.λ.), με σύγηση του αρχικού άτονου *ο-* και αλλαγή γένους].

ριγανόλαδο (το) το οριγανέλαιο (βλ.λ.).

ριγέ επίθ. {άκλ.} 1. (για υφάσματα, σχέδια) αυτός που έχει ρίγες: ~ *γραφάτια* ΣΥΝ. ριγωτός 2. το σχέδιο που αποτελείται από παράλληλες συνεχόμενες ρίγες: το *σακάκι είναι σε *λεπτό** ~. [ETYM < γαλλ. rayé «ριγωτός, ακτινωτός» (με την παρετυμολ. επίδρ. της *λ.ριγα*) < p. rayet < rayon «ακτίνα» (< λατ. radius)].

ριγηλός, -ή, -ό (λογοτ.) αυτός που τρεμουλιάζει, που ριγεί από το κρύο ΣΥΝ. τρεμουλιάρης. — ριγηλά επίρρ.

[ETYM. < αρχ. *ριγηλός* < *ρίγος* (βλ.λ.) + *παραγ.* επίθημα -ηλός, πβ. κ. *σφριγηλός*].

ριγκ (το) → ρινγκ

ρίγος (το) {ρίγ-ους | -η, -ών} δυνατό τρέμουλο που διαπερνά το σώμα σαν ανατριχίλα λόγω μεγάλου ή ξαφνικού ψύχους, ως σύμπτωμα πριν από την εμφάνιση πυρετού (λ.χ. στην πνευμονία, τη γρίπη) ή λόγω μεγάλης ψυχοσωματικής έντασης, συγκλονιστικού αισθήματος ή υψηλής συγκίνησης: με *πίναε* - και *μόνο* που *θυμάμαι* το φρικτό εκείνο θέαμα || *ρίγη* *επιθυμίας* | *ηδονής* | *συγκινήσεως* ΣΥΝ. τρεμούλα, ανατριχίλα, σύγκρο.

[ETYM < αρχ. *ρίγος* < I.E. *srīg-os (ίδια σημ.), πβ. λατ. *frigus* «ρίγος, ψύχος» (> ισπ. *frío*), *frigere* «κρυώνω, παγώνω», *frigidus* «παγωμένος, ψυχρός» (> γαλλ. *froid*). Βλ. κ. *ριγώ*].

ριγώ ρ. αμετβ. {ριγείς... | ρίγησα} 1. έχω ρίγη (λόγω ψύχους, πυρετού ή από μεγάλη και δυνατή συγκίνηση): - από *χαρά* | *επιθυμία* | *ηδονή* || *ριγούσε* και *μόνο* στο *άκουσμα* της ΣΥΝ. ανατριγιά, τρεμουλιάζω, ανατριχιάζω 2. (μτφ.) τρέμω ολόκληρος: τα *φύλλα* *ριγούσαν* στο *φύσημα* του *αέρα*.

[ETYM < αρχ. *ριγώ* (-έω) < *ρίγος* (βλ.λ.). Συχνότερα απαντά στα αρχ. κείμενα ο τ. *ριγώ* (-έω) | *ρίγη* (βλ.λ.), πβ. κατ' αναλογία προς το *ιδρώ* (-έω) | *-έω*].

ριγώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρίγων-σα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) τραβώ ρίγες (κυρ. παράλληλες) με χάρακα πάνω σε μια επιφάνεια: ~ μια *σελίδα* ♦ 2. (αμετβ.) (για χάρακα) είμαι *ίσως*, ώστε να βοηθώ στη χάραξη *ίσων* γραμμών: *έχει φθαρεί η άκρη του χάρακα και δεν ριγώνει καλά*. — **ρίγωμα** (το) (σημ. 1).

ριγώσιος, -ής, -ό αυτός που έχει ρίγες, που το στέδιο του αποτελούν παράλληλες, συνεχείς ρίγες ΣΥΝ. ριγέ, γραμμωτός, χαρακωμένος.

ρίζα (τα) οι πρόποδες, η περιφέρεια ενός βουνού ΣΥΝ. ριζοβούνι. [ETYM < ρίζα, μ^ε καταβίβασμό του τόνου κατά τα ^παρρ. σ^ε-ά, λ.χ. *κοντ-ά*, *ψηλ-ά*, *χαμηλ-ά*].

ρίζα (η) {ρίζων} 1. το τμήμα του σώματος ενός φυτού, που αναπτύσσεται και διακλαδίζεται κατά κύριο λόγο υπογείως και προς τα κάτω μέσα στο έδαφος, σχηματίζοντας το φυτό και απορροφώντας από το έδαφος τα απαραίτητα θρεπτικά συστατικά και το νερό, με τα οποία τροφοδοτεί τα υπέργεια τμήματα του: *πασαλόδη*ς | *θυσανώδης* ~ 2. κάθε υπόγειο τμήμα ενός φυτού, όπως λ.χ. το ριζόμα 3. (συνεκδ.) το ίδιο το φυτό στο σύνολο του, κυρ. ως ξεχωριστή μονάδα σε καλλιέργειες ή χωράφια: ο *πατέρας* του *τού άφησε εκατό* ~ *έλιές στο χωράφι* 4. (μτφ.) το καλύτερο τμήμα οποιασδήποτε κατασκευής, το θεμέλιο ή η βάση στηριζέως: η ~ του *τοίχου* | *κολόνας* 5. (ειδικότ.) οι πρόποδες υψώματος, λόφου, βουνού κ.λπ.: το *χωριό* ήταν *χτισμένο στη ~ του μεγάλου βουνού* ΣΥΝ.

ρίζα (τα) 6. το τμήμα οργάνου, μέρος του σώματος που είναι σφηνωμένο (λ.χ. σε ιστό) και συγκρατώ το όργανο, αποτελώντας τη βάση του, το σημείο από το οποίο ξεκινά η ανάπτυξη: η ~ του *δοντιού* | *της γλώσσας* | το *υαχίτι* | *ενός νεύρου* || *σαμπουάν δυναμωτικό για τις - των μαλλιών* 7. το γένος, το πρόσωπο ή η οικογένεια στην οποία ανήκει η καταγωγή ενός συνόλου ατόμων, απογόνο: *έχει ρίζες και στην Ιταλία και στην Αυστρία* || *από πού είναι η ~ σου*; ΣΥΝ. αίμα, καταγωγή, γενεαλογική γραμμή, γενεαλογικό δέντρο, γενιά, φυτόρα 4. (μτφ.) (α) οι γενεαλογικές, πολιτισμικές και ιστορικές καταβολές κάποιου, ό,τι συνδέει έναν άνθρωπο με το παρελθόν του: *αν αποκοπούμε από τις ~ μας*, θα *χάσουμε την εθνική μας ταυτότητα* || *επιστροφή στις ~* || (β) ο *~ του ελληνισμού στη Μ. Ασία και στον Πόντο* (β) οι προσωπικές, στενές σχέσεις που συνδέουν κάποιον με έναν τόπο, τρόπο ζωής κ.λπ., καθιστώντας ένα μέρος πατρίδα του: *αν και παιδί Ελλήνων μεταναστών, αισθάνεται τις ~ της στον Καναδά, όπου γεννήθηκε, έζησε και έκανε οικογένεια* 9. (μτφ.) η γενεσιουργός αιτία, η αφορμή ή αφετηρία για την εκδήλωση ή διαμόρφωση μιας κατάστασης, ενός γεγονότος: η ~ του *κακού* || το *πρόβλημα πρέπει να χτυπηθεί στη - του* · 10. ΓΛΩΣΣ. (α) το τμήμα λέξεως που δηλώνει τη βασική (ρίζικη) σημασία της, π.χ. το στοιχείο *λαβ-* στο *λα-μ-β-άν-ω* ρίζα περιβάλλεται από σχηματιστι-κά στοιχεία ή προσφύματα (βλ.λ.), με τα οποία συναποτελεί το θέμα της λέξης (*λαμβάν-*) κατ' αντιδιαστολή προς την κατάληξη (-ω) (β) ο υποθετικός αρχικός τύπος στον οποίο ανήκει μια επανασύνθεση μια λέξη, λ.χ. η I.E. *es- (> *εσ-μι > *είμν* πβ. αρχ. ινδ. as-mi) · 11. ΜΑΘ. ο αριθμός ο οποίος, πολλαπλασιαζόμενος με τον εαυτό του μία φορά (*τετραγωνική* ~), δύο φορές (*κυβική* ~) κ.λπ., δίνει τον αριθμό του οποίου ζητούμε τη ρίζα: *το 2 είναι η τετραγωνική ~ του 4*, *το 3 είναι η κυβική - του 27*, *το 5 είναι η τέταρτη ~ του 625* · 12. ΧΗΜ. *ελεύθερες ρίζες* συσπλεγμένα άτομων στα οποία υπάρχει τουλάχιστον ένα ελεύθερο, ασυζευκτο ηλεκτρόνιο. — (υποκ.) ριζούλα κ. ριζίτσα (η), ριζάκι (ΤΟ).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*. [ETYM < αρχ. *ρίζα* | *βρίζα* (αιολ.) (ήδη μυκ. wi-ri-za) < *Frtō-ja (ο φωνηεντισμός είναι δυσερμηνευτός- ίσως το -i- να αντιπροσωπεύει εναλλακτική μορφή συνεσταλμ. βαθμ. *wrad-), που ανήκει σε I.E. *wrad- «ρίζα, κλαδί», πβ. λατ. *radix* «ρίζα» (> γαλλ. *racine*, ισπ. *raíz*), αρχ. γερμ. *würz* (> γερμ. *Wurzel*), αρχ. αγγλ. *rōt* (> αγγλ. *root*), αλβ. *rranzë* κ.ά. Αμφίβολη η σχέση με τις λ. *ράδαμος*, *ράδιξ*. Ο γλωσσ. όρ. αποδίδει το γερμ. *Wurzel*].

ριζάρια (η) {δύσφρ. ριζαργών} ΙΑΤΡ. οδοντιατρικό εργαλείο για την εξαγωγή των ριζών των δοντιών. [ETYM < μτγν. *ριζάρια* < *ρίζα* + *άρια* (βλ.λ.)].

ριζίδιο (το) {ριζίδι-ου | -ών} 1. μικρή ρίζα, αυτή που είναι πολύ λεπτή 2. λεπτή ρίζα νεύρου.

[ETYM < Υποκ. του ουσ. *ρίζα*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *radicle* (< λατ. *radicula*, υποκ. του *radix* «ρίζα»). **ριζική** -ής, -α, -ικο {ριζική/ηδες} (λαϊκ.) καθοριστικός, αυτός που έχει καλή τύχη, ριζικό ΣΥΝ. καλότυχος ΑΝΤ. κακορίζκος, κακότυχος. [ETYM < ριζικό + παραγ. επίθημα -ής]. **ριζικαρι** (το) {ριζικαρ-ιού | -ιών} ΛΑΟΓΡ. κάθε αντικείμενο που ριζώνει

στο αμίλητο νερό, το οποίο χρησιμοποιείται για μαντεία στον εορτασμό του κλήθωνα.

ριζικό (το) (λαϊκ.) ό,τι θεωρείται πως έχει προδιαγραφεί από τη μοίρα για κάποιον, η προσωπική του μοίρα: *«ασήμωσε να σου πο το ~ σου»* *είπε η τοιγάρνα* || *ήταν το ~ του να μη ζήσει πολύ!* || *«φταίει το στραβό το ~ μας* | *φταίει ο Θεός που μας μισε!*» (Κ. Βάρναλης) ΣΥΝ. πεπρωμένο, τύχη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.

[ETYM < μεσν. *ρίζικόν*, αβεβ. ετύμου. Το γεγονός ότι δεν μπορεί να εξακριβωθεί η αρχική σημ. της λ., περιπλέκει τα πράγματα. Δεν αποκλείεται η λ. να αποτελεί απλώς ουσιαστικό ουδ. του μτγν. επιθ. *ρίζικός* (< αρχ. *ρίζα*), αν θεωρήσουμε ότι η λ. σημαίνει εξ αρχής «μοίρα, πεπρωμένο». Εντούτοις, αν δεχθούμε ως αρχική τη σημ. «περιουσία που κερδίζεται από τυχοδιώκτη», τότε ίσως η λ. ανήκει σε αραβ. *ρίζα* «φόρος για την παραμονή των Αραβίων στρατιωτών στην Αίγυπτο»].

ριζικός, -ής, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με ρίζα (φυτού): ~ *τριγίδιο* | *πίεση* (με την οποία ωθείται προς το ξύλωμα του φυτού το νερό μέσω των αγγείων) 2. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη ρίζα (τριχάς, δοντιού, νεύρου κ.ά.): ~ *αποτριχώση* 3. (μτφ.) αυτός που αναφέρεται στα θεμέλια ή στην ουσία: *χρειάζονται ~ αλλαγές για την εξυγίανση του δημόσιου τομέα* || - *θεραπεία* | *ανάδιάρθρωση* ΣΥΝ. (λόγ.) εκ βάθρων 4. πλήρης, ο εξ ολοκλήρου: ~ *διαφωνία* || *θα κάνει ~ ανακίνηση στο σπίτι αρχίζοντας από το μηδέν* ΣΥΝ. ολοκληρωτικός. — ριζικ-ά | -ός [1871] επιθρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάθετος*.

[ETYM < μτγν. *ρίζικός* < αρχ. *ρίζα* (βλ.λ.). Οι σημ. 3, 4 αποδίδουν το γαλλ. *radical*].

ριζιμός, -ά, -ό (διαλέκτ.) αυτός που έχει ριζώσει βαθιά σε μία θέση, που έχει δυνατές και μεγάλες ρίζες: ~ *κυπαρίσι* || «σε *ψηλό βουνό*, σε - *χαράκι*, *κάθεται αυτός*» (ριζίτικο τραγ.) || «(το *ποτάμι*) *φέρει λιθάρια ~, δέντρα ξεριζωμένα*» (δημοτ. τραγ.).

[ETYM < όψιμο μεσν. *ριζιμός* < μεσν. *ριζιμαίος* < αρχ. *ρίζα* + παραγ. επίθημα -μαίος (πβ. *επιστολ-μαίος*)].

ριζίτης (ο) {ριζιτών}, ριζίτισσα (η) {ριζιτισσών} (κυρ. στην Κρήτη) πρόσωπο που ζει στη ρίζα, στους πρόποδες του βουνού, κυρ. των Λευκών Ορέων.

ριζιτιά (η) {ζωφρ. *πληθ*} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή μιας νευρικής ρίζας. [UXM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *radiculitis*].

ριζίτικος, -ής, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τις ρίζες, τις καταβολές ή την καταγωγή κάποιου, την παράδοση 2. **ριζίτικο** (το) επιτραπέζιο δημοτικό τραγούδι, που κατέγεται από περιοχή της Δ. Κρήτης, τραγουδιέται χωρίς μουσική από άνδρες και με ηρωικό κατά κύριο λόγο περιεχόμενο: «*Διγενής ψογαχαίει*» είναι ένα περίφημο ~.

ριζοβόλημα (το) {ριζοβόλη-ματος | -ατα, -άτων} η ριζοβόληση, το φύ-τρωμα, η ανάπτυξη ριζών.

ριζοβολώ ρ. αμετβ. {ριζοβόλες... | ριζοβόλησα} (λαϊκότ.) 1. βγάω, αναπτύσσω ρίζες: *ριζοβόλησαν οι σπάροι* || *τα δέντρα ριζοβόλησαν* ΣΥΝ. ριζώνω 2. (μτφ-λογος) εδραϊώνομαι, σταθεροποιούμαι, αποκτώ ερτίσματα: *ριζοβόλησε η ιδέα του ξεσηκωμού!* ΣΥΝ. στεριώνω. — ρι-ζοβόληση (η) [μεσν.]. [ETYM < μτγν. *ριζοβολώ* (-έω) < *ρίζα* + *-βολώ* < *βάλλω*].

ριζοβούνι (το) {ριζοβουν-ιού | -ιών} τα ριζά, οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. ρίζα.

ριζοβράχο (το) 1. ο βράχος που ξεπροβάλλει μέσα από τη θάλασσα ΣΥΝ. σκόπελος 2. η βάση ενός βράχου, τα ριζά βουνού. Επίσης ριζο-βράχι (το).

ριζοειδής, -ής, -ές {ριζοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που ως προς το σχήμα ή την ανάπτυξη του μοιάζει με ρίζα: ~ *έκφυση*. — ριζοειδός επιθρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

[ETYM μεσν. < *ρίζα* + *-ειδής* (< *είδος*). Η λ. ως όρος της βοτανικής αποτελεί αντιδάν., πβ. αγγλ. *rhizoid*].

ριζολόγ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ριζολογία... | ριζολόγησα} (λαϊκότ.) 1. μαζεύω χόρτα τραβώντας τα από το χόμα μαζί με τις ρίζες τους, κυρ. για τις φαρμακευτικές τους ιδιότητες 2. (γενικότ.) ξεχορταριάζω, βγάω τα χόρτα, κυρ. τα αγριόχορτα από έκταση ή καλλιέργεια. — ριζολόγημα (το).

ριζόμορφος, -ής, -ο [1873] (κυρ. για τα υπόγεια τμήματα φυτών) αυτός που έχει σχήμα ρίζας ΣΥΝ. ριζοειδής.

ριζονευριτιά (η) {ζωφρ. γεν. *πληθ*} ΙΑΤΡ. νευραλγία που προκαλείται από τον ερεθισμό της ρίζας νοτίαιου νεύρου. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *radiculoneuritis* (νόθο συνθ.)].

Ρίζος (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM Από το μεσν. επώνυμο *Ρίζος* (< *ρίζα*) προέκυψε το ανδρικό κύρ. όνομα].

ριζοσπάστης (ο) [1824] {ριζοσπαστών}, **ριζοσπάστρια** (η) [1896] {ριζοσπαστριών} πρόσωπο που υποστηρίζει ή προωθεί ριζικές πολιτικές ή κοινωνικές αλλαγές, ο επαναστάτης και καινοτόμος: ~ *πολιτικής* | *στοχαστής*.

[ETYM < *ρίζα* + *-σπαστής* < *σπάζω*, απόδ. του αγγλ. *radical*].

ριζοσπαστικοποιώ ρ. μετβ. {ριζοσπαστικοποιεί... | ριζοσπαστικο-ποι-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσδίδω (σε κάτι) ριζοσπαστικό χαρακτήρα. — ριζοσπαστικοποίηση (η). [ETYM Απόδ. του αγγλ. *radicalise*].

ριζοσπαστικός, -ής, -ό [1868] αυτός που σχετίζεται με τον ριζοσπαστισμό ή τον ριζοσπάστη: ~ *φιλελευθερισμός* | *οικολογία* | *τύπος* || ~ *θέσεις* | *αντιλήψεις* | *προτάσεις* | *προσέγγιση* ΣΥΝ. επαναστατικός, πρωτοποριακός, νεωτεριστικός, (λόγ.) ρηξικέλευθος, καινοτόμος ΑΝΤ. συντηρητικός. — ριζοσπαστικ-ά | -ός επιθρ., ριζοσπαστικότητα (η) [1886].

ριζοσπαστισμός (ο) [1877] 1. η υποστηρίξη ή εφαρμογή δραστικών, ριζικών πολιτικών, οικονομικών ή κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, κυρ.

μέσω της δυναμικής ρήξης με τα κατεστημένα σχήματα, μ' στόχο την επίλυση των υπαρχόντων προβλημάτων 2. κάθε ισχυρή, μαχητική πνευματική στάση, που κυρ. προωθεί ή βασίζεται σε επαναστατική ανατροπή των δεδομένων 3. το σύνολο των θέσεων τις οποίες διατυπώνουν τα ριζοσπαστικά κόμματα 4. (στις Η.Π.Α.) κάθε εξτρεμιστική στάση, αντίληψη ή πρακτική ανεξαρτητική πολιτικής κατωθέτων: *αριστικός* | *δεξιός* ~. [ETYM. Απόδ. του *αγγλ.* radicalism]. ριζότο (το) → ριζότο ριζοφυτία (η) {χωρ. πληθ.} η ανάπτυξη, έκφωση ριζών.

[ETYM. *μτγν.* < ριζοφυής < ρίζα + -φυής < φύω | -ομαι (βλ.λ.)]. ριζοχώρι (το) {ριζοχωρ-ιού | -ιών} χωριό που έχει κτιστεί στη ρίζα βουνού, στους πρόποδες του. ριζώμα (το) [αρχ.] {ριζώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η ανάπτυξη ριζών: το - του *δέντρου* ΣΥΝ. ριζοβόλημα, ριζοβόληση 2. το σύνολο των ριζών ενός φυτού 3. υπόγειος ριζοειδής βλαστός συχνά οριζώνται διάταξης και ανάπτυξης, που συνήθ. δημιουργεί ρίζες από την κάτω του πλευρά και βγάζει βλαστάρια από την πάνω επιφάνεια του. ριζωματικός, -ή, -ό (για φυτά) 1. αυτός που έχει ριζώμα 2. αυτός που αναπτύσσεται, πολλαπλασιάζεται με ρίζωμα. — ριζωμάτι-ά | -ός επίρρ. ριζώνω ρ. μετβ. {ριζώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. βγάλω ριζές, ριζοβολώ 2. (μτφ.) αποκότ. στέρεες βάσεις, εδραϊνόμενοι: *έχει ριζώσει στις καρδιές τους η πίστη στη νίκη* || *πολεμώσε όλες τις προλήψεις που χρόνια και βγάσει είχαν ριζώσει στους ανθρώπους του χωριού* ΣΥΝ. θεμελιώνομαι, στερεώνομαι ΑΝΤ. ξεριζώνομαι 3. (μτφ. για πρόσ.) (α) μένω κάπου μόνιμα ή για πολύ καιρό, χωρίς να φεύγω ή να μετακινούμαι: *θα ριζώσει στην καρέλια απ' το πολύ διάβαμα!* ΣΥΝ. κολλώ (β) αποκότ. ισχυρούς συναισθηματικούς, κοινωνικούς, επαγγελματικούς κ.λπ. δεσμούς με έναν τόπο: *έκκοι χρόνια μετανάστης στη Γερμανία, τελικά ριζωσε εκεί!* ΣΥΝ. στεριώνω ΑΝΤ. ξεριζώνομαι. [ETYM. < αρχ. ριζώ (-όω) < ρίζα]. Ρ.Ι.Κ. (το) Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου.

ρικέτσια (η) {ρικετσιών} ΒΙΟΛ. μικροφωγανισμός ενδιάμεσος ως προς το μέγεθος μεταξύ βακτηριδίων και ιών.

[ETYM. < *αγγλ.* rickettsia, από το όνομα του Αμερικανού παθολόγου HT. Ricketts (1871-1910)]. ρικετσιώση (η) ΙΑΤΡ. καθεμία από τις νόσους που οφείλονται στις ρικέτσιες (βλ.λ.).

[ETYM. Μεταφορά του *αγγλ.* rickettsiosis]. ρικνός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει ζυρώσει, που είναι γεμάτος ρυτίδες: *πρόσωπο* | *δέρμα* || *χαμόγελο* ΣΥΝ. ζυρωμένος, σταοιδισμής-νος, σφουρημένος, σκευρωμένος. [ETYM. < αρχ. ρικνός < *Frik-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *wreik- «κάμπω, περιτυλίγω», πβ. λιθ. γιζή «κάμπω», γαϊδας «παράλυτος, κουτσός», μέσ. *αγγλ.* wrāh «τρέλος, πεισματάρης», *αγγλ.* wriggle «συ-στρέφομαι, στριφογυρίζω», ολλ. wrikken «γυρίζω εδώ κι εκεί» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ροικ-ός* «στρεβλός, καμπύλος». ρικνώω ρ. μετβ. {ρικνώ-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.-λόγ.) περιορίζω την έκταση ή την ελαστικότητα (ενός πράγματος), ώστε να συρρικνώνεται, να *έχτι* πτυχώσεις, ζυρές ΣΥΝ. συμμαζεύω. — ρικνώση (η) [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. ρικνωίμαι (-όω) < ρικνός (βλ.λ.)]. ριλάξ (το) {άκλ.} 1. ξεκούραση, χαλάρωση: *χρειάζομαι λίγο ~ για να πάρω δυνάμεις να συνεχίσω* || (οικ. ως προτροπή) ~, φίλε μου, μην αγχώνεσαι! · 2. είδος καθίσματος για μορά. — (υποκ.) ριλαξάκι (το) (σημ. 2).

[ETYM. < *αγγλ.* relax < μέσ. *αγγλ.* relaxen «αραιώνω» < λατ. relaxare «αραιώνω, χαλαρώνω - κάνω κάτι ευρύχωρο, άνετο» < re- + laxare < laxus «χαλαρός»]. ριλαξάρο ρ. αμετβ. {ριλαξάρισα} (οικ.) ηρεμά, ξεκουράζομαι, χαλαρώνω: *κάνε μου λίγο μασάζ να ~* || *θα φύγω για ένα τριήμερο να ~*. [ETYM. < ριλάξ + παραγ. επίθημα -άρο (βλ.λ.)]. ρίμα (η) {δύσχερ. ριμών} 1. η ηχητική σύμπτωση λέξεων ή στίχων στροφής ή ποιήματος σε ένα μέρος τους, κυρ. στην κατάληξη τους: η ομοιοκατάληξη: *κάνω ~* (ομοιοκατάληκτώ) 2. κάθε ποίημα ή στροφή που έχει τέτοια ηχητική αντιστοιχία στις κατάληξεις των στίχων του, κυρ. πρόχειρο, πρακτικό ή επαινετικό δίστιχο 3. ρίμες κ. (λαϊκότ.) ριμάδες (οι) ομοιοκατάληκτα λαϊκά δίστιχα τραγούδια ΣΥΝ. λειανο-τράγουδα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. ομώγη.

[ETYM. < *ιταλ.* rima < φρανκον. *riman «θέτω σε σειρά, τακτοποιώ» < αρχ. γερμ. rim «σειρά, γραμμή». Η λ. παρετυμολογήθηκε κατά τον Μεσαίωνα προς το αρχ. ουσ. *ρυθμός*, πράγμα που εξηγεί την ορθογραφία του *αγγλ.* rhyme].

ριμάδα (η) → ριμάτα

ριμαδόρος (ο) 1. αυτός που επινοεί ρίμες, που συνθέτει με αυτοσεδιασμό ομοιοκατάληκτα δίστιχα, για να πειράζει ή να επαινέσει 2. (ειρων.) ο στιχογράφος, ο ποιητής ο οποίος στερείται γνήσιου, δημιουργικού ταλέντου. [ETYM. < βεν. rimador < rima (βλ. λ. *ρίμα*) + -dor (βλ. λ. -δόρος)]. ριμάρο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ριμαρ-α κ. -ισα} ♦ 1. (μετβ.) συνθέτω ρίμες, ομοιοκατάληκτα στιχάκια: *ριμαρε κάτι στα πρόχειρα* ♦ 2. (αμετβ.) (για στίχους) κάνω ομοιοκατάληξη: *δεν ριμάρον οι στίχοι* ΣΥΝ. ομοιοκατάληκτώ.

[ETYM. < *ιταλ.* rimare < rima (βλ. λ. *ρίμα*)]. ριμάτα κ. ριμάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μακρύ ποίημα με δίστιχα που ομοιοκατάληκτούν. [ETYM. < *ιταλ.* rimata < rimare (βλ. κ. *ριμάρο*)]. ριμείκ (το) {άκλ.} ΚΙΝΗΜΑΤ. η νεότερη εκδοχή παλαιότερης ταινίας από καλλιτεχνικής πλευράς (λ.χ. η ίδια υπόθεση με άλλους ηθοποιούς και διαφορετική σκηνοθετη ή με άλλον τρόπο προσέγγισης της

αρχικής ιστορίας κ.λπ.): η ταινία *«Άρωμα γυναίκας»* με τον *Αλ Πα-τίνιο* αποτελεί ~ της παλαιότερης ομώνυμης ταινίας με τον *Βιτόριο Γκάσμπα*.

[ETYM. < *αγγλ.* remake «επαναφτιάχνω»]. ρίμελ (το) {άκλ.} καλλυντικό σε υγρή μορφή για το βάνιμο της γραμμής των ριζών των βλεφαριδών με πινελάκι. [ETYM. < Rimmel, εμπορική επωνυμία του προϊόντος], ριμπόνι (το) {άκλ.} (κυρ. στο πλάσκετ) η απόκτηση της μπάλας από επιτιθέμενο ή αμυνόμενο παίκτη μετά από άστοχο σουτ: *παίρνω* | *κερδίζω* ~ || αμυντικό | *επιθετικό* | *εύκολο* | *δύσκολο* ~. [ETYM. < *αγγλ.* rebound «αναπηδώ» < γαλλ. rebondir < re- (< λατ. re-«ανα-») + bondir «πηδώ, τινάζομαι» < δημωδ. λατ. *bombitare, πα-ράλλ. τ. του bombitare «θορυβώ, βουίζω» (< λατ. bombus < αρχ. *βόμβος*)]. ρίνα (η) {ρινών} ψάρι της θάλασσας, με σκληρό και τραχύ δέρμα, πε-πλατυσμένο σώμα και πλατιά εκτεταμένα θωρακικά πτερύγια, που έχει τα βράγχια στο κάτω μέρος του σώματος του: *αλλιώς άγγελος της θάλασσας*.

[ETYM. < *μτγν.* rina < αρχ. *ρίνη*, λ. με δύο βασικές σημ.: (α) λίμα, λειαντικό εργαλείο (β) το ψάρι «άγγελος της θάλασσας». Οσον αφορά στη σύνδεση των δύο σημ., έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. προσδιόριζε αρχικά ένα ψάρι με τραχύ δέρμα, από όπου προέκυψε αργότερα η σημ. του λειαντικού εργαλείου» ωστόσο το αρχ. ρινός (ή), προς το οποίο δύνανται ετυμολογικά να αναφέρεται ποτέ στα λείμα των ψαριών, παρά μόνο στο δέρμα ανθρώπων και βοοειδών.

Έτσι, ίσως ισχύει το αντίστροφο, δηλ. η αρχική σημ. «λίμα» έδωσε την αφορμή για τη μετέπειτα χρήση της λ. ως ονομασίας ψαριού με τραχύ δέρμα. Για το μορφολογικό μέρος της ετυμολογίας βλ. λ. ρίνι, ρινγκ (το) {άκλ.} 1. τετράγωνη εξέδρα που περικλείεται από σκονιά, στην οποία γίνονται αγώνες πυγμαχίας ή επαγγελματικής ελεύθερης πάλης (κατς) (βλ. κ. λ. *καναβάτσο*)- ΦΡ. *ανεβαίνω στο ρινγκ* (i) μετέγω σε πυγμαχικό αγώνα (ii) αρχίζω πυγμαχική καριέρα, γίνομαι πυγμαχός 2. (μτφ.) κάθε τόπος ή χώρος εντονότατο ανταγωνισμού, σκληρής και βίαιης αντιπαράθεσης: *το ~ της πολιτικής*. [ETYM. < *αγγλ.* ring «κρίκος, δακτύλιος, δαχτυλίδι» (επομένως και η παλαιότερη που έχει τέτοιο σχήμα) < αρχ. *αγγλ.* hring]. ρίνη (η) {ρινών} η λίμα (βλ.λ.). Επίσης ρμ'ο (το) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. ρίνη «λίμα, λειαντικό εργαλείο - το ψάρι "άγγελος της θάλασσας"». Η λ. συνδ. με το αρχ. ουσ. *ρινός* (ή) «δέρμα, τριχώμα (ανθρώπου και βοοειδών)» (ήδη μκ. wi-ti-no), πράγμα που οδηγεί σε θ. *Frl-vo-, πθ. μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *wr-ei- (παρέκταση του Ι.Ε. θ. *wer- «στένω, χαράσσω»), πβ. αρχ. *αγγλ.* wriþan «χαράσσω, γράφω, ιερογγραφώ» (> *αγγλ.* write «γράφω»), μεσν. κάτω γερμ. wriþen «χαράσσω, γράφω», γερμ. reiben κ.ά. Για τη σύνδεση των δύο σημ. της λ. ρίνη, βλ. λ. *ρίνα*]. ρίνη μα (το) → ρίνιμα ρινίδι (το) {ρινιδ-ιού | -ιών} το ρίνιμα (βλ.λ.). [ETYM. < ρίνη + παραγ. επίθημα -ιδι (πβ. *πριόνι - πριονίδι, πιστόλι - πιστολίδι*)]. ρινίζω ρ. μετβ. {ρινίζω-α, -μένος} τρίβω (κάτι, μια επιφάνεια) με ρίνη ΣΥΝ. λιμάρω. — ρίνιση (η). [ETYM. < *μτγν.* ρινίζω < αρχ. *ρίνη* (βλ.λ.)]. ρινικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με τη μύτη: ~ *διάφραγμα*

Ι κατάρροος | *οστό* | *κοιλότητα* | *σύμφωνο*. ρίνισμα (το) {ρινίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} πολύ μικρό κομμάτι ενός υλικού, κυρ. ζύλου ή μετάλλου, που αποσπάται κατά το λιμάρισμα του: (συνήθ. στον πληθ.) *τά ~ του ζύλου* ΣΥΝ. πριονίδι. Επίσης ρίνημα. [ETYM. < *μτγν.* ρίνισμα < ρινίζω < αρχ. *ρίνη* (βλ.λ.)]. ρινισμός (ο) [1830] διαταραχή του λόγου, κατά την οποία ο πάσχων αντικαθιστά τους φθόγγους β, λ, π με τους έρρινους μ, ν, μπ κατά την άρθρωση της ομιλίας του. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinisme]. ρινιτάδα (η) [1876] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή της μύτης ή της βλεννογόνου μεμβράνης της: *πυώδης* | *αλλεργική* ~. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* rhinitis]. ρινο- κ. ρινιδ-ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με τη μύτη (*ρινο-λαρυγγικός, ρινο-ρραγία* κ.λπ.). [ETYM. < συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *ρις, ρινός* «μύτη» (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογε-νείς ξέν. όρ., λ.χ. *αγγλ.* rhino-ceros, rhino-score]. ρινόκερος κ.

ρινόκερος (ο) (ρινόκερων) μεγαλόσωμο θηλαστικό με παχύ Κατ σκληρό δέρμα, με ένα ή δύο όρθια κέρατα στο ρύγχος του, που ζει κυρ. σε τροπικές χώρες στις περιοχές της Αφρικής και της Ν. και ΝΑ. Ασίας.

[ETYM. < *μτγν.* ρινόκερος < ρινο- + *κερος*, πβ. *αϊγό-κερος, μονό-κερος*]. ρινολαλία κ. ρινολαλιά (η) φωνητική διαταραχή που έχει ως απο-τέλεσμα την έρρην προφορά του λόγου, την παραγωγή έντονου έρρι-ων φθόγγων.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ.* rhinolalia]. ρινολαρυγγικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται από κοινού με τη μύτη και τον λάρυγγα.

ρινολογία (η) [1897] ΙΑΤΡ ο επιστημονικός κλάδος που εξετάζει την ανατομία της μύτης, καθώς και τις ρινικές παθήσεις (σε επίπεδο πρόληψης και θεραπείας). — ρινολόγος (ο/η), ρινολογικός, -ή, -ό, ρινο-λογικ-ά | -ός επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinologie]. ρινόμακτρο(ν) (το) {ρινομάκτρ-ου | -ων} {παλαιότ.-λόγ.} μαντίλι για τον καθαρισμό της μύτης. [ETYM. < ρινο- + *μάκτρο* (βλ.λ.)].

ρινοπλαστική (η) [1839] ΙΑΤΡ. εγχείρηση για την αποκατάσταση τής μύτης, λ.χ. σε περιπτώσεις τραυματισμών (επανορθωτική) ή για την τροποποίηση του σχήματος της (διορθωτική). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinoplastique].

ρινορραγία (η) [1889] {ρινορραγιών} ΙΑΤΡ. αιμορραγία των αγγείων τής μύτης ΣΥΝ. επίσταξη.

[ΕΤΥΜ < ρινο- + -ρραγία < θ. -ραγ- του αρχ. ρήρημι (παθ. αόρ. β' έρ-ράγ-ην), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinorrhagia].

ρινόρροια (η) [1888] {ρινορροιών} ΙΑΤΡ. εκροή εγκεφαλονωτιαίου υγρού από τα ρουθούνια λόγω τραυματικών αιτιών (κάταγμα στη βάση του κρανίου). [ΕΤΥΜ < ρινο- + -ρροια (με διπλασιασμό του -ρ λόγω συνθέσεως) < ρέω, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinorrhoea].

ρινοσκόπηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. εξέταση των ρινικών διόδων με το ρινοσκόπιο.

[ΕΤΥΜ < ρινο- + σκοπέω «παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinoscopies

ρινοσκοπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρινοσκόπηση, που χρησιμοποιείται ή χρησιμεύει σε αυτήν. — ρινοσκοπικ-ά | -ώς επίρρ.

ρινοσκόπιο (το) {ρινοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο για την εξέταση των κοιλοτήτων τής μύτης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhinoscope].

ρινότυμος, -η, -ο αυτός που του έχουν κόψει τη μύτη.

ρινοτομία (η) [μεσν.] {ρινοτομιών} 1. το κόψιμο τής μύτης (παλαιότ. ως τιμωρία) 2. ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή στη μύτη. — ρινοτομό ρ. [μεσν.Η-είς...].

ρινοφάρυγγας (ο) {ρινοφαργγών} ΑΝΑΤ. το τμήμα του φάρυγγα που βρίσκεται πίσω από τις ρινικές θαλάμεις. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinopharynx].

ρινοφάρυγγικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη μύτη και τον φάρυγγα.

ρινοφάρυγγίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής μύτης και του φάρυγγα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinopharyngitis].

ρινοφονία (η) [1852] {ρινοφωνιών} 1. ΙΑΤΡ. διαταραχή τής προφορικής ομιλίας, κατά την οποία ο ασθενής μιλάει με τη μύτη ΣΥΝ. ρινοσεί 2. (συνεκδ.) η έρρινη ομιλία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. rhinophonía].

ρινόφωνος, -η, -ο [1888] 1. αυτός που μιλάει έρρινα, με τη μύτη 2. ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από ρινοφονία. — ρινοφωνικός, -ή, -ό, ρι-νοφωνικ-ά | -ώς επίρρ.

ρινογία (η) {ρινογιών} ΙΑΤΡ. στραβισμός, κατά τον οποίο τα μάτια στρέφονται, ώστε να βλέπουν τη μύτη. [ΕΤΥΜ. < ρινο(ο)- + -ογία < όγη].

ριντό (το) {άκλ.} 1. η αυλαία του θεάτρου 2. (γενικότ.) κουρτίνα, παρραπετάσμα.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. rideau «παραπέτασμα, κουρτίνα» < rider «πυζόνιο, ζαρώνιο» < αρχ. γερμ. riden «συστρέφω, στρίβω»].

ριζιά (η) 1. το ριζίμο, η βολή 2. (ειδικότ.) η ποσότητα τής γόμωσης πυροβόλου όπλου · 3. η ζαριά: τους τα πήρε όλα με μια ~ · 4. (λαϊκ.) η εκπεριμάτιση: (για μικρόσωμους ανθρώπους) αυτός είναι μισή ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. ρίζνο.

[ΕΤΥΜ < θ. ριζ- του ρ. ρίζνο (βλ.λ.), πβ. αόρ. έ-ριζ-α, + -ιά (πβ. περ-πατησ-ιά, πατησ-ιά, κωρησ-ιά)].

ριζίμο (το) {ριζίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να ρίχνει κανείς (κάτι): ~ πέτρας | ακοντίου 2. το γκρέμισμα, η κατεδάφιση: ~ κτηρίου | φράχτη | τοίχου · 3. (μτφ. σε συναλλαγές) η εξάπλιση: δεν άντεξε το ~ στη μοιρασιά ΣΥΝ. κοροδία · 4. η έκτριση: το ~ του παιδιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. ρίζνο.

[ΕΤΥΜ < θ. ριζ- (βλ. λ. ριζιά) + παραγ. επίθημα -μο, πβ. κάμ-μο, βρέξ-μο].

Ρίο (το) 1. ακρωτήριο τής ΒΔ. Πελοποννήσου μεταξύ Πάτρας και Αιγίου, που συνδέεται με την απέναντι ακτή τής Στερεάς Ελλάδας (Αντίρριο) με πορθμείο: η ζεύξη Ρίου-Αντιρρίου 2. κοινότητα στην παραπάνω περιοχή. [ΕΤΥΜ < αρχ. Ριον (Αγαϊκόν) < ουσ. ριον «κορυφή όρους - ακρωτήριο», αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί αποδεκτή η ταύτιση τής λ. με το μσκ. τί-ιο «ακρωτήριο», η απουσία αρχικού δίγαμμου αποκλείει οποιαδήποτε συσζέτιση με τ. που εμφανίζουν αρχικό *wr- (λ.χ. αρχ. σαξ. wrisil «γίγαντας», αρχ. γερμ. rizo (< *wrisan-), γερμ. Riese κ.ά.). Πιθανότερη φαίνεται η αναγωγή σε τ. *sri-jo- και, ως εκ τούτου, η σύνδεση με χεττ. šer «ψηλά», sará «προς τα πάνω» < Ι.Ε. *ser- | *sr- «ψηλός - αιχμή»].

Ρίο ντε Ζανέιρο (Τζανέιρο) κ. Ρίο Ιανέιρο (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι τής Βραζιλίας, πασίγνωστο για το καρναβάλι του. [ΕΤΥΜ. < πορτ. Rio de Janeiro «Ποταμός του Ιανουαρίου» (προφ. Ρίου ντε Ζανέιρου), ονομασία που δόθηκε εσφαλμένα από μέλη τής αποστολής του εξερευνητή Amerigo Vespucci στις 1/1/1502, τα οποία νόμιμαν πως ο όρμος Γκουαναμπάρα σχηματιζόταν από τις εκβολές ποταμού].

ριπαιός, -α, -ο [1894] (λόγ.) (για άνεμο) ξαφνικός, σφοδρός και μικρής διάρκειας. [ΕΤΥΜ. < ριπή].

ριπή (η) 1. ΣΤΡΑΤ. (α) η βολή πολλών σφαιρών ταυτόχρονα από ένα όπλο, που πραγματοποιείται πατώντας σταθερά (συνεχώς) τη σκανδάλη: οί ~ του πολιβόλου «γάζωσαν» τους άνδρες τής περιπόλου- ΦΡ. (α) **κατά ριπάς** με ριπές: βολή κατά βολή (μία σφαίρα σε κάθε πάτημα τής σκανδάλης) και βολή ~ || (μτφ.) «διάφοροι σχολιαστές στα Μ.Μ.Ε. άρχισαν να πυροβολούν κατά ριπάς κατά τον εκπαιδευτικών και τής Ο.Α.Μ.Ε.» (εφημ.) (β) (μτφ.) εν **ριπή οφθαλμού** (εν ριπή οφθαλμού, Κ.Δ. Α' Κορινθ. 15, 52) πάρα πολύ γρήγορα, στη στιγμή,

ακαριαία: *εξαφανίστηκε* ~ (β) η ταυτόχρονη βολή ομάδας όπλων: ~ *πυροβόλων* · 2. το ξαφνικό και δυνατό φύσημα του ανέμου, η απότομη αύξηση τής ταχύτητας του (πάνω από τεσσεράμισι μέτρα ανά δευτερόλεπτο), που δεν διαρκεί περισσότερο από είκοσι δευτερόλεπτα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνιο*, *ρίγνο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ριπή < ρίπτω (βλ.λ.)].

ριπίδι (το) {ριπίδι-ιού | -ιών} 1. βεντάλια από ψαθί, ύφασμα, χαρτί ή φτερά πουλιών για δροσισμό του προσώπου: «*παίρνοντας ένα χάρτινο ~ από το τραπέζι, άρχισε να φυσά του Αντόνη*» (Π. Δέλια) 2. (παλαιότ.) λειτουργικό σκεύος από φτερά, ύφασμα ή μέταλλο, που το χρησιμοποιούσαν κατά τη Θεία Λειτουργία για να διώχνουν τα έντομα τα οποία τυχόν επικάθονταν στα ιερά σκεύη (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίγνο*, -ρρ. [ΕΤΥΜ. < μτγν. ριπίδιον, υποκ. του αρχ. ριπίς, -ιδος < ριπίζω < ριπή].

ριπιδιοειδής, -ής, -ές [1880] {ριπιδιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα βεντάλιας. Επίσης ριπιδωτός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -%, -ες-

ριπίζω ρ. μετβ. {ρίπισα} (λόγ.) 1. προκαλώ ριπή, αερίζω, ανεμίζω 2. (μτφ.) εξάπτο, ερεθίζω ΣΥΝ. αναρριπίζω. — ρίπιση (η) [μτγν.] κ. **ρί-πισμα** (το) [μτγν.] [ΕΤΥΜ. < αρχ. ριπίζω < ριπή (βλ.λ.)].

ριπλέι (το) {άκλ.} ελλην. *επανάληψη*- η επαναπροβολή στιγμιότυπου στην τηλεόραση, στην ίδια ταχύτητα ή συνηθέστ. σε αρχή κίνηση, ώστε να διακρίνει κανείς (κάτι) καλύτερα ή να ξαναδεί μια σκηνή: ο *σκηνοθέτης μάς έδειξε την επίμαχη φάση του ματς σε πολλά ~* || στο ~ *φάνηκε καθαρά το πρόσωπο του λήστη*- ΦΡ. (αργκό) **κάνω ένα ριπλέι** επαναλαμβάνω: *για κάνε ένα ριπλέι σ' αυτό που είπες, γιατί δεν το 'πιασα με την πρώτη*. [ΕΤΥΜ < αγγλ. replay].

ριπολίνη (η) {χωρ. πληθ.} ελαιόχρωμα καλής ποιότητας και μεγάλης στιλπνότητας που στεγνώνει γρήγορα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. ripolin (νόθο συνθ.) < Rier (όνομα Ολλανδού *φουρέτη) + -olin < -oil (< huile «λάδι»)].

ρίπος (ο) (λόγ.) 1. η ψάθα, η καλωσή · 2. ΝΑΥΤ. πλέγμα από φαρμαένα σχοινιά, που χρησιμύζει στην περιτύλιξη των χοντρών καρβύ-σχοινων για την προστασία τους. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ρίπος, παράλλ. του ουσ. ρίν, ριπός «ψάθα, πλέγμα λυγαριάς», τεχν. όρ., αβ'β. *τύμου, πθ. προ'λλην. δάνειο. Λέει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. μ^ε το ρ. *ρίπτω* (βλ.λ.) μέσω θ. *wríp- (αρχική σημ. «στρέφω, γυρίζω») και μ^ε γοθθ. wairban «ρίχνω», γερμ. werfen, λιθ. višbas «βλαστός, βέργα»].

ρίπτο ρ. μετβ. {έρριψα, ερρίφθη, -ης, -η... (μτχ. ριφθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ. ερριμμένος} (λόγ.) ρίχνο (βλ.λ.)- ΦΡ. **Ο κύβος ερρίφθη** βλ. λ. *κύβος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διώχνο*, *μετοχή*, *ρίχνο*, -ρρ. [ΕΤΥΜ < αρχ. ρίπτο, βλ. λ. ρίχνο].

ρις (η) [αρχ.] [ριν-ός, -α | -ες, -ών] (λόγ.) η μύτη (βλ.λ.)- μόνο σε σύνθετα και παράγωγα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ρίς, ρινός, αγν. ετύμου. Η λ. παρουσιάζει απομονωμένη από τις συνώνυμες λ. των άλλων Ι.Ε. γλωσσών, λ.χ. λατ. nāres, nāsus (> γαλλ. nez, ισπ. naso), γερμ. Nase, αγγλ. nose κ.ά. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με αρχ. ιρλ. srōn «μύτη», άποψη που παραμένει ανεπιβεβαίωτη. Βλ. λ. *ρινο-*].

ρισκάρο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ρίσκαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) εκθέτω σε κίνδυνο, διακινδυνεύω: ~ *χρήματα* | *τη ζωή μου* || *δεν το ~ να πάρω μια τέτοια απόφαση* 2. (αμετβ.) μπαίνω σε κίνδυνο, διακινδυνεύω: *είναι συντηρητικός παίχτης, δεν ρισκάρει*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*. [ΕΤΥΜ < ιταλ. rischiare < rischio (βλ. κ. ρίσκο)].

ρισκό (το) 1. ο κίνδυνος, η διακινδύνευση: *υπήρχε μεγάλο ~ σε αυτό το επιχειρηματικό άνοιγμα* || *άνθρωπος του ~* || *πήρε όλο το ~ πάνω του* (ανέλαβε την ευθύνη του τολμήματος) 2. (συνεκδ.) η παρκινδυνευμένη ενέργεια: *ήταν ~ αυτή η επένδυση*.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. risico | rischio, αρχική σημ. «κινδύνοι σε θαλάσσιο ταξίδι ή σε στρατιωτική επιχείρηση», αβεβ. ετύμου, πθ. < παλ. ιταλ. rrisico < μεσν. λατ. rrisicum, ίσως < μεσν. ριζικόν (βλ.λ.)].

ρίταρντάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική μουσική ένδειξη, που δηλώνει βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής ΣΥΝ. ραλεντάντο ΑΝΤ. ατελεράντο.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. ritardando < λατ. retardandum, γερούνδιο του ρ. retardare «βραδύνω, καθυστερώ» < re- «ανα-» + tardare < tardus «βραδύς, νοθρός»].

ριτενούτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική ένδειξη, δηλώνει βαθμιαία επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής (τέμπο)- διαφέρει από το σοστενούτο, κατά το ότι το τελευταίο δηλώνει άμεση επιβράδυνση τής ρυθμικής αγωγής ΣΥΝ. ραλεντάντο, ρίταρντάντο ΑΝΤ. ατελεράντο, σπριντζίενο. [ΕΤΥΜ < ιταλ. ritenuτο < ρ. ritenepe «κρατώ, συγκρατώ» < λατ. retinēpe «κατέχω, διαφυλάττω, συγκρατώ» < re- «ανα-» + tenere «έχω, κατέχο, κρατώ»].

ριτοεργάες (το) {άκλ.} μορφή τής πολυφωνικής μουσικής, πρόδρομος τής φονγάας.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. ricercare «ερευνά, εξετάζω» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + cercare < μτγν. λατ. circare «κάνω κύκλο, επιστρέφω» (< λατ. circus «κύκλος, γύρος»)].

ρίφι (το) {ριφι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το μικρό κατσίκι ΣΥΝ. κατσικάκι. [ΕΤΥΜ. < μ'σν. ríphi(v) < μτγν. έρίφιον (βλ.λ.)].

ριφιφι (το) {άκλ.} μέθοδος διάρρηξης που συνίσταται όχι στην απευ'θείας παραβίαση τής κύριας εσοδου ενός χώρου (κατστήματος, τράπεζας κλπ.), αλλά στην πλάγια εισβολή σε αυτόν μέσω ανοιγμάτων που γίνεται από διπλανό κτήριο σε έναν από τους τοίχους του: *οι κλέφτες λήστεψαν την τράπεζα με τη μέθοδο τού ~* || *οι κλέφτες έκαναν ~*.

[ETYM]. Από την ομώνυμη ταινία του J. Dassin (1954), όπου παρουσιάζεται η ληστική κοσμιμάτων με αυτή τη μέθοδο. Η ίδια η γαλλ. λ. rifa (αρχό) σημαίνει «σύγκρουση, καβγάς» και ανάγ'ται στο ουσ. rifa «όπλο, φωτιά». **Ριχάρδος** (ο) 1. όνομα ηγ'μόνων της Ευρώπης 2. ανδρικό όνομα. [ETYM; Μεταφορά του γερμ. ονόματος Richard < αρχ. γερμ. rie «δύναμη, ισχύς» + hart «σκληρός, γενναίος». Το όνομα έχει διαδοθεί ευρύτατα στις ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. Richard, γαλλ. Richard, πολ. Ryszard κ.ά.]. ρίχνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έριξε, ρίχτηκε, ριγμένος}

♦ (μετβ.) 1. (α) κάνω (κάποιον/κάτι) να πέσει από ψηλότερο σε χαμηλότερο σημείο: τα δέντρα ρίχνουν τα φύλλα τους το φθινόπωρο || ~ κάποιον στη θάλασσα || - κάτω ένα δέντρο || τον αντίπαλο στο έδαφος | το εχθρικό αεροπλάνο με πύραυλο (καταρρίπτω) (β) σε φρ. αντί των απρόσωπων ρ. βρέχει, χιονίζει: ρίχνει βροχή, ρίχνει χιόνι, ρίχνει καρκελοπόδαρα (= πολλή βροχή) 2. γκρεμίζω: έριξε έναν τοίχο, για να μεγαλώσει το σαλόνι 3. (μτφ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει την κυριαρχία θέση που έχει: με την αποστασία του έριξε την κυβέρνηση || ο Π.Α.Ο.Κ. νίκησε τον Π.Α.Ο. και τον έριξε από την κορυφή της βαθμολογίας 4. (α) μεϊόνι: ~ τις τιμές | τη θερμοκρασία || ~ τις βάσεις για εισαγωγή στα Α.Ε.Ι. (β) υποβιβάζω: ~ το επίπεδο της συζήτησης 5. (α) πετώ (κάτι) στον αέρα και σε απόσταση από εμένα με μια δυνατή κίνηση του χεριού μου: ~ πέτρα | δίσκο | ακόντιο ΣΥΝ. εκσφενδονίζω, εκτοξεύω (β) πετώ κάτι μέσα σε κάτι άλλο: ~ τα σκουπίδια στον κάδο || ~ ματάκια σε ένα ρέμα 6. πυροβολώ: ~ σφαίρες | βλήματα | ρουκέτες | όλμους | οβίδες | τουφεκιάς || φοβήθηκε μήπως οι ληστές του ρίξουν 7. χύνω ολόγυρα, διασκορπίζω (κάτι), ραίνω με (κάτι): έριχναν ρύζι και κονφάτα στους νεόνυμφους 8. πειθώ με τονρό τρόπο ή ξεγελώ: ~ κάποιον με υποσχέσεις || λέγε-λέγε την έριξε στο τέλος και του έδωσε τα λεφτά 9. (~ κάποιον σε κάτι) αδικώ (κάποιον σε κάτι για να ωφεληθώ εγώ), δεν αντιμετωπίζω ισότιμο: τον έριξαν στη μοιρασιά || αισθάνεται ριγμένος-λέει ότι τον δίνουν πάντα τα λιγότερα 10. (ειδικότ. για φλερτ) καταφέρνω, κάνω (κάποιον) να υποκλίνει στις προτάσεις μου, στις επιθυμίες μου: την έριξε με τα γλυκόλογα || ρίχνει τις γυναίκες στο άγε-σθήσε 11. αφήνω ή εξοθώ (κάποιον) να καταλήξει (κάπου) (συνήθ. σε κακή κατάσταση): με τις ιδιωντικοποιήσεις ρίχνουν τους εργαζόμενους στην ανεργία || η ανέχεια τους έριξε στα χέρια των τοκογλόφων || η απογοήτευση τον έριξε στο ποτό || (για ασθένεια) η γρίπη τον έριξε στο κρεβάτι 12. χτυπώ με συγκεκριμένο τρόπο: ~ σφαλιάρα | κλοτσιά | χαστουκά | γροθιά' ΦΡ. **ρίχνο ξύλο** δέντρο, ξυλοκοπώ 13. (για ποιητή) επιβιβάζω: ο δικαηγής του έριξε δέκα μέρες φυλακή 14. αποδίδω (κάτι) σε (κάποιον): ο προπονητής έριξε την ευθύνη της ήττας στους παίκτες || έριξαν στον διαχειριστή το φταίξιμο ΣΥΝ. επιρρίπτω 15. βάζω (συγκεκριμένο νηφοδέλτιο) στην κάβη: ~ λευκό | άκυρο | ψήφο υπέρ ενός κόμματος || τι έριξε; (τι ψήφισες); 16. τοποθετώ: τι λέτε, ρίχνουμε στον φούρνο κανένα αρνίκι με πατάτες; 17. εισηγούμαι, προτείνω, σε φρ. όπως **ρίχνο το σύνθημα**, **ρίχνο μια πρόταση** | **ιδέα στο τραπέζι** (για συζήτηση) 18. (για προϊόντα) παρουσιάζω και προωθώ: ~ καινούργια μοντέλα υπολογιστών στην αγορά ΣΥΝ. κυκλοφορώ 19. σε φρ. που δηλώνουν υπεροχή σε ηλικία, ύψος κ.λπ., όπως: του ρίχνο δέκα χρόνια, σου ρίχνο είκοσι πόντους (στο ύψος) || εσύ μη μιλάς-σου ρίχνο μερικά χρονάκια και κάτι παραπάνω ξέρω από σένα! ♦ (αμετβ.) 20. **ρίχνο προβολισμούς στον αέρα** πυροβολώ για εκφοβισμό: οι ληστές έριξαν δύο πιστολιές στον αέρα και εξαφανίστηκαν 21. (τριτοπρόσ. ρίχνει) βρέχει: από το πρωί ρίχνει συνεχώς- (μεσοπαθ. **ρίχνομαι**) 22. (μτφ.) ορμώ, επιτίθεμαι: του ρίχτηκαν ληστές || ρίχτηκαν στη μάχη || ρίχτηκαν στον καβγά' ΦΡ. (α) ρίχνομαι **στα πόδια (κάποιου)** εκκλιπαρώ, ικετεύω (κάποιον) (β) **ρίχνομαι στην αγκαλιά | στον λαϊμό (κάποιου)** πέφτω με πάθος στην αγκαλιά, στον λαϊμό (κάποιου) (γ) **ρίχνομαι στη φωτιά για κάποιον** θυσιάζομαι για (κάποιον) 23. (μτφ.) (α) πλησιάζω ερωτικά: ένας νεαρός στο μπαρ της ρίχτηκε (β) κάνω ερωτικές χειρονομίες, παρε'Οχλώ σεξουαλικά: της ρίχτηκε μόλις έμειναν μόνοι || ρίχεται σ' όποια γυναίκα συναντήσει 24. ασχολούμαι με πάθος, αφοσιώνομαι με ζήλο, δίνωμαι σε (κάτι): ρίχτηκε στις διασκευές- ΦΡ. **ρίχνομαι με τα μούτρα σε (κάτι)** καταπιάνομαι με ζήλο ή με μεγάλη όρεξη σε (κάτι): ~ στη δουλειά | στο φαί' ΦΡ. (α) **ρίχνο το παιδί** κάνω έκτρωση: δεν ήθελε να κρατήσει το παιδί και πήγε και το 'ριξε (β) **ρίχνο ένα βλέμμα (σε κάποιον)** κοιτάζω (κάποιον) με ορισμένη διάθεση (επιθετική, ερωτική, τρυφερή κ.λπ.): της έριξε ένα βλέμμα όλο τρυφερότητα || του έριξε ένα αυστηρό βλέμμα (γ) **ρίχνο μια ματιά (κάπου)** κοιτάζω (κάπου) πρόχειρα: έριξε μια ματιά στην εφημερίδα και μετά έπεσε για ύπνο || ρίξε μια ματιά στον κήπο, γιατί μου φαίνεται ότι άκουσα έναν θόρυβο (δ) **ρίχνο ριζες** (ι) (για φυτό) ριζώνω (ii) μένω πολύ ώρα κάπου ή εγκαθίσταμαι κάπου (ε) **το ρίχνο (σε κάτι)** αρχίζω να (κάνω κάτι), επιδιόδομαι ή αφοσιώνομαι σε (κάτι): ~ στο διάβασμα | στο ποτό | στη ντόλτσε βίτα | στα χαρτιά || - στο αστέιο | στο καλαμπούρι | στην πλάκα (στ) **το ρίχνο** έξω αρχίζω τις διασκευές: μην κάθεσαι όλη μέρα κλεισμένη στο σπίτι-ρίξε | το λίγο έξω! || το ρίχνει έξω συχνά, αλλά πάντοτε συνοδευόμενος από τη σύζυγο του (ζ) **ρίχνο (κάτι) πάνω μου** φορά ένα ρούχο, συνήθ. για προστασία (από κρύο, υγρασία, ήλιο κ.λπ.): ρίξε μια ζακέτα πάνω σου, θα κρυώσεις! (η) **ρίχνο μπόι** | **ανάστημα** ψηλώνω: μέσα σ' ένα καλοκαίρι έριξε μπόι και με πέρασε στο ύψος (θ) **ρίχνο φως (σε κάτι)** (i) (κυριολ.) φωτίζω (κάτι) (ii) κάνω (κάτι) ξεκάθαρο, ερμηνεύω, φέρνοντας στην επιφάνεια στοιχεία: η εισαγγελική έρευνα ρίχνει νέο φως στην υπόθεση του ναυαγίου (ι) **ρίχνο πολλά λεφτά** επενδύω μεγάλα ποσά (κάπου): έχει ρίξει πολλά λεφτά σ' αυτή την επεχειρήση (ια) **ρίχνο μαύρη πέτρα πίσω μου** βλ. λ. μαύρος (ιβ) **ρίχνο άδεια, να πιάσω γεμάτα** δοκιμάζω να αποσπάσω ένα μυστικό με έμμεσο τρόπο (ιγ) **το ρίχνο στην τρελή** | **στην πα-**

λαβή κάνω τον ανήξερο: μόλις τον ρώτησα πότε θα με πληρώσει, το 'ριξε στην τρελή (ιδ) **ρίχνο το δηλητήριο μου** | **το φαρμάκι μου** λέω κακιές (ιε) **ρίχνο (κάποιον) στα σίδερα** φυλακίζω (κάποιον) (ιστ) **ρίχνο το βάρος μου σε (κάτι)** αποδίδω σπουδαιότητα σε (κάτι), επικεντρώνω την προσοχή μου σε αυτό: «δεν υπήρχε καμία προοπτική γι' αυτά τα παιδιά αν συνέχιζαν τον αθλητισμό, έτσι προτίμησαν να ρίξουν όλο τους το βάρος στο σχολείο» (εφημ.) (ιτζ) **ρίχνο τα χαρτιά** βλ. λ. χαρτί (ιη) **ρίχνο τον εγωισμό μου** υποχωρώ, κάνω εγώ το πρώτο βήμα (συνήθ. σε διένεξη): έριξε τον εγωισμό του και πήγε και της μίλησε αυτός πρώτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, διώχνω. [ETYM. μεσν. < *ρίφον < *ρίφω < αρχ. ρίπω. Το -χ- οφείλεται, κατά μία άποψη, σε ανομοίωση και απόσπαση από το συνθ. άπο-ρρίφω < άπο-ρρίφω < άπο-ρρίπτεω ή, κατ' άλλη εκδοχή, σε συμφωρο-ό τον αορ. ερριγα και έρρηξα (του ρ. ρήγνυμι). Το αρχ. ρίπω < *Ερίτ/-ω ανάγεται πθ. σε θ. *wřt-r-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *wrei-r- «τρέφω, γυρίζω» και συνθ. με αρχ. γερμ. riban (> γερμ. reiben «τριβώ»). Παράγ. ριπ-ή, ρίψ-ις (-η), ριζ-ιά κ.ά.].

ρίχνο - ρίπτο. Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, αντιθέτα προς το απλό ρήμα που μεταλλάχτηκε (ρίπτο > ρίχνο, όπως και διώκω > διώχνω, λώω > λύνω, δίδω > δίνω κ.λπ.) τα σύνθετα ρήματα διατήρησαν την αρχική μορφή, π.χ. επιρ-ρίπτο (πβ. επι-διώκω, επι-λύνω, επι-δίδω κ.λπ.). Σύνθετα του ρίπτο: απορ-ρίπτο (απορρίψη, απορριπτικός, απορριπτός), καταρ-ρίπτο (κατάρριψη, καταρριπτικός), επη-ρίπτο (επίρριψη), ενώ από το ρίχνο πλάστηκε το σύνθετο απορίχνο (για εγκύους), διαφορετικά σε σημασία από το απορρίπτο. Άλλα σύνθετα του ρίπτο: ριγο-κίνδυνος, ριψ-ασπς. Παράγωγα του ρίπτο: ριπή (εν ριπή σφθαλαμού), ριπίδι «βεντάλια», αναρριπίζω (τα πάθη) «αμαμογλεύω», ρίψη, με μτχ. ερριμμένος από το ρίχνο παράγονται τα ριζίμο, ριζιά, με μτχ. ριγμένος «αδικημένος». Η μετοχή ερριμμένος χρησιμοποιείται στην παροιμιώδη ρήση του Σωκράτη (στα Απομνημονεύματα του Ξενοφώντος III, 1.7) «λίθοι και πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα», που ο μεν Σωκράτης τη χρησιμοποιεί για να χαρακτηρίσει τον «άτακτο στρατό», αλλά σήμερα δηλώνει τη σύγχυση, την αταξία, την ανακατωσούρα.

ριχτάρι (το) {ριχταρ-ιού | -ιών} ακριβό (συνήθ.) και περίτεχνο ύφασμα που τρώνεται ως διακοσμητικό σε καναπέδες, κρεβάτια κ.λπ.: μπορείτε με ένα - ν' αλλάξετε την εικόνα του σαλονιού σας. [ETYM < ριχτός + παρὰγ. επίθημα -άρι].

ρίχτε ρ (το) {άκλ.} καθένας από τους βαθμούς της κλίμακας Ρίχτερ-Φρ. **κλίμακα Ρίχτερ** κλίμακα για τη μέτρηση του μεγέθους των σεισμών: σεισμική δόνηση πέντε βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ. [ETYM < αγγλ. Richter, από το όνομα του Αμερικανού σεισμολόγου Charles F. Richter (1900-1985), ο οποίος σε συνεργασία με τον καθηγητή Β. Gutenberg επινόησε τη φερώνυμη κλίμακα].

ριχτί (το) {ριχτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κάθετο τμήμα του σκαλοπατιού, σε αντίθεση με το οριζόντιο (πάτημα).

ριχτός, -ή, -ό 1. (για ρούχα) (α) ριγμένος στους ώμους: ~ ζακέτα ΣΥΝ. ανήρπτος (β) αυτός που δεν είναι εφαρμοστός: βάλε κάτι ριχτό, να είσαι άνετα 2. (για επιφάνειες) επικλινή, γειρότος.

ριψασπς (ο) {ριψάσπ-ιδος | -ιδων} (αρχαιοπρ.) 1. (κατά την αρχαιότητα) ο πολεμιστής που έριχνε κάτω την ασπίδα του, εγκατέλειπε τη μάχη και τρέφον σε φυγή ΣΥΝ. φυγοπόλεμος, λιποτάκτης 2. (κατ' επέκτ.) αυτό που εγκαταλείπει λόγω δειλίας κάθε αγωνιστική προσπάθεια ΣΥΝ. φυγόμαχος, δειλός. [ETYM < αρχ. ριψασπς, -ιδος < ριψ- (< ρίπτο) + ασπς, -ιδος].

ρίψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. η ενέργεια με την οποία αφήνει ή ωθεί κανείς κάτι να κινηθεί από ύψος προς χαμηλότερο σημείο: η ~ βομβών από βομβαρδιστικό αεροπλάνο || οι ~ νερού από πυροσβεστικό αεροσκάφος || ~ αλεξίπτωτιστών || ~ εφοδίων | τροφίμων με αλεξίπτοτο 2. η βολή, η εκσφενδόνιση: ~ σφαιρών | βλημάτων | πετρών 3. ΑΘΛ. **ρίψεις** (οι) τα αγωνίσματα του δίσκου, του ακοντισμού, της σφαίρας και της σφύρας 4. αποθέτω κάτι άχρηστο κάπου: απαγορεύεται η ~ των μπάζων | σκουπιδιών.

ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνυμο, ρίχνο. [ETYM < αρχ. ριψς < ρίπτο (βλ. λ.).]

ριψοκινδυνεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ριψοκινδυνεύω} ♦ 1. (αμετβ.) εκτίθεμαι σε κίνδυνο (επιχειρώντας κάτι τολμηρό): ριψοκινδυνεύω για να τη σώσει ΑΝΤ. προφυλάσσομαι, ασφαλίζομαι ♦ (μετβ.) 2. εκθέτω τον εαυτό μου σε κίνδυνο, βάζω σε κίνδυνο (κάτι δικό μου): ~ τη ζωή | την υγεία | την περιουσία | την υπόληψη | τη θέση μου ΣΥΝ. ρισκάρω ΑΝΤ. εξασφαλίζομαι, κατοχυρώνω 3. (μτφ.) αποπειρώμαι, αποτολμώ (κάτι): θα ριψοκινδυνεύω μια πρόβλεψη. [ETYM < αρχ. ριψοκινδύνω (-έω) (με επιδρ. του κινδυνεύω) < ριψοκίνδυνος (βλ. λ.).]

ριψοκίνδυνος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που ριψοκινδυνεύει: ~ ασάνυμος | δημοσιογράφος | οδηγός ΣΥΝ. παράτολμος ΑΝΤ. συνετός, επιφυλακτικός 2. (για πράξεις) αυτός που εμπειρικλείει κινδύνους: ~ αποστολή | επεχειρήση | οδήγηση | ανάβαση | κατάβαση ΣΥΝ. παρακινδυνωμένος ΑΝΤ. ασφαλής. ΣΧΟΛΙΟ λ. ρίχνο. [ETYM < αρχ. ριψοκίνδυνος < ριψ- (< ρίπτο, αορ. ερ-ριψ-α) + συνθ. φωνήεν -ο- + κίνδυνος].

RNA (το) → Αρ-Εν-Έι

ρ ο (το) → ρω

Ροβέρτος (ο) 1. όνομα ηγεμόνων της Ευρώπης 2. ανδρικό όνομα. [ETYM < αγγλ. Robert | ισπ.-ιταλ. Roberto < αρχ. γερμ. Hrodobert «λαμπρή φήμη» < hrod «φήμη» + berah «λαμπρός»].

ρόβι (το) {ροβ-ιού | -ιών} φυτό που μοιάζει με το μπιζέλι και καλλιεργείται για τους καρπούς του, αλλά και ως ζωοτροφή.

[ETYM₂ < αρχ. *ρόβιον* (με σίγηση τού ατόνου αρχικού φωνήεντος), υποκ. τού *όροβος*, λ. που συνδ. με το ουσ. *έρεβινθος* (βλ.λ.) και με λατ. *erugum* «ρόβι». Φαίνεται πως και οι τρεις λ. αποτελούν ανεξάρτητα δάνεια από άγνωστη γλώσσα τής Α. Μεσογείου].

ροβίθι (το) → ρεβίθι

ροβιθιά (η) → ρεβιθιά

ροβινσώνας (ο) (ως προσγορικό) πρόσωπο που ναυάγησε σε ερημικό νησί ή σε παραθαλάσσια ερημική τοποθεσία και ζει μακριά από τον κόσμο και τον πολιτισμό χάρη στην επινοητικότητα του και στις τεχνικές γνώσεις του: «*ένας σύγρονος* ~, που εγκατέλειψε μαζί με την οικογένεια του τον πολιτισμό, για να ζήσει στη ζούγκλα τής Κ. Αμερικής, φτειάχνοντας τη δική του ουτοπία» (εφημ.). [ETYM₂ Από το όν. *Robinson Crusoe* (Ροβινσόν Κρούσος), ήρωα του ομώνυμου μυθιστορημάτων (1719-1722) τού *Daniel Defoe*].

ροβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ροβολάς... | ροβόλησα} (λαϊκ.) ♦ 1. (αμετβ.) καταβούνω γρήγορα από ύψωμα (λόφο, βουνό) σε πεδιάδα: «*λεβέντης εροβόλαγε από ψηλή ραχούλα*» (δημοτ. τραγ.) ♦ 2. (μετβ.) (λογот.) ωθώ (κάποιον) να κατεβεί με ορμή προς τα κάτω, να κατηγορήσει: *τόσες ψυχές ροβόλησε στον Άδη...* || «*ροβόλα τα, τα γίδια και τα πρόβατα*» (δημοτ. τραγ.). — **ροβόλημα** (το). [ETYM₂ Πιθ. < **ρεβο-βολώ* (με απλολογία και προληπτ. αφομοίωση τού -ε) < *ρέβω* «καταρρέω» (βλ.λ.) + *βολώ* (< *βάλλω*). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < μεσν. *ροβλεώνω* (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε -ώ) < ιταλ. *ribellare* | γαλλ. *rebeller* «επαναστατώ» (< λατ. *rebellare* < *rebellis* «επαναστάτης, αποστάτης» < re- «ανα-» + *-bellis* < *bellum* «πόλεμος»). Τέλος, κατ' άλλους, η λ. ανάγεται σε ιταλ. *riolare* «ξεναπέσο, γυρίζω, επιστρέφω» < ri- (< λατ. re- «ανα-») + *volare* «πετώ»].

ρογά (η) {ρογών} (λαϊκ. για υπηρέτες, αγρότες ή κτηνοτρόφους) ο μισθός, η αμοιβή.

[ETYM₂ μεσν. < *ρογαέω* (υποχωρητ.) < λατ. *erogare* «αποδίδω χρηματική αμοιβή, δαπάνω» < e- προθεμ. + *rogare* «αίτω, ερωτώ, προτείνω». *Ρογήρος* (ο) 1. όνομα ηγεμόνων 2. ανδρικό όνομα. [ETYM₂ < μεσν. *Ρογήρος* < μέσ. γερμ. *Roger* «διάσημη λόγχη» < αρχ. γερμ. *hrod* «ρήμη» + *gêr* «λόγχη, δόρυ»].

ρογγός (ο) 1. η θορυβώδης αναπνοή ανθρώπου που κοιμάται, που ροχαλίζει ΣΥΝ. ροχάλισμα, ροχαλιτό· ΦΡ. *επιθανάτιος ρόγγος* η θορυβώδης και δύσκολη αναπνοή ατόμου που πεθαίνει · 2. ΙΑΤΡ. (συνήθ. στον πλθ.) οι παθολογικοί ήχοι που παράγονται κατά την ακρόαση των πνευμόνων σε ασθενείς.

[ETYM₂ < μετν. *ρογγός* «αχαλάνισμα» < αρχ. *ρέγγω* | *ρέγκω* «ροχαλίζω» (βλ. λ. *ρέγγω*)].

ρόδα (η) {χωρ. γεν. πλθ.} 1. ο τροχός: ~ *αυτοκίνητου* | *λεωφορείου* || *μαροτινές* | *πισίνες* ~ || *καρέκλα με ρόδες* (γραφείου) || *αναηρική καροτσάκι με ρόδες*· ΦΡ. *ρόδα είναι και γυρίζει* η ζωή χαρακτηρίζεται από συνεχείς μεταβολές, τίποτε δεν είναι μόνιμο σε αυτό τον κόσμο 2. ΝΑΥΓ. το τμήμα τού τιμονιού που είναι κυκλικό και το χειρίζεται ο πιλότος 3. (συνεκδ. -λαϊκ.) το ιδιωτικό αυτοκίνητο ή το μηχανάκι: *έχει ~ και κυκλοφορεί*. — (υποκ.) **ροδίτσα** κ. **ροδούλα** (η). [ETYM₂ < βεν. *roda* < λατ. *rota* «τροχός»].

ροδάκας (ο) {ροδάκων} 1. το γλυπτό κόσμημα που έχει σχήμα μικρού ρόδου · 2. (στη γοτθική αρχιτεκτονική) κυκλικό άνοιγμα, στην πρόσοψη ναού, πάνω από τον πυλώνα, διακοσμημένο με υαλογραφίσματα που αφήνουν να διεισδύει στα υψηλότερα τμήματα τού εσωτερικού χώρου ένα απαλό φως · 3. ΒΟΤ. η ακτινωτή διάταξη των φύλλων ορισμένων φυτών στην επιφάνεια τού εδάφους. [ETYM₂ < *ρόδο* + *παρά*. επίθημα -αξ | -ακας, πβ. *θύρ-ακας*].

ροδάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή ρόδα: *έπιπλο για την τηλεόραση με ροδάκια*.

ροδακινιά (η) → ρωδακινιά

ροδάκινο (το) → ρωδάκινο

ροδάλος, -ή, -ό αυτός που έχει το χρώμα τού ρόδου: *-μάγουλα/επιδερμίδα ΣΥΝ. τριανταφυλλένιος*. — **ροδαλότητα** (η). [ETYM₂ < μετν. *ροδαλός* < αρχ. *ρόδον* (βλ.λ.) + *παράγ.* επίθημα -αλός, πβ. *όμ-αλός, άπα-αλός*].

ροδάμιν κ. **ροδάμι** (το) {ροδαμίν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΒΟΤ. ο βλαστός, το κλωνάρι: *ένα μπουμπουκιάσει το κλαρί, ν' ανοίξει το ~* (δημοτ. τραγ.).

[ETYM₂ Υποκ. τού μετν. *ροδάμινος* | *ράδαμινος*, παράλλ. τ. τού αρχ. *όροδάμινος* | αιολ. *Έροδάμινος*. Οι τ. αυτοί ανάγονται πιθ. σε ρ. **wrad-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **wr5d-* «ρίζω», πβ. λατ. *radix* (> γαλλ. *racine*, ισπ. *raiz*), αρχ. γερμ. *würz* (> γερμ. *Wurzel*), αλβ. *rranzë* κ.ά. Ομόρρ. *ρίζα* (< **Fri5-ia*)].

ροδάμιλλο (το) {ροδαμύλ-ου | -ών} ΒΟΤ. αμυλοειδής ουσία που εμπιέρεται στα κύτταρα των φύλλων των φυτών.

Ροδάνθη (η) γυναικείο όνομα.

ροδάνθη (η) {ροδανθών} ΙΑΤΡ. εξάνθημα τού δέρματος, που χαρακτηρίζεται από ροδόγροες κηλίδες και οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες: *σμηλαιδική* ~. [ETYM₂ μεσν. < *ρόδον* + *-άνθη* < άνθος].

ροδάνι (το) {ροδαν-ιού | -ιών} εργαλείο με το οποίο μαζεύεται το νήμα τής ανέμης σε μασούρια· ΦΡ. (μτφ.) *η γλώσσα (κάποιου) πάει ροδάνι* βλ. λ. *γλώσσα*.

[ETYM₂ < αρχ. *ροδάνη* «νήμα, υφάδι, στριμμένη κλωστή» (με αλλαγή γένους, πβ. *καλάμι*) < *ροδανός* | *ραδαλός* | *ραδινός* (οι κώδικες δεν παρέχουν την ίδια γραφή). Βλ. λ. *ραδινός*].

ροδανίζω ρ. μετβ. [μετν.] (λαϊκ.) τυλίγω το νήμα τής ανέμης σε μασούρια ΣΥΝ. μασουρίζω. — ροδάνισμα (το).

Ροδανός (ο) ποταμός τής Α. Γαλλίας που εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα. [ETYM₂ < λατ. *Rhodanus* (> γαλλ. *Rhône*), αφεβ. ετύμου, ίσως προ Ι.Ε.

**rod-* «ρέω»].

ροδάτος, -η, -ο [μεσν.] ρόδιος (βλ.λ.).

ροδάνη (η) {χωρ. πλθ.} (λογот.) η ανατολή τού ηλίου, που συνοδεύεται και χαρακτηρίζεται από εκπομπή απαλού ρόδιου φωτός.

ροδέλα (η) {δύσγρ. ροδελέων} 1. μικρός μεταλλικός δακτύλιος, που τοποθετείται μαζί με τη θύλα που θέλουμε να σφίξουμε ΣΥΝ. παράκλυτος 2. (σπών.) καθέτι που μοιάζει εξωτερικά με ροδέλα (σημ. 1).

[ETYM₂ μεσν. < βεν. *rodela*, υποκ. τού *roda* (βλ. κ. *ρόδα*)].

ροδέλαιο (το) [μετν.] {ροδελαί-ου | -ων} εύοσμο, άχρωμο ή υποκίτρινο αιθέριο έλαιο, που λαμβάνεται με απόσταξη από τα φρέσκα πέταλα τής τριανταφυλλιάς και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, τη ζαχαροπλαστική, την ποτοποιία κ.α.

Ροδεσία (η) (παλαιότ.) η Ζιμπάμπουε (βλ.λ.).

ροδής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα τού ροδιού 2. **ροδί** (το) το ίδιο το χρώμα τού ροδιού.

ροδί κ. (λαϊκ.) **ροδί** [μεσν.] κ. ροίδο (το) {ροδι-ού | -ιών} ο εδώδιμος καρπός τής ροδιάς που έχει το μέγεθος μεγάλου πορτοκαλιού, περίπου σφαιρικό σχήμα, φλούδα λεία, κίτρινοκαστανότο έως κόκκινο χρωματισμό και πολύσπερμο καρπό: *την Πρωτοχρονιά σπάμε ένα ~ για γούρν*· ΦΡ. (α) *τα κάνω ροίδο* οδηγώ τα πράγματα σε άσχημο σημείο, τα θαλασσοώνω, τα κάνω μούσκεμα: *τον τελευταίο καιρό μου τα γαίς κάνει ροίδο* (β) *σπάει το ροδί* παύει η ατυχία: *τους τελευταίους μήνες όλο ατυχίες έχω-ελπίζω με την καινούργια δουλειά που ξεκινώ να σπάσει το ροδί*.

[ETYM₂ < μεσν. *ροδίν* (με αναβίβασμό τού τόνου και έκκρουση) < μετν. *ροδίνον*, υποκ. τού αρχ. *βόα* | *ροιά*, πιθ. < **ροF-ιά*, που εμφανίζει την ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. *ρέω* (βλ.λ.) λόγω τού άφθονου χυμού που περιέχει το φρούτο ή λόγω των καθαριστικών ιδιοτήτων του. Η εκδοχή αυτή θα απέκλειε τη σύνδεση με το μωκ. *ro-i-ko*, αφού δεν εμφανίζει το επανασυνθετιμένο δίγαμμα (-F-)].

ροδιά κ. **ροδιά** (η) μικρό δέντρο που ευδοκίμει ιδιαίτερα σε βαθιά και πηλώδη εδάφη και καλλιεργείται για τον εδώδιμο καρπό του, το ροδί. — (υποκ.) **ροδίτσα** (η).

ροδιακός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με το νησί τής Ρόδου: ~ *πέλαγος* | *διάλεκτος* ΣΥΝ. ροδίτικος.

ροδίξω ρ. αμετβ. [μετν.] {ροδίξ-α, -μένος} 1. παίρνω ροδοκόκκινο χρώμα, ψήνομαι: *ροδίισε το ψωμί* | *το ψωπό* ΣΥΝ. ροδοκοκκινίζω 2. (τριτοπρόσ.) *ροδίξει* ανατέλλει ο ήλιος, χαράζει, ξημερώνει. — **ροδίσιμα** (το).

ρόδιος, -η, -ο [μετν.] 1. αυτός που αποτελείται από ρόδα (τριαντάφυλλα): ~ *στεφάνι* 2. αυτός που έχει το χρώμα τού ρόδου: ~ *ανταίγεις* | *μάγουλα* ΣΥΝ. ροδοκόκκινος, τριανταφυλλής 3. **ρόδινο** (το) το ίδιο το χρώμα τού ρόδου ΣΥΝ. τριανταφυλλί, ροζ 4. (μτφ.) ευσιώτος, αίσιος: ~ *μέλλον* | *προοπτικές* || *η κατάσταση δεν είναι ~* (δεν εμπνέει αισιοδοξία) || *δεν είναι όλα ροδίνα στη ζωή* (δεν είναι όλα εύκολα στη ζωή, υπάρχουν δυσκολίες και απογοητεύσεις εκτός από επιτυχίες και χαρές).

ρόδιο (το) {ροδιού} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Rh), που δεν οξειδώνεται ούτε θαμπώνει από τον ατμοσφαιρικό αέρα και γι' αυτό χρησιμοποιείται στην επικάλυψη μεταλλικών αντικειμένων για προστασία τους (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).

[ETYM₂ Αντιδάν., < νεολατ. *rhodium* (< αρχ. *ρόδον*)- ονομάστηκε έτσι από το χρώμα των ενώσεών που σχηματίζει].

Ρόδιος, -ια, -ο → Ρόδος

ροδίσιμα (το) → ροδίξω

ροδίτης (ο) [μετν.] {ροδιτών} 1. κρασί που περιέχει εκχύλισμα ρόδων ή έχει το άρωμα ροδοπετάλων · 2. γλυκό σταφύλι με ροδίνο χρώμα.

ροδίτικος, -η, -ο → Ρόδος

ροδίτσα (η) → ρόδα

ρόδο (το) το άνθος τής τριανταφυλλιάς, το τριαντάφυλλο: η *Κοιλίδα των Ρόδων στη Βουλγαρία* | *μάγουλα στο χρώμα τού ρόδου*· ΦΡ. (α) *ρόδο αμάραντο* βλ. λ. *αμάραντος* (β) (παροιμ.) *απ' ακάθι βγαίνει ρόδο* και *από ρόδο βγαίνει ακάθι* βλ. λ. *ακάθι* (γ) (παροιμ.) *δεν υπάρχει ρόδο χωρίς ακάθι* τίποτε δεν είναι τέλειο και πανελλίο ακίνδυνο, ακόμη και το πιο καλό και όμορφο.

[ETYM₂ < αρχ. *ρόδον* | *βρόδον* < **Pródōn* (ήδη μωκ. *wo-do-we* = *ροδό-εν*, *wo-di-jo* = *ροδίος*) < **wrdō-*, πιθ. δάνειο < αρχ. περσ. **wrda-* (> αρμ. *vard* «ρόδος», αραβ. *ward*, αρμ. *wardā* κ.ά.). Ανεξакρίβωτη παραμένει η ακριβής σχέση τής λ. με το συνώνυμο λατ. *rosa*, αν και πιθανότερη θεωρείται η εκδοχή τού περσικού δανείου (< **wrda-*) μέσω τής ετρουσκικής γλώσσας. Δεν υπάρχει τεκμηριωμένη σύνδεση με το αραβ. *warada* «ανθίζω», *waruda* «κοκκινίζω» ή με λατ. *pibus* «βλάτος». ροδοδάκτυλος, -η, -ο [αρχ.] (λογот.) αυτός που έχει ρόδινα δάχτυλα: *σαν ήρθε η ~ νυχοθρεμμένη αγωούλα* (Ζ. Σιδερής από τη σχολική μετάφραση τού θμήρου).

ροδοδάφνη (η) {ροδοδαφνών} η μικροδάφνη (βλ.λ.).

ροδοδέντρο (το) [μετν.] αιθαλής θάμνος ή δέντρο με κόκκινα, μοβ, κίτρινα ή λευκά άνθη, που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό, τού οποίου το ξύλο χρησιμοποιείται στην ξυλογραφία λόγω τής σκληρότητας του.

ροδοειδής, -ής, -ές [μετν.] {ροδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ρόδο στο χρώμα ή το άρωμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εσ. **ροδοζάχαρη** (η) {χωρ. πλθ.} γλυκό τού κουταλιού, που παρασκευάζεται από ροδοπέταλα βρασμένα σε διάλυμα ζάχαρης ΣΥΝ. τριαντάφυλλο γλυκό.

ροδοζύμωτος, -η, -ο αυτός που μοιάζει να είναι ζυμωμένος με ρόδα, ο ροδοζυμωτός. Επίσης **ροδοζυμωμένος**.

ροδοκήπος (ο) [1835] κήπος γεμάτος τριαντάφυλλα ΣΥΝ. ροδώνας, ροδότοπος.

ροδοκοκκινίζω ρ. αμετβ. {ροδοκοκκίνισ-α, -μένος} (κυριολ. κ. μτφ.)

γίνομαι ροδοκόκκινος, αποκτώ ροδοκόκκινο χρώμα: *ροδοκοκκίνισε η πίτα / το κρέας*. — ροδοκοκκίνωμα (το).

ροδοκόκκινος, -η, -ο αυτός που είναι ελαφρώς κόκκινος: *-χρώμα/ αντάγεια || -μάγουλα*.

Ροδόλφος (ο) 1. άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης 3. ανδρικό όνομα.

[ETYM. Μεταφορά του ιταλ. Rodolfo | γαλλ. Rodolphe < γρμ. Rudolf < αρχ. γρμ. Hrodulf < hrod «φήμη» + wulf «λύκος»].

ροδομανούλος, -η, -ο αυτός που έχει μάγουλα στο χρώμα του ρόδου, ελαφρώς κόκκινα.

ροδόμελι (το) [μτγν.] {ροδομελι-ιού | -ιών} φαρμακευτικό διάλυμα μελιού και αρωμάτος από ρόδα.

ροδόμηλο (το) [μτγν.] 1. μήλο με ρόδινο χρώμα 2. γλύκισμα από κυδόνι και ροδοπέταλα.

ροδομήριστος, -η, -ο αυτός που μυρίζει σαν τριαντάφυλλο.

ροδόνερο (το) το ροδοστάμιο (βλ.λ.).

ροδόξειδο (το) ξίδι που είναι αρωματισμένο μ^ε ροδοπέταλα.

ροδόζυλο (το) ζύλο με ελαφρώς κόκκινη απόχρωση, που λαμβάνεται από διάφορα τροπικά δέντρα τής Βραζιλίας, τής Ονδούρας, τής Τζα-μάικας, τής Αφρικής και τής Γ'τίας.

ροδοπεριχυσμένος, -η, -ο ραγισμένος με ροδόνερο ή σκεπασμένος με ροδοπέταλα. Επίσης ροδοπερίχυντος.

ροδοπέταλο (το) [1889] {ροδοπέταλον} το πέταλο του ρόδου ΣΥΝ. ροδόφυλλο ΦΡ. **δρόμος στρωμένος με ροδοπέταλα** δρόμος εύκολος και ευχάριστος· για καταστάσεις άνετες και ωραίες· η ζοφή δεν είναι

ροδόπελος, -η, -ο [μτγν.] (λογοτ.) αυτός που έχει πέπλο με ρόδινο χρώμα.

Ροδόπη (η) 1. οροσειρά τής ΒΔ. Θράκης στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα 2. νομός **Ροδόπης** νομός τής Κ. Θράκης με πρωτεύουσα την Κομοτηνή.

[ETYM < αρχ. *Ροδόπη*. Σύμφωνα με τη μυθολογία, η οροσειρά έλαβε το όνομα της από τη *Ροδόπη*, σύζυγο του Αίμου, η οποία μεταμορφώθηκε σε βουνό, επειδή καυχήθηκε πως ήταν ομορφότερη από τη θεά Ήρα. Από ετυμολογικής πλευράς φαίνεται ότι το όνομα αποτελεί σύνθετο των λ. *ρόδον* και *-πη* < θ. *οπ-* (βλ. λ. *ώπη*), με τη σημ. «ροδό-μορφη, ροδοπρόσωπη»].

Ρόδος (η) 1. το μεγαλύτερο νησί των Δωδεκανήσων ΦΡ. *ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα* βλ. λ. *ιδού* 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού και του νομού Δωδεκανήσου. — **Ροδίτης** [μτγν.] κ. (λόγ.) **Ρό-διος** [αρχ.] (ο), **Ροδίτισσα** κ. (λόγ.) **Ρόδια** κ. **Ροδία** (η), ροδίτικος, -η, -ο κ. (λόγ.) **ροδιακός**, -η, -ό [αρχ.]

ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*. [ETYM < αρχ. *Ρόδος*, αβεβ. ετύμου. Είναι πιθανή η απλή αναγωγή στο ουσ. *ρόδον*, εφόσον οι αρχαίοι κάτοικοι του νησιού υιοθέτησαν το ρόδο ως έμβλημα του θεού του Ηλίου. Επιπλέον έχει αξιολογηθεί ως αρκετά πιθανή η μνεία τής Ρόδου στην Π.Δ. (Γένεσις 10, 4), όπου οι Εβραϊκήκοντα απέδωσαν με τη λ. *Ρόδιοι* το εβρ. *δν. Dodanim | Rodanim* ενός εγγονού του Ιάφεθ].

ροδόσταμιο κ. **ροδόσταμια** κ. **ροδόσταμια** (το) 1. αρωματικό απόσταγμα από ροδοπέταλα, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική και την αρωματοποιία: «σε πότσια ~, με πότσιας φαρμάκι» (τραγ.) 2. διάλυμα ροδελαιίου σε νερό.

[ETYM < μεσν. *ροδόσταμια*(ν) < μτγν. *ροδόσταμια* (με προληπτ. αφομοίωση του *-γ-* και απλοποίηση των ομοίων συμφώνων) < *ρόδον* + *στάμια* < *στάζω*].

ροδοστεφάνος, -η, -ο [1894] ροδοστεφανωμένος (βλ.λ.).

ροδοστεφανωμένος, -η, -ο [1823] στεφανωμένος με ρόδα: *-Αφροδίτη*. Επίσης **ροδοστεφάνωτος** [1823].

ροδοστεφής, -ής, -ές [μτγν.] {ροδοστέφ-ους | -είς (ουδ. -ή), -ών} (λόγ.) ροδοστεφανωμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ής, -ης, -ες*.

ροδοστόλιστος, -η, -ο [1833] αυτός που είναι στολισμένος με ρόδα.

ροδότοπος (ο) τόπος κατάφυτος από τριανταφυλλίες ΣΥΝ. ροδόνας, ροδόκηπος. **ροδοϋάλα** (η) → ρόδα

ροδόφυλλο (το) [μεσν.] {ροδοφυλλ-ου | -ων} το ροδοπέταλο.

ροδοχαράζω ρ. [1895] {ροδοχάραζα} ανατέλλω μ^ε ρόδινο χρωματισμός ~ η μέρα. — **ροδοχάραμα** (το).

ροδόχρoια (η) [μεσν.] {χορ. πληθ.} η ροδίνη χροιά.

ροδόχρoυς, -ους, -ουν {ροδόχρ-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} 1. (αρχαιο-πρ.) αυτός που έχει ρόδινο χρώμα ΣΥΝ. ροδόχρωμος, ρόδινος, τρια-νταφυλλής 2. ΙΑΤΡ. (α) **ροδόχρoυς ακμή** δερματοπάθεια με χαρακτηριστικού χρώματος αλλοιώσεις ακμής (β) **ροδόχρoυς πιτυρίαση** δερματοπάθεια που οφείλεται σε μύκητες· οι βλάβες έχουν ρόδινο χρώμα και οδηγούν σε απολέπιση του δέρματος.

[ETYM < μτγν. *ροδόχρoυς* < *ρόδον* + *-χρoυς* | *-χρoς* < αρχ. *χρoς*, *χρoιτός* «δέρμα» (βλ. λ. *χροιά, χρώμα*)].

ροδόχρoμος, -η, -ο [1861] αυτός που έχει ρόδινο, τριανταφυλλί χρώμα, ροδόνας (ο) τόπος κατάφυτος με τριανταφυλλίες ΣΥΝ. ροδότοπος, ροδόκηπος. [ETYM < μτγν. *ροδόχρoς*, *-όνος* < αρχ. *ρόδον*].

ροδοιά (η) [αρχ.] 1. η τριανταφυλλιά 2. ο ροδόνας, ο ροδότοπος.

ροζ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει το χρώμα του ρόδου, ρόδινος: ~ *πουκάμισο* | *γραβάτα* | *φούστα* 2. αυτός που έχει ερωτικό περιεχόμενο: *-σκάνδαλα στην πολιτική σκηνή* || το περιοδικό αυτό δημοσιεύει *-ιστορίες σε συνέχειες* ΦΡ. ροζ *τηλέφωνα* βλ. λ. *τηλέφωνο* 3. ροζ (το) το χρώμα του ρόδου· χρώμα που προκύπτει από την ανάμειξη κόκκινου και άσπρου ΣΥΝ. ρόδινο, τριανταφυλλί. [ETYM < γαλλ. επίθ. *rose* < *rose* «ρόδο» < λατ. *rosa*].

Ρόζα (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. Ξέν. κύρ. *όν.*, που προέρχεται από το λατ. *rosa* «ρόδο»].

ροζακί κ. **ραζακί** (το) {ροζακ-ιού | -ιών} ποικιλία σταφυλιού. [ETYM. ο τ. *ροζακί* < τουρκ. *gazakı*, ενώ ο τ. *ροζακί* προέρχεται από τον πληθ. *ροζακιά* < λατ. *rosaceae*, του επίθ. *rosaceus* «ρόδινος» (< *rosa* «ρόδα»). Θεωρείται πιθανό η τουρκ. λ. *gazakı* να είναι επίσης λατινογενής]. ροζάριο (το) {ροζαρί-ου | -ων} 1. σειρά προσευχών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. (συνεκδ.) το κομποσκοίνι που χρησιμοποιείται για να μετράει καν'ίς τον αριθμό των προσευχών αυτών.

[ETYM. < ιταλ. *rosario* < λατ. *rosarium* «ροδόνας, γιρλάντα με ρόδα» < *rosa* «ρόδο»]. ροζέ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει ροζ χρώμα: ~ *κρασί*.

[ETYM. < γαλλ. *rosé* < *rose* «ροζ»]. ροζέτα (η) {ροζετάν} 1. έμβλημα σε παράσημο, που έχει σχήμα ρόδου: μια ~ στο *πέτο* 2. (α) ανάγλυφο κόσμημα με σχήμα ρόδου (β) στρογγυλό διακοσμητικό στοιχείο συνήθ. σε σχήμα λουλουδιού 3. δαχτυλίδι διακοσμημένο με λεπτούς πολύτιμους λίθους και σχήμα τριαντάφυλλου · 4. διαμάντι πολυεδρικό στο επάνω του μέρους και επίπεδο στο κάτω · 5. γύψινη ή ξυλινη διακοσμητική κορνίζα, που καλύπτει τη βάση φωτιστικού στο ταβάνι ή τοποθετείται στο μέσον του για διακοσμητικούς λόγους.

[ETYM < ιταλ. *rosetta*, υποκ. του *rosa* «ρόδο» (< λατ. *rosa*)]. ροζιάζω ρ. αμετβ. (ροζιάσ-α, -μένος) βγάζω, αποκτώ ρόζους: *από την πολλή γεωργική δουλειά ρόζιασαν τα χέρια του*. — **ροζιάσμα** (το). ροζιάρης, -α, -ικο {ροζιάρηδες} γεμάτος ρόζους: ~ *ζύλο* | *χέρι*. Επίσης ροζιάρικος, -η, -ο.

[ETYM. < ρόζος + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. *κοκκαλί-ιάρης, κλαυ-ιά-ρης, ψειρι-ιάρης*]. **ροζιάσμα** (το) → ροζιάζω

ρομπιφ κ. **ρομπιφι** (το) {άκλ.} μοσχαρήσιο κοκκινιστό κρέας με καρυκεύματα: ~ με *μακαρόνια*.

[ETYM. < γαλλ. *rosbif* < αγγλ. *roast-beef* «ψητό βοδινό»]. **ροζός** (ο) 1. ΒΟΤ. ο οφθαλμός, το εξόγκωμα στον κορμό δέντρου ή στη βάση κλαδιού (ειδικότερ. σε ξύλινα σάνδια) εξόγκωμα που δυσχεραίνει την επεξεργασία του ξύλου και υποβαθμίζει την ποιότητα του 2. μικρή προεξοχή του δέρματος στις παλάμες των χεριών ή στα πέλματα των ποδιών, που έχει σκληρυνθεί· *κάλος*.

[ETYM < αρχ. *όζος* (βλ.λ.), με την παρετυμολ. επιδρ. τής λ. *ρίζα*]. ροή (η) {χορ. πληθ.} 1. (για υγρά) η συνεχής κίνηση προς ορισμένη κατεύθυνση και η ποσότητα του υγρού που ρέει στην επιφάνεια υδατίνου ρευστού: ~ *νερού* | *ποταμιού* | *θάλασσας* | *λαδιού* | *αίματος* ΣΥΝ. ρεύμα, ρεύση, τρέξιμο 2. ΦΥΣ. η συνεχής κίνηση ρευστού (υγρού ή αερίου) προς ορισμένη κατεύθυνση 3. η κίνηση ρευστού, καθώς αυτό εγκαταλείπει βαθμιαία το δοχείο μέσα στο οποίο ήταν περιορισμένο: *μειώθηκε η ~ του πετρελαίου* 4. (γενικότερ.) η ακολουθία, μια σειρά στοιχείων, στην οποία υπάρχει διαρκής κίνηση του ενός πίσω ή μετά το άλλο ή εναλλάγν τση: ~ *κυκλοφορίας αυτοκινήτων* || *-ειδήσεων* | *πληροφοριών* | *εικόνων* | *γεγονότων* | *επιβατών* 5. (για την ομιλία) η συνεχής διαδοχή των λόγων: *διαταράσσω* | *διακόπτω τη -τού λόγου κάποιου* ΣΥΝ. συνέχεια 6. (μτφ.) η πορεία, η εξέλιξη, η συνέχεια: *περισσότερες πληροφορίες για το θέμα θα έχουμε κατά τη ~ του δελτίου ειδήσεων*. [ETYM < αρχ. *ροή* < *ρέω* (βλ.λ.)]. ροή (το) {χορ. γεν. κ. πληθ.} ελαιοδοχείο με μακρύ λεπτό στόμιο, από όπου ρίχνει κανείς λάδι στο φαγητό.

[ETYM. < μεσν. *ροήιον* (με σίγηση του ενδοφωνηνητικού *-γ-*) υποκ. του αρχ. *ροή*]. ροδί (το) → ρόδι ροδιά (η) → ροδιά ροίδο (το) → ρόδι ροίζος (ο) ΙΑΤΡ. ο κραδασμός που προκαλείται από τον στροβιλισμό του αίματος μέσα από στενωμένη καρδιακή βαλβίδα (στενίωση μιτροειδούς) και γίνεται αντιληπτός κατά την ψηλάφηση και την ακρόαση.

[ETYM. < αρχ. *ροίζος* < **ροιβ-ιος* < **ροίγ^w-ιος*, εκφραστ. ονοματοποιη-μένη λ., χωρίς αντιστοιχίες σε άλλες Ι.Ε. γλώσσες. Σύμφωνα με την ανάλυση αυτή, η λ. συνδ. με το αρχ. συνώνυμο *ροιβός* «σφύριγμα, οξύς ήχος, θόρυβος», που εμφανίζει το επίθημα *-δος* πολλών ονομα-τοπομιώνων όρων, λ.χ. *άρα-δος, κέλα-δος, δμα-δος*. Αν, ωστόσο, δεχθούμε ανάλυση **ροισ-δος*, τότε ο μορφολογικός σχηματισμός πρέπει να έχει ακολουθήσει παρόμοια πορεία με τη λ. *φλοισβος* (βλ.λ.). Η λ. *ροίζος* δήλωνε κυρ. τον θόρυβο των κυμάτων τής θάλασσας και το σφύριγμα του ανέμου]. ροιζίνειος, -α, -ο ΓΛΩΣΣ. αυτός που αναφέρεται στον Γερμανό ελληνιστή J. Reuchlin-συνήθ. στη ΦΡ. **ροιζίνεια προφορά** η προφορά τής Νέας Ελληνικής (βυζαντινής και νεότερης)· συνήθ. αντιδιαστέλλεται στην ερασμική προφορά ΣΥΝ. νεοελληνική, ιωτακιστική. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προφορά*.

[ETYM. Από το *όν.* του Γερμανού ανθρωπιστή και φιλόλογου J. Reuchlin (1455-1522), ο οποίος δημοσίευσε μια ελληνική γραμματική και διάφορα φυλλάδια, όπου υποστήριζε τη νεοελληνική (ιωτακιστική) προφορά όλων των φάσεων τής γλώσσας]. ροκ (το/η) {άκλ.} 1. μουσικό κίνημα που ξεκίνησε από τις Η.Π.Α. κατά τη δεκαετία του 1950 με κύριο χαρακτηριστικό την έντονη δυνατή μουσική με επαναλαμβανόμενους ρυθμούς και την αντισημιατική-κόητη: *σκληρό ή χαριτ* - (με διατήρηση του ρυθμικού στοιχείου και υπερτονισμό τής ηλεκτρικής κιθάρας με σόλο και παραμορφώσεις) || *χέβι μέταλ* -| *πανκ* - || *κλασικό* ~ 2. (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με το παραπάνω μουσικό είδος: ~ *συγκρότημα* | *μουσική* | *στυλ*- ΦΡ. ροκ *όπερα* δράμα συνδυασμένο με ροκ μουσική· ως όρος πλάστηκε για να δείξει την τάση τής ροκ μουσικής να αποστατεί από τον πιο

ευτελή συσχετισμό με την ποπ και από την εμπορευματοποίηση του ροκ-εν-ρόλ, πβ. λ. *μούζικαλ*.

[ETYM Από την αγγλ. φρ. rock and roll | rock 'n' roll, η οποία περιλαμβάνει τα ρ. rock «κουνώ, σείω, τάλαντεύομαι» και roll «κυλώ, περιστρέφω». Η λ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε το 1951 στις Η.Π.Α. από έναν ντισκ-τζόκεϊ, προερχόμενη από το τραγούδι «My baby rocks me with a steady roll». Η λ. rock (όπως και η λ. jazz, βλ. λ. *τζάζ*), στην αρχκό, είχε επίσης την σημασία της σεξουαλικής πράξης].

ρόκα¹ (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) υφαντουργικό εργαλείο σε σχήμα λεπτής, ξύλινης ράβδου, στην άκρη της οποίας τύλιγαν το νήμα μαλλιού ή βαμβακιού που προορίζαν για γνέσιμο οι γυναίκες ΣΥΝ. (αρ-χαιοπρ.) ηλακίτη. [ETYM. μεσν. < ιταλ. rocca < γοτθ. rukka].

ρόκα²(η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. αυτοφύες φυτό του οποίου οι βλαστοί χρησιμοποιούνται ως σαλατικό· επίσης καλλιεργείται και ως κτηνοτροφικό φυτό 2. ο κώνος του καλαμποκιού.

[ETYM μεσν. < ιταλ. rucca (που παρετυμολογήθηκε στην Ελληνική προς το *ρόκα*) < λατ. eruca (brassica) «ερούκα η κράμβη»].

ροκακίας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) πρόσωπο που του αρέσει πολύ η ροκ μουσική και ασχολείται με αυτή συστηματικά (αγοράζει δίσκους, βιβλία κ.λπ.) ΣΥΝ. ροκάς. [ETYM < ροκ + παραγ. επίθημα -*κίας*, πβ. κ. *γυαλ-κίας*].

ροκαμπίλι (η) {άκλ.} 1. ροκ μουσική των λευκών, που έχει τις ρίζες της στον αμερικανικό Νότο στα μέσα της δεκαετίας του '50 2. (συνεκδ. στο αρσ. για πρόσ.) αυτός που ακούει συστηματικά την παραπάνω μουσική, ντύνεται και χτενίζεται αναλόγως. Επίσης (οικ.) **ρο-καμπλάς** (ο) (σημ. 2).

[ETYM < αγγλ.-αμερ. rockabilly < rock (βλ. λ. *ροκ*) + (hill) billy «βουλιγός, από τα βουνά του αμερ. Νότου (κυρ. τα Απαλάτσια όρη)», όπου Billy χαιδεύτ. κυρ. όν.].

ρόκα να (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κρόταλο (ξύλινο, μεταλλικό ή πλαστικό) που παράγει ξερό και δυνατό ήχο και λειτουργεί σαν μύλος, με την περιστροφή οδοντωτού τροχού γύρω από τη λαβή του· 2. το ροκάνι (βλ. λ.).

ροκάνι (το) {ροκαν-ιού | -ιών} ξυλουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη λείανση ξύλινων επιφανειών ΣΥΝ. *πλάνη*. [ETYM. < μγν. *ροκάνη*, του οποίου το επίθημα -*άνη* χαρακτηρίζει λ. που δηλώνουν εργαλεία, λ.χ. *δρεπ-άνη*, *σκαπ-άνη*. Η λ. ανάγεται πθ. σε θ. *ruk-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *ruk- «μαδόν, γδένρον» (αν και απουσιάζει το αναμενόμενο προθεμ. φωνήεν, βλ. λ. *όρυγιόν*) και, ως εκ τούτου, συνδ. με λατ. runcāre «σκαλίζω» (πβ. κ. ιρλ. tucht «γυορός»). Η συνδ. με σανσκρ. sric «μακριά κουτάλα για τις θυσίες» δεν φαίνεται πιθανή].

ροκανίδι (το) {ροκανιδ-ιού | -ιών} το υπόλειμμα από το ζύσιμο ξύλινων επιφανειών ή την κοπή ξύλων ΣΥΝ. *πλανίδι*. [ETYM < *ροκάνι* + παραγ. επίθημα -*ιδι*, λ.χ. *βρισ-ιδι*, *στρωσ-ιδι*].

ροκανίζω ρ. μετβ. {ροκάνισ-α, -τηκα, -μένος} 1. εξομαλύνω την επιφάνεια ενός ξύλου με ροκάνι ΣΥΝ. *πλανίζω* 2. (μτφ.-εκφραστ.) μασά (κάτι) ροκάνη: ~ *παξιμάδι* || ο *σκύλος ροκάνιζε ένα κόκκαλο* 3. (μτφ.) (α) καταξοδεύω, κατατράγω: *ροκάνισε όλη την περιουσία του πατέρα του*· φρ. **ροκανίζω τον χρόνο** καθυστερώ σκοπίμως για το συμφέρον μου (β) υπονοούμενο κάποιον φθιρόντας τον λίγο-λίγο: *του ροκάνίζουν τη θέση διαδίδοντας ανά καιρούς διάφορα εις βάρος του*· — ροκάνισμα (το). [ETYM < μεσν. *ροκανίζω* < μγν. *ροκάνιζω* < *ροκάνη* (βλ. κ. *ροκάνι*)].

ροκάς (ο) {ροκάδες; (καθσμ.)} αυτός που αγαπά πολύ το ροκ (μουσική και χορό) και μμείται το ντύσιμο και τους τρόπους των δημοφιλών τραγουδιστών της ροκ. Επίσης ρόκερ {άκλ.}.

ροκε (το) {άκλ.} (στο σκάκι) η μετακίνηση κατά δύο τετράγωνα του βασιλιά προς τα αριστερά (*μεγάλο* ~) ή προς τα δεξιά (*μικρό* ~) και η ταυτόχρονη (σε μία κίνηση) τοποθέτηση του πύργου δίπλα του και προς το κέντρο· γίνεται με σκοπό να μεταφερθεί ο βασιλιάς σε ασφαλέστερη θέση κατά το άνοιγμα της παρτίδας.

[ETYM. < γαλλ. roquer < παλ. γαλλ. roc «πύργος» < δημωδ. λατ. rocca «βράχος»].

ροκενρόλ κ. **ροκ-εν-ρόλ** (το) {άκλ.} 1. ΜΟΥΣ. ρυθμική μουσική που πρωτοεμφανίστηκε ως είδος στις Η.Π.Α. στις αρχές της δεκαετίας του 1950 και εξελάθηκε αργότερα στη νεολαία της Ευρώπης και ολόκληρου του κόσμου· προήλθε από την ανάμιξη της λαϊκής μουσικής των μαύρων (το ρυθμ εν μπλουζ) και της μουσικής των λευκών (κυρ. την κάντρι γουέστερν) 2. (συνεκδ.) ο λικνιστικός χορός που χορεύεται με αυτή τη μουσική και έχει μέτρο 4/4. [ETYM Βλ. λ. *ροκ*].

ρόκερ (ο) → ροκάς

ροκία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-οικ.) (συνηθ. στον πληθ.) ροκ μουσικό κομμάτι ή παίξιμο ροκ μουσικής κυρ. με κιθάρα: *ακούω ρο-κιάς στο ραδιόφωνο*.

ροκοκό (το) {άκλ.} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. 1. (α) αισθητικό ρεύμα στην ευρωπαϊκή τέχνη του 18ου αι. (προέκταση του μπαρόκ), που επικράτησε στη Γαλλία την εποχή της Αντιβασιλείας στους τομείς κυρ. της αρχιτεκτονικής, της γλυπτικής και της διακοσμητικής (επίπλων και άλλων αντικειμένων)· χαρακτηρίζεται για την κομψότητα του, τις καμπύλες, τα απαλά χρώματα και γενικότερ. τη διακόσμηση επιφανειών με κομψά στολίσια (β) (ως επίθ.) έργο τέχνης που ακολουθεί την τεχνοτροπία του ροκοκό: ~ *διακόσμηση* 2. λογοτεχνικό ρεύμα της ίδιας εποχής, που περιλαμβάνει έργα ελαφρά, εύθυμα, χαριτωμένα με εκφραστική χάρη και κομψότητα.

[ETYM. < γαλλ. rococo, λ. της αρχκό, που χρησιμοποιούσαν αρχικώς οι ιδιοκτήτες καλλιτεχνικών εργαστηρίων (ατελιέ), για να περιγράψουν τη συγκεκριμένη τεχνοτροπία. Η λ. ανάγεται (με ανώμαλο σχηματι-

σμό) στο γαλλ. rocaille «χαλίκια, ψηφίδες» (τα οποία χρησιμοποιούνται στον ρυθμό ροκοκό) < παλ. γαλλ. roc «βράχος» < δημωδ. λατ. rocca].

ροκφόρ (το) {άκλ.} γαλλικό τυρί, με έντονη και αλμυρή γεύση, πλούσια και κρεμώδη υφή, του οποίου το εσωτερικό χαρακτηρίζεται από κηλίδες μούχλας κρυστού χρώματος (μύκητες του γένους *penicillium*) παρασκευάζεται από πρόβειο γάλα και ωριμάζει σε υπόγειο χώρο. ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί, *κίριος*, -α, -ο.

[ETYM. < γαλλ. τόπων. Roquefort-sur-Soulzon της επαρχίας Aveyron (στη Ν. Γαλλία), όπου παράγεται αυτό το είδος τυριού].

ρολά ρο ρ. αμετβ. {ρολάρισα; } 1. (για αυτοκίνητο) κινούμα μόνο με την ορμή που έχω, χωρίς την ισχύ του κινητήρα 2. (στους Η/Υ) κινώ το κείμενο προς τα πάνω ή προς τα κάτω (στην οθόνη του υπολογιστή). — ρολάρισμα (το).

[ETYM < ιταλ. rollare < γαλλ. rouler < δημωδ. λατ. *rotulāre < rotula, υποκ. του λατ. rota «τροχός»].

ρόλε, (το) {άκλ.} μικρός πλαστικός κύλινδρος, που χρησιμοποιούν οι γυναίκες, για να τυλίγουν τα μαλλιά τους, ώστε να σταθεροποιείται το χτένισμα τους: *είναι ακόμη με τα ~ στο κεφάλι* | *δεν έβγαλε ακόμη τα ~* (πβ. λ. *μπικουτί*).

[ETYM < αγγλ. roller | rolley < roll «κυλώ, τυλίγω»].

ρολίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ηθοποιός ο οποίος είναι πάρα πολύ καλός όταν υποδύεται συγκεκριμένους ρόλους. [ETYM < *ρόλος* + παραγ. επίθημα -*ιστας*, πβ. κ. *ρολ-ιστας*].

ρόλο (το) 1. το κυλινδρικό σχήμα: *κάνω κάτι ~2*. (συνεκδ.) στιδήποτε τυλίγεται αποκτώντας κυλινδρικό σχήμα: *χαρτί υγείας ~* || ~ *παπύρου* 3. φαγητό κυλινδρικού σχήματος με γέμιση κρέατος ή κιμά, που σερβίρεται σε στρογγυλές φέτες: *έβγαλε το ~ από τον φούρνο*· φρ. **κοτόπουλο ρολό** κρέας (ψαχνό) κοτόπουλου, στενόμακρο κυλινδρικό σχήματος, με γέμιση από ζαμπόν, τυρί, αβγά κ.ά. 4. εξωτερικό φύλλο πόρτας ή παραθύρου, που με τη βροθία μεταλλικού ελάσματος ή ξύλινου πήγουν τυλιγμένα σε κύλινδρο: *σηκώνω | κατεβάζω τα ~* ΣΥΝ. περιελισσόμενο εξώφύλλο· φρ. (μτφ.) **κατεβάζω τα ρολά** (i) (για επιχείρηση, εταιρεία ή οργανισμό) διακόπτο τις εργασίες μου, κλείνω, χρεοκοπώ: *εξαιτίας της μεγάλης οικονομικής κρίσης, πολλές μικρο-επιχειρήσεις κατέβασαν τα ρολά* (ii) (για πρόσ.) χαμηλώνω το βλέμμα λόγω στενωρίας, αποκτώ μελαγχολική έκφραση: *τι συμβαίνει και κατεβάζεις τα ρολά;* (iii) (στην ποδοσφαιρική αρχκό για τερματοφύλακα) δεν επιτρέπω με την απόδοσή μου να πετύχει γκολ ο αντίπαλος: *απόψε ο τερματοφύλακας έχει κατεβάσει τα ρολά' δεν μπαίνει γκολ με τίποτα!* 5. μικρός κύλινδρος με μαλακή επιφάνεια από νήματα, που περιστρέφεται γύρω από άξονα και διαθέτει λαβή, με την οποία τον χειρίζονται κυρ. οι ελαοχρωματιστές για το βήσιμο μεγάλων επιφανειών.

[ETYM. < γαλλ. rouleau «κύλινδρος» < rouler «κυλώ, περιστρέφω» (βλ. κ. *ρολέτα*)].

ρολογάδικο (το) (λαϊκ.) κατάστημα ή εργαστήριο κατασκευής ρολογιών ΣΥΝ. (λόγ.) ωρολογοποιείο. [ETYM < *ρολόι*, -*γιου* + παραγ. επίθημα -*άδικο*].

ρολό γα κι (το) → ρολόι

ρολογάς (ο) {ρολογάδες; } (λαϊκ.) ο κατασκευαστής ή επιδιορθωτής ρολογιών ΣΥΝ. ωρολογοποιός.

ρολόγια (η) 1. η πασιφλόρα (βλ. λ.)· 2. (λαϊκ.-οικ.) το ρολόι.

ρολόι (το) {ρολογιού | -ιών} 1. (α) (γενικά) κάθε συσκευή μετρήσεως του χρόνου (β) **ηλιακό ρολόι** βλ. λ. *ηλιακός* (γ) ΒΙΟΛ. **βιολογικό ρολόι** ο εσωτερικός μηχανισμός (ζώου, φυτού, ανθρώπου), με τον οποίο ρυθμίζεται η κανονικότητα των βιολογικών ρυθμών (λ.χ. ο ρυθμός της άνησης, ο γεννητικός κύκλος, πότε νυστάζει, κοιμάται και ξυπνά κανείς κ.λπ.) 2. (ειδικότερ.) (α) όργανο μετρήσεως του χρόνου, που, στην κλασική του μορφή, έχει στρογγυλή ή τετράγωνη επιφάνεια, πάνω στην οποία υπάρχουν χαραγμένοι αριθμοί από το 1 ως το 12 ή δώδεκα σημεία (συνήθ. γραμμές) που αντιστοιχούν στους αριθμούς αυτούς και δύο ή τρεις περιστρεφόμενοι δείκτες διαφορετικού μήκους (ένας για τις ώρες, ένας για τα λεπτά και ένας για τα δευτερόλεπτα), από τη θέση των οποίων προσδιορίζουμε την ώρα: *το ~ της πλατείας | τού τοίχου* || **ηλεκτρονικό** (με ψηφιακές ενδείξεις) | **επιτραπέζιο** ~ || **το ~ πάει μπροστά | πίσω** (β) το μικρό ρολόι που φορούμε στο χέρι με λουράκι ή αλυσίδα ή που έχουμε στην τσέπη: ~ **χειρός** || **το ~ δείχνει | λέει οκτώ** (η ώρα είναι οκτώ) || **φοράω ~** || **ρυθμίζω | κουρδίζω το ~** μου || **καλοκουρδισμένο ~** || **χρυσό | ασμένιο ~** || ~ με **μπράσελέ | ακριβείας** || **το ~ χάνει λεπτά | δευτερόλεπτα** || **κοίταζε το ~** του και **κατάλαβε πως άργησε**· φρ. **η δουλειά πάει ρολόι** | **όλα δουλεύουν ρολόι** όλα προχωρούν καλά, η δουλειά γίνεται σωστά, άγνοια: *στο γραφείο ~* 3. (συνεκδ.) ψηλό κτήριο στο οποίο βρίσκεται τοποθετημένο μηχανικό ρολόι: *το ~ των Ιωαννίνων* 4. συσκευή που δείχνει την κανονική (ηλεκτρικού ρεύματος, νερού κ.λπ.): *το ~ της Α.Ε.Η.* | της *ΕΥ.Α.Π.* ΣΥΝ. μετρητής· 5. η πασιφλόρα (βλ. λ.). — (υποκ.) ρολογά-κι (το), (μεγεθ.) ρολογάρα (η) (σημ. 1-4).

[ETYM < μγν. *ωρολόγιον* (βλ. λ.), με σίχηση του αρχικού άτονου ω-και του ενδοφωνηεντικού -γ- (πβ. *κατόγειον* - *κατόν*, *προσφάγιον* - *προσφά* κ.τ.ό.)].

ρόλος (ο) 1. πρόσωπο θεατρικού έργου, το οποίο υποδύεται ο ηθοποιός: **πρωταγωνιστικός** | **πρώτος** | **δευτερός** ~ || ~ **κομπάρσου** || **παίζω** | **υποδύομαι** | **ξέρω καλά τον ~** || **δίνω** | **διανέμω τους ~** || **η μεγάλη ηθοποιός ήταν πλασμένη για κλασικούς ~** || **ενσάρκωνε καταληκτικά τον ~** του **μεγαλοιστού** || **διάλεγε πάντοτε στο θέατρο ποιητικούς ~** || **είχε μπει (μέσα) στο πετσί | στην ουσία του ~** || **εξασκούνταν επίμονα, για να μάθουν άγνοια τους ~ τους**· φρ. **παρνιδί**

υπόδυσης ρόλων παρνιδί όπου οι παίκτες παίζουν τον ρόλο φανταστικών χαρακτήρων σε φανταστικό περιβάλλον | σκηνικό (ως τεχνική της ψυχιατρι-

κής ή ως εκπαιδευτική τεχνική, λ.χ. στην εκμάθηση ξένων γλωσσών) **2.** (μ.φ.) η ιδιαίτερη συμβολή στην πραγματοποίηση ενός έργου ή τη διαμόρφωση μιας κατάστασης: ο ~ του σχολείου στη σύγχρονη κοινωνία | της Ελλάδας στα Βαλκάνια || η χώρα μας διαδραμάτισε αποφασιστικό ~ στην απελευθέρωση των σιμρών || αναγνωρίζεται ο εκσυγχρονιστικός ~ του νέου κόμματος στην πολιτική μας ζωή || καθοριστικός | ρυθμιστικός | συντονιστικός | εκτελεστικός | ηγετικός | εποπτικός | αρνητικός | ύποπτος | πρωταγωνιστικός | κυρίαρχος - ΦΡ. (**κάποιος** | **κάτι**) **παίζει ρόλο** (κάποιος | κάτι) έχει σημασία: δεν αρκεί μόνο να έχεις διαβάσει καλά στις εξετάσεις, **παίζει ρόλο** και η ψυχολογία της στιγμής · 3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η κοινωνική συμπεριφορά που αναμένεται από πρόσωπο το οποίο κατέχει συγκεκριμένη κοινωνική θέση σε σχέση με τον κάτοχο άλλης θέσης (λ.χ. ο ρόλος του πατέρα ή της μητέρας στην οικογένεια, του ηγέτη στην πολιτική, οι ρόλοι των δασκάλων και των μαθητών στο σχολείο κ.λπ.): το παιδί **αρχίζει να μαθαίνει το παιχνίδι των ~ στην οικογένεια** || **παραδοσιακοί ~** (βλ. λ. **παραδοσιακός**) || **γωνιζώ** | **αντιτρέφω τους ~** - ΦΡ. **σύγκρουση ρόλων** για πρόσωπο που πρέπει να εκτελέσει ταυτόχρονα δύο ή περισσότερους ρόλους με ασυμβαστές μεταξύ τους απαιτήσεις (λ.χ. ενός αστυνομικού που πρέπει να συλλάβει τον γιο του ή μιας γυναίκας εργαζόμενης και ταυτόχρονα μητέρας, συζύγου, νοικοκυράς κ.λπ.) ή για πρόσωπο που αντιλαμβάνεται διαφορετικά το περιεχόμενο του ρόλου του από αυτούς που κατέχουν παρεμφερείς ρόλους. — (υποκ.) ρολάκι (το) κ. **ρολάκος** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. rôle, αρχική σημ. «τυλιγμένο χειρόγραφο, κατάλογο» και αργότερα «κείμενο σεναρίου, το οποίο έπρεπε να μάθει ο ηθοποιός», < λατ. rotulus «κύλινδρος, μικρός τροχός», υποκ. του rota «τροχός». Η φρ. **παιχνίδι υπόδησης ρόλων** αποδίδει το αγγλ. role-playing game, ενώ η φρ. (δεν) **παίζει ρόλο** αποδίδει το γαλλ. (ne pas) jouer (aucun rôle).

Ρομ (ο) (διεθνής όρος) {άκλ.} ο Τσιγγάνος. Επίσης **Ρόμα**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **Τσιγγάνοι**. [ETYM. < διεθν. Rom < τσιγγαν. rom «σύζυγος, νυμφευμένος άνδρας»

< ανασκρ. dombah «κατώτερος μουσικός»].

ROM (η) ΠΑΗΡΟΦ. η μνήμη ενός Η/Υ που περιέχει δεδομένα ή προγράμματα (συνήθως) του κατασκευαστή, τα οποία είναι μονίμως αποθηκευμένα και συνήθ. δεν μπορούν να μεταβληθούν: **ένα κύκλωμα ~**. [ETYM₁ Ακρωνύμιο της αγγλ. φρ. Read Only Memory «Μνήμη μόνο αναγνώσιμη»].

ρομανικός, -ή, -ό [1813] κ. (παιλιότ. ορθ. **ρομανικός**) **1.** αυτός που σχετίζεται με λαό που η γλώσσα του προέρχεται από τη Λατινική νεολατινική ΣΥΝ. λατινογενής **2.** (α) ΓΛΩΣΣ. **ρομανικές γλώσσες** οι γλώσσες που προέρχονται από τη δημόδη Λατινική (λ.χ. η Γαλλική, η Ιταλική, η Ισπανική, η Πορτογαλική, η Ρουμανική, η Προβηγκιανή, η Καταλανική και η Ραιτορομανική) ΣΥΝ. νεολατινικές | λατινογενείς γλώσσες (β) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **ρομανική τέχνη** η τέχνη που αναπτύχθηκε στη Δ. Ευρώπη από τον 10ο ως τον 12ο αι. και ακολούθησε τα πρότυπα της αρχαίας ρωμαϊκής τέχνης, αξιοποιώντας παράλληλα ορισμένες βυζαντινές και ανατολικές επιδράσεις. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. roman < παλ. γαλλ. romans «λαϊκή γλώσσα (σε αντίθεση με την κλασική Λατινική)» και «κείμενο γραμμένο σε αυτή τη γλώσσα» < δημόδ. λατ. *romanice (επίρρ.) «κατά τον τρόπο των Ρωμαίων» < λατ. Romanicus < Roma «Ρώμη». Η λ. μαρτυρείται και με τη γρ. **ρομανικός** (με την επίδρ. του **Ρώμη**)).

ρομανιστής (ο), **ρομανίστρια** (η) {ρομανιστριών} επιστήμονας που ασχολείται με τις ρομανικές γλώσσες. [ETYM₁ Μεταφορά του νεολατ. Romanista < λατ. Romanus «Ρωμαίος» < Roma «Ρώμη»].

ρομαντζά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ. ενόργανη μουσική σύνθεση με συναισθηματικό, λυρικό χαρακτήρα **2.** (μ.φ.) η ονειροπόληση, ο ρεμβασμός: **πάνω στη γλυκιά ~ άρχισαν τα τραγουδάκια** || **πήγαν ~ στην παραλία**. Επίσης **ρομαντζάδα**. [ETYM₁ < ιταλ. romanza (βλ. κ. **ρομάντζο**)].

ρομαντζάρω ρ. αμετβ. {ρομαντζάρισα} ρεμβάζω, απολαμβάνω τη φύση, το ποτό ή αναπολώ: τα **βράδια ρομαντζάρει στον κήπο του εξοχικού του**.

ρομάντζο κ. ρομάντζο (το) (στη λογοτεχνία) **1.** (α) αφήγημα με ερωτική υπόθεση: **ιπποτικά ~** (β) (μειωτ.) χαμηλού επιπέδου ερωτικό αφήγημα: **βιβλία σέπης με φθινά ~** || **λαϊκό - ΣΥΝ.** μυθιστόρημα, μυθιστορία **2.** ερωτική ιστορία: το ~ **τους κράτησε λίγο**. [ETYM₁ < ιταλ. romanzo < δημόδ. λατ. *romanice (βλ. λ. **ρομανικός**)].

ρομαντικός, -ή, -ό [1829] **1.** αυτός που σχετίζεται με το καλλιτεχνικό ρεύμα του ρομαντισμού: **συγγραφέας | σχολή | ρεύμα | τεχντροπία | ποίηση** || (ως ουσ.) **ο ρομαντικός του 19ου αι. 2.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από συναισθηματισμό, τρυφερά αισθήματα: **~ έρωτας** | **χειρονομία** | **λόγια 3.** αυτός που περιέχει στοιχεία, τα οποία χαρακτηρίζουν τον ρομαντισμό, λ.χ. λυρισμό, στοιχεία της φύσης, έρωτα, ποιητική διάθεση κ.ά.: **~ ταινία** | **περιβάλλον** || **δημιουργό ~ αμόσφαιρα** (λ.χ. με αναμμένα κεριά, λουλούδια, απαλή μουσική, χαμηλό φωτισμό κ.λπ.) **ΑΝΤ.** πεζός **4.** αυτός στον οποίο αρέσει η ονειροπόληση και ο ρεμβασμός, η νοσταλγία: **ένας αθεράπευτα ~ νέος ΣΥΝ.** ονειροπόλος, ονειροπαρμένος **5.** (μ.φ.) αυτός που βρίσκεται μακριά από την πραγματικότητα, που βλέπει τα πράγματα συναισθηματικά ή εξιδανικευμένα: **μυοπισ είμαι πολύ ~**, όταν **μάλια σήμερα για επιστροφή στις ηθικές αξίες**; ΣΥΝ. ουτοπιστής, ιδεαλιστής **ΑΝΤ.** ρεαλιστής, προσγειωμένος. — ρομαντικ-ά | -ός [1898] επίρρ., **ρο-μαντικότητα** (η) [1868]. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. romantique < παλαιότ. γαλλ. romant «ρομάντζο, μεσαιωνικό μυθιστόρημα» < romans (για το οποίο βλ. λ. **ρο-**

μανικός)].

ρομαντισμός (ο) [1829] **1.** κίνημα λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό που αναπτύχθηκε στο πρώτο μισό του 19ου αι. ως αντίδραση στον νεοκλασικισμό και τον ορθολογισμό των προηγούμενων αιώνων και έδωσε έμφαση στον ρόλο του συναισθηματος, της φαντασίας, του αυθορμητισμού, του συγκινησιακού και του εξωτικού/ονειρικού στοιχείου, με ιδιαίτερη προτίμηση σε θέματα όπως η φύση, η περιπέτεια, η ελευθερία, ο ηρωισμός, ο έρωτας κ.ά., στο τοπικό και λαϊκό στοιχείο κ.α. **2.** ο ρομαντικός χαρακτήρας, το ρομαντικό πνεύμα: ο ~ **της εφηβείας** | **των φοιτητικών χρόνων**. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. romantisme (βλ. λ. **ρομαντικός**)].

ρομβία (η) {ρομβιών} παλαιότερο λαϊκό έγχορδο μουσικό όργανο, που περιείχε έναν κύλινδρο, ο οποίος περιστρεφόταν, αποδίδοντας μουσικά κομμάτια και στηριζόταν σε ρόδες (πβ. λ. **λατέρνα**). [ETYM. Εσφαλμ. ανάγνωση (στην Ελλην.) της φήμας του ιταλικού εργοστασίου POMBIA (ορθή προφορά: **Πόμπια**), το οποίο κατασκεύαζε λατέρνες].

ρομβικός, -ή, -ό → ρόμβος

ρομβοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {ρομβοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έ^ει σχήμα ρόμβου. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

ρόμβος (ο) **1.** ΓΕΩΜ. το μη ορθογώνιο παραλληλόγραμμο, που έχει τις τέσσερις πλευρές του ίσες · **2.** ΖΩΟΛ. το ψάρι καλκάνι · **3.** (λόγ.) η σβούρα · **4.** ΝΑΥΤ. καθεμιά από τις τριάντα δύο διαίρεσεις του ανε-μολογίου της πυξίδας. — **ρομβικός, -ή, -ό** [1886]. [ETYM₁ < αρχ. **ρόμβος**, το οποίο εμφανίζεται την ετησιομ. βαθμ. του θ. ρεμβ-, όπως απαντά στο μτγν. **ρέμβομαι** «απειροεομαι άσκοπα, περι-πλανώμαι» (βλ. λ. **ρεμβάζω**). Η λ. **ρόμβος** αναφερόταν αρχικά σε ένα ξύλινο κυκλοτερές σώμα, που περιστρέφεται γύρω από μια χορδή, ενώ η σημ. του παραλληλόγραμμο με τις ίσες πλευρές και τις άισες γωνίες είναι μτγν.].

ρομβοειδής, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει χωριστεί σε ρομβοειδή σχήματα.

ρόμπα (η) {δύσchr. ρομπών} **1.** πρόχειρο εξωτερικό φόρεμα, που φορούν συνήθ. γυναίκες στο σπίτι · **2.** (αργκό-υβριστ.) για πρόσωπο που έχει γίνει ρεζίλι, στη φρ. **γίνομαι ρόμπα**. — (υποκ.) **ρομπίτσα** κ. **ρομπούλα** (η) κ. ρομπάκι (το) (σημ. 1).

[ETYM < ιταλ. roba < παλ. γαλλ. robe, αρχική σημ. «πολυτελές ένδυμα, που ο εχθρός αρπάζει ως λάφυρο», < φρανκον. rauba «λεία, λάφυρο» (πβ. γερμ. tauben «απαλάω, ληστεύω»)].

ρομπ-ντε-σάμπρ (η) {άκλ.} μακριά ρόμπα, συνήθ. καλής ποιότητας, που φοριέται μέσα στο σπίτι. [ETYM₁ < γαλλ. robe de chambre «ρόμπα διαμυαίου»].

ρομπόλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) ποικιλία σταφυλιού από την Κεφαλλονιά **2.** (συνεκδ.) το κρασί που παράγεται από το σταφύλι αυτό. [ETYM₁ Αγν. ετύμου].

ρομπότ (το) {άκλ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. αυτόματη προγραμματιζόμενη ή/και τηλεχειριζόμενη συσκευή, που υποκαθιστά τον άνθρωπο σε βιομηχανικές, επιστημονικές και διάφορες άλλες εργασίες (κατασκευές, επικίνδυνες έρευνες της αστυνομίας, υπολογισμούς, κοπιαστικές δουλειές κ.ά.) και η οποία έχει άλλοτε τη μορφή ανθρώπου και άλλοτε το σχήμα βραχίονα (κυρ. για τις τυποποιημένες εργασίες σε εργοστάσια): **η συναρμολόγηση των κομματιών των αυτοκινήτων γίνεται από ~** || **δουλεύει σαν ~** (χωρίς να κουράζεται, χωρίς να σταματά, με τρόπο απόλυτα πειθαρχημένο και προγραμματισμένο) **2.** (μ.φ. ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που σκέπτεται και δρα μηχανικά ή χωρίς δική του βούληση, που υπακούει στις εντολές άλλου: στο **βιβλίο του περιγράφει μια κοινωνία όπου οι άνθρωποι έχουν μετατραπεί σε ~**. — (υποκ.) ρομπωτάκι (το). [ETYM₁ < τεσχ. robot (< robota «εργασία, έργο»), λ. που σχηματίστηκε από τον Τσέχο συγγραφέα Josef Capek και χρησιμοποιήθηκε κυρ. από τον αδελφό του Karel Capek (1890-1938) στο μυθιστόρημα *R.U.R.* (1920): *Rossum's Universal Robots*].

ρομποτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το ρομπότ (βλ. λ.): **~ έλεγχος** | **~ συσκευή 2. ρομποτική** (η) κλάδος της κυβερνητικής (βλ. λ.) που ασχολείται με τη χρήση και τον έλεγχο των ρομπότ, κυρ. στη βιομηχανία. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. robotics].

ρομφαία (η) {ρομφαίων} **1.** μεγάλο και πλατύ δίκωπο σπαθί: **γυμνή ~ 2.** ΕΚΚΛΗΣ. η πόρινη σπάθα που φέρουν οι άγγελοι. [ETYM₁ < μτγν. **ρομφαία**, λ. που παρουσιάζει επίθημα -αία (πβ. **αυλαία**, **θυρ-αία**, **κορυφ-αία**), αβεβ. ετύμου, πθ. δάνειο αγν. προελευσεως. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. ανήγεται σε αμάρτυρο τ. ***ρομφή** «καμπύλη, αγκίστρι» και, επομένως, συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου **ρομφείς-ιμάντες οίς ράπτεται τά υποδήματα**, ίσως και με το ουσ. **ρόμφος**].

ρομφαιοφόρος, -ος, -ο οπλισμένος με ρομφαία. [ETYM₁ μεσν. < **ρομφαία** + -φόρος < φέρω].

ρονιά (η) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) οι **στάλες** της βροχής που πέφτουν από τη στέγη σπιτιού **2.** το δάκρυ: **«τα μάτια του έτρεχαν ρονιές»** (Δ. Σολωμός). [ETYM Πθ. από συμφορμό των λ. **ροή** και **σταλιά**, με την επίδρ. του ρ. **ράινω**].

ροντάρω ρ. μετβ. {ροντάρισα, -τηκα, -μένος} **βάζω** σε κίνηση καινούργιο αυτοκίνητο ή καινούργια μηχανή, με τρόπο ώστε να λειτουργήσουν σταδιακά και ομαλά όλα τα τμήματά τους. — ροντάρι-σμα (το).

[ETYM₁ < ιταλ. godare < γαλλ. roder < λατ. rodere «τρώγω, περιτρώγω». Κατά τον 19ο αι. η ιταλ. λ. χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «αμάρω (ένα κομμάτι μετάλλου)», καθώς και «πρωτοχρησιμοποίη μια μηχανή»].

ροντέο (το) {άκλ.} δημόσια επίδειξη ικανότητας στην ίππευση άγριων αλόγων και ταύρων ή στη σύλληψη βοοειδών ή αλόγων με το πέταγμα σχοινού με θηλιά (λάσο) μέσα σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο, που περικλείεται από εξέδρες για το κοινό, ή στην τιθάσευση αγέλης.

[ETYM₁ < ισπ. rodeo < p. rodear «περικυκλώνω» < λατ. rotare < rota «τροχός»].

ροντο (το) {άκλ.} (στη γαλλική ποίηση) ποίημα με στερεότυπη δομή, δύο ομοιοκαταληξίες και επαναλαμβανόμενους στίχους. [ETYM₁ < γαλλ. rondeau, αρχική σημ. «μικρός κύκλος», < παλ. γαλλ. rondel, υποκ. του rond «κύκλος» < rond < δημόδ. λατ. *rētundus < λατ. rotundus «τροχοειδής, κυκλωτερής, στρογγυλός» < rota «τρο-3ζός»].

ροντο (το) {άκλ.} φόρμα ως επί το πλείστον της οργανικής μουσικής, στην οποία ένα θέμα (επωδός, ρεφρέν) επανέρχεται συνεχώς, ενώ ανάμεσα στις επανόδους παρεντίθεται μουσικό υλικό που ολοένα ανανεώνεται (τυπική φόρμα για το τελευταίο μέρος του κλασικού κοντσέρτου, ή της κλασικής συνάτας): το τελευταίο μέρος του κοντσέρτου είναι γραμμένο σε φόρμα ~ || είναι ένα ~ (βλ. κ. λ. ροντο). [ETYM₂ < ιταλ. rondo < γαλλ. rondeau (βλ. λ. ροντο)].

ροογράφος (ο) ΗΛΕΚΤΡ. όργανο αυτόματης καταγραφής των μεταβολών εντάσεως του ρεύματος. [ETYM₂ < ροο- (< ρέω) + -γράφος < γράφω].

ροόμετρο (ο) {ροομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. μετρητής της ροής ρευστού ή αερίου που κινείται σε αγωγό. [ETYM₁ < ροο- (< ρέω) + μέτρο, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. flow metre].

ροοστάτης (ο) → ρεοστάτης
 ρούντι (νήτο) ΚΙΝΗΜΑΤ. ελλην. ταινία δρόμου-κινηματογραφική ταινία όπου ο κεντρικός χαρακτήρας περιπλανάται ή ταξιδεύει είτε διαφευγώντας από κάτι είτε στο πλαίσιο προσωπικών αναζητήσεων (υπαρξιακών ανησιών). [ETYM₁ < αγγλ. road-movie].

ροπαλιά (η) χτύπημα με ρόπαλο (βλ. λ.).
 ρόπαλο (το) {ροπάλ-ου | -ων} Ξύλινο, χοντρό και συνήθ. κυλινδρικό ραβδί, λεπτότερο στη λαβή: τους επιτέθηκαν με ~ και πέτρες || το ~ του Ηρακλή-ΦΡ. διό ροπαλίον με χτυπήματα, με βίαιο τρόπο: επέβαλε την τάξη ~ || απαγορεύεται αυστηρώς και ~ το κάρνισμα στους χώρους εργασίας. [ETYM₁ < αρχ. ρόπαλον < θ. ροπ- (ετεροιωμ. βαθμ. του ρ. ρέπω, βλ. λ.) + παρ. επίθημα -αλον, πβ. πέτ-αλον, στρόφ-αλον].

ροπαλοφόρος, -ος, -ο [μεσν.] αυτός που φέρει ρόπαλο, οπλισμένος με ρόπαλο: ~ κακοποιοί.

ροπή (η) 1. ΦΥΣ. διανυσματικό φυσικό μέγεθος το οποίο αποτελεί το αίτιο της στροφικής κίνησης των σωμάτων το μέτρο του ισούται με το γινόμενο του μέτρου της δύναμης επί την απόσταση του φορέα της δύναμης από τον άξονα περιστροφής: ~ δυνάμεις | ζεύγους δυνάμεων || μαγνητική | ηλεκτρική ~ 2. (μυφ.) η τάση, η προτίμηση για ορισμένα πράγματα ή για συγκεκριμένη συμπεριφορά: έχει ~ προς την κλεισιά | προς το νέμα (πβ. λ. κλίση, πάθος, ρέπω). ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνιομο.

[ETYM₁ < αρχ. ροπή, αρχική σημ. «η κλίση της πλαστήγγας λόγω άνισων βαρών», < ρέπω (βλ. λ.). Η μτρ. σημ. είναι μτρν.].

ρόπτρο (ο) (λόγ.) μεταλλικό αντικείμενο διαφόρων σχημάτων, που βρίσκεται στην εξώπορτα σπιτιών αντί για κουδούνι και το οποίο κρούουν οι επισκέπτες.

[ETYM₁ < αρχ. ρόπτρον < θ. ροπ- (ετεροιωμ. βαθμ. του ρ. ρέπω, βλ. λ.) + παρ. επίθημα -τρον, πβ. κλείσ-τρον, πλίκ-τρον].

ροσμαρί (το) {ροσμαρι-ιού | -ιών} το δενδρολίβανο (βλ. λ.). [ETYM₁ < βεν. rosmarin < μεσν. λατ. ros marinus «θαλασσινή δροσιά, φυτό της μεσογειακής θάλασσας»].

ροσμαπί (το) → ροζμπίφ
 ροσόλι (το) {χωρ. γεν.} λικέρ αρωματισμένο με απόσταγμα τριαντάφυλλου. [ETYM < ιταλ. rosolio, πθ. < μεσν. λατ. ros solis «δροσιά του ηλίου, σκιά»].

ρόστο (το) {άκλ.} κοκκινιστό κρέας. [ETYM < ιταλ. affrostò < p. affrostare «νήνω, φρυγανίζω» < ar- προθε-ματ. + -rostire < αρχ. γερμ. rōstjan (> γερμ. rōsten, αγγλ. roast)].

ρότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΝΑΥΤ. η πορεία, το δρομολόγιο του πλοίου 2. (μτρ.) ο προσανατολισμός: αλλάζω ~ · 3. ΜΟΥΣ. μεσαιωνικό έγχορδο όργανο.

[ETYM₁ < ιταλ. rotta < δημόδ. λατ. rupta (via) «διανοιγμένος δρόμος (κυρ. μέσα από δάσος)» < λατ. ruptus, μτρ. του ρ. rumpere «διασπώ, διασχίζω, διαρρηγνύω». Από την ίδια λατ. φρ. προέρχεται και η συνώνυμη γαλλ. λ. route].

ροταριανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διεθνή λέση των Ρό-ταρι, η οποία αποσκοπεί στην κοινωνική και φιλανθρωπική προσφορά, καθώς και στη φιλία των λαών: ~ όμιλος.
 I ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. Rotarian < Rotary Club, από το επίθ. rotary «περιστροφικός, γυροσπόμενος» (< μεσν. λατ. rotarius < λατ. rota «τροχός»), επειδή στον αρχικό σχεδιασμό της λέσης περιλαμβάνονταν οι εκ περιτροπής (in rotation) συνεδριάσεις στα γραφεία καθενός μέλους].

ροτόνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΑΡΧ. τύπος ρωμαϊκού κτηρίου με κυκλική κάτοψη και θόλο (γενικότ.) κτήριο με τέτοιο σχήμα: η ~ του Αγίου Γεωργίου στη Θεσσαλονίκη 2. (συνεκδ.) στρογγυλό τραπέζι ή τραπέζομάντλη. [ETYM₁ < ιταλ. rotonda < λατ. rotundus «τροχοειδής, κυκλικός» < rota «τροχός»].

ρότορας (ο) {ροτόρον} ΤΕΧΝΟΛ. το περιστρεφόμενο πηνίο ηλεκτρικού

κινητήρα, γεννήτριας ή η περιστρεφόμενη πλάκα πυκνωτή: αλλιώς δρομέας, σπλιαμός, στροφέιο.

[ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. rotor, συγκεκομ. τ. του rotator «στροφέας» < λατ. rotator < rota «τροχός»].

ρούα (το) {άκλ.} (στο σκάκι) το πόνι «βασιλιάς» συνήθ. ως απειλή αυτού του πιονιού: του έκανε ~|| ~ μοτι [ETYM₁ < γαλλ. roi «βασιλιάς» < παλ. γαλλ. rei < λατ. rex].

Ρουάντα (η) (γαλλ. République Rwandaise, κινουαρούαντα Republika y'u Rwanda = Δημοκρατία της Ρουάντας) κράτος της ΚΑ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Κιγκάλι, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και την Κινουαρούαντα και νόμισμα το φράγκο Ρουάντας. — Ρουαντέζος (ο), Ρουαντέα (η), ρουαντέζικος, -η, -ο. [ETYM₁ < ρουαντ. Rwanda, αγν. ετόμου].

ρουβίδιο (το) [1892] {ρουβιδι-ου | -ων} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Rb), που ανήκει στην ομάδα των μετάλλων των αλκαλίων (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΙΝ.).

[ETYM₁ Μεταφορά του νεολατ. rubidium < λατ. rubidus «πορφυρός, κόκκινος» (< rubere «κοκκινίζω, ερυθρίω»). Το χημικό στοιχείο ονομάστηκε έτσι λόγω των δύο ερυθρών γραμμών στην ορατή περιοχή του φάσματος του].

Ρουβίκον (ο) {Ρουβίκον-ος, -α} ΙΣΤ. ποταμός στη ΒΑ. Ιταλία, που αποτελούσε το σύνορο μεταξύ της Εντεθεν των Άλπεων Γαλατίας και της Ιταλίας, γνωστός από την απόφαση του Ιουλιού Καίσαρα να τον διαβεί κηρύσσοντας τον πόλεμο στη Σύγκλητο και στον Πομπήιο το 49 π.Χ., λέγοντας τη φράση «ο κύβος ερίφθη»: ΦΡ. η διάβαση του Ρουβίκονος | διέβη τον Ρουβίκονα για αποφασιστική ενέργεια σε κρίσιμη στιγμή. Επίσης Ρουβίκονας.

[ETYM < λατ. Rubico, -ōnis < rubicundus «κατακόκκινος», εξαιτίας του χρώματος που έχει η λάσπη του ποταμού].

ρούβλι (το) {ρουβλί-ου | -ων} η ρωσική νομισματική μονάδα. [ETYM₁ < ρωσ. rubl' < παλαιότ. ρωσ. rubli, αρχική σημ. «κούτσουρο, απομεινάρι» < rubiti «κόβω, πελεκώ»].

ρούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) δρόμος, οδός: μες στις φαρδιές τις-~. [ETYM₁ μεσν. (πβ. μτρν. rōna) < λατ. ruga «πτυχή, ρυτίδα»].

ρούς (το) {άκλ.} καλλυντική πούδρα που χρησιμοποιούν οι γυναίκες, για να δώσουν ροδαλό χρώμα στα μάγουλα τους. [ETYM₁ < γαλλ. rouge < λατ. rubeus «ερυθρός»].

Ρουο (η) {άκλ.} 1. Μωαβίτισσα πρόγονος του Δαβίδ, της οποίας η ζωή εξιστορείται στο ομώνυμο βιβλίο της Π.Δ. και αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ETYM₁ μτρν. < εβρ. Re'ut, πθ. σημ. «φίλος»].

ρουθίνιο (το) {ρουθινι-ου | -ών} ΧΗΜ. σπάνιο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ru), το οποίο χρησιμοποιείται σε κράματα, για να τους προσδίδει σκληρότητα (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΙΝ.). [ETYM₁ Μεταφορά του νεολατ. ruthenium < μεσν. λατ. Ruthenia, περιοχή της Δ. Ουκρανίας, όπου ανακαλύφθηκε το χημικό στοιχείο].

ρουθούνι (το) {ρουθουνι-ού | -ιών} καθένα από τα δύο μικρά ανοίγματα στο κάτω μέρος της μύτης, από όπου εισέρχεται ο αέρας κατά την εισπνοή: ΦΡ. (α) μπιάνω στη μύτη | στο ρουθούνι (κάπνισο) βλ. λ. μύτη (β) έχει γερό | καλό ρουθούνι έχει καλή όσφρηση (γ) δεν έμεινε ρουθούνι σκοτούχων, χάθηκαν όλοι: βομβάρδισαν το χωριό ανελέητα και ~ (δ) δεν άνοιξε ρουθούνι βλ. λ. ανοίγω. Επίσης (αρχαιοπρ.) ρώθιον (ο) [μτρν.] {ρῳθῖονος}. — (υποκ.) ρουθουνάκι (το). [ETYM₁ < μεσν. ρουθούιν < *ρωθόνιον, υποκ. του μτρν. ρῳθῖον (κυρ. πληθ. ρῳθῖονες), λ. που παρουσιάζει επίθημα -ων, χαρακτηριστικό των ουσ. που δηλώνουν μέρος του σώματος (πβ. πῳγ-ων, σιαγ-ών, βρα-χί-ων κ.ά.). Ως προς την ετυμολογία, δεν υπάρχει επιβεβαιωμένη άποψη: ίσως συνδ. με το αρχ. ρῳθός «θύρνος, βουή» (πθ. από το φσημία της μύτης), το οποίο ανάγεται στην ετεροιωμ. βαθμ. της ρ. *sr-edh-(βλ. λ. ρέω)].

ρουθουνίζω ρ. αμετρ. {ρουθουνίζω} αναπνέω από τα ρουθουνία, κάνοντας θόρυβο. Επίσης (αρχαιοπρ.) ρωθωνίζω. — ρουθουνισμα (το).

ρουκέτα (η) {ρουκετών} 1. μικρό βλήμα που προωθείται με πυραυλικό σύστημα 2. πυροτέχνημα. [ETYM₁ < ιταλ. rucchetta, υποκ. του rucca «ρόκα, αδράχτι» (βλ. λ. ρόκα) λόγω του σχήματος του πυραύλου].

ρουκετοβολός, -ος, -ο 1. αυτός που ρίχνει ρουκέτες 2. ρουκετοβόλο (το) οπλικό σύστημα που εκτοξεύει ρουκέτες. [ETYM₁ < ρουκέτα + βόλος < βάλλω].

ρουλεμάν (το) {άκλ.} ελλην. κυλιστριβέας-ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικό εξάρτημα που αποτελείται από δύο ομόκεντρους μεταλλικούς δακτυλίους (κυλίνδρους: έναν εξωτερικό, έναν εσωτερικό), οι οποίοι έχουν ανάμεσα τους κυλιόμενα μέρη (λ.χ. ατσάλινες μπιλές, βελόνες κ.ά.): παρεμβάλλεται συχνά ανάμεσα σε ένα περιστρεφόμενο αντικείμενο και τον άξονα του (λ.χ. ανάμεσα σε μια ρόδα και τον άξονα της) για τη στήριξη του άξονα και την ελάττωση των τριβών. [ETYM₁ < γαλλ. roulement < p. rouler «περιστρέφω, κυλώ» < rouelle < δημόδ. λατ. rotella, υποκ. του λατ. rota «τροχός»].

ρουλέτα (η) {ρουλετών} 1. συσκευή σε καζίνο αποτελούμενη από δίσκο με 37 ή 38 αριθμημένα χωρίσματα σε χρώμα μαύρο και κόκκινο εναλλάξ, ο οποίος περιστρέφεται και στον οποίο ρίχνεται και κυλά με αντίθετη φορά μια μπίλια 2. (συνεκδ.) το τυχερό παιχνίδι (συνήθ. σε καζίνο) στο οποίο κάθε παίκτης στοιχηματίζει σε έναν ή περισσότερους αριθμούς ή και σε χρώμα της παρπάνω συσκευής και κερδίζει, αν η μπίλια σταματήσει σε αριθμό ή/και χρώμα, στα οποία έχει στοιχηματίσει: ΦΡ. ρούσικη ρουλέτα (i) επικίνδυνο παιχνίδι κατά το οποίο ο παίκτης έχει στραμμένη στον κρόταφο του κάννη εξάσφα-ρου περιστρόφου, στις θαλάμες του οποίου έχει τοποθετηθεί ένα μό-νο φυσίγιο και πιέζει τη σκανδάλη, χωρίς να ξέρει αν το περιστρο-

φο θα εκपुरσοκροτήθει (ii) (μτφ.) κάθε διαδικασία η οποία ενέχει το στοιχείο του απρόβλεπτου και στην οποία τα μέρη καλούνται διαδοχικά να συμμετάσχουν, μέχρι να αναδειχθεί ο νικητής: (στο ποδόσφαιρο) αν δεν υπάρξει νικητής στην παράταση, η ομάδα που θα προκριθεί, θα βγει από τη ~ των πέναλτι.

[ETYM₁ < γαλλ. roulette < rouler «κυλά, περιστρέφω» < rouelle < δη-μώδ. λατ. rotella, υποκ. του λατ. rota «τροχός»].

Ρουμ (ο) {άκλ.} (κατά τους Άραβες και Τούρκους) ο Ρωμιός (βλ. λ.). [ETYM₁ < τουρκ. Rum (βλ. λ. Ρωμιός)].

ρουμάνι (το) {ρουμάνι-ιού | -ιών} αδιάβατη έκταση με δέντρα και θάμνους ΣΥΝ. δάσος, λόγος. ΣΧΟΛΙΟ λ. δάσος. [ETYM₁ < τουρκ. orman < or «δάσος» + -man].

Ρουμανία (η) [1890] (ρουμ. Romania) κράτος της ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Βουκουρέστι, επίσημη γλώσσα τη Ρουμανική και νόμισμα το λέι. — Ρουμάνος (η), ρουμανικός, -ή, -ό [1891] κ. (καθημ.) ρουμανικός, -ή, -ο, Ρουμανικά κ. (καθημ.) Ρουμανικά (τα).

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. Roumanie < ρουμ. Romania < λατ. Romani «Ρωμαίοι», λόγω των ρωμαϊκών στρατευμάτων του αυτοκράτορα Τραϊανού, ο οποίος κατέκτησε την περιοχή της Δακίας στις αρχές του 2ου αι. μ.Χ.].

ρουμανίζω ρ. αμετβ. ΙΣΤ. 1. υιοθετώ τις ρουμανικές απόψεις σε ένα θέμα (ειδικότερ.) ακολουθώ τη ρουμανική προπαγάνδα ως προς την εθνική προέλευση των Βλάχων των Βαλκανίων (βλ. κ. λ. Βλάχος, ΣΧΟΛΙΟ) 2. **ρουμανίζοντες** (οι) αυτοί που ακολουθούσαν στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αι. τη ρουμανική προπαγάνδα για την εθνική καταγωγή των Βλάχων των Βαλκανίων και προσπαθούσαν να προκαλέσουν εθνικό μειοψηφικό ζήτημα ή/και να δημιουργήσουν αυτόνομο βλάχικο κράτος στις περιοχές όπου κατοικούσαν Βλάχοι.

Ρουμέλη (η) 1. η Στερεά Ελλάδα (βλ. λ.) 2. ΙΣΤ. (α) η χώρα των Ρουμ (δηλ. των Ρωμιών) κατά τους Άραβες και τους Τούρκους (πριν από την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453), δηλ. το Βυζάντιο (ειδικότερ.) η Μ. Ασία (β) (μετά το 1453) οι ευρωπαϊκές τουρκικές επαρχίες της Ν. Βαλκανικής Χερσονήσου (χωρίς τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους) (βλ. κ. λ. Ρωμυλία).

[ETYM₁ < τουρκ. Rumeli «χώρα των Ρωμιών», αρχικώς κη ευρωπαϊκή Τουρκία» (Α. Θράκη), < Rum < αραβ. Rumi < μεσν. Ρωμιός (βλ. λ.)].

Ρουμελιώτης (ο) {Ρουμελιωτών} αυτός που κατοικεί στη Ρουμέλη ή κατάγεται από αυτήν ΣΥΝ. Στερεοελλαδίτης. — Ρουμελιώτισσα (η), ρουμελιώτικος, -ή, -ο, Ρουμελιώτικα (τα).

ρούμι (το) {χωρ. γεν.} δυνατό οιοπνευματώδες ποτό, που παράγεται με απόσταξη από προϊόντα ζαχαρακάλαμου (μελάσα). [ETYM₁ < ιταλ. rum < αγγλ. rum, συγκεκομμένος τ. του παλαιότερ. rumbullion | rumbustion, ρυμ. ετύμω].

ρούμπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κουβανέζικος χορός, που έγινε γνωστός στις αρχές του 20ού αιώνα, στον οποίο οι χορευτές κρατούν ακίνητο τον κορμό τους και εκτελούν βήματα με ανεπαίσθητο λίκνισμα των γοφών τους. [ETYM₁ < αμερ.-ισπ. rumba | rhumba, αγν. ετύμω].

ρουμπαϊάτ (το) {άκλ.} (λογοτ.) τετραστίχο περσικό ποίημα. [ETYM₁ < περσ. rubaiyat < αραβ. ruba'iyah < rubā'iy «τετραμερής σύνθεση»].

ρουμπινές (ο) {ρουμπινέδες} ελλ.ην. στρόφιγγα-η κάννουλα της βρύσης, που επιτρέπει το άνοιγμα, το κλείσιμο και τη ρύθμιση της ροής του υγρού σε μια βρύση. Επίσης ρουμπινέτο (το). [ETYM₁ < γαλλ. robinet, υποκ. του Robin, προσωνύμιο που χρησιμοποιούσαν για τα πρόβατα, παραλλαγή του κυρ. ον. Robert. Η σημερινή σημ. οφείλεται στο γεγονός ότι αρχικά οι στρόφιγγες είχαν το σχήμα κεφαλής προβάτου].

Ρουμπιν (η) γυναικείο όνομα. [ETYM₁ < ρουμπίνι].

ρουμπινής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα του ρουμπινίου 2. **ρουμπινί** (το) το χρώμα του ρουμπινίου.

ρουμπίνι (το) {ρουμπινιού | -ιών} πολύτιμος λίθος κόκκινου χρώματος, ορυκτό οξείδιο του αργιλίου.

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. rubin, παράλλ. τ. του rubis < μεσν. λατ. rubinus < λατ. rubeus < ruber «ερυθρός, κόκκινος»].

ρουμπός (ο) 1. ΝΑΥΤ. το ανεμιόλογο · 2. βαθμολογική μονάδα σε διάφορα ατομικά ή ομαδικά παιδικά παιχνίδια: *πόσους ~ έκανες*; [ETYM₁ < ρουμπώνω (υποχωρητ.), βλ. λ.].

ρουμπρικά (η) {δύσchr. ρουμπρικόν} 1. (α) τίτλος που υποδηλώνει το περιεχόμενο δημοσιογραφικού άρθρου σε εφημερίδα ή περιοδικό (β) τακτικό άρθρο (στήλη) σε έντυπο σχετικά με καθορισμένο θέμα: *οι πολιτικές και κοινοτικές ρουμπρίκες* · 2. έγχρωμο διακοσμητικό σχέδιο στην αρχή ή στα ενδιάμεσα των κεφαλαίων βιβλίων ή εντύπων · 3. ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργική οδηγία στο περιθώριο εκκλησιαστικού βιβλίου, γραμμένη με κόκκινο μελάνι. [BJYM₁ < γαλλ. rubrique, αρχική σημ. «κόκκινη όχρα, επικεφαλίδα βιβλίου γραμμένη με κόκκινο μελάνι», < λατ. rubrica «κοκκινόχρωμα -επιγραφή νόμου με κόκκινα γράμματα» < ruber «ερυθρός, κόκκινος»].

ρουμπώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ρουμπώσα} ♦ 1. (αμετβ.) παίρνω πολλούς ρουμπούς, κερδίζω σε παιδικό παιχνίδι ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.) νικό ή αποστομώ (κάποιον): *μ'αυτό που του είπε τονρούμπωσε*. [ETYM₁ < μεσν. *ρουμπώνω «μαγεύω ρίχνοντας ρόμβους» (με διατήρηση της αρχ. προφοράς του -β- έπειτα από έρρινο σύμφωνο και τροπή ο → ου) < μτγν. ρόμβος (-όω) < αρχ. ρόμβος (βλ. λ.). Η λ. ρόμβος προσδιόριζε αρχικά ένα ξύλινο κυκλωτέρης σώμα, που περιστρεφόνταν γύρω από μια χορδή και εγρησιμοποιείτο κατά την τέλεση αρχαίων μυστηρίων]. **ρουμπικός**, -ή, -ό [1857] αυτός που σχετίζεται με τους ρουμπούς

(βλ. λ.): ~ γραφή.

ρουπίο (οι) σημεία γραφής των αρχαίων βορειογερμανικών φύλων, που προήλθαν από μετασηματισμό του ελληνικού και του λατινικού αλφαβήτου. [ETYM₁ Μεταφορά του γερμ. Rune(n) < νορβ. rune (σουηδ. runa) < αρχ. νορβ. pīmar «μυστική γραφή», που συνδ. με γοτθ. runa «μυστήριο»].

ρουπιά (το) {ρουπιακ-ιού | -ιών} βαλκανιότ. που καλλιεργείται για διακοσμητικούς λόγους και για το ξύλο της- αλλιώς *ρουπιακο-βαλκανιότ.*

[ETYM₁ < μεσν. *βωπάκιον* (με κώφωση), υποκ. του *ρόπιαξ*, -ακος (ό), παράλλ. τ. του μτγν. *ρωπιάς*, -άδος (ή) < *ρόψ*, «γλώσσα» του Ησυχίου με ερμηνευμα *βοτάνη απαλή*, η οποία απαντά με τον πληθ. *ρόπες* ήδη στον Όμηρο. Σχετικά με την ετυμολογική της^ προέλευση, δεν φαίνεται πθ. η σύνδεση με τις λ. *ραπίζω*, *ράβδος*, *ράμνος*, αφού προϋποθέτει σπάνια φωνητική μεταβολή. Ίσως πρόκειται για προελλ.ην. όρο].

ρουπιακά (η) τόπος, δάσος γεμάτο ρουπιάκια.

ρούπι (το) {χωρ. γεν.} παλαιά μονάδα μήκους, ισοδύναμη με 0,0825 μέτρα, υποτάκιση του εμπορικού πήχη (το Vs)· ΦΡ. δεν κάνω | **δεν το κουνάω ρούπι** δεν μετακινούμαι καθόλου από τη θέση μου. [ETYM₁ < τουρκ. rub].

ρούπια (η) {ρουπιών} νομισματική μονάδα της Ινδίας, του Πακιστάν, της Ινδονησίας και άλλων χωρών της Ασίας, που ισοδυναμεί με το 1/15 της αγγλικής στερλίνας. [ETYM₁ < αγγλ. rupee < χίντι rūpīyā «ασημένιο νόμισμα»].

ρούς (ο) {τού ρου, τον ρου | χωρ. πληθ.} 1. η κίνηση του νερού, η ροή, το ρεύμα: ο - του *ποταμού* 2. (μτφ.) η πορεία, η φορά, η κατεύθυνση: ο - της *ιστορίας* || *αλλαγή τού ~ της οικονομικής πολιτικής*. [ETYM₁ < αρχ. ρους < θ. *ροF-, ετεροϊωμ. βαθμ. του *ρέω* (βλ. λ.)].

Ρούσα (η) (συνήθ. ορθ. *Ρούσσα*) γυναικείο όνομα.

ρούσικος, -ή, -ο → ρωσικός

Ρούσος (ο) (συνήθ. ορθ. *Ρούσος*) ανδρικό όνομα. [ETYM₁ < επιθ. *ρούσος* (βλ. λ.)].

ρούσος, -α, -ο (λαϊκότερ.) ξανθοκόκκινος, κοκκινωπός ή γενικά ξανθός: «*ρούσες γαλιανομάτες*» || «να *ρχονται να προσκινάνε, ρούσες και μελαχρινές*» (δημοτ. τραγ.). [ETYM₁ < μτγν. *ρούς*(σ)ος < λατ. russus «πυρρόχρμος, ξανθός»].

ρουστίκ (το) {άκλ.} ελλ.ην. *χωριάτικος*- αγροτικό ή χωριάτικο διακοσμητικό στυλ: (κ. ως επιθ.) *έπιπλα ~*.

[ETYM₁ < γαλλ. rustique < λατ. rusticus «αγρότης, χωριάτης» < rūs, rŭris «αγρός»].

ρουσφέτι (το) {ρουσφετιού | -ιών} 1. (ειδικότερ.) χαρακτηριστική παροχή ή μέρος υπογρανών ή βουλευτών σε κοιματικούς οπαδούς, φίλους ή γνωστούς: τα *κόμματα κρατούν με το ~ τους πολίτες σε πολιτική ομηρία* 2. (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε χαρακτηριστική πράξη, εκδούλευση: *κάνω σε κάποιον ~ || συνεχώς ζητάει διάφορα ~*. — (υποκ.) ρουσφετάκι (το). [ETYM₁ < τουρκ. rüşvet].

ρουσφετολογία (η) [1892] η πρακτική της εξυπηρέτησης εκ μέρους πολιτικών των κοιματικών οπαδών, φίλων ή γνωστών ως χαρακτηριστικές πράξεις, εκδουλεύσεις- (περίληπτ.) τα ρουσφέτια που γίνονται από πολιτικούς.

ρουσφετολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ρουσφετολογία ή τον ρουσφετολόγο: ~ *προσλήψεις στο Δημόσιο*.

ρουσφετολόγος (ο) [1816] αυτός που κάνει ή επιδιώκει ρουσφέτια.

ρουσφετολόγος ρ. αμετβ. [1895] (ρουσφετολογεί... μόνο σε εν'στ. κ. παρατ.) κάνω ή πιδιώκω ρουσφέτια.

ρουτίνα (η) {χωρ. πληθ.} 1. συνήθης και μηχανικός τρόπος ή νέργγας, η στερεότυπη επανάληψη των ίδιων πραγμάτων: η *ηλεκτρική ψυχαγωγία έγινε πλέον ~* 2. (η γεν. *ρουτίνας* ως χαρακτηρισμός για πράξεις, δραστηριότητες) αυτός που τον έχει συνηθίσει κανείς, που δεν αποτελεί κάτι το ιδιαίτερο: *μια ιατρική εξέταση ~ || αυτή η δίκη θα είναι για σένα υπόθεση ~ || για έναν τόσο έμπειρο γιατρό σαν εμένα, αυτή η επέμβαση είναι επέμβαση ~ || δουλειά - 3. (συνεκδ.) η έλλειψη πρωτοτυπίας στον χώρο της ατομικής και κοινωνικής ζωής: η *καθημερινή ~ || πέφτω στη ~* ΣΥΝ. πεζότητα, πλήξη, ανία· ΦΡ. *σπάω την ρουτίνα* ξεφεύγω από την πλήξη, δίνω ενδιαφέρον (σε κάτι) 4. ΠΑΗΡΟΦ. απλό τμήμα προγράμματος Η/Υ, που μπορεί να κληθεί και να χρησιμοποιηθεί επανειλημμένα σε ένα πρόγραμμα: με αυτή τη ~ *μπορούμε να αποθηκεύουμε μία φωτογραφία σε δυο διαφορετικούς ψηφιακούς τύπους*. [ETYM₁ < γαλλ. routine < route «δρόμος» (βλ. λ. ρότα)].*

ρουτινιάρικος, -ή, -ο (καθημ.) αυτός που δεν παρουσιάζει πρωτοτυπία: ~ *ζωή | εργασία* ΣΥΝ. πληκτικός, ανιαρός. [ETYM₁ < γαλλ. routinier < routine (βλ. λ. ρουτίνα)].

ρουφήγμα (το) {ρουφήγματος | -ατα, -άτων} το να ρουφάει κανείς μια ποσότητα υγρού: *μ'ένα ~ άδειασε όλο το ποτήρι!* ΣΥΝ. ρόφηση.

ρουφήξια (η) 1. το ρουφήγμα- ΦΡ. με *μια ρουφήξια* μονορούφι, διαμιάς 2. (συνεκδ.) η ποσότητα υγρού που μπορεί να ρουφήξει κανείς σε μια κατάποση ΣΥΝ. γουλιά 3. (συνεκδ.) η ποσότητα καπνού που ρουφά ο καπνιστής (ρ. *ρουφά*) + -ιά, πθ. *αλλαξ-ιά*].

ρουφήχτος, -ή, -ό ρουφήχτος (βλ. λ.). [ETYM₁ < μτγν. *ροφήχτος* <

αρχ. *ροφά* (βλ. λ. *ρουφά*)].

ρουφήχτος, -ή, -ό αυτός που δίνεται, πίνεται ή τρώγεται με ρουφήγμα: ~ *αβγό | φιλέ*. — ρουφήχτα επίρρ.

ρουφήχτρα (η) {δύσchr. ρουφήχτρών} 1. (λαϊκ.) η δίνη (βλ. λ.) και γε-νικότ. η περιστροφική κίνηση νερού θάλασσας, ποταμού ή λίμνης κατά τον ρου του ή πίσω από κινούμενο πλοίο ΣΥΝ. δίνη, ρούφουλας 2. (μτφ.-οικ.) ο πότης, αυτός που πίνει (κρασί και άλλα αλκοολούχα ποτά) σε μεγάλες ποσότητες: *είναι μεγάλη ~ ο κυρ-Γιάννης- πίνει*

τρία *μπουκάλια στην καθισιά του*.
[ETYM. < ρουφιανεύω + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. *καύ-τρα, τσούχ-τρα*].
ρουφιανεύω ρ. μετβ. {ρουφιανεύω} συκοφαντώ (κάποιον), δολοπλο-κό εναντίον (κάποιου).

ρουφιανιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η συμπεριφορά του ρουφιανίου· η κατάδοση (πρόσπου, συγγενών, μουσικών κ.λπ.): *μην κάνεις καμιά ~!* || είναι *πρώτος στη ~*.

ρουφιάνος (ο), ρουφιάνη (η) **1.** προαγωγός, μαστροπός **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που συκοφαντεί, που διαβάλλει (κάποιον) ΣΥΝ. δολοπλόκος, ραδιούργος **3.** πρόσωπο που προδίδει τα μυστικά (κάποιου) ΣΥΝ. προδότης, σπιούνος, χαφιές. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος.
[ETYM. < ιταλ. ruffiano, αβεβ. ετύμου, ίσως < goffia «βρομιά, μόλυνση» (< αρχ. γερμ. huf)].

ρούφουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ρουφήχτρα · **2.** ο ανεμοστρόβιλος ΣΥΝ. ανεμορούφουλας.
[ETYM. < ρουφώ + μεγεθ. επίθημα -ουλας, πβ. κ. *δράκ-ουλας, ζήτ-ου-λας*].

ρουφός (κ. -ώο) ρ. μετβ. {ρουφός...} | ρουφ-ηξιά, -ιέμια, -ήχητα, -ηγιμένο-ς **1.** τριβύ με το στόμα μια ποσότητα υγρού με χαρακτηριστική κίνηση των χειλιών και τής γλώσσας, ώστε να σχηματίζεται στρογγυλό άνοιγμα στο στόμα, και εισπνέοντας: *το μωρό ρουφούσε το γάλα από το μπιπερό* || ~ *τον καφέ* | *τον χυμό* **2.** παίρνω μια γουλιά με ηχηρό (και ενοχλητικό) τρόπο: *μη ρουφάς τη σούπα* | *τον καφέ σου* **3.** (μτφ.) εισπνέω βαθιά: ~ *καθαρό αέρα* | *αρωματικό καπνό* **4.** απορροφό: *το χώμα ρουφούσε γρήγορα το νερό* **5.** τριβύ προς τα μέσα: ~ *τα μάγουλα μου* || *ρουφήξε την κοιλιά του, για να φαίνεται πιο αδύνατος* **6.** λαμβάνω τροφή ή υγρό με λαίμαργία: *ρουφήξε τον χυμό στο πει και φει!* **7.** (μτφ.) αφομοιώνω ό,τι ακούω, βλέπω ή διαβάζω: *ρουφούσε τα λόγια του δασκάλου του* || ~ *τη γνώση* **8.** (μτφ.) προκαλώ σοματική ή οικονομική εξάντληση η μτχ. *ρουφηγμένος*, -η, -ο εξαντλημένος, εξασθενημένος: ~ *μάγουλα* -Φρ. (μτφ.) *ρουφώ το αίμα (κάποιου)* βλ. λ. *αίμα* **9.** (αρχκό) δέχομαι (γκλό): *το ρουφούσε ο τερατοφυλάκας* ΣΥΝ. τρώω **10.** (για τον ναργιλέ) πίνω γουλιές με το μαρ-κούτσι: *ρουφούσε τον ναργιλέ και έπαιζε το κομπολόι*. Επίσης (λόγ.) ρουφώ [αρχ.].
[ETYM. < μεσν. ρουφώ (με κόφωση) < αρχ. ρουφώ (-έω) < *srobh-, ετεροισμ. βαθμ. του I.E. *sr-ebh- «ρουφώ», πβ. αρμ. arbi «ήπια» (< *srbh-), λιθ. surbiū «ρουφώ, πίνω με μικρές γουλιές», λατ. sorbere (> ισπ. sorber), αλβ. gjerp (< *serbhō) κ.ά. Παράγ. *ρόφ-ημά*].

ρουφαλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό ρούχο: *τα ~ του μωρού* **2.** (μει-ωτ.) το φτωχικό ρούχο.

ρουφισμός (ο) το σύνολο των ενδυμάτων κάποιου, ο ματισμός: *ειδη ρουφισμού*.
ρούχο (το) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε είδους ένδυμα, οτιδήποτε φοράει κανείς: *μαζεύουν τρόφιμα και ρούχα για τους φτωχούς* || ~ *ανδρικά* | *γυναικεία* | *παιδικά* || *βιομηχανία* | *βιοτεχνία* | *κατάστημα ρούχων* || *για αλλάζεις ρούχα* || *φορό* | *αλλάζω ρούχα* || - *επίσημα* | *κυριακάτικα* | *της δουλειάς* || *πού έβαλες τα ~ μου*; || *τους έκλεγαν τα ~ από τα αποδυτήρια* || *φοράει πάντα ακριβά ~* || *βάζω τα ~ στο πλυντήριο* || *έδωσα τα ~ στο καθαριστήριο* -Φρ. (ω) μτφ. *έχω τα ρούχα μου* (για γυναικεία) έχω περίοδο (β) *σχιζώ τα ρούχα μου* βλ. λ. *σχιζώ* -πβ. *διαρρηγνύω τα μάτια μου*, λ. *διαρρηγνύω (γ) τρώγομαι με τα ρούχα μου* κρινιανίζω με κάθε αφορμή (δ) (παροιμ.) *άλλαζε ο Μανώλας κι έβαλε τα ρούχα του αλλιώς* βλ. λ. *αλλάζω* (ε) (παροιμ.) *όποιος φολάει τα ρούχα του, έχει τα μισά* | *φάλαγε τα ρούχα σου, για να 'χεις τα μισά* πρόσχε και παίρνε τις αναγκαίες προφυλάξεις, ώστε να μην χάσεις τα πάντα σε περίπτωση κινδύνου ή καταστροφής (στ) *βγάλω (κάποιον) από τα ρούχα του* βλ. λ. *βγαίνω* (ζ) *βγαίνω (έξω) από τα ρούχα μου* βλ. λ. *βγαίνω* **2.** (ειδικό) να απαραιτήτα ή κατάλληλα για μια περίπτωση, για μια εποχή του έτους ή γενικότερ. για το ντύσιμο μας ενδύματα: *δεν έχω ~ να βάλω για τον γάμο!* || *δεν έχω ~, πρέπει να αγοράσω τώρα στις εκπτώσεις* || *πρέπει να πάω κανένα ~ για τον χειμώνα* | *το καλοκαίρι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδυμασία. [ETYM. < μεσν. ρούχον < σλαβ. ruho].

ρούφημα (το) {ροφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ζεστό υγρό (λ.χ. γάλα, σοκολάτα, αφένημα κ.ά.). [ETYM. < αρχ. *ρόφημα* < ρουφώ (βλ. λ. ρουφώ)].

ρούφηση (η) (-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) (λόγ.) το ρουφήγμα. [ETYM. < αρχ. *ρόφησης* < ρουφώ (βλ. λ. ρουφώ)].

ρούφος (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ψάρι) μεγαλύτερο μο εύγενστο ψάρι, που απαντά στον Ατλαντικό, στη Μεσόγειο και στις ελληνικές θάλασσες.

[ETYM. < αρχ. *όρφος* | *όρφός* | *ορφός* (με αντιμετάθεση), εκ των οποίων αρχαιότεροι είναι οι τ. *ορφός* | *-ός* (γεν. -ώ, αττικόκλιτο), οι οποίοι εμφανίζουν τον κλιτικό τύπο του ουσ. *λαγός*. Ως προς την ετυμολογία, πθ. θεωρείται η σύνδεση με το ουσ. *ορφνη* «σκοτάδι, σκοτεινότητα» (βλ. λ. *ορφανός*) λόγω του σκούρου χρώματος του].

ρούφω ρ. → ρουφώ
ρουφάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθμ.) μείγμα σάλιου και βλέννας από τους βρόγχους, το οποίο φτύνει κανείς με αγενή και ηχηρό τρόπο ΣΥΝ. (λόγ.) φλέγμα, απόχρεμμα, πτύελο. Επίσης *ρούφαλο* (το). [ETYM. Μεγεθ. του ουσ. *ρούφαλο* < *ροφαλίζω* (βλ. λ.)].

ροχαλιητό (το) **1.** το να ροχαλίζει κανείς **2.** (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται όταν ροχαλίζει κανείς ΣΥΝ. ροχαλίσμα. [ETYM. < *ροχαλίζω*] + παραγ. επίθημα -ητό, πβ. *κωνη-ητό*].

ροχαλιζώ ρ. αμετβ. {ροχαλίσω} (για κοιμώμενο) αναπνέω θορυβώ-δώς. — ροχαλίσμα (το).

[ETYM. μεσν. < μτγν. *ροχαλίζω*, εκφραστ. λ., < θ. *ρογχ-*, ετεροισμ. βαθμ. του ρ. *ρέγχο* «ροχαλίζω» (βλ. λ. *ρεγχάζω*)].

ρόχθος (ο) ο θορυβώδης ήχος των κυμάτων τής θάλασσας ή καταρ-

ράκτη.
[ETYM. < μτγν. *ρόχθος* < αρχ. *ροχθός* (-έω) «θορυβώ (για κύματα)» (υποχόρητ.), εκφραστ. λ., αγν. ετύμου, η οποία εμφανίζει παρόμοιο επίθημα με το αρχ. *όρχεθός* (-έω) «μουγγρίζω»].

ροώδης, -ης, -ες {ροώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} (λόγ.) ρευστός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ETYM. < αρχ. *ροώδης* < θ. *ρο-* (ετεροισμ. βαθμ. του *ρέω*) + παραγ. επίθημα -ώδης (βλ. λ.)].

-pp- συμφωνικό σύμπλεγμα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής που εμφανίζεται σε ορισμένες αρχαίες λέξεις καθώς και σε λόγια ή κληρονομημένα σύνθετα: *θάρρος, άρρωστος, αντίρροπος*.

-pp- λέξεις που γράφονται! με δύο ρ. Ελάχιστες είναι οι απλές (μη σύνθετες) λέξεις που γράφονται με -pp-. Είναι οι λέξεις: **θάρρος** (θαρράλεος, θαρρετός, θαρρό, ενθαρρύνω, ενθάρρυνση, ενθαρρυντικός), αρραβόντας (αρραβωνιάζω, αρραβωνιαστικός, -ιά), άρρην (αρρηνωπός, αρρηνονομία), πυρρός «κοκκινωπός» (πυρρόξαν-θος, πυρρότριχος), πυρρίχιος «είδος αρχαίου χορού, η πυρρίχη», ορρωδών «κάνω πίσω», καθώς και τα κύρια ονόματα: **Πόρρος, Σέρρες**, Τυρηνία, Δυρράχιο. Αντιθέτως, ένα πλήθος **συνθέτων** λέξεων, που ως απλές λ. αρχίζουν από ρ-, διαπλασιάζουν λόγω τής συνθέσεως το -ρ- και γράφονται με δύο -ρ-: *ρέω* -αμορραγία, παλίρροια, επιρροή, απορρώ, απόρροια, διάρροη κ.λπ., *ρέπω* -αντίρροπος, ετοιμόρροπος, ισορροπία, *ρητός* - αντίρρηση, αναντίρρητος, *ριπίδι/ριπίζω* - αναρριπίζω, *ρόνυμ/ρόνυνω* - αναρ-ρόνυνω, *ανάρρωση*, *άρρωστος*, *ρυθμός* - ιδόρρυθμος, ομόρρυθμος, μεταρρυθμίζω, απορρυθμίζω κ.ά., *ρίπτω* - απορρίπτω, *ροφώ* -απορροφώ, *ρόπνω* -μηνανορροφώ κ.ά. Εξάιρεση: αν το φωνήεν πριν από το -ρ- είναι «μακρό» (δηλ. ένα από τα φωνήεντα η, ω ή δίθηγοι ε, αι, οι, ει, οι κ.λπ.), τότε η λέξη γράφεται με ένα -ρ-: *επι-ρωστος* (αλλά *άρρωστος*), *αει-ροος* (αλλά *επιρροή*), *εύ-ρρυθμός* (αλλά *ομόρρυθμος*). Με δύο -pp- γράφονται και τα σύνθετα λέξεων που το α συνθετικό λίγη σε -v (εν, συν, πάλιν): *εν + ρινός* > *έρρινος*, *συν + ρίχα* > *σύρριχα*, *συν + ρέω* > *συρρέω*, *πάλιν + ροή* > *παλίρροια*, *παν + ρήσις* > *παρρησία*. Όπως με δύο -ρ- γράφονται και οι ιστορικοί χρόνοι (παρατατικός-αόρι-στος) ρημάτων από ρ-, που ανάγονται στην αρχαία ή τη λόγια γλωσσική παράδοση: *ρέω* - *έρρες*, *ρίπτω* - *ερριφθή* (ο κύβος). Ωστόσο, όλα τα νεότερα σύνθετα (ξε-ριζώνω, ξανα-ρίχνω, *ανα-ρο-τίεμα*, *ασπρό-ροχα*, *αγριο-ροδακινία*, *καλο-ρίζκος*, *μονο-ροφί*, *μυσο-ραγισμένος* κ.τ.ό.), τα μεταπλασμένα ρήματα (*ράπτω* > *ράβω* - *εραγα* κ.τ.ό.) και οι ξένες λέξεις (καρό, περούκα, *σαβούρα* κ.τ.ό.) γράφονται με ένα -ρ-.

-pp-ια ΙΑΤΡ. λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει παθολογική κατάσταση, η οποία εκδηλώνεται με αιμορραγία σε ορισμένο όργανο ή μέρος του σώματος: *γαστρο-pp-ια, μητρο-pp-ια*.

[ETYM. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *αίμο-pp-ια*), που προέρχεται από το θ. *ραγ-* του ρ. *ρήγνυμι* (πβ. παθ. αορ. β' *έρ-ράγ-ην*) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. gastro-rrhagy, hepato-rrhagy)].

-pp-ια ΙΑΤΡ. λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν τη (φυσιολογική ή μη ή υπερβολική) ροή ενός υγρού: *γαλακτο-pp-ια, πού-pp-ια, εμμηνο-pp-ια*. [ETYM. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *παλίρροια, διά-pp-ια*), που προέρχεται από το ρ. *ρέω* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. leuco-rrhoea, galacto-rrhoea)].

-pp-ια ΙΑΤΡ. λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν ότι (κάποιος/κάτι) παρουσιάζει ροή υγρού: *αμο-pp-ώ, ππο-pp-ώ, εμμηνο-pp-ώ*. [ETYM. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ππο-pp-ώ, αίμο-pp-ώ*), που προέρχεται από το ρ. *ρέω* (πβ. κ. *ροή*)].

ρνώδα (η) (λόγ.) **1.** η τριγόπτωση **2.** ΒΟΤ. ασθένεια των αμπελιών που προκαλεί πτώση των ρωγών τους.

[ETYM. < αρχ. *ρνώς, -άδος* < θ. **ρF-*, μηδενισμ. βαθμ. τής ρ. **sgrew-* του ρ. *ρέω* (βλ. λ.)].

ρνώζωμα ρ. αμετβ. αποθ. {ρνώζηκα} (λαϊκ. για ζώα) ουρλιάζω, ωρνώμαι, σκούζω. — **ρνώσιμο** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. < **ρνώζομαι* < αρχ. *ώρνώμαι* (βλ. λ.), με γήιση του αρχικού ατόνου *ώ-* και επίθημα -*άζομαι*].

ρνώκι (το) {ρνωκ-ιού | -ιών} μικρό ρεύμα νερού, ποταμάκι: *μικρά ~ ποταμού* ΣΥΝ. ποταμάκι, ρεματάκι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγνυμα*. [ETYM. < μεσν. *ρνώκιον*, υποκ. του αρχ. *ρνώξ, -ακος* < θ. **ρF-*, μηδενισμ. βαθμ. του θ. **sgrew-* του ρ. *ρέω* (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -*αξ*, πβ. *πίν-αξ, πιδ-αξ*].

ρνώσιμο (το) → ρνώζωμα
ρνηχοειδής, -ής, -ές [1873] (ρνηχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) αυτός που μοιάζει με ρνήχος: - *στόμα* | *προεξοχή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

ρνήχος (το) {ρνήχ-ους | -η, -ων} **1.** το μωριστικό και προεξέχον τμήμα του κεφαλιού ορισμένων ζώων, που περιλαμβάνει κυρ. τη μύτη και το στόμα: ~ *μοστού* | *χοίρου* || *μακρό ~* **2.** ΑΝΑΤ. το ακραίο πρόσθιο τμήμα οργάνου του σώματος: ~ *του μεσολοβίου* | *τού σφηνοειδούς* · **3.** (α) το μυτερό άκρο εργαλείου ή οργάνου (β) (γενικότερ.) κάθε μυτερή απόληξη αντικειμένου: το - *ενός πλαστικού περιέκτη υγρού*. [ETYM. < αρχ. *ρνήχος*, εκφραστ. όρ., πθ. < **srungh-* (με εκφραστ. ερρί-νωση), που συνδ. με αρμ. *ing-un-k'* (πληθ.) «φρουθούνια». Σε αυτή την περίπτωση δεν απέχει πολύ η ετυμολ. συσχέτιση με το ρ. *ρέγχο* «ροχαλίζω» (βλ. λ.)].

ρνηχοφόρος, -ος, -ο [1881] αυτός που φέρει ρνήχος.

[ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. rhyngophoran]. ρυγχωτός, -ή, -ό [1885] (έντομο) που έχει ρύγχος, ρυδίον εν μπλουζ (το) {άκλι} ΜΟΥΣ. λαϊκή μουσική (αρχικά των μαύρων της Αμερικής) που αποτελεί συνδυασμό του μπλουζ (βλ.λ.) και της τζάζ με έμφαση στο στοιχείο του ρυθμού. [ETYM] < αγγλ.-αμερ. rhythmic 'n' blues].

ρυζάλευρο (το) αλεύρι που παράγεται από αποφλοιωμένους κόκκους ρυζιού.

ρυζί (το) {ρυζιού | -ιών} 1. ετήσιο αγρωστώδες φυτό και ο εδώδιμος αμυλούχος καρπός του: λευκασμένο | αναποφλοιόστο ~ 2. (συνεκδ.) φαγητό από βρασμένο ρύζι: - σπυρωτό || ~ με σάλτσα | με κινά ΣΥΝ. πύλαφι: ΦΡ. βράσε ρύζι | όρουζα η κατάσταση δεν διορθώνεται: έτσι όπως έχουν γίνει τα πράγματα, ~! — (υποκ.) ρυζάκι (το). [ETYM] < μεσν. όρύζιον (με στήση του αρκτικού άτονου ό-), υποκ. τού μτρν. όρουζα (βλ.λ.)].

ρυζόγαλο (το) γλύκισμα που παρασκευάζεται από βρασμένο ρύζι, γάλα και ζάχαρη.

ρυζοκαλλιέργεια (η) {ρυζοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια ρυζιού. ρυζόνερο (το) αφένημα από βρασμένο ρύζι.

ρυζότο (το) {χωρ. πληθ.} ρύζι αναμεμιγμένο με διάφορα υλικά. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. risotto < riso 'ρύζι' > λατ. oryza < μτρν. όρουζα].

ρυζοφυτεία (η) {ρυζοφυτειών} η φυτεία ρυζιού. ρυζόχαρτο (το) είδος ημιδιαφανούς χαρτιού σχεδίασης.

[ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Reispapier]. ρυθμίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ρύθμισα-α, -τηκα, -μένος} 1. (α) καθορίζω μία ή περισσότερες παραμέτρους για τη λειτουργία (συσκευής, μηχανήματος, θεσμού, υπηρεσίας κ.λπ.): -ρολόι/ τηλεσκόπιο/ φωτογραφική μηχανή || ~ τη θερμοκρασία του καυστήρα | την ώρα στο βίντεο | την ταχύτητα της μηχανής | το κλιματιστικό (β) (ειδικότ. η μτρ. ρυθμιζόμενος, -η, -ο) αυτός τον οποίο είναι δυνατόν να ρυθμίσει κανείς όπως επιθυμεί: ένα κέθραμα με ~ πλάτη | ύψος || συσκευή έρμηνاسης με ~ θερμοκρασία 2. κανονίζω τον τρόπο με τον οποίο (κάτι) θα λειτουργεί, θα αποδίδει ή θα διεξάγεται καλύτερα: ~ τα χρώματα στην τηλεόραση, γιατί είναι πολύ έντονα || ~ την εικόνα και τον ήχο σε τηλεοπτική εκπομπή || ο τροχονόμος έσπευσε να ρυθμίσει την κυκλοφορία στο σημείο όπου χάλσσαν οι φωτεινοί σηματοδότες 3. τακτοποιώ, διευθετώ, διακανονίζω: μην ανησυχείς, θα το ρυθμίσω του θέμα || θέλω να ρυθμίζω τη ζωή μου μόνος μου. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω.

ρυθμικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τον ρυθμό: ~ κανόνες- ΦΡ. (α) ρυθμική αγωγή (το τέμπο) η ταχύτητα με την οποία εκτελείται ένα κομμάτι (β) ρυθμική ανάγνωση η εκτέλεση των μουσικών φθόγγων ως προς τη διάρκεια και όχι ως προς την οξύτητα τους (από αποδίδει με τη μελωδική ανάγνωση) ~ 2. ρυθμική (η) η τονική στιχογραφία, κατ' αντιδιαστολή προς την προσωδιακή 3. αυτός που εκτελείται με ρυθμό: ~ κινήσεις 4. ρυθμική (γυμναστική) η γυμναστική που γίνεται σύμφωνα με συγκεκριμένο μουσικό ρυθμό και με τη χρήση διαφόρων αντικειμένων (κορδέλες, στεφάνια, μπάλες). — ρυθμικ-ά | -ός επίορ., ρυθμικότητα (η) [1886].

ρυθμική (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. ο καθορισμός μιας ή περισσότερων παραμέτρων λειτουργίας (μηχανήματος, θεσμού, υπηρεσίας κ.λπ.) σύμφωνα με ορισμένες προδιαγραφές: ~ της ροής του νερού | της θερμοκρασίας | του ήχου | του ψυγείου | τον κανάλιων της τηλεόρασης | της οθόνης του ΗΥ (ο καθορισμός παραμέτρων όπως το χρώμα, η φωτεινότητα κ.λπ.) | της κυκλοφορίας με τους φωτεινούς σηματοδότες | του προγράμματος σπουδών | της δημόσιας διοίκησης | του πολιτισματος || στο στούντιο υπάρχουν δυο τεχνικοί που ασχολούνται με τη ~ του ήχου των ραδιοφωνικών εκπομπών 2. ο τρόπος βελτίωσης ή επίτευξης καλύτερης αποδόσεως (ενός πράγματος), με σκοπό την εξασφάλιση της επιθυμητής λειτουργίας ή κατάστασης, συνήθ. μετά από δυσλειτουργία, πρόβλημα κ.λπ.: λόγω της καταγιάσης χρειάστηκε να επέμβει τροχονόμος για τη ~ της κυκλοφορίας || η ~ του νομοσχεδίου κρίθηκε αναγκαία ύστερα από το κύμα διαμαρτυρίας που προκάλεσε || δεν με βολεύει η πλάτη του καθίσματος, χρειάζεται ~ || ~ του κύκλου της περιόδου με αντισυλληπτικά || ~ τον όρμονών 3. η διευθέτηση, ο τρόπος αντιμετώπισης ή ο προγραμματισμός (ενέργειας, κατάστασης, υποχρεώσεων κ.λπ.): ~ τον όσσεων του δανείου | της πληρωμής σε 10 όσεις | του ζήτηματος με διάλογο || η ~ της ζωής μου | του μέλλοντος μου ανάλογο με τις εκάστοτε επαγγελματικές ευκαιρίες που παρουσιάζονται.

ρυθμιστήρας (ο) [1893] 1. όργανο για τη ρύθμιση της κανονικής λειτουργίας ενός μηχανήματος: ο ~ του λέβητα 2. ΣΤΡΑΤ. όργανο που χρησιμοποιείται στο Πυροβολικό για τη ρύθμιση των πυροσωλήνων που εκτοξεύουν οβίδες. ρυθμιστής (ο) [μτρν.], ρυθμιστήρας (η) [1894] 1. αυτός που ρυθμίζει κάτι (π.χ. την εξέλιξη μιας κατάστασης, μια διαδικασία ή ενέργεια): ο ~ του πολιτισματος (ο ανώτατος άρχοντας) || αυτός είναι ο ~ των τυχών μας 2. ο ρυθμιστήρας (βλ.λ.): ~ εντάσεως ταχύτητας. ρυθμιστικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που ρυθμίζει (κάτι): -νόμος | διατάξεις | παράγοντας | αρχή- ΦΡ. (α) ρυθμιστικό σχέδιο το σχέδιο με το οποίο διαρρυθμίζονται πολεοδομικά οι κατοικημένοι χώροι (πόλεις ή συνοικίες), ώστε να εξυπηρετούν καλύτερα τις ανάγκες των κατοίκων (β) ΓΛΩΣΣ. ρυθμιστική γραμματική η γραμματική που ρυθμίζει τη γλωσσική χρήση, τι είναι ορθό και τι όχι ΑΝΤ. περιγραφική γραμματική (βλ. λ. γραμματική) 2. καθοριστικός: το κόμμα αυτό διαδραματίζει ~ ρόλο στα πολιτικά μας πράγματα | στις πολιτικές εξελίξεις. — ρυθμιστικά επίορ. ρυθμολογία (η) [1877] {χωρ. πληθ.} 1. η μελέτη των ρυθμών (μουσικών, ποιητικών ή ρητορικών) 2. ΑΡΧΙΤ. η μελέτη των αρχιτεκτονικών ρυθμών - γνωστικό αντικείμενο της σπουδής της αρχιτεκτονικής μα-

ζί με τη μορφολογία. — ρυθμολόγος (ο/η), ρυθμολογικός, -ή, -ό [1877]. ρυθμός (ο) 1. η εναλλαγή κινήσεων σε καθορισμένο χρονικό διάστημα και με ορισμένη τάξη: ~ κολύμβησης | κοπηλασίας | κούρσας || κρατώ τον -1 | (καταχρ.) αργός | γρήγορος ~ 2. (α) η περιοδική κίνηση που εμφανίζουν τα φυσικά φαινόμενα: ο - των κυμάτων (β) η φύση και οι λειτουργίες ενός σώματος ή όργάνου: ο - των καρδιάς ~ 3. η συμμετρία των μερών ενός συνόλου ΣΥΝ. ευρυθμία, ευαρμοσσία, κανονικότητα, τάξη ΑΝΤ. αρρυθμία, ασυμμετρία ~ 4. η ταχύτητα με την οποία μεταβάλλεται ένα μέγεθος, ή εξελίσσεται μια διαδικασία: ο ~ των γάμων | των γεννήσεων | των θανάτων | της οικονομικής ανάπτυξης | της παραγωγής | της απορρόφησης των κοινοτικών κονδυλίων || η υπόθεση προχωρεί με ρυθμούς χελώνας (πολύ αργά) ~ 5. ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσεται (κάτι), η σειρά που ακολουθείται στις ενέργειες (κάποιου): ο ~ της ζωής | της εργασίας | του διαβάσματος || αν συνεχίσει να εργάζεται μ' αυτό τον ~, σίγουρα θα πετύχει || θα γίνουν ενέργειες, ώστε να βρει σύντομα η ομάδα τον ~ της β. ΜΟΥΣ. η έμμετρη διάταξη των μουσικών αξιών (φθογγοσημάτων), η οποία σε συνδυασμό με την περιοδικότητα των ισχυρών και ασθενών μερών του μέτρου (βλ.λ.) συνιστά το σχήμα, τη δομή και τη δυναμική μιας μουσικής φράσης και γενικώς μιας μουσικής σύνθεσης 7. η αρμονική κίνηση του ποιητικού λόγου σύμφωνα με ορισμένους μετρικούς ή υφολογικούς κανόνες δηλ. την επανάληψη, την εναλλαγή τονικών-άτονων συλλαβών, την κατανομή ισχυρών χρόνων και παύσεων, που διακρίνουν μορφολογικά την ποίηση από τον πεζό λόγο: προσωδιακός ~ ΣΥΝ. μέτρο ~ 8. ο ιδιαίτερος χαρακτήρας, η τεχνολογία ενός καλλιτεχνικού ρεύματος: βυζαντινός/ γοτθικός | συνθέτο ~ ΣΥΝ. στυλ, τεχνοτροπία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ορ-.

[ETYM] < αρχ. ρυθμός < θ. *rF-, μηδενισμ. βαθμ. θ. *srew- του ρέω, βλ.λ.) + επίθημα -θμός (πβ. άρι-θμός, κλαν-θμός). Σύμφωνα με την ετυμολογική της προέλευση, η λ. θα δήλωνε αυτό που κινείται και, συνεπώς, είναι μεταβλητό, ρευστό (εμπεριέχει, ωστόσο, την έννοια της κανονικότητας), ο ρυθμός συνδυάζει τις έννοιες της μορφής της κίνησης, άσημη που αποδίδεται από τον Αριστοτέλη στους ατομικούς φιλοσόφους, ενώ, ως προς το μουσικό της σκέλος, η λ. συνδ. με το ουσ. μέλος].

ρυθμοτονική ποίηση (η) η εκκλησιαστική | λειτουργική ποίηση της βυζαντινής περιόδου, η οποία έχει ως χαρακτηριστικό της ότι κάθε στίχος κάθε στροφής (οίκος, τροπάριο) προσαρμόζεται ως προς τον αριθμό και τη θέση του τόνου των συλλαβών του (ισοσυλλαβία - ομοτονία) προς τον αντίστοιχο στίχο της πρώτης στροφής, η οποία λαμβάνεται ως πρότυπο. [ETYM] < ρυθμοτονία < ρυθμός + -τονία < τόνος].

ροκάνη (η) (λόγ.) το ροκάνι ΣΥΝ. πλάνη.

[ETYM] μτρν., βλ. λ. ροκάνι].

ρύμη (η) (αρχαιοπρ.) 1. η ορμή- στις ΦΡ. εν τη ρύμη του λόγου (εν τη ρύμη του λόγου) στη γρήγορη ροή του λόγου, καθώς μιλάει κανείς γρήγορα: του ξεφύγαν τα λόγια αυτά ~ τον ~ 2. δρομάκι, σοκάκι- ΦΡ. ανά τας οδούς και τας ρύμας στους δρόμους και τα δρομάκια: Η μπάντα του δήμου δίνει όλες τις μέρες τον τόνο και τον ρυθμό - της πόλης» (εφημ.).

[ETYM] < αρχ. ρύμη < θ. *Frb-, μηδενισμ. βαθμ. του θ. *Feru, το οποίο μαρτυρείται στο αρχ. έρω «σύρω, τραβώ». Η λ. είναι αγν. ετύμου, ενώ έχει συχνά συνδεθεί (παρετυμολογικά): με τα ομώνυμα έρωμα «προστατεύω, σώζω» (βλ. λ. ρύσαι), ρύμα «προστασία, ασφάλεια», τα οποία παρουσιάζουν τον ίδιο φωνηεντισμό]. ρυμοτομία (η) [μτρν.] {χωρ. πληθ.} 1. η χάραξη δρόμων και πλατειών σε μια πόλη ~ 2. κλάδος της πολεοδομίας, που έχει ως αντικείμενο τη διαρρυθμισμό του χώρου μέσα στον οποίο πρόκειται να δημιουργηθεί ένας οικισμός.

ρυθμοτονικός, -ή, -ό [1890] 1. αυτός που σχετίζεται με τη ρυμοτομία 2. ρυμοτονικό σχέδιο το σχέδιο με το οποίο καθορίζονται κατ' αρχήν οι πολεοδομικοί κανόνες και τα «πυρ'πούμα» μέγθη (ύψος κτηρίων, συντελεστές καλύψεως, εκμεταλλεύσεως οικοπέδων κ.λπ.) των περιοχών μιας πόλης, ώστε να διασφαλίζεται η λειτουργία και η αισθητική των πόλεων σύμφωνα με τις ανάγκες των κατοίκων και με τις αρχές της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας.

ρυμοτομώ ρ. μετβ. {ρυμοτομείς... | ρυμοτόμω-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χαράζω και διανογώ δρόμους και πλατείες σε πόλη. [ETYM] < μτρν. ρυμοτομώ (-έω) < ρύμη (βλ.λ.), στη μτρν. σημ. «δρόμος», + -τομώ < τομή].

ρυμούλκα (η) {ρυμουλκών} 1. το ρυμουλκούμενο όχημα 2. (κατ' επέκτ.) καθέτι που ρυμουλκείται. ρυμουλκηση (η) [1868] {-ης κ. -ίσεως | -ήσεις, -ίσεων} το τράβηγμα από όχημα ή πλοίο άλλου οχήματος ή πλοίου, που είναι δεμένο πίσω του και η μεταφορά του στο σημείο προορισμού ή επισκευής του. ρυμουλκός, -ή, -ό [1894] 1. αυτός που ρυμουλκείται για ρυμουλκηση: ~ σκάφος | όχημα 2. ρυμουλκό (το) πλοίο ή όχημα που χρησιμοποιείται για ρυμουλκηση.

ρυμουλκώ ρ. μετβ. {ρυμουλκείς... | ρυμούλκω-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} σέρνω, τραβώ κάτι που είναι συνδεδεμένο πίσω μου και το μ'ταφέρω στον προορισμό του ή στον χώρο επίσκεψής του: ~ πλοίο | πυροβόλο.

[ETYM] < μτρν. ρυμουλκό (-έω) < ρυμουλκός < ρύμα «σχοινί, χορδή τόξου» (< θ. *Erb-, βλ. λ. ρύμη) + -ουλκός < έλκω]. ρυπαίνω ρ. μετβ. {ρूप-ανα, -άνθηκα, -ασμένος} 1. μολύνω: ~ την αμόσφαιρα | το περιβάλλον | τα νερά | το έδαφος || τα καυσέρινα των αυτοκινήτων ~ την αμόσφαιρα 2. (σπάν.) βρομίζω, λερώνω: ~ τα ρούχα μου. [ETYM] < αρχ. ρυπαίνω < ρύπος (βλ.λ.)].

ρύπανση (η) [μεσν.] (-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.) η μόλυνση από την εκπομπή ρύπων από λύματα, απόβλητα κ.ά.: η ~ του περιβάλλοντος | τής αμόσφαιρας | των υδάτων | του εδάφους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.
 ρυπαντής (ο) κάθε ρυπογόνος πηγή (όπως λ.χ. τα εργοστάσια, οι υπόνοιμοι κ.λπ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. pollutant].

ρυπαντικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ρύπανση: ~ ουσίες ΣΥΝ. μολυσματικός, τοξικός. — ρυπαντικά επίρρ.

ρυπαρογράφημα (το) {ρυπαρογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} (κακόσ.)

1. υβριστικό και συκοφαντικό δημοσίευμα 2. (ειδικότ.) πορνογράφημα.

ρυπαρογραφία (η) {ρυπαρογραφιών} 1.η συγγραφή ρυπαρογραφημάτων 2. (συνεκδ.) το ρυπαρογράφημα.

ρυπαρογράφος (ο/η) [μτγν.] (κακόσ.) πρόσωπο που γράφει ρυπαρογραφήματα.

ρυπαρογράφος ρ. αμετβ. {ρυπαρογραφείς... | ρυπαρογράφησα} γράφω ρυπαρογραφήματα.

ρυπαρός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που είναι γεμάτος ρύπους ΣΥΝ. ακάθαρτος, βρώμικος ΑΝΤ. καθάρος 2. (μτφ.) ανήθικος, φαύλος ΣΥΝ. αχρείος, αισχρός ΑΝΤ. άσπιλος, αδιάφορος.

[ETYM. < αρχ. *ρυπαρός* < *ρύπος* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -*αρός*, πβ. *μι-αρός*].

ρυπαρότητα (η) [μτγν.] {ρυπαρότητων} (λόγ.) 1. η βρομιά, η ακαθαρσία ΑΝΤ. καθαριότητα, πάτρα 2. (μτφ.) η ανηθικότητα, η φαυλότητα ΣΥΝ. εξαχρείωση, κακοήθεια ΑΝΤ. ηθικότητα, χρηστότητα 3. (συνεκδ.) ανήθικος λόγος ή αισχρή πράξη ΣΥΝ. αισχρολογία, βωμολοχία, ασχημοσύνη.

ρυπογόνος, -ος, -ο [1888] αυτός που παράγει ρύπους, που προκαλεί ρύπανση του περιβάλλοντος: -εστία | *βιομηχανία*.

ρύπος (ο) (λόγ.) 1. η ακαθαρσία, η βρομιά, ο λεκές: *οι ~ των ρούχων*

2. καθ' οργανική ή ανόργανη ουσία που συντ'λεί στη ρύπανση του φυσικού περιβάλλοντος: *χημικοί ~* 3. (μτφ.) το ηθικό στίγμα που κη λιδώνει την αξιοπρέπεια (κάποιου) ΣΥΝ. όνειδος, αίσχος, μουντζούρα.

[ETYM. < αρχ. *ρύπος*, αγν. ετύμου, όπως συμβαίνει συχνά με λ. τέ τοις σημασίας. Ανεπιβεβαίωτη παραμένει η σύνδεση με *σλαβ. λ.*, οι οποίες σημαίνουν «βρομιά, ακαθαρσία», λ.χ. *αρχ. σλαβ. stypu*, ρουσ. *styp*, πράγμα που θα οδηγούσε σε θ. **styp-*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **sreup-* (ίδια σημ.)].

ρύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} εύρρ. στη ΦΡ. *έμμηνη ρύση* βλ. λ. *έμμηνης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουόχη*.

[ETYM. < αρχ. *ρύσις* < θ. **rf-*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **srew-*, το οποίο απαντά στο ρ. *ρέω* (βλ.λ.)].

ρυτίδα (η) πτυχή της επιφάνειας του δέρματος, κυρ. του προσώπου, που εμφανίζεται ως αποτέλεσμα γήρανσης: *οι βαθιές ~ στο μέτωπο του ΣΥΝ. ζάρα, ζαρωματιά*. — (υποκ.) ρυτιδώλα κ. ρυτιδίτσα (η). [ETYM. < αρχ. *ρυτίς* | *βρυτίς* (αιολ.), -*ίδος* < **ρυτός*, παράλλ. τ. του επιθ. *ρυσός* «ζαρωμένος, ρυτιδωμένος» < θ. **Erp-*, που αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. του θ. **Perp-*, το οποίο απαντά στο ρ. *έρπω* «σύρω, τραβώ» (βλ. λ. *ρύμη*)].

ρυτιδωμένος, -η, -ο γεμάτος ρυτίδες. Επίσης ρυτιδώδης, -ης, -ες [αρχ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες].

ρυτιδώνα ρ. μετβ. {ρυτιδώ-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ ζάρωμα του δέρματος από ρυτίδες ΣΥΝ. ζαρώνω, σουφρώνω. Επίσης ρυτιδιάζω. — ρυτιδώμα [μτγν] κ. ρυτιδώσιμα (το). [ETYM. < αρχ. ρυτιδώ (-όω) < *ρυτίς*, -*ίδος* (βλ.λ.)].

ρυτιδώση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. αισθητική δυσμορφία του δέρματος, που οφείλεται σε πολλαπλασιασμό των ρυτίδων στο πρόσωπο 2. (μτφ.) ελαφρό κυμάτισμα τής θάλασσας.

ρυτό (το) ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο κατασκευασμένο από πηλό ή πολύτιμα μέταλλα, με ποικίλη διακόσμηση και συνήθως ανεστραμμένο κανικό σχήμα, που το χρησιμοποιούσαν στις σπονδές και σε διάφορες τελετουργίες.

[ETYM. < αρχ. *ρυτόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *ρυτός* < θ. **rf-*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **srew-*, το οποίο μαρτυρείται στο ρ. *ρέω* (βλ.λ.)].

Ρω (η) νησίδα των Δωδεκανήσων Δ. του Καστελόριζου (γνωστή από την *Κυρά της Ρω*, γυναικία από το Καστελόριζο, η οποία επί δεκαετίες ύψωνε στη νησίδα την ελληνική σημαία ως ένδειξη των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων σε αυτήν). [ETYM. Α.γν. ετύμου].

ρω κ. **ρο** (το) {άκλ.} Ρ, ρ· το δέκατο έβδομο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*). [ETYM. < αρχ. ρω < σημιτ. *rōs* | *reS* «κεφάλι»].

ρώγα (η) {ρωγών} 1.ο σφαιροειδής καρπός του σταφυλιού: *τσιμπολογώ τις ~ του σταφυλιού*· ΦΡ. *μάζευε κι ως ε'ν' και ρώγες* βλ. λ. *μαζεύω* 2. η θηλή του μαστού 3. (μτφ.) το εσωτερικό τμήμα τής άκρης των δαχτύλων. Επίσης *ράγα*. — (υποκ.) ρωγούλα κ. ρωγίτσα (η). [ETYM. < αρχ. *ρώξ*, *ρωγός*, παράλλ. τ. του *ράξ*, *ραγός*, αβεβ. ετύμου, πθ. λ. του προελλην. γλωσσικού υποστρώματος, πράγμα που δεν εκπλήσσει, όταν πρόκειται για όρους σχετικούς με το κρασί (βλ. κ. οίνος). Η λ. συνδ. επίσης με το λατ. *racēpus* «ρώγα σταφυλιού», το οποίο προφανώς αποτελεί παράλλ. δάνειο].

ρωγμή (η) (για στερεά σώματα) η επιμήκης σχισμή, η διακοπή τής συνέχειας: ο *σεισμός προκάλεσε πολλές ~ στους τοίχους των σπιτιών* || ~ *οστού* || (μτφ.) το *έγρος τής ~ του κοινωνικού ιστού* || (μτφ.) «*ένα κόμμα με συσπειρωμένη την εκλογική του βάση πολύ δύσκολα μπορεί να υποστεί ρωγμές και διαρροές*» (εφημ.) ΣΥΝ. σπάσιμο. [ETYM. < αρχ. *ρωγμή* < θ. *ρωγ-*, ετεροιωμ. βαθμ. του θ. που απαντά στο ρ. *ρήγ-νυ* με (βλ. λ. *ρήγ-μα*) + παραγ. επίθημα -*μη*, πβ. *τιμή*].

ρωγμώδης, -ης, -ες {ρωγμώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} ΙΑΤΡ. ραγιμέ-

νος· κυρ. στη ΦΡ. ρωμώδες *κάταγμα* ελαφρό κάταγμα με επιμήκη διακοπή τής συνέχειας του οστού.

[ETYM. Η φρ. *ρωμώδες κάταγμα* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. fissured fracture]. **ρωγοβύζι** (το) {ρωγοβύζι-ου | -ιών} (λαϊκ.) 1. θηλή από λάστιχο ή πλαστικό, που προσαρμόζεται στο στόμιο μικρής φιάλης, η οποία περιέχει γάλα και χρησιμοποιείται για τον τεχνητό θηλασμό του βρέφους ΣΥΝ. (λόγ.) θήλαστρο 2. (συνεκδ. -παλιότ.) το μπιπερέο (βλ.λ.). ρωδακινιά (η) (σχολ. ορθ. *ροδακινιά*) φυλλοβόλο και οπωροφόρο δέντρο, που καλλιεργείται στις εύκρατες περιοχές για τον εδώδιμο καρπό του, το ρωδάκινο, ρωδάκινο (το) (σχολ. ορθ. *ροδάκινο*) {-ου κ. -ίνου | -ων κ. -ίνων} ο καρπός τής ρωδακινιάς έχει σφαιρικό ή ωοειδές σχήμα, γλυκωπή φλούδα, κτρινορόδινο ή κόκκινο χρώμα, ραφή στη ράχη του και χυμόδη, σακαχαρούχο και αρωματική με υποξίνη γεύση σάρκα. — (υποκ.) ρωδακινάκι (το).

[ETYM. < μεσν. *ροδάκινο* < μτγν. δωράκινο < λατ. *duracinum*. Σύμφωνα με την παραδοσιακή ετυμολογία των αρχ. Ρωμαίων, η λ. αποτελούσε σύνθετο των *durus* «σκληρός, στερεός» + *acinus* «κρότων, αλλά πιθανότερη πρέπει να θεωρηθεί η αναγωγή τής λ. *duracinum* στο όνομα τής πόλης *Dyrrachium* «*Δυρράχιο*» (< **Duracinum*). Η απολοποιημένη ορθογραφία *ροδάκινο* δεν έχει ετυμολογική βάση], **ρωδιός** (ο) → *ερωδιός* *ρώθων* (ο) → *ρουθούνη* *ρωθωνίζω* ρουμαϊκός, -η/-ια, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τους Ρωμαίους: ~ *φιλότιμο* | *παράδοση* | *συνείδηση* | *πίστη* (ορθόδοξη) || (και μειωτ.) *αντά είναι ~ συνήθειες* ΣΥΝ. νεοελληνικός 2. (περίληπτ.) *ρωμαϊκό* (το) το σύνολο των νεότερων Ελλήνων ή το νεοελληνικό κράτος: *να ζήσει το ~!* || «*είπα: ~, όπου φανάκι κι όταν παλέει η Ελλάδα*» (Κ. Παλαμάς) || (συνγν. μειωτ.) *δεν θα βάλει γνώση ποτέ το ~!* 3. (μέχρι τις αρχές του 20ού αι.) *ρωμαϊκά* (τα) η απλή καθημερινή γλώσσα των Νεοελλήνων (κατ' αντιδιαστολή προς τη λόγια και αρχαία γλώσσα).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*, *Έλληνας*. — ρωμαϊκά επίρρ. [ETYM. < μτγν. *Ρωμαίος* (βλ.λ.), με τη σημ. «πολίτης του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους, του Βυζαντίου»]. **ρωμαϊκός**, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την αρχαία Ρώμη και τους αρχαίους Ρωμαίους: ~ *περίοδος* | *εποχή* | *χρόνια* | *Αυτοκρατορία* | *κράτος* | *τέχνη* | *πολιτισμός* | *αρχαίοιες* | *ειρήνη* 2. **Ρωμαϊκή Εκκλησία** η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία (βλ. λ. *Ρωμαιοκαθολικός*) 3. **Ρωμαϊκό Δίκαιο** το σύνολο των νομικών διατάξεων που ίσχυαν στη Ρώμη από την ίδρυσή της ως την πτώση του Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους τον 5ο αι. μ.Χ. και αργότερα στο Βυζαντινό Κράτος· κυρ. το σύνολο των νόμων που κωδικοποιήθηκαν από τον Ιουστινιανό και άλλους Βυζαντινούς αυτοκράτορες. — ρωμαϊκά επίρρ. ρωμαιοκαθολικισμός (ο) ΕΚΚΛΗΣ. τα δόγματα, η λατρεία και οι τελετουργίες τής (Δυτικής) Καθολικής Εκκλησίας. ρωμαιοκαθολικός, -ή, -ό [1854] 1. αυτός που σχετίζεται με τον καθολικισμό (βλ.λ.): ~ *λειτουργία* | *ψαλμός* | *γάμος* 2. (α) **Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία** η Καθολική Εκκλησία (της Δύσης), με επί κεφαλής τον Πάπα (β) **ρωμαιοκαθολικός** (ο), **ρωμαιοκαθολική** (η) πιστός τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. **ρωμαιοκρατία** (η) [1856] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία τής Ρώμης στους περισσότερους λαούς του τότε γνωστού κόσμου, η κοσμοκρατορία του ρωμαϊκού κράτους. **Ρωμαίος** (ο), **Ρωμιαία** (η) 1. ο πολίτης τής σημερινής πόλεως Ρώμης, πρωτεύουσας τής Ιταλίας (βλ.λ.), που κατάγεται από ή κατοικεί στη Ρώμη: *οικογένεια ~ τουριστών* ΙΣΤ. 2. ο πολίτης τής αρχαίας Ρώμης και του αρχαίου ρωμαϊκού κράτους: η «*προς Ρωμαίους επιστολή*» του *Αποστόλου Παύλου* || *καταγόταν από οικογένεια Ρωμαίων πατρικίων* 3. (ειδικότ.) (α) ο ελληνοφώνος ορθόδοξος πολίτης τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (β) (κατά την Τουρκοκρατία) ο Έλληνας: «*ήλθαν Τούρκοι και Ρωμιοί (...)* και *ομίλησαν στη Ζάκυνθο*» (Θ. Κολοκοτρώνης). ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας*.

[ETYM. < μτγν. *Ρωμαίος* < αρχ. *Ρώμη* (βλ.λ.). Αφότου η Κωνσταντινούπολη έγινε πρωτεύουσα του ρωμαϊκού κράτους, ο όρος *Ρωμαίος* αναφερόταν πλέον και στους ελληνικής καταγωγής πολίτες του]. **ρωμαϊστής** (ο) [1863], **ρωμαϊστρα** (η) {ρωμαϊστριών} 1. ιστορικός που έχει ειδικευθεί στην ιστορία, στους θεσμούς κ.λπ. τής αρχαίας Ρώμης 2. νομικός που έχει ειδικευθεί στο Ρωμαϊκό Δίκαιο. [ETYM. Μετάφραση του γαλλ. *Romaniste*, άσχετο από το μτγν. *ρωμαϊ-*στής «ηθοποιός λατινικών κομωδιών»]. **ρωμαϊστή** επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) στη γλώσσα των (αρχαίων) Ρωμαίων,

στη λατινική γλώσσα ΣΥΝ. λατινιστί, λατινικά. ρωμαλέος, -α, -ο 1. (λόγ. για έμψυχα) αυτός που διαθέτει ρώμη (βλ.λ.), που έχει μεγάλη σωματική δύναμη ΣΥΝ. δυνατός, εύρωστος, γερός, στιβαρός, σφριγηλός ΑΝΤ. αδύναμος, ασθενικός, καχεκτικός 2. (μτφ.) αυτός που τον χαρακτηρίζει η εκφραστική δύναμη και η συνοχή. — ρωμαλέ-α | -ως [μτγν.] επίρρ., ρωμαλέοτητα (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.

[ETYM. < αρχ. *ρωμαλέος* < *ρόμη* «σχύς, ευρωστία» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -*αλέος* (βλ.λ.)]. **Ρωμανία** (η) ΙΣΤ. ονομασία τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (από τον 4ο αι. μ.Χ.) και ειδικότερα του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους (του Βυζαντίου): «*Η~ πέρασε, η ~ πάρθεν*» (δημοτ. τραγ.). [ETYM. μτγν. < λατ. *Romania* < επιθ. *romanus* «Ρωμαίος»]. ρωμανικός, -ή, -ό -+ ρωμανικός **Ρωμανός** (ο) 1. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ ο *μελωδός* 2. όνομα αυτοκρατόρων του Βυζαντίου 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < λατ. *Romanus* (ως επιθ. είχε τη σημ. «Ρωμαίος»)]

< Roma].
ρομαντικός, -ή, -ό → ρομαντικός
ρομα ντισμός (ο) → ρομαντισμός

Ρώμη (η) 1. η πρωτεύουσα της Ιταλίας, πόλη με μακραίωνα και σημαντική ιστορία φρ. *όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη Ρώμη* για περιπτώσεις στις οποίες όλες οι προσφερόμενες μέθοδοι και μέσα, όλες οι προσπάθειες οδηγούν στον ίδιο σκοπό, στο ίδιο αποτέλεσμα 2. (κατ' επέκτ.) το αρχαίο ρωμαϊκό κράτος που έφθασε στη μέγιστη ακμή του κατά τους δύο περίπου αιώνες πριν και μετά τη γέννηση του Χριστού, μεταβλήθηκε σε αυτοκρατορία και περιέλαβε ολόκληρο τον μεσογειακό κόσμο και μεγάλο τμήμα της Δ. Ευρώπης: η τέχνη | ο *πολιτισμός της* ~ ΦΡ. (α) *Νέα Ρώμη* η Κωνσταντινούπολη ως πρωτεύουσα του Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους, του Βυζαντίου (β) *Πρεσβυτέρα Ρώμη* η παλαιά (στην Ιταλία) Ρώμη, πρωτεύουσα του Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους σε αντιδιαστολή προς τη Νέα Ρώμη (από τα μέσα του 4ου αι.) (γ) *Τρίτη Ρώμη* η Μόσχα, σύμφωνα με μια θεωρία μοναστικών κυρίως κύκλων της Ρωσίας μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453), η οποία προέβλεπε τη Ρωσία ως κέντρο συσπειρώσεως όλων των ορθόδοξων υπό την ηγεμονία του τσάρου και χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο του πανσλαβισμού (βλ.λ.) ΣΧΟΛΙΟ λ. δις-ναμη.

[ETYM, < αρχ. *Ρώμη* (ήδη στον Αριστοτέλη) < λατ. Roma, ετρουσκικής αρχής, αγν. ετύμου. Σύμφωνα με τη μυθολογική παράδοση, η πόλη έλαβε το όνομα της από τον *Ρωμύλο* (Romulus), τον μυθικό ιδρυτή της, αλλά στην πραγματικότητα ισχυρίζεται το αντίστροφο. Απίθανη θεωρείται οποιαδήποτε συσχέτιση με το αρχ. *ρέω*].

ρώμη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η σωματική ισχύς, η ακμή των σωματικών δυνάμεων: *μαχητής γεμάτος* ~ || (μτφ.) η *ψυχική* ~ ΣΥΝ. αλκή, δύναμη, ευρωστία, σφρίγγος ΑΝΤ. αδυναμία, καχεξία, ασθενικότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.

[ETYM, < αρχ. *ρώμη*, λ. αρχαιότερη από το ρ. *ρόννη*, του οποίου συν-νηθέστερος είναι ο παρκα. *ερωμαι* «γιαίνο, είμαι καλά», ενώ ο ενεστ. φαίνεται υστερογενής αναλογικός σχηματισμός. Οι λ. είναι αβιβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *ρόμοι* «εφορμά, κινούμαι με βιασότητα», αν προϋποθέσουμε την παρουσία ενδοφωνηεντικού -σ-(**ρώ(σ)-νυ-μ*, **ρώ(σ)-ομαι*), όπως προκύπτει από το επιθ. *αρ-ρως-τος* (βλ.λ.). Η λ. *ρώμη* αναφερόταν κυρ. στη φυσική, σωματική δύναμη, κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *ισχύς*, η οποία δήλωνε τη δύναμη των όπλων, του στρατού ή της ψυχής].

Ρωμικός κ. (εσφαλμ.) **Ρωμικός** (ο), **Ρωμιά** (η) ΙΣΤ. 1. ο πολίτης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, κυρ. της βυζαντινής περιόδου και μάλιστα ο ελληνόφωνος 2. ο ορθόδοξος χριστιανός κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο και την Τουρκοκρατία: κυρ. ο Έλληνας μέχρι την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους: *Τούρκος είσαι ή ~;* ΣΥΝ. Γραικός 3. (κυρ. κατά τον 19ο αι.) ο Νεοέλληνας, αυτός που έχει διατηρήσει την ορθόδοξη παράδοση του Βυζαντίου (κατ' αντιδιαστολή προς τον οπαδό του ευρωπαϊκού διαφωτισμού ή τον πολέμιο του Βυζαντίου): ο ~ *έχει φιλότιμο* || η πίστη των *Ρωμιών* 4. (ειρων.-μειωτ.) ο τύπος του Νεοέλληνα που χαρακτηρίζεται από τους ίδιους τους Έλληνες με ειρωνική και υποτιμητική διάθεση ως δουλοπρεπής προς την εξουσία, τεμπέλης, κουτοπόνηρος ή αφελής (κατ' αντιδιαστολή προς το ιδεατό πρότυπο του Έλληνα της κλασικής αρχαιότητας): «οι *ολυμπιονίκες μας δίνουν στην επίσημη Ελλάδα, αυτή των Ρωμιών, την απάντηση της άλλης Ελλάδας, αυτής που εργάζεται και δημιουργεί*» (ερωμ.) 5. (ειδ.-κότ.) (α) ο ορθόδοξος Έλληνας (ή άλλης εθνότητας) των Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων (ελληνορθόδοξα Πατριαρχεία) (β) ο Έλληνας ορθόδοξος της (σημερινής) Τουρκίας (Ρουμ) (κατ' αντιδιαστολή προς τον υπήκοο του ελληνικού κράτους: Γιουνάν) (γ) ο εξισλαμισμένος Έλληνας ή ο κρυπτο-χριστιανός της Τουρκίας (λ.χ. της Καππαδοκίας ή του Πόντου, που εξαίρεθηκε της αντάλλαγής πληθυσμών το 1923): «*εξιςλαμισθέντες ή κρυπτοχριστιανοί Ρωμιοί βρίσκονται ανάμεσα στους πολιτικούς κρατούμενους των τουρκικών φυλακών*» (*<ρημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*, *Έλληνας*, *δικίο*.

[ETYM, μ'σν. < μτγν. *Ρωμαίος* (βλ.λ.). Μετά την πτώση του Δυτικού Ρωμαϊκού κράτους στα χέρια των Γότθων (5ος αι. μ.Χ.), το επιθ. *Ρωμαίος* αναφερόταν αποκλειστικά στους πολίτες του Ανατολικού Ρωμαϊκού κράτους, δηλ. του Βυζαντίου].

ρωμισσύνη (η) {χωρ. πληθ.} 1. (περιληπτ.) ο ελληνισμός (υπό την εθνική και πολιτιστική του έννοια), το ορθόδοξο ελληνικό έθνος, η ελληνική φυλή: «τη ~ μην την *κλαίς...*» (Γ. Ρίτσος) || οι *περιπέτειες της* ~ ΣΥΝ. ρωμαϊκό 2. (κατ' επέκτ.) η ελληνική ψυχή, το φρόνημα και τα ιδανικά του ελληνισμού: *οι μετανάστες κράτησαν μέσα στην ψυχή τους άσβεστη τη φλόγα της* ~ ΣΥΝ. ελληνικότητα 3. (ειδικότ.) οι ιδιότητες και το ήθος που διαμόρφωσε η ορθόδοξη παράδοση και η ιστορική πορεία του νεότερου ελληνισμού (λ.χ. το φιλότιμο, η λεβεντιά, το μεράκι, η παλληκαριά κ.ά.): *οι Έλληνες φύλαξαν καλά τη ~ τους*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*. Ρωμυλία (η) [1808] ΙΣΤ. 1. η περιοχή που περιελάμβανε τις βαλκανικές κτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκτός από τη Βοσνία, την Ουγγαρία και τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους 2. *Ανατολική Ρω-*

μυλία περιοχή της Β. Θράκης μεταξύ του Αίμου, της Ροδόπης και του Εύξεινου Πόντου, η οποία ανήκει στη Βουλγαρία και στο παρελθόν είχε έντονο ελληνικό στοιχείο

[ETYM, Λόγ. μεταφορά του τ. *Ροιμέλη* (βλ.λ.), το οποίο τον 19ο αι. είχε και τον τ. *Ρουμυλία*]. Ρωζάνη (η) 1. σύζυγος του Μ. Αλεξάνδρου, κόρη ηγεμόνα της Βακτριανής 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM, μτγν. < αρχ. *ρωζ* «φωτεινή, λαμπρή - αυγή»]. **ροπονωραφία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. ζωγραφική που απεικονίζει σκηνές από την καθημερινή ζωή ή κοινά και ανάξια λόγου αντικείμενα, χρησιμοποιώντας μάλιστα για τον σκοπό αυτόν φθηνές χρωστικές ύλες 2. (ειδικότ.) ζωγραφική που απεικονίζει θάμνους, καρπούς, νεκρά θηράματα κ.λπ., συγγενεία δηλ. με ό,τι είναι ευρύτερα γνωστό ως «νεκρή φύση» 3. (συνεκδ.) ο ζωγραφικός πίνακας που ανήκει στα παραπάνω είδη ζωγραφικής: η *Χαρούμενη συγκέντρωση* είναι μια πολύ γνωστή ~ του Γιαν Μέτους. — ροπογράφος (ο/η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.

[ETYM, μτγν. < *ροπογράφος* < αρχ. *ρόπος* «μικρό και ευτελές αντικείμενο» + *-γράφος* < *γράφω*. Το αρχ. *ρόπος* είναι αγν. ετύμου· δεν θα μπορούσε ωστόσο να αποκλειστεί η σύνδ. με το ουσ. *ρώψ* («βοτάνη απαλή», κατά τον Ησύχιο), για το οποίο βλ. λ. *ρουπάκι*. **Ρωσία** (η) (ρωσ. Rossijskaja Federacija = Ρωσική Ομοσπονδία) 1. κράτος που εκτείνεται από τον Αρκτικό Ωκεανό μέχρι τη Μογγολία και την Κίνα με πρωτεύουσα τη Μόσχα, επίσημη γλώσσα τη Ρωσική και νόμισμα το ρούβλι 2. (παλαιότ.-καταρχ.) όλη η Σοβιετική Ένωση (πβ. *Αγγλία* για όλο το Ηνωμένο Βασίλειο): ο *Ψυχρός Πόλεμος μεταξύ Αμερικής* (δηλ. Η.Π.Α.) και *Ρωσίας*. — **Ρώσος** (ο), **Ρωσίδα** (η) [1862], ρωσικός, -ή, -ό (βλ.λ.), Ρωσικά κ. (καθμ.) Ρώσικα (τα). [ETYM, μεσν. < *Ρώσος* < *Ρώς* (οί), ονομασία των Βαράγκων Ρως (λαού σκανδιναβικής καταγωγής), οι οποίοι θεωρούνται ιδρυτές του κράτους του Κιέβου (8ος αι. μ.Χ.). Το όνομα Ρός ανάγεται πθ. στο αρχ. φινλ. Rus, με το οποίο αποκαλούνταν τους Βαράγκους εισβολείς, και ίσως σημαίνει «ξένος». Ορισμένοι συνδέουν περαιτέρω τη λ. με το φινλ. ruotsi «κοιμηλάτες», προσωνύμιο των Σκανδιναβών κοιμηλατών στα πλοία των Βίκινγκς. Αξίζει να σημειωθεί ότι Ruotsi ονομάζεται η Σουηδία στη φινλανδική γλώσσα]. ρωσικός, -ή, -ό κ. (καθμ.) ρώσικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Ρωσία ή τους Ρώσους, αυτός που προέρχεται από τη Ρωσία: ~ *Επιστάση* (η Οκτωβριανή, 1917) | *συνήθεια* | *βότκα*-φρ. (α) *ρούσικη* (*σαλιτά*) σαλάτα που αποτελείται από ψυλοκομμένες βρασμένες πατάτες, αγγούρια, μιτζέλια ή αρακά και καρότα, μαζί με τουρσί -κάπ-παρη, αγγουράκια- που έχουν ανακατευτεί με μαγιονέζα (β) *ρούσικη ρουλέτα* βλ. λ. *ρουλέτα*. Επίσης (λαϊκ.) *ρούσικος*, -η, -ο [μεσν.]. ρωσιστί *πίρρ*. [μεσν.] (λόγ.) στη ρωσική γλώσσα η κατά τον τρόπο

των Ρώσων: *έκανε ~ τις σστάσεις*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί. **ρωσοελληνικός**, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με τους Ρώσους και τους Έλληνες: ~ *πολιτικές ανταλλαγές*. **ρωσομαθής**, -ής, -ές [1889] {ρωσομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) γνώστης της ρωσικής γλώσσας, αυτός που μιλά Ρωσικά. — ρωσομάθεια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM, < *Ρώσος* + *-μαθής* < θ. *μαθ-* (πβ. αρχ. *αφρ. β' ε-μαθ-ον τον ρ. μανθάνω*)].

Ρωσοπόντιος (ο), **Ρωσοπόντια** (η) {-ων κ. -ίων} (ως χαρακτηρισμός) Πόντιος που έχει έλθει στην Ελλάδα από περιοχή της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. ρωσοτουρκικός, -ή, -ό [1853] αυτός που σχετίζεται με τους Ρώσους και τους Τούρκους: ~ *πόλεμος*. ρωσόφιλος, -η, -ο [1862] φίλος των Ρώσων, αυτός που συμπάθει τους Ρώσους και τις συνήθειες, το πολιτικό τους σύστημα κ.λπ. ή υποστηρίζει την πολιτική τους: ~ *παράταξη* | *κόμμα*. **ρωσόφωνος**, -η, -ο → -φώνος **Ρωσσία** (η) <→ Ρωσία

ρωτακισμός (ο) 1. ΙΑΤΡ. η διαταραχή της ομιλίας, κατά την οποία κάποιος δυσκολεύεται ή αδυνατεί να προφέρει τον φθόγγο «ρ», τον οποίο και προφέρει συνήθ. ως «ερ», λ.χ. «νερό» αντί «νερό». 2. ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, κατά το οποίο το συριστικό «σ» τρέπεται σε «τ», όταν βρεθεί μεταξύ δύο φωνηέντων, λ.χ. στη Λατινική: arbor - arboris < *arbos - arboris: στην (αρχαία) ελληνική γλώσσα το φαινόμενο απαντά στην ιωνική διάλεκτο της Ερέτριας και του Ωρωπού, λ.χ. *εχουριν* αντί *εχουσιν*. — ρωτακίζω ρ. [μτγν.].

[ETYM, < μτγν. *ρωτακίζω* (< αρχ. ρω), κατά το αμάρτυρο **ρωτακίζω*, το οποίο προϋποτίθεται από το μτγν. *ρωτακισμός*. Το ουσ. *ρωτακισμός* αποτελεί αντισδ. από αγγλ. rhotacism]. **ρότημα** (το) [μεσν.] {ροτήμ-ατος | -ατα, -άτων} το ερώτημα-συνήθ. στις φρ. (α) *για να γουμ* (το) *καλό ρότημα* (για την *πίτση* ερωτήσεως) για να ξέρω, να πληροφορηθώ σωστά: *δεν μου λες, ~, ποια είναι η δική σου γνώμη για το ζήτημα*; (β) *θέλει (και) ρότημα*; για κάτι αντονόητο, για το οποίο δεν χρειάζεται να ρωτά κανείς: *Αν θέλω να πάω διακοπές*; ~; ΣΥΝ. εννοείται, εξυπακούεται. ρωτώ ρ. → ερωτώ

Σ, σ/ς: **σίγμα**, το δέκατο όγδοο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Είναι το μόνο γράμμα της Ελληνικής που εμφανίζει δύο διαφορετικές μορφές (στη μικρογράμματη γραφή): **σ** στην αρχή και στο μέσο της λέξης, -ς στο τέλος της λέξης. Η δήλωση του ληκτικού -ς με διαφορετική μορφή, πέρα των παλαιολογικών λόγων της ιστορίας της γραφής, συνδέεται πιθανώς και με τη βαρύτητα που είχε πάντοτε στη μορφολογία του ονόματος της Ελληνικής, όπου η κατάληξη -ς δήλωνε την ονομαστική πτώση των αρσενικών (*ταμίας*) έναντι της επίσης ισχυρής γενικής πτώσης των θηλυκών (*χώρα-ς*). Τόσο στην Αρχαία όσο και στη Ν. Ελληνική το γράμμα Σ δήλωσε την προφορά του λεγόμενου συριστικού συμφώνου [s], του άηχου συμφώνου, μπροστά δε από ηχηρά σύμφωνα (μ, ν, λ, ρ κ.λπ.) και του ηχηρού συριστικού [ʃ]· πβ. αρχ. και νέο σήμος, *ψήσιμα*, *σβήνω* (αρχ. *σβέννυμι*) κ.τ.δ. Σε ορισμένα τοπικά αλφάβητα της Αρχαίας (στην Κρήτη, την Θήρα, την Κόρινθο), αντί του *σίγμα* χρησιμοποιήθηκε (με την ίδια φωνητική αξία) το γράμμα **σαν** (που έμοιαζε μορφικά με το Μ), ενώ σε ορισμένες περιοχές της Μ. Ασίας (Εφεσο, Κύζικο, Αλικαρνασσό κ.α.) τα δύο Σ (π.χ. στη λ. ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΟΣ) άλλοτε δηλώνονταν κανονικά με ΣΣ και άλλοτε με το γράμμα **σμπει** (ΑΛΙΚΑΡΝΑΤΟΣ), όπως ονομάστηκε στους βυζαντινούς χρόνους το γράμμα Τ από τη μορφή του, που έπαινε να είναι η μορφή ενός κεκλιμένου Π (>), από όπου και η ονομασία (ωσάν *πει* >) **σμπει**. Οι ιστορικοί της ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα **σίγμα** στο βορειοσημητικό γράμμα *sin* ή *siyn*, που σήμαινε «δόντι» και προφερόταν [sh], ενώ η ονομασία του θα επηρεάστηκε από τον «σφυριχτό» (συριστικό) ήχο τον οποίο δηλώνει (προήλθε πιθανόν από αμάρτυρο τύπο **σίμα* «σφύριγμα» < ρ. *σίω* «σφυρίζω»)· στη σημερινή γραφή το γράμμα γραφόταν περίπου όπως το W (ανάποδο Σ), ενώ στην Ελληνική γράφτηκε όρθια (Σ). Ομοίως το γράμμα **σαν** το ανάγουν στο βορειοσημητικό *śadhē*, που προφερόταν [ts]. Περί το 400 π.Χ. το γράμμα *σίγμα* γενικεύθηκε σε όλες τις μορφές του ελληνικού αλφαβήτου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο*, *γραφή*.

Σ, σ/ς **σίγμα** το δέκατο όγδοο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *σίμα*, *αριθμός*).

σα σύνδ. —> *σαν*

Σ.Α.Α.Ν. (η) Σχολή Αξιοματικών Αδελφών Νοσοκόμων.

σαβανιέρ κ. **σαβουαγιέρ** (το) {άκλ.} μπισκότο που σερβίρεται μαζί με το παγωτό ή χρησιμοποιείται ως βάση για την παρασκευή γλυκισμάτων ψυγείου.

[ETYM₁ < γαλλ. savoyard «ο προερχόμενος από τη Σαβοΐα» < τόπων. Savoie «Σαβοΐα» (< λατ. Sapandia)].

σαβάνα (η) [1825] {σαβανών} μεγάλη έκταση στην τροπική ή υποτροπική ζώνη, που χαρακτηρίζεται από βλάστηση με αραιά δέντρα ή θάμνους και στην οποία επικρατεί παρατεταμένη ξηρασία που διακόπτεται από θερινές βροχές.

[ETYM₁ < ισπ. sabana < zabana, λ. της γλώσσας Ταϊνό (Αιτή)].

σάβανο (το) λευκό λινό μονοκόμματο ύφασμα, με το οποίο καλύπτουν κατάσκατα το σώμα νεκρού, αμέσως μόλις επέλθει ο θάνατος ΣΥΝ. (λαϊκ.) νεκροσέντονο.

[ETYM₂ < μτγν. *σάβανον*, αββ. ετύμου. Η λ. αποτελεί δάνειο ανεξακριβωτής προέλευσης, η δε σύνδεση του με αραβ. *sabanijjat* «είδος υφάσματος της περιοχής Σαβάν (κοντά στη Βαγδάτη)» δεν συμφωνεί με τα ιστορικά και χρονολογικά δεδομένα. Μέσω του λατ. *sabanum* (< μτγν. *σάβανον*) η λ. πέρασε σε άλλες γλώσσες, πβ. αρχ. γερμ. *saban* «λινό ύφασμα», αρχ. σλαβ. *savan*].

σαβανώνας ρ. μετβ. {σαβάνο-σα, -θηκα, -μένος} περιτλιγίο νεκρού με σάβανο και γενικά τον ετοιμάζω για την κηδεία. — **σαβανώμα** (το).

σαβανωτής (ο), **σαβανώτρια** (η) {σαβανωτριών} πρόσωπο που σαβανώνει, που έχει ειδικευθεί στην ετοιμασία των νεκρών για κηδεία και ταφή. Επίσης (λαϊκ.) σαβανώτρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.

σαβαρεν (το) {άκλ.} γλύκισμα από ψημένη αραιή ζύμη, σε σχήμα κωνικό με ραβδώσεις στο πλάι, που διαποτίζεται με σιρόπι και συ-νίθ. γαρνίρεται με άσπρη κρέμα και κερασάκι στην κορυφή ΣΥΝ. (καθημ.) *μπαμπάς*.

[ETYM₁ < γαλλ. *savarin*, από το όνομα του Γάλλου συγγραφέα και γαστρονόμου Anthelme Brillat-Savarin (1755-1826)].

Σάββας (ο) 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ ο *ηγιασμέ-νος* 2. ανδρικό όνομα. [ETYM₂ μτγν. κυρ. όν. < *σάββατον* (βλ. λ.)].

σαββατιανός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το Σάββατο (βλ. λ.): ~ *μαγειρέμα* | *σολιρίσμα* ΣΥΝ. **σαββατιάτικος**: ΦΡ. (α) (παροιμ.) **σαββατιανό κατάπιασμα**, **πομπή τής εβδομάδας** η δουλειά που αρχίζει κανείς την τελευταία στιγμή, δεν γίνεται σωστά (β) **σαββατιανό σχολείο** τα μαθήματα Ελληνικών (γλώσσας, θρησκείας, ιστορίας), που διδάσκονται το Σάββατο με πρωτοβουλία συνήθως της Εκκλησίας σε Ελληνόπαιδες του εξωτερικού (ιδίως στις Η.Π.Α., Αυστραλία και Καναδά): λέγεται και **κυριακάτικο σχολείο** 2. αυτός που σχετίζεται με το σαββατιανό, ποικιλία σταφυλιού 3. **σαββατιανός** (το) ποικιλία λευκού σταφυλιού που ευδοκμεί στην Αττική. — **σαββατιανός**, -α, -ο [1897].

σαββατιάτικα επίρρ.: το Σάββατο, κατά την ημέρα του Σαββάτου: *τι θέλει και μας ενοχλεί ~; || δουλεύεις ~;* **σαββατιάτικος**, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με το Σάββατο (βλ. λ.), που συμβαίνει ή γίνεται κατά την ημέρα του Σαββάτου: ~ *δουλειά* | *μαγειρέμα* | *σολιρίσμα* | *βόλτα* ΣΥΝ. **σαββατιανός**.

Σάββατο (κ. προφορ.) **Σαββάτο** (το) {Σαββάτ-ου | -ων} 1. η έβδομη ημέρα της εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή), η οποία αποτελεί αργία

για πολλές κατηγορίες εργαζομένων (όχι για τα καταστήματα): ΦΡ. (α) **Σάββατο του Λαζάρου** το τελευταίο Σάββατο πριν από τη Μεγάλη Εβδομάδα, κατά το οποίο γιορτάζεται το θαύμα της αναστάσεως του Λαζάρου από τον Χριστό (β) **Μέγα** | **Μεγάλο Σάββατο** η αντίστοιχη ημέρα της Μεγάλης Εβδομάδας, η παραμονή της Κυριακής του Πάσχα, κατά την οποία τμιάται η ταφή και η κάθοδος του Χριστού στον Άδη, που καταλήγει με τον εορτασμό της Αναστάσεως του Χριστού στις 12 η ώρα (μεσάνυχτα) (γ) **τον μήνα που δεν έχει Σάββατο ποτέ**, σε καμία περίπτωση: αυτό που λες θα γίνει ~ (δ) **(πάνο) στην τούρλα του Σαββάτου** για βιαστική ενέργεια ή δουλειά που γίνεται την τελευταία στιγμή ή μέσα σε μεγάλη αναστάτωση: με πήρε *τηλέφωνο* ~ και μου *ζήτησε να τον ετοιμάσω τρεις λογιστικές καταστάσεις!* 2. (στον Εβραϊσμό) η έβδομη και τελευταία ημέρα της εβδομάδας, η οποία είναι αφιερωμένη στην ανάπαυση και τη λατρεία του Θεού: ΦΡ. (παροιμ.) **κίνησε ο Εβραϊός να πάει στο παζάρι κι ήτανε) ημέρα Σάββατο** (i) για πρόσωπο που επιλέγει να κάνει κάτι σε ακατάλληλη, απρόσφορη χρονική στιγμή (ii) για κάποιον που, όταν επιτέλους αποφασίζει να πάει κάπου, κάτι συμβαίνει και ανατρέπονται τα σχέδια του. — **σαββατιάτικος**, -η, -ο, **σαββατιάτικα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μάννα*. [ETYM < μτγν. *Σάββατον* < εβρ. *sabbat* «ανάπαυση»].

σαββατόβραδο (το) το βράδυ του Σαββάτου: *το ~ πήγαμε για χορό*.

σαββατογεννημένος, -η, -ο αυτός που γεννήθηκε ημέρα Σάββατο και, σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση, είναι ευνοημένος από την τύχη, διαθέτει μαγική επιρροή ή έχει την ικανότητα να επικοινωνεί με άωρατες δυνάμεις.

σαββατοκύριακο (το) [μεσν.] 1. το Σάββατο μαζί με την Κυριακή που ακολουθεί 2. (κατ' επέκτ.) το χρονικό διάστημα από το Σάββατο το μεσημέρι (ή και από την Παρασκευή) το απόγευμα) μέχρι τη Δευτέρα το πρωί, που θεωρείται, και έχει επικρατήσει γενικά, ως ελεύθερος χρόνος των εργαζομένων ΣΥΝ. (αγγλ.) *γουικέντ*.

Σαββουλα (η) γυναικείο όνομα. [ETYM₂

Θηλ. του όν. *Σάββας* (βλ. λ.)].

Σαβίνα (η) 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

[ETYM₂ μτγν. κύρ. όν. < λατ. *Sabina*, θηλ. του *Sabinus* < εθωνόμιο *Sabini*, ονομασία λαού ομόρου των Ρωμαίων].

Σαβοΐα (η) περιοχή της ΝΑ. Γαλλίας στα σύνορα με την Ιταλία. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. *Savoie* < λατ. *Sapandia*, αγν. ετύμου].

σαβόρε (το) {άκλ.} η μαρινάτα (βλ. λ.). [ETYM₂ < ιταλ. *savore* < λατ. *sapor*, -oris «χυμός, γεύση» < ρ. *sapere* «γεύομαι, αισθάνομαι»].

σαβουάρ βιβρ (το) {άκλ.} οι καλοί τρόποι, οι κανόνες καλής συμπεριφοράς: *εγχειρίδιο του ~*.

[ETYM₂ < γαλλ. *savoier-vivre* «το να ξέρει (κανείς) να ζει» < *savoier* «ξέρω» + *vivre* «ζω»].

σαβούρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το έρμα (βλ. λ.): (μφ.) 2. (περιήλ-πτ.) το σύνολο παλαιών ή ευτελούς αξίας πραγμάτων, που είναι τελείως άχρηστα: *έχει μαζέψει μεγάλη ~ στο υπόγειο* ΣΥΝ. *σκουπίδια* 3. (περιήλ-πτ.-μειοτ.) άνθρωποι κατώτερης κοινωνικής ή/και οικονομικής τάξεως: *αφήνει τους καλούς και κάνει παρέα με τη ~* 4. (κακός.) τροφή πολύ κακής ποιότητας: *έχει μάθει να πηγαίνει στα διάφορα φαστ-φουντ και να τρώει ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. -*pp-*. [ETYM₂ μεσν. < λατ. *sabūta* «έρμα (πλοίων)», τεχν. όρ. πθ. δάνειο].

σαβουρογύμης (ο) {σαβουρογύμηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) άνδρας που

δεν είναι εκλεκτικός στην επιλογή ερωτικών συντρόφων. [ETYM. < *σαβούρα* + *-γάμης* < *γαμός*]. σαβουρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σαβούρωσα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** (κυ-ριολ.) βιάζω σαβούρα, τοποθετώ έρμα σε πλοίο ή αερόστατο, για να ενισχύσω την ευστάθεια του ΣΥΝ. (λόγ.) ερματίζω ΑΝΤ. ξεσαβουρώνω ♦ (αμετβ.) **2.** (οικ.) τρώω υπερβολικά ΣΥΝ. περιδρομαίω, τρώω τον αγγούρα. — σαβούρωμα (το).

σαγανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό σαγάνι (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το φαγητό που ψήνεται σε μικρό σαγάνι, και σερβίρεται μέσα σε αυτό: *φέρε μας ένα ~ τσιρί* || *γαρίδες | μύδια ~* [ETYM. Υποκ. του σαγάνι (βλ.λ.).]

σαγάνι κ. σαγάνι (το) {σαγαν-ιού | -ιών} τηγάνι ή ταγιά με δύο λαβές. [ETYM. < τουρκ. sahan].

Σαγγάριος (ο) {Σαγγαρίου} ποταμός της Β. Μικράς Ασίας που εκβάλλει στον Ευξεινο πόντο· γνωστός από τη μάχη μεταξύ ελληνικών και τουρκικών στρατευμάτων (1921), η οποία σήμανε την αποτυχία της ελληνικής εκστρατείας στην Αγκυρα.

[ETYM. αρχ. τοπωνύμιο (η μυθική παράδοση τον θεωρούσε γνιο του Ωκεανού και της Τηθύος), αγν. ετύμου. Η τουρκ. ονομασία Sakarya προέρχεται από την Ελληνική].

Σ.Α.Γ.Ε. (το) Συμβούλιο Αρχηγών Γενικών Επιτ²λείων.

σαγή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-περιληπτ.) το σύνολο των εξαρτημάτων που φέρει άλογο ή γενικό υποζύγιο, κυρ. αυτά που χρησιμοποιούνται για να ζευχθεί ένα ζώο με ένα άλλο ή για να έλξει ένα αντικείμενο (υνί, καρτόσα κ.ά.), δηλ. μιάντες, ηνία κ.ά.: πβ. λ. υπο-σ²ειή: ~ *ιπέυσεως* || η ~ *τού αλόγου* | *τού μουλαριού* ΣΥΝ. (για άλογα) ιπποσκευή, (λαϊκότ.) χάμουρα.

[ETYM. αρχ. < σάττω «γεμίζω εντελώς, συμπιέζω, εφοδιάζω», τεχν. όρ. αγν. ετύμο, ίσως συνδ. με τοχ. iwāijk- «συσφίγω». Προβλήματα εγείρει η εναλλαγή των θ. *σακ-1* *σαγ-* στα παράγωγα του ρ.: *σάγ-μα*, *σαγή*, αλλά *σακ-ός*, *σάκ-τωρ*, *σακ-τήρ* κ.ά. Αν θεωρηθεί αρχικό το θ. *σακ-*, τότε οι τ. *σάγμα*, *σαγή* θα πρέπει να θεωρηθούν αναλογικοί σχηματισμοί (πβ. *πράττω* - *πράγμα*). Σε αντίθεση περίπτωση, ο ενεστ. σάττω είναι αυτός που πρέπει να θεωρηθεί αναλογικός (πβ. τάσσω -*ταγή* - *τάγμα*, *όρυσσω* - *όρυγμα*)].

σαγήνευμα (το) → **σαγήνευω**

σαγήνευση (η) [1888] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η άσκηση γοητείας: η ~ *τού ακροατηρίου από τον ρήτορα* ΣΥΝ. σαγήνευμα, θέληη ΑΝΤ. απώθηση.

σαγήνευτης (ο) [μτγν.], **σαγήνευτρια** (η) {σαγήνευτριών} πρόσωπο που έχει τη δύναμη να σαγήνευει, να θέλγει ή να παρασύρει: *έρωτας ~ των ψυχών* ΣΥΝ. μάγος, πλάνος, γόγης. Επίσης (λαϊκ.) σαγήνευ-τρα {σαγήνευτρών}.

σαγήνευτικός, -ή, -ό [1874] αυτός που είναι ικανός να σαγήνευει, αυτός που μπορεί να γοητεύει, να δαλεάζει ή να παρασύρει: ~ *ματιά* | *βλέμμα* | *πρόταση* | *προσποική* ΣΥΝ. γοητευτικός, δαλεαστικός, θελκτικός, μαγευτικός ΑΝΤ. απωθητικός, αντιπαθητικός, αποκροστικός, αηδής. — **σαγήνευτικ-ά** | -ός [1887] επί ρρ.

σαγήνευω ρ. μετβ. {σαγήνευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} ασκό γοητεία σε (κάποιον), προσελκώω: *με σαγήνευσε το βλέμμα της* || *η ομορφιά της σαγήνευε τους άνδρες* ΣΥΝ. γοητεύω, θέλγω, μαγεύω, παρασύρω ΑΝΤ. απωθώ. — **σαγήνευω** [1871] κ. (καθημ.) σαγήνευω (το).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.

[ETYM. αρχ., αρχική σμ. «αλιεύω με το δίχτυ», < *σαγήνη* (που μαρ-τυρείται ως μτγν.), βλ.λ. Η σημερινή σμ. είναι μτγν.]

σαγήνη (η) {χωρ. πληθ.} η δύναμη (κάποιου) να γοητεύει, να έλκει τους άλλους, να τους «κατακτά», η γοητεία ΣΥΝ. ελκυστικότητα ΑΝΤ. αποθητικότητα, αποκροστικότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*. [ETYM. μτγν., αρχική σμ. «μεγάλο αλιευτικό δίχτυ», τεχν. όρ., δάνειο προελλην. αρχής (πβ. απήνη, *ειρήνη*). Τη λ. δανείστηκε η Λατινική: sagena (> γαλλ. seine «δίχτυ»)].

σαγιονάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παντόφλα ή υπόδημα ανοιχτό, που συγκρατείται στο πόδι από δύο λωρίδες σε σχήμα V, του οποίου η γωνία βρίσκεται ανάμεσα στο μεγάλο και το διπλανό του δάκτυλο. [ETYM. < ιαπων. sayonara «αντίο», από κινηματογραφική ταινία μέσω της οποίας έγινε γνωστό αυτό το είδος παντόφλας].

οάγκα (η) {άκλ.} ΦΙΛΟΛ. μεσαιωνική ισλανδική αφήγηση ή εξιστόρηση σε πεζό λόγο, ανεξάρτητα από το θέμα της (χρονικό, βίος αγίου, ηθικοπλαστική ιστορία κ.ά.).

[ETYM. < αγγλ. saga < αρχ. σκανδ. saga, που συνδ. με αρχ. σκανδ. segjan «μιλώ» (πβ. γερμ. sagen, αγγλ. say)].

σαγκουινι (το) {σαγκουιν-ιού | -ιών} ποικιλία πορτοκαλιού με χυμώδη σάρκα στο χρώμα του αίματος.

[ETYM. < ιταλ. sanguigni, πληθ. του sanguigno < λατ. sanguineus «αιματηρός, αιματόχρωμος» < sanguis, -inis «αίμα»].

σάγμα (το) {σάγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το σαμάρι (βλ.λ.). [ETYM. αρχ. < σάττω «γεμίζω εντελώς, εφοδιάζω», βλ. λ. *σαγή*].

σαγματοποιείο (το) [1897] (λόγ.) το εργαστήριο, στο οποίο κατασκευάζονται σάγματα (σαμάρια) ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαμαράδικο. — **σαγ-ματοποιός** (ο) [μτγν.], **σαγματοποιία** (η) [1890].

σαγματοπωλείο (το) (λόγ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται σάγματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαμαράδικο. — **σαγματοπώλης** (ο).

σαγολαίφα (η) → **σακολαίβα**

σαγονάς (ο) {σαγονάδες} (λαϊκ.-μειοτ.) πρόσωπο που έχει μεγάλο και προτεταμένο σαγόνη.

σαγόνη (το) {σαγον-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το καθένα από τα δύο οστά του κρανίου, που σχηματίζουν τη στοματική κοιλότητα και φέρουν τα δόντια (βλ. κ. λ. *σαγόνα*) ΣΥΝ. γνάθος **2.** (ειδικότ.) το καλύτερο από τα δύο αυτά οστά, το πιγούνι (βλ.λ.). — (υποκ.) **σαγονάκι** (το),

(**μεγθ.**) **σαγονάρα** (η).

[ETYM. < μεσν. *σαγόνιν* (με έκκρουση του -ι-) < αρχ. *σαγόνων*, υποκ. του *σαγών*, -όνος (ή), βλ. κ. *σαγόνα*]. **σαγόνα** (η) (λαϊκ.) **1.** χτύπημα που δίνεται στα σαγόνια: *μου 'δωσε μια ~ πολύ δυνατή και με πέταξε* κάτω **2.** (μτφ.)

δυσάρεστο χτύπημα, πλήγμα: *μου 'ρθε μια ~ από την εφορία!* **σαγός** επιθ. {άκλ.} (λαϊκ.) αυτός του οποίου η επιφάνεια δεν είναι λεία αλλά ανώμαλη, κοκκώδης: η *πρόσοψη του σπιτιού είναι ~*. [ETYM. < τουρκ. sahré «βράχος - ορυκτό μέταλλο»]. **Σ.Α.Δ.Α.Σ.** (ο) Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανατόλιαν Σχολών.

Σαδδουκίος (ο) ΙΣΤ. καθένας από τα μέλη ιουδαϊκής αίρεσης που ιδρύθηκε τον 3ο αι. π.Χ., η οποία έδινε ιδιαίτερη σημασία στον τύπο των ιεροτελεστειών και του Μωσαϊκού Νόμου και υπήρξε αντίπαλος των Φαρισαίων. [ETYM. < μτγν. *Σαδδουκαίοι* < εβρ. saddūqim, από το όνομα του αρχιερέα Sadōq (οι Εβδομήκοντα το αποδίδουν *Σαδός*), του οποίου ιγερύριζονταν πως ήταν απόγονοι. Το όνομα ανάγεται στην εβρ. λ. tsādhōq «δικαίος, ευθύς»].

σαδισμός (ο) [1898] {χωρ. πληθ.} **1.** ΨΥΧΟΛ. η γενετήσια απόκλιση, κατά την οποία το άτομο διεγείρεται και ικανοποιείται σ²ξουαλικά, μόνο όταν προκαλεί φυσικό ή ψυχικό πόνο στον ερωτικό του σύντροφο ή με τη θέα αίματος ΑΝΤ. **μαζοχισμός** **2.** (κατ' επέκτ.) η ευχαρίστηση ή η ικανοποίηση που αισθάνεται κανείς βασανίζοντας ή ταλαιπωρώντας άλλο πρόσωπο.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. sadisme, από το όνομα του Γάλλου μυθ-στοριογράφου, μαρκησιού ντε Σαντ (Marquis de Sade, 1740-1814), ο οποίος περιέγραφε στα έργα του τη σ²ξουαλική διεγερση μέσω προκληθείσων πόνο στον ερωτικό σύντροφο. **σαδιστής** (ο), **σαδίστρια** (η) {σαδιστριών} **1.** ΨΥΧΟΛ. πρόσωπο που ικανοποιείται σ²ξουαλικά, όταν προκαλεί φυσικό ή ψυχικό πόνο στον ερωτικό του σύντροφο ΑΝΤ. **μαζοχιστής** **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που ευχαριστείται να βασανίζει ή να ταλαιπωρεί τους άλλους: *κοίτα τον ~ πώς χαιρείται που παιδεύομαστε!* ΑΝΤ. **μαζοχιστής**, — **σαδιστικός**, -ή, -ό, **σαδιστικά** επιρ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. sadiste. Βλ. κ. **σαδισμός**, **σαδομαζοχισμός** (ο) (χωρ. πληθ.) **1.** ΨΥΧΟΛ. η συνύπαρξη σαδισμού (βλ.λ.) και μαζοχισμού (βλ.λ.) στο ίδιο πρόσωπο, η γενετήσια απόκλιση κατά την οποία το άτομο ικανοποιείται σεξουαλικά όταν βασανίζει τον ερωτικό του σύντροφο, αλλά και όταν βασανίζεται από αυτόν **2.** (κατ' επέκτ.) η νοσηρή επιθυμία ατόμου να επιβληθεί σε άλλο πρόσωπο και ταυτόχρονα να υποταγεί σε αυτό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. sadomasochisme]. **σαδομαζοχιστής** (ο), **σαδομαζοχίστρια** (η) {σαδομαζοχιστριών} πρόσωπο που βρίσκει ευχαρίστηση στο να βασανίζει άλλο πρόσωπο, αλλά και να βασανίζεται από αυτό. — **σαδομαζοχιστικός**, -ή, -ό, **σαδομαζοχιστικά** επιρ.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. sadomasochiste]. **σαζάνι** (το) {σαζαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ψάρι των γλυκών νερών, ο κυπρίνος (βλ.λ.). [ETYM. < τουρκ. sazan < saz «αίλος, βάλτος, βούρκος» + επίθημα -(a)n]. **σάζι** (το) {σαζ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. έγχορδο όργανο της Ανατολής, που θυμίζει στο σχήμα τριχορδο μπουζούκι, χωρίς όμως οπή στο κέντρο του καλακιού και με μακρύ βραχίονα. — (υποκ.) **σαζάκι** (το). [ETYM. < τουρκ. saz, περσικής προελ.]. **σάζω** ρ. → **σιάζω**

σαθρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που έχει φθαρεί από τη χρήση, που λόγω παλαιότητας είναι έτοιμος να καταρρεύσει: ~ *πάτωμα* | *ταβάνι* | *τοιχος* ΣΥΝ. ετοιμόρροπος, σάπιος, ξεχαρβαλωμένος, σταραβλισμένος ΑΝΤ. γερός, ανθεκτικός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει στέρεη βάση, που εύκολα μπορεί να ανασκευαστεί ή να απορριφθεί: ~ *λόγοι* | *επιχείρημα* ΑΝΤ. στερεός. — **σαθρότητα** (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ., αββ. ετύμο. Δεν έχουν επιβεβαιωθεί οι υποθέσεις συνδέσεως με τα επιθ. *σααρός* ή *ψαθρός*, που είναι συνώνυμα, ούτε είναι δυνατόν να υποστηριχθεί η αναγωγή στο ρ. σήθω «κοσκινίζω» (βλ. λ. σήτα)]. **σαιζλόνγκ** (η) → **σεζλόνγκ** **σαιζόν** (η) → **σεζόν**

σαιεντολογία (η) {χωρ. πληθ.} σύστημα θρησκευτικής φιλοσοφίας, που ιδρύθηκε το 1951 από τον Αμερικανό συγγραφέα Ron Hubbard. — **σαιεντολόγος** (ο/η).

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Scientology (νόθο συνδ.) < λατ. scientia «γνώση, επιστήμη» + -logy (βλ. κ. *-λογία*)]. **σαΐνι** (το) {σαΐν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) γεράκι που διακρίνεται για τη ζοηρότητα και την ευκινησία του **2.** (μτφ.) ο πολύ έξυπνος και δραστήριος, αυτός που διακρίνεται για την ευστροφία ή την ικανότητα του να επωφελείται από τις περιστάσεις: στην *αρχή δεν ήξερε τη δουλειά, αλλά σε λίγο έγινε ~* || *αυτοί, παιδί μου, είναι ~ πώς θα τους συναγωνιστούμε εμείς*; ΣΥΝ. ξύπνιος, ευφυής, ευστροφος, ξεφτερί. Επίσης **σαΐνης** (ο).

[ETYM. < τουρκ. şahin «γεράκι» < περσ. šāhin «βασιλικό λευκό πτηνό»]. **σαιζπηρικός**, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με τον μεγάλο Άγγλο ποιητή και δραματοουργό Ουίλλιαμ Σαίξπηρ (1564-1616): ~ *στίχος* | *έργο* | *κομωδία*. Επίσης (λόγ.) **σαιζπήρειος**, -α, -ο [1890]. — **σαιζπηρικ-ά** | -ώς επιρ. [ETYM; Μεταφορά του αγγλ. Shakespearean]. **σαιζπηριστής** (ο) [1892], **σαιζπηρίστρια** (η) {σαιζπηριστριών} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στο έργο του Σαίξπηρ. **σαΐτα** (η) {σαΐτών} (λαϊκ.) **1.** (λογοτ.) το βέλος που εκτοξεύεται από

τόξο: «και χέρια γοργόγυριστα να ρίχνουν τη ~» (δημοτ. τραγ.) 2. (μτφ.) κατασκευή από σελίδα χαρτιού με μυτερή άκρη, που θυμίζει αρχιμή βέλος ή αεροπλανάκι, την οποία κατασκευάζουν τα παιδιά και πετούν μακριά για παιχνίδι: μην πετάτε σαΐτες την ώρα του μαθήματος! · 3. (α) ειδικό εξάρτημα του αργαλειού, με το οποίο περιβίεται το υφάδι μέσα από τις κλωστές του στημονιού: «πέτρα ~ μου γοργή με το νηλό μετάξι» (Α. Εφοτάλιωτης) ΣΥΝ. (λόγ.) κερκίδα (β) το ανάλογο εξάρτημα της ραπτομηχανής · 4. μακρύ και λεπτόσσομο φίδι της ηπειρωτικής Ελλάδας, χρώματος καφέ ή γκριζοπράσινου, που κινείται πολύ γρήγορα και αναρριγιάται στους θάμνους και τους μαντρότοιχους, για να συλλάβει τη λεία του (μικρές σαύρες, ακρίδες κ.λπ.). — (υποκ.) **σαΐτούλα** (η). [ΕΤΥΜ. μεσν. < σαγί(τ)α < λατ. sagitta «βέλος»].

σαΐτεμα (το) → σαΐτεω

σαΐτευτής (ο) (λογот.) αυτός που σημαδεύει και ρίχνει με το τόξο, που εκτοξεύει σαΐτες (βλ.λ.): ήταν δεινός ~ ΣΥΝ. τοξότης, τοξευτής. **σαΐτεω** ρ. μετβ. [μεσν.] {σαΐ(τ)εμα, σαΐτεύτηκα, σαΐτεμένος} (λαϊκός). 1. εκτοξεύω βέλος, σημαδεύω και χτυπώ με σαΐτα ΣΥΝ. τοξέω 2. (μτφ.-λογот.) εμπνέω έρωτα σε (κάποιον): του έριξε μια ματιά και τον σαΐτεψε || «σαΐτεμένο μ'έχεις» (δημοτ. τραγ.). — σαΐτεμα (το).

σαΐτιά (η) [μεσν.] 1. η εκτόξευση σαΐτας: «και ζάφνον ~ στην πλάτη του λαβώνει» (Κ. Κρυστάλλης) 2. (συνεκδ.) το χτύπημα ανθρώπου ή ζώου με σαΐτα, τον πλήγμα που προκαλείται από βέλος: έφαγε μια ~ κατάσταση και έπεσε νεκρός.

σαΐτοθήκη (η) {σαΐτοθηκών} η φαρέτρα.

σαΐτα (η) {σακών} (καθημ.) 1. τσάντα από δέρμα, ύφασμα ή πλαστικό, μέσα στην οποία τοποθετούν οι μαθητές τα βιβλία, τα τετράδια και όλα τα άλλα απαραίτητα για το σχολείο: ετοίμασε τη ~ σου από το βράδυ, ώστε να είσαι έτοιμος το πρωί 2. (γενικότερ.) τσάντα για την τοποθέτηση και τη μεταφορά αντικειμένων (εγγράφων, χαρτικών κ.λπ.) ΣΥΝ. χαρτοφύλακας, χαρτοθήκη. [ΕΤΥΜ. < σάκος (βλ.λ.), με αλλαγή γένους].

σακάκι (το) {σακακ-ιού | -ιών} κοντό ανδρικό και γυναικείο ένδυμα με μανίκια, που καλύπτει το πάνω μέρος του σώματος μέχρι λίγο κάτω από τη μέση και κουμπώνει μπροστά: ~ καθημερινό | επίσημο | μονόπτερο | σταυρωτό | μεσαίο (που διαγράφει τη μέση ανοίγοντας προς τη λεκάνη). ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδυμασία. [ΕΤΥΜ. Υποκ. του ουσ. σάκος].

σακαράκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) κάθε παλιό και αχρηστευμένο αντικείμενο, ιδ. αυτοκίνητο ή μηχανήμα: κυκλοφορεί με μια ~ ΣΥΝ. σαράβαλο.

[ΕΤΥΜ. Πηθ. < ιταλ. carcassa «σκελετός, κουράρι, σαράβαλο» (με συλλαβική αντιμετάθεση), αρχική σημ. «κάσα οχήματος», ίσως από συμ-φυρμό των λ. capto (βλ. λ. κάρο) και cassa (βλ. λ. κάσα). Κατ' άλλη άποψη, < παλ. ιταλ. saracca «σπαθί» (< σκωτ. sillock), αν θεωρηθεί ότι η λ. σήμαινε αρχικώς «ταλιό σπαθί»].

σακάς (ο) {σακάδες} (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζει ή μεταφέρει σάκους (βλ.λ.).

σακατεω ρ. μετβ. {σακάτ-εμα, -εΐτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) 1. καθιστό (κάποιον) ανάπηρο χτυπώντας, τραυματίζοντας τον κ.λπ., του προκαλώ σοβαρή ή ανεπανόρθωτη σωματική βλάβη: τον δώσε μια στα πόδια και τον σακατέψε || (ως απειλή) φώνα από δ'ω, να μη σε σακατέψω! Φρ. **σακατένω (κάποιον) στο ζύλο** δέρνω (κάποιον) αλύπητα, μέχρι σημείου να του προκαλέσω σωματική βλάβη 2. (μτφ.) κουράζω (κάποιον) υπερβολικά, υποβάλλω (κάποιον) σε δοκιμασίες, βάσανα, ταλαιπωρίες: τον είχαν σακατέψει τα βάσανα, η φυλακή και η εξορία ΣΥΝ. εξαντάνω, καταπονών. — σακάτεμα (το), σακάτικός, -η, -ο.

σακάτης (ο) {σακάτηδες}, **σακάτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που έχει σακατεωθεί, ο ανάπηρος: μετά το δυστύχημα ο άντρας της έμεινε ~ ANT. αρτιμελής, γερός. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. sakat].

σακατλίκι κ. **σακατλίκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. η αναπηρία · 2. (αργκό) κάθε πάθος, αδυναμία που δεν μπορούμε να της αντισταθούμε και που συνήθ. προκαλεί προβλήματα: αν δεν είχε το ~ τον ζέρεις, θα 'γε γίνει μεγάλος και τρανός. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. sakatlık < sakat «σακάτη»].

σακ-βουαγιαζ (το) {άκλ.} η ταξιδιωτική τσάντα, σάκος όπου τοποθετούνται είδη ρουχισμού και άλλα απαραίτητα για ταξίδι. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. sac (de) voyage «ταξιδιωτική τσάντα»].

σακέ (το) {άκλ.} το εθνικό ποτό των Ιαπώνων οινόπνευματώδες ποτό από απόσταξη ρυζιού, που θυμίζει γλυκιά μπίρα. [ΕΤΥΜ. < ιαπ. sake].

Σ.Α.Κ.Ε. (η) Συνετής Αριστερή Κίνηση Ελλάδας.

σακε(λ)άριος (ο) (σακε)λλαρι-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. παλιό εκκλησιαστικό αξίωμα που δινόταν σε ιερείς και διακόνους και του οποίου ο κάτοχος επέτρεπε τα μοναστήρια της επισκοπής, είχε τον έλεγχο της λειτουργίας της επισκοπικής φυλακής, δίκασε μικρά παραπτώματα των μοναχών κ.ά. · Φρ. (ειδικότερ.) **μέγας σακε(λ)άριος** υψηλόβαθμος αξιωματούχος (οφικιάλος) του Οικουμενικού Πατριαρχείου με ευρύτερη δικαιοδοσία στις μονές, στους μοναχούς και στη μοναστηριακή περιουσία του Πατριαρχείου.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. sacellarius «θησαυροφύλακας» < sacculus «βαλάντιο, μικρός σάκος», υποκ. του saccus (< αρχ. σάκ(κ)ος)].

σακί (το) {σακ-ιού | -ιών} 1. (υποκ.) μικρός σε μέγεθος σάκος (βλ.λ.) 2. (ειδικότερ.) σάκος από καννάβι ή χοντρό ύφασμα, που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση, τη φύλαξη ή/και τη μεταφορά διαφόρων αντικειμένων ή προϊόντων: **γέμισαν σακιά με άμμο** || το σιτάρι ήταν αποθηκευμένο σε μεγάλα ~ ΣΥΝ. τσουβάλι: Φρ. **βάζω στο ίδιο σακί** αντιπετοπιζώ με τον ίδιο τρόπο, εξισώνω: μην τα **βάζει όλα στο ίδιο σακί** - δεν είναι ίδια πράγματα! || δεν μπορείς να **βάξεις στο ίδιο σακί**

τον θύτη και το θύμα 3. (συνεκδ.) το περιεχόμενο ενός τέτοιου σάκου, όσο μπορεί να χωρέσει το τσουβάλι: **αγόρασε ένα - ρύζι** · Φρ. (α) **βάζω (κάποιον) στο σακί** ξεγελώ (κάποιον) με την ευστοφία και την πονηριά μου ΣΥΝ. εξαπατώ, κοροϊδεύω (β) **(αγοράζω) γουρούνι στο σακί** βλ. λ. γουρούνι (γ) **πετών (κάποιον) κάτω σαν σακί** αρπάζω (κάποιον) και τον ρίχνω κάτω βίαια. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. σακ(κ)ίον, υποκ. του σάκ(κ)ος (βλ.λ.)].

σακιάω ρ. μετβ. {σάκιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **βάζω (κάτι) μέσα σε σακί**. — **σάκιασμα** (το).

σακίδιο (το) {σακιδί-ου | -ων} 1. σάκος με μικρή χωρητικότητα για τη μεταφορά λίγων πραγμάτων: **γέμισε το ~ του, το κρέμασε στον ώμο και έφυγε** ΣΥΝ. δισάκι 2. (ειδικότερ.) ο μικρός σε μέγεθος σάκος που κρεμά στον ώμο ή στην πλάτη του ο στρατιώτης ή ο πεζοπόρος ΣΥΝ. δισάκι, γυλιός. — (υποκ.) σακιδιάκι (το). [ΕΤΥΜ. < μτγν. σακ(κ)ίδιον, υποκ. του αρχ. σάκ(κ)ος].

σάκκα (η) → σάκα

σακκάκι (το) → σακάκι

σακάς (ο) → σακάς

σακί (το) → σακί

σακίδιο (το) → σακίδιο

σακκοβελόνα (η) → σακκοβελόνα

σακκογκόλιθος (ο) → σακκογκόλιθος

σακκοειδής, -ής, -ές → σακκοειδής

σακκοράφα (η) → σακκοράφα

σάκκος (ο) → σάκος

σακκούλα (η) → σακούλα

σακκούλακι (το) → σακούλι

σακκουλεύομαι ρ. → σακουλεύομαι

σακκούλι (το) → σακούλι

σακκουλιάζω ρ. → σακκουλιάζω

σακκοβελόνα (η) {σακκοβελόνων} η σακκοράφα (βλ.λ.).

σακκογκόλιθος (ο) {σακκογκολιθ-ου | -ων, -ους} τεχνητός σκόλιθος που κατασκευάζεται από σάκους γεμάτους σκυρόδεμα (μπετόν).

σακκοειδής, -ής, -ές [1890] {σακκοειδ-ους | -εις (οιδ. -ή)} (λόγ.) όμοιος με σάκο (βλ.λ.), αυτός που έχει σχήμα σάκου: ~ κολούπητα | **προεξοχή** ΣΥΝ. θυλακκοειδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές.

σακολαίβα κ. (εσφαλμ.) **σακολέβα** (η) {σακολαιβών} ΝΑΥΤ. (περιληπτ.-παλαιότερ.) τετράγωνο πανί, του οποίου η ραφή είναι τέτοια, ώστε να γεμίζει (φουσκώνει) από τον άνεμο σηματοποιώντας ένα είδος σάκου.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. σαγολαίφρα < μτγν. σάγος «χοντρό μάλλινο ύφασμα που φορούσαν οι στρατιώτες» (< λατ. sagus | sagum, κελτ. αρχής) + αρχ. λαΐφος «ύφασμα (ιστίου ή πανιού)», αγν. εϋμου].

σακκοράφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μενιόνη και χοντρή βελόνα που χρησιμοποιείται για το ράψιμο σάκων ή χοντρώων υφασμάτων.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. επιθ. σακ(κ)ορράφος < σάκ(κ)ος + -ράφος < ραφή].

σάκος (ο) 1. μεγάλη στενόμερη θήκη από χοντρό ύφασμα, δέρμα, πλαστικό ή άλλο υλικό, που είναι ανοιχτή στο πάνω μέρος ή κλείνει με κορδόνι και χρησιμοποιείται για τη φύλαξη και τη μεταφορά κάθε είδους πραγμάτων, προϊόντων κ.λπ.: **έβαλα τα πράγματα σ' έναν παλιό ~ και τα πήγα στο σπίτι** || **άδειασε βιαστικά τον ~ του** || **ταχυδρομικός ~** (που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά επιστολών και ταχυδρομικών δεμάτων) || **χειρουργικός ~** (η ειδική θήκη που χρησιμοποιείται, κυρ. στον στρατό, για τη μεταφορά φαρμάκων, επιδέσμων, χειρουργικών εργαλείων και γενικά των απαραίτητων για την περίθαλψη πρώτων βοηθειών) ΣΥΝ. σακί, σακίδιο, τσουβάλι: Φρ. (α) **πόσα ατίδια πάνει/χωράει | βάζει ο σάκος** βλ. λ. **απίδι** (β) **σάκος του μπόξ** ο σάκος που χρησιμοποιούν για προπόνηση στην πυγμαχία · 2. ΕΚΚΛΗΣ. βαρύτιμο αργιεραιτικό άμφιο, που έχει κοντά και πλατιά μανίκια και φθάνει μέχρι τα γόνατα. ΣΧΟΛΙΟ λ. **φάκελος**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. σάκ(κ)ος, σημιτ. δάνειο (πθ. μέσω της Φοινικικής), πβ. εβρ. saq, ακκαδ. šaqqu, με τη σημ. «ύφασμα, σάκος, ένδυμα». Η λ. πέρασε (μέσω του λατ. saccus) σε πολλές άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. sac, αγγλ. sack, γερμ. Sack κ.ά.].

σακούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. μικρής χωρητικότητας σάκος (βλ.λ.) από χαρτί, πανί ή πλαστικό, κατάλληλος για τη μεταφορά πραγμάτων: **βάλε τα τρόφιμα στη ~, για να τα πάρουμε μαζί μας** || **χάρτινη | πλαστική ~** || ~ σκουπιδιών 2. (συνεκδ.) το περιεχόμενο αυτού του σάκου, όσα μπορεί να χωρέσει: **μου έφερε μια ~ πράγματα από το σουπερ μάρκετ** 3. (ειδικότερ.) σάκος από λεπτό πανί, μέσα στον οποίο τοποθετείται το γιαούρτι για να στραγγίσει (**γιαούρτι σακούλας**) · 4. **σακούλες** (οι) ελαφρά φουσκώματα ή/και μελάνιασμα του δέρματος στην περιοχή κάτω από τα μάτια, που παρατηρείται κυρ. στους ενηλίκους και οφείλεται σε κόρυση, αϋπνία ή άλλη αιτία (λ.χ. αλκοολισμός). — (υποκ.) σακουλίτσα (η). [ΕΤΥΜ. Υποκ. του ουσ. σάκος].

σακούλακι (το) → σακούλι

σακουλεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {σακουλεύτηκα} (αργκό) αντιλαμβάνομαι τις κακές προθέσεις του άλλου ή τον επερχόμενο κίνδυνο: τη **σακουλεύτηκα τη δουλειά και την κοπάνησα εγκαίρως** ΣΥΝ. καταλαβαίνω, παίρνω μυρωδιά. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. sakul «στάθμη - υπολογισμός» + παραγ. επίθημα -εϋ-ομαιΥ

σακούλι (το) {σακουλι-ού | -ιών} (λαϊκ.) 1. μικρής χωρητικότητας σάκος για τη μεταφορά πραγμάτων, μικρή σακούλα: (παροιμ.) «**φασούλι το φασούλι γεμίζει το ~**» (η συστηματική αποταμίευση σχηματίζει σιγά-σιγά αξιόλογο χρηματικό κεφάλαιο) 2. (παλαιότερ.) μικρή θήκη που χρησίμευε για τη φύλαξη των χρημάτων ΣΥΝ. σακούλα, πουγγί, βαλάντιο. — (υποκ.) σακούλακι (το). [ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. του αρχ. σάκ(κ)ος].

σακουλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σακούλιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) τοποθετώ πράγμα ή αντικείμενο σε σάκο ή σακούλα, συσκευάζω σε σακούλα: ~ τρόφιμα ΣΥΝ. σακιάζω, σουβαλιάζω ♦ **2.** (αμετβ.) (για ενδύματα ή υποδήματα) έχω κακή εφαρμογή στο σώμα, είμαι υπ'βρολικά ευρύχωρος, σχηματίζω ζάρες: *το φόρεμα σακουλιάζει στην πλάτη και θέλει μέγεθος ΑΝΤ.* Εφαρμ. — **σακούλιασμα** (το).

σακτισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. (στον ινδουισμό) η λατρεία της υπέρτατης θεάς Σάκτι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. shaktism < Shakti, ινδουιστική θεότητα, < sanskr. sakti (< saknoti «είναι δυνατός, ικανός»)].

σακχαραιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η περιεκτικότητα του αίματος σε σάκχαρο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. glucosaemia].
σακχαρίνη (η) [1886] {σακχαρινών} ΧΗΜ. οργανική ένωση που χρησιμοποιείται ευρύτατα από τους διαβητικούς και όσους βρίσκονται σε δίαιτα ως υποκατάστατο της ζάχαρης, καθώς έχει πεντακόσιες περίπου φορές μεγαλύτερη γλυκαντική ισχύ από τη ζάχαρη αλλά καθόλου θρεπτική αξία, ενώ παράλληλα δεν μεταβολίζεται στο σώμα και απεκκρίνεται αναλλοίωτη με τα ούρα (βλ. κ. λ. ζαχαρίνη). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharine].

σακχάρινος, -η, -ο [1835] (λόγ.) ζαχαρένιος.

σακχαρίς (η) {σακχάρους} χωρ. πληθ. {λόγ.} η ζάχαρη.

[ΕΤΥΜ. μτγν., βλ. λ. σάκχαρο].
σακχάρο (το) {σακχάρου} | -ων) **1.** ΧΗΜ. καθεμία από τα μέλη ομάδας άρρωσιων οργανικών χημικών ενώσεων, που περιέχουν αποκλειστικά άνθρακα, υδρογόνο και οξυγόνο και είναι πολύ διαδεδομένες στη φύση συντίθενται από τα φυτά κατά τη διαδικασία της φωτοσύνθεσης και αποτελούν την κυριότερη πηγή ενέργειας για τους ζώντες οργανισμούς, καθώς και βασικό συστατικό τους ΣΥΝ. υδατάνθρακας **2.** ΙΑΤΡ. (α) ο σακχαρώδης διαβήτης (β) η ποσότητα σακχάρου στο αίμα: το ζάχαρο (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. σάκχαρον, παράλλ. τ. των μτγν. σάκχαρ, -αρος και σάκχαρι (τό) (κατ' αναλογία προς το μέλι). Η λ. αποτελεί δάνειο από το ινδικό sakharā < sanskr. sarkarā (θηλ.). Από τον ελλην. τ. έχει προέλθει το pers. ākar > араб, sukkar, στο οποίο ανάγονται οι αντίστοιχες λ. των ευρωπ. γλωσσών, πβ. ιταλ. zucchero, γαλλ. sucre, γερμ. Zucker, αγγλ. sugar, ισπ. azucar κ.ά. Βλ. κ. λ. ζάχαρη].

σακχαροδιαβήτης (ο) → ζαχαροδιαβήτης
σακχαροειδής, -ής, -ές {σακχαροειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** όμοιος με ζάχαρη, αυτός που μοιάζει με τη ζάχαρη ως προς την όψη και τη γεύση: ~ υλικό | *παρασκευάσμα 2.* αυτός που έχει τη χημική σύνθεση και τις ιδιότητες της ζάχαρης: ~ ουσία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharoide].

σακχαρόζη (η) {χωρ. πληθ.} {επιστημ.} η επιτραπέζια ζάχαρη.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharose].

σάκχαρο καλά μ ο (το) → ζαχαροκάλαμο

σακχαρομετρία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. το σύνολο των μεθόδων, με τις οποίες προσδιορίζεται η περιεκτικότητα σε ζάχαρη σακχαρούχου διαλύματος ή άλλης ουσίας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharométrie].

σακχαρόμετρο (το) [1886] {σακχαρομέτρο-ου | -ων} ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. το ειδικό όργανο με το οποίο προσδιορίζεται η περιεκτικότητα διαλύματος σε σάκχαρο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharomètre].

σακχαρομυκητίας (ο) [1885] {σακχαρομυκητίων} μύκητας που χρησιμοποιείται στη ζυθοποιία και την αρτοποιία, επειδή προκαλεί ζυμώσεις (βλ. λ.) υδατανθράκων αλλιώς ζυμομύκητας. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saccharomycetes].

σακχαρομυκητίαση (η) { -ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρασιτική νόσος που προκαλείται από σακχαρομύκητες (βλ. λ.) και εκδηλώνεται ως μόλυνση του δέρματος.

σακχαρόπηκτος, -η, -ο [1852] (λόγ.) **1.** αυτός που παρασκευάζεται με πηξη ζάχαρης ή που διαθέτει επικάλυμμα από πηγμένη ζάχαρη (λ.χ. καραμέλες, κουφέτα, ορισμένα φαρμακευτικά χάπια κ.ά.) **2. σακχαρόπηκτο** (το) το ζαχαροτό και συνεκτ. το χάπι.

σακχαροποίηση (η) [1856] { -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) ΧΗΜ. η χημική ή βιολογική διαδικασία, κατά την οποία οι αμυλώδεις ουσίες μετασχηματίζονται σε σάκχαρα υπό την επίδραση ενζύμων ή ανόργανων οξέων. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. saccharification (νόθο συνθ.)].

σακχαροποιήσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που μπορεί να υποστεί σακχαροποίηση (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. saccharifiable (νόθο συνθ.)].

σακχαροποιητικός, -ή, -ό [1894] αυτός που συμβάλλει στη σακχαροποίηση (βλ. λ.).

σακχαροποιία (η) → ζαχαροποιία

σακχαροποιός (ο) [1836] αυτός που φτιάχνει γλυκά με βάση τη ζάχαρη.

σακχαρότευτλον (το) → ζαχαρότευτλο

σακχαρουρία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αποβολή σακχάρου, ειδικότερ. γλυκόζης, με τα ούρα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. saccharurie].

σακχαρούχος, -ος, -ο → ζαχαρούχος

σακχαρώδης, -ής, -ές [199] {σακχαρώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που περιέχει ζάχαρη **2.** ΙΑΤΡ. **σακχαρώδης διαβήτης** σοβαρή χρόνια νόσος, κύριο χαρακτηριστικό της οποίας είναι η αύξηση του ποσοστού του σακχάρου στο αίμα (βλ. κ. λ. ζαχαροδιαβήτης). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** ο χώρος του σπιτιού που χρησι-

μεύει για την υποδοχή και τη φιλοξενία των επισκεπτών, η αίθουσα υποδοχής: *οι καλεσμένοι κάθονται στη ~ || ο καφές θα σερβιριστεί στη ~ ΣΥΝ.* σάλονοι **2.** (γενικότερ.) μεγάλη αίθουσα δημοσίου κτηρίου (όχι σπιτιού), που χρησιμοποιείται για τη διεξαγωγή κάθε είδους εκδηλώσεων, όπως συναυλιών, χορών, συνεστιάσεων, διαλέξεων, συνεδρίων κ.ά.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. sala < αρχ. γερμ. sal, αρχική σημ. «εξοχική κατοικία (όπου φιλοξενούνταν οι ευγενείς)», από όπου και γαλλ. salle, γερμ. Saal κ.ά.].

σαλαγητό (το) (λαϊκότερ.) ο σάλαγος (βλ. λ.).

σάλαγος (ο) [μεσν.] κ. **σάλαγο** (το) (λαϊκ.) **1.** ο μεγάλος θόρυβος από ομάδα ανθρώπων ή αγέλη ζώων που βρίσκεται σε κίνηση: *από μακριά ακουγόταν ο ~ του πλήθους ΣΥΝ.* βοή, βοητό **2.** η φωνή με την οποία ο βοσκός κατευθύνει το κοπάδι: *«να χω και κόρη όμορφη... να μου βοηθάει στο ~»* (Κ. Κρυστάλλης).

σαλάγο (κ. άω) ρ. μετβ. {σαλαγάς...} {σαλάγησα} (λαϊκ.) κατευθύνω το κοπάδι στη βοσκή, στη στάνη κ.λπ. με δυνατές φωνές: *το θηινόπορο οι τσομπάνηδες σαλαγούσαν τα πρόβατα τους κατά τα χειμαδιά || «... (θέλω) ν' αρμέγουν τα πρόβατα, να - τα γίδα»* (Κ. Κρυστάλλης)-ΦΡ. *σαλάγα τα, μπάρμπα, σαλάγα τα!* ειρωνική αποστροφή προς τον αρχηγό ομάδας ανθρώπων που περπατούν βαρεγισμένα ή γενικώς προς τον υπεύθυνο ομάδας η οποία δεν εκτελεί κανονικά το έργο που της ανατέθηκε. — **σαλάγημα** κ. **σαλάγημα** (το). [ΕΤΥΜ. < μτγν. σαλαγό (-έω) < σαλαγή < αρχ. σάλος (βλ. λ.) + επίθημα -αγ-, πβ. κ. πλαταγώ].

σαλαμάνδρα (η) {σαλαμάνδρων} αμφίβιο με ουρά (σαύρα), στυλπνό δέρμα και χαρακτηριστικό μαύρο χρώμα με μεγάλες κίτρινες ή πορτοκαλιές κηλίδες, που τρέφεται συνήθ. με αρκοκίτητα αποπόνδυλα (λ.χ. σαλιγκάρια). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, όπως και τα ομοιοκατάληκτα *μάνδρα, σκολοπενδρά*. Δεν θεωρείται πθ. η σύνδεση με το αρχ. *σαλαμμή* «καπνοδόχος»].

Σαλαμανκά (η) ιστορική πόλη της Ισπανίας με ονομαστό πανεπιστήμιο.

[ΕΤΥΜ. < ισπ. Salamanca < λατ. Sal(a)mantica, αγν. ετύμου, πθ. προπρωϊακής αρχής].

σαλαμάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. πλέγμα από σχοινιά που χρησιμοποιείται στα πλοία: «*πλέκο - τα μαλλιά σου»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. (λόγ.) πλεκτάνη.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salmastra, από συμφυρμό των ναυτ. όρων sago «είδος σχοινού» (αγν. ετύμου) + mastra | maestra «το μεγάλο πανί, η μίστρα (μεγίστη)» (< λατ. magistra)].

σαλάμι (το) {σαλαμι-ιού | -ιών} αλλαντικό που παρασκευάζεται από ψλοκομμένο χοιρινό ή μοσχαρήσιο κρέας, καπνιστό ή όχι, λίπος και διάφορα μπαχαρικά: ~ *πικάντικο* | *βραστό* | *αέρος*. — (υποκ.) *σαλαματρία* (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. salami, πληθ. του salame < μεσν. λατ. salamen(tum) < λατ. salsamentum «άλμη, παστό ψάρ» < salsare «αλατίζω» < salsus «αλατισμένος» (< sal «αλάτι»)].

Σαλαμίνια (η) **1.** νησί του Σαρωνικού Κόλπου πολύ κοντά στις ακτές της Αττικής, γνωστή από την περιφημη ναυμαχία μεταξύ Ελλήνων και Περσών (480 π.Χ.): αλλιώς (λαϊκ.) *Κούλουρη* (βλ. λ.) **2.** η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — **Σαλαμίνιος** (ο) [αρχ.] **1.** Σαλαμίνια κ. (λόγ.) Σαλαμίνια (η), σαλαμίνιος, -α, -ο [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Σαλαμίς*, -ίνος, πθ. < φων. salām «ειρήνη», άποψη που συμφωνεί με την ιστορική υπόθεση ότι το νησί υπήρξε εμπορικός σταθμός των Φοινίκων. Κατά τη μυθολογία, η *Σαλαμίς* έλαβε το όνομα της από την κόρη του ποταμού Ασωπού, σύζυγο του Ποσειδώνα. Μαρτυρούνται επίσης οι ονομασίες *Πιπνούσα* (από το δέντρο *πίπυς* «κουκουναριά»), *Σκίρας* (από τον ήρωα *Σκίρο*) και *Κυθρεία* (από τον ήρωα *Κυθρέα*, γνιο της Σαλαμίνος, ο οποίος απάλλαξε το νησί από έναν φοβερό δράκοντα)].

σαλαμιομάχος (ο) ΙΣΤ. αυτός που μετείχε στη ναυμαχία της Σαλαμίνος, στην οποία ο ενομήνος ελληνικός στόλος νίκησε τον περσικό (480 π.Χ.).

σαλαμοειδής, -ής, -ές {σαλαμοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σαλάμι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σαλαμοποίηση (η) { -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία σταδιακής επίτευξης ενός σκοπού (στρατιωτικού-πολιτικού) μέσω επιμέρους στόχων **2.** η σταδιακή κατάκτηση, ο κατακερματισμός: η ~ ενός *κόμματος* | *της Γιουγκοσλαβίας*.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. του γερμ. Salamitaktik (νόθο συνθ.), από τις λεπτές επάλθλνες φέτες του σαλαμιού].

σαλαμούρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** νερό που περιέχει μεγάλη ποσότητα αλατιού και χρησιμοποιείται για τη διατήρηση ψαριών, ελιών και άλλων εδωδιών ΣΥΝ. (λόγ.) *άλμη 2.* (μτρ.) φαγητό υπερβολικά αλμυρό: *αυτή η σούπα δεν τρώγεται, είναι σκέτη ~!*

[ΕΤΥΜ. < βεν. salamura (πβ. ιταλ. salamoia) < μτγν. λατ. salamuria < λατ. sal «αλάτι» + muria «άλμη»].

σαλάτα (η) {σαλατών} **1.** φαγητό ορεκτικό ή συμπληρωματικό του κυρίου γεύματος, που παρασκευάζεται από ωμά ή βρασμένα λαχανικά ή/και άλλα εδωδία (λ.χ. ζυμαρικά, δημητριακά, κρέας, θαλασσινά, φρούτα κ.ά.), καρυκευμένα με λάδι, αλάτι, λεμόνι κ.λπ. ή συνδυασμένα με ειδική σάλτσα, το οποίο σερβίρεται συνήθ. κρύο: *πράσινη* (με λαχανικά) | *ανάμικτη* | *ρόσικη* (βλ. λ. *ροσικός*) | *χωριάτικη* (βλ. λ. *χωριάτικός*) ~ || ~ *ζυμαρικών* | *φρούτων* (φρούτοσαλάτα) ΣΥΝ. *σαλατικό 2.* (μτρ.) ανακάτεμα πολλών και διαφορετικών πραγμάτων: *αντί για οργανωμένη παράσταση, παρουσιάσε μια άνευρη, καλλιτεχνική ~ ΣΥΝ.* συμφύρμα, συνονθύλευμα, κικεώνας ΦΡ. (α) *τα κάνω σαλάτα* αποτυγχάνω πλήρως σε κάτι, φέρνω το αντίθετο αποτέλεσμα:

τον *στείλαμε να βελτιώσει την κατάσταση κι αυτός τα έκανε σαλάτα!* (β) *γινόμα σαλάτα (με κάποιον)* (αργκό) διαπληκτίζομαι έντονα, τσακωνόμα (με κάποιον). — (υποκ.) σαλατούλα κ. **σαλατίτσα** (η). [ETYM. < βεν. salata < ρ. salar «αλατιζώ, αλμυρίζω» < sale «αλάτι» (< λατ. sal). Η λ. γ' νικεύθηκε στις ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. γαλλ. salade, αγγλ. salad, γ'ρμ. Salat, ισπ. en-salada, ιταλ. in-salata κ.ά.]. **σαλατιέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος, μεγάλο και βαθύ, μέσα στο οποίο σερβίρεται η σαλάτα (βλ.λ.): γυάλινη | πορσελάνινη ~.

[ETYM. < σαλάτα + παραγ. επίθημα -ίερα]. σαλατικό (το) {λαϊκ.} **1.** κάθε λαχανικό ή οποιοδήποτε άλλο εδώδιμο, που χρησιμεύει για την παρασκευή σαλάτας: *ψιλόκομβε μαρούλια, άνηθο, κρεμμύδι και άλλα* ~ 2. (συνεκδ.) η ίδια η σαλάτα (βλ.λ.): *χρειάζομαι και δύο-τρία -για να συμπληρωθεί το μενού. **σαλάχι** (το) → σελάχι*

σαλβαρι (το) {σαλβαριού | -ιών} {λαϊκ.} **1.** φαρδύ παντ'λόνη, βράκα ασιατικής καταγωγής, που φοριόταν παλαιότερ. από τους χωρικούς ορισμένων περιοχών: «σαν φορούσα το ~ κείνο τον καιρό, τα κορίτσια με ζήλευαν μέσα στον χορό» (δημοτ. τραγ.) **2.** (γενικότ.) τύπος φαρδιού παντελονιού.

[ETYM. < τουρκ. şalvar < περσ. Salwār «φαρδύ παντελόνι ναυτικών και ταξιδιωτών»]. **σάλβια** (η) {σαλβιών} ποώδες φυτό με κόκκινα, μοβ ή μπλε άνθη, που είναι γνωστό στη χώρα μας ως φασκομηλιά (βλ.λ.). [ETYM. < αγγλ. salvia < λατ. salvia < saluus «ασφαλής, σώος», λόγω των θεραπευτικών ιδιοτήτων του φυτού]. **σαλέ** (το) {άκλ.} **1.** ξύλινο σπίτι στις ορεινές περιοχές της Ελβετίας, έξω από τις πόλεις **2.** (κατ' επέκτ.) ορεινή εξοχική κατοικία, συνήθ. κατασκευασμένη από ξύλο και πολυτελής: *έχει ένα -στο βουνό, για να πηγαίνει για σκι.*

[ETYM. < γαλλ. chalet, που συνδ. με γαλλ. cale «τμήμα αποβάθρας, αμπάρν», αβελ. ετύμου, πθ. λ. τού μεσογειακού προ-Ι.Ε. υποστρώματος]. **σάλε μα** (το) → σαλιώμα

σαλέπι (το) {σαλεπιού | χωρ. πληθ.} παχύρρευστο τονωτικό και μαλακτικό αρέφισμα που πίνεται τον χειμώνα και παρασκευάζεται από αποξηραμένους και αλεσμένους κονδύλους της ρίζας ορισμένων ειδών ορχιδέας, που βράζουν σε αλευρόνερο.

[ETYM. < τουρκ. saler < διαλεκτ. αραβ. sahlab, από την αραβ. φρ. (khusy ath-) tha'lab, με αρχική σημ. «όρχεις της αλεπούς»]. **σαλεπιτζής** (ο) {σαλεπιτζήδες} {λαϊκ.} πρόσωπο που παρασκευάζει και πουλά σαλέπι (βλ.λ.), συνήθ. γυρίζοντας στους δρόμους. [ETYM. < τουρκ. salerçi < saler (βλ. κ. *σαλέπι*)]. **σαλέπι** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σάλε-ψα, -μένος} ♦ {αμετβ.} **1.** κάνω μικρή κίνηση, αλλάζω θέση, μετατοπίζομαι λίγο: ο *αέρας είχε πέσει εντελώς, ούτε φύλλο δεν σάλεπε* || *το ψάρι σαλέπει* (δηλ. είναι ακόμη ζωντανό, σπαρταρά και κατ' επέκτ. είναι φρέσκο) ΣΥΝ. κινούμαι, μετακινούμαι, σείομαι **2.** (κατ' επέκτ.) κινούμαι πάνω-κάτω, πηγαίνω εδώ και εκεί με ασταθή βήματα ΣΥΝ. τάλαντεύομαι, τραντάζομαι, κλονίζομαι : φρ. *σάλεψε (κάποιον)* τρελάθηκε: του *σάλεψε απ' τα βρασιοντήρια* || *είναι δυνατόν να μη σου σαλέψει, όταν σου συμβαίνουν τέτοιες συμφορές;* || του *χει σαλέψει ο νους* ΣΥΝ. το *χάσα, μου 'στριψε* ♦ **3.** (μετβ.) κινώ (κάτι) εδώ κι εκεί, προκαλώ τη μετακίνηση του: τα *κίματα σάλεσαν ελαφρά τη βάρκα* || *μόλις που σάλεψε τα χείλη του, δείχνοντας πως κάτι θέλει να πει* ΣΥΝ. κουνώ, σείω, τάλαντεύω, μετατοπίζω ANT. ακινητοποιώ. — **σάλεμα** (το).

[ETYM. αρχ. < σάλιο] **σάλι** (το) {χωρ. γεν.} κομμάτι πλεκτού ή υφαντού μάλλινου υφάσματος, που φοριέται ως κάλυμμα των ώμων από τις γυναίκες ΣΥΝ. εσάρ-πα.

[ETYM. < γαλλ. châle < περσ. Sal]. **σάλιαγκας** (ο) {λαϊκ.} το σάλιαγκάρι (βλ.λ.). [ETYM. < σάλιαγκας < μγν. σαλικός (με την επιδρ. τού ουσ. *σάλιο*) < αρχ. *σίαλος*]. **σαλιγκαοκάκι** (το) {λαϊκότ.} το όστρακο του σάλιαγκαριού, σαλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {εύγρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} {λαϊκ.} ♦ **1.** (αμετβ.) εκκρίνω σάλιο, βγάζω σάλια από το στόμα μου: το *μωρό σαλιάζει* ♦ **2.** (μετβ.) (σπανιότερ.) υγραίνω (κάτι) με σάλιο: ~ τα *χείλη μου* ΣΥΝ. σαλιώνω. **σαλιάρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} **1.** κομμάτι από ύφασμα ή πλαστικό, που δένεται γύρω από τον λαιμό και σκεπάζει το στήθος των νηπίων, για να μη λερώνονται καθώς τρώνε ~ **2.** νάρι που ζει σε όλες τις θάλασσες και έχει ως κύριο χαρακτηριστικό του την πλήρη σχεδόν απουσία λεπιών και τη στυλπνή, βλεννώδη έκκριση που καλύπτει το σώμα του. Επίσης σαλιάριστρα (σημ. 1). — (υποκ.) **σαλιάρτσα** (η). [ETYM. Ουσιαστικ. θηλ. τού επιθ. *σαλιάρης*]. **σαλιάρης**, -α, -ικο {σαλιάρηδες} {λαϊκ.} αυτός που τρώει σάλια από το στόμα, που δεν μπορεί να ελεγχτεί το σάλιο του. [ETYM. < σάλιο + παραγ. επίθημα -ίρης, πβ. ζημ-ίρης, *χαδ-ίρης*].

σαλιάρτζω ρ. αμετβ. {σαλιάρτσα} ερωτοτροπώ με προκλητικό ή σαχλό τρόπο, φλερτάρω έντονα: *κοίταζε τους πώς σαλιάρτζουν!* — **σαλιάρτι-σμα** (το).

σαλιάριστρα (η) → σαλιάρια

σαλιγκάρι (το) {σαλνγκαριού | -ιών} μαλάκιο με σπειροειδές κέλυφος και εδώδιμο σάρκα, σώμα μακρόστενο που προεξέχει κατά ένα μέρος από το κέλυφος και κεφάλι με δύο ζευγάρια όρθιων, συσταλ-τών κεραιών τρέφεται με φωτική ύλη και κινείται αργά αφήνοντας ίχνη βλέννας, δραστηριοποιείται δε κατά τις βροχερές ημέρες ΣΥΝ. σαλιγκαρος, {λαϊκ.} σάλιαγκας, (λόγ.) κοχλιάς, (διαλεκτ.) κοχλιός. — (υποκ.) σαλιγκαράκι (το).

[ETYM. < όνιμο μεσν. *σαλίγκας* (βλ. λ. *σάλιαγκας*) + παραγ. επίθημα -άρι, πβ. *λιθ-άρι, πιθ-άρι*].

σαλιγκάρος (ο) **1.** το σάλιαγκάρι (βλ.λ.) ΣΥΝ. σάλιαγκας **2.** (μθρ.-πα-λαιότερ.) διάδρομος σε σχήμα οστράκου σάλιαγκαριού (βλ.λ.), στον οποίο εξετάζονταν οι υπονηφίοι οδηγοί αυτοκινήτου. [ETYM. < όνιμο μεσν. *σαλίγκας* (βλ. λ. *σάλιαγκας*) + μεγεθ. επίθημα -αρος].

σαλικυλικός, -ή, -ό ΧΗΜ. κυρ. για ορισμένες ενώσεις, λ.χ.: ~ *αλδεΐδη* (οργανική ένωση που χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, τη φαρμακοποιία, ως αντιδραστήριο στην αναλυτική χημεία και σε οργανικές συνθέσεις) | *αλκοόλη* (οργανική ένωση που απαντά στον φλοιό της ιτιάς και της λεύκας και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική ως αντιπυρετικό, τοπικό αναισθητικό και τονωτικό) | *οξύ* (οργανική ένωση που χρησιμοποιείται ευρύτατα στη φαρμακευτική και τη βιομηχανία χρωμάτων) | το *ακετιλο- οξύ είναι η δραστηκή ουσία της ασπρίνης*.

[ETYM. Μεταφορά τού αγγλ. salicylic acid «σαλικυλικό (οξύ)» < salicyl < salicin «είδος πικρής καταπραϊντικής ουσίας» < λατ. salix, -icis «τιά», στις οποίες τον φλοιό και το φύλλωμα απαντά η εν λόγω ουσία].

σαλιόμετρο (το) {σαλινομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο με το οποίο μετρείται πόσο αλάτι έχει το θαλασσινό νερό. [ETYM. Μεταφορά τού αγγλ. salinometer (νόθο συνθ.) < saline «αλα-τότητα, αλιμρότητα» (< λατ. *salinus < sal, salis «αλάτι») + -meter (< αρχ. μέτρο ν)].

σάλιο (το) υγρό, διαυγές, αλκαλικό και λίγο κολλώδες, που εκκρίνεται από τους σιελογόνους αδένες στη στοματική κοιλότητα, περιέχει κυρίως νερό (κατά 95%(, οργανικές και ανόργανες ουσίες και ένζυμα: κύρια λειτουργία του είναι να διευκολύνει την κατάποση της τροφής, αλλά και να αρχίζει τη διαδικασία της πέψης: *από τη δίμα ξεράθηκε το ~ μου* || *ορισμένες στομαχικές διαταραχές συνοδεύονται από έντονη έκκριση σάλιου* || *το μωρό λερώθηκε με τα ~ του* ΣΥΝ. (επιστημ.) σιέλος: φρ. (α) *δεν υπάρχει σάλιο* δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι απένταρος (β) *τρέχουν τα σάλια μου* επιθυμώ σφοδρά να φάω ή να αποκτήσω κάτι, αλλά δεν μπορώ.

[ETYM. μεσν. < *σαλιόνιο) με έκκρουση τού -ι-, πβ. *σαγόνη - σαγιόνων*], υποκ. τού αρχ. *σίαλος* (βλ.λ.).

σαλιόνο ρ. μετβ. {σάλιο-σα, -θηκα, -μένος} {λαϊκ.} υγραίνω μια επιφάνεια με σάλιο, βάζω σάλιο σε (κάτι): *σάλιοσε τα χείλη του* | *το γραμματόσημο* ΣΥΝ. σαλιάζω. — **σαλιώμα** (το).

σαλίμι (το) {άκλ.} {λαϊκ.} **1.** φαγητό από κρέας κυνηγιού (λαγό, πέρδικα κ.λπ.) και διάφορα καρυκεύματα **2.** (συνεκδ.) η σάλτσα που συνοδεύει το παραπάνω φαγητό.

[ETYM. < γαλλ. salmi, συγκεκριμ. τ. τού salmigondis «καρυκεύμα από βραστάνα κρέατα», από συμφορμό των λ. salemine «αλατισμένη τροφή» (βλ. λ. *σαλιμί*) και condit «καρυκεύω» (< λατ. condire, ίδια σημ.)].

σαλμονέλα (η) {σαλμονελών} βακτήριο αναερόβιο που προκαλεί τις σαλμονέλλες (βλ.λ.).

[ETYM. < αγγλ. salmonella, από το όνομα τού Αμερικανού κτηνιάτρου Daniel E. Salmon (1850-1914), ο οποίος ανακάλυψε αυτό το βακτήριο].

σαλμονέλλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. μόλυνση που οφείλεται στη σαλμονέλα (βλ.λ.), λ.χ. η τροφική δηλητηρίαση με συμπτώματα γαστρεντερτίτιδας και ο εντερικός πυρετός, λ.χ. ο τυφοειδής πυρετός. [ETYM. < αγγλ. salmonellosis < salmonella (βλ. λ. *σαλμονέλα*)].

σαλόνη (το) {σαλόνη-ου | -ιών} **1.** ο χώρος τού σπιτιού που προορίζεται για την επίσημη υποδοχή και φιλοξενία των επισκεπτών, αίθουσα υποδοχής: *παρακάτω, στο ~* || *μεγάλο | πολυτελές* ~ ΦΡ. (μηκ.) φιλολογικό **σαλόνη** τακτική συγκέντρωση συγγραφέων, ποιητών και γενικά εκποσιτών του πνεύματος και της διανοήσης, που γίνεται στις αίθουσες υποδοχής μεγάρου, αριστοκρατικής έπαυλης κ.λπ. (στην Ελλάδα και σε απλά σπίτια λογοτεχνών) με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων, την καλλιέργεια των γραμμάτων και των τεχνών και τη διάδοση τους στους κόλπους της κοινωνίας, ο θεσμός ξεκίνησε από τη Γαλλία (Παρίσι) τού Που αι. και απλώθηκε σε όλες τις χώρες, φθάνοντας μέχρι τις αρχές τού αιώνα μας περίπου ΣΥΝ. *σάλα 2.* (συνεκδ.) το σύνολο των επίπλων της αίθουσας υποδοχής: το *κατάστημα μας διαθέτει ~ και **τραπεζαρίες** σε τιμή **ευκαιρίας** || **ευρωπαϊκό** | **παραδοσιακό** | **μαρόκο** ~ || **καρντένιο** | **δρόνιο** ~ **3. σαλόνια** (τα) (α) η υψηλή κοινωνία (β) (συνεκδ.) η πολυτέλεια, η πολυτελής, άνετη ζωή της υψηλής κοινωνίας: «*εγώ το πλουσιόπαιδο που ζούσα σε σαλόνια*» {λαϊκ. τραγ.) **4.** (η γεν. **του σαλονιού** ως χαρακτηρισμός) (α) αυτός που ανήκει στην υψηλή κοινωνία, που έχει καλούς τρόπους: *εγώ είμαι και ~ και τού λιμανιού* (ξέρω τους τρόπους και της αριστοκρατίας και τους πολύ λαϊκούς) (β) (μθρ.) πολυτελείας, για πρόσωπα που ανταποκρίνονται μόνο σε εύκολες καταστάσεις ή που ενεργούν εκ τού ασφαλούς (χωρίς να εκτίθενται σε κίνδυνο): *επαναστάτης - (που μιλάει για επανάσταση, ενώ είναι ο ίδιος εύπορος ή εξασφαλισμένος)* ~ 5. (ειδικότ.) ο εσωτερικός χώρος τού αυτοκινήτου, που προορίζεται για να κάθεται ο οδηγός και οι επιβάτες: το *καινούργιο μοντέλο διαθέτει πολυτελές **δεκάμηνο*** ~ 6. (α) οι δύο μεσαίες, αριστερά και δεξιά, (αντικριστές) σελίδες εφημερίδας, βιβλίου, περιοδικού ή άλλου εντύπου: *στο ~ της εφημερίδας φιλοξενείται σήμερα **συνέντευξη** τού νέου προέδρου (β) (κατ' επέκτ.) κάθε ζεύγος αριστερής και δεξιάς σελίδας τού ίδιου εντύπου, στις οποίες εκτυπώνεται κείμενο ή/και φωτογραφίες, σαν να αποτελούσαν ενιαία **σελίδα 7.** (συνήθ. στα βαγόνια τρένου) οι αντικριστές θέσεις επιβατών στο μέσον περίπου κάθε βαγονιού **8.** εμπορική έκθεση που φιλοξενείται σε μεγάλη αίθουσα (ξενοδοχείου, αθλητικού κέντρου κ.λπ.): *διεθνές* ~**

αυτοκινήτου | *ειδών κουζίνας*. — (υποκ.) σαλονάκι (το), (μεγεθ.) σα-λονάρα (η).

[ETYM₂ < νταλ. salone < sala (βλ. κ. σάλα). Η λ. πέρασε και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες: πβ. γαλλ. salon, αγγλ. salon και saloon, γερμ. Salon, ισπ. salón κ.ά.]

Σαλονίκη (η) (λαϊκ.) η Θεσσαλονίκη (βλ. λ.). — **Σαλονικιός** (ο), Σαλονικιό (η), σαλονικιώτικος, -η, -ο.

σαλοπέτα (η) {δύοσρ. σαλοπετόν} παντελόνι-φόρμα με τιράντες. [ETYM₂ < γαλλ. salopette «φόρμα εργασίας που φοριέται πάνω από τα ρούχα, για να μη λερωθούν» < salore «βρώμικος, ρυπαρός» (παλαιά σημ.· η λ. χρησιμοποιείται υβριστικά πλέον στη Γαλλική) < sale «βρομιά» + horpe | hurpe «σαλαπετεινός»].

σαλός, -ή, -ό (σπάν.) αυτός που του έχει σαλέψει ο νους, ανισόρροπος, τρελός ΣΥΝ. παλαβός ANΤ. ισορροπημένος, λογικός. [ETYM₂ μεσν. < αρχ. σάλος (βλ. λ.), με καταβιβασμό τού τόνου].

σάλος (ο) {χωρ. πληθ.} 1. (κυριολ.) η ισχυρή κύμανση στην επιφάνεια της θάλασσας, η θάλασσαστραχτή: *το πλοίο κλυδωνιζόταν επικίνδυνα από τον σάλο* ΣΥΝ. τρικυμία, φουρτούνα, αναταραχή, αντάρα ANΤ. γαλήνη, μπανάσα 2. (μτφ.) θορυβώδης ανακίνηση, κατάσταση παραχής και κλονισμού: *σάλο προκάλεσαν οι αποκαλύψεις του πρώην υπουργού || πολιτικός ~ θα προκληθεί, όταν έλθουν στο φως τα σκάνδαλα* ΣΥΝ. αναστάτωση, αναταραχή, αναβρασμός ANΤ. γαλήνη, ηρεμία.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «ασταθής, παλμική, επαναλαμβανόμενη κίνηση - τρικυμία, σεισμός», αγν. ετύμου, ναυτικός όρ., πιθ. δάνειο. Αν η λ. εἶται I.E., τότε σημαντικές δυσγένεσις εγείρει το αρχικό σ-. Ανεξαρτήτως οι υποθέσεις περί συνδέσεως με τους τ. τύλη | τύλος «προεξοχή, μαζιλιάρη» ή με το γερμ. schwellen «φουσκώνω». Παράγ. *σαλ-έσω, σάλ-αγος, σαλ-αγή κ.α.*]

σαλοτραπεζαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο ενιαίος χώρος μιας κατώτερης που περιλαμβάνει το σαλόνι και την τραπεζαρία 2. (συνεκδ.) το σύνολο των επίπλων που αποτελούν το σαλόνι και την τραπεζαρία. [ETYM₂ < σάλα + τραπεζαρία (με συνδ. φωνήεν -ο-)].

σαλτάρω ρ. αμετβ. {σαλταρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) NAYT. 1. (για πλοία) σηκώνω την άγκυρα και αναχωρώ από το λιμάνι ΣΥΝ. αποπλέω ANΤ. αράξω 2. (η προστ. *σάλτα!*) (α) παράγγελλω για ανέλκυση της άγκυρας και απόπλου (β) (ως ουσ.) η αναχώρηση του πλοίου, ο απόπλους: *στο ~ δάκρυσαν τα μάτια τους* ΣΥΝ. σαλτάρισμα 3. (κατ' επέκτ.) ξεκινώ για ταξίδι, φεύγω: *αίριο το πρσιό σαλτάρουμε!* ΣΥΝ. αναχωρώ, ξεμακραίνω. — **σαλτάρισμα** (το). [ETYM₂ Αντιδάν., < ιταλ. saltare, αρχική σημ. «σηκώνω την άγκυρα», < μεσν. λατ. seipare < μτγν. λατ. *exharpare < αρχ. έξαρπάζω].

σάλπιγγα (η) {σαλπίγγων} 1. ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό όργανο χωρίς βαλβίδες, που χρησιμοποιείται κυρ. στον στρατό για τη μετάδοση παραγγεμάτων, αλλά και ως όργανο ορχήστρας: *στις έντεκα κάθε βράδυ οι ~ χτυπούν σωπητήριο* · 2. ANAT. (α) καθένας από τους δύο μακρόστενους αγωγούς που εκτείνονται από τα πλάγια της μήτρας ως τις ωοθήκες και χρησιμεύουν για να μεταφέρονται τα σπερματοζώαρια στο ωάριο, ενώ ταυτόχρονα παρέχουν και το κατάλληλο περιβάλλον για τη γονιμοποίηση του ωαρίου και στη συνέχεια για τη μεταφορά του στη μήτρα: *πάθηση | φλεγμονή των - (β) ευσταχιανή σάλπιγγα* ο σωληνοειδής πόρος που συνδέει το κοίλο του μπίπου του αφτιού με τον ρινοφάρυγγα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₂ < αρχ. σάλπιγξ, -ηγος, εκφραστ. όρ., που εμφανίζει το ίδιο πα-ραγ. επίθημα με άλλα ον. μουσικών οργάνων, πβ. *σύρ-ηγξ, φόρυ-ηγξ*. Η λ. είναι αγν. ετύμου, πιθ. μεσσογ. δάνειο, ενώ η σύνδεση με το νοσημ.-τοπ. πληθ. svlprtr δεν έχει πειστικά επιχειρήματα, ο ανατ. όρ. αποδίδει το νεολατ. salpinx].

σαλπίγγεκτομή (η) IATP. η χειρουργική αφαίρεση της μιας ή και των δύο σαλπίγγων (σημ. 2). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingectomy].

σαλπίγγικός, -ής, -ό ANAT. 1. αυτός που σχετίζεται με τις σάλπιγγες της μήτρας της γυναίκας: *~ κήση* (εξωμήτριος κήση, κατά την οποία το έμβρυο είναι εμφυτευμένο σε μία από τις σάλπιγγες) · 2. αυτός που σχετίζεται με την ευσταχιανή σάλπιγγα (βλ. λ. σάλπιγγα, σημ. 3).

σαλπινγίτιδα (η) [1895] IATP. φλεγμονή των σαλπίγγων της μήτρας, που αποτελεί συνήθ. τμήμα γενικότερης λοίμωξης των γεννητικών οργάνων της γυναίκας. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. salpingite].

σαλπιγγογραφία (η) {σαλπιγγογραφιών} IATP. η ακτινογραφία των σαλπίγγων, που γίνεται με την ένεση ειδικής σκιαγραφικής ουσίας σε αυτές διά μέσου της μήτρας και αποβλέπει στο να διαπιστωθεί αν και κατά πόσον οι σάλπιγγες είναι ανοικτές, αποτελώντας τμήμα της διάγνωσης για τη γυναικεία στειρότητα. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingography].

σαλπιγγοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σαλπιγγοειδούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με σάλπιγγα (σημ. 1), που έχει σχήμα και μορφή σάλπιγγας: *~ όργανο | σχηματισμός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σαλπιγγοσκοπία (η) {σαλπιγγοσκοπιών} IATP. η εξέταση της ευσταχιανής σάλπιγγας (βλ. λ. σάλπιγγα) του αφτιού. [ETYM₂ < σάλπιγγα + -σκοπία < σκοπώ «παρρηγόρ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingoscopy].

σαλπιγγοσκόπιο (το) {σαλπιγγοσκοπίου | -ών} IATP. το όργανο με το οποίο γίνεται η σαλπιγγοσκοπία.

[ETYM₂ < σάλπιγγα + -σκόπιο < σκοπώ «παρρηγόρ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. salpingoscope].

σαλπιγκτής (ο) 1. πρόσωπο που σάλπιζει, που παίζει σάλπιγγα 2. (ειδικότ.) ο στρατιώτης που σάλπιζει τα παραγγέλματα για έγερση, κα-

τάκλιση, ανάπαυση, ασκήσεις κλπ., καθώς επίσης και τα παραγγέλματα σε ώρα μάχης 3. (σπάν. -μτφ.) πρόσωπο που διακηρύσσει, που διαλαλεί σπουδαία γεγονότα: ο ~ του πολέμου | *της ειρήνης*. Επίσης σαλπιστής [μτγν.]. [ETYM₂ αρχ. < σάλπιζω (< *σάλπιγγ-ω), βλ. λ.].

σάλπιζω ρ. μετβ. {σάλπισα} 1. παράγω ήχο με τη σάλπιγγα, παίζω τη σάλπιγγα 2. (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. σημαίνω παράγγελμα με τη σάλπιγγα 3. (μτφ.) αναγγέλλω παντού σπουδαία είδηση: *σάλπισε πρώτος το μήνυμα της ειρήνης* ΣΥΝ. διακηρύσσω, διαλαλώ, διατυμπανίζω ANΤ. αποκρύπτω. [ETYM₂ αρχ. < *σάλπιγγ-ω < σάλπιγξ, -ηγος, βλ. λ.].

σάλπισμα (το) [μτγν.] {σάλπισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (γενικά) το να σάλπιζει κανείς, να παράγει ήχο ή να παίζει μουσικό κομμάτι με τη σάλπιγγα (βλ. λ.) 2. (συνγόντ.-συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται, που βγαίνει από τη σάλπιγγα: *δυνατά ~ διατάραξαν την ησυχία της νύχτας* 3. (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. η μετάδοση διαταγής (παραγγέλματος) με τη σάλπιγγα 4. (συνεκδ.) ΣΤΡΑΤ. το ίδιο το πρόσταγμα που σάλπιζεται, το παράγγελμα που δίνεται με τη σάλπιγγα: *εθνικό ~ υπερκρινό ~ || θα περιμέναμε να ακούσουμε το ~ της έναρξης των ασκήσεων* 5. (μτφ.) επίσημη αναγγελία ή ανακοίνωση σημαντικού γεγονότος: *το ~ τού απελευθερωτικού αγώνα* ΣΥΝ. διακηρύξη, διατυμπάνιση.

σαλπίστης (ο) → σαλπιγκτής

σάλα (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. λατινοαμερικάνικη μουσική και χορός, κουβανέζικης προέλευσης, με χαρακτηριστικά τη ρυθμικότητα, τη ζωντανία και τον αισθησιασμό. [ETYM₂ < ισπ. salsa (βλ. κ. σάλτσου)].

σαλτάδορος (ο) (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) αυτός που κάνει σάλτους και ειδικότ. ο ικανός ή κατάλληλος για μεγάλα άλματα 2. (παλαιότ., κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής) αυτός που πηδούσε σε γερμανικό όχημα (συνήθ. κινούμενο), για να κλέψει τρόφιμα, υλικά, λάστιχα αυτοκινήτου και άλλα χρήσιμα είδη 3. (μτφ.-μειωτ.) αυτός που αναρριχάται σε υψηλές θέσεις, αξιώματα κ.λπ. χρησιμοποιώντας αθέμιτα ή και ανήθικα μέσα: *είναι μεγάλος ~ πολλά ακούγονται για το πώς κατόρθωσε να φτάσει εκεί όπου έφτασε...* [ETYM₂ < βεν. saltador < salta (βλ. λ. σάλτο) + επίθημα -dor].

σαλτάρω ρ. αμετβ. {σαλταρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (λαϊκ.-οικ.) 1. τινάζω το σώμα μου ψηλά και σε απόσταση, για να περάσω ή να αποφύγω εμπόδιο: *σάλταραν πάνω από τη μάντρα και μπήκαν στον κήπο* ΣΥΝ. πηδώ 2. (κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής) πηδώ πάνω σε (συνήθ. κινούμενο) γερμανικό φορτηγό, για να κλέψω πολεμοφόδια, ρόδες, τρόφιμα κ.λπ.: *«θα ~, θα ~, τη ρεζέρβα θα τους πάρω»* (λαϊκ. τραγ.) · 3. (αργκό) χάνω τα λογικά μου ή βρίσκομαι σε μεγάλη ψυχική αναστάτωση, μιλώ ή ενεργώ παράλογα: *μου έχουν συμβεί τόσα από την περασμένη εβδομάδα, που κοιτούσα να ~!* || *είναι σαλταρισμένος απ' την πολλή δουλειά* ΣΥΝ. τρελαίνομαι, τα χάνω. Επίσης (λαϊκότ.) σαλτέρω. — **σαλτάρισμα** (το). [ETYM₂ < ιταλ. saltare «πηδώ» < λατ. saltare (βλ. κ. σάλτο)].

σαλτιμπάγκος (ο) 1. πλανόδιος διασκεδαστής -χορευοβίτης, ακροβάτης, χιρομακτολόγος ή ηθοποιός- που εκτελεί διάφορα κωμικά νούμερα σε ανοικτούς χώρους, πλατείες κ.λπ. προς τέρψη του κοινού: *έφθασε και στην πόλη μας το τσίρκο με τα θηρία και τους ~ 2. (μτφ.-κακός.) άνθρωπος επιπόλαιος και χωρίς ηθικές αρχές και υπόληψη* ΣΥΝ. κατεργάρης, αγύρτης.

[ETYM₂ < ιταλ. saltimbanco «αυτός που πηδά πάνω στο σανίδι», συνθ. εκ συνυπαρχίας από τη φρ. salta in banco < saltare «πηδώ» (βλ. λ. σάλτο) + banco (βλ. λ. πάγκος)].

σάλτο (το) (λαϊκ.) η εκτίναξη του σώματος προς τα πάνω και σε απόσταση, το πήδημα ΣΥΝ. πήδηματιά, σαλτάρισμα, (λόγ.) άλμα: Φρ. *σάλτο μορτάλε* (i) το πήδημα του θανάτου, επικίνδυνο ακροβατικό νούμερο που γίνεται στο τσίρκο, χωρίς προστατευτικό δίχτυ (ii) (μτφ.) παράτολμο εγχείρημα, ενέργεια που εγκυμονεί θανάσιμο κίνδυνο. Επίσης (λαϊκότ.) **σάλτος** (ο) (πβ. *πήδος*). [ETYM₂ < ιταλ. salto < λατ. saltus «πήδημα» (< salire «πηδώ»)].

σάλτσα (η) {σαλτσών} 1. ρευστό μαγειρικό μείγμα από ποικίλα συστατικά με βάση το λάδι ή το βούτυρο, που προστίθεται στο φαγητό κατά το μαγείρεμα ή μετά από αυτό, για να κάνει τη γεύση του πλουσιότερη ή πιο πικάντικη: *~ ντομάτα | μπεσαμέλ | κωτερή | όρσοσηρή | λαχανικών* 2. (μτφ.) **σάλτσες** (οι) κάθε περιττό ή υπερβολικό στοιχείο που προστίθεται σε αφήγησή, για να κάνει το περιεχόμενο της πιο εντυπωσιακό ή για να καλύψει την απουσία ουσιαστικού περιεχομένου: *μην παίρνεις κατά γράμμα αυτά που λέει, γιατί του αρέσει να βάζει ~ || άσε τις ~ και μπες στην ουσία!* — (υποκ.) αάλταουλα κ. σαλτσίτσα (η).

[ETYM₂ < ιταλ. salsa (διαλεκτ. salza) < λατ. salsa, θηλ. τού salsus «αλ-μυρός»^ μτγ. τ. τού ρ. salire «αλατίζω» (< sal, salis «αλάτι)].

σαλτσέρα (η) (λαϊκ.) βαθύ επιτραπέζιο σκεύος, στο οποίο τοποθετείται η σάλτσα για το σερβίρισμα. [ETYM₂ < σάλτσου + παραγ. επίθημα -έρα, πβ. *σαλα-ιέρα, αλατ-ιέρα*].

Σαλόμη (η) 1. όνομα βιβλικών προσώπων, με γνωστότερη την κόρη της Ηρωδιάδας, η οποία συντέλεσε άμεσα στον αποκεφαλισμό του Ιωάννη του Βαπτιστή με τον περιφημο χορό της (ο *χορός της Σαλόμ-PVÇ* ή *χορός των επτά πέπλων*) 2. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM₂ μτγν. κύρ. όν. < εβρ. salōni «επρήνη»].

Σάλονα (τα) (ορθότ. *Σάλονα*) {Σαλώνων} (παλαιότ.) η Αμφισσα (βλ. λ.).

[ETYM₂ μεσν., βλ. λ. Αμφισσα].

σάμαλι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} γλυκό που παρασκευάζεται με σιμι-γδάλι και ζάχαρη, ψήνεται στον φούρνο και διαποτίζεται με σιρόφι. [ETYM₂ < τουρκ. şamali].

σαμάν (ο) {άκλ.} μάγος-ιερέας πολλών φυλών της Ασίας, της Αμερι-

κής, τής Αυστραλίας, τής Ινδονησίας και τής Αφρικής, ο οποίος, πέφτοντας σε έκσταση, έχει την ικανότητα -σύμφωνα με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις κάθε περιοχής- να επικοινωνεί με τα πνεύματα, να θεραπεύει τους ασθενείς και να οδηγεί με ασφάλεια τις ψυχές στον άλλο κόσμο. Επίσης **σαμάνος**.

[ETYM₁ < γαλλ. chamane < saman, λ. τής γλώσσας Τουνγκούς (από την περιοχή τής Ν. Σιβηρίας, Μογγολίας και Β. Κίνας), < πρακρ. samana «βουδιστής μοναχός» < σανσκρ. samana «μοναχός, ασκήτης» (< samana «θρησκευτική άσκηση»)].

σαμανισμός (ο) [1854] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των δοξασιών και των θρησκευτικών πεποιθήσεων πολλών ασιατικών, αμερικανικών και αφρικανικών φυλών, που βασίζονται στην πίστη στη μαγεία και στη δυνατότητα επικοινωνίας με τον κόσμο των πνευμάτων μέσω ειδικά προικισμένων ατόμων, των σαμάν (βλ.λ.). — σαμανιστής (ο), **σαμανίστρια** (η), σαμανιστικός, -ή, -ό. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. chamanisme].

σαμαράδικο (το) (λαϊκ.) το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται ή επισκευάζονται σαμάρια ΣΥΝ. (λόγ.) σαματοποιείο.

σαμαράς (ο) {σαμαράδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή/και πουλά σαμάρια ΣΥΝ. (λόγ.) σαματοποιός. Επίσης σαμαρτζής.

Σαμάρεια (η) αρχαία πόλη τής Παλαιστίνης, τής οποίας οι κάτοικοι ήταν Ισραηλίτες και Ασσύριοι ειδωλολάτρες· λόγω τής ύπαρξης ειδωλολατρικών στοιχείων στη θρησκεία τους αντιμετωπιζόνταν με περιφρόνηση από τους Ιουδαίους.

[ETYM₁ μτγν. τόπων. < εβρ. Sumerān, λόφος που έλαβε το όνομα του από τον Semēr, ο οποίος τον πούλησε στον βασιλιά Αμρί του Ισραήλ].

Σαμαρείτης (ο) [μτγν.] {Σαμαρείτών}, **Σαμαρείτισσα** (η) {Σαμαρείτισσών} (στην αρχαιότητα) πρόσωπο που κατοικούσε ή καταγόταν από τη Σαμάρεια (βλ.λ.): Φρ. **καλός Σαμαρείτης** (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που βοηθεί όποιον έχει ανάγκη, όπως ο Σαμαρείτης τής παραβολής του Ευαγγελίου, ακόμη και αν πρόκειται για εχθρό του. — σαμαρείτικος, -ή, -ό [μτγν.].

σαμάρι (το) {σαμαριού | -ιών} **1.** το εξάρτημα που τοποθετείται στη ράχη των υποζυγίων και χρησιμεύει ως κάθισμα για τον αναβάτη ή ως βάση για τη στερέωση του φορτίου ΣΥΝ. (λόγ.) σάγμα· Φρ. (παροιμ.) **όποιος δεν μπορεί να δέρι τον γάδαρο, δέρνει το σαμάρι** βλ. λ. **γάδαρος 2.** (μτφ.) (α) καμπύλο χαμηλό μπόδιο που υψώνεται ελαφρά πάνω από το επίπεδο τής ασφάλτου από το ένα πεζοδρόμιο ως το άλλο και τοποθετείται για να αποτρέπει την ανάπτυξη μεγάλης ταχύτητας από τα αυτοκίνητα ή για να αποτρέπει τους μοτοσυκλετιστές από αγώνες ταχύτητας (κόντρες) (β) κάθε τέτοιο κυρτό εξόγκωμα (λ.χ. στο πάνω μέρος μαντρότουζου). — (υποκ.) σαμαράκι (το). [ETYM₁ μεσν. < μτγν. *σαμάριον* (με πρόληπτ. αφομοίωση και απλοποίηση), υποκ. του αρχ. *σάγμα* (βλ.λ.), ίσως με τη μεσολάβηση του λατ. *sgama(r)um* (< αρχ. *σάγμα*)].

Σαμάρια (η) περιοχή τής ΝΑ. Κρήτης στον νομό Χανίων, γνωστή για το ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς φαράγγι τής *(φαράγγι τής Σαμαρίας)*.

[ETYM₁ Η περιοχή οφείλει την ονομασία της από το εκκλησάκι τής *Οσίας Μαρίας*, που βρίσκεται στην έξοδο του φαραγγιού, με συνεκφορά και συνίτηση: *Σια-Μαρία > Σαμα-ριά].

σαμάριο (το) {σαμαριού} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο **Sm**), που χρησιμοποιείται σε ειδικές κατηγορίες γυαλιών και καταλυτών, καθώς και στην ηλεκτρονική (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ETYM₁ < νεολατ. samarium < γαλλ. samarskite, από το όν. του Ρώσου συστηματάρχη I.E. Samarskij (1803-70), που ήταν μηχανικός σε ορυχεία].

σαμαροσκουτί (το) {σαμαροσκουτιού | -ιών} (λαϊκός). **1.** ύφασμα για την εσωτερική επένδυση των σαμαριών **2.** χοντρό και φθινό ύφασμα για κατασκευή πανοφριών **3.** (μτφ.) χοντρό και άκομφο ύφασμα: *τι φόρεσες αυτό το ~;*

σαμαρτζής (ο) {σαμαρτζήδες} (λαϊκ.) ο σαμαράς (βλ.λ.). [ETYM₁ < *σαμάρι* + *παρτζ*. πύθμα -τζής (βλ.λ.)].

σαμαρώνω ρ. μετβ. {σαμάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθώ το σαμάρι (βλ.λ.) στη ράχη υποζυγίου: *~ τον γάδαρο* | *το άλογο* | *το μουλάρι* ANT. Ξεσαμαρώνω. — σαμάρωμα (το).

σαμαροτός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει με σαμάρι.

σαματάς (ο) {σαματάδες} (λαϊκ.) η μεγάλη φασαρία και ταραχή που προκαλείται συνήθ. από πολλούς ανθρώπους μαζί ή από μεμονωμένο πρόσωπο που φωνάζει και προκαλεί αναστάτωση: *οι διπλανοί γιόρταζαν τον γάμο τής κόρης τους κι έκαναν μεγάλο - ΣΥΝ.* (λαϊκ.) ντόρος, νταβαντούρι ANT. ησυχία, γαλήνη. [ETYM₁ < τουρκ. şamata < араβ. (Συρία) Samāta].

σαματατζής (ο) {σαματατζήδες}, **σαματατζού** (η) {σαματατζού-δες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει μεγάλο θόρυβο ή που προκαλεί καβγάδες, φιλονικίες κ.λπ.: *οι άλλοι δεν τον ήθελαν στην παρέα, γιατί ήταν - ΣΥΝ.* θορυβοποιός, ταραχοποιός, καβγατζής. — **σαματατζήδι-κος**, -η, -ο. [ETYM₁ < *σαματάς* + *παρτζ*, επίθημα -τζής (βλ.λ.)].

σάματι επίρρ. (λαϊκ.) **1.** (σε ερώτηση στην οποία εννοείται ή αναμένεται αρνητική απάντηση) μήπως: *~ το έκανε επίτηδες; || ~ εγώ έφταιγα; || ~ μπορούσαμε να κάνουμε αλλιώς;* ΣΥΝ. *σάμπως, τάχα, τάχατες, λες και · 2.* (σε σύγκριση πραγματικής κατάστασης με υποθετική) σαν, σαν να: *~ να μη μας τα λες καλά · 3.* (κατ' επέκτ.) μου φαίνεται, ίσως, σαν να: *~ να σε είδα χτες το βράδυ εδώ γύρω* ΣΥΝ. νομίζω, θαρρώ. Επίσης *σάματις*.

[ETYM₁ < ως (χρον. σύνδ.) + *-άματι* < *άμα* + *ότι* «αμέσως όταν» με σύγηση του αρχικού ατόνου ω-].

σαμβύκη (η) {σαμβυκών} αρχαίο έγχορδο όργανο, τριγωνικού σχήματος (σαν άρπα), που παρήγε οξύ ήχο και κρουόταν με πλήκτρο.

[ETYM₁ αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. ανατολικό δάνειο, του οποίου η προέλευση δεν έχει προσδιοριστεί. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πθ. η σύνδ. με αρχαμ. āebākā «κίθάρα». Από την Ελληνική προέρχεται το λατ. sambuca]. **σαμιακός**, -ή, -ό → Σάμος

σαμιαμίδι κ. **σαμιαμίδι** (το) {σαμιαμίδιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. ΖΩΟΛ. μικρή, ευκίνητη σαύρα με καφετί χρώμα, που φωλιάζει στις ρωγμές των τοίχων, συνήθ. κατοικημένων χώρων, και χάρη στα ειδικώς διαμορφωμένα άκρα των δακτύλων της μπορεί να τρέχει στις λείες, κάθετες επιφάνειες των τοίχων ή ακόμη και στις οροφές ΣΥΝ. *μολυντήρι 2.* (μτφ.-σκωπτ.) νεαρό άτομο μικρόσωμο και ευκίνητο: *κοίτα το ~ πώς σκαρφαλώνει στο δέντρο!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*. [ETYM₁ < μεσν. *σαμιαμίδιον*, υποκ. του *σαμιαμίνθος*, λ. σημιτ. αρχής. Δεν φαίνεται πιστή η αναγωγή στο αρχ. *σαυρίδιον*, με μεσν. τροπή σε **σαμινίδιον* (πθ. *γαίνος - αγαμινός*) και αναδιπλασιασμό τής πρώτης συλλ. *σαμ-* (*ι)αμ-ιδι* | *-ιδι*). *σαμιαμτικός*, -η, -ο → Σάμος

Σαμιντής (ο) {Σαμιντών}, **Σαμιντίσσα** (η) {Σαμιντίσσαν} ΙΣΤ. μέλος ορισμένων ιταλικών φυλών που κατοικούσαν στην ορεινή Κ. και Ν. Ιταλία, γνωστά και από τους πολέμους τους εναντίον των Ρωμαίων τον 4ο και 3ο αι. π.Χ. — *σαμιντικός*, -ή, -ό. [ETYM₁ < λατ. Samnites, αγν. ετύμου]. **Σαμόα** (ου) (σαμόα Malo Sa'oloto Tu'otasi o Samoa, Independent State of Samoa = Ανεξάρτητο Κράτος των Σαμόα) ηνωτικό κράτος στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό, που αποτελείται από εννέα νησιά, με πρωτεύουσα την Άπια, επίσημες γλώσσες τής Σαμόα και την Αγγλική και νόμισμα το *τάλα*. — **Σαμοανός** (ο), **Σαμοανή** (η), **σα-μοϊκός**, -ή, -ο.

[ETYM₁ Το τόπων. Samoa ανάγεται είτε σε τοπικό φύλαρχο είτε σε λ. που σημαίνει «τόπος των μοα» (το μοα είναι ονομασία ντόπιου πτηνού, που τώρα έχει εκλείψει και που ίσως αποτελούσε τοτέμ για τους ιθαγενείς)]. **σαμοβάρι** (το) {σαμοβαριού | -ιών} μεταλλικό οικιακό σκεύος ρωσικής προελεύσεως, που αποτελείται από βραστήρα σε σχήμα υδρίας, διαθέτει μικρή εστία στη βάση του και χρησιμοποιείται για το βράσιμο του νερού για το τσάι. [ETYM₁ < ρωσ. samovar «αυτό που βράζει μόνο του» < samo- «ο ίδιος, μόνος» + -var < variti «βράζω, μαγειρεύω»]. **Σαμογιέτης** (ο) {Σαμογιετών} μέλος μογγολοειδούς φυλής που ζει στη Σιβηρία, στον Β. Παγωμένο Ωκεανό. — **σαμογιτικός**, -ή, -ό. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. Samoyed < *σαμογιέ*. Sāme-aena | -yenne «γη των Saam» (δηλ. των Λατώνων). Οι ίδιοι αυτοσαποκαλούνται Nenet, που σημαίνει «πρόσωπο, άνθρωπος»]. **Σαμοθράκη** (η) **1.** νησί του ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους απέναντι από τις ακτές τής Θράκης και ΒΔ. τής Ίμβρου **2.** η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — **Σαμοθρακιώτης** κ. **Σαμοθρακίτης** (ο), **Σαμοθρακιό-τισσα** κ. **Σαμοθρακίτισσα** (η), **σαμοθρακιώτικος**, -η, -ο κ. **σαμοθρακί-τικός** κ. (λόγ.) **σαμοθρακίος**, -α -ο [αρχ.].

[ETYM₁ αρχ. τόπων., από την περιγραφική ονομασία *Σάμος θρακία*, η οποία μάλλον σήμαινε «υψηλή Θράκη» (βλ. λ. *Σάμος*, για την προελλην. ρίζα «υψηλός»), άποψη που εξηγείται τόσο από τους ορεινούς γόκους του νησιού όσο και από την καταγωγή των αρχ. κατοίκων του (Θράκες)]. **σαμολάδο** (το) (λαϊκ.) λάδι από σουσάμι (βλ. κ. λ. *σουσαμολάδο*) ΣΥΝ. (λόγ.) ησημέλαιο.

[ETYM₁ < *σουσαμολάδο*, με απλολογική αποβολή τής ά συλλαβής (πθ. *άμφο-φορές - άμοφορές*). **Σάμος** (η) **1.** νησί του Α. Αιγαίου Πελάγους Ν. τής Χίου και Β. των Δωδεκανήσων **2.** η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού και νομού (*νομός Σάμου*), ο οποίος περιλαμβάνει τα νησιά Σάμο, Ικάρια και Φουρνούς. — **Σαμώτης** κ. (λόγ.) **Σάμιος** (ο) [αρχ.], **Σαμώτισσα** κ. (λόγ.) **Σάμια** κ. **Σαμία** (η), **σαμιατικός**, -η, -ο κ. (λόγ.) **σαμιακός**, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM₁ αρχ. τόπων., που ανάγεται σε προελλην. ρίζα με σημ. «υψηλός» και δικαιολογείται από τα συγκριτικώς υψηλά βουνά του νησιού, πράγμα που συμβαίνει και σε άλλα τόπων. (πθ. *Σάμη, Σαμοθράκη*). Δεν θεωρείται πθ. η σημιτ. προέλευση του τοπωνυμίου]. **σαμουά** (το) {άκλ.} **1.** δέρμα απαλό και μαλακό από αγριοκάτσικο· (ως επίθ.) **2.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από το παραπάνω δέρμα: *παπούτσια ~ 3.* (για χρώμα) υπόλευκος, κιτρινωπός: *τυπάνω το κείμενο σε χαρτί ~*. [ETYM₁ < γαλλ. chamois < μτγν. λατ. camoxi]. **Σαμουήλ** (ο) {άκλ.} **1.** προφήτης τής Π.Δ., ο τελευταίος Κριτής του Ισραήλ και άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. [ETYM₁ μτγν. κυρ. όν. < εβρ. Šəmū'el «όνομα του Θεού»]. **σαμουρά** (ο) {άκλ.} ο ευγενής τής φεουδαρχικής τάξης τής παλαιάς ιαπωνικής κοινωνίας, η οποία σταδιακά μετατράπηκε σε στρατιωτική κάστα με ειδικά προνόμια και διατήρησε τον κλειστό χαρακτήρα της μέχρι την κατάργησή της το 1871. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπουργός*. [ETYM₁ < ιαπων. samurai < *παλαιότ. samurai* «απληρέτω» < sa- *πρόθεμ.* + morafi «επαγγελματ. αναμμένο» (< μογ «φρουρός»)]. **σάμπα** (η) {χωρ. πληθ.} βραζιλιάνικος αστικός χορός που χαρακτηρίζεται από μικρά βήματα μπροστά και πίσω με έντονη κίνηση των γοφών και ελαφρότερη του κορμού, ο οποίος κυριαρχεί στις εκδηλώσεις των περιφημών βραζιλιάνικων κερναβαλιών (πθ. λ. *σαμποόρο-μω*).

[ETYM₁ < πορτ. samba, από γλώσσα των ιθαγενών τής Βραζιλίας]. **σαμπάν** (το) {άκλ.} (στη ΝΑ. Ασία και Ιαπωνία) πλούσιο που κινείται με πανιά ή και με κουβιά, με επίπεδη γάστρα χωρίς καρίνα, το οποίο χρησιμοποιείται και ως κατοικία. [ETYM₁ < γαλλ. sampan < κινεζ. sanpān «πλοίο» με τρεις σανίδες» <

san «τρία» + ban «σανίδα, κατάστρωμα»]. **σαμπάνι** επίθ. (άκλ.) αυτός που έχει το χρώμα της σαμπάνιας: ~ *ύψωμα | εσώρουχο | νυφικό*. σαμπάνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *καμπανίτης οίνος*-περίφημο γαλλικό αφρώδες κρασί σε χρώμα λευκό, που παρασκευάζεται στην περιοχή της Καμπάνιας της Γαλλίας με τη μέθοδο της δεύτερης ζύμωσης του μούστου μέσα σε σφραγισμένο μπουκάλι· έχει λάβει παγκόσμια διάδοση και έχει συνδεθεί με τις γιορτές, τις επίσημες περιστάσεις και τα πολυτελή γεύματα: *για να γιορτάσουν το ευχάριστο γεγονός, άνοιξαν ~*. [ETYM₁ < γαλλ. champagne, από την περιοχή Champagne «Καμπάνια» της ΒΑ. Γαλλίας (< λατ. Campania < campus «πεδιάδα»), όπου πρώτο-παρασκευάστηκε τον 17ο αι. ο αφρώδης οίνος]. **σαμπανιέρα** (η) {σαμπανιερών} μεταλλικό δοχείο μέσα στο οποίο τοποθετούνται κομμάτια πάγου, ώστε η φιάλη, κυρ. σαμπάνιας, που επίσης τοποθετείται σε αυτό, να διατηρείται αψότου ανοιχτεί και οσότου καταναλωθεί στην κατάλληλη χαμηλή θερμοκρασία. [ETYM₂ < σαμπάνια + παραγ. επίθημα -ιέρα, πβ. φρουτ-ιέρα, σαλατ-ιέ-ρα]. **σαμπανιζέ** επίθ. {άκλ.} ελλην. *αφρώδης*- (για κρασί) αυτό που αφρίζει σαν τη σαμπάνια (βλ. λ.), που μοιάζει με σαμπάνια: *γλυστό ελληνικό - κρασί είναι αυτό που παράγει στη Ρόδο*. [ETYM₃ < γαλλ. champagne(s), βλ. λ. σαμπάνια]. **σαμπί** κ. σαμπί (το) {άκλ.} γράμμα του αρχαίου ελληνικού αλφαβήτου σε μορφή πλάγιου «π» (>ι) ή, αρχικά, ως Τ, που απαντά σε ορισμένες αρχαϊκές επιγραφές της Μικράς Ασίας στη θέση του δίπλου «σ», αλλά εγκαταλείφθηκε πολύ νωρίς, παραμένοντας μόνο στο ελληνικό σύστημα αριθμησης ως σύμβολο του αριθμού 900. [ETYM₄ < μεσν. *σαμπί* | *σαμπί*, πθ. < φρ. **ωσαν* πει | *πί*, λόγω του σήματος του, που έμοιαζε με πλάγιο *πεί/πί*]. **σαμπλεβέ** (το) {άκλ.} τεχνική σφάλτωσης (βλ. λ.) και συνεκδ. ό, τι έχει παραχθεί με τέτοια τεχνική. [ETYM₅ < γαλλ. champlevé < champlever «αράσσω (μεταλλική) επιφάνεια» < champ «πέδιο» (< λατ. campus) + lever «σηκώνω» (< λατ. levare)]. **σαμπό** (το) {άκλ.} καλοκαιρινό πέδιλο με ζύλινη επίστρωση στο οποίο μένει ακάλυπτη η φτέρνα ΣΥΝ. ξυλοπάπουτσο, τσόκαρο. [ETYM₆ < γαλλ. sabot < παλ. γαλλ. savate «παλιό, φθαρμένο υπόδημο» (αγν. ετύμου), υπό την επίδρ. της λ. botte (βλ. κ. μπότα)]. **σαμπόδρομος** (ο) ο δρόμος (και οι γύρω του εγκαταστάσεις) στον οποίο παρελαύνουν οι σχολές της σάμπας κατά το διαγωνιστικό μέρος του καρναβαλιού του Ρίο ντε Ζανέιρο στη Βραζιλία. **σαμποτάζ** (το) {άκλ.} ελλην. *δολιοφθορά* 1. ΣΤΡΑΤ. η πρόκληση καταστροφών σε υλικά μέσα ή εγκαταστάσεις του εχθρού, που διενεργείται με μουσική αποστολή σε καιρό πολέμου ή κατά τη διάρκεια επανάστασης: η *ανατίναξη της γέφυρας οφείλεται σε ~*. (κατ' επέκτ. σε περίοδο ειρήνης) η σκόπιμη και με έκνομα μέσα επιβρόδυνση ή παρακόλυση εργασιών εργοστασίου, λειτουργίας επιχειρήσεως, έργου, διεργασίας, ενέργειας κ.ά. για λόγους διαμαρτυρίας ή με σκοπό την πρόκληση ζημιάς, σύγχυσης, αναταραχής κ.λπ.: ~ στο *κυβερνητικό έργο από εσωκομματικούς αντιπάλους* ΣΥΝ. υπονόμηση. [ETYM₇ < γαλλ. sabotage < p. saboter, αρχική σμη. «χτυπό, ταρακουνό, θορυβώ (με μπότες)» < sabot (βλ. λ. σαμπό)]. **σαμποτάρ** ρ. μετβ. {σαμποτάρισ-α, -μένος} κάνω σαμποτάζ (βλ. λ.): *έχουν πάρει εντολή να σαμποτάρουν τις προσπάθειες μας*. — **σαμποτάρισμα** (το). [ETYM₈ Μεταφορά του γαλλ. saboter (βλ. λ. σαμποτάζ)]. **σαμποτέρ** (ο/η) {άκλ.} ελλην. *δολιοφθορέας*- πρόσωπο που διενεργεί σαμποτάζ (βλ. λ.): *ομάδα έμπειρων - εισέδωσε στο στρατόπεδο του εχθρού και ανατίναξε την πυριτιδαποθήκη*, [ETYM₉ < γαλλ. saboteur < p. saboter (βλ. λ. σαμποτάζ)]. **σαμπουάν** (το) {άκλ.} αρωματισμένο ρευστό παρασκευάσμα για το λούσιμο και την περιποίηση του τριχωτού της κεφαλής. [ETYM₁₀ < γαλλ. shampooing, γερουνδίο του αγγλ. shampoo, λ. που περιγράφει τόσο το προϊόν όσο και το λούσιμο του τριχωτού της κεφαλής: < παλαιότερ. αγγλ. champo «μαλάσσω, κάνω μασάζ» < χίντι cāmpnā «πέχω, μαλάσσω»]. σα μ που κ (το) {άκλ.} αραβικό πλοιάριο με δύο κατάρτια, που χρησιμοποιείται στην Ερυθρά Θάλασσα. [ETYM < αραβ. sambuk]. **σαμπουκά** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποτό που παρασκευάζεται από αλκοόλ, ζάχαρη και αρωματικές ουσίες και μοιάζει στο χρώμα, στη γεύση και στο άρωμα με το ούζο. [ETYM < ιταλ. sambuca < sambuco (βλ. λ. *σαμπουκός*)]. **σαμπουκός** κ. ζαμπουκός (ο) μικρό δέντρο ή θάμνος με μικρά, αρωματικά, λευκά ή κίτρινα άνθη σε ταξιανθίες, τα οποία χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική, τη ζαχαροπλαστική και την οινοποιία. [ETYM < ιταλ. sambuco < λατ. sambucus, αγν. ετύμου]. **σαμπρέλα** (η) {σαμπρελών} (λαϊκ.) 1. ελαστικός σωλήνας σε σχήμα δακτυλίου, που γεμίζεται με αέρα υπό πίεση και τοποθετείται στον τροχό διαφόρων οχημάτων (λ.χ. αυτοκινήτου, ποδηλάτου κ.ά.), για να διατηρεί τον όγκο του σταθερό: *φουσκώνω τη -1 | έσκασε η ~*. 2. σφαιρικός θάλαμος γεμάτος αέρα υπό πίεση, που τοποθετείται στο εσωτερικό της μπάλας διαφόρων αθλημάτων (λ.χ. του ποδοσφαίρου), για να διατηρεί τον όγκο της σταθερό και να της προσθέτει ελαστικότητα ΣΥΝ. αεροθάλαμος 3. (ειδικότ.) κυκλικός πλαστικός σωλήνας γεμάτος αέρα, που βοηθεί τον άνθρωπο να επιπλέει στη θάλασσα, διασώζοντας τον σε περίπτωση ναυαγίου: *φοβόταν να μπει στη θάλασσα χωρίς ~* ΣΥΝ. σοσιβίο. — (υποκ.) **σαμπρελίτσα** (η). [ETYM₁₁ Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη γαλλ. φρ. chambre à air «αερόθά-

λαμος», με την επίδρ. των λ. σε -έλα]. **σαμπός** επίρρ. (λαϊκ.) 1. σαν, σαν να: *μου μίλησε με θάρρος, ~ (να) με γνώριζε από παλιά* 2. (σε ερωτήσεις, στις οποίες εννοείται ή αναμένεται αρνητική απάντηση) σάματος, μήπως: ~ *το έκανα επίτηδες; || ~ ξέρει τι λέει; ΣΥΝ. τάχα, τάχατες, λες και 3. (κατ' επέκτ.) μου φαίνεται, ίσως: ~ *νά 'χεις δικιο!* ΣΥΝ. πιθανώς, σάματος. [ETYM < σαν + *πως*]. **σα μ σάρα** (η) ΘΡΗΣΚ. (στον ινδουισμό) η πορεία της νυχής που ξαναγεννιέται με τη μορφή οποιουδήποτε όντος (μεταβίωση ή μετενάρκωση), μέχρι να απελευθερωθεί από τα δεσμά των προηγούμενων πράξεων της. [ETYM₁₂ < σανσκρ. samsara «διατερνώντας» < sam «μαζί - εντελώς» + -sarā < sarati «τρέχει, ρέει»]. **Σαμψούν** (η) {Σαμψούντ-ος, -α} πόλη και ευρύτερη περιοχή της Β. Μικράς Ασίας στον Εύξεινο Πόντο, εστία του ποντιακού ελληνισμού μέχρι το 1922: η αρχαία *Αμισός*. Επίσης **Σαμψούντα**. [ETYM₁₃ Μεταπλασμός του ελληνογενούς τουρκ. Samsun < μεσν. φρ. εις *Αμισόν*, ονομασία που επικράτησε (αντί της αρχ. *Αμισού*, βλ. λ.) μετά την εξάπλωση των Σελτζούκων Τούρκων τον 11ο αι. μ.Χ.]. **σάμπυχο** (το) (σαμπύχου -| -ων) ή **μιατζουράνα** (βλ. λ.). [ETYM. < μγν. *σάμπυχο* | *σάμπυχο*, δάνειο, αγν. ετύμου]. **Σαμπών** (ο) {άκλ.} Π.Δ. Κριτής του Ισραήλ με ασυνήθιστη σωματική δύναμη, που οφειλόταν στο ότι διατηρούσε τα μαλλιά του άκοπα (βλ. κ. λ. *Λαλιδά*). [ETYM₁₄ μγν. κύρ. όν. < εβρ. šimšōn, υποκ. του Semes «ήλιος»]. **σαν** κ. (προφωρ.) **σα'** μόριο 1. (α) δηλώνει παρομοίωση και ισοδυναμεί με τα «όπως», «καθώς», «σάμπως», «ως», «όμοια με», «ίδια» (+ *ανάρθη* ονομαστική ή *έναρθη* αιτ.): *τρώει ~ βασιλιάς || περπατούσε ~ την αρκούδα || ~ λιοντάρια πολέμησαν || το παιδί το *ανάθρεψε* ~ *δικό του || τράβηξε το χέρι της ~ από φωτιά || έτρεχε ~ *λαγός* - έτρεχε ~ τον *λαγό ||* *πονηρός ~ αλεπού || έτρεμε - το γάρι || τον *αγαπώ ~ αδελφό μου || τους *βλέπει όλους ~ εχθρούς του* (β) (ειδικότ.) για ιδιότητα την οποία ο ομιλητής θεωρεί ή εμφανίζει ως ψευδή ή αναληθή: *μιλάει ~ ειδικός, ενώ δεν κατέχει το θέμα* 2. (καταχρ. με ουσ. ή επίθ., που επέχει στην πρόταση θέση κατηγορηματικού προσδιορισμού και δηλώνει σχέση αιτιολογίας ως προς το υπόλοιπο περιεχόμενο της πρότασης) με την ιδιότητα του... *ως: ~ *προθυπουργός της χώρας, οφείλω να λάβω αντηγήματα για την πάταξη του οικονομικού εγκλήματος* 3. (με επιθετα, επιρρήματα και ρήματα) δηλώνει αβεβαιότητα του ομιλούντος ή πιθανότητα και ισοδυναμεί με το «νομίζω», «μου φαίνεται», «σάμπως», «αν δεν απατόμα» κ.λπ.: ~ *καλά να τα λέει || ~ *πολλά *γυρεύει || ~ *καλά *βουλευτήκατε σ' αυτό το *σπίτι* 4. (ερωτηματικές αντωνυμίες ή επιρρήματα) άραγε, τάχα: ~ *τι να θέλει; || ~ *πόσα να κερδίζει τον μήνα; 5. (σε συνδυασμό με τα μόρια «να» και «που»): (α) με το «σαν να» εισάγονται (i) αναφορικές παραβολικές προτάσεις, οι οποίες εκφέρονται συνήθ. σε χρόνο παρωχημέ'Ο εξακολουθητικό: *φορούσε τη στολή του ~ ήταν αληθινός στρατηγός || *έκανε πρώτα τον *σαυρό της, ~ *έμεινε σε εκκλησιά* (ii) παραβολικές προτάσεις, που δηλώνουν πιθανότητα ή πιθανή αιτιολογία: *ζαφνικά *στράμα για την ~ *θυμήθηκε *κάτι || ~ *ακούστηκε *κάτι *μέσα από τα *ερείπια || *ύστερα ο *καπνοπόλης, ~ *βαρέθηκε, *μου *είπε... (iii) ειδικές προτάσεις, συνήθ. μετά το ρήμα «φαινόμα» και τα συνώνυμα του: *φανόταν ~ *ηρέμησε και να *ξεθάρρωνε *λίγο (ότι ηρέμησε και ξεθάρρωνε *λίγο) || αυτό το *παιδί *δείχνει ~ *ξέρει τον *τόπο (ότι τον ξέρει) (iv) κύριες (ανεξάρτητες) προτάσεις, που εκφράζουν υποκειμενική γνώμη ή απλή υπόνοια του ομιλητή: ~ *κλαίει || (συνχά και στο εσωτερικό της πρότασης) η *θάλασσα ~ *καλυπτερε και *ίσως *φύγει *καμιά *βάρκα || *όμοια ~ *δυσαρεστήθηκε *μ' αυτόν *μας τον *αστεισμό (Κ. Καβάφης) (β) με τον συνδυασμό «σαν... που» εισάγονται σπανιότ. αιτιολογικές προτάσεις: *σαν *βρόμικα *που ήταν, τα *πέταξε *πέρα (επειδή ήταν βρόμικα) - ΦΡ. *σα(ν) *δεν *ντρέπεται βλ. λ. ντρέπομαι. [ETYM μεσν. < αρχ. *ωσαν* (με σύγηση του αρχικού ύτονου ω-) < φρ. *ώς αν*]. **σαν** κ. (προφωρ.-λογος) **σα'** συνδ. (λαϊκ.) εισάγει χρονικές προτάσεις και ισοδυναμεί με: 1. *όταν*, *όταν* *θα*, *αφού*: ~ *έχασα τη μητέρα μου, *ήμουν *δώδεκα *χρόνων || ~ *έλθει, *θα *του *το *παι || *θα *ξυπνήσεις ~ *χτυπήσουν *οι *καμπάνες || ~ *πως *στην *Καλαμάτα *και *ρθεis *με *το *καλό...» (δημοτ. τραγ.) 2. *άμα*, *μόλις*, *ευθύς* *ως*: ~ *είδε την *αδελφή της, την *αγκάλιασε *με *ανακούφιση 3. *κάθε *φορά *που, *οσάκις*: *και ~ *τους *έβλεπαν, *φώναζαν *γελώντας... || *κοκκινίζει ~ *με *βλέπει 4. (υποθετικός) ισοδυναμεί με το «εάν», «αν» και εισάγει υποθετικές προτάσεις: ~ *θέλεις, *πήγανε *και *εσύ *μαζί *τους 5. (σπανιότ. αιτιολογικός με υποθετική χρονία) εισάγει αιτιολογικές προτάσεις και ισοδυναμεί με «αφού» ή «επειδή»: *δεν *πας *για *σπρά *κι *εσύ ~ *νέος *να *διασκεδάσεις; (αφού | *μια *και *είσαι *νέος) || - *φίλος, *έπρεπε *να *με *βοηθήσεις || ~ *ήθελες *να *μ'αρνηθείς, *γιατί *να *μ'αγαπήσεις; [ETYM μεσν., βλ. λ. sanare «θεραπεύω» (< sanus «υγιής, σώος»)]. **Σανγκρία** (η) πόλη και λιμάνι της Α. Κίνας στην Κίτρινη Θάλασσα. [ETYM₁₅ < κινεζ. Shanghai «παραθαλάσσιω» < shang «πίθ, σε» + hai «θάλασσα»]. **σανγκρία** (η) {άκλ.} οινόπνευμα αρωματισμένο ποτό (ισπανικής προελεύσεως) από κόκκινο κρασί με χυμούς εσπεριδοειδών, μπαχαρικά, συχνά με κομματάκια φρούτων, που σερβίρεται παγωμένο.**

[ETYM₁ < ισπ. sangria < sangre «αίμα» (< λατ. sanguis, -inis)].
 σανδάλι κ. σαντάλι κ. (σπανιότ.) σάνδαλο κ. σάνταλο (το) {σαν-δαλι-ού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) καλοκαιρινό υπόδημα που αποτελείται από μια σόλα η οποία προσδένεται στο πόδι με δερμάτινα λουριά: *πήρα ένα ζευγάρι σανδάλια για την παραλία*. [ETYM₂ < αρχ. σανδάλιον, υποκ. του σάνδαλον, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο ανατολ. προελεύσεως, ίσως παράλλ. προς το περσ. sandal «πέδιλο»].
σανδαράκι κ. **σανδαράκη** (η) {σανδαράκιον} 1. ημιδιαφανής ρητίνη που διατίθεται με τη μορφή αχροκίτρινων κόκκων, η οποία χρησιμοποιείται στη βιομηχανία χρωμάτων, στη φαρμακοποιία και για επικαλύψεις χαρτίου, δερμάτος ή μετάλλου • 2. ορυκτό του θείου και του αρσενικού.
 [ETYM₂ < αρχ. σανδαράκη | -άκη, δάνειο ανατολ. προελεύσεως, αγν. ετύμου. Ίσως υπάρχει σχέση με το τόπων. *Σανδαράκη*, λιμάνι της Μαύρης θάλασσας].
σανίδα (η) 1. μακρύ, ορθογώνιο ξύλο μικρού σχετικά πάχους, που προέρχεται από τον κατά μήκος τεμαχισμό κορμού δέντρου και χρησιμοποιείται σε ποικίλες ξυλινές κατασκευές: το *πάτωμα είναι φτιαγμένο από σανίδες* || με το *τράνταγμα μεταποτίστηκαν δύο από τις ~ του κρεβατιού* ΣΥΝ. τάβλα- φρ. (α) *σανίδα σωτηρίας* βλ. λ. *σωτηρία* (β) *βρεγγυμένη σανίδα* το πολύ ξύλο (κυρ. ως μέσο σωφρονισμού): *αυτός χρειάζεται - για να στρώσει!* 2. (για πολύ αδύνατες και χωρίς καμπύλες γυναίκες ή για μέρος του σώματος) επίπεδος, χωρίς καμπύλες: *έγινε - από τη διαίτα* || *κοιλιά ~*. — (υποκ.) σανιδούλα (η). [ETYM₁ < αρχ. σανίς, -ίδος, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Η παραδοσιακή αναγωγή στο ρ. *σανίω* «κουνώ (την ουρά), χαϊρετίζω» παρουσιάζει αξεπέραστα σηματολ. προβλήματα. Διάφορες ερμηνείες έχουν προταθεί για το αρχικό σ-, όπως η υπόθεση αρχικού τ. *tu-n-id- (που θα το συνένδε με το τύλη | *πύλος* «κάλος» και «φρός» (ξύλου)), αλλά δεν είναι δυνατόν να επιβεβαιωθούν].
 σανιδένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από σανίδες, που αποτελείται από σανίδες: ~ *πάτωμα* | *ταβάνι*.
σανίδι (το) {σανιδι-ού | -ιών} (λαϊκ.) 1. η σανίδα (βλ. λ.) ΣΥΝ. τάβλα • 2. η σκηνή του θεάτρου και κατ' επέκτ. η καριέρα του ηθοποιού του θεάτρου: *βγήκε από μικρή στο ~ || έχει χρόνια στο ~*. — (υποκ.) σανιδάκι (το). [ETYM₁ < αρχ. σανίδιον, υποκ. του σανίς, -ίδος (βλ. λ.)].
σανιδοειδής, -ης, -ές [1896] {σανιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) όμοιος με σανίδα, αυτός που έχει το πάχος σανίδας: ~ *ειδώλιο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
σανιδοσκάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. 1. πρόχειρη, κινητή σκάλα από χοντρές σανίδες, που χρησιμοποιείται για την επιβίβαση και αποβίβαση των επιβατών πλοίου, το οποίο έχει πλευρίσει στην αποβάθρα 2. πρόχειρος διάδρομος από σανίδα, με τον οποίο επικοινωνούν με την αποβάθρα οι επιβάτες ελαφρού σκάφους.
σανιδόφρακτος, -ης, -ός [1888] αυτός που έχει περιφραχθεί με σανίδες: ~ *χώρος* | *ιδιοκτησία*. [ETYM₁ < σανίδα + φρακτός < φράσσω].
 σανιδώμα (το) {μτγν.} {σανιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η επικάλυψη, η επίστρωση επιφάνειας με σανίδες: το ~ *του πατώματος* 2. (συνεκδ.-περιληπτ.) οι σανίδες που χρησιμοποιούνται για την επίστρωση επιφανείας, κυρ. πατώματος: το ~ *του δωματίου είναι πολύ φθαρμένο* 3. (συνεκδ.) πάτωμα κατασκευασμένο από σανίδες. Επίσης σανιδώσιμη (η) (σημ. 1).
 σανιδώνω ρ. μετβ. {σανιδώ-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) 1. επικάλυπτω επιφάνεια με σανίδες, στρώνω με σανίδα: ~ *το πάτωμα* 2. (αρχικό) πατώω τέρμα το γκάζι του αυτοκινήτου, για να επιταχύνω όσο το δυνατόν περισσότερο: *σανίδασέ το για να προλάβουμε*. [ETYM₁ < μτγν. *σανιδώ* (-όω) < αρχ. σανίς, -ίδος (βλ. λ.)].
σανιδωτός, -ής, -ός {μτγν.} αυτός που έχει στρωθεί ή επενδυθεί με σανίδες: ~ *πάτωμα* | *ταβάνι* ΣΥΝ. σανιδένιος.
 σάνκτους (το) {άκλ.} ελλην. άγιος, το τέταρτο τυπικό μέρος της λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπενεντίκτους, άγκνους ντέι) που μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση του αγγελικού επινίκιου ύμνου «Άγιος, άγιος, άγιος, κύριος Σαββάθ» (Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Sabaoth) και συμπληρώνεται με το μπενεντίκτους (βλ. λ.): το ~ *από την λειτουργία του Μέντελσον*. [ETYM₁ < λατ. sanctus «άγιος»].
σανός (ο) 1. (περιληπτ.) χόρτο από διάφορα αγρωστώδη και άλλα φυτά (λ.χ. βρόμη, τριφύλλι κ.ά.), που θερίζεται πριν ωριμάσει πλήρως και αποξηραίνεται με διάφορα μέσα, για να χρησιμοποιηθεί στη σνέγεια ως ζωτροφή- φρ. *τρώω σανό* είμαι αφελής ή βλάκας ΣΥΝ. τρώω κουτόχορτο 2. (ειδικότ.) *σανά* (τα) το σύνολο της συγκομιδής του παραπάνω χόρτου. Επίσης σανό (το) (σημ. 2). — σανοπώλης (ο) [1897], σανοπώλειο (το). [ETYM₁ < σλαβ. seno].
 Σανσκριτική (η) η κλασική κυρ. αρχαία ινδική γλώσσα (μερικοί χαρακτηρίζουν με τον ίδιο όρο και τα αρχαιότερα κείμενα, τις Βέδες ή Rigveda) σε αυτή τη γλώσσα, η οποία αποτελεί τμήμα του κλάδου της Ινδοϊρανικής και ανήκει στην ευρύτερη οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, έχουν γραφεί τα γνωστά ινδικά έπη Mahābhārata και Rāmāyana" ακολούθησε υπήρξε μια αρχαϊζούσα μορφή ινδικής γλώσσας, στην οποία γράφτηκαν ποιητικά και θεατρικά έργα, ασηγήσεις, φιλολογικές και θεολογικές πραγματείες και η οποία χρησιμοποιείται, σπανιότερα, μέχρι και σήμερα. Επίσης Σανσκριτικά (τα). — σανσκριτικός, -ής, -ός [1816].
 [ETYM Μεταφορά του αγγλ. sanskrit < σανσκρ. sarhskṛta «συναρμοσμένος, τελειοποιημένος, καλλιεργημένος» (< sam «μαζί» + kṛta «φτιαγμένος»). Η ονομασία αυτή οφείλεται στην κανονισμένη, συ-

στηρά ρυθμιστική και καθαρή (πθ. λ. *καθαρεύουσα*) μορφή της αρχαίας ινδικής γλώσσας, την οποία περιέγραψε συστηματικά ο Ινδός γραμματικός Panini].
 σανσκριτολόγος (ο/η) ειδικός επιστήμονας που ασχολείται με τη μελέτη της Σανσκριτικής και των κειμένων που έχουν γραφτεί στη γλώσσα αυτή. — σανσκριτιστής (ο) [1869].
σαντακρούτα (η) → σατακρούτα
 σαντάλι (το) → σανδάλι
 σάνταλο¹ (το) → σανδάλι
 σάνταλο² (το) {σαντάλ-ου | -ων} φυτό της Ινδίας, της Αυστραλίας και των νησιών του Ειρηνικού Ωκεανού, που ημιζείται για το αρωματικό ξύλο του (σανταλόξυλο).
 [ETYM₂ < μτγν. σάνταλον, αββ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. candana «σανταλόξυλο»].
 σανταλόξυλο (το) το αρωματικό ξύλο του φυτού σάνταλο.
σαντέα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) τραγουδίστρια νυχτερινού κέντρου.
 [ETYM Μεταφορά του γαλλ. chanteuse, θηλ. του chanteur «τραγουδιστής» < λατ. cantor].
σαντζάκι (το) {σαντζακί-ου | -ων} παλαιά διοικητική περιφέρεια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, υποδιάρθρωση του βιλαετιού (βλ. λ.).
 [ETYM μεσν. < τουρκ. sancak].
 σαντιγί (η) (παλαιότ. ορθ. *σαντιγί*) {άκλ.} κρύα κρέμα που παρασκευάζεται από γάλα, βούτυρο, ζάχαρη, χρησιμοποιείται ευρέως στη ζαχαροπλαστική για την παρασκευή γλυκυσμάτων ή ως συνδετικό φρούτων, παγωτών, γλυκών, ροφημάτων κ.λπ.: *καφέ με ~ || γλυκό με ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο.
 [ETYM < γαλλ. chantilly, από την ομώνυμη πόλη της Ν. Γαλλίας, όπου παρασκευάστηκε για πρώτη φορά αυτή η κρέμα. Η πόλη είχε τη μεσν. ονομασία Chantilleum < λατ. κύρ. όν. Cantilius].
 Σαντορινή (η) ή Θήρα (βλ. λ.). — Σαντορινιός κ. Σαντορινιαίος (ο), Σαντορινιά κ. Σαντορινιαία (η), σαντορινιός, -ιά, -ή κ. σαντορινιαίτικός, -ή, -ο κ. σαντορινιαίκος [ETYM Βλ. λ. Θήρα].
σαντούγκ (το) {άκλ.} μεταξωτό ύφασμα με χοντρή ύφανση: (κ. ως επίθ.) *φορούσε ένα κόκκινο ~ φόρεμα*. [ETYM < αγγλ. shantung, όνομα επαρχίας της ΒΑ. Κίνας].
 σαντουίτς (το) {άκλ.} 1. πρόχειρο έδεσμα που αποτελείται από δύο φέτες ψωμιού (ή φραντζολάκι ανοιγμένο στη μέση), ανάμεσα στις οποίες τοποθετούνται διάφορα υλικά (φέτες τυριού, αλλαντικών κ.ά.) 2. (μτφ.) κάθε κατασκευή από ξύλο, μέταλλο ή άλλο υλικό, που αποτελείται από δύο όμοια εξωτερικά στρώματα, μεταξύ των οποίων υπάρχει ένα τρίτο, διαφορετικής υφής στρώμα ΦΡ. (λαϊκ.) *κάνουν (κάποιον) σαντουίτς* για πρόσωπο ή πράγμα που το βάζουν στη μέση πιέζοντας το δύο άλλα πρόσωπα ή πράγματα: *καθώς έτρεχε, βρέθηκε ανάμεσα σε δύο νταλικές και τον έκαναν ~ || οι δύο αμυντικοί έπεσαν πάνω στον επιθετικό και τον έκαναν ~*. — (υποκ.) σαντουιτάκι (το), (μεγελ.) σαντουιτάρα (η), σαντουιτάδικο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο.
 [ETYM < αγγλ. sandwich, από το όνομα του Αγγλου John Montague, κόμητα του Sandwich (1718-92), ο οποίος, κατά τη διάρκεια της χαρτοποιίας, είχε τη συνήθεια να τρώει αυτού του είδους το πρόχειρο γεύμα, προκειμένου να μην αναγκάζεται να εγκαταλείπει το παιχνίδι, για να φάει ένα κανονικό γεύμα].
σαντούρι (το) {σαντουρι-ού | -ιών} (λαϊκ.) ΜΟΥΣ. έγχορδο μουσικό όργανο της ΝΑ. Ευρώπης, που αποτελείται από ηχείο σε σχήμα τραπεζίου με μεταλλικές χορδές, τρεις για κάθε φθόγγο, οι οποίες κρουνοίται με δύο λεπτά ραβδία (μαγκέτες) (πθ. λ. *κανονάκι*). [ETYM₂ < τουρκ. santur].
σαντουριέρης (ο) οργανοπαίχτης του σαντουριού.
 [ETYM₂ < σαντούρι + παρυσ. επίθημα -ιέρης (βλ. λ.)].
 σαντουροβιόλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) σαντούρι και βιολί που παίζονται μαζί: «με *βιολί ~ να χορεύουν κι οι διάβολοι*» (λαϊκ. τραγ.).
σανφασόν επίρρ. χωρίς αυστηρή τήρηση των καθιερωμένων τρόπων και κανόνων συμπεριφοράς, με ανεπίσημο τρόπο, χωρίς τύπους & ΣΥΝ. ανεπίσημα, απλά ΑΝΤ. τυπικός, επίσημα, εθιμοτυπικός. — σανφασονισμός (ο). [ETYM₁ < γαλλ. sans façon «χωρίς τρόπους, χωρίς επιτήδευση»].
σαξ (το) {άκλ.} 1. ειδική απόχρωση του γαλάζιου, που αποκλίνει προς το πράσινο-το γαλαζοπράσινο χρώμα 2. (ως επίθ.) γαλαζοπράσινος: ~ *μπλουζάκι* | *σακάκι* | *φόρεμα*.
 [ETYM < γαλλ. saxe «είδος πορσελάνης (με το συγκεκριμένο χρώμα)», η οποία κατασκευάζεται στη Σαξονία (γαλλ. Saxe)].
σαξή (η) {-ης κ. -εος | -εις, -εων} η τοποθέτηση σέλας σε υποζύγιο. [ETYM < αρχ. σάξις < σάττω «γεμίζω εντελώς, εφοδιάζω», βλ. λ. σα-Υγι].
σαξόκερας (το) {σαξοκέρ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-περιληπτ.) ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό μουσικό όργανο, που διαθέτει επιστόμιο και κλειδιά- χρησιμοποιείται κυρ. στις φιλαρμονικές ορχήστρες (μπάντες). [ETYM Μετάρρ. δάνειο από αγγλ. saxhorn (νόθο συνθ.) < sax- (βλ. λ. *σαξόφωνο*) + horn «κόρνα, κέρας» (βλ. λ. *κόρνα*)].
Σάξονας (ο) [1800] {Σαξόνων} μέλος αρχαίου γερμανικού λαού, που κατοικούσε στην περιοχή της Βαλτικής Θάλασσας και του σημερινού Σλέσβιχ και που αργότερα επεκτάθηκε και στις ακτές της Γλατίας και της Βρετανίας. — σαξονικός, -ής, -ό [1874]. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. Saxon, ονομασία των βορειογερμανικών φύλων που εγκαταστάθηκαν στη Βρετανία τον 5ο και 6ο αι. μ.Χ., < αρχ. αγγλ. Seaxan (πληθ.), πθ. < αρχ. γερμ. sahsa «πολεμικό μαχαίρι»].
Σαξονία (η) [1758] 1. η περιοχή της Γερμανίας που είχε κατακτηθεί

και κατοικηθεί από τους Σάξονες 2. ομόσπονδο κρατίδιο της Γερμανίας με πρωτεύουσα τη Δρέσδη.
[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Saxony (πβ. γερμ. Sachsen, γαλλ. Saxe). Βλ. λ. Σάξονας].

σαξόφωνο (το) {-ου κ. -ώνου | -ων κ. -ώνων} ΜΟΥΣ. μεταλλικό πνευστό μουσικό όργανο σε πολλές παραλλαγές, που αποτελείται από κωνικό σωλήνα με είκοσι τέσσερις οπές, οι οποίες ελέγχονται από κλειδιά με κάλυμμα, και από επιστόμιο παρόμοιο με εκείνο του κλαρινέτου- αποτελεί σήμερα το κυριότερο όργανο για τον μελωδικό αυτοσχεδιασμό της τζαζ. — σαξοφωνίστας (ο), σαξοφωνίστρια (η).

ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο.
[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. saxophone (νόθο συνθ.) < saxo- (από το όνομα του Βέλγου κατασκευαστή μουσικών οργάνων Adolphe Sax, 1814-94) + -phone < φωνή].

Σαουδική Αραβία (η) (αραβ. al-Mamlakah al Arabijah as Su'ūdīyah = Βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας) κράτος της ΝΑ. Ασίας στην Αραβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Ριάντ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ριάλ Σαουδικής Αραβίας. — **Σαουδάραβας** (ο), Σαουδάραβισσα (η), σαουδάραβικός, -ή, -ό.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Saudi Arabia, από το όνομα του εμίρη Abd al-Aziz ibn Sa'ūd (1880-1953), ο οποίος συνένωσε τις κτήσεις του στην Αραβική Χερσόνησο το 1932 και ίδρυσε το βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας. Το όνομα Sa'ūd ανάγεται μάλλον στην араβ. λ. sa'ūd «καλή τύχη, ευτυχία»].

σάουνα (η) φινλανδικού τύπου ατμόλουτρο που βασίζεται στην παραγωγή ξηρής θερμότητας σε κλειστούς θαλάμους και εφαρμόζεται ευρύτερα σε γυμναστήρια, χώρους υγιεινής, ακόμη και σε σπίτια (πβ. λ. χαμάμ). [ETYM. < φινλ. sauna].

σάουντρακ (το) {άκλ.} 1. η ηχογραφημένη μουσική κινηματογραφικής ταινίας, όπως κυκλοφορεί σε δίσκους, ψηφιακούς δίσκους και κασέτες 2. (ειδικότ.) το βασικό μουσικό θέμα κινηματογραφικής ταινίας. [ETYM. < αγγλ. sound track].

Σ.Α.Π. (το) Συμβούλιο Ανότατης Παιδείας.
σαπίω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σάπισα-, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) σάπιο, προκαλώ την αποσύνθεση οργανικού σώματος: *μην ποτίσεις συνέχεια τα φυτά, γιατί θα τους σαπίσεις τις ρίζες* || *η υγρασία σάπισε τα κουφώματα*- Φρ. **σαπίζω (κάποιον) στο ζύλο** ζυλοκοπώ (κάποιον) ανελέητα ♦ (αμετβ.) 2. γίνομαι σάπιος, βρίσκομαι σε κατάσταση αποσύνθεσης: *ο κορμός του δέντρου | τα φύλλα | οι καρποί | οι ρίζες | τα λεμόνια | οι ντομάτες | οι μανιτάρια | τα κρέατα | τα δόντια σάπισαν* || *το πάτωμα σάπισε από την υγρασία* 3. (μτφ.) καταστρέφομαι, φθείρομαι: *~ στα κάτεργα | στη φυλακή | στην εξορία* 4. (μτφ.) χάνω την αγνότητα, την καλοσύνη κ.λπ., διαφθείρομαι (στην ψυχή και στο πνεύμα): *μέσα τον έχει σαπίσει*. — **σάπισμα** (το). [ETYM. μεσν. < θ. σαπ-, από τον παθ. αόρ. β' ε-σάπ-ην (και αργότερα *εσάπηςα*) του αρχ. *σῆπωμαι* (βλ. λ.) και το επίθημα -ίζω, κατά το σχήμα *ρήννιμι - έρρῶνι - ρογίζω, μαινίωμι - έμάνιμι - μανίζω*].

σαπίλα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση της αποσύνθεσης (φυτικής ή ζωικής) οργανικής ουσίας ΣΥΝ. σήψη ANT. ασηνία 2. (συνεκδ.-συγχότ.) η οσμή σαπισμένου πράγματος, οργανικής ουσίας που βρίσκεται σε αποσύνθεση: *τα απόνερα και οι βρομιές στις άκρες του δρόμου μύριζαν μούλα* και ~ || *η ~ από τα χαλασμένα φρούτα δεν σ' άφηνε να αναπνεύσεις* ΣΥΝ. βρόμα, δυσωδία 3. (μτφ.) η ηθική σήψη, η κατάσταση της ψυχικής και πνευματικής αποσύνθεσης: *γνώρισε όλη τη ~ και τη βρόμα της κοινωνίας* || *μετά την αποκάλυψη του σκανδάλου, οι αρμόδιοι είναι αποφασισμένοι να καθαρίσουν όλη τη ~* ΣΥΝ. διαφθορά, ανηθικότητα ANT. αγνότητα, ηθικότητα. [ETYM. < θ. σαπ- (βλ. λ. σαπίω) + παρρη. επίθημα -ίλα].

σαπιοδόντης (ο) {σαπιοδόντηδες}, σαπιοδόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ΛΑΪΚ.) πρόσωπο που έχει σάπια δόντια ΣΥΝ. κουφιοδόντης.

σαπιοκάραβο (το) (λαϊκ.) πολύ παλιό σκάφος που βρίσκεται σε κακή κατάσταση και θεωρείται επικίνδυνο: *μ'αυτό το ~ θα ταξιδέψουμε*; σαπιοκούλια (η) (υβριστ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο με μεγάλη και πλαδαρή κουλιά.

σαπιολέμονο (το) (λαϊκ.) το σάπιο λεμόνι.

σάπιος, -ια, -ιο 1. (για οργανικές ουσίες) αυτός που έχει χαλάσει, που έχει αλλοιωθεί η σύσταση του ή βρίσκεται σε κατάσταση αποσύνθεσης: *~ φρούτα | λαχανικά | τρόφιμα | κρέατα* ΣΥΝ. χαλασμένος, αλλοιωμένος, (λόγ.) σαπρός ΦΡ. **σάπιο μήλο** το χρώμα του χαλασμένου μήλου, κόκκινο προς το καρεπί 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει φθαρεί σε μεγάλο βαθμό, που έχει καταστραφεί από την πολυκαυρία και τη χρήση: *~ καρέκλα | τραπεζί | ντουλάπι | έπιπλο* ΣΥΝ. σαθρός, ετοιμόρροπος ANT. γερμός, άφθαρτος 3. (για πρόσ.) αυτός που έχει προσβληθεί από σοβαρό λοιμώδες νόσημα, συνήθ. αφροδίσιο, το οποίο τον κατατρώγει σιγά-σιγά, η σφιγλή του έκανε άγρηστο και ~ 4. (για δόντια) αυτός που έχει χαλάσει (από τερηδόνα) 5. (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ηθικής εξαχρείωσης, διεφθαρμένος: *~ οικογένεια | κοινωνία | μυαλό* ΣΥΝ. ανήθικος, φαύλος, αχρείος ANT. ηθικός, ενάρετος ΦΡ. (α) (αργκό) **άσε τα σάπια**, άψησε τις πονηριές, μη λες ψέματα, μη συστηρέρεσαι διπλωματικά ή υποκριτικά: *~ και πες μου τι συμβαίνει!* ΣΥΝ. άσε τα ψόφια (β) **κάτι σάπιο υπάρχει στο βέλαιο της Δανιμαρκίας** βλ. λ. Δανιμαρκία.

[ETYM. μεσν. < σαπίω (υποχρητ.), βλ. λ., κατά το σχήμα *τρύπιος - τρυπώ, ψόφιος - ψοφά*].

σαπίω (το) → σαπίω

σαποκόλλισμα (το) {σαποκόλλισμα-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) ασθένεια τών φυτών, ιδ. τών αμπελιών, κατά την οποία σαπίζει η ρίζα

τους.
[ETYM. <σαπο- (<σάπιος) + κόλλισμα < κόλλος].

σαπουνάδα (η) (λαϊκ.) 1. νερό που περιέχει σαπουνι- διάλυμα σαπουνιού ή άλλου απορρυπαντικού σε νερό, που χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των ρούχων, των πιατικών κ.λπ. ΣΥΝ. σαπουνόνερο 2. (συνεκδ.) ο αφρός που σχηματίζεται από διαλυμένο σαπουνι ή άλλο απορρυπαντικό: *ρίξε πάνω σου άφθονο νερό, για να φύγουν οι ~*.

σαπουνάδικο (το) (λαϊκ.) 1. το εργοστάσιο ή το εργαστήριο στο οποίο παρασκευάζεται σαπουνι ΣΥΝ. σαπωνοποιείο 2. το κατάστημα στο οποίο πωλείται σαπουνι.

σαπουνάς (ο) {σαπουνάδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παρασκευάζει ή/και πωλεί σαπουνι ΣΥΝ. σαπωνοποιός.

σαπουνι (το) {σαπουνι-ιού | -ιών} 1. σκευή μείγμα από άλατα λιπαρών οξέων με ιόντα, κυρίως καλίου ή νατρίου, που αφρίζει όταν αναμιχθεί με νερό, αφαιρώντας ταυτόχρονα τη βρομιά από επιφάνειες, όπως λ.χ. το ανθρώπινο δέρμα, το ύφασμα, το πλαστικό κ.λπ., και γι' αυτό χρησιμοποιείται ευρύτερα για λούσιμο, πλύσιμο και καθαρισμό: *αγό! | πράσινο | αρωματικό | βιομηχανικό | ιατρικό* ~||~ *γλυκερίνης* | *πολυτελείας* | *για παιδιά* ΦΡ. **τον αράπη κι αν τον πλένεις το σαπουνι σου χαλάς** βλ. λ. αράπης 2. (γενικότ.) ημίρρευτη ή υδαρής σύνθεση καθώς και κάθε είδους απορρυπαντικό που χρησιμοποιούνται για καθαρισμό. Επίσης (λόγ.) σάπων (ο) [μτγν.] {σάπωνος} (βλ. λ.). — (υποκ.) σαπουνάκι (το).

[ΥΧΜ. μεσν. < μτγν. *σαπόνιον* (με τροπή του -ω- σε -ου-, πβ. *πόλος - πουλάρι*), υποκ. του σάπων, -ανος < κελτ. *sapo, αφού αυτό το είδος καθαριστικού μείγματος ήταν κελτική εφεύρεση, την οποία κληρονόμησαν οι Έλληνες από τους Γαλάτες της Μικράς Ασίας. Μέσω του παράλλ. δανεισμού πλάστηκε η αντίστοιχη λατ. λ. sapo, -ōnis και η αρχ. γερμ. seifa και έτσι διαδόθηκε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, πβ. γαλλ. savon, ιταλ. sapone, γερμ. Seife, αγγλ. soap κ.ά.].

σαπουνίζω ρ. μετβ. {σαπουνισ-α, -της, -μένος} (λαϊκ.) 1. τρίβω (κάτι) με σαπουνι, σχηματίζω σαπουνάδα στην επιφάνεια του: *το σαπουνίζουμε καλά και μετά ξεπλένουμε* 2. καθαρίζω (κάτι) με σαπουνι και νερό: *κάθε πρωί σαπουνίζει το πρόσωπο του* || ~ *τα ρούχα*. — **σαπουνίσμα** (το). [ETYM. < μεσν. *σαπουνίζω* < μτγν. σάπων (βλ. λ. σαπουνι)].

σαπουνόλουτρο (το) (λαϊκ.) το λουτρό που γίνεται με (ξεστό) νερό και σαπουνι.

σαπουνόνερο (το) (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) νερό που περιέχει διαλυμένο σαπουνι, διάλυμα σαπουνιού σε νερό: *ρίχνει τα ~ στον δρόμο!* ΣΥΝ. σαπουνάδα.

σαπουνόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) τηλεοπτική ή ραδιοφωνική σειρά (serial) με κοινότοπο αισθηματικό ή/και περιπετειώδες περιεχόμενο, που μεταδίδεται σε πάρα πολλά επεισόδια, συχνά για χρόνια.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. soap opera, όρος που εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του '30, επειδή οι χορηγοί των σειρών που επικρατούσαν στην αμερικανική τηλεόραση ήταν αρχικώς παραγωγοί απορρυπαντικών και σαπουνιών, με αποτέλεσμα οι διαφημίσεις των προϊόντων τους να κυριαρχούν κατά την προβολή των επεισοδίων].

σαπουνόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΓΕΩΛ. ένυδρο ορυκτό του μαγνησίου (πυριτικό μαγνησίου), που στην αφή μοιάζει με το σαπουνι ΣΥΝ. (λόγ.) σαπωνόλιθος.

σαπουνόπουσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. φούσκα που σχηματίζεται σε αφρό σαπουνάδας και γενικότ. σε νερό που περιέχει διαλυμένο σαπουνι ΣΥΝ. μπουρμπουλήθρα, (λόγ.) πομφόλυγα 2. (μτφ.) **σαπουνόπουσκες** (οι) λόγια επιπόλαια ή χωρίς νόημα και σημασία, που δεν αντέχουν σε κριτική: *μη δίνεις σημασία, αυτά είναι ~* ΣΥΝ. αερολογίες, (λόγ.) πομφόλυγες 3. απογοητευτική εκδήλωση που είχε διαφημιστεί ως σπουδαία ή (γενικότ.) πρόσωπο ή πράγμα που απογοητεύει, ενώ είχε προβληθεί ως σημαντικό: *η τελετή έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν τελικά μια ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήσθη*.

σαπουνόχορτο (το) (λαϊκ.) φυτό που περιέχει στις ρίζες και στα φύλλα του ειδικές ουσίες, οι οποίες αφρίζουν στο νερό και έχουν την ικανότητα να αφαιρούν τους ρύπους, γι' αυτό και το χρησιμοποιούσαν παλαιότερ. για τον καθαρισμό των υφασμάτων.

σαπουνόχωμα (το) {σαπουνόχωμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΓΕΩΛ. αργιλόδες ορυκτό που μοιάζει στην αφή με το σαπουνι ΣΥΝ. σαπουνόπετρα, σαπωνόλιθος 2. το πυριτικό μαγνήσιο που χρησιμοποιείται για τη νόθευση των σαπουνιών.

σαπρογόνος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. (λόγ.) (για μικροοργανισμούς) αυτός που προκαλεί σήψη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saprogenic].

σαπρός, -ά (καθημ. -ή), -ό (αρχαιοπρ.) σάπιος (βλ. λ.). — **σαπρότητα** (η) [αρχ.].

[ETYM. αρχ. < θ. σαπ- (του ρ. *σῆπωμαι*, πβ. παθ. αόρ. β' ε-σάπ-ην) + παρρη. επίθημα -ρος (πβ. *σαθ-ρός, οίκτ-ρός, λεπ-ρός*)].

σαπροφάγος, -ος, -ο [1873] (λόγ.) 1. ΒΙΟΛ. αυτός που τρέφεται με νεκρή οργανική ύλη, η οποία βρίσκεται σε κατάσταση αποσύνθεσης: *~ ζώο* | *οργανισμός* 2. (ειδικότ.) ΖΩΟΛ. καθέναν από τους ζωικούς οργανισμούς που τρέφονται με αποικοδομούμενη οργανική ύλη, συμβάλοντας στην περαιτέρω αποσύνθεσή της, όπως λ.χ. οι γεωσκώληκες, αρκετά είδη εντόμων, ορισμένα γαστερόποδα μαλάκια κ.λπ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saprophagous].

σαπρόφυλος, -η, -ο ΒΙΟΛ. αυτός που ζει και αναπτύσσεται σε αποσυνθεμένες οργανικές ουσίες, από τις οποίες αντλεί τα απαραίτητα για την ανάπτυξη του θρεπτικά συστατικά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. saprophile].

σαπρόφυτο (το) [1888] {-ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} 1. ΒΙΟΛ. οργανι-

σμός (λ.χ. πολλοί μύκητες, αρκετά βακτήρια, ορισμένα είδη ορχιδέας κ.ά.) που τρέφεται με νεκρή οργανική ύλη, η οποία βρίσκεται σε κατάσταση αποσύνθεσης- τέτοιου οργανισμού συμβάλλουν σημαντικά στην ανακύκλωση της ύλης, αφού τα ανόργανα υποπροϊόντα της δραστηριότητάς τους ενσωματώνονται και πάλι σε οργανικές ουσίες με τη διαδικασία της φωτοσύνθεσης (βλ.λ.) 2. μικρόβιο που δεν προκαλεί λοιμώδεις νόσους και τρέφεται αποκλειστικά με νεκρές οργανικές ουσίες. — σαπροφυτικός, -ή, -ό [1891]. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. saprophyte].

σαπφείρινος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) 1. ζαφειρένιος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει το χρώμα του ζαφειριού, δηλ. γαλάζιο ή μπλε: «... τα μάτια ήσαν, θαρρώ, μαβιά· α, ναι, μαβιά· ένα σαπφείρινον μαβί» (Κ. Καβάφης).

σαπφειριτής (ο) {σαπφειριτών} το ζαφείρι (βλ.λ.).

σαπφειρός (ο) {σαπφειρού} -ων, -ους (λόγ.) το ζαφείρι (βλ.λ.).

[ETYM₁ μτγν. < εβρ. sarrig, το οποίο αποτελεί πίσση δάνειο, αλλά άγνωστης αρχής. Μέσω του λατ. sarrhius (< μτγν. *sáppheiros*) η λ. διαδόθηκε σε πολλές γλώσσες, πβ. αγγλ. sarrhite, γαλλ. sarphir κ.ά.].

σαπφικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την αρχαία ποιήτρια Σαπφώ: ~ ποιήματα-φρ. **σαπφικός έρωτας** ο έρωτας μεταξύ γυναικών ΣΥΝ. λεσβιασμός.

σαπφισμός (ο) η γυναικεία ομοφυλοφιλία ΣΥΝ. λεσβιασμός, τριβιαδισμός. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. sapphism].

Σαπφώ (η) {-ώς κ. -ούς} 1. αρχαία Ελληνίδα λυρική ποιήτρια (τέλος του 7ου - αρχές του 6ου αι. π.Χ.) από τη Λέσβο 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα

[ETYM₁ < αρχ. Σαπφώ | Ψάφω | Ψάφρα (αιολ.), αγγ. ετύμιο, πθ. προ-ελλην. αρχής, όπως προκύπτει από το συμφωνικό σύμπλεγμα -πρ-. Οι επιχειρηθείσες συνδ. με τη λ. *σάπφειρος* ή με τα επιθ. *ψαφαρός*, *φανερός* («ούθραυτος, χαλαρός» θεωρούνται εντελώς απίθανες].

σάπων (ο) [μτγν.] {σάπων-ος, -α | -ες, -όνων} 1. (λόγ.) το σαπούνι (βλ.λ.) 2. ΧΗΜ. άλας οργανικού οξέος.

σαπωνάρια (η) [1889] το σαπωνόχορτο (βλ.λ.).

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < νεολατ. saponaria].

σαπωνίνες (οι) [1889] {σαπωνινών} ΧΗΜ. ουσίες που περιέχονται κυρ. στο φυτό σαπωνάρια και χρησιμοποιούνται στη βιομηχανία παρασκευής απορρυπαντικών, σαμπουάν, κρεμών ζυρίσματος κ.λπ.

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. saponines].

σαπωνοειδής, -ής, -ές [1836] {σαπωνοειδούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει την ίδια υφή με διάλυμα σαπουνίου (γλοιώδης). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

σαπωνόλιθος (ο) {σαπωνολίθου} -ων, -ους} η σαπωνόπετρα (βλ.λ.).

σαπωνοποιείο (το) [1871] το εργοστάσιο κατασκευής σαπουνίου ΣΥΝ. σαπωννάδικο.

σαπωνοποιία (η) [1889] {χωρ. γεν. πληθ.} η βιομηχανική παραγωγή σαπουνιού. — σαπωνοποιός (ο) [1850].

σαπωνοποιώ ρ. μετβ. [1856] {σαπωνοποιεί... | σαπωνοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. μετατρέπω λιπαρές ουσίες σε σαπούνι 2. ΧΗΜ. υδρόλυω εστέρες οργανικών οξέων με παρουσία καυστικού καλίου ή νατρίου, οπότε παράγεται σάπων (άλας οργανικού οξέος) και αλκοόλη. — σαπωνοποίηση (η).

σάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. σωφρετός- μόνο στη φρ. (κακόσ) ή *σάρα και η μάρα* (και το *κακό συναπάντημα*) μεγάλο πλήθος, σωφρετός από ανθρώπους κάθε λογής (κυρ. χαμηλού επιπέδου) - 2. (α) σωρός από πέτρες στην κοίτη χειμάρρου (β) πλαγιά βουνού της οποίας η επιφάνεια καλύπτεται από χάλικα, με αποτελεσμα να γίνεται δύσκολη η ανάβαση.

[ETYM₁ Η φρ. προήλθε από *σαρώνω* (υποχωρητ.) + *μάρα*, λεξικό επίθημα που αποσπάστηκε από κακόσχημα σύνθετα, τα οποία δήλωναν βραδύνοια, ανοησία, λ.χ. *κουτα-μάρα*, *χαζο-μάρα*].

σαραβάλικι (το) {χωρ. γεν.} μικρό όχημα που έχει παλιώσει και δεν λειτουργεί καλά: *πούλησε το ~ του κι αγόρασε μερσεντές τελευταίου τύπου!*

σαραβιάλιζω ρ. μετβ. {σαραβιάλιασ-α, -ηκα, -μένος} 1. κάνω (κάτι) σαράβαλο, καταστρέφω, αχρηστεύω (κάτι): *σαραβιάλιασε την καρέκλα | τη μηχανή του* 2. (μεσοπαθ. *σαραβιάλιζομαι*) (α) γίνομαι σαράβαλο, φθείρομαι: *σαραβιάλιστηκε το αυτοκίνητο μου* (β) (μτφ.) εξασθενώ σωματικά από γεράματα ή αρρώστια. — σαραβιάλισμα (το).

σαράβαλο (το) 1. αντικείμενο που βρίσκεται σε πολύ κακή κατάσταση, φθαρμένο ή άχρηστο: *το αυτοκίνητο μας κατάντησε σκέτο ~ ΣΥΝ. ερείπιο* 2. (μτφ.) άτομο εξαντλημένο ψυχικά ή (κυρ.) σωματικά: *είχε γίνει σωστό ~ από την αρρώστια* ΣΥΝ. χούφταλο, ερείπιο. [ETYM₁ Πθ. < μτγν. *σαράγαρον* «είδος αμαξίου», αγγ. ετύμιο].

Σαράγεβο κ. **Σεράγεβο** (το) η πρωτεύουσα της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. [ETYM₁ < σερβοκρ. Sarajevo < τουρκ. saray «παλάτι» (βλ. λ. *σαρά*), αφού η πόλη αναπτύχθηκε ως εμπορικό και μουσουλμανικό κέντρο από τους Τούρκους τον 15ο αι.].

σαραγλι (το) {σαραγλιού | -ιών} είδος τιροπισατού γλυκού. — (υποκ.) *σαραγλάκι* (το). [ETYM₁ < τουρκ. saraglı (διαλεκτ. αντί του συνήθους saray birtma)].

Σαραγόσα (η) πόλη της ΒΑ. Ισπανίας. [ETYM₁ < αγγλ. Saragossa < ισπ. Zaragoza (προφέρεται *Θαραγόθα*), τόπων, που ανάγεται, μέσω της Αραβικής, στο λατ. Caesarea Augusta, από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα *Καίσαρα Αύγουστο* (λατ. Caesar Augustus), από τον οποίο ιδρύθηκε το 27 π.Χ.].

σαράι (το) {σαραγλιού | -ιών} τουρκικό ανάκτορο. Επίσης *σεράι*. [ETYM₁ < ὀψιμο μεσν. *σαράγιον*] < τουρκ. saray < περσ. sarāy «παλάτι»].

σάρακας (ο) {σαράκων} το σαράκι (βλ.λ.). [ETYM₁ < μτγν. *σάραξ*, -ακος, βλ. λ. *σαράκι*]. **Σαρακατσάνος** κ. **Καρακατσάνος** (ο)

{Σαρακατσάν-οι κ. -αίοι} Έλληνας κτηνοτρόφος που ζει νομαδικά, καθώς και όποιος κατάγεται από Σαρακατσάνους. — *σαρακατσάνικος* κ. *καρακατσάνικος*, -ή, -ο κ. *σαρακατσανναϊκός* κ. *καρακατσανναϊκός* [ETYM₁ Παράλλ. τ. του *Καρακατσάνος*, πθ. < τουρκ. karakaşan «γιάδαρος»]. Κατ' άλλη άποψη, ανάγεται σε αρωμ. saras «φταχός» + -tsani (παραγ. επίθημα οικογενειακών ονομάτων)]. Σαρακλήνος (ο) [ΕΤ. 1.

καθένα από τα μέλη ενός αραβικού νομαδικού φύλου της Β. Αφρικής, γνωστό για τις επιδρομές του κατά της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας 2. (γενικότε.) ο Αραβας ή ο μουσουλμάνος. [ETYM₁ μεσν. < αραβ. Sarq «αντατολή (ηλίου)», που αναφερόταν στην προέλευση των μουσουλμάνων νομάδων κατά την περίοδο του Βυζαντίου και των Στανουφοριών]. **σαράκι** (το) {σαρακλιού | -ιών} 1. το σκουλήκι που τρώει και καταστρέφει τα ξύλα: η *ντουλάπα έχει πιάσει ~ ΣΥΝ. σκόρος* 2. (μτφ.) μεγάλη, συνήθ. κρυφή θλίψη ή τύχη για κάτι που λειτουργεί υπονομευτικά: «τα πάθη, τα ελαττώματα είναι *μουσικά ~ της ψυχής*, που *δαγκώνουν και μετά αποσφύρονται*» (Κ. Παπαγιάννης) || η *βία είναι το -των σύγγρονων δυτικών κοινωνιών* ΣΥΝ. μαράζι. [ETYM₁ < *σαράκιον, υποκ. του μτγν. *σάραξ*, -ακος «σκόρος», πθ. < *σήρ* «μεταξοσκώληκας», με επίθημα -ακ-. Το μτγν. *σήρ*, -ός ανάγεται στο εθνονόμοιο *Σήρες* «Κινέζος» (ίσως < κινεζ. se «μετάξι»), από όπου και λατ. Seres]. **σαρακιάζω** ρ. αμετβ. {σαρακιάσ-α, -μένος} 1. (για ζύλινα αντικείμενα) τρώγομαι, καταστρέφομαι από σαράκι 2. (μτφ.) υποφέρω ψυχικά, μαραζινώω. — *σαράκιασμα* (το). **σαρακοστέω** ρ. αμετβ. {μόνο σε ενστ. κ. παρτα.} (σπάν.) 1. νηστεία για σαράντα μέρες (τη Σαρακοστή) ΑΝΤ. αρταίνωμαι 2. (κατ' επέκτ.) στέρωμαι κάτι, κυρ. φαγάσιμο. Σαρακοστή (η) 1. η περίοδος νηστείας πριν από τα Χριστούγεννα, που διαρκεί σαράντα οκτώ ημέρες· αλλιώς *Τεσσαρακοστή*-φρ. (α) *Μεγάλη Σαρακοστή* η περίοδος νηστείας πριν από το Πάσχα, που διαρκεί σαράντα οκτώ μέρες, αρχίζει την πρώτη Κυριακή του Νηστειών και τελειώνει το Μεγάλο Σάββατο (β) *λείπει ο Μάρτης από τη Σαρακοστή*; βλ. λ. *Μάρτης* 2. (γενικότε.) κάθε περίοδος νηστείας. [ETYM₁ Ουσιαστικοπ. θηλ. του μεσν. επιθ. *σαρακοστός* < αρχ. *τεσσαρακοστός* (βλ.λ.), με αποκοπή της πρώτης συλλαβής κατ' αναλογία προς το μεσν. *σαράκοντα* (βλ. λ. *σαράντα*)].

σαρακοστιανός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη Σαρακοστή ΣΥΝ. νηστήσιμος ΑΝΤ. αρτηνίος 2. **σαρακοστιανά** (τα) τα νηστήσιμα φαγητά και οι τροφές που τρώγονται κατά την περίοδο της Σαρακοστής (καλαμαράκια, χταπόδι, τουρσί, χαλβάς κ.λπ.). Επίσης *σαρακοστιάτικος*, -ή, -ο. **σαρακοστιάτικα** επιθρ. κατά την περίοδο της Σαρακοστής. **σαρακοφάγομα** (το) {σαρακοφαγάμ-ατος | -ατα, -άτων} το φάγομα.

η καταστροφή του ξύλου από το σαράκι. **σαρακοφαγωμένος**, -ή, -ο (για ζύλο) κατεστραμμένος από σαράκι. **σαράντα** (το) {άκλ.} 1. τριάντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 40 (βλ. λ. *αριθμός* 40 (βλ. λ. *αριθμός* 40)) 2. (α) ο ελληνιστικός πόλεμος του 1940: *το ~ πολέμησε στην Αντίσταση* (β) (κατ' επέκτ.) η γερμανική κατοχή (1941-44): *το ~ ήταν αντίσταση* 3. **σαράντα** (τα) το μνημόσυνο που τελείται σαράντα μέρες μετά τον θάνατο κάποιου: *του έκαναν τα ~ || την Κυριακή έχουν τα - του θείου τους*-φρ. *καλά σαράντα* ως ευχή σε λεχόνα για να σαραντισεί 4. (ως επιθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 40: *~ δραχμές | χιλιάδες*-φρ. *περνά από σαράντα κύματα* περνά μέσα από πολλές δυσκολίες: *πέρασε από σαράντα κύματα, για να σπουδάσει*. Επίσης (λόγ.) *τεσσαράκοντα* [αρχ.]. [ETYM₁ μεσν. < *σαράκοντα* < αρχ. *τεσσαράκοντα* (βλ.λ.), με αποκοπή της πρώτης συλλαβής, η οποία κατά τον Μεσαίωνα θεωρήθηκε άρθρο: *τέσ σαράκοντα*. Η αποβολή της συλλαβής -κο- απαντά σε πολλά αριθμητικά, λ.χ. *έξηκοντα* - *εξήντα*, *τριάκοντα* - *τριάντα* κ.τ.ό.]. **σαράντα**-κ. **σαράντα**-κ. **σαραντ-** [μεσν.] ά συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. *ισούται αριθμητικά με τον αριθμό σαράντα* (40): *σαραντά-χρονος*, *σαραντ-άρης* 2. είναι σαράντα φορές ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *σαραντα-πλάσιος*. **σαραντάλειτο** (το) ΕΚΚΛΗΣ. η τέλεση σαράντα συνεχόμενων λειτουργιών κατά τη Σαρακοστή (Χριστουγέννων, Πάσχα) ή σε οποιαδήποτε περίοδο για τη μνημόνευση νεκρού.

σαρανταπεντάρης (ο) {σαρανταπεντάρηδες}σαρανταπεντάρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο ηλικίας σαράντα πέντε ετών ή περίπου σαράντα πέντε ΣΥΝ. σαρανταπεντάρηνος 2. (ειδικότε. το θηλ.) κασέτα ήγυ ή βίντεο διάρκειας σαράντα πέντε λεπτών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).

[ETYM₁ < *σαράντα πέντε* + *παράγ.* επίθημα -*άρης*]-. **σαρανταπεντάρη** (το) {δύσυχρ. *σαρανταπενταρ-ιού* | -ιών} περιστροφικό διαμετρηματός σαράντα πέντε χιλιοστόν (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ). *σαραντάπηχος*, -ή, -ο [μεσν.] αυτός που έχει μήκος ή ύψος σαράντα πηχείς. **σαρανταποδάροσα** (η) {χωρ. γεν.} σκουλήκι με είκοσι ένα ζευγάρια ποδιών ΣΥΝ. σκολόπετρα.

[ETYM₁ < *σαράντα* + *ποδάρι* + -*ούσα*, πβ. *ζανθομαλλ-ούσα*].

σαραντάρης (ο) {σαραντάρηδες}, **σαραντάρη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}

1. πρόσωπο ηλικίας σαράντα ετών ή περίπου σαράντα: η γενιά των *σαραντάρηδων πολιτικών* ΣΥΝ. τεσσαρακονταετής, σαραντάρηδων
2. (ειδικότ. το θηλ.-λαϊκ.) χρηματικό ποσό σαράντα χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. αριθμός, ΠΓΝ.).

[ΕΤΥΜ. < *σαράντα* + *παρὰ*. επίθημα -*άρης*, πβ. κ. εξητη-*άρης*, τριαντάρης].
σαραντάρι (το) {σαρανταριού | -ιών} ποσό σαράντα χιλιάδων δραχμών: *έδωσα ένα ~ για τα ρούχα*. **σαρανταριά** (η) {χωρ. πληθ.} σαράντα: στη Φρ. *καμιά σαρανταριά* περίπου σαράντα: στο *πάρτι ήταν ~ γνωστοί και φίλοι* (βλ. λ. αριθμός, ΠΓΝ.).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σαράντα* + *παρὰ*. επίθημα -*αριά*]. **σαράντα ρίζω** ρ. αμετβ. {σαραντάρισα} γίνομαι σαράντα ετών: «*βρε πώς κατανήσαμε, που σαραντάρισαμε*» (τραγ.). **σαραντάφορο** (το) (γράφεται και 40φορο) {σαρανταφόρου} το νόμιμο συμβατικό ωράριο πενήμητης εβδομαδιαίας εργασίας, που έχει καθοριστεί ως ανώτατη πλήρης υποχρεωτική απασχόληση: *γίνονται διαπραγματεύσεις για την καθέρωση του 35ώρου αντί του 40ώρου*. **Σαράντης** (ο) 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανόριχο όνομα. Επίσης (καθημ.) Σαράντος.

[ΕΤΥΜ. Από την εορτή των Αγίων Τεσσαράκοντα (καθημ. *Αγιοί Σαράντα*)]. **σαραντίζω** ρ. αμετβ. [μεσν] {σαραντίσα} 1. (για λεχόνα) συμπληρώ-ω σαράντα ημέρες μετά τον τοκετό · 2. (για νεκρό) συμπληρώνονται σαράντα ημέρες από τον θάνατο κάποιου. — *σαράντισμα* (το). **σαραντισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. η ευχή που διαβάζεται μέσα στην εκκλησία για τη λεχόνα και το βρέφος την τεσσαρακοστή ημέρα μετά τον τοκετό. **σαράφης** (ο) {σαράφηδες} (παλαιότ.) πρόσωπο που εξαργυρώνει ξένα νομίσματα ΣΥΝ. *αργυρομοιβός*. [ΕΤΥΜ < τουρκ. *sarraf*. *σαρραφιατικά* (τα) (παλαιότ.) τα χρήματα που αποκομίζει ως κέρδος

ο *σαράφης* από την ανταλλαγή νομισμάτων. **σαράφικος**, -η, -ο (παλαιότ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τον *σαράφη* 2. **σαράφικο** (το) το μαγαζί του *σαράφη* ΣΥΝ. *αντάλλακτηριο* (συναλλάγματος). **σαργός** (ο) ψάρι με πεπισμένο στα πλευρά σώμα, ασημένια-χρυσά-φιά ράχη και κοφτερά δόντια, που αλιεύεται για το λευκό και εύ-γευστο κρέας του. — (υποκ.) **σαργουδάκι** (το). [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πηθ. μεσογ. δάνειο]. **σαρδάμι** (το) {άκλ.} το μετέδερμα κατά την ομίλια: *κατά το γύρισμα της ταινίας ο ηθοποιός έκανε ένα πολύ αστείο ~* || *δεν έχει άνεση λόγου και κάνει πολλά ~*.

[ΕΤΥΜ. Από αναγραμματισμό του ονόματος του ηθοποιού-σκηνοθέτη *Μαδρά*, ο οποίος πρώτος το χρησιμοποίησε με τη σημ. του *μεπιδέματος*].

σαρδανάλασμος (ο) [1797] η αλλοπρόσβαλη συμπεριφορά. **σαρδανάπαλος** (ο) 1. ο αλλοπρόσβαλος, ο ασταθής πρόσωπο άστατο ή ακατάστατο · 2. πρόσωπο που ζει άσωτο ή έκλυτο βίο. [ΕΤΥΜ. αρχ., εξελλην. τ. του ονόματος του Ασσύριου βασιλιά Assurbanipal < ακκαδ. Aššur-ban-apli, πηθ. σημ. «(ο θεός) Aššur δημιουργεί τον ήλιο». Βλ. κ. *Assyria*]. **σαρδέλα** (η) {σαρδέλων} 1. ψάρι με πεπισμένο στα πλευρά επίμηκες σώμα, μεγάλα στρογγυλά μάτια και γαλακτοπράσινη ράχη, που κολυμπά σε κοπάδια και έχει μεγάλη εμπορική κατανάλωση: ~ *παστές* | *αντιζούγκες* || *ήμαστε στριμωγμένοι μέσα στο λεωφορείο σαν σαρδέλες* 2. ΣΤΡΑΤ. (αργκό) το σπρίτ: *πήρε δύο ~ κι έγινε λογίας* ΣΥΝ. *γαλιότι*. — (υποκ.) *σαρδέλιτσα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. *sardella*, από το νησί *Σαρδηνία* (ιταλ. *Sardegna*), στις ακτές του οποίου αλιεύονταν το συγκεκριμένο είδος ψαριού]. **σαρδελιθόν** επίρρ. [1889] (λόγ.) όπως οι *σαρδέλες* (στην κονσέρβα) - (μτφ.) ο ένας πάνω στον άλλον: *ο κόσμος στοιβαγμένος στα λεωφορεία ~*.

[ΕΤΥΜ. < *σαρδέλα* + *επίρρ.* επίθημα -*ηδόν* (βλ. λ.), πβ. *πρην-ηδόν*, *βαθμηδόν*]. **σαρδέλοβαρελό** (το) (λαϊκ.) βαρέλι στο οποίο παστώνουν *σαρδέλες*. **σαρδέλοκουτί** (το) {σαρδέλοκοιτού | -ιών} μεταλλικό κουτί, κονσέρβα με διατηρημένες *σαρδέλες*. **σαρδέλοφάγος**, -ος, -ο 1. αυτός που αρέσκεται να τρώει *σαρδέλες* 2. **σαρδέλοφάγος** (ο) (λαϊκ.) το πουλί *αλκύνου*. **Σαρδηνία** (η) (ιταλ. *Sardegna*) 1. αλκικό νησί της Δ. Μεσογείου Θαλάσσης Ν. της Κορσικής, με πρωτεύουσα το Κάλιαρι. — **Σάρδος** κ. **Σαρδόνος** (ο), **Σαρδηνή** (η), **σαρδηνιακός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -α, -ο.

[ΕΤΥΜ < λατ. *Sardinia*, αβεβ. ετύμου, ίσως από ονομασία τοπικής θεότητας, αν και οι Φοίνικες αποκαλούσαν (ήδη από τον 7ο αι. π.Χ.) το νησί με το όνομα *Sarḫan*, οι δε Έλληνες (στον Ηρόδοτο) με το όνομα *Σαρδῶν*]. **σαρδιο** (το) {σαρδιού | -ών} ημιπολύτιμος λίθος που χρησιμοποιείται στη διακόσμηση δαχτυλιδιών.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σάρδιον*, αβεβ. ετύμου. Κατά τον Πλίνιο τον Πρεσβύτερο, ο ημιπολύτιμος λίθος οφείλει την ονομασία του στις *Σάρδεις*, την πρωτεύουσα της Λυδίας, όπου καταγράφεται η πρώτη του παρουσία. Ωστόσο, σύγχρονοι μελετητές ανάγουν τη λ. στο αρχ. *περσ.* *sered* «ερυθρόκίτρινος», εκδοχή που συμφωνά μ' τις αποχρώσεις του *σαρ-δίου*]. **σαρδόνιος**, -α, -ο (για γέλιο ή χαμόγ'λο) που φανερώνει *σαρκασμό*, *μοχθηρότητα*. — **σαρδόνια** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρδόνιος* | *σαρδόνιος* (αρχαιοτ.), αβεβ. ετύμου. Έχουν

διατυπωθεί οι εξής υποθέσεις: (α) Η συνήθης παραδοσιακή εξήγηση ήταν ότι η λ. προέρχεται από το όνομα ενός φυτού (πηθ. *σαρδῶνη* < *Σαρδῶ* «Σαρδηνίαν»), το οποίο δίστελλε το πρόσωπο εκείνου που το έρωγε και του προκαλούσε *σαρκασμώδη* γέλιο (β) < **σαρδόν* < *σαί-ρω* «δείχνω τα δόντια - μειδιά με δισεταλμένα γέλη», αγν. ετύμου (γ) Η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» του Ηουχίου *σαρδανάφαλλος- γελωτοποιός* και ανάγεται στο όνομα ενός Αιγαιακού λαού *Sardana*].

σαρδόνυχος (ο) (λόγ.) ημιπολύτιμος λίθος με χρώμα κόκκινο, λευκό ή μαύρο. Επίσης (λόγ.) *σαρδόνυξ* {σαρδόν-υχος | -ύχων}. [ΕΤΥΜ < μτγν. *σαρδόνυξ*, -υχος < *σαρδ(ο)-* (< αρχ. *σάρδιον*, βλ. λ.) + *ονύξ*, -*υχος* (βλ. λ.). ο ημιπολύτιμος αυτός λίθος απεκαλείτο *απλώς* *δ'ονύξ*, αν έφερε στην επιφάνεια του στίγματα λευκού χρώματος, ενώ *σαρδόνυξ* ονομαζόταν όταν έφερε διάφορα χρώματα σε παράλληλη διάταξη].

σαρί (το) {σαρ-ιού | -ιών} ποικιλία καπνού με έντονο κίτρινο χρώμα. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *sarı* «κίτρινος»].

σάρι κ. **σαρι** (το) {σαρ-ιού | -ιών} μακρύ παραδοσιακό ινδικό γυναικείο ένδυμα, που αποτελείται από συνήθ. πολύχρωμο ύφασμα (συνζα περιτεγνα κεντημένο) και τυλιγεται γύρω από το σώμα με τρόπο, ώστε το αριστερό άκρο να πέφτει από τον ώμο προς τα κάτω ή να καλύπτει το κεφάλι^ [ΕΤΥΜ. < χίντι *sari* < *σανσκριτ.* *attī*].

σαρία κ. **σάρια** (η) {χωρ. πληθ.} ο ιερός νόμος των μουσουλμάνων, που ορίζει τον ορθό τρόπο ζωής και πίστης. [ΕΤΥΜ < αραβ. *šari'ah*].

σαριδί (ο) {σαριδιού | -ιών} (λαϊκ.) το σκουπίδι ΣΥΝ. *φρόκαλο*. [ΕΤΥΜ < *σαρόνω* (υποχωρητ.) + υποκ. επίθημα -*ιδί*, πβ. κ. *σκουπ-ιδί*].

σαρικά (ο) {σαρικιού | -ιών} 1. λεπτό, λευκό ύφασμα που τυλιγουν γύρω από το φέσι τους οι επίσημοι μουσουλμάνοι · 2. κάλυμμα της κεφαλής των Ινδών. [ΕΤΥΜ. όσημο μεσν. < μεσν. *καισαρικό* «καίσαρικό στέμμα» (< μτγν. *Καίσαρ*), είτε με παρασυσχετισμό προς το συνδεδεκό και είτε με τη μεσολάβηση του τουρκ. *sank* (< μ'σν. *καισαρικό*)].

σάρια (η) {σαρισών} ΙΣΤ. μακρύ δόρυ (π'ρ. έξι μέτρα) των αρχαίων Μακεδόνων σπλιτών από **λαφρού* και άκαμπτο ξύλο. [ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, μακεδονική λ.].

σαρισσοφορος (ο) (στρατιωτής) που φέρει *σάρια*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *σάρια* + -*φόρος* < *φέρω*].

σάρκα (η) {σαρκών} 1. το μυώδες μέρος του σώματος των ανθρώπων και των ζώων ΣΥΝ. *κρέας*: ΦΡ. (α) *παίρνω* | *λαμβάνω σάρκα* και *οστά* βλ. λ. *οστό* (β) *με σάρκα* και *οστά* βλ. λ. *οστό* (γ) εις *σάρκα* *μία* βλ. λ. *σαρξ* 2. (μτφ.) η υλική υπόσταση του ανθρώπου, η βάση των ορμών και των επιθυμιών του, κατ' αντιδιαστολή προς την πνευματική του υπόσταση: *μεριμνά μόνο για τη ~ και όχι για την ψυχή* ΑΝΤ. *πνεύμα, ψυχή* 3. ΒΟΤ. το χρωμάδες τμήμα των καρπών, κατ' αντιδιαστολή προς τον πυρήνα και το εξωτερικό περίβλημα (τη φλούδα): *ένα φρούτο με χυμόδη, εύγευστη ~*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρξ*, *σαρκός* < **twik-*, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. **terwk-* «κόβω» (με συριστικοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος **tw- > *s-* > *s-*), πβ. *αβεστ.* *Owaras* «κόβω», οπότε η λ. *σαρξ* θα σήμαινε πιθανόν αρχικά «κομμάτι κρέας»].

σαρκάκος ρ. μετβ. {σάρκασα} ειρωνεύομαι, κοροϊδεύω (κάποιον) *χαϊρέκακα* ΣΥΝ. *χλευασμός*, *περιπαίζω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχίζω *σάρκες*», < *σαρξ*, *σαρκός* (βλ. λ.). Ήδη αρχ. είναι και η σημ. «δαγκώνω τα γέλη μου (από την οργή)» και, ως εκ τούτου, «*χλευάζω, ειρωνεύομαι*»].

σαρκασμός (ο) [μτγν.] η *χαϊρέκαχη* ειρωνεία, ο *δηκτικός* εμπαιγμός ΣΥΝ. *χλευασμός*, *σκώμμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία*.

σαρκαστής (ο) [1859], **σαρκάστρια** (η) {σαρκαστριών} πρόσωπο που *σαρκάζει*: ~ των πάντων ΣΥΝ. *χλευαστής*.

σαρκαστικός, -ή, -ό [1841] αυτός που λέγεται ή γίνεται με *σαρκασμό*: - *χαμόγελο* ΣΥΝ. *χλευαστικός*, *ειρωνικός*. — *σαρκαστικά* επίρρ.

σαρκειλίμα (το) [1879] {σαρκειλίμα-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. σπληνώδες έλυτρο που αποτελεί εξωτερικό περίβλημα καθέμιας γραμμωτής μυϊκής ίνας.

[ΕΤΥΜ. < *σάρκα* + *είλημα* «άκλυμμα, σκέπασμα» (< αρχ. *εϊλώ*, -*έω* «κυλώ, στρέφω», βλ. κ. *ειλητό*)].

σαρκίδιο (το) {σαρκιδίου | -ών} 1. *τεμάχιο*, *κομμάτι σάρκας* 2. ΑΝΑΤ. κάθε μικρή *σαρκώδης* έκφυση ΣΥΝ. *σάρκομα*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρκίδιον*, υποκ. τού *σαρξ*, *σαρκός*].

σαρκικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη *σάρκα* 2. (μτφ.) αυτός που αναφέρεται στην υλική ζωή του ανθρώπου (και ιδίως στην ερωτική): ~ *επιθυμίες* | *απόλαυση* | *έρωτας* | *ηδονή* | *επαφή* | *ορμές* | *αδυναμίες* | *ορέξεις* ΑΝΤ. *πνευματικός*. — *σαρκικ-ά* | -ός [μτγν.] επίρρ.

σάρκινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελείται από *σάρκα*.

σαρκίο (το) (κακόσ.) το σώμα του ανθρώπου από υλικής απόψεως (γενικότ.) η υλική ζωή: *φροντίζει μόνο για το ~ του*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σαρκίον*, υποκ. τού *σαρξ*, *σαρκός*].

σαρκοβόρος, -α, -ο (για ζώα) αυτός που τρέφεται με *σάρκες* ΣΥΝ. *σαρκοφάγος*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *σαρκο-* (< *σαρξ*, *σαρκός*) + -*βόρος* < *βορά* (βλ. λ.), πβ. κ. *χρονο-βόρος*].

σαρκοκοπτής (ο) [1873] {σαρκοκοπτόν} το άκαρι (βλ. λ.), που προκαλεί την ψώρα στον άνθρωπο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *Sarcoptes*].

σαρκολάβος (ο) η χειρουργική λαβίδα με την οποία συγκρατούνται τα μαλακά μέρη του σώματος κατά τις *εγχειρήσεις*. Επίσης *σαρκο-λαβίδα* (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σαρκο-* (< *σαρξ*, *σαρκός*) + -*λάβος* (βλ. κ. *λαβίδα*)].

σαρκοστεωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η μεταβολή μαλακού μορίου του σώματος σε κόκκαλο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sarcostosis].

σαρκοφαγία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να τρώει κανείς κρέας, να έχει ως τροφή του το κρέας ΑΝΤΙ. χορτοφαγία. — σαρκοφαγικός, -ή, -ό [1894].

σαρκοφάγος (η) [μτγν.] ΑΡΧΑΙΟΛ. ξύλινη, πήλινη ή λίθινη λάρνακα, στην οποία τοποθετούνταν τον νεκρό: η ~ ενός Φαραώ.

σαρκοφάγος, -ος, -ο 1. αυτός που τρέφεται μόνο ή κυρ. με σάρκες: ο λύκος, η αλεπού, το λιοντάρι είναι ~ ζώα ΣΥΝ. σαρκοβόρος ΑΝΤΙ. χορτοφάγος, φυτοφάγος 2. ΒΟΤ. **σαρκοφάγα φυτά** πράσινα φυτά τα οποία έχουν την ικανότητα να προμηθεύονται οργανικό άζωτο από έντομα ή μικρά ζώα, που συλλαμβάνουν με ειδικά διαμορφωμένα μέρη τους.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < σαρκο- (< σαρξ, σαρκής) + -φάγος < θ. φαγ-, πβ. αόρ. β' ε-φαγ-ον (βλ. λ. φαγητό)].

σαρκοφυτία (η) {χωρ. πληθ.} η ανάπτυξη νέου ιστού στην επιφάνεια τραύματος κατά τη διάρκεια της επουλώσεώς του. [ΕΤΥΜ. αρχ. < σαρκοφύω (-έω) < σαρκο- (< σαρξ, σαρκής) + -φύω < φύω | -ομαι (βλ. λ.)].

σαρκώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σαρκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που έχει πλούσια σάρκα: ~ χείλη 2. (κατ' επέκτ.) παχύσαρκος, χοντρός 3. (για καρπούς) χυμώδης: ~ φρούτα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σάρκωμα (το) {σαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος, συνήθ. στα παιδιά, ο οποίος μπορεί να έχει τα χαρακτηριστικά οστού (οστεοσάρκωμα), χόνδρου (χονδροσάρκωμα), μυός (μυοσάρκωμα), αιμοφόρου αγγείου (αγγειοσάρκωμα), λίπους (λιποσάρκωμα), νευρινώματος (νευρινοσάρκωμα) κ.λπ.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. sarcoma < μτγν. λατ. sarcoma < μτγν. σάρκωμα «εξόγκωμα (στη μήτηρ)»].

σαρκοματώδης, -ης, -ες [1853] {σαρκοματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με σάρκωμα: ~ βλάστημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σαρκοματώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ανάπτυξη πολλών σαρκωμάτων στον οργανισμό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Sarcomatosis].

σαρκώνω ρ. μετβ. {σάρκω-σα, -θηκα, -μένος} (εύχρ. το μεσοπαθ. **σαρκώνομα**) 1. ΕΚΚΛΗΣ. (για τον Ιησού Χριστό) λαμβάνω σάρκα, ανθρωπινή φύση ΣΥΝ. ενσαρκώνομαι 2. (μτφ.) αποκτώ ύπαρξη, υπόσταση: «κάτι ανεπίτωτο ακόμη, κάτι που δεν έχει άνετα σαρκωθεί στη σκέψη και στη διαπίστωση» (Ε. Παπανούτσος). — σάρκωση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. σαρκώ (-όω) < σαρξ, σαρκής (βλ. λ.)].

σαρμάς (ο) {σαρμάδες} φαγητό από ψιλοκομμένο κρέας και ρύζι, που έχουν τυλιχτεί με αμπελόφυλλα ή λαχανόφυλλα ΣΥΝ. ντολμάς. — (υποκ.) σαρμαδάκι (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. sarma < p. sarmak «τυλίγω»].

σαρξ (η) {σαρκός} (λόγ.) η σάρκα (βλ. λ.): ΦΡ. (α) (λόγ.) **σαρξ εκ τής σαρκός μου** | (καθμ.) **σάρκα από τη σάρκα μου** (σαρξ εκ τής σαρκός μου, Π.Δ. Γένεσις 2,23) γέννημα δικό μου, παιδί μου: *είσαι ~, είναι δυνατόν να σε προδώσω; (β) το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής* (το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής, Κ.Δ. Ματθ. 26,41) για άνθρωπο που έχει τη θέληση να πράξει κάτι, εμποδίζεται όμως από σωματική αδυναμία, που θέλει αλλά δεν μπορεί: *θέλει να νηστεύει όλη τη Σαρακοστή για να κοινωνήσει, αλλά - (γ) εμπόριο λευκής σαρκός* βλ. λ. εμπόριο (δ) *εις σάρκα μίαν* (και έσονται οι δύο εις σάρκα μίαν, Π.Δ. Γένεσις 2,24) (θα γίνουν) μία σάρκα, ένα σώμα: για την ένωση άνδρα και γυναίκας με το μυστήριο του γάμου. [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. σάρκα].

σάρπα (η) ~» εσόρπα

Σάρρα (η) 1. Π.Δ. η σύζυγος του Αβραάμ, μητέρα του Ισαάκ και αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Sarah «πριγκίπισσα»].

σάρρα (η) → σάρα

σάρωθρο(ν) (το) {σαρώθρ-ου | -ων} (λόγ.) 1. (γενικά) η σκούπα 2. (ειδικότερ.) το όχημα που φέρει μηχανισμό με περιστρεφόμενο κύλινδρο με φυτικές ή συνθετικές ίνες (σαν βούρτσες) στα άκρα για τον καθαρισμό των δρόμων.

[ΕΤΥΜ. < σαρώνω (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -θρο, λ.χ. βά-θρο, ρει-θρο. Πβ. μεσν. σάροτρον].

Σαρωνικός (Κόλπος) (ο) κόλπος της ΝΑ. Στερεάς Ελλάδας μεταξύ του νομού Αττικής και Κορινθίας.

[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλει το όνομα του στον μυθικό βασιλιά της Τροιζήνας Σάρανα. Ίσως συνδ. με την αρχ. λ. σαρωνίς, -ίδος «είδος δρυός», αγν. ετύμου].

σαρώνας ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. (σπάν.) σκουπίσω (το πάτωμα) 2. (μτφ.) παρασύρω, καταστρέφω: ο κυκλώνας *σάρωσε τα πάντα στο πέρασμα του* 3. (μτφ.) παίρνω (κερδί-ζω) τα πάντα: *η ταινία που σάρωσε τα βραβεία στο φετινό φεστιβάλ των Κανών* · 4. ΠΑΗΡΟΦ. μεταφέρο κείμενο ή εικόνα στον Η/Υ με τον σαρωτή (βλ. λ.) ΣΥΝ. σκανάρω ♦ 5. (αμετβ.) έχω μεγάλη επιτυχία: *το κόμμα σάρωσε στις εκλογές* || *η ομάδα μας σάρωσε στο πρωτάθλημα* | *σαρώσαμε στις εξετάσεις*. — **σάρωμα** (το) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ < μτγν. σαρώνω (-όω) < αρχ. σάρωω < *twt-jō (με συριστικοποίηση-ση του συμφωνικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-, πβ. σείω, και επέν-θεση του -i-), συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *twer- «ωθώ, κινώ». Ομόρρ. *σάρω*, *σειρά* (βλ. λ.)].

σάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΤΕΧΝΟΛ. (στην τηλεόραση) η τεχνική που μετατρέπει τις διακυμάνσεις του φωτισμού της εικόνας σε ηλεκτρικό σήμα · 2. ΠΑΗΡΟΦ. η διαδικασία αναγνώρισης και ανάλυσης με σαρωτή (σκάνερ) της επιφάνειας, συνήθως μιας σε-

λίδας χαρτιού, και η μετατροπή της σε ψηφιακή εικόνα, η οποία στη συνέχεια μπορεί να αποθηκευτεί σε Η/Υ, να εκτυπωθεί ή να γίνει αντικειμενο επεξεργασίας ΣΥΝ. σκανάρισμα.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *σάρωσις* «σκούπισμα» < *σαρώ* (βλ. λ. *σαρώνω*). Στην πληροφ. η λ. αποδίδει τα αγγλ. sweep, scanning].

σαρωτή ς (ο) ΤΕΧΝΟΛ. η συσκευή που αντανακλά δέσμες φωτός πάνω σε μια εικόνα ή κείμενο (γραπτό ή τυπωμένο) αναλύοντας το σε πολλές στοιχειώδεις πληροφορίες, τις οποίες στη συνέχεια μεταφέρει στον Η/Υ, που ανασυνθέτει με αυτές στην οθόνη την αρχική εικόνα ή το κείμενο (για περαιτέρω επεξεργασία ή απλή εκτύπωση): ~ *εικόνων* | *οπτικής αναγνώρισης χαρακτήρων* (γραμματίων, ψηφίων) | *χειρός* (για μικρές εικόνες) | *γραμματού κώδικα* (λ.χ. για τις μαυρές γραμμές στη συσκευασία των προϊόντων) || ~ *για την ανάγνωση κωδικών και τον προγραμματισμό του βίντεο* (που στέλνει με μια κόκκινη δέσμη φωτός τις πληροφορίες στο βίντεο για αυτόματο προγραμματισμό) ΣΥΝ. σκάνερ. [ΕΤΥΜ Απδ. του αγγλ. scanner].

σαρωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που παρασύρει τα πάντα στο πέρασμά του: ~ *θείλλα* | *τρωάνας* 2. ολοκληρωτικός, καταλυτικός: *η νέα κυβέρνηση προτίθεται να επιφέρει ~ αλλαγές στη δημόσια διοίκηση* || *η ομάδα μας πέντε ~ νίκη επί των αντιπάλων της*. — σαρωτικά επίρρ. [ΕΤΥΜ Στή σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ. sweeping].

σας αντων. → εσύ

σασί (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. το πλαίσιο, το τμήμα σκελετού αυτοκινήτου, που στηρίζεται στους άξονες του ΣΥΝ. αμάξωμα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. châssis «πλαίσιο» < chässe «θήκη» < λατ. capsa (> *κάβα*, βλ. λ.)].

σασιανά κ. σασιάνη (το) {άκλ.} το κιβώτιο ταχυτήτων στο αυτοκίνητο.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. changement (de vitesses) «αλλαγή, μεταβολή (ταχυτήτων)» < p. changer «αλλάζω, μεταβάλλω» < μτγν. λατ. cambiare, κελτ. αρχής].

σασπένς (το) {άκλ.} η αγωνία (που προκύπτει από την αναμονή μιας εξέλιξης): *αυτή η ταινία έχει πολύ ~*.

[ΕΤΥΜ < αγγλ. suspense «εκκρεμότητα, αγωνία» < μεσν. λατ. suspensum, ουδ. του λατ. suspensus «μετέωρος, κρεμαστός», μτγ. τ. του p. suspendere «αναρτώ, κρεμώ - αφηνώ κάτι μετέωρο, αμφίβολο» (< sub- «πο-» + pendere «κρέμιω»)].

σαστιζώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σάστις-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) προκαλώ σε (κάποιον) σύγχυση, αμηχανία: *οι δημοσιογράφοι τον σάστισαν με τα φλας και τις φωνές τους* ♦ 2. (αμετβ.) παθαίνω σύγχυση, τα χάνω: *σάστισα μπροστά σε τόσο κόσμο* || *σάστισε και δεν ήξερε τι να κάνει*. — **σάστισμα** (το) κ. **σασι**(σ)μάρα (η). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του τουρκ. şaştım, αόρ. του p. şaştamak «εκπλήσσομαι, θαυμάζω»].

σατακρούτα κ. σατακρούτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος υφάσματος από ακατέργαστο μετάξι σε χρώμα κίτρινο. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. seta cruda «μετάξι ακατέργαστο»].

σατανός (ο) {σατανάδες} 1. ΘΕΟΛ. (συνγά με κεφ.) το πνεύμα του κακού, ο Διάβολος (βλ. λ.): *έχει μέσα τον τον ~* || *λατρεύει τον ~* || *όλα αυτά είναι έργα του ~* || *μηκέ μέςα του ο ~* (για διαμιονομένους) ΣΥΝ. πονηρό πνεύμα, εωσφόρος· ΦΡ. (α) *πίσω μου d έχω σατανά*. — σε περιπτώσεις που δοκιμάεται κανείς από πειρασμό ή προς κάποιον που προκαλεί, που βάζει σε πειρασμό: *βλέπει μια γυναίκα να τον κοιτάζει προκλητικά- γυρίζει, κοιτάζει γύρω και λέει από μέσα του «~!»* (β) *άπαγε οπίσω μου σατανά!* (ήπαγε οπίσω μου, Σατανά, Κ.Δ. Ματθ. 16, 23) προς αποτροπή του κακού· συνήθ. λέγεται προς το πρόσωπο που μας βάζει σε πειρασμό 2. ο σατανιστής: *συνέλαβαν τους ~* 3. (μτφ.) πρόσωπο πανέξυπνο, ευφυές, πανούργο: *είναι ο ~ ο ίδιος, κανείς δεν τον ξεγελεί* 4. (χαϊδευτ. για μικρά παιδιά) άτακτο και πειραχτήρι, που δεν κάθεται ούτε στιγμή ήσυχο: *αυτός ο μικρός ~ μάς κάνει άνω-κάτω το σπίτι!* ΣΥΝ. διαβόλακι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*. [ΕΤΥΜ < μτγν. Σατανός < Σατάν | Σατάν < εβρ. šāṭān «εναντιούμενος, αντίπαλος». Βλ. κ. Διάβολος].

σατανικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον Σατανά: ~ *λατρεία* | *ναός* | *τελετές* | *σύμβολα* ΣΥΝ. διαβολικός· ΦΡ. **σατανική σύμπτωση** βλ. λ. *σύμπτωση* 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από κακία, μοχθηρότητα και προκαλεί φόβο: - *βλέμμα* | *όψη* | *μορφή* || ~ *γέλιο* (χαϊρέκακο) ΑΝΤ *αγγελικός*, *αθώς* 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πανουργία, ευφυΐα και δολιότητα μαζί: ~ *τέχνασμα*. — σατανικά επίρρ.

σατανικότητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} μεγάλη κακία και πανουργία (που παριάξεί στον σατανά).

σατανισμός (ο) [1878] {χωρ. πληθ.} (γενικά) η λατρεία του Σατανά και η δαιμονολατρία· (ειδικότερ.) η λατρεία του Σατανά με συγκεκριμένο τρόπο (τελετές μαύρης μαγείας, όργια, εικονικές ή πραγματικές θυσίες κ.ά.), που αποσκοπεί, κατ' αυτούς που την ασκούν, στην απόκτηση της εύνοιας του, ώστε να επιτύχουν αυτά που επιθυμούν. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. satanisme].

σατανιστής (ο) [1895], **σατανιστρίο** (η) {σατανιστριών} οπαδός του σατανισμού και γενικότερ. όποιος συμμετέχει σε τελετές σατανισμού. — σατανιστικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. sataniste].

σατέν (το) {άκλ.} λεπτό υφάσμα με λεία και στιλπνή επιφάνεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. satin < παλαιότερ. γαλλ. zatouni < αραβ. (atlas) zaytūni «ατλάζι από την πόλη Zaytūn», αραβ. ονομασία της κινεζ. πόλης Tseu-Tong, όπου παραγόταν αυτό το υφάσμα].

σατινάρο ρ. μετβ. {σατινάρισα} (για υφάσμα) το κάνω λείο και στιλπνό. — **σατινάρισμα** (το).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. satiner < satin (βλ. κ. σατέν)].
 σαινέ επίθ. [άκλ.] 1. (για χαρτί ή άλλη επιφάνεια) ελαφρά γυαλιστερός ΑΝΤ.
 ματ 2. (για χρώματα) μεταξύ του γυαλιστερού και του ματ. (ETYM. < γαλλ. satiné (βλ. κ. σατέν)).
 σάτιρα (η) {σατίρων} 1. ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό είδος (έμμετρο ή πεζό), στο οποίο με τρόπο σκωπτικό ασκείται κριτική σε πρόσωπα και καταστάσεις της κοινωνίας με σκοπό τη διόρθωση τους: *πολιτική* | *κοινωνική* ~2. ρωμικό σκωπτικό ποίημα 3. (γενικότερ.) η διακομώδηση, η σκωπτική κριτική: ~ *της πολιτικής κατάστασης* || *καυστική* | *ανελέητη* | *σκληρή* | *εύστοχη* | *πνευματώδης* ~. (βλ. λ. *κομωδία*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία*, *σατιρικός*, *κομωδία*.
 [ETYM. < λατ. satira < satura «κορεσμός, ποικιλία», ουσιαστικοπ. θηλ. του επίθ. satur «κορεσμένος, πλήρης, άφθονος» (< επίρρ. satis «επαρκώς, αφθόνως»). Η λ. προσδιόριζε το ποικίλης υποθέσεως ποιητικό έργο, το οποίο χαρακτηριζόταν από το πλήθος αστεϊσμών και χλευαστικών στοιχείων που περιείχε. Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη εμφάνιζα και η λ. *φάρσα* (βλ. λ.)].
 σατιρίζω ρ. μετβ. {σατίριζα, -τηκα, -μένος} διακομώδω πρόσωπα και καταστάσεις: ο Γ. Σουρή *με τα ποιήματα του σατιρίζει τους πολιτικούς της εποχής του* || *σατιρίζει με τα σκίτσα* | *τις γελοιογραφίες του τον μικροαστικό τρόπο ζωής*. — σατιρισμός (ο), σατιριστής (ο). [ETYM. Μ^ταφορά του γαλλ. satiriser].
 σατιρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη σάτιρα: ~ *ποίημα* | *συγγραφέας* | *χαρακτήρας* || (κ. ως ουσ.) *είναι ένας σπουδαίος* ~ (ενν. *συγγραφέας ή ηθοποιός*) 2. σκωπτικός: ~ *διάθεση*. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. satirique].

σατιρικός - σατυρικός. Το *σατιρικός* (< *σάτιρα*) σημαίνει «σκωπτικός, ειρωνικός, κοροϊδευτικός, επικριτικός»- το *σατυρικός* (< *Σάτυρος*) σημαίνει «το αναφερόμενο στους Σάτυρους (τραγο-πόδαρους κερασφόρους δαίμονες, ακολουθούς του Διονύσου, επιρρεπείς σε ερωτικές πράξεις)». Το *σάτιρα*, από το λατ. satira (από όπου το *σατιρικός*), είναι άλλος τύπος του λατ. satura «είδος ποιήματος με σκωπτικό, χλευαστικό χαρακτήρα» < λατ. satur «κορεσμένος, παραγεμισμένος, πλήρης» (παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη παρατηρείται στη λ. *φάρσα* < λατ. fardo «πλήρω, γεμίζω»), ενώ το *Σάτυρος* είναι πθ. προελληνική λ.

σατιρογραφία (η) [1890] {σατιρογραφιών} η συγγραφή σάτιρας. — σατιρογράφος (ο/η).

σατομπριάν (το) (συνήθ. ορθ. *σατομπριάν*) {άκλ.} διπλού μεγέθους ψητό μισοχαρτίσιο φλέτο. [ETYM < γαλλ. chateaubriand, από ομώνυμη πόλη της Δ. Γαλλίας].

Σατουρνάλια (τα) {Σατουρνάλιον} ΙΣΤ. ετήσια ρωμαϊκή γιορτή προς τιμήν του Σατούρνου (του θεού Κρόνου).

[ETYM. < μγν. *Σατορνάλια* < λατ. Saturnalia < Saturnus «Κρόνος», εορτή που αποκορυφώνεται στις 25 Δεκεμβρίου και της οποίας πολλά έθια (ανταλλαγή δώρων, χαρτοπαίγιο, γλέντια κ.ά.) μεταβιβάστηκαν στον εορτασμό της πρωτοχρονιάς (βλ. κ. *βασιλόπιτα*)].

σατραπεία (η) [αρχ.] {σατραπειών} ΙΣΤ. 1. επαρχία του αρχαίου περσικού κράτους 2. (συνεκτ.) το αξίωμα του σατράπη και ο χρόνος ασκήσεώς του.

σατράπης (ο) {-ες κ. -ηδες}, **σατράπισσα** (η) {σατραπισσών} 1. ο διοικητής της σατραπείας (βλ. λ.) 2. (μθρ.) άνθρωπος αυταρχικός, δεσποτικός: *έχει έναν άντρα* ~. — (υποκ.) σατραπισκός (ο) [1845]. [ETYM. < αρχ. *σατράπης* | (*έξασαράτης* | *έξασαράτης* < αρχ. περσ. *xsaera-rā- «προστάτης της χώρας» (πθ. αρχ. περσ. xsaOra-rāvan- < xsaera- «κατέχο, αποκτώ») + rāiti «ποιεμένος»). Στον ίδιο αρχ. περσ. τύπο ανάγεται και το σανσκριτ. ksatrapa-].

σατραπικός, -ή, -ό [αρχ.] αυταρχικός, δεσποτικός: ~ *νοοτροπία* | *απόφαση*. Επίσης σατράπικος, -η, -ο. — σατραπικά κ. σατράπικα επίρρ.

σατραπισμός (ο) [1848] η ενέργεια ή η συμπεριφορά που ταιριάζει σε σατράπη: ο ~ *του νέου πρωθυπουργού* ΣΥΝ. αυταρχισμός, δεσποτισμός.

σατυρίαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεις, -άσεις} ΙΑΤΡ. μόνιμη κατάσταση σεξουαλικής διεγέρσεως στον άνδρα, η ακόρεστη σεξουαλική επιθυμία (πθ. λ. *πριαπισμός*, *νυφομανία*).

σατυρικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με Σατύρους (βλ. λ. *Σάτυρος*) 2. ΦΙΛΟΛ. *σατυρικό δράμα* είδος του αρχαιοελληνικού δράματος (μαζί με την τραγωδία και την κωμωδία), στο οποίο τον χορό αποτελούσαν ηθοποιοί μεταμφιεσμένοι σε Σατύρους και το οποίο είχε σκωπτικό περιεχόμενο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*, *σατιρικός*, *κομωδία*.

Σάτυρος (ο) {-ου κ. -ύρου | -ων κ. -ύρους} 1. ΜΥΘΟΛ. καθέννας από τους τραγοπόδαρους και κερασφόρους ακολούθους του Διονύσου, που κατοικούσαν στα δάση και χαρακτηρίζονταν από έντονη σεξουαλική δραστηριότητα 2. (μετωνυμ.) άνθρωπος με τα ζωώδη ένστικτα των Σατύρων, λάγνος, ακόλαστος: ~ *γέρος ασέλγησε σε ανήλικα παιδιά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σατιρικός*.

[ETYM. < αρχ. *Σάτυρος* | *Τίτυρος* (δωρ.), αβελ. ετύμου, λ. που συνδ. με τη λατρεία του Διονύσου και της οποίας η αρχική σημ. είναι απροσδιόριστη, πθ. δάνειο. Ποικίλες υποθέσεις έχουν διατυπωθεί, εκ των οποίων η κυριότερη είναι η λεγόμενη Ιλλυρική: μέσω μιας ιλλυρ. λ. ο τ. *σάτυρος* ανάγεται σε Ι.Ε. *s6- «σπέρνω» και συνδ. με λατ. sator «σπορέας»].

Σάλλοκ (ο) {άκλ.} (μετωνυμ.) άνθρωπος φιλάργυρος, τοκογλύφος. [ETYM < αγγλ. Shylock, χαρακτηρισμός χοχθρού τοκογλύφου, που έπλασε ο W. Shakespeare στο έργο του *Ο έμπορος της Βενετίας* (*The Merchant of Venice*)].

σαύρα (η) {σαυρών} πολύ μικρό τετράποδο ερπετό με φολιδωτό δέρμα και μακριά ουρά. — (υποκ.) *σαυρούλα* κ. *σαυρίτσα* (η) κ. *σαυρά-κι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα*.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, πράγμα που επιβεβαιώνεται από την ποικιλία των Ι.Ε. τ. με αυτή τη σημ. Δεν θεωρείται αποδεκτή η ένταξη της λ. στην ίδια ετυμολ. οικογένεια με τα *σαύλος* «θηλυπρεπής, καμαρωτός (στο βάδισμα)», *σαυνίον* «ακόντιο», *σαυκρόν* «αβρός». Έχει προταθεί και η προελλην. αρχή της λ.].

σαύρα - γουστέρα κ.ά. Η λεξιλογική ποικιλία και ο διαλεκτικός πλούτος της Ελληνικής φαίνεται από το πλήθος των λέξεων και/ή λεξιλογικών τύπων που χρησιμοποιούνται για ορισμένες σημασίες στα νεοελληνικά ιδιώματα, ο Μ. Τριανταφυλλίδης αναφέρει (Απαντα 3,561) ότι για τη σαύρα χρησιμοποιούνται οι εξής τύποι: *γουστέρα*, *γκουστέρα*, *κουστέρα*, *φουστέρα*, *αγκουστέρα*, *γουστερίτσα* (η σταχτιά σαύρα), *κοστερίτσα*, *γκουστέρτσας* (η πράσινη), *πρασινό-γουστέρα*, *γαδαρογουστέρα*, *αγοστέρα* - *σκουντέρτα*, *σκονταρέλα*, *σκοντερίκι*, *σκοντερίτσα*, *σκοτερίται* (η μικρή), *σκοταρίκλα*, *σκουρτσέκλα*, *κοντρίτσα*, *κοτερίκλα*, *σκορδανίτσα* - *σαμιαμίθι*, *σαλαμιθί*, *σαμιαμίδι*, *σαμομίδι* - *σαλαμάντρα* - *τσαρπεδόνι*, *τσαρπιδόνι*, *τσαρπιδόνια*, *τσουπιλαγκέλεφας*, *χωροσάφρα* (Σαμιούντα) - (Κεφαλλούδα) *σκορδανίτσα* (η μικρή πράσινη), *σαλιμ-ρίχα*, *σαλαβρίχα*, *σαλαβρίχι* (η μικρή μαύρη σαύρα), *σκορδανίτσο-λόγος* (η μεγάλη πράσινη) - *πρασίνια*, *ξωφονιστήρα*, *μολυντήρι*, *κο-λοσαυρέα*, *κολοσταυρέα*, *κολοσταυρέα*, *κολοσταυρού*, *κολοσαρί-δα*, *κολοσαρήθρα*, *κολοσκερά*, *κολοσουφράς*, *κολοτάνα* - *κουρ-κάς*. Ας σημειωθεί ότι η λ. *σαύρα* είναι αρχαία (Αισχύλος, Ηρόδοτος), ενώ τα *γουστέρα* και *γουστερίτσα* έχουν σλαβική προέλευση (σλαβ. гуаtеr και гуStеritsa). Το *σαμιαμίθι* | *σαμιαμίδι* είναι μεσαιωνικό (και ίσως σημιτική καταγωγή), η *σαλαμάντρα* αρχαία (*σαλαμάνδρα* απαντά στον Αριστοτέλη), συνδεδεμένη μάλιστα με την αντίληψη ότι μπορούσε να σβήνει τη φωτιά, το δε *τσαρπεδόνια*, που δηλώνει τη ζωνή νεαρής γυναίκα, ίσως είναι το αρχ. σα-περδόνι, είδος ψαριού που ως υποκοριστικό (*σαπερδόνι*) χρησιμοποιήθηκε, κατά τον Αθηνάιο, ως παρατσούκλι της εταίρας Φρύνης. Τέλος, το ψάρι *σαυρίδι* δεν φαίνεται να σχετίζεται με το *σαύρα*, αλλά με το αρχ. σαυρίς, -ιδος, που δήλωνε είδος ψαριού.

σαυρίδι κ. **σαφρίδι** (το) {σαυριδίου | -ίων} μικρό ψάρι με γκριζα ράχη και ασπρόλευκη κοιλιά. — (υποκ.) *σαυριδάκι* κ. *σαφριδάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*.

[ETYM. < μεσν. *σαυριδίου* < *σαυρίς*, -ιδος (Λεξικό Σούδας) < αρχ. *σαύρος* | *σαύρα*, πθ. λόγω του σχήματος του ψαριού].

σαυροειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σαυροειδούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σαύρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σαφάρι (το) {άκλ.} 1. το ομαδικό κυνήγι αγρίων ζώων στην αφρικανική ζούγκλα: *ταξίδι για ~ στην Κένια* 2. (μθρ.) η εξόρμηση και το κυνήγι για τον εντοπισμό (κάποιου): «σε ένα δις *υπολογίζονται* τα κέρδη από το *μεγάλο* ~ *της εφορίας* για τα *παρانونύς εισαχθέντα πολιτικά αυτοκίνητα*» (εσημ.). [ETYM. < αγγλ. safari < σουαχίλι safari < αραβ. safar «ταξίδι»].

Σ.Α.Φ.Ε. (ο) Σύνδεσμος Αποφοίτων Φιλελευθέρων Εταιρειών.

σαφήνια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ο απόλυτα κατανητός τρόπος διατύπωσης σκέψεων, ιδεών ή συναισθημάτων είτε στον προφορικό είτε στον γραπτό λόγο: *εξέφρασε τις απόψεις του με ~* || *τα κείμενα του διακρίνονται για τη ~ και τη μεστή τους έκφραση* ΣΥΝ. καθαρότητα, διαύγεια ΑΝΤ. ασάφεια.

σαφήνισ(ο) ρ. μετβ. {σαφήνισα, -τηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) σαφές ΣΥΝ. διασαφήνίζω, διευκρινίζω, επεξηγώ, ξεκαθαρίζω. — σαφήνιση (η), σαφηνιστικός, -ή, -ό [μγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασαφήνισ(ο)*. [ETYM. αρχ. < *σαφήνις* < επίρρ. *σάφα* (βλ. λ. *σαφής*) & παραγ. επίθημα -ινης (< *άνος «πρόσωπο, όψη», πθ. *προσ-ινης*)].

σαφής, -ής, -ές {σαφ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} σαφέστ-ερος, -ατός} 1. (για λόγο ή νόημα) απολύτως κατανητός, διατυπωμένος ξεκάθαρα, χωρίς να αφήνει αμφιβολίες: *του δόθηκαν ~ οδηγίες* || *είναι ~ η σχετική διάταξη του νόμου* || *αυτή η φράση αποτελεί ~ αναφορά στο πρόσωπο του προέδρου* || *υπήρξε ~ προειδοποίηση για αστηρή τιμωρία σε περίπτωση επανάληψης των εκτροπών* || *δεν έχουμε ~ εικόνα του τι συμβαίνει στις υπό κατάληψη φυλακές* ΣΥΝ. ξεκάθαρος ΑΝΤ. *ασαφής*- ΦΡ. (α) *κάνω* | *καθιστώ* (*κάτι*) *σαφές* ξεκαθαρίζω, διασαφήνισ(ο) (κάτι): *τους κατέστησε σαφές ότι χωρίς την υποβολή λεπτομερών σχεδίων δεν πρόκειται να τους χρηματοδοτήσει* (β) *γίνονται σαφής* ξεκαθαρίζω αυτό που εννοώ, γίνονται κατανητός: *Δεν καταλαβαίνω* | *εννοείς*. *Μπορείς να γίνεις πιο σαφής*; || *Αίριο θα γράψουμε διαγώνισμα*. *Έγινε σαφής*; (γ) *σοφά* v *το σαφές* βλ. λ. *σοφός* 2. (γενικότερ.) φανερός, που τον διαπιστώνει κανείς εύκολα: *η γνεία του παρουσιάζει ~ βελτίωση* || *είναι ~ τα δείγματα ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας*. — *σαφώς* επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *διασαφήνισ(ο)*, *επίρρημα*.

[ETYM. αρχ. < επίρρ. *σάφα* «προφανώς, ασφαλώς, βεβαίως», μέσω του τ. *σαφέως* - *σαφώς* (πθ. *τάχα-ταχέως*) και του συγκρ. *σαφέστερον*. Το επίρρ. *σάφα* είναι αβελ. ετύμου. Αβελβίαι θεωρείται η ανάληψη του *σάφα* σε α' συνθ. σα- (επιτατ. πρόθεμα) και β' συνθ. -φα (< *φάος* | *φως*), ενώ εξίσου αμφοβόλη παρακείμενη η σύνδεση με τον τ. *σάος* | *σός* (βλ. λ. *σώος*), όπως και με το ιων. *σάω* «κοσκινίζω»].

σαφράν κ. **ζαφράν** (το) {άκλ.} η ζαφορά (βλ. λ.). [ETYM. < γαλλ. safran < μεσν. λατ. safranum < περσ. za'farān].

σαφρίδι (το) → *σαυρίδι*

σαχ (το) {άκλ.} (στο σκάκι) η απειλή του βασιλιά από αντίπαλο πιόνι.

[ETYM. <περσ. Sah «βασιλιάς»].

Σαχαλίνη (η) νησί του ΒΔ. Ειρηνικού Ωκεανού κοντά στις ΝΑ. ακτές της Ρωσίας, της οποίας αποτελώ *παρχία.

[ETYM. Μ'αφορά του αγγλ. Sakhalin < γλ. Μαντσού Sahalin-Ula «μαύρος ποταμός», όπως αποκαλείται τοπικά ο ρωσικός ποταμός Amur, που εκβάλλει απέναντι από το νησί].

σα χάνι (το) → σαγάνι

Σαχάρα (η) η μεγαλύτερη έρημος του κόσμου- καταλαμβάνει ολόκληρο σχεδόν το Β. τμήμα της Αφρικής και αποτελεί το Δ. άκρο της αφροασιατικής ερημικής ζώνης.

[ETYM. < αγγλ. Sahara < αραβ. sahra' «έρημος», θηλ. του ashar «φαιό-κίτρινος»].

σάχης (ο) {σάχηςδες} ο βασιλιάς (στην Περσία και στο Αφγανιστάν).

[ETYM. μ'σν. < π'ρσ. Sah «βασιλιάς» πβ. λ. σαχ, σκάκι].

σάχλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ανόητος, ο σαχλός λόγος: λέει συνέχεια

σάχλιες ΣΥΝ. σαχλαμάρα, ανοησία. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

σαχλαμάρα (η) {δύσchr. σαχλαμαρών} 1. ο σαχλός, ανόητος λόγος: άσε τις ~! 2. η βλακώδης, ανόητη πράξη: κάνει σαχλαμάρες. — (υποκ.) σαχλαμαρίτσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. [ETYM. < σαχλός + παραγ. επίθημα -μάρα, πβ. γαζο-μάρα, κουτα-μά-ρα].

σαχλαμάρας (ο) πρόσωπο που λέει ή κάνει σαχλαμάρες ΣΥΝ. σαχλός. Επίσης σαχλαμαράκιας.

σαχλαμαρίζω ρ. αμετβ. {σαχλαμάρισα} 1. λέω ή κάνω σαχλαμάρες 2. φλαυριό: μαζεύονται στο σπίτι της και σαχλαμαρίζουν || αντί να δουλεύει, σαχλαμαρίζει στα καφενεία.

σαχλαμπούχλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η σαχλαμάρα. [ETYM.

Εκφραστικός τ., συμφορής τον σάχλια + μπουχλια < μπουρδα, με την φωνομοιτική επιδρ. της λ. σάχλια].

σάχλαμπούχλας (ο) (λαϊκ.) ο σαχλαμάρας.

σάχλας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-επιττα.) ο σαχλαμάρας.

σαχλοκουδούνιο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} (υβριστ.) (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) ανόητος, ελαφρόμυαλος, με σαχλή συμπεριφορά.

σαχλός, -ή, -ό 1. αντός που λέει ή κάνει ανοησίες: ~ νεαροί ΣΥΝ.

ανόητος 2. (ειδικότ.) αντός που λέει άνοστα αστεία ΣΥΝ. κρύος 3. πολύ απλοϊκός, ανούσιος: ~ βιβλίο | τανία | έργο. [ETYM. μεσν., αβεβ. ετύμου, πθ. < μτρν. σαχλός «τρυφερός, αδύναμος» (βλ. λ. ψαχλό) ή, κατ'άλλη άποψη, < σφαλός (Ποντ.) < παλαιότ. σα-θλός, άλλος τ. του αρχ. σαθρός. Καμία από τις δύο απόψεις δεν ερμηνεύει ικανοποιητικά τη σημασιολ. εξέλιξη].

σαχιστί (το) {σαχιστιού | -ιών} (λαϊκ.) ΑΡΧΙΤ. προεξέχον αρχιτεκτονικό στοιχείο της βορειοελλαδικής παραδοσιακής κατοικίας: τα χαχιάτια και τα σαχισιά της Μακεδονίας. [ETYM. < τουρκ. sahısın].

σαφαλιάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σαφάλιασα-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) σάφαλο (βλ.λ.) ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι σάφαλο. — σαφά-λιασμα (το).

σάφαλο (το) (λαϊκ.) 1. καθετί ετοιμόρροπο: αυτό το σπίτι είναι σκέτο - 2. (μτρ.) άνθρωπος εξασθενημένος σωματικά ή υπερήλικος: όταν τον συνάντησα μετά από πολλά χρόνια, ήταν ένα ~ δεν μπορούσε να περπατήσει και με δυσκολία μιλούσε ΣΥΝ. ερείπιο. [ETYM. < τουρκ. carpai «ακατάστατος, κακοντυμένος - σκληρός»].

σβάρνα (η) {σβαρνών} (λαϊκ.) γεωργικό εργαλείο που σέρνεται από υποζύγιο και χρησιμεύει στην ισοπέδωση οργωμένου εδάφους ΣΥΝ. βολοκόπος ΦΡ. (α) παίρνω (κάτι) σβάρνα επισκέπτομαι διαδοχικά, γυρίζω με τη σειρά: ~ τα μαγαζιά | τους δρόμους | τις ταβέρνες (β) παίρνω (κάποιον/κάτι) σβάρνα (i) παρασύρω με δχημα, χτυπώ και σέρνω (κάποιον/κάτι) (ii) παίρνω μαζί μου στο πέρασμα μου, παρασύρω: ένα αυτοκίνητο ξέφυγε από την πορεία του και πήρε σβάρνα την άλλα σταθμευμένα || ο χειμαρρος πήρε σβάρνα ό,τι βρήκε στο πέρασμα του (iii) τιμωρώ (κάποιον) μαζί με άλλους για πράξη που δεν έκανε ο ίδιος: ένας έκανε το λάθος, αλλά η οργή του διευθυντή του πήρε όλους σβάρνα.

[ETYM. μεσν. < σλαβ. bama, με ανάπτυξη προθεμ. σ-, πβ. κόνις - σκόνη, βόλος - σβόλος].

σβαρνίζω ρ. μετβ. {σβαρνισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. θρημματίζω (χωματένιους βόλους) με σβάρνα: ~ το χωράφι ΣΥΝ. βολοκόπος 2. ριζώνω (κάποιον) στο έδαφος και τον σέρνω: του έριξε μια γροθιά και μετά τον σβάρνισε μερικά μέτρα. Επίσης σβαρνών [μεσν.] { -άς...}. — σβαρνι(α)σμα (το).

σβαστικά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο αγκυλωτός σταυρός (βλ. λ. αγκυλωτός), γνωστός κυρ. ως σύμβολο του ναζιστικού κόμματος, του γερμανικού χιτλερικού καθεστώτος, καθώς και των νεοναζιστικών οργανώσεων.

[ETYM. < γερμ. Swastika < σανσκρι. svastika < svasti «ευτυχία, ευεξία» (< su- «καλά, ευ» + asti «είναι»), λόγω του ότι αυτό το αντικείμενο θεωρείτο σύμβολο καλής τύχης].

Σ.Β.Β.Ε. (ο) Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος.

Σ.Β.Δ.Ε. (οι) Σιδηρόδρομοι Βορειοδυτικής Ελλάδος.

σβέλτα επιρρ. (λαϊκ.) γρήγορα: κάνε ~, μην καθυστερείς || τέλειωσε το καλοπώμα στα ~ || δουλειά τώρα, και ~!

σβελλάδα (η) {χωρ. πληθ.} η ευελιξία και η ταχύτητα. Επίσης σβελλοσύνη.

σβέλτος, -η, -ο αυτός που είναι γρήγορος και ευκίνητος: δούλεψε με ~ κινήσεις ΑΝΤ. αργοκίνητος.

[ETYM. < ιταλ. svelto < δημόδ. λατ. *ex-vellitus < λατ. evulsus, μτρ. τ. του evellere «εκβάλλω, αφαιρώ, εξαιλιφώνω»].

σβερκία (η) το χτύπημα με την παλάμη στο σβέρκο: του έδωσε/έφαγε μια ~, μούλις εμφανίστηκε με καινούργιο κούρεμα.

σβέρκος (ο) το πίσω μέρος του λαιμού, ο αυχένιας: μου πιάστηκε 1

πόνεσε ο ~ ΦΡ. (α) κάθομαι στον σβέρκο (κάποιου) επιβάλλομαι (σε κάποιον) με τη βία, εξουσιάζω (κάποιον): ο τύραννος κάθισε στον σβέρκο του λαού (β) γωνίζω από σβέρκο εξαπατώμαι ή αποτυγχάνω. Επίσης σβέρκο (το). [ETYM. < αλβ. zverk].

σβερκώνω ρ. μετβ. {σβερκώσα} (λαϊκ.-οικ.) αρπάζω απότομα (κάποιον) από τον σβέρκο.

σβέση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) η κατάσβεση, το σβήσιμο: η ~ της φωτιάς. [ETYM. < αρχ. σβέσις < σβέννυμι «σβήνω» (βλ. λ. σβήνω)].

σβεστήρας (ο) συσκευή με την οποία σβήνουμε τη φωτιά: πυροσβεστήρας. [ETYM. < μτρν. σβεστήρ, -ήρος < αρχ. σβέννυμι «σβήνω» (βλ. λ. σβήνω)].

σβεστός, -ή, -όν (λόγ.) σβηστός. [ETYM. μτρν. < αρχ.

σβέννυμι «σβήνω» (βλ. λ. σβήνω)].

σβήνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσβησα, σβήσ-τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) να πάψει να καίει ή να καίγεται: μονάδες της Πυροσβεστικής και του Στρατού έσβησαν τη μεγάλη πυρκαγιά || - το τσιγάρο στο τασάκι || ~ το κερί ΑΝΤ. ανάβω 2. σταματώ τη λειτουργία: ~ το (ηλεκτρικό) φως | την τηλεόραση | το ραδιόφωνο | τη μηχανή του αυτοκινήτου ΣΥΝ. κλείνω 3. διαγράφω (κάτι γραμμένο): ο καθηγητής έσβησε τις λέξεις από τον πίνακα || ο μακάλης έσβησε τα βερσέδια: ΦΡ. σβήνω την κλήση | το πρόσωμο ακουρών την ισχύ κλήσεως | προστίμω από την Τροχαία 4. (μτρ.) κάνω (κάτι) να μην υπάρχει πια, να ξεχαστεί, εξαλειφώ: έσβησε την προσβολή | τη ντροπή με αίμα || έσβησαν τα παλιά και ξεκίνησαν μια νέα ζωή || τίποτε δεν έσβησε τη φήμη του || το κείμενο αυτό επιχειρεί να σβήσει τη μνήμη, την ιστορία, τους αγώνες, τον βιωμένο χρόνο των ανθρώπων ΦΡ. (α) σβήνα! τα όλα! ξέγασε τα! (β) σβήνω (κάτι) από τη μνήμη κάνω (κάτι) να ξεχαστεί: «ο θρίαμβος στο τοπικό ντέρμπι έσβησε από τις μνήμες των φιλάθλων τις πρόσφατες αποτυχίες» (εφημ.) (γ) (μτρ.) σβήνω (κάποιον | κάτι) από τον χάρτη βλ. λ. χάτσης 5. (μτρ.) επιτυγχάνω συντριπτική νίκη εναντίον (κάποιου) ή τον εξουδετερώνω πλήρως: στον αγώνα ο αμυντικός είχε σβήσει τον αντίπαλο επιθετικό 6. μειώνω την ένταση, καταπραΰνω: ~ τη δίψα μου με νερό || δεν βρίσκει γιατρικό να σβήσει τον πόνο του 7. (α) (για ασβέστη ή ατσάλι) λειώνω στο νερό: έσβησε το πορωμένο μέταλλο στο νερό (β) προσθέτω στο (φαγητό) υγρό (νερό, κρασί κλπ.), προτού το καταβώσω από τη φωτιά: σβήνουμε τα υλικά με λίγο κρασί ♦ (αμετβ.) 8. παύω να καίω: η φωτιά έσβησε || φυσάει και το κερί μου σβήνει 9. παύω να λειτουργώ: κάτι έχει η μηχανή (του αυτοκινήτου) και συνεχώς σβήνει || η οδόνη του υπολογιστή σβήνει από μόνη της 10. εξαφανίζομαι, χάνομαι: με την επέλαση του τεχνολογικού πολιτισμού σβήνουν σιγά-σιγά οι παραδόσεις μας || με τα χρόνια έσβησε ο νεανικός τους έρωτας || αν και πέρασαν τόσα χρόνια, δεν έσβησε μέσα του ο νεανικός ενθουσιασμός του δασκάλου 11. ληθομώ: ~, δώστε μου λίγο νερό! 12. πεθαίνω: έσβησε τα χαράματα ήσυχά στο κρεβάτι του. ΦΡ. σβήνει | σώνεται το καντήλι (κάποιου) (κάποιος) πεθαίνει: «η ζωή εδώ τελειώνει, σβήνει το καντήλι μου» (λαϊκ. τραγ.). — σβήσιμο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω.

[ETYM. Από τον νεότ. αόρ. έσβησα (αντί των αρχαιοτ. εσβεσα και έσβην) του αρχ. σβέννυμι (πβ. κ. σαπιζω < έ-σάπ-ησαν, α' πρόσ. ε-σάπ-ην, αόρ. β' του αρχ. σήπταιμι). Το αρχ. σβέννυμι < *σβέσ-νυ-μι (πβ. αόρ. ε-σβεσ) < αρχαιοτ. < I.E. *(2)g^hes- «εξαλειφώ, σβήνω», πβ. σανσκρι. jāsavati «εξολοθρευώ» κ.ά. Ομόρρ. ā-σβεσ-τος, σβέσ-ις (-η). Δυσερμήνευτο παραμένει το αρχικό σ- του τ. σβέννυμι].

σβήνω ή σβύνω; ο τύπος του ενεστώτα σβήνω, επειδή προήλθε από τον αόριστο έσβησα (στον οποίο μεταπλάστηκε ο αρχικός αόριστος εσβεσα από αναλογική επίδραση του γ' πληθ. έσβησαν, εσβ-ην, -ης, -η, -ημεν, -ητε, εσβ-ησαν), γράφεται κανονικά με -η-: σβήνω. Η παλαιότερη γραφή του ρήματος με -υ- προϋποθέτει εντελώς εσφαλμένως ότι ο ενεστώτας παράγεται απευθείας από το σβέννυμι, τον μόνο τύπο που έχει -υ-! Η γραφή αυτή της λέξης ξεκίνησε πιθανότατα από το Λεξικόν της καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου (1835) του Σκαρλάτου Βυζαντινού, σε μία περίοδο όπου η γλωσσική επιστήμη ήταν άγνωστη στην Ελλάδα.

σβησιματιά (η) το σημάδι που μένει στο χαρτί μετά το σβήσιμο.

σβήσιμο (το) → σβήνω

σβηστήρι (το) {σβηστηριού | -ιών} η γομολάστιχα. Επίσης σβήστρα κ. σβηστήρα (η) κ. σβηστήρας (ο).

[ETYM. < θ. σβησ- (του ρ. σβήνω, πβ. αόρ. έ-σβησ-α) + παραγ. επίθημα -τήρας, πβ. καθε-τήρας, καυσ-τήρας, σω-τήρας]. σβηστός, -η, -ό 1. σβησμένος: οδηγεί με ~ τα φάτα || έχει ~ τη μηχανή ΑΝΤ. αναμμένος 2. (μτρ.) εξασθενημένος: ~ φωνή | μιλιά.

[ETYM. < μτρν. σβεστός (κατά τον νεότ. αόρ. έσβησα) < αρχ. σβέννυμι < *σβέσ-νυ-μι (βλ. λ. σβήνω)]. σβίγκος (ο) γλύκισμα με μορφή σφαιριδίων από αλεύρι και αβγά,

που έχουν ηγανιστεί σε λάδι ή βούτυρο. [ETYM. < μέσ. γερμ. swinge]. Σ.Β.Ι.Ε. (οι) Σχολές Βοηθών Ιατρικών Επαγγελμάτων. σβολιάζω ρ. → σβωλιάζω σβολιασμα (το) → σβωλιάζω σβόλος (ο) → σβόλος σβουνιά (η) (λαϊκ.) η κοπριά του βοδιού και άλλων μεγάλων ζώων.

[ETYM. < βουνιά < *βουονιά < μτρν. βοδόν, -όνος «βουστάσιο» < αρχ. βοδός «βόδι». Το σ- (σβουνιά) από τον πληθυντικό: τις βουνιές > οι σβουνές > η σβουνιά]. σβούρα (η) {δύσchr. σβουρών} 1. κοινικό αντικείμενο από ξύλο, μέ-

ταλλο ή πλαστικό, με το οποίο παίζουν τα παιδιά στηρίζοντας το όρθιο στο έδαφος και κάνοντας το να πριστρέφεται ή (παλαιότ.) εκσφενδονίζοντας το από ψηλά προς το έδαφος, αφού προηγουμένως είχε τυλιχθεί με κορδόνι (το «κορδονέτο»), το οποίο εκτυλισσόμενο του παρείχε τη δυνατότητα να περιστρέφεται. ΦΡ. (για πρόσ.) **γυρίζω σαν (τη) σβούρα** βλ. λ. *γυρίζω* 2. (μτφ.) άτομο σβέλτο, ευκίνητο: αυτός ο άνθρωπος είναι ~, *στιγμή δεν σταματά*. — (υποκ.) **σβουρίτσα (η)**. [ETYΜ. Ηχομιμητική λ. από τον θόρυβο που παράγει η σβούρα όταν γυρίζει]. σβουράκι (το) {χωρ. γεν.} 1. η μικρή σβούρα: *παίζουμε ~*; 2. (ειδικότ.) ηλεκτροκίνητος περιστρεφόμενος δίσκος, που χρησιμοποιείται για τη λείανση μωσαϊκών ή άλλων επιφανειών. σβουρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {σβούρ-ισα κ. -ίζα, -ισμένος} ♦ 1. (αμετβ.) περιστρέφομαι σαν τη σβούρα ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.-λαϊκ.) *χα-στούκίζω: του σβούριζε μια και είδε τον ουρανό σφοντύλι*. — σβούρ-ισμα (το). σβουριχτός, -ή, -ό 1. αυτός που περιστρέφεται 2. **σβουριχτή (η)** το

χαστούκι ή η σφαλίτσα: *έφαγε μια ~*. σβύνο ρ. → σβήνω σβωλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σβωλιάσ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) μεταβάλλω (κάτι) σε σβώλους ♦ 2. (αμετβ.) σχηματίζω σβώλους: *σβωλιάσε η φάβα | ο ποURRE*. — σβώλιασμα (το). [ETYΜ. < σβώλος (βλ. λ.)]. σβώλος (ο) μικρή (συνήθ. στρογγυλή) μάζα από χρώμα ή από άλλη ύλη: *το μείγμα έκανε σβώλους ΣΥΝ. βώλος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βώλος, παρώνυμο*. [ETYΜ. < βώλος το σ- από συνκροφές στον πληθυντικό: τους βώλους > οι σβώλοι > ο σβώλος (πβ. βωνιά - βωνιά), ή και από ενικό: ένας βώλος. Η γραφή βώλος (με -ο-) δεν δικαιολογείται, αφού η λ. από το αρχ. βώλος]. σγουρανο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σγουρ-ισα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) σγουρό: ~ τα μαλλιά ΣΥΝ. κασαρώνω ♦ 2. (αμετβ.) γίνωμαι σγουρός: *πώς σγουράνω έτσι τα μαλλιά του*; Επίσης σγουρώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω. σγουρομάλλης, -α, -ικο 1. αυτός που έχει σγουρά μαλλιά ΣΥΝ. κατσαρομάλλης 2. (ειρων.) φαλακρός. Επίσης σγουρομάλλος, -η, -ο. σγουρός, -ή, -ό 1. κατσαρός, βοστρυχωτός: ~ μαλλιά | *γένια* 2. (συνεκδ.) σγουρομάλλης 3. (για φύλλωμα) φουντωτός: ~ βασιλικός. [ETYΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, ίσως < σ-πρόθεμ. (πβ. κ. βώλος - σβώλος) + αρχ. γυρός (βλ. λ. γύρος). Κατ' όλη άποψη, σγουρός < *σβουρός (< σβούρα), που αποσπάστηκε από σύνθ. του τ. σβουρομάλλος]. σγουρώνω ρ. → σγουρανω Σ.Λ.Α. (η) Στρατιωτική Διοίκηση Αθηνών. Σ.Α.Ο. (το) Συντονιστικό Διευθυντικό Όργανο. Σ.Α.Ο.Ε. (το) Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος. Σ.Λ.Υ.Λ.Σ. (η) Σχολή Δοκίμων Υπαξιωματικών Λιμενικού Σώματος. σε' κ. σ' (πριν από φωνήεν) πρόθ. με το οριστικό άρθρο σχηματίζει μία λέξη: αυτού, ατής, στον, στην, στο, στα, στον, στους, σής: δηλώνει: 1. τόπο: προορισμό | *τέρμα κίνησης (+αίτ.) ή θέση στον χώρο ή τη θέση όπου συμβαίνει κάτι (+αίτ.)*; ειδικότ. δηλώνει: (α) *κίνηση μέσα, προς το εσωτερικό χώρου ή θέση μέσα σε εσωτερικό χώρο: μπαίνω στο δωμάτιο || έμεινε στο σπίτι για να διαβάσει (β) ανάμεσα: έμαζε μέσα ~ χίλια άλλα για να το βρει || είμαι μέσα - τόσο κόσμο το όμας συνεχίζω να νιώθω μοναξιά (γ) γύρω από: κάθισε όλη η οικογένεια στο τραπέζι και άρχισε να τρώει || είχε μια αλυσίδα στον λαιμό της (δ) απέναντι | μπροστά: δεν παρουσιάστηκε στο δικαστήριο || το ρολόι του γυάλιζε στον ήλιο (ε) κοντά (σε κάποιον/κάτι): θα γυρίσει πάλι ~ μένα || έχει ένα δέντρο στην πόρτα του (στ) επάνω: έπεσε στο κρεβάτι κατάκοπος || στο νερό επιπλέει ένα κουτούρο (ζ) (+γεν.) για δήλωση τόπου (σπίτι, μαγαζί, γραφείο κ.λπ.): *πώς στο Κόστα* || είμαστε στον *Πετροπολιώνη*, *θες να ηρθεις κι εσύ από 'δώ*; 2. προσδιορισμό χρονικού σημείου ή διαστήματος (κατά το οποίο γίνεται κάτι ή μετά το οποίο γίνεται κάτι) (+αίτ., +επίρρ.): *θα βρεθούμε στις έξι* || *στα νιάτα του ήταν όμορφος άντρας* || *στο άκουσμα της δυσάρεστης είδησης, έπεσε λιπόθυμη* || *πέντε λεπτά φτάνουμε στο χωριό* || ~ λίγο θα είμαστε εκεί || ο παππούς του σκοτώθηκε στον *ελληνοαλβανικό πόλεμο* 3. κατάσταση (+αίτ.): *ζει - μεγάλη δυστυχία || πέρασε τη ζωή του ~ μεγάλη φτώχεια*. ΦΡ. (α) *στα όπα-όπα (έχω κάποιον)* μεταχειρίζομαι κάποιον πολύ καλά, του φέρομαι άνογα: *την είχε ~, δεν της έλειπε τίποτα (β) πέφτω στα μαλακά* καταφέρνω ώστε να μην τιμωρηθώ βαριά για παράπτωμα το οποίο έχω κάνει: *έπεσε στα μαλακά - του έκαναν έγγραφο επίπληξη, ενώ μπορούσαν να τον απολύσουν!* 4. τρόπο (+αίτ., +τα +επίρρ.): *στοιχηθείτε ~ πεντάδες || πήρε το αστείο τους στα σοβαρά και παρεξηγήθηκε* || *είπε κάτι στ'αστεία κι εσύ αμέσως το χαιγες*; || *ήπια τον καφέ του στα όρθια και έφυγε βιαστικά* || *έλα να φάμε κάτι στα γρήγορα και μετά φεύγεις* || *της έδωσε ένα φιλι στα πεταχτά*. ΦΡ. (α) *στο πόδι πρόχειρα: είναι ένα κείμενο γραμμένο ~ (β) στα ίσια* χωρίς περιστροφές, ευθέως: *μίλα μου - και μην πας να μου κρύψεις την αλήθεια!* 5. αναφορά (+αίτ.): *είναι πρώτος στα γράμματα* || *είναι πολύ δυνατός ~ αριθμητικά* 6. αποτέλεσμα (+αίτ.): *προήχθη - εφέτη* || *με το ραβδάκι της τον μεταμόρφωσε ~ βάτραχο*. ΦΡ. *σε καλό μου!* | *σε καλό να μου βγει!* ευχή για να υπάρξει ευχάριστη εξέλιξη, συνήθ. ύστερα από μία ενέργεια υπερβολική: *τόσο που έφαγες σήμερα - καλό να σου βγει!* || ~ καλό μου τόσο γέλιο που έκανα απόψε! 7. αιτία (+αίτ.): *ψόφησα στην κούραση!* 8. σκοπό (+αίτ.): *τον έχω καλέσει ~ τραπέζι* || *πρόσκληση ~ γεύμα* 9. μέσο ή όργανο (+αίτ.): *πλήρωσε - δολάρια* || *τον έσπασαν στο ζύλο*. ΦΡ. *έρχονται | πιάνομαι στα χέρια με κάποιον* παίζω ζύλο με κάποιον ύστερα από λογομαχία: *κουβέντα στην κουβέντα, στον τέλος πίστηκαν στα χέρια και είδαμε και πάθαμε να τους χωρίσουμε!* 10. αναλογία | πο-*

σοστό (+αριθμητ.): *ένας στους τρεις υποψηφίους περνάει στο πανεπιστήμιο* 11. συμφωνία (+αίτ.): *ο στίχος είναι γραμμένος - δακτυλικό εξάμετρο* 12. ποιητικό αίτιο (+αίτ.) με τα σε -τος ρηματικά επίθετα: *ο Γιάννης είναι αγαπητός - όλους* 13. ποσό | υπολογισμό κατά προσέγγιση (+αριθμητ.): *υπολογίζω τους θεατές ~ 20.000* 14. επίκληση, όρκος (+αίτ.): *στην π-ιστη σου, πες μου την αλήθεια!* || *στον θεό που πιστεύεις, σταμάτα να με βασανίζεις!* || *σου ορκίζομαι στα παιδιά μου, δεν το έκανα εγώ!* 15. τη στάση που κρατά κάποιος απέναντι σε κάποιον/κάτι (+αίτ.): *ο λαός αντιστάθηκε στη ναζιστική βία*. (βλ. λ. *πρόθεση*, *πιν.*).

[ETYΜ. μεσν. < αρχ. εις (βλ. λ.), με αποβολή του αρχικού άτονου ει- [i] και ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου -ε, από συνκροφές όπως: *εις έμέ(να) > σ' έμένα > σε μένα*].

σε' αντων. → εσύ

Σ.Ε. (η) Συντονιστική Επιτροπή.

Σ.Ε. (η) Σύντονιστική Επιτροπή.

θέα (τα) (λαϊκ.) τα πράγματα, όλα όσα ανήκουν (σε κάποιον): *μάζεψα τα ~ μου κι έφυγα* || *«τα σεα μου, τα μέα μου και βουρ για το τσαρ-δι μου»* (λαϊκ. τραγ.).

[ETYΜ. Πιθ. πληθ. του *σέ(η)* < τουρκ. *sey* «πράγμα» ή απευθείας από τουρκ. *esya* «τα έπιπλα, τα πράγματα, οι αποσκευές» (με ευφωνική αντιμετάθεση). Αναλογικά προς τον τ. *σεα* πλάστηκε ο τ. *μέα* με τον χαρακτηριστικό φθόγγο του *α'* προσώπου τής αντωνυμίας (*μου*) από φρ. *τα σεα μου* → *τα μέα μου*. Απάντη η παραγωγή από μγν. *λατ. mea* «τα δικά μου»].

Σ.Ε.Α. (ο) 1. Σύνδεσμος Εφεδρών Αξιωματικών 2. Σύλλογος Ελλήνων Αρχιτεκτόνων 3. Σταθμός Εξυπηρέτησης Αυτοκινήτων.

Σ.Ε.Α.Π. (η) Σχολή Εφεδρών Αξιωματικών Πεζικού.

Σ.Ε.Β. (ο) Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών.

Σ.Ε.Β.Α. (ο) Σύλλογος Εκδοτών Βιβλιοπωλών Αθηνών.

σεβας (το) {χωρ. γεν. εν. κ. πληθ., πληθ. σέβη (τα)} (λόγ.) ο σεβασμός. ΦΡ. *τα σέβη μου* (ή) χαιρέτε (μορφή χαιρετισμού με τον οποίο δηλώνεται σεβασμός προς ανώτερο συνήθ. αξιωματούχο, πρόσωπο με υψηλή θέση και γενικός σεβασμός απέναντι σε κάποιον): ~, *κύριε Πρόεδρε* | *Στρατηγέ* (ii) χαιρετίσματα (με παράλληλη συνδήλωση σεβασμού): ~ στην *κυρία* | *στη σύζυγο σας* | *στον καθηγητή*. [ETYΜ. αρχ. < *σέβομαι* (βλ. λ.)].

σεβασματα (τα) τα σέβη: *εύχρ. στη φρ. τα σεβασμάτα μου* χαιρετισμός προς πρόσωπο που περιβάλλουμε με σεβασμό: ~ στον *πατέρα σου* ΣΥΝ. τα σέβη μου. [ETYΜ. μγν. < αρχ. *σεβάσομαι* < *σεβας* (βλ. λ.)].

σεβάσιμος, -α, -ο [μγν.] άξιος σεβασμού: ~ *γέροντας* ΣΥΝ. αξιολεβαστός, σεβαστός, σεπτός.

Σεβασμιότατος (ο) [μγν.] {Σεβασμιότατ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ως προσφώνηση επισκόπου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

σεβασμιότητα (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} 1. ΕΚΚΛΗΣ. ως προσφώνηση επισκόπου: *απειθυνόμενοι προς την Υμετέρα ~...* 2. η ιδιότητα του σεβασίμου.

σεβασμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. η εκτίμηση που αισθάνεται κάποιος για άλλον, η τιμή που του αποδίδει: *τρέφει | δείχνει - προς τους γονείς | τους καθηγητές του* || *συγκρατήθηκε και δεν είπε τίποτα από ~ προς το πρόσωπο του θεϊού του* || ο ~ μου προς το πρόσωπο του είναι μεγάλος || *βαθός | ψεύτικος* | υποκριτικός | απόλυτος ~ ΑΝΤ. ασέβεια.ΦΡ. με *σεβασμό* φράση με την οποία κλείνουμε επιστολή που απευθύνουμε προς σεβασίμο πρόσωπο (ανώτερο ή γεροντότερο) 2. η φροντίδα για κάτι, ώστε αυτό να διατηρεί το κύρος του, να μη θίγεται, να μην προσβάλλεται: ο ~ στους *θεσμούς* | στους *νόμους* | στη *δημοκρατία* | στις *παράδοσεις* | στην *αλήθεια* | *προς τη φύση* || ~ στα *ανθρώπινα δικαιώματα* || ~ στις *μειονότητες* 3. (ειδικότ.) ο τρόπος συμπεριφοράς που φανερώνει αναγνώριση τής αξίας, τής προσωπικότητας, τής ιδιαιτερότητας κ.λπ. του άλλου: *άκουσε τα αιτήματα τους με ~* || *η πολιτική μας σχεδιάζεται με - προς τον πολίτη* || *τα προϊόντα μας παράγονται με ~ στον καταναλωτή* || ο ~ προς τον *πλάτη* είναι *αρχή τής εταιρείας μας* ΑΝΤ. ασέβεια. [ETYΜ. μγν. < αρχ. *σεβάσομαι* < *σεβας* (βλ. λ.)].

Σεβάστεια (η) πόλη τής Α. Μικράς Ασίας στις όχθες του Άλλου ποταμού.

[ETYΜ. μγν. τοπωνύμιο. Η αρχ. *Κάβειρα* τον 3ο αι. μ.Χ. μετονομάστηκε σε Σεβάστεια προς τιμήν του Ρωμαίου αυτοκράτορα Διοκλητιανού (λατ. Augustus «σεβαστός»). Η σημερινή τουρκ. ονομασία Sivas προήλθε από την Ελληνική].

Σεβαστή (η) γυναικείο όνομα.

σεβάστια ρ → σεβόμαι

Σεβαστιανή (η) [μγν.] 1. όνομα αγίου γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

Σεβαστιανός (ο) 1. όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

[ETYΜ. μγν., απόδ. του λατ. August(i)anus, προσωνυμία των κατοίκων ρωμαϊκών πόλεων, που έφεραν το όνομα Augusta «σεβαστή» (> *Αύγουστο*)]. σεβαστικός, -ή, -ό [μγν.] αυτός που συμπεριφέρεται με σεβασμό.

— σεβαστικ-ά | -ώς [μγν.] επίρρ.

Σεβαστός (ο) ανδρικό όνομα.

[ETYΜ. μγν. κύρ. όν., βλ. λ. *Σεβαστιανός*]. σεβαστός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) σεβασίμος: ο ~ *δάσκαλος* | *ιερέας* || (ειδικότ. σε προσφώνησεις) *Σεβαστοί μου γονείς...* 2. (για πράγμ.) άξιος σεβασμού: είναι *σεβαστά* και *επιχειρήματα* τής άλλης *πλευράς* || *οι απόψεις του καθενός είναι σεβαστές* 3. σημαντικός (ποσοτική ή ποιοτική): *κατέβαλε ένα ~ ποσό* || *έχει ένα ~ εισόδημα* ΣΥΝ. υπολογισμός, αξιόλογος ΑΝΤ. αμελητέος. [ETYΜ. μγν. < αρχ. *σεβάσομαι* < *σεβας* (βλ. λ.)].

Σεβαστούπολη (η) πόλη τής Ν. Ουκρανίας στο ΝΔ. άκρο τής Χερσονήσου τής Κριμαίας.

[ETYM. < ρουσ. Sevastopol < ελλην. *σεβαστός* + *πόλη*. Η πόλη ιδρύθηκε από τους Ρώσους το 1784 μετά την προσάρτηση τής Κριμαίας, για να δεσπόζει στην περιοχή]. Σ.Ε.Β.Ε. (ο) Σύνδεσμος Εκδότων Βόρειας Ελλάδας. Σεβίλλη (η) πόλη τής ΝΔ. Ισπανίας. — Σεβιλλιανός (ο), Σεβιλλιάννα (η), σεβιλλιάνικος, -η, -ο.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Seville < ισπ. Sevilla < φoin. sefela «κουλάδα»]. **σεβιότ** (το) {άκλ.} **1.** μαλλί αγγλικής προελεύσεως, που αποτελείται από μακριές, λείες και απαλές τρίχες προβάτου **2.** νήμα ή ύφασμα κατασκευασμένο από το μαλλί αυτό.

[ETYM. < γαλλ. cheviotte < αγγλ. cheviot, από τους λόφους Cheviot, που βρίσκονται μεταξύ Αγγλίας και Σκωτίας].

σεβνταλής (ο) {σεβνταλίδες}, σεβνταλού (η) {σεβνταλούδες} (λαϊκ.) ο σφοδρά ερωτευμένος, πρόσωπο που έχει σεβντά, ερωτικό καημό. — σεβνταλίδης, -η, -ο. [ETYM. < τουρκ. sevdaḥ < senda].

σεβντάς (ο) {σεβντάδες} (λαϊκ.) η ερωτική λαχτάρα, ο ερωτικός καημός: *έχει μέσα του - για μια μελαγχρινή* || «έχω ~, έχω καημό, έχω μεγάλο πόνο» (λαϊκ. τραγ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. τύχη. [ETYM. < τουρκ. sevda].

σέβομαι ρ. μετβ. αποθ. {σεβίστηκα} **1.** (για πρόσω.) τρέφω εκτίμηση για (κάποιον) τιμή: *τα παιδιά πρέπει να σέβονται τους γονείς τους* | *τους μεγαλύτερους* || *εγώ ~ τον εαυτό μου και δεν κάνω πράγματα που τον μειώνουν* **2.** φροντίζω για (κάτι), ώστε αυτό να διατηρεί το κύρος του, να μη θίγεται: ~ τους κανόνες του παιχνιδιού | *τα έθιμα του τόπου μου* | *τους νόμους* | *τα ανθρώπινα δικαιώματα* ΣΥΝ. τηρώ, εφαρμόζω **3.** (ειδικότ.) συμπεριφέρομαι με τρόπο που φανερώνει αναγνώριση τής αξίας του άλλου: *οι γονείς πρέπει να σέβονται την ανάγκη του παιδιού για παιχνίδι* || *σεβάσουν την κόυραση του άλλου και μη φωνάζει μεσημεριάτικα!* || - *τις πεποιθήσεις σου και γ'αυτό δεν θα σε πείσω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. αρχ. < Ι.Ε. *tjegʷ- «φεύγω τρομαγμένος μακριά από κάτι, αποσύρομαι, στρέφω τα νώτα έντρομος» (με συριστικοποίηση του συμπλεγματος *tj- > *ss- > s- και αντιπροσώπευση του χειλοϋπερικού *gʷ- ως -β- προ του -ο-), πβ. συνσκρ. tyājati «εγκαταλείπει», tyaktar-«θεοσεβής» κ.ά. Ομόρρ. σεβ-ός, σεπ-τός, σεμ-νός (< *σεβ-νός < *σέβας*), σοβ-αρός κ.ά. Παράγ. *σεβ-άζομαι, σεβασ-μός, σεμν-τός, εμ-σε-βής* κ.ά. Το ρ. *σέβομαι* θα είχε προφανώς αρχική σημ. «στρέφω το πρόσωπο μου από δόξα, από ιερό τρόμο» και στη συνέχεια, με συμπλήρωμα σε αιτ. πώση, δήλωσε την απόδοση ευλαβικού φόβου (ως θρησκ. όρ.) και τιμής].

σεβρό (το) {άκλ.} λεπτό και μαλακό δέρμα κατσικίου, το οποίο υφίσταται καταργασία για την κατασκευή δερμάτινων ειδών (παπουτσιών, γαντιών κλπ.).

[ETYM. < γαλλ. chevreau, υποκ. του chèvre «κατσίκι, γίδα» < λατ. capra «γίδα» (θηλ. του caper, -pρι «τράγο»)].

οέγα (η) {δυσχρ. σεγών} πριόνι χειρός με πολύ μικρού πλάτους λάμα, η οποία αντικαθίσταται με άλλες διαφορετικού πάχους ανάλογα με την ξυλοκοπτική εργασία: *ηλεκτρική* ~.

[ETYM. < ιταλ. sega < ρ. segare «πριονίζω» < λατ. secare «τέμνω, διανοίγω»].

Σ.Ε.Γ.Α.Σ. (ο) Σύνδεσμος Ελληνικών Γυμναστικών Αθλητικών Σωματείων. **οεγάτσα** κ. **σιγάτσα** (η) {δυσχρ. σεγατσών} χειροκίνητο ξυλουργικό πριόνι με λάμα σε τραπεζοειδές σχήμα. [ETYM. < ιταλ. segaccio, υποκ. του sega «πριόνι», βλ. λ. *σεγά*].

σενκόντο (το) → **σεκόντο**

σενκούνα (η) → **σιγκούνα**

σεγόντο (το) → **σεκόντο**

Σ.Ε.Δ.Ο. (η) Συνδικαλιστική Ένωση Δημοσιούπαλληλικών Οργανώσεων.

Σ.Ε.Δ.Π.Φ.Σ. (ο) Σύλλογος Επιστημονικού Διδακτικού Προσωπικού Φιλοσοφικής Σχολής.

Σ.Ε.Ε. (το) **1.** Συμβούλιο Εξωτερικού Εμπορίου **2.** Συμβούλιο Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών.

σεζόνγκ (η) {άκλ.} καλοκαιρινή πολυθρόνα που η ράχη της έχει ρυθμιζόμενη κλίση και επιτρέπει να ξαπλώνουμε- συνήθ. τοποθετείται σε ανοχτό χώρο (βεράντες, κήπους, καταστρώματα πλοίων, παραλίες): *στο κατάστρωμα του πλοίου υπήρχαν αρκετές ~ για τους τουρίστες* ΣΥΝ. ξαπλώστρα.

[ETYM. < γαλλ. chaise longue < chaise «καρέκλα» + longue, θηλ. του επιθ. long «μακρύ»].

σεζόν (η) {άκλ.} η χρονική περίοδος κατά την οποία αναπτύσσεται μια δραστηριότητα: *θερινή* | *τουριστική* | *θεατρική* ~ || ~ *των διακοπών* || στη μέση τής ~.

[ETYM. < γαλλ. saison < λατ. satio, -ōnis «σπορά, εποχή σποράς» < ρ. serere «σπέρνω, φυτεύω» (μτχ. satus)].

Σ.Ε.Η. (το) Σωματείο Ελλήνων Ηθοποιών.

Σ.ΕΘ.Α. (η) Σχολή Εθνικής Αμυνας.

σειέμαι ρ. → **σιέω**

σέικ (το) {άκλ.} μοντέρνος χορός με ελεύθερες χορευτικές κινήσεις του κορμού και των άκρων στον ρυθμό τής μουσικής. [ETYM. < αγγλ. shake «κουνώ, σείω»].

σέικερ (το) {άκλ.} ελλην. *αναμικτήρας*-σκευός στο οποίο αναμεγνύουμε ποτά κουνώντας το για λίγη ώρα: *ο μπαρμάν έφτιαζε ένα κοκτέιλ ποτών στο ~* || *φτειάχνω φραπέ στο ~*. [ETYM. < αγγλ. shaker < shake «κουνώ, σείω»].

σειληνικός, -ή, -ό → **σίληνικός**

Σειληνός (ο) → **Σίληνός**

σειαμένος, -η, -ο αυτός που σείεται, κουνιέται- μόνο στη φρ. *σει-νάμενος-κουνάμενος* βλ. λ. *κουνάμενος*.

[ETYM. < σείω | (λαϊκ.) *σειέμαι* + *-νάμενος* κατά το συνώνυμο *κουνάμενος* (< *κουνώ* + *παρ.επ.* επίθημα *-άμενος*, βλ. λ.)].

σειρά (η) **1.** η ακολουθία, η αλληλοδιαδοχή ομοειδών προσώπων ή πραγμάτων στην ίδια γραμμή: *στην πρώτη ~ καθισμάτων κάθισαν οι επίσημοι* || *ο στρατηγός επιθεώρησε τις ~ των στρατιωτών* || ~ *από δέντρα*- ΦΡ. (α) *μπαινω στη σειρά* (i) στέκομαι πίσω από άλλους περιμένοντας (κάτι): ~, για να *πληρώσω τους λογαριασμούς* (ii) *κατατάσσομαι* κατά στοιχούς, σε ζυγούς: *οι στρατιώτες μπήκαν στη σειρά για την παρέλαση* ΣΥΝ. στοιχίζομαι (β) *στη σειρά* ο ένας πίσω από τον άλλον: *είχαν τοποθετηθεί δέκα καρέκλες ~* (γ) *τη σειρά* (i) χαμηλής ποιότητας: *βιβλία* | *ρούχα* ~ (ii) για κάτι κοινοτόπο, συνηθισμένο: *σειράλ* ~ **2.** (συνεκδ.) (α) στίχος λέξεων χειρογράφου ή τυπωμένου κειμένου: *το θέμα διαπρατάνεται στην τρίτη ~ του ποιήματος* (β) η γραμμή σε σελίδα: *η σελίδα έχει 29 ~* **3.** σύνολο πραγμάτων ή εκδηλώσεων που εμφανίζονται ή παρουσιάζονται διαδοχικά και σχετίζονται μεταξύ τους, αναφέρονται στο ίδιο θέμα κ.λ.τ.: *μόλις κυκλοφόρησε η νέα ~ γραμματοσήμων* || *παρακολουθεί ~ μαθημάτων λογοτεχνικής μετάφρασης* || *ο υπουργός απάντησε σε ~ ερωτήσεων των δημοσιογράφων* || *δημοσιεύθηκε ~ άρθρων στις εφημερίδες για το πρόβλημα των ναρκωτικών* || ~ *αεργιακών κινητοποιήσεων παρέλυσε τους κεντρικούς δρόμους της Αθήνας* || *κυκλοφορούν σειρές ιστορίας, βιογραφιών, θρησκευτών, ανθρωπιστικών επιστημών* || *μια νέα - μέτρων έρχεται να προστεθεί στα ήδη υπάρχοντα για την επίλυση του κυκλοφοριακού προβλήματος τής Αθήνας*- ΦΡ.

ηγελοπτική σειρά | **σειρά συνεχίας** | **συνεχόμενη σειρά** το σύνολο επεισοδίων τηλεοπτικού έργου, που χαρακτηρίζονται από αφηγηματική ενότητα και προσβλήονται σε συνέχειες: *ετοιμάζονται οι ~ που θα προβληθούν τον χειμώνα* || *μια φιλόδοξη ~ βασισμένη στο έργο γνωστού συγγραφέα* ΣΥΝ. *σειράλ* ~ **4.** η κατάταξη, η ταξινόμηση: *έγραψε τα ονόματα κατ' αλφαβητική* - || *η έκθεση των γεγονότων γίνεται με χρονολογική ~* || *πρώτον κατά ~ αρχαιότητας* || *οι αιτήσεις γίνονται δεκτές κατά ~ προτεραιότητας*-ΦΡ. (α) *παίρνω σειρά* βλ. λ. *παίρνω* (β) *κατά σειρά(ν)* (κατά σειράν, λατ. in stipes, Ιουστίν. Κώδ. 6, 4, 4) σύμφωνα με ορισμένη κατάταξη, με τεταρτημένη ακολουθία: ήταν ο *πρώτος* ~ *αγώνας τής ομάδας* **5.** η θέση που καταλαμβάνει κανείς σε μια ακολουθία: *ήρθε | είναι η ~ του, για να μιλήσει* | *να τραγουδήσει* || ~ *έχει τώρα ο κ. Γεωργίου* || *όλοι με τη ~ τους*- ΦΡ. (α) *με τη σειρά* σύμφωνα με τη θέση που έχει κανείς σε μια ακολουθία: *Μη βιάζεστε! Όλοι θα πάρετε* ~ (β) *εκτός σειράς* ανεξάρτητα από τη θέση κάποιου σε μια διάταξη: *δεν μπορείς να μιλήσεις ~* (γ) *σειρά σου και σειρά μου* για πράξη που γίνεται με αφορμή κάποια άλλη η οποία προηγήθηκε και στην οποία πρέπει να αντιδράσει ή να την ανταποδοσει κάποιος: *εσύ μίλησες και σε άκουσα- τώρα θα με ακούσεις κι εσύ* ~ **6.** η κοινωνική θέση (καταγωγή, τάξη): *παντρεύτηκε μια κοπέλα τής ~ του* || *κάνει παρέα και με άτομα που δεν είναι τής ~ του* ΦΡ. *έχει τη σειρά του* έχει τακτοποιηθεί οικονομικά, έχει καλή κοινωνική θέση **7.** η τάξη, το να ξέρει κανείς τι προηγείται και τι ακολουθεί: *έβαλε τη ζωή του σε μια ~* ΦΡ. (α) *βάζω (κάτι) στη σειρά* τακτοποιώ (κάτι), διευθετώ: *έβαλε στη σειρά τα βιβλία του* (β) *βγαίνω από τη σειρά μου* βγαίνω από τον κανονικό ρυθμό τής ζωής μου (γ) *παίρνω τα πράγματα με τη σειρά* εξιστορώ τα συμβάντα με χρονολογική σειρά, λέω τι έγινε πρώτα και τι μετά: *λοιπόν, για να καταλάβουμε τι συνέβη, ας πάρουμε τα πράγματα με τη σειρά* (δ) *βάζω τα πράγματα σε (μία) σειρά* οργανώνω, *βάζω* σε τάξη τα στοιχεία μιας μπερδεμένης κατάστασης: *είναι ανάγκη να συζητήσουμε και να βάλουμε τα πράγματα επιτέλους σε μία σειρά* **8.** η λογική αλληλουχία, η συνοχή, ο ειρμός: *αυτά που λέει δεν έχουν ~* **9.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των νεοσύλλεκτων στρατιωτών, που παρουσιάζονται στα Κέντρα Εκπαίδευσως κατά την ίδια ημερομηνία: *μήκη η νέα ~* || ο «παλιός» περιμένουν να έρθει η *καινούργια ~*, για ν' «αράξουν» • **10.** ΝΑΥΤ. σύστημα σχοινιών με το οποίο διπλώνεται τμήμα τής θύρας επιφάνειας του ιστίου σε περίπτωση κακοκαιρίας (βλ. κ. λ. *σειράδι*) **11.** ΜΟΥΣ. διάταξη των τονικών υφών του συγκερασμένου συστήματος (βλ. λ.), η οποία τίθεται από τον συνθέτη ως συμβατική αρχή τής σύνθεσης ενός μουσικού κομματιού- όταν χρησιμοποιούνται και οι δώδεκα φθόγγοι του συγκερασμένου συστήματος, η σειρά είναι *δοδεκα-καθοδηγική* (βλ. κ. λ. *σειραϊκός*). — (υποκ.) **σειρούλα** (η).

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «σχοινί, χορδή» (η σημερινή σημ. είναι μτγν.), πιθ. < *twer-ja ή *twer-sa (με συριστικοποίηση του συμφωνικού συμπλεγματος *tw- > *ss- > s-), που συνδ. με λιθ. tvergi, tvėti «σφιγγω, πιέζω». Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. με τη *σειρά* (< γαλλ. par ordre, στην *πρώτη σειρά* (< γαλλ. au premier rang), *βάζω στη σειρά* (< γαλλ. mettre en ligne), *σειρά προτεραιότητας* (< γαλλ. ordre de priorité), *σειρά* (τηλεοπτική) (< αγγλ. serial) κ.ά.], **σειράδα** (η) σχοινί ή μιάντας με το οποίο δένεται και σύρεται ένα όχημα από υποζύγιο.

[ETYM. < *σειρά* (βλ. λ.), στη σημ. «σχοινί», + *παρ.επ.* επίθημα -άδα], **σειράδι** (το) {σειραδι-ου | -ιον κ. -ιών} ΝΑΥΤ. (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) μικρό σχοινί που χρησιμοποιείται για να δένονται τα πανιά κατά σειρές στα ιστιοφόρα πλοία για να ελαττωθεί η επιφάνεια τους κατά την κακοκαιρία ΣΥΝ. *μούδα*. [ETYM. < μεσν. *σειράδιον*, υποκ. του αρχ. *σειρά*], *σειράκος*, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται με μια σειρά **2.** ΤΕΧΝΟΛ.-ΠΛΗΡΟΦ. για ενέργειες που γίνονται με μια σειρά, που ολοκληρώνεται η μία προτού ξεκινήσει η άλλη- (εσφαλμ. *σειραϊκός*): ~ *σύνδεση* | *θύρα* | *επεξεργασία* | *αποθήκευση δεδομένων* ΑΝΤ. *παράλληλος* • **3.** ΜΟΥΣ.

σειραϊκή μουσική | **σειραϊκό σύστημα μουσικής σύνθεσης** σύ-

στημα που προτάθηκε από τον συνθέτη Αρνολντ Σάιμπεργκ (A. Schönberg) κατά τη δεκαετία του 1920 ως «μέθοδος σύνθεσης με δώδεκα φθόγγους» και επηρέασε αποφασιστικά την πρωτοποριακή μουσική του 20ού αι.: στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν σειρές επίσης ηχοχρωμάτων, εντάσεων, ρυθμών κ.λπ. (ολοκληρωτικός σειραισμός) (βλ. λ. *σειρά*).

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. serial (music)]. **σειραισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η σειραϊκή μουσική. — **σειρά**-στής (ο).

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. serialism].

σειράκας (ο) → **σειράκας**

Σειρήνα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. καθέννας από τους θαλάσσιους δαίμονες με σώμα πουλιού, κεφάλι γυναίκας και γοητευτική φωνή, γνωστές από την *Οδύσσεια* 2. (μετωνυμ.) (α) γυναίκα μαγευτικής ομορφιάς, γοητευτική ΣΥΝ. γόησσα (β) καθέτι που γοητεύει, που επηρεάζει καθοριστικά με τη γοητεία του: *πολλοί νέοι κλείνουν τ' αφτιά τους στις ~ του καταναλωτισμού και παραμένουν ολιγαρκείς*.

[ETYM. < αρχ. Σειρήν (κυρ. πληθ. Σειρήνες), λ. που μαρτυρείται ήδη στο μυκ. se-re-mo ka-na-o-te «στο κεφάλι της σειρήνας», αββ. ετύ-μου. Αν θεωρηθεί παραδεκτό η σύνδεση με τη λ. *σειρά*, τότε οι Σειρήνες θα ήταν αρχαίκες εκείνες που περικυκλώνουν και δένουν, ενώ η συσχέτιση με τον αστέρα *Σείριο* (βλ.λ.), ο οποίος συμβόλιζε τη λαμπρότητα και τη θερμότητα, θα θεωρούσε τις Σειρήνες ως θεότητες του μεσημεριού και της ήρεμης θάλασσας. Έχει προταθεί ακόμη η αναγωγή της λ. σε άγνωστο θρακο-φρυγικό όρο ή και στο προελ-λην. μεσογειακό υπόστρωμα]. **σειρήνα** (η) 1. συσκευή, όργανο που παράγει ήχο μεγάλης εντάσεως, ώστε να προειδοποιεί για έκτακτο γεγονός (ατύχημα, πόλεμο κ.λπ.): *όταν ήχησαν οι ~ για αεροπορική επιδρομή, όλοι έτρεξαν στα καταφύγια* 2. (ειδικότ.) η αντίστοιχη συσκευή μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιούν τα περιπολικά της αστυνομίας, τα πυροσβεστικά σχήματα, τα ασθενοφόρα καθώς κινούνται.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. sirène (αρχικός «συσκευή μεταδόσεως ήχων μέσα στο νερό») < δημιόδ. λατ. sirena < λατ. siren < αρχ. Σειρήν, -ήνος (βλ.λ.)].

σειρήτι (το) → **σιρήτι** **σειριά** (η) (λαϊκ.) η γενιά ΣΥΝ. σόι, φούτρα. **σειρικτός**, -ή, -ό → **σειραϊκός**

σειριά (η) 1. το σιρήτι (βλ.λ.) - 2. ΤΕΧΝΟΛ. το σύνολο μονομένων αγωγών (καλωδίων), που είναι τυλιγμένοι μ'αξύ τους κατά μήκος, περιβάλλονται από πλαστικό συνήθ. κάλυμμα και χρησιμοποιούνται για την προροδοσία φορητών συσκευών με ρεύμα. [ETYM. < αρχ. *σειρίς*, -ίδος, υποκ. του ουσ. *σειρά*].

σειρίκας κ. **σειράκας** (ο) ασθένεια τω' φυτώ' από μύκητες, που τα ξεραίνει πρόμα. — **σειρικιά** (ο) ρ. [ETYM. Αγν. ετύμου]. **Σείριος** (ο) {-ου κ. -ίου} ο φωτεινότερος αστέρας του αστερισμού του Μεγάλου Κυνός, ο φωτεινότερος απλανής αστέρας. [ETYM. αρχ., αββ. ετύμου. Το γεγονός ότι ο *Σείριος* χρησιμοποιήθηκε ως προσωποποίηση της μεσημβρινής ζέστης και λαμπρότητας, έχει οδηγήσει στο να συνδεθεί με το ρ. σείω (με ενδιάμεση σημ. «ταράζομαι, εξεγείρομαι - σπινθηροβόλω, λάμπω») και με σανσκρ. tvis- «διεγείρομαι, λάμπω», tvesā «σπινθηροβόλος, λαμπρός», αββ. ε-ῶis-ra (ίδια σημ. και όμοιο επίθημα με τη λ. *Σείριος*). Σε αυτή την περίπτωση, η λ. *Σείριος* θα προερχόταν από τ. *tweis-ro-.] **σειροδέτη** (η) [1884] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΑΥΤ. το δέσιμο των σειραδίων (βλ.λ.), ιδ. σε περίπτωση κακοκαιρίας ΣΥΝ. μου-δάρισμα. — **σειροδέτω** ρ. [1858] {-είς...}. **σειροδέτος**, -ος, -ο [1858] ΝΑΥΤ. δέμενος σε σειρά (σημ. 1): ~ ιστία. **σεις** αντων. → **εσύ**

σεισάχθεια (η) {χωρ. πληθ.} (στην αρχαιότητα) νομοθετικό μέτρο του Σόλωνα, που προέβλεπε την κατάργηση των δημοσίων και των ιδιωτικών χρεών.

[ETYM. αρχ. < *σεισ-αχθής < σεισ- (< ρ. σείω, πβ. αόρ. *σεισ-αι*) + -αχθής < άχθος «βάρος, φορτίο»]. **σεισμο** (το) → **σεισίο** **σεισμο** (το) {σεισμο-ατος | -ατα, -άτων} το λίκνισμα του σώματος (κυρ. κατά το βάδισμα). [ETYM. < μγν. σεισμο < αρχ. σείω]. **σεισμικός**, -ή, -ό [1844] 1. αυτός που σχετίζεται με σεισμό: ~ δονήσεις | *φαινόμενα* | *έξαρση* | *δράση* | *ένταση* | *διάρκεια* | *βάθος* | *ρήγμα* 2. (α) **σεισμικό κύμα** η τάλαντοση που προκαλεί το φυσικό φαινόμενο του σεισμού και που διαδίδεται στο εσωτερικό ή στην επιφάνεια της Γης (β) **σεισμική ζώνη** περιοχή που θεωρείται ότι βρίσκεται στο σημείο επαφής και συμπίεσης των πλακών της λιθόσφαιρας και στην οποία εκδηλώνονται οι περισσότεροι σεισμοί (γ) **σεισμική ακολουθία** το σύνολο των προσεισμών, του κύριου σεισμού και των μετασεισμών που γεννιούνται σε έναν τόπο κατά τη διάρκεια ενός χρονικού διαστήματος με αυξημένη σεισμική δράση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismique]. **σεισμικότητα** (η) {χωρ. πληθ.} το μέγεθος και η συχνότητα γένεσης των σεισμών σε μια ευρύτερη περιοχή: η ~ της Πελοποννήσου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismicité]. **σεισμογένεση** (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} το σύνολο των παραγόντων που προκαλούν σεισμούς. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismogenèse]. **σεισμογενής**, -ής, -ές {σεισμογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από σεισμό: ~ ρηγματώσεις. — **σεισμογενής** επίθρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM. < σεισμός + -γενής κ. γένος].

σεισμογενής - **σεισμογόνος**. Οι λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά, αν και συχνά συγχέονται στη χρήση τους: **σεισμογενής** είναι αυτός που προέρχεται ή γίνεται από σεισμούς (*σεισμογενής ρημάτωση του εδάφους, σεισμογενείς μετατοπίσεις | αλλοιώσεις, σεισμογενή φαινόμενα*)- **σεισμογόνος** είναι αυτός που προκαλεί σεισμούς (*σεισμογόνο ρήγμα, σεισμογόνοι παράγοντες*). Επομένως, όταν θέλουμε να πούμε για μια περιοχή ότι προκαλεί συχνά σεισμούς, θα πούμε ότι είναι **σεισμογόνος περιοχή**-αν θέλουμε, αντιθέτως, να πούμε ότι πάσχει από σεισμούς, ότι υφίσταται σεισμούς, θα την χαρακτηρίσουμε ως **σεισμόπληκτη** | **σεισμοπαθή περιοχή** (τα **σεισμόπληκτος** | **σεισμοπαθής** σημαίνουν και τον άνθρωπο που έχει υποστεί ζημιές από σεισμούς). Από αυτά προκύπτει ότι πρέπει να αποφύγουμε να πούμε **σεισμογενής περιοχή** είτε με τη σημασία «περιοχή που προκαλεί σεισμούς» είτε με τη σημασία «περιοχή που υφίσταται σεισμούς». → **γενής**

σεισμογόνος, -ος, -ο [1886] αυτός που προκαλεί σεισμούς: ~ *ρήγμα* | *ζώνη* | *περιοχή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σεισμογενής*.

σεισμογράμμα (ο) {σεισμογράμματος | -ατα, -άτων} το σεισμο-γράφημα (βλ.λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismogramme].

σεισμογράφημα (το) {σεισμογραφήματος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση σεισμικής δόνησης.

σεισμογραφία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της σεισμολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των σεισμικών δονήσεων. — **σεισμογραφικός**, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismographie].

σεισμογράφος (ο) [1877] συσκευή που καταγράφει τις σεισμικές δονήσεις (το επίκεντρο, την ένταση τους κ.λπ.): ο ~ *τού Αστεροσκοπίου Αθηνών κατέγραψε σεισμό εντάσεως 4,2 Ρίχτερ στη θαλάσσια περιοχή βορείως των Κυθρών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismographe].

σεισμολογία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} κλάδος της γεωφυσικής που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των σεισμικών δονήσεων. — **σεισμολογικός**, -ή, -ό [1893]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismologie].

σεισμολόγος (ο/η) [1897] ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη σεισμολογία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismologue].

σεισμομετρία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της σεισμολογίας που ασχολείται με τη μέτρηση των σεισμικών δονήσεων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. seismometry].

σεισμομετρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη σεισμομετρία ή με το σεισμόμετρο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. seismometric].

σεισμόμετρο (το) {σεισμόμετρου | -ων} όργανο μετρήσεως της εντάσεως των σεισμών, ανάλογο με τον σεισμογράφο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. seismometer].

σεισμοπαθής, -ής, -ές [1886] {σεισμοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} σεισμόπληκτος (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές, *σεισμογενής*. [ETYM. < σεισμός + -παθής < ρ. παθ-ο π. πάσχω (πβ. αόρ. β' ε-παθ-ον)].

σεισμόπληκτος, -η, -ο [1893] (για τόπους κ. πρόσ.) αυτός που έχει υποστεί ζημιές ή καταστροφές από σεισμό: ~ *περιοχή* || η *κυβέρνηση* *ενέκρινε ειδικό νομόλο για τους ~ κατοίκους των Γρεβενών* || (κ. ως ουσ.) *ανθρωπιστική βοήθεια για τους ~ ΣΥΝ. σεισμοπαθής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σεισμογενής*. [ETYM. < σεισμός + -πληκτος < πλήτω].

σεισμός (ο) 1. δόνηση του εδάφους που οφείλεται στα κύματα που παράγονται, όταν τα πετρώματα της Γης σπάζουν από τη δράση δυνάμεων που βρίσκονται στο εσωτερικό της: η *διάρκεια* | η *πρόγνωση* του ~ || *μεγάλος* | *μικρός* | *καταστρεπτικός* | *ισχυρός* | *δυνατός* | *τεκτονικός* (βλ.λ.) | *ηφαιστειογενής* (που προέρχεται από ηφαιστειακή έκρηξη) | *επιφανειακός* | *υποθαλάσσιος* - || *γίνεται* ~ || *έκανε σεισμό* ΣΥΝ. *εγκέλαδος*- ΦΡ. (α) εστία **σεισμού** το σημείο στο εσωτερικό της Γης όπου γίνεται η θραύση των πετρωμάτων κατά μήκος ενός ρήγματος (β) **επίκεντρο σεισμού** το σημείο στην επιφάνεια της Γης που βρίσκεται ακριβώς πάνω από την εστία του σεισμού (γ) **μέγεθος σεισμού** το ποσό της ενέργειας που εκλύεται κατά τον σεισμό/ μετρείται στην κλίμακα Ρίχτερ (δ) **ένταση σεισμού** οι συνέπειες του σεισμού, τα καταστρεπτικά αποτελέσματα του σεισμού σε κατοικημένη περιοχή μετρείται στη δωδεκάβαθμη κλίμακα Μερκάλι (ε) **σεισμοί, λοιμοί, λιμοί και καταποντισμοί** (πβ. Ακολουθία της Αρτοκλασίας: *έτι δε-όμωθε υπέρ του διαφυλαχθέντα την άγιαν Έκκλησίαν και την πόλιν ταύτην [...]* *ατα λοιμοί, λιμοί, σεισμοί, καταποντισμοί*) για περιπτώσεις πολύ μεγάλων φυσικών καταστροφών που συμβαίνουν στο ίδιο ή σε πολύ κοντινό διάστημα (στ) δίνω **σεισμούς** προκαλώ, παράγω σεισμούς: η *περιοχή γύρω από αυτό το ρήγμα έχει δώσει δύο μεγάλους σεισμούς* 2. (μτφ.) πολύ μεγάλη αναταραχή ή αντίδραση: *έγινε ~, όταν μαθεύτηκε το μυστικό* || ~ *στο στάδιο από τον ενθουσιασμό των οπαδών* || *κοινωνικό ~ φοβάται η κυβέρνηση λόγω των σκληρών οικονομικών μέτρων* ΣΥΝ. *χαμός*. [ETYM. αρχ. < σείω (βλ.λ.)].

σεισμοσκόπιο (το) [1893] {σεισμοσκοπίου | -ων} η συσκευή καταγραφής του χρόνου ή της εκδηλώσεως σεισμικής δόνησης. [ETYM. < σεισμός + -σκόπιο < σκοπώ «απαρτηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. séismoscope].

σεισοπυγίς (η) {σεισοπυγίδος} (λόγ.) η σουσουράδα (βλ.λ.). [ETYM. < μγν. σεισοπυγίς, -ίδος < σεισο- (< αρχ. σείω, πβ. αόρ. σείσ-

αι) + -πυγίς < αρχ. πυγή «οπίσθια» (βλ.λ.).

σειστός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που κουνιέται, που λικνίζεται όταν περπατά: ~ και λυγιστός. [ETYM₂ αρχ < σείω].

σειστόρο (το) (λόγ.) ΜΟΥΣ. 1. (γενικά) όργανο με μεταλλικό, πήλινο ή ξύλινο σκελετό σε σχήμα πετάλου, τον οποίο τέμνουν κάθετα ράβδοι με αντικείμενα που παρόντων θόρυβο, όταν κουνά κανείς ρυθμικά το όργανο 2. (ειδικότ.) το ντέφι (βλ.λ.) 3. το γλωσσίδι των κουδουνιών. [ETYM₂ < μτρν. *σειστορον* < αρχ. σείω (θ. *σεισ-*, πβ. *σεισ-αι*) + πα-ραγ. επίθημα -τρον, πβ. *πλήκ-τρον*, *στέγασ-τρον*].

σειτής (ο) {σειτήδες} μουσουλμάνος φύλαρχος. [ETYM₂ < τουρκ. *seyh* < араб. *Sayh*].

σειύω ρ. μετβ. {έσεισα, σείομαι κ. (λαϊκ.) σείμαι (λαϊκ. μτρ. σεινάμε-νος, -ή, -ο), σείσθηκα} 1. κώνω (κάτι) να κουνιέται πέρα δώθε, το δονώ: *δυνατός αέρας έσειε τα κλαδιά και τους κορμούς των δέντρων* || *σεισθήκε το έδαφος από τον σεισμό* ΣΥΝ. *ταλαντεύω, ταρακουνώ* 2. (μεσοπαθ. *σειέμαι*) βαδίζω κωματώτα: *σειέται και λυγείται* 3. (η μτρ. *σεινάμενος*, -η, -ο) βλ.λ. — σείσιμο (το).

[ETYM₂ αρχ. < I.E. *tweis- «ταράζω, ταρακουνώ» (με συριστικοποίηση του συμφορικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-), πβ. *σανσρκ. tvesati* «ταρακουνώ», *αβεστ. Owayā* «τρόμος, κίνδυνος» κ.ά. *Παράγ. σεις-μός, σειστός, σείσ-τρο(ν)*, *ισωβ. Σείριος* (βλ.λ.)].

Σ.Ε.Κ. (οι) (παλαιότ.) Σιδηρόδρομοι Ελληνικού Κράτους.

ΣΕΚΑΜ | **SECAM** (το) {άκλ.} το σύστημα μεταδόσεως έγχρωμου τηλεοπτικού σήματος γαλλικής προελεύσεως, που χρησιμοποιείται στη Γαλλία και σε διάφορες χώρες της Α. Ευρώπης, στην Ασία κ.α. (πβ. ΠΑΛ | PAL, NTSC).

[ETYM₂ Ακρωνύμιο της γαλλ. φρ. *Séquentiel Couleur à Mémoire* «διαδοχικό χρώμα στη μνήμη»].

σεκάνς (η) {άκλ.} (στον κινηματογράφο) η σειρά πλάνων που αποτελούν μια ενότητα (στην όλη δομή του έργου) με αρχή, μέση και τέλος: *σε μια ~ του έργου οι ληστές επιτίθενται σε ένα караβάνι, αρπάζουν ό,τι βρίσκουν και φεύγουν βάζοντας φωτιά στις άμαξες*. [ETYM₂ < γαλλ. *séquence* «ακολουθία» < λατ. *sequor* «ακολουθώ» (μτρ. *sequens*, -ntis)].

Σ.Ε.Κ.Β. (ο) Σύνδεσμος Εκδοτών Βιβλίου.

Σ.Ε.Κ.Ε. (η) Συνεταιριστική Ένωση Καπνοπαραγωγών Ελλάδος.

σεκιουριτάς (ο) {σεκιουριτάδες} (λαϊκ.) άνδρας ιδιωτικής υπηρεσίας παροχής ασφάλειας (σεκιουριტი).

σεκιουριτί (η) {άκλ.} ιδιωτική εταιρεία που διαθέτει ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό, φύλακες και συστήματα ασφαλείας, ώστε να παρέχει επαρκή προστασία σε πρόσωπα, κατοικίες, καταστήματα κ.λπ. ή να φροντίζει για την τήρηση της τάξης σε έναν χώρο. [ETYM₂ < αγγλ. *security* < μεσ. λατ. *securitas* < λατ. *securitas* < *securus* «ασφαλής, ανέμελος» < *se* «χωρίς» (< *sed*) + *curus* < *cura* «φροντίδα»] ^

σεκλέτι κ. *σικλέτι* (το) {σεκλετ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η στενοχώρια, η βαρυνθυμία: *ερωτικά* - ΣΥΝ. *ντάλκας, καμμός*. [ETYM₂ < τουρκ. *siklet* «βάρος, θλίψη, καμμός»].

σεκλεντίζω κ. **σεκλεντίζω** ρ. μετβ. (σεκλε(ν)τίς-τη-κα, -μένος) (λαϊκ.) στενοχωριέμαι: ήταν *άκεφος* και *σεκλετιμένος*. [ETYM₂ < τουρκ. *sikildim*, *αιόρ. του sikilmak*].

Σ.Ε.Κ.Ο.Β.Ε. (τα) Συνεταιριστικά Εργοστάσια Κονσερβοποιίας Βόρειας Ελλάδας.

σεκόγια (η) κωνοφόρο δέντρο της Β. Αμερικής, το ψηλότερο στον κόσμο, του οποίου το ξύλο χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ξυλουργική, την επιπλαστική κ.α. [ETYM₂ < αγγλ. *sequoia*, από το όνομα του Αμερικανοινδιάνου μελετητή George G. Sequoia].

σεκονταρω κ. **σεγκοντάρω** → **σιγοντάρω**

σεκόντο κ. **σεγκόντο** κ. **σεγόντο** κ. **σιγόντο** (το) 1. ΜΟΥΣ. η δεύτερη φωνή στην εκτέλεση τραγουδιού: *κάνω - σε κάποιον* || *τραγουδώ πρώτο ~ 2.* (μτφ.) η υποστήριξη των απόψεων ή των προσπαθειών κάποιου: φρ. *κρατάω σεκόντο (σε κάποιον)* υποστηρίζω (κάποιον) σε αυτό που κάνει, τον ενισχύω: *μιλούσε εναντίον μου ο Μιγάλης, κρατούσε σεκόντο κι ο Αντώνης*. [ETYM₂ < ιταλ. *secondo* < λατ. *secundus* «δεύτερος, ακόλουθος, επόμενος» (< ρ. *sequor* «ακολουθώ»)].

σέκος επίθ.: {μόνο στο αρσ.} (λαϊκ.) ξερός: κυρ. στη φρ. μένο *σέκος* | **αρήνω** (*κάποιον*) *σέκο* (i) μένω άναυδος: *μόλις έμαθε τι συνέβη, έμεινε σέκος* (H) πεθαίνω ακαριαία, μένω στον τόπο: *τον γτύπησε και τον άφησε σέκο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*. [ETYM₂ < ιταλ. *secco* «ξερός» < λατ. *siccus*].

σεκρετέρ (το) {άκλ.} επίπλο που χρησιμοποιείται ως γραφείο. [ETYM₂ < γαλλ. *secrétaire* «γραφείο - γραμματέας» < μεσ. λατ. *secretarius*].

σέκτα κ. **σέκτα** (η) {σεκτών} 1. η οργανωμένη ομάδα προσώπων στους κόλπους μιας θρησκείας, που χαρακτηρίζεται από συνοχή 2. ομάδα στους κόλπους πολιτικού κόμματος με δογματικές αντιλήψεις. [ETYM₂ < λατ. *secta* «όδος, πορεία» < ρ. *sequor* «ακολουθώ» (από μτρ. τ. **secutus* αντί του νεότερου αναλογικού *secutus*)].

σεκταρισμός κ. **σεκταρισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των πεποιθήσεων των μελών μιας σέκτας 2. η στάση, η συμπεριφορά ενός προσώπου (στον χώρο της θρησκείας, της πολιτικής κ.λπ.), που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανεκτικότητας, φανατισμό και από στενότητα πνεύματος. — **σεκταριστής** (ο), **σεκταρίστρια** (η), **σεκταριστικός**, -ή, -ό. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. *sectarisme*. Βλ. κ. *σέκτα*].

σέλα (η) {σελών} 1. κάθισμα προσαρμοσμένο στη ράχη αλόγου, στο οποίο κάθεται ο αναβάτης ΣΥΝ. (λόγ.) **εφίπιο** 2. (γενικότ.) κάθισμα

ποδηλάτου ή μοτοσυκλέτας. [ETYM₂ < μτρν. *σέλα(λα)* < λατ. *sella* < **sed-la* < ρ. *sedere* «κάθωμαι»].

σελαγίζω ρ. αμετβ. {σελαγίσις} ακτινοβολώ, φεγγαβολώ. — **σελάγι-σμο** (το) [μτρν.] κ. **σελαγισμός** (ο).

[ETYM₂ < μτρν. *σελαγίζω* | αρχ. *σελαγώ* (-έω) < αρχ. *σέλας* (βλ.λ.), με παρέκταση -αγ-].

σελάδο (το) το σελοποιείο (βλ.λ.).

σελάς (ο) {σελάδες} ο σελοποιός (βλ.λ.).

σέλας (το) {σέλαος} | χωρ. πληθ.} 1. η έντονη λάμψη, η φεγγαβολή 2. ΑΣΤΡΟΝ. φωτεινό φαινόμενο, ορατό κυρ. στις βόρειες ή στις νότιες πολικές περιοχές της Γης, που εμφανίζεται με διαφορετικά χρώματα και οφείλεται στην είσοδο φορτισμένων σωματιδίων, που προέρχονται από τον Ήλιο, στα ανώτερα στρώματα της ατμόσφαιρας: *βόρειο | νότιο πολικό ~*. [ETYM₂ αρχ. λ., αρχαϊκού σχηματισμού σε -ας, αγν. ετύμου, κυρ. λόγω του αρχικού σ-. Αμφίβολη από φωνολογικής πλευράς παραμένει η σύνδεση με *αβεστ. xvanah-* «η λάμψη της δόξας», *σανσρκ. svānaha*, πθ. «η λάμψη του φωτός», ενώ αδύνατη φαίνεται η συσχέτιση με το αρχ. ειλη «η θερμότητα του ηλίου», καθώς δεν ερμηνεύει επαρκώς τη διατήρηση του σ- στον τ. *σέλας* και τη μη μετατροπή του σε *δασύ* φθόγγο].

σελασφόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που εκπέμπει φως ΣΥΝ. *φεγγαβόλος, λαμπρός*. [ETYM₂ αρχ. < *σέλας* + *φόρος* < *φέρω*].

σελάχι κ. **σαλάχι** (το) {σελαχ-ιού | -ιών} ψάρι με πεπεσμένο στη ράχη και την κοιλιά σώμα, πλακοειδή λέπια, μεγάλη ουρά σαν μαστίγιο (που έχει μερικές φορές δηλητηριώδες ακάθι), το οποίο κολυμά γρήγορα και συνήθ. κινείται σε αμμόδεις και λασπώδεις βυθούς. [ETYM₂ < αρχ. *σελάχιον*; υποκ. του *σέλαχος*, εκφραστ. σχηματισμός σε -χος (πβ. *πέμα-χος, τάρι-χος*), που προέρχεται από τη λ. *σέλας* (βλ.λ.), άπονητη την οποία υποστήριξαν και οι αρχαίοι συγγραφείς, με την έννοια ότι ορισμένα από τα ψάρια της κατηγορίας αυτής εκπέμπουν φωσφορίζουσα ακτινοβολία].

σελάχι κ. **σιλάχι** (το) {σελαχ-ιού | -ιών} η δερματίνη ζώνη στην οποία τοποθετούνται τα όπλα τους οι φουστανελοφόροι. [ETYM₂ < τουρκ. *silah* «όπλο»].

σελαχοειδής, -ής, -ές {σελαχοειδ-ούς | -είς (οιδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με το *σελάχι*. Επίσης *σελαχοειδής*, -ής, -ές [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

Σ.Ε.Α.Ε. (ο) Σύλλογος Εγκεκρμένων Λογιστών Ελλάδος.

σελέμις (ο) {σελέμηδες}, **σελέμισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που ζει σε βάρος των άλλων, κοινωνικό παράσιτο ΣΥΝ. *τζα-μπατζής, χαρμιοφάνης*. — **σελέμικος**, -η, -ο, **σελεμιζώ** ρ., **σελέμικα** επίρρ. [ETYM₂ < τουρκ. *selem*].

Σ.Ε.Α.Ε.Τ.Ε. (η) Σχολή Εκπαιδευτικών Λειτουργιών Επαγγελματικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης.

Σελέκεια (η) {-ας κ. -είας} ονομασία δώδεκα αρχαίων πόλεων που έκτισε ο Σέλευκος Α' (ο *Νικάτορ*, βασιλιάς της Συρίας, 4ος-3ος αι. π.Χ.), με γνωστότερη την πόλη της Ν. Μικράς Ασίας στη Μεσόγειο Θάλασσα, η οποία τη βυζαντινή εποχή υπήρξε πρωτεύουσα ομώνυμου θέματος. [ETYM₂ μτρν. *tōpōn*, από το *όν. του* (εκ των διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου) *Σέλευκου Α' του Νικάτορος* («νικήτη»)].

Σέλευκος (ο) {-ου κ. -εύκου} 1. όνομα αρχαίων βασιλέων της Συρίας: ~ *Α'ο Φιλιππάτορ* 2. όνομα μαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ETYM₂ αρχ. κύρ. *όν.*, < *σε-* (< *διε-*, *θεσσαλ. τ. του δια* < **δ/α*) + *λευκός*, με τη σημ. «κόλλουεος» (πβ. επίθ. *ζά-λευκος*)].

σεληνιαίος, -α, -ο [μτρν.] (λόγ.) ο σεληνιακός (βλ.λ.).

σεληνιακός (η) {σεληνιακά-ου | -ων, -ους} το τμήμα διαστημοπλοίου το οποίο είναι κατάλληλα σχεδιασμένο για προσσελήνωση. [ETYM₂ < *σελήνη* + *άκατος* (βλ.λ.), απόδ. του *αγγλ. lunar module*].

Σελήνη (η) {χωρ. πληθ.} ο φυσικός δορυφόρος της Γης, που περιστρέφεται από τα δυτικά προς τα ανατολικά: ο *δίσκος της* - || «*Από τη Γη στη ~*» (τίτλος βιβλίου του Ιουλίου Βερν) || η *κατάκτηση της ~* || *έκλειψη Σελήνης* || η *σκοτεινή πλευρά της ~* (η πλευρά που δεν είναι ορατή από τη Γη): ΦΡ. (α) *φάσεις της Σελήνης* οι μεταβολές της όψεως του φωτιζόμενου τμήματος της Σελήνης (β) ΑΣΤΡΟΝ. *νέα Σελήνη* φάση κατά την οποία η Σελήνη βρίσκεται ανάμεσα στον Ήλιο και τη Γη και στρέφει προς αυτήν τη σκοτεινή της όψη (γ) ΑΣΤΡΟΝ. *Σελήνη Αμυτού* βλ. λ. *αμυτός*. [ETYM₂ < αρχ. *σελήνη* | *σελάνα* (δορ.) < **σελάνα-ά* < *σέλας* (βλ.λ.) + *παργα. επίθημα *~nā* (πβ. λατ. *luna* «σελήνη» < *lux* «φως»). Η λ. *σελήνη* αντικατέστησε το αρχαϊκό ουσ. μήνη (< μίν, *μηνός* «μήνας»), πράγμα που οφείλεται στη σύνδεση της *σελήνης* με υπερφυσικά φαινόμενα θρησκευτικού χαρακτήρα (πβ. *νεοελλ. φεγγάρι* < *φέγγω*). Στις λατινογενείς γλώσσες η λ. που χρησιμοποιείται για τη σελήνη είναι συνήθ. θηλυκού γένους, αντιτιθέμενη έτσι προς την αντίστοιχη λ. για τον ήλιο (λ.χ. *ισπ. el sol* - *la luna*)].

σεληνιαζόμε ρ. αμετβ. αποθ. [μτρν.] {σεληνιασ-ηκας, -μένος} παθαίνω κρίση επιληψίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

σεληνιακός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που σχετίζεται με τη Σελήνη: ~ *φως*: ΦΡ. (α) **σεληνιακός μήνας** το χρονικό διάστημα που απαιτείται για μια πλήρη περιστροφή της Σελήνης γύρω από τη Γη (β) **σεληνιακό τοπίο** (μτφ.) τόπος ερημμένος χωρίς ίχνος ζωής: η *περιοχή έχει εγκαταλειφθεί και θυμίζει ~*.

σεληνιασμένος, -η, -ο αυτός που πάσχει από επιληψία.

σεληνιασμός (ο) [μτρν.] {χωρ. πληθ.} η ασθένεια της επιληψίας (που, σύμφωνα με παλαιότερες αντιλήψεις, οφειλόταν στην επίδραση

σελώνω ρ. μετβ. {σέλω-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ *σέλα* στη *ράχη αλόγου*: ~ *το άλογο* ΑΝΤ. ξεσελώνω. — σέλωμα (το).

σελωτός, -ή, -ό (για άλογο) στού οποίου τη *ράχη έχει προσδεθεί σέλα*.

Σ.Ε.Μ. (το) Σώμα Εφοδιασμού και Μεταφορών.

Σ.Ε.Μ.Γ. (ο) Σύνδεσμος Ελληνικών Μελετητικών Γραφείων.

Σεμέλη (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά της Θήβας Κάδμου και της Αρμονίας, την οποία ερωτεύτηκε ο Δίας και απέκτησε μαζί της τον Διόνυσο.

[ΕΤΥΜ. αρχ. θεωνύμιο, θρακο-φρυγικής προελ., που συνδ. με τη νεο-φρυγική φρ. δεως *ζεμελως* κε «στους θεούς του ουρανού και της γης» (δηλ. στον Δία και στη Σεμέλη)]. Προφανώς πρόκειται για χθόνια θεότητα].

σεμέν (το) παλαιότ. ορθ. σεμαίν {άκλ.} το διακοσμητικό ύφασμα (κεντητό, πλεκτό) που στρώνεται κατά μήκος μακρόστενου συνήθ. τραπεζιού: «*το εμπριμέ σαλόνι θύμιζε Ελλάδα της δεκαετίας του '70: ~, μπιμπλό και ψεύτικες τουλίπες*» (εφημ.). — (υποκ.) σεμε)νε)δάκι (το).

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chemin (de table) < chemin «δρόμος» (επειδή το ύφασμα αυτό διέτιθετο στην αγορά των δρόμων) < δημόδ. λατ. caminus, κελτ. λ.].

σεμέν-ντε-φερ (το) {άκλ.} χαρτοπαγίνιο που παίζεται μέχρι και με δώδεκα παίκτες, σκοπός του οποίου είναι να σχηματιστεί με δύο ή τρία χαρτιά αριθμός που να είναι όμοιο του δυνατόν πιο κοντά στο εννέα.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. chemin de fer «σιδηρόδρομος», λόγω του γρήγορου ρυθμού που έχει το συγκεκριμένο είδος χαρτοπαγινίου].

σεμιδάλις (η) {σεμιδάλιος | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το σιμιδάλι (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. σεμίδαλις, -εως, ανατολ. δάνειο, που συνδ. πθ. με ακ-καδ. samīdu «αλεύρι λεπτό». Παράλληλο δάνειο αποτελεί και το λατ. simila].

σεμινάριο (το) {σεμινάρι-ου | -ων} 1. (α) κύκλος μαθημάτων με συγκεκριμένο αντικείμενο: *επιμορφωτικά | εκπαιδευτικά ~ | παρακολούθησε πολλά ~ για τον Σεφέρη | ~ θεατρικής δημιουργίας* (β) ειδικό πανεπιστημιακό σπουδαστήριο, όπου γίνονται εισηγήσεις, ανακοινώσεις και συζητήσεις σχετικά με πανεπιστημιακά θέματα: *μεταπτυχιακό ~ φωνολογίας* · 2. ΘΡΗΣΚ. ιερατική σχολή της Δύσεως για τη μόρφωση του ενοριακού κλήρου.

[ΕΤΥΜ. < γερμ. Seminar < λατ. seminarium «φωτόριο» < semen, -inis «σπέρμα, γόνος». Η αρχική σημ. της λ. σε πανεπιστημιακό επίπεδο είναι ότι το *σεμινάριο*, προοριζόμενο για λίγους σπουδαστές και έχοντας ως επίκεντρο την επιστημονική έρευνα, αποτελεί φωτόριο μελλοντικών ερευνητών].

σεμινόμα (το) {σεμινόμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος του όρχεως, ευαίσθητος στην ακτινοβολία και τη χημειοθεραπεία. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. seminoma < λατ. semen, -inis «σπέρμα, γόνος»].

Σεμίραμις (η) {Σεμράμιδος} 1. αρχαία βασίλισσα της Ασσυρίας 2. γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Σεμίραμη. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. ον. < ασσυρ. Sammuramat «αντί του αγαπά τα περιστερία»].

σεμνοπρεπής, -ής, -ές {μετρν.} {σεμνοπρεπ-ούς | -εις (ουδ. -ή): σεμνο-πρεπέστερος, -ατός} σεμνός στην εξωτερική εμφάνιση και τη συμπεριφορά ΣΥΝ. ευπρέπης, κόσμος ΑΝΤ. άσεμνος, απρεπής. — σεμνοπρεπώς επίρρ. {μετρν.}, σεμνοπρεπεία (η) [μετρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ε-

σεμνός, -ή, -ό 1. αυτός που τον χαρακτηρίζει η απουσία υπερβολής, εκζητήσης ή επιτήδεσης, που διακρίνεται για την ευπρέπεια και τη σοβαρότητα του: ~ όμη | *ντισίμο* ΣΥΝ. κόσμος, ευπρέπης ΑΝΤ. άσεμνος, απρεπής 2. αυτός που σέβεται τους ηθικούς κανόνες και τον διακρίνει η συστολή· ντροπαλός: ~ *κοπέλα* ΣΥΝ. συνεσταλμένος, αι-δήμων ΑΝΤ. αναίδης, θρασύς, ξεδιάντροπος 3. μετρίφωνος: ~ *άνθρωπος | επιστήμονας* ΑΝΤ. επιρμένος, αλαζόννας. — σεμν-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «σεβαστός, ιερός» (για θεούς και ανθρώπους), < *σεβ-νός < θ. σεβ- του ουσ. *σέβας* (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. είναι μετρν. Ήδη στον Ευριπίδη το παράγ. *σεμνότης έχει* τη σημ. «συστολή, ντροπαλότητα», όταν αφορά σε κορίτσια].

σεμνότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η συνεσταλμένη συμπεριφορά που πηγάζει από τον σεβασμό των ηθικών κανόνων: *την διακρίνει ~ και ήθος* 2. η μετριοφροσύνη, η απουσία υπεροψίας: *παρ'όλη την περιουσία και τη δύναμη του, συμπεριφέρεται με ~* 3. η απουσία υπερβολής, η σοβαρότητα και η ευπρέπεια: *το γούστο και η ~ του ντισίματος της είναι ενδεικτικά του χαρακτήρα της*.

σεμνοτυφία (η) {σεμνοτυφιών} 1. η επιφανειακή σεμνότητα, το να δείχνει κανείς ότι έχει ηθικές αναστολές, ότι ντρέπεται για κάτι, χωρίς αυτό να συμβαίνει πραγματικά (συνήθ. για λόγους κοινωνικής αποδοχής ή συμβατικότητας, επειδή φοβάται μήπως δεν θεωρηθεί σεμνός ή ηθικός από τους άλλους) (πβ. λ. σεμνός) 2. (συνεκδ.) λόγος ή πράξη που χαρακτηρίζεται από κατ' επίφαση σεμνότητα: *ας αφήσουμε τις ~ δεν μας βλέπει κανείς*. [ΕΤΥΜ. μετρν. < σεμνός + -τυφία < *τύφος* (βλ. λ.), με τη σημ. «προσποίηση, ψευδαισθήση»].

σεμνότυφος, -η, -ο [1864] αυτός που τον διακρίνει η σεμνοτυφία. — σεμνότυφα επίρρ.

σεμνόνωμα ρ. αμετβ. αποθ. (+για) {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) υπερηφανεύομαι, καυχώμαι, καμαρώνω: ~ *για τους πολιτικούς αγώνες μου | για τις αξίες μου*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εξυψώνω, μεγαλύνω». < σεμνός (βλ. λ.)].

σεμνόμα (το) {σεμνόμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αυτό για το οποίο

σεμνώνεται κανείς, το καύχημα: *αποτελεί το - της ιδιαίτερης πατρίδας του*. [ΕΤΥΜ μετρν. < αρχ. σεμνώ (-όω) < σεμνός].

σέμπριε επίρρ. ελλην. ελλην. *αλλά-ΜΟΥΣ*, ως εκφραστική ένδειξη: *αλλά, χωρίς ιδιαίτερη εκφραστική ένταση*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. semplice < λατ. simplex, -icis «απλός»].

σέμπριε επίρρ. ελλην. πάντα, διαρκώς ΜΟΥΣ. ένδειξη που συνοδεύει άλλη ένδειξη, υποδεικνύοντας ότι (η δευτ'ρη) εξακολουθεί να ισχύει για μεγάλο τμήμα της παρτιτούρας, λ.χ. *σέμπριε φόντε: διαρκώς δυνατά, σέμπριε ατελεράντο: εξακολουθεί να επιταχύνεται το τέμπο* κ.λπ. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. sempre < λατ. sempre].

σεμπρικός, -ή, -ό (λαϊκ.) (για κτήματα) αυτός που έχει παραχωρηθεί σε σέμπρο για αγροτική εκμετάλλευση ΣΥΝ. επίμορτος.

σέμπρο (ο) (λαϊκ.) αυτός που καλλιεργεί ξένα κτήματα και μοιράζεται τα προϊόντα με τον ιδιοκτήτη, ο επίμορτος καλλιεργητής: *πολλοί αγρότες έχουν εγκατασταθεί στα μεγάλα αστικά κέντρα και έχουν σέμπρο για τα κτήματα τους στο χωριό* ΣΥΝ. κολλήγας [ΕΤΥΜ < σερβοκρ. sebrŭ].

Σ.Ε.Μ. Σ. (η) Συντονιστική Επιτροπή Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Σ.Ε.Ν. (το) Σώμα Ελλήνων Ναυτοπροσκόπων.

σενάκι (το) {σενάκι-ιού | -ιών} κατασκευή από οπλισμένο σκυρόδεμα με μορφή δοκού σε φέροντες συνήθ. τοίχους οικοδομικών κατασκευών, με σκοπό την αντισεισμική τους θωράκιση και την αποφυγή διαγώνιων ρηγματώσεων.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. chaîne < chaîne «αλυσίδα, ακολουθία» (< λατ. catena)].

σενάριο (το) {σεναρί-ου | -ων} 1. η γραπτή και λεπτομερής περιγραφή της δράσης κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου: *πετυχημένο | καλογραμμένο | χλιδαπαιμένο | ανόητο ~ | οι ηθοποιοί ξεφευγαν κάπως από το ~ | το ~ βασίζεται σε ένα πολύ γνωστό μυθιστόρημα-φρ. ραδιοφωνικό σενάριο* η ραδιοφωνική προσαρμογή υποθέσεως κινηματογραφικού, τηλεοπτικού κ.λπ. έργου 2. η ενδεχόμενη τροπή μιας κατάστασης, η προβλεπόμενη (από κάποιον) εξέλιξη των πραγμάτων: *σύμφωνα με αποκαλυπτικά ~ του καθηγητή Χάντιγκτον, ο 21ος αι. θα χαρακτηρίζεται από συγκρούσεις πολιτισμών»* (εφημ.) || *τον τελευταίο καιρό ακολουθούν πολλά ~ περι ανασηματισμού της κυβέρνησης* || *στα ~ που γράφονται αυτές τις μέρες στις γερμανικές εφημερίδες...* (εφημ.).

— (υποκ.) σεναριάκι (το), σεναριακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. scenario < λατ. scēnārium, υποκ. το scēna < αρχ. σκηνη].

σεναριόγράφος (ο/η) πρόσωπο που γράφει σεναρία. — σεναριο-Υγραφία (η).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυρραφός*.

σε να ρ **ολογία** (η) {σεναριολογίων} η κυκλοφορία διαφόρων σεναρίων, υποθετικών ή πιθανών εξελίξεων γύρω από ένα θέμα (συνήθ. πολιτικό): ο *προϋπολογός με τις σαφείς δηλώσεις του έθεσε τέρμα στη ~ περί πρόωγων εκλογών*.

Σενεγάλη (η) (γαλλ. République du Sénégal = Δημοκρατία της Σενεγάλης) κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Ντακάρ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. — **Σενεγαλέζος** (ο), **Σενεγαλέζα** (η), **σενεγαλέζικος, -ή, -ο**.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. Sénégal, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει τη χώρα και του οποίου η ονομασία στην τοπική γλώσσα σημαίνει «αλιωτός»].

Σενεγάλης (ο) ποταμός της Δ. Αφρικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό και αποτελεί το φυσικό όριο μεταξύ της Μαυριτανίας και της Σενεγάλης. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. Σενεγάλη].

σενιάρω ρ. μετβ. {σενιάρω κ. σενιάρω-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. περιποιούμαι, κάνω (κάποιον/κάτι) ευπαρουσίαστο, ωραίο και κομψό: *έπλυνε το αυτοκίνητο, το γυάλισε, το σενιάρωσε κι έγινε πρώτο*· 2. (μεσοπαθ. **σενιάρωμα** κ. **σενιάρζωμα**) καλλωπίζομαι, περιποιούμαι τον εαυτό μου, στολίζομαι: *πήγαινε να σενιαρστείτε λιγάκι για τον χορό* 3. (η μηχ. **σενιαρσιμένος, -η, -ο**) στολισμένος, περιποιημένος. [ΕΤΥΜ. < σινιάρω < ιταλ. signare (βλ. λ. σινιέ)].

σενιόρ (ο) {άκλ.}, **σενιόρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κύριος | κυρία (πβ. λ. σινιόρ). [ΕΤΥΜ. < ισπ. senior (βλ. λ. σινιόρ)].

σένιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) 1. περιποιημένος, φροντισμένος, καλλωπισμένος: *ντύθηκε, στολίστηκε και μας ήρθε ~* 2. πολύ ωραίος στην εμφάνιση: *-Πώς σου φαίνεται το καινούργιο μου ματάκι; -Σένιο!* — σένια επίρρ.

[ΕΤΥΜ < *σενιάρω*, υποχωρητ.]. **σενσουαλισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η αισθησαρχία (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. sensualisme < sensuel < λατ. sensualis < sensus, -us «αίσθηση, νόημα»]. **σεντ** (το) {άκλ.} το ένα εκατοστό του δολαρίου των Η.Π.Α., του Καναδά και της Αυστραλίας.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cent, συγκεκομμ. τ. του λατ. centesimus «εκατοστός» < centum «εκατό»], **σεντάν** (το) {άκλ.} τύπος μεγάλου κλειστό επιβατικού αυτοκινήτου για τέσσερα ως επτά άτομα. [ΕΤΥΜ < αγγλ. sedan, αγν. ετύμου].

σέντερ (ο) ΑΘΛ. ο παίκτης που παίζει στο κέντρο (του γηπέδου ή της επιθετικής διάταξης της ομάδας).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. centre < λατ. centrum < αρχ. κέντρον]. **σέντερ-μπακ** (ο) {άκλ.} ελλην. κεντρικός *αμυντικός* ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) ο παίκτης που παίζει στο κέντρο της άμυνας μιας ομάδας. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. centre back].

σέντερ-φορ (ο) {άκλ.} ελλην. *κεντρικός επιθετικός* ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) παίκτης που έχει στο παιχνίδι τη θέση του κεντρικού επιθετικού, που συνήθ. κινείται στον χώρο του κέντρου της αντίπαλης άμυνας.

[ETYM. < αγγλ. centre for(ward)]. σεντέφι κ. σιντέφι (το) {σενταφ-ιού [-ιών] (λαϊκ. -λογος.) ο μάργα-ρος (βλ. λ.) ΣΥΝ. φίλντισι. — σενταφένιος, -ια, -ιο. [ETYM. < τουρκ. sedef]. σεντόνι (το) {σεντον-ιού [-ιών] 1. τετράπλευρο ύφασμα μεγάλων διαστάσεων, λευκό ή χρωματιστό, που χρησιμοποιείται ως σκέπασμα στο κρεβάτι, συνήθ. κάτω από την κουβέρτα. ~ σατέν | μονό | διπλό | υπέρδιπλο | βαμβάκερο | υφαντό | κεντητό | εμπριμέ | με λάστιχο στις άκρες || σεντονιόν (πανωσέντονο) κατοσέντονο, με δύο μαξιλαροθήκες με ενιαίο σχέδιο και συνδυασμένους χρωματισμούς) || στρώνω το ~ || αλλάζω | βάζω καθαρά ~ || μου φεύγουν | γλιστρούν τα σεντόνια (ξεσκεπάζομαι στον ύπνο) 2. (συνεκδ.) το στρωμένο με σεντόνια κρεβάτι. ξάπλωσε στα ~ της | στριφογυρίζει στα ~ 3. (μτρ.) (α) εκτεταμένο και αναρδ δημοσιογραφικό άρθρο ή σχόλιο (β) πολύ μακρύ χαρτί με τυπωμένο κείμενο, που τυλίγεται και συνήθ. προορίζεται για τυπογραφική διόρθωση (γ) μεγάλη πρόταση χωρίς σημεία στίξεως. — (υποκ.) σεντόνακι (το), (μεγεθ.) σεντόναρα (η). [ETYM. < μγν. *σινδόνιον*, υποκ. του αρχ. *σινδών*, -όνος (ή), σμπτ. δάνειο, πβ. εβρ. *sādin*, ακκαδ. *saddinu* | *sattinu*. Το λατ. *sindon* (> μεσν. λατ. *sentalum* > ιταλ. *zendale*) είναι δάνειο από την Ελληνική]. σεντονιάζω ρ. μετβ. {σεντόνιασ-α, -μένος} ντύνω (κάτι) με σεντόνια: ~ το πάπλωμα ΣΥΝ. καπλαντιάω. — σεντόνιασμα (το). σεντονόπανο (το) ύφασμα κατάλληλο να χρησιμοποιηθεί ως σεντόνι. σεντονί (το) {σεντον-ιού [-ιών]} ζύλινο κιβώτιο, μέσα στο οποίο φυλάσσονται κυρ. ρούχα ΣΥΝ. κασέλα, μπαούλο. [ETYM. μεσν. < αραβ. *sanduk*], **σέντρα** (η) {δύσchr. σεντράν} 1. (στο ποδόσφαιρο) το χτύπημα της μπάλας με τέτοιο τρόπο, ώστε να πάρει ύψος και να κατευθυνθεί προς το κέντρο της αντίπαλης άμυνας (μπροστά από το τέρμα): *κάνω | βγάζω* ~ || ~ *ακριβείας* (που κατευθύνεται ακριβώς εκεί όπου βρίσκεται ο συμπαίκτης) || ~ *υψηλοκρεμαστή* (που παίρνει πολύ ύψος και πέφτει προς το κέντρο) | *χαμηλή* || *σέντρα σουτ* (δυνατή μπαλιά από τα πλάγια συνήθ. του γηπέδου, που παίρνει ύψος και κατευθύνεται προς το τέρμα) || *οι Άγγλοι ποδοσφαιριστές συνηθίζουν να παίζουν με σέντρες* 2. (α) το κέντρο του γηπέδου: *το παιχνίδι παίζεται στη* ~ (β) λευκό σημάδι στο κέντρο του γηπέδου, όπου στήνεται η μαλιά στην αρχή κάθε ημιγρόνου ή μετά από κάθε γκολ: *η μπάλα τοποθετείται στη* ~ (γ) (συνεκδ.) η πάσα που δίνει παίκτης προς συμπαίκτη του στο παραπάνω σημείο του γηπέδου, ώστε να αρχίσει ή να ξαναξεκινηθεί ο αγώνας: *αμέσως μετά τη ~ ο παίκτης τραυματίστηκε* || *γίνεται η ~ από τους δύο ποδοσφαιριστές* ΣΥΝ. εναρκτήριο λάκτισμα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. centre «κέντρο» (βλ. κ. *σέντερ*)]. **σεντράρω** ρ. αμετβ. {σεντράρα κ. σεντράρα} (στο ποδόσφαιρο) κάνω σέντρα (σημ. 1). — σεντράρισμα (το). σεντρί! (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) το σεντ (βλ. λ.).

[ETYM. < αγγλ. cents, πληθ. του cent (βλ. κ. σεντ(, **σεξ** (το) {άκλ.} η ερωτική πράξη: *κάνω ~* || *αφαρές ~* (με προφυλάξεις) || *τα πάντα γύρω από το ~* || *φυσικό πληρωμένο τηλεφωνικό* (συνουσία με σεξουαλικό περιεχόμενο) | *στοματικό* | *προωκτικό* ~ ΣΥΝ. συνουσία, γενετήσια πράξη: ΦΡ. **σύμβολο του** σεξ πρόσωπο που θεωρείται (ανάλογα με την εποχή) πρότυπο του φύλου του στην ομορφιά, τη γοητεία και την έλξη που ασκεί στο άλλο φύλο: *η Μπριζίτ Μπαρντό υπήρξε για τρεις δεκαετίες* ~. [ETYM. < γαλλ. *sexe* | αγγλ. *sex* < λατ. *sexus* «φύλο»]. **σεξ-απίλ** κ. **σεξ-απίλ** (το) {άκλ.} η ερωτική γοητεία που ασκεί κανείς στο άλλο φύλο: *μια ηθοποιός που οφείλει την επιτυχία της στο - της*. [ETYM. < αγγλ. *sex appeal* «έλξη του φύλου»]. **σεξί** επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που προκαλεί ερωτική έλξη: ~ *εμφάνιση* | *γυναίκα* | *χειλία* 2. (ειδικότ. για ρούχα) αυτός που αποκαλύπτει αρκετά σημεία του σώματος ή τονίζει τη γραμμή του, που εξάπτει ή που θεωρείται ότι διεγείρει την ερωτική επιθυμία: ~ *εσώρουχα* | *φόρεμα*. [ETYM. < αγγλ. *sexy* < *sex* (βλ. κ. **σεξ**)]. **σεξισμός** (ο) η συμπεριφορά που βασίζεται στην πεποίθηση ότι ένα από τα δύο φύλα είναι κατώτερο από το άλλο. (ειδικότ.) η υποτιμητική μεταχείριση γυναικών από άνδρες (πβ. *ανδρικός σοβινισμός*, λ. σοβινισμός). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *sexism*]. **σεξιστής** (ο), **σεξίστρια** (η) {σεξίστριών} (κακός) πρόσωπο που η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από σεξισμό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *sexist*]. **σεξιστικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σεξισμό ή τον σεξιστή: ~ *συμπεριφορά* | *διαφήμιση* | *αστείο* | *αντιλήψεις* || *η αντίληψη που θέλει τις γυναίκες στην κουζίνα, θεωρείται σεξιστική* || - *γλώσσα* (που περιέχει εκφοβισμούς ή λέξεις με μειωτικό περιεχόμενο για τις γυναίκες ή αναπαράγει τα κοινωνικά στερεότυπα γι' αυτές). — **σεξιστικά** επίρρ. **σεξο-** λεξικό πρόβλημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με

το σεξ: **σεξο-ταινία**, **σεξο-περιοδικό**, **σεξο-κωμωδία**. **σεξοβομβα** (η) {πάν. σεξοβομβών} γυναικία (συνήθ. σταρ του κινηματογράφου) ή του θεάματος γενικά που θεωρείται σύμβολο του σεξ και έχει πραγματοποιήσει τολμηρές εμφανίσεις σε ταινίες, περιοδικά κ.λπ. **σεξοδιαστρεφικός**, -ή, -ό (εκαρστ.-σκολπ.) αυτός που σχετίζεται με σεξουαλικές διαστρεφές: ~ *σενάριο* | *ταινία* ΣΥΝ. πορνικός, πορνό.

σεξοθεραπεία (η) {σεξοθεραπειών} η θεραπεία σεξουαλικών προβλημάτων που έχουν συνήθ. ψυχολογικά αίτια. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *sex therapy*].

σεξοκομωδία (η) {σεξοκομωδιών} κινηματογραφική κωμωδία που αναφέρεται στις ερωτικές σχέσεις και που συνήθ. περιέχει αρκετές τολμηρές σκηνές (κυρ. γυμνού). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *sex comedy*].

σεξολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη της σεξουαλικής ζωής και των προβλημάτων της. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *sexology* (νόθο συνθ.)].

σεξολόγος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στη σεξολογία. — **σεξολογικός**, -ή, -ό, **σεξολογική** -ά | -ώς επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *sexologist* (νόθο συνθ.)].

σεξομανής, -ής, -ές {σεξομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μαγία με το σεξ, που η σκέψη του είναι συνεχώς στραμμένη στο σεξ ΣΥΝ. ερωτομανής (για άνδρες) ερωτύλος, γυναικομανής (για γυναίκες) μητρομανής, νυμομανής. — **σεξομανία** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ες.

[ETYM. Νόθο συνθ., < σεξ + *-μανής* < θ. *μαν-* του ρ. *μαίνωμαι* (πβ. *αόρ. β' ε-μην-ην*)].

σεξουάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) πρόσωπο που προκαλεί έντονη σεξουαλική έλξη ΣΥΝ. αισθησιακός.

σεξουαλικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το σεξ (βλ. λ.), με τα γεννητικά όργανα ή με την ερωτική συμπεριφορά γενικότερα: ~ *πράξη* | *υγεία* | *ανικανότητα* | *διαταραδαγωγή* | *επιθυμία* | *συμπεριφορά* | *διαστροφή* | *σχέσεις* | *ήθη* | *ζωή* | *επαφή* | *υπονοούμενο* | *διαταραχή* | *δυσλειτουργία* | *δραστηριότητα* | *σκάνδαλο* | *προβλήματα* | *αποκλίσεις* || ~ *ορμόνες* ΣΥΝ. γενετήσιος, αφροδίσιος: ΦΡ. (α) **σεξουαλική αγωγή** σχολικό μάθημα που αποσκοπεί στην εξοικείωση των μαθητών με τα χαρακτηριστικά του φύλου τους και τη σταδιακή εισαγωγή τους στα θέματα της ερωτικής ζωής και της αναπαραγωγής (β) σεξουαλική **παρενόχληση** η συνήθ. πιεστική και ενοχλητική συμπεριφορά σεξουαλικού περιεχομένου (με σχόλια, προτάσεις ή χειρονομίες) προς κάποιον, κυρ. ότα' το πρόσωπο αυτό δε' είναι διατεθειμένο να ανταποκριθεί, π.χ. ενός διευθυντή που πιέζει τη γραμματέα του να ενδώσει στις ερωτικές του επιθυμίες (γ) **σεξουαλική επανάσταση** (όρος της δεκαετίας του '70) η απελευθέρωση της σεξουαλικής συμπεριφοράς και της ηθικής κατά τη δεκαετία του '60 2. (για πρόσ.) **λάγνος**, ερωτιάριος: *είναι πολύ ~ γυναίκα* ΣΥΝ. αισθησιακός. — **σεξουαλική** επίρρ.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *sexual* < μγν. λατ. *sexuālis* < λατ. *sexus* «φύλο». Οι φρ. *σεξουαλική παρενόχληση* και *σεξουαλική επανάσταση* αποδίδουν τις αντίστοιχες αγγλ. φρ. *sexual harassment* και *sexual revolution*].

σεξουαλικότητα (η) {χωρ. πληθ.} το γενετήσιο ένστικτο, η ερωτική διάθεση και η εκδήλωσή της μέσα από συγκεκριμένη συμπεριφορά: *άτομο με έντονη ~* || *η ιστορία της ανθρωπότητας* ~. Επίσης **σεξουαλισμός** (ο). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. *sexuality*]. **σεξουαλάρης** (ο) {σεξουαλάρηδες}, **σεξουαλάρη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που ασχολείται συνεχώς με το σεξ. — **σεξουαλάρικος**, -η, -ο.

σεξπικρός, -ή, -ό → **σαιξπικρός**
σεξπριστής (ο) → **σαιξπριστής**
σεξ-σώπ (το) {άκλ.} κατάσταση που ποιά είδη τα οποία σχετίζονται με το σεξ. [ETYM. < αγγλ. *sex shop*].

σεξτέτο (το) ΜΟΥΣ. 1. μουσικό σύνολο, που αποτελείται από έξι εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων οργάνων* 2. (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για έξι όργανα ή έξι φωνές (ενδεχομένως, με συνοδία ορχήστρας): *το ~ από την όπερα Λουτσία ντι Λαμερμόρ, του Ντονιτσέτι*.

[ETYM. < γερμ. *Sextett* < ιταλ. *sestetto* < *sesto* «έκτος» < λατ. *sextus* (< *sex* «έξ»)»].

Σ.Ε.Ο. (το) 1. Συμβούλιο Επιλογής Οπλιτών 2. Σώμα Ελληνίδων Οδηγών.

Σ.Ε.Π. 1. (το) Σώμα Ελλήνων Προσκόπων 2. (ο) Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός.

σέπαλο (το) {σεπάλ-ου [-ων]} ΒΟΤ. καθένα από τα φύλλα που σχηματίζουν τον κάλυκα του άνθους (πβ. λ. *πέταλο*).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *sépale*, από συμφορμό των λ. *σκέπη* και (*πέταλο*)].

σεπαλοειδής, -ής, -ές {σεπαλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σέπαλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

σεπαρέ (το) {άκλ.} ελλην. ιδιαίτερο ξεχωριστός χώρος σε εστιατόριο, κέντρο κ.λπ., διαμορφωμένος έτσι, ώστε να επιτρέπει την ατομότητα των πελατών που τον χρησιμοποιούν από το υπόλοιπο μαγαζί κυρ. για προσωπικές ή επαγγελματικές συναντήσεις. [ETYM. < γαλλ. *séparé*, μγν. τ. του ρ. *séparer* «χωρίζω» < λατ. *separare*].

σεπία (η) {χωρ. πληθ.} 1. μελανοπή χρωστική ουσία που προέρχεται από σουπιά ή καλαμάρι και χρησιμοποιείται ως μελάνι σχεδιάσεως και νερομπολιά 2. (συνεκδ.) ο ζωγραφικός πίνακας που έγινε με το υδρόχρωμα αυτό. [ETYM. < λατ. *sepiā* < αρχ. *σηπία* «σουπιά» (βλ. λ. *σουπιά*)].

σέπομαι ρ. → **σήπομαι**

σεπτεμβριανός, -ή, -ό [1868] 1. αυτός που σχετίζεται με τον μήνα Σεπτέμβριο 2. αυτός που συμβαίνει κατά τον μήνα Σεπτέμβριο. Επίσης **σεπτεμβριάτικος**, -η, -ο.

Σεπτέμβριος (ο) {Σεπτεμβρίου} ο ένατος μήνας του έτους και ο πρώτος του φθινοπώρου (μαζί με τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο), ο ο-

ποίος έφ'ι 30 ημέρες. ΣΧΟΛΙΟ λ. μήνας, Οκτώβριος. [ETYM, μτγν. < λατ. September, -bris < Septem «επτά», επειδή ήταν ο έβδομος μήνας του ρωμαϊκού ημερολογίου, το οποίο ξεκινούσε με τον Μάρτιο].

σεπτέτο κ. **σετετο** (το) ΜΟΥΣ. 1. σύνολο, που αποτελείται από επτά εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων οργάνων* 2. (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για επτά όργανα ή επτά φωνές (ενδεχομένως, με συνοδία ορχήστρας): *το ~ για τέσσερα έγχορδα και τρία πνευστά του Μπετόβεν*. [ETYM, < γερμ. Septett < ιταλ. settetto < sette «επτά» (< λατ. septem)].

σεπτός, -ή, -ό (λόγ.) άξιος σεβασμού: *τα ~ πάθη του Χριστού* || ~ *σκήνωμα* | *ιεράρχης ΣΥΝ*. σεβαστός, ιερός. [ETYM, αρχ. < *σεβ-τός < σέβομαι (βλ. λ.)].

σερ (ο) {άκλ.} 1. (στην Αγγλία) (α) τίτλος που τίθεται πριν από το όνομα βαρόνου ή υπόπτη (β) (συνεκδ.) διακεκριμένο πρόσωπο που φέρει τον παραπάνω τιμητικό τίτλο: *στον περίφημο ηθοποιό Τζον Γκίλγκουντ απονεμήθηκε ο τίτλος του ~ 2.* (ως απλή προσφώνηση) κύριος. [ETYM, < αγγλ. sir < μέσ. αγγλ. sire «πατέρας, κύριος» < δημιόδ. λατ. *seior < λατ. senior, συγκρ. βαθμός του senex «ηλικιωμένος» (πβ. κ. γαλλ. monsieur «κύριος», αρχικός προσφώνηση «κύριε μου», < mon + sieur < *seiōtem, αιτ. του δημιόδ. λατ. *seior)].

σερά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θερμικήπιο (βλ. λ.). [ETYM, < ιταλ. setta «θερμικήπιο - οροσειρά, ζώνη», αρχική σημ. «πριόνι» (από το οδοντωτό σχήμα της κορυφογραμμής), < λατ. setta «πριόνι», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

Σεράγεβο (το) → Σαράγεβο

σεράι (το) → σαράι

Σεραφείμ (το) (σημ. 1) | (ο) (σημ. 2, 3) {άκλ.} 1. ΘΡΗΣΚ. καθένα από τα ουράνια πνευματικά όντα (αγγέλους), που εικονίζονται με τρία ζευγάρια πτερύγων (έξι φτερούγες), τα οποία βρίσκονται στην υπηρεσία του Θεού και ακτινοβολούν τη δόξα Του κατά την Η.Δ. στέκονται από τη μια και την άλλη πλευρά του θρόνου Του: *τα ~ και τα Χερουβείμ* 2. όνομα αγίου, πατριάρχων, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM, μτγν. < εβρ. seraphim, πληθ. του säraph < ρ. sarāph «καίω, φλέγω»] ^

σερβάν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) ο μπουφές της τραπεζαρίας. Επίσης σερβάντα (η). [ETYM < γαλλ. servante «υπηρετρία» (επειδή αυτό το έπιπλο εξυπηρετεί στο σερβίρισμα) < servir «υπηρετώ» (βλ. κ. *σερβίρω*)].

σερβί (το) {άκλ.} χαρτοπακτικός όρος που σημαίνει ότι ο παίκτης δεν επιθυμεί να αλλάξει φύλλα. [ETYM, < γαλλ. servi «υπηρετηθείς», μτχ. τ. του ρ. servir «υπηρετώ» (βλ. κ. *σερβίρω*)].

Σερβία (η) (σερβ. Srbija) μία από τις δύο Δημοκρατίες της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας (μαζί με το Μαυροβούνιο), με πρωτεύουσα το Βελιγράδι, επίσημη γλώσσα τη Σερβική και νόμισμα το δηνάριο. — **Σέρβος** (ο), **Σέρβα** (η), **σερβικός**, -ή, -ό [1889] κ. (καθημ.) **σερβικός**, -η, -ο, **Σερβικά** κ. (καθημ.) **Σέρβικα** (τα). [ETYM < μεσν. Σέρβος < σερβοκρ. Srb, αβεβ. ετύμου, ίσως από καυκασιανή λ. ser «άνδρας, άνθρωπος»].

σερβιέτα (η) {σερβιτόν} λεπτή ταινία από βαμβάκι με ειδική απορροφητική επικάλυψη (συνήθ. και με αυτοκόλλητη ταινία στο κάτω μέρος για να μένει σταθερή στο εσώρουχο), την οποία χρησιμοποιούν οι γυναίκες στα τις ημέρες της έμμηνης ρύσης και η οποία διατίθεται στο εμπόριο ως βιομηχανικό προϊόν σε ειδική αεροστεγή και αποστειρωμένη συσκευασία: ~ *λεπτή* | *μακριά* | *απορροφητική* | *τσέπης* (σε ατομική θήκη) || ~ *με φτερά* (με ειδικές αυτοκόλλητες εξοχές, οι οποίες εφαρμόζονται στο εσώρουχο από κάτω) (πβ. λ. *ταμπόν*). — (υποκ.) **σερβιτόυλα** (η) κ. **σερβιέτακι** (το) (βλ. λ.). [ETYM, < γαλλ. serviette < servir «υπηρετώ» (βλ. κ. *σερβίρω*)].

σερβιέτακι (το) {χωρ. γεν.} η μικρή και λεπτή σερβιέτα που φοριέται καθημερινά από γυναίκες για λόγους ατομικής υγιεινής: *αρωματισμένα ~*.

σερβίρω ρ. μετβ. {σερβίρισι-α (κ. σέρβιρα), -ηκα, -μένος} 1. βάζω (φαγητό) στα πιάτα: *καθίστε στο τραπέζι, να σας ~* || *σερβιριστείτε μόνοι σας* 2. προσφέρω (φαγητά ή ποτά): *το γκαρσόνι σέρβιρε σε δίσκο παγωμένα αναμνηστικά* || *το πρωινό σερβιριεται στην τραπεζαρία του ξενοδοχείου* 3. (μτφ.) παρουσιάζω ή προσφέρω (κάτι), προσπαθώντας να το κάνω αποδεκτό: *μας σέρβιραν τις ίδιες θεωρίες με διαφορετικό ιδεολογικό μονόα* · 4. ΑΘΛ. (στο βόλεϊ, το τένις και το πινγκ-πόνγκ) ρίχνω την πρώτη μαλιά, κάνω σερβίς (βλ. λ.). — **σερβίρισμα** (το). [ETYM μεσν. < ιταλ. servire < λατ. servire «υπηρετώ (ως δούλος)» < servus «δούλος, υπηρέτης»].

σερβίς (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο τένις, το βόλεϊ, το πινγκ-πόνγκ) το πρώτο χτύπημα της μπάλας προς την περιοχή του αντιπάλου. [ETYM, < γαλλ. service < λατ. servitium «υπηρεσία, δουλεία» < servire «υπηρετώ (ως δούλος)» < servus «δούλος, υπηρέτης»]. **σερβίς** (το) {άκλ.} 1. ο έλεγχος της καλής λειτουργίας σε τακτά χρονικά διαστήματα και η συντήρηση μηχανής ή μηχανισμού: ~ *αυτοκινήτου* | *ανελεκστρα* || *κάνω ~* || *πώς* | *δίνω το αυτοκίνητο μου για ~ 2.* η εξυπηρέτηση πελάτη: *«οι τουρίστες εξέφρασαν τη δυσαρέσκεια τους για την ποιότητα του - των εστιατορίων και τον μπαρ των πλοίων»* (εφημ.) || *το άμωγο ~ αεροπορικής εταιρείας*. [ETYM < αγγλ. service < γαλλ. service (βλ. κ. *σερβίς*)]. **σερβιτόρος** (ο), **σερβιτόρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. υπάλληλος εστιατορίου, ζαχαροπλαστέιου, καφεενείου ή μπαρ, ο οποίος σερβίρει τους πελάτες ΣΥΝ, γκαρσόνι 2. υπηρέτης οικίας που σερβίρει φαγητά και ποτά κατά τη διάρκεια γεύματος ΣΥΝ. *τραπεζοκόμος*.

[ETYM < ιταλ. servitore < μτγν. λατ. servitor < λατ. servitus, μτχ. τ. του ρ. servire «υπηρετώ (ως δούλος)»].

σερβιτάλι (το) {σερβιτάλι-ού (-ών)} (λαϊκ.) το όργανο με το οποίο γίνεται το κλύσμα, καθώς και το ίδιο το κλύσμα (βλ. λ.). [ETYM, < ιταλ. serviziale < servizio «υπηρεσία, εξυπηρέτηση» (εμφημ. σχηματισμός), βλ. λ. *σερβίσιος*].

σερβίσιος (το) 1. το σύνολο των επιτραπέζιων σκευών που χρησιμοποιούν οι συνδαιτυμόνες κατά τη διάρκεια γεύματος 2. (συνεκδ.) σύνολο επιτραπέζιων σκευών για συγκεκριμένη χρήση: ~ *του καφέ* | *του τσαγιού* | *του φρούτου* | *του γλυκού* | *του φαγητού* || *πορσελάνινο* | *καθημερινό ~*. [ETYM < ιταλ. servizio < λατ. servitium «υπηρεσία, δουλεία» (βλ. κ. *σερβίς*)].

Σερβοβόσνιος (ο), **Σερβοβόσνια** (η) Σέρβος της Βοσνίας (βλ. λ.). — **σερβοβόσνιακός**, -ή, -ο.

σερβοβουλγαρικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με τους Σέρβους και τους Βουλγάρους και τις μεταξύ τους σχέσεις: ~ *μάχη*.

σερβοκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας που χρησιμοποιείται σε συστήματα αυτόματου ελέγχου (σερβομηχανισμούς) για τη διόρθωση σφαλμάτων κατά τη λειτουργία τους. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. servomoteur, βλ. κ. *σερβόφρενο*].

σερβοκρατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Σέρβους και τους Κροάτες: ~ *γλώσσα*.

σερβομηχανισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ. αυτόματη συσκευή που περιλαμβάνει σύστημα για την ανίχνευση σφαλμάτων κατά τη λειτουργία μηχανισμού (ανιχνευτής σφαλμάτων) και τη διόρθωσή τους. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. servomécanisme (νόθο συνθ.), βλ. κ. *σερβόφρενο*].

σερβομοτέρ (το) {άκλ.} ο σερβοκινητήρας (βλ. λ.). [ETYM < γαλλ. servomoteur < servo- (< servir «υπηρετώ, βοηθώ») + moteur «κινητήρας»].

σερβοσύστημα (το) {σερβοσυστή-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα που υποστηρίζεται από σερβομηχανισμό (βλ. λ.). [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. servosystème (νόθο συνθ.), βλ. κ. *σερβόφρενο*].

σερβόφρενο (το) μηχανισμός που υποβοηθεί το σύστημα φρένων στα μεγάλα κυρ. αυτοκίνητα.

[ETYM, Μεταφορά του γαλλ. servofrein < servo- (< servir «υπηρετώ, βοηθώ»), βλ. λ. *σερβίρω*] + frein «φρένο» (< λατ. frerium)].

σεργιά κ. **σεργιά** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η βόλτα, ο περίπατος: *το απόγευμα έβγαιναν στο ~ ΣΥΝ*. σουλάτσο. [ETYM, < τουρκ. seyrân «εκδρομή»].

σεργιανίω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σεργιανίσι-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) πηγαινώ (κάποιον) βόλτα: *με σεργιανίσει στα αξιοθέατα του νησιού του* ♦ 2. (αμετβ.) κάνω βόλτα, περίπατο: *σεργιανίζαμε στα σοκάκια του χωριού*. Επίσης σεργιανίζω. — **σεργιανίωμα** (το).

Σέργιος (ο) {-ου κ. -ου} 1. όνομα αγίου και πατριάρχων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα πατών της Ρομαιοκαθολικής Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM, μτγν. κύρ. όν. < λατ. Sergius, αγν. ετύμου, πθ. ετροσκ. αρχή].

σερενάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ερωτικό τραγούδι που τραγουδιέται τη νύχτα κάτω από το παράθυρο μιας γυναίκας από μικρή ομάδα μουσικών ΣΥΝ. καντάδα 2. ενόργανο κομμάτι σε πολλά μέρη ή φωνητικό κομμάτι που συνοδεύεται από ένα ή περισσότερα όργανα. [ETYM, < ιταλ. serenata < sereno «κάθριος, γαλήνιος (καίρός)» < λατ. serenus «κάθριος - ήρρός»].

σερέτης (ο) {σερετήδες} (λαϊκ.) ο δύστροπος, ο ευέξαπτος και εριστικός ο βαρύς: *«ο Αντώνης ο βαρκάρης ο σερέτης...»* (λαϊκ. τραγ.). — **σερέτσια** (το), **σερέτικος**, -ή, -ο, **σερέτικα** επίρρ. [ETYM, < τουρκ. girret].

σερς (το) {άκλ.} πυκνοφασμένο, συνήθ. μάλλινο ύφασμα, που χρησιμοποιείται κυρ. για κοστούμια. [ETYM < γαλλ. serge < παλ. γαλλ. sarge < δημιόδ. λατ. *sarica < λατ. serica (lana) «κινεζικό μαλλί», θηλ. του séricus «κινεζικός - μεταξωτός» (< μτγν. *σηρικός*, βλ. λ.)].

σερί επίρρ. 1. στη σειρά, κατά σειρά, συνέχεια χωρίς διακοπή: *πέτυχε δέκα νίκες ~* || *παίρνει ~ τη μια δουλειά μετά την άλλη* 2. **σερί** (το) η συνέχεια, η διαδοχή: *το ~ των επιτυχιών μιας ομάδας στο πρωτάθλημα*. [ETYM < γαλλ. série «σειρά» < λατ. series (< p. serēre «συνάπτο, πλέκω, συνδέω»)].

σερί (το) {άκλ.} περίφημο λευκό ισπανικό κρασί με ενίσχυση κονιάκ που ονοποιείται με ειδικό τρόπο, ώστε να έχει ξεχωριστή γεύση. [ETYM < αγγλ. sherry < παλαιότ. sherris < ισπ. (vino de) Xeres «κρασί του Χερες», ονομασία της πόλης Xeres (τώρα Jerez) της ΝΔ. Ισπανίας, η οποία φημίζεται για την παραγωγή κρασιού].

σερίο κ. **σεριό**ς επίρρ. ελλην. *σοβαρά* - ΜΟΥΣ. ως εκφραστική ένδειξη: *παγίμενο με σοβαρότητα, χωρίς υπερβολική εκφραστική εκδηλωτικότητα*. [ETYM, < ιταλ. serio < λατ. serius].

σερίφης (ο) {σερίφηδες} 1. (στις Η.Π.Α.) (α) διοικητικός αξιωματούχος σε μια περιοχή, που ασκεί αστυνομική εξουσία και εκτελεί τις αποφάσεις των δικαστηρίων (β) (παλαιότ.) ο εκλεγμένος αξιωματούχος που φροντίζει για την τήρηση της τάξης και ο οποίος έφερε μεταλλικό αστέρι στο στήθος · 2. (στη Μ. Βρετανία) ανώτερος αξιωματούχος αγγλικής κομητείας ή μικρότερης περιοχής, που έχει διοικητικές και δικαστικές αρμοδιότητες. [ETYM, Μεταφορά του αγγλ. sheriff < μέσ. αγγλ. shirrewe < αρχ. αγγλ. scirgerēfa < scir (> αγγλ. shire «κομητεία») + gerSfa «αξιωματούχος με τοπικές αρμοδιότητες, διοικητής στρατιάς» (< rōf «παράταξη (μά-

της)»)|
Σέρπιφος (η) {Σερπίφου} 1. νησί των Δ. Κυκλάδων μεταξύ τής Κύθνου και τής Σίφου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — **Σερπίφος** (ο), Σερπίφια (η).

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο]. **σερ μαγιά** κ. σι ρ **μαγιά** (η) (λαϊκ.) 1. το αρχικό κεφάλαιο που χρησιμοποιείται για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας 2. (κατ' επέκτ.) το χρηματικό κεφάλαιο και γενικότερ. τα χρήματα, η περιουσία.

[ETYM. < τουρκ. sermaye]. **σερμπεται** (το) {σερμπεται-ιού | -ιών} 1. γλυκό και αρωματικό ποτό ΣΥΝ. ηδύποτο 2. (γενικότερ.) οτιδήποτε έχει πολύ γλυκιά γεύση: τον *έκανες ~ τον καφέ!* ΣΥΝ. *πετιμέζι* 3. (μτφ.) *σερμπεται* (τα) τα γλυκόλογα και οι αβρότητες.

[ETYM. < τουρκ. şerbet]. **σερνόμενος**, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σέρνεται, που δεν μπορεί να σταθεί στα πόδια του ή που βαδίζει με μεγάλη δυσκολία: *έφτασε μέχρι εδώ ~ δεν μπορεί να πάρει πια τα πόδια του*. [ETYM. Μτχ. τ. του σέρνω σε -όμενος κατ' αναλογία προς τις ομοιοκατάληκτες ενεστωτικές *μτχ., λ.χ. ιπάμενος, ιστάμενος* (πβ. κ. *λέγόμενος, σεν-όμενος, τρεχ-όμενος*)]. **σερνικοβότανο** (το) (λαϊκ.) βότανο του οποίου το αφένημα θεωρείται, κατά τη λαϊκή αντίληψη, ότι ευνοεί τη γέννηση αρσενικών παιδιών. **σερνικοθήλυκος**, -η, -ο (λαϊκ.) ο αρσενικοθήλυκος (βλ. λ.). **σερνικός**, -ιά, -ό (λαϊκ.) αρσενικός (βλ. λ.). [ETYM. < *αρσενικός (με σύγηση του αρχικού άτονου α-) < αρσενικός (με αντιμετάθεση)]. **σέρνω** κ. **σύρω** κ. (λαϊκ.) **σούρνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσυρα, σύρ-θη-κα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) να κινείται τριβώντας το: *τα βόδια έσερναν τις άμαξες* || *έσερνε μια βάλιτσα πίσω του μ'ένα λουρί-φρ.* (α) *σέρνω (κάποιον) από τη μύτη* κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (β) *σέρνω (κάποιον) μαζί μου* παίρνω (κάποιον) μαζί μου, έχω πάντα μαζί μου (κάποιον, συχνά χωρίς να το θέλει ο ίδιος): *δεν έχει φέρνει ποτέ αντηρρήσεις και όπου πάει τον σέρνει μαζί της* (γ) *σέρνω τον χορό* (ι) (για κυκλικούς, παραδοσιακούς χορούς) είμαι πρώτος σε σειρά ανθρώπων που χορεύουν πισσιμένοι από το χέρι (ii) (μτφ.) πρωτοστατώ σε κάτι: *οι Γάλλοι αγρότες σέρνουν τον χορό των κηνητοποιήσεων στην Ευρώπη* 2. μετακινώ (κάτι) τριβώντας το: *σέρνω το μαουόλο* || *έσυραν το καρότσι* 3. (ειδικότερ.) κάνω (κάτι) να κινείται έχοντας συνεχή επαφή με το έδαφος: *περπατά καλά-μη ~ τα πόδια σου στο πάτωμα* || ~ *ένα έπιπλο στον διάδρομο* || *μη σέρνεις την κασέλα, γιατί θα χαλάσεις το παρκέ-* Φρ. *δεν μπορώ να σύρω τα πόδια μου* (λόγω ηλικίας, ασθένειας ή αδυναμίας) δεν μπορώ να περπατήσω, είμαι εξαντλημένος 4. (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) βίαια, παρά τη θέληση του (κάπου): *τον έσυραν στην Ασφάλεια με τις χειροπέδες* || *τον έσυραν στα δικαστήρια για άπατες* 5. εξαναγκάζω (κάποιον) να κάνει κάτι (το οποίο προσπαθούσε να αποφύγει): *τα συνδικάτα με δυνاميκές κηνητοποιήσεις έσυραν την κυβέρνηση σε πρόωρες εκλογές* 6. (συνήθ. ο τ. *σούρνω*) βρίζω, κακολόγω (κάποιον) (+ γεν. προσ.(: και τι δεν του 'σούρε πάνω στον θυμό του- φρ. *τα σούρνω* (σε κάποιον) βρίζω ή επι-πλήττω (κάποιον) έντονα: *θα του τα σούρω μια και καλή και θα φύγω* ♦ 7. (αμετβ.) (λαϊκ.-συνήθ. στην προστ.) πηγαίνω: *σύρε να φέρεις νερό* || *σύρε κι έλα* || *σύρε του καλό και μην ξαναγυρίσεις-* (μεσοπαθ. *σέρνομαι*) 8. κινούμαι έχοντας συνεχή επαφή του κορμιού με το έδαφος, έρπω: *οι στρατιώτες σύρθηκαν ως τις θέσεις των εχθρών* Φρ. *σέρνομαι στα πόδια (κάποιου)* ικετεύω κάποιον, πέφτω στα γόνατα 9. (συνήθ. για υφάσματα ή ρούχα) ακουμπώ στο έδαφος με κάποια πλευρά μου: *τα σεντόνια σέρνονταν στο πάτωμα* || η *ζώνη της κα-μπαρντίνας σερνόταν κάτω* 10. κλυέμαι: *σέρνεται μες στις λάσπες-*(μτφ.) 11. βαδίζω με δυσκολία (από εξάντληση ή αδυναμία): *ο γέρος σερνόταν, δεν μπορούσε να πάρει τα πόδια του* 12. ΑΘΛ. έχω κακή απόδοση: *οι παίκτες σέρνονταν στο γήπεδο και οι οπαδοί τους γιου-γάιζαν* 13. (για μεταδοτικές αρρώστιες) έχω μεγάλη εξαπλώση: *εδώ και μέρες σέρνεται μια επικίνδυνη γρίπη*.

[ETYM. μεσν. < σέρνω < αρχ. σύρω (βλ. λ.), από τον αόρ. *έσυρα* κατά το σχήμα *πύρα - παίρνω, έγεια - γέρω, έσπειρα - σπέρνω*]. **σεροτονίνη** (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ουσία (νευροδιαβιβαστής, βλ. λ.) που βρίσκεται σε διάφορα σημεία του οργανισμού (λ.χ. στον εγκέφαλο, στα αιμοπετάλια), επιδρά στην αρτηριακή υπέρταση, στη νευρική διέγερση και σχετίζεται με την κατάθλιψη. [ETYM. Μεταφορά του αρχγλ. serotonin (νόθο συνθ.) < sero- (< serum «ορός») + -tonin (< τόνος)]. **σερπαντίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} στενή και χρωματιστή χάρτινη κορδέλα, τυλιγμένη σε κύλινδρο, η οποία ρίχνεται στον αέρα την περίοδο των Αποκριών και του καρναβαλιού.

[ETYM. < γαλλ. serpentine < λατ. serpentinus «ερεπτόμορφος, οφιοειδής» < serpere «έρπω» (μτχ. τ. serpens, -ntis)]. **Σέρρες** (οι) {Σερρών} πόλη τής Α. Μακεδονίας, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός Σερρών).

— **Σερραϊός** (ο), **Σερραϊό** (η), **σερραϊ-κος**, -η, -ο κ. **σερραϊός**, -η, -ό [1890]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -pp-. [ETYM < μεσν. *Σέρραι*, που χτίστηκε στην τοποθεσία όπου υπήρχε και η αρχ. πόλη Σίρις ή Σίρρα, αγν. ετύμου]. **σερσε** λα φου ελλην. αναζητήσε τη γυναίκα-η γυναίκα είναι η συνήθης αιτία αυτού που συμβαίνει: *έχει αλλάξει πολύ η συμπεριφορά του τώρα τελευταία...* (δηλ. ερωτεύτηκε).

[ETYM. < γαλλ. cherchez la femme «αναζητήσε τη γυναίκα»]. **σερσεμής** (ο) {σερσεμήςδες}, **σερσεμίσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ο ανόητος, ο βλάκας ΣΥΝ. *μάπας, χαζός* · 2. ο σαστισμένος, ο αμήχανος.

[ETYM. < τουρκ. sersem]. **σέρτης** (ο) {σέρτηδων}, **σέρτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) άνθρωπος ευέξαπτος και εκδικητικός.

[ETYM. < τουρκ. sert «σκληρός» < pers. sarđ «μυρικός, δυσάρεστος»]. **σέρτικος**, -η, -ο 1. (για καπνό) βαρύς: *κάπνισε ~ σαγάρα* 2. (για καταστάσεις ή συμπεριφορά) αυτός που ταιριάζει σε σέρτη (βλ. λ.): ~ *κουβέντες*. **σερφ** (το) {άκλ.} 1. η ιστιοσανίδα 2. επίπεδη σανίδα με την οποία προσπαθεί κανείς να ισοροπήσει πάνω στα κύματα. [ETYM < αγγλ. surf «κυματοθραύστης, αντιμάμωλο»].

σερφάρο ρ. αμετβ. {σερφάρα κ. σερφάρισα} 1. κάνω σέρφινγκ (βλ. λ.) 2. (αργκό τής ΠΑΗΡΟΦ.) κινούμαι γρήγορα στο Διαδίκτυο (Internet), στον κυβερνοχώρο, αναζητώντας πληροφορίες, μηνύματα, εικόνες κ.λπ. που με ενδιαφέρουν: ~ στο *Internet*. [ETYM. Βλ. λ. *σέρφινγκ*]. **σέρφερ** (ο/η) {άκλ.} 1. πρόσωπο που κάνει σέρφινγκ (βλ. λ.) 2. (αργκό τής ΠΑΗΡΟΦ.) ο χρήστης του Διαδικτύου. Επίσης **σερφόιτας** (ο).

[ETYM < αγγλ. surfer < surf, βλ. λ. *σέρφινγκ*].

σέρφινγκ (το) {άκλ.} ελλ. *ιστιοσανίδα, κυματοδρομία- ψυχαγωγικό ή διαγωνιστικό άθλημα στο οποίο ο αθλητής κινείται πάνω στην επιφάνεια (την «πλάτη») των κυμάτων, πατώντας σε ειδική σανίδα, χωρίς ή με ιστίο (ιστιοσανίδα): κάνω ~* || *διαγωνισμός ~*. [ETYM < αγγλ. surfing < surf «κυματοθραύστης, αντιμάμωλο» < πα-λαίωτ. suff, αγν. ετύμου].

σέσέλι (το) {σεσέλεως | χωρ. γεν. πληθ.} αυτοφυές ποώδες φυτό.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου, δάνειο (πβ. κ. *πέπερι, σίνσιπ*), πθ. αιγυπτ. αρχής (όπως συμβαίνει και με το ίδιο το φυτό)].

σεσημασμένος, -η, -ο (για κακοποιούς) αυτός που έχει εντοπιστεί από τις αστυνομικές αρχές και τους είναι γνωστός για την παρσιμένη δραστηριότητα του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. σημαίνω (βλ. λ.) ως απόδ. του γαλλ. paigué, το οποίο αρχικώς αναφερόταν στους κατάδικους που στιγματιζόνταν με πυρωμένο σίδερο, ώστε να φέρουν στον όμο ένα κρυολούλουδο].

Σ.Ε.Σ.Κ. (το) Σωματείο Ελλήνων Σκηνοθετών Κινηματογράφου.

σέσκυλο κ. **σέσκλο** (το) τεύτλο με διογκωμένα ριζίδια και μίσχους, του οποίου τρώγονται τα υπερτροφικά φύλλα. [ETYM < *σέσκουλο (με σύγηση του -σ-), από συμπύρνω του τ. σεύ-κουλο και σεύκλο, εκ των οποίων ο πρώτος εμφανίζει ανάπτυξη ευ-φωνικού -ου-. Ο διαλεκτ. τ. *σεύκλο* ανάγεται στο αρχ. *σεύτιον*, ιων. τ. του *τεύτλον* (βλ. λ.)].

Σ.Ε.Σ.Μ.Ε. (ο) Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Σούπερ Μάρκετ Ελλάδος.

σεσουάρ (το) {άκλ.} ηλεκτρική συσκευή που έχει σχήμα πιστολιού και βγάζει θερμό ή κρύο αέρα για το στέγνωμα των μαλλιών ΣΥΝ. *πιστολάκι*.

[ETYM. < γαλλ. séchoir < secher «στεγνώνω, ξηραίνω» < λατ. siccāre < siccus «ξηρός, στεγνός»].

σεσουλά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το φτυαράκι που χρησιμοποιούν οι παντοπόλες, για να παίρνουν μικρές ποσότητες χύμα εμπορευμάτων από μεγάλα σακιά (ρυζιού, ξηρών καρπών κ.λπ.) και να βάζουν σε σακούλες για τους πελάτες: Φρ. *με τη σεσουλά σε αθωνία: ζοδεύω | έχω λεφτά* ~ ΣΥΝ. *αβέρτα* ΑΝΤ. με το σταγονόμετρο. — (υποκ.) **σεσουλάτσα** (η).

[ETYM. < ιταλ. sessola < μεσν. λατ. sesula | sessa, ίσως < pers. Carnea «κουτάλι»].

σεστέτο (το) → σεξέτεο

σετ (το) {άκλ.} 1. το σύνολο ομοειδών πραγμάτων: *ένα ~ τραπεζομά- νητλα | τραπεζάκια | μαχαιροπίρουνα* || ~ *περιποίησης προσώπου* | *σμάματα* 2. ΑΘΛ. καθένα από τα μέρη στα οποία χωρίζεται ένας αθλη- τικός αγώνας τένις, βόλεϊ ή πινγκ-πονγκ: η *Στέφι Γκραφ κέρδισε εύ- κολα τα δύο πρώτα ~*. — (υποκ.) **σετάκι** (το) (σημ. 1). [ETYM < αγγλ. set. Με τη σημ. «σύνολο ομοειδών πραγμάτων» η λ. δεν έχει ετυμολ. σχέση με το p. set «ρυθμίζω, θέτω, κάνω κ.τ.ό», αλλά ανάγεται σε μεσν. αγγλ. sette < αρχ. γαλλ. sette < λατ. secta «οδός» (< p. secere «τέμνω, κόβω»)].

σετερ (το) {άκλ.} κληνετικό σκυλί με χαρακτηριστικά το μακρύ κεφάλι και τα κρεμαστά αφτιά, που είναι εκπαιδευμένο να υποδει- κνύει τη θέση του θηράματος. [ETYM < αγγλ. setter < set (για σκυλί) «φερμάρο»].

σετέτο (το) → σεπέτεο

Σειχέλλες (οι) {Σευγέλλων} 1. νησιωτικό σύμπλεγμα από δύο κύριες συστάδες νησιών (συνολικά 115 νησιά) του Ινδικού Ωκεανού Β. τής Μασάγασκάρης 2. (αγγλ. Republic of Seychelles, γαλλ. République des Seychelles ■ Δημοκρατία των Σευγέλλων) κράτος που περιλαμβάνει το παραπάνω νησιωτικό σύμπλεγμα με πρωτεύουσα τη Βικτόρια, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Γαλλική και νόμισμα τη ρουπία Σευγέλλων.

[ETYM. < γαλλ. Seychelles (οπτικό δάνειο), από το όνομα του Γάλλου Jean Moreau de Séchelles, ο οποίος ήταν υπουργός Οικονομικών από το 1756, όταν το αρχιπέλαγος των Σευγέλλων προσαρτήθηκε στη Γα- λλία. Η Μ. Βρετανία, που κυριεύσε τα νησιά το 1814, έδωσε στη χώρα τη σημερινή της ονομασία].

σεφ (ο) {άκλ.} ο αρχιμάγειρας. [ETYM. < γαλλ. chef «προϊστάμενος, αρχηγός, επι κεφαλής» < δημώδ. λατ. *capus «κεφάλι» < λατ. caput, - itis].

Σ.Ε.Φ. (το) Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας.

Σεφαρ(α)δίτης (ο) (Σεφαρ(α)δίτων), **Σεφαρ(α)δίτισσα** (η) {Σε- φαρ(α)δίτισσών} καθέννας από τους Εβραίους που ζούσαν στην βίβ- ρική Χερσόνησο μέχρι τα τέλη του 15ου αι., όταν απελάθηκαν μαζι- κά και εγκαταστάθηκαν κυρ. στη Β. Αφρική, σε πόλεις τής ευρύτερης

μεσογειακής λεκάνης, αλλά και στη Β. Ευρώπη: *οι ~ τής Θεσσαλονίκης*. Επίσης Σεφάρδος κ. Σεφαρντίμ. — σεφαρ(α)δίτικος, -η, -ο, Σεφαρ(α)δίτικα (τα), σεφαρ(α)δίτικα επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του ισπ.-εβρ. sephardi | sephāraddi < εβρ. sephārādh «Ισπανία»].

σεφέρι (το) {σεφερ-ιού | -ιών} 1. (λαϊκ.) στρατιωτικό εκστρατευτικό σώμα: «να *ρθεί ο Μόσκαβος, να φέρει το ~*» (δημοτ. τραγ.) 2. (συνεκδ.) (α) η εκστρατεία (β) το ταξίδι. [ETYM. < τουρκ. sefer].
σεφέρα (η) γένος φυτών που περιλαμβάνει πολλά είδη αιθιαλών δένδρων και θάμνων, τα οποία καλλιεργούνται συνήθ. ως καλλωπιστικά.

[-ETYM. < νεολατ. schefflera, από το όν. του Γερμανού βοτανολόγου J.C. Scheffler (18ος αι.)].

σεφαλιά (η) έδεσμα από μπόλια αρνιού γεμισμένη με κομμάτια κρέατος και μυρωδικά. [ETYM. Αγν. ετύμου].

σεφτέ (ο) {χωρ. πληθ.} 1. η πρώτη πώληση τής ημέρας. ΦΡ. (α) *κάνω σεφτέ (σε κάποιον)* κάνω την πρώτη πώληση τής ημέρας ή είμαι ο πρώτος πελάτης (κάποιου): *ήρθα να σου κάνω σεφτέ (β) έχω καλό σεφτέ* (για πελάτη) *έχω καλό ποδαρικό, φέρνω γούρι* 2. (συνεκδ.) τα χρήματα που εισπράττονται κατά την πώληση αυτή. [ETYM. < τουρκ. siftah].

σέχτα (η) → σέκτα

σεχταρισμός (ο) → σεκταρισμός

Σ.Ε.Ψ. (ο) Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων.

-ση (λόγ. -σις) [αρχ.] παραγωγική κατάληξη θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει: 1. ενέργεια | πράξη ή κατάσταση 2. αποτέλεσμα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακωνιδέν, αναλογία*.

[ETYM. < αρχ. -σις | -ας (αρχαιότ.) (πβ. αρχ. *μάν-τις, αλλά και δό-σις, κτή-σις, γένε-σις* κ.ά.), που προέρχεται από Ι.Ε. επίθημα *-ti- (λ.χ. *σανσκρ. dhiti-ti- «στίσιμο»*)].

σηκός (ο) 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. Ο κτιστός πυρήνας του αρχαίου ναού, στον οποίο στεγνόταν *άγαμμα* θεού 2. (συνεκδ.) εσοχή τοίχου, στην οποία τοποθετούσαν *άγαμμα* ή *αγγείο*.

[ETYM. αρχ. *τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, ίσως < δωρ. σάκος < *twā-kós, που συνδ. με το ρ. σάτω «εφοδιάζω, γεμίζω» (βλ. λ. *σαγή*). Βλ. κ. σηκώνω].*

σηκουάνας (ο) ποταμός τής Β. Γαλλίας που διασχίζει το Παρίσι. [ETYM. < μγν. λατ. Sequana (> γαλλ. Seine), ίσως < κελτ. soghan «γαλινός, ήρεμος»].

σήκωμα (το) → σηκώνω

σηκώμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-συνήθ. στον πληθ.) η στύση του πέους: *έχω σηκώμα* ΣΥΝ. (!) *καύλα*. [ETYM. < σηκώνω + παραγ. επίθημα -μάρα (βλ. λ.)].

σηκώμος (ο) 1. (λογот.) ο ξεσηκωμός, η εξέγερση: *ο μεγάλος ~ του Γένοβου το 1821* 2. το ζύπνημα, η έγερση: *δεν έχει ~* (δεν ξυπνάει με τίποτα).

σηκώνω ρ. μετβ. (σήκω-σα, -θηκα, -μένος) 1. κινώ (κάτι) προς τα πάνω, υψώνω: *~ το κεφάλι | τα μάτια προς τον ουρανό | το βλέμμα | σκάνω | τα μανικά* || *~ (το) χέρι* (λ.χ. ως μαθητής για να πάρω μέρος στο μάθημα) ΦΡ. (α) *σηκώνω | υψώνω τη σημαία* (i) κάνω έπαρση σημαίας ΑΝΤ. υποστέλλω τη σημαία (ii) (για οδηγό ταξί) ανεβάω τη σημαία (βλ. λ., σημ. 6), για να φαίνεται ότι είναι ελεύθερο για μίσθωση το ταξί (β) *σηκώνω χέρι (πάνω σε κάποιον)* χτυπώ (κάποιον), χειροδικώ (εις βάρος κάποιου): *μην τολμήσεις να σηκώσεις χέρι πάνω μου, γιατί θα το μετανιώσεις (γ) σηκώνω | αίρω τον σαγού του μαρτυρίου* υποφέρω, βασανίζομαι (δ) *σηκώνω στα χέρια | στους ώμους (κάποιου)* αποθεώνω (κάποιον): *μετά τη λήξη του αγώνα, οι οπαδοί τής ομάδας σηκώσαν τον προπονητή στα χέρια (ε) σηκώνω ψηλά τα χέρια* δεν ξέρω τι να κάνω, αισθάνομαι αμήχανος, παραιτούμαι από προσπάθεια: *στην πρώτη δυσκολία σηκώνει ψηλά τα χέρια (στ) δεν σηκώνω κεφάλι* βλ. λ. *κεφάλι* (ζ) *σηκώνω τους ώμους* δείχνω με αυτή την κίνηση ότι δεν ξέρω κάτι ή ότι αδιαφορώ για κάτι: «*! τι να κάνουμε.*» *τον ρώτησα: εκείνος σηκωσε τους ώμους (η) σηκώνω (κάποιους) στο πόδι* αναστατώνω (κάποιους): *σταμάτα, θα σηκώσεις όλη τη γειτονιά στο πόδι με τις φωνές σου!* (θ) *έχω (κάποιον) στο σηκω-σέκο, κάτσε-κάτσε* κάνω (κάποιον) ό, τι θέλω, κάνει ό, τι του λέω (i) *σηκώνω τη φωνή (σε κάποιον)* μιλάω άγρια και αγενώς (σε κάποιον) ΣΥΝ. υψώνω τη φωνή | τον τόνο τής φωνής μου (ια) *με πήρε και με σήκωσε* βλ. λ. *παίρνω* (ιβ) *σηκώνω το τραπέζι* μαζεύω τα πιάτα και τα μαχαφροπύρωνα, τα σερβίτσια κ.λπ., καθαρίζω το τραπέζι μετά από φαγητό (ιγ) *σηκώνω μύτη* δείχνω υπερροπτική ή αλαζονική συμπεριφορά: *έχει σηκώσει μύτη τον τελευταίο καιρό και δεν ακούει κανέναν* 2. κάνω (κάποιον) να αφήσει τη θέση στην οποία καθόταν: *ένας ηλικιωμένος σηκωσε έναν νεαρό, για να καθίσει* 3. εγείρω από το ύπνο, ξυπνώ: *να με σηκώσεις στις έξι το πρωί* 4. (για χρήματα) παίρνω από την τράπεζα, κάνω ανάληψη: *σηκώσα όλα τα λεφτά μου από την τράπεζα* 5. κρατώ και μεταφέρω: *δεν μπορώ να σηκώσω τόσες τσάντες* 6. αντέχω το βάρος (κάποιου): *η βιβλιοθήκη αυτή σηκώνει πολλά βιβλία* || *οι κολόνες δεν σηκώνουν άλλον όροφο* 7. (μτφ.) αντέχω: *τέτοια έξοδα δεν τα σηκώνει η τσέπη μου* 8. (μτφ.) δέχομαι ή ανεχόμαι: *δεν ~ αστεία* || *δεν τα - εγώ αυτά* || *δεν ~ πλάκα | χωρατά | κουβέντα | ανιρρήσεις* ΦΡ. (α) *δεν σηκώνω μύγα στο σπαθί μου* δεν ανεχόμαι το παραμικρό, είμαι πολύ εύθικτος (β) *δεν με σηκώνει το κλίμα* βλ. λ. *κλίμα* 9. (μτφ. τριτοπρόσ.) επιδέχομαι: *αυτό δεν σηκώνει αντίρρηση | κουβέντα* || *αυτό που ισχυρίζεται σηκώνει πολλή συζήτηση* ΣΥΝ. χωρά 10. κατακέλεβο: *λείπαμε διακοπές και μας σηκόσαν τα πάντα στο σπίτι* 11. (για δάσκαλο, καθηγητή κ.λπ.) εξετάζω (μαθητή, εκπαιδευόμενο) στο μάθημα (παλαιότ. *καλώντας τον να εγερθεί από τη θέση του*): *ο δάσκαλος σηκωσε δύο παιδιά, για να πουν το*

μάθημα' (μεσοπαθ. *σηκώνομαι*) 12. παύω να κάθομαι και στέκομαι όρθιος, εγείρωμαι από τη θέση μου ΦΡ. *σηκώνομαι και πέγω* (εμφατ.) *αποχωρώ ή εγκαταλείπω έναν χώρο: θα κάνει ό, τι σου λέω, αλλιώς σήκω και φύγε!* || *τους βαρέθηκε όλους και σηκώθηκε κι έφυγε* 13. (μτφ.) αποθεραπευομαι, συνέρχομαι: *μετά από τρεις ημέρες γρίπης, σηκώθηκε* 14. αποκτώ ίσιο σχήμα, γίνομαι στήθης, ορθόνομος: *μου σηκώθηκε η τρίχα | η πέτα* (έφριξα, φοβήθηκα ή αηδίασα) ΦΡ. (οικ.) (για άντρα) *μου σηκώνεται έχω* στήση 15. (για άνεμο) αρχίζω να πνέω δυνατά: *σηκώθηκε βοριάς* 16. (μτφ.) εξεγείρωμαι, επαναστατώ: *σηκώθηκαν οι ραγιάδες και πολεμούν τον Τούρκο* ΦΡ. *σηκώθηκαν τα πόδια να χτυπήσουν το κεφάλι* βλ. λ. *κεφάλι*. — σήκωμα (το). [ETYM. μεσν. < μγν. σηκώ (-όω) «αυγίζω, ισορροπώ» (συνήθ. στα συνθ. *άνα-σηκώ, με τη σημερινή σημ., αντι-σηκώ «αντισταθμίζω»*) < αρχ. στ'κός (βλ. λ.)].

σηκωτός, -η, -ό αυτός που μεταφέρεται υποβασταζόμενος από άλλους συνήθ. στη ΦΡ. *πάω (κάποιον) σηκωτό* πηγαίνω (κάποιον) με το ζόρι, δια τής βίας κάτου.

σημα (το) {σημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. διακριτικό σημείο που προσδιορίζει την προέλευση των προϊόντων επιχειρήσεως: *επίσημο | εμπορικό* ~ || ο τίτλος *εφημερίδας και περιοδικού θεωρείται ~* || *απομίμηση | παραποίηση σήματος* ΦΡ. *σημα κατατεθέν* εμπορικό διακριτικό σημείο (λέξη, ονοματεπώνυμο, σύμβολο κ.λπ.), που έχει κατατεθεί στο Υπουργείο Εμπορίου, έχει κατοχυρωθεί ως αποκλειστικό διακριτικό γνώρισμα μιας επιχείρησης και τίθεται πάνω σε κάθε προϊόν 2. (γενικότερ.) το διακριτικό γνώρισμα (χηρικό, οπτικό, οπτικοακουστικό) ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού: *το ηχητικό - ενός καναλιού* 3. το έμβλημα, το σύμβολο που χρησιμοποιεί ως αναγνωριστικό σημείο σωματείο, σύλλογος, οργάνωση κ.λπ.: *το - του Συλλόγου μας είναι ένα δένδρο* || *είχε το - τής οργάνωσης ραμμένο στο σακάκι* 4. το σύνολο των διακριτικών σημάτων που έχουν στις επομίδες, στα πένα ή στα μανικά όσοι φέρουν σπολή (στρατιωτικό ένστολο, φρουροί, μέλη οργανώσεων με ιεραρχία κ.λπ.), τα οποία δηλώνουν τον χώρο στον οποίο εντάσσεται κανείς και τη θέση του στην ιεραρχία 5. ΝΑΥΤ. διεθνές γνώρισμα που δηλώνει την ταυτότητα κάθε πλοίου χωρητικότητας 30 κόρων και άνω + 6. κάθε εικόνα, ήχος ή μήνυμα που μεταδίδεται με ηλεκτροκύματα (λ.χ. από τηλεοπτικό ή ραδιοφωνικό σταθμό): *η λήψη του ~ σ' αυτή την περιοχή δεν είναι ικανοποιητική* || *γίνονται εργασίες στον πομπό για την ενίσχυση του σήματος εκπομπής* || *το πλοίο έστειλε ~ κινδύνου* (πβ. λ. *Σ.Ο.Σ.*) ΦΡ. *σηματα μορς* βλ. λ. *μορς* 7. (συνεκδ.) το μήνυμα, η ειδοποίηση που στέλνει κανείς (συνήθ. με ηλεκτρονικό μέσο): *η Ιντερπόλ έστειλε ~ στην Ελληνική Αστυνομία για τη σύλληψη του υπόπτου* || *λάβετε επίγειο - από το αρχηγείο Στρατού* || *ακουσθηκε το ~ του συναγερμού* 8. καθετί το οποίο προορίζεται να προειδοποιεί, να καθοδηγεί, να παρέχει πληροφορίες, κυρ. σε δημόσιο χώρο, με τη μορφή επιγραφής, πινακίδας, με την εκτομπή ήχου, φωτός κ.λπ.: *ένα ~ στον τοίχο έδειχνε ότι απαγορεύεται το κάπνισμα* || *σήραχ - κινδύνου κοντά στο μέρος όπου γίνονται καταλιθήσεις* 9. (ειδικότερ.) *σηματα* (τα) τα σύμβολα τής Τροχιάς για την οδήγηση και οι πινακίδες που φέρουν αυτά: *μαθαίνω τα ~* || *δίνω τα ~* (εξετάζομαι για δίπλωμα οδήγησεως στη γνώση των σημάτων τής Τροχιάς) || *πέρασα τα ~ και θα εξεταστώ στην πορεία* 10. (ειδικότερ.) συσκευή δίπλα στις σιδηροδρομικές γραμμές, με πράσινο, κίτρινο ή κόκκινο φως, που ειδοποιεί τους οδηγούς αυτοκινήτου πότε επιτρέπεται η διάβαση (συνήθ. συνοδεύεται και από ήχο) 11. κάθε κίνηση, ενέργεια που αποσκοπεί στη μετάδοση μηνύματος ΦΡ. (α) *κάνω σήμα (σε κάποιον)* δείχνω (σε κάποιον) τι να κάνει, πως να ενεργήσει (με κίνηση των χεριών, του κεφαλιού, νεύμα ή συγκεκριμένο συνθηματικό τρόπο): *οι αστυνομικοί τους έκαναν σήμα να σταματήσουν* || *τον έκανε σήμα να κατέβει* || *μόλις σας κάνω σήμα, θα αρχίσετε να φωνάζουμε* (β) *σημα τής νίκης* βλ. λ. *βε* (σημ. 4) + 12. ΑΡΧΑΙΟΛ. στήλη ή αγγείο ή σφραγίς λίθου που τοποθετούσαν οι αρχαίοι πάνω στον τάφο. — (υποκ.) σημάτακι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματόσημο*.

[ETYM. < αρχ. *σήμα* | *σάμα* (δωρ.), αβεβ. ετύμου, όπως συμβαίνει με αρκετά αρχ. ουσ. σε -μα (λ.χ. *σάμα*). Έχει προταθεί η σύνδεση με *σανσκρ. dhya-man «σκέψη»* (< ρ. dhyaṁati «σκέφτεται»), άποψη περισσότερο ικανοποιητική μορφολογικά παρά σημασιολογικά. Λιγότερο πιθανή η αντίστοιχία με βορειοισρμ. *sāma «σημάδι, σήμα»*. Παράγ. *σημ-είδ(ν), σημ-αίνω, σημ-αία* κ.ά. Ολόκληρη η σημασιολ. εξέλιξη των λ. περιστρέφεται γύρω από την εκτεταμένη χρήση των λ. *σημα* και *σημείον* με τις σημ. «σημάδι, μνημείο, έμβλημα, σημαία, σημασία, όριο» κ.ά. ο όρ. *σημα* κατατεθέν αποδίδει το γαλλ. *marque déposée*].

σημάδεμα (το) → σημαδεύω

σημαδεμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει διακριτικό σημάδι ΦΡ. *σημαδεμένη τράπουλα* βλ. λ. *τράπουλα* 2. αυτός που έχει σημάδι από ασθένεια, χτύπημα ή άλλη αιτία.

σημαδευτής (ο) αυτός που σκοπεύει, που σημαδεύει καλά.

σημαδεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {σημαδ-εμα, -ευτική, -εμένος} 1. βάζω σημάδι ως διακριτικό γνώρισμα σε (κάποιον/κάτι): *σημαδεύω τα σπίτια που είχαν υποστεί ζημιές* || *τους κακοποιούς που συνελάμβαναν, τους σημαδεύαν στο μέτωπο* || *σημαδεύαν με πυρομεταλλικό στο γελάδια του κοπαδιού ΣΥΝ. μαρκάρο, σταμπάρω* 2. (συνεκδ.) σκοπεύω με όπλο: *σημάδεψε έναν λαγό* 3. (μτφ.) επηρεάζω καθοριστικά, αφήνω ανεξίτηλα σημάδια, στιγματίζω: *η γνώριμα αυτή σημαδεύει τη ζωή τής* || *η συνέλευση σημαδεύθηκε από απαράδεκτα επεισόδια* || «*το τέλος αυτού του αιώνα σημαδεύτηκε από μεγάλες ανακαλύψεις στην επιστήμη και την τεχνολογία*» (εφημ.) 4. (η μτχ. *σημαδεμένος, -η, -ο*) βλ. λ. — *σημάδεμα* (το).

σημάδι (το) {σημαδ-ιού | -ιών} 1. ένδειξη, αναγνωριστικό σημείο: *έβα-*

λα σημαδία στο τμήμα του οικοπέδου που μας ανήκει 2. ο στόχος κατά τη βολή με όπλο: κυρ. στη ΦΡ. (α) **βάζω (κάποιον | κάτι) (στο) σημάδι** στοχεύω (κάποιον/κάτι): με το όπλο **έβαλαν σημάδι τους κορμούς των δέντρων** (β) **ξέρω σημάδι** είμαι ικανός στη σκοποβολή 3. η ουλή, το τραύμα: του έμειναν **σημαδία από τα βασανιστήρια** || η **αρρώστια του άρρασε** - 4. (γενικότε.) κάθε ιδιαίτερο, αναγνωριστικό σημείο κάποιου (λ.χ. μια ελιά στο σώμα, μια ουλή κλπ.): η **αναγνώριση στα δημοτικά τραγούδια γίνεται συχνά με την αναφορά σε κάποιον ~ στο σώμα της γυναίκας που γνωρίζει μόνον ο σύζυγος** 5. (για ζώα) το ίχνος, το αποτύπωμα που αφήνουν στο έδαφος 6. (μτφ.) το προμήνυμα, ο οιωνός: **παρήγορο | κακό | ανησυχητικό ~**. — (υποκ.) **σημαδάκι** (το).

[ETYM.] < μτγν. σημαδών, υποκ. του αρχ. σήμα]. **σημαδιακός**, -ή, -ό 1. αυτός που προμηνύει, που προεισιχνίζει (κάτι): ~ **μέρα | όνειρο | γεγονός | χρονιά** - 2. πολύ σημαντικός, αυτός που επηρεάζει καθοριστικά: **μια ~ εμπειρία. σημαδούρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} NAYT. ο σημαντήρας (βλ.λ.) ΣΥΝ. τσαμαδούρα.

[ETYM.] < σημάδι + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. **χασ-ούρα**]. **σημαία** (η) {σημαιών} 1. κομμάτι υφάσματος με τα διακριτικά χρώματα και τα συμβολικά εμβλήματα ενός κράτους (εθνική σημαία ή σημαία του Έθνους), στρατιωτικού σώματος, κόμματος, συλλόγου και γενικότερ. μιας ομάδας(αθλητική σημαία): **γαλανόλευκη ~ (η ελληνική) | έπαρση | υποστολή σημαίας** || **στις εθνικές εορτές ο κόσμος κρεμάει σημαίες στα μαυλόνια** || **οι σπαδοί έκαigan σημαίες της αντιπαλής ομάδας** || **τον έθαgan εν την ελληνική ~ πάνω στο φέρετρο** || **χειρατό στρατιωτικά τη ~** || **υψώνω τη σημαία της επανάστασης (επαναστατικό) || η ~ κυματίζει μεσάτια** (στη μέση του ιστιού, συνήθ. έως ένδεξη πένθους για τον θάνατο σημαντικού προσώπου): ΦΡ. (λόγ.) (α) **καλούμαι υπό τας σημαίας** επιστρατεύομαι (β) **τάσσομαι υπό τη σημαία (κάποιου)** προσχωρώ στην πλευρά (κάποιου) (γ) **υπό τη σημαία** υπό την εξουσία, την κυριαρχία: η **Ινδία βρισκόταν για πολλά χρόνια** - της **Βρετανίας (δ) κρατού την σημαία** συνεχίζω τον αγώνα, δεν εγκαταλείπω την προσπάθεια: **οι αντάρτες κρατούσαν ψηλά τη σημαία της επανάστασης** ANT. υποστέλλω τη σημαία (ε) (ειρων.) **παίρνω άδεια από τη σημαία** φεύγω από το στρατόπεδο και κατ'επέ-κτ. από χώρο εργασίας, χωρίς να ζητήσω άδεια από τον αξιωματικό ή τον προϊστάμενο αντίστοιχα ΣΥΝ. την κοπανάνω (στ) **σημαία ευκαιρίας | ευκολίας** η σημαία ορισμένων χρόνων που παρέχουν σε πλοία ξένης πλοιοκτησίας φορολογικές και άλλες διευκολύνσεις, όταν ηνολογούνται σε αυτές (ζ) **αλλαγή σημαίας** η αλλαγή σημαίας εθνικότητας σε πλοίο με τη χρησιμοποίηση σημαίας ευκαιρίας (βλ. προηγούμενη ΦΡ.) (η) **λευκή σημαία** κομμάτι λευκού πανιού που συμβολίζει την ανακωχή, το αίτημα για έναρξη διαπραγματεύσεων ή την παράδοση στρατιωτικής δύναμης: **οι πολιορκημένοι ύψωσαν ~ 2. (μτφ. συχνά και με κεφ.) το εθνικό σύμβολο, η πατρίδα, το έθνος που συμβολίζει η σημαία: αγωνίστηκαν | πολέμησαν | θυσίαστηκαν για τη ~ 3. (μτφ.) το σύμβολο μιας προσπάθειας, μιας ιδεολογίας, ενός αγώνα: η **δικαιοσύνη και η ελευθερία ήταν οι ~ του αγώνα τους** 4. (μτφ.) πρόσωπο που αναγνωρίζεται με το σύμβολο ενός χώρου (πολιτικού, κοινωνικού), μιας αθλητικής ομάδας κλπ.: **ο πρόεδρος ήταν η ~ της παράταξης** || **αυτός ο παίκτης είναι ~ για την ομάδα και δεν πωλείται** 5. μικρό κομμάτι υφάσματος ή από άλλο υλικό, που χρησιμεύει για την επικοινωνία από απόσταση (λ.χ. μεταξύ πλοίων ή κατά την προσγείωση αεροπλάνων) ή ως δείκτης: **έκανε σημάτα στον πλοίο με τις ειδικές ~ για την προσγείωση | κίτρινη ~ (ως σήμα για την ύπαρξη μολυσματικής νόσου) | μόλις κατέβασε ο αφέτης τη ~, οι αθλητές ξεκίνησαν** || **ο επόπτης σήκωσε τη ~, υποδεικνύοντας οφσάντ** || η **μάπια χτύπησε στη ~ του κόρνερ** - 6. εξάρτημα οχήματος ταξί, με φωτάκι και την επιγραφή «ελεύθερο», το οποίο, όταν είναι υψωμένο, σημαίνει ότι το ταξί είναι ελεύθερο για μίσθωση ενώ, όταν είναι καταβασμένο, ότι είναι μισθωμένο: ΦΡ. **πτώση σημαίας** το καταβασμα του παραπάνω εξαρτήματος από τον οδηγό του ταξί κατά την επιβίβαση πελάτη, που ισοδυναμεί με έναρξη υπολογισμού τής αξίας τής διαδρομής από συγκεκριμένο ποσό. — (υποκ.) σημαϊάκι (το) κ. **σημαι-ούλα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ελληνικός.**

[ETYM.] < μτγν. σημαία | σημεία (αργαϊότ. τ.) < αρχ. σήμα. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. **υπό τας σημαίας** (< γαλλ. sous les drapeaux), **λευκή σημαία** (< γαλλ. drapeau blanc), **σημαία ευκαιρίας** (< αγγλ. flag of convenience) κ.ά.]. **σημαινόμενο** (το) {σημαινόμεν-ου | -ων} 1. ΓΛΩΣΣ. η σημασία, δηλ. η πληροφορία ή η γνώση που έχει ο ομιλητής μιας γλώσσας για το τι δηλώνει («σημαίνει») κάθε λέξη («γλωσσικό σημείο»): το σημασιολογικό περιεχόμενο μιας λέξης το οποίο δηλώνεται μορφικά από το σημαίνον (βλ.λ.) 2. ΣΗΜΕΙΟΛ. η πληροφορία που δηλώνει κάθε μορφή σημείου- π.χ. ό,τι σημαίνει μια συγκεκριμένη χειρονομία, ένα ακουστικό ή οπτικό σήμα κ.ο.κ.

[ETYM. αρχ., μτγ. μεσοπαθ. ενεστ. του ρ. σημαίνω, μετάφρ. δάνειο (στη γλωσσ. σημ.) από γαλλ. signifié]. σημαίνον (το) {σημαιν-οντος | -οντά, -όντων} 1. ΓΛΩΣΣ. η φωνολογική μορφή («ακουστική εικόνα») με την οποία δηλώνεται σε κάθε γλώσσα η σημασία μιας λέξης («γλωσσικού σημείου»), η γνώση δηλ. που έχει ο ομιλητής μιας γλώσσας για το πώς δηλώνεται κάθε λέξη- η φωνολογική μορφή (π.χ. /γινέκα/) πραγμαίνεται είτε ως συγκεκριμένη διαδοχή φθόγγων στον προφορικό λόγο (π.χ. [γινέκα]) είτε ως συμβατική (ορθογραφική) διαδοχή γραμμάτων στον γραπτό λόγο (π.χ. γυναίκα:») 2. ΣΗΜΕΙΟΛ. η μορφή (ηχητική, εικαστική, κινητική κ.λπ.) με την οποία δηλώνεται μια πληροφορία («σημαινόμενο») στο αντίστοιχο σημειακό σύστημα (σήματα Τροχιάας, σήματα Μορς, εικαστικό έργο κ.λπ.): π.χ. το θαυμαστικό (!) αποτελεί το σημαίνον, τη μορφή με

την οποία δηλώνεται η πληροφορία (σημαινόμενο) «κίνδυνος» στο σύστημα των σημείων τής Τροχιάας.

[ETYM. αρχ., μτγ. ενεστ. του ρ. σημαίνω, μετάφρ. δάνειο (στη γλώσσ. σημ.) από γαλλ. signifiant].

σημαινόν ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σημαν-α, -θηκα, σεσημασμένος} ♦ (μετβ.) 1. έχω συγκεκριμένο περιεχόμενο, συγκεκριμένη σημασία: η λέξη «σήψη» σημαίνει την αποσύνθεση οργανικής ουσίας || τι σημαίνουν αυτοί οι όροι; 2. έχω βαθύτερο νόημα, φανερόνο (κάτι): τι σημαίνουν όλα αυτά; || αυτή η συμπεριφορά κάτι σημαίνει || πρέπει να βρούμε τι σημαίνουν οι δηλώσεις του || τι να σημαίνει αυτή η ησχία; 3. (ειδι-κότ.) ισοδυναμώ με, έχω ως αποτέλεσμα: **άρνηση αποδοχής των θέσεων του προέδρου σημαίνει διαγραφή από το κόμμα** || **παραβίαση των χωρικών υδάτων σημαίνει πόλεμος** || **μια αποτυχία δεν σημαίνει τίποτα: υπάρχουν πάντα ευκαιρίες** || η ήττα αυτή σήμανε την αρχή του τέλους του - 4. κάνω (κάτι) να ηχήσει (δηλώνοντας κάτι, μεταδίδοντας ένα μήνυμα): η **καμπάνα τής εκκλησίας σήμανε πέντε** (ενν. η ώρα) || ο **σαλπικτής σήμανε να εγερτήριο** || την **επίθεση** || η **σειρήνα σήμανε συναγερμό** ΣΥΝ. χτυπά ♦ (αμετβ.) 5. βγάζω ήχο (συνήθ. για σήμαντρο, κομπάνο): **σάστα, όπου να 'να θα σημαίνουν οι καμπάνες** (Γ. Ρίτσος) || «σημαίνει ο Θεός, σημαίνει η γη, σημαίνουν τα εκουράνια, σημαίνει κι η Αγία-Σοφία, το μέγα μοναστήρι» (δημοτ. τραγ.) ΦΡ. (μτφ.) **σήμανε η ώρα** | η **στιγμή** έφτασε η ώρα, ο κατάλληλος χρόνος για κάτι σπουδαίο (που αναμενόνταν): ~ **του σηκωμού** ΣΥΝ. χτυπά 6. NAYT. δίνω σήματα με τη σφουρίχτρα του πλοίου ή με σημαίες ή με ειδικό φανάρι ή με τους βραχίονες κ.λπ. 7. (η μτγ. ενεστ. σημαίνω, -ούσα, -ον) βλ.λ. 8. (η μτγ. μεσοπαθ. παρακ. **σεσημασμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ενδεικνύω, κάνω σήμα», < σήμα (βλ.λ.)]. σημαίνω, -ούσα, -ον {σημαιν-οντος (θηλ. -ούσας), -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) σημαντικός, σπουδαίος: **ένα σημαίνον στέλεχος τής κυβέρνησης** || **μια σημαίνουσα προσοπικότητα του πνευματικού μας βίου**.

[ETYM. αρχ., μτγ. ενεστ. του αρχ. σημαίνω, απόδ. του αγγλ. significant]. σημαιστολιός ρ. μετβ. [1884] {σημαιοστόλιος-α, -της, -μένος} στολιός με σημαίες (χώρο, κτήριο κ.ά.), π.χ. λόγω εθνικής επετείου: **είχαν σημαιστολιώσει όλα τα δημόσια κτήρια τής πόλης** || (μτφ.-ειρων.) **ήρθε πρωί-πρωί σημαιστολισμένη** (πολύ στολισμένη).

σημαιοστολισμός (ο) [1886] ο στολισμός με σημαίες (κτηρίων, δρόμων) κατά τις εθνικές επετείους, εορτές κ.λπ.

σημαιοστόλιος (ο) [1854] 1. αυτός που είναι στολισμένος με σημαίες 2. (ειρων.) αυτός που είναι ντυμένος με ρούχα εντυπωσιακά και φανταχτερά, επιδεικτικά ντυμένος.

σημαιοφόρος (ο/η) 1. πρόσωπο που κρατάει την εθνική σημαία σε επίσημη εορτή 2. (ειδικότερ. για μαθητή) πρόσωπο που κρατάει τη σημαία κατά τον εορτασμό εθνικής επετείου (ως τιμητική διάκριση, επειδή συγκέντρωσε την υψηλότερη βαθμολογία μεταξύ των συμμαθητών του): στη **Γ. Λυκείου ήταν ~ στην παρέλαση** 3. (μτφ.) ο πρωτοεργής και κίρκακας πολιτικής ή κοινωνικής ιδεολογίας ή κίνησης, αυτός που μπαίνει μπροστά: ~ **των νέων ιδεών** || **μήπκε ~ στον αγώνα κατά των φυλετικών διακρίσεων** ΣΥΝ. μπροστάρης - 4. NAYT. αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. **βαθύς**, ΠΙΝ.). [ETYM. μτγν. < σημαία + -φόρος < φέρω].

σημάνση (η) {-ης κ. -άνσεως, -άνσεων} 1. η τοποθέτηση διακριτικών σημείων ΣΥΝ. σημάδεμα 2. ΤΟΠΟΓΡ. ο καθορισμός τής θέσης ενός σημείου στο έδαφος 3. η λήψη και η εξέταση από την αστυνομία στοιχείων (δακτυλικών αποτυπωμάτων, σωματομετρικών στοιχείων και φωτογραφιών) υπόπτων 4. (συνεκδ.) η αστυνομική υπηρεσία που συλλέγει και καταγράφει τα στοιχεία αυτά (υπηρεσία **σημάνσεως κ. Σήμανση**): **τον πήγαν στη ~ και του πήραν αποτυπώματα**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ωρίμαση**. [ETYM.] < μτγν. **σημάνεις** < αρχ. σημαίνω].

σημαιοσκόπος (ο) NAYT. αντικείμενο σε ποικίλα σχήματα (κωνικό, σφαιρικό, ρομβοειδές κ.ά.) με κόκκινο, κεραμιδί, μαύρο ή άλλο χρώμα, που επιπλέει στην επιφάνεια τής θάλασσας σε συγκεκριμένο σημείο, δηλώνοντας ανάλογα με το σχήμα και το χρώμα ότι στο σημείο αυτό υπάρχει κίνδυνος (ύφαλος, αβιθή νερά κ.λπ., ναύαγιο, πλόιο πέρασμα, πώς πρέπει να πλεύσει το πλοίο (από τα δεξιά του σημα-νήτρα, από αριστερά, κυκλικά κ.λπ.), ότι υπάρχουν αλιευτικά δίχτυα ή ποντισμένη άγκυρα πλοίου κ.ά.: **χρησιμεύει ακόμη για να δένεται σε αυτόν η άγκυρα πλοίου για ασφαλέστερο αγκυροβόλο** (βλ. κ. λ. **ναύδετο**): ~ **με φως** | **με κουδούνι** | **με σφουρίχτρα** | **φωτοβόλος** | **ηχητικός** | **προσδέσσεως** || ~ **ομίχλης** (που εκπέμπει ηχητικό σήμα στην ομίχλη) ΣΥΝ. σημαδούρα, τσαμαδούρα, ναύδετο. Επίσης (λόγ.) σημαντήρ {σημαντήρος}. [ETYM.] < μτγν. **σημαντήρ**, -ήρος < αρχ. σημαίνω].

σημαντήρι (το) {σημαντηρι-ού | -ιών} το σημαντικό (βλ.λ.). [ETYM.] < αρχ. **σημαντήριον** < σημαίνω + παραγ. επίθημα -τήριον (πβ. κ. **παρρητη-τήριον**, **σκοπευ-τήριον**)].

σημαντηρόδεσμος (ο) [1887] {-ου κ. -έσμου | -ων κ. -έσμων, -ους κ. -έσμων} NAYT. ο κόμπος με τον οποίο δένεται στην άγκυρα πλοίου το σχοινί (σημάντηρόσχοινο) που τη συνδέει με το ναύδετο (βλ.λ.).

σημαντηρόσχοινο (το) NAYT. το σχοινί με το οποίο προσδέεται η άγκυρα πλοίου σε ναύδετο (βλ.λ.).

σημαντικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει ορισμένη σημασία, αυτός που δηλώνει (κάτι): **ρήματα κινήσεως σημαντικά** ΣΥΝ. δηλωτικός - 2. αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία, βαρύτητα και μέγεθος: **αναμένονται ~ εξελίξεις** || ~ **αποφάσεις** | **συνέπειες** | **πρόσωπα** | **αυξήσεις** ΣΥΝ. σπουδαίος, αξιόλογος ANT. ασήμαντος 3. **σημαντική** (η) η σημασιολογία (βλ.λ.). — σημαντικ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ., σημαντικότητα (η)

[1833]. ΣΧΟΛΙΟ λ. σημασιολογία.

[ETYM. αρχ. < σημαίνω].

-σημάντος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό: 1. σημασιών: *δισήμαντη λέξη* 2. μουσικών ή μαθηματικών σημείων: *μονοσήμαντη παράσταση*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μεσν. μονοσήμαντος), που προέρχεται από το αοριστικό θ. του αρχ. σημαίνω].

σημάντρο (το) {σημάντρ-ου | -ων} 1. (στα μοναστήρια) μακρόστενο κομμάτι από ξύλο ή πλάκα από μέταλλο (συνήθ. σίδηρο), που κρούεται ρυθμικά με σφυρί ή ξύλινο πλήκτρο από μοναχό σε ορισμένες ώρες, ειδοποιώντας για την ώρα του όρθρου, την έναρξη της λειτουργίας κ.λπ. 2. κρουστό μουσικό όργανο τριγωνικού σχήματος · 3. σφραγίδα ή άλλο όργανο σφραγίσματος: *ταχυδρομικό ~*. [ETYM. < αρχ. *σημάντρον* < σημαίνω + παραγ. επίθημα -τρον, πβ. κ. *στόγαστρον*, *στέγαστρον*].

σημασία (η) {σημασιών} 1. (γενικά) η πληροφορία που δίνει μια λέξη, μια φράση, μια πρόταση, ένα γραμματικό ή παραγωγικό στοιχείο ή και ένα ολόκληρο κείμενο: *κυριολεκτική | μεταφορική | αλληγορική | λανθάνουσα | πρώτη | κύρια | δευτερεύουσα ~* ΦΡ. (α) *λεξική σημασία* το τι σημαίνει ή δηλώνει η λέξη, το σημασιόμοιο (βλ.λ.): το σύνολο των χρήσεων μιας λέξης που μπορούν να διακρίνουν οι ομιλητές μιας γλώσσας (β) *γραμματική σημασία* η σημασία ενός γραμματικού ή παραγωγικού στοιχείου της γλώσσας π.χ. η κατάληξη -ες στο *γυναικ-ες* δηλώνει τη γραμματική σημασία «πληθυντικός» η κατάληξη -ούλα στο *σαντ-ούλα* δηλώνει σμίκρυνση (μικρή τσάντα) ή υποκορισμό (αγαπημένη τσάντα) (γ) *προτασιακή σημασία* η συνολική σημασία, το νόημα μιας ολόκληρης πρότασης (δ) *κειμενική σημασία* (i) η σημασία μιας πρότασης (ορθότ. εκφωνήματος) μέσα σε συγκεκριμένο περιβάλλον ενός κειμένου (ii) η σημασία, το νόημα ενός κειμένου που ισοδυναμεί με ό,τι συνήθως ονομάζουμε «μήνυμα» ή «κεντρική ιδέα» του κειμένου 2. η σπουδαιότητα, η βαρύτητα: θέμα νικητής *καταλαύζοντας | ησσόνος ~* || *αποδίδω μεγάλη ~ στην άποψη αυτή | καθ' η γνώμη μου, αυτό δεν έχει και τόση ~* || *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος προσπάθησε να μειώσει τη ~ της αντιπολιτευτικής πρωτοβουλίας* ΦΡ. (α) *δίνω σημασία (σε κάτι)* στρέφω την προσοχή, το ενδιαφέρον μου (προς κάτι), ασχολούμαι (με κάτι): *στην εταιρεία μας δίνουμε σημασία στη λεπτομέρεια* || *δεν ~ σε ανυπόστατες διαδόσεις* || *μην του δίνεις σημασία- δεν ζέρει τι λέει!* (β) *άνευ σημασίας* για κάτι με το οποίο δεν αξίζει να ασχολείται κανείς, για κάτι ασήμαντο: *οι προφορικές δεσμεύσεις των πολιτικών είναι άνευ σημασίας- σημασία έχει τι κάνουν στην πράξη* (γ) (εμφατ.) *έχει σημασία* (i) έχει αξία, σπουδαιότητα: *αυτό που - είναι αν σε εκφοβάει αυτό που κάνεις | τώρα πια ό,τι και να κάνουμε δεν ~ το κακό έγινε!* ΣΥΝ. μετράει (ii) (ερωτηματικά) *έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον (για κάποιον): Γιατί ρωτάς τι θα κάνω; ~*, (δ) *τι σημασία έχει;* (σε ρητορικές ερωτήσεις) *δεν έχει καμία σημασία, σπουδαιότητα: Αυτό που λες ~; Δεν επιρρέζει καθόλου τα πράγματα!* ΣΧΟΛΙΟ λ. εισαγωγικά. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ένδειξη», < σημαίνω, από το θ. σημασ- (πβ. παρακ. *σε-σημασμαι*). Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στους Στωικούς φιλοσόφους. Ορισμένοι σύγχρονοι όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *λεξική | γραμματική | προτασιακή | κειμενική σημασία* (< αγγλ. word grammatical | sentence | textual meaning)].

σημασία - έννοια - νόημα. Οι τρεις λέξεις διαφέρουν μεταξύ τους σημασιολογικά. Έννοια είναι ό,τι συλλαμβάνει κάθε άνθρωπος με τη νόηση του σε σχέση με τα αντικείμενα του κόσμου της πραγματικότητας. Κάθε ον υπάρχει στον νου, στο μυαλό κάθε ανθρώπου με τη μορφή μιας αντιστοιχίας έννοιας, που μπορεί να διαφέρει ανάλογα με τις γνώσεις, τις εμπειρίες, την καλλιέργεια, τον τρόπο και τον τόπο ζωής κ.λπ. του κάθε ανθρώπου. Κάθε έννοια κωδικοποιείται συμβατικά σε κάθε γλώσσα έτσι, ώστε να δηλώνει το ίδιο για όλους. Κωδικοποιείται γλωσσικά ως *σημασία* και δεσμεύει όλους τους ομιλητές μιας γλώσσας. Γλωσσολογικά, η έννοια θεωρείται υποκειμενική οντότητα, μη συμβατική, ενώ η σημασία είναι αντικειμενική οντότητα, πλήρως συμβατική. Ακόμη η έννοια είναι καθαρώς νοητική οντότητα, ενώ η σημασία είναι επίσης νοητική οντότητα (υπάρχει ως «πληροφορία» στο μυαλό μας), αλλά συνάμα και γλωσσική, δηλ. έχει κοινωνική και επικοινωνιακή αξία και λειτουργία. Το νόημα είναι η σημασία μιας ολόκληρης πρότασης και όχι μιας μεμονωμένης λέξης ή φράσης. Διαφέρει έτσι και από την έννοια (αφού είναι σημασία) και από την απλή λεξική σημασία (αφού είναι προτασιακή σημασία). Σύμφωνα με τις διακρίσεις αυτές, γλωσσολογικά πρέπει να αποφεύγει κανείς να μιλάει για την έννοια ή για το νόημα μιας λέξης! Μιλούμε για τη σημασία μιας λέξης και για το νόημα μιας πρότασης, όπως μπορούμε να μιλούμε γενικά για την έννοια της φιλίας ή την έννοια του καλού πέρα και έξω από την απλή ή πολλαπλή σημασιολογική κατανομή (δήλωση) κάθε έννοιας με σημασίες | λέξεις σε αυτήν ή εκείνη τη γλώσσα.

σημασιακός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη σημασία (λέξης, φράσης, πρότασης κ.λπ.). — σημασιακ-ά | -ός επίρρ.

σημασιθλόγηση (η) {ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόδοση ορισμένης σημασίας σε κάτι.

σημασιολογία (η) [1860] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. Ο κλάδος που εξετάζει ό,τι έχει σχέση με τη σημασία: τα διάφορα είδη της σημασίας (βλ. λ. σημασία), τις ποικίλες σημασιολογικές σχέσεις (συνωνυμίας, αντωνυμίας κ.λπ.), την ανάλυση της σημασίας, τη μεταβολή της σημασίας, τη σχέση της σημασίας με τα άλλα επίπεδα της γλώσσας (γραμματική, σύνταξη, φωνολογία) και με τις πραγματικές συνθήκες

επικοινωνίας (πραγματολογία), το λεξιλόγιο μιας γλώσσας κ.λπ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < παλαιότ. γερμ. Semasiologie (σύγγρ. Bedeutungslehre)].

σημασιολογία ή σημαντική; Μολονότι και οι δύο όροι προέρχονται από την Ελληνική, είναι ετυμολογικά διαφανέστερος -και γι' αυτό προτιμότερος- ο όρος σημασιολογία (*σημασία - σημασιολογία*), ο όρος *πλάστηκε* αρχικά (το 1825) στη Γερμανική (Semasiologie), για να δηλώσει κυρίως τη μελέτη της μεταβολής των σημασιών, και από τα τέλη του 19ου αι. πέρασε και στις άλλες γλώσσες (γαλλ. *semasiologie* 1884, αγγλ. *semasiology*, 1875-80). Στην Ελληνική πρωτοχρησιμοποιήθηκε (το 1860) από τον γλωσσολόγο Δημ. Μαυροφρύδη (γνωστό από το *Δοκίμιον Ιστορίας της ελληνικής γλώσσας*) και καθιερώθηκε από τον Γ. Χατζιδάκι. Οι ξένοι έπλασαν (από το ελλην. σημαίνω) το επίθ. *σημαντικός* (αγγλ. *semantic* 1655-65, γαλλ. *sémanétique* 1561), όπου σχημάτισαν αργότερα τον όρο *σημαντική* (γαλλ. *sémanétique* 1883, αγγλ. *semantics* 1895-1900). ο όρος αυτός στα Ελληνικά, ως μη συνδυαζόμενος αμέσως με τη λ. *σημασία*, υστερεί του όρου *σημασιολογία*, θυμίζει δε περισσότερο τον όρο παρασημαντική της αρχαίας ελληνικής και βυζαντινής μουσικής, τον οποίο αντικατέστησε στην ευρωπαϊκή μουσική ο όρος *σημειογραφία*.

σημασιολογικός, -ή, -ό [1863] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη σημασία (λέξεως, φράσεως, προτάσεως) ή με τη σημασιολογία: ~ *σχέσεις | περιεχόμενο | αποχρώσεις | επίπεδο | πεδίο | θεωρία*. — **σημασιολογικά** | -ός επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < παλαιότ. γερμ. *semasiologisch*].

σημασιοσυντακτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που αναφέρεται ταυτοχρόνως στις σημασίες και στη σύνταξη των λέξεων: ~ *σχέσεις*. — σημασιοσυντακτικά επίρρ.

σηματο- κ. **σηματο-** κ. **σηματ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: 1. με διακριτικό σημείο: *σηματο-λόγηση* 2. με μέσο επικοινωνίας: *σηματο-φόρος* (σταθμός), *σηματ-ωρός* 3. με κάτι το οποίο προειδοποιεί, καθοδηγεί, παρέχει πληροφορίες κ.λπ.: *σηματο-δότης*. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *σηματ-ουρός*), που προέρχεται από το ουσ. *σημα*, -ατός/].

σηματογράφο (το) [1858] {σηματογράφ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. το βιβλίο στο οποίο καταχωρίζονται τα σήματα που στέλνει και λαμβάνει ένα πολεμικό πλοίο.

σηματογράφος (ο) [1897] ΝΑΥΤ. ψηλός κατακόρυφος στύλος σε πλοίο ή σηματοφόρο (βλ.λ.), που έχει μεταλλικούς βραχιόνους, τους οποίους μετακινούν χειριστές σύμφωνα με ορισμένο κώδικα (*κώδικας σηματοδοσίας*), στέλνοντας μηνύματα στα πλοία.

σηματοδοσία (η) {χωρ. πληθ.} η μετάδοση σημάτων με ορισμένο κώδικα: η ~ *μετά βραχιόνων με σηματογράφο* (βλ.λ.).

σηματοδότης (ο) {σηματοδοτών} 1. συσκευή που βρίσκεται στις διασταυρώσεις δρόμων και στις διαβάσεις σιδηροδρομικών γραμμών και ρυθμίζει την κυκλοφορία οχημάτων και πεζών με τη μετάδοση φωτεινών σημάτων αλλιάς *φανάρι* (το) 2. συσκευή που εκπέμπει σήματα για την ασφαλή κυκλοφορία των τρένων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*. [ETYM. < *σημα*, -ατός + *δότης* (βλ.λ.)].

σηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μετάδοση σημάτων με ορισμένο κώδικα σε απόσταση 2. η τοποθέτηση σηματοδοτών (σε δρόμους, ναυτικά περάσματα, σιδηροδρομικό δίκτυο, αεροδρόμιο) ΣΥΝ. *σημάνση* 3. (μτφ.) η δήλωση ενός σημαντικού πράγματος που θα συμβεί ή αρχίζει να συμβαίνει: ~ *αλλαγών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *signalisation*].

σηματοδοτώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σηματοδοτείς... | σηματοδοτή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) 1. μεταδίδω σήματα με ορισμένο κώδικα 2. τοποθετώ σηματοδοτή ♦ 3. (μετβ.) (μτφ.) δείχνω (κάτι σημαντικό που θα συμβεί ή αρχίζει να συμβαίνει): ~ *εκλογή του σηματοδοτήσε μια νέα εποχή στην πολιτική ιστορία του τόπου* || *δεκαετία του '50 σηματοδοτούσε ένα νέο ξεκίνημα για την ανθρωπότητα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *signaliser*].

σηματοθέσιο (το) [1858] {σηματοθεσί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. έπιπλο με θυρίδες σε πλοίο, όπου τοποθετούνται τα σήματα και οι σημαίες. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *poste des signaux*].

σηματολόγηση (η) [1893] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΑΥΤ. Ο καθορισμός του διεθνούς διακριτικού σήματος ενός πλοίου και η εγγραφή του στα καθορισμένα επίσημα βιβλία.

σηματολογία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} η επικοινωνία και συνεννόηση με σήματα.

σηματολόγιο (το) [1858] {σηματολογί-ου | -ων} 1. το βιβλίο που καταγράφει την ερμηνεία των ναυτικών σημάτων αλλιάς *κώδικας σημάτων* (ο) 2. το βιβλίο στο οποίο καταγράφονται τα εμπορικά ή βιομηχανικά σήματα δημόσιας υπηρ'σίας ή 'παχ'ίρησης. σηματολόγιο ρ. αμετβ. {σηματολογί'ς... | σηματολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. προσδιορίζω το διακριτικό σήμα πλοίου 2. εγγράφω πλοίο στο νηολόγιο.

σηματολόγιος (ο) ΝΑΥΤ. (στο Πολ'μικό Ναυτικό) υπαξιωματικός 'πί κ' <ραλής των σηματοφών πλοίου ή υπηρ'σίας.

σηματοσχοινίο (το) [1858] ΝΑΥΤ. το σχοινί στο οποίο δένονται και κρ'μούνται ψηλά οι σημαίες και τα σήματα.

σηματοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [1897] ΝΑΥΤ. 1. αυτός που έχει επάνω του σήματα: ~ *ιστός πλοίου* 2. **σηματοφόρος** κ. **σημαφόρος** (ο) σταθμός στην ακτή, κυρ. σε λιμάνι, από τον οποίο στέλνονται μηνύματα

στα πλοία.
[ETYM. < σήμα, -ατός + -φόρος < φέρω].
σηματωρός (ο) [1858] ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός ή ναύτης που έχει ως έργο του την επικοινωνία με σήματα: ο ~ έκανε σινιάλο με τις σημαϊούλες.
[ETYM. < σήμα, -ατός + -ωρός (βλ.λ.) < αρχ. ορός (-άω) «βλέπω, κοιτάζω, προσέχω», πβ. ακται-ωρός, σκευ-ωρός].
σημαφόρος (ο) → σηματοφόρος
σημειικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα σημεία (στην επικοινωνία) ή που αποτελείται από σημεία: η γλώσσα θεωρείται ~ σύστημα || η ~ λειτουργία της γλώσσας.
σημείο (το) 1. (α) καθορισμένο μέρος, τοποθεσία που ορίζεται με ακρίβεια: ~ εκκινήσεως | αφίξεως || στρατηγικό ~ (με μεγάλη σπουδαιότητα για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις) || σ' αυτό το ~ του δρόμου θα συναντηθούμε || καθορίστηκαν τρία ~ πωλήσεων || το ~ στηρίζεις ενός στύλου || το ~ ελεγχον τον εισιτηρίων στο αεροδρόμιο ΦΡ. **τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα** βορράς, νότος, ανατολή, δύση (β) (στο σόμια) τμήμα, περιοχή: σε ποιο ~ του ποδιού πονάς; || είχε μελανιές σε διάφορα ~ του σώματος ΦΡ. **το εωαίσθητο | αδύνατο σημείο (κάποιου)** βλ. λ. αδύνατος 2. ΓΕΩΜ. πρωταρχική (θεμελιώδης) έννοια της γεωμετρίας: περιγραφικά είναι το ελάχιστο στοιχείο του χώρου που δεν έχει διαστάσεις: τα ~ Α και Β ορίζουν το ευθύγραμμο τμήμα ΑΒ || το ~ Ο είναι το περικείμενο του τριγώνου ΑΒΓ || το Γ' είναι το ~ τομής του κύκλου και της ευθείας 3. συγκεκριμένο μέρος, τμήμα (έργου, κειμένου, υπόθεσης, άποψης, πράγματος): σ' αυτό το ~ της ομιλίας του αποδοκιμάστηκε έντονα || αυτό το ~ του κειμένου είναι δυσαναγνώστο || μερικά ~ της παράστασης είναι βαρετά || το μελανό ~ αυτής της υπόθεσης είναι οι υπομίες χρηματοδότη του ΦΡ. (α) **επί του σημείου αυτού** ως προς το σημείο αυτό, ως προς το θέμα αυτό: «η σύνθεση υπαγορεύει την αποφυγή κάθε προκλητικής ενέργειας και ~ η κυβέρνηση έχει ανήκειν» (εφημ.) (β) **σημείο αναφοράς** βλ. λ. αναφορά (γ) **σημείο τριβής** βλ. λ. τριβή (δ) **σημείο επαφής** βλ. λ. επαφή 4. (μτρ.) (α) όριο, βαθμός κατάστασης ή ενέργειας: έφτασε σε τέτοιο ~ ανδρείας, που θυσίασε και την ίδια τη ζωή του για την πατρίδα || η υγεία του βρίσκεται σε κρίσιμο ~ ΦΡ. **μέχρι ενός σημείου** ως έναν βαθμό, ώς εκεί που συμβαίνει ή επιτρέπεται, αντέχει ή ανέχεται κάποιο κάτι: καλή είναι η κουβεντούλα, αλλά ~ να μην αποβαίνει εις βάρος της δουλειάς! || ~ αυτά που λέει είναι κατανοητά (β) χρονικό όριο, συγκεκριμένη στιγμή κατά τη διάρκεια μιας ενέργειας ή κατάστασης: στο ~ αυτό θα ήθελα να κάνω μια παρατήρηση || από το ~ αυτό και μετά, δεν έχουμε μάθει νέα του 5. (α) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. οριακή τιμή μιας μεταβλητής που καθορίζει τις συνθήκες μέσα στις οποίες προκαλείται ένα φαινόμενο: ~ βρασμού | ζέσεως | πήξεως | τήξεως (β) ΜΗΧ. **κενρό σημείο** η θέση των κινητών μερών κατά την οποία μηδενίζεται η κινητική ενέργεια 6. σημάδι: το πρόσωπο της δεν είχε κανένα ~ γήρανσης || τα ~ αναγνώρισης του πτώματος ήταν πολλά 7. (α) ένδειξη, σημά που ειδοποιεί ΦΡ. **δίνω σημεία ζωής** δείχνω με κάποιον τρόπο σε κάποιον (χωρίς να εμφανίζομαι προσωπικά) ότι υπάρχει, ότι ζω: από τότε που έφυγε για διακοπές, δεν έχει δώσει σημεία ζωής (β) ΝΑΥΤ. το σημά, το σινιάλο 8. προμήνυμα, οιωνός: τα ~ στον ουρανό προμήνυον καταστροφές ΦΡ. (α) **σημεία των καιρών** (σημεία των καιρών, Κ.Δ. Ματθ. 16, 3) στοιχεία που χαρακτηρίζουν μια εποχή και προαναγγέλλουν κάτι (συνήθ. κακό): τα ~, λένε πολλοί, δείχνουν ότι ο κόσμος οδεύει προς την καταστροφή (β) **σημεία και τέρατα** {σημεία και τέρατα, Κ.Δ. Πράξ. 4, 30 κ.α.} (i) γεγονότα που παράξενα που μοιάζουν με θαύματα (ii) τρομερά, απίστητα ή απaráδεκτα γεγονότα: ~ έγιναν στις εκλογές: κατηγορίες για νοθεία, εκβιασμούς, παραπτώσεις και πολλά άλλα 9. ΕΚΚΛΗΣ. **σημείο του σταυρού** (ση-μειού, Ευσέβιος, 4ος αι. μ.Χ.) το σύμβολο της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, το σχήμα του σταυρού που κάνουμε με τα τρία δάχτυλα του δεξιού χεριού 10. ΜΑΘ. καθένα από τα σύμβολα με τα οποία δηλώνονται μαθηματικές πράξεις: το ~ της πρόσθεσης 11. ΜΟΥΣ. (α) σύμβολο μουσικού φθόγγου ΣΥΝ. νότα (β) **σημεία** (τα) οι αλλοιώσεις • 12. (α) ΓΛΩΣΣ. (γλωσσικό) **σημείο** η κύρια γλωσσική μονάδα, η οποία αποτελεί συνδυασμό ορισμένης σημασίας και ορισμένης φωνολογικής δήλωσης (πβ. λ. σημαίνον, σημαίνόμενο), η λέξη (β) σύμβολο, καθετί που σημειώνεται σε στοιχείο του γραπτού λόγου, για να δηλώσει κάτι: ~ στίξεως | τονισμού • 13. **νίκη στα σημεία** βλ. λ. νίκη. [ETYM. < αρχ. σημείον, αρχική σημ. «σημάδι, σήμα», < σήμα (βλ.λ.). Πολλές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. σημείο εκκινήσεως | αφίξεως | τομής | επαφής | στηρίζεις (< γαλλ. point de départ | d'arrivée | d'intersection | de contact | d'appui), νεκρό | μελανό σημείο (< γαλλ. point mort | noir), γλωσσικό σημείο (< γαλλ. signe linguistique), εωαίσθητο | αδύνατο σημείο (< γαλλ. point sensitif | faible), νικώ στα σημεία (< γαλλ. vaincre aux points), δίνω σημεία ζωής (< γαλλ. donner signes de vie), σημείο ελέγχου (< αγγλ. checkpoint), σε τέτοιο σημείο... (< γαλλ. à tel point), μέχρις ενός σημείου (< αγγλ. up to a point), τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα (< γαλλ. les quatre points cardinaux)]. **σημειογραφία** (η) [1883] {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η απεικόνιση των μουσικών ήχων με γραπτά σύμβολα, καθώς και μια σειρά οπτικών οδηγιών για την εκτέλεση μουσικής σύνθεσης ΣΥΝ. παρασημαντική. — σημειογραφικός, -ή, -ό. σημειοθετής (ο) {σημειοθετών} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ειδικό όργανο για μετρήσεις, με το οποίο ο γλύπτης μεταφέρει στο ακατέργαστο μάρμαρο τα σημεία τού προπλάσματος ΣΥΝ. πονταδόρος. [ETYM. < σημείο + -θέτης < αρχ. τίθημι (βλ. λ. θέτω)]. σημειολογία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} 1. (α) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τους τρόπους παραγωγής, λειτουργίας και προσληψιώς των διαφόρων σημειοικών συστημάτων, που επιτρέπουν την επικοινωνία ανάμεσα σε άτομα ή/και σε ομάδες ΣΥΝ. σημειωτική (β) (ειδι-

κότ.) το σύνολο των σημείων που περιλαμβάνει ένας κώδικας επικοινωνίας: η ~ του κινηματογράφου | τον χειρονομιών 2. ΙΑΤΡ. η συμπτωματολογία. — σημειολογικός, -ή, -ό, **σημειολογικά** επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sémiologie].

σημειολογία ή σημειωτική: ο όρος **σημειολογία** σε σχέση με τη γλώσσα πλάστηκε (το 1913) από τον ιδρυτή της νεότερης (συγχρονικής) γλωσσολογίας Ferdinand de Saussure (1857-1913) ως **sémiologie** από την ελλην. λ. **σημείο**, για να δηλώσει τη γενική θεωρία περί σημείων, κλάδος της οποίας είναι η γλωσσολογία που εξετάζει τα γλωσσικά σημεία, το σημειακό σύστημα της γλώσσας. Αργότερα ο Charles Peirce (1839-1914), ακολουθώντας τον φιλόσοφο John Locke (1632-1704) ο οποίος έπλασε τη λέξη semiotics, απέδωσε τον όρο σημειωτική από το σημειωτικός (ρημ. επίθ. του σημειώνω) στο έργο του *A System of Logic, considered as Semiotic*, όπου εξετάζει την έννοια των σημείων σε σχέση με την ανθρώπινη νόηση και την επιστήμη. Το γεγονός ότι η **σημειολογία** έχει να κάνει με **σημεία** και με τα είδη των συστημάτων που συγκροτούν τα σημεία συνηγεί -ιδίως στην Ελληνική- υπέρ της χρήσεως του όρου **σημειολογία** ως περισσότερο δηλωτικού της ενασχόλησης με **σημεία** μάλλον παρά με τη διαδικασία της **σημείωσης**. Ας σημειωθεί ότι ο όρος **σημειολογία**, προτού χρησιμοποιηθεί στη γλωσσολογία, απαντά ήδη από το 1752 στη Γαλλική ως όρος της ιατρικής (semiology), δηλώνοντας τη μελέτη των συμπτωμάτων των ασθενειών (το 1765 πλάστηκε στη Γαλλική και ο όρος Symptomatology, *συμπτωματολογία* με την ίδια σημασία). Στην Ελληνική ο όρος **σημειολογία** (για την ιατρική) πρωτοαπαντά στο Λεξικό της γαλλικής γλώσσας (1809) του Γρ. Ζαλικόγλου, απ' όπου τον καταγράφει και ο λεξικογράφος Στ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων...*, 1900). Και ο όρος **σημειωτική** (παλιότερος αυτός, του 1555!) χρησιμοποιήθηκε στην ιατρική και περιλαμβάνεται και αυτός στο Λεξικό του Ζαλικόγλου.

σημειολόγος (ο/η) [1889] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη σημειολογία (βλ.λ., σημ. 1). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sémiologue].

σημειόλογος ρ. αμετβ. {σημειολογείς...} ασχολούμαι με τη σημειολογία (βλ.λ., σημ. 1) ή αναλύω διάφορα στοιχεία της καθημερινής ζωής (συμπεριφορά, ύφος, πράξεις, ντύσιμο κ.λπ.), συσχετίζοντας τη μορφή με το περιεχόμενο της.

σημειοσειρά (η) ΜΑΘ. το σύνολο των σημείων που ανήκουν σε μια ευθεία.

σημειοσύνολο (το) {σημειοσυνόλου | -ων} ΜΑΘ. το σύνολο που αποτελείται από (διάφορα) σημεία του χώρου.
σημειοφωνία (η) [1888] {σημειοφωνιών} ΨΥΧΟΛ. η θεραπεία των διαταραχών του λόγου με τη χρήση σημειοφώνων.

σημειοφώνο (το) [1888] {σημειοφώνου | -ων} ΨΥΧΟΛ. όργανο για τη θεραπεία των διαταραχών του λόγου, με το οποίο ο ασθενής ακούει παραλλαγμένη τη φωνή του ή διάφορους ήχους.

σημειώμα (το) {σημειώματος | -ατα, -άτων} 1. σύντομη αναφορά πληροφορίας ή αναγραφή λογαριασμού: **πληροφοριακό | ενημερωτικό** ~ || ~ της εφορίας | της Δ.Ε.Η. || **βιογραφικό** ~ (βλ. λ. **βιογραφικός**) 2. σύντομη επιστολή: **τον έστειλε ένα ~ με τα νέα του** 3. πρόχειρη γραφή, σκόλιο, σημείωση: ~ στα περιθώρια βιβλίου 4. το χαρτί με το οποίο πολιτικό ή κομματικό στέλεχος ζητεί από τον υπεύθυνο δημόσιας υπηρεσίας ή από βουλευτή, υπουργό κ.λπ. την εξυπηρέτηση φιλικού του προσώπου 5. γραπτή περίληψη προφορικών δηλώσεων ξένου διπλωμάτη προς την κυβέρνηση στην οποία είναι διαπιστευμένος. — (υποκ.) **σημειοματάκι** (το).

[ETYM. μτρν., αρχική σημ. «αργείο», < σημείο (-όω) < αρχ. σημείον. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. note].

σημειοματάριο (το) [1896] {σημειοματάριου | -ων} μικρό τετράδιο, στο οποίο κρατάει κανείς σημειώσεις.

σημειώνω ρ. μετβ. {σημειώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. (α) σημαδεύω με διακριτικό σημάδι: ~ τα λάθη με κόκκινο στυλό (β) γράφω συγκεκριμένο σημείο: **σημειώσατε έναν σταυρό σε ένα από τα δύο τετραγώνια** || (στο ΠΡΟ-ΠΟ) **Π.Α.Ο.-Α.Ε.Κ. 1-1, σημειώσατε Χ 2** (α) κρατώ σημείωση, γράφω πρόχειρα: **σημειώσατε τη διεύθυνση σου στο μπλοκάκι μου** (β) καταγράφω πρόχειρα ό,τι ακούω: **οι μαθητές σημειώνοναν αυτά που έλεγε ο καθηγητής** 3. (συνεκδ.) προσέχω ιδιαίτερος (κάτι), το λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου: **να σημειωθεί ότι η ενέργεια αυτή μπορεί να αποβεί εις βάρος των εθνικών μας συμφερόντων** ΦΡ. **ΤΟ σημειώνω αυτό!** το κρατώ στο μυαλό μου, θα το θυμάμαι (συνήθ. με απειλητικό τόνο): **Αυτό που μου έκανες το σημειώνω! Μια μέρα θα μου το πληρώσεις!** || **το ~ που λες** φρόντισε να το πραγματοποιήσεις! ΣΥΝ. το κρατώ 4. (συνεκδ.) τονίζω, υπογραμμίζω, επιστήμονας: **θα ήθελα επίσης να σημειώσω πόσο διαφέρουν μεταξύ τους οι δύο αυτές κοινωνίες** 5. (μτρ.) (α) επιτυγχάνω, πραγματοποιώ: ~ πρόσοδο | επιτυχία | θρίαμβο || **ένας παίκτης που σημειώσε πολλούς πόντους** || ~ **ρεκόρ πωλήσεων** (β) εμφανίζω κάτι, μου συμβαίνει κάτι: **οι πωλήσεις σημειώσαν κάμψη** || «η θερμοκρασία δεν θα σημειώσει αξιόλογη μεταβολή» (δελτίο καιρού) 6. (ειδικότ. μεσοπαθ. τριτοπαθ. **σημειώνεται, σημειώνονται**) γίνεται, καταγράφεται (κάτι): **σημειώθηκαν επεισόδια μεταξύ οπαδών ποδοσφαιρών** || **σημειώθηκε έκρηξη στα γραφεία ζώνης εταιρείας** || **σημειώνονται συχνά κρούσματα ρατσισμού** || **αυρία θα σημειωθούν καταγίδες στα δικτά.**

[ETYM. < μτρν. σημείο (-όω), κυρ. μεσοπαθ. σημειομαι «κρατώ σημειώσεις», < αρχ. σημείον].

σημειώση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η σύντομη ή/και πρόχειρη καταγραφή (ενδιαφέροντος στοιχείου, πληροφορίας):

κρατό - 2. **σημειώσεις** (οι) (α) τα στοιχεία των πανεπιστημιακών παραδόσεων που καταγράφει φοιτητής κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης των μαθημάτων: *καλές | λεπτομερείς -1| θα μιν δώσεις τις ~ σου;* (β) το περιεχόμενο πανεπιστημιακών παραδόσεων υπό μορφή δακτυλογραφημένων και συνήθ. φωτοτυπημένων φυλλαδίων: *κυκλοφόρησαν οι ~ του μαθήματος* 3. συμπληρωματική πληροφορία σχετικά με το περιεχόμενο λέξης, φράσης, τμήματος κειμένου ή επεξήγηση, η οποία τίθεται συνήθ. στο κάτω μέρος της σελίδας βιβλίου, περιοδικού, εφημερίδας ή στο τέλος του κειμένου με αριθμηση: *υποσελίδες — || οι — βρίσκονται στο τέλος του κεφαλαίου || Σημείωση του Επιμελητή* (ενν. του κειμένου- συντομ. Σ.τ.Ε.) || *Σημείωση του Μεταφραστή* (συντομ. Σ.τ.Μ.) (πβ. λ. *υποσημείωση*) · 4. το σημάδεμα, το μαρκάρισμα.

σημειωτός, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να σημειωθεί, να ληφθεί υπόψιν: *σημειωτέα η άποψη του υπουργού, ότι... εύχρ. κυρ. στο ουδ. σημειωτέον* πρέπει να σημειωθεί, να ληφθεί υπόψιν: *~ ότι τα αποθέματα νερού μειώνονται σταθερά*. [ETYM₂ μτρν. < σημειώ (-όω) + επίθημα -τέος των ρηματ. επιθ.]. **σημειωτικός**, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στα σημεία 2. **σημειωτική** (η) η σημειολογία 3. ΙΑΤΡ. **σημειωτικό σύμπωμα** το σύμπωμα που επιτρέπει να εντοπιστεί η πάθηση ενός νευρικού κέντρου. — σημειωτικά επίρρ. [ETYM₂ μτρν. < σημειωτός < σημειωτός < σημειώ (-όω). ο επιστημ. όρ. αποτελεί αντιδάν., < γαλλ. sémiotique].

σημειωτών (το) {χωρ. πληθ.} ΓΥΜΝΑΣΤ. ο επιτόπιος βηματισμός, η ρυθμική κίνηση των ποδιών στο ίδιο σημείο: ΦΡ. (α) *πηγαίνω σημειωτών* κινουμαι πολύ αργά: από την πολλή κίνηση στους δρόμους, *πηγαίνομε σημειωτών* (β) (μψφ.) *με βήμα σημειωτών* πολύ αργά, χωρίς ταχύτητα: *τα έργα του μετρό προχωρούν ~*.

[ETYM₂ Ουδ. τού μτρν. επιθ. *σημειωτός* «ενδεικνυόμενος από σημάδι» < σημειώ (-όω). Στ. σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. *marquer le pas*].

σήμερα επίρρ. 1. την ημέρα στην οποία βρισκόμαστε χρονικά, κατ'αντιδιαστολή προς τη χθεσινή ή την αυριανή: *- έχω πολλά να κάνω || ~ είναι Δευτέρα*- ΦΡ. (α) *σήμερα-αύριο* βλ. λ. *αύριο* (β) *σήμερα είμαι, αύριο δεν είμαι* βλ. λ. *αύριο* (γ) *σαν σήμερα* την αντίστοιχη ημερομηνία μιας άλλης χρονιάς: *γεννήθηκε ~ πριν από είκοσι χρόνια* 2. στην εποχή μας: *~ η ανθρωπότητα αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα*

3. **σήμερα** (το) το παρόν, η σύγχρονη εποχή: *οι νέοι τού ~ || οι προοπτικές | οι δυνατότητες τού ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ήδη.

[ETYM₂ < αρχ. *σήμερον* | *τήμερον* < προθεμ. *κι- (< LE *ke- | *ki-, τοπικό μόριο, βλ. λ. *εκεί*) + *ημέρα* + επιρρ. επίθημα -ον] πβ. *αύρι-ον*). Το νεοελλ. *σήμερα* κατά τα επιρρ. σε -α].

σημερινός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που γίνεται ή υπάρχει σήμερα: η ~ καλοκαίρι || *τα αβγά είναι ~* 2. σύγχρονος: η ~ κρίση | *αμφισβήτηση αξιών* || *τα ~ δεδομένα της διεθνούς οικονομίας* || *τα ~ προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας*.

σημερινό (η) (ενν. *ημέρα*) {άκλ.} (λόγ.) η σημερινή (ημέρα): *από της πέμπτης πρωινής της ~ η χώρα έχει κηρυχθεί σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης*- ΦΡ. **την σημερινό ημέρα(ν)** (ή *τήμερον ημέρα*, Δημοσθ. 4, 40) τη σημερινή ημέρα, σήμερα, στην εποχή μας: *δεν υπάρχει τι μούπια ~*.

[ETYM₂ αρχ., βλ. λ. *σήμερα*].

σημια (το) {σημια-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. 1. το σύνολο των σημειολογικών χαρακτηριστικών που αποτελούν το σημειολογικό περιεχόμενο του λεξήματος 2. η ελάχιστη σημειολογική μονάδα (στον αμερικανικό δογματικό) το μόρφημα (βλ. κ. λ. -*ημα*). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *sememe*, συντετμ. τ. τού όρου *semanteme* «φορέας ελάχιστης σημασίας» (πβ. *μόρφημα*)].

-**σημια** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού σημασιών: *δι-σημία, πολυ-σημία* 2. αριθμό μουσικών σημείων (φθόγγων): *επτα-σημία*. [ETYM₂ Λεξικό επίθημα της Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το αντίστοιχο -*σημος* (βλ. λ.), ενισχυμένο και από ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. *πολυ-σημία* < γαλλ. *poly-sémie*)].

Σημίτης (ο) [1861] {Σημιτών} 1. μέλος μιας από την ομάδα φυλών της ΒΔ. Ασίας, που περιλαμβάνει τους Αραβες και τους Εβραίους (και στα αρχαία χρόνια τους Φοίνικες, τους Ασσυρίους κ.ά.) 2. (ειδικότ.) ο Εβραίός. [ETYM₂ Από τον Σημ (< εβρ. *Sem* «όνομα»), γνιο τού Νώε και γενάρχη των σημιτικών φυλών].

σημιτικός, -ή, -ό [1848] αυτός που σχετίζεται με τους Σημίτες: *~ γλώσσες* | *γραφη* | *λαοί*. [ETYM₂ Μεταφορά τού γαλλ. *sémitique*].

σημιτισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των χαρακτηριστικών των Σημιτών (ειδικότ.) ή προώθηση των συμφερόντων των Σημιτών ΑΝΤ. αντισημιτισμός. [ETYM₂ Μεταφορά τού γαλλ. *sémitisme*].

-**σημιο** λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν είδος χαρτοσήμου κατάλληλου για ορισμένο σκοπό: *δικηγορό-σημιο, δωρο-σημιο, γραμματό-σημιο*.

[ETYM₂ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. πληθ. *διάσημα, παρά-σημον*), που προέρχεται από το ουσ. *σημία, -ατός*].

-**σημιος**, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. αριθμό σημασιών: *πολύσημη λέξη* || *αυτό που λες είναι δίσημο* 2. αριθμό μουσικών σημείων (σημαδιών, φθόγγων): *επτά-σημιος*. [ETYM₂ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολύ-ση-μος*, μτρν. *δί-σημιος*), που προέρχεται από το ουσ. *σημία* και απετέλεσε την αφετηρία για ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. αρχ. *πολύσημος* > γαλλ. *poly-sémieque*)].

σημύδα (η) {σημύδων} ψηλό δέντρο ή θάμνος με λεπτά κλαδιά, ωοειδή ή τριγωνικά φύλλα, λείο και ρητινούχο φλοιό, ελαστικό και εύκολο στην επεξεργασία ξύλο (χρησιμοποιείται στην επιπλαστική, τη ναυπηγική, την οργανοποιία κ.α.), το οποίο απαντά κυρ. στις νυχρές περιοχές τού Β. Ημισφαιρίου. [ETYM₂ ιτν., αγν. ετύμου]. Σημωνίδης (ο) {-η κ. -ου} ο *Αμοργίνος*- αρχαίος Έλληνας ιαμβογράφος (7ος αι. π.Χ.). [ETYM₂ αρχ. < *Σήμων* (< *σήμα*) + *παρὰ*. επίθημα -ιδης] **σηπεδών** (η) {σηπεδόνος} (αρχαιοπρ.) η σήψη, η σαπίλα. [ETYM₂ αρχ. < *σήποιμαι* (βλ. λ.) + *παρὰ*. επίθημα -ε-δών, πβ. *τερη-δών, κοτυλη-δών*]. σηπία (η) {σηπίων} (λόγ.) η σουπιά (βλ. λ.). [ETYM₂ αρχ., αγν. ετύμου, με κατάλ. -ία (πβ. *ταιν-ία*) αντί της κατάλ. -ίας, που εμφανίζεται συνήθ. σε ον. ψαριών (πβ. κ. *καρχαρ-ίας, ξιφίας*). Η σύνδεση με το ρ. *σήποιμαι* δεν ερμηνεύεται ικανοποιητικά από σημιασιολ. πλευράς (ίσως οφείλεται στη μελάνη που εκκρίνει η σουπιά) και αποτελεί μάλλον προϊόν παρετυμολογίας. Το λατ. *serpia* είναι δάνειο από την Ελληνική. Βλ. κ. σουπιά].

σήποιμα ρ. μετεβ. αποθ. {εσάπην, -ης, -η...; σεσηπάς, -υία, -ός} (λόγ.) σαπίζω, αποσυντίθεμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM₂ αρχ., αγν. ετύμου. Δεν είναι ικανοποιητική η πρόταση περί συνδέσεως με *σανσκριτ. kyāku* «μανιτάρ» (σημιασιολ. *δυσχέρεις*) ή με λιθ. *siūrti* «σαπίζω» (μορφολ. *δυσχέρεις*)].

σηπτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προκαλεί σήψη 2. ΙΑΤΡ. αυτός που οφείλεται σε σηψαιμία: *~ πυρετός* | *σοκ* 3. μολυσμένος με μικρόβια. — σηπτικότητα (η) [1847].

σηπίτιν κ. σηπίνη (η) {σηπίτινών} ΧΗΜ. τοξική ουσία που σχηματίζεται κατά την αποσύνθεση τού κρέατος.

[ETYM₂ < αρχ. *σηπίτος* (< *σήποιμαι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *sepsine*].

σήραγμα (η) {σήραγγων} τεχνητό ορυγμα ή φυσική διόδος με τη μορφή μεγάλου στοάς κάτω από την επιφάνεια της γης ή κάτω από θάλασσα, λίμνη, ποταμό' διόδος που έχει ανοιχτεί με διάτρηση ορεινού όγκου, για τη διοχέτευση υδάτων, τη διέλευση οχημάτων' η σιδηροδρομικής γραμμής, τη εξόρυξη μεταλλεύματος κ.ά.: η ~ *κάτω από τη θάλασσα της Μάγχης, που συνδέει τη Βρετανία με την υπόλοιπη Ευρώπη* ΣΥΝ. στοά, τούνελ, (λαϊκ.) *λαγούμι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*. [ETYM₂ < αρχ. *σήραγξ*, -αργος, λ. με έρρινο εκφραστ. ένθημα (πβ. κ. *φάραγξ*), η οποία ανάγεται στο η. τού ρ. *σέ-σηρ-α* «δείχνο τα δόντια μου, τρίζω τα δόντια» (παρακ. με ενεστωτική χρήση), αγν. ετύμου].

σήραγγώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σήραγγό-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΑΝΑΤ. αυτός που έχει κατασκευή η οποία θυμίζει σήραγμα: *~ αμαργείωμα* || *~ σώματα τού πύους* (το στυτικό μέρος τού οργάνου).

σήριαλ (το) → *σίριαλ*.

σηρικός, -ή, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί από μετάξι. [ETYM₂ μτρν. < *Σήρ*, -ρός (κυρ. πληθ. *Σήρες*), λαός της Απω Ανατολής, πθ. ονομασία των μεταξοπαραγωγών Κινέζων. Το ανθρωπωνύμο είναι αβεβ. ετύμου, ίσως < κινέζ. σε «μετάξι». Το λατ. *sericum* (> γαλλ. *serge*) είναι δάνειο από την Ελληνική].

σηροτροφείο (το) [1893] το μέρος στο οποίο εκτρέφονται και αναπτύσσονται μεταξοσκώληκες.

σηροτροφία (η) [1846] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μεταξοσκώληκων και συνεκδ. η παραγωγή μεταξίου. — σηροτροφικός, -ή, -ό [1897].

σηροτρόφος (ο/η) [1890] πρόσωπο που ασχολείται με τη σηροτροφία. [ETYM₂ < *σηρο-* (< μτρν. *σήρ*, -ρός «μετάξι» < Σήρ, βλ. κ. *σηρικός*) + *-τρόφος* < *τρέφω*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *sériciculture*].

σης (ο) {σητός} (λόγ.) ο σκόρος. [ETYM₂ < αρχ. *σής*, γεν. *σεός* | *σητός*, αβεβ. ετύμου, ίσως σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. *sās* «σκόρος», ακκαδ. *sāsu*, αν και δεν αποκλείεται να πρόκειται για συμπωματική ομοιότητα. Κατ'άλλη υπόθεση, *σης* < **τ*/ή ή **τ*Εή/ΤΑ, που συνδ. με το αρχ. *σίνωμα* «βλάπτο, ερμηώνω» και με λατ. *timea* «σκόρος», ενώ έχει προταθεί η συσχέτιση με το απρω. ψήν«ξύνο» (βλ. λ. *ψήγμα*)].

σησαμίο (το) [1885] {σησαμειού-ου} φυτικό έλαιο που παράγεται από τη συμπιέση σπόρων σουσαμιού και χρησιμοποιείται αυτοόσιο ως μέσο διατροφής ή ως συστατικό της μαργαρίνης και άλλων μαγειρικών λιπών.

σησαμία (η) [αρχ.] {σησαμών} (λόγ.) η σουσαμιά.

σησαμί (το) {σησαμ-ιού | -ιών} το σουσαμί. [ETYM₂ < μτρν. *σησαμίον*, βλ. λ. *σουσαμί*].

σησαμιά (η) (λόγ.) η σουσαμιά.

σησαμο (το) [αρχ.] {σησαμό-ου | -ων} (λόγ.) το σουσαμί (βλ. λ.).

σησαμώματος, -ος, -ο [μτρν.] (λόγ.) αυτός που έχει πασπαλιστεί με σουσαμί ΣΥΝ. σουσαμωτός.

σησαμώπια (η) η μάζα των σπόρων τού σουσαμιού, που μένει μετά την αφαίρεση τού σησαμελαίου.

σησαμώπολος (ο) [1833] παχύρρευτος πολλός από σπόρους ση-σαμιού που έχουν συνθλιβεί, το ταξίν.

σήτα (η) {σητόν} 1. λεπτό κόσκινο ΣΥΝ. κρησάρα 2. πλέγμα από λεπτές ίνες πλεγμένες έτσι, ώστε να αφήνουν πολύ μικρές οπές, που τοποθετείται σε πόρτες και παράθυρα, για να εμποδίζει την είσοδο των εντόμων.

[ETYM₂ < αρχ. σήθω «κοσκινίζω», με *παρὰ*. επίθημα -θω, που είναι αρκετά συχνό στα συνώνυμα, πβ. *άλη-θω, νή-θω, κνή-θω*. ο τ. σήθω είναι ιωνικός, ενώ στην αττική διάλ. απαντά το συνθ. *δια-τάτω*. Και οι δύο τ. *ανάγονται* σε **Εάω* (από όπου το ιων. σήθω με στριστικο-ποίηση **ss-* και αλλοποίηση, ενώ ο αττ. τ. **-τάτω* εμφανίζει την κοινή μετατροπή τού **ss-* σε *tt-*), που συνδ. με *σανσκριτ. τίτα* «φίλτρο, κώ-

σκίνο». Η αναγωγή τής λ. σήτα σε σλαβ. sito θεωρείται απίθανη]. **σηφαιμία** (η) [1887] {σηφαιμιών} ΙΑΤΡ. σοβαρή λοίμωξη του αίματος, που χαρακτηρίζεται από παρουσία βακτηρίων στο αίμα και τοξινών στην κυκλοφορία: εκδηλώνεται με υψηλό πυρετό, ρίγη, αδυναμία κ.ά. και μπορεί να οδηγήσει στον θάνατο. — σημαμικός, -ή, -ό [1887]. [ETYM. < σήψη + -αμία < αίμα, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. septicémie]. σήψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. η διαδικασία αποσυνθέσεως (φυτικής ή ζωικής) οργανικής ουσίας: ~ ζύλου ΣΥΝ. σάπισμα 2. (ειδικότ.) η νέκρωση των ιστών του σώματος 3. (μτφ.) η ηθική κατάπτωση, η έκλυση των ηθών: ο *ομηλτής καταδίκασε τα φαινόμενα σήψης τής σύγχρονης κοινωνίας*. [ETYM. < αρχ. σήψις < σήποιμα (βλ.λ.)]. σηνγιγόνος, -ος, -ο [1887] αυτός που προκαλεί σηφαιμία. σηνγίνη (η) → σηπτίνη **σηφριζία** (η) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. το σάπισμα τής ρίζας φυτού. **Σ.Θ.** (οι) Σιδηρόδρομοι Θεσσαλονίκης.

σθενάρος, -ά (καθημ. -ή), -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από σθένος (βλ.λ.): ο *λαός προέβαλε ~ αντίσταση στον κατακτητή ΣΥΝ.* θαρραλέος, δυνατός ΑΝΤ. ανίσχυρος. — σθεναρ-ά | -ώς [κατγν.] επίρρ., σθένα-ρότητα (η) [1889].

ΣΧΟΛΙΟ λ. δύναμη.

[ETYM. αρχ. < σθένος (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -αρός, πβ. κ. σιβ-αρός, σοβ-αρός]. -σθενής, -ής, -ές λεξικό επίθημα που δηλώνει: 1. το σθένος των χημικών στοιχείων: *μονοσθενής ρίζα 2.* τον αριθμό των γλωσσικών στοιχείων που συνδυάζονται με το ρήμα: *τα μεταβατικά ρήματα είναι τρισθενή ή τρισθενή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές.

[ETYM. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. ά-σθενής, εύρ-σθενής), που προέρχεται από το ουσ. σθένος, στους δε επιστημ. όρους αποτελεί μετάφρ. δάνειο (λ.χ. γαλλ. tri-valent «τρισθενής»). σθένος (το) {σθεν-ους | -η, -ών} 1. η σωματική, ψυχική ή/και ηθική δύναμη: *αντιμετώπιζε τις δυσκολίες πάντοτε με ~ || είχε το ~ να παραδέχεται το σφάλμα του || δεν βρισκε το ~ να αντιδράσει ΣΥΝ.* δύναμη, τόλμη, θάρρος 2. ΧΗΜ. (α) η ικανότητα των ατόμων χημικού στοιχείου, καθώς και ιόντων και ριζών, να ενώνονται σε συγκεκριμένη αναλογία με άλλα άτομα, ιόντα ή ριζές (β) **ηλεκτρόνιο σθένος** καθένα από τα ηλεκτρόνια τής εξότατης στιβάδας του ατόμου που μετέχουν στη δημιουργία χημικών δεσμών 3. ΓΛΩΣΣ. η δυνατότητα του ρήματος να συνδυάζεται με άλλα γλωσσικά στοιχεία μέσα σε μια πρόταση (να δέχεται υποκείμενα και αντικείμενα: λ.χ. τα αμετάβητα ρήματα έχουν ~ 1 (μονοσθενή), επειδή έχουν μόνο το υποκείμενο τους, τα μεταβατικά ρήματα που παίρνουν ένα αντικείμενο έχουν ~ 2 (δισθενή) έχουν υποκείμενο και αντικείμενο), ενώ τα ρήματα που συντάσσονται με δύο αντικείμενα (διττοτα) έχουν ~ 3 (τρισθενή), επειδή έχουν υποκείμενο και δύο αντικείμενα. ΣΧΟΛΙΟ λ. δύναμη. [ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η λ. εμφανίζει επίθημα (-ε)νος, πβ. κ. αφενός, κτή-νος. Ως προς την ετυμ., έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. ανάγεται σε Ι.Ε. *s₂gʰh-énos, από όπου και σανσκρ. sagh-noti «υποφέρω, υπομένω», αβεστ. a-zg-ata «ασυναγώνιστος, ασυγκράτητος». Κατ' άλλη άποψη, σθένος < *σθάνος < *στά-σνος (< ρ. ἱ-στη-μι | ἱ-στα-μαι), με -ε- κατά το μένος (φονολογικά προβληματική). Τέλος, επειδή έχει παρατηρηθεί ότι το ουσ. σθένος είναι η μοναδική ελλην. λ. με αρχικό συμφωνικό σύμπλεγμα σθ-, διατυπώθηκε η εκδοχή ότι η λ. ίσως συνδ. με το ρ. εβθενό «ακμάζω» (λόγω τής εναλλακτικής γρ. εύσθενό, βλ. λ. φθηνός), ο χημ. και ο γλωσσ. όρ. αποδίδουν τον αγγλ. valency]. σι (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ο έβρομος φθόγγος τής ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας.

[ETYM. < διενθ. όρ. si, βλ. λ. νότα]. **ΣΙΑ** σε τίτλους εταιρειών, λ.χ. «Ναυτιλιακή εταιρεία Γεωργίου και ΣΙΑ». [ETYM. Συντομ. τής λ. *συντροφία*, απόδ. του αγγλ. Co, συντομ. τής λ. company]. **σία** επιφών. ΝΑΥΤ. ως παράγγελμα στους κωπηλάτες να κινήσουν τα κωπηλά με αντίθετη φορά, ώστε να ανακοπεί η πορεία του σκάφους: ΦΡ. *σία κι αράζαμε* (μτφ.) φθάσαμε ως το τέρμα, τελειώσαμε. [ETYM. < ιταλ. scia, προστ. του ρ. sciare «κοπηλατό προς τα πίσω, αντίθετα με τη φορά του πλοίου»]. **σιαγόνα** (η) 1. (λόγ.) το σαγόνη ΣΥΝ. γνάθος 2. ΤΕΧΝΟΛ. τα κινητά μέρη ναύλιας ή λαβίδας, με τα οποία πιάνουμε και σφίγγουμε ένα αντικείμενο. [ETYM. < αρχ. σιαγόν, -όνος, λ. του καθημερινού λεξιλογίου, που εμφανίζει το παραγ. επίθημα -ών των μελών του σώματος (πβ. άγκ-ών, λαγ-ών). Η λ. συνδ. με το εκφραστ. ρ. νίω «τρέφο (κυρ. ένα παιδί), ταίζω» (βλ. κ. νίσιζα), η δε εναλλαγή ψ- | σ- (πβ. κ. ψόχω - σόχω) οφείλεται μάλλον σε απλοποίηση]. σιαγονικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με τη σιαγόνα ΣΥΝ.

γναθιαίος. **σιαιδί** (το) {σιαιδ-ιού | -ιών} επίπεδη επιφάνεια, ίσιωμα. [ETYM. Υποκ. του ἱσι(ι)άδα (με σήψηση του αρχικού άτονου ι-) < ἴσος]. **σιάζω** κ. **σάζω** κ. σιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσιαζα, σιάχτικα, σιαγ-μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) ιστώνω, συγορίζω: ~ τη φούστα μου ♦ 2. (αμετβ.) διορθώνωμαι, βελτιώνωμαι: *έσιαζε ο καιρός*. — σιάζιμο (το). [ETYM. μεσν. < αρχ. ἰσάζω (με την επίδρ. του μτγν. ἴσιος) < αρχ. ἴσος]. **σιαλαγωγός**, -ός, -ό ΑΝΑΤ. 1. αυτός που μεταφέρει και διοχετεύει το σάλιο: ~ πόρος 2. **σιαλαγωγιά** (τα) τα φάρμακα που προκαλούν την έκκριση σάλιου.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sialagogue]. **σιαλαδενίτιδα** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των σιαλογόνων αδένων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sialadenitis]. **σιαλιζώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} ♦ 1. (μετβ.) βρέχω (κάτι) με σάλιο, σαλιώνω ♦ 2. (αμετβ.) εκκρίνω σάλιο. **σιαλικός**, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το σάλιο. **σιαλογόνος**, -ος, -ο [1873] κ. σιελογόνος αυτός που εκκρίνει σάλιο: ~ αδένες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sialogène]. **σιαλορροία** (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική υπερέκκριση σάλιου. [ETYM. < σιαλο- + -ρροια < ρέω, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sialorrhée]. **σιάλος** κ. **σίελος** (ο) {σιάλου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το σάλιο. Επίσης σιάλο κ. **σίελο** (το).

[ETYM. μτγν. < αρχ. σιάλον | σίελον, με παραγ. επίθημα -αλον, πβ. *ρόπ-αλον, πέτ-αλον*. Η λ. συνδ. με το ρ. πτύω (πβ. τη «γλώσσα» του Ηαυγίου *σιαν πτύω*), το οποίο ίσως ανάγεται σε αρχικό θ. *sp- (βλ. λ. φτύνω). Δεν υπάρχει ετυμολ. σχέση με το σανσκρ. ksivati «φτύνω» ούτε με το αρχ. ρ. σκιασθόμαι. Βλ. κ. σάλιο].

σιαλοφόρος, -ος, -ο ΑΝΑΤ. αυτός που μεταφέρει σάλιο: ~ οδός. [ETYM. < σιάλο + -φόρος < φέρω]. **σιαλώδης**, -ης, -ές [αρχ.] {σιαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με σάλιο ή είναι γεμάτος σάλιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. **σιαλώνας** ρ. μετβ. {σιάλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. διαβρέχω (κάτι) με σάλιο, σαλιώνω 2. (για τροφές) αναμιγνύω με σάλιο. [ETYM. < μτγν. σιάλω (-ω) < αρχ. σιάλον (βλ. λ. σιάλος)].

Σιάμ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) η Ταϊλάνδη (βλ.λ.). — Σιαμέζος (ο), Σια-μέζα (η), σιαμείος, -α, -ο (βλ.λ.) κ. σιαμέζικος, -η, -ο. [ETYM. < αγγλ. Siam < ταϊλανδ. sayam < σανσκρ. sayāma «σκουρόχρωμος, καφετής», που προφανώς αναφέρεται στο χρώμα του δέρματος των κατοίκων τής περιοχής]. **σιαμείος**, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που κατάγεται ή σχετίζεται με το Σιάμ 2. **σιαμαία αδέρφια** | **δίδυμα** ή απλώς **σιαμαία** (τα) τα δίδυμα που γεννιούνται με εννομένα ορισμένα τμήματα κατά μήκος του κορμού τους και συνήθ. έχουν κοινά μερικά όργανα: (μτφ. στον πληθ.) *αχώριστος, στενός φίλος: αυτοί οι δύο είναι ~*. [ETYM. < Σιάμ + παραγ. επίθημα -αίος, πβ. *Ευρωπ-αίος, Κερκυρ-αίος*. ο όρ. *σιαμαία αδέρφια* (αγγλ. siamese twins) οφείλεται στους δίδυμους Τσανγκ και Ενγκ, που γεννήθηκαν στο Σιάμ (Ταϊλάνδη) το 1811 με αυτή την ανωμαλία (εννομένοι στο στέρνο)].

σιάμω (το) → σιάζω

Σιάτιστα (η) πόλη τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Κοζάνης, γνωστή για το εμπόριο γουναρικών.

σιάτσου (το) {άκλ.} είδος ιαπωνικής θεραπείας, κατά την οποία ασκείται πίεση με τα χέρια σε συγκεκριμένα σημεία του σώματος. [ETYM. < ιαπ. Shiatsu, συντεμ. τ. του shiatsu-ryūhō < shi «δάχτυλο» + atsu «πίεση» + ryūhō «θεραπεία»].

σιβιάμιος (ο) η λατρεία του ινδουιστικού θεού Σίβα, τον οποίο οι πιστοί θεωρούν ως υπέρτατη θεότητα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. s(h)ivajivism < χίντι Siva | Shiva, ένας από τους θεούς τής ινδουιστικής τριάδας (συμβολίζει τόσο την καταστροφή όσο και την ανανέωση, την αναπαραγωγή)].

Σιβηρία (η) [1854] 1. τερράτια γεωγραφική έκταση που καταλαμβάνει όλη τη Β. Ασία: ανήκει στη Ρωσία και εκτείνεται από τα Ουράλια Ορη ως τον Ειρηνικό Ωκεανό 2. (μτφ.) σε ΦΡ. για να δείξουμε ότι κάπου επικρατεί πολύ κρύο: *εδώ μέσα είναι ~ || αν πέσει κι άλλο η θερμοκρασία, θα γίνουμε ~*. — σιβηρικός, -ή, -ό [1854]. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Siberia < ρως. Sibir, αβεβ. ετύμου, ίσως όνομα ταταρικού λαού, ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < μογγολ. siver «έλος, βάλτος»].

si vis pacem, para bellum λατ. (προφέρεται *σι βις πάκεμ, πάρα μπέλουμ*) ελλην. *αν θέλεις ειρήνη, ετοιμάζε πόλεμο* < αν θέλεις να έχεις ειρήνη, να είσαι προετοιμασμένος για πόλεμο.

Σιβύλλα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. ιέρεια που σε κατάσταση έκστασης προφήτευε τα μέλλοντα 2. (μετωνυμ.) ανιγματικό πρόσωπο. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

σιβυλλικός, -ή, -ό [1882] 1. αυτός που σχετίζεται με τη Σιβύλλα: ~ *χρησμοί* || *βιβλία* 2. (μτφ.) ανιγματικός, μυστηριώδης: *έδωσε μια απάντηση || ~ ύφος*. — σιβυλλικά επίρρ., **σιβυλλικότητα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. **σιγά** επίρρ. 1. χαμηλόφωνα: *μίλα ~* ΑΝΤ. δυνατά, μεγαλόφωνα 2. (κα-ταρχ.) χωρίς βιασύνη ή ταχτήτητα: *τρέχω | αναπνέω* < ΑΝΤ. γρήγορα: ΦΡ. *σιγά-σιγά* (i) σταδιακά, λίγο-λίγο: *πίνε ~* (ii) προσεκτικά: *βάδιζε -3*. σε ΦΡ. που δηλώνουν αδιαφορία, ειρωνική στάση απέναντι σε κάποιον/κάτι, κυρ. σε απειλή, ή απαξίωση: ~ *τον άντρα που θα μας δέιρα!* || ~ *το αυτοκίνητο που πήρε!* *Το δικό μου είναι καλύτερο!* ΦΡ. (α) *σιγά τα αίματα* βλ. λ. *αίμα* (β) *σιγά τ' αβή!* | *τα ωά!* βλ. λ. *αβή, ωών* (γ) *σιγά τον πολυέλαιο!* βλ. λ. *πολυέλαιος* (δ) *σιγά τα λάχανα!* βλ. λ. *λάχανο* 4. σε ΦΡ. του τύπου *σιγά (να) μην...* για να δηλώσουμε άρνηση, απόρριψη ή επιφύλαξη για κάτι που προτείνει ή φοβάται κάποιος: *-Ανησυχώ μπρος μας βάλουν πρόστιμο!* *-Σιγά μη μας βάλουν πρόστιμο!* *Εδώ δεν βάζουν σε άλλους που κάνουν χοντρές παραβάσεις, σε μας θα βάλουν!* || *-Λες να κερδίσει τις εκλογές; -Σιγά να μην τις κερδίσει!* [ETYM. μεσν. < αρχ. σιγή, δοτικοφανές επίρρ. (σιγή)].

σιγά - **αργά**. Συχνά συγχέονται οι δύο λέξεις στη σημασία και τη χρήση τους. Έτσι κοντά στο ορθό «*Μη φωνάζεις- μίλα σιγά, πόνεσαν τ'αφτιά μου!*», ακούγονται και φράσεις όπως «*Μη βιάζεσαι-μίλα σιγά, να σε καταλάβω*», που είναι λανθασμένες. Ήτοι, το μεν **σιγά** είναι το αντίθετο του δυνατά (*μίλα δυνατά - μίλα σιγά*) και

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sialadenitis]. **σιαλιζώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} ♦ 1. (μετβ.) βρέχω (κάτι) με σάλιο, σαλιώνω ♦ 2. (αμετβ.) εκκρίνω σάλιο.

σιαλικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το σάλιο. **σιαλογόνος**, -ος, -ο [1873] κ. σιελογόνος αυτός που εκκρίνει σάλιο: ~ αδένες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sialogène].

σιαλορροία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική υπερέκκριση σάλιου. [ETYM. < σιαλο- + -ρροια < ρέω, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sialorrhée].

σιάλος κ. **σίελος** (ο) {σιάλου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το σάλιο. Επίσης σιάλο κ. **σίελο** (το).

[ETYM. μτγν. < αρχ. σιάλον | σίελον, με παραγ. επίθημα -αλον, πβ. *ρόπ-αλον, πέτ-αλον*. Η λ. συνδ. με το ρ. πτύω (πβ. τη «γλώσσα» του Ηαυγίου *σιαν πτύω*), το οποίο ίσως ανάγεται σε αρχικό θ. *sp- (βλ. λ. φτύνω). Δεν υπάρχει ετυμολ. σχέση με το σανσκρ. ksivati «φτύνω» ούτε με το αρχ. ρ. σκιασθόμαι. Βλ. κ. σάλιο].

σιαλοφόρος, -ος, -ο ΑΝΑΤ. αυτός που μεταφέρει σάλιο: ~ οδός. [ETYM. < σιάλο + -φόρος < φέρω].

σιαλώδης, -ης, -ές [αρχ.] {σιαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με σάλιο ή είναι γεμάτος σάλιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές.

σιαλώνας ρ. μετβ. {σιάλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. διαβρέχω (κάτι) με σάλιο, σαλιώνω 2. (για τροφές) αναμιγνύω με σάλιο. [ETYM. < μτγν. σιάλω (-ω) < αρχ. σιάλον (βλ. λ. σιάλος)].

Σιάμ (το) {άκλ.} (παλαιότ.) η Ταϊλάνδη (βλ.λ.). — Σιαμέζος (ο), Σια-μέζα (η), σιαμείος, -α, -ο (βλ.λ.) κ. σιαμέζικος, -η, -ο. [ETYM. < αγγλ. Siam < ταϊλανδ. sayam < σανσκρ. sayāma «σκουρόχρωμος, καφετής», που προφανώς αναφέρεται στο χρώμα του δέρματος των κατοίκων τής περιοχής].

σιαμείος, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που κατάγεται ή σχετίζεται με το Σιάμ 2. **σιαμαία αδέρφια** | **δίδυμα** ή απλώς **σιαμαία** (τα) τα δίδυμα που γεννιούνται με εννομένα ορισμένα τμήματα κατά μήκος του κορμού τους και συνήθ. έχουν κοινά μερικά όργανα: (μτφ. στον πληθ.) *αχώριστος, στενός φίλος: αυτοί οι δύο είναι ~*. [ETYM. < Σιάμ + παραγ. επίθημα -αίος, πβ. *Ευρωπ-αίος, Κερκυρ-αίος*. ο όρ. *σιαμαία αδέρφια* (αγγλ. siamese twins) οφείλεται στους δίδυμους Τσανγκ και Ενγκ, που γεννήθηκαν στο Σιάμ (Ταϊλάνδη) το 1811 με αυτή την ανωμαλία (εννομένοι στο στέρνο)].

σιάμω (το) → σιάζω

Σιάτιστα (η) πόλη τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Κοζάνης, γνωστή για το εμπόριο γουναρικών.

σιάτσου (το) {άκλ.} είδος ιαπωνικής θεραπείας, κατά την οποία ασκείται πίεση με τα χέρια σε συγκεκριμένα σημεία του σώματος. [ETYM. < ιαπ. Shiatsu, συντεμ. τ. του shiatsu-ryūhō < shi «δάχτυλο» + atsu «πίεση» + ryūhō «θεραπεία»].

σιβιάμιος (ο) η λατρεία του ινδουιστικού θεού Σίβα, τον οποίο οι πιστοί θεωρούν ως υπέρτατη θεότητα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. s(h)ivajivism < χίντι Siva | Shiva, ένας από τους θεούς τής ινδουιστικής τριάδας (συμβολίζει τόσο την καταστροφή όσο και την ανανέωση, την αναπαραγωγή)].

Σιβηρία (η) [1854] 1. τερράτια γεωγραφική έκταση που καταλαμβάνει όλη τη Β. Ασία: ανήκει στη Ρωσία και εκτείνεται από τα Ουράλια Ορη ως τον Ειρηνικό Ωκεανό 2. (μτφ.) σε ΦΡ. για να δείξουμε ότι κάπου επικρατεί πολύ κρύο: *εδώ μέσα είναι ~ || αν πέσει κι άλλο η θερμοκρασία, θα γίνουμε ~*. — σιβηρικός, -ή, -ό [1854]. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Siberia < ρως. Sibir, αβεβ. ετύμου, ίσως όνομα ταταρικού λαού, ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < μογγολ. siver «έλος, βάλτος»].

si vis pacem, para bellum λατ. (προφέρεται *σι βις πάκεμ, πάρα μπέλουμ*) ελλην. *αν θέλεις ειρήνη, ετοιμάζε πόλεμο* < αν θέλεις να έχεις ειρήνη, να είσαι προετοιμασμένος για πόλεμο.

Σιβύλλα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. ιέρεια που σε κατάσταση έκστασης προφήτευε τα μέλλοντα 2. (μετωνυμ.) ανιγματικό πρόσωπο. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

σιβυλλικός, -ή, -ό [1882] 1. αυτός που σχετίζεται με τη Σιβύλλα: ~ *χρησμοί* || *βιβλία* 2. (μτφ.) ανιγματικός, μυστηριώδης: *έδωσε μια απάντηση || ~ ύφος*. — σιβυλλικά επίρρ., **σιβυλλικότητα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. **σιγά** επίρρ. 1. χαμηλόφωνα: *μίλα ~* ΑΝΤ. δυνατά, μεγαλόφωνα 2. (κα-ταρχ.) χωρίς βιασύνη ή ταχτήτητα: *τρέχω | αναπνέω* < ΑΝΤ. γρήγορα: ΦΡ. *σιγά-σιγά* (i) σταδιακά, λίγο-λίγο: *πίνε ~* (ii) προσεκτικά: *βάδιζε -3*. σε ΦΡ. που δηλώνουν αδιαφορία, ειρωνική στάση απέναντι σε κάποιον/κάτι, κυρ. σε απειλή, ή απαξίωση: ~ *τον άντρα που θα μας δέιρα!* || ~ *το αυτοκίνητο που πήρε!* *Το δικό μου είναι καλύτερο!* ΦΡ. (α) *σιγά τα αίματα* βλ. λ. *αίμα* (β) *σιγά τ' αβή!* | *τα ωά!* βλ. λ. *αβή, ωών* (γ) *σιγά τον πολυέλαιο!* βλ. λ. *πολυέλαιος* (δ) *σιγά τα λάχανα!* βλ. λ. *λάχανο* 4. σε ΦΡ. του τύπου *σιγά (να) μην...* για να δηλώσουμε άρνηση, απόρριψη ή επιφύλαξη για κάτι που προτείνει ή φοβάται κάποιος: *-Ανησυχώ μπρος μας βάλουν πρόστιμο!* *-Σιγά μη μας βάλουν πρόστιμο!* *Εδώ δεν βάζουν σε άλλους που κάνουν χοντρές παραβάσεις, σε μας θα βάλουν!* || *-Λες να κερδίσει τις εκλογές; -Σιγά να μην τις κερδίσει!* [ETYM. μεσν. < αρχ. σιγή, δοτικοφανές επίρρ. (σιγή)].

σιβιάμιος (ο) η λατρεία του ινδουιστικού θεού Σίβα, τον οποίο οι πιστοί θεωρούν ως υπέρτατη θεότητα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. s(h)ivajivism < χίντι Siva | Shiva, ένας από τους θεούς τής ινδουιστικής τριάδας (συμβολίζει τόσο την καταστροφή όσο και την ανανέωση, την αναπαραγωγή)].

Σιβηρία (η) [1854] 1. τερράτια γεωγραφική έκταση που καταλαμβάνει όλη τη Β. Ασία: ανήκει στη Ρωσία και εκτείνεται από τα Ουράλια Ορη ως τον Ειρηνικό Ωκεανό 2. (μτφ.) σε ΦΡ. για να δείξουμε ότι κάπου επικρατεί πολύ κρύο: *εδώ μέσα είναι ~ || αν πέσει κι άλλο η θερμοκρασία, θα γίνουμε ~*. — σιβηρικός, -ή, -ό [1854]. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Siberia < ρως. Sibir, αβεβ. ετύμου, ίσως όνομα ταταρικού λαού, ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < μογγολ. siver «έλος, βάλτος»].

si vis pacem, para bellum λατ. (προφέρεται *σι βις πάκεμ, πάρα μπέλουμ*) ελλην. *αν θέλεις ειρήνη, ετοιμάζε πόλεμο* < αν θέλεις να έχεις ειρήνη, να είσαι προετοιμασμένος για πόλεμο.

Σιβύλλα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. ιέρεια που σε κατάσταση έκστασης προφήτευε τα μέλλοντα 2. (μετωνυμ.) ανιγματικό πρόσωπο. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

σιβυλλικός, -ή, -ό [1882] 1. αυτός που σχετίζεται με τη Σιβύλλα: ~ *χρησμοί* || *βιβλία* 2. (μτφ.) ανιγματικός, μυστηριώδης: *έδωσε μια απάντηση || ~ ύφος*. — σιβυλλικά επίρρ., **σιβυλλικότητα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. **σιγά** επίρρ. 1. χαμηλόφωνα: *μίλα ~* ΑΝΤ. δυνατά, μεγαλόφωνα 2. (κα-ταρχ.) χωρίς βιασύνη ή ταχτήτητα: *τρέχω | αναπνέω* < ΑΝΤ. γρήγορα: ΦΡ. *σιγά-σιγά* (i) σταδιακά, λίγο-λίγο: *πίνε ~* (ii) προσεκτικά: *βάδιζε -3*. σε ΦΡ. που δηλώνουν αδιαφορία, ειρωνική στάση απέναντι σε κάποιον/κάτι, κυρ. σε απειλή, ή απαξίωση: ~ *τον άντρα που θα μας δέιρα!* || ~ *το αυτοκίνητο που πήρε!* *Το δικό μου είναι καλύτερο!* ΦΡ. (α) *σιγά τα αίματα* βλ. λ. *αίμα* (β) *σιγά τ' αβή!* | *τα ωά!* βλ. λ. *αβή, ωών* (γ) *σιγά τον πολυέλαιο!* βλ. λ. *πολυέλαιος* (δ) *σιγά τα λάχανα!* βλ. λ. *λάχανο* 4. σε ΦΡ. του τύπου *σιγά (να) μην...* για να δηλώσουμε άρνηση, απόρριψη ή επιφύλαξη για κάτι που προτείνει ή φοβάται κάποιος: *-Ανησυχώ μπρος μας βάλουν πρόστιμο!* *-Σιγά μη μας βάλουν πρόστιμο!* *Εδώ δεν βάζουν σε άλλους που κάνουν χοντρές παραβάσεις, σε μας θα βάλουν!* || *-Λες να κερδίσει τις εκλογές; -Σιγά να μην τις κερδίσει!* [ETYM. μεσν. < αρχ. σιγή, δοτικοφανές επίρρ. (σιγή)].

σιβιάμιος (ο) η λατρεία του ινδουιστικού θεού Σίβα, τον οποίο οι πιστοί θεωρούν ως υπέρτατη θεότητα. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. s(h)ivajivism < χίντι Siva | Shiva, ένας από τους θεούς τής ινδουιστικής τριάδας (συμβολίζει τόσο την καταστροφή όσο και την ανανέωση, την αναπαραγωγή)].

Σιβηρία (η) [1854] 1. τερράτια γεωγραφική έκταση που καταλαμβάνει όλη τη Β. Ασία: ανήκει στη Ρωσία και εκτείνεται από τα Ουράλια Ορη ως τον Ειρηνικό Ωκεανό 2. (μτφ.) σε ΦΡ. για να δείξουμε ότι κάπου επικρατεί πολύ κρύο: *εδώ μέσα είναι ~ || αν πέσει κι άλλο η θερμοκρασία, θα γίνουμε ~*. — σιβηρικός, -ή, -ό [1854]. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Siberia < ρως. Sibir, αβεβ. ετύμου, ίσως όνομα ταταρικού λαού, ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < μογγολ. siver «έλος, βάλτος»].

si vis pacem, para bellum λατ. (προφέρεται *σι βις πάκεμ, πάρα μπέλουμ*) ελλην. *αν θέλεις ειρήνη, ετοιμάζε πόλεμο* < αν θέλεις να έχεις ειρήνη, να είσαι προετοιμασμένος για πόλεμο.

Σιβύλλα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. ιέρεια που σε κατάσταση έκστασης προφήτευε τα μέλλοντα 2. (μετωνυμ.) ανιγματικό πρόσωπο. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

σιβυλλικός, -ή, -ό [1882] 1. αυτός που σχετίζεται με τη Σιβύλλα: ~ *χρησμοί* || *βιβλία* 2. (μτφ.) ανιγματικός, μυστηριώδης: *έδωσε μια απάντηση || ~ ύφος*. — σιβυλλικά επίρρ., **σιβυλλικότητα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο. **σιγά** επίρρ. 1. χαμηλόφωνα: *μίλα ~* ΑΝΤ. δυνατά, μεγαλόφωνα 2. (κα-ταρχ.) χωρίς βιασύνη ή ταχτήτητα: *τρέχω | αναπνέω* < ΑΝΤ. γρήγορα: ΦΡ. *σιγά-σιγά* (i) σταδιακά, λίγο-λίγο: *πίνε ~* (ii) προσεκτικά: *βάδιζε -3*. σε ΦΡ. που δηλώνουν αδιαφορία, ειρωνική στάση απέναντι σε κάποιον/κάτι, κυρ. σε απειλή, ή απαξίωση: ~ *τον άντρα που θα μας δέιρα!* || ~ *το αυτοκίνητο που πήρε!* *Το δικό μου είναι καλύτερο!* ΦΡ. (α) *σιγά τα αίματα* βλ. λ. *αίμα* (β) *σιγά τ' αβή!* | *τα ωά!* βλ. λ. *αβή, ωών* (γ) *σιγά τον πολυέλαιο!* βλ. λ. *πολυέλαιος* (δ) *σιγά τα λάχανα!* βλ. λ. *λάχανο* 4. σε ΦΡ. του τύπου *σιγά (να) μην...* για να δηλώσουμε άρνηση, απόρριψη ή επιφύλαξη για κάτι που προτείνει ή φοβάται κάποιος: *-Ανησυχώ μπρος μας βάλουν πρόστιμο!* *-Σιγά μη μας βάλουν πρόστιμο!* *Εδώ δεν βάζουν σε άλλους που κάνουν χοντρές παραβάσεις, σε μας θα βάλουν!* || *-Λες να κερδίσει τις εκλογές; -Σιγά να μην τις κερδίσει!* [ETYM. μεσν. < αρχ. σιγή, δοτικοφανές επίρρ. (σιγή)].

σιγά - **αργά**. Συχνά συγχέονται οι δύο λέξεις στη σημασία και τη χρήση τους. Έτσι κοντά στο ορθό «*Μη φωνάζεις- μίλα σιγά, πόνεσαν τ'αφτιά μου!*», ακούγονται και φράσεις όπως «*Μη βιάζεσαι-μίλα σιγά, να σε καταλάβω*», που είναι λανθασμένες. Ήτοι, το μεν **σιγά** είναι το αντίθετο του δυνατά (*μίλα δυνατά - μίλα σιγά*) και

αναφέρεται στην ένταση της φωνής, ενώ το αργά είναι το αντίθετο του γρήγορα (μίλα γρήγορα - *μίλα αργά*) και αφορά στην ταχύτητα της ομιλίας. Άρα, η ορθή εκφορά της φρ. «*Μη βιάζεσαι-μίλα σιγά, να σε καταλάβω*» είναι «*Μη βιάζεσαι-μίλα αργά, να σε καταλάβω*».

σιγάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σιγάσα} **1.** κάνω (κάποιον) να σωπάσει **2.** (για πείνα, δίνα ή πόνο) καταπραίνω.

σιγαλιά (η) {χωρ. πληθ.} (συνήθ. λογोट.) η απουσία κάθε θορύβου, η ηρεμία: η ~ της νύχτας ΣΥΝ. ησυχία, σιγή ΑΝΤ. θόρυβος. [ETYM. < σιγάλος (βλ. λ.)].

σιγάλος, -ής, -ός **1.** γεμάτος σιγή, ήσυχος: ~ *σιγαλίσιμα* ΑΝΤ. θορυβώδης **2.** αργός, βραδυκίνητος **3.** (συνεκδ.) λιγομίλητος ΑΝΤ. φλύαρος **4.** συννεσταλμένος, ντροπαλός. — *σιγαλιά* επίρρ.

[ETYM. < αρχ. *σιγηλός* | -αλός (δωρ.) < *σιγή* (βλ. λ.) + *παρὰ*. επίθημα -ηλός (πβ. κ. *σφριγ-ηλός*, *απατ-ηλός*)].

σιγαλόφωνος, -ης, -ο αυτός που μιλά ή ηχεί *σιγαλιά*. — *σιγαλόφωνο*-να επίρρ.

σιγανοπαπιάδι (η) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που εμφανίζεται ως φρόνιμο, φιλήσυχο και συνεσταλμένο, χωρίς να είναι στην πραγματικότητα ΑΝΤ. τσιγανό ποτάμι. — (υποκ.) *σιγανοπαπιάδι*σα (η).

σιγανός, -ής, -ός αυτός που γίνεται σιγά ή κινείται αργά ΦΡ. *σιγανό ποτάμι* βλ. λ. *ποτάμι*. — *σιγανά* επίρρ.

[ETYM. μεσν. < επίρρ. *σιγά* (βλ. λ.) + *παρὰ*. επίθημα -ανός, πβ. *πιθ-ανός*, *στυγ-ανός*].

σιγανοσιγαλίσιμα (το) {χωρ. γεν. πληθ.} *σιγανό* ψιλόβροχο.

σιγαρό (το) (επίσ.) το τσιγάρο. [ETYM. < ιταλ. sigaretto, υποκ. του «σιγάρο» (βλ. κ. *τσιγάρο*)].

σιγάρο (το) → *τσιγάρο*

σιγαροθήκη (η) → *τσιγαροθήκη*

σιγαροποιείο (το) εργαστάσιο παραγωγής τσιγάρων.

σιγαροποιός (η) [1895] {χωρ. πληθ. σημ. 1, σιγαροποιών σημ. 2} **1.** η κατασκευή τσιγάρων **2.** η βιομηχανία παραγωγής τσιγάρων.

σιγαροποιός (ο) [1894] **1.** πρόσωπο που παρασκευάζει τσιγάρα, που εργάζεται σε καπνοβιομηχανία **2.** ο ιδιοκτήτης καπνοβιομηχανίας.

σιγαστήρας (ο) **1.** συσκευή που τοποθετείται μπροστά από την κάννη πυροβόλου όπλου, για να ελαχιστοποιεί τον θόρυβο που παράγει ταυτόχρονα εκκυστροκρότηση του όπλου **2.** (γενικότερ.) κάθε συσκευή ή εξάρτημα που χρησιμοποιείται για τη μείωση των θορύβων από τη λειτουργία μηχανής (π.χ. κινητήρα εσωτερικής καύσεως). [ETYM. < θ. *σιγασ-* (του αρχ. *σιγάσω*) + *παρὰ*. επίθημα -τήρας (πβ. κ. *οδοστρωτήρας*, *καυσ-τήρας*), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *silencieux*].

σιγή (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη θορύβου, η απόλυτη ηρεμία, η σιωπή ΑΝΤ. βόη, θόρυβος, φασαρία ΦΡ. (α) *σιγή ιχθύος* απόλυτη σιγή: τσιρώ ~ (δεν μιλάω καθόλου) (β) *τηρώ αδήμονα σιγή* βλ. λ. *αδήμον* (γ) ενός λεπτού *σιγή* σιωπή διάρκειας ενός λεπτού που τηρούν οι παρανευρικοί κόνενοι στην αρχή επίσημων εκδηλώσεων ως απόδοση τιμής σε πρόσωπο που απεβίωσε (δ) *η σιγή κόσμον φέρει* η σιωπή αποτελεί κόσμημα για τον άνθρωπο.

[ETYM. αρχ. < επίρρ. *σιγα* (μέσω δοτικοφανούς επίρρ. *σιγί* | -ή), αβεβ. έτιμιο, ίσως εκφραστ. σχηματισμός της ονομαστοποιημένης ρίζας *σι- (πβ. *σι-ζω*, *σι-σώω*). Κατ' άλλη εκδοχή, αν ληφθεί υπ' όψιν η «ιγλώσσα» του Ησυχίου (*Ρίγα*;) *σιώπα* (προστ. ενεστ.), ίσως ισχύει η αναγωγή σε I.É. *swlg- «σωπαίνω» (όπου η μεταβολή *sw-> s- είναι δυσεμφάνεια) και η σύνδεση με αρχ. γερμ. *swigen* (> γερμ. *schweigen* «σωπαίνω»)].

σιγηλός, -ής, -ός *σιγαλός* (βλ. λ.). [ETYM. αρχ. < *σιγή* + *παρὰ*. επίθημα -ηλός, πβ. *σφριγ-ηλός*, *απατ-ηλός*].

σιγιλίο (το) {σιγίλι-ου | -ων} **1.** η μολύβδινη σφραγίδα (βούλλα) της εκκλησιαστικής αρχής (Πατριαρχείου, Συνόδου) **2.** (συνεκδ.) κάθε έγγραφο που φέρει σφραγίδα όπως η παραπάνω **3.** (ειδικότερ.) πατριαρχική και συνοδική επιστολή που αναφέρεται σε διάφορες εκκλησιαστικές υποθέσεις.

[ETYM. < μεσν. *σιγίλιον* < λατ. *sigillum* «εκτύπωμα, ομοίωμα», υποκ. του *signum* «σημείο, σφραγίδα»].

σιγίλογραφία (η) IΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. Ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την έρευνα και σπουδή των σιγιλίων (βλ. λ.) - αλλιώς *σφραγιστογραφία*. [ETYM. < *σιγίλο-* (< μεσν. *σιγίλιον*, βλ. λ.) + *-γραφία*].

Σιγκαπούρη (η) → Σιγκαπούρη

σιγκέλα (η) {σιγκελών} μικρόβιο που προκαλεί σιγκέλωση (δυσεντερία).

[ETYM. < αγγλ. *shigella*, από το όνομα του Ιάπωνα βακτηριολόγου Kiyoshi Shiga (1871-1957), ο οποίος ανακάλυψε τον βακίλο της δυσεντερίας].

σιγκέλωσι (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η δυσεντερία (βλ. λ.).

[ETYM. < αγγλ. *shigellosis* < *shigella* (βλ. λ. *σιγκέλα*)].

Signum λατ. (προφέρεται *σίγκλουμ*) {πληθ. *sigla*} σημείο, σύμβολο (κυρ. για αυτά που χρησιμοποιούνται στην κριτική κειμένου στην κλασική φιλοσοφία).

σιγκούνα κ. *σεγκούνα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μάλλινο εξωτερικό ρούχο της παραδοσιακής γυναικείας φορεσιάς, ανοιχτό μπροστά και χωρίς μανίκια: *Καραγκούνα με ~*. Επίσης σιγκουνί κ. *σεγκούνι* (το).

[ETYM. < αλβ. *shigun*].

σίγλος (ο) → σίκλος

σίγμα (το) {άκλ.} Σ, σ/ς **1.** το δέκατο όγδοο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου ΦΡ. με ΤΟ VÚ και με *σίγμα* με όλες τις λεπτομέρειες: *κάθισε και του τα είπε ~* (βλ. κ. λ. *αριθμός*) **2.** ομάδα Σίγμα ένστολοι αστυνομικοί που περιπολούν με πολιτικά οχήματα με συμβατικές πινακίδες και επεμβαίνουν όπου παραστεί ανάγκη.

[ETYM. < αρχ. *σίγμα*, πθ. < σίζω «εκπέμπο συριστικό ήχο, κάνω σσσ...» (βλ. λ.), ενώ το δωρ. όνομα σάνς < ββρ. *Sin*].

σιγματικός, -ής, -ός ένστιμος (βλ. λ.). [ETYM. < αρχ. *σίγμα*, πθ. < σίζω «εκπέμπο συριστικό ήχο, κάνω σσσ...» (βλ. λ.), ενώ το δωρ. όνομα σάνς < ββρ. *Sin*].

σιγματισμός (ο) ΙΑΤΡ. διαταραχή της αρθρώσεως του φθόγγου σίγμα, ο οποίος δεν προφέρεται σωστά ή αντικαθίσταται από άλλον. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *sigmatism*].

σιγμοειδής, -ής, -ές {μετρ.} {σιγμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το σχήμα του λατινικού σίγμα (S) **2.** ΑΝΑΤ. *σιγμοειδής* (το) η μοίρα του παχέως εντέρου μετά το κατιόν κόλον, που απολήγει στο απευθυσμένο ή ορθό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *sigmoid*].

σιγμοειδοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση του σιγμοειδούς με ειδικό όργανο, το σιγμοειδοσκόπιο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *sigmoidoscopy*].

σιγμόληκτος, -ης, -ο ΓΛΩΣΣ. (όνομα) έτσι χαρακτηρίζονται στην παραδοσιακή | σχολική γραμματική ονόματα (επίθετα ή ουσιαστικά) των οποίων το θέμα έχει χαρακτήρα -σ- π.χ. **ευγενεσ-ος* (> *ευγενούς*), **γενεσ-α* > *γένη*.

σιγμός (ο) (λόγ.) ο συριγμός. [ETYM. αρχ. < σίζω «εκπέμπο συριστικό ήχο, κάνω σσσ...» (βλ. λ.)].

σίγο- λεξικό πρόθημα που φανερώνει ότι κάτι: **1.** γίνεται χωρίς θόρυβο, με χαμηλή ένταση: *σίγο-τραγουδύ* **2.** γίνεται με μικρή ταχύτητα: *σίγο-περπατά* **3.** γίνεται με χαμηλή θερμοκρασία: *σίγο-βράζω*.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *σιγά*].

σιγοβράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σιγόβρασα} ♦ **1.** (μετβ.) βράζω (κάτι) σε χαμηλή φωτιά ♦ (αμετβ.) **2.** βράζω αργά: *το κρέας σιγοβράζει* **3.** (μτφ.) αναπτύσσομαι, χωρίς να εκδηλώνομαι, *σιγά-σιγά*: μέσα του *σιγόβραζε* το *μίσος*.

σιγοβρέχει ρ. απρόσ. {σιγόβρεξε} βρέχει αργά, *σιγά-σιγά*. σιγοκαίω ρ. αμετβ. καίω *σιγά*: *τα κούτσουρα σιγοκαίουν*.

σιγοκλαίω ρ. αμετβ. {σιγόκλανα} κλαίω χωρίς να ακούγομαι.

σιγοκουβεντιάζω ρ. αμετβ. {σιγοκουβεντιάσα} κουβεντιάζω *σιγά*.

σιγομουρμούριζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σιγομουρμούρισα} μουρμούριζω πολύ *σιγά*.

σιγοντάρω κ. σεκοντάρω κ. σεγκοντάρω ρ. μετβ. {σιγοντάρισα} **1.** κάνω σεκόντο σε (κάποιον που τραγουδάει), *κάνω τη δεύτερη φωνή* **2.** (μτφ.) εκφράζομαι υπέρ (κάποιου), υποστηρίζω ή ενθαρρύνω (κάποιον): *διαμαρτυράταν και φώναζε ο ένας, τον σιγοντάριζε κι ο άλλος*. — *σιγοντάρισμα* (το). [ETYM. < ιταλ. *secondare* (βλ. κ. *σεκόντο*)].

σιγόντο (το) → σεκόντο

σιγοτραγουδύ (κ. -άω) ρ. μετβ. {σιγοτραγουδάς... | σιγοτραγουδήσα} τραγουδύ χαμηλόφωνα. — *σιγοτραγουδίσμα* (το).

σιγουράντζα (η) {χωρ. πληθ.} {λαϊκ.} η σιγουριά (βλ. λ.). [ETYM. < βεν. *seguranza* < *seguro* (βλ. κ. *σιγουράς*)].

σιγουραντζής (ο) {σιγουραντζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που προσπαθεί πάντοτε να εξασφαλίσει, να είναι ασφαλής.

σιγουρεύω ρ. μετβ. {σιγουρέ-εμα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** εξασφαλίζω, σταθεροποιώ: ~ *τα παιδιά μου* | *την περιουσία μου* **2.** επιβεβαιώνω, επαληθεύω **3.** (μεσοπαθ. *σιγουρεύομαι*) βεβαιώνομαι: *μόλις είδα τις αποδείξεις, σιγουρεύτηκα*. Επίσης σιγουράρω. — *σιγουρέμα* (το).

σιγουριά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα της ασφάλειας: *ένοιθε -μέσα στην οικογένεια του* ΑΝΤ. *ανασφάλεια*, *αβεβαιότητα* **2.** η βεβαιότητα: *αυτό μωρό να το πω με ~* ΑΝΤ. *αβεβαιότητα*. Επίσης (λαϊκ.) *σιγουριάδα*.

σιγουρός, -ής, -ός **1.** αυτός που παρέχει ασφάλεια, που δεν προκαλεί φόβο ή ανησυχία: *πρέπει να αναζητήσουμε ένα -καταφύγιο* || *τοποθέτησε τα λεφτά του σε ~ μετοχές* || *είχε βρει μια ~ δουλειά* **2.** αυτός που αισθάνεται ασφάλεια: *σε αυτό το περιβάλλον νιώθω πολύ ~* ΑΝΤ. *ανασφαλής* **3.** αυτός που αισθάνεται βεβαιότητα για κάτι: *είμαι ~ για την επιτυχία μας* **4.** αυτός που θεωρείται βέβαιος, εξασφαλισμένος: *η νίκη μας είναι ~ στο παιχνίδι αυτό*. — *σίγουρα* επίρρ. [ETYM. μεσν. < βεν. *seguro* «βέβαιος, ασφαλής» < λατ. *securus* «άκροβος, αμέριμνος» (< se- στερητ. + *cura* «φροντίδα»)].

σιγοπιθιρίζω ρ. μετβ. {σιγοπιθιρίσει} (εμφατ.) πιθιρίζω (κάτι) με πολύ χαμηλή φωνή: *μου σιγοπιθιρίσει κάτι στο αυτί*.

σιγύ ρ. αμετβ. [αρχ.] {σιγάς... | σιγ-ησα, -ώμαι, -άται... -ήθηκα, -ημένος} **1.** παύω να μιλώ, σωπαίνω: *την κρίσιμη στιγμή, αντί να πάρει θέση, σιγύσε* **2.** (μτφ.) κοπάζω, καταπαύω: *τα καννόνια* | *τα πολυβόλα σιγύσαν* **3.** (μεσοπαθ. *σιγύομαι*) παύω να προφέρομαι: *το δίγραμμα (F) σιγήθηκε νωρίς στην Αρχαία Ελληνική*.

σιδεράδικο (το) **1.** το εργαστήρι του σιδερά **2.** σιδηροπωλείο.

σιδεράκι (τα) {χωρ. γεν.} ΙΑΤΡ. ειδικός λεπτός σιδερένιος σκελετός, που τοποθετείται στην οδοντοστοιχία, για να διορθωθούν ατέλειες των δοντιών (να μη φθονταί στραβά κ.λπ.).

σιδεράς (ο) {σιδεράδες} **1.** ο τεχνίτης που κατεργάζεται το σίδηρο ΣΥΝ. *σιδηρουργός* **2.** ο πωλητής σιδηρικών ΣΥΝ. *σιδηροπώλης*.

σιδερένιος, -ια, -ιο {μεσν.} **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από σίδηρο: ~ *πόρτα* | *κάγκελο* **2.** (μτφ.) πολύ γερός, πολύ δυνατός: ~ *υγεία* | *κράση* || ~ *μπράτσα* | *νεύρα* ΦΡ. (ευχετ.) *σιδερένιος!* σε άτομο που αναρρώνει, για πλήρη αποκατάσταση της υγείας του.

σιδεριά (η) (περιληπτ.-λαϊκ.) το σύνολο από σιδερένια κάγκελα μιας κατασκευής.

σιδερικό (το) (λαϊκ.) **1.** κομμάτι από σίδηρο **2.** (συνεκδ.) σιδερένιο εργαλείο ή όπλο: *τράβηξε το ~ και τον πυροβόλησε*.

σιδερίτης (ο) {σιδεριτών} **1.** (λαϊκ.) κόκκινο σταφυλι που ανήκει σε ποικιλία σταφυλιού που ωριμάζει αργότερα από τα άλλα είδη **2.** αυτοφύες ποώδες φυτό με φύλλα οδοντωτά και άνθη κίτρινα ή λευ-

κά, γνωστό και ως «τάσι του βουνού» (βλ. κ. λ. *μαλοτιρά*). [ETYM₁ < μγν. σιδήριτις (*καρπός*) | σιδήριτις (*πόα*) < αρχ. σίδηρος, πθ. λόγω του ερυθρωπού χρώματος]. σίδηρο (το) **1**. ο σίδηρος (βλ. λ.): ΦΡ. (α) *θα φάει η μύγα σίδηρο και το κουνούπι ατσάλι* βλ. λ. ατσάλι (β) (μτφ.) στη *βράση κολλάει το σίδηρο* βλ. λ. βράση 2. (συνεκδ.) κάθε όργανο, σκεύος, εργαλείο ή άλλο αντικείμενο που έχει κατασκευαστεί από σίδηρο: *μπες μέσα και κλείσε με το ~ την πόρτα* (δηλ. τον σύρτη) || ~ *καραβιού* | *βάρκος* | *σκάφος* (η άγκυρα) || τα ~ *του μπαλκονιού* | *της σκάλας* (τα κάγκελα) · ΦΡ. (α) *λιγίζω σίδηρα* είμαι πολύ γερός, πολύ δυνατός (β) (μτφ.) *τρώω (τα) σίδηρα* προσπαθώ με όλες μου τις δυνάμεις (για να επιτύχω κάτι): *έκανε τα πάντα, έφαγε τα σίδηρα, για να μάθει πού βρισκόταν ο γιος του* 3. (μτφ.) καθέτι που είναι εξαιρετικά σκληρή, δυ-ατό ή στέρεο και πολύ μεγάλης αντοχής: *το κόλλησα τόσο καλά, που έγινε ~* || *για γροθιά ~* · 4. μικρή οικιακή συσκευή με πλαστική συνήθ. χειρολαβή και βάση από σίδηρο (ή χάλυβα ή άλλο υλικό), που λειτουργεί (θερμαίνεται) μ' ηλεκτρικό ρεύμα και χρησιμοποιείται για το σιδερώμα (βλ. λ.) των ρούχων: θα *σιδερώσω με το ~ το φουστάνι μου, γιατί έχει τσαλακωθεί* || για να *σιδερώσεις αυτό το χοντρό ύφασμα, άφησε το ~ να κάψει* || ~ *ρεύματος* | *ατσιού* 5. (συνεκδ.) το σιδερώμα: *το πουκάμισο | το σακάκι χρειάζεται ~* · 6. *σίδηρα* (τα) τα σιδερένια κάγκελα του κελλιού της φυλακής και συνεκδ. η φυλακή αλλά και κάθε σωφρονιστήριο ή ψυχιατρικό ίδρυμα (που συνήθ. περιφράσσεται με σιδερένια κάγκελα): *τον έβαλαν πέντε χρόνια στα ~* (τον φυλάκισαν για πέντε χρόνια) · ΦΡ. (α) (παροιμ.) *της φυλακής τα σίδηρα είναι για τους λεβέντες* βλ. λ. φυλακή (β) (*καίτοι*) *είναι για τα σίδηρα* (κόποις) είναι τρελός σε επικίνδυνο βαθμό, πρέπει να κλειστεί σε ψυχιατρείο 7. (ιδικό-αρχικό) οι χειροπέδες: «τα ~ τους *βάλανε και στη στενή* (τη φυλακή) τους *πάνε*» (λαϊκ. τραγ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός, τύχη*. [ETYM₁ < μεσν. σίδερον < αρχ. σίδηρος (βλ. λ.), μ' τροπή του /i/ σ' /e/ προ του -ρ- (πβ. κ. *χειρ-χέρη*)]. **σιδεροβέργα** (η) {σπάν. σιδεροβεργών} λεπτή και μακριά ράβδος από σίδηρο: *πλάκα από σιδεροβέργες και ταμμένο*. σιδερογονία (η) ΤΕΧΝΟΛ. σιδερένιο έλασμα σε σχήμα ορθής διεδρής γωνίας, που χρησιμοποιείται για σύνδεση δύο τεμαχίων σιδήρου, ξύλου ή άλλου υλικού, καθώς επίσης και σε πολλές μεταλλικές κατασκευές. σιδεροκέφαλος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. (κυριολ. -σπάν.) αυτός που έχει σιδερένιο κεφάλι 2. (α) αυτός που έχει πολύ καλή υγ'ια, που δεν προσβάλλεται από αρρώστιες ΣΥΝ. (μτφ.) σιδερένιος, γερός (β) (ευγεν.) προς όσους πρόσφατα ανέρωσαν από ασθένεια ή διορίστηκαν σε θέση ή αρραβωνιάστηκαν, παντρεύτηκαν κλπ., για τη σταθεροποίηση και παγίωση της καλής κατάστασής τους: *πάντα ~!* | *σιδεροκέφαλοι να είστε παιδιά μου!* **σιδερόπανο** (το) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το πάνο που καλύπτει τη σιδερώστρα 2. λεπτό πανί που τοποθετείται κατά το σιδερώμα πάνω από εναισθητα ρούχα, για να μην έρχονται σε απευθείας επαφή με το σίδηρο. **σιδερόπορτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πόρτα φτιαγμένη από σίδηρο. **σιδερόπριονο** (το) ΤΕΧΝΟΛ. πριόνι που διαθέτει λεπίδα από βαμμένο χάλυβα με λεπτά δόντια, κατάλληλη για την κοπή σιδερένιων και γενικότ. μεταλλικών αντικειμένων. σιδερόστα (η) (λαϊκ.) σιδερένιος τρίποδος που τοποθετείται μέσα στο τζάκι, η πυρσούτα (βλ. λ.). [ETYM₁ < σίδηρο + -στια < εστία]. **σιδερόστοκος** (ο) {χωρ. πληθ.} ειδικός στόκος που χρησιμοποιείται για το στοκάρισμα μεταλλικών ή άλλων σκληρών επιφανειών. σιδερότυπο (το) {-ου κ. -ύπου | -ων κ. -ύπων} σχέδιο το οποίο, όταν σιδερωθεί από την πίσω πλευρά του πάνω σε ύφασμα, αποτυπώνεται σε αυτό. [ETYM₁ < σίδηρο + -τύπο < τύπος (κατά το έντυπο)]. **σιδερόφρακτος**, -η, -ο κ. σιδηρόφρακτος [1867] 1. αυτός που τον έχουν φράξει με σιδερένιο πλέγμα, σιδερένια κάγκελα: ~ *περιοχή* | *διοκτησία* 2. (μτφ.) αυτός που φορά σιδερένια πανοπλία, βαριά οπλισμένος με σιδερένια όπλα: ~ *ιππότης* | *στρατιά* ΣΥΝ. πανοπλος, κατάφρακτος. **σιδερώμα** (το) {σιδερώματος | χωρ. πληθ.} 1. το πέρασμα της επιφάνειας τσαλακωμένου υφάσματος ή ρούχου με σίδηρο (βλ. λ., σημ. 4), ώστε να την κάνει λεία, ομαλή, χωρίς τσαλακώματα: *το ~ των ρούχων* || τα συνθετικά *υφάσματα θέλουν προσοχή στο ~* || μετά το *στέγνωμα τα ρούχα θέλουν ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *πάτημα* · 2. η προσαρμογή σιδερένιων εξαρτημάτων σε ξύλινες πόρτες ή παράθυρα 3. η τοποθέτηση οπλισμού (σιδερένιων ράβδων) στις τσιμεντένιες πλάκες και στα δοκάρια οικοδομής. **σιδερώω** ρ. μετβ. {σιδερώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. περνάω (την επιφάνη) μαλακωμένου υφάσματος ή γενικότ. ρούχου) με θερμό σίδηρο (βλ. λ., σημ. 4) για να γίνει ομαλή, λεία: ~ *τα ρούχα* · 2. προσαρμόζω (σιδερένια εξαρτήματα) σε ξύλινες πόρτες ή παράθυρα 3. τοποθετώ σιδερένιο οπλισμό στα τσιμεντά οικοδομής. **σιδερώστρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φορητή μακρόστενη επίπεδη επιφάνεια (συνήθ. πτυσσόμενη), με ρυθμιζόμενη βάση ή σταθερή (ώστε να σχηματίζει επίπελο), καλυμμένη με ειδικό ύφασμα, πάνω στην οποία γίνεται το σιδερώμα των ρούχων: ~ *φορητή* || ~ *επίπλο* || ~ *ατσιού* (πρέσα). [ETYM < σιδερόνω + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. *απλώσ-τρα, ζαπλώσ-τρα*]. σιδεροστήριο (το) {σιδεροστήρι-ου | -ων} 1. χώρος στον οποίο γίνεται το σιδερώμα των ρούχων 2. μεγάλη συσκευή σε καθαριστήριο για το σιδερώμα των ρούχων.

[ETYM < σιδερόνω + παραγ. επίθημα -τήριο, πβ. κ. *παρατηρη-τήριο, στεγνω-τήριό*]. **σιδερωτής** (ο), **σιδερώτρια** (η) [1889] {σιδερωτριών} πρόσωπο που σιδερώνει ενδύματα, ασπρόρουχα, κουρτίνες κλπ., που έχει ως επάγγελμα το σιδερώμα ρούχων. **σιδερωτός**, -η, -ό 1. αυτός που έχει στερεωθεί ή ενισχυθεί με σίδηρα, με σιδερένια κιγκλωδιάματα: ~ *πόρτα* | *παράθυρο* · 2. (σπανιότ. για ενδύματα) αυτός που έχει σιδερωθεί ΣΥΝ. σιδερωμένος. **σιδηρά** επίθ. → σιδηρούς **σιδηρέλασμα** (το) [1858] {σιδηρελάσματος | -ατα, -άτων} (λόγ.) σιδερένιο έλασμα, η λαμαρίνα (βλ. λ.). **σιδηρο-** κ. **σιδηρο-** (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με, περιέχει ή αποτελείται από σίδηρο: *σιδηρο-δοκός, σιδηρο-παλαιο, σιδηρο-μετάλλευμα*. [ETYM₁ Α συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *σίδηρος*]. **σιδηροβιομηχανία** (η) [1888] {σιδηροβιομηχανιών} 1. η διαδικασία εξορύξεως και κατεργασίας σιδήρου και κατασκευής σιδερένιων αντικειμένων 2. (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα, το εργοστάσιο στο οποίο συντελείται η παραπάνω διαδικασία. — σιδηροβιομηχανός (ο'η) [1888]. **σιδηρο γραφία** (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη της χαρακτηριστικής (βλ. λ.) πάνω σε σίδηρο ή χάλυβα. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. siderography]. **σιδηροδέσμιος**, -α, -ο [μγν.] (λόγ.) αυτός που τον έχουν δέσει με σιδερένια δεσμά, με αλυσίδες ή χειροπέδες: *τον έδωσαν σιδηροδέσμο μέχρι το τμήμα* || *οι υπόδομοι μεταφέρθηκαν στο δικαστήριο σιδεροδέσμοι*. **σιδηροδοκός** (η) (λόγ.) σιδερένιο δοκάρι που χρησιμοποιείται σε διάφορες κατασκευές. **σιδηροδρομικός**, -η, -ό [1873] 1. αυτός που σχετίζεται με τον σιδηρόδρομο: ~ *όχημα* | *γέφυρα* | *σταθμός* | *συρμός* | *δυστύχημα* | *συγκροση* | *άμαξα* | *γραμμές* (οι ράγες του σιδηροδρόμου και μτφ. η σύνδεση περιοχών με τον σιδηρόδρομο) | *δίκτυο* (το σύνολο των σιδηροδρόμων, με τους οποίους εξασφαλίζεται η επικοινωνία στο εσωτερικό χώρας ή περιοχής) | *κόμβος* (το σημείο αφετηρίας ή διασταυρώσεως δύο ή περισσότερων σιδηροδρομικών γραμμών) | *διάβαση* (η διασταύρωση σιδηροδρόμου με άλλη οδό, λ.χ. αυτοκινητόδρομο) 2. αυτός που γίνεται, που διεξάγεται με τον σιδηρόδρομο: ~ *συγκοινωνία* | *σύνδεση* | *μεταφορά* | *ταξίδι* 3. **σιδηροδρομικός** (ο) ο υπάλληλος ή ο τεχνίτης που εργάζεται στους σιδηροδρόμους. — σιδηροδρομικός-ός [1886] επίρρ. **σιδηροδρόμος** (ο) [1833] {σιδηροδρόμου | -ων, -ους} 1. οδός επικοινωνίας, στρωμένη με παράλληλες σιδερένες ράβδους, τις σιδηροτροχιές, πάνω στις οποίες κινείται ατμοκίνητη ή ηλεκτροκίνητη αμαξοστοιχία (τρένο) 2. (συνεκδ.) το μεταφορικό μέσο που αποτελείται από πολλά οχήματα (βαγόνια), τα οποία κινούνται με μεταλλικούς τροχούς πάνω σε ζεύγος σιδηροτροχιών το τρένο: *θα πάμε στην Αλεξανδρούπολη με τον ~* || *αστικός* | *υπεραστικός* | *υπόγειος* | *οδοντοτός* | *εναέριος* | *ηλεκτρικός* ~ (μετρό) ΣΥΝ. αμαξοστοιχία, συρμός 3. **σιδηροδρομοί** (οι) το σύνολο του σιδηροδρομικού υλικού (γραμμές, αυτοκινητάμαξες, εξοπλισμός, εγκαταστάσεις), καθώς και των υπηρεσιών οι οποίες εξυπηρετούν το κοινό που μετακινείται με το παραπάνω μέσο: η *κυβέρνηση αποφάσισε την επιπλέον χρηματοδότηση των ελληνικών ~* || *Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος* · 4. (μτφ.) για πολυσύλλαβη λέξη: *το όνομα της είναι σωστός ~!* 5. (μτφ.) το επίμηκες μεταλλικό εξάρτημα της κορνίζας των κουρτινών, που μοιάει με ράγες, όπου τοποθετούνται και κινούνται ελεύθερα τα πιαστράκια από τα οποία κρεμάται η κουρτίνα. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. chemin de fer]. **σιδηροθεραπεία** (η) {σιδηροθεραπειών} η θεραπευτική μέθοδος που βασίζεται στη χρήση ενώσεων σιδήρου και των παραγώνων του. **σιδηροκατασκευή** (η) η κατασκευή της οποίας τα δομικά υλικά είναι από σίδηρο. **σιδηρόκρμα** (το) {σιδηροκράματος | -ατα, -άτων} κάθε κράμα με άλλων που περιέχει σίδηρο (βλ. λ.) και ειδικότ. αυτό που χρησιμοποιείται στη χαλυβουργία για τον εξευγενισμό και την παραγωγή ειδικών χάλυβων. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. ferro-alliage]. σιδηρολοστός κ. **σιδερολοστός** (ο) λοστός από σίδηρο. **σιδηρομετάλλευμα** (το) {σιδηρομεταλλεύματος | -ατα, -άτων} το μέταλλευμα σιδήρου. [ETYM₁ Απόδ. του αγγλ. iron ore]. **σιδηρομεταλλουργία** (η) {σιδηρομεταλλουργιών σημ. 2} 1. η βιομηχανική παραγωγή ακατέργαστων ή ημικατεργασμένων προϊόντων από σίδηρο, που γίνεται κατόπιν επεξεργασίας των σιδηρούχων μεταλλευμάτων 2. (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα, το εργοστάσιο στο οποίο παράγονται τέτοια προϊόντα. σιδηρονικέλιο (το) {σιδηρονικελίου} κράμα σιδήρου και νικελίου, που χρησιμοποιείται στη βιομηχανία λόγω των ιδιοτήτων του που έχουν σχέση με τη διαστολή, τον μαγνητισμό και την αντοχή στη διάβρωση. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. feronickel]. **σιδηροπαγής**, -ής, -ης {σιδηροπαγ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει συνδεθεί ή ενισχυθεί με σίδηρο (βλ. λ.): ~ *κατασκευή* | *κονίαμα* (μείγμα τσιμεντού, άμμου και νερού με ενίσχυση από σιδερένιες βέργες, το οπλισμένο σκυρόδεμα ή μετετόν αρμέ). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM < σίδηρος + -παγής < θ. παγ- του αρχ. πήγνυμι (πβ. παθ. αόρ. β' έ-παγ-ην), βλ. λ. *πάγος, πήξω*].

σιδηροπενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μείωση του φυσιολογικού ποσού σιδήρου ή η έλλειψη του στους ιστούς του σώματος, που έχει ως συνέπεια σειρά διαταραχών, όπως λ.χ. αναμία, ατροφία του βλεννογόνου του στόματος, της γλώσσας και του οισοφάγου. — σιδηροπενικός, -ή, -ό.

[ETYM· Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sideropenic]. σιδηροπυρίτης (ο) {σιδηροπυρίτων} ΓΕΩΛ. θειούχο ορυκτό του σιδήρου (βλ.λ.) με χαρακτηριστικά λαμπερό, χρυσοκίτρινο χρώμα, που απαντά στη φύση σε μεγάλες ποσότητες, έχει την ιδιότητα να παράγει σπινθήρα, όταν χτυπηθεί με ασάλινο αντικείμενο, και χρησιμοποιείται ευρέως για την παραγωγή θεικού οξέος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. iron pyrite]. σιδηροπάλαιο (το) [1889] (λόγ.) το κατάσταση στο οποίο πολούνται σιδερένια και γενικά μεταλλικά αντικείμενα, σκευή, εργαλεία, κυρίως κ.λπ. ΣΥΝ. (καθμ.) σιδεράδικο. — σιδηροπόλης (ο) [μτγν.] σίδηρος (ο) {σιδηρ-ου | -ων, -ους} 1. ΧΗΜ. σκληρό βαρύ μέταλλο (σύμβολο Fe), ανθεκτικό και εύκολο στην κατεργασία, που απαντά σε μεγάλες ποσότητες στη φύση (αλλά και σε μικρές ποσότητες στο αίμα και σε ορισμένες τροφές) και χρησιμοποιείται ευρύτατα για την κατασκευή εργαλείων, σκευών, μηχανημάτων κ.λπ. (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.): ~ *ακατέργαστος* | *κατεργασμένος* | *σφυρήλατος* (αυτός που έχει υποστεί επεξεργασία με σφυρί) | *κοινοποιημένος* (που έχει μορφή λεπτότατης σκόνης) || ~ σε *ράβδους* | σε *ελάσματα* || *κράματα* του ~ || το *σπανάκι* και οι *φακές περιέχουν* ~ ΣΥΝ. σίδηρο- φρ. *διό πυρός και σιδήρου* βλ. λ. *πυρ* 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. *Εποχή του Σιδήρου* το πολιτισμικό στάδιο της εξέλιξης του ανθρώπου, που ακολούθησε την Εποχή του Λίθου και του Χαλκού και κατά το οποίο ο σίδηρος αντικατέστησε τον χαλκό στην κατασκευή των απαραίτητων εργαλείων και όπλων (για την ΝΑ. Ευρώπη τοποθετείται χρονικά γύρω στα 1200 π.Χ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*.

[ETYM αρχ., αν. ετύμου, αφού πρόκειται για μέταλλο άγνωστο στους ινδοευρωπαϊκούς λαούς. Ήδη στα ομηρικά έπη ο σίδηρος παρουσιάζεται ως ένα σπάνιο, πολύτιμο μέταλλο, το οποίο χρησιμοποιούσαν σε όπλα και εργαλεία (το συνηθισμένο μέταλλο είναι ο χαλκός), ενώ δεν απαντά καθόλου στις μυκηναϊκές πινακίδες. Η επιχειρηθείσα σύνδεση με την κωκασ. λ. zido «σίδηρος» θεωρείται επισφαλής, όπως και η παλαιά συσχέτιση με το lat. sidus «άστρο, μετεωρίτης» (αδύνατη η σηματολ. μετάβαση). Κατ' άλλους, η λ. *σίδηρος* είχε αρχικά τη σημ. «κόκκινο μέταλλο» και συνδ. με το αρχ. σίδη «ροδιά» (επίσης δάνειο), ανάγεται δε σε προελλην. *sida «κόκκινος». *σιδηρόστρωση* (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεω'} η στρώση του εδάφους με σιδηροτροχιές για τη' κατασκευή σιδηροδρομικής γραμμής. *σιδηροτέχια* (η) {χωρ. πληθ.} η τέχ' η τέχ' της κατεργασίας του σιδήρου και του χάλυβα ΣΥΝ. σιδηροουργία. *σιδηροτροχιά* (η) [1888] καθεμία από τις σιδερένιες γραμμές (δοκούς) ορισμένου πάχους, που τοποθετούνται ανά δύο παράλληλα και αποτελούν τον δρόμο (βάση) πάνω στον κινούνται τα τρένα και τα τραμ.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. voie ferrée].

σιδηρούν επίθ. -> σιδηρούς

σιδηροουργείο (το) [μτγν.] (λόγ.) το εργαστήριο κατεργασίας σιδήρου (βλ.λ.) ΣΥΝ. (καθμ.) σιδεράδικο. *σιδηροουργία* (η) [μτγν.] {σιδηροουργιών σημ. 2} 1. το σύνολο των τεχνικών μεθόδων που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή της και κατεργασία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχ' η τέχ' της κατεργασίας του σιδήρου και του χάλυβα ΣΥΝ. σιδηροτεχνία. *σιδηροτροχιά* (η) [1888] καθεμία από τις σιδερένιες γραμμές (δοκούς) ορισμένου πάχους, που τοποθετούνται ανά δύο παράλληλα και αποτελούν τον δρόμο (βάση) πάνω στον κινούνται τα τρένα και τα τραμ.

[ETYM. μτγν. < σίδηρος + -ουργός < έργον]. *σιδηρούς*, -ά, -ούν (λόγ.) 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από σίδηρο ή από χάλυβα: ~ *έλασμα* | *σφαίρα* | *πίλη* | *ημιαξόνιο* | *ράβδος* | *οδός* (η σιδηροδρομική γραμμή) | *σταυρός* (πρωσικό στρατιωτικό παράσημο του περσικού αιώνα) ΣΥΝ. σιδερένιος 2. (μτφ.) σκληρός και ανθεκτικός, αυτός που δεν λυγίζει, που δεν υποχωρεί εύκολα: ~ *κυβερνήτης* | *καγκελάριος* || *σιδηρά βασίλισσα* | *κυρία* (που κυβερνά με *σιδηρά πυγμή*, με αποφασιστικότητα, προσωπικότητα της πρώην προθυπουργού της Μ. Βρετανίας Μ. Θάτσερ) || ~ *χαρακτήρας* | *θέληση* | *πυγμή* | *πειθαρχία* ΣΥΝ. σκληρός, άκαμπτος- φρ. (α) *σιδηρούν παραπέτασμα* (κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου) το πολιτικό, στρατιωτικό και ιδεολογικό φράγμα που χώριζε τη Σοβιετική Ένωση και τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας από τις χώρες της Δύσης (Η.Π.Α., Δυτική Ευρώπη, μέλη του ΝΑΤΟ) (β) ΟΙΚΟΝ. *σιδηρούν απόθεμα* η ελάχιστη ποσότητα περιουσιακών αποθεμάτων (λ.χ. πρώτων υλών, εμπορευμάτων κ.ά.), που είναι απαραίτητα για τη συνέχιση της λειτουργίας μιας οικονομικής μονάδας.

[ETYM < αρχ. σιδηρούς < σίδηρος (βλ.λ.) + κατάλ. -εος | -ούς (πβ. *χρύ-σεος* - *χρυσούς*, *πορφύρεος* - *πορφύρους*). Ο τ. *σιδηρούς* εμφανίζει συναίρεση, ενώ ο καταβισμός του τόνου στη λήγουσα οφείλεται σε αναλογία προς τις πλάγιες πτώσεις: *τού σιδηρ-έου* - *σιδηρ-ού*, οπότε και *ό σιδηρ-εος* - *σιδηρούς*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια: *σιδηρά κυρία* (< αγγλ. Iron Lady), *σιδηρούν παραπέτασμα* (< αγγλ. Iron Curtain), *σιδηρά πυγμή* (< αγγλ. iron fist) κ.ά. Ειδικός ο όρος *σιδηρούν παραπέτασμα* πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Ου.

Τσώρτσιλ το 1945].

σιδηρούχος, -ος, -ο [1812] (λόγ.) αυτός που περιέχει σίδηρο (βλ.λ.) ή μία από τις ενώσεις του σιδήρου: ~ *μέταλλο* || ~ *ιαματική πηγή* (της οποίας το νερό περιέχει περισσότερα από δέκα μικρογραμμάρια σιδήρου ανά λίτρο) | *νερό*. [ETYM. < σιδηρ(ο)- + -ούχος < έχω].

σιδηρόφρακτος, -η, -ο -> σιδηρόφρακτος

σιδηρόφρυχέιο (το) [μτγν.] το ορυχείο από το οποίο εξορύσσεται σίδηρος, μεταλλείο σιδήρου.

Σιδνεί (το) -> Σύδνεϋ

Σιδάνα (η) αρχαία πόλη και λιμάνι της Φοινίκης. Επίσης (λόγ.) Σιδών {Σιδώνος}.

[ETYM < αρχ. Σιδών, -ώνος, από το όν. της φων. θεότητας Tsid. Η αραβ. ονομασία Sayida προέρχεται από την Ελληνική].

Σ.Ι.Ε.Ι.Ε. (ο) Σύνδεσμος Ιδρυτών Ελληνικών Ιδιωτικών Εκπαιδευτηρίων.

σιέλ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει το γαλανό χρώμα του ουρανού, γαλάζιος: ~ *πουκάμισο* 2. *σιέλ* (το) το ίδιο το γαλανό χρώμα του ουρανού: *μον άρσέει το* ~. [ETYM. < γαλλ. ciel «ουρανός - γαλανός» < lat. caelum «ουρανός»].

Σ.Ι.Ε.Λ.Θ. (ο) Σύλλογος Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργιών Θεσσαλονίκης. *σιελόρροια* (η) [1876] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΙΑΤΡ. η υπερβολική έκκριση σάλιου (βλ.λ.), που οφείλεται σε παθήσεις των σιαλογόνων αδένων (βλ. κ. λ. *σιαλόρροια*).

σιέλος (ο) -> σιάλος

Σιέρα Λεόνε (η) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Sierra Leone = Δημοκρατία της Σιέρα Λεόνε) κράτος της Δ. Αφρικής, που βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό, με πρωτεύουσα το Φρήταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το λεόνε.

[ETYM < αγγλ. Sierra Leone «οροσειρά του λιονταριού» < ισπ. sierra «οροσειρά» (< lat. serra «κρίον») + ισπ. león «λιοντάρι» (< lat. leo, -onis). Σύμφωνα με τοπικές μαρτυρίες, η ονομασία οφείλεται στον θόρυβο που προξενούν οι συνεχείς καταγίδες και οι κεραυνοί πάνω από τα βουνά της χώρας].

σιέστα (η) {χωρ. πληθ.} ο μεσημεριανός ύπνος, η μεσημεριανή ανάπαυση.

[ETYM. < ισπ. siesta < lat. sexta (hora) «έκτη (ώρα)», δηλ. μεσημέρι, σύμφωνα με το καθολικό ωρολόγιο πρόγραμμα, διάστημα που είναι αφιερωμένο σε προσευχή και στοχασμό].

σιζ ο ρ. αμετβ. {έσεια} (λόγ.-σπάν.) 1. βγάζω συριστικό ήχο, σαν αυτόν που παράγεται κατά το σρήσιμο της φωτιάς ή όταν πυρωμένο μέταλλο βυθίζεται σε κρύο νερό: το φίδι *σιζεί* 2. (κατ' επέκτ. για πρόσ.) προφέρω τον συριστικό φθόγγο «σ» παρατεταμένα, κυρ. ζητώντας από τους άλλους να σωτηθούν 3. ΓΛΩΣΣ. *σιζόντες φθόγγοι* | *σιζο-ντα* (τα) οι φθόγγοι που παριστάνουν με τα γράμματα σ, ζ, τζ, κατά την παραγωγή των οποίων ακούγεται «σφυριχτός» ήχος οι συριστικοί φθόγγοι (βλ. λ. *συριστικός*).

[ETYM. αρχ. < ονομασποιημένη ρίζα Ι.Ε. *sw(e)- «σφυρίζω, εκβάλλω συριστικό ήχο», lat. sibilo (> γαλλ. siffler), ιφλ. setim, ουαλ. chwytlu κ.ά. Βλ. κ. *σιγή*, *σιωπός*].

σιωμρό επίθ. {άκλ.} (για ρούχα) διαφανής: η *τραγουδίστρια φορούσε ένα τσιωμρό* - *πουκάμισο* || ~ *ροούτα*.

[ETYM. < αγγλ. see-through «διαφανής» < see «βλέπω» + through «διά μέσου»].

σιουσμός (ο) ΘΡΗΣΚ. ο δεύτερος μεγαλύτερος κλάδος του Ισλάμ (μετά τους σουνιτες), του οποίου τα μέλη (σιίτες) είναι οι κύριοι εκπρόσωποι του μαχητικού ισλαμικού φονταμενταλισμού. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. shiism, βλ. λ. *σιίτης*].

σιίτης (ο) {σιιτών}, *σιίτισσα* (η) {σιιτισσών} μουσουλμάνος που έχει ασπαστεί τον ουσμό: οι *Πέρσες είναι σιίτες*, ενώ οι *Τούρκοι σουνιτες* (βλ. κ. λ. *σουνίτης*). — σιιτικός, -ή, -ό.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Shiite < αραβ. shi'ah «οπαδός» < si'ah «μερίδα» (< ρ. šā'a «συνουδένω»), επειδή οι σιίτες υποστήριζαν την παράταξη του Αλή (αραβ. āli'at Ali), γαμπρού του Μωάμεθ, ως εκφραστή του μουσουλμανισμού και διάδοχο του Προφήτη]. σικ επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που διαθέτει γοητεία και κομψότητα, συνδυασμένη με αριστοκρατικό αέρα και στυλ: με *πλησίσε ένας κύριος πολύ* ~ || το *ντύσιμο του δεν είναι* ~ || ~ *έκφραση* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. κομψός ΑΝΤ. άκομψος, κακόγουστος, κίτσ 2. (για τρόπους συμπεριφοράς) που χαρακτηρίζονται από διακριτικότητα, εύστοχη επιλογή εκφραστικών μέσων, λεπτότητα χειρισμών: ο *τρόπος συμπεριφοράς του δεν είναι καθόλου* ~ ΣΥΝ. χαριτωμένος, γοητευτικός, κομψός ΑΝΤ. άκομψος, τραχύς 3. (ως επίφρ.) με τρόπο κομψό, με αίσθηση του ωραίου, συνδυάζοντας καλαισθησία και πολυτέλεια: η *νεαρή κυρία ήξερε να ντύνεται πολύ* ~ ΣΥΝ. καλαίσθητα, με γούστο ΑΝΤ. κακόγουστα, κίτσ.

[ETYM. < γαλλ. chic «κομψότητα, φινέτσα» < γερμ. schick]. (sic) επίφρ. lat. (προφέρεται *σικ*) ελλην. έτσι-έτσι ακριβώς, κατ' αυτό τον τρόπο- η λ. χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο (εφημερίδες, περιοδικά, κριτικά έργα κ.λπ.) συνήθ. ειρωνικά, βρίσκεται πάντοτε μέσα σε παρένθεση και δίνει έμφαση σε ένα στοιχείο του λόγου που πρέπει να προσέξει ο αναγνώστης, επειδή αυτό είναι εσφαλμένο, παράδοξο ή αδόκιμο: για «εντεχνόποίηση (sic) της μουσικής» *έκανε λόγο γνωστός συνάδελφος* || *στους υποτίλους του ντοκιμαντέρ ανε-γράφη «τροπικό κλίμα» (sic) και προφανώς δεν αναφερόταν σε αμπέλι...*

[ETYM < lat. sic «έτσι»]. **Σικάγο** (το) πόλη των Β. Η.Π.Α., γνωστή για τη δράση των συμμοριών την εποχή της ποταοαγούρευσης κατά τη δεκαετία του 1930- κυρ. με-

τωνουμ. σε φρ. που αναφέρονται σε ένοπλες συμπλοκές κακοποιών μεταξύ τους ή με την αστυνομία, σε καταδιώξεις παρανόμων μέσα στην πόλη κ.τ.ό.: ~ *θύμιζε γτες το κέντρο της Αθήνας* || σε ~ *μετατράπηκε η παραλιακή λεωφόρος, με ανταλλαγές πυροβολισμών και κυνηγητό των κακοποιών στους γύρω δρόμους.*

[ETYM. < αγγλ. Chicago, από ινδιάν. λ. που σημαίνει πιθ. «άγριο κρεμμύδι, σκόρδο», από τα εδάδια φυτά που υπήρχαν άφθονα γύρω από τη λίμνη Μίσιγκαν].

σικάλη (η) {-ης κ. -άλεως | χωρ. πληθ.} φυτό ποώδες, μονοετές ή πολυετές, με πλούσιο ριζικό σύστημα, βλαστού και φύλλα που μοιάζουν με του σιταριού (αλλά είναι μακρύτερα) και στάχυα που αποτελούνται από δύο ή περισσότερα μικρά στάχυα, στα οποία αναπτύσσονται μονόσπερμοι καρποί: *καλλιέργεια σικάλεως* || ψωμί | *φρυγανιά σικάλεως* ΣΥΝ. βρία. [ETYM. μεσν. < λατ. secale | sicale, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

σικάτος, -η, -ο (οικ.) αριστοκρατικό κομψός, αυτός που διαθέτει χάρι και γοητεία: ~ *κυρία* || ~ *εμφάνιση* || *ντύσιμο* ΣΥΝ. σικ ANT. κακόγουστος, κίτς. [ETYM. < σικ (< γαλλ. chic) + παραγ. επίθημα -άτος, πβ. κ. *τρεχ-άτος, φενυ-άτος*].

σικέ επίθ. {άκλ.} (καθημ.) αυτός που το αποτέλεσμα του έχει προκαθοριστεί με παρασκευασμένες ενέργειες και μουσικές συμφωνίες των εμπλεκόμενων μερών: ~ *αγωνίας* | *παγκινιά* ΣΥΝ. στημένες, προκαθορισμένες, φτειαγτός. [ETYM. < γαλλ. chiqué «προσποιητός, απατηλός» < chic (βλ. κ. *σικ*)].

Σικελία (η) νησί της Ιταλίας απέναντι από τις ΝΑ. ακτές της, το μεγαλύτερο και ένα από τα πιο πυκνοκατοικημένα της Μεσογείου Θαλάσσης, με πρωτεύουσα το Παλέρμο. — *Σικελός* [αρχ.] κ. *Σικελιώτης* [αρχ.] κ. (λαϊκ.) *Σιτσιλιάνος* (ο), *Σικελή* [αρχ.] κ. *Σικελιάτισσα* κ. (λαϊκ.) *Σιτσιλιάνη* (η), *σικελικός, -ή, -ό* [αρχ.] (βλ. λ.) κ. *σικελιώτικος, -η, -ο* κ. (λαϊκ.) *σιτσιλιάνικος* [ETYM. < αρχ. *Σικελία* | *Σικανία*, από την ονομασία των λαών που κατοικούσαν εκεί, *Σικελοί* | *Σικανοί* (λατ. Siedi | Sicani). Και τα δύο ονόματα είναι αγν. ετύμου].

σικελικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη Σικελία ή τους Σικελούς: ~ *ιστορία* | *μαρία* | *έθιμο* | *προϊόν* 2. *Σικελικός Εσπερινός* (ιταλ. il Vespro Siciliano) (α) ΙΕΤ. η σφαγή Γάλλων στο Παλέρμο της Σικελίας το 1282 κατά την ώρα του εσπερινού, με την οποία άρχισε η επανάσταση των Σικελών εναντίον του Καρόλου Α, βασιλιά της Νε-απόλεως-Σικελίας (β) (κατ' επεκτ.) κάθε μεγάλη σφαγή (πβ. *νύχτα του Αγ. Βαρθολομαίου*, λ. *Βαρθολομαίος*).

Σικίνος (η) {Σικίνου} 1. νησί των Κυκλάδων μεταξύ της Ίου και της Φολεγάνδρου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — *Σικινιώτης* (ο), *Σικινιώτισσα* (η), *σικινιώτικος, -η, -ο*.

[ETYM. αρχ., από τον ομώνυμο γιο του Θόαντος, βασιλιά της Λήμνου].

σικλός κ. *σύλλος* (ο) (λόγ.-σπάν.) ο κάδος που χρησιμοποιείται για άντληση ή μεταφορά νερού, ο κουβάς.

[ETYM. < αρχ. *σίκλος* | *σίγλος*, σμπτ. δάνειο (πιθ. μέσω της Φοινικικής), πβ. εβρ. Seqél (όπως ονομάζεται και σήμερα το νόμισμα του Ισραήλ), ακκαδ. seqū].

σικιά (η) {σικιών} (λόγ.-σπάν.) 1. (α) μικρό γυάλινο δοχείο, παρόμοιο με κομκόθι ως προς το σχήμα, που χρησιμοποιείται για τη δημιουργία τοπικής συμμόρφσης του αίματος για θεραπευτικούς σκοπούς-η βεντούζα (βλ. λ.) (β) *χαρακτήρι σικιά* βεντούζα που τοποθετείται σε χαραγμένη με αιχμηρό όργανο επιφάνεια του σώματος, συνήθ. της πλάτης, ώστε να προκληθεί συγκέντρωση και εκροή αίματος ΣΥΝ. κοπή βεντούζα 2. (συνεκδ.) ο τοπικός ερεθισμός που προκαλείται στο δέρμα από την τοποθέτηση βεντούζας πάνω σε αυτό 3. ΙΑΤΡ. *μαγευτική σικιά* συσκευή κενού που χρησιμοποιείται κατά τον τοκετό για την υποβοήθηση της εξαγωγής του εμβρύου.

[ETYM. αρχ., αρχική σμτ. «αγριοκολοκυθιά», πιθ. δάνειο, όπως επι-μαρτυρείται από την εναλλαγή *Σικιών* | *Σεκιών* (τόπων), καθώς και από τα ποικίλα επίθημα *σικ-ία* | *σικ-ος* | *σικ-ος*. Η πηγή προελεύσεως της λ. παραμένει άγνωστη, οι δε συσχετισμοί με αρχ. ρωσ. tyku «κολοκύθη» ή με το λατ. cucumis «αγγούρι» (πιθ. μεσογ. προελ.), μέσω της «γλώσσας» του Ησυχίου *κύκνον* τον *σικιών*, δεν εξηγούνται ικανοποιητικά. Η σμτ. «βεντούζα», ήδη αρχ., αιτιολογείται από την ομοιότητα του καρπού της αγριοκολοκυθιάς με το ποτήρι που χρησιμοποιείται στις βεντούζες). *σικυός* κ. *σικυός* (ο) (λόγ.) 1. ΒΟΤ. η αγουριά (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) ο καρπός του φυτού αυτού, το αγγούρι (βλ. λ.) • 3. ΒΟΤ. το φυτό πεπονιά (βλ. λ.).

[ETYM. < αρχ. *σίκυος* | *σικυός*, μεταπλ. τ. του ουσ. *σικιά* (βλ. λ.)]. *θικυός* (η) {σικ-υός | -ύων} (λόγ.-σπάν.) ΒΟΤ. η καρπούζια (βλ. λ.). [ETYM. μτγν., μεταπλ. τ. του αρχ. *σικιά* (βλ. λ.)]. *σιλασιέ* κ. *σιλανσιέ* (το) {άκλ.} εξάρτημα αυτοκινήτου, ο σιαστήρας.

[ETYM. < γαλλ. silencieux «σιωπηλός» < λατ. silentiosus < silentium «σιωπή» (< p. silēre «σιγά, σιωπά»)].

Σίλεσία (η) περιοχή της ΝΑ. Πολωνίας. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Silésie (γερμ. Schlesien) < μεσν. λατ. Silesia < πολ. Slezka (σύγγρ. Slask) < πολ. γερμ. Silingia, περιοχή στην οποία κατοικούσε το βανδαλικό φύλο Silingi].

Σιλίνος κ. *Σειληνός* (η) ΜΥΘΟΛ. καθέναν από τους δαίμονες με ανθρώπινη μορφή, αφτιά ζώου και ουρά, που ανήκαν στη συννοδία (στον θίασο) του Διονύσου. — *σιληνικός, -ή, -ό* [αρχ.]. [EEYM < αρχ. *Σειληνός* (ο τ. *Σιλ-είναι* ο ορθά παραδεδομένος), αγν. ετύμου, πράγμα που συμβαίνει συχνά με πρόσωπα συνδεόμενα με τη λατρεία του Διονύσου (βλ. κ. *άτυρος*). Έχει προταθεί η σύνδεση

με θρακ. λ. που σημαίνουν «κρασί, οίνος» (λ.χ. *ζίλα, ζελα, ζελάς, ζήλας*), ενώ, κατ' άλλη εκδοχή, *Σιλίνος* < θρακ. **ΣιλΡάνος* = λατ. Silvanus < silva «δάσος» (η άποψη αυτή προσκρούει στη σχετική χρονολόγηση των τ.). Τέλος, έχει διατυπωθεί η υποθ. ότι η λ. σήμαινε αρχικά «μαλλιαρός, τριχωτός» και, επομένως, συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *σίλλον τριχόμα*. *σικλήνη* (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. καθεμιά από τις συνθετικές, οξυγονούχους οργανικές ενώσεις του πυριτίου, που εμφανίζονται σε γρήη, ελαιώδη ή πολτώδη μορφή ή έχουν χαρακτηριστικά του καουτσούκ ή ρητινών και χρησιμοποιούνται ευρέως στη βιομηχανία ως αντισυ-γκολλητικά μέσα, ως ηλεκτρομονωτικά υλικά κ.ά., αλλά και στην αισθητική και πλαστική χειρουργική (κυρ. του στήθους, των χειλιών κ.α.).

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. silicon < silica, το διοξείδιο του πυριτίου (SiO₂), < λατ. silex, -icis «πυρόλιθος, χαλίκι». σιλ(το) {άκλ.} 1. αεροστεγής κατασκευή για την αποθήκευση και συντήρηση σιτηρών, χορταριού, ριζών και βολβών, που διαθέτει επιπλέον μηχανικές εγκαταστάσεις για γρήηρο φώρτωση και εκφόρτωση των προϊόντων αυτών 2. ΣΤΡΑΤ. υπόγεια εγκατάσταση στην οποία αποθηκεύονται βαλλιστικά βλήματα.

[ETYM. < γαλλ. silo < ισπ. silo «υπόγεια αποθήκη», αββ. ετύμου, πιθ. < κελτ. *silon «σπόρος φυτού» ή < βασκ. zilo «κρύπα». Η απουσία συγγενών λ. καθιστά λιγότερο πιθανή την αναζήτηση ετύμων στη λατινική ή την ελληνική γλώσσα]. *Σιλουανός* (ο) όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας: Άγιος ~ ο *Αθωνίτης*.

Σιλουέτ μτγν. κύρ. όν. < λατ. Silvanus, θεότητα των δρυμών, < silva «δάσος, δρυμός». *σιλουέτα* (η) {σιλουετών} 1. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η απεικόνιση προσώπου ή πράγματος μόνο με το περίγραμμα, ενώ το εσωτερικό του περισταται μελανό ΣΥΝ. σκιαγράφημα, σκιαγραφία 2. (κατ' επεκτ.) οι γραμμές του σώματος ανθρώπου ή ζώου, που στο σύνολο τους συνθέτουν την οπτική εικόνα του σώματος: η *μικροσκοπική της-μόλις διακρινόταν μέσα στο σκοτάδι* || *στο βάθος ήταν καθισμένη μια λευκή* ~ 3. λεπτό και κομψό ανθρώπινο σώμα, ιδ. γυναικείο: η *μέθοδος αυτή θα σας βοηθήσει να διατηρήσετε τη ~ σας χωρίς μεγάλες θυσίες* || *οι νέες προτάσεις της μόδας αναδεικνύουν τη ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*. [ETYM. < γαλλ. silhouette < φρ. à la silhouette, από το όνομα του Γάλλου υπουργού των Οικονομικών Etienne de Silhouette (1709-67), είτε επειδή διακοσμούσε το σπίτι του με περιγράμματα μορφών είτε επειδή, όπως λέγεται, η θητεία του ήταν πολύ σύντομη και πέρασε απαρατήρητη]. *σιλουρός* (ο) {σιλουρ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) το ψάρι γουλιανός (βλ. λ.). [ETYM. μτγν. < σιλ- (αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *σίλλον τριχόμα*) + -ουρος < ουρά]. *Σιλούαμ* (το) {άκλ.} στη ΦΡ. *κολυμβήθρα του Σιλούαμ* βλ. λ. *κολυμβή-θρα*.

[ETYM. μτγν. < εβρ. siloah «υδραγωγός»]. *σιμά* επίρρ. (λαϊκ.) σε μικρή απόσταση, κοντά: *κάθισε ~ στο παράθυρο* || *πήγε ~ της* ΣΥΝ. (λόγ.) *εγγύς, πλησίον* ANT. μακριά, (λαϊκ.) *υλάργα*.

[ETYM. μεσν. < αρχ. *σιμός* «αυτός που έχει πλακουττωτή μύτη, ο κε-καμμένος» (βλ. λ.)]. *σιμιγδαλένιος, -ια, -ιο* (για αρτοσκευάσματα και γλυκύσματα) αυτός που έχει φτιαχτεί με σιμιγδάλη: ~ *χαλβάς* | *κουλλούρια* | *ψωμί*. *σιμιγδάλι* (το) {σιμιγδαλ-ιού | -ιών} χοντρό, λευκό αλεύρι καλής ποιότητας από σκληρό σιτάρι, που παρασκευάζεται με άλεση των κόκκων του δημητριακού, οι οποίοι έχουν προηγουμένως διαβραχεί και κατόπιν ξηραίνονται και κοσκινιστούν. [ETYM. μεσν. < μτγν. *σιμιδάλλιον*] (με επίδρ. της λ. *άμυγδαλον*), υποκ. του αρχ. *σιμιδάλλης* (βλ. λ.)]. *σιμιτζής* (ο) {σιμιτζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που φτειαίνει ή/και πουλά σιμιτρία (βλ. λ.).

[ETYM. < τουρκ. simitçi < simit «κουλλούρι» (βλ. κ. *σιμίτι*)]. *σιμίτι* (το) {σιμιτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρό μαλακό κουλλούρι με στρογγυλό, πεπλατυσμένο σχήμα.

[ETYM. Αντιδάν., < τουρκ. simit «κουλλούρι» < αραβ. semid < αρχ. *σιμιδάλης* (βλ. λ.)]. *σιμός, -ή, -ό* (λόγ.) 1. (για μύτη) πεπλατυσμένος και με τα ρουθούνια προς τα έξω ΣΥΝ. πλακουττωτός 2. (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που έχει πλακουττωτή μύτη, δηλ. πεπλατυσμένη και με τα ρουθούνια προς τα έξω ANT. (λόγ.) γρυπός. — *σιμότητα* (η) [αρχ.] (σμη. 1). [ETYM. αρχ. (ήδη μκ. si-mo), με επίθημα -μός (πβ. *θερ-μός*), αββ. ετύμου. Σχετικά με την ετυμ. του θ. σι-, δεν θεωρείται πιθ. η αναγωγή στην Ι.Ε. ρίζα *swi- (< *swe(i)- «κάμπω, στρέφω») και η σύνδεση με νορβ. svíma «κλυδωνίζομαι, τρεκλίζω», ουαλ. chwidl «στριφογυρίζω». Ορισμένοι μελετητές συνδέουν τη λ. με τα επίθ. *σίλλος* «αλληθώρος» και *σικχός* «βδελυρός, αηδιαστικός» (βλ. κ. *σιχάινωμα*)]. *σιμόν* (ο) {άκλ.} εξαιρετικά θερμός και ζηρός τοπικός άνεμος, που πνέει στη Σαχάρα και την Αραβική Χερσόνησο, σηκώνοντας σύννεφα άμμου (αμμοστροβίλους) και προκαλώντας κύματα καύσωνα. [ETYM. < αγγλ. simoon < αραβ. samum «δηλητηριώδης άνεμος»]. *σιμιτί* (το) (CB) {άκλ.} συσκευή που εκπέμπει κύματα σε μικρές αποστάσεις και χρησιμοποιείται συνήθως από οδηγούς ταξί, φορτηγών κ.λπ., για να επικοινωνούν μεταξύ τους.

[ETYM. < αγγλ. CB, ακρωνύμιο των λ. c (citizen's) (and) «διάλυος των πολιτών»]. *σίμομα* (το) → *σιμών*

Σίμων (ο) {Σίμων-ος, -α} 1. το αρχικό όνομα του Αποστόλου Πέτρου 2. όνομα προσώπων της Κ.Δ.: ~ ο *αδελφός* ο *Κυρηναίος* (ο άνθρωπος

που ανάγκασαν οι Ρωμαίοι να «άρη τον Σταυρόν» του Κυρίου) 3. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 4. ανδρικό όνομα. Επίσης (κα-θημ.) **Σίμος** [ETYM, μτγν. κύρ. όν., παράλλ. τ. του όνομ. *Σιμεών* (βλ.λ.)]. **σιμωνία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η τακτική του Σίμωνος του Μάγου, εκπροσώπου του αιρετικού γνωστικισμού κατά την αποστολική ποχή, που ασπάστηκε τον χριστιανισμό και βαπτίστηκε αλλά «πικρήρησ» να εξαγοράσει με χρήματα τη δύναμη της χάριτος του Αγίου Πνεύματος (Κ.Δ. *Πράξ* 8, 9-25) 2. (κατ' επέκτ.) (α) η εμπορία της θείας χάριτος ή ιερών πραγμάτων, εικόνων, αγίων λειψάνων κ.λπ. ή η οικονομική εκμετάλλευση της θείας Ευχαριστίας: δύο κληρικοί προσήχθησαν στο εκκλησιαστικό δικαστήριο κατηγορούμενοι για ~ (β) (γενι-κότ.) η εκμετάλλευση της θρησκευτικής πίστης για οικονομικά όφελή 3. (ειδικότ.) η χειροτονία ή η προαγωγή διακόνων, ιερέως ή επισκόπου με δωροδοκία. [ETYM, μεσν. < μτγν. *Σίμων* (ό μάγος)].

σιμωνιάκος, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη σιμωνία (βλ.λ.), που ανάγεται σε αυτήν (ή τη χαρακτηρίζει: ~ *αδίκημα* | *συμπεριφορά* 2. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που διεπράξε σιμωνία ή που πέτυχε τη χειροτονία του, την προαγωγή του κ.λπ. με σιμωνία: ~ κληρικός | *επίσκοπος*.

Σιμωνίδης (ο) (-η κ. -ου) ο *Κείος* αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (556-468 π.Χ.), ο οποίος συνέθεσε επιγράμματα, παιάνες, επίγραμμα. [ETYM, αρχ. κύρ. όν. < *Σίμων* (< επίθ. *σιμός*, βλ.λ. άσχετο με το μτγν. όν. *Σίμων* | *Σιμεών*) + παραγ. επίθημα -ίδης].

σιμών ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σιμώνω} (λαϊκ.) ♦ 1. (αμετβ.) έρχομαι κοντά, φθάνω σε μικρή απόσταση: *περίεργος, σίμωνε να δει τι γίνεται* || το τέλος | *η ώρα του χωρισμού σιμώνει* ΣΥΝ. πλησιάζω, προσεγγίζω, κοντεύω, ζυγώνω ANT. απομακρύνωμαι, ξεμακραίνω, (λαϊκ.) αλω-γεύω ♦ 2. (μετβ.) (σπανιότ.) φέρνω (κάτι) σε μικρή απόσταση, κάνω να πλησιάζει: *σίμωνε την κόπια στα χείλη του και ήπτε τον καφέ* ANT. απομακρύνω. — **σιμώνια** (το). [ETYM, μεσν. < επίθρ. *σιμά* (βλ.λ.)].

Σινά (το) {άκλ.} 1. όρος που βρίσκεται στην ομώνυμη τριγωνική χερσόνησο (Χερσόνησος του Σινά), η οποία ενώνει την Αίγυπτο (στην οποία και ανήκει) με την Ασία θεωρείται το όρος στο οποίο ο Θεός παρέδωσε στον Μωσή τις Δέκα Εντολές και αποτελεί ιερό τόπο τόσο της χριστιανικής όσο και της ισλαμικής παράδοσης: *ασηκνείει στην έρημο του ~ 2. Μονή Σινά* περίφημη ορθόδοξη μονή, που ιδρύθηκε στο παραπάνω όρος τον 6ο αι. από τον Ιουστινιανό. — **Σιναιτικός** (ο) (βλ.λ.), σιναιτικός, -ή, -ό (βλ.λ.). [ETYM μτγν. τόπων. < έβρ. Sinai, από την έρημο Sin, η οποία αντλεί το όνομα της από τον ομώνυμο θεό της Σελήνης, που λάτρευαν οι Σουμέριοι και οι Χαλδαίοι].

Σιναιτής (ο) {Σιναιτών}, **Σιναιτίσσα** (η) (σημ. 1) {Σιναιτίσων} 1. πρόσσωπο που κατοικεί στη Χερσόνησο του Σινά, στον βόρειο μυχό της Ερυθράς Θάλασσας μεταξύ Αιγύπτου και Αραβίας, ή κατάγεται από αυτήν 2. (ειδικότ.) ο μοναχός της ορθόδοξης μονής του όρους Σινά. [ETYM, Μεταφορά του γαλλ. Sinaite (βλ. κ. Σινά)].

σιναιτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το όρος Σινά (βλ. κ. λ. Σιναιτικός: ~ *χερσόνησος* | *επιγραφές* (αρχαίες επιγραφές του 6ου αι. π.Χ., χαραγμένες σε λίθο, που ανακαλύφθηκαν στο Σινά, αλλά η γραφή τους δεν έχει ακόμη αποκρυπτογραφηθεί) 2. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το ορθόδοξο μοναστήρι του όρους Σινά: ~ *μετόχι* | *κωδικός* (αρχαιότατο χειρόγραφο της Αγίας Γραφής, που χρονολογείται στα τέλη του 4ου μ.Χ. αι. και βρίσκεται από το 1933 στο Βρετανικό Μουσείο). [ETYM, Μεταφορά του αγγλ. Sinaitic < Sinai (βλ. κ. Σινά)].

σι να κ | κη (η) καθάρτικό φάρμακο από φύλλα του φυτού κασσία, το οποίο χρησιμοποιόταν κατά το παρελθόν. [ETYM, < τουρκ. sinameki < αραβ. sinaï-meki].

σιναπάλευρο (το) {σιναπαλεύρ-ου | -ων} το αλεύρι που παρασκευάζεται από το άλεσμα των σπόρων του μαύρου σιναπιού, αφού πρώτα αφαιρεθεί το λάδι που περιέχουν, και χρησιμοποιείται ως φάρμακο με την μορφή καταπλάσματος, καθώς και για την παρασκευή μουστάρδας.

σιναπέλαιο (το) [μτγν.] {σιναπελαί-ου | -ων} αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τους σπόρους του σιναπιού και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική.

σινάπι (το) {σιού κ. (λόγ.) -άπεως | -ιών κ. (λόγ.) -άπεων} 1. πούδες φυτού που παρασιτεί στο σιτάρι και στις ανοιξιάτικες καλλιέργειες, σχηματίζει μαύρα και κίτρινα σπέρματα και χρησιμοποιείται ως κτηνοτροφή αλλά και κυρ. με τη μορφή σιναπαλεύρου (βλ.λ.) στη φαρμακευτική και την παρασκευή μουστάρδας 2. (συνεκδ.) ο σπόρος αυτού του φυτού, που χρησιμοποιείται ευρέως στη φαρμακευτική ΣΥΝ. σιναπόσπορος (βλ.λ.): ΦΡ. κόκκος *σινάπεως* βλ. λ. *κόκκος*. [ETYM, < μτγν. *σινάπι* | *σινάπι* | *σίνηπι*, που συνδ. με το αρχ. αντίστοιχο *νάπι*, -υος. Και οι δύο λ. αποτελούν δάνεια, αλλά η ακριβής σχέση μεταξύ τους δεν έχει διευκρινιστεί (ίσως κατ' αναλογία προς τα *σίλι* -*σέσλι*, βλ.λ., και *σάρι* - *σίσαρον*). Η πηγή προελεύσεως του δανείου παραμένει αβέβαιη, έχει δε αποκλειστεί η υπόθεση αι-γυπτ. δανείου. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε μαλαϊκ. sawi, sésawi, sēnawi, πράγμα που προϋποθέτει ασιατική καταγωγή του φυτού. Η σύνδεση, τέλος, με σανσκρ. sarsāra «σινάπι» παρουσιάζει μορ-φολ. δυσχέρειες].

σιναπισμός (ο) [μτγν.] ΙΑΠΡ. 1. το ποδόλυτρο ή η εφαρμογή καταπλάσματος που περιέχει σιναπάλευρο, για να προκληθεί υπεραμία στην πίσχουσα περιοχή 2. (συνεκδ.) κάθε παρασκεύασμα υπό μορφήν καταπλάσματος, εμπλάστρου κ.λπ., που περιέχει σιναπάλευρο

και χρησιμοποιείται ως θεραπευτικό μέσο. **σιναποβλάσταρο** (το) (λαϊκ.) εδώδιο χλωρό βλαστάρι σιναπιού. **σιναπόσπορος** (ο) (λαϊκ.) ο σπόρος του σιναπιού, ο οποίος έχει φαρμακευτικές ιδιότητες.

σιναπόσπος, -ος, -ο [1867] (λόγ.) αυτός που περιέχει σινάπι, που είναι πασπαλισμένος με σκόνη από σπόρους σιναπιού: ~ *χάρτης* (το χαρτί σινάπεως). [ETYM, < *σινάπι* + -*όσπος* < *έσος*].

Σινασός (η) πόλη της Ν. Μικράς Ασίας, πνευματική εστία του ελληνισμού μέχρι το 1922. [ETYM < αρχ. *Σινα(σ)σός*, αγν. ετύμου].

σινάφι (το) {σιναφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. οργανωμένο σύνολο ανθρώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα ή έχουν την ίδια ασχολία: *το ~ των μαστόρων* | *των χριστάδων* ΣΥΝ. συντεχνία, σωματείο 2. (κατ' επέκτ.) κοινωνική τάξη, κοινωνική ομάδα: *αυτός δεν είναι του ~ μας* ΣΥΝ. κύκλος, τάξη, κάστα, σειρά. [ETYM, < *εσνάφι* < τουρκ. esnaf (με αντιμετάθεση και τροπή)].

Σιγκαπούρη (η) (αγγλ. Republic of Singapore, κινεζ. Xīnjiāpō Gònghéguó, μαλαϊκ. Republik Singapura, ταμίλ. Singapūr Kudiyarasu = Δημοκρατία της Σιγκαπούρης) νησιωτική πόλη-κράτος της ΝΑ. Ασίας, στο Ν. άκρο της Μαλαϊκής Χερσονήσου, με πρωτεύουσα την ομώνυμη πόλη, επίσης γλώσσες την Αγγλική, την Κινεζική, τη Μαλαϊκή (Μαλαισιανή) και την Ταμίλ και νόμισμα το δολάριο Σιγκαπούρης. — **Σινγκαπουριανός** (ο). **Σινγκαπουριανή** (η). [ETYM, Μεταφορά του αγγλ. Singapore < σανσκρ. simharima «σπήλιον λιονταριού» < simha «λιοντάρι» + pur «σπίτι, πόλη». Την ονομασία δικαιολογεί μαλαϊκός θρύλος, κατά τον οποίο ο βασιλιάς Ρατζέντρα της δυνάστείας Κόλα (11ος αι.) χρησιμοποίησε το λιοντάρι ως έμβλημα του].

σινδόνη (η) (λόγ.) το σ'ντόνι. Επίσης σινδών {σινδόνος}. [ETYM, μτγν. τ. του αρχ. σινδών. -όνος. Βλ. λ. σεντόνι].

Σίνδος (η) 1. αρχαία πόλη της Κ. Μακεδονίας στον Θερμαϊκό Κόλπο 2. πρώστο το της Θεσσαλονίκης. [ETYM αρχ. τπωνόμιο, αγν. -τόμου].

σινδών (η) -~~σ~~ σινδώνη **σινέ** (το) {άκλ.} το σινεμά (βλ.λ.). **sine qua non** λατ. (προφέρεται *σίνε κβα νον*) ελλην. *όχι χωρίς αυτά, εκ των ον ουκ άνευ* (βλ. λ. άνευ).

σινεμά (το) {άκλ.} 1. ο κινηματογράφος: *σου αρέσει το ~*; ΦΡ. (αργκό) *κάνω σινεμά* ασχολούμαι με την παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών (ως σκηνοθέτης, παραγωγός, ηθοποιός κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) η αίθουσα όπου προβάλλονται κινηματογραφικές ταινίες: *σε ποιο ~ παίζετα το έργο*; || *πηγαίνω τακτικά ~*. Επίσης (λαϊκ.) σινεμάς (ο) {σινεμάδες}. — (υποκ.) σινεμαδόκι (το). [ETYM, Αντιδάν., < γαλλ. cinéma, συντετμ. τ. του cinématographe «κινηματογράφος» < cinémato- (< *κίνημα*, -τος) + -graphie < *γράφω*].

σινεμασκόπ (το) {άκλ.} μέθοδος λήψεως και προβολής κινηματογραφικής ταινίας σε ευρεία οθόνη. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinémascope < cinéma (βλ. κ. σινεμά) + -scope < σκοπός «απατηρή προσεκτική, εξετάζω»].

σινέραμα (το) {άκλ.} μέθοδος λήψεως και προβολής κινηματογραφικής ταινίας με τη χρησιμοποίηση τριών μηχανών λήψεως και προβολής αντιστοίχως, οι οποίες είναι απόλυτα συγχρονισμένες μεταξύ τους έτσι, ώστε να δίνεται στον θεατή η εντύπωση του ανάλωφρου και να αυξάνεται σημαντικά το οπτικό πεδίο της σκηνής. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cinerama < cine- (συγκεκριμένος τ. του όρου cinema, βλ. κ. *σινεμά*) + -rama < *όραμα*].

σινερομάντο (το) κινηματογραφική ταινία αισθηματικού περιεχομένου.

Σίνες (οι) {Σινών} οι Κινέζοι. [ETYM, < μτγν. Σίνα < κινεζ. Qin | Chin, ονομασία φημισμένης δυναστείας αυτοκρατόρων της Κίνας (2ος αι. π.Χ.). Βλ. κ. *Κίνα*].

σινεφιλή (ο/η) {άκλ.} ελλην. *κινηματογραφόφιλος* (βλ.λ.). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinéphil],

σινθεσάζερ (το) → συνθεσάζερ **σινί** (το) {σιν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) στρογγυλό χάλκινο ταψί. [ETYM < τουρκ. sini < περσ. sirī «στρογγυλός δίσκος ή ταψί από χρυσό, ασήμι, χαλκό ή κασσίτερο» < αραβ. slnī].

σινιάλο (το) (λαϊκ.) 1. συνθηματικό ή συμβολικό σήμα, ειδοποιητήριο σημείο: *μον έκανε ~ με το χέρι να φύγω* || *έδωσε ~ στους στρατιώτες να προχωρήσουν* || *έβγαλε τον καθρέφτη και άρχισε να κάνει σινιάλα* ΣΥΝ. ειδοποίηση, σήμα, σύνθημα 2. (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. καθεμιά από τις σημαίες διαφορετικού σχήματος και χρώματος, με τις οποίες γίνονται οι συνεννοήσεις ανάμεσα στα πλοία: ~ με *δύο μπαντιέρες* || ~ *αναχώρησης* | *κινδύνου* ΣΥΝ. σήμα. [ETYM, < ιταλ. segnale < μτγν. λατ. signālis < λατ. signum «σημάδι, σημείο»].

ορνέ επίθ. {άκλ.} 1. (για ρούχα, αξεσουάρ ντυσίματος κ.λπ.) αυτός που φέρει υπογραφή οίκου υψηλής ραπτικής ή γνωστού σχεδιαστή: ~ *κοστούμι* | *γυαλάτα* | *πουκάμισο* 2. (για πρόσ.) αυτός που ντύεται με ακριβιά, επώνυμα ρούχα οίκου υψηλής ραπτικής και, κατ' επέκτ., κομψός, σικ: ~ *τύπος* 3. (ως επίθρ.) μ' ακριβιά, *πώνυμα ρούχα* ή *αξεσουάρ ντυσίματος* και, κατ' επέκτ., κομψά, σικ: *όταν δουλεύεις στις δημόσιες σχέσεις, πρέπει να ντύεσαι πάντα ~*. [ETYM, < γαλλ. signé «πολυεγραμμένος, δηλ. αυτός που φέρει εμπορική επωνυμία», μτχ. τ. του p. signer «σημαδεύω, υπογράφω» < λατ. signāre < signum «σημείο, σημάδι»].

Σινική Θάλασσα (η) τμήμα του Δ. Ειρηνικού Ωκεανού που βρέχει τα παράλια της Κίνας-Χωρίζεται στη Βόρεια (ή Κίτρινη Θάλασσα), την Ανατολική και τη Νότια Σινική Θάλασσα.

σινικός, -ή, -ό [1728] αυτός που σχετίζεται με την Κίνα ή τους Κινέζους: ~ κηρός (κερί που παράγεται από ένα έντομο στην Ασία και χρησιμοποιείται αντί για το γινστό κεριό τόν μελισσών): ΦΡ. (α) *σινική μελάνη* μαύρη, στυλπνή μελάνη που αποτελεί μείγμα κυρ. αιθάλης και καμφοράς και χρησιμοποιείται στη σχεδίαση και τη ζωγραφική (β) *Σινικό Τείχος | Μέγα Τείχος* το τερστίσιο οχυρωματικό έργο με κατάστρωμα δρόμου κατά μήκος της κορυφής του, το οποίο ανεγέρθηκε σε διάφορες εποχές (από τον 4ο-3ο αι. π.Χ. και αργότερα) κατά μήκος των βορείων συνόρων της Κίνας για την αντιμετώπιση των μογγολικών επιδρομών και το οποίο αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα οικοδομικά έργα στον πλανήτη μας. [ETYM₂ < Σίνες (βλ.λ.).] σινιών (το) {άκλ.} ο κότσο: πήγε στο *κομμωτήριο* και *της έκαναν* ~. [ETYM₁ < γαλλ. chignon, στην παλ. γαλλ. αρχική σημ. «αλυσίδα κομμώσεως, λαμού», < δημόδ. λατ. *catenio, -ōnis «σπονδυλική στήλη» < λατ. catena «αλυσίδα»]. σινιόρ κ. σιορ (ο) {άκλ.}, σινιόρα κ. σιόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) (ως τιμητική προσφώνηση) κύριος | κυρία: ο *σιορ Ανδρέας* || η *σιόρα Τερέζα*. [ETYM₁ μεσν., βλ. λ. *σενιόρ*] σίνο- Λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι αναφέρεται στην Κίνα ή στους Κινέζους: *σινο-θιβητιανός, σινο-ιαπωνικός*. [ETYM₁ Λεξικό πρόθημα της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το όν. Σίνες «Κινέζοι» (βλ.λ.) και απαντά κυρ. σε ξέν. όρους (λ.χ. *αγγλ. sinology*)]. σινοθιβητιανός, -ή, -ό κ. σινοθιβητικός ΓΛΩΣΣ. (γλώσσα) που σχετίζεται με την ομάδα γλωσσών οι οποίες μιλούνται στο Θιβέτ, στην Κίνα και τη Βιρμανία. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. Sino-Tibetan]. σινοϊαπωνικός, -ή, -ό [1854] αυτός που σχετίζεται με τους Κινέζους και τους Ιάπωνες ταυτόχρονα: ~ *πόλεμος* οινολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο του τη μελέτη της γλώσσας, της ιστορίας και του πολιτισμού της Κίνας. — οινολόγος (ο/η), οινολογικός, -ή, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sinology]. σιντερένιος, -ια, -ιο → σεντέρι σιντέρι (το) → σεντέφι σιντί (το) (γράφεται CD) {άκλ.} 1. ο ψηφιακός δίσκος (βλ. λ. δίσκος) 2. η ίδια η συσκευή που αναπαράγει δίσκους σιντί-ελλην. *ακτινοδισκόφωνο*. [ETYM₁ < αγγλ. Compact D(isc) «συμπαγής δίσκος»]. σιντριόμ (το) (γράφεται CD-ROM) {άκλ.} ΠΑΗΡΟΦ. 1. ψηφιακός/ συμπαγής δίσκος (CD), στον οποίο μπορεί να αποθηκευτεί πολύ μεγάλη ποσότητα πληροφοριών, με την τεχνική των *λίσερ* 2. η ίδια η συσκευή που δέχεται δίσκους σιντριόμ: *ένα ~ ταχύτητας 48χ*. [ETYM₁ < αγγλ. Compact D(isc) - R(ead) O(nly) M(emory)]. σιντοϊσμός (ο) [1859] {χωρ. πληθ.} το σύστημα των αρχαίων θρησκευτικών πεποιθήσεων και πρακτικών της Ιαπωνίας, που αναπτύχθηκε πριν εισαχθεί ο βουδισμός και βασίζεται στη λατρεία των προγόνων και στη θεοποίηση των δυνάμεων της φύσης. — σ'τοϊστής (ο) [1878], σιντοϊστρία (η), σιντοϊστικός, -ή, -ό [1894]. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. shintoism < ιαπ. Shinto < κινεζ. shéndào «οδός των θεών»]. σιντριβάνι (το) (συνήθ. ορθ. *σιντριβάνι*) | σιντριβανιού (-ιών) τεχνητός πίδακας του οποίου το υδραυλικό σύστημα εκτοξεύει νερό σε διάφορα ύψη και σχήματα και κατασκευάζεται για διακοσμητικούς λόγους: ο *δήμαρχος έφτιαξε μια τεχνητή λίμνη και ένα ~, για να στολίζει το πάρκο* ΣΥΝ. αναβρυτήριο. — (υποκ.) σιντριβανάκι (το). [ETYM₁ < τουρκ. sadırvan < περσ. Sâdirvân. Η γρ. με -ν- (*σιντριβάνι*), που οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το ρ. *σιντριβειν*, είναι εσφαλμ.]. Σινόπη (η) πόλη της Β. Μικράς Ασίας στον Ευξεινο Πόντο με έντονο ελληνικό στοιχείο από την αρχαιότητα μέχρι το 1922. [ETYM₁ αρχ. τοπωνύμιο, που (κατά μυθική παράδοση) οφείλεται στην ομώνυμη βασίλισσα των Αμαζόνων. Ίσως ανάγεται σε αρχ. *σίνος* «καταστροφή, βλάβη» και στο επίθημα -όπη (< *δπ-οπ-α*, παρακ., ομόρρ. του *δ'ης*)]. σιορ (ο) → σινιόρ [ETYM₁ < βεν. sior, συντετμ. τ. του segno (βλ. λ. σενιόρ)]. σιόρα (η) → σινιόρα σιρΥϊάνι (το) → σεργιάνι σίριαλ (το) (συνήθ. ορθ. *σήριαλ*) {άκλ.} ελλην. *σειρά συνεχείας* | *συνεχιζόμενη σειρά* 1. τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή μυθολογίας, που έχει πολλά επεισόδια και μεταδίδεται σε συνεχείες: *κοινωνικό | αισθηματικό | αστυνομικό* ~ ΣΥΝ. *σειρά* 2. (μτφ.) κάθε υπόθεση που έχει λάβει μεγάλη και ανεπιθύμητη διάκεια, που χρονίζει και παρουσιάζει συνεχώς απρόοπτα: η *υπόθεση έχει γίνει ~* || *έβαλε τέλος στο ~ ανακοινώσεων και αντιπαράθεσεων*. [ETYM < αγγλ. serial < series «σειρά» (< λατ. series)]. σίριαλ κίλερ (ο) {άκλ.} ελλην. *δολοφόνος κατά συρροή* πρόσωπο που διαπράττει δολοφονίες σε διαφορετικό τόπο και χρόνο που όλες έχουν ένα στοιχείο που τις συνδέει μεταξύ τους (γενικότερ.) πρόσωπο που έχει διαπράξει πολλές δολοφονίες. [ETYM₁ < αγγλ. serial killer]. σιρίτι (το) (παιλιότερ. ορθ. *σειρήτι, σερίτι*) {σιριτ-ιού | -ιών} 1. η μεταξωτή ή χρυσοφαινή ταινία που προστίθεται σε ένδυμα ή καπέλο ως διακοσμητικό: η *στολή του ήταν γαρνιρισμένη με κόκκινα* -ΣΥΝ. κορδόνι, γαϊτάνι 2. ΣΡΑΤ. η υφασμάτινη ταινία που αποτελεί διακριτικό της στολής αξιωματικού ή υπαξιωματικού ΣΥΝ. γαλόνι. [ETYM₁ < τουρκ. çirit < çerit].

σιρκοί (το) {άκλ.} 1. πίστα ειδικά διαμορφωμένη στην οποία διεξάγονται αγώνες ταχύτητας αυτοκινήτων, μοτοσυκλετών, ποδηλάτων 2. (συνεκδ.) αγώνες αυτοκινήτων, μοτοσυκλετών, ποδηλάτων σε κυκλική πίστα. [ETYM₁ < γαλλ. circuit < λατ. circuitus «κυκλική πορεία, περίμετρος, περιφέρεια» < circumire «κάνω τον κύκλο, περιέρχομαι» < επίρρ. circum «πέρι, γύρω»]. **σιρμαγιά** (η) → σερμαγιά σιροκολεβάντες (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ ανατολικού και νοτιοανατολικού ανέμου (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) ευραπηνιώτης, σιρόκος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) θερμός και υγρός νότιος ή νοτιοανατολικός άνεμος, που πνέει πάνω από τη Μεσόγειο Θάλασσα και τη Ν. Ευρώπη, προκαλώντας βροχές και ομίχλες (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) εύρος. [ETYM₁ < ιταλ. sciocco < διαλεκτ. αραβ. Sulq < αραβ. šarq «ανατολικός» < šarq «ανατολή»]. σιρόπι κ. (λαϊκ.) σιρόπι (το) {σιροπ-ιού | -ιών} 1. συμπυκνωμένο και παχύρρεστο διάλυμα ζάχαρης ή μελιού σε νερό ή χυμό φρούτων, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική: έδωσε το ~ για το *γλυκό* || το *γλυκόμα είχε περιουθεί μ' ένα αρωματικό* ~ 2. (ειδικότερ.) η μελά-σα του ζαχαροκάλαμου (βλ.λ.) 3. (κατ' επέκτ.) φαρμακευτικό παρασκεύασμα σε μορφή παχύρρεστο, ζαχαρούχου διαλύματος, που έχει αρκετά ευχάριστη γεύση, ώστε να μπορεί να ληφθεί από το στόμα: ~ για τον *βήχα* || *μαλακτικό* | *ασπυρματικό* ~ 4. (μτφ.) καθετί που είναι υπερβολικά γλυκό: τον *καφέ του άρσει* να τον *πίνει* ~ ΣΥΝ. (μτφ.) ρέλι ΑΝΤ. φαρμάκι, δηλητήριο 5. (μτφ.) **σιρόπια** κ. **σορόπια** (τα) για κάθε γλυκερή έκφραση συναισθημάτων, ιδ. ερωτικών: ο *κινηματογράφος μάς έδωσε* *σινθηθεί στα ~* ΦΡ. **με παίρνουν τα σορόπια** βάζω τα κλάματα, δακρύζω. — (υποκ.) σιροπάκι (το). [ETYM₁ μεσν. < ιταλ. scioppo (πληθ. scioppi) < μεσν. λατ. syrpus < αραβ. Sarāb «ποτό, χυμό»]. σιροτιάζω κ. (λαϊκ.) σοροτιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σιρόπια-α, -τη-κα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) ρίχνω σιρόπι (βλ.λ.) πάνω σε (κάτι), περιχύνω (κάτι) με σιρόπι: ~ το *γλυκό* ♦ (αμετβ.) 2. (για διάλυμα ζάχαρης και νερού) μεταβάλλω σε σιρόπι (βλ.λ.), γίνωμαι παχύρρεστος ΣΥΝ. (μτφ.) δένω 3. (για γλυκό) διαβρέχομαι με σιρόπι, απορροφώ σιρόπι: το *κέικ πρέπει πρώτα να σιροπιάσει και μετά να κοπεί* 4. (μτφ. για πρόσ.) εκδηλώνω τα συναισθήματα μου με γλυκερό τρόπο, ερωτοτροπώ *συχλά* ΣΥΝ. (μτφ.) ζαχαρώνω. — σιρόπιασμα κ. σορό-πιασμα (το), σιροπιαστός, -ή, -ό κ. σοροπιαστός 1. αυτός που έχει ή βρίσκεται μέσα σε πολύ σιρόπι: ~ *γλυκό* 2. **σοροπιαστά** (τα) είδος γλυκών που έχουν πολύ σιρόπι. **σιρός** (ο) (λόγ.) το σιλό (βλ.λ.). [ETYM₁ αρχ., τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Η προταθείσα σύνδεση με το επίθ. *σι-μός* (βλ.λ.) δεν προσφέρει απολύτως τίποτε]. **Σ.Ι.Σ.** (η) (παιλιότερ.) Στρατιωτική Ιατρική Σχολή. **σισανές** {ο} {σισανέδες} (λαϊκ.) εμπροσθογεγέμες τουρφαί του 18ου αι. που είχε ραβδωτή κυλινδρική κιάνη: *«σέρνει ντουφέκι σι-σανέ και εγγλέζικα κουπούρια»* (δημοτ. τραγ.). [ETYM₁ < τουρκ. sisané], σισπα(ν)σιόν κ. σουσπα(ν)σιόν (η) {άκλ.} οι αναρτήσεις οχήματος (βλ. λ. *ανάρτηση*). [ETYM₁ < γαλλ. suspension < ρ. suspendre < λατ. suspendere «αναρτώ, κρεμώ - αφιγνώ κάτι μετέωρο» (βλ. κ. λ. *σασπένς*)]. σισυφειός, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τον Σίσυφο (βλ.λ.): ~ *μαρτύριο* | *καταδίκη* 2. (μτφ.) αυτός που είναι δύσκολος και μάταιος ταυτόχρονα, αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα: ~ *έργο* | *προσπάθεια*. Σίσυφος (ο) {-ου κ. -ύφου} ΜΥΘΟΛ. γιος του Αιόλου, ιδρυτής και βασιλιάς της Κορίνθου, ο οποίος καταδικάστηκε από τους θεούς να κυλά αιώνια στον Άδη έναν πελώριο βράχο μέχρι την κορυφή βουνού και λίγο πριν από το τέρμα ο βράχος να κατακλυδά προς τα πίσω, ματαιώνοντας την προσπάθειά του. — σισυφειός, -α, -ο (βλ.λ.). [ETYM₁ αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου. Η επιχειρηθείσα συσχέτιση με το επίθ. *σοφός* θα ταίριαζε σημασιολογικά, ωστόσο δεν θα ερμήνευε ούτε το -υ- (τού τ. *Σίσυφος*) ούτε την αρχική συλλαβή (λόγω αναδιπλα-σιασμού). Ίσως πρόκειται για λ. του προελλ. υποστρώματος, όπως φαίνεται από την εναλλαγή ε | ι στη «γλώσσα» του Ησυχίου *σέσυ-φος πανούργος*]. **σιτα** (η) → σίτα **σιταγορά** (η) [1786] η αγορά σιταριού (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο γίνεται η αγοραπωλησία σιταριού. **σιταγωγός**, -ός, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που μεταφέρει σιτάρι (βλ.λ.): ~ *πλοίο*. — **σιταγωγία** (η) [μτγν.]. σιτάλευρο (το) [1831] {-ου κ. -εύρου | -ων κ. -εύρων} το αλεύρι που παρασκευάζεται από σιτάρι. **σιταποθήκη** (η) [1831] {σιταποθηκών} χώρος για αποθήκευση σιταριού και άλλων δημητριακών. **σιτάρ** (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ινδικό παραδοσιακό έγχορδο μουσικό όργανο που μοιάζει με μεγάλη κιθάρα, αλλά διαθέτει εξαιρετικά μακρό και πλατύ βραχίονα με πολλά κλειδιά τοποθετημένα πλευρικά σε όλο το μήκος του. [ETYM₁ < αγγλ. sitar < χίντι sitar]. **σιταρές** (ο) {σιταράδες} (λαϊκ.) ο έμπορος δημητριακών ΣΥΝ. **σταρέμπορος**, (λόγ.) **σιτέμπορος**. **σιταρεμπορος** κ. **σταρέμπορος** (ο) → σιτέμπορος **σιταρένιος**, -ια, -ιο [μεσν] κ. (λαϊκ.) **σιταρένιος** 1. αυτός που έχει παρασκευαστεί από σιτάρι και ιδ. από αλεύρι σιταριού: ~ *ψωμί* | *πα-*

ζιμάδι 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει το χρώμα του ώριμου σιταριού: ~ *επιδερμίδα* | *δέρμα*.

σιταρήθρα (η) {σιταρήθρών} (λαϊκ.) ΖΩΟΛ. ο κορυδαλλός (βλ.λ.). [ETYM. < σιτάρι + παραγ. επίθημα -ήθρα, πβ. *καλαμ-ήθρα, δαχτυλ-ήθρα*].

σιτάρι κ. (λαϊκ.) σιτάρι (το) {σιταριού | -ιών} 1. φυτό ποώδες, μονοετές, με ψηλό, ευλύγιστο και κούφιο βλαστό σαν καλάμι, φύλλα μακριά και κυλινδρικά που περιβάλλουν τον βλαστό, ενώ τα άνθη και οι καρποί του σχηματίζουν σύνθετο στάχυ: έχει παγκόσμια εξάπλωση και τεράστια σημασία, καθώς προσφέρει την πρώτη ύλη για το ψωμί, τη βασική τροφή του ανθρώπου: *ψωμί από -* || *σπέρνω* | *θερίζω* | *αλέθω* ~ || *σκληρό* ~ (του οποίου το ενδοσπέρμιο είναι σκληρό και διαφανές, πλούσιο σε πρωτεΐνες) || *μαλακό* ~ (του οποίου το σπέρμα έχει τομή με αλευρώδη όψη) 2. (συνεκδ.) ΒΟΤ. ο καρπός του παραπάνω φυτού, που φέρει θύσανο τριχών στη μία άκρη του και είναι λευκός, αργυρός, κιτρινωπός κ.λπ. ανάλογα με την ποικιλία, αποτελεί δε τη βάση για την παρασκευή αλεύρου και στη συνέχεια ψωμιού, αρτοποιεσμάτων κ.λπ. ΦΡ. (μτφ.) *ξεχαρίζω την ήρα από το σιτάρι* βλ. ήρα 3. (συνεκδ.) τα κόλλυβα: *φτειάζει ~ και το πηγάει στην εκκλήση*. Επίσης (λόγ.) σίτος (ο) [αρχ.] [ETYM. μεσν. < αρχ. σιτάριον, υποκ. τού σίτος (βλ.λ.)]. σιτάρκης, -ης, -ες | σιτάρκ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ. για τόπο) αυτός που έχει επάρκεια σιτηρών, που διαθέτει όσο σιτάρι είναι απαραίτητο για τη διατροφή των κατοίκων: ~ *χώρα* | *πόλη* | *περιοχή*. — σιτάρκεια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < σίτος + -αρκής < αρκή].

σιταροειδής, -ής, -ές {σιταροειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που μοιάζει στο σχήμα και στη μορφή με κόκκο σιταριού: ~ *χόνδρος* (μικρός χόνδρος που υπάρχει μέσα στους πλάγιους συνδέσμους του λάρυγγα). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σιταρόσπορος (ο) (λαϊκ.) 1. ο σπόρος, ο κόκκος του σιταριού 2. (συνεκδ.) το ίδιο το σιτάρι (βλ.λ.). Επίσης σιταρόσπορο (το).

σιταρότοπος κ. (λαϊκ.) **σιταρότοπος** (ο) τόπος στον οποίο ευδοκμεί το σιτάρι (βλ.λ.), αγρός που παράγει μεγάλη ποσότητα σιταριού. Επίσης **σιταροτόπι** κ. σιταροτόπι (το).

σιταροχρυσός, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **σιταρόχρυσος** αυτός που έχει το χρώμα του ώριμου σιταριού (βλ.λ.): ~ *δέρμα* | *επιδερμίδα* ΣΥΝ. σιταρένιος, σταράτος, **σιταρόφειρα** κ. (λαϊκ.) **σιταρόφειρα** (η) έντομο που προξενεί καταστροφές στα σιτηρά.

σίτμα (το) → σιτεύω

σιτεμπόριο (το) {σιτεμπορίου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το εμπόριο σιταριού (βλ.λ.) και άλλων δημητριακών.

σιτεμπορία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} το σιτεμπόριο (βλ.λ.).

σιτεμπορός (ο) {σιτεμπόρ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ο έμπορος σιταριού, αυτός που εμπορεύεται σιτηρά (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) σιταράς. Επίσης (καθημ.) σιταρέμπορος κ. **σιταρέμπορος**.

σιτεύση (η) [μτγν.] {ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η πάχυνση ζώου με την παροχή άφθονης τροφής: ~ *μόσχο*ν | *αιγοπροβάτων* | *πιγνών* ΣΥΝ. υπερσιτισμός.

σιτεύτος, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) (για οικόσιτα ζώα και πτηνά) ο καλά θρεμμένος, αυτός που έχει παχύνει με άφθονη τροφή ΣΥΝ. καλοθρεμμένος, θρεφτάρον ΦΡ. (μτφ.) **μόσχος (ο)** **σιτεντός** (από την παραβολή του ασύτου, Κ.Δ. Λουκ. 15, 23) το ζώο που ανατρέφεται με προσοχή και φροντίδα και προορίζεται να σφαχτεί σε ξεχωριστή περίπτωση (-κατ' επέκτ.) ό,τι καλύτερο διαθέτει κανείς για υποδοχή και φιλοξενία: *όταν γύρισε, οι δικιοί τον έσφαξαν τον μόσχο τον σιτευτό*.

σιτεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σίτε-να, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) δίνω άφθονη τροφή σε (οικόσιτο ζώο ή πτηνό), για να παχύνει και να σφαχτεί: ~ *τον μόσχο* | *τον χοίρο* | *τη γαλοπούλα* ♦ (αμετβ.) 2. (για σπάρτα) γίνομαι τρυφερότερος και πιο εύγευστος, παραμένοντας για ένα χρονικό διάστημα ωμός και εκτός ψυγείου: *άφησε τον λαγό να σιτέψει, πριν τον μαγειρέψει* || *το κυνήγι, αν δεν σιτέψει, δεν πρέπει να ψηθεί* ΣΥΝ. μαλακώνω ΑΝΤ. ξηραίνω 3. (μτφ. για πρός.) μεγαλώνω σε ηλικία, ωριμάζω: *εμείς πια μεγαλώσαμε, σιτέγαμε* 4. (μτφ.) μένω σε ακρηστία, αφήνομαι να ξεχαστώ: *η αναφορά του σιτέψε στα συρτάρια των αρμοδίων*. — σίτεμα (το). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «εκτρέφω, ταίζω», < σίτος (βλ.λ.)].

σιτηρέσιο (το) {σιτηρεσιού | -ων} (λόγ.) η τροφή που παρέχεται καθημερινά σε κάθε στρατιώτη: *μου ανέθεσαν να υπολογίζω τα έξοδα για το ~ του λόχου-φρ. Το σιτηρέσιο ν της Μεγάλης Παρασκευής* για πολύ περιορισμένη τροφή. [ETYM. < αρχ. σιτηρέσιον < σίτος + -ηρέσιον < (ύπ)ηρέσια, με αποκοπή τής προθ. ύπ(α)- (απλοποίηση)].

σίτηρο (το) {μόνο στον πληθ.} 1. καθένα από τα φυτά που καλλιεργούνται για τα αμυλούχα, εδώδιμα σπέρματα τους, αποτελώντας τη βάση της διατροφής του ανθρώπου και των κατοικίδιων ζώων, όπως το σιτάρι, το κριθάρι, η σικάλη, το ρύζι, ο αραβόσιτος, η βρώμη κ.ά.: η *καλλιέργεια σιτηρών καταλαμβάνει πάνω από το ήμισυ της καλλιεργούμενης γης στον πλανήτη μας* ΣΥΝ. δημητριακό 2. (συνεκδ.) καθένας από τους εδώδιμους καρπούς (σπέρματα) τών φυτών αυτών. [ETYM. < μτγν. σιτηρά (τά), πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. σιτηρός < σίτος + παραγ. επίθημα -ηρός, πβ. κ. άνθ-ηρός].

σιτίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σιτίσ-α, -ηκα, -μένος} (λόγ.) 1. παρέχω τροφή σε (κάποιον), δίνω σε (κάποιον) φαγητό: *μεγάλες ποσότητες ξηράς τροφής διατέθηκαν, για να σιτίσουν τους σεισμοπαθείς* || στον 7ρίτο Κόσμο τα παιδιά *σιτίζονται ανεπαρκώς* ΣΥΝ. διατρέφω 2. (μτφ.) μισθοδοτούμαι ή αντλά οφέλη, κέρδη (από κάποιον): *«αντί του σιτίζονται στον κρατικό κορβανά και έχουν ως αρμοδιότητα την εξυπηρέτηση του πολίτη»* (εφημ.) || «*μας σιτίζει ακόμη η αίγλη των αρχαίων*

προγόνων» (εφημ.). — σίσιση (η) [μτγν.] κ. σιτισμός (ο) [μτγν.].

σιτικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με το σιτάρι (βλ.λ.): ~ *προβλήμα* | *ζήτημα*.

σιτίο (το) (κυρ. στον πληθ.) η τροφή που χρειάζεται ο άνθρωπος για να ζήσει.

[ETYM. < αρχ. σιτίον, υποκ. τού σίτος (βλ.λ.)].

σιτιοδόχη (η) [1833] {σιτιοδοχών} (λόγ.) μικρός σάκος από αδιάβροχο ύφασμα, στον οποίο βάζει ο στρατιώτης την τροφή του κατά τη διάρκεια της πορείας ΣΥΝ. σακίδιο. [ETYM. < σιτίο + -δόχη < δέχομαι].

σίσιση (η) → σιτίζω

σιτισμός (ο) → σιτίζω

σιτιστής (ο) [μτγν.] ΣΤΡΑΤ. ο υπαξιωματικός στον οποίο έχει ανατεθεί η διαχείριση των ειδών διατροφής της μονάδας. σίτο- κ. σιτό- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το σιτάρι ή την τροφή: *σιτο-καλλιέργεια, σιτο-παραγωγή*. [ETYM. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. σίτος (βλ.λ.)].

σιτιοβόλος (ο) ευφορη περιοχή που παράγει άφθονα σιτηρά: η *Θεσσαλία είναι ο ~ της Ελλάδας* || «η *Ουκρανία ήταν γνωστή ως ο ~ της Ευρώπης»* (εφημ.).

[ETYM. < μτγν. σιτιβολών, -ώνος < σίτο- + -βολών < βάλλω (πβ. κ. -βόλος)].

σιτοδεία (η) {σιτοδειών} 1. η έλλειψη σιταριού και γενικότερ. δημητριακών λόγω πενήτριας ή κατεστραμμένης σοδειάς ΑΝΤ. σιτάρκεια 2. (κατ' επέκτ.) η έλλειψη ή η απουσία τροφίμων για τη συντήρηση ανθρώπων και ζώων ΣΥΝ. πείνα, λιμός.

[ETYM. αρχ. < σίτο- + -δεία < -δεής (< δέω | -μαι «στερούμαι, έχω ανάγκη»)].

σίτο **καλλιέργεια** (η) {σιτοκαλλιεργειών} 1. η καλλιέργεια σιταριού ή άλλων δημητριακών: *για εφέτος το υπουργείο προβλέπει αύξηση τής ~ 2.* (συνεκδ.) ο αγρός στον οποίο καλλιεργούνται σιτάρι ή άλλα δημητριακά. — σιτοκαλλιεργητής (ο).

σιτοπαραγωγή (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η παραγωγή σιταριού και άλλων δημητριακών, ιδ. η επίσημα: *για εφέτος προβλέπεται μείωση τής ~*. — σιτοπαραγωγικός, -ή, -ό.

σιτοπαραγωγός, -ός, -ό [1898] 1. (για τόπους) αυτός που παράγει σιτηρά, που είναι πρόσφορος για καλλιέργεια σιτηρών: ~ *χώρα* | *περιοχή* ΣΥΝ. σιτοφόρος 2. (ειδικότερ.) **σιτοπαραγωγός** (ο) αυτός που ασχολείται με την καλλιέργεια σιτηρών: *οι ~ της Θεσσαλίας έκλεισαν την εθνική οδό ως ένδειξη διαμαρτυρίας για την αγροτική πολιτική τής κυβέρνησης*.

σίτος (ο) (επίσ.) το σιτάρι (βλ.λ.). [ETYM. < αρχ. σίτος (ήδη μυκ. si-to), αβεβ. σίτου, λ. που αναφερόταν τόσο στους καρπούς των δημητριακών όσο και στα καθημερινά φαγητά που είχαν ως βάση τα δημητριακά Η παλαιά έντομο, αναγωγή στο ρ. vna> «τρέφω, ταίζω» (βλ. λ. *πιγά*) δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή. Αμφισβητούμενη είναι, επιπλέον, η υπόθεση ότι η λ. αποτελεί δάνειο από άλλη Ι.Ε. γλώσσα (λ.χ. ρωσ. ζίτο «σιτηρά», αρχ. πρωσ. geits «ψωμί») ή από μη Ι.Ε. γλώσσα (λ.χ. βασκ. zitu «σιτηρά», σουμρ. zid «αλεύρι», αρχ. αιγυπτ. swt «σιτηρά, καλαμπόκι»), ενώ αξιοπρόσεκτες είναι και οι υποθέσεις περί πελασγ. δανείου. Τέλος, ενδιαφέροντα είναι η άποψη του C.J. Ruijgh, ο οποίος θεωρεί ότι το συλλαβόγραμμα si- (στη μυκ. λ. si-to = σίτος) ίσως αποτελεί παραλλαγή του ιδεογράμματος τής Μυκηναϊκής για το σιτάρι και έχει προέλθει από το αντίστοιχο ιδεόγραμμα τής Γραμμικής Α'.

σιτόσπαρτος, -η, -ο [1889] (για έκταση γης) σπαρμένος με σιτάρι.

σιτοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο (λόγ. για τόπους) αυτός που παράγει σιτάρι, πρόσφορος για την καλλιέργεια σιταριού: ~ *χώρα* | *περιοχή* ΣΥΝ.

σιτοπαραγωγός. [ETYM. αρχ. < σίτο- + -φόρος < φέρω].

Σ.Ι.Φ.Α. (ο) Σύνδεσμος Ιδιοκτητών Φορτηγών Αυτοκινήτων.

Σίφνος (η) νησί των Δ. Κυκλάδων ΝΔ. τής Πάρου. — Σιφναίος κ. (λόγ.) Σίφνιος [αρχ.] κ. (λαϊκ.) Σίφνιος (ο), Σιφναίο κ. (λόγ.) Σίφνια κ. Σιφνία κ. (λαϊκ.) Σίφνια (η), σιφναϊκός, -η, -ο κ. (λόγ.) σίφνιος, -α, -ο [αρχ.] κ. (λαϊκ.) σιφναίος, -ιά, -ιά.

[ETYM. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου. Δεν συνδέεται με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου σιφνός κενός].

σιφονιέρα κ. (λαϊκ.) σιφινιέρα (η) {δυσχρ. σιφονιέρον} χαμηλό έπιπλο με πολλά εγγάλληλα συρτάρια, στα οποία τοποθετούνται διάφορα αντικείμενα οικιακής χρήσεως και ιδ. εσώρουχα, ασπρόρουχα κ.λπ.

[ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. chiffonnier < chiffon «λεπτό ύφασμα, κουρέλι» < αραβ. Siff].

σίφοντας (ο) 1. ΜΕΤΕΩΡ. ο σίφων (βλ.λ.) ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος 2. (κατ' επέκτ.) πολύ δυνατός άνεμος που προκαλεί καταστροφές: ο ~ *ξερίζωσε δέντρα και αναποδογύρισε αυτοκίνητα* 3. (μτφ.) καθένας ή καθετί που κινείται με μεγάλη ταχύτητα και ορμή: *μπήκε σαν ~ στο σαλόνι και άρχισε να αφηγείται τις εξελίξεις*.

[ETYM. < αρχ. σίφων, -ωνος (βλ.λ.), με τροπή τού [o] σε [u] (πβ. κ. *φουρ-νέλο* < ιταλ. fornello)].

σιφούνη (το) {σιφουνιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το αυλάκι του νερόμυλου, στο οποίο κυλά το νερό που θέτει σε κίνηση τη φερωτή (βλ.λ.) · 2. (καθημ.) το σιφώνι (βλ.λ., σημ. 1). [ETYM. μεσν. < μτγν. σιφώνιον, υποκ. τού αρχ. σίφων, -ωνος (βλ.λ.)].

σίφων (ο) {σίφ-ωνος | -ώνων} (λόγ.) 1. ΜΕΤΕΩΡ. στροβιλοειδής κίνηση τού αέρα εξαιρετικά μεγάλης έντασης αλλά μικρής έκτασης, που εμφανίζεται κάτω από καταγίγδορα νέφη με μορφή προβοσκίδας και συνοδεύεται συνήθ. από καταγίγδες: ~ *ξηράς* | *θαλάσσης* ΣΥΝ. σίφοντας · 2. ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. όργανο με τη μορφή σωλήνα, σχήματος αν-

στραμμένου U με άριστα σκέλη, που χρησιμοποιείται για τη μετάγγιση υγρών από μια στάθμη σε άλλη χαμηλότερη· 3. ΙΑΤΡ. είδος καθέτηρα που χρησιμοποιείται για πλύσεις του στομάχου· 4. ΑΡΧΙΤ. καθένα από τα σφαιρικά τρίγωνα που κατασκευάζονται ανάμεσα στη βάση του τρούλου οικοδομήματος και στους κίονες ή τους πεσσούς που τον στηρίζουν, για να κατανέμουν το βάρος της οροφής· 5. ΝΑΥΤ. ειδικός σωλήνας που χρησιμοποιείται αντί αντλίας για την τροφοδότηση των λεβήτων ή για την εκκένωση υδάτων από δεξαμενή, από το κύτος του πλοίου κ.λπ.· 6. ΖΩΟΛ. ο καθένας από τους δύο προεξέχοντες και συσταλτούς σωλήνες ορισμένων ειδών μαλακίων, με τους οποίους τα ζώα αυτά απορροφούν και αποβάλλουν το νερό. Επίσης σίφωνα.

[ETYM₂ < αρχ. σίφων, -ωνος, τεχν. ὄρ., αββ. ετόμου, ίσως προίον ηχομιμήσεως. Η λ. εμφανίζεται το παραγ. επίθημα -ων των τεχνικών ὀρων (λ.χ. *κόθ-ων, κόθ-ων, δόλ-ων*)]. σιφώνι (το) (συνήθ. ὀρθ. *σιφώνι*) {σιφώνι-ιού | -ιών} 1. ΤΕΧΝΟΛ. υδραυλική εγκατάσταση ειδών υγιεινής σε κουζίνα, αποχωρητήριο κ.λπ., που αποτελείται από σωλήνα κεκαμμένο σε δύο σημεία, ώστε να σχηματίζει U, και ο οποίος είναι γεμάτος νερό στο καμπύλο τμήμα του, ώστε να παρεμποδίζονται οι αναθυμιάσεις των αποχετευτικών αγωγών, αλλά ταυτόχρονα να επιτρέπεται η ροή των αποβλήτων προς αυτούς 2. φιάλη με παχιά γυάλινα τοιχώματα, ενισχυμένα εξωτερικά με ψάθινο ή μεταλλικό πλέγμα, το οποίο περιέχει αεριογόνο νερό ή άλλο υγρό υπό πίεση, που εκτοξεύεται από κατακόρυφο σωλήνα, βυθισμένο σχεδόν μέχρι τον πυθμένα του δοχείου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβήτης*.

[ETYM₂ < μτγν. *σιφώνιον* < αρχ. *σίφων, -ωνος* (βλ.λ.). Στις τεχνολ. σημ. συνεπέδωσε το ελληνιστικό γαλλ. *siphon*]. σιφώνιο (το) [μτγν.] {σιφώνι-ου | -ων} (λόγ.) 1. ΧΗΜ. ὄργανο σε μορφή γυάλινου ή πλαστικού βαθμονομημένου σωλήνα, που χρησιμοποιείται στα χημικά εργαστήρια για τη λήψη δείγματος υγρού ορισμένου όγκου 2. ΑΝΑΤ. Ο μεμβρανώδης σωλήνας που συνδέει τις αεροφόρες κοιλότητες του τετραγώνου οστού με τις κοιλότητες της άνω γνάθου. *σιχ* (ο) {ἀκλ.} ΘΡΗΣΚ. ο σπόκος του σιχισμού (βλ.λ.). [ETYM₂ < χντι *sikh* «παθός, ακόλυθος» < σανσκρ. *sikṣati* «μελετώ» (γ' εν. πρόσ.)]. **σιχάινωμα** ρ. μετβ. αποθ. {σιχά-θηκα, -μένος} 1. νιώθω έντονη αποστροφή και αηδία για (πρόσωπο, πράγμα ή κατάσταση), δεν μπορώ να ανεχθώ (κάποιον/κάτι): ~ τους ψεύτες | τις σαύρες | τη μυρωδιά του σκόρδου | τη βία | να σιχώνομαι νωρίς | να δουλεύω το Σάββατο || τον σιχάινωμα, δεν θέλω να τον ζαναδό || σιχανόταν τον ίδιο του τον εαυτό ΣΥΝ. απεχθάνομαι, αποστρέφομαι ΑΝΤ. συμπαθώ ΦΡ. (α) (μτφ.) **σιχάινονται και οι πέτρες (κάποιον)** (κάποιος) προκαλεί υπερβολική αηδία ή απέχθεια με τις πράξεις, τη συμπεριφορά του κ.λπ. (β) (μτφ.) **σιχάινωμα (και) να φτύσω (κάποιον)** είναι αφορήτα άσημος ή βδελυρός, προκαλεί αποτροπισμό 2. (ειδικότε. η μτχ. **σιχαμένος**, -η, -ο) αυτός που προκαλεί έντονη αποστροφή ή αηδία: ~ άνθρωπος | θέαμα | βρισιά | ιστορία ΣΥΝ. σιχαμερός, βδελυρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM₂ < αρχ. *σιχαίνω* | -ομαι (με ανομοιοτική αποβολή του -κ-, πβ. κ. *ζάχαρη - σάκχαρον*) < *σιχός* «αηδιαστικός, βδελυρός», λ. της καθημερινής γλώσσας με εκφραστ. σύμπλεγμα -κζ-, αγν. ετόμου. Το θ. σι- απαντά πθ. και στα επίθ. *σιλλός* «αλλήθωρος» και *σιμός* «πλο-κουτσουμήτης», αλλά δεν έχει εξακριβωθεί αν οι λ. συνδέονται]. **σιχάμα** (το) {σιχάμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. οτιδήποτε σιχανόμαστε, καθέτι που προκαλεί έντονη αποστροφή, αηδία: αυτό το φαγητό είναι ~ ΣΥΝ. σιχαμαρα, σιχαμός, αναγούλιασμα, βδελύγμα 2. (για πρόσ.) άξιος αποστροφής, αυτός που προξενεί αποτροπισμό: το ~ της κοινωνίας ΣΥΝ. σιχαμένος, σιχαμερός, κάθαρμα. **σιχαμαρα** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η αηδία, η αποστροφή που προκαλεί (κάποιος/κάτι): *ένιωσα ~ μόλις είδε πώς ετοίμαζαν τα φαγητά* ΣΥΝ. σιχασιά 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί αηδία, αποστροφή: *μα ~ ήταν αυτό το έργο* | το φαγητό.

[ETYM₂ < *σιχάμα* + επίθημα -άρα, πβ. *φαγωμ-άρα, τρομ-άρα*].

σιχαμένος, -η, -ο → σιχάινωμα

σιχαμερός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που προκαλεί αηδία, έντονη απέχθεια και αποστροφή ~ *θέαμα* | *ατιμία* | *χαμόγελο* | *κατάσταση* | *οσμή* | *αποκάλυψη* || ~ *άνθρωπος* | *εγκληματίας* | *χαρακτήρας* ΣΥΝ. σιχαμένος, αηδιαστικός, αποκρουστικός, αποτροπιστικός, (λόγ.) βδελυρός ΑΝΤ. θελκτικός. — **σιχαμερά** επίρρ. [ETYM₂ < *σιχάμα* + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. *βρομ-ερός*]. **σιχασίος** (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η αηδία και η αποστροφή, η έντονη αποθήση που αισθάνεται κανείς προς πρόσωπο, πράγμα, κατάσταση κ.λπ.: το *θέαμα μου προκάλεσε ~* || *ένιωσα ~ για τον ίδιο τον εαυτό μου* ΣΥΝ. σιχασιά, απέχθεια, (λόγ.) βδελύγμια 2. (συνεκδ. -πανιότ.) κάθε πρόσωπο, πράγμα ή οτιδήποτε άλλο προκαλεί αηδία, αποστροφή ΣΥΝ. σιχάμα. **σιχασιά** (η) {χωρ. πληθ.} το αίσθημα αηδίας, αποστροφής που προκαλεί (κάποιος/κάτι) ΣΥΝ. σιχαμαρα. **σιχασιάρης**, (ο) {σιχασιάρης}, **σιχασιάρια** (η) (χωρ. γεν. πληθ.) (λαϊκ.) πρόσωπο που σιχάνεται, που αισθάνεται αηδία εύκολα και σε υπερβολικό βαθμό: *όσοι είναι πολύ ~ πλένουν τα χέρια τους αμέσως μόλις πιάσουν χαρτονομίσματα*. — **σιχασιάρικος**, -η, -ο. [ETYM₂ < *σιχασιά* + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. *βρομ-ιάρης, ζαβολ-ιάρης*] / **σιχισμός** (ο) ΘΡΗΣΚ. μία από τις θρησκείες της Ινδίας, που συνδυάζει στοιχεία από τον ινδουισμό και τον ισλαμισμό, απορρίπτει τη διάκριση σε κάστες και την ειδωλολατρία. [ETYM₂ Μεταφορά του *αγγλ.* *sikhism*]. **σιχτιρ(ι)** (το) {ἀκλ.} (οικ.-υβριστ.) μόνο στη ΦΡ. **σι σιχτιρ!** για να εκ-

φράσουμε μεγάλη αγανάκτηση.

[ETYM₂ < τουρκ. *sikdim*, ἀφρ. του ρ. *sikmek* «βυρυσιάζομαι»].

σιχτιρίζω ρ. μετβ. {σιχτιρίσ-α, -μένος} (οικ.-υβριστ.) ο λαός ή/και το κράτος στον διάβολο ΣΥΝ. διαβολοστέλνω. — **σιχτιρίσμα** (το). Σιών (η) {ἀκλ.} 1. ένας από τους λόφους της Ιερουσαλήμ και συνεκδ. ολόκληρη η πόλη της Ιερουσαλήμ 2. (κατ' επέκτ.) ο λαός ή/και το κράτος του Ισραήλ 3. (συνεκδ.) σύμβολο της ιουδαϊκής εθνικής ιδέας και κάθε εβραϊκού εθνικιστικού κινήματος: «*Τα πρωτόκολλα των σοφών της Σιών*» (τίτλος βιβλίου που αποδόθηκε στους ιδρυτές του σιωνισμού).

[ETYM₂; μτγν. < εβρ. *Siyón*, ονομασία λόφου πάνω στον οποίο είναι χτισμένη η Ιερουσαλήμ, αγν. ετόμου].

σιωνισμός (ο) [1897] {χωρ. πληθ.} 1. πολιτική και εθνική κίνηση των Εβραίων που γεννήθηκε στην Κ. και Α. Ευρώπη στα τέλη του 19ου αι. και στόχευε στη δημιουργία εβραϊκού εθνικού κράτους στην Παλαιστίνη 2. (κατ' επέκτ.-καθώς) κάθε ακραία εθνικιστική και σοβινιστική τάση ή κίνηση των Εβραίων, που εκδηλώνεται είτε εντός του κράτους του Ισραήλ είτε αλλού ΑΝΤ. αντισιωνισμός. — **σιωνιστής** (ο), **σιωνίστρια** (η), σιωνιστικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. *sionisme*].

σιωπή (η) 1. η κατάσταση ενός ή περισσότερων προσώπων που δεν μιλούν, η έλλειψη, η διακοπή ή η παύση κάθε ομιλίας: *ζήτη για γίνει* | *τηρώ* ~ || *όταν μπήκε μέσα, έγινε απόλυτη ~* || *μεγάλη* | *βαριά* | *παγερή* (που προκύπτει από δυσάρεστη κατάσταση ή αδιαφορία) | νεκρική ~ ΣΥΝ. σιγή ΦΡ. (παροιμ.) **η σιωπή είναι χρυσός** για την αξία του να σιωπά κανείς 2. (κατ' επέκτ.) η απουσία απάντησης ή αντίδρασης, το να μην παίρνει όση κανείς, προφορικός ή γραπτός, για ζητήματα που τον αφορούν: *οι καταγγελίες αυτές και η ~ της κυβερνήσεως προκάλεσαν έντονες ανησυχίες στο εκλογικό σώμα* || *ο πρώην υπουργός τηρεί επιμελώς εδώ και λίγες ημέρες απόλυτη ~ σχετικά με τα εις βάρος του δημοσιεύματα* || *πότε πρόκειται, επιτέλους, να λύσεις τη ~ σου*; || στην *περίπτωση αυτή η ~ σημαίνει συνείδηση* ΦΡ. (α) **συνωνιαστή σιωπής** η συμφωνημένη, συστηματική αποφυγή κάθε αναφοράς, σχολιασμού, μνείας για κάτι που δημοσιεύεται, εκδίδεται ή γενικότε. για τη δράση προσώπου ή για κάποιο γεγονός: η συνεννοημένη αγνόηση ~ *στον αθηναϊκό Τύπο για τις καταγγελίες του πρώην υπουργού (β) η σιωπή μου προς απάντηση σου* απαξιώ να σου απαντήσω (γ) **νόμος της σιωπής** βλ. λ. *νόμος 3*. (ως επιφών.) **σιωπή!** σταμάτα να μιλάς, σιώπησε, άχνα! ΣΥΝ. πάνε, (οικ.) σκάσε, σουτι, μιλιό!, τσιμουδιά! 4. (κατ' επέκτ.) η απουσία κάθε θορύβου, η ησυχία: στην *πλάση απλόνατον απόλυτη ~* || *ζω μέσα στη μοναξιά και τη -!* | *άκρα του τάφου ~ στον κάμπο βασιλεύει...* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. σιγή ΑΝΤ. θόρυβος. [ETYM₂ αρχ. < *σιωπώ (-άω)*, βλ.λ.].

σιωπηλός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) (α) αυτός που δεν μιλά, που τηρεί σιωπή: *προχθές ~ προς την πόρτα* || *βαδίζαμε σιωπηλοί μέσα στη νύχτα* || *έμειναν για λίγο σιωπηλοί να κοιτάζονται στα μάτια* || *όταν τον ρωτούσες για το παρελθόν, έμενε - σαν τάφος* (β) αυτός που δεν τον αρέσει να μιλά πολύ, που αποστρέφεται τη φλυαρία ΣΥΝ. λιγύλογος ΑΝΤ. λάλος, ομιλητικός, πολυλογάς, φλύαρος 2. (κατ' επέκτ.-γενικότε.) αυτός που γίνεται μέσος στη σιωπή, που δεν περιλαμβάνει ομιλίες, θόρυβο, ταρραχή κ.λπ.: - *πορεία* | *διαμαρτυρία* | *προσευχή* | *συμφωνία* | *έγκριση* | *εκοήλωση* | *σκηνή* | *παρέλαση* ΣΥΝ. σιωπηρός ΑΝΤ. θορυβώδης 3. (ειδικότε. για χώρους) βυθισμένος στη σιωπή, αυτός στον οποίο δεν ακούγεται τίποτα: ~ *δαμάτιο* | *σπίτι* | *δρόμος* ΣΥΝ. ήσυχος ΑΝΤ. θορυβώδης. — **σιωπηλ-ά** | -ός [μτγν.] επίρρ., σιωπηλότητα (η) [1856].

[ETYM₂ αρχ. < *σιωπή* + παραγ. επίθημα -ηλός, πβ. *απατ-ηλός, σφρηγιηλός*].

σιωπηλός, -ή, -ό 1. (α) (για πρόσ.) αυτός που δεν μιλά, που τηρεί σιωπή-σιωπηλός ΑΝΤ. λάλος, φλύαρος (β) αυτός που γίνεται μέσος, χωρίς εξωτερικές εκδηλώσεις: - *διαμαρτυρία* 2. (συνεκδ.) αυτός που υπονοείται, που δεν δηλώνεται ρητώς αλλά θεωρείται δεδομένος: ~ *συμφωνία* | *συνείδηση* | *απειλή* | *ομολογία* | *έγκριση* | *υποστήριξη* | *αναγνώριση* || με τη ~ *ανοχή όλων μας διαπράττονται τέτοια εγκλήματα* || «η *διατιθητική απόφαση* στηρίχθηκε στον ~ ὀρο περί αποζημίωσης του πλοιοκτήτη για τις συνέπειες συμμόρφωσης προς τις εντολές των ναυλωτών» (εφημ.) ΦΡ. **σιωπηρή πλειονότητα** βλ. λ. *πλειονηφία*. — **σιωπηρ-ά** | -ός [μτγν.] επίρρ., σιωπηλότητα (η). [ETYM₂ αρχ. < *σιωπή* + παραγ. επίθημα -ηρός, πβ. κ. *πον-ηρός, σωθ-ηρός*].

σιωπητήριο (το) [1833] {σιωπητηρί-ου | -ών} 1. ΣΤΡΑΤ. το νυκτερινό σάλπισμα που δηλώνει τη λήξη κάθε συνομιλίας και επιβάλλει στους στρατιώτες την κατάκλιση και τη σιωπή: *σαλπίζω* ~ ΑΝΤ. εγερτήριο 2. (κατ' επέκτ.) κάθε παράγγελμα για σιωπή: στην *κατασκήνωση* το ~ *χτυπάει στις έντεκα το βράδυ*. [ETYM₂ < *σιωπή* + παραγ. επίθημα -τήριο, πβ. κ. *καταρηρή-τήριο*].

σιωπώ ρ. αμετβ. {σιωπάς... | σιώπησα} (λόγ.) 1. τηρώ σιγή, μένω σιωπηλός ή παύω να ομιλώ: *όσον αφορά σε αυτό το θέμα, ο κ. πρόεδρος καλά θα έκανε να σιωπά* || *ο κατηγορούμενος σιωπά πεισιμύνης* || *σιωπούσαν από φόβο* ΣΥΝ. σιωπιάνω 2. (μτφ.) δεν ηχώ ή παύω να ηχώ: *η καμιάνα σιώπησε ΣΥΝ. (λόγ.) σιγά*.

[ETYM₂ < αρχ. *σιωπώ (-άω)*, εκφραστ. τ., που ανήκει στην ίδια ετυμολ. οικογένεια με τις λ. *σιγή, σιγώ (-άω)* (βλ.λ.) και οφείλεται σε ονοματοποιία. Οι λ. *σιωπώ, σιωπή*, παρότι είναι αρχ., θεωρούνται υστερο-γενείς σε σχέση με τα συνώνυμα *σιγή, σιγή* και αποτελούν εκφραστ. παραλλαγές τους. Δεν υπάρχει βάση για σύνδεση με το λατ. *supire* «κοιμίζω, ναρκώνω» ως αφετηρία του εκφραστ. επιθήματος *-ωπώ*].

σιωπώ: συνώνυμα. Το αρχ. σιωπώ και ο μεταπλασμένος μεσν. τϋ-

πος του σωμαίνω χρησιμοποιούνται και τα δύο (σε επισιμότερο ύψος το *σιωπώ*, σε καθημερινό το *σωπαίνω*), για να δηλώσουν την πρόθεση του ομιλήτη να μη μιλήσει για κάτι, το «να μη θέλει να αναφερθεί σε κάτι». Το αποσιωπώ είναι εμφαντικός τ. του *σιωπώ* | *σωπαίνω* και δηλώνει ότι «κάποιος αποφεύγει τελείως και με κάθε τρόπο, ούτε καν με υπαινιγμούς ή υπονοούμενα, να μιλήσει για κάτι». Αποσιωπώ σημαίνει «σιωπώ πλήρως, απολύτως». Το παρασιωπώ δηλώνει, αντιθέτως, «την πρόθεση να κρύνω κάτι μη μιλώντας καθόλου γι' αυτό»: *Παρασιώπησε* (= απέκρυψε) *ουσιώδη στοιχεία της ανακρίσεως, για να παραπλανήσει το δικαστήριο* - *Αποσιωπώ* (= δεν αναφέρομαι καθόλου, παραλείπω να αναφέρω) το γεγονός ότι έχει επανειλημμένως επιτεθεί εναντίον μου σε διάφορες ευκαιρίες. Τέλος, ας σημειωθεί ότι το απλό ρ. είναι *σιωπώ*, -άς, -ά... Φράσεις «γιατί σιωπείς;» (με -ει- αντί -α-) είναι λανθασμένες.

σκάβω κ. (λόγ.) σκάπτω [αρχ.] ρ. μετβ. {έσκαψα-α, σκάψ-τηκα (λόγ. -θηκα), σκαμμένος} 1. χυτώ το έδαφος και αναστρέφω το χώμα με ειδικό εργαλείο (σκαπάνη, κασμά κ.λπ.), για να καλλιεργήσω τη γη ή για να διανοίξω όρυγμα (λ.χ. αυλάκι, τάφρο κ.ά.): *παιλαιότερα έσκαβαν τάφρους ύδρω από τα κάστρα* || ~ τον κήπο | το χώμα | αυλάκι || - τα θεμέλια (με εκσκαφέα): ΦΡ. (α) *σκάβει τον λάκκο (κάποιου)* βλ. λ. *λάκκος* (β) (παροιμ.) *όποιος σκάβει τον λάκκο του αλλοτρου πέφτει ο ίδιος μέσα* βλ. λ. *λάκκος* 2. σκαλίζω, δημιουργώ κοιλωμα σε μία 'πιφάν'ια, σ' ένα σώμα: η *θάλασσα έσκαβε τους βράχους* ΣΥΝ. *γλύφο* 3. (μτφ. για το δέρμα) προκαλώ χαρακιές ή ρυτίδες, βαθουλώνω: *πρόσωπο σκαμμένο από τον ήλιο* | τα *βάσανα* | τον *πόνο* ΣΥΝ. *τσακίζω* (βλ. κ. λ. *εσκαμμένος*).

[ΕΤΥΜ. Από τον αόρ. *έσκαγα* του αρχ. *σκάπτω*, κατά το σχήμα *έτριψα - τριβή, έθλιψα - θλίβω*. Το αρχ. *σκάπτω* 'μφανίζει' δύο θέματα (*σκαπ-* και *σκαφ-*), αλλά δ'ν 'ίναί σαφές ποιο από τα δύο είναι το αρχικό. Αν αρχικό θεωρηθεί το θ. *σκαπ-* (οπότε το θ. *σκαφ-* κατά το σχήμα *θάπτω - τάφος - ταφίγναι*), τότε η λ. συνδ. πηθ. με το λατ. *scarpulae* «ομοπλάτες», ίσως λόγω του σχήματος που είχαν τα πρώτα σκαπτικά εργαλεία. Περισσότερα στοιχεία συγκεντρώνει η υπόθεση ότι το θ. *σκαφ-* είναι αρχικό (οπότε το θ. *σκαπ-* οφείλεται σε αναλο γία ή σε φωνητική εξέλιξη). Σε αυτή την περίπτωση, η λ. εντάσσεται πθ. στην ετυμολ. οικογένεια *ανάγονται* πηθ. και οι λ. *σκέπαρνον* και *κόπτω* (βλ. λ.), ανάλογα με το αν θα θεωρήσουμε το αρχικό σ- με ταβλιτό ή όχι. Ομόρρ. *σκάψ-η, σκάψ-ος, σκαμ-μα, σκαπ-άνη, σκαπαν-εύς* κ.ά.].

σκάγι (το) {σκαγιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) μικρό μεταλλικό σφαιρίδιο που χρησιμοποιείται ως βλήμα σε φυσιγγιο κυνηγετικού όπλου: *βρέθηκαν δύο ερωδοί λαβωμένοι από τα ~ λαθροκρηνηών* ΦΡ. *με παίρνουν τα σκάγια* γίνονται στόχος της κριτικής ή αντικείμενο της οργής (κάποιου), αν και δεν εμπλέκομαι άμεσα ως υπαίτιος: *είναι πολύ θυμωμένος, γι' αυτό φύγε, μη σε πάρουν κι εμένα τα ~*.

[ΕΤΥΜ. < βεν. *scaglia* (ιταλ. *scaglia*) < μεσν. λατ. *scalia* < γοθθ. *skalja*].
σκάω κ. σκάω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσκασα, σκασμένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) να σπάσει με θόρυβο: *πήρε μια καρφίτσα και έσκασε το μπαλόνι* || *πάτησε με δύναμη το πλαστικό κοντί και το έσκασε* 2. (για φίλι χαστούκι) δίνω με ηχηρό τρόπο: *τον 'σκάσε ένα χαστούκι* (για χαστούκισε) || *μου 'σκάσε ένα φιλί στο μάγουλο* (με φίλησε) - ΦΡ. (μτφ.) (α) *σκάω το μυστικό* φανερώνω κάτι κρυφό, το αποκαλύπτω (β) *σκάω (σε κάποιον) το παραμύθι* διηγούμαι (σε κάποιον) ψεύτικη ιστορία, κατασκευασμένη εκδοχή γεγονότος κ.λπ. (για να αποκομίσω προσωπικό όφελος): *τους βρήκε αφελείς και τους έσκασε το παραμύθι: ότι τάχα ήταν από οικογένεια ευγενών κ.λπ.* 3. σε ΦΡ. που δηλώνουν ότι κάτι εμφανίζεται αδιόρατα και συνήθ. απρόσμενα: *~ ένα χαμόγελο* || (κ. αμετβ.) *πες της ένα αστείο, να σκάσει λίγο το χαλίδα της* (να χαμογελάσει) - ΦΡ. (οικ.) *σκάω μύτη* βλ. λ. *μύτη* 4. (μτφ.) φέρνω (κάποιον) σε πολύ δύσκολη θέση, του προξενώ μεγάλη δυσφορία, υπερένταση, αγωνία, στενοχώρια κ.λπ.: *~ κάποιον με το πείσμα* | *την επιμονή* | *τις ερωτήσεις* | *τη φλυαρία μου* || *θα με σκάσει αυτό το παιδί με τις απαιτήσεις του* || (για έμφαση) *εσύ, παιδάκι μου, σκας γάιδαρο!* || *θα με σκάσει αυτό το αυτοκίνητο, πάλι έμεινε στη μέση του δρόμου!* ΣΥΝ. *τρελαίνω, συγχίζω, στενοχωρώ* 5. (οικ. για λεφτά) πληρώνω (για κάτι που πρέπει να γίνει, για υποχρέωση, ζημιά κ.λπ.): *έσκασα πέντε χιλιάδικα πρωί-πρωί για βενζίνη* || *έχεις πόσα έσκασα για φόρους φέτος;* ΦΡ. *τα σκάω* δίνω λεφτά (χωρίς να το θέλω): *μου ζητούσαν να τους τα σκάω κάθε μήνα για 'προστασία'* ♦ (αμετβ.) 6. ανοίγω στην επιφάνεια μου, ανοίγω σε ένα ή περισσότερα σημεία: *ο τοίχος έσκασε σε πολλές μεριές και πέφτουν σοβάδες* || *έσκασαν να χείλη μου από το κρύο και τον αέρα* || *τα χέρια μου είναι σκασμένα* 7. παθαίνω έκρηξη, τινάζομαι και σπάζω σε κομμάτια: *μια βόμβα έσκασε σήμερα στο κέντρο της πόλης* || *έσκασε δίπλα του μια οβίδα* || *σκάει ο λέβητας* | *το μπαλόνι* | *η φυσαλίδα* | *το πυροτέχνημα* ΣΥΝ. *εκρήγνυμαι* - ΦΡ. (μτφ.) *σκάει η βόμβα* μαθαίνεται κάτι καταπληκτικό ή πρωτοκόουστο, αποκαλύπτεται σκάνδαλο κ.λπ.: *λίγο πριν από τις εκλογές έσκασε η βόμβα: ο πρόεδρος του κυβερνώντος κόμματος είχε σχέσεις με τη μαφία!* 8. (α) σπάω με θόρυβο και σκορπίζεται το περιεχόμενό μου: *το καρπούζι έπεσε στον δρόμο κι έσκασε* || *αν ρίξεις κουκουνάρια στη φωτιά σκάζουν* (μτφ. για πρόσ.) *βρίσκoμαι σε κατάσταση υπερέντασης ή σύγχυσης, πνίγομαι από δυσφορία, νιώθω μεγάλη στενοχώρια* κ.λπ.: *πάω να σκάσω απ' το κακό μου!* || *μη σκας, και όλα θα διορθωθούν* || *έσκασε το παιδί από το κλάμα* ΣΥΝ. *συγχίζομαι, στενοχωριέμαι, πλαντάζω* - ΦΡ. *σκάω (κάτω) σαν*

καρπούζι βλ. λ. *καρπούζι* (β) (μτφ.) αισθάνομαι κάτι σε πολύ μεγάλο βαθμό: *~ από τη ζέση* | *τη δίψα* | *τη ζέση* | *τις φωνές* || *~ από την περιέργεια να μάθω τι έγινε* || *από την επιθυμία να μου πεις τα νέα* (γ) (+σε) *ξεσπώ* (σε κάτι) με τρόπο έντονο, ηχηρό: *~ στα γέλια* - ΦΡ. *να σκάσεις και να πλαντάξεις* | *να ηρηστείς και να σκάσεις* (ως κατάρτα σε κάποιον) (μτφ.) 9. έχω (χαρακτηριστικό, ιδιότητα) σε πολύ μεγάλο βαθμό, ξεχειλίζω: *~ απ' το πάθος* || (σκαπτ.) *~ από υγεία* 10. (για φυτά και δέντρα) αρχίζω να ανθίζω, βρίσκομαι στην πρώτη ανθοφορία: *έσκασαν τα μπουμπούκια της τριανταφυλλιάς* ΣΥΝ. *ανοίγω, ανθοφορώ, μπουμπουκιάζω* 11. (στο φαγητό) αισθάνομαι ότι έχω ξεπεράσει το όριο κορεσμού, ότι δεν αντέχω άλλο: *δεν μπορώ να φάω άλλο, έχω σκάσει!* || *θα σκάσω απόψε από το πολύ φαγητό* ΣΥΝ. *μπαφιάζω* 12. αρχίζω μόλις να φαίνομαι, να γίνομαι ορατός: *φύγαμε όταν έσκασε η αυγή* || *ο ήλιος έσκαγε μέσα απ' τα σύννεφα* || *σκάζουν τα δοντάκια του μπουρού* ΣΥΝ. *αναφαίνομαι, φανερόνομαι* 13. (οικ.) πάω να μιλάω, σποάνω: *εγώ ~, δεν λέω κουβέντα* - κυρ. σε προστακτική: *Σκάσε!* *Μη μιλάς!* || *εσύ να σκάσεις, δεν σου πέφτει λόγος!* ΣΥΝ. *πάω!*, *σπάω!*, *βούλλω!* || *τη χώρα* | *τη φυλακή* || *σε γυρεύει η αστυνομία, καλύτερα να το σκάσεις* || *οι ληστές το 'σκασαν μ' ένα κλειμένο αυτοκίνητο* || *το 'σκάσε μ' έναν παντρεμένο* | *με το ταμείο του μαγαζιού* ΣΥΝ. *την κοπανώ* (β) (λαϊκ.) *τη σκάω (σε κάποιον)* εξαπατώ (κάποιον), κοροϊδεύω, ξεγελάω (κάποιον): *να ξέρεις ότι δεν μπορείς να μου τη σκάσεις εμένα* || *μου την έσκασαν όταν αγόρασα το πλυντήριο και μου πούλησαν σκάρτο πράμα* || *είχε υποσχεθεί ότι θα έλθει, αλλά μου την έσκασε.* — σκάσιμο (το).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σκάω* «σχίζω, ανοίγω οπή» (βλ. λ. *σχάση*), με τροπή του διαρκούς -χ- στο αντίστοιχο κλειστό -κ-, πβ. *σχάρα - σκάρα, σχίζω - σκίζω*].

σκαθάρι (το) {σκαθαρο-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. κολεόπτερο κοπροφάγο έντομο 2. ως χαρακτηρισμός για άτακτο ή ζοηρό παιδί · 3. εδωδιόμο εύγευστο ψάρι που μοιάζει με πέσκα και αφθονεί στις ελληνικές θάλασσες. — (υποκ.) *σκαθαράκι* (το).

[ΕΤΥΜ. < ιγν. *κανθάριον* (με προθεμ. σ-, πβ. *κόνις - σκόνη*), υποκ. του αρχ. *κάνθαρος* (βλ. λ.), πβ. μεσν. *σκάνθαρος*].

σκαϊός, -ά (καθημ. -ή), -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται ή διέπεται από τραχύτητα και σκληρότητα, που έχει προσβλητικό χαρακτήρα: *έτυχε ~ μεταχείρισης* || *αποπέμφθηκε κατά τον πλο ~ τρόπο* || - *άνθρωπος ~ χαρακτήρας* ΣΥΝ. *σκληρός, τραχύς, στυγνός, βάνυσος, αγενής* ANT. *αβρός, μελίχιος, προσηνής, ευπροσήγορος, ευγενής, γλυκός, μαλακός, ήπιος.* — *σκαϊώς* [αρχ.] *επίρρ.*, *σκαϊότητα* (η) [αρχ.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. δεξιάς.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αριστερός», λ. που συνδ. με το αντίστοιχο λατ. *scaeuus* «αριστερός», το οποίο παρουσιάζει την ίδια «επί κακώ» σημασιολ. εξέλιξη: «αριστερός» → «δυσοίονος, βάνυσος» (πβ. κ. *λαϊός, ενώνυμος*). Σύμφωνα με ισχυρή εκδοχή, τόσο το αρχ. *σκαϊός* όσο και το λατ. *scaeuus* συνδέονται με λιθ. καιρ. «αριστερό χέρι»].

σκάκι (το) {σκακιού | χωρ. πλ.θ.} επιτραπέζιο παιχνίδι για δύο άτομα, που παίζεται πάνω σε ειδικά διαμορφωμένο πίνακα με πεσσούς (πίονα) σχεδιασμένους σε διάφορους τύπους (λ.χ. βασιλιάς, βασίλισσα, αξιωματικός κ.λπ.): στόχος του παιχνιδιού είναι να φέρει κάθε παίκτης τον αντίπαλο βασιλιά σε τέτοια θέση, ώστε να μη μπορεί να αποφύγει την αχμαλωσία: *παίζω* | *μαθαίνω* - ΣΥΝ. (λόγ.-σπανιότ.) *ζατρίκι*.

[ΕΤΥΜ. Υποκ. του μεσν. *σκάκος* < ιταλ. *scacco* < φρανκον. **skak* < περσ. *šāh* «βασιλιάς» (πβ. κ. *σαχ*)].

σκακιέρα (η) {δύοχρ. σκακιέρα} 1. ο ειδικός τετράγωνος πίνακας, χωρισμένος σε εξήντα τέσσερα μικρά, λευκά και μαύρα τετραγώνια, πάνω στον οποίο παίζεται το σκάκι (βλ. λ.) 2. (μτφ.) στίβος αγώνα, διαπάλης, ανταγωνισμού κ.λπ., που διεξάγεται με ορισμένους κανόνες: *πρέπει να ισχυροποιήσουμε τη θέση της χώρας στη διεθνή ~* || *πολιτική ~*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *scacchiera* < *scacco* (βλ. λ. *σκάκι*)].

σκακιστής (ο) [1897], **σκακίστρια** (η) [1894] {σκακιστριών} πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με το σκάκι, ο παίκτης ή ο αθλητής του σκακιού. — *σκακιστικός*, -ή, -ό.

σκάλα (η) {σπάν. σκαλών} 1. κινητή ή μόνιμη κατασκευή που αποτελείται από σειρά ελλήνων οριζόντιων βαθμιδών (σκαλοπάτια): *έχει συνήθ. κουσπατές στο πλάι και χρησιμοποιεί για μετακινήσεις από χαμηλότερο επίπεδο σε υψηλότερο και αντίστροφα: ανέβηκε με κόπο την παλιά ~* || *κατέβηκε σαν σίφουνας τη ~* | *κατρακυλώ στη ~* || *ακουμπώ τη ~ στον τοίχο* || *μικρή* || *μεγάλη* || *κυλιόμενη* || *φορητή* || *περιστροφική* || *ελικοειδής* || *φιδώλη* || *ζύλινη* || *σιδερένια* || *μαρμαρίνη* || *σχοινοένα* ~ || ~ *υπρεσίας* (σκάλα σε σπίτη, την οποία χρησιμοποιεί το υπηρετικό προσωπικό ή σε κατάστημα για τους υπαλλήλους) ΣΥΝ. (λόγ.) *κλίμακα* 2. (ειδικότ.) καθεμία από τις βαθμίδες (σκαλοπάτια) της παραπάνω κατασκευής: *οι ~ της εκκλησίας ήταν γεμάτες κόσμο* ΣΥΝ. *σκαλί, σκαλοπάτι* 3. (μτφ.) (α) *καθίζω* (για) που μοιάζει με σειρά από σκαλιά: *τα μακριά μαλλιά της έκαναν σκάλες* (β) *η πορεία προς κάποιον στόχο: «υποστηρίζει πως τη μουσική ~ που οδηγεί στη διεθνή καταξίωση ελάχιστοι Έλληνες καλλιτέχνες μπορούν να την ανέβουν»* (εφημ.) 4. (μτφ.) *κάθε κατάταξη ή τοποθέτηση σε βαθμίδες και ανώτατα ή κατώτατα κλίμακα: τα φώτα του αυτοκινήτου έχουν τρεις ~ ΣΥΝ. διαβάθμιση, κλιμάκωση* 5. (μτφ.) *μεταλλικός κρικός που κρέμεται από τη σέλα αλόγου, πάνω στον οποίο πάει ο υπάτης, για να ανβεί στο αλόγο, και στηρίζει κάθε πόδι του κατά τη διάρκεια της ιπασίας* ΣΥΝ.

αναβολέας, αναβατήρας **6**. (μτφ.) καθεμιά από τις θέσεις στις οποίες σταματά ο επικρουστήρας φορητού πυροβόλου όπλου **7**. ΜΟΥΣ. η κλίμακα (βλ. λ.): *χρωματική | διατονική | μείζων | ελάσσων* ~ **8**. φυσικός ή τεχνητός παραθαλάσσιος χώρος, όπου αγκυροβολούν τα πλοία: *το καράβι πιάνει στη ~ του νησιού* ΣΥΝ. λιμάνι, όρμος, αποβάθρα, επίγειο **9**. η προσέγγιση και η στάθμευση πλοίου σε λιμάνι που βρίσκεται μεταξύ του λιμένα αναχωρήσεως και του λιμένα τελικού προορισμού: *θα διασχίσουμε τον Περσικό Κόλπο και θα πιάσουμε - στις ακτές των εμιράτων.* — (υποκ.) **σκαλίτσα** (η) (σημ. 1-2). [ETYM. μτγν. < λατ. scala (κυρ. πληθ. scālae) < *skand-s-lā < p. scandere «ανεβαίνω»].

σκαλάθουρα (το) {σκαλάθουρα-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-σπάν.) μικρή επιστημονική πραγματεία ή πρόχειρο λογοτεχνικό ή επιστημονικό έργο: *συχουργικό | σκηνικό*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «μικρολεπτομέρεια», < σκαλάθουρα «σκάβω» < σκάλλω «σκαλίζω» (βλ. λ. σκαλίζω) + άθουρα «παίζω» (βλ. λ. άθουρα)].

σκαλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) 1. μικρό σε μέγεθος σκαλί (βλ. λ.). ΣΥΝ. σκαλοπατάκι **2**. **σκαλάκια** (τα) μικρή σειρά από σκαλοπατία: *ανέβηκε τα ~ και χτύπησε την πόρτα του σπιτιού.*

σκαληνός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που δεν έχει συμμετρία, που αποτελείται από ακανόνιστα ή άνισα μεταξύ τους τμήματα ΣΥΝ. ανισοσκελής **2**. (α) ΜΑΘ. **σκαληνό τρίγωνο** το τρίγωνο που έχει και τις τρεις πλευρές του άνισες μεταξύ τους (β) ΑΝΑΤ. **σκαληνοί μύες** τρεις μύες της πλάγιας τραχηλικής χώρας (ο πρόσθιος, ο μέσος και ο οπίσθιος), που εκφύονται από τις εγκαρσείς αποφύσεις των ανευκρινών σπονδύλων και λειτουργούν βοηθητικά ως εισπνυστικοί μύες. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «άνισος», < σκάλλω «σκαλίζω» (βλ. λ. σκαλίζω) + παραγ. επίθημα -νός].

σκαλί (το) {σκαλί-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το καθένα από τα επάλληλα, οριζόντια επίπεδα, από τα οποία αποτελείται η σκάλα: *κατέβηκε δνο-δνο τα ~ | ανέβηκε τρέχοντας τα - και έφθασε στην είσοδο* ΣΥΝ. σκαλοπατάκι, (λόγ.) βαθμίδα, αναβαθμός **2**. (μτφ.) κάθε στάδιο στην εξελικτική πορεία προσώπων, καταστάσεων κ.λπ.: *προσπαθούσε με κάθε τρόπο ν' ανέβει τα - της εξουσίας* ΦΡ. **σκαλί-σκαλί** κατά στάδια, βαθμιαία, κλιμακωτά: *ανέβηκε ~ την ιεραρχία.* — (υποκ.) σκαλάκι (το) (βλ. λ.). [ETYM. μεσν., υποκ. του μτγν. σκάλα (βλ. λ.)].

σκαλιέρα (η) {δύοσφ. σκαλιερόν} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. η σχοινένια σκάλα που χρησιμοποιούν στα πλοία, καθώς και καθένα από τα μικρά σχοινιά που δένονται οριζόντια στα ξάρτια σχηματίζοντας σχοινένια σκαλοπατάκια: «*Πάνο στις ~ σε σειρά δώδεκα σειρήνες κρεμασμένες*» (Ν. Καββαδίας). [ETYM. < σκάλα + παραγ. επίθημα -ιέρα].

σκαλίζω ρ. μετβ. {σκαλίζ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. χτυπώ και αναστρέφω ελαφρό και πικραμένα το έδαφος, ιδ. γύρω από ρίζες φυτών, με ειδικό όργανο ή εργαλείο: *πρέπει να σκαλίσετε τα φυτά, για να αεριστεί το χώμα και να αναπνεύσουν οι ρίζες* || ~ το χώμα || τον κήπο || (μτφ.) ~ τη μύτη μου (ψηλαφώ ή ξύνω το εσωτερικό της με το δάχτυλο) **2**. (για ζώα) σκάβω ελαφρό το χώμα: *η γάτα σκαλίζει το χώμα* || (παροιμ.) «*σκαλίζοντας ή κότα βγάζει τα μάτια της*» (για όσους ανακινούν διάφορα ζητήματα, τα οποία αποβάνουν τελικά επίζημια για τους ίδιους) **3**. (κατ' επέκτ.) ανακινώ (τα αναμμένα κάρβουνα, τα ξύλα κ.λπ., για να δυναμώσει η πυρά): *πήγε στο τζάκι και σκαλίζε σκαφτικός τη φωτιά* || μη σκαλίζεις τη στάχτη, γιατί μπορεί να πεταχτεί καπνά σπύθα **4**. ανοίγω κοιλωμάτα, σχηματίζω παραστάσεις στην επιφάνεια μετάλλου, μαρμάρου ή ξύλου, χαράζοντας την με ειδικό εργαλείο: *σκάλισε τ' όνομα του σ' ένα δέντρο* || *ο διασημότερο γλύπτες της εποχής σκαλίζουν τη μορφή του στο μάρμαρο* || *έπιπλο σκαλισμένο στο χέρι* ΣΥΝ. λαξεύω, σμιλεύω, γλύφω **5**. ανακατεύω πράγματα τοποθετημένα σε σειρά ή φαγουλεύω: *μη σκαλίζεις τα χαρτιά* || *η βιβλιοθήκη μου* || *μια ώρα σκαλίξα την τσάντα μου, αλλά τα κλειδιά δεν τα βρήκα* || (μτφ.) ~ τη μνήμη μου (προσπαθώ να θυμηθώ κάτι) **6**. (μτφ.) περιεργάζομαι το εσωτερικό αντικειμένου, συσκευής κ.λπ., το περτάω ή/και το χαλάω μυστορευοντας: *μη σκαλίζεις το ρολόι μου!* || *το βίντεο χάλασε, γιατί το σκάλισε* **7**. (μτφ.) ερευνώ κάτι λεπτομερώς, το αναζητώ επίμονα ή επιδιώκω να το εξιχνιάσω, να το φέρω στο φως: *είναι ανώφελο να σκαλίζουμε το παρελθόν* || *συνεχίζει να σκαλίζει την υπόθεση, επειδή θέλει να μάθει την αλήθεια* || ~ *παλιές έριδες* ΣΥΝ. ανασκαλεύω, ξεσκαλίζω-ΦΡ. *τα σκαλίζω* ερευνώ για κάτι (σε υπόθεση που θεωρείται ότι έχει λήξει): *Τι θες και τα σκαλίζεις; Θες να βρεις τον μπελά σου; | Ας' τα, μην τα σκαλίζεις!* *Πρόκειται για βρώμικη ιστορία.* — σκαλίσιμα (το). [ETYM. μτγν. < αρχ. σκάλλω «σκαλίζω, σκάβω» < *σκάλ-|ω < θ. σκαλ- < *skl-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)kel- «κόβω», πβ. λθ. skiliū «σχιζώ - σκαλίζω (τη φωτιά), γοτθ. skilja «χασάπη», αρχ. γερμ. scala «φλοιός, φλούδα» (> γερμ. Schale) κ.ά. Στην ίδια Ι.Ε. ρίζα (χωρίς το αρχικό *s-) ανώνονται και οι τ. κολάπτω, κόλος, κλώ (-άω) κ.ά.]. σκαλιστήρι (χο) {σκαλιστήρι-ιού | -ιών} το εργαλείο με το οποίο σκαλίζει κανείς, η μικρή σκαπάνη που χρησιμοποιείται για ελαφρό σκάψιμο του χώματος στις κηπουρικές εργασίες.

[ETYM. < μτγν. σκαλιστήριον < σκαλίζω + παραγ. *πίθημα -τήριον. πβ. κ. συχασ-τήριον, βασανισ-τήριον]. σκαλιστής (ο) 1. ο εργατής που σκαλίζει, που ασχολείται με το ελαφρό σκάψιμο του χώματος γύρω από τις ρίζες των φυτών **2**. (κατ' επέκτ.) ο καλλιτέχνης που χαράει ή σμιλεύει παραστάσεις πάνω σε ξύλο, μάρμαρο κ.λπ. ΣΥΝ. χαρκτητής, γλύπτης **σκαλιστικός**, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον σκαλιστή και το σκαλίσιμα ή που χρησιμοποιεί στην εργασία αυτή: ~ *εργαλείο | μηχανή | βοηθήμα* **2**. (ειδικότ.) (α) ΖΩΟΛ. **σκαλιστό πτηνό** το ορνιθόμορφο

(βλ. λ.) πτηνό (β) ΓΕΩΠ. **σκαλιστική καλλιέργεια** κάθε καλλιέργεια φυτών που χρειάζεται να σκαλίζονται συχνά, όπως είναι λ.χ. η πατάτα, το καρότο, τα τεύτλα κ.ά. **3**. (ειδικότ.) **σκαλιστικό** (τα) η χρηματική αμοιβή του σκαλιστή για την εργασία του, τα έξοδα για το σκαλίσιμα.

σκαλιστός, -ή, -ό 1. (για επιφάνειες) (α) αυτός που έχει χαραχθεί ή λαξευθεί, που φέρει σκαλισμένες παραστάσεις καλλιτεχνικού χαρακτήρα: ~ *επίπλο | κόσμημα* | *τέμπλο* ΣΥΝ. σκαλισμένος, χαρακτός, γλυπτός, λαξευτός, σμιλευτός, τριανυτός ΑΝΤ. ασκαλιστός, αλάξευτος, ασμιλευτός (β) **σκαλιστό** (το) μικρή εκτυπη ζωγραφιά **2**. (σπάν. για έδαφος) αυτός που έχει σκαλιστεί, που έχει σκαφτεί επιφανειακά ΣΥΝ. (συνχόντ.) σκαλισμένος.

σκαλίτσι (η) → σκάλα

σκαλιμίσκος (ο) [1858] (λόγ.) ΝΑΥΤ. μικρό και παχύ τεμάχιο ξύλου σε σχήμα ατράκτου, που φέρει ειδική γλυφή στην περιφέρειά του και χρησιμοποιεί για το δέσιμο ή/και τη σύσφιξη του σχοινιού των σημιαίων.

[ETYM. < σκαλιμός (βλ. λ.) + υποκ. επίθημα -ίσκος (πβ. κ. ασπερ-ίσκος)].

σκαλιμοδόκη (η) [1858] (λόγ.) ΝΑΥΤ. ειδική σανίδα της κουπαστής που φέρει οπές, μέσα στις οποίες σφηνώνονται οι σκαλιμοί των λέμβων. [ETYM. < σκαλιμός + -δόκη < δέχομαι].

σκαλιμός κ. **σκαριμός** (ο) ΝΑΥΤ. κυλινδρικός πάσσαλος από ξύλο ή μέταλλο, προσαρμοσμένος κατακόρυφα στην κουπαστή λέμβου, στο ελεύθερο άνω άκρο του οποίου προσδέεται το κουπί με θηλιά: *δίκρανος* | *δίκρανός* ~ (που το πάνω άκρο του καταλήγει σε δγάλα, στην οποία στηρίζεται και περιστρέφεται το κουπί της λέμβου). [ETYM. αρχ., τεχν. όρ., < θ. σκαλ- του ρ. σκάλλω (βλ. λ. σκαλίζω) + παραγ. επίθημα -μός. Η λ. συνδ. με άλλους Ι.Ε. τ., που δηλώνουν εργαλεία (πβ. αρχ. σκανδ. skalm «αχιμή πιρουνιού», ολλ. schalm «λεπτή σανίδα»), όπως και με τ. χωρίς αρχικό s- (πβ. λθ. kelmās «κορμός δέντρου», αγγλ. helm «λαβή πηδαλιού»)].

σκαλοπατάκι (το) {σκαλοπατάκι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το καθένα από τα επάλληλα, οριζόντια επίπεδα, από τα οποία αποτελείται η σκάλα: *κατέβηκε αργά τα ~ του υπογυείου* || *ανέβηκε σαν σίφουνας τα ~ και χτύπησε την πόρτα* ΣΥΝ. σκαλί, (λόγ.) βαθμίδα, αναβαθμίδα, αναβαθμός **2**. (μτφ.) στάδιο σε εξελικτική πορεία προσώπων, καταστάσεων, φαινομένων κ.λπ.: *έκανε το παν για ν' ανέβει τα ~ της ιεραρχίας* || *η ιταλίδα σταρ ανήλθε στο ψηλότερο ~ της διασημότητας* || *άλλαξε ιδέες, μόλις ανέβηκε μερικά ~ στην κοινωνία.* — (υποκ.) σκαλοπατάκι (το). [ETYM. < σκάλα + -πάτι < πατώ].

σκαλοπαίνι (το) {σκαλοπαίνι-ιού | -ιών} το εσκαλόπ (βλ. λ.). [ETYM. < ιταλ. scaloppina < γαλλ. escalope, στην αρχική σημ. «τρόπος παρασκευής βοείου κρέατος», αβεβ. ετύμου, πθ. < παλ. γαλλ. eschalore «καρυδότσουφλο» < escale «κέλυφος» (> γαλλ. escale) με την επιδρ. του ρ. envelopper «τυλίγω»].

σκαλοποδόρο (το) (λαϊκ.) το καθένα από τα δύο μεγάλα δοκάρια, στα οποία στηρίζονται τα σκαλοπατικά φορητά σκάλας.

σκαλτσούνι (το) {σκαλτσούνι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. νηστήσιμο γλύκισμα, που παρασκευάζεται με ζύμη παραγεμισμένη με καρύδι, μέλι, κανέλα και άλλα υλικά **2**. (λαϊκ.-σπάν.) χοντρή, αντρική μάλλινη κιάτσα, που φοριέται μέσα στο σπύτι για παντόφλα. — (υποκ.) σκαλτσούνιακι (το).

[ETYM. < α- προθεμ. + καλτσούνι (< ιταλ. calzone), πβ. κ. κόνις - σκόνη].

σκαλώνο ρ. αμετβ. {σκάλω-σα, -μένος} (λαϊκ.) 1. πιάνομαι σε αχημρό αντικείμενο ή εγκλωβίζομαι σε στενό χώρο έτσι, ώστε να περιορίζεται η ελευθερία των κινήσεων μου: *το φορέμα της σκάλωσε σ' ένα καρφι* ΣΥΝ. αγκιστρώνομαι, σφηνώνομαι **2**. (μτφ.) σταματώ την πορεία, την εξέλιξη μου κ.λπ., διότι προσκρούω σε εμπόδιο ή ανακόπτομαι από κάτι: *κάποιο σκάλωσε η δουλειά* || *η υπόθεση σκάλωσε στις γραφειοκρατικές διαδικασίες* || *έχει δημιουργήσει ένα δίκτυο πληροφοριών και έναν μηχανισμό ακριβείας που δεν σκαλώνει πουθενά* ΣΥΝ. σκοντάφτω, προσκόπτω. — σκάλωμα (το) [μτγν.]. [ETYM. μεσν. < μτγν. σκάλα (βλ. λ.)].

σκαλώσιμα (η) (λαϊκ.) πρόχειρο κατασκευασμα από σανίδες στηριγμένες σε δοκάρια, το οποίο στήνεται γύρω από κτήριο που ανεγείρεται ή επισκευάζεται, για να κινούνται και να εργάζονται πάνω σε αυτό οι χτίστες και οι τεχνίτες: *οι κατοικησιαστές ~ προξενούν συχνά εργατικά ατυχήματα* || *θα στήσουν σκαλώσιες, για να επισκευάσουν το καμπαναριό της εκκλησίας* ΣΥΝ. (λόγ.) ικρίωμα. [ETYM. μεσν. < θ. σκαλώσ- του ρ. σκαλώνω (αορ. σκάλωσα) + -ιά (πβ. περπατησ-ιά)].

σκαλωτός, -ή, -ό αυτός που διαθέτει σκαλοπατία ή σχηματίζει σκάλες, κλιμακας: - *οδός* | *μονοπάτι* || (μτφ.) ~ *μαλλιά* ΣΥΝ. βαθμιδωτός, κλιμακωτός ΑΝΤ. ακλιμακωτός, αβαθμιδωτός. **σκάμμα** (το) {σκάμμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. κάθε σκαμμένο μέρος, κοιλάτση που έχει σχηματιστεί στο έδαφος με σκάμμα ΣΥΝ. λάκκος, τάφος **2**. (ειδικότ.) χώρος σκαμμένος και στρωμένος με άμμο, στον οποίο τελούνται διάφορα αγωνίσματα, όπως λ.χ. το άλμα εις μήκος, η πάλη κ.ά.: ~ *αθλητής πήδηξε στο ~* **3**. (κατ' επέκτ.) ο αντίστοιχος χώρος γυμναστηρίου, σχολείου κ.λπ., στον οποίο γίνεται η προπόνηση για τα παραπάνω αγωνίσματα. [ETYM. αρχ. < *σκάπ-μα (με αφομοίωση) < σκάπτω (βλ. λ. σκάβω)].

σκαμνάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. μικρό σε μέγεθος σκαμνί (βλ. λ.) **2**. **σκαμνάκια** (τα) παιδικό παιχνίδι, κατά το οποίο δύο παιδιά συμπλέκουν τα χέρια τους με τρόπο ώστε να σχηματίζουν είδος καθίσματος, όπου κάθεται ή πατάει ένα τρίτο **3**. (στο ποδόσφαιρο) αντιαθλητική

κίνηση κατά τη διεκδίκηση τής μάλας στον αέρα από δύο αντιπάλους, κατά την οποία ο ένας παίκτης σκυβει κάνοντας τον αντίπαλο του που έχει κάνει άλλα να πέσει κάτω: *κάνω - σε κάποιον*.

σκαμνί (το) {σκαμνι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. απλό, ξύλινο κάθισμα χωρίς στήριγμα για την πλάτη: *πήρε ένα - και κάθισε δίπλα μου || πάτησε σ' ένα ~, για να βλέπει καλύτερα την παρέλαση* 2. (ειδικότ.) το εδούλιο του κατηγορουμένου στο δικαστήριο- κυρ. στη ΦΡ. **καθίζω** | **στελνώ (κάποιον) στο σκαμνί** οδηγώ (κάποιον) στο δικαστήριο, σε δίκη ως κατηγορούμενο: *αυτή τη φορά θα τον καθίσουν στο σκαμνί με τα στοιχεία που έχει εναντίον του*. — (υποκ.) σκαμνάκι (το) (βλ.λ.). [ETYM₂ < μεσν. σκαμνίον, υποκ. τού μτγν. σκάμνον < λατ. scamnum «βάθρο, σκαμνί»].

σκαμπαβία (η) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. ελαφριά άκατος ή λέμβος, που χρησιμοποιείται σε πολεμικά κυρ. πλοία ή σε λιμάνια για βοηθητικές εργασίες.

[ETYM₂ < ιταλ. scarpavia, αρχική σημ. «υπεκφυγή, μυστική έξοδος», < scarpare «φεύγω, διαφεύγω» (< μτγν. λατ. *excarpare, πβ. γαλλ. échapper) + νια «δρόμος»].

σκαμπάζω ρ. μετβ. {σκάμπασα} (εκφραστ.) μπαίνω στο νόημα πράγματος, το αντιλαμβάνομαι με τον νου: *κάτι σκάμπαζε από νομικά, αλλά όχι και πολλά πράγματα* || *εδώ χρειάζεται άνθρωπος που να σκαμπάζει από διαχείριση* || *δεν ήθελε να παραδεχτεί ότι δεν σκαμπάζει από τέτοια ΣΥΝ.* κατανοώ, καταλαβαίνω, χαμηλιάζω ΦΡ. **δεν σκαμπάζω νρω** | **ντιπ** δεν ξέρω ή δεν καταλαβαίνω τίποτε, δεν έχω καμία γνώση (σε ένα θέμα ή αντικείμενο): *δεν σκαμπάζει ντιπ από γεωγραφία*.

[ETYM₂ < μεσν. σκαμβάζω «είμαι διεστραμμένος - βλέπω» < μτγν. σκαμβός «κυρτός, στραβός», με επίθημα -μός, πβ. κλα-μβός, θρα-μβός, κρά-μβός. Η λ. είναι αββ. ετύμου' αν το αρχικό σ- θεωρηθεί θεματικό, τότε η λ. συνδ. πιθ. με το ρ. σκάω «χαλαίνω», ενώ αν θεωρηθεί προθεμ., φαίνεται πιθανότερη η συσχέτισή με το ρ. κάμπτω].

σκαμπανέβασμα ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) ♦ 1. (αμετβ.) ΝΑΥΤ. (για πλοία) ταρακουνιέμαι λ.χ. προς τη μία και προς την άλλη πλευρά λόγω των κυμάτων, τολαντεύομαι: *μόλις μπήκε στο λιμάνι, το καράβι σταμάτησε να σκαμπανέβασει* ΣΥΝ. κλυδωνίζομαι, ανεβοκατεβαίνω, (λόγ.) προνευστάζω ♦ 2. (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να ταρακουνιέται, να ανεβοκατεβαίνει: *τα κύματα μας σκαμπανέβασαν όλη την ώρα* ΣΥΝ. κλυδωνίζω. [ETYM₂ Από συμφυρμό του σκαμπαβία (βλ.λ.) και τού ρ. ανεβάσω].

σκαμπανέβασμα (το) {σκαμπανέβασμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. (για πλοίο) το ταρακουνιέμαι το ανεβοκατεβασμα (στην τρικυμία): *το ~ τής βάρκας λόγω τής θαλασσοταραχής* ΣΥΝ. κλυδωνισμός, (λόγ.) προνευστασιός ΑΝΤ. (λόγ.) διαταχισμός, (λαϊκ.) μόντζι 2. (μτφ.) η αυξομειώση, οι μεταπτώσεις: *τα ~ των τιμών || η απόδοση του έχει σκαμπανέβασμα* ΣΥΝ. διακυμάνση ΑΝΤ. σταθερότητα.

σκαμπίλι (το) {σκαμπιλι-ιού | -ιών} (καθημ.) ηχηρό και δυνατό χτύπημα στο μάγουλο, που γίνεται με την παλάμη του χεριού: *έτσι μου 'ρθε να τον δώσω δύο ~ μπροστά σε όλο τον κόσμο || τον άξιζε ένα -* ΣΥΝ. (λόγ.) ράπισμα, κόλαφος, (καθημ.) σκαμπίλισμα, χαστούκι, (λαϊκ.) μπάτσος. — (υποκ.) σκαμπιλιάκι (το).

[ETYM₂ Η λ. αποσπάστηκε από το γαλλ. brusquembille «χαστούκι - είδος χερτοπαγνίου», από παρωνύμιο του κωμικού Deslauriers (17ος αι.)].

σκαμπιλίζω ρ. μετβ. {σκαμπίλισα} (λαϊκ.) δίνω σκαμπίλι (σε κάποιον), χτυπώ (κάποιον) με την παλάμη στο πρόσωπο: *φίγγε από εδώ μη σε σκαμπιλίσω!* ΣΥΝ. ραπίζω, χαστουκίζω, (λαϊκ.) μπατσιζώ. — σκαμπίλισμα (το).

σκαμπό (το) {άκλ.} χαμηλό, ξύλινο ή μεταλλικό κάθισμα χωρίς πλάτη ΣΥΝ. σκαμνί, σκαμνάκι.

[ETYM₂ < γαλλ. escabeau < λατ. scabellum, παράλλ. τ. τού scamellum, υποκ. τού scamnum «βάθρο, σκαμνί» (βλ. κ. σκαμνί)].

σκαμπρόκικος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που έχει χαριτωμένο ερωτικό και σκανδαλιστικό περιεχόμενο: ~ *αστείο* | *ανέκδοτο* | *ιστορία* | *λεπτομέρεια* ΣΥΝ. πικάντικος, πιπεράτος.

σκαμπρόζος, -α, -ο (καθημ. για πρόσ.) αυτός που προκαλεί ερωτική επιθυμία: ~ *γυναικα* ΣΥΝ. αισθησιακός, προκλητικός, σκανταλιάρης ΑΝΤ. (μτφ.) κρύος, νυχρός.

[ETYM₂ < ιταλ. scabroso «τραχύς, ανώμαλος» < scabro (ίδια σημ.) < λατ. scaber «τραχύς, ρυπαρός»].

σκανάρω ρ. μετβ. {σκανάρ-α κ. -ισα, -ισμένος} σαρώνω, μεταφέρω κείμενο ή εικόνα στον υπολογιστή με σωρωτή (σκάνερ). — σκανάρι-σμα (το). [ETYM₂ Βλ. λ. σκάνερ].

σκανόαλ (η) {δύσchr. σκανόαλον} ΤΕΧΝΟΛ. ο μικρός, σιδερένιος μοχλός στην εξωτερική επιφάνεια πυροβόλου όπλου, που αποτελεί το κύριο εξάρτημα του πυροδοτικού μηχανισμού του και ο οποίος, καθώς πιέζεται με το δάχτυλο, επιτρέπει την προώθηση του επικρου-στήρα, που με τη σειρά του προκαλεί έτσι την εκπυροσοκρότηση: *βρίσκομαι με το δάχτυλο στη ~ (είμαι έτοιμος να πυροβολήσω) || πατώ | πιέζω | τραβώ τη ~ (πυροβολώ)*.

[ETYM₂ μτγν., παράλλ. τ. τού ουσ. σκανόαλον (βλ.λ.), με αλλαγή γένους].

σκανοαλιά (η) → σκαναλιά

σκανοαλιάρης, -α, -ικο → σκανταλιάρης

σκανοαλιζώ κ. (λαϊκ.) σκανταλιζώ ρ. μετβ. {σκανοαλιζ-α, -ηκα, -μένος} 1. προκαλώ ηθικά (κάποιον), συμπεριφέρομαι με τρόπο που θγει το κοινό αίσθημα: *μια γυνή φωτογραφία μας σκανοαλιζεί λιγότερο σήμερα από όσο στο παρελθόν || τα έργα αυτά σκανοαλίσαν το κοινό || - κάποιον με τη συμπεριφορά | τις δηλώσεις | την εμφάνιση μου* ΣΥΝ. σοκάρω 2. βιάζω (κάποιον) σε πειρασμό, προκαλώ (κά-

ποιον) να κάνει ή να σκεφτεί κάτι πονηρό: *το ντύσιμο της είναι προκλητικό και σκανοαλιζεί τους άντρες* 3. γίνομαι αιτία σκανόαλου, δημιουργώ τις προϋποθέσεις ή δίνω την αφορμή για σκάνδαλο: *μια σχέση που σκανοαλίζει την αθηναϊκή κοινωνία*. — σκανδαλισμός (ο) [μτγν.].

[ETYM₂ μτγν. < σκάνδαλον (βλ.λ.)]. Η λ. πρωτοεπατή στην Κ.Δ. με τη σημ. «συρμεμβάλλω πρόσκομμα, παγίδα» (πβ. Ματθ. 5, 29: *ει δέ ο οφθαλμός σου ό δεξιός σκανοαλιζέι σε, έξέλε αυτόν και βύλε από σου*).

σκανοαλιστικός, -ή, -ό αυτός που σκανοαλιζέι: ~ *θέμα* | *φωτογραφία* | *ανάγνωσμα* | *λεπτομέρεια* | *εμφάνιση* | *πρόταση* | *εικόνα* | *στάση* ΣΥΝ. προκλητικός, ερεθιστικός ΑΝΤ. σεμνός.

σκάνδαλο κ. (λαϊκ.) σκάνταλο (το) {σκανόαλ-ου | -ων} 1. κάθε πράξη, γεγονός, κατάσταση κ.λπ. που αντιβαίνει στις καθιερωμένες αντιλήψεις περί ηθικής, θγει το κοινό αίσθημα ή τις ηθικές αρχές (κάποιου) προκαλώντας δυσφορία και αγανάκτηση: *προκαλεί | είναι ~ να κυκλοφορεί ακόμη ελεύθερος!* || *ξεσπά | αποσβεθείται το ~ || αποκαλύπτω | συγκαλύπτω το - || κοινωνικό | πολιτικό | ερωτικό | πολύκροτο- || ~ διαφθοράς | διοροδοκίας | κατασκοπίας- ΦΡ. ροζ σκάνδαλο* σκάνδαλο σχετικό με σεξουαλικές δραστηριότητες: *νέο ~ συντάραζε τον βρετανικό πολιτικό κόσμο* 2. (συνεκδ.) η κατακραυγή ή η δυσφορία και η αγανάκτηση που προκαλείται από πράξη ή συμπεριφορά, η οποία προκαλεί τη ηθική: *συνέχισε να προκαλεί με τις τολμηρές εμφανίσεις του, χωρίς να λογαριάζει το ~ || έφυγε στο εξωτερικό, μέχρι να κοπάσει το ~* ΦΡ. (α) (μτφ.) **πέτρα (του) σκάνδαλου** βλ. λ. πέτρα (β) ΝΟΜ. **πρόκληση σκάνδαλου (με ακλόαστες πράξεις)** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος δημοσίως επιχειρεί ακλόαστη πράξη και προκαλεί με αυτήν σκάνδαλο.

[ETYM₂ < μτγν. σκάνδαλον, τεχν. όρ., αρχική σημ. «ξύλινο εξάρτημα (παγίδας), που συνδ. με λατ. scandere «ανεβαίνω, περπατώ», μέσ. ιρλ. scandit «κορμούν», πιθ. κ. σανσκρ. skandati «πηδώ, χοροπηδώ». Η σημερινή σημ. «αφορμή φιλονικίας, έριδας» έχει την αφετηρία της στη χρήση τής λ. στην Κ.Δ., όπου είναι επίσης συγγή η συνεκδοχική σημ. «παγίδα, πρόσκομμα» (πβ. Αισιάν. 2, 10: *ο αγαπών τον άδελφόν αυτού εν τφ φωτl μείνει, και σκάνδαλον εν αύτφ ούκ εστίν*)].

σκανοαλοθηρία (η) {χορ. πληθ.} το κυνήγι των σκανόαλων, η επίμονη αναζήτηση και αποκάλυψη σκανόαλων και η συνεχής προβολή τους από τον Τύπο και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας: *η εφημερίδα μας δεν πρόκειται να προχωρήσει στη δημοσιογραφία τής ~ || το κανάλι του επιδιώδει να τελευταίο καρό σε μια ασύδοτη ~*. — σκαν-δαλοθηρίας (ο/η) [1887], σκανοαλοθηρικός, -ή, -ό. [ETYM₂ < σκάνδαλο + -θηρία < θήρα «κυνήγι»].

σκανοαλοθηρώ ρ. αμετβ. (σκανοαλοθηρείς... εύchr. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) κυνηγώ σκάνδαλα, επιδιώκω μετά μανίας την αποκάλυψη σκανόαλων: *ένα έντυπο που σκανοαλοθηρεί συστηματικά*. [ETYM₂ < σκάνδαλο + -θηρώ < θήρα «κυνήγι»].

σκανοαλολογία (η) {σκανοαλολογιών} η συνεχής συζήτηση περί σκανόαλων, επίμονη ανασκόληση με τα διάφορα σκάνδαλα, ιδίως από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *αν θέλουμε να πραγματοποιηθούν τα μεγάλα έργα, θα πρέπει να πάγουμε να συντηρούμε τη ~ γιζρω από αυτά*. — σκανοαλολογικός, -ή, -ό.

σκανοαλοσλόγ ρ. αμετβ. {σκανοαλοσλογέις...} σκανοαλολογικός, ασχολούμαι συνεχώς με σκάνδαλα, κάνω δημόσια συζήτηση περί σκανόαλων: *οι προαλλήσαντες, αντί να επιχειρηματολογήσουν, προτίμησαν να σκανοαλολογήσουν*.

σκανοαλοπλόκος, -ος, -ο (λόγ. για πρόσ.) αυτός που επινοεί, που μηχανεύεται σκάνδαλα: ~ *δημοσιογράφος* ΣΥΝ. σκανδαλοποιός. [ETYM₂ μεσν. < σκάνδαλον + πλόκος < πλέκω].

σκανδαλοποιός, -ός, -ό [μεσν.] (λόγ.) αυτός που δημιουργεί ή προκαλεί σκάνδαλα ΣΥΝ. σκανοαλοπλόκος, (λαϊκ.) σκανταλιάρης.

σκανοαλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σκανοαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα σκανόαλου (βλ.λ.), που προκαλεί το δημόσιο αίσθημα, τη γενική αποδοκιμασία και αγανάκτηση: ~ *συμπεριφορά* | *μεροληψία* | *εύνοια* | *σύμβαση* | *εξάρτηση* | *προνόμιο* | *παροχή* | *απόφαση* ΑΝΤ. άγνος, άμεμπτος. — σκανοαλωδώς επιρρ. [1855]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Σκανδιναβία (η) [1854] περιοχή τής Β. Ευρώπης που βρέχεται από τον Αρκτικό Ωκεανό, τη Νορβηγική, τη Βόρεια και τη Βαλτική Θάλασσα και τον Κόλπο τής Φινλανδίας περιλαμβάνει τη Δανία, τη Νορβηγία, τη Σουηδία και τη Φινλανδία. Επίσης Σκανδιναβική (Χερσόνησος). — Σκανδιναβός (ο), Σκανδιναβή (η), σκανδιναβικός, -ή, -ό (βλ.λ.). Scandia (πβ. σουηδ. Skåne, Ν. περιοχή τής Σουηδίας, αγν. ετύμου) + -navia, από αρχ. γερμ. λ. με τη σημ. «νησί»].

σκανδιναβικός, -ή, -ό [1854] 1. αυτός που σχετίζεται με τη Σκανδιναβία και τους Σκανδιναβούς: ~ *λογοτεχνία* | *προϊόντα* | *ήθη* | *έθιμα* 2. **Σκανδιναβική Χερσόνησος** η Σκανδιναβία (βλ.λ.) 3. (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. **σκανδιναβικές γλώσσες** οι γλώσσες Δανική, Σουηδική, Νορβηγική, Ισλανδική και εκείνη των Νήσων Φερόες.

σκάνδιο (το) {σκανδιού} ΧΗΜ. μαλακό αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Sc) (βλ. λ. περιόδικός, ΠΙΝ.).

[ETYM₂ < νεολατ. scandium < μεσν. λατ. Scandia, επειδή ανακαλύφθηκε στη Σκανδιναβία].

σκάνερ (ο/το) ΤΕΧΝΟΛ. Ο σαρωτής (κειμένων και εικόνων) (βλ. λ. σα-ρωτής).

[ETYM₂ < αγγλ. scanner < ρ. scan «εξετάζω λεπτομερώς - σαρώνω»].

σκανταγιάρω κ. σκανταλιάρω ρ. αμετβ. {σκανταγιάρωσα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. μετρώ το βάθος τής θάλασσας ή διερευνώ τη διαμόρφωση τού βυθού της με το σκαντάγιο (βλ.λ.).

σκαντάγιο κ. σκαντάλιο (το) {σκανταγ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. όργανο σε σχήμα βολίδας, με το οποίο μετρείται από το πλοίο το βάθος της θάλασσας μέχρι τα πενήντα περίπου μέτρα και επιπλέον εξετάζεται η διαμόρφωση του βυθού της ΣΥΝ. βολίδα. [ΕΤΥΜ₁ < βεν. scandagio «βολίδα, βυθόμετρο» < δημόδ. λατ. scandaliūm < μγν. λατ. *scandaculum < λατ. scandere «ανεβαίνω»].

σκανταλιά κ. σκανδαλιά (η) (λαϊκ.) κάθε παρεκτροπή από όσα επιβάλλει η τάξη και η ορθή συμπεριφορά, πράξη που υποδηλώνει έλλειψη πειθαρχίας: τα παιδιά χαλούσαν τον κόσμο με τις φωνές τους κι έκαναν συνεχώς σκανταλιές ΣΥΝ. αταξία.

σκανταλιάρης, -α, -ικο κ. σκανδαλιάρης {σκανταλιάρηδες} (λαϊκ.) 1. αυτός που δίνει αφορμές για έριδες, φιλονικίες κ.λπ. ΣΥΝ. σκανδαλοποιός 2. (ειδικότ. για παιδιά) αυτός που κάνει σκανταλιές (βλ.λ.), που είναι διαρκώς ανήσυχος και δεν πειθαρχεί στις εντολές των μεγάλων: ο γιος σου είναι ο πιο ~ απ'όλη την παρέα ΣΥΝ. άτακτος, ανήσυχος, απειθαρχος, ζιζάνιο, ταραξίας 3. αυτός που προκαλεί ερωτικά, που βάζει σε πειρασμό. [ΕΤΥΜ₁ < σκάνταλο (< σκάνδαλο) + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. παιχνιδιάρης].

σκανταλιάρικος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. σκανταλιάρης (βλ.λ.) 2. (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με τον σκανταλιάρη και τις ενέργειες του: ~ συμπεριφορά | βλέμμα. — σκανταλιάρικα επίρρ.

σκανταλιάρω ρ. → σκανταλιάρω

σκανταλιζώ ρ. → σκανδαλιζώ

σκαντάλιΟ (το) → σκαντάγιο

σκάνταλο (το) → σκάνδαλο

σκάντζα (η) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. 1. η αλλαγή, η αντικατάσταση, ιδ. στη φρ. **σκάντζα βάρδια** βλ. λ. βάρδια 2. η μεταβολή της θέσης ορισμένων δοκαριών, τα οποία συγκρατούν τα πανιά του πλοίου, ιδίως κατά τις απότομες στροφές ή τις αναστροφές του. [ΕΤΥΜ₁ < σκαντζάρω (υποχωρητ.)].

σκαντζάρω ρ. μετβ. {σκάντζαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. 1. αντικαθιστώ (κάποιον), μπαίνω στη θέση άλλου, αλλάζω βάρδια ή σκοπιά (με κάποιον): «νωρίς μπατάρισε ο καιρός κι έχει χαλάσει | σκαντζάρει-σες, μα σε κρατά λυπη μεγάλη...» (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. αναπληρώνω, αλλάζω 2. (ειδικότ.) μεταβάλλω τη θέση ορισμένων δοκαριών που συγκρατούν τα πανιά του πλοίου, τα τραβά προς την άλλη πλευρά του. — σκαντζάρισμα (το). [ΕΤΥΜ₁ < βεν. scangiar «φρέγω, απομακρύνω» < λατ. campisare, από τον αρχ. αόρ. κάμψω του ρ. κάμπτω, οπότε πρόκειται για αντιδάν.].

σκαντζοχορός (ο) 1. μικρό εντομοόραγο θηλαστικό των εύκρατων περιοχών της Ευρώπης και της Ασίας, σε χρώμα καφέ ή γκριζό, με στρογγυλό σώμα, μυτερό ρύγχος, ατροφική ουρά και βελόνες στη ράχη αντί για τρίχωμα: έχει την ικανότητα να μαζεύεται και να σχηματίζει μια μικρή, αγκαθωτή σφαιρά, όταν αντιλαμβάνεται κίνδυνο 2. (μτφ.) αυτός του οποίου τα μαλλιά είναι σκληρά, άγρια και πεταγτά. — (υποκ.) σκαντζοχοιράκι (το). [ΕΤΥΜ₁ μεσν. < καθόχορος (με τσιτακτισμό -νθ- > -τθ- > -τσ- και ηχηροποίηση) < αρχ. άκανθόχορος (βλ.λ.)].

σκαπανέας (ο/η) {(θηλ.-έως) | -εις, -έων} (λόγ.) 1. (κυριολ.) πρόσωπο που εργάζεται με τη σκαπάνη, που σκάβει ΣΥΝ. σκαφέας, (λαϊκ.) σκα-φτιάς 2. (κατ' επέκτ.) ΣΤΡΑΤ. ο στρατιώτης του Μηχανικού που ασχολείται με σκαπτικές εργασίες και τον ναρκοπέλομο: εστάλη μια διμοιρία σκαπανέων για τη διάνοξη της σιδηροδρομικής γραμμής 3. (μτφ.) πρόσωπο που ανοίγει τον δρόμο στους άλλους, που πρώτος επινοεί ή δημιουργεί κάτι καινούριο σε οποιοδήποτε τομέα του επιστητού ή της κοινωνικής δραστηριότητας: ~ του πνεύματος/ της επιστήμης | της προόδου | της συμφιλίωσης των λαών | της κοινωνικής δικαιοσύνης ΣΥΝ. πρωτοπόρος, πρωτεργάτης, (λαϊκ.) μπροστάρης. Επίσης (λόγ.) σκαπανέας (ο/η) {σκαπανέως}. [ΕΤΥΜ₁ < μγν. σκαπανέως, αρχική σημ. «σκαφέας, σκαφτιάς», < σκαπάνη (βλ.λ.). Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. pioneer].

σκαπάνη (η) {σκαπανών} (λόγ.) 1. κάθε γεωργικό και χωματογυρικό εργαλείο που αποτελείται από επιμήκη σιδερένια κόψη με οπή στο ένα άκρο, μέσα στην οποία σφηνώνεται η ξύλινη λαβή (στειλιάρι), και χρησιμοποιείται για το σκάψιμο γης 2. (συνεκδ.) το σύνολο των εργασιών που γίνονται με τη βοήθεια του εργαλείου αυτού: η αρχαιολογική ~ έφερε στο φως τα ερείπια του προϊστορικού οικισμού. [ΕΤΥΜ₁ μγν. < θ. σκαπ- (του ρ. σκάπτω, βλ. κ. σκάβω) + παραγ. επίθημα -άνη, που απαντά και σε άλλες λ., οι οποίες δηλώνουν εργαλεία, πβ. τρυπάνη, δόκ-αν-ον].

σκαπουλαρω ρ. μετβ. {σκαπουλαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) γλυτώνω, ξεφεύγω- κυρ. στη φρ. τη σκαπουλαρω (i) διαφεύγω (χωρίς να γίνω αντιληπτός), εξαφανίζομαι: τη σκαπουλαρω ο κλέφτης! ΣΥΝ. δραπέτευω, ξεφεύγω, ξεγλιστρώ, (οικ.) το σκάω (ii) (κατ' επέκτ., συγχότ.) διαφεύγω από κίνδυνο, απαλλάσσομαι από κακό: θα είσαι πολύ τυχερός, αν τη σκαπουλάρεις || τη σκαπουλάρισε παρά τρίχα | μ' ένα πρόστιμο | μ' ένα σπασμένο πόδι || είναι πολύ άρρωστος, αλλά πιστεύω ότι θα τη σκαπουλάρει (θα σωθεί) ΣΥΝ. γλυτώνω, σώζομαι. — σκαπουλαρίσμα (το).

[ΕΤΥΜ < ιταλ. scapolare «διαφεύγω, ξεφεύγω, αποφεύγω (εμπόδιο)» < μγν. λατ. *excapulare «λύνωμαι από σχοινιά, απελευθερώνωμαι» < ex+ capulus «θηλιά»]. σκαπτικός, -ή, -ό κ. σκαφτικός 1. αυτός που σχετίζεται με το σκάψιμο ή που είναι κατάλληλος για σκάψιμο: ~ εργαλείο | μηχανή 2. (ειδικότ.) σκαπτική κ. σκαπτική (τα) η αμοιβή του σκαφτιά, τα έξοδα για το σκάψιμο 3. (ειδικότ.) ΖΩΟΛ. σκαπτικό (το) καθένα από τα έντομα, το θηλυκό των οποίων σκάβει στοές στο χώμα, για να εναποθέσει σε αυτές τα αυγά του. σκαπτός, -ή, -ό → σκαφτός

σκάπτω ρ. → σκάβω

σκάρα (η) → σχάρα

σκαρβάνιος (ο) 1. κολεόπτερο έντομο με στιλπνό σκούρο χρώμα, σώμα σχεδόν στρογγυλό, με κεραίες, το οποίο τρέφεται με κοπριά 2. (συνεκδ.) πηλίνο αντικείμενο που φέρει παράσταση ή πολύτιμος λίθος λαξευμένος στο σχήμα του εντόμου αυτού, το οποίο στην αρχαία Αίγυπτο εθεορείτο ιερό και σύμβολο της ανάστασης των νεκρών · 3. (καθμη.) παλιό μοντέλο αυτοκινήτου της εταιρείας Volkswagen με χαρακτηριστικό σχήμα. [ΕΤΥΜ₁ Αντιδάν., < λατ. scarabeus < *σκαράβειος (με προθεμ. σ-, πβ. κόνις - σκόνη) < αρχ. κάραβος (βλ. λ. καράβιδα)].

σκαρδαμύσω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} (αρχαιοπρ.) ανοιγοκλείνω τα μάτια, ανοιγοκλείνω συχνά τα βλέφαρα (πβ. κ. λ. ασκαρ-δαμυκτί). [ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ. ασκαρδαμυκτί].

σκαρι (το) {σκαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. ΝΑΥΤ. η εσχάρα ναυπηγείου, δηλ. ο σκελετός πάνω στον οποίο στηρίζεται το πλοίο που ναυπηγείται ή επισκευάζεται: το καράβι είναι στα ~ (τώρα ναυπηγείται) || καράβι από σκαριού (που μόλις ναυπηγήθηκε): φρ. (μτφ.) (α) στα σκαριά κατά τη φάση (το στάδιο) της σχεδίασης, της προετοιμασίας: έχω πολλές δουλειές ~|| η εταιρεία μας έχει πολλές εκδόσεις - (β) βάζω (κάποιον) στα σκαριά παρακινώ (κάποιον) να κάνει κάτι ΣΥΝ. παρορμάω, παροτρύνω 2. (συνεκδ.) ο σκελετός ναυπηγούμενου πλοίου και κατ' επέκτ. το ίδιο το πλοίο: αγαπάω να κοιτάζω τα μεγάλα καϊοτάξια ~ να βγαίνουν από το λιμάνι || «η Νοτιά [...] δεν ήτο ικανή να του αρπίση το ~ τον» (Α. Παπαδιαμάντης) 3. (κατ' επέκτ.) ο σκελετός οποιασδήποτε κατασκευής: το ~ του σπυριού | του κτηρίου 4. (μτφ. για πρόσ.) η σωματική διάπλαση, η κατασκευή και η κατάσταση του σώματος: ο Μάνος είναι γερό ~ || καλό | σιδερένιο | ασάβινο | γεροδεμένο | αδύναμο | γέρικο - 5. (μτφ. για πρόσ.) ο ιδιαίτερος τρόπος σκέψης, ενέργειας και συμπεριφοράς κάθε ατόμου, η ιδιοσυγκρασία: το 'χει το ~ του και θυμώνει εύκολα || είναι ζηλιάρης, γιατί έτσι είναι το ~ του ΣΥΝ. χαρακτηρισμός, κράση. [ΕΤΥΜ₁ < μ'σν. σκαριόν (με αποβολή του αρκτικού άτονου έ- και τροπή του -χ- στο αντίστοιχο κλειστό -κ-) < αρχ. έσχάριον | μγν. έσχα-ρειόν, υποκ. του έσχαρα (βλ.λ.)].

σκαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκαρίσα} (διαλεκτ.) ♦ 1. (μετβ.) βγάζω (το κοπάδι) στη βοσκή ♦ (αμετβ.) 2. (για βοσκήματα) βγαίνω στη βοσκή 3. (μτφ.) σκορπίζομαι εδώ κι εκεί ΣΥΝ. διασκορπίζομαι. — σκαρίσμα (το). [ΕΤΥΜ μγν. < αρχ. σκαίρω «γορεύω, χοροπηδώ» (βλ. λ. σκιάτρί)].

σκαριφήμα (το) {σκαριφήμα-τος | -ατα, -άτων} ελαφρό σχέδιασμα, πρόχειρο ιχνογράφημα ΣΥΝ. σκίτσο, σχέδιο. [ΕΤΥΜ₁ μγν. < αρχ. σκαριφήμαι (-άω-) (όπως προκύπτει από το αρχ. συνθ. δια-σκαριφήμαι) «χαράσσω ελαφρά, ιχνογραφώ πρόχειρα» < θ. σκαριφ- < *skri-bh-, μηδενισμ. βαθμ. (με υστερογενές -α- στην Ελληνική ως φωνηέντο στηρίζεις) του Ι.Ε. *(s)keri-bh- (< ρίζα *(s)ker- «κόβω, χωρίζω», βλ. λ. κρίνω, κείρω), που συνθ. με το λατ. scribere «χαράσσω, γράφω», αρχ. γερμ. scriban «γράφω» (< λατ. scribere), γερμ. schreiben κ.ά.]

σκαριφήσιμος (ο) [αρχ.] (ο) 1. ελαφρά και πρόχειρη ιχνογράφηση ΣΥΝ. σχέδιασμα, σκιστάρισμα 2. (γενικότ.) χάραγμα ή το ζύσιμο επιφάνειας: ~ του τοίχου ΣΥΝ. χάραγμα, ζύσιμο 3. ΙΑΤΡ. η πρόκληση στο δέρμα επιφανειακών και επιπόλαιων αμυγών ή νυγμών, που δεν συνοδεύονται συνήθ. από αιμορραγία, με στόχο την εκτέλεση δερματικών δοκιμασιών ή ορισμένων εμβολιασμών, καθώς επίσης και για κοφτές βεντούζες 4. ΕΘΝΟΛ. το επιφανειακό χάραγμα του δέρματος, κυρ. στο πρόσωπο, που έχει τελετουργικό χαρακτήρα και χρησιμοποιείται από ορισμένους λαούς ως ένδειξη της ηλικίας του ατόμου, της θέσης και της λειτουργίας του μέσα στην κοινότητα κ.λπ.

σκαριφώ κ. σκαριφίζω ρ. μετβ. {σκαριφάω... | σκαριφώ-ισα κ. -ισα} 1. χαράζω (κάτι) πρόχειρα, ξύνω (μια επιφάνεια) 2. σχεδιάζω γρήγορα, κάνω πρόχειρο ιχνογράφημα ΣΥΝ. σκιστάρω, ιχνογραφώ, γερμ. [ΕΤΥΜ < μγν. σκαριφώ (-άω), όπως προκύπτει από το συνθ. κατα-σκαριφώ (-άω), βλ. λ. σκαριφήμα].

σκαρλατίνα (η) {χωρ. γ'ν. πληθ.} (λαϊκ.) ΙΑΤΡ. η λοιμώδης νόσος οστρακιά (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ < βεν. scarlatina < μεσν. λατ. scartata «είδος υφάσματος» < περσ. saqirlāt < αραβ. siqillāt < μεσν. σιγυλλάτος < λατ. sigillātus «ύφασμα διακοσμημένο με σχέδια» < sigillum «εκτύπωμα, σφραγίδα» (< signum «σημείο, σημάδι»)].

Σκαρλάτος (ο) ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ < μεσν. Σκαρλάτος <

επίθ. σκαρλάτος (βλ.λ.)].

σκαρλάτος, -η, -ο (λαϊκ.) πολύ κόκκινος, αυτός που έχει το χρώμα της πορφύρας: ~ μαντίλι | ύφασμα ΣΥΝ. βαθκόκακκος, πορφυρός. [ΕΤΥΜ < μεσν. σκαρλάτος < βεν. scartato < μεσν. λατ. scartata, scartata «είδος υφάσματος» (βλ. λ. σκαρλατίνα)].

σκαρμός¹ (ο) → σκαλμός

σκαμύς (ο) (λαϊκ.) ψάρι με επίμηκες σώμα, το οποίο φθάνει τα τριάντα πέντε εκατοστόμετρα, κεφάλι σαν τού φιδιού, μάτια πολύ κοντά το ένα στο άλλο και μεγάλο στοματικό άνοιγμα με αιχμηρά δόντια: ζει σε αμμόδες βυθού και τρέφεται με ασπόνδυλα. [ΕΤΥΜ Αγν. ετύμου].

σκαρμύσο (το) (διαλεκτ.) στήλη από μεταλλικά κέρματα, που έχουν περιτυλιχτεί σε χαρτί ΣΥΝ. μασούρι.

[ΕΤΥΜ < παλ. ιταλ. schermuzzio «αψιμαχία» (σύγχρ. ιταλ. scaramuccia) < μεσν. λατ. *skirmütium < φρανκον. skirmjan].

σκάρος (ο) (διαλεκτ.) 1. η έξοδος κοπαδιού για βοσκή: «... και σαν νυχθόσκον τα βουνά και πάει αυτός στον ~» (Κ. Κρυστάλλης) ΣΥΝ. σκαρίσμα 2. (συνεκδ.) η ίδια η βοσκή, καθώς και η κατάλληλη για βο-

σκή ώρα: «... νά 'χω με τα βοσκόπουλα σε κάθε - γλέντι» (Κ. Κρυ-στάλλης) (πβ. κ. λ. *σκαρίζω*) ΣΥΝ. σκάρισμα. [ETYM < σκαρίζω (υποχωρητ.), βλ. λ.]. σκάρος² (ο) (λαϊκ.) ψάρι που μοιάζει με πέτρα, ζει σε βραχώδεις και αμμώδεις βυθούς, με χαρακτηριστικά μικρό, σφιχτά κλεισμένο στόμα σαν ράμφος πτηνού, παχυλό γκριζο-καφετί σώμα, μεγάλη, σκληρά, στρογγυλωπά λέπια και ενγυστερή σάρκα: άλλώς *παπαγάλος της θάλασσας*. [ETYM αρχ < σκάρω «χորοπηδῶ - σπαρταρώ» (βλ. λ. σκιρτώ)].

σκαρπελο (το) (λαϊκ.) εργαλείο από ατσάλι, που χρησιμοποιείται για χάραξη, κόψιμο ή ξύσιμο αντικειμένων, ιδίως ξύλινων ΣΥΝ. κοπίδι, κοπήρας, σμίλη. [ETYM < ιταλ. scarpello | scarpello < λατ. scarpellum, υποκ. του scalprum «σμίλη» (< p. scalpere «σκαλίζω, εγχαράσσω»)].

σκαρπίνι (το) {σκαρπιν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) χαμηλό, συνήθ. ανδρικό, υποδήμα. [ETYM < ιταλ. scarpino (πληθ. scarpini), υποκ. του scarpa «παπούτσι, υποδήμα» < αρχ. γεωμ. skarpa].

σκάρτα επίρρ. (λαϊκ.) με άσχημο τρόπο, άπρεπα: *μου φέρθηκε πολύ -ΣΥΝ. ανάρμοστα* ΑΝΤ. σωστά.

σκαρτσούρα (η) (λαϊκ.) κάθε άχρηστο πράγμα και το σύνολο των άχρηστων πραγμάτων: *μάζευε τη ~ και πέταξε την!* Επίσης σκαρτάδα.

[ETYM < σκαρτάδα (< βεν. scartada, βλ. λ. σκάρτος) + παραγ. επίθημα -ουρά (πθ. με την επιδρ. της λ. *σαβούρα*)].

σκαρτάρω ρ. μετβ. {σκαρταρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) ξεσκαρτάρω (βλ. λ.). — σκαρτάρισμα (το). [ETYM < ιταλ. scartare < scarto (βλ. λ. σκάρτος)].

σκαρτεύω ρ. αμετβ. κ. μ'ετβ. {σκάρτε-ψα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (αμετβ.) γίνομαι σκάρτος, χάνω την ποιότητα, την αξία μου: *έμπλεξε με κακές παρέες και σκάρτεψε το παιδί* ♦ 2. (μετβ.) κάνω (κάτι) σκάρτο: *τόρα τελευταία τα σκάρτεψαν τα προϊόντα τους ΣΥΝ. χαλάω*.

σκάρτος, -η, -ο (λαϊκ.-καϊκόσ.) 1. αυτός που δε' έχει αξία, που δεν χρησιμοποιεί σε τίποτε ή αποδεικνύεται σκατάλληλος για τον σκοπό, για τον οποίο προορίζεται: *το μαγαζί του πουλούσε ~ πράγματα* || ~ *δουλειά* | (ποπγραφικά) *φύλλα ΣΥΝ. άχρηστος, ευτελής* ΑΝΤ. χρήσιμος 2. (ειδικότ.) αυτός που παρουσιάζει βλάβη ή ελάττωμα, που δεν είναι όπως πρέπει: *η μηχανή που αγόρασα βγήκε ~ | πήραμε τόσα μίλια και τα μισά βγήκαν ~ | ξεχωρίζω τα καλά από τα ~* ΣΥΝ. ελαττωματικός, χυλασμένος ΑΝΤ. γερός 3. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει κακό χαρακτήρα και συμπεριφέρεται αντίθετα προς τους κανόνες της ηθικής και της ευπρέπειας: *τα υπόλοιπα παιδιά του είναι καλά, μόνο το τελευταίο βγήκε σκάρτο* || *εσένα σου αρέσει να τους βράξεις όλους σκάρτους* || *αποδείχθηκε πολύ ~ άνθρωπος* ΑΝΤ. σωστός 4. (ειδικότ.) **σκάρτο** (το) (α) (στη χαρτοπαιξία) το χαρτί της τράπουλας που είναι περιττό για το παιχνίδι που κάθε φορά παίζεται και γι' αυτό αφαιρείται ή αντικαθίσταται με άλλο (β) (γενικότ.) καθετί άχρηστο, που δεν έχει αξία • 5. (λαϊκ. για προσδιορισμό ποσότητας ή μεγέθους) ισοδυναμεί με το «ούτε»- για κάτι που δεν είναι πλήρες ή ολοκληρωμένο: *-Πόσο μακριά είναι το χωριό; -Δuo χιλιόμετρα σκάρτα: μπορείς να πας και με τα πόδια* || *σκάρτες δυο ώρες κράτησε η γθεσινή γεροπαντή*. — σκάρτα επίρρ. (βλ. λ.). [ETYM. μεσν. < ιταλ. scarto (όρος της χαρτοπαιξίας) < carta «κάρτα»].

σκαρφάλωνο ρ. αμετβ. {σκαρφάλω-σα, -μένος} 1. (για πρόσ. κ. ζώα) ανεβαίνω σε ψηλό ή/και δυσπρόσιτο μέρος, χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα τα χέρια και τα πόδια μου: ο πισταρικός σκαρφάλωσε σαν γάτος στο δέντρο και έπιασε τη μπάλια || ο κλέφτης σκαρφάλωσαν στη μάντρα και πήδηξαν στον κήπο || (μτφ.) ο δρόμος σκαρφάλωνε απότομα στην πλαγιά ΣΥΝ. αναρριχίωμα 2. (μτφ.) κατεβήνουμε προς τα πάνω, ανερχομαι: *στα Ομη σκαρφάλωσαν οι τιμές των τροφίμων!* ΣΥΝ. ανεβαίνω ΑΝΤ. κατεβαίνω. — σκαρφάλωμα (το). [ETYM Από συμφωνικό των λ. *σκαλόνω* και *καρφώνω*].

σκαρφάλωτος, -ή, -ό αυτός που έχει αναρριχθεί σε ψηλό ή/και δυσπρόσιτο μέρος: *το βρήκαμε το παλιόπαιδο ~ πάνω στη μουριά!* ΣΥΝ. σκαρφάλωμένος. — σκαρφάλωτος επίρρ.

σκαρφίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {σκαρφίστηκα} βάζω (κάτι) στο μυαλό μου, συλλαμβάνω σχέδιο, μου έρχεται ιδέα, σκέψη κ.λπ.: *σκαρφίστηκα μια δικαιοσύνη και έφυγε γρήγορα* || *σκαρφίστηκε ένα καινούριο κόλπο* || ο άνθρωπος πολλά σκαρφίζεται, για να κερδίσει χρήματα ΣΥΝ. σοφίζομαι, μηχανεύομαι, επινοώ, εφευρίσκω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM < *σκαρφίζομαι < μτγν. σκαρφίζομαι (-άο-), με σύγηση του -ι-και ρηματικό επίθημα -ίζομαι. Βλ. κ. σκαρίσημα]. σκαρώνω ρ. μετβ. {σκάρο-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. ΝΑΥΤ. βάζω (πλοίο) στα σκαριά, αρχίζω τη ναυπήγηση σκάφους στρώνοντας την καρίνα του πάνω στη σχάρα του ναυπηγείου 2. (καθην.-εκφραστ.) δημιουργώ (κάτι), ασχολούμαι με την εκτέλεση έργου: *τον πέτυχα να σκαρώνει ένα άρθρο για το περιοδικό* || ο ορειβάτης σκάρωναν ένα καταρύγιο για τη νύχτα || ~ ένα τραγούδι στο πιάνο || με τι δουλειές είναι αυτές που πας και σκαρώνεις; 3. (μτφ.) συλλαμβάνω (ιδέα, σχέδιο κ.λπ.), επινοώ (κάτι) και αρχίζω να το εκτελώ: *κάποια ζαβολιά σκαρώνουν πάλι τα παιδιά* || τι προσπαθείς να σκαρώσεις εναντίον μου; || ~ ιστορία | δικαιολογία | σχέδιο | παραμύθι (δηλ. ψέμα) | κατηγορία | κόλπο | φάρσα ΣΥΝ. σκαρφίζομαι, σχεδιάζω, (μτφ.) μαγειρεύω. — σκάρωμα (το). [ETYM < σκαρί + παραγ. επίθημα -ώνω]. σκάση (η) (λαϊκ.) η μεγάλη στενοχωρία.

[ETYM < σκάζω, βλ. λ.]. σκασιαρχείο (το) (λαϊκ.) η εκουσία απουσία από μάθημα, εργασία ή άλλη ενασχόληση χωρίς λόγο: *οι σημερινοί μαθητές έχουν αναγάγει*

το ~ σε επιστήμη! ΣΥΝ. (οικ.) κοπάνα: ΦΡ. (ειδικότ.) κάνω *σκασιαρχείο* απουσιάζω χωρίς λόγο ή φεύγω κρυφά και αδικαιολόγητα από κάπου, ενώ πρέπει να παρευρίσκομαι: *την πρώτη εργάσιμη ημέρα μετά τις διακοπές του Πάσχα πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι κάνουν σκασιαρχείο ΣΥΝ. κάνω κοπάνα*.

[σκάση < σκαςι- (< σκάζω, πβ. αόρ. έσκασα) + -αρχείο < -άρχης (< άρχω)].

σκάσιμα (η) (οικ.) πολύ μεγάλη στενοχωρία, έντονη θλίψη και δυσαρέσκεια: *μη μου μιλάς σήμερα, γιατί έχω μεγάλες ~!* ΣΥΝ. σκοτούρα ΑΝΤ. ανακούφιση: ΦΡ. (κυρ. ειρων.) *σκάσιμα μου!* | *είχα μια σκάσιμα!* | μου είναι εντελώς αδιάφορο, δεν με νοιάζει καθόλου, δεν δίνω δέκαρά: ~, *κι αν φύγεις κι αν δεν φύγεις!* || - *Δεν θα σου ξαναμιλήσω!* --! || (εμφατ.-οικ.) *σκάσιμα μου μεγάλη και δέκα παπαγάλοι!* (και ως απάντηση: *σκάσιμα μου μικρή και δέκα ποντικοί!*) ΣΥΝ. σκοτούρα μου, σκορδοκαίλα μου. [ETYM < σκάση + παραγ. επίθημα -ιμα (βλ. λ.)].

σκάσιματιά (η) (λαϊκ.) άνοχη κατά μήκος της επιφάνειας στερεού σώματος: ~ *του τούχου* | *του ταβανιού ΣΥΝ. σκάσιμο, ραγισματιά, χα-ραγματιά*. [ETYM < σκάσιμο, -ατός + κατάλ. -ιά].

σκάσιμο (το) -+ σκάζω

σκάσιμος (ο) (οικ.) 1. η κατάσταση του κορεσμού που προκαλεί ασφυξία, διακοπή της αναπνοής: *κυρ. στη ΦΡ. τρώω του σκάσιμου* τρώω υπερβολικά, μεγάλες ποσότητες, μέχρι να σκάσω, να πάθω ασφυξία • 2. (ως επιφών.-αγενικότ.) *σκάσιμος!* σταμάτα να μιλάς: ~! *Όταν μιλάω εγώ, εσύ δεν θα μιλάς!* ΣΥΝ. σιωπή, τσιμουδιά, μόκο, βούλωσέ το | κλείς' το: ΦΡ. *βράζω τον σκαμμό* σωπαινω, «το βουλο-λάνω»: *εσύ στο βάθος βγάλε τον σκαμμό!* [ETYM < σκάζω].

σκάστος, -ή, -ό 1. αυτός που παράγει ήχο, ο οποίος γίνεται αντιληπτός με κρότο: ~ *φίλι* | *σφερικά ΣΥΝ. ηχηρός* • 2. (για πρόσ.) αυτός που φεύγει κρυφά ή απουσιάζει αδικαιολόγητα, παραβιάζοντας τις αρχές και τους κανόνες του χώρου όπου βρίσκεται: *είναι ~ από το μάθημα* | *από το στρατόπεδο* | *από τη δουλειά* | *τον έπιασαν σκαστός* (δηλ. τη στιγμή που ετοιμαζόταν να φύγει, κατά την εκτέλεση της πράξης του) • 3. (για χρήματα) που καταβάλλονται εξ ολοκλήρου, τσις μετρηθεί και ενόνιον αργότερα που θα τα πάρει: *έπαισε ένα δεκα-χιλίριο* ~. — σκαστά επίρρ.

σκάσιος (ο) {σκατάδες} (!) παλιάνθρωπος, απόβρασμα, λέρα.

σκατένιος, -ια, -ιο (!) αυτός για τον οποίο ταιριάζει μόνο η περιφρόνηση και η απέχθεια μας: ~ *δουλειά* | *χαρακτήρας* | *ζωή ΣΥΝ. ελειανός, απεχθής*.

σκα.τής, -ιά, -ί {σκατ-ιού | -ιών} (!) αυτός που έχει το χρώμα των κοπράνων, καφετής.

σκατίλα (η) {χωρ. πληθ.} (!) δυσσομία από σκατά. [ETYM. < σκατό + παραγ. επίθημα -ιλα].

σκατό (το) (!) 1. (στον πληθ.) οι στερεές ή παχύρρευστες ουσίες που αποβάλλονται από τον πρωκτό ΣΥΝ. κόπρανο, κουράδες, (εμφημ.) κακά: ΦΡ. (α) *τα κάνω σκατά* για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος με τις ενέργειές ή τις προσπάθειές του φέρνει το ακριβώς αντίθετο από το επιθυμητό αποτέλεσμα: *Τι ήθελες και ανακατέστηκες; Τώρα, τα έκανες σκατά!* (β) *σκατά κι απόσκατα* για πράγματα ή καταστάσεις που πάνε από το κακό στο χειρότερο: ~! *Να δούμε τι άλλο θα πάθουμε!* (γ) *σκατά στα μούτρα σου!* προς κάποιον που έκανε κάτι ανεπιτρεπτό, ηθικά καταδικαστέο: ~, *παλιάνθρωπε!* 2. (συνεκδ.) κάθε είδους ακαθαρσία που βρομάει: *πήξαμε στο - σ' αυτή τη γεωνιά* 3. ως μειωτ. χαρακτηρισμός για κάτι που έχει χαμηλή ποιότητα ή προκαλεί δυσαρέσκεια ή θεωρείται ανάξιο λόγου: *πάει και ζοδεύει τα λεφτά της σ' αυτά τα ~ 4. (ως επιφών.) σκατά!* για την έκφραση έντονης δυσαρέσκειας, απόλυτης διαφωνίας, ως οργισμένη αντίδραση ή αγανάκτηση: ~! *Αυτό μας έλειπε τώρα!* 5. (μτφ.-μειωτ.) μικρό παιδί που συνήθ. συμπεριφέρεται με θράσος ή ασυνήθιστη αυτοπεποίθηση: *ένα τόσο δα - και βγάζει και γλώσσα!* 6. για οποιοδήποτε μικρό αντικείμενο: *ένα τόσο δα - να κοστίζει τόσα χρήματα*.

— (υποκ.) (!) σκα-τούλα (βλ. λ.) κ. σκατουλίτσα (η), σκατούλι κ. σκατουλάκι (το). [ETYM < μεσν. σκατόν, από τον πληθ. σκατά του αρχ. σκάρ, σκατός «περίττωμα» < *skōr, εκτεταμ.-ετερωίωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sker- «απο-πατώ», πβ. γετ. Sakkar «περίττωμα», λατ. mu-scerda «περίττωμα ποντικού», αρχ. σκανδ. skarn «κοπριά» κ.ά.].

σκατό- κ. σκατό- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κά-τι: 1. σχετίζεται με τα κόπρανα: *σκατο-φαγία, σκατο-λογία, σκατο-λόγος* 2. (!-μειωτ., υβριστ.) προκαλεί αηδία, απεχθεία ή αγανάκτηση, λ.χ. για την κακή ποιότητα: *σκατό-πρωμα, σκατό-γερος, σκατό-παιδο, σκατο-δουλειά* ΣΥΝ. κώλο-, παλιό-. [ETYM Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. σκάρ, σκατός (βλ. λ. σκατό)].

σκατόζωρος (ο), σκατόγρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-υβριστ.) γέρος | γριά με κακό χαρακτήρα και συμπεριφορά.

σκατοδουλειά (η) (οικ.-μειωτ.) 1. η δουλειά που απαιτεί μεγάλο κόπο και προσπάθεια, χωρίς να αποφέρει τα αντίστοιχα οικονομικά οφέλη, δουλειά με την οποία δεν αξίζει να ασχολείται κανείς 2. δραστηριότητα που προκαλεί υποψίες ως προς τον νόμιμο ή ηθικό χαρακτήρα της: *είχε δεν είχε, τη σκάρωσε τη - τον ΣΥΝ. βρομοδουλειά, κατεργαριά*.

σκατολογία (η) {σκατολογιών} η συγχή χρήση στον λόγο (προφορικό ή γραπτό) της λέξης «σκατά» και των συνωνύμων της για λόγους χιούμορ ή για την απεικόνιση βρομερών πραγμάτων και καταστάσεων ΣΥΝ. βιομολογία, χυδαίολογία. — σκατολόγος (ο/η), σκατολονι-κός, -ή, -ό, σκατολόγος ρ. {-είεις...}. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scatology].

σκατόμυγα (η) {σκατομυγών} (λαϊκ.) **1.** μύγα μεγάλου μεγέθους, που τρέφεται με κόπρανα και μεταδίδει μολυσματικές ασθένειες **2.** (μτφ.) άνθρωπος αμφιβόλου ήθους, ποταπός και ελεεινός. **σκατόπαιδο** (το) (υβριστ.) κακομαθημένο παιδί που ενοχλεί με τον δύστοπο χαρακτήρα του ΣΥΝ. παλιόπαιδο, κολόπαιδο. **σκατόπραμα** (το) {χωρ. γεν.} (μειωτ.) κακή ποιότητας αντικείμενο. **σκατούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) **1.** μικρό σκατό · **2.** (μτφ.-μειωτ.) γυναίκα με κακό χαρακτήρα, που κουτσουμπολεύει και ανακατ'όεται σε υποθέσεις που δεν την αφορούν **3.** (μτφ.-γαϊδέυτ.) μικρό ζωηρό κορίτσι. σκατουλής, -ιά, -ί (λαϊκ.-οικ.) **1.** αυτός που έχει το καφετί χρώμα των κοπράνων **2.** *σκατούλι* (το) {άκλ.} η καφετιά απόχρωση των κοπράνων.

[ETYM_{gr} < σκατούλα], σκατουλικό (το) (ως χαρακτηρισμός) για μικρό άτακτο παιδί: *κοίτα τι πήγε κι έκανε το ~!* Επίσης σκατούλι **σκατοφαγία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία κάποιος τρώει περιττώματα ΣΥΝ. κοπροφαγία. — σκατο-φάγος, -ος, -ο [αρχ.]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scatorphagy]. **σκατοφατσα** (η) {σκατοφατσών} (οικ.) **1.** αυτός που έχει πολύ άσχημο και αποθητικό πρόσωπο · **2.** άνθρωπος με πρόσωπο μοχθηρό ή που προκαλεί υποψίες για επιλήψιμες πράξεις ΣΥΝ. παλιόφατσα, βρο-μόφατσα, κωλόφατσα. σκατόνυχος (ο) (υβριστ.) κακός και σκληρός άνθρωπος. σκατόνω ρ. μετβ. [μειωτ.] {σκάτωσα} (οικ.) **1.** βρομιζώ (κάτι) με σκατά, γεμιζώ (τον τόπο) σκατά **2.** (μτφ.) καταλήγω σε αποτυχία: κυρ. στη ΦΡ. *τα σκατόνω: τα σκάτωσε στις εξετάσεις | στη δουλειά του | στην οικογενειακή του ζωή ΣΥΝ.* τα θάλασσόνω. — σκάτωμα (το). σκαφάνδρο (το) [1886] {σκαφάνδρ-ου | -ων} το σύνολο των αδιάβροχων εξαρτημάτων της στολής ενός δύτη: ('ιδιόκτ.) η βαριά συσκή'υη καταδύσεων που σφραγίζει ερμητικά και συνδέεται με την επιφάνεια μέσω σωλήνα, διά του οποίου χορηγείται με πίεση ο απαιτούμενος για την ανασπώ του δύτη αέρας: αυτόνομο | *διαστημικό ~* (που φοριέται από τους αστροναύτες κατά την εκτέλεση της αποστολής τους). [ETYM. < σκάφη, στην επίσης αρχ. σημ. «ελαφρύ σκάφος», + -άνδρο < άνδρας, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. scaphandre]. σκαφάτος (ο) (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης σκαφούς αναψυχής. **σκαφέας** (ο) {σκαφ-είς, -έων} εργάτης ασχολούμενος κατ' αποκλειστικότητα με το σκάνιμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκαφτιάς. [ETYM. < αρχ. σκαφεύς < θ. σκαφ- του ρ. σκάπτο (βλ.λ.)]. σκαφή (η) το σκάνιμο. [ETYM. μτγν. < θ. σκαφ- του αρχ. σκάπτο (βλ.λ.)]. σκάφη (η) {σκαφών} **1.** κοίλο και μακρόστενο σκεύος από ξύλο ή μέταλλο, που χρησιμοποιείται σε οικιακές εργασίες, όπως το πλύσιμο των ρούχων, το ζύμωμα του ψωμιού ή για την τοποθέτηση νερού και τροφής για τα ζώα ΦΡ. *λέω τα σκάκα σκάκα και τη σκάφη σκάφη λέω τα πράγματα με το όνομα τους, με ξεκάθαρο και ειλικρινή τρόπο, χωρίς προσποιήσεις και υπεκφυγές: δεν έχει μάθει να μασάει τα λόγια του, αυτός λέει ~!* **2.** (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) μικρή και ελαφριά βάρκα χωρίς καρίνα ή κάθε πλοίο μικρού μεγέθους και αμφιβόλης ευστάθειας: *πού θα ταξιδεύουμε μ' αυτή τη ~; 3.* το κοίλο μέρος (ηχείο) έγχορδου μουσικού οργάνου: «η ~, το μπράτσο και η κεφαλή της λύρας γίνονται από μονοκόμματο ξύλο μουριάς» (εφημ.) ΣΥΝ. σκάφος. — (υποκ.) σκαφίτσα κ. σκαφούλα (η). [ETYM. αρχ. < θ. σκαφ- του ρ. σκάπτο (βλ.λ.)]. **σκαφίδα** (η) η σκάφη.

[ETYM < αρχ. σκαφίς, -ίδος < σκάφη (βλ.λ.)]. σκαφίδι (το) {σκαφιδίου | -ιών} **1.** μικρού μεγέθους σκάφη · **2.** μικρού μεγέθους ελαφρύ πλεούμενο ΣΥΝ. πλοίαριο. [ETYM. < υ.τγν. σκαφίδιον, υποκ. του αρχ. σκαφίς, -ίδος]. **σκαφιδιάζω** ρ. μετβ. {σκαφιδιάς-α, -μένος} δίνω σε (κάτι) το κοίλο σχήμα της σκάφης. — σκαφιδώνω ρ. [1894]. σκαφιδιάσμα κ. σκαφί-δομα (το). **σκαφιδοειδής, -ής, -ές** [μτγν.] {σκαφιδοειδ-ούς | -είς, -ή} αυτός που μοιάζει με σκάφη ως προς το σχήμα του ΣΥΝ. σκαφιδωτός, κοίλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. σκαφιδωτός, -ή, -ό αυτός που έχει το κοίλο σχήμα σκάφης ΣΥΝ. σκαφιδοειδής. **σκάφος** (το) {σκάφ-ους | -ών} **1.** το κύριο σώμα του πλοίου, το εξωτερικό του περίβλημα ΣΥΝ. (λαϊκ.) κουφάρι **2.** (συνεκδ.) ολόκληρο το πλοίο: *το λιμάνι ήταν γεμάτο σκάφη παντός είδους || ~ αναψυχής || πολεμικό || εμπορικό ~ 3.* το αεροπλάνο, το αεροσκάφος **4.** (μτφ.) κάθε συγκροτημένος χώρος που έχει ιεραρχία και συγκεκριμένο προορισμό (ώστε να μπορεί να παρομοιαστεί με πλοίο): *το ~ της Εκκλησίας κλυδωνίζεται από θεολογικές έριδες || το ~ της πολιτείας βρίσκεται στα πρόθυρα χρεωκοπίας · 5.* ΜΟΥΣ. το ζύλινο κοίλο μέρος έγχορδου μουσικού οργάνου (λ.χ. λαούτου, μαντολίνου, μπουζουκιού κ.ά.), κατ' αντιδιαστολή προς το μπράτσο (όπου τοποθετούνται τα τάστα). — (υποκ.) **σκαφάκι** (το) (σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*. [ETYM. αρχ. < θ. σκαφ- τον ρ. σκάπτο (βλ.λ.)]. **σκαφτιάς** (ο) {σκαφτιάδες} (λαϊκ.) ο σκαφέας. [ETYM. < σκαφέας (με συνίλιση και επίδρ. του τ. σκάφτω), πβ. κ. γραφ-ιάς]. σκαφτικός, -ή, -ό → σκαπτικός σκαφτός, -ή, -ό κ. (λόγ.) σκαπτός [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σκαφτεί ή μπορεί να σκαφτεί ΣΥΝ. σκαμμένος **2.** (έγχορδο μουσικό όργανο) που το σκάφος του έχει γίνει από ένα μόνο κομμάτι ξύλου σκαμμένο σε ένα του σημείο και όχι από λεπτές λωρίδες ξύλου τοποθετημένες

επάνω σε καλούπι: ~ *μουζούκι* | *παγολαγιάς*. — σκαφτά επίρρ. σκάφτω ρ. → σκάβω σκάνιμο (το) {σκανήμι-ατος | -ατα, -άτων} το σκάλισμα επιφάνειας του εδάφους με ειδικό εργαλείο (λ.χ. σκαπάνη, κασιμά) για το άνοιγμα λάκκου ή για γεωργικούς λόγους: *το ~ του κήπου*. [ETYM. < θ. σκαγ- (από τον αόρ. *έ-σκαγ-α* του ρ. σκάβω) + παραγ. επίθημα -ιμο (πβ. κ. γράψ-ιμο, κάμ-ιμο)]. σκάω ρ. + σκάζω **σκεβρός, -ή, -ό** → σκευρός σκεβρώνω ρ. → σκευρώνω **σκεδάζω** ρ. μετβ. {σκέδασα} (σπάν.) διασκορπίζω. — **σκεδασμός** (ο) [μτγν.]. [ETYM < μτγν. σκεδάω < αρχ. σκεδάννυμι «σκορπίζω» (βλ. λ. διασκεδάω)].

σκεδάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΦΥΣ. φαινόμενο κατά το οποίο μια φωτεινή ακτίνα ή ένα σωματίδιο μεταβάλλουν τη διεύθυνση της κίνησης τους, όταν πέφτουν σε κάποιο υλικό σώμα και διέρχονται από αυτό: *ελαστική | ανελαστική | υπερελαστική | πολλαπλή -1 | εμβαδόν σκέδασης*. [ETYM. < αρχ. σκέδασις < σκεδάννυμι (βλ. κ. διασκεδάω)].

σκεϊτμπορντ κ. σκείτ-μπορντ (το) {άκλ.} μικρή σανίδα πάνω σε τέσσερα ροδάκια (πατίνι), όπου πατά και ισορροπεί κανείς καθώς μετακινείται ή κάνει ακροβατικές κινήσεις. [ETYM. < αγγλ.-αμερ. skate-board (κατά το surf-board) < skate «άνω πατινάς» board «σανίδα»].

σκελεύγια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νευραλγία της κνήμης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scelalgia].

σκελεά (η) {σκελεών} ανδρικό εσώρουχο με μικρά ματζάκια (μακριά εσωτερική περισκελίδα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*. [ETYM. < αρχ. πληθ. σκελεά < σκέλος].

σκελεθρό (το) [1851] {σκελεθρ-ου | -ων} **1.** ο σκελετός πεθαμένου **2.** (μτφ.) άνθρωπος υπερβολικά αδύνατος. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. scheletro < λατ. sceletus < αρχ. σκελετός, με επίδρ. του ομόρρ. μτγν. επιθ. σκελεφρός «ξερός, ισχνός» (κατά τα ουδ. με παραγ. επίθημα -θρο, πβ. βάρα-θρον), άλλου τ. του αρχ. σκελεφρός < ρ. σκέλλομαι «ξηραίνω - γίνομαι ισχνός», για το οποίο βλ. λ. σκελετός].

σκελεο ρω μένος, -η, -ο υπερβολικά αδύνατος, σκελετωμένος.

σκελετά (τα) → σκελετός

σκελετικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σκελετό: ~ *δομή* | *σύστημα*.

σκελετινή (η) {σκελετινόν} αζωτούχος ύλη από την οποία αποτελείται ο σκελετός ασπόνδυλων ζώων. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. skeleton].

σκελετολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος της ανατομίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των οστών και των συνδέσμων τους ΣΥΝ. οστεολογία. — σκελετολογικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. skeletology].

σκελετός (ο) {κ. λαϊκ. πληθ. σκελετά (τα) (σημ. 4)} **1.** το σύνολο των οστών που αποτελούν την εσωτερική στερεή δομή του σώματος των ανθρώπων και των σπονδυλωτών ζώων **2.** το σύνολο των οστών ανθρώπων ή ζώων που έχουν πεθάνει και βρίσκονται σε κατάσταση προχωρημένης ή ολικής αποσύνθεσης: ~ *πρωϊστορικών ζώων και ανθρώπων 3.* (μτφ.) άνθρωπος παρά πολύ αδύνατος, ώστε να διαγράφονται τα κόκκαλά του: *γίνομαι | μένω ~ || κατανώ ~ από την αστία | το άγχος | τη στενοχώρια ΣΥΝ.* κάτιγνος, πετσι και κόκκαλο · **4.** το εξωτερικό περίβλημα ενός τεχνικού έργου, που στηρίζει και καθορίζει το σχήμα της κατασκευής: *ο ~ ενός κτηρίου | μιας γέφυρας || μόνο ο ~ του εργοστασίου έμεινε μετά την πυρκαγιά 5.* (ειδικότ.) το πλαίσιο από μέταλλο ή κόκκαλο των γυαλίων ηλιου ή οράσσεως, στο οποίο προσαρμόζονται οι φακοί: *το πλαίσιο με μεταλλικό | χρυσό | κοκκάλινο ~ 6.* (μτφ.) το βασικό σχέδιο, τα κύρια σημεία ενός θέματος, τα οποία αναπτύσσονται με λεπτομέρειες σε προφορικό ή γραπτό λόγο: *ο ~ ενός μυθιστορήματος | της ιστορίας | της ομιλίας ΣΥΝ.* σχεδιάγραμμα, βάση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*.

[ETYM < αρχ. επιθ. σκελετός «αποξηραμένος, κατάξερος» (η σημεινική σημ. είναι μτγν.) < θ. σκελε- (του ρ. σκέλλομαι «ξηραίνω - γίνομαι ισχνός») + -τός (πβ. *συμφε-τός*). Το αρχ. σκέλλομαι < *σκέλ-ιομαι < θ. *skel-3-, δισύλλ. θ., που ανάγεται πθ. σε ΙΕ. *(s)kel- «στεγνός, ξηρός», πβ. σουηδ. skäll «μπαγιάτικος, λεπτός», αγγλ. shallow «ρηχός», μέσ. άνω γερμ. hei «ασθενής, αδύναμος», γερμ. hellig «ακουρασμένος, στεγνός από δίψα» κ.ά. Ομόρρ. *σκλη-ρός* (βλ.λ.)]. σκελετώδης, -ής, -ες [μτγν.] {σκελετώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που είναι τόσο αδύνατος, ώστε να μοιάζει με σκελετό ΣΥΝ. κάτιγνος, πετσι και κόκκαλο, σκελετωμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ες.

σκελετωμένος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ αδύνατος σαν σκελετός ΣΥΝ. σκελετώδης, κάτιγνος. -σκελής, -ής, -ές λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό σκελών: *τρι-σκελής, τετρα-σκελής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ες. [ETYM Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. τετρα-σκελής, μτγν. μονο-σκελής), που προέρχεται από το ουσ. σκέλος]. σκέλια (τα) {σκελιών} (λαϊκ.) τα κάτω άκρα του ανθρώπου ή τα πίσω πόδια τετραπόδων ΦΡ. *βάζω την ουρά στα σκέλια* σε περιπτώσεις που κάποιος εγκαταλείπει μια υπόθεση ή μια προσπάθεια υποχωρώντας ντροπισμένος: *έβαλε την ουρά στα σκέλια* κ ή *έφυγε με σκυμμένο το κεφάλι*.

[ETYM < *σκέλη-α < σκέλη (πληθ. του ουδ. σκέλος), κατά το σχήμα *χειλία* < *χειλή-α < *χειλή*, πληθ. του *χείλος*]. **σκελίδα** (η) καθένα από τα μέρη από τα οποία αποτελείται η κεφαλή του σκόρδου: *δύο ~ σκόρδο ΣΥΝ.* δόντι (για το σκόρδο). Επίσης

σκελίδι (το).
[ΕΤΥΜ. < μγν. *σκελίς*, -ίδος, παράλλ. τ. του αρχ. *σχελίς*, αρχική σημ. «πλευρά βοδιού, κοτολέτα», αββ. ετύμου. Η σημασιολ. απόσταση δεν αφήνει περιθώρια για σύνδεση με τον τ. *σκέλος*, ο οποίος αναφερόταν μόνο στα κάτω άκρα. Αλλωστε, η άποψη αυτή δεν θα ερμηνεύετο ικανοποιητικά τον αρχαιότερο τ. *σχελίς* (με δασύ σύμφωνο -χ-). Φαίνεται πως ο τ. *σχελίς* πρέπει να θεωρηθεί αρχικός (αλλά αγν. ετύμου), ενώ δέχθηκε αργότερα την επίδρ. της λ. *σκέλος* τόσο στη μορφή όσο και στη σημ.].

σκέλος (το) {σκέλ-ους | -η (κ. λαϊκ. σκέλια στη σημ. 1, βλ.λ.), -ών} 1. (λόγ.) καθένα από τα κάτω άκρα του ανθρώπου ή τα πίσω πόδια των ζώων · 2. καθένα από τα (δύο) τμήματα που συνθέτουν ένα όλον: το πρώτο ~ της συζήτησης | του ταξιδιού | του προβλήματος || τα ~ του διαβήτη | μιας γυναιάς.

[ΕΤΥΜ αρχ. < ΙΕ. *(s)kel- «κάμπω, στριζώ - κυρτός», πβ. λατ. *scelus* «έγκλημα, ανοσιούργημα» (με αρχική σημ. «στρεβλός, σκόλιος»), αρχ. γερμ. *scēlah* «κυρτός, στραβός», γερμ. *schielen* «αλληθωρίζω, στραβίζω», αββ. *tshalē* «γυλός» κ.ά. Ομοίρρ. *σκολ-ίος*, *σκελ-ίζω* κ.ά. Όπως φαίνεται και από την ετυμ., η λ. *σκέλος* αναφερόταν αρχικώς στο μέρος του ποδιού που λυγίζει εύκολα, δηλ. στην άρθρωση μεταξύ μηρού και κνήμης. Χωρίς αρχικό σ- η λ. μαρτυρείται σε μηκηνώδη επιγραφή ως *ke-re-a*, «πόδια τριπόδου, σκέλη»].

σκεπέδες (ο) {σκεπέδες (β) (λαϊκ.) 1. η κοιλιά ζώου 2. στομάχι ζώου, από το οποίο γίνεται πατάς 3. (μτφ.) (α) η προτεταμένη και πλαδαρή κοιλιά ανθρώπου: *παλιά ήταν πετό και κόκκαλο, τώρα που μεγάλωσε έκανε σκεπέ* (β) (συνεκδ.) άνθρωπος με μεγάλη και προτεταμένη κοιλιά.

[ΕΤΥΜ < τουρκ. *iskembe* < περσ. *iSkanba* «το τρίτο στομάχι μηρυκατικού»].

σκεπάζω ρ. μετβ. {σκέπασ-α, -ηκα, -μένος} 1. καλύπτω εξ ολοκλήρου (επιφάνεια): η *ομίχλη σκεπάζει τα βουνά* || *τοίχος σκεπασμένος με κισό* || - την *κατασρόλα* | τα *τρόφια* 2. (ειδικότ.) (α) καλύπτω (κάποιον που έχει ξεπλύνει για ύπνο) με κλινოსκεπάσματα: ~ το *παιδί*, για να μην κρυώσει (β) καλύπτω (μέρος του σώματος ή όλο το σώμα) με ρούχο, ώστε να μην είναι εκτεθειμένο σε κοινή θεα: ~ το *στήθος μου* (γ) τοποθετώ (κάτι) πάνω ή μπροστά από (πρόσωπο ή πράγμα) για προστασία: ~ τον *καναπέ* με *κάλυμμα*, για να μη λερώνεται ΣΥΝ. προστατεύω, προφυλάσσω 3. (μεσοπαθ. *σκεπάζομαι*) καλύπτομαι με (ρούχο, σεντόνι κλπ.): *σκεπάσου μην κρυώσεις!* 4. τοποθετώ σκεπή σε (έναν χώρο), στεγάζω: ~ ένα *στάβι* | ένα *πηγάδι με πλάκες* | με *κεραμίδια* 5. (μτφ.) αποκρύπτω, κρατώ (κάτι) μυστικό, ώστε να μην αποκαλυφθεί (επιλήψιμη πράξη, ενοχή ή σκάνδαλο): ~ τα *ήθη μου* | τα *λάθη μου* | ένα *σκάνδαλο* || τον *σκεπάει η οικογένειά του*- ΦΡ. τα *σκεπάζω* προσπαθώ να αποκρύψω κάτι ΣΥΝ. συγκάλυπτα, αποκρύπτω, κουκουλώνω. [ΕΤΥΜ αρχ. < σκέπας ή σκέπη (βλ.λ.)].

σκεπάρνι κ. (προφορ.) σκεπάρνι (το) {σκεπαρν-ιού | -ιών} εργαλείο για ξυλουργικές και οικοδομικές εργασίες με σιδερένια λεπίδα προσαρμοσμένη σε ξύλινη χειρολαβή (στειλιάρι), πλατιά και ακονισμένη από τη μια για πελέκημα, τετραγωνισμένη από την άλλη, για να καρφώσει, και με μια μικρή τρύπα στη μέση της πλατιάς της πλευράς, για να βγάλει καρφιά- ΦΡ. *καμαρώνω σαν γύφτικο σκεπάρνι* καυχώμαι με τρόπο εξαιρετικά επιδεικτικό, καμαρώνω υπερβολικά, χωρίς να υπάρχει ανάλογη αιτία: *πήρε ο γιος της το πτυχίο και καμαρώνει σαν γύφτικο σκεπάρνι*.

[ΕΤΥΜ < μγν. *σκεπάρνιον*, υποκ. του αρχ. *σκέπαρνος* (ό) (και αργότερα *σκέπαρνον*, το), τεχν. όρ., αββ. ετύμου, πθ. λ. με επίθημα *r + -no- (-rno-). Η υπόθεση αυτή θα οδηγούσε σε ΙΕ. *(s)kerp- «κόβω, τεμαχίζω», πβ. ρωσ. *Scepati* «κομματιάζω, τεμαχίζω», λετ. *skėpelo* «κομματάρι» κ.ά., και η λ. θα εντασσόταν στην ίδια ετυμολογική οικογένεια με τ. ο *σκάτω* (βλ.λ.). Σύμφωνα με άλλη άποψη, *σκέπαρνος* < *skēp-anos (με αντιμετάθεση) < θ. *(s)kerp- < ΙΕ. *(s)ker- «κόβω, αποκόπτω» (βλ. λ. *κείρω* «κουρεύω») και συνδ. με γερμ. *Scherbe* «συντριμμάρι», *schürfen* «ζύνω, σκάβω». Τέλος, εξαιτίας της δυσκολίας που εγείρει το συμφωνικό σύμπλεγμα -ρν-, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για αρχαϊκό δάνειο (πβ. *κόθο-ρν-ος*)].

σκέπα ρ για (η) (λαϊκ.) χτύπημα με σκεπάρνι.
σκεπαρνίζω ρ. μετβ. [μγν.] {σκεπάρνισα; (λαϊκ.) χτυπό (ξύλο, τούβλο κλπ.) με σκεπάρνι.

σκεπαρνίσμα (το) {σκεπαρνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το χτύπημα με το σκεπάρνι 2. *σκεπαρνήματα* (τα) τα κομμάτια του ξύλου που αποσπώνται κατά την κατεργασία του με σκεπάρνι ΣΥΝ. πελεκουδία.

σκέπασμα (το) [αρχ.] {σκεπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κάλυψη μιας επιφάνειας, μέρους του σώματος κλπ.: το ~ του *προσώπου* | της *κεφαλής* 2. (συνεκδ.) το αντικείμενο που χρησιμοποιείται για να σκεπάσει κανείς μια επιφάνεια: *έβαχνε το ~ της κατασρόλας* | της *κανάτας* ΣΥΝ. καπάκι, κάλυμμα 3. *σκεπάσματα* (τα) τα κλινოსκεπάσματα (κουβέρτες, σεντόνια κ.λπ.): *πέταζε με μια κίνηση τα ~ και σηκόθηκε από το κρεβάτι* || *ελαφριά* | *βαριά* ~.

σκεπαστά επίρρ. (μτφ.) με τρόπο ασφαλή και συγκαλυμμένο, αποκρύπτοντας την αλήθεια: τα *λέω* | *μιλάω* - ΣΥΝ. μασημένα ΑΝΤ. σταράτα, καθαρά, ξάστερα.

σκεπαστή (η) (λαϊκ.) 1. το υπόστεγο, συνήθ. σε ναύσταθμο, για την προφύλαξη των λέμβων 2. (σε γήπεδο) η εξέδρα που έχει στέγη.

σκεπαστήρι (το) {σκεπαστήρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) καθέτι που χρησιμοποιείται ως σκέπαστρο.

[ΕΤΥΜ. Ουδ. του μγν. επιθ. *σκεπαστήριος* < σκεπάζω + παραγ. επίθημα -τήριος].

σκεπαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι κατάλληλος για να σκεπάσει μια επιφάνεια.

σκεπαστός, -ή, -ό [μγν.] 1. αυτός που έχει σκέπασμα: ~ *σουπιέρα* ΑΝΤ. ξέσκεπος, ξεσκεπαστός 2. (για χώρους) αυτός στον οποίο έχει τοποθετηθεί σκεπή: ~ *αυλή* | *εξώστης* ΣΥΝ. στεγασμένος 3. (γλυκό) που καλύπτεται (σκεπάζεται) με παγωτό: *καταΐφι σκεπαστό με καΐμακι*.

σκέπαστρο (το) {σκεπάστ-ρου | -ων} 1. κατασκευάσμα που καλύπτει ανοικτό χώρο, για να τον προστατεύει από κάθε επίδραση του εξωτερικού περιβάλλοντος 2. (ειδικότ.) τζαμωτή κατασκευή που προφυλάσσει φωτόριο 3. ΣΤΡΑΤ. οχυρωματικό έργο που παρέχει κάλυψη και προστασία από εχθρικά πυρά.

[ΕΤΥΜ. < μγν. *σκεπαστρον* < αρχ. *σκεπάζω* (θ. *σκεπασ-* του αορίστου) + παραγ. επίθημα -τρον, πβ. *στέγασ-τρον*].

σκέπη (η) 1. κατασκευάσμα που καλύπτει το πάνω, το ανώτατο μέρος ενός οικοδομήματος, η στέγη: ~ με *κεραμίδια* | *πλάκες* 2. το πάνω τμήμα ενός αυτοκινήτου. — (υποκ.) *σκεπούλα* (η). [ΕΤΥΜ < αρχ. *σκέπη* (βλ.λ.), με καταβίβαση του τόνου στη λήγουσα, κατά το σχήμα *κέπη* - *καμή*, *σκάφη* - *σκαφή*].

σκέπη (η) {σκέπων} 1. η ασφάλεια, η προστασία με την οποία περιβάλλεται κανείς: *παίρνω* | *έχω* | *βάζω κάποιον κάτω από τη ~ μου* || *θέτω κάποιον υπό τη ~ μου* 2. ο γυναικίος πέλλος ΣΥΝ. (λαϊκ.) *τίπια*, *μπόλια* 3. ΕΚΚΛΗΣ. το κάλυμμα σεβάσμιου και θαυματουργής εικόνας, η οποία αποκαλύπτεται συνήθ. την ημέρα της εορτής του εικοιζόμενου αγίου προσώπου: η ~ της *Θεοτόκου* 4. ΒΙΟΛ. λεπτή μεμβράνη που περιβάλλει ορισμένα όργανα του σώματος των ζώων, το περιτόναιο, το μεσέντερο.

[ΕΤΥΜ αρχ. «σκέπη» παράλλ. τ. του αρχαϊκού *σκέπας*, -αος «καταφύγιο, κάλυμμα», αγν. ετύμου. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πθ. η σύνδεση με λθ. *kerupe* «σκούφος», ρωσ. *ceres* (ίδια σημ.)].

σκέπατος (ο) (σπάν-συνήθ. για τον Θεό) αυτός που σκεπάει και προστατεύει, ο φύλακας και προστάτης: «*Θεός βοηθός και ~*» (Γ. Γρυπάρης).

[ΕΤΥΜ < σκέπω (βλ.λ.), κατά το σχήμα *τρέφω* - *τροφή* - *τροφός*, *πέμνω* - *πομπή* - *πομπός*].

σκεπτικισμός (ο) [1766] 1. ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό ρεύμα που δεν αποδέχεται την ύπαρξη πραγματικής γνώσης για τα πράγματα, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την αυθεντικότητα και την ισχύ γενικών παραδεικτών αληθείων 2. (γενικά) η άποψη να αντιμετωπίζεις κανείς ένα πρόσωπο ή μια κατάσταση με καχυποψία ή δυσπιστία, θέτοντας υπό αμφισβήτηση οτιδήποτε σχετικό με αυτά: *άκουγε τις απόψεις του με ~* || «*με ~ (αν όχι φόβο) αντιμετώπιστηκε η ένωση των "δύο Γερμανιών" από τη διεθνή κοινή γνώμη*» (εφημ.). — σκεπτικιστής (ο) [1887], σκεπτικίστρια (η), σκεπτικιστικός, -ή, -ό [1896], σκεπτικιστικά επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *skepticisme*].

σκεπτικό (το) 1. το μέρος της δικαστικής απόφασης που περιέχει το αιτιολογικό, το οποίο οδήγησε τους δικαστές στη λήψη συγκεκριμένης απόφασης 2. (γενικά) ο τρόπος σκέψης ή το σύνολο των σκέψεων που οδηγεί στη λήψη συγκεκριμένης απόφασης: *δεν μπορώ να καταλάβω το ~ σας* || *ποιο ήταν το ~ σας* | *'αυτή την ενέργεια; ΦΡ. **una** **me** **autó** **to** **σκεπτικ**...* με τον συγκεκριμένο τρόπο σκέψης (που έχει αναφερθεί ήδη)... ~, *δεν υπάρχει άλλος τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος*.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του μγν. επιθ. *σκεπτικός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. *considerant*].

σκεπτικός, -ή, -ό [μγν.] κ. (καθμ.) σκεπτικός 1. ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με τον σκεπτικισμό: ~ *φιλόσοφοι* | *φιλοσοφία* 2. *σκεπτικός* (ο) ο φιλόσοφος που ακολουθεί το ρεύμα του σκεπτικισμού: *οι ~ υπήρξαν αρνητές κάθε γνώσης* · 3. αυτός που είναι απασχολημένος, απορροφημένος σε σκέψεις: *έμεινε - αρκετή ώρα* || *τον κοιτάς ~ και δεν έβλεπε λέξη* ΣΥΝ. συλλογισμένος. — σκεπτικ-ά/-ώς [μγν.] κ. σκεπτικά επίρρ., σκεπτικότητα (η) [1854].

σκέπτομαι κ. σκέφτομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {σκέπ-ηκα κ. -θηκα} ♦ (μετβ.) 1. κάνω σκέψεις γύρω από ένα ζήτημα: *δόσε μου λίγο χρόνο να σκεφτώ καλύτερα το θέμα σου* || ~ *νύχτα-μέρα συνεχώς* *από που μου είπες* || *σκέψου τι θες να σου αγοράσω και πες το μου!* || - *τι να φορέσω απове* | *πού να πάμε για ρεβερνόν* | *πόσο σ' αγαπώ* | *πότε θα γυρίσεις* || ~ *ότι αυτή η λήση δεν είναι σωστή* || *σκέφτεσαι ότι σκέφτομαι*; | μη *σκέφτεσαι άσχημα πράγματα* || (κ. αμετβ.) *δεν μπορώ να σκεφτώ τώρα, είμαι εκνευρισμένη* || *είναι κλεισμένος στο δωμάτιο του και σκέφτεται* || *Συμβαίνει τίποτα*; - *Όχι, απλώς ~ 2. κάνω σκέψεις για ένα θέμα με ορισμένο τρόπο σκέψης: ~ κάτι σωστά* | *λανθασμένα* | *εις βάθος* | *επιφανειακά* || *δεν το σκέφτηκες άσχημα, αλλά υπάρχουν και άλλα στοιχεία να λάβεις υπ' όψιν* || *για πες μου, πώς το σκέφτεσαι το θέμα*; || (κ. αμετβ.) *αυτό το παιδί σκέφτεται όρμα* | *υπέβηνα* || ~ *φωναχτά* | *μεγαλοφώνως* (εξωτερικώς μιλώντας υπά από που σκέφτομαι) || ~ *από μέσα μου* (χωρίς να εξωτερικεύω τι σκέφτομαι) 3. (+να) σκοπεύω, σκεδιάζω: ~ *να φύγω από την Αθήνα* | *να σταματήσω τη δουλειά μου* ΣΥΝ. προτίθεμαι 4. βρίσκω (κάτι) με τη σκέψη ή τη φαντασία μου, εινιού: μη *στενοχωριέσαι, κάτι θα σκεφτούμε* || *αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να σκεφτώ τίποτα* ΣΥΝ. σκαρφίζομαι 5. λαμβάνω υπ' όψιν μου (κάποιον/κάτι), πριν προχωρήσω σε συγκεκριμένη ενέργεια: *έβγαλε και τους άρησε- δεν σκέφτηκε ούτε τα παιδιά τους!* || *σκέψου την οικογένειά σου* | *το μέλλον* | *την κοριέρα σου!* || *αν σκεφτεί κανείς ότι ήταν τόσες μέρες χωρίς τροφή και νερό, είναι ν' απορεί πώς επιβίωσε τελικά* || *δεν ~ ποτέ τι θα πει ο κόσμος* ΣΥΝ. λογαριάζω, ενδιαφέρομαι, νοιάζομαι ΦΡ. *σκέψου καλά* για περιπτώσεις στις οποίες προειδοποιούμε κάποιον να προσέξει πριν αποφασίσει: ~ *τι πας να κάνεις!* | *Θα το μετανιώσεις!* || (κ. απολύτως) Μη *βιάζεσαι να υπογράψεις!* ~! *Μετά θα είναι αργά!* ΣΥΝ. πρόσεξε, έχε τον νου σου 6. επαναφέρω στη μνήμη μου (εικόνας, συναισθήματα από το παρελθόν ή υποθετικές καταστάσεις), συνήθ. αναπολώντας

ή με κριτική διάθεση: *σκεπτόμενοι τι καλά που ήταν τα φοιτητικά χρόνια* || ~ *τις περιπέσιες διακοπές* ΣΥΝ. αναπόλο 7. (στο β' πρόσ. -ι-να) για περιπτώσεις στις οποίες προτρέπουμε κάποιον να φανταστεί κάτι, να έρθει σε ορισμένη υποθετική κατάσταση: *σκεφτείτε να συμφωνούσα-ποιος ξέρει τι θα είχα πάθει!* || *Σκέψου να γίνει καμιά ξωκλήνη απόβαση στο νησί! Χαθήκαμε!* ΣΥΝ. φαντάσου 'α...'. ΦΡ. *για σκέψου* | *για φαντάσου* για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος μένει έκπληκτος μπροστά σε απροσδόκητη κατάσταση: - *να παράσει από μπροστά και να μην πει ούτε καλημέρα!* || (κ. απολύτως) *Ωστε εκείνος ο κύριος που ερχόταν εδώ τα καλοκαίρια έγινε προθλοπούργος!* ~! 8. (+ πλάγια ερώτηση) απορώ για (κάτι), αναρωτιέμαι: ~ *τι να απέγινε εκείνος ο ξένος...* || ~ *ποιος θα μπορούσε να έχει κλέψει τα έγγραφα* ΣΥΝ. προβληματισμός (αμετβ.) 9. έχω την ικανότητα της λογικής σκέψης: *οι μαθητές πρέπει να μάθουν να σκέφτονται* || *δεν σκέφτεται καθόλου αυτός ο άνθρωπος, ό,τι τον 'ρβει λέει!* || «- *άρα υπάρχει»* (cogito ergo sum, Καρτέσιος). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM₁ αρχ. < *σκέπ-ιο-μαι < θ. *σκεπ-Ι *σπεκ- (με αντιπ'τάβ'ση) < Ι.Ε. *spek- «κατασκοπ'ών - παρατηρώ προσεκτικά, πβ. sanskr. pāyati «βλέπω», λατ. specere, species «όψη, βλέμμα - είδος», ad-spectus (> γαλλ. aspect, ισπ. aspect), αρχ. γερμ. srehōn «κατασκοπεύω» (> γερμ. srahen) κ.ά. Ομόρρ. σκέψ-ις, σκοπ-ός, σκόπ-ελος, σκοπ-εύω, σκόπ-μος κ.ά. Η λ. σκέπτομαι εξέφραζε κυρ. την έννοια «αναζητώ με το βλέμμα, προσπαθώ να συλλάβω κάτι με τα μάτια», αναφερόμενη έτσι σε ένα είδος ενεργού οράσεως διαφορετικό από αυτό που εκφράζουν τα ρ. *ορώ* και *βλέπω*. σκεπτόμενος, -η (κ. λόγ. -ένη), -ο 1. αυτός που σκέπτεται, σκεπτικός: *το άγαλμα αναπαριστά τον φιλόσοφο σκεπτόμενο* 2. αυτός που προβληματίζεται για διάφορα θέματα, που δεν είναι πνευματικά νωθρός κυρ. στις Φρ. σκεπτόμενος *άνθρωπος* | *σκεπτόμενος* ο ν: *ως καλλιτέχνης και σκεπτόμενος άνθρωπος δεν μπορώ να μείνω απαθής μπροστά σε ανά τα αίσχη!* [ETYM₁ Μτγ. ενεστ. του αρχ. σκέπτομαι ως απόδ. του γαλλ. pensant, όπως στη φρ. un homme pensant «σκεπτόμενος άνθρωπος»].

σκέπα ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (λόγ.) έχω (κάποιον/κάτι) υπό τη σκέπη μου, παρέχω σε (κάποιον) ασφάλεια και προστασία ΣΥΝ. προστατεύω, προφυλάσσω. [ETYM₁ αρχ. < σκέπη (υποχωρητ.), βλ. λ.]. σκερβέλες (ο) {σκερβελέδες} (λαϊκ.) (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) για πρόσωπο ανάξιο λόγου, τεμπέλη και άχρηστο. [ETYM₁ Αγν. ετύμου]. σκερπάνι (το) → σκεπάρνι σκερτσάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. με εύθυμο, παιχνιδιάρικο τρόπο: *αλέγκρο*

[ETYM₂ < ιταλ. scherzando < scherzare (βλ. λ. σκερτσάρω)].

σκερτσάρω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (λαϊκ.) κάνω σκέρτσα, προσπαθώ να τραβήξω την προσοχή των άλλων πάνω μου. [ETYM₁ < ιταλ. scherzare «παίζω, παιχνιδίζω, αστειεύομαι», < λογογ-βαρδ. skerzōn, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. scēp «κέρτσο, θρασύτητα» (> γερμ. scherzen, ρ.)]. σκέρτσο (το) 1. φυλάρση κίνηση που λειτουργεί ως τέχνασμα, για να τραβήξει τα βλέμματα όλων πάνω σε αυτόν που την κάνει ΣΥΝ. νάζι, τσαλίμι, (λόγ.) ακισιός 2. σκέρτσα (τα) τα ερωτικά παιχνίδια, τα πείσματα μεταξύ ερωτευμένων: *βαρέθηκα πια τα ~ της* 3. κίνηση γεμάτη χάρη και αέρα: *περπατά με ~* 4. ΜΟΥΣ. (α) μουσική σύνθεση με εύθυμο, ζωνρό, παιχνιδιάρικο χαρακτήρα (β) τυπικό μέρος της μουσικής φόρμας συνάτας, ιδίως στις συμφωνίες (συνήθως σε τριμερή ρυθμό): *ο Μπετόβεν, στις συμφωνίες του, αντικατάσσει το με-νουέτο με το ~*, — (υποκ.) σκερτσάκι (το) (σημ. 1-3). [ETYM₂ < ιταλ. scherzo < ρ. scherzare (υποχωρητ.), βλ. κ. σκερτσάρω].

σκερτσόζικος -η, -ο αυτός που γίνεται με σκέρτσο: ~ *συμπεριφορά* ΣΥΝ. νάζιάρικος. — σκερτσόζικα επίρρ.

σκερτσόζος (ο), σκερτσόζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που κάνει σκέρτσα στην προσπάθεια του να γίνει το επίκεντρο της προσοχής ΣΥΝ. νάζιάρης, παιχνιδιάρης 2. πρόσωπο που έχει ιδιαίτερη χάρη στις κινήσεις και στη συμπεριφορά του ΣΥΝ. χαριτωμένος. [ETYM₂ < ιταλ. scherzoso < scherzo (βλ. λ. σκέρτσο)].

σκέτα επίρρ. χωρίς κάτι άλλο ακόμη-συνήθ. στη Φρ. *νέτα-σκέτα* βλ. λ. νέτα. σκέτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι ή προσφέρεται μόνος του, χωρίς συνοδευτικό ή χωρίς να έχει αναμειχθεί με άλλη ουσία: *καφές ~* (χωρίς ζάχαρη ή γάλα) || *έρωσε - μακαρόνια* (χωρίς σάλτσα, τυρί κ.λπ.) | *μπιφτέκια ! ψομί* || *ήπιε ~ νερό* (χωρίς τίποτε άλλο) || ~ ουσία (δηλ. χωρίς νερό) || ~ *ούζο* (χωρίς νερό ή παγάκια) || ~ *βούτυρο* | *σιτάρι* | *χρυσάφι* (που δεν έχει νοθευτεί) || (σε παραγγελίες) έναν *σκέτο, παρακαλώ!* (δηλ. έναν καφέ χωρίς ζάχαρη) 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει περιττά στοιχεία ή άλλα εξεζητημένα στοιχεία: ~ *έπιπλα* | *φόρεμα* ΣΥΝ. λιτός, απλός, απερίττος 3. αυτός στον οποίο δεν μπορεί να αποδοθεί άλλος χαρακτηρισμός, που δεν είναι τίποτα πιο πολύ ούτε πιο λίγο από τη δηλούμενη έννοια: *είναι ~ παλιάνθρωπος* | *βλάκας* | *παλαλοισμός* | *προδοσία* | *ανοησία* | *ψέμα* | *κακία* ΣΥΝ. καθαρός 4. (ειδικότ.) αυτός που έχει χάσει όλα του τα λεφτά σε τυχερά παιχνίδια: *έχω μείνει ~* || (κ. για έμφαση) *είναι νέτος-σκέτος*.

[ETYM₂ < ιταλ. schietto «αμιγής, γνήσιος, απλός», < γοθ. slaihts | αρχ. γερμ. slehta «απλός» (> γερμ. schlecht «ασήμαντος, άσημος, κακός»)].

σκετες (το) {άκλ.} σύντομη (συνήθ. χιουμοριστική) σκηνή (νούμερο), που παρουσιάζεται σε σκηνή θεάτρου, στην τηλεόραση κ.λπ. και αποτελεί μέρος μεγαλύτερου θεάματος (παράστασης, σόου, εκπομπής): *στο ~ που ακολουθεί θα δοίμε τις προστάσεις ενός νεαρού να μπει τζάμπα στον κνηματογράφο*. — (υποκ.) σκετσάκι (το).

[ETYM₁ < αγγλ. sketch < ολλ. schets | γερμ. Skizze < ιταλ. schizzo (βλ. λ. σκίτσο)].

σκευωργία (η) {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) ΣΤΡΑΤ. η μεταφορά στρατιωτικών σκευών και εφοδίων σε πολεμική περίοδο.

σκευωργός, -ός, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που χρησιμοποιείται ως μέσο μεταφοράς αποσκευών.

σκευάζω ρ. μετβ. {σκευάσ-α, -ηκα κ. (λόγ.) -θηκα, -μένος} (για εμπορεύματα) συσκευάζω (βλ. λ.). — σκευασία (η) [αρχ.] [ETYM₁ αρχ. < σκευός (βλ. λ.)].

σκευάμαξα (η) [1887] {σκευαμαξών} όχημα που μεταφέρει αποσκευές ΣΥΝ. σκευοφόρος.

σκευάσμα (το) {σκευάσμ-ατος, -ατα, -άτων} σύνθεση φαρμακευτικών ουσιών η οποία χρησιμοποιείται για θεραπευτικούς λόγους: βιταμινούχα | *φαρμακευτικά* | *ιατρικά* ~. [ETYM₂ μτγ. < αρχ. σκευάω (βλ. λ.)].

σκευή (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) 1. το σύνολο των απαραίτητων αντικειμένων, που χρησιμοποιούνται για ορισμένο σκοπό: ο εξοπλισμός: ~ *Μηχανικό* | *Πυροβολικό* 2. (μτφ.) το σύνολο των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για ορισμένο σκοπό: *ο ποιητής κρίνεται συχνά από τη ~ του έργου του*, *τις λέξεις και τον μύθο* ΣΥΝ. εξοπλισμός, μέσα. [ETYM₂ αρχ., παράλλ. τ. του ουδ. σκευός (βλ. λ.)].

σκευοθηκή (η) [αρχ.] {σκευοθηκών} έπιπλο μέσσο στο οποίο τοποθετούνται και χρησιμοποιούνται διάφορα σκευή ΣΥΝ. μπουφές.

σκευός (το) {σκευ-ους < -η, -ών} αντικείμενο με διαφορετικό κατά περίπτωση σχήμα και διαστάσεις, που χρησιμοποιείται για την κάλυψη πρακτικών αναγκών του ανθρώπου: *μαγειρικά* ~ (οτιδήποτε χρησιμοποιείται στη μαγειρική, λ.χ. κατασάρλες, τηγάνια, ταψιά κ.λπ.) || *επιτραπέζια* ~ (όσα χρησιμοποιούνται κατά την παράθεση γεύματος) || *ηλεκτρικά* ~ (τα μηχανήματα που λειτουργούν με ηλεκτρικό ρεύμα): ΦΡ. (α) *ιερό σκευός* (ι) καθένα από τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται στη Θεία Ευχαριστία, λ.χ. το Άγιο Δισκοπότηρο, το Δισκάριο, η λαβίδα κ.λπ. (ii) (κατ' επέκτ.) κάθε σκευός που χρησιμοποιείται στην τέλεση των μυστηρίων και των ακολουθιών, λ.χ. τα θυμιάτνια, τα εξεπτέρυγα κ.ά. (β) (μτφ., συνήθ. για γυναικες) *σκευός ηθδώνης* κάθε πρόσωπο που αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως μέσο σεξουαλικής ικανοποίησης, κατά τρόπο μειωτικό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (γ) ΕΚΚΛΗΣ. *σκευός εκλογής* (Κ.Δ. Πράξ. 9, 15: *ότι σκευός εκλογής εστίν μοι ούτος*) (i) ο Απόστολος Παύλος, τον οποίο ο Ιησούς επέλεξε για τη διάδοση της πίστης στους εθνικούς (ii) (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε περιβάλλεται με ιδιαίτερη έννοια και εμπιστοσύνη, ώστε να εξασφαλίζει το άνοθεν χρίσμα για υψηλό χαρακτήρα αποστολή.

[ETYM₁ < αρχ. σκευός, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθούν οι υποθ. περί συνδέσεως με λιθ. Säu-ju «πυροβολώ», αρχ. γερμ. sciozan (ίδια σημ.), ούτε με αρχ. αγγλ. hēgan «εκτελώ, βγάζω», αρχ. σλαβ. grē-kutiti «στολίω»].

σκευοφόρος (η) βγαίνει αμασσοστοχίας στο οποίο τοποθετούνται οι αποσκευές των ταξιδιωτών. [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «αποζύγιω», < σκευός + -φόρος < φέρω].

σκευοφύλακας (ο) {σκευοφύλακων} ΕΚΚΛΗΣ. αξιωματούχος της Εκκλησίας επιφορτισμένος με τη φύλαξη των ιερών σκευών και κεμηλίων του ναού. Επίσης (αρχαιοπρ.) σκευοφύλαξ [μτγν.] {σκευοφύ-λακος}. [ETYM₂ < μτγν. σκευοφύλαξ, -ακος < σκευός + φύλαξ, -ακος].

σκευοφύλακιο (το) [μτγν.] {σκευοφυλακί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο χώρος του ναού όπου φυλάσσονται τα ιερά σκευή και τα άμφια των κληρικών ΣΥΝ. ιεροφυλάκιο.

σκευρός, -ή, -ό αυτός που έχει κυρτώσει, λυγίσει, χάνοντας την προηγούμενη ευθεία θέση του ΣΥΝ. κυρτωμένος, στραβωμένος, καμπουριασμένος. [ETYM₂ < σκευρώνω (υποχωρητ.), βλ. λ.].

σκευρώνω ρ. αμετβ. {σκευρώ-σα, -μένος} 1. (για ζύλινα αντικείμενα) κυρτώνω λόγω υγρασίας ή υπερβολικά υψηλών θερμοκρασιών, στραβώνω χάνοντας το αρχικό μου σχήμα: *οι σανίδες | τα παράθυρα | τα πατώματα έχουν σκευρώσει* || *το μπράτσο του λαούτου σκευρώσε* 2. (για ανθρώπους) κυρτώνω και καμπουριάζω χάνοντας την ευθυτενή στάση του σώματος μου: *σκευρώσε με τα χρόνια | από τα γεράματα | από την πολλή δουλειά*. — σκευρωμα (το).

[ETYM₂ μεσν. < σκευρίον «κασέλα, χρηματοκιβώτιο» < αρχ. σκευά-ριον, υποκ. του ουσ. σκευός. Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, η λ. ανάγεται στο αρχ. επίθ. σκαίος με την επίδρ. του λατ. scaenus «κρίστερος, αδείσιος», οπότε πρέπει να υποθέσουμε την ύπαρξη ενδιάμεσου τ. *σκαίβος].

σκευωρία (η) {σκευωρίων} το τέχνασμα με το οποίο προσπαθεί κανείς να εξαπατήσει έναν άλλο στήνοντας παγίδες εις βάρος του: *είναι θύμα πολιτικής ~* ΣΥΝ. δολοφονία, πλεκτάνη, μηχανοραφία. [ETYM₂ αρχ. < σκευωρός «σκευοφύλακας» (βλ. λ.)]. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. 3. σκευωρός (ο) πρόσωπο που μηχανοραφεί, που στήνει σκευωρία. [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «σκευοφύλακας», < σκευός + -ωρός (< ορώ «βλέπω», με ειδική σημ. «φρουρώ, φυλάσσω»), πβ. θηρ-ωρός, άκται-ωρός, θε-ωρός. Η σημερινή σημ. έχει την αφετηρία της στο ρ. σκευωρώ (βλ. λ.)]. σκευωρό ρ. αμετβ. {σκευωρείς...} στήνω σκευωρίες (εις βάρος κάποιου), μηχανεύομαι πονηρά σχέδια για να προκαλέσω βλάβη, φθορά: *σκευωρεί εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων* ΣΥΝ. ραδιουργία, μηχανοραφία, δολοπλοκία.

[ETYM₂ < αρλ. σκευωρούμαι (το ενεργ. σκευωρώ, -έω είναι μτγν.) < σκευωρός «σκευοφύλακας» (βλ. λ.)]. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «φω-

λάσσω τα σκεύη», αλλά από τη χρήση του στην αττ. διάλεκτο (κατεξοχήν στον Δημοσθένη) έλαβε τη σημ. «φρονιτίω με πολύ μεγάλη επιμέλεια και «καταστρώνω προσεκτικά ένα σχέδιο, μηχανοραφώ»].

σκεφτικός, -ή, -ό → σκεπτικός

σκέπτομαι ρ. ■• σκέπτομαι

σκέψη (η) {-ης κ. -εις, -εων} 1. μέρος τής νόησης αναφέρεται στις λεγόμενες «παραγωγικές» λειτουργίες του νου, όπως η κρίση, οι συλλογισμοί, η συγκλίνουσα και αποκλίνουσα σκέψη κ.τ.ό.: η απόφαση ελήφθη μετά από μακρά - || ύστερα από ~ κατέληξα στο συμπέρασμα ότι έχεις δίκιο || χρειάζεται ωριμότερη | καλύτερη | μια δεύτερη - || μη με διακόπτεις, γιατί χάνω τον εαυτό | τη σειρά | το νήμα | την αλυσίδα των ~ μου || από την πολλή ~ ζαλλίστηκε || διαβάω τις - κάποιου (καταλαβαίνω τι σκέφτεται) || συγκλίνουσα ~ (βλ. λ. συγκλίνω) || αποκλίνουσα ~ (βλ. λ. αποκλίνω): ΦΡ. (α) είμαι | μπαίνω στη σκέψη (κάποιου) καταλαβαίνω τι σκέφτεται (κάποιος), σκέφτομαι τα ίδια πράγματα με (κάποιον άλλο): είσαι στη σκέψη μου' αυτό θα 'λεγα κι εγώ τώρα! (β) (στην παραψυχολογία) μεταβίβαση σκέψεως η ικανότητα που υποστηρίζεται πως έχουν ορισμένα άτομα να μεταβιβάζουν το περιεχόμενο των σκέψεων τους σε πρόσωπο που βρίσκεται σε απόσταση (γ) βάζω (κάποιον) σε σκέψεις βλ. λ. βάζω (δ) μπαίνω σε σκέψεις (για κάτι) προβληματίζομαι: μπήκε σε σκέψεις για το αν έπρεπε να τον μιλήσει τόσο αυστηρά ή όχι (ε) (λόγ.) κατόπιν σκέψεως μετά από σκέψη, μετά από κριτική μετεξέταση: κατόπιν ωριμού σκέψεως αποφάσισε να εγκρίνει την επιχορήγηση (στ) θέλει (και) σκέψη | για κάτι για το οποίο δεν χρειάζεται να έχει κανείς διασταύσεις: ~ αν θα το αγοράσεις; Πού θα ξαναβρεις τέτοια ευκαιρία; (ζ) διαβάω τη σκέψη κάποιου καταλαβαίνω τι σκέπτεται κάποιος 2. (συνεκδ.) ό τι σκέπτεται κανείς για ένα ζήτημα: αυτή η ~ ούτε που μου πέρασε από το μυαλό || εγκατέλειψε κάθε ~ για γάμο || ήταν χαμένος | βυθισμένος στις ~ του || κάνω σκέψεις για κάτι || θλιβερός | χαρούμενος | υγιής | ταπεινός ~|| η αρχική ~ ήταν να αναβληθεί η συγκέντρωση ΣΥΝ. διανοήμα, στοχασμός: ΦΡ. (α) η σκέψη (κάποιου) του να σκέφτεται κανείς (κάποιον), να έχει στο μυαλό του (κάποιον): η σκέψη σου θα με συντροφεύει στην ξενιτειά || στη σκέψη της δάκρυσε... (β) δεξιαμένη σκέψης ομάδα ή οργανισμός που πραγματοποιεί διεπιστημονική έρευνα, συνήθως τεχνολογικού ή κοινωνικού χαρακτήρα (γ) ούτε σκέψη! για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δώσουμε έμφαση στην άρνηση μας για κάτι: Να πουλήσω το σπίτι! ~! ΣΥΝ. αποκλείεται, μην το συζητάς (δ) ακόμα και | και μόνο στη σκέψη πως | ότι... αρκεί να σκεφτεί κανείς πως | ότι (χωρίς να ισχυριστεί ήδη κάτι): και μόνο ~ θα ξοδέγει τόσα χρήματα, παθαίνει ταραχή! 3. ο τρόπος με τον οποίο σκέπτεται και ενεργεί κανείς: άνηστος με καθαρή | ώριμη | ταπεινή | ζωηρή | συγκροτημένη | αφαιρετική | συνθετική ~ 4. το σύνολο των απόψεων και των θέσεων που έχει κανείς για ένα κοινωνικό φαινόμενο, ο τρόπος ανάλυσης και ερμηνείας του: θεωρία: σύμφωνα με τη μαρξιστική ~ το Δίκαιο ανήκει στο εποικοδόμημα || στη δικτική ~ το άτομο προτάσσεται της ομάδας ΣΥΝ. κοσμοαντίληψη, κοσμοθεωρία, βιοθεωρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. συμβουλή, [ETYM] < αρχ. σκέψις, αρχική σημ. «αντίληψη μέσω των αισθήσεων», < σκέπτομαι (βλ. λ.). Η φρ. δεξιαμένη σκέψης αποτελεί απόδ. του αγγλ. think tank].

σκηνάκι (το) {χωρ. γεν.} (στη γλώσσα των στρατιωτών) 1. μικρή ατομική σκηνή 2. (στον πληθ.) στρατιωτική άσκηση που προβλέπει διαμονή των στρατιωτών σε μικρές ατομικές σκηνές: από αύριο έχουμε σκηνάκια.

σκηνή (η) 1. φορητή συναρμολογούμενη κατασκευή από αδιάβροχο ύφασμα και μεταλλικό ή ξύλινο σκελετό, που σχηματίζει μικρό κατάλυμα και χρησιμοποιείται για προσωρινή διαμονή από εκδρομείς (κάμπινγκ), στρατιώτες ή όσους αναγκάζονται να μείνουν στην ύπαιθρο εξαιτίας φυσικών ή άλλων καταστροφών (σεισμών, πλημμυρών κ.λπ.): στήνω | λύνω μια - || στρατιωτική ~ || μοιράστηκαν σκηνές στους σεισμοπαθείς || φορτώνω τη ~ στο αμάξι || κουβαλώ | μεταφέρω τη ~ στην πλάτη ΣΥΝ. τέντα, (λαϊκ.) τσαντίρι 2. το μέρος του θεάτρου πάνω στο οποίο εμφανίζονται και παίζουν οι ηθοποιοί: τα φώτα χαμηλώνουν και οι ηθοποιοί βγαίνουν στη ~ || διευθυντής | μηχανικός σκηνής ΣΥΝ. πάλκο, παλκοσένικο ΦΡ. επί σκηνής (το επί τής σκηνής μέρος, Αριστοτ. Ποιητική 1459b, 25) πάνω στη σκηνή: οι θεατές γελούσαν με όσα τραγελαφικά διαδραματιζόνταν - 3. (συνεκδ.) (α) το θέατρο (ως τέχνη, από απόψεως ρεπερτορίου, ρόλων κ.λπ.): βγήκε | ανέβηκε πολύ νέος στη ~ (δηλ. έγινε ηθοποιός) || έπαιξε μερικά από τα καλύτερα έργα της διεθνούς ~ || Λυρική ~ (δηλ. το μουσικό θέατρο) (β) ο χώρος και οι άνθρωποι που δίνουν παραστάσεις θεάτρου: Κεντρική ~ Εθνικού Θεάτρου (γ) κάθε χώρος στον οποίο δίνονται παραστάσεις (θεατρικές ή μουσικές): η Αθήνα γέμισε από μεγάλες και μικρές ~, όπου νέοι καλλιτέχνες παρουσιάζουν τη δουλειά τους 4. (καθήμε) το σκηνικό μιας θεατρικής παράστασης: η ~ απεικονίζει μια εζοχική κατοικία του 19ου αιώνα 5. (γενικά) κάθε ενιαίο θεματικά τμήμα θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ. έργου, το οποίο περιλαμβάνει στοιχεία που τυποποιούνται και επαναλαμβάνονται σε κάθε ανάλογη περίπτωση: η ~ τής ανανόρθωσης στην τραγωδία || έργα με πολεμικές | ερωτικές ~ || ~ βίας στην τηλεόραση || σε μια ~ του έργου ο ηθοποιός βάζει τα γέλια || υπάρχουν συγκινητικές - στο φιλμ || η ~ του θανάτου του ήρωα περιγράφεται εντυπωσιακά από τον συγγραφέα 6. κάθε αυτόνομο επεισόδιο ενός έργου: (στο θέατρο) πράξη πρώτη, ~ δεύτερη 7. συμβάν ή σειρά διαδοχικών γεγονότων που εκτυλίσσονται μπροστά σε κάποιον: έγινε χωρίς να το θέλει μάρτυρας σε μια πολύ συγκινητική ~ || η ~ του καβγά | του φόνου || είδαμε στην τηλεόραση σκηνές-σοκ || διαδραματίστηκαν σκηνές υστερίας · 8. (ειδι-κός.) διαφωνία που εκφράζεται με έντονο τρόπο μπροστά σε κόσμο: ~ ζηλοτυπίες ΦΡ. κάνω σκηνή (σε κάποιον) λογομαχία ή συγκρούσο-

μαι (με κάποιον) με έντονο τρόπο: του έκανε μια φοβερή σκηνή μπροστά σε όλο τον κόσμο, γιατί δεν ήρθε στην ώρα του · ΦΡ. (μτφ.) πολιτική σκηνή η πολιτική ζωή μιας χώρας, ο χώρος της πολιτικής δράσης: αλλαγές προβλέπονται το φθινόπωρο στην - ΣΥΝ. πολιτικό τοπίο. — (υποκ.) σκηνούλα (η) κ. σκηνάκι (το) (βλ. λ.), [ETYM] αρχ. λ., με επίθημα -νή (πβ. ποι-νή, εϋ-νή, φερ-νή), που συνδ. πθ. με τη λ. σκιά (βλ. λ.). Το lat. scaena (> γαλλ. scène) είναι δάνειο από την Ελληνική. Η φρ. κάνω σκηνή αποδίδει τη γαλλ. faire une scène].

σκηνικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη σκηνή του θεάτρου και κατ' επέκταση με τη θεατρική παράσταση: ~ οδηγίες | ομορφιά | ερφέ || η ~ τέχνη (η τέχνη του θεάτρου) || η ~ συνύπαρξη δύο ηθοποιών || η ~ παρουσία της καταλήσσει || αζεπέραστη ~ εμπειρία ΣΥΝ. θεατρικός 2. σκηνικό (το) το περιβάλλον, το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσονται τα γεγονότα: αλλαγές του πολιτικού ~ προβλέπονται για το φθινόπωρο 3. σκηνικά (τα) τα στοιχεία που παρουσιάζονται στη σκηνή, για να απεικονίσουν κατά τον πιο πιστευότερο τρόπο τον τόπο και τον χρόνο στον οποίο διαδραματίζεται η υπόθεση του έργου.

σκηνίτης (ο) [αρχ.] {σκηνιτών} αυτός που ζει σε σκηνή ή άλλα προσωρινά καταλύματα: ~ τσιγγάνος || (κ. ως ουσ.) ο υπουργός επισκέφθηκε τους - στον καταλυμό σεμιουπληκτών.

σκηνογραφία (η) [αρχ.] {συνθή. χωρ. πληθ.} 1. η τέχνη της δημιουργίας του διακόσμου της σκηνής, ο οποίος αναπαριστά τον χώρο, τον χρόνο και την όλη ατμόσφαιρα του θεατρικού έργου 2. (συνεκδ.) ο τεχνικός διάκοσμος της σκηνής ΣΥΝ. σκηνικά. — σκηνογράφος (ο/η) [μτγν.], σκηνογραφικός, -ή, -ό [μτγν.], σκηνογράφος ρ. [μτγν.] {-εις...}.

ΣΧΟΛΙΟ λ. πολυγράφος.

σκηνοποιός (η) [1890] {συνθή. χωρ. πληθ.} 1. η τέχνη του συντονισμού και του ελέγχου όλων των καλλιτεχνικών στοιχείων μιας παράστασης θεατρικού έργου ή όπερας, κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής ταινίας, τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής, που περιλαμβάνει τη διδασκαλία των ηθοποιών, την κίνηση της κάμερας, την εισαγωγή του ήχου, την πλοήγηση και διαμόρφωση του χώρου των γυρισμάτων κ.λπ.: βραβείο σκηνοθεσίας || η ~ απέσπασε τις καλύτερες κριτικές · 2. (μτφ.) τίτλος που οργανώνεται για να παραλληλίσσει και να εξαστατήσω, δημιουργώντας διαφορετική εικόνα της πραγματικότητας: τα δάκρυα της ήταν μέρος της ~, για να τον κάνει να γυρίσει πίσω. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. mise en scene].

σκηνοθέτης (ο) [1898] {σκηνοθ'τών}, σκηνοθέτρια (η) {σκηνοθετριών} το πρόσωπο στο οποίο ανατίθεται η σκηνοθεσία (βλ. λ.) θεατρικού έργου, όπερας, κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής ταινίας, ραδιοφωνικής ή τηλεοπτικής εκπομπής: ραδιοφωνικός | τηλεοπτικός - θεατρικός - || ευρηματικός | τολμηρός | εμπνευσμένος | εκκεντρικός | ευφάνταστος ~. Επίσης (λόγ.) σκηνοθέτης (η) {σκηνοθετίδος}. [ETYM] < σκηνή + -θέτης < αρχ. τίθημι (βλ. λ. θέτω), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. metteur en scene].

σκηνοθετικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με τη σκηνοθεσία ή τον σκηνοθέτη: ~ τέχνη | οδηγίες | προσέγγιση | ύφος | αντίληψη | εύρημα | ικανότητα. — σκηνοθετικ-ά | -ώς επίρρ.

σκηνοθετώ ρ. μετβ. {σκηνοθετείς...} σκηνοθετί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. αναλαμβάνω τη σκηνοθεσία (βλ. λ.) θεατρικού, τηλεοπτικού, κινηματογραφικού κ.λπ. έργου ή εκπομπής 2. (α) (κακός.) οργανώνω κάτι με αλθηθωρή τρόπο, προκειμένου να εξαστατήσω, να ωφεληθώ ή να προκαλέσω συγκεκριμένες εντυπώσεις: στο έργο αυτό η ήρωας σκηνοθετεί τον θάνατο του, για να διαπιστώσει τι σκέφτονται πραγματικά γι' αυτόν οι συγγενείς του || είχε σκηνοθετήσει τη διάρρηξη, για να εισπράξει την ασφάλεια από την ασφαλιστική εταιρεία || όλα ήταν σκηνοθετημένα για να μας εξαστατήσουν (β) φρονιτίω και την παραμικρή λεπτομέρεια για το πώς πρέπει να είναι ή να γίνει κάτι: σκηνοθετεί τον εαυτό του παντού· κανονίζει από πριν τι θα πει, πώς θα σταθεί, τι θα φορέσει, τα πάντα! [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. mettre en scene].

σκ η von η για (η) {χωρ. πληθ.} γιορτή των Εβραίων σε ανάμνηση τής παραμονής τους σε σκηνές μετά την έξοδο από την Αίγυπτο. [ETYM] αρχ. < σκηνή + -πηγα < θ. πηγ- του αρχ. πήγ-νυ-μι «μίστηγ, τοποθέτω» (βλ. λ. πήζω). Με τη λ. σκηνοπηγία απέδωσαν οι Εβραίοι-κοινοί την εβρ. φρ. (hag) hassukköt («εορτή των σκηνών») (Π.Δ. Δευτερ. 16, 13-15)].

σκηνοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατασκευή σκηνών. — σκηνοποιός (ο/η) [μτγν.].

σκηνογραφία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ραφή σκηνών. — σκηνογράφος (ο) [μτγν.].

σκήνος (το) {σκήν-ους | -η, -ών} το σκήνωμα (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. νεκρός.

[ETYM; < αρχ. σκίνος, παράλλ. τ. του σκηνή (βλ. λ.), με αλλαγή γένους κατά το συνώνυμο ουδ. σώμα].

σκηνοχός (ο/η) (λόγ.) αυτός που έχει στην κατοχή του σκηνή (ως κατάλυμα). [ETYM] < σκηνή + -χός < έχα].

σκηνοφύλακας (ο) {σκηνοφυλάκων} ΣΤΡΑΤ. αυτός που αναλαμβάνει τη φρούρηση των σκηνών σε στρατιωτικό καταυλισμό. [ETYM] < αρχ. σκηνοφύλαξ, -ακος < σκηνή + φύλαξ, -ακος].

σκήνωμα (το) {σκηνώ-ματος | -ατα, -άτων} το λείψανο αγίου όπως φυλάσσεται στους ναούς και εκτίθεται σε δημόσιο προσκήνιο: το - του Αγίου Ανδρέα στην Πάτρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. νεκρός. [ETYM] αρχ. αρχική σημ. «σκηνή, τέντα», < σκηνώ (-όω) < σκηνή (πβ. σκίνος). Η σημ. «σώμα» (όχι νεκρό) πρωτοσηματά στην Κ.Δ. (β' Πέτρ. 1, 13: εφ' όσον εμί έν τούτφ τφ σκηνώματι)].

σκηπτούχος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει ή κρατά σκήπτρο **2.** (λόγ.) **σκηπτούχος** (ο) αυτός που κατέχει τον θρόνο και τα πρωτεία της εξουσίας, ο βασιλιάς ΣΥΝ. ηγεμόνας. [ETYM. < αρχ. σκηπτούχος < *σκήπτον (όπως βεβαιώνεται από το δωρ. σκάπτον, βλ. κ. σκήπτρο) + -ούχος < έχω].

σκήπτρο (το) **1.** ράβδος από πολύτιμα υλικά με πολυτελή εξωτερικό διάκοσμο, που αποτελεί έμβλημα βασιλικής εξουσίας **2.** (συνεκδ.) τα πρωτεία της εξουσίας: *ποιος κατέχει τα ~ σε αυτή τη χώρα;* **3.** (μτφ.) η υπεροχή, η ανωτερότητα (κάποιου σε κάτι): *κατέχει τα σκήπτρα στους αγώνες δρόμου μεγάλων αποστάσεων* || *διατηρεί εδώ και χρόνια τα ~ στο βόλεϊ.*

[ETYM. < αρχ. σκήπτρον|σκ-άπτον (δωρ.), αρχική σημ. «βακτηρία, ράβδος, μπαστούν», < θ. σκηπ- (του ρ. σκήπτω «στηρίζω, ακουμπώ») + παραγ. επίθημα -τρον, πβ. κ. πλῆκ-τρον. Το αρχ. σκ-άπτον < *σκήπ-τω, πβ. < σκάπος (απαντά μόνον ως «γλώσσα» του Ησυχίου σκ-άπος-κλάδος), που συνδ. με αρχ. γερμ. skaf (*>* γερμ. Schaff «κορμός, κοτσάν»), αρχ. σκανδ. skapi, πβ. κ. λατ. scapus «βακτηρία, στέλεχος» (αν δεν πρόκειται για δάνειο από την Ελληνική). Η σημασιολ. έκταση της λ. και οι συγγ. κριμένοι τονικοί όροι που προκύπτουν από αυτήν, δεν επιτρέπουν τη σύνδεση με το ρ. σκάπτο].

σκήτη (η) {σκητών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** το ερημητήριο μοναχού **2.** εξάρτημα κύριας μονής, όπου ασκούνται υπό έναν γέροντα ομάδες μοναχών με δική τους επιλογή έχοντας χαλαρή αναφορά (σχέση) με τη διοίκηση και τη λειτουργική ζωή της κύριας μονής: *η ~ της Αγίας Αικατερίνας στο όρος Σινά.* ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο, μονή. [ETYM. μεσν., από το μτγν. τόπων. Σκήτις, Σκίτις της Αιγύπτου].

σκι (το) {άκλ.} **1.** καθένα από τα δύο ειδικά στενόμακρα πέδιλα που φορά κανείς, για να κινείται πάνω στο χιόνι (με τη βοήθεια ειδικών ραβδίων) ή στην επιφάνεια της θάλασσας (κρατώντας ένα σχοινί πίσω από σκάφος που κινείται και τον έλκει): *φοράω τα ~ μου ΣΥΝ.* (για το χιόνι) χιονοπέδιλο **2.** η χιονοδρομία ή το αντίστοιχο άθλημα στη θάλασσα: *κάνω | πηγαίω για ~* || *θαλάσσιο ~.* [ETYM. < αγγλ. ski < norrb. skī < αρχ. norrb. skith «κομμάτι ξύλου, χιονοπέδιλο», που συνδ. με αρχ. γερμ. skit «κομμάτι ξύλου», αρχ. αγγλ. scēadan «χωρίζω, κόβω»].

σκιά (η) **1.** το τμήμα ενός χώρου στο οποίο δεν φθάνει το φως, που δεν φωτίζεται, κατ' αντιδιαστολή προς το φωτισμένο τμήμα του (ειδικότερ.) η σκοτεινή ή λιγότερο φωτεινή περιοχή ενός χώρου, που σχηματίζεται καθώς ένας αδιαφανής όγκος ή σώμα εμποδίζει την ακτινοβολία του ήλιου ή το φως να το διαπεράσει: *ο κλέφτης κρυβόταν στη -1* | *το δωμάτιο ήταν στη ~* || *φως και σκιές* || *κάθισε στη ~ να ξεκουραστεί* || *40^ο Κελσίου υπό σκιά* ΦΡ. (α) (μτφ.) μένω στη *σκιά* δεν εμφανίζομαι, δεν γίνεται γνωστή η ύπαρξη μου: *μία ζοφερή ιστορία, που είχε μείνει επί δεκαετίες στη σκιά, ήρθε στο φως της δημοσιότητας* (β) (μτφ.) στη | *υπό τη σκιά (κάποιου)* σε δεύτερο ρόλο: *μία ζωή ήταν στη σκιά του διάσημου συζύγου της* (γ) (λόγ.) *περί όνου σκιάς* (περί όνου σκιάς [μάχασθαι], Αριστοφ. Σφήκες 191) για ασήμαντα ή ευτελή θέματα: *~ ο λόγος στη συζήτηση* **2.** το σκοτεινό είδωλο ενός σώματος, που προβάλλεται πάνω σε μια επιφάνεια με διαστάσεις μεγαλύτερες των πραγματικών του, όταν φωτίζεται από την αντίθετη κατεύθυνση: είδε την - ενός αγνώστου να τον παρακολουθεί: ΦΡ. (α) *φοβάται | τρέμει και τη σκιά του* για κάποιον που είναι τόσο δειλός, ώστε να φοβάται ακόμα και όταν δεν υπάρχει πραγματικός λόγος (β) *γίνομαι η σκιά (κάποιου)* (i) γίνομαι αχώριστος φίλος (κάποιου), είμαι πάντα μαζί του (ii) ακολουθώ ή παρακολουθώ συνεχώς (κάποιον), χωρίς να τον χάνω από τα μάτια μου: *ο ιδιωτικός ντετέκτιβ είχε γίνει η σκιά του για μια βδομάδα* **3.** (ειδικότερ.) πρόσωπο ή πράγμα, του οποίου διαγράφηκε το περιγράμμα στο σκοτάδι: *σκοτεινή σιλουέτα: οι ~ των βουνών | των σπιτιών* || *στον δρόμο διέκρινε δύο ~ που βάδιζαν βιαστικά ΣΥΝ.* σκοτεινή φιγούρα **4.** (κατά τις λαϊκές αντιλήψεις) το άυλο πνεύμα, η ψυχή ανθρώπου που έχει πεθάνει: *η ~ του πεθαιμένου παιδιού* || *οι ~ των προγόνων* || *ο κόσμος των ~* (ο κόσμος των νεκρών) **5.** *οι ~* χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι που έχει χάσει τη δύναμη, τη θέση και την επιρροή που είχε: *κατάληψε ~ από την αρρώστια* | *από την πείνα* || *στην αμερικανική αγορά δεν έμεινε παρά η ~ της πάλα ποτέ κραταίως ιαπωνικής βιομηχανίας* (εφημ.) ΦΡ. *γίνομαι σκιά του εαυτού μου* για μεταβολή προς το χειρότερο: *ο πρωθυπουργός είχε γίνει σκιά του παλιού καλού του εαυτού* **6.** σημάδι φυσικής και ψυχικής κόπωσης: *έχω μαύρες ~ κάτω από τα μάτια από την άπνια* **7.** (μτφ.) υπόνοια για κάτι ασάφες ή ύποπτο: *στην υπόθεση αυτή δεν πρέπει να μείνει καμία ~ αμφιβολίας* || *όλα πρέπει να έλθουν στο φως* **8-** (στη ζωγραφική) ο βαθμός σκούρας απόχρωσης ενός χρώματος, που προσδιορίζεται είτε από την ποσότητα του μαύρου τόνου είτε από την έλλειψη φωτός στα περιγράμματα των αναπαριστώμενων εικόνων ΣΥΝ. φωτοσκίαση, φόρμα **9.** καλλυντικό προϊόν για τον χρωματισμό των βλεφάρων σε διάφορα χρώματα: *σκιάς για τα μάτια* **10.** (μτφ.) η επίδραση που ασκείται από δυσάρεστο γεγονός: *υπό τη - των αεροπορικών επιχειρήσεων στο Κόσσο διεξάγεται η συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών των χωρών-μελών του ΝΑΤΟ* || η βάρια ~ των πρόσφατων επεισοδίων επέδρασε στο κλίμα των εκδηλώσεων ΦΡ. *ρίγνω (τη) σκιά (μόνη) (κάποι)* επισκιάζω, επικαλύπτω (μονη) τα τελευταία γεγονότα έριξαν τη σκιά τους στους εορτασμούς | *στη διάθεση όλων* **11.** *θέατρο σκιών* λαϊκό θέατρο με «πρωταγωνιστές» χάρτινες συνθή, φωτιστές, των οποίων η σκιά προβάλλεται πίσω από ένα κατάλληλα φωτισμένο παραλληλόγραμμο πανί: ο карагиόζης (πβ. λ. θέατρο). — (υποκ.) σκιούλα (η).

[ETYM. αρχ. < *οΚι-ja < I.E. *skai- | *ski- «σκιά» (μεπάνια φωνηεντική εναλλαγή -ai- | -i-, που δεν απαντά σε κανονικούς I.E. τ.), πβ. αλβ. hije «σκιά», σανσκρ. chayā, γερμ. schimmern «λάμπω, γυαλίζω» κ.ά. Η λ. συνδ. πβ. με το ουσ. σκηνη (βλ.λ.). Παράγ. σκι-άζω, σκι-ερός,

σκι-ώδης, σκιά-χτρο κ.ά. Αρκετές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. μένω στη *σκιά* (< rester dans l'ombre), ζω στη σκιά του (< vivre dans son ombre), *φοβάται και τη σκιά του* (< avoir peur de son ombre), *γίνομαι η σκιά κάποιου* (< suivre quelqu'un comme son ombre), *έγινε σκιά τού εαυτού του* (< il a devenu l'ombre de lui-même), *δεν υπάρχει σκιά αμφιβολίας* (< il n'y a pas l'ombre d'un doute), *θέατρο σκιών* (< le théâtre d'ombres)].

σκιαγράμμα (το) {σκιαγράμματος | -ατα, -άτων} **1.** το σκιαγράφημα (βλ.λ.) **2.** ακτινοσκοπικό ή ακτινογραφικό διάγραμμα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. skiagram].

σκιαγράφημα (το) [αρχ.] {σκιαγραφίματος | -ατα, -άτων} **1.** η απόδοση της εικόνας προσώπου ή πράγματος με τις πολύ γενικές του γραμμές, χωρίς λεπτομέρειες ΣΥΝ. σκίτσο, σκαρίφημα **2.** (μτφ.) περιγραφή γεγονότος, πράγματος ή εργασίας σε γενικές γραμμές.

σκιαγραφία (η) [αρχ.] {σκιαγραφιών} **1.** η τέχνη της απεικόνισης προσώπων ή πραγμάτων με σκιαγραφίματα **2.** το σκιαγράφημα (βλ.λ.) **3.** η ζωγραφική απόδοση της σκιάς των αντικειμένων **4.** σχέδιο που αποτελείται μόνο από άσπρο και διάφορους τόνους του μαύρου χρώματος. — σκιαγραφικός, -ή, -ό [μτγν.], σκιαγραφικά επίρρ.

σκιαγράφο ρ. μετβ. [αρχ.] {σκιαγραφεί... | σκιαγράφω, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (στη ζωγραφική) απεικονίζω (κόποιον/κάτι), αποδίδοντας μόνο το περίγραμμά του με τις βασικές του γραμμές ΣΥΝ. σκίτσάρω, σκαριφώ **2.** (μτφ.) περιγράφω (κάτι) με σύντομη αναφορά στα βασικά χαρακτηριστικά του, διαγραμματικά: *~ τα σχέδια μου για το μέλλον* | *την πολιτική γραμμή της κυβέρνησης* | *τη ζωή μου* || *~ τους χαρακτηριστές ενός έργου* || *το βιβλίο σκιαγραφεί με τον καλύτερο τρόπο την εικόνα της εποχής* || *«οι έρευνες αυτές σκιαγραφούν το προφίλ του μέσου καταναλωτή-ψηφοφόρου»* (εφημ.). — σκιαγράφηση (ΟΙ) [μτγν.].

σκιάδα (η) (λαϊκ.) **1.** πρόχειρη κατασκευή που χρησιμεύει ως σκιά από τον ήλιο ΣΥΝ. κιάσκι, περίπτερο **2.** (ειδικότερ.) ομπρέλα για τον ήλιο. [ETYM. < μτγν. σκιάς, -άδος < αρχ. σκιά].

σκιάδι (το) {σκιάδιου | -ιών} (λαϊκ.) πλατύγρο καπέλο που φοριέται συνήθ. από τους αγρότες ως μέσο προφύλαξης από την πολύωρη έκθεση τους στον ήλιο. Επίσης (λόγ.) σκιάδειο [αρχ.]. [ETYM. μεσν. < αρχ. σκιάδ(ε)ιον (η γρ. με -ει- είναι αργαϊότ. και καλύτερα τεκμηριωμένη), υποκ. του ουσ. σκιά].

σκιάσει ρ. μετβ. {σκιάσει-α, -ηκα, -ημένος} **1.** δημιουργώ σκιά πάνω σε (επιφάνεια), εμποδίζοντας τη διόδo των φωτεινών ακτίνων: *αυτό το δέντρο σκιάζει το σπίτι* || *~ τα μάτια με το χέρι μου* **2.** (μτφ.) δημιουργώ βαριά ατμόσφαιρα εξαιτίας δυσάρεστου γεγονότος: *οι πολιτικές εξελίξεις σκιάσαν τον εορτασμό ΣΥΝ.* επισκιάζω **3.** (στη ζωγραφική) σχηματίζω σκιάς ή προσθέτω σκιάς σε μια εικόνα: *~ ένα σκίτσο.* — **σκίαση** (η) [μτγν.] (συνήθ. σύνθετο με τα επι-, φωτο-). ΣΧΟΛΙΟ λ. συνίσηση. [ETYM. αρχ. < σκιά (βλ.λ.).]

σκιάζω ρ. μετβ. (λαϊκ.) {εσκιάσα, σκιά-χτηκα, -ημένος} **1.** τρομάζω (κάποιον): *μήν το σκιάζει το παιδί, γιατί θα φύγει* **2.** δημιουργώ σε (κάποιον) κλίμα έντονου φόβου: *«ήταν όλα σπινθήρ»* | *γιατί τα «σκιάζει η φοβέρα* | *και τα πλάκωνε η σκιάβια*» (Δ. Σολωμός). **3.** (μεσοπαθ. *σκιάζομαι*) τα χάνω από τον φόβο μου: *τι του ειπες και ήρθε εδώ σκιάζομαι*; || *σκιάχτηκα, μόλις τον είδα μπροστά μου ΣΥΝ.* τρομάζω, φοβούμαι. — σκιάζιμο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. συνίσηση. [ETYM. μεσν. < αρχ. σκιάζω (βλ.λ.). Η σημ. «φοβίζω, τρομάζω» οφείλεται στη συσχέτιση του σκοτεινού με τον φόβο και τη μυστηριώδη γωνία (πβ. κ. σκιάχτρο). Ήδη στον Όμηρο η λ. σκιά χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τις ψυχές των νεκρών, καθώς και την απειλή του θανάτου]. **σκιάθρα** (η) **1.** το δυτικότερο νησί του Β. Σποράδων κοντά στα Α. παράλια του νομού Μαγνησίας **2.** η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Σκιαθίτης (ο), Σκιαθίτισσα (η), σκιαθίτικος, -η, -ο. [ETYM. < αρχ. Σκιάθος, σγν. ετύμω, προελλην. τοπωνύμιο, που συνδ. παρετυμολογικά με αρχ. σκιάθις, -ίδος «είδος ψαριού»].

σκιαμαχία (η) [μτγν.] {σκιαμαχίων} η μάχη με ανύπαρκτους αντιπάλους ή χωρίς κανένα όφελος, ο άσκοπος αγώνας.

σκιαμαχώ ρ. μετβ. [αρχ.] {σκιαμαχείς... | σκιαμαχίσει} παλεύω με σκιάς, αγωνίζομαι μάταια, χωρίς σκοπό.

σκιαζάτης, -α, -ικο (λαϊκ.) φοβητιστής, δειλός. [ETYM. < σκιάζω «φοβίζω, τρομάζω» (αόρ. έ-σκιάζω) + παραγ. επίθημα -άτης (πβ. κ. πρωτ-άρης)].

σκίαση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η δημιουργία σκιάς.

σκιάσμα (το) [μτγν.] {σκιάσματος | -ατα, -άτων} **1.** καθέτι που δημιουργεί σκιά **2.** (στη ζωγραφική) η απεικόνιση των εναλλαγών φωτός και σκιάς, ώστε το αναπαριστώμενο αντικείμενο να προβάλλει σαν ανάγλυφο.

σκιάστρο (το) [1845] {σκιάστρου | -ων} (λόγ.) **1.** αντικείμενο που κάνει σκιά: *τα εσωτερικά ~ αυτοκινήτου, που κ-άνουν σιάα στον οδηγό* **2.** το αμπαζούρ (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. αμπαζούρ. [ETYM. < σιάζω + παραγ. επίθημα -τρο (πβ. κ. στέγασ-τρο, σκέπαστρο), απόδ. του γαλλ. abat-jour (βλ. κ. αμπαζούρ)].

σκιατράφης, -ής, -ές {σκιατράφους | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μεγαλώσει στη σκιά, που δεν έχει σκληραγωγηθεί-μυθθακός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

[ETYM. αρχ. < σκιά + -τράφης < θ. τραφ- (πβ. παθ. έ-τράφω-ην) του ρ. τρέφω].

σκιάχτρο (το) **1.** ομοίωμα (συνήθ. ανθρώπου) που χρησιμοποιείται από τους αγρότες ως μέσο για την απομάκρυνση πουλιών ή άλλων ζώων που βλάπτουν τις καλλιέργειες **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να

προκαλεί φόβο: *το - τής ανεργίας* ΣΥΝ. φόβητρο 3. (μτφ.) άνθρωπος πολύ άσχημος, που απωθεί με την εμφάνισή του: *παντρεύτηκε ένα - ΣΥΝ* έδωτο.

[ETYM. Από τον αόρ. *έσκαζα* του ρ. *σκάζω*² (βλ. λ.) και το παραγ. επίθημα *-τρο* (πβ. κ. πλῆκ-τρο)]. σκιέρ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που κάνει σκι (στο χιόνι ή στη θάλασσα) ως άθλημα ή ως ψυχαγωγική δραστηριότητα. [ETYM. < γαλλ. skieur < ski (βλ. λ. σκι)]. σκιερός, -ή, -ό 1. αυτός που δημιουργεί σκιά: ~ *δέντρα* | *δάσος* 2. αυτός που βρίσκεται στη σκιά: η ~ *πλευρά ενός σπιτιού* 3. αυτός που έχει σκοτεινό, σκούρο χρώμα ΣΥΝ. σκουρόχρωμος, σκοτεινόχρωμος 4.

ΦΥΣ. (σώμα) που δεν το διαπερνά το φως: ~ *σώμα*. — σκιερότητα (η) [1766].

[ETYM. αρχ. < *σκά* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *φοβ-ερός*, *τρομ-ερός*]. σκία (η) → σχίζω σκίζω ρ. → σχίζω σκίμπους (ο) {σκιμπ-οδος, -οδα | -οδες, -οδών} (αρχαιοπρ.) το σκαμνί.

[ETYM. αρχ. αββ. ^ετόμου. Η κλίση τής λ. (γεν. -οδός) καθιστά βέβαιη την παρουσία του ουσ. *πους*, *ποδός* ως β' συνθ., ενώ, αναφορικά μ' το α' συνθ. *σκιμ-*, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για σύντμηση του **σκιμπέ-πους* «στηρίγμα, πόδι στο οποίο στηρίζεται κανείς» (όπου **σκιμπ-ε-* < αρχ. *σκίμπτομαι* «στηρίζω | -ομαι, ρίχνω | -ομαι», που εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια του συνωνύμου *σκήπτομαι*, βλ. κ. *σκήπτρο*). Κατ' άλλους, η λ. συνδ. με το αρχ. *σκιμβός* «χωλόδος»].

σκίνος (ο) → σχίνος σκινόχλωμο (το) {σκινόχλωμ-ατος | -ατα, -άτων} χρώμα που περιέχει σάπιες ρίζες σχίνων.

σκίγγεντ (ο/η) {άκλ.} λευκός άντρας, μέλος συμμορίας, με ξυρισμένο κεφάλι και επιθετικές (συνγά βίαιες) τάσεις· ως φαινόμενο, εμφανίστηκε στη Βρετανία το 1969 και διαδόθηκε και σε άλλες χώρες ως νεανική αντικοινονομοτική μόδα, συχνά συνδεδεμένη με τον ρατσισμό, τον χουλιγκανισμό και άλλες μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς.

[ETYM. < αγγλ. skinhead «φαλακρός, κοντοκουρευμένος» < skin «δέρμα» + head «κεφάλι»].

σκιοσκοπία (το) {σκιοσκοπί-ο- | -ων} φωτεινός προβολέας για τη μελέτη ακτινογραφικών πλακών, ο ακτινογραφικός προβολέας. [ETYM. < *σκιά* + *-σκοπία* < *σκοπία* «απατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sciascope].

σκιούρος (ο) {σκιούρ-ου | -ων, -ους} θηλαστικό τρωκτικό ζώο που ζει σε δάση, με καφετί συνθή. τρίχωμα και χαρακτηριστική μακριά φουντωτή ουρά που στέκεται όρθια ΣΥΝ. βερβερίτσα, βερβέρα. — (υποκ.) σκιουράκι (το).

[ETYM. μτρν. < *σκιά* + *-ουρος* < *ουρά*, επειδή με τη φουντωτή ουρά του μπορεί να κάνει σκιά στον εαυτό του].

σκιοφίλος, -η, -ο (φυτό) που έχει ανάγκη από σκιερό περιβάλλον, για να αναπτυχθεί. — σκιοφιλία (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. sciophilia (πληθ.)].

σκιοφοβία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ο παθολογικός φόβος των σκιών, του σκοταδιού.

σκιοφόβος, -η, -ο [1851] αυτός που φοβάται τη σκιά, το σκοτάδι.

σκιόφοτος (το) [μτρν.] {σκιόφοτος | χωρ. πληθ.} 1. το θαμπό φως που υπάρχει τη στιγμή που πέφτει η νύχτα ΣΥΝ. λυκόφως, ημίφως 2. αμυδρό φως που ακτινών που διέρχονται από ημιδιαφανή σώματα.

σκιοφωτισμός (ο) η φωτοσκίαση (βλ. λ.).

σκίρος (ο) ΙΑΤΡ. καρκίωμα που χαρακτηρίζεται από μεγάλη σκληρότητα λόγω υψηλής περιεκτικότητας ινώδους συνδετικού ιστού. [ETYM. < αρχ. *σκήρος* < *σκήρως*, αρχική σημ. «ακαλλίεργητη γη», αγγ. ετύμου, ενώ έχει συνδεθεί παρετυμολ. με το όν. *σκήρος* «λάιπη»].

σκίρτημα (το) [αρχ.] {σκίρτημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η ξαυνική, απότομη κίνηση, τίνιγμα: *το πρώτο - του εμβρύου* 2. (μτφ.) καρδιοχτύπι από έντονο συναίσθημα: *τα πρώτα - τής αγάπης*.

σκιρτώ ρ. αμετβ. {σκιρτάς... | σκίρτησα} 1. πετάγομαι ξαφνικά από τη θέση μου ΣΥΝ. αναπηδή 2. (μτφ. για τη θάλασσα) αναταράσσομαι, έχω έντονο κυματισμό: «*σφόδρα σκιρτούν μακριά πολύ τα πέλαγα κι οι βράχοι*» (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. σαλεύω 3. (μτφ. για την καρδιά) χτυπάω πολύ δυνατά, αναστατώνομαι από έντονο συναίσθημα: *σκίρτησε η καρδιά μου μόλις τον είδα* || ~ *από χαρά*.

[ETYM. < αρχ. *σκιρτώ* (-άω) < *σκαίρω* «πηδώ, χοροπηδώ» (πβ. κ. *αίρω - άρτάω, άν-αρτώ*) < **σκάρ-ω* < **skr-*, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)ker- «πηδώ, τινάζομαι, πάλλομαι», πβ. αρχ. γερμ. scerōn «είμαι θρασύς», scetm «θράσος, σκέρτσσο», αρχ. αγγλ. scēre «ακρίδα», αρχ. σλαβ. skorū «γρήγορος, ταχύς» κ.ά.].

σκίρων (ο) {σκίρωνος | χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο μαίστρος (βλ. λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

[ETYM. αρχ. ανθρωπωνύμο, το οποίο προσδιόριζε αρχικός τον ληστή που σκότασε ο Θησέας σε μια βραχώδη περιοχή (Σκιρωνίδες πέτρες) μεταξύ Αθηνών και Μεγάρων, πβ. < *σκίρος* «ακαλλίεργητη γη - σκληρός» (βλ. λ.). Με την ίδια ονομασία έγινε γνωστός στην αρχαιότητα και ο άνεμος που έπνεε από τις Σκιρωνίδες πέτρες].

σκιρωνοβόρος (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) η μάλιστα τρομακτικότερη (βλ. λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

σκιρωνόεφρος (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο πουνεντομαίστρος (βλ. λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

σκισματιά (η) η απότομη τομή κατά μήκος μιας επιφάνειας: *ρούγα γεμάτα σκισματιάς* ΣΥΝ. σχισμή.

σκισμο (το) → σχίσμο σκισμάδα (η) → σχισμάδα

σκισμή (η) → σχισμή σκιστός, -ή, -ό → σχιστός σκιζής (ο) {σκιζήρες} (λαϊκ.) 1. αυτός που επιδιορθώνει παλιά ρούχα και παπούτσια ΣΥΝ. μπαλλωμάτης 2. (μτφ.) αυτός που είναι αδένιος και απρόσεκτος στην τέχνη του, που δεν εμπνέει εμπιστοσύνη για το αποτέλεσμα της δουλειάς του ΣΥΝ. αλιμπάνης. — σκιζήδικος, -η, -ο (σημ. 2).

[ETYM. < τουρκ. eskici «παλαιοπόλης, μπαλλωμάτης» < eski «παλαιός»].

σκισώρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκισώρ-α κ. -ισα, -ισμένος} ♦ (μετβ.) 1. αποδίδω με πολύ απλές γραμμές το περίγραμμα (προσώπου, πράγματος ή κατάστασης): *τον σκισώρισε σε δύο λεπτά* 2. (μτφ.) περιγράφο με λίγα λόγια: *σκισώρε τον χαρακτήρα της με λίγες μόνο λέξεις* ΣΥΝ. σκιαγραφή ♦ 3. (αμετβ.) σχεδιάζω σκίτσα: *σκισώρει πολύ καλά, έχει ταλέντο* || *σε ποια εφημερίδα σκισώρει;* (εργάζεται ως σκιστογράφος) — σκισωρίσμα (το). [ETYM. < ιταλ. schizzare < schizzo (βλ. λ. σκίτσο)].

σκίτσο (το) 1. πρόχειρο σχέδιο προσώπου ή πράγματος στις πολύ βασικές του γραμμές ΣΥΝ. σκαρίφημα, σκιαγράφημα 2. (ειδικότερ.) σχέδιο με γελοιογραφικό ή άλλο περιεχόμενο, που δημοσιεύεται σε εφημερίδες ή περιοδικά, ως σχόλιο της επικαιρότητας: *τα - του Κυρ* ΣΥΝ. γελοιογραφία 3. (μτφ.) σύντομη γενική περιγραφή: *στο δήμημα του υπάρχουν τα - των προσωπικοτήτων της εποχής* του ΣΥΝ. σκιαγραφία. — (υποκ.) σκιστάκι (το).

[ETYM. Αντιδάν. < ιταλ. schizzo < λατ. schedium «αυτοσχέδιο ποίημα», ουδ. του επίθ. schedius < αρχ. *σχεδός* (βλ. λ. *σχέδιο*)].

σκιστογράφος (ο/η) καλλιτέχνης ειδικευμένος στα σκίτσα. — σκιστογραφία (η), σκιστογραφικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

Σ.Κ.Ι.Χ.Α. (ο) Σύλλογος Κατόχων Ιδιωτικής Χρήσεως Αυτοκινήτων.

σκιόδης, -ης, -ες {σκιάδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. ο σκιερός (βλ. λ.) 2. (μτφ.) αυτός που ασκείται σε πολύ χαμηλούς τόνους, χωρίς σθένος, σαν να μην υπάρχει: ~ *αντίσταση* | *εξουσία* 3. ΠΟΛΙΤ. (α) *σκιάδης κυβέρνηση* το πολιτικό σχήμα που συγκροτείται από στελέχη του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, κατ' αντιστοιχία διαρθρωτική προς το κυβερνητικό σχήμα, προκειμένου να παρακολουθείται και να αξιολογείται κατά τμήτες το κυβερνητικό έργο (β) αυτός που ανήκει σε σκιάδης κυβέρνηση: ο ~ *υπουργός Οικονομικών*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < *σκιά*. Η φρ. *σκιάδης κυβέρνηση* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. shadow government].

σκληθρα (η) [μεσν.] 1. η κατάσταση στην οποία βρίσκεται αυτός που έχει στερηθεί την ελευθερία του: *400 χρόνια σκληθρας των Ελλήνων στους Τούρκους* ΣΥΝ. υποδούλωση, δουλεία ΑΝΤ. ελευθερία 2. (μτφ.) βαρύ καθήκον από το οποίο δεν μπορεί κανείς να απαλλαγεί, νομικής ή ηθικής φύσεως δέσμευση: *πολλοί θεωρούν τον γάμο σκλητή* ~.

σκληθραπόλαρο (το) 1. ο τόπος στον οποίο πωλούνται και αγοράζονται δούλοι 2. (συνεκδ.) το εμπόριο σκληθρών: *στις μέρες μας υπάρχουν ακόμη ~*.

σκληθραπόουλο (το), σκληθραπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο μικρός στην ηλικία σκλάβος. [ETYM. < *σκλάβος* + λεζικό επίθημα *-πούλο* (βλ. λ.)].

σκλάβος (ο), σκλάβη (η) {δύσφρ. σκλάβων} 1. ο άνθρωπος που έχει χάσει την ελευθερία του και έχει υποδουλωθεί σε άλλον, τον οποίο οφείλει να υπαχτεί (συνγά υπό άλλες συνθήκες διαβίωσης), καθώς αυτός έχει πάνω του δικαίωμα ζωής και θανάτου: *οι Σαρακηνοί κατέλαβαν την πόλη και πούλησαν τους αιχμαλώτους για σκλάβους στα παζάρια της Ανατολής* || *εμπόριο | εξέγερση σκλάβων* || «*Οι - στα δεσμά τους*» (τίτλος βιβλίου του Κ. Θεοτόκη) ΣΥΝ. δούλος, υποδούλος, αιχμάλωτος· φρ. *δουλένιο σαν σκλάβος* εργαζόμενος πολύ σκληρά, στερούμενος τις στοιχειώδεις χαρές της ζωής: *πέρασε τα καλύτερα του χρόνια δουλεύοντας σαν σκλάβος* ΣΥΝ. σαν σκλή 2. ο άνθρωπος που βρίσκεται υπό την απόλυτη εξουσία ενός άλλου, ο απόλυτα υπαγόμενος σε μια κατάσταση: ~ *του ποτού* | *τού καθήκοντος* | *τού πάθους* || (μτφ.) ~ *σας για πάντα* (σε περιπτώσεις δουλοπρεπώς συμπεριφοράς από κάποιον που έχει γοητευθεί από άλλο πρόσωπο) ΣΥΝ. δέσμιος, δούλος, υποχείριος. — (υποκ.) σκλαβάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*.

[ETYM. μεσν. < Στλάβος (με τροπή του -τ- σε -κ-, πβ. *αντίω* - *αγκλώ*, *σπιλβών* - *σκιβών*) < Στλάβος, επειδή μεγάλος αριθμός Στλάβων υποδουλώνονταν κατά τον Μεσαίωνα στους Γερμανούς και τους Βυζαντινούς. Από το μεσν. *σκλάβος* προήλθε και το μεσν. λατ. sclavus (> γαλλ. esclave, αγγλ. slave)].

σκληθρώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {σκληθρ-ω-σα, -θηκα, -μένος} 1. στερω από (άνθρωπο, ομάδα ανθρώπων ή χώρα) την ελευθερία, θέτω (κάποιον) υπό την απόλυτη εξουσία μου: *οι Τούρκοι σκληθρώνσαν τους Έλληνες για 400 χρόνια* ΣΥΝ. υποδουλώνω 2. κάνω (κάποιον) να αισθάνεται υποχρεωμένος απέναντι μου, επειδή τον εξυπηρετώ όταν είχε ανάγκη ή επειδή του συμπεριφέρθηκα πολύ καλά: *η κατανόησή σας με σκληθρώνει* || *μας σκληθρώσε με την προθυμία του να μας βοηθήσει* 3. (μτφ.) γοητεύω σε μεγάλο βαθμό, κάνω (κάποιον) να αισθάνεται ότι δεν μπορεί να μου αρνηθεί τίποτα: *η ευγένειά της και οι τρόποι της με έχουν σκληθρώσει* ΣΥΝ. κατακτώ 4. (μεσοπαθ. *σκληθρώνομαι*) αποκτώ την υποχρέωση (νομική, ηθική) να κάνω κάτι για πολύν καιρό, χωρίς να μπορώ να απαλλαγώ: *σκληθρώθηκε σ' αυτή τη δουλειά κι έχει χαθεί απ' τον κόσμο* || *τι ήθελα και παντρεύτηκα και σκληθρώθηκα μέσα σ' αυτό το σπίτι*; ΣΥΝ. δεσμεύομαι. — σκληθρωμα (το).

Σ.Κ.Λ.Ε. (ο) Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος. σκληθρα (η) {σκληθρ-ων} 1. φυλλοβόλο δέντρο που απαντά σε περιοχές με υγρό έδαφος, του οποίου το ξύλο έχει μεγάλη αντοχή στο νερό και χρησιμοποιείται σε κατασκευές, στη γλυπτική και την επιπλο-

ποία · 2. το πελεκούδι ΣΥΝ. σχίζα. Επίσης σκλήθρο (το) (σημ. 2). [ETYM. μεσν. (με σ- προθεμ., πβ. κ. κόνις - σκόνη, κνήμη - σκνήπη) < αρχ. κλήθρα < I.E. *klādhrā, που συνδ. με τους γερμ. διαλεκτ. τ. lutter, ludern, ludere (ίδια σημ.)]. **σκληραγωγία** (η) [μτρν.] {χωρ. πληθ.} ή άσκηση στη δυσκολία, στην ταλαιπωρία, ώστε να αποκτήσει κανείς αντοχή, να μην καταβάλλεται εύκολα από τις δυσκολίες: η ~ είναι απαραίτητη· αλλιώς οι νέοι γίνονται μαλακοί. Επίσης σκληραγωγή [1893]. — σκληραγωγι-κόσ, -ή, -ό. σκληραγωγό ρ. μετβ. {σκληραγωγείς...} σκληραγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) 1. ανατρέφω (κάποιον) κατά τέτοιον τρόπο, ώστε ο οργανισμός του να συνηθίσει τις ταλαιπωρίες, να μην είναι μαλακός 2. (μεσοπαθ. **σκληραγωγούμαι**) εξοικειώνομαι σε ιδιαίτερα αυστηρό και σκληρό τρόπο αγωγής, συνηθίζω στις ταλαιπωρίες: δουλεύοντας από μικρός στα χωράφια, έχει σκληραγωγηθεί. [ETYM. < μτρν. σκληραγωγός (-έω) < σκληρός + -αγωγός < αγωγή]. σκληράδα (η) 1. η σκληρότητα 2. (μτρφ.) τραχιά και απότομη συμπεριφορά ή έκφραση, που φανερώνει ψυχική και ηθική αναληγσία ΣΥΝ. ασπλαγνία, απονία ΑΝΤ. ευσπλαγνία.

[ETYM. < σκληρός + παραγ. επίθημα -άδα, πβ. κ. πονηρ-άδα]. σκληραθροιστική (η) {-ης κ. -ύσεως} -ύσεις, -ύσεων) ΙΑΤΡ. η αρτηριοσκληρώση (βλ.λ.). σκληραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκληρίν-να, -νθηκα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) σκληρό ή σκληρότερο από ό,τι είναι: ~ τη στάση μου | τους τρόπους μου | την πολιτική μου || οι αδικίες | οι κακουχίες τον έχουν σκληρίνει ΑΝΤ. μαλακάνω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι σκληρός: η στάση της κυβέρνησης απέναντι στους αμερικάνους θα σκληρίνει τα επόμενα 24ωρα. Επίσης σκληρώνω [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω. **σκληρέρχυμα** (το) [1885] {σκληρέρχυματος} -ατα, -άτων) ΒΟΤ. Ο κύριος ιστός που συμβάλλει στη στήριξη των φυτών. — σκληρέρχυμα-τικός, -ή, -ό.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. sclerenchyma]. σκληρεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση μιας λωρίδας του σκληρού χιτώνα του οφθαλμού σε περίπτωση γλαυκώματος. Επίσης σκληρεκτομία.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sclerectomy]. σκληρία (η) (λαϊκ.) απότομη και γοερή κραυγή ΣΥΝ. στριγγιλιά, τσού-ριγμα. σκληρία (η) [μτρν.] {σκληριών} ΙΑΤΡ. σκλήρυνση ιστού ή οργάνου που γίνεται ανυπαίτητη με ψηλάφηση ΣΥΝ. σκλήρωμα. σκληρίαση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ύσεως} -ύσεις, -ύσεων) ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός σκληρίας, η εμφάνιση σκληρωμάτων. σκληριώω ρ. αμετβ. {σκληρίασα} (λαϊκ.) βγάζω κραυγή, φωνάζω με όλη μου τη δύναμη: σκληρίζει αντί να τραγουδάει ΣΥΝ. ξεφωνίζω, στριγγιλίζω, τσιρίζω.

[ETYM. Πιθ. < στριγγιλίζω, με παρετυμολ. επίδρ. τής λ. σκληρός]. σκληρίσμα (το) {σκληρίσμο-ατος} -ατα, -άτων) ή σκληριά (βλ.λ.). σκληρίτιδα (η) (χωρ. γεν. πληθ.) ΙΑΤΡ. φλεγμονή του σκληρού χιτώνα (ασπράδι) του ματιού, άγνωστη αιτιολογίας, που εμφανίζεται συχνότερα σε νεαρές γυναίκες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scleritis]. σκληρό- κ. σκληρό-α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει την ιδιότητα της σκληρότητας: σκληρό-πέτσος, σκληρο-κόκκαλος, σκληρό-δερμός.

[ETYM. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. σκληρός (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. scléro-dermie, scléro-kératite)]. σκληρογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που δημιουργεί ή συντελεί στη σκλήρυνση.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérogène]. σκληροδακτυλία (η) [1879] {σκληροδακτυλιών} ΙΑΤΡ. η σκληροδερ-μία που εντοπίζεται στα δάκτυλα των χεριών ή των ποδιών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérodactylie]. σκληρόδερμα (το) {σκληροδέρμ-ατος} -ατα, -άτων) μύκητας (μανιτάρι) που χρησιμοποιείται για τη νόθευση των κονσερβών με μανιτάρια «τρούφεζ».

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. scleroderma]. σκληροδερμία (η) [1879] {σκληροδερμιών} ΙΑΤΡ. χρόνια δερματοπάθεια που χαρακτηρίζεται από τοπικές σκλήρυνσεις του δέρματος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclerodermie]. σκληρόδερμος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει σκληρό δέρμα 2. (μτρφ.) αναισθητός, ηθικός ανάλγητος ΣΥΝ. χοντρόπετσος, σκληρό-πέτσος.

σκληροθεραπεία (η) {σκληροθεραπειών} ΙΑΤΡ. μέθοδος θεραπείας των κηρών (βλ.λ.) με ένεση σε αυτούς μιας ουσίας που τους καταστρέφει. **σκληρόκαρδος**, -η, -ο αυτός που έχει σκληρή καρδιά, που δεν πονά και δεν ενδιαφέρεται για τίποτε άλλο εκτός από τον εαυτό του ΣΥΝ. άσπλαγνος, άπονος, ανελέητος, ανάλγητος ΑΝΤ. σπλαγχνικός, πονετικός — σκληροκαρδία (η) [μτρν.].

σκληροκερατίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η ταυτόχρονη φλεγμονή του σκληρού και του κερατοειδούς χιτώνα του ματιού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérokératite]. σκληροκεφαλος, -η, -ο [μτρν.] αυτός που δεν αλλάζει γνώμη, ο πεσματάρης ΣΥΝ. αμετάπειστος, ξεροκέφαλος, χοντροκέφαλος ΑΝΤ. διαλλακτικός, συγκαταβατικός. — σκληροκεφαλιά (η). σκληροκόκκαλος, -η, -ο 1. αυτός που έχει σκληρά κόκκαλα

2. (μτρφ.) αυτός που έχει σκληραγωγηθεί. σκληρόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως} -ύσεις, -ύσεων) ΙΑΤΡ. η καταστροφή του ινώδους συνδετικού ιστού με ορισμένες ουσίες και θεραπευτι-

κές μεθόδους για τη θεραπεία αγκυλώσεων και περιαρθρικών σκληρύνσεων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérolyse].

σκληρομετρία (η) {σκληρομετριών} ΦΥΣ. το σύνολο των μεθόδων μετρήσεως τής σκληρότητας διαφόρων υλικών: -μετάλλων/ορυκτών | ξύλων. Επίσης σκληρομετρήση. — σκληρομετρικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérométrie].

σκληρόμετρο (το) {σκληρομέτρ-ου} -ών) ΦΥΣ. το όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής σκληρότητας διαφόρων υλικών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. scléromètre].

σκληροπάθεια (η) {σκληροπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε είδους παθολογική σκλήρυνση. [ETYM. < σκληρό- + -πάθεια < θ. παθ-, πβ. παθ. αόρ. β' έ-παθ-ον (ρ. πάσχω)]. # σκληρόπετσος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που έχει σκληρό δέρμα (πέτσος) ΣΥΝ. χοντρόπετσος 2. (μτρφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σκληρά αισθήματα, από απονία ΣΥΝ. χοντρόπετσος, άπονος, ανάλγητος 3. αυτός που παρουσιάζει ιδιαίτερα μεγάλη αντοχή στις ταλαιπωρίες και τη σωματική δοκιμασία ΣΥΝ. σκληραγωγημένος.

σκληροπηρηνικός, -ή, -ό αυτός που ανήκει στον σκληρό πυρήνα (βλ. λ. σκληρός) οργάνωσης, κίνησης ή πολιτικού σχηματισμού, που δεν αποδέχεται καμία αλλαγή των πεποιθήσεων ή τής ιδεολογίας του: οι ~ του κόμματος | τής ομάδας. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. hard-core].

σκληρός, -ή, -ό 1. αυτός τον οποίο είναι πολύ δύσκολο να λυγίσει ή να σπάσει κανείς, να συμπεθεί ή να κόψει σε κομμάτια: ~ υλικό || ~ χόμια | κρέας | χαρτόνι | εξώφυλλο | μέταλλο ΑΝΤ. μαλακός 2. αυτός που είναι τραχύς, άγριος στην αφή ή δημιουργεί το αντίστοιχο αίσθημα: ~ δέρμα | μαλλιά | χέρια | ύσασμα || τα ~ σαμπονιά | σαπούνια ταλαιπωρούν το δέρμα μας ΑΝΤ. μαλακός, απαλός 3. (α) αυτός που υποβάλλει σε δοκιμασία, ταλαιπωρεί: ~ ζωή | συνθήκες διαβίωσης | χειμώνας | περίοδος (β) αυτός τον οποίο είναι δύσκολο να αντέξει, να υπομείνει κανείς: ~ καθήκον | αλήθεια | πραγματικότητα | ανταγωνισμός 4. αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετικό πνεύμα, ορμή, σφοδρότητα: ~ γλώσσα | κριτική | επίθεση | αντιμετώπιση | προειδοποίηση | ανακοινωθέν ΣΥΝ. οξύς, δριμύς 3. (α) αυτός που δεν έχει ευαισθησία, ανθρωπιά ή επείκεια: ~ οικονομικά μέτρα | πονηή | καρδιά | μεταχείριση | εργοδότης | κοινωνία ΣΥΝ. ανάλγητος, άπονος ΑΝΤ. ήπιος, επεικής, ανθρωπίνος 6. αυτός τον οποίο δεν κάμπτει, δεν λυγίζει ή δεν νικά κανείς εύκολα, που δύσκολα κάνει υποχωρήσεις: ~ πολιτικός | αντίπαλος | διαπραγματευτής | παζάρια || υιοθέτηση ~ στάσης | γραμμές στην εξωτερική πολιτική || προβάλλω ~ αντίσταση || ο υπουργός αποφάσισε να τηρήσει ~ γραμμής στις διαπραγματεύσεις με τους συνδικαλιστές- ΦΡ. (α) (μτρφ.) **σκληρό καρδιά** πρόσωπο που δύσκολα ηττάται ή δέχεται να τον επιβάλλεται η θέληση άλλου: δεν μπορούν να τον εξουδετερώσουν εύκολα: είναι ~ (β) (ειρων.) **σκληρό αντρακι** για άνδρα που παριστάνει τον ανυποχώρητο, τον δύσκολο και ζορικό (χωρίς να είναι): μας προέκυψε κι ο Βαγγέλης ~! (γ) **σκληρός πυρήνας** μικρός αριθμός προσώπων ή δομών (ομάδας, οργάνωσης, συνόλου) που απαρτίζονται έναν πυρήνα που έχει την πιο ενεργή συμμετοχή ή τον πιο καθοριστικό ρόλο στις δραστηριότητες μιας μεγαλύτερης ομάδας, οργάνωσης, συνόλου: ο ~ του κόμματος || «οι αρμοδιότερες των βασικών υπηρεσιών, δηλαδή του σκληρού πυρήνα του κράτους, όπως ονομάζονται...» (εφημ.) · 7. αυτός για τον οποίο απαιτείται μεγάλη προσπάθεια και κόπος, που δεν επιβιβάζεται εύκολα: ~ δουλειά | προπόνηση | διάβασμα ΣΥΝ. επίπονος, έντονος, δύσκολος ΑΝΤ. εύκολος, άνετος · 8. ουσία που περιέχει σε υψηλό ποσοστό συστατικό που την καθιστά ακατάλληλη ή ακόμα και επικίνδυνη για κοινή χρήση: ~ νερό (δηλ. νερό με υψηλή περιεκτικότητα αλάτων μαγνησίου και ασβεστίου, ακατάλληλο για πόση, για πλυντήρια, ατμολέβητες κ.ά.) || ~ νερκοτικά | φάρμακα (δηλ. πολύ ισχυρά) ΑΝΤ. μαλακός · 9. ΟΙΚΟΝ. (για το νόμισμα με χάρφας) αυτός που έχει σχετικά σταθερή αξία στις διεθνείς συναλλαγές, με λιγότερες διακυμάνσεις στην αξία του (από αυτές που σημειώνονται στα ασταθή νομίσματα): η κυβέρνηση ακολούθησε στο παρελθόν την πολιτική τής ~ δραχμής || το ~ μάρκο προβληματίζει τους Γερμανούς · 10. ΚΙΝΗΜΑΤ. **σκληρό πορνό** ταινία που καταγράφει με λεπτομέρειες την ερωτική πράξη και συχνά περιέχει σκηνές σεξουαλικής παθολογίας (σαδισμού, μαζοχισμού κ.ά.) ΑΝΤ. μαλακό πορνό · 11.

σκληρός δίσκος βλ. λ. δίσκος. — σκληρά επίρρ. [ETYM. αρχ. < θ. σκλη- (< *sklē-, μηδενισμ. βαθμ. ά φωνήεντος του I.E. *skel-~-, βλ. λ. σκελετός) + παραγ. επίθημα -ρός, πβ. κ. αίζμη-ρός, ψυχ-ρός. Ορισμένες φρ. αποτελούν μετφωρ. δάνεια από την Αγγλική, λ.χ. σκληρή γραμμή (< hard line), σκληρός πυρήνας (< hard core), σκληρός νόμισμα (< hard currency) κ.ά.]. σκληρόσφαιρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει σκληρή σάρκα: ~ καρποί. σκληροστένωση (η) {-ης κ. -ύσεως} -ύσεις, -ύσεων) ΙΑΤΡ. η σκλήρυνση των ιστών του σώματος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sclerostenosis]. σκληρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση κατά την οποία ένα σώμα είναι πολύ συμπαγές και καθόλου ελαστικό, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να σπάσει, να λυγίσει, να συμπιεστεί ή να κοπεί σε κομμάτια: η ~ του ξύλου | τής πέτρας | του αταλιού ΣΥΝ. ακαμψία ΑΝΤ. μαλακότητα, ευκαμψία, ελαστικότητα 2. (μτρφ.) η έλλειψη ευαισθησίας, ανθρωπιάς: η ~ τής συμπεριφοράς | τής καρδιάς | τής οικονομικής πολιτικής τής κυβέρνησης | του νόμου ΣΥΝ. αναληγσία ΑΝΤ. ανθρωπία, ευαισθησία 3. (μτρφ.) η αυστηρότητα ή η επιθετικότητα (στις διατυπώσεις, στη διάθεση κ.λπ.): η ~ τής γλώσσας του ανακοινωθέντος | τής κριτικής | τής αντίδρασης · 4. (για ήχο που παράγε-

ται κυρ. από ηλεκτρικά μουσικά όργανα) η τραχύτητα, η σκληράδα
• 5. (για νερό) η περιεκτικότητα του σε άλατα ασβεστίου και μα-
γνησίου.

σκληροτράχηλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν καταβάλλεται εύκολα,
που παρουσιάζει εξαιρετική αντοχή: ~ *αντίπαλος* | *πολεμιστής* ΣΥΝ.
ακατάβλητος.

σκληρόφουδος, -η, -ο (για καρπούς) αυτός που έχει σκληρή φλού-
δα: - *σταφύλια*, **σκληρόφυλλος**, -η, -ο [μτγν.] (για φυτά) αυτός που
έχει μικρά, σκληρά, δερματώδη φύλλα, τα οποία εμποδίζουν την
απώλεια της υγρασίας, για να αντέχει στην ξηρασία. —

σκληροφυλλία (η). **σκληρόφυτο** (το) {σκληροφύτ-ου | -ων} φυτό
ικανό να αντέχει στην ξηρασία (βλ. κ. λ. σκληρόφυλλος). [ETYM.
Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sclérophyte]. **σκληρόφυτος**, -η, -ο
[μτγν.] αυτός που έχει σκληρή ψυχή, που δεν δείχνει οίκτο: ~

συμπεριφορά. **σκληρήνση** (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η
μετατροπή της σύστασης ενός σώματος, ώστε να γίνεται σκληρότερο: -
μετάλλου 2. (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. (α) παθολογική κατάσταση που
χαρακτηρίζεται από τη μετατροπή προς το σκληρότερο οργάνων ή

ιστών του σώματος (β) σκληρήνση **κατά πλάκας** ο προοδευτικός
σχηματισμός της μυελίνης (της ουσίας που περιβάλλει ορισμένα
νευρικά κύτταρα), ώστε να δημιουργούνται σκληρές περιοχές
(πλάκες) χωρίς την ουσία αυτή και να προκαλείται διαταραχή του

νευρικού συστήματος με σπασμούς, απώλεια των αισθήσεων κ.λπ. ως
και ο θάνατος του ασθενούς 3. η αλλαγή της κατάστασης ή της
συμπεριφοράς ενός ατόμου προς την αυστηρότητα ή την αδιαλλαξία:

αναμένεται ~ της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης. Επίσης
σκληρήνση [μτγν.]. [ETYM < μτγν. σκλη] ρυσις < αρχ. *σκληρόνω* (<
σκληρός). Η *σκληρήνση κατά πλάκας* αποτελεί απόθ. του γαλλ. sclérose
en plaques]. **σκληρυντικός**, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται ή

συντελεί στη
σκληρήνση. **σκληρόνω** ρ.
→ σκληραίνω

σκληρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σκληρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών σκλη-
ρωδέστ-ερος, -ατός} 1. ΙΑΤΡ. αυτός που είναι γεμάτος σκληρώματα: ~
ιστός 2. (γενικά) αυτός που έχει σκληρή υφή, σκληρή σύσταση. ~

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες
σκληρώμα (το) [αρχ.] {σκληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. αποσκλη-
ρωμένο μέρος ή σκληρό όγκωμα. **σκληρυνχία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η
παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σκληρήνση και
πάχυνση των νυχιών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

[ETYM < *σκληρό-* + *-ωνυχία* (με έκταση του αρχαϊκού φωνήεντος εν
συνδέσει) < αρχ. *δνυξ*, *-γος* «νύχιν», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ.
scleronychia]. **σκληρήνση** (η) → σκληρήνση

σκληρωτικός, -ή, -ό [1836] ΙΑΤΡ. 1. αυτός που επιφέρει σκληρήνση
ΣΥΝ. σκληρυντικός 2. αυτός που πάσχει από σκληρήνση οργάνου ή
ιστού. **σκληρωτίνη** (η) {σκληρωτινών} ΒΙΟΛ. σκουρόχρωμη ή μαύρη
χρωστική ουσία εντόμων και σκουληκιών, που λειτουργεί όπως η
μελανίνη (βλ. λ.).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sclerotin]. **σκνίπα** (η)
{σκνιπών} 1. μικρό κουνούπι που εμφανίζεται τη νύχτα κατά τις
θερμές εποχές του έτους (κυρ. κοντά σε στάσιμα νερά) και με το
τσιμπήμα του μπορεί να μεταδώσει σοβαρές ασθένειες στον άνθρωπο
2. (μτφ.-οικ.) άνθρωπος πολύ μεθυσμένος, που δεν βλέπει μπροστά
του από το μεθύσι: *ήταν | έγινε πάμυ ~!* ΣΥΝ. (αρκό) *πίτα*, *λειόμα*. —

(υποκ.) *σκνιτάκι* (το) (σημ. 1).
[ETYM. < μτγν. *σκνίψ* (ό) (με αλλαγή γένους), παράλλ. τ. του αρχ.
κνίψ, *κνιπός* < θ. *κνίπ*- < *k(e)h-ir- (με παρέκταση -ir-) < I.E. *ken-

«ζύνω, χαράσσω», πβ. αρχ. ισλ. hnipra «σπράχνω, χώνω», ολλ. nijpen
«τσιμπώ, σφίγγω», αγγλ. nip (ίδια σημ.). Ομόρρ. *κνίζω* (βλ. λ.). **Σκρόδρα**
(η) 1. λίμνη της Δ. Βαλκανικής Χερσονήσου στα σύνορα της Αλβανίας
και της Γιουγκοσλαβίας 2. πόλη της ΒΔ. Αλβανίας στη Ν. όχθη της
ομώνυμης λίμνης: αλλιώς *Σκουτάρι* (το). [ETYM < αλβ. Shkodra |
Shkodër < μτγν. λατ. Scodra < λατ. Scutari «ασπίδοποιοί»].

ΣΚ.Ο.Ε. (η) Σκοπευτική Ομοσπονδία Ελλάδος. **σκοινάκι** (το) →
σκοινάκι **σκοινάς κ. σχοινιάς** (ο) {σκοινάδες} αυτός που φτειάχνει
ή πουλά

σκοινιά. **σκοινένιος**, -ια, -ιο κ. **σκοινένιος** αυτός που είναι
φτειαγμένος
από σκοινί: - *σκάλια* | *παπούτσια*.

σκοινί (το) → σκοινί
σκοινιάζω ρ. μετβ. {σκοινιάσ-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.-λογот.) απαγ-
χονίζω. **σκοινός** (ο) → σχοινός **σκολιάω** ρ. → σχολιάω

σκολειαρόπαιδο (το) → σκολειαρόπαιδο
σκολειαρουδί (το) → σκολειαρουδί
σκολειό (το) → σχολείο **σκόλη** (η) "♦

σγόλη **σκολιανός**, -ή, -ό → σκολιανός
σκολιαρόπαιδο (το) → σκολειαρόπαιδο
σκολιαρουδί (το) → σκολειαρουδί **σκολιό**
(το) → σκολιεύω

σκολός, -ά, -ίμ (Μγ.) αυτός που παρουσιάζει παρεκλίσεις στο
σημά του που στράβωνει σε ορισμένα σημεία του ΣΥΝ. *στραβός*
ΑΜΤ. εωθής ίσιος. — **σκολιότητα** (η) [αρχ.]

[ETYM. αρχ. < θ. *σκολ-*, ετεροϊωμ. βαθμ. της ρίζας *σκαλ-*, η οποία απα-
ντά στο ουσ. *σκέλος* (βλ. λ.), πθ. μέσω ενός προσηγορικού *σκόλος* (πβ.
τη «γλώσσα» του Ησυχίου *σκολοίς δρεπάνος*)].

σκολιό ρ. μετβ. {σκολιόσις... | σκολιό-σα, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπ.)
κάνω (κάτι) στραβό, στραβώνω. [ETYM < αρχ. *σκολιό* (-όο) <
σκόλιος (βλ. λ.).

σκολιόση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. δυσμορφία της
σπονδυλικής στήλης, που χαρακτηρίζεται από μόνιμη, μεγαλύτερη ή
μικρότερη, ανάλογα με τη βαρύτητα των περιπτώσεων, κλίση προς τα
πλάγια. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM < μτγν. *σκολιόσις* < αρχ.
σκολιόσιμα (-όο-) < *σκόλιος*].

σκολιωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη δημιουργία σκολ-
ιώσεως: ~ *συμπεριφορά της σπονδυλικής στήλης* 2. αυτός που πά-
σχει από σκολιόση.

σκολιό ρ. → σχολιάω
σκολοπάξ (ο) (αρχαιοπ.) {σκολοπ-ακος | -άκος} η μπεκιάσα.
[ETYM < αρχ. *σκολοπάξ*, -ακος < *σκόλον-*, -οπός «πάσσαλος, παλού-
κι» (λόγω του σχήματος που έχει το ράμφος της μπεκιάσας) + επί-
θημα -αξ, πβ. κ. *ασπίλ-αξ*].

σκολοπεντρα (η) {σκολοπεντρών} η σαρανταποδαρούσα. [ETYM. <
αρχ. *σκολοπεντρα*, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο του προελλην.
γλωσσικού υποστρώματος].

σκολοπιζώ ρ. μετβ. [μτγν.] {σκολοπις-α, -ηκα, -μένος} (αρχαιοπ.)
μήγηω πάσσαλο σε (κάποιον/κάτι) (βλ. κ. λ. *παλουκώνα*, *ανασκολο-
πιζώ*). — σκολοπισμός (ο) [μτγν.].

σκολον (ο) {σκόλ-οπος, -οπα | -οπές, -όπων} (λόγ.) λεπτό και μακρύ
δοκάρι που καταλήγει σε αιχμηρό άκρο, ώστε να μπορεί να χώνεται
μέσα στο χρώμα ΣΥΝ. *παλούκι*, *πάσσαλος*.

[ETYM. < αρχ. *σκόλον*, -οπός, *τεγν.* όρ., < θ. *σκολ-*, ετεροϊωμ. βαθμ. του
I.E. *(s)kel- «κόβω», που εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια του ρ.
σκάλλω «σκαλίζω, σκάβω» (βλ. λ. *σκαλίζω*). Η λ. *σκόλον* συνδ. με
λατ. scalpere «σκαλίζω, χαράσσω» (> sculptor, -oris «γλύπτης»), αρχ.
γεμν. scelifa «φλούδα», αρχ. αγγλ. scieff «κοφτερός βράχος» κ.ά. Δυ-
σγέριες γείρει το παραγ. επίθημα -ον, το οποίο απαντά συνήθ. σε
ονόματα ζώων (πβ. *σκάλ-ον* «τυροπολιτικός») και απουσιάζει από
άλλους I.E. τ.].

σκόλυμπος (ο) {σκόλυμπ-ου | -ων, -ους} ποώδες φυτό με πλατιά
μακρουλά φύλλα και κίτρινο άνθος, που τρώγεται ως λαχανικό, όταν
είναι τρυφερό. Επίσης σκόλυμτρι (το).

[ETYM. < αρχ. *σκόλυμος* (με την επιδρ. του τ. *κολύμπρι* | *κολύβριον*), με
επίθημα -υμος (πβ. *ελ-υμος* «κεχρήν» και ονομασίες φυτών σε *-αμος*,
λ.χ. κΟ-αμος, *κάρδ-αμον*), αβεβ. ετύμου. Ανεπιβεβαίωτες παραμένουν
οι επιχειρηθείσες συνδέσεις τόσο με το μτγν. *σκόλλυς*, -υος «τούφα
μαλλιών» όσο και με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *σκόλυβος ο*
εσθόμενος βολβός].

σκολω ρ. → σχολιάω
σκόμβρος (ο) (λόγ.) το ψάρι σκουμπρί (βλ. λ.).
[ETYM. αρχ. αγν. ετύμου, πθ. προελλην. δάνειο].

σκονάκι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) 1. η μικρή ποσότητα φαρμάκου σε
σκόνη, που παλαιότ. παρασκευάζαν οι ίδιοι οι φαρμακοποιοί ως γι-
ατροσόφι 2. δόση νυκτοπικών · 3. (σε σχολικές | φοιτητικές εξετάσεις)
μικρό χαρτί με σημειώσεις οι οποίες έχουν αντιγραφεί από βιβλίο (το
περιεχόμενο του οποίου εξετάζεται) και χρησιμοποιούνται κρυφά
από μαθητές και φοιτητές σε γραπτές εξετάσεις: *κάνω ~* || *γράφω ~*
πάνω στο θρανίο. [ETYM. Υποκ. του σκόνη].

σκόνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. χόμα ή άλλη στερεή ύλη, που με τη μορ-
φή μικροσκοπικών ελαφρών μορίων αιωρείται στην ατμόσφαιρα ή
κολλά πάνω σε άλλες επιφάνειες: το *αυτοκίνητο σήκωσε σύννεφα ~* ||
η βροχή έκανε τη - να καθίσει || πάνω στα *έπιπλα υπήρχε ένα στρώμα*
σκόνης | *κλείσε τα μάτια, μη μπει μέσα ~ ΣΥΝ. κονιορτός* ΦΡ. (εκ-
φραστ.) *κάνω (κάποιον | κάτι) σκόνη* συντριβώ εντελώς (κάποιον/κά-
τι), εκμηδενίζω: *έκανε σκόνη όλους τους αντιπάλους του* | *έκανε σκό-
νη τα επιχειρήματα τους* || *έκανε σκόνη το ρεκόρ του προκατόχου του*
2. (γενικά) φαρμακευτικό ή άλλο παρασκεύασμα το οποίο, αφού συμ-
μεισθεί ή τριφτεί, μεταβάλλεται σε μικροσκοπικά μόρια ύλης: *γάλα*
αβγά | *σαπούνι* ~.

[ETYM. μεσν. < αρχ. *κόνις*, -ιος | -εως, με ανάπτυξη σ- προθεμ., πβ. βλώ-
λος - *σβόλος*, *κνίψ* - *σκνίπα*. Ως προς την ετυμ. του αρχ. *κόνις*, η μο-
ναδική προφανής σύνδεση είναι με το λατ. cinis, -eris «στάχτη»].

σκονιζώ ρ. μετβ. {σκονιάσ-α, -ηκα, -μένος} *καλόπτη* (κάποιον/ κάτι)
με σκόνη, λερώνω με σκόνη ΑΝΤ. *ξεσκονίζω*. — σκόνισμα (το).

σκοντάρω κ. (λαϊκ.) σκοντάβω ρ. αμετβ. {σκοντάρω} 1. προσκρούω
(με το πόδι μου) πάνω σε εμπόδιο, καθώς βαδίζω: *σκόνταρω σε μια*
πέτρα και χτύπησε το πόδι του- ΦΡ. (παροιμ.) *οποιοί βιάζεται*
σκοντάρτει για τα αρνητικά αποτελέσματα της βιασύνης 2. (μτφ.)
συναντώ εμπόδια, ώστε να ανακόπτεται η πορεία μου, να μένω στά-
σιμος: η *όλη επιχείρηση* | η *συμφωνία σκόνταψε στα μεγάλα συμφέ-
ροντά* || η *υπόθεση σου σκόνταψε στη γραφειοκρατία*. — σκόνταγμα
(το).

[ETYM. < μεσν. (ς)κοντάπτη | *σκονδάπτη* < *κοντάπτη* (με ανάπτυξη σ-
προθεμ., πβ. κ. *κόνις* - *σκόνη*, *κίπτη* - *σκάβω*), πθ. < *κοντός* «κοντά-
ρι» + *άπτη* «αγγίζω»].

σκόντο (το) {χωρ. πληθ.} έκπτωση στην τιμή εμπορεύματος ή σε πο-
σό που πρέπει να πληρωθεί: *μου έκανε ~ είκοσι τοις εκατό* ΣΥΝ. *έκ-
πτωση*.

[ETYM. < ιταλ. sconto < s- προθεμ. + conto «αριθμητικός υπολογισμός -
συναλλαγή, χρηματική δόσοληγία» < ρ. contare < λατ. computare
«υπολογίζω»].

Σ.Κ.Ο.Π. (το) Συμβούλιο Κοινωνικής και Οικονομικής Πολιτικής.

Σκόπελος (η) {Σκοπέλου} 1. νησί των Β. Σποράδων μεταξύ τής Σκιάθου και τής Αλοΰνησου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Σκοπελίτης (ο), Σκοπελίτισσα (η), σκοπελίτικος, -η, -ο. [ETYM. μτγν. τοπωνύμιο < αρχ. σκόπελος (βλ.λ.). Το νησί ήταν γνωστό στην αρχαιότητα με την ονομασία *Πεπάρηθος*]. σκόπελος (ο) (σκοπέλ-ου | -ων, -ους) 1. η φυσικά σχηματισμένη έκταση ξηράς που περιβρέχεται από θάλασσα, η οποία κατά την άμωπη βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια τής θάλασσας, ενώ καλύπτεται κατά την πλημμυρίδα και αποτελεί συνήθ. κίνδυνο για τα πλοία: στον *χάρτη ήταν σημειωμένοι οι ~ και οι ύφαλοι* ΑΝΤ. ύφαλος 2. (μτφ.) σοβαρό εμπόδιο: η *σκληρή στάση του αποτελεί ~ στη διαδικασία επίλυσης του προβλήματος* ΣΥΝ. αντιζοότητα. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ώψωμα από το οποίο γινόταν η κατόπτευση, παρατηρητήριο», < σκοπός «παρατηρητής, φρουρός» (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -έλος (πβ. κ. *σί-ελος, πύ-ελος*)]. σκόπευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η κατευθύνση τής βολής προς έναν στόχο, το σημάδεμα. σκοπευτήριο (το) [1895] {σκοπευτήρι-ου | -ων} χώρος κατάλληλα διαμορφωμένος για ασκήσεις σκοποβολής.

[ETYM. < μτγν. *σκοπευτήριο*, αρχική σημ. «σκοπία, παρατηρητήριο», < αρχ. *σκοπεύω* + παραγ. επίθημα -τήριο, πβ. κ. *όρμη-τήριο*]. σκοπευτής (ο) [μτγν.], σκοπευτριά (η) [1889] {σκοπευτήρι-ου} 1. πρόσωπο που σημαδεύει και ρίχνει με το όπλο του προς ορισμένο στόχο: *καλός | κακός ~ 2. πρόσωπο που ασχολείται με τη σκοποβολή*: ΦΡ. *ελεύθερος σκοπευτής* βλ. λ. *ελεύθερος*. σκοπευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη σκόπευση: ~ *ικανότητα | αγώνες | μηχανήματα*. σκοπεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σκόπευσα} ♦ 1. (αμετβ.) κατευθύνω τη βολή πυροβόλου όπλου προς ορισμένο στόχο: ~ *καλά | άσχημα | αδέξια | προσεκτικά* κ. ΣΤΡΑΤ. (πρόσταγμα) *σκοπεύσατε, πυρ!* ♦ (μτβ.) 2. σημαδεύω (κάτι/κάποιον) με όπλο: ~ *το θήραμα | τον στόχο* 3. παρατηρώ (με οπτικό όργανο προς) συγκεκριμένο σημείο: ~ *με το τηλεσκόπιο έναν αστερισμό* 4. (συνήθ. +να) έχω σκοπό, την πρόθεση (να κάνω κάτι): ~ *να φύγω για σουδές στο εξωτερικό* || ~ *ψηλά (έχω υψηλές προσδοκίες)* ΣΥΝ. στοχεύω, προτίθεμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ*. [ETYM. αρχ. < σκοπός]. -σκόπηση λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. έρευνα, εξέταση, παρατήρησης (ενός πράγματος): *δημο-σκόπηση, ενδο-σκόπηση* 2. ΙΑΓΡ. εξέταση που γίνεται σε ορισμένο τμήμα του σώματος: *κολπο-σκόπηση, βρογχο-σκόπηση* 3. εγγραφική εικόνας σε ορισμένο υλικό ή με ορισμένο μέσο: *βιντεο-σκόπηση, μαγνητο-σκόπηση*. Πβ. λ. -σκόπια.

[ETYM. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *επι-σκόπησης*), που προέρχεται από συνθ. σε -σκόπ(ο) (βλ.λ.), ενώ συχνά αποδίδει το ελληνογενές γαλλ. -scopie | αγγλ. -scopy (βλ. κ. -σκοπία), λ.χ. *ακτινο-σκόπηση* < γαλλ. *radio-scopie*]. σκοπία (η) 1. θέση που βρίσκεται σε τέτοιο σημείο, ώστε να μπορεί κανείς να έχει τη γενική εποπτεία των γύρω περιοχών ΣΥΝ. παρατηρητήριο, (λαϊκ.) βίγλα 2. ΣΤΡΑΤ. (α) στεγασμένη κατασκευή, συνήθ. σαν μικρό σπιτάκι, όπου στέκεται ο στρατιώτης, ο οποίος εκτελεί χρέη σκοπού: *ο σκοπός κοιμόταν στη ~ του* (β) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ο στρατιώτης εκτελεί χρέη σκοπού: *φυλάω | κρατάω ~ || πάω για ~ 3.* (μτφ.) η οπτική γωνία, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς ένα θέμα: *βλέπω κάτι από διαφορετική ~ || εξετάζω ένα θέμα από κάθε ~ || από τη δική της - έχει όγκιο* ΣΥΝ. άπονη, γνώμη, κρίση. [ETYM. αρχ. < σκοπός]. -σκοπία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. εξέταση, παρατήρησης (ενός πράγματος): *οίονο-σκο-πία, μετεωρο-σκοπία* 2. ΙΑΓΡ. εξέταση που γίνεται σε ορισμένο τμήμα του σώματος: *κρανιο-σκοπία, οφθαλμο-σκοπία* 3. εγγραφική εικόνας ή/και ήχου με ορισμένο μέσο: *βιντεο-σκοπία* 4. επιδίωξη: *κερδο-σκο-πία*. Πβ. κ. λ. -σκόπηση.

[ETYM. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τερο-σκοπία*, μτγν. *οίονο-σκυπία*), που προέρχεται από τα συνθ. σε -σκόπ(ο) (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. *laryngo-scopie, broncho-scopie*)]. Σκόπια (τα) {Σκοπιών} 1. πόλη τής πρώην Γιουγκοσλαβίας, πρωτεύουσα τής «Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας τής Μακεδονίας» (F.Y.R.O.M.) 2. (σύμφωνα με την ελληνική πλευρά) το ίδιο το κράτος, του οποίου πρωτεύουσα είναι η παραπάνω πόλη και έχει νόμισμα το δηνάριο (πβ. κ. λ. Μακεδονία, *Μακεδόνας*). — Σκοπιανός (ο). Σκοπιανή (η), σκοπιανός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακεδόνικος* [ETYM. < σλαβ. *Skopje* (πβ. κ. *σερβοκρ. Skoplje*) < λατ. *Skupi*, ονομασία λαού ιλλυρικής προελ., που εγκαταστάθηκε στην περιοχή κατά τον 2ο αι. μ.Χ. και ίδρυσε εκεί τη φερώνυμη πόλη]. σκόπιμος, -η, -ο 1. αυτός που γίνεται από πρόθεση: ~ *ενέργεια | σιωπή | παρουσία | δηλώσεις* || *τίποτα δεν ήταν τυχαίο στη στάση του, ακόμα και η καθυστέρηση του ήταν ~ ΣΥΝ.* εσκεμμένος, προμελετημένος 2. αυτός που επιβάλλεται για την εξυπηρέτηση ενός σκοπού: *δεν το θεωρώ - να συναντηθείτε τώρα*. — σκόπιμα {σκοπιμώς επίρρ. [ETYM. μτγν. < σκοπός + παραγ. επίθημα -μωσ, πβ. κ. *νόμος - νόμιμος*]. σκοπιμότητα (η) [1812] {σκοπιμότητων} ο συγκεκριμένος σκοπός για τον οποίο γίνεται μια ενέργεια: *υπάρχει ~ πίσω από τις πράξεις | τις δηλώσεις του* || *θυσίασε το κοινό καλό στον βιωμό των κομματικών ~*. σκοπιμώς επίρρ. → σκόπιμος

-σκόπιο λεξικό επίθημα λέξεων που δηλώνουν όργανο, το οποίο χρησιμοποιείται για εξέταση, παρατήρηση: *ηλε-σκόπιο, μικρο-σκόπιο,*

κολπο-σκόπιο, περι-σκόπιο.

[ETYM. Λεξικό επίθημα λ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *σκοπός (-έω)* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω» (βλ.λ.) και μαρτυρείται σε πληθώρα ελληνογενών ξέν. όρων, πβ. *αγγλ. tele-score, peri-score, γαλλ. thermo-score* κ.ά.].

σκοπιωρός (ο) ΝΑΥΤ. ναυτής που βγαίνει στην ξηρά, για να ανιχνεύσει σημεία, τα οποία δεν είναι ορατά από τα αγκυροβολημένα πλοία ΣΥΝ. βιγλάτορας.

[ETYM. αρχ. < *σκοπία* + -ωρός (με έκταση του αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ὄρω «βλέπω, παρατηρώ», πβ. κ. *θυρ-ωρός*].

σκοποβολή (η) [1868] 1. άσκηση στη σκόπευση με φορητό πυροβόλο όπλο: *αγώνες | ασκήσεις σκοποβολής* 2. το αντίστοιχο άθλημα: *πήρε χρυσό μετάλλιο στη ~*. [ETYM. < σκοπός + βολή].

σκοποθεσία (η) το να θέτει κανείς έναν σκοπό, το να αποβλέπει στην επίτευξη επιθυμίας του.

[ETYM. Απὸδ. του γερμ. Zielsetzung. βλ. κ. *στοχοθεσία* (που αποδίδει τον ίδιο ὄρο)].

σκοπός (ο) 1. το απότερο σημείο στο οποίο αποβλέπουν οι ενέργειες, οι σκέψεις ή οι αποφάσεις κάποιου: *πραγματοποιώ τους ~ μου* || *πετυχαίνω τον ~ μου* || *εξυπηρετώ έναν ~* || *πεθαίνω | αγωνίζομαι για έναν ~* || *ευγενή | μοναδικό ~* || *αντικειμενικός ~* (ο κύριος, ο πρωταρχικός σκοπός μιας ενέργειας) || *διάρκης ~ ιδρύματος* || *γυρίζει όλη μέρα από 'δώ κι από 'κει γυρίς ~* || *ενώθησαν όλοι στον κοινό ~*, τη νι-^{κη} *στις εκλογές* || *δεν το 'χω ~ να παντρευτώ* (δεν είναι στα άμεσα σχέδια μου) ΣΥΝ. πρόθεση, βλέψη ΦΡ. (α) *από σκοπού* *ζαλό σκοπού*, Πλάτ. *Θεαίτητος* 179c) αποβλέποντας σε κάτι, επιτήδες, σκόπια (β) *ο σκοπός αγιάζει τα μέσα* βλ. λ. *αγιάζω* (γ) *έχω καλό | σοβαρό σκοπό* (για άνδρα που προσεγγίζει γυναίκα) *αποβλέπω στον γάμο, όχι σε κάτι εφήμερο* (δ) *έχω καλούς | κακούς σκοπούς* έχω τιμές, αγαθές | ανέντιμες, κακές προθέσεις (ε) *έχω σκοπό να... έχω την πρόθεση να... ~ να τα παω όλα στην αστυνομία* || *έχεις σκοπό να διαβάσεις ή θα παίξεις όλη μέρα;* (στ) *(ο) σκοπός είναι* το ζητούμενο, αυτό που (πρέπει να) επιδιώκει κανείς είναι: *Γι τ'ημασία είναι τι λέει ο κόσμος; Ο ~ να τα έχεις εσύ καλά με τον εαυτό σου!* 2. ΣΤΡΑΤ. *επί ακοπόν!* παράγγελλια που καλεί τους στρατιώτες να σημαδέουν και να βά-
λουν εναντίον στόχου · 3. ΜΟΥΣ. η μελωδία και ο ρυθμός ενός μουσικού κομματιού: *τραγουδάω | σφυρίζω έναν ~* || *ζωηρός | χαρούμενος | λυπητερός ~* ΦΡ. *αλλάζω σκοπό* βλ. λ. *αλλάζω* · 4. (α) ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που αναλαμβάνει την ευθύνη τής φρούρησης ορισμένου το-
μέου του στρατοπέδου: *φυλάω ~* || *αντικαθιστώ έναν ~ ΣΥΝ.* φρουρός (β) (γενικότε.) πρόσωπο που στέκεται σε ένα σημείο για τη φύλαξη χώρου: *στην είσοδο του μεγάρου υπήρχε ένας ~* || *καθόταν ακομήτης ~ στην πόρτα του σπιτιού*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ, στρατηγικός*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «παρατηρητής, φρουρός», < θ. *σκοπ-*, ετεροψ. βαθμ. του ρ. *σέπτομαι* (βλ.λ.). Αρχαιότητα είναι επίσης η σημ. «σημείο ή αντικείμενο, στο οποίο προσήλυνε κανείς την προσοχή, στόχος» και μτφ. «επιδίωξη, πρόθεση»].

-σκοπός λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. το πρόσωπο που εξετάζει ή παρατηρεί (κάτι): *οίονο-σκοπός, οφθαλμο-σκοπός* 2. το πρόσωπο που ψάχνει (κάτι) με ορισμένο μέσο: *ραβδο-σκοπός* 3. αυτόν που επιδιώκει (κάτι): *κερδο-σκοπός*.

[ETYM. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *οίονο-σκοπός, τερατο-σκοπός*), που προέρχεται από το ρ. *σκοπός (-έω)* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω» (βλ. λ. *σκοπός*)].

σκοποσμήμο (το) [1858] {-ου κ. -ήμου} ΝΑΥΤ. πρόχειρη κατασκευή που ρυμουλκείται από πλοίο ή αεροσκάφος και χρησιμοποιείται ως στόχος για την εξάσκηση των πυροβολητών των πολεμικών πλοίων. [ETYM. Απὸδ. του γαλλ. *cible*].

σκοποούμενος (το) {σκοπουμέν-ου | -ων} (λόγ.) ο σκοπός, το αποτέ-
λεσμα στο οποίο αποβλέπει κανείς. [ETYM. αρχ., ουδ. μτχ. ενεστ. του ρ. σκοποῦμαι].

σκοπό ρ. μετβ. (λόγ.) {σκοπείς,· μόνο σε ενεστ.} έχω σκοπό, σκοπεύω: η *πρωτοβουλία του υπουργού σκοπεί στην άμεση διευθέτηση τής κρίσεως* ΣΥΝ. αποσκοπώ.

[ETYM. < αρχ. *σκοπός (-έω)*, αρχική σημ. «παρατηρώ προσεκτικά, εξε-
τάζω»^α < σκοπός (βλ.λ.)].

-σκοπώ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: 1. ότι κάποιος εξετάζει ή παρατηρεί (κάτι): *βυθο-σκοπώ, κολπο-σκοπώ* 2. ότι κάποιος εξετάζει ή παρατηρεί με ορισμένο όργανο ή μέσο: *ακτινο-σκοπώ, ραβδο-σκοπώ* 3. ότι κάποιος εγγράφει κινούμενη εικό-
να και ήχο σε ορισμένο μέσο: *μαγνητο-σκοπώ* 4. ότι κάποιος επιδιώ-
κει (κάτι): *κερδο-σκοπώ*.

[ETYM. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *οίονο-σκοπώ, άνα-σκοπώ*, μτγν. *καιρο-σκοπώ*), που προέρχεται από το ρημα *σκοπώ (-έω)* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω» (βλ. λ. *σκοπός*). Ορισμένα νε-
ότε. σύνθετα (λ.χ. *βιντεο-σκοπώ, μαγνητο-σκοπώ, ακτινο-σκοπώ*) είναι απειθές παραγωγή των αντιστοιχών εν -σκόπιο (βλ.λ.)].

σκορ (το) {άκλ.} το αποτέλεσμα (σε γκολ, καλάθια, πόντους, σετ κ.λπ.) ενός αθλητικού αγώνα: *κερδίζω με μεγάλο ~* || *χάνω με βαρύ ~* || *το ~ του αγώνα είναι 1-1* || *ο αγώνας τελείωσε με ισόπαλο ~* || *μα ομάδα προηγείται μιας άλλης στο ~* || *το ~ παραμένει αμετάβλητο* || *οι φιλοξενούμενοι έχουν μειώσει το ~* ΦΡ. (α) *ανοίγει το σκορ* πετυχαί-
νω πρώτος γκολ, πόντο κ.λπ.: *το σκορ άνοίξει η ηγηδόουχος ομάδα στο πρώτο κιόλας λεπτό του αγώνα* (β) *το σκορ άνοίγει* επιτυγχάνεται γκολ, πόντος κ.λπ.: *στο ηγηπεδο τής Καστοριάς το σκορ δεν έχει άκο-
μη άνοίξει*. [ETYM. < αγγλ. score < αρχ. αγγλ. scora «εγκοπή, βαθμίδα» < αρχ.

σκανδ. skor (κυρ. μέσω του p. skora «χαράσσο, μετρώ με βάση τις γραμμές, τις χαρακίτες»). σκοράρω ρ. αμετβ. {σκοράρα κ. σκοράρισα} (λαϊκ.) ΑΘΛ. επιτυχάνω

γκολ σε ποδοσφαιρικό αγώνα: *σκοράρε με σουτ έξω από την περιοχή 1 με πέναλτι | με απευθείας φάουλ || δεν έχει σκοράρει δύο μήνες τώρα.* — σκοράρισμα (το). σκορβούτο (το) ΙΑΤΡ. κατάσταση αβιταμίνωσης που προκαλείται από έλλειψη της βιταμίνης C και χαρακτηρίζεται από καχεξία, αναμία, αιμορραγία και άλλες οργανικές διαταραχές. — **σκορβουτικός**, -ή, -ό. [ETYM. < ιταλ. scorbuto < μεσν. λατ. scorbutu(m) < μέσ. κάτω γερμ. scorbut, αρχική σημ. «οίδημα οφειλόμενο σε πηγμένο γάλα», αφού κατά τον Μεσαίωνα πίστευαν ότι το σκορβούτο οφειλόταν στις προμήθειες πηγμένου γάλακτος που έφεραν μαζί τους οι Νορμανδοί].

σκορδαλιά (η) κρεμώδες μείγμα σκόρδου με ψωμί ή πατάτα, που συνοδεύει φαγητά, όπως ψάρι, χόρτα κ.λπ.: *μακαλιάρως ~ || είχε ψάρι με παντζάρια ~ ΣΥΝ. αλιάδα.* [ETYM. < σκόρδο + αλιάδα (< ιταλ. agliata)].

σκορδάτος, -η, -ο αυτός που έχει σκόρδο: *λουκάνικο ~.* [ETYM. < μετρ. «γλώσσα» σκορδάτον (τό), άλλη ονομασία για το αρχ. σκόρ(ο)δόν (βλ.λ.)].

σκορδελαιο (το) {σκορδελαι-ου | -ων} λάδι που παράγεται από τους βολβούς του σκόρδου και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική ή για την παρασκευή ορισμένων αρτυμάτων.

σκορδύλα (η) η δυσάρεστη μυρωδιά από σκόρδο: *μυρίζει ~.* [ETYM. < σκόρδο + παραγ. επίθημα -ύλα (βλ.λ.), πβ. κ. ποδαρ-ύλα].

σκόρδο (το) **1.** φυτό με βολβώδη ρίζα αποτελούμενη από μικρότερες σκελίδες, με έντονα καυστική γεύση και δυνατή οσμή: *μία σκελίδα ~ || πουλούν τα ~ σε πλεξούδες* - ΦΡ. *σκόρδο ο ένας, κρεμμύδι ο άλλος* σε περίπτωση που δύο άτομα δεν μπορούν να συμφωνήσουν σε τίποτα, αλλά εκφοβίζουν διαρκώς αντίθετες γνώμες **2.** (ως επιφών.) *σκόρδο!* | *σκόρδα!* για την απομάκρυνση, εξουδετέρωση της βασκανίας, του ματιάσματος. [ETYM. < αρχ. σκόροδον | σκόρδον (με συγκοπή), αβεβ. ετύμου, πθ. συνδ. με αλβ. hurdhë. Η αναγωγή στο θ. (s)ker-d- «κόβω» (πβ. κείρω «κουρεύω») αφήνει ανεμφάνετο τον δυσήλ. φωνητισμό του τ. σκόροδον].

σκορδοκαίλα (η) (συνήθ. ορθ. *σκορδοκαίλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το αίσθημα καυχήματος που νιώθει κανείς από τη στιγμή που τρώει ή χωνεύει σκόρδο **2.** (μτφ.) πλήρης αδιαφορία απέναντι σε (κάποιον/κάτι): *κι εμένα μ' έπιασε ~! || κι εμένα ~ μου'*, (σκατίλα μου, δεν μου καίγεται καρφή).

σκορδοκρέμμυδο (το) κρεμμύδι που σχηματίζει αρμαθιά από μικρούς στρογγυλωπούς βολβούς.

σκορδόξιδο (το) κοπανισμένο σκόρδο μέσα σε ξίδι, που παρασκευάζεται για να νοστιμίσει το φαγητό: *βάζω ~ στον πασά.*

σκορδόπιστος (ο), **σκορδόπιστη** (η) (ειρων.) ο άπιστος εραστής. [ETYM. < σκόρδο + πιστός, ίσως επειδή η βρώση σκόρδου καθιστά κάποιον (λόγω της οσμής) μάλλον ανεπιθύμητο για ερωτική συνεύρεση].

σκορδοπλεξίδα (η) πλεξίδα σκόρδων.

σκορδοσκελίδα (η) σκελίδα σκόρδου. Επίσης **σκορδοσκελίδι** (το).

σκορδοστούμι (το) {σκορδοστουμπ-ιού | -ιών} **1.** φαγητό από ψητό κρέας με σκόρδο **2.** το σκορδόξιδο. [ETYM. < σκόρδο + -στούμι < στουμιών (υποχωρητ.), βλ.λ.)].

σκορδύλα (η) (λαϊκ.) **1.** η πανούκλα **2.** (μτφ.) μεγάλη ζημιά, καταστροφή. [ETYM. μεσν. < μετρ. *σκορδύλη* | *κορδύλη* «ρόπαλο, μώλωπας» (πβ. κ. κνίψ - σκίψ), αγν. ατύμου. Δεν έχει αποδειχθεί οποιαδήποτε συσχέτιση με το ρ. *κραδάω* | *κραδαίνω*, ενώ δυσχερής φαίνεται η αναγωγή στο αρχ. *κόνδυλος* «άρθρωση, γροθιά» με επίδρ. των λ. *κορυφή, κόρυς, κόρη*].

σκορδοφαγία (η) [μετρ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η υπερβολική κατανάλωση και χρήση σκόρδου στα φαγητά **2.** (συνεκδ.) διατροφή με νηστήσιμα φαγητά, χωρίς ζωϊκές ουσίες.

σκορδοφάγος (ο/η) [μετρ.] αυτός που του αρέσει πολύ το σκόρδο, που τρώει πολλά σκόρδα.

σκορδόψωμο (το) ψωμί που περιέχει σκόρδο.

σκόρερ (ο/η) {άκλ.} ΑΘΛ. ο παίκτης που σημειώνει τέρματα, καλάθια ή πόντους σε αγώνα ποδοσφαίρου, μπάσκετ κ.λπ.: *ο πρώτος ~ του πρωταθλήματος | τού αγώνα.* [ETYM. < αγγλ. scorer < score (βλ. κ. σκορ)].

σκόρος (ο) μικρό έντομο που τρέφεται με μύλλινες ίνες, προξενώντας καταστροφές σε μύλλινες υφάσματα και ρούχα: *έβαλε καμφορά στη ντουλάπα, για να προστατέψει τα ρούχα από τον ~.* [ETYM. μεσν. < *κόρος (με ανάπτυξη σ- προθεσμ., πβ. κ. βάλος -σβάλος) < αρχ. κόρις < θ. κορ-, ετεροίμω. βαθμ. θ. που απαντά στο αρχ. ρ. κείρω «κόβω» (βλ.λ.), με τη σημ. «φοκανίζω, κατατρέφω»].

σκοροφαγωμένος, -η, -ο **1.** (για μύλλινο υφάσμα) αυτός που έχει υποστεί φθορές, που έχει τρύπες σε διάφορα σημεία από σκόρο: *~ μπλούζα | ζακέτα 2.* (κατ' επέκτ.) καθέτι που έχει υποστεί μικροφθορές σε διάφορα σημεία: *~ έπιπλα.* — **σκοροφάγωμα** (το).

σκορπαίνα (η) → σκορπίνα

σκορπίδι (το) {σκορπιδ-ιού | -ιών} **1.** μικρών διαστάσεων σκορπίος (ψάρι) **2.** το σκορπιόχορτο (βλ.λ.). [ETYM. < μετρ. *σκορπίδιον*, υποκ. του αρχ. *σκορπίος* (βλ.λ.)].

σκορπιόχορτο (το) ποώδες φυτό με πολύ λεπτά φύλλα, που χρησιμοποιείται ως διακοσμητικό ΣΥΝ. **σκορπίδι** - ΦΡ. *έγινε σκορπιόχορτο* για χιρματικό ποσό ή περιουσιακό στοιχείο που σπαταλήθηκε άσκοπα.

σκορπίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκορπίσ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ρίχνω σε διάφορες κατευθύνσεις, εδώ κι εκεί, πετάω: *μη σκορπίζεις τα ρούχα σου στο πάτωμα || ~ κοπιρά στο χωράφι || ο αέρας σκόρπισε τα χαρτιά μου ΣΥΝ. διασπείρω 2.* (μτφ.) τρέπω τα μέλη ομάδας ατόμων σε άτακτη φυγή, διασπώ τη συνοχή τους: *η αστυνομία σκόρπισε με διακρογόντα τον πλήθος των διαδηλωτών ΣΥΝ. διαλύω 3.* (ειδικότ. για αισθήματα, ιδέες, διαθέσεις κ.λπ.) *κάνω (κάτι) να εξοφανιστεί, να πάγει να υπάρχει: τα λόγια του ήταν τόσο καθησυχαστικά, που σκόρπισαν τους φόβους | τις αμφιβολίες | τα ερωτηματικά μας ΣΥΝ. διαλύω 4.* (μτφ.) αφήνω (κάτι) να βγει προς τα έξω και να διαχυθεί στον χώρο: *τα λουλούδια σκόρπισαν μια γλυκιά μυρωδιά στο δωμάτιο || το κερύ σκόρπισε τη λάμψη του || το πιάνο σκόρπισε γλυκές νότες στην αίθουσα ΣΥΝ. διαχέω, εκπέμπω, αναδίδω 5.* (ειδικότ.) αφήνω συγκεκριμένη συναισθηματική κατάσταση να εξαπλωθεί και να κυριαρχήσει: *είναι ένας άνθρωπος που σκορπίζει την ευτυχία | τον φόβο | τον γέλιο στους γύρω του 6.* (μτφ.) *ξοδεύω αλόγιστα: ~ τα λεφτά μου || ~ τις συμβουλές μου αφοροκέρδως || ~ τον εαυτό μου* (δηλ. αναλώνω τις δυνάμεις μου σε ανθρώπους ή πράγματα που δεν το αξίζουν) || (κ. μεσοπαθ.) *μη σκορπίζεις σε χίλια δυο πράγματα-συγκε-ντρώσου στη δουλειά σου!* ΣΥΝ. αναλώνω, σπαταλώ ♦ (αμετβ.) **7.** (για τα μέλη ενός συνόλου) διαχωρίζομαι, γίνομαι κομμάτια πηγαίνοντας προς διάφορες κατευθύνσεις: *η ζάχαρη | τα γυαλιά σκόρπισαν στο πάτωμα 8.* (για τα μέλη ομάδας ατόμων) *χάω τη συνοχή μου* σε ανθρώπους ή πράγματα κατευθύνσεις: *η συγκέντρωση σκόρπισε, μόλις άρχισε η βροχή || η παρέα μου σκόρπισε, όταν παντρεύτηκε ΣΥΝ. διαλύομαι. Επίσης **σκορπώ** [μεσν.] (κ. -άω). — **σκόρπισμα** (το) [μεσν.] κ. **σκορπισμός** (ο) [μετρ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασκορδάω, μετοχή, χαρπέτο.* [ETYM. αρχ. < σκορπίος (βλ. λ. σκορπίος), με τη μετρ. σημ. «πολεμική μηχανή για εκτόξευση βελών»].*

σκορπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψάρι με χαρακτηριστικά μεγάλο κεφάλι, μεγάλη δηλητηριώδη αγκάθια στα μάγουλα και στα βραχιακά επικαλυμμάτια και έντονο κόκκινο χρώμα με διάσπαρτες σκούρες κηλίδες, που αλιεύεται για το πλούσιο και εύγευστο κρέας του. Επίσης σκορπιναίνα [μετρ.].

σκορπίος (ο) **1.** αραχνοειδές αρθρόποδο που απαντά συνήθ. στα θερμά κλίματα με κύριο χαρακτηριστικό δύο μπροστινά άκρα σε σχήμα τανάλιας και μακριά αρθροτή ουρά, που καταλήγει σε δηλητηριώδες κεντρί, του οποίου το τσίμπημα μπορεί να αποβεί θανατηφόρο: τον *τίμησε ~ 2.* (μτφ.) άνθρωπος που δεν διστάζει να συμπεριφέρεται με τρόπο δεικτικό και μικροχολο **3.** ψάρι συγγενικό με τη σκορπίνα, αλλά μικρότερο σε μήκος **4.** ΝΑΥΤ. ανθεκτική ξύλινη ή σιδερένια δοκός του σκελετού των πλοίων **5.** ΑΣΤΡΟΝ. αστερισμός του Ν. Ημισφαιρίου **6.** ΑΣΤΡΟΛ. το όγδοο ζώδιο του ζωδιακού πλανήτη, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο από 24/10-22/11 7. (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου.

[ETYM. < αρχ. *σκορπίος* «με συνίχηση της λήγουσας και καταβίβαση του τόνου», αγν. ετύμου, καθώς θεωρείται αμφίβολο η σύνδεση με την Ι.Ε. ρίζα *skor-d- «ζύνω». Έχει παρατηρηθεί σωστά ότι αρθροπόδα όπως ο σκορπίος συναντώνται σχεδόν αποκλειστικά στις θερμές χώρες, οπότε θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η λ. αποτελεί μεσογ. δάνειο. Δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά η σημ. «πολεμική μηχανή εκτοξεύσεως βελών» (αφετηρία του ρ. *σκορπίζω*, βλ.λ.)].

σκορπίος, -ια, -ιο **1.** αυτός που δεν ανήκει σε σύνολο, αλλά βρίσκεται διάσπαρτος εδώ κι εκεί: *- ειδήσεις | σελίδες | διαδηλωτές | σπίτια ΣΥΝ.* (δια)σκορπισμένος ΑΝΤ. μαζεμένος **2.** (α) (για προσ.) αυτός που είναι ανόργανωτος, που δεν έχει σύστημα σε ό,τι κάνει: *είναι ~, γι' αυτό δεν ολοκληρώνει ποτέ τίποτε* (β) αυτός που δεν έχει ποσ. εσωτερική σύνδεση, συνοχή: *έλεγε ~ λόγια, δεν καταλάβαινες τι εννοούσε.* — **σκόρπια** επίθρ. [ETYM. < *σκορπίζω* (υποχωρητ.), κατά τα επίθ. *όρθιος, νότιος* κ.τ.ό. με συνιζήμενη προφορά της λήγουσας].

σκορπιστός, -ή, -ό [μετρ.] αυτός που έχει σκορπιστεί εδώ κι εκεί, χωρίς σειρά ή σύστημα ΣΥΝ. **σκόρπιος**, **διασκορπισμένος.** — **σκορπιστά** επίθρ. **σκορποχέρης** (ο) {σκορποχέρηδες}, **σκορποχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που κάνει αλόγιστες σπατάλες ΣΥΝ. **σπάταλος**, **ανοι-χτοχέρης** ΑΝΤ. **σφιχτοχέρης.**

σκορποχόρι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} κατάσταση αταξίας, διασκορπισμού-συνήθ. σε ΦΡ. για τον χαρακτηρισμό καταστάσεων ή φαινομένων πλήρους διαλύσεως και ακαταστασίας: *το κόμμα έγινε ~, καθώς το ένα στέλεχος αποχωρεί μετά το άλλο || οικογένεια είναι αυτή ή ~.*

σκορπώ ρ. → **σκορπίζω**

σκότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. σχοινί με το οποίο τεντώνονται τα πανιά ιστιοφόρου πλοίου.

[ETYM. < ιταλ. scotta < ισπ. escota < αρχ. σκανδ. skaut «η χαμηλότερη γωνία (πουφ του ιστίου, όπου στερεώνεται ο κάβος)»].

σκοτάδερος, -ή, -ό σκοτεινός (βλ.λ.). [ETYM. < *σκοτάδι* + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. *παγ-ερός, φοβ-ερός*].

σκοτάδι (το) {σκοταδ-ιού | -ιών} **1.** η απουσία (φυσικού ή τεχνητού) φωτός, ώστε να μη μπορεί κανείς να δει γύρω του ~|| *βαθύ | πυκνό | χιχτό ~ || ~ πίσσα* (πολύ πυκνό, αδιάπεραστο) ΦΡ. (α) *(κάποιον) τον τρώει το μαύρο σκοτάδι* βλ. λ. *τρώω* (β) (εκφραστ.) *το αιώσιο σκοτάδι* (i) η τυφλότητα (ii) ο θάνατος **2.** (μτφ.) βαθιά άγνοια: *αφήνω | κρατώ κάποιον στο ~ || είμαι στο ~ || οι βαρβαρικές επιδρομές βίβησαν την Ευρώπη στο ~ ||* (εμφωτ.) *έχω μαύρα σκοτάδια* (πολύ μεγάλη άγνοια). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω, υπόλειμμα.* [ETYM. < σκότος + παραγ. επίθημα -άδι, πβ. κ. *σημα -σημάδι*].

σκοταδιάζω ρ. αμετβ. {σκοτάδιασα} βυθίζομαι στο σκοτάδι, καλύπτομαι από σκοτάδι: *σκοτάδιασε ο ουρανός | η ψυχή μου, σκοταδισμός* (ο) 1. η τάση για αντίδραση σε κάθε προσπάθεια εκσυγχρονισμού και προόδου στον χώρο της παιδείας και του πολιτισμού, με σκόπιμη διατήρηση του λαού στην αμάθεια και την άγνοια ΑΝΤ. διαφωτισμός 2. η κατάσταση ή η περίοδος στην οποία επικρατεί άγνοια, αμάθεια και αντίδραση σε κάθε πολιτιστικό νεωτερισμό: ο *Μεσαίωνας θεωρείται περίοδος σκοταδισμού*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. obscurantisme]. σκοταδιστής (ο), *σκοταδιστρια* (η) {σκοταδιστριών} (κακός) πρόσωπο που αντίδρα σε κάθε προσπάθεια εκσυγχρονισμού και προόδου, οπαδός του σκοταδισμού. — σκοταδιστικός, -ή, -ο, σκοταδιστικά επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. obscurantiste]. **σκοτασμός** (ο) 1. το να είναι, να γίνεται ή να φαίνεται κάτι σκοτεινό 2. ελάττωση της όρασης. [ΕΤΥΜ. μτγν. < σκοτάζω < αρχ. σκότος (βλ. λ.)]. **σκοτεινά** επίρρ. 1. (α) κατά την περίοδο του εικοσιτετραώρου που δεν έχει ήλιο, το βράδυ: *όταν γυρίσαμε στο σπίτι, ήταν ήδη ~* (β) χωρίς φως, στο σκοτάδι: *ήταν ~ στο δωμάτιο 2. με τρόπο μυστηριώδη ή ασαφή: μιλάω ~ ΣΥΝ. ασαφώς, δυσνόητα. σκοτεινά δα (η) (χωρ. πληθ.) {λαϊκ.} 1. η απουσία φωτός, κατάσταση στην οποία επικρατεί σκοτάδι 2. τόπος σκοτεινός, που δεν φωτίζεται από πουθενά.*

[ΕΤΥΜ. < σκοτεινός + παραγ. επίθημα -άδα, πβ. *φεγγαρό-άδα, λικαδόρα*]. σκοτεινά (η) {χωρ. πληθ.} 1. η κατάσταση ή το χρονικό διάστημα κατά το οποίο επικρατεί σκοτάδι 2. (μτφ.) βαριά διάθεση, που προκαλείται από δυσάρεστο γεγονός: *μια ~ έπεσε στα πρόσωπα όλων, μόλις πήραν τα μαντάτα. σκοτεινιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκοτεινιάσα-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) σκοτεινό: τα σύννεφα σκοτεινιάσαν τον ουρανό || *τράβηξε τις κουρτίνες, να σκοτεινιάσεις το δωμάτιο ♦ (αμετβ.) 2. καλύπτομαι από σκοτάδι: ο ουρανός | το δωμάτιο | η περιοχή σκοτεινιάσε 3. (μτφ. για το μυαλό) τα χάνω, δεν σκέφτομαι καθαρά, μου έρχεται τρέλα: σκοτεινιάσε ο νους του και ήταν εκτός εαυτού ΣΥΝ. θολώνω 4. (μτφ.) χάνω την καλή μου όψη ή την ψυχική μου διάθεση, γίνομαι σκυθρωπός: το πρόσωπο του | τα μάτια του | το χαμόγελο του σκοτεινιάσε, μόλις έμαθε τα νέα ΣΥΝ. σκυθρωπιάζω, κατσοφιάζω 5. (απρόσ. *σκοτεινιάζει*) πέφτει η νύχτα, αρχίζει να πέφτει το σκοτάδι: θα φτάσουμε στο χωριό πριν σκοτεινιάσει || *μόλις ~, ο κόσμος κλείνεται στα σπίτια του ΣΥΝ. βραδιάζει, νυχτώνει ΑΝΤ. φέγγει, χαράζει. — σκοτεινιάσιμα (το), σκοτεινός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν φωτίζεται, που βρίσκεται στο σκοτάδι: ~ *δωμάτιο* || η ~ *πλευρά του φεγγαριού ΑΝΤ. φωτεινός-ο*. Φ. (α) *σκοτεινός θάλαμος* βλ. λ. *θάλαμος* (β) *σκοτεινή αίθουσα* η αίθουσα του κινηματογράφου (γ) στα *σκοτεινά* (ι) στο σκοτάδι, σε σημείο που δεν φωτίζεται: *κάποιος στεκόταν ~* (ii) χωρίς φως: *δεν είχαμε ρεύμα και μείναμε όλο το βράδυ ~* (iii) (μτφ.) χωρίς σαφή προσανατολισμό, στην αβεβαιότητα: *τραβήξω | προχωρήσω | βαδίζω | πάγω ~ 2. (χρόμιο) που δεν έχει λάμψη, φωτεινότητα. *συννέφιασε και η θάλασσα πήρε ένα χρώμα -ΣΥΝ. σκούρος, βαθύς ΑΝΤ. ανοιχτός · 3. (μτφ.) αυτός που κρύβει ένα μυστήριο, που είναι δύσκολο να φθάσει κανείς στο τέλος του και να κατανοήσει κάθε πτυχή του: ~ *υπόθεση | παρελθόν | ψυχογνωμία ΣΥΝ. μυστηριώδης, περιπλοκός 4. (μτφ. για λόγο ή τρόπο σκέψης) αυτός που δεν έχει σαφήνεια: ~ *χωριό | συγγραφέας* || ο *Ηράκλειτος αποκήλθηκε «σκοτεινός» για τα δυσνόητα λόγια του ΣΥΝ. δυσνόητος, ασαφής, στρυφνός ΑΝΤ. σαφής, καθάρος 5. (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με κάτι κακό ή εμπειρεύει δόλο: ~ *μυαλό | ψυχή | σχέδια | δουλειές | δυνάμεις | πλευρά της πολιτικής | συναλλαγές ΣΥΝ. καταχθόνιος, ύπουλος, δόλιος 6. (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα: *το μέλλον είναι ~* (β) δυσάρεστος, που εμπνέει ανησυχία και φόβο: *τα βλέπω όλα ~ ΣΥΝ. μαύρος, ζοφερός, δυσόμιλος 7. (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος συμφορές και δυστυχίες: ~ *ζωή/κόσμος. — σκοτεινότητα (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < σκότος (βλ. λ.), κατ' αναλογία προς τα αντώνυμα *φα-ει-νός, φωτ-εινός*]. σκοτεινούτσικος, -η, -ο κάποιος σκοτεινός. [ΕΤΥΜ. < σκοτεινός + υποκ. επίθημα -ούτσικος, πβ. κ. *μικρ-ούτσικος, παχουλ-ούτσικος*]. σκοτεινόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει σκοτεινό, σκούρο χρώμα**********

ΣΥΝ. σκουρόχρωμος ΑΝΤ. ανοιχτόχρωμος.

Σκοτία (η) → Σκωτία

σκοτία (η) {σκοτίων} ΑΡΧΙΤ. 1. η κοίλη γλυφή που χωρίζει τις δύο σπείρες της βάσης του αττικού ιωνικού και του κορινθιακού κίονα, σχηματίζοντας βαθιά σκιά 2. πλατύς αρμός που κατασκευάζεται για να τονίζει μορφολογικά τη διαφοροποίηση δύο στοιχείων. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. σκότος (βλ. λ.)]. **σκοτιδί (το)** (σκοτιδί-ιού | -ιών) {λαϊκ.} το σκοτάδι.

[ΕΤΥΜ. Υποκ. του αρχ. σκότος, πβ. κ. *ριπ-ίδι*]. **σκοτιδιάζω** ρ. αμετβ. {σκοτιδιάσα-α, -μένος} {λαϊκ.} σκοτεινιάζω. — σκοτιόιασμα (το), σκοτιζώ ρ. μετβ. {σκοτίσα-α, -ηκα, -μένος} 1. κάνω (κάτι) σκοτεινό ΑΝΤ. φωτίζω 2. διαταράσσω την ηρεμία (κάποιου), γίνομαι ενοχλητικός: *μας σκότισε όλο το απόγευμα με τα προβλήματα του | με ανόητες ερωτήσεις || μη με σκότιζεις!* (δηλ. μη με ενοχλείς, μη μου παίρνεις το μυαλό) ΣΥΝ. ενοχλώ, ζαλίζω 3. έχω συνεχώς στο μυαλό μου (σκέψη, δυσάρεστη), δεν μπορώ να απαλλαγώ από αυτήν: *σκοτίζει το μυαλό του με αβάσιμους φόβους ΣΥΝ. απασχολώ (μεσοπαθ. σκοτίζομαι) 4. απασχολώ διαρκώς το μυαλό μου με μια δυσάρεστη σκέψη: ~*

*με μικροπράγματα | με τη δουλειά μου || τι κάθεσαι και σκοτίζεσαι μαζί του; ΣΥΝ. ζαλίζομαι, πονοκεφαλιάω 5. δεν ενδιαφέρομαι, δεν ενδιαίρομαι για (κάποιον/κάτι): (ειρων.) *σκοτίζετα!* || *πολύ που σκοτίζετα!* || *σκοτίζετα κι εγώ!* (δηλ. δεν με νοιάζει καθόλου, αδιαφορώ). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. σκότος (βλ. λ.)].*

σκοτίση (η) {χωρ. πληθ.} {λαϊκ.-μτφ.} ζάλη του μυαλού, τάση για λιποθυμία: *μου 'ρθε ~ ζαφρικά, μόλις τον είδα ΣΥΝ. ζάλη*.

σκοτίσμα (το) → σκοπισμός

σκοτίσμαρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} σύγχιση (του νοού), ψυχική ταραχή. [ΕΤΥΜ. < σκοτίζω + -μάρα (βλ. λ.), πβ. κ. *σασσι-μάρα*].

σκοπισμός (ο) {μτγν.} η θόλωση του νοού. Επίσης **σκοπίσμα** (το), σκοτοδίνη (η) {σκοτοδινών} ζάλη που χαρακτηρίζεται από έντονη πίεση στο πάνω μέρος του κεφαλιού και συνοδεύεται από στιγμιαία απόλεια της όρασης και τάση για λιποθυμία: *μου ήρθε ~ παθαίνω ~ ΣΥΝ. ζάλη. — (λόγ.) σκοτοδινώ ρ. [αρχ.] {~άς...}. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. σκοτοδινία «ζάλη, σκοτασμός» < σκότος + -δινία < δίνη].*

Σκότος (ο) → Σκωτία

σκότος (το) {σκότ-ους | -η; χωρ. γεν.} 1. (λόγ.) το σκοτάδι (βλ. λ.) ΑΝΤ. φως 2. (μτφ.) βαθιά άγνοια, έλλειψη πνευματικής ανάπτυξης: *το ~ της αμάθειας | της πνευματικής ισοπέδωσης 3. (μτφ.-λόγ.) ασάφεια, πέλο μυστηρίου: *βαθύ ~ καλύπτει την υπόθεση του φόου · Φ. Ο *άργοντας του σκότους* (ό άρχων του σκότους, Μεθόδιος *Περί αναστάσεως* 1, 38) ο Σατανάς.**

[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *skot- «σκιά, σκοτάδι», πβ. αρχ. ιβλ. scāth «σκιά», αρχ. αγγλ. sceadu (> αγγλ. shadow), αρχ. γερμ. scato (> γερμ. Schatten), νορβ. skodda «σύννεφο, νεφέλη» κ.ά. Η λ. απαντά αρχικά σε αρσ. γένος (ό σκότος), ενώ το ουδ. γένος πιθ. οφείλεται στην αναλογική επιδρ. του αντωνύμου *φάος* | *φως*. Η λ. σκότος αντικατέστησε βυθιζόμενους αρχαίους όρους, όπως τις λ. *κνέρας, δινόφος, ζόφος*].

σκοτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ζάλη, σκοτοδίνη: *νιώθω ~ 2. (μτφ.-συνήθ. στον πληθ.) πρόβλημα που δεν υποχωρεί, έγνοια που μας απασχολεί έντονα: έχω τόσες | ένα σωρό | μεγάλες σκοτούρες στο μυαλό μου || *χρηματικές | οικογενειακές ~ || διώξε τις ~ απ' τον νο σου ||* δεν θέλω άλλη ~ στο κεφάλι μου ΣΥΝ. μεπλάς, έγνοια, βόσανα Φ. (ειρων.) *(κι) είχα μια σκοτούρα! | σκοτούρα μου κι εμένα!* για κάτι που δεν με ενδιαφέρει, δεν με αφορά: *-Θα επισκεφτεί το χωριό μου ο υπουργός! -Σοβαρά; Κι είχα μια σκοτούρα!* ΣΥΝ. σκασίλα μου! [ΕΤΥΜ. μεσν. < σκότος + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κ. *φαγ-ούρα*].*

σκοτσέζικος, -η, -ο → σκοτσέζικος

Σκοτσέζος (ο) → Σκωτσέζος

σκοτώμα (το) {σκοτώματος} 1. η βίαιη αφαίρεση της ζωής: *το ~ των ζώων ΣΥΝ. θανάτωση*, (για πρόσ.) *φόνος 2. (ως έκφραση υπερβολής) η εσχάτη τιμωρία για κάποιον που έκανε κάτι κακό, αντίθετα προς τις υποδείξεις που είχε: μετά απ' αυτά που είπες, θέλεις ~ || ήθελε ~, που μίλησε έτσι στον ευεργέτη του!* 3. (μτφ.) πολύ μεγάλος κόπος: *οι μονήμερες εκδρομές στα νησιά είναι σκέτο ~ ΣΥΝ. εξάντληση, κουραστική 4. (μτφ.) η πώληση αντικειμένων σε εξεπτελιστικά χαμηλές τιμές: τα κοσμήματα της τα έχει για ~ ΣΥΝ. ξεπουλήμα.*

σκοτομός (ο) {μεσν.} 1. η βίαιη αφαίρεση της ζωής: *ζητούσε εκδίκηση για τον ~ του αδελφού του || ο ~ αμάχων στους πολέμους || τα σώματα δειγνών όλο σκοτομούς ΣΥΝ. φόνος, δολοφονία, θανάτωση 2. (μτφ.) έντονος καβγάς με απροβλεπτες συνέπειες: *όταν οι γονείς του δεν τον αφήνουν να βγει, γίνεται ~ στο σπίτι 3. (μτφ.) μεγάλης συνωστισμός (που συχνά προκαλεί ένταση, εκνευρισμό και διαπληκτισμούς για την εξασφάλιση προτεραιότητας): ~ *στις τράπεζες | στα αεροδρόμια | στα λιμάνια | στο κέντρο της Αθήνας την πρώτη ΣΥΝ. εφαρμογή των νέων μέτρων || γινόταν ~ για ένα εισιτήριο · Φ. *του σκοτομού* για πολύ μεγάλη ταχύτητα: *έπρεξε του σκοτομού στην παραλιακή λεωφόρο.****

σκοτώνω ρ. μετβ. {σκότω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αφαιρώ τη ζωή (έμψυχου όντος): *τον σκότωσε με καρμπίνα || τη σκότωσε από ζήλια || τους συνέλαβαν και τους σκότωσαν ΣΥΝ. φονεύω, θανατώνω, δολοφονώ Φ. (α) *κάνω | φέρομαι σαν να μου έχουν σκοτώσει τον πατέρα | τη μάνα* είμαι υπερβολικά επιθετικός για ασήμαντη αιτία ή για αιτία που δεν δικαιολογεί τέτοια αντίδραση (β) *σκοτώνουν τα όλογα όταν γεράσουν* για την τακτική των ανθρώπων να θέτουν στο περιθώριο, να περιφρονούν αυτούς που δεν τους είναι πλέον χρήσιμοι 2. (μτφ.) προκαλώ βαθιά θλίψη, βασανίζω ψυχικά (κάποιον): *με σκοτώνει η αδιαφορία του | τα λόγια του | αυτή η δουλειά ΣΥΝ. ταλαιπωρώ, στενοχωρώ 3. χτυπώ σημείο ή σημεία του σώματος, προκαλώντας μεγάλο σωματικό πόνο: *σκότωσα το χέρι μου | τον αγκώνα μου || βλέπε *πού πατάς- με σκότωσες!* Φ. *σκοτώνω (κάποιον) στο ξύλο* χτυπώ (κάποιον) χωρίς έλεος 4. (μτφ.) πληγνώνω συναισθηματικά, απογοητεύω: *τόρα με σκοτώνεις με την άρνηση σου- μια μικρή χάρη σου ζήτησα!* 5. χρησιμοποιώ λέξεις, εκφράσεις ή εκτελώ μουσικό κομμάτι με εσφαλμένο τρόπο, διαστρεβλώνοντας την αρχική εικόνα: *Πώς παίζει έτσι πιάνο; Σκοτώνει όλες τις μελωδίες || όταν ανοίγει το στόμα της, τα σκοτώνει τα Αγγλικά 6. (λαϊκ.-μτφ.) *πουλάω όσο-όσο: είχε κάτι παλιούς δίσκους γραμμοφώνου και πήγε και τους σκότωσε στο Μοναστηράκι ΣΥΝ. ξεπουλώ · Φ. (α) *σκοτώνω την ώρα μου | τον καιρό μου* ασχολούμαι με πράγματα χωρίς ενδιαφέρον, μόνο και μόνο για να περνάει η ώρα: *από τότε που πήρε σύνταξη, παίζει τάβλι, για να σκοτώνει την ώρα του* (β) *σκοτώνω | βαρβάω μύγες* δεν έχω πελατεία ή δεν έχω με τι να ασχοληθώ: *δεν έχει πατήσει πελάτης εδώ και μέρες στο μαγαζί του- όλη μέρα σκοτώνει μύγες-* (το μεσοπαθ. *σκοτόνομαι*) 7. (α) χάνω με βίαιο τρόπο τη ζωή μου: *σκοτώθηκε στον πόλεμο | από έκρηξη βόμβας | στον σεισμό* (β) αυτοκτο-*****

νό: σκοτώθηκε πηδώντας στο κενό 8. (μτφ.) χτυπό και το σώμα μου γεμίζει τρυπύματα, μώλωπες κ.λπ.: έπεσα από τις σκάλες και σκοτώθηκα ΣΥΝ. τραυματίζομαι (λαϊκ.) τσακίζομαι 9. κοπιάζω πάρα πολύ, ταλαιπωρούμαι σωματικά: ~ στο διάβασμα | στη μελέτη | στη δουλειά | στο τρέξιμο || κάθε μέρα γυρίζει στο σπίτι σκοτωμένος ΣΥΝ. εξαντλούμαι, πεθαίνω 10. (+να) προσπαθώ με μεγάλο ζήλο να ικανοποιήσω κάποιον ή να φανώ χρήσιμος σε κάτι: σκοτώθηκε να ευχαριστήσει τους καλεσμένους της | να μάσει εξυπηρετήσει | να πάρει πηρέφονο || (κ. με ειρων. σημ.) μη σκοτώνεσαι! (δηλ. μην προσπαθείς τόσο πολύ: όταν κάποιος δεν δείχνει κανένα ενδιαφέρον ή προθυμία να κάνει κάτι) ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι, σπεύδω, (λαϊκ.) τσακίζομαι 11. σκοτωμένο αίμα το αιμάτωμα.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. σκοτόω (-όω) «συσκοτίζω, τυφλώνω» (μτφ. «ρίχνω κάποιον στο σκοτάδι (του θανάτου)») < σκότος/. σκοτώστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) 1. όργανο με πλατιά ψαφίθη τετραγώνια και μακριά εύκαμπτη χειρολαβή, με το οποίο σκοτώνει κανείς έντομα (πβ. *μυγασκοτώστρα*) 2. όχημα ακατάλληλο για κυκλοφορία λόγω παλαιότητας ή κακής συντήρησης: γενικότ. κάθε όχημα επικινδύνου στην οδήγηση του, που μπορεί να προκαλέσει ατύχημα: κυκλοφορεί με μια ~, ένα διαλυμένο αυτοκίνητο || οι οδηγοί αυτοκινήτων αποκαλούν συχνά τα μηχανάκια σκοτώστρες 3. ως χαρακτηρισμός ποδοσφαιριστή, συνήθ. αμυντικού, που ενεργεί συχνά αντιαθλητικά, θέτοντας σε κίνδυνο τη σωματική ακεραιότητα των αντίπαλων παικτών.

[ΕΤΥΜ. < σκοτώνω (πβ. αόρ. σκότωσ-α) + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. *ζαπλόσ-τρα, σιδερώσ-τρα*]. σκούδο (το) νόμισμα χρυσό ή ασπενίμο, που χρησιμοποιήθηκε στο παρελθόν ως νομισματική μονάδα γαλλικών και ιταλικών κρατιδίων. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. scudo, αρχική σημ. «ασπίδα» (που αρχικώς χαρασσόταν στο νόμισμα), < λατ. scutum «θυρεός, επιμήκης ασπίδα των Ρωμαίων πεζικαρίων»]. σκούζω ρ. αμετβ. {έσκουζα} (λαϊκ.) βγάζω διαπεραστική κραυγή: από πόνο | σαν να με σφάζουν || τι έπαθε το μωρό και σκούζει; ΣΥΝ. ουρλιάζω, ξεφρονίζω, στριγγίζω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. σκούζομαι «οργίζομαι, αγανακτώ» (με τροπή του -υ- σε -ου-, πβ. κ. *κυτόο - κουτίο*) < *skud-[ο]-μαι, πιβ. < θ. *skud-, μη-δενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *skeud- «γκρινιάζω, αγανακτώ», πβ. λιθ. skūnditiu, «κωφόρο, παραπονούμαι», λετ. skundu «εχθρεύομαι» κ.ά. Αν ως αρχική θεωρηθεί η σημ. «γρυλίζω, γογγύζω», τότε ενδέχεται η λ. να έχει σχηματιστεί βάσει ονοματοποιίας], σκουλαμένο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η βλεννόρροια. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. scolamento «ροή, άδειασμα» < scolare «αδειάζω, στραγγίζω» < μτγν. λατ. *ex-colāre < λατ. colare «διυλίζω»]. σκουλαρικό (το) {σκουλαρικό-ιού | -ιών} κόσμημα που κρεμάται ή προσαρμόζεται στο αφτί (συνήθ. μετά από τρύπημα): τρυπήτά | κρεμαστά | χρυσά ~ || είναι της μόδας να φορούν και οι άντρες ~ ΣΥΝ. (λόγ.) ενώτιο- Φρ. να το βάλλεις | κρεμύσεις σκουλαρικό (το) να έχεις στο μυαλό σου. — (υποκ.) σκουλαρικό (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. σκουλαρικόον < σκολαρίκιον, που αποσπάστηκε από τη φρ. σκολαριον ενώτιον (πβ. κ. νερό - νεαρον ύδωρ) «ενώτιο που φορούσαν οι σκολαριοί (φορούοι των ανακτόρων στο Βυζάντιο)». Το ουστ. σκολαρίος είναι μτγν.]. σκουληκαντέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. σκουλήκι που ζει σε υγρά εδάφη 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κινείται συνεχώς, που δεν μπορεί να καθίσει ήσυχα στη θέση του. [ΕΤΥΜ. < σκουλήκι + -αντέρα < άντερο | έντερο, κατά τα μεγεθ.]. σκουλήκι (το) {σκουλήκ-ιού | -ιών} 1. μικροσκοπικό ασπόνδυλο ζώο, χωρίς σκελετό και άκρα, με μακρύ σώμα σε σχήμα σωλήνα, το οποίο χωρίζεται σε ζώνες ή τμήματα και κινείται έρποντας 2. η κάμια των εντόμων ΣΥΝ. προνύμφη 3. (ειδικότ.) ο μεταξοσκώληκας 4. (μτφ.) άνθρωπος τυποένιος και γλοιώδης 5. (μτφ.) έμμονη ιδέα ή προαίσθημα που βασανίζει κάποιον: με τρώει το ~ της ζήλιας ΣΥΝ. σαράκι. — (υποκ.) σκουληκάκι (το), (μεγεθ.) σκουληκάς (ο). [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. σκουλήκιον (με τροπή του -ω- σε -ου-), υποκ. του σκόλης, -ηκος, με επίθημα -ακί -ηκ (πβ. κ. μύρμ-ηξ), που χαρακτηρίζει κυρ. μικρά ζώα και έντομα. Το αρχ. σκόλης προέρχ. από αμάρτυρο τ. *σκόλος «καμπύλη, κυρτότητα» (πβ. τη «γλώσσα» του Ησυχίου σκόλοισιν δρεπάνοις, δια την σκολιότητα, όπου το δρ'πάνι αποκαλείται *σκόλος εξαιτίας της κυρτής λεπίδας του) και ανάγεται σε θ. *skōl-, εκτεταμ.-ετεραιομ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)kel- «κάμπω, στήριζω - κυρτός», μχ το οποίο βλ. λ. σκέλος, σκόλιος]. σκουληκιάζω ρ. αμετβ. (σκουληκιάς-α, -τηκα, -μένος) γεμίζω σκουληκία: σκουληκισμένο κρέας/ κέρασι | ζύλο. —

σκουληκίασμα (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. σκουληκιάζω < αρχ. σκουλήκιον (βλ. λ. σκουλήκι)]. σκουληκιάρης, -α, -ικο αυτός που είναι γεμάτος σκουληκία, σκουληκισμένος. — σκουληκιάρικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < σκουλήκι + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. *ψωρ-ιάρης*]. σκουληκομυρμηγκοτρυπα (η) τρύπα στο έδαφος από όπου μπαίνουν σκουλήκια και μυρμηγκία: στη φρ. φτοο σκουληκομυρμηγκοτρυπα για δυσπρόφερτη λέξη ή δυσκόλια γενικά.

σκουληκοφάγαμα (το) {χωρ. πληθ.} 1. η διάβρωση επιφάνειας, που προκαλείται από τα σκουλήκια 2. μέρος που έχει καταστραφεί από τα σκουλήκια. σκουληκοφαγωμένος, -η, -ο αυτός που έχει φθαρεί από τα σκουλήκια: ~ έπιπλα ΣΥΝ. (λόγ.) σκοληκόβρωτος. σκουλλί (το) {σκουλλί-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. δέσμη από τυλιγμένο νήμα ΣΥΝ. κούκλα 2. (γενικό) δέσμη από πράγματα που έχουν δεθεί μαζί ΣΥΝ. μάτσο 3. μάλλια του κεφαλιού ακατάστατα και αχτένιστα, που πέφτουν μπροστά στο πρόσωπο ΣΥΝ. τούφα, τσουλούφι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *σκούλιον, υποκ. του μτγν. σκούλλυς, -υος «τούφα μαλ-

λιών», που συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου σκολύπτειν εκτίλ-λειν, κολούβειν (αόρ. σκολύβων κολούσαι, κολούβωσαι) και ανάγεται στην ίδια ρίζα με το αρχ. σκάλλω «σκαλίζω, σκάβω» (βλ. λ. σκαλίζω)].

σκομπρί (το) {σκομπρι-ιού | -ιών} ψάρι με στενόμακρο σώμα που καταλήγει σε διγαλωτή ουρά και χρωματισμό πρασινωπό στη ράχη, κάθετες σκουρόχρωμες ταινίες μέχρι τα πλευρά και ασημόλευκο χρώμα στην κοιλιά* αλευείται για το νόστιμο κρέας του (πβ. κ. λ. τσί-ρος).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *σκομβρίον (με τροπή του -ο- σε -ου-), υποκ. του αρχ. σκόμβρος (βλ. λ.)].

σκουνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ιστιοφόρο πλοίο με ισουήνη συνήθ. κα-τάρτια, που έχει στο κατάρτι της πλώρης εξάρτηση γολέτας και στο κατάρτι της πρύμνης εξάρτηση μπρικιού.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. scuna < αγγλ. sloop (πβ. κ. γερμ. Schoner), αγν. ετό-μου].

σκούντημα (το) {σκούντημ-ατος | -ατα, -άτων} 1. σπρώξιμο με τον αγκώνα ή τον ώμο 2. (μτφ.) η ώθηση προς κάποιον, για να παροτρυν-θεί να πραγματοποιήσει κάτι: θέλει πάντα ~, για να διαβάσει ΣΥΝ. παρότρυνση, ενθάρρυνση.

σκουντία (η) δυνάτο σπρώξιμο: μου έδωσαν μια - στο λεωφορείο, που με πέθαναν.

σκουντούφλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. χτύπημα πάνω σε εμπό-διο κατά το βάδισμα, που συνοδεύεται από πτώση και μικροτραυμα-τισμό ΣΥΝ. σκουντούφλημα 2. (μτφ. για πρόσ.) βαρυθυμία, κακή διά-θεση.

[ΕΤΥΜ. < σκουντούφλα < μεσν. σκόντουφλον (με επιδρ. του ρ. σκοντά-φτω), πιβ. από συμφωνομ. των λ. σκότος και τυφλα. Βλ. κ. σκουντου-φλώ].

σκουντούφλημα (το) → σκουντούφλα»

σκουντούφλης, -α, -ικο {σκουντούφληδες} 1. αυτός που περπατά άταστα και σκοντάφτει συνεχώς 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει σκωθρωπό πρόσωπο και μόνιμα κακή διάθεση ΣΥΝ. καταούρης.

σκουντούφλιάζω ρ. αμετβ. {σκουντούφλιασα} (λαϊκ.-μτφ.) γίνομαι σκωθρωπός, χάνω τη διάθεση μου ΣΥΝ. κατσοφιάζω, σκωθρωπι(α)ίζω. — σκουντούφλιασμα (το).

σκουντούφλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {σκουντούφλώς... | σκουντούφλωσα} σκοντάφτω, πέφτω πάνω σε εμπόδιο καθώς βαδίζω και χάνω την ισορροπία μου (συνήθ. λόγω νύστας, μέθης κ.λπ.): όλο κάπου σκου-ντούφλωει, πέφτει και χτυπάει. — σκουντούφλημα (το). [ΕΤΥΜ. Αβεβ.

ετιμού, πιβ. < σκουντούφλα (βλ. λ.)]. Κατ' άλλη άποψη, η λ. οφείλεται σε συμφωνομ. των λ. σκοντάφτω και τυφλώς. Λιγότερο πιβ. η αναγωγή σε συνθ. *κοντιλο-τυφλώ < τυφλο-κοντιλώ (με αντιστροφή) «κοντιλώ σαν τυφλός» (βλ. κ. κοντιλιά), ενώ ακόμη λιγότερες πιθανότητες συγκεντρώνει η εκδοχή αμάρτυρο τ. *κοντου-φλιά (με ανάπτυξη σ-προθεμ. < σ-προθεμ. και την επιδρ. του ρ. σκοντάφτω) < *κοτουφλιά < *κοττο-τυφλία (με απλολογία) «η τυφλότητα των ορνίθων»]. σκουντώ ρ. μετβ. (λαϊκ.) {σκουντάς... | σκουντήσα} 1. σπρώχνω (κάποιον) με τον αγκώνα ή τον ώμο (συνήθ. με απότομο τρόπο): Μη με σκουντάς! Όλοι θα περάσουμε || με σκουντήσε στον αγκώνα και έγρασα το κρασί | σκουντά τον να ζυπνήσει-κοιμάται πάλι 2. (μτφ.) ωθώ (κάποιον) να κάνει κάτι, παροτρύνω: αν δεν τον σκουντήσεις, δεν στρώνεται να διαβάσει.

[ΕΤΥΜ. < όημο μεσν. σκουντώ < μεσν. κοντώ (με ανάπτυξη σ-προ-θεμ., πβ. κ. κόνης - σκόνη, κίπνω - σκίβω) < κοντώ (-όω) «ακοντίζω» (η ύπαρξη του ρ. εκιάζεται από τα μαρτυρημένα παράγωγα, λ.χ. κό-ντ-ωσις, κον-ωτός) < αρχ. κοντός «κοντάρι, ακόντιο»].

σκουζέμο (το) {σκουζέμ-ατος | -ατα, -άτων} διαπεραστική κραυγή ΣΥΝ. ουρλιαχτό, στριγγιλισμα.

σκουός (το) {άκλ.} παιχνίδι εσωτερικού χώρου, που παίζεται με ρα-κέτς και μπάλα, στο οποίο όδο παίκτες χτυπούν εναλλάξ τη μπάλα ρίχνοντας την σε έναν τόχο που βρίσκεται μπροστά τους, προσπα-θώντας καθένας τους να κάνει τον άλλο να μην προλάβω να απο-κρούσει.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. squash «συνθλίβω, συμπιέζω» < μέσ. γαλλ. esquasser < δημότ. λατ. *ex-quassare < ex- + λατ. quassare «ειώ, τινάζω» (< quatere, ίδια σημ.)].

σκούπα (η) {σκουπών} 1. όργανο που αποτελείται από (ξύλινο, πλα-στικό ή μεταλλικό) κοντάρι, στην άκρη του οποίου προσαρμόζεται μια δέσμη από χόρτα ή βούρτσα από πλαστικό και χρησιμοποιείται για να απομακρύνονται οι σκόνες και τα σκουπίδια: από πότε έχει να πει -σ' αυτό το δωμάτιο; 2. (ειδικότ.) ηλεκτρική συσκευή που με την ισχύ του εκπεμπόμενου αέρα απορροφά τη σκόνη, στερεές ή ημίρρεστες ακαθαρσίες από δάπεδα, χαλιά και έπιπλα: βάζω ~ (καθαρίζω με ~) 3. (μτφ.) διαδικασία εκκαθαρίσεως χώρου ή περιοχής από τα στοιχεία που διαταράσσουν την τάξη και την κοινωνική ηρε-μία: η επιχείρηση-σκούπα της Αστυνομίας για τη σύλληψη εμπόρων ναρκωτικών. — (υποκ.) σκουπάκι (το) (βλ. λ.) κ. σκουπίτσα (η).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. scopa (κυρ. πληθ. scopae, -ārum) < scarpus, -i «φα-κτηρία, ράβδος»].

σκουπάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρή σκούπα 2. μικρή απορροφητική συσκευή καθαρισμού: επαναφορτιζόμενο ~.

σκουπιδαρειο (το) (λαϊκ.) μέρος στο οποίο ρίχνονται σκουπίδια, τό-πος γεμάτος σκουπίδια.

[ΕΤΥΜ. < σκουπίδι + παραγ. επίθημα -αρειό, πβ. κ. κεραμιδ-αρειό, αλπ-αρειό].

σκουπίδι (το) {σκουπίδ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) 1. καθετί άγρη-στο που το πετάμε: σακούλες σκουπιδιών (πλαστικές σακούλες, στις οποίες τοποθετούνται τα σκουπίδια, για να τα πάρει το απόρριμμα-

τοφόρο) || *κάδος για τα ~* ΣΥΝ. απορρίμματα- ΦΡ. (α) στα *σκουπίδια* στον χώρο όπου αποθηκεύονται τα άχρηστα πράγματα: *άλλοι δεν έχουν να φάνε και εδώ πετούν το φαγητό ~* (β) (μτφ.) *πέταω | ρίχνω (κάτι) στα σκουπίδια* απορρίπτω (κάτι), θεωρώ (κάτι) χαμηλής ποιότητας ή ανάξιο λόγου: *πέταξαν στα σκουπίδια το σενάριο μου (γ) για τα σκουπίδια* (ως χαρακτηρισμός) για κάτι άχρηστο, κακής ποιότητας: αυτό το βιβλίο είναι ~ 2. κάθε είδους ακαθαρσία: *σήμερα σκουπίσα και πάλι η κουζίνα είναι γεμάτη σκουπίδια*- ΦΡ. *κάνω σκουπίδια* λερώνω, σκορπίζω διάφορα υπολείμματα (χαρτιού, αντικειμένων, τροφής κ.λπ.), σκόνες 3. (μτφ.) χαμηλής ποιότητας πρόσωπο ή πράγμα: *τα ~ του τηλεοπτικού προγράμματος* || (κ. σε φραστικές λέξεις) *για ταινία-σκουπίδι της περιόδου εκείνης...*- ΦΡ. *κάνω (κάποιον) σκουπίδι* μιλώ και συμπεριφέρομαι σε (κάποιον) με προσβλητικό τρόπο, εξευτελίζω (κάποιον). — (υποκ.) *σκουπιδάκι (το)*. [ETYM. < σκουπίζω (υποχωρητ.) + παραγ. επίθημα -ίδι (πβ. κ. ροκανίδι, σκουπίδι)].

σκουπιδιάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} όχημα για την αποκομιδή απορριμμάτων (ιδίως στον στρατό).

σκουπιδιάρης (ο) [-ηδες κ. -αίοι], **σκουπιδιάρισσα** (η) (σκουπίδια ρισσών) πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα του τη συλλογή των σκουπιδιών και γενικότερ. την καθαριότητα των δρόμων ΣΥΝ. οδοκαθαριστής. [ETYM. < σκουπίδι + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. σιτανταλιάρης].

σκουπιδιάρικο (το) κοινοτικό ή δημοτικό όχημα, που χρησιμοποιείται για την αποκομιδή των απορριμμάτων ΣΥΝ. απορριμματοφόρο.

σκουπιδολόι (το) {χωρ. πληθ.} πλήθος σκουπιδιών.

[ETYM. < σκουπίδι + -λοϊ | -λόγι < λέγω «συλλέγω»].

σκουπιδό(ν)τενεκές (ο) μεταλλικό ή πλαστικό δοχείο, μέσα στο οποίο τοποθετούνται οι σακούλες των σκουπιδιών.

σκουπιδότοπος (ο) τόπος γεμάτος σκουπίδια.

σκουπιδοφάνος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ειδική εγκατάσταση σε κουζίνα σπιτιού, που αποτελείται από μηχανισμό που αλέθει τα σκουπίδια και συνδέεται με το αποχετευτικό δίκτυο.

σκουπίζω ρ. μετβ. {σκουπισ-α, -ηκα, -μένος} 1. (α) καθαρίζω τις ακαθαρσίες από (μια επιφάνεια) με τη σκούπα: ~ *τα πάτωμα από το πάτωμα* | *τα ξερά φύλλα από τον δρόμο* | *τις στάχτες από το τζάκι ΣΥΝ.* (λόγ.) σαρώνω (β) αφαιρώ τη σκόνη (από μια επιφάνεια), χρησιμοποιώντας πανί ή βούρσα: ~ *τα έπιπλα* | *τους καθρέφτες* || *γεμάω τα τζάμια και τα ~ με πανί* || ~ *τα πόδια μου* (τριβω τα παπούτσια μου πάνω στην ειδική πάθα, το πατάκι, που υπάρχει στις εισόδους των σπιτιών, για να απομακρύνω τις λάσπες και τις άλλες ακαθαρσίες του δρόμου) ΣΥΝ. ξεσκονίζω 2. (α) απορροφώ την υγρασία από (μια επιφάνεια): ~ *τα πιάτα* | *τα ποτήρια* | *το γάλα που χύθηκε ΣΥΝ.* σφουγγίζω (β) αφαιρώ την υγρασία, τον ιδρώτα ή τις ακαθαρσίες (από το σώμα ή μέρος του σώματος) με πετσέτα ή άλλο απορροφητικό υλικό: ~ *το πρόσωπο μου* | *τα δάκρυα από τα μάτια* | *τον ιδρώτα από το μέτωπο μου* | *τα χέρια* | *το παιδί, για να μην κρυώσει* | *τη μύτη μου με χαρτομάντιλο* || (κ. μεσοπαθ.) *σκουπίσου- έχεις σάλτσες στο στόμα*. — **σκουπίσμα** (το). [ETYM. < σκούπα].

σκουπόξυλο (το) το μακρύ λεπτό κοντάρι της σκούπας: σε ΦΡ. που δείχνουν επιθετική διάθεση προς κάποιον, π.χ. (α) *παίρνω κάποιον με το σκουπόξυλο* χτυπώ κάποιον με το σκουπόξυλο, διώχνω κάποιον: *πάνε να λες τέτοια πράγματα γιατί θα σε πάρω με το σκουπόξυλο* (β) *σκουπόξυλο που σου χρειάζεται!* πρέπει να σε δείρει κανείς: *Επιτρέπεται να λες τέτοια πράγματα; -!*

σκουπόσπορος (ο) ο σπόρος του σκουπόχορτου.

σκουπόχορτο (το) ειδικό φυτό που ο θύσανος του χρησιμοποιείται για να φτειάζονται σκούπες.

σκουραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκουρίνα} ♦ 1. (μετβ.) δίνω σε (κάτι) πιο σκούρο χρώμα, κάνω (κάτι) μαυριερό: ~ *τις καρτέλες, για να ταυριάζουν με το τραπέζι* | *τα μαλλιά μου* ♦ (αμετβ.) 2. γίνω πιο σκούρος, αποκτώ πιο σκούρο χρώμα: *καθώς μεγαλώνει, τα μαλλιά και τα μάτια του σκουραίνουν* 3. (μτφ.) πηγαίνω προς το χειρότερο, έχω άσχημη εξέλιξη: *το πολιτικό σκηνικό σκουραίνει ΣΥΝ.* χειροτερεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω.

σκουρέτο (το) λεπτή σανίδα με την οποία κατασκευάζονται τα λεπτότερα και ελαφρότερα μέρη παραθύρων και επίπλων. [ETYM. < ιταλ. scuretto, υποκ. του scuro < λογοβορδ. skur «σκιά, καλυμμένος τόπος»].

σκουριά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. οξείδιο που σχηματίζεται στην επιφάνεια των μετάλλων (συνήθ. του σιδήρου) με την επίδραση νερού ή αέρα 2. ΒΟΤ. αρρώστια των φυτών αλλιώς *σκουρίαση*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *σκουρία* (με τροπή του /ο/ σε /υ/) < *σκώρ, σκατός* «περίττωμα» (βλ. λ. *σκατό*)]. **σκουριάω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σκουρίασ-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) προκαλώ σκουριά σε (σώμα, επιφάνεια): *η υγρασία σκουριάζει τα μέταλλα ΣΥΝ.* οξιδώνω ♦ (αμετβ.) 2. καλύπτομαι με σκουριά: *το σίδερο σκουριάζει εύκολα ΣΥΝ.* οξιδώνομαι 3. (μτφ.) χάνω την ευलगισία και γενικότερ. την καλή φυσική μου κατάσταση, επειδή βρίσκομαι για μεγάλο χρονικό διάστημα εκτός δράσεως: *τόσο καιρό μέσα στο σπίτι, έχω σκουριάσει* || *αρχίζω γυμναστική, γιατί σκουριασά με την καθιστική ζωή* 4. (η μτχ. *σκουριασμένος*, -η, -ο ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει μείνει προσκολλημένος στο παρελθόν, που δεν επιδέχεται αλλαγή ή εξέλιξη: ~ *μυαλά* | *ιδέες ΣΥΝ.* απηχαιωμένος, πεπαιτωμένος, ξεπερασμένος. — **σκουριασμα** (το). [ETYM. < μτγν. *σκουριάω* < αρχ. *σκουρία* (βλ. κ. *σκουριά*)]. **σκουρός**, -α, -ο 1. αυτός που έχει σκοτεινό, βαθύ χρώμα: ~ *μάτια* | *μαλλιά* | *δέρμα* || ~ *μπλε* | *πράσινο ΣΥΝ.* σκοτεινόχρωμος, βαθύχρωμος, μαυριερόδης ΑΝΤ. ανοιχτόχρωμος 2. (μτφ.) σε ΦΡ. που δηλώνουν εμπό-

δια και δυσκολίες, π.χ. (α) *τα βρίσκο σκούρα* συναντώ δυσκολίες, δεν έχω την αναμενόμενη αντιμετώπιση (β) *τα βλέπω σκούρα* προβλέπω δυσάρεστη εξέλιξη (γ) *κατάλαβα τα σκούρα* αντιλήφθηκα τη δυσκολία της κατάστασης (δ) *σκούρα τα πράγματα!* δύσκολη η κατάσταση 3. **σκούρα** (τα) τα παντζούρια.

[ETYM. μεσν. < ιταλ. oscuro (με σύγηση του αρχικού άτονου ο-, που ταυτίστηκε με το αρσ. άρθρο) < λατ. obscurus «σκοτεινός, σκιερός» < ob- «προ» + -scurus, που συνδ. με σανσκρ. skauti «καλύπτω», αρχ. γερμ. scunto «σκιά» κ.ά.].

σκουροφέρνη ρ. αμετβ. πλησιάζω προς το σκούρο.

σκουροχρώμος, -η, -ο αυτός που έχει σκούρο χρώμα: ~ *οθόνη ΣΥΝ.* ανοιχτός, ανοιχτόχρωμος.

σκουτάρι (το) {σκουταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η ασπίδα. [ETYM. < μτγν. *σκουτάριον*, υποκ. του ουσ. *σκούτα* < λατ. scutum «θυρεός, τετράγωνη ασπίδα των Ρωμαίων πεζικαρίων»].

σκουτέλλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλο και βαθύ πιάτο, πιατέλα.

σκουτέλλι (το) {σκουτελλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρή γαβάθα. [ETYM. < μτγν. *σκουτέλλιον*, υποκ. του λατ. scutella «πιατάκι», υποκ. του scutfa «πιάτο, δίσκος», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

σκουτέρ (το) {άκλ.} μηχανοκίνητο δίκυκλο όχημα με μικρό κυβισμό, κατάλληλο για μετακινήσεις μέσα στην πόλη ΣΥΝ. βέσπα, μοτοποδήλατο. — (υποκ.) *σκουτεράκι* (το).

[ETYM. < αγγλ. scooter < p. scoot «τρέχω με μεγάλη ταχύτητα, εφορμώ», πθ. < αρχ. σκανδ. skota «σπράχνω» ή skjóta «συρροβώ, εξασκο- ντίζω»].

σκουτί (το) {σκουτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. χοντρό μάλλινο ύφασμα, που χρησιμοποιούν οι χωρικοί για να ράβουν τα ρούχα τους 2. (συνεκδ.) το ρούχο: *«ξένες μου πλένουν τα ~, ξένες τα σαπουνίζουν»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. ρούχο, ένδυμα. [ETYM. < αρχ. σκυτίον, υποκ. του σκούτος (βλ. λ.)].

σκουφάτος, -η, -ο αυτός που φοράει σκούφο.

σκουφι (το) {σκουφ-ιού | -ιών} ο μικρός σκούφος.

σκούφια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάλυμμα του κεφαλιού, που συνήθ. δένει στον λαιμό με κορδελάκιν ΦΡ. (α) *από πού κρατάει | βαστάει η σκούφια σου*; ποια είναι η καταγωγή σου, από πού προέρχεται; (β) *βγάλε τη σκούφια σου και χτύπα | βάρα με* για κάποιον που, ενώ κατακρίνει τη συμπεριφορά και τα ελαττώματα άλλων, στην πραγματικότητα έχει τον ίδιο χαρακτήρα ή την ίδια συμπεριφορά (γ) *πέταω τη σκούφια μου (για κάτι)* είμαι πάντα πρόθυμος (για κάτι), τρελαίνομαι (για κάτι): ~ *για εκδρομές* (δ) *γελάει κι η σκούφια μου* χαιρώμαι υπερβολικά. — (υποκ.) *σκουφίτσα* (η). [ETYM. μεσν. < ιταλ. scuffia < αρχ. γερμ. *kuppria].

σκούφος (ο) εφαρμοστέο κάλυμμα του κεφαλιού χωρίς γείσο, από μαλλί, δέρμα ή άλλο υλικό: ~ *για σκι* | *για το κρυσ* | *για κολύμβηση*. — (υποκ.) *σκουφάκι* (το). [ETYM. < σκούφια (βλ. λ.), κατά τα αρσ. σε -ος].

σκουφώνω ρ. μετβ. {σκούφω-σα, -μένος} καλύπτω με σκούφο. — **σκουφώμα** (το).

σκραμπλ (το) {άκλ.} επιτραπέζιο παιχνίδι στο οποίο οι παίκτες προσπαθούν να συνδυάσουν σωστά σκόρπια γράμματα πάνω σε διαγραμματισμένη και βαθμολογημένη επιφάνεια, ώστε να σχηματίσουν λέξεις. [ETYM. < αγγλ. scrabble, εμπορική ονομασία].

σκράπας (ο) (λαϊκ.) 1. άνθρωπος που δεν καταλαβαίνει, δεν μαθαίνει εύκολα- ανεπίδεκτος μαθήσεως 2. (ειδικότ.) ο κακός μαθητής *είναι ~ στα μαθηματικά ΣΥΝ.* τούβλο, μπουφός.

[ETYM. < αγγλ. scrap «υπολείμμα, άχρηστο κατάλοιπο» < μέσ. αγγλ. scarp < αρχ. σκανδ. skrap (< p. skrapa «αποξέω, γαρδύσω»)].

σκριν (το) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο μπάσκετ) κίνηση σύμφωνη με τους κανόνες, με την οποία εμποδίζει ένας παίκτης την κίνηση αντιπάλου, ώστε να διευκολυνθεί ο συμπαίκτης του που έχει την μπάλα. — **σκρινάρι** ρ.

[ETYM. < αγγλ. screen «προπέτασμα, χώρισμα» < μέσ. αγγλ. serene < αρχ. γαλλ. escren < φρανκον. *skrank, πβ. αρχ. γερμ. scrank «φράγμα, εμπόδιο»].

σκρίνιο (το) ζύλινο επίπλο με ράφια και βιτρίνα, μέσα στο οποίο φυλάσσονται και εκτίθενται διάφορα αντικείμενα του σπιτιού (πιάτα, ποτήρια, διακοσμητικά κ.λπ.).

[ETYM. < μτγν. *σκρίνιον* < λατ. scrinium «κιβώτιο, χαρτοφύλακας», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

σκριπτι (το) {άκλ.} (στον κινηματογράφο) 1. το σενάριο ταινίας 2. πρόσωπο με πολλές και σύνθετες αρμοδιότητες τόσο στην προεργασία της ταινίας όσο και κατά το γύρισμα και το μοντάζ (έλεγχω τον διάλογο, καταγραφή σκηνών και πλάνων, ημερολόγιο γυρισμάτων κ.ά.).

[ETYM. < αγγλ. script < λατ. scriptum, ουσιαστικοπ. μτχ. τ. του ρ. scribere «γράφω»].

σκόφα (η) 1. το θηλυκό γουρούνι ΣΥΝ. γουρούνα 2. (μτφ.) (α) υβριστική για ηυναικα χαμηλής ηθικής (β) η πόρνη. — (υποκ.) *σκροφάκι* (το) κ. *σκροφίτσα* (η) (σημ. 2).

[ETYM. μεσν. < λατ. scrofa «γουρούνα», τεχν. όρ. τής αγροτικής γλώσσας]. **σκύβαλο** (το) {σκυβάλ-ου | -ων} 1. ό τι απομένει από το ξεκαθάρισμα των δημητριακών 2. (γενικότ.) σκουπίδι, άχρηστο πράγμα 3. (μτφ.) άνθρωπος τιποτένιος, κοφούς, χωρίς καμιά αξία.

[ETYM. < μτγν. *σκύβαλον*, αγν. ετύμου. Η χρονική τοποθέτηση του όρου αποκλείει οποιαδήποτε υπόθεση ανατολ. δανείου, ενώ η σύνδ. με το ρ. *βάλλω* δεν ευσταθεί μορφολογικός]. **σκύβω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. (έσκυψα, σκυμμένος) (αμετβ.) 1. γέρνω το

σώμα ή το κεφάλι μου προς τα εμπρός και κάτω: μη σκύβετε έξω από το παράθυρο || έτσι που σκύβεις καθώς γράφεις, θα στραβωθείς ΣΥΝ. χαμηλώνον ΦΡ. (μετβ.-μτφ.) **σκύβω το κεφάλι** βλ. λ. κεφάλι 2. (μτφ.) ασχολουμαι με ενδιαφέρον με κάποιον ή κάτι: ο υπουργός έσκυψε πάνω στα προβλήματα των εργαζομένων || οι γονείς ~ με στοργή στις δυσκολίες των παιδιών τους.

[ETYM < μεσν. σκύπτω, από τον αόρ. έκυμα του αρχ. κύπτω (βλ. λ. κύπτω, κνός), κατά το σχήμα έτριψα - τρίβω, έθλιψα - θλίβω. Η λ. παρουσιάζει σ- προθεμ., πβ. κ. κόνις - σκόνη, βόλος - ββόλος].

Σκυθία (η) αρχαία χώρα Β. του Ευξείνου Πόντου, την οποία οριοθετούσαν οι ποταμοί Δούναβης και Δον. — Σκύθης (ο), σκυθικός, -ή, -ό [αρχ. λ. [ETYM < αρχ. Σκυθαι, αγν. ετύμου].

σκυθροπιάζω κ. (λόγ.) σκυθροπιάζω [αρχ.] ρ. αμετβ. {σκυθροπιάσα} (λόγ.) παίρνω όνη σκυθροπία, χάνω την καλή μου διάθεση ΣΥΝ. κατασοριάζω ΑΝΤ. ευθυμώ. — σκυθρόπιασμα (το).

σκυθροπός, -ή, -ό αυτός που έχει έκφραση λυπημένη και συνοφρωμένη: ~ όμη || πρόσωπο ΣΥΝ. κατισούρης, κατηφής, σκουνοτύφλης ΑΝΤ. ευιάθετος, εύθυμος. — σκυθρός επιρρ., σκυθρόπιτα (η) [αρχ.].

[ETYM αρχ. < σκυθρός «οργισμένος, δυσαρεστημένος» (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) + παραγ. επίθημα -οπός (βλ. λ.). Το επίθ. σκυθρός < θ. σκυ- (με εσφαλμ. μορφολ. χωρισμό) του ρ. σκύζω | -ομαι «οργίζομαι, κρινιζώ» (βλ. λ. σκούζω) + παραγ. επίθημα -θρος (πβ. κ. νο-θρός)].

σκύλα (η) 1. θηλυκό σκύλι 2. υβριστ. για γυναίκα με κακό χαρακτήρα, δύστροπη 3. (αργκό) η πόρνη. — (υποκ.) σκυλίτσα (η), (μεγεθ.) σκυλάρα (η) (σημ. 2).

σκυλάδικο (το) (αργκό) 1. νυκτερινό λαϊκό κέντρο όπου τραγουδιούνται χαμηλής ποιότητας τραγούδια με ερωτικό κυρ. περιεχόμενο 2. (συνθ. στον πληθ.) λαϊκό τραγούδι που ακούγεται στα παραπάνω κέντρα ή που ταιριάζει στο ύφος αυτών των χώρων: τα τραγούδια αυτής της τραγουδίστριας είναι σκυλάδικα || αγόρασε ένα σιντί με σκυλάδικα. [ETYM < σκυλάς + -άδικο, πβ. κ. ουζ-άδικο].

σκυλάκι (το) 1. το μικρόσωμο σκύλι ή κουτάβι: 2. καλλωπιστικό φυτό με ροζ ή μοβ άνθη σε σχήμα χωνιού, που μοιάζουν με το μπουσούδι μικρού σκύλου. [ETYM < αρχ. σκυλάκιον, υποκ. του σκυλάζ, -ακος (βλ. λ.).]

σκύλας (ο) (αρχαιοπρ.) {σκύλ-ακος | -ακες, -άκων} το νεογέννητο σκύλι, κουτάβι [ETYM αρχ., βλ. λ. σκύλος].

σκυλάραπας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} υβριστ. για πρόσωπο που ανήκει στη μαύρη φυλή.

σκυλάς (ο) {σκυλάδες}, σκύλου (η) {σκυλούδες} (αργκό) 1. λαϊκό τραγουδίστη που τραγουδά σε σκυλάδικο (βλ. λ.) 2. πρόσωπο που συζητάει σε σκυλάδικο.

σκυλευο ρ. μετβ. {σκύλ-εμα, -εύτηκα κ. -εύθηκα, -ευμένος κ. -εμένος} αφαιρώ τον οπλισμό και την εξάρτηση από (νεκρό συνήθ. στρατιώτη), λεηλατώ το πτώμα (κάποιου), παίρνω λάφυρα από τους νεκρούς: σκύλευαν τους σκοτωμένους. — σκύλευση (η) [μτγν.].

[ETYM; αρχ. < σκύλον (κυρ. πληθ. σκύλα) «λάφυρο, οτιδήποτε υφαιρείται από τον σκοτωμένο εχθρό», αββ. ετύμου. Συνήθως η λ. συσχετίζεται με τα ουσ. σκύτος «κατεργασμένο δέρμα», έπι-σκύνιον «δέρμα του μετώπου», αλλά η σύνδεση με σανσκρ. skunāthi «καλυμμένος, σκεπασμένος» (εξαιρετικώς αββ. σημ.) προκαλεί σηματολ. δυσχέρειες. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. συνδ. με τα ουσ. σκύλας, σκύλος (βλ. λ.) παρά τη σηματολ. απόσταση και τη διαφορετική ποσότητα του -υ-. Τέλος, έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ. έχει σχηματιστεί από συμφωμό των όρων σύλον (βλ. λ. συλώ, -άω) και σκύτος].

σκυλήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. σκυλήσιος) 1. αυτός που σχετίζεται με σκύλο: ~ μοιρή || τομάρι | δέρμα 2. (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος ταλαιπωρίες και κακουχίες: ζω | κάνω - ζωή || ~ δουλειά. — σκυλήσιτα επιρρ.

σκυλί (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) {σκυλ-ιού | -ιών} 1. ο σκύλος (βλ. λ.): αδέσποτα | αστυνομικά ~ || ~ πολυτελείας | ράτσας ΦΡ. (α) (πάω) | πεθαίνω σαν το σκυλί (στ' αμπέλι) για κάποιον που κανείς δεν τον φρόντισε τις τελευταίες στιγμές της ζωής του: πέθανε - (β) (παροιμ.) κακό σκυλί ψόφο δεν έχει οι κακοί άνθρωποι δεν παθαίνουν τίποτα, οι συμφορές πλήττουν μόνο τους καλούς ανθρώπους (γ) τρώγονται σαν τα σκυλιά για ανθρώπους που καρβαδιάζουν συνέχεια (δ) ρεζίλι των σκυλιών για πολύ μεγάλο εξευτελισμό: ~ γίναμε με τα καμώματα σου! (ε) βασιλική διαταγή (ή σ δρόμος είναι ανοιχτός) και τα σκυλιά δεμένα βλ. λ. βασιλικός 2. (μτφ.-μειωτ.) άγριος άνθρωπος με βίαιη συμπεριφορά: μας επιτέθηκαν τα ~ κραδαινόντας γιαταγάνια 3. (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος λύσσα και οργή εναντίον κάποιου: με έκανε με τη συμπεριφορά του ~ (με εξαγρίωσε) 4. (μτφ.) άνθρωπος με μεγάλη αντοχή, που δεν καταβάλλεται από τις δυσκολίες: δουλεύει σαν ~ || είναι - στη δουλειά του (δουλεύει ακούραστα, πάρα πολύ εργατικός) || είναι ~ μοναχό (δεν το βάζει κάτω). — (υποκ.) σκυλάκι (το) (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω. [ETYM μεσν., υποκ. του μτγν. σκύ(λ)ος (βλ. λ.).]

σκυλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {σκυλιάσα-, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) εξοργίζω (κάποιον) σε υπερβολικό βαθμό: τον σκυλιάσες με την αρνηση σου ♦ (αμετβ.) 2. εξοργίζομαι, θυμώνα υπερβολικά: ~ από το κακό μου ΣΥΝ. λυσσάω απ' το κακό μου 3. ζηλεύω υπερβολικά: έχει σκυλιάσει, γιατί βρήκα πολύ καλή δουλειά. — σκυλιάσμα (το).

σκυλήσιος, -ια, -ιο → σκυλήσιος

σκυλίτσα (η) → σκύλα

Σκύλλα (η) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσιο τέρας με δώδεκα πόδια και έξι σκυλόμορφα κεφάλια, που κατοικούσε σε σπήλαιο (πιθ. στην Κάτω Ιταλία) και μαζί με τη Χάρυβδη αποτελούσε τον τρομό των διεγρόμενων πλοίων και ναυτικών κατά την Οδύσσεια, τη σκότωσε ο Οδυσσεύς: ΦΡ. (α) η Σκύλλα (+γεν. ουσ.) και η Χάρυβδη (+γεν. ουσ.) για δύο πολύ αρνητικά φαινόμενα, καταστάσεις: «η πολιτική του αποσκοπούσε στο ν' αποφευχθούν τα δύο δεινά, η Σκύλλα του χάους και η Χάρυβδη της τυραννίας» (εφημ.) (β) μεταξύ Σκύλλας και Χάρυβδης σε εξαιρετικά δύσχερη, επικίνδυνη θέση: χρωστάει στην τράπεζα και πρέπει να πληρώσει και τα νοίκια - βρίσκεται ~ (γ) από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη από ένα κακό σε άλλο χειρότερο: πολλοί νέοι πέφτουν συχνά από τη Σκύλλα των ναρκωτικών στη Χάρυβδη της εγκληματικότητας.

[ETYM. αρχ. < *Σκύλ'α (με αφομοίωση): ανήκει στην ίδια οικογένεια με τη λ. σκύλας (βλ. λ. σκύλος)].

σκύλο- κ. σκύλο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνουν: 1. κάτι σχετικό με σκύλο: σκύλο-τροφή, σκύλο-σπιτο 2. δυσμορφία: σκύλο-μούρης • 3. κάτι δύσχεστο με υψηλό βαθμό: σκύλο-βαριέμαι, σκύλο-μετανώνα.

σκυλοβαριέμαι ρ. αμετβ. αποθ. (σκυλοβαρέ-θηκα, -μένος) πλήττω αφόρητα: ~ με τις κουλτουριάρικες ταινίες.

σκυλοβρίζω ρ. μετβ. (σκυλόβρισα) ξεστομιζώ χυδαίες βρισιές εναντίον (κάποιου): με σκυλόβρισε, γιατί άργησα. — σκυλοβρίσιμο (το).

σκυλοδόνητης, -α, -ικο αυτός που έχει μεγάλα και αιχμηρά δόντια.

σκυλοδόντο (το) 1. το δόντι σκύλου 2. (λαϊκ.) ο κυνόδοντας του ανθρώπου.

σκυλοδρομία (η) [1889] (σκυλοδρομώ) αγώνας δρόμου μεταξύ σκύλων, όπου οι θεατές βάζουν στοιχήματα όπως στον ιππόδρομο ΣΥΝ. κυνόδρομια.

σκυλοζωή (η) ζωή γεμάτη δυσκολίες και στερήσεις, σκυλήσια ζωή.

σκύλο καβγάς (ο) 1. η συμπλοκή σκυλιών 2. (μτφ.) έντονος καβγάς ανάμεσα σε ανθρώπους με δυνατές φωνές, διαπληκτισμούς, ακόμα και χτυπήματα.

σκυλοκέφαλος, -η, -ο αυτός που έχει κεφάλι όμοιο με σκύλου ΣΥΝ. κυνοκέφαλος.

σκυλολοι (το) {σκυλολογ-ιού | -ιών} (καθημ.-περ/λπτ.) 1. ομάδα αδέσποτων συνήθ. σκύλων 2. (μτφ.-μειωτ.) πολλοί άνθρωποι μαζί που φρονάζουν δυνατά και ασχημονούν: μαζεύτηκε στο μαγαζί όλο το ~. [ETYM < σκύλος + -λοι < -λόγι (< λέγω «συλλέγω, συγκεντρώνω»)].

σκυλομαχία (η) {σκυλομαχιών} η κυνομαχία (βλ. λ.).

σκυλομετανιώνω ρ. αμετβ. {σκυλομετανίωσα} (εκφραστ.) μετανιώνω πικρά, μετανιώνω λόγω μεγάλης απογοήτευσης από ενέργεια μου: έχω σκυλομετανιώσει που αποκάλεσα έτσι εύκολα τα όνειρα μου.

σκυλομούρης, -α, -ικο (λαϊκ.) άνθρωπος με άσχημη και αντιπαθητική όψη.

σκυλόμωτρο (το) 1. αυτός που έχει άγριο και άσχημο πρόσωπο 2. (μτφ.) άνθρωπος αδιάντροπος και χυδαίος.

σκυλοπνιγομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {σκυλοπνίγ-ηκα, -μένος} (συνήθ. για ναυτικούς) υποφέρω αντιμετωπιζοντας τις δυσκολίες των ταξιδιών στη θάλασσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθητικός.

σκυλοπνιχτής (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μτφ.) πλοίο παλιό ή κακής κατασκευής.

σκύλος (ο) (πβ. λ. σκυλί") 1. κατοικίδιο σαρκοφάγο θηλαστικό ζώο, που εμφανίζεται σε διάφορους τύπους και έχει πολλαπλή χρησιμότητα (κυνήγι, φύλαξη ανθρώπων ή ποιμνίων, καταδίωξη κακοποιών, εντοπισμό βομβών ή ναρκωτικών, συνοδία τυφλών κ.ά.): - κυνηγετικός | σαλονιού | συνοδίας ΦΡ. (α) σαν τον σκύλο με τη γάτα για τη σχέση ανθρώπων που καρβαδιάζουν συνεχώς: τρώγονται ~ (β) σκύλος που γαβγίζει δεν δαγκώνει βλ. λ. γαβγίζω (γ) και την πίτα ολόκληρη και τον σκύλο χορτάτο βλ. λ. πίτα (δ) εγώ το λέω του σκύλου μου και ο σκύλος στην ούρα του για πράξεις ή καθήκοντα που μετοβιβάζονται από τον έναν στον άλλον, με αποτέλεσμα να μην εκτελούνται ποτέ (ε) μπάτε, σκύλοι, αλέστε κι αλεστήκη μη όσσετε βλ. λ. αλέθω (στ) το φτηνό το κρέας το τρον' οι σκύλοι βλ. λ. κρέας 2. (ειδικότ.) το αρσενικό αυτού του ζώου (θηλ. σκύλα) 3. (μτφ.) άνθρωπος σκληρός και άγριος που δεν συμβιβάζεται 4. (μτφ.) αυτός που είναι ακούρατος: δουλεύει σαν ~ 5. το σκυλόμωτρο, μικρός καρναρίας.

[ETYM < μτγν. σκύ(λ)ος (όπως παραδίδεται στη «γλώσσα» του Ησυχίου σκύλλον την κύνα λέγουσιν) < αρχ. σκύλας, -ακος «μικρός σκύλος, κουτάβι» (με μεταπλασμό κατά τα ουσ. σε -ός), εκφραστ. λ. με επίθημα -αζ (πβ. βείρ-αζ, δέλο-αζ), που πιθ. συνδ. με λιθ. skalikas «κυνηγοσκύλο», καλέ «σκύλο». Σύμφωνα με άλλη πρόταση, η λ. ανήγεται σε θ. *skul-, μηδενισμ. βαθμ. του 1.Ε *(s)kyel-, αλλά τα παράγωγα αυτής της ρίζας (λ.χ. αρχ. ισλ. skval «απειραντολογία», skvala «φανάκι δυνατά») απέχουν σηματολογικώς. Κατ' άλλη άποψη, η λ. θα μπορούσε να αναχθεί στο θ. σκυ- του αρχ. σκύζω | -ομαι (βλ. λ. σκούζω) με εσφαλμ. μορφολ. χωρισμό του ρ. (δηλ. σκυ-ζω αυτός *σκύδ'ω). Τέλος, έχει προταθεί η σύνδεση με αρμ-cul «μικρός ταύρος», άποψη που παρουσιάζει σηματολ. δυσχέρειες].

σκυλοτράγουδο (το) (λαϊκ.) το σκυλάδικο (βλ. λ., σημ. 2).

σκυλοτρώγομαι ρ. αμετβ. αποθ. {σκυλοφαγώ-θηκα, -μένος} (μτφ.) βρίσκομαι σε συνεχή διαμάχη (με κάποιον). — σκυλοφάγωμα (το).

* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθητικός.

σκύλου (η) → σκύλας

σκυλόφατσα (η) (ως χαρακτηρισμός) σκυλομούρης (βλ. λ.).

σκυλόφαρο (το) [μεσν.] καθένα από τα μακρόστενα ψάρια του βυθού που μοιάζουν με καρναρία και είναι εξοπλισμένα με μυτερά δόντια που καταστρέφουν τα δίχτυα των ψαράδων.

σκυλόψυχος, -η, -ο (μτφ.) αυτός που έχει σκληρή ψυχή, χωρίς αισθήματα ΣΥΝ. σκληρός, άσπλαχνος, ανάληγτος.

σκύμνος (ο) το νεογέννητο του λιονταριού. [ETYM αρχ. λ., με επίθημα -μνος (πβ. κ. πρυ-μνός, στά-μνος, έρπυ-μνός), πράγμα που δυσχεραίνει την προφανή συσχέτιση με το αρχ. σκύλαξ (βλ. λ. σκύλος). Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. έχει προέλθει από συμφυρμό των λ. σκύλαξ και *κύμνος (< ρ. κωό, -έω «είμαι έγκυος»)].

σκύρο (το) 1. μικροσκοπικό κομμάτι πέτρας, χαλίκι 2. (συνήθ. στον πληθ.) χαλίικα που χρησιμοποιούνται για την παρασκευή σκυροδέματος ή για την επίστρωση δρόμων. [ETYM < αρχ. σκύρος (κατά τα ουδ.), τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λιθ. skiaurē «μικρή διάτρητη κύστη», αρχ. γερμ. scooga «φτυάρι», αρχ. σκανδ. skota «σφουγγαρίζω, τρίβω» κ.ά. Από το προσηγορικό σκύρος προέρχεται και το όνομα της νήσου Σκύρου].

σκυροδέμα (το) {σκυροδέματος | χωρ. πληθ.} τεχνητό δομικό υλικό, που παρασκευάζεται από χαλίικα (σκύρα), άμμο, τσιμέντο και νερό σε αναλογία που καθορίζεται από τον σκοπό της κατασκευής: ασφαλτικό - || άσπλο ~ (το απλό μπετόν) || σπλιμένο | ενισχυμένο ~ (που έχει μέσα στη μάζα του σιδερένιες ράβδους, ώστε να αντέξει στο εφελκυσμό το μπετόν αρμέ) ΣΥΝ. σκυροκονίαμα, μπετόν. [ETYM < σκύρο + δέμα (< αρχ. δέω «δένω»), απόδ. του γαλλ. béton (βλ. λ. μπετόν)].

σκυροδέτω ρ. μετβ. {σκυροδέτεια... | σκυροδέτιστα} χρησιμοποιώ σκυροδέμα στην κατασκευή δομικού έργου. — σκυροδέτηση (η). [ETYM < σκύρο + -δέτω < -δέτης (< αρχ. δέω «δένω»)].

σκυροκονίαμα (το) [1896] {σκυροκονιάματος} το σκυροδέμα (βλ. λ.). σκυροκονιαστής (ο) (λόγ.) ο μπετατζής. [ETYM < σκύρο + κονιαστής < μγν. κονιάζω (βλ. κ. κονίαμα)].

Σκυροπούλα (η) νησί των Β. Σποράδων Δ. της Σκύρου. [ETYM < Σκύρος + λεξικό επίθημα -πούλα].

Σκύρος (η) 1. το μεγαλύτερο και νοτιότερο νησί των Β. Σποράδων 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Σκυριανός (ο), Σκυριανή (η), σκυριανός, -ή, -ό. [ETYM < αρχ. Σκύρος < ουσ. σκύρος (ό) (βλ. λ. σκύρο), λόγω των κοιτασμάτων χαλίικου που υπάρχουν στο νησί].

σκυρόστρωμα (το) [1889] {σκυρόστρώματος} | -ατα, -άτων) οδόστρωμα που έχει κατασκευαστεί με σκυροδέμα.

σκυρόστρωση (η) [1888] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επίστρωση δρόμου με σκύρα.

σκυρωτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει στρωθεί με σκύρα: ~ δρόμος.

σκυτάλη (η) {δόσχρ. σκυταλών} 1. μικρή ξύλινη κυλινδρική ράβδος που χρησιμοποιείται από τους αθλητές της σκυταλοδρομίας (βλ. λ.) 2. (μτφ.) η διαδοχή στην εκτέλεση έργου ή αποστολής: παίρνω τη ~ (συνεχίζω το έργο που μου άφησε κάποιος άλλος) || παραδίδο τη ~ (αφήνω κάποιον άλλον να συνεχίσει το έργο μου). [ETYM αρχ., τεχν. όρ., με επίθημα -άλη | -άλο, χαρακτηριστικό εργαλείων, λ.χ. ρόπ-άλον, πάσσ-άλος κ.ά. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου. Αν υποθέσουμε ότι ανάγεται σε αμάρτυρο ουσ. *σκύτος, τότε ίσως συνδ. με λιθ. skütas «κομμάτι, κουρέλι», skütü «αποφλοιώνω, γδέρνω». Βλ. κ. σκύτος].

σκυταλοδρομία (η) {σκυταλοδρομών} 1. ομαδικό αγώνισμα δρόμου κατά το οποίο καθένας από τους αθλητές (τέσσερες συνήθ. στον στίβο) που αποτελούν μία ομάδα, αφού διανύσει την προβλεπόμενη απόσταση που του αντιστοιχεί, παραδίδει τη σκυτάλη στον αμέσως επόμενο συναθλητή του, μέχρις ότου ο τελευταίος κόψει το νήμα: ~ 4 γ 100 μέτρα 2. παρόμοιο αγώνισμα στην κολύμβηση. [ETYM: Απόδ. του γαλλ. course de relais].

σκύτινος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από σκύτος ΣΥΝ. πέτινος, δερμάτινος.

σκύτος (το) {σκύτ-ους | -η, -ών} (αρχαιοπρ.) το καταργασμένο δέρμα ζώου. [ETYM < αρχ. σκύτος, τεχν. όρ., < θ. sküt-, αβεβ. ενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *(s)keut- «καλύπτω, σκεπάζω», πβ. λατ. cutis «δέρμα» (> ισπ. cutis), αρχ. γερμ. hut (> γερμ. Haut «δέρμα», αγγλ. hut «καλύβω») κ.ά. Η λ. συνδ. πιβ. με τον τ. σκύλον (βλ. λ. σκυλεύω) και με το αρχ. ρ. κεύθω «κρύβω» < *(s)keu-dh-|.

σκυτοτόμος (ο) (λόγ.) αυτός που επεξεργάζεται δέρματα και κατασκευάζει δερμάτινα είδη. [ETYM αρχ. < σκύτος + -τόμος < τομή].

σκύφος (ο/το) ΑΡΧΑΙΟΛ. ποτήρι με φαρδό στόμιο. [ETYM αρχ., αγν. ετύμου, πράγμα συνηθισμένο για ονόματα δοχείων. Έχει παρατηρηθεί η ομοιότητα με τις λ. σκάφος, σκάφη, αν και οι σημ. δεν ταυτίζονται, ενώ η παρουσία φωνηεντισμού -υ- (στον τ. σκύφος) έχει αποδοθεί σε αναλογία προς τους τ. κύτος, κύπελλον, κύμ-βηή

σκυφτός, -ή, -ό αυτός που δεν έχει όρθια στάση, αλλά περπατάει, κάθεται ή στέκεται με κλίση του σώματος του προς τα εμπρός και προς τα κάτω: περπατάει ~ ΣΥΝ. σκυμμένος. — σκυφτά επίρρ.

σκύψιμο (το) {σκύψιματος} | -ατα, -άτων} η κλίση του σώματος ή του κεφαλιού προς τα εμπρός: από το ~ την πονάει η μέση της.

σκωληκας (ο) {σκωλήκων} (λόγ.) το σκουλήκι. [ETYM < αρχ. σκώληξ, -ηκος, βλ. λ. σκουλήκι].

σκωληκίαση (η) [μγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το σκουλή-κιασμα.

σκωληκικό ρ. αμετβ. [μγν.] {σκωληκιάς...} (λόγ.) σκουληκιάζω (βλ. λ.). σκωληκόβρωτος, -η, -ο (λόγ.) σκωληκοφαγώμενος (βλ. λ.). [ETYM μγν. < σκώληξ, -ηκος + -βρωτος < αρχ. βιβρώσκειο (βλ. λ. βρώσι)].

σκωληκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σκωληκοειδ-ους | -εις (ουδ. -ή)} 1. (λόγ.) αυτός που μοιάζει με σκουλήκι 2. ΙΑΤΡ. σκωληκοειδής απόφωση απόφωση του τυφλού εντέρου με σήμα σκουληκιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -εξ.

σκωληκοειδίτιδα (η) [1898] ΙΑΤΡ. φλεγμονή της σκωληκοειδούς απόφωσης, που σε οξείες μορφές της αφαιρείται με εγχείρηση: οξεία | χρόνια ~. Επίσης (λαϊκ.) σκωληκοειδίτης (ο). [ETYM Απόδ. του γαλλ. appendicite].

σκωληκοφάγος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που τρέφεται με σκουλήκια.

σκώληξ (ο) → σκουλήκι

σκώμμα (το) (λόγ.) {σκώμμα-ατος | -ατα, -άτων} λόγος περιπαικτικός, που εμπιάζει αυτόν προς τον οποίο απευθύνεται ΣΥΝ. κοροϊδία, αστε-ϊσμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. κοροϊδία. [ETYM < αρχ. σκώμμα < σκώπτω (βλ. λ.)].

σκώπτης (ο) [μγν.] {σκωπτών}, σκώπτρια (η) {σκωπτρίων} (λόγ.) πρόσωπο που συνηθίζει να λέει αστεία και να περιπαίζει τους γύρω του.

σκωπτικός, -ή, -ό [μγν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα σκώματος: ~ λόγος | κείμενο | δημοσίευμα ΣΥΝ. περιπαικτικός, κοροϊδευτικός, χλευαστικός. — σκωπτικ-ά | -ός [μγν.] επίρρ.

σκωπτικότητα (η) [1863] {χωρ. πληθ.} το πνεύμα αστεϊσμού.

σκώτω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) περιπαίζω, εμπιάζω κάποιον χρησιμοποιώντας σκώμματα. [ETYM αρχ., αγν. ετύμου. Αρχαίοι σχολιαστές, όπως ο Αθηναίος και ο Αίλιανος, συνέδεσαν τη λ. με το αρχ. σκώψι, -ωπός «κουκουβάγια», λόγω του διπεραστικού και περιπαικτικού της βλέμματος. Η σημα-σιολ. απόσταση δεν επιτρέπει τη σύνδεση με τα ρ. σκάτω και σκέπτομαι].

σκωρία (η) (λόγ.) η σκουριά. [ETYM ο,ρχ., βλ. λ. σκουριά].

σκωρίαση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. το σκουρίασμα, η οξείδωση 2. γενική ονομασία για διάφορες ασθένειες των φυτών ορειλόμενες σε μύκητες ΣΥΝ. σκουριά. [ETYM Απόδ. του αγγλ. rusting].

σκωριολήκτας (ο) {σκωριοληκτών} παρασιτικός μύκητας που προκαλεί στα φυτά τη σκωρίαση.

ΣΚΩΤΙ (ΤΟ) → ΣΥΚΥΤΙ

Σκωτία (η) (αγγλ. Scotland) γεωγραφική και πολιτική διαίρεση του Ηνωμένου Βασιλείου, που καταλαμβάνει το βορειότερο τμήμα του νησιού της Μ. Βρετανίας, με πρωτεύουσα το Εδιμβούργο. — Σκώτος κ. Σκωτσέζος (ο) (βλ. λ.), Σκωτσέζα (η), σκωτσέζικος, -η, -ο (βλ. λ.). [ETYM < λατ. Scotia < Scotti «Σκώτοι», ονομασία των λαών κελτ. καταγωγής που κατοικούσαν στην περιοχή. Δεν έχει διατυπωθεί αξιόπιστη υπόθεση σχετικά με την ετυμ. του ονόματος, αν και ορισμένοι το συνδέουν με την αρχ. ουαλ. λ. ysghru «κόβω, χαράσσω», με αναφορά στη συνήθεια των Σκώτων να χαράσσουν στο σώμα τους εντομές και τατουάζ].

σκωτσέζικος, -η, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Σκωτία και τους Σκωτσέζους: ~ ουσία | γκάνατα | γλώσσα | ταγγουιά' ΦΡ. (α) σκω-τσέζικη φούστα (ι) το κιλτ (ιι) φούστα με πιέτες, κυρ. μάλλινη, με πολύχρωμα καρό (β) σκωτσέζικο ντους (ι) (κυριολ.) ντους με εναλλαγή ζεστού και κρύου νερού (ii) (μτφ.) η απότομη μεταβολή από ευχάριστη σε δυσάρεστη κατάσταση.

Σκωτσέζος (ο), Σκωτσέζα (η) 1. αυτός που κατάγεται από τη Σκωτία 2. (μετωνυμ. μόνο στο αρσ.) άνθρωπος υπερβολικά ταγγουίνης. [ETYM Μεταφορά του ιταλ. scozzese, πβ. κ. Εγγλέζος].

σκώψ (ο) {σκωπόξ} (λόγ.) ο γκιόννης (βλ. λ.). [ETYM αρχ. < *σκώψ-, πιβ. εκτεταμ.-ετεραιομ. βαθμ. ρίζας που απαντά στο ρ. σκέπτομαι (βλ. λ.), με αναφορά στο διαπεραστικό, στοχαστικό βλέμμα της κουκουβάγιας. Αυτό το χαρακτηριστικό έχει οδηγήσει ορισμένους μελετητές στην υποθ. ότι το ρ. σκώπτο (βλ. λ.) αποτελεί μετονοματικό παράγωγο του ον. σκώψ].

σλαβικός (ο) [1879] 1. το σύνολο των Σλάβων 2. ιδεολογική τάση που έλαβε και τη μορφή πολιτικής κίνησης για την ένωση των Σλάβων σε ισχυρή ομοσπονδία με βάση την κοινή ιστορική και πολιτισμική τους κληρονομιά (βλ. λ. πανσλαβισμός). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. slavisme].

σλαβοκρατία (η) [1877] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση της σλαβικής φυλής. σλα βόλο γα (η) {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των σλαβικών γλωσσών και της ιστορίας των σλαβικών λαών. — σλαβολόγος (ο/η) [1885].

Σλαβονία (η) περιοχή της Α. Κροατίας. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. Slavonie (βλ. λ. Σλάβος, Σλοβενία)].

σλαβονικός, -ή, -ό [1830] κ. σλαβόνικος, -η, -ο 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τη σλαβονική γλώσσα (β) σλαβονική γλώσσα η λόγια σλαβική γλώσσα που βασίστηκε στην αρχαία Σλαβική και η οποία χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως θρησκευτική και στη συνέχεια ως λογοτεχνική γλώσσα, εμφανίζοντας παράλλαγές ανάλογα με την περιοχή στην οποία χρησιμοποιήθηκε (ρωσική | βουλγαρική | σερβική Σλαβονική) 2. Σλαβονική (η) κ. Σλαβονικά (τα) η σλαβονική γλώσσα (βλ. σημ. 1).

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. slavonie < Slavonie (βλ. λ. Σλάβος, Σλοβενία)].

Σλάβος (ο), Σλάβο (η) καθένα από τα μέλη των σλαβόφωνων λαών της Α. και Κ. Ευρώπης (Ρώσων, Πολωνών, Τσέχων, Σλοβάκων, Σέρβων κ.ά.). — σλαβικός, -ή, -ό [1845] κ. (καθημ.) σλαβικός, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. δούλος. [ETYM μεσν. < σλαβ. slověnīm (πλήθ. του slověne), αβεβ. ετύμου. Ορισμένοι πιστεύουν ότι η ρίζα της σλαβ. λ. σημαίνει «ρεφύμιο ποταμίου» (βλ. κ. Σλοβενία), ενώ άλλοι τη συνδέουν με τη λ. slava «δόξα» ή με το ρωσ. slovo «λόγος» (οπότε Σλάβοι ονομάζονταν αυτοί που χρησιμοποιούσαν κατανοητή γλώσσα). Η παλαιότερ. αναγωγή στη λατ. λ.

slavus «σκλάβος», επειδή οι σλαβικοί πληθυσμοί πωλούνταν συχνά ως δούλοι κατά τον Μεσαίωνα, δεν θεωρείται πιθανή: οι αποδείξεις δείχνουν ότι ο σχηματισμός ήταν μάλλον αντίστροφος (βλ. λ. σκλάβος)].

Σλάβος ή Σλαύος; Παλαιότερα έγραφαν τη λέξη με -αν- (Σλαύος, σλαβικός κλπ.), πιστεύοντας ότι η γραφή με -αν- είναι λογιότερη (της καθαρεύουσας)! Όποια κι αν είναι η ετυμολογία της λέξης (από σλαβ. sloněnim ή από slava ή από slono), το -ν- της Σλαβικής αποδίδεται κανονικά με -β- (Σλάβος, σλαβικός)

σλαβόφιλος, -η, -ο [1878] 1. αυτός που έχει φιλική διάθεση προς τους Σλάβους: ~ πολιτική | σχέδιο 2. σλαβόφιλοι (οι) οι Ρώσοι διανοούμενοι του 19ου αι., που αντιτάχθηκαν στους φιλοδοξικούς. — σλαβοφιλία (η) [1878].

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Slavophile (νόθο συνθ.) < slavo- (βλ. λ. Σλάβος) + -phile < φίλος].

σλαβόφωνος, -η, -ο → -φώνος
σλάνι(ς) (το) {άκλ.} ελλην. διαφάνεια: φωτογραφική διαφάνεια που περιβάλλεται από μικρό πλαίσιο και προβάλλεται από ειδική μηχανή προβολής.

[ETYM. < αγγλ. slide < p. slide «γλιστρώ», οπότε το ουσ. θα αναφερόταν στη λεία επιφάνεια των διαφανειών].

σλάλομ (το) {άκλ.} 1. κάθοδος σε χιονισμένο δρόμο, σε ειδική πίστα μεγάλης κλίσεως με υποχρεωτικά περάσματα από δύσκολα σημεία, που ορίζονται από κωνοειδή και λεπτούς πασσάλους και απαιτούν πολλούς ελιγμούς 2. (α) κατάβαση με κανό (βλ.λ.) σε ποτάμι (β) σειρά ελιγμών επιδεξιότητας στο θαλάσσιο σκι.

[ETYM. < αγγλ. slalom < νορβ. slålåm < sla(d) «επικλινής» + låm «έχνος, τροχιά»].

σλάνγκ (η/το) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. τρόπος χρήσεως της γλώσσας, που σκόπιμα αποκλίνει έντονα από την επίσημη γλώσσα (νόρμα) στο λεξιλόγιο και στη σύνταξη, περιλαμβάνοντας αρκετές λέξεις που θεωρούνται αταίριαστες στον κοινωνικά προσεγμένο λόγο (μη ευγενικές): έχει ως χαρακτηριστικά του την ελλειπτικότητα, τις μεταφορές, το σκωπικό ύφος κ.ά. και ανήκει στις λεγόμενες «συνθηματικές» χρήσεις της γλώσσας (μάγκικη γλώσσα, αργκό). ΣΧΟΛΙΟ λ. αργκό.

[ETYM. < αγγλ. slang, αγν. ετύμου].

Σ.Λ.Ε. (το) Συμβούλιο Λαϊκής Επιμόρφωσης.

σλέπι (το) {αρχ. γεν.} φορητό ποταμόπλοιο που χρησιμοποιείται κυρ. στον Δούναβη.

[ETYM. < ρουμ. clesp < γερμ. Schleppe «ρουμουλκό, τρακτέρ» (< p. schleppen «τραβώ, σύρω»)].

σλιπ (το) {άκλ.} εφαρμοστέο εσώρουχο (συνήθ. ανδρικό) μικρών διαστάσεων. — (υποκ.) σλιπάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. εσώρουχο. [ETYM. < αγγλ. slip < p. slip «γλιστρώ, περνώ αθόρυβα» (εξαιτίας του ότι τα εσώρουχα γλιστρούν εύκολα και απαλά στο σώμα)].

σλίπινγκ-μπαγκ (το) {άκλ.} ο υπνόσακος (βλ.λ.).

[ETYM. < αγγλ. sleeping-bag].

Σλοβακία (η) (σλοβ. Slovenská Republika = Δημοκρατία της Σλοβακίας) κράτος της Κ. Ευρώπης, που περιλαμβάνει το Α. από τα δύο τμήματα στα οποία διασπάστηκε η πρώην Τσεχοσλοβακία, με πρωτεύουσα τη Μπρατισλάβα, επίσημη γλώσσα τη Σλοβακική και νόμισμα τη σλοβακική κορόνα. — Σλοβάκος (ο), Σλοβάκα (η), σλοβακικός, -η, -ο κ. (καθημ.) σλοβακικός, -η, -ο, Σλοβακικά κ. (καθημ.) Σλοβακικά (τα).

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Slovakia < σλοβ. slovák < αρχ. σλαβ. *slověnin «Σλάβος» (βλ. λ. Σλάβος)].

Σλοβενία (η) (σλοβ. Republika Slovenija = Δημοκρατία της Σλοβενίας) κράτος της ΝΑ. Ευρώπης, που προήλθε από τη διάσπαση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, με πρωτεύουσα τη Λιουμπλιάνα, επίσημη γλώσσα τη Σλοβενική και νόμισμα το τόλαρ. — Σλοβένος (ο), Σλοβένα (η), Σλοβένικα κ. (καθημ.) Σλοβένικα (τα), σλοβένικος, -η, -ο κ. (καθημ.) σλοβένικος, -η, -ο.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Slovenia < σλοβ. Slovenija < Slovēnc «Σλοβένος» (αρχική σημ. «Σλάβος») < αρχ. σλαβ. *slověnin «Σλάβος» (βλ. λ. Σλάβος)].

σλόγκαν (το) {άκλ.} ελλην. σύνθημα: σύντομη και εντυπωσιακή συνθηματική φράση, που χρησιμοποιείται στην πολιτική προπαγάνδα ή στα διαφημιστικά μηνύματα: μιλάμε με ~ || ένα αντιρατσιστικό ~ || ένα γνωστό διαφημιστικό ~ είναι το «σημασία στη λεπτομέρεια».

[ETYM. < αγγλ. slogan < παλαιότ. slogom < κελτ. (της Σκωτίας) sluagh-ghaiim «κραυγή του στρατού» < sluagh «στρατός» + ghaiim «κραυγή»].

Σ.Μ.Α. (η) Σχολή Μηχανικών Αεροπορίας. σμάλτο (το) 1. γυάλινο επίχρισμα διάφορων αποχρώσεων, που χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση ή την προστασία αντικειμένων από πύλο, πορσελάνη ή μέταλλο: έφυγε | τριφτηκε το - ΣΥΝ. εφυσάλωμα 2. (συνεκδ.) το αντικείμενο που έχει διακοσμηθεί με το παραπάνω υλικό 3. το λευκό εξωτερικό κάλυμμα των δοντιών ΣΥΝ. αδαμαντίνη.

[ETYM. < ιταλ. smalto < φρανκον. smalt < αρχ. γερμ. smelzan «λειώνω (μέταλλα), διαλύω» (> αγγλ. smelt)].

σμάλτωνο ρ. μετβ. {σμάλτω-σα, -θηκα, -μένος} επιχρίω επιφάνεια (μεταλλική ή κεραμική) με σμάλτο, με ειδική διαδικασία ΣΥΝ. (λόγ.) εφυσάλω. — σμάλτωμα (το) κ. σμάλτωση (η).

Σμαράνδα (η) γυναικείο όνομα. Επίσης Σμαραγδή.

[ETYM. < σμαράγδι (βλ.λ.)].

σμαραγδένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που είναι φτιαγμένος ή στολισμένος με σμαράγδια: ~ δαχτυλίδι 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει το βαθύπρασινό χρώμα του σμαραγδιού: - θάλασσα. Επίσης σμαράνδιος.

-η, -ο [μτγν.]. σμαραγδής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το βαθύπρασινό χρώμα του σμαραγδιού 2. σμαραγδί (το) το ίδιο το βαθύπρασινό χρώμα του σμαραγδιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. χρώμα.

σμαράγδι (το) (σμαραγδ-ιού | -ιών) διαφανής πολύτιμος λίθος με βαθύ πράσινο χρώμα, που χρησιμοποιείται σε κοσμήματα ή για τον στολισμό άλλων πολύτιμων αντικειμένων (εκκλησιαστικών σκευών κ.ά.).

[ETYM. < μτγν. σμαράγδιον, υποκ. του αρχ. σμάρραδος, πηθ. < σανσκρ. parakātam | marakātam (όπως επιμαρτυρείται από το μτγν. μάρραδος). Φαίνεται πως και οι τ. της Σανσκριτικής έχουν σημ. προέλ., πβ. εβρ. bāraqet, ακκαδ. barraqtu (ίσως από αρχική σημ. ρίζα brq «λάμπω, γυαλίζω»)].

σμαρανδίτης (ο) [μτγν.] {σμαραγδιτών} ινώδες ορυκτό πράσινου χρώματος.

σμαραγδοειδής, -ής, -ές {σμαραγδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σμαράγδι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σμαραγδόχρος, -ους, -ουν [1887] (λόγ.) {σμαραγδόχρ-οες (ουδ. -οα), -όων} αυτός που έχει το βαθύπρασινό χρώμα του σμαραγδιού. [ETYM. < σμάρραδος (βλ. λ. σμαράγδι) + -χρος < αρχ. χρωός «δέρμα, επιδερμίδα» (βλ. λ. χρώμα)].

σμάρι (το) {δύσγρ. σμαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. σμήνος εντόμων, συνήθ. μελισσών 2. (μτφ.) μεγάλο πλήθος: ένα ~ παιδιά | πουλιά πρόβαλε μπροστά μας.

[ETYM. μεσν. < *έ-σμάρι-ον (με σίγηση του αρκτικού άτονου ε-), υποκ. του αρχ. σμάρς (βλ.λ.)].

σμεουριά (η) (λαϊκ.) φυτό συγγενές προς τη βατομουριά. σμεούρο (το) (λαϊκ.) ο καρπός της σμεουριάς. [ETYM. Πηθ. < μούρο (λόγος της ομοιότητας των καρπών), με ανάπτυξη σ- προθεμ. (πβ. κ. διαλεκτ. τ. σμούρο)].

σμέρνα (η) {σμερνών} ψάρι που μοιάζει με χέλι, με μακρόστενο γλοιώδες, χωρίς λείπια σώμα, σκούρο καφετί χρώμα, που αβθώνει στις θερμές θάλασσες, αναζητεί την τροφή του κρυμμένο σε σχισμές βράχων και σπηλιές και γίνεται ιδιαίτερα επικίνδυνο αν προκληθεί ψαρεύεται για την εύγευστη άρκα του: αλλιώς σμέρνα. [ETYM. < μεσν. σμέρινα (με συγκοπή του ενδοσυμφωνικού -i-) < αρχ. (σ)μύρινα (βλ. λ. μύρινα)].

σμερτιά κ. σμυρτιά (η) (διαλεκτ.) το φυτό μωρίστια, η μυρτιά.

Σ.ΜΕΤ.Χ.Α. (το) Συμβούλιο Μετόχων Χρηματιστηρίου Αθηνών.

σμήγμα (το) {σμήγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. λιπόδες και παχύρρευστο έκκριμα των δερματικών αδένων (λ.χ. στο μέτωπο), που κρατά μαλακό και ελαστικό το δέρμα 2. το σμήμα (βλ.λ.). [ETYM. < αρχ. σμήγμα, αρχική σημ. «σμήμα», < σμήγω «πλένω (με καθαριστικό διάλυμα, σαπουνί), καθαρίζω, σαπουνίζω», επεκτεταμ. τ. του ρ. σμώ (-ήω) (ίδια σημ.), με νεοστωτ. επίθημα -χω (πβ. κ. τρώ-χω, ψή-χω). Το αρχ. σμώ (-ήω) είναι αβιβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το σπάνιο αρχ. σμώχω «τριβώ» και με το αρχ. σμώδις «μόλωση», πρήξιμο». Ορισμένοι σφευγγίζω», πβ. αρχ. γερμ. smilzan «γυμνώ - αλείφω» (> γερμ. schmelzen «κρήνω, πετώ»), αρχ. αγγλ. smitte «κηλίδω», μεσ. άνω γερμ. smitze κ.ά.].

σμηγματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σμήγμα: ~ πάθηση.

σμηγματογόνος, -ος, -ο [1887] αυτός που εκκρίνει σμήγμα: ~ αδένες.

σμηγματόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την αυξημένη (λιπαρή ~) ή μειωμένη (ξηρή ~) έκκριση σμήγματος λόγω δυσλειτουργίας των σμηγματογόνων δερματικών αδένων. — σμηγματορροικός, -ή, -ό.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. seborthoea (νόθο συνθ.) < sebo- (< λατ. sebum «σμήγμα, στέαρ») + -orthoea (< -ρροία (< ρέω)].

σμηκτικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει καθαριστική δύναμη: ~ φάρμακα 2. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. ενδιάμεση κατάσταση της ύλης, που βρίσκεται ανάμεσα στη στερεά και την υγρή της μορφή: ~ κατάσταση || ~ σώμα. [ETYM. μτγν. < σμήκτης «αυτός που καθαρίζει τριβοντας» < αρχ. σμη-γωφλ. λ. σμήγμα)].

σμήμα (το) {σμήμα-τος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε χρησιμεύει ως καθαριστικό, σαπουνί. [ETYM. < αρχ. σμήμα < σμώ (-ήω), βλ. κ. σμήγμα].

σμηναγός (ο) αξιωματικός της Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.). [ETYM. < σμήνος + -αγός < άγω, πβ. κ. λοχ-αγός].

σμηναρχία (η) {σμηναρχιών} μονάδα της Πολεμικής Αεροπορίας, που αντιστοιχεί με το σύνταγμα του Στρατού Ξηράς.

σμηναρχος (ο) {σμηναρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός της Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.). [ETYM. < σμήνος + -άρχος < αρχώ].

σμηνίας (ο) {σμηνιών} υπαξιωματικός της Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.). [ETYM. < σμήνος + παραγ. επίθημα -ιας, πβ. κ. λοχ-ιας].

σμηνίτης (ο) {σμηνιτών} το κατώτερο στην ιεραρχία στέλεχος της Πολεμικής Αεροπορίας. [ETYM. < σμήνος + παραγ. επίθημα -ιτης, πβ. κ. οπλ-ιτης].

σμήνος (το) {σμήν-ους | -η, -όν} 1. πυκνή ομάδα ιπτάμενων εντόμων ή πουλιών σε κίνηση: ~ χελιδονιών | ακριδών ΣΥΝ. πλήθος 2. (μτφ.) ομάδα αεροπλάνων υπό ενιαία διοίκηση: ~ καταδιωκτικών | μαχητικών αεροσκαφών 3. ΑΣΤΡΟΝ. αστρικό σμήνος φυσική ομάδα αστέρων που συνδέονται μεταξύ τους με ελκτικές δυνάμεις: ο αριθμός των αστέρων μπορεί να είναι από δεκάδες έως εκατοντάδες χιλιάδες. [ETYM. < αρχ. σμήνος | σμάνος (δωρ.), με επίθημα -νος (πβ. κ. εθ-νος), αγν. ετύμου].

σημνοσεισμοί (οι) ΓΕΩΛ. πλήθος σεισμών διαφόρων εντάσεων, μεταξύ των οποίων δεν είναι δυνατή η διάκριση του κύριου σεισμού.

σημνοσυργία (η) {σημνοσυργίων} μετανάστευση τμήματος των μελισσών μιας κυψέλης για τη δημιουργία νέας. [ETYM₁ μτγ. < σημνοσυργός < σημνος + -συργός (< έργον)].

σιμινάδι (το) (σιμινάδ-ιού | -ιών) **1.** μείγμα σιταριού με κριθάρι ή σικάλη **2.** (συνεκδ.) το αλεύρι που παράγεται από το παραπάνω μείγμα. [ETYM₁ < σημγός (βλ.λ.) + παραγ. -πίθημα -άδι, πβ. κ. υφ-άδι, μοιράδι].

σιμυγός (ο) το σιμινάδι (βλ.λ.). [ETYM₁ < αρχ. σιμυγής (βλ.λ.), με σίγηση του άτονου [i] έπειτα από σ-(πβ. κ. σιτάρι - σιτάρι) και μεταπλασμο κατά τα επίθ. σε -ος/].

σιμύο ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έσιμια, σιμύηκα, σιμυμένος} ♦ (αμετβ.) (εκφραστ.) **1.** συναντούμαι (με κάποιον): *είχαμε να σιμύζουμε όλοι μαζί δύο χρόνια*- Φρ. **βοννό** με **βοννό** δεν **σιμύει** βλ. λ. **βοννό 2.** (ειδικότερ.) δημιουργώ ερωτική σχέση (με κάποιον) **3.** ενώνομαι, συμπίπτω στο ίδιο σημείο: *εδώ σιμύουν η θάλασσα και η στεριά* || *στο νέο κόμμα σιμύει το παλιό με το καινούργιο* ♦ **4.** (μετβ.) ενώνω, φέρνω κοντά: *προσπάθησαν να τους σιμύζουν ξανά, αλλά μάταια.* — σιμύζιο (το) κ. (λαϊκ.) σιμύη (η).

[ETYM₁ μεσν. < μέλλ. σιμίζω (κατά το σχήμα θήω - θίζω) < αρχ. μέλλ. συμμειζώ (με σίγηση του άτονου [i] έπειτα από σ-, πβ. κ. σιτάρι - σιτάρι) του ρ. σιμμ(ε)ίηνμι «ναμειγνύω, συνενώνω» (βλ. κ. σιμμυγής). Κατ' άλλα άποψη, σιμύο < αρχ. μίσιγο, με αντιμετάθεση (βλ. λ. μειγνύω)].

σιμίκρυνση (η) [1879] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** αναπαράσταση ή αναπαραγωγή πρωτοτύπου με τεχνικές μεθόδους σε μικρότερες διαστάσεις, που διατηρεί αναλλοίωτες τις αρχικές του αναλογίες: ~ *φωτογραφίας* | *βιβλίου* || *φωτοτυπική* - || η *απεικόνιση περιοχής στον χάρτη* σε ~ || ~ σε *κλίμακα 1/1000* (= ένα προς χίλια) ANT. *μεγέθυνση 2.* (γενικά) η μείωση του μεγέθους. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. raccourcissement].

σιμίκρυντικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται με τη σιμίκρυνση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*.

σιμικρύνω ρ. μετβ. {σιμικρυν-, -θηκα} κάνω σιμίκρυνση (βλ.λ.): *-μα, σελίδα στο φωτοτυπείο* ANT. *μεγεθύνω*. [ETYM₁ μτγν. < αρχ. σιμικρός (βλ. λ. μικρός)].

σιμιάς (η) (λόγ.) {σιμί-ακος, -ακα | -ακες, -άκων} αυτοφυές, πολυετές, ποώδες και αναρριχώμενο φυτό.

[ETYM₁ < αρχ. σιμιάς, -ακος, με παραγ. επίθημα -αξ, χαρακτηριστικό λ. που δηλώνουν φυτά (πβ. κ. δόν-αξ), αγν. ετύμου].

σιμιλάρι (το) (σιμιλάρι-ιού | -ιών) (λαϊκ.) η σμιλή (βλ.λ.).

[ETYM₁ < μτγν. σμιλάριον, υποκ. του αρχ. σμιλή (βλ.λ.)].

σιμιλευμα (το) [αρχ.] {σιμιλευμ-ατος | -ατα, -άτων} καθέτι που κατασκευάζεται και λαξεύεται με τη σμιλή.

σιμιλευτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σμιλευθεί ΣΥΝ. *λαξευτός, σκαλιστός, γλυπτός*.

σιμιλεύο ρ. μετβ. {σιμιλευ-σα (κ. λαϊκ. -εψα), -θηκα, -μένος} **1.** σκαλίζω με σμιλή: ο *γλύπτης σμιλεύει το μάρμαρο* || (μτφ.) *οι βράχοι τους οποίους είχε σμιλέψει το κύμα ΣΥΝ. λαξεύω 2.* (μτφ.) επεξεργάζομαι με επιμέλεια: *οι σίγιοι που σμιλέψε ο ποιητής* || *ποίημα σμιλεμένο από την πένα ενός μεγάλου δημιουργού.* — **σιμιλευση** (η) [μτγν.]. [ETYM₁ μτγν. < αρχ. σμιλή (βλ.λ.)].

σιμιλή (η) {δύσchr. σμιλών} κοπτικό χαλύβδινο εργαλείο με αιχμηρή λάμα στο ένα άκρο, που χρησιμοποιείται στην κατεργασία μαρμάρου ή πέτρας ΣΥΝ. *καλέμι, σκαρπέλο, κοπίδι*.

[ETYM₁ αρχ. λ. με επίθημα -λή (-λάϊ, χαρακτηριστικό λέξεων που δηλώνουν εργαλεία (πβ. κ. μήλη) ή όργανα (πβ. κ. χηλή). Η λ. συνδ. με I.E. όρους, οι οποίοι προσδιορίζουν τον ξυλοουργό και τον σιδηρουργό, λ.χ. αρχ. αγγλ. smid (> αγγλ. smith «σιδηρουργός»), αρχ. γερμ. smid (> γερμ. Schmied). Δυσχερμηνευτο παρμένει το μακρό -I- του ουσ. σμιλή και δεν φαίνεται πθ. η φωνηεντική εναλλαγή *smei | *smi-. Κατά μία άποψη, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η λ. σμιλή παρουσιάζει επίθημα -Τλη | -Ιλο (και όχι -λη)].

σιμυτός, -ής, -ό (συνήθ.) για τα φρούδια ενωμένος. — σιμυτά επίρρ.

σιμυτοφρούδις, -α, -ικό αυτός που έχει φρούδια ενωμένα πάνω από τημύτη του.

σμόκιν (το) {άκλ.} επίσημο ανδρικό ένδυμα μαύρου χρώματος, λιγότερο επίσημο από το φράκο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*. [ETYM₁ < αγγλ. smoking (< ρ. smoke «καπνίζω»), που αποσπάστηκε από τη φρ. smoking-jacket, αρχική σημ. «σακάκι που φορούσαν για το κάπνισμα μετά το δείπνο»]. Σμόλικας (ο) όρος της Ηπειρού στον νομό Ιωαννίνων.

[ETYM₁ < σλαβ. Smola «φρήτινη» ή < σλαβ. Smolnika «αργιλόχωμα»]. **σμπαραλία** (τα) **1.** (για πράγματα) κομμάτια και θρύμαλα, συντριμμία: *Το αυτοκίνητο έγινε ~ από τη σύγκρουση 2.* (μτφ. για πρόσωπα) για πλήρη διατάραξη της κανονικής λειτουργίας του οργανισμού, *χάλια: η γρίπη με έκανε ~* || *τα νεύρα μου έχουν γίνει ~ 3.* (για σχέσεις | καταστάσεις) για ολοκληρωτική διάλυση: *μάλωσα με και γίναμα ~*. ΠΤΥΜ < ιταλ. sbaraglio «κατατροπή, διάλυση» < sbaragliare < προβηγκ. baralhar «αναστατώνω, ταραξώω»]. **σμπαραλιάζω** ρ. μετβ. {σμπαραλιάσ-, -ηκα, -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) σμπαραλία, *διάλυω εντελώς: ~ το αυτοκίνητο μου* | *τη ζωή μου* | *τα νεύρα μου.* — **σμπαραλιάσμα** (το). **σμπάρος** (ο) πυροβολισμός, ο ήχος από την εκτυρωσκήρηση όπλου-Φρ. μ' *έναν σμπάρο* *δύο τρυγόνια* για ενέργεια που αποφέρει διπλό όφελος. [ETYM₁ < βεν. sbaro «θόρυβος, κρότος - εμπόδιο» < λατ. barra «μπαρά»].

σμπίρος (ο) **1.** αστυνομικός υπάλληλος **2.** (μτφ.-κακός.) πρόσωπο που

εκτελεί εντολές άλλου, συνήθ. εις βάρος τρίτων. [ETYM₁ < ιταλ. sbirro «αστυνομικός» (περφρονητικά), αντιδάν., < μτγν. λατ. birrus «ερυθροπόδι μανδύας που φορούσαν οι αστυνομικοί» < αρχ. πυρρός (βλ.λ.)].

Σ.Μ.Υ.Ν. (η) Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών Ναυτικού.

σμπυρινιάς (ο) {σμπυρινιάδες} ο σμπυριεργάτης.

σμπυρίλι (το) {σμπυρίλι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η σμπύριδα. [ETYM₁ Αντιδάν., < ιταλ. smeriglio < λατ. *smirilium | *smyridium, υποκ. του smyris < μτγν. σμύρις, -ιδος (βλ.λ.)].

σμπύριδα (η) {σμπυρίδων} ορυκτό οξείδιο του αργιλίου, μαύρου ή γκριζού χρώματος, μεγάλης σκληρότητας, που χρησιμοποιείται σε σκόνη για τη λείανση μαρμάρων ή μετάλλων, καθώς και στην κατασκευή σμπυριδόχαρτου, σμπυριδόπανων και σμπυριδοτροχών. [ETYM₁ < μτγν. σμύρις, -ιδος, αγν. ετύμου. Η παραδοσιακή σύνδεση με το αρχ. μύρον (βλ.λ.) και με γερμ. λ. (πβ. αρχ. γερμ. smero > γερμ. Schmer «άιπος, πάχος», αρχ. ιφλ. smi(u)r «μεδούλι, μυελός» κ.ά.) δεν ικανοποιεί ούτε ως προς τη μορφή ούτε ως προς τη σημ., ενώ το ίδιο ισχύει και για την επιχειρηθείσα αναγωγή στο ρ. σμώ (-ήω) (βλ. λ. *σμήγμα*). Έχει ακόμη διατυπωθεί η πρόταση περί σημ.τ. δανείου].

σμπυριδεργάτης (ο) {σμπυριδεργάτων} εργάτης που ασχολείται με την εξόρυξη σμπυριάς ΣΥΝ. *σμπυριδωρύχος, σμπυρινιάς*.

σμπυριδόπανο (το) ύφασμα πάνω στο οποίο έχουν κολληθεί λεπτοί κόκκοι σμπυριάς ή άλλων υλικών, που χρησιμοποιείται για τη λείανση μεταλλικών επιφανειών.

σμπυριδόσκονη (η) [1897] [χωρ. γεν. πληθ.] σκόνη από ψήγματα σμπυριάς.

σμπυριδοτροχός (ο) [1896] κυλινδρικός ή κωνικός δίσκος φτιαγμένος από κόκκους πολύ σκληρών υλικών, που χρησιμοποιείται για τον τεμαχισμό, τη λείανση, το ακόνισμα κ.λπ. μετάλλων, ξύλων, πολυτιμων λίθων κ.α.

σμπυριδόχαρτο (το) [1898] φύλλο χαρτιού, του οποίου η επιφάνεια καλύπτεται με κόκκους σμπυριάς, χρησιμοποιείται για τη λείανση σκληρών μεταλλικών επιφανειών, την προετοιμασία μεταλλικής επιφάνειας για βαφή κ.λπ. (πβ. λ. *γυαλόχαρτο*).

σμπυριδώνω ρ. μετβ. [1876] {σμπυριδών-, -θηκα, -μένος} καλύπτω (επιφάνεια) με σμπύριδα.

σμπυριδωρύχειο (το) [1897] ορυχείο εξορύξεως σμπυριάς.

σμπυριδωρύχος (ο) ο εργάτης σμπυριδωρύχειου.

σμπύρινα (η) {σμπυρινών} **1.** μικρό αγκαθαυτό δέντρο, το οποίο εκκρίνει αρωματικό ρετσίνι **2.** (συνεκδ.) το αρωματικό ρετσίνι που παράγεται από το παραπάνω φυτό και αποτέλεσε το περιφημο μύρο, το οποίο, σύμφωνα με την Κ.Δ., προσφέρθηκε στον νεογέννητο Χριστό και σημερ. χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη φαρμακευτική **3.** το ψάρι σμύρινα. [ETYM₁ αρχ. < μύρινα «αρωματικό φυτό» (σημ.τ. προελ., πβ. εβρ. mor, αραμ. murra, χανσιν. miura, ουγκαριτ. mir, που αναγοται σε ρίζα mir «δύσοσμία») με την επίδρ. του τοπωνυμίου Σμύρινη, όπως διαφαίνεται στη φρ. *μύρινα Σμυρναία*. Κατ' άλλη άποψη, *σμπύρινα* < *(σ)μύριριν-ά (με αρχαϊκή συγκοπή του -ι-) < μύρινα, ενώ η παρουσία του σ- κατά το σχ' ήμα *σμικρός* - *μικρός*].

σμπυρναϊκός, -ή, -ο **1.** αυτός που έχει σχέση με τη Σμύρινη ή προέρχεται από εκεί: *σουσζουκάκια ~* || ~ *τραγουδία 2.* *σμπυρναϊκο* (το) το αστικό λαϊκό τραγούδι των Ελλήνων της Σμύρνης, κυρ. μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή: *μια ραδιοφωνική εκπομπή αφιερωμένη στο ~*. Επίσης *σμπυρναϊκός*, -ή, -ό [μτγν.] κ. *σμπυρναϊκός*, -ή, -ο.

Σμύρινη (η) πόλη της Δ. Μικράς Ασίας, στην οποία ήκμασε μέχρι την καταστροφή του 1922 ένα πολύ ζωντανό κομμάτι του ελληνισμού: ~, η *χλιοτραγουδιμένη νύφη της Ιωνίας*. — Σμυρναϊός [αρχ.] κ. (λαϊκ.) Σμυρναϊός (ο), Σμυρναϊός κ. (λαϊκ.) Σμυρναϊός (η). [ETYM₁ αρχ., αγν. ετύμου. Το τουρκ. όν. Izmir ανάγεται στο αρχ. Σμύρινη].

σμπυρναϊκός, -ή, -ο → σμπυρναϊκός

σμπυρτιά (η) σμυρτιά (βλ.λ.).

σνακ (το) {άκλ.} **1.** μικρή ποσότητα φαγητού που τρώγεται ανάμεσα στα σταθερά γεύματα **2.** τα συνδυαστικά ποτών. [ETYM₁ < αγγλ. snack < μέσ. αγγλ. snaken «δαγκώνω, τσιμπολογώ»].

σνακμπάρ κ. **σνακ-μπάρ** (το) {άκλ.} κατάστημα στο οποίο σερβίρονται σνακ. [ETYM₁ < αγγλ. snack bar].

σναπς (το) {άκλ.} αλκοολούχο ποτό που πίνεται με πάγο ή σε σφηνάκι και έχει γεύση φρούτων.

[ETYM₁ < γερμ. Schnaps < κάτω γερμ. snappen «προσπαθώ να δαγκώσω, αρπάζω»].

Σ.Ν.Δ. (η) Σχολή Ναυτικών Δοκίμων.

σνίτσελ (το) {άκλ.} μοσχαρήσιο κρέας σε λεπτές φέτες που τηγανίζονται, αφού προηγουμένως βουτηγθούν σε αβγό και φρυγανιά: *βιε-νέζικο ~*.

[ETYM₁ < γερμ. Schnitzel, υποκ. του μέσ. γερμ. sniz «κομμάτι, φέτα», που συνδ. με αρχ. snldan «κόβω» (> γερμ. schneiden)]. **σνιφ** (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει κάποιος όταν ρουφάει τη μύτη του ή/και όταν κλαίει: *συχνό στα κόμικς*. [ETYM₁ < αγγλ. sniff, ηχομιμητ. λ.].

σνιφάρω ρ. μετβ. {σνιφάρωσα} (αργκό) εισπνέω (ναρκωτική ουσία) από τη μύτη: ~ *κοκαΐνη*. — **σνιφάρωμα** (το). [ETYM₁ < αγγλ. sniff (+ κατάλ. -άρω) < μέσ. αγγλ. sniffen «εισπνέω»].

σνομπ επίθ. (άκλ.) (για πρόσ.) αυτός που είναι ματαιόδοξος, που ανήκει στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις ή μείμειται τη συμπεριφορά και τις συνήθειες των ανθρώπων που ανήκουν σε αυτές, δείχνοντας παράλληλα περιφρόνηση προς καθέτι που είναι ή θεωρεί κατώτερο, στην προσπάθειά του να κάνει αισθητή τη δική του υπεροχή.

[ETYM₁ < αγγλ. snob, αββ. ετόμου, κατά μία άποψη από συμφωρμό των λατ. λ. s(ine) nob(ilitate) χωρίς τίτλο ευγενείας». Η λ. σήμαινε «απαουτισή» και στην αρχή του Πανεπιστημίου του Καίμπριτζ (αρχές 19ου αι.) δήλωνε αυτόν που δεν ανήκει στο πανεπιστήμιο, τον φτωχό, κοινό άνθρωπο, αργότερα όμως και τον πομπώδη, κακομαθημένο και καυχήσιάρη (για την καταγωγή ή και τον πλούτο του). Η λ. διαδόθηκε από το βιβλίο του W. Thackeray *The Book of Snobs* (1848)]. **σνομπάρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ομάδα σνομπ ανθρώπων: *είναι μια*

- *όλοι τους* 2. συμπεριφορά, ενέργεια ή στάση που χαρακτηρίζει σνομπ ανθρώπους: *ακόμα δεν ήρθε και άρχισε τις ~ της*.

[ETYM. < σνομπ + παραγ. επίθημα -αρία, πβ. κ. αλητ-αρία]. σνομπάρω ρ. μετβ. {σνομπάρω κ. σνομπάρισα} 1. συμπεριφέρομαι με περιφρόνηση απέναντι σε (κάποιον): *οι πρωτενοσιάνοι συχνά σνομπάρουν τους επαρχιώτες* 2. δεν καταδέχομαι (κάποιον/κάτι), αποφεύγω υποτιμώντας: *πολύ μας σνομπάρεις τώρα τελευταία- ούτε ένα τηλεφώνημα δεν μας έκανε» || ~ τις βιοτεχνίες | τα φτηνά μαγαζιά*.

— σνομπάρισμα (το).

[ETYM. < ιταλ. snobbare < snob (βλ. λ. σνομπ)].

σνομπιόμος (ο) [1896] τρόπος συμπεριφοράς, χαρακτηριστικά και συνήθειες που ταιριάζουν σε σνομπ άνθρωπος: *δεν μας μιλάει από ~ από τότε που μεγαλοπάσηχε*. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. snobism (βλ. κ. σνομπ)].

Σ.Ο.Α. (το) Συμβούλιο Οικονομικής Αλληλοβοήθειας.

σοβαντεπί (το) → σοβατεπί

σοβα(ν)τίζω κ. **σουβα(ν)τίζω** ρ. μετβ. (σοβά(ν)τις-α, -της, -μένος) 1. επιγνώρι (επιφάνεια) με σοβά 2. (λαϊκ.-μτφ.) βάζω μεγάλη ποσότητα μακτιιάς στο πρόσωπο μου. — σοβά(ν)τισμα (το). [ETYM. Μεταφορά του τουρκ. sivadim, αόρ. του ρ. sivamak (< siva « σοβάς»)]. #

σοβαρά επίρρ. 1. με τρόπο σοβαρό, χωρίς αστεία: *μίλα μου ~, μη με κοροιδεύεις!* 2. με ευπρέπεια, χωρίς ακρότητες ή προκλητικότητα: *νύνεται ~* 3. σε κρίσιμη κατάσταση: *είναι ~ στο νοσοκομείο* 4. αληθινή, ειλικρινής: *~ το είπες αυτό ή μου έκανε πλάκα*; 5. για τη δήλωση έκπληξης, απορίας: *-Κέρδισα τον πρώτο αριθμό στο λαχείο. —; 6. με υπεύθυνο και συστηματικό τρόπο: αν δεν δουλέψεις ~, δεν θα επιτύχεις* 7. (ειδικότ.) με προσοχή, όχι επιπόλαιο: *αγωνίστηκε ~ και κέρδισε τον αγώνα*. Επίσης (λόγ.) **σοβαρός** [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. επιται-κός.

σοβαρεύω ρ. αμετβ. {σοβαρέψα} γίνομαι σοβαρός, παίρνω σοβαρό ύφος: *τι έπαθες και σοβαρέψες απότομα; || θα σοβαρένουμε ποτέ ή θα γελάμε συνέχεια;*

σοβαρεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {σοβαρεύτηκα} 1. αποκτώ σοβαρότητα, βάζω μυιάδι: *παρηύτηκε και σοβαρεύτηκε || πότε επιτέλους θα σοβαρεύεις και συ; ΣΥΝ. ωριμάζω* 2. παίρνω σοβαρό ύφος, πάνω να κάνω αστεία: *εμπρός να σοβαρευτούμε και λιγάκι, για να δουλέψουμε*. ΑΝΤ. αστευόμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

σοβαρολογώ ρ. αμετβ. [1894] {σοβαρολογείς...} μιλάω σοβαρά, χωρίς να κάνω αστεία: *δεν σοβαρολογείς, βέβαια, όταν λες ότι δεν θα ξαναέρθεις στην Ελλάδα!* || Σου είπε τέτοιο πράγμα; **Σοβαρολογείς;**

σοβαρός, -ή, -ό (για πρός.) 1. αυτός που με τη στάση και τη συμπεριφορά του εμπνέει εμπιστοσύνη, στον οποίο μπορεί να στηριχθεί κανείς: *είναι ~ άνθρωπος- δεν θα σε κοροιδέσει || ~ πελάτης | οικογενειάρχης ΣΥΝ. αξιοπρεπής, φρόνημος, συνυτός, αξιοπιστος- Φρ. είσαι **σοβαρός** (οικ.) για τη δήλωση της μεγάλης μας έκπληξης από κάτι που είτε ή έκανε κάποιος και το οποίο μας φαίνεται παράλογο, επιπόλαιο κ.λπ.: ~; *Θα φύγεις με τέτοιον παλιόμορο;* 2. αυτός που έχει αυστηρό ύφος, που δεν μιλάει πολύ ή δεν κάνει καθόλου αστεία: *είναι πολύ ~ παιδί- σχεδόν ποτέ δεν το έχω δει να γελάει- Φρ. (α) στα **σοβαρά** χωρίς διάθεση αστεισμού, με απόλυτη πίστη σε όσα λέγονται ή γίνονται: *το λες ~; (πιστεύεις αυτό που λες;) || δεν τον παίρνω ~ (δεν του δίνω ιδιαίτερη σημασία, δεν πιστεύω όσα λέει ή κάνει) || δεν παίρνω ~ τις προειδοποιήσεις | τα λόγια | τους ισχυρισμούς της (δεν τους πιστεύω) (β) **μεταξύ σοβαρού και αστείου** για κάτι που λέγεται σε εύθυμο, αστείο τόνο αλλά για να ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν, με σκοπό να υποβάλει πλαγίως κάτι σοβαρό (γ) *έχω **σοβαρό σκοπό*** βλ. λ. σκοπός 3. αυτός που είναι ιδιαίτερης σημασίας, ο πάρα πολύ σπουδαίος: ~ *επιστήμονας | καλλιτέχνης ΣΥΝ. αξιόλογος, σημαντικός* 4. (για πράγματα, καταστάσεις ή ενέργειες) αυτός που βρίσκει σε κρίσιμο σημείο, που εμπνέει φόβο και ανησυχία: ~ *ασθένεια | κατάσταση | τραυματισμός | ατύχημα ΣΥΝ. επικίνδυνος, κρίσιμος, δύσκολος* 5. αυτός που έχει γίνει ή γίνεται με προσοχή και ακρίβεια, χωρίς προχειρότητες: ~ *μελέτη | έρευνα || μόνο - προτάσεις θα ληφθούν υπ' όψιν στον διαγωνισμό ΣΥΝ. ακριβής, επιμετατομένος* 6. αυτός που είναι ζωτικής σημασίας: *έχω ~ λόγους να αρνηθώ || ασχοληθείτε με πιο ~ θέματα || προσφέρο ~ βοήθεια για την ευόδωση των ενεργειών || πρόκειται για ~ απόφαση, που δεν λαμβάνεται από τη μια μέρα στην άλλη || υπάρχει ~ πρόβλημα στις σχέσεις τους || σημειώθηκαν ~ εξελίξεις στην υπόθεση μας ΣΥΝ. σημαντικός* 7. αυτός που δημιουργεί ένα αίσθημα ανστηρότητας και επιβολής, που δεν είναι έξαλλος ή τολμηρός: ~ *ρούχα | χρώματα* || ~ *έργο* || ~ *ύφος* || *πρόσωπο ΣΥΝ. επιβλητικός, αυστηρός* 8. αυτός που γίνεται σε μεγάλο βαθμό ή σε μεγάλη ποσότητα: ~ *χρηματικό ποσό* || *σημειώθηκε ~ κάμψη στην αγορά* 9. **σοβαρή μουσική** όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια περιοχί μουσικών ειδών η οποία συμπίπτει περίπου με την κλασική μουσική (βλ.λ.): αυτός ακούει *μόνον* ~ ΑΝΤ. ελαφρά μουσική. [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «ορμητικός, ταχύς, βίαιος - επιβλητικός, πομπώδης», < σοβώ (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -αρός, πβ. κ. σιβα-αρός, χαλ-αρός. Η φρ. (παίρνω) στα **σοβαρά** αποδίδει τη γαλλ. prendre au sérieux].***

σοβαρότητα (η) [μτγν.] 1. η ιδιότητα του σοβαρού ή επιμέλεια και

η υπευθυνότητα στην εκτέλεση έργου, καθώς και η αξιοπρέπεια της συμπεριφοράς: *τον διακρίνει η ~ στην εκτέλεση του καθήκοντος του || πρέπει να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις με τη δέουσα ~ || (ως παρατήρηση) Κύριοι, ~! (ας είμαστε σοβαροί, να μην ενεργούμε επιπόλαιο ή πρόχειρα)* ΑΝΤ. επιπολαιότητα, ανευθυνότητα, ελαφρότητα (πβ. λ. **σοβαροφάνης**) 2. η κρισιμότητα, ο βαθμός στον οποίο κάτι εγκυμονεί κινδύνους: *η ~ τραύματος | αρρώστιας | αυγήςματος | πολιτικής κρίσης*.

σοβαροφάνης, -ής, -ές {σοβαροφραν-ούς | -εις (ουδ. -ή) -σοβαροφα-νέστ-ερος, -ατός} αυτός που θέλει να φαίνεται σοβαρός, που κάνει τον σοβαρό, παρότι δεν είναι ΣΥΝ. σπουδαιοφάνης. — **σοβαροφάνεια** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές.

[ETYM₁ < **σοβαρός** + -φάνης < αρχ. εφάνην, παθ. αόρ. β' του ρ. φαίνω | -ομαι].

σοβάς κ. (λαϊκ.) **σουβάς** (ο) {σοβάδες} 1. υλικό από ασβέστη και άλλα υλικά για την επιστροφή επιφανειών τοίχων, οροφών κ.λπ., επιτρέποντας την εκτέλεση λεπτότερων εργασιών πάνω σε αυτές, λχ. του χροματισμού, της τοποθέτησης ταπετσαρίας κ.λπ. ΣΥΝ. ασβεστο-κονίαμα, αμμοκονίαμα 2. (λαϊκ.-σκοπτ.) πολύ έντονο μακτιιάς πάνω σε γυναικείο πρόσωπο. [ETYM₁ < τουρκ. siva].

σοβατεπί κ. **σουβατεπί** (το) {άκλ.} (στην οικοδομική) στενόμακρη λωρίδα από ξύλο, μάρμαρο ή πλακάκι που τοποθετείται στο σημείο που συναντάει ο τοίχος με το δάπεδο στο εσωτερικό μέρος των κτηρίων. Επίσης **σοβατεπί**.

[ETYM₂ < τουρκ. sivadibi < siva «σοβάς» + dip «πάτος, βυθός»].

σοβατζής (ο) {σοβατζήδες} εργάτης που σοβαντίζει. [ETYM₁ < τουρκ. sivaçı].

σοβατζίζω ρ. → σοβα(ν)τίζω
σοβατόρρω ρ. αμετβ. ΝΑΥΤ. (για πλοίο) καταφεύγω σε απάνεμο λιμάνι, μέρος: *ζήγωσαν στη στεριά, για να σοβεντάρουν όσα να πέσει ο αέρας*.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. souventer < sou- (< σους «υπό» < μτγν. λατ. subius) + -venter < vent «άνεμος» < λατ. ventus].

σοβιέτ (το) {άκλ.} συμβούλιο των αντιπροσώπων του έθνους και των ομόσπονδων δημοκρατιών, που αποτελούσε το βασικό κυβερνητικό όργανο στην πρώην Σοβιετική Ένωση.

[ETYM₁ < γαλλ. soviet < ρωσ. sovet «συμβούλιο» < αρχ. ρωσ. sovětü < sii- «συν-, μαζί» + větu «βουλή»] ίδια δομή με την αρχ. λ. *συμ-βού-λιον*].

Σοβιετική Ένωση (η) ομόσπονδη ένωση 15 Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών στην Α. Ευρώπη και στην Κ. και Β. Ασία, που ιδρύθηκε το 1922 μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση στη θέση της παλαιάς ρωσικής αυτοκρατορίας, με πρωτεύουσα τη Μόσχα, και που ως τη διάλυση της το 1991 υπήρξε η μεγαλύτερη σε έκταση χώρα του κόσμου και μία από τις δύο υπερδυνάμεις (μαζί με τις Η.Π.Α.). Επίσης Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (συντομ. Ε.Σ.Σ.Δ.). — **Σοβιετικός** (ο), **Σοβιετική** (η).

σοβιετικός, -ή, -ό αυτός που σχετιζόταν με το σοβιέτ ή τη Σοβιετική Ένωση: - *οικονομία | πολιτής | δημοκρατία*. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. soviétique].

σοβιετισμός (ο) 1. το σύστημα διοικήσεως με τα σοβιέτ, ο τύπος της σοβιετικής εξουσίας 2. (κατ' επέκτ.) ο κομμουνισμός. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. soviétisme].

σοβινισμός (ο) (συνήθ. ορθ. **σοβινισμός**) τυφλός εθνικισμός που χαρακτηρίζεται από την φανατική εξύμνηση κάθε εθνικού στοιχείου, από απόρριψη και περιφρόνηση των στοιχείων άλλων λαών Φρ. **ανδρικός σοβινισμός** το σύνολο των προκαταλήψεων ορισμένων ανδρών κατά των γυναικών, που βασίζονται στην αντίληψη περί κληρονομικής υπεροχής του άνδρα έναντι της γυναίκας.

ΣΧΟΛΙΟ λ. εθνικισμός, κύριος, -α, -ο.

[ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. chauvinisme, από το όν. Chauvin ενός φανατικού πατριώτη, ήρωα του θεατρικού έργου La Cocarde tricolore (1831), το οποίο γράφτηκε από τον Jean H. Cogniard και βασίστηκε στο πρόσωπο του Γάλλου στρατιώτη N. Chauvin, υπέρμετρα αφοσιωμένου στον Ναπολέοντα].

σοβινιστής (ο), **σοβινίστρια** (η) {σοβινιστριών} (συνήθ. ορθ. **σοβινιστής, σοβινίστρια**) οπαδός του σοβινισμού, φανατικός εθνικιστής. [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. chauviniste (βλ. κ. **σοβινισμός**)].

σοβινιστικός, -ή, -ό (συνήθ. ορθ. **σοβινιστικός**) αυτός που σχετίζεται με τον σοβινισμό, που είναι χαρακτηριστικός του σοβινιστή: ~ *αντιλήψεις* || - *πολιτική | τοποθέτηση*. — **σοβινισκ-ά** | -ώς επίρρ.

σοβράνος, -α, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που έχει μέτρο προς την κατεύθυνση του ανέμου ΣΥΝ. προσηνεμος Φρ. **από σοβράνο (μεριά)** από την πλευρά του πλοίου που χτυπά | φυσά ο άνεμος 2. (το ουδ. ως επίρρ.) προς την πλευρά του ανέμου ΑΝΤ. σταβέντο. [ETYM. < ιταλ. sovrano «κυρίαρχος, επιφάνης» < δημόδ. λατ. *superānus < λατ. super- «υπέρ» + παραγ. επίθημα -anus].

σοβρός (το) {άκλ.} (παλαιότ.) μεγάλη κρατική αγροτική επιχείρηση με προδιαγραφές βιομηχανικής μονάδας στη Σοβιετική Ένωση, που στόχευε στη μαζικοποίηση της παραγωγής. [ETYM₂ < ρωσ. sovkhoz < sov(etskoe) khoz(yaistvo) «σοβιετική φάρμα, αγροτόσπιτο»].

σοβώ ρ. αμετβ. {σοβείς...} εύχρ. σε ενεστ. κ. παρτα.} υπάρχω χωρίς να εκδηλώνομαι, σε λανθάνουσα κατάσταση: *η κρίση που σοβεί στο εσωτερικό του κόμματος || το μίσος χρόνια τώρα σοβεί στις μεταξύ τους σχέσεις ΣΥΝ. υποδόσκω, υπόκειμαι*.

[ETYM₂ < αρχ. σοβώ (-έω), αρχική σημ. «κινώ ορμητικά, σφοδρά - βαδίζω πομπωδώς», επιτατ. σχηματισμός από την ετερονομ. βαθμ. *σοβ-του* ρ. *σέβομαι* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. παρουσιάζει το φαινόμενο

της μεταβολής προς αντίθετη κατεύθυνση: «κορδόνομα» → «λανθάνω»].
σόγια (η) {χωρ. πληθ.} 1. ετήσιο ποώδες φυτό που καλλιεργείται ως όσπριο κυρ. για τους εδωδιμους και εξαιρετικά πλούσιους σε πρωτεΐνες σπόρους του, καθώς και για την ευρεία χρήση του στην παραγωγή λιπασμάτων, ζωοτροφών, καθώς και για μια ποικιλία άλλων εμπορικών χρήσεων 2. ο σπόρος αυτού του φυτού, κυρ. επεξεργασμένος βιομηχανικά, λ.χ. ως υποκατάστατο του κρέατος: *μπιφιτέκια σόγιας*. [ETYM₂ < αγγλ. soya < ιαπ. shoyu < κινεζ. shí-yau «σογιέλαιο»].

σογιάλευρο (το) εξαιρετικά πρωτεϊνούχο προϊόν από σπόρους σόγιας ειδικά κατεργασμένους, το οποίο χρησιμοποιείται για τη διατροφή ανθρώπων και ζώων, την παρασκευή γάλακτος, τεχνητού κρέατος (πανομοιότυπου με το φυσικό), καθώς και για τον εμπλουτισμό αλλαντικών σε πρωτεΐνες. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. soya flour].

σογιέλαιο (το) {σογιελάι-ου | -ων} ωχροκίτρινο φυτικό έλαιο που παράγεται από τους σπόρους της σόγιας και χρησιμοποιείται στη μαγειρική, καθώς και στην κατασκευή σαπουνιών, κεριών, βωφών κ.λπ. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. soya oil].

σόνγκον (ο) {άκλ.} ανώτερος στρατιωτικός διοικητής στην Ιαπωνία από τον 8ο ως τον 12ο αι. και αργότερα κληρονομικός αξιωματούχος, που μαζί με τους ομότιτλους του κυβερνούσαν την Ιαπωνία μαζί με τον αυτοκράτορα μέχρι το 1868.

[ETYM. < ιαπ. shogun «στρατηγός» < μεσν. κινεζ. shaūgun < jāngjūn «αρχηγός του στρατού»].

σόδα (η) {δύσφρ. σοδάων} 1. ΧΗΜ. (α) το όξινο ανθρακικό νάτριο (NaHCO₃) (β) καυστική σόδα (καταφρ.) το υδροξείδιο του νατρίου (γ) **μαγειρική | φαρμακευτική σόδα** λευκή στερεή σκόνη που χρησιμοποιείται στην αρτοποιία και τη ζαχαροπλαστική για το «φούσκωμα» της ζύμης 2. ανθρακικό αναγνυτικό 3. διατίθεται σε διάφορες γεύσεις εμφιαλωμένο και βοηθεί στη χώνευση 3. (συνεκδ.) κάθε συσκευασία του παραπάνω αναγνυτικού, καθώς και ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο της. — (υποκ.) **σοδίτσα** (η) (σημ. 2). [ETYM₂ < ιταλ. soda, αρχική σημ. «είδος φυτού από το οποίο παράγεται η σόδα», < μεσν. λατ. soda < αραβ. suwādh].

σοδειά (η) 1. η συλλογή και αποθήκευση των ώριμων καρπών του απέδωσε αγροτική καλλιέργεια σε ορισμένη χρονική περίοδο: *καλή ~ να 'χουμε!* || η ~ του *σταριού* | των *ελιών* | της *ντομάτας* ΣΥΝ. συγκομιδή 2. (συνεκδ.) η παραγωγή αγροτικής καλλιέργειας για μία χρονική περίοδο, το σύνολο των καρπών από συγκομιδή: *πλούσια | φεινή ~* || *σταφύλια από διαλεχτή ~* || *μαζεύει τη ~* 3. (γενικότερ.) το σύνολο των εισπράξεων και τα κέρδη: *καλή αναμένεται η ~ φέτος για χιλιάδες τουριστικές επιχειρήσεις* ΣΥΝ. έσοδα, τζίρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζοδεύω, ζενιτιά*.

[ETYM₂ μεσν. < εισοδήα (με σίγηση του αρκτικού άτονου /i/, το οποίο θεωρήθηκε άρθρο) < εισοδεία (με συνίχηση) < μγν. εισοδέω (< εισ-+ δέωω < οδόξ)].

σοδιάζω ρ. μετβ. {σοδιάσ-α, -τηκα, -μένος} (καθμ.) 1. συγκεντρώνω και φιλάσσω σε ειδικός χώρο τους καρπούς, γενικά τη σοδειά μιας χρονικής περιόδου 2. συγκεντρώνω (αγαθά) ως απόθεμα, για αποταμίευση ή ως εισοδήμα ΣΥΝ. αποταμιεύω. Επίσης **σοδειώ**. — **σοδιάσμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζοδεύω*.

[ETYM₂ < μγν. εισοδιάζω (με σίγηση του αρκτικού άτονου /i/) < αρχ. εισοδός].

Σόδομα και Γόμορρα (τα) {Σοδόμων και Γομόρρον} βιβλικές πόλεις στο νότιο άκρο της Νεκράς Θάλασσας, γνωστές για την ακολασία των κατοίκων τους, εξαιτίας της οποίας καταστράφηκαν από τον Θεό (Π.Δ. Γένεσις 19, 24-25)-Φρ. **Σόδομα και Γόμορρα!** για περιπτώσεις και καταστάσεις πλήρους ηθικού ξεπεσμού ή μεγάλης και γενικευμένης ακολασίας: *εδώ μέσα γίνονται ~!* || *σ' αυτό το κέντρο γίνονται κάθε βράδυ ~!* ΣΥΝ. όργια. [ETYM- μετν. < εβρ. Sedom, αγν. ετύμου].

σοδομία (η) η πρωκτική συνουσία, κυρ. μεταξύ ομοφυλόφιλων ανδρών. — **σοδομικός**, -ή, -ό.

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. sodomie. Εξαιτίας των ακόλαστων πράξεων των Σοδομιτών (βλ. λ. *Σόδομα*), η λ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει ποικίλες σεξουαλικές πρακτικές (ομοφυλοφιλία, πρωκτικό σεξ, κτηνοβασία κ.ά.), οι οποίες αποκλίνουν από τη φυσιολογική επαφή].

σοδομίζω ρ. μετβ. {σοδομίσ-α, -τηκα, -μένος} (για άνδρα) έρχομαι σε πρωκτική επαφή με (κάποιον).

σοδομισμός (ο) η σοδομία (βλ. λ.). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. sodomisme]. **σοδομιστής** (ο) ο άνδρας που διαπράττει σοδομία, ο σοδομίτης.

[ETYM; Μεταφορά του γαλλ. sodomiste]. **σοδομίτης** (ο) [μγν.] (σοδομιτών) αυτός που έρχεται σε πρωκτική συνουσία, κυρ. με άλλον άνδρα ΣΥΝ. σοδομιστής. — **σοδομιστικός**, -ή, -ό [μγν.]. Σ.Ο.Δ.Υ. (ο) Στεγαστικός Οργανισμός Δημοσίων Υπαλλήλων. Σ.Ο.Ε. (το) Σώμα Ορκωτών Εκτιμητών.

σό! (το) {σογ-ιού | -ιών} 1. η οικογένεια στην οποία ανάγεται η καταγωγή κάποιου, το γένος του: *κρατάει από μεγάλο ~* || *έγινε ψηλός, γιατί πήρε από το ~ της μάννας του- αυτοί είναι όλοι τους πρώτο μπόι* ΣΥΝ. καταγωγή, γενιά- Φρ. (α) **σόν πάει το βασίλειο** βλ. λ. *βασίλειο* (β) **από σόν** από ευγενική γενιά, από καλή καταγωγή: *είναι βλέπεις - και το περηφανεύεται*, ΣΥΝ. τζάκι 2. το σύνολο των συγγενών (κάποιου) ως οικογένεια και ξεχωριστά το κάθε μέλος της: *όπου πάει, κουβαλάει και το ~ του!* || *αγαπάει το ~ του και το βοηθάει όπως μπορεί!* 3. (συνήθ. μειωτ.) η ξεχωριστή ή πραγματική ποιότητα προσώπου ή πράγματος: *Γι ~ παιδί είναι αυτό; Δεν ακούει κανέναν!* || τι ~ *αγάπη*

έχουν και τσακόνονται συνέχεια; || τι ~ *αμάξι έχεις*; ΣΥΝ. είδος, ποιόν 4. (ειδικότερ.) η καλή ποιότητα: *δεν μου φαίνεται - αυτό το ύφασμα! 'θα σου σκιαστεί αμέσως!* [ETYM₂ < τουρκ. soy].

σοκ (το) {άκλ.} ελλ.γν. *καταπληξία!*, ΙΑΤΡ. (α) οξεία κυκλοφορική ανεπάρκεια, που προκαλείται από σοβαρό τραυματισμό ή δυνατό πόνο, μεγάλη απώλεια αίματος ή συγκεκριμένες ασθένειες και χαρακτηρίζεται από αδύναμο σφυγμό και πολύ χαμηλή πίεση: *μετεγχειρητικό ~* || ~ *λόγω ανεπαρκούς καρδιακής αποδόσεως* || *έπαθε ~ και λιποθύμησε!* (β) **αναφυλακτικό σοκ** εντονότατη αλλεργική αντίδραση ενός οργανισμού (λ.χ. λόγω ενέσεως ξένης πρωτεΐνης) με έντονη σύσπαση των βρόγχων και εκδήλωση σοβαρής δύσπνοιας 2. (ειδικότερ.) οργανική διαταραχή, η οποία προκαλείται με χημικά μέσα (λ.χ. με ενδοφλέβια ένεση ινσουλίνης για ψυχιατρική θεραπεία) 3. ΨΥΧΟΛ. (α) η ξαφνική και βίαιη ανατροπή ή αναστάτωση των αισθημάτων ή των συναισθημάτων κάποιου, η οδυνηρή κατάπληξη, η οποία συνοδεύεται από νευρικές, κυκλοφορικές, αναπνευστικές κ.λπ. διαταραχές: *μ'αύτη τον είδε, έπαθε ~ ο άνθρωπος!* || αν το *μάθει, θα πάθει ~ πρόσεξε, να της το πεις με τρόπο!* (β) εντονότατη συγκίνηση και ταραχή, που προκαλείται από απροσδόκητο γεγονός ή βίαιες καταστάσεις, εξαιτίας της οποίας το άτομο δεν μπορεί για μεγάλο χρονικό διάστημα να παραμυηστεί στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος (γ) μεγάλη αναστάτωση, ανατροπή μιας ισορροπημένης κατάστασης από αναπάντεχο γεγονός: «η *άνοδος του πληθωρισμού* και η *πίσηση του χρηματιστηρίου* προκαλούν - στην *κυβέρνηση*» (εφημ.) 4. (συνεκδ.) ό,τι προκαλεί τέτοιου είδους σφοδρή και ξαφνική αναστάτωση, κατάπληξη σε κάποιον: *ήταν μεγάλο ~ για όλους μας αυτές οι αποκαλύψεις!* || *αυτό το αποτέλεσμα ήταν ~ για τα κομματικά επιτελεία!* [ETYM₂ < γαλλ. choc, αρχική σημ. «ένοπλη σύγκρουση», < p. choquer «συγκρούομαι (στη μάχη)», γερμ. arhçh, πθ. ολλ. shokken «σειά, ταραζώ», πθ. προϊόν ονοματοποιίας].

σοκάκι (το) {σοκακ-ιού | -ιών} ο στενός, μικρός συνοικιακός δρόμος: *τα ~ της γειτονιάς*. [ETYM₂ < τουρκ. sokak].

σοκάρι ρ. μετβ. {σοκάρ-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} 1. προκαλώ σε (κάποιον) έντονη και δυσάρεστη έκπληξη: η *ανάμειξη νηπιών προσώπων στο σκάνδαλο σόκαρε την κοινή γνώμη* || «ο γάμος της κόρης του μεστάντα των ΜΜΕ με έναν *μυιάδα σοκάρισε την υψηλή κοινωνία της Ν. Υόρκης*» (εφημ.) || με *σοκάρι ο κυναϊός του!* 2. σκανδαλίζω ή προκαλώ το «γαργαλιστικό» ενδιαφέρον (κάποιου): *ντύνεται έξαλλα, για να σοκάριε τους γονείς του* || *τον αρέσει να σοκάρι με τα αστεία του* 3. (μειοπαθ. **σοκάρομαι**) υψίσταμαι σοκ, νευρικό κλονισμό: *σοκαρίστηκε πολύ από το ατύχημα και ακόμα να το ξεπεράσει* 4. (τριτοπρόσ. **σοκάρει, σοκάρούν**) είναι υπερβολικά προκλητικό και επιθετικό: *αυτή η συμπεριφορά ~*. — **σοκάρισμα** (το). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. choquer (βλ. λ. σοκ)].

σόκιν επιθ. {άκλ.} 1. αυτός που προκαλεί αμηχανία λόγω του τολμηρού και άεμνου περιεχομένου του: ~ *ανέκδοτα | ιστορίες | πόξες | σκηνές | σίτιχο | εκφράσεις | τραγούδια* ΣΥΝ. ακατάλληλος, πονηρός, σκανδαλιστικός, (μθρ.) βρόμικος 2. **σόκιν** (το) σόγλιο ή ανέκδοτο που λέγεται για να σκανδαλίσει, να πειράξει και το οποίο έχει κατά κανόνα άεμνο περιεχόμενο: *θα σας το πω, αλλά είναι ~*. [ETYM₂ < αγγλ. shocking < shock < γαλλ. choc (βλ. λ. σοκ)].

σοκολάτα (η) {σοκολατών} 1. παρασκευασμα από καβουρντισμένους, αποφλοιωμένους και αλεσμένους σπόρους από κακάο, συχνά ζαχαρωμένο και αρωματισμένο 2. (συνεκδ.) το συμπαγές γλύκισμα που έχει ως βάση (ή έχει επιστρωση με) αυτό το παρασκεύασμα: *λευκή | πικρή ~* || ~ *γάλακτος* | με *αμύγδαλα* | με *γέμιση λικέρ* || *μους -* || *κρέμα ~* || *μία πλάκα ~* 3. (συνεκδ.) γαρνιτούρα ή γέμιση από αυτό το παρασκεύασμα: *θα προτιμούσα η τούρτα να είχε λιγότερη ~* || *ήθελε πιο πολλή ~ στο κρουασάν του* 4. (συνεκδ.) ζεστό ή κρύο ρόφημα, που φτιάχνεται διαλύοντας το παραπάνω παρασκεύασμα σε γάλα ή νερό: *παράγγειλε μια ζεστή ~* || *πίνω τη ~ μου*. — (υποκ.) σοκολατίτσα (η).

[ETYM < γαλλ. chocolat | ιταλ. ciocolata < ισπ. chocolate < chocolatl (λ. της γλώσσας Ναχουάτλ των Αζτέκων) «ρόφημα με βάση το κακάο»].

σοκολατάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό γλύκισμα που παρασκευάζεται από σοκολάτα ή έχει επιστρωση σοκολάτας: *παλιά στις γιορτές προσέφεραν σοκολατάκια* || *ένα πακέτο σοκολατάκια* || *γεμιστό ~*.

σοκολατένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει παρασκευαστεί από σοκολάτα: - *πασχαλινό αβγό* 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει το βαθύ καφέ χρώμα της σοκολάτας: ~ *μαύρισμα* ΣΥΝ. σοκολατής.

σοκολατής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το σκούρο καφέ χρώμα της σοκολάτας: - *ρούγχο | απόχρωση* 2. **σοκολατί** (το) το ίδιο το χρώμα, η ίδια απόχρωση του καφέ της σοκολάτας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

σοκολατίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πάστα με στρώσεις και επικάλυψη από σοκολάτα.

σοκολατόπαιδο (το) (εκφραστ.-μειωτ.) παιδί κακομαθημένο και εξαρτημένο από τους γονείς του, που έχει συνηθίσει στις ανέσεις και στην τρυφήλη ζωή ΣΥΝ. βουτυρόπαιδο, μαμμιθρέφτο.

σοκολατοπονα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η βιομηχανία ή βιοτεχνία παρασκευής (και συσκευασίας) σοκολατών 2. η τέχνη και το σύνολο των μεθόδων παρασκευής σοκολατών. — **σοκολατοποιός** (ο) [1880].

σοκολατόυχος, -ος/-α, -ο αυτός που περιέχει σοκολάτα: -*ρόφημα*. [ETYM₂ < σοκολάτα + παραγ. επίθημα -ούχος (< έχω), πθ. κ. ζαχαρ-ού-χρσί

σοκορο (το) (λαϊκ.) το στενό περιθώριο μεταξύ δύο παραλλήλων ακμών σανίδας ή πλάκας. Σ.Ο.Λ. (το) Σώμα Ορκωτών Λογιστών.

σολ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. 1. η πέμπτη νότα στην κλίμακα τής ευρωπαϊκής μουσικής 2. **κλειδί του σολ** το καθιερωμένο σύμβολο τής μουσικής στην αρχή του πενταγράμμου με δύο τελείες πάνω και κάτω από τη δεύτερη γραμμή, στην οποία γράφεται η νότα σολ, δηλώνοντας έτσι τη θέση που πρέπει να πάρουν επάνω στο πεντάγραμμο οι άλλες νότες. [ETYM₁ < διεθν. sol < μεσν. λατ. sol(ve) (βλ. λ. νότα)].

σόλα (η) {σπάν. σολών} το σκληρό κάτω μέρος του παπουτσιού, αυτό που καλύπτει το πέλμα και πατά στο έδαφος: *λαστιγένια | διπλή | τρακτερωτή* -1| αυτή η *μπριζόλα είναι σαν ~*. — (υποκ.) σολίστα (η). [ETYM₁ < προβηγκ. sola < δημόδ. λατ. *sola < λατ. solea «σανδάλι» (< solum «βάση, πυθμένας»)].

σολανίνη (η) {σολανινών} ισχυρό, τοξικό και δηλητηριώδες αλκαλοειδές, που απαντά σε διάφορα φυτά και συγκεκριμένα στα φύλλα, στους (σαρκώδεις) καρπούς τους και στα υπόγεια αποταμιευτικά μέρη τους.

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. solanine < λατ. Solanum «σκιά», ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. solanus «ανατολικός» (< sol, solis «ήλιος»)].

σολανό (το) κάθε φυτό που ανήκει στο γένος στο οποίο ανήκουν η πατάτα, η μελιτζάνα κ.λπ.

[ETYM₁ Μεταφορά του νεολατ. Solanum < λατ. solanus «ανατολικός» (< sol, solis «ήλιος»)].

σολάριο (το) {άκλ.} συσκευή με ειδική θέση πάνω στην οποία ξαπλώνει κανείς για να αποκτήσει τεχνητό μαύρισμα με τη βοήθεια ειδικών λαμπτήρων. [ETYM₁ < αγγλ. solarium < λατ. solarium «λακωτός»].

σολάρο ρ. αμετβ. {σόλαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) 1. κάνω σόλο: *πριν από το φινάλε, σολάροι το βιολί* 2. (μτφ.-αργκό) επιδεικνύω τη δεξιοτεχνία, τις ικανότητες μου σε κάτι: *σολάρε πάλι χθες στη συνέντευξη, κατατρόπωσε τους πάντες!* || *όταν έχει κέφια, σολάροι στο γήπεδο!* ΣΥΝ. δίνω ρεσιτάλ, (αργκό) γράφω. — σολάρια (το). [ETYM₁ < σόλο Α-παραγ. επίθημα -άρο, πβ. σουτ-άρο].

σολέα κ. σολία (η) {σολεών} (στους βυζαντινούς ναούς) ο χώρος του κυρίου ναού που μεσολαβεί μεταξύ του εικονοστασίου και του άμβωνα, σχηματίζοντας περίπου μια προέκταση του Αγίου Βήματος. Επίσης σολέας (ο).

[ETYM₁ μεσν. < λατ. solea «σανδάλι, υπόδημα» < solum «βάση, πυθμένας»].

σολιά ο ρ. μετβ. {σόλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω σόλες σε παπούτσια ή επισκευάζω, αντικαθιστώ τις παλιές: *~ τις μπότες* || *έστειλε τα παπούτσια, να της τα σολιάσουν*. — **σολίασμα** (το).

σολισμός (ο) 1. θεωρία που δίνει μεγάλη έμφαση στην επικράτηση σχέσεων αλληλεγγύης και συναδελφικότητας μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας ή επαγγελματικής ομάδας 2. κάθε πρακτική ή επιμέρους κίνηση, ενέργεια που στηρίζεται σε αυτή τη θεωρία. [ETYM₁ Μεταφορά του ιταλ. solidarismo < γαλλ. solidaire «αλληλεγγύης, συνυπεύθυνος» < λατ. solidāre «στερεώνω, ισχυροποιώ» (< solidus «στερεός, σταθερός»)].

σολίστας (ο), σολίστα (η) 1. εκτελεστής μουσικού οργάνου ή τραγουδιστής, ο οποίος ερμηνεύει μουσική σύνθεση γραμμένη για ένα μόνο όργανο ή φωνή, ή για όργανο ή φωνή με συνοδία οργανικού ή και φωνητικού συγκροτήματος: *στο κοντσέρτο για βιολί του Μπετόβεν ~ θα είναι ο Νταβίντ Οιστραχ* || *το ρέκβιεμ του Βέρντι είναι γραμμένο για τέσσερεις σολίστες, χορωδία και ορχήστρα* ΣΥΝ. σόλο (το) 2. επαγγελματίας μουσικός, ειδικευμένος στην εκτέλεση ιδίως κοντσέρτων και γενικότερ. στην εκτέλεση σολιστικών μουσικών μερών: *ο Φραντς Λιστ ήταν μεγάλος ~ του πιάνου* ΣΥΝ. βιρτουόζος, δεξιοτέχνης ΑΝΤ. μουσικός ορχήστρας, χορωδός. Επίσης σολίστα (ο/η). — σολιστικός, -ή, -ό. [ETYM₁ < γαλλ. soliste | ιταλ. solista < solo (βλ. λ. σόλο)].

σολισμός (ο) φιλοσοφική θεωρία που συνιστά ακραία μορφή του υποκειμενικού ιδεολογικού και αποδέχεται ως μόνη υπαρκτή ή αποδεδειγμένη πραγματικότητα το Εγώ. — **σολιστής** (ο), σολιστικός, -ή, -ό.

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. solipsisme < λατ. solus «μόνος» + ipse «ο ίδιος» (με συμφυρμό)].

σόλο (το) {άκλ.} 1. μουσική σύνθεση ή μέρος σύνθεσης που εκτελείται, ερμηνεύεται από έναν μόνο καλλιτέχνη με ή χωρίς συνοδία: *σε αυτό το σημείο ακούγεται ένα ~ βιολί* 2. (ειδικότερ.) η μονοδία 3. (στη τζαζ) ο αυτοσχεδιασμός ενός από τους μουσικούς ορχήστρας σε ένα θέμα με τη ρυθμική υποστήριξη των υπόλοιπων οργάνων τής ορχήστρας: *~ σαξόφωνο* 4. το μέρος χορογραφίας που εκτελείται από έναν μόνο χορευτή ή χορεύτρια 5. (συνεκδ.) ο σολίστας (βλ.λ.) 6. (μτφ.-ως επίρρ.) από ένα μόνο άτομο, χωρίς συνοδία: *δουλεύει ~ | σύμφωνα βγήκε ~, χωρίς την παρέα του*. [ETYM₁ < ιταλ. solo < λατ. solus «μόνος»].

σολοδέρμα (το) {σολοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. πολύ χοντρό και ειδικά επεξεργασμένο δέρμα, με το οποίο κατασκευάζονται κυρ. σόλες για τα παπούτσια 2. κομμάτι από καουτσούκ ή άλλη σκληρή και ανθεκτική ύλη για την κατασκευή πελμάτων (σολών) στα παπούτσια.

σολοικίζω ρ. αμετβ. {σολοικίζω} κάνω συντακτικά λάθη στον γραπτό ή προφορικό λόγο μου, κάνω σολοικισμούς.

[ETYM₁ αρχ. (κατ' αναλογία και κατ' αντιδιαστολή προς το ρ. *άτικίζω*) < Σόλοι, όν. πόλεως τής Κιλικίας, όπου οι κάτοικοι μιλούσαν παρερραμμένα την Ελληνική].

σολοικισμός (ο) [αρχ.] το εκφραστικό, συντακτικό λάθος κατά την εκφορά του λόγου, στη διατύπωση: *η ομιλία του στην ημερόραση δεν ήταν απαλλαγμένη από σολοικισμούς και έδωσε λαβή σε επικριτικά σχόλια*.

σολοικός, -ή, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που πέφτ^{ει} ο^ς συντακτικά λά-

θη στον λόγο του, που κάνει σολοικισμούς 2. (για κείμενα) αυτός που έχει σολοικισμούς, που είναι γεμάτος συντακτικά λάθη 3. (γενικά) αυτός που δεν ακολουθεί τους αρμόοντες κανόνες, που δεν ταιριάζει ή είναι ανάρμοστος για μία περίπτωση: *θα είναι σόλοικο να πας χωρίς πρόσκληση ΣΥΝ.* απρεπές, ανάρμοστο. [ETYM₁ αρχ. < σολοικίζω (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σολομός (ο) 1. μεγάλο ψάρι, που μεγαλώνει και ζει στη θάλασσα, το οποίο ωστόσο γεννιέται και αναπαράγεται σε ποταμό (στον ποταμό μάλιστα στον οποίο γεννήθηκε), κολυμπώντας ανάποδα στο ρεύμα του· αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του, κοντά στις εκβολές ποταμών 2. (συνεκδ.) το κρέας αυτού του ψαριού: *καπνιστός ~*. [ETYM₁ < λατ. salmo, -ōnis, κελτ. αρχής].

Σολομών (ο) {Σολομώντ-ος, -α} 1. Π.Δ. ο σημαντικότερος βασιλιάς του Ισραήλ, γιος και διάδοχος του Δαβίδ, με σπουδαίο έργο σε πολλούς τομείς (ανήγειρε τον περίφημο ναό στην Ιερουσαλήμ και απέκτησε μεγάλη φήμη ως σοφός και ποιητής) και άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθήμε.) **Σολομώντας** κ. (λαϊκ.) **Σολομός**. [ETYM₁ μτγν. κύρ. όν. < εβρ. Solomo «ειρηνικός»].

σολομωνική (η) {χωρ. πληθ.} 1. βιβλίο με μαγικές συμβουλές για την καθυστάση των δαιμόνων, με μεγάλη επιρροή κατά τους χρόνους του Μεσαίωνα 2. (μτφ.) (α) η μαγεία, η χρήση μαγικών ή αλχημικών (β) οτιδήποτε παραμένει σκοτεινό και ανεξχνιάστο, χωρίς να κατανοείται ή να έχει λογική: *μας άρχισε πάλι με τη ~ του!* ΣΥΝ. ασυναρτησίες.

[ETYM₁ Το βιβλίο ονομάστηκε έτσι, επειδή αρχικώς το απεδόξαν στη μεταγενέστερη συγγραφή δραστηριότητα του βασιλιά Σολομώντα, στην πραγματικότητα όμως πρόκειται για έργο των αλχημιστών του Μεσαίωνα].

σολομώντειος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον Σολομώντα: φρ. **σολομώντεια λύση** η μέση ή ερμητική λύση που να ικανοποιεί όλους, σε περιπτώσεις που δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί ποιος έχει πραγματικά δίκιο ή δεν είναι επιφική η υπέρ του ενός λύση.

Σολομώντος Νήσοι (οι) (αγγλ. Solomon Islands) νησιωτικό κράτος του Ν. Ειρηνικού Ωκεανού ΒΑ. τής Αυστραλίας με πρωτεύουσα τη Χονιάρα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Νήσων Σολομώντος. Επίσης **Νήσω του Σολομώντα** (τα). [ETYM₁ ο Ισπανός εξερευνητής Alvaro de Mendafia έδωσε από το όνομα στα νησιά το 1586, επειδή βλέποντας τους ιθαγενείς να σκολίζονται με χρυσά κοσμήματα νόμισε ότι ανακάλυψε τη γη Σουφίρ, από την οποία εισήγε χρυσό ο βασιλιάς Σολομών (Βασιλείων Α' 10, 11)].

σολφές (το) {άκλ.} 1. φωνητική άσκηση, κυρ. για να μάθει κανείς τις νότες, να μπορεί να αναγνωρίζει ήχους και διαστήματα σε ένα μουσικό κομμάτι ή για εξάσκηση, η οποία συνίσταται στην ανάγνωση των σημείων τής μουσικής κλίμακας, λ.χ. σε μια παρτιτούρα, με εκφώνηση τής ονομασίας τους: *μάθημα ~* 2. βιβλίο μουσικής που περιλαμβάνει τέτοιες ασκήσεις.

[ETYM₁ < γαλλ. solfège < ιταλ. solfeggio < μεσν. λατ. solfa «κλίμακα, γκάμμα» < sol «σολ» + fa «φα»].

σολωμικός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με τον Διονύσιο Σολωμό και το έργο του: *~ ποιήμα | έργο | μελέτες | επιδράσεις*. [ETYM₁ Η λ. πρωτοαπαντά στον Κωστή Παλαμά].

σολομιστής (ο), σολομιστρία (η) {σολομιστριών} μελετητής του Διονυσίου Σολωμού και της ποίησης του ή γενικότερ. κάθε μιμητής ή θαυμαστής του ποιητικού του ύφους και έργου.

Σόλων (ο) {Σόλων-ος, -α} 1. αρχαίος Αθηναίος ποιητής και νομοθέτης (640-560 π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθήμε.) Σόλωνας.

[ETYM₁ αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, πθ. < σόλος «μάζα μετάλλου - δίσκος», που συνδ. με χεττ. āulai- «μόλυβδος»].

σομακι (το) 1. δάπεδο ή διακοσμητικό περίφωτο τοίχω, κατασκευασμένο από πολύχρωμο υλικό, κυρ. μάρμαρο 2. (συνεκδ.) το πολύχρωμο μάρμαρο που κατεσχόνη χρησιμοποιείται σε τέτοιες κατασκευές. [ETYM₁ < τουρκ. somaki < αραβ. summakī].

Σομαλία (η) (σομαλ. Jamhuuriyadda Demuqraadiga Soomaaliyeed, αραβ. Jumhuūiyat as šūmāl ad Dimuqraciyah = Σομαλική Δημοκρατία) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μογκαντίσο, επίσημες γλώσσες τής Σομαλική και την Αραβική και νόμισμα το σελίνι Σομαλίας. — **Σομαλός** (ο), **Σομαλή** (η), **σομαλικός**, -ή, -ό, **Σομαλική** (τα). [ETYM₁ Μεταφορά του ιταλ. Somalia < σομαλ. Soomaaliya, αβεβ. ετύμου, ίσως από κουστική λ. με τη σημ. «σκούρος, μαύρος», αναφερόμενη στο χρώμα του δέρματος των Σομαλών. Σύμφωνα με άλλη άποψη, ωστόσο, η ονομασία προέρχεται από τις λ. soo «πηγαίνω» και maal «γάλα», οπότε περιγράφει τις φιλόξενες διαθέσεις των ιθαγενών].

σομέ κ. **σομμέ** (το) {άκλ.} μεταλλικό πλέγμα με ελατήρια, που τοποθετείται στο κρεβάτι ως βάση για την υποστήριξη του στρώματος: *ορθopedικό ~*. Επίσης **σομμές** κ. **σομμές** (ο).

[ETYM₁ Αντιδάν., < γαλλ. sommier < δημόδ. λατ. sagmatum, υποκ. του λατ. sagma < αρχ. *σάμα* (βλ.λ.)].

σομόν επιθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει ανοιχτό πορτοκαλί προς το ροζ χρώμα: *~ φόρμα* 2. **σομόν** (το) το ίδιο το ανοιχτό πορτοκαλί προς το ροζ χρώμα.

[ETYM₁ < γαλλ. saumon «σολομός» (η σημ. οφείλεται στο χρώμα του ψαριού) < λατ. salmo].

σόμπα (η) {σομπών} φορητή ή θήνιμα εγκατεστημένη συσκευή, που παρέχει θερμότητα για το έστωμα ενός χώρου ή ακόμα και για ψήσιμο και λειτουργεί με κάρβουνα, πετρέλαιο, γκάζι, ξύλα ή ηλεκτρικό ρεύμα ΣΥΝ. θερμάστρα. — (υποκ.) **σομπίτσα** (η).

[ETYM < τουρκ. soba].

σομπρέρο (το) {άκλ.} το χαρακτηριστικό πλατύγυρο και ψηλό καπέλο από ψάθα ή τόσσα, που φοριέται στο Μ^εξικό και στις ΝΔ. περιοχές των Η.Π.Α.

[ETYM₁ < ισπ. sombrero < sombra «σκιά» < δημόδ. λατ. *subumbrae «σκιάζω» (< λατ. sub- «υπο-») + -umbrae < λατ. umbra «σκιά»].

σομφός, -ή, -ό αυτός που έχει σπογγώδη υφή: ~ ζύλο (για τα στρώματα του ξυλώματος των δέντρων, μέσω των οποίων μεταφέρονται νερό και άλατα στο φύλλωμα) ΣΥΝ. πορώδης. — **σομφότης** (η) [αρχ.] (σομφότητος).

[ETYM₁ αρχ., πθ. < I.E. *swomb(h)-os «σπογγώδης, πορώδης», πθ. αρχ. γερμ. swamp (> γερμ. Schwamm «σφουγγάρι»), αρχ. αγγλ. swamp (> αγγλ. swamp «έλος, βάλτος») κ.ά.].

σομφώδης, -ης, -ες [μεγν.] {σομφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} αυτός που έχει σπογγώδη, πορώδη υφή ΣΥΝ. σπογγώδης, πορώδης, σομφός. — **σομφώδης** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σόναρ (το) {άκλ.} **1.** μέθοδος για την ανίχνευση και τον εντοπισμό αντικειμένων που έχουν υποβυθιστεί ή κινούνται υποβρυχίως, καθώς και για την εξέταση της μορφολογίας του βυθού με ειδική συσκευή υπερήχων **2.** η συσκευή υπερήχων που χρησιμοποιείται σε αυτή τη μέθοδο. — **σονάρισμα** (το), **σονάρω** ρ.

[ETYM₁ < αγγλ. sonar, αρκτικόλεξο από τη φρ. so(und) na(vigation) f(anging)].

σονάτα (η) {σπάν. σονατόν} ΜΟΥΣ. ενόργανη σύνθεση γραμμένη κατά κανόνα για έναν ή δύο εκτελεστές πάνω σε ορισμένο μορφολογικό και αισθητικό πρότυπο· αποτελεί τη μία από τις δύο κυριότερες φόρμες της ευρωπαϊκής μουσικής (η άλλη είναι η φούγκα), εμφανίζεται κατά την εποχή του μπαρόκ, αλλά διαμορφώνεται στη σημερινή μορφή της από τους κλασικούς (Χάυντν και Μότσαρτ) και φτάνει στο απόγειό της με τις σονάτες για πιάνο του Μπετόβεν διαρθρώνεται κατά κανόνα σε δύο έως τέσσερα μέρη και χαρακτηρίζεται από τη μορφολογία του πρώτου μέρους, το οποίο γράφεται σε «φόρμα σονάτας» ή σε «φόρμα αλτέρκο σονάτας».

[ETYM < ιταλ. sonata < ρ. suonare «ηχώ», αλλά και «παράγω ήχο παίζοντας μουσικό όργανο» < λατ. sonus «ήχος». Στην αρχική της σημασία, η sonata «παυμένη σε μουσικό όργανο» αντετίθεται στην cantata «τραγουδισμένη από ανθρώπινη φωνή»].

σονατίνα (η) {σονατινόν} μικρή πολυμερής σύνθεση, γραμμένη κατά κανόνα για έναν ή δύο εκτελεστές, σε απλοποιημένη κατά τη μορφή, το περιεχόμενο και την τεχνική, φόρμα σονάτας (βλ. λ.). [ETYM < ιταλ. sonatina, υποκ. του sonata (βλ. κ. σονάτα)].

σονέτο (το) λυρικό ποίημα που αποτελείται από δεκατέσσερις στίχους (δύο τετράστιχα, δύο τριστίχα) και έχει συντεθεί συνήθ. σε ιαμβικό πεντάμετρο με ομοιοκαταληξίες που ακολουθούν σ' σταθερό σχήμα.

[ETYM < ιταλ. sonetto < αρχ. προβηγκ. sonet < son «ποίημα, ωδή» (< λατ. sonus «ήχος»)].

σόντα (η) {χωρ. γε'. πλθθ.} ΝΑΥΤ. βυθομετρικό όργανο, το σκαντάγιο. — **σοντάρισμα** (το), **σοντάρω** ρ.

[ETYM₁ < ιταλ. sonda «καθετήρας, βολίδα» (γαλλ. sonde), αβεβ. ετύμω, πθ. < αρχ. αγγλ. sundhr «καθετή ψαρέματος»].

σόου (το) {άκλ.} ελλήν. *θεάμα* **1.** (γενικά) θεατρική ή μουσικοχορευτική παράσταση ή παράσταση με έντονο το στοιχείο του θεάματος: φέτος *θ'ανεβάσει ένα πολύ ακριβό* ~ ΦΡ. *κάνω σόου* παρουσιάζω μια στη σκηνή ή σε πίστα, κάνοντας επίδειξη κυρ. των καλλιτεχνικών ή και σωματικών μου προσόντων: *κάνει σόου σε νυχτερινό κέντρο* **2.** τηλεοπτική ή κινηματογραφική παραγωγή με σκηνοθετική έμφαση στα εντυπωσιακά σκηνικά, τα πολυμελή μπαλέτα και τα τραγούδια: *φαντασμαγορικό | χολιγουντιανό* ~ || τα ~ της *ελληνικής τηλεόρασης ανταγωνίζονται σκληρά* το *ένο* το *άλλο για τη θεαματικότητα* || *καλεσμένος στο απομινό* ~ **3.** (αρχκό) επεισοδιακή σκηνή, φασαρία ή απρόοπτη εξέλιξη, συνήθ. μπροστά σε άλλους (οι οποίοι την αντιμετωπίζουν ως διασκεδαστικό θέαμα): *στο πάρτι μέθασαν δυο φίλοι της κι έγινε μεγάλο* ~ ΣΥΝ. χαμός, τώ σώσε. [ETYM₁ < αγγλ. show < ρ. show «δείχνω»].

σόουλ (η) {άκλ.} δημοφιλής μουσική της Β. Αμερικής (ιδ. στις Η.Π.Α.), που έχει τις ρίζες της στα νιγρικά εκκλησιαστικά τραγούδια και τη χαρακτηρίζει η ένταση της έκφρασης, το «ξεχειλισμα της ψυχής».

[ETYM < αγγλ. soul «ψυχή - είδος μουσικής»].

σόουμαν (ο) {άκλ.}, **σοουνούμαν** (η) {άκλ.} **1.** πρόσωπο που δημιουργεί ή παρουσιάζει ένα **σόου** **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που έχει το χάρισμα της άνετης σκηνηκής παρουσίας, της ζωντανής επικοινωνίας με το κοινό, αυτός που μπορεί να προσελκύει το ενδιαφέρον όλων πάνω του: *πέρα από μεγάλο κομικός, υπήρξε γεννημένος* ~ || (μτφ.) ο ~ της *παρέας*. [ETYM < αγγλ. showman | showwoman].

σοουμπίζνες κ. **σόου μπίζνες** (η) {άκλ.} η βιομηχανία του θεάματος, κάθε επαγγελματική ή επιχειρηματική δραστηριότητα για την οργάνωση, προώθηση και εκμετάλλευση παραγωγών στον χώρο του θεάτρου, του κινηματογράφου, της ραδιοτηλεόρασης, του τσίρκου κ.λπ. [ETYM₁ < αγγλ. show business].

σοπράνο (η) {άκλ.} **1.** η ποιότητα γυναικείας φωνής που παράγει τους υψηλότερους ήχους· τυπική έκταση της σοπράνο είναι από το μεσαίο ντο και περίπου δύο οκτάβες ψηλότερα· υποδιαιρείται σε κατηγορίες όπως: *δραματική | λυρική* ~ ΣΥΝ. υψίφωνος (η) (βλ. λ.) **2.** (συνεκδ.) η τραγουδίστρια της κλασικής μουσικής με φωνή σοπράνο: *η διάσημη ~ Μαρία Κάλλας* **3.** (ως άκλ. επίθ.) το είδος οργάνου ή η ποιότητα φωνής (λ.χ. *καστράτο, παιδικής*) που παράγει τους υψηλότερους ήχους στην κατηγορία του/της: ~ *κλαρινέτο | σαξόφωνο | τρο-*

μπόνι.

[ETYM₁ < ιταλ. soprano < sopra «άνω» < λατ. supra «υπέρ, άνω»]. Σορβόννη (η) δημόσιο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα στο Παρίσι, ένα από τα πιο φημισμένα πανεπιστήμια του κόσμου. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. Sorbonne, από το όν. του λογίου Robert de Sorbon (1201-74), ο οποίος ίδρυσε το πρώτο θεολογικό κολλέγιο της σχολής το 1253].

σόργγο (το) σιτηρό που καλλιεργείται σε πολλές ποικιλίες ΣΥΝ. νταρί. [ETYM < ιταλ. sorgo < μεγν. λατ. sorgum < λατ. syricum (granum) «συριακός (σπόρος)»].

σορμπέ (το) (άκλ.) γλυκό παρασκευάσμα με βάση τον πολύ φρούτων σερβίρεται παγωμένο σε ποτήρι συνήθ., κατά τη διάρκεια του γεύματος, πριν από το ψητό. [ETYM₁ < γαλλ. sorbet < ιταλ. sorbetto < τουρκ. şербet (βλ. λ. *σερματέ*)].

σοροκάδα (η) {χωρ. γεν. πλθθ.} δυνατός σιρόκος (βλ. λ.). [ETYM₁ < *σορόκος* + παραγ. επίθημα -άδα, πθ. κ. *φεγγα-άδα*].

σοροκολεβάντες (ο) → **σιροκολεβάντες**

σορόκος (ο) → **σιρόκος**

σορολόγ κ. (λαϊκ.) **σορολόπι** (το) {άκλ.} στη ΦΡ. **ΤΟ ΡΙΧΝΟ ΣΤΟ ΣΟΡΟΛΟΠ** συμπεριφερόμαι ανέμελα και αδιάφορα, *χαζολογώ ή κάνω* ό,τι μου έρχεται στο μυαλό, χωρίς να σκέφτομαι, *αδιαφορώντας για τις συνέπειες* ή για το σωστό: *τώρα τελευταία το 'χει ρίξει στο σορολόπι' δεν δουλεύει, ξενυχτάει, δεν μιλάει στους δικούς του ...* [ETYM₁ < τουρκ. sorolop].

σο ροπί (το) → **σιρόπι**

σοροπιάζω ρ. → **σιροπιάζω**

σοροπιστός, -ή, -ό → **σιροπιστός**

σορός (η) (λόγ.) **1.** το σώμα του νεκρού: η ~ του *προηγουμένου θα εκτεθεί σε δημόσιο προσκύνημα* **2.** το φέρετρο στο οποίο έχει τοποθετηθεί το σώμα του νεκρού ΣΥΝ. κάσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόσηα, νεκρός*. [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «φέρετρο», < *ψορός, ετεροϊωμ. βαθμ. του I.E. *twer- «περιβάλλω, περικλείω», πθ. λιθ. tveriti, αρχ. σλαβ. tvoriti «κάνω, δημιουργώ», αρχ. ρωσ. tvoriti «μορφή, δημιουργία» κ.ά. Σύμψη με την εκδοχή αυτή, η λ. ίσως εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των λ. *σειρά, σωρός* (βλ. λ.).]

σορός - σωρός. Ομόηχες λέξεις, διαφορετικής σημασίας και χρήσεως, που ενίοτε συγχέονται γραμματικάς (ως προς τη χρήση του γένους) και ορθογραφικάς. Η λ. **σορός** είναι θηλ. γένους (η **σορός**) και σημαίνει «τον νεκρό, το σώμα του νεκρού που βρίσκεται μέσα σε φέρετρο». Πρόκειται για αρχαία λ. που ανάγεται σε I.E. ρίζα *twer-, η οποία σημαίνει «περιβάλλω, περικλείω» (**Ψορός* > *σορός*). Η λ. **σωρός** είναι αρσ. γένους (ο **σωρός**) και σημαίνει «πλήθος πραγμάτων στοιβαγμένων το ένα πάνω στο άλλο». Και αυτή η λ. είναι αρχαία και ανάγεται σε I.E. ρίζα *twē- | t5w-, που σημαίνει «διογκώνωμαι, φουσκώνω» (**τEω-ρός* > *σω-ρός*) και συνδέεται με τη λ. **σώ-μα**.

σόρτζ (το) {άκλ.} κοντό παντελόνι που το μήκος του τελειώνει πολύ πάνω από το γόνατο, καλύπτοντας μέρος μόνο των μηρών. — (υποκ. **σορτσάκι** (το). [ETYM₁ < αγγλ. short (πλθθ. shorts) < επίθ. short «κοντός»].

σος (η) (συνήθ. ορθ. σως) {άκλ.} σάλτσα αλμυρή ή γλυκιά. [ETYM < γαλλ. sauce < παλ. γαλλ. salse < δημόδ. λατ. *salsa, θηλ. του λατ. salsus «αλατισμένος». Βλ. κ. *σάλτσα*].

S.O.S. (το) (προφέρεται *σος* ή *εξ-ο-ες* στη σημ. 1) {άκλ.} **1.** διεθνές κωδικοποιημένο σήμα κινδύνου, που εκπέμπεται σε περιπτώσεις μεγάλης ανάγκης, κυρ. από πλοία ή αεροσκάφη, ως κλήση σε βοήθεια: *ο αστυριασός εξέπεμψε ~ τρία λεπτά πριν από τη βύθιση του πλοίου* || *στέλνω ~* **2.** (καθημ.) το κατεξοχήν πιθανό θέμα μιας σχολικής εξέτασης ή διαγωνισμού: *το θέμα που έπαινε δεν ήταν ~* || *ζέρπει τα ~* || *δίνω | παίρνω τα -* (τα θέματα που είναι πιο πιθανά να δοθούν στη εξέταση). — (μεγεθ.) **σοσάρα** (η) (σημ. 2).

[ETYM₁ Αρκτικόλεξο από τις αγγλ. λ. save our souls «σώστε τις ψυχές μας». Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι δεν πρόκειται για αρκτικόλεξο, αλλά ότι τα γράμματα S.O.S. επιλέχθηκαν ως σήμα κινδύνου επειδή είναι απλούστατα στη μεταγραφή τους στον κώδικα Μορς (...·—·—·)].

σοσιαλδημοκράτης (ο) (σοσιαλδημοκρατών), **σοσιαλδημοκράτιςσα** (η) {σοσιαλδημοκρατισών} **1.** οπαδός της σοσιαλδημοκρατίας **2.** πολιτικός ή εκπρόσωπος σοσιαλδημοκρατικού κόμματος. [ETYM₁ Μεταφορά του γερμ. Sozialdemokrat (νόθο συνθ.)].

σοσιαλδημοκρατία (η) {σοσιαλδημοκρατιών} **1.** (στα σοσιαλιστικά κόμματα της Δ. Ευρώπης) η πολιτική ιδεολογία και πρακτική που υποστηρίζει τη βαθμιαία μετάβαση στον σοσιαλισμό μέσω δημοκρατικών διαδικασιών **2.** κάθε κόμμα ή το σύνολο των κομμάτων που εκφράζουν και εφαρμόζουν αυτή την ιδεολογία και πρακτική: *γερμανική | σκανδιναβική* ~ — σοσιαλδημοκρατικός, -ή, -ό, **σοσιαλδημοκρατική** επίρρ. [ETYM₁ Μεταφορά του γερμ. Sozialdemokratie (νόθο συνθ.)].

σοσιαλίζω ρ. αμετβ. {εύχρ. κυρ. στη μετ. σοσιαλίζω, -ούσα, -ον} ακολούθω πολιτικά με σοσιαλιστικό προσανατολισμό, αποκτώ σοσιαλιστικό χαρακτήρα ή εφαρμόζω σοσιαλιστικές αρχές ή μεθόδους: *σοσιαλίζωσα πολιτική | θεωρία*.

σοσιαλισμός (ο) [1852] **1.** ΠΟΛΙΤ. η θεωρία και το σύστημα κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης, στο οποίο τα μέσα παραγωγής και κατανομή των αγαθών κατέχονται και ελέγχονται από κοινωνικές ομάδες, κοινότητες ή από το κράτος και όχι από ιδιώτες, οπότε η ατομική ιδιοκτησία και η κατανομή της εισοδήματός τους καπενταίνα κυρ. στον κοινωνικό έλεγχο, κατ' αντιδιαστολή προς τον καπιταλισμό και τον φιλελευθερισμό **2.** (α) (κατά τη μαρξιστική θεωρία) το στάδιο που

έπεται του καπιταλισμού κατά τη μετάβαση μιας κοινωνίας στον κομμουνισμό και χαρακτηρίζεται από ατελή εφαρμογή των αρχών του κολεκτιβισμού (β) **υπαρκτός σοσιαλισμός** το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα που είχε επικρατήσει στην Ε.Σ.Σ.Δ. και στις πρώην κομμουνιστικές χώρες της Α. Ευρώπης: *οι χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού (το παλιό «ανατολικό μπλοκ»)* (γ) **δημοκρατικός σοσιαλισμός** το κοινό και μεταρρυθμιστικών σοσιαλιστικών κομμάτων της Δ. Ευρώπης στα νεότερα χρόνια (βλ. κ. λ. *σοσιαλδημοκρατία*). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. socialisme < social «κοινωνικός» < lat. socialis (< socius «σύντροφος, εταίρος»)]. σοσιαλιστής (ο) [1852], σοσιαλίστρια (η) {σοσιαλιστριών} οπαδός του σοσιαλισμού ή μέλος σοσιαλιστικού κόμματος. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. socialiste (βλ. κ. σοσιαλισμός)].

σοσιαλιστικός, -ή, -ό [1894] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τον σοσιαλισμό ή τον σοσιαλιστή, που συμφωνεί με τις αρχές του σοσιαλισμού: ~ *πολιτική* | *πρακτική* | *σύστημα* | *ιδεολογία* (β) **σοσιαλιστικός ρεαλισμός** βλ. λ. *ρεαλισμός* (γ) **Σοσιαλιστική Διεθνής** ομοσπονδία κομμουνικών και συνδικαλιστικών οργανώσεων που υποστήριζαν τον σοσιαλισμό (από το 1889 ως τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο) με μεγάλη επιρροή στο παγκόσμιο εργατικό κίνημα 2. αυτός που υποστηρίζει ή προωθεί τον σοσιαλισμό: ~ *κόμμα* | *κίνημα* | *οργάνωση*. — **σοσιαλι-στικ-ά** | -ώς επίρρ.

σοσόνι (το) {σοσον-ιού | -ιών} κοντή κάλσα που φθάνει ως το ύψος του αστράγαλου. — (υποκ.) σοσονάκι (το). [ETYM. < γαλλ. chausson < p. chausser «φορώ παπούτσια» < lat. calcare < calx, -eis «φτέρνα»].

σοστανούτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ερμηνευτική μουσική ένδειξη, δηλώνει άμεση (κι όχι βαθμιαία) επιβράδυνση της ρυθμικής αγωγής (τέμπο), και γενικότερ. «συγκρατημένο» μουσική ερμηνεία- ως ένδειξη ρυθμικής αγωγής, διαφέρει από το ριτενούντο, κατά το ότι το τελευταίο δηλώνει βαθμιαία επιβράδυνση της ρυθμικής αγωγής ΣΥΝ. μένο μόσο ANT. πίου μόσο.

[ETYM. < ιταλ. sostenuto «συγκρατημένος» < p. sostenere < lat. sustinēre «συγκρατώ, βαστάζω, στήριζω» (< sub- «υπο» + tenere «κρατώ»)].

σοτάρο ρ. μετβ. {σόταρα κ. σοτάρισ-α, -ηκα, -μένος} (καθημ.) καθυρντίζω ή τσιγαρίζω ελαφρά (φαγητό ή συστατικό φαγητού): ~ *τα κρεμμύδια* (σε λάδι ή βούτυρο που καίει). — σοτάρισμα (το). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. sauter «πηδώ, ρίχνω, τινάζω» < lat. saltare < saltus «άλμα, πήδημα» < p. salire «πηδώ»].

σοτέ επίθ. κ. επίρρ. (συνήθ. ορθ. σωτέ) {άκλ.} ελαφρά τσιγαρισμένος (σε λάδι ή βούτυρο που καίει): *μανιτάρια* | *κρεμμύδια* ~. [ETYM. < γαλλ. sauté, μετβ. τ. του p. sauter (βλ. λ. σοτάρο)].

σοτοβέντο επίρρ. → σταβέντο

σοτοβότσε κ. σότο-βότσε επίρρ. ΜΟΥΣ. με χαμηλή, μαλακή φωνή (σαν ψιθύρισμα, για να μην ακούγεται από άλλους). [ETYM. < ιταλ. sottovoce (< lat. subitus «κάτω» + voce «φωνή» (< lat. vox))].

σου¹ (το) {άκλ.} γλύκισμα μικρό και στρογγυλό από ειδική ελαφριά ζύμη ψημένη στον φούρνο και με γέμιση από διάφορες κρέμες, μαρμελάδα κ.λπ. — (υποκ.) σουδάκι (το).

[ETYM. < γαλλ. chou (à la crème) «γλύκισμα με κρέμα» < chou «λάχανο» (από το σχήμα του γλυκίσματος) < lat. caulis «λάχανο - βλαστός»].

σου* αντων. 1. γεν. του β' προσώπου της κτητικής αντων.: *ο φίλος* ~ || *τα λόγια* ~. 2. γεν. του β' προσώπου του αδύνατου τύπου της προσ. αντων.: *- είπα τι να κάνεις!* (βλ. λ. *εσύ*). [ETYM. < αρχ. σου, γεν. της αντων. συ (βλ. λ.)].

Σουαζιλάνδη (η) (σουάζι Umbuso Weswatini, *αγγλ.* Kingdom of Swaziland = Βασίλειο της Σουαζιλάνδης) κράτος της Ν. Αφρικής με πρωτεύουσες το Εμπάμπαν και τη Λομπάμπα, επίσημες γλώσσες τη Σουάζι και την Αγγλική και νόμισμα το λιλανγκένι. — **Σουαζιλαν-δός** (ο), Σουαζιλανδή (η), σουαζιλανδικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Swaziland (με β' συνθ. τη λ. land «χώρα, γη»), από το όνομα των ιθαγενών Swazi | Swati < Mswati, όνομα βασίλειό του 16ου αι., που πιθαν. σημαίνει «ραβδί, βέργω»].

σουαρέ (το) {άκλ.} απογευματινή ή βραδινή συγκέντρωση φιλικού χαρακτήρα: *λογοτεχνικό* | *γαστρομαργκό* ~ ΣΥΝ. βεγκέρα, εσπερίδα. Επίσης (λαϊκ.) σουαρές (ο).

[ETYM. < γαλλ. soirée «βραδιά - δεξίωση» < serée (με την επίρρ. του ουσ: soir «βράδυ») < δημώδ. lat. *serāta < lat. serus «ώριμος»].

σουά **σοβάς** (το) {άκλ.} ελλην. άγριο μετάξινβαρο μετάξωτο ύφασμα με υφή όχι πολύ επεξεργασμένη (κ. ως επίθ.): *για τη δεξίωση θα ράψω ένα φόρεμα* ~. [ETYM. < γαλλ. soie sauvage «άγριο μετάξιν», το οποίο παράγεται στην Ινδία, την Κίνα και την Ιαπωνία].

Σουαχίλι (η/τα) {άκλ.} γλώσσα Μπαντού με ισχυρές επιδράσεις από την Αραβική, η οποία ομιλείται ως μητρική ή ως δεύτερη γλώσσα κυρ. στην ανατολική ακτή και στα νησιά της Αφρικής από την Κένυα έως τα νότια σύνορα της Τανζανίας στον Νότο. [ETYM. < αγγλ. swahili < αραβ. sawāhiliy, πληθ. του sāhil «ακτή», οπότε η λ. θα αναφερόταν στη γλώσσα των ιθαγενών που κατοικούν στις ακτές].

σουβα(ν)τίζω ρ. → σουβα(ν)τίζω

σοβάς (ο) → σοβάς

σουβατεπί (το) → σουβα(ν)τεπί

σουβενίρ (το) {άκλ.} ελλην. ενθύμιο 1. οτιδήποτε αποτελεί ενθύμιο, ζωντανεύει στη μνήμη περασμένες στιγμές, αναμνήσεις: *κράτησε το δαχτυλίδι ως - αυτής της σύντομης σχέσης* || (σκοπτ.) *αυτό το σημάδι του 'μείνε - από το ατύχημα!* 2. (ετικέτ.) ένα συνήθ. μικρό και

σχετικά φτηνό αντικείμενο, που δίνεται, πωλείται ή φυλάσσεται από κάποιον ως ενθύμιο από τόπο, περίσταση, εποχή κ.λπ.: *μαγαζί με ~* || *το περιπτερο πούλούσε μικρούς σουβενίρ για ~ στους τουρίστες*. [ETYM. < γαλλ. souvenir «ενθύμιο» < p. (se) souvenir «θυμούμαι» < lat. subvenire «επιβηθώ, έρχομαι (στον νου)» < sub «υπό» + venire «έρχομαι»].

σουβέρ (το) {άκλ.} μικρό κομμάτι από φελλό, πεπιεσμένο χαρτί ή άλλο υλικό, πάνω στο οποίο τοποθετεί κανείς ένα ποτήρι, μια κούπα κ.λπ., για να μην έρθει σε άμεση επαφή με την επιφάνεια επίπλου (π.χ. τραπέζιου). — (υποκ.) σουβεράκι (το). [ETYM. < γαλλ. sous-verre < sous «κάτω από» + verre «ποτήρι»].

σούβλα (η) {σπάν. σουβλών} μεταλλική ή ξύλινη βέργα για το ψήσιμο, κυρ. σε ψησταριές, στην οποία περνιέται το κρέας και η οποία περιστρέφεται στερεωμένη σε σταθερό ύψος πάνω από φωτιά ή άλλη πηγή θερμότητας, ώσπου το κρέας να ψηθεί από όλες τις μεριές: *ψήνω στη ~* || *γυρίζω τη ~* ΣΥΝ. οβελός-φρ. στη **σούβλα** ψημένο σε σουβλά: *αρνί* ~.

[ETYM. μεσν. < lat. subula < *sū-dhl-ā < p. suere «συρράπτω, συναρμολώω»]. **σουβλάκι** (το) {δύσchr. σουβλακ-ιού | -ιών} 1. (α) ξύλινη ή μεταλλική λεπτή και μικρού μήκους βέργα που χρησιμοποιείται ως σουβλά (β) μικρή σουβλά 2. φαγητό παρασκευασμένο από κρέας ή περισσότερα υλικά κομμένα σε μικρά κομμάτια (συνήθ. κύβους) και παρασμένα σε λεπτή και μικρού μήκους ξύλινη βέργα (καλαμάκι) ή σε μικρή σουβλά ψήνονται στη σχάρα ή σε γκριλ και προσφέρονται σκέτα ως ορεκτικό ή ως κύριο πιάτο με συμπληρωματικό γαρνίρισμα: *σουβλάκια με θαλασσινά* || ~ *κοτόπουλο* | *ξυφιά* || ~ *ξύλα* | *καλαμάκι* 3. πρόχειρο φαγητό από κομμάτια κρέατος (ψημένα με τον παραπάνω τρόπο) ή από γύρο (βλ. λ.) ή από μπιφτέκι τοποθετημένο μέσα σε μικρή στρογγυλή πία μέσα με άλλα υλικά, όπως τνομάτια, κρεμμύδι, τσάτζικι κ.λπ.:

- με *διπλή πία* | *απ' μία* (ή *κομπλέ*, δηλ. με όλα τα συνοδευτικά) | *χωρίς κρεμμύδι*.

[ETYM. μεσν., υποκ. του **σούβλα**].

σουβλατζήδικο (το) κατάστημα που παρασκευάζει και πουλά σουβλάκια.

σουβλατζής (ο) {σουβλατζήδες}, **σουβλατζού** (η) {σουβλατζού-δες} ο ιδιοκτήτης σουβλατζήδικου ή το πρόσωπο που ψήνει και ετοιμάζει τα σουβλάκια. [ETYM. < σουβλά + παραγ. επίθημα -τζής (βλ. λ.)].

σουβλερός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει μυτερή άκρη, που σχηματίζει αιχμηρή απόληξη: ~ *εργαλείο* | *όργανο* ΣΥΝ. οξύς, αιχμηρός, μυτερός 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαπεραστική οξύτητα, πολύ έντονος: ~ *πόνος* ΣΥΝ. διαπεραστικός.

[ETYM. < σουβλά + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. *μυτ-ερός*, *βροχ-ερός*].

σουβλί (το) [μεσν.] {σουβλι-ιού | -ιών} 1. η μικρή σουβλά 2. (γενικότερ.)

κάθε σουβλερό αντικείμενο, ό,τι είναι αιχμηρό, έχει μυτερή άκρη 3. ειδικό μεταλλικό εργαλείο που χρησιμοποιούν κυρ. οι υποδηματοποιοί για το τρύπημα του δερμάτους (λ.χ. σε λουριάκια, ζώνες).

σουβλιά (η) (καθημ.) 1. το τρύπημα με σουβλί ή γενικότερ. με αιχμηρό αντικείμενο, καθώς και το σημάδι που αφήνει 2. (μτφ.) ο οξύς, έντονος, διαπεραστικός πόνος: *ένιωσα μια - στο στομάχι* ΣΥΝ. σφάχτης. [ETYM. < μεσν. σουβλέα < σουβλά].

σουβλιάς ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {σουβλιάς-α, -ηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. περνώ (κάτι, κυρ. κρέας) στη σουβλά για ψήσιμο 2. ψήνω στη σουβλά (το κρέας) γυρίζοντας τη: ~ *το αρνί* το *Πάσχα* 3. διαπερνώ (κάποιον) με σουβλά: *τον είπα πως θα τον σουβλίσει, όπως οι Τούρκοι τον Αθανάσιο Λιάκο!* ΣΥΝ. (λόγ.) ανασκολοπίζω, (λαϊκ.) παλουκνώνω 4. (μτφ.) προκαλώ έντονο και οξύ εσπερτικό πόνο, δίνω σουβλιές: *δίνω σουβλιές η μέση μου!* ♦ 5. (αμετβ.) ψήνω στη σουβλά (κυρ. το πασχαλινό αρνί): *πού θα σουβλίσετε φέτος;* || *όσοι έμειναν στην Αθήνα σουβλίζουν στους ακάλυπτους χώρους και στις αυλές*. — **σουβλίσιμα** (το).

σουβλιστός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σουβλιστεί, που έχει περαστεί σε σουβλά 2. αυτός που έχει ψηθεί στη σουβλά: *το - αρνί είναι που νόστιμο*.

σουβλομύτης, -α, -ικο αυτός που η μύτη του είναι μυτερή, έχει σουβλερό σχήμα. Επίσης **σουβλερομύτης**.

σουβλιάς (ο) {σουβιάδες} μικρό μαχαίρι τέσσης με μία ή δύο λεπίδες που διπλώνουν μέσα στη λαβή-φρ. **κολοκοτρονικόκο σουβιάς** είδος σουβιά με ξύλινη λαβή. — (υποκ.) σουβιάδοκι (το). [ETYM. Αγν. ετύμου].

σούδα (η) {σουδών} 1. μικρό αυλάκι για τη διοχέτευση των βρόμικων νερών, κυρ. από οικιακή χρήση ΣΥΝ. οχετός 2. στενό δρομάκι ή μονοπάτι, γενικότερ. πέρασμα.

[ETYM. μεσν. < lat. sudēs | sudis «πάσσαλος, κοντάρι - τάφρος», αγν. ετύμου].

Σουδάν (το) {άκλ.} (αραβ. Jumhūriyat as-Sūdān = Δημοκρατία του Σουδάν) κράτος της Α. Αφρικής με πρωτεύουσα το Χαρτούμ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Σουδάν. — **Σουδανός** κ. (προφορ.)

Σουδανέζος (ο), Σουδανή κ. (προφορ.) **Σουδανέζα** (η), σουδανικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) σουδανέζικος, -ή, -ο. [ETYM. < αραβ. Sudan (πληθ. του aswad «μαύρος»), που αποσπάστηκε από τη φρ. balad as-sūdān «η των μαύρων»].

Σουδητία (η) περιοχή της Β. Τσεχίας [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Sudétie, από τα *Σουηδικά όρη* (γερμ. Sudeten), αγν. ετύμου, ίσως ύλλυρ. αρχής].

Σουέζ (το) {άκλ.} 1. πόλη και λιμάνι της ΒΑ. Αιγύπτου στον ομώνυμο κόλπο 2. (α) **Ισθμός του Σουέζ** λωρίδα αιγυπτιακού εδάφους, που συνδέει τη ΒΑ. Αφρική με τη Δ. Ασία (β) **Διώρυγα του Σουέζ** διώρυγα που συνδέει τη Μεσόγειο με την Ερυθρά Θάλασσα (γ) **Κόλπος του**

Σουέτ το ΒΔ. τμήμα της Ερυθράς Θάλασσας ανάμεσα στην Αφρική και τη Χερσόνησο του Σινά.
 [ETYM. < αγγλ. Suez < αραβ. as-suways «το ξεκίνημα, η αρχή», από τη θέση του στο Β. άκρο της Ερυθράς Θάλασσας].
σουέτ (το) {άκλ.} 1. κατεργασμένο δέρμα πολυτελείας, κυρ. από κα-
 τικά, που χρησιμοποιείται ευρέως στην κατασκευή διαφόρων ειδών
 (ρουχισμού, υποδήσεως) λόγω της μαλακής χνουδωτής του επιφά-
 νεια 2. (ως επίθ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από δέρμα της
 παραπάνω ποιότητας: ~ γάντια | καπέλο | τσάντα | παπούτσι. —
 σουέτινος, -η, -ο.
 [ETYM. < γαλλ. suède, αρχικώς από τη φρ. (gants de) Suède «γάντια
 από τη Σουηδία», που δηλώνει στη συνέχεια και το δέρμα από το
 οποίο ήταν κατασκευασμένα].
σουετινία (η) {χωρ. πληθ.} απομίμηση δέρματος σουέτ. [ETYM.
 Μεταφορά του γαλλ. suédine, θηλ. του suède (βλ. λ. σουέτ)].
σουέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (για τετράποδα ζώα) η στήριξη στα πί-
 σω πόδια με ισορρόπηση του κορμού σε όρθια θέση 2. (για οδηγούς
 δικύκλων) η επιδέξια και ρυθμικότητα ισορρόπηση της μηχανής ή
 του ποδηλάτου στην πίσω ρόδα, καθώς αυτό είναι σε κίνηση: κάνει
 σουέζες μπροστά στο σχολείο, για να εντυπωσιάσει τα κορίτσια 3.
 (μτφ.) το να στέκεται κανείς ακίνητος μπροστά σε κάποιον (συνήθ.
 ιεραρχικά ανώτερο) ή να δείχνει απόλυτη πειθαρχία και φόβο: όταν
 μπαίνει για μάθημα, τους θέλει όλους ~! || στέκομαι ~ (μπροστά) σε
 κάποιον (στέκομαι ακίνητος σε στάση προσοχής περιμένοντας δια-
 ταγές) || Η πεθερά της τους έχει όλους - στο σπίτι! Δεν τολμά κανείς
 να της φέρει αντίρρηση ΣΥΝ. κλαρίνο.
 [ETYM. Μεταφορά του παλ. ιταλ. suso < λατ. επίρρ. su(r)sum, που υπο-
 δηλώνει κίνηση από κάτω προς τα πάνω, συγκεκ. τ. του subversum,
 σουπίνο του p. subvertere «αντιτρέπω, αναστρέφω» (< sub- «από» +
 vertere «στρέφω, τρέπω»)].
σουηδία (η) (σουηδ. Konungariket Sverige = Βασίλειο της Σουηδίας)
 κράτος της Β. Ευρώπης στη Σκανδιναβική Χερσόνησο με πρωτεύου-
 σα τη Στοκχόλμη, επίσημη γλώσσα τη Σουηδική και νόμιμα τη σου-
 ηδική κορσάνα. — Σουηδός κ. (καθημ.) Σουηδέζος (ο), Σουηδή κ. (κα-
 θημ.) Σουηδέζα (η), σουηδικός, -η, -ό (βλ. λ.), Σουηδικά κ. (καθημ.)
 Σουηδέζικα (τα).
 [ETYM. Μεταφορά του νεολατ. Suedia (γερμ. Schweden) < αρχ. σκανδ.
 Sui-riod «ο μοναδικός λαός, ο ξεχωριστός λαός», από το όνομα Swēar
 (< γοθθ. swē-s «ξεχωριστός, μοναδικός») του γερμ. φύλου που εγκατα-
 στάθηκε στην περιοχή κατά τον πρώιμο Μεσαίωνα. Η σουηδ. ονομα-
 σία Sverige < αρχ. σουηδ. Swē-rike «μοναδικό κράτος, ξεχωριστή αυ-
 τοκρατορία» (το β' σουηδ. -rike συνδ. με το γερμ. Reich «κράτος, βσι-
 λείο, αυτοκρατορία»)].
σουηδικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη Σουηδία και τους
 Σουηδούς 2. **σουηδική γυμναστική** σύστημα γυμναστικής που περι-
 λαμβάνει ελεύθερες ασκήσεις εδάφους, οι οποίες αποσκοπούν στην
 βελτίωση της φυσικής κατάστασης και την απόκτηση ρυθμού στην
 κίνηση. Επίσης (καθημ.) σουηδέζικος, -η, -ο.
SUI generis λατ. (προφέρεται *σουί γκένερις*) ελλην. του δικού του γέ-
 νους- συνήθ. ως χαρακτηρισμός προσώπων και καταστάσεων που
 έχουν κάτι το ιδιαίτερο, ιδιότητα χαρακτηριστική του ίδιου και μό-
 νο- (ειδικότ.) για κάποιον/κάτι που ξεφεύγει από το συνηθισμένο-
 ιδιόρρυθμος ΣΥΝ. ιδιόμορφος, ιδιότυπος.
σουίνγκ (το) {άκλ.} 1. μουσική τζαζ της δεκαετίας του '30 και του '40 με
 έντονο ρυθμό, που συνήθως παίζόταν από μεγάλες ορχήστρες 2. ο
 αντίστοιχος χορός.
 [ETYM. < αγγλ. swing «αίωρηση, παλινδρόμηση, (μετα)στροφή, έντονη
 ρυθμική κίνηση»].
σουίπσταϊκ (το) {άκλ.} λαχείο για τους αγώνες ιπποδρόμου. [ETYM.
 < αγγλ. sweepstake < sweep «σκουπίζω, σαρώνω» + stake
 «στοίχημα, ποντάρισμα»].
σουίτα (η) {σουιτών} 1. σειρά δωματίων ξενοδοχείου ή σκάφους, που
 συνδέονται μεταξύ τους και χρησιμοποιούνται ως ενιαίο σύνολο:
έκλεισε μία ~ στο «Χίλτον» · 2. σειρά ορχηστρικών χορών της ίδιας
 περιοχής · 3. ορχηστρική σύνθεση αποτελούμενη από αυτοτελή
 ενόργανα τμήματα διαφορετικής μουσικής φυσιογνωμίας, στην ίδια
 τονικότητα και με μορφές συνήθ. μικρότερες από εκείνες της σουί-
 τας, κυρ. επιλογές σκηνοτικής μουσικής από θεατρικά έργα ή μουσικής
 μαλέτου, που προορίζονται να εκτελεστούν σε κοντσέρτα: η ~ «Ξε-
 γραζάντ» του Ρίμσκυ-Κόρσακοφ.
 [ETYM. < γαλλ. suite «ακολουθία, συνέχεια, διαδοχική σειρά» < δη-
 μώδ. λατ. *sequita < λατ. sequor «ακολουθώ»]. **σουίκο (η)** {άκλ.}
 πρίζα με γείωση. [ETYM. < γερμ. Schuko, συντετμ. τ. του όρου
 Schutzkontakt «επαφή ασφαλείας», από τη συγγή χρήση στα
 σύνθετα Schuko Steckdose «ρευματοδότης ασφαλείας» και
 Schuko Stecker «ρευματολήπτης ασφαλείας»]. σουκρουτ (το) {άκλ.}
 λάχανο κομμένο σε πολύ λεπτά κομμάτια, που συντηρείται σε άρμη.
 [ETYM. < γαλλ. choucroute, παρεμφερμένος τ. (με την παρετυμολ. επί-
 δρ. των λ. chou «λάχανο» και croûte «κρούστα») του διαλεκτ. αλσατ.
 sükkrüt < γερμ. Sauerkraut «ξινόλαχανο, τουρσί» < sauer «ξινός» +
 Kraut «λάχανο, χόρτο»]. σουλαντίζω ρ. μετβ. {σουλαντίσιος} (λαϊκ.)
 βρέχω (κάτι) σε όλη του την επιφάνεια ΣΥΝ. καταβρέχω, ποτίζω.
 Επίσης σουλαντώ. — σου-λάντισμα (το).
 [ETYM. Μεταφορά του τουρκ. suladim, αόρ. του p. sulamak].
σουλαντιστήρι (το) {σουλαντιστήρι-ιού | -ιών} το ποτιστήρι (βλ. λ.).
 [ETYM. < σουλαντίζω + παραγ. επίθημα -τήρι, πβ. κ. ποτισ-τήρι].
σουλαταδόρος (ο) (λαϊκ.-κακός.) αυτός που κάνει σουλάτσο- ΦΡ.

τοκιστής και σουλαταδόρος (ως χαρακτηρισμός) ο χασομήρης, ο
 αργόσχολος, που ζει παρασιτικά.
 [ETYM. < ιταλ. sollazzatore < sollazzare (βλ. λ.)].
σουλατάσφαρο ρ. μετβ. {σουλάτσαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) κάνω σουλάτσο
 (βλ. λ.) ΣΥΝ. σεργιανώ, σεργιανίζω, βολτάρο. — σουλατάσφισμα (το).
 [ETYM. < ιταλ. sollazzare «διασκεδάζω, ξεσκιάω» < sollazzo «διασκε-
 δάση, γλέντι» < λατ. solatium «ανακούφιση, παρηγοριά - φαιδρότη-
 τα» (< p. solor «παρηγορώ, πραινώ»)].
σουλάτσο (το) (λαϊκ.) ο περίπατος, το συνήθ. αργόσχολο σεργιανί-
 σμα: *βγήκε για το ~ της στα μαγαζιά* ΣΥΝ. σουλατάσφισμα, σεργιάνι,
 βόλτα. [ETYM. < ιταλ. sollazzo (βλ. λ. σουλατάσφαρο)].
Σουλί (το) {Σουλίου} (περιληπτ.) ομοσπονδία χωριών της Ηπείρου και
 η περιοχή όπου βρίσκονται αυτά τα χωριά γνωστά για την ηρωική
 αντίσταση των κατοίκων τους κατά του Αλή Πασά (1792-1803). —
 σουλιώτης (ο), σουλιώτισσα (η), σουλιώτικος, -η, -ο [1895]. [ETYM.
 < αλβ. sulī «αιχμηρή κορυφή (βουνού)»].
σουλουπί (το) {σουλουπί-ιού | -ιών} 1. (για πρόσ.) η εξωτερική εμφά-
 νιση, η σοματική διάπλαση (κάποιου): *ωραίο | συμμετρικό ~ | από ~
 δεν λείει τίποτα, αλλά έχει καλή ψυχή!* ΣΥΝ. παρουσιαστικό 2. το πε-
 ρίγραμμα, το σχήμα πράγματος: σ' αυτό το μοντέλο μου αρέσει το ~
 του || αυτό το βάσo έχει ωραίο ~! ΣΧΟΛΙΟ λ. όμορφος. [ETYM.
 < τουρκ. üslup (με ευφωνική αντιμετάθεση), πβ. κ. γρουσουζής < τουρκ.
 ugrusuz].
σουλουπώνω ρ. μετβ. {σουλούπω-σα, -θηκα, -μένος} 1. δίνω σε (κά-
 τι/κάποιον) καλύτερη ή την καλύτερη δυνατή εμφάνιση ή έκφραση,
 βελτιώνω την εμφάνιση (κάποιου): ~ το γραφείο || *το σπίτι τα μαλλιά
 μου || δεν άλλαζε το περιεχόμενο, απλώς τον σουλουπώσε λίγο τη
 διαπίπωση* ΣΥΝ. τακτοποιώ, ευπρεπίζω 2. (μεσοπαθ. σουλουπώνομαι)
 αποκτώ το σωστό ή ενδεδειγμένο παρουσιαστικό, γενικότ. το σωστό
 στυλ: *έχει σουλουπωθεί, έμαθε να ντυνεται και να μιλάει σαν κύριος!*
 || σαν να σουλουπώθηκε λίγο αυτό το αχούρι, τώρα μοιάζει με
 δαμάσιο! — σουλουπώμα (το).
Σουλτάνα (η) γυναικείο όνομα.
σουλτάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η γυναίκα του σουλτάνου 2. (συχνά
 και ως προσφώνηση χαϊδευτ. ή σκωπτ.) γυναίκα μεγαλωμένη ή συ-
 νθημισμένη στις ανέσεις, που έχει εύκολη ζωή.
σουλτανάτο (το) 1. το αξίωμα του σουλτάνου 2. κράτος που ηγεμο-
 νεύεται από σουλτάνο. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. sultanat].
σουλτανίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. εκλεκτή ποικιλία αμπελιού με
 σταφύλια χωρίς σπόρους, από τα οποία παράγεται κυρ. η γνωστή
 ξανθή σταφίδα 2. σταφύλι της παραπάνω ποικιλίας αμπελιού ΣΥΝ.
 ροζακί. [ETYM. < ιταλ. sultanina < αραβ. sultani «αυτοκρατορική»].
σουλτάν μερεμέτ (το) {άκλ.} (λαϊκ.) ο άγριος έλαιοδαρμός.
 [ETYM. < τουρκ. sultan «σουλτάνος» + meremet «μερεμέτι»].
σουλτάνος (ο) 1. (από τον 11ο αι.) ηγέτης μουσουλμανικού κράτους
 2. καθέννας από τους ηγέτες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 3. (μτφ.)
 κάθε κυβερνήτης ή δεσπότης με απόλυτες εξουσίες 4. (μτφ.-σκωπτ.)
 άνθρωπος που συνηθισμένος στην εύκολη και άνετη ζωή, που ζει μέσα
 στα πλούτη και τα μεγαλεία: *ξύπνησε ο ~ μας;* (πβ. *αγάς, πασάς,
 μπέης*). — σουλτανικός, -ή, -ό [1836]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αγάς. [ETYM. <
 μεσν. σουλτάνος < τουρκ. sultan < αραβ. sultan «κυρίαρχος, ηγεμόνας,
 άρχοντας»].
σουλφαιμιάδη (η) {σουλφαιμιάδων} ΦΑΡΜ. κάθε γημική ένωση που συ-
 νήθ. χρησιμοποιείται για την παρασκευή φαρμάκων κατά των βα-
 κτηριακών μολύνσεων, του σακχαρώδους διαβήτη, διαφόρων οιδημά-
 των, της αρθρικής υπέρτασης και της ουρικής αρθρίτιδας. [ETYM.
 Μεταφορά του γαλλ. sulfamide < sulf(ο)- (< λατ. sulphur [sulfur «θείο»]) +
 -amide (< am(monia) «αμμωνία») + παραγ. επίθημα -ide].
σουλφαιμίδοσκηνη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. σκόνη από σουλφαιμίδες
 που τροποθετείται σε πληγές.
σούμα¹ (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το αποτέλεσμα της άθροισης, το
 σύνολο ΣΥΝ. άθροισμα ΦΡ. *κάνω (τη) σούμα* προσθέτω, υπολογίζω
 συνολικά: *κάνε τη σούμα, να δούμε τι συν χρωστάω* ΣΥΝ. σουμάρω.
 [ETYM. < μεσν. σούμ(μ)α < λατ. summa «σύνολο», θηλ. του επιθ.
 summus «ολόκληρος, ανώτατος, ύψιστος»].
σούμα² (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αρωματικό ρακί από πρώτη απόσταξη
 σύκων. [ETYM. < τουρκ. soma, ινδικής προελ.].
σουμάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλυκό αναψυκτικό ποτό από γαλάκτω-
 μα αμυγδαλού ΣΥΝ. αμυγδαλάδα.
 [ETYM. Πηθ. < σούμα «είδος ποτού» + παραγ. επίθημα -άδα, πβ. κ. λε-
 μον-άδα].
σουμάρω ρ. μετβ. {σουμάρ-α κ. -ισα} υπολογίζω ένα άθροισμα, κάνω
 τη σούμα (βλ. λ.): αν τα σουμάρεις, πάσο βγαίνουν όλα μαζί; ΣΥΝ.
 αθροίζω, προσθέτω. — **σουμάρισμα (το)**. [ETYM. < σούμα + -άρω,
 πβ. κ. παρκ-άρω, γουστ-άρω].
Σουμελά (η) μονή της Παναγίας στην Τραπεζούντα του Πόντου, στο
 όρος Μελά, προτύργιο του χριστιανισμού κατά την περίοδο της
 Τουρκοκρατίας-ερωμόθηκε μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και η ει-
 κώνα της Παναγίας βρίσκεται σήμερα στο Βέριο Ημαθίας. [ETYM.
 < μεσν. Σουμελά (στην ποντιακή διάλεκτο) < εις του Μελά, όν. του
 όρους όπου βρίσκονταν η μονή].
Σουμερία (η) αρχαία περιοχή στο νοτιότερο τμήμα της Μεσοποτα-
 μίας μεταξύ του Τίγρη και του Ευφράτη, όπου αναπτύχθηκε αζιλό-
 γος πολιτισμός (των Σουμερίων) και αργότερα έγινε γνωστή ως Βα-
 βυλώνια.

[ETYM. < νεολατ. Sumeria < ακαδ. Sumeru, αγν. ετύμου]. Σουμέριος (ο) {Σουμερί-ου | -ων, -ους} μέλος αρχαίου λαού που κατοικούσε στη Μεσοποταμία (4η χιλιετία π.Χ.) και είχε αναπτύξει αξιόλογη πολιτισμική δραστηριότητα (ναοδομία, μεταλλουργία, αγχειοπλαστική, σφηνοειδή γραφή). — σουμερι(σ)ικός, -ή, -ό.

σουμιέ (το) → σομιέ
σουμό (το) {άκλ.} είδος ιαπωνικού αθλήματος πάλης μεταξύ υπέρβαρων παλαιστών. [ETYM. < ιαπων. supō «αγώνας, μάχη»].

sub voce (συντομ. s.v., προφέρεται *σουμπ βόκε* ή και *σουμπ βότσε*) λατ.· ελλην. στη λέξη, στο *λήμμα* ως παραπομπή σε λήμμα (εγκυκλοπαίδειας, λεξικού) στο οποίο μπορεί να βρει κανείς μια πληροφορία. σουμπιτο επίρρ. (λαϊκ.) με αφνιδιαστική ταχύτητα, χωρίς καθυστέρηση ή προειδοποίηση: με το *πον ήρθε, εφυνε ~ για κάτι έκτακτο!*

σούμπιτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που εμφανίζεται ή συμβαίνει απρόοπτα, αφνιδιαστικά: ήρθε *~ απ' το αεροδρόμιο* ΣΥΝ. ξαφνικός, αφνιδιαστικός.

[ETYM. < ιταλ. subito «αφνίδιος, ξαφνικός, ταχύς» < λατ. subitus (< ρ. subire «εισερχομαι, προσερχομαι»)].

σουμπλιμέ (το) {άκλ.} ΧΗΜ. η ένωση του διχλωριούχου υδραργύρου, με περιορισμένη χρήση στη θεραπευτική λόγω της τοξικότητάς της, με αντισηπτικές ιδιότητες, που καταπολεμεί τα παράσιτα και τη σφύλα-αλλύλα άγνη υδραργύρου (η). Επίσης σουμπλιμέ (ο). [ETYM. < γαλλ. sublimé, μτχ. τ. του ρ. sublimer «εξαχνώνω» < λατ. sublimare «υψώνω στον αέρα, μετεωρίζω» < επίθ. sublimis «μετέωρος, υψηλός» < sub- «ωπο→ + -limis, αβεβ. ετύμου, ίσως παράλλ. τ. του επίθ. limus «λοξός, πλάγιος»].

σουμπρέτα (η) {σουμπρετόν} 1. (σε θεατρικά έργα, όπερες κ.λπ.) χαρακτηριστικός ρόλος υπηρέτριας ή καμαριέρας, που εκδήλωνε έντονη κοκεταρία, αναιδία και είχε την τάση να μπλέκει σε έντρογκες 2. ηθοποιός που υποδύεται τέτοιο ρόλο ή έχει καθιερωθεί σε τέτοιους ρόλους. — σουμπρετίστικος, -η, -ο. [ETYM. < γαλλ. soubrette < προβηγκ. soubreto, θηλ. του soubret «προσωπικός, επιτηδευμένος» < παλαιότερ. προβηγκ. soubtrar < λατ. superare «υπερέχω, περισσεύω»].

σουναμιτισμός (ο) δοξασία ασιατικών λαών, κατά την οποία η επαφή με νεαρά άτομα μπορεί να προσφέρει τόνωση και μεγαλύτερη διάρκεια ζωής σε γερασμένους και εξασθενημένους οργανισμούς. [ETYM. < μτγν. Σουναμίτις, -ιδος, νεαρή παρθένα (πλήρες όνομα *Αβισιά* ή Σουναμίτις), η οποία, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση (Π.Δ. Χρονικών Α1, 1-4), κοιμόταν μαζί με τον ηλικιωμένο βασιλιά Δαβίδ προς το τέλος της ζωής του].

σουνέτι (το) (στους μουσουλμάνους) η περιτομή (βλ. λ.). [ETYM. < τουρκ. sünnel].

Σούνιο (το) {Σουνίου} ακρωτήριο της Α. Στερεάς Ελλάδας στο Ν. άκρο του νομού Αττικής· αλλιώς (λαϊκ.) *κάβο-Κολώνες* (ου). [ETYM. αρχ. Σούνιον, αγν. ετύμου].

σουνίτης (ο) [1897] {σουνιτών}, σουνίτισσα (η) {σουνιτισσών} οπαδός μιας από τις δύο μεγάλες θρησκευτικές διαίρεσεις του ισλαμισμού (μαζί με τους σίιτες), που θεωρεί τους τέσσερις πρώτους χαλίφες ως νόμιμους διαδόχους του Μωάμεθ και τονίζει τη σημασία της παραδοσιακής κοινωνικής πρακτικής, των απογόνων και των εθίμων της κοινότητας ως βάση του ισλαμικού Δικαίου· ο ορθόδοξος μουσουλμάνος.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. sunnite < αραβ. sunni < sunnāh «μονοπάτι, κανόνες, δρόμος»].

σουζέ (το) {άκλ.} 1. η, συνήθ. εφήμερη, επιτυχία, η μεγάλη απήχηση (προσωπική ή πράγματος σε οικονομικό, επαγγελματικό, προσωπικό κ.λπ. επίπεδο): με την *τελευταία του ταινία πιστεύει ότι θα κάνει ~!* || *έχει μεγάλο ~ στις γυναίκες* 2. (συνεκδ.) ό,τι ή όποιος σημειώνει κυρ. εισοχική επιτυχία: *συλλογή με ~ του '50* || *το έργο έκοψε γλιόδες επισημια και ήταν το μεγάλο περσινο ~*. — (υποκ.) σουζεδάκι (το), (μεγεθ.) σουζεδάρα (η).

[ETYM. < γαλλ. succès < λατ. successus, μτχ. τ. του ρ. succedere «προχωρώ, προσερχομαι» (< sub- «ωπο→ + cedere «προχωρώ»)].

σουζεδιάρης (ο) {σουζεδιάρηδες}, σουζεδιάρα (η) {ζωρ. γεν. πλήθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο (συνήθ. τραγουδιστής) που επιδιώκει την εφήμερη επιτυχία, το σουζέ. — σουζεδιάρικός, -η, -ο. [ETYM. < σουζέ, κατ' αναλογία προς ουσ. σε -εζ, -έδες, λ.χ. χαβαλεδιάρικός].

σουζου-μουζου-του (τα) {άκλ.} (εκφραστ.) τα μου-σου-του (βλ. λ.): *βαρέθηκα τα ~ πες μου καθαρά τι θες!*

[ETYM. < μου-σου-του (γεν. εν. τής προσ. ανωνυμίας) με προσθήκη του στερεοτ. ξε-].

σουπά (η) {δύσχυρ. σουπών} 1. ρευστό ή παχύρρευστο φαγητό από ζωμό κρέατος, πουλερικού, ψαριού ή βρασμένων λαχανικών ή ακόμα με βασικά υλικά το αλεύρι, την κρέμα γάλακτος ή το γάλα με την προσθήκη καρυκευμάτων, χορταρικών κ.λπ., που σερβίρεται σε βαθιά πιάτα ή μπλ, ρησιμοποιείται ως ορεκτικό ή συμπληρωματικό πιάτο αλλά και ως βασική αναρροτική τροφή κυρ. μετά από εγχειρήσεις 2. (καθημ.) κάθε τροφή που είναι ή γίνεται πολύ ρευστή, αραιή: *βάλε το παγωτό στο ψυγείο, να μη γίνει ~!* 3. (μτφ.-αργκό) το σώμα κάποιου στο έδαφος από γλιστρήμα: *έφαγε μια ~ μπροστά σε όλη την παρέα* 4. (μτφ. για θεάματα) οτιδήποτε είναι χαλαρό, χωρίς συνοχή ή ένταση, χωρίς συγκινηστές: *καθέτι το αδιάφορο και ανιαρό: το ματς ήταν ~*. — (υποκ.) σουπίτσα (η) (σημ. 1).

[ETYM. < γαλλ. soupe < δημώδ. λατ. suppa «μουσκεμένο ψωμί», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. σκανδ. soppra, αρχ. αγγλ. sopp (ίδια σημ.)].

σουπε (το) {άκλ.} μεταμεσονύκτιο δείπνο με κρύα πιάτα. ΣΧΟΛΙΟ λ. γεύμα.

[ETYM. < γαλλ. soupe < soupe «σούπα» (βλ. λ. σούπα)].

σούπερ επίθ. {άκλ.} 1. (καθημ.) αυτός που προκύπτει ή εκδηλώνεται σε εξαιρετικό βαθμό, ξεπερνώντας κάθε ανάλογο ή όμοιο του: *~ ιδεολόγος* | αγωνιστής | εθνικιστής || *~ αυτοκίνητο* | ντύσιμο | *μακιγιάζ* | *ευκαιρία* | *προσφορά* ΣΥΝ. καταπληκτικός 2. *σούπερ (βενζίνη)* βενζίνη με μεγαλύτερη αναλογία οκτανίων στη σύνθεσή της, κατ' αντιδιαστολή προς την απλή. [ETYM. < αγγλ. super < λατ. super «πάνω, υπέρ»].

σούπερμαν (ο) {άκλ.}, σουπεργούμαν (η) {άκλ.} 1. ήρωας των κόμικς με υπερφυσικές δυνάμεις, τις οποίες αξιοποιούσε βοηθώντας ή σώζοντας τους ανθρώπους και πολεμώντας το κακό 2. (μτφ.) κάθε πρόσωπο με εξαιρετικές ή υπερφυσικές δυνάμεις. [ETYM. < αγγλ. superman «υπεράνθρωπος»].

σούπερμάρκετ κ. σούπερ-μάρκετ (το) {άκλ.} ελλην. υπεραγορά-μεγάλο κατάστημα λιανικής πώλησης, που διαθέτει με σύστημα αυτοεπιτήρησης μεγάλη ποικιλία τροφίμων και άλλων προϊόντων οικιακής χρήσεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ETYM. < αγγλ. supermarket «υπεράνθρωπος»].

σούπερστάρ κ. σούπερ-σταρ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο πολύ διακεκριμένο ή επιτυχημένο, κυρ. καλλιτέχνης ή αθλητής που χαιρεί ευρεία αναγνωρισέως και μεγάλο θαυμασμό και συνήθ. απαιτεί πολύ υψηλά ποσά ως αμοιβή (για τις υπηρεσίες που προσφέρει), ο μεγάλος σταρ: *~ της πολιτικής* | *των ηγέδων* | *του Χόλλυγουντ* | *της μόδας*. [ETYM. < αγγλ. superstar].

σουπιά (η) 1. θαλασσινό μαλάκιο πεπλατυσμένου σχήματος, που μοιάζει με το καλαμαράκι και απαντά σχεδόν σε όλες τις θάλασσες, γνωστό για το μελάνι που χύνει, όταν νιώθει ότι κινδυνεύει 2. (συνεκδ.) φαγητό που παρασκευάζεται με βάση το κρέας του μαλακίου αυτού: *~ μαχρί* | *πριανητή* | *κρασάτη* 3. (μτφ.) άνθρωπος που ξέρι με κρύβεται, να καλύπτεται με πονηρία και να ενεργεί με μυστικότητα, που παραπλανά προσποιούμενος τον ήσυχο και αδιάφορο: *Είπα αυτός μια ~!* *Μην κοιτάς που το παίζει αθώος!* ΣΥΝ. αλεπού. [ETYM. μεσν. < αρχ. σπιά (βλ. λ.), με τροπή του /i/ σε /u/ υπό την επίδρ. του χελικικού -π- (πβ. κ. *κατηφής* - *κατσούφης*)].

σουπιέρα (η) {σπαν. σουπιέρων} μεγάλο και βαθύ πιάτο ή σκεύος για το σερβίρισμα της σούπας. [ETYM. < σουπία + παραγ. επίθημα -ιέρα, πβ. κ. *σαλατ-ιέρα*].

σουπίνιο (το) ελλην. ύπτιο-ρηματικός τύπος της λατινικής γλώσσας, με τον οποίο δηλώνεται ο σκοπός ή η αναφορά. [ETYM. < λατ. supinum, ουσιαστικοπ. ουδ. του επίθ. supinus «όπιος -παθητικός, αταθής» (< sub «υπό»)].

σουπιοκόκκαλο (το) ο λευκός σκελετός της σουπιάς, σχήματος πεπλατυσμένου ελλειψοειδούς, που αποτελείται από πορώδη άλατα ασβεστίου και πυριτικού μαγνησίου.

σουπλά (το) {άκλ.} αντικείμενο από ποικίλα υλικά (πλαστικό, ανθεκτικό χαρτί, ύφασμα κ.ά.), πάνω στο οποίο ακουμάται ζεστό σκεύος ή τοποθετούμε το σερβίτσιο του φαγητού και το πιάτο αντί τραπέζο-μάντηλου.

[ETYM. < γαλλ. dessous-de-plat (κατ' αναλογία προς το σουβέρ) < dessous de «κάτω από» + plat «πιάτο»].

supra λατ. (προφέρεται *σούπρα*) ελλην. *ανωτέρα*-πιο πάνω (ως ένδειξη σε παραπομπές κειμένων).

σούρα' (η) {ζωρ. γεν. πλήθ.} το δίπλωμα, μάζεμα υφάσματος ή ενδύματος έτσι, ώστε να σχηματίζονται συνεχείς πτυχώσεις: η *φούστα κάνει ~ στη μέση* ΣΥΝ. πτύχωση. — (υποκ.) σουρίτσα (η). [ETYM. μεσν. < σουρώνω' (υποχωρητ.), βλ. λ.].

σούρα' (η) το μεγάλο μεθύσι ΣΥΝ. σουρώμα. [ETYM. < σουρώνω' (υποχωρητ.)].

σούρα² (η) καθένα από τα κεφάλαια του Κορανίου. [ETYM. < αραβ. sūrah «σειρά, στήλη»].

σουραύλι (το) {σουραυλιού | -ιών} πνευστό μουσικό όργανο, ο λαϊκό ή ποιμενικός αυλός, η φλογέρα.

[ETYM. < όνιμο μεσν. σουράλιον (με τροπή του /i/ σε /u/, πβ. κ. *ζουράρι* - *ζουράρι*), πβ. από συμφωνικό τον λ. *σῦριξ* και *αυλός*].

σουραυλιζω ρ. αμετβ. (σουραυλίσα) παίζω σουραύλι.

σούργελο (το) (μειωτ.) γελόιο πρόσωπο ή πράγμα, που γίνεται ο περιγέλω των άλλων: *έγινε ~ στη γειτονιά του* || *εμφανίστηκαν κάτι σούργελα στην εκπομπή του*. [ETYM. Από συμφωνικό τον λ. *σούρνω* (βλ. κ. *σέρνω*) + -γελο (< γέλιο)].

σουρεαλισμός (ο) παγκόσμιο καλλιτεχνικό, λογοτεχνικό, ποιητικό και φιλοσοφικό κίνημα που αναπτύχθηκε κυρ. στις αρχές του 20ού αι., φθάνοντας στην ακμή του κατά τα χρόνια του μεσοπολέμου, το οποίο επιδίωκε την υπέρβαση του πραγματικού και αισθητού και τονίζε την υποσυνείδητη, μη λογική σημασία των παραστάσεων, η οποία προκύπτει από την «αυτόματη γραφή» (βλ. λ. *γραφή*) ή την εκμετάλλευση τυχαίων εντυπώσεων, αναπάντεχων αντιθέσεων κ.λπ.: *δόω μεγάλοι του ~, ο κινηματογραφιστής Μπονιουέλι και ο ζωγράφος Νταλί, δημιούργησαν την πρώτη σουρεαλιστική ταινία, τον «Ανδαλουσιανό Σκύλο» (1929) ΣΥΝ. υπερρεαλισμός. — σουρεαλιστικός, -ή, -ό, σουρεαλιστικ-ά* -ως επίρρ.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. surreálisme < sur «υπέρ, πάνω» (< λατ. super) + réalisme (βλ. κ. *ρεαλισμός*)].

σουρεαλιστής (ο), σουρεαλίστρια (η) {σουρεαλιστριών} οπαδός ή εκπρόσωπος του σουρεαλισμού: ο *Πικάσο είναι ένας από τους πιο γνωστούς -ζωγράφους*. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. surreáliste (βλ. κ. σουρεαλισμός)].

σουριζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σουριζα} (λαϊκ.) σφυρίζω (βλ. λ.). [ETYM. < αρχ. *συρίζω* (βλ. λ.), με τροπή του /i/ σε /u/, πβ. κ. *ζυρίζω* - *ζουρίζω*].

Σουρινάμ (το) {άκλ.} (ολλ. Republiek Suriname = Δημοκρατία του Σουρινάμ) κράτος στις Β. ακτές της Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Παραμαρίμπο, επίσημη γλώσσα την Ολλανδική και νόμισμα το φλορίν Σουρινάμ. — Σουρινάμζες (ο), Σουρινάμζα (η), σουρινάμζικος, -η, -ο.

[ETYM₁ < ολλ. Suriname, από το όνομα των αρχαίων κατοίκων του, των Surinam, (αγν. ετύμου).
σουρίσμα (το) {σουρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το σφύριγμα (βλ.λ.).

σουρλουλού (η) {σουρλουλούδες} 1. γυναίκα που συνηθίζει να τριγυρνά στους δρόμους, που πηγαίνει με φλύαρη, ατημέλητη και ελαφριά διάθεση 2. (συνεκδ.) γυναίκα εύκολη στις σχέσεις και τις συναναστροφές της, αμφισβητούμενης ηθικής και μεμπτής διαγωγής. [ETYM₁ ίσως < βεν. turfllu «ανόητος, αμυαλός»].

σουρμές (ο) {σουρμέδες} (λαϊκ.) μαύρο φυσικό χρώμα για το βάνιμο των βλεφαρίδων και των βλεφάρων. [ETYM₁ < τουρκ. sormes].

σουρ(ν)τίνα κ. σουρδίνια κ. σουρντίνα (η) (σουρ(ν)τινόν) μουσικό εξάρτημα που μειώνει την ένταση του ήχου και μεταβάλλει το χρώμα του μουσικού οργάνου, στο οποίο τοποθετείται και προσαρμόζεται.

[ETYM₁ < γαλλ. sourdine < ιταλ. sordina < sordo «κουφός» (< λατ. surdus)].

σουρνό ρ. μετβ. {έσουρα} (λαϊκ.) σέρνω (βλ.λ.). [ETYM₁ < αρχ. σέρω (βλ.λ.), με τροπή του /i/ σε /u/ (πβ. κ. ζυράφι - ζουράφι) και επίθημα -νω κατά το σχήμα έσπειρα - σπέρνω, έγειρα - γέρνω].

σουρομαδό ρ. μετβ. {σουρομαδάς... | σουρομαδό-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) 1. αρπάξω (κάποιον) από το μαλλί, τραβώ (κάποιον) για να τον βγάλω τα μαλλιά ΣΥΝ. σουρομαλλιάζω 2. (μεσοπαθ. σουρομαδέμια) τραβώ τα μαλλιά μου σε πλήρη απόγνωση ή βαθιά θλίψη, θρηνηντάς. — σουρομαδέμια (το). [ETYM₁ < *σουρομαδό (βλ. λ. σουρνω) < σέρω + μαλλάζω].

σουρομαλλιάζω ρ. μετβ. {σουρομαλλιάς-θηκα, -μένος} 1. (λαϊκ.) αρπάξω και τραβώ (κάποιον) από τα μαλλιά ΣΥΝ. σουρομαδό 2. (μεσοπαθ. σουρομαλλιάζομαι) μαλλιοτραβιέμαι, παλεύω με κάποιον αρπάζοντας τον από τα μαλλιά. [ETYM₁ < *σουρομαλλιάζω (βλ. λ. σουρνω) < σέρω + μαλλιάζω].

σουρουκλεμές (ο) {σουρουκλεμέδες} (εκφραστ.-λαϊκ.) ο σουρτουκής (βλ.λ.). [ETYM₁ < τουρκ. p. sirtiklenmek «σέρ(ν)ομαι, τραβιέμαι - διάγω ανήθικ(ω)ή»].

σουρούπο (το) η ώρα μετά τη δύση και πριν από τη νύχτα ΣΥΝ. δειλινό, λυκόφως, σουρούπομα, σούθαπο, μούχρομα. [ETYM₁ < *σουρούπον < συν- + ρούπος (πβ. κ. σύ-θαμο), με τροπή του δευτέρου /i/ και προληπτ. αφομοίωση].

σουρούπωμα (το) {σουρούπωμ-ατος | -ατα, -άτων} η ώρα που πέφτει ο ήλιος, η ώρα του δειλινού ΣΥΝ. μούχρομα, δειλινό.

σουρούπωνει ρ. απρόσ. {σουρούπωνε} έργεται η νύχτα, αρχίζει να βραδιάζει ΣΥΝ. νυχτώνει ΦΡ. (παροιμ.) *ακόμα δεν εσουρούπωνε και μας καλημερίζεις* για άτομα εκτός χρόνου και τόπου, που δεν έχουν αίσθηση του τι γίνεται η τι λένε.

σουρίσιμο (το) → σύρισμο

σουρίτα-φέρτα (τα) {άκλ.} (εκφραστ.-οικ.) 1. η συνεχής και επαναλαμβανόμενη μετακίνηση σε έναν τόπο ή διαφορετικούς τόπους, η ανταλλαγή επισκέψεων και κατ'επέκτ. η ανάπτυξη σχέσεων: *δεν μου αρέσουν τα πολλά* ~ της στο σπίτι ενός ξένου ΣΥΝ. πηγαίνετα 2. η αναποτελεσματική και άσκοπη δραστηριότητα, ο άδικος, μάταιος κόπος για κάτι: *τι τα θες αυτά τα -, αφού δεν κερδίζεις τίποτα!* [ETYM₁ < σουρ + φέρ + τα, προστ. των ρ. σουρνω και φέρνω].

σουρίτης (ο) → σύριτης

σουρτουκευ ρ. αμετβ. {σουρτουκευα} (λαϊκ.) είμαι ή γίνομαι σουρτουκής, περιερόμαι άσκοπα, αλητεύω. — σουρτουκεμα (το).

σουρτουκός (ο) {σουρτουκίηδες}, σουρτουκό (η) (εκφραστ.-λαϊκ.) πρόσωπο που έχει συνηθία να γυρνά στους δρόμους, που τον αρπάζει το σουρτουκεμα (να αλητεύει και να ζει άστατα και ρέμπελα) ΣΥΝ. αλήτης, ανεπρόκοτος, αχαϊρευτος. Επίσης σουρτουκό (η). [ETYM₁ < τουρκ. sirtük].

σουρούμα (τα) [μεσν.] {σουρούματος} 1. το στράγγισμα (πράγματος): *το ~ των μακαρονιών | των χόρτων* · 2. η πτύχωση από το δίπλωμα υφάσματος ΣΥΝ. σουρά · 3. το μεγάλο μεθύσι ΣΥΝ. μεθοκόπημα, μεθοκόπι.

σουρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σουρώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μ^ετβ.) 1. βγάζω το ν^ορό από (κάτι), στραγγίζω με φίλτρο ή σουρωτήρι: *~ τα μακαρόνια | το χαμομήλι | το σάι* · 2. (για υφάσματα, ενδύματα κ.λπ.) δημιουργώ πτύχωση σε (κάτι): *~ το φόρεμα στη μέση* ♦ (αμετβ.) 3. έχω πτύχωση, κάνω ζάρες: *το φόρεμα σουρώνει στη μέση και μετά πέφτει ίσια* 4. (μτφ., για πρόσ.) αδυνατίζω, γάνω όγκο και δυνάμεις: *έχει σουρώσει από τις δίαιτες* ΣΥΝ. μαζεύω, μπαινίω. [ETYM₁ < σερρώνω (με τροπή του /i/ σε /u/, πβ. κ. σέρω - σουρνω) < μτρν. αιειρω (όω) «στραγγίζω, φιλτράρω» < αρχ. Σείριος (βλ.λ.)].

σουρώνω ρ. αμετβ. {σουρώ-σα, -μένος} μεθώ, πίνω πολύ, περισσότερο από όσο αντέχω: *σουρώσε για τα καλά, δεν ζέρει τι κάνει* || (η μτρ. σουρωμένος, -η, -ο): «σουρωμένος θα 'ρθω πάλι στην παλιά μας γειτονιά» (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. γίνομαι στουπί < φέσι. [ETYM₁ Αβεβ. ετύμου, ίσως < τουρκ. sarhos «μεθύσιμένος» ή < βεν. sur(ο) «φελλός, πόμα»].

σουρωτήρι (το) {σουρωτηρι-ιού | -ιών} 1. μικρό σκεύος με τρυπητό πλέγμα και λαβή στην άκρη για τη διήθηση αφηνημάτων (λ.χ. χαμομηλιού, μέντας κ.λπ.) και ροφημάτων (λ.χ. γάλακτος) 2. μεγάλο μα-

γειρικό κοίλο σκεύος με τρύπες, μέσα στο οποίο αδειάζουμε βρασμένα φαγητά (λ.χ. μακαρόνια), για να στραγγίσουν ΣΥΝ. στραγγιστήρι.

[ETYM < σουρώνω + παραγ. επίθημα -τήρι, πβ. κ. στεγνώ-τήρι, βουλό-τήρι κ.ά.].

σουρωτός, -ή, -ό αυτός που έχει στραγγιστεί, που τον έχουν περάσει από σουρωτήρι ΣΥΝ. στραγγιστός, στραγγισμένος.

σο υ **σα** μ **ά** τ **ο** (το) γλυκό παρασκευάσμα από σουσάμι με μέλι ή ζάχαρη ΣΥΝ. παστέλι. [ETYM < μτρν. *σησαμάτος* < αρχ. *σήσαμον* (βλ. λ. σουσάμι)].

σουσαμένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει παρασκευαστεί ή πασπαλιστεί με σουσάμι ΣΥΝ. σουσαμωτός.

σουσάμι (το) {σουσαμ-ιού | -ιών} ο εδώδιμος σπόρος της σουσαμιάς, από τον οποίο εξάγεται το σουσαμιόλαδο και χρησιμοποιείται ευρέως για να δίνει ξεχωριστό άρωμα και γεύση στο ψωμί, αλλά και σε άλλα αρτοποιήματα και γλυκίσματα ΦΡ. *σουσάμι, άνοιξε!* για κάθε αποτυχεστικό, δραστικό μέσο, που μοιάζει να εκπληρώνει μια επιθυμία με θαυματουργό τρόπο.

[ETYM₁ < μτρν. *σησάμιον* (με τροπή /i/ → /u/, πβ. κ. σουσιά - σηπία), υποκ. του αρχ. *σήσαμον* < εβρ. Samsöm, πβ. κ. αραμ. Süm-Ssmä, ακκαδ. Samaššammum(m), φων. SSmm. Το λατ. sésamum (> γαλλ. sésame) είναι δάνειο από την Ελληνική. Η φρ. *σουσάμι, άνοιξε!* ανάγεται στο ανατολίτικο παραμύθι «ο Αλί Μπαμπά και οι σαράντα κλέφτες», όπου αντές οι λ. χρησίμευαν ως μαγικό πρόσταγμα για να ανοίξει η πόρτα της σπηλιάς των κλεφτών].

σουσαμιά (η) φυτό που καλλιεργείται συστηματικά στις περιοχές της Άπω και Μέσης Ανατολής, αλλά και στην Ελλάδα, για τους εδώδιμους, ελαιούχους σπόρους του.

σουσαμιόλαδο (το) φυτικό έλαιο που εξάγεται από τους σπόρους της σουσαμιάς. Επίσης (λόγ.) *σησαμέλαιο* [1880].

σουσαμπότα (η) {δυσχρ. σουσαμπιτών} πίτα που παρασκευάζεται από σουσάμι, που φτειάζεται με σπόρους σουσαμιάς ειδικά επεξεργασμένους, ώστε να έχει αφαιρεθεί το λάδι τους.

σουσαμωτός, -ή, -ό αυτός που έχει παρασκευαστεί ή πασπαλιστεί με σουσάμι ΣΥΝ. σουσαμένιος.

σουσί (το) {άκλ.} παραδοσιακό γιαπωνέζικο φαγητό από κρύο ρύζι με φέτες μαριναρισμένου ομού ψαριού και φύκια. [ETYM₁ < ιαπων. sushi, κατά λέξη «είναι ζινώ»].

σουσού (η) {σουσουδες} ως χαρακτηρισμός νεόπλουτης, μεγαλομανούς και ψευτοαριστοκράτισσας γυναίκας.

[ETYM₁ < γαλλ. chouchou «αγαπημένος, ευνοημένος», διπλάσιασμένος τ. του chou (επίσης τρυφερή προσφώνηση, λ.χ. mon chou), αρχική σημ. «άγαχο». Η λ. μεταφέρθηκε στην Ελληνική χάρις στην κωμωδία του Δ. Ψαθά *Μαντάμ Σουσού* (1940)].

σουσουδίστικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από το υπερποτικό ύψος των νεόπλουτων και από μεγαλομανία. [ETYM₁ < σουσού, κατά το μορφοδίστικος].

σουσούμι (το) {σουσουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το ξεχωριστό και προσωπικό χαρακτηριστικό γνώρισμα 2. τα χαρακτηριστικά του προσώπου ως το κατεξοχήν διακριτικό γνώρισμα κάποιου 3. το χαρακτηριστικό παρατσούκλι που δίνεται σε κάποιον ΣΥΝ. παρωνύμι. [ETYM₁ μεσν. < *σουσούμιον (με τροπή του /i/ σε /u/, πβ. κ. σησάμι - σουσάμι και αφομοίωση), υποκ. του μτρν. *σούσημον* «αναγνωριστικό σημείο, σύμβολο» < συν- (< συν-) + -σημον < σημά].

σουσουμιάζω ρ. αμετβ. {σουσουμιάσα} (λαϊκ.) 1. αποδίδω περιγραφικά την εμφάνιση κάποιου, τα χαρακτηριστικά του προσώπου του 2. (ειδικότ.) εκφράζω τον θαυμασμό μου για την ομορφιά του προσώπου κάποιου, εγκομιμάζω τα χαρακτηριστικά του προσώπου του.

σουσουράδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. λεπτό ωδικό πτηνό με έντονα χρώματα στο φτέρωμά του, γνωστό για τη χαρακτηριστική ουρά του, την οποία κουνά πάνω-κάτω 2. (μτφ.-σκωπτ.) (α) η νεαρή συνήθ. γυναίκα, που συμπεριφέρεται ελαφρόμυαλα και απερισκεπτα ή με ματαιοδοξία: «~, -, *ψέματα μου λες αράδα*» (λαϊκ. τραγ.) (β) άτακτο κοριτσάκι. — (υποκ.) **σουσουραδίτσα** (η).

[ETYM₁ < *σεισουράδα (με προληπτ. αφομοίωση) < *σεισούρα (< σεΐω, πβ. αόρ. έ-σεισ-α, + ουρά) + παραγ. επίθημα -άδα].

σουσουρο (το) 1. ο χαμηλής εντάσεως θόρυβος, συνήθ. από τις ταυτόχρονης ομιλίες ανθρώπων: *το σγόλιο τον προκάλεσε - στο ακροατήριο* || *έγινε - στην τάξη με την είσοδο του δασκάλου* 2. (μτφ.) η φημολογία ή σκανδαλόλογία για κάποιον ή κάτι: *η καταγγελία εναντίον του έσπίκωσε μεγάλο - στους κύκλους του*. [ETYM < ιταλ. sussuro «ψίθυρος» < λατ. sussurrum, εκφραστ. λ.].

σουστασιόν (η) → σπασιονόν

σούστα (η) {σουστών} 1. το ελατήριο: *οι ~ του κρεβατιού* 2. άμαξα δύο τροχών, που την τραβεί ένα άλογο και της οποίας η καρότσα στηρίζεται στον άξονα των τροχών με ελατήρια 3. σύστημα από δύο μικρά στερογγυλά μεταλλικά ή πλαστικά κομμάτια, το ένα από τα οποία έχει μικρό ελατήριο και μια προεξοχή που μπαινεί με ελαφρά πίεση στην κοιλότητα του άλλου κομματιού ασφαρίζοντας το κλείσιμο, ώστε να συγκρατεί μαζί τα μέρη ενός ρουχού · 4. παραδοσιακά κρητικές χορές, στον οποίο οι χαρακτηριστικές κινήσεις των χορευτών είναι μικρά, συνεχόμενα πηδηματάκια. [ETYM < ιταλ. susta < δημόδ. λατ. *sustāre < λατ. suscitare «ανακινώ» < sub- «ποπο» + citare «κινώ ορμητικά, ανακινώ»].

σουτ¹ επιφών. (εκφραστ.) ησυχία, σιωπή: *~! Μη μιλάς!* || *~! Μη φωνάζεις!* ΣΥΝ. ούτε λέξη, κιχ, σιγά, σκασμός. [ETYM₁ Ηχομημητική λ.]. σουτ² (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ κ.ά. αθλήματα) χτύπημα ή πέταγμα της μπάλας προς την εστία (τέρμα) ή τη στεφάνη (καλάθι) της αντίπαλης ομάδας, προκειμένου να σημειωθεί γκολ ή

πόντος: *κάνω* | *ρίχνω* - || *έχει καλό* - (ικανότητα στην εκτέλεση βολών) | *δυνατό* | *ελεύθερο* (βλ.λ.) | *μακρινό* | *τεχνικό* | *ζαφνικό* | *πονηρό* | *σκαρότο* (με το πόδι να μπαίνει με απότομη κίνηση κάτω από τη μπάλα σαν να σκάβει το χόρτο, δίνοντας της ώθηση προς τα πάνω) | *ψηλοκρεμαστό* (που δίνει καμπύλη τροχιά στη μπάλα, ώστε να καταλήξει προς το τέρμα από πάνω προς τα κάτω) | *συρτό* ~ || ~ με *φάτσο* (με χτύπημα της μπάλας με το εξωτερικό ή εσωτερικό πλάι του παπουτσιού) || ~ *μπανάνα* (τεχνικό χτύπημα, ώστε η μπάλα να διαγράφει καμπύλη τροχιά, όπως το σχήμα της μπανάνας) || ~ για *τρίποντο* ΣΥΝ. βολή· ΦΡ. (οικ.) *τρώω σουτ* (από *κάπου*) με διώχονταν κακήν-κακώς (από κάπου). — (υποκ.) *σουτάκι* (το), (μεγεθ.) σουτάρια (η). [ETYM. < αγγλ. shoot «συροβολώ, εκτοξεύω, εκτινάσσω»].

σουτάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σουτάρ-α κ. -ισα, -ισμένος} ♦ 1. (αμετβ.) (στο ποδόσφαιρο, μπάσκετ κ.λπ.) *κάνω σουτ*: ~ *άουτ* | *από απόσταση* | *έστοχα* | *για τρίποντο* ♦ 2. (μετβ.) (αργκό για πρόσ.) *ξίφορτώνομαι, διώχνομαι, απόλυο* (κάποιον): *τον σουτάρων από την εταιρεία, μετά τις ατασθαλίες!* — σουτάρισμα (το). [ETYM. < σουτ + επίθημα -άρω, πβ κ. *μαρκ-άρο, πασ-άρο*].

σουτέρ (ο) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο, μπάσκετ κ.λπ.) παίκτης που κάνει σουτ: *από την ομάδα λείπει ο καλός* ~ || *δεξιάς αριστερός* ~ (που σουτάρει με το δεξί / αριστερό χέρι ή πόδι). [ETYM. < αγγλ. shooter (κατά τα γαλλ. προελ. ουσ. σε -έρ, λχ. *φαρσ-έρ, ανιματ-έρ*) < shoot (βλ. κ. σουτ)].

σουτζουκάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό σουτζούκι 2. *σουτζουκάκια* (τα) πικάντικο φαγητό που παρασκευάζεται από μείγμα κιμά με ποικίλα καρυκεύματα που πλάθεται σε μικρούς κυλίνδρους και συμπληρώνεται συνήθως με σάλτσα ντομάτας: ~ *αμυρναίικα* | *πολιτικά*. σουτζούκι (το) {άκλ.} < σουτζουκ-ιού | -ιόν} 1. αποξηραμένο λουκάνικο με πολλά καρυκεύματα και χαμηλά λιπαρά (μέχρι 5%) · 2. γλυκό παρασκευάσμα από ξεραμμένη μουσταλευριά και καρύδια με μακρόστενο σχήμα (σαν λουκάνικο) (σουτζουκ λουκούμι). — (υποκ.) *σουτζουκάκι* (το) (βλ.λ.). [ETYM. < τουρκ. sucuk «λουκάνικο»].

σουτιέν (το) {άκλ.} ο στηθόδεσμος (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*. [ETYM. < γαλλ. soutien-gorge < soutien «αποστήριγμα» (< p. soutenir «συγκρατώ, υποστηρίζω») < lat. sustinere «αποθαστάζω» < sub- «υπο» + tenere «κρατώ») + gorge «στήθος, λαιμός» (< lat. gurgis, -itis «σπρόβιλος, βάραθρο»)].

σουφριμός (ο) ισλαμική αίρεση μυστικιστικού χαρακτήρα, κύρια χαρακτηριστικά της οποίας είναι η έμφαση στον ασκητισμό, η προσπάθεια επικοινωνίας με τον Θεό μέσα από την ενορατική, την εσωτερική γνώση και την έκσταση του πιστού. [ETYM. < αραβ. sufi «μάλινος», από το είδος του ἑνύδατος που φορούσαν οι ασκητές της αίρεσης].

σουφλέ (το) {άκλ.} 1. έδεσμα ή γλυκύσμα που φουσκώνει στο ψήσιμο με τη βοήθεια ενός μείγματος από ασπράδια αυγών χτυπημένα συνήθως με γάλα: ~ τυριών | *σπανάκι* | *σοκολάτα* · 2. μαλακή κατασκευή στο κέφιμα επίπλου που αποτελεί τη βάση όπου τοποθετούνται τα μαζιλάρια. [ETYM. < γαλλ. soufflé, μτχ. του ρ. souffler «φυσώ, πνέω»].

Σουφλί (το) {Σουφλίου} πόλη της Α. Θράκης στον νομό Έβρου στα σύνορα με την Τουρκία, γνωστό για την παραγωγή μεταξωτών υφανμάτων. [ETYM Αβεβ. ετύμου, ίσως < τουρκ. sofulu «τόπος του ασκητή»].

σούφρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. κάθε είδους πτύωση από ζάρωμα ή δίπλωμα ΣΥΝ. πτυχή, σουρά 2. (ειδικότ.) η ρυτίδα (βλ.λ.) 3. αδυνάτισμα του βρέφους οφειλόμενο σε ελλιπή διατροφή, σε αθρηψία · 4. (αργκό) ο σφιγκτήρας του πρωκτού · 5. (αργκό) η παρώνομη οικειοποίηση ή αφαίρεση ξένων πραγμάτων ΣΥΝ. σουφροίμα, κλέψιμο. [ETYM. μεσ. < lat. *sup(r)la < p. *suprplāre < supplicare «κετεύω, προσκυνώ» < supplex, -icis, αρχική σημ. «αυτός που κάμπτει τα γόνατα», < sub- «υπο» + plicare «πτυχώνω, διπλώνω»].

σουφραζέτα (η) {σουφραζετών} 1. (στην Αγγλία, τέλη 19ου και αρχές 20ού αι.) γυναίκα που διεκδικούσε το δικαίωμα ψήφου για το φύλο της, πριν από την τελική νομική του κατοχύρωση το 1928 2. (κατ'επέκτ.) η φεμινίστρια (βλ.λ.). [ETYM. < γαλλ. suffragette < suffrage «ψήφος, δικαίωμα ψήφου» < lat. suffragium (ίδια σημ.) < p. suffringere «συντριβώ στο έδαφος» (ιδ. κομμάτια κεράμου, τα οποία χρησιμοποιούσαν στις ψηφοφορίες) < sub- «υπο» + frangere «θραύω, σπάζω»].

σουφρώμα (το) {σουφρώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η πτύωση υφάσματος από δίπλωμα ή ζάρωμα ΣΥΝ. πτυχή, πτύωση, ζάρα, ζάρωμα 2. (ειδικότ.) η ρυτίδα, η ρυτίδωση: *το ~ των ψηφιδωτών* || *το ~ των φρυδιών, όταν θυμώνει κάποιος* · 3. (αργκό) κλοπή αντικειμένου ή χρημάτων, που περνά απαρατήρητη ΣΥΝ. σουφρα. — (υποκ.) *σουφρωμάκι* (το) (σημ. 1, 2).

σουφρώνο ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σουφρώ-σα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) 1. (για υφάσματα) αποκτώ ζάρες ή πτυχώσεις: *το ύφασμα σουφρώνο στο πλύσιμο* ΣΥΝ. μαζεύω, μπαίνω, ζαρώνω 2. (μτφ. για πρόσ.) αποκτώ ρυτίδες, γάνω την ακμή, τη σφριγηλότητα μου ♦ (μετβ.) 3. δημιουργώ πτυχές σε ύφασμα: ~ *ένα φόρεμα στη μέση* ΣΥΝ. πτυχώνω 4. σχηματίζω ρυτίδες έκφρασης ζαρώνοντας (κάτι): ~ *τα χείλη περιφρονητικά* · 5. κλέβω, αρπάζω: *του σουφρώσαν το πορτοφόλι μέσα στον συνωστισμό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω*. [ETYM < σούφρα (βλ.λ.). Απίθανη η αναγωγή στο ρ. *συν-οφρώνω* (< αρχ. *συνοφρυνώμαι*) για μορφολ. λόγους].

σοφά ροι ρ. αμετβ. {σοφάρισα} (λαϊκ.) *κάνω τον σοφέρ, οδηγώ αυτοκίνητο: *μαθαίνω να ~**. Επίσης *σοφεράρω*. — *σοφάρισμα* (το). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. chauffeur (βλ. λ. *σοφέρ*)].

σοφάς (ο) {σοφάδες} 1. χαμηλό κρεβάτι ή καναπές με αναπαυτικό παχύ στρώμα 2. χαμηλή και μικρή, συνήθ. ξύλινη εξέδρα, που τοποθετούσαν στο εσωτερικό σπιτιού και τη χρησιμοποιούσαν για κατάκλιση και ανάπαυση. [ETYM. < τουρκ. sofa < αραβ. suffah «μακρόστενος πάγκος»].

σοφέρ (ο) {άκλ.}, *σοφερίνα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} οδηγός αυτοκινήτου, κυρ. υπάλληλος που επί πληρωμή οδηγεί το αυτοκίνητο του εργοδότη του ή για λογαριασμό άλλου. [ETYM. < γαλλ. chauffeur, αρχική σημ. «θερμαστής», < p. chauffer «ζεσταίνω (τη μηχανή)» < δημώδ. λατ. *calfare < lat. cal(e)facere (< calere «είμαι θερμός, φλέγομαι» + facere «κάνω»)].

σοφεράντζα (η) (λαϊκ.) 1. (μειωτ.) ο επαγγελματίας οδηγός αυτοκινήτου, ο σοφέρ ή ο ταξίτζης 2. (οικ.) ο ικανός και πεπειραμένος οδηγός. [ETYM < *σοφέρ* + *παράγ.* επίθημα -άντζα (< βεν. -anza), πβ. κ. *μπροστά ντζα, μαστορ-άντζα*].

σοφεράρω ρ. → σοφάρω
σοφερίνα (η) → σοφέρ
σοφηλιάζω ρ. μετβ. {σοφηλιάσα} τοποθετώ (κάτι), ώστε να εφάπτεται, να εφαρμόζει σε κάτι άλλο ΣΥΝ. συναρμόζω, φαρμόζω. [ETYM < *σοφηλιάζω* (με παρετυμολ. επιδρ. των λεζικάτων προθημάτων *ισο-, εσω-*) < συ(ν) + *φηλιάζω* < *θηλιάζω*].

σοφία (η) 1. όνομα βασιλισσών του Βυζαντίου και της νεότερης εποχής 2. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *σοφία* (βλ.λ.)].

σοφία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η βαθιά πνευματικότητα και η ικανότητα κάποιου να κάνει βαθιές αναλύσεις στα γεγονότα, να συσχετίζει στοιχεία, να κατανοεί την πραγματικότητα και να αξιοποιεί την πείρα και τις γνώσεις του παράγοντας λογικές, ωφέλιμες κρίσεις και δίνοντας σωστές και δίκαιες συμβουλές: ΦΡ. *αρχή σοφίας φόβος Κυρίου* (Π.Δ. *Παροιμ.* 1,7) για να δηλωθεί ότι ο άνθρωπος πρέπει να συναισθάνεται πως η σοφία του είναι πεπερασμένη έναντι της σοφίας του Θεού 2. το σύνολο των γνώσεων και των πνευματικών κατακτήσεων, όπως αποτυπώθηκαν σε κείμενα, έργα τέχνης κ.λπ. ή παραδόθηκαν προφορικά: η ~ των λαών || η ~ των *αρχαίων* σε ένα *πολύτιμο έργο* || *λαϊκή* ~ (όπως αποτυπώνεται σε παροιμίες και φράσεις με διδακτικό χαρακτήρα) 3. η γνώση και η σωστή κρίση: *ένα πολύτιμο έργο, φτιαγμένο με ~ και μόχθο* 4. (α) η τέλεια γνώση και δικαιο κρίση ως ιδιότητα του Θεού: η *τού Θεού αγία* ~ (β) *Σοφία Σολομώντος* απόκρυφο βιβλίο που περιέχεται στην ελληνική μετάφραση της Π.Δ. από τους Εβδομήκοντα 5. (ειρων.) λόγος ή σχόλιο που στερείται ουσίας, που δίνει την εντύπωση του σουδαίου, αλλά στην πραγματικότητα είναι χωρίς βάθος και αξία: *σγά τη ~ που συν ειπέ!* || *αρχισε τις ~ του πάπ!* [ETYM. αρχ. < σοφός (βλ.λ.)].

Σόφια (η) η πρωτεύουσα της Βουλγαρίας. [ETYM. Η ονομασία της πόλεως οφείλεται στον βυζαντινό ναό της Αγίας Σοφίας, τον οποίο οι Οθωμανοί μετέτρεψαν σε τζαμί κατά τον 14ο αι., έδωσαν όμως το όνομα του στην πόλη. Ωστόσο, η ιστορία της Σόφιας είχε ξεκινήσει από τον 1ο αι. μ.Χ., όταν οι Ρωμαίοι κατακτητές την ονόμασαν Serdica (< Serdi, θρακικό φύλο που είχε ιδρύσει αποικία στην περιοχή τον 8ο αι. π.Χ.), ενώ συχνά απαντά και το συνοδευτικό Ulpia (Serdica), προς τιμήν του αυτοκράτορα Marcus Ulpius Trajanus. Η παρεμφερές ονομ. Sredets (< Serdica) επικρατούσε στην πόλη από τον 8ο ως τον 14ο αι. μ.Χ. (κατά τη διάρκεια του δεύτερου βουλγ. κράτους), μέχρις ότου επιβλήθηκε από τους Τούρκους το όνομα Sofiya].

Σοφινός (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM. μεσν. κύρ. όν. < *σοφία* + *παράγ.* επίθημα -ανός].
σοφίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {σοφίστηκα} δημιουργώ με τη σκέψη, κατασκευάζω (κάτι) με τη φαντασία μου (για να εντυπωσιάσω ή να ξεφύγω από δύσκολη θέση): *πάντα κάτι θα σοφιστεί, για να ξεφύγει ακόμα και την τελευταία στιγμή* || ~ *δικαιολογία* | *ψέμα* | *ιστορία* | *λύση* ΣΥΝ. επινώω, σκαρφίζομαι, μηχανεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

σόφισμα (το) [αρχ.] {σοφίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο σκοπιμώς εσφαλμένος και παραπλανητικός συλλογισμός, που επιδιώκει να πείσει με λογικοφανή συμπεράσματα, τα οποία αντικρούονται δύσκολα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιχειρήμα*.

σοφιστεία (η) [μτγν.] {σοφιστειών} 1. η τέχνη του σοφιστή 2. το σόφισμα, ο θελημένα εσφαλμένος αλλά και λογικοφανής συλλογισμός, που οδηγεί σε παραπλανητικά συμπεράσματα: *προσπάθει πάλι να μας πείσει με τις ~ του*. σοφιστεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} καταφεύγω συστηματικά σε σοφιστείες, χρησιμοποιώ σοφίσματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. σοφιστής (ο) 1. (στην κλασική αρχαιότητα) (α) ευρυμαθής δάσκαλος που επί πληρωμή προσέφερε τις γνώσεις του στους χώρους της φιλοσοφίας, της ρητορικής, της γραμματικής, της μουσικής, της ποίησης, της ιστορίας, των φυσικών επιστημών κ.λπ., κυρ. ταξιδεύοντας στις διάφορες ελληνικές πόλεις (β) (κακόσ.) δάσκαλος αμφισβητούμενων γνώσεων που επαγγελματικά εκπαίδευε τους μαθητές του προτάσσοντας την αποτελεσματικότητα των λόγων έναντι της αλήθειας, κάνοντας τους ικανούς να πείθουν, ανεξάρτητα από την ορθότητα των απόψεων, των θέσεων τους και ανεξόχως των μέσων που θα μετέρχονταν 2. (συνεκδ.) αυτός που καταφεύγει σε σοφίσματα για να πείσει, που χρησιμοποιεί σκοπιμώς παραπλανητικά επιχειρήματα ή λόγια, που εξασπάζει με τις λέξεις ΣΥΝ. απάτενας, κατεργάρης, πλανευτής.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. σοφίζομαι < σοφός. Ενώ η λ. σοφιστής είχε αρχικός την αναμενόμενη σημ. εκείνου που είναι έμπειρος και επιδέξιος στην τέχνη, τη ρητορεία και την επιστήμη, από τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. ο όρ. αποδιόταν αποκλειστικά με μειωτικό τρόπο στους επαγγελματίες δασκάλους και ρήτορες, οι οποίοι επ' αμοιβή δίδασκαν στους μαθητές τους στοιχεία της πρακτικής ζωής, πώς να κινούν σε λογομαχίες και πώς να χρησιμοποιούν την ευλωτία τους. Στη διατήρησή αυτής της μειωτικής σημ. (που συχνά αδικεί το έργο των σοφιστών) σπουδαίο ρόλο διαδραμάτισαν τα συγγράμματα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, αντιπάλων των σοφιστών].

σοφιστική επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει αναπτύξει μια πνευματική ή αισθητική λεπτότητα: ~ ύφος | βλέμμα | διατύπωση 2. αυτός που ταριάζει σε καλλιεργημένα, εκλεπτυσμένα γούστα: ~ μουσική | ντύσιμο | γυαλιά | χτένισμα 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα, εκζητηση ΣΥΝ. πολύπλοκος, περίπλοκος. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. sophistique < μεσν. λατ. sophisticatus < sophisticus < αρχ. σοφιστικός (< σοφιστής)].

σοφιστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον σοφιστή: ~ διδασκαλία | έργο 2. αυτός που είναι χαρακτηριστικός των σοφιστών, που επιδιώκει την παραπλάνηση με τα λόγια: - συλλογισμός | επιχειρήματα ΣΥΝ. απατηλός, ψευδής, παραπλανητικός 3. σοφιστική (η) η τέχνη του σοφιστή: η αρχαία ~. — σοφιστικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

σοφίτα (η) {σπάν. σοφίτων} 1. το τμήμα ενός σπιτιού που βρίσκεται ακριβώς κάτω από τη στέγη του ή σε ένα μέρος της ταράτσας του 2. δωμάτιο ή σύνολο δωμάτων που βρίσκονται σε αυτό το τμήμα του σπιτιού.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. soffitta < soffitto «οροφή, σοφίτα» < δημόδ. λατ. *suffictus (αντί του κλασικού suffixus) < λατ. suffigere «μπίγω, πασ-σαλώνω» (< sub-«υπο» + figere «μπίγω, καρφώνω»)].

σοφοκλείος, -α, -ο [μετρ.] αυτός που σχετίζεται με τον Σοφοκλή, που έχει δημιουργηθεί από αυτόν ή είναι χαρακτηριστικός του: ο «Οιδίπους Τύραννος» είναι μία από τις ~ τραγωδίες. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος.

Σοφοκλής (ο) {-ή κ. -έους} 1. ένας από τους τρεις μεγάλους αρχαίους Έλληνες τραγουδιστές (μαζί με τον Αισχύλο και τον Ευριπίδη) (496-406 π.Χ.), που έζησε και πέθανε στην Αθήνα 2. ανδρικό όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. Σοφοκλής «ένδοξος για τη σοφία του» < σοφός + -κλής < κλός «δόξα», πβ. κ. Περι-κλής, Θεμιστο-κλής].

σοφολογιοτατισμός (ο) (συνήθ. ειρων.) το χαρακτηριστικό ύφος των σοφολογιότατων (βλ.λ.), καθώς και κάθε μίμηση ή προσπάθεια μιμήσεως αυτού του τρόπου σκέψης, εκφράσεως και συμπεριφοράς ΣΥΝ. σχολαστικισμός.

σοφολογιότατος (ο) [1811] {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων, -ους κ. -άτους} 1. (τον 19ο αι.) άνθρωπος των γραμμάτων και των τεχνών με εξαιρετική καλλιέργεια και ευρύτητα γνώσεων, ο σοφός λόγιος 2. (ειρων.) οπαδός του σχολαστικισμού και της ακραίας καθαρεύουσας ΣΥΝ. σχολαστικός.

σοφολογιότητα (η) [1744] {χωρ. πληθ.} 1. (τον 19ο αι.) τίτλος σοφού λογίου 2. ο σχολαστικισμός.

σοφός, -ή, -ό 1. αυτός που γνωρίζει πολλά, έχει σωστή και δίκαιη κρίση και αξιοποιεί τις εμπειρίες του- αυτός που έχει σοφία (βλ.λ.): ο ~ ανώνυμος λαός | γέροντας || και αν έμαθε πολλά απ' τα βιβλία, σοφός έγινε από τα λάθη του- ΦΡ. έτερος εξ έτερον σοφός (έτερος εξ έτερον σοφός, από φρ. του Βακυλλίδη) για να δηλωθεί ότι ο ένας γίνεται σοφός από τη σοφία του άλλου, καθώς οι γνώσεις μεταδίδονται 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει ευρύτητα γνώσεων, ο εξαιρετικά πολυμαθής: ~ δάσκαλος | επιστήμονας || οι πανεπιστημιακοί ~ ΣΥΝ. ευρυσέλιος ANT. άσοφος, απαίδευτος, αμαθής, αμόρφωτος: ΦΡ. οι εητά σοφοί οι επτά αρχαίοι Έλληνες (7ος-6ος αι. π.Χ.) που κατεξοχήν θαυμάστηκαν για τη σοφία τους: ο Θαλής ο Μιλήσιος, ο Βίας ο Πριηνεύς, ο Πιπτακός ο Μυτιληναίος, ο Σόλων ο Αθηναίος, ο Χίλων ο Λακεδαιμόνιος, ο Περνανδρός ο Κορινθίος, ο Κλεόβουλος ο Λίνδιος (Ρόδιος) συχνά αναφέρονται μεταξύ των πλέον επιφανών για τη σοφία τους ανδρών ο Επιμενίδης ο Κρης, ο Ανάχαρις ο Σκύθης κ.ά. 3. αυτός που διαθέτει την ευστοφία, την ευνοία να αντιλαμβάνεται γρήγορα και σωστά τα δεδομένα: ~ ο νεαρός, ζέρει πού βρίσκεται το συμφέρον του! ΣΥΝ. έξυπνος, εύστοφος, ευφυής ANT. χαζός 4. (για πράγματα, ενέργειες, λόγια κ.λπ.) αυτός που προκύπτει από βαθιά γνώση, που φανερώσει προνοητικότητα και σύνεση, ευθυκρισία και ευνοία: αυτή η επένδυση αποδείχθηκε - επιλογή και για τον ίδιο και για την εταιρεία || ~ κουβέντα! ΣΥΝ. εύστοχος, πετυχημένος, επιτυχής, κατάλληλος ANT. άστοχος, ανεπιτυχής, απρόσφορος: ΦΡ. σοφόν το σαφές (σοφον το σαφές, Ευριπ. Όρέστης 397) η εκφραστική ακρίβεια, η εύστοχη διατύπωση είναι ενδεικτική και χαρακτηριστική της βαθιάς και ουσιαστικής γνώσης του σοφού. — σοφ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμων: δεν ικανοποιούν οι προταθείσες συνδ. με τις λ. σάφα, Σίσυφος]. σοφράς κ. (λαϊκότ.) σουφράς (ο) {σοφράδες} (λαϊκ.) χαμηλό τραπέζι στρογγυλού σχήματος για το σεβρίσιμα του φαγητού. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. sofra < араб. sufra]. σόφτγουερ (το) {άκλ.} το λογισμικό (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. software (εν αντιθεση προς το hardware) < soft «μαλακός, εύκαμπτος» + -ware (μόνον ως λεξικό επίθημα) «είδη»]. Σ.Ο.Χ. (η) Σχολή Οπλιτών Χωροφυλακής. Σ.Π.Α. (το) Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης.

σπα (το) {άκλ.} 1. θέρητρο όπου υπάρχουν ιαματικές πηγές 2. ειδικό κέντρο αισθητικής ή και θεραπείας με ιαματικά λουτρά (ιαματικό νερό) 3. η θεραπεία ή η φροντίδα σώματος που γίνεται με τη χρήση νερού (σε ειδικό κέντρο) για αισθητικούς ή και θεραπευτικούς λό-

γους.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. spa, από ομόνυμη κομόπολη (Spa) του ανατολικού Βελγίου, όπου υπάρχουν ιαματικές πηγές μεταλλικού νερού].

σπάγγος (ο) → σπάγκος

σπαγκέτο (το) {άκλ.} 1. (καθημ.) μακρόστενα λεπτά μακαρόνια ΣΥΝ. πάστα 2. φαγητό από τα παραπάνω μακαρόνια με διάφορες σάλτσες και τυρί: ~ καρμπονάρα | μπολονέζ | ναπολιτάνα 3. (συνεκτ.) τυποποιημένη συσκευασία με τα παραπάνω μακαρόνια ή πιάτο με το παραπάνω φαγητό, που σεβρίεται σε εστιατόριο ή διανέμεται στο σπίτι: παρήγγειλα δύο ~ || αγοράζω ένα πακέτο ~ ΦΡ. σπαγκέτι γουέστερν ταινία γουέστερν ευρωπαϊκής παραγωγής με Ιταλό σκηνοθέτη και συχνά Ιταλούς ηθοποιούς, στην οποία συνθ. πρωταγωνιστούσε ένας Αμερικανός σταρ και που κατά κύριο λόγο είχε γυριστεί στην Ισπανία: πασίγνωστα είναι τα ~ με πρωταγωνιστή τον Κλιντ Ίστου-ντ και σκηνοθέτη τον Σέρτζιο Λεόνε. Επίσης σπα γκέτο (το) (σημ. 1, 2, 3). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. spaghetti (πληθ.) < sprago «σπάγκος» (βλ. λ. σπάγκος)].

σπαγκετίνη (η) {χωρ. πληθ.} πολύ λεπτό σπαγκέτι.

σπαγκοραμμένος, -η, -ο (κακόσ.-ειρων. για πρόσ.) ο πολύ τσιγγού-νης ΣΥΝ. φιλάργυρος, σπάγκος ANT. ανοιχοτέρης, χουβαρντάς. ΣΧΟΛΙΟ λ. τσιγγούνης.

σπάγκος (ο) 1. λεπτό σχοινί κατασκευασμένο από διάφορα νήματα, τα οποία έχουν τυλιχτεί, πλεχτεί ή στριφτεί μαζί: ένα καθότιο δεμένο με ~ || απλώνω έναν ~ και κρεμάω τα ρούχα 2. (μτφ.-για πρόσ.) μίζερος, τσιγγούνης: είναι ~, δραχμή δεν δίνει! ΣΥΝ. φιλάργυρος, σπαγκοραμμένος. — (υποκ.) -παγκάκι! (το) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. τσιγγούνης. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. sprago < δημόδ. λατ. spracum, αγν. ετύμου. Με τη σημ. «φιλάργυρος» η λ. προέρχεται από το συνθ. σπαγκο-ραμμένος (με απόσπασή του α' συνθ.)].

σπαγοκεφαλιά (η) 1. πνευματικό παιχνίδι με δύσκολη λύση 2. (γενν-κότ.) οτιδήποτε απαιτεί μεγάλη και κουραστική προσπάθεια, προκειμένου να επιλυθεί, που προκαλεί τον κεφαλό η αντιμετώπισή του: μεγάλη ~ αυτή η κατάσταση: κανείς δεν μπορεί να καταλάβει τι θα γίνει! ΣΥΝ. μπλεξιά.

σπαγοκεφαλιάς ρ. αμετβ. {σπαγοκεφαλιάς} γαλαπτορούμι απασχολώντας πολύ και έντονα τη σκέψη μου για κάτι, σκέφτομαι τη λύση για κάτι υπερδεμένο και δύσκολο: γιατί σπαγοκεφαλιάζει τόση ώρα και δεν κοιτάς τις λύσεις στο τέλος του βιβλίου; ΣΥΝ. σκοτίζομαι, τονοκεφαλιάζω.

σπάζω κ. σπάω κ. (σπανιότ.) σπάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσπασα, σπασμένος} ♦ (μετβ.) 1. ρίχνω ή χτυπώ βία (κάτι με κάτι άλλο) θρυμματίζοντας το, κόβοντας το κομμάτια: ~ τα τζάμια με πέτρες || έριξα κάτω το βάζο και το 'σπασα || ~ τους θβόλους του γάματος ΣΥΝ. κομματίζω, τσακίζω, συντρίβω: ΦΡ. (μτφ.) (α) σπάω (κάποιον) στο ξύλο δέρνω (κάποιον) πολύ άγρια, ξυλοκοπώ (κάποιον) (β) σπάζω κέφι | πλάκα διασκεδάζω, κάνω αστεία: μην το πάρεις στα σοβαρά, έτσι το 'πα, για να σπάσουμε πλάκα! (γ) τα σπάω (ι) προκαλώ υλικές καταστροφές: «στα γήπεδα κάθε Κυριακή οι οπαδοί των ομάδων τα σπάνε» (εορμ.) (ii) διασκεδάζω, γλεντώ πολύ: απόμε θα βρούμε έξω να τα σπάσουμε! (iii) (~με κάποιον) τσακίζομαι, έρχομαι σε σύγκρουση (με κάποιον): οι συνάταιροι τα σπάσανε για τα λεφτά || τα έχουν σπάσει και δεν μιλιούνται (δ) σπάω τον πάγο ζεσταίνω την ατμόσφαιρα, ξεπερνάω την αρχική αμηχανία ή τυπικότητα μιας κοινωνικής ή προσωπικής συνάντησης ανθρώπων που δεν γνωρίζονται ή δεν έχουν αναπτύξει οικειότητα: είπα δύο-τρία αστεία, για να σπάσει τον πάγο! (ε) σπάω τα μούτρα μου αποτυγχάνω πλήρως, παταγωδώς: αν μπλεχτεί σ' αυτή την ιστορία, θα σπάσει τα μούτρα του || αν δεν σπάσει τα μούτρα σου, δεν μαθαίνεις! ΣΥΝ. την πατώ (στ) σπάω τη μέση μου λυγίζω τη μέση μου: σπάει τη μέση του στον αέρα και σουτάρει! || έσπασε με χάρη τη μέση στον χορό 2. προκαλώ τη διάσπαση ή το κόψιμο (μέσω) πράγματος σε κομμάτια, χαλάω: -ένα σχοινί τεντώνοντας το || ο δυνατός αέρας έσπασε τα κλαδιά του δέντρου 3. (για οστά, δόντια κ.λπ.) προκαλώ κάταγμα: ~ τη μήτη | τα δόντια κάποιου με γροθιά || ~ ένα δάχτυλο- ΦΡ. (α) σπάω κόκκαλα συγκλονίζω συναισθηματικά, προκαλώ έντονη, συνήθ. αρνητική εντύπωση, σοκάρω: η ειλικρίνεια σου σπάει κόκκαλα || γράφει σε μια γλώσσα που σπάει κόκκαλα || η αναισθησία σου σπάει κόκκαλα (β) σπάει ο διάλογος το ποδάρι του βλ. λ. διάβολος 4. (μτφ.) κόμπω: ~ τη θέληση | το ηθικό κάποιου ΣΥΝ. λυγίζω: ΦΡ. (α) σπάω τον τσαμπουκά (κάποιου)! βλ. λ. τσαμπουκάς (β) σπάω το κεφάλι | το νουλό μου προσπαθώ επίμονα να καταλάβω, να θυμηθώ ή να βρω κάτι, σκέφτομαι και προβληματίζομαι χωρίς να βρίσκω άκρη: τόση ώρα ~ και δεν μπορώ να θυμηθώ πώς τον λένε! (γ) σπάω τα νεύρα (κάποιου) βλ. λ. νεύρο (δ) (αρκότ.) τα | τη σπάω (σε κάποιον) εκνευρίζω ή θυμώνω (κάποιον) σε μεγάλο βαθμό: του αρέσει να μου τη σπάει, για να γελάει με τα νεύρα μου! 5. παραβιάζω τους όρους κοινής συμφωνίας: ~ συμβόλαιο | όρκο | απεργία || ~ το εμπόριο! τον ναυτικό αποκλεισμό 6. αποκοιδιοποιώ: ~ έναν κώδικα κρυπτογραφίας 7. κάνω (κάτι) λιγότερο απόλυτο, ενιαίο ή ομοιόμορφο, μετριάζω ή παρεμβάλλω (κάτι σε κάτι άλλο): ~ τη μονοτονία || θα βάλω γλυκαντικό, για να σπάσει την πικρή γέυση 8. κάνω μείωση, έκπτωση (σε κάτι): ~ τις τιμές ΣΥΝ. (μτφ.) ρίχνω, μειώνω, κατεβάζω 9. θέτω θέμα σε (κάτι): ~ τον αρραβώνα ΣΥΝ. διαλύω, τερματίζω 10. υπερβαίνω (φυσικό ή συμβατικό όριο), προχωρώ πέρα (από αυτό) καταρρίπτοντας το, ξεπερνάω (κάθε άλλη επίδοση σε έναν χώρο): ~ ένα ρεκόρ | τις ακροαματικότητες | το φράγμα του ήχου || ~ τα ταμπού | τις προκαταλήψεις | τις αντιστάσεις μου (τις δεσμεύσεις) 11. (μτφ.) διακόπτω (συνέχεια, σειρά ή αλληλουχία): ~ το σερί του αντιπάλου || ~ μια παράδοση ετών 12. κατακεραματίζω, διασπώ σε επιμέρους τη δμήματα: τη διακόπτε τη δισκάκια ύλη σε μικρά κεφάλια || σπάστε το ποσό των 100 εκατ. δρχ. σε γραμμάτια των 10 εκατ. ♦ (αμετβ.) 13. διαλύομαι πέφτω-

ντας βία πάνω σε κάτι: τα κόμματα έσπαγαν στα βράχια! 14. γίνονται κομμάτια, κόβονται: ο καθρέφτης έπασε || το λάστιχο έσπασε από το πολύ τέντωμα 15. αποκόψι ρυτίδες: αν δεν βάζεις ενυδατική κρέμα, θα σπάσει γρήγορα το δέρμα σου || έχει σπάσει πολύ στο πρόσωπο! || τον είδα σπασμένο· έχει γεράσει πια 16. παθαίνω κάταγμα: το πόδι έσπασε 17. υποκύπτω (σε πιέσεις και ταλαιπωρίες): τον βασάνισαν επί εβδομάδες, για να τον κάνουν να σπάσει ■ ΦΡ. (α) **σπάνε τα νεύρα μου** εκνευρίζομαι πολύ, εξοργίζομαι: ~ και μόνο που τον βλέπω τον παλιάνθρωπο! (β) **η καρδιά μου πάει να σπάσει** είμαι πολύ ταραγμένος, έχω μεγάλη ψυχική αναστάτωση: ~ από τον φόβο | τη λαχτάρα | την ελπίδα | την αγωνία! 18. μετριάζομαι, γίνομαι λιγότερο έντονος, ομοιόμορφος, χτυπητός: έσπασε κάπως η ψύχρα με το καλοριφέρ 19. (μτφ.) τελειώνω οριστικά, σταματώ: άντε πια να σπάσει αυτή η γκίνια! 20. δαπανώ όλες τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις, χάνω τις δυνάμεις μου: έχει σπάσει από την κουραση, ούτε τα πόδια του δεν μπορεί να πάρει! 21. (αργκό) **σπάσε!** φύγε αμέσως, τσακίσου από εδώ ΣΥΝ. δίνε τον 22. (μεσοπαθ. **σπάζομαι**) (αργκό) εκνευρίζομαι ή θυμώνω με κάποιον ή για συγκεκριμένη αιτία: έχει σπαστεί μ'αυτό που ακούγονται εις βάρος του || σπάζεται πολύ, όταν τον ξυπνούν αργά τη νύχτα- (η μτφ. **σπασμένος**, -η, -ο) 23. αυτός που έχει κλονιστεί, που έχει χάσει τη βεβαιότητα και τη δύναμη του: ~ ηθικό || φωνή ~ απ' τη συγκίνηση! ΣΥΝ. τρεμάμενος 24. (για προφορά, ξένη γλώσσα κ.λπ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικά ξενικός, γεμάτος λάθη, που δεν έχει τη φυσικότητα ή την ορθότητα της ομιλίας του φυσικού ομιλητή: μιλά και λίγα σπασμένα ελληνικά ΣΥΝ. σπαστά 25. (αργκό) αυτός που έχει εκνευριστεί: του 'ρθαν όλα ανάποδα σήμερα και ήταν ~ ΦΡ. (α) **σπασμένα νούμερα** (στα ρούχα) τα τελευταία ήμερα που έχουν απομείνει από ένα σχέδιο, σκόρπια, χωρίς να καλύπτουν όλη τη γκάμμα (β) **πληρώνω τα σπασμένα** επιβαρύνωμαι απ'όλα, παραλείνω άλλων, λογοδοτώ ή βρίσκω τον μετella μου για ξένο φταίξιμο: δεν θα ~ πάντα εγώ, γ' αναλάβεις κι εσύ τις ευθύνες σου! (γ) (για εγκύους) **σπάνε τα νερά (μου)** βλ. λ. νερό. [ETYM μεσν., από τον αορ. έσπασα του αρχ. σπώ (-άω), κατά το σχήμα σκέπασα - σκεπάζω, έβρασα - βράζω. Το αρχ. σπώ, τεχν. όρ., είναι αγν. ετύμου, πθ. ανάγεται σε θ. *σπα-, το οποίο εμφανίζει παρεκτάσεις σε -δ- (αρχ. σπά-δ-ίς «είδος φυτού»), -σ- (σπα-σ-μός) και -τ- (αρχ. σπά-τ-ος «δέρμα»). Δεν ευσταθεί η σύνδεση με Ι.Ε. ρίζα *srē-ι-«τραβιά, τεντώνω» (με συνσταλμ. βαθμ. *spra-) και με αρχ. γερμ. spran «δέλεαζω, προσελκύω», norβ. sprana «τεντώνω» κ.ά., αφού δεν υπάρχει σημασιολ. σχέση. Το ρ. σπώ συνδ. πθ. με το ρ. σφαδάζω (βλ. λ.).]

σπάζω - σπάνω - σπω. Το αρχ. ρ. σπώ από το θέμα σπασ-, με το οποίο σχηματίζονταν ο αόριστος, ο μέλλων και ο παρακείμενος (έσπασα - σπάσω - έχω σπάσει), μεταπλάστηκε στον ενεστώτα από σπώ σε σπάζω: ήτοι έσπασα - σπάζω, όπως αγόρασα - αγοράζω, ετοιμάσα - ετοιμάζω, δοκίμασα - δοκιμάζω κ.τ.ό. Επίσης, κατά το πρότυπο των έφτασα - φτάνω, έπιασα - πίνω μεταλλάστηκε στον ενεστώτα και σε σπάνω (έσπασα - σπάνω), που χρησιμοποιείται σπανιότερα αντί του σπάζω. Τέλος, το σπώ ανήκει σε μια μικρή κατηγορία ρημάτων σε -ώ (περισπωμένον ρημάτων), που σχηματίζουν το β' θέμα τους (ενεργ. αορίστου, μέλλοντα, συντελικών χρόνων) σε -ασ- αντί -ησ-: σπώ - έσπασα, αντί *έσπασα. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν ρήματα όπως δρω - έδρασα, γελώ - γέλασα, διψώ - δίψασα, γερνώ - γέρασα, κρεμώ - κρέμασα, ξεχνώ - ξεχάσα, περνάω - πέρασα, χαλώ - χάλασα, σχολώ - σχολάσα κ.ά.

σπαής (ο) → σπαής

σπάθα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το μεγάλο σπαθί · 2. εξάρτημα του αργαλειού, εργαλείο με το οποίο υφάνει κανείς στον ιστό του αργαλειού.

σπαθανθή (τα) ΒΟΤ. ομάδα ποωδών φυτών και θάμνων με βλαστούς ίστους, ζυλώδεις ή αναρριχώμενος και με άνθη που σχηματίζουν στέγυ, π.χ. η κάλλα, το φιλόδενδρο, η δρακοντιά κ.ά. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. spathiflorae (νόθο συνθ.) < spathe «σπάθη» + -florae (< λατ. flos, -tis, «άνθος)].

σπαθάριος (ο) {σπαθαρί-ου | -ών, -ους} 1. (στο Βυζάντιο) μέλος της ανατορικής φρουράς, η οποία ήταν επιφορτισμένη με την εκτέλεση των απορρήτων ή εμπιστευτικών αυτοκρατορικών αποστολών και την τήρηση της τάξης 2. (στις παραδουνάβιες ηγεμονίες) αυλικός. [ETYM. μεσν. < αρχ. σπάθη + παραγ. επίθημα -άριος (< λατ. -arius), πβ. κ. τιουλ-άριος].

σπαθασκία (η) [1847] {σπαθασκίων} άσκηση ετοιμότητας ή εξέσκησης (στη μάχη) με σπαθιά (πβ. λ. ζιφασκία). [ETYM; < σπάθη + -ασκία < ασκω].

σπαθάτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι οπλισμένος με σπαθί 2. (μτφ.) αυτός που έχει λεπτό και ψηλό ανάστημα, λυγερός ΣΥΝ. λυγερόκορμος, ψηλόλιγνος 3. **σπαθάτος** (ο) ο σπαθάριος (βλ. λ.). [ETYM < μεσν. σπαθάτος < αρχ. σπάθη + παραγ. επίθημα -άτος, πβ. κ. τρεχ-άτος]. σπάθη (η) {σπαθών} 1. το σπαθί (βλ. λ.) 2. (παλαιότ.) όπλο που χρησιμοποιούσαν οι ιππείς για μονομαχίες· γενικ. όπλο ζιφασκίας · 3. εξάρτημα υφαντικού ιστού. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ETYM αρχ. < Ι.Ε. *sradh- «μακρύ και επίπεδο κομμάτι ξύλου», πβ. αρχ. γγγλ. spradu (> αγγλ. sprade «αξίνα, τσάπα»), μόνο ως προς το μεταλλικό, σκαπτικό τμήμα της), γερμ. Spaten κ.ά. Η λ. περιέγραψε στην αρχαιότητα πλήθος εργαλείων και όπλων, που είχαν πλατύ και επίπεδο σχήμα, όπως είναι το πλατύ μέρος του κουπιού, η σπάτουλα, το ξύλο με το οποίο χτυπούσαν το υφάδι του αργαλειού, η ομοπλάτη, οι όνυχες της άγκυρας και, κυρίως, το σπαθί με πλατιά λεπίδα (εν αντι-

θέσει^ με το ξίφος). Βλ. κ. σπάτουλα].

σπαθί (το) (σπαθ-ιού | -ιών) 1. όπλο που αποτελείται από μακρική και κοφτερή, συνήθ. ατσάλινα λεπίδα προσαρμοσμένη σε ειδική λαβή ΣΥΝ. σπάθη· ΦΡ. **με το σπαθί μου** με την προσωπική μου αξία και προσπάθεια: ό,τι πέτυχα, το πέτυχα -, κι όχι με κάποιο μέσο! 2. (συνεκδ.) τραπουλόχαρτο που στις τέσσερις άκρες του έχει το σημάδι του μαύρου τριφυλλίου: άσος | ντάμα - 3. (ως επίρρ.) πρόσωπο άξιο εμπιστοσύνης, που συμπεριφέρεται σωστά και τιμια: όλοι του οι φίλοι του σπάθησαν ~ αυτή τη δύσκολη ώρα! || ζημιέμαι ~. — (υποκ.) σπαθάκι (το) (σημ. 1, 2). [ETYM. < μτγν. σπαθίον, υποκ. του αρχ. σπάθη (βλ. λ.).]

σπαθιά (η) [μεσν.] 1. το χτύπημα με σπαθί 2. (συνεκδ.) το σημάδι, η πληγή που δημιουργείται από τέτοιο χτύπημα: βαθιά ~. σταθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {σπαθία} ♦ 1. (μετβ.) χτυπό (κάποιον/κάτι) με σπαθί ♦ (αμετβ.) 2. (μτφ.) κινώ κάτι όπως το σπαθί: οι γάροι σπαθίζαν με τα φτερά τους τον αέρα 3. ζιφασκό, χειρίζομαι το σπαθί: σπαθίζε στον αέρα προπονούμενος. σπαθισμός (ο) [μεσν.] ο χειρισμός του σπαθιού ή το χτύπημα με σπαθί.

σπαθιστής (ο) [1872] αυτός που σπαθίζει.

σπαθοειδής, -ής, -ές {σπαθοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με σπαθί ΣΥΝ. σπαθωτός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σπαθολαμα (η) λάμα σέγας (βλ. λ.) που λόγω του μήκους και του σχήματός του άκρου της εισχωρεί εύκολα σε υλικό το οποίο πρόκειται να κοπεί.

σπαθολόγη (η) [1866] {σπαθολογών} λόγη που έχει πλατύ έλασμα (ίσιο ή κυρτό) ΣΥΝ. πλαγιονέτα.

σπα ο όσε γα (η) {δύσγρ. σπαθοσεγών} ηλεκτροκίνητο κοπτικό εργαλείο χειρός με μακριές λάμες κοπής για κάθε είδους υλικό (ξύλο, μέταλλο, πλαστικό). [ETYM Νόθο συνθ., < σπάθα + σέγα (βλ. λ.).]

σπαθοφορία (η) [1891] {σπαθοφοριών} το σωστό κράτημα του σπαθιού για τη σπαθασκία.

σπαθοφόρος, -ος, -ο 1. αυτός που έχει οπλιστεί με σπαθί, που κρατάει σπαθί 2. (ειρων.) **σπαθοφόρος** (ο) ο αξιωματικός του στρατού ΣΥΝ. στρατιωτικός [ETYM. < σπάθη + -φόρος < φέρω].

σπαθόχορτο (το) (λαϊκ.) ονομασία φυτών που ανήκουν σε διαφορετικά είδη, από τα οποία τα περισσότερα είναι ζιζάνια και κάποια έχουν φαρμακευτικές ιδιότητες ή είναι καλλωπιστικά.

σπαθωτός, -ή, -ό αυτός που το σχήμα του μοιάζει με σπαθί ΣΥΝ. σπαθοειδής.

σπάλα (η) {δύσγρ. σπαλών} 1. το οστό της ομοπλάτης, κυρ. των μεγαλύτεστων ζώων (μοσχάριον, αρνιόν κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) το κομμάτι του κρέατος σφαγίου, που κόβεται από την περιοχή της ομοπλάτης: χοιρινό | αρνησά ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ETYM Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. spalla < μτγν. λατ. spatula, υποκ. του λατ. spat(h)a < αρχ. σπάθη (βλ. λ.).]

σπαλαθιά (η) → ασπάλαθος

σπάλαθο (το) → ασπάλαθος

σπαλετά (η) {σπαλετών} επωμίδα (στρατιωτικής στολής). [ETYM Αντιδάν., < ιταλ. spalletta, υποκ. του spalla < μτγν. λατ. spatula (βλ. κ. σπάτουλα)].

σπανάκι (το) {σπανακ-ιού | -ιών} 1. μονοετής ή διετής φυτό που καλλιεργείται για τα εδώδιμα φύλλα του, τα οποία είναι παράρριζα, έχουν περίπου τριγωνικό σχήμα, βαθυπράσινο χρώμα και λεία ή κυματιστή επιφάνεια 2. (συνεκδ.) τα φύλλα αυτού του φυτού, όπως διατίθενται στην αγορά νοπά, κονσερβοποιημένα ή κατευνημένα, καταναλώνονται μαγειρεμένα ή ωμά (σε σαλάτες) και περιέχουν σίδηρο και βιταμίνες Α και C.

[ETYM μεσν. < σπανάκιον (με προληπτ. αφομοίωση) < λατ. *spinaceum (με την παρεμολ. επίδρ. του λατ. spina «αγκάθι, βάτος») < αρχ. περσ. āspānāh. Στην ίδια αρχ. περσ. λ. ανάγονται και αντίστοιχες λ. ευρωπ. γλωσσών, λ.χ. αγγλ. spinach < μέσ. γαλλ. espinache < αραβ. isfānakh < αρχ. περσ. āspānāh].

σπανακόπιτα (η) {δύσγρ. σπανακόπιτων} πίτα που παρασκευάζεται με φύλλο και γέμιση από σπανάκι. — (υποκ.) σπανακοπιτάκι (το).

σπανακόρυχο (το) λαδερό φαγητό που παρασκευάζεται κυρ. με σπανάκι και ρύζι.

σπανακοτυρόπιτα (η) {δύσγρ. σπανακοτυροπιτών} σπανακόπιτα που στη γέμιση της υπάρχει και τυρί. — σπανακοτυροπιτάκι (το).

σπάνιελ (το) {άκλ.} σκυλί κυνηγετικό ή συνοδίας που ανήκει στην ίδια φυλή με τα κόκερ και συνήθ. έχει μέτρο ύψος (μέχρι και μισό μέτρο), μακριά, εύκαμπτα, κρεμαστά αφτιά και στυλινό ή κωματιστό τρίχωμα, συνήθ. μαύρο και άσπρο ή καστανοκόκκινο και άσπρο. [ETYM < αγγλ. spaniel < μέσ. αγγλ. spaniell < μέσ. γαλλ. espainiol < δημωδ. λατ. *Hispaniolus < λατ. Hispania «Ισπανία»].

σπανιό ρ. αμετβ. (μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) είμαι σπάνιος ή προκύπτω σπάνια ή σε περιορισμένο αριθμό: τέτοιο άνθρωποι σπανίζουν στην εποχή μας! || αυτό το είδος πτηνών σπανίζει στην Ευρώπη || τέτοια φαινόμενα σπανίζουν στην κοινωνία μας! ANT. αφθονό. [ETYM αρχ. < σπάνιος, -εως «έλλειψη, σπανιότητα» (βλ. λ.).]

Σπανιόλος (ο), Σπανιόλα (η) (λαϊκ.) ο Ισπανός | η Ισπανίδα. — σπανιόλικος, -η, -ο Σπανιόλικα (τα). [ETYM. < ιταλ. spagnolo < Spagna «Ισπανία»].

σπάνιος, -α, -ο 1. αυτός που υπάρχει σε περιορισμένο αριθμό, που δεν τον συναντά κανείς συχνά: ~ έκδοση | νόμιμα ~ ~ είδος, που απειλείται με εξαφάνιση || ανάλογα βίαια περιστατικά είναι - στον τόπο μας! ΣΥΝ. λιγοστός, ολιγόριθμος, περιορισμένος ANT. άφθονος,

συνθησισμένος, διαδεδομένος **2.** αυτός που διαφέρει έντονα από τους περισσότερους, που ξεχωρίζει ως κάτι το εξαιρετικό, το οποίο ξεπερνά τα συνθησισμένα: ~ *χαρακτήρας!* || ~ *ομορφιά* | *ευφυΐα* | *ποιότητα* | *διακριτικότητα* ΣΥΝ. εκλεκτός, ξεχωριστός, πολύτιμος, μοναδικός, ανεκτίμητος ΑΝΤ. συνήθης, τυποποιημένος, κοινός, απλός. — *σπάνια* | *σπανιώς* [αρχ.] επίρρ., *σπανιότητα* (η) [αρχ.] Ι. [ΕΤΥΜ *αρχ.* < *σπάνις*, -*εως* «σπανιότητα, έλλειψη» (βλ. λ.).]

σπάνις (η) {σπάνεωσ | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η σπανιότητα, η ανεπάρκεια των αγαθών ή των προσώπων που απαιτούνται για την κάλυψη των υπαρχουσών αναγκών: ~ *τροφιμών* || η ~ *ικανών υποψηφίων* ΣΥΝ. έλλειψη ΑΝΤ. αφθονία.

[ΕΤΥΜ *αρχ.*, *αγν.* ετύμου. Πολύ δύσκολη η αναγωγή στο ρ. *σπώ* (-*άω*) με επίθημα -*νι*- (για σημασιολ. λόγους), ενώ η συνδ. με το ρ. *πένομαι* δεν αιτιολογεί το αρχικό *-σ/*-].

σπανομαρία (η) (λαϊκ. -ερίων.) ο σπανός άνδρας. [ΕΤΥΜ < *σπανός* + *Μαρία*. Η υποτιμητική χροιά θηλ. κυρ. ον. επιτείνει τη σημασιολογική ισχύ του *α'* συνθ.].

σπάνος, -ή, -ό **1.** (για άνδρες) αυτός που έχει αραή ή καθόλου τριχοφυΐα στο πρόσωπο, που δεν βγάζει γένια: ΦΡ. (α) (παροιμ.) *μόνο του σπανού τα γένια δεν γίνονται* όλα είναι δυνατά και πιθανά, εκτός από όσα αποκλείονται από τη φύση των πραγμάτων (β) *είναι πολλοί οι μαρμαριέρδες για του σπανού τα γένια* βλ. λ. *μαρμαριέρης* **2.** (σπάν. για τόπους, εκτάσεις κ.λπ.) αυτός που στερείται βλαστήσεως: -βουνό.

[ΕΤΥΜ *μτγν.*, που αποσπάστηκε από το συνθ. *σπανοπόων* (< *σπάνιος* + *πόων* «πιούν») ή, κατ' άλλη άποψη, απευθείας από το *αρχ.* *σπάνιος* (πβ. κ. *όρθιος* - *ορθός*)].

σπαράγγι (το) {σπαράγγι-ιού | -ιών} **1.** πολυετής θαμνώδες φυτό που καλλιεργείται για τους σαρκώδεις, τριφυρούς και νόστιμους βλαστούς του και πολλαπλασιάζεται με σπέρματα ΣΥΝ. ασπάραγος **2.** ο μακρόστενος κτηνοπράσινος βλαστός αυτού του φυτού, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική: *σπαράγγια σαλάτα* | *με κρέμα γάλακτος και ζαμπόν*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ΕΤΥΜ < *μεσν.* *άσπαράγγιον* (με σίγηση του αρκτικού άτονου *-ά*), υποκ. του *αρχ.* *άσπάραγος* | *άσφάραγος* (αρχαιότ.), που συνδ. με το *αρχ.* *σφαραγούμαι* (-*εο*-) «βροντώ, ταράζω» και με *λιθ.* *spürgas* «άνθηση», *σανσκρ.* *sphurjati* «αναβρῦζω»].

σπάραγμα (το) {σπαράγγι-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κομμάτι που έχει αποσπαστεί από κάπου **2.** ΦΙΛΟΛ. κομμάτι από χειρόγραφο παλιάς εποχής: *τα ~ μιας περιγραμμένης* **3.** μη ολοκληρωμένη καλλιτεχνική έμπνευση **4.** κάθε έκφραση ψυχικής συντριβής, σπαρακτικής λύπης: *το ~ της μάνας για τον χαμό του παιδιού της* ΣΥΝ. συντριβή. [ΕΤΥΜ *αρχ.*, αρχική σημ. «σχισμένο κομμάτι», < *σπαράσσω* (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. είναι *μτγν.* (στον Πλουτάρχο)].

σπαράγγιος (ο) [αρχ.] ο βαθύς ψυχικός πόνος, η σπαρακτική θλίψη: ~ *ψυχής* ΣΥΝ. συντριβή-ΦΡ. *εμφύλιος σπαράγγιος* ο εμφύλιος πόλεμος.

σπαράζω κ. (λόγ.) **σπαράσσω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σπάρα-ζα, -χτιζα, -γμένος} ♦ **1.** (μετβ.) (συνθ. για σαρκώδη ζώα) ξεσχίζω βίαια σε κομμάτια: *το μιστάρι σπάραζε το αδύναμο ζώο* ΣΥΝ. ξεσχίζω ΦΡ. (μτφ.) *σπαράζω την καρδιά (κάποιου)* προκαλώ αβάσταχτο πόνο και ταραχή, καταθλίβω (κάποιον): *δεν αντέγω ν' ακούω αυτό το κλάμα, μου σπαράζει την καρδιά!* || (αμετβ.) **2.** τραντάζομαι από σπασμούς ή λυγμούς, σπαρτάρω: *το κορμάκι του παιδιού σπάραζε στην αγκαλιά της!* **3.** υποφέρω ψυχικά, πονώ βαθιά μέσα μου (για κάποιον/κάτι): ~ *να τον βλέπω σ' αυτό τα χάλια* || *σπάραζε η καρδιά μου για το μαρτύριο των ομοιοκατάληκτων προσφύγων!* ΣΥΝ. καταθλιβόμαι ΦΡ. *σπαράζω στο κλάμα* κλαίω με ασταμάτητους λυγμούς, χοερά: *άφησαν το μικρό μόνο του και σπάραζε στο κλάμα!* **4.** (μεσοπαθ. *σπαράσσομαι*) υφίσταμαι δεινή δοκιμασία, δοκιμάζομαι σκληρά: *η παράταξη δίνει την εικόνα σπαράσσομένης ομάδας!* || *η χώρα σπαράσσεται από τις εμφύλιες διαμάχες*.

[ΕΤΥΜ *μεσν.* < *αρχ.* *σπαράσσω*, εκφραστ. λ., η οποία εντάσσεται στην κατηγορία των ομοιοκατάληκτων *χαράσσω*, *τινάσσω*, *ταράσσω*, *πατάσσω*. Αν η λ. εμφανίζει επίθημα -*άσσω*, τότε θα φαινόταν πθ. η αναγωγή στο ρ. *σπαίρω* «σπαρτάρω». Άλλοι, εντούτοις, προτείνουν την ανάλυση *σπα-ράσσω*, που εμφανίζει θ. *σπα-* (ρ. *σπάω* | -*ω*) και αναλογία προς τα ρ. *χαράσσω*, *τινάσσω* κ.τ.ό. Λιγότερο πθ. η σύνδεση με *αριμ.* *p'ert* «σχισμένο ύφασμα»].

σπαρακτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **σπαρακτικός** αυτός που προκαλεί αβάσταχτη ψυχική οδύνη, μεγάλη, βαθύτατη θλίψη: ~ *θέαμα* | *φωνή* | *κλάμα* || ~ *κάλεσμα για βοήθεια* ΣΥΝ. σπαραξικάρδιος. — σπαρακτικ-ά | -ός επίρρ. σπαραξικάρδιος, -α, -ο [1847] (εκφραστ.) **1.** αυτός που σπαράζει την καρδιά, αβάσταχτα θλιβερός: ~ *θέαμα* | *ιστορία* ΣΥΝ. σπαρακτικός, τραγικός **2.** (εφρον.) υπερβολικά και αφύσικα τραγικοποιημένος, που προσπαθεί να προκαλέσει τη συμπάθεια και τη θλίψη: *πολύ - αυτό το ρεπορτάζ!* || ~ *ταινίες για άτυχους έρωτες και φτωγά παιδάκια!* ΣΥΝ. μελό, μελοδραματικός.

[ΕΤΥΜ < *μτγν.* *σπάραζις* «σπασμός» + *-κάρδιοσκ* καρδιά].

σπαράσσω ρ. → σπαράζω **σπαράγμα** (τα) {σπαράγγιον} τα βράγγια (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ *μεσν.* < *αρχ.* *βάρραγος* (με την επίδρ. του ρ. *σπαράσσω*) < *βρόγγος* (μεσηφονικό -*α*-), βλ. κ. *βράγγια*, *βράγγος*].

σπαρτακτικός, -ή, -ό → σπαρακτικός

σπαράνα (τα) {σπαράγγιον} οι μακριές και φαρδιές υφασμάτινες ταινίες, ^ με τις οποίες φάσκιναν παλιά τα μωρά ΣΥΝ. φασκιά ΦΡ. *στα σπαράνα* (i) (κυριολ.) στις φασκίες, σε νηπιακή ηλικία (ii) στο ξεκίνημα, στην αρχή, σε πρώιμο στάδιο: *η επιχείρηση βράσκει ακόμα - τώρα οργανώνεται* || *τα πειράματα σ' αυτό τον τομέα είναι ~*.

[ΕΤΥΜ < *αρχ.* *σπαράγγιον* **σπαράγω* (όπως μαρτυρείται από τον ομηρικό *σπρ.* *σπάρζαν*) < θ. **σπαρ-*, μηδενισμό, βαθμ. θ. που απαντά στο ουσ. *σπείρα* (βλ. λ.) με αρχική σημ. «περιτυλίγω, διπλώνω». Δυσεξημένο παραμένει το καταλ. μόρφωμα -*γω*, το οποίο άλλωστε δεν απαντά συχνά. Η λ. συνδ. επίσης με το *λιθ.* *springstü* «πνίγωμαι» και με το *λετ.* *sprangāt* «περισφίγω»].

σπαργάνων ρ. μετβ. {σπαργάνω-σα, -θηκα, -μένος} τυλίγω (το σώμα μου) με σπάργανα, για να μένει σταθερό και ακίνητο ΣΥΝ. φασκιάνα. — σπαρνάνωμα (το) [μτγν.], σπαργάνωση (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ < *αρχ.* *σπαργάνω* (-*άω*) < *σπαράγγιον*].

σπαργώ ρ. αμετβ. {σπαργάς...} είμαι γεμάτος σπρίγγος και ζωή: *το στήθος σπαργά* (ενν. από το γάλα) ΣΥΝ. σπριγγώ. [ΕΤΥΜ < *αρχ.* *σπαργώ* (-*άω*), εκφραστ. λ., πθ. < θ. **sp(h)ir-g-*, συνε-σταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. **sp(h)erag-* «σπιδώ, εκτινάσσω, αναβρῦζω», πβ. *λατ.* *spargere* «σπέρνω, ραίνω» (> *ιταλ.* *spargere*), *λιθ.* *spürgas* «φουόντα», *αγγλ.* *sprinkle* «φροντίζω, καταβρέχω» κ.ά.].

σπαρθήκα ρ. → σπέρνω

σπαρμένος, -η, -ο → σπέρνω

σπαρίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η βαργεστημένη και τεμπέλικη διαθέση ΣΥΝ. τεμπέλια, σκηνήρια. [ΕΤΥΜ < *σπάρος* + *παραγ.* επίθημα -*ίλα* (βλ. λ.).]

σπαρίλας (ο) (λαϊκ.) ο μεγάλος τεμπέλης ΣΥΝ. οκνός.

σπαρατιστό κ. **σπερματιστό** (το) κερύ που κατασκευάζεται από λιπαρές, κυρ. ζωικές, ύλες: *«άναψε το και σβήσε το, το κερύ, το ~»* (τραγ.).

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < *ιταλ.* *spermaceti* (με προληπτ. αφομοίωση) < *λατ.* *sperma* κατ' «σπέρμα κήτους» < *sperma* (< *αρχ.* *σπέρμα*) + *cetus*, -*i* (< *αρχ.* *κίτος*)].

σπα ρολό γος (ο) παραγάδι που χρησιμοποιείται για το ψάρεμα σπάρων. [ΕΤΥΜ < *σπάρος* + *-λόγος* < *λέγω*].

σπάρος (ο) **1.** μικρό ψάρι με σώμα πεπλεγμένο στα πλευρά, γκριζό και λαμπερό ασημί χρώμα, που ζει σε ολιγάριθμα κοπάδια σε ρηχές, παράκτιες και βραχώδεις θάλασσες, αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του και συγγενεύει με τον σαργό και το μελανούρι **2.** (μτφ.) ο τεμπέλης, αυτός που αποφεύγει την εργασία και την κούραση. [ΕΤΥΜ *αρχ.*, *αγν.* ετύμου. Δεν θεωρείται πθ. η σύνδεση με το *αρχ.* *γερμ.* *sper* «ακόντιο» ούτε με το *αρχ.* *σπαίρω* «σπαρτάρω». Το *λατ.* *sparus* «μικρό ακόντιο» συνδ. με τη *γερμ.* λ., αλλά όχι με το *αρχ.* *σπάρος*].

σπαρσιμο (το) {σπαρσίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η σπορά. [ΕΤΥΜ < θ. *σπαρ-* (του ρ. *σπείρω*, πβ. κ. *σπαρ-τός*) + *παραγ.* επίθημα -*σιμό*, πβ. κ. *ψή-σιμο*, *φέρ-σιμο*].

σπαρτά (τα) καλλιεργημένες εκτάσεις, χωράφια σπαρμένα με σιτηρά, κυρ. σιτάρι: *«σαν τον λίβα που καίει τα ~»* (από εμβατήριο). [ΕΤΥΜ *Πληθ.* οὐδ. του επιθ. *σπαρτός* (βλ. λ.).]

σπαρτακισμός (ο) ΠΟΛΙτ. σοσιαλιστικό και αργότερα κομμουνιστικό κίνημα στη Γερμανία (Spartakusbund «ομάδα "Σπάρτακος"», 1916-1919) υπό την ηγεσία του Καρλ Λίμπκνεχτ και της Ρόζας Λουξέμπουργκ. — **σπαρτακιστής** (ο). [ΕΤΥΜ *Μεταφορά* του *γαλλ.* *spartacisme* (βλ. λ. *Σπάρτακος*)].

Σπάρτακος (ο) {-ου κ. -άκου} αρχαίος Έλληνας από τη Θράκη, αρχηγός των δούλων που επαναστάτησαν κατά των Ρωμαίων στη Ν. Ιταλία το 73 π.Χ.

[ΕΤΥΜ *μτγν.* θρακ. ὄν. < *Σπαράδοκος* | *Σπάρτοκος*, του οποίου το *α'* συνθ. *Σπαρ(α)-* είναι ομόρριζο του *λατ.* *sparus* | -*um* «μικρό ακόντιο». Το β' συνθ. -*δοκος* | -*τόκος* είναι *αγν.* ετύμου].

σπαρτακισμός (ο) (σπαρταρισμ-ατος | -ατα, -άτων) η βίαιη σπασμοδική κίνηση, το τράνταγμα του σώματος ΣΥΝ. σφασμασμός.

σπαρταριστός, -ή, -ό **1.** αυτός που σπαρταρά, που τραντάζεται ολόκληρος: ~ *ψάρια* (τα πολύ φρέσκα) ΦΡ. *σπαρταριστό γέλιο* το τρανταχτό, δυνατό και αυθόρμητο γέλιο **2.** (μτφ.) ο συναρπαστικά ζωηρός και ενδιαφέρων: ~ *περιγραφή* | *λεπτομέρειες* ΣΥΝ. συναρπαστικός **3.** (μτφ.) ο πάρα πολύ αστείος: ~ *κομωδία* | *ανέκδοτο* ΣΥΝ. ξεκαθιστικός. — σπαρταριστά επίρρ.

σπαρταρώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {σπαρταράς... | σπαρτάρησα} **1.** τραντάζομαι σύγκορμος, δονούμαι: *τα ψάρια σπαρταρούσαν ακόμα!* || *Το παιδί σπαρταρούσε από το κλάμα* || *το κοινό σπαρταρούσε στα γέλια* (είχε ξεκαρδιστεί) ΣΥΝ. πάλλομαι, συνταράζομαι **2.** (ειδικότ.) υποφέρω από επώδυνους σπασμούς, σφαδιάω: *δεν αντέγω να τον βλέπω να σπαρταρά έτσι από τον πόνο* **3.** (μτφ.) καταλαμβάνομαι από εντονότατο, συγκλονιστικό συναίσθημα: *σπαρταρούσε από χαρά και ανυπόμονησία* || *σπαρτάρησε η καρδιά του βλέποντας τον γιο του* ΣΥΝ. συγκλονίζομαι. Επίσης σπαρταρίζω.

[ΕΤΥΜ < *αρχ.* *σπαίρω* | *άσπαίρω* «σπαρταρώ, σφαδιάω», με την επίδρ. του ρ. *λαχταρώ*. Το *αρχ.* *σπαίρω* (και με *ά-* προθεμ. *ασπαίρω*) < **σπαρ-γω* συνδ. με *λιθ.* *spiriū* «χτυπά με το πόδι, κλωτσά», *σανσκρ.* *sphurā* «χωρίζω, απωθώ», πράγμα που οδηγεί σε Ι.Ε. **sp(h)er-* «σπιδώ, τινάζω, σπαρτάρω». Δεν φαίνεται ισχυρή η άποψη ότι το ρ. *σπαίρω* προέρχεται από συμφυρμό των λ. *άσπαίρω* και *σκαίρω* «σπιδώ, χορεύω»].

Σπάρτη (η) πόλη της ΝΑ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα του νομού Λακωνίας. — **Σπαρτιάτης** (ο) [αρχ.], Σπαρτιάτικος (η), σπαρτιάτικος, -η, -ο κ. σπαρτιατικός, -ή, -ό [μτγν.] (βλ. λ.), σπαρτιάτικα κ. σπαρτιατικά επίρρ. (βλ. λ.).

[ΕΤΥΜ *αρχ.* τόπων., αβεβ. ετύμου. Δεν μπορεί να αποκλειστεί τυχόν σύνδεση με το ρ. *σπείρω* (και ιδ. με το ρηματικό επίθ. *σπαρ-τός*) ή με το *αρχ.* *σπάρτον* «σχοινί». Ορισμένοι, ωστόσο, θεωρούν ότι πρόκειται για προελλην. τοπωνύμιο, που συνδέθηκε παρετυμολογικά με τις προαναφερθείσες λ. Σε ό, τι αφορά τη χρήση, οι όροι *Λακεδαίμων*, *Λακε-*

δαιμόνιος έχουν κυρ. πολιτική χροιά, ενώ οι αντίστοιχοι *Σπάρτη*, *Σπαρτιάται* αναφέρονται συνήθ. στον γεωγραφικό χώρο και στην καταγωγή].

σπαρτιάτικα επίρρ.: όπως ταιριάζει στους Σπαρτιάτες, λιτά, με τα απολύτως αναγκαία, πειθαρχημένα: στις φρ. **ζω** | τη **βγάζω** | **περνώ σπαρτιάτικα**. Επίσης σπαρτιάτικα.

σπαρτιάτικος, -η, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη Σπάρτη ή τους Σπαρτιάτες: ~ *νομοθεσία* | *ιστορία* 2. αυτός που ταιριάζει σε έναν λιτό και πειθαρχημένο τρόπο ζωής ή έκφρασης: ~ *αλιότητα* | *ολιγάρκεια*. Επίσης σπαρτιάτικός, -ή, -ό [μτγν.].

σπαρτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που είναι κατάλληλος, χρήσιμος για τη σπορά: ~ *μηχανή* 2. **σπαρτικά** (τα) τα χρήματα που δαπανώνται για τη σπορά.

σπάρτινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από σπάρτο, ^ που έχει πλεχτεί με σπάρτο: ~ *αχονί*.

σπάρτο (το) θάμνος με πολλούς λεπτούς πράσινους βλαστούς και κίτρινα άνθη, που απαντά κυρ. σε αβεστώδη, αμμώδη εδάφη και καλλιεργείται ως καλλωπιστικό.

[ETYM. < αρχ. *σπάρτον* | *σπαρτός*, αρχική σημ. «αχονί, χορδή», αβεβ. ετύμου. Αν αποκλειστεί η πιθανότητα προελλην. όρου (πράγμα αναμενόμενο, αν εθεορείτο αρχική η σημ. «είδος φυτού»), τότε φαίνεται πως η λ. αποτελεί ρηματικό επίθ. αμάρτυρο ρ., το οποίο δεν δισώθηκε, ίσως για να αποφευχθεί τυχόν σύγχυση με το ομώνυμο *σπείρω* (προφυλάξη). Είναι πθ. η ετυμολ. συγγένεια με τις λ. *σπείρα*, *σπάρ-γανον*, *σπυρίς*].

σπαρτολούλουδο (το) το μικρό κίτρινο άνθος του σπάρτου.

σπαρτοπλεκτική (η) η τεχνική της πλέξης και η ίδια η κατασκευή πλεκτών ειδών, κυρ. σχοινιών και κάλαθιών, από τα κλαδιά του σπάρτου.

σπαρτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπαρθεί: ~ *αγρός* ΣΥΝ. καλλιεργημένος, σπαρμένος 2. **σπαρτά** (τα) βλ. λ. [ETYM αρχ. ρηματικό επίθ. < *σπείρω* (βλ. λ.)].

σπάρσι (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (στην αρχή στον χώρο της τυπογραφίας) το διάστημα που υπάρχει ανάμεσα στις λέξεις κατά την πληκτρολόγηση τους, συνήθ. σε Η/Υ ΣΥΝ. κενό. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. space «διάστημα» (οπτικό δάνειο)].

σπασμωχίδης (ο) {συνήθ. χωρ. πληθ.}, **σπασμωχίδω** (η) {συνήθ. χωρ. πληθ.} (!) (λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) αυτός που είναι πολύ εκνευριστικός ή ενοχλητικός, αυτός που *χαλάει* την καλή διάθεση των άλλων. [ETYM < θ. *σπασ-* (του ρ. *σπάω*, βλ. κ. *σπάζω*) + *αρχιδί*].

σπασίκλα (ο), **σπασίκλα** κ. **σπασίκλω** (η) (μειωτ.) μαθητής που είναι αφοσιωμένος αποκλειστικά στη μελέτη των σχολικών του μαθημάτων, που διαβάζει πολύ ΣΥΝ. φυτό. — (υποκ.) σπασικλάκι (το). [ETYM < θ. *σπασ-* (του ρ. *σπάω*, βλ. κ. *σπάζω*) + επίθημα *-ικλας* (< λατ. *-iculus*)].

σπάσιμω (το) {σπασιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η θραύση (πράγματος): το ~ *ενός βάσιν* | το ~ *τού καθρέφτη* ΣΥΝ. ρήξη 2. (για οστά, δόντια, ανθρώπινα μέλη) το κάταγμα: ~ *ποδιού* | *μύτης* 3. (μτφ.) η εσωτερική κατάρρευση, η σωματική κατάπτωση ή ψυχική παραίτηση ΣΥΝ. διάλυση 4. (αρχικό) ο εντονότερος εκνευρισμός, καθώς και ό,τι τον προκαλεί: *ήταν μεγάλο | χοντρό ~ γι' αυτόν η αναποδιά της τελευταίας στιγμής!* || *κάνω ~ σε κάποιον* (τον εκνευρίζω σκόπιμα) (ειδικό) **σπάσιμο νεύρων** για εκνευριστική τακτική ή κατάσταση 5. (μτφ.) η παραβίαση συμφωνίας ή δεσμεύσης: ~ *όρκου* | *αρραβώνα* ΑΝΤ. τήρηση, διαφύλαξη 6. το οριστικό τέλος, ο τερματισμός, η λήξη: *-μιας πολιορκίας* ΑΝΤ. έναρξη 7. (για τιμές) η μείωση 8. διακοπή σε μια διαδρομή. Σε κάτι που διαρκούσε: *το ~ της παράδοσης* 9. το λόγισμα: *ένα ~ της μέσης* || (μτφ.) *αίρε πολυ νάκι και πολύ ~ της φωνής καθώς τραγουδούσε* (εφημ.) ΣΥΝ. κάμψη 10. η αποκρυπτογράφηση: το ~ *των κωδικών των μυστικών υπηρεσιών*. — (υποκ.) σπασματάκι (το) (σημ. 1-2).

σπασμένος, -η, -ο + *σπάζω*

σπασμοειδικός, -ή, -ό φαρμακευτικό παρασκεύασμα ή ουσία που σταματά τους σπασμούς, επιφέροντας μυϊκή χαλάρωση: *η μέντα έχει ~ δράση*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spasmolytic].

σπασμός (ο) 1. η βίαιη και ακούσια μυϊκή σύσπαση, που εκδηλώνεται είτε ως συνεχόμενη, παρατεταμένη συστολή (τονικός σπασμός) είτε ως μία σειρά εναλλασσόμενων μυϊκών συστολών και χαλαρώσεων (κλονικός σπασμός) ενός ή περισσοτέρων μυών 2. κάθε σύσπαση κατά τη διάρκεια κρίσεως επιληψίας. [ETYM αρχ. < σπώ (-άω) (βλ. κ. *σπάζω*)].

σπασμοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική προδιάθεση για σπασμούς, που συχνά προκαλεί λιποθυμία, παραισθήσεις και ζοηρές ανταντακαστικές κινήσεις. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spasmophilia].

σπασμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σπασμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ο σπασμοειδικός (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σπασμωδία (η) [1894] {σπασμωδιών} (λόγ.) το τικ (βλ. λ.).

σπασμωδικός, -ή, -ό [1871] 1. αυτός που γίνεται με σπασμούς, που συνοδεύεται από σπασμούς: ~ *βήχας* ΣΥΝ. σπασμώδης 2. αυτός που εκδηλώνεται με γρήγορες κινήσεις, με νευρο: ~ *κίνηση* | *βήμα* 3. (μτφ.) αυτός που γίνεται απρογραμμάτιστα και υπό πίεση, που στερείται συνήθ. μεθοδικότητας, συνέχειας και αποτελεσματικότητας: *η κυβέρνηση αντέδρασε με ~ κινήσεις* || - *αντίδραση* ΣΥΝ. βεβιασμένος, βιαστικός, απροετοίμαστος, επιπόλειος. — σπασμωδικ-ά | -ώς [1871] επίρρ., σπασμωδικότητα (η) [1893]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spasmodique].

σπαστικός, -ή, -ό 1. (κυρ. για ασθένειες) αυτός που προκαλεί σπα-

σμούς ή χαρακτηρίζεται από την εκδήλωση σπασμών: ~ *βρογχίτιδα* | *κολίτιδα* 2. (για πρός.) αυτός που πάσχει από ασθένεια, η οποία προκαλεί σπασμούς, από βρεφική εγκεφαλοπάθεια, παράλυση που προκαλείται από εγκεφαλική βλάβη: ~ *παιδιά* 3. σπαστικός (ο), **σπαστική** (η) (α) το πρόσωπο που πάσχει από ασθένεια, η οποία έχει αυτά τα συμπτώματα (β) (μειωτ.) (ι) άτομο άδειο, ανίκανο ή χαζό (ii) ο εξαιρετικά εκνευριστικός, που σπάει τα νεύρα των υπολοίπων: *σταμάτα να φωνάζεις και να κοροιδεύεις, μη γίνεσαι σπαστικός!* ΣΥΝ. εκνευριστικός. — σπαστικά επίρρ.

[ETYM αρχ. < *σπαστός (απαντά μόνο ως β' συνθ., πθ. κ. *ανάπο-σπα-στος*), ρηματικό επίθ. του σπώ (-άω), βλ. κ. *σπάζω*. Η λ. απαντά σε πολλές γλώσσες ως ελληνογενής ξέν. όρ., λ.χ. αγγλ. spastic, γαλλ. spastique].

σπαστός, -ή, -ό 1. (για αντικείμενα, εργαλεία, έπιπλα κ.λπ.) αυτός που μπορεί να διπλώνει, να συμπτύσσεται, ώστε να αποκτά μικρότερο όγκο: ~ *ομπρέλα* | *κάθισμα* 2. (για ομιλία, εκφορά γλώσσας) αυτός που έχει λάθη, που δεν έχει την κανονική ροή, ομαλότητα ή άνεση: *μιλάει ~ αργά* ΣΥΝ. σπασμένα 3. αυτός που δεν είναι συνεχής: στη *δουλειά του έχει ~ ωράριο* 4. (για μαλλιά) κρυματιστός, ελαφρά σγουρός.

[ETYM Ρηματικό επίθ. του αρχ. σπώ (-άω) (πθ. κ. *ανάπο-σπαστος*). Βλ. κ. *σπάζω*].

σπατάλη (η) {σπαταλών} το υπερβολικό ξόδεμα, χωρίς μέτρο, πέρα από το κανονικό ή το επιτρεπόμενο όριο: ~ *χρόνο* | *δυνάμεις* | *ενέργειες* || με τις ~ *που κάνει, θα ρίξει έξω την εταιρεία* ΣΥΝ. (λόγ.) ανάλυση, καταδράση (για πράγματα) διασπάθιση ΑΝΤ. φειδώ. [ETYM μτγν. λ. του κτηνητρόφου λεξιλογίου με επίθημα -άλη (πθ. *κραπ-άλη*), αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. σπώ (-άω) με τη πθ. «ρουφώ, απομυζώ» (βλ. λ. *σπάζω*), ενός, κατ' άλλους, συνδέεται με το γερτ. ispäi- «χορταίνω»].

σπατάλος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που ξοδεύει χωρίς μέτρο, υπερβολικά, που καταναλώνει πάρα πολλά: *είναι πολύ ~, ξοδεύει τα λεφτά με τον βήκη στον δρόμο* ΣΥΝ. (λόγ.) φειδωλός, (καθημ.) οικονομός 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από σπατάλη: ~ *ζωή* | *διαχείριση* | *διοίκηση* ΣΥΝ. πολυδάπανος, πολυξόδος ΑΝΤ. μετρημένος. — σπάταλα επίρρ.

σπατάλω (κ. -άω) ρ. μετβ. [μτγν.] {σπατάλας... | σπατάλ-ησα, -ώμα κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ξοδεύω ή καταναλώνω υπερβολικά, κάνω κατάρχηση (γαθαίν, οικονομικών πόρων κ.λπ.): ~ *τα νιάτα μου* | *τον χρόνο μου* | *την οικογενειακή περιουσία* ΣΥΝ. καταξοδεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπάνω*.

σπάτουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. εργαλείο το οποίο αποτελείται από λαβή και φαρόδι λεπτό έλασμα, που συνήθ. καταλήγει σε τριγωνική άκρη και χρησιμοποιεί στο ανακάτεμα ή στην τοποθέτηση υλικών με μορφή πολλού: η ~ *τού κτίστη* | *μαγειρική* | *ζωογραφική* ~ ΣΥΝ. σπάθη 2. (μτφ.-αρχικό) η γλώσσα ανθρώπων που κολακεύουν σε υπερβολικό σημείο του άλλου, που «γλείφουν»: (ειρων.) *έχει βγάλει τη ~ και τον υμνολογεί απ' το πρωί μέχρι το βράδυ*.

[ETYM Αντιδάν., < βεν. spatola < λατ. spatula, υποκ. του spatula < αρχ. σπάθη (βλ. λ.)].

σπατουλαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει σπατουλαριστεί: ~ *ελαιοχρωματισμοί*. — σπατουλαριστά επίρρ.

σπατουλάρι ρ. μετβ. {σπατουλάρι κ. σπατουλάρισα, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) καλύπτο χρησιμοποιώντας σπάτουλα μια επιφάνεια με υλικό, το οποίο δεν είναι σε εντελώς στερεοποιημένη μορφή (στόκος), πριν από το βάψιμο: ~ *τον τοίχο*. — σπατουλάρισμα (το).

σπατούρα ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σπάτσαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) 1. τελειώνω (κάτι), ξεμπερδεύω με κάτι 2. δίνω λύση σε πρόβλημα, ζήτημα κ.λπ. [ETYM < ιταλ. spacciare, που αποσπάρθηκε από το παλαιό. dispacciare < dispacchio «έγγραφο, επιστολή» < ισπ. despacho < despachar «λύνω, αποτελειώνω - αποστέλλω» < δημωδ. λατ. *disimpedicare «αποδεσμεύω, απελευθερώνω» < dis- + im- + λατ. pedica «πέδη-εμπόδιο»].

σπαχής κ. **σπαίς** (ο) {σπαχίδες} ΙΣΤ. 1. (α) οι τουρκικής καταγωγής ή εξισλαμισμένοι φεουδάρχες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στους οποίους στριζόταν ο στρατός κάθε επαρχίας και οι οποίοι είχαν και φορολογικές αρμοδιότητες (β) **σπαχίδες της Πύλης** συνήθ. εξισλαμισμένοι υπείς που αποτελούσαν τη σωματοφυλακή του σουλτάνου και τον ακολουθούσαν στις πολεμικές του επιχειρήσεις 2. (μτγν.) οι υπείς των άτακτων στρατιωτικών σωμάτων, κυρ. των Τούρκων, αλλά και άλλων λαών, π.χ. των Γάλλων στις αποικίες. [ETYM < μεσν. *σπάχης* < τουρκ. ispahî].

σπάρ ρ. + *σπάζω*

σπείρα (η) {σπειρών} 1. ομάδα κακοποιών ή γενικότ. παρανόμων, που χαρακτηρίζεται από έ-έστο και στοιχειώδη-οργάνωση: *ασύλληπτη* | *ένοπλη* | *επικίνδυνη* | *μυστηριώδης* | *εγκληματική* ~||~ *λαθρεμπόρον* | *αρχαιοκαπήλων* | *κατασκόπων* ΣΥΝ. συμμορία, μαφία · 2. οτιδήποτε περιστρέφεται γύρω από ένα κέντρο με ελικοειδή τρόπο, ώστε να σχηματίζει κύκλους, και χωρίς τα άκρα του να ενώνονται ποτέ, καθώς και κάθε τέτοια περιέλιξη: *οι ~ της βίδας* | *του ελατηρίου* | *τού σχοινού* | *των δακτυλικών αποτυπωμάτων* ΣΥΝ. έλικας 3. ΖΩΟΛ. κάθε τέτοια περιέλιξη στην επιφάνεια οστράκου 4. ΑΡΧΙΤ. (α) το κυρτό μέλος της βόσης του ιονικού κίονα (β) (γενικότ.) διακοσμητικό σχέδιο, το οποίο χαρακτηρίζεται από το ελικοειδές του σχήμα: *άκσηρη σχέδιον* με ~ 5. ΜΑΘ. η επιφάνεια που σχηματίζεται, όταν ένας κύκλος περιστρέφεται γύρω από έναν άξονα που ανήκει στο ίδιο επίπεδο με αυτόν, χωρίς ο κύκλος και ο άξονας να τέμνονται 6. ΗΛΕΚΤΡ. καθένα από τα στοιχεία που, όταν περιτυλιχθούν γύρω από κυλίνδρους, αποτελούν τα πηνία και τις περιελίξεις, έχοντας σχήμα κυκλικό, με τα άκρα τους το ένα πολύ κοντά στο άλλο · 7. ΙΣΤ. ρωμαϊκή στρατιωτι-

κή μονάδα αποτελούμενη από δύο λόχους.
[ETYM < αρχ. *σπείρα* < *σπέρ-ια (με αντέκταση), που προέρχεται από θ. με αρχική σση. «περιτύλιγω, διπλώνω», αλλά δεν μαρτυρείται, ίσως για να αποφευχθεί τυχόν σύγχυση με το ομώνυμο σπείρω (προφύλαξη)]. Η λ. συνδ. με τα ουσ. *σπάρανον*, *σπάρτον* (βλ. λ.). Ως ρωμαϊκή στρατ. μονάδα (σημ. 7) η λ. αποτελεί απόδ. του λατ. *manipulus*].

σπειράλ επίθ. (συνήθ. ορθ. *σπράλ*) (άκλ.) ελλην. *σπειρωτό*, *σπειρωειδής* 1. αυτός που έχει το σχήμα της σπείρας, που περιελίσσεται σχηματίζοντας κύκλους οι οποίοι ποτέ δεν τέμνονται: *τετράδιο* - (του οποίου τα φύλλα συγκρατούνται από ευλύγιστο σπειρωειδές σύρμα) || *σχήμα* ~ ΣΥΝ. ελικοειδής 2. (ως ουσ.) (α) ΙΑΤΡ. μηχανισμός σε σχήμα σπείρας, ο οποίος τοποθετείται με ειδική ιατρική επέμβαση στη μήτρα, ώστε να αποφευχθεί ανεπιθύμητη σύλληψη ΣΥΝ. ενδομήτριο σπείραμα (β) μηχανισμός προστασίας από τα έντομα, που αποτελείται από πυκνά σπειρωειδή σύρματα και στον οποίο διοχετεύεται ρεύμα, για να προσελκύει τα έντομα με το φως του και να τα θανατώνει με την ηλεκτρική ενέργεια του.
[ETYM Αντιδάν., < γαλλ. *spiral* < μεσν. λατ. *spiralis* < λατ. *spira* < αρχ. *σπείρα* (βλ. λ.)].

σπείραμα (το) {σπείρωμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. καθέτι που περιελίσσεται με ελικοειδή τρόπο 2. ΙΑΤΡ. *ενδομήτριο σπείραμα* μηχανισμός σε σχήμα σπείρας, ο οποίος τοποθετείται με ειδική ιατρική επέμβαση στον γυναικείο κόλπο, ώστε να αποφευχθεί ανεπιθύμητη σύλληψη ΣΥΝ. σπειράλ 3. ΑΝΑΤ. μικροσκοπικό αγγειώδες στοιχείο της μικρότερης ανατομολειτουργικής μονάδας του νεφρού. [ETYM αρχ. < *σπειρώμαι* (-άω-) (που μαρτυρείται ως *μτρν.*) < *σπείρα*, ο ανατ. όρ. αποδίδει το γαλλ. *glomérule*].

σπειραματονεφρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. βλάβη του σπειράματος από μικρόβια ή τοξικές ουσίες.

σπειρωειδής, -ής, -ές [μτρν.] {σπειρωειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα της σπείρας, που περιελίσσεται ελικοειδώς: ~ κίνηση | *σώμα* | *διάταξη* | *ανέλιξη* | *γάγγλιο* | *επίδεσμος* | *κάταγμα* | *όστρακο* || η *διδασκαλία* του *μαθηματος* πρέπει να ακολουθεί ένα ~ *σχήμα* ΣΥΝ. ελικοειδής ΑΝΤ. ευθύς. — σπειρωειδώς επίρρ. [μτρν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές.

σπειρομετρο (το) [1893] {σπειρομέτρ-ου | -ων} όργανο με το οποίο μετρείται το ύψος δύο συνεχόμενων στροφών σπείρας (π.χ. κοχλίας). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *spiro-mètre*].

σπειρομετρό ρ. μετβ. {-είς...} σπειρομέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος | μετρό το ύψος δύο συνεχόμενων στροφών σπείρας (π.χ. κοχλίας). — σπειρομέτρηση (η).

σπειρόνημα (το) {σπειρόνημ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η σπειροχαίτη (βλ. λ.). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *spironema*].

σπειροτόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η δημιουργία (κόψιμο) σπειρώματος.

σπειροτόμος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κοπτικό εργαλείο με τρία ή τέσσερα αυλάκια στο σώμα του, που διαμορφώνουν σειρές δοντιών και το οποίο χρησιμοποιείται για σπειροτομήσεις εσωτερικού σπειρώματος ΣΥΝ. (λαϊκ.) *κολαούζο*· πβ. λ. *βιολόγος*. [ETYM Μ < *σπείρα* + *-τόμος* < *τέμνω*].

σπειροχαιτή (η) [1879] {σπειροχαιτίνης} ΙΑΤΡ. 1. γενική ονομασία βακτηρίων τα οποία χαρακτηρίζονται από το σπειρωειδές σχήμα τους και προκαλούν σοβαρές νόσους στους ανθρώπους και στα ζώα, όπως η σύφιλη, η τροπική μόρωση (βλ. λ.) και ο υπόστροφος πυρετός (βλ. λ.) ΣΥΝ. σπειρόνημα 2. *ωχρά σπειροχαιτή* η σύφιλη. [ETYM Μ < *σπείρα* + *χαιτή*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *spirochète*. Η φρ. *ωχρά σπειροχαιτή* αποδίδει το νεολατ. *spirochaeta pallida*].

σπείρω ρ. → **σπέρνω**

σπείρωμα (το) {σπείρωμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. σχοινί ή σύρμα που περιελίσσεται με τρόπο τέτοιο, ώστε να σχηματίζει σπείρες 2. ΤΕΧΝΟΛ. (α) το εξωτερικό μέρος του κοχλίας (βλ. λ.) και το εσωτερικό του περικοχλίου (βλ. λ.), τα οποία χαρακτηρίζονται από ελικοειδή αυλάκια: το ~ *μιας βίδας* (β) *αρσενικό* | *θηλυκό σπείρωμα* ελικοειδής αυλάκωση σε εξωτερική και εσωτερική αντίστοιχα επιφάνεια κυλίνδρου (γ) *δεξιόστροφο* | *αριστερόστροφο σπείρωμα* ελικοειδής ανάπτυξη προς τα δεξιά | αριστερά ως προς τον άξονα που σχηματίζει ο κοχλίας σε κατακόρυφη θέση (δ) *εξωτερικό* | *εσωτερικό σπείρωμα* η ελικοειδής αυλάκωση στην εξωτερική επιφάνεια ενός κοχλίας ή αντίστοιχα στο εσωτερικό μιας τρύπας ή περικοχλίου. [ETYM μτρν. < αρχ. *σπείρω* (-άω) «περιτύλιγω» < *σπείρα*].

σπείρωση (η) [μτρν.] {-ής κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΑΥΤ. η τοποθέτηση ενός υλικού, με τρόπο που να σχηματίζει σπείρες: ~ *σχοινιού* ΣΥΝ. (λαϊκ.) *κούλουράκι*.

σπειρωτός, -ής, -ό αυτός που έχει το σχήμα σπείρας: ~ *ανάπτυξη* ΣΥΝ. ελικοειδής, σπειρωειδής ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.

σπέκουλα (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} 1. (στο πολιτικό λεξιλόγιο) η καιρο-σκοπία, το να περιμένει κανείς την κατάλληλη ευκαιρία για να επαφελήσει: *πολλοί κάνουν - μέσα στη σύγχυση και την πολιτική αστάθεια* ΣΥΝ. καιροσκοπισμός 2. (α) η προσπάθεια για απόκτηση κέρδους πέρα από τα επιτρεπτά όρια και με αθέμιτα ή ρηιοκίνδυνα μέσα ΣΥΝ. κερδοσκοπία, σπεκουλάτσια (β) (συνεκδ.) η άντληση όσο γίνεται μεγαλύτερο κέρδους εις βάρος άλλων: *το συνδικάτο τον κατηγορεί για - εις βάρος των εργαζομένων*. [ETYM < *σπεκουλάτω* (υποχωρητ.), βλ. λ.).

σπεκουλαδόρος (ο) (στο πολιτικό λεξιλόγιο) αυτός που κάνει σπέκουλα (βλ. λ.) ΣΥΝ. καιροσκοπός. — **σπεκουλαδόρικος**, -ής, -ο. [ETYM < ιταλ. *speculatore* «παρρητητής - καιροσκοπός» < *speculare*].

σπεκουλάτω ρ. αμετβ. {σπεκουλάρισα} (στο πολιτικό λεξιλόγιο) κά-

νο σπέκουλα (βλ. λ.) ΣΥΝ. καιροσκοπός. — **σπεκουλάρισμα** (το). [ETYM < ιταλ. *speculare* «παρρητηρός, εξετάζω - καιροσκοπός» < λατ. *speculor* < *specula* «παρρητητήριο, σκοπιό» (< p. *specēre* «παρρητηρός, βλέπω»)].

σπεκουλάτσια (η) {χωρ. γεν. *πληθ.*} (στο πολιτικό λεξιλόγιο) 1. η προσπάθεια για απόκτηση κέρδους πέρα από τα επιτρεπόμενα όρια και με αθέμιτα ή ρηιοκίνδυνα μέσα ΣΥΝ. σπέκουλα, σπεκουλάρισμα, κερδοσκοπία 2. (συνεκδ.) η άντληση όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κέρδους εις βάρος άλλων ΣΥΝ. εκμετάλλευση 3. η αποδοχή και προσκόλληση κάποιου σε θεωρίες και γενικότ. απόψεις που δεν έχουν εμπειρική στήριξη ή δεν αποδεικνύονται εμπειρικά: η ~ *χαρακτηρίζει τον ιδεαλισμό*. [ETYM < ρωσ. *spekulatsiya* < λατ. *speculatio* (βλ. λ. *σπεκουλάτω*)].

Σ.Π.Ε.Π. (ο) Σύνδεσμος Προώθησης Ελληνικών Προϊόντων.

σπερδοούκι κ. **σπερδοούκι** (το) {σπερδοούκι-ού | -ών} (λαϊκ.) το φυτό ασφόδελος (βλ. λ.).

[ETYM < **σφοδέλιον*, με σύγηση του αρκτικού άτονου *ά-* και *παρε-*τυμολ. επίδρ. του ρ. *σπέρνω*, υποκ. του αρχ. *σφοδέλιος* (βλ. λ.)].

σπέρμα (το) {σπέρμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΒΙΟΛ. το ημίρρευστο, ελαφρώς κολλώδες, υπόλευκο υγρό που εκκρίνεται από τους αδένες του ανδρικού γεννητικού συστήματος και το οποίο παρέχει στα σπερματοζωάρια που εμπεριέχει όλα τα απαραίτητα συστατικά για την επιβίωση τους έξω από το σώμα: *ζωικό* | *ανθρώπινο* ~ 2. ΙΑΤΡ. (α) ΑΝΑΤ. **ορχικό σπέρμα** το υγρό που συγκεντρώνεται στον σπερματικό πόρο και στις σπερματοδόχους κύστεις, έχοντας πολύ υψηλή περιεκτικότητα σπερματοζωαρίων και πολύ λίγο, αλλά ιδιαίτ. πρωτεϊνούχο, υγρό (β) ΑΝΑΤ. **ολικό σπέρμα** το υγρό που εκσπερματίζεται και αποτελείται από το αρχικό ορχικό σπέρμα με την προσθήκη των εκκρίσεων οργάνων που βρίσκονται από τους όρχεις ως την ουρήθρα (γ) **δότης σπέρματος** ο άνδρας που προσφέρει το σπέρμα του για ιατρική χρήση και συγκεκριμένα για τεχνητή γονιμοποίηση (δ) **τράπεζα σπέρματος** ο οργανισμός που ειδικεύεται στη συλλογή και διατήρηση ανδρώπων σπέρματος σε τέτοιες συνθήκες, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τεχνητή γονιμοποίηση 3. (συνεκδ.) το ίδιο το αρσενικό αναπαραγωγικό κύτταρο: το - *δεν έχει μεγάλη διάρκεια ζωής* ΣΥΝ. σπερματοζωάριο 4. ΒΟΤ. αναπαραγωγική δομή φυτών η οποία αποτελείται από ένα φυτικό έμβρυο (φυτάριο), το οποίο συνοδεύεται από θρεπτικές ουσίες και από προστατευτικό κέλυφος: *φυτικό* — ΣΥΝ. σπόρος, πυρήνας 5. ο γόνος, ο απόγονος κάποιου: *είσαι δικό μου ~, παιδί μου* || ~ *παλιός γενιάς* ΣΥΝ. παιδί, σπόρος 6. (μτφ.) η αιτία από την οποία δημιουργείται κάτι: το ~ *τού κακού* | *της διγόνοιας* | *της διαβολής* ΣΥΝ. σπόρος 7. (μτφ.) η αρχική μορφή ενός πράγματος, μόλις αυτό έχει δημιουργηθεί ή συλληφθεί και δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί: *σπέρματα αυτής της φιλοσοφικής στάσης συναντούμε ήδη στον Ηράκλειτο* || *στη δεκαετία του 1920 οι Η.Π.Α. γνώρισαν ραγδαία οικονομική άνοδο η οποία εμπνεύριζε σπέρματα της κρίσης του 1929*· φρ. εν *σπέρματι* (εν *σπέρματι*) για να δηλωθεί ότι κάτι (π.χ. ιδέα, θεωρία, σχέδιο κ.λπ.) βρίσκεται ακόμα σε πρωταρχικό στάδιο εξέλιξης ή επεξεργασίας. — σπερματικός, -ής, -ό [μτρν.] κ. **σπερμικός**, σπερματικ-ά | -ώς [μτρν.] επίρρ. [ETYM; αρχ. (ήδη μσκ. *pe-ma, re-mo*) < *σπείρω* (βλ. λ. *σπέρνω*)].

σπερματογόνος, -ός, -ό αυτός που μεταφέρει το σπέρμα: ~ *πόρος*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *spermiduct* (νόθο συνθ.)].

σπερματέγχυση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εισαγωγή σπέρματος στον κόλπο ή στη μήτρα με τεχνητό τρόπο (βλ. κ. *τεχνητή γονιμοποίηση*, λ. *τεχνητός*). [ETYM Απόδ. του αγγλ. *insemination*].

σπερματικός, -ής, -ό → **σπέρμα**

σπερματίνη κ. **σπερμίνη** (η) [1890] {χωρ. *πληθ.*} ΒΙΟΛ. το βασικό συστατικό του προστατευτικού υγρού, το οποίο συντελεί στη σταθεροποίηση των μεμβρανών και δίνει στο σπέρμα τη χαρακτηριστική οσμή του. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *spermine*].

σπερματισμός (ο) [μτρν.] 1. η παραγωγή σπέρματος ΣΥΝ. σπερματο-γονία 2. ΒΙΟΛ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία το έμβρυο αποκτά τα βασικά χαρακτηριστικά του από το αρσενικό μέσω του σπέρματος του.

σπερματο- κ. **σπερματό-** κ. **σπερματ-** ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: 1. με το σπέρμα: *σπερματο-ζωάριο*, *σπερματ-αγωγός*, *σπερματο-γονία* 2. με τον σπόρο, τον πυρήνα του φυτού: *σπερματο-θήκη*, *σπερμο-φόρος*. [ETYM Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτρν. *σπερματο-λογία*, αρχ. *σπερμο-λογία* «συλλέγω σπόρους», μτρν. *σπερμο-φόρος*), που προέρχεται από το ουσ. *σπέρμα*, -ατός και απαντά επίσης σε ελληνο-γενείς ξέν. όρους και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. *spermo-gramme*, *spermato-zoaire*, αγγλ. *spermidide* «σπερματοκτόνο»)].

σπερματοβλάστη κ. **σπερμοβλάστη** (η) {σπερματοβλαστήν} ΒΟΤ. το διαφοροποιημένο όργανο των σπερματοφύτων, που αποτελείται από τον θηλυκό γαμέτη και τον θρεπτικό και προστατευτικό ιστό γύρω από αυτόν και το οποίο μετατρέπεται σε σπέρμα μετά τη γονιμοποίηση ΣΥΝ. σπερματική βλάστη. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *sperm(at)oblast*].

σπερματογένεση (η) {-ής κ. -ώσεως | χωρ. *πληθ.*} ΒΙΟΛ.-ΒΟΤ. το σύνολο των διαδικασιών που οδηγούν στη δημιουργία των αρσενικών αναπαραγωγικών κυττάρων. Επίσης **σπερματογονία** κ. **σπερματογόνος**, -ός, -ο κ. σπερμονόγος [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *Spermatogenese*].

σπερματογόνο (το) {σπερματογονι-ού | -ών} ΒΙΟΛ. κύτταρο της αρχικής φάσης ανάπτυξης των αρσενικών γαμετών στους όρχεις (φάση *πολλαπλασιασμού*).

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. spermatogonium]. σπερματοδότης κ. **σπερματοδότης** (ο) {σπερματοδοτών} δότης σπέρματος για τεχνητή γονιμοποίηση. **σπερματοδόχος**, -ος, -ο [1854] κ. **σπερμοδόχος** αυτός στον οποίο καταλήγει ή στον οποίο εμπεριέχεται σπέρμα: ~ κύστη. [ETYM₂ < σπέρμα + -δόχος < δέχομαι, πβ. κ. ουρο-δόχος].

σπερματοζωάριο (το) [1887] {σπερματοζωαρί-ου | -ων} το αρσενικό αναπαραγωγικό κύτταρο που αποτελεί το κύριο συστατικό του σπέρματος και αποτελείται από την κεφαλή με τα χρομοσώματα, το ακρόσωμα που την περιβάλλει και την ουρά (ή «μαστίγιο») που του επιτρέπει να κινείται δραστήρια: *ανθρόπινο | ζωικό | ζωντανό* ~ ΣΥΝ. αρσενικός γαμέτης. [ETYM₁ < σπέρμα + ζωάριο (υποκ. του ζώο), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spermatozoaire].

σπερματοθήκη κ. **σπερmothήκη** (η) [μεσν.] {σπερματοθηκών} **1**. ΖΩΟΛ. θύλακος στο γεννητικό σύστημα ορισμένων θηλυκών εντόμων, όπου φυλάσσεται το σπέρμα των αρσενικών έτσι, ώστε να παραμένει ζωντανό και ικανό για αναπαραγωγή για μεγάλο χρονικό διάστημα **2**. ΒΟΤ. το τμήμα άνθους ή καρπού όπου φυλάσσονται προστατευμένα τα σπέρματα.

σπερματοκτόνος, -ος, -ο κ. **σπερμοκτόνος** **1**. αυτός που καθιστά το σπέρμα άγονο, που το νεκρώνει και δεν το αφήνει να γονιμοποιήσει τον θηλυκό γαμέτη: ~ φάρμακο | ουσία | σύνθεση | αλοιφή **2**. **σπερματοκτόνο** (το) ΦΑΡΜ. ειδική χημική ουσία με τη μορφή αλοιφής, υγρού, αναβράζοντος διακίου ή προοθητικού, η οποία, όταν εφαρμοστεί στον γυναικείο κόλπο, νεκρώνει τα σπερματοζώρια λειτουργώντας ως αντισυλληπτικό: *προφυλακτικό με ~*.

[ETYM₁ < σπέρμα + -κτόνος < αρχ. κτείνω «φονεύω» (βλ. κ. -κτονία), μετάφρ. δάνειο από αγγλ. spermicide (νόθο συνθ.)].

σπερματοκύτταρο κ. **σπερμοκύτταρο** (το) {σπερματοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κύτταρο σ^ο ενδιάμεσο στάδιο της ανάπτυξης των γαμετών μέσα στους όρχες, όταν πλέον τα αρχικά κύτταρα έχουν αυξηθεί σε όγκο και έχουν ήδη υποστεί δομικές μετατροπές, αλλά δεν έχουν ακόμα περάσει στη διαδικασία μειώσεως. [ETYM₁ Απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. spermatocyte].

σπερματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο ειδικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη και περιγραφή των σπερμάτων διαφόρων οργανισμών. — σπερματολογικός, -ή, -ό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spermatology].

σπερματορροία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χωρίς ερέθισμα και σεξουαλική ευχαρίστηση ακούσια αποβολή σπέρματος ή συγγενών υγρών, κυρ. ως αποτέλεσμα χρονίων νόσων των σπερματικών οδών (πβ. λ. *ονείροξη*). — σπερματορροικός, -ή, -ό. [ETYM < σπέρμα + -ρροία (με διπλασιασμό του -ρ- εν συνθέσει) < ρέω, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spermatorrhée].

σπερματοτοξίνη κ. **σπερμοτοξίνη** κ. **σπερμοξίνη** (η) {σπερ-ματοτοξινών} ΒΙΟΛ. τοξική ουσία που βρίσκεται στον ορό ζώων, στα οποία έχουν τοποθετήσει σπερματοζώρια άλλων οργανισμών και η οποία έχει την ιδιότητα να καταστρέφει τα σπερματοζώρια των οργανισμών αυτών. — σπερματοτοξικός, -ή, -ό κ. σπερματοξικός [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sperm(at)otoxin].

σπερματούχος, -ος, -ο **1**. αυτός μέσα στον οποίο υπάρχει σπέρμα **2**. (μτφ.) αυτός που έχει ικανότητα να γονιμοποιεί ΣΥΝ. παραγωγικός, γόνιμος ANT άγονος. [ETYM < μτγν. σπερματούχος < σπέρμα, -ατός + -ούχος < έχω].

σπερματοφάγος, -ος, -ο κ. **σπερμοφάγος** αυτός του οποίου κύρια τροφή αποτελούν οι σπόροι των φυτών: ~ πτηνά. [ETYM μτγν. < σπέρμα + -φάγος < θ. φάγ-, πβ. αόρ. β' ε-φάγ-ον (βλ. λ. φαγητό)].

σπερματοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο κ. **σπερμοφόρος** **1**. αυτός που μπορεί να παράγει ή να έχει σπέρματα **2**. ΖΩΟΛ. **σπερματοφόρο** (το) η κόνα (βλ. λ.) μέσα στην οποία βρίσκονται τα σπερματοζώρια ορισμένων ασπόνδυλων και τριτόνων (βλ. λ.) **3**. ΒΙΟΛ. **σπερματοφόρος** (ο) κ. **σπερματοφόρο** (το) όργανο διαφορετικών ομάδων ζωντανών οργανισμών, το οποίο σχηματίζει κοιλότητα, μέσα στην οποία βρίσκονται τα σπερματοζώρια και το οποίο έχει τη δυνατότητα να αποκολληθεί από τον οργανισμό. [ETYM₁ < σπέρμα + -φόρος < φέρω, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spermatorphore].

σπερματοφύτο (το) [1885] {-ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} ΒΟΤ. (σύμφωνα με ορισμένα ταξινομικά συστήματα) (συνήθ. στον πληθ.) ανώτερο φυτό που αναπαράγεται με σπέρματα (δηλ. τα γυμνόσπερμα και τα αγγειόσπερμα). [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. spermatophyta (πληθ.)].

σπερμαστέτο (το) → σπερμαστέτο
σπερμικός, -ή, -ό → σπέρμα
σπερμίνη (η) → σπερματίνη
σπερμοβλάστη (η) → σπερματοβλάστη
σπερμογονία (η) → σπερματογονία
σπερμογόνος, -ος, -ο → σπερματογονία
σπερμοδότης (ο) → σπερματοδότης
σπερμοδόχος, -ος, -ο → σπερματοδόχος
σπερmothήκη (η) → σπερματοθήκη
σπερμοκτόνος, -ος, -ο → σπερματοκτόνος
σπερμοκύτταρο (το) - σπερματοκύτταρο
σπερμολόγος ρ. μετβ. {σπερμολογείς...} **1**. συγκεντρώνω σπόρους για να τραφώ: *τα σπογγίτια σπερμολογούσαν από την τροφή των πολυθρεϊκων* **2**. (μτφ.) συγκεντρώνω φήμες και τις επανακυκλοφορώ, διαδίδω κακοήθεις: ~ *αδίστακτα | σε ασύλληπτο βαθμό* ΣΥΝ. κουτσο-μολοεύω, κακολογώ. — σπερμολογία (η) [μτγν.], σπερμολόγος (ο/η)

[αρχ.], σπερμολογικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM < αρχ. σπερμολογία (-έω) < επίθ. σπερμολόγος, αρχική σημ. «(για πτηνά) αυτός που συλλέγει σπόρους», < σπέρμα + -λόγος (< λέγω, με τη σημ. «συλλέγω»). Στη Μτγν. Ελληνική η λ. περιέγραφε εκφραστικά εκείνον που συλλέγει ό,τι ακούει και το επαναλαμβάνει επιτόλεια, τον φλύαρο και κουτσομπόλη, σημ. που πρωτοανατά στον Δημοσθένη (σε ό,τι αφορά το σπερμολόγος)].

σπερμοτοξικός, -ή, -ό → σπερματοτοξίνη
σπερμοτοξίνη (η) → σπερματοτοξίνη
σπερμοφάγος, -ος, -ο → σπερματοφάγος
σπερμοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο → σπερμοφόρος
σπερμοφής, -ής, -ές {σπερμοφου-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει βλαστήσει από σπόρο και όχι από μόσχυμα ή παραφυάδα: ~ *δέντρο | δάσος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM μτγν. < σπέρμα + -φής < φώω | -ομαι].

σπερνος, -ή, -ό → εσπερινός

σπέρνο ρ. μετβ. {έσπειρα, σπάρ-θηκα, -μένος} **1**. ρίχνω σε καλλιεργημένη γη σπόρους για να φυτρώσουν φυτά: *το στάρι το σπέρνον το φθινόπωρο*-ΦΡ. (α) *φυτρώνω εκεί που δεν με σπέρνον* βλ. λ. *φυτρώω* (β) (παροιμ.) *όποιος σπέρνει ανέμους, θερίζει θύελλες* βλ. λ. *άνεμος* (γ) (παροιμ.) *όπως έσπειρες, θα θερίσεις* (δ) *γάρ εάν σπείρη άνθροπος, τούτο και θερίσει*, Κ.Δ. Γαλ. 6, 7) ανάλογα με τον τρόπο που φέρεσαι, θα σου φερθούν (πβ. *όπως έστρωσες, θα κοιμηθείς*) (δ) (παροιμ.) *-Γεια σου | Τι κάνεις, Γιάννη/-Κουκιά σπέρνο!* για ανθρώπους που δίνουν άσχητη απάντηση σε αυτά που τους ρωτούν (ε) *σπέρνω στη θάλασσα | στην άμμο* αυτό που κάνω δεν οδηγεί πουθενά, είναι άδικος κόπος ΣΥΝ. *ματαιοπονώ* **2**. (μτφ. για άνδρα) γονιμοποιώ γυναικά, συντελώ στη γέννηση παιδιού ΣΥΝ. *τεκνονοιώ* **3**. (μτφ.) μεταφέρω σε άλλους ιδέες, σκέψεις κλπ., διαδίδω: *έσπειρε επαναστατικές ιδέες στους υπόδουλους λαούς της Βαλκανικής* || *έσπειρε την διγύονια ανάμεσα τους* || *οι δηλοσείες κάποιων σεισμολόγων έσπειραν τον πανικό στους πολίτες* ΣΥΝ. *διαδίδω, διασπείρω* ΦΡ. *σπέρνω ζιζάνια* (ήλθεν... *ο έχθρας και έπέσπειρεν ζιζάνια*, Κ.Δ. Μαθ. 13, 25, από την παραβολή του σίτου και των ζιζανιών) ενεργώ διασπαστικά, αποσκοπώ στη δημιουργία διχνονοίας ΣΥΝ. *βάζω φιλιές, βάζω λόγια*. Επίσης (λόγ.) *σπείρω*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

[ETYM μεσν., από τον αόρ. *έσπειρα* του αρχ. ρ. *σπείρω* κατά το σχήμα *έγειρα - γέρνω, έσπρα - σέρνω*. Το αρχ. *σπείρω* < *σπέρ-ιω (με αντέκταση) < I.E. *(s)per- «γίνω, διασκορπίζω», πβ. αρμ. sp'fem «διασκορπίζω, διασπείρω», αγγλ. spray (βλ. κ. *σπρέι*), αρχ. γερμ. spreiten «διασκορπίζω», αρχ. αγγλ. spréadan (> αγγλ. spread) κ.ά. Ομόρρ. *σπόρος, σπορ-ά, σπαρ-τός, σπέρ-μα* κ.ά.].

Σπεργειός (ο) ποταμός της Α. Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τον Τυμωρηστό και εκβάλλει στον Μαλιακό Κόλπο· αλλιώς Αλαμάνια (η).

[ETYM αρχ. τόπων., με παραγ. επίθημα -ειός (πβ. *Άλφ-ειός*), του οποίου η αρχαϊκότητα επιβεβαιώνεται εν μέρει από το μβ. re-ke-u (= *Σπεργειός*; και σημαίνει «ορμητικός, βίαιος»). Προέρχεται από το αρχ. ρ. *σπέρχω* | -ομαι «βιάζομαι, ορμώ, ρίχνομαι» < I.E. *sper-gh-«σπεύδω, ορμώ», πβ. *σανκρ. sprháyati* «ποθώ, φθονώ», a-sparazata «προσταθούσε»].

σπείαλι επίθ. {άκλ.} ελλην. **ειδικός** **1**. αυτός που αναφέρεται σε πολύ συγκεκριμένο τομέα γνώσεως ή δεξιοτήτας: *πηρε το βραβείο για τα ~ εφε της τανίας* ΣΥΝ. εξειδικευμένος ANT. γενικός **2**. αυτός που είναι προϊόν ιδιαίτερης φροντίδας, που υπερέχει ή/και διαφέρει από τους άλλους: *θα σας ετοιμάσω έναν μεζέ ~!* || ~ *παιγινό | μακαρονάδα | ποτό* ΣΥΝ. ιδιαίτερος, εξαιρετικός, ασυνήθιστος ANT. συνηθισμένος, κοινός **3**. (ως επίρρ.-προφωρ.) ειδικά, εξαιρετικά: *το τραγούδι ~ αφιερωμένο στην Τάνια από την Αργυρούπολη*. [ETYM < αγγλ. special < παλ. γαλλ. especial < λατ. specialis «μοναδικός, ξεχωριστός» (< species, -ει «είδος, μορφή»). Παρόμοια σημασιολ. πορεία παρατηρούμε και στο επίθ. *ειδικός* (< *είδος*)].

σπείαλιστής (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **σπείαλιστριά** (η) {σπείαλι-στριών} (εμφωτ.) πρόσωπο που έχει εξειδικευμένη γνώση σε συγκεκριμένο τομέα: *είναι ~ στο είδος του | στη ζαχαροπλαστική | στην οργάνωση επιτυχημένων εκδρομών | στην εκτέλεση φάουλ στο ποδόσφαιρο* ΣΥΝ. ειδικός, εξέπρ. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. spécialiste].

σπείαλιτέ (η) {άκλ.} **1**. έδεσμα ή γλύκισμα που έχει παρασκευαστεί είτε με ιδιαίτερη, μη συνηθισμένη συνταγή είτε με συνηθισμένη συνταγή, αλλά κατά τρόπο εξαιρετικό: *μας έφτιαξε τη ~ της: παστι-τάδα κερκυραϊκή* || η ~ *τού καταστήματος είναι οι γαρίδες* **2**. (γενν.-κότ.) οτιδήποτε αποτελεί το αντικείμενο ιδιαίτερης γνώσης ή εξαιρετικής ικανότητας ΣΥΝ. ειδικότητα. [ETYM < γαλλ. spécialiste < spécial (βλ. κ. *σπείαλι*)].

σπειζοφά (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} πικάντικο φαγητό (από το Πήλιο), που παρασκευάζεται από μικρά κομμάτια λουκάνικου, τα οποία αρχικά τηγανίζονται και στη συνέχεια βράζονται μέσα σε σάλτσα από ντομάτα και κομμένες πράσινες πιπεριές. [ETYM Από συμφωρμό του ιταλ. spezzatino «φαγητό με κομμάτια κρέατος» (< spezzare < ρ. spezzare «κομματιάζω, σπάω») με το ουσ. *φάι*].

Σπέτσες (οι) {Σπετσών} **1**. νησί του Αργοσαρωνικού Κόλπου κοντά στις Ν. ακτές της Αργολίδας **2**. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Σπετσιώτης (ο), Σπετσιώτισσα (η), σπετσιώτικος, -ή, -ο. [ETYM Πιβ. < βεν. | ιταλ. Spezie «καρύκεμα, μπαχαρικό». Στην αρχαιότητα το νησί ονομαζόταν Πιτυούσσα «πενκκόδη» (< πτύς, -ιος «πέυκο»)].

Σπέτσες - Πέτσα. Εκτός από την κρατούσα άποψη, σύμφωνα με την οποία η ονομασία **Σπέτσες** (αντί της αρχ. ονομασίας **Πίτυ**-

ούσα) προήλθε από το βεν. | ιταλ. Spezie (βλ. ετυμ.), η ονομασία Πέτσα που χρησιμοποιήθηκε για το νησί (Πετσιώτες, οι κάτοικοι) και που απαντά σε παλαιότερα έγγραφα, οδήγησε και σε άλλες ετυμολογικές ερμηνείες. Και η μεν άποψη ότι το Πέτσα | Σπέτσες είναι η παραφθορά του αρχ. Πιτωούσα από τους Αρβανίτες του νησιού είναι εξεζητημένη. Αξίζει όμως να αναφερθεί η άποψη του λεξικογράφου Σκαρλάτου Βυζαντινού, ο οποίος, κάιτοι υποστήριξε τη διατήρηση ή επαναφορά των αρχαίων ελληνικών τοπωνυμίων, αισθάνθηκε την ανάγκη ότι πρέπει να γίνονται και ορισμένες εξαιρέσεις για ονόματα «συνδεδεμένα με αναμνήσεις ένδοξους της νεωτέρας μας Ιστορίας». Και ως τέτοια περίπτωση θεωρεί (το 1835) το παράδειγμα των Πετσών (sic): «διότι τό δνομα των Πέτσων [έτσι είναι γνωστή η ονομασία του νησιού τότε], π.χ. και οι δια βασιλικού διατάγματος καθιερωμένων, 'δέν ημπορεί ποτέ 'να θεωρηθή άλλειώς, παρά Pescia, και επομένως ούτε με τού 'Ομήρου ούτε με τού Πινδαρού την λóραν 'να συμφωνήση» (Λεξικόν της καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου, σ. ν'). Στην περίπτωση που το Πέτσα | Πέτσες είναι από το Pescia, τότε το Σ- (Σπέτσες) θα προήλθε μ' απόσπαση («κακό χωρισμό») από την εκφορά με το άρθρο: σι/ς Πέτσες > οι Σπέτσες- πβ. τους βόλους > οι σβόλοι (σβόλος), τους πυργίτες > οι σπυργίτες | σπυργίτες (σπυργίτης) κ.τ.ό.

σπετιώτιστα στη φρ. *ψάρι αλά σπετιώτιστα* τρόπος μαγειρέματος του ψαριού στον φούρνο μέσα σε σάλτσα από ντομάτα, σκόρδο, μαϊντανό και λάδι. (Βλ. κ. λ. αλά).

Σπετιώτης (ο) → Σπέτσες
σπετιώτικος, -η, -ο → Σπέτσες

Σπεσιώτισσα (η) → Σπέτσες

Σπετσοπούλα (η) νησί του Αργοσαρωνικού Κόλπου Ν. των Σπετσών. [ETYM < Σπέτσες + λέξικό επίθημα -πούλα].
σπεύδω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έσπευ-α, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) κινούμαι ή ενεργώ με ταχύτητα και προθυμία: μόλις μας αντιλήφθηκε, έσπευσε προς το μέρος μας- φρ. σπευδε βραδέως βλ. λ. βραδέως ♦ 2. (μετβ.) δείχνω προθυμία, είμαι πρόθυμος (να κάνω κάτι): μετά το ατύχημα έσπευσε να τους συνδράμει οικονομικά || μη σπεύδεις να απαντήσεις- άκου πρώτα καλά τι σε ρωτούν ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

[ETYM. αρχ. < I.E. *(s)p(h)eu-d- «επείγωμαι, πιέζω», πβ. λθ. spraudziu «πιέζω, σπρώχνω, βιάζομαι», spraudā «σπουδή, βιασύνη», sprudā «ώθηση, πίεση», ίσως και άλλ. ρυπ. «εργασία, επάγγελμα» (< *(s)rud-na). Ομόρρ. σπουδ-ή (βλ. λ.).]

Σπευσίππος (ο) {-ου κ. -ίππου} αρχαίος Αθηναίος φιλόσοφος (4ος αι. π.Χ.), διάδοχος του Πλάτωνα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < σπευσιμ] (< ρ. σπεύω) + ίππος].

σπηκερ (ο) ** σπικέρ
σπήλαιο (το) {σπηλιά-ου | -ων} (λόγ.) 1. ΓΕΩΛ. φυσικός, υπόγειος και κενός χώρος, σπηλιά, με φυσική είσοδο περισσότερο ή λιγότερο εμφανή, ο οποίος σχηματίζεται από τη διαβρωτική ενέργεια των υγροειών υδάτων σε συγκεκριμένους τύπους πετρωμάτων (ασβεστολιθικά, φρακτιογενή ή κοραλλιογενή): ανεξερεύνητο | απέραντο | βαθύ | παλαιολιθικό | επικίνδυνο ~|| ~ με σταλακμίτες και σταλακτίτες (πβ. λ. σπηλιά, άντρο)- φρ. (α) το σπήλαιο της Βηθλεέμ το μέρος όπου γεννήθηκε ο Χριστός (β) οι άνθρωποι των σπηλαίων οι πρωτόγονοι άνθρωποι, που ζούσαν σε σπηλιές 2. ΙΑΤΡ. κοιλώμα σε όργανο, το οποίο έχει δημιουργηθεί από παθολογική αιτία, π.χ. από το υγρό αποστήματος: πνευμονικό ~.

[ETYM. < αρχ. σπήλαιον, με το κινώλεκτο επίθημα -αιον (πθ. κατ' αναλογίαν προς τα κατά-γαιον, υπό-γαιον), < σπέος «σπηλιά» (από το θ. σπε- και την παρεκταση -λ-, πβ. κ. νέφος - νεφέλη). Το αρχαϊκό ουσ. σπέος είναι αγν. εθύμου].

σπηλαιόβιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που διαμένει σε σπηλιά: ~ πληθυσμικός | άτομο | νυχτερίδα ΣΥΝ. τριγλοδύτης, σπηλαιός, σπηλαιολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των σπηλαίων. — σπηλαιολόγος (ο/η), σπηλαιολογικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spéléologie].

σπηλαιός, -α, -ο [1890] (λόγ.) αυτός του οποίου κατοικία είναι τα φυσικά κοιλώματα μέσα στο έδαφος: ~ οργανισμός ΣΥΝ. σπηλαιόβιος.

σπηλαιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σπηλαιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} (λόγ.) 1. αυτός που μοιάζει με σπήλαιο: ένα κατασκευάσµα με ~ αρχιτεκτονική 2. ΙΑΤΡ. (α) αυτός που έχει παθολογικές κοιλότητες: ~ πνευμονίας | αμυγδαλής (β) αυτός που προέρχεται από όργανο γεμάτο κοιλότητες: ~ ρόγχος | αναπνοή 3. (μτρ.) αυτός που μοιάζει σαν να βγαίνει από σπήλαιο: ~ φωνή ΣΥΝ. βαθύς, υπόκοφος ΑΝΤ. υψιλός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, σπηλιά (η) φυσικός κενός χώρος κάτω από το έδαφος (σπήλαιο) ή μέσα σε βράχια (βραχώδες καταφύγιο), με φυσική είσοδο περισσότερο ή λιγότερο εμφανή (πβ. λ. σπήλαιο): βαθιά | δυσπρόσιτη | απότομη | σκοτεινή | υγρή ~ || η ~ της αρκούδας | τού δράκου | τού ληστή || «ως πότε [...] σπηλιές να κατοικούν, να βλέποµεν κλαδιά» (Ρήγας Βελεστινλής) (πβ. λ. άντρο). ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνοµο. [ETYM < σπήλαιο (βλ. λ.) + κατάλ. -ιά].

σπιαναδα (η) (διαλεκτ.) (στα Επτάνησα) η πλατεία, κυρ. η παραλία-κή.

[ETYM < ιταλ. spianata < spianare «καθιστώ επίπεδη (µια επιφάνεια), στρώνω, ισώνω» < λατ. explanare < ex- + planus «ίσος, επίπεδος»].

σπιζα (η) {σπιζών} κατηγορία ωδικών πτηνών, συστά με ζωηρά χρώματα, κοντό και ισχυρό ράμφος, που φωλιάζουν σε δέντρα και θάµνους και σπάνια στο έδαφος και στην οποία ανήκουν η καρδερίνα, ο σπίνος, ο φλώρος κ.ά.

[ETYM αρχ. < *σπίγγ-α < I.E. *(s)ping-o- «σπίγγος», πβ. αρχ. γερμ. fincho (> γερμ. Fink), αρχ. αγγλ. fine (> αγγλ. finch), σουηδ. spink «σπουργίτι» κ.ά. Ομόρρ. σπίνος (βλ. λ.).]

σπίθα (η) {σπιθών} 1. ο σπινθήρας (βλ. λ.): μόλις ο τροχός ακούμπησε στο μέταλλο, πετάχτηκαν παντού σπιθές || η κουκουναρά που αρπάζει φονιά πέταξε σπιθές ολόγυρα || μια ~ μπορεί να φέρει την καταστροφή στο δάσος- φρ. (μτρ.) τα μάτια του πετάνε) / βγάζουν σπιθές (i) βρίσκεται σε κατάσταση μεγάλης έντασης ή/και κνευρισμού ή νιώθει έντονο μίσος (ii) η ματιά του φανερώνει ότι πρόκειται για έξυπνο άνθρωπο 2. (μτρ.) το συμβάν από το οποίο ξεκινά μια σειρά γεγονότων ή από το οποίο διαμορφώνεται μια κατάσταση: η ~ της σύρραξης | τού πολέμου | τού πάθους | τού έρωτα | τού μίσους ΣΥΝ. αιτία, αρχή, σπόρος 3. (μτρ.) η ένδειξη ζωής ή υπάρξεως μιας ιδιότητας: ακόμα και τα κείμενα που συντάξε στο τέλος της ζωής του έχουν τη ~ μιας ξεχωριστής πνευματικής προσωπικότητας || η ~ τού έρωτα δεν έσβησε με τα χρόνια ΣΥΝ. νεύρο, σπινθήρας 4. (μτρ.) πάρα πολύ έξυπνος άνθρωπος: είναι ~ μονάχη! ΣΥΝ. σπύρτο, τετραπέρατος, πανέξυπνος ΑΝΤ. τούβλο, (οικ.) βούλο, βλίτο. ΣΧΟΛΙΟ λ. έξυπνος. [ETYM. μεσν. < σπιθίζω (υποχωρητ.), βλ. λ.).]

σπιθαμή κ. πιθαμή (η) [μεσν.] 1. η απόσταση από την άκρη του αντίχειρα του χεριού ως το άκρο του μικρού δακτύλου, όταν η παλάμη είναι ανοιχτή: περίσσευε μία ~ ύψασμα από το τόπι και μου το έδωσε τζάμπα 2. (συνεκδ.) πάρα πολύ μικρή έκταση: για μια - τόπο να σφαχτούν τόσο άνθρωποι! || πώς να χωρέσουμε και μεις σε μια ~ ρης; || δεν πρόκειται να παραχωρήσουμε ούτε μια ~ εδάφους ΣΥΝ. σταλιά φρ. (α) (μιας) σπιθαμής(ς) άνθρωπος (i) άνθρωπος πολύ μικρού αναστήματος: ~ και να 'χει τόσο θάρρος! ΣΥΝ. σπιθαιμιάς, μικρόσωμος, κοντός, λιλιπούτιος, τεράστιος ΑΝΤ. γιγαντιαίος (ii) άνθρωπος μικρής ηλικίας: ~ και να 'χει τέτοια γλώσσα! ΣΥΝ. παιδί, μικρός, ανήλικος ΑΝΤ. ώριμος, ενήλικος (β) σπιθαμή προς σπιθαμή σε κάθε σημείο ενός χώρου: αστυνομικοί ερευνούσαν τη γύρω περιοχή ~, για να ανακαλύψουν τυχόν ίχνη ΣΥΝ. εξονυχιστικά, παντού. [ETYM αρχ., με παραγ. επίθημα -μή (πβ. κ. παλά-μη, πυγμή, δραχμή), πιθ. < σπιδός (τ. γενικής που απαντά στην ομηρική φρ. δια σπιδός πεδίοιο και ανάγεται σε αμάρτυρο τ. *σπι-δής | *σπιδός «μακρός, εκτεταμένος»). Οι λ. συνδ. μεταξύ τους, αν αγνογται σε κοινό θ. *spidh- . Σε ό,τι αφορά περαιτέρω συσχετισμούς, είναι πιθ. η σύνδεση με λατ. sprissus «αργός, βραδύς» (< *spid-tos, αρχική σμη. «τυκνός»), λθ. spintū, spisti «συγκεντρώνομαι, συναθροίζομαι» (< *spit-ti) κ.ά. ο φωνητισμός του ρ. σπώ (-άω) δεν επιτρέπει τη σύνδεση του με την προαναφερθείσα λεξιλογική οικογένεια].

σπιθαιμιάς, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός του οποίου το μέγεθος είναι ίσο με μια σπιθαμή (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει πολύ μικρό μέγεθος, ύψος: ~ αλλά με μεγάλο πνευματικό ανάστημα ΣΥΝ. λιλιπούτιος, βραχύσωμος, μικρός, μικροσκοπικός, κοντός ΑΝΤ. γιγαντίας, μεγάλος, υψηλός, μεγαλόσωμος 3. (μτρ.) αυτός που δεν έχει ιδιαίτερη σημασία, αξία: ~ πολιτικός ΣΥΝ. ασήμαντος, λίγος ΑΝΤ. σημαντικός, γιγαντιαίος, πολύς.

σπιθίζω ρ. αμετβ. {σπιθίσα} (λογοτ.) σπιθοβολώ (βλ. λ.): τα μάτια της σπιθίζαν. — σπιθίσιμα (το). [ETYM. μεσν. < *σπιθ-ίζω (με αφομοίωση του -ν- και αλλοποίηση) < σπινθήρας (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ίζω].

σπιθοβολάω (κ. -άω) ρ. αμετβ. {σπιθοβολείς... | σπιθοβόλησα} 1. σκορπώ γύρω μου σωματίδια πυρακτωμένης ύλης, βγάζω σπιθές: σπιθοβολούσε το σίδερο στο αμόνι || (μτρ.) τα μάτια της σπιθοβολούσαν από θυμό ΣΥΝ. σπιθίζω 2. (κατ' επέκτ.) εκπέμπο γύρω μου φως: τα κρυστάλλινα ποτήρια σπιθοβολούσαν στον ήλιο ΣΥΝ. λαμπροκόπο, ακτινοβολώ. — σπιθοβολή (η) κ. σπιθοβόλημα (το). [ETYM. < μεσν. σπιθοβολώ < σπιθα + -βολώ (< βάλω), πβ. κ. πυρο-βο-λώ, κερανο-βολώ].

σπιθουρή (το) {σπιθουρή-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κηλίδα ή φουσκάλα που εμφανίζεται στο δέρμα λόγω παθολογικής αιτίας: βγάω ~ ΣΥΝ. εξάνθημα, σπυρί. — (υποκ.) σπιθουράκι (το). [ETYM. < σπιθα + παραγ. επίθημα -ούρη, πβ. κ. μνήμα - μνημούρη].

σπικάς (το) {άκλ.} ελλην. περιγραφή 1. η περιγραφή γεγονότος από εκφωνητή (σπικέρ, βλ. λ.) μέσω ραδιοφώνου, μεγαφώνου, τηλεοράσεως κ.λπ.: Το ~ της παρέλασης | τού αγώνα 2. η περιγραφή και ο σχολιασμός ενός θεάματος: το - τού ντοκιμαντέρ έγινε από εμπειρους ηθοποιους (βλ. κ. λ. -άς).

[ETYM. Νόθο συνθ., < αγγλ. speak «μιλώ» + -άς (< γαλλ. -age), κατά τα πατινάς, μακιγιάζ, αμπαλάζ κ.ά.].

σπικάρω ρ. μετβ. {σπικάρ-α κ. -ισα} (αργκό) 1. περιγράφω γεγονός μέσα από κάποιο επικοινωνιακό σύστημα (π.χ. ραδιόφωνο, megάφωνα): ~ έναν αγώνα | μια παρέλαση 2. επενδύω με λόγο ένα θέμα, το περιγράφω και το σχολιάζω: - ένα ντοκιμαντέρ. [ETYM. < σπικέρ) + παραγ. επίθημα -άρω].

σπικάζω (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. στην εκτέλεση εγχόρδων οργάνων, τεχνική παραγωγής ήχου με το δοξάρι, το οποίο αφήνεται να αναπηδή στις χορδές, κατά τρόπο ώστε η κάθε νότα να ακούγεται ξεχωριστά από την προηγούμενη και την επόμενη της.

[ETYM < ιταλ. spiccato < ρ. spiccare «αποσπώ, ξεκολλάω, ξεκρεμώ (κάτι που βρίσκεται στην κορυφή)» < picco «κορυφή» < γαλλ. pic, γερμ. arhjs, πβ. αρχ. αγγλ. pic «αιχμηρό εργαλείο»].

σπικέρ (ο) (παλαιότ. ορθ. σπικέρ) {άκλ.} ελλην. εκφωνητής- αυτός που σπικάρει (βλ. λ.): η φωνή τού ~ εργόταν δυνατή μέσα από τα megάφωνα. [ETYM. < αγγλ. speaker < ρ. speak «μιλώ»].

σπιλιάδα κ. σπιλάδα (η) (λαϊκ.) η ξαφνική και δυνατή πνοή ανέμου από τη στεριά προς τη θάλασσα ΣΥΝ. ριπή, ανεμοσυρμή. — (υποκ.) σπιλιάδιτσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνοµο.

[ETYM₁ < μγν. *σπιλάς*, -άδος, πθ. < *κατα-σπιλάζω* «κηλιδώνω - (για άνεμο) χτυπώ, εφορμώ» (υποχωρητ.) < αρχ. *σπίλος* (βλ.λ.)].
σπίλος (ο) (λόγ.) 1. ΙΑΤΡ. κηλίδα στο δέρμα ή δερματική βλάβη με αλ-
 λουωμένον χρώματος κηλίδα, η οποία οφείλεται σε παθολογική χρώ-
 ση ή σε συγκέντρωση ή/και δι'ύρυνση αιμοφόρων ή λ'μφικών αγ-
 γειών: *μελαγχροματικός* ~ ΣΥΝ. ελιά, στίγμα 2. (μτφ.) ηθική εκδίωξη,
 αυτό που χαρακτηρίζει άτομο ηθικά απαράδεκτο ΣΥΝ. στίγμα.
 [ETYM αρχ. αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *πίνος* «ακαθαρσία»
 (που χρησιμοποιείται κυρ. για το μη κατεργασμένο μαλλί ή ακόμη και
 για άπλυτα ρούχα)].
 σπιλώνω ρ. μετβ. {σπιλώ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) (μτφ.) προσβάλλω
 την τιμή (κάποιου): - *πολήμεις* | *το όνομα κάποιου* ΣΥΝ. ατιμάζω
 ΑΝΤ. τιμώ. — σπιλώση (η) κ. σπιλώμα (το) [μγν.], σπιλωτικός, -ή, -ό.
 [ETYM₁ < μγν. *σπιλώ* (-όω) < αρχ. *σπίλος* (βλ.λ.)].

σπινώ ρ. → σπινάρω
σπινθήρας (ο) 1. σωματίδιο πυρακτωμένης ύλης, το οποίο προέρχεται
 από φωτιά ή από σώματα που έρχονται σε τριβή ή συγκρούονται:
*καθώς η μηχανή σύβηκε στην άσφαλτο, πετάχτηκαν παντού σπιν-
 θήρες* ΣΥΝ. σπίθα 2. ΦΥΣ. η ξαφνική και σύντομη λάμψη φωτός που
 οφείλεται στην αλληλεπίδραση αγωγών με υψηλά ηλεκτρικά φορτία
 ή στην ύπαρξη ισχυρού ηλεκτρικού πεδίου, συνοδεύεται από έκλυση
 θερμότητας και μερικές φορές από κρότο: η *πυρκαγιά οφείλεται σε
 σπινθήρα οξυγνοκόλλησης* || *ηλεκτρικός* ~ 3. (μτφ.) αυτό στο οποίο
 οφείλεται ένα γεγονός ή το οποίο διαμορφώνει μια κατάσταση: η *δο-
 λοφονία του διπλωμάτη αποτέλεσε τον ~ του πολέμου* ΣΥΝ. αιτία, αρ-
 χή, λόγος, αφορμή.
 [ETYM₁ < αρχ. *σπινθήρ*, -ήρος < θ. *σπινθ* - *spnd(h)- (το -ι- αποτελεί
 ελληνικό νεοτερμισμό και είναι μάλλον φωνήεν στηριζόμενος), συνε-
 σταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *spnd(h)- «λάμψη, σπινθηροβολώ», πβ. λιθ.
spindēti «λάμπω, ακτινοβολώ», λετ. *spūdris* «λαμπρός», ενώ δεν μπο-
 ρεί να αποκλειστεί η σύνδεση με λατ. *scintilla* «σπινθήρας» (> γαλλ.
étincelle)].

σπινθηρίζω ρ. αμετβ. [μγν.] {σπινθήρισα} 1. σκορπώ γύρω μου σπιν-
 θήρες: *τα ηλεκτροφόρα σύρματα σπινθήριζαν στην επαφή με τη
 βρεγμένη άσφαλτο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σπιθίζω 2. (μτφ.) εκπέμπω λάμψη: στο
*κέντρο ενός συνηθισμένου κατά τα άλλα προσώπου σπινθηρίζε ένα
 ζεγάρι μάτια όλο εξυπνάδα*. — σπινθηρίσμα (το) κ. σπινθηρισμός
 (ο) [μεσν.].

σπινθηριστής (ο) ο αναφλεκτήρας (βλ.λ.). [ETYM; Απόδ. του γαλλ.
éclairer (< ρ. *éclairer* «λάμπω, αστράφτω»)].

σπινθηροβολήμα (το) [1873] {σπινθηροβόλημ-ατος | -ατα, -άτων} η
 εκπομπή σπινθηρών ΣΥΝ. σπινθηρίσμα.

σπινθηροβολία (η) [1882] {σπινθηροβόλιος} το σπινθηροβόλημα.
 σπινθηροβόλος, -ος, -ο 1. αυτός που σκορπιά γύρω του σπινθήρες 2.
 (συνεκδ.) αυτός που αντανακλά φως, που εκπέμπει λάμψη: ~
αστέρια | *κοσμήματα* | *θάλασσα* ΣΥΝ. αστραπερός, γυαλιστερός ΑΝΤ.
 μονυτός, θάμπος 3. (μτφ.) αυτός που δείχνει ιδιαίτερος ευφυής: ~
μάτια | *πνεύμα* ΣΥΝ. έξυπνος, (οικ.) ζήπιος ΑΝΤ. αργός, χαλός. —
 σπινθη-ροβόλω ρ. [μγν.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -βόλος. [ETYM
 μγν. < *σπινθήρ*, -ήρος + -βόλος < βάλω].

σπινθηρογράφημα (το) {σπινθηρογραφημ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η
 απεικόνιση με τη μέθοδο της σπινθηρογραφίας της κατάστασης στην
 οποία βρίσκεται ένα όργανο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ.
scintigram (νόθο συνθ.)].

σπινθηρογραφία (η) {σπινθηρογραφιών} ΙΑΤΡ. η εξέταση της κατά-
 στασης στην οποία βρίσκεται ένα όργανο με τη χορήγηση ραδιενερ-
 γή, φαρμάκου, το οποίο, με τη βοήθεια ειδικού ευαίσθητου ανιχνευ-
 τή, συντελεί στην αποτύπωση της εικόνας του εξεταζόμενου οργάνου
 σε φωτοευαίσθητη επιφάνεια.

[ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *scintigraphie* | *scintillogra-
 phie* (νόθο συνθ.) (< λατ. *scintilla* «σπινθηρας») + -graphie (< γρά-
 φω)].

σπινθηρογία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανωμαλία στην όραση, η
 οποία εντοπίζεται στο ότι ο ασθενής έχει την αίσθηση ότι βλέπει
 διαρκώς σπινθήρες. [ETYM. < *σπινθήρας* + -ογία < οψη].

σπινάρω κ. σπινάρω ρ. αμετβ. {σπιν-ιάρω κ. -ιάρισα} (λαϊκ. για
 τροχούς οχημάτων) περιστρέφομαι χωρίς να κινείται το όχημα (λ.χ.
 όταν οι ρόδες έχουν κολλήσει στη λάσπη). — σπινάρισμα κ. οπινά-
 ρισμα (το). [ETYM < αγγλ. *spin* + παραγ. επίθημα -ιάρω].

σπίνος (ο) μικρό πουλί που μοιάζει με σπουργίτι, έχει ευχάριστο κε-
 λάδημα και ανήκει στις σπίζες (βλ.λ.).

[ETYM αρχ. < σπίζω < σπίζα (βλ.λ.), προφανώς με εσφαλμ. μορφολ.
 χωρισμό θ. *σπι-* (αντί *σπιγγ-*, αφού **σπιγγ-ια* > *σπίζα*) υπό την επίδρ.
 του ομόνυμου μγν. επιθ. *σπίνος* «ισχνός» (που είναι αγν. ετύμου).
 Παρόμοια σημάσια. πορεία συναντούμε και στις σουηδ. λ. *spink*
 «σπίνος» και *spink[e]* «ισχνός, αδύνατος (άνθρωπος)»].

σπινταριστός, -ή, -ό (αργκό) 1. (για πρόσωπο που οδηγεί όχημα) με
 πολύ μεγάλη ταχύτητα: *ερχόταν ~ καταπάνω μας και αναγκαστήκαμε
 ν' ανέβουμε τρέχοντας στο πεζοδρόμιο* 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που
 σε δεδομένη στιγμή χαρακτηρίζεται από υπερκινητικότητα, συ-
 ναισθηματική φόρτιση κ.λπ. και συμπεριφέρεται στους άλλους από-
 τμα: *χωρίς να έχω κάνει τίποτα, ήρθε ~ και άρχισε να μου φωνάζει!*
 — σπινταριστά επίρρ. [ETYM < *σπινταρω*, πβ. κ. *φουντάρω* -
φουνταριστός].

σπινταρω ρ. αμετβ. {σπιντάρισα} (αργκό) κινούμαι ή οδηγώ όχημα
 με μεγάλη ταχύτητα. [ETYM < αγγλ. *speed* «ταχύτητα» + παραγ.
 επίθημα -άρω].

σπιουνιά (η) (λαϊκ.) η κατάδοση ΣΥΝ. χαφιεδισμός, κάρφωμα, ρου-

φιανιά.

σπιούνος (ο), **σπιούνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που πα-
 ρακολουθεί τις κινήσεις των άλλων και τις αναφέρει σε όποιον τυχόν
 ενδιαφέρεται (συνήθ. σε πρόσωπο που ασκεί εξουσία), με αντάλλα-
 γμα υλικό ή την εύνοια του ή και από κακοήθεια: *ήταν - των Γερμα-
 νων στην Κατοχή* || *ο ~ στη δουλειά καρφώνει ό, τι λέμε στο αφεντικό*
 ΣΥΝ. καταδότης, κατάσκοπος, καρφι, χαφιές, ρουφιάνος [ETYM <
 ιταλ. *spione* < *spia* «κατάσκοπος, πράκτορας» < ρ. *spiare* «παρακολουθώ,
 κατασκοπεύω» (υποχωρητ.) < αρχ. γερμ. *spēhōn* | *spīdhōn* (πβ. κ. αγγλ.
spy «κατάσκοπος»)].

σπιράλ (το) → σπειράλ
 σπιριτόζο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. η ερμηνεία που χαρακτηρίζεται από ζω-
 ρότητα και εκφραστικότητα.

[ETYM < ιταλ. επιθ. *spiritoso* < *spirito* «πνεύμα, ζωρότητα» (< λατ.
Spiritus, -i «πνεύμα»)].

σπιριτουαλισμός (ο) η πνευματοκρατία (βλ.λ.). — σπιριτουαλιστής (ο),
 σπιριτουαλίστρια (η).

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. *spiritualisme* < *spirituel* < μγν. λατ. *spiritu-
 alis* (< λατ. *spiritus*, -i «πνεύμα, πνοή»)].

σπιρογράφημα (το) {σπιρογραφημ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. διά-
 γραμμα που λαμβάνεται με τη σπιρομέτρηση και παριστάνει τα ανα-
 πνευστικά μεγέθη σε συνάρτηση με τον χρόνο. [ETYM. Μεταφορά
 του γαλλ. *Spirogramme* (νόθο συνθ.) < *spiro-* (< λατ. *spirare* «αναπνέω»)
 + -gramme < -γράμμα (< γράφω)].

σπιρομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μέτρηση του όγκου αναπνευ-
 στικών μεγεθών με σπιρόμετρο (βλ.λ.). Επίσης **σπιρομέτρηση**. [ETYM
 Μεταφορά του αγγλ. *spirometry* (νόθο συνθ.) < *spiro-* (< λατ. *spirare*
 «αναπνέω») + -metry < -μετρία < μέτρο].

σπιρόμετρο (το) {σπιρομέτρ-ου | -ον} ΙΑΤΡ. όργανο για τη μέτρηση
 αναπνευστικών μεγεθών, ειδικότερα του όγκου του αέρα που εκπνέ-
 εται κατά τη διάρκεια μιας βίαιης εκπνοής (και γενικότερ. των μετα-
 βολών του όγκου των εκπνευόμενων αερίων). [ETYM Μεταφορά του
 αγγλ. *spirometer* (νόθο συνθ.)].

σπιρούνι (το) {σπιρούν-ιού | -ιών} εξάρτημα των ιππέων που αποτε-
 λείται από έναν μικρό τροχό με ακίδες και με δυνατότητα περιστρο-
 φής, ο οποίος τοποθετείται στη φτέρνα της μπότας, για να μπορεί,
 όποτε θέλει ο ιππέας, να κεντρίζει το άλογο και να το κάνει να τρέ-
 χει ΣΥΝ. περυστήρας. [ETYM; < ιταλ. *sperone* < αρχ. γερμ.
sporō].

σπιρουνιά (η) το κέντρισμα με το σπιρούνι.

σπιρουνίζω κ. σπιρουνιάζω ρ. μετβ. {σπιρούν-ισα κ. -ιασα, -ισμέ-
 νος κ. -ιασιμένος} πιέζω το δέρμα (ζώου στο οποίο επιβαίνει) με το
 σπιρούνι: *σπιρούνισε το άλογο και αυτό κάλπασε άγρια*. — σπιρού-
 νισμα κ. σπιρούνιασμα (το).

σπριτάδα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η μυρωδιά και κυρ. η γεύση των οινό-
 πνευματώδων ποτών λόγω της υψηλής τους περιεκτικότητας σε οινό-
 πνευμα ή άλλες καυστικές ουσίες: η ~ *του ποτού με χτύπησε αμέσως*
 ΣΥΝ. καυστικότητα, οξύτητα 2. (γενικότερ.) κάθε έντονη και καυστική
 μυρωδιά ή γεύση 3. (μτφ.) η εξυπνάδα, η ευστοφία: *κουβέντες* | *κει-
 μένη* | *ερμηνεία όλο ~* ΑΝΤ. ηλιθιότητα. [ETYM < *σπίρτο* + παραγ.
 επίθημα -άδα, πβ. κ. σβελτ-άδα].

σπίρτο (το) 1. μικρό, ευθό και λεπτό κομμάτι από ξύλο ή χοντρό χαρτί,
 η μία άκρη του οποίου είναι διαποτισμένη με εύφλεκτο υλικό, για να
 μπορεί να δώσει φλόγα όταν τριφτεί σε κατάλληλη επιφάνεια: *ένα
 κομμάτι σπάρτα* || *θειοαφένιο* | *ξύλινο* | *καμένο* | *φωσφορικό* ~ ΣΥΝ. (λόγ.)
 πορταίο 2. (λαϊκ.) (α) αυτό που προκύπτει από την απόσταξη οίνου ή
 άλλης παρόμοιας ουσίας: *τον έτριψε με ~ και συνήλθε από το κρύωμα*
 || *ζεθμασμένο* ~ ΣΥΝ. οινόπνευμα, αλκοόλ (β) ποτό με μεγάλη
 περιεκτικότητα οινόπνευματος · 3. (μτφ.) πολύ έξυπνος, ευφυής
 άνθρωπος: *δεν τον πιάνει κανένας στα ανίγματα και τις σαξοσκε-
 φαλιές είναι ~!* ΣΥΝ. ζύπιος, (μτφ.) σπίθα, (μτφ.) τσακάλι ΦΡ. **σπιρ-
 το αναμμένο** / **μονάχο** για πολύ έξυπνο πρόσωπο 4. ΧΗΜ. **σπίρτο τού
 άλατος** το υδροχλωρικό οξύ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*. [ETYM < ιταλ.
spirito «καθαρό οινόπνευμα» < λατ. *spiritus* (ardens), ονομασία της
 αιθυλικής αλκοόλης (του οινόπνευματος), που έδιναν οι αλχημιστές
 στην ουσία αυτή, προκειμένου να δηλώσουν την ευφλεκτή φύση της
 (ardens, μτχ. τ. του ρ. *ardere* «φλέγομαι, καίγομαι»)].

σπιρτόζος, -α, -ικο (εκφραστ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από οξύ-
 τητα πνεύματος: *άνθρωπος ~ κερδίζει το ενδιαφέρον όλων με τα λο-
 γοπαίγνια και την ετοιμότητα του λόγου του* || ~ *ανέκδοτα* ΣΥΝ. εύ-
 στοφος, έξυπνος, ζύπιος, πνευματώδης ΑΝΤ. ηλιθιός, χαλός. Επίσης
 σπιρτόζικος, -η, -ο. — σπιρτόζικα επίρρ. [ETYM < ιταλ. *spiritoso* <
spirito «πνεύμα, πνοή» (< λατ. *spiritus*)].

σπιρτοθήκη (η) {σπιρτοθηκών} (λόγ.) μικρό κουτί ορθογώνιου σχή-
 ματος, όπου φυλάσσονται τα σπάρτα και το οποίο φέρει συνήθ. στις
 πλευρές πλευρές ειδικό υλικό, για να μπορούν με τριβή πάνω σε αυ-
 το να αναφλέγονται τα σπάρτα ΣΥΝ. σπιρτόκουτο.

σπιρτόκουτο (το) η σπιρτοθήκη (βλ.λ.) ΦΡ. **πύργος από σπιρτόκουτα**
 παιδικό παιχνίδι κατά το οποίο τα παιδιά σχηματίζουν σπίτια ή
 πύργους από τέτοια κουτιά. Επίσης **σπιρτόκουτί**.

σπιρτοξυλό (το) το ξύλινο στέλεχος του σπάρτου και συνεκδ. όλο το
 σπάρτο.

σπιτάκι (το) → σπίτι

σπιτάλι (το) {σπιταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το νοσοκομείο 2. ίδρυμα πε-
 ριθαλής ατόμων διαφόρων κατηγοριών, όπως π.χ. γηροκομείο, ορ-
 φανοτροφείο κ.ά.

[ETYM < μεσν. οσπιταλιον (με σύγηση του αρκτικού άτονου ό-) <
 μγν. λατ. *hospitale* «ξενώνας», ουδ. του λατ. επιθ. *hospitalis* «ξένιος»
 (< *hospes*, -itis «ξένος»)].

σπιταρόνα (η) → σπίτι

σπιτήσιος, -ια, -ιο → σπιτικός
σπίτι (το) {σπιτι-ιού | -ιών} **1.** κτίσμα κατάλληλα διαμορφωμένο (από πλευράς χώρων και εξοπλισμού), ώστε να κατοικούν σε αυτό άνθρωποι: *άβολο αγροτικό | ακατάλληλο | ακατοίκητο | ανοίκιστο | αντισεισμικό | αρχοντικό | αστικό | ασυρρήστο | διατηρητέο | δίπλο | διάδρομο | εξοχικό | ερειπωμένο | κανούριο | επιπλωμένο | λυόμενο | νεόδμητο | νοικιασμένο | παραθαλάσσιο | πολυώροφο | σαραβαλισμένο | ευρύχωρο | ψηλοτάβανο | χαμηλοτάβανο | διαμερές | ψυχρό ~ || αγοράζω | πουλώω | βρίσκω | εγκαταλείω | ψάχνω για | αλλάζω | πλάνω (νοικιάζω) | χτίζω | γκρεμίζω | βάφω | ανακαινίζω το ~ || ρούχα για το ~ (για να τα φορά κάποιος μέσα στο σπίτι και να νιώθει άνετα- όχι για έξοδο ή την εργασία του) || *θα χουμε κόσμο στο ~ απόψε || Σαν στο ~ σου!* *Θέλουμε να νιώθεις άνετα μαζί μας!* ΣΥΝ. κατοικία, (λόγ.) οίκος, οικία, ενδιαιτήμα-ΦΡ. *ανοίγω το σπίτι μου* βλ. λ. *ανοίγω* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που κατοικούν σε αυτό το κτίσμα και που συνήθ. συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς: *όποτε αρχει να γυρίσει, έχει φασαρίες με το ~* (τους γονείς) || *όπου να 'ναι, θ' ανοίξω κι εγώ το δικό μου ~* (θα μείνω μόνος μου ή θα παντρευτώ, θα κάνω οικογένεια) || *είναι άνθρωπος του σπιτιού- όλοι στην οικογένεια τον εμπιστεύονται* ΣΥΝ. οικογένεια, φαμίλια, σπιτικό² ΦΡ. (α) *από σπίτι* (για πρόσωπο που κατάγεται) από καλή οικογένεια (τίμια και ηθική) ή από οικογένεια με τίτλους ευγενείας: *κορίτσι ~*) β) *για σπίτι* (για κορίτσι κατάλληλο) για σύζυγος, για δημιουργία οικογένειας: *αυτή να παντρευτεί- είναι κορίτσι ~* (γ) *φεύγω από το σπίτι* εγκαταλείπω την οικογενειακή εστία, διακόπτω τις σχέσεις μου με τους δικούς μου: *στα μεγάλα αστικά κέντρα οι έφηβοι που φεύγουν από το σπίτι τους πληθαίνουν χρόνο με τον χρόνο* (δ) *διώχνω (κάποιον) από το σπίτι* απομακρύνω (κάποιον) από την οικογενειακή εστία, τον στερώ το δικαίωμα να μείνει στο σπίτι μαζί με την οικογένεια του: *δεν διώχνει κανείς το παιδί του από το σπίτι με το πρώτο στροβοπόνημα* (ε) *κλείνω το σπίτι (κάποιου)* προκάλω κακό στην οικογένεια (κάποιου), βλάπτοντας ένα μέλος της: *οδηγούσε μεθυσμένος και σκότωσε δύο περαστικούς- τους έκλεισε τα σπίτια άδικα* || *η βεντέτα ανάμεσα στις δύο οικογένειες έχει κλειστεί μέχρι σήμερα πολλά σπίτια* 3. η οικογενειακή ζωή, η οικογενειακή κατάσταση: *διέλυσε το σπίτι του γυρνώντας με τη μη και με την άλλη*-ΦΡ. *ανοίγω σπίτι | σπιτικό* βλ. λ. *ανοίγω* 4. (κατ' επέκτ.) το εσωτερικό του σπιτιού (έπιπλα, οικοσκευή κ.λπ.) και οι λειτουργικές του διαπάνες: *το ζευγάρι μοιράζεται τα έξοδα του σπιτιού || βάζω τάξη στο | νοικοκυρεύω | τακτοποιώ | μαζεύω το ~* ΣΥΝ. σπιτικό, νοικοκυριό-ΦΡ. (α) *δουλειές του σπιτιού* οι δουλειές που γίνονται για τον καθαρισμό και την τακτοποίηση του σπιτιού (π.χ. σφουγγάρισμα, συγγύρισμα), καθώς και αυτές που γίνονται μέσα στο σπίτι (π.χ. πλύσιμο ρούχων, σιδέρισμα) (β) *κάνω το σπίτι* καθαρίζω και τακτοποιώ τον χώρο μέσα στον οποίο ζω: *δεν μπορώ να 'ρθω για καφέ-έχω να κάνω το σπίτι* (γ) *στρώνω το σπίτι* βλ. λ. *στρώνω* 5. (ευφημ.) το πορνείο: *τα ~ της Τρούμπας αποτελούν το σκηνικό αρκετών ταινιών της δεκαετίας του '60* ΣΥΝ. οίκος α'Οχής 6. (χωρίς άρθρο, ως επίρρ.) στο σπίτι: *θα μείνω ~ || πρώτο συνήθος ~ || πάμε ~*. — (μεγελ.) σπιταρόνα (η) (σημ. 1-3), (υποκ.) σπτάκι-κι (το) (σημ. 1-3). [ETYM₁ μεσν < μτρν. *όσπίτιον* < λατ. hospitium «ξενώνας» (< hospes, -itis «ξένος»)].*

σπίτι: συνώνυμα. Η πάγκοινη δημοτική λέξη *σπίτι* πρωτοαπαντά ως *όσπίτιον* στη μεταγενέστερη Ελληνική, προερχόμενη από το λατ. hospitium που σήμαινε «ξενώνας, χώρος φιλοξενίας, φιλοξενία» (< hospes, -itis «ξένος»). Μέσα από τη λόγια παράδοση επιβίωσε και χρησιμοποιείται και σήμερα ως επίσημη λέξη το **κατοικία**, επίσης αρχαία λέξη, που χρησιμοποιείται στην Ελληνική από τους μεταγενέστερους χρόνους, παράγωγο του αρχ. ρ. κατοικίω των κλασικών χρόνων. Το *κατοικία* δηλώνει κυρίως το κτίσμα, το οικοδόμημα όπου κατοικεί κανείς, ενώ το *σπίτι* δηλώνει τόσο το κτίσμα όσο και το περιεχόμενό του, την οικογένεια, τους ανθρώπους που κατοικούν σε ένα σπίτι. Πρόκειται για μια διαφορά που υπάρχει και σε άλλες συγγενείς γλώσσες (πβ. αγγλ. house και home). Η ίδια διαφορά υπήρχε στην αρχαία και τη λόγια παράδοση ανάμεσα στο οικία (αντίστοιχο του *κατοικία*) και στο οίκος (αντίστοιχο του *σπίτι*). Το εσωτερικό περιεχόμενό που δηλώνει το *σπίτι* εκφράζεται εντονότερα με τη νεοελληνική λ. σπιτικό, που χρησιμοποιείται σε οικείο λόγο. Στον καθημερινό λόγο αλλά και στην ορολογία σύγχρονων επιστημών (όπως λ.χ. η κοινωνιολογία), η νεότερη λ. νοικοκυριό χρησιμοποιείται αντί του *σπιτικό* (τα αγροτικά) *αστικό νοικοκυριό* με τη σημ. «οικογένεια». Σε λόγους μεταφορικές χρήσεις απαντά και η λ. ενδιαιτήμα, αρχαίας προελεύσεως λέξη που δηλώνει τον χώρο όπου ενδιαιτάται (< διαίτα), όπου ζει κανείς. Τελευταία εμφανίζεται σε αρχιτεκτονικού και παρόμοιου περιεχομένου χρήσεις το απαρέμφατο *κατοικείς* ως *κατοικία* και *κατοίκηση*.

σπιτικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που προέρχεται από το σπίτι ή που αναφέρεται ή γίνεται στο σπίτι: ~ *φαγητό/ γλυκό/ αμόσφαιρα/ ψωμί/ ζωή | συνταγή | δουλειές* ΣΥΝ. σπιτήσιος **2. σπιτικό** (το) (α) το σύνολο των ανθρώπων που ζουν κάτω από την ίδια στέγη και συνδέονται συνήθ. με συγγενικούς δεσμούς: *να κοιτάς το ~ σου και ν' αφήσεις τις υποθέσεις των άλλων* ΣΥΝ. σπίτι, οικογένεια, φαμίλια (β) οι ανάγκες, τα λειτουργικά έξοδα του σπιτιού και της οικογένειας: *είναι δόσκολο να κρατάς ~ μ' έναν μόνο μισθό* ΣΥΝ. σπίτι, οικιακή οικονομία. Επίσης σπιτήσιος, -ια, -ιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*. σπιτόγατος (ο) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που του αρέσει να μείνει στο σπίτι, που δεν βγαίνει συχνά.

σπιτονοικοκύρης (ο) {σπιτονοικοκύρηδες}, σπιτονοικοκυρά (η) πρόσωπο που έχει στην ιδιοκτησία του σπίτι, το οποίο νοικιάζει σε άλλον: *ο ~ του, του ζήτησε αύξηση στο ενοίκιο* ΣΥΝ. ιδιοκτήτης ANT νοικάρης. σπιτώνω ρ. μετβ. {σπίτω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** δίνω σε (κάποιον) σπίτι, τον εξασφαλίζω στέγη: *σπίτωσαν τους πρόσφυγες σε συνοικισμό* ΣΥΝ. στεγάζω ANT. ζεσπιτώνω 2. (κακός.) εγκαθιστώ ερωτικό σύντροφο σε κατοικία και ζω μαζί του πληρώνοντας τα έξοδα του (χωρίς να είμαστε παντρεμένοι): *έχει σπείσει μια αλλοδαπή*. — **σπίτωμα** (το). **σπλάγγαλγία** (η) {σπλάγγαλγιών} IATP. πόνος στα όργανα που βρίσκονται στην κοιλιά του ανθρώπου. [ETYM₁ < σπλάγγω + -αλγία < άλγος]. σπλάγγικος, -ή, -ό [μτρν.] ANAT. αυτός που σχετίζεται με τα σπλάγγα: ~ πόνος | εξέταση | νεύρο | κρίση. σπλάγγω κ. σπλάγγω (το) **1.** καθένα από τα όργανα που βρίσκονται στις κοιλότητες ανθρώπινου ή ζωικού οργανισμού, δηλ. τα όργανα του αναπνευστικού, του πεπτικού και του ουροποιητικού-γεν-νητικού συστήματος, καθώς και η καρδιά και ο εγκέφαλος: *έχω το παιδί σου στα ~ μου* (στη μητέρα μου, το κυοφορά) **2.** (συνεκδ. στον τ. *σπλάγγω*) το παιδί που έχει γεννηθεί σπλάγγος, το δικό του παιδί: *είναι ~ της και ό,τι και να κάνει τον συγχωρεί* ΣΥΝ. γέννημα **3. σπλάγγα** (τα) (α) (συνεκδ.) εκεί όπου εδράζεται ο συναισθηματικός κόσμος του ανθρώπου, η πηγή των συναισθημάτων του: *καίγονται τα ~ μου κάθε φορά που τον βλέπω με άλλη* (υποφέρω από έρωτα και ζήλια) ΣΥΝ. σωθικά, καρδιά, ψυχή (β) (μτρ.) το εσωτερικό μέρος: *τα ~ της γλ. φρήν | -ενός, αχρήν | -ένος* (άλλα ο τ. *σπλήν*, -ητός δεν εμφανίζει την αναμενόμενη μετάπτωση στους κλιτικούς τ.). Σε ό,τι αφορά τη δομή της λ. σπλάγγω, πιθανότερη φαίνεται η ανάλυση *σπλάγγω (με έρρινο επίθημα) < ο *σπλάγγω- (με πρόληψη του έρρινου και τροπή σε -γ- προ του ενθήμετος -χ-). Η λ. *σπλάγγα*, ιδίως στον πληθ., δήλωσε τον ενδότερο εαυτό, τα αισθήματα συμπόνιας, οίκτου και λύπης, πράγμα που αποτυπώνεται στα παράγ. *σπλάγγίζομαι, ευσπλάγγος*. Παρόμοια ση-μασιολ. πορεία εμφανίζεται και η αντίστοιχη εβρ. λ. rahamim (πληθ.) «σπλάγγα, μητέρα- οίκτος, έλεος». **σπλάγγω γραφία** (η) {σπλάγγωγραφιών} IATP. **1.** η περιγραφή των σπλάγγων **2.** (συνεκδ.) η απεικόνιση της κατάστασης των σπλάγγων. — σπλάγγωγραφικός, -ή, -ό. [EIXM Ελληνιογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splanchnography]. **σπλάγγωλογία** (η) [1819] {χωρ. πληθ.} ANAT. η μελέτη των σπλάγγων και των παθήσεών τους. — σπλάγγωλογικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνιογενής ξέν. όρ., < γαλλ. splanchnologies] σπλάγγωπνοση (η) {-ης κ. -ώσεων, -ώσεων} IATP. η χαλάρωση και η προς τα κάτω πτόση των σπλάγγων της κοιλιάς, συνήθ. του στομάχου και του εντέρου. Επίσης σπλάγγωπνοση [ETYM Ελληνιογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splanchnroposis]. **σπλάγγωσκοπία** (η) {σπλάγγωσκοπιών} (στην αρχαιότητα) η εξέταση σπλάγγων ζώων για την πρόβλεψη του μέλλοντος ή τη διάγνωση της διάθεσης των θεών. [ETYM μτρν. < σπλάγγω + -σκοπία < σκοπώ «παρρητήρως προσεκτικά, εξετάζω»]. **σπλάγγιζομαι** ρ. μετβ. αποθ. {σπλάγγιστηκα} συμμερίζομαι τον πόνο του άλλου και του φέρομαι με καλοσύνη και γενναιοθερία: *αυτός δεν σπλάγγιστηκε το ίδιο του το παιδί και περιμένεις να λυπηθεί εμένα;* ΣΥΝ. λυπάμαι, συμπόνω ANT. αδιαφορώ, φέρομαι σκληρά. Επίσης (λόγ.) **ευσπλάγγιζομαι** ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι*. [ETYM₁ < μτρν. *σπλάγγιζομαι* < αρχ. *σπλάγγω* (βλ. λ.)]. **σπλάγγικός**, -ή, -ό αυτός που συμμερίζεται τον πόνο των άλλων, που τους φέρεται με κατανόηση και συμπόνια: *ήταν άνθρωπος ~: πάντα με έναν λόγο παρηγοριάς για τους πονεμένους και με ελεημοσύνη για τους ανήμπορους* ΣΥΝ. ευσπλάγγικός, φιλεύσπλαγγος, πονόψυχος ANT. άκαρδος, σκληρός. [ETYM < μτρν. *σπλάγγικός* < αρχ. *σπλάγγω* (βλ. λ.)]. **σπλάγγω** (το) → σπλάγγω **σπλήνα** (η) {σπληνών} **1.** ANAT. (κυρ. στον τ. *σπλήνας*, ο) μαλακό όργανο της κοιλιάς, με λεία επιφάνεια και βαθυκόκκινο χρώμα, βρίσκεται αριστερά και κάτω από το διάφραγμα και μέσα σε αυτό ανανεώνεται και καθαρίζεται το αίμα 2. (συνεκδ.) το παραπάνω όργανο ζώου ως έδεσμα: ~ *τηγανισμένη | γεμιστή*. Επίσης σπλήνας (ο) (σημ. 1) {-ακ. -ός}. [ETYM < αρχ. *σπλήν*, -ητός (ό), λ. που συνδ. με το αρχ. *σπλάγγω* (βλ. λ.) και εντάσσεται σε μια ευρεία κατηγορία I.E. λ., οι οποίες δηλώνουν όργανα και μέλη του σώματος, αλλά εμφανίζουν πάντοτε διςεξήγητη ποικιλία στον μορφολογικό τους σχηματισμό. Η λ. συνδ. με συνσφρ. plhān- (χωρίς αρκτικό s-), λατ. lien, -ēnis (< *lihēn), ιφλ. selg, αρχ. σλαβ. splezna, αρμ. p'aycaln κ.ά., όλα με τη σημ. «σπλήνας». Τη λ. δανείστηκε η λατ. (sp)ien και μέσω αυτής άλλες γλώσσες (αγγλ. spleen)]. **σπληναλγία** (η) {σπληναλγιών} IATP. ο πόνος που προέρχεται από τον σπλήνα. [ETYM₁ Ελληνιογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenalgia]. σπληνάντερο (το) πικάντικο φαγητό που παρασκευάζεται από έντερο αγοπροβάτου, το οποίο καθαρίζεται καλά και γεμίζεται με κομμάτια σπλήνας και άλλων εντοσθίων (βλ. λ.) και ψήνεται στη φω-

τιά ή σε ταψί στον φούρνο (πβ. λ. *κοκορέτσι*). σπληνεκτομή (η) {σπληνεκτομών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση με την οποία αφαιρείται ο σπλήνας. Επίσης σπληνεκτομία {σπληνεκτομών}. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. splénectomie]. σπληνεκτομία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μετατόπιση του σπλήνα προς τα κάτω. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenectomy]. σπληνιάζω ρ. αμετβ. {σπληνιάσα} 1. (λαϊκ.) υποφέρω από διόγκωση του σπλήνα ή από άλλη νόσο σχετική με αυτό το όργανο 2. (μτφ.) ζω με την εντύπωση ότι η παραμικρή σωματική ενόχληση οφείλεται σε πολύ σοβαρή ασθένεια ΣΥΝ. υποχονδρίαζω. — σπληνιάσμα (το).

σπληνιάρης, -α, -ικο 1. αυτός που υποφέρει από τον σπλήνα του, συνήθ. από διόγκωση του ΣΥΝ. σπληνικός 2. (συνεκδ.-μειωτ.) αυτός που έχει όμη αρρώστου: *Τον ~! Θέλει να περνιέται και για γόης!* ΣΥΝ. κτρινιάρης, καχεκτικός 3. αυτός που πιστεύει ότι η παραμικρή σωματική ενόχληση είναι ενδοξη σοβαρής ασθένειας ΣΥΝ. υποχονδριακός.

σπληνιάσμα (το) → σπληνιάζω σπληνικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον σπλήνα: - *αγ-γείο* | *πάθηση* | *ιστός* 2. αυτός που υποφέρει από πάθηση του σπλήνα, συνήθ. από διόγκωση του ΣΥΝ. σπληνιάρης. σπληνιτιδα (η) {μτγν.} {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή του σπλήνα. σπληνογραφία (η) {σπληνογραφιών} ΙΑΤΡ. η περιγραφή της εικόνας της της κατάστασης του σπλήνα με τη βοήθεια υγρού που εισάγεται με ένεση και βοηθεί στην αποτύπωση της εικόνας του οργάνου σε φωτοευαίσθητο υλικό. — σπληνογραφικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ; Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. splenographies]. σπληνολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μελέτη της λειτουργίας και των παθήσεων του σπλήνα. — σπληνολογικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenology]. σπληνομεγαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική αύξηση του όγκου του σπλήνα, η οποία οφείλεται σε παθολογικά αίτια. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Splenomegalie].

σπληνοραγία (η) {σπληνοραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία του σπλήνα. [ΕΤΥΜ. < σπλην, -ηρός + -ραγία (με διπλασιασμό του -ρ- εν συνθέσει) < θ. *ραγ-*, πβ. παθ. αόρ. β' *έρ-ραγ-ην* του αρχ. *ρήνημι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. splenorrhagia]. σπληνώση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση των πνευμόνων, κατά την οποία μέρος του πνευμονικού ιστού αποκτά την υφή και το χρώμα του σπλήνα.

σπογγαλιέας (ο) [1873] {-α κ. -έως | -εις, -έων} (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη συλλογή και το εμπόριο σφουγγαριών: *Σύλλογος Σπογγαλιών Καλύμνου* ΣΥΝ. σφουγγαράς.

σπογγαλιέων (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η αλιεία σπόγγων (σφουγγαριών) από τον βυθό της θάλασσας. σπογγαλιευτικός, -ή, -ό [1886] 1. αυτός που σχετίζεται με τη συλλογή και το εμπόριο σφουγγαριών, καθώς και με αυτούς που ασκούν αυτό το επάγγελμα: ~ *στόλος* | *σκάφος* ΣΥΝ. σφουγγαράδικος 2. *σπογγαλιευτικό* (το) σκάφος που χρησιμοποιείται στην αλιεία σφουγγαριών ΣΥΝ. σφουγγαράδικο.

σπογγάνθρακας (ο) {σπογγανθράκων} ο άνθρακας που αποτελεί προϊόν της καύσης των σπόγγων.

σπογγίζω ρ. → σφουγγίζω

σπογγίνη (η) {χωρ. πληθ.} σκληροπρωτεΐνη που μοιάζει με πλαστικό και αποτελεί τον σκελετό του 80% των σπόγγων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spongin].

σπόγγισμα (το) → σφουγγίζω

σπογγογενής, -ής, -ές {σπογγογεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. αυτός που έχει σχηματιστεί από τους ασβεστολιθικούς σκελετούς των σπόγγων: ~ *ασβεστόλιθος* | *πέτραμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. < σπόγγος + -γενής < γένος].

σπογγοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σπογγοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. (λόγ.) αυτός που μοιάζει στη σύσταση του με σπόγγο, που έχει πόρους και είναι απορροφητικός: ~ *υλικό* ΣΥΝ. πορώδης, απορροφητικός, σπογγώδης 2. *σπογγοειδή* (τα) οι σπόγγοι ΣΥΝ. σφουγγάρια 3. ΙΑΤΡ. *σπογγοειδής μυκητίαση* κακοήθης πάθηση που ανήκει στις αιματοδερματοπάθειες και προσβάλλει το δέρμα και τα κύτταρα του αιμοποιητικού συστήματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σπόγγος (ο) 1. ΖΩΟΛ. πολυκύτταρος οργανισμός που απαντά προσκολλημένος στον βυθό θερμών συνήθ. θαλασσών, απομονωμένος ή σε αποικίες, με σχήμα που θυμίζει σωλήνα και που αλιεύεται από σπογγαλιείς, κυρ. για τον σκελετό του από σπογγίνη, ο οποίος μετά από επεξεργασία δίνει το σφουγγάρι (βλ. λ.): *κυλινδρικοί* ~ | *εμπόριο σπόγγων* 2. (συνεκδ.) το προϊόν που παράγεται από την επεξεργασία του σκελετού σπογγίνης, το φυσικό σφουγγάρι 3. (κατ' επέκτ.) (α) κάθε πορώδες και απορροφητικό υλικό, συνήθ. στρογγυλό ή τετράγωνο σχήματος, που αποτελεί απομίμηση του φυσικού σφουγγαριού από συνθετικό υλικό ΣΥΝ. σφουγγάρι (β) τέτοιο προϊόν για το καθάρισμα του πινάκα στα σχολεία ΣΥΝ. σφουγγάρι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης. [ΕΤΥΜ. αρχ. λ. (και μτγν. *σπόγγος*), που συνδ. με αρμ. sunk, sung, λατ. fungus «μανιτάρ» και αποτελούν παράλλ. δάνεια από μεσογ. γλώσσα].

σπογγώδης, -ης, -ές [αρχ.] {σπογγώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} 1. αυτός που έχει τη μορφή σπόγγου, διαθέτει δηλ. πόρους και μεγάλη απορροφητικότητα: ~ *υλικό* | *σύσταση* | *ουσία των οστών* 2. ΙΑΤΡ. *σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια* ζωνοσός που προκαλείται από ειδικού τύπου παθογόνους παράγοντες που μπορεί να προσβάλουν και τον άνθρωπο και που προκαλούν εκφύλιση του κεντρικού νευρικού συστήματος με πλήθος νευρολογικών εκδηλώσεων: - των *βοσειδών*

(ή νόσος των *τρελών αγελάδων*) ΣΥΝ. σπογγοειδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης,

σποδία (η) → σποδός

σποδίο (το) {σποδι-ου | -ων} (λόγ.) λίπασμα από ζωικό άνθρακα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπόδιον*, υποκ. του αρχ. *σποδός* (βλ. λ.).]

σποδός (η) (λόγ.) 1. η μισοσβησμένη στάχτη από την καύση ξύλων ή ξυλανθράκων ΣΥΝ. (λαϊκ.) χόβολη 2. (ειδικότ.) (α) η στάχτη από τις εκρήξεις ηφαιστειού: *ηφαιστειακή* ~ (β) η τέφρα από την καύση νεκρού. Επίσης *σποδιά* [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

σπασιάς (η) {σπολάδος} ειδικό ένδυμα από χοντρό ύφασμα ή λεπτό δέρμα για την κάλυψη του κορμού όσων ασκούνται στην ξιφασκία. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σπολάς*, -άδος < *σπόλος | *σπόλη, πθ. ετεροϊωμ. βαθ. του ΓΕ. *(s)ρ(h)el- «σρίζω, διαχωρίζω, διανοίγω», πβ. λατ. spoliium «δορά, δέρμα, τουάρι (ζώου)», spolia (πληθ.) «άσφυρα, πανοπλία νεκρού εχθρού», λιθ. spālis «λείψανο», αρχ. γερμ. spalten (> γερμ. spalten «σρίζω») κ.ά.].

σπολλάτη επιφών. (λαϊκ.-σπάν.) 1. (ευχετ.) να ζήσεις πολλά χρόνια: ~ *αφεντικό!* | *Ο Θεός να σ' έχει καλά!* 2. (ειρων.) μπράβο, συγχαρητήρια: ~ *φίλε μου!* | *Τα μάθαμε τα κατορθώματα σου!* ΣΥΝ. ευγε, να μας ζήσεις.

[ΕΤΥΜ. Συνθ. εκ συναρπαγής από τη μεσν. ευχετική φρ. εις *πολλά* ετη].

σπονδεΐος (ο) ΜΕΤΡ. τετράσημος μουσικός πους της αρχαίας μετρικής που αποτελείται από μακρές συλλαβές ή από συναίρεση βραχειών συλλαβών του τύπου: - - - (βλ. λ. *μετρικός*, ΠΙΝ.). — σπονδεΐα-κός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *σπονδεΐος* (ενν. *πους*) < αρχ. *σπονδή* (βλ. λ.), επειδή αυτός ο ρυθμός εχρησιμοποιείτο κατά τη σπονδή στις εορταστικές εκδηλώσεις].

σπονδή (η) 1. (κατά την αρχαιότητα) (α) η τελετουργική πράξη κατά την οποία έχυναν κρασί ή άλλο υγρό από αγγείο η κύπελλο στη γη προς τιμήν θεού ή θεών στη διάρκεια ιεροτελεστιών ή συνθηκολογήσεων: ~ στον *Δία* (β) *σπονδές* (οι) η παύση των εχθροπραξιών, η ειρηνευση ή η ανακωχή 2. (μτφ.) θυσία ή προσφορά: *δώδεκα νεκροί το σαββατοκύριακο*, ~ στον *Μολούχ* της *ασφάλτου* || «*όλα μαζί συνθέτουν έναν μαζικό ξορκισμό για τον χειμώνα που φευγει, μια ~ στην άνοιξη που μπαίνει άτομα...*» (ερημ.)- ΦΡ. *σπονδή στον Βάσκο* η ονιποσσία: *και αφού τέλειωσε η ~, άρχισαν το τραγούδι* ΣΥΝ. κρασσοκατανύξη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < σπένδο «χύνω λίγες σταγόνες (συνήθ. κρασιού) από το ποτήρι μου ως προσφορά σε θεό», θρησκ. όρ., που συνδ. με γεττ. Sī(r)rand- «κάνω σπονδή», λατ. spondere «γγυώμαι, υπόσχομαι (επι-σώμως)», όπου είναι φανερή η μετάβαση από τη θρησκευτική στη δικαστική και νομική χρήση].

σπονδυλαρθρίτιδα (η) ΙΑΤΡ. εκφυλιστική πάθηση των οστών της σπονδυλικής στήλης. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spondylarthrite].

σπονδυλεξάρθρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. εξάρθρωση σπονδύλου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spondylarthrosis].

σπονδυλικός, -ή, -ό [1871] ΑΝΑΤ. 1. αυτός που σχετίζεται με τους σπονδύλους: ~ *αρθρία* | *άξονας* | *τήμημα* 2. ΙΑΤΡ. *σπονδυλική στήλη* (ο) αόζονικός σκελετός του κορμού και της ουράς των σπονδυλοζώων, ο οποίος αποτελείται από ενωμένους σπονδύλους που περιέχει το κεντρικό νευρικό σύστημα του οργανισμού, ενώ ταυτοχρόνως στηρίζει την κεφαλή και συνδέεται με τα άκρα ΣΥΝ. ραχοκοκκαλιά (β) (μτφ.) ο βασικός άξονας, στον οποίο στηρίζεται κάτι άλλο: τα αξιώματα αυτά αποτελούν τη ~ της *θεωρίας* του ΣΥΝ. ραχοκοκκαλιά, σκελετός, άξονας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνεια από γαλλ. vertèbra].

σπονδυλιτιδα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή και παραμόρφωση των σπονδύλων, που οφείλεται σε πυογόνα μικρόβια ή σε τραυματισμό: *φυματιώδης* ~. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spondylite].

σπονδυλοζώο (το) [1885] {σπονδυλοζώ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα ζώα της συνομοταξίας που περιλαμβάνει τα ψάρια, τα αμφίβια, τα ερπετά, τα πουλιά και τα θηλαστικά, τα οποία όλα διαθέτουν -ας κοινό χαρακτηριστικό- σπονδυλική στήλη και ραχιαίο κεντρικό νευρικό σύστημα, ενώ, κατά τα άλλα, παρουσιάζουν πλήθος διαφορών ΣΥΝ. σπονδυλωτά. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του νεολατ. vertebrata (< λατ. vertebra «σπόνδυλος»)].

σπονδυλολίθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. το γλί-στημμα ενός σπονδύλου, συνήθ. του τέταρτου ή του πέμπτου, προς τα εμπρός ή προς τα πίσω σε σχέση με τους άλλους, που προέρχεται από τραυματισμό ή υπέρχει εκ γενετής. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spondylolisthesis].

σπονδυλολυσία (η) {σπονδυλολυσιών} ΙΑΤΡ. η χαλάρωση σπονδύλου, συνήθ. του τέταρτου ή πέμπτου, εκ γενετής ή λόγω τραυματός, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε σπονδυλολίθηση (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. spondylolyse].

σπονδυλοπάθεια (η) {σπονδυλοπαθειών} ΙΑΤΡ. η γενική ονομασία για όλες τις παθήσεις της σπονδυλικής στήλης. [ΕΤΥΜ. < σπόνδυλος + -πάθεια < θ. *παθ-* (παθ. αόρ. β' *ε-παθ-ον* του αρχ. *πάσχω*)].

σπόνδυλος κ. (λαϊκ.) σφονδύλος (σημ. 3) (ο) {σπονδύλου | -ων, -ους} 1. ΑΝΑΤ. καθένα από τα -τριάντα τρία για τον άνθρωπο- μικρά οστά που αποτελούν τη σπονδυλική στήλη, τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο και ενωμένα μεταξύ τους: *τραυματισμένος* | *εξάρθρω-μένος* | *οσφυϊκός* | *αυχενικός* | *θωρακικός* ~ 2. ΑΡΧΙΤ. καθένα από τα

λαξευμένα, κυλινδρικά, λίθινα κομμάτια που τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο και ενωμένα εσωτερικά αταρτίζουν τον κίονα: σπασιμένος | λαξευμένος ~ · 3. (λόγ.) εξάρτημα του αδραχτιού, το οποίο τοποθετείται στην άκρη του, ώστε να ρυθμίζει την κίνηση του εργαλείου γύρω από τον εαυτό του ΣΥΝ. σποντύλι · 4. ΜΗΧΑΝ. τροχός, μεγάλος σε μέγεθος και βάρος, ο οποίος αποτελεί εξάρτημα εμβολοφόρων κινητήριων μηχανών και αποσκοπεί στη διατήρηση σταθερής περιστροφικής κίνησης · 5. ΒΟΤ. (α) το σύνολο των φύλλων που φύονται από το ίδιο γόνιμο του φυτού (β) καθενιά από τις τέσσερις ομάδες φύλλων του άνθους που έχουν μεταμορφωθεί ΣΥΝ. κύκλος. [ETYM] < αρχ. σπονδύλος | σπονδύλος (οι τ. με αρκτικό σφ- είναι αρχαιότε.) < *σπονδός + παραγ. επίθημα -ύλος (πβ. κ. κόνδ-ύλος, δάκτυλος), αβββ. ετήμιο. Δεν έχει τεκμηριωθεί επαρκώς οποιαδήποτε συσχέτιση με τις λ. σφοδρός, σφενδόνη, σφαδάζω, με υποθετική αρχική σχημ. «(ακούσιο) σκίρτημα, τινάγμα». Βλ. κ. σποντύλι].

σπονδύλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση της σπονδυλικής στήλης, η οποία αποτελεί ένα είδος χρόνιου ρευματισμού. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. spondylitis].

σπονδυλωτός, -ή, -ό [1873] 1. (α) αυτός που αποτελείται από σπονδύλους: ~ ζώο (β) (μτφ.) αυτός που αποτελείται από τμήματα που συνενώνονται μεταξύ τους: ~ ταινία (που αποτελείται από μικρές αυτόνομες ιστορίες, συχνά διαφορετικών δημιουργών) | αφήγηση 2. ΖΩΟΛ. σπονδυλωτά (τα) τα σπονδυλόζωα (βλ. λ.). [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vertèbré].

σπονσοράριω κ. σπονσονάριω ρ. μετβ. {σπονσοράρισα} ελλην. χορηγώ-καλύπτο τα έξοδα εκδήλωσης, *κιομπής, διοργάνωσης κ.ά. μ' αντάλλαγμα τη διαφημιστική ή προβολή μου μέσω αυτής: γνηστή εταιρεία αθλητικών ειδών σπονσοράρει τους αγώνες. — σπονσοράρισμα κ. σπονσονάρισμα (το) ελλην. χορηγία. [ETYM] < σπόνσορας (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -άριω].

σπόνσορας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. χορηγός- αυτός που χρηματοδοτεί αθλητική, καλλιτεχνική ή πνευματική εκδήλωση αποσκοπούμενη στην άμεση ή έμμεση προβολή του: πολυεθνική εταιρεία αναψυκτικών είναι ο ~ του τουρνουά μπάσκετ. [ETYM] < αγγλ. sponsor < λατ. sponsor, -oris «εργυρητής» < p. spondere «εγγυώμαι, υπόσχομαι (επισήμως)». Βλ. κ. σπονδή].

σπόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το εσωτερικό, ελαστικό τοίχωμα του τραπέζιου του μπιλιάρδου: καρμπολά από ~ (όχι με απευθείας χτύπημα, αλλά αφού πρώτα χτυπήσει σε άλλο σημείο στο εσωτερικό τοίχωμα του μπιλιάρδου) 2. (μτφ.) συγκεκριμένος λόγος: όλο σπόντες μου πετάει, αλλά δεν τολμά να μου μιλήσει στα ίσια ΣΥΝ. υπαινιγμός, υπονοούμενο- ΦΡ. από σπόντα τυχάρια: τα νέα τα μάθα ~μου τα κρατούσαν κρυφά. [ETYM] < ιταλ. sponda «ακροθαλασσιά, παραπέτο, στηθαίο (γέφυρας)» < λατ. sponda «το άκρο του κρεβατιού», αγν. ετύμου].

σπορ (το) {άκλ.} ελλην. άθληση, άθληση, αθλητισμός 1. καθένα από τα αθλήματα: χειμερινό | υπαίθριο | δύσκολο | θαλάσσιο ~ || (ειρων.) επιδόσεις μετά μανίας σε όλα τα κοπιαστικά ~: τάβλι, χαρτιά και τα συναφή 2. σπορ (τα) (γενικά) ο αθλητισμός, η σωματική άσκηση: ασχολείστε με τα ~; || περιοδικό για τα - 3. (ως επίθ.) (α) αυτός που έχει αθλητικό, αγωνιστικό χαρακτήρα: ~ αυτοκίνητο ΣΥΝ. αγωνιστικός (β) αυτός που δεν έχει ειρismo χαρακτήρα, ιδιαίτ. για ρουχισμό: ~ ρούχα | σακιά | παπούτσια | αμφίσηη | καπέλο ΣΥΝ. καθημερινός, ανεπίσημος, απλός ΑΝΤ. επίσημος || (κ. ως επίρρ.) ντύνομαι ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. αθλοπαϊδιά.

[ETYM] < γαλλ. sport, συντομευμένος τ. του παλ. γαλλ. de-sport (πβ. isp. deporte) < p. deporter {σημφ. γαλλ. deporter} «διασκεδάζω, ψυχαγωγούμαι» < λατ. deportare «μετακομίζω, εξορίζω» < de- (< προθ. de) + portare «φέρω, κομίζω»].

σπορά (η) {χωρ. πληθ.} 1. το σκόρπισμα (με το χέρι ή με μηχανή) σπόρων σε κατάλληλα προετοιμασμένο έδαφος, ώστε να βλαστήσουν και να δώσουν καρπούς: ήρθε ο καιρός για τη ~ || ~ με το χέρι (ρίχνοντας σπόρους) | με μηχανή | σε γραμμές | κατά θέσεις (σε συγκεκριμένες θέσεις) ΣΥΝ. σπάρσιμο 2. (συνεκδ.) η εποχή του χρόνου κατά την οποία γίνεται η παραπάνω διαδικασία ΣΥΝ. φθινόπωρο 3. (μτφ.) ο απόγονος: η ~ του είναι έξυπνα και δυνατά πλληκάρια ΣΥΝ. παιδί, γενιά- ΦΡ. δια(β)όλου σπορά (i) άνθρωπος με πολύ μυαλό: θα το καταλάβει το κόλο σου- είναι ~ ΣΥΝ. τετραπέρας, διαόλου κάλτσα, ζύπνιος, γάτα ΑΝΤ. χαζός (ii) άνθρωπος με κακές προθέσεις, που προκαλεί προβλήματα στους άλλους. ΙJYM αρχ. < σπειρω (βλ. λ. σπέρνω)]. Σποράδες (οι) σύνολο νησιών που βρίσκονται διάσπαρτα στο Αιγαίο Πέλαγος: Βόρειες, Νότιες, Δυτικές ~ κλπ. οι Βόρειες Σποράδες ή απλά Σποράδες τα νησιά Αλόνησσος, Σκιάθος, Σκόπελος, Σκύρος, καθώς και άλλα μικρότερα νησιά και βραχονησίδες. [ETYM] < μτγν. Σποράδες (ενν. νήσοι), κατ' αντιδιαστολή προς τις Κυκλάδες, δηλ. τα νησιά που περιβάλλουν κυκλικά την ιερή Δήλο. Οι Σποράδες ονομάστηκαν έτσι, επειδή είναι διεσπαρμένες γεωγραφικά σε μεγάλη έκταση του Αιγαίου]. σποραδην επίρρ. (λόγ.) χωρίς συστηματικότητα, σε άτακτα διαστήματα: αυτή η λέξη απαντά ~ στα αρχαία κείμενα ΣΥΝ. σποραδικά, σπάνια ΑΝΤ. συστηματικά, περιοδικά.

[ETYM] αρχ. < σπορά + επιρρ. επίθημα -άδην (πβ. κ. συστ-άδην, τροχ-άδην)]. σποραδικός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν συμβαίνει σε τακτά ή/και συχνά χρονικά διαστήματα: ~ πυρά | εμφανίσεις | βροχές ΣΥΝ. αραιός, σπάνιος, ακανόνιστος ΑΝΤ. συχνός, τακτικός 2. σποραδική νόσος νόσος που προσβάλλει ορισμένα άτομα του πληθυσμού κατά εποχές, χωρίς ποτέ να αποκτά ενδημικό ή επιδημικό χαρακτήρα. — σπορα-

δικ-ός [1843] | -ά επίρρ., σποραδικότητα (η) [1897]. [ETYM] αρχ. < σποράς, -άδος (ό | ή) «ο μη ενταταγμένος σε κοινωνική ομάδα ή (για ζώα) σε αγέλη» (< σπείρω)]. σποράς (ο) {-είς, -έων} 1. αυτός που ασχολείται με τη σπορά: παραβολή του - ΣΥΝ. γεωργός 2. (συνεκδ.) το μηχανήμα που χρησιμοποιείται για τη σπορά: πετρέλαιοκίνητος ~. Επίσης (λόγ.) σπορεύς {σπορέως}. [ETYM] < αρχ. σπορεύς < σπόρος].

σπορείο (το) έδαφος ειδικά προετοιμασμένο, ώστε να δεχθεί τους σπόρους φυτών τα οποία χρειάζονται ειδική περιποίηση προτού μεταφτευθούν: μόνιμο | κινητό | ψυχρό (του οποίου η πηγή θέρμανσης είναι ο ήλιος) | θερμό (του οποίου η πηγή θέρμανσης είναι ο ζεστός αέρας ή ο ηλεκτρισμός ή ζεστό νερό κ.λπ.) ΣΥΝ. φυτώριο.

σπορέλαιο (το) {σπορελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. λάδι που προέρχεται από ελαιούχους καρπούς ή σπέρματα με πίεση ή εκχύλιση με οργανικούς διαλύτες και διατίθεται στην κατανάλωση, αφού υποστεί τις προβλεπόμενες από τον νόμο επιτρεπτές εργασίες. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. huile de graine].

σπόρι (το) {σπορίου | χωρ. γεν. πληθ.} 1. (α) καθένα από τα σπέρματα καρπών: καθάρισε το πεπόνι προσεκτικά από τα ~ (β) ο σπόρος του κοκοκθιού ή του ηλιόσπορου, που, αφού ψηθεί και αλατιστεί, τρώγεται ως ορεκτικό ή συνοδευτικό αλκοολούχων ποτών ο πασατέμπος: ένα σακουλάκι σπόρια 2. (μτφ.) άνθρωπος μικρός στην ηλικία ή το ύψος: για κοίτα το ~ που έγινε δύο μέτρα άντρας! ΣΥΝ. σπόρος, μπόμπρας, πιτσιρίκι. — (υποκ.) σποράκι (το) (σημ. 1). [ETYM] Υποχρηστ. σχηματισμός από τον τ. σπόρος, κατά το σχήμα λόγος -λόγια].

σποριά (η) 1. το μέρος του αγρού που μπορεί να σπείρει ο σπορέας σε μία διαδρομή 2. το μέρος του αγρού που καθορίζεται από ανάλκι. σποριάγγειο [1885] κ. σποραγγείο (το) [1881] {σποριάγγειο-ου | -ων} ΒΟΤ. μοικυταρικό ή πολυκυταρικό όργανο φυτών, μέσα στο οποίο σχηματίζονται οι σπόροι. [ETYM] < σπορι(ά) + αγγείο, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sporange].

σποριάζω ρ. αμετβ. {σπορίασ-α, -μένος} αποκτώ σπόρους και γίνομαι ακατάλληλος για βρώση: τα μαρούλια σπορίασαν και δεν τρώγονται πια. — σπορίασμα (το).

σποριάρης, -α, -ικο 1. (για καρπό) αυτός που έχει αποκτήσει σπόρους και έχει γίνει ακατάλληλος για βρώση ΣΥΝ. σποριασμένος 2. αυτός που έχει αποκτήσει σπόρους κατάλληλους για σπορά ΣΥΝ. σπορίτης. Επίσης σποριάριος, -η, -ο.

[ETYM] < σπόρος + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. κιτριν-ιάρης, κνηγ-ιάρης].

σποριάς (ος) {σποριάδες} (διαλεκτ.) 1.ο σπορέας (βλ. λ.) 2.Σποριάς (ο) ο μήνας Νοέμβριος.

σπορίασμα (το) → σποριάζω σπορικό (το) 1. ο σπόρος 2. σπόρος σιτηρών, πολύ καλής ποιότητας, κατάλληλος για νέα σπορά 3. σπορικά (τα) τα φυτά που αναπτύσσονται με σπορά και όχι με φύτεμα ΑΝΤ. φυτετά. [ETYM] Ουσιαστικοπ. ουδ. αμάρτυρο επιθ. *σπορικός < σπόρος].

σπορίομος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που είναι κατάλληλος για να σπαρθεί: ~ φυτό 2. αυτός που έχει καλλιεργηθεί κατάλληλα για σπορά: ~ γη | χωράφι 3. αυτός που είναι κατάλληλος χρονικά για τη σπορά: ~ εποχή | καιρός.

σπορίο (το) [1881] {σπορί-ου | -ων} ΒΟΤ.-ΒΙΟΛ. το αναπαραγωγικό κύτταρο που δεν χρειάζεται να ενωθεί με άλλο παρόμοιο, για να δώσει στα πράσινα φυτά. [ETYM] Αντιδάν., < γαλλ. spore < αρχ. σπορά]. σποριογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. ο σχηματισμός σπορίων: η - στα βακτήρια με κυτταρική διαφοροποίηση. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sporogenesis].

σποριοκάρπιο (το) {σποριοκαρπί-ου | -ων} ΒΟΤ. σκληρό, σφαιροειδές περιβλήμα που περιέχει τα σπόρια. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sporocarp].

σποριοφόρος, -ος, -ο [1891] ΒΟΤ. (όργανο) που περιέχει ή παράγει σπόρια. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sporophore].

σποριοφύλλο (το) {σποριοφύλλ-ου | -ων} ΒΟΤ. το φύλλο που φέρει τα σποριαγγεία (βλ. λ.), έχουντε άλλοτε διατηρήσει και άλλοτε χάσει την αρχική του δομή και λειτουργία. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sporophyll].

σπορίτης (ο) {σποριτών} (λαϊκ.) 1. ο καρπός ενός φυτού, τον οποίο αφήνουν να ωριμάσει, για να μπορέσουν μετά να σπείρουν τους σπόρους του: άφησαν να ξεσταχιάσουν ένα-δύο φυτό, για να 'χουν τους ~ τους · 2. ο τράγος ή το κριάρι που χρησιμοποιείται για την αναπαραγωγή του κοπαδιού ΣΥΝ. επιβήτορας 3. Σπορίτης (ο) ο μήνας Νοέμβριος ΣΥΝ. Σποριάς.

σπορικός, -α, -ο (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. αυτός που δεν είναι τακτοποιημένος, που δεν είναι εντάξει ΣΥΝ. ελλιπής- ΦΡ. (α) τα βρισκό σπόρκα | μου ήρθαν σπόρκα συναντά πολλές δυσκολίες, έχω προβλήματα: μόλις τα βρισκό σπόρκα, δεν επέμεινε περισσότερο: σηκόθηκε κι έφυγε ΣΥΝ. τα βρισκό σκούρα ΑΝΤ. μου έρχονται πρίμα (β) στα σπόρκα στις δυσκολίες: «Βαρδιάνος ~» (δύηγμα του Α. Παπαδιαμάντη) (γ) σπόρκα χαρτιά το πιστοποιητικό υγείας που δεν επιτρέπει την ελεύθερη επικοινωνία πλοίου: το πλοίο που μετέφερε ρύζι είχε ~ και δεν το άφησαν να αράξει.

[ETYM] < ιταλ. sporco «ακάθαρτος, βρόμικος, αισχρός» < λατ. spurcus «ριπαρός, σπορος, ακάθαρτος»].

σπορογονία (η) {σπορογονιών} 1. ΒΟΤ. η ανάπτυξη νέων φυτών με σπόρο 2. ΒΙΟΛ. η φάση του κύκλου αναπαραγωγής των πρωτόζωων,

κατά την οποία οι σπόροι αναπτύσσονται και αποσπώνται από μόνου τους.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sporogonie]. σπορογόνος, -ος, -ο αυτός που μπορεί να παράγει σπόρους: ~ βακτηρίδια. [ETYM Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. sporogone].

σποροζώο (το) {σποροζώ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα παρασιτικά πρωτόζωα, από τα οποία μερικά είναι παθογόνα. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sporozoaire].

σποροπαραγωγή (η) ΓΕΩΠ. η παραγωγή σπόρων με μεθόδους τέτοιες, ώστε να είναι γνωστά τα χαρακτηριστικά των φυτών που θα αποδώσουν και να εξασφαλίζεται η καλύτερη δυνατή παραγωγή για τους καλλιεργητές: επιστημονική | κρατική | βελτιωμένη | εγχώρια ~ σπόρος (ο) 1. ΒΟΤ. το σπέρμα (βλ. λ.) των καρπών, από το οποίο βλαστάνει το νέο φυτό, όταν βρεθεί σε κατάλληλες συνθήκες μέσα στη γη: ~ ντουμάς | πεπονιού | σιταριού || εκλεκτός | μεστομένος | σκορπιμένος | φντρομένος | χαλασμένος ~ 2. ΓΕΩΠ. (γενικότε.) οποιοδήποτε μέρος του φυτού μπορεί να τοποθετηθεί στη γη και να βλαστήσει: κρεμμύδια για σπόρο ΣΥΝ. σπορικό, σπόρισμα 3. (συνεκδ.) η διαδικασία κατά την οποία φυτεύονται τα μέρη του φυτού στη γη, για να δώσουν νέους οργανισμούς: δεν κάνει καλό καιρό για σπόρο ΣΥΝ. σπορά 4. το ανδρικό σπέρμα ή το σπέρμα των αρσενικών ζώων 5. (συνεκδ.) το τέκνο, το παιδί κάποιου: είναι ~ δικός μου, γνήσιο τέκνο μου! ΣΥΝ. απόγονος, γέννημα 6. (εκφραστ.) μικρόσωμο παιδί, συνήθ. υπερβολικά κινητικό και δραστήριο: βρε σπόρε, από πού ξεφύτρωσες πάλι; ΣΥΝ. σπόρι, μικρός 7. (μτφ.) η αφετηρία: ο ~ της επανόστασης βρισκόταν στα κηρύγματα του Ρήγα || ο ~ της διχόνοιας ΣΥΝ. σπέρμα, αιτία, λόγος. [ETYM αρχ. < σπείρω (βλ. λ. σπέρνω)].

σπορτζέ (το) {άκλ.} (συνήθ. στον πληθ.) καθένα από τα αθλητικά παπούτσια.

[ETYM < αγγλ. sport «άθλημα» + παραγ. επίθημα -τζέ, που δηλώνει το χημικό, φαρμακευτικό ή βιομηχανικό προϊόν].

σπορτσμαν (ο) {άκλ.}, σπορτσούμαν (η) {άκλ.} πρόσωπο που επιδιώκει στη σωματική άσκηση, συνήθ. χωρίς να είναι επαγγελματίας, άνθρωπος των σπορ. [ETYM < αγγλ. sportsman | sportswoman].

ΟΠΟΤ (το) {άκλ.} 1. σύντομο διαφημιστικό φιλμ (στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση): διακόπουμε για μερικά διαφημιστικά ~ 2. μικρό φορητό φωτιστικό που τοποθετείται σε υψηλό σημείο (πάνω από γραφείο, στην οροφή δωματίου κ.α.) ~ 3. ΟΙΚΟΝ. άμεσος, τρέχων για άμεση πληρωμή και παράδοση (εμπορευμάτων, χρεωγράφων, συναλλαγμάτων): ~ πληρωμή | συναλλαγή | αγορά εμπορευμάτων | τιμή (τοίς μετρητοίς) ΑΝΤ. προθεσμακός. — (υποκ.) σποτάκι (το) (σημ. 1, 2).

[ETYM < αγγλ. spot < μέσ. αγγλ. spotte, που συνδ. με μέσ. ολλ. spot «κηλίδα, κουκκίδα», αρχ. σκανδ. spotti «κομματάκι»].

σπουδαίω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σπουδα-σα, -σμένος κ. -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. ασχολούμαι με σύστημα και προσοχή με ορισμένο αντικείμενο, ενεργοποιώντας κυρ. τις πνευματικές μου δυνάμεις και ασκώντας τις δεξιότητές μου, με σκοπό να μάθω (κάτι) καλά: ~ ιατρική! νομικά ΣΥΝ. μελετώ 2. (+ επίθ. ως κατηγορούμενο) μελετώ για να γίνο κάτι (αυτό που δηλώνει το επίθετο): ~ γιατρός | δικηγόρος 3. αναλαμβάνω τα έξοδα και γενικά παρέχω στήριξη σε κάποιον που θέλει να αποκτήσει μόρφωση ή ειδικευση: τον σπουδάσαν και του άνοιξαν δικό του ιατρείο 4. (γενικότε.) παρατηρώ κάτι με προσοχή, αποκτώ γνώσεις σε βάθος: να με ακούς: την έχω σπουδάσει τη ζωή και ξέρω τι σου λέω || ~ τη φύση και τις μεταβολές της ΣΥΝ. μελετώ, ψάχνω, γνωρίζω ♦ (αμετβ.) 5. ακολουθώ συγκεκριμένο κύκλο σπουδών, συνήθ. σε ανώτερο ή ανώτατο ίδρυμα: ~Ποδ σπουδαίεις: — στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων | στην Αγγλία (πβ. λ. φοιτώ) || (η μετ. ενεστ. σπουδάζω, -ούσα, -ον) η σπουδάζουσα νεολαία 6. αποκτώ μόρφωση, μαθαίνω γράμματα: να κοιτάξεις να σπουδάσεις, γιατί η εποχή μας έχει πολλές απαιτήσεις ΣΥΝ. μορφώνομαι 7. (η μετ. σπουδασμένος, -η, -ο κ. σπουδαγμένος) (α) αυτός που έχει αποφοιτήσει από ανώτερο ή ανώτατο ίδρυμα: είναι ~ στο εξωτερικό (β) αυτός που έχει μεγάλη μόρφωση: εσείς οι σπουδαγμένοι πρέπει να διαφωτιζέτε τον κόσμο ΣΥΝ. μορφωμένος, γραμματιζόμενος ΑΝΤ. αμόρφωτος, αγράμματος. — σπουδάσμα κ. οπουδάγμα (το).

[ETYM αρχ. αρχική σημ. «επειγόμε, σπεύδω», < σπουδή (βλ. λ.). Ηδη αρχ. η σημ. «σπεύδω να δώσω την προσοχή μου σε κάτι σοβαρό, αναζητώ επίμονα». Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

σπουδαιολογία ρ. αμετβ. [αρχ.] {σπουδαιολογεί... | σπουδαιολογείσαι} μιλώ για σημαντικά ζητήματα ή με τρόπο που φαίνεται σπουδαίο (ειρων.) όλη την ώρα σπουδαιολογείς, αλλά δεν μπορείς να βρεις μια πρακτική λύση. — σπουδαιολογία (η) [μτγν.] κ. σπουδαιολόγημα (το).

σπουδαίος, -α, -ο 1. αυτός που είναι σημαντικός (σε έναν τομέα), που αξίζει να συγκεντρώσει τον θαυμασμό και την αναγνώριση των άλλων: ~ ηθοποιός | παγκίδι | ιδέα | γιατρός | παράγοντας | απόφαση | νέα ΣΥΝ. διαπρεπής, αναγνωρισμένος, εξαιρετικός, ικανός ΑΝΤ. ασήμαντος, τυχαίος ΦΡ. κάνω τον σπουδαίο παριστάνω ότι είμαι κάποιον σημαντικό πρόσωπο και φέρομαι αλαζονικά: μετά τη βράβευση του κάνει τον σπουδαίο και ούτε που μας μιλά ΣΥΝ. μεγαλόπνοια ΑΝΤ. είμαι προσηγής 2. (ειδικότε.) αυτός που έχει την αρμόζουσα ηθική στάση: ~ χαρακτήρας | άνθρωπος ΣΥΝ. σωστός, ενάρετος, χριστός, εξαιρετικός ΑΝΤ. ποταπός 3. ο σημαντικός από οικονομικής απόψεως, αυτός που αποφέρει μεγάλο κέρδος: έκλεισε μια ~ δουλειά στο εξωτερικό ΣΥΝ. επωφελής, κερδοφόρος, επικερδής ΑΝΤ. ζημιώσιμος, ασήμαντος 4. (ειρων.) αυτός που δεν είναι σημαντικός,

που στερείται σοβαρότητας: ~ φίλος είσαι! Να μην εμφανιστείς καθόλου στο νοσοκομείο, όσο ήμουν άρρωστος! || ~ δικαιολογία για να μην έρθεις! Τι θα πει δεν έχεις κατάλληλα ρουχά! ΣΥΝ. ασήμαντος, γελοίος ΦΡ. (α) (ειρων.) σπουδαίο πράγμα | σπουδαία τα λάχανα! για καταστάσεις που δεν παρουσιάζουν κανένα ενδιαφέρον ή δεν έχουν καμία αξία: ~! Έγασε μια φορά στο τάβλι και το έκανε θέμα! ΣΥΝ. σιγά το πράγμα | τα λάχανα (β) σπουδαίο πρόσωπο | υποκείμενο! (ειρων.) για άνθρωπο χαμηλής ηθικής ή αξίας: ~! Έκανε δύο φορές φιλακή ΣΥΝ. μούτρο 5. σπουδαίο (το) το σημαντικό, το ενδιαφέρον σημείο μιας υπόθεσης: το - είναι ότι για όλα αυτά έδωσα ελάχιστα χρήματα! || τίποτα το ~ δεν συνέβη τελευταία-ΦΡ. ες αύριο ν τα σπουδαία βλ. λ. αύριο. — σπουδαία επιρρ., σπουδαιότητα (η) [αρχ.]. [ETYM < αρχ. σπουδαίος, αρχική σημ. «βιαστικός, πρόθυμος» (πβ. Πολιανός 1, 197: σπουδαίος τους πόδας, Κ.Δ. Β' Τιμόθ. 1, 17: (...) σπουδαίος εξέτησέν με και εύρεν) < σπουδή (βλ. λ.). Ηδη αρχ. και συνήθεις οι σημ.: «σοβαρός, κατάλληλος, αξιόλογος, σημαντικό»].

σπουδαιοφανής, -ής, -ές [1886] (σπουδαιοφαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)) αυτός που εμφανίζεται σπουδαίος, χωρίς πραγματικά να είναι: στον κύκλο του μαζεύονται άτομα ~, που δεν έχουν τίποτα το ουσιαστικό να επιδείξουν ΣΥΝ. σοβαροφανής. — σπουδαιοφάνεια (η) [1884].

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM < σπουδαίος + -φανής < θ. φαν- (πβ. παθ. αόρ. β' έ-φάν-ην του αρχ. φάνω | -ομαι)].

σπουδάρης (ο) {σπουδαρχών} (κακός.) πρόσωπο που επιδιώκει με κάθε τρόπο να αποκτήσει αξιώματα. — σπουδαρχία (η) [μτγν.], σπουδαρχώ ρ. [αρχ.] {είς...}. [ETYM αρχ. < σπουδή + -άρχης < αρχω].

σπουδαρχίδης (ο) {σπουδαρχιδών} (κακός.) νεαρό άτομο που επιδιώκει με κάθε τρόπο την απόκτηση θέσεων και αξιωματών: με τις νέες προσλήψεις γέμισε η εταιρεία σπουδαρχίδες, που σκοτώνονται μεταξύ τους για το ποιος θα καταλάβει πιο αξιοζήλευτη θέση ΣΥΝ. θεσηθρας. [ETYM αρχ. < σπουδάρης (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ίδης].

σπουδάσμα κ. οπουδάγμα (το) → σπουδάζω σπουδασμένος, -η, -ο κ. σπουδαγμένος → σπουδάζω σπουδαστήριο (το) [1783] {σπουδαστηρί-ου | -ων} 1. ειδικά διαμορφωμένος χώρος, συνήθ. μέσα σε ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, που προορίζεται για μελέτη: στο - απαγορεύονται οι ομιλίες 2. (γενικότε.) ο χώρος που προορίζεται για τη μελέτη ειδικού αντικείμενου και γι' αυτό διαθέτει συναφή βιβλία, όργανα κ.λπ.: ~ φυσιολογίας | γυμναστικής ΣΥΝ. εργαστήριο. [ETYM < σπουδάω (από το θ. του αορ. σπουδασ-) + παραγ. επίθημα -τήριο, πβ. κ. δικασ-τήριο, πεισ-τήριο].

σπουδαστής (ο), σπουδάστρια (η) [1887] {σπουδαστριών} 1. πρόσωπο που παρακολουθεί τον κύκλο μαθημάτων ανώτερης Σχολής: ~ στα Τ.Ε.Ι. Λάρισα 2. (γενικότε.) πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη μελέτη γνωστικού αντικείμενου, συνήθ. σε οργανωμένο πρόγραμμα: ~ ζένων γλωσσών. — σπουδαστικός, -ή, -ο [αρχ.]. [ETYM μτγν., αρχική σημ. «παδάος», < αρχ. σπουδάω (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

σπουδή (η) 1. η σοβαρή και συστηματική ενασχόληση με συγκεκριμένο αντικείμενο, που αποσκοπεί στη βαθιά και ουσιαστική γνώση και στη μετέπειτα άσκηση του: η ~ της αρχαιότητας | της συμπεριφοράς των ανθρώπων | της ιατρικής επιστήμης ΣΥΝ. μελέτη 2. σπουδές (οι) (α) οργανωμένη ενασχόληση με συγκεκριμένο αντικείμενο, που αποσκοπεί στην απόκτηση γνώσεων ή/και δεξιοτήτων σε αυτό, συνήθ. μέσα σε ακαδημαϊκά πλαίσια: έκανε ~ στην Ιταλία || ποιος πληρώνει για τις ~ σου; || προπτυχιακές | μεταπτυχιακές | οργανωμένες | γυμνασιακές | θεωρητικές | εγκύκλιες | πανεπιστημιακές | ανώτερες (βλ. λ.) | πολύχρονες ~ || Κέντρο Ελευθέρων Σπουδών (β) η συστηματική ενασχόληση ενός συνόλου ειδικών με ένα συγκεκριμένο αντικείμενο που έχει ως στόχο να το μελετήσουν σε όσο γίνεται μεγαλύτερο βάθος και να διεκρύνουν συνεχώς τις γνώσεις που έχουν για αυτό: κλασικές | μεσαιωνικές | ανατολικές (βλ. λ.) | ανθρωπιστικές | ιατρικές | φιλοσοφικές | αρχαιολογικές ~ ΣΥΝ. μελέτη 3. καλλιτέγνημα το οποίο αποτελεί φάση προετοιμασίας για το τελικό έργο και το οποίο γίνεται για να μελετήσει ο καλλιτέχνης το αντικείμενο του, να δοκιμάσει και να βελτιώσει την τεχνική του: ακόμα οι - του Πικάσο αξίζουν μια περιουσία || οι ~ του Σοπέν είναι ό,τι πρέπει για την εξάσκηση των δακτύλων ΣΥΝ. προσέδιο, πρόπλασμα + 4. η βιασύνη, το να ενεργεί κανείς βιαστικά, για να πετύχει ορισμένο αποτέλεσμα: να ενεργήσουμε με ~, για να προφθάσουμε τη διαρία ΣΥΝ. γρηγοράδα 5. η διάθεση που δείχνει κανείς να ενεργοποιηθεί και να βοηθήσει κάποιον: έδειξε υπερβολική ~ να με βοηθήσει, και αυτό μου δημιούργησε υποψίες για τα κίνητρα του ΣΥΝ. προθυμία, ζήλος ΑΝΤ. απροθυμία.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «βιαστική, ταχύτητα - ζήλος, προθυμία», ετεροίμ. βαθμ. θ. που απαντά στο ρ. σπεύδω (βλ. λ.). Η λ. δόλωσε επίσης τη δραστήρια προσπάθεια και προθυμία την οποία εκδηλώνει αυτός που ασχολείται με κάτι σοβαρό και, κατ' επέκταση, την επέμεια και την προσοχή που του αφιερώνει (βλ. κ. σπουδαίω). ο μιουσ. όρ. αποδίδει το γαλλ. étude].

σπουργίτης (ο) {σπουργιτών} ΖΩΟΛ. μικρόσωμο πτηνό, με κρικζοκάστανο φτέρωμα, χωρίς ιδιαίτερο κελάδημα, που απαντά τόσο στους αγρούς όσο και μέσα στις πόλεις, χωρίς να εννοείται από την παρουσία του ανθρώπων. Επίσης σπουργίτι (το) (σπουργιτι-ιού | -ιών). — (υποκ.) σπουργιτάκι (το).

[ETYM μεσν. < μτγν. σπουργίτης (με ανάπτυξη σ- προθεμ., πβ. κ. βόλος - σβάλος, και τροπή /ο/ → /ιου/ < αρχ. πύργος)].

σπούτνικ (ο) {άκλ.} καθέννας από τη σειρά τεχνητών δορυφόρων γύ-

ρω από τη Γη, που κτόξευσε πρώτη στον κόσμο η Σοβιετική Ένωση (1957), για να συλλέξουν πληροφορίες σχετικά με τη φύση του διαστήματος, καθώς και για να βελτίωσουν την τεχνική που εφαρμόζεται στους δορυφόρους.

[ETYM. < ρωσ. sprutnik «δορυφόρος - συνταξιδιώτης» < s- «με, μαζί» + rit «δρόμος, οδός» + επίθημα -nik].

σπρέι (το) {άκλ.} υγρό για ποικίλες χρήσεις (αποσμητικό, εντομοκτόνο, χρώμα κ.λπ.) συμπιεσμένο σε φιάλη με ψεκαστήρα, από όπου ρίχνεται με πίεση (ψεκασμό): *μπολιά σε ~ || αποσμητικό σε ~ || οι λιγότες χρησιμοποίησαν αναίσθητο ~*. [ETYM. < αγγλ. spray < ολλ. sprayen, πβ. μέσ. άνω γερμ. spræien].

σπριντ (το) {άκλ.} 1. ΑΘΛ. Ο σύντομος (μικρών αποστάσεων) αγώνας ταχύτητας (δρόμου ή ποδηλάτου) 2. το γρήγορο τρέξιμο για σύντομο χρόνο: *έκανε ένα ~ και τον πρόφτασε*.

[ETYM. < αγγλ. sprint < παλ. αγγλ. *sprintan, που συνδ. με αρχ. γερμ. sprinzan «ναυπησό, εκτινίσσομαι», αρχ. σκανδ. spretta].

σπρίντερ (ο/η) {άκλ.} αθλητής του σπριντ (βλ. λ.). [ETYM. < αγγλ. sprinter].

σπρωξιά (η) το να ωθεί κανείς (κάποιον/κάτι), συνήθ. χρησιμοποιώντας τη σωματική του δύναμη: *του έριξε μια ~ κι αυτός σωριάστηκε κάτω || σπρωξιάς, αγκωνιάς, βριατιάς μέσα στο γεμάτο λεωφορείο ΣΥΝ. σκουριά, σπρώξιμο, σκουνητήρα*.

[ETYM. < θ. σπρωξ- (< ρ. σπρώχω) από τον αόρ. έ-σπρωξ-α) + κατάλ. -ιά, πβ. κ. κλοισ-ιά].

σπρωξίδι (το) {δύοσφρ. σπρωξίδι-ιού | -ιών} (σε συνωστισμό) οι συνεχείς σπρωξίες μέσα σε ένα σύνολο στριμωγμένων ανθρώπων, για να προχωρήσει κάποιος: *άρχισε το ~ από τους επιβάτες που ήθελαν να κατέβουν και εμποδιζόνταν από αυτούς που στέκονταν στην έξοδο*. [ETYM. < θ. σπρωξ- (< ρ. σπρώχω) + παραγ. επίθημα -ίδι, πβ. κ. βρια-ίδι].

σπρωξίμο (το) {σπρωξιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η σπρωξιά 2. η ώθηση προς τα εμπρός με τη χρήση μυϊκής δύναμης: *το αυτοκίνητο δεν παίρνει μπρος, θέλει ~ 3. (μτφ.) η προώθηση (κάποιου) σε έναν χώρο, η εύνοια προς (κάποιον): για να εξελιχθείς σ' αυτή την επιχείρηση χρειάζεται ~*. — (υποκ.) σπρωξίματακι (το).

[ETYM. < θ. σπρωξ- (τον ρ. σπρώχω) από τον αόρ. έ-σπρωξ-α) + παραγ. επίθημα -ίμο, πβ. κ. θάψ-ίμο].

σπρώγων ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σπρωξά, σπρώ-χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. ωθώ (κάποιον/κάτι) χρησιμοποιώντας τη σωματική μου δύναμη: *Μη με σπρώχνετε, κύριε! Δεν έχει ελεύθερο χώρο μπροστά! || έκλεισε την πόρτα σπρώχνοντας την με το χέρι του || τα παιδιά διασκεδάζαν σπρώχνοντας το ένα το άλλο στο νερό || σπρώξαμε το αυτοκίνητο, γιατί έμεινε από βενζίνη ΣΥΝ. απωθώ: (μτφ.) 2. βοηθώ κάποιον να προχωρήσει, συνήθ. σε θέματα σταδιοδρομίας: *μπορεί να μην έχει μεγάλες ικανότητες, αλλά ήδη τον σπρώχνουν οι πολιτικοί του φίλοι ΣΥΝ. προωθώ 3. οδηγώ (κάποιον) να ενεργήσει με συγκεκριμένο τρόπο, συνήθ. χωρίς να το θέλει: *του έσπρωξε άραγε στο έγκλημα; || μη σπρώχνεις τα πράγματα στα άκρα! || σ' αυτή την πράξη τον έσπρωξε η φιλοδοξία | η στενοχωρία | ο έρωτας | η πείνα ΣΥΝ. παρασύρω, παρακινώ, εξωθώ ΑΝΤ. αποτρέπω, σταματώ, συγκρατώ ♦ 4. (αμετβ.) δίνω σπρωξίες: *Μη σπρώχνετε! Υπάρχουν θέσεις για όλους!* [ETYM. μεσν. < αρχ. προωθώ, με ανάπτυξη σ- προθεμ. (πβ. κ. κύπτω-σκίβω) ή, κατ' άλλη άποψη, από αμάρτυρο *εισπροωθώ > *εϊσ-προώ-θω > *εϊσ-προώθων > σπρώγων].***

σπυρί (το) {σπυρ-ιού | -ιών} 1. ο σπόρος των φυτών: *διαλέγω το ρύζι | το σπυρί σπυρί-σπυρί ΣΥΝ. κόκκος, κουκί 2. (μτφ.) πολύ μικρή ποσότητα: *ούτε ~ σομάκι δεν βρισκόταν ΣΥΝ. κόκκος · 3. μικρό εξάνθημα ή μικρή φουσκάλα, που συνήθ. έχει πύον και εμφανίζεται πάνω στο δέρμα: *βγάξω ένα ~ στο πρόσωπο || πειράζω || σπάω τα ~ ΣΥΝ. εξάνθημα ΦΡ. (α) βγάξω σπυρία (μτφ.-οικ.) με απωθεί κάτι πάρα πολύ, δεν μπορώ να το ανεχθώ: *~ κάθε φορά που αρχίζουν τα κουτσομπολιά για τους κοσμικούς ΣΥΝ. (οικ.) μου γυρνάνε τ' άντερα (β) κακό σπυρί να βγάξεις!* να πάθεις κάτι κακό. — (υποκ.) σπυράκι (το). [ETYM. μεσν. < *σπυρ-ιον, υποκ. του αρχ. σπυρός, παράλλ. τ. του πυρός «κόκκος σιταριού» (βλ. λ.), με ανάπτυξη σ- προθεμ., πβ. κ. βώλος-σβώλος].***

σπυριάω ρ. αμετβ. {σπυρίασ-α, -μένος} 1. γεμίζω εξανθήματα ή πυώδεις φλεγμονές στο δέρμα μου: *ο γυιος του με την ανοιξή φωντώνει και σπυριάζει · 2. γεμίζω σπόρους, βρίσκομαι σε φάση υπερωρίμασης: *σπυριασμένοι καρπός ΑΝΤ. είμαι άγουρος. — σπυρίασμα (το). σπυριάρης, -α, -ικο 1. (μειωτ.) αυτός που το δέρμα του και κυρ. το πρόσωπο του είναι γεμάτο εξανθήματα ή πυώδεις φλεγμονές · 2. (σπάν.) αυτός που έχει ώριμους σπόρους: *~ κολοκόθι ΣΥΝ. υπερώρι-μος ΑΝΤ. άγουρος. Επίσης σπυριάρικός, -η, -ο. [ETYM. < σπυρί + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. ψαρ-ιάρης]. σπυρίασμα (το) → σπυριάω Σπυριδούλα (η) γυναικείο όνομα.***

Σπυρίδων (ο) {Σπυριδών-ος, -α} 1. όνομα αγίου, πατριαρχών, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας: *ο Άγιος ~, πολιούχος της Κέρκυρας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Σπύρος. [ETYM. μτγν. κύρ. όν., αγν. ετύμου]. σπυρίς (η) {σπυρίδ-ος | -ων} ψάθιμο καλάθι με ανοιχτό στόμιο, που χρησιμοποιεί για τη μεταφορά τροφίμων και συνήθ. ψαριών ΣΥΝ. ζε-μπίλι.*

[ETYM. < αρχ. σπυρίς, -ίδος, με επίθημα -ιδ- (πβ. γλυφίς, γραφίς) < *srg-, συννεσταλμ. βαθμ. (με φωνηεντική αντιπροσώπευση -vr-, πβ. κ. αγυρίς, αγυρής) του Ι.Ε. *sper- «τυλίγω, διπλώνω, πλέκω», οπότε η λ. σπυρίς θα δήλωνε αρχικά το πλεχτό καλάθι. Βλ. κ. σπειρα, σπάργανον, με τα οποία συνδ. η λ.].

σπυρωτός, -ή, -ό αυτός του οποίου οι κόκκοι είναι ευδιάκριτοι και δεν έχουν χάσει το σχήμα τους: *ρύζι ~ και όχι λαπάς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομήςχος.

σπω ρ. → σπάζω

Σρι Λάνκα (η) {άκλ.} (σινάλεξ. Sri Lanka Prajatantrika Samaja-vadi Janajaya, ταμίλ. Iṅkai Saṅanayaka Sosolisa Kudiyarasu = Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Σρι Λάνκα) νησιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό, κοντά στις ΝΑ. ακτές της Ινδίας, με πρωτεύουσα το Κολόμπο, επίσημες γλώσσες τη Σινάλεξική και την Ταμίλ και νόμισμα τη ρουπία Σρι Λάνκα' αλλιώς (παλαιότερ.) Κεϊλάνη. [ETYM. < σινάλεξ. Sri Lanka «νησί της ευτυχίας, της ευλογίας» < σαν-σκρι. sri «ευτυχία, ιερότητα» + lankā «νησί». Η χώρα ήταν προηγούμενης γυνωστή με την ονομασία Κεϊλάνη < αγγλ. Ceylon (< σανσκρι. sīlīha «λιοντάρι»), που είναι και το έμβλημα της χώρας].

Σ.Σ.Α.Σ. (η) Στρατιωτική Σχολή Αξιωματικών Σωμάτων.

Σ.Σ.Ε. (η) Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.

Σ.Σ.Ι. (η) Στρατιωτική Σχολή Ικάρων.

Σ.Σ.Ξ.Γ. (η) Στρατιωτική Σχολή Ξένων Γλωσσών.

σταβάρι (το) {σταβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μέρος του αλετριού, που βρίσκεται προς τη μεριά του ζυγού.

[ETYM. < μεσν. σταβάριον < *ιστο-βοάριον (με σύγηση του αρκτικού άτονου i- και έκκρουση του -ο-), υποκ. του αρχ. ιστοβοεύς «τιμόνι αρότρου» < ιστός + -βοεύς < βοῦς «βόδι»].

σταβέντο επίρρ. (λαϊκ.) 1. ΝΑΥΤ. από την απάνευμη πλευρά ΣΥΝ. υπήνεμα, απάνεμα ΑΝΤ. σοβράνο 2. (ως επίθ.) αυτός που δεν τον πνέει ο αέρας: *~ πόρτο | λιμάνι || από ~ μεριά (από τη μεριά του σκάφους που δεν τη βρίσκει ο άνεμος) ΣΥΝ. υπήνεμος, απάνεμος. Επίσης σοσβε-ντο.*

[ETYM. < ιταλ. sottovento < sotto «κάτω» (< λατ. subtus) + vento «άνεμος» (< λατ. ventus)].

σταβλάρχης (ο) {σταβλαρχών} 1. πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την καλή λειτουργία του σταβλίου, καθώς και για τα ίδια τα άλογα ΣΥΝ. επιστάτης ΑΝΤ. σταβλίτης 2. αξιωματούχος στην ανλή βασιλείων ή πριγκιπών: *ο μέγας - του δουκάτου*. [ETYM. < στάβλος + -άρχης < αρχω].

σταβλίω ρ. μετβ. [μεσν.] {στάβλισ-α, -τηκα, -μένος} 1. διατηρώ μεγάλη οικιακά ζώα, κυρ. άλογα, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο: *έχει σταβλίσει δύο άλογα και πέντε αγελάδες 2. οδηγώ ζώα στον χώρο όπου στεγάζονται: *σταβλίζουμε τις αγελάδες αργά το απόγευμα. — στάβλισμα (το).**

σταβλίτης (ο) [μτγν.] {σταβλιτών} πρόσωπο που εργάζεται σε στάβλο ΣΥΝ. υποκόμος ΑΝΤ. σταβλάρχης.

στάβλος (ο) 1. ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος, για να στεγάζουν και να φροντίζουν κυρ. άλογα, αλλά και άλλα μεγάλα κατοικίδια ζώα: *καθαρός | σκοτεινός | σύγχρονος | ξύλινος | βασιλικός ~ 2. (μτφ.) χώρος ιδ. βρώμικος και ακατάστατος: *δουκόμενος έφταναν οι γυνείες, το σπίτι είχε γίνει ~ ΣΥΝ. αγούρι.**

[ETYM. μεσν. < μτγν. στάβλον (τό) < λατ. stabulum «σταθμός, στάβλος» (< ρ. stare «ίσταμαι, βρίσκομαι»)].

σταγών επίρρ. (λόγ.) σταγόνα-σταγόνα, σταλαματιά-σταλαματιά. [ETYM. αρχ. < θ. σταγ- (τού ρ. στάζω, βλ. λ.) + επιρρ. επίθημα -δην, πβ. κ. άρ-δην].

Στάγγρα (τα) {Σταγίρων} (συνήθ. ορθ. Στάγειρα) χωριό (της Μακεδονίας) στη ΒΑ. Χαλκιδική Χερσονήσο, η πατρίδα του Αριστοτέλη. [ETYM. < αρχ. Στάγγρα | Στάγιρος (ή) (οι τ. με -αι- είναι εσφαλμ.), αγν. ετύμου].

Σταγίρης (ο) [αρχ.] 1. αυτός που κατάγεται από τα Στάγγρα (βλ. λ.) 2. προσωνμία του Αριστοτέλη.

στάγμα (το) {στάγμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. σταγόνα που πέφτει ποσότητα υγροποιημένης ουσίας ή υγρού που στάζει: *~ κερύο ΣΥΝ. σταλαματιά, σταλιά 2. το προϊόν της απόσταξης 3. τα κοφίνα με τον πολύ από τις ελιές, καθώς στοιβάγονται το ένα πάνω στο άλλο. [ETYM. αρχ. < στάζω (βλ. λ.).*

σταγμοδόχη (η) [1897] {σταγμοδοχών} μεταλλικός ή γυάλινος δίσκος με τρυπα στη μέση, που προσαρμόζεται στα κρητοπήγια έτσι, ώστε να συγκρατεί τις σταγόνες του λειομένου κεριού. [ETYM. < στάγμα + -δόχη < δέχομαι].

σταγόνα (η) 1. η ελάχιστη ποσότητα υγρού ή ρευστού σώματος, η οποία είτε κυλά από κάπου είτε βρίσκεται σε μια επιφάνεια: *~ της βροχής | νερού | ιδρώτα | κεριού | ποτού | μπογιάς || αιμάτινη | κρυοστάλλινη ~ || ορκίστηκε να μην πει ούτε ~ πια (ενν. οιοπνευματικό δους ποτού) ΣΥΝ. σταλαματιά, στάλα ΦΡ. (α) (μτφ.) ούτε *σταγόνα δεν μένει* δεν περισσεύει ή δεν υπάρχει τίποτα: *κατέβασε τόσο τις τιμές, που δεν έμεινε ούτε σταγόνα στο μαγαζί* (ξεπουλήσε) (β) *σταγόνα στον ωκεανό* (λόγ. σταγόν εν τω ωκεανφ) για κάτι πάρα πολύ λίγο ή ασήμαντο σε σχέση με κάτι άλλο: *αυτό που μου λες είναι ~ ποτήρι σ' αυτά που τραβάω εγώ (γ) η σταγόνα που ξεχείλιζε το ποτήρι* το τελευταίο από μια σειρά γεγονότων τα οποία έχουν αρνητικό χαρακτήρα, αλλά για τα οποία δεν είχε εκδηλωθεί καμία αντίδραση μέχρι εκείνη τη στιγμή: *το ότι πήγε μόνος του διακοπές ήταν η ~: η γυναικα του, του ζήτησε διαζύγιο (δ) (μοιάζον) σαν δυο σταγόνες νερό* για καταπληκτική ομοιότητα: *τα δίδυμα αδέρφια μοιάζουν συχνά ~ (ε) σταγόνα-σταγόνα* (ως επίρρ.) σε πολύ μικρές ποσότητες, σιγά-σιγά ΣΥΝ. σταλιά-σταλιά, σταλαματιά-σταλαματιά 2. η ελάχιστη ποσότητα: *η μόνωση είναι τόσο καλή, που δεν περνά ~ 3. στα νόδες (οι) (α) για φαρμακευτικό υγρό που ρίχνεται με σταγονόμετρο: ο οφθαλμίατρος του έγραψε σταγόνες για τα μάτια (β) ΑΡΧΑΙΟ, διακοσμητικό στοιχείο σχήματος σταγόνες στο επιστόμιο και το γείσο αρχαίων ναών 4. ΙΑΤΡ. (α) *αιμορρομένη σταγόνα* ελάχιστη ποσότητα από υγρό του σώματος, συνήθ. αίμα, που πρόκειται**

να εξεταστεί μικροβιολογικά (β) **παχεία σταγόνα** μέθοδος εξέτασης αίματος σε πλακίδιο για την αναζήτηση πλασμοδίου της ελονοσίας. — (υποκ) σταγονίτσα (η).

[ETYM. < «ΡΧ· σταγών, -όνος < θ. σταγ- του ρ. στάζω (βλ. λ.). Αρκετές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. σταγόνια στον *οκεανόν* (< c'est une goutte d'eau dans l'océan), η σταγόνα που *ξεχειλίζει το ποτήρι* (< c'est la goutte d'eau qui fait déborder la vase), *σταγόνα-σταγόνα* (< goutte à goutte) κ.ά.]

σταγονίδιο (το) [1890] {σταγονιδίου | -ων} 1. (υποκ.) πολύ μικρή σταγόνα 2. **σταγονίδια** (τα) (α) (μτρ. κατά τη μεταπολίτευση) τα τελευταία υπολείμματα της δικτατορίας, αυτοί που έκαναν τις τελευταίες προσπάθειες για την ανατροπή της δημοκρατίας, χωρίς όμως να διαθέτουν ουσιαστική δύναμη ή να μπορούν να επηρεάσουν τις εξελίξεις (β) υπολείμματα οπαδών της δικτατορίας στον κρατικό μηχανισμό (π.χ. στην Ελληνική Αστυνομία και στο στρατεύμα): «*παρ'ασχέθηκε στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας η εξόσυνη να αποκαθηθεί τη Δικαιοσύνη από τα ~ της δικτατορίας που είχαν απομείνει στον χώρο της*» (Π. Δημόπουλος).

σταγονόμετρο (το) [1833] {σταγονομέτρου | -ων} ΦΑΡΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. το ειδικό όργανο που αποτελείται από σωληνάριο με ελαστική κύστη προσαρμοσμένη στο ένα του άκρο, η οποία, όταν πιέζεται, αναρροφά από δοχείο η φιάλη υγρό· με αυτό είναι δυνατόν κανείς να μετρά και να ρίχνει (στάζει) πολύ μικρές ποσότητες (σταγόνες) από μία, συνήθ. φαρμακευτική, ουσία· ΦΡ. **με το σταγονόμετρο** σε πολύ μικρές ποσότητες, με φειδώ: *είναι άνθρωπος βαρύν ~ τις λέει τις κουβέντες ΣΥΝ.* φειδωλά ΑΝΤ. πλουσιοπάροχα. — **σταγονομετρικός**, -ή, -ό. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γ'ρω. Tropfenmesser.]

σταγονορροία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ροή σταγόνων 2. ΒΟΤ. η αποβολή ποσότητας ν'ρού μ' τη μορφή σταγόνων από ανώτερα φυτά και μύκητες ΣΥΝ. εξίδρωση.

[ETYM < σταγόνα + -ρροία (με διπλασιασμό του -ρ- εν συνθέσει) < ρέω, πβ. κ. *πυό-ρροια*].

στάδια (η) {σταδίων} ΤΟΠΟΓΡ. ευθύ όργανο καθορισμένου μήκους, το οποίο σε συνδυασμό με το σταδιόμετρο βοηθεί στον υπολογισμό αποστάσεων από μακριά: *οριζόντια | κάθετη* ~.

[ETYM Αντιδάν., < γαλλ. stadia < αρχ. επίθ. στάδιος «αυτός που στέκεται αμετακίνητος και σταθερός» < επίρρ. στάδην < θ. στα- (του ρ. ἵστημι | ἵσταμαι) + επίρρ. επίθημα -δην (πβ. κ. *συστάδην*)].

σταδιακός, -ή, -ό αυτός που συντελείται κατά στάδια και όχι μονομιάς: *-βελτίωση του καιρού/ αναβάθμιση των συνδύων/ πώση των τιμών | αποστρωματοποίηση ΣΥΝ.* βαθμιαίος ΑΝΤ. απότομος. — **σταδιακ-σ** | -ος επίρρ.

στάδιο (το) {σταδίου | -ων} 1. (σήμερα) ο ειδικά διαμορφωμένος, υπαίθριος ή στεγασμένος χώρος, ο οποίος διαθέτει αθλητικές εγκαταστάσεις για την τέλεση αγώνων, καθώς και θέσεις συνήθ. για μεγάλο αριθμό θεατών, και χρησιμοποιείται τόσο για αθλητικές συναντήσεις, κυρ. του στίβου, όσο και για εκδηλώσεις με πολυπληθές κοινό: *το ~ Ειρήνης και Φιλίας || μεγάλη συναλία στο Ολυμπιακό - 2. Στάδιο (το) το Καλλιμάριμα Παναθηναϊκό Στάδιο της Αθήνας, που βρίσκεται ανάμεσα στο Ζάππειο και το Παγκράτι, και η περιοχή γύρω από αυτό: μένω στο ~ 3. το χρονικό διάστημα σε εξελικτική διαδικασία, που διαφοροποιείται από τα προηγούμενα και τα επόμενα βάσει των κοινών χαρακτηριστικών που εμφανίζονται στη διάρκεια του: *το νήπιο βρίσκεται στο ~ της ομιλίας || το ~ της επώσεως || τα διαδοχικά - της θεραπείας || η ιστορία της ανθρωπότητας έχει περάσει από πολλά ~ || βρισκόμαστε σε ~ αναμονής ΣΥΝ.* φάση, περίοδος· ΦΡ. *κατά στάδια*, σε διαδοχικές φάσεις, όχι απότομα: *η ~ εκτέλεση του έργου ΣΥΝ.* σταδιακά ΑΝΤ. απότομα, μονομιάς 4. (στην αρχαιότητα, πληθ. *τα στάδια και οι στάδιον*) μονάδα μήκους ίση με 184,87 μέτρα 5. αγώνας δρόμου που διεξαγόταν σε αυτή την απόσταση: *νικητής του ~ - 6. ΝΑΥΤ. μονάδα μήκους που ισούται με το ένα δέκατο του ναυτικού μιλίου, δηλ. 182 μ.**

[ETYM < αρχ. στάδιον | *στάδιον* (δωρ.), αβεβ. ετύμου. Αν θεωρήσουμε αρχικό τον τ. *στάδιον* (οπότε ο τ. *στάδιον* θα οφειλόταν σε παρετυμολ. επίρρ. του επίθ. *στάδιος*, βλ. λ. *σταδία*), τότε η λ. θα μπορούσε να ενταχθεί στην ετυμολ. οικογένεια του ρ. *σπώ* (-άω), πβ. κ. λατ. *spratum* «χώρος, διάστημα». Αν ωστόσο θεωρήσουμε αρχικό τον τ. *στάδιον* (οπότε ο τ. *στάδιον* οφείλεται ίσως σε ανομοίωση των οδοντικών συμφώνων), τότε είναι δυνατή η συσχέτιση με το επίθ. *στάδιος*, με αρχική σημ. «καθορισμένη μετρική μονάδα»].

σταδιοδρομία (η) [μτρν.] {σταδιοδρομιών} η επαγγελματική εξέλιξη και πορεία: *τον ευχθήκαν «καλή ~» ΣΥΝ.* καριέρα.

σταδιοδρομώ ρ. αμετβ. {σταδιοδρομείς... | σταδιοδρομήσα} ακολουθώ ένα επάγγελμα ή ασχολούμαι συστηματικά με μια δραστηριότητα καταβάλλοντας προσπάθειες, ώστε να εδραιωθώ και να επιτύχω σε αυτό τον χώρο: *θα σταδιοδρομήσει στα πλοία, όπως ο πατέρας του || ~ στις επιστήμες ΣΥΝ.* κάνω καριέρα.

[ETYM < αρχ. σταδιοδρομώ (-έω), αρχική σημ. «τρέχω (σε αγώνα) στο στάδιο», < *στάδιον* + -δρομώ < δρόμος].

σταδιομετρία (η) {σταδιομετριών} ΤΟΠΟΓΡ. η μέθοδος μετρήσεων αποστάσεων με σταδίες και σταδιόμετρο. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stadiométrie].

σταδιόμετρο (το) [1863] {σταδιομέτρου | -ων} ΤΟΠΟΓΡ. όργανο οπτικό το οποίο με τη βοήθεια της σταδίας βοηθεί στον υπολογισμό αποστάσεων από μακριά. — **σταδιομετρηση** (η), σταδιομετρικός, -ή, -ό. **στάζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {*έσταζα*} ♦ {μετβ.} 1. αφήνω ή κάνω (κάτι) να πέσει σε σταγόνες: *έσταξα λίγο κονιάκ στο τσάι μου || ~ κολλύριο στα αυτιά μου || - λάδι στην κλειδαριά || (μτρ.) τα χέρια τού δικτάτορα έσταζαν αίμα (είχε διαπράξει εγκλήματα, φόνους) ΣΥΝ.* σταλάζω ΦΡ. (α) *στάζει μέλι το στόμα μου (για κάποιον/κάτι)* (ι) μιλώ για

κάποιον/κάτι με τα καλύτερα λόγια: *όποτε μιλώ γ'αυτήν, στάζει μέλι το στόμα του* (ii) (γενικότ.) μιλώ με γλυκό τρόπο ΣΥΝ. γλυκομιλώ (β) **φαρμάκι | δηλητήριο στάζει το στόμα μου** μιλώ με κακία για τους άλλους, τους αντιμετωπίζω όλους κακοπροαίρετα: *δεν μπορεί να περική κουβέντα για άνθρωπο- φαρμάκι στάζει το στόμα του 2.* (λαϊκ-μτρ.) πληρώνω, δίνω χρήματα (σε κάποιον για να εξυπηρετηθεί): *θα σου πω κάτι αλλά πρώτα στάζει μου!* ΦΡ. **τα στάζω (κανονικά)** πληρώνω κάποιον (συνήθως με δυσφορία), για να εξυπηρετηθεί: *για να τον δει ο συγκεκριμένος γιατρός, τα έσταξα κανονικά* ♦ 3. (αμετβ.) για κάτι από το οποίο πέρφουν σταγόνες: *η βρύση | το κερί | η μύτη στάζει || η σκεπή | το ταβάνι | η οροφή στάζει* (είναι τόσο σαθρά, που περνά μέσα τους το νερό) || ~ *ολόκληρος από ιδρώτα*- ΦΡ. (α) (*σιγά*) **μη στάζει η ούρα τού ποτικού | τού γαϊδάρου** για περιπτώσεις που κάποιος ασχολείται με δευτερεύοντα θέματα, αγνοώντας τα ουσιαστικά (β) **μη βρέξει και μη στάζει** για περιπτώσεις που κάποιος δείχνει μεγάλη προσοχή και φροντίδα σε κάποιον άλλον: *τον έχει ~!* — **στάξιμο** (το).

[ETYM αρχ. < *στάγ-ω, αγν. ετύμου. Οι παλαιότεροι υποθέσεις περί συνδύσεως με το λατ. stagnum «έλος, τέλμα» και με βρετον. stæer «ποταμός» προσκρούουν σε ανυπερβλητές φωνολογικές δυσκολίες. Ο τ. *στάζω* - *σταγών* εμφανίζουν παρόμοια δομή με τους τ. *τρώω* - *τρώγων*].

σταθερά (η) 1. ΦΥΣ. αριθμός ή φυσικό μέγεθος, το οποίο δεν γνωρίζει μεταβολές και είτε αναφέρεται σε φυσικές ιδιότητες ή ιδιότητες σωμάτων ή οργάνων μετρήσεως είτε σχετίζεται με τις μονάδες συγκεκριμένου συστήματος (λ.χ. η ταχύτητα του φωτός στο κενό, η σταθερά της βαρύτητας κ.ά.) ΑΝΤ. μεταβλητή 2. ΜΑΘ. αριθμός ή μέγεθος μιας εξίσωσης ή ανίσωσης κ.λ.π., ο οποίος παραμένει σταθερός και δεν εξαρτάται από τις μεταβλητές της ΑΝΤ. μεταβλητή 3. αρχή, κανόνας που πρέπει να τηρείται: *μία από τις - τού περιοδικού είναι η αποφυγή επικριτικών σχολίων για τα κόμματα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγούμενος*.

[ETYM Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επίθ. *σταθερός*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. stable].

σταθεροθερμία (η) {χωρ. πληθ.} η διατήρηση σταθερής θερμοκρασίας για μακρό χρονικό διάστημα σε έναν συγκεκριμένο τόπο. — **σταθεροθερμός**, -ή, -ο [1845].

σταθεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως, -ήσεων} 1. το να αποκτά ή να ανακτά (κάποιος/κάτι) σταθερότητα, το να παύει να είναι ασταθής, μεταβλητός: *η - της υγείας τού ασθενούς | της γραμμής τού μετώπου | της πολιτικής κατάστασης | της σχέσης | της δημοκρατίας ΣΥΝ.* στερέωση, εμπέδωση, παγίωση, εδραίωση ΑΝΤ. αποσταθεροποίηση 2. ΟΙΚΟΝ. η διατήρηση οικονομικών μεγεθών και δεικτών σε επίπεδο τέτοιο, ώστε να επέρχεται ισορροπία και να μειώνεται ο πληθωρισμός με τη βοήθεια συγκεκριμένης οικονομικής τακτικής: *η ~ της εθνικής οικονομίας ΑΝΤ.* αποσταθεροποίηση 3. ΦΥΣ. η διατήρηση σταθερής της τιμής μεγέθους, συσκευής ή κυκλώματος 4. ΧΗΜ. (α) η αύξηση της σταθερότητας μιας χημικής ένωσης, που αποσκοπεί στον περιορισμό του κινδύνου να διασπαστεί με ειδική κατεργασία (β) θερμική μεταλλουργική εργασία που αποσκοπεί στον περιορισμό της πιθανότητας να γίνει ένα μέταλλο εύθραστο ή διαβρωσιμώ (γ) διαδικασία με την οποία εξαιρείται ελαφρά συστατικά της βενζίνης, όπως το βουτάνιο, διαχωρίζονται από το υπόλοιπο υλικό με τη βοήθεια της κλασματικής απόσταξης (δ) ο καθαρισμός εκρηκτικής ύλης από τις προσμείξεις και η προσθήκη σταθεροποιητή (βλ. λ., σημ. 1) 5. ΦΑΡΜ. η κατεργασία με την οποία καταστρέφονται διαλυτά ενζύμα σε φυτά που θέλουμε να αποξηράνουμε. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. stabilisation].

σταθεροποιητής (ο) 1. ΧΗΜ. (α) χημική ουσία η οποία με τη δράση της εμποδίζει τη διάσπαση άλλων ουσιών χαμηλής σταθερότητας και που χρησιμοποιείται ευρέως στα τυποποιημένα τρόφιμα (β) κολοειδής ουσία η οποία, όταν προστεθεί σε κάποιο αιώρημα, εμποδίζει την εντέλως ή απλώς περιορίζει την καταβύθιση του · 2. ΤΕΧΝΟΛ. **σταθεροποιητής τάσεως** ο μηχανισμός-διάταξη που βρίσκεται απαραίτητος σε όλες τις συσκευές, για να διατηρεί σταθερή την τάση του ρεύματος, ανεξάρτητα από τις τυχόν μεταβολές στο όλο δίκτυο. [ETYM; Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. stabilisateur].

σταθεροποιητικός, -ή, -ό 1. αυτός που συντελεί στη σταθεροποίηση (βλ. λ.): *~ μέτρα | επέμβαση | πολιτική | ρόλος ΣΥΝ.* εξισορροπητικός ΑΝΤ. αποσταθεροποιητικός 2. ΧΗΜ. **σταθεροποιητική ουσία** η ουσία που προστίθεται στα τρόφιμα, για να βελτιώσει την εμφάνιση και τη γεύση τους 3. ΑΣΤΡΟΝ. **σταθεροποιητικό** (το) η ουσία που προστίθεται στα καύσιμα των πυράλων, για να μειωθεί η ταχύτητα με την οποία καίγονται. — **σταθεροποιητικά** επίρρ.

σταθεροποιώ ρ. μετβ. [μτρν.] {σταθεροποιεί... | σταθεροποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αυτός που επιφέρει σταθερότητα ή συντελεί στη σταθεροποίηση (βλ. λ.): *η κυβέρνηση προσπαθεί να σταθεροποιήσει την οικονομία || οι τιμές τού ελαιολάδου είναι σταθεροποιημένες || έχει σταθεροποιηθεί η κατάσταση της υγείας του || τα γενικά ποσοστά της ανεργίας εμφανίζονται σταθεροποιημένα ΣΥΝ.* στερέωνω, μονομοιού ΑΝΤ. αποσταθεροποιώ ΦΡ. **σταθεροποιημένα φυτά** καλλωπιστικά φυτά εσωτερικού χώρου, που διατηρούνται για μεγάλο χρονικό διάστημα χάρη σε ειδική επεξεργασία που έχουν υποστεί.

σταθερός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν μετακινείται, που διατηρεί τη θέση του αμετάβλητη: *σκοπέυε με ~ χέρι || ~ φωνή | πορεία | βήματα ΣΥΝ.* αμετακίνητος, αμετάβλητος, ευσταθής ΑΝΤ. ασταθής, μεταβλητός ΦΡ. **σταθερό τηλέφωνο** η τηλεφωνική συσκευή που λειτουργεί με κωδωδική σύνδεση, κατ'αντιδιαστολή προς το κινητό τηλέφωνο (βλ. λ. *κινητός*) 2. αυτός που παραμένει αναλλοίωτος, που δεν γνωρίζεται μεταβολές: *~ ταχύτητα | καιρός | άνεμος | απόδοση | τιμή | νόμι-*

σμα | κυβέρνηση | επιτόκια | πτώση τιμών ΣΥΝ. αμετάβλητος ΑΝΤ. ασταθής, μεταβλητός 3. αυτό που εμμένει στην αρχική του τοποθέτηση: ~ *πεποιθήσεις* | *σχέση* | *φίλος* | *συνήθειες* | *αρχές* || ~ *στην πίστη του ΣΥΝ.* πιστός, συνεπής ΑΝΤ. άστατος, ταραντευόμενος 4. ΦΥΣ. αυτός που δεν μεταβάλλει τα χαρακτηριστικά του με την πάροδο του χρόνου: ~ *ουσία* ΑΝΤ. μεταβλητός 5. ΧΗΜ. αυτός του οποίου η χημική σύσταση δεν αλλοιώνεται εύκολα ή του οποίου η διάσπαση επιτυγχάνεται σε πολύ υψηλές θερμοκρασίες: ~ *ένωση*. — σταθερά επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < θ. *σταθ-* (πβ. *ε-στά-θην*, πθ. αόρ. του ρ. *ίστημι*, βλ. λ. *ίσταμαι*) + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. *φαι-ερός*].

σταθερότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η διατήρηση σε σταθερή θέση, η απουσία ταραντεύσεων, μετατόπισης, τρέμουλου κ.λπ.: η ~ *του χεριού είναι σημαντικό προσόν στη σκοποβολή* || η σωστή κατασκευή του ανεκλυκτούρα εξασφαλίζει ~ *στον θάλαμο κατά την άνοδο και κάθοδο* || τα σηρίγια που προστέθηκαν στο γεφυράκι του προσέδωσαν *μεγάλη* ~ || *το νέο μοντέλο αυτοκινήτου παρέχει μεγαλύτερη* ~ στην *οδήγηση* || όταν *φοράς ψηλά τακούνια, δεν έχεις* ~ *στο περπάτημα* ΣΥΝ. ευστάθεια ΑΝΤ. αστάθεια 2. η διατήρηση στο ίδιο επίπεδο ή στην ίδια κατάσταση, η απουσία διακυμάνσεων ή ουσιαστικών μεταβολών: η ~ *της ταχύτητας του αυτοκινήτου* | *του καιρού* | *της απόδοσης ενός αθλητή* | *των τιμών* | *του νομίματός* | *της οικονομίας* || η *φιλία* | ο *γάμος* | η *σχέση τους χαρακτηρίζεται από* ~ || *κυβερνητική* | *πολιτική* ~ || η *συμφωνία συνεργασίας των τριών χωρών θα εξασφαλίσει μακροχρόνια* ~ και ειρήνη στην ευρύτερη περιοχή || η ~ *του χαρακτήρα του τον καθιστά πρόσωπο αξιόπιστο* || *τη διακρίνει ~ στις αρχές και τις πεποιθήσεις της* ΑΝΤ. αστάθεια 3. (κατάρχ.) η σιγουριά, η ασφάλεια που παρέχει (κάποιος/κάτι): *αντά τα λάστιχα εξασφαλίζουν ~ σε κάθε καιρό* || *χρειάζομαι μεγαλύτερη αίσθηση σταθερότητας σε αυτή τη σχέση* | *τη δουλειά*.

Στάθης (ο) → Ευστάθιος

στάθικα ρ. → στέκομαι

στάθια (τα) τα βάρη από μέταλλο, με τα οποία γίνεται η μέτρηση σε ζυγαριά ΣΥΝ. βαρίδια, ζύγια, βάρη ΦΡ. *δύο μέτρα και δύο σταθιά* για περιπτώσεις στις οποίες μεροληπτικά εφαρμόζεται ευνοϊκότερη ή δυσμενέστερη μεταχείριση σε σχέση με άλλους: *κρίνω* | *έχω* | *εφαρμόζω* ~.

[ΕΤΥΜ αρχ. ετερόκλητος πληθ. του *στάθιος* (βλ.λ.), παραλλήλου προς το αρσ. *στάθιος*, κατά τα συνώνυμα *τάλαντα*, *ζύγια*. Η φρ. *δύο μέτρα και δύο σταθιά* αποτελεί απόδ. της γαλλ. (avoir) deux poids et deux mesures].

σταθμαρχείο (το) [1833] το κτήριο στο οποίο είναι εγκατεστημένος ο σταθμάρχης.

σταθμαρχός (ο) [1822] {σταθμαρχών} 1. ο προϊστάμενος συνήθ. σιδηροδρομικού σταθμού · 2. ο προϊστάμενος στρατιωτικής ή αστυνομικής μονάδας (σταθμού) σε ξένη χώρα: η *δολοφονία του ~ της C.I.A. στην Αθήνα*. [ΕΤΥΜ < σταθμός + -αρχης < αρχω].

στάθμευση (η) {της κ. -εύσεως | -εύσεων} {επίσ.} (για όχημα) η διακοπή της κίνησης για ορισμένο χρονικό διάστημα και η προσωρινή παραμονή σε συγκεκριμένο σημείο: *παράνομη* ~ || *απαγορεύεται η ~* || *ελεγχόμενη* | *ελεύθερη* - ΣΥΝ. παρκάρισμα (πβ. λ. *στάση*) ΦΡ. *χαρμός στάθμευσης* το παρκινγκ (βλ.λ.).

στάθμευο ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {στάθμευ-σα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) αφήνω (όχημα) για περιορισμένο χρονικό διάστημα σε συγκεκριμένο σημείο: *στάθμευσε παράνομα το αυτοκίνητο του ΣΥΝ.* παρκάρω ♦ 2. (αμετβ.) (για άτομο, μεταφορικό μέσο ή στρατιωτική μονάδα) διακόπτω προσωρινά (για περιορισμένο χρονικό διάστημα) την πορεία μου και παραμένω κάπου, σε σημείο της διαδρομής μου: η *μονάδα στάθμευσε για το βράδυ σ' ένα κοντινό χωριό* || *σ' αυτό τον χώρο σταθμεύουν τα φορτηγά*.

στάθμη (η) {χωρ. πληθ.} 1. το νήμα που έχει στο κάτω άκρο του βαρίδι, με το οποίο βρίσκουμε την κατακόρυφο ή μετρούμε το βάθος νερού ΣΥΝ. αλφάδι 2. το ύψος στο οποίο βρίσκεται η επιφάνεια υγρού σε κατάσταση ηρεμίας: *λόγω των βροχοπτώσεων η - του νερού* | *της λίμνης ανέβηκε* 3. (μτφ.) το επίπεδο, ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι ανεπτυγμένο: η ~ *του πολιτισμού* | *της παιδείας μας* || *το πρόγραμμα αποσκοπεί στην ανύψωση της ποιτικής ~ των σπουδών*. [ΕΤΥΜ αρχ. < θ. *στα-* (του ρ. *ί-στη-μι* | *ί-στα-μαι*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -θμη. Βλ. κ. *σταθμός*].

σταθμητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να σταθμιστεί, να υπολογιστεί: ~ *παράγον* ΣΥΝ. υπολογισμός, μετρήσιμος ΑΝΤ. αστάθμητος, απροσδιόριστος.

σταθμίζω ρ. μετβ. {στάθμισ-α, -ηκα, -μένος} 1. προσδιορίζω το βάρος σε (κάτι), ζυγίζω 2. χρησιμοποιώ τη στάθμη, για να καθορίσω την κατακόρυφη ή οριζόντια διεύθυνση σε (κάτι) ΣΥΝ. αλφαδιάζω 3. (μτφ.) μελετώ προσεκτικά τα αξιολογώ (πριν καταλήξω σε οριστικές αποφάσεις): *στάθμισε τα υπέρ και τα κατά της συνεργασίας και αποφάσισε να δεχθεί*. — στάθμιση (η). [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *στάθμη*].

σταθμιστής (ο) [μτγν.] αυτός που σταθμίζει, αυτός που ζυγίζει κάτι. — σταθμιστικός, -ή, -ό [μτγν.].

σταθμογράφος (ο) αυτόματο όργανο το οποίο μετρά συνεχώς όλες τις μεταβολές στη στάθμη της επιφάνειας υγρού.

σταθμοδείκτης (ο) [1858] {σταθμοδεικτών} όργανο μετρήσεως της στάθμης του νερού σε λέβητα ή δεξαμενή.

στάθμος (ο) 1. το κτήριο ή το κτηριακό συγκρότημα με τις απαραίτητες εγκαταστάσεις (λ.χ. εκδοτήρια εισιτηρίων, πίνακες δρομολογίων, αίθουσες αναμονής κ.λπ.), όπου σταθμείει ένα οδικό μέσο δημοσίας συγκοινωνίας (λεωφορείο, ηλεκτρικός σιδηρόδρομος ή μετρό) για την επιβίβαση, αποβίβαση ή μετεπιβίβαση επιβατών και τη φόρ-

τωση και εκφόρτωση αντικειμένων: ~ *Κ.Τ.Ε.Α.* | *υπεραστικών λεωφορείων* | *του ηλεκτρικού* || ο ~ *του Θησείου* (μετρό) || (με κερ.) ~ *Πελοποννήσου* (απ' όπου αναχωρούν τρένα για την Πελοπόννησο) (πβ. λ. *στάση*, σμ. 3) 2. (α) η στάθμευση, καθώς και ο τόπος στον οποίο σταθμείει κανείς: *πρώτος ~ της περιόδους του πρωθυπουργού θα είναι η Ξάνθη* (β) (μτφ.) κάθε στάδιο μιας διαδικασίας ή της πορείας κάποιου: *η εταιρεία αυτή ήταν ο δεύτερος - στη σταδιοδρομία του* 3. το σύνολο των τεχνικών εγκαταστάσεων οργανισμού, υπηρεσίας, εταιρείας και το κτήριο ή το κτηριακό συγκρότημα στο οποίο στεγάζονται: *ραδιοφωνικός* | *ηλιοπτικός* ~ || *μετεωρολογικός* ~ || ο ~ *διανομής* | *διακίνησης προϊόντων μιας επιχείρησης* || οι *επίγειοι - ελεύγεοι είναι σε θέση να εντοπίσουν τη φωτιά στο έξοπασμα της και να ειδοποιήσουν τον κεντρικό μηχανισμό πυρόσβεσης*- ΦΡ. (α) *ηλεκτρικός σταθμός* το σύνολο των εγκαταστάσεων, μέσω των οποίων μια μορφή ενέργειας μετατρέπεται σε ηλεκτρική για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών μιας περιοχής (β) *πυρηνικός σταθμός* συγκρότημα παραγωγής ενέργειας (κυρ. ηλεκτρικής), το οποίο λειτουργεί με πυρηνική ενέργεια (γ) *υδροηλεκτρικός σταθμός* συγκρότημα εγκαταστάσεων, όπου η υδραυλική ενέργεια των ποταμών και των υδατοπτώσεων μετατρέπεται σε ηλεκτρική (δ) *διαστημικός σταθμός* διαστημόπλοιο που έχει τεθεί σε τροχιά γύρω από τη Γη και το οποίο χρησιμοποιείται ως εργαστήριο, για τον ανεφοδιασμό ή την επισκευή άλλων διαστημόπλοίων (λ.χ. που εκτελούν στελεχωμένες πτήσεις) (ε) *σταθμός πρώτων βοηθειών* βλ. λ. *βοήθεια* (στ) *σταθμός του Π.Ε.Ρ.Π.Α.* η συνήθ. κινητή μονάδα μετρήσεως της ατμοσφαιρικής ρύπανσης σε μια περιοχή 4. (κατ' επέκτ.) ο τηλεοπτικός ή συνήθ. ο ραδιοφωνικός δίαυλος: *συντονιστείτε στον μεγαλύτερο μουσικό ~ της χώρας* || *όλοι οι ~ παίζουν αυτό το τραγούδι πολύ συχνά* || *ποιον ~ ακούς*; *ειδησεογραφικός* | *πειρατικός* ~ || η *ακροαματικότητα του ~* || η *πρωινή* | *απογευματινή ζώνη του ~* ΣΥΝ. κανάλι 5. μικρή στρατιωτική εγκατάσταση (βλ. κ. λ. *ναύσταθμος*) 6. (μτφ.) κάθε σημαντικό γεγονός καθοριστικής σημασίας, το οποίο θεωρείται ορόσημο ή αφετηρία εξέλιξης σε ορισμένο τομέα ή στη ζωή κάποιου: η *Επανάσταση του 1821 αποτελεί - στη νεότερη ιστορία μας* || *το μυστήριωμα αυτό υπήρξε - στην ιστορία των γραμμάτων της χώρας του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. τμήμα.

[ΕΤΥΜ αρχ. (πιθ. ήδη μκ. *ta-to-mo* «στάθλος - ζυγαριών») < θ. *στα-* (του ρ. *ί-στη-μι* | *ί-στα-μαι*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -θμός, πβ. κ. *ισθμός*, *ρυθμός*, *πορθμός*. Οι παράλλ. όροι *σταθμός* και *στάθμη* έχουν λάβει διαφορετικές σμ., σαφώς διακεκριμένες, αλλά στη σμ. «ζυγός, ζυγαριών» τα σημασιολ. πεδία τους μάλλον επικαλύπτονται. Στη σμ. των εγκαταστάσεων οργανισμού ή υπηρεσίας, καθώς και του διαύλου επικοινωνίας, η λ. αποδίδει το *αγγλ. station*].

στακάτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. 1. τεχνική εκτέλεσης μουσικού φθόγγου ή περάσματος, κατά την οποία ο κάθε ήχος ακούγεται «κοφτός», πολύτιμος διαχωρισμένος από τους γειτονικούς του, και διαρκεί κλάσμα μόνον της γραπτής του διάρκειας στην παρτιτούρα, συμβολίζεται με το σημείο της τελείας ή κάποιο παρεννερό (λ.χ. τόνο) πάνω ή κάτω από τη νότα: επιτυγχάνεται κατά διαφορετικό τρόπο στα διάφορα είδη οργάνων και στην ανθρώπινη φωνή: *τα τρομπόνα συνοδεύουν, παίζοντας τρήφονες συγχροδίες* ~ || *στο πιάνο το ~ επιτυγχάνεται χτυπώντας απότομα το πλήκτρο και αφήνοντας το αμέσως* 2. (συνεκδ.) εκφορά ήχου ώστε να ακούγεται σύντομος και οξύ: *Αυτό το «Α!» η Λοζάντρα το έλεγε ~* *Σ' το τίνιζε σαν στραγάλι στο πρόσωπο κατ' ευθείαν απ' τον λάρυγγα της*» (Μ. Ιορδανίδου). [ΕΤΥΜ < ιταλ. *staccato* «διακεκομμένος, απεσπασμένος» < ρ. *staccare* «αποσπώ, ξεκολλάω, αποχωρίζω» < s- προθεμ. (< λατ. *ex-*) + *attaccare* (βλ. λ. *ατάκα*)].

στακτή (η) το στακτόνερο, η αλισίβα. [ΕΤΥΜ.αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. του επίθ. *στακτός* (βλ.λ.)].

στακτός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που στάζει αργά, σε σταγόνες 2. αυτός που έχει υποστεί απόσταξη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < στάζω (βλ.λ.)].

στάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.-λογот.} η σταγόνα: *της βροχής οι ~* ΣΥΝ. σταλαγματιά: ΦΡ. (α) *στάλα-στάλα* (ι) σε σταγόνες: *έσταξε το λιαμόνι* ~ (ii) (μτφ.) λίγο-λίγο: *το ~ εξαντήλησε η υπομονή* (β) (μτφ.) *μία στάλα* λίγο: *κοιμήσου* | *ξεκουράσου* ~ || *δεν έχει ~ μυαλό*. [ΕΤΥΜ < σταλάζω (υποχωρητ.), βλ.λ.].

σταλαγμα [αρχ.] κ. (λαϊκότ.) *στάλαμα* (το) {σταλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} {λαϊκ.} 1. η σταγόνα 2. η πτώση και ροή των σταγόνων ΣΥΝ. στάξιμο 3. η υδρορροή. Επίσης σταλαγμός (ο) [αρχ.].

σταλαγματιά κ. σταλαγματιά (η) [μεσν.] {λαϊκ.-λογот.} η σταγόνα-ΦΡ. (παροιμ.) *σταλαγματιά-σταλαγματιά γεμίζει η στάμνα η πλατιά* με την οικονομία μαζεύει κανείς πολλά αγαθά ΣΥΝ. φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι. Επίσης (λαϊκότ.) *σταλαζιά*

σταλαγματής (ο) [1831] {σταλαγματών} ΓΕΩΛ. ο ιζηματογενής σχηματισμός από ανθρακικό ασβέστιο στο δάπεδο σπηλαιίου, ο οποίος προέκυψε από τη συνεχή πτώση σταγόνων νερού από την οροφή στο σημείο εκείνο. — σταλαγματικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *stalagmite*].

σταλαγμός κ. σταλαμός (ο) → στάλαμα

σταλάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (στάλα-ξα, -γμένος) ♦ 1. (μετβ.) αφήνω να πέσει (υγρό) σταγόνα-σταγόνα: *στάλαζε λίγο φάρμακο στο νερό* || (μτφ.) *μου στάλαζε βλάβομα παραγορίας* (με παρηγόρηση, με ανακούφιση ψυχικά) ♦ 2. (αμετβ.) (για υγρό) στάζω, πέφτω σταγόνα-σταγόνα: *η πρωινή δροσιά στάλαζε από τα φύλλα*- ΦΡ. (παροιμ.) *αν δεν βρέξει, θα σταλάζει έστω και αν δεν πύλλουμα αυτό που θέλουμε, κάτι θα καταφέρουμε*. — στάλαξη (η).

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *σταλάσσω* (πβ. κ. *πινάω* - *πινάσσω*), εκφραστ. παράγ. του ρ. *στάζω* (βλ.λ.) με ένθημα -λ-, πβ. κ. *πομφός* - *πομφόλιζ*].

σταλάκτης (ο) {σταλακτών} εξάρτημα συστήματος αυτόματου ποτίσματος από το οποίο πέφτει νερό σ' σταγόνα στο σημείο που πρέπει να ποτιστεί (π.χ. στο γώμα μιας γλάστρας). [ETYM < σταλάσσω (βλ. λ. σταλάζω), απόδ. του αγγλ. drippe].

σταλακτίτης [1812] κ. (καθμ.) σταλακτίτης (ο) {σταλακτιτών} ΓΕΛ. κάθε επιμήκης ασβεστολιθικός σχηματισμός που κρέμεται από την οροφή ή τα τοιχώματα σπηλαιού και σχηματίζεται από τη συνεχή, αργή ροή σταγόνων νερού, οι οποίες αποθέτουν κυρ. ασβεστίτη ή άλλα ανθρακικά ή θειούχα ορυκτά. — σταλακτιτικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stalactite].

στάλα μα (το) → στάλαγμα

σταλαματιά (η) → σταλαματιά

στάλαξη (η) → σταλάζω

σταλαξιά (η) → σταλαματιά

στάλαηκα ρ. → στέλνω

σταλιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η σταγόνα, η στάλα: (μτφ.) «σταλιά-σταλιά κι αγόρταγα τα πόνο τα φιλιά σου» (τραγ.) ΦΡ. **μια σταλιά** (i) πολύ μικρή ποσότητα υγρού: *πιες ~ γάλα* | *καφέ* (ii) (γενικότερ.) πολύ μικρή ποσότητα, σε πολύ μικρό βαθμό: να *ξεκουραστώ ~* (iii) (μτφ. ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) μικροσώμος: *είναι ~ άνθρωπος*. — (υποκ.) σταλίτσα (η). [ETYM < στάλα].

σταλιάζω ρ. αμετβ. {στάλιασα} ξεροσταλιάζω (βλ. λ.).

[ETYM < σταλίζω (βλ. λ.)].

σταλίες (οι) {σταλιών} ο συμφωνημένος χρόνος φορτοεκφόρτωσης.

[ETYM Από το θ. σταλ- του ρ. στέλλω (πβ. μτγν. διά-σταλ-μα «συμφωνία, διευθέτηση») ως απόδ. του αγγλ. laytime].

σταλιώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στάλισμα} ♦ **1.** (μετβ.) κατευθύνω (κοπάδι) σε σκιερό μέρος για ανάπαυση ♦ (αμετβ.) **2.** (για βοσκίματα) αναπαύομαι σε σκιερό τόπο **3.** (συνεκδ.) παραμένω σε μέρος που προστατεύεται από τα φυσικά στοιχεία. — στάλισμα (το). [ETYM < μτγν. στάλη «ποιομιοστάσιο, μαντρί» («γλώσσα» του Ησυχίου), αγγ. ετιμολ. ίσως συνδ. με τους τ. *στάλιξ* «πίσσάλο», *στήλη*. Βλ. κ. *στάλος*].

σταλίκι (το) {σταλικιού | -ιών} (λαϊκ.) το μακρόστενο κοντάρι που χρησιμοποιούν οι ψαράδες, για να κατευθύνουν τις βάρκες σε αβαθή νερά.

[ETYM Υποκ. του μτγν. *στάλιξ*, -ικος, πθ. < θ. στα- (του αρχ. ἴ-στη-μι | ἴ-στα-μαι) με ένθημα -λ- και παρέκταση -ικ-. Λιγότερο πιθαν. θεωρείται η αναγωγή σε θ. σταλ- του ρ. στέλλω, με τη σημ. «τοποθετώ, τακτοποιώ»].

σταλινικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Στάλιν ή και τον σταλινισμό: ~ *περίοδος* | *μέθοδοι* | *καθεστώς* || (κ. ως ουσ.) *άνηκε στους ~ του κόμματος* **2.** σκληρός και ανταρτικός: *χρησιμοποιούσε ~ μεθόδους, για να επιβάλει τις αποφάσεις του*.

σταλινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των αρνητικών χαρακτηριστικών της περιόδου κατά την οποία κυβέρνησε ο Στάλιν τη Σοβιετική Ένωση μετά τον θάνατο του Λένιν (1924), δηλ. η εγκαθίδρυση ισχυρής κομματικής γραφειοκρατίας, η προσωπολατρία του ηγέτη, οι ομαδικές εκκαθαρίσεις, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης αντιφρονούντων (γκουλάγκ) κ.λπ. **2.** η εκδοχή του μαρξισμού-λενινισμού που βασίζεται στις θεωρίες και τις μεθόδους που επέβαλε ο Στάλιν στη Σοβιετική Ένωση, λ.χ. στη θεωρία της ανάπτυξης του σοσιαλισμού σε μία μόνο χώρα (πβ. λ. *τροτσκισμός*). — σταλινιστής (ο), σταλινίστρια (η).

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. stalinisme, από το ψευδώνυμο Stalin (< ρωσ. stai «ατσάλιν») του φερώνυμου Σοβιετικού ηγέτη (πραγματικό όνομα Josif Vissarionovic Dzhugasvili, 1879-1953)].

στολίσιμα (το) → σταλιώ

σταλίστρια (η) {σταλιστρών} (λαϊκ.) τόπος σκιερός, στον οποίο σταλιζούν βοσκίματα.

[ETYM < σταλιώ (από θ. σταλισ- του αορ.) + παραγ. επίθημα -τρια, πβ. κ. *ποτίσ-τρια*, *κρεμάσ-τρια*].

σταλίτσα (η) → σταλιά

σταλμένος, -η, -ο → στέλνω

στάλος (ο) (λαϊκ.) **1.** σκιερός τόπος ανάπαυσης των αιγοπροβάτων

ΣΥΝ. σταλίστρια **2.** (συνεκδ.) η ανάπαυση των κοπαδιών το μεσημέρι **3.** (ειδικότερ.) η μάντρα κοπαδιού **4.** (συνεκδ.) απάνεμο μέρος. [ETYM < μτγν. σταλός, πθ. συνδ. με τον τ. στάλη «ποιομιοστάσιο, στάνη» (βλ. κ. *σταλιώ*)].

στάλισμο (το) {σταλίσματος} {χωρ. πληθ.} (καθμ.) το να στέλνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. αποστολή.

[ETYM < θ. σταλ- (πβ. αρχ. παθ. αορ. β' ε-στάλ-ην, ρ. στέλλω) + παραγ. επίθημα -σιμό, πβ. κ. *βάλ-σιμό*].

Σταματία (η) γυναικείο όνομα.

Σταμάτιος (ο) {Σταματίου} **1.** όνομα μαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα **3.** (μτφ. στον τ. *Σταμάτης*) το κόκκινο σίμα στα φανάρια οδικής κυκλοφορίας (επειδή ειδοποιεί τους οδηγούς ή τους πεζούς να σταματήσουν) ΑΝΤ. Γρηγόρης (το πράσινο σίμα). Επίσης (καθμ.) Σταμάτης.

[ETYM₁ Νεοελληνικό κύρ. όν. (μαρτυρείται από τον 16ο αι.), το οποίο εξέφραζε την ευχή των γονέων να *σταματήσει* τυχόν θνητογονία ή διότανα σε κορίτσια (Σταμάτα | -ω | -ια), ώστε να τερματιστεί η θηλεογονία και να γεννηθεί κατόπιν αγόρι], **Σταματώ** (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σταματάς...} | σταμάτη-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να πάψει να προχωρεί, ακινητοποιώ: *με σταμάτησε στον διάδρομο, για να μου μιλήσει* || *σταμάτησε το αυτοκίνητο του στη μέση του δρόμου* **2.** ανακόπτω, αναχαιτίζω (την πορεία ατόμων ή φαινομένων): *~ την πρόελαση στρατευμάτων* | *την τερηδόνα* | *την αιμορραγία* | *την ανοδική πορεία του πληθωρισμού* || *τί-*

ποτε δεν μπορεί να σταματήσει τον χρόνο | *τον ρου της ιστορίας* || *κανείς δεν μπορεί να τον σταματήσει* (έχει τόση δύναμη και ορμή, ώστε τίποτε δεν μπορεί να σταθεί εμπόδιο στην πορεία του) **3.** παύω, δεν συνεχίζω, διακόπτω: *η βιομηχανία σταμάτησε την κατασκευή πλαστικών προϊόντων* || *σταμάτησε να καπνίζει ύστερα από την αρρώστια που τον βρήκε* || *~ τις σπουδές* | *τη γυναικική* | *τα μαθήματα* | *το σχολείο* (εγκαταλείπω: *παύω να πηγαίνω στο σχολείο*)- (ειδικότερ. στην προστακτ.) *παύω να μιλώ: σταμάτα, πια, μας ζάλισης!* || *Σταματήστε! Δεν θέλω να ακούσω γι' αυτό άλλη κουβέντα!* ΑΝΤ. *συνεχίζω*, εξακολουθώ **4.** (αργητ.) *συνεχίζω*, δεν παύω: *δεν σταματάει να κρίνει όλο τον κόσμο* || *δεν ~ τη δουλειά* (εργάζομαι συνεχώς: *είμαι πολύ εργατικός*) ♦ (αμετβ.) **5.** παύω να κινούμαι, να λειτουργώ ή να ενεργώ: *το τρένο* | *το λεωφορείο σταμάτησε στη στάση* || *σταμάτησε η μηχανή* | *το ρολόι* | *το μυαλό μου* || *σταματά ο νους του ανθρώπου* (μηνεί κανείς εκπληκτος): ΦΡ. **σταματά το βλέμμα** | **το μάτι μου** (σε *κάποιον* | *κάτι*) μου τραβή την προσοχή (κάποιος/κάτι): *~ σε μια βιτρίνα* | *σ' ένα ωραίο καφεενάκι* **6.** διακόπτω την πορεία μου, στέκομαι, σταθμεύω: *σταματήσαμε σ' ένα χωριό, για να φάμε* | *για να ξεκουραστούμε* **7.** διακόπτομαι, δεν συνεχίζω, δεν διαρκώ πλέον: *σταμάτησε η εργασία* | *ο σφυγμός του* | *η καταβολή των επιδομάτων* || *σταμάτησε η εφημερίδα* (διακόπτεται η έκδοση και η κυκλοφορία της εφημερίδας) || *σταμάτησε η βροχή* | *η νεροποντή* **8.** περιορίζομαι, παραμένω: *δεν πρέπει κανείς να σταματά στα φαινόμενα: πρέπει να προχωρεί στην ουσία των πραγμάτων* || *μη σταματάς στις λεπτομέρειες και χάνεις το κύριο νόημα*. — σταμάτημα (το) κ. σταματημός (ο) (λαϊκ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός, παύω*.

[ETYM < μεσν. σταματώ < στάμα, -ατός «κάθισμα, θέση» < θ. στα- του αρχ. ἴ-στη-μι | ἴ-στα-μαι (βλ. λ.)].

στάμνα (η) {σταμνών} μετρίου μεγέθους πήλινο δοχείο, με στενό και κοντό λαμό και μία ή δύο λαβές, που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση και μεταφορά υγρών, κυρ. νερού ΦΡ. (παροιμ.) *πολλές φορές πάει η στάμνα στη βρύση, μια φορά σπάει* συνήθ. ως προειδοποίηση σε άνθρωπο που κουράζεται ή διακινδυνεύει την υγεία του, νομίζοντας ότι δεν θα έχει συνέπειες, ενώ η βλάβη η οποία μπορεί να προκληθεί θα είναι ανεπανόρθωτη για αυτόν. Επίσης (λαϊκ.) σταμνί (το) [μεσν.] {σταμνιού | -ιών}. — (υποκ.) σταμνίτσα (η), σταμνούλα (η) κ. σταμνάκι (το).

[ETYM Μεταπλ. τ. του αρχ. *στάμνος* (ο | ἡ) < θ. στα- (του ρ. ἴ-στη-μι | ἴ-στα-μαι, βλ. λ.) + επίθημα -μν-, μηδενισμ. βαθμ. του επιθητικού -μην | -μων (πβ. κ. *στή-μων*). Σύμφωνα με την ετυμολ. της προέλευσης, η λ. *στάμνος* θα δήλωνε το δοχείο που στέκεται ὀρθιο. Η λ. συνδ. επίσης με τοχ. stām «δέντρο», αρχ. γερμ. stam «κούτσουρο» κ.ά.].

σταμνάς (ο) {σταμνάδες} πρόσφορο που κατασκευάζει ή πουλάει στάμνες.

σταμνί (το) → στάμνα

σταμνοστάτης (ο) {σταμνοστατών} ειδικό έπιπλο ή τεχνητό κοίλωμα στον τοίχο, όπου τοποθετείται πλαγιάστια ή στάμνα για ευγενέστερη χρήση της. [ETYM < στάμνα + -στάτης < θ. στα- (του αρχ. ἴ-στα-μαι, βλ. λ.)].

στάμπα (η) [δύσγρ. σταμπών] **1.** η σφραγίδα, η βούλλα **2.** (συνεκδ.) το αποτύπωμα σφραγίδας **3.** (μτφ.) (α) ιδιότητα, συνήθ. αρνητική, με την οποία είναι χαρακτηρισμένος κάποιος: *έχει τη ~ του ακροδεξιού/ του προδότη* (β) για κάτι το οποίο έχει αποτυπωθεί στη μνήμη κάποιου και τον έχει επηρεάσει καθοριστικά: *αυτό το γεγονός σημάδεψε τη ζωή του σαν ~*. [ETYM < ιταλ. stampa < stampare (βλ. κ. *σταμπάρω*)].

σταμπάρω ρ. μετβ. {στάμπωρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (οικ.) **1.** (λαϊκ.) σφραγίζω: *όλα τα κιοπία ήταν σταμπωρισμένα με τη φίρμα του κατασκευαστή* (μτφ.-καθμ.) **2.** εντοπίζω: *η αστυνομία τους είχε σταμπάρει όλους από καιρό, περίμενε μόνο να τους πιάσει επ' αυτοφώρω* || *δεν θα μου ξεφύγει- τον έχω σταμπωρισμένο* **3.** αποτυπώνω στη μνήμη μου: *δεν κάνω λάθος, αυτός είναι όταν σταμπάρω κάποιον, δεν τον ξεχνώ ποτέ!* — σταμπάρισμα (το).

[ETYM < ιταλ. stampare < αρχ. γερμ. stampjan «ατάω, τρίβω, κοπανίζω»].

σταμπάτος, -η, -ο (ύψασμα) που έχει σχέδια αποτυπωμένα με στάμπα. Επίσης σταμπωτός, -ή, -ό. [ETYM₁ < ιταλ. stampato, βλ. λ. *σταμπάρω*].

στάνη (η) {χωρ. πληθ.} ο χώρος εγκαταστάσεως κοπαδιών από ζώα, όπως πρόβατα, κατσίκες κ.λπ. ΣΥΝ. ποιομιοστάσιο, μαντρί. [ETYM < σταβ. stan ή, κατ' άλλη άποψη, κατ' απόσπαση από τη μτγν. «γλώσσα» του Ησυχίου *βου-στάνη* «βουστάσιο» (θ. στα- του αρχ. ἴ-στη-μι | ἴ-στα-μαι)].

στανιαίω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {στανιαίω-α κ. -ισα, -ισμένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** παίρνω δυνάμεις, ξανααίνομαι: *είχα αρχίσει να ζαλιζόμια, γι' αυτό έφαγα λίγο και στάνιαρα* ΣΥΝ. *έρχομαι στα ίσα μου* ♦ (μετβ.) **2.** στεγανοποιώ, απορροφώ ή αφαιρώ τα υγρά από κάποιον: *- το βαρέλι* | *την δεξαμενή*.

[ETYM < ιταλ. stagnare < λατ. stagnare < stagnum «τέλμα, βραδυρρους ποταμός»].

στανικός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που γίνεται με τη βία, με το στανιό ΣΥΝ. αναγκαστικός ΑΝΤ. εθελούσιος. — στανικ-ά | -ως επίρρ.

στανιό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο καταναγκασμός, η άσκηση πίεσης, βίας ΦΡ. (α) **με το στανιό** με το ζόρι: *~ γράμματα δεν μαθαίνονται* || *την πάντρεψαν ~* ΣΥΝ. με τη βία (β) (!) **γαμώ το στανιό μου** | *σου...* ως έκφραση αγανάκτησης εκ μερούς του ομιλητή για κάτι που τον ενοχλεί (πβ. *γαμώ το φελέκι μου*).

[ETYM μεσν., αβεβ. ετιμολ. Έχει διατυπωθεί η υποθ. ότι η λ. ταυτίζεται με τον ασυναίρετο μεσν. τ. *στανιό* < επίρρ. *στανένος* < *σθενός* (με τροπή του -θ- στο αντίστοιχο άηχο κλειστό -τ- και προληπτική ανο-

μοίωση του -ε- σε -α-) < αρχ. *σθένος*. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται στην αρχ. *μτχ. ιστάμενος* του ρ. *ιστάμαι*: *ιστάμενος* > *σταμένως* (με σύγηση του αρκτικού άτονου [-]) > **στα(μ)ε)ναίως* (με παρεκ'ταμένη 'πυρ. κατάλ. και ανομοιοτυπική αποβολή της συλλαβής) > **σταναιώς* > *στανιό* (με συνίηση). Ακόμη, σύμφωνα με άλλη άποψη, ο τ. προέρχεται από τον αρχαϊκό τ. *στενεός*, παράλλ. του επιθ. *στενός* (πβ. κ. *αδελφός* - *αδελφός*), ή, τέλος, από αμάρτυρο ουσ. **στενειον* (με συνίηση) < **στενέα* (βία, εξαναγκασμός) < *στενέω*, με τη σημ. «υποχρεώνω, εξαναγκάζω»].

σταντ (το) {άκλ.} (σε καταστάματα, εκθέσεις κ.α.) προθήκη ή ειδική κατασκευή για την τοποθέτηση και επίδειξη προϊόντων: *τα βιβλία και τα περιοδικά ήταν τοποθετημένα σε ένα ~*. [ETYM₂ < αγγλ. stand].

στάνταρ (το) {άκλ.} 1. συγκεκριμένος τύπος βιομηχανικού προϊόντος, που παράγεται σε μεγάλες ποσότητες 2. οι προδιαγραφές: *σύμφωνα με τα διεθνή ~ || το προϊόν αυτό πληροί όλα τα ~ ασφαλείας* 3. (ως επίθ.) (α) σταθιρός, καθορισμένος: *τα τυποποιημένα προϊόντα έχουν ~ τιμή σε όλα τα μαγαζιά* (β) (για πρόσ.) αξιόπιστος, συνεπής: *είναι ~ στα ραντεβού του*. Επίσης στάνταρντ. [ETYM < αγγλ. standard < μέσ. γαλλ. estandard < φραγκον. *standord «σταθιός» (πβ. γερμ. Standort)].

σταξία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η σταλαγματιά: *βάλε μόνο μια ~ γάλα στον καφέ*. [ETYM < θ. *σταξ-* (του ρ. *στάζω*, πβ. αόρ. *έ-σταξ-α*) + κατάλ. -ιά, πβ. κ. *σπρωξ-ιά*].

σταξίμο (το) → **στάζω**

σταρ (ο/η) {άκλ.} 1. δημοφιλές πρόσωπο που έχει μεγάλη προβολή και δημοσιότητα, που το έργο ή/και η ζωή του απασχολούν έντονα το κοινό και τα μέσα ενημέρωσης: *οι ~ του Χόλλυγουντ | τού σιναιά || τηλεοπτικός ~* 2. (κατ' επέκτ.) κάθε άτομο που ξεχωρίζει έντονα σε έναν χώρο είτε για τις ικανότητες του είτε με τη συνολική παρουσία και δράση του: (συχνά επιδεικτική ή εκκεντρική): *από τα παιδικά του χρόνια ήταν ο ~ της τάξης || οι ~ της δημοσιογραφίας | της δικηγορίας | της πολιτικής*- ΦΡ. (α) *σταρ-σύστημα* βλ. λ. (β) *σταρ Ελλάς* η νικήτρια στον διαγωνισμό ομορφιάς, που διοργανώνεται κάθε χρόνο για την ανάδειξη της ωραιότερης Ελληνίδας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο*. [ETYM₂ < αγγλ. star «αστέρας» < παλ. αγγλ. steorra, που συνδ. με αρχ. γερμ. sterno, αρχ. σκανδ. stjarna, λατ. stella, αρχ. *ά-στήρ* (βλ. κ. *αστέ-ρας*)]

σταράτσος -, -η, -ο 1. αυτός που έχει το χρώμα σιταριού: ~ *δέριμα* (ανοιχτό μελαγρινό) 2. (για ψωμί) αυτός που έχει γίνει από στάρι, ο σταρένιος. [ETYM₂ < *στάρι* (< *σιτάρι*) + παραγ. επίθημα -*άτος*].

σταράτος -, -η, -ο (στον πληθ. για λόγια) αυτός που λέγεται ξεκάθαρα, χωρίς περιστροφές: ~ *κουβέντες | δήλωση* ΣΥΝ. καθαρός, ντόμπρος. — σταράτα επίρρ. [ETYM₂ Αβεβ. ετύμου, ίσως < **στεράτος* (με αφομοίωση) < *αστεράτος*].

σταρέμπορος (ο) → **σιπαρέμπορος**

σταρένιος -, -ια, -ιο κ. *σταρένιος* αυτός που έχει φτειαχτεί από σιτάρι: ~ *ψωμί*.

στάρετς (ο) {άκλ.} ελλην. *γέρον*, *μοναχός*-ρώσος ασκητής, *μοναχός*: *ο ~ Σέργιος*. [ETYM₂ < ρωσ. staretS].

σταρήθρα (η) → **σιπαρήθρα**

στάρι (το) → **σιτάρι**

σταριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) η ιδιότητα του σταρ, το να είναι κανείς σταρ. [ETYM < *σταρ* + παραγ. επίθημα -*ιλίκι* (πβ. *αρχηγ-ιλίκι*)].

στάρκιν (το) {άκλ.} ποικιλία μήλου, με κόκκινο χρώμα και σκληρή χυμώδη σάρκα. [ETYM₂ < αγγλ. star king].

στάρλετ (η) {άκλ.} η νεαρή ηθοποιός που παίζει δευτέρους ρόλους σε ταινίες, ελπίζοντας να γίνει κάποτε διάσημη. [ETYM₂ < αγγλ. starlet < star «αστέρας» + υποκ. επίθημα -let].

σταρότοπος (ο) → **σιπαρότοπος**

σταρόχρωμος -, -η, -ο → **σιπαρόχρωμος**

σταρόψευρα (η) → **σιπαρόψευρα**

σταρσύστημα κ. **σταρ-σύστημα** (το) {άκλ.} το δίκτυο των μηχανισμών προβολής και αναδείξεως προσώπων (καλλιτεχνών, πολιτικών κ.λπ.), λ.χ. με συνεντεύξεις, εμφανίσεις στην τηλεόραση, κοσμικές εμφανίσεις, κατασκευασμένες φήμες στον τύπο, ώστε να γίνονται γνωστοί στο κοινό, να καθιερωθούν ως σταρ: *είναι από τους τραγουδιστές που προωθεί το - || κατασκευάσμα τού ~* (κυρ. σε αντιδιαστολή προς τους καλλιτέχνες που αναδεικνύονται με το ταλέντο τους). [ETYM₂ < αγγλ. star system].

στάρωμα (το) {σταρώμ-ατος | -ατα, -άτων} μέθοδος σκυροδετήσεως πλακών σε δύο περίπου ισούσιες στρώσεις. [ETYM < *αστάρωμα* «φοδράρισμα» < *αστάρι* (βλ. λ.)].

στάση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. η συγκεκριμένη θέση του σώματος ή μέλους του, το να στέκεται κανείς με συγκεκριμένο τρόπο: *οι στρατιώτες στέκονται σε - προσοχής || σεζουαλικές ~ || προκλητική | άσμενη ~* 2. το να σταθεί, να σταματήσει κανείς προσωρινά το δρομολόγιο του: *θα κάνουμε μια ~, να ξεκουραστούμε* 3. το να σταθεί για λίγο όχημα κάπου, χωρίς να βγει ο οδηγός του, κυρ. για να επιβιβαστεί ή να αποβιβαστεί κάποιος: *αυτό το λεωφορείο δεν κάνει ~ στην οδό Θεμιστοκλέους* (πβ. λ. *στάθμευση*) 4. (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο σταματά διερχόμενο λεωφορείο, τρέλει ή μετρό, για να επιβιβαστούν ή να αποβιβαστούν επιβάτες 5. η διακοπή, η παύση: ~ *πληρωμών | εργασιών* (μορφή αεργιακής κινητοποίησης, κατά την οποία οι εργαζόμενοι διακόπτουν για ορισμένο χρονικό διάστημα

την εργασία τους)- ΦΡ. *έλλειψη χρημάτων, στάση εμπορίου* όταν δεν υπάρχουν χρήματα, διακόπτεται και η εμπορική δραστηριότητα · 6. (μτρ.) ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεται κανείς, κυρ. αντιμετοπίζοντας (κάτι/κάποιον): *κράτησε άποψη ~ απέναντι του || υιοθέτη επίθετική | παθητική | εχθρική | απειλητική | σκληρή | αδιόλακτη ~ || αλλόως ~ || τηρώ ~ αναμονής εν όψει των εξελίξεων* · 7. ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή μουσική) (α) τμήμα της Ακολουθίας, στο οποίο ψάλλεται όσο οι πιστοί στέκονται όρθιοι (πβ. λ. *αναπαύσιμo, κάθισμα*) (β) ολιγόλεπτη διακοπή της ψαλμωδίας κατά την εκφορά του Επισταφίου · 8. η εξέγερση, η ανταρσία: *υποκίνηση σε ~ || η ~ του «Νίκαι»* (η εξέγερση του λαού της Κωνσταντινούπολης κατά του Ιουστινιανού το 531) || ~ *κρατούμενον στις φυλακές*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση*. [ETYM₂ < αρχ. στάσις < θ. στα- του ρ. *ί-στη-μι* | *ί-στα-μαι* (βλ. λ.). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. sthiti «όρθος, ακίνητος», λατ. statio «στάση, σταθμός» (> γαλλ. station, ισπ. estacion), αρχ. γερμ. stat, ρωσ. stati «κορμωστασιών κ.ά.】.

στασία ο ρ. αμετβ. {στασίασα} κάνω στάση, ανταρσία, εξέγερσιμo: *το πλήρωμα στασίασε || ομάδα στρατιωτικών στασίασε κατά της νόμιμης κυβέρνησης* ΣΥΝ. επαναστατώ. — στασιαστής (ο) [μτγν.]. [ETYM₂ αρχ. < *στάσις*].

στασιάρχης (ο) {στασιάρχων} προϊστάμενος σιδηροδρομικού σταθμού με περιορισμένες αρμοδιότητες. — στασιարχία (η) [αρχ.]. [ETYM₂ μτγν. < *στάσις* + -άρχης < *άρχω*].

στασιάρχος (ο) {στασιάρχ-ου | -ων, -ους} αυτός που ηγείται στασιαστικού κινήματος ΣΥΝ. στασιαστής. [ETYM; αρχ. < *στάσις* + -άρχος < *άρχω*].

στασιαστής (ο) → **στασιάζω**

στασιαστικός -, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με στάση, με ανταρσία: ~ *κίνημα* 2. (συνεκδ.) αυτός που εμφανίζει ροπή προς την ανταρσία ΣΥΝ. ταραχοποιός. — στασιαστικά επίρρ.

στασιόι (το) {στασιό-ιού | -ιών} ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα ενωμένα μεταξύ τους ζύλινα καθίσματα, που ακουμπούν στους εσωτερικούς τοίχους του ναού, κατά μήκος των οποίων βρίσκονται τοποθετημένα, έχουν ψηλή πλάτη και ειδικά στηρίγματα στα πλάγια, στο ύψος περί των αγκώνων, για να διευκολύνουν τη στάση των πιστών κατά την ορθοστασία, όταν χρειάζεται. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξίδι. [ETYM₂ < μεσν. *στασιόιον*, υποκ. τού αρχ. *στάσις*].

στάσιμο (το) {στασιμ-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. το χορικό άσμα τού αρχαίου δράματος, το οποίο εκτελούσε ο χορός ύστερα από κάθε επεισόδιο. [ETYM < αρχ. *στάσιμον* (ενν. *μέλος*), ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *στάσιμος* (βλ. λ.)].

στασιμοπληθωρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. η συνύπαρξη οικονομικής στασιμότητας και πληθωρισμού. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. staginflation].

στάσιμος -, -η, -ο 1. αυτός που δεν μετακινείται, που μένει ακίνητος: ~ *νερά* 2. αυτός που παραμένει αμετάβλητος: *η κατάσταση της υγείας του παραμένει | είναι ~ || ~ τιμές | οικονομία* 3. αυτός που δεν προάγεται: ~ *μαθητής* || *ο υπάλληλος αυτός έχει μείνει ~ στη θέση αυτή εδώ και 8 χρόνια*. [ETYM αρχ. < *στάσις*].

στασιμότητα (η) [1845] {χωρ. πληθ.} 1. (κακόσ.) η παραμονή (για πολύ χρόνο) στην ίδια κατάσταση ή στο ίδιο 'πίπ'δο: *οικονομική | εμπορική | επαγγελματική | καλλιτεχνική ~ || η υγεία τού ασθενούς παρουσιάζει ~ || οι θεσμικές αλλαγές που επιχειρούνται αποσκοπούν στην έξοδο από τη ~ || παρατηρείται ~ στις συνομιλίες για την επίλυση τού Κυπριακού* || *μετά από μακρά περίοδο στασιμότητας, κάτι φαίνεται να κινείται στην αγορά* || *η ~ τού εκλογικού ποσοστού ενός κόμματος* 2. η απουσία κίνησης: *η ~ των υδάτων*.

-στάσιο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών, που δηλώνουν: 1. τον τόπο, τις εγκαταστάσεις όπου εκτρέφονται ορισμένα ζώα: *χοιρο-στάσιο, ποιμνιο-στάσιο* 2. τον τόπο ή τις εγκαταστάσεις όπου βρίσκεται ή συμβαίνει (κάτι): *εργο-στάσιο, μηχανο-στάσιο, εικο-στάσιο* 3. ορισμένη κατάσταση που έχει παγιωθεί ή έχει αποκτήσει την ισχύ νόμου: *ενοικιο-στάσιο, δικαιο-στάσιο*. Επίσης (λαϊκ.) -στάσι (σημ. 2).

[ETYM₂ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. στα- του ρ. *ί-στη-μι* | *ί-στα-μαι* (βλ. λ.), λ.χ. *βου-στάσιον, εργο-στάσιον, χοιρο-στάσιον* κ.ά.】.

στατήρας (ο) 1. (παιλαιότ.) μονάδα βάρους ίση με 44 οκάδες 2. (στην αρχαιότητα) (α) μονάδα βάρους, διαφορετική από πόλη σε πόλη (β) νομισματική μονάδα, διαφορετικής αξίας από πόλη σε πόλη. [ETYM₂ < αρχ. *στατήρ, -ήρος* (ήδη μωκ. ta-te-re = *στατήρες*) < θ. στα- (τού ρ. *ί-στη-μι* | *ί-στα-μαι*, βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -*τήρ* (πβ. κ. *κρατήρ*). Η λ. συνδ. επίσης με λατ. stator, -oris (προσωνυμία τού *Ορθωσί-ου Διός*) και με σανσκρ. sthātar «οδηγός άμαξας (δηλ. αυτός που στέκεται όρθιος πάνω στην άμαξα)】.

-στάτης, -στάτρια (σημ. 4) λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. τον χώρο στον οποίο τοποθετείται (κάτι): *ζυγο-στάτης* 2. αυτό που υποβάσται, στηρίζει (κάτι): *λυχνο-στάτης, φανο-στάτης* 3. αυτό που σταματά ή ρυθμίζει τη λειτουργία (ενός πράγματος): *αμο-στάτης, θερμο-στάτης* 4. το πρόσωπο που στέκεται δίπλα (σε κάποιον/κάτι): *παρα-στάτης*.

[ETYM Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (αρχ. *όρθο-στάτης, παρα-στάτης*), που προέρχεται από το αρχ. *ίστημι* | *ιστάμαι* (βλ. κ. | -στατώ, -στασία) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (πβ. αγγλ. theo-stat)].

στατική (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. κλάδος τής μηχανικής, που μελετά την ισορροπία των δυνάμεων που ασκούνται σε ένα σώμα, το οποίο βρίσκεται σε κατάσταση ηρεμίας υπό συνθήκες ισορροπίας: *έχει εφαρ-*

μογή κυρ. στον σχεδιασμό οικοδομών, κατασκευαστικών έργων (γέφυρες, φράγματα) και μηχανικών διατάξεων (λ.χ. γερανοί): ~ των ρευστών (μελετά τις συνθήκες ισορροπίας των ρευστών) || *χημική* ~ (για τις συνθήκες ισορροπίας των χημικών αντιδράσεων) || *εφαρμοσμένη*

[ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. statique]. στατικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη στάση, που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από ακινησία, σε αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με την κίνηση, τη μεταβολή: η *δομή των κοινωνιών δεν ήταν ποτέ* - 2. ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με την ισορροπία δυνάμεων σε αντιδιαστολή προς τον κινητικό· ΦΡ. ΦΥΣ. (α) *στατικό φαινόμενο* το φαινόμενο που δεν παρουσιάζει καμία εξέλιξη στον χρόνο (β) στατικός *ηλεκτρισμός* (i) τα ακίνητα ηλεκτρικά φορτία που αναπτύσσονται σε ένα σώμα από συγκεκριμένη αιτία (λ.χ. από τριβή) (ii) ο κλάδος του ηλεκτρισμού που μελετά τις ιδιότητες των ηλεκτρικών φορτίων, τα οποία αναπτύσσονται σε ένα σώμα ΣΥΝ. ηλεκτροστατική 3. (α) *στατική* (η) βλ.λ. (β) αυτός που σχετίζεται με τη στατική: ~ μελέτη *κτηρίου* 4. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ.-ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με κοινωνικά φαινόμενα, τα οποία θεωρείται ότι δεν εξελίσσονται, ότι μένουν στάσιμα, σε αντιδιαστολή προς τον δυναμικό: η *συγχρονική ανάλυση της γλώσσας δεν είναι* ~· 5. ΟΙΚΟΝ. (α) *στατική οικονομία* η οικονομία στην οποία τα βασικά οικονομικά μεγέθη παραμένουν στάσιμα, δεν αλλάζουν (β) *στατική οικονομική ανάλυση* η ανάλυση των οικονομικών μεγεθών που δεν λαμβάνει υπ' όψιν τον παράγοντα χρόνο ΑΝΤ. δυναμική οικονομική ανάλυση· 6. ΙΑΤΡ. *στατική αίσθηση* η αίσθηση του χώρου. — στατικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. [ETYM, αρχ. < στατός (ρηματ. επίθ.) < θ. στα- του ρ. i-στη-μι | i'-στα-μα (βλ.λ.)]. Η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. static, γαλλ. statique, γερμ. Statik κ.ά.]

στατιστική (η) [1821] 1. η συλλογή και α'άλυση ποσοτικών δεδομένων για τη συναγωγή συμπερασμάτων σχετικά με ένα θέμα (οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ.): η *απογραφή είναι μια μορφή στατιστικής* 2. κλάδος των μαθηματικών που έχει ως αντικείμενο την περιγραφή των κανόνων σε συνθήκες τυχαιότητας και αβεβαιότητας, σύμφωνα με τη θεωρία των πιθανοτήτων: *σύμφωνα με τις* ~, η *παιδική θνησιμότητα είναι υψηλότερη στις οικονομικά ασθενέστερες τάξεις*.

στατιστικολόγος (ο/η) [1890] *πιστήμονας που έχει ως αντικείμενο τη στατιστική. [ETYM, < στατιστική + -λόγος (βλ.λ.)].

στατιστικός, -ή, -ό [1821] αυτός που σχετίζεται με τη στατιστική: ~ *μελέτη* | *δεδομένα* | *απεικόνιση της ανεργίας* | *μέτρηση* | *στοιχεία* || *Εθνική Στατιστική Υπηρεσία* (η υπηρεσία που συλλέγει, ταξινομεί και επεξεργάζεται όλα τα δεδομένα της στατιστικής για μία χώρα, προβαίνοντας και στην περαιτέρω επιστημονική τους ανάλυση, διευκολύνοντας τη χάραξη των κρατικών κατευθύνσεων και τη σύνταξη των αντίστοιχων προγραμμάτων δράσεων). — στα'οικ-ά | -ός [1893] επίρρ.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. statistique < μεσν. λατ. (collegium) statisticum < statisticus < λατ. status «κατάσταση, κράτος», εφόσον αρχικός σκοπός των στατιστικών ήταν να παρέχουν στο κράτος αριθμητικά στοιχεία και υπολογισμούς, που θα το βοηθούσαν στην οικονομική του πολιτική].

στατό (το) είδος αναλογίου όπου κρεμιούνται μικρά εμπορεύματα, κάλτσες, σλιπ, μαντήλια, κάρτες κ.λπ.

[ETYM. Ουδ. του αρχ. επίθ. *στατός* «τοποθετημένος, σταθερός» < θ. -στα του ρ. i-στη-μι | i-στα-μαι + επίθημα -τος/].

στάτους (το) {άκλ.} η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος/κάτι: *το κοινωνικό ~ κάποιου* || *η χώρα αυτή έχει ένα ~ πολιτικής ουδετερότητας, όπως η Ελβετία*. [ETYM, < λατ. status «κατάσταση - κράτος» < ρ. stare «ίσταμαι»].

Status quo (το) λατ. (προφέρεται *στάτους κβο*) η ισχύουσα κατάσταση, κυρ. σε πολιτικό, κοινωνικό ή οικονομικό επίπεδο: *διατήρηση/αμείωση του - σε μια περιοχή με γεωπολιτικό ενδιαφέρον* || *μάχητα τεράστια συμφέροντα, τα οποία προσπαθούν να διατηρήσουν το ~* || «η *κατανάλωση δημιουργεί μια μιμητική τάση για λόγους ~, συνλ. γρήτρου*» (εφημ.) || «*υπάρχουν προϊόντα που είναι συνώνυμα του ~ και του τρόπου ζωής*» (εφημ.).

[ETYM, < λατ. status quo, αρχική σημ. «κατάσταση στην οποία...» < status «κατάσταση - κράτος» + quo, αφαιρετ. τής αναφ. αντων. qui, quae, quod].

στα όλος (ο) → στάβλος

σταυραδερφί (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο αδελφοποιτός ΣΥΝ. βλάμης. Επίσης σταυραδερφός (ο).

σταυραετός [μεσν.] κ. (λαϊκ.) *σταυραϊτός* (ο) 1. μικρόσωμο αρπακτικό, που ανήκει στο γένος των αετών 2. (λαϊκ.) (τιμητική προσφώνηση) το γενναίο παλληκάρι, ο κλέφτης (στην Τουρκοκρατία).

σταυρανήθ (τα) [1873] ΒΟΤ. οικογένεια δικτυολήδων φυτών που τα πέταλα τους σχηματίζουν σταυρό, όπως η βιολέτα, το κουνουπίδι, το λάχανο κ.ά. ΣΥΝ. σταυροφόρο. [ETYM, < σταυρ(ο)- + -ανθ < άνθος, απόδ. του γαλλ. crucifères].

σταυροπιστεύος, -η, -ο [1894] (για ναούς) αυτός που έχει σταυροειδή θόλο ΣΥΝ. σταυροθόλωτος. [ETYM, < σταυρός + επίστεγος (< επι- + -στεγος < στέγη)].

-σταυρία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό σταυρών (σε ψηφοδέλτιο): *μονο-σταυρία, πολυ-σταυρία*.

Σταυριανή (η) γυναικείο όνομα.

Σταυριανός (ο) ανδρικό όνομα. [ETYM, < σταυρός + παρραγ. επίθημα -ιανός. Βλ. κ. Σταυρός].

σταυρικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει σχήμα σταυρού: ~ *ναός* 2. αυτός που γίνεται διά του σταυρού: η ~ *θυσία* || ο ~ *θάνατος του Ιησού Χριστού*.

σταυρό- κ. σταυρό- κ. σταυρ- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: 1. μοιάζει με σταυρό ή σχηματίζει σταυρό: *σταυρο-βελονιά, σταυρο-δρόμο* 2. σχετίζεται με τον Τίμο Σταυρό ή με τη Σταύρωση: *σταυρο-προσκύνηση, σταυρο-φορίες*. [ETYM, Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. σταυρο-φόρος, σταυρό-τυπος), που προέρχεται από το αρχ. σταυρός (βλ.λ.)].

σταυροναστάσιμος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον σταυρικό θάνατο και την ανάσταση του Χριστού: ~ *τροπάριο* 2. (μτφ.) μαρτυρικός και νικηφόρος ταυτόχρονα: η *Εκκλησία μας σαρκώνει τη ~ πορεία του Γένους*.

σταυροβελονιά (η) βελονιά κατά την οποία η κλωστή ή το νήμα περνάει δύο φορές, ώστε το ένα πέρασμα να διασταυρωθεί χιαστί με το άλλο.

σταυρόβιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} βίδα η οποία στο επάνω μέρος της κεφαλής της έχει εγκοπή σε σχήμα σταυρού.

σταυρό ο ο σία (η) {χωρ. πληθ.} η διαδικασία εκλογής κατά την οποία οι ψηφοφόροι σημειώνουν έναν σταυρό δίπλα στο όνομα ενός ή περισσότερων υποψηφίων που περιλαμβάνονται σε ένα ψηφοδέλτιο. [ETYM, < σταυρός + -δοσία (< δότης), πβ. κ. μισθο-δοσία].

σταυροδρόμο (το) {χωρ. γεν.} 1. το σημείο στο οποίο συναντώνται δύο ή περισσότεροι δρόμοι: (μτφ.) 2. το σημείο στο οποίο συναντώνται διαφορετικά ρεύματα σκέψεως, πολιτισμοί κ.λπ.: η *Ελλάδα ήταν πάντοτε το - Ανατολής και Δύσης* 3. σημείο καιρίου επιλογών: η *Ευρώπη βρίσκεται στο - κρίσιμον αποφάσεων*.

σταυροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σταυροειδ-ός | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα σταυρού: ~ *κόσμημα* | *ναός*. — σταυροειδώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

σταυροθεοτόκιο (το) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. τροπάριο που αναφέρεται στη Θεοτόκο και στον Σταυρό (πβ. λ. *θεοτόκιο*).

σταυροθόλο (το) [1895] {σταυροθολι-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. η θολωτή οροφή που προκύπτει από τη διασταύρωση κυλινδρικών θόλων επί τετραγώνου ανοίγματος. [ETYM, < σταυρός + θόλοιο < θόλος].

σταυροθόλωτος, -η, -ο [1823] (για ναούς) αυτός που έχει σταυροθόλια.

σταυροκατάβιδο (το) καταβίδι που έχει αιχμή σε σχήμα σταυρού.

σταυρόκομπος (ο) είδος ναυτικού κόμπου με δύο πλέξεις από τις οποίες η μία γίνεται αντίστροφα από την άλλη.

σταυροκοπιέμαι ρ. αποθ. αμετβ. {σταυροκοπήθηκα} (εκφραστ.) κάνω πολλές φορές τον σταυρό μου, συνήθ. όταν συμβαίνει ή ακούει κάτι κακό ή όταν μας φοβίζει (κάτι): *μόλις το αεροπλάνο παρακοιμήθηκε λίγο, εκείνη άρχισε να σταυροκοπιέται*. — σταυροκόπημα κ. σταυροκόπη (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM, < σταυρός + -κόπιεμαι < -κόπος < κόπτο)].

σταυρολέξο (το) {σταυρολέξ-ου | -ων} πνευματικό παιχνίδι που απαιτεί την εύρεση λέξεων, οι οποίες πρέπει να γραφτούν σε ένα τετράγωνο πλαίσιο, χωρισμένο σε μικρά τετράγωνα με κάθετες και οριζόντιες αριθμημένες γραμμές, συνήθ. με τη βοήθεια ορισμών: *λύνω ~*. [ETYM, < σταυρός + -λέξο < λέξη, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. crossword].

σταυρομάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μητέρα του σταυραδελφού.

σταυρόνημα (το) {σταυρόνημ-ατος | -ατα, -άτων} διαφανής δίσκος που φέρει δύο λεπτά νήματα, τα οποία τέμνονται υπό ορθή γωνία, και που χρησιμοποιείται για την ακριβή σκόπευση αντικειμένων, όταν αυτά παρατηρούνται με διόπτρες, τηλεσκόπια ή άλλα οπτικά όργανα.

[ETYM, < σταυρός + νήμα, απόδ. του γαλλ. réticule < λατ. reticulum, υποκ. του rete, -is «δίχτυο»].

σταυροπατέρας (ο) ο πατέρας του σταυραδελφού.

σταυροπηγικός, -ή, -ό [1614] ΕΚΚΛΗΣ. (μονή) που υπάγεται στη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και όχι στη διοικητική εποπτεία του επιχώριου μητροπολίτη ή επισκόπου.

σταυροπήγιο (το) {σταυροπήγι-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. η τοποθέτηση σταυρού, που τον είχε στείλει ο Οικουμενικός Πατριάρχης, στα θεμέλια μονής ως ένδειξη της υπαγωγής της στη δικαιοδοσία του.

[ETYM, < μεσν. σταυροπήγιον < σταυρός + -πήγιον (< αρχ. πήγ-νυ-μι, βλ. λ. *πήζω*), πβ. κ. κηρο-πήγιον].

σταυροπληγία κ. σταυροπληξία (η) {σταυροπληγιών} ΙΑΤΡ. η ταυτόχρονη παράλυση του ενός άκρου και του κάτω άκρου τής άλλης πλευράς. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stauroplegia].

σταυροπόδι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} το να κάθεται κανείς με τις κνήμες τοποθετημένες σταυρωτά ή τη μία πάνω στην άλλη: (συνήθ. ως επίρρ.): *κάθομαι ~*

σταυροπροσκύνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. 1. η προσκύνηση του Τιμίου Σταυρού 2. *Κυριακή τής Σταυροπροσκύνησης* η τρίτη Κυριακή τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής, οπότε ο Τίμιος Σταυρός εκτίθεται σε προσκύνημα για τους πιστούς.

σταυρός (το) 1. σχήμα που αποτελείται από δύο κάθετες που τέμνονται σχηματίζοντας τέσσερις ορθές γωνίες: *σχεδιάζω έναν ~* || *αντί για υπογραφή έβαλε έναν ~* (γιατί ήταν αγράμματος)· ΦΡ. *σταυρός πραγμάτωσης* το σημάδι του σταυρού που σημειώνει ο ψηφοφόρος δίπλα στο όνομα του υποψηφίου που προτιμά: *βουλευτής πρώτος σε σταυρούς προτίμησης* 2. (συνεκδ.) σταυροειδές σχήμα με διαφορετική κατά περίπτωση διάταξη των κεραιών του: *ελληνικός ~* (με τέσσερις ίσες κεραιές) | *λατινικός ~* (με την κάτω κεραιά μακρύτερη

από τις άλλες τρεις) || ~ *ταυ* (με την μορφή του ελληνικού γράμματος ταυ) || *αγκλωτός* - (με τους βραχίονες του να κάμπτονται σε ορθή γωνία προς την ίδια κατεύθυνση, η σβάστικα) || ~ του *Αγίου Ανδρέα* (σε σχήμα Χ) ΦΡ. *Ερυθρός Σταυρός* βλ. λ. *ερυθρός* 3. ΕΚΚΛΗΣ. *Σταυρός* (ο) το σύμπλεγμα μιας κάθετης δοκού και μιας οριζόντιας, μικρότερης, πάνω στο οποίο σταυρώθηκε και θανατώθηκε ο Ιησούς Χριστός: *Τίμος* ~ (ο σταυρός πάνω στον οποίο σταυρώθηκε ο Χριστός, βλ. κ. λ. *τίμος*) || τού ~ (εορτή χριστιανική στις 14 Σεπτεμβρίου, κατά την οποία εορτάζεται η εύρεση του Τιμίου Σταυρού) 4. (μτφ.) τα βάσανα που υποφέρει κανείς στη ζωή του: *σηκώνει μεγάλο -* || *καθένας σηκώνει τον δικό του* ~ 5. κάθε αντικείμενο σταυροειδούς σχήματος, διαφόρων μεγεθών και υλικών (ξύλινος, μεταλλικός, γλυπτός, κεντητός κ.λπ.), το οποίο συμβολίζει τη σταυρική θυσία του Χριστού και γενικά τη χριστιανική πίστη: *προσκύνησε τον -* | *φοράει χρυσό | ασημένιο -* || ~ *τού Σωτήρος* (παράσημο) ΦΡ. (α) *με τον σταυρό τού χέρι* ενεργώντας με υπερβολική ευσυνειδησία, τηρώντας τους ηθικούς, κοινωνικούς κ.λπ. κανόνες: *όταν ο άλλος σου κάνει κανονικό πόλεμο, δεν μπορείς εσύ να πηγαίνεις* - ΣΥΝ. έντιμα, χριστιανικά, ηθικά (β) *φιλό σταυρό* ορκίζομαι: ~ *ότι δεν είπα κακό για σένα* (γ) ο σταυρός *του μαρτυρίου* | *σηκώνω τον σταυρό τού μαρτυρίου* βλ. λ. *σηκώνω* (δ) *κάνω τον σταυρό μου* (ι) φέρνω το δεξί μου χέρι με τα τρία δάχτυλα, αντίχειρα, δείκτη και μέσο, ενωμένα για τους ορθόδοξους: με τον αντίχειρα απέναντι από τα υπόλοιπα δάχτυλα για τους ρωμαιοκαθολικούς) διαδοχικά στο μέτωπο, στο στήθος ή στην κοιλιά, στον δεξιό και τον αριστερό ώμο, ως έκφραση της χριστιανικής μου πίστης: ~, *κάθε φορά που περνάω από εκκλησία* (ii) (εκφράζοντας έντονη απορία, έκπληξη): *Μη χειρότερα! Να ~!* *Εγιναν τέτοια πράγματα*; (iii) (εκφραστ.) εύχομαι, προσεύχομαι (να γίνει ή να μη γίνει κάτι): *κάνε το σταυρό σου να μην το καταλάβει, γιατί αλλιώς καίκαμε!* 6. ΙΣΤ. όργανο βασιανισμού και εκτελέσεως, που είχε τη μορφή δύο δοκών οι οποίες τέμνονταν σχηματίζοντας ορθές γωνίες και πάνω του έδεναν τον κατάδικο 7. εκδοτικό σύμβολο που (α) δείχνει ότι τμήμα εκδιδομένου κειμένου παλαιού συγγραφέα είναι εσθαρμένο (t-t) ή (β) τίθεται μπροστά από την ημερομηνία θανάτου κάποιου, π.χ. Κωστής Παλαμάς (t1943) 8. (στο κουκλοθέατρο) κατασκευή που χρησιμοποιείται για την κίνηση της μαριονέτας, η οποία αποτελείται από δύο ξύλινα στελέχη συνδεδεμένα έτσι, ώστε να σχηματίζουν σταυρό (σημ. 4), οι άκρες των οποίων συνδέονται με τα νήματα της μαριονέτας 9. (καθημ.) το σημείο του μετώπου, που βρίσκεται ανάμεσα στα φρύδια και στη ρίζα της μύτης: *τον βάρσαε στον ~* (του κατάρρε κείριο πλήγμα) ΣΥΝ. *δόξα πατρι* (το) • 10. ΑΣΤΡΟΝ. (α) *Βόρειος σταυρός* ο αστερισμός του Κύκνου (β) *Νότιος σταυρός* | *σταυρός του Νότου* βλ. λ. *νότιος* • 11. ΑΘΛ. εξαιρετικά δύσκολη άσκηση γυμναστικής επίδειξης στους κρίκους, κατά την οποία ο αθλητής σχηματίζει σταυρό (σημ. 1) με το σώμα του, τεντώνοντας τα χέρια του σε έκταση, ενώ κρατείται από τους κρίκους: ΦΡ. (λαϊκ.) *σταυρός της θάλασσας* ο αστερισμός.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «όρθιος πάσσαλος, παλούκι», < *στα-Ε-ρός < θ. στα- (του ρ. Γ-στη-μι | *i-sta-mai*, βλ.λ.) + παρέκταση -Ε- + παραγ. επίθημα -ρος (πβ. *σω-ρός*). Η λ. συνδ. επίσης με αρχ. σκανδ. *staur* «πάσσαλος» και με λατ. *in-staurare* «αναενώσω, επαναλαμβάνω» (δηλ. «αποκαθιστώ κάτι στην αρχική του θέση»). Στη Μτγν. Έλλην. η λ. συνδέθηκε σημασιολογικά με το αντίστοιχο λατ. *crux*, -eis (επίσης αρχική σημ. «όρθιος πάσσαλος»), προκειμένου να δηλωθεί το φερόνιο όργανο εκτελέσεως, για το οποίο η Κ.Δ. χρησιμοποιεί ενναλλακτικά τη λ. *ξύλον* (λ.χ. *Πράξ.* 5:30: *κρεμάσαντες επί ξύλου*).

Σταύρος (ο) ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. Το όνομα προέκυψε από την εορτή του Τιμίου Σταυρού και εμφανίζει αναβίβαση τόνου, πβ. κ. *Λάμπρος* - *λαμπρός*].

σταυρότυπος, -ος/-η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα σταυρού.

σταυροδάκι κ. σταυρουδάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό μετέθου σταυρός, που φοριέται ως φυλαχτό: *φορούσε ~* || στη *βάφτιση μοιράζαν ~*. [ΕΤΥΜ. < σταυρός + υποκ. επίθημα -ουδάκι, πβ. κ. *λαμ-ουδάκι*, *λεφ-ουδάκι*].

Σταυρούλα (η) γυναικείο όνομα.

σταυροφόρο (τα) ΒΟΤ. τα σταυρανθή (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *croisifères*].

σταυροφορία (η) [1856] {σταυροφοριών} 1. ΙΣΤ. καθεμιά από τις οκτώ εκστρατείες που έγιναν κατά τον Μεσαίωνα (11ος-13ος αι.) από τους χριστιανούς της Δύσης, με σκοπό ή πρόσχημα την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων από τους μουσουλμάνους 2. (μτφ.) η εκτεταμένη και ομαδική προσπάθεια για την αντιμετώπιση προβλήματος ή εναντίον κάποιου: ~ *για την καταπολέμηση των ναρκωτικών* | *για την ενημέρωση τού κόσμου* || ~ *για τα ανθρώπινα δικαιώματα* || *«οι Ανατολικογερμανοί αποδύθηκαν σε ~ κατά τού καγκελαρίου»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. *Croisade*].

σταυροφόρος (ο) 1. ΙΣΤ. ο πολεμιστής που μετέσχε σε σταυροφορία 2. (μτφ.) πρόσωπο που συμμετέχει σε μαζική προσπάθεια για κάποιον (υψηλό συνήθ.) σκοπό: ~ *της ειρήνης* | *των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < σταυρός + -φόρος < φέρω].

σταυρώνω ρ. μετβ. {σταυρώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. θανατώνω με σταυρικό θάνατο: *σταύρωσαν τον Χριστό* 2. (συνεκδ.) βασανίζω, ταλαιπωρώ: *αυτός ο άνθρωπος πρώτα σε σταυρώνει και, τελικά, παραδέχεται ότι έχεις δίκιο!* 3. τοποθετώ σταυροειδώς: ~ *κεραία* (τοποθετώ την κεραία πλοίου έτσι, ώστε να σχηματίζει σταυρό με τον ιστό) || *συνήθίζεται να σταυρώνουν τα χέρια τού νεκρού πάνω στο στήθος*-ΦΡ. (α) (μτφ.) *σταυρώνω τα χέρια* παραιτούμαι από την προσπάθεια, αδρανών (β) *με σταυρωμένα χέρια* χωρίς να κάνω τίποτα: *τι κάθεσαι*

~; *Κουνήσου!* 4. κάνω το σημείο του σταυρού (μπροστά ή πάνω σε κάποιον/κάτι): *η νοικοκυρά σταύρωσε το ψωμί, πριν το κόψει* • 5. εκλαπαρό (κάποιον): *τον σταύρωσα να μου πει τι την υπόθεση, αλλά αυτός τίποτα!* • 6. (αρνητ.) καταφέρνω να αποκτήσω, να βρω: *δεν ~ δεκάρα* | *δουλειά* | *πελάτη* • 7. (λαϊκ.-σκωπτ.) σημειώνω σταυρό σε ψηφοδέλτιο, δίπλω στο όνομα υποψηφίου, ψηφίζω κάποιον: *οι υποψήφιοι είναι πρόθυμοι να σας ικανοποιήσουν κάθε αίτημα, αρκεί πρώτα να τους σταυρώσετε!* — **σταύρωμα** (το) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. σταυρός (-όω), αρχική σημ. «πασσάλωνο, περιφράσσω με πασσάλους», < σταυρός (βλ.λ.)].

σταύρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως, -ώσεων} 1. η θανάτωση με καθήλωση στον σταυρό: η ~ *τού Χριστού* ΣΥΝ. **σταύρωμα** 2. **Σταύρωση** (η) (α) ο θάνατος του Ιησού Χριστού στον σταυρό (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα 3. (συνεκδ.) η μεγάλη ταλαιπωρία: η ζωή του ήταν *μα ~ χωρίς ανάσταση*.

σταυρώσιμο (το) ΕΚΚΛΗΣ. το τροπάριο που σχετίζεται με τη Σταύρωση του Χριστού και τη σωτηρία των ανθρώπων που προέρχεται από αυτή.

[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *σταυρώσιμος* (στη μεσν. σημ.) < αρχ. σταυρός (-όω), βλ. κ. *σταυρώνω*].

σταυρωτής (ο) [μτγν.] {-ές κ. -ήδες} 1. αυτός που θανατώνει κάποιον με καθήλωση στον σταυρό 2. (συνεκδ.) ο βυζαντινός, ο τύραννος, σταυρωτός, -ή, -ό [μεσν.] 1. (για δύο πράγματα που διασταυρώνονται) αυτός που σχηματίζει σταυρό: *η σημαία των πειρατών είχε μία νεκροκεφαλή με δύο κόκκαλα σταυρωτά από κάτω* ΣΥΝ. σταυροειδής 2. (ειδικότερ. για ενδύματα) αυτός που κουμπάει με διασταύρωση δύο τμημάτων του: ~ *σακάκι* | *γιλέκο* 3. ΦΙΛΟΛ. **σταυρωτή ομοιοκαταληξία** η ομοιοκαταληξία τού πρώτου με τον τέταρτο στίχο και τού δεύτερου με τον τρίτο. — σταυρωτά επίρρ.

σταφίδα (η) 1. ποικιλία αμπελιού με σταφύλια κτρινωπά χωρίς κουκούτι (σταφιδάμπελος) και συνεκδ. ο καρπός αυτού τού αμπελιού 2. ο αποξηραμένος καρπός ορισμένων ποικιλιών αμπελιού (σταφιδάς, σουλταμάρας), που τρώγεται ομοιά ή χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική ΦΡ. (μτφ.) *γίνονται σταφίδα* μεθώ πολύ, γίνονται σκίνα στο μεθύσι. — (υποκ.) **σταφιδούλα** (η).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. σταφίς | *άσταφίς*, -ιδος (αρχαίοτ. ο τ. με *ά*-προθεμ.), τεχν. όρ., τού οποίου το θ. σταφ- συνδ. πιβ. με το αρχ. *σταφυλή* (βλ.λ.)]. **σταφιδάμπελος** (η) [1833] {σταφιδάμπελ-ου | -ων, -ους} αμπέλι που παράγει σταφίδα (βλ.λ., σημ. 1).

σταφιδεμπόριο (το) [1891] {σταφιδεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο σταφιδάς. — **σταφιδεμπορος** (ο/η) [1888].

στα φ ιδία ζω ρ. αμετβ. {σταφιδιάσα, -μένος} 1. (για σταφύλια) ξεραίνω 2. (μτφ. για πρός.) ζαρώνω, αφυδατώνω το δέρμα μου: *σταφιδιάσε το πρόσωπο του από τις στερήσεις | τα γεράματα*. Επίσης σταφιδιώνω. — **σταφιδιάσμα** (το).

σταφιδικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με τη σταφίδα: (με κεφ.) *Αυτόνομος ~ Οργανισμός* (συντομ. Α.Σ.Ο.).

σταφιδιήνη (η) [1894] {σταφιδιώνη} ΧΗΜ. το σταφιδοσάκχαρο που βρίσκεται σε στερεά ή πολτώδη μορφή.

σταφιδίτης (ο) [μτγν.] {σταφιδιτών} το κρασί που παρασκευάζεται από ξερή σταφίδα.

σταφιδόκαρπος (ο) [1833] ο καρπός της σταφιδάς.

σταφιδοπαρωγή (η) [1890] η παραγωγή σταφιδάς.

σταφιδοπαραγωγός (ο) [1833] ο παραγωγός σταφιδάς.

σταφιδόψωμο (το) ψωμί ή αρτοσκευασμα που περιέχει σταφίδες.

σταφυλή (η) η κινητή σαρκοδής απόφωση στο ελεύθερο οπίσθιο χείλος της μαλακής υπερώας, που κλείνει το φαρυγγικό στόμιο κατά την κατάποση. — **σταφυλικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Ορισμένοι μελετητές χαρακτηρίζουν την υπόθεση περί δανείου «εύκολη λύση», ωστόσο η παλαιότερ. σύνδεση με το αρχ. στέμφυλο ν «πολτώδης μάζα που απομαίει μετά τη σύνθλιψη σταφυλιών ή ελιών» (< *στέμβω* «κινώ συνεχώς, σείω»), βλ. λ. *στόμφο*] δεν ικανοποιεί σημασιολογικά. Η λ. συνδ. επίσης με το αρχ. *σταφίς* | *άσταφίς* (βλ. λ. σταφίδα)].

σταφυλί (το) {σταφυλ-ιού | -ιών} ο καρπός τού αμπελιού, που μεγαλώνει σε τσαμπιά (βότρυς) ως σύνολο από πολλές στρογγυλές, χυμώδεις, γλυκές ή υπόζινες ρώγες σε χρώμα κτρινωπό, κόκκινο ή μαύρο, τρώγεται ως φρούτο ή χρησιμοποιείται για την παραγωγή κρασιού και σταφιδάς: ~ *μοσχάτο* | *σαββατιανό* | *ροζάκι* | *φράουλα* || *κόκκινο* | *λευκό* ~ (κτρινωπό) || *μαύρο* - (σκουρό κόκκινο)-ΦΡ. *απ' τα σύκα ως τα σταφύλια* βλ. λ. *σύκο*. — (υποκ.) σταφυλάκι (το), σταφυλικός, -ή, -ό [1869]. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *σταφυλίον*, υποκ. τού αρχ. *σταφυλή* (βλ.λ.)].

σταφυλίτης (ο) [μτγν.] {σταφυλιτών} ΑΝΑΤ. η σταφυλίη.

σταφυλίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή της σταφυλίης.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *staphylite*].

σταφυλοκοκκίαση (η) {-ης κ. -ώσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η νόσος που προκαλείται από σταφυλοκόκκο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. *staphylococcia*].

σταφυλοκοκκικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον σταφυλοκόκκο ή τη σταφυλοκοκκίαση.

σταφυλοκόκκος (ο) [1881] {-ου κ. -όκκου | -ων κ. -όκκων, -ους κ. -όκκων} ΙΑΤΡ. παθόγνο βακτήριο, οι συσσωρευσεις τού οποίου μοιάζουν στο μικροσκόπιο με τσαμπιά από σταφυλί: αναπτύσσεται σε περιπτώσεις μολύνσεων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *staphylococcus*].

σταφυλόρωγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ρώγα τού σταφυλιού.

σταφυλοσάκχαρο (το) [1880] {σταφυλοσάκχάρ-ου | -ων} ΧΗΜ. η γλυκόζη (βλ.λ.)_#.

σταχανοβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (παλαιότερ.) σύστημα που αναπτύ-

χθηκε στη Σοβιετική Ένωση στο πλαίσιο της σοσιαλιστικής άμιλλας και αποσκοπούσε στην αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής πέρα από τις προβλεπόμενες νόρμες.

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. stakhanovisme, από το όνομα του Σοβιετικού ανθρακωρύχου Aleksei G. Stakhanov (1906-77), του οποίου η υψηλή παραγωγικότητα κατά την εξόρυξη γαιάνθρακα ενέπνευσε ένα σύστημα «σοσιαλιστικής άμιλλας» στον τομέα της εργασίας].

σταχανοβίτης (ο) {σταχανοβιτών}, σταχανοβίτισσα (η) {σταχανοβιτισσών} | παλαιότερ. στη Σοβιετική Ένωση) βιομηχανικός εργάτης που πήρε διάκριση, επειδή ξεπέρασε κατά πολύ την προβλεπόμενη παραγωγή (νόρμα). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. stakhanovite, βλ. κ. σταχανοβισμός].

στάχ (το) → στάχυ

σταχολογήμα (το) → σταχυολόγημα

σταχολογία ρ. → σταχυολογία

σταχτερός, -ή, -ό 1. ο γεμάτος στάχτη 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει το χρώμα της στάχτης ΣΥΝ. σταχτόχρωμος, σταχτής.

στάχτη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η γκριζά σκόνη που απομένει αφού καεί κάτι: η ~ του τσιγάρου || μαζεύει τις ~ από το τζάκι || η βιοτεχνία χαρτίου έγινε ~ μέσα σε λίγη ώρα από την εκδήλωση της πυρκαγιάς ΦΡ. (α) *στάχτη και μπουλιπερη* | *μπύρμηπερη* βλ. λ. *μπουλιπερη* (β) *ρίχνω στάχτη στα μάτια (κάποιου) παραπάνω* (κάποιον) αποσπώντας την προσοχή του, απομακρύνω την προσοχή του από εκεί που πρέπει (γ) *στάχτη να γίνουν όλα* ως έκφραση αδιαφορίας για την τύχη κάποιων πραγμάτων: *δεν με νοιάζει πλέον τι θα γίνει ~!* · 2. ΒΙΟΛ. (α) ο μύκτηας (ερυσίβη) (β) (συνεκδ.) η ασθένεια των αμελιών που οφείλεται στον παραπάνω μύκτηα ΣΥΝ. στάχτιασμα, [ETYM < μεσν. *στάκτη* < *στακτή* (με αναβιβασμό τόνου, πβ. κ. *λεύκη* - *λευκή*), ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. *στακτός* (< *στάζω*)].

σταχτής, -ιά, -ιά 1. αυτός που έχει το χρώμα της στάχτης: ~ παντελόνι | γούνα 2. *σταχτή* (το) το ίδιο το χρώμα της στάχτης. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμιση, χρώμα*.

σταχτιάς ρ. αμετβ. {στάχτιασα} 1. γίνομαι στάχτη · 2. (για φυτά) προσβάλλομαι από ερυσίβη. — στάχτιασμα (το).

σταχτοδοχείο (το) μικρό, συνήθ. επιτραπέζιο ή επιδαπέδιο δοχείο, μέσα στο οποίο ρίχνονται οι στάχτες και τα υπολείμματα των τσιγάρων.

σταχτοθήκη (η) {σταχτοθήκων} το σταχτοδοχείο.

σταχτοκουλούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κουλούρα που ψήνεται σε καυτή στάχτη.

σταχτόνερο (το) η αλσίβα (βλ. λ.).

σταχτόπανο (το) το χοντρό πανί που χρησιμοποιείται για το στράγγισμα του σταχτόνερου στο πλύσιμο των ρούχων.

σταχτοπούτα (η) (μετωνυμ.) 1. γυναίκα που ζει με όνειρα και φαντάζεται ότι η ζωή της θα μοιάζει με παραμύθι 2. γυναίκα της οποίας η ζωή θυμίζει την ηρωίδα του ομώνυμου παραμυθιού: *είναι μια σύγχρονη ~ γνώρισε τυχαία έναν εφοπλιστή και η ζωή της άλλαξε μέσα σ' ένα βράδυ!*

[ETYM Μετάφρ. δάνειο (κατά το α' συνθ.) και μεταφορά (ως προς το β' συνθ.) του γερμ. Aschenputtel < Aschen «στάχτες» + Puttel, θηλ. του Rutto «αγοράκι»].

σταχτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στάχτω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) λερώνω με στάχτη ♦ 2. (αμετβ.) παίρνω το χρώμα της στάχτης. — στάχτωμα (το).

στάχυν (το) {σταχ-υού | -υών} 1. το στέλεχος, το καλάμι των δημητριακών, κυρ. του σταριού: *ώραμα* | *ξανθοκίτρινα ~* || *θερίζω* τα ~ 2. ΒΟΤ. ταξιανθία με άμισχα άνθη, που φύονται πλαγίως σε επιμήκη άξονα. Επίσης (λόγ.) στάχυς (ο) {στάχυος}.

[ETYM Υποκ. του αρχ. στάχυν, -υος (ο) < θ. *stng-η, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *stengh- «είμαι οξύς, αιχμηρός, κεντώ», πβ. αρχ. σκανδ. stinga «κεντώ», αρχ. αγγλ. stingan (> αγγλ. sting), αρχ. γερμ. stanga «καμάκι, πάσσαλος» κ.ά. Βλ. κ. *στόχος*].

σταχύω ρ. αμετβ. {στάχυσσα} (για φυτά) σχηματίζω στάχυ. — στάχυσμα (το).

σταχυολογία ρ. μετβ. {σταχυολογείς... | σταχυολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιλέγω κάνοντας ανθολογία: ~ *κείμενα/ αποσπάσματα* | *δεδομένα* | *εκφράσεις*. — σταχυολόγος (ο/η), σταχυολόγηση (η) [1864], σταχυολόγημα (το).

†ΒΥΤΜ. < μγν. *σταχυολογία* (-έω) < *στάχυς* + *-λογία* < *-λογία* < *λέγω* (με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»)].

στάχυς (ο) → στάχυ

σταχώνω ρ. μετβ. {στάχω-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω (βιβλίο) με σκληρό υλικό (λ.χ. δέρμα)- βιβλιοδέτω. — σταχώνης (ο). [ETYM μεσν. < αρχ. *στάχως*, εφόσον το ρ. σήμαινε αρχικώς «φτιάχνω δέματα σταριού» και κατ' επέκταση «βιβλιοδέτω». Είναι αξιοσημείωτα τα σχόλια του Σπ. Λάμπρου (Ελετηρ. Παρνασσού 1898): *ή δέ σύνδεστος Οβιβλίον έλέγετο* [στον Βυζαντινούς] *στάχωμα και ο βιβλιοδέτης σταχτής, ενίοτε δέ και βιβλιοεμφιάστης*].

στάχωση (η) {μεσν.} {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η επένδυση βιβλίου με δέρμα ή άλλη ύλη- βιβλιοδέση 2. (συνεκδ.) το σκληρό εξωτερικό περιβλήμα βιβλίου. Επίσης στάχωμα (το) {μεσν.} {σταχώμ-ατος | -ατα, -άτων}.

Σ.Τ.Ε. (το) Συμβούλιο της Επικρατείας.

στέαρ (το) {στεάτος | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το στερεό λίπος που βρίσκεται κάτω από το δέρμα μηρυκαστικών και χρησιμοποιείται για την παρασκευή κεριών, σαπουνιών κ.ά. προϊόντων ΣΥΝ. ξίγγι. [ETYM αρχ. λ. του αγροτικού λεξιλογίου, με παραγ. επίθημα -αρ (πβ. κ. *πί-αρ*, *ηπ-αρ*), που ανάγεται σε τ. *sthar (με αντιμεταχώρηση) < *stā-αρ < Ι.Ε. *stāy-, πβ. αβεστ. stā(y)- «σωρός, μάζα», σανσκρ. stūyāh «στάσιμα ύδατα», stvāna «σταθερός, συμπαγής» κ.ά. Η λ. *στέαρ* δή-

λωνε το σκληρό υποδόριο πάχος, εν αντιθέσει με τη λ. *πιμελή*, που αναφερόταν στο μαλακό πάχος].

στεατικός, -ής, -ές [1802] αυτός που σχετίζεται με το στέαρ: ~ *οξύ* (οργανικό οξύ από το οποίο σχηματίζεται το λίπος του στέατος).

στεατίνος, -ης, -ο [μγν.] αυτός που αποτελείται ή παρασκευάζεται από στέαρ (βλ. λ.).

στεατίνης (ο) [μγν.] {στεατιτών} ΓΕΩΛ. βασικό πυριτικό ορυκτό του μαγνησίου.

στεατοπυγία (η) [1896] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εναπόθεση παχέος στρώματος λίπους στους γλουτούς. — στεατοπυγικός, -ής, -ό. [ETYM < *στέαρ*, -ατός + *-πυγία* < *πυγή* «οπίσθια», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéatopygie].

στεατόρροια (η) [1873] ΙΑΤΡ. διαρροϊκό σύνδρομο που οφείλεται στην αποβολή άεπτου λίπους. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. steatorrhea].

στεατοურγείο (το) το εργαστήριο κατασκευής στεατινών προϊόντων (κερίων κ.ά.). [ETYM < *στέαρ*, -ατός + *-ουργείο* < *-ουργός* (< *έργο*)].

στεατώδης, -ής, -ες [αρχ.] {στεατώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που αποτελείται από στέαρ (βλ. λ.) 2. αυτός που μοιάζει με στέαρ (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές.

στεάτωμα (το) [μγν.] {στεατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κάθε καλοήθης όγκος που περιέχει λιπώδη ιστό.

στεατώση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παχυσαρκία. [ETYM < μγν. *στεατώμαι* (-όο-) < αρχ. *στέαρ*, -ατός].

στεγάζω ρ. μετβ. {στεγάσ-α, -θηκα, -μένος} 1. παρέχω στέγη (σε κάποιον), εγκαθιστώ σε οικία: ~ *πρόσφυγες* | *σεισμοπαθείς* 2. καλύπτω με στέγη: ~ *το γήπεδο* 3. (μεσοπρ. *στεγάζομαι*) βρίσκομαι και λειτουργώ (σε συγκεκριμένο κτήριο): *μέγρι να αποκατασταθούν οι ζημιές, οι υπηρεσίες του υπουργείου στεγάζονται στην οδό Φειδίου 62*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM αρχ. < στέγη (βλ. λ.)].

στεγανοπόδο (το) {στεγανοπόδ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε πτηνό που διαθέτει νηκτική μεμβράνη, η οποία συνδέει και τα τέσσερα άχτυλα του ποδιών του. [ETYM «PX- < *στεγανός* + *πους*, *πόδος*].

στεγανοποιώ ρ. μετβ. {στεγανοποιείς... | στεγανοποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιστώ (κάτι) στεγανό. — στεγανοποίηση (η).

στεγανός, -ής, -ό 1. ο ερμητικά κλειστός, ο αδιαπέραστος από υγρασία ή αέρα: ~ *χώρος* | *διαμερίσματα* || ~ *βόθρος* 2. *στεγανά* (τα) (α) ΝΑΥΤ. προστατευτικά διαφράγματα που κλείνουν ερμητικά και δεν επιτρέπουν την είσοδο νερού στο κύτος πλοίου (β) (μτρ.) διαχωριστικά στοιχεία που εμποδίζουν την επικοινωνία, που κλείνουν ερμητικά και απομονώνουν άτομα και ομάδες ενός χώρου ή εμποδίζουν την είσοδο σε αυτόν: *δεν υπάρχουν ~ στο κόμμα μας- ο καθένας μπορεί να προχωρήσει και να αναδειχθεί σε όλα τα επίπεδα*. — στεγανότητα (η) [μγν.].

[ETYM αρχ. < θ. *στεγ-* (βλ. λ. *στέγη*) + *παραγ.* επίθημα -ανός (πβ. κ. *τραγ-ανός*)].

στεγάση (η) → στεγάζω

στεγάσιμος, -ής, -ό [μγν.] αυτός που μπορεί να στεγαστεί.

στεγάσιμα έτο [αρχ.] {στεγάσιμ-ατος | -ατα, -άτων} το στεγάστρο.

στεγαστικός, -ής, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τη στεγάση: ~ *ανάγκη* | *δάνειο* | *πολιτική* | *συνθήκες*.

στεγάστρο (το) {στεγάστρ-ου | -ων} 1. κατασκευή που στεγάζει έναν χώρο παρέχοντας προστασία από τον ήλιο ή τη βροχή 2. στεγασμένος χώρος, υπόστεγο 3. (ειδικότ.) το υπόστεγο που υπάρχει στις στάσεις των μεσών μαζικής μεταφοράς για την προστασία των επιβατών από τη βροχή και τον ήλιο.

[ETYM. < αρχ. *στεγάστρον* < *στεγάζω* (θ. *στεγασ-* του αορ.) + *παραγ.* επίθημα -τρον (πβ. κ. *σκέπασ-τρον*, *στόχασ-τρον*)].

στέγη (η) {στεγών} 1. το οριζόντιο ή επικλινές κάλυμμα οικοδομής, κατοικίας και γενικά κάθε καλυμμένου χώρου, που μπορεί να αποτελιέται από κεραμίδια, πλάκες ή άλλα υλικά ΣΥΝ. σκεπή 2. (συνεκδ.) σπίτι, κατοικία: *στη Γαλλία υπάρχει οξύ πρόβλημα στέγης* || *έγρευση* | *έλλειψη* | *προσφορά στέγης* || *εγκατάλειψη συνύγκης στέγης* (η αποχώρηση του ενός από τους συζύγους από την κατοικία, πράξη που συνιστά υπό ορισμένες προϋποθέσεις λόγο διαζυγίου) || *επαγγελματική* - (ο χώρος που χρησιμοποιείται για την άσκηση επαγγελματός, λ.χ. δικηγορίας κ.λπ.) 3. εταιρεία που έχει ως σκοπό της την προαγωγή και προστασία ορισμένου τομέα δραστηριότητας και ο χώρος στον οποίο λειτουργεί: *Γραμμάτων και Τεχνών* | *απόρρον κορασίον* 4. κάθε χώρος στον οποίο παρέχεται κάλυψη συγκεκριμένης ανάγκης (π.χ. επαγγελματικής): *ο παρονοιαστής βρήκε ~ για τη χρονιά αυτή σε επαρχιακό τηλεοπτικό σταθμό*.

[ETYM. αρχ. < *στέγη* (παράλλ. του ρ. *στεγ-άζω*) < Ι.Ε. *(s)teg- «σκεπάζω, καλύπτω», πβ. σανσκρ. sthagayati, λατ. tegere, toga «σκέπασμα, κάλυμμα», αρχ. ιρλ. tech «σπίτι», αρχ. γερμ. dah (> γερμ. Dach «στέγη»), decchen (> γερμ. decken «καλύπτω») κ.ά. Παράγ. *στεγ-άζω*, *στεγ-νός*, *ά-στεγ-ος*, *στεγ-ανός* κ.ά.].

στεγνοκαθαριστήριο (το) {στεγνοκαθαριστηρί-ου | -ων} (επίς.) ο χώρος όπου γίνεται στεγνό καθαρίσιμα ρούχων, το καθαριστήριο ρούχων. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. dry cleaning].

στεγνός, -ής, -ό 1. αυτός που δεν έχει υγρό (στην επιφάνεια ή στο εσωτερικό του): ~ *ρούχα* | *ξύλα* | *δρομάς* | *μάτια* (χωρίς δάκρυα) | *χείλη* (δυσχερένια) ΣΥΝ. ξηρός ΑΝΤ. υγρός, βρεγμένος 2. (ειδικότ.), αυτός που δεν έχει υγρασία: ~ *αέρας* | *κλίμα* | *καιρός* ΦΡ. *στεγνό καθαρίσ-μα* το καθαρίσιμα ρούχων που γίνεται σε καθαριστήριο χωρίς νερό, συνήθ. με τη χρήση ενός οργανικού χημικού συστατικού διαλυτικού

3. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πει κρασί ή άλλο οινοπνευματώδες ποτό **4.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εκφραστικότητας, ζωντάνιας και συναισθηματικού πλούτου: ~ *άνθρωπος* | *ψυχή* | *ύψος* | *θέμα* | *περιγραφή* | *αφήγηση* | *απάντηση* ΑΝΤ. ζωηρός, εκφραστικός- ΦΡ. μετφ. | *είμαι στεινός* μένω | είμαι χωρίς λεφτά. — στεγνά επιρρ., στεγνότητα (η) [αρχ.λ. [ΕΤΥΜ αρχ. < θ. στεγ- (βλ. λ. *στέγη*) + παραγ. επίθημα -νός, πβ. κ. *γυμνός, τερπ-νός*]. στεγνώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στεγνώ-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) στεγνό: ~ τα *πλυμένα ρούχα στον ήλιο* ΑΝΤ. υγραίνω, μουσκεύω, νοτίζω ♦ (αμετβ.) **2.** γίνωμαι στεγνός: *κάτσε στη φωτιά, να στεγνώσεις* || *στεγνώσε η πετσέτα* | *το στόμα μου* (βλ. λ. *στόμα*) || *στεγνώσαν τα μάτια μου απ' τα δάκρυα* **3.** (μτφ.) γάνω τη ζωντάνια μου: *στεγνώσε απ' την πείνα*. — **στεγνώμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργασιακό*. [ΕΤΥΜ < μτγν. *στεγνώ (-όω)* < αρχ. *στεγνός*].

στεγνώθηρος (ο) **1.** ηλεκτρική συσκευή που στεγνώνει τα μαλλιά με την εκπομπή ζεστού αέρα ΣΥΝ. σεσουάρ, πιστολάκι **2.** ΙΑΤΡ. λεπτό φύλλο από ελαστικό κόμμι, το οποίο απομονώνει τα δόντια, στα οποία γίνεται οδοντιατρική επέμβαση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *séchoir*].

στεγνώθηριο (το) [1889] {στεγνώθηρί-ου | -ών} χώρος με ειδικές εγκαταστάσεις, στον οποίο γίνεται στέγνωμα νημάτων, υφασμάτων ή ρούχων: (κατάστημα) — *καθαριστήριο*.

στεγνώτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που βοηθεί στο στέγνωμα: ~ *συσκευή* | *μηχανή* **2. στεγνώτικό** (το) ξηραντική ουσία (ακόρεστο λιπαρό έλαιο ή φυσική ρητίνη), η οποία χρησιμοποιείται στα χρώματα βαφής οχημάτων, στα βερνίκια και στην τυπογραφική μελάνη.

στειβή ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *στίβω*, γράφεται κ. *στίβω*) (έσπειρα, στειφίκα, -μένος) **1.** πιάζω (κάτι), ασκώ επάνω του μεγάλη δύναμη, για να βγει το υγρό (νερό, χυμός κ.λπ.) που περιέχει: ~ *πορτοκάλια, για να κάνω πορτοκαλάδα* || *το πλυντήριο έχει ειδικό πρόγραμμα, για να στειβει τα ρούχα* ΣΥΝ. (για νερό) στραγγίζω, (για χυμό) ξεζουμίζω-ΦΡ. (μτφ.) (α) *στειβώ το κεφάλι μου* | *το μυαλό μου* βασανίζω τον νοου μου, σκέφτομαι όσο πιο εντατικά μπορώ: ~, *να βρω κάποια λύση*, || *όσο κι αν ~, δεν μπορώ να το θυμηθώ* (β) *στειβώ την πέτρα* (εκφραστική) έχω πολύ μεγάλη δύναμη, κυρ. στα χέρια: *άλλα παιδιά στειβούν την πέτρα στην ηλικία σου κι εσύ δεν θες να μεταφέρεις μια βολύτσα*; **2.** (μτφ.) εκμεταλλεύομαι (κάποιον) παίρνοντας του ό,τι έχει ΣΥΝ. ξεζουμίζω, απομυζώ-ΦΡ. *σαν στεγμένη λεμονόκουπα* (μτφ.) για πρόσωπο που το έχουν εκμεταλλευθεί παίρνοντας ό,τι καλύτερο μπορούσε να δώσει: *εκμεταλλεύθηκαν το ταλέντο του και, όταν δεν τον χρειαζόνταν, τον πέταξαν*. — **στειψίμο** (το). [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σμμ. «ποδοπατώ, συμπιέζω», < Ι.Ε. *steib(h)- «συσφραίνω, στερεώνω, συμπιέζω», πβ. αρμ. *stipem* «πιέζω», λατ. *stipare* «στοιβάζω, συσφραίνω», *stipes* «πάσσαλος, παλούκος», λιθ. *stiebas* «σπώρος, στήλη», μέσ. άνω γερμ. *stif* (> γερμ. *stief* «καλγιστός, δύσκαμπτος») κ.ά. Ομόρρ. *στίβ-ος, στίβ-αρός, στίβ-άς (-άδα), στίβ-άζω* κ.ά. Συχνά χρησιμοποιούνται στη Ν. Ελληνική και οι εσφαλμ. γρ. *στίβω* (με την επίδρ. της μηδενισμ. βαθμ., πβ. *στίβ-ος*) και *στίβω* (με την επίδρ. του αρχ. στυφώ, πβ. κ. *στυφός, στύψις*].

στειβώ: ομόρρτζα. Όπως τα *στείχω - στοιχός, αντιστοιχώ - στίχος* κ.τ.ό. εμφανίζουν μεταπλαστική εναλλαγή ει : οι : | (βλ. *μεταπτώσεις*), η οποία γεννά προβλήματα ορθογραφίας, έτσι και τα *στειβώ - στοιβάζω - στίβος* κ.λπ. εμφανίζουν μεταπλαστική ποικιλία με δυσχερέεις στην ορθογραφία τους. Συγκεκριμένα, από τη ρ. *στειβ-* του αρχαίου ήδη ρ. *στειβω*, το οποίο από αρχική σημασία «πιέζω κάτι πατώντας το, ποδοπατώ» έφθασε στη σημερινή σημασία «συμπιέζω κάτι (φρούτα κ.λπ.), για να βγάλει υγρό, χυμό», έχουμε δύο μεταπλαστικές ποικιλίες: (α) *στίβ-* αρχ. *στοιβη* «σπώρος», από όπου το ρ. *στοιβάζω* και το μεταρρηματικό ουσιαστικό *στοίβα* (β) *στίβ-* *στίβος, στίβάδα* (*γιονο-στίβάδα*), *στίβ-αρός* και *στίφ-ος* (το) σε όλα τα ομόρρτζα του ασθενούς θ. *στίβ-* υπάρχει η ευρύτερη σμμ. «στερέος, ισχυρός, δυνατός».

Ας σημειωθεί ότι η παλαιότερη ορθογραφία του *στειβω* ως *στύβω* (από αρχ. *στυφώ* που σημαίνει «μαζεύω, περιστέλλω» και «έχω στυφή γεύση»), ομόρρ. του *στυφός*) δεν θεωρείται σωστή. Έτσι θα γράφουμε *στειψίμο* | *έσπειρα* και *στειψίμο* - όχι *στυψίω* | *έστυψα* και *στυψίμο*!

στέικ (το) (συνήθ. ορθ. *στέηκ*) {άκλ.} φέτα μαλακού μοσχαρήσιου κρέατος που τρώγεται ψητό. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. *steak*].

στειλειάρι (το) {στειλειαρ-ιού | -ιών} **1.** κυλινδρικό ξύλο που χρησιμοποιείται ως λαβή ή μοχλός γεωργικών, ξυλουργικών κ.ά. εργαλείων **2.** (συνεκδ.) ξύλινο ραβδί μεγάλου πάχους, ρόπαλο **3.** (συνεκδ.) το ξυλοκόπημα: *θέλει ~* || *θα του δώσω ~* (πολύ ξύλο) **4.** (μτφ.) άνθρωπος αγροίκος και ανεπίδεκτος μαθήσεως ΣΥΝ. κούτσουρο, ξύλο απελέκητο.

[ΕΤΥΜ < μεσν. *στειλειάριον*, υποκ. του αρχ. *στε(ι)λέος*, παράλλ. τ. του *στει(ι)λεα* «ξύλινη λαβή εργαλείου, αξίνιας», με κατάλ. -*εά* (πβ. κ. *δωρ-εά*), ενώ οι τ. με -*ει* (*στειλ-εά*) οφείλονται σε μετρική έκταση. Η λ. *στει(ι)λ-εά* ανάγεται σε αμάρτυρο ουδ. **στέλ-ος* και συνδ. με αρμ. *stēfn* «κορμός, κλαδί», αρχ. γερμ. *stai* «τοποθεσία, κατοικία», *stellen* (> γερμ. *stellen* «στήνω, θέτω, τοποθετώ»), νορβ. *stjål* «κοτσάνι, στέλεχος» κ.ά. Ομόρρ. *στέλε-χος* (βλ.λ.). Οι προαναφερθείσες συνδέσεις θα επέτρεπαν την ένταξη της λ. στην ευρεία οικογένεια του ρ. *στέλλω* (βλ.λ.). —

στειλειάρων ρ. μετβ. {στειλειάρωσα} εφαρμόζω στειλιάρια σε (ερ-

γαλείο): ~ την *αξίνα* | τον *κασμά*.

στειμμα (το) {στειμμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που απομένει μετά το στειψίμο φρούτου. [ΕΤΥΜ < *στειβώ*].

στειρεύω ρ. → στερεύω

στειροβότανω (το) το φυτό «άγγουσα», το οποίο, σύμφωνα με τις λαϊκές προλήψεις, προκαλεί στειρότητα.

στειρολόγημα (το) {στειρολογήματος | χωρ. πληθ.} (για αμπέλι) η αποκοπή των στειρών βλαστών.

στειροποίηση (η) → στειρώση

στειροποιώ ρ. → στειρώνω

στειρός, -α, -ο **1.** (για ανθρώπους και ζώα) αυτός που δεν τεκνοποιεί: ~ *γυναίκα* | *αγελάδα* ΣΥΝ. άγονος, στέρφος ΑΝΤ. γόνιμος **2.** (για έδαφος) που δεν καρποφορεί, που είναι άγονος ΣΥΝ. άκρπος **3.** (μτφ.) ο μη δημιουργικός και αποτελεσματικός: ~ *μίμηση* *ξενικών προτύπων* | *ανταγωνισμός* | *γνώση* ΣΥΝ. ατελέσφορος **4.** αυτός που δεν περιέχει μικρόβια (αποστειρωμένος). — στειρότητα (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόσηα*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *στειρός* < θηλ. ουσ. *στείρα* (υποχωρητ.) «αυτή που δεν έχει ή δεν μπορεί να τεκνοποιήσει (για γυναίκες και θηλ. ζώα)» < **στέρ-α* < Ι.Ε. *ster- «άγονος^ άκρπος, στειρός», πβ. *sankar*. *stari* «άτεκνη (αγελάδα)», αρμ. *ster* «άτεκνος» (για ζώα), αλβ. *shijter* «νεαρή αγελάδα - αρνύ», λατ. *sterilis* «άκρπος, άτεκνος» (> γαλλ. *stérile*), γοτθ. *stairō* «στείρα (γυναίκα)», αρχ. γερμ. *stero* «κρίαρι», ισλ. *stirtla* «άτεκνη (αγελάδα)» κ.ά.].

στειρώνω ρ. μετβ. {στειρώ-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) στειρό. Επισής στειροποιώ [1890] {-εις... | στειροποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος}. [ΕΤΥΜ < μτγν. *στειρώ (-όω)* < αρχ. *στειρός*]. **στειρώση** (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η επέμβαση που εκτελείται στον άνδρα ή στη γυναίκα, καθώς και σε ζώα, για να τους καταστήσει στειρούς. Επίσης **στειροποίηση** [1892]. **στειρωτικός, -ή, -ό** [μτγν.] αυτός που προκαλεί στειρώση: ~ *φάρμακα* ΑΝΤ. γυμνοποιός.

στάσιον βαγκόν (το) {άκλ.} τύπος αυτοκινήτου, συνήθ. πολυμορφικού, με μεγάλο εσωτερικό χώρο. [ΕΤΥΜ < αγγλ. *station wagon*].

στειψίμο (το) → στειβώ

στέκα (η) {στεκών} **1.** η μακριά ράβδος, με την οποία χτυπούν οι παίκτες τις μπάλες του μπλιάρδου **2.** (μτφ.-μειωτ.) πολύ αδύνατη και ψηλή γυναίκα · **3.** το ξύλινο εργαλείο των υποδηματοποιών, με το οποίο γυαλίζουν τις σόλες των παπουτσιών · **4.** γυναικείο αξεσουάρ, συνήθ. κοκκάλινο ή πλαστικό, που προσαρμόζεται στο κεφάλι συγκρατώντας τα μαλλιά. [ΕΤΥΜ < ιταλ. *stecca* < γοτθ. *stika* «ραβδί, μπαστούν» (πβ. κ. αγγλ. *stick*)].

στεκόμενος, -ή, -ο κ. **στεκούμενος** (νερό) που ακινητεί, που λιμνάζει. [ΕΤΥΜ < *στέκω* + παραγ. επίθημα -*όμενος*, πβ. κ. *λεγ-όμενος*].

στεκάρω ρ. μετβ. {στεκάρ-α κ. -ισα} γυαλίζω με στέκα (βλ.λ., σμμ. **3**) τη σόλα (παπουτσιού). — **στεκάρισμα** (το). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *steccare* < *stecca*, βλ. κ. *στέκα*].

στέκι (το) {στεκ-ιού | -ιών} (καθημ.) κάθε χώρος στον οποίο συγχάζει κανείς: *ομάδα φοιτητών χρησιμοποιεί αίθουσα του Πανεπιστημίου ως ~* || *ορισμένα καφενεία της Αθήνας ήταν ~ ποιητών και καλλιτεχνών* || ~ *τοξικομανών* | *φιλάθλων*.

[ΕΤΥΜ από το γ' εν. *στέκω* (του ρ. *στέκω*), που χρησιμοποιήθηκε ως ουδ. ουσ.].

στέκομαι ρ. αμετβ. {στάθηκα} **1.** (α) παύω να προχωρώ, να κινούμαι ή να λειτουργώ, σταματώ: *στάθηκε κάτω από το παράθυρο της* || *περαστικοί στέκονταν μπροστά στη βιτρίνα* || *στάθηκε λιγάκι, να ξεκουραστεί* || *Στάσου! Μη φεύγεις!* || *στάσου και θα δεις* | *θα σου δείξω*! (ως έκφραση απειλής: *περίμενε να δεις τι θα σου κάνω*)- ΦΡ. *δεν στέκομαι (καθόλου)* ασχολούμαι συνεχώς με κάτι, δεν αναπαύομαι ούτε στιγμή: *από το πρωί δεν έχω σταθεί καθόλου- έχω τραβηθεί στη δουλειά* (β) σταματώ (σε κάποιο σημείο), επιμένω (σε κάτι): ο *καθηγητής στάθηκε ιδιαίτερος σ' αυτό το κεφάλαιο* || *Για στάσου ένα λεπτό!* | *Πώς το είπες αυτό;* (γ) (για μέσα μαζικής μεταφοράς) κάνω στάση, σταθμεύω: *το λεωφορείο στάθηκε στη στάση* · **2.** υψώνομαι, ορθονομαι, βρίσκομαι (σε τέτοιο σημείο, ώστε να είμαι εμφανής): *στην κορφή του βουνού στέκεται η εκκλησία του Προφήτη Ηλία* · **3.** είμαι όρθος: *πολλοί επιβάτες στέκονταν μέσα στο λεωφορείο* || ~ *κλαρίνο* (βλ.λ.) | *σουζα* (βλ.λ.) || *στέκεται σαν κούτσουρο* (κοκκαλιώνω, μαρμαρώνω) | *ακίνητος* ΦΡ. **στέκομαι** | **στέκω καλά** (ι) (για ανθρώπους προχωρημένης ηλικίας) κρατιέμαι καλά, έχω καλή υγεία *παρά την ηλικία μου* (ii) βρίσκομαι σε πολύ καλή οικονομική κατάσταση: (μόνο το μεσοπαθ. **στέκομαι**) **4.** είμαι σταθερός, σταθεροποιώμαι: *το βάζο δεν στέκεται (καλά) στη θέση του*- ΦΡ. (α) (μτφ.) **στέκομαι στα πόδια μου** (i) είμαι αυτόνομος, ανεξάρτητος: *μπορώ να τα βγάλω πέρα, να ζήσω μόνος μου: χρειάστηκαν χρόνια σκληρής δουλειάς, μέχρι να μπορέσει να σταθεί στα πόδια του* (ii) ξαναβρίσκω τις δυνάμεις μου, συνέρχομαι: *ήπια έναν καφέ, να σταθώ στα πόδια μου* **5.** διατηρούμαι, παραμένω: *στάθηκε ακλόνητος στις ιδέες του* · **6.** βοηθώ κάποιον, συμπαράστέκομαι σε κάποιον: *τον στάθηκε πολύ ο γιος του, ιδίως στα γηρατιά του*- ΦΡ. **στέκομαι δίπλα** (σε κάποιον) βλ. λ. *δίπλα* · **7.** αποτελώ, είμαι ή αποδεικνύομαι: *σε όλες τις δύσκολες περιστάσεις στάθηκε άντρας* | *παλληκάρη* || *στάθηκε τυχερός* | *άνυχος στη ζωή του* || *τίποτε δεν μπορεί να σταθεί εμπόδιο στον δρόμο του* **8.** συμπεριφέρομαι, έχω συγκεκριμένη στάση (προς κάποιον): *μου στάθηκε σαν αδελφός* || *του στάθηκε σαν πραγματικός πατέρας*- ΦΡ. **στέ-**

κομαι στο ύψος (+γεν.) ανταποκρίνομαι στις απαιτήσεις: ~ του *ρόλου* που υποδόμοι στο θέατρο || *πρέπει να σταθείς στο ύψος των περιστάσεων!* || *Στάσου στο ύψος σου!* Μην πέσεις στο επίπεδο τους! Επίσης *στέκω* (βλ. λ.).

[ETYM. μεσν. < μγν. (έ)σηκω, από τον αρχ. παρακ. *εσηκα* τού ρ. *ίστημι* | *ίσταμαι* (βλ. λ.)]. *στέκω* ρ. αμετβ. {εγвр. σε ενεστ. κ. παρατ.} (προφορ.-λογος). **1.** *στέκομαι* (βλ. λ.): *τι στέκεις εκεί και δεν έρχεσαι μαζί μας:* || *ο ναός στέκει επί πολλούς αιώνες επιβλητικός στον λόφο* -ΦΡ. **στέκω** | **στέκομαι καλά** βλ. λ. *στέκομαι* **2.** (τριτοπρός.) **στέκει, στέκουν** είναι σωστό, ευσταθεί, αρμόζει: *η άποψη αυτή δεν ~ λογικά* | *επιστημονικά* || *αυτά που λέει δεν στέκουν* ΦΡ. *δεν στέκει καλά* δεν είναι στα λογικά του. **στέλεχος** (το) {στέλεχ-ους | -η, -ών} **1.** ΒΟΤ. ο βλαστός δέντρου ή φυτού · **2.** (λόγ.) το ευθύ και στενόμακρο μέρος οργάνου (π.χ. εργαλείου, πβ. λ. *σπειλείρι*) **3.** το μέρος διπλότυπων φύλλων χαρτίου (απο-δ^εξ^εων πληρωμών, ειστηρίων κ.ά.), το οποίο μένει σ^ε αυτόν που το *κ^οδ^ιδ^ι **4.** (μτφ.) (α) μέλος πολιτικού σχηματισμού, υπηρ^σίας, επιχειρήσεως ή οργανώσεως με ιδιαίτερο ρόλο (αρμοδιότητες, ευθύνη κ.ά.), κατ' αντιδιαστολή προς το απλό μέλος ή τον υπάλληλο: *σχολή στελεχών επιχειρήσεων* || *κορυφαίο* | *ανώτατο* | *ηγετικό* | *έμπειρο* | *δραστήριο* | *ικανό* | *υψηλόβαθμο* | *χαμηλόβαθμο* ~||~ *ασφαλιστικής εταιρείας* | *παρατάξης* | *πρότερας* | *πώλησης* (β) ΣΤΡΑΤ. καθ' *μόνιμος αξιωματικός* και υπαξιωματικός στρατιωτικής μονάδας ή υπηρεσίας: *στέλεξη των Ενόπλων Δυνάμεων* · **5.** ΑΝΑΤ. ο κύριος κορμός νεύρου ή αγγείου πριν διακλασθεί **6.** ΙΑΤΡ. καθαρή καλλιέργεια ενός μικροβίου από έναν αρχικό κλώνο. — **στέλεχικός**, -ή, -ό κ. **στελεχιακός** (σημ. 4). ΣΧΟΛΙΟ λ. γυναικείος.

[ETYM. αρχ. < θ. στελε- (το οποίο απαντά στους τ. *στε*)|*ι*λεός (στε)|*ι*λεά «ρύληνη λαβή εργαλείου, αξίνας», βλ. λ. *σπειλείρι*) + *πα*-ραγ. επίθημα -γος, πβ. κ. *τάρα-γος*, *τέμα-γος*). Το επίθ. *στελεχιακός* αντί του ορθού *στελεχικός* είναι αναλογικός σχηματισμός προς άλλα επίθετα σε -*χ*(ια)κός, που έχουν σχηματιστεί κανονικά: *πυχίο* - *πυχιακός*, *ισχίο* - *ισχιακός*, *υποβρύχιο* - *υποβρυχιακός*, *επαρχία* - *επαρχιακός*. Βλ. κ. *εποχικός*. *στελεχώνω* ρ. μετβ. {στέλεχο-σα, -θηκα, -μένος} **1.** *παρέχω* το αναγκαίο προσωπικό: ~ *επιχείρηση* | *οργανισμό* | *υπηρεσία* | *βιβλιοθήκη* **2.** (για πρόσ.) είμαι *στέλεχος*: *σπουδαίοι αρχιτέκτονες στελεχώνουν αυτή την οικοδομική επιχείρηση*. — **στέλεχωση** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. γυναικείος.

[ΗΥΜ < μγν. στελεχ- (όω), αρχική σημ. «σχηματίζω κοτσάνι, αναπτύσσω», < αρχ. *στέλεχος*]. **Στέλιος** (ο) → Στυλιανός Στέλλα (η) γυναικείο όνομα. [ETYM. Θηλ. τού *Στέλιος*, που παρετυμολογήθηκε προς ξέν. κύρ. όν., πβ. ιταλ. Stella «αστέρι» (βλ. κ. λ. Στυλιανός)]. *στέλνω* ρ. μετβ. {έστειλα, στάλ-θηκα (λόγ. εστάλην, -ης, -η...), -μένος} **1.** δίνω να μεταφερθεί (κάτι που προορίζεται για κάποιον): ~ *στους γονείς μου γράμμα* | *δώρο* | *δέμα* || *τον έστειλε μήνυμα με αγγελιαφόρο* || *τον ~ χαιρετίσματα* ΣΥΝ. αποστέλλω, πέμπω **2.** κάνω ή βοηθώ (κάποιον) να μεταβεί κάπου για συγκεκριμένο σκοπό: *οι γονείς του τον έστειλαν στη Γαλλία για μεταπτυχιακά* || *η χώρα μας τον έστειλε αντιπρόσωπο στα Ηνωμένα Έθνη* -ΦΡ. (α) *στέλνω κάποιον στον διά(β)ολο* βλ. λ. *διάβολος* (β) *άντε (να) μη σε στείλω!* ως έκφραση δυσαρέσκειας ή απόρριψης για κάτι που λέει ή κάνει κάποιος-ισοδυναμεί με φρ. «πάψε | σταμάτα | πρόσεχε (ενν. τι λες | τι κάνεις), για να μη σου πω "άντε στον διά(β)ολο"» (γ) *στέλνω (κάποιον) σπίτι* του διαγνώ ή απολύω (κάποιον) από τη θέση που κατέχει: ο διευθυντής τον προειδοποίησε ότι, αν ξανακάνει τέτοιο σφάλμα, θα τον στείλει σπίτι του || ο λαός προτίμησε, αντί να τον ξαναστείλει στη Βουλή, να τον στείλει αυτή τη φορά σπίτι του **3.** κάνω (κάτι) να φθάσει κάπου: ο *Ήλιος στέλνει τις ακτίνες του στη Γη* || η *κρατική τηλεόραση μέσω δορυφόρου στέλνει το πρόγραμμα της στους απόδημους Έλληνες* || *με δυνατό σουτ ο παίκτης έστειλε τη μπάλα στα δίχτυα* · **4.** (αργκό) αφήνω (κάποιον) κατάπληκτο: *μ' έστειλες τώρα μ' αυτό που μου πες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω, κλείνω.

[ETYM. μεσν. < αρχ. στέλλω (κατά το σχήμα *έσπειρα* - *σπέρνω*, *έγειρα* - *γέρνω*) < *στέλ-|ω < I.E. *stel- «τοποθετώ, στήνω, θέτω», πβ. αρμ. stel-canem «φτειάχνο, κατασκευάζω». Δεν μπορεί να αποκλειστεί η σύνδεση με τις λ. *στε*)|*ι*λεά, *στέλεχος* (βλ. λ.) και με τις συγγενείς I.E. λ. Το ρ. *στέλλω* παρουσιάζει αξιοπρόσεκτη σημασιολ. πορεία, έχοντας αρχικός τη σημ. «διευθετώ, τακτοποιώ, ετοιμάζω» και εν συνεχεία «πέμπω, προετοιμάζω για αναχώρηση (κύρ. τον στρατό ή τον στόλο)», οπότε «εξοπλίζω». Οι ποικίλες αυτές χρήσεις είναι εμφανείς π^ι στα παράγωγα *στόλ-ος*, *στολ-ή*, *στολ-ίζω* κ.ά.]. **στέμμα** (το) {στέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μέταλλο στεφάνι που φορούν στο κεφάλι βασιλείς και βασίλισσες ΣΥΝ. διάδημα, κορώνα **2.** (συνεκδ.) η βασιλική εξουσία: η αυθαιρεσία τού ~ || η *εμπλοκή τού -σε πολιτικές ήντριγκες και συννομίες* **3.** (συνεκδ.) η εικόνα τού στέμματος πάνω σε εθνόσημα ή σφραγίδες κρατών, που έχουν ως ανώτατο άρχοντα βασιλιά **4.** ΑΣΤΡΟΝ. το εξώτατο τμήμα της ατμόσφαιρας τού Ήλιου **5.** ΦΙΛΟΛ. **στέμμα (καταγωγής κωδικών)** γραφική παράσταση των σωζόμενων χειρογράφων αρχαίου κειμένου, ανάλογα με την αξία και την αλληλεξάρτησή τους. [ETYM. αρχ. < *στέφ-μα (με αφομοίωση) < στέφω (βλ. λ.)]. **στέμματογράφος** (ο) ΤΕΧΝΟΛ. όργανο που χρησιμοποιείται για την παρατήρηση τού ηλιακού στέμματος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coronagraph (νόθο συνθ.)].

στέμμι (ο) [αρχ.] {στέμμι-ατος} αυτός που γίνεται από στέμμι-φυλα. **στέμμι** (το) {στέμμι-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) η ποτ^ωδής

μάζα που απομένει από τη σύνθλιψη των σταφυλιών ΣΥΝ. τσίπουρο. [ETYM. < αρχ. *στέμμι* < θ. *στέμμι* (τού ρ. *στέμμι* «κινώ συνεχώς, σείω, τινάζω», βλ. λ. *στόμφο*) + *πα*-ραγ. επίθημα -ών (πβ. κ. *κράτος* - *Κρατύλος*, *αίσχος* - *Αισχύλος*). Είναι π^ιθ. η ύπαρξη αμάρτυρου ουδ. *στέμμι (πβ. επίθ. *ά-στέμμι*)].

στεμφυλοειστήριο (το) [1888] {στεμφυλοειστηρί-ου | -ων} το πιστήριο που χρησιμοποιείται στη σύνθλιψη των στεμφύλων. **στεμφυλόπνευμα** (το) {στεμφυλόπνευμ-ατος | -ατα, -άτων} το οινόπνευμα που παράγεται από απόσταξη στεμφύλων ΣΥΝ. τσίπουρο.

στεναγμός (ο) [αρχ.] **1.** η βαθιά και ηχηρή εκτόνη, ο αναστεναγμός **2.** (συνεκδ.) ο θρήνος: «*θρήνος, κλαυθμός και οδυρμός και ~ και λήθη*» (από θρηνητικό ποίημα για την άλωση της Κωνσταντινούπολης). Επίσης **στεναγμο** (το) [αρχ.] {στεναγμ-ατος | -ατα, -άτων}. *στενάζω* ρ. αμετβ. {στενάξα: **1.** *εκβάλλω βαθιά και ηχηρή εκτόνη, αναστεναγμός* **2.** (συνεκδ.) θρηνώ: *οι οπιδούλοι Έλληνες στενάζαν υπό τον τουρκικό ζυγό* ΣΥΝ. γογγύζω.

[ETYM. αρχ. < στένω «βρογιά, στενάζω βαριά και βαθιά» + εκφραστ. επίθημα -άζω (πβ. κ. *καρχ-άζω*). Το αρχ. στένω < I.E. *(s)ten- «βρογιά, στενάζω, θορυβώ», πβ. σανσκρ. stanati «θορυβώ, βροντώ», αρχ. αγγλ. stanap «στενάζω, βρογιά», ρωσ. stanat «στον στεναγμό», λατ. tonare «βροντώ» κ.ά. Παράγ. αρχ. *στον-ος*, *Στέν-τωρ* (κύρ. όν., βλ. λ. *στεντόρειος*) κ.ά.].

στενακτικός, -ή, -ό [μγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον στεναγμό **2.** αυτός που προκαλεί στεναγμό ΣΥΝ. λυπηρός, θλιβερός. **στεναξιά** (η) (λαϊκ.) ο στεναγμός. **στεναχώρια** (η) → στενοχώρια **στενάχωρος**, -η, -ο → στενάχωρος **στεναχωρώ** ρ. → στενοχωρώ **στενεύω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στενεύ-ω, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** *κάνω* (κάτι) στενό, μειώνω το φάρδος | *πλάτος* του: ~ *τον παντελόνι* | *τη φούστα* ΑΝΤ. *φαρδαίνω*, *πλαταίνω* **2.** (συνεκδ.) προκαλώ ενόχληση ή πόνο (σε κάποιον) λόγω στενότητας: *με στενεύουν τα παπούτσια μου* ♦ (αμ^τ-τ) **3.** *γίνομαι στενός: ο δρόμος σ' αυτό το σημείο στενεύει* **4.** (μτφ.) *περιορίζομαι: στενεύουν τα περιθώρια των κινήσεων του* ΦΡ. **στενεύω τα πράγματα** η κατάσταση έχει γίνει δύσκολη. — **στένεμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.

στενό (το) [μγν.] **1.** στενός δρόμος: *τα γραφικά ~ της Πλάκας* ΣΥΝ. σοκάκι **2.** **στενά** (τα) στενό πέρασμα ανάμεσα σε δύο βουνά ή ανάμεσα σε θάλασσα και βουνό: *οι αντάρτες έπιασαν τα ~ και περιμεναν τους στρατιώτες* || *τα ~ των Δαρδανελίων* ΣΥΝ. (λαϊκ.) (για βουνό) *κλεισούρα*, *δερβένι*, (για θάλασσα) *μπουγάζι*. — (υποκ.) **στενάκι** (το). * ΣΧΟΛΙΟ λ. *πορθύριος*.

στενογράφημα (το) [1832] {στενογραφημ-ατος | -ατα, -άτων} κείμενο που έχει γραφεί με τη μέθοδο της στενογραφίας. **στενογραφία** (η) [1832] {χωρ. πληθ.} μέθοδος γραφής με συντομογραφίες και σύμβολα, η οποία χρησιμοποιείται (π.χ. από δημοσιογράφους) για την ταχεία και πιστή απόδοση τού λόγου: ~ *χρησιμοποιούν οι δημοσιογράφοι που παρακολουθούν συνελεύσεις τύπου*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. sténographie].

στενογραφικός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μέθοδο της στενογραφίας: ~ *μαθήματα* **2.** αυτός που γράφεται με τη μέθοδο της στενογραφίας. — **στενογραφικός επίρρ.** [1857]. **στενογράφος** (ο/η) [1856] πρόσωπο που γνωρίζει και χρησιμοποιεί στενογραφία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. sténographe].

στενογράφω ρ. μετβ. [1830] {στενογραφείω... | στενογράφ-ησα, -ού-θηκα, -ημένος} *καταγράφω* με τη μέθοδο της στενογραφίας: ~ *τα πρακτικά τού συνεδρίου*. — **στενογράφησις** (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. sténographie].

στενοκάρδος, -η, -ο αυτός που δυσφορεί εύκολα, που χαρακτηρίζεται από ψυχική μικρότητα ΣΥΝ. μίζερος ΑΝΤ. ανοιχτόκαρδος. — **στενόκαρδα** επίρρ., **στενοκαρδία** (η) [1812]. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. engherzig].

στενοκέφαλος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει περιορισμένους πνευματικούς ορίζοντες ΣΥΝ. μικρόνους, στενόμυαλος **2.** αυτός που επιμένει στις εφ'αυτούς απόψεις του ΣΥΝ. ξεροκέφαλος, ισχυρογνώμων. — **στενοκέφαλα** επίρρ., **στενοκεφαλία** (η) [1843]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. **στενόμακρος**, -η, -ο [μγν.] ο στενός και μακρής: ~ *τραπέζι* ΣΥΝ. μακρόστενος. — **στενόμοικρα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

στενομέτωπος, -η, -ο [1894] αυτός που έχει στενό μέτωπο ΑΝΤ. ευρυμέτωπος, πλατυμέτωπος. — **στενομετοπία** (η). **στενόμυαλος**, -η, -ο ο στενοκέφαλος. — **στενόμυαλα** επίρρ., **στενομυαλία** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. narrow-minded].

στενοπορία (η) στενή διόδος ΣΥΝ. στενωπός, στένωμα, διάσελο. Επίσης **στενοπορία** [αρχ.]. **στενοπόρος**, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που έχει στενό πέρασμα. [ETYM. αρχ. < στενός + πόρος «πέρασμα, διάβρωση» (βλ. λ.)]. **στενοπροσώπος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει μικρό και επίμηκες πρόσωπο.

στενορρήμιον (το) {χωρ. γεν.} στενός δρόμος, σοκάκι. [ETYM. < μγν. *ατενορρήμιον*, υποκ. τού *στενορρήμι* < *στενός* + *ρήμη* (βλ. λ.)]. **στενός**, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό πλάτος | *φάρδος*: ~ *δρόμος* | *στέρνα* | *ρούχο* (στη μέση) | *στους ώμους* | *στη μασχάλη* | *μυλούζα* **2.** *παντελόνι* | *φούστα* | *παπούτσια* - ΦΡ. **γίνομαι στενός κορσές** (σε κάποιον) γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός (σε κάποιον): *μου 'γινε στενός κορσές τον τελευταίο καιρό ο γείτονας* ΑΝΤ. *φάρδος*, *ευρύχωρος* **2.** **στενό** (το) βλ. λ. **3.** αυτός που έχει μικρή έκταση: ~ *χώρος* | *δοματιάκι* | *περιθώρια τετραδίου* **4.** (λαϊκ.) *στενή* (η) η φυλακή: *με βάλανε* **1**

στενορρήμιον (το) {χωρ. γεν.} στενός δρόμος, σοκάκι. [ETYM. < μγν. *ατενορρήμιον*, υποκ. τού *στενορρήμι* < *στενός* + *ρήμη* (βλ. λ.)]. **στενός**, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό πλάτος | *φάρδος*: ~ *δρόμος* | *στέρνα* | *ρούχο* (στη μέση) | *στους ώμους* | *στη μασχάλη* | *μυλούζα* **2.** *παντελόνι* | *φούστα* | *παπούτσια* - ΦΡ. **γίνομαι στενός κορσές** (σε κάποιον) γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός (σε κάποιον): *μου 'γινε στενός κορσές τον τελευταίο καιρό ο γείτονας* ΑΝΤ. *φάρδος*, *ευρύχωρος* **2.** **στενό** (το) βλ. λ. **3.** αυτός που έχει μικρή έκταση: ~ *χώρος* | *δοματιάκι* | *περιθώρια τετραδίου* **4.** (λαϊκ.) *στενή* (η) η φυλακή: *με βάλανε* **1**

στενορρήμιον (το) {χωρ. γεν.} στενός δρόμος, σοκάκι. [ETYM. < μγν. *ατενορρήμιον*, υποκ. τού *στενορρήμι* < *στενός* + *ρήμη* (βλ. λ.)]. **στενός**, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό πλάτος | *φάρδος*: ~ *δρόμος* | *στέρνα* | *ρούχο* (στη μέση) | *στους ώμους* | *στη μασχάλη* | *μυλούζα* **2.** *παντελόνι* | *φούστα* | *παπούτσια* - ΦΡ. **γίνομαι στενός κορσές** (σε κάποιον) γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός (σε κάποιον): *μου 'γινε στενός κορσές τον τελευταίο καιρό ο γείτονας* ΑΝΤ. *φάρδος*, *ευρύχωρος* **2.** **στενό** (το) βλ. λ. **3.** αυτός που έχει μικρή έκταση: ~ *χώρος* | *δοματιάκι* | *περιθώρια τετραδίου* **4.** (λαϊκ.) *στενή* (η) η φυλακή: *με βάλανε* **1**

στενορρήμιον (το) {χωρ. γεν.} στενός δρόμος, σοκάκι. [ETYM. < μγν. *ατενορρήμιον*, υποκ. τού *στενορρήμι* < *στενός* + *ρήμη* (βλ. λ.)]. **στενός**, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό πλάτος | *φάρδος*: ~ *δρόμος* | *στέρνα* | *ρούχο* (στη μέση) | *στους ώμους* | *στη μασχάλη* | *μυλούζα* **2.** *παντελόνι* | *φούστα* | *παπούτσια* - ΦΡ. **γίνομαι στενός κορσές** (σε κάποιον) γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός (σε κάποιον): *μου 'γινε στενός κορσές τον τελευταίο καιρό ο γείτονας* ΑΝΤ. *φάρδος*, *ευρύχωρος* **2.** **στενό** (το) βλ. λ. **3.** αυτός που έχει μικρή έκταση: ~ *χώρος* | *δοματιάκι* | *περιθώρια τετραδίου* **4.** (λαϊκ.) *στενή* (η) η φυλακή: *με βάλανε* **1**

στενορρήμιον (το) {χωρ. γεν.} στενός δρόμος, σοκάκι. [ETYM. < μγν. *ατενορρήμιον*, υποκ. τού *στενορρήμι* < *στενός* + *ρήμη* (βλ. λ.)]. **στενός**, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό πλάτος | *φάρδος*: ~ *δρόμος* | *στέρνα* | *ρούχο* (στη μέση) | *στους ώμους* | *στη μασχάλη* | *μυλούζα* **2.** *παντελόνι* | *φούστα* | *παπούτσια* - ΦΡ. **γίνομαι στενός κορσές** (σε κάποιον) γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός (σε κάποιον): *μου 'γινε στενός κορσές τον τελευταίο καιρό ο γείτονας* ΑΝΤ. *φάρδος*, *ευρύχωρος* **2.** **στενό** (το) βλ. λ. **3.** αυτός που έχει μικρή έκταση: ~ *χώρος* | *δοματιάκι* | *περιθώρια τετραδίου* **4.** (λαϊκ.) *στενή* (η) η φυλακή: *με βάλανε* **1**

στενορρήμιον (το) {χωρ. γεν.} στενός δρόμος, σοκάκι. [ETYM. < μγν. *ατενορρήμιον*, υποκ. τού *στενορρήμι* < *στενός* + *ρήμη* (βλ. λ.)]. **στενός**, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό πλάτος | *φάρδος*: ~ *δρόμος* | *στέρνα* | *ρούχο* (στη μέση) | *στους ώμους* | *στη μασχάλη* | *μυλούζα* **2.** *παντελόνι* | *φούστα* | *παπούτσια* - ΦΡ. **γίνομαι στενός κορσές** (σε κάποιον) γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός (σε κάποιον): *μου 'γινε στενός κορσές τον τελευταίο καιρό ο γείτονας* ΑΝΤ. *φάρδος*, *ευρύχωρος* **2.** **στενό** (το) βλ. λ. **3.** αυτός που έχει μικρή έκταση: ~ *χώρος* | *δοματιάκι* | *περιθώρια τετραδίου* **4.** (λαϊκ.) *στενή* (η) η φυλακή: *με βάλανε* **1**

στενορρήμιον (το) {χωρ. γεν.} στενός δρόμος, σοκάκι. [ETYM. < μγν. *ατενορρήμιον*, υποκ. τού *στενορρήμι* < *στενός* + *ρήμη* (βλ. λ.)]. **στενός**, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό πλάτος | *φάρδος*: ~ *δρόμος* | *στέρνα* | *ρούχο* (στη μέση) | *στους ώμους* | *στη μασχάλη* | *μυλούζα* **2.** *παντελόνι* | *φούστα* | *παπούτσια* - ΦΡ. **γίνομαι στενός κορσές** (σε κάποιον) γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός (σε κάποιον): *μου 'γινε στενός κορσές τον τελευταίο καιρό ο γείτονας* ΑΝΤ. *φάρδος*, *ευρύχωρος* **2.** **στενό** (το) βλ. λ. **3.** αυτός που έχει μικρή έκταση: ~ *χώρος* | *δοματιάκι* | *περιθώρια τετραδίου* **4.** (λαϊκ.) *στενή* (η) η φυλακή: *με βάλανε* **1**

στενορρήμιον (το) {χωρ. γεν.} στενός δρόμος, σοκάκι. [ETYM. < μγν. *ατενορρήμιον*, υποκ. τού *στενορρήμι* < *στενός* + *ρήμη* (βλ. λ.)]. **στενός**, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό πλάτος | *φάρδος*: ~ *δρόμος* | *στέρνα* | *ρούχο* (στη μέση) | *στους ώμους* | *στη μασχάλη* | *μυλούζα* **2.** *παντελόνι* | *φούστα* | *παπούτσια* - ΦΡ. **γίνομαι στενός κορσές** (σε κάποιον) γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός (σε κάποιον): *μου 'γινε στενός κορσές τον τελευταίο καιρό ο γείτονας* ΑΝΤ. *φάρδος*, *ευρύχωρος* **2.** **στενό** (το) βλ. λ. **3.** αυτός που έχει μικρή έκταση: ~ *χώρος* | *δοματιάκι* | *περιθώρια τετραδίου* **4.** (λαϊκ.) *στενή* (η) η φυλακή: *με βάλανε* **1**

στενορρήμιον (το) {χωρ. γεν.} στενός δρόμος, σοκάκι. [ETYM. < μγν. *ατενορρήμιον*, υποκ. τού *στενορρήμι* < *στενός* + *ρήμη* (βλ. λ.)]. **στενός**, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει μικρό πλάτος | *φάρδος*: ~ *δρόμος* | *στέρνα* | *ρούχο* (στη μέση) | *στους ώμους* | *στη μασχάλη* | *μυλούζα* **2.** *παντελόνι* | *φούστα* | *παπούτσια* - ΦΡ. **γίνομαι στενός κορσές** (σε κάποιον) γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός (σε κάποιον): *μου 'γινε στενός κορσές τον τελευταίο καιρό ο γείτονας* ΑΝΤ. *φάρδος*, *ευρύχωρος* **2.** **στενό** (το) βλ. λ. **3.** αυτός που έχει μικρή έκταση: ~ *χώρος* | *δοματιάκι* | *περιθώρια τετραδίου* **4.** (λαϊκ.) *στενή* (η) η φυλακή: *με βάλανε* **1**

ρίζανε | χόσανε στη ~ 5. (μτφ.) (α) (για πρόσ.) ο περιορισμένος αριθμητικά: σε ~ οικογενειακό | φιλικό κύκλο || συγκέντρωση | γάμος σε - κύκλο | περιβάλλον || η όψη του ξεπέρασε τα ~ όρια των καλλιτεχνικών κύκλων (β) (κακός.) περιορισμένου διανοητικού εύρους: ~ αντιλήψεις | λογική | μυαλό | κεφάλι (γ) αυτός που αναφέρεται σε περιορισμένο αριθμό πραγμάτων, φαινομένων κ.λπ.: με τη ~ έννοια της λέξεως ANT. ευρύς- Φρ. υπό **στενή έννοια** περιοριστικά, κατά γράμμα: ερμηνεύουν τον νόμο ~ ΣΥΝ. (λατ.) strido sensu ANT. διασταλτικά, υπό ευρεία έννοια **6.** (για σχέσεις μεταξύ ανθρώπων) (α) πολύ κοντίνος, ο πλησιέστερος: ~ φίλος | συγγενείς | συνεργάτες (β) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη αμεσότητα, οικειότητα, εγκαρδιότητα κ.λπ.: έχω ~ σχέσεις με κάποιον (γ) συνεχής ή και τακτικός: βρισκόμαστε σε - επαφή με τον πύργο ελέγχου του αεροδρομίου || έχουμε αναπτύξει ~ συνεργασία σε θέματα έρευνας και τεχνολογίας ANT. χαλαρός. — στενά επίρρ.

[ETYM. < αρχ. στενός | στενός (ιων.) > *στεν-Ε-ός (όπως επιβεβαιώνεται από τον συγκριτ. βαθμό στενότερος < *στενΕ-ότερος), αγν. ετύ-μου, ενώ δεν είναι σαφής η προέλευση του ενήμιου -Ε-].

στενοσόκαο (το) το στενό σοκάκι ΣΥΝ. στενορρόμι.

στενόστομος, -η, -ο [αρχ.] (για αγγελία) αυτός που έχει στενό στόμιο.

στενότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του στενού: η ~ του όρου || χώρα ΣΥΝ. ὕριπτα (μτφ.) 2. το να χαρακτηρίζεται η σκέψη κάποιου από έλλειψη ευελιξίας, ανοιχτών οριζόντων: ~ πνεύματος ΣΥΝ. ευρύτητα3 η έλλειψη η ανεπάρκεια: οικονομική ~|~ χρημάτων | χρόνος ANT. πληρημονή, αφρονία 4. η οικειότητα: ~ σχέσεων.

στενόφυλλος, -η, -ο [μτγν.] (για φυτό, βιβλίο ή πόρτα) αυτός που έχει στενά φύλλα ANT. πλατύφυλλος. — στενοφυλλία (η) [μτγν.].

στενοχώρια κ. (λαϊκ.) στεναχώρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η δυσάρεστη ψυχική κατάσταση: δεν ήξερα ότι τα νέα μου θα σου έφερναν τόση ~! || θ' αρρωστήσει απ' τη ~ της ΣΥΝ. λύπη, θλίψη ANT. χαρά 2. η έγνοια, η σκοτούρα: έχει πολλές ~| δεν αντέχω άλλες ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός.

[ETYM. < αρχ. στενοχώρια, αρχική σημ. «στενότητα χώρου» < στενόχωρος. Η σημ. «δυσχέρεια, δυσκολία» είναι ήδη αρχ.].

στενόχωρος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) στενάχωρος 1. αυτός που έχει στενότητα χώρου: ~ σπίτι ΣΥΝ. πληκτικός, πνιγηρός ANT. ευρύχωρος (μτφ.) 2. (κυρ. στον τ. στενάχωρος) αυτός που στενοχωριέται εύκολα: ~ άνθρωπος ANT. μακρόθυμος, υπομονετικός 3. αυτός που προκαλεί στενοχώρια, δυσφορία: ~ απασκόληση.

[ETYM. αρχ. < στενός + χώρος (πβ. κ. το ανώνυμο εύρ-χωρος). Ο τ. στενά-χωρος οφείλεται στον πληθ. στενά του ούδ. στενός].

στενοχωρώ [αρχ.] κ. (λαϊκ.) στεναχωρώ ρ. μετβ. {στενοχωρείς... | στενοχωρή-σα κ. -εσα, -ούμαι (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα κ. -έθηκα, -ημέ-νος κ. -μένος} 1. προκαλώ στενοχώρια σε (κάποιον): δεν του είπα την αλήθεια, γιατί δεν ήθελε να τον στενοχωρήσει ANT. ευχριστώ, τέρω 2. (μεσοπαθ. **στενοχωρούμαι** | **στενοχωριέμαι**) λυπούμαι, θλιβόμαι: στενοχωρήθηκα απ' την άσχημη συμπεριφορά του. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποχωρητικός.

στεντόρειος, -α, -ο (για φωνή) αυτός που είναι πολύ δυνατός ΣΥΝ. βροντερός, ηχηρός. — στεντόρεια | (λόγ.) στεντορείως επίρρ. [ETYM αρχ. < κυρ. όν. Στέντωρ, ήρωας της Λιβάδας, περιώνυμος για την ισχυρή, βροντερή του φωνή. Το όν. Στέντωρ ανάγεται στο ρ. στέ-νω «στενάζω, βογγώ» (βλ. λ. στενάζω) + παραγ. επίθημα -τωρ (πβ. κ. Νέσ-τωρ)].

στενό ρ. → στήνω
στενόμα (το) στενόμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το στενό πέρασμα ANT. άνοιγμα 2. ΙΑΤΡ. ο περιορισμός της διαμέτρου σοληνοειδούς κοίλου οργάνου: ~ της ουρήθρας | του εντέρου. [ETYM μτγν. < αρχ. στενώ (-όω) < στενός].

στενωπός (η) (λόγ.) η στενή διάβαση ΣΥΝ. κλεισούρα, δερβένη. [ETYM < αρχ. στενωπός (ενν. οδός) < στενός + -ωπός < θ. ωπ- (πβ. αρχ. δπ-ωπ-α), βλ. λ. οπή].

στενώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (λόγ.) η ελάττωση του πλάτους ΣΥΝ. στένεμα ANT. πλάτυση, διεύρυνση 2. ΙΑΤΡ. η ελάττωση του διαμετρήματος ενός πόρου ή στομίου οργάνου: ~ αορτής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM < μτγν. στένωσις < αρχ. στενώ (-όω) < στενός].

στενώσια (η) (λαϊκ.) στέ'νω πέρασμα ΣΥΝ. στέ'νωπος. [ETYM. < στενός + παραγ. επίθημα -ωσία (βλ. λ.)].

στέπα (η) [1825] {στεπών} αχανής επίπεδη περιοχή με ξηρό έδαφος και χωρίς δέντρα, η οποία καθ' όλη τη διάρκεια του έτους καλύπτεται από ποώδη βλάστηση: η ρωσική -. — στεπώδης, -ης, -ες. [ETYM < γαλλ. steppe < ρωσ. step' | ουκρ. step, αγν. ετύμου].

Στέργιος (ο) {-ου κ. -ίου) ανδρικό όνομα. [ETYM μεσν. κύρ. όν., που προέρχεται από το ρ. στεριώνω εξαιτίας της ευχής να «στεριώσει» το νεογέννητο-το όνομα δινόταν αρχικά έπειτα από προηγουμένες περιπτώσεις θνησιγονίας ή θηλεσιγονίας. Πα-ρασυνδέθηκε επίσης με το αρχ. κύρ. όν. Άστέριος (< αστήρ, -ήρος). Η γρ. με -γ- δεν έχει ετυμολογική βάση].

στέργω κ. (λαϊκ.) στρεγώ [μεσν.] ρ. μετβ. {έστερξα} (+να) δέχομαι, συναινώ: δεν έστερξε να υποταχθεί στους όρους που του επέβαλαν. — στέρξιμο κ. (λαϊκ.) στρέξιμο (το).

[ETYM. αρχ. < I.E. *sterg- «προσέχω, φροντίζω», πβ. αρχ. ιφλ. sere «αγάπη», ουαλ. serch, αρχ. σλαβ. strégQ «προσέχω, φροντίζω» κ.ά. Παράγ. στοργή (βλ. λ.). Το ρ. στέργω είχε αρχικός τη σημ. «δείχνω τρυφερότητα, περιβάλλω με αγάπη», αναφερόμενο κυρ. στην αγάπη μεταξύ γονέων και παιδιών, καθώς και μεταξύ συγγενικών προσώπων (κατ' αντιδιαστολή προς τα ουσ. έρωτας, φιλία, αγάπη), ενώ οι σημ. αυτές εμφανίζονται στο παράγ. στοργή. Στη συνέχεια το ρ. στέργω έλαβε τη

σημ. «δέχομαι, αρκούμαι σε κάτι, ικανοποιούμαι με κάτι», χάνοντας έτσι μεγάλο μέρος από το αρχικό του σημασιολ. πεδίο].

Στερέα Ελλάδα (η) [1825] γεωγραφικό διαμέρισμα της Ελλάδας, που περιλαμβάνει τους νομούς Αιτωλοακαρνανίας, Αττικής, Βοιωτίας, Εύβοιας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας- συνήθ. από την Αττική δεν συμπεριλαμβάνεται η περιφέρεια της προτείνουσα, η οποία θεωρείται αυτοτελές γεωγραφικό διαμέρισμα: αλλιώς (λαϊκ.) Ρούμικη. — Στερεοελλαδίτης (ο) [1825], Στερεοελλαδίτισσα (η), στερεοελλαδί-τικός, -η, -ο [1888] κ. στερεοελλαδικός, -η, -ο.

[ETYM. Η ονομασία χρησιμοποιήθηκε μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, για να προσδιορίζεται τα εδάφη Β. τής Πελοποννήσου].

στέρεμα (το) → στερεώω

στέρο (το) 1. ΦΥΣ. μη συμπιεστό σώμα καθορισμένου όγκου και σχήματος υπό σταθερές περιβαλλοντικές συνθήκες και ανεξαρτήτως του σχήματος του δοχείου που το περιέχει 2. ΓΕΩΜ. σχήμα στον χώρο των τριών διαστάσεων, που περικλείεται από σαφώς καθορισμένες επιφάνειες. [ETYM Ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. στερρός (βλ. λ.)].

στέρο επιθ. {άκλ.} 1. στερεοφωνικός (βλ. λ.): ήχος | συγκρότημα ~ 2. στέρο (το) το στερεοφωνικό συγκρότημα (βλ. λ. στερεοφωνικός). [ETYM < αγγλ. stereo, συγκεκομμ. τ. του ελληνογενούς επιθ. stereophonics].

στερεοβάτης (ο) {στερεοβατών} ΑΡΧΙΤ. η θεμελίωση αρχαίου κτηρίου. [ETYM μτγν. < στέρεο- + -βάτης < βαίνω].

στερεογνωσία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η ικανότητα αντήληψως και αναγνωρίσεως της μορφής ενός αντικειμένου μέσω των αισθήσεων. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréognosie].

στερεογραφία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} μέθοδος γραφικής παράστασης στερεών σωμάτων με προβολή. — στερεογραφικός, -η, -ό [1809], στερεογραφικ-ά -ός [1897] επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréographie].

στερεογραφομετρο (το) {στερεογραφομέτρ-ου | -ων} όργανο μετρήσεως του εμβαδού σφαιρικής επιφάνειας βάσει της στερεογραφικ-κής της προβολής.

στερεοϊσομερής, -ής, -ές {στερεοϊσομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κυρ. στον πληθ.) ΧΗΜ. (χημικές ενώσεις) των οποίων τα μόρια διαφέρουν ως προς τη διάταξη των ατόμων τους στον χώρο, μολονότι περιγράφονται από τον ίδιο μοριακό και συντακτικό τύπο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής > -ές.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoisomère].

στερεοϊσομερεια (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. το φαινόμενο κατά το οποίο χημικές ενώσεις έχουν τον ίδιο μοριακό και συντακτικό τύπο, αλλά τα μόρια τους διαφέρουν ως προς τη διάταξη των ατόμων τους στον χώρο. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoisomérie].

στερεομετρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος της γεωμετρίας, στον οποίο εξετάζονται οι ιδιότητες των στερεών σωμάτων, των σωμάτων που έχουν τρεις διαστάσεις. — στερεομετρικός, -ή, -ό [μτγν.].

στερεομηχανική (η) ΦΥΣ. η μηχανική των στερεών σωμάτων.

στερεοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {στερεοποιείς... | στερεοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κ.ά. (κάτι, συνήθ. υγρό ή αέριο) στερεό. — στερεοποίηση (η) [μτγν.], στερεοποιητικός, -ή, -ό [1895].

στέρεός, -ή (λόγ. -ά, -ό κ. στέρεος, -η, -ο (κυρ. στις μφ. σημ.) 1. (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από πυκνότητα και συνεκτικότητα στη σύσταση και την κατασκευή του ΣΥΝ. συμπαγής (β) (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ρευστή φύση, που δεν είναι ούτε υγρός ούτε αέριος: ~ σώμα | αντικείμενο | καύσιμα | υλικά' Φρ. **στερεά τροφή** η τροφή που δεν είναι σε ρευστή κατάσταση 2. αυτός που είναι σταθερά συνδεδεμένος με τη βάση του, που δεν υπάρχει περίπτωση να πέσει ή να μετακινήθει: ~ τοίχος ΣΥΝ. σταθερός, αμετακίνητος 3. (ειδικότ.) αυτός που δεν κινείται: ~ έδαφος ΣΥΝ. σταθερός 4. ανθεκτικός, γερός (μτφ.) 5. αυτός που παραμένει όπωσ είναι, που δεν κλονίζεται: ~ αφοσίωση ΣΥΝ. σταθερός, ακλόνητος 6. αυτός που έχει γερές βάσεις, που δεν ανατρέπεται εύκολα: ~ επιχειρηματολογία | λογική 7. **στέρεο (το)** βλ. λ. — **στερε-ά-ώς**[αρχ.] επίρρ., στερεότητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα.

[ETYM. < αρχ. στερρός | στερρός (αττ.) < *στερ-ε)Ε)ός (όμοιο επίθημα με τα επιθ. έτ-ε)Ε)ός, κεν-ε)Ε)ός < I.E. *ster- «σταθερός, συμπαγής, αμετακίνητος», πβ. αρχ. γερμ. stap «στερεός, αλύγιστος», erstarten «γίνομαι στερεός» κ.ά. Ομόρρ. στέρ-θ-ος, στήρ-ίζω (βλ. λ.). Στην ίδια ετυμολ. οικογένεια ανήκει και το αρχ. στείρα «εζέχον μέρος της πλώρης» (< *στέρ-/α), του οποίου η φωνητική σύμπτωση με το ουσ. στείρα «άτεκνη γυναίκα» ίσως να μην είναι εντελώς συμπτωματική].

στερεοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΤΕΧΝΟΛ. η επιστήμη και η τεχνολογία που ασχολούνται συστηματικά με δισδιάστατα σχέδια και φωτογραφίες, τα οποία, αν παρατηρηθούν με ειδικό όργανο ή με τα μάτια, δημιουργούν την ψευδαίσθηση τρισδιάστατης παρουσίας τους στον χώρο 2. ΟΠΤ. το να βλέπει κανείς αντικείμενα στις τρεις τους διαστάσεις, το να έχει κανείς την αίσθηση του βάθους και της απόστασης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stereoscopie].

στερεοσκοπικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τη στερεοσκοπία: ~ παρατήρηση. — στερεοσκοπικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoscopique].

στερεοσκόπιο (το) [1833] {στερεοσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. οπτική συσκευή που επιτρέπει στον παρατηρητή να κοιτάζει δύο στερεο-γραφικές εικόνες του ίδιου αντικειμένου από διαφορετικές οπτικές γωνίες και να έχει την εντύπωση ότι βλέπει μια τρισδιάστατη εικό-

να τού αντικειμένου αυτού.
[ETYM < στέρεο- + -σκόπιο < σκοπός «παρατηρού προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréoscope].
στερεοστατική (ή) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής μηχανικής που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής στατικής ισορροπίας των στερεών σωμάτων. — **στερεοστατικός**, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréostatique].

στερεότητα (ή) → στερεός
στερεοτομία (ή) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η τεχνική τής κοπής και τής λάξευσης των στερεών σωμάτων, όταν αυτά χρησιμοποιούνται στη βιομηχανία, την οικοδομική και σε διάφορες άλλες τεχνικές κατασκευές. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréotomie].

στερεοτύπιο (το) [1888] το εργαστήριο στο οποίο γίνεται η τυπογραφική στερεοτυπία.

στερεοτύπος (ο) [1833] {στερεοτυπών} ο τεχνίτης που εργάζεται σε στερεοτυπείο. [ETYM < στέρεο- + -τύπος < τύπος].

στερεοτυπία (ή) [1841] {χωρ. πληθ.} 1, ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος κατά την οποία στοιχειοθετείται η σελίδα, παράγεται αρνητικό αντίτυπο της (μήτρα) και μέσα σε αυτό χύνεται λειωμένο κράμα μολύβδου, ώστε να παραχθεί έκτυπη τυπογραφική πλάκα · 2. ΙΑΤΡ. η ανατιολόγηση επανάληψη ήχων, λέξεων, κινήσεων ή χειρονομιών, που απαντά κυρ. στις παιδικές ψυχώσεις · 3. (μτφ.) η έλλειψη πρωτοτυπίας, ποικιλίας, δημιουργικής εναλλαγής: η - του ύφους ΣΥΝ. μονοτονία, ξηρότητα ΑΝΤ. ιδιότητα. — **στερεοτυπικός**, -ή, -ό [1888], **στερεοτυπικά** επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Stéréotypie].

στερεότυπος, -ή, -ο [1841] 1. αυτός που τυπώθηκε με στερεοτυπία: ~ έκδοση (έκδοση που γίνεται από έκτυπες πλάκες) 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ποικιλίας, που επαναλαμβάνεται αυτοούσιος κάθε φορά: όσες φορές τον ρωτάω, μου δίνει την ίδια ~ απάντηση || ~ λογική | πρόπος σκέψης ΑΝΤ. ιδιότυπος 3. ΦΙΛΟΛ. (α) (για κείμενο αρχαιοελληνικό ή λατινικό) αυτός που έχει τυπωθεί χωρίς ερμηνευτικά σχόλια και περικοπές (β) αυτός που περιλαμβάνει τέτοιο κείμενο: ~ έκδοση τής Οξφόρδης 4. **στερεότυπο** (το) {στερεοτύπ-ου | -ων} (α) ο συμβολικός χαρακτηρισμός που αποδίδεται στα μέλη ομάδας ανθρώπων (εθνικής, κοινωνικής κ.λπ.) και βασίζεται σε γενικεύσεις (ενδεχομένουσ αυθαίρετες), π.χ. ότι οι Γερμανοί είναι πειθαρχικοί, οι Σκοτσέζοι τσιγγουνήδες κ.ά. ΣΥΝ. κλισέ (β) ΤΥΠΟΓΡ. τυπογραφική πλάκα που χρησιμοποιείται σε κυλιανδρικά πιεστήρια για εφημερίδες και έντυπα ταχείας εκτυπώσεως. — **στερεότυπα** επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréotype].

στερεοφωνία (ή) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η τεχνική λήψης, εγγραφής και αναπαραγωγής τού ήχου, η οποία αποσκοπεί στο να όσει στον ακροατή την αίσθηση τής κατανομής τού ήχου στον χώρο, όσι ο ήχος προέρχεται από περισσότερες τής μίας πηγές (διαύλους) μέσα στον χώρο. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stereophony].

στερεοφωνικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη στερεοφωνία: ~ ήχος | **ραδιοκασετόφωνο** ΣΥΝ. **στέρεο** ΑΝΤ. **μονοφωνικός** 2. **στερεοφωνικό** (συνκρότση) το ηλεκτρακουστικό ηλεκτρονικό σύστημα εγγραφής και αναπαραγωγής τού ήχου, που περιλαμβάνει ενισχυτή, ηχεία, ραδιόφωνο, ενδεχομένουσ κασετόφωνο, πικάπ ή ακτινοδίσκο (CD. player) και δίνει στον ακροατή την αίσθηση ότι ο ήχος προέρχεται από περισσότερες τής μίας πηγές μέσα στον χώρο. — **στερεοφωνικά** επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stereophonic].

στερεοφωτογραφία (ή) {στερεοφωτογραφιών} η ταυτόχρονη λήψη δύο φωτογραφιών τού ίδιου αντικειμένου για στερεοσκοπική χρήση. — **στερεοφωτογραφικός**, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stereophotography].

στερεοχημεία (ή) [1892] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής διάταξης των ατόμων των χημικών ενώσεων στον χώρο. — **στερεοχημικός**, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréochimie].

στερεοχρωμία (ή) {χωρ. πληθ.} μέθοδος στερεώσεως των χρωμάτων στις υδατογραφίες και τις τοιχογραφίες με διάλυμα πυριτικού καλίου. — **στερεοχρωμικός**, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéréochromie].

στερεώο ρ. αμετβ. {στέρε-ψα, -μένος} (για πηγές ή ρεύματα) τελειώνου να αποθέματα μου ή παύω να ρέω: *στέρεψε η πηγή | το ποτάμι* || (μτφ.) *στέρεψαν τα δάκρυα τής* (δεν έχει άλλα δάκρυα να χύσει, έκλαψε πάρα πολύ) || (μτφ.) *έχω στέρεψει από ιδέες* ΣΥΝ. ξεραινομία, εξαντλούμαι. — **στέρεμα** (το).

[ÉXYM μεσν. < μγν. *σπειρέω* (με τροπή /i/ → /e/ προ υγρού συμφώνου, πβ. κ. *ξήρός - ξερός, σίδηρος - σίδερο*) < αρχ. στείρος].

στερέωμα κ. (λαϊκ.) **στέριωμα** (σημ. 1) (το) {στερέωματος | χωρ. πληθ.} 1. το να στερεώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. στερέωση 2. (λογοτ.) ο ουρανός, ο ουράνιος θόλος 3. (μτφ.) σύνολο διάσημων προσώπων ή χώρος (σημαντικής συνήθ.) κοινωνικής δραστηριότητας: *το λογοτεχνικό | πολιτικό | αθλητικό* ~ || *ένας ηθοποιός που μεσουρανά στο καλλιτεχνικό* - ΣΥΝ. γαλαξίας. [ETYM αρχ. < στερωο (-όω) < στερέος].

στερέωνο κ. (καθημ.) **στεριώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ {στερέω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) στερεό, σταθερό: ~ τα πόδια τού *τραπέζιού* || ~ τα *παράθυρα* (τους βάζω στηρίγματα, για να μην κλείνουν απότομα) 2. (μτφ.) καθιστώ (κάτι) ισχυρό, ακλόνητο: *οι δυσκολίες που περάσαμε μαζί στερέωσαν τη φιλία μας* ΣΥΝ. ενισχύω, εν-

δυναμώνω ♦ (αμετβ.) 3. γίνομαι στερεός, σταθερός, ακλόνητος: στην *παραλογή «τού γιοφουριού τής Άρτας» έχουμε το χτίσιμο ανθρώπου στα θεμέλια τού γερουριού, ώστε από να στεριώσει* 4. γίνομαι μόνιμος: *δεν ~ σε καμιά δουλειά* 5. (η μτφ. **στεριωμένοι** ή **στεριωμένα**, για τους νεόνυμφους και τα στέφανα αντιστοίχως) ευχετ. προς τους νεόνυμφους, για να είναι διαρκής και αδιάσπαστος ο δεσμός τους. [ETYM: < αρχ. *στερωο* (-όω) < στερέος].

στερέωση (ή) [μγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (σπάν.) το να στερεώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. στερέωμα · 2. η διαδικασία στην οποία υποβάλλονται τα μάλλινα υφάσματα για τη διατήρηση των νημάτων στις θέσεις που τους δόθηκαν κατά την ύφανση · 3. ΦΩΤΟΓΡ. η επεξεργασία φωτογραφικού φιλμ, που γίνεται για την απομάκρυνση των αλάτων τού αργύρου, τα οποία απομένουν ύστερα από την εμφάνιση τής φωτογραφίας.

στερεωτής (ο) [μγν.] 1. οτιδήποτε στερεώνει κάτι 2. (ειδικότ.) γημική ουσία που χρησιμοποιείται για τη στερέωση των φωτογραφιών.

στερεωτικός, -ή, -ό [μγν.] 1. αυτός που συμβάλλει στη στερέωση 2. **στερεωτικό** (το) κάθε ουσία που χρησιμοποιείται στη βαφική, τη φωτογραφική, την αρωματοποιία και την κομμωτική για τη στερέωση αντικειμένων ή ουσιών.

στερημένος, -ή, -ο 1. (+γεν.) αυτός που στερείται ή έχει στερηθεί (κάτι): *άνθρωπος ~ αγαθών* | *παιδείας* 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη όσων είναι αναγκαία για τη ζωή: *πέραςε μια ~ ζωή* || ~ *παιδικά χρόνια* (για πρόσ.) 3. αυτός που δεν έχει τα απαραίτητα, που στερείται όσων έχει ανάγκη για να επιβιώσει: ~ *χωρικοί* | *παιδιά των ερηπίων* 4. (ειδικότ.) αυτός που έχει στερηθεί το σεξ, που οι σεξουαλικές του ορμές δεν έχουν ικανοποιηθεί ΣΥΝ. ανέραστος. — **στερημένα** επίρρ.

στέρηση (ή) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να στερεί κανείς από (κάποιον κάτι): ~ *των πολιτικών δικαιωμάτων* | *της προσωπικής ελευθερίας* | *τής περιουσίας* ΣΥΝ. αφάρισση ΑΝΤ. παροχή 2. το να μη διαθέτει κανείς (κάτι που επιθυμεί πολύ ή που το έχει αναγκάσει: ~ *νερού* || (κ. στον πληθ.) *πέραςε* | *υπέμεινε πολλές* ~, για να *μαγαλώσει τα παιδιά τής* || *σπούδασε με πολλές* ~ || *υποβάλλομαι σε στερήσεις* ΣΥΝ. έλλειψη 3. ΨΥΧΟΛ. (α) **συναίσθηματική στέρηση** η απουσία ή η ανεπάρκεια μητρικής περιποίησης και φροντίδας για το βρέφος ή το μικρό παιδί (β) **σύνδρομο στέρησης** | **στειρητικό σύνδρομο** (για τοξικομανείς) η ψυχοσωματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο χρήστης, όταν νιώθει πολύ έντονη και πιεστική την ανάγκη να λάβει εξαρτησιογόνες ουσίες 4. (ειδικότ.) η σεξουαλική στέρηση.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχεια*.

στερητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη στέρηση 2. ΙΑΤΡ. (α) **στειρητική νόσος** νόσος που οφείλεται στην απουσία ή την ανεπάρκεια στον οργανισμό στοιχείων απαραίτητων για την ανάπτυξη του (β) **στειρητικό σύνδρομο** το σύνολο των ανώμαλων ψυχικών και οργανικών αντιδράσεων εξαρτημένου ατόμου, όταν στερείται το αντικείμενο στο το οποίο είναι εξαρτημένος (π.χ. αλκοόλ, ναρκωτικά κ.ά.) 3. ΓΛΩΣΣ. (α) **στειρητικό μόριο** μόριο που τίθεται ως πρό- το συνθετικό λέξων και εκφράζει άρνηση, στέρηση ή έλλειψη αυτού που δηλώνεται από το δεύτερο συνθετικό (κυρίως προκειμένου για το α- και αν-, σε λέξεις όπως *ά-στερος, αν-ύπαρκτος, αν-άνδρος* κ.λπ.) (β) (ως επίθ.) για κάθε γλωσσικό στοιχείο με λειτουργία στειρητικού μορίου: *το - α-*.

στεριά (ή) η ξηρά, η ηπειρωτική χώρα κατ' αντιδιαστολή προς τη θάλασσα η γενικότ. προς το υγρό στοιχείο: *μετά από τρεις μήνες στην θάλασσα αντίκρισαν ~ ΦΡ. **πάνω στεριά** για πλοίο ή ναύτη που αράζει.*

[ETYM μεσν. < μγν. *στερέα* (με συνίληση), θηλ. τού αρχ. επιθ. *στερέος*, κυρ. από τη συνεκφορά *στερέα* (γη)].

στεριανός, -ή, -ό 1. αυτός που υπάρχει ή ζει στη στεριά, στην ηπειρωτική χώρα: *πληθυσμός* || η ~ *Ελλάδα* || (ως ουσ.) *ένας στεριανός, δεν μπορεί να ζήσει τα μουσικά τής θάλασσας* ΑΝΤ. θαλασσινός 2. αυτός που έρχεται από τη στεριά: ~ *αέρας*. [ETYM < *στεριά* + παραγ. επίθημα -ανός (πβ. κ. *χωρι-ανός*)].

στερίωμα (το) → στερέωμα

στεριώνω ρ. → στερεώνω

στερλίνα (ή) (στερλινών) ΟΙΚΟΝ. η βασική νομισματική μονάδα τού Ηνωμένου Βασιλείου ΣΥΝ. λίρα Αγγλίας.

[ETYM < ιταλ. sterlina < αγγλ. sterling < αρχ. αγγλ. steorling «αργυρό νόμισμα με την απεικόνιση ενός αστεριού» < steora «αστέρι»].

στερνά (τα) (λαϊκ.) τα τελευταία χρόνια τής ζωής κάποιου, τα γηρατειά: *είναι στα ~ του* || *καλά ~!* (ευχετ. σε κάποιον, προκειμένου να έχει καλά γηρατειά) ΣΥΝ. τελευταία (τα) ΦΡ. (πορομ.) τα **στερνά τιμούν τα πρώτα** για περιπτώσεις στις οποίες οι καλές πράξεις κάποιου (κυρ. στο τέλος τής ζωής του) αποκαθίστουν το κακό του παρελθόν.

στερνά (ή) {χωρ. γεν. πληθ.} δεξαμενή νερού (συνήθ. κτιστή), που είναι σκαμμένη στο έδαφος.

[ETYM μεσν. που αποσπάστηκε από το μγν. *κιστέρνα* (αντιδάν.) < λατ. cisterna «δεξαμενή» < αρχ. *κίσση* «κίβωτο» (βλ. λ.)].

στερνάλνία (ή) {στερνάλνιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος που εντοπίζεται γύρω από το στέρνο. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sternalgia].

στερνήσιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που προέρχεται από στέρνα.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

στέρνο (το) 1. ΑΝΑΤ. το επίμηκες κεντρικό οστό τού θώρακα, που συνδέεται με τα πλευρά και τις κλείδες 2. (καθημ.) το στήθος: *είχε ανοιχτό το πουκάμισο, να φαίνεται το ~*. — **στερνικός**, -ή, -ό [1843].

[ETYM < αρχ. *στέρνον* (με επίθημα -ιον, πβ. κ. *τέκ-νον*) < I.E. *ster- «απλώνω, εκτείνω, ευρύνω», πβ. σανσκρ. stima- «διασκορπισμένος,

διαδεδομένους», αρχ. γερμ. stima «πρόσθιος», ρωσ. storoná «πλευρά, περιοχή», πολ. strona «πλευρά, σελίδα», αρχ. σλαβ. prostranǫ keurǫs, «πλατύς» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *στέρ-νυ-μι* (βλ. λ. *στρώνω*), στρα-τός, στρώμα κ.ά. Η λ. προσδιόριξε αρχικά το πρόσθιο τμήμα του θώρακα και στον Όμηρο χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά για τον άνδρα (σε αντίθεση με τη λ. *στήθος*, η οποία αναφερόταν και στα δύο φύλα), ενώ στους τραγικούς η χρήση της επεκτάθηκε και στις γυναίκες, δηλώνοντας ακόμη και το στήθος ως έδρα των συναισθημάτων. Η χρήση της Ι.Ε. *ster- προς δήλωση μέλους του σώματος αποτελεί καινοτομία της Ελληνικής και δεν μαρτυρείται στις ομόρρ. λ.].

στερνογέννητο (το) το στερνοπαίδι (βλ. λ.) ANT. πρωτογέννητο.
στερνοπαίδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το τελευταίο παιδί στην οικογένεια ΣΥΝ. υστερότοκο. Επίσης στερνοπούλι {χωρ. γεν.}.

στερνός, -ή, -ό 1. (λαϊκ.-εκφραστ.) τελευταίος: του *είπε το - αντίο* (βλ. λ.) || *έφθασε η - της ώρα*- ΦΡ. (παροιμ.) *στερνή μου γνώση να είχα πρώτα* για περιπτώσεις στις οποίες διαπιστώνει κανείς πόσο μεγάλο λάθος είχε κάνει στο παρελθόν 2. *στερνά* (τα) βλ. λ. [ETYM. < μεσν. *υστερνός* (με σύγηση του αρκτικού άτονου ύ-) < *ύστε-ρνός* (με συγκοπή του -ι-) < αρχ. *υστερος* (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ινός (πβ. κ. *τωρ-ινός, αλλοτ-ινός*)].

στέρζιμο (το) → στέρζω

στεροειδές (το) ΧΗΜ. καθεμιά από τις οργανικές χημικές ενώσεις, των οποίων το μόριο περιέχει 17 άτομα άνθρακα και οι οποίες παίζουν ρόλο ορμονών.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. steroid, από συμφυρμό του ουσ. sterol και του επιθήματος -oid (< -οειδής). Το αγγλ. sterol έχει αποσπαστεί από συνθ. του τύπου chole-sterol «χοληστερόλη» και ανάγεται στο επίθ. *στερεός*].

στερρός, -ά, -ό (αρχαιοπρ.) στερεός. — στερρώς επίρρ.

[ETYM. αρχ., βλ. λ. *στερεός*].

στέρφος, -ά, -ο (λαϊκ.-λογότ.) 1. (για θηλυκά ζώα) αυτός που είναι στειρός ANT. γόνιμος 2. (για έμφω) αυτός που είναι άγονος: ~ κτήμα (που τα δέντρα του δεν καρπίζουν) ANT. γόνιμος. [ETYM. < αρχ. *στέρφος* (με συγκοπή του -ι-) < θ. *στερ-* (βλ. λ. *στειρός*) + παραγ. επίθημα -ί(φ)ος (πβ. κ. *ελα-φός, ερ-φός*)].

στερώ ρ. μετβ. {στερείς...} στέρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) 1. (~ κάποιον | από κάποιον κάτι) εμποδίζω (κάποιον) να απολαύσει (ένα αγαθό): του αφαιρώ (κάτι που έχει) ή του αρνούμαι (κάτι που θέλει και ελπίζει να έχει): το *καθεστώς στερεί από τους πολίτες στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα* || ~ από τα παιδιά το *παιχνίδι* || ο *πόλεμος του στέρης* του πατέρα (σκοτώθηκε ο πατέρας του στον πόλεμο) ΣΥΝ. αποστέρω, αφαιρώ ANT. παρέχω, χορηγώ 2. (μεσοπαθ. *στερούμαι* +ατ. | λόγ. -Ι-γεν.) δεν έχω, μου λείπει (κάποιος/κάτι που έχω ανάγκη ή επιθυμώ πολύ): *στερήθηκα την οικογένεια μου, σπουδάζοντας χρόνια μακριά από την πατρίδα μου* || *ποτέ δεν στερήθηκα το φαγητό ή το ρούχο* || *στερήθηκα τα πάντα για τα παιδιά μου* || ~ τις *υπηρεσίες κάποιου* || ~ των *βασικών για την επιβίωση αγαθών* || *μερικοί πολιτικοί στερούνται της κοινής ανθρώπινης λογικής* ANT. έχω, διαθέτω, απολαμβάνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπίπτω, παρόνυμο*. [ETYM. < αρχ. *στερώ* (-έω), παραλλ. τ. του αρχαιότ. *στερούμαι* «στερούμαι» (με μεταπλάσμο κατά τη συνηρητική), αββ. ετύμιο, πβ. συνθ. με μεσ. ιρλ. serb «κλόπι» (< *ster-wā), γοθθ. stilan «κλέβω», αρχ. αγγλ. stelan (> αγγλ. steal) κ.ά.].

στέφανα (τα) {στέφανων} τα γαμήλια στεφάνια: *θ' αλλάζουμε ~*θα παντρευτούμε || *καλά στέφανα!* (ευχή προς τους αρραβονιασμένους για τον γάμο του) || [ETYM. < *στέφανος* (βλ. λ.), με αλλαγή γένους].
στέφανη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (λόγ.) σιδηρήποτε περιβάλλει κάτι κυκλικά: - *βαρελιού* | *προχού* ΣΥΝ. γύρος 2. ΑΘΛ. (στην καλαθοσφαίριση) ο μεταλλικός δακτύλιος του καλαθιού στον οποίο προσδένεται το δίχτυ 3. ΒΟΤ. το σύνολο των πετάλων άνθους 4. ΑΝΑΤ. το τμήμα του δοντιού που καλύπτεται από αδαμάντινη ουσία και προβάλλει από τα ούλα ΣΥΝ. μύλη.

[ETYM. αρχ. < *στέφο* (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -άνη (πβ. κ. *χο-άνη, λεκ-άνη*)].
στεφανηφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που φέρει στεφάνι στεφανωμένος: ~ *έφηβοι προπερόνταν στην ιερή ποιμή του μωστηρίου*. [ETYM. αρχ. < *στέφανη* + -φόρος < *φέρω*].
στεφανηφόρ ρ. αμετβ. [αρχ.] {στεφανηφορείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-σπ.άν.) φορώ στεφάνι, είμαι στεφανωμένος. — *στεφανηφορία* (η) [αρχ.].

στέφανι (το) {στεφαν-ιού | -ιών} 1. πλέγμα κυκλικού σχήματος από φλλοφόρα κλαδιά ή βλάστη: *το έπαθλο για τους ολυμπιονίκες στην αρχαιότητα ήταν ένα ~ ελιάς* || *φόρεσε ~ στα μαλλιά* || την *Πρωτομαγιά υπάρχει το έθιμο να πλέκουν στεφάνια από αγριολούλουδα και να τα κρεμούν στην πόρτα του σπιτιού* ΣΥΝ. στέφανος 2. η απομίμηση του παραπάνω πλεγμάτος: *χρυσό ~* || *ακάνθινο ~* (αυτό που φόρεσαν στον Χριστό κατά τη Σταύρωση) ΣΥΝ. στέφανος 3. (α) (ειδικότ.) καθένα από τα δύο λευκά ομοιώματα στεφανιού (σημ. 1), που χρησιμοποιούνται στην τελετή του γάμου: *ο κουμπάρος αλλάζει τα ~ στο ζευγάρι* || *βάζω ~* (παντρεύομαι) ΣΥΝ. στέφανα (τα) (β) (λαϊκ.-συνεκδ.) ο γάμος: *την έχει χωρίς ~* (ζει μαζί της χωρίς να την έχει παντρευτεί) || *σέβομαι το ~ μου* (είμαι πιστός/ή στη/στον σύζυγο μου) || *πατώ το - μου* (διαπράττω συζυγική απιστία) (γ) (ο/η) σύζυγος 4. το σχετικά μεγάλο πλέγμα από άνθη, συνήθ. με ξύλινο υποστήριγμα, με το οποίο τιμάται νεκρός: *καταθέτω - στο μνημείο των πεσόντων* | στον *τάφο του τιμωμένου νεκρού* || *στέλινο - στην κηδεία κάποιου* 5. (καθμ.) η στεφάνη (βλ. λ.): *το - του βαρελιού* || *η κατάλα χτύπησε στο ~* (του καλαθιού). — (υποκ.) στεφανάκι (το). [ETYM. μεσν. < μτγν. *στεφάνων*, υποκ. του αρχ. *στέφανη*].

Στεφάνια (η) γυναικείο όνομα.

στεφανιογραφία (η) {στεφανιογραφιών} ΙΑΤΡ. ακτινολογική εξέταση των στεφανιαίων αρτηριών της καρδιάς για τον εντοπισμό προβλημάτων και για τη μελέτη της φυσιολογίας των αγγείων του μυοκαρδίου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. coronarographie (νόθο συνθ.)].

στεφανιαίος, -α, -ο 1. ΑΝΑΤ. (α) *στεφανιαία αρτηρία* καθεμιά από τις αρτηρίες που αποτελούν κλάδους της αορτής και τροφοδοτούν το μυοκάρδιο με οξυγονωμένο αίμα (β) *στεφανιαία αγγεία* οι στεφανιαίες αρτηρίες και φλέβες και οι κλάδοι τους 2. ΙΑΤΡ. (α) αυτός που σχετίζεται με τη στεφανιαία αρτηρία ή με τα στεφανιαία αγγεία (β) *στεφανιαία ανεπάρκεια* πάθηση που προκαλείται από περιορισμένη παροχή αίματος προς το μυοκάρδιο και εκδηλώνεται ως στηθάγχη ή έμφραγμα του μυοκαρδίου (καρδιακό επεισόδιο) (γ) *στεφανιαία νόσος* δυσλειτουργία ή βλάβη του μυοκαρδίου, που προκαλείται από στενώση ή απόφραξη μίας ή περισσότερων στεφανιαίων αρτηριών (κατ' επέκτ.) κάθε καρδιακή προσβολή (δ) *στεφανιαίος κόλπος* το άνοιγμα από το οποίο εισέρχεται στον δεξιό κόλπο της καρδιάς το αίμα που βγαίνει από το μυοκάρδιο.
[ETYM. < μτγν. *στεφανιαίος* < αρχ. *στέφανος* + επίθημα -ιαίος. ο ιατρ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coronary].

στεφάνιο (το) {στέφανι-ου | -ων} ΑΝΑΤ. σημείο του κρανίου που βρίσκεται στη σύμπτωση της στεφανιαίας ραφής και της άνω κροταφικής χώρας.
[ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. stephanion < μτγν. *στέφανιον*, υποκ. του αρχ. στέφανος].

στεφανοθηκή (η) [1892] {στεφανοθηκών} η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται τα νυφικά στέφα'α.
Στέφανος (ο) {-ου κ. -άνου} 1. όνομα αγίου και επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ο *προτομάρτυρος* ~ 2. όνομα παπών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 3. όνομα ηγεμόνων της Ευρώπης 4. ανδρικό όνομα.
[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < *στέφανος* (βλ. λ.). Το όν. έχει σημειώσει, υπό άλλες μορφές, ευρεία διάδοση στις ευρωπ. γλώσσες: αγγλ. Stephen, Steven, γαλλ. Etienne, ισπ. Stefano, ουγγρ. István, γερμ. Stefan κ.ά.].

στέφανος (ο) {στέφαν-ου | -ων} 1. (λόγ.) το στεφάνι, κυρ. ως διάδημα ή έπαθλο: *τιμητικός ~* || *της νίκης* || *κατάθεση στεφάνου στο μνημείο του Αγίουστου Στρατιώτου*- ΦΡ. *ακάνθινο στέφανος* βλ. λ. *ακάνθινο* 2. (μτφ.) η ηθική ανταμοιβή για εξέχουσα πράξη: ~ *αρετής* | *δόξας* | *ανδρείας* 3. ΑΝΑΤ. κάθε στεφανοειδής σχηματισμός 4. ΙΑΤΡ. εξάνθημα στα όρια του μετώπου και του τριχωτού της κεφαλής, που μοιάζει με στέφανο. [ETYM. αρχ. < *στέφο* (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ανος].

στεφανώνω ρ. μετβ. {στεφάνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. φορώ στεφάνι σε (κάποιον): *κατά την αρχαιότητα στεφάνωναν τους ολυμπιονίκες με δάφνινο στεφάνι* ΣΥΝ. στέφο 2. (ειδικότ.) φορώ τα νυφικά στεφάνια (σε νεόνυμφους), παντρεύω: *τον έχει στεφάνωσε ο ξάδελφος του* 3. (μτφ.) βρίσκομαι πάνω από κάτι σαν στεφάνι: *το ουράνιο τόξο στεφάνωνε το βουνό* 4. (μεσοπαθ. *στεφανώνωμαι*) τελώ τους γάμους μου, παντρεύομαι: *της υποσέφηκε ότι θα τη στεφανωθεί* || (μεσοπαθ.) *στεφανώθηκα σε ένα εκκλησάκι*. — στεφανώω (το) [αρχ.] κ. στεφάνωση (η) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. στεφανών (-όω) < *στέφανος* (βλ. λ.)].

στεφανώω ρ. μετβ. {στέφανω-σα, -θηκα, -μένος} 1. φορώ στεφάνι σε (κάποιον): *κατά την αρχαιότητα στεφάνωναν τους ολυμπιονίκες με δάφνινο στεφάνι* ΣΥΝ. στέφο 2. (ειδικότ.) φορώ τα νυφικά στεφάνια (σε νεόνυμφους), παντρεύω: *τον έχει στεφάνωσε ο ξάδελφος του* 3. (μτφ.) βρίσκομαι πάνω από κάτι σαν στεφάνι: *το ουράνιο τόξο στεφάνωνε το βουνό* 4. (μεσοπαθ. *στεφανώνωμαι*) τελώ τους γάμους μου, παντρεύομαι: *της υποσέφηκε ότι θα τη στεφανωθεί* || (μεσοπαθ.) *στεφανώθηκα σε ένα εκκλησάκι*. — στεφανώω (το) [αρχ.] κ. στεφάνωση (η) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. στεφανών (-όω) < *στέφανος* (βλ. λ.)].

στεφανώω ρ. μετβ. {στέφανω-σα, -θηκα, -μένος} 1. φορώ στεφάνι σε (κάποιον): *κατά την αρχαιότητα στεφάνωναν τους ολυμπιονίκες με δάφνινο στεφάνι* ΣΥΝ. στέφο 2. (ειδικότ.) φορώ τα νυφικά στεφάνια (σε νεόνυμφους), παντρεύω: *τον έχει στεφάνωσε ο ξάδελφος του* 3. (μτφ.) βρίσκομαι πάνω από κάτι σαν στεφάνι: *το ουράνιο τόξο στεφάνωνε το βουνό* 4. (μεσοπαθ. *στεφανώνωμαι*) τελώ τους γάμους μου, παντρεύομαι: *της υποσέφηκε ότι θα τη στεφανωθεί* || (μεσοπαθ.) *στεφανώθηκα σε ένα εκκλησάκι*. — στεφανώω (το) [αρχ.] κ. στεφάνωση (η) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. στεφανών (-όω) < *στέφανος* (βλ. λ.)].

στεφανώω ρ. μετβ. {στέφανω-σα, -θηκα, -μένος} 1. φορώ στεφάνι σε (κάποιον): *κατά την αρχαιότητα στεφάνωναν τους ολυμπιονίκες με δάφνινο στεφάνι* ΣΥΝ. στέφο 2. (ειδικότ.) φορώ τα νυφικά στεφάνια (σε νεόνυμφους), παντρεύω: *τον έχει στεφάνωσε ο ξάδελφος του* 3. (μτφ.) βρίσκομαι πάνω από κάτι σαν στεφάνι: *το ουράνιο τόξο στεφάνωνε το βουνό* 4. (μεσοπαθ. *στεφανώνωμαι*) τελώ τους γάμους μου, παντρεύομαι: *της υποσέφηκε ότι θα τη στεφανωθεί* || (μεσοπαθ.) *στεφανώθηκα σε ένα εκκλησάκι*. — στεφανώω (το) [αρχ.] κ. στεφάνωση (η) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. στεφανών (-όω) < *στέφανος* (βλ. λ.)].

στεφανώω ρ. μετβ. {στέφανω-σα, -θηκα, -μένος} 1. φορώ στεφάνι σε (κάποιον): *κατά την αρχαιότητα στεφάνωναν τους ολυμπιονίκες με δάφνινο στεφάνι* ΣΥΝ. στέφο 2. (ειδικότ.) φορώ τα νυφικά στεφάνια (σε νεόνυμφους), παντρεύω: *τον έχει στεφάνωσε ο ξάδελφος του* 3. (μτφ.) βρίσκομαι πάνω από κάτι σαν στεφάνι: *το ουράνιο τόξο στεφάνωνε το βουνό* 4. (μεσοπαθ. *στεφανώνωμαι*) τελώ τους γάμους μου, παντρεύομαι: *της υποσέφηκε ότι θα τη στεφανωθεί* || (μεσοπαθ.) *στεφανώθηκα σε ένα εκκλησάκι*. — στεφανώω (το) [αρχ.] κ. στεφάνωση (η) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. στεφανών (-όω) < *στέφανος* (βλ. λ.)].

στεφανώω ρ. μετβ. {στέφανω-σα, -θηκα, -μένος} 1. φορώ στεφάνι σε (κάποιον): *κατά την αρχαιότητα στεφάνωναν τους ολυμπιονίκες με δάφνινο στεφάνι* ΣΥΝ. στέφο 2. (ειδικότ.) φορώ τα νυφικά στεφάνια (σε νεόνυμφους), παντρεύω: *τον έχει στεφάνωσε ο ξάδελφος του* 3. (μτφ.) βρίσκομαι πάνω από κάτι σαν στεφάνι: *το ουράνιο τόξο στεφάνωνε το βουνό* 4. (μεσοπαθ. *στεφανώνωμαι*) τελώ τους γάμους μου, παντρεύομαι: *της υποσέφηκε ότι θα τη στεφανωθεί* || (μεσοπαθ.) *στεφανώθηκα σε ένα εκκλησάκι*. — στεφανώω (το) [αρχ.] κ. στεφάνωση (η) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. στεφανών (-όω) < *στέφανος* (βλ. λ.)].

στέψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. (λόγ.) η τελετουργική τοποθέτηση στεφάνου στο κεφάλι κάποιου: *η ~ των νικητών* ΣΥΝ. στεφάνωμα 2. (συνεκδ.) η τελετή του γάμου, κατά την οποία στέφεται το νύμφευτο ζευγάρι: *η ~ θα γίνει στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου* 3. η επίσημη τελετή κατά την οποία τοποθετείται το στέμμα στο κεφάλι ενός βασιλιά (ως συμβολική πράξη ενθρονισμού του): *η ~ του βασιλιά | της βασίλισσας θα τελεστεί αύριο*. [ETYM. < μτγν. *στέψις* < αρχ. *στέφα*].

στηθάγχη (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. έντονος πόνος στο στήθος, ο οποίος άλλοτε είναι διάχυτος στη γύρω περιοχή και άλλοτε γίνεται αισθητός ως έντονη πίεση στην περιοχή της καρδιάς, συχνά μαζί με ένα αίσθημα ασφυξίας: συνήθ. εντοπίζεται πίσω από το στήρνο, αλλά μερικές φορές επεκτείνεται και στον λαιμό, στην πλάτη ή και στα άνω άκρα, προκαλείται από ισχαιμία του μυοκαρδίου, εκδηλώνεται σε περιπτώσεις μεγάλης σωματικής προσπάθειας ή εξάντλησης και υποχωρεί με ξεκούραση ή με τη χορήγηση νιτρογλυκερίνης. — *στηθαγική*, -ής, -ό. [ETYM. < *στήθος* + *άγχη* < *άγχω*, απόδ. του νεολατ. angina pectoris].

στηθαίο (το) [μτγν.] προστατευτικό κατασκευάσμα (ξύλινο, κτιστό ή μεταλλικό), ύψους περίπου ως το στήθος, στα άκρα γέφυρας, ξύστη κ.λπ. ΣΥΝ. παραπέτο, θωράκιο.

στηθικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με το στήθος 2. (για πρόσ.) φυματικός.

στηθοδέρνεται ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} στηθοκοπιέμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

στηθόδεσμος (ο) [μτγν.] {-ου κ. -έμου | -ων κ. -έμων, -ους κ. -έσμοι} 1. το εσώρουχο που συγκρατεί προς τα πάνω το γυναικείο στήθος ΣΥΝ. σουτιέν 2. ΙΑΤΡ. ορθοπεδικό όργανο που περιβάλλει τον κορμό και τη λεκάνη ως τους ώμους για τη στήριξη της σπονδυλικής στήλης. ΣΧΟΛΙΟ λ. εσώρουχο.

στηθοκοπιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {στηθοκοπήθηκα} {εκφραστ.} χτυπό το στήθος μου από λύπη ή απελπισία ΣΥΝ. στηθοδέρνομαι, χτυπιέμαι. — στηθοκόπημα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ΕΤΥΜ < στήθος + -κοπιέμαι < -κόπος (< κόπτω)].

στηθόπνοος (ο) ΙΑΤΡ. ο πόνος στο στήθος.

στήθος (το) {στήθ-ους | -η (λαϊκ. -ια), -ών} 1. το πρόσθιο μέρος του θώρακα ανθρώπων ή ζώων: *έβαλα το αριττό μου στο ~ του, για να'κούσω την καρδιά του* || (κ. στον πληθ.) *προτάσσω τα ~ μου (προβάλλω αντίσταση)* || ~ με ~ (για συγκρούσεις σώμα με σώμα): ΦΡ. *με διαφορά στήθους* με πολύ μικρή διαφορά (προκειμένου για αγώνες δρόμου, όπου ο νικητής κόβει το νήμα με ελάχιστη διαφορά από τον επόμενο) 2. (συνεκδ.) ολόκληρος ο θώρακας και τα όργανα που περικλείει 3. οι μαστοί της γυναίκας και το τμήμα του θώρακα που βρίσκεται πάνω από αυτούς: *έχει ωραίο στήθος* | *στητό* | *πεσμένο ~* || (συνγk. κ. στον πληθ.) *αλαβάστρινα* | *πληθωρικά* | *πλαδαρά* - 4. (κ. στον πληθ.) η έδρα των συναισθημάτων και των παθών: *έχω στο ~ μου σεβνά* ΣΥΝ. καρδιά, φυλλοκάρδια 5. (για πουλιά) η λευκή σάρκα που βρίσκεται γύρω από το στέρνο: *απ' το κοτόπουλο προτιμάτε μπουτί η ~;* • ΦΡ. *από στήθους* (από στήθους, Σωκρ. Σχολιαστ. Εκκλ. Ιστορία 7, 22, 6) απέξω, εντελώς μνημονικά: *λέω* | *ξέρω* | *μαθαίνω το ποίημα ~*. — (υποκ.) στηθάκι (το).

[ΕΤΥΜ < αρχ. στήθος, με δυσερμηνευτο παραγ. επίθημα -θος. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου και δεν φαίνεται δυνατή η ένταξη της στην ετυμολογία του αρχ. *ἴστη-μι*, επειδή εμφανίζει αρχαϊκό -η- (και όχι -α- ή -α-, σύμφωνα με τις μεταπωτικές βαθμίδες του Γ-στη-μι, λ.χ. *ἴστα-μαι*, αόρ. *στή-ναι*). Πιθανότερη η σύνδ. με τη «γλώσση» του Ησυχίου *στήνιον στήθος*, που συνδ. με σανσκρ. *stana-* «στήθος γυναικας», αρμ. *stip* (< *steno) κ.ά. Κατά την ίδια εκδοχή, η λ. *στήθος* έχει σχηματιστεί κατ' αναλογία προς τα *πλήθος* - *planus* (λατ.). άρα κατ' *στίνοος* - *στήθος*].

στηθοσκοπήση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση των οργάνων του θώρακα με στηθοσκόπιο. — στηθοσκοπικός, -ή, -ό [1853].

στηθοσκόπιο (το) [1849] {στηθοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ιατρικό όργανο που χρησιμοποιείται για την ακρόαση των ήχων που παράγονται στην καρδιά ή στους πνεύμονες.

[ΕΤΥΜ < στήθος + -σκόπιο < σκοπώ «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stéthoscope].

στηθοσκοποι ρ. μετβ. [1889] {στηθοσκοπέις... | στηθοσκόπησα} (για γιατρό) εξετάζω (ασθενή) με στηθοσκόπιο.

στηθούρι (το) {στηθουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ. για σφάγια) η σάρκα γύρω από το στέρνο. [ΕΤΥΜ < στήθος + παραγ. επίθημα -ούρι, πβ. κ. *μνημούρι*].

στήλη (η) {στηλών} 1. μεγάλη επιμήκης πλάκα, όρθια τοποθετημένη, ως μνημείο ή ως διακοσμητικό στοιχείο 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. η μνημειακού χαρακτήρα, συνήθ. πέτρινη, όρθια στημένη πλάκα, που μπορούσε να είναι λεία ή καλλιτεχνικώς επεξεργασμένη (με ανάγλυφη παράσταση κ.λπ.): *επιτύμβια* | *αναθηματική* | *ψηφισματική* | *τιμητική* ~ 3. (εσαφ.λ.) ο στύλος: κυρ. στη φρ. *οι στήλες του Ολυμπίου Διός* (αντί του ορθού οι *στύλοι του Ολυμπίου Διός*, αρχαιολογικός χώρος στο κέντρο των Αθηνών) 4. (+γεν.) οποιοδήποτε σώμα με ψηλό και στενό σχήμα αποτελούμενο από συγκεκριμένη ύλη: ~ καπνού· ΦΡ. (μτφ.) *μύνο στήλη άλατος* μένω εντελώς ακίνητος από έντονη έκπληξη 5. (α) ΤΥΠΟΓΡ. καθένα από τα κατακόρυφα τμήματα στα οποία διαίρεται η σελίδα βιβλίου, εφημερίδας, περιοδικού ή άλλου εντύπου: *το κείμενο είναι γραμμένο σε τρεις ~* (τρίστηλο) (β) (συνεκδ.) τμήμα εφημερίδας ή περιοδικού ειδικά αφιερωμένο σε συγκεκριμένο θέμα: *κοσμική* | *καλλιτεχνική* | *αθλητική* ~ 6. ΝΑΥΤ. σχηματισμός πολεμικών πλοίων τοποθετημένων στην ίδια ευθεία και σε ίσες αποστάσεις μεταξύ τους 7. ΑΝΑΤ. *σπονδυλική στήλη* βλ. λ. *σπονδυλικός* Β. ΗΛΕΚΤΡ. *ηλεκτρική στήλη* κατασκευη αποτελούμενη από πολλά ηλεκτρικά στοιχεία, που συνδέονται μεταξύ τους κατά σειρά και παράγουν ηλεκτρικό ρεύμα ΣΥΝ. μπαταρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *στήλη* «στάλα (δωρ.) | *στάλλο (αιολ.)* < **στάλ-να*με σύ-γηση του -ν- και αντίθετα στους δύο πρώτους τ., ενώ το αιολ. *στάλ-λα* εμφανίζει προχωρητική αφομοίωση) < θ. *σταλ-* (συνεσταλμ. βαθμ.) του ρ. *στέλλω* (βλ. κ. *στέλνω*), πβ. κ. *απρω. παθ. αορ. β'* *σταλ-ήναι*. Η λ. συνδ. επίσης με αρχ. *γερμ. stollo* «στήριγμα», λατ. *stolo*, -όνις «κλαδί, παρασούδα», λετ. *stulms* «κορμός δέντρου» κ.ά. Στη βιβλική αφήγηση σχετίζεται με την καταστροφή των Σοδομών» και Γομόρρον οφείλεται η φρ. *μύνο στήλη άλατος*. Καθώς ο Λωτ και η οικογένειά του απομακρύνονται από την πόλη έπειτα από θεϊκή εντολή, η σύζυγος του -παρά τη ρητή προειδοποίηση- κοιτάζε πίσω λαχταρώντας τα υλικά αγαθά που είχε εγκαταλείψει: *και επέβλεπεν η γυνή αυτού εις τα οπίσω και εγένετο στήλη άλατος* (Π.Δ. Γένεσις 19, 26)].

στήλες - στύλοι. Και οι δύο λέξεις δηλώνουν λίθινες κατασκευές διαφορετικού τύπου, σχήματος και χρήσεως. Η λ. στήλη (πληθ.)

στήλες - στύλοι. Και οι δύο λέξεις δηλώνουν λίθινες κατασκευές διαφορετικού τύπου, σχήματος και χρήσεως. Η λ. στήλη (πληθ.)

στήλες) δήλωνε την επιτύμβια ή αναθηματική πλάκα που έστηναν σε τάφους ή σε δημόσιους χώρους και πάνω στην οποία χάραζαν παραστάσεις ή επιγραφές διαφόρου περιεχομένου. Η λ. στύλος (πληθ. *στύλοι*) δήλωνε την κολόνα, τους κίονες που αποτελούσαν αρχιτεκτονικά μέλη ναών, στοών, οικοδομημάτων κ.τ.δ. Σύμφωνα μ' τη διάκριση αυτή, 'ίναί προφανές ότι είναι ορθότερο να μιλάμε για «τους στύλους του (ναού) του Ολυμπίου Διός» και όχι για «τις στήλες του Ολυμπίου Διός».

στηλιτεύω ρ. μετβ. {στηλίτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα)} κατακρίνω με δριμύτητα: *ένος διανοούμενος που στηλίτευει την κοινωνική απόβεια* || «ο εισαγγελέας του Αρείου Πάγου στην εισήγηση του στηλίτευει την τοκογλυφική τακτική του ανατοκισμού που χρόνια τώρα ακολουθείται από τις τράπεζες» (εσημ.) ΣΥΝ. κατηχηάριον ΑΝΤ. *επαινώ*, *εγκωμιάζω*. — στηλίτευση (η) [μεσν.], στηλιτευτής (ο) [μεσν.], στηλιτευτικός, -ή, -ό [μεσν.].

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σμη. «αναγράφω σε στήλη το όνομα κάποιου, με σκοπό να τον εκθέσω δημοσίως και να τον στιγματίσω», < αρχ. στηλίτης «ο δημοσίως αναγεγραμμένος σε στήλη ως άτιμος» (βλ. λ.)].

στηλίτης (ο) {στηλιτών} 1. ΕΚΚΛΗΣ. Ο στυλίτης 2. ΙΣΤ. Της αρχαιότητας ο πολίτης του οποίου το όνομα γραφόταν πάνω σε στήλη προς διασυρμό του. [ΕΤΥΜ < ΡΧ· < *στήλη* + παραγ. επίθημα -ίτης, πβ. κ. *οπλίτης*].

-στηλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που αποτελείται ή καταλαμβάνει συγκεκριμένο αριθμό στήλων: *οκτάστηλος τίτλος εφημερίδας* || (το ουδ. ως ουσ.) < *τα μονό-στια των εφημερίδων*. [ΕΤΥΜ Β' συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *στήλη*].

στημένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει στηθεί" (μτφ.) 2. αυτός του οποίου το ύφος, η έκφραση δεν χαρακτηρίζεται από φυσικότητα αλλά από επιτήδεση: *ήταν πολύ ~ στην εκπομπή που εμφανίστηκε* 3. αυτός του οποίου η εξέλιξη και το αποτέλεσμα έχουν προκαθοριστεί εν αγνοία των ενδιαφερομένων: ~ *ηλιοπτική εκπομπή* | *αθλητικός αγώνας* | *δουλειά ΣΥΝ. φτιαχτός, προσχεδιασμένος, συμφωνημένος, σκηνοθετημένος, σικέ ΦΡ. (οικ.) *την έχω στημένη (στη γωνία) (σε κάποιον)* βλ. λ. στήνω.*

στήνιας (ο) {στηνιάς} ΒΟΤ. καθένα από τα επιμήκη αρσενικά αναπαραγωγικά όργανα του άνδρους.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *στήμιον*, -όνος, *τεχν. όρ.*, < θ. στη- (του ρ. *ἴστη-μι* | *ἴστα-μαι*, βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -μιον (εκτεταμ.-εταρωμ.) βαθμ. του επιτήματος -μεν, πβ. κ. *μνή-μιον*, *λί-μν-η*, *στά-μν-ος*). Η λ. ανήκει στη λεξιλογική οικογένεια όρων της ραπτικής, όπως επιβεβαιώνεται και από την αρχική της σμη. «νήμα, κλωστή», και συνδ. με λατ. *stamen* «στήμινας, νήμα», σανσκρ. *sthāman-* «τόπος διαμονής, εγκατάσταση» κ.ά.].

στημόνιο (το) {στημόνι-ου | -ιών} το νήμα του αργαλειού που εκτείνεται κατά μήκος του και διαπλέκεται με το υφάδι κατά την ύφανση. [ΕΤΥΜ < αρχ. *στημόνιον*, υποκ. του *στήμιον*, -όνος (βλ. λ.)].

στημονιάζω ρ. μετβ. {στημονιάσα} τοποθετώ το στημόνι στον αργαλειό. — στημονιάσμα (το).

στήνω ρ. μετβ. {έστησα, στή-θηκα, -μένος} 1. τοποθετώ (κάτι/κάποιον) όρθιο: *έστησε στο μαλκόνι το κοντάρι της σημαίας*· ΦΡ. (α) *στήνω (κάποιον) στον τοίχο* βλ. λ. *τοίχος* (β) (μτφ.) *στήνω αριτ* βλ. λ. *αριτ* (γ) *στήνω (κάποιον) στα έξι* | *τρία μέτρα* κατηγορώ (κάποιον), συνηθ. άδικα και με επιθετικό τρόπο 2. ανεγείρω: ~ *μνημείο* | *αγαλμα* 3. εγκαθιστώ: ~ *σκηνές/ καταυλισμό* 4. ιδρύω, δημιουργώ || ~ *εγχείρηση* | *εταιρεία* 5. (καθημ.) οργανώνω: ~ *θαυρατική παράσταση* || ~ *ενέδρα* | *παγίδα* | *μηχανή* *με κάποιον* || ~ *εφημερίδα* | *έντυπο* 6. (κακόσ.) οργανώνω κάτι προκαθορίζοντας την εξέλιξη ή το αποτέλεσμα, χωρίς να το γνωρίζουν οι ενδιαφερομένοι: *έστησαν γραπτό διαγωνισμό και συνέντευξη για να προσλάβουν τον δικό τους υπονήφιο* || ~ *ποδοσφαιρικό αγώνα* | *δίκη* ΣΥΝ. *προσχεδιάζω* 7. αρχίζω: ~ *καβγά* | *χορό* | *γένετι* || *εκεί στήνουν το σκηνικό για ένα μελλοντική σύγκρουση στην περιοχή* 8. (για μηχανήματα, κατασκευές) συναρμολογώ, μοντάρω: ~ *εργαλειό* | *σκαλωσιά* | *ικρίομα* | *πλατόφωρα* 9. κάνω (κάποιον) να περμάνει για πολλή ώρα σε ραντεβού λόγω δικής μου καθυστέρησης ή δεν πηγαίνω καθόλου σε αυτό: *με έστησε μια ώρα μες στο κρύο*· ΦΡ. (οικ.) (α) *τη στήνω* παίρνω θέση περιμένοντας κάποιον/κάτι: *επειδή δεν ήξερα τι ώρα θα έβγαινε, την έστησα έξω από την πόρτα του το πρωί και περιμένα* (β) *την έχω στήσει* | *στημένη (στη γωνία) (σε κάποιον)* παραμονεύω, καιροφυλακτώ, για να κάνω κακό (σε κάποιον): *τον την είχα στήσει και όταν πλησίασε, τον ξυλόφωρτσαν* || *μην την έχουν στημένη- περιμένουν πότε θα κάνω ένα λάθος, για να με διώξουν* 10. (μεσοπαθ. *στήνομαι*) (εκφραστ.) παίρνω θέση περιμένοντας (κάποιον/κάτι), συνηθ. για πολλή ώρα): *όλος ο κόσμος στήθηκε μπροστά στις τηλεοράσεις του, για να δει τον αγώνα* || *είμαι στημένος εδώ απ' τις 3.00 και σε περιμένω* · 11. (η μτχ. *στήμένος, -η, -ο*) βλ. λ. [ΕΤΥΜ_ μεσν., από τον αόρ *έστησα* του μτγν. *ίσταμαι* (< αρχ. *ἴστημι* | *ἴσταμαι*, βλ. λ.), κατά το σχήμα *αμάρτησα* - *αμαρτάνω*, *έφθασα* - *φθάνω*, *έχρσα* - *χύνω*].

στήριγμα (το) [αρχ.] {στηρίγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οτιδήποτε λειτουργεί ως μέσο στήριξης ΣΥΝ. (λόγ.) έρεισμα 2. (μτφ.) (α) η ηθική συμπαράσταση, η βοήθεια: *δεν βρήκε πούθεν* - *στη δίσκολη ώρα* (β) το πρόσωπο στου οποίου τη βοήθεια βασίζεται κανείς: *αναζητούσε στη ζωή του ένα ~ ΣΥΝ. βοηθός, συμπαράστατης, προστάτης*.

στηρίζω ρ. μετβ. {στηρί-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} 1. κρατώ (κάποιον/κάτι) σε σταθερή θέση: *στήριζα τον παππού, να μην πέσει χάμω* || *μεγάλες κολόνες στηρίζαν τη στέα* || (μεσοπαθ.) *το βάζο* | *η γλάστρα* | *η κορνίζα στηρίζεται σε μια βάση ΣΥΝ. υποβαστάζω* 2.

στηρίζω ρ. μετβ. {στηρί-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} 1. κρατώ (κάποιον/κάτι) σε σταθερή θέση: *στήριζα τον παππού, να μην πέσει χάμω* || *μεγάλες κολόνες στηρίζαν τη στέα* || (μεσοπαθ.) *το βάζο* | *η γλάστρα* | *η κορνίζα στηρίζεται σε μια βάση ΣΥΝ. υποβαστάζω* 2.

στηρίζω ρ. μετβ. {στηρί-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} 1. κρατώ (κάποιον/κάτι) σε σταθερή θέση: *στήριζα τον παππού, να μην πέσει χάμω* || *μεγάλες κολόνες στηρίζαν τη στέα* || (μεσοπαθ.) *το βάζο* | *η γλάστρα* | *η κορνίζα στηρίζεται σε μια βάση ΣΥΝ. υποβαστάζω* 2.

στηρίζω ρ. μετβ. {στηρί-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} 1. κρατώ (κάποιον/κάτι) σε σταθερή θέση: *στήριζα τον παππού, να μην πέσει χάμω* || *μεγάλες κολόνες στηρίζαν τη στέα* || (μεσοπαθ.) *το βάζο* | *η γλάστρα* | *η κορνίζα στηρίζεται σε μια βάση ΣΥΝ. υποβαστάζω* 2.

στηρίζω ρ. μετβ. {στηρί-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} 1. κρατώ (κάποιον/κάτι) σε σταθερή θέση: *στήριζα τον παππού, να μην πέσει χάμω* || *μεγάλες κολόνες στηρίζαν τη στέα* || (μεσοπαθ.) *το βάζο* | *η γλάστρα* | *η κορνίζα στηρίζεται σε μια βάση ΣΥΝ. υποβαστάζω* 2.

ακουμπώ (κάτι) σταθερά (κάπου), στερεώνω: ~ τη σκάλα στον τοίχο | τους αγκώνες στο τραπέζι | το κεφάλι στον αγκώνα | την πλάτη στον τοίχο 3. ενισχύω σωματικά, στελνώνω: φάε κάτι, να σε στηρίξει 4. (μτφ.) ενισχύω, βοηθώ: οι γονείς | οι φίλοι | οι συγγενείς του τον στηρίζαν στις δύσκολες στιγμές || δύσκολα επιβιώνεις σήμερα, όταν δεν έχεις ανθρώπους να σε στηρίξουν || με στηρίξε ηθικά και υλικά || -οικονομικά ένα εγχείρημα | μια προσπάθεια 5. (μτφ.) παρέχω υποστήριξη: τον υποψήφιο δήμαρχο θα στηρίζουν τα δύο μεγάλα κόμματα || η αντιπολίτευση στηρίζει τους χειρισμούς της κυβέρνησης στα κρίσιμα εθνικά θέματα || ~ τις επιλογές | τις προσπάθειες κάποιου || ~ ένα αίτημα | μια απόφαση ΦΡ. **στηρίζουν πάνω μου!** βασίσου σε μένα, έχω μου εμπιστοσύνη: Μη σε ασαχολεί τίποτα για την υπόθεση σου. Θα τα τακτοποιήσω όλα εγώ. ~! 6. (μεσοπαθ. **στηρίζομαι**) βασίζομαι, έχω ως (ηθικό, υλικό) στηρίγμα κάποιον/κάτι: στα πρώτα του επιχειρηματικά βήματα στηρίχθηκε στην πείρα ανθρώπων που εμπιστεύονταν || η εταιρεία στηρίζεται στην προηγούμενη τεχνολογία και τεχνολογία και στο εξειδικευμένο προσωπικό που διαθέτει || στηρίζεται στις δικές του γνώμες 7. (μτφ.) βασίζω, θεμελιώνω: στηρίζει τις απόψεις του σε ακλόνητα επιχειρήματα || ~ τις αξιώσεις μου σε συγκεκριμένο σκεπτικό || ~ τις επιδές μου στον γυιο μου. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. στῆρ- (που μαρτυρείται στη «γλώσσα» του Ησυχίου στῆρα: τὰ λίθινα πρόθρα), εκτεταμ., βαθμ. του Ι.Ε. *ster- «σταθερός, αμετακίνητος, συμπαγής» (βλ. λ. στερεός)].

στηρικτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμεύει για στήριξη: ~ όργανα.

στήριξη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίεως | -ίξεις, -ίξεων} 1. η χρήση βοηθητικών μέσων, ώστε να επιτυγχάνεται η ευστάθεια ή η διατήρηση πράγματος σε όρθια θέση: τα σεισμόπληκτα σπίτια έχουν ανάγκη στήριξης με υποστηλώματα || ο ιστός της ομπρέλας θαλάσσης τοποθετείται σε πλαστική βάση στήριξης || ~ του κότσου γίνεται με τοιμητιά-κία || κατά τη διάρκεια της γυμναστικής το στήθος χρειάζεται επιπλέον ~ με έναν αθλητικό στηθόδεσμο 2. η τοποθέτηση αντικειμένου σε τέτοια θέση, ώστε να μείνει σταθερό σε μια θέση ή να μην πέσει: η ~ της σκάλας στον τοίχο || η σωστή ~ της πλάτης σε εργονομικό κάθισμα || η ~ του κεφαλιού στο προσκέφαλο καθίσματος αυτοκινήτου || η ~ του κορμού με τα χέρια στο πάδαρο για την εκτέλεση ασκήσεων γυμναστικής 3. (μτφ.) η παροχή βοήθειας, η ενίσχυση: οικονομική | ηθική | τεχνική ~ || στις δύσκολες στιγμές είχε ~ από τις φίλες της || κέρδισε τις εκλογές, γιατί είχε τη ~ του μεγαλύτερου μέρους του Έθνους || παρέχω - στις επιλογές κάποιου || η Κεντρική Τράπεζα πήρε μέτρα για τη ~ του εθνικού νομίσματος 4. (ειδικότ.) η θεωρητική | λογική θεμελίωση: η ~ μιας πρότασης σε λογικά επιχειρήματα || η βιβλιογραφική ~ των επιχειρημάτων κάποιου || η άποψη του δεν έχει επαρκή θεωρητική και πειραματική ~.

στήσιμο (το) {στησίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η τοποθέτηση σε σταθερή βάση και όρθια θέση: το ~ της σημαίας στην κορυφή του βουνού 2. η σταθερή εγκατάσταση: το ~ των σκηνών || το ~ της κεραίας ενός τηλεοπτικού σταθμού 3. η όλη οργάνωση: το ~ μιας επιχείρησης | ενός μαγαζιού | μιας εκδήλωσης 4. η συναρμολόγηση ή η σύνθεση στοιχείων, ώστε να πάρει κάτι την οριστική του μορφή: το ~ του σκηνικού || το ~ σελίδας | μακέτας | εξωφύλλου 5. ο τρόπος με τον οποίο στέκεται και εμφανίζεται (κάποιος): το ~ της δεν είναι καλό- πρέπει ν'αλλάξει στυλ || οι χορευτές του τανγκό πρέπει να έχουν άνογο ~ 6. (ειδικότ.) η απουσία φυσικότητας στην εμφάνιση και την κίνηση (κάποιου): αποφεύγει το - όταν εμφανίζεται στην τηλεόραση 7. το να αφήνει κανείς κάποιον να περιμένει πολλή ώρα κάπου: αντιπαθώ το ~, γι ' αυτό φρόντισε να έρθεις στο ραντεβού στην ώρα σου 8. ο προκαθορισμός (αποτελεσμάτων, εξελίξεων) εν αγνοία των ενδιαφερομένων: το ~ ποδοσφαιρικών αγώνων.

[ΕΤΥΜ. < θ. στη- (από τον αόρ. ε-στη-σα του ρ. στήνω) + παραγ. επίθημα -μο, πβ. κ. λού-μο, δέσ-μο].

Στησίχορος (ο) {-ου κ. -όρου} αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (α' μισό του δου αι. π.Χ.), ο οποίος έζησε στην Ήμερα της Σικελίας. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που στήνει χορό ή προεξάρχει του χορού», < στησι- (< ρ. ἵστημι, πβ. αόρ. ε-στησ-α) + χορός].

στητός, -ή, -ό 1. (για τη στάση του σώματος κάποιου) αυτός που είναι όρθιος και τεταμένος, ευθυνημένος: περπατάει ~, σαν να κάνει παρέλαση 2. (γυμναστικό στήθος) που είναι τεταμένο, σφριγηλό ANT. χαλαρός, πεσμένος, — στητά επίρρ. [ΕΤΥΜ < στήνω + παραγ. επίθημα -τός, πβ. κ. τρω-τός, απ-τός].

στια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η εστία, το τζάκι. [ΕΤΥΜ < εστία (βλ. λ.), με σύγηση του αρκτικού άτονου ε- και συνίζηση].

στιβάδα (η) 1. στρώμα ομοειδών πραγμάτων 2. ΦΥΣ.ΧΗΜ. καθεμία από τις εκτεταμένες περιοχές που καταλαμβάνουν τα ηλεκτρόνια στον χώρο γύρω από τους θετικά φορτισμένους πυρήνες, οι οποίες συναποτελούν την περιφερειακή δομή των ατόμων: τα ηλεκτρόνια της εξωτερικής ~ 3. ANAT. ιστός που αποτελείται από διάφορα οργανικά στοιχεία και σχηματίζει υμένα: οι ~ του κερατοειδούς. ΣΧΟΛΙΟ λ. στείβω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. στῆβας, -άδος, αρχική σημ. «συμπαγές στρώμα», < θ. στῆβ-, μηδενισμ. βαθμ. του ρ. στείβω (βλ. λ.)].

στιβάκι κ. στιβάνι (το) {στιβαλί-ιου | -ίων} παπούτσι χωρικού, το οποίο καλύπτει την κνήμη ή μέρος της ΣΥΝ. μπιτόνι. [ΕΤΥΜ όψιμο μεσν. < βεν. stivai, πιβ. < μεσν. λατ. aestivale < λατ. aestivus «θερινός» (< aestas, -ātis «θέρος»), επειδή το συγκεκριμένο υπόδημα συνήθιζαν να το προτιμούν το καλοκαίρι].

στιβαρός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από σωματική δύναμη: ~ μπράτσα || (μτφ.) εδώ χρειάζεται ένα ~ χέρι, για να τους βάλε σε τάξη || ~ ηγεσία ΣΥΝ. ρωμαλέος, σφριγηλός, ευρωστός, δυνατός ANT.

αδύναμος, καχεκτικός. — στιβαρά επίρρ., στιβαρότητα (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. στείβω.

[ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ. «συμπαγής, ογκώδης», < θ. στῆβ-, μηδενισμ. βαθμ. του ρ. στείβω (βλ. λ.), πιβ. μέσω αμάρτηρου ουδ. *stibar (πβ. κ. βριαρός, σθεναρός)].

στίβος (ο) 1. το επίπεδο τμήμα γηπέδου, σταδίου ή υποδρόμου, που έχει κατάλληλα διαμορφωθεί για την πραγματοποίηση αθλητικών αγώνων 2. (συνεκδ.) το σύνολο των αγωνισμάτων/τόν κλασικού αθλητισμού (άλματα, δρόμοι, ρίψεις κ.λπ.) που διεξάγονται στον παραπάνω χώρο: κλειστός ~ || υγρός ~ (αγωνίσματα που διεξάγονται σε πισίνα) 3. (μτφ.) κάθε πεδίο δράσεως που χαρακτηρίζεται από ανταγωνισμό: πολιτικός ~ ΣΥΝ. κονίστρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο, στείβω. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «πελατημέ'η οδός, ίχ'ος ποδίου», < θ. στιβ-, μηδενισμ. βαθμ. του ρ. στείβω (βλ. λ.)]. Η λ. προσέλαβε στη Ν. Ελλάδα και τη σημ. «τόν αγωνιστικό χώρο, στον οποίο διεξάγονται αθλητικοί αγώνες»].

στίγμα (το) {στιγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το σημάδι που αφήνει στο δέρμα έγκλημα ή τραύμα ή που προέρχεται από παθολογικά αίτια: έκανε καθαρισμό προσώπου για να φύγουν τα μαύρα - 2. (γενικότ.) (α) κηλίδα συγκεκριμένου χρώματος: πεταλούδα με κόκκινα ~ στα φτερά της (β) σημάδι δηλωτικό της παρουσίας κάποιου, κυρ. στη ΦΡ. **αφήνω (κάπου) | σε κάτι** το στίγμα μου έχω καθαριστική παρουσία σε κάτι: η δράση του άφησε το στίγμα της στην ιστορία εκείνης της περιόδου || το γεγονός αυτό άφησε το στίγμα του στην πολιτική ζωή της χώρας 3. (σπάν.) ο λεκές 4. (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί ντροπή ή κοινωνική καταδίκη: τα βασανιστήρια αποτελούν - για τον πολιτισμό μας || ζει με το ~ του φονιά ΣΥΝ. ονειδός, ντροπή 5. το σημείο στον χάρτη που δίνει τη γεωγραφική θέση πλοίου, αεροπλάνου, οχήματος κ.λπ. σε κάθε στιγμή της πορείας του 6. (μτφ.) η τοποθέτηση κάποιου, η στάση του σε συγκεκριμένο ζήτημα: το πολιτικό ~ του δημάρχου ΦΡ. **δίνω το στίγμα** μου διευκρινίζω τη στάση μου, τοποθετούμαι σε κάποιο θέμα: ο πρωθυπουργός έδωσε το στίγμα της κυβερνητικής πολιτικής στον αγροτικό τομέα 7. ΙΑΤΡ. παθολογικό χαρακτηριστικό, που μεταδίδεται στους απογόνους: ~ μεσογειακής αναμίας 8. ΓΛΩΣΣ. το γράμμα ζ ως έκτο γράμμα του αρχαίου ελληνικού αλφαβήτου: στην αριθμηση αντικαθίσταται συνήθ. με το στ 9. ΒΟΤ το υψηλότερο ακραίο τμήμα του υπέρου των αγειόσπερμων φυτών, το οποίο δέχεται τη γύρη κατά την επικονίαση 10. ΖΩΟΛ. αναπνευστικό άνοιγμα των εντόμων. — **στιγματικός**, -ή, -ό [1893]. [ΕΤΥΜ αρχ. < στίζω (βλ. λ.)].

στιγματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {στιγματίσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. σημειώνω με στίγματα ΣΥΝ. (λόγ.) διαστίζω 2. (μτφ.) επικρίνω έντονα, κατηφιάζω: ~ την ανεύθυνη συμπεριφορά κάποιου ΣΥΝ. στιηλιτεύω, καταδικάζω ANT. επαίνω, επδοκιμάζω 3. επιδρά εις βάθος, καθοριστικά, αποτελώ καθοριστικό σημείο, γεγονός κ.λπ. για κάποιον/κάτι: οι εμφύλιες συγκρούσεις στιγματίζουν την περιοχή αυτή εκείνη την περίοδο || τα οικογενειακά προβλήματα κατά την εφηβεία της στιγματίζουν την ενήλικη ζωή της 4. λειπτωρώ με τρόπο που προσβάλλει, μειώνει, βλάπτει κάποιον/κάτι: αυτά τα κακότεχνα έργα στιγματίζουν την καλή φήμη που είχε αποκτήσει ως πρωτοποριακός ζωγράφος || τα εξεισώδια στιγματίζουν τη φρενιή επέτειο του Πολυτεχνείου ΣΥΝ. αμαρνώω, σπιλώνω, κηλιδώνω. — **στιγματισμός** (ο). **στιγματιστής** (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. ασθένεια των δέντρων, λόγω της οποίας σχηματίζονται κίτρινοκόκκινες κηλίδες στα φύλλα τους.

στιγμή (η) 1. μικρό, περιορισμένο διάστημα χρόνου: η ~ του κινδύνου || δεν έχω ούτε μία ~ προσωπικής ζωής || τη μια ~ τα λέει έτσι, την άλλη αλλιώς - δεν καταλαβαίνω! ΦΡ. (α) **από στιγμή σε στιγμή** πολύ σύντομα, σε λίγο, όπου να 'ναι: περιμένουμε τα αποτελέσματα της ψηφοφορίας ~ ΣΥΝ. (λόγ.) οσονούπω (β) **από τη μια στιγμή στην άλλη** σε μικρό διάστημα χρόνου: αλλάζει γνώμη ~ || δεν γινώριζα π. θα προκύψει ~ (γ) **στη στιγμή** αμέσως, χωρίς καθυστέρηση: έφθασε ~ (δ) **μέχρι στιγμής** μέχρι τώρα: ~ δεν έχει ανακονωθεί τίποτα από το Γραφείο Έθνους (ε) **της στιγμής** (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που γίνεται γρήγορα: καφές ~ || σχέδια | σκέψα ~ (πρόχειρα) (στ) **από τη στιγμή που** (ως χρον. σύνδ.) από την πρώτη φορά που, με το που (ι) (εισάγει χρονική πρόταση, η οποία δηλώνει το προτεραιότητα) αφότου, από τότε που: ~ ήρθε, όλο για σένα ρωτούσε (ii) (ως αιτιολογικό σύνδ.) εφόσον, επειδή: ~ δεν θέλεις να ζούμε μαζί, χωρίζουμε (ζ) **τη στιγμή που** (i) (ως χρονικός σύνδ. που εισάγει πρόταση, η οποία δηλώνει το σύγχρονο) ενόσω: ~ εσύ μιλούσες, αυτός γέλασε ειρωνικά (ii) (ως αιτιολογικό σύνδ.) εφόσον: ~ δεν με ακούει, εγώ τι άλλο μπορώ να κάνω; (η) (ούτε) **στιγμή** (αρηγ.) καθόλου: ~ δεν τον χάνει από τα μάτια της || ~ δεν μου πέρασε κάτι τέτοιο από το μυαλό (μόν) (θ) **για μια στιγμή** | **προς στιγμήν** για πολύ λίγο (χρόνο): ~ νόμιζα ότι είχα χάσει τις αισθήσεις μου (i) **(για) μια στιγμή!** περιέμενε! μη βιάζεσαι! ~! Μην τρέχεις κι άκουσε με (ia) **την τελευταία στιγμή** στο έσχατο χρονικό όριο: όταν πρόκειται να ταξιδέψει, ετοιμάζει πάντοτε τα πράγματα του ~ ΣΥΝ. στο παρά πέντε, στο τσακ (ιβ) **ιστορική στιγμή** (i) ορισμένο χρονικό σημείο της ιστορίας, στάδιο της ιστορικής εξέλιξης: πρέπει να εξετάσουμε το γεγονός αυτό υπό το πρίσμα της συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής κατά την οποία έλαβε χώρα (ii) χρονικό σημείο ή κατάσταση ιδιαίτερης σπουδαιότητας: πρόκειται για ~: μετά από σαράντα χρόνια συναντήθηκαν οι δύο αρχηγοί των αντίπαλων στρατοπέδων (γ) **ανά πάσα στιγμή** κάθε στιγμή, οποτεδήποτε: ~ μπορεί να συμβεί το μωραίο || ~ πρέπει να είμαστε σε θέση να αντιδράσουμε επιτυχώς σε εχθρική επίθεση 2. η κατάλληλη περίπτωση, ευκαιρία: θα σου το αποκαλύψω, όταν έρθει η (κατάλληλη) ~ || έφθασε η ~ να αγωνιστούμε για τα δίκαια μας - ΦΡ. **(κάτι) δεν είναι της στιγμής** | **του παρόντος** | **της παρούσης** | **της ώρας** για να δι-

λωθεί ότι δεν είναι η κατάλληλη περίπτωση να γίνει (κάτι) και ότι είναι καλύτερα να γίνει αργότερα 3. περίπτωση με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: *ζήσαμε στιγμές χαράς | απελπισίας/ αγωνίας/ συγκίνησης | έντασης | αντιπαράθεσης || τον βρήκα σε ~ απογοήτευσης || ζήσαμε μαζί καλές και κακές ~* · 4. ΓΛΩΣΣ. σημείο στίξεως, με το οποίο χωρίζονται μεταξύ τους οι περίοδοι και τα κόλα περιόδου ενός κειμένου: άνω ~ ΣΥΝ. τελεία · 5. ΜΟΥΣ. σημείο πολλαπλής σημείας (μία στιγμή πάνω από τη νότα δηλώνει το στακάτο, δίπλα από τη νότα αυξάνει τη διάρκεια της κατά το ήμισυ, δεύτερη στιγμή προσθέτει επιπλέον διάρκεια ενός τετάρτου της αρχικής) · 6. ΤΥΠΟΓΡ. η μικρότερη μονάδα μέτρησης του πάχους (μεγέθους) των τυπογραφικών στοιχείων και γενικά των τυπογραφικών μεγεθών (πλάτος, μήκος κλπ.) δώδεκα στιγμές κάνουν ένα τετράγωνο (βλ.λ.): *το ερμηνεύμα είναι γραμμένο με στοιχεία επτά στιγμών*. — (υποκ.) **στιγμιούλα** (η) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. ήδη. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «στιγμα, σημάδι, νόημα», < *στίζω* (βλ.λ.). Η χρονική σημ. είναι ήδη αρχ. (λ.χ. «εν στιγμή χρόνου», Σιμωνίδης), ενώ η γλωσσ. σημ. είναι μετρ. Αρκετές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *από τη μια στιγμή στην άλλη* (< d'un moment à l'autre), *στη στιγμή* (< à l'instant), η *τελευταία στιγμή* (< le dernier moment), *από τη στιγμή που* (< (à partir) du moment que), *προς στιγμήν* (< sur le moment), την *κατάλληλη στιγμή* (< au moment propre) κ.ά.].

στιγμαίος, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που διαρκεί μόνο μία στιγμή ΣΥΝ. ακαριαίος ΑΝΤ. διαρκής, συνεχής 2. αυτός που ετοιμάζεται πολύ γρήγορα, σε μια στιγμή: ~ *καφές* ΣΥΝ. τής στιγμής 3. ΓΛΩΣΣ. (α) **στιγμαίος μέλλοντας** ο μέλλοντας που δηλώνει πράξη, η οποία θα γίνει στο μέλλον χωρίς διάρκεια ή επανάληψη, π.χ. *θα δώσω, θα ριζώ, θα φέρω*-κατ' αντιδιαστολή προς τον εξακολουθητικό | διαρκή | συνεχόμενο (β) **στιγμαία σύμφωνα** τα κλειστά σύμφωνα (βλ. λ. *κλειστός*). — *στιγ-μιαί-ο* | -ως επίφρ.

στιγμιόγραφη (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η στιγμιαία φωτογράφιση ΣΥΝ. ενσταντανέ. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. instantané].

στιγμιότυπο (το) [1894] {στιγμιότυπ-ου | -ον} 1. οτιδήποτε τυπώθηκε ή εικονίστηκε ακαριαία 2. (συνήθ. στον πληθ.) σύντομη χαρακτηριστική σκηνή, απόσπασμα: η *ημελόραση θα μεταδώσει τα καλύτερα - του αγώνα* ΣΥΝ. φάση. [ETYM. < *στιγμαίος* + *-τύπο* (< *τύπος*), απόδ. του γαλλ. instantané (βλ. λ. ενσταντανέ)].

στιγμιόμετρο (το) {στιγμιόμετ-ου | -ον} ΤΥΠΟΓΡ. όργανο (χάρακας, κανόνας) που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των στοιχείων, στίχων (αράδων) και γενικά των τυπογραφικών μεγεθών (μήκος, πλάτος κλπ.), φέρει υποδιαίρεσεις σε στιγμές, τετράγωνα (βλ.λ.), και σε χιλιοστά του μέτρου ΣΥΝ. στίχομετρο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

στίζω ρ. μετβ. {έστι-ζα, -γμένος} 1. προκαλώ στίγματα σε (κάτι) 2. δηλώνω γραπτώς τα σημεία στίξεως σε (κειμενο). [ETYM. αρχ. < **στίζ-ιω* < I.E. **stieig-* | *stig-* «γαράσω, σκαλίζω», πβ. λατ. **stingere* (όπως επιβεβαιώνεται από τα συνθ. *distinguo* «ξεχωρίζω», *instinctus* «ερεθισμένος»), γοθθ. *stiks* «σημείο, νόημα, αμυγή», αρχ. περσ. *tigra* «αγχιμήρος», λιθ. *stingti* «κεντώ, χαράζω» κ.ά. Ομόφρ. *στιγ-μή, στιγ-μα, στικ-τός, στίξ-ις (-η)* κ.ά.].

στικ (το) {άκλ.} 1. προϊόν που έχει τη μορφή λεπτού κυλίνδρου: ~ *για τα χείλη* | *για ταμπάκια από έντομα* 2. (ως επίθ.) αυτός που έχει τη μορφή λεπτού κυλίνδρου: ~ *κόλλα* | *αποσμητικό*. [ETYM. < *αγγλ.* stick «μικρό λεπτό κλαδί, που έχει κοπεί ή πέσει από δέντρο» και κατ' επέκτ. «λεπτός κυλίνδρος από οποιοδήποτε υλικό» < μέσ. *αγγλ.* *stikke* < αρχ. *αγγλ.* *sticca*].

στικτογραφία (η) [1866] {χωρ. πληθ.} ο ποσαντισμός (βλ.λ.). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. pointillisme].

στικτός, -ή, -ό 1. αυτός που φέρει στίγματα (βλ. κ. λ. *διάστικτος, κατάστικτος*) 2. αυτός που σχηματίζεται με στίγματα. [ETYM. αρχ. < *στίζω* (βλ.λ.)].

στίλ (το) → **στίλ**

στίλακι (το) → **στίλακι**

στίλατος, -η, -ο > **στίλατος**

στίλβαδμας (ο) [1889] {στίλβαδμ-αντος, -αντα | -αντες, -άντων} (λόγ.) το μπριλάντι. [ETYM. < *στίλβω* + *αδάμας*, απόδ. του γαλλ. *brillant*].

στίλβη (η) {χωρ. πληθ.} 1. (λόγ.-σπάν.) η στίλπνότητα, η λαμπρότητα, η λάμψη ΑΝΤ. θαμνάδα, μοντάδα 2. ΑΣΤΡΟΝ. φαινόμενο που συνίσταται στην ταχεία διακύμανση της λαμπρότητας και του χρώματος των ουρανίων σωμάτων. [ETYM. αρχ. < *στίλβω* (βλ.λ.)].

στίλβω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.-σπάν.) λάμπω, αστράφω. [ETYM. αρχ. εκφραστ. λ. (λιγότερο κοινή από το συνώνυμο *λάμπω*), εγν. ενύμου. Η θεματική εναλλαγή *στίλβ-Ι στίλπ-* (*στίλβω* - *στίλπνός*) δεν επιτρέπει ασφαλώς συσχετισμούς με τ. άλλων I.E. γλωσσών].

στίλβων ρ. μετβ. {στίλβω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) στίλπνο, γυαλίζω: ~ *παπούτσια*. — **στίλβωμια** (το) [μτγν.] κ. στίλβωση (η) [μτγν.], στίλβωτικός, -ή, -ό [1833]. [ETYM. < *μτγν.* *στίλβω* (-όω) < *στίλβος* < αρχ. *στίλβω* (βλ.λ.)].

στίλβωτήριο (το) [1846] {στίλβωτηρί-ου | -ον} το εργαστήριο του στίλβωτή. [ETYM. < *στίλβων* + παραγ. επίθημα -*τήριο*, πβ. κ. *στεγνω-τήριο*].

στίλβωτης (ο) [μτγν.], **στίλβωτρια** (η) {στίλβωτηρίων} (επίσ.) το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το λουστράρισμα των παπουτσιών ΣΥΝ. λουστρός.

στίλετο (το) μικρό, ελαφρό μαχαίρι με μυτερή και κοφτερή λεπίδα,

που χρησιμοποιείται ως όπλο: *τράβηξε το ~ και τον κάρφωσε στην πλάτη* φρ. *γόβα-στίλετο* γόβα με λεπτό, ψηλό και μυτερό τακούνι. [ETYM. < ιταλ. *stiletto*, υποκ. του *stilo* < λατ. *stilus* «ράβδος, στύλος, γραφίδα», που συνθ. με το ουσ. *stimulus*, -i «αγκάθι, κεντρί» και δεν σχετίζεται με το αρχ. στύλος, όπως παρετυμολογικά έχει εικασθεί].

στίλιζάρο ρ. → **στίλιζάρο**

στίλιστας (ο) → **στίλιστας**

στίλιστικός, -ή, -ό → **στίλιστικός**

στίλο (το) → **στίλο**

στίλπνός, -ή, -ό αυτός που λάμπει, που γυαλίζει: ~ *επιφάνεια* | *μετάξι* | *χρώμα* ΣΥΝ. γυαλιστερός ΑΝΤ. θαμπός. — **στίλπνότητα** (η) [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < θ. *στίλπ-*, παράλλ. του θ. *στίλβω* (του ρ. *στίλβω*, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -*νός* (πβ. κ. *τερπ-νός, όκ-νός*)].

Στίλπων (ο) {Στίλπων-ος, -α} 1. αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (4ος αι. π.Χ.), ο οποίος δίδαξε στη Σχολή των Μεγάρων και στην Αθήνα 2. ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < θ. *στίλπ-*, παράλλ. του *στίλβω*, για τα οποία βλ. λ. *στίλβω, στίλπ-νός*].

στίμω ρ. μετβ. {στίμ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) υπολογίζω, κάνω εκτίμηση. — **στίμωρισμα** (το).

[ETYM. μεσν. < ιταλ. *stimare* | *estimare* < λατ. *aestimare* (< *aes, aeris* «πολύτιμο πράγμα - χρήματα, χαλκός»)].

στίξη (η) {-ης κ. -εως} {χωρ. πληθ.} 1. ΓΛΩΣΣ. (α) ο χωρισμός του γραπτού λόγου σε μέρη (προτάσεις, περιόδους, ημιπεριόδους) με ειδικά σημεία και σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες χρήσεως τους: σημεία *στίξεως είναι το κόμμα, η τελεία, η άνω τελεία, το ερωτηματικό κ.ά.* τα σημεία στίξεως διακρίνονται σε *συντακτικά* (τελεία, κόμμα, άνω τελεία), που διευκολύνουν την ανάγνωση και την κατανόηση του κειμένου, και σε *σχολιαστικά* (θαυμαστικό, εισαγωγικά, αποσιωπητικά, που χρησιμοποιούνται από τον γράφοντα για να σχολιαστούν τα γραφόμενα (ειρωνεία, αμφισβήτηση, έκπληξη, αποσιώπηση, πρόκληση εντυπώσεων, ελεuthero συνειρμού κ.λπ.)· βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασι-σιωπητικά*) (β) η χρήση των παραπάνω σημείων σε κείμενο: *ορθή* | *κακή* ~ || η *απουσία στίξεως σε μοντέρνα ποιήματα* · 2. (λόγ.-σπάν.) η δημιουργία στιγμάτων. [ETYM. < *μτγν.* *στίξις* < αρχ. *στίξω* (βλ.λ.)].

στίπλ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. αγώνας δρόμου κατά τον οποίο ο αθλητής περνά πάνω από ειδικά ψηλά εμπόδια, κατασκευές με νερό κ.λπ. [ETYM. Η λ. αποσπάστηκε από τον *αγγλ.* όρο *steeplechase* «αγώνας στίπλ» (αρχικός μόνο σε υποδρομίες) < *steeple* «οβελίσκος (κτισματος)» < αρχ. *αγγλ.* *stēpel* «πύργος»].

στίφάδο (το) → **στυφάδο**

στίφρος, -ή, -ό → **στυφρός**

στίφος (το) {στίφ-ους | -η, -ών} μεγάλο, πυκνό πλήθος που κινείται επιθετικά: *τα ~ των βαρβάρων* ΣΥΝ. ορδή, μπουλούκι, συρφετός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στίβω*.

[ETYM. < αρχ. *στίφος* < θ. **stibh-*, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. **stieb(h)-* (βλ. λ. *στίβω*). Η λ. συνθ. επίσης με λιθ. *stiebas* «στύλος, ιστός», αρχ. σλαβ. *stiblŭ* «κοτσάνι», σανσκρ. *stibhi-* «δεμάτι»].

στίχογραμμή (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αρίθμηση των στίχων ποιήματος ή πεζού κειμένου ΣΥΝ. στιχομετρία.

στίχοι (το) {στίχοι-ου | -ον} ΕΚΚΛΗΣ. μακρύ και χειριδωτό εσωτερικό άμφιο των ορθοδόξων κληρικών. [ETYM. < *μτγν.* *στίχοιον*, υποκ. του αρχ. *στίχος*].

στίχοι επίφρ. (αρχαιοπρ.) 1. κατά στίχους, κατά σειρά 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. **επιγραφή στίχιδόν** επιγραφή της οποίας τα γράμματα είναι τοποθετημένα κατά οριζώντιους και κάθετους στίχους. [ETYM. *μτγν.* < *στίχος* + επίφρ. επίθημα -*ηδόν*, πβ. κ. *βαθμ-ηδόν*].

στίχηραρικό μέλος (το) [μεσν.] (στη βυζαντινή μουσική) είδος μέλους στο οποίο κάθε συλλαβή του κειμένου εκτείνεται σε δύο ή περισσότερους φθόγγους της μελωδίας διακρίνονται τα σύντομα και τα αργά στιχηραρικά μέλη (πβ. *ειρμολογικό μέλος, παππαδικό μέλος*).

στίχηρος, -ά, -ό(ν) 1. αυτός που έχει προαί σε στίχους 2. ΕΚΚΛΗΣ. **στίχηρό(ν) (το)** βυζαντινό τροπάριο, στο οποίο προτάσσονται στίχοι από ψαλμό: ~ *ιδιομέλα*. [ETYM. *μτγν.* < *στίχος* + παραγ. επίθημα -*ηρός*, πβ. κ. *άνθ-ηρός*].

στίχογραφία (η) {χωρ. πληθ.} το γράψιμο στίχων χωρίς ποιητική αξία. — **στίχογραφικός**, -ή, -ό [1893].

στίχογράφος (ο/η) [μτγν.] αυτός που συνθέτει ασήμαντους στίχους ΣΥΝ. στιχοπλόκος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

στίχομετρία (η) [μτγν.] {στίχομετριών} η αρίθμηση των στίχων ενός κειμένου. — *στιχομετρικός*, -ή, -ό [1880].

στίχομετρο (το) {στιχομέτρ-ου | -ον} το στιχομέτρο (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*. [ETYM. Απόδ. του *αγγλ.* *line counter*].

στιχομυθία (η) {στιχομυθιών} 1. (στην αρχαία τραγωδία) ζωηρός διάλογος μεταξύ των προσώπων του δράματος ο οποίος αποτελείται από μονόστιχες ή δίστιχες ερωταποκρίσεις 2. (κατ' επέκτ.) ζωηρή συζήτηση που γίνεται με σύντομες φράσεις: *δημιώθη μεταξύ τους η εζής* "... ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξέμυθος, στοίχος, συνομιλία*. [ETYM. *μτγν.* < *στιχομυθώ* «διαλέγομαι χρησιμοποιώντας στίχους» < *στίχος* + *-μυθώ (-έω)* < *μύθος* (βλ.λ.)].

στιχοπλοκή (η) η σύνθεση ασήμαντων στίχων.

στιχοπλόκος (ο/η) ο ατάλαντος, ο ασήμαντος ποιητής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*. [ETYM. μεσν. < *στίχος* + *-πλόκος* < *πλέκω*].

στιχοποιός (ο/η) [μτγν.] (σπάν.) πρόσωπο που συνθέτει στίχους, ο στιχοουργός. — *στιχοποιία* (η) [μτγν.].

στίχος (ο) 1. ΜΕΤΡ. η γραμμή ποιήματος που έχει συνθέσει σύμφωνα με τους κανόνες ορισμένου μετρικού ρυθμού: *δεκαπεντασύλλαβος* 1

εξάμετρος | ιαμβικός | τροχαιικός | αναπαιστικός | ακατάληκτος | ακέφαλος ~ 2. (προφορ.-καταχρ. στον 'ν.) τα λόγια τραγουδιού: σημαντικό ρόλο στο τραγούδι παίζει ο ~ (συνήθ. στον πληθ.): σε αυτό τον δίσκο οι ~ της τού Α. Παπαδόπουλου || σημαντικό ποιητές μας έχουν γράψει στίχους ειδικά για τραγούδια 3. καθεμιά από τις γραμμές πεζού κειμένου ΣΥΝ. αράδα. — (υποκ.) στίχακι (το) (σημ. 1-2). ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα, παραπομπή, στείβω, στίχος. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «σειρά, γραμμή (παρατάξεως)», < θ. στίχ-, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *στείχω* «βαδίζω (σε παράταξη)» < I.E. *steigh-«βαδίζω, προχωρώ», πβ. σανσκρ. stighnati «αναβαίνα», αρχ. σλαβ. ro-stignQ «απλώνω, αγγίζω», αρχ. ιρλ. tlaqu «βαδίζω, πηγαίνω», αρχ. γερμ. steg «μικρή γέφυρα, πέραςμω», αρχ. σκανδ. stig «βήμα, βάδισμα» κ.ά. Ομόρρ. *στίχ-ος, στίχ-ει(ν), στίχ-ημ-α* κ.ά.]

-στίχος, -η, -ο [μτγν.] β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό στίχων: *τετράστιχη στροφή ποιήματος* || (το ουδ. ως ουσ.) *σκιωτικό διάστιχο*.

στίχουρημα (το) [μτγν.] {στίχουρήμ-ατος | -ατα, -άτων} (μειωτ.) η πρόχειρη και άτεχνη έμμετρη ποιητική σύνθεση.

στίχουργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη της σύνθεσης στίχων. — στίχουργικός, -ή, -ό [1813], στίχουργικά επίρρ.

στίχουργός (ο/η) 1. πρόσωπο που γράφει στίχους 2. (συχνόν.) πρόσωπο που έχει γράψει τους στίχους τραγουδιού. — στίχουργός ρ. [μεσν.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ουρρός, *στίχος, χειρουργός*. [ETYM. μτγν. < στίχος + -ουρρός (< έργον)].

στειγγιά (η) 1. (στην αρχαία Ελλάδα) χάλκινο όργανο ζέσεως σε σχήμα κυκλικού κοχλιαρίου με λαβή, που χρησιμοποιούσαν οι αθλητές, για να αφαιρέσουν από το σώμα τους το λάδι, με το οποίο επαλείφονταν πριν από τον αγώνα, καθώς και το χρώμα και τον ιδρώτα που κολλούσαν σε αυτό 2. (λόγ.) η ζύστρα που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό του δέρματος των αλόγων ΣΥΝ. ζυστήρι. [ETYM. < αρχ. *στεγγίς*, -ίδος (η μοναδική έλλην. λ. με αρκτικό συμ-φών. σύμπλεγμα στλ-), τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο. Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ. συνδ. με γεττ. istalk-(iya), istalgaí «κοιμάλινο, ισοπεδώνω»].

στοά (η) 1. διάδος, πέραςμα διά μέσου κτηριακού συγκροτήματος 2. σήραγγα, υπόγειος διάδρομος ορυγίου: *κάτω από το παλάτι υπήρχαν πολυδαίδαλες - ΣΥΝ. λαγούμι, γαλαρία* 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. επίμηκες κτήριο με ανοιχτή τη μία ή και τις δύο μακρές πλευρές, όπου το υπόστεγο στηρίζεται από κιονοστοιχία: η ~ τού Αττάλου 4. η φιλοσοφική σχολή των στωικών (βλ. κ. λ. *στωικισμός*) ~ 5. *τεκτονική στοά* (βλ. λ. *τεκτονικός*).

[ETYM. αρχ. < *στοιά* (με σίγηση τού -ι-) < *στωιά* (με βράχυνση τού -ω-προ τού -ι-) < *στω-Ε-ιά (με παρέκταση -Ε-) < θ. *στω-*, εκτεταμ.-ετε-ρωιωμ. βαθμ. τού θ. στα- τού ρ. *ί-στη-μι* | *ί-στα-μαι* (βλ.λ.). Η λ. *στοά* συνδ. επίσης με σανσκρ. sthān-ará «σταθερός, σκληρός», αρχ. σλαβ. stavī «διάφραση, κατασκευή», λθ. stonā «τόπος, εγκατάσταση», αρχ. αγγλ. stow «θέση, τόπος» κ.ά.]

Στοβαίος (ο) *Ιωάννης* φιλόσοφος από τους Στόβους της Μακεδονίας (5ος αι. μ.Χ.), οπαδός της νεопλατωνικής φιλοσοφίας: συγκέντρωσε στα έργα του *Εκλογία* και *Ανθολόγιο* χωρία από 500 ποιητές, φιλοσόφους και πεζογράφους.

[ETYM. < μτγν. *Στοβαίος* < αρχ. *Στόβοι*, πόλη της Μακεδονίας (από την οποία καταγόταν ο φιλόσοφος), που απαντά Κατ ως *Στόπιο*, αγν. ετύμου].

στοίβα (η) (στοιβών) σωρός από πράγματα που έχουν τοποθετηθεί το ένα πάνω στο άλλο: *μια - (από) βιβλία | εφημερίδες | ρούχα | ζύα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο, στείβω*. [ETYM. < *στοιβάζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

στοίβαγμα (το) -> *στοιβάζω*

στοιβάδα (η) 1. η στοίβα 2. (εσφαλμ.) η σπιβάδα (βλ.λ.). [ETYM. < μτγν. *στοίβας*, -άδος < αρχ. *στοιβή* (βλ. λ. *στοιβάζω*)].

στοιβαδός (ο) πρόσωπο που μεταφέρει και τοποθετεί σε στοίβες (προϊόντα, εμπορεύματα κ.λπ.). Επίσης *στοιβαχτής* [ETYM. < *στοίβα* + *παρὰγ.* επιθήμα -δός (βλ.λ.)].

στοιβάζω ρ. μετβ. {στοίβα-ξα, -χηγκα, -γμένος} 1. τοποθετώ (πράγματα) σε στοίβες 2. στρωμάχνω (πράγματα) σε στενό χώρο 3. (μεσοπαθ. *στοιβάζομαι*) στρωμάχνομαι: *γυλιάδες επιβάτες στοιβάζονται καθημερινά στα μέσα μαζικής μεταφοράς* || (η μητ. *στοιβαζόμενος, -η, -ο*) «οι πρότοιοι μετανάστες ζούσαν *στοιβαζόμενοι στο λιμάνι - τρεις-τρεις οικογένειες σε κάθε διαμέρισμα*» (εφημ.). — *στοίβαγμα* κ. *στοίβα*-σμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *στείβω*.

[ETYM. μτγν. < αρχ. *στοιβή* «σωρός, στοίβα» (με αρχική αναφορά στο γέμισμα στρομάτων και μαξιλαριών με ορισμένα φρυγανωδή φυτά), ετερωιωμ. βαθμ. τού ρ. *στείβω* (βλ.λ.)].

στοιβαχτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει τοποθετηθεί σε στοίβα 2. αυτός που είναι συμπαγέμενος, στρωμαγμένος σε περιορισμένο χώρο.

στοιχείο (το) (λαϊκ.) 1. ΛΑΟΓΡ. η ψυχή σκοτωμένου ανθρώπου ή ζώου, που σύμφωνα με τις λαϊκές προλήψεις μένει στον τόπο όπου σκοτώθηκε και τον φυλά 2. (κατ' επέκτ.) υπερφυσικό όν, συνήθ. κακοποιό ΣΥΝ. τελώνιο, αερικό 3. (μυθ.) άνθρωπος με απόκοσμα εμφάνιση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στίχος*. [ETYM. μεσν. < αρχ. *στοιχείον* (βλ.λ.), με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα και συνίζηση, πβ. κ. *θηρίο* - *θηριά*].

στοιχείο (το) 1. (α) οτιδήποτε αποτελεί μέρος εννοίας, αντικειμένου ή γενικότερου συνόλου: τα στατιστικά ~ τού φυσικού κόσμου κατά τους αρχαίους φιλοσόφους ήταν ο *αέρας, το νερό, η φωτιά και η γη* || τα περιουσιακά ~ κάποιου || *πολιτιστικό | ιδεολογικό | γλωσσικό | θρησκευτικό | ιστορικό | θετικό* - (β) (γενικόν. αντί τού *πράγμα* | *κάτι*): η *διάθεση για ειρήνηση είναι ένα ενθαρρυντικό ~* (είναι κάτι ενθαρρυντικό | ενθαρρυντικό πράγμα): ΦΡ. (στη φύση) (α) *στοιχεία* τής

φύσεως οι δυνάμεις τής φύσης (π.χ. βροχή, αέρας κ.λπ.): ο *άνθρωπος με την τεχνολογία προσπάθησε να δαμάσει* τα ~ (β) *υγρό στοιχείο* η θάλασσα (σε αντιδιαστολή προς τη στεριά, τη γη) 2. οτιδήποτε συμβάλλει σε κάτι: *αναγκαίο | απαραίτητο | κρίσιμο | καθοριστικό ~ για την παιδεία | την πρόοδο | την υγεία* || ο *εκδημοκρατισμός* | η *εκβιομηχάνιση τής χώρας είναι - πρόοδος* 3. ΧΗΜ. (*χημικό στοιχείο*) κάθε απλό σώμα που αποτελείται από όμοια άτομα, δεν μπορεί να διασπαστεί σε απλούστερα μέρη με τις συνηθισμένες χημικές μεθόδους και μαζί με άλλα ανάλογα απλά σώματα σχηματίζει χημικές ενώσεις (π.χ. το οξυγόνο, το νάτριο, ο σίδηρος κ.λπ.): *μεταλλικό | αμέταλλο | ραδιενεργό* ~ 4. (επίσ.) κάθε ενδεικτική πληροφορία για την αναγνώριση εγγράφου ή προσώπου: τα ~ τού εγγράφου (π.χ. ο αριθμός πρωτοκόλλου) || *δωσε στον αστυνομικό τα ~ σου!* (τις πληροφορίες που αναγράφονται στην αστυνομική σου ταυτότητα) || *τον πήγαν στο αστυνομικό τμήμα για εξακρίβωση στοιχείων* 5. οτιδήποτε αποδεικνύει (ενοχή ή αθωότητα) στο πλαίσιο αστυνομικής ή δικαστικής διερεύνησης: *το άλλοτι που έχει είναι διάσπαστο ~ τής αθωότητας* του || τα *αποδεικτικά - που προσκομίσε στο δικαστήριο ο κατηγορούμενος* || αν έχετε στοιχεία, να τα *καταθέσετε ενότιον τής επιτροπής-αλλως να μη δημιουργείτε εντοπίσεις* ΣΥΝ. αποδείξη 6. *στοιχεία* (το) (α) τα δεδομένα: *στατιστικά | συγκριτικά* - || η *επεξεργασία των ~ γίνεται με υπολογιστή* (β) οι πληροφορίες, οτιδήποτε αφορά σε συγκεκριμένο θέμα: *θέλω φάκελο με τα πλήρη ~ τής υπόθεσης* || *από τα μέχρι τώρα ~ προκύπτει ότι το δικαστήριο οφείλονται σε ανθρώπινο λάθος* || *αντικειμενικά ~ (γ) οι βασικές γνώσεις συγκεκριμένου γνωστικού χώρου: ~ γεωμετρίας | Αγγλικής* || 7. το οικείο περιβάλλον, οι συνθήκες που είναι οικείες ή ταυρίζουν σε κάποιον/κάτι- κυρ. στη ΦΡ. *στο στοιχείο (κάποιου): σπούδασε φιλολογία κι έτσι, όταν μιλούμε για ποίηση, είναι στο στοιχείο του* ~ 8. (περι-ληπτ.) πληθυσμική ομάδα με συγκεκριμένη (εθνική, θρησκευτική κ.λπ.) ταυτότητα, διαφορετική από αυτή του ευρύτερου συνόλου στον οποίο ανήκει: *το ελληνικό ~ στην Αυστραλία* || *το μουσουλμανικό ~ τής Θράκης* ~ 9. ΤΥΠΟΓΡ. ο τυπογραφικός χαρακτήρας: *πλάγια | μαύρα | λευκά* ~ 10. (συνήθ. κακός.) πρόσωπο ως παράγοντας συγκεκριμένης δράσης: *συνήθ. προσδιορίζεται από επίθετο που χαρακτηρίζει τη δράση αυτή: εγκληματικό | περιθωριακό | αναρπαστικό | αναρχικό | επαναστατικό ~* || στην ομάδα εργασίας, στην οποία συμμετείχε, *αποδείχθηκε ότι ήταν διασπαστικό ~ προκαλώντας με τη στάση της συγκρούσεις* ~ 11. ΦΥΣ. *ηλεκτρικό στοιχείο* απλή συσκευή που μετατρέπει τη χημική ενέργεια σε ηλεκτρική (π.χ. η βολταϊκή στήλη, η μπαταρία κ.ά.). — στοιχειακός, -ή, -ό [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*. [ETYM. < αρχ. *στοιχείον* < στίχος «διάταξη, παράταξη» (βλ.λ.) + *παρὰγ.* επιθήμα -είον (πβ. κ. *μνη-είον, άρχ-είον, φορ-είον*). Η λ. στον ενικό αριθμό (*στοιχείον*) δήλωνε αρχικώς τη γραμμή που σχημάτιζε η σκιά (ηλιακού ρολογιού), βάσει τής οποίας προσδιόριζαν την ώρα της ημέρας. Επιπλέον, ο πληθ. *στοιχεία* αναφερόταν στα επιμέρους τμήματα του αλαφριού (δηλ. στους φθόγγους), τα οποία απαρτίζουν μια λ., κατ' αντιδιαστολή προς την λ. *γράμματα*, που αναφερόταν κυρ. στη γραπτή μορφή και την οπτική εικόνα των φθόγγων, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης επέξέτειναν τη χρήση τής λ. *στοιχεί* ον στη φυσική και τη φιλοσοφία, αποδίδοντας τής τη σημερινή τής σημ. «τμήμα ενός όλου»].

στοιχειοθεσία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} 1. ΤΥΠΟΓΡ. η τοποθέτηση των μεταλλικών τυπογραφικών στοιχείων έτσι, ώστε να σχηματίζουν λέξεις ή στίχους 2. η φωτοστοιχειοθεσία (βλ.λ.). — στοιχειοθετικός, -ή, -ό [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

στοιχειοθέτης (ο) [1814] (στοιχειοθετών), στοιχειοθέτρια (η) (στοιχειοθετρίων) (σημ. 1) 1. τεχνίτης τυπογράφος που έχει ειδικευθεί στη στοιχειοθεσία κειμένων 2. ΠΛΗΡΟΦ. μηχανή εκτύπωσης φύλι ή χαρτίου σε πολύ υψηλή ανάλυση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*. [ETYM. < *στοιχείο* + *-θέτης* (< αρχ. *τίθημι, βλ. λ. θέτω*), ο όρ. τής πληροφορικής αποτελεί από τού *αγγλ. image setter*].

στοιχειοθετώ ρ. μετβ. [1856] (στοιχειοθετείς... | *στοιχειοθετ-ησα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος*) 1. ΤΥΠΟΓΡ. τοποθετώ τυπογραφικά στοιχεία με τρόπο που να σχηματίζουν λέξεις, στίχους ή σελίδες 2. τεκμηριώνω, θεμελιώνω βάσει στοιχείων: *οι ενέργειες αυτές δεν στοιχειοθετούν αδικήματα* || «η *ολομέλεια θα κρίνει από το πόρισμα αν στοιχειοθετείται κατηγορία για καθαίρεση τού προέδρου*» (εφημ.). — *στοιχειοθέτηση* (η) [1875]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στίχος*. [ETYM. < *στοιχείο* + *-θετώ* < *-θέτης* (< αρχ. *τίθημι, βλ. λ. θέτω*)].

στοιχειοθήκη (η) [1863] {στοιχειοθηκών} ΤΥΠΟΓΡ. θήκη μέσων στην οποία τοποθετούνται τα μεταλλικά τυπογραφικά στοιχεία ΣΥΝ. *γραμ-ματοθήκη, κάσα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

στοιχειολογία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} το μέρος τής Λογικής που εξετάζει τα στοιχεία τής ορθής νόησης. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *steechiologie*].

στοιχειομετρία (η) [1834] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. τομέας που μελετά τις αριθμητικές σχέσεις κατά τις χημικές αντιδράσεις μεταξύ χημικών στοιχείων ή ενώσεων. — *στοιχειομετρικός, -ή, -ό* [1834]. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *steechiométrie*].

στοιχειοχημική (η) [1871] (στοιχειοχημική-ου | -αν) το χυτήριο στο οποίο κατασκευάζονται τα μεταλλικά τυπογραφικά στοιχεία.

στοιχειοχυτής (ο) [1871] (στοιχειοχυτών) ο εργάτης που απασχολείται σε στοιχειοχημική.

στοιχειοχητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κατασκευή τυπογραφικών στοιχείων.

στοιχειώδης, -ης, -ες {στοιχειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που περιέχει τα πρώτα και βασικά στοιχεία (συστήματος, επιστήμης κ.λπ.): ~ *άλγεβρα* | *γραμματική* ΣΥΝ. *θεμελιώδης, βασικός* - ΦΡ. *στοι-*

χειώδης εκπαίδευση το δημοτικό σχολείο (όπου ο μαθητής διδάσκεται βασικές και απλές γνώσεις) **2.** (συνεκδ.) εντελώς απαραίτητος για να υπάρξει ή να συμβεί κάτι (γενικότερ.) ο πλέον βασικός; δεν υπάρχουν οι ~ προϋποθέσεις για πολιτική σύγκλιση με το κόμμα αυτό || δεν γνωρίζεις τις ~ αρχές της καλής συμπεριφοράς || με τα χρήματα που κερδίζει δεν μπορεί να καλύψει τις ~ ανάγκες του || δεν έδειξε ούτε τη ~ ευγένεια || τα ~ ανθρώπινα δικαιώματα / οι ~ κανόνες ασφαλείας | γνώσεις της πρόσφατης ιστορίας || «τα ενοικιαζόμενα δωμάτια πρέπει να έχουν τον ~ εξοπλισμό ενός σπιτιού (γυμνάσιο, κουζίνα, σκεύη...)» (εφημ.) ΣΥΝ. πρωταρχικός, ελάχιστος, μίνιμουμ. — στοιχειωδώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, παιδεία, προηγούμενος, στοιχός. [ΕΤΥΜ «ρχ: < στοιχείον (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ώδης].

στοιχείων ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στοιχείω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι/κάποιον) στοιχείω (βλ. λ.) που φυλάσσει ορισμένο τόπο, θυσιάζοντας το | τον στον τόπο αυτόν: «(ν) δε στοιχειώσατ' άνθρωπο, γιοφύρι δε στεριώνεις» (δημοτ. τραγ.) **2.** (για φαντάσματα, υπερφυσικά όντα) κατοικώ (σε ορισμένο τόπο, κτήριο) | το φάντασμα του προγόνου του έχει στοιχειώσει το σπίτι που έμνε **3.** (μτφ.) βρίσκομαι συνεχώς κάπου και δεν φεύγω: η ιδέα αυτή είχε στοιχειώσει το μυαλό του ♦ (αμετβ.) **4.** (για πρόσ.) γίνομαι στοιχείω **5.** (για τόπο) (α) κατοικώμαι από φαντάσματα: το σπίτι αυτό έχει στοιχειώσει || στοιχειωμένος πύργος (β) ερημώομαι, περιέρχομαι σε πλήρη εγκατάλειψη: ο τόπος αυτός, που άλλοτε έσφυζε από ζωή, τώρα έχει στοιχειώσει. — **στοιχειώμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. στοιχός. [ΕΤΥΜ μεσν. < στοιχείον «δαίμονας» (βλ. λ.)].

στοιχιδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατά στοιχούς, κατά σειρά: οι στρατιώτες παρελάτουν ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. στοιχός. [ΕΤΥΜ «ρχ: < στοιχός (βλ. λ.) + επιρρ. επίθημα -ιδόν, πβ. κ. βαθμιδόν, σωρ-ηδόν].

στοιχίμα (το) {στοιχίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συμφωνία μεταξύ δύο προσώπων που διατυπώνουν αντίθετες απόψεις ή προγνώσεις, ότι θα πάρε από τον άλλον την οριζόμενη αμοιβή εκείνος του οποίου οι απόψεις ή οι προγνώσεις θα επάληθευθούν τελικά: γραφείο στοιχημάτων || παράνομα ~ φρ. **βάζω** | **πάω στοιχίμα** (i) στοιχηματίζω: **βάζεις** | **πάμε** ~ ότι θα βρέξει; (ii) (μτφ.) είμαι σίγουρος ότι: ~ ότι έλεγε νύμφα **2.** (συνεκδ.) | το χρηματικό ποσό που ριζείται ως αμοιβή στη συμφωνία αυτή: τι ~ **βάζεις**; **3.** καθέτι που τίθεται ως στόχος από κάποιον (και για την επίτευξη του οποίου υπάρχουν αμφιβολίες): η ένταξη της χώρας στην Ο.Ν.Ε. είναι το - που προσπαθεί να κερδίσει η κυβέρνηση || η κάθαρση στον χώρο της Αστυνομίας είναι το προσωπικό ~ του υπουργού || η αναβάθμιση της περιοχής είναι ~ ζωής για τον σημερινό δήμαρχο. ΣΧΟΛΙΟ λ. στοιχός. [ΕΤΥΜ μεσν. αρχική σημ. «συμφωνία», < αρχ. στοιχός (-έω) «βρίσκομαι σε ευθύγραμμη διάταξη, σε στοιχούς» και αργότερα «ανταποκρίνομαι, αντιστοιχώ, βρίσκομαι σε αρμονία με κάτι» < στοιχός].

στοιχηματίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στοιχηματίζω} ♦ (μετβ.) **1.** βάζω στοιχίμα ένα ποσό ή αντικείμενο μου: ~ μία μπίρα ότι θα νικήσει η ομάδα μου || ~ ένα πεντογίλιαρο για τη νίκη της ομάδας μου **2.** (μτφ.) είμαι σίγουρος: ~ ότι δεν θα έρθει στο ραντεβού || ~ ό, τι έχω και δεν έχω ότι τελικά θα σου κάνει το χατίρι ♦ (αμετβ.) **3.** βάζω στοιχίμα: κανείς δεν στοιχηματίζει για | σε αυτό το άλογο || (μτφ.) υποστηρίζοντας αυτή την πολιτική, είναι σαν να στοιχηματίζουμε υπέρ ενός νέου τύπου σοσιαλισμού. ΣΧΟΛΙΟ λ. στοιχός.

στοιχίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στοιχίζω} ♦ (μετβ.) **1.** έχω ορισμένη χρηματική αξία και τιμή, κοστίζω: μου στοιχίζει τα μαλλιά της κεφαλή μου αυτή η αγορά (μου κόστισε πολύ) || μη μου δίνεις λεφτά: δεν στοιχίζει τίποτα **2.** (μτφ.) (α) (γενικότερ.) προκαλώ επιβάρυνση: η ευγένεια δεν στοιχίζει τίποτε (β) (ειδικότερ.) προκαλώ οικονομική επιβάρυνση, διαπνέω: τα ταξίδια στοιχίζουν σήμερα πολλά λεφτά (γ) προκαλώ υλικό βάρος, θλίψη: της στοιχίζει πολύ ο θάνατος του πατέρα της || του στοιχίζει πολύ ο χωρισμός των γονιών του-φρ. δεν **στοιχίζει τίποτε** για κάτι απλό, εύκολο δεν είναι δύσκολο σε κάποιον: δεν του στοιχίζει τίποτε να δώσει μια συμβουλή | να σου δανείσει ένα βιβλίο **3.** (μτφ.) έχω ως κόστος, ως συνέπεια: η ενέργεια αυτή θα του στοιχίσει την απόλυση του || η ομολογία | αποκάλυψη αυτή του στοιχίσε τη ζωή (έγινε η αιτία του θανάτου του) **4.** τοποθετώ σε στοιχούς: ο λογίας στοιχίσε τους στρατιώτες κατά τετράδες || (κ. μεσοπαθ.) «στοιχηθείτε!», **διέταξε τους στρατιώτες ο λογίας** || οι μαθητές **στοιχήθηκαν** ο ένας πίσω από τον άλλον ♦ (αμετβ.) **5.** έχω συγκεκριμένο κόστος: ~ φθηνά | ακριβά | πολύ **6.** (ειδικότερ.) έχω υψηλό κόστος: μια τέτοια εκδήλωση **στοιχίζει** **7.** (ειδικότερ. το μεσοπαθ. **στοιχίζομαι**) τάσσομαι υπέρ (κάποιου), συντάσσομαι με (κάποιον): «στη λογική αυτή των ιδιωτικοποιήσεων **στοιχήθηκε** το μεγαλύτερο μέρος των επιχειρηματιών» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. στοιχός. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «τοποθετώ κατά στοιχούς, σε ευθύγραμμη διάταξη», < στοιχός (βλ. λ.)]. Ομοια ετυμ. έχει και το αρχ. στοιχός (-έω), του οποίου χρησιμοποιείται κυρ. ο πθθ. αόρ. (λ.χ. στοιχήθηκα, στοιχηθείτε). Η σημ. «κοστίζω» είναι μετάφρ. δάνειο από ιταλ. costare (βλ. κ. κοστίζω)].

στοιχιστή (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η τοποθέτηση σε στοιχούς. ΣΧΟΛΙΟ λ. στοιχός.

στοιχός (ο) **1.** η ευθύγραμμη παράταξη ΣΥΝ. σειρά, γραμμή, αράδα **2.** ΑΡΧ.ιτ. καθεμία από τις οριζόντιες λίθινες ή πλινθινές σειρές τοιχοδομής. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα, στείβο. [ΕΤΥΜ < αρχ. στοιχός, ετεροιωμ. βαθμ. του ρ. **στειχό** «βαδίζω, προχωρώ (σε παράταξη)» < Ι.Ε. *steigh- «βαδίζω, προχωρώ», πβ. αλβ. shëgju «πέρασμα, είσοδος», γοθθ. staiqa «μονοπάτι», αρχ. γερμ. steiga > γερμ. auf-steigen «ανεβαίνω»] κ.ά. Ομόρρ. **στιχός**, **στοιχ-εῖον**, **στοιχ-ίζω**, **στοιχ-ήμα**].

στοιχός - στιχός: παράγωγα - σύνθετα. Τα δύο ομόηχα, το **στιχός** και το **στοιχός**, σημαίνουν και τα δύο «γραμμή, σειρά, αράδα»: το **στιχός** γραμμή ποιήματος, το **στοιχός** γραμμή σε οποιαδήποτε διάταξη (γυμναστικής, στρατού κλπ.). Και τα δύο είναι μεταπλαστικές βαθμίδες του αρχ. ρήματος **στειχό** «βαδίζω σε σειρά» (**στη**:- μη-δενισμένη βαθμίδα με απουσία του -ε- **στολ** γ:- ετεροιωμένη βαθμίδα με τροπή του ει σε οι). Από το **στιχός** παράγονται τα: **στιχουργός** (στιχουργό, στιχούργημα, στιχουργικός), **στιχο-πλόκος**, **στιχο-γράφος**, **διά-στιχο** «το μεταξύ των σεβρών τυπομένου κειμένου διάστημα» (διαστιχόνομα, διαστιχίωση), **κατά-στιχο** (< κατά **στίχον** «τα γραμμένα κατά σειρά»), **στιχο-μέτρο** (και **στιχομέτρο**) «αριθμημένος κανόνας για τη μέτρηση των στίχων», **στιχο-μυθία** «διάλογος», **ημι-στίχο**, **μονό-στιχο**, **δι-στιχο**, **τρι-στιχο**, **τετρά-στιχο**, **πολύ-στιχο** κ.λπ. Από το **στοιχός** παράγονται: **στοιχ-ίζω** (αρχική σημ. «βάζω στην ίδια γραμμή, εξισορροπώ, εξισώνω»), **περι-στοιχίζω**, **στοιχ-ηδόν** «στη γραμμή», **αντι-στοιχός** (αντιστοιχό, αντιστοιχία), **σύ-στοιχός** (συστοιχό, συστοιχία), **-στοιχία** (κιονο-στοιχία, αμαξο-στοιχία, δένδρο-στοιχία, οδοντο-στοιχία), **στοιχός**, **στοιχίωμα** «μπαίνουν στην ίδια γραμμή, ακολουθούν» (στοιχίμα, στοιχηματίζω, **στοιχίση**, «στοιχηθείτε!»), **στοιχείο** (πβ. σημ-είο, μνημ-είο κ.τ.ό.) με αρχική σημ. «αυτό που μπαίνει κατά σειρά, γράμμα (αλφαβήτου)» και «γράμματα λέξεως» > «ελάχιστα συστατικά», **στοιχει-ώδης**, **στοιχει-ακός**, **στοιχει-ώ(νω)** (στοιχειώση, μεταστοιχειώση), **αστοιχείωτος**, **στοιχειο-θέτης** (στοιχειοθετώ, στοιχειοθεσία, στοιχειοθέτηση), **στοιχειο-θήκη**, **στοιχέω** (στοιχείωνω, στοιχειώμα).

στοκ (το) {άκλ.} το απόθεμα διαθέσιμων εμπορευμάτων ή άλλων ειδών: **«ελλείπει πελατών, οι μεγαλοκαταστηματάρχες της πόλης σκέπτονται να επισπεύδουν τις χειμερινές εκπτώσεις, για να διαθέσουν το τεράστιο ~ τους»** (εφημ.) || **κατάστημα** - (στο οποίο πουλείται σε χαμηλές τιμές το απόθεμα εμπορευμάτων). [ΕΤΥΜ: < αγγλ. stock < αρχ. αγγλ. stoc(c) «κούτσουρο, πάσσαλος», που συνδ. με αρχ. σκανδ. stokkr «κορμός δέντρου»].

στοκαδόρος (ο) μικρή σπάτουλα που χρησιμοποιείται στο στοκάρισμα. [ΕΤΥΜ: < στοκάρο (βλ. λ.), πβ. βεν. stucador].

στοκάρο ρ. μετβ. {στοκάρα-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} καλύπτω ή φράζω με στόκο: **στοκάρισε** τα τζάμια των παραθύρων στις άκρες. — **στοκάρισμα** (το). [ΕΤΥΜ < βεν. stocar (βλ. λ. στοός)].

στοκάρι ρ. μετβ. {στοκάρισα, -μένος} (λαϊκ.) συγκεντρώνω (διαθέσιμα προϊόντα, εμπορεύματα ή άλλα είδη) σε συγκεκριμένο χώρο. [ΕΤΥΜ: < στοκ (βλ. λ.) + -άρι, πβ. κ. σουτ-άρι].

στοκαυτήδικο (το) (λαϊκ.) κατάστημα με στοκ από είδη γνωστών (επώνυμων) προϊόντων.

στόκος (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** μείγμα από γύψο, μάρμαρο και άλλα υλικά, που χρησιμοποιείται στο γέμισμα ρογμών, οπών, ανομιγμάτων ή για την εξομάλυνση ανώμαλων επιφανειών (τοιχών κ.λπ.) **2.** (μτφ.-υβριστ. | σκωπτ.) ανόητος άνθρωπος. [ΕΤΥΜ: όψιμο μεσν. < βεν. stucco < λογγβαρδ. stukki].

Στοκχόλμη (η) η προτελευταία της Σουηδίας. [ΕΤΥΜ: < σουηδ. Stockholm < stock «πάσσαλος» + holm «νησί», πθθ. εξαιτίας ενός οικισμού που είχε χτιστεί στα τρία νησιά, τα οποία απαρτίζουν τον πυρήνα της σημερινής πόλης].

στολαρχία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το αξίωμα του στολάρχου. **στολάρχος** (ο) {στολάρχ-ου | -ων, -ους} ο αρχηγός πολεμικού στόλου ΣΥΝ. ναύαρχος. [ΕΤΥΜ μτγν. < στόλος + -άρχος < αρχω].

στολή (η) **1.** η ενδυμασία, η αμφίεση: κυρ. στη Φρ. **εθνική** ~ (τοπική ενδυμασία που θεωρείται ως η παραδοσιακή) **2.** (ειδικότερ.) η ομοιομορφη και διακριτική ενδυμασία καθενός από τα άτομα που ανήκουν σε ορισμένο επάγγελμα, τάξη, οργάνωση κ.λπ.: **στρατιωτική** | **αστυνομική** ~ || ~ **αγρωπείας** | **εξόδο** | **παρλλαχής** | **εργασίας** | **εκστρατείας** || στις επίσημες εκδηλώσεις **πηγαίνει με ~** || **αντιποίηση στολής** (βλ. λ. **αντιποίηση**) || **μεγάλη** - (με την οποία παριστάνεται αξιωματικός σε επίσημες εκδηλώσεις) -φρ. εν **στολή** (εν **στολή**) φορώντας **στολή**: **παρουσιάστηκε ενόπιον τους** ~. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «εφόδια, εξάρτηση στόλου», ετεροιωμ. βαθμ. του ρ. **στέλλω** (βλ. λ. **στέλλω**). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

στολίδι (το) {στολίδ-ιού | -ιών} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για διακοσμητικούς ή καλλωπιστικούς λόγους ΣΥΝ. κόσμημα **2.** (ειρων.) φανταχτερό και κακόγουστο γυναικείο κόσμημα ΣΥΝ. **μυγχιματίδι** **3.** καθέτι για το οποίο περριφανεύεται κάποιος: η **κόρη του είναι το** - του **σπιτιού του** || αυτό το **μνημόνιο είναι ένα** ~ για την **πόλη μας** **4.** καθέτι που προσδίδει ομορφιά (σε κάτι): αυτό το **κτήριο είναι** ~ για τη **γειτονιά μας** || **εκφραστικά** ~ || ο **βιολιστής διανθίζει το παίξιμο του με τρόπους, φράσεις και στολίδια από τη μουσική παράδοση του τόπου του** ΣΥΝ. **ποικίλια**. — (υποκ.) **στολιδάκι** (το). [ΕΤΥΜ < μτγν. **στολίδιον**, υποκ. του αρχ. **στολός**, -ίδος (< στολή)].

στολιδώση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η προϊούσα πτύχωση του φλοιού της Γης, λόγω της ψύξης της γήινης σφαίρας. [ΕΤΥΜ < αρχ. **στολιδώσιος** (-όο-) «στολιζόμενα, σχηματίζω πτυχές» < **στολός**, -ίδος (< στολή)].

στολίξω ρ. μετβ. {στολίξω-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** διακοσμού με στολίδια: ~ το **χριστουγεννιάτικο δέντρο** | το **σπίτι** με **λουλούδια** || **κάθε Μεγάλη Παρασκευή οι γυναίκες στολίζουν τον Επιτάριο με λουλούδια** ΣΥΝ. **καλωπίξω**, **εξωραίζω** **2.** (ειδικότερ.) ντύνω με όμορφα ρούχα και κοσμημάτα: **οι νέες κόπελες του χωριού στολίζουν τη νύφη** **3.** αποτελεί στολίδι (για κάτι/κάποιον), καθιστώ (κάτι/κάποιον) όμορ-

φο: την πόλη *στολίζουν πολλά αρχαία και βυζαντινά μνημεία* ΣΥΝ. κοσμή 4. (καθμ.-εκφραστ.) επιτιμώ, εξυβρίζω: τον *στόλισα όπως του 'πρεπε | για τα καλά* 5. (μεσοπαθ. *στολίζομαι*) φορά καλά ρούχα (και κοσμήματα): *για πού στολίστηκες έτσι; — στολισμός* (ο) [μτγν.]. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «εφοδιάζω, ντύνω», < *στολή*].

στολίσκος (ο) [1869] ΝΑΥΤ. μικρός στόλος. [ETYM < στόλος + υποκ. επίθημα -ίσκος].

στόλισμα (το) [αρχ.] {στόλισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να στολίζει κανείς (κάτι): *ορισμένα γραφεία αναλαμβάνουν το ~ του σπιτιού για γαμήλιες ή άλλες δεξιώσεις* 2. το στολίδι.

στολισμός (ο) -+ στολίζω

στολοδρομία (η) {στολοδρομιών} ΝΑΥΤ. η διάπλευση τού στόλου και κυρ. οι τακτικές κινήσεις και οι ελιγμοί του. — στολοδρομικός, -ή, -ό [1858], *στολοδρομώ* ρ. [μτγν.] {-εις...}. [ETYM, < μτγν. *στολοδρομώ* (-έω) < στόλος + -δρομώ < δρόμος].

στόλος (ο) 1. (γενικότε.) το σύνολο των πλοίων: ο *εμπορικός μας* ~ || *αμειψικός* ~ 2. το σύνολο ή υποσύνολο των πολεμικών πλοίων, η ναυτική δύναμη μιας χώρας: ο *ελληνικός* | ο *δός αμερικανικός* ~ 3. το σύνολο των διαθέσιμων οχημάτων ή αεροσκαφών: ο *Οργανισμός Αστικών Συγκοινωνιών* θα αναγειώσει τον ~ του || ο ~ των *πυροσβεστικών οχημάτων* || ο ~ της *Ολυμπιακής Αεροπορίας*. [ETYM. αρχ. < θ. στόλος, ετεροϊμο. βαθμ. τού ρ. στέλλω (βλ. λ. στέλλω). Η λ. "ιχ" αρχικός τη σημ. «πολύμικη προπαρασκευάση, εξοπλισμός», ιδιαίτ'ρα σε σχέση με τις θαλάσσιες εκστρατείες, από όπου προέκυψε και η σημ. «ναυτική δύναμη, αρμάδα»].

στόμα (το) {στόμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το άνοιγμα στο μπροστινό και κάτω μέρος της κεφαλής ανθρώπων και ζώων, που περιβάλλεται από τα χείλη, αποτελεί όργανο της φωνής και της αναπνοής και από το οποίο εισέρχεται η τροφή: *μισάνοιχο | ορθάνοιχο - || φιλό στο ~ || μιλάω με γεμάτο ~ || ωρρίζω το ~ κάποιου* -ΦΡ. (μτφ.) (α) (στο | από) *το στόμα του λόκου* εκεί | από εκεί όπου φωλιάζει ο κίνδυνος: *τον έστειλαν στο ~ || τον γλίτωσαν από το ~* (β) *κλείνω το στόμα* (κάποιου) (i) αναγκάζω (κάποιον) να σωπάσει ή εξαγοράζω τη σιωπή του: *προσπάθησαν να του κλείσουν το στόμα, για να μην τους μαρτυρήσει στην αστυνομία* (ii) αποστομώνω ή κάνω κάποιον (αρνητικά προδιατεθειμένο απέναντί μου) να μην μπορεί να με κακολογήσει: *έλεγαν διάφορες κακίες για τις ικανότητες του, αλλά αφότου πήρε το πρώτο βραβείο, έκλεισε τα στόματα ολονών* (γ) από *το στόμα μου το πήρες* με πρόλαβ'ς, το ίδιο θα έλ'γα κι 'γώ (δ) από *το στόμα σου και από του Θεού τ' αφτί* (ευχэт.) μακάρι να γίνει αυτό που λες: *-Μην αγωνιάς- θα τα καταφέρεις στις εξετάσεις. —!* (ε) *παίρνω τη μπουκιά απ' το στόμα* (κάποιου) βλ. λ. *μυοκιά* (στ) από *στόμα σε στόμα* (για κάτι που διαδίδεται προφορικά) από τον έναν στον άλλον: *τη είδηση κυκλοφόρησε | διαδόθηκε ~||- έφθασε και στα δικά μου αφτιά* (ζ) *με το στόμα ανοιχτό* αναστομά, άφωνος, έκπληκτος: *έμεινε ~, όταν έμαθε το περιστατικό* (η) *ανοίγω το στόμα μου* βλ. λ. *ανοίγω* (θ) *βάζω* (κάτι) *στο στόμα μου* τρώω (κάτι): *από το πρωί έχει να βάλε μπουκιά στο στόμα του* (i) *δεν παίρνες κουνέλια απ' το στόμα του* για άτομο λγολιλήτο, για πρόσωπο που προσέχει τα λόγια του και δεν αποκαλύπτει προσωπικά μυστικά (ii) *κρατώ το στόμα μου κλειστό* δεν αποκαλύπτω πράγματα που γνωρίζω: *έξερω πολλά, αλλά ~* (ιβ) *κρέμωμαι από το στόμα* (κάποιου) βλ. λ. *κρέμωμαι* (γ) *ράγε το στόμα σου!* (επιτιμητικά) σώπασε, μη μιλάς! (ιδ) *στόμα έχει και μιλιά* *δεν έχει* για κάποιον που παραμένει αμίλητος, που δεν μιλά καθόλου ή δεν είναι φλύαρος: *Αυτό το κορίτσι ~. Τόσο ήσυχο είναι!* (κ. ειρων.) για πρόσωπο φλύαρο) (ιε) *βάζω λόγια στο στόμα* (κάποιου) αποδίδο σε (κάποιον) λόγια που δεν είπα (ιστ) *γεια στο στόμα σου!* | *ν' αγαπάς το στόμα σου!* σε κάποιον που λέει κάτι, το οποίο βρίσκουμε πολύ σοστό (ιζ) *μ' ένα στόμα* ομόφωνα, όλοι μαζί ΣΥΝ. με μια φωνή (η) *με την ψυχή στο στόμα* με μεγάλο άγχος, τρέχοντας για να προλάβω: *έφθασα στον σταθμό ~* (ιθ) *πέφτω στο στόμα* (κάποιου) βλ. λ. *πέφτω* (κ) *βουλλώνω* (τα) *στόματα* αποτρέπω αρνητικά σχόλια: *τόσα χρόνια κρύβω τα ελαττώματα σου και ~* (κα) *πιάνω | βάζω στο στόμα μου* (κάποιον/ κάτι) βλ. λ. *πιάνω* (κβ) *στάζει μέλι το στόμα μου* βλ. λ. *στάζω* (κγ) *στεγνώνει το στόμα μου* δεν έχει πια σάλιο (συνεκδ.) διψώ (κδ) *διό στόματα* (κάποιου) μέσω κάποιου, με δήλωση κάποιου: *τη κυβέρνηση ~ του υπουργού* Τύπου *διέψευσε τα εκλογικά σενάρια* (κε) *θου, Κύριε, φυλακήν τω ατόματί μου* βλ. λ. *φυλακή* 2. ο τρόπος που μιλά κανείς (κυρ. στις κοινωνικές του συναναστροφές): *έχει βρόμικο | απύλατο | άσχημο - || μάγεψε το - σου!* (πρόσεχε πώς μιλάς, πρόσεχε τα λόγια σου) 3. (ειδικότε.) ο άσχημος, ο γυδιαός τρόπος ομιλίας: (με διάθεση επικριτική) *έχει ένα ~, σκέτο βόθρο!* 4. *στόματα* (τα) (α) ο κοινωνικός περίγυρος ως πρόσωπα που σχολιάζουν, που ασκούν κριτική ή διαδίδουν ρήμες: *κάνε ότι μπορείς για να πετύχεις- θα κλείσουνε έτσι και μερικά - που σε κακολογούν* || *τα ~ του κάμμου* (β) τα μέλη οικογένειας τα οποία πρέπει κανείς να θρέψει, να κλύνει τις βασικές βιοτικές τους ανάγκες: *ήταν οικογενειάρχης που έπρεπε να θρέψει | να συντηρήσει τόσα ~* 5. (μτφ.) οτιδήποτε μοιάζει με στόμα (σημ. 1): *~ πυροβόλου* | *λμμανιού* ΣΥΝ. στόμιο, μπουκιά 6. ΒΟΤ. οπή στην επιδερμίδα των φυτών, απαράτητη για τη διαπνοή 7. (συνεκδ.) ΙΑΤΡ το άνοιγμα (τραύματος ή έλκους) 8. (συνεκδ. για μαχαίρι) το κοφτερό τμήμα, η κόψη. — (υποκ.) *στοματάκι* (το), (μεγέθ.) *στοματάρα* (η). [ETYM αρχ. < I.E. *stom-en-«στόμα», πβ. αβεστ. staman- «στόμα σκύλου», ουαλ. safn «σαγόνι», γοτθ. stibna «ουρανίσκος» κ.ά. Ομόρρ. *στόμα-αχος* (βλ. λ.). *στομαλίμνη* (η) [αρχ.] {στομαλιμνών} υδάτινη έκταση με λιμνάζον νερό, που επικοινωνεί με θάλασσα, λίμνη ή ποταμό.

στοματάκι (το) → στόμα

στοματάρα (η) → στόμα

στοματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το στόμα: *- κοιλότητα* | *νόσος* 2. αυτός που γίνεται με το στόμα: *~ σεξ* (η διεγερση των γεννητικών οργάνων με το στόμα).

στοματίτιδα (η) [1854] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού βλεννογόνου τού στόματος. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stomatite].

στοματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις οδοντοστοματικές νόσους. — **στοματολογικός, -ή, -ό, στοματολογία** επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stomatologie].

στοματολόγος (ο/η) [1895] γιατρός που έχει ειδικευθεί στη στοματολογία. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stomatologue].

στοματοπάθεια (η) {στοματοπαθειών} ΙΑΤΡ. πάθηση τής στοματικής κοιλότητας. [ETYM < στόμα + -πάθεια < θ. παθ-, πβ. αρχ. *ε-παθ-ον*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *πάσχω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stomatopathy].

στοματορραγία (η) [1895] {στοματορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τής στοματικής κοιλότητας. [ETYM < στόμα + -ρραγία < θ. ραγ-, πβ. αρχ. *έρ-ράγ-ην*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *ρήννμι* (βλ. λ. *ρήξη*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stomatorrhagia].

στομάχι (το) {στομαχ-ιού | -ιών} 1. ΑΝΑΤ. η σακοειδής διεύρυνση τού πεπτικού σωλήνα ανθρώπων και ζώων, που βρίσκεται στο εμπρόσθιο τμήμα τής κοιλιάς λειτουργεί ως αποθήκη που δεχεται και αφομοιώνει τις τροφές, προτού περάσουν στο έντερο: *δεν κάνει να μείνεις πολλές ώρες με άδειο ~ || δεν πρέπει να κολλώπας με γεμάτο ~ || με πονάει το ~ μου || έχω | νιώθω καούρα | σφίξιμο στο ~ || έχω το στομάχι μου* (αισθάνομαι ενοχλήσεις στο ~) ΣΥΝ. (λόγ.) *στόμαχος* -ΦΡ. (α) *βαρύνω το στομάχι μου* παραγεμίζω το στομάχι μου με τροφή, με αποτέλεσμα να νιώθω δυσπεπία (β) (μτφ.) *γυρίζω | ανακατεύω το στομάχι μου* αισθάνομαι αναγούλα, έχω τάση προς έμετο (γ) (μτφ.) *μου κάβεται* (κάποιος | κάτι) *στο στομάχι* (i) (για τροφή) έχω δυσπεπία (ii) (για άτομο) κάποιος μου είναι δυσάρεστος, αντιπαθητικός (δ) (μτφ.) *μεγάλο στομάχι* βλ. λ. *μεγάλος* 2. (συνεκδ.) το εξωτερικό μέρος τού σώματος, κάτω από το οποίο βρίσκεται το στομάχι (σημ. 1): *γροθιά στο ~*. Επίσης (λόγ.) *στόμαχος* (ο) (βλ. λ.). — (υποκ.) **στομαχάκι** (το). [ETYM, < μτγν. *στομάχιον*, υποκ. τού αρχ. *στόμαχος* (βλ. λ.)].

στομαχιάζω ρ. αμετβ. {στομαχιάζω-α, -μένος} (καθμ.) αισθάνομαι βάρος στο στομάχι, παθαίνω δυσπεπία: *στομαχιάζω από το πολύ φαγητό* ΣΥΝ. βαρυστομαχιάζω. — **στομαχιάσμα** (το).

στομαχιάρικος, -η, -ο (λαϊκ. για τροφές) αυτός που φέρνει βάρος στο στομάχι, που δεν χωνεύεται εύκολα: *~ φαγητό* ΣΥΝ. δυσκολοχώνευτος, βαρύς ΑΝΤ. ευκολοχώνευτος.

στομαχικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το στομάχι (βλ. λ.): *~ πόνος* | *διαταραχή* | *έλκος* | *πάθηση* | *ενοχλίση* 2. **στομαχικός** (ο), **στομαχική** (η) το πρόσωπο που έχει χρόνια πάθηση τού στομάχου, που υποφέρει από το στομάχι του: *δεν κάνει να τρώει βαριά φαγητά, γιατί είναι ~*.

στομαχόπονος (ο) (καθμ.) ο πόνος στο στομάχι (βλ. λ.): *μ'έπιασε ~*.

στόμαχος (ο) {στομάχ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ΑΝΑΤ. το στομάχι: *έλκος στομάχου*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «λαιμός» (μτγν. η σημ. τó *στόμα τής γάστρας, τής κοιλιάς*, δηλ. το στομάχι), < στόμα + εκφραστ. επίθημα -αχος)πβ. κ. *βάτραχος*].

στομίδα (η) χαλύβδινο εξάρτημα τού χαλινού, που εισάγεται στο στόμα τού αλόγου και στα άκρα τού οποίου προσαρμόζονται τα ηνία. [ETYM < μτγν. *στομίδς*, -ίδος υποκ. τού αρχ. *στόμα* (βλ. λ.)].

στόμιο (το) {στομί-ου | -ων} (λόγ.) 1. το άνοιγμα που αποτελεί την είσοδο κοιλότητας: *~ σπληνίου* | *σπληνίας* | *φρέατος* | *τουνέλ* 2. (ειδικότε.) το άκρο σωληνωτού αντικειμένου: *~ πιάπας* | *μουσικού οργάνου* | *αντίλας* 3. οι εκβολές φυσικού ή τεχνητού υδάτινου ρεύματος, το σημείο στο οποίο ενώνεται με τη θάλασσα: *- ποταμού* | *διώρυγας* 4. ΑΝΑΤ. το άνοιγμα μέσω τού οποίου σωληνοειδές όργανο τού σώματος επικοινωνεί με άλλη κοιλότητα ή με το εξωτερικό περιβάλλον: *~ τής σπληνίας* | *τής κύστεως*. [ETYM. < αρχ. *στόμιον*, υποκ. τού *στόμα* (βλ. λ.)].

στόμωτος (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ο επιτηδευμένος λόγος, η επιλογή εντυπωσιακών λέξεων, εκφράσεων κλπ., το πομπώδες ύφος στην ομιλία για λόγους επιδείξεως ή για καυχησιολογία: *μιλούσε με ~ και έπαρση για τα επιτεύγματά του* || *απαγγέλλει με ~* ΣΥΝ. μεγαλοστομία, μεγαληγορία, φανφαρονισμός ΑΝΤ. λιτότητα, φυσικότητα (ύφους, λόγου) 2. (γενικότε.) η υπερβολή στην έκφραση, η χρήση πομπωδών και επιτηδευμένων μέσων έκφρασης: *είναι κακός ηθοποιός- παίξει παλιομοδίκα, με πολύ - ΑΝΤ φυσικότητα*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *στέμβο* «χελυδαίο, υβρίζω», με αρχική σημ. «κινό συνεχώς και βίαια, σείω», (η εναλλαγή -μβ- | -μφ- έχει εκφραστ. χαρακτήρα) < *ste-m-b- (με έρρινο ένθημα) < I.E. *steb(h)- «στηρίζω - συντηρίζω, κοπανίζω», πβ. αρχ. γερμ. stamp-phō «συνθλίβω, ποδοπατώ» (> γερμ. stampfen), αρχ. αγγλ. stamp «κομματιάζω» (> αγγλ. stamp «χτυπώ με τα πόδια, συνθλίβω») κ.ά. Ομόρρ. *στέμφ-υλον*].

στομωφώδης, -ης, -ες [μτγν.] {στομωφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδευση και υπερβολή: *~ ομιλία* | *λόγος* | *κείμενο* | *παράγγεια* | *υποκριτική* ΣΥΝ. πομπώδης ΑΝΤ. απλός, λίτος, απέρτιτος. — **στομωφώδης** επίρρ. [1897]. ΣΧΟΛΙΑ λ.-ης, -ης, -ες-

στομώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στόμω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. (σπάν.) αμβλύνω την κόψη (οργάνου, εργαλείου κλπ.), το κάνω να χιά-

σει την οξύτητα του, να γίνει λιγότερο κοφτερό ANT. ακονίζω **2**. (σπα-νιότ.) καθιστώ (σιδερένιο εργαλείο) ανθεκτικότερο, βυθίζοντας το σε κρύο νερό, αν είναι παρακτωμένο, ή ενισχύοντας τις ακμές του με ατσάλι ΣΥΝ. βύφω ♦ (αμετβ.) **3**. (για όργανα, εργαλεία κ.λπ.) γίνονται λιγότερο αιχμηρές, χάνω τη οξύτητα μου: *το μαχαίρι στόμωσε και δεν κόβει* 4. (μτφ.) χάνω την οξύτητα μου, στερεώ: *στόμωσε ο νους | η σκέψη | ο λόγος του.* — **στόμωμα** (το) [αρχ.] [ETYM. < αρχ. στομά (-όω) < στόμα (βλ. λ.)].

στοναχή (η) (αρχαιοπρ.) βαθιά και ηχηρή αναπνοή ως εκδήλωση πόνου, θρήνου, μεγάλης θλίψης κ.λπ. ΣΥΝ. (α'α)στε'αγιμός, στόνος. [ETYM. αρχ. < στενάχω, ποιητ. τ. (με εκφραστ. παρέκταση -αχ-) του ρ. στένω (βλ. λ. στενάζω)].

στόνος (ο) (αρχαιοπρ.) ο αναστεναγμός στον θρήνο και γενικότε. ως εκδήλωση μεγάλης θλίψης ΣΥΝ. στεναγμός, στοναχή. [ETYM. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. στένω (βλ. λ. στενάζω)].

στοπ (το) {άκλ.} (καθημ.) **1**. (α) (γενικά) η παύση ή η διακοπή τής κίνησης, τής δράσης κ.λπ.: *κάνε ~ αμέσως!* ΣΥΝ. στοπαρίσμα, σταμάτημα, παύση, στάση (β) (σε μηχανήματα) το κομμάτι που στήριγμα ορισμένη λειτουργία: *όταν τελειώσει η ομιλία του, πάτα ~, για να μη συνεχίσει να γράφει το μαγνητόφωνο* 2. (ως επιφών.) ως προσαγή για άμεση παύση ενέργειας ή κίνησης: *~! Μην προχωρείς άλλο!* ΣΥΝ. σταμάτα, στάσου, κράτει **3**. (συνεκδ.) (α) το σήμα τής Τροχιάς που επιβάλλει στα οχήματα προσωρινή στάση ή τους απαγορεύει τη διέλευση σε ορισμένο χώρο: *δεν είδε το ~ και παραβίασε την προτεραιότητα* || *κάνω το ~* (σταματώ και ελέγχο αν έρχεται αυτοκίνητο) (β) (συνήθ. στον πληθ.) το κόκκινο πίσω φανάρι αυτοκινήτου, που ανάβει, όταν αυτό φρενάρει **4**. (λέξη που χρησιμοποιείται στα τηλεγραφήματα, για να διακρίνονται οι προτάσεις, λειτουργώντας αντί τελείας): *Φθάνω αύριο ~ Ετοίμασε υποδοχή ~*. [ETYM. Πιθ. αντιδάν. < αγγλ. stop < μέσ. αγγλ. stoppen < αρχ. αγγλ. -stoppian (ως β' συνθ.), πιθ. < δημόδ. λατ. *sturrāre «βουλλώνω με στυπί» < λατ. stupra < μτγν. στυπλη, παράλλ. τ. του αρχ. στυπ(σ)είον (βλ. λ. στυπί)].

στοπάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στόπ-αρά κ. -άρισα} ♦ **1**. (μετβ.) διακόπτω την κίνηση (σε κάτι), σταματώ: *ο αμυντικός στοπάρει τη μάλα* ΣΥΝ. φερμάρω ♦ **2**. (αμετβ.) πάλιν να κινούμαι, σταματώ: *η μάλα στοπάρισε* ANT. ξεκινώ. — **στοπαρίσμα** (το). [ETYM. < στοπ, κατά τα ρ. σε -άρω, λ.χ. κορν-άρω, παρκ-άρω].

στόπερ {άκλ.} **1**. (ο) (στο ποδόσφαιρο) ο αμυντικός παίκτης που αναλαμβάνει να σταματά συγκεκριμένο επιθετικό τής αντίπαλης ομάδας · **2**. (το) σφήνα από ξύλο ή πλαστικό που κρατά την πόρτα ανοιχτή και δεν την αφήνει να κλείσει από τον αέρα. [ETYM. < αγγλ. stopper < stop (βλ. κ. στοπ)].

στορ (το) → στόρι

στοργή (η) {χωρ. πληθ.} η τρυφερή αγάπη που συνδυάζεται με βαθιά αφοσίωση, όπως λ.χ. συμβαίνει στη σχέση τής μητέρας προς το παιδί: *μητρική | υική ~* || *αισθάνομαι | νιώθω ~ για κάποιον* || *μην παραμελείτε τις συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών σας: προσπαθήστε να τους δείχνετε τη ~ σας με κάθε τρόπο!* ΣΥΝ. τρυφερότητα ANT. αστοργία, σκληρότητα. ΣΧΟΛΙΟ *λ. αγάπη*. [ETYM. αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού ρ. στέργω (βλ. λ.)].

στοργικός, -ή, -ό [μτγν.] **1**. αυτός που χαρακτηρίζεται από στοργή, που αποτελεί εκδήλωση στοργής: *~ φροντίδα | περιποιήσεις | ματιά | χόδι | φιλι* 2. (για πρόσ.) αυτός που τρέφει, που εκδηλώνει στοργή για κάποιον: *~ γονιός | μητέρα | πατέρας* ΣΥΝ. φιλόστοργος, τρυφερός ANT. άστοργος, σκληρόκαρδος. — στοργικ-ά | -ώς επιρρ., στοργικότητα (η) **στόρι** (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ.) παραπέτασμα από χοντρό ύφασμα ή πλαστικό που σχηματίζει γρίλιες, το οποίο τοποθετείται μπροστά από το άνοιγμα πόρτας ή παραθύρου, για να εμποδίζει τη θέα προς το εσωτερικό: *κλείσε τα ~, γιατί έχει αντιλιά || ανεβάξω | κατεβάξω | ανοίγω τα ~*. Επίσης **στορ** {άκλ.}.

[ETYM. ₂ Μεταφορά του γαλλ. store < ιταλ. stora < λατ. storea «ψάθα, πλέγμα»].

στόρι (το) {άκλ.} η υπόθεση ταινίας. [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. story < παλ. γαλλ. estoire < λατ. historia < αρχ. ιστορία].

στοριζω ρ. → ιστορώ

στόρισμα (το) → ιστόρηση

στουκάρο ρ. αμετβ. κ. μετβ. {στουκαρ-α κ. -ισα, στουκαρισμένος} (λαϊκ.) ♦ **1**. (αμετβ.) πέφτω με δύναμη πάνω σε (κάτι): *στουκάρε με το αυτοκίνητο πάνω σ' ένα δέντρο* ♦ **2**. (μετβ.) χτυπώ (κάτι) με δύναμη πάνω σε (κάτι άλλο, χωρίς να το θέλω): *στουκάρε τη μηχανή σε μια κολόνα.* — στουκάρισμα (το). [ETYM. Πιθ. < στούκα(ς) (βλ. λ.) κατά τα ρ. σε -άρω, από συσχετισμό με τις εφορμήσεις του γερμανικού αεροσκάφους κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο].

στούκας (ο) **1**. γερμανικό μαχητικό αεροπλάνο καθέτου εφορμής-ως, που χρησιμοποιήθηκε με μεγάλη επιτυχία κατά το πρώτο ήμισυ του Β' Παγκοσμίου Πολέμου **2**. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) (α) για κουνούπι που εφορμά με βουητό και τσιμπά (β) για βαρύ, άφιλοτρο και συχνά με κακή ποιότητας καπνό τσιγάρο. [ETYM. < γερμ. Stuka (πληθ. Stukas), συντεμ. τ. τού St(urz)ka-(mpf)flugzeug «μαχητικό αεροσκάφος (καθέτου) εφορμήσεως» < Sturz «πτώση, εφόρμηση» + Kampf «αγώνας, μάχη» + Flug-zeug «αεροσκάφος»].

στουμπίζω ρ. μετβ. {στούμπισ-α (κ. στούμπιξια), -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1**. χτυπό, λειώνω με τον στούμπο (βλ. λ.): *~ τα σκόρδα στο γουδί* ΣΥΝ. κοπανίζω, συνθλίβω **2**. χτυπώ και προκαλώ σημάδι, μώλωπες: *έπεσα και (κατα)στουμπίστηκα* || *θα σε πιάσω και θα σε στουμπήξω*

καταγής! Επίσης στουμπάω. — **στούμπισμα** κ. **στούμπιγμα** (το). [ETYM. όνιμο μεσν. < στούμπος (βλ. λ.)].

στουμπιστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει στουμπιστεί, που έχει χτυπηθεί με τον στούμπο (βλ. λ.): *~ σκόρδα* ΣΥΝ. στουμπισμένος, κοπανιστός.

στούμπος (ο) (λαϊκ.) **1**. ξύλινος κόπανος ή γουδοχέρι **2**. η μεγάλη και βαριά πέτρα ΣΥΝ. κοτρώνα **3**. (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος με μικρό ανάστημα ΣΥΝ. κοντός, κοντοπίθαρος. [ETYM. < όνιμο μεσν. στούμπος < σλαβ. stopra].

στουμπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στούμπο-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1**. γεμίζω (κάτι) υπερβολικά: *στούμπωσα τον σάκο με ρούχα και τώρα δεν κλείνει* ΣΥΝ. παραγεμίζω, υπεργεμίζω, μουκώνω **2**. φράζω (άνοιγμα σωλήνα, οχετού κ.λπ.), ώστε να εμποδίζεται η ελεύθερη ροή των υδάτων: *με τα σκουπίδια που έριξε, στούμπωσα τον νεροχύτη!* ΣΥΝ. βουλλώνω, φράζω, (λόγ.) αποφράσσω ANT. ξεφράζω, ξεβουλλώνω **3**. (μτφ. για πρόσ.) δίνω σε (κάποιον) υπερβολική ποσότητα τροφής ΣΥΝ. παρατά'τρω, σκάω (στο φαί) ♦ (αμετβ.) **4**. (σπάν. για σωλήνες, οχετούς κ.λπ.) παθαίνω απόφραξη, βουλλώνω: *~ η μπανιέρα | ο νεροχύτης | η λεκάνη ΣΥΝ. φράζω* **5**. (μτφ. για πρόσ.) παραφορτώνω (το στομάχι) με φαγητό, τρώω υπερβολικά: *μη μου βάζεις κι άλλη σούπα: στούμπωσα!* **6**. (μτφ.) δεν μπορώ να ενεργήθω, έχω δυσκολιότητα: *με τα πολλά τυριά που έφαγα, στούμπωσα τελείως.* — **στού-μπωμα** (το). [ETYM. < στούμπος (βλ. λ.)].

στόυντιο (το) {άκλ.} **1**. εργατήριο καλλιτέχνη: *~ ζωγράφου | γλύπτη* ΣΥΝ. ατελιέ **2**. κλειστός χώρος με ειδικό εξοπλισμό για το γύρισμα ταινιών ή την παραγωγή τηλεοπτικών ή ραδιοφωνικών εκπομπών, την ηχογράφηση δίσκων μουσικής, μαγνητοφωνήσεις, φωτογραφίσεις κ.λπ.: *κινηματογραφικό | τηλεοπτικό | ραδιοφωνικό | φωτογραφικό* ~ **3**. μικρό διαμέρισμα που περιλαμβάνει ένα δωμάτιο, κουζίνα και τουαλέτα και συνήθ. προορίζεται για ενόικια σε φοιτητές ή παραθεριστές. — (υποκ.) στούντιο(κά) (το). [ETYM. < ιταλ. studio «ατελιέ καλλιτέχνη» (αγγλ. studio) < λατ. Studium «σπουδή, διατριβή» < studere «σπουδάζω, ασχολούμαι επιμελώς με κάτι»].

στουτετσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1**. ανθρακικός μόνυδρος, που χρησιμοποιείται για την παρασκευή λευκών χρωμάτων: *παλιά βάφαμε τα άσπρα παπούτσια μας με ~* 2. (μτφ.) κάτι πολύ σκληρό και άγευστο: *αυτό δεν είναι τυρί, είναι ~*. [ETYM. < τουρκ. iistiibeç < περσ. isfidac «λευκός - μόνυδρος, βαφή που χρησιμοποιούσαν οι γυναίκες»].

στουπί (το) {στουπι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1**. ινώδες υλικό που λαμβάνεται ως απόβλημα κατά τον διαχωρισμό ή το χτένισμα των υφαντουργικών ινών τού βαμβακιού, τού λινιού ή τής καννάβας και χρησιμοποιείται για απόφραξη των ρογμών στα ξύλινα σκάφη, για καθαρισμό των μηχανών ή των χειρών από το γράσο κ.λπ. ΣΥΝ. (λόγ.) στυ-πέιο **2**. το κατώτερες ποιότητας νήμα που λαμβάνεται από την επεξεργασία τού λινιού **3**. το βούλωμα κρασοβάρελου **4**. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) τυπώποτε έχει γίνει μία σκληρή (και βρόμικη) μάκα: *έχω δύο εβδομάδες να λουστώ και τα μαλλιά μου έχουν γίνει ~* · ΦΡ. (μτφ. ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) **στουπί (στο μεθύσι)** ο πολύ μεθύσιμένος: *κάθε βράδυ γύριζε στο σπίτι ~* ΣΥΝ. τύφλα στο μεθύσι, σουρομένο, πίδα, σκνίτα. — στουπένιος, -ια, -ιο. [ETYM. μεσν. < αρχ. στυπ(σ)είον (με τροπή /i/ → /hi), τεχν. ορ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. stūpa- «τούφα, τουλούφι»].

στουπόχαρτο (το) → **στυπόχαρτο**

στούπωμα κ. (λόγ.) **στύπωμα** (σημ. **3**) (το) {στουπόω-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1**. το φράξιμο ανοίγματος με στυπί (βλ. λ.) **2**. (συνεκδ.) το στυπί ή στυπώποτε άλλο χρησιμοποιείται για φράξιμο ΣΥΝ. βουλώωμα, τύπα, πώμα, βίσμα · **3**. το στέγνωμα χειρογράφου γραμμένου με μελάνι, που επιτυγχάνεται με την τοποθέτηση πάνω σε αυτό ειδικού απορροφητικού χαρτιού (στουπόχαρτου).

στουπάνω ρ. μετβ. [μεσν.] {στούποω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1**. φράζω με στυπί: *~ το βαρέλι* ΣΥΝ. βουλλώνω, ταπώνω, κατακάνω, πω-ματίζω ANT. ξεβουλλώνω, ξεταπώνω **2**. συμπιέζω (κάτι), ώστε να καταλάβει μικρότερο χώρο (βλ. κ. λ. στουμπώνω): *~ τον καπνό στην πίπα μου* ΣΥΝ. πατικώνω **3**. τοποθετώ απορροφητικό χαρτί (συνήθ. πάνω σε χειρόγραφο γραμμένο με μελάνι, για να το στεγνώσω) ΣΥΝ. στυπάνω.

στουρνάρι (το) {στουρνάρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1**. η σκληρή και αιχμηρή πέτρα ΣΥΝ. κοτρώνα **2**. ο πυρίτης λίθος που χρησιμοποιείται για το άναμμα τής φωτιάς ΣΥΝ. πυρόλιθος | πυριτόλιθος, τσακμακόπετρα **3**. (μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος εντελώς ανόητος ή αμόρφωτος ΣΥΝ. στούρνος, κούτσουρο, νουβάρη, τούβλο ANT. σπύρτο, σπύθα. Επίσης **στουρ-ναρόπετρα** (η). [ETYM. < *στουρνάριον(με τροπή του /o/ σε /ui και σίγηση τού άτονου /h), υποκ. τού μτγν. στορνύ «είδος χειρογυμνού εργαλείου», αγν. ετύμου].

στούρνος (ο) **1**. (σπάν.) το μεγάλο στουρνάρι (βλ. λ.) **2**. (συνήθ. μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος εντελώς ανόητος ή αμόρφωτος: *έπεσα σε έναν υπάλληλο ~, που δεν ήξερε τίποτα* ΣΥΝ. στουρνάρι. [ETYM. < στουρνάρι, με αλλαγή γένους και αφαιρέση τού υποκ. επιθήματος -άρι για λόγους εμφάσεως (πβ. κ. μουλάρι - μούλος)].

Στουτγάρδη (η) πόλη τής ΝΔ. Γερμανίας. [ETYM. Μεταφορά τού γερμ. Stuttgart < αρχ. γερμ. Stutengarten «ο κήπος των φοράδων» < Stute «φοράδος» + Garten «κήπος», από το εκτροφείο φοράδων που διατηρούσαν στην περιοχή τον 10ο αι. ντόπιοι ηγεμόνες].

στόφα (η) {χωρ. πληθ.} **1**. (λαϊκ.) το ύφασμα **2**. (ειδικότ.) εκλεκτό, χοντρό ύφασμα με ανάγλυφα σχέδια από νήματα μεταξίου, χρυσού ή

αργύρου, με το οποίο κατασκευάζονται κουρτίνες, υφάσματα επιπλώσεως κ.λπ. 3. (μτφ. για πρόσ.) η ποιότητα του χαρακτήρα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα γνωρίσματα (κάποιου): *έχει - κομικό* || *πολιτικό* || *δεν είναι από τη ~ που γίνονται οι ήρωες ΣΥΝ.* πλάτα. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. stoffa < παλ. γαλλ. estoffe < p. estoffer < φρανκον. storffon «παραγεμίζω, υπαλλώνω» < αρχ. γερμ. *stor-ron, πθ. < δημόδ. λατ. *stuppāre «φράζω με στυπί» (βλ. λ. *στοπ*)]. **στοχάζομαι** ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {στοχάζ-τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ **1.** (αμετβ.) σκέφτομαι βαθιά, με φιλοσοφική διάθεση, κάνω συλλογισμούς (για θεωρητικά ζητήματα): *οι σοφοί στοχάζονται για τα προβλήματα της ανθρωπότητας ΣΥΝ.* συλλογίζομαι, διανοούμαι ♦ **2.** (μετβ.) λαμβάνω υπ' όψιν μου, σκέφτομαι καλά: *πριν το κάνεις, στο-χάσου τις συνέπειες!* || (παροιμ.) «ό,τι κάνεις κι ό,τι πεις, τι θα συμβεί να στοχαστείς» (ζήγισε πάντοτε προσεκτικά τα λόγια και τις πράξεις σου) ΣΥΝ. υπολογίζω, λογαριάζω, σταθμίζω, ζυγίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αποσκοπώ.*

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «σημαδεύω με το τόξο, στοχεύω», < στόχος. Η λ. απέκτησε ήδη από την αρχαιότητα τη σημ. «κατευθύνομ τις προσπάθειες και τις σκέψεις μου προς συγκεκριμένο στόχο, διανοούμαι»]. **στοχάζομαι** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το να σκέφτεται, να στοχάζεται κανείς ΣΥΝ. σκέλην, νους 2. (κατ' επέκτ.) η γνώση του ορθού, που συνδιάζεται με την αυτοσυγκράτηση και προσοχή: *παιδί είναι, μιλάει χωρίς ~ ΣΥΝ.* φρόνηση, περίσκεψη, φρονιμάδα, σύνεση] **ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ**, επιπολαιότητα. Επίσης **στόχωση** [αρχ.], **στοχασμός** (ο) [αρχ.] **1.** το να στοχάζεται κανείς: *βρισκόταν σε βαθύ ~ || το τηλέφωνο δέκοψε τους ~ τον ΣΥΝ.* (συλλογισμός, σκέψη 2. (συνεκδ.) η συγκεκριμένη σκέψη που είναι αποτέλεσμα στοχασμού (σημ. 1): *φιλοσοφικοί ~ στοχαστής* (ο) [μτγν.], *στόχαστρο* (η) {στοχαστρίων} πρόσωπο που στοχάζεται, που σκέφτεται βαθιά θεωρητικά ζητήματα, θέματα υψηλού προβληματισμού (σχετικά με τον άνθρωπο, τη ζωή, την κοινωνία κ.λπ.): *ο Γκαίτε εκτός από μεγάλος ποιητής ήταν και μεγάλος ~ ΣΥΝ.* διανοητής, διανοούμενος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουλτουριάρης.*

2. αυτός που εκδηλώνει βαθιά σκέψη, περισυλλογή: ~ βλέμμα | *διάθεση. — στοχαστικ-α* | -ώς [μτγν.] επίρρ. *στόχαστρο* (το) [1870] {στοχάζστ-ου | -ων} μικρή μεταλλική προεξοχή στο στόμιο της κάννης των φορητών πυροβόλων όπλων, που διευκολύνει τη σκοπευση· φρ. *έχω | βάζω (κάποιον) στο στόχαστρο* (παθ. *είμαι | μπαίνω | βρίσκομαι στο στόχαστρο (κάποιου)*) (i) κατακρίνω συνεχώς (κάποιον) ή αναμένω την κατάλληλη στιγμή, για να τον επιπλήξω ή να τον βλάψω: *τον έχει βάλει στο στόχαστρο κι όποτε βρίσκει κάτι στραβό, του βάζει τις φωνές* || (παθ.) *το νέο του μυθιστόρημα βρίσκεται | μηήκε στο στόχαστρο της κριτικής ΣΥΝ.* έχω | βάζω (κάποιον) στο μάτι | στη μπουκιά (ii) θέτω (κάποιον/κάτι) ως στόχο | στα σχέδια μου: *η ιταλική ομάδα έχει στο μεταγραφικό της στόχαστρο δύο Έλληνες διεθνείς || αυτό το υποκατάστημα της τράπεζας μηήκε για δεύτερη φορά στο στόχαστρο των ληστών.* [ETYM. < στοχάζομαι (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -τρο (πβ. κ. *σκέπαστρο, στέγαστρο*)], *στοχέω* ρ. αμετβ. {στόχευσα} (+σε) 1. κατευθύνομ τη βολή του όπλου (σε στόχο) ΣΥΝ. σκοπεύω 2. (συνήθ. μτφ.) έχω ως στόχο, επιδιώκω: *το νομοσχέδιο αυτό στοχεύει στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων | στο να προσελκύσει ξένες επενδύσεις || πού στοχεύουν αυτές οι ενέργειες; ΣΥΝ.* αποβλέπω, αποσκοπώ. — **στοχάζομαι** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ, στοχοθεσία* (η) {χωρ. πληθ.} το να θέτει κανείς στόχους: ο καθορισμός των σημείων, όπου επιδιώκει να φτάσει κανείς, προκειμένου να επιτύχει έναν σκοπό (πβ. κ. λ. *σκοποθεσία*). [ETYM. < στόχος + -θεσία < θέτω (πβ. ανθ. *έ-θεσ-α*)]. **στοχοποίηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΣΤΡΑΤ. η διαδικασία με την οποία κάποιος/κάτι ορίζεται ως στόχος μέσω συστήματος στοχεύσεως, π.χ. σε πολεμικό αεροπλάνο. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *targetting*]. **στοχοποιώ** ρ. μετβ. {στοχοποιείεις... | στοχοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμένος} ΣΤΡΑΤ. εγκλωβίζω στόχο με τη βοήθεια ηλεκτρονικών μέσων. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *targetting*]. **στοχοπροσήλωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσήλωση στην επίτευξη ενός στόχου. **στόχος** (ο) 1. το σημείο ή το αντικείμενο που σημαδεύει κανείς και επιδιώκει να το πετύχει με βολή: *έριξε ένα βέλος, αλλά δεν χτύπησε τον ~ || η σφαίρα βρήκε τον ~ της || για να εξασκηθεί στη σκοποβολή, έβαλε ~ ένα κονσερβοκούτι || κινούμενος ~ (που δεν είναι σταθερός, συχνά και για ανθρώπους ή θηράματα) || ο βομβαρδισμός στόχων σε εχθρικό έδαφος*· φρ. *δίνω στόχο* (i) εκτίθεμαι ή εκθέτω σε εχθρική βολή (ii) (μτφ.) δίνω αφορμή για σχόλια, για κριτική, για προσβολές· γε-νικोट. γίνονται αντικείμενο της προσοχής των άλλων: *φόρεσε κάτι απλό, που να μη δίνει στόχο!* ANT. *περνώ απαρατήρητος 2.* οτιδήποτε επιδιώκει κανείς, το αντικείμενο των προσπαθειών, σημείο στην πορεία για την επίτευξη ενός σκοπού: *ο ~ του νομοσχεδίου είναι η πάταξη της φοροδιαφυγής || ο απότερος ~ των ερευνητών || ποιο είναι ο ~ σου στη ζωή; || επιτυχάνω | αποτυγχάνω στον ~ μου || εύκολος | δύσκολος | αντικειμενικός (βλ. λ.) | βασικός | αμετακίνητος | μακροπρόθεσμος | μεσοπρόθεσμος | βραχυπρόθεσμος ~ ΣΥΝ.* επιδίωξη ■ ΦΡ. (α) *βάζω | θέτω στόχο* (i) ορίζω (σημείο ή αντικείμενο) ως αυτό που επιδιώκω να πετύχω με βολή (ii) (μτφ.) ορίζω (κάτι) ως άμεση προτεραιότητα: *έβαλε στόχο να περάσει τις εξετάσεις* (β) *με στόχο* αποσκοπώντας: *χρησιμοποιεί τη σύγχρονη τεχνολογία - την αύξηση της παραγωγής || δημοσιεύουν δυσφημιστικά κείμενα - να πληξούν το κύ-*

ρος του προέδρου 3. (μτφ.) το πρόσωπο ή το πράγμα, το αντικείμενο προς το οποίο κατευθύνεται λόγος ή πράξη με εχθρικό χαρακτήρα: *έγινε ~ έντονης κριτικής | συκοφαντών | ειρωνείας.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ, στρατηγικός.*

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «τύλος, αιχμηρός πάσσαλος», < θ. *στοχ-*, ετεροίμω. βθμ. του I.E. *ste-n-gh- «είμαι οξύς, αιχμηρός, κεντών», πβ. ρως. *stozh* «πάσσαλος», αρχ. γερμ. *stanga* (> γερμ. *Stange* «ράβδος, κοντάρι»), αρχ. αγγλ. *stingan* «κεντώ» (> αγγλ. *sting*) κ.ά. Ομόρρ. *στάχ-* (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

στραβά επίρρ. i. *λοξά, όχι σε ευθεία γραμμή, στη γραμμή που πρέπει: αυτός ο δρόμος πηγαίνει ~ || έφταιξε τον τόχο τελείως ~ ΣΥΝ.* ακανόνιστα ANT. *ίσια, ευθέως, κανονικά* ΦΡ. (μτφ.) (α) *βάζω το καπέλο | το καπέλακι μου στραβά* ντόνομαι, φέρομαι αδιαφορώντας για τις κρίσεις του κόσμου, κάνω ό,τι θέλω: *κάθε βράδυ ~ και πάω να διασκεδάσω* (β) *κοντού-στραβά* βλ. λ. 2. όχι σωστά, όχι όπως πρέπει, με τρόπο εσφαλμένο: *το κατάλαβες ~ || όταν ξέκρινεσαι κάτι ~, δεν διορθώνεται εύκολα μετά ΣΥΝ.* εσφαλμένα, λανθασμένα, κακώς ΦΡ. *παίρνω (κάτι) στραβά* δεν αντιλαμβάνομαι (κάτι) σωστά, παρεξηγώ: *θέλω να σου πω κάτι, αλλά μην το πάρεις στραβά!*

στραβάδι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (εκφραστ.-μειωτ.) αυτός που δεν βλέπει καλά: *κοίτα και λίγο μπροστά σου, ~! 2.* (αρχο-σκοπτ.) ο στρατιώτης που μόλις έχει καταταγεί, ο νεοσύλλεκτος ΣΥΝ. *ψάρι* ANT. *παλιός.* [ETYM. < *στραβός* + -άδι (πβ. κ. *γινκ-άδι, σημ-άδι*)].

στραβή (η) → **στραβός**
στραβίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} *πάσχω* από στραβισμό (βλ. λ.), είμαι αλλήθωρος ΣΥΝ. *αλλήθωρίζω.*

στραβισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αδυναμία των ματιών να ευθυγραμμιστούν σωστά στο αντικείμενο, προς το οποίο το άτομο κατευθύνει το βλέμμα του: *συγκλίνων* (βλ. λ. *συγκλίνω*) | *αποκλίνων ~ ΣΥΝ.* αλληθωρίσμαι. — **στραβικός**, -ή, -ό.

στραβο- κ. **στραβο-** α συνθετικό του όποιο **1.** δηλώνει: (α) ότι κάτι είναι στραβό ή γίνεται στραβά: *στραβο-τιμονιά, στραβο-κοιτάζω, στραβο-πατάω* (β) ότι κάτι είναι λανθασμένο ή γίνεται λανθασμένα: *στραβο-παίγνο* (γ) (εκφραστ.-μειωτ.) ότι κάποιος/κάτι δεν βλέπει καλά: *στραβο-γερος 2.* χρησιμοποιείται στον σχηματισμό λέξεων, οι οποίες δηλώνουν αυτόν που έχει κάτι στραβό: *στραβο-λάιμης, στραβο-κάννης.*

[ETYM. Α' συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μτγν. *στραβός* (βλ. λ.).]

στραβοκάννης, -α, -ικο {στραβοκάννηδες} (κ. ως ουσ.) (μειωτ.) αυτός που έχει στραβά πόδια ΣΥΝ. *στραβοπόδαρος, στραβοπόδις.* [ETYM. < *στραβο-* + -κάννης < *καννί* (βλ. λ.).]

στραβοκαταπίνω ρ. αμετβ. {στραβοκατάπινα} δεν καταπίνω κανονικά, με αποτέλεσμα να φράζει η μπουκιά ή η γουλιά τον λάρυγγα, αντι να προχωρήσει στον οισοφάγο.

στραβοκέφαλος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που έχει μεγάλο πείσμα ΣΥΝ. *ξεροκέφαλος, χοντροκέφαλος, πεισματάρης, ισχυρογνώμων* ANT. *καλός, καλόβολος* — *στραβοκεφαλιά* (η).

στραβοκοψάμαι ρ. αμετβ. αποθ. {στραβοκομήθηκα} (καθημ.) κοιμάμαι σε στάση ακατάλληλη για ύπνο: *στραβοκομήθηκα και τώρα με πονάει η πλάτη μου.*

στραβοκοιτάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {στραβοκοιτάζα} *κοιτάζω* πλαγίως, κυρ. εκδηλώνοντας περιφρόνηση, απειλή ή δυσμενέσκαι: *οι γέροι στραβοκοιτάζαν το ζευγαράκι που φιλιόταν στον δρόμο ΣΥΝ.* *λοξοκοιτάζω.* Επίσης *στραβοκοιτώ* {-άς...}. — **στραβοκοιτάγμα** (το).

στραβολαιμής, -α, -ικο {στραβολαιμήδες} **1.** (μειωτ.) αυτός που έχει στραβό λαιμό 2. (λαϊκ.) **στραβολαιμής** (ο) μικρό πουλί με σταχτοκάστανο χρώμα και μακριά στρογγυλεμένη ουρά, που στραβώνει το κεφάλι του όταν ερεθιστεί και τρέφεται με μυρμήγκια, τα οποία κυνηγά στα δέντρα και στη γη ΣΥΝ. *μυρμηγκοφάγος.*

στραβολαιμιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {στραβολαιμία-α, -τηκα} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) *κουράζω* τον λαιμό μου, τεντώνοντας τον συνέχεια προς τα πλάγια ή πίσω: *στραβολαιμίασα παρακονθώνοντας την παρέλαση από εκεί πίσω* || (κ. μεσοπαθ. **στραβολαιμιάζομαι**) *στραβολαιμιάστηκα προσπαθώντας να δω τι γίνεται* ♦ **2.** (μετβ.) *κάνω* (κάποιον) να κρατά τον λαιμό του σε κλίση (σημ. 1). — **στραβολαιμία-σμα** (το).

στραβομάρα (η) → **στραβομάρα**
στραβομουτσουιάζω ρ. αμετβ. {στραβομουτσουιάσα} (καθημ.) *κάνω* μορφασμούς σε ένδειξη δυσαρέσκειας, αποδοκιμασίας κ.λπ.: *στραβομουτσουιάσε, όταν είδε φαγητό που δεν τον αρέσει στο τραπέζι ΣΥΝ.* *μορφάζω, ξινίζω* τα μούτρα μου. — **στραβομουτσουιάσμαι** (το).

στραβομύτης, -α, -ικο [μεσν.] (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει στραβή μύτη.

στραβόξυλο (το) **1.** (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) ο εξαιρετικά δύστροπος άνθρωπος · 2. *NAYT.* (λαϊκ.) καθένα από τα μεγάλα κυρτά ξύλα, που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή του σκελετού πλοίου (πβ. λ. *νομέας*).

στραβοπάτημα (το) {στραβοπατήμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** το να στραβοπατήσει κανείς **2.** (μτφ.) το λάθος ή το παραστράτημα: *στο πρώτο ~ οι κομματικοί του αντίπαλου είναι έτοιμοι να τον επιτεθούν.*

στραβοπατώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {στραβοπατάς... | στραβοπατή-σα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ήμένος} (καθημ.) *πατώ* στραβά, *κάνω* λάθος στο βήμα μου και σκοντάφτω: *στραβοπάτησε και στραμπούλιξε τον αστραγάλω της.*

στραβοπόδαρος, -η, -ο [μεσν.] (κ. ως ουσ.) (λαϊκ.) αυτός που έχει στρεβλά σκέλη, *στραβά* πόδια ΣΥΝ. *στραβοκνήσας.* Επίσης *στραβοπόδης*, -α, -ικο [μτγν.].

στραβός, -ή, -ό (καθημ.) **1.** αυτός που δεν είναι ίσιος, που έχει λοξή διεύθυνση: *οι γραμμές που τραβάς είναι ~ να χρησιμοποιήσεις γάρρακα* !!! ~ *ξύλο ΣΥΝ. στρεβλός, λοξός, (λαϊκ.) ζαβός* ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει πάρε κλίση, που δεν βρίσκεται στη σωστή γραμμή: ~ *τοίχος/ στέγη* | κολώνα ΣΥΝ. στρεβλός, λοξός, (λαϊκ.) ζαβός ΑΝΤ. ίσιος ΦΡ. (μτφ.) (α) *ή στραβός είν' ο γιάλος ή στραβά αρμενίζουμε* βλ. λ. *αρμενίζω* (β) *παίρνω τον στραβό δρόμο* (ι) (για πρόσ.) *επιλέγω ανήθικο τρόπο ζωής, καταρακωλό στη διαφθορά: έκανε κακές παρέες και πήρε τον στραβό δρόμο* (ii) (για υποθέσεις) *εξελίσσομαι δυσμενώς: οι δουλειές πήραν στραβό δρόμο* **3.** αυτός που είναι εσφαλμένος: *κατά τη γνώμη μου πήρες ~ απόφαση* || *γιατί βρίσκεις - ό,τι λέω; ΑΝΤ. ορθός, σωστός - 4.* (οικ.-μειωτ.) αυτός που δεν βλέπει καθόλου (τυφλός) ή δεν βλέπει καλά: *Καλά, - είσαι; Μπροστά σου είναι και δεν το βλέπεις; ΦΡ. (α) κάνω τα στραβά μάτια* βλ. λ. *μάτι* (β) *για να λέμε | πούμε και τού στραβού το δίκιο* (συγκαταβατική φρ. που χρησιμοποιεί κάποιος, όταν θέλει να αναγνωρίσει και το δικό της άλλης πλευράς) για να είμαστε δίκαιοι, αντικειμενικοί: ~, *τον προκάλεσε κι εσύ, γι' αυτό αντέδρασε έτσι!* (γ) *στα στραβά* (~) *στα τυφλά, χωρίς να βλέπει κανείς: ρίχνω | προβολή/ χτυπάω ~ ΣΥΝ. όπου τύχει (ii) (μτφ.) τελειώς απρόσδεκτα, απρομελέτητα, χωρίς καμία προσοχή ή προετοιμασία: δεν εννοώ να πάρω αποφάσεις ~ || μη διαλέγεις ~, κοίταζε προσεκτικότερα!* ΣΥΝ. *στα κουτουρού (δ) (παροιμ. με στραβό αν κοιμηθείς, το προί θ' αλληθωρίσεις* για την επίδραση των συναναστροφών στον χαρακτήρα (πβ. *μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις*) (ε) *πάει σαν τον στραβό στον Άδη* για κάποιον που επιδεικνύει αδιαφορία ή μοιρατρική διάθεση απέναντι σε δυσάρεστα γεγονότα (στ) *ποιος στραβός δεν θέλει το φως του;* βλ. λ. *φως* **5.** (οικ.-μειωτ.) *στραβά* (τα) τα μάτια: *άνοιξε τα - σου και κοίτα!* **6.** (αργκό) *στραβή* (η) αναποδιά ή η απροσεξία: *αν τύχει καμιά -, χαθήκαμε!* || *προσέχει να μην κάνει καμιά ~ και χάσει τη δουλειά του. — στραβά* επίρρ. (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική βημ. «αυτός που πάσχει από στραβισμό», < θ. *στραβ-*, συνσταλμ. βσημ. του αρχ. *στρεβ-λός* (βλ.λ.)].

στραβοτιμονία (η) (καθημ.) **1.** κακός χειρισμός του τιμονιού: *άλλη μια - να κάνεις και θα πέσουμε στη χαράδρα!* (μτφ.) **2.** ο κακός χειρισμός υποθέσεως **3.** η ηθική παρεκτροπή ΣΥΝ. παράπτωμα.

στραβούλιακας (ο) (εκφραστ.-μειωτ.) πρόσωπο που δεν βλέπει καλά: *κοίτα μπροστά σου, βρε ~!*

[ΕΤΥΜ < *στραβός* + μειωτ. επίθημα -ούλιακας, πβ. κ. *μπεκρ-ούλιακας*].

στραβογυμένος, -η, -ο αυτός που έχει γυθεί στραβά (π.χ. σε καλούπι), ώστε να μην έχει σωστό σχήμα: κυρ. στη φρ. *στραβογυμένος λουκουμάς* ο λουκουμάς που δεν έχει το σωστό σχήμα: συνήθ. σκωπ. σε παρομοιώσεις: *κάθεται σαν ~.*

στράβωμα (το) -> στραβώνω

στραβομάρα κ. (εσφαλμ.) **στραβομάρα** (η) (οικ.) **1.** *το να μη βλέπει κάποιος καλά ή καθόλου ΣΥΝ. τυφλά, (λόγ.) τυφλότητα* **2.** (ως επιφών.) *εκφράζει ανανάκτηση για την απροσεξία κάποιου που δεν είδε κάτι: ~! Δεν βλέπεις πού πατάς; (με πάτησης).* [ΕΤΥΜ < *στράβωμα* + παραγ. επίθημα -άρα, πβ. κ. *φαγωμ-άρα, λιγωμ-άρα*].

Στράβων (ο) | Στράβων-ος, -α) ο σημαντικότερος αρχαίος Έλληνας γεωγράφος (64 π.Χ.-19 μ.Χ.). Επίσης Στράβωνας. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < επίθ. *στραβόν*, παράλλ. του συχνότερου *στραβός* (βλ.λ.), το οποίο δήλωνε τον πάσχοντα από στραβισμό].

στραβώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {στράβω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (καθημ.) **1.** (α) *κάνω (κάτι) στραβό: ξεκλείδωσες με δύναμη την πόρτα και στράβωσες το κλειδί* ΣΥΝ. στρεβλώνω ΑΝΤ. ισώνω, ευθυγραμμίζω (β) *κάνω (κάτι) να πάρει στραβή στάση ή θέση: - το κεφάλι | τον λαϊμό μου* **2.** (μτφ.) *κάνω (κάτι) να πάρει άσχημη, ανεπιθύμητη τροπή: μου στράβωσες τη δουλειά!* - **3.** (α) (οικ.) *προκαλώ (σε κάποιον) τυφλώση (β) εμποδίζω (κάποιον) να δει, τυφλώνω παροδικά: με στράβωσε με τα φώτα του | με τους προβολείς* ♦ (αμετβ.) **4.** *γίνομαι στραβός (βλ.λ.), χάνω την ευθύτητα μου: τα σανιάδι του κρεβατιού είχαν στραβώσει από την υγρασία* ΣΥΝ. στρεβλώνομαι, (λαϊκότ.) ζαβώνω ΑΝΤ. ισώνω, ευθυγραμμίζομαι **5.** (μτφ.) *παίρνω άσχημη, ανεπιθύμητη τροπή: προς το τέλος στράβωσε η δουλειά* || *στην αρχή καλά ξεκινήσαμε, αλλά στην πορεία κάποιον στράβωσε το πράγμα* ΣΥΝ. *χαλάω* **6.** (μεσοπαθ. *στραβόνομαι*) *γίνομαι τυφλός, χάνω την όραση μου: διαβάζεις με λιγοστό φως και θα στραβωθείς* ΣΥΝ. τυφλώνομαι, χάνω το φως μου. — **στράβωμα** (το).

στραγάλι (το) {στραγαλ-ιού | -ιών} ξεροψημένο και αλατισμένο ρεβίθ, που τρώγεται ως ξηρός καρπός. — (υποκ.) *στραγαλάκι* (το). [ΠΥΜ μεσν. < αρχ. *άστραγάλιον* (με σύγηση του αρκτικού άθονου *ά-*), υποκ. του *αστράγαλος*, στη σημ. «ρεβίθια», επειδή οι κόμποι του μίσχου της μοιάζουν με οστάρια. Κατ' άλλη άποψη, η λ. *ανάγεται* στο αρχ. τραγάλιον «ξηροί καρποί και φρούτα, που τρώγονταν ως επιδόρπιο» (με αναστροφή -σ- προθεμ., πβ. κ. *κόνις - σκόνη*, και προλ.πτ. συλλαβική αφομοίωση) < *τράγω*].

στραγγόλη (η) {στραγγαλόν} **1.** (παλαιστ.) (α) η αγχώνη, ο βρόχος (β) (συνεκδ.) όργανο για τη θανάτωση καταδικών με στραγγαλισμό **2.** ΤΕΧΝΟΛ. είδος συσφιγκτήρα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ μτγν., βλ. λ. *στραγγαλίζω*].

στραγγαλίζω κ. (λαϊκ.) **στραγγουλίζω** ρ. μετβ. {στραγγάλι-σα, -θηκα, -μένος} **1.** *θανάτωνω (κάποιον) σφίγγοντας τον λαϊμό του με τα χέρια ή πνίγοντας τον με σχοινί, ύφασμα κ.λπ.: στραγγάλισε τον άντρα της στον ύπνο του* || *τη στραγγάλισαν με την εσάρπη της* || (ως απειλή) *θα σε στραγγάλισω!* **2.** (μτφ.) *δεν σέβομαι, δεν αφήνω (κάτι) να εκδηλωθεί: το αυταρχικό καθεστώς στραγγαλίζει την ελευθερία | τα δικαιώματα των πολιτών* || ~ την αξιοκρατία | τη δημοκρατία | τις

δημοκρατικές κατακτήσεις του λαού ΣΥΝ. καταπνίγω, καταπατώ. [ΕΤΥΜ μτγν. < *στραγγαλή* «σχοινί αγχώνης» < αρχ. *στράγξ*, -γός «σταγόνα, σταλαγματά (η οποία οφείλεται σε στράγγισμα)» + παραγ. επίθημα -άλη, πβ. κ. *αγκ-άλη*. Βλ. κ. *στραγγίζω*].

στραγγαλισμός (ο) [μεσν.] **1.** η θανάτωση κάποιου με περισφιγξή του λαϊμού του με τα χέρια ή με σχοινί, ύφασμα κ.λπ.: *πολλά υπήρξε εκτέλεση με ~* || (κ. μτφ.) *ο ~ της δημοκρατίας* **2.** ΙΑΤΡ. η περισφιγξή ενός οργάνου από παθολογικό, συνήθ., ίσθ που αναπτύσσεται στην περιοχή: ~ *τού ουρητήρα από καρκινικό ιστό* || ~ *τού εντέρου από συμφύσεις* Επίσης *στραγγαλισμό* (το) (σημ. 1).

στραγγαλιστής (ο) [1887] πρόσωπο που στραγγαλίζει, που θανατώνει με στραγγαλισμό.

στραγγίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στράγγι-σα κ. -ιξα, -ίστηκα, -ισμένος} ♦ (μετβ.) **1.** *βγάζω από (κάτι) το υγρό που περιέχει, πιζόνοντας το ή κρεμώντας το και αφήνοντας το να στάξει: στραγγίζε καλά το νερό από τα ρούχα, πριν τα απλώσεις* ΣΥΝ. εκθλίβω, αποστραγγίζω, σουρώνω, στειβώ **2.** *καθαρίζω (υγρό) από ξένες ουσίες, σουρώνοντας το: ~ το κρασί-* (μτφ.-εκφραστ.) **3.** *πίνω ή χάνω υγρό ως την τελευταία σταγόνα: σιγά-σιγά τη στραγγίξαν ολόκληρη τη νταμιτζάνα* **4.** *αφαιρώ το περιεχόμενο ή τη δύναμη, την ικμάδα (από κάτι): οι στρατιωτικές δαπάνες στραγγίζουν τα κρατικά ταμεία* || *τον στραγγίσε η σκληρή δουλειά ΣΥΝ. στειβώ, εξαντλώ* ♦ (αμετβ.) **5.** *χάνω το υγρό που περιέχω: απλώνω το ποκάμισο, για να στραγγίξει* || *έβαλα τα πιάτα στο στραγγιστήρι, για να στραγγίζουν* || *βιάζω* το τυρί σε τουλιουπάνι και το αφήνω να στραγγίζει ΣΥΝ. στεγνώνω **6.** (μτφ.-εκφραστ.) *χάνω τελείως τη δύναμη μου, την ικμάδα μου: στραγγίσε από την κόλλη δουλειά* || *μετά τα όσα πέρασα, στραγγίσα από κάθε συναίσθημα ΣΥΝ. στεγνώνω, εξαντλούμαι — στράγγισμα* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *στράγξ*, -γός «σταγόνα, σταλαγματά (η οποία οφείλεται σε στράγγισμα, σε πίεση)», με επίθημα -γξ, πβ. κ. *στρίγγε, λυγξ*. Η λ. *ανάγεται* σε θ. *stmg-, συνσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *streg- < σφίγγω, πιζώνω, πβ. λατ. stringere «σφίγγω, συνθλίβω» (> γαλλ. étendre, ισπ. estreñir), strictus (μτχ.) «σφιγτός - αυστηρός», αρχ. αγγλ. sträng «άκαμπος, ισχυρός» (> αγγλ. strong) κ.ά. Ομόρρ. *στρογγυλός* (βλ.λ.)].

στράγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αφαίρεση υγρού (από κάτι): - *εδαφών* **2.** ο καθαρισμός υγρού από ξένες ουσίες **3.** (μτφ.) η σωματική ή ψυχική εξάντληση.

στραγγιστήρι (το) {στραγγιστηρ-ιού | -ιών} σκεύος κουζίνας, στο οποίο αφήνονται τα πιάτα, τα ποτήρια και τα κουζίδικα σκεύη μετά το πλύσιμο για να στραγγίσουν. Επίσης *στραγγιστής* (ο). [ΕΤΥΜ < *στραγγίζω* + παραγ. επίθημα -τήρι(ο), πβ. κ. *σκαλισ-τήρι, ερ-γασ-τήρι*].

στραγγιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία της αφαίρεσης υγρού από σώμα: ~ *συσκευή | μέθοδος* | *δίκτυο* ΣΥΝ. αποστραγγιστικός.

στραγγιστός, -ή, -ό κ. **στραγγιστός** αυτός που έχει στραγγιστεί: ~ *γασούρι* ΣΥΝ. αποστραγγισμένος ΑΝΤ. αστράγγιστος.

στραγγουλίζω ρ. — αποστραγγίζω

στράκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) οξύς και ξερός κρότος με διαπεραστικό χαρακτήρα και στιγμιαία διάρκεια: η ~ *του μαστιγιού* ΦΡ. (μτφ.) *κάνω στράκες* | *τράκες* προκαλώ μεγάλη εντύπωση: *απόψε θα - με το καινούργιο μου φόρεμα ΣΥΝ. κάνω μπαμ*.

[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ., κυρ. από τον θόρυβο του μαστιγιού των αμαξήλατων].

στρακαστρούκα (η) — τρακατρούκα

στράλι (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) ο πρότονος (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ < ιταλ. strallo (πληθ. stralli), αγν. ετύμου].

στραμμένος, -η, -ο — στρέφω

στραμπουλιζώ ρ. μετβ. {στραμπουλί-σα κ. -ιξα, -ίχτηκα, -ισμένος κ. -ιγμένος} (καθημ.) **1.** *μου εξαρθρώνεται (μέλος του σώματος, κυρ. άνω ή κάτω άκρο), παθαίνω διάστρεμμα: έπεσα κάτω και στραμπουλίξα το πόδι* | *το χέρι μου* **2.** *συστρέφω (μέλος του σώματος κάποιου). Επίσης στραμπουλώ (-ας, -ες). — στραμπουλίσμα κ. στραμπουλήγμα* (το). [ΕΤΥΜ μεσν., πθ. από συμφορμή των ιταλ. strambare και strangolare ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, από συμφορμό των λ. *στραβώνω* και *στραγουλίζω* (< ιταλ. strangolare)].

στράντζα (η) μηχανήματα αποτελούμενο από οριζόντιους κυλίνδρους, μέσα από τους οποίους περνά η λαμαρίνα για να πάρει κυλινδρικό ή γωνιαδές σχήμα. [ΕΤΥΜ < *στραντζάρω* (υποχωρητ.)].

στραντζαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει λυγιστεί με στράντζα (βλ.λ.). — *στραντζαριστά* επίρρ.

στραντζάρω ρ. μετβ. {στραντζάρι-σα, -μένος} λυγίζω μέταλλο χρησιμοποιώντας στράντζα (βλ.λ.). — *στραντζαρισμα* (το). [ΕΤΥΜ Αββ. ετύμου, ίσως < ιταλ. stiracchiare «τεντώνω, τραβώ» < stirare < tirare «τραβώ»].

στραπατσάδα (η) πρόχειρο φαγητό από αβγά χτυπημένα με λάδι και φρέσκινα τσιμάτα. [ΕΤΥΜ < βεν. strapazzada < ρ. strapazzar (βλ. λ. στραπατσάρω)].

στραπατσάρω ρ. μετβ. {στραπατσάρι-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** *καταστρέφω (κάτι) χαλώντας εντελώς την εμφάνισή του: έπεσα σ' έναν τοίχο και στραπατσάρησα το αυτοκίνητο* || *μου στραπατσάρησε το καλό μου φόρεμα* || (μτφ.) *στραπατσάρησε τη ζωή μου ΣΥΝ. χαλώ* **2.** (μτφ.) *μειώνω ηθικός: τον στραπατσάρησε μ' αυτά που του είπες ΣΥΝ. ταπεινώνω, εξευτελίζω. — στραπατσάρισμα* (το). [ΕΤΥΜ < ιταλ. strapazzare, ίσως < δημόδ. λατ. *impactiare < λατ. im-pactus, μτχ. του ρ. impingere «προσκρούω, χτυπώ»].

στραπάτος (το) (καθημ.-εκφραστ.) **1.** η μεγάλη ζημιά: *το σπίτι έπαθε μεγάλω - από τις πλημύρες* || *έπαθαν μεγάλο ~ οι έμποροι που επι-*

χειρήσαν να κερδοσκοπήσουν ΣΥΝ. στραπατσάρισμα, καταστροφή 2. ηθική ζημιά, τραυματισμός της αξιοπρέπειας: ήταν τέτοιο το ~ που έπαθε, ώστε δεν θα τολμήσει ξανά να εμφανιστεί σε συγκέντρωση ΣΥΝ. ταπεινώση, εξευτελισμός, [ETYM₁ < ιταλ. strapazzo < strapazzare (βλ. λ. στραπατσάρω)].

στράπλες επίθ. {άκλ.} (για γυναικείο ένδυμα) αυτός που αφήνει τους ώμους ακάλυπτους και δεν έχει τιράντες: ~ φόρεμα | τουαλέτα | σουτιέν || (κ. ως ουσ.) θα φορέσω το ροζ ~ μου με φοβότα. [ETYM₂ < αγγλ. strapless < strap «λωρίδα υφάσματος, δέρματος, τιράντα» + στεριτ. επίθημα -less «χωρίς»].

στράπλες (το) {άκλ.} ποικιλία γυαλιού, εμπλουτισμένου με μόλυβδο, που χρωματίζεται με μεταλλικά οξείδια και χρησιμοποιείται ως απομίμηση πολύτιμων λίθων και μπορεί να διακοσμή ενδύματα, παπούτσια κ.λπ. ή και να χρησιμοποιείται για τον καλλωπισμό: κολιέ από ~ || φοράω ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο.

[ETYM₁ < αγγλ. strass (διεθν. παρ.) από το όνομα του Αυστριακού κοσμηματοπώλη J. Strasser (18ος αι.)].

Στρασβούργο (το) πόλη της ΒΑ. Γαλλίας, έδρα του Συμβουλίου της Ευρώπης. — Στρασβούργιος (ο), Στρασβούργια (η), στρασβούργιος, -α, -ο.

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. Strasbourg < γερμ. Strasburg < αρχ. γερμ. straz(z) «δρόμος, οδός» + burg «τύργος, οχυρό», οπότε το τόπων, θα σήμαινε «οχυρό των δρόμων»].

στράτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ο δρόμος: πήρα από νορίς τις ~ μάχοντας να σε βρω || (μτφ.) η ~ της ζωής ΣΥΝ. οδός, (διαλεκτ.) ρούγα 2. μεταλλική συνήθ. κατασκευή με ύψος λίγο πιο πάνω από το έδαφος, με τέσσερα πόδια που καταλήγουν σε ροδάκια και με ένα κομμάτι υφάσματος στο εσωτερικό, στο οποίο τοποθετείται το μωρό, ώστε τα πόδια του να ακουμπούν στο έδαφος: χρησιμοποιείται για να μαθαίνει το μωρό να περπατάει ΣΥΝ. περπατούρα: ΦΡ. (για νήπια) (α) κάνω στράτα | στράτες ασκούμει στα πρώτα μου βήματα, μαθαίνω να περπατώ ΣΥΝ. στραταρίζω (β) στράτα-στρατούλα! ενθαρρυντική φρ. για νήπια που κάνουν τα πρώτα τους βήματα. Επίσης στρατί (το) (σημ. 1).

[ETYM₁ μεσν. < λατ. strata (via) «λιθόστρωτος (δρόμος)», θηλ. τής μητ. stratus -a -um τού ρ. sternere «στρώνω, σκορπίζω»].

στραταρίζω ρ. αμετβ. {στρατάρισα} 1. (για νήπια) κάνω τα πρώτα μου βήματα (με τη στράτα), μαθαίνω να περπατώ ΣΥΝ. κάνω στράτα | στράτες 2. περπατώ με μικρά βήματα, όπως το μωρό που μαθαίνει να περπατά. — στραταρίσιμα (το). [ETYM₁ < στράτα, κατά τα νανουρίζω, ταχαταρίζω].

στραταργείο (το) [1887] 1. η έδρα του στρατάρχη 2. (συνεκδ.) οι υπηρεσίες και το προσωπικό της έδρας του στρατάρχη.

στρατάρχη (ο) {κλιτ. στρατάρχα} | στραταρχών} 1. ο ανώτατος αρχηγός του στρατού, ο πρώτος στην ιεραρχία του στρατεύματος: ~ Παπάγος ΣΥΝ. αρχιστράτηγος 2. ο ανώτατος στρατιωτικός βαθμός που ισχύει σε χώρες με πολυπληθή ενεργό στρατό και τον οποίο φέρει ο αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων. [ETYM₁ αρχ. < στρατός + -άρχης < άρχω].

στραταρχία (η) [μτγν.] {στραταρχιών} 1. το αξίωμα και η εξουσία του στρατάρχη (βλ.λ.) 2. το χρονικό διάστημα το οποίο διατελεί κανείς στρατάρχης.

στραταρχικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με στρατάρχη (βλ.λ.): ~ θητεία | καθήκον | ράβδος (η διακριτική του αξιώματος του στρατάρχη).

στράτευμα (το) [αρχ.] {στρατεύματος} -ατα, -άτων} 1. η συντεταγμένη στρατιωτική δύναμη: τα ~ μας προήλασαν στο έδαφος του εχθρού || ο εχθρός μεταφέρει στρατεύματα στα σύνορα || στρατευμάτα κατοχής ΣΥΝ. στρατός 2. (περίληπ.) το σύνολο των συντεταγμένων στρατιωτικών μονάδων και γενικότ. των Ενόπλων Δυνάμεων χώρας: το ηθικό του ~ είναι ακμαίοτατο ΣΥΝ. στρατός.

στρατεύομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {στρατεύ-θηκα (καθιμ. -θηκα), -μένος} 1. κατατάσσομαι στον στρατό (βλ.λ.): θα στρατευτώ σε τρεις μήνες ΣΥΝ. στρατολογούμαι 2. (συνεκδ.) έχω υποχρέωση στρατιωτικής θητείας, είμαι στρατεύσιμος: βάσει της ελληνικής νομοθεσίας οι αλλοδαποί δεν στρατεύονται 3. (μτφ.) τάσσομαι, συνήθ. εθελοντικά (στην υπηρεσία συγκεκριμένων σκοπών): στρατεύθηκε στην υπόθεση της ειρήνης 4. (η μτχ. στρατευμένος, -η, -ο) (α) (για πρόσ.) αυτός που υπηρετεί στον στρατό, που εκτελεί τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις: ~ παιδιά | νιάτα (β) (μτφ.) αυτός που είναι ταγμένος να υπηρετεί μια ιδέα ή ιδεολογία, έναν πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ. σκοπό: ~ λογοτεχνία | συγγραφέας | τέχνη.

στράτευση (η) [αρχ.] {ης κ. -εύσεις, -εύσεων} 1. η κατάταξη στον στρατό: η ελληνική νομοθεσία έχει θεσπίσει την υποχρεωτική ~ για όλους τους άρρενες που είναι ικανοί να φέρουν όπλο || χαρτί | αναβολή στρατεύσεως 2. (μτφ.) η αγωνιστική προσπάθεια σε συγκεκριμένη ιδέα, ιδεολογία, σε πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ. στόχο: ~ στο κόμμα | στην οργάνωση || ~ ενάντια στη βία, στον ρατσισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

στρατεύσιμος, -η, -ο 1. ο κατάλληλος για στρατιωτική θητεία: ~ νέος | ηλικία 2. στρατεύσιμος (α) {στρατευσιμ-ου} -αν, -ους) ο άνδρας που υποχρεούται να καταταγεί και να υπηρετήσει στον στρατό. [ETYM₁ αρχ. < θ. στρατεύσ- (ρ. στρατεύομαι) + παραγ. επίθημα -ιμος, πβ. κ. εκπαιδευσ-ιμος].

στρατεύομαι (το) 1. η έδρα του στρατηγού και του επιτελείου του: γενικό - (η έδρα της ανωτάτης διοικήσεως του στρατεύματος) 2. (συνεκδ.) οι υπηρεσίες και το προσωπικό του στρατηγού και του επιτελείου 3. (μτφ.) η έδρα, ο κύριος πυρήνας, από όπου ξεκινά η δράση, το κέντρο των επιχειρήσεων ομάδας ή οργάνωσης: το ~ του κόμματος | της εταιρείας.

[ETYM₁ < αρχ. στρατηγείον | στρατήγιον < στρατήγος].

στρατήγιμα (το) [αρχ.] {στρατήγιμα-ατος} -ατα, -άτων} 1. πράξη στρατηγικής ευφυΐας, το πολεμικό τέχνασμα 2. (κατ' επέκτ.) το τέχνασμα.

στρατήγια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. ο βαθμός και το αξίωμα του στρατηγού (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ασκεί κανείς τα καθήκοντα του στρατηγού.

στρατηγικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον στρατηγό (βλ.λ.): ~ αξίωμα 2. (ειδικότ.) στρατηγική (η) (α) ΣΤΡΑΤ. Ο σχεδιασμός στρατιωτικής επιχειρήσεως, καθώς και η τέχνη της αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων δυνάμεων για τη διεξαγωγή της: ~ ζήρας || ναυτική | στρατιωτική ~ (β) (κατ' επέκτ.) το σύνολο των σχεδιασμένων χειρισμών για την επίτευξη συγκεκριμένου στόχου: η ~ του κόμματος || ακολουθώ | εφαρμόζω ορισμένη ~ || εθνική ~ για τα Βαλκάνια | για τις πυρκαγιές || ορισμένοι διαφημιστές ακολουθούν ~ παγίδευσης του καταναλωτή ΣΥΝ. τακτική (γ) αυτός που είναι χρήσιμος ή καθοριστικός για την επίτευξη στόχου, την πρόαψηση συμφερόντων κ.λπ.: περιοχή υψηλής ~ σημασίας || ~ σημείο | όπλα | σχέδιο | δόγμα | στόχος | ανάλυση || ~ συνεργασία με μια υπερδύναμη || οι ~ υπολογισμοί | επιλογές | συμμαχίες μιας χώρας. — στρατηγικ-ά || -ώς [αρχ.] επιφρ.

στρατηγική - τακτικές, σκοπός - στόχοι. Η σημασιολογική σχέση στρατηγικής με τακτικές είναι σχέση όλου και επιμέρους, γενικού και ειδικού. Στρατηγική είναι ο γενικός σχεδιασμός για την αντιμετώπιση ενός θέματος, για την επίλυση προβλημάτων κ.λπ., ενώ τακτικές είναι οι συγκεκριμένες εφαρμογές της στρατηγικής, τα επιμέρους σχέδια, στάδια κινήσεις κ.λπ., που επιτελούνται μέσα στο γενικό πλαίσιο της στρατηγικής. Αυτή η σημασιολογική χρήση αποτελεί απόδοση ξένων όρων (πβ. αγγλ. strategy - tactics, η όλη δε εννοιολογική διάκριση έχει ξεκινήσει από την Ελληνική και ειδικότ. από την αρχαία στρατιωτική ορολογία. Αντίστοιχη σημασιολογική σχέση παρατηρείται και στο σημασιολογικό ζεύγος σκοπός - στόχοι: σκοπός είναι η γενική επιδίωξη, στόχοι είναι οι επιμέρους εφαρμογές, τα στάδια που οδηγούν στην επίτευξη του γενικού σκοπού. Οι στόχοι δηλ. εξειδικεύουν και συγκεκριμενοποιούν σε διακεκριμένες φάσεις τη γενική έννοια του σκοπού. Και αυτή η σημασιολογική διάκριση αποτελεί απόδοση στην Ελληνική νεότερης διακρίσεως, που γίνεται σε ξένες γλώσσες, πβ. αγγλ. aim - target.

στρατηγός (ο) 1. ο αρχηγός ή διοικητής στρατεύματος και ειδικότ. κάθε ανώτερου στρατιωτικού που έχει επιφορτιστεί με τη διοίκηση μεγάλης μονάδας στρατού ή με τη διεύθυνση επιτελείου 2. (συνεκδ.) ο αντίστοιχος βαθμός, που αποτελεί και τον ανώτατο βαθμό στην ελληνική στρατιωτική ιεραρχία, τον οποίον φέρει ο εκάστοτε αρχηγός Γ.Ε.Εθ.Α., εφόσον προέρχεται από τον Στρατό Ξηράς 3. (σκοπ.) προσ-αγορεύσει του αντιστρατήγου και του υποστρατήγου (βλ. λ. βαθμός, ΠΙΝ.) 4. (μτφ.) ο ιθύνων νους μιας ομάδας, οργάνωσης κ.λπ., αυτός που καθορίζει τη στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί: ο ~ του προεκλογικού επιτελείου ενός κόμματος || ο παίκτης αυτός είναι ο ~ της ομάδας του στον αγωνιστικό χώρο. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος. [ETYM₁ αρχ. < στρατός + -ηγός (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < άγω, πβ. κ. άρχ-ηγός, όδ-ηγός].

Στρατηγός (η) γυναικείο όνομα.

στρατηγιάτης (ο) {στρατηγιάτων} ο αρχηγός στρατεύματος, ο οποίος διεξάγει νικηφόρους πολέμους ή εκστρατείες: ο Αλέξανδρος υπήρξε μεγάλος ~.

[ETYM₁ αρχ. < στρατός + -ηλάτης (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ελάω, πβ. κ. ποδ-ηλάτης, ίχν-ηλάτης].

Στρατής, Στρατής (ο) → Ευστράτιος

στράτι (το) → στράτα

στράτι (η) 1. (γενικά) πολυάριθμος στρατός, μεγάλη μονάδα του Στρατού Ξηράς ΣΥΝ. στράτευμα 2. ΣΤΡΑΤ. ο μεγαλύτερος στρατιωτικός σχηματισμός του ελληνικού στρατεύματος, που αποτελείται από σύνολο Σωμάτων Στρατού και μονάδων διαφόρων Όπλων υπό ενιαία διοίκηση αντιστρατήγου: διοικητής της Πρώτης Στρατιάς 3. (μτφ.) μεγάλο πλήθος: η οικονομική πολιτική δημιούργησε στρατιές ανέργων.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «στράτευμα», < στρατός (βλ.λ.). Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. armée].

στρατιωτάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. κάθε μικρό ομοίωμα στρατιώτη, που χρησιμοποιείται κυρ. ως παιχνίδι: ο γιος της έπαιζε με τα ~ ΦΡ. στρατιωτάκια ακούνητα, αμίλητα, αγέλαστα παιδικό παιχνίδι στο οποίο χάνει όποιος παίκτης κινηθεί, μιλήσει ή γελήσει 2. (μτφ. μειωστ.) αυτός που υπακούει παιδίθια σε διαταγές άλλου: δεν είμαστε - σου, να μας λες τι θα κάνουμε ~ 3. ο στρατιώτης (βλ.λ., σημ. 4) στο σκάκι.

στρατιώτης (ο) {στρατιωτών}, στρατιωτίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο άνδρας που υπηρετεί στον στρατό και φέρει τον κατώτερο στρατιωτικό βαθμό ΣΥΝ. οπλίτης, (καθιμ.) φαντάρος: ΦΡ. (α) απλός στρατιώτης βλ. λ. απλός (β) πάω στρατιώτης κατατάσσομαι στις Ένοπλες Δυνάμεις 2. (ειδικότ.) ο στρατιώτης (σημ. 1) που υπηρετεί στον Στρατό Ξηράς (κατ' αντιδιαστολή προς τον ναύτη και τον ομηνίτη) 3. (μτφ.) αυτός που αγωνίζεται για συγκεκριμένο σκοπό ή που υπερασπίζεται κάτι: ~ της Εκκλησίας | της ομνιστικής ιδέας | της ειρήνης ΣΥΝ. μαχητής, αγωνιστής, υπερασπιστής, πρόμαχος ~ 4. (στο σκάκι) καθένα από τα οκτώ πιόνια όμοιου χρώματος, τα οποία μπορούν να επιτελέσουν μόνο περιορισμένες προς τα εμπρός κινήσεις ΣΥΝ. στρατιωτάκι πιόνι. ΣΧΟΛΙΟ λ. έθνος. [ETYM₁ αρχ. < στρατιά + παραγ. επίθημα -ώτης, πβ. κ. δεσμ-ώτης,

επαρχι-ώτης].
στρατιωτικοποίηση (εσφαλμ. *στρανηκοποίηση*) (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγκατάσταση στρατιωτικών δυνάμεων σε μια περιοχή ANT. αποστρατιωτικοποίηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποστρατιωτικοποίηση*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. militarisation].
στρατιωτικοποιώ (εσφαλμ. *στρατικοποιώ*) ρ. μετβ. {στρατιωτικοποιείς... | στρατιωτικοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. εγκαθιστώ στρατιωτικές δυνάμεις σε μια περιοχή κυρ. στη μετχ. **στρατιωτικοποιήμένος**, -η, -ο: ~ νησί | ζώνη | περιοχή ANT. αποστρατιωτικοποιώ 2. δίνω στρατιωτικό χαρακτήρα σε κάτι, οργανώνω με βάση τα στρατιωτικά πρότυπα, επιβάλλω στρατιωτικού τύπου δομή οργάνωσης και λειτουργίας. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. militarise].
στρατιωτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον στρατό ή τον στρατιώτη: ~ άσκηση | σχολή | πειθαρχία | επιχείρηση | ζωή | θητεία | δικαιοσύνη | σώμα | ακόλουθος (υπάλληλος πρεσβείας, αρμόδιος για θέματα που αφορούν στον στρατό) | ακαδημία (ειδική σχολή για την εκπαίδευση και εκγύμναση των αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων) | αναμέτρηση | δράση | ιεραρχία | ηγεσία | εισβολή | έλεγχος περιοχής | πιέσεις | περιβάλλον | νοσοκομείο | συνεργασία | βάση | φυλακή | δικτατορία | χαιρетиαός | ισχύς | επέμβαση | υπεροχή | μέσα | δαπάνες | δρομφορός | ραντάρ | διοικητής | βοήθεια | σε ποια ~ μονάδα υπηρετείς; | μεγάλωσε σε ~ περιβάλλον || αυτή η χώρα αποτελεί μεγάλη ~ δύναμη || οι απόψεις των ~ εμπειρογνομώνων || η πολιτική ζωή σ' αυτή τη χώρα τελεί υπό ~ κηδεμονία (την ελέγχει ο στρατός) || η νέα ~ δομή του ΝΑΤΟ || στην επιχείρηση, εκτός από πολιτικά αεροσκάφη, συμμετείχαν και ~ αεροσκάφη || τερματίζεται η ~ παρουσία ξένων δυνάμεων στην περιοχή ΦΡ. **στρατιωτικός; νόμος** ο νόμος με τον οποίο τίθεται μέρος ή το σύνολο χώρας σε κατάσταση πολιορκίας και αναστέλλονται ορισμένες συνταγματικές ελευθερίες: επιβάλλω ~ 2. (ειδικότερ. για πρόσ.) αυτός που υπηρετεί στον στρατό ως μόνιμος ή έφεδρος, που ασκεί το επάγγελμα ή το λειτουργήμα του για λογαριασμό του στρατού: ~ γιατρός ~ ιερέας 3. **στρατιωτικός** (ο) βαθμοφόρος που υπηρετεί μόνιμα στον στρατό ΣΥΝ. αξιωματικός 4. **στρατιωτικό** (το) η θητεία του στρατιώτη, το να υπηρετεί κανείς ως στρατιώτης: δεν έχω κάνει ακόμη το ~ μου ΣΥΝ. (καθημ.) φανταρίλι-κι 5. **στρατιωτικά** (τα) (α) οι γνώσεις, οι υποθέσεις, τα θέματα κ.λπ. που σχετίζονται με τον στρατό: (παλαιότερ.) *υπουργός των Στρατιωτικών* (αντίστοιχο αξίωμα του σημερινού υπουργού Αμυνας) (β) τα ρούχα, η στολή, το σύνολο των συγκεκριμένων ενδυμάτων που φέρει ο στρατιώτης (ματιρισμός) και τα στρατιωτικά του υποδήματα: φορώ | βάζω τα ~ (πβ. λ. *χαιτί*) ANT. πολιτικά. — στρατιωτικ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ.
στρατοδικείο (το) [1847] το στρατιωτικό δικαστήριο που εκδικάζει αξιόποινες πράξεις και παραλείπει στρατιωτικών κάθε βαθμού: *περνώ (από) ~* || *τακτικό | έκτακτο ~*.
στρατοδικής (ο) [1862] {στρατοδικών} ο αξιωματικός που μετέχει στη σύνθεση στρατοδικείου (βλ. λ.).
στρατοκόπος (ο) (λαϊκ.-λογोट.) ο οδοιπόρος ΣΥΝ. στρατολάτης. [ETYM Νόθο συνθ., < *στράτα* (βλ. λ.) + *-κόπος* < *κόπω*, πβ. κ. *ζυλο-κόπος*].
στρατοκράτης (ο) [1889] {στρατοκρατών} 1. πρόσωπο που κυβερνά με τη βοήθεια του στρατού 2. πρόσωπο που υποστηρίζει την ενεργό ανάμειξη του στρατού στην πολιτική, γενικότ. την οργάνωση της κοινωνίας με βάση στρατιωτικά πρότυπα: «οι ~ της Άγκυρας βρίσκονται στα μαχαίρια με τον *ισλαμιστή προδοτή*» (εφημ.) ΣΥΝ. μιλιταριστής. [ETYM < *στρατός* + *-κράτης* < *κράτος*, πβ. κ. *τρομο-κράτης*, *τεχνοκράτης*].
στρατοκρατία (η) [1847] {χωρ. πληθ.} 1. η διακυβέρνηση χώρας από στρατιωτικούς 2. (κατ' επέκτ.) η ανάμειξη του στρατού στην πολιτική, η επικράτηση στρατιωτικής νοοτροπίας στην πολιτική και κοινωνική ζωή χώρας ΣΥΝ. μιλιταρισμός. — στρατοκρατικός, -ή, -ό [1886], στρα-τοκρατικ-ά /-ός [1898] επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. stratocratie].
στρατοκρατούμαι ρ. αμετβ. [1847] {στρατοκρατείται...} μετχ. στρατοκρατούμενος, -η, -ο εύρρ. σε ενεστ. κ. παρατ. {λόγ.} 1. βρίσκομαι υπό την εξουσία στρατιωτικών, κυβερνώμαι από στρατιωτικούς 2. βρίσκομαι υπό την κηδεμονία του στρατού, χαρακτηρίζομαι από την επικράτηση στρατιωτικής νοοτροπίας.
στρατολάτης (ο) {στρατολατών} (λαϊκ.-λογोट.) ο στρατοκόπος (βλ. λ.): «*εγώ δεν είμαι παρά ένας στρατολάτης, ένας αποσταμένος περπατητής*» (Μ. Λουντέμης). [ETYM μεσν. < *στράτα* + *-(ε)λάτης* < *έλαίνω*, πβ. κ. πρωτο-λάτης, ζευ-γολάτης].
στρατολογία (η) [μετν.] {χωρ. πληθ.} 1. η κλήση πολιτών στις Ένοπλες Δυνάμεις 2. (συνεκδ.) η ειδική στρατιωτική υπηρεσία που έργο της έχει την κλήση, τη συγκέντρωση και την κατάταξη των στρατευσιμών στις διάφορες μονάδες των Ενόπλων Δυνάμεων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φρασεολογία*.
στρατολογία, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με τη στρατολογία: ~ υπηρεσία | γραφείο.
στρατολόγος (ο)η] [μεσν.] 1. ΣΤΡΑΤ. ειδικός αξιωματικός ή υπάλληλος που εργάζεται στη στρατολογία 2. (μετφ.) πρόσωπο που ασχολείται με την προσέλευση και τη συγκέντρωση οπαδών, συνεργατών κ.λπ. για ορισμένο σκοπό: ο ~ του κόμματος | της οργάνωσης || «η *εξάθλιση λειτουργεί ως ~ του ισλαμικού φονταμενταλισμού*» (εφημ.).
στρατολόγος ρ. μετβ. {στρατολογείς... | στρατολόγησα, -ούμαι, -ήθη-

κα, -ημένος} 1. ΣΤΡΑΤ. συγκεντρώνω (στρατευσίμους) και τους κατατάσσω στις διάφορες μονάδες των Ενόπλων Δυνάμεων: *στο Ισραήλ στρατολογούνται και οι γυναίκες* 2. προσελκίζω ή συγκεντρώνω (κάποιους) σε πολιτική, κοινωνική κ.λπ. οργάνωση: *οι επιτελείς του κόμματος προσπαθούν να στρατολογήσουν νέα μέλη* || *νέες αρέσεις στρατολογούν αφελείς*. — στρατολόγηση (η) [μεσν.], **στρατολόγη-της** (ο), **στρατολόγητρια** (η). [ETYM < μετν. *στρατολόγος* (-έω) < *στρατός* + *-λογία* < *λέγω* (με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»), πβ. κ. *σταχο-λόγος*].
στρατονομία (η) {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ. η υπηρεσία του στρατού που έχει ως αποστολή της την αστυνόμευση των στρατιωτικών. [ETYM < *στρατός* + *-νομία* < *νόμος*, κατά το αστυνομία].
στρατονομός (ο) ο αξιωματικός ή οπλίτης που υπηρετεί στη στρατονομία.
στρατοπέδα ρχης (ο) {(κλητ. στρατοπεδάρχη) | στρατοπεδαρχών} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής στρατοπέδου (βλ. λ.). [ETYM; μετν. < *στρατόπεδον* + *-άρχης* < *άρχω*].
στρατοπεδεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {στρατοπεδευ-σα, -μένος} (για τμήμα στρατού) καταλάω, καταλαμβάνω θέση για προσωρινή διαμονή: *ο λόγος στρατοπεδεύσε έξω από την πόλη ΣΥΝ. στρατιωνίζομαι*. — **στρατοπέδευση** (η) [αρχ.], **στρατοπεδευτικός**, -ή, -ό [μετν.].
στρατόπεδο (το) {στρατοπέδου | -ων} 1. ο χώρος στον οποίο εγκαθίσταται στρατιωτική μονάδα και οι σχετικές εγκαταστάσεις: ~ *υποδοχής* | *εκαταδύσεως* 2. (κατ' επέκτ.) τόπος εγκαταστάσεως και παραμονής πλήθους ανθρώπων, που ζουν υπό περιορισμό και στενό έλεγχο: *- αιχμαλώτων πολεμικών* | *εγκαταστάσεως προσφύγων* || «*μετά τον φόνο που διέπραξε κλειστίχ σε ~ εργασίας κοντά στον Νείλο, για να σπάει πέτρες*» (εφημ.) ΦΡ. **στρατόπεδο συγκεντρώσεως** κέντρο εγκαταστάσεως και καταγωγαστικής εργασίας αιχμαλώτων, πολιτικών κρατουμένων (κυρ. καθένα από αυτά που οργανώθηκαν από τους Ναζί για την εξόντωση εθνικών ομάδων και πολιτικών αντιπάλων ή από το σοβιετικό καθεστώς για τον εγκλεισμό των ανθρωπονοτών) (βλ. κ. λ. *γκουλάγκ*): ~ *του Άουσβιτς* | *του Νταχάου* 3. (μετφ.) ομάδα ή κύκλος ατόμων με κοινή ιδεολογική, πολιτική, κοινωνική κ.λπ. τοποθέτηση, που έχουν συσπειρωθεί και αγωνίζονται για τους ίδιους σκοπούς: *μετά τη ρήξη πολλοί συνεργάτες του πέρασαν σε αντίπαλα - || σύγχρονη επικρατεί στο ~ της αντιπλοτευσής ΣΥΝ. παράταξη*. [ETYM < αρχ. *στρατόπεδον* < *στρατός* + *πέδον* «έδαφος» (πβ. κ. *οικό-πεδον*, *γή-πεδον*), βλ. κ. *πέδιο*].
στρατοποίηση (η) → στρατιωτικοποίηση
στράτος (ο) 1. (πριληπτ.) το σύνολο των οπλισμένων και στρατιωτικώς εκπαιδευμένων ανθρώπων, με τους οποίους διεξάγονται οι πόλεμοι: *τακτικός* | *άτακτος* ~ || *κατατάσσομαι στον ~* || *συγκεντρώνω ~* || *Στρατός Ξηράς* || *σώμα στρατού* (βλ. λ. *σώμα*) || ~ *σωτηρίας* (βλ. λ.) ΣΥΝ. στράτευμα (για Ένοπλες Δυνάμεις) 2. (συνεκδ.) το στρατιωτικό επάγγελμα και όλοι όσοι το εξασκούν οι στρατιωτικοί: ο ~ *δεν πρέπει να αναμεγνέται στην πολιτική* 3. (ειδικότερ.) το Πεζικό 4. (μετφ.) μεγάλο πλήθος, στρατιά: *ένας ~ απόκληρων της κοινωνίας*. [ETYM αρχ. < *str- (με επίθημα -to- ρηματικών επιθ.), συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *ster- «εκτείνω, εξαπλώνω, διασκορπίζω», πβ. *σανσκριτ. stitā-* «απλωμένος, διασκορπισμένος», αρχ. ιρλ. *sreth* «σφοδρός, πλήθος» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *στάρ-νυ-μι* (βλ. λ. στρώνω), *στρόμα*, *στέρ-νο(ν)* κ.ά. Οπως προκύπτει από τα διαθέσιμα στοιχεία, η λ. *στράτος* θα πρέπει να προσδιόριζε αρχικά τους στρατοπεδευμένους πολεμιστές, οι οποίοι έχουν απλωθεί για να κατασκοπεύσουν σε συγκεκριμένο χώρο (κατ' αντιδιαστολή προς την αρχ. όρο *στίγες*, ο οποίος αναφερόταν στις γραμμές της πολεμικής παράταξης)].
Στράτος (ο) → Ευστράτος
στρατόσφαιρα (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. η ανώτερη ζώνη της ατμόσφαιρας, η οποία βρίσκεται πάνω από την τροπόσφαιρα (βλ. λ.), εκτείνεται σε ύψος περίπου 12 χιλιομέτρων από την επιφάνεια της Γης και χαρακτηρίζεται από ασθενή αύξηση της θερμοκρασίας σε συνάρτηση με το ύψος. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. stratosphère (νόθο συνθ.) < strato- (< λατ. stratum «στρώμα», μετχ. τ. του p. sternere «στρώνω») + sphère (< *σφαίρα*)].
στρατούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο μικρός δρόμος ΣΥΝ. δρομάκι 2. το τετράπλευρο τροχοφόρο κηκλιδίωμα, με το οποίο υποβιβάζονται τα νήματα στα πρώτα τους βήματα: ΦΡ. *στράτα-στρατούλα* βλ. λ. *στράτα*. [ETYM_ Υποκ. του *στράτα*].
στρατουλίζω ρ. αμετβ. {στρατουλίζω} (λαϊκ. για νήπια) αρχίζω να βηματίζω, κάνω τα πρώτα μου βήματα ΣΥΝ. στραταρίζω. — **στρατού-λισμα** (το).
στρα τόσα ρτο (το) σκληρό και χοντρό χαρτί κατώτερης ποιότητας, που χρησιμοποιεί κυρ. για την περιτύλιξη κρέατος, ψαρικών και άλλων εδεσμάτων. Επίσης **στράτσο**. [ETYM_ Νόθο συνθ., < βεν. strazzo | ιταλ. straccio «κουρέλι, ράκος, παλιόπανο» < p. stracciare «σχίζω, κουρελιάζω» < δημόδ. λατ. *ex-tractiāre (< λατ. tractus «έλκυση, σύρσιμο», μετχ. τ. του trahere «έλκω, σύρω») + *χαρτί*].
στρατώνας (ο) [1833] ΣΤΡΑΤ. το κτήριο ή το συγκρότημα κτηρίων, στο οποίο διαμένουν στρατιώτες. Επίσης (καθημ.) στρατώνας (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. [ETYM < *στράτος* + *παράγ.* επίθημα -*ώνας*], πβ. κ. *κυκλ-ώνας*, *κρημώνας*, *αμπελ-ώνας*].
στρατιωνίζω ρ. μετβ. [1869] {στρατιωνισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εγκαθιστώ (στρατιώτες) σε στρατώνες 2. (συνήθ.) μεσοπαθ. **στρατιωνίζομαι** εγκαθίσταμαι (σε κατάλυμα): *στρατιωνίστηκε στα*

σπίτια του χωριού ΣΥΝ. στρατοπεδέυω.
στρατωνισμός (ο) [1833] **1.** η εγκατάσταση στρατιωτών σε στρατώνες ή άλλα καταλύματα και γενικότερ. η εξασφάλιση στέγης στο στρατεύμα: ο ~ του συντάγματος ΣΥΝ. στρατοπέδευση 2. (συνεκδ.) το σύνολο των καταλυμάτων που χρησιμοποιούνται για τη διαμονή των στρατιωτών ΣΥΝ. στρατώνας, στρατόπεδο.

στράφηκα ρ. → στρέφω
στράφι επίρρ. (καθ.μ.) μάτια: στη ΦΡ. **πάω στράφι** χάνομαι χωρίς αποτέλεσμα, χωρίς όφελος: όλες οι προσπάθειες μου πήγαν στράφι! || *εγώ τον προειδοποίησα, αλλά τα λόγια μου πήγαν στράφι* ΣΥΝ. χαράμι. [ETYM. < τουρκ. israf «σπατάλη»].

στραφτάλιζω {στραφτάλιζα} (λογ.οτ.) αστράφτω, λαμποκοπώ: **το** ποτάμι στραφτάλιζε καθώς το χτυπούσε ο ήλιος || *τον κοίταξε και τα μάτια της στραφτάλιζαν.* — στραφτάλιστός, -ή, -ό. [ETYM. Από συμφωμό των (α)στράφτι(ω) και (γυ)αλίζω].

στρεβλός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** στραβός: ~ σκέλη ANT. ευθύς, ίσιος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτό που αποκλίνει από το ορθό ή το πρόπερο, που έχει μεταβληθεί προς το χειρότερο, που έχει αλλοιωθεί η ουσία του: ~ ιδέα || *αντίληψη || πεποίθηση* ΣΥΝ. στραβός, διαστρεβλωμένος ANT. σωστός. — **στρεβλά** επίρρ., **στρεβλότητα** (η) [μτγν.].

[ETYM. αρχ. < *στρεφ-λός (με εκφραστ. τροπή του -φ- στο αντίστοιχο ηχηρό -β-, πβ. κ. στραβ-ός < στρέφω (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -λός (πβ. κ. τυφ-λός). Ομοίρ. στραβ-ός, στρόβ-ιλος κ.ά.]. **στρεβλώνω** ρ. μετβ. {στρεβλώ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** κάνω κάτι στρεβλό, στραβώνω ANT. ισώνω, ευθυγραμμίζω **2.** (μτφ.) μεταβάλλω τη φύση, τη μορφή (κάποιου) προς το χειρότερο, αλλοιώνω την ουσία του: ~ την αλήθεια ΣΥΝ. διαστρέφω, διαστρεβλώνω, παραμορφώνω.

— **στρεβλώμα** (το) [μτγν.], **στρεβλωτής** (ο) [μτγν.], **στρεβλώτρια** (η), **στρεβλωτικός, -ή, -ό** [μτγν.].

[ETYM. < αρχ. στρεβλό- (δω) < στρεβλός].
στρεβλώση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να γίνεται κάτι στρεβλό, το στρεβλωμα, η παραμόρφωση **2.** (μτφ.) η παραποίηση μιας καταστάσεως, η μεταβολή προς το χειρότερο, η αλλοίωση της ουσίας: «τα μύρια όσα δεινά της χώρας, από την καθυστερημένη εκβιομηχάνιση μέχρι τις γενικότερες οικονομικές - ερμηνεύονταν με αναφορά στον ύπνο ρόλο του ξένου κεφαλαίου» (εφημ.) ΣΥΝ. διαστρεβλώση.

στρένω ρ. → στέργω

στρείδι (το) {στρείδι-ιού | -ιών} εδώδιμο μαλάκιο με όστρακο που αποτελείται από δύο ανόμοιες θυρίδες με τραχιά, γκριζα εξωτερική επιφάνεια και λεία, λευκόχρωμη εσωτερική - ορισμένα είδη του περιέχουν μαργαριτάρια: *μαργαριτοφόρα* ~ ΦΡ. *κολλάω σαν στρείδι* προσκολλώμαι (σε κάποιον) και (ενδεχομένως) γίνομαι πολύ ενοχλητικός ΣΥΝ. κολλάω σαν βδέλλα.

[ETYM. < μεσν. *στρειδιον* (με σύγηση του αρκτικού άτονου ό-), υποκ. του αρχ. *στρειον*, -εον, παρ.άλλ. τ. του *δστρακον*, με θ. *δστρ*- και *παραγ*. επίθημα -ειον. Βλ. λ. *όστρακο*].

στρειδολόγος (ο) αλειυτικό όργανο που χρησιμεύει για τη συλλογή στρειδιών και άλλων οστράκων.

στρέμμα (το) {στρέμμα-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μονάδα μετρήσεως επιφάνειας -κυρ. εκτάσεων γης- που ισούται με 1.000 τετραγωνικά μέτρα (1.000 τ.μ.): *κάηκαν 400 ~ δασικής έκτασης* **2.** (συνεκδ.) η κτηματική περιουσία: *έχει πολλά ~ στο χωριό.* — **στρεμματικός, -ή, -ό** [1897].

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «στροφή, στρέψη - οτιδήποτε έχει συνεστραμμένο σχήμα», < *στρέφω*, (βλ. λ.)].

στρεπτοκόκκος (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. λοιμώξη που οφείλεται σε στρεπτοκόκκο (βλ. λ.), είτε τοπική (λ.χ. η ποδοδερμία, η εντερίτιδα, η φαρυγγίτιδα, η αμυγδαλίτιδα κ.ά.) είτε γενική (λ.χ. η οστρακία, ο επιλόγιος πυρετός κ.ά.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. streptococcie].

στρεπτόκοκκος (ο) [1888] ΒΙΟΛ. βακτήριο με σφαιρικά κύτταρα (κόκκοι), τα οποία είναι συχνά συνδεδεμένα μεταξύ τους σε μικρές αλυσίδες -αφθονούν στα σάπια υλικά, παρασιτούν στη στοματική κοιλότητα, στο δέρμα και στο έντερο και είναι έντονα παθογόνα, προκαλώντας πλήθος λοιμώξεων. — **στρεπτοκοκκικός, -ή, -ό**. [ETYM. < στρεπτός + *κόκκος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. streptococque].

στρεπτομυκήτας (ο) {στρεπτομυκήτων} ΒΙΟΛ. εξαιρετικά διαδεδομένο βακτήριο, ορισμένα είδη του οποίου παράγουν αντιβιοτικά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. streptomycetes].

στρεπτομυκίνη (η) {στρεπτομυκινών} ΦΑΡΜ. αντιβιοτικό που παράγεται από ένα είδος στρεπτομυκήτα και χρησιμοποιείται εναντίον πολλών βακτηρίων (π.χ. της φυματίωσης). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. streptomycin].

στρεπτός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που μπορεί να περιστρέφεται **2.** στριφτός. [ETYM. αρχ. < στρέφω].

στρες (το) {άκλ.} **1.** ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε ενόχληση στη λειτουργία του οργανισμού, η οποία οφείλεται σε ερεθίσματα του εξωτερικού περιβάλλοντος (π.χ. νύχος, ζέση, θέρμος, τραύμα κ.λπ.) ή ψυχολογικούς παράγοντες (π.χ. απογοήτευση, σύγχυση κ.λπ.) και συνεκδ. οι οργανικές αντιδράσεις που προκαλούνται **2.** (καθ.μ.) το άγχος, η ψυχική ένταση: θα πάω διακοπές, για να γλυτώσω από το ~ της δουλειάς || *οι ασκήσεις αναπνοής και χαλάρωσης βοηθούν στην καταπολέμηση του ~*. [ETYM. < αγγλ. stress < μέσ. αγγλ. stresse, παρ.άλλ. τ. του distresse < παλ. γαλλ. distresse < δημόδ. λατ. *districtia < λατ. districtus «δεμένος, περιεζωμένος, σφιγμένος» (μτχ. τ. του ρ. distingere)].

στρεσάρω ρ. μετβ. {στρεσάρω-α, -τηκα, -μένος} (καθ.μ.) προκαλώ στρες σε (κάποιον), δημιουργώ κατάσταση έντασης, άγχους: με στρεσάρουν πολύ στη δουλειά τώρα τελευταία || *τον είδα πολύ στρεσαρισμένο* (πβ. λ. *αγχώνω*). — **στρεσάρισμα** (το). [ETYM. < στρες + -άρω, πβ. κ. *παρκ-άρω*, *σουτ-άρω*].

στρέτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. **1.** στη φόρμα της φούγκας, ένα τμήμα στο οποίο η παρουσίαση του θέματος σε μια «φωνή» αρχίζει ενώ συνεχίζεται και πριν ολοκληρωθεί η παρουσίαση του θέματος στην προηγούμενη τοποθετία, συνήθ. προς το τέλος της φούγκας **2.** (ως επίρρ.) ως ένδειξη ρυθμική αγωγής: σε πιο σφιχτό ρυθμό, γρηγορότερα (βλ. κ. *στριντζέντο*). [ETYM. < ιταλ. stretto «σφιχτός, στενός» < λατ. strictus (ίδια σημ.), μτχ. τ. του ρ. stringere «σφίγγω»].

στρεφοποδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δυσμορφία του άκρου του ποδιού.

στρέφω ρ. μετβ. {έστρεψα, στρά-φηκα (λόγ. εστράφην, -ης, -η...), -μμένος} **1.** γυρίζω (κάτι) επί τόπου (προς ορισμένη κατεύθυνση): ~ τα νώτα μου (γυρίζω την πλάτη μου) (βλ. λ. *νώτα*) **2.** (μτφ.) κατευθύνω: ~ το βλέμμα μου | *την προσοχή μου* | *τις προσπάθειες μου* | *το ενδιαφέρον μου* | *έστρεψαν τα πύρα τους εναντίον του προέδρου* || *οι εφημερίδες έστρεψαν το φως των προβολέων τους στην ιδιότητα της ζωής* || *οι πρόδοτες έστρεψαν τα όπλα εναντίον της πατρίδας τους* ANT. αποστρέφω **3.** (μτφ. για πρόσ.) μεταβάλλω τη στάση, τη συμπεριφορά (προς κάποιον): με τα λόγια της κατόρθωσε να στρέψει τον έναν εναντίον του άλλου- (μεσοπαθ. **στρέφομαι**) **4.** αλλάζω κατεύθυνση, μετακινούμαι μεταβάλλοντας μέτωπο: *ζαφνικά στράφηκε προς το μέρος μιας με απειλητικές διαθέσεις* ΣΥΝ. γυρίζω, στρίβω **5.** (λόγ.) κινούμαι κυκλικά, γυρίζω γύρω από πραγματικό ή νοητό άξονα: *όλοι οι πλανήτες του ηλιακού μας συστήματος στρέφονται γύρω από τον Ήλιο* || *η Γη στρέφεται περί τον άξονα της* ΣΥΝ. περιστρέφομαι **6.** (μτφ.) κατευθύνω, προανατολιζομαι: *οι νέοι στρέφονται περισσότερο σε επαγγελματικά που σχετίζονται με τη σύγχρονη τεχνολογία* || *οι έρευνες της αστυνομίας στρέφονται προς τους συνηγείς του θύματος* || *σε ποιον να στραφώ για βοήθεια; (να απευθυνθώ, να καταφύγω)* **7.** (η μτχ. **στραμμένος, -ή, -ό**) αυτός που είναι γυρισμένος προς ορισμένη κατεύθυνση: *οι τηλεοπτικές κεραίες είναι ~ προς τον Ψηφίτο ή την Πάρνηθα* || *η πλώρη του πλοίου ήταν - προς βορράν* || (μτφ.) όλα τα βλέμματα | *τα μάτια είναι - προς τον επερχόμενο πόλεμο στο Κόσοβο* || (μτφ.) έχω την προσοχή μου ~ στις πολιτικές εξελίξεις στην Αλβανία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM. αρχ., αγν. ετύμου. Αν το κυκ. ku-su-to-to-qa μεταγραφεί ως *συστροφή*, τότε πρέπει να υποθέσουμε την ύπαρξη αρχικού γελοιοπερικού συμφώνου. **Η** λ. εντάσσεται σε μια οικογένεια ομορπίων, που παρουσιάζουν όλες τις μεταπτώτ. βαθμ. του θ. *στρεφ-*, καθώς και (ορισμένες φορές) την εκφραστ. εναλλαγή -φ- | -β-: *στρεπ-τός, στρέψ-ις (-η), στρέψ-μα, στροφ-ή, στρόφ-ις (-ιγία), στρεβ-λός, στραβ-ός, στρόβ-ιλος* κ.ά. Ολόκληρη η ομάδα αντικατέστησε εν πολλοίς το αρχαίο λεξιλογικό σύστημα του συνωνύμου *είλω, ειλώω* (βλ. λ. *ειλέ-ος*].

στρεψαυχενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ακούσια στροφή της κεφαλής, που συνοδεύεται από σπασμούς. [ETYM. < μτγν. *στρεψαυχήν, -ενός* < *στρεψ(ο)-* (< αρχ. *στρέφω*, από το θ. του αορ. *ε-στρεψ-α*) + *αυχήν, -ένος*].

στρέψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** στροφή, περιστροφή **2.** ΦΥΣ. μορφή καταπόνησης ενός στερεού σώματος, που οφείλεται στη δράση δύο αντίθετων ζευγών δυνάμεων, οι οποίες αναπτύσσονται σε παράλληλα επίπεδα. [ETYM. < αρχ. *στρέψις < στρέφω*].

στρεψοδικία (η) [1856] {στρεψοδικιών} **1.** η χρήση σοφιστικών ή κακόπιστων επιχειρημάτων σε δίκη με στόχο την παραπλάνηση του δικαστηρίου **2.** (κατ' επέκτ.) η σκόπιμη διαστροφή της αλήθειας **3.** (συνεκδ.) κάθε κακόπιστο επιχείρημα που στοχεύει στη διαστροφή της αλήθειας: *άρχισε τις ~*. — **στρεψοδικός, -ή, -ο** [1854], **στρεψοδικός ρ.** [αρχ.] {-εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιχείρημα*. [ETYM. < αρχ. *στρεψοδικός (-έω)* < *στρεψο-* (< *στρέφω*, από το θ. του αορ. *ε-στρεψ-α*) + *-δικός* < *δίκη*].

στρίβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έστριψα, στρί-φθηκα, -μμένος} **1.** ♦ (μετβ.) γυρίζω (κάτι) επί τόπου ή γύρω από τον άξονα του: ~ το νήμα | *το σε-ντόνι, για να φτειάζω σκονί* || ~ *το μονατάκι μου* ΣΥΝ. συστρέφω, περιστρέφω, στρέφω: ΦΡ. (α) **στρίβω το λαρύγγι κάποιου** βλ. λ. *λαρύγγι* (β) **στρίβω το νόμισμα** ρίχνω το νόμισμα κορώνα-γράμματα (γ) **στρίβω τσιγάρο** τυλίγω καπνό μέσα σε τσιγαρόχαρτο, για να φτειά-ζω τσιγάρο (δ) (οικ.) **τα στρίβω** (ενν. τα λόγια μου) αναρωτώ όσα είπα προηγουμένως ή ανακαλώ υπόσχεση που έδωσα: *Α, μη μου τα στρί-βεις τώρα! Αλλιώς μου τα γες πει* ΣΥΝ. τα αλλάζω (ε) (μτφ.) **μου στρί-βει (η βίδα)** χάνω τα λογικά μου, παραφρονώ, τρελαινομαι: *του χεις στρίβει- ούτε ξέρει πια τι κάνει και τι λέει!* || *μπας και σου 'στρίβει η βίδα και μου λες τέτοια πράγματα; (στ)* (αρχ.ότ) **το στρίβω** φεύγω: *το 'στρίβει με κάποιον που γνώρισε (έφυγε μαζί του)* ♦ (αμετβ.) **2.** στρέ-φομαι γύρω από τον εαυτό μου: *το τιμόνι έστριψε από μόνο του, χω-ρίς να το αγγίξω* **3.** αλλάζω κατεύθυνση κάνοντας στροφή: *το αυτο-κίνητο έστριψε δεξιά* || *ο δρόμος στρίβει αριστερά* || *με πλησίασε και μετά έστριψε απότομα* **4.** (συνεκδ.) κώνω το όχημα που οδηγώ να στρίψει, του αλλάζω κατεύθυνση: *ο οδηγός έστριψε απότομα, για να αποφύγει το εμπόδιο* || *εδώ στρίβουμε για την παραλία* **5.** (οικ.) φεύγω γρήγορα ή κρυφά, απομακρύνωμαι: *μου φαίνεται ότι είναι ώρα να στρίβουμε* || *μόλις με είδε, έστριψε* || ~ *αλά γαλλικά* (το σκάω στα κρυφά) || (κυρ. η προστ. με επιθετική διάθεση) **στρίβε!** (πάρε δρόμο, δίνε του, κόπανά τη, σπάσε). — **στρίψιμο** (το). [ETYM. μεσν., από τον αορ. *έστρεψα* του αρχ. *στρέφω*, κατά το σχήμα

έτρισμα - τρίβω, έθλιψα - θλίβω].
στρίγγλα κ. **στρίγγλα** (η) {δυσχρ. στρίγγλόν} "ΓΛΑΟΓΡ. κακοποιοί δαιμόνιοι της λαϊκής μυθολογίας, που έχει τη μορφή άσχημης γριάς, κάνει μάγια και προξενεί κακό, κυρ. στις λεχώνες και στα νεογέννητα **2**. (μτφ.) γυναίκα κακιά ή εξαιρετικά δύστροπη ΣΥΝ. μέγαιρα, λάμια ΦΡ. η *στρίγγλα που έγινε αρνάκι* βλ. λ. αρνάκι. [ETYM. μεσν. στρίγ(κ)λα < *strigula, υποκ. του λατ. striga < μτγν. στρίξ «κουκουβάγια» (από την αιτ. *στρίγγα*), λ. που προσδιόριζε αρχικά την κραυγή της κουκουβάγιας και συνδ. με λατ. stridere «τρίξω, σφυρίζω» ή, κατ' άλλη άποψη, < μεσν. *στρίγγλα* (με ανάπτυξη -σ- προθεμ., πβ. κ. *κόνις* - σκόνη) < αρχ. *τρίγγλη* «μπαρμπούνη» (βλ. λ.), άποψη δυσχερής σηματολογικά].
στρίγγλα κ. **στρίγγλα** (η) (καθημ.) η οξεία και διαπεραστική κραυγή, που συνήθ. εκφράζει τρόμο: τα *μικρά, όταν είδαν ξαφνικά τον σκύλο, έβαλαν | άρχισαν τις -ΣΥΝ. στρίγγλισμα, τσύρισμα*.
στρίγγλιζω κ. **στρίγγλιζω** ρ. αμετβ. {στρίγγλιστα} βγάζω οξείες και διαπεραστικές κραυγές: ~ από φόβο | από πόνο | από πανικό || ~ σαν υστερική || (μτφ.) τα φρένα του αυτοκινήτου *στρίγγλισαν στην άσφαλτο* ΣΥΝ. τυρίζω, ουρλιάζω, ξεφωνίζω. — **στρίγγλισμα** (το). [ETYM. < μεσν. *στρίγγιζω* (που δικαιολογεί τη γρ. με -γγ-) < μτγν. *στρίξ* «κουκουβάγια» (βλ. λ. *στρίγγλα*) κατ' επίδρ. του *στρίγγλα*].
στρίγγλος κ. **στρίγγλος** (ο) (λαϊκ.) ο γεμάτος ιδιοτροπίες άνδρας, ο άνδρας που συμπεριφέρεται με μοχθηρία ΣΥΝ. στραβόςυλο. [ETYM. < μεσν. *στρίγγλος* < *στρίγγλα* (υποχωρητ.). Βλ. λ. *στρίγγλα*].
στρίγγος, -ή, -ό (για ήχο ή φωνή) ο έντονα οξής και διαπεραστικός: ~ *κραυγή*. [ETYM. < μεσν. *στρίγγιζω* (υποχωρητ.) < μτγν. **στρίγγ* | *στρίξ* «κουκουβάγια» (αιτ. *στρίγγα*). Βλ. λ. *στρίγγλα*].
Stricto sensu λατ. (προφέρεται *στρίκτο σένσου*) ελλην. υπό στενή έννοια ANT. lato sensu.
στριμμένος, -η, -ο **1**. αυτός που έχει γυριστεί επί τόπου ή γύρω από τον άξονα του: ~ *ταιγάρο* ΣΥΝ. στριφτός **2**. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει ιδιότροπη συμπεριφορά, που δεν τον ικανοποιεί τίποτα, ο δύστροπος ΣΥΝ. παρ'ένος, ζαβός ANT. καλόβολος, βολικός ΦΡ. (εκφραστ.) *στριμμένο άντερο* ο πολύ ιδιότροπος άνθρωπος.
στριμνόμελα επίρρ. → στριμνόμελα
στριμνόμελος, -η, -ο → στριμνόμελος
στριμνόμελο (το) → στριμνόμελο
στριμνόμελο ρ. → στριμνόμελο
στριμνωτός, -ή, -ό → στριμνωτός
στριντζέντο "πίρρ. ΜΟΥΣ. ως ερμηνευτική ένδειξη που δηλώνει την προοδευτική επιτάχυνση του τέμπα κατά την εκτέλεση ενός μουσικού κομματιού ΣΥΝ. ατελεγράντο. [ETYM. < ιταλ. stringendo < ρ. stringere «σφίγγω» < λατ. stringere].
στριπόδο (το) {στριπόδ-ου | -ων} (καθημ.) **1**. η φορητή ή τρίποδη βάση με κινητό συνήθ. το πίσω πόδι, πάνω στην οποία στηρίζεται πίνακας ή κάμερα **2**. (συνήθ. στον πληθ.) το καθένα από τα δύο ξύλινα ή μεταλλικά τετράποδα στρίγματα, πάνω στα οποία τοποθετούνται εγκάρσια σανίδες, για να φτειαστεί πρόχειρο κρεβάτι ή πάγκος εργασίας **3**. (συνεκδ.) το κρεβάτι που κατασκευάζεται με τον παραπάνω τρόπο.
[ETYM. < *τρίποδο*, με ανάπτυξη -σ- προθεμ., πβ. κ. *βόλος* - *σβόλος*, *κόνις* - *σκόνη*].
στριπτιζέ κ. **στριπτιζέ** (το) (παλαιότ. ορθ. *στριπτιζέ*) {άκλ.} η ψυχαγωγική επίδειξη (συνήθ. σε νυχτερινό κέντρο), κατά την οποία ένα άτομο γδύνεται αργά και με τρόπο που να διεγείρει σεξουαλικά τους θεατές: *κάνω ~* || *ανδρικό ~*. [ETYM. < αγγλ. strip-tease < strip «γδύνω, γυμνώνω» + tease «παιράζω, ενοχλώ»].
στριπτιζάδικο (το) (καθημ.) νυχτερινό κέντρο στο οποίο παρουσιάζεται πρόγραμμα στριπτιζέ.
στριπτιζέ (η) {άκλ.} η γυναίκα που κάνει στριπτιζέ σ' νυχτερινό κέντρο. Επίσης (λαϊκ.-μειωτ.) στριπτιζού (η) {στριπτιζούδες}. [ETYM. < γαλλ. strip-teaseuse < αγγλ. strip-tease (βλ. κ. *στριπτιζέ*)].
στριφνός, -ή, -ό → στριφνός
στριφογύριω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στριφογύρισα} ♦ **1**. (μετβ.) περιστρέφω συνεχώς (κάτι): *στριφογύριζε νευρικά το μολύβι στα δάχτυλα του*-ΦΡ. (μτφ.) (α) *στριφογύριζω στο μυαλό μου (κάτι)* σκέφτομαι συνέχεια, με απασχολεί έντονα (κάτι) (β) (καθημ.) *τα στριφογύριζω* δεν μιλά καθαρά, χρησιμοποιώ υπεκφυγές, περιστροφές ♦ (αμετβ.) **2**. περιστρέφομαι συνεχώς, κάνω συνεχείς στροφές γύρω από τον άξονα μου: ~ *σαν σβούρα* **3**. στρέφομαι εδώς και εκεί ανήσυχα: *όλη τη νύχτα στριφογύριζα στο κρεβάτι χωρίς να κλείσω μάτι*. Επίσης στριφογύρινω {άκλ...}. — στριφογύρισμα (το). [ETYM. < στρίφω (άλλος τ. του στρίβω) + γυρίζω, πβ. μεσν. *στρεφου-ρίζω*].
στριφογυριστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με στρίψιμο και γύρισμα γύρω από κάτι άλλο ή περί τον άξονα του: ~ *σκάλα* | *κέρατο* | *κλωστής* | *καλώδιο* | *μονοπάτι* | *δρόμος* || ο *ποδοσφαιριστής έκανε ένα ~ σουτ*. — στριφογυριστά επίρρ.
στρίφων (το) {στρίφων-ιού | -ιών} μεγάλη σιδερένια βίδα με πολυγωνική κεφαλή και σπείρωμα στο κάτω μισό της για τρύπεζ χωρίς έξοδο («τυφλές τρύπεζ»). [ETYM. < στρίφω (άλλος τ. του στρίβω) + παραγ. επίθημα -ώνη].
στρίφτάρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο ειδικός στροφέας, με τον οποίο τε- ντώνονται οι χορδές των μουσικών οργάνων ΣΥΝ. κλειδί. [ETYM. < *στριφτός* + *παραγ. επίθημα -άρι*, πβ. κ. *στούρν-άρι*].
στριφτός, -ή, -ό αυτός που έχει στριφτεί: ~ *νήμα* | *φύλλο πίτας* | *ταιγάρο* (το φτειαγμένο στο χέρι) ΣΥΝ. στριμμένος.

[ETYM. < στρίβω | στρίφω].

στρίφωμα (το) {στρίφω-ματος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1**. το ράφιμο ανα- διπλωμένης άκρης υφάσματος ή ενδόματος, για να μην ξεφτύσει, ή το ράφιμο κορδέλας πάνω στην άκρη αυτή: το ~ της *φούστας* | του *σακακιού* **2**. (συνεκδ.) η αναδιπλωμένη άκρη υφάσματος που έχει ραφτεί ή η κορδέλα που ράβεται πάνω στην άκρη υφάσματος. το ~ *ζηλώθηκε* ΣΥΝ. ρέλι.
στρίφωνα ρ. μετβ. {στρίφω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1**. διπλώνω και ράβω την άκρη σε (ύφασμα), για να μην ξεφτύσει **2**, ράβω κορδέλα πάνω στην άκρη (υφάσματος), για να μην ξεφτύσει: ~ το *φόρεμα* | τη *φούστα* ΣΥΝ. ρελιάζω. [ETYM. < μεσν. *στρίφω* (άλλος τ. του αρχ. *στρέφω*) + -ώνω].

στρίψιμο (το) → στρίβω

στροβιλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {στροβίλι-α, -ηκα, -μένος} στρέφω (κάτι) ολόγυρα και διαρκώς, του δίνω συνεχή περιστροφική κίνηση: ο *αέρας στροβιλίζει* τα *ξερά φύλλα* || (συνήθ. το μεσοπθ. **στροβιλίζομαι**) *τα ζευγάρια στροβιλίζονταν στην πίστα χορεύοντας βαίξ* || (μτφ.) *εϊκόνας από το παρελθόν στροβιλίζονταν στο μυαλό του*. — στροβίλιση (το).
στροβιλισμός (ο) [1872] **1**. (λόγ.) η ταχεία και συνεχής περιστροφική κίνηση, το αδιάκοπο στριφογύρισμα: ο ~ *των χορευτών* | *των ούλων* ΣΥΝ. περιστροφή **2**. ΦΥΣ. η ταχεία και συνεχής περιστροφική κίνηση των ρευστών (υγρών ή αερίων).

στροβιλιστικός, -ή, -ό [1892] αυτός που στροβιλίζει ή γίνεται με στροβιλισμό: ~ *χορός* ΣΥΝ. στριφογυριστός.
στροβιλοαντιδραστήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. αεριοστρόβιλος που παράγει όση με την εκβολή θερμών καυσαερίων με υψηλή ταχύτητα. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. turbo-jet].

στροβιλογεννήτρια (η) {στροβιλογεννητριών} ΤΕΧΝΟΛ. γεννήτρια ηλεκτρικού ρεύματος που κινείται με στρόβιλο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. turbo-generator].
στροβιλοκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας που λειτουργεί με στρόβιλο και που χρησιμοποιεί στην παραγωγή μηχανικής ισχύος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. turbine-motor].

στροβιλοκίνητος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που κινείται με στρόβιλο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. turbine-driven].

στροβιλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] (στροβιλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή στρόβιλου: - κίνηση | *σημιατισμός*. — στροβιλοειδής επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

στροβίλος (ο) {στροβίλ-ου | -ον, -ους} **1**. μάζα ανέμου ή νερού που κινείται περιστροφικώς και με μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ. δίνη **2**. (κατ' επέκτ.) ρεύμα μέσα στη μάζα ρευστού ή αερίου με διεύθυνση διαφορετική από εκείνη ολόκληρου του σώματος: - *καννού* | *σκόνης* **3**. ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρια, στροφέμενη μηχανή που χρησιμοποιεί την ενέργεια ρευστού ή αερίου (κυρ. νερού ή ατμού), για να θέσει σε περιστροφική κίνηση τροχό, ο οποίος παράγει μηχανικό έργο (βλ. κ. λ. *αεριοστρόβιλος*, *υδροστρόβιλος*) ΣΥΝ. τουρμπίνα. [ETYM. αρχ. < *στρόβος* «περιστροφή, δίνη» (ετεροιομ. βαθμ. του ρ. *στρέφω*, βλ. λ., με εκφραστ. χιηρό -β- αντί -φ-) + *παραγ. επίθημα -ιλος*, πβ. κ. *δη-ιλος*].
στροβιλοσυμπεστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. το τουρμπό (βλ. λ.). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. turbo].

στροβοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η παρατήρηση περιοδικής κίνησης ή ταχέως εξελισσόμενου φαινομένου με τη χρήση φωτισμού με διακοπόμενες αναλαμπές βραχείας διάρκειας, οι οποίες εκπέμπονται στην κατάλληλη συχνότητα. — στροβοσκοπικός, -ή, -ό, στροβοσκοπικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stroboscopy. Βλ. κ. *στροβοσκόπιο*].

στροβοσκόπιο (το) {στροβοσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. **1**. η συσκευή με την οποία γίνεται η στροβοσκοπία **2**. όργανο παρατήρησης που βρίσκεται σε ορισμένα άρματα μάχης. [ETYM. < αρχ. *στρόβος* «περιστροφή, δίνη» (βλ. λ. *στρόβιλος*) + -σκό-πιο < σκόπα «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. stroboscope].

στρογγυλάδα (η) (λαϊκ.) το να είναι κάτι στρογγυλό, το σχήμα και η μορφή του στρογγυλού ΣΥΝ. (λόγ.) στρογγυλότητα. [ETYM. < *στρογγυλός* + *παραγ. επίθημα -άδα* (πβ. κ. *λιακ-άδα*, *φει-γαρ-άδα*)].

στρογγυλεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στρογγύλ-ενα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ **1**. (μετβ.) κάνω (κάτι) στρογγυλό (βλ. λ.): *το νερό με τα χρόνια έχει στρογγυλεύει τις πέτρες* || η τιμή είναι 2.560- *ας πούμε* 2.500, για να το στρογγυλέσουμε ♦ **2**. (αμετβ.) γίνομαι στρογγυλός: *το φεγγάρι άρχισε να στρογγυλεύει*. Επίσης *στρογγυλαίνω* [μτγν.]. — **στρογγύ-λε**υ(μα) (το) [μτγν.].

στρογγυλοειδής, -ής, -ές {στρογγυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα σχεδόν στρογγυλό. [ETYM. μτγν. < αρχ. *στρογγυλός* + -ειδής < *είδος*].
στρογγυλοκάθωμα ρ. αμετβ. {στρογγυλοκάθισα} (εκφραστ.) κάθωμα αναπαυτικά και για μεγάλο χρονικό διάστημα: *ενώ εγώ σκοτωνόμουν να πλένω πιάτα, εκείνος πήγε και στρογγυλοκάθισε στην πολυθρόνα* ΣΥΝ. καλόκάθωμα, καλοστρόνωμα, θρονιάζομαι. [ETYM. < στρογγυλός + *κάθωμα*, πθ. από την έννοια «κάθωμα σε στρογγυλό χαμηλό τραπεζί ως προσκεκλημένος, για να φάω»].

στρογγυλομορφός, -η, -ο αυτός που έχει στρογγυλό σχήμα.

στρογγυλοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (για χρηματικό ποσό) η αφαιρέση ή πρόσθεση μικροποσού, ώστε το τελικό ποσό να είναι στρογγυλό, ακέραιο και να διευκολύνονται οι συναλλαγές: *το υπόλοιπο του λογαριασμού σας είναι 100.028 δρχ. και με τη ~ θα πληρώσετε 100.000 δρχ. ακριβώς*. — **στρογγυλοποιώ** ρ. {-είς...}.

[ETYM₁ Απόδ. του αγγλ. rounding].
στρογγυλοπρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει στρογγυλό πρόσωπο, χωρίς γωνίες.

στρογγυλός, -η, -ό 1. αυτός που έχει σφαιρικό σχήμα: η μπάλα είναι ~ 2. αυτός που έχει κυκλικό σχήμα: η ρόδα είναι ~ || ~ *κουμπί* | *τραπέζι-ΦΡ. συζήτηση στρογγυλής τραπέζης* | *στρογγυλό τραπέζι* (σε συνέδριο, διάσκεψη, συμβούλιο κ.λπ.) η συζήτηση που διεξάγεται μεταξύ ισότιμων συνομιλητών για ένα θέμα κοινού ενδιαφέροντος: «*οι ερευνητικές επιχειρήσεις θα είναι το θέμα του στρογγυλού τραπέζιου*» (εφημ.) 3. αυτός που έχει σχήμα περισσότερο κυκλικό ή σφαιρικό παρά γωνιώδες: ~ *πρόσωπο* | *πέτρα* 4. αυτός που έχει σχήμα περισσότερο καμπυλωδες παρά γωνιώδες ή ευθύγραμμο: ~ *όμοιο* || *τα μάτια των Κινέζων είναι σχιστά, ενώ των Ευρωπαίων είναι πιο -'* ΦΡ. **στρογγυλά γράμματα** γράμματα με τέλειες καμπύλες 5. ΓΛΩΣΣ. (στον τ. *στρογγυλός*) **στρογγυλό φωνήεν** το φωνήεν που αρθρώνεται με στρογγυλεμένα χείλη: τα ~ της Ν. *Ελληνικής είναι τα α, ο, ου* · 6. (α) (αριθμός) που αποτελείται μόνο από ακέραιες μονάδες, χωρίς δεκαδικούς ή κλάσματα (β) (αριθμός) που μπορεί να διαιρεθεί ακριβώς με το 10 ή το 100 ή το 1.000 κ.λπ. (ανάλογα με το πόσα ψηφία έχει): *κοστίζει 15.300- για να κάνουμε το ποσό ~, θα σου το αφήσω 15.000!* (εμφατ.) *ζόδεμα ένα εκατομμύριο ~!* Επίσης στρογγυλός, -η, -ο κ. (λόγ.) **στρογγυλός** — (υποκ.) στρογγυλούτσικος, -η/-ια, -ο, **στρογγυλότητα** (η) [αρχ.].
[ETYM₁ μεσν. < αρχ. *στρογγυλός* (με επίθημα -ύλος, πβ. κ. *ἀγκ-ύλος, καμπ-ύλος*), αρχική σημ. «συμπιεσμένος σε σφαίρα, σφαιρικός», < *strong-, ετεροϊωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *streng- «σφιγγω, συμπιέζω», για το οποίο βλ. λ. *στραγγίζω*].

στρογγυλός - στρογγυλός - στρόγγυλος. Η αρχική (ήδη αρχαία) μορφή της λ. είναι **στρογγυλός** (με τον τόνο στην παραλήγουσα). Από σύνθετα του τύπου **στρογγυλό-μορφος** δόθηκε η εντύπωση ότι το επιθ. τονίζεται στη λήγουσα και σχηματίστηκε το **στρογγυλό**, ενώ σύνθετα του τύπου **ολοστρόγγυλος** οδήγησαν στο να σχηματιστεί και τ. **στρόγγυλος** (με τον τόνο στην προπαραλήγουσα).

στρογγυλόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει στρογγυλό σχήμα.
στρογγυλοφαναρος, -η, -ο (μηχανάκι) με στρογγυλό μπροστινό φανάρι.

στρογγυλοφέγγαρος, -η, -ο αυτός που έχει πρόσωπο στρογγυλό σαν την πανσέληνο.

στρογγυλωσία (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η διάταξη των χειλέων σε στρογγυλό σχήμα: η *προφορά των φωνηέντων ο και υ (ου) επιτυγχάνεται με ανάλογη ~ των χειλέων*.

[ETYM₁ < αρχ. *στρογγυλός* < *στρογγυλός (πβ. *μτγν. στρογγυλόμοι*) < *στρογγυλός*. Η γλωσσ. σημ. είναι απόδ. του γαλλ. *arrondissement*].

στρομβός (ο) 1. (λόγ.) η σβούρα (βλ.λ.). 2. ειδικό εργαλείο για τη συστοργή στοιβών ΖΩΟΛ. · 3. το σπειροειδές όστρακο των σαλιγκαριών, που γίνεται πιο στενό προς την κορυφή ΣΥΝ. *κόγχη* · 4. θαλάσσιο γαστερόποδο μαλακίο με σκληρό και παχύ όστρακο, διακοσμημένο με αγκάθια και τριγωνικό στο πίσω άκρο- *ζει στα θερμά, ρηχά νερά των τροπικών θαλασσών και κυρ. στους κοραλλιογενείς υφάλους*.

[ETYM₁ αρχ. < θ. *στρο-μ-β-* (με ένθημα -μ-), ετεροϊωμ. βαθμ. του θ. του επιθ. *στρεβ-λός* (βλ.λ.)].

Στρομπολι (το) {ακλ.} νήσι του Τυρρηνικού Πελάγους Δ. των ακτών της Ν. Ιταλίας, όπου και το ομώνυμο ηφαίστειο. [ETYM₁ Αντιδάν., < ιταλ. *Stromboli* < λατ. *Strongyle* < αρχ. *Στρογγυλή* (ενν. νήσος), όπως περιγράφεται ήδη στον Θουκυδίδη].

στροντίο (το) [1896] {στροντίου} ΧΗΜ. 1. αργυρόλευκο και σιλπινό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Sr) 2. **στροντίο 90** ραδιενεργό ισότοπο του στροντίου, που αποτελεί ένα από τα προϊόντα της πυρηνικής σχάσης (βλ. λ. *περιοδικός, ιμ.*).

[ETYM₁ < αγγλ. *strontium*, από την περιοχή Strontian της Σκωτίας, όπου ανακαλύφθηκε το συγκεκριμένο χημ. στοιχείο].

στρούγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} 1. κλειστός χώρος όπου σταβλίζεται το κοπάδι ΣΥΝ. *μαντρί, στάνη* 2. (συνεκδ.) το ποίμιο ΣΥΝ. *κοπάδι* 3. (μτφ.-μειοτ.) σύνολο ατόμων που υπακούουν τυφλά στον αρχηγό τους: *μπήκε κι αυτός στη ~!* (υποτάχθηκε και αυτός στον αρχηγό) ΣΥΝ. *μαντρί, στάνη*. [ETYM₁ μεσν. < αρωμ. *strunga*].

στρουθί (το) {στρουθιού} {-ών;} {λαϊκ.} (λαϊκ.) το σπουργίτι (βλ.λ.). Επίσης (λόγ.) **στρουθίο** [αρχ.].

[ETYM₁ < αρχ. *στρουθίον*, υποκ. του *στρουθός* (ό | ή) «σπουργίτης», λ. που συνδ. με ποικίλους τ. (για ονόματα πτηνών) των Ι.Ε. γλωσσών, οι οποίοι εμφανίζουν διαφορές τόσο στη μορφή όσο και στη σημ., πβ. ρωσ. *drozhd* «κοτσόφι», αρχ. γερμ. *drosca-la* (> γερμ. *Drossel* «τσίζλα, κίχλη»), αρχ. αγγλ. *thrush* (> αγγλ. *thrush* «τσίζλα»), ιρλ. *troid* «μαρόν», λατ. *turdus* «τσίζλα» κ.ά. Όλοι οι ανωτέρω τ. ανάγονται σε Ι.Ε. *trozdos- | *trozdos- «τσίζλα», η δε λ. *στρουθός* παρουσιάζει σ-προθεμ.].

στρουθιόμορφο (το) ΖΩΟΛ. κάθε μέλος της πολυπληθέστερης τάξης πτηνών, που χαρακτηρίζονται από φωνητικές ικανότητες και ειδικό, την ικανότητα μιμησίας πολλών ήνων περιλαμβάνει πολλά από τα πιο διαδεδομένα είδη (π.χ. σπουργίτια, χελιδόνια, αηδόνια, καναρίνια κ.ά.). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *passéiforme*].

στρουθοκαμηλιζώ ρ. αμετβ. {στρουθοκαμηλιζα} προσποιούμαι ότι αγνώω ένα πρόβλημα, αντί να φροντίσω να το αντιμετωπίσω. — στρουθοκαμηλικός, -ή, -ό, στρουθοκαμηλικά επίρρ.

στρουθοκαμηλιζός (ο) η τάση να προσποιείται κανείς ότι αγνοεί ή δεν βλέπει ένα πρόβλημα, αντί να φροντίσει να το αντιμετωπίσει.
στρουθοκαμήλος (η) {στρουθοκαμήλου} {-ων, -ους} μεγαλόσωμο πτηνό-δρομέας, που δεν μπορεί να πετάξει, ζει στην Αφρική, έχει πολύ ψηλό λαιμό, μακριά, δυνατά πόδια και μικρά μαύρα ή καφέ φτερά και είναι γνωστό και από το μύθευμα ότι χώνει το κεφάλι του στην άμμο, όταν αντιλαμβάνεται κίνδυνο. [ETYM₁ *μτγν.* < *στρουθός* (βλ. λ. *στρουθί*) + *κάμηλος*].

στρουκτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται τα μέρη ή τα στοιχεία που συνθέτουν οργανωμένο σύνολο ή σύστημα: η δομή (βλ.λ.). [ETYM₁ < λατ. *structura*, βλ. κ. *στρουκτουραλισμός*].

στρουκτουραλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η θεωρία και κυρ. η μεθοδολογία ορισμένων επιστημών του ανθρώπου (π.χ. της γλωσσολογίας, της κοινωνικής ανθρωπολογίας, της θεωρίας της λογοτεχνίας κ.ά.), η οποία προσεγγίζει το εκάστοτε προς εξέταση αντικείμενο ως σύστημα οργανωμένων και αλληλοπροσδιοριζόμενων στοιχείων ο δομισμού (βλ.λ.). — στρουκτουραλιστής (ο), **στρουκτουραλιστρια** (η), **στρουκτουραλιστικός**, -ή, -ό, στρουκτουραλιστικά επίρρ. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. *structuralisme* < *structural* «δομικός» < *structure* < λατ. *structura* «δομή, οικοδόμημα» (< ρ. *struere* «οικοδομώ, συντάσσω, συναρμολόγω», *μτγ.* *structus*)].

στρουκουρούλος, -η, -ό (καθημ.) αυτός που είναι παχύς και το σχήμα του σώματος του τείνει προς το σφαιρικό: ~ *παίδι* | *μάγουλο* | *κοιλιά ΣΥΝ.* *παχουλός* ΑΝΤ. *λεπτός, αδύνατος*. — (υποκ.) **στρουμπουλούτσικος**, -η/-ια, -ο.

[ETYM₁ < *στρομβός* (βλ.λ., πθ. μέσω αμάρτυρου **στρούμπος*) + *παραγ. επίθημα -ουλός, πβ. κ. παχ-ουλός*].

στροφάλος (ο) {στροφάλου} {-ων, -ους} ΜΗΧΑΝ. 1. τμήμα μηχανισμού που συνδέεται κατά ορθή γωνία με άτρακτο και μεταβάλλει την ευθύγραμμη παλινδρομική κίνηση σε περιστροφική και αντίστροφος 2. κεκαμμένη λαβή με την οποία μεταδίδεται περιστροφική κίνηση σε άξονα ΣΥΝ. *μανιβέλα* 3. ΙΑΤΡ. οξεία μορφή δερματοπάθειας κατά την πρώτη παιδική ηλικία, συχνά οφειλόμενη σε παράγοντες της διατροφής. Επίσης στροφάλο (το).

[ETYM₁ < *μτγν. στροφάλος*, αρχική σημ. «ρόμβος - σβούρα», < *στροφή* + *παραγ. επίθημα -αλός, πβ. κ. πάσσ-αλός*].

στροφαλοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που διαθέτει στροφάλο (βλ.λ.): ~ *άξονας*. [ETYM₁ < *στροφάλος* + *φόρος* < *φέρω*].

στροφάς (ο) {στροφάς, -άων} 1. ΑΝΑΤ. Ο ανώτατος σπόνδυλος του άξονα: *αλλιώς άτλας ή επιστροφάς* 2. ΤΕΧΝΟΛ. Ο κύλινδρος γύρω από τον οποίο ένα εξάρτημα περιστρέφεται ΣΥΝ. *στροφίγγα* · 3. (λόγ.) το θηλυκότρηι από έξυλο ή μέταλλο, που συνδέει τα φύλλα της πόρτας ή του παραθύρου με τις παραστάδες και αποτελεί το στήριγμα, πάνω στο οποίο αυτά ακουμπούν και ανοιγοκλείνουν ΣΥΝ. *μεντεσές*. [ETYM₁ < αρχ. *στροφάς*, -έως < *στρέφω*].

στροφέιο (το) εργαλείο με το οποίο τίθεται κάτι σε περιστροφική κίνηση: η *μανιβέλα*.

[ETYM₁ < αρχ. *στροφέιον*, αρχική σημ. «στριφτή χορδή ή σχοινί - τροχαλία του αρχαίου θεάτρου», < *στροφή* + *κατάλ.* -είον].

στροφή (η) 1. η πραγματοποίηση κυκλικής κίνησης: *κάνω μία πλήρη ~ γύρω από τον εαυτό μου* (γύρω από τον άξονα μου) || *ο κινητήρας κάνει 1.000 στροφές το λεπτό ΣΥΝ.* *περιστροφή, βόλτα* ΦΡ. (μτφ.) *το μυαλό (κάποιου) παίρνει στροφές* το μυαλό (κάποιου) βρίσκεται σε εγρήγορση, βρίσκει γρήγορα λύσεις (γενικότ.) *κάποιος είναι έξυπνος: δεν παίρνει στροφές το μυαλό του- κάβαται και κοιτάει, χωρίς να καταλαβαίνει τι του λέω* 2. η αλλαγή κατευθύνσεως: *κάνε ~ και γύρω πάσα!* || ~ *προς τα αριστερά* | *προς τα δεξιά* 1180 *μοίρων* (δηλ. προς την ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση) ΣΥΝ. *στρίψιμο, γύρισμα, καμπή* 3. (μτφ.) η αλλαγή στάσης ή πρακτικής: ~ *των ψηφοφόρων προς συντηρητικές επιλογές ΣΥΝ.* *καμπή, μεταστροφή* 4. (ειδικότ.) η καμπή ή η διακλάδωση δρόμου: *ο δρόμος είναι επικίνδυνος, γεμάτος στροφές* || *πάρε την πρώτη ~ δεξιά και προχώρα προς τη θάλασσα* || *παίρνω τη ~ κλειστά* | *ανοιχτά* || *κάνω ~ επί τόπου* || *κλειστή* | *ανοιχτή* ~ 5. (ειδικότ.) ΝΑΥΤ. η αλλαγή πορείας του σκάφους προς τα δεξιά ή προς τα αριστερά με τον κατάλληλο χειρισμό του πηδαλίου του · 6. ΜΕΤΡ. ομάδα από δύο ή περισσότερους στίχους με ρυθμική και ενδοχόμενος νοηματική ενότητα, που αποτελεί βασική μονάδα ποιήματος. — στροφικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM₁ αρχ. < *στρέφω*].

στροφίγγα (η) {στροφίγγων} 1. ο άξονας, ο κύλινδρος κ.λπ., γύρω από τον οποίο στρέφεται κάτι ΣΥΝ. *στροφάς* · 2. ο μογλός στο άκρο σολινα υγρού, ο οποίος ρυθμίζει τη ροή: *ανοίγω* | *κλείνω τη ~ ΣΥΝ.* *κάνω/κάνει, ρουμινές*.

[ETYM₁ < αρχ. *στροφίγγε*, -ίγγος < θ. *στροφ-* (του ρ. *στέρω*) + *παραγ. επίθημα -γίς, πβ. κ. φόρμ-γίς, σάλπ-γίς*].

στροφιλία (η) {λαϊκ.} χειροκίνητη πρέσα που πιέζει τα σταφύλια μετά από το πάτημα τους με τα πόδια. Επίσης στροφίλι (το) {στροφίλι-ιού} {-ιών}.

[ETYM₁ Πθ. από συμφορμό των *στροφίγγα* και *σταφύλι*. Κατ' άλλους, < *στροβίλος* ή *στροφίγγα* με επίδρ. του *στέμφυλο*].

στροφοδίνη (η) {στροφοδινών} η ταχεία και συνεχής περιστροφή ΣΥΝ. *στροβιλισμός*. — στροφοδινούμαι ρ. [αρχ.] {-εταί...}, **στροφοδίνημα** (το) [1870]. [ETYM₁ Απόδ. του λατ. *vortex* | *vertex* «στροβίλος, δίνη»].

στροφομέτρο (το) {στροφομέτρου} {-ων} ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο με το οποίο μετρούνται οι στροφές της άτρακτου μηχανής σε ορισμένο χρόνο, δηλ. η γωνιακή ταχύτητα περιστροφής της.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Tourenmesser].
στροφορμή (η) ΦΥΣ. φυσικό μέγεθος, το οποίο αναφέρεται σε περιστροφικές κινήσεις.

-στροφός, -η, -ο λεξικό ^πίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: 1. αριθμό ή συχνότητα στροφών: *ολιγό-στροφος*, *ταχύ-στροφος* 2. στροφή με ορισμένη κατεύθυνση: *αριστερό-στροφος*, *δε-ξιο-στροφος* 3. (για πρόσ.) αντιληπτική ικανότητα, βαθμό εξυπνάδας: *αργό-στροφος*, *εύ-στροφος*. [ETYM. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὐ-στροφος*, *μτν. πολύ-στροφος*), που προέρχεται από το ουσ. *στροφή*].

στρυμώκολα επίφρ. (οικ.) στρυμωχτά: *θα είναι ~, αν μπούμε έξι άτομα μέσα στο αυτοκίνητο*.

στρυμώκολος, -η, -ο (οικ. για κατάσταση, περίπτωση κ.λπ.) αυτός που είναι δύσκολος και πειστικός λόγω των απαιτήσεων του: *τα πράγματα είναι ~, πρέπει να πειστούμε πολύ για να τελειώσουμε το έργο εγκαίρως* ΣΥΝ. ζόρικος.

Στρυμώκος (ο) ποταμός τής Βαλκανικής Χερσονήσου, που πηγάζει από το βουλγαρικό όρος Βίτοσα και εκβάλλει στον Στρυμονικό Κόλπο. — στρυμονικός, -ή, -ό. [ETYM < αρχ. *Στρυμών*, -όνος, αγ^ν. ετύμου].

στρώμα (το) → στρωμάχωνο

στρωμωξίδι (το) (σχολ. ορθ. *στρωμωξίδι*) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) το να βρίσκονται πολλοί άνθρωποι μαζί σε περιορισμένο χώρο και το αμοιβαίο σπρώξιμο: *το τι ~ έγινε στο λεωφορείο, δεν λέγεται!* ΣΥΝ. συνωστισμός.

[ETYM < στρωμάχωνο (από το θ. του ωφρ. *στρώμα*) + παραγ. επίθημα -ίδι, πβ. κ. *βρισ-ίδι*, *πιστολ-ίδι*].

στρωμάχωνο ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *στρωμάχωνο*) {στρώμω-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} 1. τοποθετώ (έμψυχα ή άψυχα) πολύ κοντά το ένα στο άλλο, βιάζω πολλά (πρόσωπα ή πράγματα) σε περιορισμένο χώρο: *δεν μπορούμε να στρωμάχουμε τα άλλο κόσμο εδώ μέσα' το βαγόνι δεν χωράει άλλους!* || *στρωμάζε όσα ρούχα μπορείς στη βαλίτσα και τ' άλλα θα δούμε πού θα τα βάλλουμε* || (συχνά το μεσοπαθ.) *μη στρωμάχνεστε!* || στο *λεωφορείο ήμασαν στρωμαγμένοι σαν σαρδέλες* 2. (μτφ.) φέρνω σε δύσκολη θέση ή σε αδιέξοδο: *γίνετα επικίνδυνος, όταν τον στρωμάχωνον* || *τον ~ άσχημα* | *πολύ ΣΥΝ. πιέζω* · 3. παρενοχλώ (κάποιον) εκδηλώνοντας έντονη σεξουαλική επιθυμία, συνήθ. ακινητοποιώντας τον: *προσπαθούσε να βρει ευκαιρία να είναι μόνη, για να τη στρωμάξει* 4. (μεσοπαθ. *στρωμάχνομαι*) (μτφ.) βρίσκομαι σε δυσχερή οικονομική κατάσταση, δυσκολεόμαι οικονομικά: *τον τελευταίο καιρό είναι πολύ στρωμαγμένος, τα πράγματα δεν πάνε καλά στο μαγαζί* || *τα οικονομικά του είναι λίγο στρωμαγμένα*. — **σπρώμα** (το).

[ETYM < μτγν. *σπρώμαξ* «γλώσσα» του Ησυχίου (αγν. ετύμου), που σημαίνει «ξύλο που χρησιμοποιείται στα πατητήρια για τη σύνθλιψη των σταφυλιών». Δεν φαίνεται πιθανή η αναγωγή σε **εἶσ-σπρωμίων* (< αρχ. *σπρωμῖος* «πολυσπύγχυστος δρόμος» < *σπρωβῶ*), καθόσον το ουσ. *τριμύδος* δεν έχει παραγάγει ρ. σε -όω, είναι δε σπάνιο στη σύνθεση (*έπι-τριμύδος*, *συν-τριμύδος*). Η σχολ. ορθ. *στρωμάχωνο*, προὶν εσφαλμ. απολοπιήσεως, δεν ανταποκρίνεται σε καμία από τις δύο προτάσεις ετυμολογήσεως (που θα απαιτούσαν είτε *στρωμάχωνο* είτε *στρωμῖω-χνο*)).

στρωμαχτός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *στρωμαχτός*) (καθημ.) αυτός που έχει στρωμαχτεί: *έχει τις καρτέλες στρωμαχτές τη μία δίπλα στην άλλη* || *~ ρούχα* | *πράγματα* ΣΥΝ. στρωμαγμένος, συμπιεσμένος, πεπιεσμένος ΑΝΤ. ασυμπιεστος. — στρωμαχτά επίφρ.

στρυφνός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) ο ιδιότροπος, ο κακότροπος ΑΝΤ. κα-λότροπος, μελίχλιος, καλόβολος 2. (μτφ.) ο πολύ περίπλοκος, ο δυσνόητος: *~ ύφος* | *καίμενο* ΑΝΤ. σαφής. — στρυφν-ά | -ός [μεσν.] επίφρ., *στρυφνάδα* κ. (λόγ.) στρυφνότητα (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ., τεχν. και εκφραστ. όρ. με επίθημα -νος, αβεβ. ετύμου. Αν θεωρήσουμε αρχικό το θ. *στρυφν*- (αναζητώντας συγγενείς λ. με αρχικό *str-), τότε η λ. πθ. συνδ. με αρχ. *σαξ*, strūf «τραχύς», αρχ. γερμ. strūben «χαράζω, ερεθίζω», ρωσ. strup «κρούστα (πληγής)» κ.ά. Είναι, ωστόσο, εξίσου πθ. η λ. στρυφνός να συνδ. με το ρ. στύφω (βλ. λ. στυφός) και η παρουσία του αρχικού συμπλέγματος στρ- να οφείλεται στην επιδότηση εκφραστ. λ., όπως στρηνής «σκλήρως, άγριος», *στρω-νός* «στερεός, έντονος (για γεύσεις)». στρυχνίνη (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. εξαιρετικά τοξικό αλκαλοει-δές, που εκχυλίζεται από τα σπέρματα ορισμένων ειδών του φυτού στρυχνός (βλ. λ.) και αποτελεί ένα από τα γνωστότερα δηλητήρια, δρώντας επιλεκτικά στο κεντρικό νευρικό σύστημα και προκαλώντας εντονότατους σπασμούς και θάνατο.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. strychnine < λατ. strychnos < μτγν. *στρύχνος* (βλ. λ.)]. στρυχνινισμός (ο) ΙΑΤΡ. το σύνολο των συμπτωμάτων της δηλητη-ριασης, που οφείλεται σε λήψη στρυχνίνης (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. strychninisme]. **στρύχνος** (ο) ο **ΣΤΥΦΝΟΣ** ΦΛ. λ.).

[ETYM < μτγν. *στρύχνος* (ο) | *στρύχνον* (τό), αγν. ετύμου]. **στρώμα** (το) {στρώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ο επίπεδος σάκος από ανθεκτικό ύφασμα, που είναι γεμάτος από μαλακό υλικό (λ.χ. βαμβάκι, πούπουλα κ.λπ.) και τοποθετείται πάνω στον σκελετό του κρεβατιού ή Κατ στο πάπεδο, για να μπορεί κανείς να ξαπλώνει και να κοιμάται επάνω του: *μαλακό* | *ορθοπαιδικό* | *πουπουλένιο* ~ || *χτυπάω τα ~ για να φύγει η σκόνη* ΣΥΝ. (λόγ.) στρωμνή 2. (γενικότ.) οτιδήποτε καλύπτει κρεβάτι, πάγκο ή απευθείας το έδαφος, για να ξαπλώνει κανείς και να κοιμάται πάνω του: *αχυρένιο* ~ || *~ από φύλλα* 3. (συνεκδ.) το κρεβάτι- φρ. *πέφτω στο* | *πίάνω το στρώμα* αφροσταίνω βαριά 4. οτιδήποτε στρώνεται πάνω σε επιφάνεια και την καλύπτει: *ένα ~ σκό-*

νης είχε κατακαθίσει πάνω στα έπιπλα || *ένα παχύ ~ χιονιστό* | *ομίχλης είχε σκεπάσει την κοιλάδα* ΣΥΝ. επίστρωμα, επικάλυμμα 5. σύνολο προσώπων στο εσωτερικό κοινωνικού σώματος που βρίσκονται στο ίδιο περίπου κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και κατέχουν παρόμοια θέση: *ανώτερα* | *κατώτερα* (κοινωνικά) ~ ΣΥΝ. τάξη (κοινωνική) 6. κάθε νοητή ζώνη του εδάφους, τής θάλασσας, τής ατμόσφαιρας: *τα ~ των ιζηματογενών πετρωμάτων* 7. ΜΕΤΕΩΡ. γκριζό χαμηλό ομοιόμορφο νέφος- αποτελείται από μικρές υδροσταγόνες, έχει τη μορφή ομίχλης και ανήκει στα κατώτερα νέφη. — στρωματικός, -ή, -ό. [ETYM < αρχ. *στρώμα* < θ. *strō-, μεταπτωτ. βαθμ. του δισύλλ. Ι.Ε. θ. *stera- (με μηδένισμ. την πρώτη και ετεροιωμ. τη δεύτερη σύλλαβη), για την οποία βλ. λ. στρώνω].

στρωματάδικο (το) 1. το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται στρώματα 2. το κατόστημα κατασκευής στρωμάτων. [ETYM. < *στρώμα*, -τος & επίθημα -άδικο, πβ. κ. *βενζιν-άδικο*].

στρώματος (ο) {στρωματάδες} ο κατασκευαστής ή πολιτής στρωμάτων.

στρωματέξ (το) {άκλι} το στρώμα (σημ. 1). [ETYM. < *στρώμα*, -τος, + παραγ. επίθημα -εξ (βλ. λ.)].

στρωμάτα (η) (λαϊκ.) παχύ στρώμα από άχυρα, χόρτα, παλιά στρωσίδια κ.λπ., πάνω στο οποίο κοιμούνται τα ζώα.

στρωματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΓΕΩΛ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη του σχηματισμού, τής σύστασης, τής συσχέτισης και τής θέσης των πετρωμάτων του στερεού φλοιού τής Γης, τα οποία διατάσσονται κατά στρώματα, καθώς επίσης και με την έρευνα για την ανακάλυψη και αξιοποίηση μεταλλοφόρων, πετρελαιοφόρων κ.λπ. κοιτασμάτων και με τη διατύπωση θεωριών για την εξήγηση τής γεωλογικής ιστορίας και εξέλιξης τής Γης 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. η μελέτη των διαφορών στρωμάτων κατοικήσιμων σε αρχαιολογική θέση. — **στρωματογραφικός**, -ή, -ό.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. stratigraphie (νόθο συνθ.) < strati- (< λατ. stratum «στρώμα») + -graphie < -γραφία < γράφω].

στρωματοθήκη (η) [μεσν.] {στρωματοθηκών} ειδική θήκη ή ερμάριο, στο οποίο τοποθετούνται και φυλάσσονται τα στρώματα ή τα στρωσίδια του ύπνου.

στρωματοποιία (η) {δύσχυρ. στρωματοποιούν} εργοστάσιο κατασκευής στρωμάτων. — στρωματοποιός (ο) [1871]. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. tapisserie].

στρωματοσφ(ε)ίτης (ο) {στρωματοσφ(ε)ιτών} ΜΕΤΕΩΡ. νέφος γκριζού και υπολευκού χρώματος, κυλινδρικού σχήματος, που αποτελείται κυρ. από υδροσταγόνια και ανήκει στα κατώτερα νέφη. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. stratocumulus].

στρωματάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. στρώμα τοποθετημένο πάνω στο πάπεδο ελλείψει κρεβατιού 2. (συνεκδ.) (ως επίφρ.) ο ύπνος πάνω σε στρώμα όπως το παραπάνω: *δεν είχαμε αρκετά κρεβάτια και έτσι οι μισοί κοιμηθήκαμε ~*. [ETYM. < *στρωμάτσο* (βλ. λ.) + -άδα, πβ. κ. *στρωμν-άδα*].

στρωμάτσο (το) 1. (λαϊκ.) το στρώμα 2. ΝΑΥΤ. κατασκευάσμα από παλιά σχονιά, πανιά κ.λπ. ή από ειδικούς σάκους, που κρέμεται στα πλευρά πλοίου, για να το προφυλάσσει από ενδεχόμενες συγκρούσεις με την προβλήτα ή με άλλα αγκυροβολημένα σκάφη ΣΥΝ. παρά-βλημα. [ETYM. < ιταλ. stramazzo «σώρισμα, πτόση - αχυρόστρωμα», με την επιδρ. τής λ. *στρώμα*. Το ιταλ. stramazzo προέρχεται από συμφορμό των λ. strame «άχυρο» (< λατ. stramen, -inis) και materazzo | -asso «στρώμα» (< αραβ. matrah «μάθημα, μαζιλάρι»)].

στρωματόσπανο (το) (λαϊκ.) χοντρό και ανθεκτικό ύφασμα, συνήθ. βαμβακερό, κατάλληλο για την κατασκευή στρωμάτων.

στρωμάτωση (η) [1839] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η διάταξη κατά στρώματα, επίπεδα 2. ΓΕΩΠ. η τοποθέτηση σπόρων ή μοσχευμάτων κατά στρώματα 3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η διαστρωμάτωση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. stratification].

στρωμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει στρωθεί, που έχει καλυφθεί ή επιφάνεια του με κάτι: *δρόμος ~ με άσφαλο* || *πάτωμα ~ με χαλί* || *το κρεβάτι είναι ~* (ενν. με σεντόνι, κουβέρτα ή κάλυμμα κ.λπ.) ΦΡ. *δρόμος στρωμένος με ροδοπέταλα* για εύκολη, άνετη και απροβλη-μάτιστη εξέλιξη: η ζωή δεν είναι ~ *έχει απρόοπτα, δυσκολίες και παγίδες* 2. αυτός που έχει καθίσει κάπου με άνεση ή ενοχλητικό τρόπο: *τον βρήκα ~ στην πολυθρόνα να χαζεύει στην τηλεόραση αντί να διαβάζει* 3. αυτός που λειτουργεί σωστά ή που έχει μπει σε μια ομαλή πορεία | ρυθμό λειτουργίας: *το αυτοκίνητο τώρα είναι ~* ΦΡ. *στρωμένη δουλειά* έτοιμη εργασιακή απασχόληση, εξασφαλισμένο μέλλον: *Γιατί να σπουδάσει; Το μαγαζί του πατέρα του είναι ~!* [ETYM. Παθ. μτχ. του ρ. *στρώνω*].

στρωμνή (η) (λόγ.) το στρώμα (σημ. 1). [ETYM. αρχ. < θ. στρω- (βλ. λ. *στρώμα*) + παραγ. επίθημα -μνη, πβ. κ. λί-μνη].

στρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έστρωσα, στρώ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. απλώνω (κάτι) σε επιφάνεια καλύπτοντας την: *~ καθαρό τραπέζομά-νιλο στο τραπέζι* || *~ τα χαλιά* (καλύπτω τα πατώματα με χαλιά) 2. καλύπτω (επιφάνεια) απλώνοντας (κάτι) επάνω της: *~ το πάτωμα* | *τη βεράντα* | *την αυλή με πλακάκια* | *μάρμαρο* | *μωσαϊκό* || *ο λαός έστρωσε τον δρόμο με λουλούδια, για να περάσει η μοχητή των νικητών* ΦΡ. *στρώνω τον δρόμο* προετοιμάζω (κάτι για κάποιον/κάτι), προσφέρω έτοιμο: *αξιοποιώντας πλήθος γνωστών του στρώνει τον δρόμο στον γιο του για τη Βουλή* 3. τοποθετώ ή γακτοποιώ τα σκεπάσματα (σε κρεβάτι): *θα σου στρώσω το κρεβάτι, να κοιμηθείς* || *πήγε μεσημέρι και ακόμη δεν έστρωσε τα κρεβάτια*; || «στρώσε το στρώμα σου για δυο, για σένα και για μένα» (τροχ.) ΦΡ. (α) **στρώνω το σπίτι** καλύπτω τα πατώματα του σπιτιού με χαλιά ή και τα έπιπλα

του με καλύμματα (β) **στρώνω το τραπέζι** ετοιμάζω το τραπέζι για φαγητό, βάζω τραπέζομαντήλο, μαχαιροπύρινα, ποτήρια, πιάτα κ.λπ., καθώς και τα φαγητά: ~ για *δόο* | για *δείπνο* | *πρόγευμα* | *επίσημα* (γ) (παροιμ.) *όπως στρώσει**; | *έστρωσες, θα κοιμηθείς* για κάποιον που δέχεται τις συνειδήσεις προηγούμενων πράξεων του: *όταν έβγαζες πολλά λεφτά, δεν έβαζες τίποτα στην άκρη- τώρα που έχεις ανάγκη, δεν σου έχει μείνει τίποτα*: ~! ΣΥΝ. *ό, τι σπέρνεις θερίζεις* · 4. φέρνω (κάτι) στη σωστή του θέση: ~ το *σακάκι μου στους ώμους* || *δώσε μου έναν καθρέφτη, να στρώσω λίγο τα μαλλιά μου!* ΣΥΝ. *στειάχνω, τακτοποιώ* ΑΝΤ. *χαλάω* 5. (μτφ.) *κάνω (κάποιον) να φέρεται σωστά: είναι λίγο άτακτος, αλλά θα τον στρώσω* || (απειλητικά) *ένοιασας και θα σας στρώσω εγώ!* ΣΥΝ. *συμμορφώνω, διορθώνω, δαμάζω* ΦΡ. **στρώνω (κάποιον) στη δουλειά** υποχρεώνω (κάποιον) να δουλέψει πολύ, τον αναγκάζω να γίνει εργατικός ♦ (αμετβ.) 6. (για ενδύματα ή υφάσματα) *έχω καλή εφαρμογή, δεν παρουσιάζω σκατούλες, εξοκώματα κ.λπ.*: αυτό το *φόρεμα στρώνει πολύ ωραία στους ώμους και στη μέση* || το *κάλυμμα του καναπέ είναι κακοραμμένο και δεν στρώνει καλά* ΣΥΝ. *εφαρμόζω* ΑΝΤ. *σακουλιάζω* (μτφ.) 7. *παύω να παρουσιάζω ανομιλίες, μπαινών σε ομαλή πορεία* | *ρυθμίζω* λειτουργίας: *ευτυχώς άργισαν να στρώνουν τα πράγματα* || *θα στρώσει η μηχανή με τη χρήση* || *ελπίζω ότι θα στρώσουν οι δουλειές* ΣΥΝ. *διορθώνω* 8. (για πρός.) *αρχίζω να ενεργώ όπως πρέπει, μπαίνω στον ίδιο δρόμο: νόος είναι ακριβώς στο γραφείο, θα στρώσει σύντομα!* ΣΥΝ. *φτειάχνω, διορθώνω*, *βελτιώνω* ΑΝΤ. *χαλάω* 9. (για τον καιρό) *γίνονται καλύτεροι, βελτιώνονται: μπορεί και να στρώσει ο καιρός παρά τη βροχή!* ΣΥΝ. *φτειάχνω* ΑΝΤ. *χαλάω* (μεσοπαθ. **στρώνομαι**) 10. (κακός.) *κάθωμαι (κάπου) με τρόπο που ενοχλεί τους άλλους: Γι μου στρόθηκες στην πολυθρόνα; Σηκώ να κάνεις καμιά δουλειά!* ΣΥΝ. *καλοκάθωμαι, στρογγυλοκάθωμαι* 11. (κατ' επέκτ.) *έρχονται και παραμένουν (κάπου) για πολύ, αιθαίρετα και χωρίς διάθεση να φύγουν: ήρθαν και μου στρόθηκαν στο σπίτι για έναν ολόκληρο μήνα* ΣΥΝ. *στρογγυλοκάθωμαι, θρονιάζω* 12. (μτφ.) *επιδίωξιμο με ζήλο (σε κάτι), υφροσύνωμαι: πλησιάζουν οι εξετάσεις, γι' αυτό στρόθηκε στο διαβάσμα* ΣΥΝ. *ρίχνω*, *πέφτω* με τα μούτρα.

[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αορ. *έστρωσα* (του αρχ. *στόρνυμι*), κατά το σχήμα *έχωσα - χώνω, έζωσα - ζώνω* κ.τ.δ. Το αρχ. *στόρν-νυ-μι* (με παράλλ. *στρώννυμι* και, αργότερα, *στορέννυμι*) εντάσσεται σε αρχαϊκό κλιτικό σύστημα, του οποίου αρχαιότεροι τύποι είναι ο ενεστ. *στόρν-νυ-μι*, ο αορ. *στορέ-σαι* και ο παρακ. *ε-στρω-μαι*. Οι τ. αυτοί ανάγονται σε I.E. ρίζα *stera- | *ster- | *stre- «απλώνω, διασκορπίζω» (με δι-σύλλαβη και μονοσύλλαβη μορφή). Οι τ. που εμφανίζονται θ. *στρο-* (οι πιο συχνόι στη Ν. Ελληνική) οδηγούν σε θ. *strō-, με μηδενισμό, το πρώτο και ετεροϊμο, το δεύτερο φωνήεν της ρίζας, ενώ συνδ. με λατ. *stratum* «στρώμα», λθ. *strāja* «στάβλος με στρωμένο άχυρο», σανσκρ. *stīmā-* «στρωμένος, σκορπισμένος» κ.ά. Ομόρρ. *στρώ-σις, στρώ-μα, στρω-μή, στέρ-νο(ν)* (βλ.λ.), *στρα-τός* (βλ.λ.) κ.ά.].

στρώση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. (καθημ.) το στρώμα από συγκεκριμένο υλικό: *σκεπάζουμε το γλυκό με μία ~ σαντιγί* 2. (λαϊκ.) το στρώμα 3. Γ.Ε.Ω.Λ. η ταξινόμηση κατά στρώματα του υλικού, από το οποίο αποτελούνται ιζηματογενή και εκρηξιγενή πετρώματα: κάθε στρώμα αποτελείται από πετρώματα που χαρακτηρίζονται από το ίδιο υλικό.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *στρώσις* < θ. *στρω-* < *strō-, μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμό, το πρώτο και ετεροϊμο, το δεύτερο φωνήεν) του *δισύλλ. I.E. θ. *ster-* (βλ. λ. *στρώνω*)].

στρωσιδί (το) {στρωσιδ-ιού | -ιών} 1. κομμάτι από ύφασμα, για την κάλυψη του δαπέδου ΣΥΝ. *χαλί*, (λόγ.) *τάπητας* 2. το κάλυμμα επίπλου 3. οποιοδήποτε ύφασμα (σεντόνι, κουβέρτα κ.λπ.) με το οποίο στρώνεται το κρεβάτι. [ΕΤΥΜ < μεσν. *στρωσιδίον*, υποκ. του αρχ. *στρώσις*].

στρώσιμο (το) {στρωσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να στρώνει κανείς κάτι: *το ~ του νυφικού κρεβατιού* || *το ~ του πεζοδρομίου με πλάκες* 2. το να έρθει κάτι στη σωστή του θέση ή στο σωστό του σχήμα: *το σακάκι θέλει - πάνω σου* 3. η ενασχόληση με ζήλο: *για να περάσεις τις εξετάσεις, θέλει ~* 4. (α) η προσαρμογή στις συνθήκες του περιβάλλοντος (π.χ. εργασιακές), ώστε να λειτουργεί κανείς σωστά: *είναι καινούργιος ακόμη στη δουλειά και θέλει -* (β) η προσαρμογή σε ομαλούς ρυθμούς λειτουργίας: *η μηχανή θέλει ~* 5. η διεύθεση, το να υπάρχει τάξη, ομοιομορφία: *τα μαλλιά σου θέλουν ~ πετάνε σαν να είναι τρελός*.

[ΕΤΥΜ < *στρώνω* (από το θ. του αορ. *έ-στρω-σα*) + παραγ. επίθημα -μο, πβ. κ. *δέσ-μο, χάσ-ιμο*].

στρωτήρας (ο) 1. δοκός πάνω στην οποία στερεώνονται οι σιδηροτροχιές ΣΥΝ. (λαϊκ.) *τραβέρσα* 2. δοκός στο τελείωμα της τοιχοποιίας οικοδομής όπου στηρίζεται ο σκελετός της στέγης. [ΕΤΥΜ < αρχ. *στρωτήρ*, -ήρας < θ. *στρω-* (βλ. κ. *στρωτός*) + παραγ. επίθημα -τήρ].

στρωτός, -ή, -ό 1. (οπών-κυριολ.) αυτός που έχει στρωθεί ΣΥΝ. *στρωμένος* ΑΝΤ. *άστρωτος, έστρωτος* 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν παρουσιάζει ανομιλίες, ιδιομορφίες: ~ *βάδιμα* | *γράμμο* | *ύφος* | *κείμενο* | *ομιλία* (χωρίς κοπιήματα, προβλήματα άρθρωσης κ.λπ.) ΣΥΝ. *ομοιός*, *κανονικός* 3. (ειδικότερ. για ενδύματα) αυτός που εφαρμόζει καλά στο σώμα: ~ *φόρεμα* ΣΥΝ. *εφαρμοστός* — *στρωτά* επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *στρω-* (< *strō-, μεταπτωτ. βαθμ. του *δισύλλ. I.E. *ster-*, με μηδενισμό, το πρώτο και ετεροϊμο, το δεύτερο φωνήεν, βλ. λ. *στρώνω*) + παραγ. επίθημα -τός (ρηματικό επίθ.), πβ. κ. *λυ-τός, στρεπ-τός*].

Σ.Τ.Υ.Α. (η) Σχολή Τεχνικών Υπαξιοματικών Αεροπορίας.

στύβω ρ. → *στειβω*

στυγερός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί αποτροπιασμό και κα-

τακραυγή: ~ *έγκλημα* | *δολοφόνος* ΣΥΝ. *απεχθής*. — *στυγερά* | -ός [αρχ.] επίρρ., *στυγερότητα* (η).

[ΕΤΥΜ αρχ. λ., η οποία εντάσσεται στην οικογένεια των ομορρίζων Στύξ (-γός), *στυγ-νός, στυγ-ώ (-έω)*, εκφράζοντας τον τρόπο του παγώνει τα μέλη, τον ισχυρό και αποκρουστικό φόβο. Το θ. *στυγ-*, στο οποίο ανήκονται οι λ., είναι αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. *stug- του I.E. *(s)teug- και συνδ. με αρχ. *σλαβ. stynati* «υψοχραινό, παγώνω», ρωσ. *stynuti*, σιίδια «κρύο, ψύχος», αλλά οι περαιτέρω συσχετισμοί με λ. της αυτής κατηγορίας (με σημ. όπως «σπένδω, ωθών») είναι παρακινδυνευμένες. Το επίθ. *στυγ-ερός* εμφανίζει παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. *φοβ-ερός, παγ-ερός, τρομ-ερός*].

στυγνός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί μίσος, αντιπάθεια, εμφανίζει τη μισητή του ιδιότητα σε πολύ υψηλό βαθμό: ~ *εργοδότης* | *συνάδελφος* | *εκμεταλλευτής* || *αυτή την απόφαση με ανάγκασε να πάρω η ~ πραγματικότητα*. — *στυγνός* | -ός επίρρ., *στυγνότητα* (η) [μτγ.]. [ΕΤΥΜ αρχ., παράλλ. τ. του επίθ. *στυγερός* (βλ.λ.), με επίθημα -νός, πβ. κ. *στεινός*].

στυλ (το) {άκλ.} 1. ο καλλιτεχνικός ρυθμός, ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο έχει δημιουργηθεί ένα καλλιτεχνικό έργο: *ζογραφίζει σε εξπρεσιονιστικό ~* || *γοθικό* | *αναγεννησιακό* ~ || *ματσόκ* | *ροκοκό* | *αρ-νοβό* ΣΥΝ. *τεχνοτροπία* 2. ο ιδιαίτερος τρόπος έκφρασης λογοτέχνη και γενικότερ. κάθε ανθρώπου: *είναι συγγραφέας ηθογραφικών διηγημάτων και υιοθετεί το νατουραλιστικό ~* || *μην τον παρεξηγείς, είναι το ~ του τέτοιου* ΣΥΝ. *ύφος*: ΦΡ. (οικ.) *τού στυλ* τού είδους, όπως: *πρόκειται για μια ταϊνία με κατασκόπους ~ «Τζέιμς Μποντ»* || *μου έκανε κάτι περίεργες ερωτήσεις ~ «κάθε πότε πάζ σινεμά, τι τρως το βράδυ» και άλλα τέτοια!* 3. (κατ' επέκτ.) η εξωτερική εμφάνιση τού ανθρώπου και ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο αυτή διαμορφώνεται: *έχει άριστοκρατικό | μίζερσο | κουλτουριάρικο ~* 4. η ιδιότητα τού να έχει κάποιος ή κάτι προσεγμένη εξωτερική εμφάνιση, συμπεριφορά κ.λπ., κυρ. *τέτοια* που να εκφράζει με ευχάριστο τρόπο την προσωπικότητα του: *ο Γάλλοι έχουν | ντύνονται με ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοτσουκλέτα, ύφος*.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. *style* < λατ. *stylus* κ. *stilus* «αγχιμρό εργαλείο, γραφίδα με την οποία χαράζονται μια κέρμη πλάκα». Το λατ. *stylus* γράφτηκε με -y- λόγω παρετυμολ. προς το αρχ. *στύλος*, ενώ το λατ. *stilus* συνδ. ετυμολογικά με τη λ. *stimulus* «κεντρί, αιχμή»].

στυλ ή **σπλ**: Το ελλην. *στυλ* είναι δάνειο από τη Γαλλική, από το γαλλ. *style*. Αυτό με τη σειρά του πλάστηκε από μια λέξη της Λατινικής που σήμαινε «τη γραφίδα, αιχμηρό όργανο γραφής (χάραξη) υφασμάτων σε κέρμη πινακίδα». Η λατ. λέξη εμφανίζεται με δύο γραφές: *stylus* και *stilus*. Η α' γραφή *stylus* (από όπου και το γαλλ. *style*, αγγλ. *style*) συνδέθηκε με το ελλην. *στυλός*, λόγω τού σχήματος τού γραφικού οργάνου (πβ. κ. *stylographe*, απ' όπου το *στυλό*). Η β' γραφή είναι η κανονική | ετυμολογική, συνδεδεμένη προς το *stimulus* «κεντρί, αιχμή». Η καθιερωμένη γραφή με -u- (με το «ελληνικό u», το < y Graecum», δηλ. το -u-) υπαγορεύει να γράφεται ελληνικά ως *στυλ*, όπως και τα ξένα (γαλλ. *style*, αγγλ. *style*).

στυλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) 1. (επιδοκιμαστικά ή χαϊδευτ.) το *στυλό* κάποιου: *έχει ωραίο ~ το ντύσιμο της!* 2. (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος με χάρη, με καλό γούστο στην εξωτερική εμφάνιση: *αδυνατάσε κι έγινε ~!*

στυλάκος, -ή, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει *στυλ*, κομψός: ~ *φόρεμα* | *γυναικά*.

Στυλιανή (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Στέλλα.

Στυλιανός (ο) 1. άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

Επίσης (καθημ.) **Στέλιος**

[ΕΤΥΜ μτγν. κυρ. *όν.* (< αρχ. *στύλος*), από τη συνήθεια των *στυλιτών* μουζάντων να ασκητεύουν πάνω σε *στύλους*. Αργότερα, το όνομα εξέφρασε επίσης την επιθυμία των γονέων να στεριάσει «σαν *στύλος*» το νεογέννητο, να γίνει ο «*στύλος*» τού σπιτιού].

στυλιζάφο ρ. μετβ. {στυλιζάρι-α, -τηκα, -μένος} *δίνο* (σε καλλιτεχνικό δημιουργήμα) *αδρομερή χαρακτηριστικά ακολοθώντας καθιερωμένη τεχνοτροπία, χωρίς να επιδιώκει καλλιτεχνική πρωτοτυπία*: (συνήθ. η μτχ.) με την *παρακμή της κλασικής τέχνης οι μορφές στα αγεία είναι στυλιζαρισμένες*. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. *stylist* < *style*, βλ. κ. *στυλ*].

στυλιστικός (ο) (αρχαιοπρ.) ο μικρός *στύλος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *στύλος* + υποκ. επίθημα -ισκος (πβ. κ. *άστερ-ισκος, νε-αν-ισκος*)].

στυλιστάς (ο) {δύσυχρ. *στυλιστών*}, **στυλιστρία** (η) {στυλιστριών} 1. ο συγγραφέας που διακρίνεται για το περίτεχνο ύφος του, για την κομψότητα και τη γλαφυρότητα της γλώσσας του: *μεγάλος ~ είναι ο Βλ. Ναμπόκοφ* 2. ο επαγγελματίας που αναλαμβάνει την αισθητική επιμέλεια, το στήσιμο χώρων ή προσώπων για τη φωτογράφιση ή την τηλεοπτική παρουσίασή τους, που φροντίζει δηλ. τη διαμόρφωση τού χώρου, το ντύσιμο, το χτένισμα, το μακιγιάζ, τη στάση (πόζα) κ.λπ. των εμφανιζόμενων (π.χ. των μοντέλων), ώστε το τελικό αποτέλεσμα να ταιριάζει στην εικόνα που θέλει να δώσει. — *στυλιστικός*, -ή, -ό, *στυλιστικά* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ύφος*. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. *styliste* (βλ. κ. *στυλ*)].

στυλίτης (ο) {στυλιτών} χριστιανός ασκητής, κυρ. κατά τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους, τού οποίου η άσκηση συνίστατο στην ισόβια παραμονή του στην κορυφή *στύλου* (βλ.λ.): ο *όσιος Συμεών ο ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *στύλος*].

στυλό (το) {άκλ.} όργανο γραφής ή και σχεδίου, με κυλινδρικό σωλη-

νοειδές στέλεχος, που περιέχει σωληνάριο με μελάνι το οποίο τροφοδοτεί μια μυτερή μύτη (σαν του μολυβιού): ΦΡ. **στούλο διαρκείας** κάθε στύλο που ή άκρη του περιέχει μια μικροσκοπική μπίλια, η οποία μεταφέρει το μελάνι στο χαρτί επιτρέποντας τη συνεχή ροή του ΣΥΝ. στουλογράφος. Επίσης (καθημ.) **στόλος** (ο) (πβ. λ. *πένα, ραπιτογράφος*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοτοσυκλέτα*.

[ETYM. < γαλλ. stylo, που αποσπάστηκε από το νόθο συνθ. stylo-graphe < stylo- (βλ. λ. στυλ) + -graphie < γράφω].

στουλοβάτης (ο) (στουλοβατών) 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. η βάση στην οποία στηρίζεται ένας στύλος ή οι κίονες, κυρ. η πάνω επιφάνεια του κρητιδόματος αρχαίου ναού 2. (μτφ.) αυτός που στηρίζει με την ενεργό παρουσία του (κάποιον/κάτι), που αποτελεί βασικό στήριγμα (προσπάθειες, επιχείρησης κ.ά.): ~ της *επιχείρησης* | *τού εθνικού συστήματος υγείας* | *τού καθεστώτος* | *τού θεάτρου* | *τού νέου κινηματογράφου*. [ETYM. αρχ. < *στόλος* + *βάτης* < *βαίνω*].

στουλογράφος (ο) το στυλό διαρκείας (βλ. λ. *στούλο*).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. stylographe].

στουλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {στουλοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με στύλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

στουλοκέφαλο (το) {στουλοκεφάλ-ου | -ων} (καθημ.) το κιονόκρανο (βλ. λ.), γενικότ. η κορυφή στύλου, κολόνας.

στουλοπατι (το) {στουλοπατι-ού | -ιών} (καθημ.) ο στουλοβάτης (βλ. λ.).

[ETYM < *στόλος* + *-πάτι* < *πατώ*, πβ. κ. *σκαλο-πάτι, μονο-πάτι*].

στόλος (ο) 1. επίμηκες, συνήθ. κυλινδρικό σώμα ή κατασκευή από ταμμένο, πέτρα, ξύλο, μάρμαρο ή άλλ. υλικό, που χρησιμοποιείται για τη στήριξη κτηρίου, γενικότ. ως υποστήριγμα: *οι ~ του Ολυμπίου Διός* ΣΥΝ. κολόνα, κίονας 2. (γενικότ.) η ψηλή και επιμήκης, συνήθ. κυλινδρική κατασκευή: ~ της Δ.Β.Η. ΣΥΝ. κολόνα 3. ΒΟΤ. λεπτό τμήμα του υπέρου πάνω από την ωοθήκη, το οποίο καταλήγει στο στίγμα (βλ. λ.) 4. (μτφ.) αυτός που αποτελεί βασικό στήριγμα, που προσφέρει σιγουριά και σταθερότητα (σε κάποιον/κάτι): *ο πατέρας τους είναι ο ~ του σπαιού-αν αρρωστήσει και δεν δουλεύει, τι θ' απογίνουν;* ΣΥΝ. στουλοβάτης, κολόνα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο, μοτοσυκλέτα, ύφος*. [ETYM < αρχ. *στόλος* < θ. *στ-υ-* (μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *στα-*, ρ. Γ-στημ) | *τ-στα-μαι*, και παρέκταση -u | -F-) + παραγ. επίθημα -λος. Η λ. συνδ. με *σανκρ. sthūnā*, «στόλος». Βλ. κ. *ἵσταμαι*].

-στόλος, -η, -ο [μτγν.] β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό στύλων: *πεντά-στόλος, δι-στόλος*.

στουλώνω ρ. μετβ. (στόλω-σα, -θηκα, -μένος) 1. στηρίζω (κάτι) με στύλους, στερεώνω πάνω σε στύλους ΣΥΝ. υποστηλώνω 2. (μτφ.) τονώνω, δυναμώνω, βοηθώ (κάποιον/κάτι) να ξαναβρεί τις δυνάμεις του: *Φάε να στωλώθεις λιγάκι! Πώς θ'αντέξεις τόσο δρόμο;* || *τα καλά τους λόγια και η εμπιστοσύνη τους του στούλωσαν το ηθικό* 3. (μτφ.) ακινητοποιώ, κρατώ (κάτι) σε σταθερό σημείο ΦΡ. (α) *στούλωνα τα μάτια μου (κάπου)* ακινητοποιώ το βλέμμα μου, κοιτώ (κάπου) σταθερά: *στούλωσε τα μάτια του πάνω της* ΣΥΝ. προσηλώνω το βλέμμα μου, καρφώνω (β) *στούλωνα τα πόδια μου* (ι) στέκομαι τεντώνοντας τα πόδια μου και πατώντας σταθερά κάτω: *«Επίσθη από το αγωνιόρα... Ακούβησε τις πλάτες, εστύλωσε τα πόδια»* (Α. Παπαδιαμάντης) (ii) (κατ' επέκτ.) στέκομαι ακίνητος αρνούμενος πεισματικά να φύγω: *στούλωσε τα πόδια του και δεν έκανε βήμα!* (iii) (μτφ.) εμμένω στην άποψη μου: *έχει στούλωσει τα πόδια και δεν κάνει πίσω: θέλει να γίνει το δικό του*. — **στόλωση** (η) [μτγν.], **στόλωμα** (το) [μτγν.]. [ETYM μεσν. < μτγν. *στούλω* (-όω) < αρχ. *στόλος*].

στουλωτός, -η, -ό [μτγν.] αυτός που έχει στερεωθεί σε στύλους ΣΥΝ. στολωμένος, υποστηλωμένος.

Στυμφαλία (η) λίμνη της Β. Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας.

[ETYM < αρχ. *Στυμφαλία* (λίμνη) < *Στύμφαλος*, προελλην. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

Στυμφαλίδες (όρνιθες) (οι) ΜΥΘΟΛ. τεράστια τερατώδη και αρπακτικά πουλιά, που ζούσαν στη λίμνη Στυμφαλία (στη Κορινθία) και τα οποία εξολόθρευσε ο Ηρακλής πραγματοποιώντας τον έκτο άθλο του.

[ETYM < μτγν. *Στυμφαλίδς*, -ίδος < αρχ. *Στύμφαλος*, πόλη της ΒΑ. Αρκαδίας].

Στύξ (η) {Στυγ-ός, -α} ΜΥΘΟΛ. κόρη του Ωκεανού και της Τιθύος: βοήθησε τον Δία στη Γιγαντομαχία και έδωσε το όνομα της στην πηγή ενός από τους ποταμούς του Άδη· στο νερό της Στυγός ορκίζονταν οι θεοί. Επίσης Στύνα.

[ETYM αρχ. < *Στύγ- < θ. *στυγ-*, που εκφράζει τον ισχυρό και αποκρουστικό φόβο, τον τρόμο που παγώνει τα μέλη. Βλ. τα ομόρρ. *στυγνός, στυγ-ερός*].

στουπόχαρτο [1858] κ. (λαϊκ.) στουπόχαρτο (το) χαρτί μεγάλης απορροφητικότητας, που χρησιμοποιείται για να στεγνώσει το μελάνι στις γραμμένες (κυρ. με πένα) σελίδες. [ETYM < αρχ. *στυπ(π)είον* (βλ. λ. *στυπί*) + *-χαρτο* < *χαρτί*].

στουπτήρια (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ένυδρο διπλό θεϊκό άλας μονοσθενούς με τρισθενές κατιόν: ~ *καλίου* - *χρωμίου* | *καλίου* - *αργιλίου*.

[ETYM < αρχ. *στουπτήρια* (γη) < *στύφω* (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -τηρία, πβ. κ. *βασκ-τηρία*].

στουπτικός, -ή, -ό ΦΑΡΜ. αυτός που προκαλεί ισχυρή συστολή του στοματικού βλεννογόνου: ~ *φάρμακα* (για την αντιμετώπιση παθολογικών εκκρίσεων). — **στουπτικ-ά** | -ός [μτγν.] επίρρ., **στουπτικότητα** (η) [1831]. [ETYM; αρχ. < *στύφω* (βλ. λ.)].

στούπωμα (το) {στούπωμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το στούπωμα (βλ. λ.).

στούπωνο ρ. → **στουπάνω**

στυπή (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} η διαστολή, ανόρθωση και σκλήρυνση του πέους ή της κλειτορίδας κατά τη γενετήσια διέγερση: *βρι-*

σκομαι σε | *έχω* ~ ΣΥΝ. (καθημ.) σήκωμα, (!) καύλα. [ETYM < μτγν. *στύσις* < αρχ. *στύω* | -ομαι «κάνω κάτι να σηκωθεί (κυρ. για το πέος), διεγείρω» < θ. *στ-υ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *στα-*, ρ. *ἵστημι*, με παρέκταση -u- | -F-. Βλ. λ. *στύλος*].

στυτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη στύση: ~ *δυσλειουργία* 2. αυτός που προκαλεί ή εντείνει τη στύση: ~ *φάρμακα* | *βοηθήματα* ΣΥΝ. διεγερτικός. — **στυτικά** επίρρ.

στυφάδα (η) (καθημ.) η ιδιότητα ή η γεύση του στυφού: *το κωδώνι αφήνει μια ~ στο στόμα*. [ETYM < *στυφός* + παραγ. επίθημα -άδα, πβ. κ. *λιακ-άδα*].

στυφάδο (το) φαγητό με κρέας (κουνέλι, λαγός, μοσχάρι κ.ά.) καβουρντισμένο σε σιγανή φωτιά και μαγειρεμένο στην κατσαρόλα με πολλά μικρά κρεμμύδια και διάφορα καρυκεύματα μέσα σε σάλτσα ντομάτας.

[ETYM < παλ. βεν. *stufado* < δημώδ. λατ. **ex-tufare* < *ex-* + *tufare* < αρχ. τύφος «καπνός, ατμός»].

στυφίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {στυφίσα} ♦ 1. (μετβ.) δίνω (σε κάτι) στυφή γεύση ♦ 2. (αμετβ.) είμαι ή γίνομαι στυφός, αποκτώ στυφή γεύση: *το κωδώνι στυφίζει* || *άμα στυφίσει το φαγητό, μετά δεν τρώγεται*.

στύφους (ο) μονοστές φυτό, δηλητηριώδες (από αυτό εξάγεται η στρυχνίνη) ΣΥΝ. στρύφωτος. [ETYM < μτγν. *στρυφνός* < αρχ. *στρύχνος* (βλ. λ.)].

στυφός, -ή, -ό 1. (για τροφές, ουσίες) αυτός που προκαλεί προσωρινή ξηρότητα στη στοματική κοιλότητα σε συνδυασμό με ξινή γεύση, όπως λ.χ. τα αγουρα φρούτα, το κωδώνι, το μούσμουρο κ.ά.: ~ *γεύση* 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευκαρδιότητας και ανσητήρητα, που δίνει την εντύπωση ότι έχει στερεωθεί τη χαρά, τη γλύκα της ζωής: ~ *άνθρωπος* | *χαρακτήρας* | *χαμόγελο* (με σφουρομένη χειλή). — **στυφότητα** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στειβω*. [ETYM αρχ. < *στύφω* (βλ. λ.)].

στύφω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) προκαλώ τη συστολή κυρ. τού στοματικού βλεννογόνου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στειβω*. [ETYM αρχ., αβεβ. ετύμου, οποσδήποτε άσχετο με το ρ. *στύω* και τα παράγωγά του (πβ. *στυ-σίς*). Κατά μια άποψη, αν μεταγραφεί το μικ. *tu-tu-pte-ti-ja* ως **στρυπηρία* (από όπου και το αρχ. *στουπήρια* με ανουσιωτική αποβολή τού -ρ-), το ρ. *στύφω* θα μπορούσε να θεωρηθεί αναλογικό πρόϊον αντί του αναμενόμενου *στρύφω (βλ. κ. *στρυφός**:)].

στυπή (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. (για τρόφιμα, ουσίες) η ιδιότητα του στυπτικού ή του στυφού 2. η συστολή του στοματικού βλεννογόνου 3. (κατά την επεξεργασία υφασμάτων) η βύθιση νημάτων ή υφασμάτων σε στυπτικό διάλυμα, ώστε το χρώμα τους να μην ξεβάφει 4. ΧΗΜ. η στυπηρία (βλ. λ.). [ETYM < αρχ. *στύπις* < *στύφω* (βλ. λ.)].

στυψίμο (το) → **στεινίμο**

στωϊκισμός (ο) [1826] 1. ΦΙΛΟΣ, το φιλοσοφικό σύστημα που ιδρύθηκε από τον Ζήνωνα τον Κιτιεύα και αναπτύχθηκε από μαθητές του στην ελληνιστική εποχή και την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας· δίδασκε την αποφυγή των υπερβολών (που οδηγούν στην ταραχή και την ανησυχία), την εναρμόνιση της ζωής με τη λογική και εδίνε έμφαση στις έννοιες της ηθικής τάξης, του καθήκοντος, της δικαιοσύνης, καθώς και στην ουσιαστική αξία του ανθρώπου και στην καλοκαγαθία της θεϊκής φύσης 2. (κατ' επέκτ.) κάθε συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από απάθεια και αταραξία, ιδ. στις δυσάρεστες καταστάσεις ΣΥΝ. στωϊκότητα. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *stoïcisme*].

στωϊκός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον στωϊκισμό (βλ. λ.) και τούς στωϊκούς φιλοσόφους 2. **στωϊκό φιλόσοφο** | **στωϊκό** (οι) οι φιλόσοφοι της σχολής που ίδρυσε ο Ζήνων ο Κιτιεύς (ειδικότ. ως ουσ.) οι οπαδοί του στωϊκισμού 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απάθεια στις συγκινήσεις ή στα εξωτερικά ερεθίσματα (κυρ. σε δυσάρεστες καταστάσεις), που αντιμετωπίζει τη ζωή και τα προβλήματα της με καρτερία, αταραξία και στοχαστική διάθεση: ~ *ύφος* ΣΥΝ. *ατάραχος, απάθης, καρτερικός*. — **στωϊκ-ά** | -ός επίρρ. [ETYM μτγν. < αρχ. *στοά* (βλ. λ.), επειδή ο Ζήνων ο Κιτιεύς, που διάξε αυτή τη φιλοσοφική θεώρηση, συνήθιζε να παραδίδει τα μαθήματα του στην Ποικίλη Στοά των Αθηνών].

στωϊκότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η καρτερικότητα και η απάθεια απέναντι στα εξωτερικά ερεθίσματα, η αντιμετώπιση (κυρ. των δυσάρεστων) καταστάσεων με στοχαστική διάθεση και αταραξία: *τα υπέμεινε όλα με ~, χωρίς ποτέ να διαμαρτυρηθεί ή να θυμώσει*.

στομύλος, -η, -ο (αργαιοπρ.) (για πρόσ.) (α) αυτός που είναι ομιλητικός ή και φλύαρος ΣΥΝ. πολυλογάς (β) αυτός που διαθέτει εκφραστική άνεση, ευφράδεια ΣΥΝ. εύλοτος, ευφράδης. — **στομυλία** (η). [ETYM αρχ. λ., με επίθημα -ύλος (πβ. κ. *καμπ-ύλος, στρογγ-ύλος*), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *στόμα*, άποψη που θα μπορούσε να σταθεί, αν ερμηνευόταν ικανοποιητικά η φωνηεντική εναλλαγή ο | ω. Δεν συνεισφέρει τίποτε σημαντικό η επγχειρηθείσα σύνδεση με το σπάνιο βεδ. *stāmu-* (αβεβ. σημ.), καθώς και με το υποθετικά συγγενές *stōma-* «ύμνος»].

σν αντων. → **εσθ**

Συβαριτής (ο) {Συβαριτών}, **Συβαριτίσση** (η) {Συβαριτίσσην} 1. κάτοικος της αρχαίας Σύβαρης, ελληνικής πόλης της Κάτω Ιταλίας, περιφημής για την ευμάρεια των κατοίκων της 2. (μτφ.) άνθρωπος που έχει συνηθίσει στην τρυφλότητα, στον φιληδόνο τρόπο ζωής, στις υλικές απολαύσεις.

[ETYM αρχ. < *Σύβαρις*, -εως (ή), αρχ. ελληνική αποικία στην Κάτω Ιταλία, περιώνυμη για την πολυτέλεια και τη φιληδονία των κατοίκων της, αγν. ετύμου].

συβαριτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την αρχαία

Σύβαρη ή τους Συβαρίτες (β) ΦΙΛΟΛ. **συβαριτικοί μύθοι** διδακτικοί μύθοι, ανάλογοι των αισωπειών, με πρωταγωνιστές ανθρώπους αντί ζώων 2. (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από τρυφηλότητα και μαλακότητα: ~ ήθη | *τρόπος ζωής* ΣΥΝ. τρυφήλος, μαλθακός, φιλήδονος. Επίσης συβαριτικός, -η, -ο.

συβαριτισμός (ο) [1861] ο πολυτελής και φιλήδονος τρόπος ζωής ΣΥΝ. τρυφηλότητα, μαλθακότητα, φιληδονία. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. sybaritisme].

σύ γ γα μπρος (ο) (λαϊκ.) ο μπατζανάκης (βλ. λ.). Επίσης (λόγ.) **συγναμβρός** [μτγν.] {συγγάμβρ-ου | -ων, -ους}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

συγγένεια (η) [αρχ.] | -ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών | 1. η σχέση μεταξύ προσώπων που συνδέονται με δεσμούς αίματος (~ *εξ αίματος*) ή ανήκουν στις οικογένειες συζύγων (~ *εξ αγχιστείας*): *θετή* ~ (από υιοθεσία) || *κοντινή* | *μακρινή* ~ ΦΡ. (α) **βαθμός συγγενείας** ο αριθμός των γεννήσεων που μεσολαβούν για να δημιουργηθεί συγγένεια μεταξύ δύο ατόμων: η *μητέρα με την κόρη έχουν πρώτο βαθμό συγγενείας* (β) **πνευματική συγγένεια** (ι) η σχέση αναδόχου και αναδ'κτού, ο δεσμός που δημιουργείται από το μυστήριο της Βάπτισσης (ii) (γενικότ.) η ύπαρξη κοινών πνευματικών στοιμίων *μεταξύ συγγραφέων, καλλιγχνών κ.λπ.* 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ.ΑΝΘΡΩΠΟΛ. Ο κοινωνικός δεσμός, ανάσος στα μέλη μιας οικογένειας, ενός γένους, μιας φυλής 3. η σχέση κοινής καταγωγής, μεγάλης αναλογίας ή ομοιότητας μεταξύ πραγμάτων, καταστάσεων, φαινομένων κ.λπ.: η ~ *δύο κομμάτων του ίδιου ιδεολογικού χώρου* || η ~ *μεταξύ της αγγλικής και της γερμανικής γλώσσας* 4. ΧΗΜ. **χημική συγγένεια** η ιδιότητα των χημικών στοιχείων να έλκονται σχηματίζοντας χημικές ενώσεις: η *έλλη* διαφοροτικά φορτισμένων ηλεκτρικών ή μαγνητικών φορτίων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-

συγγενεύω ρ. αμετβ. {συγγένεια} 1. (καθημ.) είμαι ή γίνομαι συγγενής (με κάποιον): *πάντρεψαν τα παιδιά τους και συγγένεψαν* 2. (μτφ) *έχω ή αποκτώ στενότερη σχέση, μεγάλη ομοιότητα ή κοινή αρεσμία με κάτι*: *συνά η πνευματική έλλη και ο θαυμασμός συγγενεύουν με τον έρωτα* || *τα δύο αυτά βιβλία συγγενεύουν θεματικά* ΣΥΝ. μοιάζω, συνδέομαι, σχετίζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-

συγγενής, -ης, -ές {συγγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που συνδέεται στενά με (κάποιον/κάτι) λόγω κοινής προέλευσης ή/και κοινών χαρακτηριστικών: *οι επιστήμες της ψυχολογίας και της παιδαγωγικής είναι ~* || η *Φινλανδική και η Ουγγρική είναι ~ γλώσσες* ΣΥΝ. ομοειδής, παραπλήσιος 2. (για δυσπλασίες, νόσους κ.λπ.) αυτός που ανήκει εκ γενετής, είτε κληρονομικά είτε λόγω βλάβης κατά τη διάρκεια της κύησης: ~ *διαμαρτία* ΣΥΝ. σύμφυτος. — συγγενώς επιρρ. [αρχ.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *σύμφυτος*. [ΕΤΥΜ αρχ. < συν- (βλ. λ.) + -γενής < γένος].

συγγενής (ο/η) {συγγεν-ούς (κ. προφορ. -ή) | -είς} το πρόσωπο με το οποίο έχει κανείς συγγένεια: *μακρινός* ~ (με μεγάλο βαθμό συγγενείας) || *στενός* ~ || ~ *πρώτον βαθμού* || *ανιόντες* | *κατιόντες* ~ || *οι ~ μου* (το συγγενολόι μου, το σοί μου, συνά χωρίς να συμπεριλαμβάνονται οι γονείς) ΦΡ. (μτφ.) **φτωχός συγγενής** το μέλος ενός συνόλου που θεωρείται παρακατιανό, που αντιμετωπίζεται με περιφρόνηση: *κάποτε η χώρα μας ήταν ο ~ της Ευρώπης, ενώ τώρα είναι ισότιμο μέλος των προηγμένων ευρωπαϊκών χωρών στην Ε.Ε.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-

συγγενικός, -ής, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με συγγενή ή συγγένεια: ~ *σχέση* | *ενδιαφέρον* | *περιβάλλον* 2. αυτός που αποτελείται από συγγενείς: ~ *συγκέντρωση* 3. ΝΟΜ. (α) **συγγενικά δικαιώματα** τα δικαιώματα που κατά τον νόμο αναγνωρίζονται στους ερμημένους ή εκτελεστές καλλιτεχνικού έργου (β) **συγγενικό συμβούλιο** το συμβούλιο που καταρτίζεται στον τόπο κατοικίας του ανηλίκου και αποτελείται από τον ειρηνόδικό ως πρόεδρο και από έξι πλησιέστερους και μεγαλύτερους στην ηλικία συγγενείς του ανηλίκου, που λαμβάνονται μισοί από τη πατρική και μισοί από τη μητρική γραμμή, και αποσκοπεί στη διαφύλαξη των συμφερόντων του επιτροπευόμενου ανηλίκου. — **συγγενική-ά** | -ώς [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-

συγγένισσα (η) [μτγν.] {συγγενισσών} (λαϊκ.) η γυναίκα με την οποία έχει κανείς συγγένεια. συγγενολόι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.-περὶληπτ.) το σύνολο των συγγενών (κάποιου), το σοί. [ΕΤΥΜ. < συγγενής + -λόι | -λόγι < λέγω, με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

συγγενισσώ ρ. αμετβ. {συγγενισσάσα} (λόγ.-σπάν.) γερνώ μαζί (με κάποιον άλλον), ταυτόχρονα. [ΕΤΥΜ αρχ. < συγ- (< συν-) + γηράσκω].

συγγιλινο κ. σύγλινο (το) είδος παστού, κλπινιστού χοιρινού, που διατηρείται μέσα σε χοιρινό λίπος. [ΕΤΥΜ < συγ- (συν-) + γλίνα (βλ. λ.)].

συγγνώμη (η) (προφέρεται κ. *συγγνώμη*) {χωρ. γεν. πληθ. στη σημ. 1 και χωρ. πληθ. στις σημ. 2-7} 1. (α) η έκφραση της μετάνοιας κάποιου για λόγο ή πράξη του εις βάρος άλλου: *σας ζητώ - για ό, τι είπα εναντίον σας* || τι να την *κάνω τη ~ σου*: (β) η αποδοχή της μετάνοιας (κάποιου) από το πρόσωπο που έχει θηγει από λόγο ή πράξη του: *δίνω τη ~ μου* (συγχωρώ) ΣΥΝ. συγχώρηση (ως επιφών. **συγγνώμη!**) 2. για να εκφράσει κανείς τη μεταμέλεια του: ~, *δεν ήθελα να σε πληγώσω!* || ~ *για χθες - δεν έπρεπε να μιλήσω έτσι!* || (επιτατ.) *Χίλια ~!* *Δεν κατάλαβα τι εννοούσατε!* 3. στην αρχή του λόγου, ως ευγενική | διακριτική εισαγωγή σε αίτημα, ερώτημα, παράκληση κ.λπ.: ~, *μπορώ να περάσω; | επαναλαμβάνετε; | να που κάτι;* || ~, *αλλά θα πρέπει να σας διακόσω* ΣΥΝ. (λαϊκ.) με το συμπάθιο 4. (ειδικότ. + *αλλά*) (α) για την έκφραση ένστασης, διαφωνίας: ~, *αλλά δεν έχεις δίκιο!* || ~, *αλλά αυτό που είδα δεν ήταν ένα απλό καθαγάδαν μόνο μαχαίρια δεν τράβηξαν!* (β) για να αρνηθεί ή να απορρίψει κανείς κάτι ευγε-

νικά: ~, *αλλά δεν μπορώ να δεχθώ αυτό το δόρο!* || ~, *αλλά προηγείται ο κύριος!* 5. για να διορθώσει κανείς δικό του λάθος: *Ο Μιγάλης είναι εδώ:* ~, *ο Μίλτος ήθελα να πω!* || *έχε μαζί σου και τη φωτογραφία, ~, την ταυτότητα σου* 6. για τον ειρωνικό ή υποτιμητικό σχολιασμό της αντίδρασης κάποιου σε αυτό που του είπαμε: *Καλά, ~! Δεν ήξερα ότι σ'ενοχλεί τόσο η αλήθεια!* || ~, *δεν ήξερες ότι θα αντιδράσει αρνητικά;* ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμπάθεια, επιείκεια», < συγγινώσκει «έχω την ίδια γνώμη, συμφωνώ - συγχωρώ, συμπωνώ» (βλ. κ. γνώμη)].

συγγνώμη: προφορά. Κανονικά η προφορά της λέξης είναι /sitj-γιοπίβ/ με το πρώτο γ να προφέρεται ως έρρινο μπροστά από το γ του β' συνθετικού της λέξης (συν + γνώμη), όπως συμβαίνει σε παρόμοιες λέξεις (πβ. *συγ-γραφέας, εγ-γενής, εγ-γάμος*, βλ. -γγ-). Ωστόσο, λόγω της κοινής χρήσεως της λέξης και της γρήγορης εκφοράς της στον λόγο, το α' έρρινο έχει την τάση να σιγάται στην προφορά (*συν-γνώμη*), ιδίως στην «αμελή» λεγόμενη άρθρωση. Σε αυτό συντείνει και το δυσπρόφερτο συμφωνικό σύμμετρο που ακολουθεί μετά το α' έρρινο, έτσι που να γεννιέται και ένα είδος ανομοίωσης των αλληπαλλήλων ερρινών (/ηη/ > /γη/). Πάντως, όπως και αν προφέρεται η λ., πρέπει να γράφεται πάντοτε ως *συγγνώμη* (με δύο -γ). Όσα ελέχθησαν για το *συγγνώμη* ισχύουν και για το *συγχωρώ* | *συχωρώ* όπου το /ηκ/ απλοποιείται σε /χ/. —> -γγ-

συγγνωστός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που πρέπει ή αξίζει να συγχωρηθεί: ~ *αποσεξία* | *λάθος* | *παράπτωμα* ΣΥΝ. συγχωρητός ΑΝΤ. συγχωρήτος, ασύγνωστος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει συγχωρηθεί ΣΥΝ. συγχωρημένος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < συγγινώσκει «έχω την ίδια γνώμη, συμφωνώ - συγχωρώ, συμπάθω» (βλ. κ. γνώστος)].

συγγραμμά (το) [αρχ.] {συγγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. έργο (βιβλίο) που είναι γραμμένο με επιστημονικές συνήθ. αξιόψεις (σύστημα, τεκμηρίωση, βιβλιογραφία κ.λπ.) και με σχετική έκταση σε αριθμό σελίδων: *ιατρικό* ~ ΣΥΝ. πραγματεία 2. (ειδικότ.) το επιστημονικό έργο που προορίζεται για φοιτητές ως βασικό εργαλείο ενός μαθήματος: *δωρεάν διανομή των ~* ΣΥΝ. βιβλίο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-

συγγραφέας (ο/η) {(θηλ. συγγραφ-έως) | συγγραφ-είς, -έων} 1. πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη συγγραφή (βλ. λ., σημ. 1): *θεατρικός* ~ || - *σημαντικών μελετών* 2. (ειδικότ.) λογοτέχνης που ασχολείται με τη συγγραφή πεζών έργων (κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιητή): *ο Καζαντζάκης είναι από τους πιο γνωστούς Έλληνες* ~ || *δοκίμος* ~ ΣΥΝ. πεζογράφος 3. (γενικότ.-σπάν.) πρόσωπο που έχει γράψει συγκεκριμένο κείμενο: *ο ~ του άρθρου*. Επίσης (λόγ.) **συγγραφέας** (ο/η) {συγγραφέως}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -γκ-, *έκδοση, συγγνώμη*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *συγγραφεύς* < *συγγράφω*].

συγγραφή (η) [αρχ.] 1. (λόγ.) η παραγωγή (πεζού) γραπτού (κυρ. λογοτεχνικού ή επιστημονικού) έργου: η ~ *μυθιστορημάτων* | *άρθρων* | *μελέτης* | *διατριβής* ΣΥΝ. γράνιμο 2. (συνεκδ.) το συγγραφικό έργο ΣΥΝ. συγγραμμα, βιβλίο 3. (α) **συγγραφή υποχρεώσεων** (για μίσθωση έργου) οι ειδικοί όροι για την ανάθεση της εκτελέσεως ενός έργου (β) **συγγραφή γενικών όρων** καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων για τη συμμετοχή κάποιου σε διαγωνισμό, ο οποίος γίνεται για την ανάληψη δημοσίου έργου. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-

συγγραφικός, -ής, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον συγγραφέα ή τη συγγραφή: ~ *έργο* | *ικανότητα* | *απασχόληση* 2. ΝΟΜ. **συγγραφικά δικαιώματα** το σύνολο των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον συγγραφέα, τα πνευματικά δικαιώματα του συγγραφέα. — **συγγραφική-ά** | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-

συγγραφέα ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {συνεγράμνα, συγγραφέα (λόγ. συνεγράφηγ, -ης, -η...)} ♦ 1. (μετβ.) παράγω γραπτό έργο, κυρ. επιστημονική ή λογοτεχνική περιεχομένου σε πεζό λόγο: ~ *μελέτη* | *διατριβή* | *την αυτοβιογραφία μου* ΣΥΝ. γράφο ♦ 2. (αμετβ.) είμαι συγγραφέας, ασχολούμαι με τη συγγραφή συστηματικά ή επαγγελματικά: *δεν είναι ακόμα ώριμος για να συγγράψει*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-

συγκαίωμα ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συγκά-ηκα, -μένος} παθαίνω σύγκαμα: (σκωπτ.) *περπατάει σαν συγκαμένος* (σαν να έχει πάθει σύγκαμα στο σημείο όπου τριβονται οι μηροί) || *δεν άλλαξα εγκαίρως το μορσ και συγκάηκε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικό.

συγκαιρινός, -ής, -ό κ. συγκαιρικός [1766] 1. αυτός που ανήκει στην ίδια εποχή ή έχει την ίδια ηλικία με άλλον ΣΥΝ. σύγχρονος, σύγκαμος 2. (για καρπούς) αυτός που ωριμάζει την ίδια εποχή με άλλον. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχρονος*.

σύγκαμος, -ής, -ο [μτγν.] 1. ο συγκαιρινός (βλ. λ.) 2. αυτός που συμβαίνει γίνεται τη σωστή ώρα, εγκαίρως ΣΥΝ. *έγκαμος*. — **σύγκαμα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-

συγκαλά (τα) η λογική, το μυαλό- στη ΦΡ. **στος συγκαλά** (μου) σε καλή διανοητική κατάσταση, στα λογικά (μου): *έλα στα συγκαλά σου, παιδάκι μου, κι άσε τις ανοησίες!* (λογικόμου). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ- [ΕΤΥΜ. < συν- (βλ. λ.) + *καλά*, πληθ. ουδ. του επιθ. *καλός*].

συγκαλύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος (λόγ. συγκεκαλυμμένος)} 1. αποτρεπω την αποκάλυψη (ενός πράγματος, κυρ. αξιωματικής πράξης): ~ *ένα σκάνδαλο* | *την αλήθεια* || ~ *τη δράση του πατριωτικού ενόχου* ΣΥΝ. αποκρύπτω, κουλουλώνω, αποσιώπω ΑΝΤ. αποκαλύπτω 2. (η λόγ. μετ. **συγκεκαλυμμένος**, -ής, -ο) βλ. λ. — **συγκάλυψη** (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

συγκαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκαλέω-... | συγκ-άλεσα, -λήθηκα (λόγ. συνεκλήθηγ, -ης, -η... μετ. συγκληθείς, -είσα, -έν), -εκλήμμένος} καλώ (σύνολο ατόμων) σε από κοινού συζήτηση ή λήψη αποφάσεων: ~ *συνέλευση* | *σύσκεψη* || ~ *τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου σε έκτακτη συνεδρίαση* || ~ *την ολομέλεια του σώματος* || ο *πρόεδρος του*

κόμματος είτε ότι ο πρόεδρος της Δημοκρατίας πρέπει να συγκαλέσει το συμβούλιο των πολιτικών αρχηγών. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

σύνκαμα (το) {συνκάμ-ατος | -ατα, -άτων} ερεθισμός του δέρματος σε σημείο όπου υπάρχει τριβή ή επαφή με ύφασμα (λ.χ. στο σημείο όπου τριβονται οι μηροί κατά το βάδισμα) ή, προκειμένου για μουρά, στα σημεία όπου υπάρχει τριβή ή επαφή με λερωμένες από τα ίδια πάνες. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM < *συνκαίω* (πβ. κ. *καύμα* < *καίω*)].

συγκαταβάνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συγκατέβην, -ης, -η...} (λόγ.) δείχνω συγκατάβαση (βλ.λ.): ~ στους όρους που έθεσε | στις πιέσεις του. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

συγκατάβαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η επεικής διάθεση, η συμπεριφορά που δείχνει ανοχή και κατανόηση: *χαμόγελο γεμάτο ~* || αντιμετώπισε την περίπτωση του με ~.

συγκαταβατικός -ή, -ό [μτγν.] αυτός που εκδηλώνει συγκατάβαση: ~ *χαμόγελο* | *ύφος* | *σχόλιο* | *χειρονομία* — *συγκαταβατικά* -ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., *συγκαταβατικότητα* (η) [1866].

συγκατάθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η έκφραση σύμφωνης γνώμης, η αποδοχή, η συναίνεση: *ασχολήθηκε με το θέατρο με τη ~ των γονέων του* || *δίνω τη ~ μου* || *έχω τη ~ κάποιου* ΣΥΝ. *συναίνεση*, *συγκατάθεση*, *συμφωνία* ΑΝΤ. *άρνηση* — **συγκαταθετικός**, -ή, -ό [μτγν.], *συγκαταθετικά* -ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. [ETYM < μτγν. *συγκατάθεσις* < αρχ. *συγκαταθέμει* (βλ.λ.)].

συγκαταθέτης (ο) {συγκαταθετόν}, **συγκαταθέτρια** (η) {συγκα-ταθετριόν} πρόσωπο που εμφανίζεται σε κοινό τραπεζικό λογαριασμό ως καταθέτης μαζί με τον κύριο καταθέτη. [ETYM < ανγ. (< *συν-*) + *καταθέτης*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *co-depositor*].

συγκατάκληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) η από κοινού κατάκληση κάποιων, το πλάγιασμα μαζί ή κοντά με άλλων/άλλους: η ~ των *συνζώνων*.

συγκαταλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκατ-έλεξα, -αλέχθηκα (λόγ. -ελέ-γην κ. -ελέχθην, -ης, -η...), -αλεγμένος} περιλαμβάνω, εντάσσω (κάποιον/κάτι) σε ένα σύνολο ομοειδών (προσώπων, πραγμάτων): *οι ειδικοί τον συγκαταλέγουν στους δέκα καλύτερους συγγραφείς όλων των εποχών* || η *εθνική μας μπάσκετ συγκαταλέγεται ανάμεσα στις κορυφαίες ομάδες του κόσμου* ΣΥΝ. *συμπεριλαμβάνω*, *περιλαμβάνω*, *συνυπολογίζω*.

συγκατάνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η έκφραση τής αποδοχής, τής έγκρισης, τής συναίνεσης (κάποιου) (για κάτι): η ~ σε *ένα σχέδιο* || η ~ των *κοιμάτων στα εθνικά θέματα*.

συγκατανέω ρ. αμετβ. {συγκατένευσα} δίνω την έγκρισή μου, αποδέχομαι: *οι γονείς του συγκατένευσαν στον γάμο* ΣΥΝ. *συναίνω*, *συγκατατίθεμαι* ΑΝΤ. *αντιτάσσομαι*. [ETYM μτγν. < *συν-* (βλ.λ.) + *κατανέω*].

συγκαταριθμώ ρ. μετβ. {συγκαταριθμείς... | συγκαταριθμ-ησα, -ού-μαι, -είται..., -ήθηκα, -ημένος} αριθμώ, υπολογίζω, συγκαταλέγω κάτι μαζί με άλλα: τον *συγκαταριθμούν στους 50 πλουσιότερους ανθρώπους του κόσμου* ΣΥΝ. *συγκαταλέγω*, *συγκατατάσσω*. — **συγκατα-ριθμηση** (η) [1873].

[ETYM < μτγν. *συγκαταριθμός* (-έω) (ήδη αρχ. ο μέσος τ. *συγκαταριθ-μούμαι*) < *συν-* (< *συν-*) + *κατα(α)-* + *αριθμώ*].

συγκατατάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκατέτασα, συγκατατ-άχθηκα (λόγ. συγκατετάχην, -ης, -η...), -αγμένος} κατατάσσω μαζί (με *άλ-λους/άλλα*) ΣΥΝ. *συγκαταλέγω*, *συμπεριλαμβάνω*. — **συγκατατάξη** (η) [1889].

συγκατατίθεμαι ρ. αμετβ. αποθ. (συγκατ-ατέθηκα (λόγ. συγκατετέθη, -ης, -η...), -ατεθειμένος) (+σε) δίνω τη συγκατάθεση μου, παρέχω την έγκρισή μου, συμφωνώ: *οι γονείς της συγκατατέθηκαν στην απόφαση της να εγκατασταθεί στο εξωτερικό* ΣΥΝ. *συναίνω*, *συγκατανέω* ΑΝΤ. *αντιτίθεμαι*, *αντιτάσσομαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM αρχ. *το ενεργ. συγκατατίθημι* είναι μτγν. και *σπάνιο*] < *συν-* (βλ.λ.) + *κατατίθεμαι*].

συγκατέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκατέχαια} κατέχω (κάτι) συγχρόνως ή από κοινού (με άλλον).

συγκατηγορούμενος (ο) {συγκατηγορουμέν-ου | -ων, -ους}, **συγκατηγορομένη** (η) ΝΟΜ. πρόσωπο που κατηγορείται μαζί με άλλο για την ίδια αξιόποινη πράξη: *έριξε όλη την ευθύνη στους ~ του, για να γλιτώσει!* — *συγκατηγορό ρ.* [αρχ.] {-είς...}.

συγκατοίκηση (η) [1766] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η από κοινού χρήση του ίδιου χώρου κατοικίας, το να μένει κάποιος μαζί με άλλον/άλλους: *ομαλή | επισοδιακή -* || *ζητείται φοιτητής για -* || *οικογενειακή ~* ΣΥΝ. *συνοίκηση* 2. (μτφ.) (α) ΠΟΛΙΤ. η παράλληλη άσκηση εξουσίας από πρόεδρο τής Δημοκρατίας και πρωθυπουργό που προέρχονται από διαφορετικές πολιτικές παρατάξεις: η ~ *σοσιαλιστών και φιλελευθέρων στην ηγεσία τής χώρας αποδεικνύεται προβληματική* (β) (γενικότ.) η συνύπαρξη στην ίδια θέση: η ~ των *δύο ομάδων στην κορυφή τής βαθμολογίας του πρωταθλήματος*. Επίσης **συγκατοικία** [μτγν.] (σημ. 1). [ETYM; Η πολιτ. σημ. αποδίδει το γαλλ. *cohabitation*].

συγκάτοικος (ο/η) [μεσν.] {συγκατοίκ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που συγκατοικεί με άλλον: *ψάχνει για ~, ώστε να μοιράζεται το νοίκι* ΣΥΝ. *συνοίκος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

συγκατοικό ρ. αμετβ. [αρχ.] {συγκατοικείς... | συγκατοίκησα} μένω μαζί (με άλλον/άλλους) στον ίδιο χώρο κατοικίας: *συγκατοικούν και μοιράζονται το νοίκι* ΣΥΝ. *συνοικό*.

συγκατοχή (η) [1897] η από κοινού κατοχή πράγματος ΣΥΝ. *συγκυριότητα*. **συγκάτοχος** (ο/η) {συγκάτοχ-ου | -ων, -ους} το πρόσωπο που έχει την κατοχή πράγματος από κοινού με άλλο.

σύνκειμα ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) *απαρτίζομαι* (από επιμέρους τμήματα): *το πρόβλημα σύνκειται στα εξής...* ΣΥΝ. *συνα-ποτελούμαι*, *συνίσταμαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM αρχ. < *συν-* (βλ.λ.) + *κείμαι*].

συνκειμένος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που *απαρτίζεται*, *συναποτελείται* από επιμέρους τμήματα 2. ΝΑΥΤ. **συνκειμένο στήμα** το προσυμφωνημένο σημείο συναντήσεως των πλοίων στόλου σε περιπτώση χωρισμού τους για λόγους ανωτέρας βίας · 3. ΓΛΩΣΣ. **συνκειμένο** (το) {συν-κειμέν-ου | -ων} (α) (επιστημ.) το ευρύτερο ενδογλωσσικό και εξω-γλωσσικό πλαίσιο (γεγονότων, καταστάσεων, πληροφοριών κ.λπ.), μέσα στο οποίο τοποθετείται μια πληροφορία και γίνεται ευκολότερα κατανοητή, το πραγματολογικό περιβάλλον (β) τα συμφραζόμενα (βλ.λ.).

[ETYM Μτγ. τού αρχ. *σύνκειμαι* (βλ.λ.) Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. *context* < μτγν. *lat. contextus* «συναρμοσμένη δομή» < *context(ere)* «ενώνω πλέκοντας» < *con* + *texere* «πλέκω»].

συνκεκαλυμμένος, -η, -ο 1. αυτός που γίνεται με τρόπο έμμεσο ή κρυφό, χωρίς να είναι εμφανής: ~ *απειλή* | *πρόταση* | *κατηγόρια* 2. αυτός που έχει συγκαλυφθεί, που δεν έχει γνωστοποιηθεί: η ~ *παράνομη δράση ενός γνωστού προσώπου*. — **συνκεκαλυμμένος** -α | -ως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM; Μτγ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συνκαλύπτω*].

συνκεκομμένος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (για λέξεις) αυτός που έχει υποστεί *συγκοπή* (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. Μτγ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συνκόπτω*]. **συνκεκρυμμένο** ρ. μετβ. {συνκεκρυμμένοποιεις... | *συνκεκρυμμένο-ποι-ησα, -ούμαι, -είται...* -ήθηκα, -ημένος} κάνω κάτι *συνκεκρυμένο*, *καθιστώ ακριβές και σαφές*, *από:* ~ τα *σχέδια μου* || «το *"δόγμα Αϊένχχάουερ"* (1957) *συνκεκρυμμένο* την *αμερικανική στρατηγική με την ανάπτυξη αμερικανικών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή* (εσφμ.) || ~ τις *σκέψεις μου για τη συνεργασία των δύο εταιρειών*. — **συνκεκρυμμένο** -α | -ως επίρρ. [ETYM Απόδ. τού γαλλ. *concrétiser* και τού αγγλ. *specify*].

συνκεκρυμένος, -η, -ο 1. *σφής* και *ακριβής*: *μας έδωσε - οδηγίες για τον τρόπο δράσης* ΑΝΤ. *γενικός*, *αόριστος*, *ασαφής* 2. *ιδιαιτέρως*, αυτός *ακριβός* (και όχι *κάποιος άλλος*): *δεν έχω διαβάσει αυτό το ~ βιβλίο* || η ~ *τανία μου άρσε, οι άλλες όμως όχι* 3. *σφής* ορισμένος, *ειδικός* (και όχι *αφηρημένος*, *γενικός*): *υπάρχει ~ πρόταση για το τι πρέπει να γίνει*; || *δεν μιλώ με γενικόττες, αλλά με ~ στοιχεία* ΑΝΤ. *γενικός* 4. αυτός που γίνεται ή λέγεται με σαφή τρόπο: *γίνε πιο ~, για να σε καταλάβω* ΑΝΤ. *αόριστος*, *ασαφής* 5. αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός μέσω των αισθήσεων, που έχει υλική υπόσταση, *κατ' αντιδιαστολή* προς τον *γενικό* και τον *αφηρημένο*: *στη ζωγραφική του οι μορφές του είναι συγκεκρυμένες* *και όχι αφηρημένες* 6. (α) ΓΛΩΣΣ. (κατά την παραδοσιακή γραμματική) **συνκεκρυμένο ουσιαστικό** το ουσιαστικό που δηλώνει κάτι αντιληπτό μέσω των αισθήσεων, *π.χ. τραπέζι, δέντρο* ΑΝΤ. *αφηρημένο ουσιαστικό* (β) **συνκεκρυμένη ποίηση** τύπος ποίησης κατά τον οποίο το περιγραφικό των λέξεων εξαιρείται ή προεκτείνεται με την οπτική | τυπογραφική διάταξη των λέξεων, των τμημάτων των λέξεων ή των γραμμάτων τους και των σημείων στίξης (γ) **συνκεκρυμένη μουσική** μουσική σύνθεση που έχει ως βάση της φυσικούς ήχους και θορύβους (μουσικούς ή μη, π.χ. ήχος βρόσης), οι οποίοι ηχογραφούνται σε μηχανική τανία συχνά με ηλεκτρονική επεξεργασία ή παραμόρφωση έτσι, ώστε να δημιουργήσουν ένα μουσικό σύνολο με συνοχή — **συνκεκρυμένος** -α | -ως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *διακεκρυμένος*, *επίρρημα*, *κίνω*, *μετοχή*. [ETYM Το επίθ. προέρχεται από τη συγ. παθ. παρακ. τού αρχ. *συνκρύνω*, έχει όμως αυτονομηθεί σημασιολογικώς, αποδίδοντας το γαλλ. *concret*. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι όροι *συνκεκρυμένη μουσική* (< γαλλ. *musique concrète*) και *συνκεκρυμένη ποίηση* (< αγγλ. *concrete poetry*)].

σύνκελλος (ο) {συνκέλλ-ου} -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. 1. υψηλός αξιωματούχος τού Οικουμενικού Πατριαρχείου 2. κληρικός που ανήκει στην υπηρεσία επισκόπου ή πατριάρχη.

[ETYM μτγν. τίτλος τού γραμματέα και συμβούλου ανωτέρων κληρι-κίων, < *συν-* (< *συν-*) + *κελλος* < *κέλλα* (βλ. λ. *κελλά*)].

συγκεντρώνω ρ. μετβ. [1814] {συγκέντρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. *μαζεύω* (πρόσωπα | πράγματα) σε ένα σημείο: *τους συγκεντρώνει όλους γύρω του, για να τους δώσει τις τελευταίες οδηγίες* || *οι εχθροί συγκεντρώνουν στρατεύματα στα σύνορα* || *συγκεντρώνει όλα τα απαραίτητα για το ταξίδι σε αυτό το δωμάτιο* ΑΝΤ. *σκορπίζω* 2. (γενικότ.) *μαζεύω*, *συλλέγω*: ~ *υπογραφές* | *χρήματα για μια βιβλιοθήκη* | *πληροφορίες* | *δικαιολογητικά* 3. (μτφ.) *γίνωμαι* *δέκτης*, *προσελκώ*: *συγκεντρώνει την εκτίμησή και τη συμπάθεια όλων* 4. *έχω* (σύνολο, σειρά από πράγματα): *στο πρόσωπο του συγκεντρώνει πολλά χαρίσματα* || *πολλά προσόντα ως υπονήφιος* 5. (μτφ.) *συντονίζω* ή *στρέφω* (κάτι) *προς* *συνκεκρυμένη κατεύθυνση*: ~ την *προσοχή μου στα λόγια κάποιου* || ~ *δυνάμεις για τον αυριανό αγώνα* || *πρέπει να βρει λίγο χρόνο, να συγκεντρώσει τη σκέψη του-* (μεσοπαθ. **συγκεντρώνωμαι**) 6. *πηγαίνω* μαζί με άλλους στο ίδιο σημείο: *συγκεντρωθήκαμε εδώ απόψε, για να κησούμε μια εξόχουσα προσωπικότητα των γραμμάτων* || *συγκεντρώθηκε κόσμος στο αεροδρόμιο για την υποδοχή* 7. *δίνωμαι* *ολοκληρωτικά* (σε κάτι), *στρέφοντας* σε αυτό όλη την προσοχή μου, *χωρίς να αφήνω τη σκέψη μου να διασπαστεί: μ' αυτή τη φασαρία πώς να συγκεντρωθώ (στο διάβασμα)*; || *κράτησε την ψυχραιμία σου και συγκεντρώσου!* ΑΝΤ. *αφαιρούμαι* 8. (η μτγ. **συγκεντρομένος**, -η, -ο) (α) *μαζεμένος*, *συναθροισμένος*: *το ~ πλήθος* || *οι εκδρομείς ήταν ~ δίπλα στο λεωφορείο* (β) αυτός που έχει στρέψει την προσοχή του αποκλειστικά σε κάτι: ~ *στη μελέτη τής αρχαίας επιγραφής* || *δεν είναι ~ όταν διαβάζει, γι' αυτό και δεν μαθαίνει τα μα-*

θήματά του. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ETYM: < συν- (βλ.λ.) + -κεντρώνω < κέντρο, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. concentrer (νόθο συνθ.)].

συγκέντρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η τοποθέτηση ή μεταφορά (προσώπων) πραγμάτων σε ένα σημείο ή γύρω από ένα σημείο: η - στρατευμάτων σε μία περιοχή- ΦΡ. **στρατόπεδο συγκέντρωσης** βλ. λ. **στρατόπεδο** (ειδικότ.). 2. η προγραμματισμένη, οργανωμένη συνάθροιση ατόμων σε δημόσιο χώρο για την από κοινού έκφραση διαμαρτυρίας, υποστήριξης, τη διεκδίκηση αιτημάτων κ.λπ.: **προεκλογική** - || η **αντιπολίτευση οργάνωσε** - **εναντίον** του νέου νομοσχεδίου || **εθνοσωσίδης** ~ **υποδοχής των ολυμπιονικών** 3. η ιδιωτική, κυρ. φιλική συνάθροιση ατόμων: **κάνει** ~ **για τα γενέθλια του** 4. (συνεκδ.) τα άτομα που μετέχουν σε συνάθροιση: **απευθύνομαι στη** -|| ο **παλιός** | **τα συνθήματα της** ~ 5. η συλλογή πραγμάτων για την επίτευξη σκοπού: ~ **χρημάτων** | **υπογραφών** | **δικαιολογητικών** | **πληροφοριών** | **αποδεικτικών στοιχείων** 6. η υπαγωγή (εξουσίας, αρμοδιοτήτων) σε ένα κέντρο (πρόσωπο, θεσμικό ή άλλο όργανο, ομάδα προσώπων κ.λπ.): η - **της εξουσίας** | **δύναμης στα χέρια λίγων** 7. η επιστράτευση των πνευματικών ή ψυχικών δυνάμεων (κάποιου) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, ώστε να μην αποσπάται: ~ **της προσοχής** | **της σκέψης** | **των προσπαθειών κάποιου** || **αυτή η άσκηση απαιτεί μεγάλη** ~ ΣΥΝ. αυτοσυγκέντρωση 8. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η τάση κατά την οποία ομοειδές λ'τοουργεί ή υπηρεσίες (μ'γάλο κυρ. αστικό κέντρο) συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένες περιοχές ή χώρους, δημιουργώντας επιμέρους 'πορική, διοικητικά κ.λπ. κέντρα ΑΝΤ. αποσυγκέντρωση 9. ΟΙΚΟΝ. (α) η τάση δημιουργίας μ'γαλύτρων επιχειρήσεων με εξαγωγές, συγχωνεύσεις ή απορρόφηση μικρότερων επιχειρήσεων με σκοπό τον έλεγχο μεγαλύτερου μεριδίου της αγοράς (β) **συγκέντρωση κεφαλαίων** η διεργασία κατά την οποία μια επιχείρηση αποκτά τον έλεγχο περισσότερων επιχειρήσεων (θυγατρικών εταιρειών) ή η αύξηση του όγκου του κεφαλαίου της 10. ΧΗΜ. η ποσότητα διαλυμένων ουσιών που περιέχεται σε ένα διάλυμα ανά μονάδα όγκου. — (υποκ.) συγκεντρωσούλα (η) (σημ. 2, 3). [ETYM < μέγν. συγκέντρωσις, αρχική σημ. «σύμπτωση αστρικής τροχιάς γύρω από δεδομένο κέντρο», < *συγκεντρώ (-όω) < συν- (βλ.λ.) + -κεντρώ < κέντρον. Στη σημερινή βασική σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. concentration].

συγκεντρωσιάρχης (ο) {συγκεντρωσιάρχών} πρόσωπο (συνήθ. κομματικό στέλεχος) επιφορτισμένο με την οργάνωση κομματικής, κυρ. προεκλογικής, συγκέντρωσης: «ο **Γραμματέας Κινητοποιήσεων, γνωστός ως "του ΠΑ.ΣΟ.Κ"**» (εφημ.).

συγκεντρωτικός, -ή, -ό [1844] 1. αυτός που συγκεντρώνει ή που περιέχει συγκεντρωμένα πολλά στοιχεία: ~ **αποτελέσματα από 1.500 εκλογικά τμήματα** 2. ΦΥΣ. **συγκεντρωτικός φακός** (ή **συγκλίνων φακός**) ειδικός φακός, που διαθλά το φως, μετατρέποντας μια δέσμη ακτινών από παράλληλη σε συγκλίνουσα 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από τη συγκέντρωση σε αυτόν εξουσιών, αρμοδιοτήτων, ισχύος ΦΡ. **συγκεντρωτική εξουσία** | **συγκεντρωτικό σύστημα** τύπος πολιτικής οργάνωσης που χαρακτηρίζεται από την υπαγωγή εξουσιών και αρμοδιοτήτων σε ένα κέντρο (κατ' αντιδιαστολή προς το αποκεντρωτικό σύστημα ή την αυτοδίοικηση) 4. (ειδικότ.) αυτός που θέλει να ελέγχει ο ίδιος τα πάντα: **είναι** ~ **τύπος** - **του αρέσει να έχει ο ίδιος την εποπτεία όλων των τομέων της παραγωγής**. — συγκεντρωτικ-ά | -ως [1889] επίρρ.

συγκεντρωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. σύστημα οργάνωσης κατά το οποίο το σύνολο του διοικητικού έργου ασκείται από ένα μόνο ισχυρό κέντρο (κατ' αντιδιαστολή προς την αποκέντρωση και την αυτοδίοικηση) 2. η συσφύρωση δημοσίων υπηρεσιών και λειτουργιών, η συγκέντρωση της δημόσιας διοίκησης σε έναν τόπο ή σε μια πόλη (πβ. λ. **υδροκεφαλισμός**). ΓΒΤΥΜ. Απθδ. του **αγγλ.** centralisation].

συγκεράζω ρ. μετβ. {συγκεράσ-α, -ηκα, -μένος} 1. αναμειγνύω δύο διαφορετικά σώματα (κυρ. υγρά) 2. (μτφ.) αναμειγνύω ιδέες, αντιλήψεις, γνώμες: **στο έργο του κατάφερε να συγκεράσει διαφορετικές σύγχρονες τάσεις σε μια αισθητικά πρωτότυπη σύνθεση** || (συνχά με τάση συμβιβασμού). ο **πρόεδρος συγκεράσε τις απόψεις των διαφορετικών τάσεων του διοικητικού συμβουλίου**.

[ETYM < μτγν. **συγκερώ** (-όω) ποιητ. τ. του αρχ. **συγκεράννυμι**, βλ. λ. **συγκερασμός**], που μεταπλάστηκε όπως και το **διασκεδάννυμι** - **διασκεδάζω** με βάση τα αριστικά θέματα **συγκεράσ-**, **διασκεδάσ-** κατά το σχήμα **εόρτασα** - **εορτάζω**, **μοίρασα** - **μοιράζω**].

συγκεράσμα (το) [μεσν.] {συγκεράσι-ατος | -ατα, -άτων} 1. ο συγκερασμός (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) ό, τι προκύπτει από συγκερασμό, ανάμειξη στοιχείων ΣΥΝ. μείγμα, κράμα.

συγκερασμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει συγκερασθεί, που έχει προκύψει από ανάμειξη στοιχείων 2. ΜΟΥΣ. (α) **συγκερασμένο σύστημα** σύστημα διαίρεσης του μουσικού διαστήματος της οκτάβας (βλ.λ.) σε δύοδεκα διαστήματα («σημιτόνια») ίσα μεταξύ τους το συγκερασμένο σύστημα αντιπαράκειται στο σύστημα των φυσικών κλίμακων, οι οποίες χρησιμοποιούν διαστήματα πιο «φυσικά», πιο απλά και αυθηρότητα, αλλά όχι ίσα μεταξύ τους (β) **συγκερασμένο διάστημα** το διάστημα που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο του συγκερασμένου συστήματος, και σχηματίζεται από υπέρθεση ενός ή περισσότερων συγκερασμένων ημιτόνιων (γ) **συγκερασμένη κλίμακα** η κλίμακα που σχηματίζεται από φθόγγους του συγκερασμένου συστήματος και χρησιμοποιεί συγκερασμένα διαστήματα. [ETYM Ουσιαστικοπ. παθ. μτγ. του ρ. **συγκεράννυμι**, απόθ. του γαλλ. όρου (gamme) tempéréε].

συγκερασμός (ο) (λόγ.) 1. η ανάμειξη επιμέρους συστατικών, υλικών στοιχείων ΣΥΝ. ανακάτεμα, συγκεράσμα 2. (μτφ.) η σύνθεση, κυρ.

ο συνδυασμός διαφορετικών ή και αντίθετων στοιχείων: ~ **απόψεων** | **τάσεων** | **μοτίβων** · 3. ΜΟΥΣ. η ρύθμιση χορδής ή φωνής για την παραγωγή του επιδιωκόμενου ανάλογου τονικού ύψους. [ETYM μτγν. < αρχ. **συγκεράννυμι** «αναμειγνύω, ανακατεύω» < συν- (βλ.λ.) + **κεράννυμι** (βλ. κ. **κράμα**)]. συγκεφαλαίωνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {συγκεφαλαίο-σα, -θηκα, -μένος}

♦ 1. (μετβ.) επαναδιατυπώνω (όσα έχουν ήδη λεχθεί ή γραφτεί) με περιεκτικό και συνοπτικό τρόπο, καταλλήγοντας σε συμπεράσμα: ~ **μία σύζηση** ΣΥΝ. συνοψίζω, ανακεφαλαίωνω ♦ 2. (αμετβ.) επαναδιατυπώνω (όσα έχουν ήδη λεχθεί ή γραφτεί) με περιεκτικό και συνοπτικό τρόπο: **συγκεφαλαίωνοντας, θα ήθελα να επιμείνω στα εξής σημεία**. — **συγκεφαλαίωση** (η) [αρχ.].

[ETYM < αρχ. **συγκεφαλαίω** (-όω) < συν- (βλ.λ.) + **κεφαλαίω** < επίθ. **κεφαλαίος** (βλ. λ. **κεφάλαιο**)].

συγκεφαλαιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συγκεφαλαιώνει: ~ **παρουσίαση** | **ομιλία** | **παράγραφος** ΣΥΝ. συνοπτικός. — **συγκεφαλαιωτικά** | -ως [1895] επίρρ.

συγκεχυμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν καθορίζεται με σαφήνεια, που δεν διακρίνεται καθαρά: **έχει πολύ** ~ **εικόνα για το όλο συμβάν** || ~ **αναμνήσεις** | **περίγραμμα** ΣΥΝ. ασαφής, ακαθόριστος, μηροδεμένος ΑΝΤ. σαφής, ξεκάθαρος. — **συγκεχυμέν-α** /-ως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **μετοχή**.

[ETYM Μτγ. παθ. παρακ. του αρχ. **συγγέω**].

συγκινημένος, -η, -ο → συγκινώ
συγκίνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ψυχική διεγερση, οποιαδήποτε συναισθηματική ένταση (π.χ. έντονη χαρά, λύπη, συμπόνια κ.λπ.): **είναι καρδιακός και ο γιάρτος του συνέστησε να αποφεύγει τις** ~ || **βαθιά** | **μεγάλη** | **ιερή** ~ || **νιώθω** ~ **πουν ξαναβλέπω ένα αγαπημένο πρόσωπο** || **διακρίνω κάποια** ~ **στη φωνή του** || **κλαίω από** ~ || **αισθητική** ~ 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί συναισθηματική διεγερση ή ένταση: η **γέννηση ενός παιδιού είναι η μεγαλύτερη** ~ **για μία γυναίκα** || **δοκιμάζω έντονες** ~ 3. (γενικότ.) οποιαδήποτε συναισθηματική μεταβολή: **υποστηρίζεται ότι σκοπός της σύγχρονης ποίησης δεν είναι η λογική προσέγγιση, αλλά η ~ του αναγνώστη**.

συγκινησία (η) {συγκινησιών} ΦΥΣΙΟΛ. η ακούσια κίνηση ορισμένων μυών κατά την κίνηση ενός ξεχωριστού συστήματος μυών, ενός άλλου μέλους του σώματος, όπως είναι λ.χ. η κίνηση των χεριών κατά το περπάτημα. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. syncinésie].

συγκινησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη συγκίνηση: ~ **φόρτιση**. — **συγκινησιακά** επίρρ.

συγκινητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αγγίζει συναισθηματικά, που προκαλεί συναισθήματα έντονης χαράς, συμπόνιας, λύπης κ.λπ., τα οποία συχνά εκδηλώνονται με δάκρυα: ~ **τέλος** | **λόγος** | **αντίο** | **χειρονομία** | **έργο** | **περιγραφή**. — **συγκινητικ-α** | -ως [1864] επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **πληροφορική**.

συγκινώ ρ. μετβ. {συγκινέω... | συγκίν-ησα (λόγ. συνεκκίνηση), -ούμαι, -ήθηκα -ήμένος} 1. προκαλώ (σε κάποιον) συγκίνηση, προκαλώ έντονη συναισθηματική φόρτιση: με **συγκίνησε η ευγενική του χειρονομία** || η **ταϊνία αυτή συγκίνησε το κοινό** || (μεσοπαθ.) **συγκινηθήκαμε όλοι στη σκηνή του αποχωρισμού** 2. (συνήθ. αρνητ.) προκαλώ (σε κάποιον) το ενδιαφέρον, συναρπάζω, προσελκύω: δεν με **συγκίνησε** **τα μακρινά ταξίδια** | ο **προποιορειακός ιδέες** 3. επιπράζω τα συναισθήματα κάποιου (θετικά ή αρνητικά): με **τα έργα μου θέλω να συγκινήσω τον θεατή, να τον κάνω να αντιδράσει με οποιοδήποτε τρόπο** 4. κάνω (κάποιον) να δακρύσει από συγκίνηση: ο **θάνατος του φίλου του να συγκίνησε βαθιά** - (ειδικότ. μεσοπαθ.) **συγκινούμαι** 5. αισθάνομαι εύκολα συγκίνηση, δακρύζω εύκολα (από χαρά ή λύπη): δεν θέλω να **βλέπω τέτοιες ταινίες, γιατί** ~ 6. δείχνω ευαισθησία, φιλότιμο: ό, τι και να **του λες, δεν συγκινείται** - **είναι αναισθητός** || **μέσα σε τόσα νέα παιδιά, κανένα δεν συγκινηθήκε να δώσει τη θέση του στον γέροντα**! ΣΥΝ. ευαισθητοποιούμαι, φιλοτιμούμαι 7. (η μτγ. **συγκινημένος**, -η, -ο) αυτός που έχει αισθανθεί συγκίνηση και έχει την ανάλογη έκφραση (συνήθ. δακρυσομένος): **οι γονείς της νύφης ήταν εμφανώς** ~ || ήταν ~ **από την ανταπόκριση του κόσμου στο κάλεσμα του για ανθρωπιστική βοήθεια**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, **πληροφορική**.

[ETYM < μτγν. **συγκινώ** (-έω) «διεγείρω ψυχικά» (στον Αριστοτέλη απαντά ήδη το μέσ. **συγκινούμαι**) < συν- (βλ.λ.) + **κινώ**. Η σημερινή σημ. απαντά στην Κ.Δ., πβ. **Πράξ.** 6,12: **συνεκίνησάν τε τόνλιαν και τους πρεσβυτέρους... και συνήρπασαν αυτών...**].

σύγκλειση (η) {-ης κ. -είσεως | -είσεις, -είσεων} ΟΔΟΝΤ. η θέση στην οποία υπάρχει επαφή δοντιών ΦΡ. **κεντρική σύγκλειση** η θέση στην οποία έχουν μέγιστες επαφές των δοντιών. [ETYM < αρχ. **σύγκλεισις** < **συγκλείω** < **συγ-** (συν-) + **κλείω**].

συγκλήθηκα ρ. → **συγκάλω**
συγκληροδόχος (ο/η) [1851] αυτός που είναι δικαιούχος σε κληροδοσία μαζί με άλλους. [ETYM Απθδ. του γαλλ. colégataire].

συγκληρονομία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ύπαρξη συγκληρονομών, καθώς και η μεταξύ τους σχέση 2. (συνεκδ.) η παρουσία που διαμοιράζεται σε σύνολο κληρονομών.

συγκληρονόμος (ο/η) [μτγν.] καθένας από τους κληρονόμους, στους οποίους από κοινού περιέρχεται μια περιουσία.

συγκληρονόμοι ρ. μετβ. [μτγν.] {συγκληρονομέω... | συγκληρονόμησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κληρονομώ (κάτι) από κοινού (με άλλον/άλλους).

σύγκληση (η) [1893] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} πρόσκληση πολλών προσώπων (κυρ. μελών ενός οργάνου) για συγκεκριμένο σκοπό: η ~ **της Βουλής** | **του πειθαρχικού** | **του συμβουλίου** || **έκτακτη**

/ τακτική ~ ενός *οργάνου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ETYM < *συγκάλω*, κατά το σχήμα *καλώ* - κλίση, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. convection].

συγκλητικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τη σύγκλιση (της αρχαίας Ρώμης ή σύγχρονης ανώτατης σχολής): ~ τάξη || ~ *απόφαση* | *συμβούλιο* || - *δόγμα* (απόφαση της αρχαίας συγκλήτου επί ερωτήματος του άρχοντα) (β) *συγκλητικός* (ο) το μέλος της συγκλήτου (βλ.λ.) 2. ΙΣΤ. *συγκλητική επαρχία* υποδιάρθρωση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, επί κεφαλής της οποίας οριζόταν κάποιος που είχε υπηρετήσει ως πραιτωρας (βλ.λ.).

συγκλητός (η) {συγκλητ-ου | -ων, -ους} 1. ΙΣΤ. το ανώτατο κυβερνητικό, νομοθετικό, συμβουλευτικό σώμα της αρχαίας Ρώμης και του Βυζαντίου, του οποίου οι αρμοδιότητες καθώς και η σύνθεση διαφοροποιήθηκαν κατά περιόδους και σύμφωνα με τις κατά καιρούς πολιτειακές αλλαγές · 2. το ανώτατο διοικητικό όργανο ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος, κυρ. πανεπιστημίου, το οποίο απαρτίζεται από καθηγητές και φοιτητές, εκπροσώπους των επιμέρους τμημάτων του ιδρύματος, και στο οποίο προεδρεύει ο πρύτανης: η ~ του *Πανεπιστημίου Αθηνών* 3. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η σύγκλητος.

[ETYM < αρχ. *σῦγκλητος* (ενν. *βουλή*) < *συγκάλω*. Στη Μτγν. Ελληνική ο όρ. χρησιμοποιήθηκε κυρ. ως απόδ. του λατ. *senatus* (< *senex*, *senis* «γηραιός, πρεσβύτερος»)].

συγκλίνω ρ. αμετβ. {συνεκλίνα, συγκεκλιμένος} 1. τείνω να συναντηθώ (με κάποιον/κάτι) σε ένα σημείο ή μία γραμμή: *οι διάφορες ομάδες διαδήλων συνέκλιναν στο κέντρο της πόλης* ΑΝΤ. αποκλίνας 2. (μτφ.) τείνω προς κοινό συμπέρασμα ή αποτέλεσμα: *όλες οι ενδείξεις συγκλίνουν στον φόνο εκ προμελέτης* || *στο θέμα αυτό οι απόψεις μας συγκλίνουν* ΑΝΤ. αποκλίνω 3. (η μτφ. *συγκλίνω*, -ούσα, -ον) ΟΠΤ. (α) (δέσμη ακτινοβολίας) που διαδίδεται προς ένα σημείο ή πολύ μικρή περιοχή (β) (οπτικό όργανο) που μπορεί να συγκεντρώνει σε ένα σημείο (εστία) τις παράλληλες φωτεινές ακτίνες που πέφτουν πάνω του 4. ΙΑΤΡ. *συγκλίνων στραβισμός* στραβισμός κατά τον οποίο και τα δύο μάτια κλίνουν προς τη μύτη 5. ΨΥΧΟΛ. *συγκλίνουσα νόηση* | *σκέψη* μορφή σκέψευς που συνίσταται στο να σκέπτεται κανείς με αναμενόμενο τρόπο ΑΝΤ. αποκλίνουσα νόηση | σκέψη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, κλίνω.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «εαπλώνω μαζί με κάποιον (με μια γυναίκα)», < *συν-* (συν-) + *κλίνω*. Η σημ. «γέρνω, κλίνω (προς κάτι)» είναι μτγν., ενώ η σύγχρονη μτφ. σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. *converger*].

σύνγκλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η κίνηση προς το ίδιο σημείο: η ~ όλων των *δυνάμεων του στρατεύματος προς το κέντρο της αντίπαλης παράταξης* ΑΝΤ. απόκλιση 2. (μτφ.) (α) η κατάληξη σε κοινό σημείο (στόχο, αποτέλεσμα, συμπέρασμα): *δημοσιονομική* ~||~ *απόψεων/ θέσεων/ τάσεων* || «το κοινό ανακρινόμεν αποτόπιση τη ~ των *στρατηγικών συμπεριόντων τους*» (εφημ.) || ~ των *μακροοικονομικών δεικτών της οικονομίας* ΑΝΤ. απόκλιση (β) *κριτήρια σύνγκλισης* όροι συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε.) 3. ΓΛΩΣΣ. η ανάπτυξη κοινών μορφολογικών ή δομικών χαρακτηριστικών από διαφορετικές γλώσσες ή διαλεκτικές μορφές της ίδιας γλώσσας, ώστε να εμφανίζονται μεγαλύτερη ομοιότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω.

[ETYM < μτγν. *σύνγκλισις* «στενό πέρασμα» < αρχ. *συγκλίνω* (κυρ. απαντά το μέσ. *συγκλίνουμαι* «εαπλώνω μαζί με κάποιον στην ίδια κλίση»), βλ.λ. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. του γαλλ. *convergence*].

σύνγκλιση - απόκλιση - παρέκκλιση. Η τάση διαφόρων δυνάμεων (κοινωνικών, ιδεολογικών, οικονομικών κ.λπ.) να ακολουθούν κοινή πορεία προς επίτευξη κοινών στόχων χαρακτηρίζεται ως *σύνγκλιση* (πβ. την πολιτική και οικονομική *σύνγκλιση* των χωρών της Ένωμένης Ευρώπης κατά τις επιταγές της Συνθήκης του Μάαστριχτ): *Τέτοιες πολιτικές υπονομεύουν τη σύνγκλιση της ευρωπαϊκής οικονομίας*. Η διαφοροποίηση της πορείας ή η απομάκρυνση από τεθέντες κοινούς στόχους χαρακτηρίζεται ως *απόκλιση*, ο όρος *απόκλιση* έχει και γενικότερη σημασία, δηλώνοντας κάθε απομάκρυνση από τον κανόνα ή από παραδεδομένες μορφές συμπεριφοράς (κοινωνικής, ηθικής, γλωσσικής, ιδεολογικής κ.λπ.): *Οι γλωσσολόγοι ορίζουν τα λάθη ως αποκλίσεις από την κοινή μορφή γλωσσικής συμπεριφοράς*. Περισσότερο χρωματισμένη αρνητικά λόγω της παρουσίας της προθ. παρά και της εκφραστικότητας (οπτικής, ενίοτε και ακουστικής) των δύο -κκ- λόγω της προθ. εκ είναι η λ. *παρέκκλιση*, που υποδηλώνει την αλλαγή πορείας προς διαφορετική -πιθ. εσφαλμένη ή μη παραδεκτή- κατεύθυνση: *Κάθε παρέκκλιση από τους κοινούς στόχους θέτει σε κίνδυνο τη συνοχή του αγώνα*.

συγκλονίζω ρ. μετβ. {συγκλονίσ-α (λόγ. συνεκλώνισα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (κυριολ.) προκαλώ ισχυρό κλονισμό (τράνταγμα), τραντάζω (κάτι/κάποιον): *σεισμός 6,3 Ρίχτερ συγκλονίσε όλη τη Δ. Ελλάδα* 2. (μτφ.) προκαλώ ισχυρότατη αναστάτωση ή συγκίνηση (σε κάποιον), συνταράζω: *οι αποκαλύψεις του έχουν συγκλονίσει την κοινή γνώμη* || η *αυταπόρνηση των σωστικών συνεργιστών μές συγκλόνισε όλους ΣΥΝ. κατασυγκινώ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, [ETYM μτγν. < αρχ. *συγκλονώ* (-έω), κατά τα ρ. σε -ίζω, βλ. κ. *κλονίζω*], συγκλονισμός 2. (μτφ.) η βαθιά και έντονη αναστάτωση και συγκίνηση: ο ~ της *κοινής γνώμης από το δράμα των σεισμοπλήκτων*.

συγκλονιστικός, -ή, -ό [1893] αυτός που συγκλονίζει, που προκαλεί μεγάλη ταραχή ή συγκίνηση: ~ *προσπάθεια* | *ερμηνεία* | *είδηση* ΣΥΝ.

συνταρακτικός. — *συγκλονιστικ-ά* | -ώς επίρρ. συγκοινωνία (η) {συγκοινωνιών} 1. η σύνδεση δύο ή περισσότερων αντικειμένων, χώρων, περιοχών με κάποιο μέσο, δίαυλο, δίοδο κ.λπ.: *υπάρχει ~ των αιθουσών μέσα από ένα κρυφό πέρασμα* || η ~ *μεταξύ δύο χωρών μέσω οδικού δικτύου* 2. (ειδικότ.) η μεταφορά, μετακίνηση προσώπων ή πραγμάτων, καθώς και το σύστημα και τα μέσα με τα οποία πραγματοποιείται αυτή οργανωμένα και κυρ. σε σταθερή βάση: *αστική* | *υπεραστική* | *συνεχής* | *αραιή* | *πυκνή* ~ || η ~ *διακόπεται τα μεσάνυχτα* || *Υπουργείο Συγκοινωνιών* || η ~ στο κέντρο θα *διακοπεί λόγω της πορείας των αερίων* || μέσο *συγκοινωνίας* 3. (συνεκδ.-καθημ.) το αστικό λεωφορείο και τρέλει: *παίρνω τη -1* | θα πάω *στο κέντρο με τη ~*. [ETYM, μεσν., αρχική σημ. «επικοινωνία», < αρχ. *συγκοινωνώ* (-έω) βλ.λ.].

συγκοινωνιακός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με τη συγκοινωνία: ~ *δίκτυο* | *κόμβος* | *άξονας* | *έργο* | *πολιτική* | *ρύθμιση* | *γραμμή* | *μέσα*. — *συγκοινωνιακ-ά* | -ώς επίρρ.

συγκοινωνιολόγος (ο/η) επιστήμονας με ειδικές γνώσεις σε θέματα εύρυθμης, οικονομικής και φιλικής προς το περιβάλλον λειτουργίας των συγκοινωνιών. — *συγκοινωνιολογία* (η).

συγκοινωνώ ρ. αμετβ. {συγκοινωνεί...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. (για αντικείμενα, κλειστούς χώρους) έχω δυνατότητα επικοινωνίας (με κάτι), συνδέομαι: *το κάστρο συγκοινωνούσε με το λιμάνι με σήραγγα* || *τα δωμάτια συγκοινωνούν με εσωτερική πόρτα ΣΥΝ. επικοινωνώ* 2. ΦΥΣ. (α) *συγκοινωνούντα δοχεία* βλ. λ. *δοχείο* (β) *αργή των συγκοινωνούντων δοχείων* φυσικός κανόνας κατά τον οποίο ρυθμίζεται η ισορροπία των υγρών που περιέχονται σε σύστημα συγκοινωνούντων δοχείων. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.

[ETYM < αρχ. *συγκοινωνώ* (-έω), αρχική σημ. «συνδέομαι, έχω συμμετοχή (σε κάτι)», < *συν-* (< συν-) + *κοινωνώ* (βλ.λ.). Η βασική σημ. απαντά και στην Κ.Δ. (λ.χ. Εφεσ. 5,11: μη συγκοινωνείτε τους εργούς τοίς άκάρποις του σκότους...). Ο όρ. *συγκοινωνούντα δοχεία* αποτελεί απόδ. του γαλλ. *vases communicants*].

συγκόλληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέθοδος της μόνιμης συνένωσης δύο, κυρ. μεταλλικών, αντικειμένων με τα κατάλληλα υλικά ή τρόπο (κόλλα, ηλεκτροκόλληση): ~ *τήξεως* (τα κομμάτια θερμαίνονται στο σημείο της ένωσης μέχρι τήξεως) || ~ *με πίεση* | *οξύγνο*. Επίσης *συγκόλλημα* (το) [μτγν.].

συγκολλητήρας (ο) [1870] το τεχνικό μέσο ή εργαλείο που χρησιμοποιείται για τις συγκολλήσεις ΣΥΝ. (καθημ.) κολλητήρι.

συγκολλητής (ο) [αρχ.] τεχνητός ειδικευμένος στις συγκολλήσεις μετάλλων.

συγκολλητικός, -ή, -ό [1876] 1. αυτός που σχετίζεται με τη συγκόλληση: ~ *διεργασία* || ~ *επέμβαση* | *ουσία* | *κράμα* · 2. ΓΛΩΣΣ. *συγκολλητική γλώσσα* κάθε γλώσσα στην οποία διάφορα γλωσσικά στοιχεία, που στις ευρωπαϊκές λ.χ. γλώσσες απαντούν ως αυτοτελή (π.χ. προθέσεις, αντωνυμίες, συνδέσμοι, άρθρα, ολόκληρες λέξεις), «συγκολλούνται» σε μια ενότητα με το ριζικό θέμα, δημιουργώντας ένα σύνολο, που αντιστοιχεί με τη φράση των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, π.χ. τουρκ. *atlanm* «τα άλογα μου» (at = «άλογο, άτιν» + lar = πλθ. + im = «μου»)· τέτοιες γλώσσες είναι λ.χ. η Τουρκική, η Ιαπωνική, η Σουαχίλι, πολλές ινδιάνικες γλώσσες κ.ά.

[ETYM Ως επίθ. που προσδιορίζει τη φερώνυμη κατηγορία γλωσσών, η λ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. *agglutinante*].

συγκολλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκολλάς...· συγκολλ-ησα, -ώμαι -άσαι...-ήθηκα, -ημένος} κολλάω μαζί με συνδετική ύλη (κυρ. κόλλα) δύο ή περισσότερα αντικείμενα ή κομμάτια αντικειμένων, κάνω συγκόλληση.

συγκολλητή (η) 1. η συλλογή καρπών, γεωργικών προϊόντων σε έναν χώρο για την αποθήκευση ή την επεξεργασία τους, προκειμένου να διατεθούν στο εμπόριο ή προς κατανάλωση: η ~ της *ελιάς* | *προϊόντων ΣΥΝ. σοδεία* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των γεωργικών προϊόντων που συλλέγονται, οι καρποί: *πλούσια* | *πτωχή* ~ 3. (μτφ.) η συγκέντρωση (στοιχείων, αντικειμένων κ.λπ., π.χ. για τη δημιουργία αποθέματος, αρχείου): *πλούσια ~ χειρογράφων* || *ο αθλητής αυτός έχει τη μεγαλύτερη ~ πόντων στο προτάθλημα*. — *συγκομίζω* ρ. [αρχ.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, *κομίζω*. [ETYM αρχ. < *συγκομίζω* < συν- (βλ.λ.) + *κομίζω*].

συγκοπή (η) 1. το να συγκοπτεί κανείς (κάτι) 2. ΙΑΤΡ. η παροδική απάθεια της συνείδησης, που συνδέεται με την ανεπαρκή ροή οξυγονομένου αίματος στον εγκέφαλο: *παθαίνω* - 3. ΓΛΩΣΣ. η αποβολή ή σίγηση φωνήεντος που βρίσκεται είτε στην αρχή της λ. (επάνω > πάνω, *ερωτό* > *ρωτό*) είτε μεταξύ δύο συμφώνων, π.χ. *δώστε* > *δώσσε*, *πάρτε* > *πάρτετε* κ.λπ. 4. ΜΟΥΣ. (α) το «δέσιμο» (σύζευξη) διαρκείας, βλ. λ. *σύζευξη*) δύο συνεχόμενων φθόγγων, στην περίπτωση που ο προηγούμενος καταλαμβάνει ασθενές μέρος μέτρου (άρση) και ο επόμενος ισχυρό (θέση)· σε αυτή την περίπτωση, ο («συγκεκομμένος») τονισμός της θέσης μετατοπίζεται στην άρση, με αποτέλεσμα ένα ιδιότυπο φωνημένο ρυθμικό τονισμό (β) (γενικότ.) η μετατόπιση του τονισμού από το ασθενές μέρος στο ισχυρό, ο αντιχρονισμός (βλ.λ.).

ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM μτγν. < αρχ. *συγκόπτω* < *συν-* (< συν-) + *κόπτω*].

συγκοπή (φωνηέντων): Στη νεότερη Ελληνική αναπτύχθηκε η τάση να σιγηθεί το προτονικό ιδ. φωνήεν (φωνήεν ευρισκόμενο μπροστά από τονομένη συλλαβή) και, γενικότερα, το φωνήεν που βρίσκεται στην αρχή της λέξης. Παραδείγματα: *ιδικός* > *δικός*, *ίνα* > *ινά* > *να*, *ουδέν* > *δεν*, *ημάς* > *μας*, *αυτών* > *αφτον* > *τον*, *αυτή* > *αφτι* > *φτι* > *την*, *αυτού* > *τον* και άλλες τέτοιες λέξεις που χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στον λόγο. Οι λέξεις μάλιστα αυτές, σε παλαιότερα κείμενα (ιδ. τον 19ο αι.), γράφονταν με κορω-

νίδα (*), που δήλωνε τη σίγηση ή συγκοπή του φωνήεντος: 'δικός, 'να, 'δεν, 'μας, 'τον, 'την, 'το, 'του κ.λπ. (πβ. λ.χ. τον Πρόλογο του *Λεξικού της Αρχαίας του Σκαρλάτου Βυζαντίου*, 1851). Πέρα από αυτές τις πολυχρήστες και λειτουργικές λέξεις, που η βραχύτερη μορφή τους εξυπηρετεί ιδιαίτερα τον γρήγορο προφορικό λόγο, και άλλες λέξεις της Ελληνικής υπόκεινται σε συγκοπή του αρκτικού τους (προτονικού ή μη) φωνήεντος: *ερωτό > ρωτό*, *επάνω > πάνω*, *αιγάλλος > γαλλός*, *υγεία > γεία* (*υγεία > υγεία > γεία*), *ελεύτερος > λεύτερος*, *ημέρα > μέρα*. Ως συγκοπή χαρακτηρίζεται και η σίγηση φωνήεντος μέσα στη λέξη ανάμεσα σε δύο σύμφωνα: *δώστε > δώστε, γράψετε > γράψτε* (και *γράψτε*).

συγκόπτοιμα ρ. αμετβ. [αρχ.] {συγκεκομμένος} **1.** (για λέξη) χάνω συλλαβή ή φωνήεν **2.** (η μετ. *συγκεκομμένος*, -η, -ο) βλ.λ. **σύνκομος**, -η, -ο (ως επιρρηματικό κατηγορούμενο) σε όλο το σώμα: *τρέμω ~*. — **σύνκομος** επιρρ. [ΕΤΥΜ. < συν- (< συν-) + κομμός < κορύμ].

συγκρατημένος, -η, -ο → συγκρατώ
 συγκράτηση (η) [μετρ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διατήρηση (πράγματος) σε συγκεκριμένη θέση, η σταθεροποίηση του: *καρφίτα για τη ~ του μαντηλιού στους ώμους ΣΥΝ.* στερέωση, στήριξη **2.** η δέσμευση σε μία θέση, η εμπόδιση της περαιτέρω κινήσεως ή ανάπτυξης, επέκτασης κ.λπ.: η ~ των *ομβρίων υδάτων από τα δέντρα του δάσους* || (μτφ.) η ~ του *πληθωρισμού* | των *εισαγωγών* | της *εκροής συνολλάματος ΣΥΝ.* αναχαίτιση, παρεμπόδιση: ΦΡ. *συγκράτηση τιμών* ο έλεγχος των τιμών και η διατήρησή τους σε σταθερά επίπεδα: *πολιτική συγκράτησης των τιμών* **3.** ο έλεγχος στην εκδήλωση των παρορμητικών αντιδράσεων, των ορμών ή των επιθυμιών κάποιου από τον ίδιο: *επέδειξε μεγάλη ~, ακόμη και όταν τον προκάλεσαν έντονα ΣΥΝ.* εγκράτεια, (μτφ.) χαλνισμένη ANI. (μτφ.) αποχώληση, αφηρησικότητα **4.** η διαστατικότητα, η διατήρηση επιφυλάξεων: *δέχτηκε μεν, αλλά ήταν εμφανής η ~ στη φωνή του* || *μετά τα όσα έγιναν είναι φυσική η ~ του απέναντι στις προτάσεις τους ΣΥΝ.* επιφύλαξη.

συγκροτούμενος (ο) {συγκροτούμεν-ου | -ων, -ους}, συγκροτούμενη (η) πρόσωπο που κρατείται σε φυλακή ή κρατητήριο μαζί με άλλους. [ΕΤΥΜ. < συν- (< συν-) + κρατούμενος].

συγκρατώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συγκρατέω... | συγκράτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κρατώ (κάτι) σταθερό σε μία θέση, στερεώνω ΣΥΝ. *πιάνω* **2.** στήριζω **3.** δεσμεύω (κάτι): τα *δέντρα του δάσους συγκρατούν τα νερά της βροχής* || *το φίλτρο συγκρατεί τις ξένες ουσίες* **4.** ανακόπτω την ορμή, εμποδίζω ή σταματώ την κίνηση, την πορεία (πράγματος | προσώπου) | τα *M.A.T. συγκρατούσαν τους διαδηλωτές μακριά από το υπουργείο* || τον *συγκράτησε η ζώνη ασφαλείας και δεν χτύπησε στο παρμπρίζ* || *το φράγμα συγκρατεί τα νερά του ποταμού ΣΥΝ.* αναχαίτιζω **5.** θέτω (κάτι) υπό έλεγχο, περιορίζοντας η καταστάλλοντας την εκδήλωσή του: ~ τα *νεύρα* | την *οργή* | τα *δάκρυα* | τον *εθουσιασμό μου* || ~ τις *τιμές* | την *αβύσση των επιτοκίων* | τον *πληθωρισμό ΣΥΝ.* *έλεγχω*, *περιορίζω* **6.** καταγράφω ως πληροφορία, κρατώ στη μνήμη μου: μου *είπε το όνομα του, αλλά δεν το συγκράτησα* || *δεν ~ ποτέ αριθμούς ΣΥΝ.* θυμάμαι **7.** (μεσοπαθ. *συγκρατούμαι*) περιορίζω την ένταση των αντιδράσεων μου, τον παθόν ή τον επιθυμιών μου: *Συγκρατήσου!* | *Πρέπει να είσαι ψύχραιμος* || *πώς να συγκρατηθεί, όταν τον προκαλούν με τέτοια λόγια; ΣΥΝ.* κρατιέμαι **8.** (η μετ. *συγκρατημένος*, -η, -ο) αυτός που χαρακτηρίζεται από μετριότητα ή διαστατικότητα: *ήταν πολύ ~ στις δηλώσεις του, για να μην οξύνει την κατάσταση* || *με τις πιο ~ εκτιμήσεις αναμένεται να κερδίσουμε με ποσοστό τουλάχιστον 50%* || *ο πρωθυπουργός εξέφρασε ~ αισιοδοξία για την πορεία των συνομιλιών* || η *αγορά ακινήτων εμφανίζεται συγκρατημένη* || ~ *ανησυχία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-,

συγκρητισμός (ο) **1.** η ανάμειξη στοιχείων διαφορετικής προελεύσεως, κυρ. θρησκειών ή τύπων λατρείας, ώστε να προκύψει κάτι καινούργιο- (ειδικότ.) η ανάμειξη στοιχείων της αρχαίας ελληνικής και των ανατολικών θρησκειών κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους **2.** ΦΙΛΟΣ, ο τεχνικός συμβιβασμός ιδεών ή διδασκαλιών, που είναι διαφορετικές ή και ασυμβίβαστες μεταξύ τους, σε ενιαίο φιλοσοφικό σύστημα, χωρίς να υιοθετείται κάποιο από τα φιλοσοφικά συστήματα στα οποία ήταν ενταγμένες αυτές οι ιδέες, θεωρίες. — συγκρητικός, -ή, -ό, συγκρητικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. μετρ. < συγκρητίζω < συν- (βλ.λ.) + κρητίζω (< Κρης, -τός). Η λ. οφείλει τη σημ. της στους αρχ. Κρήτες, οι οποίοι, αν και είχαν διαφορές με τους ομοεθνείς τους, συνασπίζονταν μαζί τους ενόπιον του κινδύνου ενός πολέμου].

συγκρημα (το) {συγκρημ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το στερεό σώμα που σχηματίζεται κατά την καθίζηση διαλυμάτων **2.** ΓΕΩΛ. ο ακανόνιστος σχηματός όγκος που σχηματίζεται εντός πετρωμάτων ή εδαφών κατά τη σταδιακή μεταφορά και απόθεση υλικών **3.** ΙΑΤΡ. ο στερεός σχηματισμός που εμφανίζεται σε ιστούς, αρθρώσεις, πόρους και σωματικές κοιλότητες και οφείλεται σε παθολογικά αίτια. [ΕΤΥΜ. μετρ. < αρχ. *συγκρήνω* (βλ.λ.)].

συγκρίνω ρ. μετβ. {συγκρίνω, συγκρίθηκα (λόγ. συνεκρίθη, -ης, -η...)} **1.** εξετάζω παράλληλα (δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή πράγματα) εντοπίζοντας τις διαφορές και τις ομοιότητες τους: *αν συγκρίνεις τα δύο προϊόντα, θα δεις ότι το πρώτο είναι σαφώς καλύτερο* || ~ την *ελληνική με τη γερμανική σύνταξη* || μη *συγκρίνεις ανόμοια πράγματα*. **2.** εκτιμώ τη περιγραφή (κάτι/κάποιον) ως παρόμοιο, ανάλογο ή ισάξιο (άλλου): *με τι μπορεί να συγκρίνει κανείς τη στιγμή της μάνας!* ΣΥΝ. *παράλληλα*, (μτφ.) *βάζω δίπλα* (-δίπλα) **3.** (μεσοπαθ. *συγκρίνομαι*) (α) παραβάλλομαι προς (κάποιον/κάτι): *συγκρίνεται η περίοδος της αρχαίας αθηναϊκής ηγεμονίας με αυτήν*

της σύγχρονης αμερικανικής (β) μπορώ να υποστώ σύγκριση, να θεωρηθώ ισάξιος (κάποιου): *συγκρίνεται αυτό το λεπτοδουλεμένο βάζο μ'αυτό το τυποποιημένο; ΦΡ. δεν συγκρίνομαι υπερώω τόσο, ώστε δεν επιδέχομαι σύγκριση: αυτό το ρούχο δεν συγκρίνεται, κοίτα ποιότητα υφάσματος, ραφή...* ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, μετοχή. [ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σημ. «συνδύαζω, σχηματίζω (κυρ. από κοινού με κάτι άλλο)», < συν- (< συν-) + κρήνω. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.]

σύγκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η εξέταση δύο ή περισσοτέρων προσώπων ή πραγμάτων για τον εντοπισμό ομοιοτήτων και διαφορών: *κάθε ~ μεταξύ τους είναι υπέρ της* || *δύσκολη ~ ΣΥΝ.* (αντι)παροβολή- ΦΡ. (α) *μέτρο σύγκρισης* οτιδήποτε λειτουργεί ως βάση για αξιολόγηση, ως σημείο αναφοράς για κρίση, οτιδήποτε συγκριτικά προς το οποίο αξιολογείται κάτι άλλο ομοειδές: *αν πάρεις ως ~ την Ελλάδα, τότε όλες οι χώρες είναι φτωχές* || *δεν μπορείς να θεωρήσεις ~ την αγγλική βιομηχανία, για να κρίνεις την ελληνική-η αγγλική βιομηχανία ήταν πανίσχυρη, όταν η ελληνική ήταν ακόμη στα σπάργανα* (β) *σε σύγκριση* | *εν συγκρίσει* (εν συγκρίσει) *με (κάποιον | κάτι)* παραβάλλοντας, συγκρίνοντας προς (κάποιον/ κάτι): ~ το *προηγούμενο μοντέλο, το νέο είναι σαφώς βελτιωμένο* (γ) (καθημ.) *καμία σύγκριση!* για περιπτώσεις στις οποίες αυτό για το οποίο γίνεται λόγος υπερείχει αισθητά, ώστε η ανωτερότητα του να θεωρείται εκ των προτέρων δεδομένη: ~! *Αυτό το κρασί είναι ασυναγώνιστο* (δ) *αντέγω στη σύγκριση* μπορώ να συγκριθώ, είμαι εφάμιλλος: *αυτό το μοντέλο αυτοκινήτου δεν αντέχει στη σύγκριση με τα αντίστοιχα μοντέλα των ισπανικών κολοσσών* **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) η δήλωση μέσω των παραθετικών του διαφορετικού βαθμού στον οποίο υπάρχει, λ.χ. σε ένα ουσιαστικό, η ιδιότητα ή η ποιότητα που εκκράζει ένα επίθετο σε σχέση με άλλα ουσιαστικά (β) *όρος σύγκρισης* καθένας από τους (δύο συνήθ.) συντακτικούς όρους, οι οποίοι συγκρίνονται, όπως δηλώνεται με τη χρήση επιθέτου ή επιρρηματικού συγκριτικού βαθμού: στην *πρόταση «η Σοφία είναι πιο ψηλή από τον Άρη», πρώτος ~ είναι «η Σοφία» και δεύτερος ~ το «από τον Άρη».*

συγκρητισμός, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να συγκριθεί με άλλον: ~ *μεγέθη* | *οικονομικός δείκτης*.

συγκρητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σύγκριση: τα ~ *στοιχεία μεταξύ των βαλκανικών χωρών δείχνουν υπεροχή της Ελλάδας στον οικονομικό τομέα*- ΦΡ. **συγκρητικό τεστ** η δοκιμαστική χρήση καταναλωτικών προϊόντων του ίδιου τύπου ή της ίδιας κατηγορίας, λ.χ. από εξειδικευμένα περιοδικά αγοράς, για τη σύγκριση τους, την ανάδειξη των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων τους: *έγινε ~ στα τέσσερα πιο δημοφιλή μοντέλα αυτοκινήτων στα 1.300 κυβικά* **2.** αυτός που βασίζεται στη σύγκριση, που τη χρησιμοποιεί ως μέθοδο έρευνας: ~ *ανατομική* | *ψυχολογία* | *γλωσσολογία* | *Δίκαιο* **3.** αυτός που προσδιορίζεται, υπολογίζεται μέσω συγκρίσεων, όχι απόλυτα: τα ~ *πλεονεκτήματα που παρέχει αυτός ο υπολογιστής έναντι των μοντέλων άλλων εταιρειών* || *τώρα υπάρχει ~ άνεση χρόνου* (σε σχέση με πριν) ΣΥΝ. σχετικός ANI. απόλυτος **4.** ΓΛΩΣΣ. **συγκρητικός (βαθμός)** ο τύπος επιθέτων και επιρρημάτων (σε -τερος ή με τη λ. πιο: *μικρότερος* | *πιο μικρός*) που χρησιμοποιείται για να δηλώσει ότι το προσδιοριζόμενο έχει μια ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό από ένα άλλο: το «*μικρότερος*» είναι ο ~ του «*μικρός*», το «*γρηγορότερα*» είναι ο ~ του «*γρήγορα*» || η *νέα ασφαλιστική εταιρεία είναι πιο αξιόπιστη από εκείνη που ήμουν ασφαλισμένος πριν*. — συγκρη- Πικ-ά | -ως [μετρ.] επίρρ.

συγκροτολόγος (ο/η) επιστήμονας της συγκριτικής φιλολογίας. — συγκροτολογικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλολογία*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. *comparatist*].

συγκροτήμα (το) {συγκροτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σύνολο πραγμάτων του ίδιου είδους (κυρ. κτηρίων) συγκεντρωμένων, ώστε να συγκροτούν λειτουργική ενότητα: το *σχολικό ~ θα περιλαμβάνει δημοτικό, γυμνάσιο και λύκειο* || *ξενοδοχειακό | βιομηχανικό ~* || *αθλητικό ~ εγκαταστάσεων* | *διαμερισμάτων* | *κινηματογράφου* ΦΡ. **στερεοφωνικό συγκροτήμα** βλ. λ. *στερεοφωνικός* **2.** οργανωμένο σύνολο καλλιτεχνών, που εκτελούν έργα είτε δικά τους είτε άλλων: ~ *τζαζ* | *λαϊκής παραδοσιακής μουσικής* || *μουσικό* | *δημοφιλές* | *ποπ* | *ροκ* ~ || *σχηματίζω* | *διαλύω ένα ~* || το *θρυλικό ~ των Μπιτλς* | *χορευτικό ~* **3.** (συνεκδ.) οι καλλιτέχνες που απαρτίζουν ένα τέτοιο σύνολο: *οι στέγες του ~ βρίσκονται σε άσημο σημείο* || η *φωτογραφία του ~* **4.** (ειδικότ.) το σύνολο επιχειρήσεων που συντονίζονται και εποπτεύονται από μία διεύθυνση: ~ *τραπεζών* | *επιχειρήσεων* || *εκδοτικό ~* **5.** ΣΤΡΑΤ. σύνολο στρατιωτικών μονάδων, συνήθ. διαφόρων Όπλων και Σωμάτων που τίθενται υπό ενιαία διοίκηση για συγκεκριμένη αποστολή. — (υποκ.) *συγκροτημάκι* (το) (κυρ. σημ. **2.**) [ΕΤΥΜ. μετρ., αρχική σημ. «οργανωμένο σύνολο, ομάδα», < αρχ. *συγκροτώ* (βλ.λ.)].

συγκροτημένος, -η, -ο → συγκροτώ
 συγκρότηση (η) [μετρ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η σύσταση, ο καθορισμός των μελών, των αρμοδιοτήτων και του τρόπου λειτουργίας ενός συνόλου: ~ *εξεταστικής επιτροπής για τη διερεύνηση του σκανδάλου* || ~ *εταιρείας* ANI. *διάλυση*- ΦΡ. (για αρετά όργανα) **συγκρότηση σε σώμα** η πρώτη συνειδητή με συγκεντρωσή όλων των μελών για την ανάδειξη της διοίκησης και την κατανομή των αρμοδιοτήτων: η ~ της *Βουλής κατά το Σύνταγμα* **2.** (μτφ.) η ολοκληρωμένη σκέψη και προσωπικότητα, η άρτια πνευματική οργάνωση που επιτρέπει σε κάποιον να λειτουργεί με συστηματικότητα και συνέπεια (χωρίς αντιφάσεις): *άνθρωπος με ~* **3.** η κατάρτιση, η κατοχή των απαιτούμενων γνώσεων: *επιστημονική | θεωρητική | ελλήσις ~*.

συγκροτώ ρ. μετβ. {συγκροτέω... | συγκροτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απαρτίζω μαζί με άλλους (σύνθετο σύνολο): *τα μέλη που συγκροτούν το όλο* || *αυτοί οι πέντε συγκροτούν μια υπολογίσμη*

αντιπολιτευτική ομάδα στο εσωτερικό του κόμματος || όσα είπε δεν συγκροτούν πολιτική πρόταση- αποτελούν απλές διαπιστώσεις και κοινοτοπές κρίσεις ΣΥΝ. συνθέτω, αποτελώ 2. (γενικά) προβαίνω στη σύσταση (καθορισμό των μελών, των αρμοδιοτήτων και της λειτουργίας): η Βουλή θα συγκροτήσει ειδική εξεταστική επιτροπή για τη διερεύνηση των καταγγελιών || ~ ένα επιτελείο ειδικών ΣΥΝ. οργανώνω, σχηματίζω- ΦΡ. (για αρετά όργανα) **συγκροτούμαι σε σώμα** συνεδριάζω για πρώτη φορά για την ανάδειξη της διοίκησης και την κατανομή των αρμοδιοτήτων: το θέμα θα περάσει από το συμβούλιο, αμέσως μόλις αυτό συγκροτηθεί σε σώμα 3. (η μητρ. **συγκροτημένος**, -η, -ο) (α) αυτός που έχει συστηματικό χαρακτήρα, άρτια πνευματική οργάνωση, ώστε να λειτουργεί με συνέπεια (χωρίς αντιφάσεις): ~ σκέψη | λόγος (β) (για πρόσ.) πνευματικά ή/και ηθικά ολοκληρωμένος: ~ επιστήμονας | προσωπικότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM < αρχ. συγκροτώ (-έω), αρχική σημ. «κρούω μαζί, προκαλώ κρότο χτυπώντας δύο πράγματα μαζί, το ένα με το άλλο» < συν-(βλ.λ.) + κροτώ < κρότος. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ακόμη για την εργασία του σιδηρουργού, ο οποίος σφυρηλατεί εργαλεία ή όπλα, και μεταφορικά στη Μτγν. Ελληνική, για να δηλώσει τη σημ. «οργανώνω, συνιστώ, φτειαχνώ»].

συγκρούομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συγκρούστηκα} 1. χτυπό με δύναμη πάνω σε (κάτι/κάποιον): το αυτοκίνητο ξέφυγε από την πορεία του και συγκρούστηκε με διερχόμενο φορητό || τα δύο αεροπλάνα συγκρούστηκαν στον αέρα ΣΥΝ. (για οχήματα) τρακάρω (μτφ.) 2. **συγκρούόμενα** (τα) διδέσια ηλεκτροκίνητα αυτοκινήτακια του λούνα παρκ με παχύ προστατευτικό λάστιχο γύρω τους, τα οποία κινούνται με ηλεκτρική ενέργεια σε ειδική πίστα, ενώ οι οδηγοί τους επιδιόκουν να συγκρουστούν με όσο γίνεται λιγότερα (ή και περισσότερα) από τα υπόλοιπα 3. έρχομαι σε αντίθεση (με κάτι): τα συμφέροντα μας συγκρούονται ΣΥΝ. αντίθετα, προσκρούω 4. έρχομαι σε ρήξη, σε έντονη αντιπαράθεση με (κάποιον/κάτι): συγκρούστηκαν για τα κληρονομικά 5. έρχομαι σε βίαιη αντιπαράθεση, συμπλέκομαι (με κάποιον): τα ΜΑ.Τ. συγκρούστηκαν με τους διαδηλωτές 6. έρχομαι σε πολεμική σύγκρουση, συμπλέκομαι σε μάχη, πολεμώ: οι δύο στρατοί συγκρούστηκαν στην πεδιάδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

σύγκρουση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} 1. το ισχυρό χτύπημα κινούμενου αντικειμένου σε άλλο: ~ δύο αεροπλάνα | αυτοκίνητο | πλοίων || - αμαξοστοιγίας με αυτοκίνητο σε αούλαχη διάβαση || σφοδρή ~ τρένων || μετωπική | πλαγιομετωπική ~ 2. η βίαιη συμπλοκή, η έντολη αντιπαράθεση: - απεργών με την αστυνομία || ένοπλη - || σφοδρές ~ μεταξύ των αντίπαλων στρατευμάτων || μαίνονται οι ~ στο μέτωπο || φόβος για γενίκευση των αμαρτηρών ~ στη Βοσνία 3. (μτφ.) η κατάσταση στην οποία συνυπάρχουν στοιχεία που αλληλοαναιρούνται ή που εμποδίζει το ένα την ύπαρξη ή λειτουργία του άλλου: ~ συμφερόντων | νοοτροπιών | απόψεων | αρμοδιοτήτων (για υποθέσεις που υπάγονται στη δικαιοδοσία δύο αρχών, υπηρεσιών με διαφορετικές εκτιμήσεις σχετικά με τη λύση που πρέπει να δοθεί) ΦΡ. **σύγκρουση καθηκόντων** βλ. λ. καθήκον 4. ΨΥΧΟΛ. η έκφραση εσωτερικών ψυχικών τάσεων, κινήτρων ή απαιτήσεων, που έρχονται σε αντίθεση, δεν συμβιβάζονται ή λειτουργούν ανταγωνιστικά: αυτό το δίλημμα του έχει δημιουργήσει πολλές ~ || ξεπέρασε τις εσωτερικές της ~ και ανέλαβε πρωτοβουλίες 5. (μτφ.) (α) η έντονη αντιπαράθεση: ήρθε σε ~ με ορισμένους συνεργάτες του (β) (ειδικότ.) ο έντονος ανταγωνισμός για την επικράτηση: στο βιβλίο του μιλά για ~ τον πολιτισμό ΣΥΝ. διμάχη, ρήξη.

συγκρούσιακός, -ή, -ό αυτός που έρχεται σε αντίθεση με κάποιον άλλον ή που προκαλεί συγκρούσεις: η ~ εξωτερική πολιτική μιας χώρας. [ETYM- < σύγκρουση + παραγ. επίθημα -ακός, πβ. κ. παράδοση - παραδοσιακός (το).

σύγκρουτο {χωρ. γεν.} το τρέμουλο είτε από κρύο είτε λόγω μεγάλης ταρξής- κυρ. στη ΦΡ. **με πάνει σύγκρουτο** περνώ μεγάλη αναστάτωση, τρέμο ολόκληρος: τον φοβάται πάρα πολύ· και μόνο που ακούει τ' όνομα του, την πιάνει σύγκρουτο ΣΥΝ. ρίγος, ανατριχίλα, κρυάδα, τρεμούλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM; Ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. **σύγκρυος** < συν- (< συν-) + κρύος].

συγκυβερνήση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η από κοινού συμμετοχή στην κυβέρνηση και γενικότ. στην άσκηση διαχειριστικού ή κυβερνητικού έργου: η ~ Δεξιάς-Αριστεράς το καλοκαίρι του 1989. — συγκυβερνώ ρ. [μτγν.] {-άς...}.

συγκυβερνήτης (ο) [1832] {συγκυβερνητών} ο πιλότος αεροσκάφους ή διαστημολόγου, που είναι δεύτερος στην ιεραρχία, ο δεύτερος κυβερνήτης.

συγκυρία (η) {συγκυριών} 1. το πλέγμα των συνθηκών που επικρατούν σε δεδομένη στιγμή, η γενική κατάσταση μέσα στην οποία συμβαίνει κάτι: η ιστορική ~ δεν είναι ευνοϊκή για τέτοιο τολμηρό εγχείρημα || στη σημερινή ~ ούτε η μία ούτε η άλλη λύση είναι εφικτή- ΦΡ. **οικονομική συγκυρία** το πλέγμα των σταθερών δεδομένων που ισχύουν σε ορισμένη φάση του οικονομικού κύκλου και βάσει των οποίων γίνονται οι προβλέψεις για την οικονομία: η ~ δεν ευνοεί τις επενδύσεις 2. η κατάσταση: ατυχής ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-, πληροφορική. [ETYM. αρχ. < συγκυρώ (-έω) «συνβαίνω συγχρόνως, κατά τύχη» < συν- (βλ.λ.) + κυρώ (-έω) «συναντώ τυχαία», παράλλ. τ. του αρχαιότ. κίρω (ίδια σημ.), αγν. ετόμου, αφού καμία σύνδεση με τη λ. καιρός δεν τεκμηριώνεται μορφολογικά].

συγκυριακός, -ή, -ό αυτός που είναι τυχαίος, συμπτωματικός, ευκαιριακός: «η σύγκλιση των ευρωπαϊκών στοιχείων της Βόννης, του Παρισιού και της Ρώμης δεν είναι ~, καθώς αντανακλά τα μινύματα τριών διαφορετικών κοινωνιών» (εφημ.) || ~ φαινόμενο. — συ-

γκυριακά επίρρ.

συγκυριαρχία (η) [1897] {συγκυριαρχιών} 1. η από κοινού κυριαρχία δύο ή περισσότερων πλευρών 2. (ειδικότ.) η από κοινού άσκηση κυριαρχίας από πολλές δυνάμεις, χώρες σε μια χώρα ή περιοχή: το 1607 η Ανδόρρα τέθηκε υπό τη ~ της Γαλλίας και της Ισπανίας. — συγκυριαρχία ρ. {-είς...}. [ETYM Ματάρφ. δάνειο από νεολογ. condominium].

συγκυρίαρχος, -η, -ο αυτός που από κοινού με άλλον ή άλλους ασκεί κυριαρχικό έλεγχο σε μια χώρα ή περιοχή: ~ δυνάμεις | χώρες.

συγκύριος (ο) {συγκυρί-ου} {-ων, -ους} αυτός που έχει την κυριότητα περιουσιακού στοιχείου μαζί με άλλον ή άλλους ΣΥΝ. συγκάτοχος, συνδιοκτήτης. [ETYM; Απόδ. του γαλλ. copropriétaire].

συγκυριότητα (η) [1838] το να έχει κανείς την κυριότητα περιουσιακού στοιχείου μαζί με άλλον/άλλους.

σύνλινο (το) είδος παστού χοιρινού που διατηρείται μέσα σε χοιρινό λίπος. [ETYM < συν- (< συν- «χοίρος», βλ.λ.) + -γίνο < γλίνο (βλ.λ.)].

σύννεφο (το) → σύννεφο

συνώνμη (η) → συγγνώμη

συγγριζώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {συγγύρισα, -τηκα, -μένος} ♦ {μετβ.} 1. αποκαθιστώ την εξωτερική ευπρέπεια, καθαριότητα ή οργάνωση (πράγματος ή προσώπου), ώστε να είναι τα καλά χθες βράδυ! ΣΥΝ. ταχαία στο αρχείο μου ΣΥΝ. σουλουπώνω, συμμαζεύω, νοικοκυρεύω, τακτοποιώ, διευθετώ, ευτρεπίζω ΑΝΤ. αναστατώνω, ανακατώνω 2. (μτφ.) βάζω (κάποιον) στη θέση του, τον επαναφέρω στην τάξη, μαλκωνότα τον ή τιμωρώντας τον: θα σε συγγύρισω εγώ, που θα μου πας; || τον συγγύρισε ο πάτερας του για τα καλά χθες βράδυ! ΣΥΝ. επιπλήττω, τιμωρώ, κατσαδιάζω, κανονίζω ♦ 3. (αμετβ.) καθαρίζω και τακτοποιώ έναν χώρο: κάποιος πρέπει να συγγύρισε εδω μένα, αχούρι έγινε! 4. (μεσοπαθ. **συγγυρίζομαι**) επιμελούμαι την εμφάνιση μου, ευτρεπίζομαι: συγγύρισω λίγο, μη βγεις έτσι έξω! || πρέπει επιτελους να συγγύρισει και αυτός, να βάλει πάνω του ένα ρούχο της προκοπής ΣΥΝ. σουλουπώνωμαι, καλλοπιζομαι. [ETYM < συν(v)- (βλ.λ.) + γριζώ. Ως προς τη σημ. «τιμωρώ κάποιον», έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το ρ. **γυρίζω** νοείται εδω με την έννοια «διαπομπεύω, περιφέρω και γελοιοποιώ κάποιον»].

συγγύριος κ. **συγγύρι** (το) {λαϊκ.} 1. το συγγύρισμα (βλ.λ.) 2. η αυλή ή ο κήπος ενός σπιτιού 3. **συγγύρια** (τα) τα οικιακά σκεύη. [ETYM < συγγύριω (υποχωρητ.), κατά το σχήμα εγκωμάζω - εγκώμο, ενοικιάζω - ενοίκιο].

συγγύρισμα (το) {συγγύρισμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. το καθάρισμα και η τακτοποίηση (χώρου): το ~ του σπιτιού || (μτφ.) το ~ της δημόσιας διοίκησης ΣΥΝ. διευθέτηση, τακτοποίηση, ευτρεπισμός, νοικοκυρέμα, συμμαζέμα 2. (μτφ.) η επανοφορά (κάποιου) στην τάξη με επίπληξη ή τιμωρία: του χρειάζεται ένα ~ ~ δεν μπορεί να μας εκθεται έτσι! ΣΥΝ. κατσαδιάσμα. — (υποκ.) συγγυρισμάτι (το) (σημ. 1).

συγγύριος ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {συγγύρισα κ. (λόγ.) συνεχάρην, -ης, -η...} ♦ 1. (μετβ.) εκφορά (σε κάποιον) τη χαρά μου για την τύχη του, για αξιόπεινο επίτευγμά του, για χαρούμενη κατάσταση της ζωής του: τον συγγύρισα για τη νέα του θέση στην εταιρεία || συνεχάρη του νένυμφους ΑΝΤ. συλλυπούμαι ♦ 2. (αμετβ.) (κυριολ.-σπάν.) χαιρόμαι (μαζί με άλλον) για τη χαρά του: ως φίλοι του φυσικά και συγγαίρων για την επιτυχία του.

συγχαρητήρια (τα) [1856] {συγχαρητηρίων} η γραπτή ή προφορική έκφραση προς κάποιον της συμμετοχής μας στη χαρά του ή ως επαίνου που δηλώνει την ανανόριση εκ μέρους μας της αξίας μιας επιτυχίας του: τα θερμά | ειλικρινή μου ~! || δίνω | διαβιβάζω τα ~ μου σε κάποιον || τα ~ μας για τη νίκη σου! || ~, πέρασες τις εξετάσεις! || δέχομαι ~ (ως έκφραση ιδιαίτερης ικανοποίησης για κάποια επιτυχία) || (ειρων.) ~, πάλι έκαμες το φαγητό! ΑΝΤ. συλλυπητήρια. [ETYM. Ουδ. πληθ. του επιθ. **συγχαρητήριος** (βλ.λ.)].

συγχαρητήριος, -α, -ο αυτός μέσω του οποίου εκφράζεται η συμμετοχή στη χαρά άλλου ή η αναγνώριση της επιτυχίας του: ~ μήνωμα | τηλεγράφημα | τηλεφώνημα ΑΝΤ. συλλυπητήριος. [ETYM. < συγγαίρω (από το θ. του αορ. **συγγάρη-κα**) + παραγ. επίθημα -τήριος, πβ. κ. εντευκ-τήριος, προσκλη-τήριος. Παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό εμφανίζει και το αντίστοιχο λατ. congratulatio, -ōnis < con- «συν-» + gratulatio «επενομήμα, ευχαριστία» < gratulor «συγγαίρω»].

συγγέο ρ. μετβ. {συνέχισα, συγγύθηκα, συγκεχυμένος} 1. αντιλαμβάνομαι ασαφώς, αδύνατο να συλλάβω τη διάκριση μεταξύ δύο ή περισσότερων συναφών πραγμάτων, προσώπων κ.λπ.: ~ ημερομηνίες | καταστάσεις || οι μαθητές συγγέουν συχνά τις παραπλήσιες έννοιες ΣΥΝ. μπερδεύω 2. (η μητρ. **συγκεχυμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **σύνγρηση**, -ίζω, **μετοχή**. [ETYM. αρχ. < συν- (βλ.λ.) + γέω «χώνω, λειώνω» (βλ.λ.)].

συγγίζω ρ. μετβ. (σολ. ορθ. **συγγίζω**) {συγγίσα, -τηκα, -μένος} προκαλώ (σε κάποιον) ψυχική αναστάτωση, εκνευρισμό, ταρξή: με συγγίσε μ' αυτά που μου πες ΣΥΝ. εξοργίζω, ταρώω (μεσοπαθ. **συγγίζομαι**) αναστατώνομαι ψυχικά, εκνευρίζομαι: δεν πρέπει να συγγίζεσαι, γιατί του ανεβαίνει η πίεση || μη μου μιλάς τώρα, είμαι συγγισμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. **σύνγρηση**.

[ETYM. μεσν. < αρχ. **συγγέω**, με μεταπλασμό από τον αορ. **συνέχισα**, που συνέπιπτε με τον αορ. των ρημάτων σε -ίζω].

σύνγχιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η κατάσταση ψυχικού αναβρασμού ή ανεξέλεγκτου εκνευρισμού, η διατάραξη της ψυχικής ηρεμίας (κάποιου): ο γαμπρός είπε ν' αποφεύγω τις ~! ΣΧΟΛΙΟ λ. **σύνγχιση**. [ETYM < συγγίζω].

συγχροδία (η) [1894] {συγχροδίων} Ι.ΜΟΥΣ. σύνολο μουσικών φθόγων, το οποίο γίνεται αντιληπτό, αντιμετωπίζεται και χρησιμοποιείται μουσικά ως ενιαίο όλο, με εσωτερική συνοχή· κατά κανόνα, συγχροδία καλείται το σύνολο τριών ή περισσότερων φθόγων, δεδομένου ότι για το σύνολο δύο φθόγων προτιμάται η λέξη *διάστημα* (βλ.λ.): ~ τριών φθόγων, ~ τεσσάρων φθόγων κ.λπ. η λ. χρησιμοποιείται συνήθως για φθόγους που συνηθούν, ακούγονται ταυτόχρονα, αλλά η ταυτότητα της συγχροδίας παραμένει αναγνωρίσιμη και όταν οι φθόγοι της ακούγονται διαδοχικά, με μια οποιαδήποτε σειρά (σπασμένη συγχροδία)· ΦΡ. (α) *αυξημένη συγχροδία* η συγχροδία που σχηματίζεται από δύο αλληπάλλληλα διαστήματα μεγάλης τρίτης (β) *μείζων συγχροδία* βλ. λ. *μείζων* (γ) *ελάσσων συγχροδία* βλ. λ. *ελάσσων* (δ) *ελαττωμένη* | *ηλαττωμένη συγχροδία* η συγχροδία που σχηματίζεται από δύο αλληπάλλληλα διαστήματα μικρής τρίτης (ε) *σπασμένη συγχροδία* η συγχροδία της οποίας οι φθόγοι δεν ακούγονται ταυτόχρονα, αλλά διαδοχικά, με οποιαδήποτε σειρά· όταν οι φθόγοι μιας συγχροδίας διατάσσονται κατά ανιούσα ή κατιούσα σειρά, ονομάζεται *άρπισμα* 2. (μτφ.-ειρων.) η ταύτιση απόψεων, η σύμπτωση γνώμων, εκτιμήσεων, που εκφράζεται έντονα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αρμονία», < συν- + -χροδία < *χρῶδι*. Ως μουσικός όρ. η λ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. accord].

συγχρορευτής (ο) [αρχ.], *συγχρορευτήρια* (η) {συγχρορευτριών} πρόσωπο που χορεύει μαζί (με άλλον), που συνοδεύει στον χορό ΣΥΝ. (αρχ. κ. θηλ.) παρτενέρ, (θηλ.) ντάμα.

συγχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεων, -ήσεων} η από κοινού χρηματοδότηση: *το έργο θα εκτελεστεί με ~ του ελληνικού Δημοσίου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. cofinancement].

συγχρονία (η) {συγχρονιών} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των γλωσσικών στοιχείων που εμφανίζονται συγχρόνως, δηλ. κατά το ίδιο χρονικό διάστημα (αργαίο, παλιό, σημερινό) σε ένα σύστημα, καθώς και το όλο πλέγμα των μεταξύ τους σχέσεων, κατ' αντιδιαστολή προς τη διαχρονία (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύγχρονος, διαχρονικός*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synchronie (όρος του Ελβετού γλωσσολόγου F. de Saussure)].

συγχρονίζω ρ. μετβ. [μετν.] {συγχρόνισα, -τηκα, -μένος} 1. κάνω δύο ή περισσότερα γεγονότα, καταστάσεις, πράξεις, κινήσεις, λειτουργίες κ.λπ. να υπάρξουν ή να εκδηλωθούν συγχρόνως, να συμπεσούν ως προς τον χρόνο, τον ρυθμό ή τη συχνότητα τους ή να εναλλάσσονται κατά τακτά χρονικά διαστήματα: *χρειάζονται κι άλλες πρόβες, για να συγχρονιστούν οι χορευτές* | *συγχρονισμένη επίθεση των συμμαχικών δυνάμεων* || ~ *το βήμα* | *το ρολόι μου με κάποιον άλλον* 2. ΑΘΛ. *συγχρονισμένη κολύμβηση* η συγχρονική κολύμβηση (βλ. λ. *συγχρονικός*) 3. (σπάν.) ρυθμίζω ή τροποποιώ (κάτι) σύμφωνα με τα νεότερα δεδομένα: ~ *τη δημόσια διοίκηση* ΣΥΝ. εκσυγχρονίζω.

συγχρονικός, -ή, -ό [1845] 1. ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τη συγχρονία: ~ *εξέταση* | *μελέτη μιας γλώσσας* || ~ *γλωσσολογία* (κατ' αντιδιαστολή προς τη διαχρονική) ΑΝΤ. *διαχρονικός* 2. ΑΘΛ. *συγχρονική κολύμβηση* τεχνική αγωνιστικής κολύμβησης, κατά την οποία μία ή περισσότερες κολυμβητρίες εκτελούν μέσα στο νερό σειρά κινήσεων σε συγχρονισμό με επιλεγμένη μουσική υπόκρουση ΣΥΝ. συγχρονισμένη κολύμβηση. — συγχρονικ-ά | -ώς επίρρ., συγχρονικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονικός, σύγχρονος*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synchronique].

συγχρονισμός (ο) 1. η σύμπτωση ενεργειών, γεγονότων, καταστάσεων κ.λπ. ως προς τον χρόνο, τον ρυθμό ή τη συχνότητα τους: *ο άνωχος ~ των μαθητών στην παρέλαση* || *ο ~ της επιχείρησης για τη σύλληψη του δράστη* || ~ *κινήσεων* || *αυτός ο χορευτής δεν έχει καλό ~' είναι εκτός ρυθμού* || *ακριβής* | *κακός ~* || *ο ~ ήχου και εικόνας στον κινηματογράφο* || *μπορείς να πετύχεις να εκλεγείς ευρωβουλευτής; χρειάζεται μόνο σωστός ~ των ενεργειών, των επαφών και της στρατηγικής που θα ακολουθήσεις στο κόμμα* 2. η προσαρμογή σε νεότερα δεδομένα, ο εκσυγχρονισμός. [ΕΤΥΜ. μετν., αρχική σημ. «συμφωνία ως προς τον χρόνο», < *συγχρονίζω* | -ομαι. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν τις ξέν. λ. syn-chronisation (γαλλ.), timing (αγγλ.)].

συγχρονιστικός, -ή, -ό [1845] αυτός που σχετίζεται με τον συγχρονισμό, που μπορεί να συγχρονίσει. — συγχρονιστικ-ά | -ώς [1813] επίρρ.

σύγχρονος, -η, -ο 1. αυτός που συμβαίνει ή εξελίσσεται ταυτόχρονα με άλλον: ~ *δράση* || ~ *εμφάνιση δύο τάσεων* ΣΥΝ. ταυτόχρονος 2. (για πρόσ.) αυτός που εντάσσεται στην ίδια χρονική περίοδο με κάποιον άλλον ή έχει την ίδια ηλικία με αυτόν: *η αξία του δεν αναγνωρίστηκε από τους συγχρόνους του, αλλά μετά θάνατον* || *ο Θουκυδίδης υπήρξε ~ του Περικλή* · 3. (α) αυτός που ανήκει στο παρόν: *οι ~ πολιτικές θεωρίες* || *τι γνωρίζεις για τη ~ μουσική* | *τέχνη*; || *τα προβλήματα της ~ ζωής* || *ο ~ κόσμος* || *η βία στις ~ κοινωνίες* || *σχολιάζω τα ~ ιδεολογικά ρεύματα* || *τι πρέπει να έχει το ~ σπίτι* ΣΥΝ. τωρινός, σημερινός, συγκαρινός ΑΝΤ. παρελθοντικός, ξεπερασμένος, παλιός (β) (για πρόσ.) αυτός που συμβαδίζει με τα δεδομένα της εποχής του: *είναι ~ άνθρωπος σε όλα του: στο ντύσιμο, το χτένισμα, στις επιλογές του* || *εδώ θα βρείτε τα πάντα για τη ~ γυναίκα* ΣΥΝ. μοντέρνος ΑΝΤ. ντεμοντέ, μπανάλ, καθυστερημένος (γ) αυτός που θεωρείται καινοεργός ή και πρωτοποριακός σε σχέση με ό, τι ισχύει: *στο βιβλίο του ρίχνει μια ~ ματιά σε έναν παλιό μύθο* || *έχει ~ απόψεις* | *αντιλήψεις για τις σχέσεις των δύο φύλων* || *εφαρμόζει ~ εκπαιδευτικά συστήματα* || *η εταιρεία μας διαθέτει ~ τεχνολογικό εξοπλισμό* || *γτζίζουν ~ κτήρια* ΣΥΝ. μοντέρνος ΑΝΤ. παλιός, ξεπερασμένος, κλασικός, καθιερωμένος. — συγχρόνως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονικός, νεοτερικός, προηγούμενος*. [ΕΤΥΜ. μετν., < συν- (βλ.λ.) + χρόνος].

σύγχρονος - συγχρονικός - ομόχρονος - συγκαρινός. Το σύγχρονος δηλώνει ενέργειες, γεγονότα, καταστάσεις κ.λπ. που ανάγονται στον χρόνο του ομιλητή: *Οι σύγχρονες αντιλήψεις περί παιδείας δεν είναι ευρύτερα αποδεκτές* (σύγχρονες ως προς τον χρόνο ομιλίας). Μπορεί επίσης να αναφέρεται στον χρόνο του «ήρωα» της αφήγησης: *Οι σύγχρονοι του Σωκράτη ειρωνεύονταν συχνά τον φιλόσοφο για τις αντιλήψεις του* (ενν. οι άνθρωποι που έζησαν την ίδια εποχή με τον Σωκράτη). Αρα σύγχρονος σημαίνει «στον ίδιο χρόνο» και όχι αναγκαστικά «σημερινός». Την ίδια σημασία («χρονική δείξη») δηλώνουν και τα επίθετα ομόχρονος και συγκαρινός, τα οποία χρησιμοποιούνται λιγότερο: *Ο Γ. Χατζιδάκις ονόμασε τη διμορφία που χαρακτήρισε τη γλωσσική έκφραση των Ελλήνων επί αιώνες «ομόχρονη διγλωσσία», σύγχρονη δηλ. χρήση από τους ίδιους ομιλητές δύο μορφών της ελληνικής γλώσσας - ΟΙ συγκαρινοί του Σωκράτη ειρωνεύονταν... Το συγχρονικός είναι όρος της γλωσσολογίας, που αντιτίθεται στο διαχρονικός και σημαίνει τη συνεξέταση γλωσσικών στοιχείων, δομών, φαινομένων κ.λπ. που εμφανίζονται στον ίδιο χρόνο και συναρτιζόμενους το ίδιο γλωσσικό σύστημα (ενώ το διαχρονικός αναφέρεται ως όρος σε διαδοχικά χρονικά φαινόμενα που ανήκουν σε άλλον χρόνο και σε άλλο σύστημα).*

συγχρωτισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. καλλιτεχνικό κίνημα των αρχών του 20ού α. κατά το οποίο το χρώμα πρέπει να χρησιμοποιείται ως αφηρημένο μέσο και οι εντυπώσεις στα ζωγραφικά έργα να δημιουργούνται μέσα από ρυθμικές χρωματικές μορφές. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synchronisme].

συγχρωτίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {συγχρωτίσθηκα, -μένος} (λόγ.) έχω ή αποκτώ συχνή και στενή επαφή (με κάποιον): *ένας δικαστής δεν επιτρέπεται να συγχρωτίζεται με πρόσωπα αμφιβόλου ηθικής* ΣΥΝ. συναναστρέφομαι, συναγελάζομαι. ΣΧΟΛΙΟ, λ. *αποθετικός, συναναστρέφομαι*. [ΕΤΥΜ μετν., < συν- (βλ.λ.) + -χρωτίζομαι < *χρως*, -τός «δέρμα, σάρκα» (βλ. λ. *χρώμα*)].

συγχρωτισμός (ο) η συχνή και στενή επαφή, η συναναστροφή: *στο πλαίσιο της αστηρής στρατιωτικής πειθαρχίας δεν επιτρέπεται ο ~ των αξιωματικών με τους στρατιώτες*.

συγχύζω ρ. -> συγχίζω

συνζύθηκα ρ. -> συγχέω

σύγχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεων, -ύσεων} 1. (κυρ. στον γραπτό ή προφορικό λόγο) η ασάφεια του νοήματος, η έλλειψη επαρκούς ή ακριβούς διάκρισης: ~ *εννοιών* | *ιδεών* || η ~ *των λόγων* τον επιτείνεται από τους *συνεχείς υπαινιγμούς και τις αμφισβητήσεις* 2. κατάσταση ασάφειας, μπερδέμα: *οι αντιφατικές ανακοινώσεις του υπουργείου προκάλεσαν ~ στους δημοσιογράφους* || *επικρατεί ~ σχετικά με τον αριθμό των επιβατών του μοιραίου αεροσκάφους* || η *απόφαση του επέφερε ~ για τους σκοπούς και τις προθέσεις του* 3. (στην ψυχιατρική) η διαταραχή που συνίσταται στην αδυναμία του ασθενούς να προσανατολιστεί σε τόπο, χρόνο ή πρόσωπο· ΦΡ. (α) *διανοητική σύγχυση* σύνδρομο συνήθ. οξείας και παροδικής διαταραχής των ψυχικών λειτουργιών, κυρ. του προσανατολισμού και της μνήμης (β) *σύγχυση φρενών* έλλειψη πνευματικής διαύγειας, σαφηνείας στη σκέψη και τη γλώσσα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύχυσσις* < *συχέω* (βλ.λ.)].

σύγχυση - σύγχισι, συγχέω - συγχίζω. Πρέπει να γίνεται διάκριση σημασιολογική, μορφολογική και ορθογραφική ανάμεσα στο σύγχυση «μπερδέμα, ανακάτεμα - "νοητική" διαταραχή» και στο σύγχισι «ψυχική αναστάτωση, εκνευρισμός, ταραχή». Το σύγχισι είναι παράγωγο του συγχέω, ενώ το νεότερο σύγχισι παράγεται από ρήμα συγχίζω | -ομαι'. Το ίδιο το ρ. *συγχίζω* | -ομαι είναι νεότερος σχηματισμός που προήλθε με μεταπλασμό από το ρ. *συχέω*, από τον αόρ. *συνέχυσσα*, που συνέπιπτε ακουστικά με τον αόρ. των ρημάτων σε -ίζω (πβ. *ζωγραφώ - ζωγράφισα - ζωγραφίζω - ζωγράφισα*). Η παραγωγή από το ουσιαστικό *σύγχυση* (υποχωρητικά) δεν είναι πειστική. Η σημασιολογική διαφορά υφίσταται και ανάμεσα στα ρήματα: *συγχέω* «μπερδέω, ανακατεύω», ενώ *συγχίζω* «προκαλώ ψυχική αναστάτωση, εκνευρισμό, ταραχή» και *συγχίζομαι* «αναστατάνομαι ψυχικά, εκνευρίζομαι» (πβ. και *μτχ.* συγχισμένος «ανασταταμένος, εκνευρισμένος»).

συγχύσω (να/θα) ρ. -> συγχέω

συγχώνευση (η) [1847] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η συνένωση επιμέρους μοσειδών στοιχείων σε ευρύτερο, ενιαίο όλο: ~ *πληθυσμών* | *φυλών* | *υπηρεσιών* | *ασφαλιστικών ταμείων* | *τραπεζιών* | *σωμάτων ασφαλείας* || ~ *ποιόνων* 2. *συγχώνευση (εταιρειών)* η συνένωση (δύο ή περισσότερων) εταιρειών, νομικών προσώπων) με μεταβίβαση των περιουσιακών τους στοιχείων σε μια νέα εταιρεία, με εξαγορά μίας ή περισσότερων εταιρειών από άλλη ή με υπαγωγή τους σε αυτήν: η *διαδικασία της ~ πρέπει να εγκριθεί από τα διοικητικά συμβούλια των δύο εταιρειών* ΣΥΝ. εννοσιότητα.

συγχώνεω ρ. μετβ. {συγχώνευσα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} διαμορφώνω νέο, ευρύτερο σύνολο, συνενώνοντας επιμέρους μοσειδή στοιχεία, εννοσιώνοντας τα: *το νέο κίνημα κατάφερε να συγχώνεψει όλες τις τάσεις και τις ομάδες του χώρου* || *οι δύο οικονομικοί γίγαντες συγχωνεύθηκαν με στόχο την απόλυτη κυριαρχία στην αγορά* ΣΥΝ. συνένωση, εννοσιώ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- (βλ.λ.) + χώνεω]. συγχώρηση [αρχ.] κ. (λαϊκ.) συ(γ)χώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ.

πληθ.} η παροχή συγγνώμης: ζητώ | δίνω ~ || ~ *αμαρτιών* || *ζήτησε* - για τα *σφάλματα* του ΣΥΝ. συγγνώμη, άφεση- ΦΡ. *μετά συγχώρησης* ως για φράση ή διατύπωση που μπορεί να σκανδαλίσει, να ενοχλήσει ως απρεπής, να θεωρηθεί τολμηρό υπονοούμενο.

συγχωρητήριος, -α, -ο I. αυτός μέσω του οποίου κάποιος αποδέχεται ή δίνει τη συγγνώμη του ΣΥΝ. συγχωρητικός 2. **συγχωρητήριο** (το) το συγχωροχάρτι (βλ.λ.).

[ETYM. < *συχωρό* + *παραγ.* επίθημα -τήριος, πβ. κ. *παραχωρη-τήριος, κινη-τήριος*].

συγχωρητικός, -ή, -ό [μτγν.] ο συγχωρητήριος (βλ.λ.).

συγχωριανός κ. (λαϊκ.) συχωριανός (ο), συχωριανή κ. (λαϊκ.) συχωριανή (η) πρόσωπο που ζει στο ίδιο χωριό ή κατάνεται από το ίδιο χωριό με κάποιον άλλον ΣΥΝ. συντοπίτης.

συγχωροχάρτι [μεσν.] κ. (λαϊκ.) συχωροχάρτι (το) {συχω-ροχαρτ-ιού | -ιών} I. έγγραφο που εξέδιδε επί πληρωμή επίσημη εκκλησιαστική αρχή (κυρ. ο Πάπας) και με το οποίο δινόταν άφεση αμαρτιών ΣΥΝ. συχωρητήριο, συχωρητικό 2. **απαλλακτική, χαριστική συχώρηση** (κάποιου) για όσα έχει διαπράξει εις βάρος άλλων: δεν τους δίνω έτσι εύκολα ~ να τιμωρηθούν όπως τους αξίζει ΣΥΝ. συγγνώμη.

συχωρώ κ. (λαϊκ.) συχωρώ κ. συχωρώνω ρ. μετβ. {συχωρείς... | συχωρή-ησα κ. (λαϊκ.) -εσα, -ούμαι, -ήθηκα κ. (λαϊκ.) -έθηκα, -ημένος κ. (λαϊκ.) -εμένος (κ. συχωρεμένος)} I. δίνω (σε κάποιον) τη συγγνώμη μου ή αποδέχομαι την αίτηση συγγνώμης άλλου, απαλλάσσω (κάποιον) από το βάρος της ενοχής του: *τέτοια πολυανθρωπιά δεν μπορεί να τη συχωρήσει κανείς!* || με *παρακάλεσε να τον συχωρήσω* ΦΡ. (α) με *συχωρείτε* ζητώ συγγνώμη: για να ζητηθεί ή άδεια για κάτι, να διατυπωθεί παράκληση: ~, *επαναλαμβάνετε*: || ~, *μπορώ να σας ενοχλήσω για λίγο*; (β) *ζητώ/χώρα με κι ο Θεός συχωρέσ' σου* για να ζητήσει κανείς συγγνώμη από όσους έχει πιθανώς βλάψει ή στενοχωρήσει (γ) *αμαρτία εξομολογημένη, αμαρτία συχωρεμένη* βλ. λ. *αμαρτία* 2. (για πεθαμένο) (α) δίνω άφεση αμαρτιών (σε κάποιον), ξεχνώ ή δικαιολογώ τα όποια σφάλματα ή ελαττώματα του: ο Θεός να συχωρέσει την ψυχή του! ΦΡ. *Θεός συχωρέσει τα πεθαμένα σου | να σου ζητηγωρεθούν τα πεθαμένα σου* βλ. λ. *πεθαμένος* (β) (εκκλησ.) (για πρόσ., ο αορ.) *συχωρήθηκε* | (λαϊκ.) *συχωρέθηκε* *πέθανε*: *πάει αυτός*, ~! (γ) (η μητρ. *συγχορωμένος*, -η ως ουσ.) το πρόσωπο που έχει πεθάνει, ο μακαρίτης | η μακαρίτισσα: ήταν *καλός άνθρωπος ο ~!* || ο - ο *πατέρας σου πίστευε πολύ σ' αυτά* 3. (αρνητ.) *αναγνωρίζω* (κάτι) ως αποδεκτό, το επιτρέπω: *τέτοια αφέλεια στις ημέρες μας δεν συχωρείται!* || η *κατάσταση δεν συχωρεί αναβολές* πρέπει να δράσουμε αμέσως. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω, πεθαίνω, συγγνώμη*. [ETYM. < αρχ. *συχωρό* (-έω), αρχική σημ. «συναντώ κάποιον, συγκλίνω προς την κατεύθυνση κάποιου», < συν- (βλ.λ.) + *χωρώ* (< *χώρος*). Η λ. απέκτησε ήδη στην Αρχ. και τη σημ. «συγκλίνω προς τις απόψεις κάποιου, συμβιβάζομαι, συναινώ» και, κατ' επέκταση, «παρέχω συγγνώμη»].

συδαυλίω ρ. → *συνδαυλίω*

σύ δέντρο (το) κατάφυτη έκταση γεμάτη δέντρα. [ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. του μτγν. επιθ. *σύνδενδρος* < συ(ν)- + *-δεν-δρος* < *δένδρον*].

Συdney κ. Σίδνεϋ (το) {άκλ.} η μεγαλύτερη πόλη της Αυστραλίας. [ETYM. < αρχλ. Sydney | Sidney, από το όν. του Βρετανού υπουργού Εσωτερικών Thomas Townshend, πρώην υποκόμητα του Sydney (1733-1800), προς τιμήν του οποίου ονομάστηκε έτσι η πόλη].

σύζευγμα (το) {σύζευγμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτέλεσμα της σύζευξης ΑΝΤ. διάζευγμα. [ETYM. < *σύνεγγνω* (βλ.λ.)].

σύζευγνο ρ. μετβ. {συνέζευ-ξα, -χθην, -ης, -η... -γμένος} (λόγ.) I. (α) ενώνω δύο πράγματα, ώστε να επικοινωνούν, πραγματοποιώ σύζευξη: *συνέζευξαν τις όθρες της διόρυγας με γέφυρα* ΑΝΤ. διάζευγνο (β) ΜΑΘ. *συνέζευγμένη μέθοδος* μέθοδος υπολογισμού που αποτελείται από συνεγείς απλές μεθόδους των τριών 2. ενώνω με γάμο, αναγνωρίζω κάποιους ως ζεύγος επίσημοι: *τους συνέζευξε με τα ιερά δεσμά του γάμου* ΣΥΝ. παντρεύω, ζευγαρώνω: ΦΡ. *και ους ο Θεός συνέζευξεν, άνθρωπος μη χωρίζετο* (και ους ο Θεός συνέζευξεν, άνθρωπος μ η χωρίζετο, από την Ακολουθία του μυστηρίου του γάμου, πβ. κ. Κ.Δ. Ματθ. 19, 6) αυτούς που ένωσε ο θεός, να μη χωρίσει άνθρωπος.

[ETYM. < αρχ. *σύνεγγνμι* | *σύνεγγνω* «ενώνω με γάμο» < συ(ν)- (βλ.λ.) + *ζέγγνμι* (βλ. λ. ζεύξη)].

σύζευκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη σύζευξη, αυτός μέσω του οποίου γίνεται η σύζευξη: ~ *χόνδρος* (μεταξύ της διάφυσης και της επίφυσης των οστών για την αύξησή των οστών, αλλιώς *αυξητικός χόνδρος*) || ~ *λίθοι* (σκόπιμες προεξοχές τοίχου, ώστε να συνδεθεί αργότερα με νέο τοίχο σε περιπτώσεις συνεχούς δόμησης) ΑΝΤ. διαζευκτικός. — *σύζευκτικό-ά* | -ώς επίρρ.

σύζευξη (η) {ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} I. η συνένωση ή σύνδεση ξεχωριστών πραγμάτων: ~ *ηλεκτρονικών κυκλωμάτων* (όστε να μεταφέρεται ηλεκτρική ενέργεια από το ένα στο άλλο) || ~ *δυνάμεων* || *μημική* ~ || στην *ταινία τους επιχειρούν μια ~ των άκρων αντίθετων χαρακτήρων* ΣΥΝ. σύνδεση, συνένωση, συναρμογή ΑΝΤ. διάζευξη 2. η ένωση δύο ανθρώπων σε γάμο ΣΥΝ. παντρεμα, παντρειά, γάμος 3. (α) ΒΙΟΛ. η ένωση ατόμου ενός είδους και διαφορετικού φύλου για την αναπαραγωγή του είδους (β) *παροδική σύζευξη* συνένωση ανά δύο και ανταλλαγή του γενετικού υλικού, χαρακτηριστική των βλεφαριδοφόρων προτόζωων (γ) ΒΟΤ. εγγενής αναπαραγωγή ορισμένων μυκήτων και βακτηρίων 4. ΜΟΥΣ. το «δέσιμο» δύο συνεχόμενων μουσικών φθόγγων, του ίδιου τονικού ύψους: συμβολίζεται με μια καμπύλη που ενώνει τα αντίστοιχα φθογγόσημα και έχει ως ενέργεια την

άθροιση της αξίας των φθόγγων («σύζευξη διαρκείας») 5. ΓΛΩΣΣ. τύπος παρατακτικής σύνδεσης, που δηλώνεται κυρ. με τον σύνδεσμο και και λιγότερο συχνά με τα *επιπλέον, επίσης, επιπροσθέτως* κ.ά. [ETYM. < αρχ. *σύνεζεις*, αρχική σημ. «σύνδεση, ένωση», < *σύνεγγνμι* | *σύνεγγνω* (βλ.λ.) ο βιολ. όρ. αποδίδει το γαλλ. *conjugaison*].

συζήτηση (η) [μτγν.] {ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} I. η (συνήθ. προφορική) από κοινού κατάθεση, ανταλλαγή και επεξεργασία απόψεων, εκτιμήσεων ή πληροφοριών σχετικά με ένα θέμα, η οποία διεξάγεται μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων | πλευρών και συνήθ. αποσκοπεί στην επίλυση ενός προβλήματος ή στην ανάλυση ενός θέματος: *αρχίζω | κάνω | πίνω | έχω* - || θέμα *συζήτησης* || *αλλάζω* | *συνερίζω* | *σταματώ τη ~* || *ό,τι και να του πεις, θα φέρει στη ~ το παράδειγμα του αδελφού του* || - μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή | από τηλέφωνα || ~ *θεωρητική* | *ενδιαφέρουσα* | *πληκτική* | *έντονη* | *υψηλό* *επίπεδο*- ΦΡ. (α) *συζήτηση στρογγυλής τραπέζης* βλ. λ. *τράπεζα* (β) *κύκλος* | *γύρος συζητήσεων* (κυρ. σε ενημερωτικές τηλεοπτικές ή ραδιοφωνικές εκπομπές διαλόγου) η ολοκλήρωση σειράς τοποθετήσεων (όλων των συνομιλητών) σχετικά με ένα θέμα (γ) *χωρίς συζήτηση* χωρίς να χρειάζεται να εκφραστούν απόψεις σχετικά: *φανερά και ξεκάθαρα: είναι ~ ο καλύτερος αρθρογράφος του περιοδικού ΣΥΝ. ασυζητητί* (δ) *οδηγώ* | *φέρνω* | *γυρίζω υπό συζήτηση* (σε κάτι) αλλάζω το συζητούμενο θέμα: πώς τα *καταφέρει όμως* θα φέρνει πάντα τη *συζήτηση εκεί όπου τον συμφέρει*! (ε) (για απόψεις, θέσεις κ.λπ.) *σηκώνει συζήτηση* για κάτι που είναι αμφιλεγόμενο, συζητήσιμο: το αν *είχε όντως αγαθές προθέσεις, σηκώνει πολλή συζήτηση* (πιθανότατα δεν είχε αγαθές προθέσεις) (στ) *δεν σηκώνω συζήτηση* (i) είμαι απολυτός βέβαιος για (κάποιον/κάτι), δεν δέχομαι να ακούσω κάτι διαφορετικό: *Για τον Αντρέα ~! Ήρω* | *άνθρωπος είναι και ό,τι και να πεις, δεν αλλάζω γνώμη!* (ii) είμαι απρόθυμος να συζητήσω κάτι: *είναι δύσθυμος σήμερα, δεν σηκώνει συζήτηση!* (ζ) (συνήθ. αρνητ.) *κάνω συζήτηση* (για κάτι) ασχολούμαι σοβαρά (με κάτι): *Δεν θα κάνουμε συζήτηση τώρα για το ποιος θα πληρώσει τους καφές!* *Είπα ότι κερνάω εγώ σήμερα!* || *Τώρα συζητήθη θα γούναμε*: *Εφόσον πρέπει να δουλέγουμε παραπάνω, θα δουλέγουμε, τελεία και παύλα!* (η) *ακαδημαϊκή συζήτηση* βλ. λ. *ακαδημαϊκός* (θ) *ανάβει η συζήτηση* βλ. λ. *ανάβω* (ι) *(κάτι είναι) υπό συζήτηση* (i) (κάτι) εξετάζεται, είναι αντικείμενο πραγματεύσεως: τα *θέματα του βιβλίου είναι ~* (ii) (κάτι είναι αμφίβολο και πρέπει να διερευνηθεί: *το ποιος έφταγε είναι ~* (ια) *επιδέχομαι συζήτηση* για κάτι που μπορεί να αμφισβητηθεί: *οι απόψεις της για το θέμα επιδέχονται συζήτηση* (ιβ) *ανοίγω συζήτηση* (με κάποιον) αρχίζω να συνομιλώ (με κάποιον): *δεν θέλω ν' ανοίξω συζήτηση μαζί σου για κάτι που αφορά σε έναν τρίτο* (γ) *ανοίγω* | *κλείνω τη συζήτηση* (με κάποιον) ξεκινώ τη συζήτηση με κάποιον τρόπο ή ως πρώτος ομιλητής | ολοκληρώνω τη συζήτηση με κάποιον τρόπο ή ως τελευταίος ομιλητής: *θα ανοίξουμε τη σημερινή συζήτηση με μία αναφορά στα πρόσφατα γεγονότα* || τη ~ *έκλεισε ο επίσημος προσκεκλημένος* 2. (γενικότ.) κάθε συνομιλία: (ο καθηγητής προς τους μαθητές) *δεν θέλω συζητήσεις εκεί στο τελευταίο θρανίο!* || *έπιασα τη ~* κ. *άργησα!* ΣΥΝ. κουβέντα 3. η έντονη φραστική αντιπαράθεση, η έκφραση ζωντανών διαφορών: *τον τελευταίο καιρό γίνεται μεγάλη ~ για την αναγκαιότητα ενός τέτοιου έργου* || γ' *αυτή την ταινία υπήρξε πολλή ~ την εποχή που πρωτοπροβλήθηκε* || *ξσηκώσω συζήτησης* ΣΥΝ. αντιλογία 4. (μτφ.) σκέψη, μελέτη: *από το θέμα, χρειάζεται ~*. — (υποκ.) *συζητησούλα* (η).

συζητήσιμος, -η, -ο [1883] I. (για πρόσ.) αυτός με τον οποίο μπορεί να συζητηθεί, να συνενοηθεί κανείς, που πέφτει με τη λογική: *είναι από τους πλέον ~ και συνεργασίσιμους υπαλλήλους του γραφείου* 2. αυτός που μπορεί να συζητηθεί, που αξίζει να τειθεί σε συζήτηση: *είναι ~ προσφορά!* || *οι όροι είναι ~, αλλά η πρόταση ισχύει* ΣΥΝ. διαπραγματεύσιμος 3. αυτός που δεν είναι δεδομένος, που πρέπει να διεκρινιστεί ή τίθεται υπό αμφισβήτηση: *η ειλικρίνεια του είναι ~, θα πρέπει να δοκιμαστεί!* || η *αποτελεσματικότητα των νέων μέτρων είναι ~* ΣΥΝ. αμφισβητούμενος, αμφίβολος ΑΝΤ. αναμφισβήτητος.

συζητητής (ο) [μτγν.], **συζητητριά** (η) {συζητητήριος} I. πρόσωπο που συμμετέχει σε συζήτηση, που συνομιλεί ΣΥΝ. συνομιλητής 2. πρόσωπο που έχει την ικανότητα ή τη διάθεση για συζήτηση, που μπορεί να αναπτύξει πειστικά ή παραστατικά τις θέσεις του: *είναι καλός ~: ζέρει να ακούει τον άλλον και μιλά τεκμηριωμένα*.

συζητητικός, -ή, -ό [μτγν.] I. αυτός που σχετίζεται με τη συζήτηση 2. (για πρόσ.) ο συζητητής, αυτός που έχει την ικανότητα να συνομιλεί, να συζητεί με άνεση, πειστικά. — *συζητητικ-ά* /-ως επίρρ.

συζητώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {συζητάς κ. -είς... | συζή-ησα, -ούμαι, -είται... | -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ I. (αμετβ.) *κάνω συζήτηση*: ~ για ένα θέμα επί ώρες || *μην αρέσει να ~* || *δεν συζητά, μόνο να φωνάζει* ζέρει || ~ *καλόπιστα* | *ελεύθερα* | *άνετα* | *εμπιστευτικά* | *φιλικά* | *έντονα* ♦ (μετβ.) 2. *καταθέτω, ανταλλάσσω και επεξεργάζομαι από κοινού με άλλον τις θέσεις, τις εκτιμήσεις ή πληροφορίες που έχω, αναλόοντας ή προσπαθώντας να οδηγήσω σε επίλυση ένα ζήτημα*: ~ *τα επαγγελματικά* | *τα προσωπικά μου* | *τις διαφορές μου με κάποιον* || *δεν έχωμε τι να συζητήσουμε*: ΦΡ. *Το συζητώ* το εξετάζω, σκεφτόμαι σχετικά με ένα θέμα, κυρ. λόγω ενδοιασμών (που έχω) ή επειδή αμφιβάλλω (για κάτι): *μην το συζητάς καθόλου, τέτοιες ευκαιρίες είναι σπάνιες* || το ~ αν θα πάω *εξοχή* το *καλοκαίρι* 3. (α) *σχολιάζω* (κάποιον) *συνήθ.* με επικριτική διάθεση: *τον συζητούσε όλο το χωριό με τα κομμάτια του* || *αν δεν θέλεις να σε συζητά ο ένας και ο άλλος, να μη δίνεις αφορμές* (β) *κάποιος συζητήσιμος* (με κάποιον) κυρ. σχετικά με απόψεις ή τα προβλήματα του: *αν κάποιος και τον συζητήσεις, θα δεις ότι είναι σοβαρός και με κατανόηση* 4. (μεσοπαθ. *συζητήματα*) (α) *αποτελώ το αντικείμενο συζητήσεων, γίνεται λόγος για*

μένα: η πρόταση του *συζητείται πολύ* || αυτός ο *θητοποιός συζητείται παντού μετά το Όσκαρ που πήρε* (β) ΝΟΜ. (τριτοπρόσ. *συζητείται*) εκδικάζεται, ξεκινά η εκδίκαση στο δικαστήριο: η *υπόθεση* ~. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *συζήτω* (-έω), αρχική σημ. «αναζητώ από κοινού, διερευνώ μαζί με άλλους», < συ(ν)- + ζήτω. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στην Κ.Δ., περιλαμβάνοντας την έννοια της διαφωνίας, της διαλογικής αντιπαράθεσης, λ.χ. *Πράξ.* 9, 29: *έλοι τε και συνεζητεί προς τους Ελληνιστάς...*].

συζυγής, -ής, -ές {συζυγ-ός | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει συζευχθεί με άλλον σε ενιαίο σύνολο ΣΥΝ. συνδεδεμένος **2.** (μτφ.) αυτός που αντιστοιχεί ή είναι παράλληλος με άλλον, που βρίσκεται σε αναλογία με αυτόν ως προς τη θέση ή την αξία του ΣΥΝ. παράλληλος, ανάλογος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < συ(ν)- (βλ. λ.) -ζυγής < θ. ζύγ-, από το θ. τού παθ. αορ. β' *ε-ζύγ-ην*, τού ρ. *ζεύνημι*].

συζυγία (η) {συζυγιών} **1.** η σύζευξη (βλ. λ.) **2.** η ένωση δύο συζύγων ΣΥΝ. γάμος, πάντρεμα, ζευγάρι **3.** ΑΣΤΡΟΝ. η ευθυγράμμιση (σε μία νοητή γραμμή) τριών ουρανίων σωμάτων, κυρ. της Σελήνης ή άλλου πλανήτη με τον Ήλιο και τη Γη **4.** ΓΛΩΣΣ. το κλιτικό παράδειγμα του ρήματος, καθώς και το σύνολο των ρημάτων που κλινούνται με παρόμοιο τρόπο: *ά συζυγία: «βαρύτονα ρήματα», ρήματα που στον ενεστώτα της ενεργητικής φωνής λήγουν σε -ω (γραφο-)* - β' συζυγία: «περισπόμενα | συνηρημένα ρήματα», ρήματα που στον ενεστώτα της ενεργητικής φωνής λήγουν σε -ώ (απαι-ώ, κρατ-ώ) **5.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα δώδεκα ζεύγη εγκεφαλικών νεύρων. [ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σημ. «σύζευξη, ένωση», < *σύζυγος*. Η γλωσσ. σημ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στον Αριστοτέλη].

συζυγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους συζύγους: ~ *ζωή | απιστία | αγάπη | κλινική | καθηκόντα | δικαιώματα | ευτυχία* || *εγκατάλειψη ~ στέγης*. — συζυγικ-ά | -ώς επίρρ.

σύζυγος (ο/η) {συζύγ-ου} | -ων, -ους} **1.** ο/η νόμιμος σύντροφος, το πρόσωπο με το οποίο κανείς συνδέεται με γάμο **2.** *σύζυγοι* (οι) το έγγαμο ζευγάρι, το ανδρόγυνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος* | ΕΤΥΜ. αρχ. < συ(ν)- + ζυγός/.

συζώ ρ. μετβ. [αρχ.] (συζείς... | συνέζησα) κατοικό μαζί (με κάποιον/κάποια), κυρ. με ερωτικό σύντροφο χωρίς γάμο ΣΥΝ. συγκατοικό, συμβιώνω.

σύθαμπο (το) (λογот.) **1.** το σούρουπο, η ώρα της ημέρας κατά την οποία ελαττώνεται το φως του ηλίου ΣΥΝ. λυκόφως **2.** η ώρα του πρωινού πριν ξημερώσει, όταν χαράει ΣΥΝ. λυκαυγές. — *σύθαμπα* επίρρ. [ΕΤΥΜ. < συ(ν)- + -θαμπό < θαμπός].

συθήμελος, -η, -ο αυτός που υφίσταται κάτι στο σύνολο του, από τη βάση, τα θεμέλια του: *το χωριό είχε καταστραφεί συθήμελο απ' τους βομβαρδισμούς* || η *κυβέρνηση κλονίζεται συθήμελη από το σκάνδαλο ΣΥΝ.* ολόκληρος. — *συθήμελα* επίρρ. [ΕΤΥΜ. < συ(ν)- + θεμέλιο].

συκαλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό σύκο: *έφαγε ένα ~ 2.* γλυκό του κουταλιού, που παρασκευάζεται με σύκα: *τον σέρβιρε ένα ~*. [ΕΤΥΜ. < *σύκο* + υποκ. επίθημα -αλάκι, πβ κ. *ρουγ-αλάκι*].

συκαμινιά κ. συ **καμιά** (η) η μουριά (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *συκαμινιά* (με συνίτηση) < αρχ. *σκάμινον* (βλ. λ.)].

συκάμινο (το) {συκαμίν-ου} | -ων} το μούρο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *συκαμίνον*, σημητ. δάνειο (πβ. αραιμ. *áiqamin* «μούρα» (πληθ.), εβρ. *Siqam*), που δέχθηκε την παρετυμολ. επίδρ. της λ. *σύκων*].

συκεώνας (ο) [μτγν.] έκταση με συκίες ΣΥΝ. συκοπερίβολο. Επίσης συκώνας [μτγν.].

συκή (η) (λόγ.) η συκιά - Φρ. *φύλλο συκής* (και *έγνωσαν ότι γυμνοί ήσαν και έρραψαν φύλλα συκής*, Π.Δ. *Γένεσις* 3, 7) (ι) το φύλλο συκιάς με το οποίο ο Αδάμ και η Εύα έκρυψαν τη γυμνια τους μπροστά στον θεό μετά το προπατορικό αμάρτημα (πβ. *αδαμιαία περιβόλη*, λ. *αδαμιαός*) (ii) κάθε ρούχο που αφηρεί ακάλυπτο μεγάλο μέρος του σώματος, που είναι πολύ μικρό και τολμηρό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *συκέα* | *συκή* < *σύκων* (βλ. λ.)].

συκιά (η) **1.** φυλλοβόλο οπωροφόρο δέντρο, αυτοφυές της Μεσογείου, με ίσιο μαλακό κορμό και μεγάλα, χοντρά φύλλα καλλιεργείται για τους εδώδιμους καρπούς του, τα σύκα **2.** (λαϊκ. -μειωτ.) (ω) χαρακτηρισμός ομοφυλόφιλος άνδρας με θηλυπρεπή συμπεριφορά. [ΕΤΥΜ. < συκή (βλ. λ.)].

σύνικος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συκιά ή το σύκο **2.** αυτός που παρασκευάζεται από σύκο.

σύκο (το) **1.** ο σαρκώδης, εδώδιμος, πρασινοκίτρινος ή μοβ αχλαδόμορφος καρπός της συκιάς: καταναλώνεται νωπός ή ξηρός, έχει μεγάλη θρεπτική αξία και ευρεία χρήση στη ζαχαροπλαστική - Φρ. (α) *βασίλικό σύκο* βλ. λ. *βασίλικός* (β) *ξηρό | ξερό σύκο* αποξηραμένος καρπός της συκιάς, που καταναλώνεται ως ξηρός καρπός (γ) *(λέω) τα σύκα-σύκα και τη σκάφη-σκάφη* βλ. λ. *σκάφη* (δ) *σιτ' τα σύκα* ως *τα σταφύλια* σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, πριν ή χωρίς να περάσει πολύς χρόνος ΣΥΝ. γρήγορα, σύντομα (ε) (παροιμ.) *καλόμαθε η γριά στα σύκα* (θα φάει και τα *συκοφύλλα*) για πλεονέκτης που δεν ικανοποιούνται με τίποτα, αλλά συνεχώς ζητούν περισσότερα **2.** (ο πληθ. *σύκα!*) (λαϊκ. ως μειωτ. προσφώνηση) προς έντονα θηλυπρεπή ομοφυλόφιλο άνδρα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύκων*, δάνειο από μεσογειακή γλώσσα, όπως και τα αντίστοιχα λατ. *Ficus* (> γαλλ. *figue*, γερμ. *Feige*, αγγλ. *fig*, αρμ. *tuz*)].

συκομουριά (η) οπωροφόρο, αειθαλές δέντρο, που τα φύλλα του μοιάζουν με της μουριάς και οι καρποί του μοιάζουν με σύκα. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *συκομουριά* < *συκομουρον* (βλ. κ. *συκομουρο*)].

συκομούρο (το) ο καρπός της συκομουριάς, που μοιάζει με σύκο. [ΕΤΥΜ. < {τγν. *συκομουρον* < *σύκων* + *μούρον* (βλ. λ. *μούρο*)].

συκοπερίβολο (το) κατάφυτη έκταση γαμιάτη συκιάς ΣΥΝ. συκώνας.

συκοπιταριά (η) (λαϊκ.) **1.** πίτα που παρασκευάζεται με βάση τα σύκα **2.** σεβρά αποξηραμένων σύκων παρασημένιο μαζί σε στροί ή σφύρα, αρμαθιά ξηρών σύκων. [ΕΤΥΜ. < *σύκο* + *πίτα* + παρέκταση -αριά].

συκοφάγος (ο) **1.** αυτός που τρώει πολύ να τρώει σύκα **2.** ΖΩΟΛ. μικρόσωμο πτηνό της Ευρώπης με γρήγορο και κυματιστό πέταγμα, πρασινοκίτρινο (στα θηλυκά) φτέρωμα και ζωηρό κίτρινο με μαύρες φτερούγες και ουρά στα αρσενικά, που τρέφεται με έντομα και φρούτα. Επίσης συκολέβι (το) (σημ. **2**), **συκοφάγος** (ο) (σημ. **1**). [ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύκων* + -φάγος από τον αορ. β' *ε-φαγ-ον* (βλ. κ. *φαγητό*)].

συκοφάντης (ο) {συκοφαντών}, **συκοφάντισσα** (η) {συκοφαντισσών} πρόσωπο που κατηγορεί (κάποιον) ψευδώς, αποσκοπώντας στη μείωση και τη δημόσια έκθεση του: *κοινός | φτηνός | ξεδιάντροπος ~ δηλ. διαβολέας*. Επίσης **συκοφάντρια** (η) [αρχ.] {συκοφαντριών}. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *σύκων* + -φάντης < *φαίνω* | -ομαι. Διάφορες εκδοχές έχουν διατυπωθεί σχετικά με τη διαμόρφωση της σημ. του συνθέτου. Δεν θεωρείται πλέον πιθανή η δημοφιλής άποψη του Πλουτάρχου, ότι δηλ. *συκοφάντης* ήταν εκείνος που κατηγορούσε τους παρανομούς εξαγογείς σύκων στην αρχ. Αθήνα, αφού κανένα κείμενο δεν μνημονεύει την ύπαρξη σχετικής απαγορεύσεως. Ορθότερη φαίνεται η απλούστερη εξήγηση, κατά την οποία *συκοφάντης* ήταν εκείνος που φανέρωνε τα σύκα, τα οποία είχε κρύψει στα ρούχα του κάποιου, και κατ' επέκταση εκείνος που κατηγορούσε ασήμαντες μικροκλοπές].

συκοφάντηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εσκεμμένη διατύπωση ή διάδοση ψευδών κατηγοριών (εναντίον κάποιου): η ~ των *πολιτικών του αντιπάλων* ΣΥΝ. *συκοφαντία*.

συκοφαντία (η) [αρχ.] {συκοφαντιών} η σκόπιμη ψευδής κατηγορία, που εκτοξεύεται εναντίον κάποιου, για να τον μειώσει, να τον διαπύρει δημοσίως: *οι ~ δεν μπορούν να τον σπυλώσουν* ΣΥΝ. *διαβολή, (λάϊκ.) ρετσινιά, αβανιά*.

συκοφαντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον συκοφάντη ή τη συκοφαντία ή αποσκοπεί στη συκοφάντηση: ~ *εκστρατεία | δήλωση | δημοσίευμα | κατηγορία | ενέργεια* ΣΥΝ. *διαβλητικός* ΑΝΤ. *επιανειτός* **2.** *συκοφαντική δυσφήμιση* αξιόπιστη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με οποιονδήποτε τρόπο ενόπιον τρίτου ισχυρίζεται ή διαδίδει για κάποιον άλλον ψευδή γεγονότα τα οποία είναι δυνατόν να βλάψουν την τιμή ή την υπόληψη του άλλου γνωρίζοντας ότι αυτά είναι ψευδή. — *συκοφαντικ-ά* | -ώς [αρχ.] επίρρ. **συκοφαντώ** ρ. μετβ. [αρχ.] (*συκοφαντείς...* | *συκοφάντισσα*, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) διατυπώνω ή διαδίδω εσκεμμένα ψευδείς και κακόβουλες κατηγορίες εναντίον κάποιου, για να τον μειώσω και να τον εκθέσω ΣΥΝ. *διαβάλλω*.

συκόφυλλο (το) το φύλλο της συκιάς. Φρ. (παροιμ.) *καλόμαθε η γριά στα σύκα* (θα φάει και τα *συκόφυλλα*) βλ. λ. *σύκο*.

συκώνας (ο) [μτγν.] ο συκεώνας (βλ. λ.).

συκωταριά κ. (λαϊκ.) **σκωταριά** (η) (περιληπτ.) το συκώτι, οι πνεύμονες και τα σπλάγχνα σφαγίου, κυρ. παρασκευασμένα ως φαγητό. [ΕΤΥΜ. < συκώτι + παραγ. επίθημα -αριά, πβ κ. *κλειθ-αριά*, ίσως μέσω τ. *συκωτάρι, υποκ. τού ουσ. *συκώτι*].

συκώτι (το) {συκωτ-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο, ερυθρού προς το καστανό χρώματος αδενώδες όργανο των σπονδυλωτών, που βρίσκεται στην άνω κοιλιακή χώρα, εκκρίνει τη χολή και μετέχει σε σημαντικές διαδικασίες του μεταβολισμού ΣΥΝ. (λόγ.-επιστημ.) ήπαρ - Φρ. (μτφ.) (α) *πρήξω το συκώτι (κάποιου)* βλ. λ. *πρήξω* (β) *δεν γαλιό το συκώτι μου* δεν στενοχωριέμαι, δεν σκάω (για κάτι/κάποιον): *εγώ ~ για κανένα!* (γ) *βγάξω τα συκώτια μου* κάνω συνέχεια εμετό (δ) *κάνω (καινούργιο) συκώτι* διασκεδάζω πολύ/ για κάτι που μας προκαλεί μεγάλη χαρά, ευχαρίστηση **2.** το αντίστοιχο όργανο ζώου, λ.χ. *κοτόπουλος, χήνας* (φουαγκρά), *πάπιας*, παρασκευασμένο ως φαγητό: *ο γατρόλος του συνέστησε να τρώει συχνά ~, επειδή του λείπει σίδηρος* **3.** (συνεκδ.) κάθε νόσος του παραπάνω οργάνου: *δεν κάνει να πίνει, γιατί έχει (το) συκώτι (του)!* — (υποκ.) *συκωτάκι* (το). [ΕΤΥΜ. < μεσν. συκώτιον, υποκ. τού μτγν. επιθ. *συκωτός* (< αρχ. *σύκων*), που αποσπάστηκε από τη συνεκφορά ήπαρ *συκοτόν* «ήπαρ ζώου θρεμμένου με σύκα» και αντικατέστησε σε γενικές γραμμές το αρχ. ήπαρ. Παρόμοια εξέλιξη συναντούμε και στο γαλλ. foie «συκώτι» < λατ. (fieur) ficatum].

σύληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η παράνομη απόσπαση, κλοπή αντικειμένων, κυρ. εκκλησιαστικών σκευών, εικόνων κ.λπ. από ιερούς χώρους ή και από τάφους: ~ *αρχαιοτήτων* | *αρχαίων τάφων* ΣΥΝ. *ιεροσυλία*: Φρ. *σύληση νεκρού* βλ. λ. *νεκρός*. — *αυλητής* (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγίνειος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύλησις* < *σπλώ* (-άω), βλ. λ.].

συλλαβάριο (το) {συλλαβαρί-ου} | -ων} ΓΛΩΣΣ. **1.** το σύνολο των γραπτών συμβόλων σε ορισμένες γλώσσες, καθένα από τα οποία παριστάνει μία συλλαβή και όχι χωριστό φθόγγο **2.** *κυπριακό συλλαβάριο* ιδιαίτερο συλλαβικό σύστημα γραφής που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Κύπριοι από τις απαρχές της γραπτής τους παράδοσης μέχρι τους ελληνιστικούς χρόνους. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξεν. όρ., < γαλλ. syllabaire].

συλλαβή (η) ΓΛΩΣΣ. τμήμα λέξεως που τα στοιχεία του συμπεριφέρονται και συνίσταται από ένα φωνήεν ή δίφθογγο (βάση) - (στην Ελληνική) μπορεί να συνοδεύεται από ένα ή περισσότερα σύμφωνα: *μακρά* | *βραχεία* ~ || η λ. *αι-σθη-ση αποτελείται από 3 συλλαβές* (αι = *διφθογγος μόνη της*, *σθη* = *2 σύμφωνα* και φωνήεν, *ση* = *1 σύμφωνο* και φωνήεν). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *συλλαμβάνω* (πβ. κ. *λαβή*)].

συλλαβίζω ρ. μετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {συλλάβισα} ♦ {μετβ.} **1.** χωρίζω τις λέξεις στις συλλαβές από τις οποίες απαρτίζονται (καθώς μιλώ ή

γράφω): της *ζήτησε να του συλλαβίσει τη λέξη τραπέζι* 2. αδυνάτω να διαβάσω με ευχέρεια, δυσκολεύομαι να προφέρω τις λέξεις: *ακόμα συλλαβίζει τις λέξεις* 3. προφέρω λέξεις κατά συλλαβές: πώς θα μάθει το παιδί *ορθογραφία*, αν δεν μάθει πρώτα να *συλλαβίζει*; ♦ 4. (αμετβ.) διαβάζω ή μιλώ με παύσεις, κομπιάζοντας: *δεν μιλά καλά τα Γαλλικά, ακόμα συλλαβίζει* || δεν μπορεί να διαβάσει σωστά, μόνο συλλαβίζει. συλλαβικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη συλλαβή 2. ΓΛΩΣΣ. (α) *συλλαβικό σύστημα γραφής* | *συλλαβική γραφή* η συλλαβογραφία (βλ. λ.) (β) *συλλαβική αύξηση* η αύξηση του θέματος των δι-συλλαβων ρημάτων (*γράφω, τρέχω, παίζω, δίνω, στέλνω, βάζω* κ.τ.ό.) με ένα *ε-*, ώστε να δημιουργηθεί μια τρίτη συλλαβή και να είναι έτσι δυνατός ο τονισμός της προπαραλήγουσας, όπως απαιτείται στους παρ'αθρονητικούς χρόνους των ρημάτων της Νέας Ελληνικής: *γράφω -έγραφα, έγραφε, έγραφε, γράφα-με* (χωρίς *ε-*, γιατί υπάρχει γ'

συλλαβή), *γράφα-τε, έγραφαν* | *γράφα-νε*^M το ίδιο ισχύει κατά κανόνα, με τα ρήματα αυτά και όταν είναι σύνθετα με προθέσεις: *κατέγραφα, διέτρεξα, παρέδωσα, απέστειλα* 3. ΜΟΥΣ. *συλλαβικό (μέλος)* τρόπος μελοποίησης κειμένου κατά τον οποίο σε κάθε συλλαβή του κειμένου αντιστοιχεί κατά κανόνα ένας μουσικός φθόγγος ΑΝΤ. μελισματικό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*. **συλλαβισμός** (ο) [1782] 1. ο διαχωρισμός των γραπτών ή εκφωνούμενων λέξεων στις συλλαβές από τις οποίες απαρτίζονται: *κανόνες συλλαβισμού* 2. η ομιλία ή κυρ. ανάγνωση με κόμπιασμα, συνεχείς παύσεις, η δυσκολία στην ανάγνωση. Επίσης *συλλαβισμός* (το) [1889]. — *συλλαβιστικός*, -ή, -ό [1893] (βλ. ΠΙΝ. *κανόνες συλλαβισμού*). συλλαβιστός, -ή, -ό [1893] 1. αυτός που διαβάζεται, εκφωνείται κατά συλλαβές: ~ *ανάγνωση* 2. (κακός.) αυτός που διαβάζεται ή ομιλείται με παύσεις, με δυσκολία, κομπιάζοντας: τα *Αγγλικά του είναι* ~ || ~ *προφορά*. — συλλαβιστά επίρρ.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΛΛΑΒΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ

Όταν ένα **σύμφωνο** βρίσκεται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, διφθόγγους ή συνδυασμούς, σε απλές ή σύνθετες λέξεις, συλλαβίζεται με το φωνήεν ή τη διφθόγγο που ακολουθεί:

Απλές: *έ-χω, ό-νει-ρο, ναύ-λα, κα-λο-καί-ρι.*

Σύνθετες: *συ-νά-γω, ε-να-έ-ρι-ος, ε-ζαι-ρώ, προ-σέ-χω, συ-να-γω-γή, κα-τη-γο-ρώ, κα-λο-σό-ρι-σμα.*

Όταν **δύο** σύμφωνα βρίσκονται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, διφθόγγους ή συνδυασμούς, σε απλές ή σύνθετες λέξεις, συλλαβίζονται με το επόμενο φωνήεν ή διφθόγγο, αν αρχίζει από αυτά ελληνική λέξη: *α-τιός* (τιμήμα), *έ-θνος* (θνητός), *λά-σπη* (σπέρνω), *τζι-τζικας* (τζάμι) [απλές λέξεις]

ει-σφέρω (σφαίρα), *ε-κλέγω* (κλειδί), *προ-σπαθώ* (σπαθί) και [σύνθετες λέξεις].

Εάν δεν αρχίζει ελληνική λέξη από αυτά, χωρίζονται: *δραχ-μή, φάτ-νη, έχι-ό-να, ικ-μάδα, δάφ-νη, σταθ-μός, τάχ-μα*

άρ-μα, τολ-μώ, συμ-φωνώ.

Ό,τι ισχύει για τα δύο σύμφωνα ισχύει και για τα μπ, ντ, γκ: *α-μπέλι, πέ-ντε, α-γκίστρι, συ-μπορεύομαι, ε-ντείνω, ε-γκαλώ.*

ζε-μπαρκος, ξε-ντώνω, ντό-μπρος, μπα-μπάς.

Αν όμως προηγείται και άλλο σύμφωνο, χωρίζονται από αυτό: *μπαρ-μπούνι, καβουρ-ντζίω.*

Δύο όμοια σύμφωνα πάντοτε χωρίζονται: *άλ-λος, θάρ-ρος, άμ-μος, άγ-γελος.*

Τρία ή περισσότερα σύμφωνα, που βρίσκονται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, διφθόγγους ή συνδυασμούς, συλλαβίζονται με το επόμενο φωνήεν ή διφθόγγο, εάν αρχίζει ελληνική λέξη τουλάχιστον από τα δύο πρώτα:

κά-στρο (στρώνω), *σφυρί-χτρα* (χτένι), *αι-σχροός* (σχήμα), *ηλε-κτρισμός* (κτήμα).

Εάν δεν αρχίζει από αυτά ελληνική λέξη, χωρίζονται και το πρώτο από τα τρία σύμφωνα συλλαβίζεται με το προηγούμενο φωνήεν, διφθόγγο ή συνδυασμό: *άν-θρωπος, αμ-βροσία, νεραν-τζιά, εκ-στρατεία.*

Τα **δίψηφα** φωνήεντα (*ου, αι, ει, οι, υι*) και οι **συνδυασμοί** *αυ, ευ* θεωρούνται ως ένα φωνήεν και δεν χωρίζονται: *παι-δεί-α, υι-κός, δου-λεύ-ει, προαύ-λιο.*

Φωνήεντα που συμπεριφέρονται απαρτίζοντας μία συλλαβή (γνήσιες και καταχρηστικές διφθόγγοι, π.χ. *αϊ, άι, αι, οϊ, όι, οι, οη - ια, ιο, ιε, οια, ιου, οιε, οίου* κ.ά.), θεωρούνται ως ένα φωνήεν και δεν χωρίζονται:

κορρί-δο, βόη-θα, νεράι-δα, αι-τός, δια-βάζω, βία-σίνη, ά-δειος, χτυπιέ-ται, ποτη-ριού, παι-διόν. Όταν δεν συμπεριφέρονται σε μία συλλαβή, χωρίζονται: *δι-αβατήρ-ιο, βι-ασμός, α-δειούχος, πρατηρι-ούχος, κακοποι-οί, αλλοι-ώνω.*

ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΙ

Στις απλές λέξεις, όταν ένα **σύμφωνο** βρίσκεται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα ή διφθόγγους, συλλαβίζεται με το φωνήεν ή τη διφθόγγο που ακολουθεί:

έ-χω, ό-νει-ρο, ναύ-λα, κα-λο-καί-ρι.

Οι σύνθετες λέξεις χωρίζονται στα συστατικά τους μέρη: *συν-ά-γει, εν-α-έ-ρι-ος, εζ-αι-ρώ, προσ-έ-χω, συν-α-γω-γή, κα-λοσ-ό-ρι-σμα.*

Σε περίπτωση όμως έκθλιψης, χωρίζονται όπως οι απλές λέξεις: *πα-ρά-γω, υ-πεύ-θυ-νος, κα-τέ-χω, κα-τη-γο-ρώ.*

Όταν **δύο** σύμφωνα βρίσκονται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα ή διφθόγγους στις απλές λέξεις, συλλαβίζονται με το επόμενο φωνήεν ή διφθόγγο, αν αρχίζει από αυτά ελληνική λέξη: *α-τιός* (τιμήμα), *έ-θνος* (θνητός), *λά-σπη* (σπέρνω), *τζι-τζι-κας* (τζάμι).

Δεν χωρίζονται των δύο συμφώνων στις σύνθετες λέξεις με πρόθεση: *εισ-φέρω, εκ-λέγω, προσ-παθώ, συμ-πορεύομαι, εν-τείνω, εγ-καλώ.*

Δεν ισχύει επίσης ο χωρισμός των δύο συμφώνων για τα συμπλέγματα: *γι, όμ, θμ, κμ, χμ - δι, τυ, φυ* (τα οποία δεν χωρίζονται):

δρα-χμή, φά-τνη, έχι-όνα, ι-κμάδα, δά-φνη, στα-θμός, τά-μα.

Στις λοιπές περιπτώσεις χωρίζονται: *άρ-μα, τολ-μώ.*

Τα έρρινα συμπλέγματα μπ, ντ, γκ χωρίζονται: *αμ-πέλι, αγ-κίστρι, πέν-τε, συμ-πορεύομαι, εν-τείνω, εγ-καλώ.*

Τα άρρινα δίψηφα μπ, ντ, γκ δεν χωρίζονται: *ζε-μπαρκος, ξε-ντώνω, ντό-μπρος, μπα-μπάς.*

Αν όμως προηγείται και άλλο σύμφωνο, χωρίζονται από αυτό: *μπαρ-μπούνι, καβουρ-ντζίω.*

Ισχύει ο ίδιος κανόνας.

Ισχύουν οι ίδιοι κανόνες.

Ισχύουν οι ίδιοι κανόνες.

συλλαβόγραμμα (το) {συλλαβογράμ-ατος | -ατα, -άτων} γραφικό σημείο που παριστάνει μια συλλαβή. **συλλαβονομία** (η) [1898] {χωρ. πληθ.} σύστημα γραφής στο οποίο κάθε σύμβολο (συλλαβόγραμμα) αντιστοιχεί σε μία συλλαβή και όχι λ.χ. σε έναν φθόγγο. — συλλαβογραφικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Silbenschrift]. **συλλαβόγραφος** (ο) [1851] {συλλαβογράφ-ου | -ον, -ους} αίνιγμα στο οποίο ζητείται να βρεθεί μία λέξη με δεδομένη τη σημασία ορισμένων τμημάτων της. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Silbenrätse]. **σύλλαβος** (ο) (στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία) ο επίσημος κατάλογος όλων των γνωστών αρέσεων.

[ETYM. Αντιδάν. μεσν. < λατ. syllabus, από εσφαλίμ. ανάγνωση του μγν. *σίλλυβος* «ετικέτα βιβλίου», τεγν. όρ., αγν. ετύμου]. **-σύλλαβος**, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό συλλαβών: *τρισύλλαβη λέξη* || *δεκαπεντασύλλαβος στίχος*. [ETYM. Β' συνθ. της Μγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μγν. *πολυ-σύλλαβος, μονο-σύλλαβος*), που προέρχεται από το αρχ. συλλαβή]. **συλλαλητήριο** (ο) [1871] {συλλαλητηρί-ου | -ον} 1. μαζική διαδήλωση στην οποία οι συγκεντρωμένοι εκφράζουν τη διαμαρτυρία τους για ένα θέμα ή την υποστήριξη τους σε κοινή θέση: ~ *για την ελληνικότητα της Μακεδονίας* || *διοργανώνω* - ΣΥΝ. διαδήλωση, συγκέντρωση 2. (συνεκδ.) το πλήθος που μετέχει σε συγκέντρωση: *μαζητικό* ~ || ο *παλμός του* ~ || *εργατικό* | *μαθητικό* | *φοιτητικό* ~ [ETYM < μγν. *συλλάλο* (-έω) (< συν- + λαλό) + παραγ. επίθημα -τή-ριο, πβ. κ. *παρρητηρή-τήριο*]. **συλλαμβάνω** ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέλ-αβα, -ήφθη, -ης, -η... (μτζ. συλληφθείς, -είσα, -έν)} 1. (για πρόσ.) προβαίνει στη βίαιη κατακράτηση ή στον αιχμαλωτισμό (κάποιου), τον περιορίζει στερώντας του τη φυσική ή την προσωπική του ελευθερία: ~ *κάποιον ως ύποπτο φόνου* || *συνελήφθη επ' αυτοφώρω* | *για εμπορία ναρκωτικών* ΣΥΝ. (καθμ.) πιάνω, (λαϊκ.) τσακώνω, τσιμώ 2. (α) (για θήραμα) πιάνω, ώστε να μη μπορεί να διαφύγει: ~ *πολιμά* ή *ζώβεργες* || *οι κυνηγοί συνέλαβαν το άγριο ζώο* (β) (για ζώο) πιάνω (αυτό που αναζητώ ως τροφή): ο *βάτραχος συλλαμβάνει τη λεία του με τη μακριά και κολλώδη γλώσσα του* || η *γάτα έχει γαμψά νύχια που τη βοηθούν να συλλαμβάνει το θήραμα της* · 3. καταλαβαίνω (κάτι) στο σύνολο του, αντιλαμβάνομαι πλήρως: *δεν μπορούσε να τη συλλάβει ανθρώπινος νους τέτοια καταστροφή!* ΣΥΝ. εννοώ 4. επινωώ, διαμορφώνω (κάτι) με τη σκέψη ή τη δημιουργική φαντασία μου: ~ *ένα σχέδιο* | *μία ιδέα* | *μία νέα θεωρία* ΣΥΝ. σκέφτομαι, (καθμ.) μου έρχεται στο μυαλό 5. (μτφ.) (για τηλεοπτική κάμερα, φωτογραφικό φακό κ.λπ.) καταγράφω σε φιλμ: *ο φακός του συνέλαβε σε τρυφερό στιγμιότυπο!* · 6. (για γυναίκα) κα-θίσταμαι έγκυος ΣΥΝ. (λαϊκ.) πιάνω παιδί. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω, συλλέγω* ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέλ-εξα, -έγη, -ης, -η...} 1. μαζεύω, συγκεντρώνω μαζί: ~ *καρπούς* 2. (ειδικότ.) συγκεντρώνω πράγματα που με ενδιαφέρουν, επιδιώκω να τα εντάξω, να τα καταχωρίσω σε κοινό σύνολο ή αρχείο είτε για τη δημιουργία συλλογής είτε για την αξιοποίηση τους για κάποιο σκοπό: ~ *πληροφορίες* | *καταθέσεις* | *στοιχεία* || ~ *γραμματόσημα* | *παλιά νομίσματα* ΣΥΝ. μαζεύω, συναθροίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω, συλλειτουργία* (η) [1889] {συλλειτουργιών} ΕΚΚΛΗΣ. η λειτουργία που τελείται πανηγυρικά από ομάδα κληρικών στην ίδια εκκλησία. **συλλειτουργο** (το) ΕΚΚΛΗΣ. επιμνημόσυνη λειτουργία που τελούν

συγχρόνως δύο ή περισσότεροι κληρικοί. **συλλειτουργός** (ο) [μγν.] ΕΚΚΛΗΣ. κληρικός που τελεί κοινό με άλλους κληρικούς τη Θεία Λειτουργία. **συλλειτουργώ** ρ. αμετβ. [μγν.] {συλλειτουργήσας...} συλλειτουργήσω (για ιερείς, κληρικούς) τελώ από κοινού με άλλον/άλλους κληρικούς τη Θεία Λειτουργία. **συλλέκτης** (ο) {συλλεκτών}, **συλλέκτρια** (η) {συλλεκτριών} 1. (κυριολ.) πρόσωπο που μαζεύει πράγματα: ~ *καρπών* · 2. ΤΕΧΝΟΛ. **ηλιακός συλλέκτης** | **συσσωρευτής** κάθε συσκευή ή σύστημα που έχει σχεδιαστεί για την απορρόφηση ηλιακής ακτινοβολίας και την αξιοποίηση της για τη θέρμανση νερού ή αέρα και για παραγωγή ηλεκτρισμού 3. αυτός που συλλέγει, που κάνει συλλογή: ~ *ζωγραφικών πινάκων/ παλιών νομισμάτων/ βιβλίων* ΣΥΝ. συλλογέας. [ETYM. μγν. < αρχ. *συλλέγω*]. **συλλεκτικός**, -ή, -ό [μγν.] 1. (κυριολ.) (α) αυτός που σχετίζεται με τη συλλογή, τη συγκέντρωση πραγμάτων (β) **συλλεκτική κοινωνία** ανθρώπινη κοινωνία που εξασφαλίζει τη διατροφή της με τη συλλογή άγριων φρούτων και καρπών, με το κυνήγι και την αλιεία ή κυνηγετική κοινωνία (πβ. λ. τροποσυλλέκτης) 2. αυτός που σχετίζεται με τον συλλέκτη ή τη συλλογή: ~ *μανία* | *βιβλίο* | *τανία* || ο *πίνακας έχει μεγάλη αξία* || ~ *κομμάτι* (κάθε αντικείμενο που αξίζει να μπει σε συλλογή, που μπορεί να ενδιαφέρει συλλέκτες) 3. **συλλεκτική** (η) η ενασχόληση συλλέκτη με την οργάνωση, συντήρηση και επέκταση της συλλογής του. **συλληβών** επίρρ. (λόγ.) παίρνοντας (πρόσωπα ή πράγματα) όλα μαζί, γενικά, χωρίς διακρίσεις: *καταδίκασε ~ τους πολιτικούς* || *τους έβρισε* ~.

[ETYM. αρχ. < θ. *συλ-ληβ-* (ρ. *συλλαμβάνω*, με την εκτεταμ. βαθμ. ληβ-τού θ. λαβ-, πβ. κ. *σύλ-λημης*) + επίρρ. επίθημα -δην]. **συλληπητήριος**, -ος, -ο [1896] αυτός που είναι καταλληλός για να πιάνει, να συλλαμβάνει κάτι: τα ~ *όργανα των εντόμων* (για να πιάνουν την τροφή τους).

[ETYM < συλλαμβάνω (πβ. *σύλληψη*) + παραγ. επίθημα -τήριος, πβ. κ. *σο-τήριος, δρασ-τήριος*]. **συλληπτρα** (τα) {συλληπτρών} τα χρήματα που καταβάλλονται ως

αμοιβή για τη σύλληψη και παράδοση επικηρυγμένου εγκληματία. [ETYM < συλλαμβάνω (πβ. *σύλληψη*) + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. *δί-δακ-τρα, εξέτασ-τρα*].

σύλληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} 1. (α) η βίαιη κατακράτηση ή ο αιχμαλωτισμός κάποιου, ώστε να περιορίζεται η φυσική ή η προσωπική του ελευθερία: η ~ *κατασκόπων του εχθρού από δική μας περίπολο* || η ~ *ενός ξένου πράκτορα* (β) (ειδικότ.) το να πέφτει κάποιος στα χέρια της αστυνομίας (μετά από καταδίωξη ή κατά τη διάπραξη ενός αδικήματος, επ' αυτοφώρω) ή να τίθεται υπό κράτηση κατόπιν εντάλματος: *επικίνδυνη* | *πεισοδιακή* ~ *ενός κακοποιού* || ~ *ενόχου* 2. (για ζώο) ο αιχμαλωτισμός του θηράματος: τα *γυαρόνια, ενώ πετούν, βουτούν και συλλαμβάνουν μικρά ψάρια* · 3. η επινόηση, το να καταλάβει ή να δημιουργήσει κανείς (κάτι) με τη σκέψη ή τη φαντασία του: η ~ *ενός σχεδίου* | *μιας ιδέας* 4. (συνεκδ.) ό,τι επινοεί ή συλλαμβάνει κανείς με τη σκέψη του: η *θεωρία αυτή είναι μια μεγαλοφυΐα* ~ ΣΥΝ. επινόημα · 5. (για γυναίκα ή θηλυκό ζώο) η γονιμοποίηση, η έναρξη της εγκυμοσύνης 6. ΘΕΟΛ. **άσπλη σύλληψη (της Θεοτόκου)** δόγμα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (καθερώφηκε το 1854 επί Πάπα Πίου Θ') που συνίσταται στην πίστη ότι η Παρθένος Μαρία συνλήφθη από τη μητέρα της Άννα κατά θωμιστικό τρόπο, χωρίς αμαρτία · 7. ΑΣΤΡΟΝ. η μ'τατροπή ουρανίου σώματος σ' δορυφόρο άλλου μεγαλύτερου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*. [ETYM < αρχ. συλλήψω < συλλαμβάνω (πβ. κ. *λήμης* - *λαμβάνω*). Η σμ. «γονιμοποίηση, έναρξη της εμβρυϊκής ζωής» απαντά ήδη στον Αριστοτέλη].

συλλίπασμα (το) [1876] {συλλίπασμ-ατος | -ατα, -άτων} ουσία που χρησιμοποιείται στις μεταλλουργικές εργασίες για τη διεκόλυση της τήξης των μετάλλων.

συλλογέας (ο) {συλλογ-είς, -έων} ο συλλέκτης (βλ. λ.).

[ETYM < μγν. *συλλογέας* < αρχ. *συλλέγω*].

συλλογή (η) 1. (α) σκόπιμη συγκέντρωση ομοειδών πραγμάτων: η ~ *καρπών* | *φρούτων από τα δέντρα* (β) η συνήθ. συστηματική συνάθροιση ομοειδών αντικειμένων για τη δημιουργία ενός όσο το δυνατόν μεγαλύτερου συνόλου: η *κοπιαστική* ~ *πληροφοριών* || ~ *στοιχείων για μια υπόθεση* | *υπογραφών* ΣΥΝ. συγκέντρωση. ΦΡ. **κάνω συλλογή** συλλέγω: ~ *γραμματοσήμων/ κοπιών συσκευασίας/ νομισμάτων* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των συνήθ. συστηματικά συγκεντρωμένων και ταξινομημένων ομοειδών πραγμάτων: *μεγάλη* | *πλούσια* | *διάσημη* | *σπάνια* ~ || η ~ *του περιλαμβάνει δύο από τα πιο ακριβά γραμματόσημα* || ~ *διαμαντιών* | *κοσμημάτων από χρυσό* | *τηλεκαρτών* | *πινάκων ζωγραφικής* | *μουσικών οργάνων* || στην *Εθνική Πινακοθήκη παρουσιάζονται έργα της ρωσικής πρωτοπορίας από τη «Κωστήκη»* 3. σύνολο, τού οποίου τα κομμάτια συγκεντρώνονται ότι αποτελούν μία ενότητα: ~ *δημοτικών τραγουδιών* | *παροιμιών* | *ποιημάτων* | *διηγημάτων* || η *τελευταία ποιητική ~ τού Οδ. Ελύτη είχε τον τίτλο «Λυτικά της λύτης»* 4. ο έντονος και επίμονος στοχασμός για (ένα) θέμα, η διερεύνηση ενός ζητήματος με τη σκέψη: *είμαι* | *πέρτω σε βαθιά* ~ || *ώρες συλλογής και ανασυγκρότησης* ΣΥΝ. περίσκεψη, περισυλλογή · 5. ΙΑΤΡ. η παθολογική συγκέντρωση υγρού σε ιστό: ~ *πύου*. [ETYM. αρχ. < συλλέγω].

συλλογιζομαι κ. (καθμ.) συλλογιέμαι κ. **συλλογ(ι)σύμμι** ρ. αμετβ. κ. μετβ. αθθ. {συλλογίσ-τηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) κάνω συλλογισμούς, σκέφτομαι: *ατένιζε τη θάλασσα και συλλογίζταν* || *τον συνάντησα στο γινωστό του στέκι να συλλογίζεται βαθιά* || *«όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά»* (Ρήγας Βελ'στινής) ΣΥΝ. λογίζομαι, κρίνω ♦ (μ'τβ.) 2. ανακαλώ στη μνήμη: ~ *τα ωραία εκείνα χρόνια* ΣΥΝ. αναπολώ, θυμάμαι, φέρνω στον νου μου, αναλογίζομαι 3. *πνευεργίζομαι* (κάτι) στη σκέψη μου: *όσο το συλλογίζομαι, νομίζω πως είχε δικιο* || *σαν το συλλογιστείς πού κατάντησε, σε πιάνει απελπσία!* 4. *λαμβάνω* (κάτι) υπ' όψιν μου, το υπολογίζω: *δεν συλλογίζε-ται καθόλου πού θα τον οδηγήσουν ανά που κάνει* ΣΥΝ. λογαριάζω 5. (η μτζ. **συλλογισμένος**, -η, -ο) (α) (για πρόσ.) αυτός που τον απα-σχολούν έντονα οι σκέψεις του, που έχει απορροφηθεί σε αυτές: *πολύ συλλογισμένο σε βλέπω τελευταία!* ΣΥΝ. σκεφτικός (β) αυτός που εκφράζει ή οφείλεται σε βαθιά περίσκεψη: ~ *ώφος*. ΣΧΟΛΙΟ *αποθε-τικός*.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «υπολογίζω προσεκτικά, κάνω στοχασμούς λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα συγκεντρωμένα στοιχεία», < συν- + *λογίζομαι*].

συλλογικός, -ή, -ό [1859] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με ένα σύνολο ανθρώπων ή πραγμάτων, που αφορά σε όλα τα μέρη ή μέλη αυτού του συνόλου: *δεν φταίει μόνο ένας, η ευθύνη είναι ~* || η ~ *μνήμη* || *πρότενε κατάργηση της θέσης του προέδρου και εκλογή ~ ηγεσίας* ΣΥΝ. ομαδικός ΑΝΤ. ατομικός, μεμονωμένος (β) **συλλογικό ασυνείδη-το** βλ. λ. *ασυνείδητο* 2. αυτός που προέρχεται από πολλούς, που συν-τελείται με τη συνεργασία πολλών: ~ *προσπάθεια* | *απόφαση* | *διά-βημα* | *διαδικασία* | *παρέμβαση* 3. (α) αυτός που σχετίζεται με σύλ-λογο, οργανωμένη ομάδα: ~ *διαφορές* | *διαπραγματεύσεις* (μεταξύ ερ-γαζομένων και εργοδοτών) (β) **συλλογικό όργανο** διοικητικό όργανο, που οι αποφάσεις του λαμβάνονται με ομοφωνία και τα μέλη του ευθύνονται εξίσου για τις αποφάσεις και τις συνέπειες που αυτές έχουν (γ) **συλλογική σύμβαση εργασίας** έγγραφη σύμβαση που καθορίζει το τι πρέπει οπωσδήποτε να τηρείται στις επιμέρους συμβάσεις μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών (βλ. λ. *σύμβαση*). — συλλο-γί-κ-ά | -ως επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. collectif].

συλλογικότητα (η) 1. το να γίνεται κάτι συλλογικά, με συμμετοχή όλων των μελών ενός συνόλου: ~ *στη λήψη αποφάσεων για τη διοί-κηση* | *στην αντιμετώπιση τού προβλήματος* 2. το να αναφέρεται (κά-

τι) σε όλα τα μέλη ενός συνόλου: *υπάρχει ~ ευθύνες*. συλλογισμός (ο) [αρχ.] 1. η διαδικασία εξαγωγής λογικών πορισμάτων ή κρίσεων με βάση τα δεδομένα (γεγονότα ή προτάσεις): *πολύπλοκος | εσφαλμένος | αυθαίρετος ~ 2.* (συνεκδ.) οι λόγοι, τα επιχειρήματα, οι αποδείξεις κ.λπ. που προκύπτουν από αυτή τη διαδικασία 3. (κατά τον Αριστοτέλη) η λογική διαδικασία, κατά την οποία, με βάση ορισμένα δεδομένα που γίνονται αποδεκτά, προκύπτει αναγκαστικά από αυτά κάτι το διαφορετικό, λ.χ. κάθε Α είναι Γ, κάθε Β είναι Α, συνεπώς κάθε Β είναι Γ: *επαγωγικός | παραγωγικός | υποθετικός | διαλεκτικός | αναλογικός ~ Φρ. **κατ' αναλογίαν συλλογισμός*** βλ. λ. *αναλογία*.

συλλογιστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με συλλογισμό, που προκύπτει από συλλογισμό: ~ *τρόπος | σχήμα* (συλλογισμός που καθορίζεται από τη φύση των προτάσεων, τη μεταξύ τους σχέση και το εξαγόμενο συμπέρασμα) 2. *συλλογιστική* (η) (α) κλάδος της Λογικής που επιτρέπει τη διατύπωση κρίσεων σχετικά με την παραγωγή ενός συμπεράσματος από άλλες προτάσεις (υποθέσεις) με βάση τη μελέτη των λογικών δομών αυτών των προτάσεων (συλλογισμών) (β) (γενικότερ.) η εξεταστική μελέτη των συλλογισμών (γ) ο τρόπος σκέψης, το σύνολο των συλλογισμών (κάποιου), βάσει των οποίων καταλήγει σε συμπέρασμα: *δεν έχω καταλάβει με ποια ~ υποστηρίζεις αυτά τα πράγματα | σωστή | εσφαλμένη | βάσιμη ~ | αναλύω | ακολουθώ τη ~ του.* — συλλογιστικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

συλλογος (ο) {συλλόγ-ου} | -ων, -ους | ένωση προσώπων που συστήνεται βάσει καταστατικού με συγκεκριμένη επωνυμία, έδρα, τρόπο δράσης και λειτουργίας για την εξυπηρέτηση ενός σκοπού ή κοινών συμφερόντων: ~ *γονέων και κηδεμόνων* || ~ *διδασκικού προσωπικού | εργαζομένων σε εταιρεία* || *εξωραϊστικός | εμπορικός | φιλανθρωπικός | φοιτητικός | αθλητικός ~* || *πρόεδρος | γραμματέας | μέλος του ~ ΣΥΝ. σωματείο- Φρ. **συλλογος (καθηγητών | δασκάλων)*** το σύνολο των διδασκόντων (καθηγητών | δασκάλων) σε σχολική μονάδα ως θεσμικό συλλογικό όργανο, που συνεδριάζει υπό την προεδρία του διευθυντή και αποφασίζει για τα ζητήματα που αφορούν στη λειτουργία του σχολείου: *το θέμα θα περάσει από τον σύλλογο καθηγητών.* [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συγκέντρωση, συνάθροιση προσώπων», < συλλέγω. Στην αρχ. Αθήνα *σύλλογος* απεκαλείτο κάθε ειδική δημόσια συνέλευση εκτός της Εκκλησίας του Δήμου, ενώ στους εκκλησιαστικούς συγγραφείς απαντά η σημ. «εκκλησίασμα». Η σημ. «νομικό σωματείο» είναι απόδ. των γαλλ. association, collége].

συλλυπητήρια (τα) [1871] {συλλυπητηρίων} τα λόγια με τα οποία εκφράζεται (γραπτός ή προφορικός) προς κάποιον η συμμετοχή στο πένθος του: *δεχθείτε τα θερμά μου ~ για τον θάνατο της μητέρας σας* ΣΥΝ. συγχαρητήρια.

συλλυπητήριος, -α, -ο αυτός μέσω του οποίου εκφράζεται η συμμετοχή στο πένθος άλλου: ~ *ημετέραςφρμα* | *επιστολή ΣΥΝ. συγχαρητήριος.*

[ΕΤΥΜ. < συλλυπώμαι + παραγ. επίθημα -τήριος, πβ. κ. ενχαριστήριος, συγχαρητήριος].

συλλυπώμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {συλλυπείσαι...} συλλυπήθηκα | εκφράζω (σε κάποιον) τα συλλυπητήρια μου, εκφράζω τη συμμετοχή μου στο πένθος του: *έσπευσαν όλοι να τη συλλυπηθούν για τον θάνατο του σύζυγου της* ΑΝΤ. συγχαίρω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

σύμφη (η) {σπάν. συλών} (κατά την κελτική μυθολογία) αερικό, νεράδα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. sylphe < νεολατ. sylphes (πληθ.), λ. που πλάστηκε από τον Παράκελσο, από σύμφυρο του λατ. sylva (παράλλ. τ. του silva «δάσος») και του αρχ. νύμφη].

σύμφηδα (η) 1. (μτφ.-λόγ.) γυναικεία με αέρινη, λυγερόκορμη εμφάνιση. Επίσης (λόγ.) *σύμφης* [1867] {σύμφηδος}. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. sylphide < sylphe (βλ. κ. σύμφη)].

σύμφη ρ. μετβ. {σύμφης...} σύμφησα, -ώμαι, -άται... -ήθηκα, -ημένος) 1. προβαίνω στη σύλληψη (ιερού χώρου, κυρ. τάφου), κλέβω αντικείμενα (από ιερό χώρο): *ο τάφος του φαραώ βρέθηκε σύμφητος* 2. (καταγρ.) ληηλατώ (χώρο, περιοχή).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. σύμφη (-άω), αρχική σημ. «απογυμνώνω τον νεκρό εχθρό από τα όπλα του, λαφυραγωγώ», αββεβ. ετύμου, ενώ δεν έχει διαπιστωθεί αν το ρ. αποτελεί κανονικό παράγωγο των ους. σύμφη, σύμφον (που όμως είναι μτγν.) ή αν πρόκειται για υποχωρητ. σχηματισμό με τη μεσολάβηση του αρχ. επιθ. ά-συλως. Σε ό,τι αφορά την ετυμολογία, είναι προφανής η συσχέτιση με το συνώνυμο *σκόλα* «λάφυρα» (βλ. λ. *σκολεύω*), αν δεχθούμε φωνολογική εξέλιξη σκ->ζ->σ-. Η σύνδεση του πληθ. σύμφη με το λατ. spolia (ίδια σημ.) και η παράλληλη αναγωγή τους σε λυδ. λ. δεν έχει ισχυρή τεκμηρίωση].

συμβάδιζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συμβάδισα} 1. (λόγ.-σπάν.) βαδίζω μαζί (με κάποιον) 2. (μτφ.) ακολουθώ (κάποιον/κάτι) στην εξέλιξη, στην ανάπτυξη του: *η ελληνική οικονομία πρέπει να συμβαδίζει με τις οικονομίες των χωρών της Ε.Ε.* || ~ *με τα μηνύματα των καιρών* || *με τις νέες τάσεις της μόδας ή της τέχνης* 3. (γενικότερ.) ταιριάζω, συμφωνώ: *οι εμπρηστικές του δηλώσεις δεν συμβαδίζουν με το ήπιο προφίλ που καλλιέργη.*

συμβαίνει ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. [μτχ. ενεστ. συμβαίνω, -ούσα, -όν, αόρ. συνέβη (να/θα συμβεί), μτχ. ουδ. συμβάν] 1. (για γεγονότα) υπάρχει και εξελίσσεται, συντελείται, κυρ. χωρίς να έχει προγενεσιστά: *όλοι διαμαρτύρονται για τα πρωτοφανή πράγματα που συμβαίνουν* || *το ατύχημα συνέβη προχθές* || *κανείς δεν κατάλαβε από πού έπεσε ο πυροβολισμός- όλα συνέβησαν τόσο γρήγορα!* || τι ~; || ό, τι κι αν συνέβη μεταξύ μας, ανήκει πια στο παρελθόν || όλα είναι δυνατά- κανείς δεν μπορεί να προβλέψει τι θα συμβεί τελικά ΣΥΝ. γίνεται, πραγματοποιείται, λαμβάνει χώρα: Φρ. σαν *να μη συμβαίνει τίποτε* για περιπτώσεις στις οποίες ενεργεί κανείς χωρίς να επηρεάζεται από

κάτι σοβαρό που υπάρχει: *Το θράσος του δεν περιγράφεται! Αφού με εξάπτησε, έρχεται και μου μιλάει, ~!* (ειδικότερ.) 2. ακολουθεί, έρχεται ως συνέπεια: *πατάω τον διακόπτη, αλλά δεν ~ τίποτε* || *τι θα συμβεί, αν αλλάξεις ταχύτητα χωρίς να πατήσεις συμπλέκτη;* 3. (για δυσάρεστο γεγονός) συντελείται, κυρ. κατά τρόπο απρόβλεπτο: *~ τίποτε; -Οχι, μην ανησυχείς!* || *αν συμβεί κάτι, πάρε το 100!* | *άνθρωποι είμαστε, τόσα συμβαίνουν κάθε μέρα- κάνε μια ασφάλεια!* || *Τι σου συνέβη;* Σε βλέπω στενοχωρημένο || *συμβαίνουν και στις καλύτερες οικογένειες* (βλ. κ. λ. *οικογένεια*)- Φρ. *συμβαίνουν αυτά* καθησυχαστικά σε κάποιον, για να μην ανησυχεί, να μη θεωρεί τόσο σημαντικό κάτι δυσάρεστο που του έτυχε ή για το οποίο είναι ο ίδιος υπεύθυνος: *δεν πειράζει, ~ την άλλη φορά θα είσαι πιο τυχερός* 4. τυχαίνει, πραγματοποιείται κατά τυχαίο τρόπο: *πώς ~ και πάντα συναντά κάποιον γνωστό στον δρόμο;* || (+να) ~ *να γνωρίζω μερικά πρόσωπα, που θα σου φανούν χρήσιμα* || *δεν ~ κάθε μέρα να έρχονται στην πόλη μας τέτοιοι καλλιτέχνες!* 5. (λόγ.) *συμβαίνοντα* (τα) όσα συμβαίνουν, οι τρέχουσες εξελίξεις: *παροκολουθούμε τα ~ με έντονη ανησυχία* 6. *συμβάν* (το) βλ. λ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- (βλ. λ.) + βάινω].

συμβάλλω ρ. αμετβ. {συνέβαλα (να/θα συμβάλω), συμβλήθηκα (λόγ. συνεβλήθην, -ης, -η...), μτχ. συμβληθείς, -είσα, -έν), συμβεβλημένος} (+σε) 1. (για ποταμούς) ενώνομαι και εκβάλλω (σε άλλον ποταμό): *και οι δύο παραπόταμοι συμβάλλουν στον Αιό* 2. επιδρώ σε κάποιον βαθμό (σε κάτι), έχω το μερίδιό μου στην επίτευξη τελικού αποτελέσματος, γενικότερ. στη διαμόρφωση συγκεκριμένης κατάστασης: *η μετριοπαθής του στάση συμβάλλει στην επικράτηση κλίματος συνεργασίας* || *ο σεβασμός στους κανόνες συμβάλλει στον υγιή ανταγωνισμό* || *κάθε πολίτης μπορεί να συμβάλει στην κοινή προσπάθεια ΣΥΝ. συντείνει, βοηθά, συντελώ 3.* (μεσοπαθ. *συμβάλλωμαι*) συνάπτει συμφωνία, υπογράφω συμβόλαιο (με άλλη πλευρά) για την από κοινού επίτευξη ορισμένου αποτελέσματος: *ο δήμος συμβλήθηκε με ιδιωτική εταιρεία για τον καθαρισμό των σχολικών κτηρίων* || *οι συμβαλλόμενοι δεσμεύονται για την τήρηση της συμφωνίας* || *τα συμβαλλόμενα μέρη 4.* (η μτχ. *συμβεβλημένος*, -η, -ο) αυτός που έχει υπογράψει συμφωνία | *συμβόλαιο με συγκεκριμένο οργανισμό, ασφάλιστικό ταμείο, υπηρεσία υγείας κ.λπ.: γιατρός - με το I.K.A.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βάλλω, εκτοξεύω από κοινού - συνεκβάλλω (για ποταμούς)», < συν- (βλ. λ.) + βάλλω. Η σημερινή σημ. (ήδη αρχ.) απαντά κυρ. στο μέσο συμβάλλωμαι].

συμβάν (το) {συμβάντ-ος | -α, -ων} ό,τι συντελείται σε δεδομένο χώρο και χρόνο, το (συνήθ. σημαντικό) γεγονός: *περίεργο | τραγικό | πρωτοφανές ~ ΣΥΝ. περιστατικό.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεγονός.* [ΕΤΥΜ. Ουδ. της αρχ. μτχ. συμβάς, -άσα, -άν, αόρ. β' του ρ. *συμβαίνω*].

σύμβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. πολυμερής δικαιοπραξία η οποία περιέχει τις δηλώσεις βουλήσεως δύο ή περισσότερων προσώπων οι οποίες είναι μεν αντίθετες μεταξύ τους, αλλά συμπιπτούν ως προς το σκοπούμενο έννομο αποτέλεσμα: *εμπορική | ασφαλιστική ~* || *εκδοτική -* (για την έκδοση και εκμετάλλευση πνευματικού έργου) || *υπογραφή διεθνούς ~ για την προστασία του περιβάλλοντος* || *καταγγέλλω μια ~* || ~ *έργου ΣΥΝ. συμφωνία, συνθήκη- Φρ. **σύμβαση (εργασίας)*** η στην οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εργαζόμενος) αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρέχει, για ορισμένο ή άοριστο χρόνο, την εργασία του στον άλλο συμβαλλόμενο (εργοδότη) και αυτός αναλαμβάνει την υποχρέωση να του καταβάλει μισθό: *τον προσέλαβαν στην εταιρεία με διετή ~* || *συλλογική -* || ~ *αμοιβών* || *ορισμένου χρόνου* 2. (μτφ.) οτιδήποτε υφίσταται ή ισχύει μόνο κατ' επίφαση, τυπικά ή κατά τα κρατούμενα και στερείται ουσιαστικού περιεχομένου: *ο γάμος τους είναι πλέον μια ~* | *μένουν μαζί μόνο για τα παιδιά* || *έζησε αγνοώντας τις κοινωνικές συμβάσεις- Φρ. κατά **σύμβαση** | κατά σύμβαση, Γαλην. 10, 164*) (ii) τυπικά, σύμφωνα με τους ευρύτερα παραδεκτούς κανόνες ή την παράδοση ΣΥΝ. κατά συνθήκη (ii) κατόπιν ευρύτερης ρητής ή σιωπηρής συμφωνίας: *οι σημασίες που αποδίδουμε στις λέξεις ισχύουν ~* *δεν έχουν αιτιώδη χαρακτήρα* 3. οτιδήποτε υφίσταται ή ισχύει σύμφωνα με τις επιθυμίες ενός συνόλου ανθρώπων, το οποίο το θεωρεί δεδομένο: *κοινωνικές ~* 4. οποιαδήποτε τεχνική ή πρακτική εφαρμογή κατά κανόνα σε συγκεκριμένο καλλιτεχνικό ή λογοτεχνικό είδος: *οι ~ της αρχαίας τραγωδίας* | *της όπερας.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. σύμβασις, αρχική σημ. «συμβάδιση», < *συμβαίνω* (πβ. κ. βάσις). Η σημ. «συνθήκη» ήδη αρχ.].

συμβασιλέας (ο) [μεσν.] {συμβασιλ-είς, -ένω} αυτός που ασκεί από κοινού με άλλον ή άλλους την εξουσία ως βασιλιάς, που συμβασιλεύει. Επίσης (λόγ.) *συμβασιλεύς* {συμβασιλεύω}.

συμβασιλεία (η) {συμβασιλείων} η από κοινού άσκηση της εξουσίας από δύο ή περισσότερους βασιλείς.

συμβασιλεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συμβασιλεύσα} 1. είμαι βασιλιάς μαζί με άλλον ή άλλους, βασιλεύω από κοινού με άλλον ή άλλους βασιλείς 2. ΕΚΚΛΗΣ. μετέχω στην ουράνια βασιλεία.

συμβασιούχος (ο/η) εργαζόμενος που έχει υπογράψει σύμβαση εργασίας, που απασχολείται σε μια θέση με σύμβαση (βλ. λ., σημ. 1), την οποία έχει υπογράψει με τον εργοδότη. [ΕΤΥΜ. < *σύμβαση* + -οχος < έχω].

συμβατικά επίρρ. 1. σύμφωνα με τις κοινωνικές συμβάσεις, σύμφωνα με τα κρατούμενα και καθιερωμένα κοινωνικά πρότυπα (και χωρίς πραγματικό περιεχόμενο): *συμπεριφέρονται* | *ζουν ~* || *δέχομαι κάτι ~ ΣΥΝ. κατά σύμβαση, κατά συνθήκη* ΑΝΤ. πραγματοποιείται, ουσιαστικά 2. ΝΟΜ. σύμφωνα με καθορισμένη συμφωνία, σύμβαση: ~ *δεσμεύονται και οι δύο πλευρές να τηρήσουν τα συμφωνηθέντα.* Επίσης *συμβατικός* [μτγν.].

συμβατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμπεριλαμβάνεται στους όρους μιας σύμβασης, που καθορίζεται ή απορρέει από σύμβαση ή συμβα-στές: ~ τόκος | *Δίκαιο* | *δικαίωμα* | *κατάχρηση* | *κόστος* || ~ υποχρεώσεις | *δασμοί* 2. (μτφ.) αυτός που γίνεται δ'εκτός μ' ρητή ή σιωπηρή συμφωνία των μ'λών μιας ομάδας, που υφίσταται συμφωνία μ' τα επικρατούντα πρότυπα και πλαίσια, έχοντας περισσότερο τυπικό παρά ουσιαστικό χαρακτήρα: ~ σχέση | *γάμος* | *ζωή* | *τέχνη* ΣΥΝ. τυπικός 3. (για πρόσ.) αυτός που ακολουθεί τους τύπους, τα πρότυπα και τα όρια που θέτει η κοινωνία, που ζει με συμβάσεις: *καινοτόμος συγγραφέας και ποιητής, στη ζωή του ωστόσο υπήρξε πολύ* ~ ΣΥΝ. κομφορμιστής 4. αυτός που παράγεται ή γίνεται με τον καθιερωμένο τρόπο, συνηθισμένος: *μία ~ παράσταση* | *ηθοποιία* || - *ηλεοπτική οθόνη* | *κάσμα* | *σύστημα τηλεπικοινωνίας*- ΦΡ. **συμβατικά όπλα** τα όπλα που έχουν κατά κανόνα χρησιμοποιηθώ στους μέχρι τώρα πολέμους, κατ' αντιδιαστολή προς τα πυρηνικά, τα χημικά, τα βιολογικά κ.λπ. — συμβατικότητα (η).

[ETYM_ αρχ. < συμβατός (βλ.λ.). Οι σημ. 2, 3 αποτ'λούν απόδ. του γαλλ. conventionnel, ενώ η φρ. συμβατικά όπλα είναι μετάφρ. δάνειο (< αγγλ. conventional weapons)].

συμβατικός - συμβατός - αυθαίρετος. Το συμβατικός σημαίνει κυρ. «κάτι που γίνεται δεκτό με ρητή ή σιωπηρή συμφωνία των μελών μιας ομάδας»: *Οι χαρακτηρισμοί αυτοί έχουν συμβατικό χαρακτήρα και δεν έχουν ιδιαίτερη αποδεικτική αξία - Η σημασία της λέξης είναι καθαρώς συμβατική- δεν έχει αιτιακό χαρακτήρα. Το αυθαίρετος σημαίνει «κάτι που γίνεται χωρίς καμιά συμφωνία, γνώση ή συμμετοχή άλλων»: *Κανείς δεν μπορεί να επιδοκιμάσει τέτοιες αυθαίρετες ενέργειες, που προσβάλλουν το κοινωνικό σύνολο.* Υπ' αυτή την έννοια το αυθαίρετος είναι αντίθετο προς το συμβατικός, που προϋποθέτει ευρύτερη συμμετοχή, γνώση και συμφωνία. Το **συμβατός** σημαίνει ό,τι το **συμβιβάσιμος** - δηλώνει αυτό που συμβιβάζεται, συμβαδίζει, ταιριάζει με κάτι άλλο: *Το πρόγραμμα είναι συμβατό με σύστημα μηχανοργάνωσης άλλων εταιρειών* (αντίθ. **ασύμβατο**). Το **συμβατός**, ενώ πλάστηκε μόλις τα τελευταία χρόνια, για να δηλώσει το ξέν. compatible, που χρησιμοποιείται κυρ. στην πληροφορική, έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται μεταφορικά και σε άλλες χρήσεις: *Τέτοια πολιτική δεν είναι συμβατή* (= σύμφωνη) = τις αρχές του κόμματος.*

συμβατισμός (ο) κάθε ενέργεια ή άποψη που βασίζεται σε σύμβαση ΣΥΝ. κομφορμισμός. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. conventionnalisme].

συμβατός, -ή, -ό **1.** αυτός που καθορίζεται ή εξαρτάται από σύμβαση ή συμβάσεις **2.** αυτός που συμβαδίζει, που μπορεί να υπάρξει μαζί με κάτι άλλο: η *ελευθερία της έκφρασης δεν είναι συμβατή με οποιαδήποτε μορφή λογοκρισίας* ΣΥΝ. ταιριαστός **3.** αυτός που ταιριάζει με κάτι άλλο (μαζί με το οποίο ή στο πλαίσιο του οποίου χρησιμοποιείται): ~ *ασύμβατος* | *εξοπλισμός* **4.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) (για προγράμματα υπολογιστών) αυτός που μπορεί να εκτελεστεί από συγκεκριμένο υπολογιστή: *Το πρόγραμμα είναι ~ με το σύστημα της I.B.M.* (β) (για εξαρτήματα υπολογιστών) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί με συγκεκριμένη συσκευή (γ) (για συστήματα υπολογιστών) αυτός που είναι λειτουργικά ισοδύναμος με ένα άλλο, συνήθ. ευρέως χρησιμοποιούμενο σύστημα (λ.χ. έχουν την ίδια μορφή αρχείων και απομεινών αυτά είναι αναγνωρίσιμα και από τους δύο). ΣΧΟΛΙΟ λ. συμβατικός.

[ETYM_ μτγν. < αρχ. συμβαίνω (πβ. κ. βατός). Η πληροφ. σημ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. compatible].

συμβατότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να συμβαδίζει, να ταιριάζει (κάποιο/κάτι) με (κάποιον/κάτι άλλο) **2.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) η λειτουργική ισοδυναμία δύο ή περισσότερων υπολογιστών, η ικανότητα τους να εκτελούν ίδια προγράμματα χωρίς τροποποιήσεις: *προδιαγραφές συμβατότητας* (β) (για προγράμματα ή αρχεία δεδομένων) η ιδιότητα συγκροτήσεως ενός ενιαίου, συνεκτικού συστήματος επεξεργασίας δεδομένων (γ) (για τηλεπικοινωνιακή εγκατάσταση, μέθοδο ή σύστημα) η ικανότητα συνεργασίας με εγκαταστάσεις διαφορετικής λειτουργικής μεθόδου, με συσκευές άλλου συστήματος: *έλεγχος συμβατότητας*. [ETYM_ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. compatibility].

συμβεβηκός (το) {συμβεβηκός-ος | -α, -ων} ΦΙΛΟΣ, το τυχαίο συμβάν, γεγονός.

[ETYM_ αρχ. (ήδη στον Πλάτωνα: *Το συμβεβηκός, Παρμενίδης* 128c), οὐδ. μτχ. παρακ. του συμβαίνω].

συμβεβημένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει συνάψει συμφωνία (με κάποιον): *ιατρός ~ με όλα τα ταμεία* (για παροχή υπηρεσιών σε όλους τους ασφαλισμένους). [ETYM_ Μτχ. παθ. παρακ. του ρ. συμβάλλω].

συμβία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) η σύζυγος (βλ.λ.). [ETYM_ Ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επιθ. σύμβιος < συν- + βίος].

συμβιβάζω ρ. μετβ. {συμβιβασ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** επιτυγχάνω τη σύγκλιση (αντιθετών, αντικρουόμενων πλευρών ή απόψεων) μέσω αμοιβαίων υποχωρήσεων, βρίσκω τη μέση οδό: *κατάφερε να συμβιβάζει προσορινά τα πράγματα και να αποφύγει τη ρήξη* || ~ δύο αντικρουόμενες πλευρές- ΦΡ. (α) *τα συμβιβάζω (με κάποιον)* καταλήγω σε κοινώς αποδεκτή λύση (με κάποιον), έρχομαι σε συμφωνία: *μη σας προβληματίζει η τιμή- αν το αποφασίσετε, θα τα συμβιβασουμε* (β) *προσπαθώ να συμβιβάσω τα ασυμβίβαστα* βλ. λ. ασυμβίβαστος. (μεσοπαθ. **συμβιβάζομαι**) **2.** έρχομαι σε συμβιβασμό με κάποιον, περιορίζω τις απαιτήσεις ή τις αντιρρήσεις μου, προκειμένου να υπάρξει λύση ή συμφωνία σε ένα ζήτημα: *τελικά, συμβιβάστηκε*

και δέχθηκε να δουλέψει με λιγότερα χρήματα **3.** (ειδικότ.) υποχωρώ (ως προς αυτά που πιστεύω): *θα κάνω αυτό που μου υπαγορεύει η συνείδηση μου- δεν πρόκειται να συμβιβαστώ!* || *τα χρόνια πέρασαν, άλλαξε ιδέες, μπήκε στο σύστημα, συμβιβάστηκε* **4.** αποδέχομαι (κάτι που δεν καλύπτει πλήρως τις απαιτήσεις μου): *δεν συμβιβάστηκε ποτέ με την προοπτική μιας φτωχής ζωής!* || *πρέπει να συμβιβαστείς με την ιδέα του χωρισμού* || ~ με την πραγματικότητα, *όσο κακή κι αν είναι!* || *αφού δεν μπορείς να κάνεις τίποτα, συμβιβασου με την κατάσταση!* **5.** εναρμονίζομαι, είμαι συμβατός, βρίσκομαι σε συμφωνία ή ταιριαστή συνύπαρξη: *πώς συμβιβάζεται η αυστηρή λιτότητα με τόσες σπατάλες;* || *ο χριστιανισμός και ο ρατσισμός δεν συμβιβάζονται* ΣΥΝ. ταιριάζω, (οικ.) κολλάω **6.** (η μτχ. **συμβιβασμένος**, -η, -ό) αυτός που δεν αποτολμά την αμφισβήτηση ή την αναζήτηση, που μένει προσκολλημένος στα ήδη υπάρχοντα δεδομένα: ~ *(σ)η* | *συνείδηση* || *βλέπεις ανθρώπους συμβιβασμένους, αδιάφορους, χωρίς την αγωνία ενός καλύτερου κόσμου.* — συμβιβαστής (ο) [μτγν.]. [ETYM_ αρχ., αρχική σημ. «συμφιλώνω», < συν- + βιβάζω «κάνω κάποιον να προχωρήσει» (βλ. λ. βάζω)].

συμβιβασμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) ο αμοιβαίος περιορισμός των απαιτήσεων ή των ενστάσεων που προβάλλουν δύο πλευρές που ανταρτιάζονται ή διαφωνούν, προκειμένου να επιτευχθεί συμφωνία: *κατάληγω* | *φθάνω σε* ~ || *ιστορικός* ~ (μεγάλης ιστορικής σημασίας) || αυτός η *επιλογή είναι αποτέλεσμα συμβιβασμού* || *εξασφαλίζω* | *πετυχαίνω* - (β) η αποδοχή λύσης ή κατάστασης που δεν ικανοποιεί, που δεν καλύπτει πλήρως τις απαιτήσεις, τις επιθυμίες ή τις ανάγκες (κάποιου): *ποτέ δεν έκανε συμβιβασμούς στη ζωή της- έκανε πάντα αυτό που πραγματικά επιθυμούσε* **2.** (συνεκδ.) καθετί κατώτερο των προσδοκίων κάποιου, το οποίο αποδέχεται επειδή δεν μπορεί να έχει αυτό που πραγματικά επιθυμεί: *αυτός ο όρος είναι καθαρός -!* (μειωτ.) «*προστά σε αυτό το αυτοκίνητο όλα τα άλλα είναι ~!*» (διαφήμιση) **3.** η υποχώρηση (ως προς τις αρχές, τις αξίες, τις ιδέες που έχει κάποιος): *μετά από χρόνια αντιμετασοσιαστικής δράσης, ήρθε ο ~: εντάχθηκε σε κόμμα εξουσίας και ανέλαβε δημόσια αξιώματα* **4.** ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία οι συμβαλλόμενοι διαλύουν με αμοιβαίες υποχωρήσεις μία φιλονικία τους ή μία αβεβαιότητα για κάποια έννομη σχέση: η *υπόθεση κατέληξε σε* ~ **5.** η διοικητική επίλυση της διαφοράς φορολογουμένου και εφορίας ως προς το ύψος του φόρου που του αναλογεί.

συμβιβαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός μέσω του οποίου επιτυγχάνεται η επιδιώκεται ο συμβιβασμός: ~ *λύση* | *πρόταση* | *σχέδιο* | *προσπάθεια* || ~ *διάθεση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που υποχωρεί ή συμβιβάζεται, αυτός που αποδέχεται συμβιβασμούς ή κάνει υποχωρήσεις: *υπήρξε ~ στις διαπραγματεύσεις* ΣΥΝ. ενδοτικός, υποχωρητικός, διαλλακτικός ΑΝΤ. ασυμβίβαστος, αδιάλλακτος. — **συμβιβαστικ-ά** | -ας [μτγν.] επίφρ.

συμβιβαστικότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η τάση (κάποιου) να συμβιβάζεται με πράγματα, να καταλήγει σε συμφωνία μέσω αμοιβαίων υποχωρήσεων.

συμβιώνω ρ. αμετβ. {συμβίωσα} ζω στον ίδιο χώρο με (κάποιον άλλο): *οι λαοί της περιοχής συμβιώνουν αρμονικά επί αιώνες.* [ETYM_ < αρχ. συμβίω (-όω) < συν- + βίω (-όω) < βίος].

συμβίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ζωή μαζί (με άλλον/άλλους) στον ίδιο χώρο: *δύσκολη* | *επισοδεική* ~ || *είναι πολύ κουραστική η ~ μ' έναν τόσο παράξενο άνθρωπο!* ΣΥΝ. συνύπαρξη **2.** η υποχρέωση των εγγάμων να ζουν μαζί **3.** ΒΙΟΛ. η με αμοιβαία ωφέλεια, συνήθως υποστηρίχτη συνύπαρξη ατόμων από διαφορετικά είδη ζώων και/ή φυτών, μικροοργανισμών. — **συμβιωτικός**, -ή, -ό, συμβιωτικ-ά επίφρ.

συμβλήθηκα ρ. -> συμβάλλω
συμβήθος (ο/ή) αυτός που βοηθεί μαζί με κάποιον άλλον ΣΥΝ. συνεπιπλοκός. [ETYM_ μτγν. < συμ- (< συν-) + βοηθός].

συμβόλαιο (ται) {συμβολαί-ου | -ων} **1.** η έγγραφη συμφωνία που συνάπτεται μεταξύ δύο ή περισσότερων πλευρών, τίθεται σε ισχύ με την υπογραφή (εκ μέρους τους) εγγράφου που πιστοποιεί τη μεταξύ τους έννομη σχέση και δεσμεύει καθεμιά από τις υπογράφουσες πλευρές για την τήρηση των όρων της βάσει των νόμων: ~ *συνεργασίας* | *προμηθειών* || *αθλητικό* | *διετές* | *επαγγελματικό* | *άκυρο* | *συνταξιοδοτικό* ~ || *δεσμεύομαι με* -! | *κλείνω* - σε μια εταιρεία (έξικνω να εργάζομαι στην εταιρεία) || *όροι του* ~ || *το ~ του με τη διακογραφική εταιρεία* | *την ομάδα* | *το πρακτορείο λήγει σε έναν μήνα* || *αυτές οι υποχρεώσεις δεν περιλαμβάνονται στο ~* || *ανανέωση* | *διακοπή* | *ακρόσυρτο* | *εξαγορά του* ~ || (μτφ.) *το ~ του Θεού με τον εκλεκτό του λαού*- ΦΡ. (α) κοινωνικό **συμβόλαιο** (*Du contrat social*, έργο του Ζαν-Ζακ Ρουσσώ, 1762) (ι) η υποθετική συμφωνία μεταξύ των από-μυνημένων μιας κοινωνίας, βάσει της οποίας κάθε κοινωνία οργανώνεται, ώστε να εξασφαλίζεται η κοινή ασφάλεια και η ευημερία των μελών της (ii) η υποθετική συμφωνία μεταξύ κυβέρνησης και λαού, κατά την οποία η κυβέρνηση κατέχει την εξουσία με την υποχρέωση να διασφαλίζει τα συμφέροντα του συνόλου των μελών της κοινωνίας (β) (μτφ.) **ο λόγος (κάποιου) (είναι) συμβόλαιο** (κάποιος) είναι απόλυτα φερέγγυος, αξιοπίστος και συνετής σε όσα υποσχέται ή δεσμεύεται να πραγματοποιήσει: *εφόσον το είπε ο Πέτρος, θα το κάνει ο λόγος του είναι συμβόλαιο!* **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο που πιστοποιεί την εγκυρότητα της παραπάνω συμφωνίας (σημ. 1), συντάσσεται από συμβολαιογράφο και υποχρεώνει τους υπογράφοντες στην τήρηση των όρων που διατυπώνονται σε αυτό: *διαβάσω* | *το προτού το υπογράψω* || *αντίγραφο συμβολαίου* || *καταθέτω* | *το αγοράζω* | *του σπιτιού στην εφορία*- ΦΡ. **ιδιωτικό συμβόλαιο** βλ. λ. **ιδιωτικό** **3.** **συμβόλαιο** (τα) οι τελικές διαπραγματεύσεις πριν από την οριστική υπογραφή

συμφωνίας: *δύο χρόνια τα συζητούσαν και η δουλειά χάλασε στα ~ || είμαστε στα ~ για την αγορά της επιχείρησης.* [ETYM < αρχ. *συμβόλιον* < θ. *συμβολ-* (του ρ. *συμβάλλω*, πβ. κ. *συμβολή*) + παραγ. επίθημα -*αιον*]/π. κ. *τρόπ-αιον*). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (στον Λυσία).

συμβολαιογραφείο (το) [1840] το επαγγελματικό γραφείο του συμβολαιογράφου.
συμβολαιογραφία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} 1. το επάγγελμα του συμβολαιογράφου 2. ο χρόνος κατά τον οποίο κάποιος εργάζεται ως συμβολαιογράφος.

συμβολαιογραφικός, -ή, -ό [1833] 1. αυτός που σχετίζεται με τον συμβολαιογράφο ή τη συμβολαιογραφία: ~ *απασχόληση* | *σφραγίδα* 2. **συμβολαιογραφικά** (τα) τα χρήματα που εισπράττει ο συμβολαιογράφος ως αμοιβή για τη σύνταξη συμβολίων 3. αυτός που γίνεται από συμβολαιογράφο, που εμπύπτει στις αρμοδιότητες του: ~ *έλεγχος* | *πράξη*. — συμβολαιογραφικ-ά /-ώς [1897] επίρρ.

συμβολιογράφος (ο/η) [μτγν.] δικαστικός υπάλληλος που επί πληρωμή συντάσσει, ελέγχει και φυλάσσει συμβόλια.

συμβολιογράφος ρ. αμετβ. [μεσν.] {συμβολιογραφείς...} εργάζομαι ως συμβολιογράφος.

συμβολή (η) 1. το σημείο διασταύρωσης και ένωσης: *το περίπτερο βρίσκεται στη ~ των οδών Περικλέους και Ομήρου* || *η ~ των οστών* | *ποταμών* | *αρτηριών* | *αγορών* 2. η προσωπική συνεισφορά σε συνολική προσπάθεια (για τη διαμόρφωση μιας κατάστασης, ενός αποτελέσματος): *η ~ κάποιου στην ολοκλήρωση ενός έργου* | *στην επιτυχία της παράστασης* | *στην εμπέδωση κλίματος συνεργασίας* | *στην επίλυση ενός προβλήματος* || *μικρή* | *καθοριστική* | *σημαντική* -. [ETYM. αρχ. < *συμβάλλω*, βλ. λ. (πβ. κ. *βολή*)].

συμβολίζω ρ. μετβ. [1889] {συμβόλις-α, -η, -τικός, -μένης} 1. αποτελώ το καθιερωμένο σύμβολο (συγκεκριμένο πράγματος, κυρ. μιας ιδέας, μιας αφηρημένης έννοιας κ.λπ.): *το λευκό περιστερί συμβολίζει την ειρήνη* 2. αναπαριστώ, εικονίζω (κάποιον/κάτι) με συγκεκριμένο σύμβολο: *ο πρώτος χριστιανός συμβόλιζαν συχνά τον Χριστό ως ιχθύ* || *ο δικεφαλός αυτός συμβολίζει την εξουσία και στην Ανατολή και στη Δύση* || *σε αυτό τον πίνακα το περιστερί συμβολίζει την ψυχή.* [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *symboliser*].

συμβολική (η) ΘΕΟΛ. ο κλάδος που μελετά τις διαφορές χριστιανικών Εκκλησιών και ομολογιών βάσει της παραδόσεως τους και των συμβολικών τους βιβλίων.

συμβολικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (α) αυτός που εκφράζεται με ή απαρτίζεται από σύμβολα: ~ *σύστημα* | *απεικόνιση* | *παράσταση* (β) ΜΑΘ. **συμβολική λογική** η μαθηματική λογική που εκφράζει σχέσεις εννοιών και προτάσεων (κατηγορημάτων) βάσει μαθηματικών πράξεων, μεθόδων και συστημάτων συμβόλων 2. αυτός που λειτουργεί ως σύμβολο (που υπονοεί κάτι άλλο): *σε μία ~ κίνηση οι δύο ηγέτες έδωσαν τα χέρια πριν από την υπογραφή της συμφωνίας* || ~ *χειρονομία* | *αποχώρηση εις ένδειξιν διαμαρτυρίας* || *πράξη συμβολικού χαρακτήρα* 3. αυτός που χαρακτηρίζεται από τη χρήση συμβόλων, **συμβολισμών**: ~ *ποίημα* | *πίνακας* 4. αυτός που γίνεται περισσότερο για να τηρηθούν οι τύποι, τα προσχήματα, που έχει τυπικό χαρακτήρα και δεν έχει πραγματικό, ουσιαστικό αντίκρισμα: *προσέφερε τις πολύτιμες υπηρεσίες του έναντι καθαρά συμβολικής αμοιβής.* — **συμβολικά** | -ώς [μτγν.] επίρρ., **συμβολικότητα** (η) [1867].

συμβολισμός (ο) [1887] 1. η αντιπροσώπευση πραγμάτων, εννοιών, ιδεών κ.λπ. μέσω συμβόλων: *πολλοί δεν αποδέχονται ότι υπάρχει ~ στα όνειρα* 2. το συμβολικό νόημα, το περιεχόμενο που υποκρύπτεται: *ο ~ της χειρονομίας του είναι φανερός: δηλώνει ότι ο αγώνας συνεχίζεται* || *ποιος είναι ο ~ της τελευταίας σκηνής του έργου;* 3. το λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό κίνημα που εμφανίστηκε στα τέλη του 19ου αι. ως αντίδρομη στον ρεαλισμό, κατά το οποίο ο λογοτέχνης ή καλλιτέχνης ερμηνεύει διασθητικά τον κόσμο ως σύνολο συμβόλων, αναζητεί την έκφραση ή την πρόκληση συναισθημάτων, ιδεών μέσω ¹¹Ις χρήσεως συμβολικής γλώσσας, φαντασίας, χρωμάτων κ.λπ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *symbolisme*].

συμβολιστής (ο) [1891], **συμβολίστρια** (η) {συμβολιστριών} 1. πρόσωπο που εκφράζεται με συμβολισμό 2. λογοτέχνης ή καλλιτέχνης οπαδός του συμβολισμού. — **συμβολιστικός**, -ή, -ό [1894], **συμβολιστικά** επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *symboliste*].

σύμβολο (το) {συμβόλ-ου | -ων} 1. οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να παραστήσει ή κατά σύμβαση θεωρείται πως παριστάνει κάτι άλλο: *κυρ. ένα υλικό αντικείμενο που αντιπροσωπεύει κάτι αφηρημένο: η τράινα είναι το ~ του Ποσειδώνα* || *το περιστερί είναι το ~ της ειρήνης* || *ο σταυρός είναι χριστιανικό ~* (πβ. λ. *αλληγορία*) 2. (α) οτιδήποτε έχει κατοχυρωθεί ως έμβλημα: *αλλαγή των ~ στη σημαία μιας χώρας* || *το ~ της δυναστείας* (β) ΝΟΜ. **προσβολή συμβόλων** αδικήμα το οποίο τελεί όποιος, για να εκδηλώσει μίσος ή περιφρόνηση, αφαιρεί, καταστρέφει, παραμορφώνει ή ρυπαίνει την επίσημη σημαία του κράτους ή έμβλημα της κυριαρχίας του 3. (για πρόσ.) αυτός που έχει καθιερωθεί στην κοινή συνείδηση ως ο κατεξοχόν, ο υποδειγματικός εκφραστής ή ενσάρκωτης μιας ιδέας, μιας στάσης, ενός παραδείγματος ζωής: *ο Νέλισον Μαντέλα υπήρξε το ~ του αγώνα κατά του αпарτχάιντ* || στο *Βέλγιο ο βασιλιάς αποτελεί το ~ της ενότητας του έθνους* || *η Πηνελόπη είναι το ~ της συνύληξης πίστης* 4. κάθε γράμμα, σχέδιο ή άλλο σημάδι, που συμβατικά προσδιορίζει αντικείμενο, μέγεθος, ποσότητα, λειτουργία, πράξη κ.λπ., λ.χ. στα μαθηματικά, στη χημεία, τη μουσική: *το ~ της πρόσθεσης είναι το +* || *μετεωρολογικό* | *αστρονομικό* | *χημικό* ~ (όπως το Na για το στοιχείο νάτριο) 5. (στην ψυχανάλυση) κάθε αντικείμενο ή ιδέα που αντιπροσωπεύει ή υποκρύπτει καταπιεσμένη επιθυμία ή παρόρμηση: *φαλλικό* | *ονειρικό* |

ερωτικό ~ 6. ΕΚΚΛΗΣ. **Σύμβολο της Πίστεως** η ομολογία πίστεως (*Πιστεύω*) των ορθόδοξων και ρωμαιοκαθολικών χριστιανών, η οποία διατυπώθηκε στην Α Οικουμενική Σύνοδο της Νικαίας (325): οι Ρωμαιοκαθολικοί προσέθεσαν αργότερα και το «filioque» (φιλιόκβε), σύμφωνα με το οποίο το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται και από τον Υίο (βλ. λ. *πιστεύω*).

[ETYM. < αρχ. *σύμβολον*, ουσιαστικοπ. ουδ. του επίθ. *σύμβολος* (κυρ. στη φρ. *σύμβολος οινός*) < *συμβάλλω*].

συμβολάτορας (ο) {συμβολατόρων} 1. πρόσωπο που συμβουλεύει (άλλον/άλλους): *η μάνα του στάθηκε πάντα καλός ~ ΣΥΝ. σύμβουλος* 2. (παλαιότ.) μόνιμος σύμβουλος επισήμου προσώπου, άρχοντα: *οι ~ του βασιλιά* 3. (ειρων.) πρόσωπο που αναμενγνύεται σε ξένες υποθέσεις, προτεινόμενος λύσεις, χωρίς να του έχει ζητηθεί κάτι τέτοιο.

[ETYM. < μεσν. *συμβολατορ*, -ορός < *σύμβουλος* + παραγ. επίθημα -*ατορας*, πβ. κ. *εσιτάτορας*, *προβοκάτορας*].

συμβουλευτής (ο) [αρχ.] 1. ο σύμβουλος (βλ. λ.). 2. βουλευτής που εκλέγεται στην ίδια περιφέρεια ή κατά την ίδια περίοδο με κάποιον άλλο βουλευτή. **συμβουλευτικός**, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με συμβουλή ή σύμβολο, που χαρακτηρίζει ή ταιριάζει στη συμβουλή: ~ *ικανότητα* | *ιδιότητα* | *ύφος* || *ο ~ τόνος στη φωνή κάποιου* 2. (α) αυτός που χρησιμεύει ή αποσκοπεί στην παροχή συμβουλών: ~ *λόγια* | *επιτροπή* || *ο ~ ρόλος του κοινωνικού λειτουργού* (β) **συμβουλευτική θέση** αξίωμα που έχει μόνο γνομοδοτικό χαρακτήρα, χωρίς δυνατότητα λήψης αποφάσεων (γ) **συμβουλευτική γήφρος** (κατά τη συνεδρίαση συλλογικού σώματος) γήφρος γνώμης που δεν υπολογίζεται κατά τη λήψη αποφάσεως (δ) ΡΗΤΟΡ. **συμβουλευτικός λόγος** πολιτικός λόγος που προτρέπει σε συγκεκριμένη απόφαση, κατ' αντιδιαστολή προς τον δικανικό και τον επιδεικτικό. — **συμβουλευτικ-ά** | -ώς [μτγν.] επίρρ.

συμβουλευτώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συμβούλ-ενα (λόγ. *συμβουλεύεσθε*), -εύ-ηκα (λόγ. -θηκα), (λόγ. *μτγ. συμβουλεύομαι*, -είσα, -έν) 1. δίνω τη συμβουλή μου (σε κάποιον), συνιστώντας του συγκεκριμένο τρόπο δράσης ή σκέψης: *σε ~ να κόψεις το τσιγάρο* | *να έχεις υπομονή* || *-Τι θα κάνεις; -Εσύ τι με συμβουλεύεις;* 2. (μεσοπαθ. **συμβουλεύομαι**) (α) ζητώ τη συμβουλή, λαμβάνω υπό όψιν μου τη γνώμη ή την εκτίμηση (κάποιου): ~ *τον δικηγόρο* | *τον λογιστή* | *τον καθηγητή μου για ένα θέμα* (β) ανατρέχω συμβουλευτικά σε (πηγή έγκυρης πληροφόρησης): ~ *μα εγκυκλοπαίδεια* | *τα αρχεία* | *τα πρακτικά της συνεδρίασης*.

συμβουλή (η) η γνώμη ή σύσταση που διατυπώνει κανείς, προκειμένου να βοηθήσει, να καθοδηγήσει (άλλον) σχετικά με το πώς είναι καλύτερο να πράξει: *ουλική* | *καλή* | *πολύτιμη* | *χρήσιμη* | *σοφή* | *συνετή* || *ακούω τη ~ κάποιου* (κάνω ό,τι με συμβουλεύει) || *ζητώ* | *παίρνω τη ~ κάποιου* || *οι γονείς φρεζέλιαν να δίνουν συμβουλές στα παιδιά τους* ΣΥΝ. *νοουθεσία*, *παραίνηση*, *προτροπή*, (λαϊκ.) *ορμήνια*: ΦΡ. *άκουε γέρο* | *συμβουλή και παιδεμένο γνώμη* βλ. λ. *γέρος*. [ETYM. αρχ. < συν- + *βουλή* «σκέψη» (βλ. λ.).]

συμβουλή - διαταγή - υπόδειξη: συνώνυμα. Μολονότι η Ελληνική και οι άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες δεν δηλώνουν έντονα και γραμ-ματικοποιημένα κοινωνικές διακρίσεις στην επικοινωνία (όπως συμβαίνει λ.χ. στην Ισπανική και σε άλλες γλώσσες), εντούτοις σε λεξιλογικό επίπεδο και σε ορισμένα σημασιακά πεδία, όπως το «πέδιο της συμβουλής», εμφανίζονται τέτοιες διαφοροποιήσεις. Συγκεκριμένα, προκειμένου για εκτέλεση πράξεων που ζητείται λεκτικά από «άνωτερο» (σε κοινωνικό ρόλο, π.χ. προϊστάμενο, διευθυντή, δόσκαλο, αξιωματικό κ.λπ.) προς «κάτωτερο» (στον κοινωνικό ρόλο που επιτελεί, π.χ. υπάλληλο, μαθητή, στρατιώτη κ.λπ.) χρησιμοποιούνται οι λέξεις διαταγή και προσταγή και, ηπίτερα, η λ. εντολή. Αν πρόκειται για επικοινωνιακούς ρόλους «κατωτέρου» προς «άνωτερο» (π.χ. υπάλληλου προς διευθυντή), τότε χρησιμοποιούνται λέξεις όπως υπόδειξη, σκέψη, άποψη, γνώμη, ενώ αποκλείονται λέξεις όπως προσταγή | διαταγή ή συμβουλή. Όταν οι κοινωνικοί ρόλοι των συνομιλητών είναι σε σχέση ισότητας ή κάποιου βαθμού «ανωτερότητας» (σχέση γονέα προς παιδί λ.χ.), τότε χρησιμοποιούνται λέξεις όπως συμβουλή, παραίνηση (λογιότερη χρήση), προτροπή, ενθάρρυνση κ.τ.δ. Στην τελευταία περίπτωση, εφόσον πρόκειται για συμβουλές που δίδονται μυστικά και οδηγούν σε ενέργειες που αποσκοπούν σε πολιτική ή κοινωνική ανατροπή δομών της καθεστηκίας τάξης, χρησιμοποιούνται οι λ. υποκίνηση και παρακίνηση (συμβουλές για στάση, ανταρσία, διαμαρτυρία, απεργία κ.τ.δ.). *Συμβουλές, διαταγές, υποδείξεις* κ.τ.δ. έχουν γραμματικοποιηθεί στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες με τη ρηματική έγκλιση της προστακτικής.

συμβούλιο (το) {συμβουλί-ου | -ων} 1. το συλλογικό όργανο που συγκροτείται σε σώμα με συγκεκριμένες αρμοδιότητες για ορισμένη θητεία κατόπιν διορισμού ή εκλογής των μελών του, για τον χειρισμό συγκεκριμένων υποθέσεων, την άσκηση εξουσίας, γενικότ. τη λήψη αποφάσεων: *το δεκαπενταμελές μαθητικό ~* || *τα μέλη του ~* || *διοικητικό* | *εποπτικό* ~ || *Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Άμυνας* (βλ. λ. ΚΥ.Σ.Ε.Α.) || *Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης* || *πλημμελειοδικών* | *εφετών* | *Αρείου Πάγου* 2. (α) **Συμβούλιο της Επικρατείας** βλ. λ. *επικράτεια* (β) **Συμβούλιο Ασφαλείας** βλ. λ. *ασφάλεια* (γ) (παλαιότ.) **Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας** η ΚΟΜΕΚΟΝ (βλ. λ.) (δ) **Συμβούλιο της Ευρώπης** πανευρωπαϊκός διακρατικός θεσμός που αποσκοπεί στην προώθηση της συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη του σε όλους τους τομείς εκτός από την άμυνα (ε) **Ευρωπαϊκό**

Συμβούλιο το ανώτατο πολιτικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο αποτελούν οι αρχηγοί των κρατών ή των κυβερνήσεων και ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: επεξεργάζεται τις κατευθυντήριες γραμμές για μεγάλα θέματα που απασχολούν την Ένωση (π.χ. η ανεργία) (στ) **Συμβούλιο (Υπουργών) της Ευρωπαϊκής Ένωσης** το όργανο που εκπροσωπεί τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών και που αποφασίζει τελικά για τους νόμους της Ε.Ε. στους περισσότερους τομείς (ζ) **υπουργικό συμβούλιο** συλλογικό κυβερνητικό όργανο που ασκεί τις αρμοδιότητες του σε ολομέλεια, απαρτίζεται από τους υπουργούς, υφυπουργούς και αναπληρωτές υπουργούς που μετέχουν στην κυβέρνηση και συνεδριάζει υπό την προεδρία του πρωθυπουργού (η) **Νομικό Συμβούλιο του Κράτους** βλ. λ. νομικός (θ) **παιδαγωγικό συμβούλιο** βλ. λ. παιδαγωγικός (ι) **συγγενικό συμβούλιο** βλ. λ. συγγενικός 3. (γενικότ.) ομάδα ατόμων που συζητούν και αποφασίζουν για συγκεκριμένο ζήτημα: *σύνκληση συμβουλίου* || *ορίστηκε έκτακτο ~ για την Τρίτη* || *ιατρικό ~ για την παρακολούθηση της υγείας ασθενούς* || *όλο το ~ καταδίκασε τις αυθαιρέσεις της διοίκησης* || *το ~ δεν έλαβε υπ'όψιν του όλες τις προτάσεις*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. συμβούλον < αρχ. σύμβουλος. Η λ. δήλωνε αρχικά τη σύσκεψη που γίνεται με κακό κίνητρο (π.χ. Κ.Δ. Μαθθ. 12,14: *εξέλθοντες δε οι Φαρισαίοι συμβούλιον ελαβον κατ' αυτού [του Ιησού] όπως αυτόν ἀπολέσωσιν*), αλλά πολύ σύντομα αναφέρθηκε σε κάθε είδους οργανωμένη ομάδα συμβούλων, συχνά αποδίδοντας το λατ. consilium (συμβούλιο Ρωμαίου κυβερνήτη ή έπαρχου)].

συμβούλιο - συνέλευση - συνέδριο - σύσκεψη: συνώνυμα. Η συνάντηση - τακτική ή έκτακτη - περισσότερων ανθρώπων για να συζητήσουν, με ή χωρίς δικαιοδοσία αποφάσεως, διάφορα θέματα (επιστημονικά, επαγγελματικά, υπηρεσιακά κ.λπ.) δηλώνεται αναλόγως με περισσότερες λέξεις. Ποικίλης συνθέσεως σώματα συνέρχονται για να συζητήσουν. Τέτοια σώματα συνιστούν διαφόρων μορφών συμβούλια (υπουργικό συμβούλιο, διοικητικό συμβούλιο, δικαστικό συμβούλιο, γνωμοδοτικό συμβούλιο κ.λπ.), που προβλέπονται θεσμικά και έχουν συνήθως μακροπρόθεσμο χαρακτήρα. Προκειμένου να μελετηθούν εξειδικευμένα θέματα συνίστανται επιτροπές ή (λιγότερο τυπικές και περισσότερο ευέλικτες και αποτελεσματικές) ομάδες εργασίας. Η συγκέντρωση για συζήτηση (ανταλλαγή απόψεων, ενημέρωση, ανακοινώσεις κ.λπ.) ή έχει την απλή μορφή συνάντησης ή τυπικό χαρακτήρα συνέλευσης ή (για εκκλησιαστικά θέματα και για συσκέψεις ιεραρχικών ανώτερων στελεχών) χαρακτηρισμό **συνόδου** (*ιερά σύνοδος, σύνοδος πατέρων, σύνοδος κορυφής*) ή (σε επίσημα διακρατικά όργανα) διάσκεψης και συνδιάσκεψης. Οι συναντήσεις των σωμάτων / ομάδων που συνέρχονται και συσκέπτονται χαρακτηρίζονται ως συσκέψεις ή διασκέψεις ή συνεδρίες | συνεδριάσεις. Μιλάμε για *συνεδρίες της Συγκλήτου, συνεδριάσεις ποικίλων επιτροπών και συμβουλίων, για διασκέψεις δικαστών και συσκέψεις υπηρεσιακών παραγόντων*. Οι όροι εναλλάσσονται συχνά μεταξύ τους, αφού κάθε βουλευόμενο σώμα συσκέπτεται, διασκέπτεται και συνεδριάζει → *συνέδριο*

σύμβουλος (ο/η) {συμβούλ-ου | -ων, -ους} 1. (α) το πρόσωπο που παρείχει επαγγελματικές ή εξειδικευμένες συμβουλές, γνωμοδοτεί ή επισημαίνει λύσεις επί συγκεκριμένων θεμάτων: ~ *επιχειρήσεων* | *εκπαιδευτικής προσωπικού* || *τεχνικός* | *νομικός* ~ *μιας επιχείρησης* || *οι ~ του δημάρχου* || ~ *επικονομίας του προέδρου* | *επενδύσεων* | *έκδοσης εντύπου* (β) **σχολικός σύμβουλος** το πρόσωπο που σε κάθε νομαρχία είναι επιφορτισμένο με το έργο της παροχής συμβουλών, την καθοδήγηση και τον συντονισμό του διδακτικού έργου στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε θέματα ειδικότητας του (παιδαγωγ. σχολικός επιθεωρητής, που είχε επιπροσθέτως και έργο αξιολόγησης των εκπαιδευτικών) 2. μέλος συμβουλίου (οργανισμού, εταιρείας, υπηρεσίας κ.λπ.): *διευθύνων ~ εταιρείας* (βλ. λ. διευθύνων) || *εξελέγη δημοτικός ~* 3. αυτός που συμβουλεύει (άλλον/άλλους): *οι φίλοι του αποδείχθηκαν καλοί - στις δυσκολίες ώρα* || (μτφ.) *το κρασί είναι κακός ~* 4. εκλαϊκευτικό βιβλίο με πρακτικές συμβουλές: ~ *υγείας* | *οικογενείας* || *χρηματοστρατηγικός* ~ || ~ *εκθέσεων του μαθητή*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- + -βουλος < βουλή (βλ.λ.)].

Συμεών (ο) {άκλ. κ. σπανιότ. Συμεώνος} 1. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας με γνωστότερο τον γέροντα, ο οποίος κατά την Υπαπαντή (βλ.λ.) του Χριστού αναγνώρισε στο πρόσωπο του Θείου Βρέφους τον Μεσσία 2. ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. Συμεών | Συμεών < εβρ. sim'ōn «έχει ακούσει» (ενν. ο Θεός), όνομα που, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση (Π.Δ. Γένεσις 29, 33), έδωσε η σύζυγος του Ιακώβ Λεία στον δεύτερο γιο της, λέγοντας: ...ήκουσεν Κύριος ότι μισούμαι, και προσέδωκέν μοι και τούτον εκάλεσεν δε το όνομα αυτού Συμεών. Παράλληλος με τον τ. Συμεών είναι ο τ. Σίμων (βλ.λ.)].

Σύμη (η) 1. νησί των Δωδεκανήσων Β. της Ρόδου, κοντά στα μικρασιατικά παράλια 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Σύμια κ. (λαϊκ.) Σύμιος (ο), Σύμια κ. (λαϊκ.) Σύμια (η), συριακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, από το όν. της θυγατέρας του Ιαλυσού, η οποία απήχθη από τον Γάυκο και οδηγήθηκε, κατά τη μυθολογία, στο νησί. Στην αρχαιότητα η Σύμη μνημονεύεται επίσης με τις ονομασίες Έλκουσα, Αίγλη και Μεταποντίς].

συμμαχέμα (το) {συμμαχέ-ματος | -ατα, -άτων} 1. η συγκέντρωση (σκόρπιων πραγμάτων) 2. η τοποθέτηση διαφόρων (σκόρπιων) αντικειμένων στην κανονική τους θέση, σε μία τάξη η οργάνωση και το καθάρισμα ενός χώρου: *το ~ του γραφείου* | *του δωματίου ΣΥΝ. συγύρισμα, τακτοποίηση* 3. (κυρ. για υφάσματα, ρούχα) το στένεμα, η

σύμπτυξη των διαστάσεων σε συγκεκριμένο σημείο ή τμήμα: *θέλει ένα μικρό - στη μέση και θα εφαρμόζει καλύτερα η φούστα* 4. η ανανέωση ή περιποίηση της εμφάνισης: *ένα - στα μαλλιά* | *στο πρόσωπο* 5. (μτφ.) ο περιοριστικός έλεγχος, η πειθαρχηση εντός συγκεκριμένων ορίων: *πολύ αέρα έχουν πάρει- τους χρειάζεται* ~ ΣΥΝ. χαλιναγώγηση, περιορισμός, συγκράτηση. Επισής (λαϊκ.) **συμμάχωμα**. — (υποκ.) **συμμαχεταικί** (το).

συμμαχέμος (ο) το συμμαχέμα (βλ.λ.): *συνήθ. στη ΦΡ. δεν έχει συμμαχέμα* (ι) (για χώρο) *δεν τακτοποιείται εύκολα: το σπίτι του ~, αφού πετάει τα πράγματα του όπου βρει* || *όλο το συμμαχέμο το δωμάτιο του και συμμαχέμο δεν έχει* (ii) (για πρόσ.) *δεν πειθαρχεί εντός συγκεκριμένων ορίων, ξεφεύγει από τον έλεγχο: ο γιός του ~ βγαίνει κάθε βράδυ και γυρίζει το πρωί*.

συμμαχέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {συμμαχέ-εμα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) 1. συγκεντρώνω (σκόρπια πράγματα): *συμμαχέωμε αυτά που έπεσαν στο πάτωμα* 2. βάζω σε τάξη, οργανώνω: ~ *το δωμάτιο* | *τα ρούχα στη γιουλάπα* || (μτφ.) *πρέπει να συμμαχέωμε λίγο τα πράγματα στην επείγουσα του ΣΥΝ. τακτοποίη, συγύριση, νοικοκυρέω* 3. επιμελούμαι την εμφάνιση (προσώπου ή πράγματος), φροντίζω να φαίνεται πιο περιποιημένο: ~ *τα μαλλιά μου* 4. παρουσιάζω ή εκφράζω (κάτι) με πιο ευσυντόνο, κατανοητό και ευπρεπή τρόπο: *να συμμαχέωμε το άρθρο: έχει πολλές ασάφειες και επανολογίσει!* 5. μαζεύω ή συγκρατώ σε συγκεκριμένο σημείο ύφασμα ή ρούχο, στενεύοντας το πλάτος του: *να συμμαχέωμε το μανίκι, νομίζω πως κρεμάει στο πλάι* 6. (μτφ.) *ελέγχο* (κάποιον/κάτι) *επιβάλλοντας περιορισμούς, εντάσσω σε πιο πειθαρχημένο πλαίσιο την έκφραση ή τη συμπεριφορά του: για συμμαχέωμε τον, γιατί σαν πολύ άδρα πήρε τελευταία* || αυτός *δεν συμμαχέεται πια με τίποτα* 7. (αμετβ.) *τακτοποιώ και καθαρίζω* (έναν χώρο): *πρέπει να συμμαχέωμε εδώ μέσα, γιατί είναι αγούρι σκέτο!*- (μεσοπαθ. **συμμαχέωμαι**) 8. μαζεύω-μαι, περιορίζω τις κινήσεις, σφίγγω ή κουλλουρίζω το σώμα μου: *το έβαλε μια φωνή και το σκυλί συμμαχέωτηκε αμέσως* 9. περιορίζω, ελέγχο τη συμπεριφορά μου: *συμμαχέω και κάτσε φρόνιμα!* || (μτχ.) *είναι συμμαχέμενος άνθρωπος*- ΦΡ. **και δεν συμμαχέεται** και άλλα τέτοια, και «πάει λέγοντας». Επίσης (λαϊκ.) **συμμαχέω**.

συμμαθητήα (η) {συμμαθητείων} 1. το να είναι κανείς συμμαθητής με κάποιον 2. ο χρόνος κατά τον οποίο κανείς είναι συμμαθητής με κάποιον.

συμμαθητής (ο) [αρχ.], **συμμαθήτρια** (η) [μτγν.] {συμμαθητριών} πρόσωπο που φοιτά σε ένα σχολείο την ίδια περίοδο με κάποιον ή είναι μαθητής της ίδιας τάξης του ίδιου σχολείου με άλλον: *οι συμμαθητές του γιου μου στο δημοτικό* || *συνάντηση παλιών ~*. — **συμμαθητέω** ρ. [1782].

συμμαχητής (ο) [1807], **συμμαχήτρια** (η) {συμμαχητριών} πρόσωπο που μάχεται από κοινού με άλλον/άλλους για ορισμένο σκοπό: *υπήρξαμε συμμαχητές στην Εθνική αντίσταση ΣΥΝ. συναγωνιστής, συμπολεμιστής*.

συμμαχία (η) [αρχ.] {συμμαχιών} 1. η συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων πλευρών, λ.χ. κρατών, προκειμένου από κοινού (με κοινό συντονισμό και ενωμένες δυνάμεις) να αντιμετωπίσουν έναν εχθρό, μια απειλή κ.λπ.: *συνάπτω ~* || ~ *Κροατών και Μουσουλμάνων κατά τον Σερβοβόσνιαν* 2. (ειδικότ.) ο επίσημος συνσπασμός ή συνθήκη συνεργασίας μεταξύ δύο ή περισσότερων πλευρών, λ.χ. κρατών, για την επίτευξη ή την επιδίωξη κοινών στρατιωτικοπολιτικών στόχων, για την υπεράσπιση κοινών συμφερόντων: η *Βορειοατλαντική* ~ (το ΝΑΤΟ) || *ισχυρές συγκρούσεις και ανακατατάξεις στο εσωτερικό της ~ ΦΡ. Δερά* | *Ιερή Συμμαχία* βλ. λ. *ιερός* 3. σύγκληση κοινωνικών ή πολιτικών ομάδων σε κοινή και συντονισμένη δράση για την πρόθεση κοινών συμφερόντων ή θέσεων: ~ *όλων των προοδευτικών δυνάμεων* || *η ~ τριών κομμάτων για τον σχηματισμό βιώσιμης κυβέρνησης* 4. η συνεννοημένη τήρηση κοινής στάσεως και ή άτυπη συμφωνία δύο ή περισσότερων εναντίον άλλων/άλλων: ~ *μάννας και κόρης κατά του γαμπρού* 5. (συνεκδ.) το σύνολο των πλευρών (ατόμων, κρατών κ.λπ.) που συμμαχούν, που αναπτύσσουν συμμαχικούς δεσμούς μεταξύ τους: *οι ηγέτες της ~* || *οι κινήσεις | επιχειρήσεις* | *τα συμφέροντα μιας συμμαχίας* 6. (συνεκδ.-καταχρ.) το ίδιο το κείμενο της συνθήκης, βάσει της οποίας δύο ή περισσότερες πλευρές συμμαχούν: *υπογραφή της ~* || *δεν προβλέπεται από τους όρους της ~*.

συμμαχικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με συμάχους ή συμμαχία: ~ *στρατεύματα* / *νίκη* | *ηγεσίες*- ΦΡ. **συμμαχική κυβέρνηση** βλ. λ. *κυβέρνηση*. — **συμμαχικά** -ά | -ώς [αρχ.] επίρρ.

σύμμαχος (ο/η) {συμμάχ-ου | -ων, -ους} 1. (για κράτος, έθνος | λαό) αυτός που πολεμά μαζί με άλλον εναντίον κοινού εχθρού: *στην αρχαιότητα, οι Αθηναίοι και οι - τους πολεμούσαν με τους Σπαρτιάτες και τους ~ τους* || *βρίσκο* | *αναίτητο σύμμαχος για μια εκστρατεία* 2. (ειδικότ.) **Σύμμαχοι** (οι) (κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) το σύνολο των κρατών που από κοινού πολέμησαν κατά της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Ιαπωνίας: η *απόβαση των ~ στη Νορμανδία* 3. (α) καθένα από τα κράτη-μέλη στρατιωτικοπολιτικού συνασπισμού ως προς τα υπόλοιπα κράτη-μέλη: *το Σύμφωνο της Βαρσοβίας περιελάμβανε τη Σοβιετική Ένωση και τους ~ της* || η *Ελλάδα και η Τουρκία είναι σύμμαχοι στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ* || *την Αθηναϊκή Συμμαχία αποτελούσαν οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοι τους* (β) κράτος που έχει φιλικούς δεσμούς και κοινή πολιτική με άλλο κράτος: *οι Πλαταιείς ήταν σταθεροί ~ της Αθήνας* || η *Αγγλία είναι παραδοσιακός ~ τον Η.Π.Α.* 4. οποιοσδήποτε βοηθεί, υποστηρίξει ή διευκολύνει κάποιον για την επίτευξη στόχου του ή σε δύσκολη περίπτωση: *ο υποψήφιος αυτός βρήκε στον χώρο των Μ.Μ.Ε. πολλούς ~ που τον βοήθησαν καθοριστικά στην προεκλογική του εκστρατεία* || *το φίλαθλο κοινό, που κατέκλυσε το στάδιο, υπήρξε ~ των αθλητών μας στην προσπάθεια για*

διακρίση || στο πρόσωπο του βρήκε έναν χρήσιμο ~ στην αντιπαράθεση με τους υπολοίπους 5. (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε ευνοεί ή διευκολύνει κάποιον στις προσπάθειες του: ο βαρύ ρωσικός χειμώνας αποδείχθηκε πολύτιμος ~ των Ρώσων στις εναντίον τους εκστρατείες τόσο του Ναπολέοντα όσο και του Χίτλερ. [ETYM αρχ. < συν- + -μαχος < μάχη].

σύμμαχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μετέχει από κοινού σε συμμαχία με (άλλον/άλλους): στρατηγικός ~ || τ« — κράτη || μια φίλη και ~ χώρα ΣΥΝ. συμμαχικός ΑΝΤ. εχθρικός.

συμμαχού ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμμαχέις... | συμμαχέσθαι} 1. είμαι ή γίνομαι σύμμαχος με (άλλον/άλλους), συνάπτω ή μετέχω στην ίδια συμμαχία (με άλλον): οι πρώην αντίπαλοι συμμαχούν μπροστά στον κοινό κίνδυνο ΣΥΝ. συνασπίζομαι 2. έρχομαι σε συνεννόηση, συμφωνώ ή συνεργάζομαι (με άλλον/άλλους) για την επίτευξη κοινού σκοπού, την υπεράσπιση ή προώθηση κοινών συμφερόντων: οι υγιείς πολιτικές δυνάμεις πρέπει να συμμαχήσουν κατά της διαφθοράς και της σήψης ΣΥΝ. συνεργάζομαι, συμπτράτω, συμπαράτασσομαι.

συμμειγνύω ρ. μετβ. (συνέμειξα, συμμείχθηκα κ. (λόγ.) συνέμιχθην, -ης, -η... συμμειγμένος) (λόγ.) αναμειγνύω (δύο ή περισσότερα πράγματα) ΣΥΝ. συμφύρω, συγχωνεύω, συνενώνω. [ETYM < αρχ. συμμειγνύμι | -ύω < συν- + μείγνυμι | -ύω (βλ.λ.)].

συμμεικτός, -η, -ο → **σύμμεκτος**

σύμμεκτος (η) [αρχ.] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} 1. η ανάμειξη 2. (γενικότε.) η ένωση δύο ή περισσότερων πραγμάτων σε ενιαίο σύνολο ΣΥΝ. συνένωση.

συμμερίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {συμμερίσθηκα (λόγ. -θηκα)} 1. κατανοώ, βιώνω από κοινού, μετέχω μαζί (με άλλον/άλλους) σε (κάτι): ~ την αγωνία | τις ανησυχίες | τις επιφυλάξεις | τον πόνο | την οργή κάποιου || ~ την κόραση σου, αλλά πρέπει να συνεχίσουμε την προσπάθεια 2. συμφωνώ με (κάτι): δεν ~ τη γνώμη σου, αλλά θα τη λάβω υπόψη μου || ~ τις απόψεις/ τις πεποιθήσεις κάποιου. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθνήσκω. [ETYM μτγν. < συν- + μερίζω | -ομαι < μέρος].

συμμεταβολή (η) η παράλληλη μεταβολή δύο ή περισσότερων καταστάσεων. [ETYM < «ΡΧ- συμμεταβάλλω < συμ- (< συν-) + μεταβάλλω (πβ. μεταβάλλω - μεταβολή)].

συμμετέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμμετείχα (παρτα. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.), αόρ. συμμετέσχον, -ες, -ε... (να/θα συμμετάσχω)} (+σε) 1. (α) μετέχω από κοινού σε (κάτι) με άλλον: ~ σε προσπάθεια | συζήτηση | σύσκεψη || ~ ενεργά στα κοινά || ~ στις εξετάσεις | στα κέρδη της επιχειρήσης | σε ένα παιχνίδι | σε μια εκδήλωση ΣΥΝ. παίρνω μέρος ΑΝΤ. απέχω (β) (η μτγ. **συμμετέχων**, -ούσα, -ογ) αυτός που συμμετέχει: οι συμμετέχοντες στον διαγωνισμό || τα ονόματα των συμμετεχόντων στο έργο 2. βιώνω το ίδιο συναίσθημα μαζί με άλλον: ~ στους πόνους | στις χαρές κάποιου. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω, απέχω, παρέχω.

συμμετοχή (η) 1. το να συμμετέχει κανείς σε (κάτι): διαπραγματεύεται τη - του στην κυβέρνηση || δηλώνω ~ στον διαγωνισμό | σε έναν αγώνα | σε εξετάσεις || άμεση ~ στις διαδικασίες εκλογής ΑΝΤ. αποχή-Φρ. **φιλική συμμετοχή** η συμμετοχή γνωστού συνήθ. προσώπου σε εκπομπή τηλεοπτική ή ραδιοφωνική ή σε μουσική παραγωγή 2. (συνεκδ.) όποιος ή ό,τι συμμετέχει σε κάτι, καθώς και αυτό με το οποίο κανείς αντιπροσωπεύεται σε κοινή προσπάθεια, εκδήλωση, εξέταση κ.λπ.: το σχέδιο του ήταν μία από τις καλύτερες | αξιολογότερες ~ στον διαγωνισμό || η νεαρή τραγουδίστρια ήταν από τις ~ που ξεχώρισαν || που ευνοήθηκαν από την κριτική επιτροπή || η ταινία του Θ. Αγγελόπουλου αποτελεί την επίσημη - της Ελλάδας στο φετινό Φεστιβάλ των Κανών ΣΥΝ. υπονηφιότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμπλέκο, έχω. [ETYM μτγν. < αρχ. συμμετέχω].

συμμετοχικός, -ή, -ό [1887] 1. αυτός που σχετίζεται με τη συμμετοχή 2. αυτός που βασίζεται στη συμμετοχή ή προκύπτει από αυτήν: ~ διαδικασίες — συμμετοχικά επίρρ., **συμμετοχικότητα** (η).

συμμέτοχος, -η, -ο αυτός που συμμετέχει ή συμβάλλει σε κάτι μαζί με άλλον/άλλους, που συνεργάζεται με άλλους για συγκεκριμένο αποτέλεσμα: γίνομαι ~ σε ένα έγκλημα | στα κέρδη της επιχείρησης || είμαστε όλοι συμμέτοχοι στην εικόνα διαλύσεως που παρουσιάζει η χώρα ΑΝΤ. αμέτοχος. [ETYM μτγν. < αρχ. συμμετέχω].

συμμετρία (η) [αρχ.] {συμμετριών} 1. η διάταξη των μερών ενός όλου με τρόπο που να αντιστοιχεί το καθένα στο ομόλογο του με σχέση ισότητας (στο μήκος, το πλάτος, το ύψος), π.χ. να μην είναι το ένα χέρι πιο κοντό από το άλλο, το ένα μάτι πιο ψηλά από το άλλο, το παράθυρο της κάτω σειράς να είναι στην ίδια ευθεία με το αντίστοιχο της πάνω σειράς κ.λπ.: αυτό το κτήριο χαρακτηρίζεται από - || το σώμα του έχει ~ || το φιλοσοφικό του σύστημα διακρίνεται για την τέλεια - του 2. ΒΙΟΛ. η αντιστοιχία οργάνων ή τμημάτων του σώματος ως προς νοητό άξονα, επίπεδο ή σημείο, λ.χ. στα ελεύθερα ζώα η αντιστοιχία δεξιάς και αριστερής πλευράς (αμφίπλευρη συμμετρία): ακτινωτή ~ (στους αχινούς, στις θαλάσσιες ανεμώνες) 3. ΓΕΩΜ. Ο μετασχηματισμός (απεικόνιση) με τον οποίο σε ένα σχήμα ή στερεό απεικονίζουμε ένα ίσο σχήμα με τη βοήθεια ενός σημείου (κέντρο συμμετρίας), μιας ευθείας (άξονας συμμετρίας) ή ενός επιπέδου (επίπεδο συμμετρίας): το κέντρο ενός κύκλου είναι κέντρο συμμετρίας του κύκλου.

συμμετρία - αρμονία - αναλογία - ισορροπία. Κοινό χαρακτηριστικό των σημασιών αυτών των λέξεων είναι ότι προϋποθέτουν την έννοια της ισότητας | ανισότητας και της ομοιότητας | διαφορίας. Η συμμετρία (των στοιχείων ενός αρχιτεκτονήματος) δι-

λύνει κατά βάση σχέση ισότητας (ισοψηφή, ισοπαχή, ισομετρικά κ.λπ. στοιχεία). Όταν η σχέση αυτή διαταράσσεται, τότε προκύπτει ασυμμετρία. Η σύνθεση στοιχείων που συνιστούν ομοιότητες ή και διαφορές, ισότητας ή και ανισότητας, κατά τρόπον που να αίρονται οι αντιθέσεις σε σύνθεση, συνιστά την αρμονία. Η αρμονία οδηγεί στην τάξη μέσα από τη σύνθεση αίροντας το χάος, είναι δε μια βαθύτερη εσωτερική ποιοτική σχέση έξω από κάθε ποσοτική εξέλιξη. Σχέσεις αρμονίας αναπτύσσονται κατεξοχήν στις καλές τέχνες, στη φύση, καθώς και στον χώρο των ιδεών και του πνεύματος. Η αναλογία δηλώνει τον «σταθερό λόγο», την αντιστοιχία ανάμεσα στα μέρη που συνιστούν ένα σύνολο, σταθερές δηλ. σχέσεις ισότητας ή και ανισότητας, που έχουν όμως κανονικό και ιδιαίτερο χαρακτήρα. Μπορεί κανείς να μιλάει για αναλογία δύο συστημάτων, αναλογία στις διαστάσεις, στις σχέσεις κ.λπ. Στον χώρο της πολιτικής, της κοινωνίας, της οικονομίας κ.τ.ο. γίνεται συχνά λόγος για ισορροπία. Με την οικονομία εξισώνονται αντίπαλες ή αντίρροπες δυνάμεις. Τις περισσότερες φορές η ισορροπία είναι εξισορρόπηση (ποσοτική, αριθμητική κ.λπ.) των διαφορών και όχι άρση αυτών.

συμμετρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από συμμετρία, που έχει αρμονικές αναλογίες: ~ ανάπτυξη | διάταξη των κτισμάτων στον χώρο || - χαρακτηριστικά ενός προσώπου ΑΝΤ. ασύμμετρος. — **συμμετρικ-ά** | -ός [1860] επίρρ., **συμμετρικότητα** (η).

σύμμετρος, -η, -ο 1. συμμετρικός (βλ.λ.) ΑΝΤ. ασύμμετρος 2. αυτός που έχει τη σωστή αντιστοιχία προς κάτι άλλο, χωρίς να υστερεί έναντι αυτού ή να καθίσταται υπέρβολικός: η - ανάπτυξη του πνευματικού προς τον υλικό βίω. — **σύμμετρα** | **σύμμετρος** [αρχ.] επίρρ. [ETYM αρχ. < συν- + -μετρος < μέτρον].

συμμηγής, -ής, -ές {συμμηγ-ούς} -εις (ουδ. -ή) 1. αυτός που προκύπτει από τυχαία ανάμειξη στοιχείων, που έχει μηδερμένη σύσταση ΑΝΤ. αμιγής 2. ΜΑΘ. **συμμηγής αριθμός** αριθμός που αποτελείται από δύο ή περισσότερα τμήματα σε διαφορετικές μονάδες μετρήσεως, οι οποίες αναφέρονται στο ίδιο φυσικό μέγεθος, λ.χ. ο αριθμός 2 ώρες και 30' ή 3 χρόνια, 2 μήνες και 14 ημέρες. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, ελλιπής.

[ETYM αρχ. < θ. συμμηγ- του ρ. συμμειγνύμι | -ύω (βλ.λ.). ο μαθ. όρ. **συμμηγής αριθμός** αποδίδει το γαλλ. nombre complexe].

σύμμεκτος, -η, -ο αυτός που προκύπτει από τη σύμμεκξη δύο ή περισσότερων στοιχείων: ~ πλήθος ΣΥΝ. αναμειγμένος, ανάμικτος, μικτός, ανακατωμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανθολογία. [ETYM αρχ. < συμμ(ε)ίγνυμι | -ύω (πβ. κ. μικτός)].

συμμορία (η) {συμμοριών} 1. ομάδα κακοποιών, ληστών (γενικότε.) κάθε οργανωμένο σύνολο ατόμων με κοινή και παράνομη δράση: ξεκαθάρισμα λογαριασμών μεταξύ αντίπαλων ~ || αδιστακτη ~ μαφιόζων ΣΥΝ. σπειρα 2. ΝΟΜ. **σύσταση και συμμορία** (συνήθ. προφρ. **σύσταση συμμορίας**) αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος συμφωνεί με άλλον να διαπράξουν ορισμένο κακούργημα ή πλημμέλημα ή ενόνητα με άλλον για την διάπραξη περισσότερων κακούργημάτων ή πλημμελημάτων.

[ETYM αρχ. αρχική σημ. «φορολογική τάξη των αρχ. Αθηναίων - τμήμα του στρατού ή του στόλου», < σύμμορος < συν- + -μορος < μόρα «υποδιαίρεση του στρατού», ετεροϊωμ. βαθμ. του θ. μέρ- (βλ. λ. μέρος). Ήδη στον Ιουστινιανό απαντά η σημ. της κλειστής ομάδας συμφερόντων, λ.χ. των γιατρών (αι 'Ασκληρική συμμορία), ενώ στους εκκλησι. συγγραφείς η λ. απέκτησε κακόσημη χροιά, αναφερόμενη σε ομάδες αρετικών].

συμμοριτής (ο) [μτγν.] {συμμοριτών}, **συμμορίτισσα** (η) {συμμοριτισσών} 1. (γενικά) το μέλος συμμορίας 2. (στον Εμφύλιο, κατά την τότε κυβερνητική πλευρά-μειωτ.) μέλος του Δημοκρατικού Στρατού, κομμουνιστής αντάρτης. — **συμμοριτικός**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. εμφύλιος.

συμμοριτισμός (ο) (περιληπτ.) το σύνολο των ενεργών συμμοριών, καθώς και η δράση που αναπτύσσουν.

συμμοριτοπολεμος (ο) {συμμοριτοπολέμ-ου | -ων, -ους} 1. (γενικά) ένοπλη σύγκρουση με συμμορίες ή μεταξύ συμμοριών 2. (κατά την τότε κυβερνητική πλευρά-μειωτ.) ο εμφύλιος πόλεμος του 1946-49 (δηλ. μεταξύ των «συμμοριτών» - κομμουνιστών, μελών του Δημοκρατικού Στρατού, και του Εθνικού Στρατού). ΣΧΟΛΙΟ λ. εμφύλιος.

συμμορφώνω ρ. μετβ. {συμμόρφω-σα, -θηκα (λογ. συνεμορφώθην, -ης, -η...), -μένος} 1. (κυριολ.-σπάν.) ταυριάζω κάτι με κάτι άλλο, τα κάνω να συμφωνούν: πρέπει να συμμορφώσουμε τη νομοθεσία μας προς τα νέα δεδομένα 2. (μτφ.) κάνω (κάποιον) να πειθαρχήσει, να συμπεριφέρεται σωστά: για να τον συμμορφώσω, θα γίνω πολύ αυστηρός 3. (μτφ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να δείχνει καλύτερος, διορθώνω την εμφάνισή, το περιεχόμενό, την ποιότητά του: ~ το τετράδιο | την έκθεση | το φόρεμα (μεσπαθ. **συμμορφώνομαι**) 4. (με | προς κάτι) προσαρμόζομαι προς συγκεκριμένους κανόνες, δεδομένα ή υποδείξεις: δεν μπορεί να συμμορφωθεί με το πνεύμα της νέας διοίκησης || ~ προς τις υποδείξεις του γιατρού μου | τους νόμους | τις οδηγίες || οι δύο μαθητές προειδοποιήθηκαν ότι, αν δεν συμμορφωθούν, θα τιμωρηθούν αυστηρά ΣΥΝ. πειθαρχώ.

[ETYM < μτγν. συμμορφούμαι (-όο) < σύμμορφος < συν- + -μορφος < μορφή].

συμμόρφωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η πειθαρχηση σε καθορισμένες αρχές, η προσαρμογή προς συγκεκριμένους κανόνες (από κάποιον που δεν τους τηρεί): η ~ όλων των υπαλλήλων προς τους νέους κανονισμούς || ~ προς τις υποδείξεις | προς τις εντολές των ανωτέρων || το παράδειγμα αυτό να το θυμάστε προς γνώσιν και συμμόρφωσιν (για να ξέρετε και να φροντίζετε να δει-

χνετε την πρέπουσα συμπεριφορά) || η ~ *μιας χώρας προς τα διεθνή νόμιμα* ΣΥΝ. υπακοή 2. (σπάν.) η διόρθωση της εξωτερικής μορφής, της εμφάνισης, του περιεχομένου κ.λπ.: η ~ ενός *κειμένου* | *της φούστας*. — συμμορφωτικός, -ή, -ό [1834].

συμπαγής, -ής, -ές {συμπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} συμπαγέστ-ερος, -ατός; **1.** αυτός που έχει αδιάσπαστη συνοχή, μεγάλη πυκνότητα: ~ *μάζα* | *σώμα* ΣΥΝ. στερεός, αρραγής ANT. *χαλαρός* **2.** (μτρ.) αυτός που η συνοχή του εξασφαλίζεται από ισχυρούς και αδιασάλευτους δεσμούς: ~ *συμμαχία* | *κόμμα* | *συνασπισμός* | *ενότητα* || *με τη νέα του σύνθεση το κεντρικό επιτελείο γίνεται πολιτικά και οργανωτικά ~ και μαχητικό* ΣΥΝ. άρρηκτος. — **συμπαγώς** επίρρ. [1866]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

[ETYM. αρχ. < συν- (βλ. λ.) + -παγής από το θ. παγ- του παθ. αορ. β' ε-πά-ην, ρ. πήγ-νυ-μι (βλ. λ. πάγος)].

συμπάθεια (η) [αρχ.] {συμπαθειών} **1.** η βαθιά κατανόηση και συμμετοχή στην ψυχική κατάσταση (κάποιου που πάσχει): *έδειχνε ~ για τους φτωχούς και τους αδυνάτους* || τον κοιτάζε με ~ *αναλογιζόμενα το δράμα του* ΣΥΝ. συμπόνια · **2.** η σταθερή προτίμηση (σε κάποιον/κάτι), η θετική προδιάθεση απέναντι του: *έχει μεγάλη ~ στην κόρη του* || *δείχνει πάντα τη ~ του στο καλό κρασί και στις λεπτές βύσσιες* ΣΥΝ. αγάπη, προτίμηση, ενδιαφέρον, ευμείνια ANT. αντιπάθεια, απέχθεια **3.** η φιλική ή ερωτική έλξη (προς κάποιον/κάτι): *ήταν ρομανή η ~ της για τον Τάκη τον τελευταίο καιρό* **4.** (συνεκδ.) ο ποσοστό ή οτιδήποτε αποτελεί το αντικείμενο του ενδιαφέροντος, της προτίμησης (κάποιου): *η Μαρίνα είναι η μεγάλη του ~* · **5.** ΙΑΤΡ. η κυρ. παθολογική μεταβολή σε όργανο του σώματος, που οφείλεται σε βλάβη ή διαταραχή ομοίου οργάνου, λ.χ. του άλλου ματιού, αριστού κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοσυχισμένος*.

συμπάθεια: συνώνυμα. **Η** δήλωση **συμπάθειας** (ότι δηλ. συμπάσχει κανείς) σε κάποιον που υποφέρει αποτελεί βασική έννοια της ανθρωπίνης επικοινωνίας και οδηγεί στη χρήση συναισθηματικά σχολιασμένων λέξεων (πβ. και την εξέλιξη που είχε η ελληνική λ. στην Αγγλική, όπου το sympathy σημαίνει «συλλυπητήρια»)· Τέτοιες λέξεις είναι πολλές στην Ελληνική και προέρχονται είτε από την έννοια του «καίου» (> καημένος, *καμπερός*) είτε από την έννοια της «κακής» μοίρας (> κακομοίρης, *δυστυχής* | *δυστυχός*, *κακορικός*) είτε από διάφορες έννοιες που υπέστησαν σημασιολογική εξέλιξη προς το σημασιακό πεδίο της *συμπάθειας*: *δόλος* > *δόλιος* > *δόλιος* (με συμπεροφορά του -ιος) · *έρημιά* > *έρημος* | *έρημος** < *μυριο* χρώμα - *πένθος* | *δυστυχία* > *μαύρος* · *φτώχεια* > *φτωχός* και τουρκ. *fükara* «φτωχός» > *φουκαράς* | *φουκαριάρης*.

συμπαθεκτομή (η) η εκτομή τμήματος του συμπαθητικού νευρικού συστήματος για την πρόκληση αγγειοδιαστολής. Επίσης **συμπαθεκτομία**. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sympathectomy].

συμπαθής, -ής, -ές {συμπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} συμπαθεστ-ερος, -ατός; αυτός που κερδίζει τη συμπάθεια των άλλων, που προκαλεί την ευμενή αντιμετώπιση, το θετικό ενδιαφέρον για το πρόσωπο του: *μου είναι πολύ συμπαθής ως άνθρωπος και συνεργάτης* || *η κόρη σας είναι συμπαθέστατη* ΣΥΝ. συμπαθητικός, αξιολάτρητος ANT. αντιπαθής. — **συμπαθώς** επίρρ. [μτρ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτό που συγκινείται από αισθήματα άλλων - αυτός με τον οποίο ασκείται ισχυρή αμοιβαία επίδραση», < συν- + παθής, από το θ. παθ- του παθ. αορ. β' ε-παθ-ον του ρ. πάσχω (πβ. κ. πάθ-ος)].

συμπαθητικομιμητικός, -ή, -ό (ουσία) που μπορεί να εντείνει ή να μειώνει τη λειτουργία του συμπαθητικού νευρικού συστήματος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. sympathomimetic].

συμπαθητικός, -ή, -ό **1.** (για πρός.) ο συμπαθής (βλ. λ.) **2.** αυτός που δημιουργεί θετική προδιάθεση, που αντιμετωπίζεται με συμπάθεια, που γίνεται ευχαρίστως αποδεκτός: *πολύ - το σπιτάκι σας!* || ~ *φάρμακα* | *πραγόνδι* | *χρώμα* | *χωριονάκι* **3.** (ειδικότ.) μετριστικό του «ωραίου, όμορφος»: *-Σου άρεσε η Μαίρη; -Συμπαθητική ήταν. || δεν είναι κανένας κοκκίλος, είναι ένας ~ νέος* **4.** ΙΑΤΡ. **συμπαθητικό νευρικό σύστημα** τμήμα του αυτόνομου νευρικού συστήματος, που ξεκινά από τη θωρακική οσφυϊκή περιοχή της σπονδυλικής στήλης και οι λειτουργίες του δρουν εξισορροπητικά προς αυτές του παρασυμπαθητικού (βλ. λ.) νευρικού συστήματος, π.χ. αυξάνοντας τον ρυθμό των καρδιακών παλμών (ενώ το παρασυμπαθητικό τους μειώνει), την έκκριση των ιδρωτοποιών αδένων κ.λπ. · **5.** **συμπαθητική μελάνη** η μελάνη που έχει την ιδιότητα να εμφανίζεται στο χαρτί μετά από χημική ή θερμική επεξεργασία. — **συμπαθητικ-ά** | -ώς επίρρ., **συμπαθητικότητα** (η) [1861]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*. [ETYM. μτρ., αρχική σημ. «συμπασχών, συμπονετικός», < αρχ. *συμπαθός* (-έω), ο όρ. *συμπαθητικό νευρικό σύστημα* αποτελεί απόδ. του γαλλ. système nerveux sympathique].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **συμπαθητικός** χρησιμοποιείται στην επικοινωνία ως λεκτική συμπεριφορά ευγένειας εκ μέρους του ομιλητή. Όταν δηλ. θέλει να αποφυγή να χαρακτηρίσει κάτι/κάποιον ως «ωραίο | όμορφο», χρησιμοποιεί ευγενικά τον χαρακτηρισμό «συμπαθητικός» με τον οποίο μετριάζεται η διαφωνία και εμφανίζεται ως θετικός χαρακτηρισμός: *-Πώς σας φαίνεται το σπίτι | αυτοκίνητο | ντύσιμο | βιβλίο | άρθρο... μου; -Συμπαθητικό. Όμοια χρησιμοποιείται και το επίθ. *χαριτωμένος*: Δεν είναι πολύ ωραία, αλλά είναι χαριτωμένη κοπέλα.*

συμπάθιο (το) (λαϊκ.) η συγγνώμη (βλ. λ.) μόνο στη **ΦΡ.** *με το συμπά-*

θιο ως ευγενική δήλωση του ομιλητή για κάτι που είπε ή πρόκειται να πει γατ το οποίο φοβάται ότι μπορεί να είναι ενοχλητικό, δυσάρεστο ή προκλητικό (π.χ. η αναφορά σε λέξεις-ταμπού, σε βιολογικές λειτουργίες κ.λπ.): ~, *αλλά κι η αφεντιά σου δεν πάει πίσω στα ψέματα!* || *μόλις τον είδα ζαφνικά μπροστά μου μες στο σκοτάδι, κατορθώθηκε απ' τον φόβο μου, ~ || φάγαμε ένα ψάρι που μόλις το είχαν ψαρέψει, τόσο ~.* [ETYM. < μεσν. *συμπάθιον* < αρχ. *συμπαθίον* (υποχώρησ.)].

συμπαθός ρ. μετβ. {συμπαθείς κ. (λαϊκ.) -άς... | συμπαθ-ήσα, -ιέμαι, -ιούνται, -ήθηκα} **1.** αντιμετωπίζω (κάποιον) με συμπάθεια, αισθάνομαι θετική προδιάθεση απέναντι σ' (κάποιον/κάτι): *τον συμπαθούσα από την πρώτη φορά που τον είδα* || *συμπαθεί τον ανοιχτόκαρδο και γελαστό άνθρωπο* ANT. αντιπαθός **2.** **συμπαθών** (ο) {συμπαθούντος, -α | -ων} (κυρ. για πολιτική ιδεολογία) αυτός που αντιμετωπίζει με ευμνή διάθεση (κάποιον/κάτι), που διακρίνει ευμενώς απέναντι σε (κάποιον/κάτι)· κυρ. παλιότερ. για τους ευμενώς διακείμενους προς την Αριστερά: *θήματα των διώξεων υπήρξαν όχι μόνον μέλη του Κ.Κ.Ε., αλλά και συμπαθούντες* · **3.** *κατανοώ βαθιά, συναισθάνομαι τον πόνο, τη στενοχωρία (κάποιου), μετέχω στην ψυχική του κατάσταση: πάντα συμπαθούσε τους φτωχούς και αδυνάτους* ΣΥΝ. συμπατόν, συμπασχω **4.** (λαϊκ.) δείχνω σε (κάποιον) κατανόηση, συγχώρο (κάποιον): *συμπάθα τον κι αν έπεε μια κουβέντα παραπάνω* || *συμπαθείτε με~ δεν σας άκουσα* **5.** (αλληλοπαθ. **συμπαθείμαι**, κυρ. στο γ' πληθ.) υπάρχει αμοιβαία συμπάθεια μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων: *αυτοί οι δύο συμπαθούσαν* || *συμπαθήθηκαν από την πρώτη στιγμή*. [ETYM. < αρχ. *συμπαθός* (-έω) < *συμπαθής* (βλ. λ.)].

συμπαίγνια (η) {συμπαίγνιόν} το συνωμοτικό σχέδιο δύο ή περισσότερων πλευρών για την εξαπάτηση, την παγίδευση, την κοροϊδία άλλου: *κατήγγειλε ότι έπεσε θύμα συμπαίγνιας των ανταγωνιστών του* ΣΥΝ. τέχνασμα· ΦΡ. (λόγ.) εκ **συμπαίγνιας** εξαπατώντας (κάποιον/κάποιους), *με δόλο*. [ETYM. μτρ., < συν- + παίγνια < παίγνιον].

συμπαίκτης [μτρ.] κ. (λαϊκ.) **συμπαίχτης** (ο) {συμπαίκτης}, **συμπαίκτης** [μτρ.] κ. (λαϊκ.) **συμπαίχτρια** (η) {συμπακτριών} **1.** (λόγ.) πρόσωπο που μετέχει στο ίδιο παιχνίδι με άλλον/άλλους: *οι ~ του στο χαρτοπαίγνιο* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που παίζει στην ίδια ομάδα με άλλον/άλλους: *το νέο απόκτημα της ομάδας δήλωσε ανυπόμονος να γνωρίσει τους ~ του*.

σύμπαν (το) {σύμπαντος | -αντα, -άντων} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) η ολότητα του χώρου, του χρόνου και των αντικείμενων που υπάρχουν και υπήρξαν στον χώρο και τον χρόνο: η ύλη | η *βαρύτητα* | η *μάζα* | η *δημιουργία* του ~ (β) *διαστολή του σύμπαντος* η διαρκής αύξηση των αποστάσεων μεταξύ των σημείων του συμπαντικού χώρου **2.** (ως υπερβολή) η ανθρωπότητα, όλος ο κόσμος: *εδώ χαλάει το ~ απ' τις αποκαλύψεις* || *διαμαρτύρεται το ~ || μερικοί νομίζουν ότι είναι το κέντρο του ~* · **3.** σύνολο συστηματικά δομημένων εννοιών και ιδεών: *το ~ των μαθηματικών* || *το ~ της σκέψης* του.

[ETYM. αρχ. (ήδη στον Ισοκράτη με τη βασική σημ.), ουσιαστικό. ουδ. του αρχ. επιθ. *σύμπασις*, -ασα, -αν (βλ. λ.)].

συμπανηγυρίσω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτρ.] {συμπανηγυρίσει} **Φ 1.** (μετβ.) πανηγυρίσω μαζί με άλλον/άλλους: *συμπανηγυρίσαμε όλοι τη νίκη στις εκλογές* ΣΥΝ. *συνεορτάζω* · **2.** (αμετβ.) μετέχω μαζί με άλλον σε πανηγυρισμό.

συμπαντικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σύμπαν.

συμπαντόγω ρ. μετβ. {παρ. συμπαντήγα | συμπαντήγα, συμπαντήχην, -ής, -η...} παράγω κάτι σε συνεργασία με άλλον/άλλους: «το νέο *ασροκάφος* θα *συμπαραχθεί* από την *ξένη εταιρεία* και την *E.A.B. στην Ελλάδα*» (εσφημ.). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ παράλληλος ή κατά μήκος», < συμ- (< συν-) + *παράγω*. Η σημερινή σημ. κατά το νεότερ. μετάρρ. δάνειο *συμπαρωγή* (βλ. λ.)].

συμπαρωγή (η) [1859] η από κοινού παραγωγή· κυρ. η παραγωγή κινηματογραφικής ταινίας ή τηλεοπτικού υλικού από περισσότερες της μίας χώρες: η *ταινία είναι μια διεθνής* ~ της ΕΙ-1, *το γαλλικό TF-1 και της ιταλικής RA1-2*. [ETYM. Μετάρρ. δάνειο από γαλλ. coproduction].

συμπαρωγός (ο/η) [1859] πρόσωπο που πραγματοποιεί από κοινού με άλλον/άλλους θεατρική, κινηματογραφική ή τηλεοπτική παραγωγή: ~ της *εκπομπής* | της *παραστάσης* || (ως 'πθ.) ~ *εταιρεία*.

συμπαρωγός, -η, -ο (κυρ. για προϊόντα) αυτός που παράγεται από κοινού με άλλα παράγωγα προϊόντα, που έχει την ίδια προέλευση με αυτά.

συμπαράδωξη (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. η συν-δήλωση (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. δήλωση. [ETYM. < μτρ. *συμπαράδωξ* (-όω) «δηλώνω κάτι επ' ευκαιρία 'νός άλλου» < συν- + *πάρα* + *δωξ*. Η λ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. connotation].

συμπαρασέρνω ρ. → *συμπαρασύρω*

συμπαράσταση (η) [1893] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η υλική ή κυρ. ψυχική στήριξη και βοήθεια (κάποιου) σε προσπάθεια του ή σε δυσκολία γι' αυτόν περίσταση: *έχει τη ~ όλης της οικογένειας στο νέο του ξεκίνημα* || *διεθνής* | *γενική* ~ || η *ομάδα* *θα έχει τη ~ των οπαδών της* || *σε ένδειξη συμπαράστασης προς τους απεργούς καθηγητές, μαθητές προχώρησαν σε καταλήψεις σχολείων* ΣΥΝ. βοήθεια, υποστήριξη **2.** ΝΟΜ. **δικαστική συμπαράσταση** η κατάσταση στην οποία τίθεται με δικαστική απόφαση κάποιον πρόσωπο κατά τη διάρκεια της οποίας είτε είναι ανίκανο για μερικές ή για όλες τις δικαιοπραξίες (στερητική δικαστική συμπαράσταση) είτε απαιτείται η συναινετική του δικαστικού συμπαραστάτη (επικουρική δικαστική συμπαράστα-

ση) για την έγκυρη διενέργεια των δικαιοπραξιών. **συμπαραστάτης** (ο) {συμπαραστατήριον}, **συμπαραστάτρια** (η) {συμπαραστατήριον} πρόσωπο που συμπαρίσταται (σε κάποιον): *πολύτιμος | πιστός - κάποιου || ~ στα δύσκολα | στον αγώνα κάποιου* ΣΥΝ. βοήθος, υποστηρικτής, (λόγ.) συντελικούρος. Επίσης (καθημ.) συμπαραστάσιςσα (η).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < συμπαρίσταμαι (πβ. κ. παραστάτης), συμπαραστέκομαι ρ. μετβ. αποθ. {συμπαραστάθηκα} προσφέρο συμπαράσταση: *μου συμπαραστάθηκε στις δύσκολες ώρες που πέρασα || όλο το χωριό έσπευσε να συμπαρασταθεί στην άτυχη γυναίκα* ΣΥΝ. συμπαρίσταμαι, παραστέκομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. **συμπαρασύρω** [μετρν.] κ. (λαϊκ.) **συμπαρασέρνω** ρ. μετβ. {συμπαρ-έσυρα, -ασύρθηκα; παρασύρω (κάποιον/κάτι) μαζί μου: *το δολάριο συμπαρέσυρε στην πτωτική του πορεία και άλλα νομίσματα* ΣΥΝ. παρασύρω.

συμπαράταξη (η) [μετρν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων; 1. η συμμετοχή (κάποιου) στην ίδια παράταξη με άλλον/άλλους: *για την επιτυχία του σκοπού αυτού είναι αναγκαία η ~ όλων των υγιών δυνάμεων του τόπου* ΣΥΝ. συνεργασία, συμμάχια 2. (συνεκδ.) το σύνολο όσων συμπαράτασσονται: *ευρεία - || οι ισορροπίες μεταξύ των κομμάτων στο εσωτερικό τής ~ είναι πολύ λεπτές.*

συμπαράτασσομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συμπαρά-θηκα, -γμέ-νος; 1. μετέχω στην ίδια παράταξη με άλλον/άλλους στον πόλεμο ή (μτφ.) τάσσομαι υπέρ μιας πλευράς: *~ πάντα με τους αδυνάτους || όταν είχε κριθεί πια ο πόλεμος, έσπευσε να συμπαραταχθεί με τους νικητές* ΣΥΝ. συνεργάζομαι, συμμαχώ 2. ασπάζομαι, γίνομαι μέτοχος των απόψεων, των ιδεών κάποιου: *~ με τους υποστηρικτές του εκσυγχρονισμού.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

συμπαρεδρεύω ρ. αμετβ. [μετρν.] {συνήθ. στη μτχ. συμπαρεδρεύω, -ούσα, -ον; 1. καθόμιαι δίπλα (σε κάποιον) · 2. ΑΣΤΡΟΝ. (για πλανήτη) βρίσκομαι στην ίδια θέση με άλλον.

συμπαρίσταμαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμπαρίστα-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται, παρ.α. συμπαριστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | συμπαραστάθηκα} προσφέρω βοήθεια, συνήθ. ηθική υποστήριξη, συμπαραστάομαι: *μου συμπαραστάθηκε όσο κανείς στις δύσκολες ώρες.*

συμπαρομαρτόνια (τα) όσα ακολουθούν ως συνέπειες, ως φυσικά επακόλουθα: *αν δεν ακολουθηθεί σκληρή πολιτική λιτότητας, θα ανέβει ο πληθωρισμός, θα μεγαλώσει το δημόσιο χρέος, γενικά θα κλονιστεί η οικονομία μας με όλα τα ~ ΣΥΝ. παρεπόμενα, συνέπειες, παρακολουθήματα.*

[ΕΤΥΜ ΜΤχ. τ. του αρχ. *συμπαρομαρτώ (-έω)* < συν- + παρ(α)- + *όμαρτώ* «συννοέω, συναντώ, επακολουθώ». Το αρχ. *όμαρτώ (-έω)* αποτελεί παράλλ. τ. του *άμαρτώ* (ίδια σημ.), προφανώς υπό την επί-δρ. των λ. *όμδος, ομοί, καθώς και του ομορρίζω όμηρος* (βλ.λ.). Σε ό,τι αφορά το ρ. *άμαρτώ (-έω)*, πρόκειται για συνθ. από το επίρρ. *άμα* και τη ρίζα *αρ-* του ρ. *άραρισκό* (βλ. λ. *αριθμός*). Στην ίδια ετυμολ. οικογένεια ανήκει και η «γλώσσα» του Ησυχίου *ομρην εγγράται, ακολουθεί*.

συμπαρουσιάζω ρ. μετβ. {συμπαρουσιάζω, -ηκα (λόγ. -θηκα)} παρουσιάζω (κάτι) από κοινού (με άλλον): *στο εξής θα συμπαρου-σιάζουν το κεντρικό δελτίο ειδήσεων.*

συμπαρουσιάζω (ο), **συμπαρουσιάζω** (η) {συμπαρουσιάζω-στριών} το πρόσωπο που από κοινού με άλλο παρουσιάζει εκπομπή ή εκδήλωση: *ο ~ της στο ψυχολογικό πρόγραμμα/ στον τηλεοπτικό μααραθόνιο θα είναι ο γνωστός star.*

σύμπας, -ασα, -αν {σύμπ-αντος, -αντα | -άντων (θηλ. -ασών)} (λόγ.) 1. ολόκληρος, χωρίς εξαιρέσεις: *σύμπασα η πανεπιστημιακή κοινότητα απέριονε τα νέα μέτρα | σύμπασα η χώρα πανηγυρίζει τη μεγάλη νίκη || το γεγονός συγκλόνισε τον σύμπαντα κόσμο* ΣΥΝ. όλος 2. **σύμπαν** (το) βλ.λ. [ΕΤΥΜ αρχ. < συν- + πάς (βλ.λ.).]

συμπάσχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέπασχον μόνο σε ενεστ. κ. παρ.α.} 1. συμμετέχω στην ψυχική κατάσταση κάποιου που υποφέρει: *ο θεατής συμπάσχει με τα πρόσωπα τής τραγωδίας ως την τελική κάθαρση* 2. συμμερίζομαι τον πόνο κάποιου, κατανοώ την ψυχική του κατάσταση: *συμπάσχομε όλοι στο δράμα του, αλλά αδυνατούμε να παρέμβουμε* ΣΥΝ. συμπονώ, συμπαθώ.

συμπατριώτης (ο) [μετρν.] {συμπατριωτών}, **συμπατριώτισσα** (η) [1826] {δύσγρ. συμπατριωτισσών} 1. πρόσωπο που κατάγεται από την ίδια πατρίδα με άλλον: *είναι γνωστός στο εξωτερικό, αλλά όχι στους ~ του* 2. πρόσωπο που μένει στον ίδιο τόπο, που προέρχεται από την ίδια πόλη, το ίδιο χωριό με κάποιον: *βρήκε έναν - του απ' το νησί.*

συμπεθερά (η) [μεσν.] {συμπεθερών} 1. καθεμιά από τις μητέρες ενός ζευγαριού (είτε του γαμπρού είτε τής νύφης) ως προς τη μεταξύ τους σχέση 2. (γενικά) καθεμιά από τις εξ' αγχιστείας συγγενείς: *πάντρεψαν τα εγγόνια τους κ' έγιναν συμπεθερές.*

συμπεθεριά (η) → συμπεθερία
συμπεθεριάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {συμπεθερίασσω- Φρ. (παροιμ.) *αν δεν ταυριάζω, δεν θα συμπεθεριάζω* με οι επιλογές που ο καθένας κάνει στις συναναστροφές του είναι αυτές που τελικά του ταυριάζουν και τον αντιπροσωπεύουν. Επίσης συμπεθερεύω

συμπεθεριάσματα (τα) {συμπεθεριασμάτων} η διαδικασία συνεννόησης δύο οικογενειών, ωστόσο γίνονται συμπεθεροί, μέχρι να γίνει ο γάμος των παιδιών τους.

συμπεθερικός, -ή, -ό κ. **συμπεθερικός**, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τους συμπεθερούς 2. **συμπεθερικά** (τα) οι συμπεθεροί, οι εξ' αγχιστείας συγγενείς. **συμπεθεριό** (το) 1. η συγγενική σχέση μεταξύ συμπεθερών. η εξ' αγ-

χιστείας συγγένεια προσώπων 2. (συνεκδ.) η συμφωνία γάμου, ύστερα από τη μεσολάβηση τρίτου, μεταξύ δύο οικογενειών ΣΥΝ. συνοικέσιο, προξενικό 3. (περιλπ.) όλοι μαζί οι συμπεθεροί, οι γονείς και συγγενείς του ζευγους. Επίσης συμπεθεριά (η) [μεσν.], **συμπεθερός** (ο) [μεσν.] {συμπεθερ-ου | -ων, -ους; 1. καθένας από τους πατέρες έγγαμου ζευγαριού (είτε του γαμπρού είτε τής νύφης) ως προς τη μεταξύ τους σχέση 2. (γενικά) κάθε εξ' αγχιστείας συγγενής (κάποιου/κάποιας). **συμπεραίνω** ρ. μετβ. {συμπεραίνο (λόγ. συνεπέρανα)} καταλήγω σε συμπεράσμα επεξεργαζόμενος με τη λογική ορισμένα δεδομένα: *πολιτικοί αναλτές συμπεραναν από τις δηλώσεις του ότι επικείται παραίτηση του || οι αντιδράσεις του είναι τόσο αντιφατικές, που δεν ξέρω τι να συμπερανώ!* ΣΥΝ. συνάγω.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «εκκληρώνω σε συνεργασία με κάποιον ή σε συνδυασμό με κάτι άλλο», < συν- + περαίνω < πέρας (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη άρχ.]. **συμπεράσμα** (το) [αρχ.] {συμπεράσμη-ατος | -ατα, -άτων; 1. η λογική κατάληξη ενός συλλογισμού· κάθε πρόταση | κρίση στην οποία φθάνει κανείς επεξεργαζόμενος λογικά διάφορα δεδομένα ή προτάσεις: *κατάληξη σε | βγάξω | συνάγω ~ || εύκολο | εύλογο | αυθαίρετο | βιαστικό | αξιόπιστο | αμερόληπτο ~ 2. (ειδικότ.) το τελικό πόρισμα επίσημης εκδήλωσης, συνάντησης ή έρυνας: αναφέρομαι στα - ενός συνεδρίου || συνόμισε τα ~ τής δημοσκόπησης || πωο είναι το ~ απ' όλη αυτή την υπόθεση; **συμπερασματικός**, -ή, -ό [μετρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το συμπεράσμα: *~ διαπίστωση | κρίση* 2. ΓΛΩΣΣ. (α) **συμπερασματικός σύνδεσμος** ο σύνδεσμος ώστε, ο οποίος εισάγει συμπερασματικές προτάσεις (β) **συμπερασματική πρόταση** η πρόταση που περιέχει το συμπεράσμα (το αποτέλεσμα, την κατάληξη). — συμπερασματικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. **συμπερασμός** (ο) [μετρν.] το συμπεράσμα, η υπόθεση, εικασία-στη ΦΡ. **κατά συμπερασμό** σύμφωνα με την υποκειμενική γνώμη ή με την υπόθεση που επιχειρεί κάποιος ΣΥΝ. κατ' εικασία. **συμπεριλαμβάνω** ρ. μετβ. [αρχ.] {συμπεριελ-αβα, -ήθηθην, -ης, -η... (μτχ. συμπεριληφθείς, -είσα, -έβ)} 1. περιλαμβάνω (κάποιον/κάτι) στο ίδιο σύνολο μαζί ή συγχρόνως με κάποιον/κάτι άλλο: *στην τιμή συμπεριλαμβάνονται τα έξοδα διαμονής και μετακίνησης* || *δεν συμπεριλαμβάνεται στην αρχική πεντάδα του αγώνα* 2. (η γεν. τής μτχ. **συμπεριλαμβάνομένου**, -ης, -ου) (+γεν.) χωρίς να αφαιρεθεί, μαζί με: *κοστίζει 12.000 δρχ. ~ του Φ.Π.Α. || οι ήπειροι είναι πέντε, μη συμπεριλαμβανομένης τής Ανταρκτικής. — συμπεριλήψη (η) [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. περιλαμβάνω.**

συμπεριφέρωμαι ρ. αμετβ. αποθ. {συμπεριφέρθηκα} 1. έχω συγκεκριμένη συμπεριφορά, τρόπο αντιμετώπισης των άλλων, διαγωγή απέναντι σε (κάποιον): *συμπεριφέρεται σε όλους με την ίδια ευγένεια* 2. (ειδικότ. αρνητ.) έχω τη σωστή, αρμόζουσα συμπεριφορά απέναντι σε κάποιον: *σωστός αρροικός - δεν ξέριε στοιχειωδώς να συμπεριφερθεί και να μιλήσει* 3. (για υλικά) αντιδρώ με συγκεκριμένο τρόπο σε δεδομένες συνθήκες κατά τη λειτουργία, τη χρήση μου: *τα λάστιχα αυτά συμπεριφέρονται με μεγάλη αξιοπιστία ακόμα και σε βρεγμένο δρόμο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «περιφέρωμαι μαζί», < συν- (βλ.λ.) + περιφέρωμαι. Στη Μτρν. Ελληνική απαντούν επίσης οι σημ. «συνδέομαι, σχετίζομαι με κάποιον» και «προσαρμόζω τη διαγωγή μου σε συγκεκριμένο πρότυπο ή ανάκλη». Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη συναντούμε και στο παράγ. **συμπεριφορά**, **συμπεριφορά** (η) [μετρν.] 1. (α) ο τρόπος με τον οποίο κάποιος αντιμετώπιζει τους άλλους: *η ~ του απέναντι στους γονείς του δείχνει άνθρωπο αγάριστο || προσβλητική | φιλική | αποκλίνουσα | αντικοινωνική - ΣΥΝ. τρόπος | τρόπος (β) (στον πληθ.) μορφές συμπεριφοράς: *αναθεωρούν προηγούμενες αντιλήψεις και συμπεριφορές* 2. (ειδικότ.) η σωστή ή αρμόζουσα αντίδραση κάποιου σε συγκεκριμένες κοινωνικές περιστάσεις: *δεν είναι - αυτή, να μη σέβεται τους μεγαλύτερους σου!* 3. το σύνολο των χαρακτηριστικών ενεργειών ατόμου ή ζώου, ο συγκεκριμένος τρόπος αντίδρασης του σε εξωτερικά ή εσωτερικά ερεθίσματα: *προγαμία | αναπαραγωγική | τροφική - (για τη λήψη τής τροφής)* 4. (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο επενεργεί ή αντιδρά συγκεκριμένο υλικό υπό δεδομένες συνθήκες ή σε συγκεκριμένη χρήση: *η - των τροχών σε απότομες στροφές. — συμπεριφορικός, -ή, -ό. **συμπεριφορισμός** (ο) κάθε θεωρία ή αντίληψη κατά την οποία η ψυχολογία ενός υποκειμένου μελετάται με ακρίβεια μόνο μέσω τής εξέτασης και τής ανάλυσης τής συμπεριφοράς του, η οποία μπορεί να παρατηρηθεί και να προσδιοριστεί αντικειμενικά και όχι μέσω τής διατύπωσης υποκειμενικών κρίσεων ΣΥΝ. μιχθερισμός. — συμπεριφοριστικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. behaviourism]. **συμπεριφοριστής** (ο), συμπεριφοριστρια (η) {συμπεριφορι-στριών} οπαδός του συμπεριφορισμού. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. behaviourist]. **συμπληννώ** ρ. μετβ. {συνέπηξα; (λόγ.) 1. κάνω (κάτι) σταθερό και συμπαγές στερεώνοντας σφιχτά μαζί τα τμήματα του 2. (μτφ.) ιδρύω, συγκροτώ: *συνέπηξαν εθνική εταιρεία για την ανεξάρτησία τής χώρας || συνέπηξαν συμμαχία.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. συμπλήννωμ | -έω < συν- + πήννωμ | πηννώω (βλ. κ. πήξω)]. ' **σύμπηκτος**, -ος, -ο(ν) (λόγ.) 1. (κυριολ.) αυτός που έχει πηκτή σύσταση, που έχει πηξεί: *~ γάλα* ΣΥΝ. πηχτός 2. (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα, συνοχή, που τα μέλη του συνδέονται γερά μεταξύ τους σε αδιάσπαστο σύνολο.

[ETYM. αρχ. < συμπήννμι | -όω (βλ.λ.)].
 σύμπηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξει, -ήξων} (λόγ.) 1. η σταθεροποίηση και η στερέωση των τμημάτων ενός συνόλου, ώστε να είναι συμπαγές 2. (μτφ.) η συγκρότηση, η σύσταση οργανωμένου συνόλου: η ~ κόμματος | εταιρείας | συλλόγου | συνταξιομ. ΣΥΝ. ιδρύση, οργάνωση. [ETYM < αρχ. συμπήξεις < συμπήννμι | -όω (πβ. κ. πήξι)].

συμπιέζω ρ. μετβ. {συμπιέσ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. περιορίζω τις διαστάσεις (σώματος) ασκώντας πίεση σε αυτό, συρρικνώνοντας τον όγκο του 2. περιορίζω: ~ τις δημόσιες δαπάνες || ~ τους μισθούς | τις συντάξεις 3. ΠΛΗΡΟΦ. κάνω συμπίεση (βλ.λ.). [ETYM. < αρχ. συμπιέζω < συν- (βλ.λ.) + πιέζω, ο όρος της πληροφορικής αποτελεί απόδ. του αγγλ. compress].

συμπίεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσει, -έσεων} 1. η άσκηση πίεσης (σε ένα σώμα), ώστε να περιοριστεί οι διαστάσεις του: η ~ του περιεχομένου ενός σωλήνα με έμβολο 2. ο περιορισμός του όγκου ενός σώματος με ειδική θερμοδυναμική διεργασία, με άσκηση μηχανικής πίεσης ή με έκθεση του σώματος σε συγκεκριμένη ηλεκτρομαγνητική διάταξη 3. ΠΛΗΡΟΦ. η μέθοδος με την οποία μειώνεται το μέγεθος των ψηφιακών δεδομένων 4. εφαρμογή αυστηρότερων, πιο στενών ορίων ή μείωσης: ~ πιστώσεων | ελλειμμάτων | δαπανών ΣΥΝ. περιορισμός. [ETYM < αρχ. συμπιέσις < συμπιέζω, ο όρος της πληροφορικής αποτελεί απόδ. του αγγλ. compression].

συμπιεστής (ο) 1. μηχανή για τη συμπίεση αερίων ΑΝΤ. αποσυμπιεστής 2. (ειδικότ.) μηχανική διάταξη για τη διατήρηση του κυκλώματος ψύξεως ενός πυρηνικού αντιδραστήρα σε σταθερή πίεση. Επίσης συμπιεστήρας (σημ. 1). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. compressor].

συμπιεστικός, -ή, -ό [1870] 1. αυτός που σχετίζεται με τη συμπίεση: ~ διαδικασία 2. αυτός που προκαλεί συμπίεση: ~ θάλαμος | συσκευή. ~ συμπιεστικ-ά | -ώς επίρρ.

συμπιεστός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που έχει συμπίεστεί ΣΥΝ. συμπιεσμένος 2. αυτός που μπορεί να υποστεί συμπίεση: ~ αέρια 3. ΦΥΣ. συμπιεστό (το) η συμπίεσιμότητα (βλ.λ.).

συμπιεστότητα (η) {χρω. γεν. πληθ.} ΦΥΣ. η ικανότητα φυσικών σωμάτων να συμπιέζονται, να μειώνεται ο όγκος τους με την άσκηση μηχανικής πίεσης ΣΥΝ. συμπιεστό (το).

συμπλήμα (το) {συμπλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) 1. οτιδήποτε προκύπτει από την ανάμειξη ετερόκλητων στοιχείων: ~ ιδεών 2. (ειδικότ.) το κείμενο που προκύπτει από την κυρ. άτεχνη συνένωση διαφορετικών ετερογενών αποσπασμάτων: το νέο πρόγραμμα είναι ένα πρόχειρο ~ παλαιότερων θέσεων και προτάσεων του κόμματος ΣΥΝ. σύμφυμα, συνονθύλευμα. [ETYM. μ.εσν. < αρχ. συμπλήω (βλ.λ.)].

συμπλώ ρ. μετβ. {συμπλώς...} (λόγ.) 1. δημιουργώ (κάτι) συνενώνοντας διάφορα ανομοιογενή συστατικά 2. (ειδικότ.) συντάσσω (κεείμενο) παραθέτοντας διαφορετικές προελεύσεις αποσπάσματα. — συμ-πλήση (η) [αρχ.], συμπλήτης (ο).

[ETYM. < αρχ. συμπλώ (-έω) «συμπιέζω, στρυμώχνω» < συν- + πλώ (-έω) «συμπιέζω, στραγγίζω» < πλώω (βλ.λ.)].

συμπλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {συνήπια} (σπάν.) ♦ 1. (μετβ.) πίνω (κάτι) μαζί με κάποιον/κάποιους ♦ 2. (αμετβ.) πίνω μαζί με άλλους σε μια περίπτωση.

συμπλώ ρ. αμετβ. {συνέπεια} 1. εφαρμόζω, εφάπτομαι: τα σχέδια στις διαφάνειες συμπάτουν απολύτως με το προτότυπο 2. (κατ' επ'ε-κτ.) έρχομαι σε πλήρη αντιστοιχία ή συμφωνία με (κάτι/κάποιον), συμφωνώ: οι δύο εκθέσεις συμπάτουν σε πολλές επισήμονες || η κατάθεση του συμπάτνει με την εκδοχή του κατηγορουμένου || οι απόψεις || οι προτάσεις τους συμπάτνουν 3. προκύπτω, εκδηλώνομαι ή συμβαίνει ταυτοχρόνως με κάτι άλλο: καθυστερούσαν τη συνεδρίαση, για να συμπάσει με την επέτειο της ιδρύσεως του κόμματος 4. (απρδ. **συμπάπτει**) συμβαίνει, σημειώνεται ως γεγονός: ~ πάντα να λείπω, όταν τηλεφωνεί ΣΥΝ. τυχάνει. [ETYM. αρχ. < συν- + πίπτω (βλ.λ.)].

συμπλω (να/θα) ρ. → συμπλέω

συμπλέγμα (το) {συμπλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. κάθε πολύπλοκη ή μηδενισμένη ένωση ή συναρμολόγηση συνδεδεμένων πραγμάτων, μερών, μονάδων κ.λπ., που απαρτίζουν σύνολο: ~ κτισμάτων 2. (γενικά) κάθε ένωση ανεξάρτητων στοιχείων σε ενιαίο σύνολο: ~ συμφώνων || οι Β. Σποράδες είναι ημισυντάκτο ~ 3. (στη γλωσσική και τη ζωγραφική) παράσταση δύο ή περισσοτέρων προσώπων, ζώων ή φυτών περιπλεγμένων ή συνδεδεμένων σε ένα σύνολο: το ~ του Λαοκόοντα 4. δύο ή περισσότερα κεφάλαια γράμματα συνδεδεμένα σε ενιαία, κυρ. καλ-λιγραφική, παράσταση ως μονόγραμμα 5. κάθε οργανωμένο, τεχνητό ή φυσικό δίκτυο δρόμων, σιδηροδρομικών γραμμών, καναλιών, αγωγών κ.λπ. 6. ΨΥΧΟΛ. σύνολο αλληλοσυνδεδεμένων, συναισθηματικά φορτισμένων ιδεών, επιθυμιών και παρορμήσεων, που μπορεί να είναι ολικώς ή μερικώς καταπιεσμένες, αλλά επηρεάζουν τις αντιλήψεις, τις σχέσεις και τη συμπεριφορά του ατόμου: ~ κατοτερότητας/ ανωτερότητας | της Ηλέκτρας || οιδιπόδειο ~ ΣΥΝ. κόμπλεξ. [ETYM μτγν. < αρχ. συμπλέκω, ο ψυχολ. όρ. αποδίδει το γερμ. Komplex, του οποίου το λατ. έτυμο complexus (< p. complicare «συμπλέκω») παρουσιάζει όμοιο σχηματισμό με την Ελληνική].

συμπλεγματικός, -ή, -ό [1892] 1. αυτός που σχετίζεται με σύμπλεγμα 2. (λόγ. για πρόδ.) αυτός που η συμπεριφορά του φανερώνει και εκδηλώνεται με βάση τα ψυχολογικά του συμπλέγματα, ιδ. το αίσθημα μειονεξίας του απέναντι στους άλλους ΣΥΝ. κομπλεξικός. — συμ-πλεγματικ-ά | -ώς επίρρ.

συμπλέκτης (ο) {συμπλεκτών} (στα αυτοκίνητα) σύστημα με το οποίο επιτυγχάνεται η μετάδοση της κίνησης από τον κινητήρα

στους πίσω τροχούς (σύμπλεξη) ή η διακοπή της (αποσύμπλεξη) (πβ. λ. αμπραγιάς, σύμπλεξη, ντεμπραγιάς, αποσύμπλεξη).

[ETYM. < συμπλέκω, απόδ. του γαλλ. embrayer (βλ. λ. αμπραγιάς)].
 συμπλεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που συμπλέκει δύο ή περισσότερα πράγματα 2. ΓΛΩΣΣ. **συμπλεκτικός σύνδεσμος** σύνδεσμος που συνδέει γραμματικώς στοιχεία ισοδύναμα (δηλ. λέξεις με λέξεις, προτάσεις με προτάσεις) είτε καταφατικά (λ.χ. και) είτε αποφατικά (λ.χ. ούτε, μήτε). — συμπλεκτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

συμπλέκω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέπλ-εξα, -άκη, -ης, -η... (στη σημ. 2)} (κ. συμπλέχθηκα στις σημ. 1, 3), συμπεπλεγμένος; 1. πλέκω μαζί δύο ή περισσότερα πράγματα, δημιουργώ σύμπλεγμα: (μεσοπθ. **συμπλέκομαι**) 2. αναμιγνύομαι σε συμπλοκή: οι διαδηλωτές συνεπλάκησαν με τα Μ.Α.Τ. || οι ανταγωνόμενες πλευρές συνεπλάκησαν σε φωνική σύγκρουση 3. συνδέομαι (με κάτι), οδηγώντας σε ορισμένο αποτέλεσμα: τα συμφέροντα της χώρας συμπλέκονται με τις τάσεις για εθνική αποκατάσταση λαών της περιοχής ΣΥΝ. συνενόημα, συνδέομαι.

σύμπλεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξει, -έξων} (στα αυτοκίνητα) η μετάδοση της κίνησης από τον κινητήρα στους πίσω τροχούς μέσω του συμπλέκτη-το αμπραγιάς (πβ. λ. ντεμπραγιάς, συμπλέκτης). [ETYM. < αρχ. σύμπλεξις (ως γλωσσ. και ιατρ. όρ.) < συμπλέκω. Ο όρ. της μηχανικής είναι απόδ. του γαλλ. embrayer (στη Γ αλλητική δηλώνει τόσο τον μηχανισμό όσο και το πεντάλ του συμπλέκτη)].

σύμπλεξη (η) [1854] {-ης κ. -εύσεως | -εύσει, -εύσεων} 1. η πλεύση προς την ίδια κατεύθυνση με άλλους 2. (μτφ.) η συμφωνία (με κάποιον), ώστε να υπάρχει ταύτιση με τον τρόπο σκέψης ή δράσης του: η ~ της εξωτερικής μας πολιτικής με την επίσημη πολιτική της Ε.Ε. || «ζητήθηκε από τους δύο άνδρες να υπάρξει - εν όψει του συνεδρίου του κόμματος» (εφημ.).

συμπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέπλευσα} 1. πλέω προς την ίδια κατεύθυνση, ακολουθώ την ίδια ή παράλληλη πορεία πλεύσης με άλλους: τα σκάφη των δύο στόλων συνέπλευσαν κατά μήκος των ακτών 2. (συνήθ. μτφ.) ακολουθώ την ίδια κατεύθυνση δράσεως ή σκέψεως με κάποιον, συμφωνώ μαζί του: συμπλέει με την επίσημη γραμμή του κόμματος ΣΥΝ. συμφωνώ. ΣΧΟΛΙΟ 1. πλέω.

συμπληγάδες (πέτρες) (οι) 1. ΜΥΘΟΛ. νηπιά και απότομοι κατακόρυφοι σκότεινοι που ανοιγόκλειναν, με αποτέλεσμα να συντρίβονται τα διερχόμενα πλοία στο μεταξύ τους στενό πέραςμα 2. (μτφ.) κάθε εξαιρετικά επικίνδυνο και δύσκολο εμπόδιο: πέρασε από - για να τα καταφέρει, αλλά το πείσμα του τον έβγαλε νικητή! [ETYM. < αρχ. συμπληγάδες (πέτραι) < συν- + πληγάδες < πληγή].

συμπλήρωμα (το) {συμπληρώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. καθετί που προστίθεται, για να συμπληρωθεί (κάτι): δεν χόρτασε με μια μερίδα φαγητό και έβαλε και ~ || ~ διατροφής 2. τμήμα βιβλίου στο οποίο παρατίθενται οι παραλείψεις και οι προσθήκες που έχουν επισημανθεί στο κύριο μέρος του 3. ΙΑΤΡ. σύνολο ουσιών του ορού του αίματος και των εξωκυτταρικών υγρών, που προκαλούν τη λύση ορισμένων αντιγόνων και μετέχουν σε διάφορες παθολογικές διεργασίες 4. ΓΛΩΣΣ. **συμπλήρωμα του ρήματος** το αντικείμενο του ρήματος και γενικότερα ό,τι συμπληρώνει σημασιολογικά την έννοια του κατά τρόπο υποχρεωτικό (έμμεσο αντικείμενο, έμμεσο αντικείμενο, εμπρόθετο αντικείμενο, προτάσεις με να | ότι, πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις κ.ά.) και όχι προαιρετικό (όπως λειτουργούν οι προσδιορισμοί και κάθε μορφής επιρρηματικές εξειδικεύσεις) 5. ΜΑΘ. (α) **συμπλήρωμα γωνίας** η γωνία που είναι συμπληρωματική μιας άλλης, δηλ. που τα μέτρα τους έχουν άθροισμα 90° (β) **συμπλήρωμα συνόλου** το σύνολο που έχει ως στοιχεία εκείνα που δεν ανήκουν στο δεδομένο σύνολο.

[ETYM αρχ-> αρχική σημ. «γέμισμα, ολοκλήρωση - εκπλήρωση», < συμπλήρω (-όω). Ο γλωσσ. όρ. συμπλήρωμα του ρήματος είναι απόδ. του γαλλ. complément (du verbe)].

συμπληρωματικός, -ή, -ό 1. αυτός μέσω του οποίου συμπληρώνεται (κάτι): ~ διάταξη νομοσχεδίου || οι υποψήφιοι ζήτησαν ~ οδηγίες για τα θέματα || ~ διευκρινίσεις 2. (χρώμα) που μπορεί, όταν αναμιχθεί με άλλο, να δώσει άχρομο αποτέλεσμα 3. ΓΛΩΣΣ. **συμπληρωματική πρόταση** κάθε πρόταση που μπορεί να λειτουργήσει ως αντικείμενο ή υποκείμενο του ρήματος- κυρίου προτάσεις με το ότι/πως και το να (λ.χ. στη φρ. θέλω να ζήσω η πρόταση να ζήσω λειτουργεί ως αντικείμενο του ρήματος, ενώ στη φρ. το ότι ήλθε είναι καλό η έναρθη πρόταση το ότι ήλθε χρησιμοποιείται ως υποκείμενο του ρήματος) 4. ΜΑΘ. **συμπληρωματική γωνία** (μιας άλλης γωνίας) η γωνία της οποίας το μέτρο μαζί με το μέτρο της άλλης έχουν άθροισμα 90°. — συμπληρωματικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., συμπληρωματικότητα (η). [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που αποτελεί στατικό στοιχείο ενός όλου», < συμπλήρωμα. Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. complémentaire].

συμπληρωματικός (ο) ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο οι χρόνοι ορισμένων ρημάτων συμπληρώνονται με χρόνους που σχηματίζονται από άλλη ρίζα- π.χ. βλέπω - είδα, λέγω - είπα. [ETYM. Απόδ. του νεοлат. suppletivus].

συμπληρώνω ρ. μετβ. {συμπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάτι) πλήρες προσθέτοντας ό,τι απαιτείται, ώστε να ολοκληρωθεί χωρίς ελλείψεις: ~ μια αίτηση | ένα έντυπο της εφορίας | ερωτηματολόγιο || συμπληρώσε τις προτάσεις με τον σωστό τύπο του ρήματος || χρειάζεται άλλες 300.000 δρχ., για να συμπληρώσει το ποσό της προκαταβολής || οι κενές θέσεις θα συμπληρωθούν με διορισμούς 2. φθάνω (κάτι) σε σημείο που ολοκληρώνει συγκεκριμένη χρονική διάρκεια: τα 'χει συμπληρωμένα τα είκοσι || φέτος συμπληρώνει τριάντα χρόνια στο θέατρο ΣΥΝ. (μτφ.) κλείνω, τελειώνω, ολοκληρώνω 3. φθάνω σε ένα σημείο ή όριο: φέτος ~ τις δέκα συμμετοχές σε διεθνή φεστιβάλ 4. αποτελώ την αναγκαία προσθήκη σε κάτι: ταιριάζουν τόσο που σε

όλα συμπληρώνουν ο ένας τον άλλον. ΣΧΟΛΙΟ λ. ολοκληρώνω.
[ΕΤΥΜ < αρχ. συμπλήρω (-όω) < συν- + πληρό (βλ. λ.)].
συμπλήρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η πρό-
σθεση (σε κάτι) όσων χρειάζονται, ώστε να είναι πλήρες, ολοκληρω-
μένο: η ~ των κενών/ της αίτησης | μιας φράσης ΣΥΝ. πλήρωση, ολο-
κλήρωση 2. (ειδικότ.) η ολοκλήρωση μιας πλήρους χρονικής περιό-
δου: τον τιμήσαν για τη -δέκα χρόνων στην προεδρία του συλλόγου
ΣΥΝ. (μτφ.) κλείσιμο 3. το να φθάνει κανείς σε ένα σημείο ή όριο: με
τη ~ δέκα κουπονιών παίρνετε ένα δόρο || (ΑΘΛ.) η ~ τριών καρτών
από έναν παίκτη οδηγεί σε ποινή αποκλεισμού μιας αγωνιστικής.
συμπληρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να ολοκληρώσει
κάτι, που ενδείκνυται για συμπλήρωση ΣΥΝ. συμπληρωματικός. —
συμπληρωτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.
συμπλοικησία (η) {συμπλοικησιών} η από κοινού κυριότητα και
εκμετάλλευση πλοίου από δύο ή περισσότερους ιδιοκτήτες.
συμπλοικητής (ο) {συμπλοικητήτων} συμπλοικητήτρια (η)
{συμπλοικητριών} πρόσωπο που είναι ιδιοκτήτης πλοίου από κοι-
νού με άλλον/άλλους.
συμπλοκή (η) 1. η βίαιη σύγκρουση: ~ αστυνομικών και διαδηλωτών ||
-μεταξύ των οπαδών δύο αντίπαλων ομάδων · 2. η ένωση δύο ή
περισσότερων στοιχείων με διαπλοκή τους, η σύνδεση με πλοκή 3.
(συνεκδ.) το αποτέλεσμα αυτής της ένωσης ΣΥΝ. σύμπλεγμα. [ΕΤΥΜ
αρχ. < συμπλέκω].
σμπλόκος, -η, -ο 1. σύνθετος 2. (γενικά) ΧΗΜ. **σμπλοκή ένωση** χη-
μική ένωση που αποτελείται από ένα κεντρικό άτομο κάποιου με-
τάλλου, το οποίο συνδέεται χημικώς με ορισμένο αριθμό μη μεταλλί-
κων ατόμων, μορίων ή ριζών άλλως **σμπλοκο** (το): «το νέο προϊόν
περιέχει πολυβιταμινούχα εκχυλίσματα φρούτων, πολυμερές σύμπλοκο
και χρωστικές ουσίες» (εφημ.) 3. **σμπλοκα** (τα) {σμπλοκών} (α)
ΒΙΟΛ. παράγοντες που επιδρούν στη φυλετική διαφοροποίηση των γε-
νετικά καθορισμένων γεννητικών οργάνων του εμβρύου (β) ΓΛΩΣΣ.
συνδυασμοί λέξεων που απαντούν σταθερά μαζί στον λόγο. [ΕΤΥΜ <
μτγν. **σμπλοκος** «περίπλοκος» < αρχ. συμπλέκω. Το ούδ. **σμπλοκο**
είναι απόδ. του αγγλ. complex (λ.χ. στον χημ. όρο complex salt
«σύμπλοκο άλας»)].
σμπλοκία (η) {γωρ. πληθ.} η εκπεφρασμένη ομογνωμία, η σύγκλιση
σε κοινούς άξονες δράσεως και σκέψεως: **υπάρχει απόλυτη -μεταξύ
των μελών της οργάνωσης** ΣΥΝ. ομοφωνία ΑΝΤ. διχόνοια, διχογνωμία
ΦΡ. **σε αγαστή σμπλοκία** σε πλήρη συμφωνία: συνεργάστηκαν απο-
δοτικά ~.
[ΕΤΥΜ μτγν. < σμπλοκος «σύμφωνος, ομόγνωμος» < συν- + -πνοος
(< πνέω)].
σμππολεμιστής (ο) [1887], **σμππολεμιστρια** (η) [1896] {σμππολε-
μιστριών} 1. πρόσωπο που πολεμά ή αγωνίζεται μαζί με άλλον/άλ-
λους στον πόλεμο 2. (μτφ.) αυτός που αγωνίζεται μαζί με άλλον/άλ-
λους για έναν σκοπό.
σμππολεμίο ρ. αμετβ. [αρχ.] {σμππολεμείς... | σμππολέμησα} πολεμίο
ή αγωνίζομαι για κάτι μαζί με άλλον/άλλους: **είχαν σμππολεμήσει
στην Αλβανία το '40** ΣΥΝ. συναγωνίζομαι.
σμππολιτεία (η) [μτγν.] {σμππολιτειών} ομοσπονδία κρατών, πολι-
τειών ενωμένων υπό κοινή κεντρική εξουσία, οι οποίες διατηρούν
την αυτονομία τους με ξεχωριστή κυβέρνηση η καθεμία: η **αχαϊκή** ~.
— **σμππολιτειακός**, -ή, -ό [1896].
σμππολιτευόμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {σμππολιτευ-θήκα, -μένος} 1.
πολιτευόμαι υπέρ του κόμματος που βρίσκεται στην εξουσία, είμαι
βουλευτής της κυβέρνησης ή υποστηρίζω πολιτικά την κυβερνητική
πλευρά ΑΝΤ. αντιπολιτευόμαι 2. (η μτφ. **σμππολιτευόμενος**, -η, -ο) α-
υτός που υποστηρίζει την κυβερνητική πλευρά: οι ~ **εφημερίδες** ΑΝΤ.
αντιπολιτευόμενος ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
σμππολιτευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (περι-
λήπτ.) 1. το σύνολο των κυβερνητικών βουλευτών: **συσσώμη η χει-
ροκρότηση των πρωθυπουργό** ΑΝΤ. αντιπολιτευση 2. (γενικότ.) το σύ-
νολο όσων υποστηρίζουν την κυβερνητική πλευρά, οι οπαδοί της κυ-
βέρνησης: ο **Τύπος της** ~ · 3. ΕΚΚΛΗΧ. η ζωή του Χριστού ανάμεσα
στους ανθρώπους.
σμππολίτης (ο) [αρχ.] {σμππολιτών}, **σμππολίτισσα** (η) {δύσχυρ.
σμππολιτισσών} καθέννας από τους πολίτες της ίδιας πόλης σε σχέση
με τους άλλους: **στην αρχαία αγορά ο ρήτορας απευθυνόταν στους** ~
του.
σμππονετικός, -ή, -ό αυτός που συμμερίζεται τον πόνο του άλλου.
— **σμππονετικά** επίρρ.
σμππόνοια (η) {γωρ. πληθ.} η συναισθηματική αλληλεγγύη και συ-
μαπάθεια προς κάποιον, η συναίσθηση του πόνου του: **νιώθω για τους
φτωχούς** || **βοηθώ κάποιον από** ~ ΣΥΝ. ευσπλαχνία, οίκτος ΑΝΤ. απο-
νία, απανθρωπία ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία.
[ΕΤΥΜ < σμππονός (υποχωρητ.), κατά το σχήμα **καταφρονώ** - **κατα-
φρόνια**].
σμππόνοια ή σμππόνοια: Η λ. σμππόνοια παράγεται από το ρ. **συ-
μππονώ** (πβ. **καταφρονώ** - **καταφρόνια**, **φθναινώ** - **φθνία**, **αγρπνώνω** -
αγρπνία, **κατανάω** - **κατάντια** κ.τ.δ., βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία) με την
παρωγογική κατάληξη -ία: προφανώς δεν έχει καμία σχέση με τα
παράγωγα των λέξεων **νοος**, **ροος**, **πλοος** που γράφονται με -οια:
έννοω - **έννοια**, **μετανωώ** - **μετάνοια**. Ίσως στο γλωσσικό αίσθημα
μερικών ομιλητών να έχει παρασυνδεθεί η λ. **σμππόνοια** με τη λ.
σμππόνοια (< **σμππνέω**).

χνίζομαι. — **σμππόνοση** (η), **σμππονετικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία,
λυπάμαι.
σμππορευόμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {σμππορευ-θήκα (καθήμε. -τη-
κα)} 1. ακολουθώ την ίδια πορεία με κάποιον, πορεύομαι μαζί του: **οι
δύο ομάδες οδοιπόρων σμππορευόνταν μέχρι και τον προτελευταίο
σταθμό** ΣΥΝ. συνοδοιπόρο 2. (μτφ.) σμφωνώ, ακολουθώ ανάλογες
επιλογές με (κάποιον/κάποιους): η **αντιπολιτευση δείχνει να σμππο-
ρευεται με την κυβέρνηση στην εξωτερική πολιτική της χώρας**. —
σμππόρευση (η) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
σμπποσιάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {σμπποσίασα} (λόγ.-σπάν.) **σμπμετέχω**
σε σμππόσιο.
σμπποσιακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με σμππόσιο ή
ταιριάζει σε σμππόσιο ή σμπποσιαστές ΣΥΝ. σμπποσιαστικός.
σμπποσιάρχος (ο) {σμπποσιάρχ-ου | -ων, -ους} αυτός που συντονίζει
ένα σμππόσιο, που έχει τον πρώτο λόγο σε αυτό. [ΕΤΥΜ αρχ. <
σμππόσιον + -άρχος < αρχώ].
σμπποσιαστής (ο) [μτγν.] αυτός που σμπμετέχει σε σμππόσιο.
σμπποσιαστικός, -ή, -ό αυτός που συντελείται με σμππόσιο σε
σμππόσιο: ~ **λόγοι** | **συσζητήσεις** ΣΥΝ. σμπποσιακός. — **σμπποσιαστικ-
ά**/-ώς επίρρ.
σμππόσιο (το) {σμπποσί-ου | -ων} 1. η συνεστίαση στην οποία, μαζί
με το φαγητό, προσφέρονται και ποτά στους μετέχοντες: οργάνωση ~
· 2. άτυπη συνάντηση εκπαιδευτών και ειδικών ενός επιστημονικού
ή καλλιτεχνικού τομέα αφιερωμένη σε ένα ειδικό θέμα: **επιστημονικ-
ό** ~|~ **θεάτρον** | **ποίησης** ΣΧΟΛΙΟ λ. **σμππόσιο**. [ΕΤΥΜ < αρχ.
σμππόσιον < **σμππόσιος** (βλ. λ.). Η σημ. 2 αποδίδει αντι-δάν. από
νεολογ. symposium].
σμπποσούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} ανέρχομαι συνολικά,
φθάνω σε ορισμένο ποσό: οι **οικονομικές του υποχρεώσεις προς το
Δημόσιο σμπποσούνται σε 30 εκατομμύρια δρχ.** ΣΥΝ. ανέρχομαι.
ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, **πληρώ**.
[ΕΤΥΜ Μέσ. τ. του μτγν. **σμπποσώ** (-όω) «συνυπολογίζω» < συν- + -
πόσω (-όω) < **πόσών**].
σμππότης (ο) {σμπποτιών} 1. αυτός που πίνει μαζί με άλλους 2. ο συ-
μπποσιαστής (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ αρχ. < συν- + -πότης].
σμπποτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με σμππόσιο ή συ-
μππότες: ~ **μουσική** | **ατμόσφαιρα** | **συσζήτηση**.
σμππροέκβα (τα) (οικ.-συνήθ. κακός.) σύνολο πολλών και μικρών
αποσκευών ή πραγμάτων που κουβαλάει κάποιος για που τον δυ-
σκολεύουν ιδιαίτερα κατά τη μεταφορά τους ή που προκαλούν ενό-
χληση στους γύρω του: **αράδιασε τα** ~ **της στην είσοδο** || **μάζεψε τα** ~
σου και φύγε! [ΕΤΥΜ Αγν. ετύμω].
σμππραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η συνεργασία, η
σμπμετοχή σε κοινή προσπάθεια κατόπιν συνεννόησης: η ~ **δύο
κομμάτων στις εκλογές**.
σμππράττω ρ. αμετβ. [αρχ.] {σμππράττω, σμπππραγμένος} ενεργώ
σε συνεργασία ή σε συνεννόηση με άλλον/άλλους για συγκεκριμένο
σκοπό ή αποτέλεσμα: **αποφάσισαν να σμππράξουν για την επιτυχία
του σχεδίου** || **κατά την Κατοχή σμππράτξε με τον εχθρό** ΣΥΝ. σμπνεργ-
ώ, σμπνεργίζομαι.
σμππροδεδρεύω ρ. αμετβ. {σμππροδίδρευσα} **προεδρεύω** μαζί με άλ-
λον/άλλους.
σμππροδεδρεύς (ο/η) [αρχ.] {σμππροδεδρ-ου | -ων, -ους} αυτός που συ-
μπροδεδρεύει με άλλον/άλλους.
σμππροϊόν (το) {σμππροϊόντ-ος | -ων} ΟΙΚΟΝ. κύριο προϊόν που πα-
ράγεται παράλληλα με άλλο κατά την ίδια παραγωγική διαδικασία: **το γάλα
και το μαλλί είναι σμππροϊόντα των ζωντανών ζώων, ενώ το κρέας και το
δέρμα είναι σμππροϊόντα σφαγίων** (πβ. λ. **υποπροϊόν**).
[ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. coproduct].
σμππρόφερο ρ. μετβ. [μτγν.] {σμππρω-έφερα κ. σμππρόφερα, -φέ-
ρηκα} προφέρω συγχρονώς, εκφώνω μαζί δύο ή περισσότερους φθόγ-
γους ΣΥΝ. σμπνεκφώνω.
σμππρωορά (η) ΓΛΩΣΣ. η προφορά δύο ή περισσότερων φθόγγων
μαζί ΣΥΝ. σμπνεκφώνηση.
σμππρωταγωνιστής (ο), **σμππρωταγωνίστρια** (η) {σμππρωτα-
γωνιστριών} πρόσωπο που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο μαζί με άλ-
λον/άλλους σε έργο, ταινία ή παράσταση. — **σμππρωταγωνιστικός**, -
ή, -ό.
σμππρωταγωνιστώ ρ. αμετβ. {σμππρωταγωνιστείς...} **σμππρωταγω-
νιστήσα** | έχω πρωταγωνιστικό ρόλο μαζί με άλλον/άλλους (σε έργο,
ταινία, παράσταση).
σμππρωτεύουσα (η) {δύσχυρ. σμππρωτευουσών} η δεύτερη σε μέγε-
θος και σημασία (οικονομική, διοικητική, γεωγραφική, στρατηγική
κ.λπ.) πόλη μιας χώρας- (ειδικότ. για την Ελλάδα) η Θεσσαλονίκη.
ΣΧΟΛΙΟ λ. πόλη.
ούμπτυγμα (το) [μεσν.] {σμππτύγγ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι έχει προ-
κύψει με σύμπτυξη, η πτύχωση υφάσματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πτυγή**.
σμππτύξη (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} (λόγ.) 1. το μέγεμα με
δίπλωση (ώστε να δημιουργούνται πτυχώσεις): η ~ των **ιστίων** ΣΥΝ.
δίπλωμα 2. η μείωση της έκτασης πράγματος, κυρ. με αφαίρεση ή
πύκνωση των συστατικών του ή περιορισμό των ορίων του: **εκάταφερε
να σμππτύξει τον χρόνο της ομιλίας του στα 10'** || ~ **κεφαλή** ΣΥΝ.
περιορισμός, ελάττωση, συντόμηση 3. ΣΤΡΑΤ. (α) η σχεδιασμένη
μετακίνηση σε αμυντικές θέσεις που βρίσκονται πίσω: **διέταξε** - **τον
δυνάμειον πίσω από τα χαρακώματα** ΣΥΝ. οπισθοχώρηση, υποχώρηση
(β) η συγκεντρωση σε έναν σχηματισμό των ανδρών που είχαν δια-
σκορπιστεί ή αναπτυχθεί σε διάφορα σημεία ΣΥΝ. πύκνωση 4. τεχνι-
κή παραλλαγή μουσικού κομματιού, θέματος 5. (στη γυμναστική,

σμππονός (κ. -άω) ρ. μετβ. [αρχ.] {σμππονείς κ. -άς... | σμππόμεσα} συμ-
παραστέκομαι ψυχικά (σε κάποιον), συναισθάνομαι τον πόνο του: **τον
~ για τα βάσανα του, αλλά δεν μπορώ να βοηθήσω** ΣΥΝ. σπλα-

λ.χ. ως παράγγελμα) το μάζεμα των χειρών με τοποθέτηση των δακτύλων στους ώμους μετά την έκταση, προβολή ή ανάταση τους.
ΣΧΟΛΙΟ λ. πτυχή. [ΕΤΥΜ. < μτγν. συμπτύξις < αρχ. συμπύσσω].

συμπύσσω ρ. μετβ. {συνένπτυξα, συμπύ-χθηκα (λόγ. συνενπύθηθην, -ης, -η...), συνεπνυμένος} **1.** (λόγ.) μαζεύω με δίπλωση, δημιουργώντας πτυχώσεις: ~ τα ιστία | το παραπέτασμα ΣΥΝ. διπλώνω, περιστελέω, μαζεύω ΑΝΤ. αναπτύσσω, απλώνω, εκτείνω **2.** συγκεντρώνω σε πιο περιορισμένο χώρο, μαζεύω πυκνώνοντας: οι μαθητές *συμπύχθηκαν κατά τμήματα για την προσεχή ΣΥΝ. πυκνώνω* ΑΝΤ. αναπτύσσω **3.** περιορίζω την έκταση πράγματος, αφαιρώντας στοιχεία του ή βάζοντας το μέσα σ' πιο στενά όρια: ~ ένα δίσηλο άρθρο σε μονόσηλο || *λόγω ελλείψεως χρόνου έπρεπε να συμπύξει τον λόγο του ΣΥΝ. περιορίζω, συντομεύω, συντέμνω* ΑΝΤ. επεκτείνω, επιμηκύνω, αναπτύσσω **4.** (μεσοπαθ. *συμπύσσομαι*) μ'τακινούμαι σε θέσεις που βρίσκονται πιο πίσω: η σφοδρή επίθεση του εχθρού *μάς ανάγκασε να συμπυχθούμε πίσω από τα οχυρά* ΣΥΝ. υποχωρώ, οπισθοχωρώ ΑΝΤ. αναπτύσσομαι, προωθούμαι **5.** (η μτχ. *οννεπνυμένος*, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή, πτυχή. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διπλώνω μαζί», < συν- + πύσσω (βλ. λ. πτυχή)].

σύμπτωμα (το) {συμπτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε οργανικό φαινόμενο που φανερώνει την ύπαρξη παθολογικής κατάστασης, στην οποία και οφείλεται: τα ~ της *ιλαράς είναι πυρετός, κοκκίνισμα των ματιών, εξανθήματα σε μορφή κηλίδας κ.ά.* || παρουσιάζονται συμπτώματα *μηνιγγίτιδας* **2.** οτιδήποτε φανερώνει ή πιστοποιεί μια μικρότερη προβληματική, ανεπιθύμητη κατάσταση: τον τελευταίο καιρό *υπήρξαν ~ ανυπακοής και αυθαιρεσίας* || η *άνοδος του τιμωρίθμου είναι ανησυχιακό ~ για την πορεία της οικονομίας* || τα φαινόμενα *βίας αποτελούν συμπτώματα κοινωνικής παθολογίας*. — (υποκ.) συμπτωματικά (το). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δυσάρεστη σύμπτωση», < συμπίπτω (πβ. κ. πτώμα). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

συμπτωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τυχαίο χαρακτήρα, που προκύπτει από σύμπτωση: η *συνάντησή τους δεν ήταν ~, την είχαν προγραμματίσει* ΣΥΝ. τυχαίος **2.** αυτός που συνιστά σύμπτωμα αρρώστιας ή παθολογικής κατάστασης: ~ *πυρετός* | νόσος (που οφείλεται σε άλλη νόσο). — συμπτωματικά-ά | -ως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. επίρροια.

συμπτωματολογία (η) [1813] {συμπτωματολογιών} **1.** το σύνολο των συμπτωμάτων με τα οποία εκδηλώνεται μια νόσος, μια παθολογική κατάσταση **2.** επιστημονικός κλάδος της φυτοπαθολογίας που εξετάζει και τυποποιεί τα συμπτώματα των νόσων των φυτών. — συμπτωματολογικός, -ή, -ό [1891], συμπτωματολογικά-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Symptomatologie].

σύμπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η σύγκριση, η γαμψή, η εκδήλωση δύο ή περισσότερων ανεξάρτητων μεταξύ τους γεγονότων ή καταστάσεων: *ασυνήθιστη* | *παράξενη* | *μοιραία* -| *μια σειρά συμπτώσεων άλλαξε την κατάσταση* || για *δες ~ σήμερα το πρωί σε σκεφτόμουν και να που συναντηθήκαμε!* || *δεν είναι συγγενείς-είναι καθαρή ~ που έχουν το ίδιο ονοματεπώνυμο* || *Δεν μπορεί να οφείλονται όλα αυτά σε ~!* *Κάποια λογική εξήγηση θα υπάρχει!* || *δεν ήταν ~ ότι βρισκόταν εκεί!* τον είχαν *ειδοποιήσει* -ΦΡ. (α) *κατά σύμπτωση* τυχαία, χωρίς προετοιμασία ή συνεννόηση, συμπτωματικά: ~ *συναντήθηκαν στον δρόμο!* (β) *διαβολική* | *σατανική σύμπτωση* η σύμπτωση που επιφέρει τα αποτελέσματα που επιθυμούμε να αποφύγουμε και συμβαίνει πέρα από κάθε προσδοκία ή πρόβλεψη (με τρόπο τόσο απίθανο, ώστε μόνο ο διάβολος θα μπορούσε να την έχει προκαλέσει): *κατά ~ μεπεδείχθηκαν οι τηλεφωνικές γραμμές και άκουσε όλα όσα συζητούσαμε εις βάρος του 2.* το να συμπίπτει (κάτι) με (κάτι άλλο): ~ *δύο αζόνια* | γωνιών **3.** (μτφ.) η συμφωνία, η ταυτόσημη πορεία ή η σύγκλιση στον τρόπο δράσης ή σκέψης: ~ *απόψεων μεταξύ δύο αντιπροσώπων* || ~ *εκτιμήσεων*. [ΕΤΥΜ < αρχ. συμπύσσω < συμπύσσω (πβ. κ. πύσσω)].

συμπύκνωμα (το) [1894] {συμπυκνώμ-ατος | -ατα, -άτων} το προϊόν της συμπύκνωσης.

συμπυκνώνω ρ. μετβ. {συμπύκνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αυξάνω την πυκνότητα (πράγματος, σώματος ή υλικού) έπειτα από ορισμένη διεργασία: *συμπυκνωμένη κατάσταση της ύλης* (κυρ. η στερεά και η υγρή κατάσταση) || *συμπυκνωμένο γάλα* (παχύρρευστη μορφή γάλακτος, από το οποίο έχει αφαιρεθεί το νερό που κανονικά περιέχει) ΑΝΤ. αραιώνω, αναπτύσσω **2.** (μτφ.) προσδίδω σε (κάτι) μεγαλύτερη περιεκτικότητα, συνοχή: το *συμπυκνωμένο νόημα ενός κειμένου* || στον *μύθο συμπυκνώνεται πολλή σοφία και πείρα ζωής*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. συμπυκνώ (-όω) < συν- + πυκνώ < πυκνός].

συμπύκνωση (η) [1874] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αύξηση της πυκνότητας (πράγματος, σώματος ή υλικού): ~ *του γάλακτος* ΑΝΤ. αραιώση, ανάπτυξη **2.** (μτφ.) η απόκτηση μεγαλύτερης συνεκτικότητας, περιεκτικότητας: ~ *του νοήματος 3.* ΧΗΜ. συνένωση δύο μορίων σε ένα μεγαλύτερο με την ταυτόχρονη αποβολή ενός μικρότερου μορίου **4.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. η υγροποίηση υδρατμών ή άλλου αερίου.

συμπυκνωτής (ο) [1847] {συμπυκνω-σες} ο μηχανισμός που χρησιμοποιείται για τη συμπύκνωση, κυρ. αερίων ή ατμών, για τη μετατροπή τους σε υγρά, αλλά και για τη συμπύκνωση διαλυμάτων. Επίσης συμπυκνωτήρας [1894]. — συμπυκνωτικός, -ή, -ό [1861]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. condenseur].

σύνπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΑΣΤΡΟΝ. (κυρ. για κομήτες) η σύγκριση εμφάνιση. [ΕΤΥΜ. < αρχ. σύμψωσις < σμφαίνωμαι (που, ωστόσο, μαρτυρείται ως μτγν.) < συν- + φαίνωμαι].

συμφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡΟΛ. (ηλεκτρικό ρεύμα) που έχει την ίδια φάση με άλλο ρεύμα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. co-phasal (νόθο συνθ.)].

συμφέρι ρ. — συμφέρω

συμφέρον (το) {συμφέρ-οντος | -οντά, -όντων} **1.** ό,τι αποκομίζει καμνές ως όφελος: το ~ *θα είχε από την ανατροπή της κυβέρνησης*; || *εργάστηκε ανιδιοτελώς, χωρίς κανένα προσωπικό ~ ΣΥΝ. κέρδος, ωφέλεια* ΦΡ. **τα καλά και συμφέροντα** (τά καλά και συμφέροντα ταίς ψυχάς ημών, από τη θεία Λειτουργία του Ιωάννου Χρυσοστόμου) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αξιολογεί ως γενικά σωστό ή θεμιτό ό,τι εξυπηρετεί τον ίδιο ατομικά, ό,τι ο ίδιος επιδιώκει ή πράττει προς όφελος του: *σκέφτεται μόνο - 2.* οτιδήποτε ευνοεί, ^υπηρετεί κάποιον: το ~ *σου είναι να φύγεις το συντομότερο!* || *πάω κόντρα στο ~ μου!* || *πράττω σύμφωνα με το ~ μου* || *κοιτάξο το ~ μου* || *εξυπηρετώ τα ~ κάποιου* || *πώς διασφαλίζονται τα ~ της εταιρείας*; || *δημόσιο* ~ (που αφορά στα μέλη μιας κοινωνίας, ενός συνόλου) **3.** (η γεν. *συμφέροντος, συμφερόντων*) για επιχείρηση, οργανισμό κ.λπ. που εξυπηρετεί κάποιον/κάτι: η *εταιρεία αυτή είναι ιταλικόν συμφερόντων* || *οργανισμός δημοσίου συμφερόντος 4.* (κακός.) η ιδιότητα, το προσωπικό όφελος (συνήθ. σε αντίθεση με το συναισθημα, την ευαισθησία κ.λπ.): *παντρεύτηκαν από ~, όχι από έρωτα 5. συμφέροντα* (τα) κάθε ομάδα, σύνολο προσώπων (φυσικών ή νομικών) που συχνά άτυπα ή παράτυπα επηρεάζει ή παρεμβαίνει οικονομικά σε επιχειρηματική, βιομηχανική ή άλλου είδους δραστηριότητα: *κατήγγειλε τα μεγάλα ~ που υπονομεύουν την κυβέρνηση* || *οργανωμένα* | *διαπλεκόμενα* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαπλέκο, ενδιάρερο. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικ. ουδ. της μτχ. ενεστ. τού αρχ. *συμφέρω*].

συμφεροντολογία (η) [1894] {συμφεροντολογιών} η πρόταξη τού ατομικού συμφερόντος ως κριτηρίου συμπεριφοράς, σκέψευος και λήψευος αποφάσεων.

συμφεροντολογικός, -ή, -ό [1886] αυτός που προκύπτει ή χαρακτηρίζεται από συμφεροντολογία. — συμφεροντολογικά -ώς επίρρ. **συμφεροντολόγος** (ο/η) [1891] πρόσωπο που οι επιλογές και η συμπεριφορά του στοχεύουν αποκλειστικά στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων του. Επίσης (λαϊκ.) **συμφεροντολόγα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}. — **συμφεροντολόγα** ρ. {-είς...}.

Συμφερούπολη (η) πόλη της Ν. Ουκρανίας στη Χερσόνησο της Κριμαίας.

[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Simferopol < ελλην. *συμφέρον* + *πόλη*, με την έννοια «κερδοφόρος, χρήσιμη πόλη». Ονομάστηκε έτσι το 1783 μετά την προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία, ακολουθώντας τον συρμό της εποχής, να δίνονται ελληνικά ονόματα].

συμφερτικός, -ή, -ό [1892] (λαϊκ.) αυτός που συμφέρι, ^ωφ'ηλής ΑΝΤ. ασύμφωρος, επίσημος. — συμφερτικά επίρρ.

συμφέρο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {παρσι. συνέφερα} (συνήθ. τριτοπρόσ. ή απρόσ.) εξυπηρετώ, είμαι ευνοϊκός για κάποιον, λειτουργώ θετικά υπέρ του: (τριτοπρόσ.) αυτή η *επένδυση σε συμφέρι περισσότερα από τις άλλες* || *δεν μας συμφέρουν αυτές οι εξελίξεις* || *κάνει πάντα ό,τι τον συμφέρι* || (απρόσ.) *συμφέρι να αγοράζεις στις εκπτώσεις*. [ΕΤΥΜ < αρχ. *συμφέρο*, αρχική σημ. «φέρνω μαζί - επακολουθώ, συνεπάγομαι», < συν- + φέρω. Η τριτοπρόσωπη χρήση είναι ήδη αρχ.]. **συμφέρον**, -ούσα, -ον {συμφέρ-οντος, -οντά | -οντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που συμφέρι: *πήρε στεγαστικό δάνειο με συμφέροντες όρους* || *έκανε μια πολύ συμφέρουσα αγορά* || *συμφέρουσες συνεργασίες* || *επενδύσεις 2. συμφέρον* (το) (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *συμφέρω*].

συμφιλίωση ρ. μετβ. [μτγν.] {συμφιλίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αποκαθιστώ τη σχέση φιλίας ή αρμονικής συνεργασίας μεταξύ (δύο ή περισσότερων) πλευρών, επαναφέρω την ηρεμία και την αρμονία μεταξύ τους: *προσπάθησε να συμφιλίώσει το ζευγάρι, αλλά τελικά προχώρησαν στο διαζύγιο* || *δεν έχουν συμφιλιωθεί ακόμα από εκείνο τον καβγά!* ΣΥΝ. συνδιάλλαξις, μονοιάω, αγαπώ **2.** φέρω σε συμβιβασμό καταστάσεις, ιδέες κ.λπ. που είναι αντίθετα: ~ *τον πραγματικό με τη φαντασία 3.* (ειδικότ. με μεσοπαθ. *συμφιλίωμα*) εξοικειώνομαι, παύω να έχω πρόβλημα (με κάτι): ο *άνθρωπος δύσκολα συμφιλιώνεται με την ιδέα του θανάτου*.

συμφιλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αποκατάσταση της φιλικής σχέσης ή της αρμονικής συνεργασίας μεταξύ (δύο ή περισσότερων) πλευρών, η επαναφορά της ηρεμίας μεταξύ τους: η ~ *των δύο αντιμαχομένων πλευρών* || *εθνική ~ 2.* η εξοικειώση με κάτι δυσάρεστο: η ~ *με την ιδέα του θανάτου* | *της αποτυχίας*.

συμφιλιώτης (ο), **συμφιλιώτρια** (η) {συμφιλιοτριών} πρόσωπο που συμφιλιώνει κάποιους.

συμφιλιωτικός, -ή, -ό [1886] αυτός που επιχειρεί, αποβλέπει ή συμβάλλει στη συμφιλίωση: *μετριοπαθής παρέμβαση με ~ χαρακτήρα* ΣΥΝ. συνδιάλλακτικός. — συμφιλιωτικά-ά | -ώς επίρρ.

συμφοιτητής (ο) [αρχ.], **συμφοιτήτρια** (η) [1895] {συμφοιτητριών} πρόσωπο που φοιτά στην ίδια σχολή, και κατά τον ίδιο χρόνο, με άλλων/άλλους φοιτητές.

συμφοιτός ρ. αμετβ. [αρχ.] {συμφοιτάς... | συνεφοιτήσα} είμαι συμφοιτητής με άλλων/άλλους. — **συμφοιτήση** (η) [αρχ.].

συμφορά κ. (λαϊκ.) **συφορά** (η) **1.** συμβάν ή κατάσταση με δυσμενέστερες επιπτώσεις: με *βρίσκει* | *παθαίνω μεγάλη ~!* || *τέτοια ~ δεν τη βάζει ο νους του ανθρώπου!* ΣΥΝ. κακό. ΦΡ. (α) *συμφορά (μου | σου...)* | *αλίμονο* (μου | σου...), κακό που με | σε βρήκε (β) *της συμφοράς* (ως χαρακτηρισμός) για κάτι που δεν αξίζει τίποτα, κακής ποιότητας: *αυτή η υπηρεσία είναι -ΣΥΝ. της κακής ώρας, της πυρκαγιάς 2.* (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί ένα τέτοιο συμβάν ή κατάσταση: η ~ *του ήταν που δεν άκουσε τους φίλους του* || *τα αποτελέσματα τον*

εξέτασεν ήταν μια ~! 3. (συνεκδ.-καθημ.) πρόσωπο που η συμπεριφορά του προξενεί συνεχή και μεγάλη προβλήματα στους άλλους: αυτός είναι - σκέτη, δεν θα φέρει τίποτα όρθιο εδώ μέσα. [ETYM αρχ. < συμφέρω (βλ.λ.). Η λ. είχε αρχικά ουδέτερη χροιά, αφού δήλωνε κάθε τυχαίο γεγονός, καλό ή κακό, κάθε απρόβλεπτη περίπτωση στη ζωή, γι' αυτό και οι αρχαίοι συγγραφείς συν' να προσέθεταν ένα επίθετο δηλωτικό ποιότητας (λ.χ. *συμφοραί αγαθαί* | *καιρίοι, συμφορά άχαρις* | *οικτρά* | *κακή κ.τ.ο.*). Ωστόσο, βαθμιαία περιορίστηκε στη δήλωση των κακών συγκυριών, των ατυχημάτων και των δυσμενών συμβάντων και με αυτή τη σημ. επικράτησε στη Ν. Ελληνική].

συμφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΙΑΤΡ. η απότομη συγκέντρωση υπερβολικής ποσότητας αίματος στα αγγεία ιστού ή οργάνου του σώματος, με αποτέλεσμα τη διόγκωσή του και την παρεμπόδιση της λειτουργίας του: *πνευμονική ~* || *παθητική / ενεργητική ~* (που οφείλεται λ.χ. σε λοίμωξη ή κάκωση): Φρ. *εγκεφαλική συμφόρηση* ή *αποπληξία* (βλ.λ.). 2. (μτφ.) η δυσκολία στην κυκλοφορία, λόγω συγκέντρωσης πολλών οχημάτων στον ίδιο χώρο: *τα οδικά έργα έχουν προκαλέσει ~ στο τμήμα αυτό της λεωφόρου ΣΥΝ. μπιτιλιάρισμα ΑΝΤ. αποσυμφόρηση* 3. η δυσκολία στην κίνηση λόγω συγκέντρωσης πολλών προσώπων στον ίδιο χώρο ή η συγκέντρωση πολλών προσώπων με ίδια ειδικότητα | *επάγγελμα σε έναν κλάδο κ.λπ.: παρατηρείται ~ στις υπηρεσίες του Ι.Κ.Α. αυτή την περίοδο* || η ~ στον κλάδο μας προκλήθηκε από την εισροή μεγάλου αριθμού νέων επαγγελματιών.

[ETYM < μτγν. *συμφόρησις* < αρχ. *συμφορά (-έω)* «συσσωρεύω, συγκεντρώνω σε έναν χώρο» < *σύμφωρος* (βλ.λ.). ο ιατρ. όρ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *congestion*].

συμφορητικός, -ή, -ό [1867] 1. αυτός που σχετίζεται με τη συμφόρηση: ~ *περιστατικό* 2. αυτός που προκαλεί συμφόρηση: ~ *προδιάθεση*.

συμφορός, -ος, -ο (λόγ.) 1. αυτός που συμφέρει, του αποφέρει όφελος ΣΥΝ. (λαϊκ.) *συμφορτικός* ΑΝΤ. *ασύμφορος*, *επιζήμιος* 2. αυτός που ενδείκνυται υπό συγκεκριμένες συνθήκες: ~ *λύση ΣΥΝ. κατάλληλος*, *πρόσφορος* ΑΝΤ. *ακατάλληλος* 3. αυτός που προσφέρει ενίσχυση και υποστήριξη σε κάποιον ΣΥΝ. *ευνοϊκός* ΑΝΤ. *βλαπτικός*. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «συνοδευτικός, σύντροφος», < *συμφέρο*].

συμφοράζομενα (τα) {συμφοράζομενον} το τμήμα κείμενου ή ομιλίας, μέσα στο οποίο βρίσκεται μια λέξη και το οποίο μπορεί να βοηθήσει στην κατανόηση της σημασίας της: στην πρόταση «οι γερανοί αλλάζουν τα φτερά τους το καλοκαίρι» *καταλαβαίνουμε από τα ~ ότι πρόκειται για το πτηνό γερανός και όχι για το μηχάνημα* (βλ. κ. λ. *συγκεκριμένο*).

[ETYM < αρχ. *συμφοράζομαι* «συσκέπτομαι με κάποιον» < συν- + *φράζω* | -ομαι «εκφράζομαι, εξηγούμαι». Η μτγν. *συμφοράζομενα* απαντά με τη σημασινή της σημ. στη Μτγν. Ελληνική].

συμφυής, -ής, -ές {συμφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που αποτελεί φυσικό εκ γενετής γνώρισμα (κάποιου): ~ *χάρη* | *ευαισθησία ΣΥΝ. σύμφυτος* 2. αυτός που υπάρχει ή εκδηλώνεται ήδη από τη γέννηση κάποιου: ~ *νόσος* (συγγενής) ΣΥΝ. *έμφυτος*, *εγγενής*. — *συμφυός* επίρρ. [αρχ.], *συμφυία* (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, -ες *σύμφυτος*. [ETYM αρχ. < *συμφύω* | -ομαι (βλ.λ.).]

σύμφυμα (το) [1843] {σύμφυμ-ατος | -ατα, -άτων} ιδίως παλαιότερο αλλά και νεότερο λεξικό στοιχείο που δεν έχει αυτοτελή χρήση στη Νέα Ελληνική και λειτουργεί μόνο ως παραγωγικό στοιχείο. π.χ. *ενδο- (ενδο-χώρα)*, *-κομία* (μελίσσο-κομία). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *confixe*].

ουμφύομαι ρ. αποθ. αμετβ. {συμφύω, -ης, -η...} 1. (για φυτά) φυτρώνω στο ίδιο ή από το ίδιο μέρος ή σημείο με κάτι άλλο 2. (για οστά) συναρτηζώ άρθρωση με άλλο οστό, με το οποίο είμαι φυσικά ενωμένος ΣΥΝ. *συνάπτομαι* 3. *προσαρμόζομαι* και *συγκολλώμαι* σε κάτι άλλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM αρχ. < συν- + *φύω* | -ομαι (βλ.λ.).]

σύμφυρμα (το) [1859] {σύμφυρμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε ένωση ή συνδυασμός στοιχείων που έχουν αναμειχθεί κατά τυχαίο τρόπο, χωρίς σειρά ή συγκεκριμένη αναλογία: ~ *λαών* | *φύλων* | *τάσεων ΣΥΝ. συνονθύλευμα*. [ETYM < *συμφύρω* (βλ.λ.).]

συμφυρματικός, -ή, -ό 1. αυτός που προκύπτει από *συμφυρμό* 2. αυτός που αποτελεί τυχαίο μείγμα, *σύμφυρμα*.

συμφυρμός (ο) 1. (λόγ.) η ανάμειξη στοιχείων σε τυχαία αναλογία, η συνένωση με ανακάτωμα: η *ιδρυτική διακήρυξη του κόμματος είναι ένας ~ απόψεων και τάσεων χωρίς ιδεολογική καθαρότητα ΣΥΝ. ανακάτωμα* 2. ΓΛΩΣΣ. το γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο δύο συγγενή γλωσσικά στοιχεία (συνήθ. λέξεις, αλλά και φθόγγοι, μορφήματα, φράσεις, προτάσεις) *συμφύρονται*, δηλ. συμπλέκονται στη συνείδηση του ομιλητή και καταλήγουν σε ένα: π.χ. *ψάχνω + χαλείω* (διάλεκτ. «ητό») > *ψαχαυλείω, δίχα + διχώς* (αρχ. προθέσεις) > *διχώς, μέζων (μέγας) + άμείνων* | *κρείσσαν > μείζων, πού 'ναι + να τους > πού 'ναι τους, προσέλαβαν τους καλύτερους + όσοι μπορούν > προσέλαβαν τους καλύτερους όσους μπορούν να...-ο* *συμφυρμός* ως ψυχολογική γλωσσική διεργασία συνδέεται με άλλα γλωσσικά φαινόμενα όπως η αναλογία και η παρετυμολογία, χρησιμοποιείται δε συχνά σε λογοπαίγνια, στη γλώσσα της διαφήμισης αλλά και στη λογοτεχνία.

[ETYM μτγν. < αρχ. *συμφύρω* (βλ.λ.). ο γλωσσ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *contamination*].

σύμφυρησις (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η ανάμειξη δύο διαφορετικών στοιχείων: η *άποψη αυτή αποτελεί ~ υποκει-*

μενισμού και ρεαλισμού 2. ο *συμφυρμός* (βλ.λ.). **συμφύρω** ρ. μετβ. {συνέφυρα, συμφύρ-θηκα, -μένος} 1. *ανακατεύω* σε τυχαίες δόσεις και αναλογίες, ενώνω αναμειγνύοντας ΣΥΝ. *ανακατώνω, αναμειγνύω* 2. (μτφ. κυρ. μεσοπαθ. *συμφυρρομαι*) *συγχρωτίζομαι, συνανατρέφωμαι* παρέες ή άτομα κατά τρόπο που υποβιβάζει τη γενική εικόνα μου, που με μειώνει ΣΥΝ. *συναγελάζομαι*. [ETYM αρχ. < συν- + *φύρω* «ανακατεύω, αναμειγνύω» (κυρ. πράγματα ή στοιχεία που δεν ταιριάζουν)» (βλ. λ. *φύρμα*)].

συμφυαί (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η φυσική ένωση σε ενιαίο σώμα: ~ *κρυστάλλων* | *διαφορετικών ορυκτών* (λ.χ. λόγω της ταυτόχρονης κρυστάλλωσης τους) ΣΥΝ. *συγκόλληση, συσσωμάτωση* 2. ΑΝΑΤ. (α) η φυσική ένωση δύο οστών ή μερών οστών: *ηβική ~* (β) άρθρωση που ενώνει δύο οστά (με ινώδη χόνδρο) 3. η συγκόλληση μερών γειτονικών οργάνων, λ.χ. ύστερα από χειρουργία. [EJXM < αρχ. *σύμφυσις* < *συμφύω* | -ομαι (βλ.λ.).]

σύμφυτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι στη φύση κάποιου, που αποτελεί φυσικό, ουσιαστικό, αναπόδραστο στοιχείο ή γνώρισμα του: ~ *ευγένεια* | *χάρη* | *λεπτότητα ΣΥΝ. συμυής* 2. αυτός που προκύπτει ή υφίσταται με φυσικό τρόπο ΣΥΝ. *φυσικός* 3. (μτφ.) αυτός που απορρέει φυσικά από κάτι ως εύλογη συνέπεια: η *ανώτατη θέση στην ιεραρχία είναι ~ με περισσότερες ευθύνες* 4. (για νόσους) *συγγενής* (βλ.λ.). [ETYM αρχ. < *συμφύω* | -ομαι (βλ.λ.).]

σύμφυτος - *συμφυής* - *έμφυτος* - *συγγενής* - *εγγενής* - *επίκτητος*. Για να δηλωθεί στην Ελληνική ότι κάτι υπάρχει ευθύς εξ αρχής, συγγρόνως με τη γένεση ή την πρώτη εμφάνισή του, χρησιμοποιήθηκαν παράγωγα των ρημάτων *φύομαι* (αρχ.) και *γίνομαι* (αρχ.) μαζί με τις προθέσεις *συν* και *εν*. Τα σύνθετα με το *συν* δήλωσαν ειδικότερα την «αναγκαία συνύπαρξη» δύο ή περισσότερων στοιχείων, το ότι *συνυπάρχουν*, χωρίς να μπορούν να διαχωριστούν: αυτά είναι το *σύμφυτος* (*Η έννοια της δημοκρατίας είναι σύμφυτη με την έννοια της ελευθερίας*), το λόγο *σύμφυτης* (Πατήρ, *Σίδη και Άγιο Πνεύμα είναι τρεις συμφυείς υποστάσεις, δηλ. τρία διακριτόμενα πρόσωπα αλλά τόσο ενωμένα, ώστε έχουν μία μόνο ουσία και μία ενέργεια, που το καθένα τη διαθέτει με τον ιδιαίτερο τρόπο του*) και το ειδικής συνήθως χρήσεως (για διάφορες νόσους) *συγγενής* (*συγγενής δυσπλασία, αλλά και: Αλβητία και σκωρία, δηλ. ο Λόγος, είναι συγγενείς προς τον Γεννητήρα*). Τα σύνθετα με το *εν* δήλωσαν περισσότερο «αυτό που υπάρχει στο εσωτερικό κάποιου, στη φύση του, ως προϋπόθεση, τρόπον τινά, της ύπαρξής του»: πρόκειται για το *έμφυτος* (*Η καλοσύνη είναι έμφυτη στον άνθρωπο*) και το *εγγενής* (*Η γλώσσα είναι εγγενής ικανότητα του ανθρώπου*). Στη φυσική εξάρτηση υπάρχει που δηλώνουν τα *έμφυτος* και *εγγενής* αντιτίθεται το *επίκτητος* (*Οι ικανότητες του ανθρώπου να σκέπτεται λογικά και να φέρει ευγενικά είναι επίκτητες*).

συμφωνητικό (το) έγγραφο με το οποίο συνάπτεται συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων πλευρών: *ιδιαιτικό ~ ΣΥΝ. συμβόλαιο*.

συμφωνία (η) {συμφωνιών} 1. η σύμπτωση σε θέσεις, γνώμες ή ενέργειες: *καταλήγω* | *φθάνω σε ~* || *ρητή* | *προφορική* | *ινωτική* | *παρασκευαστική* | *μερική* | *έγγραφο* | *ιδιαιτικό* | *πλήρης ~* || *μετά από πολλούς συζητήσεις επήλθε ~ μεταξύ των δύο πλευρών* || η *διαδικασία καθορίστηκε κατόπιν συμφωνίας όλων των υποψηφίων* 2. η αμοιβαία, κυρ. επίσημη, δέσμευση δύο ή περισσότερων πλευρών, συνομιολογία *συμβάσεων: κλείνω* | *τηρώ* | *επικυρώνω μια ~* || *οι όροι μιας ~* || *παραιβάζω* | *αθετώ μια ~* || — *πακέτο-φρ. συμφωνία κυρίων* βλ. λ. *κύριος* 3. (ειδικότ.) σύμβαση που υπογράφεται μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών για τη ρύθμιση λιγότερο σημαντικών ζητημάτων, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τη συνθήκη: *για τη διευθέτηση της διαφοράς ακολούθησε διμερής ~ μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας* 4. (συνεκδ.) το ίδιο το έγγραφο συμβάσεως, ενός συμβολαίου: *στη ~ δεν έχει τεθεί η υπογραφή του* || *καταρτίζω* | *διαβάζω μια ~* 5. (συνεκδ.) κάποιος από τους επιμέρους όρους συνθήκης ή συμβολαίου: το *συμβόλαιο περιελάμβανε ~ για δύο έκτακτες εμφανίσεις του τραγουδιστή* || *δέχθηκε με τη ~ να μοιραστούν τα κέρδη* 6. το ταυτόχρονο άκουσμα δύο ή περισσότερων φωνών ή ήχων 7. (κατ' επέκτ.) η αρμονική ένωση, συνήχιση φωνών ή ήχων, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την παραφωνία ΣΥΝ. *αρμονία* 8. (μτφ.) ο αρμονικός συνδυασμός στοιχείων, η ταιριαστή λειτουργία και έκφραση, π.χ. *βάσεις κοινών ή ανάλογων ιδιοτήτων* - *χαρκτηρών* | *χρωμάτων* ΑΝΤ. *ασυμφωνία* 9. (ειδικότ.) (α) η αντιστοιχία δεδομένων κυρ. μετά από σύγκριση, συσχέτιση: *δεν υπάρχει ~ λόγων και έργων ΣΥΝ. συνέπεια* (β) *συμφωνία* ταμείου ή αντιστοιχία των μετρητών του χρηματοκιβωτίου με το ποσό που αναφέρεται στο βιβλίο του ταμείου · 10. ΜΟΥΣ. (α) εκτεταμένη μουσική φόρμα ορχηστρικής μουσικής, κατά κανόνα σε πολλά μέρη (συνήθως τέσσερα): το πρώτο μέρος, μορφολογικά, είναι γραμμένο σε φόρμα συντάας (β) το σύμφωνο διάστημα (βλ. λ. *σύμφωνος*) · 11. ΓΛΩΣΣ. *συμφωνία όρων* (σε μια πρόταση) ή κατά κανόνα συμφωνία των όρων της πρότασης ως προς ορισμένα γραμματικά στοιχεία (πρόσωπο, γένος, πτώση, αριθμό), λ.χ. το ρήμα συμφωνεί με το υποκείμενο στο πρόσωπο και στον αριθμό, το κατηγορούμενο με το υποκείμενο στην πτώση και (αν είναι επίθ.) στο γένος και στον αριθμό κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδά-ναιο, γένος*.

[ETYM αρχ. < *σύμφωνος* (βλ.λ.). ο μουσ. όρ. είναι αντιδάν. από ιταλ. *sinfonia*].

συμφωνικός, -ή, -ό 1. ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με *σύμφωνο* ή *σύμφωνα*: *συμπλεγμα* | *φθόγγος* · 2. αυτός που ταιριάζει ή αναφέρεται σε συμφωνία ή ηχητική αρμονία 3. ΜΟΥΣ. (α) ό, τι σχετίζεται

άμεσα με την παράδοση των συναυλιών, στο πλαίσιο της οποίας αναπτύχθηκε η μουσική φόρμα της συμφωνίας: σχετίζεται με τη σπουδαιότητα, τη σοβαρότητα και την ποιότητα των μουσικών ιδεών και πλάγεται εύρος, διάρκεια και μέγεθος: η *ανάπτυξη του θέματος* | *της φόρμας* | *της μουσικής ιδέας παίρνει ~ διαστάσεις* || ~ *σπουδές* | *παράλληλες* | *εισαγωγή* (β) **συμφωνικό ποίημα** είδος προγραμματικής μουσικής, στην οποία η ανάπτυξη της ποιητικής ιδέας λαμβάνει συμφωνικές μουσικές διαστάσεις και ανάλογη σπουδαιότητα (γ) **συμφωνική ορχήστρα** η τυπική ορχήστρα συναυλιών του 19ου αι., που αποτελείται από τις οικονομικές των εγχόρδων, των πνευστών (ξύλινων και χάλκινων), των κρουστών οργάνων και την άρπα. — συμφωνικ-ά | -ός επίρρ.

[ETYM: όνιομο μτγν., αρχική σημ. «ο προσδιοριζόμενος σε συμφωνία, σε συνθήκη», < αρχ. *συμφωνία*, ο γλωσσ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *consonantique*, ενώ ο μουσ. όρ. είναι ελληνογενής, < γαλλ. *symphonique*].

σύμφωνο (το) {συμφών-ου | -ων} 1. ΓΛΩΣΣ. (α) φθόγγος χαμηλής ηχηρότητας κατ' αντιδιαστολή προς τα φωνήεντα, που παράγεται όταν, κατά την ομιλία, ο εκπνεόμενος αέρας προσκρούει σε και κατοπιν διερχεται από τέλειο φραγμό (*κλειστά ~*) ή στενό της στοματικής κοιλότητας (*διαρκή - τριβόμενα, προστριβή, έρρινα, υγρά ~*), με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας αισθητός θόρυβος: τα σύμφωνα δεν απαντούν αυτοτελώς στον λόγο, αλλά συν-εκφωνούνται μαζί με φωνήεντα (β) γράμμα ή άλλο σύμβολο (γράφημα) που αναπαριστά, αντιπροσωπεύει συμφωνικό ήχο: ανοιχτά | κλειστά ~ 2. επίσης συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών: *ιδιωτικό ~ ΣΥΝ. συμφωνητικό, σύμβολο* 3. (ειδικότ.) συνθήκη ή συμμαχία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων κρατών: ~ μη *επιθέσεως* | *εμπορικής συνεργασίας* | *φιλίας* || (παλαιότ.) το *Σύμφωνο της Βαρσοβίας* (η συμμαχία των κομμουνιστικών χωρών) 4. (συνεκδ.) το ίδιο το κείμενο της συνθήκης ή του συμβολαίου, βάσει του οποίου συμφωνούν δύο ή περισσότερες πλευρές: *υπογραφή | κείμενο του ~*.

[ETYM < μτγν. (τό) *σύμφωνο*, πληθ. ουδ. του αρχ. επιθ. *σύμφωνος* (βλ. λ.). Η ονομασία των φθόγγων αυτών ως συμφώνων οφείλεται στην ιδιότητα τους να συμ-φώνονται, να συν-εκφέρονται υποχρεωτικά με φωνήεν. Η σημ. «επίσημη συμφωνία» είναι μτγν. και απαντά σε εκκλησι. συγγράμεις].

συμφωνογράμμα (το) {συμφωνογράμ-ατος | -ατα, -άτων} γράμμα που αντιπροσωπεύει συμφωνικό φθόγγο.

συμφωνόληκτος, -η, -ο [1860] ΓΛΩΣΣ. (όνομα ή ρήμα) που το τελευταίο γράμμα του θέματος του (χαρακτήρας) είναι σύμφωνο: *τρίβ-ω* ή (στα Αρχαία Ελληνικά) *κόρας, κόρακ-ος*. [ETYM. < σύμφωνο + -ληκτος < λήγω].

συμφωνοποίηση (η) [1889] ΓΛΩΣΣ. η τροπή ενός ημφώνων σε σύμφωνο. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Konsonantismus*].

σύμφωνος, -η, -ο 1. αυτός που δηλώνει συμφωνία, αποδοχή: *όλα έγιναν με τη ~ γνώμη του προέδρου* || *η πρόταση σου με βρίσκει απόλυτος σύμφωνο* || *είμαι απόλυτα ~ με τις ενέργειες σου!* ΣΥΝ. ομόνομος ΑΝΤ. αντίθετος: ΦΡ. (*είμαστε*) **σύμφωνοι**; συμφωνούμε; έχει κανείς αντίρρηση;: *Θα πάμε στο λούνα-παρκ, αλλά θα είστε ησυχoi. Σύμφωνοι*; 2. αυτός που βρίσκεται σε αντιστοιχία, που είναι ανάλογος και ταυριαστικός με κάτι άλλο: *οι νόμοι οφείλουν να είναι σύμφωνοι με το Σύνταγμα* || *ο τρόπος ζωής του δεν είναι σύμφωνος με όσα διακηρύσσει ΣΥΝ. ταυριαστός, συνεπής* 3. (για φωνή, μουσικό ήχο) αυτός που ηχεί αρμονικά σε σχέση με άλλον ΑΝΤ. παράφωνος 4. ΓΛΩΣΣ. **σύμφωνο** (το) βλ. λ. 5. ΜΟΥΣ. **σύμφωνο διάστημα** ή **συμφωνία** (στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή μουσική) το μουσικό διάστημα που, λόγω της μικρής εσοχής της έντασης που εγκλείει, παρουσιάζει μιλακό άκουσμα και ακούγεται αυτοτελώς χωρίς να χρειάζεται να «λυθεί» σε κάποιο άλλο διάστημα· ακουστικά αντιστοιχεί σε απλή αριθμητική σχέση των συχνοτήτων των δύο φθόγγων που το αποτελούν: *Το μουσικό έργο πρέπει να τελειώνει σε ~ ΑΝΤ. διάφωνο διάστημα ή διαφωνία* (βλ. λ.). — σύμφωνο | συμφώνως [αρχ.] επίρρ. [ETYM αρχ. < συν- + φωνος < φωνή].

συμφωνό ρ. αμετβ. κ. μετβ. {συμφωνείς... | συμφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. συνεφωνήθη, -ης, -η...), μτγ. συμφωνήθεις, -είσα, -έν), -ημένος (λόγ. συμπεφωνημένος)} ♦ (αμετβ.) 1. συμμερίζομαι τη γνώμη, τις αντιλήψεις ή τις προτάσεις κάποιου, συμπίπτω στις θέσεις ή στα συμπεράσματα μου (με κάποιον): ~ με *ό,τι λες* || ~ με τους περισσότερους ομιλητές || *σε άλλα συμφωνούμε, σε άλλα διαφωνούμε* || ~ *απόλυτος μαζί σου ΑΝΤ. διαφωνό* 2. συνδυάζομαι αρμονικά: *το σχέδιο του καναπέ θα πρέπει να συμφωνεί με το στιλ των άλλων επίπλων ΣΥΝ. ταυριάζω, (μτφ.) δένω, πιάω, πηγαίνω ΑΝΤ. έρχομαι σε αντίθεση* 3. βρίσκομαι σε αντιστοιχία, είμαι συνεπής προς κάτι: *η ζωή των πολιτικών πρέπει να συμφωνεί με τις ιδέες που προεβέδουν* || *τα λεφτά στο ταμείο πρέπει να συμφωνούν με τις εισπράξεις της ημέρας ΑΝΤ. έρχομαι σε αντίθεση* 4. (+σε) συνάπτω συνθήκη ή συμβόλαιο, δεσμεύομαι από κοινού (με άλλον/άλλους) με αμοιβαίες υποχρεώσεις και εγγυήσεις για την τήρηση συγκεκριμένων όρων: *οι ηγέτες της Ε.Ε. προσπάθησαν να συμφωνήσουν σε μία κοινή πολιτική* || *τα δύο κράτη συμφώνησαν σε πενταετές πρόγραμμα συνεργασίας* 5. (η λόγ. μτγ. **συμφωνηθείς, -είσα, -έν) για τον οποίο έχει υπάρξει συμφωνία (κυρ. επίσημη): *η συμφωνηθείσα πολιτική του κόμματος* || *παραβιάστηκαν οι συμφωνηθέντες όροι* || *τήρησαν τα συμφωνηθέντα με απόλυτη συνέπεια* ♦ (μετβ.) 6. καταλήγω σε συμφωνία για κάτι, κανονίζω κάτι με κάποιον άλλο: *τα έχουμε συμφωνήσει όλα: θα μοιραστούμε τα κέρδη πενήντα-πενήντα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM. < αρχ. συμφωνό (-ωσ) < σύμφωνος].**

συμφηφίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συμφηφίσα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος}

1. συνυπολογίζω το ποσό που δικαιούται να λάβει κανείς μαζί με τα χρέη του, ώστε να υπάρχει απόβλεψη ισόποσων απαιτήσεων · 2. (στις δικαστικές αποφάσεις) υπολογίζω μικρότερη ποινή ως μέρος άλλης μεγαλύτερης, που έχει επιβληθεί στο ίδιο πρόσωπο 3. (μτφ.) απαλλάσσω (κάποιον) από την ευθύνη του για σφάλμα που τον βαρύνει, κατά τρόπον ώστε αναλόγως να απαλλάσσονται από αντίστοιχες δικές μου ευθύνες: *στη δήμοσια ζωή τα σκάνδαλα δεν συμφηφίζονται!* — συμφηφιστικός, -ή, -ό.

συμφηφισμός (ο) [μεσν.] 1. ο συνυπολογισμός του ποσού που δικαιούται να λάβει κάποιος μαζί με τα χρέη του, ώστε να υπάρχει απόβλεψη ισόποσων απαιτήσεων 2. (στις δικαστικές αποφάσεις) ο υπολογισμός μικρότερης ποινής ως μέρους μιας άλλης μεγαλύτερης, που έχει επιβληθεί στο ίδιο πρόσωπο 3. (μτφ.) η απαλλαγή κάποιου από την ευθύνη του για σφάλμα με το οποίο βαρύνεται, ώστε αναλόγως να απαλλάσσεται και ο άλλος από αντίστοιχες δικές του ευθύνες.

σύμφυχος, -η, -ο → σύφυχος

ΣΥΝ (ο) (συντομ.) το κόμμα «Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου» πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε το 1989 από δυνάμεις της Αριστεράς.

συν πρόθ. (αρχαιοπρ.) δηλώνει: 1. προσθήκη (επιπλέον, επιπροσθέτως), σύνβολο της πρόσθεσης και πρόσημο των θετικών αριθμών (ΜΑΘ.) (+αίτ., +αριθμητ.): *οκτώ ~ δύο ίσον δέκα* || *μην ήταν αδύνατο να περιποιηθώ ταυτόχρονα τους δικούς μου καλεσμένους ~ αυτούς του αδερφού μου* || *θα σου στοιχίσει 1.000 δρχ. ~ τις κρατήσεις ΑΝΤ. πλην ΦΡ. (α) **συν Αθηνά και χείρα κ'ίνει** μαζί με τη βοήθεια του Θεού, κάνε κι εσύ κάτι, μην περιμένεις τα πάντα από τον Θεό, πρέπει κι εσύ να δραστηριοποιηθείς (β) **συν τοις άλλοις** εκτός από τα άλλα, επιπλέον, επιπροσθέτως: «ο σταθμός της Δ.Ε.Η. έχει εγκατασταθεί πάνω στο ενεργό ρήμα και ~ σε μπαλωμένο χείμαρρο» (εφημ.) 2. συνοδία, ακολουθία (μαζί με) (+δοτ.): *προσέρχονται ~ γυναιξί και τέκνοις* (δηλ. με τις γυναικείς και τα παιδιά τους, όλοι μαζί) || *οι ~ αυτόι* (οι ακόλουθοι του, οι οπαδοί του) 3. βοήθεια (με τη βοήθεια) (+δοτ.): ~ *Θεώ ελιπίζω να πάγε όλα καλά* || *παρά την καταστροφή που υπέστη, θα ξαναφταιζέι ~ Θεώ την περιουσία του* 4. συμφωνία (σε συμφωνία με) (+δοτ.): *όλες οι διαδικασίες έγιναν ~ τω νόμο* 5. παρέλευση χρονικού διαστήματος (+δοτ.): *θα ξεπαράσουμε τα προβλήματα ~ τω χρόνω* (με τον καιρό, με το πέρασμα του χρόνου) || ~ *καιρώ* (με την πάροδο του καιρού) όλα θα διευθετηθούν 6. ως ουσιαστικό με άρθρο συνήθ. στον πληθυντικό αριθμό (τα πλεονεκτήματα): *η συμφωνία αυτή έχει τα ~ και τα πλην της ΑΝΤ. πλην 7. **συν** (το) ΜΑΘ. (α) το όνομα του σύνβολου της πρόσθεσης (β) το όνομα του πρόσημου των θετικών αριθμών: η θερμοκρασία ανέβηκε από το μηδέν (0) στους ~ δύο βαθμούς (+2) ΑΝΤ. πλην, μείον (γ) (μτφ.) κάθε θετικό, ωφέλιμο για κάποιον στοιχείο: *αυτή η συμφωνία έχει πολλά ~ για την εταιρεία μας ΦΡ. **τα συν και τα πλην** τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα, οι θετικές και οι αρνητικές πλευρές ενός ζητήματος: η συμφωνία έχει ~ τις || ανέφερε τα ~ της καινοτομίας δουλειάς του ΣΥΝ. Τα καλά και τα κακά, τα υπέρ και τα κατά. (βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). [ETYM < αρχ. συν | ζύν (ο τ. ζύν είναι αρχαιοτ., πβ. κ. μυκ. ku-syn, που συνδ. με λιθ. su «με, μαζί», αρχ. σλαβ. su, ενώ θα μπορούσε να αναχθεί και στο αρχικό θ. του ρ. ζύν (βλ. λ.), αν θεωρηθεί ως κοινή η αρχική σημ. «αγγίζω». Απεναντίας, δεν τεκμηριώνεται οποιαδήποτε σχέση με τη λεξιλογική οικογένεια του αρχ. *ομού* (βλ. λ.). Το τελικό έρρινο -ν είναι υστερογενές, όπως φαίνεται από το συνθ. *μετα-ζύν*].***

συν- κ. συ- κ. συμ- κ. συγ- κ. συλ- κ. συρ- α' συνθετικό που δηλώνει: 1. ότι κάτι γίνεται από κοινού ή με τη βοήθεια άλλου: *συν-διδασκαλία, συμ-πορεύομαι, συν-εργασία, συν-κοινωνικό* 2. κοινό χαρακτηριστικό σε παραπάνω από ένα πράγματα ή πρόσωπα: *συν-ομιλικός, συν-χρονός* 3. σχέση με περισσότερα από ένα πράγματα ή πρόσωπα: *σύν-δεση, συν-επαγωγή.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, -pp- [ETYM: Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. συν (βλ. λ.) και απαντά με τις εζη μορφές: (α) *συν-*, προ φωνηέντων και προ των συμφώνων δ, θ, ν, τ (λ.χ. *συν-άγω, συν-δέω, σύν-θε-σις*) (β) *συμ-*, προ των συμφώνων β, φ, π, ψ, λόγω αφομοιώσεως προς τον χελικό τόπο αρθρώσεως (λ.χ. *συμ-βαίνω, συμ-παν, συμ-φέρω*) (γ) *συν-*, προ των συμφώνων γ, κ, ζ, χ, λόγω αφομοιώσεως προς τον ου-ρανικό τόπο αρθρώσεως (λ.χ. *συν-γενής, συν-κυρία, συν-χαίρώ*) (δ) *συλ-*, προ των συμφώνων ζ, σ (λ.χ. *σύ-ζυγος, σύ-σπασις, συσ-σίτιον*) (ε) *συρ-*, προ των συμφώνων λ, ρ αντιστοίχως, λόγω αφομοιώσεως (λ.χ. *σύλ-λογος, συρ-ραφή*)].

συ να γείρω ρ. μετβ. {συνήγειρα} (λόγ.) 1. ενεργώ, ώστε να συγκεντρωθεί (πλήθος ανθρώπων): *το κάλεσμα της επιτροπής συνήγειρε τον κόσμο ΣΥΝ. συγκεντρώνω, μαζεύω ΑΝΤ. σκορπώ, διαλύω* 2. καλώ και συγκεντρώνω απότομα: *το χτύπημα της καμπάνας συνήγειρε την ενορία ΣΥΝ. σηκώνω στο πόδι.*

[ETYM. αρχ. < συν- + γείρω «συγκεντρώνω, συναθροίζω» (βλ. λ. *αγορά*)].

συναγελάζομαι ρ. αποθ. αμετβ. {συναγελάστηκα} (+με) 1. ανήκο (μαζί με άλλα ζώα) στην αγέλη 2. συναναστρέφομαι (ανθρώπους χαμηλού επιπέδου) ΣΥΝ. συγγροαίτιζομαι. — συναγελασμός (ο) [μτγν.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναναστρέφομαι*. [ETYM αρχ. < συν- + αγελάω | -ομαι < αγέλη].

συναγεμρός (ο) 1. η ξαφνική σύγκληση και συγκέντρωση ανθρώπων, αλλά και οργανωμένων ομάδων (όπως τα Σώματα Ασφαλείας) σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης: ~ για *αεροπορική επίθεση* || *σημαίνω ~* (μτφ.) *παλλαϊκός* ~ (συνεκδ.) 2. η κατάσταση ετοιμότητας για την αντιμετώπιση πιθανού κινδύνου: η *Προσβεστική βρίσκεται σε κατάσταση συναγεμρού από τον φόβο εμπρησμού ΣΥΝ. επιφυλακή* 3. το σήμα που προειδοποιεί για ενδεχόμενο κίνδυνο: *μόλις ακού-*

σηκε ο ~, έτρεζαν όλοι στα καταφύγια ΣΥΝ. σειρήνα 4. ειδικός ηλεκτρονικός μηχανισμός, ο οποίος τοποθετείται σε κτήριο ή όχημα και τίθεται σε δράση στην περίπτωση που υπάρχει παραβίαση του χώρου ή του αυτοκινήτου, παράγοντας έντονο ήχο, συνήθ. σειρήνας, ή και ειδοποιώντας την αστυνομία: *τοποθετώ ~ στο αυτοκίνητο | στο σπίτι || ενεργοποιώ | τοποθετώ | βγάζω τον -* 5. ΖΩΟΛ. ο τυποποιημένος τρόπος επικοινωνίας μεταξύ ατόμων που συναποτελούν ομάδα σε περίπτωση εξωτερικής απειλής, ο οποίος συντελείται με τη βοήθεια οπτικών ή ηχητικών σημάτων ή μέσω εκκρίσεως χημικών ουσιών ως οσφρητικών ή γευστικών ερεθισμάτων.

[ETYM μτρν. < αρχ. συναγείρω (βλ.λ.). Η χρήση τής λ. σε περιπτώσεις άμεσου κινδύνου αποδίδει το γαλλ. alarme (< ιταλ. all' arme «στα όπλα!»)].

συναγριδα (η) ψάρι που μπορεί να φθάσει και το ένα μέτρο μήκος, έχει ροδοκάστανο χρώμα με γαλάζιες κηλίδες, ζει στη Μεσόγειο Θάλασσα και στις γειτονικές περιοχές του Ατλαντικού Ωκεανού και αποτελεί ένα από τα πιο νόστιμα και ακριβά αλιεύματα. — (υποκ.) συναγριδούλα (η) κ. συναγριδάκι (το).

[ETYM. < αρχ. συναγρίς, -ιδος < συν- + -αγρίς < άγρα «κνήγη» (βλ.λ.)].

συνάγω ρ. μετβ. {συν-ήγαγα (λόγ. -ήγηθη, -ης, -η...)} (σπάν. συνάθηκα), {-ημένος} (λόγ.) 1. οδηγούμαι σε διαπίστωση συνδυάζοντας δεδομένα: ~ συμπεράσματα | κρίση | γνώμη || από τα προαναφερθέντα *συνάγομε ότι η λύση του προβλήματος είναι εξαιρετικά δυσχερής* ΣΥΝ. συμπεραίνω 2. (απρόσ. *συνάγεται*) εξάγεται, βγαίνει ως συμπέρασμα: από τα στοιχεία που προσκομίστηκαν ~ ότι υπάρχει παρανομία ΣΥΝ. προκύπτει, συμπεραίνεται, επάγεται. [ETYM αρχ. < συν- + άγω. Το μεσν. συνάω από τον (επίσης μεσν.) αόρ. (έ)συνάω, κατά το σχήμα *έφραξα - φράζω, τίναξα - τινάζω*].

συναγωγή (η) 1. (λόγ.) η συγκέντρωση ομοειδών ή συναφών αντικειμένων: «*Συναγωγή νέων λέξεων υπό τον λογίον πλαθεισιάν*» (τίτλος λεξικού του Στ. Κουμανουδή) ΣΥΝ. συγκέντρωση ANT. διασκορπισμός 2. (α) η συγκέντρωση των Εβραίων για θρησκευτικούς λόγους, κοινή προσευχή και μελέτη (β) (ειδικότ.) ο ναός στον οποίο γίνεται η παραπάνω συγκέντρωση ΣΥΝ. χάβρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αθολογία*.

[ETYM αρχ. < συνάω. Η ιουδαϊκή συναγωγή φέρει διάφορα εβρ. όν., τα οποία αποτυπώνουν τις λειτουργίες της, όπως bet ha-tefilla «οίκος προσευχής», bet ha-kneset «οίκος συναθροίσεως», bet ha-midrā «οίκος μελέτης», ενώ στην Ελλάδα είναι γνωστή (στους Έλληνες που είναι Εβραίοι το θρησκειομα) με το όν. bet Saloni «οίκος ειρήνης». Βλ. κ. *χάβρα*].

συναγωνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {συναγωνίστηκα} 1. δίνω κοινό αγώνα (μαζί με άλλους), μάχομαι από κοινού ΣΥΝ. συμπορεύομαι 2. αγωνίζομαι (έχοντας αντίπαλο κάποιον), για να επιτύχω κάτι ΣΥΝ. ανταγωνίζομαι, παραβγαίνω 3. βρίσκομαι στο ίδιο επίπεδο (με άλλον), χωρίς κανένα από τους δύο να υπερτερεί: *συναγωνίζονται επίεζια τους προγόνους τους σε κατορθώματα || (μτρ.) τα νησιά του Ιονίου συναγωνίζονται σε ομορφιά αυτά του Αιγαίου* ΣΥΝ. είμαι εφάμιλλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός*.

συναγωνισμός, -η, -ο [1893] αυτός που μπορεί να τον ανταγωνιστεί κάποιος.

συναγωνισμός (ο) [μεσν.] 1. η προσπάθεια που καταβάλλουν δύο ή περισσότερες πλευρές, για να υπερτερήσει η μία τής άλλης: *συνθήκες ήπιου συναγωνισμού* (πβ. λ. ανταγωνισμός, άμιλλα) ΦΡ. εκτός *συναγωνισμού* (ι) για κάποιον/κάτι που δεν συμμετέχει στον συναγωνισμό (στο διαγωνιστικό μέρος): *στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου προβλήθηκε ~ και η τελευταία ταινία του μεγάλου σκηνοθέτη* (ii) για κάποιον/κάτι που δεν είναι πλέον σε θέση να συμμετάσχει στον συναγωνισμό: *τον έθεσε ~ χρησιμοποιώντας αθέμιτα μέσα* ΣΥΝ. εκτός μάχης (iii) για κάποιον/κάτι που υπερέρχεται από τους υπολοίπους, ώστε κρίνεται ότι δεν πρέπει να διαγωνιστεί μαζί τους: *εσύ είσαι ~* 2. ΝΟΜ. *παρακόλληση συναγωνισμού* αξιοποιήσιμη πράξη την οποία διαπράττει όποιος σε δημόσιους πλειστηριασμούς εμποδίζει με βία ή με απειλές τον ελεύθερο συναγωνισμό ή απομακρύνει με όρα η υποσχέσεις αυτόν που κάνει προσφορά ή έχει την πρόθεση να κάνει προσφορά.

συναγωνισμός - ανταγωνισμός - άμιλλα, ο ανταγωνισμός διαφέρει από τον συναγωνισμό στο ότι ο *ανταγωνισμός* προϋποθέτει συνήθως αντιπαλότητα, η οποία είναι δυνατόν να φθάσει μέχρι και τη σύγκρουση, ενώ ο συναγωνισμός δηλώνει τον παράλληλο αγώνα, τη διεκδικήση, απαλλαγμένη συνήθ. από διαμάχες και συγκρούσεις. Η εξιδανικευμένη μορφή του συναγωνισμού, με ευγενή και ανιδιοτελή, κατά κανόνα, κίνητρα, είναι η άμιλλα. Αντίστοιχη σημασιολογική διαφορά υπάρχει και μεταξύ των ρημάτων ανταγωνίζομαι, συναγωνίζομαι και άμιλλώμαι. Τέλος, ο διαγωνισμός και το διαγωνίζομαι πλησιάζουν πολύ το *συναγωνίζομαι* με εντονότερη την προϋπόθεση υπάρξεως προδιαγραφών και όρων, στους οποίους στηρίζεται η αναμέτρηση των διαγωνιζομένων.

συναγωνιστής (ο) [αρχ.], **συναγωνίστρια** (η) [1895] {συναγωνιστριών} 1. πρόσωπο που έχει αγωνιστεί μαζί με άλλον/άλλους για κοινό σκοπό, συνήθ. κοινωνικού ή πολιτικού χαρακτήρα: *παλιοί - από τον καιρό τής Αντίστασης* ΣΥΝ. συμπολεμιστής, συνοδοιπόρος 2. καθένας από τους αντιπάλους σε αγώνα. — *συναγωνιστικός*, -ή, -ό [1891], *συναγωνιστικά* επίρρ., *συναγωνιστικότητα* (η).

συνάδει ρ. → συνάδο

συναδελφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η αλληλεγγύη που αναπτύσσεται μεταξύ συναδέλφων ANT. αντισυναδελφικότητα.

συναδέλφος (ο/ή) [αρχ.] {συναδέλφου | -ων, -ους}, **συναδέλφισσα** (η) {συναδέλφισσών} 1. πρόσωπο που ασκεί το ίδιο επάγγελμα ή εργάζεται στον ίδιο χώρο ή στην ίδια επιχείρηση, υπηρεσία κ.λπ. με άλλον/άλλους 2. ο φοιτητής ως προς τους συμμαθητές του και ο στρατιώτης ως προς τους στρατιώτες που υπηρετούν μαζί: *συναδέλφω, θα έρθεις στη συνέλευση του έτους; — συναδελφικός*, -ή, -ό, *συναδελφικά* επίρρ. *συναδελφωση* (η) [1888] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ανάπτυξη και στερέωση στενών φιλικών σχέσεων: η ~ *δύο λαών*. Επίσης *συναδελφωση* [1889]. — *συναδελφώνω ρ.* [1859]. *συνάδει*, *συνάδουν ρ. τρίτοπρσ. αμετβ.* {μόνο σε ενεστ.} κάτι βρίσκεται σε αρμονική σχέση ή σε συμφωνία (με κάποιον/κάτι): *αυτή η συμπεριφορά δεν συνάδει προς τη βουλεωτική σας ιδιότητα* ΣΥΝ. αρμόζω, ταιριάζω ANT. *απάδο*.

[ETYM < αρχ. συνάδο < συν- + άδο | άειδο «τραγουδάω» (βλ.λ.)], *συνάζω ρ. μετβ.* {σύν-αζα, -άθηκα, -αγμένος} (λαϊκ. λαογότ.) 1. συγκεντρώνω (πλήθος): *συνάζε στρατό για μάχη* ΣΥΝ. μαζεύω, συναθροίζω ANT. διασκορπώ 2. συγκεντρώνω (αντικείμενα): *έχει συνάξει αμύθητο πλούτο* ΣΥΝ. συλλέγω, συσσωρεύω ANT. διασκορπώ. [ETYM. μεσν. < αρχ. συνάω (βλ.λ.)]. *συναθλιτής* (ο) [μτρν.], *συναθλιτρια* (η) {συναθλιτριών} 1. πρόσωπο που επιδιώκει στο ίδιο άθλημα με άλλον: ο *πρωταθλητής γύρτασε την επιτυχία του με Έλληνες και ξένους ~ του* 2. πρόσωπο που ανήκει στην ίδια ομάδα με ένα άλλο: ήταν *συναθλιτές στον Απόλλωνα Πατρών και τώρα είναι αντίπαλοι σε δύο μεγάλα αθλητικά σωματεία* ANT. αντίπαλος. — *συναθλούμαι ρ.* [μτρν.] {-είσαι...}. **συναθροίζω ρ. μετβ.** [αρχ.] {συναθροίσα, -ηκα, -μένος} μαζεύω (ανθρώπους, ζώα ή αντικείμενα) στο ίδιο μέρος: ~ *κοπάδι | στοιχεία | πλήθος* ΣΥΝ. συγκεντρώνω, *συνάω*, *συλλέγω* ANT. διασκορπώ, διασπείρω, *συνάθροιση* (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η συγκέντρωση ανθρώπων, ζώων ή αντικειμένων στο ίδιο μέρος: ~ *αντιπροσώπων | πολιτών | μαθητών* ΣΥΝ. *συνάξει*, (λαϊκ.) *μάζωση* ANT. *διασκορπισμός* 2. ΟΙΚΟΛ. η συγκέντρωση ατόμων του ίδιου είδους σε έναν βιότοπο, ως αποτέλεσμα των ευνοϊκών όρων που παρουσιάζει για το είδος. *συναίνεση* (η) [μτρν.] {-ης κ. -ήσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η συγκατάθεση (κάποιου) σε (κάτι), το να επιτρέπει να συμβεί κάτι: *έδωσε τη ~ του για τον γάμο της κόρης του || οι ενέργειες έγιναν με τη ~ του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε.* ΣΥΝ. *συγκατάθεση*, *αποδοχή* ANT. *άρνηση*, *απόρριψη* 2. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. **κοινωνική συναίνεση** η αποδοχή ή/και η στήριξη που παρέχει το σύνολο ή το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας σε αποφάσεις που αφορούν σε αυτήν, δημιουργώντας αίσθηση δικαίου και κοινωνικής ισορροπίας: *το κυβερνητικό έργο δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς ~* 3. ΝΟΜ. (α) η συγκατάθεση για την επιχείρηση μιας δικαιοπραξίας, η οποία δίδεται είτε πριν είτε κατά την τέλεση της δικαιοπραξίας: ΦΡ. *κοινή συναίνεση* (κοινή συναίνεση) με κοινή συγκατάθεση: *ζήτησαν να βγει το διαζύγιο ~* (β) διαδικασία λήψης αποφάσεων σε διεθνές όργανο, κατά την οποία ένα ζήτημα δεν τίθεται σε ψηφοφορία, αλλά ζητείται η απλή συγκατάθεση των μελών που παρίστανται.

συναίνετικός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που δηλώνει συναίνεση, που γίνεται με τη σύμφωνη γνώμη (κάποιου): ~ *διαζύγιο* (με τη σύμφωνη γνώμη και των δύο συζύγων) || ~ *λύση συμβολαίου | διαδικασίες*. — *συναίνετικ-ά* | -ός επίρρ. *συναίνω ρ. αμετβ.* {συναίνεις... | συναίνεσα} (+σε) εκδηλώνω σύμφωνη γνώμη, αποδοχή: *αναζητείται μια λύση, στην οποία θα συναίνεσουν όλες οι παρατάξεις*.

[ETYM < αρχ. συναίνω (-έω) < συν- + ανώ (με τη σημ. «συγκατα- νέω, συγκατατίθεμαι, συμφωνώ»), βλ.λ.]. **συναίρεση** (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΛΩΣΣ. φωνολογική διαδικασία της Αρχαίας Ελληνικής με σταθερό και μόνιμο χαρακτήρα, καθώς και υποχρεωτική και γενική ισχύ για τη διάλεκτο στην οποία εμφανίζεται, κατά την οποία δύο διαδοχικοί φωνηεντικοί φθόγγοι, που ανήκουν σε διαφορετικές συλλαβές, συγχωνεύονται σε ένα μακρό φωνήεν ή δίφθογγο, γεγονός που αιρεί τη χασμοδία στο εσωτερικό τής λέξης, π.χ. τιμάω > τιμό, ποιέετε > ποιείτε. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, έκκρουση*.

[ETYM < μτρν. *συναίρεις* < αρχ. *συναίρω (-έω)*, βλ.λ.]. *συναίρω ρ. μετβ.* {συν-αίρεσα, -αρέθηκα, -ηρημένος} ΓΛΩΣΣ. 1. συγχωνεύω (δύο διαδοχικούς ετεροσύλλαβους φωνηεντικούς φθόγγους) σε ένα μακρό φωνήεν ή δίφθογγο: *οι καταλήξεις -έω, -άω και -όω συναίρονται σε -ω* 2. (η μτρ. *συνηρημένος*, -η, -ο) αυτός που έχει υποστεί συναίρεση (βλ.λ.): - *ουσιαστικά | ρήματα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, έκκρουση, μετοχή*.

[ETYM < αρχ. *συναίρω (-έω)* «συνάγω, λαμβάνω μαζί, συγκεντρώνω στο ίδιο σημείο» < συν- + αίρω «συλλαμβάνω, πιάνω» (βλ. κ. *αίρεση*)]. *συναισθάνομαι ρ. μετβ. αποθ.* [αρχ.] {συναισθάνθηκα} 1. νιώθω το ίδιο συναίσθημα (με άλλον), συμμερίζομαι την ψυχολογική του κατάσταση: ~ *τη λύπη σου | τον πόνο σου | την έγνοια σου* ANT. *αδιαφορώ* 2. έχω απόλυτη επίγνωση (ενός πράγματος), κατανοώ (κάτι) πλήρως: ~ *την ευθύνη μου σε αυτή την υπόθεση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

συναίσθημα (το) [μτρν.] {συναίσθημα-ατος | -ατα, -άτων} 1. ψυχική διέγερση που οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, π.χ. σε ένα ευχάριστο ή δυσάρεστο γεγονός, και που προκαλεί φυσιολογικές αντιδράσεις και μπορεί να ωθεί σε δράση- *συναισθημάτα είναι ο φόβος, η χαρά, η λύπη, η οργή, ο ενθουσιασμός κ.ά.: νιώθω ένα ευχάριστο | δυσάρεστο ~* ΦΡ. *ανταποκρίνομαι στα συναισθημάτα (κάποιου)* βλ.

λ. ανταποκρίνομαι 2. το να αντιλαμβάνεται κανείς τον κόσμο με βάση ψυχολογικές καταστάσεις και όχι στηριζόμενος στη λογική: το ~ δεν είναι πάντα ο καλύτερος οδηγός στις πράξεις μας || οι προεκλογικοί λόγοι απευθύνονται πλέον περισσότερο στο ~ παρά στη λογική ΣΥΝ. καρδιά, ψυχή ANT. λογική 3. ο ευαίσθητος ψυχικός κόσμος, η ευαισθησία: μια ταβία | ένα έργο | μουσική που έχει ~ || (συνήθ. στον πληθ.) σε αυτή την αναμέτρηση δεν έχουν θέση τα ~ ΣΥΝ. συναίσθηματικός 4. το σύνολο των αυθόρμητων κλίσεων ή τάσεων κάποιου, που δεν ερμηνεύεται ή αιτιολογείται από τη λογική: θρησκευτικό | καλλιτεχνικό | μωστικιστικό ~ ΣΥΝ. ένστικτο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίσθημα. συναίσθηματικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το συναίσθημα: ~ αντίδραση | κόσμος | ένταση | κατάσταση | ισορροπία | φόρτιση | στέριση (βλ.λ.) || η εξ αίματος συγγένεια δεν έχει καμία σχέση με τον ~ δεσμού που μπορεί να έχουν δύο άνθρωποι || στο κρίσιμο σημείο εμφάνισε ~ εμπλοκή (β) **συναίσθηματική νοημοσύνη** (Ε.Θ. - Emotional Quotient) η ικανότητα να ερμηνεύει κανείς τα συναίσθημα των άλλων και να διαχειρίζεται διαπροσωπικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις: η ικανότητα για λογικό έλεγχο των παρορμητισμών και των συναίσθημάτων για χειρισμό της συναίσθηματικής ζωής με τη νοημοσύνη (είναι, κατά τον Αριστοτέλη, το «έλλογον θυμικόν») ο όρος αποτελεί νεολογισμό της δεκαετίας του '90 και αντιδιστάλλεται στον δείκτη ευφυΐας | νοημοσύνης, ο οποίος αποτελεί καταχρηστικά κριτήριο αξιολόγησης της προσωπικότητας των ανθρώπων 2. αυτός που αξιολογεί τις καταστάσεις γύρω του και δρα με γνώμονα τα συναίσθημα του και όχι τη λογική: είναι πολύ ~ άνθρωπος και δεν καταλαβαίνει ότι στην πολιτική δεν υπάρχουν φίλοι και εχθροί, αλλά συμφέροντα που άλλοτε ταυτίζονται και άλλοτε αντιτίθενται ΣΥΝ. παρορμητικός ANT λογικός, συγκρατημένος, νηφάλιος, πραγματιστής 3. (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευαίσθητο ψυχικό κόσμο: είναι πολύ ~ → κάθε φορά που θυμάται το παλιό του σπίτι, κλαίει ΣΥΝ. ευαίσθητος 4. **συναίσθηματικά** (τα) οι καταστάσεις που συνδέονται με ερωτικούς δεσμούς, ερωτικές σχέσεις: πώς πάνε τα ~ σου; ΣΥΝ. αίσθηματικά. — συναίσθηματικ-ά | -ώς επίρρ., συναίσθηματικότητα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. αίσθηματικός. [ETYM. Απόδ. των γαλλ. sentimental, émotionnel].

συναίσθηματισμός (ο) το να αντιμετωπίζει κανείς τα πράγματα και τους ανθρώπους επηρεασμένος από το συναίσθημα (κυρ. ευαισθησίες) και όχι από τη λογική: έχει έντονο - και αυτό του προκαλεί συχνά προβλήματα || (συχνά στον πληθ.) Άφησε τους ~ κατά μέρος! Εδώ επιβιώνουν μόνο οι σκληροί. Επίσης (σπάν.) αισθηματισμός [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sentimentalisme].

συναίσθηση (η) [αρχ.] | -ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ. | απόλυτη επίγνωση και συνείδηση μιας κατάστασης: έχει ~ του καθήκοντος | του χρώνου | της ευθύνης | των συνεπειών | του κινδύνου ΣΥΝ. επίγνωση. συναίσθησια (η) [1896] | χωρ. πληθ. | ΦΥΣΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. η κατάσταση κατά την οποία ένα ερέθισμα προκαλεί εκτός από την αντιστοιχη αίσθηση και κάποια άλλη έτσι, ώστε να βιώνει κανείς δύο ή περισσότερα αισθήματα από μία και μόνη αιτία (π.χ. το να έχει κανείς την αίσθηση του κόκκινου χρώματος, ακούγοντας τη νότα «ντο»). — συναίσθησιακός, -ή, -ό, συναίσθησιακά επίρρ. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. synesthésie].

συναίσθητικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη συναίσθηση 2. **συναίσθητικό** (το) ο κλάδος της ψυχολογίας που ασχολείται με τα συναίσθημα.

συναίτιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που μοιράζεται εξίσου την ευθύνη (για κάτι) με άλλον: δεν φταίει μόνο το κράτος: **συναίτιοι** είναι και οι πολίτες. — συναιτιότητα (η) [1840].

συνακόλουθος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που συμβαίνει μετά από κάτι άλλο ως λογική συνέπεια του: ο οικονομικός αποκλεισμός της χώρας και η ~ αύξηση των τιμών των βασικών ειδών οδήγησαν σε πολιτική κρίση || θα γίνει ευκολότερη η πρόσβαση στην περιοχή με ~ άνοδο τόσο των εμπορικών ακινήτων όσο και της κατοικίας ΣΥΝ. επακόλουθος, παρεπόμενος 2. αυτός που βρίσκεται σε συμφωνία με ό,τι ο ίδιος καθορίζει: η στάση του είναι ~ προς τις αρχές του ΣΥΝ. συνεπής ANT. ασυνεπής 3. **συνακόλουθο** (το) ό,τι προκύπτει ως λογική αναγκαιότητα: η μεθοδολογία του είναι ~ της θεωρητικής του τοποθέτησης ΣΥΝ. επακόλουθο, συνέπεια, παρεπόμενο ANT. ανακόλουθο. — συνακόλουθα επίρρ., συνακόλουθα (η) [μεσν.].

συνακόλουθα p. μετβ. [αρχ.] {συνακολουθείς... | συνακολουθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (σπάν.) 1. ακολουθώ (μαζί με κάποιον) 2. συμβαίνει ως λογικό αποτέλεσμα πράξης που προηγήθηκε ΣΥΝ. επακόλουθο 3. δέχομαι (κάτι) ως σωστό, ακολουθώ τις προτροπές (κάποιου) ΣΥΝ. συμφωνώ, ασπάζομαι, ακολουθώ ANT. διαφωνώ.

συνακρόση (η) | -ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων| 1. το να ακούει κανείς κάτι μαζί με άλλον/άλλους 2. (ειδικότ.) το να ακούει κανείς τις τηλεφωνικές συνδιαλέξεις άλλων προσώπων είτε λόγω βλάβης των γραμμών είτε λόγω συνειδητής επέμβασης στο δίκτυο. — συνακροατής (ο) [μεσν.], συνακροάτρια (η), συνακροάμα p. [αρχ.] {-άσαι...}. συναλία (η) {συναλιώνω} ΙΑΤΡ. Ο πόνος που γίνεται αντιληπτός σε περιοχή διαφορετική από αυτήν στην οποία εκδηλώνεται. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. synalgia (< συν- + αλγία < αλγος «πόνος»)].

συναλλαγή (η) 1. ΟΙΚΟΝ. η ανταλλαγή προϊόντων ή χρήματος και προϊόντων, η οποία στοχεύει στην ωφέλεια και των δύο μερών: διεθνής | εγχώρια | τραπεζική | εμπορική | ιδιωτική | ελεύθερη | χρηματοπιστωτική | παρανομή ~ || ηλεκτρονικές τραπεζικές - ΣΥΝ. δόσοληψία, δούνα και λαβείν, (οικ.) νταραβέρι, αλισβερίσι, πάρε-δώσε 2. ΝΟΜ. **πράγματα εκτός συναλλαγής** πράγματα, ιδ. κοινόχρηστα, τα οποία δεν επιτρέπεται να γίνουν αντικείμενο συναλλαγής 3. (συνήθ. στον πληθ.) κάθε είδους ανταλλαγή που προϋποθέτει επαφές μεταξύ

ατόμων (γενικότ.) η επαφή, η σχέση: οι ύποπτες ~ τους κίνησαν το ενδιαφέρον της αστυνομίας || δεν θέλω να έχεις συναλλαγές με τέτοιους τύπους ΣΥΝ. δόσοληψίες, πάρε-δώσε, νταραβέρι, αλισβερίσια 4. (ειδικότ.-κακότ.) η αθέμιτη, συνήθ. πολιτική, διαδικασία, κατά την οποία γίνονται συμφωνίες που στοχεύουν στη στήριξη προσώπου ή κόμματος, το οποίο με τη σειρά του θα ευνοήσει αυτόν που το υποστηρίζει: η προώθηση του στα ανώτερα κλιμάκια υπήρξε προϊόν συναλλαγής. [ETYM. αρχ. < συναλλάσσω (βλ.λ.)].

συναλλάγμα (το) {συναλλάγμα-ατος | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. κάθε μέσο που χρησιμοποιείται στις διεθνείς συναλλαγές και έχει τη μορφή ξένου νομίσματος: απεριόριστο | τουριστικό | σταθερό | σκληρό - || τιμή αγοράς | ισοτιμία | διακυμάνση συναλλάγματος- ΦΡ. (α) **τιμή συναλλάγματος** η αξία του νομίσματος μιας χώρας ως προς το νόμισμα άλλης: κυμαινόμενη | σταθερή ~ || διακυμάνσεις στην ~ ΣΥΝ. ισοτιμία (β) **αγορά συναλλάγματος** η αγορά στην οποία αντικείμενο διαπραγματεύσεως αποτελούν τα εθνικά νομίσματα των χωρών: πατωτική πορεία του δολαρίου στη διεθνή ~ (γ) **έλεγχος ξένου συναλλάγματος** η κρατική πολιτική που περιορίζει τον περιορισμό της αγοράς ξένου συναλλάγματος, για να εμποδίσει τη δημιουργία ή τη διατήρηση προβλημάτων στο ισοζύγιο πληρωμών (δ) **ρήτρα συναλλάγματος** η ρήτρα στην οποία συμφωνούν δανειστής και δανειζόμενος, με σκοπό να προστατευθεί ο δανειστής από πιθανή υποτίμηση του νομίσματος στο οποίο γίνεται η συναλλαγή, καθώς και οι δύο πλευρές δέχονται ότι το δάνειο αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο ποσό σε ξένο σταθερό νόμισμα και ότι ο δανειζόμενος είναι υποχρεωμένος να καταβάλει το ποσό σε εγχώριο μεν νόμισμα, αλλά στην ισοτιμία που θα ισχύει τότε (ε) **ναυτιλιακό συνάλλαγμα** βλ. λ. ναυτιλιακό. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «συμβόλαιο, οικονομική συναλλαγή», < συναλλάσσω (βλ.λ.). Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. exchange, όπως συμβαίνει και στις φρ. έλεγχος συναλλάγματος (< exchange control), τιμή συναλλάγματος (< rate of exchange), ισοτιμία συναλλάγματος (< parity of exchange), διακύμανση συναλλάγματος (< fluctuation of exchange)].

συναλλαγματική (η) το έγγραφο που έχει συνταχθεί με ορισμένο τύπο και με το οποίο ο εκδότης του (αυτός που το υπογράφει) δίνει εντολή σε τρίτον (πληρωτή | αποδέκτη) να καταβάλει στον ίδιο ή στον κομιστή του εγγράφου αυτού σε ορισμένο τόπο και χρόνο συγκεκριμένο ποσό (τα στοιχεία αυτά αναγράφονται στο έγγραφο) (πβ. λ. επιταγή, γραμμάτιο): αδιαμαρτύρητη | απλήρωτη | δημόσια | εμπορική | ληξιπρόθεση | οπισθογραφημένη | ενυπόγραφη ~ || εκδίδω | αποδέχομαι | διαμαρτύρω | οπισθογραφώ | προεξοφλώ ~.

συναλλαγματικός, -ή, -ό ΟΙΚΟΝ. 1. αυτός που σχετίζεται με το συνάλλαγμα: ~ διατυπώσεις | χρέος | αποθέματα | μονοπώλιο | περιορισμοί | έλεγχος | σταθερότητα | εισροές | διαθέσιμα | πλεόνασμα | ισοτιμία | διακυμάνσεις 2. (α) **συναλλαγματική πολιτική** η πολιτική που ασκεί το κράτος για τον καθορισμό επίσημης τιμής για το συνάλλαγμα (β) **συναλλαγματική διαφορά** η διαφορά που προκύπτει σε μια δόσοληψία σε ξένο νόμισμα, όταν η τιμή του νομίσματος αυτού ήταν αρχικώς άλλη από αυτήν που ίσχυε κατά την ημέρα της συναλλαγής 3. **συναλλαγματική** (η) βλ. λ.

[ETYM. μτγν. < αρχ. συνάλλαγμα. Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. του γαλλ. lettre de change].

συναλλαγματοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο αυτός που ευνοεί την εισροή συναλλάγματος: οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 προβλέπεται να είναι μια ~ αθλητική διοργάνωση || η ~ εμπορική μας ναυτία. [ETYM. < συνάλλαγμα, -ατος + -φόρος < φέρω].

συναλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΟΙΚΟΝ. 1. αυτός που σχετίζεται με τις οικονομικές συναλλαγές: ~ πράξη | δραστηριότητα | αξία 2. (α) **συναλλακτικά ήθη** οι συνήθειες που επικρατούν στις συναλλαγές: τα ~ των αγροτικών κοινωνιών (β) **συναλλακτική οικονομία** η οικονομία στην οποία ανταλλάσσονται προϊόντα και υπηρεσίες με χρήματα ΣΥΝ. εγγρήματη | συναλλαγματική οικονομία ANT. αργημάτια οικονομία (γ) **συναλλακτικό Δίκαιο** το σύνολο των κανόνων και των νόμων που ρυθμίζουν τις οικονομικές δόσοληψίες 3. αυτός που είναι πρόσφορος για οικονομικές συναλλαγές.

συναλλάσσω p. μετβ. {συνάλλα-ξα, -γθηκα, -γμένος} 1. (σπάν.) δίνω (κάτι) για το οποίο λαμβάνω (κάτι αντίστοιχο) ΣΥΝ. ανταλλάσσω (μεσοπαθ. **συναλλάσσομαι**) 2. έχω εμπορικές, οικονομικές δόσοληψίες (με κάποιον): **συναλλάσσομαστε μόνο με φερέγγυους επιχειρηματίες** || οι **συναλλάσσομενοι στην αγορά ομολόγος** 3. (κατ' επέκτ.) έχω αθέμιτες δόσοληψίες: **συναλλάσσεται με ύποπτους τύπους ΣΥΝ.** (οικ.) νταραβερίσομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αλλάζω. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «συσχετίζω, συνδιαλλάσσω», < συν- + αλλάσσω. Ήδη αρχ. η σημ. «συνάπτω συμφωνία ή συμβόλαιο με κάποιον»].

συναλληλος, -η, -ο ΦΙΛΟΣ, καθεμιά από τις έννοιες που υπάγονται σε τρίτη ανώτερη έννοια, την υπερκείμενη: οι έννοιες **χεράνι, κρήνος, γιασεμί** είναι ~, επειδή υπάγονται στην έννοια **λουλούδι**. — **συναλληλία** (η) [1891].

[ETYM. < συν- + άλληλος, από την αλληλοπαθή αντων. άλληλων, πβ. κ. παρ-άλληλος, κατ-άλληλος].

συναλοήφης (η) ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία με την οποία δύο συνεχόμενες φωνηεντικές συλλαβές συγνωνεύονται σε μία με συναίρεση, κρήση ή συνίχηση, ώστε να αποφευχθεί η χασμαδία, π.χ. τα άστρα → τ' άστρα, τον έπα → του 'πα, δεκαέξι → δεκάξι κ.ά. [ETYM. < μτγν. συναλο(ο)φή < αρχ. συναλείφω «συμμετριώνω, ανακατεύω» < συν- + αλείφω].

συνάμα επίρρ.: την ίδια χρονική στιγμή: **μ'αυτό τον τρόπο τα παιδιά παίζουν και μαθαίνουν** ~ ΣΥΝ. συγχρόνως, ταυτόχρονα, μαζί.

[ETYM μτρν. < σύν + άμα].
συναμεταξύ επίρρ. (λαϊκ.) ανάμεσα ΣΥΝ. μεταξύ. [ETYM < *συναμεταξύ (με αλλολογία) < συν- + ανα- + μεταξύ].
συνάναρχος (ο) αυτός που, όμοια με κάποιον άλλον, δεν έχει αρχή (ως προσώνυμο του Χριστού σε σχέση με τον Πατέρα Του). [ETYM μτρν. (στους εκκλησι. συγγραφέις του 4ου αι. μ.Χ.) < συν- + άναρχος].
συναναστρέφομαι ρ. μετβ. αποθ. {συναναστράφηκα; συναντώ συχνά (κάποιον), ανήκω στον ίδιο φιλικό κύκλο (με κάποιον), τον κάνω παρέα: *συναναστρέφεται μόνον ανθρώπους της τάξης του.* [ETYM. μτρν. < συν- + αναστρέφομαι «τριγυρίζω, συμπεριφέρομαι»].

συναναστρέφομαι - συγχρωτίζομαι - συναγελάζομαι. Τα τρία συνώνυμα ρήματα διαφέρουν στη σημασιολογική τους απόχρωση και, ως εκ τούτου, στη χρήση τους: το συναναστρέφομαι δηλώνει γενικά τη σημασία του «συνδέομαι με κάποια σχέση (φιλία, γνωριμιάς, ενδιαιφερόντων κ.λπ.) που με οδηγεί να συναντιέμαι συχνά με ορισμένους ανθρώπους», η έμφαση δηλ. στη χρήση του *συναναστρέφομαι* πέφτει στην έννοια των σχέσεων. Το συγχρωτίζομαι (αρχ. ρήμα από το *χρωός* «δέρμα, σάρκα») σημαίνει περισσότερο ότι «συνδέομαι με κάποιους» με έμφαση στη φυσική συνύπαρξη στον ίδιο χώρο (*Όταν συχνάξεις σε τέτοια μπαρ, κατ' ανάγκη συγχρωτίζεσαι με ύποπτα πρόσωπα*) ως σημειωθεί ότι συχνά το *συγχρωτίζομαι* χρησιμοποιείται για να υπονοήσει αρνητική στάση από την πλευρά του ομιλητή. Το συναγελάζομαι (< αγέλη ζώων) είναι το ρήμα που δηλώνει σαφώς αρνητική τοποθέτηση του ομιλητή, ότι κάποιος δηλ. έχει ύποπτες ή κακές παρέες, συναντιέται και έχει σχέσεις που -κατά τον ομιλητή- οδηγούν σε κάτι κακό για αυτόν (Με *τέτοια πρόσωπα που συναγελάζονται, τι καλό μπορεί να περιμένεις από αυτόν;* - *Συναγελάζεται με ό,τι χειρότερο υπάρχει στην πόλη μας*).

συναναστροφή (η) [μτρν.] 1. το να έχει κανείς φιλικές σχέσεις και συνηθ. επαφή με κάποιον, το να κάνει παρέα μαζί του: *τον έβγαζαν οι κακές ~ ΣΥΝ. παρέα, σχέσεις* 2. (συνεκδ.) η συγκέντρωση ατόμων που συνδέονται με φιλικούς δεσμούς για διασκεδάση: *γνωρίστηκαν σε μια φιλική ~ πριν από χρόνια και από τότε είναι αχώριστοι ΣΥΝ. συνάθροιση, δεξίωση, πάρτι.*

συνανήκω ρ. αμετβ. [μεσν.] {παράτ. συνανήκα; ανήκω από κοινού (κάπου): αυτό το οικοπέδο *συνανήκει στις δύο αδελφές.*

συνάνθρωπος (ο) [μεσν.] {συνάνθρωπ-ου | -ων, -ους; (εκφραστ.) κά-θε άνθρωπος σε σχέση με τους άλλους ως μέλος της ανθρωπότητας: *καθήκον του χριστιανού είναι να βοηθεί τους - του ΣΥΝ. πλησίον (ο).*

συνάντηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να βρίσκει κανείς με κάποιον τυχαία ή ύστερα από συνεννόηση: η ~ των δύο ηγετών *ορίστηκε για τις 22 Ιουνίου || μια τυχαία - στον δρόμο || αναπάντητη | ανέπιση | απρόοπτη | μυστική | πολιτική | συγκινητική ~ || τόπος | σημείο συνάντησης ΣΥΝ. συνανάντημα, αντάμωση* ΦΡ. (α) **συνάντηση κορυφής** το να βρεθούν και να συζητήσουν άτομα ή αντιπροσωπίες που βρίσκονται στην κορυφή της ιεραρχίας στη χώρα τους ή στον οργανισμό που εκπροσωπούν: - των *Ευρωπαίων ηγετών (β) συνάντηση εργασίας* συνάντηση ομάδας ανθρώπων για συζήτηση κυρίως οργανωτικών-διοικητικών θεμάτων: ~ των μετόχων της εταιρείας 2. αθλητικός αγώνας μεταξύ αντίπαλων ομάδων ή ατόμων: *ποδοσφαιρική | πυγμαχική | διεθνής | αθλητική ~ ΣΥΝ. ματς* 3. η προσέγγιση, η επαφή δύο πραγμάτων: τα Βαλκάνια *υπήρξαν ανέκαθεν τόπος συνάντησης λαών και πολιτισμών || η ~ Ανατολής και Ασίας στο Βυζάντιο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. συμβούλιο.

συναντίληψη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων; (λόγ.) από κοινού βοήθεια, συμπράσταση: *«όδο παιδιά έρμια στο χάος, στον γειτόνον τη ~»* (Γηλ. Αλαβέρας) ΣΥΝ. αρωγή.

συναντώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {συναντάς... | συνάντ-ησα, -ιέμαι κ. -ώμαι, -άται..., -ήθηκα; 1. βρίσκω (κάποιον/κάτι) σε προσυμφωνημένο σημείο ή τυχαία: *τον συνάντησα τυχαία, καθώς πήγαινα στη δουλειά μου || πείτε μου πού θα βρίσκεστε και θα σας συναντήσω αργότερα ||* (μτρ.) *η ματιά μου συνάντησε τη δική της || στο δεξί σας χέρι θα συναντήσετε ένα περίτερο- εκεί να στρίψετε δεξιά ||* (κ. αλληλοπαθ.) συναντιούνται κάθε *Σάββατο στο καφεείο || δεν θυμάμαι πότε συναντηθήκαμε πρώτη φορά ΣΥΝ. απαντώ, συνταχίνομαι, ανταμώνω, συναπαντώ* ΦΡ. **τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται** για περιπτώσεις στις οποίες συμπίπτουν οι απόψεις που εκφράζουν δύο άνθρωποι, οι οποίοι δεν είχαν συννενοηθεί ή συζητήσει πριν 2. βρίσκομαι αντιμετώπος (με δυσκολίες ή προβλήματα), καλούμαι να διεκπεραιώσω (μια δύσκολη κατάσταση): *θα συναντήσεις πολλά εμπόδια στην πραγματοποίηση του σχεδίου σου || - δυσκολίες | κινδύνους | αντιρρήσεις | αντιδραση | αντίσταση ΣΥΝ. αντιμετωπιζώ* 3. βρίσκω κατά τύχη, μου τυχαίνει (κάτι): *δεν συναντάς εύκολα στη ζωή τόσο καλούς ανθρώπους || στην πρόταση του συνάντησε την πρόθυμη ανταπόκριση των συναδέλφων του* 4. φθάνω σε συγκεκριμένο σημείο, πέρα από το οποίο δεν προχωρώ: *το γεωτρόπανο συνάντησε βράχο ΣΥΝ. βρίσκω, πέφτω* 5. προσεγγίζω, έρχομαι σε *παφή: *στα έργα του, το φανταστικό συναντά το πραγματικό και ο μυστικισμός τον ορθολογισμό σε μια γόνιμη σύνθεση* 6. έρχομαι αντιμετώπος (με αντίπαλο) (σε πόλεμο ή αθλητική διοργάνωση): *οι δύο στρατό συναντήθηκαν στην πεδιάδα || η τοπική ομάδα θα συναντήσει αύριο την πρωταθλήτρια ΑΝΤ. αντιμετωπιζώ.*

[ETYM < αρχ. *συναντώ (-άω)*, αρχική σημ. «έρχομαι κάπου συγχρόνως με άλλον», < συν- + άντώ (-άω) «συναντώ, συμμετέχω» (πβ. κ. άπ-αντώ). Η φρ. *τα μεγάλα πνεύματα συναντώνται* είναι απόδ. της γαλλ. αντίστοιχης *les grands esprits se rencontrent*].

συναζάρι (το) {συναζαρ-ιού | -ιών} 1. ΕΚΚΛΗΣ. σύντομη ή εκτενέστερη αφήγηση με αντικείμενο τους μάρτυρες της πίστης και τα μαρτύρια τους, αλλά και γενικότε, βίους αγίων, οσίων, ιεραρχών, ιστορικές αφηγήσεις για θρησκευτικές εορτές κ.λπ., που περιλαμβάνεται στα λειτουργικά βιβλία της Εκκλησίας και χρησιμοποιείται στη λειτουργία του όρθρου: *το - του διακόνου Μαυρικίου* 2. (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει τις παραπάνω αφηγήσεις 3. (μτρ.) η μακροσκελής και κουραστική αφήγηση (συνήθ. πραγμάτων που δεν ευσταθούν). Επίσης (λόγ.) **συναζάριο**

[ETYM. < μεσν. *συναζάριον* < *συναζίς* + παραγ. επίθημα -άριον, πβ. κ. *άλφαβητ-άριον, προσκηνητ-άριον*. Η λ. οφείλεται στο γεγονός ότι τέτοιες διηγήσεις διαβάζονταν σε συναθροίσεις (συνάξεις) μοναχών].

συναζαριστής (ο) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. 1. ο συγγραφέας συναζαριών 2. η συλλογή συναζαριών σε ένα βιβλίο.

συναζή (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. (λαϊκ.) συγκέντρωση ανθρώπων *μεγάλη ~ ΣΥΝ. συνάθροιση*, (λαϊκ.) *μάζωμα* 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) η λειτουργική συγκέντρωση των πιστών σε εορτή ή στη μνήμη αγίου: η ~ της Θεοτόκου | του Αγίου Ιωάννη ΣΥΝ. πανήγυρις (β) **Ιερά Συναζή** η συνεδρία της κοινότητας του Αγίου Όρους 3. η συγκέντρωση χρηματικού ποσού από πολλούς ανθρώπους. [ETYM. < μτρν. *συναζίς* < αρχ. *συναζή*].

συναπάντημα (το) [μεσν.] {συναπαντή-ματος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η συνάντηση- ΦΡ. (α) **καλό | κακό συναπάντημα** ό,τι συναντά κανείς στον δρόμο του τυχαία και το εκλαμβάνει ως καλό ή κακό οισινό αντιστοίχως (β) (κακός.) **η σάρα και η μύρα και το κακό συναπάντημα** βλ. λ. *σάρα*.

συναπαντώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συναπαντάς... | συναπαντή-ησα, -ώμαι, -άται..., κ. -ιέμαι, -ήθηκα; 1. βρίσκω (κάποιον/κάτι) τυχαία στον δρόμο μου: *τον συναντήθησα στη γωνία και από την έκπληξη δεν μπορούσε να μου μιλήσει ΣΥΝ. συναντώ, ανταμώνω* 2. βγαίνω να υποδεχθώ (κάποιον): *πέταξε την ποδιά κι έτρεξε να τους συναντήσει ΣΥΝ. προύπαντώ* 3. (μεσοπαθ. **συναπαντόμα**) βρίσκομαι (με κάποιον) τυχαία: *συναπαντήθήκαμε ύστερα από δέκα χρόνια και κάτασα να τα πούμε ΣΥΝ. συναντώμαι, βρίσκομαι, ανταμώνω.*

συναπαρτίζω ρ. μετβ. [μτρν.] {συναπαρτίσκα κ. συναπήρτισα, συναπαρτίσθηκα | -ηκα, -μένος; συνθέτω (ένα οργανικό σύνολο) μαζί με άλλα ξεχωριστά μέρη ή στοιχεία: *το χειρόγραφο αυτό συναπαρτίζεται από τρεις διαφορετικού τύπου περιγραμμές ΣΥΝ. συναποτελώ.* — συναπαρτίσμα (το).

συναποβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.) 1. η ταυτόχρονη αποβίωση 2. ΝΟΜ. **τεκμηριο συναποβίωσης** τεκμήριο το οποίο θεσπίζει ο Αστικός Κώδικας σύμφωνα με το οποίο, αν περισσότεροι του ενός έχουν πεθάνει και δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί ότι ένας από αυτούς επέζησε κάποιου άλλου, τεκμαίρεται ότι όλοι πέθαναν ταυτόχρονα.

συναποκομίζω ρ. μετβ. [μτρν.] {συναποκόμισα; 1. παίρνω (κάτι) μαζί μου: *ο ληστής κατάφερε να ξεφύγει έχοντας συναποκομίσει μεγάλο χρηματικό ποσό* 2. (μτρ.) λαμβάνω κάτι ως επιπλέον κέρδος, όφελος: *από αυτή τη δουλειά, εκτός από εμπειρίες, συναποκόμισε την αναγνώριση των συναδέλφων της.*

συναποτελώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {συναποτελείς... | συναποτελέ-εσα, -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -έστηκα); αποτελώ από κοινού: η *κερκίδα και η αλένη συναποτελούν τον πύγχο του χειριού.*

συναπόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -ασεις, -άσεων} η από κοινού απόφαση: ειδικότερ. η διαδικασία λήψης αποφάσεων μεταξύ Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *codécision*. Το αρχ. *συναπόφασις* σημαίνει «συνδυασμένη απόρριψη, άρνηση»].
 συναποφασίζω ρ. μετβ. [1833] {συναποφάσ-α, -ηκα | -θηκα, -μένος; αποφασίζω από κοινού με κάποιον άλλο.

συναποτός, -ή, -ό 1. (σπάν.) αυτός που είναι ενωμένος με άλλον: *~ κείμενα | έγγραφα ΣΥΝ. συνδεδεμένος, συνημιμένος* 2. αυτός που συνηχίζεται χωρίς καμία χρονική διακοπή: *διετέλεσε πρόεδρος του ιδρύματος επί δέκα - έτη ΣΥΝ. αδιάλειπτος, συνεχής, ακατάπαυστος* ΑΝΤ. διακεκομμένος 3. ΕΚΚΛΗΣ. συναπτή (η) σύντομες ενγές που συνδέονται με το *Τού Κυρίου δεσθόμων (Του Κυρίου δεσθώμων).*

ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ETYM αρχ. < *σνάπτο*].

συνάπτω ρ. μετβ. {σύν-αμα (λόγ. -ήσα), -άθηκα (λόγ. -ήθηκα, -ης, -η..., μτρ. συναφθείς, -είσα, -έν), -ημιμένος; 1. ενώνω, συνδέω (ένα αντικείμενο με άλλο): *να συνάψετε τα δικαιολογητικά στην αίτηση και να τα υπογράψετε ΣΥΝ. συνενώνω, επισυνάπτο, συναρμώζω* ΑΝΤ. αποσυνδέω 2. ξεκινάω, αποδέχομαι ή προχωρώ σε συγκεκριμένη συμφωνία και σχέση: *~ γάμο (παντρεύομαι) | συμβόλαιο | σύμβαση (συμφωνώ επισήμως για συναλλαγή) | δάνειο (δανειζόμαι) | ειρήνη (συμφωνώ επισήμως για ειρήνη) || οι δύο χώρες συνήγα διπλωματικές σχέσεις μόλις πριν από δύο χρόνια* 3. (η μτρ. **συνημιμένος, -ή, -ο**) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω, μετοχή. [ETYM, αρχ. < συν- + άπτο (βλ. λ.).]

συναρμώζω ρ. μετβ. {συναρθρώ-σα, -θηκα, -μένος; συνδέω (τιμήματα που είναι ξεχωριστά μεταξύ τους), ώστε να δημιουργήσουν ένα λειτουργικό σύνολο: *~ ένα μηχανήμα ΣΥΝ. συναρμώζω, συναρμολογώ* ΑΝΤ. αποσυνδέω.

[ETYM < μτρν. συναρθρώ (αρχ. *συναρθρούμαι*) < συν- + άρθρώ (-όω) < άρθρον (βλ. κ. αρθρώνω)].

συνάρθρωση (η) [μτρν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η σύνδεση με άρθρωση ανεξάρτητων μερών, τα οποία, με αυτό τον τρόπο, συγκροτούν ενιαίο και λειτουργικό σύνολο: η - του *μηχανήματος* || (μτρ.) «- *ετερογενών και συχνά αντιφατικών στοιχείων*» (εφημ.) ΣΥΝ. συναρμολόγηση, συναρμογή ΑΝΤ. αποσύνδεση 2. ΑΝΑΤ. κάθε είδους

άρθρωση που δεν περιβάλλεται από υγρό και δεν παρουσιάζει καμία δυνατότητα κινητικότητας: η ~ των *κρανιακών οστών*.

συναριθμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συναριθμείω... | συναριθμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} υπολογίζω επιπλέον (κάτι) στην απαρίθμηση: να *συναριθμήσετε* και τα *χιλιόμετρα της επιστροφής, για να βρείτε την κατανάλωση βενζίνης ΣΥΝ. συνυπολογίζω, προσμετρώ* ΑΝΤ. εξαιρώ. — συναριθμηση (η) [μτγν].

συναρμογή (η) 1. η σύνδεση επιμέρους τμημάτων ή πραγμάτων με ακρίβεια και σταθερότητα, ώστε να δημιουργηθεί ένα στερεό σύνολο: *μόνιμη | σταθερή* ~ ΣΥΝ. *συνάρμωση, εφαρμογή, σύνδεση* 2. ΤΕΧΝΟΛ. ο τρόπος σύνδεσης εξαρτημάτων μεταξύ τους, που ξεκινά από εφαρμογή των επιφανειών τους και ολοκληρώνεται με τη στερέωση σε ενιαίο σύνολο: *μόνιμη | γωνιακή* ~ || ~ με *συγκόλληση* | με *κάρφομα* | *βίδωμα* || ~ στην *επιπλοποιία* || «το *Ιντερνέτ* παραμένει *μία ~ δικτύων*» (εφημ.) ΣΥΝ. *συνάρμωση, συναρμολότητα* 3. (στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση) η τοποθέτηση εικόνας στη σειρά που επιθυμεί ο σκηνοθέτης ύστερα από επιλογή του υλικού που έχει γυριστεί ΣΥΝ. *συναρμολότητα, μοντάζ*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συναρμόζω*].

συναρμόδιος, -α, -ο αυτός που μοιράζεται δικαιούδια με άλλον: ~ *υπουργός* | *υπάλληλος* ΣΥΝ. *συναρμόθυος*.

συναρμόζω ρ. μετβ. {συνάρμωσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. συνδέω (μέρη ή πράγματα), ώστε να βρίσκονται σε αρμονία μεταξύ τους και να αποτελούν ενιαίο και λειτουργικό σύνολο: ~ *μηχάνημα* ΣΥΝ. *συναρμολότης, συναρμόθω, μοντάρω* ΑΝΤ. *ξεμοντάρω* 2. (κατ' επέκτ.) συνδέω με σταθερό, στερεό τρόπο ΣΥΝ. *στερεώνω* ΑΝΤ. *αποσυνδέω*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- + *αρμόζω* «κρυμίζω, συνδυάζω» (βλ.λ.)].

συναρμολότητα (η) [1848] η σύνδεση (επιμέρους τμημάτων ή εξαρτημάτων), ώστε να δημιουργηθεί ένα στερεό και λειτουργικό σύνολο.

συναρμολότης ρ. μετβ. {συναρμολότης... | συναρμολότησ-α, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. συνδέω (επιμέρους τμήματα ή εξαρτήματα), ώστε να δημιουργηθεί ένα στερεό και λειτουργικό σύνολο: ~ *όπλο* | *μηχάνημα* | *συσκεύη* | *εξάρτημα* | *αεροπλάνο* (μοντέλο) ΣΥΝ. *συναρμόζω, συναρμόθω, μοντάρω* ΑΝΤ. *ξεμοντάρω* 2. *συναρμολότης* (το) παιχνίδι που αποτελείται από εξαρτήματα μιας κατασκευής (π.χ. ενός μοντέλου αεροπλάνου, αυτοκινήτου κ.λπ.), τα οποία συνενώνονται κανείς με σκοπό να σχηματίσει την κατασκευή αυτή 3. (μτφ.) συσχετίζω επιμέρους στοιχεία: *ο ανακριτής συναρμολογεί τώρα τα δεδομένα της όλης υποθέσεως*. — συναρμολότησης (ο) [1894]. [ΕΤΥΜ < μτγν. *συναρμολότης* (-έω) < συν- + *αρμόζω* (βλ.λ.)].

συναρμολογία (η) [μτγν.] {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η συναρμολογία (βλ.λ.).

συναρπαγή (η) [μτγν.] η από κοινού αρπαγή: κυρ. ΓΛΩΣΣ. *σύνθετο εκ συναρπαγής* (και φραστικό σύνθετο) η σύνθετη λέξη που έχει σχηματιστεί από φράση, όπως στην περίπτωση του *παράλληλος*, που προήλθε από τη φρ. *par' άλλους*.

συναρπάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {συναρπάσ-α, -τηκα, -μένος} ασκώ μεγάλη γοητεία σε (κάποιον), προκαλώ έντονα συνασθήματα, προσελκύω όλο το ενδιαφέρον: *το θέαμα* | *το τραγούδι του* | *ο αγώνας τους είχε συναρπάσει* || *με συναρπάζει η σκέψη να φύγω μακριά* || *το σκάκι μου αρέσει, αλλά δεν μπορώ να πω ότι με συναρπάζει κιόλας!* || *το πλήθος συναρπάζεται από τους πύρρινους λόγους* ΣΥΝ. *ενθουσιάζω, μαγεύω, συγκινώ, καταγοητεύω* ΑΝΤ. *απογοητεύω*.

συναρπακτικός, -ή, -ό [1890] αυτός που ασκεί μεγάλη γοητεία, που κρατά αμειωτό το ενδιαφέρον από τη συγκίνηση που προσφέρει: ~ *ιστορία* | *ομορφιά* | *δήληση* | *αγώνας* | *παιχνίδι* ΣΥΝ. *θελκτικός, μαγευτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός* ΑΝΤ. *αδιάφορος, τετριμμένος*. — *συναρπακτικά* επίρρ.

συναρπής (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η σχέση μεταξύ πραγμάτων που εξαρτώνται το ένα από το άλλο ή αντιστοιχούν το ένα στο άλλο: η τιμή ενός προϊόντος *διαμορφώνεται σε ~ με την προσφορά και τη ζήτηση αυτού του προϊόντος* ΣΥΝ. *αλληλεξάρτηση, σύνδεση, συνδυασμός* 2. (συνεκδ.) το να συσχετίζονται πράγματα μεταξύ τους και συνεκδ. το αποτέλεσμα τέτοιου συσχετισμού: η *τελική επιλογή είναι ~ πολλών παραγόντων* 3. ΜΑΘ. (α) η αντιστοιχία των στοιχείων ενός συνόλου Α με τα στοιχεία ενός συνόλου Β, ούτως ώστε κάθε στοιχείο του Α να αντιστοιχεί σε ένα και μόνο ένα στοιχείο του Β: *τριγωνομετρική* | *γενικευμένη* | *αλγεβρική* | *λογαριθμική* ~ (β) *ειδικές συναρτήσεις* οι συναρτήσεις που χρησιμοποιούνται σε διάφορους επιστημονικούς και τεχνολογικούς κλάδους. — *συναρπηστικός, -ή, -ό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνάρτησις* «σύνδεση, λογική συνουχία» < *συναρτώ* (-άω). ο υ.αθ. όρ. αποτελεί απόδ. του γερμ. Zusammen-hang].

συναρτώ ρ. μετβ. {συναρτάω... | συνάρτ-ησα, -ούμαι, -άται..., -ήθηκα, συναρτημένος} 1. συνδέω πράγματα μεταξύ τους στη βάση της λογικής τους σχέσης: *μη συναρτάω το διάβασμα σου με τους βαθμούς* || η *εμποροκρατία συναρτούσε τον πλοίο ενός έθνους με τα κρατικά αποθέματα σε χρυσό και ασήμι* ΣΥΝ. *αλληλεξάρτω* ΑΝΤ. *αποσυνδέω* 2. (μεσοπαθ. *συναρτώμαι*) βρίσκομαι σε σχέση εξάρτησης, είμαι *συναφής*: η *τελική αξιολόγηση των μαθητών συναρτάται προς τη συνολική τους απόδοση* || «οι *ιδεολογικές αντιπαραθέσεις* αυτής της *κοινωνίας συναρτήθηκαν με τη διαμόρφωση συνειδησιακών φαινομένων, εθνικών και κοινωνικών*» (εφημ.) || «η *προσοπική επανόδο* τους στο *κόμμα συναρτάται πλέον με δικές τους παραχωρήσεις και διαβεβαιώσεις*» (εφημ.) || «ο *ηγέτης ξέριε ότι η οικονομία, η δημόσια διοίκηση, η υγεία συναρτώνται απόλυτα από την κοινωνική δυναμική*» (εφημ.) ΣΥΝ. *εξαρτώμαι* (+από), *βασίζομαι* (+σε). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναρτώ* (-άω) < συν- + *άρτω* «συνδέω, κρεμώ» (βλ. κ. *άν-άρτω*)].

συναρχηγία (η) [1894] {συναρχηγίων} η από κοινού αρχηγία.

συναρχηγός (ο/η) [1833] πρόσωπο που έχει την αρχή, που είναι αρχηγός από κοινού με άλλον.

συναρχία (η) {συναρχιών} η ταυτόχρονη παρουσία δύο ή περισσότερων αρχόντων ή υπευθύνων σε κράτος ή άλλον οργανισμό και η από κοινού διοίκηση: *οι - συναρχίζονταν στα χρόνια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας* ΣΥΝ. *συνδιοίκηση, συγκυβέρνηση* ΑΝΤ. *μοναρχία*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *συναρχος* < συν- + *αρχος* < *άρχω*].

συναρχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ.} μοιράζομαι την εξουσία (με κάποιον) ΣΥΝ. *συγκυβερνώ, συνδιοικώ*.

συνασπίζω ρ. μετβ. {συνάσπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιους) να ενώσουν τις δυνάμεις τους, πολιτικές ή στρατιωτικές, σε κοινό αγώνα: *ο εξωτερικός κίνδυνος συνάσπισε τα κόμματα στο εσωτερικό της χώρας* || (συνήθ. μεσοπαθ.) η *Βουλγαρία, η Ελλάδα και η Σερβία συνασπίστηκαν το 1912 εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συμπολεμώ με κάποιον ως ασπίδοφόρος (-μτφ.) υποστηρίζω», < συν- + *ασπίς* < *ασπίς*, -ίδος. Η σύγχρονη σημ. του μεσοπαθ. συνασπίζομαι αποδίδει το γαλλ. *se coaliser*].

συνασπισμός (ο) 1. (α) συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων μερών και σύμψηξη συμφυχίας, για την επίτευξη κοινού στόχου: *αμυντικός* | *διεθνής* | *ευρωπαϊκός* | *πολιτικός* | *κυβερνητικός* | *μωστικός* | *στρατιωτικός* ~ || ~ *κρατών* | *κομμάτων* ΣΥΝ. *συμμαχία, συνεργασία* (β) *οικονομικός συνασπισμός* η ένωση ή η συμφωνία μεταξύ οικονομικών μονάδων, που αποσκοπεί στη βελτίωση της οικονομικής θέσης των συμβαλλομένων ή/και στην αποτελεσματική αντιμετώπιση πιθανού ή υπαρκτού ανταγωνισμού 2. ΠΟΛΙΤ. (α) εκλογική συμπαράταξη ή και συνεργασία ευρύτερης χρονικής διάρκειας μεταξύ πολιτικών κομμάτων και ομάδων, κατά κανόνα συγγενών (β) (με κεφ.) το κόμμα «*Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου*» (συντομ. ΣΥΝ). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *συνασπίζω* (βλ.λ.). Ως πολιτ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. coalition].

συναστρία (η) [μτγν.] {συναστριών} ΑΣΤΡΟΛ. η ευνοϊκή σύζευξη αστέρων.

συνασφάλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η ασφάλιση σε περισσότερους από έναν ασφαλιστές, με την προϋπόθεση ότι το σύνολο των ασφαλιστικών ποσών δεν ξεπερνά την ασφαλιστική αξία: *καμία ασφάλεια δεν αναλάμβανε μόνη της τέτοια ευθύνη και γι' αυτό κατέληξαν στη λύση της συνασφάλισης*. — *συνασφάλιζω* ρ. [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. co-insurance].

συνασφάλιζω ρ. [μτγν.] {συνάσφισ-α, -τηκα, -μένος} ασκώ μεγάλη γοητεία σε (κάποιον), προκαλώ έντονα συνασθήματα, προσελκύω όλο το ενδιαφέρον: *το θέαμα* | *το τραγούδι του* | *ο αγώνας τους είχε συναρπάσει* || *με συναρπάζει η σκέψη να φύγω μακριά* || *το σκάκι μου αρέσει, αλλά δεν μπορώ να πω ότι με συναρπάζει κιόλας!* || *το πλήθος συναρπάζεται από τους πύρρινους λόγους* ΣΥΝ. *ενθουσιάζω, μαγεύω, συγκινώ, καταγοητεύω* ΑΝΤ. *απογοητεύω*.

συναρπαστικός, -ή, -ό [1890] αυτός που ασκεί μεγάλη γοητεία, που κρατά αμειωτό το ενδιαφέρον από τη συγκίνηση που προσφέρει: ~ *ιστορία* | *ομορφιά* | *δήληση* | *αγώνας* | *παιχνίδι* ΣΥΝ. *θελκτικός, μαγευτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός* ΑΝΤ. *αδιάφορος, τετριμμένος*. — *συναρπαστικά* επίρρ.

συναρπής (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η σχέση μεταξύ πραγμάτων που εξαρτώνται το ένα από το άλλο ή αντιστοιχούν το ένα στο άλλο: η τιμή ενός προϊόντος *διαμορφώνεται σε ~ με την προσφορά και τη ζήτηση αυτού του προϊόντος* ΣΥΝ. *αλληλεξάρτηση, σύνδεση, συνδυασμός* 2. (συνεκδ.) το να συσχετίζονται πράγματα μεταξύ τους και συνεκδ. το αποτέλεσμα τέτοιου συσχετισμού: η *τελική επιλογή είναι ~ πολλών παραγόντων* 3. ΜΑΘ. (α) η αντιστοιχία των στοιχείων ενός συνόλου Α με τα στοιχεία ενός συνόλου Β, ούτως ώστε κάθε στοιχείο του Α να αντιστοιχεί σε ένα και μόνο ένα στοιχείο του Β: *τριγωνομετρική* | *γενικευμένη* | *αλγεβρική* | *λογαριθμική* ~ (β) *ειδικές συναρτήσεις* οι συναρτήσεις που χρησιμοποιούνται σε διάφορους επιστημονικούς και τεχνολογικούς κλάδους. — *συναρπηστικός, -ή, -ό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνάρτησις* «σύνδεση, λογική συνουχία» < *συναρτώ* (-άω). ο υ.αθ. όρ. αποτελεί απόδ. του γερμ. Zusammen-hang].

συναρτώ ρ. μετβ. {συναρτάω... | συνάρτ-ησα, -ούμαι, -άται..., -ήθηκα, συναρτημένος} 1. συνδέω πράγματα μεταξύ τους στη βάση της λογικής τους σχέσης: *μη συναρτάω το διάβασμα σου με τους βαθμούς* || η *εμποροκρατία συναρτούσε τον πλοίο ενός έθνους με τα κρατικά αποθέματα σε χρυσό και ασήμι* ΣΥΝ. *αλληλεξάρτω* ΑΝΤ. *αποσυνδέω* 2. (μεσοπαθ. *συναρτώμαι*) βρίσκομαι σε σχέση εξάρτησης, είμαι *συναφής*: η *τελική αξιολόγηση των μαθητών συναρτάται προς τη συνολική τους απόδοση* || «οι *ιδεολογικές αντιπαραθέσεις* αυτής της *κοινωνίας συναρτήθηκαν με τη διαμόρφωση συνειδησιακών φαινομένων, εθνικών και κοινωνικών*» (εφημ.) || «η *προσοπική επανόδο* τους στο *κόμμα συναρτάται πλέον με δικές τους παραχωρήσεις και διαβεβαιώσεις*» (εφημ.) || «ο *ηγέτης ξέριε ότι η οικονομία, η δημόσια διοίκηση, η υγεία συναρτώνται απόλυτα από την κοινωνική δυναμική*» (εφημ.) ΣΥΝ. *εξαρτώμαι* (+από), *βασίζομαι* (+σε). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *συναρτώ* (-άω) < συν- + *άρτω* «συνδέω, κρεμώ» (βλ. κ. *άν-άρτω*)].

συναρπηστικός, -ή, -ό [1890] αυτός που ασκεί μεγάλη γοητεία, που κρατά αμειωτό το ενδιαφέρον από τη συγκίνηση που προσφέρει: ~ *ιστορία* | *ομορφιά* | *δήληση* | *αγώνας* | *παιχνίδι* ΣΥΝ. *θελκτικός, μαγευτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός* ΑΝΤ. *αδιάφορος, τετριμμένος*. — *συναρπηστικά* επίρρ.

συναρπής (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η σχέση μεταξύ πραγμάτων που εξαρτώνται το ένα από το άλλο ή αντιστοιχούν το ένα στο άλλο: η τιμή ενός προϊόντος *διαμορφώνεται σε ~ με την προσφορά και τη ζήτηση αυτού του προϊόντος* ΣΥΝ. *αλληλεξάρτηση, σύνδεση, συνδυασμός* 2. (συνεκδ.) το να συσχετίζονται πράγματα μεταξύ τους και συνεκδ. το αποτέλεσμα τέτοιου συσχετισμού: η *τελική επιλογή είναι ~ πολλών παραγόντων* 3. ΜΑΘ. (α) η αντιστοιχία των στοιχείων ενός συνόλου Α με τα στοιχεία ενός συνόλου Β, ούτως ώστε κάθε στοιχείο του Α να αντιστοιχεί σε ένα και μόνο ένα στοιχείο του Β: *τριγωνομετρική* | *γενικευμένη* | *αλγεβρική* | *λογαριθμική* ~ (β) *ειδικές συναρτήσεις* οι συναρτήσεις που χρησιμοποιούνται σε διάφορους επιστημονικούς και τεχνολογικούς κλάδους. — *συναρπηστικός, -ή, -ό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνάρτησις* «σύνδεση, λογική συνουχία» < *συναρτώ* (-άω). ο υ.αθ. όρ. αποτελεί απόδ. του γερμ. Zusammen-hang].

συναρπηστικός, -ή, -ό [1890] αυτός που ασκεί μεγάλη γοητεία, που κρατά αμειωτό το ενδιαφέρον από τη συγκίνηση που προσφέρει: ~ *ιστορία* | *ομορφιά* | *δήληση* | *αγώνας* | *παιχνίδι* ΣΥΝ. *θελκτικός, μαγευτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός* ΑΝΤ. *αδιάφορος, τετριμμένος*. — *συναρπηστικά* επίρρ.

συναρπής (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η σχέση μεταξύ πραγμάτων που εξαρτώνται το ένα από το άλλο ή αντιστοιχούν το ένα στο άλλο: η τιμή ενός προϊόντος *διαμορφώνεται σε ~ με την προσφορά και τη ζήτηση αυτού του προϊόντος* ΣΥΝ. *αλληλεξάρτηση, σύνδεση, συνδυασμός* 2. (συνεκδ.) το να συσχετίζονται πράγματα μεταξύ τους και συνεκδ. το αποτέλεσμα τέτοιου συσχετισμού: η *τελική επιλογή είναι ~ πολλών παραγόντων* 3. ΜΑΘ. (α) η αντιστοιχία των στοιχείων ενός συνόλου Α με τα στοιχεία ενός συνόλου Β, ούτως ώστε κάθε στοιχείο του Α να αντιστοιχεί σε ένα και μόνο ένα στοιχείο του Β: *τριγωνομετρική* | *γενικευμένη* | *αλγεβρική* | *λογαριθμική* ~ (β) *ειδικές συναρτήσεις* οι συναρτήσεις που χρησιμοποιούνται σε διάφορους επιστημονικούς και τεχνολογικούς κλάδους. — *συναρπηστικός, -ή, -ό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνάρτησις* «σύνδεση, λογική συνουχία» < *συναρτώ* (-άω). ο υ.αθ. όρ. αποτελεί απόδ. του γερμ. Zusammen-hang].

συναρπηστικός, -ή, -ό [1890] αυτός που ασκεί μεγάλη γοητεία, που κρατά αμειωτό το ενδιαφέρον από τη συγκίνηση που προσφέρει: ~ *ιστορία* | *ομορφιά* | *δήληση* | *αγώνας* | *παιχνίδι* ΣΥΝ. *θελκτικός, μαγευτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός* ΑΝΤ. *αδιάφορος, τετριμμένος*. — *συναρπηστικά* επίρρ.

συναρπής (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η σχέση μεταξύ πραγμάτων που εξαρτώνται το ένα από το άλλο ή αντιστοιχούν το ένα στο άλλο: η τιμή ενός προϊόντος *διαμορφώνεται σε ~ με την προσφορά και τη ζήτηση αυτού του προϊόντος* ΣΥΝ. *αλληλεξάρτηση, σύνδεση, συνδυασμός* 2. (συνεκδ.) το να συσχετίζονται πράγματα μεταξύ τους και συνεκδ. το αποτέλεσμα τέτοιου συσχετισμού: η *τελική επιλογή είναι ~ πολλών παραγόντων* 3. ΜΑΘ. (α) η αντιστοιχία των στοιχείων ενός συνόλου Α με τα στοιχεία ενός συνόλου Β, ούτως ώστε κάθε στοιχείο του Α να αντιστοιχεί σε ένα και μόνο ένα στοιχείο του Β: *τριγωνομετρική* | *γενικευμένη* | *αλγεβρική* | *λογαριθμική* ~ (β) *ειδικές συναρτήσεις* οι συναρτήσεις που χρησιμοποιούνται σε διάφορους επιστημονικούς και τεχνολογικούς κλάδους. — *συναρπηστικός, -ή, -ό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνάρτησις* «σύνδεση, λογική συνουχία» < *συναρτώ* (-άω). ο υ.αθ. όρ. αποτελεί απόδ. του γερμ. Zusammen-hang].

μάτων και το σημείο σύνδεσης: η ~ των δικαιολογητικών στην αίτηση || λεξιλογικές ~ 2. η επίσημη συμφωνία για κάτι: ~ γάμου | δανείον | σύμβαση | συμμαχιών | συμφωνίας 3. ΒΙΟΛ. διαφοροποιημένη λειτουργικά και μορφολογικά ζώνη, στα σημεία όπου τα νευρικά κύτταρα εφάπτονται μεταξύ τους ή με άλλα κύτταρα (π.χ. μυικά), πράγμα που εξασφαλίζει την αμφίδρομη επικοινωνία ή/και τη μετάδοση των ώσεων μεταξύ των κυττάρων. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτω. [ΕΤΥΜ. < αρλ. σύναγμις < συνάπτω].

συνδαιτυμόνας (ο/η) (λόγ.) καθένα από τα πρόσωπα που λαμβάνουν μέρος σε γεύμα ΣΥΝ. ομοτράπεζος, ομόδειπνος. Επίσης (λογιότ.) συνδαιτυμών {συνδαιτυμόνος}.

[ΕΤΥΜ. < συν- + αρχ. δαιτυμών «προσκεκλημένος σε δείπνο, ομοτράπεζος» < δαιτύς, -υός (ή) «γεύμα, φαγητό» + παραγ. επίθημα -ιών (πβ. κ. ήγε-μών, κηδε-μών). Το αρχ. δαιτύς (απαντά «άπαξ» στον Όμηρο) αποτελεί επίκο τ. του δαίς, -τός (ίδια σημ.) < δαίω | -ομαι «κόβω, διανέμω - τούγω». Βλ. κ. παν-δαισία].

συνδακτυλία (η) ΙΑΤΡ. συγγενής ανωμαλία της διάπλωσης, κατά την οποία τα δάκτυλα των άνω ή των κάτω άκρων συνδέονται μεταξύ τους. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. syndactylia].

συνδαυλίω κ. (λαϊκ.) συδαυλίω ρ. μετβ. {συνδαυλίω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. σκαλίζω τα ξύλα για να δυναμώσει η φωτιά 2. (μτφ.) υποδαυλίω (βλ. λ.): με την αρθρογραφία του συνδαυλίει τα πολιτικά πάθη. — συνδαυλίση (η) [1857] κ. συνδαυλισμα (το). [ΕΤΥΜ. < συν- + δαυλίω < δαυλός].

σύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η σχέση εξάρτησης ή αλληλεξάρτησης, ο συσχετισμός μεταξύ δύο ή περισσότερων πραγμάτων ή καταστάσεων: δεν υπάρχει λογική ~ σε αυτά που ισχυρίζεται || ~ νοημάτων | παρατακτική | υποτακτική ~ προτάσεων ΣΥΝ. συνένωση ΑΝΤ. αποσύνδεση 2. ΤΕΧΝΟΛ.-ΗΛΕΚΤΡ. η προσαρμογή εξαρτημάτων μεταξύ τους ή με μηχανήμα, ώστε να διαμορφωθεί ένα σταθερό και λειτουργικό σύνολο: η ~ με τη γεννήτρια χαλάροσε και κάθε τόσο το ρεύμα πέφτει || η ~ των σωλήνων | των βαγονιών || (σε ηλεκτρικά κυκλώματα) παράλληλη | εν παραλλήλω | εν σειρά ~ || ελέγγω τις ~ στον υπολογιστή ΣΥΝ. συναρμογή 3. η διαδικασία και τα μέσα, με τα οποία επιτυγχάνεται η επικοινωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων σημείων: ραδιοτηλεοπτική | τηλεφωνική | τηλεγραφική | αεροπορική | αεροπορική - || σε απευθείας ~ σας μεταδιόρουμε την ομιλία του πρωθυπουργού || είναι αδύνατη η ~ με το Κόιρο τόρα || ~ ποταμού | ακτών (κατασκευή γέφυρας) 4. (μτφ.) η ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ κρατών μέσω συμφωνιών και αμοιβαίων υποχρεώσεων: η ~ της Τουρκίας με την Ε.Ε. || οικονομική | εμπορική | τελωνειακή | πολιτική | πολιτιστική ~ 5. ΒΙΟΛ. η σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ των γονιδίων, αποτελέσματα της κατανομής και της θέσης που κατέχουν στα χρωμοσώματα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενωτικό.

[ΕΤΥΜ < αρχ. σύνδεσις «συνεκτικός δεσμός» < συνδέω (βλ. λ.). Ως τεχνολ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. jonction, ενώ στη σημ. των επίσημων συμφωνιών αποδίδει το γαλλ. liaison].

συνδεσμικός, -ή, -ό → σύνδεσμος

συνδεσμολογία (η) [1897] {συνδεσμολογιών} 1. ΙΑΤΡ.-ΑΝΑΤ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο του τη μελέτη της φυσιολογίας και της παθολογίας των συνδέσεων και των αρθρώσεων 2. ΗΛΕΚΤΡ. (α) ο τρόπος με τον οποίο συνενώνονται μεταξύ τους τα εξαρτήματα και τα μέρη ηλεκτρικής ή ηλεκτρονικής συσκευής ή τα συστατικά κυκλωμάτων, για να δημιουργηθεί ενιαίο, σταθερό και λειτουργικό σύνολο: παράλληλη | εν παραλλήλω | εν σειρά ~ (βλ. λ. σύνδεση) (β) το σύνολο των παραπάνω συνδέσεων: χαλαρή | επικίνδυνη | σταθερή ~. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. syndesmologie].

σύνδεσμος (ο) {συνδέσι-ου | -ων, -ους} 1. καθετί που χρησιμοποιείται για να ενωθούν ή να δεθούν δύο ή περισσότερα πράγματα μεταξύ τους 2. η ένωση ατόμων σε οργανωμένη ομάδα για την εξυπηρέτηση κοινού στόχου ή λόγω κοινών ενδιαφερόνων: ~ φιλάθλων της Α.Ε.Κ. | ιδιοκτητών παραλιακών κέντρων || (με κερ.) ~ Ελληνοπολιτικής Φιλίας ΣΥΝ. σωματείο, ένωση, συνασπισμός 3. το πρόσωπο που φέρνει σε επαφή τα μέλη ή τα τμήματα μιας συνήθ. μυστικής οργάνωσης, στρατιωτικού, πολιτικού ή συναφούς τύπου: οι αντάρτες ήρθαν σε επαφή με τον ~ τους στην Πάτρα || ο ~ της βρετανικής αντικατασκοπίας στο Βερολίνο · 4. ΓΛΩΣΣ. άκλιτη λέξη που συνδέει δύο ή περισσότερους όρους της πρότασης (ο σκύλος και η γάτα, ο Πέτρος ή ο Παύλος) ή και ολόκληρες προτάσεις, κύριες με κύριες (ο Αντώνης μελέτα, αλλά ο Θανάσης παίζει ποδόσφαιρο) ή κύριες με δευτερευουσες (δεν πήγε στη δουλειά, επειδή ήταν άρρωστη): συμπλεκτικός | διαευκτικός | αντιθετικός | υποτακτικός | εναντιωματικός | ειδικός | υποθετικός | χρονικός | αιτιολογικός | τελικός | παραχωρητικός | συμπερασματικός | ενδοιαστικός ~ 5. ΑΝΑΤ. ταινία από ινώδη συνδετικό ιστό, που συγκρατεί εσωτερικά όργανα ή οστά αρθρώσεων στη σωστή τους θέση: ελαστικός | ισχυρός ~ || ρήξη σύνδεσμου 6. ΜΗΧΑΝ. μέρος μηχανής με το οποίο συνενώνονται τμήματα ή εξαρτήματα της μεταξύ τους: άκαμπτος | ημιαστικός | ελαστικός | αρθρωτικός | υδραυλικός - 7. ΖΩΟΛ. όργανο των μαλακίων με το οποίο έρχονται σε επαφή οι δύο θυρίδες των οστράκων τους · 8. ΜΟΥΣ. βυζαντινό σημείο ανάμεσα σε χαρακτήρες ποσότητας, τους οποίους ακολουθεί ίσον ή φθόγγος που διαδέχονται ο ένας τον άλλον σε ανοδική ή καθοδική πορεία 9. ΠΛΗΡΟΦ. σύνδεση υπερκεμένου' πλήθους ή χαρακτηρισμένο κομμάτι κειμένου, το οποίο, όταν επιλέγεται, μεταφέρει τον χρήστη του Διαδικτύου σε άλλη σελίδα. — σύνδεσμικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. αιτία.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < συνδέω (βλ. λ.). Η ανατ. σημ. είναι ήδη αρχ., ενώ στη Μτγν. Ελληνική η λ. δήλωσε επίσης το σχήμα των συνόδων που συνυφρίζονται για συγκεκριμένο σκοπό. Διάφορες άλλες σημ. είναι με-

τάφρ. δάνεια: «οργανωμένη ομάδα, σωματείο» (< γαλλ. collége), «μηχανικό εξάρτημα» (< αγγλ. coupler), «διαβιβαστής μυστικών πληροφοριών» (< γαλλ. liaison). Στην πληροφορική η λ. αποδίδει το αγγλ. link].

συνδεσμός (ο) [αρχ.] {συνδεσμών} (σπάν.) αυτός που εκτείνει ποινή φυλάκισης ή είναι αιχμάλωτος μαζί με άλλων.

συνδετήρας (ο) 1. σιδηρόπτε χρησιμοποιείται για να κρατήσει ενωμένα δύο ή περισσότερα πράγματα 2. (ειδικότ.) όργανο γραφείου από ευλύγιστο μέταλλο ή πλαστικό, που περιελίσσεται ώστε να σχηματίζει δύο παραλληλόγραμμα, το ένα μέσα στο άλλο· χρησιμοποιείται για να συγκρατούνται χαρτιά μεταξύ τους 3. ΝΑΥΤ. εξάρτημα της αυλοσίδας του πλοίου σε σχήμα κρίκου, με το οποίο συγκρατούνται ενωμένα τμήματα της. — (υποκ.) συνδετήρας (το). [ΕΤΥΜ. < συνδέω + παραγ. επίθημα -τήρας, πβ. κ. κινη-τήρας].

συνδετήριος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που μπορεί να συντελέσει σε σύνδεση ΣΥΝ. συνδετικός. [ΕΤΥΜ. < συνδέω + παραγ. επίθημα -τήριος, πβ. κ. κινη-τήριος].

συνδετικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που συντελεί ή μπορεί να συντελέσει στην ένωση, την επικοινωνία ή τη σύζευξη δύο ή περισσότερων αντικειμένων: ~ σολήνες | άζοντας | νείτρο || (μτφ.) η ισλαμική θρησκεία είναι ο ~ κρίκος που ενώνει τους Αραβες-ΦΡ. (α) **συνδετικό υλικό** κάθε είδους ουσία που χρησιμοποιείται στην επίτευξη και τη διατήρηση της συνοχής μεταξύ διαφόρων εφαρτωμένων υλικών: οργανικά | συνθετικά ~ (β) **συνδετικός ιστός** (ι) ο ιστός που προορίζεται να διατηρεί τα όργανα στη θέση τους ή να ενώνει άλλοι τύποι ιστούς (ii) ΑΝΑΤ. ιστός που αποτελείται από ίνες και διαφόρων ειδών κύτταρα και συντελεί στη συνοχή των οργάνων, εσωτερική και δομική, καθώς και στη στήριξη όλου του σώματος 2. ΓΛΩΣΣ. (α) **συνδετικό ρήμα** το ρήμα που, χωρίς να έχει δική του σημασία (είμαι), λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο υποκείμενο και το κατηγορούμενο (ή το αντικείμενο) για να αποδοθεί ορισμένη ιδιότητα (χαρακτηριστικό) στο υποκείμενο (ή σταπνί). ανάμεσα στο αντικείμενο και το κατηγορούμενο: (κατ' επέκτ.) ρήμα (διατελώ, αναγορεύομαι, καλούμαι, θεωρώ κ.ά.) που λειτουργεί και αυτό ως συνδετικό (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ως) (β) **συνδετικό | παρατακτικό σύνθετο** βλ. λ. σύνθετος.

συνδέω ρ. μετβ. {συν-έδεσα, -δέθηκα, -δεδεμένος} 1. κάνω (δύο ή περισσότερα πράγματα) να έχουν συνοχή μεταξύ τους, να αποτελούν μέρη ενός συνόλου: ο ιστός συνδέει τα κόκκαλα στις αρθρώσεις || το ρήμα «φαινόμενα» συνδέει το υποκείμενο με το κατηγορούμενο || το σημείο στο οποίο συνδέεται τα καλώδια ΣΥΝ. συνενώνω, ενώνω ΑΝΤ. αποσυνδέω, διαλύω 2. (α) ενώνω (συσκευή) με κύριο δίκτυο παροχής ενέργειας: ~ το τηλεόραση ΑΝΤ. αποσυνδέω (β) (συνεκκ. και για πρόσ.) ενώνω τη συσκευή (κάποιου) με κύριο δίκτυο παροχής ενέργειας: δεν έχω τηλεόραση - δεν μας έχουν συνδέσει ακόμη ΑΝΤ. αποσυνδέω 3. φέρνω σε επαφή (συσκευές), ώστε η μία να λειτουργεί σε συνδυασμό ή με τη βοήθεια της άλλης: ~ την τηλεόραση με το βίντεο ΑΝΤ. αποσυνδέω 4. προσαρμώζω (εξαρτήματα), (όστε να αποτελούν έναν μηχανισμό: ~ τους δύο πόλους της μπαταρίας με τη μηχανή || ~ τα καλώδια με τα ηχεία ΑΝΤ. αποσυνδέω 5. (α) κάνω να επικοινωνήσουν (χώροι) μεταξύ τους, ώστε να είναι δυνατή η μετάβαση από τον έναν στον άλλον: ο δρόμος συνδέει τις δύο πόλεις || μια γέφυρα συνδέει τις δύο όχθες του ποταμού || καθημερινές πτήσεις συνδέουν την Αθήνα με τη Ν. Υόρκη (β) κάνω να επικοινωνήσει (κανείς με κάποιον): (σε τηλεφωνήτρια) συνδέστε με παρακαλώ με τον κύριο διευθυντή | με το τμήμα εισαγωγών 6. σχετίζω: μη συνδέεις πράγματα άσχετα μεταξύ τους! || η δήλωση του δεν συνδέεται με τη φυσιολογική ανάπτυξη του στην πολιτική ΑΝΤ. αποσυνδέω 7. ΨΥΧΟΛ. συνδυάζω (διαφορετικά μεταξύ τους αντικείμενα, ερεθίσματα) συνειρμικά: αυτά τα λουλούδια δεν μου αρέσουν, γιατί τα έχω συνδέσει με δυσάρεστα πράγματα || το μαύρο χρώμα είναι συνδεδεμένο με τον θάνατο ΑΝΤ. αποσυνδέω 8. (μτφ. για πρόσ.) κάνω (κάποιου) να βρίσκονται σε στενή σχέση μεταξύ τους, φέρνω κοντά: μας συνδέει δεσμός μακράς φιλίας || τους συνδέει ένα μυστικό || μας συνδέουν κοινά αγώνες ΣΥΝ. ενώνω ΑΝΤ. απομακρύνω (μεσοπαθ. **συνδέομαι**) 9. (α) έχω στενές σχέσεις φιλικές: συνδέονται από τα χρόνια του πανεπιστημίου (β) έχω ερωτικό δεσμό: η κοπέλα με την οποία -10. (γενικότ.) διατηρώ σχέσεις: ~ με ισχυρούς κύκλους ΣΥΝ. σχετίζομαι 11. (για κράτη, οργανισμούς κ.λπ.) αναπτύσσω σχέσεις μέσω συμφωνιών ή αμοιβαίων υποχρεώσεων: η Κύπρος αναμένεται να συνδεθεί με την Ε.Ε. 12. αποκτώ επαφή με δίκτυο: έχω συνδεθεί με το Διαδίκτυο. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετβ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δένω μαζί», < συν- + δέω (βλ. κ. δένω). Οι μτφ. χρήσεις της λ. είναι ήδη αρχ. και μτγν. Η σημ. «εντάσσομαι σε δίκτυο» είναι αποδ. του αγγλ. join].

συνδήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. η συγκινησιακή πλευρά της σημασίας μιας λέξης, η δυνατότητα της να παρέμπει τους χρήστες της γλώσσας σε συνειρμικές σπληζόμενους στην ανθρώπινη εμπειρία, γεγονός κατεξοχήν συνδεδεμένο με την ποιητική χρήση της γλώσσας. — συνδηλωτικός, -ή, -ό, συνδηλωτικά επίρρ., συνδηλώνω ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. δήλωση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. connotation].

συνδημότης (ο) [μτγν.] {συνδημοτών}, **συνδημότησας** (η) {συνδημοτισών} πρόσωπο που προέρχεται από ή ανήκει στον ίδιο δήμο με άλλον/άλλους: ελιπίζουμε η πρωτοβουλία αυτή να τύχει υποστηρίξεως από τους συνδημότες μας! συνδημηκή (η) {συνδημηκών} η σύνταξη διαθήκης από περισσότερα του ενός πρόσωπα με την ίδια πράξη. **συνδιαλέγομαι** ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {συνδιαλέθηκα} (λόγ.) επικοινωνώ προφορικά, βρίσκομαι σε διάλογο ΣΥΝ. συζητώ, κουβεντιάζω, συνομιλώ.

συνδιάλεξη (η) [1856] {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} η συνομιλία (κυρ. από το τηλεφώνον): τηλεφωνική | υπεραστική ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συννομιλία*.

συνδιαλλαγή (η) η εξεύρεση λύσης σε πρόβλημα που έχει φέρει αντιμετώπιση δύο περισσότερες πλευρές, συνήθ. με αμοιβαίες υποχωρήσεις ΣΥΝ. συμβιβασμός ΑΝΤ. έριδα, καβγάς. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. συνδιαλλάσσω (βλ.λ.).]

συνδιαλλακτικός, -ή, -ό [1897] (λόγ.) αυτός που συμβάλλει στη συνδιαλλαγή, στον συμβιβασμό.

συνδιαλλάσσω ρ. μετβ. {συνδιάλλαξα, συνδιαλλάχθηκα (να/θα συνδιαλλάγω)} (λόγ.) συμφιλιώνω, συμβιβάζω: ήταν αδύνατον να συνδιαλλάγουν οι δύο παρατάξεις.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- + διαλλάσσω | -ττω «ανταλλάσσω - συμφιλιώνω» (< δι)α- + ἀλλάσσω | -ττω)].

συνδιασκέπτομαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {συνδιασκέφθηκα} συζητώ (μαζί με άλλους) για την αντιμετώπιση προβλήματος και την εξεύρεση λύσεων ή/και την ανταλλαγή απόψεων ΣΥΝ. συσκέπτομαι.

συνδιάσκειναι (η) [μεσν.] (-ης κ. -ένεως | -ένεις, -ένεων) η συγκεντρωση πολλών επίσημων προσώπων, τα οποία ανταλλάσσουν απόψεις, συνήθ. για την επίλυση προβλήματος και την προώθηση των συμφερόντων τους: διεθνής | οργανωμένη | επιτυχής | οικονομική | πολυμερής ~ || ~ ειρήνης | η ~ κατέληξε σε αδιέξοδο | δεν κατόρθωσε να καταλήξει σε συμφωνία- Φρ. **συνδιάσκεψη κορυφής** συνάντηση και συνομιλίες μεταξύ ατόμων που βρίσκονται στην κορυφαία ηγετική θέση κράτους ή οργανισμού: ~ ανάμεσα στους ηγέτες Γαλλίας - Γερμανίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο*.

συνδιδασκαλία (η) [1897] {συνδιδασκαλιών} 1. το εκπαιδευτικό σύστημα στο οποίο άτομα και των δύο φύλων λαμβάνουν από κοινού την ίδια εκπαίδευση 2. το εκπαιδευτικό σύστημα στο οποίο δύο ή περισσότερες σχολικές τάξεις ή τμήματα διδάσκονται ταυτόχρονα και στην ίδια αίθουσα από τον ίδιο διδάσκαλο: η ~ είναι αναγκαστική στα μονοθέσια σχολεία 3. (γενικότερ.) η κοινή διδασκαλία σε διαφορετικές τάξεις ή τμήματα: σήμερα απουσίασε ο καθηγητής μας και κάναμε ~ με το άλλο τμήμα.

συνδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] (συνδικασ-α, -τγκα (λόγ. -θηκα), -μένος) 1. εκδικάζω υπόθεση (μαζί με άλλον): υπήρξε διαφωνία μεταξύ των δικαστών που συνδικάζαν την υπόθεση 2. εκδικάζω σε μια δική (υποθέσεις που σχίζονται με ταξί τους), μ^ε σκοπό την καλύτερη διερεύνηση τους και τη διεκδίκηση της απονομής της δικαιοσύνης.

συνδικαλιζομαι ρ. μετβ. αποθ. {συνδικαλίσ-τγκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. γίνομαι μέλος συνδικαλιστικής οργάνωσης: η εταιρεία απαγορεύει στους υπαλλήλους της να συνδικαλιζούνται 2. ασχολούμαι ενεργά με τον συνδικαλισμό.

συνδικαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. η οργάνωση ατόμων που ασχολούνται στον ίδιο τομέα παραγωγής για την αποτελεσματικότερη διεκδίκηση και διασφάλιση των δικαιωμάτων τους και η συλλογική δράση που αναπτύσσονται, για να πετύχουν τον σκοπό αυτόν: ο ~ και οι φορείς του προστατεύονται από τον νόμο || ανεξάρτητος | διεθνής | αναρχικός | επαναστατικός | εργατικός | φοιτητικός | εργοδοτικός | κομματικός ~ 2. το σύνολο των οργανώσεων στις οποίες ανήκουν οι εργαζόμενοι, για να διεκδικήσουν και να εξασφαλίσουν τα συμφέροντά τους ΣΥΝ. συνδικάτα, συνδικαλιστές.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndicalisme < επίθ. syndical < syndic < μτγν. λατ. syndicus «αξιωματούχος πόλεως» < αρχ. σύνδικος «συνήγορος, δημόσιος επίτροπος» (βλ.λ.).]

συνδικαλιστής (ο), συνδικαλιστρια (η) {συνδικαλιστριών} 1. ο εργαζόμενος που αποτελεί μέλος συνδικαλιστικής οργάνωσης 2. ο εργαζόμενος που αποτελεί ηγετικό στέλεχος συνδικαλιστικής οργάνωσης: οι ~ ζήτησαν τους εργαζόμενους. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndicaliste, βλ. κ. *συνδικαλισμός*].

συνδικαλιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συνδικαλισμό: ~ δράση | οργάνωση | ηγεσία | ελευθερία | αγώνες | κίνημα | ενώσεις. — συνδικαλιστικά επίρρ.

συνδικάτο (το) 1. οργάνωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο τομέα παραγωγής, η οποία αποβλέπει μέσω της συλλογικής δράσης στη διεκδίκηση και προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων, αλλά και στη γενικότερη βελτίωση του βιοτικού και κοινωνικού τους επιπέδου: το ~ αποφάσισε απεργία || εργατικό | αγροτικό | πανίσχυρο | εργατοϋπαλληλικό ~ || «Ο Αιτωλία υποστηρίζεται από τα ~ του πετρελαϊκού τομέα» (εφημ.) ΣΥΝ. ένωση, σωματείο 2. (κακός.) κάθε είδους οργάνωση που αποσκοπεί στη προώθηση των συμφερόντων των μελών της, συνήθ. εις βάρος του κοινωνικού συνόλου: το ~ του εγκλήματος ΣΥΝ. μαφία, κλίκα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndicat < μεσν. λατ. syndicatus, μτγ. τ. του ρ. syndicare < μτγν. λατ. syndicus «αξιωματούχος πόλεως» < αρχ. σύνδικος «συνήγορος, δημόσιος επίτροπος» (βλ.λ.).]

συννομία (η) [αρχ.] {συννομιών} ΝΟΜ. 1. ο διορισμός συνδίκου 2. το διάστημα κατά το οποίο διαρκεί η θητεία και τα καθήκοντα του συνδίκου.

σύνδικος (ο/η) {συνδικ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που διορίζεται κατά τη διαδικασία της πτωχεύσεως από το δικαστήριο και εκπροσωπεί τον πτωχθέντα και την ομάδα των πιστωτών ΣΥΝ. επίτροπος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συνήγορος - (αργότερα) δημόσιος κατηγορός», < συν- + -δικός < -δική].

συνδιοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεων, -ήσεων} η διοίκηση από κοινού με άλλον/άλλους. — συνδιοικητής (ο) [1888], συνδιοικω ρ. [αρχ.] 1-εις...;.

συνδρόμιον ρ. μετβ. {συνδρόμα; } προφορ. αντί του ορθού συντρέχω (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάσχο*. [ΕΤΥΜ. Υποτ. του αόρ. β' *συνδρόμαον* (χωρίς ομορρικό ενεστώτα) χρι-

σιμοποιήθηκε ως αόρ. του *συντρέχω*). Βλ. λ. *δρόμος*].

συνδρομή (η) 1. η παροχή ενίσχυσης, ή έμπρακτη βοήθεια: *χωρίς τη ~ σου δεν θα είχα ξεπεράσει την κρίση* || με τη ~ των *περαστικών πιάστικε* ο κλέπτης ΣΥΝ. βοήθεια, αρωγή, επικουρία 2. (ειδικότερ.) οικονομική συνεισφορά για την ολοκλήρωση έργου ή τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης κάποιου: ~ για την *αποπεράτωση του ναού* | για τους *απόρους της ενορίας* ~ 3. το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται σε τακτά χρονικά διαστήματα, για να εξασφαλιστεί κανείς τη συμμετοχή του σε δραστηριότητα ή τη σε τακτά χρονικά διαστήματα παραλαβή περιοδικού, εφημερίδας, φιλοτελικού υλικού κ.ά.: *αυξήθηκε η ~ των μελών του συλλόγου* || *αναnevώνω* | *διακόπτω τη-μερο στο περιοδικό* || *εξέμηνη* ~ για το *Διαδικτυο* 4. συρροή παραγόντων. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ομαδική προσέλευση», < συν- + -δρομή < ρ. *δραμείν*, απφρ. αορ. β' του ρ. *τρέγω*. Βλ. λ. *δρόμος* Η σημ. «βοήθεια, ενίσχυση» είναι μτγν., ενώ η σημ. «τακτική οικονομική συνεισφορά» αποτελεί απόδ. του γαλλ. souscription].

συνδρομητής (ο) [1816], **συνδρομητρια** (η) [1880] {συνδρομη-τριών} πρόσωπο που καταβάλλει χρηματικό ποσό σε τακτά χρονικά διαστήματα, εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο δικαιώματα στην παροχή υπηρεσίας ή την παραλαβή εφημερίδας, περιοδικού, φιλοτελικού υλικού κ.ά.: ~ του *περιοδικού των Ε.Α.Τ.Α.* || ο Ο.Γ.Ε. *ενημερώνει τους ~ του για την αύξηση της τιμής της τηλεφωνικής μονάδας*-Φρ. **τηλεόραση συνδρομητών** τηλεοπτικό κανάλι, του οποίου τα έξοδα εξασφαλίζονται όχι μέσω των διαφημίσεων, αλλά μέσω του χρηματικού ποσού που καταβάλλουν οι θεατές του, συνήθ. σε μηνιαία βάση, για να εξασφαλίσουν την ειδική κάρτα αποκωδικοποίησης του σήματος του καναλιού. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. souscripteur].

συνδρομητικός, -ή, -ό [1868] αυτός που λειτουργεί με συνδρομητικές: ~ *κανάλι* | *τηλεόραση* | *δίκτυο*.

σύνδρομο (το) {συνδρόμ-ου | -ων} 1. ΙΑΤΡ. σύνολο συμπτωμάτων που σχετίζονται με την ίδια κλινική εικόνα, της οποίας η αιτιολογία ή η πάθηση ποικίλλει: *αιμολυτικό ~ από φάρμακα* | από *έλλειψη φυσιολογικών ενζύμων* | από *ανομαλίες των ερυθρών αιμοσφαιρίων* | από *λοιμώδες νόσημα*- Φρ. (α) **σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής | ανοσολογικής ανεπάρκειας** το επίτ. (βλ.λ.) (β) **στερητικό σύνδρομο** | **σύνδρομο στερήσης** βλ. λ. *στερητικός* 2. (μτφ.) στοιχείο που κυριαρχεί, συνήθ. κατά δυσάρεστο τρόπο, στη συμπεριφορά ή τη σκέψη κάποιου.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndrome < αρχ. επίθ. *σύνδρομος* (< συν- + *δρόμος*)].

συνδύαζω ρ. μετβ. {συνδύασ-α (λόγ. συνδυάσα), -τγκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ασχολούμαι παράλληλα με πράγματα διαφορετικά μεταξύ τους ή ενόψει διάφορα στοιχεία σε ένα σύνολο: ~ την *καλαισθσία με τη λειτουργικότητα* | την *ομορφία με την εξπνάνδα* | το *τερπνόν μετὰ τὸν ωφέλιμον* (την ευχαρίστηση με την ωφέλεια) | τη *δασκείαση με την εργασία* 2. ΣΥΡΑΤ. (α) **συνδυασμένες επιχειρήσεις** (i) πολεμική ενέργεια που διεξάγεται με τη συμμετοχή Στρατού Ήπρας, Ναυτικού και Αεροπορίας (ii) πολεμική ενέργεια που διεξάγεται από δύο ή περισσότερα κράτη (β) **συνδυασμένη άσκηση** γυμνάσια στα οποία συμμετέχουν περισσότεροι από ένας κλάδοι στρατού 3. ΓΕΩΠ. **συνδυασμένη καταπολέμηση** η χρησιμοποίηση όλων των μεθόδων με τις οποίες μπορούν να προστατευθούν οι καλλιέργειες από ζιζάνια και παρσίδια ΣΥΝ. ολοκληρωμένη καταπολέμηση 4. χρησιμοποίηση κάτι κατάλληλα, ύστερα από επιλογή, για να εξασφαλισω αρμονικό ή σωστό αποτέλεσμα: *αγόρασε ένα άσπρο ποκάμισο, για να το συνδυάσει με όλες τις φούστες* ΣΥΝ. συνταγιάζω, ταυριάζω, εναρμονίζω 5. συσχετίζω (γεγονότα, καταστάσεις), εντοπίζω τις μεταξύ τους σχέσεις: *πολλοί συνδυάζουν την αποχώρηση του από το κόμμα με την πρόσφατη διαφωνία του με τον αρχηγό* ΣΥΝ. συνδέω, αλληλεξαρτώ ΑΝΤ. αποσυνδέω 6. (μεσοπαθ. **συνδύαζομαι**) μπορώ να λειτουργήσω αρμονικά με κάτι άλλο: το *κόκκινο κρασί συνδυάζεται με κόκκινο κρέας και κόκκινες σάλτσες* || αυτές οι *κουρτίνες συνδυάζονται θαυμάσια με το χαλί και την ταπεσαρία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σηματικό ζεύγος, συνένωτο - (στους εκ-κλήσ. συγγραφείς) συναναστρέφομαι, σχετίζομαι» < συν- + *δνάζω* < *δνάς*, -άδος «δυάδα» (< *δύο*). Η σημερινή σημ. ακολουθεί ανάλογη εξέλιξη του ουσ. συνδυασμός, που ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί με τη σημ. «αντιστοιχία» (πάντες οι ενδεχόμενοι συνδυασμοί, Πολιτ. 1290b 35), ενώ συνεπέδρασε και το ομοίως σηματισμένο γαλλ. combiner].

συνδυασμός (ο) [αρχ.] 1. η ταυτόχρονη ύπαρξη δύο ή περισσότερων πραγμάτων, ούτως ώστε να έχουν συγκεκριμένη σχέση μεταξύ τους: ο ~ *καλαισθσίας και λειτουργικότητας* | *ομορφιάς και εξπνάνδας* | *λογικής και εναισθησίας* || (κ. στον πληθ.) *ντύσιμο με κακόγουστους χρωμάτων* 2. η τοποθέτηση πραγμάτων σε συσχετισμό μεταξύ τους ~ σκοπό την επίτευξη αρμονικού αποτελέσματος: με *πρωτότυπους ~ ήγων καταφέρνει να μας δίνει ενδιάφεροντες μοναδικές συνθέσεις* || ~ *ενεργιών/κινήσεων με στόχο το ματ (στο σκάκι)* ΣΥΝ. συνταγιάσμα 3. (συνεκδ.) η παραβολή γεγονότων και καταστάσεων για τον εντοπισμό των μεταξύ τους σχέσεων: με τον *κατάλληλο ~ μαρτυριών και αποτυπωμάτων η αστυνομία κατέληξε σε τρεις υπόπτες* 4. το σύνολο των υποψηφίων κόμματος ή παρατάξεως, που ανήκουν στο ίδιο ψηφοδέλτιο: *εκλογικός ~* || *κατεβαίνω με τον | στον ~ τού Χ κόμματος* || *ανακοινώθηκαν οι εκλογικοί ~ των μεγάλων κομμάτων για τον δήμο Αθηνών* 5. σειρά αριθμών που ορίζονται ως κωδικός ασφαλείας σε κλειδαριές, χρηματοκιβώτια, τσάντες κλπ. Φρ. (α) **κλειδαριά συνδυασμού** κλειδαριά που αποτελείται από τροχούς συνδεδεμένους με κομβίο, το οποίο στρέφεται πάνω σε αριθμημένο δίσκο σταματώντας διαφορετικά σε διάφορα σημεία του, ώστε στο τέλος οι εντομείς των τροχών να ευθυγραμμίζονται και να είναι δυνατή η απασφάλιση της

συνδυαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συνδυασμό: ~ *δράση* | *οργάνωση* | *ηγεσία* | *ελευθερία* | *αγώνες* | *κίνημα* | *ενώσεις*. — συνδυαστικά επίρρ.

συνδικάτο (το) 1. οργάνωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο τομέα παραγωγής, η οποία αποβλέπει μέσω της συλλογικής δράσης στη διεκδίκηση και προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων, αλλά και στη γενικότερη βελτίωση του βιοτικού και κοινωνικού τους επιπέδου: το ~ αποφάσισε απεργία || εργατικό | αγροτικό | πανίσχυρο | εργατοϋπαλληλικό ~ || «Ο Αιτωλία υποστηρίζεται από τα ~ του πετρελαϊκού τομέα» (εφημ.) ΣΥΝ. ένωση, σωματείο 2. (κακός.) κάθε είδους οργάνωση που αποσκοπεί στη προώθηση των συμφερόντων των μελών της, συνήθ. εις βάρος του κοινωνικού συνόλου: το ~ του εγκλήματος ΣΥΝ. μαφία, κλίκα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndicat < μεσν. λατ. syndicatus, μτγ. τ. του ρ. syndicare < μτγν. λατ. syndicus «αξιωματούχος πόλεως» < αρχ. σύνδικος «συνήγορος, δημόσιος επίτροπος» (βλ.λ.).]

συννομία (η) [αρχ.] {συννομιών} ΝΟΜ. 1. ο διορισμός συνδίκου 2. το διάστημα κατά το οποίο διαρκεί η θητεία και τα καθήκοντα του συνδίκου.

σύνδικος (ο/η) {συνδικ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που διορίζεται κατά τη διαδικασία της πτωχεύσεως από το δικαστήριο και εκπροσωπεί τον πτωχθέντα και την ομάδα των πιστωτών ΣΥΝ. επίτροπος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συνήγορος - (αργότερα) δημόσιος κατηγορός», < συν- + -δικός < -δική].

συνδιοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεων, -ήσεων} η διοίκηση από κοινού με άλλον/άλλους. — συνδιοικητής (ο) [1888], συνδιοικω ρ. [αρχ.] 1-εις...;.

συνδρόμιον ρ. μετβ. {συνδρόμα; } προφορ. αντί του ορθού συντρέχω (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάσχο*. [ΕΤΥΜ. Υποτ. του αόρ. β' *συνδρόμαον* (χωρίς ομορρικό ενεστώτα) χρι-

σιμοποιήθηκε ως αόρ. του *συντρέχω*). Βλ. λ. *δρόμος*].

συνδρομή (η) 1. η παροχή ενίσχυσης, ή έμπρακτη βοήθεια: *χωρίς τη ~ σου δεν θα είχα ξεπεράσει την κρίση* || με τη ~ των *περαστικών πιάστικε* ο κλέπτης ΣΥΝ. βοήθεια, αρωγή, επικουρία 2. (ειδικότερ.) οικονομική συνεισφορά για την ολοκλήρωση έργου ή τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης κάποιου: ~ για την *αποπεράτωση του ναού* | για τους *απόρους της ενορίας* ~ 3. το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται σε τακτά χρονικά διαστήματα, για να εξασφαλιστεί κανείς τη συμμετοχή του σε δραστηριότητα ή τη σε τακτά χρονικά διαστήματα παραλαβή περιοδικού, εφημερίδας, φιλοτελικού υλικού κ.ά.: *αυξήθηκε η ~ των μελών του συλλόγου* || *αναnevώνω* | *διακόπτω τη-μερο στο περιοδικό* || *εξέμηνη* ~ για το *Διαδικτυο* 4. συρροή παραγόντων. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ομαδική προσέλευση», < συν- + -δρομή < ρ. *δραμείν*, απφρ. αορ. β' του ρ. *τρέγω*. Βλ. λ. *δρόμος* Η σημ. «βοήθεια, ενίσχυση» είναι μτγν., ενώ η σημ. «τακτική οικονομική συνεισφορά» αποτελεί απόδ. του γαλλ. souscription].

συνδρομητής (ο) [1816], **συνδρομητρια** (η) [1880] {συνδρομη-τριών} πρόσωπο που καταβάλλει χρηματικό ποσό σε τακτά χρονικά διαστήματα, εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο δικαιώματα στην παροχή υπηρεσίας ή την παραλαβή εφημερίδας, περιοδικού, φιλοτελικού υλικού κ.ά.: ~ του *περιοδικού των Ε.Α.Τ.Α.* || ο Ο.Γ.Ε. *ενημερώνει τους ~ του για την αύξηση της τιμής της τηλεφωνικής μονάδας*-Φρ. **τηλεόραση συνδρομητών** τηλεοπτικό κανάλι, του οποίου τα έξοδα εξασφαλίζονται όχι μέσω των διαφημίσεων, αλλά μέσω του χρηματικού ποσού που καταβάλλουν οι θεατές του, συνήθ. σε μηνιαία βάση, για να εξασφαλίσουν την ειδική κάρτα αποκωδικοποίησης του σήματος του καναλιού. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. souscripteur].

συνδρομητικός, -ή, -ό [1868] αυτός που λειτουργεί με συνδρομητικές: ~ *κανάλι* | *τηλεόραση* | *δίκτυο*.

σύνδρομο (το) {συνδρόμ-ου | -ων} 1. ΙΑΤΡ. σύνολο συμπτωμάτων που σχετίζονται με την ίδια κλινική εικόνα, της οποίας η αιτιολογία ή η πάθηση ποικίλλει: *αιμολυτικό ~ από φάρμακα* | από *έλλειψη φυσιολογικών ενζύμων* | από *ανομαλίες των ερυθρών αιμοσφαιρίων* | από *λοιμώδες νόσημα*- Φρ. (α) **σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής | ανοσολογικής ανεπάρκειας** το επίτ. (βλ.λ.) (β) **στερητικό σύνδρομο** | **σύνδρομο στερήσης** βλ. λ. *στερητικός* 2. (μτφ.) στοιχείο που κυριαρχεί, συνήθ. κατά δυσάρεστο τρόπο, στη συμπεριφορά ή τη σκέψη κάποιου.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndrome < αρχ. επίθ. *σύνδρομος* (< συν- + *δρόμος*)].

συνδύαζω ρ. μετβ. {συνδύασ-α (λόγ. συνδυάσα), -τγκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ασχολούμαι παράλληλα με πράγματα διαφορετικά μεταξύ τους ή ενόψει διάφορα στοιχεία σε ένα σύνολο: ~ την *καλαισθσία με τη λειτουργικότητα* | την *ομορφία με την εξπνάνδα* | το *τερπνόν μετὰ τὸν ωφέλιμον* (την ευχαρίστηση με την ωφέλεια) | τη *δασκείαση με την εργασία* 2. ΣΥΡΑΤ. (α) **συνδυασμένες επιχειρήσεις** (i) πολεμική ενέργεια που διεξάγεται με τη συμμετοχή Στρατού Ήπρας, Ναυτικού και Αεροπορίας (ii) πολεμική ενέργεια που διεξάγεται από δύο ή περισσότερα κράτη (β) **συνδυασμένη άσκηση** γυμνάσια στα οποία συμμετέχουν περισσότεροι από ένας κλάδοι στρατού 3. ΓΕΩΠ. **συνδυασμένη καταπολέμηση** η χρησιμοποίηση όλων των μεθόδων με τις οποίες μπορούν να προστατευθούν οι καλλιέργειες από ζιζάνια και παρσίδια ΣΥΝ. ολοκληρωμένη καταπολέμηση 4. χρησιμοποίηση κάτι κατάλληλα, ύστερα από επιλογή, για να εξασφαλισω αρμονικό ή σωστό αποτέλεσμα: *αγόρασε ένα άσπρο ποκάμισο, για να το συνδυάσει με όλες τις φούστες* ΣΥΝ. συνταγιάζω, ταυριάζω, εναρμονίζω 5. συσχετίζω (γεγονότα, καταστάσεις), εντοπίζω τις μεταξύ τους σχέσεις: *πολλοί συνδυάζουν την αποχώρηση του από το κόμμα με την πρόσφατη διαφωνία του με τον αρχηγό* ΣΥΝ. συνδέω, αλληλεξαρτώ ΑΝΤ. αποσυνδέω 6. (μεσοπαθ. **συνδύαζομαι**) μπορώ να λειτουργήσω αρμονικά με κάτι άλλο: το *κόκκινο κρασί συνδυάζεται με κόκκινο κρέας και κόκκινες σάλτσες* || αυτές οι *κουρτίνες συνδυάζονται θαυμάσια με το χαλί και την ταπεσαρία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σηματικό ζεύγος, συνένωτο - (στους εκ-κλήσ. συγγραφείς) συναναστρέφομαι, σχετίζομαι» < συν- + *δνάζω* < *δνάς*, -άδος «δυάδα» (< *δύο*). Η σημερινή σημ. ακολουθεί ανάλογη εξέλιξη του ουσ. συνδυασμός, που ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί με τη σημ. «αντιστοιχία» (πάντες οι ενδεχόμενοι συνδυασμοί, Πολιτ. 1290b 35), ενώ συνεπέδρασε και το ομοίως σηματισμένο γαλλ. combiner].

συνδυασμός (ο) [αρχ.] 1. η ταυτόχρονη ύπαρξη δύο ή περισσότερων πραγμάτων, ούτως ώστε να έχουν συγκεκριμένη σχέση μεταξύ τους: ο ~ *καλαισθσίας και λειτουργικότητας* | *ομορφιάς και εξπνάνδας* | *λογικής και εναισθησίας* || (κ. στον πληθ.) *ντύσιμο με κακόγουστους χρωμάτων* 2. η τοποθέτηση πραγμάτων σε συσχετισμό μεταξύ τους ~ σκοπό την επίτευξη αρμονικού αποτελέσματος: με *πρωτότυπους ~ ήγων καταφέρνει να μας δίνει ενδιάφεροντες μοναδικές συνθέσεις* || ~ *ενεργιών/κινήσεων με στόχο το ματ (στο σκάκι)* ΣΥΝ. συνταγιάσμα 3. (συνεκδ.) η παραβολή γεγονότων και καταστάσεων για τον εντοπισμό των μεταξύ τους σχέσεων: με τον *κατάλληλο ~ μαρτυριών και αποτυπωμάτων η αστυνομία κατέληξε σε τρεις υπόπτες* 4. το σύνολο των υποψηφίων κόμματος ή παρατάξεως, που ανήκουν στο ίδιο ψηφοδέλτιο: *εκλογικός ~* || *κατεβαίνω με τον | στον ~ τού Χ κόμματος* || *ανακοινώθηκαν οι εκλογικοί ~ των μεγάλων κομμάτων για τον δήμο Αθηνών* 5. σειρά αριθμών που ορίζονται ως κωδικός ασφαλείας σε κλειδαριές, χρηματοκιβώτια, τσάντες κλπ. Φρ. (α) **κλειδαριά συνδυασμού** κλειδαριά που αποτελείται από τροχούς συνδεδεμένους με κομβίο, το οποίο στρέφεται πάνω σε αριθμημένο δίσκο σταματώντας διαφορετικά σε διάφορα σημεία του, ώστε στο τέλος οι εντομείς των τροχών να ευθυγραμμίζονται και να είναι δυνατή η απασφάλιση της

συνδυαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συνδυασμό: ~ *δράση* | *οργάνωση* | *ηγεσία* | *ελευθερία* | *αγώνες* | *κίνημα* | *ενώσεις*. — συνδυαστικά επίρρ.

συνδικάτο (το) 1. οργάνωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο τομέα παραγωγής, η οποία αποβλέπει μέσω της συλλογικής δράσης στη διεκδίκηση και προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων, αλλά και στη γενικότερη βελτίωση του βιοτικού και κοινωνικού τους επιπέδου: το ~ αποφάσισε απεργία || εργατικό | αγροτικό | πανίσχυρο | εργατοϋπαλληλικό ~ || «Ο Αιτωλία υποστηρίζεται από τα ~ του πετρελαϊκού τομέα» (εφημ.) ΣΥΝ. ένωση, σωματείο 2. (κακός.) κάθε είδους οργάνωση που αποσκοπεί στη προώθηση των συμφερόντων των μελών της, συνήθ. εις βάρος του κοινωνικού συνόλου: το ~ του εγκλήματος ΣΥΝ. μαφία, κλίκα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. syndicat < μεσν. λατ. syndicatus, μτγ. τ. του ρ. syndicare < μτγν. λατ. syndicus «αξιωματούχος πόλεως» < αρχ. σύνδικος «συνήγορος, δημόσιος επίτροπος» (βλ.λ.).]

συννομία (η) [αρχ.] {συννομιών} ΝΟΜ. 1. ο διορισμός συνδίκου 2. το διάστημα κατά το οποίο διαρκεί η θητεία και τα καθήκοντα του συνδίκου.

σύνδικος (ο/η) {συνδικ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που διορίζεται κατά τη διαδικασία της πτωχεύσεως από το δικαστήριο και εκπροσωπεί τον πτωχθέντα και την ομάδα των πιστωτών ΣΥΝ. επίτροπος. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συνήγορος - (αργότερα) δημόσιος κατηγορός», < συν- + -δικός < -δική].

συνδιοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεων, -ήσεων} η διοίκηση από κοινού με άλλον/άλλους. — συνδιοικητής (ο) [1888], συνδιοικω ρ. [αρχ.] 1-εις...;.

συνδρόμιον ρ. μετβ. {συνδρόμα; } προφορ. αντί του ορθού συντρέχω (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάσχο*. [ΕΤΥΜ. Υποτ. του αόρ. β' *συνδρόμαον* (χωρίς ομορρικό ενεστώτα) χρι-

σιμοποιήθηκε ως αόρ. του *συντρέχω*). Βλ. λ. *δρόμος*].

συνδρομή (η) 1. η παροχή ενίσχυσης, ή έμπρακτη βοήθεια: *χωρίς τη ~ σου δεν θα είχα ξεπεράσει την κρίση* || με τη ~ των *περαστικών πιάστικε* ο κλέπτης ΣΥΝ. βοήθεια, αρωγή, επικουρία 2. (ειδικότερ.) οικονομική συνεισφορά για την ολοκλήρωση έργου ή τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης κάποιου: ~ για την *αποπεράτωση του ναού* | για τους *απόρους της ενορίας* ~ 3. το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται σε τακτά χρονικά διαστήματα, για να εξασφαλιστεί κανείς τη συμμετοχή του σε δραστηριότητα ή τη σε τακτά χρονικά διαστήματα παραλαβή περιοδικού, εφημερίδας, φιλοτελικού υλικού κ.ά.: *αυξήθηκε η ~ των μελών του συλλόγου* || *αναnevώνω* | *διακόπτω τη-μερο στο περιοδικό* || *εξέμηνη* ~ για το *Διαδικτυο* 4. συρροή παραγόντων. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ομαδική προσέλευση», < συν- + -δρομή < ρ. *δραμείν*, απφρ. αορ. β' του ρ. *τρέγω*. Βλ. λ. *δρόμος* Η σημ. «βοήθεια, ενίσχυση» είναι μτγν., ενώ η σημ. «τακτική οικονομική συνεισφορά» αποτελεί απόδ. του γαλλ. souscription].

συνδρομητής (ο) [1816], **συνδρομητρια** (η) [1880] {συνδρομη-τριών} πρόσωπο που καταβάλλει χρηματικό ποσό σε τακτά χρονικά διαστήματα, εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο δικαιώματα στην παροχή υπηρεσίας ή την παραλαβή εφημερίδας, περιοδικού, φιλοτελικού υλικού κ.ά.: ~ του *περιοδικού των Ε.Α.Τ.Α.* || ο Ο.Γ.Ε. *ενημερώνει τους ~ του για την αύξηση της τιμής της τηλεφωνικής μονάδας*-Φρ. **τηλεόραση συνδρομητών** τηλεοπτικό κανάλι, του οποίου τα έξοδα εξασφαλίζονται όχι μέσω των διαφημίσεων, αλλά μέσω του χρηματικού ποσού που καταβάλλουν οι θεατές του, συνήθ. σε μηνιαία βάση, για να εξασφαλίσουν την ειδική κάρτα αποκωδικοποίησης του σήματος του καναλιού. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. souscripteur].

συνδρομητικός, -ή, -ό [1868] αυτός που λειτουργεί με συνδρομητικές: ~ *κανάλι* | *τηλεόραση* | *δίκτυο*.

πόρτας (β) **συνδυασμός (χρηματοκιβωτίου)** σειρά αριθμών που πρέπει να σχηματιστούν διαδοχικά από κομβίο που στρέφεται πάνω σε αριθμημένο δίσκο, ώστε να απασφαλιστεί η πόρτα χρηματοκιβωτίου με κλειδαριά συνδυασμού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δόο*. συνδυαστικός, -ή, -ό αυτός που συνδυάζει διάφορα στοιχεία: -μέθοδος | μελέτη | έρευνα | εξέταση | φαντασία- ΦΡ. **συνδυαστική ικανότητα** η ικανότητα του ατόμου να συγκρίνει δεδομένα ή πράγματα (έννοιες, γεγονότα, καταστάσεις, αντικείμενα κ.λπ., να εντοπίζει τις μεταξύ τους σχέσεις και να τα συσχετίζει μεταξύ τους ή να δημιουργεί από αυτά κάτι νέο (π.χ. μια νέα έννοια ή να κατασκευάζει κάτι καινούργιο). — συνδυαστικ-ά | -ός επίρρ., συνδυαστικότητα

(η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δόο*. [ΕΤΥΜ. αρχ. αρχική σημ. «αυτός που αποτελεί ζευγάρι (μαζί με άλλον)», < συνδυάω (βλ. λ.). Η σύγχρονη σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. *combinatoire*]. **συνέβαλα** ρ. → συμβάλλω
συνέβη ρ. → συμβαίνει
συνεγγυητής (ο) [μτγν.]. **συνεγγυήτρια** (η) [1895] {συνεγγυη-τριών} πρόσωπο που εγγυάται για κάτι από κοινού με άλλον ή άλλους: *δεν πήρε το δάνειο, γιατί δεν μπόρεσε να βρει τον απαραίτητο δεύτερο συνεγγυητή*. — συνεγγυητικός, -ή, -ό, συνεγγυώμαι ρ. {-ασαι...}.

συνεγγυός επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολύ κοντά: στη ΦΡ. εκ **του συνεγγυός** από πολύ κοντά: θέλω να μελετήσω την κατάσταση ~ για να αποφανθώ ΑΝΤ. μακρόθεν. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- + *εγγός* (βλ. λ.).]

συνεγείρω ρ. μετβ. [μτγν.] {συν-ήγειρα, -εγέρθηκα} φέρνω σε κατάσταση εγρήγορσης και ενθουσιασμού, ξεσηκώνω: ~ τα πλήθη με *φλοερούς επαναστατικούς λόγους*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < συν- + *εγείρω* (βλ. λ.).]

συνεδρία ρ. → συντρέχω
συνεδρία (η) [αρχ.] {συνεδριών} 1. η συνεδρίαση (βλ. λ.): *οι καθηγητές έχουν ~ 2*. (συνεκδ.) το σύνολο των μελών που μετέχουν στη συνεδρίαση ~ 3. η επίσκεψη σε γιατρό, κυρ. στο πλαίσιο θεραπείας: *θα κάνεις δέκα ~ φυσικοθεραπείας* || ~ *ψυχανάλωσης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ία, *συμβούλιο*. **συνεδριάζω** ρ. αμετβ. [μτγν.] {συνεδρίασα} συμμετέχω σε συνεδρίαση: το *συμβούλιο συνεδριάζει τακτικά μία φορά τον μήνα* || το *δικαστήριο* | η *Βουλή* | το *σώμα συνεδριάζει*.

συνεδρίαση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η συνάντηση μελών συλλογικού οργάνου, που συνέρχεται με σκοπό να προβούν σε ενέργεια σύμφωνη με το καταστατικό του: η ~ *του θερινού τμήματος της Βουλής* | *του συμβουλίου* | *του κόμματος* | *της επιτροπής* || *μυστική* | *δικαστική* | *έκτακτη* ~ || ~ *κεκλεισμένων των θυρών* || *κρησσω την έναρξη* | *τη λήξη της* ~ || η *αίθουσα συνεδριάσεων των καθηγητών του σχολείου* ΣΥΝ. **συνεδρία**, **σύσκεψη** 2. (συνεκδ.) το σύνολο των μελών που μετέχουν στην παραπάνω διαδικασία: η ~ *δεν κατέληξε σε συμφωνία* ΣΥΝ. **συνεδρία**, **σύσκεψη**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο*.

συνεδρίο (το) {συνεδρί-ου | -ων} 1. η συνάντηση πολλών ατόμων, που έχει σκοπό την παρουσίαση απόψεων ή την αντιμετώπιση προβλημάτων και την εξεύρεση λύσεων: *ιατρικό* | *επιστημονικό* | *γλωσσολογικό* | *τριήμερο* | *ετήσιο* | *αγροτικό* | *διεθνές* - || *έναρξη* | *λήξη* **συνεδρίου** || ελεγκτικό ~ ΣΥΝ. **συνδιάσκεψη** 2. το ανώτατο όργανο ορισμένων κομμάτων, το οποίο λαμβάνει αποφάσεις καθοδηγητικού χαρακτήρα: το ~ *χάραξε νέα στρατηγική γραμμή* || *διεξάγεται το πρώτο - του κόμματος* | *της νεολαίας ενός κόμματος* ΣΥΝ. **συνδιάσκεψη** 3. (ως μεμονωμένο ιστορικό γεγονός) διεθνής συνδιάσκεψη στην οποία μετέχουν αντιπρόσωποι κρατών και η οποία αποβλέπει στην εξεύρεση λύσεων σε συγκεκριμένα προβλήματα διεθνών σχέσεων 4. (συνεκδ.) το σύνολο των μελών που μετέχουν στις παραπάνω διαδικασίες: το ~ *ανέβαλε τις εργασίες του για την ερχόμενη εβδομάδα*. — **συνεδριακός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνεδριών* < *συνεδρᾶς*].

συνεδρίο (ο/η) {συνεδρ-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που λαμβάνει μέρος σε συνέδριο (βλ. λ.): *οι - ανέπτυξαν τις απόψεις τους σε ανοικτή συζήτηση μετά το πέρας των εργασιών* 2. ΝΟΜ. ο δικαστής που μετέχει στο δικαστήριο που συνεδριάζει. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- + *-εδρός* < *εδρά*].

συνέθεσα ρ. → συνθέτω
συνείδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ξεκάθαρη γνώση και αίσθηση που έχει κανείς για κάτι, κυρ. η γνώση του ποσο σοβαρό, σημαντικό είναι κάτι: *έχει ~ τον πράξαν του* | *τον συνεπίων* | *τού κινδύνου* | *τού πράγματος* | *της σοβαρότητας της καταστάσεως* || *έχουν ~ πως έχουν εμπλακεί σε μια βρώμικη ιστορία* ΣΥΝ. **επίγνωση**, **συνειδησιακός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη συνείδηση: *αντιμετωπίζει σοβαρό ~ πρόβλημα*: να *παραδώσει στην αστυνομία το πορτοφόλι με τα λεφτά που βρήκε* ή να τα *κρατήσει*; — **συνειδησιακά** επίρρ.

συνειδητοποιώ ρ. μετβ. {συνειδητοποιήσ... | συνειδητοποιήσα, -ούμαι, -ίθηκα, -ήμενος} 1. αποκτώ σαφή γνώση (ενός πράγματος) - *τον κίνδυνο* | *τις διαστάσεις ενός ζητήματος* | *την κατάσταση γύρω μου* | *ότι έμεινα μόνος* ΣΥΝ. **καταλαβαίνω**, **κατανοώ**, **συλλαμβάνω** ΑΝΤ. **αγνόω** 2. (μεσοπαθ. αορ. **συνειδητοποιήθηκα**) απέκτησα επίγνωση της κοινωνικής κατάστασης γύρω μου και της θέσης μου μέσα σε αυτήν, απέκτησα πολιτική και κοινωνική συνείδηση: *συνειδητοποιήθηκε νωρίς μέσα από τον καθημερινό αγώνα για το μεροκάματο* 3. (η μτχ. **συνειδητοποιημένος**, -η, -ο) αυτός που γνωρίζει σε βάθος τον εαυτό του, που έχει επίγνωση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών του, καθώς και των προβλημάτων και των στόχων του: *λίγο είναι οι - επαναστάτες*: *οι περισσότεροι απλώς ακολουθούν τον αρχηγό* ΣΥΝ. (αργκό) **ψαγμένος**. — **συνειδητοποίηση** (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *prendre conscience* (de)].

συνειδητός, -ή, -ό 1. αυτός που προκύπτει ως προϊόν επίγνωσης, σαφούς και επεξεργασμένης επιλογής: ~ *ενέργεια* | *πρόκληση βλάβης* | *επιλογή* ΣΥΝ. **ενσυνείδητος**, **ηθελήμενος**, **εκούσιος**, **εσκεμμένος** ΑΝΤ. **ασυνείδητος**, **αθέλτος**, **ακούσιος** 2. αυτός που έχει επίγνωση των πράξεων του και των καταστάσεων γύρω του, που επιτελεί έργο, επειδή το πιστεύει βαθιά: ~ *επιστήμονας* | *οικολόγος* | *εργάτρια* | *αντικαπιναστρία* | *φεμινίστρια* 3. ΨΥΧΟΛ. **συνειδητό** (το) το μέρος της ανθρώπινης προσωπικότητας, στο οποίο συνδέονται όλες οι ενσυνείδητες νοητικές δραστηριότητες (πβ. λ. **ασυνείδητο**). — **συνειδητά** | -ός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **συνείδηση**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύννοια* (γνωρίζω καλά, ξέρω), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. *conscient*. Βλ. κ. **συνείδηση**].

συνειδητότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη συνείδησης, επίγνωσης, η συνειδητή γνώση.
συνειδός (το) {συνειδοτός} {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η συνείδηση. [ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. ουδ. της μτχ. *συνειδός* του ρ. *σύννοια* (γνωρίζω καλά, έχω υπ' όψιν μου) < συν- + *οίδα* (βλ. λ.).]

συνειρμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συνειρμό: ~ *παρασταση* | *αλληλουχία*- ΦΡ. **συνειρμική θεωρία** ο συνειρμισμός (βλ. λ.). — **συνειρμικ-ά** | -ός επίρρ.

συναίσθηση ΑΝΤ. **άγνοια** 2. ΨΥΧΟΛ. η ικανότητα αντίληψης όσων συμβαίνουν στον εξωτερικό κόσμο, αλλά και στη διάνοια του ανθρώπου: *ανακαλώ κάτι στην επιφάνεια της συνείδησης* (θυμάμαι, φέρνω στο μυαλό μου) 3. (α) (σύμφωνα με τους συμπεριφοριστές) η συμπεριφορά κατά την οποία το υποκείμενο βρίσκεται σε κατάσταση εγρήγορσης και έχει την ικανότητα να αντιδρά στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος, σε αντίθεση με την κατάσταση του ύπνου (β) (σύμφωνα με την ψυχιατρική) η συνθετική λειτουργία που επιτρέπει σε ένα υποκείμενο να συλλαμβάνει διανοητικά την κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάθε φορά με τη βοήθεια της γνώσης της προσωπικότητας του και να αποκτά ιδέα για τη μελλοντική του κατάσταση-ΦΡ. **διαταραχή της συνείδησης** (ι) η ψυχική διαταραχή που σχετίζεται με την εγρήγορση, όπως τα προβλήματα ύπνου, η ύπνωση, το κόμμα, η συγκοπή, η μέθη κ.λπ. (ii) η ψυχική διαταραχή ειδικού ψυχογενετικού χαρακτήρα, η οποία αποτελεί ουσιώδες κλινικό σύμπτωμα παθολογικής κατάστασης 4. η ικανότητα κάποιου να αποκτά γνώση για τον εαυτό του, η οποία τον διακρίνει από τους άλλους και τον κόσμο που τον περιβάλλει: *εθνική* | *ταξική* | *συλλογική* | *πολιτική* ~ • 5. η έμφυτη ιδιότητα του ατόμου να ενεργεί με βάση ηθικούς κανόνες ή/και να διακρίνει το καλό από το κακό: *τον ελέγχει η φωνή της συνείδησης του* || *δεν τον αφήνει ήσυχο* η ~ *του* || η ~ *του υπαγορεύει τι να κάνει* || *το κάνει*, *για να έχω ήσυχη τη ~ μου* || *έχει τύψεις συνειδήσεως* || *έχω κάτι βάρος στη ~ μου* || *με βραβαίνει η ~ μου* || *παραίτηση για λόγους συνειδήσεως* || *ελαστική* | *αυστηρή* ~ ΣΥΝ. **αυτοέλεγχος**, **αυτεπίγνωση** ΑΝΤ. **ασυνείδησία**, **αδιαφορία**- ΦΡ. (α) **αντιπρρησίας συνείδησεως** βλ. λ. **αντιπρρησίας** (β) **ελαφρά τη συνείδηση** βλ. λ. **ελαφρός** (γ) **κατά συνείδηση** όπως θεωρεί κανείς σωστό: *στην εκλογή προέδρου της Δημοκρατίας οι βουλευτές ενός κόμματος απέθνηκαν να ψηφίσουν ~*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνείδησις* «σύμφωνη, εσωτερική γνώση» < ρ. *σύννοια* (γνωρίζω καλά, ξέρω) (πβ. απφρ. *συν-ειδ-έναι*). Βλ. κ. *είδησις*. Παρόμοιο σχηματισμό εμφανίζει και το αντίστοιχο λατ. *conscientia* (< *conscio* «σύννοια»)].

ΣΧΟΛΙΟ Οι πράξεις, τα λόγια, γενικότε. οι αντιδράσεις και η συμπεριφορά μας κυμαίνονται από πλευράς συνειδητότητας, συνειδητής γνώσεως. Μια ενέργεια ή αντίδραση μας μπορεί να είναι ασυνείδητη (ή ασυνείδη), να τελείται δηλ. χωρίς να έχουμε συνείδηση, χωρίς γνώση ή αίσθηση του τι κάνουμε- μπορεί να είναι υποσυνείδητη (υποσυνείδητο), να έχουμε ασαφή, συγκεκριμένη ή περιορισμένη συνείδηση του τι κάνουμε- ενσυνείδητη ή συνειδητή είναι, αντίθετος, η πράξη που γίνεται με πλήρη συνείδηση, γνώση, επίγνωση και αίσθηση του τι κάνουμε. Σε σημειώθηκε ότι, κατά τους ειδικούς, η ουσιαστική διαφορά έγκειται όχι τόσο στη γνώση όσο στην πρόθεση που έχουμε για κάτι, πόσο δηλ. οι προθέσεις είναι σαφείς και ξεκάθαρες (συνειδητός | ενσυνείδητος), ασαφείς ή αδιαμόρφωτες (υποσυνείδητος) ή ανύπαρκτες (ασυνείδητος). Τελευταία, με τη σημ. *του συνειδητός* χρησιμοποιείται και το *συνειδητοποιημένος* (πολίτης, καταστάσεις κ.ά.), ενώ για το *ασυνείδητος* χρησιμοποιείται το *ασυναισθητός* και, λιγότερο, το *ασυνειδητοποιητός*.

συνειδησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη συνείδηση: *αντιμετωπίζει σοβαρό ~ πρόβλημα*: να *παραδώσει στην αστυνομία το πορτοφόλι με τα λεφτά που βρήκε* ή να τα *κρατήσει*; — **συνειδησιακά** επίρρ.
συνειδητοποιώ ρ. μετβ. {συνειδητοποιήσ... | συνειδητοποιήσα, -ούμαι, -ίθηκα, -ήμενος} 1. αποκτώ σαφή γνώση (ενός πράγματος) - *τον κίνδυνο* | *τις διαστάσεις ενός ζητήματος* | *την κατάσταση γύρω μου* | *ότι έμεινα μόνος* ΣΥΝ. **καταλαβαίνω**, **κατανοώ**, **συλλαμβάνω** ΑΝΤ. **αγνόω** 2. (μεσοπαθ. αορ. **συνειδητοποιήθηκα**) απέκτησα επίγνωση της κοινωνικής κατάστασης γύρω μου και της θέσης μου μέσα σε αυτήν, απέκτησα πολιτική και κοινωνική συνείδηση: *συνειδητοποιήθηκε νωρίς μέσα από τον καθημερινό αγώνα για το μεροκάματο* 3. (η μτχ. **συνειδητοποιημένος**, -η, -ο) αυτός που γνωρίζει σε βάθος τον εαυτό του, που έχει επίγνωση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών του, καθώς και των προβλημάτων και των στόχων του: *λίγο είναι οι - επαναστάτες*: *οι περισσότεροι απλώς ακολουθούν τον αρχηγό* ΣΥΝ. (αργκό) **ψαγμένος**. — **συνειδητοποίηση** (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *prendre conscience* (de)].

συνειδητός, -ή, -ό 1. αυτός που προκύπτει ως προϊόν επίγνωσης, σαφούς και επεξεργασμένης επιλογής: ~ *ενέργεια* | *πρόκληση βλάβης* | *επιλογή* ΣΥΝ. **ενσυνείδητος**, **ηθελήμενος**, **εκούσιος**, **εσκεμμένος** ΑΝΤ. **ασυνείδητος**, **αθέλτος**, **ακούσιος** 2. αυτός που έχει επίγνωση των πράξεων του και των καταστάσεων γύρω του, που επιτελεί έργο, επειδή το πιστεύει βαθιά: ~ *επιστήμονας* | *οικολόγος* | *εργάτρια* | *αντικαπιναστρία* | *φεμινίστρια* 3. ΨΥΧΟΛ. **συνειδητό** (το) το μέρος της ανθρώπινης προσωπικότητας, στο οποίο συνδέονται όλες οι ενσυνείδητες νοητικές δραστηριότητες (πβ. λ. **ασυνείδητο**). — **συνειδητά** | -ός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **συνείδηση**. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύννοια* (γνωρίζω καλά, ξέρω), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. *conscient*. Βλ. κ. **συνείδηση**].

συνειδητότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη συνείδησης, επίγνωσης, η συνειδητή γνώση.
συνειδός (το) {συνειδοτός} {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η συνείδηση. [ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. ουδ. της μτχ. *συνειδός* του ρ. *σύννοια* (γνωρίζω καλά, έχω υπ' όψιν μου) < συν- + *οίδα* (βλ. λ.).]

συνειρμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συνειρμό: ~ *παρασταση* | *αλληλουχία*- ΦΡ. **συνειρμική θεωρία** ο συνειρμισμός (βλ. λ.). — **συνειρμικ-ά** | -ός επίρρ.

[ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. associatif]. συνειρμισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ.-ΨΥΧΟΛ. θεωρητικό σύστημα το οποίο δέχεται ότι οι νοητικές λειτουργίες και κάθε είδους πνευματική ζωή στηρίζονται στους συνειρμούς, στη συσχέτιση παραστάσεων μεταξύ τους στο βάθος της συνειδητής και στην ανάκληση όλων, όταν μία από αυτές επανέλθει στη μνήμη χωρίς την παρέμβαση της βούλησης.

[ETYM₂ Απόδ. του γαλλ. associationisme]. **συνειρμός** (ο) ΨΥΧΟΛ. 1. η διαδικασία με την οποία οι παραστάσεις συνδέονται μεταξύ τους στη συνείδηση, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο είναι δυνατόν μία από αυτές, όταν ανακληθεί στη μνήμη, να παρασύρει μαζί της -χωρίς την παρέμβαση της βούλησης- και τις άλλες: ~ ιδέων || λεκτικός ~ ΦΡ. **ελεύθερος συνειρμός** ψυχαναλυτική μέθοδος, συστατικό στοιχείο της ψυχαναλυτικής τεχνικής, που συνίσταται στην έκφραση όλων των σκέψεων που περνούν από τον νου του ασθενούς, είτε με αφορμή ένα συγκεκριμένο στοιχείο (λέξη, αριθμό, ονειρική εικόνα και γενικότερ. οποιαδήποτε παράσταση) είτε αυθόρμητα 2. (συνεκδ.) καθεμιά από τις παραστάσεις που ανακαλούνται στη μνήμη ύστερα από τη σύνδεση τους με μία αρχική [ETYM₂ μτγν. < αρχ. συνείρω «συνδέω -σύρω μαζί», βλ. λ. ειρώς. Η φρ. ελεύθερος συνειρμός αποτελεί απόδ. του γερμ. freie Assoziation].

συνεισφέρει ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {συνεισε-έφερα, -φέρθηκα} ♦ 1. (μετβ.) προσφέρει με τη θέληση μου από κοινού με άλλους για την επιτυχία συλλογικής προσπάθειας: πολλοί συνεισέφεραν (ένα ποσό) || ~ για την ενίσχυση των πληγέντων | γενναϊόδωρα σε ιδρύματα | στα έξοδα ΣΥΝ. συμμετέχω ♦ 2. (αμετβ.) (κατ' επέκτ.) συντελώ (μαζί με άλλους) στην επίτευξη στόχου: στην επιτυχία της βραδιάς συνεισέφεραν πολλοί παράγοντες ΣΥΝ. βοηθώ, συμβάλλω.

συνεισφορά (η) [μτγν.] 1. η προσφορά, κυρ. χρηματικού ποσού, εκ μέρους πολλών πλευρών για την επίτευξη κοινού στόχου: ~ για την αποπέραση έργου | για ενίσχυση αναξιοπαθούντων | για την αγορά υπολογιστών για το σχολείο | γενναϊά | πενήχηρη ~||~ ανάλογη με το εισόδημα 2. (κατ' επέκτ.) η παροχή βοήθειας: εκτίμησα ιδιαίτερως τη ~ σου στον αγώνα μας ΣΥΝ. ενίσχυση.

συνείχα ρ. → συνέχω

συνέκδημος (ο) {συνεκδήμ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο σε μικρό σχήμα, το οποίο περιέχει σύντομες προσευχές, ψαλμούς κ.λπ.

[ETYM₂ μτγν., αρχική σμ. «συνδοσιπύρος, συνταξιδιώτης», < συν- + κδήμος «απόδημος» (< εκ- + δήμος). Η σμ. αυτή πρωτοσπαντά στην Κ.Δ., όπου ο συνταξιδιώτης του Αποστόλου Παύλου Τίτος χαρακτηρίζεται «χειροτονηθείς υπό τών εκκλησιών συνέκδημος ημών» (Β' Κορινθ. 8, 19)].

συνεκδικασία (η) [1889] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΝΟΜ. η εκδίκαση περισσότερονης της μιας υποθέσεως από το ίδιο δικαστήριο κατά την αυτή συνεδρίαση και η έκδοση κοινής απόφασης. — συνεκδικάζω ρ. [1889]

συνεκδοχή (η) ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο (α) το ένα δηλώνει πολλά ομοειδή, π.χ. ο γονιός θέλει ν' ακούει καλά λόγια για το παιδί του (αντί οι γονείς) (β) το μέρος δηλώνει το σύνολο στο οποίο ανήκει, π.χ. το τιμόνι θέλει ψυραμιά (αντί το αυτοκίνητο) (γ) ένα αντικείμενο δηλώνει ένα άλλο με το οποίο έχει σχέση, π.χ. ο ποδόγυρος αντί γυναικα, ποτήρι αντί ποτό (δ) το όργανο δηλώνει την ενέργεια που πραγματοποιείται με αυτό, π.χ. νυστέρι αντί χειρουργική, μαχαίρι αντί φόνος, γερή πένα αντί συγγραφική ικανότητα (ε) το όργανο δηλώνει τον χρήστη του οργάνου, π.χ. γερό ποτήρι αντί πότης (στ) η ύλη δηλώνει το αντικείμενο που είναι κατασκευασμένο από αυτήν, π.χ. σιδερίκο αντί όπλο.

[ETYM₂ μτγν. < συνεκδέχομαι «συναναμιβάνω μερίδιο ευθύνης, επεξηγώ» (< συν- + εκ + δέχομαι)].

συνεκδοχικός επίρρ. [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. σύμφωνα με το σχήμα της συνεκδοχής: η πρώτη σημασία της λέξης «Χριστούγεννα» είναι αυτή της θρησκευτικής γιορτής, - όμως δηλώνει και την ημέρα αυτής της γιορτής (25 Δεκεμβρίου), π.χ. στη φράση «η δουλειά θα έχει τελειώσει μέχρι τα ~». Επίσης συνεκδοχικά — συνεκδοχικός, -ή, -ό [μτγν.].

συνεκλήθηρ ρ. → συγκαλώ

συνεκμετάλλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η από κοινού εκμετάλλευση: κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί προτάσεις για - τον πετρέλαιον του Αιγαίου (από Ελλάδα και Τουρκία). — συνεκμεταλλεύομαι ρ. αποθ. [1896]

συνεκπαιδεύω ρ. μετβ. [1887] {συνεκπαιδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} εκπαιδεύω μαζί (κυρ. μαθητές και των δύο φύλων). — συνεκπαιδεύω (η) [1831].

συνεκτικός, -ή, -ό 1. αυτός που συντελεί ή μπορεί να συντελεί στο να υπάρχει συνοχή, στο να συγκρατούνται πράγματα μεταξύ τους: ~ δέσμοι | ουσία || το ~ στοιχείο του αραβικού έθνους είναι η κοινή ισλαμική θρησκεία ΣΥΝ. συνδετικός, ενωποιητικός 2. (α) ΦΥΣΙΟΛ. **συνεκτικός ιστός** ο συνδετικός ιστός (βλ. λ. συνδετικός) (β) (μτφ.) το σύνολο των στοιχείων που συμβάλλουν στη συνοχή ενός όλου: αυτά τα στοιχεία αποτελούν τον ~ του μωτισορήματος 3. για κάτι που κύριο γνώρισμα του είναι η συνοχή στη δομή του: ~ κείμενο. [ETYM₂ αρχ. < συνέχω].

συνεκτικότητα (η) [1825] {χωρ. πληθ.} 1. το να χαρακτηρίζεται κάτι από σταθερότητα και εσωτερική συνοχή: η ~ του υλικού | (μτφ.) των συλλογισμών του ΣΥΝ. συνοχή, δέσμο ANT. χαλαρότητα 2. ΦΥΣ. η σταθερή κατάσταση ενός υλικού, όπως προκύπτει από τη δράση εσωτερικών δυνάμεων: η ~ των μετάλλων 3. ΓΛΩΣΣ. **συνεκτικότητα (περιεχομένου)** η ιδιότητα ενός κειμένου να χαρακτηρίζεται από αλληλουχία των νοημάτων του, γεγονός που είναι απαραίτητος όρος για την κατανόηση του περιεχομένου του (βλ. κ. λ. συνοχή).

[ETYM₂ ο γλωσσ. όρ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. coherence].

συνεκτιμώ {συνεκτιμάς... | συνεκτιμή-ησα, -ήθηκα, -ώμαι, -άσαι..., -ημένος} εκτιμώ, υπολογίζω την αξία ή τη σημασία δύο ή περισσότερων πραγμάτων μαζί: θα συνεκτιμηθούν όλες οι παράμετροι και θα ληφθεί η τελική απόφαση || επιπλέον προσόνα των υποψηφίων, όπως μεταπτυχιακές σπουδές, εργασιακή πείρα, ειδικές γνώσεις κ.ά., θα συνεκτιμηθούν κατά την αξιολόγηση. — συνεκτίμηση (η). [ETYM₂ < μτγν. συνεκτιμώμαι «απολαύω των ιδίων τιμών», που επαναγρησιμοποίηθηκε με βάση τη σημασιολ. εξέλιξη του ρ. εκτιμώ].

συνεκφορά (η) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο συμπεφέρονται ο τελευταίος και ο αρχικός φθόγγος διαδοχικών λέξεων με δημιουργία φθογγικών μεταβολών, όπως η συναίρεση, η κράση, η έκθλιψη, η αφαίρεση ή η αποβολή (βλ. λ. έκκρωση). — συνεκφέρω ρ. [μτγν.].

συνεκφώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνεκφωνείς... | συνεκφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προφέρω ταυτόχρονα, την ίδια στιγμή: ~ δύο φθόγγους ΣΥΝ. συμπεφέρω. — συνεκφώνηση (η) [μτγν.].

ΣΥΝ.Ε.Α. (η) Συνεταιριστική Εταιρεία Λιπασμάτων.

συνέλαβα ρ. → συλλαμβάνω

συνέλεγχηρ ρ. → συλλέγω

συνέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. προκαθορισμένη συγκέντρωση ατόμων που ανήκουν σε σύλλογο, σωματείο, κόμμα κ.λπ., με σκοπό την αντιμετώπιση προβλημάτων ή/και τη λήψη αποφάσεων: η ~ των καθηγητών || έκτακτη | επίσημη | ιδρυτική | τακτική ~ || γενική ~ τον μετόχων || συντακτική ~ (βλ. λ.) ΣΥΝ. συσκέψη, σύνοδος 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που μετέχουν σε κάθε συγκέντρωση αυτού του είδους: η ~ έλαβε ριζοσπαστικές αποφάσεις. ΣΧΟΛΙΟ λ. συμβόλιο.

[ETYM₂ < μτγν. συνέλευσις < συν- + ελευσις (βλ. λ.), πβ. κ. παρ-έλευσις, δι-έλευσις].

συνελέφθηρ ρ. → συλλαμβάνω

συνελοντι επείν (αρχαιοπρ.) για να μιλήσουμε με συντομία, για να μην πολυλογούμε ΣΥΝ. εν συντομία.

[ETYM₂ < αρχ. φρ. συνελοντι επείν, ο τ. συνελοντι αποτελεί τη δοτ. ενικού της μτχ. συνελών, -ούσα, -όν (αορ. β' του ρ. συναίρω «συναίγω, μαζεύω»), ενώ ο τ. επείν αποτελεί το απρφ. αορ. β' του ρ. λέγω].

συνεννόηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να καταλαβαίνει ο ένας τι λέει ο άλλος: η ~ είναι δύσκολη, όταν δεν μιλάμε την ίδια γλώσσα 2. η αμοιβαία κατανόηση της στάσης καθενός: αν δεν υπάρχει ~, δεν μπορεί να σταθεί η οικογένεια ΣΥΝ. επικοινωνία, ομογνωμία ANT. ασυνεννοησία, ασυμφωνία, διχογνωμία 3. η διαδικασία ανταλλαγής απόψεων με στόχο την κατανόηση ή/και τη συμφωνία: θα έρθουμε ξανά σε ~, για να κανονίσουμε μέρα και ώρα || οι διαπραγματεύσεις βρίσκονται ακόμα στο στάδιο των συνεννοήσεων || μακρά | φιλική | γραπτή | προφορική ~ ΣΥΝ. επαφή, διαβούλευση 4. η συμφωνία: κατέληξαν σε ~ 5. συμφωνία που προκύπτει ύστερα από διμερείς συμφωνίες: ΦΡ. ΙΣΤ. (α) **Εγκάρδια Συνεννόηση** διμερείς συμφωνίες ανάμεσα στη Γαλλία και τη Ρωσία, τη Βρετανία και τη Γαλλία και, τέλος, τη Ρωσία και τη Βρετανία, που οδήγησαν τις τρεις δυνάμεις σε κοινό μέτωπο εναντίον της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας κατά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο- αλλιώς Αντάντ (Αγγλ. Entente Cordiale) (β) **Τριπλή Συνεννόηση** επίσημη συμφωνία μετά την έναρξη του Α Παγκοσμίου Πολέμου κατά την οποία οι τρεις δυνάμεις, Γαλλία, Ρωσία, Βρετανία συμφώνησαν να μην υπογράψουν χωριστές συνθήκες ειρήνης με τους αντιπάλους, δηλ. τη Γερμανία, την Αυστρία και την Ιταλία.

συνεννοήσιμος, -η, -ο αυτός με τον οποίο μπορεί εύκολα να συνεννοηθεί κάποιος, που είναι πρόθυμος να συζητήσει και να ανταλλάξει απόψεις: είναι ~ και γι'αυτό δεν μιλούσαμε ποτέ. [ETYM₂ < συνεννοούμαι (αορ. συνεννοή-θηκα) + παρoxy. επίθημα -σιμός, που ελήφθη από λ. όπως συζητήσιμος, κατοικήσιμος κ.τ.ό., όπου το παρoxy. επίθημα -σιμός προσκολλάται στο θ. του ενεργ. αορ. (συζητήσι-α, κατοικήσι-α)].

συνεννοούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {συνεννοείσαι... | συνεννοή-θηκα, -μένος} 1. καταλαβαίνω (κάποιον) και γίνομαι κατανοητός (από αυτόν), μπορώ να επικοινωνήσω (με κάποιον): Πώς θα συνεννοηθώμε; Ο ένας δεν γνωρίζει τη γλώσσα του άλλου || χρησιμοποιώ τα Αγγλικά, για να συνεννοηθώ με ανθρώπους που μιλούν διαφορετικές γλώσσες 2. κατανοώ τις προθέσεις, τη στάση, τις επιθυμίες κάποιου και εκείνος τις δικές μου: συνεννοούμαστε εύκολα, γι' αυτό και συνεργάζομαστε αποτελεσματικά || τόσα χρόνια στο ίδιο σπίτι και να μη μπορούν να συνεννοηθούν! || είναι αδύνατον να συνεννοηθώ μαζί του' επιμένει στην άποψη του και αρνείται να ακούσει οτιδήποτε || συνεννοούνται μ' ένα βλέμμα- ΦΡ. (επιτιμητικά ή απειλητικά) **συνεννοήθαμε;** κατάλαβες; Αυτό να μην επαναληφθεί! ~ 3. ανταλλάσσω απόψεις, με σκοπό την αμοιβαία κατανόηση ή και τη συμφωνία: ακόμη συνεννοούνται, αλλά δεν ξέρω αν θα τα βρουν τελικά 4. + να) συμφωνώ μετά από συζήτηση (να κάνω κάτι από κοινού): συνεννοήθηκαν να του φέρουν όλοι το ίδιο δόρο 5. (γενικότερ.) έρχομαι σε συμφωνία μετά από συζήτηση: -Λες να έχει αντιρρήσεις; -Όχι, έχω συνεννοηθεί μαζί του 6. (η μτχ. **συνεννοημένοι, -ες, -α**) αυτοί που έχουν συμφωνήσει από πριν (συνήθ. κρυφά από άλλους) να ενεργήσουν με συγκεκριμένο τρόπο: ήταν ~ να μη δείξουν ότι ξέρουν κάτι για όσα είχαν γίνει || έφθαναν πάντα και οι δυο την ίδια ώρα, λες και ήταν ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM₂ < μεσν. συνεννοούμαι, μέση φωνή του μτγν. συνεννοώ (-έω) «έχω στον νου μου» < συν- + εννοώ (-έω)]. συνένοχος (ο/η) [1832] {συνενοχ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που είναι εξίσου υπεύθυνο με άλλο για την τέλεση αξιόποινης πράξης: ~ σε

έγκλημα | σε φόνο || *κάλυψη συνενόχων* ΣΥΝ. συνεργός, συναυτουργός, συνάιτος. — συνενόχη (η) [1863].

συνέντευξη (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η συνομιλία κατά την οποία ένα πρόσωπο απαντά στις ερωτήσεις ενός ή περισσοτέρων δημοσιογράφων: ο *δημοσιογράφος παίρνει* - από έναν *πολιτικό* || ο *πολιτικός δίνει* | *παραχωρεί* ~ || *ζωντανή* | *αποκαλυπτική* | *ενδιαφέρουσα* | *ηχογραφημένη* | *μανητοσκηπτική* | *σύντομη* ~ ΦΡ. *συνέντευξη Τύπου* η συνάντηση κατά την οποία ένα πρόσωπο παραχωρεί σε επίσημες δηλώσεις παρουσία πολλών δημοσιογράφων και στη συνέχεια απαντά σε ερωτήσεις τους 2. (συνεκδ.) το κείμενο της παραπάνω συνομιλίας: η ~ *δημοσιεύεται ολόκληρη χωρίς περικοπές στο επόμενο φύλλο* 3. η προκαθορισμένη συνάντηση και συνομιλία υποψηφίου για θέση εργασίας με τον υπεύθυνο για την επιλογή: *περνά από* ~. — συνεντευξιάζομαι ρ. [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντερβιου*.

[ETYM. < μτγν. *συνέντευξις*, αρχική σημ. «τυχαία συνάντηση», < συν- + έντευξις> *εντυγχάνω* «συναντώ (τυχαία)»]. Η φρ. *συνέντευξη Τύπου* είναι απόδ. του αγγλ. *press-conference*].

συνενώνω ρ. μετβ. {συνένω-σα, -θηκα, -μένος} 1. φέρνω σε σταθερή επαφή μεταξύ τους (περισσότερα από ένα πράγματα), δημιουργώντας σύνολο ΣΥΝ. συνδέω, ενώνω, συνάπτω ΑΝΤ. αποσυνδέω 2. (συνήθ. μτρ.) οδηγώ (περισσότερα από ένα μέρη) σε κοινή κατεύθυνση, στην ανάπτυξη παρόμοιες δράσεις: *πρέπει να συνενώσουμε τις δυνάμεις μας, για να αντιμετωπίσουμε την κατάσταση* ΣΥΝ. ενώνω ΑΝΤ. διαλύω, σκορπώ. — συνένωση (η) [μτγν.], συνενωτικός, -ή, -ό [1887].

[ETYM. < αρχ. *συνενώνωμαι* (-όω) < συν- + ενών | -όωμαι (βλ. κ. ενώνω)]. **συνεξετάζω** ρ. μετβ. [αρχ.] {συνεξέτασ α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εξετάζω μαζί (περισσότερα από ένα πράγματα): *μαζί με τα στοιχεία που προσκόμισε ο μνηστής θα συνεξεταστούν και τα ευρήματα της αστυνομικής έρευνας* 2. εξετάζω ένα αντικείμενο μαζί με άλλους: *επιστήμονες από διαφορετικούς κλάδους συνεξετάζουν το φαινόμενο* 3. εξετάζω κάποιον μαζί με άλλον εξεταζόμενο ή μαζί με άλλον εξεταστή. — συνεξέταση (η) [μτγν.], συνεξεταστής (ο) [μτγν.], συνεξετάστρια (η).

συνεορτάζω ρ. τριτοπρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {συνεόρτασ-α, -τηκα, -μένος} 1. γιορτάζω μαζί (με άλλον): (μετβ.) *τα παιδιά θα συνεορτάσουν τα γενέθλια τους* || (αμετβ.) *οι δύο Μαρίες θα συνεορτάσουν* 2. γιορτάζω δύο ή περισσότερα γεγονότα ή επεισόδια μαζί: *την 25η Μαρτίου συνεορτάζονται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου και η Επανάσταση του '21*. — συνεορτασμός (ο) [1888].

συνεορτάει ρ. τριτοπρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} 1. έχει ως συνέπεια: *κάθε απρόσδεκτη κίνηση ~ πολλούς κινδύνους* ΣΥΝ. επιφέρει 2. (α) οδηγεί στο συμπέρασμα: *το γεγονός ότι δεν είναι πειστικό δεν ~ και ότι δεν λέει την αλήθεια* (β) απορρέει το συμπέρασμα: *απ' όσα μου λες ~ ότι τα πράγματα βελτιώνονται* ΣΥΝ. προκύπτει, τεκμαίρεται 3. ΜΑΘ. για ιδιότητα που προκύπτει από προηγούμενη ιδιότητα σε εξίσωση (σύμβολο =>): *αν λx. = 2=>x=4 (πβ. ισοδυναμεί, λ. ισοδυναμώ)*.

[ETYM. Μέση φωνή του αρχ. *συνεπάγω* «οδηγώ εναντίον (κάποιου) - οδηγώ (στρατεύματα) προς αρωγή συμμάχου» < συν- + *επάγω* (βλ. λ.). Οι σημερινές σημ. είναι μτγν.].

συνεπαγωγή (η) [1896] 1. αυτό που προκύπτει ως λογικό και αναπόφευκτο αποτέλεσμα από κάτι άλλο ή αποτ'λ'ι απαραίτητη προϋπόθεση του 2. ΜΑΘ. η πρόταση που προκύπτει από δύο άλλες προτάσεις α και β και έχει τη μορφή «αν α, τότε β». [ETYM Η λ. πρωτοαπαντά στη Ν. Ελληνική μ' την αρχ. σημ. (του ρ. *συνεπάγω*) «συγκέντρωση άλλων κ' φοδίων». Οι σημερινές σημ. οφείλονται στους όρους *επάγω - επαγωγή* (βλ. λ.).]

συνεπαίρω ρ. μετβ. {συνεπήρα, συνεπαρ-θηκα, -μένος} ασκώ μεγάλη γόητρα, κυρι'ύω μ' τη γόητρα μου: η μουσική | *το θέαμα* | η *μορφιά* *μας συνεπαίρει* || *συνεπαρμένος κοίταζε τη μανιασμένη θάλασσα* ΣΥΝ. συναρπάζω, μαγ'ύω, γοητ'ύω. — συνεπαίρω (ο) [ETYM. < αρχ. *συνεπαίρω* «κωφώνω συγχρόνως - προτρέπω, παρακινώ» < συν- + *επαίρω* (βλ. λ.). ο νεοελλ. τ. *συνεπαίρων* οφείλεται κατά το ρ. *παίρνω*, ιδ. μέσω του αορ. *πήρα - συνεπήρα*].

συνεπακόλουθος, -η, -ο [1818] 1. αυτός που επακολουθεί μαζί με κάτι άλλο: «η *μείωση των παραβιάσεων του εθνικού εναέριου χώρου θα οδηγήσει και στη μείωση της ~ έντασης*» (εφημ.) 2. **συνεπακόλουθο** (το) αυτό που προκύπτει ως συνέπεια πράξης, καταστάσεως κ.λπ. μαζί με κάτι άλλο: ο *διάλογος μεταξύ των δύο χωρών θα αμβλύνει τις αντιθέσεις που υπάρχουν και θα έχει ως ~ την προαγωγή της συνεργασίας τους σε κάθε επίπεδο*. — συνεπακόλουθα επίρρ., συνεπακολουθώ ρ. [αρχ.] {-είς...}.

[ETYM. < αρχ. *συνεπακολουθώ* (-έω) «ακολουθώ εκ τού σύνεργου» < συν- + *επι* + *ακολουθώ*].

συνέπεια (η) {συνεπειών} 1. οτιδήποτε ακολουθεί λογικά και ως έναν βαθμό αναπόφευκτα: *δεν έχει αναλογιστεί τις συνέπειες των πράξεών του* || η *εξασθένιση του οργανισμού ήταν φυσική ~ της αβι-ταμίνωσης* || *άμεση* | *απρόβλεπτη* | *νόμιμη* | *ολέθρια* | *δυσάρεστη* | *βλαβερή* | *σοβαρή* - ΣΥΝ. αποτέλεσμα, απόρροια, επακόλουθο, παρεπόμενο. ΦΡ. *κατά συνέπεια(ν)* επομένως, όπως προκύπτει συμπερασματικά: ο *Ανδρέας είναι πιο νέος, πιο μεγαλόσωμος και - πιο δυνατός* 2. (ο τ. *συνεπεία*) (συνεπεία) (+γεν.) ως αποτέλεσμα (ενέργειας που προηγήθηκε): *υπαίτιος υπεξαυρέσεως είναι αυτός που οποιαδήποτε έλαβε την κατοχή, είτε ~ συμβάσεως είτε ευρέσεως είτε ~ άλλων τυχαίων περιστατικών* 3. η συμφωνία ανάμεσα σε αυτά που δηλώνει ότι προβλέπει κανείς, υπόσχεται ή είναι υποχρεωμένος να κάνει και σε αυτά που πράγματι κάνει ή και ανάμεσα σε διαδοχικές πράξεις ή δηλώσεις του: *δεν υπάρχει ~ ανάμεσα στα λόγια και στις πράξεις του* (άλλα λέει και άλλα κάνει) || *αγωνίζεται με - για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων της γυναίκας* ΑΝΤ. ασυνέπεια, ανακολουθία

4. η ιδιότητα κάποιου να τηρεί επακριβώς τις υποχρεώσεις του: η ~ *είναι βασικό προσόν ενός υπαλλήλου με υπεύθυνη θέση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιπτώση*.

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «ακολουθία λέξεων, φράση», < συν- + -έπεια < -επής (< *επος*)>, πβ. κ. *καλλι-έπεια, άρτι-έπεια*. Η σύγχρονη σημ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. *conséquence*].

συνέπεια - συνεπής - συνεπώς. Με τον τύπο συνέπεια εμφανίζονται στην Ελληνική δύο διαφορετικές ετυμολογικές προελεύσεως και σημασίας λέξεις: η αρχαία λ. *συνέπεια* «ακολουθία λέξεων, φράση» από το *επος*, και η νέα ελληνική λ. *συνέπεια* «επακόλουθο, αποτέλεσμα» από το *επομαι*. Συγκεκριμένα, από την αρχ. λ. *επος* πλάστηκε ο αρχαίος (μεταγενέστερος) τ. *συνέπεια*, που χρησιμοποιήθηκε στη γραφή εν *συνέπεια*. Η φράση αυτή σήμαινε «στη συνεκφορά, στην ακολουθία (λέξεων)», δηλ. «μέσα στη φράση», και χρησιμοποιήθηκε από αρχαίους και μεταγενέστερους γραμματικούς, για να δηλώσουν φαινόμενα χασμωδίας, τονισμού κ.λπ. που εμφανίζονται στην ακολουθία των λέξεων, όταν λέξεις συνεκφέρονται μέσα σε μια φράση. Με αυτή τη σημ. η λ. *συνέπεια* εντάσσεται στο παράδειγμα άλλων αρχαίων και νεότερων παραγώγων του (*επος > -επής > -έπεια: καλλιέπεια, ορθόεπια, αριτέπεια, αμετροέπεια* κ.λπ. Διαφορετική είναι η προέλευση της λ. *συνέπεια* «επακόλουθο». Είναι νεότερη λ. (απαντά σε μεταφράσεις από τα μέσα του 19ου αι.) και πλάστηκε από λογίους, για να αποδώσει τη γαλλ. λ. *conséquence* (< λατ. *consequentia* < *consequor* «συνεπτομαι, συνακολουθώ, επακολουθώ»). Επομένως, η λ. πλάστηκε (καταχρηστικά ως προς τους κανόνες παραγωγής της Ελληνικής) από το *επομαι*, για να αποδώσει στα Ελληνικά το -*sequentia* που παράγεται από το *sequor* «έπομαι», χωρίς να έχει σχέση προς τα παράγωγα σε -*έπεια* από το *επος*. Ομοίως, πλάστηκε και επίρρ. *συνεπώς* και, υποχρηστικά, και επίθετο *συνεπής*, ητοι *συνέπεια - συνεπής - συνεπώς*, κατά το *καλλιέπεια - καλλιέπης - καλλιεπώς* ή *ευπρέπεια - ευπρεπής - ευπρεπώς*. Ας σημειωθεί ότι από τον Όμηρο ως τους πρώτους Βυζαντινούς συγγραφείς (συμπεριλαμβανομένων των σχολιαστών, λεξικογράφων κ.λπ.) παραδίδονται 36 σύνθετα σε -*επής* από το *επος*: *θελ'επής, εύρησι-επής, θεο-επής, ίσχυρο-επής, αλήθο-επής, τερμι-επής, άκρι-το-επής, χρηστο-επής, άμυρο-επής, ήδν-επής, αριστο-επής, ταύτο-επής, πολυ-επής, βραχυ-επής, κομμο-επής, ψευδο-επής* κ.ά.

συνεπεξεργαστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. **μαθηματικός συνεπεξεργαστής** βηθητική μονάδα επεξεργασίας (ταπειννοματωμένο στον επεξεργαστή) που βοηθεί την κεντρική μονάδα επεξεργασίας στους μαθηματικούς υπολογισμούς. [ETYM-Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. *math(ematic) coprocessor*].

συνεπής, -ής, -ές [1871] {συνεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} συνεπέστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που τα λόγια, η συμπεριφορά και οι πράξεις του συμφώνουν με τις αρχές του ή με όσα υποστηρίζει: η *ζωή του είναι ~ προς τις διακηρύξεις του* || *είναι - στον λόγο* | *στα ραντεβού* | *με τον εαυτό του* | *προς τις αρχές του* ΑΝΤ. ασυνεπής, ανακόλουθος 2. αυτός τον οποίο χαρακτηρίζει η συμφωνία μεταξύ των προηγούμενων και των επόμενων στάδιων της εξέλιξης του: ~ *πορεία* 3. αυτός που τηρεί τις υποχρεώσεις του: *είναι ~ στη δουλειά του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ες, *συνέπεια*.

[ETYM. < *συνέπεια* (βλ. λ.), υποχρηστ. σχηματισμός, κατά το σχήμα *αμετροέπεια - αμετροεπής, καλλιέπεια - καλλιεπής*. Η λ. αποδίδει το γαλλ. *conséquant*].

συνεπιβατικός (ο) [1884] {συνεπιβατών}, **συνεπιβατίδα** (η) {δυσχρ. *συνεπιβατίδων*} πρόσωπο που βρίσκεται στο ίδιο όχημα με άλλον/άλλους. Επίσης *συνεπιβάτρια* κ. *συνεπιβάτισσα* (η).

συνεπιδράω ρ. αμετβ. [1874] {συνεπιδράω... | συνεπιδράω} ασκώ επίδραση (σε κάποιον/κάτι) μαζί με κάποιον/κάτι άλλο: τα *στοιχεία που συνεπιδράουν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα είναι πολλά*. — *συνεπιδράση* (η).

συνεπικουρός, -ή, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που βοηθεί μαζί με κάποιον/κάτι άλλο ΣΥΝ. συμβοηθός. — *συνεπικουρία* (η).

συνεπικουρώ ρ. {συνεπικουρείς... | συνεπικουρή-ησα, -σύμαι, -ήθηκα} (λόγ.) παρέχω βοήθεια μαζί με κάποιον άλλον ή άλλο: «η *πείρα των παλαιότερων και οι συμβουλές τους συνεπικουρούν τους νέους συγγραφείς στα ζεπάγματα τους*» (εφημ.) || «οι *υπάλληλοι του δήμου, συνεπικουρούμενοι και από δημοσιογραφικά όργανα, κατήγγιλαν σοβαρές ατασθαλίες*» (εφημ.) || «το *Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών, συνεπικουρούμενο από την ανάκαμψη των διεθνών αγορών, έχει ανακτήσει το μεγαλύτερο μέρος από τις απώλειες της κρίσης*» (εφημ.). [ETYM. < αρχ. *συνεπικουρώ* (-έω) < συν- + *επικουρώ* (βλ. λ.).]

συνεπιφέρο ρ. μετβ. [αρχ.] {συνεπιφέρα} {σπάν.] έχω ως συνεκόλουθο: η *παραίτηση του συνεπέφερε κύμα αλλαγών στην ιεραρχία* ΣΥΝ. συνεπάγομαι.

συνέβαλα ρ. -> *συμβάλλω*
συνεπιλάκην ρ. τ> *συμπλέκω*

συνεπιπλέω ρ. -> *συμπλέκω*
συνεπιπλέω ρ. -η, -ο (λόγ.) 1. (σπάν.) αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζέψει δημιουργώντας πτυχώσεις 2. αυτός που έχει περιτριστεύσει σε έκταση: η *περίληψη είναι η ~ μορφή ενός κειμένου*. — *συνεπιπλέμενα* -α || -ως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, πτυχή*.

[ETYM. Μτχ. παθ. παρκα. του αρχ. *συνπιπλέω* (βλ. λ.).]
συνεπιπλέω, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει το ίδιο επώνυμο ή την ίδια επωνυμία με άλλον.

συνεπώς επίρρ. [1858] όπως προκύπτει συμπερασματικά: *δεν γνωρίζω το αντικείμενο - , δεν μπορώ να σας βοηθήσω* ΣΥΝ. κατά συνέπεια,

επομένως. ΣΧΟΛΙΟ λ. συνέπεια.
σύνεργα (τα) {συνέργων} τα όργανα που χρησιμοποιεί ένας επαγγελματίας, κυρ. ένας τεχνίτης: *τα - του μάστορα | του σιδερά | του τσαγκάρη | του ψαρά* ΣΥΝ. εργαλείο, μαραφέτι. [ETYM₂ Ουδ. του αρχ. επιθ. συνεργός, το οποίο απαντά και με τον τονισμό στην αρχική συλλαβή (συνεργός)].
συνεργάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συνεργάστηκα} 1. εργάζομαι μαζί (με κάποιον) σ' ισότιμη βάση για την επίτευξη κοινού στόχου: *συνεργάζομαστε επιτυχημένα εδώ και χρόνια || οι τεχνικοί | οι επιστήμονες | οι εργάτες συνεργάζονται αρμονικά || ως ηθοποιός συνεργάστηκε με πολλούς σκηνοθέτες* ΣΥΝ. συμπτῶτα, συνεργάο 2. ανταπτύσσω σχέσεις (με κάποιον) και υποστηρίζουμε ο ένας τον άλλον αλληλοβοηθούμενοι: *οι ευρωπαϊκές χώρες οφείλουν να συνεργαστούν, για να αντιμετωπίσουν την αμερικανική αγορά || αν δεν συνεργαστούμε, θα καταστροφούμε* ΣΥΝ. αλληλοβοηθούμαι ΑΝΤ. ανταγωνίζομαι 3. προσφέρω την εργασία μου στην επίτευξη έργου από ομάδα, συνήθ. πνευματικής ή καλλιτεχνικής φύσεως: ~ με άρθρα σε διάφορα περιοδικά | με περιοδεύοντα θέατρο 4. (κακός.) προσφέρει υπηρεσίες (κυρ. στον κοινό εχθρό) κατά προδοτικό τρόπο: *στη διάρκεια της κατοχής συνεργάστηκε με τους κατακτητές*.
συνεργασία (η) [μτγν.] {συνεργασίών} 1. το να εργάζεται κανείς από κοινού με άλλον ή άλλους για την επίτευξη κοινού στόχου: *χρειάζομαι τη - σου || η - συννοθέτη και συνθέτη έδωσε θαυμάσιο αποτέλεσμα || η συνάντηση έγινε σε κλίμα συνεργασίας* ΣΥΝ. συμπτῶτα ΑΝΤ. ανταγωνισμός 2. η ανάπτυξη σχέσεων αλληλοβοήθειας μεταξύ ατόμων ή ομάδων που έχουν κοινούς στόχους: η ~ των *ευρωπαϊκών χωρών* ΣΥΝ. αλληλοϋποστηρίζει 3. η προσφορά πνευματικής ή καλλιτεχνικής εργασία σε συλλογική προσπάθεια και (συνεκδ.) η ίδια η εργασία αυτή: *εγκαίνιασε ~ με νέο έντυπο || (συνεκδ.) έφερε τη - μου για το νέο τεύχος* 4. (κακός.) η προσφορά υπηρεσιών, κυρ. στον εχθρό.
συνεργάσιμος, -ής, -ο αυτός που είναι κατάλληλος ή πρόθυμος για συνεργασία, αν- με τον οποίο συνεργάζεται κανείς εύκολα: *είναι άνθρωπος - δεν θα έχετε δυσκολίες, αν δουλέψετε μαζί || δεν αρκεί να είναι ο δάσκαλος ικανός- πρέπει να είναι και ο μαθητής -* — *συνεργασιμότητα* (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. cooρeράtif].
συνεργάσιος (ο) [αρχ.] {συνεργάσιών}, **συνεργάτιδα** (η) [αρχ.] {δύσγρ. συνεργάτιδων} 1. πρόσωπο που εργάζεται μαζί με άλλον επί ίσους όρους: *είναι χρόνια συνεργάτες στη δουλειά* ΣΥΝ. συνέταρος ΑΝΤ. αντίπαλος 2. (καταχρ.) πρόσωπο που βοηθεί άλλον στο έργο του, που εργάζεται με κάποιον ως υφιστάμενος του: *δεν έμεινε ευχαριστιμένος από τον νέο τον συνεργάτη και τον απέλυσε || εξωτερικός - (άτομο για εξωτερικές δουλειές) ΣΥΝ. βοηθός, υπάλληλος ΑΝΤ. προϊστάμενος 3. πρόσωπο που προσφέρει πνευματικό ή καλλιτεχνικό έργο σε ομάδα: *τακτικός - του περιοδικού 4. αυτός που προσφέρει υπηρεσίες σε κάποιον: στενός - του πρωθυπουργού || εκτελέστηκε αυτός τους αντάρες ως - των Γερμανών*. Επίσης (καθμ.) **συνεργάτισσα** κ. συνεργάτρια (η) [1893].
συνεργατικός, -ής, -ό [1869] 1. αυτός που αναφέρεται σε συνεργασία ή σε συνεργάτη: ~ *αλληλεγγύη | κίνηση | διαδικασίες* 2. **συνεργατική** (η) ένωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο τομέα παραγωγής: *τα μέλη της - ΣΥΝ. συνεταιρισμός*. — *συνεργατικότητα* (η) [1888].
συνεργατισμός (ο) [1888] ΟΙΚΟΝ. κίνηση που στηρίζεται στην αρχή της αλληλοβοήθειας των μελών της (κυρίως μικρών οικονομικών μονάδων, παραγωγών ή καταναλωτών), για τη δημιουργία οικονομικής δύναμης με σκοπό την αντιμετώπιση μονοπωλιακών ή μονοφωνιστικών εμπορικών δομών στην αγορά. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. cooρeράtisme].
συνεργείο (το) 1. ομάδα ανθρώπων που απασχολούνται στην εκτέλεση του ίδιου έργου, έχοντας συνήθ. διαφορετικές, αλλά αλληλοσυμπληρούμενες ειδικότητες: *τηλεοπτικό | κρηματοοικονομικό - || καθαρισμό κτηρίων | συντηρήσεως έργων τέχνης | καθαριότητας του δήμου | επισκευής αυτοκινήτων* 2. (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο εργάζεται η παραπάνω ομάδα και ο οποίος συνήθ. περιέχει τον κατάλληλο εξοπλισμό και μηχανήματα γι' αυτό τον σκοπό: *πήγα το αυτοκίνητο στο ~ || το ~ καταστράφηκε ολοσχερώς από την πυρκαγιά* 3. (συνεκδ.) η επιδιόρθωση μηχανήματος: *το ψυγείο θέλει ~ ΣΥΝ. επισκευή*. [ETYM. < μτγν. συνέργειον (κατά τα ουσ. σε -είο, πβ. μηχανουργ-είο) < αρχ. συνεργός].
συνεργία κ. **συνεργεία** (η) {συνεργιών} 1. ΝΟΜ. οποιαδήποτε εκ προθέσεως συνδρομή υλική ή ηθική, θετική ή αρνητική παρεχόμενη στον αντουργό αξιοποίησης πράξεως (π.χ. όταν κάποιος, αν και έχει υποχρέωση, δεν ενεργεί προς αποτροπή αξιοποίησης πράξης, όπως ο αστυνομικός διευθυντής που δεν παρεμπόδισε αστυνομικά όργανα να οποία κακοποιούσαν πολίτες ενόπιον του, όταν χορηγεί κάποιος το όπλο σε άλλον για τη διάπραξη ανθρωποκτονίας ή τον διευκολύνει να διαφύγει τη σύλληψη ή συμβουλεύει τον δράστη για τον τρόπο τελέσεως της πράξης κ.ά.) 2. ΒΙΟΛ. (α) η συνεργασία διαφορετικών οργάνων για την επίτευξη μιας λειτουργίας: ~ *μιών* (β) **παραγοντική συνεργία** η συνεργασία δύο ή περισσότερων γονιδίων στη ρύθμιση της εμφάνισης κληρονομικού χαρακτηριστικού 3. ΧΗΜ. το φαινόμενο κατά το οποίο η δράση δύο χωριστών ουσιών από κοινού είναι ισχυρότερη από αυτήν που προκαλείται, όταν οι ουσίες δρουν χωριστά 4. ΦΑΡΜ. η συνδυασμένη δράση χωριστών φαρμάκων που έχουν διαφορετικό τρόπο επενέργειας, αλλά αλληλεπιδρούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να ενισχύουν το ένα το άλλο στην επίτευξη κοινού αποτελέσματος ΣΥΝ. συνεργισμός.*

[ETYM₂ αρχ. < συνεργός (βλ.λ.)]. **συνεργισμός** (ο) 1. ΕΚΚΛΗΣ. η διδασκαλία σύμφωνα με την οποία η σωτηρία του ανθρώπου είναι προϊόν του ελεύθερου συνδυασμού της Θείας Χάριτος και της ανθρώπινης θέλησης 2. ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο δύο ή περισσότεροι μικροοργανισμοί δρουν από κοινού και επιτυγχάνουν αποτελέσματα, το οποίο δεν θα μπορούσαν να επιφέρουν, αν δρούσε ο καθένας μόνος του 3. ΦΑΡΜ.-ΒΙΟΛ. η συνδυασμένη δράση χωριστών φαρμάκων ή άλλων ουσιών, που έχουν διαφορετικό τρόπο επενέργειας, αλλά αλληλεπιδρούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να ενισχύουν το ένα το άλλο στην επίτευξη κοινού αποτελέσματος, το οποίο είναι ανώτερο από ό,τι θα ήταν, αν δρούσε κάθε ουσία χωριστά ΣΥΝ. συνεργία. — *συνεργιστικός*, -ής, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. synergeism]. **συνεργός** (ο/η) ΝΟΜ. το πρόσωπο που ενισχύει υλικά ή ηθικά κάποιον στην επίτευξη αξιοποίησης πράξης: *απόδός / άμεσος ~ || ~ σε φόνο | σε ληστεία*. [ETYM. αρχ. < συν- + -εργός < έργον]. **συνεργό** ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνεργείες...} | *συνεργήσα κ. (λόγ.) συνήρ-γησα* 1. αποτελώ παράγοντα στην πραγματοποίηση έργου ή στην επίτευξη αποτελέσματος: *αν δεν συνεργήσουμε όλοι, δεν θα πετύχουμε εγκαίρως ικανοποιητικό αποτέλεσμα* ΣΥΝ. συντέλω, βοηθώ, συμπτῶτα ΑΝΤ. εμποδίζω 2. (κακός.) παρακινώ και στηρίζω υλικά ή ηθικά κάποιον στην επίτευξη αξιοποίησης πράξης: *συνήργησε στο έγκλημα* ΣΥΝ. συμπτῶτα. **συνέρχουσα** ρ. → συρρέω **συνερίζομαι** ρ. μετβ. αποθ. {συνερίστηκα} 1. θίγομαι ή προσβάλλομαι από τα λόγια ή τις πράξεις κάποιου και εκδηλώνω την αντίθετη ή την εχθρότητα μου προς αυτόν: *Μην τον συνερίζεσαι! Έγρος άνθρωπος είναι, θα πει και μια κουβέντα παραπάνω* ΣΥΝ. ξεσυνερίζομαι 2. ανταγωνίζομαι. ζηλεύω κάποιον όταν κερδίζει κάτι αυτός και όχι εγώ. — *συνερίοιά* (η) κ. *συνέρισμα* (το). [ETYM < μτγν. συνερίζω «αντιδικό, ερίζω» < συν- + ερίζω (βλ.λ.)]. **συνέρχομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {συνήλθα} χρησιμοποιείται επίσης το αρχ. απφρ. ενεστ. *συνέρχεται* (σημ. 1) 1. πγαίνω στον ίδιο χώρο (με άλλους) με σκοπό τη συνεργασία, την ανταλλαγή απόψεων, την ψήφιση απόψεων ή τον εορτασμό: *οι παράγοντες συνήλθαν σε έκτακτη σύσκεψη* ΣΥΝ. συνάγομαι, συνανθροίζομαι ΑΝΤ. αποχωρώ- φρ. ΝΟΜ. **ελευθερία** | **δικαίωμα του συνερχεσθαι** το δικαίωμα που παρέχει στους πολίτες το Σύνταγμα να συγκεντρώνονται, εφόσον αυτό δεν γίνεται για συννομητικό ή άλλον αξιοποίησης σκοπό 2. *συνεδριάζω*, βρισκόμαι σε λειτουργία: *συνέρχεται η Βουλή | η επιτροπή | το συμβούλιο | το σώμα | το δικαστήριο* ΑΝΤ. διαλύομαι, λύομαι 3. επανακτώ τις αισθήσεις μου: *λιποθύμησε από τον πόνο, αλλά σύντομα συνήλθε* ΣΥΝ. έρχομαι στα συγκαλά μου ΑΝΤ. λιποθυμώ, σβήνω, χάνομαι 4. (μτφ.) επανακτώ την ψυχική μου ισορροπία και ηρεμία: *προσπάθει να συνέλθει από τα χτυπήματα της μοίρας | από το σοκ | από τον χωρισμό* 5. επανακτώ την υγεία μου: *ήταν βαριά άρρωστος, αλλά τώρα συνήλθε*. [ETYM. αρχ. < συν- + έρχομαι. Η σημ. «ανακτώ τις αισθήσεις μου» αποδίδει το γαλλ. revenir à moi]. **σύνεση** (η) {-ης κ. -έσεως} | χωρ. πλθθ. ή τήρηση φρόνημης στάσης απέναντι στα πράγματα, κυρ. ως αποτέλεσμα ορθής κρίσης, η σοφία που εφαρμόζει κανείς σε ζητήματα της καθημερινότητας: *ενεργεί πάντοτε με ~ και ποτέ σπασμοδικά || «η ~ υπαγορεύει την αποφυγή κάθε προκλητικής ενέργειας»* (εφημ.) ΣΥΝ. φρονιμάδα, σοφροσύνη, φρόνηση, περίσκεψη ΑΝΤ. αμαλία, αφοσύνη, απερσκενία, αστοχασία. [ETYM. < αρχ. σύνεσις < συνήμι «συγκεντρώνω - κατανοώ, αντιλαμβάνομαι» (πβ. κ. άνεσις - άνιμι, αφεσις - αφίμι) < συν- + ήμι «φίχγω, εκτοξεύω» (βλ. κ. αφήνω). Η λ. σύνεσις είχε αρχικώς την απλή σημ. «ένωση, ενοποίηση», πολύ σύντομα όμως έλαβε και τη μεταφορική έννοια της περίσκεψης, της φρόνησης, η οποία απορεί από την προσεκτική συνεκτίμηση όλων των παραγόντων. Βλ. κ. *συνετός*]. **συνέσιος** (ο) {-ου κ. -ίου} 1. άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. Κυ-ρηνής-φιλόσοφος και συγγραφέας (τέλος του 4ου - αρχές του 5ου αι. μ.Χ.) με πλούσιο συγγραφικό έργο, επίσκοπος Πτολεμαΐδος (410-413). [ETYM. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. σύνεσις (βλ.λ.)], *συνεστάλην* ρ. → *συστέλλω* **συνεσταλμένος**, -ής, -ο 1. αυτός που δεν παίρνει εύκολα θάρρος μπροστά στους άλλους, που συμπεριφέρεται με αιδημοσύνη: *ήταν ένα - παιδί, που δεν τολμούσε ν' αντιμλήσει στους μεγαλύτερους* ΣΥΝ. ντροπαλός, μαζεμένος ΑΝΤ. θρασύς, ξεδιάντροπος 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από αιδημοσύνη, που δεν έχει θρασύτητα: ~ *ύφος | μάτια | ματιά | χαμόγελο | στάση* ΑΝΤ. θρασύς, ξεδιάντροπος (βλ. κ. λ. *συστέλλω*) 3. ΓΛΩΣΣ. **συνεσταλμένη βαθμίδα** μορφή ινδοευρωπαϊκής ρίζας, η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα μεταπτώσεως της απαθούς βαθμίδας (βλ. λ. *απαθής*) με μετατροπή του φωνήεντος της σε συμφωνικό ημίφωνο (βλ.λ.). — *συνεσταλμένος*-α -ως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάπτωση, μετοχή*. [ETYM. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *συστέλλω*]. **συνέσειλα** ρ. → *συστέλλω* **συνέστιση** ρ. → *συνιστώ* **συνεστίαση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεων} η επίσημο χαρακτηριστική συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ατόμων για γευματίσθουν: η *αίθουσα διατίθεται για συνεστίασεις || η - του συλλόγου εργαζομένων στην Εθνική Τράπεζα*. — *συνεστιάζομαι* ρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*. [ETYM. < μτγν. *συνεστίασις* < αρχ. *συνεστία* | -όμαι (-άο-) < συν- + -εστία < εστία]. **συνεστραμμένος**, -ής, -ο → *συστρέφω* **συνέστρεψα** ρ. → *συστρέφω*

και εξετάζει καταγγελίες ιδιωτών | πολιτών εναντίον της κυβέρνησης ή του Δημοσίου και μεριμνά για την επανόρθωση των αδικιών που προκλήθηκαν εις βάρος τους και γενικά για την καταπολέμηση της κακοδιοίκησης, χωρίς όμως η γνώμη του να είναι υποχρεωτική για τη διοίκηση 2. το πρόσωπο που παίρνει το μέρος κάποιου, που τον υποστηρίζει με τα λόγια: ΕσΟ *τι ανακατεύεσαι; Συνήγορο του σ'έβαλε; || είναι ~ των δικαιωμάτων του παιδιού || απόκλητος* - ANΤ. κατηγορός - συνηγορία (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- + -ήγορος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αγορά (βλ.λ.), πβ. κ. *κατ-ήγορος, παρ-ήγορος*]. Η φρ. *συνήγορος του πολίτη* αποτελεί απόδ. του σουηδ. Ombudsman].

συνηγορώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συνηγορείς... | συνηγόρησα} 1. υπερασπίσομαι (κάποιον/κάτι) μιλώντας υπέρ αυτού: *δύο μέλη συνηγόρησαν υπέρ της πρότασης του προέδρου: οι υπόλοιποι τάχθηκαν εναντίον 2. αγορεύω ή παρίσταμαι μπροστά σε δικαστήριο ή σε δικαστική αρχή εκπροσωπώντας άλλον και προασπίζοντας τα συμφέροντα του 3. (συνεκδ.) δίνω μεγαλύτερη ισχύ σε γνώμη ή στάση: *οι τελευταίες ενδείξεις συνηγορούν υπέρ της ταχείας ανάληψης δράσεως ΣΥΝ. υποστηρίξω, ενισχύω, επιβεβαιώνω* ANΤ. αμφισβητώ.*

συνήθεια (η) [αρχ.] {συνηθειών} 1. συμπεριφορά που επαναλαμβάνεται πανομοιότυπα χωρίς τις περισσότερες φορές να αποτελεί προϊόν συνειδητής πράξης ή να απασχολεί τη συνείδηση αυτού που την εκτελεί: *μελετά τις ~ των τρωακτικών || το ζέρω ότι το κάπνισμα είναι κακή ~, αλλά δεν μπορεί να το κόψω || από ~ έβγαλε τα παπούτσια του μόλις μπήκε στο σπίτι και ας μην ήταν στο δικό του || μένουν μαζί από ~ και όχι γιατί αγαπιούνται || το παιδί τους έχει αποκτήσει κακές ~ || του 'χει γίνει πια ~ και δεν μπορεί αν δεν φάει γλυκό μετά το φαγητό ΣΥΝ. έξη 2. παγιωμένος τρόπος συμπεριφοράς που χαρακτηρίζει τα μέλη μεγαλύτερης ή μικρότερης ομάδας, χωρίς να έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα, χωρίς ή παραβίαση του να επιφέρει κυρώσεις: *τοπική | παραδοσιακή | λαϊκή | πατροπαράδοτη ~ ΣΥΝ. έθος, έθιμο* ANΤ. νεωτερισμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαίδεια, ενέργεια*.*

συνήθειο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η συνήθεια ή το έθιμο: *το 'χουν ~ στα μέρη μας ν'ανάβουν φωτιές τ'Αι-Γιάννη*. [ΕΤΥΜ. < συνήθεια, που θεωρήθηκε ουδ. πληθ.].

συνήθης, -ης, σύνθης {συνήθ-ους | -εις (ουδ. -η)} συνθηέστ-ερος, -ατός | αυτός που συνήθως συμβαίνει, που είναι αναμενόμενος, συνεπώς δεν προκαλεί έκπληξη: *πέρα από τη ~ φθορά, δεν παρατηρώ τίποτα το ανησυχητικό στη μηχανή ΣΥΝ. συνθησιμένος ANΤ. ασυνήθης, ασυνήθιστος, διαφορετικός* -ΦΡ. (α) (λόγ.) *κατά το σύνθηδες* όπως είναι η συνήθεια, όπως γίνεται τις πιο πολλές φορές: ~, θα φάνε κάπου όλοι μαζί μετά την τελετή (β) *συνήθης ύποπτος* βλ. λ. *συνήθως*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *εγκυκλοπαίδεια, προηγουμένως*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- + -ήθης < ήθος, πβ. κ. *εϋ-ήθης, καλο-ήθης*].

συνηθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {συνήθισα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. (~ κάποιον σε κάτι) κάνω (κάποιον) να εξοικειωθεί με κάτι, να μην του είναι ξένο: *δεν μας έχει συνηθίσει σε τέτοια συμπεριφορά* (δεν περιμένουμε από αυτόν τέτοια συμπεριφορά) || η ζωή με έχει συνηθίσει στις εκπλήξεις ΣΥΝ. μαθαίνω, εθίζω, εξοικειώνω ANΤ. ξεσυνηθίζω 2. (+να) κάνω (κάποιον) να ενεργεί κατά κανόνα με συγκεκριμένο τρόπο, εξοικειώνω (κάποιον) με το να κάνει κάτι συχνά: *πρέπει να συνηθίσεις τον σκύλο σου να μην είναι φιλικός με τους ξένους ΣΥΝ. μαθαίνω 3. κάνω (κάτι) κατά κανόνα, τις περισσότερες φορές ή συχνά: ~ να ξυπνώ χωρίς το πρού || δεν συνηθίζει να αρχει στα ραντεβού του-μάλλον κάτι θα του έτυχε || δεν ~ να επισκέπτομαι τέτοια μέρη 4. αποπνίγω συνήθεια: *συνήθισε το τσιγάρο από μικρός και τώρα δεν μπορεί να το κόψει ΣΥΝ. μαθαίνω, εθίζω (+σε) ANΤ. ξεσυνηθίζω 5. προσαρμόζομαι σε (κάτι), δεν με ξενίζει (κάτι): *στην αρχή δεν μπορούσα να ξυπνήσω χωρίς το πρού, τώρα όμως το συνηθισα || δύο χρόνια τώρα έχω συνηθίσει το κλίμα || δεν έχω συνηθίσει να μου μιλούν έτσι ΣΥΝ. μαθαίνω, εξοικειώνομαι ANΤ. ξεσυνηθίζω ♦ (αμετβ.) 6. εξοικειώνομαι με κάτι, προσαρμόζομαι σ' αυτό, ώστε δεν μου προσέρχεται πια δυσκολίες: *τον ζέρω χρόνια τώρα και έχω συνηθίσει σ' αυτή τη συμπεριφορά* (δεν με εκπλήσσει ή συμπεριφορά του) || *συνήθισα στη βελόνα και τώρα ράβει καλύτερα απ'όλες μας || στην αρχή είναι δύσκολο, μετά όμως συνηθίζεις || έχω συνηθίσει στην εργε-νική ζωή | στη ζωή του ναυτικού | στη στρατιωτική ζωή ΣΥΝ. μαθαίνω ANΤ. ξεσυνηθίζω 7. (μ'σοπαθ. *συνηθίζεται*) (α) (τριτοπρόσ.) είναι συχνό, υπάρχει ή γίνεται συχνά: *δεν ~ πια αυτό το στιλ- είναι εκτός μόδας* (β) (απρόσ.) υπάρχει η συνήθεια, συμβαίνει κατά κανόνα: *στα μέρη μας ~ να χαιρετούν και τους αγνώστους ΣΥΝ. (λόγ.)* εϊθισται 8. (η) μτχ. *συνηθισμένος, -η, -ο* βλ.λ.****

συνήθιο (το) → συνήθειο
 συνθησιμένος, -η, -ο 1. αυτός που συμβαίνει ή εμφανίζεται τις περισσότερες φορές, πολύ συχνά: *ήρθε στη ~ του ώρα || έχουμε πάλι το -μποτιλιάρισμα || ~ ασπίδι χειρνομία | θερμοκρασία | συμπεριφορά | κίνηση || Τι θα πάρεις; Το ~;* (αυτό που παραγγέλνεις συνήθως;) ΣΥΝ. συνήθης ANΤ. ασυνήθιστος 2. αυτός που έχει εξοικειωθεί με κάτι: *είναι ~ στο ποτό και δεν μεθά εύκολα || δεν είμαι ~ να μου φέρονται έτσι ΣΥΝ. μαθημένος, εξοικειωμένος ANΤ. άμαθος, ξεσυνηθισμέ-νος-ΦΡ. (παροιμ.) *συνθηθιστά τα βουνά* βλ. λ. βουνό 3. αυτός που δεν έχει τίποτα το ξεχωριστό, που δεν ξεχωρίζει: ~ *άνθρωποι | έργο | ηθοποιοί | παράσταση | ζωή || πίσω από ένα - πρόσωπο μπορεί να κρύβεται ένας παρανοϊκός δολοφόνος* ANΤ. ξεχωριστός, ιδιαίτερος 4. *συνθηθισμένα* (τα) (α) αυτά που συμβαίνουν κάθε μέρα: *-Πώς πάει; -Τα ~ τίποτε αξιοσημείωτο-ΦΡ. έξω από τα συνθηθισμένα* για κάτι πρωτότυπο: *με κοιτάζαν παράξενα, γιατί έκανα κάτι ~* (β) ο τρόπος με τον οποίο φέρεται κανείς τις περισσότερες φορές: *μην αρχίσεις πάλι τα ~!* ΣΥΝ. τα ίδια και τα ίδια. [ΕΤΥΜ. Επιθετικοποιημένη μτχ. του ρ. *συνηθίζω*].*

συνθησιμένος ή συνειθισμένος; Η λέξη παράγεται από το ρήμα *συνθηθίζω* και γράφεται κανονικά με -η-: *συνήθης - συνθηθίζω - συνθηθισμένος*. Η παλαιότερη γραφή με -W- (*συνειθισμένος*) από τη μετοχή *ειθισμένος* του *εθίζομαι* δεν ευσταθεί.

συνήθως επίρρ. {συνθηέστ-ερα, -ατα} τις περισσότερες φορές: ~ *τα βράδια πρῶμε ελαφρά ΣΥΝ. κατά κανόνα ANΤ. σπάνια, ποτέ* -ΦΡ. *συνήθως ύποπτος* (καθημ. *συνήθης ύποπτος*) (ι) αυτός που θεωρείται συνήθως ύποπτος για κάτι: *η αστυνομία συνέλαβε τους ~ για τα επεισόδια στο Πολυτεχνείο* (ii) αυτός από τον οποίο αναμένεται συνήθως να γίνει κάτι: *«η ταϊνία-έκπληξη του φεστιβάλ ήρθε από τον ~ Π. Χούρσογλου»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *προηγουμένως*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *συνήθης* (βλ.λ.). Η φρ. *συνήθης ύποπτος* αποτελεί απόδ. του αγγλ. usual suspect].

συνημίτονο (το) [1766] {συνημιτόν-ου | -ων} ΜΑΘ. τριγωνομετρικός αριθμός (σύμβολο: *συνχ*) (α) *συνημίτονο τάξος* η αλγεβρική τιμή του διανύσματος που ορίζεται από το κέντρο του τριγωνομετρικού κύκλου και της προβολής του περάτος του τόξου στον άξονα των τετμημένων, είναι πάντοτε -1 < *συνχ* < +1 (β) *συνημίτονο γωνίας* σε ορθογώνιο τρίγωνο, ο αριθμός που ισούται με το ηλίκο της κάθετης πλευράς που πρόκειται στη γωνία αυτή, διά την υποτεινούσα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. *consinus*].

συνημιμένος, -η, -ο (έγγραφο) που έχει συνασφεί, έχει συνδεθεί με άλλα, προκειμένου να υποβληθούν όλα μαζί. ΣΧΟΛΙΟ λ. άπτο, μετοχή. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *συνάπτω*, απόδ. του γαλλ. *ci-joint*].

συνημιμένος επίρρ. (για έγγραφα που υποβάλλονται κάπου) κατά τρόπον, ώστε να είναι συνδεδεμένα, να έχουν συνασφεί: *σας υποβάλλω ~ (μαζί με το πτυχίο) μία αίτηση και μία υπεύθυνη δήλωση*. Επίσης συνημιμένα.

συνηρημένος, -η, -ο → συναίρω
 συνήρησις (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσις, -ήσις} 1. ΓΛΩΣΣ. η παρήχηση (βλ.λ.) 2. ΦΙΛΟΛ. η όχι απόλυτη ομοιοκαταληξία 3. ΜΟΥΣ. το σύγχρονο άκουσμα δύο ή περισσότερων φθόγγων από ανθρωπινή φωνή ή όργανα. — *συνηρητικός, -ή, -ό, -ή* συνήρη ρ. [αρχ.] {-είς...}.

σύνθημα (το) {συνθέμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που αποτελεί προϊόν συνθέσεως.

[ΕΤΥΜ. μτγν. (αντί του αρχ. *σύνθημα*, που προσέλαβε άλλη σημ.) < αρχ. *συντήμη* (πβ. κ. *θέμα*). Η σημ. «σύνθετη λέξη» είναι μεσν.].

συνθεσιάζειρ (το) {άκλ.} ελλην. *συνθεσιάζης*-ηλεκτρονικό μουσικό όργανο, με το οποίο μπορεί να μιμείται κανείς πολλά από τα συμβατικά όργανα, να τροποποιεί τον ήχο τους, να τον αποθηκεύει και να τον αναπαράγει κατά τη βούληση του. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. synthesiser < ρ. *synthesise* < *synthesis* < αρχ. *σύνθεσις*].

σύνθεσις (η) {-ης κ. -έσεις, -έσεων} 1. η τοποθέτηση στοιχείων σε συσχετισμό μεταξύ τους έτσι, ώστε να δημιουργείται ένα σύνολο, του οποίου η σημασία, η αισθητική ή η λειτουργικότητα να ξεπερνά το άθροισμα της σημασίας, της αισθητικής ή της λειτουργικότητας των επιμέρους στοιχείων: *η αρμονική ~ ήχου και φωτός || ζωγραφική ~* (συνεκδ.) 2. το σύνολο των στοιχείων από τα οποία απαρτίζεται (κάτι): *στη ~ της κυβέρνησης περιλαμβάνονται και πρόσωπα αναγνωρισμένης αξίας || η ~ του αέρα | του φωτός | του εδάφους || η ~ του πληρώματος | της επιτροπής | του συμβουλίου | της ομάδας 3. το έργο, κυρ. λογοτεχνικό, που προκύπτει από τον συνδυασμό στοιχείων: *το ποίημα αυτό είναι μια πρόχειρη | μεγαλειώδης ~* 4. ΜΟΥΣ. (α) η δημιουργία πρωτότυπου μουσικού έργου, με τον ορισμό των βασικών στοιχείων της μορφής, με βάση τα οποία μπορεί να αναπαραχθεί, είτε μέσω της καταγραφής τους σε κάποιο σύστημα μουσικής σημειογραφίας, είτε κατ' άλλον τρόπο- ως τρόπος μουσικής δημιουργίας, αντιπαρτιθέται στον αυτοσχεδιασμό, δηλαδή στη δημιουργία πρωτοτύπου ακροάματος, το οποίο, όμως, δεν μπορεί να αναπαραχθεί (βλ.λ.): *η ~ του Τριστάνου απασχόλησε τον Βάγκνερ από το 1857 ως το 1859* (β) (συνεκδ.) το αποτέλεσμα της μουσικής σύνθεσης, το μουσικό έργο: *τα τρία κομμάτια για κλαρινέτο, του Στραβίνσκι, ~ του 1919 || το κομμάτι αυτό είναι μια άγνωστη σχετικά ~ του Μπετόβεν 5. ΓΛΩΣΣ. (α) η ένωση δύο ή περισσότερων λέξεων, ώστε να σχηματιστεί μία νέα λέξη, η οποία μορφολογικά και σημασιολογικά διαφοροποιείται από τις λέξεις που την απαρτίζουν, π.χ. *κακός + καιρός > κακοκαιρία, ψομί + τυρί > ψομοτύρι* (β) *χαλάρη σύνθεση* μορφή σύνθεσης, κατά την οποία διατηρείται ο μορφολογικός τύπος και ο τόνος του β' συνθετικού (π.χ. *παλιο-σκουπα, βρομο-γυναίκα, παλιο-σπίτι*), κατ' αντιδιαστολή προς τα κανονικά σύνθετα (*ταβανό-σκουπα, βρομο-γυναίκα, παλιό-σπιτο*) 6. ΦΙΛΟΣ, η συναίρεση και η υπέρβαση επιμέρους και αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων ή προτάσεων σε ένα συνεκτικό σύνολο, με το οποίο φανερώνεται η αλήθεια πληρέστερα από ό,τι μέσω των επιμέρους στοιχείων ή προτάσεων χωριστά' ο όρος γνώρισε μεγάλη απήχηση και σε χώρους εκτός φιλοσοφίας με τη σημασία που έλαβε από την εγγεληνη-μαρξιστική θεώρηση ως μέρος του σχήματος θέση - αντίθεση - σύνθεση 7. ΒΙΟΛ. ο πολύπλοκος τρόπος με τον οποίο οι ζωντανοί οργανισμοί επεξεργάζονται σε κυτταρικό επίπεδο απλούστερες ουσίες που τους είναι αναγκαίες για την επιβίωση, ανάπτυξη και αναπαραγωγή τους ΣΥΝ. βιοσύνθ'ση 8. ΧΗΜ. (α) η διαδικασία μ' την οποία παράγεται μία ένωση από στοιχ'ια ή άλλ'ς απλούστερες ενώσεις: *χημική - (β) αέριο σύνθεση* το μείγμα υδρογόνου και μονοξειδίου του άνθρακα που χρησιμοποιείται σε διάφορες βιομηχανικές συνθετικές διεργασίες (κυρ. σύνθεση βενζίνης) 9. ΦΥΣ. ο υπολογισμός της συσταμένης διαφόρων μεγθών: η ~ *δυνάμεων/ ταχυτήτων/ κινήσεων* 10. ΤΥΠΟΓΡ. (α) η τοποθέτηση των τυπογραφικών στοιχείων σε λέξεις και στίχους**

(β) η κατά το στάδιο τής βιβλιοδ^εσίας τοποθέτηση των τυπωμένων και διπλωμένων τυπογραφικών φύλλων, συνήθ. δ'καεξασελίδως, ώστε να συμπληρωθεί σώμα βιβλίου σύμφωνα με τις προδιαγραφές του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή*.

[ETYM₂ < αρχ. *σύνθεσις* < *συντίθημι* (πβ. κ. *θέσις*). Ως γλωσσ. όρ. η λ. χρησιμοποιείται ήδη από την Αρχ. Ελληνική, ενώ εξίσου αρχ. είναι η χρήση τής λ. στα μαθηματικά και στη Λογική, ο μουσ. και ο φιλοσ. όρ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις του γαλλ. αντιδιανειού synthèse].
συνθετήριο (το) [1886] {συνθετηρί-ου | -ων} ΤΥΠΟΓΡ. το ειδικό εργαλείο σε μορφή μεταλλικού κανόνα με περιθώρια που έχουν τη δυνατότητα ρυθμίσεως, πάνω στο οποίο τοποθετούνται κατά τη στοιχειοθ^εσία τα μ^εταλλικά τυπογραφικά στοιχεία σ' λέξεις και στίχους.

συνθέτης (ο) {συνθετών}, συνθέτιδα (η) {δύσφρ. συνθ^ετιδών} 1. ΜΟΥΣ. ο δημιουργός ενός πρωτότυπου μουσικού έργου, αυτός που του ορίζει τα βασικά στοιχεία της μορφής με βάση τα οποία μπορεί το έργο να αναπαραχθεί, είτε μέσω τής καταγραφής τους σε κάποιο σύστημα μουσικής σημ^ειωγραφίας, 'τ' κατ' άλλον τρόπο: ~ *κλασικής μουσικής* | *λαϊκών τραγουδιών* | *του ρεμπέτικου ΣΥΝ.* μουσουργός, μουσικοσυνθέτης (βλ. λ.) 2. ΤΥΠΟΓΡ. (α) ειδικευμένος τεχνίτης που τοποθετεί τα τυπογραφικά στοιχεία σε λέξεις και στίχους (β) ο τεχνίτης που κάνει σύνθεση των τυπωμένων και διπλωμένων τυπογραφικών φύλλων για να ολοκληρωθεί σώμα βιβλίου. Επίσης (καθημ.) *συνθέτρια* (η) {συνθετριών}.

[ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «συγγραφέας», < *συντίθημι*, από το θ. θετόν ρ. *τί-θη-μι* | *τί-θε-μαι* και το παραγ. επίθημα -της, πβ. κ. νομοθέτης, άγωνοθέτης, ο μουσ. όρ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. compositeur].

συνθετικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει την ικανότητα να συνδυάζει στοιχεία μεταξύ τους σε συνεκτικό σύνολο ή αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία αυτή: ~ σκέψη | *πνεύμα* | *φαντασία* || *οι μαθητές ετοιμάζουν - εργασίες* ΑΝΤ. αναλυτικός· ΦΡ. *συνθετική μέθοδος* η απαγωγική μέθοδος που προχωρεί από τα συνολικά και γενικά στα μερικά και ειδικά ΑΝΤ. αναλυτική μέθοδος 2. αυτός που προκύπτει από τον συνδυασμό ή τη συνένωση 'πιμέρους στοιχείων: ~ *ορισμός* || *τα ~ μέρη μιας λέξης* 3. ΧΗΜ. (α) αυτός που έχει παραχθεί μέσω χημικής σύνθεσης, σε αντίθεση με αυτόν που έχει διαμορφωθεί με φυσικό τρόπο: ~ *ίνες* | *βενζίνη* | *ελαστικό* | *καουτσούκ* | *κόλλα* (β) *συνθετικό* (το) το ύφασμα που έχει παραχθεί από τη χημική σύνθεση στοιχείων ή άλλων ενώσεων και, συνεπώς, δεν αποτελείται από φυσικό υλικό: έχω *αλλεργία στα ~ φορώω μόνο βαμβακερά, μεταξοτά, μάλλινα ή λινά* 4. ΓΛΩΣΣ. (α) *συνθετικό* (το) καθένα από τα μέρη αναπτ^ετων λέξε^{ων}, τα οποία συνενώνονται, για να δημιουργηθεί μία νέα λέξη: στη λέξη «*αναδίνω*» πρώτο ~ είναι το «*ζανά*» → και δεύτερο ~ το «*δίνω*» || *αναλόγω μια σύνθετη λέξη στα - της* (β) *συνθετική γλώσσα* κάθε γλώσσα τής οποίας οι συντακτικές σχέσεις εκφράζονται μέσω κλατικού συστήματος ή με τη συγκόλληση μορφημάτων, καθώς και κάθε γλώσσα τής οποίας οι λέξεις σχηματίζονται με ρίζες, στις οποίες προστίθενται προσφώματα, προθήματα και γραμματικές καταλήξεις (πβ. αναλυτική γλώσσα, λ. αναλυτικός) 5. ΦΙΛΟΣΦ. (στη Λογική) *συνθετική κρίση* (στον Καντ) η κρίση τής οποίας το υποκείμενο δεν περιλαμβάνει εκ των προτέρων το κατηγορημα, το οποίο βρίσκεται έξω από το υποκείμενο και αποδίδεται σε αυτό 'μμέσως, μ^ετά από παρατήρηση και εξέταση.

[ETYM₂ αρχ. < *σύνθεσις*. Οι αρχικές σημ. τής λ. 'ίνα «τονικός, κατασκευαστικός» - «αυτός που αποτελεί προϊόν συνθέσεως» - «συστατικός». Οι χημ. και γλωσσ. όρ. είναι απόδ. του γαλλ. αντιδιανειού synthétique].

συνθετιστής (ο) το συνθεσάιζερ (βλ. λ.).
σύνθετος, -η, -ο 1. αυτός που αποτελείται από πολλά επιμέρους τμήματα ή στοιχεία, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους σε ενιαίο σύνολο: ~ *έργο* | *εικόνα ΣΥΝ.* πολυμερής 2. ΓΛΩΣΣ. (α) *σύνθετη λέξη* | *σύνθετο* (το) η λέξη που προέρχεται από τη συνένωση άλλων λέξεων: η λέξη «*μαγαροποίηση*» είναι ~, με πρώτο *συνθετικό* το «*μαγαίρο*» (< *μαγίρι*) και δεύτερο *συνθετικό* το «*-ποίηση*» (< *πιρύνι*) (β) *αντικειμενικό σύνθετο* η σύνθετη λέξη τής οποίας τα συνθετικά μπορούν να αναλυθούν σε ρήμα και αντικείμενο (π.χ. βιβλιο-δέτης: αυτός που δένει βιβλία) (γ) *κτητικό σύνθετο* η σύνθετη λέξη τής οποίας η σημασία δηλώνει κτήση ή ιδιότητα (π.χ. *ζανθο-μάλλης*: αυτός που έχει *ζανθά μαλλιά*) (δ) *συνθετικό* | *τταρακτακτικό σύνθετο* η σύνθετη λέξη τής οποίας τα συνθετικά, όταν αναλυθούν, μπορούν να συνδεθούν με το «και» (π.χ. *γυδο-πρόβατα*: *γίδες και πρόβατα*) (ε) *προσδιοριστικό* | *οριστικό σύνθετο* η σύνθετη λέξη τής οποίας το ένα συνθετικό προσδιορίζει το άλλο (π.χ. *πικρ-αμύγδαλο*: *πικρό αμύγδαλο*) (στ) *σύνθετο εκ συναρπαγής* | *φραστικό σύνθετο* βλ. λ. *συναρπαγή* (ζ) *γαλαρό σύνθετο* σύνθετη λέξη που έχει προκύψει από γαλαρή σύνθεση (βλ. λ. σύνθεση) (η) *νόθο σύνθετο* σύνθετη λέξη τής οποίας τα συνθετικά προέρχονται από διαφορετικές γλώσσες π.χ. *ηλεκτρονικό ΣΥΝ.* υβρίδιο 3. ΑΡΧΑΙΑ. *σύνθετος ρυθμός* δημιουργημά τής ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής, που συνδυάζει στοιχεία από τον ιωνικό και τον κορινθιακό ρυθμό ΣΥΝ. μικτός ρυθμός 4. (συνεκδ.) αυτός που στερείται απλότητας, που αποτελείται από πολλά στοιχεία, τα οποία ίσως δυσχεραίνουν την κατανόηση ή τη σύλληψη του: *το πρόβλημα είναι εξαιρετικά ~ για να επιλυθεί τόσο γρήγορα* || *ο λόγος του είναι πολύ ~ και απαιτεί προσοχή για την κατανόηση* του ΣΥΝ. πολύπλοκος ΑΝΤ. απλός 5. *σύνθετο* (το) έπιπλο που αποτελείται από μία ενιαία κατασκευή ή από περισσότερες μικρές συνενωμένες, τοποθετείται συνήθ. με τη ράξη σε τοίχο και παρέχει χώρους για πολλαπλές χρήσεις (φωλάξη χρηστικών ή διακοσμητικών αντικειμένων, βιβλίων κ.λπ.) — *σύνθετα επίρρ., συνθετότητα* (η).

[ETYM₂ αρχ. < *συντίθημι* (βλ. κ. θετός). Η γλωσσ. σημ. είναι ήδη αρχ. (στον Αριστοτέλη)].

έκταση των *συνθέτων* ονομάτων. Στην Αρχαία Ελληνική, σύνθετα ονόματα που το α' συνθετικό τους έληγε σε φωνήεν και το β' συνθετικό τους άρχιζε από φωνήεν (π.χ. *στρατο-αγός, *υπο-ερέτης) εμφανίζαν σίγηση του ληκτικού φωνήεντος και έκταση του αρκτικού: *στρατ-ηγός, υπ-ηρέτης*. Έτσι ερμηνεύεται το μακρό φωνήεν (η, ω) σε σύνθετα τής Αρχαίας (που χρησιμοποιούμε και σήμερα), τα οποία αρχίζουν από βραχύ φωνήεν (ε, ο, α). Το όνομα λ.χ. ή το *οδώνη* ή το *όφελος* εμφανίζονται ως σύνθετα με ω- αντί ο-: *ο-νομα* (αιολικός τ. *όνυμα*), αλλά *επ-όνυμο, ομ-όνυμο, αντωνμία* κ.λπ.: *οδώνη*, αλλά *επ-όδωνος- όφελος*, αλλά *κοιν-ωφελής, επ-ωφελής* κ.ο.κ. Το ίδιο ισχύει, κατ' επέκτασιν, και σε σύνθετα αυτών των λέξεων, που το α' συνθετικό τους δεν λήγει σε φωνήεν, αλλά σε σύμφωνο: *αν-ώνυμος, συν-ώνυμο- αν-ώδυνος- αν-ωφελής*. Τέτοια εκτεταμένα, λόγω τής συνθέσεως τους, σύνθετα είναι: αρχ. *αείρω* «συγκεντρώνω» - *ομ-ήγυρις, παν-ηγύριον αγοράεύω* - *κατ-ήγορος, συν-ήγορος, παρ-ήγορος* αρχ. *άγω* «οδηγώ» - *στρατ-ηγός, χορηγός, αρχ-ηγός, κον-ηγός* αρχ. *άκος* «θεραπεία» - *αν-ήκετος* (βλάβη): *ακούω* - *αν-ήκουστος, υπ-ήκοος, (εις) επ-ήκοον, αυτ-ήκοος, βαρ-ήκοος, ευ-ήκοος- άνεμος* - *υπ-ήνεμος, προσ-ήνεμος* αρχ. *ελαύνω* «θέτω σε κίνηση» - *ιαπ-ήλατος, κωπ-ήλατης, ευ-ήλατος, λε-ηλασία, ξεν-ηλασία, ποδ-ήλατο, σφυρ-ηλατώ- έλεος* - *αν-ηλε-ήζαρχ*, *ελυθ-* (*έλευσις, ήλθον*) - *προσ-ήλυτος, επ-ήλυς ενεκ-* - *δι-ηνεκ-ής-αρχ*, *ερέσσω* «κωπηλατώ» - *υπ-ηρέτης, τρι-ήρης-όροφος* - *τρι-όροφος* αρχ. *οδ-* (*οσιή, όζω*) - *ευ-ώδης, δυσ-ώδης, -ώδης* (*μα-νι-ώδης*): *οδώνη* - *επ-όδωνος, αν-ώδυνος* αρχ. *όλλυμι* «καταστρέφω», (*όλεθρος*) - *εξ-ώλης, προ-ώλης, παν-ώλης, παν-ωλεθρία, απ-ώλεια* *ομαλός* - *αν-ώμαλος* αρχ. *ομνίω* «ορκίζομαι» - *ορκ-ομο-σία, συν-ομότης, εξ-ομότης, όνομα* (αιολ. τ. *όνυμα*) - *επ-όνυμος, αν-ώνυμος, αντ-ωνυμία, ομ-όνυμος, ετερ-ώνυμος- όρος* - *υπερεια-ορύσσω* - *δι-όρυγα, τυμβ-ορυχία, χρυσ-ορύγος- όφελος* (*οφέλιω*) - *αν-ωφελής, κοιν-ωφελής, επ-ωφελής* *όροφος* - *ημι-όρο-φος, δι-όροφος, τρι-όροφος* κ.λπ.

συνθέτω ρ. μετβ. {συνθέσεω, μεσοπαθ. ενεστ. συντιθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρπ. συνεπιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. συντέθηκα (λόγ. συνετέθη, -ης, -η...), μητ. παρπ. συντεθειμένος} 1. ΜΟΥΣ. (α) δημιουργώ πρωτότυπο μουσικό έργο, ορίζοντας τα βασικά στοιχεία τής μορφής του, με βάση τα οποία μπορεί το έργο να αναπαραχθεί, είτε μέσω τής καταγραφής τους σε κάποιο σύστημα μουσικής σημειογραφίας, είτε κατ' άλλο τρόπο: ο Μότσαρτ συνέθεσε το *γυναστό* του «*Ρέκβιεμ*» μετά από *παραγγελία* κάποιου άγνωστου αριστοκράτη (β) γράφω λογοτεχνικό έργο, συνήθ. ποιητικό, με μεγάλη έκταση ή χωρισμένο σε πολλά μέρη: ο Γκαίτε *συνέθεσε τον «Φάουστ» ΣΥΝ.* γράφο 2. (γενικότ.) δημιουργώ συνδυάζοντας στοιχεία: *συνέθεσε προσεκτικά τα στοιχεία του οδηγούσαν στη λύση του μυστηρίου* 3. (για στοιχεία) αποτελώ μαζί με άλλους ένα σύνολο: *τα επιμέρους χαρακτηριστικά των πρωταγωνιστών συνθέτουν ένα πανόραμα των ηθών τής εποχής* || *τα παλιά αρχοντικά και τα μαγαζάκια συνθέτουν μια ρομαντική εικόνα τής παλιάς πόλης* 4. ΤΥΠΟΓΡ. (α) τοποθετώ (τυπογραφικά στοιχεία) στη σειρά, ώστε να σχηματίζονται λέξεις (β) τοποθετώ στη σειρά τα τυπωμένα και διπλωμένα τυπογραφικά φύλλα, για να γίνει σώμα βιβλίου 5. (μεσοπαθ. *συντιθ-εμαι*) (+από) απαρτίζομαι, αποτελώ τη σύνθεση επιμέρους στοιχείων: *το έργο συντιθεται από τρία μέρη* || *δεν πρόκειται για πρωτότυπη θεωρία- ό,τι λέει συντιθεται από πορίσματα προηγουμένων επιστημόνων ΣΥΝ.* αποτελούμαι, απαρτίζομαι· ΦΡ. *επί τα εξ' όν συνετέθη* (εις τα εξ' όν συνετέθη, *Ευχολόγιο του Μέγα*) από τα οποία έχει συνθεθεί, έχει φτιαχτεί: *διελεύθη ~*, [ETYM₂ < αρχ. *συντίθημι* < συν- + τίθημι (βλ. λ. θέτω), ο μουσ. όρ. είναι απόδ. του γαλλ. composer].

συνθήκη (η) {συνθηκών} 1. η συμφωνία δύο ή περισσότερών πλευρών, συνήθ. σε επίπεδο κρατών, για την αποδοχή κοινών όρων για την επίλυση διενέξεων ή την ανάπτυξη σχέσεων: *υπεγράφη ~ μεταξύ των δύο κρατών για εμπορική συνεργασία* || *διμερής* | *διεθνής* | *εμπορική* | *επικυρωμένη* ~ || ~ *ειρήνης* | *συμμαχίας* || η ~ των *Βερσαλλιών* | των *Σεβρών* || *καταγγελία συνθήκης ΣΥΝ.* συμφωνία, σύμβαση' ΦΡ. (α) *κατά συνθήκη*ν (κατά συνθηκην, Αριστοτ. *Ηθικά Νικομάχεια* 1133α 29) κατά τρόπο που υποδηλώνει ρητή ή σιωπηρή συμφωνία μεταξύ των ανθρώπων: *δεχόμαστε ~ ό,τι τους θερινούς μήνες ο ήλιος ανατέλλει στις 6.30 π.μ., αν και στην πραγματικότητα υπάρχει διαφορά ανάμεσα στον Ιούλιο και τον Αύγουστο ΣΥΝ.* συμβατικά ΑΝΤ. στην πράξη, στην πραγματικότητα (β) *κατά συνθήκη*ν *ψέδη* βλ. λ. *ψέδος* 2. (συνεκδ.) το κείμενο τής παραπάνω συμφωνίας: η ~ *διαβάσθηκε παρουσία όλων των αντιπροσώπων και στη συνέχεια υπογράφηκε από τους δύο προέδρους* · 3. *συνθήκες* (οι) το περιβάλλον (φυσικό, κοινωνικό ή άλλο) που διαμορφώνεται σε συγκεκριμένη κατάσταση ή για ορισμένο διάστημα: *οι ~ δεν ήταν κατάλληλες για την ανάπτυξη εμπορικών δραστηριοτήτων* || *υπ' αυτές* | *κάτω από αυτές τις ~ δεν μπορεί να δουλέψει κανείς!* || *ατμοσφαιρικές* | *βελτιωμένες* | *ειδικές* | *εξαιρετικές* | *καιρικές* | *κλιματολογικές* | *κοινωνικές* | *οικονομικές* | *πολιτικές* | *τοπικές* | *υλικές* ~ || *παραμένον άγνωστοι* οί ~ *τού θανάτου του* | *κακές ~ διαβίωσης* | *ζωής ΣΥΝ.* όροι, περιστάσεις, συγκυρίες 4. (α) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. *κανονικές συνθήκες* (συντομ. Κ.Σ.) (i) ο συνδυασμός θερμοκρασίας 0°C και πίεσεως 1 ατμόσφαιρας: χρησιμοποιούνται ως συνθήκες αναφοράς για την αντικειμενική σύγκριση τής συμπεριφοράς φυσικών ή χημικών συστημάτων: *το πείραμα έγινε σε ~ θερμοκρασίας και πίεσεως* (H) (μτφ.) οι συνηθισμένες, φυσιολογικές συνθήκες: *υπό ~ δεν προκρίπτον τέτοια προβλήματα* (β) ΦΥΣ. *οριακές συνθήκες* οι περιοριστικοί όροι που ανακύπτουν από την ίδια τη φύ-

ση ενός προβλήματος, επιβάλλοντας τον τρόπο με τον οποίο αυτό θα επιλυθεί 5. ΜΑΘ. οι περιορισμοί που θέτουμε σε ένα πρόβλημα ή που προκύπτουν κατά τη διαδικασία λύσεως του 6. ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) (α) *ικανή συνθήκη* βλ. λ. *ικανός* (β) *αναγκαία συνθήκη* βλ. λ. *αναγκαίος* (γ) ΦΙΛΟΣ.-ΓΛΩΣΣ. *συνθήκες αληθείας* βλ. λ. *αλήθεια* [ΕΤΥΜ. αρχ., «συνθέσει λέξεις και προτάσεων»] και κατ' επέκτ. «συνδυασμός προτάσεων για τη συγκρότηση κοινώς αποδεκτού κειμένου, συμφωνίας», < συντίθημι (πβ. κ. *θήκη*). Στη σημ. 3 η λ. αποδίδει το γαλλ. condition(s). *συνθηκολόγηση* (η) [1880] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σύναψη συνθήκης με την οποία τερματίζεται εμπόλεμη κατάσταση, συ-νήθ. κατόπιν αμοιβαίων υποχωρήσεων: η ~ των *Γερμανών μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* || άνευ όρων ~ ΣΥΝ. συμβιβασμός, υποχώρηση ΑΝΤ. αντίσταση *συνθηκολογώ* ρ. αμετβ. [1859] {συνθηκολογεί... | συνθηκολόγη-σα, -μένος} συνάπτω συνθήκη με την οποία τερματίζεται εμπόλεμη κατάσταση, συνήθ. αφού έχω προβεί σε υποχωρήσεις: *οι απώλειες του εχθρού ήταν τόσο μεγάλες, που αναγκάστηκαν να συνθηκολογήσουν* || ~ άνευ όρων ΣΥΝ. συμβιβασμός, υποχώρηση ΑΝΤ. αντιστέκομαι. *σύνθημα* (το) {συνθήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. οπτικό ή ηχητικό σήμα με το οποίο δίνεται συγκεκριμένο μήνυμα: με το ~ του *λοχαγού ξεκίνησε η επίθεση* || ένας *πυροβολισμός είναι σύνθημα* το ~ εκκινήσεως για τους *αγώνες δρόμου* || το ~ της *υποχώρησης* | της *αναχώρησης* || *δίνω το ~ ΣΥΝ.* σινιάλο, σήμα, πρόταγμα 2. προσυμφωνημένη φράση, κίνηση, ήχος κ.λπ., με το οποίο αναγνωρίζονται μεταξύ τους τα μέλη μιας ομάδας, ώστε να μη μπορεί να παρερμηνήσει οποιοσδήποτε ξένος στους κόλπους της: *για να μιτείς, πρέπει να γνωρίζεις το-~* || και *παρασύνθημα* 3. η σύντομη, (συνήθ. έμμετρη) φράση με την οποία εκφράζεται ένα πλήθος τις επιδιώξεις, τις επιθυμίες του ή την υποστήριξη ή αποδοκιμασία του προς κάποιον/κάτι: *αντικυβερνητικά | επαναστατικά | αριστερά* ~ || *ένα γνωστό πολιτικό ~ υπήρξε το «εδώ και τώρα αλλαγή»* || *ο τοίχος ήταν γεμάτος σύνθηματα* ΣΥΝ. σλόγκαν, (σε τοίχο) γκράφιτι. — (υποκ.) *συνθηματικά* (το).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε έχει συμφωνηθεί εκ των προτέρων, συμφωνημένο σημείο ή σύμβολο», < συντίθημι (πβ. κ. *ανάθημα, επίθημα*), από το θ. *θη-* του ρ. *τίθημι* και την κατάλ. -μα των ουδ. (πβ. κ. *ρήμα*). Βλ. κ. θέτω. Στη σημ. 3 η λ. αποδίδει το αγγλ. slogan (βλ. κ. *σλόγκαν*).] *συνθηματικός*, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει τον χαρακτηρισμό συνθήματος: ~ *λόγος | φράση | χειρονομία | ήχος | κίνηση* 2. ΓΛΩΣΣ. *συνθηματική γλώσσα* | *συνθηματικό ιδίωμα* το ιδίωμα που χρησιμοποιούν ομάδες ατόμων με την ίδια επαγγελματική ενασχόληση ή κοινά ενδιαφέροντα ή συμφέροντα και το οποίο δημιουργείται με παραμόρφωση των λέξεων, με νεολογία ή με δανεισμό έτσι, ώστε τα μέλη της ομάδας να συνεννοούνται μεταξύ τους, ενδεχομένως χωρίς να γίνονται αντιληπτά από τρίτους ΣΥΝ. αργκό. — *συνθηματικ-ά* | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα*. *συνθηματολογία* (η) {συνθηματολογιόν} 1. η χρησιμοποίηση συνθημάτων 2. (περιληπτ.) το σύνολο των συνθημάτων: η ~ του *κόμματος* 3. (κακός σ.) η μονότονη χρήση στερεότυπων φράσεων, συνθημάτων (αντί λόγου με ουσιαστικό περιεχόμενο, δηλ. επιχειρημάτων): *στείρα ~* ΑΝΤ. επιχειρηματολογία. — *συνθηματολογίας*, -η, -ό, *συνθηματολογία* επίρρ., *συνθηματολογώ* ρ. {-είς...} συνθιασώτης (ο) [αρχ.] {συνθιασώτων}, *συνθιασώτρια* (η) {συνθιασωτριών} πρόσωπο που υποστηρίζει θερμά την ίδια ιδεολογία με άλλον: συνθιασώτες στο *κίνημα για την κατάργηση των πυρηνικών δοκιμών* ΣΥΝ. ομόφρον. *συνθλιβω* ρ. μετβ. [αρχ.] {συν-έθλιψα, -έθλιβην, -ης, -η...} -(εθλιμμέ-νος) πιέζω με δύναμη κάτι και το λειάνω: ~ τα *σταφύλια στο πατητήρι* | *τις ελιές στο ελαιοπестήριο* || *η μολόπετρα συνθλίβει το στάρι* || *η πλάκα από γρανίτη έπεσε πάνω στα δάχτυλα του και τα συνέθλιψε* || (μτφ.) *ένοιθε να τον συνθλίβουν οι καθημερινές απαιτήσεις της ζωής στη μεγαλούπολη*. — σύνθλιψη (η) [αρχ.] σύνθρονο (το) {συνθρόν-ου | -όν} ΕΚΚΛΗΣ. τα καθίσματα που βρίσκονται πίσω από την Αγία Τράπεζα μέσα στο Ιερό βήμα, σε μορφή βαθμιδών, και προορίζονται για τους πρεσβυτέρους. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικό ουδ. τού μτγν. εθθ. *σύνθρονος* < συν- + *θρόνος*]. συνδιοκτής (ο) [1833] {συνδιοκτητών}, *συνδιοκτήτρια* (η) {συνδιοκτητριών} πρόσωπο που μοιράζεται την κυριότητα ενός πράγματος με άλλον: *οι νομικές κυρώσεις δεν αφορούν μόνο σε αυτόν, αλλά και στον ~ του καταστήματος* ΣΥΝ. συγκύριος. — συνδιοκτησία (η) [1888]. *συνιδρυτής* (ο) [1850], *συνιδρύτρια* (η) {συνιδρυτριών} πρόσωπο που έχει συμμετάσχει στην ίδρυση, που έχει ιδρύσει μαζί με άλλους (κάτι): *αυτός είναι ένας από τους ~ του κόμματος | του οργανισμού*. — συνιδρυτικός, -ή, -ό. *συνιδρύω* ρ. μετβ. [μτγν.] {συνιδρύ-σα, -θηκα, -μένος} ιδρύω από κοινού, μαζί με άλλους. — *συνιδρύση* (η) [1875]. *συνίκανο* ρ. αμετβ. {συνίξη-θηκα, -μένος} επιφέρω (σε κάτι) συνίξη-ση (βλ. λ.): *τα λόγια συμπλέγματα σπανίως συνίκανονται*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- + *ίκανω*, εγκαθίστω, τοποθετώ]. άλλος τ. τού ρ. *Γίζω* (βλ. λ. *ίζημα*), πβ. κ. *καθ-ίζάνω, ύφ-ίζάνω*). συνίχηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΓΛΩΣΣ. το φωνητικό φαινόμενο κατά το οποίο οι φθόγγοι [i] και [e] συμπεριφέρονται με το φωνήεν που ακολουθεί μετατρέπονται σε [i] προς αποφυγήν *γα-σιμωδίας*: π.χ. *ελαία > ελιά* (προφορά: [elja]), *ίδιος* (προφορά: [iðiος]) > [iðiος] 2. ΜΕΤΡ. η συμπεριφορά δύο φωνηέντων σε μία μετρική συλλαβή, π.χ. στον στίχο «σε γνο-ρί-ζω α-πό- την-κό-ψη» των φωνηέντων ω και α · 3. ΓΕΩΛ. η καθοδική ηπειρογενετική μετακίνηση τμημάτων τού φλοιού τής Γης προς το κέντρο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέα*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. συνίχησις, αρχική σημ. «καταβύθιση, κατάρρευση», < *συνίζανω* (βλ. λ.). Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.]

ΣΧΟΛΙΟ *Συνίχηση* ονομάζεται η συμπεριφορά σε μία συλλαβή δύο συνεχόμενων φωνηεντικών φθόγγων: *μι-λιά* (αλλά *ο-μι-λί-α*), *λό-για* (αλλά *λό-γι-α* στοιχείο), *θ-ποιος* (αλλά *ο-ποι-ος*). Στις λέξεις *μι-λιά, λόγια, όποιος* το /i/ (i, οιτ) όποιο άλλο i) συνίχεται, συμπεριφέρεται δηλ. με το ακόλουθο φωνήεν, ενώ στα *ομιλία, λόγια, οποι-ος* παραμένει ασυνίχτη (προφέρεται δηλ. μόνο του ως ξεχωριστή συλλαβή). Δυστυχώς, δεν υπάρχει κανόνας -πέρα από το γλωσσικό αίσθημα που έχουμε οι Έλληνες ως ιθαγενείς ομιλητές τής γλώσσας- για το πότε ένα /i/ (i, η, υ, ει, οι) συνίχεται και πότε προφέρεται ως ξεχωριστός φθόγγος, πράγμα που προκαλεί μεγάλες δυσκολίες στην προφορά των ξένων ή στην επεξεργασία τής γλώσσας με Η/Υ. Συνήθως, λέξεις που προέρχονται από τη λόγια παράδοση διατηρούν ασυνίχτη το /i/ αντίθετα προς λαϊκότερες λέξεις: *χι-λία* αλλά *χι-λι-ε-τί-α, καρ-διά* αλλά *καρ-δι-ο-λό-γος, έν-νοια* σου αλλά *έν-νοι-α, μο-λιά-ζω* αλλά *εμ-βό-λι-ο, δό-λι-ος, κομ-μοίρη-ς* αλλά *δό-λι-ος* (που ενεργεί με δόλο), *γεια* αλλά *υ-γεί-α* κ.τ.ό.

Πολλές λέξεις τής Ελληνικής στην ιστορική τους εξέλιξη υπέστη-σαν συνίχηση τού /i/ ή και τού /e/ (ε, αι) που υπήρχε στη λέξη: *μη-λό-α > *μη-λε-ά > μη-λιά, γε-νε-ά > γε-νιά, πα-λι-ός > πα-λιός* (όχι *παλήός*, διότι δεν πρόκειται για τροπή τού *αι* σε *η*, αλλά για συνίχηση), *ε-ορ-τή > *εορ-τή > γιορ-τή, καρ-δι-α > *καρ-δι-ά > καρ-διά, τα πλα-τέ-α* (ουδ. τού επιθ. *πλατύς*) > **πλα-τε-ά > (τα) πλα-τιά* και *θηλ. η πλα-τε-α > η πλα-τέ-α* (στους μεσν. χρόνους) > η *πλα-τία* (με i, διότι προέρχεται από τον τ. *πλα-τέα*, στον οποίο μετα-πλάστηκε το *πλατεία*, και όχι απευθείας από το *πλατεία*). Συγνά η συνίχημένη (με ή χωρίς μετακίνηση τού τόνου) και η ασυ-νίχητη προφορά συνιστούν δύο διαφορετικές λέξεις (έχουν διαφορετική σημασία): *ά-δεια* (κουτιά) - *ά-δει-α* (απουσία), *α-κρί-βια* (ακριβός) - *ακρί-βει-α* (ακριβής), *χο-ριό* - *χο-ρί-ο* (κειμενίου), *δου-λειά* - *δου-λει-α*, *σκιά-ζω* (φοβίζω) - *σκι-ά-ζω* (κάνω σκιά), *ί-διος* (όμοιος) - *ί-δι-ος* (προσωπικός) κ.ά. Άλλοτε πάλι, συνιχνόμενος και ασυνίχτος τύπος εναλλάσσονται χωρίς σημασιολογική δια-φορά: η *θεια* - *θει-α* (αλλά τα *θει-α*, ή η *θει-α χάρις*), *ή-λιος* - *η-λι-ος, δυο* - *δύ-ο*, *μια* - *μί-α* κ.ά. Στα δύο | δυο και μία | μια ο τονι-ζόμενος τύπος έχει εμφανικό χαρακτήρα, στην περίπτωση δε τού μία | μια ξεχωρίζει το αριθμητικό (*μι-α*) από το αόριστο (*μια*).

συνίσταμαι ρ. αμετβ. {συνίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, μτχ. *συνιστάμενος, -μένη, -μενο*, παρατ. *συνιστ-άμην, -ασθ-ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο* εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. (+από) απο-τελούμαι *το υλικό συνίσταται από μία καινούργια ηχητική ένωση* ΣΥΝ. συντίθημα 2. (τροποτρός. *συνίσταται, συνίστανται* +σε) εντοπίζεται, βρίσκεται: *σε τι ~ το αδίκημα του; (ποιο είναι το αδίκημα του;)* || «η δουλειά των δημοσιογράφων που εργάζονται στα πρακτορεία συνίσταται στο να τροφοδοτούν τους συναδέλφους τους με πληρο-φορίες...» (εοφμ.) 3. (η μτχ. *συνιστάμενος, -μένη, -μενο*) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έγκειται, εξάρτω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., μέση φωνή τού ρ. *σνίστημι* (βλ. κ. *συνιστώ*). Το ρ. *σνίσταμαι* είχε αρχικό το σ. «στέκομαι δίπλα (σε κάποιον στη μά-χη)» και «σχετίζομαι, εμπλέκομαι (σε κάτι)», αλλά και η σημερινή έννοια «συναποτελούμαι» είναι ήδη αρχ. (λ.χ. *ή πόλις συνίσταται εξ οικίων, Ξενοφ. Απομνημόν. 3. 6. 14*)].

συνίσταται - συνιστάται. Οι λέξεις διαφέρουν στη σημασία τους: το *συνίσταται* σημαίνει (ανάλογα με την πρόθεση, με την οποία συντάσσεται): (α) «αποτελείται» (*συνίσταται από*) και (β) «έγκειται, βρίσκεται, υπάρχει» (*συνίσταται σε*): *Το βιβλίο συνίσταται από τα εξής κεφάλαια - Η βοήθεια του Κράτους συνίσταται στο να εξασφαλίζει τις αναγκαίες πιστώσεις για το έργο*. Αντίθετα, το *συνιστάται* σημαίνει «προτείνεται, δίδεται η συμβουλή, γίνεται η σύσταση»: *Σε τέτοιες περιπτώσεις συνιστάται ανάπαυση τού ασθενούς - Λόγω τού καύσωνα συνιστάται να αποφευχθούν οι ηλι-κιωμένοι να μετακινούνται στους δρόμους*.

συνιστάμενος, -μένη, -μενο (λόγ.) 1. αυτός που συνίσταται, αποτε-λείται από κάτι 2. *συνιστάμενη (δύναμη)* (α) ΦΥΣ. η δύναμη που προ-κύπτει (ως φυσικό μέγεθος) από τη διανυσματική πρόσθεση των επι-μέρους δυνάμεων (συνιστωσών) που επιδρούν σε ένα σώμα (β) (μτφ.) το τελικό αποτέλεσμα που προκύπτει, όταν συνυπολογιστούν όλοι οι παράγοντες που επιδρούν σε μια κατάσταση: *το νομοσχέδιο αποτέ-λεσε τη ~ των πείσεων που ασκήθηκαν στο νομοθετικό σώμα* ΑΝΤ. *συνιστώσας*.

[ΕΤΥΜ Θηλ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *σνίσταμαι*, ο όρ. *συνισταμένη (δύνα-μη)* αποδίδει τον γαλλ. (force) resultante].

συνιστώ ρ. μετβ. {συνιστώ-μαι... | σύστησα (λόγ. συνέστησα), συνιστώ-μαι, -άται..., συστάθηκα (κ. λόγ. συνεστήθη, -ης, -η..., μτχ. συσταθείς, -είσα, -ένη), συστημένος} 1. οργανώνω, συγκροτώ (κυρ. ομάδα): ~ *συμ-βούλιο | σώμα | εταιρεία* || συνεστήθη επιτροπή για τη διερεύνηση τού θέματος ΣΥΝ. ιδρύω 2. αποτελώ, είμαι: *οι τελευταίες του ενέργειες συνιστούν σοβαρότατο αδίκημα* || *οι παράγοντες που συνιστούν την κρίση | η αδιαφορία για τα κοινά συνιστά απειλή για τη δημοκρατία* 3. δίνω συμβουλή, κάνω υπόδειξη: *ο γιατρός τού συνέστησε να κόψει το κάπνισμα* || *θα σου συνιστούσα να διακόψεις κάθε επαφή μαζί τους* || (κ. απρδ.) στην περίπτωση του *συνιστάται ανάπαυση* ΣΥΝ. υποδεικνύω, συμβουλεύω. Επίσης *συσταίνω* (σημ. 3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνιστάμαι*.

[ETYM < αΡΧ- *συνιστώ* (-άω), παράλλ. τ. τού αρχαιοτ. *συνίστημι* < *συν-* + *ίστημι* (βλ. λ. Γσταμαι). Πβ. κ. *ἐρ-ιστώ*, *καθ-ιστώ*. Η αρχική σημ. τού ρ. ήταν «συνδυάζω, συνθέτω (υλικά, πόλεις ή πολιτεύματα), ενώ μγν. είναι οι σημ. «προτείνω, υποδεικνύω» και «διορίζω σε επίσημο λειτούργημα» (λ.χ. *ἐπίτροπος συσταθείς*, επιγραφή)].
 συνιστώσα (η) {συνιστωσών} 1. ΦΥΣ. καθεμιά από τις επιμέρους δυνάμεις που ασκούνται σε ένα σώμα 2. (μτφ.) (α) οτιδήποτε συντελεί στην εμφάνιση ενός φαινομένου ή στη δημιουργία μιας κατάστασης: *οι αποφάσεις των Βρυξελλών αποτελούν βασικές ~ της διαμόρφωσης πολιτικής εκ μέρους των εθνικών κυβερνήσεων* (β) πτυχή, πλευρά: *μία από τις ~ τού νέου σωφρονιστικού συστήματος...* || *οι επιμέρους ~ ενός προβλήματος*.

[ETYM θηλ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *συνιστώ*. Ο όρ. *συνιστώσα* (*δύναμη*) αποδίδει τον γαλλ. (force) composante].

συννεφιά (η) η ύπαρξη πολλών νεφών στον ουρανό ANT. αιθρία.
 [ETYM < αρλ. *συννεφιά* *συννεφεία* < *συννεφής* < *συν-* + *-νεφής* < *νέφος*].

συννεφιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {συννεφιασ-α, -μένος} 1. γεμίζω από σύννεφα, συγκεντρώνονται γύρω μου σύννεφα: *«συννεφιασε ο Παρνασσός, βρέχει στα καμποχώρια»* (δημοτ. τραγ.) || *«συννεφιασμένη Κυριακή, μοιάζει με την καρδιά μου»* (λαϊκ. τραγ.) 2. (απρόσ. συννεφιάζει) ο ουρανός γεμίζει σύννεφα: *συννεφιασε απότομα -θα έρχομαι μπόρα ΣΥΝ. σκοτεινιάζει ANT. ανοίγει ο καιρός 3. (μτφ.) χάνω την καλή μου διάθεση και γίνομαι σκυθρωπός (από στενοχώρια ή θυμό): *γιατί συννεφιασε το πρόσωπο σου*; ΣΥΝ. σκοτεινιάζω, μουτρώνω. — συννεφιασμά (το).*

σύννεφο κ. (λαϊκ.-λογот.) *σύννεφο* (το) 1. η συγκέντρωση υδατιμών στην ατμόσφαιρα σε αδιαφανές σώμα, λευκού ή γκριζού χρώματος, το οποίο, ανάλογα με τη θερμοκρασία, υγροποιείται σε βροχή ή στερεοποιείται σε χιόνι: *μαύρα | πικνά | απειλητικά | σγκοδή | καταγυδοφόρα ~* || *«το ~ έφερε βροχή»* (τραγ.) ΣΥΝ. νέφος, νεφέλη- ΦΡ. (μτφ.) (α) στα *σύννεφα* (ι) μακριά από την πραγματικότητα, χωρίς να θέλει να δει κανείς τα πράγματα όπως έχουν: *σταμάτα να είς | πτάς ~ αντιμετώπιζε τα προβλήματα σου ρεαλιστικά* (ii) σε κατάσταση μεγάλης ευτυχίας: *από τότε που τα 'φτιαξε με τον Αγιλλέα, πτάει - (β) πέφτω από τα σύννεφα* βλ. λ. *πέφτω* 2. (μτφ.) μεγάλος αριθμός από κάτι που μπορεί να σχηματίζει σώμα συμπαγές, το οποίο μπορεί να κινείται στην ατμόσφαιρα, κοντά στη γη: *~ σκόνης | ακριδών* ΦΡ. (οικ.) (*κάτι*) *πάει σύννεφο* για κάτι, συνήθ. δυσάρεστο ή παράνομο, που εμφανίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό ή σε μέγιστη συχνότητα: *η βλακεία | η κλεψιά | η απάτη ~* || *εκεί μέσα οι παρανομίες πάνε σύννεφο 3. (μτφ.) σύννεφα* (τα) οτιδήποτε προμη-νεί αμνηστική εξέλιξη: *τα - τού πολέμου* || *στη σχέση τους εμφανίστηκαν τα πρώτα ~* || *«μαύρα ~ πλανώνται πάνω από το προεδρικό μέγαρο»* (εφημ.)- ΦΡ. *βλέπω σύννεφα στον ορίζοντα* για να δηλωθεί ότι αναμένεται μια δύσκολη, δυσάρεστη κ.λπ. κατάσταση. — (υποκ.) *σύννεφάκι* (το).

[ETYM Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *σύννεφος* (< *συν-* + *νέφος*), παράλλ. τ. τού αρχ. *συννεφής*].

συννεφοκαμία (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.) (λαϊκ.) οι καιρικές συνθήκες που χαρακτηρίζονται από συννεφιά και πολύ υψηλή θερμοκρασία, πράγμα που προκαλεί εύκολα εξάντληση ΣΥΝ. κουφοβραση.

συννεφώδης, -ης, -ες → νεφώδης
 σύννομος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι σύμφωνος με τον νόμο: *~ ενέργειες | πράξη* ANT. παράνομος. — σύννομα | συννόμως [μτγν.] επίρρ.

σύννομος, -ους, -ουν [αρχ.] {-ου, -ουν | -οι (ουδ. -οα), -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) 1. αυτός τον οποίο απασχολούν σοβαρές σκέψεις: *~ βλέμμα | έκφραση* ΣΥΝ. σκεπτικός ANT. ξηνοίστατος 2. αυτός που έχει κακή διάθεση από στενοχώρια ΣΥΝ. συνοφρωμένος, σκυθρωπός, κατηφής ANT. χαρούμενος, πρόσχαρος.

σύννεφα (η) καθεμιά από τις γυναίκες που οι σύζυγοι τους είναι αδέλφοι 1. αυτός τον οποίο απασχολούν σοβαρές σκέψεις: *~ βλέμμα | έκφραση* ΣΥΝ. σκεπτικός ANT. ξηνοίστατος 2. αυτός που έχει κακή διάθεση από στενοχώρια ΣΥΝ. συνοφρωμένος, σκυθρωπός, κατηφής ANT. χαρούμενος, πρόσχαρος.

συννομοσύνη (η) καθεμιά από τις γυναίκες που οι σύζυγοι τους είναι αδέλφοι 1. αυτός τον οποίο απασχολούν σοβαρές σκέψεις: *~ βλέμμα | έκφραση* ΣΥΝ. σκεπτικός ANT. ξηνοίστατος 2. αυτός που έχει κακή διάθεση από στενοχώρια ΣΥΝ. συνοφρωμένος, σκυθρωπός, κατηφής ANT. χαρούμενος, πρόσχαρος.

συννομοσύνη (η) καθεμιά από τις γυναίκες που οι σύζυγοι τους είναι αδέλφοι 1. αυτός τον οποίο απασχολούν σοβαρές σκέψεις: *~ βλέμμα | έκφραση* ΣΥΝ. σκεπτικός ANT. ξηνοίστατος 2. αυτός που έχει κακή διάθεση από στενοχώρια ΣΥΝ. συνοφρωμένος, σκυθρωπός, κατηφής ANT. χαρούμενος, πρόσχαρος.

χαγωγική εκδήλωση μαζί με γυναίκα: *συννομοσύνη πάντοτε πολύ ωραίες γυναίκες 6.* (ειδικότ. μεσοπρ. *συννομοσύνη*) έχω συνοδό: *η κυρία δεν είναι μόνη, συνοδεύεται.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*. [ETYM. μτγν. < *σύννοδος* «συννοδοίπορος» (βλ. λ.)].

συννοδοίος (ο/η) [μτγν.] 1. πρόσωπο που κάθεται δίπλα στον οδηγό σε περιπτώσεις αγώνων αυτοκινήτων ή διανύσεως μεγάλων αποστάσεων, με σκοπό να τον ξεκουράζει ή να τον συμβουλεύει 2. (συνεκδ.) πρόσωπο που κάθεται στη θέση δίπλα στον οδηγό: *ο οδηγός υπέστη απλό διαίσθηση, αλλά ο ~ τραυματίστηκε σοβαρά* || *αεροσκάφος συννοδοίου ΣΥΝ. συνεπιβάτης*.

συννοδία (η) (σχολ. ορθ. *συννοδεία*) {συννοδιών} 1. η ομάδα προσώπων ή/και οχημάτων που ακολουθεί άτομο ή μονάδα στις μετακινήσεις του/της για προστασία ή φρούρηση ή ακόμα και τιμητικά: *η ~ τού προέδρου | τού πατριάρχη* || *~ πλοίων | οχημάτων* || *ο κατάδικος μεταφέρθηκε στη φυλακή με ισχυρή αστυνομική ~* || *βασιλική | επιβλητική | επίσημη | μεγαλοπρεπής | τιμητική ~ ΣΥΝ. πομπή, ακολουθία 2. ΜΟΥΣ. μελωδία που δεν παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο, αλλά προορισμός της είναι να συνοδεύσει και να αναδείξει τη βασική μελωδική γραμμή: *τραγουδώ με τη ~ πάνω ΣΥΝ. ακομπανιμέντο, υπόκορη 3. (λόγ.) σύννοδία* (συννοδία) (+γεν.) με τη συνοδία (κάποιου): *απεργήρησε - αστυνομικής δυνάμεως* || *συννεφαγαν ~ μουσικής*. [ETYM. μτγν. < *σύννοδος* (βλ. λ. *συννοδός*)].*

συννοδικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με σύννοδο (βλ. λ.): *~ απόφαση* (β) αυτός που σχετίζεται με σύννοδο της Εκκλησίας: *~ δικαστήριο | κανόνες | τόμος | σύστημα | συμβολίο 2. συννοδικός* (ο) το μέλος της Ιεράς Συνόδου: *οι ~ κατεδίκασαν με δριμύτητα τη νέα αίρεση - 3. ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τη σύννοδο ουρανίων σωματίων*.

συννοδίτης (ο) {συννοδιτών} 1. ΘΡΗΣΚ. αυτός που δέχεται τις αποφάσεις της Συνόδου της Χαλκηδόνας - 2. ΓΛΩΣΣ. *συννοδίτης φθόγγος* ο φθόγγος που δημιουργείται για ευφωνικούς λόγους, για να αρθεί δηλαδή η χασμωδία μεταξύ άλλων φθόγγων που προφέρονται διαδοχικά, π.χ. το [j] στο [kɑrjɑ] (*καρδιά*)).

[ETYM μτγν. < *σύννοδος* + παραγ. επίθημα -ίτης, πβ. κ. *ερμη-ίτης, πολι-ίτης*, ο όρ. *συννοδίτης φθόγγος* αποτελεί απότ. τού γερμ. Begleitlaut].

συννοδοίπορος (ο/η) [αρχ.] 1. αυτός που ακολουθεί τον ίδιο δρόμο με άλλον, που πορεύεται μαζί του 2. (μτφ.) αυτός που ακολουθεί την ίδια ιδεολογία με άλλους: *συννοδοίποροι στον αγώνα για ένα καλύτερο αύριο ΣΥΝ. σύντροφος, ομοϊδεάτης 3. (παλαιότ.-κακότ.) αυτός που συμπάθει τον αριστέρο χώρο, τους κομμουνιστές (ως κατηγορία που αποδιδόταν μετά τον εμφύλιο πόλεμο από τους δεξιούς κυρ. σε κεντρικούς). — συννοδοίπορος (η) [μτγν.], συννοδοίπορος ρ. [μτγν.] {-είς...}.*

συννοδός (ο/η) 1. πρόσωπο που συντροφεύει άλλον κυρ. σε δημόσιους χώρους για προστασία, εξυπηρέτηση ή ξενάγηση: *το επάγγελμα του είναι ~ ατόμων με ειδικές ανάγκες* || *ο ~ του τού ανοίξει την πόρτα*-ΦΡ. (α) *σκύλος-συννοδός* ειδικά εκπαιδευμένος σκύλος για την καθοδήγηση και προστασία κυρ. τυφλών ατόμων (β) *ιπτάμενος | ιπταμένη συννοδός* πρόσωπο που εργάζεται σε αεροπορική εταιρεία και ασχολείται με την περιποίηση και την εξυπηρέτηση των επιβατών κατά τη διάρκεια της πτήσης ΣΥΝ. αεροσυννοδός (γ) *συννοδός εδάφους* το πρόσωπο που εργάζεται σε αεροπορική εταιρεία και φροντίζει για τους επιβάτες πριν από την απογείωση και μετά την προσγείωση (πβ. λ. *αεροσυννοδός*) 2. πρόσωπο (συνήθ. άνδρας) που συνοδεύει άτομο τού αντίθετου φύλου σε κοινωνική εκδήλωση: *δεν θα πάω στον χορό, γιατί δεν έχω ~ ΣΥΝ. καθαλιέρος* | *ντάμα 3. πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα του να συντροφεύει άτομα τού αντίθετου φύλου σε κοινωνικές εκδηλώσεις, ασκώντας συγκεκριμένη πορνεία: *ζήτησε από το γραφείο συνόδων να του προμηθεύσει μια εμφανίσιμη και έξυπνη κοπέλα.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακόλουθος, δούλος*. [ETYM < μτγν. *σύννοδος* «συννοδοίπορος» (< *συν-* + *οδός*), με καταβι-βασμό τού τόνου στη λήγουσα. Ανάλογα με τον ρόλο τού προσώπου, η λ. *συννοδός* χρησιμοποιήθηκε για να αποδοθεί διάφορους αγγλ. όρους, λ.χ. *escort* (για άνδρα που συνοδεύει γυναίκα), *hostess* (για ιπταμένη συννοδό), *companion* (γενικά) κ.ά.].*

συννοδός, -ή, -ό αυτός που συνοδεύει κάποιον/κάτι: *~ πλοίο* (πολεμικό πλοίο που συνοδεύει ηρωπομπή) || *~ μέλη* (σε συνέδρια). [ETYM. < *σύννοδος* (ο/η), βλ. λ.].

σύννοδος (η) {συννόδ-ου | -ων, -ους} 1. (α) επίσημη συνάντηση για συζήτηση σοβαρών θεμάτων και λήψη αποφάσεων, όπου λαμβάνονται μέτρα ανώτερα ιεραρχικά στελέχη, επίσημα διακρατικά όργανα κ.λπ.: *η ~ των μονίμων αντιπροσώπων στην Ε.Ε.* || *η ~ της Κεντρικής Επιτροπής τού κόμματος ΣΥΝ. συγκέντρωση, σύσκεψη, συνέλευση, συνεδρίαση* (β) (συνεκδ.) τού σύνολο των ατόμων που μετέχουν στην παραπάνω διαδικασία: *η ~ δεν κατέληξε σε συμφωνία ΣΥΝ. συνέλευση, σύσκεψη*- ΦΡ. *σύννοδος κορφοφής* η σύσκεψη ανωτάτου επιπέδου, στην οποία λαμβάνονται μέτρα ο αρχηγού κρατών ή κυβερνήσεων: *η ~ των κρατών-μελών τού Ν.Α.Τ.Ο. 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) η συνέλευση μητροπολιτών και επισκόπων, κατά την οποία λαμβάνονται αποφάσεις για δογματικά και άλλα θέματα που απασχολούν την Εκκλησία: *οι αποφάσεις των ~ σφειλούν να γίνονται σεβαστές από τον κλήρο και το πλήρωμα της Εκκλησίας* (β) *Οικουμενική Σύννοδος* βλ. λ. *οικουμενικός* (γ) *επαρχιακή | τοπική σύννοδος* η συνέλευση των επισκόπων εκκλησιαστικής επαρχίας, που συνεδριάζει υπό την προεδρία τού μητροπολίτη και αποφασίζει μόνο για θέματα τοπικού χαρακτήρα (δ) *Πατριαρχική Σύννοδος* η συνέλευση που συγκάλεται από τον Πατριάρχη και διεξάγεται υπό την προεδρία του, ασχολούμενη αποκλειστικά με θέματα τού Πατριαρχείου (ε) *Ιερά Σύννοδος* (της *Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος*) τού ανώτατο όργανο της αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδος, το οποίο απαρτίζουν όλοι οι μη-*

τροπολίτες της χώρας και στο οποίο προεδρεύει ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών (στ) **Διαρκής Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος** εντολοδόχος της προηγούμενης συνόδου, που έχει επίσης θητεία και έδρα την Αθήνα και αποτελείται από τον αρχιεπίσκοπο Αθηνών και δώδεκα μητροπολίτες, οι οποίοι εναλλάσσονται κάθε χρόνο (Σ) **Ενδημότητα** Σύνοδος ο σημαντικότερος συνοδικός θεσμός της Ορθόδοξης Εκκλησίας· από τον 4ο αι. υπηρετούσε τις ανάγκες του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και παρέμεινε στην παράδοση του ως θεσμός Πατριαρχικής Συνόδου· από το Σχίσμα (1504) και μετά κατέστη η ανώτατη εκκλησιαστική αυθεντία της Ορθοδοξίας με έδρα το Οικουμενικό Πατριαρχείο και με συμμετοχή Μητροπολιτών και Αρχιερέων όχι μόνο από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως αλλά και από τα Πατριαρχεία Αλεξανδρείας, Αντιοχείας και Ιεροσολύμων 3. καθέμια από τις τέσσερις περιόδους συνεδρίασαν της Βουλής, που λαμβάνουν χώρα στη διάρκεια της τετράχρονης θητείας της: η *ετήσια* - της Βουλής - 4. ΑΣΤΡΟΝ. η ευθυγράμμιση δύο ουράνιων σωμάτων εντός του ηλιακού συστήματος, έτσι ώστε παρατηρούμενα από τη Γη να βρίσκονται σε μία νοητή ευθεία: ~ *πλανητών* ΣΥΝ. συζήγνια.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός, συμβούλιο*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- + -οδός, πβ. κ. *εφοδός, εισ-οδός, καθ-οδός*].
 συνοικέσιο (το) {συνοικέσι-ου | -ων} το σύνολο των συνενοήσεων και επαφών που αποσκοπούν στο να φέρουν κοντά ανθρώπους που δεν γνωρίζονται με στόχο τον γάμο: *παντρεύτηκα με ~ και όχι από έρωτα* ΣΥΝ. προσενό φρ. *γραφείο συνοικεσίου* η επιχείρηση που επιδιώκω να προωθήσει γνωριμίες μεταξύ αγάμων, κατόπιν δικής τους παραγγελίας, με σκοπό τον γάμο.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *συνοικέσιον*, αρχική σημ. «γαμήλια συμβίωση και συγκατοίκηση», < αρχ. *συνοικησις* (βλ. λ.)].

συνοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεις | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να κατοικούν στο ίδιο μέρος ή σπίτι άνθρωποι που δεν συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς: *η-με άτομα διαφορετικής νοοτροπίας άλλαξε τις αντιλήψεις του ΣΥΝ. συγκατοίκηση* 2. ΒΙΟΛ. μορφή συμβίωσης η οποία απαντά σε κοινωνικά έντομα, όπως τα μυρμηγκία, και κατά την οποία ένα είδος ζώου, διαφορετικό από αυτό που διαμόρφωσε τον χώρο κατοικίας, έρχεται να ζήσει εκεί, χωρίς να αποκομίζει οφέλη ή να βλάπτεται (πβ. λ. *παρασιτισμός*). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνοικησις* < συνοικώ (-έω) (βλ. λ.)].

συνοικία (η) [αρχ.] {συνοικιών} τμήμα πόλης, κοιμόπολης ή χωριού με ξεχωριστή ονομασία, καθορισμένα όρια, κοινωνική και πολεοδομική ομοιογένεια, το οποίο διαφοροποιείται τόσο από το κέντρο όσο και από τα προάστια: *ζει σε μια από τις ~ της Αθήνας που αναπτύχθηκαν κατά τον Μεσοπόλεμο* || *φτωχική | λαϊκή | παλιά | αρχοντική* ~ ΣΥΝ. συνοικισμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική, πόλη*.

συνοικιακός, -ή, -ό [1884] αυτός που σχετίζεται με συνοικία: ~ *καφενείο | κινηματογράφος | κατάστημα | φροντιστήριο* ΑΝΤ. κεντρικός-φρ. **συνοικιακό συμβούλιο** όργανο της τοπικής αυτοδιοίκησης, το οποίο αποτελείται από άτομα που μένουν στην ίδια συνοικία, ασχολούνται με τα προβλήματα της και εκλέγονται από τους κατοίκους της. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

συνοικίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνοικίσα} (σπάν.) ιδρύω συνοικισμό. συνοικισμός (ο) [μτγν.] 1. σύνολο κατοικιών κοντά σε πόλη με σχετική αυτονομία, που δημιουργείται για να καλύψει συνθή. έκτακτες ανάγκες στέγης ή μεγάλης προσέλευση πληθυσμού: ο ~ *δημιουργήθηκε για τους άστεγους σεισμοπαθείς* || *προσφυγικός | φτωχικός | εργατικός* ~2. οικισμός που αποτελείται από μικρό αριθμό σπιτιών: δεν πρόκειται καν για χωριό: *είναι ένας μικρός ~* || ο ~ *υπαλλήλων της Ε.Τ.Ε. εξελίχθηκε στον δήμο Φιλοθέης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη*.

συνόικος (ο/ή) [αρχ.] {συνόικ-ου | -ων, -ους} 1. (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που κατοικεί μαζί με άλλον ΣΥΝ. συγκατοίκος 2. ΖΩΟΛ. κάθε οργανισμός που συμμετέχει σε συνοίκηση (βλ. λ., σημ. 2).

συνοικώ ρ. αμετβ. {συνοικέι... | συνοικίσα} κατοικώ μαζί (με κάποιον), μοιράζομαι τον ίδιο χώρο ΣΥΝ. συγκατοίκω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *συνοικώ (-έω) < συν + -οικώ < οίκος*].
 συνολικός, -ή, -ό [1840] αυτός που σχετίζεται με το σύνολο: το ~ *πόσο που θα πληρώσετε ανέρχεται στις διακόσιες χιλιάδες δραχμές* || ~ *τιμή | κόστος | άθροισμα | λογαριασμός* || *τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών για τη ~ του προσφορά στα γράμματα και στις τέχνες* || *δεν έχει ακόμη επιχειρηθεί μια ~ αποτίμηση του πεζογραφικού του έργου* || στο βιβλίο του *επιχειρεί μια - θεώρηση του προβλήματος* || *έχει - εποπτεία της σχετικής βιβλιογραφίας* || ο *προθυπουργός χαρακτήρισε θετική η ~ εικόνα της κυβέρνησης* || *κάθε εξεταστής αξιολογεί τα γραπτά ξεχωριστά και έπειτα προκύπτει ένας ~ βαθμός* || το ~ *αποτέλεσμα των προσπαθειών τους* || *ήρθε έκτος στη ~ κατάσταση* || ~ *ετήσια δαπάνη | επιβάρυνση | επιχορήγηση του κράτους* || τα ~ *συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας* ΣΥΝ. ολικός, ολόκληρος ΑΝΤ. μερικός. — συνολικ-ά | -ώς [1840] επίρρ.

συνολική (η) (επίσ.) 1. το να συστέλλεται κάτι ΣΥΝ. συστολή, μάζεμα 2. ΙΑΤΡ. η σύσταση μύος που διαρκεί λίγο, αλλά συνοδεύεται από έντονο πόνο: ~ *στομάχου* | *στήθους* ΣΥΝ. κράμπα. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *συνέλω* (βλ. κ. *ολκή*)].
 σύνολο (το) {συνόλ-ου | -ων} 1. πρόσωπα ή πράγματα μαζί, που αποτελούν ένα όλον (που αντιμετωπίζονται ενιαία λόγω κοινής ιδιότητος ή χαρακτηριστικού που τα συνδέει): το ~ *των εργαζομένων ανέδρασε στα νέα μέτρα* || το ~ *των δαπανών επιβαρύνει την επιχείρηση* || το *κοινωνικό* ~ (η *κοινωνία*) || *ομοιογενές | ετερόκλητο* ~ || ~ *κράτων* πολιτών φρ. (α) *εν (τα) σύνολο* (εν [τω] *συνόλω*) | *στο σύνολο* συνολικά: *στο σύνολο τους οι αντιδράσεις ήταν θετικές* || *μόνο αν εξετάσουμε το πρόβλημα εν συνόλω, θα βρούμε λύση* ΣΥΝ. ολικά (β) *σε σύνολο* | (λόγ.) *επί σύνολον* για να δηλωθεί μέρος ή ποσοστό ενός συνόλου: *είχε καλύψει ζιμιές ύψους 15 δις δρχ. (~ 25 δις)* 2. ο συν-

δυασμός πραγμάτων που ταιριάζουν μεταξύ τους: τα *χρώματα δημιουργούν ένα εντυπωσιακό και αρμονικό* ~ || *υπάρχουν ατέλειες, αλλά το ~ δίνει καλή εντύπωση* 3. συνδυασμός ενδύματων: *δεν μπορείτε να αγοράσετε μόνο τη φούστα- είναι ~ με τη μπλούζα* ΣΥΝ. ανσά-μπλ 4. ΜΑΘ. βασική (πρωταρχική) έννοια των μαθηματικών (χωρίς ορισμό) που χρησιμοποιείται για να δηλωσουμε ότι ένα πεπερασμένος (ή άπειρος) αριθμός στοιχείων ή μαθηματικών εννοιών ομαδοποιούνται με βάση ένα χαρακτηριστικό τους, το οποίο λειτουργεί και ως κριτήριο για το αν άλλα στοιχεία ανήκουν στο ίδιο σύνολο: το ~ *των φυσικών | των ρητών αριθμών* || το ~ *των φωνηέντων της ελληνικής αλφαβήτου* || *ισοδύναμα* -> φρ. (α) **Θεωρία των συνόλων** ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των συνόλων και με τις πράξεις και τις μαθηματικές σχέσεις που τα συνδέουν (β) *κενό σύνολο* σύνολο χωρίς κανένα στοιχείο 5. Γ.Λ.Ω.ΣΣ. ομάδα λέξεων σε μία πρόταση, που συνδέονται συντακτικά μεταξύ τους πιο στενά απ' ό,τι με άλλες λέξεις της πρότασης: πρόκειται συνθή. για κύριο όρο της πρότασης σε συνδυασμό με τους προσδιορισμούς του: *φράσιτε την πρόταση σε λεκτικά σύνολα* ΣΥΝ. φράση, σύνταγμα φρ. **ρηματικό** | **ονοματικό** | **προθετικό** | **επιρρηματικό σύνολο** σύνολο λέξεων που συνδέονται συντακτικά μεταξύ τους και του οποίου η βασική λέξη είναι (αντιστοίχως) ρήμα | όνομα | πρόθεση | επιρρημα ΣΥΝ. ρηματική | ονοματική | προθετική | επιρρηματική φράση. — (υποκ.) συνολάκι (το) (σημ. 3).

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. *σύνολος*. Ο μαθ. όρ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. *ensemble*, ενώ ο γλωσσ. όρ. αποδίδει το αγγλ. *group* (verbal) | *adverbial* κ.τ.ό.].

σύνολος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που περιέχει όλες τις πλευρές ενός όλου ΣΥΝ. ολόκληρος, ολικός ΑΝΤ. μερικός. [ΕΤΥΜ αρχ. < συν- + *όλος*].

συνομηλικός, -ή, -ο {συνομηλίκ-ου | -ων, -ους} αυτός που έχει την ίδια ηλικία με άλλον/άλλους: (ως ουσ.) *εξεχώρισε στην εβυπνάδα από όλους τους συνομηλικούς της*.

[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *συνομηλιζ*, -ικός < συν- + *ομηλιζ* (βλ. λ. *ομηλικός*)].

συνομηλιτής (ο) [μτγν.], συνομηλιτριά (η) {συνομηλιτριών} 1. πρόσωπο με το οποίο συζητεί κανείς: *είναι ενοχλητικό να μην προστείς τον ~ σου* 2. ΠΟΛΙΤ. πρόσωπο που συμμετέχει σε διαπραγματεύσεις και διαβουλεύσεις, διμερείς ή πολυμερείς, συνθή. ως αντιπρόσωπος μιας πλευράς: *οι ~ για τον πόλεμο στη Βοσνία κατέληξαν σε προσωρινή συμφωνία* ΣΥΝ. διαπραγματευτής.

συνομιλία (η) [μτγν.] {συνομιλιών} 1. (α) το να συζητεί κανείς με κάποιον: *άκουσα μόνον ένα μικρό μέρος της συνομιλίας τους* || *ανούσια | εμπιστευτική | ενδιαφέρουσα | ζωννή | φιλική | ψυχρή* ~ ΣΥΝ. συζήτηση, κουβέντα, διάλογος (β) ΠΑΗΡΟΦ. (αγγλ. chat) η επικοινωνία μεταξύ χρηστών του Διαδικτύου μέσω συγκεκριμένου δικτύου και το αντίστοιχο πρόγραμμα 2. ΠΟΛΙΤ. (συνήθ. στον πληθ.) η διαδικασία κατά την οποία δύο ή περισσότερες πλευρές ανταλλάσσουν -μέσω αντιπροσώπων- απόψεις και εκθέτουν γνώμες, στοχεύοντας στην αντιμετώπιση και επίλυση προβλημάτων: *οι ~ στην έδρα του Ο.Η.Ε. διεζηθήσαν σε θερμό κλίμα* || *εγκάρδιες | αποδοτικές | επίσημες* ~ || *συνερίζονται οι ~ για τον αφοπλισμό* ΣΥΝ. διαπραγματεύσεις, συζητήσεις. — συνομιλώ ρ. [μτγν.] {-εις...}.

συνομιλία: συνώνυμα. Μολονότι το ομιλία από την ετυμολογική του προέλευση (< *ομιλος*) συνδέεται με την έννοια της ομάδας, της συνάντησης, της επικοινωνίας, αποχρωματίστηκε με την παρέλευση του χρόνου από την έννοια αυτή και χρειάστηκε να ξανααντιονομεί τη σημασία του «μαζί» με το σύνθετο συνομιλία, που εμφανίζεται στους ελληνιστικούς χρόνους. Εντονότερη σε σημασία είναι η λ. συζήτηση «η από κοινού ζήτηση μέσα από τη γλωσσική επικοινωνία, η συνομιλία για σοβαρότερα θέματα, που εμπειρικά την αντιπαράθεση απόψεων και επιχειρημάτων με ενδεχόμενες διαφορές και αντιθέσεις». Η λ. *συζήτηση* ήλθε να προδεδείχθει στην πιο ισχυρή σε σημασιολογικό φορτίο λέξη διάλογος, η οποία παρέμεινε να δηλώνει τον *πολιτικό διάλογο*, τον *επιστημονικό διάλογο*, τον *κοινωνικό διάλογο*, τον *φιλοσοφικό διάλογο* (πβ. τους πλατωνικούς διαλόγους) και γενικά τις πιο απαιτητικές μορφές συνομιλίας (ας παρατηρηθεί, επ' ευκαιρία, ότι είναι κρίμα στις μέρες μας να βλέπουμε τη διαχρονικά και διαγλωσσικά καταξιωμένη λ. *διάλογος* να αντικαθίσταται και στη χώρα όπου γεννήθηκε από το ξενικό *debate*!). Σε νεότερους χρόνους πλάστηκε και η λ. συνδιά λέξη (πρωτοαπαντά στο *Γαλλοελληνικό και Ελληνογαλλικό Λεξικό* του Σκαρλάτου Βυζαντίου, 1856), η οποία περιορίστηκε σήμερα σε χρήσεις όπως *τηλεφωνική συνδιάλεξη*, έναντι της ευρύτερης χρήσης που είχε τον 19ο αι. Ήδη στους αρχαίους απαντά η εξειδικευμένης σημασίας λ. *στιχομυθία*, που δήλωνε τις ερωταποκρίσεις εκτάκτως ενός στίχου, δηλ. τις σύντομες ερωταποκρίσεις οι οποίες απαντούν σε διηγήματα, θεατρικούς διαλόγους κ.τ.ό. Ειδικότερης σημασίας δηλωτική είναι και η λ. *διαζήφισμοί*, που δηλώνει διάλογο με ζωννές αντιθέσεις και αντιγκλήσεις, οι οποίες παίρνουν τον χαρακτήρα της *λογομαχίας*. Τελευταία, άρχισε να υποσκελίζεται στον προφορικό λόγο όλες τις λέξεις (*συνομιλία, συζήτηση, διάλογος*) η λ. **κουβέντα** (από το μεσν. *κουβέντος* που προέρχεται από το λατ. *conpventus* «συνέλευση»), η οποία φαίνεται να δίνει την αίσθηση στους ομιλητές μιας πιο άτυπης και φιλικής προφορικής συζήτησης, αντίθετης προς τυπικότερες μορφές επικοινωνίας (συνομιλία, διάλογος). → *ντυμπέιτ*

συνομολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συνομολογέι... | συνομολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. παραδέχομαι τα ίδια πράγματα (με άλλον) 2.

κατάληγο σε συμφωνία (με κάποιον), συνάπτα μαζί του συνθήκη: *συνομολογήθηκε ρητά ότι η μία χώρα δεν θα επεμβαίνει στα εσωτερικά της άλλης ΣΥΝ. συμφωνό. — συνομολόγηση* (η) [1833].
συνομοσπονδία (η) {συνομοσπονδιών} 1. (α) η ένωση ομοσπονδιών: 2. *Πολυτέκνων* (β) (ειδικότ.) η ένωση δύο αυτόνομων κοινοτήτων 2. τριτοβάθμιο όργανο, το οποίο αποτελεί ένωση των επιμέρους οργανώσεων και σωματείων επαγγελματιών, εργατών ή συνδικαλιστών: *Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος* || *Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδος* 3. η ένωση ομοσπονδιών κρατών: *πολλοί οραματίζονται το μέλλον της Ευρώπης με τη μορφή συνομοσπονδίας. — συνομοσπονδιακός*, -ή, -ό. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. confédération].

συνομοταξία (η) [1873] {συνομοταξιών} 1. ΒΙΟΛ. (παλαιότ.) η ιεραρχικός ανώτερη βαθμίδα ταξινόμησης των ζώων ή φυτών: ~ σπονδυλωτών || *μαλακίων* || *αρθρωτών* 2. (μτφ.) (κακόσ.) σύνολο προσώπων που συνδέονται με ένα κοινό χαρακτηριστικό: «*εμφανίστηκε μια νέα ~ έλλογων όντων: ο φεσβαλικός άνθρωπος*» (ερμη.) || η ~ των γραφειοκρατών || των πολιτικών των ΣΥΝ. κατηγορία, φάρα. [ETYM Απόδ. του γαλλ. embranchement].

συνονθυλεύμα (το) [1851] {συνονθυλεύματος} -ατα,-άτων} σύνολο στοιχείων που έχουν ανακατευτεί μεταξύ τους, χωρίς να τα συνδέουν κοινά χαρακτηριστικά: *ένα ~ ετερόκλητων αντικειμένων αποτελούσε τη διακόσμηση του δωματίου* || ~ *ξένον* || *αναφομοιωτών ιδεών* ΣΥΝ. σύμφωρα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός*.

(ETYM < συνονθυλεύω < συν- + μτγν. ὄνθυλεύω «παραγεμίζω (με κρέας), παρατάζω», αγν. ετύμου. πθ. από αμάρτυρο ουσ. *ὄνθυλη (με παραγ. επίθημα -ύλη) -ύλος, πβ. κ. *κανθ-ύλη, κόνθ-ύλος*), ενώ δεν συνδ. ετυμολογικά με το αρχ. ὄθος (ὄ «κοπριά» (επίσης αγν. ετύμου)).

συνονόματος, -η, -ο αυτός που έχει το ίδιο όνομα με κάποιον άλλον: ο *Νίκος Κόντος* και ο *Νίκος Φωτίου* είναι ~.

συνοπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν προχωρεί σε λεπτομέρειες: ~ έκθεση || *αναφορά* || *ανάλυση* || *πίνακας* ΣΥΝ. συγκεκριμένα, περιληπτικός, σύντομος ΑΝΤ. αναλυτικός, διεξοδικός, εκτενής-ΦΡ. συνοπτικές *διαδικασίες* οι διαδικασίες που είναι απαλλαγμένες από τις συνθιγμένες τυπικές πολυπλοκότητες και διατυπώσεις: *καταδικάστηκε με ~ 2. ΘΡΗΣΚ. (α) συνοπτικά Ευαγγέλια* τα Ευαγγέλια του Ματθαίου, του Μάρκου και του Λουκά, τα οποία παρουσιάζουν τις περισσότερες ομοιότητες δομής και περιεχομένου σε σχέση με αυτό του Ιωάννη και είναι ευκολότερο να συνοψιστούν σε μία αφήγηση (β) *συνοπτικό πρόβλημα* κάθε πρόβλημα που ανακύπτει από τη σύγκριση των Ευαγγελίων του Ματθαίου, του Μάρκου και του Λουκά. — συνοπτικ-ά (-ής [μτγν.] επίφρ., συνοπτικότητα (η) [1891]. [ETYM-αρχ., αρχική σημ. «καθολικός - περιληπτικός», < σύνοπτος < συν- + ὀπτός (ρηματικό επίθ.) < θ. ὀπ- (του παρακ. *δπ-ωπ-α*, βλ. λ. ὄψη, ὀπτικός)].

συνορεύω ρ. αμετβ. {συνόρευσα} 1. έχω κοινά σύνορα (με άλλον): η *Ελλάδα συνορεύει ανατολικά με την Τουρκία* 2. ΝΑΥΤ. *συνορεύουσα ζώνη* η ζώνη που βρίσκεται μεταξύ των χωρικών και των διεθνών υδάτων.

συνοριακός, -ή, -ό [1895] αυτός που βρίσκεται, συντελείται ή αναφέρεται στα σύνορα: ~ *φωλιάκι* || *γραμμή* || *σταθμός* || *επεισόδιο* || *φρουρός* ΣΥΝ. μεθοριακός.

συνοριτής (ο) [1750] {συνοριτών} 1. αυτός που έχει κοινά σύνορα με άλλον ΣΥΝ. ὁμορός, γειτονικός 2. αυτός που συντελείται ή αναφέρεται στα σύνορα ΣΥΝ. συνοριακός.

[ETYM < σύνορο + παραγ. επίθημα -ίτης (πβ. κ. *συντοπ-ίτης, οπλίτης*)].

σύνορο (το) {συνόρου} -ων} 1. η πραγματική ή νοητή γραμμή που διαχωρίζει δύο τόπους, που ορίζει το τέλος συγκεκριμένης έκτασης: ο *Εβρος αποτελεί το φυσικό ~ της Ελλάδας με την Τουρκία* ΣΥΝ. ὄριο 2. (α) *σύνορα* (τα) η νοητή γραμμή που χωρίζει δύο γειτονικές χώρες: *ξέφυγε από τους διώκτες του, όταν πέρασε τα ~* || *διεξάγονται εκτεταμένοι έλεγχοι στα ~ για λαθρομετανάστες* || *κλείνω τα ~ σταματώντας κάθε είδους βοήθεια σε καύσιμα και τρόφιμα*-ΦΡ. (α) *εξωτερικά σύνορα* (για την Ε.Ε.) τα σύνορα που ορίζουν τη γεωγραφική έκταση της Ε.Ε. και ταυτίζονται με τα σύνορα των χωρών-μελών που βρίσκονται στη γεωγραφική περιφέρεια της Ένωσης (β) *εσωτερικά σύνορα* (για την Ε.Ε.) τα σύνορα των χωρών-μελών της Ε.Ε. στο εσωτερικό της γεωγραφικής της έκτασης (β) (συνεκδ.) η περιοχή μιας χώρας που βρίσκεται κοντά στη συνοριακή γραμμή της: *πήρε δυσμενή μετάθεση για τα ~ 3. (μτφ.) το σημείο που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο καταστάσεις: βρίσκεται στο ~ μεταξύ ζώης και θανάτου* ΣΥΝ. ὄριο, μεταίχμιο.

[ETYM Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. *σύνορος* < συν- + ὄρος, πβ. κ. *δι-ορός*].

συνουσιότητα (η) [1887] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. συνένωση γειτονικών οστών με ιστό, η οποία μπορεί να είναι φυσιολογική ή προϊόν παθολογικής καταστάσεως. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < νεολατ. synosis(=)osis].

συνουσία (η) {συνουσιών} η ερωτική συνένωση, η γενετήσια πράξη: *φυσιολογική* || *ομοφυλοφιλική* || *παρά φύσιν* || *διακεκομμένη* ~ ΣΥΝ. σεξ, σαρκική επαφή, ερωτική πράξη, (!) γαμήσι. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «συναναστροφή, συντροφία, συζήτηση», < *συνούσα*, θηλ. της μτγ. συνών του ρ. *σύνεμι* (βλ. κ. *ουσία*). Η σημ. «σεξουαλική συνένωση» είναι ήδη αρχ.].

συνουσιάζομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνουσιάζομαι} (λόγ. -θηκα) ερωχόμαι σε σαρκική επαφή, συνένωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*.
συνοφρύνομαι ρ. αμετβ. {συνοφρύνω} -θηκα, -μένος} ζαρώνομ τα φρύδια μου εξαιτίας δυσάρεστου συναισθήματος ή σκέψης: *μόλις*

τον *αντίκρισε, συνοφρύνθηκε απότομα* ΣΥΝ. κατσουφιάζω, σκυθρωπάω ΑΝΤ. χαμογελώ. — **συνοφρύωμα** (το) [μτγν.] κ. **συνοφρύωση** (η) [1880].

[ETYM < ορχ. *συνοφρύνωμαι* (-όο-) < *σύνοφρος*, -υος < συν- + ὄφρος «φρύδι»].

συναχία (η) 1. η δύναμη που εμποδίζει τη διάσπαση ενός όλου, η δύναμη που το συγκρατεί ενωμένο, συμπαγές κ.λπ.: η - *τού κόμματος απειλείται από τις εξελλίξεις* || *αν δεν έχουμε ~, δεν θα πετύχουμε τους στόχους μας* 2. (μτφ.) η λογική αλληλουχία, ο εριμός που επιτρέπει το φυσιολογικό πέρασμα από το ένα θέμα στο άλλο: ο *λόγος του στερείται στοιχειώδους συνοχής: μεταπηδά από το ένα θέμα στο άλλο* 3. ΦΥΣ. η ελκτική δύναμη που δρα μεταξύ των μορίων του ίδιου σώματος- είναι ηλεκτροστατικές φώσεως και συντελεί στη διατήρηση της ενότητας ενός υλικού (βλ. κ. λ. *συνάφεια*) || *μοριακή ~* || ~ *στερεών* || *υγρών* Α. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. **κοινωνική συναχία** επιδιωκόμενη κατάσταση του κοινωνικού συνόλου μέσω του κοινού συστήματος αξιών και της κοινωνικής αλληλεγγύης 5. ΓΛΩΣΣ. η εσωτερική σχέση που συνδέει στο επίπεδο της μορφής τα επιμέρους στοιχεία ενός κειμένου με τέτοιον τρόπο, ώστε αυτό να αποτελεί οργανωμένο γλωσσικό σύνολο και όχι απλή παράθεση γλωσσικών στοιχείων (βλ. κ. λ. *συνεκτικότητα*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.

[ETYM αρχ. < *συνέχω*. Οι γλωσσ. και φυσ. ὄρ. αποτελούν μετάφρ. δάνειο από αγγλ. cohesion].

σύνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η σύντομη παρουσίαση ενός θέματος χωρίς τις λεπτομέρειες, αλλά μόνο με τα βασικά στοιχεία: *μην επεκτείνετε σε λεπτομέρειες: θέλω μια - των γεγονότων* ΣΥΝ. περίληψη, συγκεκριαίωση, επισκόπηση 2. (ειδικότ.) κείμενο που πραγματεύεται το θέμα του με σύντομο τρόπο: η *~ού κινήσε το ενδιαφέρον να μελετήσω το ζήτημα σε βάθος* ΣΥΝ. επιτομή, περίληψη 3. ΕΚΚΛΗΣ. (α) *σύνωση Ευαγγελίων* η παρουσίαση των στοιχείων σχετικά με τον βίο του Ιησού από τα Ευαγγέλια του Ματθαίου, του Μάρκου και του Λουκά, για να φανούν αυτά στη χρονική τους διαφορά ή/και για να διερευνηθεί τυχόν πρόβλημα ασυμφωνίας μεταξύ τους (βλ. κ. λ. *συνοπτικός*) (β) *(Ιερά) Σύνωση* βιβλίο το οποίο περιέχει μέρος από τα επίσημα βιβλία της Εκκλησίας για την κατ' *ιδίαν* προσευχή ή την παρακολούθηση λειτουργίας στην εκκλησία. [ETYM < αρχ. *σύνωσις* < θ. *συν-ωψ-* του μέλλ. *σύνωσιμα* (ρ. *συνωρό* «τα βλέπω όλα με μια ματιά, τα έχω στο οπτικό μου πεδίο»). Βλ. λ. ὄψη].

συνωψίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {συνωψίζω} -α, -ηκα} παρουσιάζω ένα θέμα, μια κατάσταση κ.λπ. με σύντομο τρόπο, επιλέγοντας τα βασικότερα σημεία: *συνωψίζοντας, τρία είναι τα ζητήματα που μας απασχολούν: η στέγαση, η τροφή και η θέρμανση* ΣΥΝ. συγκεκριαίω ΑΝΤ. αναλύω. — **συνώψιση** (η).

ΣΥΝ. Π. Ε. (ο) Συνταρισμός Περιορισμένης Ευθύνης.

συνταγή (η) 1. σύνολο οδηγιών για την παρασκευή φαγητού ή γλυκού: *έμαθα μια νέα ~ για ένα καταπληκτικό γλυκό* || *βιβλίο σημειοματάριο* || *θήκη συνταγών* || *αρχική* || *αυθεντική* || *παραδοσιακή* ~ 2. ΦΑΡΜ. γραπτή εντολή που συντάσσει ο γιατρός και στην οποία αναφέρεται το είδος, η ποσότητα, ο τρόπος και ο χρόνος λήψεως ενός ή περισσότερων φαρμάκων: τα *περισσότερα φάρμακα χορηγούνται μόνο με ιατρική ~* || ~ *γιατρού* || *δυσανάγνωστη* || *φαρμακευτική -1* εκτελώ ~ ΣΥΝ. ρετσέτα 3. (γενικότ.) τρόπος δράσης που ακολουθεί συγκεκριμένα, προκαθορισμένα στάδια για την επίτευξη ενός σκοπού: *δεν υπάρχουν συνταγές για την ευτυχία* || *παρ'ότι και αυτή η τηλεοπτική σειρά ακολουθεί τη γνωστή ~, έχει μερικά πρωτότυπα στοιχεία* || *παιλιά και δοκιμασμένη ~* || ο *συνγραφέας* αυτός *γνωρίζει άριστα τη τω μπεστ-σέλερ*.

[ETYM: μτγν., αρχική σημ. «διαταγή», < αρχ. *συντάσσω* || -τω (πβ. κ. *ταγή*). Η σημ. της φαρμ. εντολής είναι μτγν., ενώ η χρήση της λ. σχετικά με την παρασκευή φαγητού αποδίδει το ιταλ. ricetta].

σύνταγμα (το) {συντάγματος} -ατα, -άτων} 1. (συνήθ. με κεφ.) (α) το σύστημα νομικών κανόνων που καθορίζουν τη μορφή του πολιτεύματος, τις βασικές γραμμές οργάνωσης και λειτουργίας του κράτους και τις βασικές σχέσεις κράτους και κοινωνίας (β) ο γραπτός θεμελιώδης νόμος του κράτους, που καθορίζει τη μορφή του πολιτεύματος, τις βασικές γραμμές οργάνωσης και λειτουργίας του κράτους και τις βασικές σχέσεις κράτους και κοινωνίας ο οποίος έχει συνήθως αυξημένη τυπική ισχύ (δηλ. δεν μπορεί να τροποποιηθεί ή να καταργηθεί όπως ένας κοινός νόμος): η *προτεινόμενη διάταξη είναι αντίθετη με το άρθρο 3 του Συντάγματος* || *κατάρτιση* || *αναθεώρηση* || *παραβίαση* του ~ || *δημοκρατικό* || *αναθεωρημένο* || *φιλελεύθερο* ~ 2. ΣΤΡΑΤ. (α) οργανική μονάδα του Στρατού Ήπρας, ανώτερη τεραρχικός από τάγμα και μικρότερη από ταξιαρχία- *συνήθ. περιλαμβάνει τρία τάγματα και μονάδες υποστήριξης και διοικητικής μέριμνας: - Μηχανικού* || *Ποροβολικού* || *Πεζικού* || *αλεξιπτωτιστών* || *αμφίβιων καταδρομών* (β) (συνεκδ.) το μέρος όπου στρατοπεδεύει η παραπάνω μονάδα ~ 3. ΓΛΩΣΣ. δύο ή περισσότερες λέξεις, οι οποίες «συντάσσονται», συνδέονται μεταξύ τους σχηματίζοντας συγκεκριμένη συντακτική ενότητα: *αλλιώς φράση, π.χ. ο μαθητής* (ονομαστικό σύνταγμα ή ρηματική φράση), *βλέπω τηλεόραση* (ρηματικό σύνταγμα ή ρηματική φράση): να *εντοπιστούν τα ~ που αποτελούνται από άρθρο και ουσιαστικό* ΣΥΝ. σύνολο, φράση ~ 4. ΑΡΧΑΙΟΛ. σύνολο αγαλμάτων που είναι τοποθετημένα σε μία βάση, το ένα δίπλα στο άλλο, και αποτελούν θεματική ενότητα 5. (γενικότ.) συγκέντρωση και ταξινόμηση αντικειμένων ιστορικής αξίας.

[ETYM αρχ. < συντάσσω || -τω (πβ. κ. *τάγμα*). Ήδη αρχ. οι σημ. του στρατιωτικού σώματος (αργότερα θεωρήθηκε ισοδύναμο του λατ. cohors, υποδιαίρεση της λεγεώνας) και του πολιτικού κειμένου].

συνταγματάρχης (ο/η) {κλιτ. *συνταγματάρχα* | *συνταγματαρχών*}

1. διοικητής συντάγματος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.) 2. ΙΣΤ. *Συνταγματάρχης* (οι) οι αξιωματικοί που έκαναν το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967: η *χούντα των '67*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *σύνταγμα*, -ατός + -άρχης < *άρχω*].
 συνταγματικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το *Σύνταγμα* μιας χώρας: ~ *αναθεώρηση άρθρο* || ~ *εκτροπή* | *καθήκοντα* | *κόλυμα* | *πραξικόπημα* | *εργασίες* (β) *Συνταγματικό Δίκαιο* κλάδος της νομικής επιστήμης, ο οποίος έχει ως αντικείμενο του τη μελέτη των κειμένων που ανήκουν τυπικά (ή και ουσιαστικά) στο *Σύνταγμα* μιας χώρας: *καθηγητής* | *τομέας Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών* (γ) *Συνταγματικό Δικαστήριο* το δικαστήριο που ελέγχει κατά πόσον η εκτελεστική εξουσία με τα νομοθετήματα και τις πράξεις της κινείται μέσα στα όρια που καθορίζει το *Σύνταγμα* (δ) *συνταγματικός χάρτης* το *Σύνταγμα* μιας χώρας ΣΥΝ. καταστατικός χάρτης 2. (α) αυτός που συμφωνεί με το *Σύνταγμα*, που δεν το παραβιάζει ΑΝΤ. αντισυνταγματικός (β) *συνταγματική πράξη* | *συνταγματική πρακτική* η ακολουθούμενη από τα αρμόδια κάθε φορά όργανα του κράτους ερμηνεία εφαρμογής ενός συνταγματικού κανόνα δικαίου 3. (α) αυτός που απορρέει από το *Σύνταγμα* της χώρας: ~ *ελευθερίες* | *υποχρεώσεις* (β) *συνταγματικά δικαιώματα* το σύνολο των δικαιωμάτων που πηγάζουν από το *Σύνταγμα*, π.χ. το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης του ατόμου, της ιδιοκτησίας ακινήτου κ.λπ. 4. αυτός που ασκεί εξουσία ή διοικείται με βάση τις διατάξεις του *Συντάγματος*: ~ *πολίτευμα* | *βασιλεία* | *μοναρχία* 5. ΓΛΩΣΣ. (α) *συνταγματικός άξονας* κατηγοριοποίηση των συστατικών στοιχείων της γλώσσας από τον γλωσσολόγο Φ. ντε Σωσσύρ, για να δηλωθούν οι διάφορες σχέσεις τους (φωνολογικές, μορφολογικές, σημασιολογικές και κυρ. συντακτικές), όταν «συν-τάσσονται», δηλ. όταν τα στοιχεία συνεμφανίζονται στον λόγο (λέξη, φράση, πρόταση κ.λπ.) ΑΝΤ. παραδειγματικός άξονας (β) *συνταγματικές σχέσεις* οι διάφορες σχέσεις (φονολογικές, μορφολογικές, σημασιολογικές, συντακτικές) των στοιχείων της γλώσσας, όπως συν-εμφανίζονται μέσα στον λόγο (λέξη, φράση, πρόταση): π.χ. στην πρόταση *ο πατέρας βλέπει τηλέραση*, συνταγματική, και μάλιστα συντακτική, είναι η σχέση υποκειμένου και ρήματος (*ο πατέρας* - *βλέπει*), η σχέση ρήματος και αντικειμένου (*βλέπει* - *τηλεόραση*) κ.λπ. ΑΝΤ. παραδειγματικές σχέσεις. — *συνταγματικ-ά* | -ώς [1825] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *σύνταγμα*, ο γλωσσ. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. syntagmatique (axe | relations)].

συνταγματικότητα (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η άλλη πολιτειακή πράξη ή παράλληλη η συμφωνία ή η μη αντίθεση προς το *σύνταγμα*: η ~ του *νόμου* θα κριθεί στο *δικαστήριο* ΑΝΤ. αντισυνταγματικότητα.

συνταγματολόγος (ο/η) [1876] ο νομικός ή ο επιστήμονας του δικαίου που είναι ειδικευμένος στο *Συνταγματικό Δίκαιο* (ως κλάδο της νομικής επιστήμης).

συνταγματογράφος (ο/η) [1847] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. 1. το σύνολο των κανόνων για τη γραφή ιατρικών συνταγών 2. η γραφή ιατρικής συνταγής.

συνταγογραφω ρ. μετβ. {συνταγογραφείς... | συνταγογράφησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για γιατρό) γράφω (συγκεκριμένα φάρμακα) σε συνταγή. — συνταγογράφηση (η).

συνταγολογία (η) [1833] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ο φαρμακολογικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη σύνταξη και παρασκευή ιατρικών και φαρμακευτικών συνταγών.

συνταγολόγιο (το) [1872] {συνταγολογί-ου | -ων} ΦΑΡΜ. 1. το ειδικό βιβλίο στο οποίο ο φαρμακοποιός γράφει τις συνταγές κάθε ημέρας 2. το στέλεχος στο οποίο γράφει ο γιατρός τη συνταγή για τον ασθενή του 3. ο κατάλογος των εγκεκριμένων φαρμάκων που μπορούν να συνταγογραφηθούν από το Εθνικό Σύστημα Υγείας ή από τα διάφορα ασφαλιστικά ταμεία: *εθνικό*.

συνταριαζώ ρ. μετβ. {συνταριασ-α, -ηκα, -μένος} κάνω (κάτι) να συνδυαστεί αρμονικά με κάτι άλλο: *έγραψε για τα κατάλληλα γάντια, για να τα συνταριαζεί με το παλτό της* | *συνταριαζε μορφοβία και καλοσύνη* ΣΥΝ. συναρμόζω, συνδυάζω. — συνταριασμός (το).

συνταριασμός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να συνταριασθεί με κάποιον/κάτι άλλο. — συνταριαστά επίρρ.

συντάκτης (ο) {συντάκτων}, συντάκτρια (η) [1874] {συντακτρί-ου} 1. πρόσωπο που συντάσσει κείμενο: ο ~ της *προκήρυξης* | *τού νομοσχεδίου* 2. πρόσωπο που εργάζεται σε μόνιμη βάση σε εφημερίδα ή περιοδικό συντάσσοντας άρθρα: ο ~ *τού άρθρου* *προτίμησε την ανωνυμία* || *Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων ΣΥΝ*, δημοσιογράφος 3. πρόσωπο που συντάσσει λήμματα σε λεξικό ή εγκυκλοπαίδεια: ο ~ *τού λήμματος* | *τού λεξικού*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. συντάσσω] | -τω].

συντακτικό (το) 1. ΓΛΩΣΣ. το μέρος της γραμματικής που εξετάζει τη συντακτική δομή και λειτουργία μιας γλώσσας (βλ. λ. *σύνταξη*): το ~ της *ελληνικής γλώσσας* ΣΥΝ. σύνταξη 2. (συνεκδ.) το σχολικό μάθημα κατά το οποίο διδάσκονται οι κανόνες συντάξεως μιας γλώσσας 3. (συνεκδ.) το διδακτικό εγχειρίδιο στο οποίο συγκεντρώνονται και από το οποίο διδάσκονται οι κανόνες συντάξεως μιας γλώσσας: *γυρίστε στη σελίδα είκοσι τού - σας*. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικό ουσ. του επιθ. *συντακτικός*].

συντακτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη σύνταξη κειμένων: η ~ *ομάδα ενός περιοδικού* | *ενός λεξικού* 2. (α) αυτός που αναφέρεται στους κανόνες συντάξεως μιας γλώσσας: *κάνει ~ λάθη* || ~ *ανάληψη* (β) *συντακτική θεωρία* η γενετική-μετασηματιστική σύνταξη (βλ. λ. *γενετικός*) 3. ΓΛΩΣΣ. *συντακτικό* (το) βλ. λ. 4. (α) αυτός που σχετίζεται με το *σύνταγμα* μιας χώρας: ~ *επιταγή* (β) *Συντακτική Συνέλευση* η εθνική συνέλευση που ψηφίζει νέο *σύνταγμα* (πβ. λ. *αναθεωρητικός*) (γ) *συντακτική εξουσία* η εξουσία κατάρτισης και

θέσεως σε ισχύ νέου συντάγματος (δ) *συντακτικό όργανο* ο οργανικός φορέας της συντακτικής εξουσίας (ε) *συντακτική πράξη* | *πρακτική* η ακολουθούμενη πρακτική (κανόνες, συνθήκες) από συντακτικό όργανο • 5. ΧΗΜ. *συντακτικός τύπος* η παράσταση που δείχνει τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα άτομα μιας χημικής ένωσης. — συντακτικ-ά | -ώς επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχική σημ. «σηματισμένος, οργανωμένος», αρχ. συντάσσω | -τω (πβ. κ. *τακτικός*). Ο πολιτικός όρος αποδίδει το γαλλ. *constituant* (λ.χ. *Assemblée Constituante* «Συντακτική Συνέλευση»)].

συντάμω (να/θα) ρ. → συντέμνω
 συντάξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. (α) η παραγωγή γραπτών κειμένων: η ~ *ενός δημοσιογραφικού άρθρου* || η ~ *ενός εγκυκλοπαιδικού λήμματος* || η ~ *οδηγιών* | *νόμου* | *νομοσχεδίου* | *καταλόγου* | *αναφοράς* || *τελεί χρέη* *διευθυντή συντάξεως στην εφημερίδα του* || ~ *επιστολής* | *υπομνηματος* || η *αίδουσα συντάξης ενός ειδησεογραφικού σταθμού ΣΥΝ*. γράμμο, συγγραφή (β) (συνεκδ.) το σύνολο των συντακτών: *υπήρξε απάντηση από τη ~ του περιοδικού 2*. ΓΛΩΣΣ. (α) η συντακτική δομή μιας γλώσσας, οι τρόποι (κανόνες) κατά τους οποίους οι λέξεις (οι γλωσσικές πληροφορίες) συν-τάσσονται, συνδέονται μεταξύ τους, για να σχηματίσουν φράσεις (ο μαθητής, την άσκηση), έλυσε την άσκηση), προτάσεις (ο μαθητής έλυσε την άσκηση), περιόδους (ο μαθητής έλυσε την άσκηση, προτού τελειώσει η προκαθορισμένη ώρα) κ.λπ.: *το κείμενο του έχει πλούσιο λεξιλόγιο, αλλά χωλαίνει στη ~* || *κανόνες της συντάξης* || *απρόσωπη* ~ (β) *γενετική-μετασηματιστική συντάξη* βλ. λ. *γενετικός* 3. (γενικότ.) ο συνδυασμός αριθμών, συμβόλων και απεικονίσεων για τη γραφική αναπαράσταση μεγέθους ή πράγματος: η ~ *χάρτη/εγκυκλοπαιδικού καταλόγου* | *πίνακα* | *ισολογισμού ΣΥΝ*. κατάρτιση • 4. η μνικιαία παροχή χρηματικού ποσού προς ασφαλισμένο σε κοινωνικό φορέα (ή σε συγγενή του μετά τον θάνατο του), όταν αυτός αποσυρθεί από την εργασία του, έχοντας συμπληρώσει τα απαιτούμενα χρόνια ή/και ένσημα (συνεκδ.) το ίδιο το χρηματικό ποσό: *αναπηρική* | *χαμηλή* | *αγροτική* | *στρατιωτική* ~ || *δύσκολα τα φέρνει βόλτα με τη ~ που παίρνει* || ~ *τού Ι.Κ.Α.* | *τού Ν.Α.Τ.* | *πείνας* ΦΡ. *βγαίνω στη συντάξη* παύω να εργάζομαι, συνταξιοδοτούμαι. από τότε που *βγήκε στη συντάξη*, δεν ξέρει *πώς να περάσει την ώρα του 5*. *σύνταξη της πολιτείας* το συντακτικό έργο ενός συντακτικού οργάνου, το *σύνταγμα* ενός κράτους 6. ΣΠΡΑΤ. (α) η συγκέντρωση στρατιωτών ή πλοίων σύμφωνα με ορισμένη διάταξη (β) (ως πρόσταγμα) για τη συγκέντρωση στρατιωτών σύμφωνα με ορισμένη διάταξη. — (υποκ.) *συνταξούλα* (η) (σημ. 4).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύνταξις* < *συντάσσω* | -τω (πβ. κ. *τάξις*). Αρχική σημ. της λ. «οργάνωση, διευθέτηση (κατά σειρά και τάξη)», ενώ μτγν. είναι οι σημ. «σύνταξη (όρων προτάσεως)» και «αμοιβή (στρατιωτών, ιερέων και άλλων μη μάχιμων πολιτών)»].

συνταξιοδότη ρ. αμετβ. [1782] {συνταξιοδότησα} χρησιμοποιώ το ίδιο μεταφορικό μέσο (με άλλον) ή πορεύομαι μαζί του: *γνωρίστηκαμε όταν συνταξιοδότημα για το Παρίσι*. — συνταξιοδότης (ο) [1856], συνταξιοδότησας (η).

συντάξιμος, -ή, -ο [1833] αυτός που είναι απαραίτητος, για να μπορεί κανείς να εξασφαλίσει συντάξη, όταν σταματήσει να εργάζεται: ~ *χρόνος* | *χρόνια*.

[ΕΤΥΜ. < *σύνταξη* + *παρὰ*. επιθήμα -μους, πβ. κ. *ανατάξιμος, δικαστικός*].

συνταξιοδοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παροχή σύνταξης: ~ *επιφορές* | *δικαιώματα/ταμεία/ασφαλιστήριο* | *ασφάλεια* | *συμβόλαιο*. — συνταξιοδοτικά επίρρ.

συνταξιοδοτικό ρ. μετβ. [1849] {συνταξιοδοτείς... | συνταξιοδοτή-α, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρέχω σε (κάποιον) χρηματικό ποσό σε μηνιαία βάση, όταν πλέον έχει πάψει να εργάζεται, ως συνέχεια του μισθού ή της αμοιβής που ελάμβανε όσο εργαζόταν: *συνταξιοδοτήθηκε πρόωρα*. — συνταξιοδότηση (η) [1849]. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνο. [ΠΥΜ < σύνταξη + -δοτώ < *δοτής*, πβ. κ. *δανειο-δοτώ, χρηματο-δο-τώ*].

συνταξιοδόχος (ο/η) [1833] πρόσωπο που έχει πάψει να εργάζεται και λαμβάνει σύνταξη: ~ *οικοδόμος* | *δάσκαλος* || *τα αιτήματα των συνταξιοδούχων του Ι.Κ.Α.* [ΕΤΥΜ. < *σύνταξη* + -οχος (< *έχω*)].

συνταράζω ρ. μετβ. {συνταρά-ξα (λόγ. συνταράξα), -χθήκα, -συνδύαξ} προκαλώ έντονη ψυχική αναστάτωση: *τα νέα μέτρα συνταράξαν ΣΥΝ*. συγκλονίζω, σοκάρω. Επίσης συνταράσσω [αρχ.].

συνταρακτικός, -ή, -ό [1867] κ. συνταρακτικός αυτός που προκαλεί έντονη ψυχική αναστάτωση, που επιφέρει μεγάλη αναστάτωση: ~ *νέα* | *γεγονός* | *εμπειρία* | *είδηση* | *παρουσία* | *αλλαγές* | *αποκαλύψεις* ΣΥΝ. συγκλονιστικός. — συνταρακτικά κ. συνταρακτικά επίρρ.

συντάσσω ρ. μετβ. {συν-έταξα, -τάχθηκα, -ταγμένος κ. (λόγ.) -τεταγμένος} 1. δημιουργώ (γραπτό κείμενο): ~ *διαθήκη/άρθρο* | *σχόλιο/έγγραφο* | *συμβόλαιο* | *λόγο* | *διαμαρτυρία* | *λήμμα* | *πόρισμα* | *έκθεση* | *αναφορά* | *νομοσχέδιο* ΣΥΝ. συγγράφω, γράφω 2. (γενικότ.) συνδυάζω αριθμούς, σύμβολα, απεικονίσεις για τη γραφική αναπαράσταση μεγέθους ή πράγματος: ~ *χάρτη* | *εγκυκλοπαιδικό κατάλογο* | *πίνακα* *ισολογισμού ΣΥΝ*, κατάρτιζω, συνθέτω 3. αναλύω (πρόταση) στο συντακτικό επίπεδο, βρίσκω ης συντακτικές δομές της: *να συνταχθεί το κείμενο* και να *αναλυθούν οι υποθετικοί λόγοι ΣΥΝ*. κάνω σύνταξη 4. ΣΠΡΑΤ. τοποθετώ (στρατιώτες) σε ορισμένη διάταξη (μεσοπαθ. *συντάσσομαι*) 5. παίρνω θέση (υπέρ κάποιου): ~ *με το μέρος* | *την άποψη κάποιου ΣΥΝ*. υπερασπίζομαι, στηρίζω, υποστηρίζω, τάσσομαι (υπέρ | κατά κάποιου) ΑΝΤ. αντιτίθεμαι, αντιτάσσομαι 6. ΓΛΩΣΣ. (για όρο της πρότασης) δέχομαι συμπλήρωμα σε ορισμένη πτώση ή γενικότ. σε ορισμένο τύπο: το «*διαβάξω*» *συντάσσεται με αιτιατική, ενώ το «επι-*

κρατώ» συντάσσεται με γενική || το «επί» συντάσσεται με γενική και με αιτιατική || το «πηγαίνω» συντάσσεται με εμπρόθετο προσδιορισμό 7. (η μητρ. **συντεταγμένος**, -η, -ο) βλ.λ. [ETYM] αρχ. < συν- + τάσσω - ττω (βλ.λ.).

συνταυτίζω ρ. μετβ. [1873] {συνταυτίσ-α, -ηκα, -μένος} κάνω (κάτι) όμοιο με άλλο: με τον καιρό οι δύο διαφορετικές λέξεις συνταυτίστηκαν λόγω της μορφολογικής συγγένειας τους ΣΥΝ. ταυτίζω ANΤ. διαφοροποιώ. — συνταυτίση (η) [1846] κ. συνταυτισμός (ο) [1844].

συντεθειμένος, -η, -ο → συνθέτω

συντέθηκα ρ. → συνθέτω

συντέλεια (η) {συντέλεια} {συντέλεια} ενώνω τις δυνάμεις μου στην επίτευξη ορισμένου στόχου, συμβάλλω προς μία κατεύθυνση: αν δεν συντέλουν οι προσπάθειες όλων προς την ίδια κατεύθυνση, η χώρα δεν θα βγει από το αδιέξοδο || η αδιαλλαξία του συντέλνει στην αποτυχία των συνομιλιών ΣΥΝ. συντελώ, συμβάλλω ANΤ. εμποδίζω.

συντέκνος (ο) {συντέκνων}, συντέκνισσα (η) {συντέκνισσών} (διαλεκτ.) πρόσωπο που συνδέεται με κάποιον, επειδή τον έχει παντρευτεί ή του έχει βαφτίσει το παιδί: ήρθε κι ο ~ από την Κρήτη και μας έφερε το λάδι ΣΥΝ. κουμπάρος. — συντεκνία [μεσν.] κ. συντεκνία (η). [ETYM] μετρ. < συν- + τεκνος < τέκνον/.

συντέλεια (η) {χωρ. πληθ.} συνήθ. στη φρ. **συντέλεια του κόσμου** (ι) το τέλος του κόσμου ΣΥΝ. η δεύτερα παρουσία, τα έσχατα, τα ύστερα του κόσμου (ii) (μτφ.) πολύ κακές καιρικές συνθήκες: κρύο, χαλάζι, η ~! ΣΥΝ. κοσμογαλασία, θεομηνία ANΤ. γαλήνη, ηρεμία. [ETYM] αρχ., αρχική σημ. «από κοινού ενέργεια, συνεργασία για κοινό σκοπό», < συντέλεις (βλ. κ. συντελώ). Στη Μτγν. Ελληνική η λ. δήλωσε τη συμπλήρωση, την ολοκλήρωση ενός χρονικού διαστήματος, καθώς και την τελική του περίοδο (λ.χ. πάπυρος 2ου αι. μ.Χ.: *συντέλεια του διεληλυθότος έτους*- Κ.Δ. Ματθ. 24, 3: *το σημείον της σης παρουσίας και συντέλειας του θαιώνος*).

συντέλεση (η) → συντελώ

συντελεσμένος, -η, -ο → συντελώ

συντελεστής (ο) 1. αυτός που ενεργεί, ώστε να επιτευχθεί συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *βασικός ~ της επιτυχίας στάθηκε ο υπεύθυνος πώλησεων || το κοινό χειροκρότησε όλους τους συντελεστές της παράστασης || δεν μπορεί κανείς να υπολογίσει όλους τους συντελεστές της ανθρώπινης ευτυχίας* ΣΥΝ. παράγων, παράμετρος 2. ΜΑθ. ορισμένος αριθμός ή γράμμα που το θεωρούμε σταθερό σε μια αλγεβρική παράσταση: στο μονώνυμο $-4x^2y$ το -4 είναι ~||~ διευθύνσεως ευθείας 3. ΦΥΣ. μέγεθος που εκφράζει τον λόγο ή το γινόμενο δύο διαφορετικών μεγεθών και χαρακτηρίζει φυσικές ιδιότητες: ~ θερμικής διαστολής 4. ΟΙΚΟΝ. (α) ο αριθμός που εκφράζει τη σχέση δύο οικονομικών μεγεθών: ~ αποτελεσματικότητας (β) οικονομικός παράγοντας που οδηγεί στην ανάπτυξη συγκεκριμένου οικονομικού μεγέθους: ~ παραγωγής 5. σταθερός αριθμός, μεγαλύτερος ή μικρότερος από τη μονάδα, με τον οποίο υπολογίζονται οι διάστάσεις ενός κτίσματος ως προς την έκταση γης στην οποία αυτό κτίζεται: ~ δόμησης | κάλυψης | ύψους || για τα εμπορικά ακίνητα παίζει ρόλο η θέση και ο ~ εμπορικότητας της περιοχής. — συντελεστικός, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM] μετρ., αρχική σημ. «μέλος ομάδας φοροσυλλεκτών», < αρχ. συντελώ (βλ.λ.). ο μαθ. όρ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. coefficient, ενθ. στη σημ. «παράμετρος» αποδίδει το αγγλ. factor].

συντελικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **συντελικός χρόνος** κάθε χρόνος ρήματος με τον οποίο εκφράζεται ότι η ενέργεια του ρήματος έχει ήδη συντελεστεί, δηλ. έχει τελειώσει στη Ν. Ελληνική τέτοιου χρόνου είναι ο παρακειμενός, ο υπερσυντελικός και ο συντελεσμένος μέλλοντας, π.χ. *έχω στείλει το θέμα || είχε φύγει όταν πήγα || θα έχει φτάσει, όταν τον τηλεφωνήσω* ΣΥΝ. συντελεσμένος | τετελεσμένος χρόνος. [ETYM] μετρ. < αρχ. συντελής (< συν- + -τελής < τέλος).

συντελώ ρ. αμετβ. {συντελείς... | συν}τετέλεσα, συντελέσ-ηκα, -μένος} 1. λειτουργώ ως παράγοντας στη διαμόρφωση αποτελέσματος: η άθληση συντελεί στην καλή υγεία || η κακοκαιρία συντελέσσε στην ανατροπή των σχεδίων μας ΣΥΝ. συμβάλλω, συντείνω, συνεργώ, υποβοηθώ- (μεσοπαθ. **συντελούμαι**) 2. πραγματοποιούμαι, ολοκληρώνομαι: επί προεδρίας του συντελέστηκε σημαντικό έργο || συντελούνται διεργασίες || η ενσωμάτωση των χωρών αυτών στο νέο σύστημα συντελείται ταχύτατα ΣΥΝ. λαμβάνω χώρα, γίνομαι 3. ΓΛΩΣΣ. (α) συντελεσμένοι χρόνοι οι συντελικοί χρόνοι (β) **συντελεσμένος μέλλοντας** ο χρόνος που σημαίνει ότι η πράξη που δηλώνει το ρήμα θα έχει ήδη τελειώσει στο μέλλον πριν από κάτι άλλο (που λέγεται ή εννοείται), π.χ. *θα έχω επιστρέψει, προτού τηλεφωνήσεις* ΣΥΝ. τετελεσμένος μέλλοντας. — συντέλεση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. τελώ. [ETYM] < αρχ. συντελώ (-έω), αρχική σημ. «φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω - συνεργώ, υποβοηθώ», < συν- + -τελώ (< τέλος). Η λ. είχε συχνά την τεχν. κυριολεκτική σημ. «αποδίδω φορολογικές εισφορές (τέλη) ανάλογα με την περιουσία μου». συντέμνουσα (η) {συντεμνουσών} ΜΑθ. διανυσματικό μέγεθος στην τριγωνομετρία, το αντίστροφο του ημίτονου.

[ETYM] θηλ. μτγ. ενεστ. του αρχ. *συντέμνω* ως απόδ. του γαλλ. coccépante]. συντέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {συντέμνω (λόγ. συντέμνω, -ές, -ε..., να/θα συντέμνω), συντέμηθηκα, συντέμημένος} (αρχαιοπρ.) μικραίνω σε μέγεθος: το κείμενο ήταν εκτενές και του ζήτησαν μια συντεμημένη εκδόσή του ΣΥΝ. συντομεύω, περιορίζω ANΤ. εκτείνω, μεγαλώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή, τμήμα. συντεταγμένος, -η, -ο (λόγ.) 1. (για ομάδες μαθητών, στρατιωτών κ.λπ.) αυτός που έχει παραταχθεί με συγκεκριμένο τρόπο: στην παρέλαση οι πεζοναύτες ήταν ~ σε εξάδες 2. αυτός που έχει συνταχθεί, διατυπωθεί με ορισμένο τρόπο: *κείμενο πρόχειρα* ~ 3. αυτός που είναι

οργανωμένος, συγκροτημένος: *μέσα από την κρίση αυτή, το κόμμα μας πρέπει να βγει συντεταγμένο* 4. αυτός που έχει συγκροτηθεί, διαμορφωθεί βάσει Συντάγματος, που λειτουργεί βάσει νόμων: ~ πολιτεία | κράτοςδ. **συντεταγμένες** (οι) μεμονωμένοι ή συνδυαζόμενοι μεταξύ τους αριθμοί, με τους οποίους ορίζεται ένα σημείο: *το βυθιζόμενο πλοίο έδωσε τις ~ του, για να το εντοπίσουν τα σωστικά* Φρ. **γεωγραφικές συντεταγμένες** βλ. λ. *γεωγραφικός*. [ETYM] Μτγ. παθ. παρακ. του αρχ. συντάσσω, η οποία στην Αρχαία είχε τις σημ. «παρατεταγμένος για μάχη, επίλεκτος - ευρισκόμενος σε ενότητα, οργανωμένος» (λ.χ. ψυχή συντεταγμένη σώματι, Πλάτ. Νόμοι 903d· σημείον πολιτείας συντεταγμένης, Αριστοτ. Πολιτεία 1272b). Ήδη αρχ. η σημ. «διατυπωμένος επίσημα» (προσίμιον συντε-ταγμένον, Πλάτ. Νόμοι 930e). Η σημ. «στοιχείο γεωγραφικού μήκους | πλάτους» αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. coordonnée (scalaire)].

συντετημένος, -η, -ο → συντέμνω

συντεχνία (η) [μτγν.] {συντεχνιών} 1.ΣΤ. μεσαιωνική επαγγελματική ένωση μαστόρων, τεχνιτών ή εμπόρων με αυστηρή ιεραρχία, στην οποία δεν μπορεί κανείς να ενταχθεί εύκολα και η οποία έχει ως στόχο της να προσταπείσει τα συμφέροντα των μελών της και να μην επιτρέψει την είσοδο ξένων στο επάγγελμα ΣΥΝ. σινάφι 2. (γενικότε.) κάθε οργάνωση ατόμων που απασχολούνται στον ίδιο επαγγελματικό κλάδο 3. (κακός.) χαρακτηρισμός κάθε ενόσσεως επαγγελματιών, που στοχεύει αποκλειστικά στην προάσπιση των συμφερόντων του κλάδου, αδιαφορώντας για το κοινωνικό σύνολο ή ακόμα και εις βάρος του: *το σωματείο μας πρέπει να ξεφύγει από τη λογική της συντεχνίας και να αναβαθμιστεί* ΣΥΝ. σινάφι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

συντεχνιακός, -ή, -ό [1895] 1. αυτός που σχετίζεται με τις συντεχνίες: *ενόσσεως συντεχνιακού χαρακτήρα* || ~ *κεκτημένο* 2. (κακός.) αυτός που χαρακτηρίζει συντεχνία (βλ.λ., σημ. 3), την αντίληψη που θέτει σε προτεραιότητα τα συμφέροντα του επαγγελματικού κλάδου ακόμη και εις βάρος του κοινωνικού συνόλου: ~ *νοοτροπία* | *συμφέροντα* | *πνεύμα* | *απαίτησεις*. — συντεχνιακά επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

συντεχνιασμός (ο) η οργάνωση εργαζομένων σε συντεχνίες με σκοπό την υπεράσπιση των συμφερόντων τους.

συντεχνος (ο/η) {συντέχν-ου | -ων, -ους}, συντεχνίτισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ασκεί την ίδια τέχνη με άλλον ΣΥΝ. ομοτέχνος. Επίσης **συντεχνίτης** (ο) [μτγν.]. [ETYM] αρχ. < συν- + τεχνος < τέχνη, πβ. κ. *ομό-τεχνος, εν-τεχνος*].

σίντηγμα (το) {σύντηγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΥΣ. κράμα που παράγεται από συντήξη.

[ETYM] αρχ. (στον Αριστοτέλη με τη σημ. «αγρό έκκριμα του σώματος») < συντήκω < συν- + τέκω (βλ.λ.).

συντήκω ρ. μετβ. {συν-έτηξα, -τήχθηκα, -τετηγμένος} προκαλώ την ολοκληρωτική τήξη (υλικού), το λείωνω εντελώς. — σίντηγμα (το) [αρχ.], σίντηξη (η) [αρχ.]. [ETYM] αρχ. < συν- + τέκω «λείωνω» (βλ.λ.).

συντήρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να παραμένει κάτι σε σταθερή μορφή, να μην υφίσταται αλλοίωση ή φθορά ΣΥΝ. διατήρηση ANΤ. αλλοίωση, φθορά, καταστροφή 2. η κάλυψη των βιολογικών εξόδων, το να διατηρείται κανείς στη ζωή: η ~ *μας οικογένειας* 3. οι διαδικασίες που είναι αναγκαίες, για να λειτουργεί ικανοποιητικά κάτι ή να παραμένει σε καλή κατάσταση: *χρειάζεται τακτική - των μηχανών, για να μη σκουριάζουν || συνεργείο συντήρησης δρόμων* || ~ *μηχανών* | *εξοπλισμού* | *αυτοκινήτων* || η ~ *του σπιτιού είναι δαπανηρή* 4. οι εργασίες που είναι αναγκαίες, για να σταματήσει η φθορά που συντελείται σε κατασκευές πολιτισμικής αξίας ή για να αποκατασταθούν στην αρχική κατάσταση τους: ~ *έργων τέχνης* | *εκκλησιών* | *μνημείων* | *ζωγραφικού πίνακα* || ~ και *αποκατάσταση* · 5. ο χώρος του ψυγείου όπου διατηρούνται τα τρόφιμα σε χαμηλή θερμοκρασία, χωρίς όμως να παγώνουν: *στα περισσότερα ψυγεία ο μεγάλος χώρος κάτω είναι η ~ και ο μικρότερος πάνω η κατάψυξη* 6. οι τρόποι που χρησιμοποιούνται, για να μην υποστούν τα τρόφιμα αλλοιώσεις επικίνδυνες για τους καταναλωτές τους: ~ *τροφίμων* || *ικανότητα συντήρησης* · 7. ΠΟΛΙΤ. (α) η εμμονή στις παραδοσιακές κοινωνικές και πολιτισμικές πνευματικές αξίες και στις καθιερωμένες πολιτικές και κοινωνικές δομές, η αντίδραση στην κοινωνική και πνευματική διασάλευση (που προκάλεσαν κυρίως η Γαλλική και η Βιομηχανική Επανάσταση), καθώς και η αντίθεση στον σοσιαλισμό και σε κάθε μορφή κολλεκτιβισμού, αλλά συχνά και η απόρριψη και των αυταρχικών καθεστώτων που βασίζονται στον κρατισμό: *εκφραστής της ~ στο πολιτικό πεδίο* ANΤ. πρόοδος, ριζοσπαστισμός (β) (συνεκδ.-κακός.) το σύνολο των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων που αντιστρατεύονται τις μεταβολές στην κοινωνία ή την πολιτική: η ~ *αντιμάχεται την πρόοδο*.

συντηρητής (ο) [μεσν.], συντηρήτρια (η) {συντηρητριών} πρόσωπο που εργάζεται για τη συντήρηση μηχανισμού ή έργου πολιτιστικής αξίας: ~ *μηχανών* | *έργων τέχνης*.

συντηρητικός, -ή, -ό 1. αυτός που συντελεί στη διαφύλαξη ενός πράγματος στην αρχική του μορφή: ~ *μέτρα* 2. ΠΟΛΙΤ. φορέας αρχών και πνεύματος συντηρησης (βλ.λ.): *οι βαθιά - ιδέες του διαπνεύουν όλο του το έργο* || ~ *κόμμα* | *βουλευτές* | *πολιτική* | *παράταξη* | *κυβέρνηση* | *επιλογές* | *υψησοόρος* || (ως ουσ.) *νίκη των ~ στις εκλογές στην Αγγλία* (του Συντηρητικού κόμματος, του κόμματος που εκπροσωπεί τη Δεξιά στην Αγγλία) || η ~ *μερίδα* | *πέρνα* *των σοσιαλδημοκρατών* (όσοι αντιτίθενται στις ιδεολογικές μεταρρυθμίσεις) ANΤ. προοδευτικός, ριζοσπάστης, αριστερός 3. (γνικότε.) αυτός που δεν ξεφεύγει από τα συνηθισμένα, που δεν αγαπά ή δεν τολμά τις μεγάλες αλλαγές: *πολλοί αριστεροί είναι ~ στην καθημερινή τους ζωή* || *ζει ~ ζωή, βγαίνει σπάνια και δεν ζοδεύει πολλά* || με ~ *προϋπολογισμό* θα κα-

ταφέρουμε να περιορίσουμε τα έξοδα ΣΥΝ. περιορισμένος, μαζεμένος ΑΝΤ. φιλελεύθερος, ελευθεριών 4. **συντηρητικά** (τα) | **συντηρητική ουσία** η ουσία, φυσική ή χημική, που προστίθεται στις τροφές, για να εμποδίσει ή να επιβραδύνει τις αλλοιώσεις και να παρατείνει τον χρόνο αβλαβούς κατανάλωσης των τροφών: *αποφεύγω τις κονσέρβες, γιατί περιέχουν ~ 5. ΝΟΜ. **συντηρητική κατάσταση** ασφαλιστικό μέτρο το οποίο συνίσταται στην ολική και νομική δέσμευση (κατάσχεση) περιουσιακών στοιχείων του οφειλέτη για να εξασφαλιστεί η μελλοντική αναγκαστική εκτέλεση. — **συντηρητικ-ά** | -ως [1814] επίρρ., **συντηρητικότητα** (η) [1891]. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διατηρητικός, προστατευτικός», < αρχ. συντηρώ (βλ. λ.). Η σημ. «συντηρητικές ουσίες» αποδίδει το αγγλ. preservatives, ενώ ο πολιτ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. conservative].*

συντηρητισμός (ο) [1898] η πολιτική θέση και η γενικότερη στάση ζωής που υπαγορεύει εμμονή σε παλιές ιδέες, στη διατήρηση της καθιερωμένης τάξης πραγμάτων και στην αποστροφή προς κάθε νέο ή νεωτερικό: ο ~ του δεν τον επιτρέπει να συλλάβει τη σφάλη της νέας τεχνολογίας || η **στροφή** ή **των σοσιαλιστικών κομμάτων προς τον ~ ΣΥΝ.** συντηρητικότητα ΑΝΤ. προοδευτισμός, ριζοσπαστισμός. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. conservatism].

συντηρώ ρ. μετβ. {συντηρείς... | συντήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κρατώ (κάτι) στην αρχική του μορφή, δεν το αφήνω να υποστεί αλλοιώσεις ή φθορά: *τα τρόφιμα δεν συντηρούνται χωρίς προσθήκη ειδικών ουσιών* || η **Αρχαιολογική Υπηρεσία έχει αναλάβει να συντηρήσει το κτήριο ΣΥΝ.** διατηρώ, φυλάσσω ΑΝΤ. αλλοιώνω, φθείρω, καταστρέφω 2. (α) φροντίζω για την επιβίωση: *τους συντηρούν με φιάνθρωπη βοήθεια* (β) διατηρώ, φροντίζω να συνεχίσει κάτι να υπάρχει: *τη φημολογία τη συντηρούν ορισμένοι κερδοσκόποι* || *το ψυχροπολεμικό κλίμα συντηρείται από ακραίους πολιτικούς παράγοντες* 3. παρέχω τα προς το ζην, στηρίζω (κάποιον) οικονομικά: *είναι δύσκολο να συντηρείς οικογένεια με έναν μόνο μισθό* || *ήταν τριάντα χρόνιον και τον συντηρούσε ακόμα ο πατέρας του* || *συντηρεί ερωμένη ΣΥΝ. διατρέφω 4. (μεσοπαθ. **συντηρούμαι**) (α) επιβιώνω καταναλώνοντας κάτι (β) διατηρούμαι σε λειτουργία: *το νοσοκομείο συντηρείται με εθελοντική εργασία.**

[ΕΤΥΜ. < αρχ. συντηρώ (-έω) «διατηρώ, προστατεύω» < συν- + τηρώ (βλ. λ.).]

συντίθεμαι ρ. → συνθέτω

συντημήθηκα ρ. → συντέμνω

σύντησις (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το να συντέμνεται κάτι 2.

ΓΛΩΣΣ. η βραχυγραφική απόδοση λέξεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. αρκακόλεξο. [ΕΤΥΜ < μτγν. σύντησις < αρχ. συντέμνω (πβ. κ. τμήσις)].

συντήμησά (να/θα) ρ. → συντέμνω

σύντομα επίρρ.: σε μικρό χρονικό διάστημα, στο μέλλον: *δεν θα κρατήσει αυτό για πολύ - θ' αλλάζουν όλα* || *~ κοντά σας το νέο μας κατάστημα.* Επίσης (λόγ.) **συντόμως** επίρρ. [αρχ.].

σύντομα -πρόσφατα /προσφάτως. Συχνά οι δύο λέξεις εναλλάσσονται εσφαλμένως. Είναι λάθος να πούμε «Θα τον συναντήσω πρόσφατα, την άλλη εβδομάδα», όπως είναι επίσης λάθος να πούμε «Τον συνάντησα σύντομα, την περασμένη εβδομάδα»! Τα σωστά είναι: *θα τον συναντήσω σύντομα, την άλλη εβδομάδα και Τον συνάντησα πρόσφατα, την περασμένη εβδομάδα.* Το **πρόσφατα** (προσφάτως) σημαίνει «πριν από λίγο καιρό» και αναφέρεται στο παρελθόν (όχι στο μέλλον). Το **σύντομα** σημαίνει «σε λίγο καιρό» και αναφέρεται στο μέλλον (όχι στο παρελθόν). Αν το **σύντομα** σημαίνει «γρήγορο», «σε μικρό χρονικό διάστημα» ή «με λίγα λόγια», τότε χρησιμοποιείται για κάθε χρονική βαθμίδα: *Η ταιλαπιπρία μας τέλειωσε σύντομα: δεν κράτησε, ευτυχώς, πολύ - Εξήγησε μας πολύ σύντομα τα εννοείς - δεν έχουμε καιρό - Τους είδε σύντομα κι έφυγε να προλάβει το τρένο.*

συντομεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {συντόμευ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) δίνω σε (κάτι) μικρότερη έκταση ή διάρκεια: *πρέπει να συντομευθεί το κείμενο, για να χωρέσει σε μία στήλη* || *έχω μόνο πέντε λεπτά στη διάθεση μου, γι' αυτό πρέπει να συντομεύσω την ομιλία μου* || ~ *μα, επίσκεψη ΣΥΝ.* μικραίνω, περιορίζω ΑΝΤ. επεκτείνω, μεγαλώνω ♦ 2. (αμετβ.) ενεργώ γρήγορα, γίνομαι σύντομος: *Συντόμευε! Θ' αργήσουμε ΣΥΝ.* βιάζομαι ΑΝΤ. αργώ, πάω με το πάσο μου. — **συντόμευση** (η) [1890].

συντομία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το να είναι κάτι περιορισμένης έκτασης ή διάρκειας: η ~ είναι *αρετή σε ορισμένους τύπους κειμένων* ΑΝΤ. έκταση, διάρκεια 2. η μικρή διάρκεια: *ανέλυσε με - τα επιχειρήματα του ΣΥΝ.* βραχυλογία ΑΝΤ. πολυλογία-Φρ. (α) *εν συντομία* (εν συντομία) με λίγα λόγια: *θα σας πω - τι συνέβη ΣΥΝ.* εν περιλή-ψει ΑΝΤ. αναλυτικά, διά μακρών (β) **χάριν συντομίας** για να κερδίσουμε χρόνο: *~ θα παραλείψω τις λεπτομέρειες.*

συντομογραφία (η) [1832] {συντομογραφιών} η απόδοση λέξης ή φράσης σε βραχύτερη μορφή με παράλειψη τμήματος της λέξης ή τμημάτων των λέξεων, π.χ. **ΒΑ.** αντί *Βαρσιαννατικός, κ.λπ. αντί και λοιπά* κ.ά. ΣΥΝ. βραχυγραφία. — **συντομογραφικός**, -ή, -ό, **συντομογραφικά** | -ως επίρρ., **συντομογραφώ** ρ. {-εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. αρκακόλεξο. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. abréviation].

συντομογραφίες σε πληθυντικό! Συχνά, κατά μίμηση ξένων γλωσσών, το σύμφωνο που δηλώνει μια συντομογραφία (π.χ. σ. = σελίδα, κ. = κύριος, λ. = λέξη κ.ά.) επαναλαμβάνεται για να δη-

λώσει πληθυντικό: σα. = σελίδες, κ.κ. = κύριοι, λλ. = λέξεις (πβ. αγγλ. pp. = pages). Αυτό είναι ξένο προς τους κανόνες της ελληνικής γλώσσας, αλλά και προς το σύστημα παραπομπών της ελληνικής επιστημονικής βιβλιογραφίας. Η συντομογραφία σ. ως ακρονύμιο χρησιμοποιείται τόσο για το **σελίδα** όσο και για το **σελίδες**. Το ίδιο και η συντομογραφία λ. που χρησιμοποιείται ως ακρονύμιο τόσο για το **λέξη** όσο και για τον **πληθυντικό λέξεις** Έτσι θα αποφεύγονται και αστείου τύπου προσφωνήσεις (στην πραγματικότητα προφορικές αναγωγές) της συντομογραφίας «κ.κ. *βουλευτές*» ως «*κύριοι κύριοι βουλευτές*»!

σύντομος, -η, -ο 1. αυτός που διαρκεί λίγο: *θα είμαστε πάλι κοντά σας μετά το ~ διαφημιστικό διάλειμμα* || *στη - ζωή του πέτυχε πολλά* || ~ *δρόμος* | **διακοπές** ΣΥΝ. μικρός ΑΝΤ. μακρύς, πολύς, μεγάλος, εκτενής 2. αυτός που δηλώνεται με λίγες λέξεις ή με μικρή έκτασης κείμενο ή λόγο: *~ έκθεση* | *ομιλία* | *αγόρευση* | **λόγος** ΣΥΝ. βραχυλογικός, λακωνικός, συνοπτικός ΑΝΤ. μακροσκελής, φλόγος, εκτενής 3. αυτός που εκφράζεται με λίγα λόγια: *θα είμαι ~, για να μη σας κουράσω* ΑΝΤ. αναλυτικός 4. **σύντομον** (το) (στη βυζαντινή μουσική) το μέλος στο οποίο κάθε συλλαβή αντιστοιχεί σε έναν μουσικό φθόγγο ΣΥΝ. συλλαβικό, ερμολογικό. — **σύντομα** | **συντόμως** [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συν- + -τόμος < τομή (βλ. λ.).]

συντονίζω ρ. μετβ. {συντονί-σα, -τηκα, -μένος} 1. μεταβάλλω τον τόνο ή τον ρυθμό (ενός πράγματος), ώστε να συμφωνεί με τον τόνο ή τον ρυθμό άλλου: *για να αποδώσει η ορχήστρα, πρέπει να συντονιστούν τα όργανα* ΑΝΤ. αποσυντονίζω 2. μεταβάλλω τη συχνότητα (ραδιοηλεκτρικής συσκευής), ώστε να λαμβάνει ή/και να εκπέμπει κάθε φορά συγκεκριμένο ηλεκτρομαγνητικό σήμα: *είστε συντονισμένοι στο Δεύτερο Πρόγραμμα της Ελληνικής Ραδιοφωνίας (ΕΡΑ-2) • 3. καθορίζω και συνδυάζω τις ενέργειες (άλλων), ώστε να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα χωρίς απώλειες χρόνου ή/και ενέργειας και αποφεύγοντας τις συγχύσεις: το όλο πρόγραμμα συντονίζεται από το Υ.Π.Ε.Χ.Ω.Δ.Ε. ΣΥΝ.* ρυθμίζω, διευθετώ ΑΝΤ. αποσυντονίζω 4. καθορίζω τη σειρά με την οποία μιλούν καλεσμένοι σε συζητητική τράπεζα, συνέδριο ή τηλεοπτική εκπομπή, καθώς και τον χρόνο των ομιλιών και τις παρεμβάσεις: *τη συζήτηση συντονίζει έμπειρος δημοσιογράφος ΣΥΝ.* διευθύνω (μεσοπαθ. **συντονίζομαι**) 5. προσαρμώω τις ενέργειες ή τις ιδέες μου σε αυτά που κάνουν ή πιστεύουν άλλοι: *αν δεν συντονιστείς με την εποχή σου, μην περιμένεις να πετύχεις ΣΥΝ.* προσαρμώζομαι 6. (ειδικότ. η μτγ. **συντονισμένος**, -η, -ο) αυτός που γίνεται βάσει σχεδίου και παράλληλα προς άλλους που υποκονίζονται στο ίδιο σχέδιο: *~ δράση* | *παρέμβαση* | *ενέργειες των αστυνομικών δυνάμεων* || *«η ~ μείωση των επιτοκίων στις χώρες της ζώνης του ευρώ»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. syntoniser < syntonie < αρχ. συντονία «τέ-ντωμα, ένταση - αρμονία» < σύντονος (βλ. λ.).]

συντονισμός (ο) 1. το να συντονίζει κανείς (κάτι): *ο ~ της συζήτησης* | *τον προσπαθούν* | *της ομάδας* | *της ορχήστρας* | *των ενεργειών* 2. ΦΥΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο έχουμε μεγιστοποίηση του πλάτους της ταλάντωσης ενός συστήματος όταν αυτό διεγείρεται εξωτερικά από πηγή, της οποίας η συχνότητα είναι κοντά στις φυσικές συχνότητες του συστήματος 3. (στον ραδιοηλεκτρισμό) το φαινόμενο κατά το οποίο κυμαίνοντα ηλεκτρικά ή ηλεκτρονικά κυκλώματα δέχονται την επίδραση εξωτερικής διέγερσης από ταλάντωση, της οποίας η συχνότητα είναι ίδια με του κυκλώματος· στο φαινόμενο αυτό σπριζεται η εκπομπή και η λήψη των ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σημάτων 4. ΧΗΜ. το φαινόμενο που παρατηρείται σε ορισμένες χημικές ενώσεις, κατά το οποίο η ακριβής δομή τους μπορεί να περιγραφεί από περισσότερους τού ενός εναλλακτικούς συντακτικούς τύπους και όχι από έναν μόνο. [ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. syntonisation (βλ. λ. συντονίζω), ο χημ. όρ. είναι απόδ. του γαλλ. résonance].

συντονιστής (ο), συντονίστρια (η) {συντονιστριών} 1. πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για τον καθορισμό και τον συνδυασμό των ενεργειών, ώστε να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα χωρίς απώλειες χρόνου ή/και ενέργειας: *ο ~ του κυβερνητικού έργου είναι ο πρωθυπουργός* || ο ~ *της προεκλογικής εκστρατείας ενός κόμματος* || η ~ *των καθηγητών μας ειδικότητας σε σχολείο* 2. πρόσωπο που διευθύνει δημόσια συζήτηση μεταξύ πολλών ομιλητών: ο ~ *της συζήτησης δυσκολεύεται να επιβληθεί στους καλεσμένους του* • 3. ΗΛΕΚΤΡ. το όργανο που χρησιμεύει στον συντονισμό των ραδιοφωνικών κυκλωμάτων.

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. syntonisateur (βλ. λ. συντονίζω)]. συντονιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον συντονισμό, που αποσκοπεί στον συντονισμό: *~ όργανο* | *επιτροπή* | *ρόλος* || (ως ουσ.) το ~ *των φοιτητικών καταλήψεων*. — συντονιστικά επίρρ. **σύντονος**, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση: *~ προσπάθειες* | *προσοχή* | *ενέργειες ΣΥΝ.* εντατικός ΑΝΤ. άτονος, χαλαρός.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «τελειώς τεντωμένος, ορμητικός, εντατικός», < συν- (πβ. κ. τόνος). Η σημ. «αρμονικός, σύμφωνος, κατάλληλος» είναι μτγν.]. συντοπίτης (ο) {συντοπιτών}, συντοπίτισσα (η) {δύοχρ. συντοπι-τισσών} πρόσωπο που έχει την ίδια ιδιαίτερη πατρίδα με άλλον: *είδα έναν ~ μου στον δρόμο και πάσαμε την κουβέντα για το χωριό* μας ΣΥΝ. συμπατριώτης. [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. σύντοπος (< συν- + τόπος) + παρ.α. επιθήμω -ιτης, πβ. κ. πολ-ιτης, όπλ-ιτης]. συντρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {συντρέξε-α, συντρέξιμα} 1. προσφέρω τη βοήθεια μου, έρχομαι αρωγός: *δεν έχει κανέναν να τον συντρέξει σε*

μα δύσκολη στιγμή ΣΥΝ. βοηθώ, παραστέκομαι 2. υπάρχω (μαζί με κάτι άλλο): δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας για την υγεία του- πρόκειται για μια απλή πνευμονική λοίμωξη || συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για την έγκριση αυτής της πρότασης.

συντρέξω - συνδράμω. Το ρήμα **συντρέξω** με τη σημ. του «βοηθώ, παραστέκομαι» σχηματίζει τους άλλους (εκτός από τον ενεστώτα και παρατατικό) χρόνους με δύο τύπους (θέματα): συντρέξ- και **συνδράμ-** (συντρέξω - συνδράμω, συντρέξα - συνδράμα)- π.χ. Είναι όλοι πρόθυμοι να συνδράμουν στην επιτυχία του έργου -Τον συντρέξαμε με αγάπη στις δύσκολες στιγμές που πέρασε. Από τους δύο τύπους, το **συνδράμω** | **συνδράμα** χρησιμοποιείται και σε επίσημο λόγο: Η πολιτεία θα συνδράμει κάθε προσπάθεια για την αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας. Στη φράση συντρέχει λόγος, άλλο οι χρόνοι σχηματίζονται με το θέμα **συντρέχ-** | **συντρέξ-**: αν συντρέχει λόγος | δεν συντρέξαν λόγοι | έχουν συντρέξει σοβαροί λόγοι.

συντριβάνι (το) → **σιντριβάνι**

σιντριβάνι (η) [μτρν.] 1. το να σπάζει κάτι σε πολύ μικρά κομμάτια, να θραύεται: η πτώση και η - του αεροπλάνου 2. η ολοκληρωτική καταστροφή, η ολοκληρωτική ήττα: η ~ του χιλιερικού στρατού στο ανατολικό μέτωπο || η ομάδα υπόση - με σκορ 4-0 ΣΥΝ. πανωλεθρία 3. η ψυχική εξουθένωση, η καταρράκωση: ήταν φανερό η ~ στο πρόσωπο του, όταν δέχθηκε τα δυσάρεστα νέα.

σιντριβάνι ρ. μετβ. {συν-έτρινα, -τρίφθηκα (λόγ. -ετρίβην, -ης, -η...), -τετριμμένος} 1. (κυριολ.) σπάζω σε πολύ μικρά κομμάτια, διαλύω (κάτι) κάτω από το βάρος μου ή με τη δύναμη που ασκώ πάνω του ΣΥΝ. θρυμματίζω, κατακομματιάζω 2. διαλύω εντελώς: η πέτρα του συνέτριψε τα δάκτυλα του δεξιού ποδιού ΣΥΝ. συνθλίβω· (μτφ.) 3. εξαντάνω, καταστρέφω ολοκληρωτικά: η στρατιά συνέτριψε κάθε αντίσταση στον δρόμο της || μη με απειλείς, γιατί έχω τη δύναμη να σε συντριψώ! ΣΥΝ. καταστρέφο, διαλύω 4. καταρρακώνω, εξουθενώνω (ψυχικά) ΣΥΝ. καταλύω, καταστενοχωρώ, τσακίζω 5. (μεσοπαθ. **συντριβόμαι**) (α) γίνωμαι πολλά μικρά κομμάτια, θρυμματίζομαι: το αεροπλάνο κατέπεσε και **συνετρίβη** σε ορεινή περιοχή (β) θλίβομαι βαθιά, καταρρακώνομαι: είμαστε βαθύτατα **συνετριμμένοι** από τον θάνατο του αγαπημένου μας παιδιού. [ETYM_αρχ. < συν- + τριβώ (βλ. λ.)].

συντριμμι (το) {συντριμμ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) 1. κάθε μικρό κομμάτι, στο οποίο διαλύεται υλικό που έχει κατακομματιαστεί: κοιτάξε τα - του πολιτικού βάζου ΣΥΝ. θραύσμα 2. καθετί που έχει διαλυθεί (συνήθ. βίαια): από τα ~ της πολυκατοικίας αναστράφηκαν τρεις επίγοντες ΣΥΝ. ερείπιο 3. (μτφ.) αυτός που έχει υποστεί σκληρή ψυχική δοκιμασία, που τον έχει καταβάλει σκληρή δοκιμασία: εφάρξε και μ' έκανες **συντριμμία** || μετά την πτώχευση είναι ένα ~ δεν θα τον αναγνωρίσεις αν τον δεις || τα όνειρα μου έγιναν **συντριμμία** ΣΥΝ. ερείπιο, (μτφ.) ράκος. Επίσης **συντριμμι** [αρχ.] {συντριμμι-ατος | -ατα, -άτων}. [ETYM. < *συντριμμ-ιον, υποκ. του αρχ. **συντριμμι** < **συντριβώ**].

συντριπτικός, -η, -ό 1. αυτός που προκαλεί συντριβή, σπάζω σε μικρά κομμάτια ή σε πολλά σημεία: **μεταφέρθηκε** στο Κ.Α.Τ. με ~ κάθαρμα του δεξιού ποδιού 2. αυτός που είναι ικανός να προκαλέσει απόλυτη καταστροφή: ο στρατός **προκάλεσε** ~ **απώλειες** στους **αντιπάλους** ΣΥΝ. καταστροφικός, ολέθριος 3. αυτός που είναι ανώτερος από οποιονδήποτε ή στιδίποτε άλλο που συγκρίνεται μαζί του: ~ νίκη στις εκλογές | **υπεροπλία** | **πλειοψηφία** | **επιχειρήματα** || η **σύγκριση** είναι ~ **υπέρ** του **αντιπάλου** του 4. (μτφ.) αυτός που προκαλεί ψυχική οδύνη: **δέχθηκε** - **πλήγμα** από την **απόλεια** των γονέων του ΣΥΝ. επώδυνος. — **συντριπτικ-ά** | -ώς επίρρ. [ETYM. μεσν. < αρχ. **συντριβώ**].

συντρόφευ ρ. μετβ. [μεσν.] {συντρόφευ-σα, -θηκα, -μέ'Ος} κρατώ παρέα σε (κάποιον), συνήθ. κόνοντας ό,τι κάνει και αυτός: θα με **συντροφεύσεις** στον **περίπατο** μου; (μτφ.) σε λίγο κι άλλες φωνές **συντρόφευσαν** το **τραγούδι** μας ΣΥΝ. συνοδεύω, ακολουθώ. — **συντρόφευα** (το).

συντρόφι (το) {χωρ. γεν.} (ειρων.) για μέλος του κομμουνιστικού κόμματος (επειδή ο ένας αποκαλεί τον άλλον «σύντροφος»): **καλώς** τα ~. [ETYM. Υποκ. του ουσ. **σύντροφος** μέσω αμάρτυρου ***συντρόφιον**, πβ. κ. ζήνι, αγόγι].

συντροφιά (η) [μεσν.] 1. (περιληπτ.) κύκλος ανθρώπων που συγκεντρώνονται φιλικά: μια **μεγάλη** ~ **κατέβηκε** τον δρόμο με **κιθάρες** και **τραγούδια** || ~ νέων και **κεφάτων** ανθρώπων || **γνωρίστηκαν** σε **φιλική** ~ ΣΥΝ. παρέα, ομήγυρη 2. το να βρίσκεται κανείς με άλλον ή άλλους και να δημιουργείται φιλική, ανθρώπινη σχέση, κυρ. ως αντίδοτο προς το συναίσθημα της μοναξιάς: μου λείπει η ~ σου **ώρα** που **έφυγες** στο **εξωτερικό** || μου **κρατούν** ~ τα **γράμματα** σου | τα **τραγούδια** ΣΥΝ. παρέα, σχέση, συναναστροφή, επαφή ΣΥΝ. συνεταιρισμός.

συντροφία (η) [μτρν.] (παλαιότερ.) οικονομική συνεργασία: «**Ανδρέας Αθανασόπουλος** και **Συντροφιά**» (συντομ. **Σία**), **συντροφιάστος**, -η, -ό (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται συντροφιά με κάποιον. — **συντροφιαστά** επίρρ.

συντροφικός, -η -ό [μεσν.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από συντροφικότητα: ~ **αισθημάτων** | **αμούσφαιρα** 2. αυτός που σχετίζεται με τους συντρόφους, με αυτούς που αγωνίζονται από κοινού για κάτι, που συμμετέχουν σε κοινή προσπάθεια: - **πνεύμα** | **υποστήριξη** | **κόλυψη** 3. (μεταξύ μελών του ίδιου κόμματος) — **συντροφικά** επίρρ. **συντροφικότητα** (η) {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση αισθημάτων αλλη-

λεγγύης, αλληλοκατανόησης, το να μοιράζεται κανείς με άλλον τις ίδιες καταστάσεις (χαράς, λύπης κ.λπ.).

σύντροφος (ο/η) {συντρόφ-ου | -ων, -ους} 1. αυτός που συνδέεται πολύ στενά με κάποιον: είναι **σύντροφοι** από τα **παιδικά** τους **χρόνια** || ~ στα **όπλα** ΣΥΝ. φίλος, συμπαράστατης 2. αυτός με τον οποίο έχει επιλέξει κανείς να είναι μαζί για όλη της τη ζωή με τη χωρίς δεσμό γάμου: **έχασε** τον ~ της- **30** **χρόνια** **έζησαν** **μαζί** || ήταν η ~ του, **αλλά** **δεν** **την** **παντρεύτηκε** **ποτέ** ΣΥΝ. σύζυγος, ταιρί: ΦΡ. Ο | **η σύντροφος** της **Ζωής** (**κάποιου**) (συνήθ. για διάσημα πρόσωπα, κολλιτέχνες, πολιτικούς κ.λπ.) ο/η σύζυγος (κάποιου) ή το πρόσωπο με το οποίο συζεί (κάποιος): «στην τελευταία του κατοικία τον **συνδεδεσαν** η **σύντροφος** της **ζωής** του και **λγροστοί φίλοι**» (εφημ.) 3. αυτός με τον οποίο συνάπτεται κανείς σεξουαλικές σχέσεις: η **συχνή** **εναλλαγή** **ερωτικών** ~ **αλλάζει** την **πιθανότητα** **μόλυνσης** από **αφροδίσια νοσήματα** || **άπιστος** - ΣΥΝ. εραστής, ταιρί 4. (μτφ.) στιδίποτε δεν αφήνει κάποιον, δεν τον αποχωρίζεται: η **θλίψη** **έγινε** **μόνιμος** ~ του 5. (α) αυτός με τον οποίο έχει αγωνιστεί κανείς για την επίτευξη ενός στόχου (β) (συνεκδ.) ως προσφώνηση ή χαρακτηρισμός μεταξύ μελών κομμουνιστικών και σοσιαλιστικών κομμάτων. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ακόλουθος**. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει ανατραφεί μαζί με κάποιον άλλον», < συντρέφο < συν- + τρέφω. Παρόμοιοι σχηματισμοί είναι η αντίστοιχη γαλλ. λ. **compagnon** < δμωδ. λατ. **companio**, -onis, «αυτός που τρώει ψωμί μαζί (με κάποιον)» < λατ. **cum** + -panio < panis «ψωμί»].

συντρόφω ρ. μετβ. [μεσν.] {συνέφραγα} παρακάθομαι σε γεύμα μαζί με άλλον ή άλλους: **συνέφραγε** τις **προάλλες** με τον **υπουργό** και τον **ενημέρωσε**.

συντύχη ρ. μετβ. {συν-έτυχα, -τυχήθηκα} **συναντό τυχαία**: **συντυγήθηκα** και **θυμηθήκαμε** τα **παλιά** ΣΥΝ. (μτφ.) **πετυχαίνα**. [ETYM. < μεσν. **συντυχάνω** < αρχ. **συντυγγάνω** < συν- + **τυγγάνω** (βλ. λ.)].

συντυχία (η) {συντυχιών} η τυχαία συνάντηση: η ~ **μαζί** του με **γύρισε** **χρόνια** πίσω ΣΥΝ. **συναπάντημα**. Επίσης (λαϊκ.) **συντυχία**. [ETYM. αρχ. < θ. **συντυχ-** του **αορ.** β' **συν-έ-τυχ-ον**, ρ. **συντυγγάνω**, μέσω **αμάρτυρου** επίθ. ***συν-τυχή**].

συνυπαίτιος, -α, -ο [1891] ΝΟΜ. αυτός που δεν είναι αυτουργός, αλλά συνετέλεσε στην επέλευση της άδικης πράξης. — **συνυπαιτιότητα** (η) [1834].

συνυπαρξη (η) [μτρν.] {-ης κ. -άρξεος | χωρ. πληθ.} 1. το να υπάρχουν διαφορετικά πρόσωπα ή πράγματα ταυτόχρονα στον ίδιο χώρο ή χρόνο: η ~ **λαϊκών** και **αστικών** **μοτίβων** **κάνει** το **έργο** **ενδιαφέρον** || **αρμονική** ~ 2. (κατ' επέκτ.), το να βρίσκονται στον ίδιο χώρο δύο ή περισσότερα πρόσωπα και να συμβιώνουν αρμονικά μεταξύ τους: είναι **δύσκολη** η ~ **νήφης** και **πεθεράς** στο **ίδιο** **σπίτι** ΣΥΝ. **συμβίωση** 3. ΠΟΛΙΤ. **ειρηνική συνυπαρξη** αρχή που προτάθηκε στις σχέσεις μεταξύ κρατών που ανήκαν σε αντίταλα πολιτικοοικονομικά συστήματα μέχρι τη διάλυση του ανατολικού συνασπισμού (μπλοκ), σύμφωνα με την οποία τα κράτη όφειλαν να αποφεύγουν την ένταξη και να επιδιώκουν την άμβλυση των διαφορών μέσω του πολιτικού διαλόγου και της διαδικασίας ανταλλαγής υλικών και πνευματικών αγαθών.

συνυπάρχω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνυπάρχα} **υπάρχω**, ζω ή βρίσκομαι από κοινού με κάποιον/κάτι άλλο: στο **κόμμα** **συνυπάρχουν** **πολλές** **διαφορετικές τάσεις** || ήταν **αδύνατο** να **συνυπάρξουν** στην **ίδια** **υπηρεσία**.

συνυπεύθυνος, -η, -ο [1816] αυτός που μοιράζεται με άλλον την ευθύνη για (κάτι): είναι ~ για το **ατύχημα**, **αφού** **επέδειξε** **αμέλεια** ΣΥΝ. **συνυπόλογος**. — **συνυπευθ'ότιτα** (η).

συνυπηρετώ ρ. μετβ. [αρχ.] {συνυπηρετέει... | συνυπηρετήσα} 1. εργάζομαι στην ίδια υπηρεσία ή στον ίδιο δήμο ή κοινότητα μαζί με άλλον: οι **γονείς** μου **γνωρίστηκαν**, **όταν** **συνυπηρετούσαν** στη **Δρόμια** || οι **σύζυγοι** που **επιθυμούν** να **συνυπηρετήσουν** **παίρνον** **απόφαση**. 2. ΣΤΡΑΤ. **υπηρετώ** τη **θητεία** μου την ίδια εποχή και στην ίδια περιοχή με κάποιον: **μαζεύτηκα** για **ένα** **γλεντάκι** **όσοι** **συνυπηρετούσαμε** στη **Λαμία** το '89. — **συνυπρέτηση** (η).

συνυποβάλλω ρ. μετβ. [μτρν.] {συνυπέβαλα, **συνυπο-βλήθηκα**, -βλημένος} **υποβάλλω** (έγγραφο) μαζί με άλλα: **μαζί** με την **αίτηση** **συνυποβάλλονται** **μία** **υπεύθυνη δήλωση** και **ένα** **βιογραφικό σημείωμα**. — **συνυποβολή** (η) [1888].

συνυπογράφω ρ. μετβ. [μτρν.] {συνυπέγραψα, **συνυπο-γράφηκα**, -γγραμμένος} 1. υπογράφω μαζί με άλλους: **τριάντα** **πνευματικοί άνθρωποι** **συνυπογράφουν** την **επιστολή** **διαμαρτυρίας** 2. (μτφ.) αποδέχομαι, εγκρίνω (κάτι που υποστηρίζει κάποιος): **είμαι** **μαζί** σου και ~ τη **θέση** σου ΣΥΝ. συμφωνώ, συνανών, **συγκατατίθεμαι** ANT. **διαφωνώ**. **συνυποδήλωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. η **συνδήλωση** (βλ. λ.). — **συνυποδηλωτικός**, -η, -ό, **συνυποδηλωτικά** επίρρ., **συνυποδηλώνω** ρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. **δήλωση**. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από **αγγλ.** **connotation**].

συνυπολογίζω ρ. μετβ. [1833] {συνυπολόγισα, -τηκα, -μένος} **υπολογίζω** δύο ή περισσότερα πράγματα μαζί: στα **έξοδα** **συνυπολογίζονται** τα **επαγγελματικά ταξίδια** ΣΥΝ. **συναριθμώ**. — **συνυπολογισμός** (ο) [1884].

συνυποσχετικό (το) [1816] 1. συμφωνητικό με το οποίο οι συμβαλλόμενοι αναλαμβάνουν ομοίβθεις υποχρεώσεις 2. ΝΟΜ. συμφωνητικό με το οποίο οι συμβαλλόμενοι συμφωνούν ότι κάποια διαφορά τους θα λυθεί από διαιτητή, τον οποίο διορίζουν, αντί να καταφύγουν στα αρμόδια δικαστήρια.

συνυπόσχομαι ρ. μετβ. **αποθ.** {συνυποσχέθηκα} **υπόσχομαι** μαζί με άλλον ή άλλους: **συνυποσχέθηκα** με **συνανηθούμε** στο **ίδιο** **ακριβώς μέρος** **τρία** **χρόνια** **αργότερα**. **συνυποψήφιος**, -α, -ο [1811] αυτός που είναι υποψήφιος (για κάτι)

μαζί με άλλον ή άλλους: *οι -για τη θέση του προέδρου έδωσαν κοινή συνέντευξη τύπου* || *οι ~ χόρες για ένταξη στην Ε.Ε.*

συνυφάδα (η) → συνυφάδα
 συνυφάει ρ. μετβ. [αρχ.] {συνύφα-να, -νθήκα, -σμένος} **1.** προσθέτω ξένο υλικό στην κανονική ύφανση: ~ *χρυσή κλωστή στο μεταξωτό ΣΥΝ.* ενυφάει **2.** (κακόσ. κ. μετρ.) προτοιμάω κάτι εις βάρος άλλου: ~ *συνομοσία | σκευωρία ΣΥΝ.* εξυφάει **3.** (η μητρ. *συνυφασμένος, -η, -ο*) αυτός που εξαρτάται από κάτι άλλο, ο πολύ στενά συνδεδεμένος: η τύχη *των ως πολιτικού είναι ~ με αυτή του αρχηγού του.* — **συνύφανση** {η} [αρχ.]

συνωδά πύρρ. (αρχαιοπρ.) συνήθ. στη Φρ. *συνωδά τω νόμο* (συνωδά τω νόμο) σύμφωνα με τον νόμο.

[ETYM. < αρχ. συνωδός < συν- + -ωδός < ωδή. Ήδη αρχ. ἴνα η σύνταξη του ουδ. πληθ. (ως πύρρ.) με δοτική στη σημ. «σφ. αρμονία με, σύμφωνα με (κάτι)» (λ.χ. *λόγοι συνωδά τοις έργοις*, Αριστοτ. *Ηθ. Νικομάχεια* I172b, 5)]

συνωθούμαι ρ. αμετβ. [αρχ.] (συνωθείσαι... | συνωθή-θηκα, -μένος) σπρώχνω και σπρώχνομαι ταυτόχρονα από τους άλλους: *οι δημοσιογράφοι συνωθούνται γύρω του για μια δήλωση ΣΥΝ.* συνωστίζομαι, στρυμώχνομαι. — **συνώθηση** (η) [αρχ.]

συνωμοσία (η) {συνωμοσιών} **1.** συνεννοήσεις και ενέργειες που χαρακτηρίζονται από μυστικότητα και στοχεύουν στην τέλεση παράνομων πράξεων, κυρ. σχετικών με την ανατροπή καθεστώτος: ~ *εναντίον του κράτους | βασιλιά || ανατρεπτική | εγκληματική | ιστορική | πολιτική | αντεθνική | σκοτεινή | στρατιωτική | διεθνής ~ || εξυφάει || αποκαλύπτω | συμμετέχω σε ~ ΣΥΝ.* πλεκτάνη, μηχανορραφία **2.** κάθε είδους ενέργεια που στρέφεται εναντίον ενός, λίγων ή πολλών ατόμων και συντελείται σε συνθήκες μυστικότητας: *Είμαι αθώος! Έπεσα θύμα συνωμοσίας!* ΣΥΝ. πλεκτάνη, μηχανορραφία: Φρ. (α) *συνωμοσία σιωπής* βλ. λ. *σιωπή* (β) *θεωρία της συνωμοσίας* η αντίληψη σύμφωνα με την οποία οτιδήποτε άσχημο -ιδ. όταν πρόκειται για την πολιτική κατάσταση μιας χώρας ή τη σχέση της με άλλα κράτη οφείλεται σε μυστικές εχθρικές ενέργειες, που κατευθύνονται από «διεθνή κέντρα ανομοιότητας». ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*. [ETYM. αρχ. < συνωμότης (βλ. λ.)].

συνωμοσιολογία (η) {συνωμοσιολογιών} λόγος περί συνωμοσίας: *όλη αυτή η ~ έχει μετατοπίσει το κέντρο βάρους της συζήτησης από τις ευθύνες της κυβέρνησης στον ρόλο άγνωστων και αόρατων ξένων κέντρων ανομοιότητας.*

συνωμότης (ο) {συνωμοτών}, **συνωμώτρια** (η) {συνωμοτριών} πρόσωπο που οργανώνει ή συμμετέχει σε συνωμοσία: *οι ~ συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν με συνοπτικές διαδικασίες.* Επίσης (λαϊκ.) **συνωμώτισσα** (η) [1897] {δύσφρ. συνωμοτισσών}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω, σύνθετος* [ETYM. αρχ. < συν- + -ωμότης (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ομνυμι* «ορκίζομαι» (βλ. λ. ομνύω). Η λ. δήλωνε αρχικώς τους συνδεδεμένους με όρκο και, κατ' επέκτ., εκείνους που κατέ-στρωσαν από κοινού μυστικά σχέδια].

συνωμοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με συνωμοσία ή συνωμότη, αυτός που προσιδιάζει σε συνωμότη: ~ *ενέργεια || ~ βλέμμα | χαμόγελο.* — **συνωμοτικ-ά** | -ώς [μετρ.] επίρρ.

συνωμοτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να έχει (κάποιος/κάτι) συνωμοτικό χαρακτήρα: ~ *κινήσεων | ενεργειών | χειρονομιών | νευμάτων | σχεδίου | πρακτικής* **2.** η ενέργεια και γενικότε. η συμπεριφορά που αποβλέπει στη διασφάλιση της μυστικότητας μιας δραστηριότητας, ενός σκοπού ή ενός χώρου: η ~ *των μελών μιας κλειστής οργάνωσης | μιας αίρεσης | μιας παράνομης πολιτικοστρατιωτικής οργάνωσης.*

συνωμοτό ρ. μετβ. [1880] {συνωμοτοίς... | συνωμοτήσαι} συμφωνώ μυστικά (με άλλους), για να βλάψω (κάποιον/κάτι): *συνωμοτούν εναντίον του κράτους | του καθεστώτος | του αρχηγού τους || έχει την έμμονη ιδέα ότι όλος ο κόσμος συνωμοτεί εναντίον του.* — **συνωμοτισμός** (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

συνωνυμία (η) [αρχ.] {συνωνυμιών} **1.** το να έχει κανείς το ίδιο όνομα ή επώνυμο με άλλον: *Έρχομαι το ίδιο επώνυμο, αλλά δεν είμαστε συγγενείς. Πρόκειται για απλή - 2.* ΡΗΤΟΡ. το σχήμα κατά το οποίο χρησιμοποιούνται στη σειρά λέξεις που μπορεί να διαφέρουν μορφολογικά, αλλά είναι περίπου ταυτόσημες **3.** ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα δύο ή περισσοτέρων λέξεων που διαφέρουν ως προς τη μορφή τους, αλλά ταυτίζονται ή βρίσκονται πολύ κοντά ως προς τη σημασία τους, π.χ. *γέρος* και *ηλικιωμένος, μητέρα* και *μάννα* ΑΝΤ. αντωνυμία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

συνώνυμος, -η, -ο **1.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) **συνώνυμα** (τα) πράγματα ή όντα που ανήκουν στο ίδιο γένος **2.** ΓΛΩΣΣ. λέξη που η σημασία της είναι παραπλήσια με τη σημασία μιας ή περισσότερων άλλων λέξεων (επιμελής - εργατικός, παρόμοιος - παραπλήσιος - παρεμφερής) ή συγγενείς σημασιολογικά με άλλες λέξεις (κάθισμα - καρέκλα - πολυθρόνα - σκαμνί κ.ά.) ή σπανίως σημασιολογικά (κόκορας - πετεινός) ΑΝΤ. αντώνυμος **3.** **συνώνυμο** (το) {συνώνυμοι | -ων} (α) ΓΛΩΣΣ. (συνήθ. στον πληθ.) καθεμιά από δύο ή περισσότερες συνώνυμες λέξεις: τα «*τριαντάφυλλο*» και «*ρόδο*» είναι ~ ΑΝΤ. αντώνυμο, αντίθετα (β) (κατ' επέκτ.) η έννοια που ταυτίζεται με άλλη: *για πολλούς το όνομα του Ροβεσπέρου είναι ~ της τρομοκρατίας.* — **συνωνυμικός, -ή, -ό** [1874], συνωνυμικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα, παρώνυμο, σύνθετος*. [ETYM. αρχ. < συν- + -ώνυμος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όνυμα*, αιολ. τ. του ουσ. *όνομα*].

συνωριδιά κ. **ξυνοριδιά** τ. (αρχαιοπρ.) **1.** ζεύγος αλόγων (είτε σύρουν είτε όχι άρμα) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ζεύγος αγίων οι οποίοι εορτάζονται μαζί, π.χ. *Κωνσταντίνος και Ελένη, Κοσμάς και Δαμιανός, Ακόλας και Πρίσκιλλα* κ.ά. [ETYM. < αρχ. *ξυνοριός* | *συνωριός, -ίδος*, < *συνήρορος* | *συνάρορος* (με συ-

ναίρεση) < συν- + -άρορος, ετεροϊωμ. βαθμ. του θ. *άερ-* (ρ. *αίρω* «συνδέω», βλ. κ. *αοστή*)].

συνωστίζομαι ρ. αμετβ. [1887] {συνωστίζ-θηκα, -μένος} συνωθούμαι (βλ. λ.): *δεκάδες ασφαλισμένοι συνωστίζονταν σε μια πολύ μικρή αίθουσα αναμονής.* [ΕΙΧΜ < συν- + αρχ. *ώστίζομαι* «σπρώχνομαι, στρυμώχνομαι» (< *ώθω*). Βλ. κ. *ωστικός*].

συνωστισμός (ο) [1880] **1.** το να βρίσκονται πολλοί άνθρωποι πολύ κοντά ο ένας στον άλλον, χωρίς να μπορεί να κινηθεί κανείς ελεύθερα και πιέζοντας ο ένας τον άλλον: *λιποθύμησε μέσα στον - ΣΥΝ.* στρυμώγμα, συνώθηση ΑΝΤ. *άπλα, άνεση* **2.** (συνεκδ.) μεγάλη συγκέντρωση προσώπων που πιέζουν ή σπρώχνουν το ένα το άλλο: *είχε τέτοιο ~ στα ταμεία, που αποφάσισα να μην ψωνίσω τίποτα ΣΥΝ.* κοσμοσυρροή, κοσμοπληθύρα.

σύνυλος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που δεν μπορεί ούτε να κινηθεί ούτε να μιλήσει, συνήθ. μετά από έντονη έκπληξη: *τέτοια ήταν η έκπληξη του από τα νέα, ώστε καθόταν ~ και τους κοιτούσε || τον παράτησε ~ απάντα που του έπεε κι έφυγε ΣΥΝ.* ανυπόδο, κατάπληκτος: Φρ. *αρήνω (κάτι | κάποιον) σύνυλο* εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι): *με άρησε σύνυλο και έτρεξε να ψάξει για τον φίλο του || τ' άρησε όλα σύνυλα και βγήκε βόλτα ΣΥΝ.* παρατό στη μέση. [ETYM. < συ(v)- + -υλος < *ξύλο*].

Σ.Υ.Π. (το) Σώμα Υλικού Πολέμου.

Συρακούσες (οι) (Συρακουσών) πόλη της ΝΑ. Σικελίας που ιδρύθηκε από Κορινθίους αποίκους τον 8ο αι. π.Χ. [ETYM < αρχ. *Συράκουσαι* < **Συρακόντ-μαι* (με αντέκταση), πθ. από το τοπωνύμιο *Συρακό* (ονομασία έλους κοντά στην πόλη) και επίθημα -ντ- (πθ. κ. *Τάρας, -αντος*). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για ύλυρ. λ., η οποία, ωστόσο, συνδ. με τη λεξιλογική οικογένεια του ΙΕ. *su-to-«*είνος, αλμυρός*», λ.χ. αρχ. *σλαβ. syri*, ρωσ. *сыр* «γυρός, μόζο», αρχ. *σκανδ. suir* «πικρός» κ.ά.].

συρήθρα ρ. → σέρνω | σύρω

Συρία (η) (αφρ. Al-Jumhūriyah al-Arabīyah as-Sūriyah = Αραβική Δημοκρατία της Συρίας) κράτος της Δ. Ασίας στη Μέση Ανατολή με πρωτεύουσα τη Δαμασκό, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα τη συριακή λίρα. — **Σύρος** κ. **Σύριος** (ο), **Σύρια** (η), **συριακός, -ή, -ό** [μετρ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *Σύρος*.

[ETYM. αρχ. (ήδη στον Ηρόδοτο) < *Σύρος*, αγν. ετόμου. Δεν φαίνεται πλέον πθ. η σύνδεση με το τοπωνύμιο *Ασσυρία* (βλ. λ.), με το οποίο η ηχητική σύμπτωση είναι εντελώς τυχαία. **Η** λ. απαντά στην ακαδ. γλώσσα ως *Suri* (αγν. σημ.)].

συριανός, -ή, -ό → Σύρος

σύριγγα (η) {συριγγών} **1.** ΜΟΥΣ. πνευστό όργανο από καλαμένιους σωλήνες διαφορετικού μεγέθους, που τοποθετούνται σταθερά ο ένας δίπλα στον άλλον ΣΥΝ. αυλός του Πανός, συραμίλι **2.** ΙΑΤΡ. όργανο το οποίο χρησιμεύει στη λήψη υγρών από το σώμα ή στην έγχυση στο σώμα φαρμάκων ή άλλων ουσιών σε υγρή μορφή και το οποίο έχει τη μορφή κυλινδρικού σωλήνα με βελόνα στη μια πλευρά και έμβολο από την άλλη που κινείται μέσα σε αυτόν και με το οποίο πιεζείται το υγρό, ώστε να διοχετευθεί στη βελόνα και μέσω αυτής στο σώμα ΣΥΝ. ένεση **3.** εργαλείο με το οποίο αντλείται νερό ΣΥΝ. υδραντία, τρόμπα **4.** σφυρήτρα που χρησιμοποιούν οι κυνηγοί, για να προσελκύουν τα θηράματα τους μιμούνται τη φωνή τους **5.** ΒΙΟΛ. όργανο των πτηνών που βρίσκεται στην τραχεία και με το οποίο παράγεται η φωνή τους **6.** ΝΑΥΤ. τα ισχυρά ζύλα που βρίσκονται κατά μήκος της ναυπηγικής σχάρας. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*γκ-, ένεση, παρώνυμο*.

[ETYM. < αρχ. *σύριγγ-, ιγγος*, αρχική σημ. «ποιμενικός αυλός του θεού Πανός», με επίθημα -ιγγ- και άλλων μουσικών οργάνων, λ.χ. *σάλπιγγ-, φόρμ-ιγγ-, Αβεβ* ετόμου. Ίσως πρόκειται για μεσογειακό ή ανατολ. δάνειο, παράλληλο προς το αντίστοιχο αρμ. *string*. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η αναγωγή σε αμάρτυρο ριζικό ουσ. **σβ-ρος* και, ως εκ τούτου, στο ΙΕ. **θ.** **τιδ(u)-* | *tu-* «σωλήνας», πθ. *σανσκρι. tūna-, tonava-* «αυλός» κ.ά.].

συρίγγιο (το) {συριγγί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) η μικρή σύριγγα (βλ. λ.) **2.** ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία μεταφέρεται πύον ή άλλο υγρό από ένα όργανο σε άλλο ή προς τα έξω μέσα από σωληνοειδή πόρο.

[ETYM. < μετρ. *συρίγγιον*, υποκ. του αρχ. *σύριγγ-, ιγγος* (βλ. κ. *σύριγγα*)].

συριγγιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η δημιουργία συριγγίου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. fistulation].

συριγγώδης, -ης, -ες [αρχ.] {συριγγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει τη μορφή σύριγγας. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης, -ης, -ες*.

συριγγμός (ο) (λόγ.) το συρίγγιο. [ETYM. αρχ. < *συρίζω* (βλ. λ.)].

συρίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** σφυρίζω **2.** (γενικότε.) παράγω οξύ συνεχή ήχο, ανάλογο προς το συρίγγιο. — **σύριγγμα** (το) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. < *σύριγγ-, ιγγος* (βλ. λ.)].

Σύριος (ο) [μετρ.] {Συρί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που κατάγεται από τη Σύρο ΣΥΝ. Συριανός.

συριστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. φωνολογική μεταβολή που συνίσταται στη μετατροπή ενός φθόγγου σε συριστικό, π.χ. η μετατροπή του *-τ-* σε *-σ-* στις λέξεις **φύτις* > *φύσις*, **πλουτ-ιος* > *πλούσιος* || η διαφοροποίηση σε *-ti* | *-si* μετά από ουρανιώση και *-τ* του αρχικού *1* πριν από το *ι* ανήκει στην πρόμη διαλεκτική διάσπαση της Ελληνικής. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. sibilation].

συριστικός, -ή, -ό 1. αυτός που ακούγεται σαν σφύριγμα: *το φίδι βγάζει έναν - ήχο ΣΥΝ*. σφουριχτός 2. ΓΛΩΣΣ. **συριστικό σύμφωνο** καθένα από τα σύμφωνα σ και ζ. — συριστικά επίρρ. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. sibilant]. **σύρμα** (το) (σύρμ-ατος | -ατα, -άτων) 1. επίμηκες μεταλλικό σώμα με πολύ μικρή διάμετρο και μεγάλη ελαστικότητα: *μια κολλούρα ~ || γάλλο | χαλύβδινο | αγκαθωτό | ψιλό - || δένω με - 2.* (ειδικό.) αγωγός ηλεκτρικού ρεύματος με την παραπάνω μορφή (σημ. 1): *~ υψηλής τάσεως || ηλεκτρικό | τηλεγραφικό - ΣΥΝ*. καλώδιο 3. πλέγμα από σύρμα (σημ. 1) που χρησιμοποιείται στις περιφράξεις: *ο σκύλος πήδηξε το - και πήγε στο διπλανό περιβόλι || αγκαθωτό - ΣΥΝ*. συρματοπλέγμα 4. οικιακό σκεύος το οποίο αποτελείται από λεπτές και σκληρές μεταλλικές ίνες, που διαπλέκονται μεταξύ τους και το οποίο χρησιμοποιείται στον καθαρισμό σκευών: *τρίβω την κατασρόλα με το ~ - 5.* (οικ.) **σύρμα!** συνθηματικά, για να ειδοποιηθεί κάποιος ότι πλησιάζει κίνδυνος. **ΦΡ. πέφτει σύρμα** ακούγεται συνθηματική ειδοποίηση ότι πλησιάζει κίνδυνος: *έπεσε σύρμα ότι φτάνει η αστυνομία και οι μικροπωλητές εξαφανίστηκαν στη στιγμή.* — (υποκ.) **σύρμα-τάκι** (το), συρματένιος, -ια, -ιο κ. συρματίνος, -η, -ο [μεσν.] [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «οποδήποτε σύρεται ή τραβιέται (μάτιο, μακριά μαλλιά κλπ.)», < σύρος>]. **συρματερός**, -ή, -ό (για κοσμήματα) αυτός που έχει κατασκευαστεί

με την τεχνική της φιλικράνας (βλ. λ. *φιλικράνα*). **συρματοβέργα** (η) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} βέργα κατασκευασμένη από σύρμα. συρματοειδής, -ής, -ές {συρματοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με σύρμα. — συρματοειδής επίρρ. [ETYM. < σύρμα, -ατός + παρὰγ. επίθημα -ειδής>]. **συρματοπλέγμα** (το) [1833] {συρματοπλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} πλέγμα κατασκευασμένο από σύρμα, με τρόπο ώστε να υπάρχουν κενά στην πλέξη· χρησιμοποιείται για την περιφράξη χώρων: *τα δύο σπίτια χωρίζονταν με ~ || αγκαθωτό | ηλεκτροφόρο - ΣΥΝ*. σύρμα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Drahtnetz]. **συρματοπλεκτός**, -ή, -ό [1877] αυτός που έχει κατασκευαστεί από

πλεκτό σύρμα: *~ φράχης*. **συρματοποιείο** (το) [1897] ο χώρος όπου κατασκευάζονται σύρματα. **συρματοποιία** (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η κατασκευή συρμάτων. Επίσης συρματοποίηση. **συρματοποιός** (ο) [1894] ο κατασκευαστής συρμάτων. **συρματοπρίονο** (το) πρίονο που αποτελείται από χαλύβδινο σύρμα

για την κοπή μαρμάρου ή βράχων. **συρματοσχίνο** (το) σχοινί που έχει κατασκευαστεί από σύρματα, τα οποία συστρέφονται μεταξύ τους: *άπλωσε τη μπουγάδα στο ~ || έκανε μια θηλιά από -*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Drahtseil]. **συρμάτωσις** (η) [-ης κ. -ώσεως] -ώσεις, -ώσεων) ΤΕΧΝΟΛ. το πέραςμα των ηλεκτρικών αγωγών μέσα από τους σωλήνες. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. wiring]. **συρμή** (η) 1. επίμηκες βαθύλωμα στο έδαφος, που προκαλείται από συρόμενο βάρος ΣΥΝ. αλακία, αλακί, νεροσυρμή 2. τοποθεσία από την οποία συνηθίζουν να περνούν πουλιά: *στην κάτω - βγάλαμε δέκα μπεκκάσες* 3. η οικοσκευή ΣΥΝ. επίπλωση, εξοπλισμός 4. ασθένεια ελαφρώς μορφής, που διαδίδεται με ταχύτητα σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού ορισμένης περιοχής ΣΥΝ. επιδημία, συρμός. [ETYM. μτγν. < αρχ. *σύρω*]. **συρμός** (ο) 1. η σιδηροδρομική αμαξοστοιχία ΣΥΝ. τρένο 2. ελαφρώς μορφής ασθένεια που διαδίδεται ταχέως μεταξύ μεγάλου μέρους του πληθυσμού ορισμένης περιοχής ΣΥΝ. συρμή, επιδημία 3. η μούδα - στη φρ. **του συρμού**: *αυτή η λέξη είναι ~ τελευταία*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «σύρσιμο - ασθένεια ή κάτι άλλο (κακό) που εξαπλώνεται γρήγορα», < σύρω>. Στη σημ. «μούδα» η λ. αποδίδει το αγγλ. train (κυριολ. «τρένο»)], **συρομένος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που σύρεται, που κινείται με ώθηση, συνήθ. πάνω σε σταθερή βάση: *~ πόρτα | παράθυρο*. [ETYM. Μτγ. μέσ. ενεστ. του αρχ. *σύρω*]. **Σύρος** (η) νησί των Κυκλάδων μεταξύ της Μυκόνου και της Κύθνου. Επίσης (λαϊκ.) Σάρα. — Συριανός κ. (λόγ.) Σύριος (ο) [μτγν.], Συριανή κ. (λόγ.) Σύρια (η), συριανός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*. [ETYM. < μτγν. *Σύρος* (ο) (στην *Οδύσσεια*, *Συρία*) < φων. Sur, που αποτελεί επίσης το φων. όν. της πόλης *Τύρου*].

Σύρος - Συρία, Σύριος - Σύρος, Συριανός - συριακός. Από το ελλην. τοπωνύμιο Σύρος, το επίθετο (και η ονομασία των κατοίκων) ήταν αρχικά Σύρ-ιος (οι *Σύριοι* = οι κάτοικοι της Σύρου). Αντιθέτως, από το τοπωνύμιο Συρία, η ονομασία του κατοίκου ήταν Σύριος (οι *Σύριοι* = οι κάτοικοι της Συρίας). Ωστόσο, επειδή το *Σύριος* έδινε την εντύπωση ότι συνδέεται κυρίως με τη Συρία, ότι είναι το όνομα των κατοίκων της Συρίας και όχι της Σύρου, για λόγους «γλωσσικής προφύλαξης», αντί του *Σύριος* χρησιμοποιήθηκε το Συριανός κατά τα πολλά αντίστοιχα ονόματα (Σαφκιανός, Ψαριανός, Καλαματιανός κλπ.). Έτσι, *ελέγθη Συριανός αντι Σύριος* (όπως και *Ψαριανός αντι Πάριος*), ενώ το *Σύριος* χρησιμοποιείται περισσότερο για να δηλώσει (στη θέση του *Σύρος*) τον κάτοικο της Συρίας. Το επίθ. που σχηματίστηκε από το Συρία είναι το συριακός (*συριακή γλώσσα*), ενώ από το Σύρος το επίθ. είναι το **συριανός** (*συριανό λουκούμι*), απ' όπου και το όνομα των κατοίκων (Συριανοί).

σύρραξη (η) (-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων) ή βίαιη σύγκρουση, κυρ. μεταξύ κρατών: *κίνδυνος επεκτάσεως της σύρραξης σε όλη τη Βαλ-*

κανική.

[ETYM. < αρχ. *σύρραξις* < *συρράσσω* < *συ(ν)-* + *ράσσω* | -ττω «χτυπό, ρίγγω στο έδαφος» (< *Εράχ-7ω). Βλ. λ. *καταρράκτης*].

συρραπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που συντελεί στο να συρραφεί κάτι ΣΥΝ. συνδέτικός 2. **συρραπτικό** (το) ειδικό μηχανήμα με το οποίο περιονιάζει μικρά συρματίνα ελάσματα, που κρατούν σταθερά συνδεδεμένα μεταξύ τους χαρτιά | έγγραφα.

συρράπτο ρ. μετβ. [αρχ.] (συνέρραψα, συρράφθηκα, συρραμμένος κ. (λόγ.) συνερραμμένος) 1. (λόγ.-σπάν.) συνδέω (πράγματα) ράβνοντας τα μεταξύ τους: *~ δέρματα | υφάσματα ΣΥΝ*. συνενώνω 2. (συχνότε.) συνδέω (χαρτιά) με συρραπτικό (βλ. λ. *συρραπτικός*) 3. (μτφ.) συγκεντρώνω (αποσπάσματα κειμένων) από διάφορες πηγές δημοσιογράφος ένα νέο: *συνέρραψε εργασίες άλλων και τις παρουσίασε σαν πρωτότυπο έργο δικό του.* — συρραφή (η) [αρχ.].

συρρέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {συνέρρευσα} 1. κυλώ προς την ίδια κατεύθυνση: *τα ρυάκια της βροχής συρρέουν προς την κοιτή του ποταμού* 2. (μτφ.) συγκεντρώνομαι (μαζί με μεγάλο αριθμό άλλων): *πλήθη συνέρρευσαν στην προεκλογική του ομιλία ΣΥΝ*. συναθροίζομαι, προστρέχω ΑΝΤ. σκορπώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.

σύρριζα επίρρ. 1. από τη ρίζα, μαζί με τη ρίζα: *έκοψα τα δέντρα - 2.* μέχρι τη ρίζα: *έκοψε τα μαλλιά του - 3.* (μτφ.) από πολύ κοντά: *το αυτοκίνητο πέρασε ~ από την κολόνα ΣΥΝ*. τσίμα-τσίμα, ζυστά. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ρρ-.

[ETYM. < μτγν. *σύρριζος* < *συ(ν)-* + *ριζός* (με διπλασιασμό του αρχικού ρ εν συνθέσει) < *ρίζα*].

συρρικνώω ρ. μετβ. [1839] {συρρικνώω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) κάνω (κάτι) μικρότερο, πιο περιορισμένο: *~ τις αρμοδιότητες | την εξουσία κάποιου || τον 15ο αι. η Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχε συρρικνωθεί στα εδάφη γύρω από την πρωτεύουσα της* || (η) λόγ. μτκ. μεσοπαθ. ενεστ. **συρρικνούμενος**, -η, -ο) «η ελληνική περιφέρεια [...] ανησυχικά συρρικνούμενη...» (εφημ.) ΣΥΝ. περιορίζω ΑΝΤ. επεκτείνω. [ETYM. < *συ(ν)-* + *-ρρικνώω* < αρχ. *ρικνούωμαι* (-όο-) «ζαρώνομ, ρυτιδώνω» (< *ρικνός*, βλ. λ.)].

συρρικνώση (η) [1866] (-ής κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων) ο περιορισμός σε μέγεθος, το να γίνεται κάτι μικρότερο ή λιγότερο: *η ~ του εισοδήματος των μισθωτών || η ~ της βάσης ενός κομματος* || η ~ των *πωλήσεων | της αξίας των ακινήτων || η εδαφική ~ ενός κράτους*.

συρροή (η) η συγκέντρωση (μεγάλου πλήθους): **ΦΡ. κατά συρροήν** (ι) επανειλημμένα, με τρόπο που μαρτυρεί προμελετημένο σχέδιο: *κλοπές - (ii) (καταγρ.-καθην.) κατά σύστημα: ψεύδη -*. [ETYM. αρχ. < *συρρέω* < *συ(ν)-* + *ρέω*].

σύρσιμο κ. (λαϊκ.) **σύρσιμο** (το) {συρσίμ-ατος | -ατα, -άτων} η να σέρνεται (κάτι): *τα ~ στον επίπλου γέμισμα το πάτωμα γαλακίς*. [ETYM. < *σύρω* + επίθημα -σίμο, πβ. κ. *πάρ-σιμο, φέρ-σιμο*].

συρτά επίρρ. → **συρτός** **συρτά** κτ (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} χορός βασισμένος σε ελληνικά λαϊκά πρότυπα, ο οποίος προέρχεται από χορογραφία της ταινίας «Ζορμπά» σε μουσική Μ. Θεοδωράκη. [ETYM. Υποκ. της λ. *συρτός*].

συρτάρι (το) (συρταρ-ιού | -ιών) 1. θήκη γραφείου, ντουλάπια ή άλλο υγιόλο που ορθογώνιο ή τετράγωνο σχήμα κατασκευασμένη έτσι, ώστε να σύρεται έξω 2. (μτφ.) σε φράσεις που δηλώνουν παραμέληση, σκόπιμη αγνόηση ή εγκατάλειψη ενός θέματος ή τη διατήρηση του στατ. τα υπ' όψη για μελλοντική αξιοποίηση: *«απόρριψη έρευνα κλειδομένη εδώ και έξι χρόνια στα ~ της κυβέρνησης»* (εφημ.) || *«οι αρχές έβαλαν το θέμα στο ~ αφήνοντας την παρανομία να εξελίσσεται»* (εφημ.) || *«κρατούν τα σχέδια στο ~ για έκτακτες ανάγκες»* || *«έχει ένα μεγάλο ατού στο ~ του»*. — (υποκ.) συρταράκι (το). [ETYM. < μσον. *συρτ-άριον*, υποκ. του αρχ. επιθ. *συρτός*].

συρταριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επίπλο που αποτελείται αποκλειστικά από θήκες τοποθετημένες η μία πάνω στην άλλη, που μπορούν εύκολα η καθέμια χωριστά να σύρεται έξω και μετά να επανέρχεται στη θέση της: *ψηλή | ξύλινη | γυμάτη -*. [ETYM. < *συρτάρι* + παρὰγ. επίθημα -ιέρα, πβ. κ. *πυρρ-ιέρα, μπιζουτιέρα* κ.ά.].

συρταρωτός, -ή, -ό αυτός που πλαινεί και βγαίνει από το αντικείμενο στο οποίο είναι ενθetos, συρόμενος (σαν συρτάρι): *το κάλυμμα της θήκης είναι ~ || ~ θήκ-η.* — **συρταρωτά** επίρρ.

συρτή κ. (λαϊκότ.) **συρτή** (η) 1. εργαλείο αλιείας που αποτελείται από ψάρι ή ομοίωμα ψαριού με αγκίστρια πάνω του και το οποίο σύρεται με ένα μακρύ διαφανές νήμα στην επιφάνεια της θάλασσας από βάρκα που κινείται 2. **συρτές** (οι) δίχτυ με το οποίο πίνονται πουλιά. [ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. του ρηματικού επιθ. *συρτός* (βλ. λ.)].

σύρτης (ο) {σπάν. συρτών} μεταλλικό ή ξύλινο έμβολο, με το οποίο στερεώνεται στη θέση του η ασφαλίεται παράθυρο ή πόρτα ΣΥΝ. μάτλο. [ETYM. μτγν. < αρχ. *συρτή*].

σύρτης (η) (σύρτ-εως | -εις, -εων) (λόγ.) ύψωμα στις αμμώδεις περιοχές του βυθού, το οποίο αλλάζει θέση και όγκο ανάλογα με τα υπόγεια ρεύματα: *επικίνδυνη | κινούμενη ~*. Επίσης **σύρτη**. [ETYM. ΠΧ. τοπωνύμιο της Λιβυκής Θάλασσας, το οποίο έχει σχηματιστεί από το ρ. *σύρω*, καθώς προσδιόριζε κόλπους της περιοχής που ήταν αμμώδεις και διαμορφώνονταν από τα θαλάσσια ρεύματα].

συρτός, -ή, -ό αυτός που σύρεται, που κινείται έχοντας επαφή με μια επιφάνεια ή το έδαφος: *τον έβγαλαν έξω συρτό* || ~ **σουτ-** **ΦΡ. συρτός (χορός)** κυκλικός δημοτικός χορός με εννέα βήματα εμπρός και τρία πίσω, ο οποίος μοιάζει με τον καλαματιανό. — **συρτά** επίρρ. [ETYM. αρχ. < *σύρω*]. **συρφετός** (ο) (κακόσ.) πλήθος ετερόκλητων και αμφίβολης αξίας ή

ήθους ατόμων: γύρω από τον ηγεμόνα συγκεντρώθηκε ένας ~ κολάκων και τσαρλατάνων.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε παρασύρει ο άνεμος, όπως σωρός φύλλον, άχυρα κ.τ.ο.». < θ. συρ-φ- (< σύρω, με δασεία παραέταση -φ-) + παραγ. επίθημα -ετός (πβ. κ. παρ-ετός, κοπ-ετός). Η λ. συνδ. επίσης με γοθθ. bi-swaigran «εξάλειψω», αρχ. γερμ. swerban «περιστρέφομαι, εξαλείφω», αν θεωρηθεί ότι το αρχικό σ- παρουσιάζει τη φωνολογική εξέλιξη που παρατηρούμε στο ουσ. σέλας (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

σύρω ρ. μετβ. {έσυρα, σύρθηκα} (λόγ.) 1. τραβώ, σέρνω (βλ.λ.) 2. (α) μετακινώ κάτι αργά με τη μία του επιφάνεια να είναι σε πλήρη επαφή μ' αυτήν πάνω στην οποία μετακινείται: *σύρτε το ποντίκι πατώντας παράλληλα το πλίκτρο...* (μετακινήστε αργά το ποντίκι, ώστε να πάει ο κέρσορας στο επιθυμητό σημείο) (β) η λόγ. προστ. *σύρατε* ως επιγραφή σε συρόμενες πόρτες, συνήθ. καταστημάτων 3. (μτφ.) αναγκάζω (κάποιον) να ακολουθήσει τον δρόμο που εγώ του επιβάλλω, να πράξει όπως εγώ επιθυμώ: η αντιπολίτευση *σύρει την κυβέρνηση σε εκλογές* || *τον έσυρε στο δικαστήριο*.

[ETYM. αρχ. < *σῦρ-τω > *τιν-τῶ (με συριστικοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος *tw- > *ss- > s-, πβ. κ. σείω, και αντιπροσώπευση του φωνηεντικού γυρού -Γ- ως -υρ-, πβ. κ. ἀγύρ-της), συνεσταμό. βαθμ. του Ι.Ε. *twer- «ωθώ, κινώ». Ομόρρ. αρχ. *σάιρω* (βλ. λ. *σαρώνω*). Παράγ. *σύρ-μα, συρ-μή, συρ-μός, συρ-της, συρ-τός, συρ-φ-ετός* (βλ.λ.) κ.ά.).

συς (ο/η) {συ-ός, -ν | -ών} (αρχαιοπρ.) ο χοίρος (βλ.λ.). [ETYM. < αρχ. συς, παράλλ. τ. του υς (για το οποίο βλ. λ. *ύανα*). Προβλήματα εγείρει το αρχικό σ-, σχετικά με το οποίο έχουν προταθεί οι ακόλουθες ερμηνείες: (α) Η λ. δέχθηκε την επίδρ. γειτονικής Ι.Ε. γλώσσας, η οποία διατηρούσε το αρχικό σ- (λ.χ. λατ. *sūs*, αρχ. γερμ. *sū*) (β) Η λ. προέρχεται από συμφωμό του συς με τη λ. *σίαιος* «παγύς χοίρος» και με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *σίκα-υς Λάκωνες*, που εμφανίζουν προελλην. θ. *σι- (ισπάτ) *σίς;* (γ) Η λ. συνδ. με λιθ. *iciaOlé* «χοίρος» (άπονη χωρίς ιδιαίτερη βαρύτητα, παρά την προσθάθεια συνδέσεως με την αμφίβολη «γλώσσα» του Ησυχίου *σολοός* υς). Η λ. απαντά και στο μινκ. *su-fo-ta = συ-βώ-της* «χοιροβοσκός»].

συσκέπτομαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {συσκέφθηκα | μετέγω σε συμβούλιο: *οι μέτοχοι συσκέπτονται επί ώρες* ΣΥΝ. *συνεδριάζω*, *διασκεπτομαι*.

συσκευάζω ρ. μετβ. {συσκευάζω-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. τοποθετώ (αντικείμενο) σε κουτί ή κιβώτιο, για να είναι ευκολότερη η μεταφορά του ΣΥΝ. *αμπαλάρω, περιτυλίγω* 2. τοποθετώ (εμπόρευμα) κατά ορισμένο τρόπο μέσα σε τυποποιημένο περιτύλιγμα: *σε αυτό το τμήμα συσκευάζονται τα προϊόντα που προορίζονται για το εξωτερικό* || *να εμπιστευθεί μόνο τα συσκευασμένα προϊόντα* ΣΥΝ. τυποποιοί, *αμπαλάρω* 3. δημιουργώ (φαρμακευτικό παρασκεύασμα) ΣΥΝ. *παρασκευάζω*. — *συσκευάζω* (ο) [μτγν.], *συσκευάστρια* (η). [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ετοιμάζω τις αποσκευές», < συ(ν)- + σκευάζω < σκευός].

συσκευασία (η) [αρχ.] {συσκευασίων} 1. το να συσκευάζει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. *αμπαλιρίσσω, αμπαλάζω, περιτύλιγμα* 2. (συνεκδ.) το τυποποιημένο περιτύλιγμα εμπορεύματος (με κουτί, χαρτί πολυτελείας, φλόγκους κ.ά.): *αεροστεγής* ~ || ~ *δύρου*.

συσκευαστήριο (το) {συσκευαστήρι-ου | -ών} ο χώρος στον οποίο γίνονται συσκευασίες.

συσσκευή (η) 1. ΤΕΧΝΟΛ. σύνολο επιμέρους οργάνων ή/και εξαρτημάτων, που συνδέονται και συνδυάζονται μεταξύ τους, ώστε να επιτελούν συγκεκριμένη μηχανική λειτουργία: *ηλεκτρική* | *ηλεκτρονική* | *αποστακτική* | *ιατρική* | *ραδιοφωνική* | *τηλεφωνική* | *τηλεοπτική* || ~ || *θερμάνσης* || *οικιακής* ~ || *μαύρες* ~ (βίντεο, τηλεοράσεις, στερεοφωνικά κ.ά.) || *λευκές* ~ (ψυγεία, κουζίνες, πλυντήρια κ.ά.) ΣΥΝ. *μη-γάνημα* 2. σύνολο εξαρτημάτων και οργάνων, που αποσκοπούν στη μέτρηση μεγεθών. [ETYM. μτγν. < συ(ν)- + σκευή «εξοπλισμός» (βλ.λ.).]

συσκεψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} 1. η συζήτηση που διεξάγεται μεταξύ συγκεντρωμένων προσώπων και αποσκοπεί στην από κοινού λήψη αποφάσεων ΣΥΝ. *συμβούλιο, συνεδρίαση* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων που συμμετέχουν στην παραπάνω συζήτηση: *οι αποφάσεις της* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο*.

συσκόιος, -α, -ο 1. αυτός που τον περιβάλλει πλούσια σκιά ΣΥΝ. *σκιερός* ΑΝΤ. *ηλιόλουστος* 2. *συσκόιο* (το) το μέρος που έχει πολλή σκιά ΣΥΝ. *απόσκιο*. [ETYM. αρχ. < συ(ν)- + σκίος < σκιά].

συσκοτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {συσκοτίζω-α, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κάνω (χώρο, περιοχή) να βρεθεί στο σκοτάδι: η βλάβη στο κεντρικό δίκτυο της Δ.Ε.Η. *συσκότισε όλη την πόλη* ΣΥΝ. *σκοτεινιάζω* ΑΝΤ. *φωτίζω* 2. (μτφ.) προξενώ σύγχυση γύρω από (κάτι), το καθιστώ ασαφές: *οι νέες εξελίξεις συσκοτίσαν επικίνδυνα την υπόθεση* ΣΥΝ. *μπερδεύω* ΑΝΥ. *διαφωτίζω, διαλευκάνω*. — *συσκοτισμός* (ο).

συσκότιση (η) [1896] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. το να συσκοτίζει κάτι εντελώς, να βυθιστεί στο σκοτάδι ΣΥΝ. *μπακ-άουτ* 2. (μτφ.) η δημιουργία σύγχυσης γύρω από κάτι, ώστε να καταστεί ασαφές, απροσδιόριστο.

συστάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η ακούσια συστολή των μυών, που διαρκεί και συνοδεύεται από μερική δυσκαμψία ορισμένων μυών, χωρίς κανείς να έχει υποστεί βλάβη. [ETYM. < αρχ. *συσπασίς* < *συσπώ* (βλ.λ.).]

συσπαστός, -η, -ο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί έτσι, ώστε να συμπύκνεται, να μαζεύεται: - *έπιπλο* ΣΥΝ. *σπαστός, πτυσσοόμενος* 2. ΙΑΤΡ. αυτός που έχει υποστεί ακούσια παρατεταμένη συστολή μηδενούμενη από δυσκαμψία: ~ *μυς* 3. ΤΕΧΝΟΛ. *συσπαστο* (το) αληθινή μηχανή που αποτελείται από μία κινητή και μία ακίνητη τροχαλία και

χρησιμοποιείται για την ανύψωση αντικειμένων ΣΥΝ. (λαϊκ.) *παλάγκο*.

[ETYM. αρ. χ < συσπώ (βλ.λ.).] **συσπειρώω** ρ. μετβ. {συσπειρώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (πλήθος ανθρώπων) να ενωθεί γύρω από κόμμα, άνθρωπο κ.λπ., ώστε να αποτελέσουν ένα συμπαγές σύνολο: η *άδικη επίθεση κατά του αρχηγού συσπειρώσε τους οπαδούς του κόμματος γύρω από το πρόσωπο του* 2. (λόγ.-κυριολ.) μαζεύω κάτι σπειροειδώς ή συμπίεζω κάτι σπειροειδώς: ~ *το ελατήριο* ΑΝΤ. *αποσυσπειρώω* 3. ΓΥΜΝΑΣΤ. *εκτελώ συσπειρώση* (βλ.λ.).

[ETYM. < μτγν. *συσπειρούμαι* (-όο-), παράλλ. τ. του αρχ. *συσπειρώμαι* (-όο-) < συ(ν)- + σπειρούμαι | σπειρώμαι < σπειρόω | σπείρω (βλ.λ.).]

συσπείρωση (η) [1831] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις} 1. το να συσπειρώνεται (κάποιος/κάτι): η ~ *του ελατηρίου* ΑΝΤ. *αποσυσπείρωση* 2. η ένωση κάποιων γύρω από πρόσωπο, κόμμα κ.ά., σχηματίζοντας συμπαγές σύνολο: η ~ *των δυνάμεων* | *των οπαδών του κόμματος* 3. ΓΥΜΝΑΣΤ. η στήριξη του κορμού στο έδαφος με τα χέρια, με τα πόδια στηριγμένα στα δάχτυλα των ποδιών και με τα γόνατα λυγισμένα προς το στήθος και ανάμεσα στα χέρια, προκειμένου να λάβει κανείς στη συνέχεια πρηνή θέση ή να εκτιναχθεί εμπρός. — *συσπειρωτός*, -ή, -ό, *συσπειρωτικά* επίρρ.

συσπώρος, -η, -ο αυτός που δεν είναι εκκοκισμένος: ~ *βαμβάκι*.

[ETYM. μτγν. < συ(ν)- + σπώρος]. **συσπυδάζω** ρ. μετβ. {συσπυδάσα} (λόγ.-σπάν.) ακολουθώ κύκλο σπυδών μαζί (με κάποιον). — **συσπυδάστης** (ο) [1862], **συσπυδάστρια** (η).

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «σπεύδω μαζί με κάποιον - μετέγω σε αγώνες μαζί με άλλον αθλητή», < συ(ν)- + σπυδάω (βλ.λ.).]

συσπώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {συσπάσαι... | συσπιάσ-θηκα, -μένος} υφίσταμαι σύσπαιση: *το πρόσωπο του συσπιάστηκε από φόβο* | *οργή* | *πόνος* || *συσπασμένα χείλη*. [ETYM. < αρχ. συσπώ (< σπώ) < συ(ν)- + σπώ (-άω). Βλ. κ. σπάζω].

συσσιτιάργης (ο) [1891] {συσσιτιαργών} ΣΤΡΑΤ. οπλίτης ή έφεδρος ή και μόνιμος υπαξιωματικός υπεύθυνος για το συσσίτιο της μονάδας του. [ETYM. < *συσσίτιο* + *-άρχης* < *άρχω*].

συσσίτιο (το) {συσσιτί-ου | -ών} 1. το γεύμα που μαγειρεύεται για μεγάλο αριθμό ατόμων και διανέμεται δωρεάν, συνήθ. σε καταστάσεις ανάγκης και όταν αυτοί για τους οποίους προορίζεται δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσουν αλλιώς την τροφή τους: τα ~ *έσωσαν πολύ κόσμο στην Κατοχή* || ~ *για τους αστέγους* | *τους συρροπαθείς* | *τους πρόσφυγες* 2. (ειδικότ.) το φαγητό που προορίζεται για τους στρατιώτες.

[ETYM. < αρχ. *συσσίτιον*, υποκ. του σύσσιτος «κομοτράπεζος, συνδυα-τυμόνας» < συ(ν)- + σίτος].

συσσωμάτωμα (το) [1890] {συσσωματώματος | -ατα, -άτων} 1. το να συσσωματώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. *συσσωμάτωση* 2. ΧΗΜ. σύνολο λίγων ατόμων, ιόντων, μορίων με καθορισμένη θέση.

συσσωμάτωση ρ. μετβ. [1822] {συσσωμάτω-σα, -θηκα, -μένος} ενώνω (δύο ή περισσότερα σώματα) σε ένα σύνολο ΣΥΝ. *συνενώνω* ΑΝΤ. *διαχωρίζω*.

συσσωμάτωση (η) [1822] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις} 1. το να συσσωματώνει κανείς (κάτι) ΣΥΝ. *συσσωμάτωση* 2. ΤΕΧΝΟΛ. (στην υφαντουργία) η παρασκευή λεπτού φύλλου από υλικά που κανονικά δεν προσφέρονται για ύφανση, αλλά στην περίπτωση αυτή έχουν αναμειχθεί με συνδετικό υλικό και έχουν συμπιεστεί 3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. σύνολο προσώπων με κοινούς σκοπούς, συνείδηση της κοινής τους υπόστασης και των σκοπών τους, και με ιδιαίτερη, έστω και υποτυπώδη, οργάνωση, π.χ. τα σωματεία, οι κοινότητες, οι ενώσεις, τα κόμματα, οιάδες συμφερόντων κ.ά.

συσσώμως, -η, -ο αυτός που εμφανίζεται με όλα του τα μέλη, χωρίς να λείπει κανείς: ~ η *Βουλή απέτισε φόρο τιμής στον εκλιπόντα* || ~ *ο ελληνικός λαός θα αντισταθεί στις ζένες προκλήσεις* ΣΥΝ. *όλος, ολόκληρος*. [ETYM. μτγν. < συ(ν)- + σσώμος < σσώμα].

συσσώρευση (η) [1871] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η συγκεντρώνση σε μεγάλη ποσότητα: η ~ *πλούτου στα χέρια ολίγων* || ~ *γνώσεων* | *κεφαλαίων*.

συσσωρευτής (ο) [1888] ΗΛΕΚΤΡ. 1. σύνολο δύο ή περισσότερων ηλεκτρικών στοιχείων, στα οποία είναι αποταμιευμένη χημική ενέργεια, που μετατρέπεται σε ηλεκτρική κατά τη σύνδεση με εξωτερική αντίσταση (εκφόρτιση) ΣΥΝ. *μπαταρία, συστογία* 2. (ειδικότ.) η μπαταρία αυτοκινήτου 3. αυτός που συσσωρεύει ορισμένης μορφής ενέργεια: Φρ. *ηλιακός συσσωρευτής* | *συνλλέκτης* βλ. λ. *συνλλέκτης*. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. *accumulateur*].

συσσωρεύω ρ. μετβ. {συσσώρευ-σα, -θηκα (καθμ. -θηκα), -μένος} συγκεντρώνω σε μεγάλη ποσότητα: ~ *χρήη* | *κεφάλαια* || *όσο περνά ο καιρός, τα προβλήματα* | *οι εκκρεμότητες συσσωρεύονται* || *στη διάρκεια της απουσίας μου συσσωρεύθηκε πολλή δουλειά* ΣΥΝ. *μαζεύω* (βλ. κ. λ. *σπερώω*). — *συσσωρευτικός*, -ή, -ό, *συσσωρευτικά* επίρρ. [ETYM. μτγν. < συ(ν)- + σπρωείω < σπρώζω].

συστάδα (η) σύνολο (δένδρων, θάμνων ή ηρώων) σε συγκεκριμένη περιοχή: *πικνή* | *αραιή* ~ *θάμνων* || *οι Δ. Σαμόια αποτελούν μια* ~ *νησίον και νησίδων στον Ειρηνικό Ωκεανό*.

[ETYM. < αρχ. *συστάς*, -άδος < θ. *συ-στα-* (τού ρ. *συν-ί-στα-μαι*, πβ. παθ. *αόρ. συν-ε-στά-θην*) + *κατάλ.* -άς, -άδος].

συστάδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη Φρ. εκ *του συστάδην* από πολύ κοινωνική απόσταση: - *έπιπλο* | *αγώνες* ~ || *πολέμοι* | *μάχομαι* ~ ΑΝΤ. *εξ αποστάσεως*. [ETYM. μτγν. < θ. *συ-στα-* (τού αρχ. *συν-ί-στα-μαι*, πβ. παθ. μέλλ. *συ-*

στα-θή-σμαι) + επιρρ. επίθημα -δην (πβ. κ. φύρ-δην)].
συστάθηκα ρ. → **συστάτω**
συσταίνω ρ. → **συσταίνω**
συ στάθηκα ρ. → **συστέλλω**
συστήθηκα ρ. → **συστήνω**
 συστατικός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να προκαλέσει συστολή: ~ *ερεθισμός*. —
 συστατικά επίρρ., συστατικότητα (η) [1849]. [ETYM₂ μγν. < θ. *συ-σταλ-*
 (τού αρχ. *συστέλλω*, πβ. πωθ. αόρ. β' *συν-ε-στάλ-ην*) + παραγ. επίθημα -τικός].
 συστατικός, -ή, -ό [1881] αυτός που έχει τη δυνατότητα να συσταλεί: ~ *ίνα | μς*.
 [ETYM < συστέλλω (βλ. λ. *συστατικός*), απόθ. του γαλλ. *con-tractile*].

συστασις (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η ύλη ή η ουσία από την οποία αποτελείται (κάτι): η ~ *τού εδάφους | τού φαρμάκου | χημική | υδατόδης | φυσική* - ΣΥΝ. σύνθεση **2.** η συγκρότηση, η ίδρυση: ~ *θεατρική ομάδα* || ~ *ανωνύμου εταιρείας | σωματείου | διοικητικού οργάνου | οργανισμού | δικαστηρίου | επιτροπής* || ~ *συμμορίας* || *αυτό το πρόβλημα υπάρχει από συντάσεις του ελληνικού κράτους* ΣΥΝ. συγκρότηση ΑΝΤ. διάλυση **3.** (συνεκδ.) το μέλη ή τα όργανα από τα οποία αποτελείται μια οργάνωση: *ακόμα δεν ανακοινώθηκε η ~ τού νέου υπουργικού συμβουλίου* ΣΥΝ. σύνθεση **4.** (συνήθ. στον πληθ.) το να συστήσει κανείς κάποιον με τη γνωστοποίηση τού ονόματος και ενδεχομένως της ιδιότητάς του: *αφού έγιναν οι απαραίτητες ~, καθίσαμε στο τραπέζι* ΣΥΝ. γνωριμία **5.** πιστοποιητικό ή προφορική δήλωση για τις ικανότητες τρίτου ατόμου *rat* για την προηγούμενη επαγγελματική ή άλλη πείρα του: *χωρίς συστάσεις δεν μπορούσε να βρει δουλειά || για την υποτροφία χρειαζόταν τις ~ δύο τουλάχιστον καθηγητών του ΣΥΝ. συστατική επιστολή* **6.** προτροπή για την υιοθέτηση συγκεκριμένης συμπεριφοράς ή στάσης: *ύστερα από ~ τού γιατρού έκοψε το κάπνισμα* ΣΥΝ. συμβουλή, υπόδειξη **7.** η κριτική που συνοδεύεται από υπόδειξη συγκεκριμένης συμπεριφοράς: *ούτε καν οι αυστηρές ~ τής αστυνομίας δεν τους νοητέησαν* ΣΥΝ. παρατήρηση **8.** (σπάν.) η διεύθυνση τής κατοικίας ή τού τόπου εργασίας (κάποιου): *ήθελα να σας στείλω γράμμα, αλλά δεν είχα τη ~ σας* ΣΥΝ. διεύθυνση. ΣΧΟΛΙΟ *λ. δομή*. [ETYM < αρχ. *συστασις*, αρχική σημ. «το να στέκεται κανείς δίπλα σε κάποιον», < *συνίστημι* | -ίσταμαι (πβ. κ. *στάσις*). Ήδη αρχ. οι σημ. «πολιτική ένωση - δομή, σύνθεση (μερών ή ουσιών)», ενώ μγν. είναι η σημ. «υπόδειξη, προτροπή»].

συστασιώτης (ο) {συστασιωτών} (σπάν.) πρόσωπο που συμμετέχει σε εξέγερση, σε στάση. [ETYM; αρχ. < *συν(ν)* + *συστασιώτης* «στασιαστής» < *στάσις*].

συστατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σύσταση, ή να στοιχεία από τα οποία αποτελείται (κάτι): ~ *στοιχείο | ουσίες* **2.** αυτός που σχετίζεται με την ίδρυση, τη συγκρότηση (θεσμού, οργανισμού κ.λπ.) **3.** **συστατικό** (το) καθένα από τα στοιχεία που αποτελούν (κάτι): *τα ~ τού παρασκευάσματος | τού φαρμάκου* || *τα ~ τού μπετόν είναι άμμος, νερό, τσιμέντο και χαλίκια* || *θρησκευτικά* ~ **4.** αυτός που βεβαιώνει για τον χαρακτήρα ή την επίδοσή (κάποιου): ΦΡ. **συστατική επιστολή** το σημείωμα όπου γράφει κανείς πληροφορίες για πρόσωπο που γνωρίζει και με το οποίο συστήνει το πρόσωπο αυτό, προκειμένου να επιλεγεί για συγκεκριμένη θέση (π.χ. εργασία, υποτροφία κ.λπ.): ~ *από τον πρόην εργοδότη μου | από καθηγητή μου*. [ETYM μγν. < θ. *συ-στα-* (τού ρ. *συνίστημι* | -ίσταμαι), πβ. κ. *στατικός, σύ-στασις*].

συστεγάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {συστεγάζομαι (καθμ. -τη-κα), -μένος} βρίσκομαι στο ίδιο κτήριο (με άλλων): *οι δύο υπηρεσίες συστεγάζονται σε ένα ανακαινισμένο νεοκλασικό*. — **συστέγηση** (η).

συστέλλω ρ. μετβ. {συνέστελλα, συστάθηκα (λόγ. συνέσταλιν, -ης, -η...), συνεσταλέμενος} **1.** ενεργώ, ώστε (κάτι) να χάσει όγκο ή έκταση: (συνήθ. το μεσοπαθ. **συστέλλομαι**): *ορισμένα σώματα συστελλονται, όταν μειώνεται η θερμοκρασία τους* ΣΥΝ. μικραίνω, σμικρύνω ΑΝΤ. διαστέλλω, μεγαθίνω, μεγαλώνω **2.** (η μετ. **συνεσταλέμενος**, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ *λ. μετοχή*. [ETYM₂ αρχ. < *συν(ν)* + *στέλλω* (βλ. λ. *στέλνω*). Οι σύγχρονες σημ. ήδη αρχ.].

σύστημα (το) {συστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σύνολο στοιχείων που αλληλεπιδρούν και αλληλεξαρτώνται με βάση καθορισμένους κανόνες: η *γλώσσα είναι ~ || το φωνητικό | μορφολογικό | κλιτικό ~ μιας γλώσσας* (επιδότ.) **2.** ΑΝΑΤ. σύνολο οργάνων, τα οποία επιτελούν από κοινού μία ή περισσότερες λειτουργίες: πεπτικό | νευρικό (βλ. λ.) | *αναπνευστικό* - (βλ. λ.) - ΦΡ. **ανοσοποιητικό σύστημα** βλ. λ. *ανοσοποιητικός* **3.** σύνολο σωμάτων που τείνουν προς ισορροπία ή βρίσκονται σε ισορροπία: *θερμοδυναμικό* ~ **4.** ΑΣΤΡΟΝ. σύνολο δύο ή περισσότερων σωμάτων, τα οποία συνδέονται λόγω κοινής καταγωγής και εξαιτίας τής βαρυτικής έλξης που ασκεί το ένα στο άλλο και τα οποία βρίσκονται σε τροχιά γύρω από ένα κέντρο βάρους: *ηλιακό* ~ **5.** σύνολο μηχανισμών για την εξυπηρέτηση σκοπού: *Εθνικό - Υγείας* || ~ *δασπορόβες* || ~ *προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων | πρόνοιας* **6.** (α) τύπος οικονομικής, κοινωνικής ή πολιτικής οργάνωσης: *καπιταλιστικό | κομμουνιστικό | πολιτικό | πολιτικό | κοινοβουλευτικό* ~ (βλ. λ.) το ~ τής αντιπροσωπευτικής | *άμεσης δημοκρατίας* || *σγκεντρονικό* ~ (βλ. λ.) ΣΥΝ. μοντέλο (β) (κακός.) το σύνολο των κοινωνικών και πολιτικών δομών που εξασφαλίζουν τη διατήρηση τής φύσης τού καθεστώτος, κυρ. των αρχηγικών των πλευρών (συνεκδ.) το κυρίαρχο καθεστώς και όσοι το υπηρετούν: *το ~ φταίει για όλα || υπηρετεί το ~ || βασική μομφή κατά των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων είναι ότι τελικά ενσωματώνονται στο ~ ΣΥΝ. κατεστημένο* **7.** το συγκροτημένο σύνολο μεθόδων με τις οποίες διεξάγεται (κάτι): *νέο* **1**

επαναστατικό | παραδοσιακό ~ || ~ *διδασκαλίας | εκμάθησης ξένων γλωσσών | καταμέτρησης των ψήφων* || *σφροτιστικό* - (βλ. λ.) || ~ *διακυβέρνησης | εισαγωγής στα πανεπιστήμια* || *εκλογικό | εκπαιδευτικό* ~ ΦΡ. (α) **τυπλό σύστημα** τρόπος πληκτρολόγησης σε γραφομηχανή ή ηλεκτρονικό υπολογιστή, κατά τον οποίο δεν χρειάζεται να κοιτά κανείς τα πλήκτρα ενώ γράφει (β) **σύστημα Μπράν** τρόπος ανάγλυφης γραφής τής γλώσσας, για να μπορούν να διαβάζουν όσοι δεν έχουν όραση (γ) **αναλογικό εκλογικό σύστημα** | **αναλογική** (η) βλ. λ. *αναλογικός* **8.** (α) σύνολο από επιμέρους τμήματα, εξαρτήματα, στοιχεία που συνδέονται μεταξύ τους και αλληλεπιδρούν επιτελώντας συγκεκριμένο έργο: *τεχνολογικά* ~ || ~ *ηλεκτρονικών* | *πληροφορικής* || *δουροφωρικό* ~ *ηλεκτροσφαιρικό* || ~ *παρακολούθησης* | *ελέγχου* | *συναγερμού* | *φωτισμού* | *θέρμανσης* | *πλοήγησης* | *έγκαιρης προειδοποίησης* | *πηδαλιωχέσεως πλοίου* | *προσχειώσεως αεροπλάνου* (β) τρόπος κατασκευής ή λειτουργίας: *είναι παλιός μαστορας, δεν ξέρει τα νέα ~* **9.** η μεθοδικότητα, ο οργανωμένος τρόπος εργασίας ή/και διευθετησες ζήτημάτων: *έχει ~ στη δουλειά της* || *δουλεύει με ~ ΣΥΝ. οργανωμένη* **10.** η συνήθεια, ο συνήθης τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεται ή ενεργεί κανείς: *εδώ και δύο μήνες έχει αλλάξει ~ κοιμάται νωρίς τα βράδια || το έχει - να αρθεί στα ραντεβού του- ΦΡ. κατά σύστημα | εκ συστήματος με τρόπο επαναλαμβανόμενο, συχνά, συστηματικά: ~ *αντιγράφει στα διαγνώσματα* ΣΥΝ. συστηματικά **11.** οργανωμένο σύνολο ιδεών, αρχών ή θεωριών για την περιγραφή ή την ερμηνεία φαινομένων: *εγγελλικό | φιλοσοφικό* ~ || ~ *αξίων* ΣΥΝ. μοντέλο **12.** τρόπος κατηγοριοποίησης ή συμβολισμού με βάση ένα ή περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά: *ταξινόμικό | δεκαδικό* ~ || *περιοδικό* ~ *των (χημικών) στοιχείων* (βλ. λ. *περιοδικός*, *πιν.*) || ~ *επιστημών* **13.** ο τρόπος με τον οποίο αγωνίζεται μια αθλητική ομάδα: *ο προπονητής εφαρμόζει ένα μοντέρνο ~ || παίζει με επιθετικό | αμυντικό* - || *αγωνίζεται με ~ ζώνης* **14.** τυποποιημένο σύνολο συνδυασμένων σημείων σε τυχερό παιχνίδι: ~ *ΠΡΟ-ΠΟ* || ~ *ΛΟΤΤΟ* **15.** ΦΥΣ. **σύστημα αναφοράς** βλ. λ. *αναφορά* **16.** ο τρίτος βαθμός τής οργάνωσης στον προσκοπισμό **17.** ΜΟΥΣ. το πρότυπο των μουσικών φθόγγων και τον μεταξύ τους διαστήματα, με το οποίο οργανώθηκε η αρχαία ελληνική μουσική. — (υποκ.) **συστηματάκι** (το). ΣΧΟΛΙΟ *λ. δομή*. [ETYM₂ αρχ., αρχική σημ. «οργανωμένη διάταξη μερών», < θ. *συ-στη-* (τού ρ. *συσταίνω*, πβ. κ. αόρ. β' *συν-έ-στη-ν*) + επίθημα -μα. Η λ. *πέρασε* σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. *αγγλ. system, γαλλ. système, γερμ. System* κ.ά.].*

συστηματικός, -ή, -ό [μγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με σύστημα, με σύνολο δηλ. στοιχείων αλληλεξαρτωμένων βάσει καθορισμένων σχέσεων ή κανόνων: ~ *σχέσεις* **2.** αυτός τού οποίου οι ενέργειες γίνονται με καθορισμένο και οργανωμένο τρόπο: *είναι ~ στη δουλειά του* || ~ *μελετητής* | *φοιτητής* ΣΥΝ. οργανωμένος, τακτικός, μεθοδικός ΑΝΤ. ακατάστατος **3.** αυτός που γίνεται με σύστημα, σοβαρά και οργανωμένα: ~ *έρευνα* | *ανάκριση* **4.** αυτός που γίνεται με σταθερό και επαναλαμβανόμενο τρόπο: ~ *παρουσία* | *παρενόηση* || η ~ *αναφορά στο πρόσωπο μου* *καταντά ενοχλητική* || *κάνει ~ χρήση αποθηκευμένων* ΣΥΝ. τακτικός, μεθοδικός, σταθερός ΑΝΤ. ασταθής **5.** ΒΙΟΛ. **συστηματική** (η) κλάδος που έχει ως αντικείμενο την ταξινόμηση των οργανισμών σε ιεραρχία και τη διερεύνηση των μεταξύ τους σχέσεων *συγγενείας* **6.** (α) ΙΑΤΡ. **συστηματική νόσος** ασθένεια που προσβάλλει μόνον τους ιστούς ενός ανατομικού συστήματος, ανεξάρτητα από τη θέση που αυτοί κατέχουν στον οργανισμό (β) ΨΥΧΟΛ. **συστηματικό παραλήρημα** παραλήρημα κατά το οποίο οι παράλογες ιδέες συνδέονται μεταξύ τους σταδιακά, ώστε να δίνουν την εντύπωση λογικά οργανωμένου συστήματος **7.** ΘΕΟΛ. **συστηματική θεολογία** κλάδος που περιλαμβάνει όσους επιμέρους τομείς σχετίζονται με τη συστηματική ανάλυση τής χριστιανικής πίστης, δηλ. τη δογματική, την ιστορία των δογμάτων, τη συμβολική και την απολογητική. — *συ-στηματικ-ά* | *πώς* [1799] επιρρ. ΣΧΟΛΙΟ *λ. διάστημα*.

συστηματικότητα (η) [1801] {χωρ. πληθ.) το να είναι κανείς συστηματικός, μεθοδικός.

συστηματοποιώ ρ. μετβ. [1857] {συστηματοποιεί..., | *συστηματοποίησα*, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δίνω σε (κάτι) συστηματικό, οργανωμένο χαρακτήρα: *αν δεν συστηματοποιήσεις τη δουλειά σου, μην περιμένεις αποτελέσματα* || *συστηματοποιήμην παιδεία* ΣΥΝ. οργανώνω ΑΝΤ. αποδιοργανώνω **2.** κατατάσσω (κάτι) σε κατηγορίες: *συστηματοποιημένο υλικό | αρχείο*. — *συστηματοποίηση* (η) [1848]. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *γαλλ. systématiser*].

συστημένος, -ή, -ο → **συσιστώ** | **συστήνω**
συστημικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ή επηρεάζει στο σύνολο του ένα σύστημα (συνήθ. πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό): ~ *κρίση* | *αλλαγή*. — *συστημικά* επιρρ.
 [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. systemic*. Η λ. *δεν έχει σχηματιστεί* κανονικά κατά την ελληνική μορφολογία (πβ. μγν. *συστηματικός*), αλλά από το θέμα τής ονομαστικής πτώσης (συστημ-α + -ικός) κατά το πρότυπο τής αντίστοιχης αγγλικής. Εμφανίστηκε κατά το 1970].

συστήνω ρ. μετβ. {σύ-στησα, -στήθηκα, -στημένος} **1.** παρουσιάζω (κάποιον σε κάποιον άλλον), για να γνωριστούν: *να σου συστήσω τον μέλλοντα σύζυγο μου* || *συστήθηκα νωρίτερα μόνι μες ΣΥΝ. γνωρίζω* (η μετ. **συστημένος**, -η, -ο) **2.** αυτός τον οποίο συνοδεύουν συστάσεις, που παρουσιάζεται σε κάποιον, χωρίς ο τελευταίος να τον γνωρίζει προσωπικά, αλλά έχοντας μάθει για αυτόν από άλλους: *πήγε συστημένος στον προσωπάρχη και εξυπηρέτηθηκε αμέσως* ΣΥΝ. (οικ.) *μυλημένος* **3.** (γράμμα ή δέμα) που πρέπει να παραδοθεί από τον ταχυδρόμο στα χέρια τού παραλήπτη: *το έστειλα συστημένο, για να είμαι σίγουρος ότι θα το λάβει* (βλ. κ. λ. *συσιστώ*). [ETYM₂ Από το θ. τής υποτ. *αορ. συστήσω* του αρχ. *συστήμι*, βλ. κ.

συνιστώ, στήνω].
συστοιχία (η) [αρχ.] {συστοιχών} **1.** το να βρίσκονται δύο ή περισσότερα πράγματα από την ίδια μεριά, τοποθετημένα παράλληλα ή σε ζεύγη: ~ πυροβόλων/ βλημάτων · 2. ΗΛΕΚΤΡ. **ηλεκτρική συστοιχία** η σύνδεση μεταξύ δύο ή περισσότερων ηλεκτρικών γεννητριών ΣΥΝ. μπαταρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
συστοιχος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι τοποθετημένος στην ίδια σειρά με άλλον ή σε σχέση με αυτόν **2.** ΓΛΩΣΣ. (κυρ. στην αρχαία ελληνική σύνταξη) **συστοιχο (ή εσωτερικό) αντικείμενο** βλ. λ. *εσωτερικός*. — **συστοιχία** | **συστοιχίζω** [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < συ(ν)- + *στοίχος* (βλ. λ.)].
συστολή (η) **1.** το να χάνει ένα σώμα τον όγκο, την έκταση ή κάποια άλλη διάσταση του ΑΝΤ. διαστολή **2.** ΦΥΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο περιορίζονται ο όγκος, το μήκος, το πλάτος, το ύψος και η επιφάνεια ενός σώματος ύστερα από μείωση της θερμοκρασίας: ~ *μετάλλων* | *ρευστών* ΑΝΤ. διαστολή **3.** ΑΣΤΡΟΝ. το φαινόμενο κατά το οποίο οι δυνάμεις βαρύτητας στο εσωτερικό του ουράνιου σώματος οδηγούν σε συμπίκνωση μεγάλων μαζών **4.** ΙΑΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο ένα όργανο συσπάται και μικραίνουν οι κοιλότητες του: ~ *καρδιάς* | *μήτρας* ΑΝΤ. διαστολή **5.** ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή μακρού φωνήεντος σε βραχύ · 6. (μτρ.) το να μη διαθέτει κανείς θάρρος, το να συμπεριφέρεται ντροπαλά: η *φυσική* ~ του τον *κάνει να περνά απαραίτητος* ΣΥΝ. ντροπαλότητα, ντροπή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*. [ΕΤΥΜ. μτρν. < αρχ. συστέλλω (πβ. κ. *στέλλω - στολή*). Ήδη μτρν. οι σημ. «σύσπαση (κατά τον κοροϊσμό σφυγμό)», «βράχυνση μακρού φωνήεντος», καθώς και η γενική σημ. «συρρίκνωση, περιορισμός (του όγκου ενός σώματος)»].
συστολικός, -ή, -ό [1879] ΦΥΣΙΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη συστολή ΑΝΤ. διαστολικός **2.** (α) **συστολική πίεση** η μέγιστη αρτηριακή πίεση (β) **συστολικό φύσημα** το φύσημα που ακούγεται κατά τη συστολή της καρδιάς. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. systolique].
συστρατεύομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {συστρατεύ-θηκα (καθηκ. -τηκα), -μένος} **1.** κατατάσσομαι στον στρατό μαζί με κάποιον άλλον **2.** (κυρ. μτρ.) υπηρετώ μαζί με κάποιον άλλον μια ιδέα ή ιδεολογία, έναν πολιτικό, κοινωνικό κ.λπ. σκοπό: *όλος ο πολιτικός κόσμος έχει συστρατευθεί για την επιστροφή των «Μαρμάρων» του Παρθενώνα*. — **συστράτευση** (η).
συστρατιότης (ο) [αρχ.] {συστρατιωτών} **1.** πρόσωπο που έχει υπηρετήσει τη θητεία του κατά την ίδια περίοδο ή στην ίδια μονάδα με άλλον **2.** πρόσωπο που έχει πολεμήσει μαζί με άλλον ΣΥΝ. συμπολεμιστής **3.** (μτρ.) πρόσωπο που αγωνίζεται μαζί με άλλον ΣΥΝ. συναγωνιστής.
συστράφηκα ρ. → συστρεφω
συστρεφω ρ. μετβ. [αρχ.] {συνέστρ-εψα, (λόγ.) -άφην, -ης, -η..., -αμ-μένος} στρέφω (κάτι) γύρω από τον εαυτό του ΣΥΝ. κουλουριάζω, στρίβω. — **συστροφή** (η) [αρχ.].
συσφαιρώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {συσφαιρώ-θηκα, -μένος} (κυρ. για ορισμένα είδη ζώων) δίνω στο σώμα μου σφαιρικό σχήμα, μαζεύομαι για να προφυλαχθώ, γίνομαι (σαν) μπάλα: *ο σκαντζόχοιρος συσφαιρώνεται, για να προστατευθεί από τους εχθρούς του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
συσφίγω ρ. μετβ. [1863] {συνέσφιζα, συσφίχθηκα, συσφιγμένος} **1.** σφίγω από όλες τις πλευρές, πιέζω από παντού ΣΥΝ. περισφίγω **2.** (για σχέση, δεσμό) φέρνω εγγύτερα, ισχυροποιώ: *οι δύο χώρες συνέσφιζαν τις σχέσεις τους με εμπροχικές και πολιτιστικές συμφωνίες*. — **συσφικτικός**, -ή, -ό [1863].
συ σφικτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική διάταξη που χρησιμεύει για στερέωση, σύνδεση ή συγκράτηση αντικειμένων. [ΕΤΥΜ < μτρν. *συσφικτήρ*, -ήρος, αρχική σημ. «(ζώνη, χιτώνας κ.λπ.) που συσφίγγει», < *συσφίγγω*].
συσφίγξη (η) {-ης κ. -ίγξεω} {-ίγξει, -ίγξω} **1.** το να σφίγγει κανείς κάτι με δύναμη, να το κάνει πιο σφιχτό: **ΦΡ. σύσφιγξη προσώπου** | **σώματος** αισθητική παρέμβαση που αποσκοπεί στην αντιμετώπιση της χαλάρωσης του δέρματος με τη χρήση ειδικών καλλυντικών προϊόντων και μηχανημάτων αισθητικής: με *τέσσερις συσφίξεις προσώπου υπάρχει μια ορατή μείωση των ρυτίδων* **2.** (για σχέση, δεσμό) η ισχυροποίηση: *οι υπουργοί Εξωτερικών εργάζονται για τη ~ των σχέσεων των δύο χωρών* || η ~ των δεσμών που ενώνουν δύο λαούς. [ΕΤΥΜ < μτρν. *σύσφιγξις* < *συσφίγγω*].
συσχετίζω ρ. μετβ. [1854] {συσχέτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξετάζω και προσδιορίζω τη σχέση μεταξύ (δύο ή περισσότερων πραγμάτων): *συσχετίζοντας το χθεσινό έγκλημα με ένα παλαιότερο, κατόρθωσαν να εντοπίσουν τον δράστη* ΣΥΝ. σχετίζω, συνδέω. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *copéler*].
συσχετικός, -ή, -ό [1834] ΓΛΩΣΣ. **1.** **συσχετικές ανωνυμίες** οι ερωτηματικές, δεκτικές, αναφορικές και αόριστες ανωνυμίες, που εκφράζουν αντίστοιχες μεταξύ τους έννοιες, π.χ. *πόσος* - *τόσος* **2.** **συσχετικά επιρρήματα** τα επιρρήματα που εκφράζουν αντίστοιχες μεταξύ τους έννοιες, π.χ. *πόσο* - *τόσο* - *όσο*. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *corrélatif*]. **συσχετισμός** (ο) [1861] **1.** το να συσχετίζονται κανείς (κάτι) με (κάτι άλλο): ο ~ των *δύο εγκλημάτων οδήγησε την αστυνομία στα ίχνη του δολοφόνου* ΣΥΝ. συστέτιση **2.** η ποσοτική σχέση στην οποία βρίσκονται δυνάμεις που αντιπαράθενται ή συγκρίνονται: με τη *μείωση του ποσοστού των αριστερών κομμάτων άλλαξε ο ~ δυνάμεων στη Βουλιά* || ο ~ *ισχύος των δύο χωρών* || *αλλαγή στους πολιτικούς - της Ευρώπης*. Επίσης συστέτιση (η) [1888]. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *corrélation*].

σύφιλη (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ σοβαρό αφροδίσιο νόσημα, που, αν μείνει χωρίς θεραπεία, επηρεάζει το νευρικό σύστημα, τις αρτηρίες και το δέρμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) *μαλαφράντζια, γαλλική αρρώστια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κίριος*. [ΕΤΥΜ < νεολατ. syphilis < Syphilus, ονομασία του κεντρικού ήρωα στο ποίημα Syphilis sive morbus Gallicus «Σύφιλη ή η γαλλική αρρώστια», που έγραψε ο Ιταλός φυσικός και ποιητής Girolamo Fracastoro (16ος αι.)].
σφιλιδικός, -ή, -ό [1876] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σύφιλη **2.** **σφιλιδικός** (ο), **σφιλιδική** (η) πρόσωπο που πάσχει από σύφιλη. **σφιλιδισμός** (ο) [1876] ΙΑΤΡ. Ο εμβολιασμός πειραματόζωων με το μικρόβιο της σύφιλης (ωχρά σπειροχαιτή) στο πλαίσιο πειραμάτων. **σφισρά** (η) → **σφισφορά** σφισφρασιμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τον έχουν βρει μεγάλες **σφισφορές** ΣΥΝ. **δυστυχισμένος, δύσμοιρος** ΑΝΤ. **ευτυχισμένος, συχαρική** (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** χρήματα ή δώρο σε αυτόν που αναγγέλλει πρώτος ευχάριστη είδηση: *ποιος θα πάρει τα ~;* (ποιος θα ανακοινώσει την ευχάριστη είδηση; **2.** (συνεκδ.) η ευχάριστη είδηση **3.** τα συγχαρητήρια. [ΕΤΥΜ πληθ. του μεσν. *συ)γχαρίκιν* < θ. *συχαρ- (του) αρχ. συχαίρω, πβ. υποτ. αορ. συχαρ-ώ*) + υποκ. επίθημα -*(ικ)ο)ν*].
συνά επίρρ. πολλές φορές: *μου συμβαίνει ~ κάτι τέτοιο και ξέρω πώς να το αντιμετωπίσω* || *δεν τον βλέπω ~ έχει καιρό να περάσει από 'δω* || *δεν πηγαίνω ~ στο θέατρο: δυο-τρεις φορές τον χρόνο* ΑΝΤ. **σπάνια, αραιά** - **ΦΡ. (α) πόσο συνά πόσες φορές** (μέσα σε ορισμένη χρονική περίοδο): — *πηγαίνεις στον οδοντίατρο; - Δύο φορές τον χρόνο* (β) **συνά-πικνά** πολλές φορές, αρκετά συχνά.
συνά ρ. αμετβ. [μτρν.] {σύννασα} **συνηθίζω** να πηγαίνω τακτικά: σ' αυτό το *στέκι συνάζουν φοιτητές*.
συνάκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) **συνά**. [ΕΤΥΜ αρχ. < *συνός* + *επιρρ. επίθημα -ά(κι)ς*, πβ. κ. *πολλ-ά(κι)ς*].
συνά κ. *συν-* α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι γίνεται συχνά ή σ' τακτά χρονικά διαστήματα: *συννο-βλέπω, σγννο-διαβαίνω, σγννο-κοιτάζω, σγννο-περνάω, σγννο-ρωτώ, σγννο-ουρία*. [ΕΤΥΜ Α' συνθ. της Μ'σν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. 'πίθ. *συνός*].
συνός, -ή, -ό αυτός που συμβαίνει τακτικά, που "επιαναλαμβάνει" σ' τακτά χρονικά διαστήματα: *οι γείτονες σχολιάζουν τις ~ επισκέψεις τον στο σπίτι της* || ~ *δρομολόγια* ΣΥΝ. **τακτικός, αλληπαλλήλος** ΑΝΤ. **αραιός, σπάνιος**. [ΕΤΥΜ αρχ., αβιβ. ετύμου, λ. της καθημερινής γλώσσας. Έχει διατυπωθεί η υποθ. ότι η λ. *ανάγειται* σε τ. **τυκ-σνός*, που θα είχε αρχικός τη σημ. «πυκνός, πεπιεσμένος» (αλλά η τροπή του αρχικού τ- σε σ-δεν ερμηνεύεται εύκολα) και περαιτέρω σε ρ. **τυκ-*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **tuak-* «συσφίγγω, συμπίεζω»].
συννοτήρα (η) {συννοτήτων} **1.** το να συμβαίνει (κάτι) σε τακτά χρονικά διαστήματα: η ~ των *εμφανίσεων στον στην περιοχή κίνησε το ενδιαφέρον της αστυνομίας* ΣΥΝ. **ποκνότητα** **2.** το πόσο συχνά συμβαίνει ή εμφανίζεται (κάτι): σε *ποια ~ παρατηρείται αυτό το φαινόμενο*; || σε *μεγάλη* | *μικρή* ~ **3.** ΦΥΣ. (α) ο αριθμός των επαναλήψεων περιοδικού φαινομένου στη μονάδα του χρόνου (β) ο αριθμός των πλήρων παλμών εναλλασσόμενου ρεύματος ανά δευτερόλεπτο (γ) ο αριθμός των ηχητικών κυμάτων ανά δευτερόλεπτο (δ) ο αριθμός των πλήρων περιοδικών παλμών ενός ηλεκτρομαγνητικού κύματος ανά δευτερόλεπτο - **ΦΡ. ακουστική συννοτήρα** βλ. λ. *ακουστικός* **4.** το μήκος κύματος στο οποίο εκπέμπει ένας ραδιοφωνικός ή τηλεοπτικός σταθμός: η ~ του *δημοτικού σταθμού της Αθήνας είναι 98,41* | *αλλά ~ ~ βρισκό τη ~ ενός τηλεοπτικού σταθμού και την αποθηκεύω σε κανάλι στο βίντεο* **5.** η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος: *είμαστε σε διαφορετικές ~, άλλα πιστεύω εγώ, άλλα αυτός*. [ΕΤΥΜ < μεσν. *συννότης*, -ητος < αρχ. *συνός*, ο φουσ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *frequency*].
συννορία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συχνή αποβολή ούρων, η οποία μπορεί να οφείλεται σε παθολογικά αίτια. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *sychnurie*].
συνωρεμένος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που έχει λάβει άφεση για τις αμαρτίες του, που του έχουν συγχωρηθεί τα λάθη (β) (σε ελλειπτικό λόγο), με τη σημασία «σε συγχωρώ», «δεν πειράζει»: ~, *αλλά υποσχέσου ότι δεν θα το ξανακάνεις!* **2.** (ευφημ.) αυτός που έχει πεθάνει: *άφησε χίρα και δύο ορφανά, ο ~ ΣΥΝ. μακαρίτης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης, πεθαίνο*.
συχώρεση (η) → συχώρηση
συχωριανός, -ή, -ό → **συχωριανός**
συχώριον (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το να απαλλάσσεται κανείς από τον Θεό ή τους συνανθρώπους του από τις αμαρτίες του ΣΥΝ. **συγχώρηση, άφεση** - **ΦΡ. μπουκιά και συχώριον** (i) (ως χαρακτηρισμός) για εξαιρετικά νόστιμο φαγητό: *έφτιαξε ένα αρνάκι, ~!* (ii) (οικ.) για πολύ όμορφο, ελκυστικό άτομο: *Πέρασε μια μικρή, ~! Σκέτο κοκί!* ΣΥΝ. **κόμματος**. [ΕΤΥΜ < μεσν. *συ)γχώριον* < *συ)γχαρ-ώ* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *συνπάθη - συνπαθ-ώ*].
συχωρ(ν)ώ ρ. → **συχωρώ**
συχωροζώρτι (το) → **συχωροζώρτι**
σύνυχος, -η, -ο κ. **σύνυχος** [μτρν.] **1.** αυτός που συμμετέχει σε κάτι με όλη του την ψυχή **2.** (στον τ. **σύνυχος**) αυτός που περιέχει ή περιλαμβάνει κάθε έμυχο ον που βρίσκεται πάνω του ή εξαρτάται από αυτόν ΣΥΝ. **αυτανδρός**. — **σύνυχα** επίρρ.
σφαγάρι κ. **σφαγάδι** (το) {σφαγαρ-ιού | -ιών} **1.** ζώο που προορίζεται για σφαγή: *μαρκάρουν με κόκκινο χρώμα τα ~, για να τα ξεχωρίζουν από τα άλλα* ΣΥΝ. **σφάγιο** **2.** το κρέας που προέρχεται από

σφαγμένο ζώο ΣΥΝ. σφάγιο.
[ETYM. < θ.σφαγ- (του ρ. σφάζω, πβ. κ. σφαγ-ή) + παραγ. επίθημα -άδι / -άρι] π. κ. *μυρ-άδι, κλων-άρι*].

σφαγείας (ο) {σφαγ-είς, -έων} 1. αυτός που έχει ως επάγγελμα το σφάζει ζώων, τα οποία προορίζονται για τροφή ΣΥΝ. (καθημ.) χασάπης, (λαϊκ.) μακελλάρης 2. (μτφ.) αυτός που διαπράττει ομαδικούς φόνους (σε περίοδο πολέμου): ~ *αμάχων | των λαών ΣΥΝ. χασάπης, μακελλάρης*. [ETYM. < αρχ. σφαγείος < σφαγή (βλ. λ.)].

σφαγείο (το) [αρχ.] 1. η ειδικά διαμορφωμένη εγκατάσταση ή γενικότ. ο χώρος στον οποίο σφάζονται ζώα που προωθούνται για κατανάλωση: *υγειονομικό | βιομηχανικό* ~ 2. (συνεκδ.) η θανάτωση πολλών ανθρώπων ταυτόχρονα ΣΥΝ. μακελλείο, σφαγή 3. (μτφ.) το κατάστημα με πολύ υψηλές τιμές: (γενικότ.) σε φράσεις που δηλώνουν πολύ υψηλές τιμές: *οι τιμές εκεί είναι ~ | λαχανικά αγοράζω από τη λαϊκή τα μανάβια είναι - ΣΥΝ. φαρμακείο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

σφαγή (η) 1. το να θανατώνεται (κάτι/κάποιος) με αιχμηρό αντικείμενο ΣΥΝ. σφάζω 2. η θανάτωση ζώου, το κρέας του οποίου προορίζεται για κατανάλωση: η ~ *τού αμνού το Πάσχα ΣΥΝ. σφάζω*: ΦΡ. ως *πρόβατον επί σφαγῆν | σαν πρόβατο στη σφαγή (ως πρόβατον επί σφαγῆν, Π.Δ. Ησαΐας 53,7)* (μτφ.) για κάποιον που οδηγείται (από βλάβη καταστροφή, χωρίς να το γνωρίζει ή να το καταλάβαίνει ή χωρίς να διαμαρτύρεται 3. (εκφραστ.) η μαζική θανάτωση, συνήθ. άμαχο πληθυσμό: η ~ *των Κουρδών | των Ποιτίων | των Αρμενίων από τους Τούρκους* || η ~ *των νηπίων από τον Ηρόδη ΣΥΝ. μακελλείο* 4. (μτφ.) (α) (στα ομαδικά αθλήματα) η βαριά ήττα που προέρχεται από άδικες, μεροληπτικές αποφάσεις του διαιτητή: ~ *τού Άρη στον εκτός έδρας αγώνα του με τη Ρεάλ ΣΥΝ. μακελλείο* (β) (σε διαγωνισμό) η απόρριψη μεγάλου αριθμού διαγωνιζομένων ή η πολύ χαμηλή βαθμολόγηση τους: ~ *στα μαθηματικά: το 60% των υποψηφίων έγραψαν κάτω από τη βάση!* (γ) ο έντονος ανταγωνισμός για την επικράτηση: «~ γίνεται στην κορυφή της βαθμολογίας του προπαθλήματος» (εφημ.). [ETYM. αρχ. < σφάζω (< *σφάγ- /ω), βλ. λ.).

σφαγιασμός ρ. αμετβ. [αρχ.] {σφαγιασ-α-, -τηκα (λόγ. -θηκα, μτφ. σφαιγιασθείς, -είσα, -έν, -μένος)} 1. θανάτωση με αιχμηρό αντικείμενο: (κυρ. μεσοπαθ.) *τα άρρωστα ζώα σφαιγιαστήκαν ΣΥΝ. σφάζω, σκοτώνω* 2. (ειδικότ.) σκοτώνω (ζώο ή άνθρωπο) σε θυσία για τους θεούς: *βρέθηκαν πινακίδες όπου απαριθμούνται τα σφαιγιασμένα ζώα στο ιερό του θεού ΣΥΝ. θυσιάζω, σφάζω* 3. (εκφραστ.-μτφ.) σκοτώνω, φονεύω (πλήθος α'θρώπων) 4. καταπατώ βίαν/α: «*το καθεστώς σφαιγιατεί ανελέητα τα δικαιώματα των πολιτών*» (εφημ.). — σφαιγιασμός (ο) [αρχ.], σφαιγιαστής (ο) [1897], **σφαιγιαστικός**, -ή, -ό [1895].

σφαιγιατικά (τα) (λαϊκ.) τα χρήματα που παίρνει ο σφαγείας, για να σφάζει ζώο άλλου.
[ETYM. < θ. σφαγ- (βλ. λ. σφαγή) + παραγ. επίθημα -ιάτικος (πβ. κ. *μην-ιάτικος*)].

σφάγιο (το) {σφαγι-ού | -ων} 1. ζώο που προσφέρεται ως θυσία στους θεούς: στη μέση της *πομπής προχωρούσαν τα ~: πρόβατα και βόδια* 2. (στην τεχνολογία τροφίμων) (α) ζώο που προορίζεται να σφαγεί: *πάχυνση σφαγίων* (β) ζώο που έχει σφαγεί και ετοιμαστεί για κατανάλωση: *ποιτική ταξινόμηση σφαγίων ΣΥΝ. σφαγάρι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. < αρχ. σφάγιον, υποκ. του ουσ. σφαγή].

σφαδασμός ρ. αμετβ. (μόνο σε ενεστ. κ. παρ.α.) κάνω σπασμοδικές κινήσεις, κυρ. λόγω ισχυρού πόνου ή τραυματός: ~ *από τον πόνο* || - *στο έδαφος αμμόφυρτος ΣΥΝ. σπαρταρώ*. — σφαδασμός (ο) [αρχ.], σφαδαστικός, -ή, -ό [μεσν.].

[ETYM. αρχ., εκφραστ. όρ., αβεβ. ετύμου, πθ. < θ. σφωδ- (με επίθημα -άτω) < *sphnd-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sp(h)e(n)d- «σπαράζω, σπαρταρώ», πβ. σανσκρ. *spandāte* «σπαρταρώ, εκσφενδονίζω», μέσ. άνω γερμ. *spat* «σπασμός», ολλ. *spat* κ.ά. Αν αυτή η εκδοχή θεωρηθεί σωστή, τότε το ρ. εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των ομοορρ. σφενδ-όνη, σφονδ-ύλος, σφωδ-ρός (βλ. λ.)].

σφάζω ρ. μετβ. (εσφαζα, σφά-χτηκα (λόγ. εσφαγῆν, -ης, -η...), -γμένος) 1. σκοτώνω με αιχμηρό αντικείμενο: ~ *το αρνί για το Πάσχα* || (συχνά εκφραστ.) *εσφαζε τη γυναίκα του με το χασαπομάχαρο*- ΦΡ. (μτφ.) (α) *σφάζω με το βαμβάκι | μπαμπάκι* κρίνω αυστηρά, κατακρίνω κάποιον ή καταφέρω πλήγματα εναντίον του, χωρίς να δείχνω εχθρική διάθεση, με κομπό ή ήπιο τρόπο: *στη βιβλιοκριτική του, τον σφάζει με το βαμβάκι* || ο *διαιτητής μας εσφαζε με το μπαμπάκι* (β) *σφάζει με, αγά μου, ν' αγιάσω* βλ. λ. *αγιάζω* 2. (εκφραστ.) φονεύω (πλήθος ανθρώπων): *αφού κατέλαβαν την πόλη, εσφαζαν όλους τους άντρες και πούλησαν σκλάβους τα γυναικόπαιδα* 3. (μτφ.) κάνω (κάποιον) να υποφέρει, να πονά: *τον εσφαζε με τη ματιά της | με τα λόγια της* || με *σφάζει ένας πόνος στο στέρνο ΣΥΝ. πληγώνω*- ΦΡ. (α) *πού σε πονεί και πού σε σφάζει* βλ. λ. *πονώ* (β) (εμφατ.-ειρων.) *δεν σφάζανε!* αποκλείεται να γίνει (κάτι) για εμφιατική άρνηση, απόρριψη: *Να κά νω εγώ τη δουλειά που έπρεπε να έχουν κάνει άλλοι; ~! Κορόδιο με παράσανε*;

[ETYM. αρχ. < *σφάγ- /ω, με πθ. αρχική σμ. «αποκεραλίζω», αγν. ετύμου, ίσως ανάγεται σε αμάρτυρο ριζικό ουσ. *σφάζ. Δεν τεκμηριώνεται επαρκώς καμία σύνδεση με άλλες Ι.Ε. γλώσσες, όπως λ.χ. με το αρμ. *spananem* «σκοτώνω», ενώ δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί ενδεχόμενη συσχέτιση με το αρχ. *σφάσανον* (αν < *σφάγ-ανον, βλ. λ.).

σφαίρα (η) {σφαιρών} 1. ΓΕΩΜ. στερεό σχήμα, κάθε σημείο της επιφάνειας του οποίου απέχει την ίδια σταθερή απόσταση (ακτίνα της σφαίρας) από ένα σταθερό σημείο στο εσωτερικό του, το κέντρο του 2. (γενικότ.) οποιοδήποτε σώμα έχει στρογγυλό σχήμα, δηλ. μοιάζει με το παραπάνω στερεό: *στη θέση του κεφαλιού το γλυπτό είχε μια*

τοιμενένια - || η *κρυστάλλινη ~ της μάγισσας*- ΦΡ. (α) *υδρόγειος σφαίρα* βλ. λ. *υδρόγειος* (β) *ουράνια σφαίρα* βλ. λ. *ουράnios* 3. ΑΘΛ. (α) (λόγ.) η μάλα (β) μεταλλικό όργανο σε στρογγυλό σχήμα, σε μέγεθος που να χωρά στο χέρι, η ριγή του οποίου αποτελεί ιδιαίτερο άθλημα (γ) (συνεκδ.) το άθλημα κατά το οποίο οι αθλητές συναγωνίζονται ποιος θα ρίξει μακρύτερα το παραπάνω όργανο: *πρωταθλήτης στη ~ ΣΥΝ. σφαιροβολία* · 4. (α) το βλήμα φορητού πυροβόλου όπλου με κώνη μικρού διαμετρήματος, το οποίο συνήθ. έχει μήκος μεγαλύτερο από το πλάτος του και άκρη στρογγυλεμένη ή αιχμηρή: η ~ *καρφώθηκε στον αυχένα του | βρήκε | πέτυχε τον αυχένα του* || *αδέσποτη ~ ΦΡ. (οικ.) ούτε με σφαίρες* με κανέναν τρόπο: ~ *δεν θα πήγαινα εκεί ΣΥΝ. με τίποτα*, (λόγ.) *επ' ουδενί* (β) (ως επίρρ.) *πάρα πολύ γρήγορα: έφυγε ~, για να τους προλάβει* 5. (μτφ.) ο χώρος στον οποίο όρα ή εκτείνεται (κάτι): *αυτά που μου λες ανήκουν στη ~ της φαντασίας* || *αυτά δεν ανήκουν στη ~ του επιστητού* || η ~ *της επιστήμης* | *τού Δικαίου*- ΦΡ. (μτφ.) **σφαίρα επιρροής** ο γεωπολιτικός χώρος που βρίσκεται υπό την πολιτική, οικονομική ή πολιτισμική επίδραση ισχυρής χώρας: *οι Η.Π.Α. επεκτείνουν τη ~ τους στις πρώην κομμουνιστικές χώρες ΣΥΝ. ζώνη επιρροής*. — (υποκ.) σφαιρούλα (η) κ. (λόγ.) σφαιρίδιο (το) [μεσν.] (βλ. λ.).

[ETYM. < αρχ. σφαίρα, αρχική σμ. «μιάλα, οτιδήποτε σφαιρικού σχήματος (λ.χ. η Γη)», < *σφάρ- /α (με επένθεση, πβ. κ. *μοίρα*) < *sphr-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *sp(h)er- «σηδό, τινάω, σπαρταρώ» (για το οποίο βλ. λ. *σπαρταρώ*). Η ετυμολογία αυτή οδηγεί σε σύνδεση με τις λ. *σφαίρα, σφύρα, σφυρόν* (βλ. λ.), η δε εναλλαγή των συμπλεγμάτων *στ- / σφ-* πρέπει μάλλον να αποδοθεί σε εκφραστ. λόγος. Η σμ. «βλήμα όπλου» είναι απόδ. του γαλλ. *balle*, ενώ μετάφρ. δάνειο αποτελεί η φρ. *sphaire* επιρροής (< αρχ. *sphere* of influence).

σφαιράτος, -η, -ο (λαϊκ.) πολύ γρήγορος ΣΥΝ. βολίδα: μόνο στη φρ. *έφυγε σφαιράτος* έφυγε ταχύτητα, σαν σφαίρα. [ETYM. < σφαίρα + πάρος, επίθημα -άτος πβ. κ. *τρεχ-άτος*].

σφαιρίδιο (το) [μεσν.] {σφαιριδι-ού | -ών} (λογ.) 1. μικρή σφαίρα 2. καθένα από τα μικρά βλήματα που χρησιμοποιούνται στα κυνηγετικά όπλα και συνήθ. είναι κατασκευασμένα από μολύβι ΣΥΝ. σκάγι 3. η μολύβδινη ψήφος στρογγυλού σχήματος και μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιείται πριν από την καθιέρωση του ψηφοδέλιου 4. ΜΗΧΑΝ. μικρή χαλύβδινη σφαίρα που χρησιμοποιείται στο 'σωτ'ερικό των ρουλεμάν, να είναι ελαττώνει τις τριβές: 5. ΖΩΟΛ. σωματίο στο κέλυφος των αχινών που λειτουργεί ως αισθητήριο και ισορροπιστικό όργανο.

σφαιρικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει το σχήμα της σφαίρας, που κάθε σημείο της επιφάνειάς του απέχει εξίσου από το κέντρο του: ~ *σώμα* | *σχήμα ΣΥΝ. σφαιροειδής, στρογγυλός* 2. ΜΑΘ. αυτός που σχετίζεται με τη σφαίρα: ~ *επιφάνεια* | *ακτίνα* | *τριγωνομετρία* | *γεωμετρία* | *τμήμα* | *δακτύλιος* | *διαβήτης* | *όνυγος* 3. (μτφ.) αυτός που καλύπτει ένα αντικείμενο ή θέμα από κάθε οπτική γωνία, που ασχολείται με όλες του τις διαστάσεις: *το ζήτημα χρειάζεται ~ αντιμετώπιση* || *έχει - αντίληψη* | *εικόνα του προβλήματος ΣΥΝ. ολόπλευρος*. — σφαιρικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ., σφαιρικότητα (η) [1825].

σφαιρική (η) {σφαιρινών} ΙΑΤΡ. σφαιρική πρωτεΐνη που αποτελεί συστατικό της μυσσοσφαιρίνης και της αιμοσφαιρίνης. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *globin*].

σφαιριστήριο (το) [1853] {σφαιριστηρι-ού | -ων} (επίσ.) 1. το μπιλιάρδο (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) αίθουσα, λέσχη ή κατάστημα στο οποίο υπάρχουν τραπέζια για μπιλιάρδο, ποδοσφαιρικά ή/και ηλεκτρονικά παιχνίδια.
[ETYM. < μτγν. *σφαιριστήριον* «γήπεδο μπάλας» < αρχ. *σφαιρίζω* (< *σφαίρα*) + παραγ. επίθημα -τήριον (πβ. κ. *καθαρια-τήριον*). Με τη σημερινή της σμ. η λ. αποτελεί απόδ. του ιταλ. *biliardo* (βλ. κ. *μπιλιάρδο*)].

σφαιριστής (ο), **σφαιρίστρια** (η) {σφαιριστριών} ο παίκτης | η παίκτης του μπιλιάρδου.
[ETYM. μτγν., αρχική σμ. «αυτός που παίζει μπάλα», < αρχ. *σφαιρίζω* < *σφαίρα*].

σφαιροβολία (η) [1895] (χωρ. πληθ.) ΑΘΛ. άθλημα κατά το οποίο οι αθλητές συναγωνίζονται ποιος θα πετάξει πιο μακριά σιδερένια σφαίρα στο μέγεθος της παλάμης. — σφαιροβόλος (ο/η) [1869].

σφαιροειδής, -ής, -ές [αρχ.] {σφαιροειδ-ός | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα σφαίρας, που κάθε σημείο της επιφάνειάς του απέχει εξίσου από το κέντρο του: ~ *σώμα* | *σχήμα* | *απόληξη ΣΥΝ. σφαιρικός, στρογγυλός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, -σφαιρος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν όπλο που παίρνει ορισμένο αριθμό σφαιρών: *εξάσφαιρο περίστροφο*.

σφακά (η) (σφακών) {λαϊκ.} η φασκομηλιά. [ETYM. < αρχ. *σφάκος*, αγν. ετύμου. Βλ. κ. *φασκομηλιά*].

σφακελισμός (ο) ΓΕΩΠ. νόσος των αμπελιών και ορισμένων άλλων φυτών, η οποία εκδηλώνεται με τη σήψη της ρίζας και το κίτρινισμα των φύλλων και καταλήγει στον θάνατο του φυτού. [ETYM. αρχ. < *σφακελίω* < *σφάκελος* «γαγγραινώδης ιστός, σήψη», τεχν. όρ., με επίθημα -έλος (πβ. κ. *πύ-έλος, σκόπ-έλος, σάκ-έλος*), αγν. ετύμου].

Σφακία (τα) (Σφακίων) περιοχή της ΝΔ. Κρήτης στον νομό Χανίων στο Λιθικό Πέλαγος· ο κάτοικος της προσέφεραν σημαντικές υπηρεσίες κατά τη διάρκεια του Αγώνα του 1821 και των κρητικών επαναστάσεων. — Σφακιανός (ο), Σφακιανή (η), σφακιανός, -ή, -ό. [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πθ. < αρχ. *σφάκος* «φασκομηλιά», ενώ δεν είναι πθ. η σύνδεση με την πόλη Σφαζ (< αραβ. *Safaqs*) της Τυνησίας].

Σφακτηρία (η) νησί στις ΝΔ. ακτές της Πελοποννήσου απέναντι από την Πύλο, γνωστή από τη ναυμαχία μεταξύ των Τούρκων και των

Αγγλων, Γάλλων και Ρώσων (1827).
 [ETYM₂ αρχ. τοπωνύμιο, που προέρχεται από το ρ. σφάζω (πβ. σφάκ-της)]
 σφαλάγγι (το) {σφαλαγγ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος δηλητηριώδους αράχνης.
 [ETYM₁ μεσν. < αρχ. φαλάγγιον (βλ. λ.), με ανάπτυξη ή-σ].
 σφαλαγγούδια (η) (διαλεκτ.) 1. ο ιστός της αράχνης 2. (συνεκδ.) η αράχνη.
 [ETYM₂ < σφαλαγγούδι < σφαλάγγι (< φαλάγγι, με ανάπτυξη σ- προ-θεμ.) + υποκ. επίθημα -ούδι (πβ. κ. σχολειαρ-ούδι)].
 σφαλερός, -ή, -ό αυτός που δεν είναι σωστός: *έχει ~ αντίληψη για το όλο θέμα* || ~ *κρίση* ΣΥΝ. εσφαλμένος, λανθασμένος ΑΝΤ. σωστός, ορθός. — σφαλερ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ., σφαλερότητα (η). [ETYM₁ αρχ. < σφάλλω (αόρ. ε-σφαλα-α) + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. καρπ-ερός, τρομ-ερός].
 σφαλιάρια (η) (δυσχρ. σφαλιάρων) 1. χτύπημα στο πρόσωπο ή στον σβέροκο με την παλάμη του χεριού: (οικ.) *θα σε πλακόσω στις ~, αν με ξανακοροϊδέψεις!* || *αν ξαναπέσει κοιτάρακι, θα τον ρίξω ~* || *έφαγε μια ~ που τη θυμάται ακόμη!* 2. (μτφ.) αποτυχία, διάσπαστη έκβαση: *έχει φάει πολλές ~ στη ζωή του.* — (υποκ.) σφαλιάριτσα (η). [ETYM₁ < ιταλ. sfaglio «ξαφονικό πήδημα (ζώου) - σκάρτο χαρτί (όρ. χαρτοπανιού)» + επίθημα -άρια (πβ. κ. τρομ-άρια). Το ιταλ. sfaglio < ρ. (s)flagiare < flaglia «σφάλμα, λάθος» < μτγν. λατ. fallia < fallire, μτγν. τ. του λατ. fallere «σφάλω, λαθεύω»].
 σφαλιάρω ρ. μετβ. {σφαλιάρισα} δίνο (σε κάποιον) σφαλιάρια (βλ. λ.): *σταμάτα να φωνάζεις, γιατί θα σε σφαλιάρισω!*
 σφαλιζώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σφάλισα-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.-λογот.) ♦ 1. (μετβ.) κλείνω με τέτοιον τρόπο (κάτι), ώστε να μη μπορεί να ανοίξει ή να παραβιαστεί: *να σφαλίσω καλά το μαγαζί, μη μπουν τίποτα κλέφτες* ΣΥΝ. κλειδώνω, αμπαρώνω ΑΝΤ. ανοίγω-ΦΡ. *σφαλιζώ τα μάτια μου* πεθαίνω ♦ 2. (αμετβ.) κλείνω με τέτοιον τρόπο, ώστε να μη μπορώ να ανοιχτώ ή να παραβιαστώ: *σκέφρωσε η πόρτα και δεν σφαλιζέι.* Επίσης σφαλιζ(ν)ά | -ας. |. — **σφάλισμα** (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής, πεθαίνω.*
 [ETYM₁ μεσν. < μτγν. *ασφαλιζώ* < αρχ. *ασφαλής*, ο τ. *σφαλιών* προέρχεται από τον αόρ. του ρ. *σφαλώ* | *σφαλιζώ* με την προσθήκη του επιθηματος -νώ, κατά το σχήμα *θρήνησα - θρηνώ, κίνησα - κινώ* κ.τ.ό. Το ρ. *σφαλώ* προέρχεται υποχωρητ. από το μεσν. σφαλιζώ].
 σφαλιστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που δεν είναι ανοιχτός, που δεν μπορεί κανείς να εισχωρήσει σε αυτόν ή να τον παραβιάσει: ~ *πόρτα* || (μτφ.) ~ *βλέφαρα* ΣΥΝ. κλειστός ΑΝΤ. ανοιχτός. — σφαλιστά επίρρ.
 σφάλω ρ. αμετβ. {σφαλα-α, -μένος} 1. κάνω λάθος: ~ *στους υπολογισμούς μου* | *στις εκτιμήσεις μου* || *το να σφάλει κανείς είναι ανθρώπινο* ΣΥΝ. λαθεύω, αστοχώ, (οικ.) την πατάω 2. παραβιάζω ηθικό κανόνα, διατηρώ αδικία: *Εσφαλά. Συγγράμμε με!* ΣΥΝ. αμαρτάνω 3. (η μτφ. *εσφαλιμένος, -ή, -ο*) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής, μετοχή.* [ETYM₁ αρχ. < *σφάλ-ω, πβ. < *σφαλάς* (που μαρτυρείται ως μτγν.), με τη σημ. «ποδοκάκη, ξύλινος δίσκος με δύο τρύπες, στις οποίες έκλιναν τα πόδια», οπότε το ρ. σφάλω θα είχε αρχικά την ενεργ. σημ. «κάνω κάποιον να πέσει παγιδεύοντας τα πόδια του, πεδικλώνω». Το μτγν. *σφαλώ* συνδ. πβ. μ' *λετ. sprals* «λαβή, γροθιά», αρχ. γερμ. sprula (> γερμ. Sprule «κουβαρίστρα, καρούλι») και ανάγεται ίσως στη συνε-σταλμ. βαθμ. *sprh-l του Ι.Ε. *(s)pr(h)el- «σχιζώ, διανοίγω». Το ρ. σφάλω | -ομαι δεν συγγέται ποτέ στην Αρχ. με το συνώνυμο *αμαρτάνω* ενώ το ρ. *αμαρτάνω* δηλώνει την (μέχρις ενός σημείου) εκούσια διάπραξη λάθους, αστοχίας, το ρ. σφάλω εμπεριέχει κυρ. την έννοια τής αφιόνιας πτώσης λόγω απροσδόκητου εμπόδιου].
 σφάλω ή σφάλλωμαι; Επειδή το αρχ. ρήμα σφάλω σήμαινε «ρίγνο κάτω, κάνω κάποιον να πέσει», υποστηρίχθηκε νωρίς από γραμματικούς φιλόλογους, όπως ο περίφημος Κ. Κόντος, ότι είναι ορθότερο να χρησιμοποιούμε τον τ. σφάλωμαι με τη σημ. του «κάνω λάθος». Έτσι, ακούγεται συχνά από φιλόλογους και λογιότερους ομιλητές τής Ελληνικής να λέγεται «αν δεν σφάλωμαι» ή «σφάλεται όποιος νομίζει ότι...». Και στην περίπτωση αυτή ισχύει ότι, αφού η χρήση καθιέρωσε τελικά τον ενεργητικό τύπο αντί του μέσου, μπορεί κανείς να χρησιμοποιεί το σφάλω «χωρίς εννοχές», φτάνει μόνο να γνωρίζει και να αναγνωρίζει ότι και η χρήση του σφάλωμαι δεν είναι εσφαλμένη! Για τη χρήση του σφάλωμαι αντί του σφάλω συνηγορεί (με τους γνωστούς του αφορισμούς) ο πολύς Κωνσταντίνος Κόντος (*Γλωσσικά Παρατηρήσεις*, σ. 480): «*Αλλ' επειδή μωρολόγικον μεν παρά τε τοις δόκιμοις και τοις άδοκιμοις είνε το παθητικον σφάλωμαι και εσφάλην, παρά μόνους δε τοις κακώς ελληνίζουσι τών μεταγενεστέρων παραλαμβάνεται ένιος' άντ' αύτου τό ενεργητικόν, όπερ άπειροτε μεν εν τη παλαιά γλώση, συνηθώς δ' εν τη παρηκμακία εμφανεί άνέργγειον, πάς τις, νομίζομεν, πείθεται ότι τοΓς πεπαιδευμένοις αρμόζει να λέγοις σφάλωμαι και εσφάλην εκκλίνοντες το σφάλω και εσφαλά.*»
 σφάλμα (το) {σφάλμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. καθετί εσφαλμένο, που δεν γίνεται σωστά: *διαπράττω | πέφτω* | *υποπίπτω σε ~* || *το ~ είναι δικό σου και όχι δικό μου!* || *σβαρό* | *στρατηγικό* | *πολιτικό* | *θανάσιμο* | *γλωσσικό* | *γραμματικό* | *συντακτικό* | *ορθογραφικό* | *μαθηματικό* ~ || *αναγνωρίζω* | *διορθώνω* το ~ *μου* || *παρασιόστηκε* ~ *κατά τη σύνδεση στο Διαδίκτυο* ΣΥΝ. λάθος ΑΝΤ. σωστό 2. το να παραβιάζει κανείς ηθικό κανόνα: *βαρύ* | *ηθικό* | *τρομερό* ~ ΣΥΝ. αμαρτία, παράπτωμα 3. ΜΑΘ. η διαφορά ανάμεσα στην πραγματική τιμή και στην τιμή που προκύπτει ύστερα από εκτίμηση ή υπολογισμό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής, λάθος.*

[ETYM₁ αρχ. < σφάλω (βλ. λ.)].
 σφαλιών ρ. → σφαλιζώ
 σφάξιμο (το) {σφαξιμ-ατος | -ατα, -άτων} το να σφάζει κανείς (κάτι/κάποιον): *το ~ του αρνιού το Πάσχα* ΣΥΝ. (λόγ.) σφαγή. [ETYM₁ < σφάζω, από το θ. του αορ. ε-σφάζ-α, + παραγ. επίθημα -ιμο (πβ. κ. τάζ-ιμο, κράζ-ιμο, παίζ-ιμο)].
 σφαχταρι (το) {σφαχταρ-ιού | -ιών} ζώο που προορίζεται να σφαχτεί ή έχει ήδη σφαχτεί: *κρέμασαν το ~ απ' το ταγκέλι* ΣΥΝ. σφάγιο, σφαχτό. [ETYM₁ < σφαχτός + παραγ. επίθημα -άρι, πβ. κ. θρεφτ-άρι].
 σφάχτης (ο) 1. πρόσωπο που σφάζει ζώα σε σφαγείο ΣΥΝ. σφαγέας • 2. έντονος πόνος στα πλευρά, στη μέση ή την πλάτη: *μ'έπιασε ένας ~ στην πλάτη και δεν μ'άφηνει.* [ΠΤΥ Μ < μτγν. σφάκτης < αρχ. σφάζω].
 σφαχτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σφαχτεί ΣΥΝ. σφαγμένος 2. **σφαχτό** (το) (α) ζώο που έχει σφαχτεί και πρόκειται να καταναλωθεί το κρέας του: *κρεμασμένο* | *ελεγμένο* ~ ΣΥΝ. σφαχταρι, σφάγιο (β) ζώο που προορίζεται για σφαγή και κατανάλωση από τον άνθρωπο. [ETYM₁ < αρχ. σφακτός < σφάζω].
 σφενδάμνο (η) {σφενδάμ-ου | -ων, -ους} δέντρο ή θάμνος με ανθεκτικό ξύλο που χρησιμοποιείται στην ξυλουργική και σε λεπτές κατασκευές: είδη του καλλιεργούνται και για τον χυμό τους, από τον οποίο εξάγεται ζάχαρη. Επίσης σφενδάμι κ. σφεντάμι (το) [μεσν.]. [ETYM₁ μτγν., με παραγ. επίθημα -αμνός και άλλων φυτών (λ.χ. *δικτ-αμνον, όρόδ-αμνος, ράδ-αμνος*), αβεβ. ετύμου, πβ. προελλην. λ. αι-γαϊακής αρχής. Από πολύ παλιά η λ. θεωρείται συνδεδεμένη σημσιολογικά με τη λ. σφενδόνη, μάλλον λόγω του κυματιστού φυλλώματος του φυτού. Κατ' άλλους όμως, ο μεσν. τ. *σφενδάμνος* προέρχεται από το τοπωνύμιο "Ασπενδος (πβ. κ. *δικταμνον - τόπων. Δίκηη*)].
 σφενδόνη (η) {σπάν. σφενδονών} (λόγ.) 1. η σφεντόνα (βλ. λ.) 2. το κοίλωμα ή η υποδοχή στην οποία στερεώνεται η πέτρα του δαχτυλιδιού 3. ο κερακίδες ενός σταδίου, που βρίσκονται στην κυρτή πλευρά του ΣΥΝ. πέταλο. [ETYM₁ αρχ. λ., με επίθημα -όνη (πβ. κ. *άγγ-όνη, βελ-όνη, περ-όνη*), αβεβ. ετύμου, πβ. δάνειο παράλληλως προς το αντίστοιχο λατ. funda. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο Ι.Ε. *sp(h)el(n)d- «παράβαλο, σπαρταρώ» και, επομένως, συνδ. με τις λ. *σφαδάζω, σφωρόζω, σφονδύλος* (βλ. λ.). ο τ. *σφεντόνα* διατηρεί την αρχ. προφορά του συμπλεγματος /nd/ (πβ. κ. ένδωο - ντίνω)].
 σφενδονίζω [μτγν.] κ. (λαϊκ.) σφεντονίζω ρ. μετβ. {σφενδονίσ-α, -ηκα, -μένος} 1. ρίγνο (κάτι) με σφεντόνα ΣΥΝ. εκσφενδονίζω 2. (συνεκδ.) ρίγνο (κάτι) μακριά με δύναμη ΣΥΝ. εκσφενδονίζω. — σφεν-δόνισμα (το). σφεντάμι (το) → σφενδάμνος
 σφεντόνα (η) {σπάν. σφεντόνων} όργανο που λειτουργεί ως όπλο ή ως παιχνιδι και είναι κατασκευασμένο: (α) από διαγαλωτό ξύλο, στο οποίο στερεώνεται ελαστικό υλικό, όπως λάστιχο, το οποίο, όταν το τεντώνει και το αφήνει απότομα ο χρήστης, εκτοξεύει μακριά την πέτρα ή το βλήμα που έχει στο κύρτωμα του (β) από λουρί, σχοινί ή δέρμα, του οποίου τα δύο άκρα ενώνονται και στη μέση του τοποθετείται η πέτρα ή άλλο είδους βλήμα και το οποίο ο χρήστης γυρνά περιστροφικά με ταχύτητα έτσι, ώστε να κατευθύνει το βλήμα εκεί όπου θέλει με τη φυγόκεντρο δύναμη ΣΥΝ. σφενδόνη, φρ. *φείγω σφεντόνα* φεύγω πολύ βιαστικά ή ορμητικά ΣΥΝ. φεύγω σφαίρα, φεύγω καρφί. — σφεντονιά (η). [ETYM₁ Βλ. λ. σφενδονή].
 σφερδούκλι (το) → σφερδούκλι
 σφερετρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {σφετερίστ-ηκα (λόγ.-θηκα), -μένος} επιδιώκω να αποκτήσω ή κάνω (κάτι που δεν μου ανήκει) δικό μου με αθέμιτο τρόπο: ~ *τον θρόνο* | *τον τίτλο* ΣΥΝ. αρπάζω, οικειοποιούμαι. — σφετερισμός (ο) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω.* [ETYM₁ αρχ. < σφέτερος, κτητ. αντων. «δικός του(ς)» (σπανιότ. για το ά και β' πρόσ.). Το αρχ. *σφέ-τερος* (με επίθημα -τερος, πβ. κ. *ήμε-τερος, ουδέ-τερος, ε-τερος*) ανάγεται στο θ. σφε- του πλθθ. *σφει, σφει(ν), σφάς* «αυτοί, -ές», που αντιστοιχεί στον σπάνιο εν. ου (γεν.), οί(δοτ.), ε (αιτ.). Ως αρχικό θα πρέπει να θεωρήσουμε το θ. *σφι-* (της δοτ. πλθθ.), που προέρχεται από Ι.Ε. *se- (παράλλ. του θ. *sewe- | *swe- και την κατάλ. της οργανικής πτώσης -φι. Σύμφωνα με την ανάλυση αυτή, η αντων. σφείς συνδ. με λατ. sibi, se, αρχ. γερμ. sich (> γερμ. sich), αλβ. ve-të «ο ίδιος» (< *swe-ti), αρχ. σλαβ. svoji κ.ά.]. σφετεριστής (ο) [αρχ.], σφετερίστρια (η) {σφετεριστριών} πρόσωπο που κάνει (κάτι) δικό του με αθέμιτο τρόπο: ~ *του θρόνου.* — σφετεριστικός, -ή, -ό [1894]. σφήκα (η) {σφηκών} έντομο που μοιάζει πολύ με τη μέλισσα, φέρει δηλητηριώδες κεντρί, του οποίου το τσίμπημα είναι πολύ οδυνηρό, ζει σε κοινωνίες ή μόνο του και έχει χαρακτηριστικές μαύρες και κίτρινες ραβδώσεις στην κοιλιά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.* [ETYM₁ < αρχ. σφήξ, σφηκός, με επίθημα -ης και άλλων λ. που δηλώνουν έντομα (πβ. *μύμη-ης, σκόλη-ης*), αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί οι εξής υποθέσεις: (α) Η λ. σφ^εξ συνδ. με τη λ. σφήν (βλ. κ. σφήνα), άποψη ισχυρή σημσιολογικά, αλλά με μορφολογικά κενά (β) Η λ. συνδ. με το αρχ. *σφάκελος* (βλ. λ. *σφακελισμός*), εξαιτίας του σχήματος του εντόμου, άποψη χωρίς ισχυρά επιχειρήματα (γ) Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με το ουσ. πην «είδος εντόμου», αλλά θεωρείται εξαιρετικά δυσχερής η μετάθεση συμφώνων που προϋποθέτει (δ) Η παλαιά υποθ. περί συνδέσεως με το αντίστοιχο λατ. vespa θα προϋπέθετε μεταβολή *Ρσφάξ > *σσφήξ > ό σφήξ (με εσφαλμ. χωρισμό του αρχικού ό-, που θεωρήθηκε άρθρο), πράγμα που δεν γίνεται αποδεκτό, καθώς τα άρθρα δεν παίζουν ρόλο στις ετυμ. των αρχ. λ.].

σφηκοφωλιά (η) **1.** η φωλιά που κατασκευάζουν οι σφήκες από λάσπη **2.** (μτφ.) συγκέντρωση ή ομάδα επικινδύνων ή/και πονηρών ανθρώπων.

σφήνα (η) {σφηνών} **1.** μεταλλικό ή ξύλινο εργαλείο σε σχήμα πρίσματος, με αιχμηρή και πλατιά τη μία πλευρά του, το οποίο τοποθετείται με την αιχμηρή πλευρά του μέσα ή ανάμεσα σε σώματα που πρέπει να διαχωριστούν και ωθείται μέσα με την πίεση άλλου εργαλείου, όπως η βάρια ή το τσεκούρι: ~ υλοτόμου | μαραγκού | σιδηρουργού **2.** κάθε σώμα με το παραπάνω σχήμα, που μπορεί να επιτελέσει παρόμοια λειτουργία ή συγκρατεί άλλα σώματα στη θέση τους: ~ για τη στερέωση της πόρτας | ατράκτου και τροχαλίας- (μτφ.) **3.** οτιδήποτε παρεμβάλλεται και διακόπτει τη συνοχή ή τη συνέχεια ενός πράγματος: η εισήγηση του μπήκε - στο προκαθορισμένο πρόγραμμα του συνεδρίου || οι τηλεθεατές διαμαρτύρονται για τις διαφημιστικές ~ που διακόπτουν τα προγράμματα σε κρίσιμα σημεία **4.** (στην οδήγηση) απότομη και χωρίς προειδοποίηση αλλαγή λωρίδας κυκλοφορίας, ιδ. όταν υπάρχει αυξημένη κίνηση.

[ETYM. < αρχ. σφήν, -νός (ό) < *σφάν (με αρχικό κοινό -Ö-), αβββ. ετύμου. Η σύνδεση με το αρχ. σπάθη (βλ.λ.), όπως και με γερμ. λ. με τη σημ. «αγίδια, πελεκούδι», λ.γ. αρχ. γερμ. span (> γερμ. Span), αρχ. αγγλ. spōn, παραμμένη αμφίβολη].

σφηνάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρόν διαστάσεων ποτήρι από το οποίο τίνε κανείς αλκοολούχο ποτό, καταπίνοντας το μονομύα **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο του παραπάνω ποτηριού: ήπιε δέκα-βότκα | τεκίλα || κατέβαζε τα ~ ασταμάτητα. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. shot]. σφηνοειδής, -ής, -ές {σφηνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το σχήμα της σφήνας: ~ χονδρός | κόλπος | σπά **2.** ΓΛΩΣΣ. σφηνοειδής γραφή σύστημα γραφής που χρησιμοποιήθηκε στη Μέση Ανατολή από τα τέλη της 4ης χιλιετίας π.Χ. ως την εποχή του Χριστού· αποτελείται από γράμματα που σηματοποιούνται από συνδυασμούς γραμμών σε σχήμα σφήνας **3.** ΑΝΑΤ. σφηνοειδής (το) ένα από τα οστά του προσώπου. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

[ETYM. μτγν. < αρχ. σφήν, -νός (βλ. λ. σφήνα). Η σφηνοειδής γραφή είναι απόδ. του γαλλ. écriture cunéiforme].

σφηνόλιθος (ο) {σφηνολιθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΙΤ. πέτρα σε σχήμα σφήνας που χρησιμοποιείται στην κατασκευή θόλων ή τόξων σε κτήρια. [ETYM. < σφήνα + λίθος].

σφηνώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σφήνω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** δεν μπορώ να κινηθώ, επειδή παγιδεύομαι, εγκλωβίζομαι σε πολύ στενό χώρο: το έμβολο σφηνώσε και δεν ανεβοκατεβαίνει || σφηνώσε στον φράχτη και δεν μπορούσε να βγει **2.** μαγγώνω: η πόρτα σφηνώσε και δεν ανοίγει ♦ (μετβ.) **3.** στερεώνω με σφήνα **4.** τοποθετώ (κάτι) μέσα σε ένα σώμα ή ανάμεσα σε σώματα- (μεσοπαθ. σφηνώνω) **5.** μαγγώνω, εγκλωβίζομαι και δεν μπορώ να κινηθώ: πήγε να περάσει μέσα από ένα στενό άνοιγμα, αλλά επειδή ήταν γοντρός, σφηνώθηκε και δεν μπορούσε να βγει **6.** (μτφ.) μπαίνω (κάπου) σαν σφήνα, υπάρχω συνεχώς: του σφηνώθηκε η ιδέα να γίνει ηθοποιός || «είναι από κείνες τις πόλεις που σφηνώνονται στη μνήμη και δεν τις ξεχνάς ποτέ» (εφμ.). — σφηνώση (η) [αρχ.] κ. σφήνωμα (το). [ETYM. < αρχ. σφηνώ- (όω) < σφήν, -νός (βλ. λ. σφήνα)].

Σφίγγα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. τέρας, συνήθ. με κεφάλι γυναίκας, σώμα λιονταριού και φτερά: το αίγνιμα της - λύθηκε από τον Οιδίποδα **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. κάθε αναπαράσταση του παραπάνω τέρατος, συνήθ. με σώμα λιονταριού και κεφάλι ανθρώπου ή θεού: στην περίφημη Σφίγγα της Γκίζας απεικονίζεται το πρόσωπο του Φαραώ **3.** (μετωνυμ.) πρόσωπο που δεν αποκαλύπτει τις διαθέσεις ή τις προθέσεις του, που δημιουργεί γύρω του μυστήριο: παρέμεινε ~ σε όλη τη διάρκεια της σύζήτησης- όσο κι αν τον βολιδοσκοπούσαμε, δεν καταφέραμε να μάθουμε τα σχέδια του ΣΥΝ. μυστηριώδης, κρυψίνους ΑΝΤ. ανοιχτό βιβλίο. Επίσης (αρχαιοπρ.) Σφίγγ (η) {Σφίγγ-ός, -α}. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνυμο.

[ETYM. < αρχ. Σφίγγ-ιγγός (με παράλλ. τ. Σφίξ και Φίξ-ικός), που συνδέθηκε παρετυμολ. με το ρ. σφίγγω και σε αυτό οφείλεται η παρουσία ερρίνου στον τ. Σφί-γγ-ζ. Πρόκειται πιθαν. για δάνειο αιγυπτ. προελ., με αρχικούς τ. Σφίξ και Φίξ (πβ. κ. το αιγυπτ. τόπων. Φίκιον όρος)].

σφίγγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σφίγγω, σφίγγηκα, σφίγγμένος} ♦ (μετβ.) **1.** περιβάλλω στενά (κάτι), ώστε να μη μπορεί να μετακινήσει ή να απλωθεί, να πάψει να είναι χαλαρό: η ζώνη σφίγγει το παντελόνι στη μέση || οι πολιορκητές σφίγγουν τον κλοιό γύρω από την πόλη ΣΥΝ. σφισφίγω ΦΡ. (α) σφίγγω στην αγκαλιά μου αγκαλιάζω: έσφιξε στην αγκαλιά της τον γιο της (β) σφίγγω το χέρι (i) χαιρετώ (κάποιον) διά χειραγιάς: είπε «χαίρω πολύ» και μου έσφιξε το χέρι (ii) καταλήγω σε συμφωνία: έσφιξαν τα χέρια και η συμφωνία επισφραγίστηκε- (μτφ.) (γ) (καθημ.) σφίγγω το ζωνάρι περιορίζω τα έξοδα μου, καταναλώνω λιγότερα (λόγω οικονομικής στενότητας): «Θανάση, σφίξε κι άλλο το ζωνάρι» (τίτλος σατιρικής ταινίας) (δ) σφίγγω τα λουριά περιορίζω την ελευθερία, δεν αφήνω ελεύθερο: σφίξε λίγο τα λουριά του γιου σου, γιατί έχει αρχίσει να μη λογαριάζει κανένα και τίποτα! ΣΥΝ. ελέγχο, περιορίζω ΑΝΤ. αφήνω ελεύθερο (ε) σφίγγω την καρδιά μου περιορίζω τον συναισθηματισμό μου, επιβάλλομαι στα συναισθήματα μου: σφίξε την καρδιά σου και κάνε αυτό που πρέπει! ΣΥΝ. κάνω την καρδιά μου πέτρα (στ) σφίγγεται η καρδιά μου αισθάνομαι έντονα (δυσάρεστα) συναισθήματα: σφίγγεται η καρδιά σου, όταν τον βλέπεις σ' αυτή την κατάσταση ΣΥΝ. πίνεται η καρδιά | η ψυχή μου **2.** δένω γερά και σταθερά: ~ τα κορδόνια των παπουτσιών | τον σπάγω γύρω από το δέμα ΑΝΤ. χαλαρώνω **3.** περιβάλλω (κάποιον) τόσο στενά, ώστε να τον πιέζω, να του προκαλώ ενόχληση: πάχυνα και με σφίγγει το παντελόνι || με σφίγγουν τα και-

νούργια μου παπούτσια ΣΥΝ. στενεύω, κόβω **4.** κάνω (κάτι) σφρηγίλο: κρέμα που σφίγγει τους χαλαρωμένους μηρούς ΣΥΝ. δένω ΑΝΤ. χαλαρώνω **5.** εφραμίζω πολύ στενά: σφίξε τη βρούση, να μη στάζει ΣΥΝ. κλείνω ΑΝΤ. χαλαρώνω, ανοίγω ΦΡ. (α) σφίγγω τα χείλη (i) (κυριολ.) κάνω τα χείλη μου να πιέζω τον ένα το άλλο (ii) (μτφ.) καταβάλλω προσπάθεια να μην εκδηλωθώ, να μη φανερώσω τη δυσάρεσκια ή την ενόχληση μου: έσφιξε τα χείλη και προσποιήθηκε ότι όλα πήγαιναν καλά (β) σφίγγω τα δόντια βλ. λ. δόντι (γ) σφίγγω τη γροθιά λυγίζω και κλείνω σφιχτά τα δάχτυλα στην παλάμη: οι εργάτες χαιρέτισαν με σφιγμένη γροθιά τον λόγο του συνδικαλιστή **6.** φέρνω (κάποιον) σε δυσχερή θέση: τον έσφιξε η ανάγκη και βγήκε να γυρέψει δανεικά ΣΥΝ. πιέζω, αναγκάζω ♦ (αμετβ.) **7.** γίνομαι πολύ πιστικός: σφίγγουν τα μέτρα | οι έλεγχοι || σφίγγει ο κλοιός γύρω από τους πολιορκουμένους ΣΥΝ. αυξάνομαι ΑΝΤ. μειώνομαι, χαλαρώνω ΦΡ. σφίγγω τα πράγματα δυσκολεύει η κατάσταση **8.** (γενικότερ.) γίνομαι πιο έντονος, πιο έντονα αισθητός ΦΡ. (α) σφίγγουν οι ζέστες ανεβαίνει η θερμοκρασία: όταν σφίξουν οι ζέστες, θα φύγουμε για διακοπές (β) (σκόπ.) και πού να σφίξουν οι ζέστες! για περιπτώσεις στις οποίες λέγονται ή πράττονται πράγματα αλλοπρόσαλλα ή τρελά **9.** γίνομαι πιο πυκνός, παύω να είμαι χαλαρός: σφίγγει το ζελέ | το ταίμεντο ΣΥΝ. δένω ΑΝΤ. νερούλιζω (μεσοπαθ. σφίγγωμαι) **10.** (καθημ.) βρίσκομαι σε δυσχερή, συνήθ. ως προς τα οικονομικά, θέση: έχω σφίξει τώρα τελευταία και δεν ξέρω πού θα βρω λεφτά ΣΥΝ. πιέζομαι, έχω δυσκολίες **11.** καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια: τώρα τελευταία έχει σφίξει και η απόδοση του έχει βελτιωθεί ΣΥΝ. βάζω τα δυνατά μου ΑΝΤ. καταθέτω τα όπλα, παραιτούμαι **12.** (οικ.) προσπαθώ να αποδεσώ **13.** (η μτχ. σφίγγμένος, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-[ETYM. αρχ., εφραστ. λ. με έρρινο σύμφωνο, αγν. ετύμου].

σφιγκτήρας (ο) **1.** ΑΝΑΤ. το σύνολο των μυών που έχουν το σχήμα δακτύλου και με το κλείσιμο τους συστέλλουν ή κλείνουν άλλα όργανα: ~ του πλωρού | του πρωκτού | της ουρήθρας **2.** εργαλείο με το οποίο οι τεχνίτες συγκρατούν αντικείμενα.

[ETYM. < μτγν. σφιγκτήρ, -ήρος < αρχ. σφίγγω + παραγ. επίθημα -τήρ (πβ. κ. κρα-τήρ)].

σφιγγμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει σφιχτεί, που είναι δεμένος σφιχτά: ~ ζώνη **2.** αυτός που έχει περιστραφεί τόσο, ώστε δεν μπορεί να χαλαρώσει εύκολα: ~ στρογγυλά βρούσης- (μτφ.) **3.** (α) (για πρόσ.) αυτός που ζει με οικονομικούς περιορισμούς, που δεν τα βγάζει εύκολα πέρα: είναι πολύ ~ αυτή την περίοδο (β) (για καταστάσεις) αυτός που περιέχει δυσκολίες και έλλειψη άνεσης: τα πράγματα είναι ~ αυτή την περίοδο **4.** αυτός που δεν είναι χαλαρός, που δεν αισθάνεται άνετα: ήταν πολύ ~ στη συνέντευξη. — σφιγγμένα επίρρ.

σφιζή (η) {-ης κ. -εος | -εις, -εων} μεγάλη και επιειγούσα πίεση και η στενωχώρα που προκύπτει από αυτήν: δεν πάνε καλά οι δουλειές του κι έχει ~ τελευταία ΣΥΝ. ανάγκη, σφιζέμο. [ETYM. < αρχ. σφίγγος < σφίγγω].

σφιζέμο (το) {σφιζέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να σφιγγει κανείς κάτι **2.** μεγάλη και επιειγούσα πίεση: πλησιάζει η εξέταστική και άρχισαν τα σφιζέματα για τους φοιτητές ΣΥΝ. ανάγκη, σφιζέ **3.** νευρικός πόνος σε όργανο του σώματος, που οφείλεται συνήθ. σε ψυχολογικές αιτίες, σε στενωχώρα κ.λπ.: νιώθω ~ στο στομάχι | στην καρδιά | στον λαιμό | στο στήθος.

[ETYM. Από το θ. του αορ. έ-σφιζ-α (ρ. σφίγγω) και το παραγ. επίθημα -μο, πβ. κ. τρέξ-μο, σπρωξ-μο].

σφιχαγκαλιάζω ρ. μετβ. {σφιχαγκάλιασα, -τηκα, -μένος} αγκαλιάζω (κάποιον/κάτι) πολύ σφιχτά, συνήθ. ως ένδειξη τρυφερότητας ή προστατευτικότητας: τον σφιχαγκάλιασε και τον φίλησε || (κ. μεσοπαθ.) έμειναν σφιχαγκαλιασμένοι για πολύ ώρα || (μτφ.) «οι πυκνοφυτεμένες δράκαινες σφιχαγκαλιάζονται μπλέκοντας τα κλαδιά τους» (εφμ.). — σφιχαγκαλιάσμα (το).

σφιχτοδένω ρ. μετβ. {σφιχτόδε-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δένω πολύ γερά έτσι, ώστε να μη μπορεί να χαλαρώσει ή να λυθεί (κάποιος/κάτι): ~ κόμπο | σκοινί- (η μτχ. σφιχτοδεμένος, -η, -ο) **2.** αυτός που διαθέτει εξαιρετικά σφρηγίλο ή/και καλογυμνασμένο σώμα: ~ αθλητής | κολυμβητήρια | μοντέλο ΑΝΤ. χαλαρός, πλαδαρός **3.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη συνοχή: ~ οικογένεια | παρέα | τάξη ΑΝΤ. χαλαρός, σφιχτός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιβάλλει (κάτι) τόσο στενά, ώστε δεν το αφήνει να κινηθεί ελεύθερα ή/και να απλωθεί, όσο μπορεί: ~ ζώνη | φούστα | παπούτσια | κόμπος ΑΝΤ. χαλαρός **2.** αυτός που είναι πολύ στενά εφραμισμένος: ~ βίδα ΣΥΝ. σφιγγμένος ΑΝΤ. χαλαρωμένος

3. (α) αυτός που έχει μεγάλη πυκνότητα: ~ αβγό | σάλτσα | ζύμη **1** μετασμέλ ΣΥΝ. πηχτός, κρουστός ΑΝΤ. αραιός (β) (μτφ.) αυτός που δεν είναι καθόλου χαλαρός: ~ κορμί | πόδια | μπράτσα ΣΥΝ. σφιχτοδεμένος ΑΝΤ. πλαδαρός **4.** (μτφ.) αυτός που αποφεύγει τις δαπάνες: αυτό τον καιρό πρέπει να είμαστε λίγο ~, γιατί αλλιώς δεν θα τα βγάλου με πέρα || ~ οικονομική πολιτική ΣΥΝ. (λόγ.) φειδολός ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, σπάταλος. — (υποκ.) σφιχτούτσικος, -η, -ο, σφιχτά επίρρ. * ΣΧΟΛΙΟ λ. ταγγρόνης.

[ETYM. < μεσν. σφικτός < μτγν. σφιγκτός < αρχ. σφίγγω].

σφιχτοχέρης (ο) {σφιχτοχέρηδες}, σφιχτοχέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που δεν θέλει να ξεοδεύει χρήματα ΣΥΝ. σφιχτός, ταγγ-γούνης ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, σπάταλος. — σφιχτοχεριά (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ταγγρόνης.

σφοδρά επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό: ~ ερωτευμένος ΣΥΝ. υπερβολικά, σφοδρά ΑΝΤ. ελάχιστα.

σφοδρός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από πολύ μεγάλη ορμή και ένταση: ~ κακοκαρία | άνεμος | θαλασσοταραχή | έρωτας | πάθος | μίσος | επιθυμία | επίθεση | ανταγωνισμός | κριτική || ~ σύγκρουση αυτοκινήτων || ~ συγκρούσεις μεταξύ ανταρτών και στρατού ΣΥΝ. ορμητικός ΑΝΤ. μαλακός, ήπιος. — σφοδρ-ά || -ώς [αρχ.]

επίρρ., σφοδρότητα (η) [αρχ.].
[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «παρταριστός - ορμητικός», < θ. σφοδ- (με επίθημα -ρός), ετερομορφ. βαθμ. του Ι.Ε. *sṛ(h)ē(n)d- «σπαράω, σπαρταρώ», που συνδ. με τα ομόρρ. σφαδ-άζω, σφενδ-όνη, σφόνδ-υλος (βλ. λ. λ.).]

σφολιάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χοντρό φύλλο ζύμης που, όταν ψηθεί, χωρίζεται σε πολλά λεπτά φύλλα.
[ETYM. < ιταλ. sfogliata < ρ. sfogliare «εξφυλλίζω» < μγν. λατ. exfoliare < ex- «εκ-|έξ-» + -follare < λατ. folium «φύλλο»].

σφόνδυλος (ο) → σπόνδυλος

σφοντύλι (το) {σφοντυλ-ιού| -ιών} μικρό στρογγυλό όργανο με τρύπα στη μέση, όπου στερεώνεται και περιστρέφεται το αδράχτι για το ξάσιμο των μαλλιών ΦΡ. (μτφ.) **μου ήρθε ο ουρανός σφοντύλι** (i) ζαλιζομαι ύστερα από δυνατό χτύπημα: η πέτρα τον βρήκε στο κεφάλι και τον ήρθε ο ουρανός σφοντύλι ΣΥΝ. μου ήρθε κεραμίδια | νταμπλάς (ii) ζαλιζομαι ύστερα από αναπάντεχο, βαρύ πλήγμα: μόλις είδε τον λογαριασμό, του ήρθε ο ουρανός σφοντύλι ΣΥΝ. του ήρθε νταμπλάς.
[ETYM. < αρχ. σφονδύλιον (με διατήρηση της αρχ. προφοράς του συμπλέγματος /nd/, πβ. κ. σφενδόνη - σφεντόνα), υποκ. του ουσ. σφόνδυλος (βλ. λ. σπόνδυλος)].

σφορτσάντο επίρρ. ΜΟΥΣ. δυναμική ένδειξη, κατά την οποία μια μεμονωμένη νότα ή συγχορδία ενός μουσικού κομματιού πρέπει να παιχτεί τονισμένα, δυνατά, ξεχωρίζοντας από τη δυναμική των φθόγγων που την περιβάλλουν.
[ETYM. < ιταλ. sforzando < ρ. sforzare «δυναμώνω, φορτσάρω» < s- < λατ. ex- + forzare, βλ. λ. φορτσάρω].

σφουγγαράδικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την αλεία σφουγγαριών ΣΥΝ. σπογγαλιευτικός **2. σφουγγαράδικο** (το) πλοίο που διαθέτει τον κατάλληλο εξοπλισμό για την αλεία σφουγγαριών ΣΥΝ. σπογγαλιευτικό (βλ. κ. σπογγαλιευτικός). [ETYM. Από τον πληθ. σφουγγαράδες (της λ. σφουγγαράς) και το παραγ. επίθημα -ικός].

σφουγγαράς (ο) {σφουγγαράδες} **1.** ο δύτης που ειδικεύεται στη συλλογή σφουγγαριών ΣΥΝ. σπογγαλιεύς **2.** ο έμπορος που πουλά σφουγγάρια.

σφουγγάρι (το) {σφουγγαρ-ιού| -ιών} **1.** μαλακή μάζα από ζωόφυτα της θάλασσας, τα οποία ύστερα από κατάλληλη επεξεργασία είναι κατάλληλα για οικιακή χρήση: ~ για το μπάνιο | για τον πίνακα ΣΥΝ. σπόγγος **2.** (συνεκδ.) πλαστικό σώμα που έχει πόρους και παρουσιάζει παρόμοιες ιδιότητες με αυτές του φυσικού σφουγγαριού: ~ για τα πιάτα | για την καθαριότητα | για το μακιγιάζ- ΦΡ. (α) **ρουφά σαν σφουγγάρι** είναι πολύ απορροφητικός (β) **πίνω σαν σφουγγάρι** καταναλώνω πολύ μεγάλες ποσότητες οινόπνευματόδων ποτών: *έπινε σαν σφουγγάρι, αλλά το κόψε μαχαίρι.* — (υποκ.) σφουγγαράκι (το). [ETYM. < μγν. σφουγγάριον | σπογγάριον (με τροπή του /o/ σε /u/, υποκ. του αρχ. σπόγγος) (βλ. λ. λ.).]

σφουγγαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {σφουγγαρίζω, -τηκα, -μένος} **♦ 1.** (μετβ.) καθαρίζω (επιφάνεια, κυρ. δάπεδο) περνώντας το με πανί ή άλλο απορροφητικό υλικό βουτηγμένο σε νερό: ~ το πάτωμα | το κατάστρωμα || (συνεκδ.) ~ το μπάνιο **♦ 2.** (αμετβ.) ασχολούμαι με το πλούσιο επιφανειακό με τον παραπάνω τρόπο. — **σφουγγαρίσιμα** (το).

σφουγγαρίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} εργαλείο καθημερινού νοικοκυριού, που αποτελείται από μακρύ κοντάρι και κορδέλες απορροφητικού υλικού στη μία του άκρη και χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό των πατωμάτων, αφού πρώτα το βουτήξει κανείς σε νερό και το στραγγίξει: *ξεπλάνω τη ~.*
[ETYM. < σφουγγαρίζω (θ. σφουγγαρίζω- του αορ.) + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. κουβαρίστρα, πολεμισ-τρα].

σφουγγαροπανο (το) πανί που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό των δαπέδων, αφού πρώτα το βουτήξει κανείς σε νερό και το στεγναι: *ξεπλάνω το ~.*

σφουγγατο (το) φαγητό που έχει ως βάση αβγά χτυπημένα, τα οποία τηγνίζονται στο λάδι και στα οποία μπορούν να προστεθούν και άλλα υλικά, όπως τυρί, λουκάνικα, πιπεριές κ.λπ. ΣΥΝ. ομελέτα.
[ETYM. < μεσν. σφουγγατο (με τροπή του /o/ σε /u/) < αρχ. σπόγγος | σπόγγος (βλ. λ. λ.) + παραγ. επίθημα -ατο].

σφουγγίζω ρ. μετβ. {σφουγγίζω, -τηκα, -μένος} **1.** απομακρύνω τα νερά χρησιμοποιώντας σφουγγάρι: *σφουγγίσε καλά το πιάι της κουζίνας, γιατί έπεσαν νερά* || ~ το τραπέζι με χαρτί **2.** (συνεκδ.) απομακρύνω υγρό από επιφάνεια: *σφουγγίσε το μέτωπο του από τον ιδρώτα με την πετσέτα.* — **σφουγγίσμα** (το).
[ETYM. < αρχ. σφουγγίζω | σπογγίζω (με τροπή του /o/ σε /u/) < σπόγγος (βλ. λ. λ.).]

σφουγγοκολάριος (ο) (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) κόλακας, πρόσωπο που κάνει και τις πιο αναξιοπρεπείς πράξεις, για να κερδίσει την εύνοια κάποιου ΣΥΝ. κολοιμαίφτης.
[ETYM. < σφουγγίζω (< σπόγγος | σπόγγος) + κόλος + παραγ. επίθημα -άριος (με σκωπτική αναφορά σε αξιοματόχους του Βυζαντίου, λ.χ. σιλεντι-άριος, σπαθ-άριος), < λατ. -arius].

σφραγίδα (η) **1.** όργανο από ξύλο, πέτρα, μέταλλο ή πλαστικό με γχοράκτα ή ανάγλυφα γράμματα, σύμβολα ή λέξεις, τα οποία αποτυπώνονται με πίεση πάνω σε χαρτί, αφού πρώτα πιεστούν σε μελάνι, κυρ. για να δηλωθεί η ταυτότητα του χρήστη, η κυριότητα του σε αντικείμενο, η γνησιότητα της προέλευσης του ή η εγκυρότητα εγγράφου: *Βασιλική | επίσημη | προσοπική ~* || ~ *ιδιοκτησίας | κυριότητας | γνησιότητας* || *δαχτυλίδι με ~* || η ~ *του τμήματος | της διεύθυνσης | του σχολείου* ΣΥΝ. στάμπα **2.** το αποτύπωμα ή το σήμα που αφήνουν πάνω σε χαρτί, κερί ή άλλο υλικό τα έγλυφα ή ανάγλυφα σημεία του παραπάνω οργάνου: *βάζω ~ σε κάτι* || *έβαλε το χαρτί κόντρα στο φως, για να ελέγξει τη γνησιότητα της σφραγίδας* || ο *φάκελος*

έχει τη ~ του ταχυδρομείου || *πολλοί συλλέκτες γραμματοσήμων περιλαμβάνουν στη συλλογή τους και ταχυδρομικές ~* ΣΥΝ. στάμπα **3.** η επικύρωση εγγράφου με επίσημη σφραγίδα: *για μια - έτρεχα όλη μέρα από γραφείο σε γραφείο* **4.** ΕΚΚΛΗΣ. στρογγυλό ξύλινο όργανο, στη μία πλευρά του οποίου υπάρχουν εγχοράκτα λειτουργικά σύμβολα και με το οποίο πιέζουν την πάνω επιφάνεια του άψητου άρτου, για να χρησιμοποιηθεί από τον λειτουργό στη θεία Ευχαριστία: ~ για τα πρόσφορα ΣΥΝ. σφραγιστήριο **5.** (μτφ.) (α) λειτουργικό ή άλλο στοιχείο πνευματικού ή καλλιτεχνικού δημιουργήματος, με το οποίο ο δημιουργός του δηλώνει την ταυτότητα του ή/και το προστατεύει από λογοκλοπή: ο *λυρικός ποιητής Αρχίλοχος χρησιμοποίησε το όνομα «Περικλής» ως ~ των στίχων του* (β) (γενικότ.) οτιδήποτε χαρακτηριστικό της προέλευσης ενός πράγματος: το *έργο του σημαδεύεται από τη ~ του γνησίου καλλιτέχνη* **6.** (μτφ.) ανεξίτηλο σημάδι, βαθιά και αναμοφιβήτη επίδραση: ο *χρόνος άφησε τη ~ στο έργο του* | *πάνω του* ΦΡ. **βάζω τη σφραγίδα μου** βλ. λ. βάζω. — (υποκ.) σφραγιδάκι (το) κ. σφραγιδούλα (η).

[ETYM. < αρχ. σφραγίς, -ίδος, τεχν. όρ., αβεβ. ετύμου. Η σημασιολ. εξειδίκευση του όρου προέχει ετυμολ. δυσχέρειες στην ισχυρή μορφολογική σύνδεση με το ρ. σφραγιέμαι «τυφίω, τρίζω, βροντώ» (η εναλλαγή των θ. σφρα-| σφρα- θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως συγκοπή του ενός εκ των δύο όμοιων φωνηέντων σε περιβάλλον υγρού συμφώνου). Η λ. φαίνεται να συνδέεται με το τόπων. Σφραγίδων, που ήταν σπηλιά στον Κιθαιρώνα και κατοικία νυμφών, ενώ έχει διατυπωθεί και η άποψη πως η λ. σφραγίς αναφερόταν αρχικά στη ρευστότητα του θερμού υλικού, το οποίο χρησιμοποιείται κατά τη σφράγιση, πβ. κ. ρωσ. речатί «σφραγίδα» - reki «κνήνη» (εξαιρετικά ανιγμιατικές ερμηνείες)].

σφραγιδόγλυφια (η) [1865] {χωρ. πληθ.} η τεχνική της κατασκευής σφραγιδών, κυρ. κατά την αρχαιότητα (σφραγιδολίθων, δακτυλολίθων κ.λπ.).

σφραγιδογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των σφραγιδών.
[ETYM. Μετάφρ. δάνειο (ως προς το α' συνθ.) του γαλλ. νόθου συνθ. sigillographie].

σφραγιδόκηρος (ο) [1833] {σφραγιδόκηρ-ου| -ων, -ους} υλικό που χρησιμοποιείται για το σφράγισμα δεμάτων, επιστολών κ.λπ. ΣΥΝ. ισπανικός κηρός, βουλλοκέρη.

σφραγιδοκύλινδρος (ο) {σφραγιδοκύλινδρ-ου| -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. η κυλινδρική σφραγίδα (σε διάφορους αρχαίους πολιτισμούς, π.χ. Βαβυλώνιους, Αιγυπτίους, Μινωίτες κ.ά.).

σφραγιδολίθος (ο) [1897] {σφραγιδολίθ-ου| -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. δαχτυλίδι ή πέτρα του οποίου λειτουργούσε ως σφραγίδα, καθώς έφερε εγχοράκτες ή ανάγλυφες παραστάσεις ή γράμματα που μπορούσαν να αποτυπωθούν σε άλλο υλικό: *μινωικός | αρχαϊκός | πολιτικός | αιγυπτιακός | αριστογνηματικός ~.*

σφραγιδοφυλάκας (ο) [μγν.] {σφραγιδοφυλάκων} αξίωμα που θεσμοθετήθηκε στην Αγγλία, τη Γαλλία και τη Γερμανία από τον 11ο αι. και μετά και σύμφωνα με το οποίο, όσοι το κατείχαν, είχαν χρέος να φυλάσσουν τη μεγάλη σφραγίδα του κράτους.

σφραγίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σφραγίζω, -τηκα, -μένος} **1.** βάζω σφραγίδα σε (κάτι): ~ *επίσημο έγγραφο* | *πιστοποιητικό* | *γράμμα* | *έντυπο* **2.** για επιταγή στην οποία η τράπεζα βάζει σφραγίδα που δηλώνει ότι δεν έχει αντίκρισμα **3.** ΕΚΚΛΗΣ. χρησιμοποιώ ειδική σφραγίδα (βλ. λ., σημ. 4), για να αφήσω αποτύπωμα (σε άψητο άρτο) έτσι, ώστε να χρησιμοποιηθεί στη θεία Ευχαριστία: ~ το πρόσφορο **4.** κλείνω (κάτι) ερμητικά με σφραγίδα έτσι, ώστε να μη μπορεί να παραβιαστεί από έξω ή από μέσα: ~ το *δέμα με βουλλοκέρη* || ~ το *κιβώτιο* | *το μουκάλι* | *έναν φάκελο*- ΦΡ. **σφραγίζω το στόμα μου** δεν λέω τίποτα, αρνούμαι να αποκαλύψω πράγματα που γνωρίζω **5.** (συνθ.) για καταστήματα) κλείνω με απόφαση του κράτους: *σφραγίσω το κατάστημα των ηλεκτρονικών της περιοχής μας για οφειλές προς το Δημόσιο* **6.** (μτφ.) επηρεάζω καθοριστικά: το *έργο του σφραγίσε την εποχή του* || η *σχέση αυτή σφραγίσε τη ζωή του* **7.** (μτφ.) έχω καθοριστική συμμετοχή (σε κάτι): *αυτός ο παίκτης σφραγίσε την τρίτη συνεχόμενη νίκη της ομάδας του* (εφημ.) **8.** εξασφαλίζω, σε φρ. όμοιος: *στη συνόδο η χώρα αυτή σφραγίσε το εισιτήριο για την είσοδο της στην Ε.Ε.* **9.** ΙΑΤΡ. (για δόντι) καθαρίζω από την τερηδόνα και γεμίζω με τεχνητό υλικό, αποκαθιστώντας την αρχική μορφή και εμποδίζοντας την εξάπλωση της φθοράς. — σφραγιστικός, -η, -ό [1893].

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «κλείνω με σφραγίδα - επιβεβαιώνω την αυθεντικότητα (ενός εγγράφου)», < σφραγίς, -ίδος. Ήδη αρχ. οι μτφ. σημ. «κλείνω ερμητικά» και «σημαδεύω, αφήνοντας ίχνη της παρουσίας ή της επιρροής μου»].

σφράγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το σφράγισμα (βλ. λ.) **2.** ΝΟΜ. ασφαλιστικό μέτρο ή μέτρο εκούσιας δικαιοδοσίας το οποίο συνίσταται στην επίθεση σφραγιδών και γενικά στο κλείδωμα και στον περιορισμό της πρόσβασης τρίτων σε χώρους μέσα στους οποίους υπάρχουν κρίσιμα πράγματα, για να αποφευχθεί ο κίνδυνος απώλειας, αφαιρέσεως, φθοράς, κλοπής αντικατάστασης κ.λπ. αυτών.

σφραγίσμα (το) {σφραγίσμα-ατος| -ατα, -άτων} **1.** το σήμα που αποτυπώνεται με την επίθεση σφραγίδας: *το ~ της αποδείξης* | *του βιβλίου του Ι.Κ.Α.* | *του πρόσφορου* **2.** η επίθεση σφραγίδας από τράπεζα σε επιταγή χωρίς αντίκρισμα **3.** (κατ' επέκτ.) ασφαλές, ερμητικό κλείσιμο με κατάλληλο υλικό: - *μουκάλιο* | *το φακέλο* με *βουλλοκέρη* **4.** κλείσιμο καταστήματος από το κράτος: η *συσσώρευση χρεών προς την εφορία οδήγησε τελικά στο ~ μεγάλων αλυσίδας πολυκαταστημάτων* **5.** ΙΑΤΡ. (α) η εισαγωγή σε κολοότητα δοντιού παρασκευασμένης ουσίας κατάλληλης για την αποκατάσταση της φυσιολογικής μορφής του δοντιού: *πρέπει να κάνω δύο ~* (β) (κατ' επέκτ.)

το υλικό που χρησιμοποιείται στην παραπάνω επέμβαση: *καθώς έτρωγα, μου έφυγε το* - ΣΥΝ. έμφραξη. — (υποκ.) σφραγιματάκι (το). [ETYM αρχ. «Ρηχική σημ. «ίχνος σφραγιδολήθου», < σφραγίζω (βλ. λ.). ο ιατρ. όρ. είναι απόδ. του γαλλ. plombage].

σφραγιστήριο (το) {μτγν.} {σφραγιστήρι-ου | -ων} 1. υπηρεσία του Δημοσίου, όπου σφραγίζονται έγγραφα ή αντικείμενα 2. ΕΚΚΛΗΣ. μικρό όργανο με εγχάρακτα ιερά σύμβολα, τα οποία αποτυπώνουν στην επιφάνεια άψητου άρτου, για να μπορεί η προσφορά να χρησιμοποιηθεί στη Θεία Ευχαριστία ΣΥΝ. σφραγίδα.

σφραγιτικός, -ή, -ό ~» σφραγίζω
σφραγιστός, -ή, -ό {μτγν.} 1. αυτός που πάνω του έχει αποτυπωθεί σφραγίδα ΣΥΝ. σφραγιμένος ΑΝΤ. ασφράγιτος 2. αυτός που είναι ερμητικά κλειστός: ~ *μπουκάλι* ΣΥΝ. κλεισμένος ΑΝΤ. ανοιχτός.

σφριγηλός, -ή, -ό [1887] αυτός που βρίσκεται στην ακμή του και είναι γεμάτος πνευματική και σωματική ζωντάνια και δύναμη ΣΥΝ. ζωντανός, εύρωστος, ακμαίος ΑΝΤ. παρηκμασμένος, πεσμένος, άτονος. — σφριγηλότητα (η) [1894].

[ETYM < σφρίγγος + παραγ. επίθημα -ηλός, πβ. κ. *απατ-ηλός, σιωπηλός*].

σφρίγγος (το) {σφρίγγους | χωρ. πληθ.} η ύπαρξη ζωντάνιας και δύναμης, που συνδέεται κυρ. με το σφύριμα και την ακμή του: *διατήρηση του νεανικού* ~ ΣΥΝ. ευρωστία. [ETYM < ΡΧ. < σφρίγγος (-άω), υποχωρητ., βλ. λ.].

σφρίγγω ρ. αμετβ. {σφρίγγας...} μόνο σε ενεστ.} βρίσκομαι σε ακμή, έχω δύναμη και υγεία.

[ETYM < αρχ. *σφρίγω (-άω)*, εκφραστ. όρ. του καθημερινού λεξιλογίου, αγν. ετύμου].

σφυγμογράφος (ο) [1890] ΙΑΤΡ. ειδικό μηχάνημα με το οποίο μετρούνται οι παλμοί της καρδιάς και καταγράφονται σε χαρτί. — σφυγμογραφία (η), σφυγμογράφημα (το). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sphygmographe].

σφυγμομόμετρο (το) {σφυγμομομέτρου-ου | -ων} συσκευή εφοδιασμένη με μανόμετρο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της αρτηριακής πίεσης. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sphygmomanometre].

σφυγμομέτρηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΙΑΤΡ. η μέτρηση των χτύπων της καρδιάς με ειδικό όργανο 2. (μψ.) η έρευνα που έχει στόχο την καταγραφή των τάσεων και τον απόδυνον της κοινής γνώμης: ~ *για τηλεοπτική εκπομπή | για τον ημερησιο Τύπο* || *τα αποτελέσματα της* ~ || - των αντιδράσεων του κοινού ΣΥΝ. δημοσκόπηση, γκάλοπ. — **σφυγμομέτρο** ρ. [1886] {-είς...}.

σφυγμόμετρο (το) [1876] {σφυγμομέτρου-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο με το οποίο καταγράφεται η συχνότητα των χτύπων της καρδιάς και ελέγχεται η κανονικότητά τους. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sphygmometre].

σφυγμός (ο) 1. η συστολή και διαστολή της καρδιάς και των αρτηριών, με τις οποίες επιτυγχάνεται η κυκλοφορία του αίματος στο σώμα και οι οποίες χαρακτηρίζονται κανονικά από συγκεκριμένο ρυθμό: *σταθερός | αδύναμος | άστατος | δυνατός | άρρυθμος | άτακτος | περιετικός | φυσιολογικός* ~ || *πιάνω | βρίσκω | ψηλαφώ | καταγράφω | παίρνω | επαναφέρω στο κανονικό τον* ~ *κάποιου* ΣΥΝ. *παλμός* 2. (μψ.) η κυρίαρχη τάση που καθορίζει τις ενέργειες ή τη στάση ατόμου, ομάδων, εποχών: *πρέπει να πιάσεις τον* ~ *της εποχής σου!* || *ο* ~ *της νεολαίας* ΣΥΝ. *παλμός, ρυθμός*. Επίσης σφύξη (η) [αρχ.]. — **σφυγμικός**, -ή, -ό [αρχ.]. [ETYM αρχ. < σφύζω (βλ. λ.).]

σφύζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτατ.} 1. (για το αίμα) χτυπώ με ρυθμό, κανονικά: *το αίμα σφύζει στο κορμί του* 2. (μψ.) είμαι γεμάτος (ζωή, ένταση κ.λπ.): *τα νιάτα σφύζουν από ζωή* || *οι δρόμοι σφύζουν από κίνηση* || *η πόλη σφύζει από δραστηριότητα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω.

[ETYM αρχ. < *σφύζω, τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Δεν ευσταθεί οποιαδήποτε συσχέτιση με τα ρ. *σφαδάζω* και *σπεύδω*].

σφύξη (η) → σφυγμός

σφύρα (η) {σφυρών} 1. μηχανικό εργαλείο, φορητό ή σταθερό, που χρησιμοποιείται στο σπάσιμο ή στη διάλυση πετρωμάτων ή άλλων σκληρών σωμάτων: *μηχανική* ~ ΦΡ. *μεταξύ σφύρας και άκμονας* (ανάμεσα στη σφύρα και στο αμόνι) για κάποιον που βρίσκεται μεταξύ πολλών και δύσκολων καταστάσεων, από τις οποίες δεν μπορεί να απαλλαγεί, διότι ξεφεύγοντας από τη μία πέφτει στην άλλη: *δεν ξέρει πώς να γλιτώσει από τις υποχρεώσεις του* - *βρίσκεται συνεχώς* ~ / 2. μέρος των πυροβόλων, με το οποίο αυξάνεται η ισχύς του επικρουστήρα 3. ΑΝΑΤ. ένα από τα τρία μικρά οστά του μέσου ωτός των θηλαστικών, που μαζί με τον αναβολέα και τον άκμονα μεταδίδουν τις ηχητικές δονήσεις στο έσω ους 4. ΑΘΛ. (α) μεταλλική σφαίρα με αλυσίδα, από την οποία την κρατά και την περιστρέφει ο αθλητής, προκειμένου να την εκσφενδονίσει όσο πιο μακριά γίνεται (β) (συνεκδ.) το αγώνισμα που διεξάγεται με το παραπάνω όργανο: *προταθλητής | ολυμπιονίκης στη* ~ ΣΥΝ. σφυροβολία.

[ETYM < αρχ. *σφύρα* < *σφύρ>α < θ. *sφhr-, συνεσταλμ. βαθμ. (με αντιπροσώπευση του φωνηεντικού -Γ- ως -ύρ-, πβ. κ. *άγυρ-της*) του Ι.Ε. *sφr(h)er- «πηδό, τινάξω, σπάρταρω» (για το οποίο βλ. λ. *σπάρταρω*). Η λ. εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των ομορρ. *σπαιρο, σφαίρα, σφυρών* (βλ. λ.). Η φρ. *μεταξύ σφύρας και άκμονος* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *entre l'enclume et le marteau*].

σφυράκι (το) → σφυρί

σφυρηλασία (η) [1870] {σφυρηλασιών} η κατεργασία μετάλλων με σφυρί.

σφυρηλάτος, -ή, -ο (μέταλλο) που έχει υποστεί επεξεργασία με σφυρί: ~ *φύλλα χρυσού*.

[ETYM αρχ. < σφύρα + -ήλατος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ελαύνω].

σφυρηλάτω ρ. μετβ. [μτγν.} {σφυρηλατείς... | σφυρηλάτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κατεργάζομαι (μέταλλο) με σφυρί, για να τον δώσω σχήμα ή/και να το στολίσω με σχέδια: ~ *το ασπίμ | τον χρυσό | πέταλα | καρφιά* 2. (μψ.) διαμορφώνω χαρακτηριστικά ασκόντας ισχυρή επίδραση: *ο πόλεμος σφυρηλάτησε δυνατούς χαρακτήρες* || *η φιλία τους σφυρηλατήθηκε μέσα από τις δυσκολίες* || *η παιδεία* ~ || *η μόρφωση σφυρηλατεί τους νέους*. — σφυρηλάτηση (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.

σφυρί (το) {σφυριού | -ιών} εργαλείο με ξύλινη ή μεταλλική λαβή και μεταλλική, πλαστική ή ξύλινη κεφαλή, που στενεύει στη μία της πλευρά ή σχηματίζει διχάλα, το οποίο χρησιμεύει στο κάρφωμα, το σπάσιμο, στη στερέωση κ.λπ. άλλων υλικών: *χτυπάω το καρφί με το* ~ || *καρφώνω | μηήνω τον πάσσαλο με το* ~ ΦΡ. *βγάζω | βγαίνω στο σφυρί* (ι) πουλώ | πουλείμαι σε πλειστηριασμό: *έβγαλε τους πινάκες στο σφυρί, γιατί δεν μπορούσε να βρει αλλιώς αγοραστής* (ιι) πουλώ | πουλείμαι σε πολύ χαμηλές τιμές: *χρυσόκοπση και έβγαλε όλα τα υπάρχοντα του στο σφυρί* ΣΥΝ. ξεπουλώ. — (υποκ.) σφυράκι (το). [ETYM < μτγν. *σφυρίον*, υποκ. του αρχ. *σφύρα*. Η φρ. *βγάζω στο σφυρί* οφείλεται στο σφύριμα που χρησιμοποιείται τον πλειστηριασμό, για να κατοχυρώσει την πώληση ενός εκθέματος].

σφυριά (η) 1. χτύπημα με σφυρί 2. ο ήχος που προκαλεί το χτύπημα με σφυρί.

σφυρίγιο (το) {σφυρίγιο-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να σφυρίζει κανείς: *αρχίζω το* - 2. (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται, όταν σφυρίζει κανείς: *εύθυμο | μελωδικό* ~ || *τα* ~ *της εξέδρας* (αποδοκιμασίες των φιλάθλων) || *έφαγε μεγάλο* ~ || (αποδοκιμαστική έντονα) || *το* ~ *του τρένου* 3. (ειδικότ.) (α) ο ήχος της σφυρίγτρας διατητη αθλητικού αγώνου που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη υπόδειξη ή απόφαση: *το* ~ *της έναρξης* | *της λήξης του ματς* (β) η απόφαση της διατητη αθλητικού αγώνου: *οι ηγέτες του εξέφρασαν παράνομα για τα* ~ *του διατητη*.

σφυριόδα (η) εδόδομο ψύρι που ζει στον τροπικό Ατλαντικό και στη Μεσόγειο, έχει μακρύ και ευκίνητο σώμα και στόμα με μεγάλο άνοιγμα και γείλη, εκ των οποίων το κάτω προεξέχει έντονα. [ETYM < μτγν. *σφυραίνα* (ίδια σημ., < αρχ. *σφύρα*) + παραγ. επίθημα -ίδα]^

σφυριόξω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σφύρι-ξα, -χθηκα (καθημ., -χτηκα), -γμένος} ♦ (αμετβ.) 1. παράγω συριστικό παρατεταμένο ήχο σουφρώνοντας τα γείλη μου και σχηματίζοντας μικρή διόδο, μερικές φορές με τη βοήθεια των δακτύλων ή χρησιμοποιώντας ειδικό όργανο: ~ *χαρμυμένα, καθώς δουλεύω* | με *σφυρίχτρα* ΦΡ. *σφυριόξω* *αδιάφορα* κάνω πως δεν καταλαβαίνω, προσποιούμαι άγνοια ή αδιαφορία: *όλοι γνώριζαν τι έπρεπε να έχουν κάνει: οι περισσότεροι όμως τώρα σφυρίζουν αδιάφορα* 2. ειδοποιώ ή δίνω σήμα βγάζοντας συριστικό ήχο, σουφρώνοντας τα γείλη μου ή χρησιμοποιώντας ειδικό όργανο: *όταν σου σφυρίζω, να βγεις στο παράθυρο σου* || *ο τροχονομος του σφύριζε να σταματήσει* || *ο διατητής σφύριζε πέναλι* || - *στο κοπάδι* | *στον σκύλο* | *κλεφτικά* (συνθηματικά) 3. εκφράζω την ειδοκίμασία μου παράγοντας συριστικό ήχο, ιδ. οι άνδρες προς τις γυναίκες: *όπου περνούσε οι άντρες γύριζαν και σφύριζαν* || «στο δρόμο μου σφυρίζανε και με φώναζαν Γκόλφω» (Ν. Γιάτσης) 4. (μψ.) παράγω συριστικό ήχο σαν να σφυρίζω (σημ. 1): *ο αέρας | η σφαίρα | το πλοίο | το τρένο* | *ο βραστήρας* | *η χύτρα χυτώντας* | *το φίδι σφυρίζει* ΦΡ. *σφυρίζουν τ' αφτιά μου* έχω την αίσθηση ότι ακούω έναν διαρκή συριστικό ήχο είτε λόγω μόνιμης βλάβης, ασθένειας κ.λπ. είτε επειδή εκτέθηκε σε δυνατούς θορύβους: *μόλις βγήκα από το κλαμπ, νόμιξα ότι είχα κοφθαθεί: τ' αφτιά μου σφύριζαν συνέχεια!* ♦ (μετβ.) 5. παράγω συριστικό ήχο, που ακολουθεί συγκεκριμένη μελωδία: ~ *ένα τραγουδάκι* | *έναν εύθυμο σκοπό* 6. δηλώνω (κάτι) με σφυρίγιο: *είναι όμορφη και οι άντρες της σφυρίζουν στον δρόμο* 7. λέω χαμηλόφωνα και μυστικά σε κάποιον (πληροφορία που του είναι άγνωστη και δεν την ακούει άλλος): *του σφύριζαν την απάντησή από τα πίσω έδρανα* || *της σφύριζε τα καμώματα του η γειτόνισσα και το βράδυ του έκανε φασαρίες* 8. εκφράζω έντονη αποδοκιμασία εις βάρος (κάποιου), ιδ. σε ομαδικά θεάματα: *ο εξέστης σφύριζε τον νικητή στην απονομή των βραβείων του φεστιβάλ* ΣΥΝ. γιουναίξω, αποδοκιμάζω ΑΝΤ. επιδοκιμάζω, χειροκροτώ. Επίσης σφυριάω { -άς...}. — σφυριχτός, -ή, -ό, σφυριχτά επιφρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρετώ*.

[ETYM μεσν. (με την επιδρ. του μτγν. *σφυρίον*) < αρχ. *σφυρίζω* < σφύριγξ, -ιγγος (βλ. λ.).]

σφυριξιά (η) (λαϊκ.) σύντομο σφυρίγιο.

σφυριχτήρα (η) {σφυριχτήρων} όργανο που παράγει συριστικό ήχο παρομοίω με σφυρίγιο, όταν περάσει με ορμή μέσα από αυτό αέρας, ατμός: η ~ *του διατητη* | *της ατιομηχανής*.

[ETYM < σφυρίζω + παραγ. επίθημα -τρα (πβ. κ. *φταιχ-τρα, τούχ-τρα*)]^

σφυρό (το) (συνήθ. στον πληθ.) ο αστράγαλος: *έχει σημάδια στα* -. [ETYM < αρχ. *σφυρόν* < θ. *sφry-, συνεσταλμ. βαθμ. (με αντιπροσώπευση του φωνηεντικού -τ- ως -ύρ- αντί -αρ, πβ. κ. *άγυρ-της*) του Ι.Ε. *sφr(h)er- «πηδό, τινάξω, σπάρταρω», πβ. συνσκρ. *sφhriatí* «πηδό, τρέμο», αρχ. γερμ. *sφrii-halz* «χρυσός, κουτσός» (δηλ. με παραλυμένους αστράγαλους), σπορ «ίχνος πέματος» (> γερμ. *Sφur*), λιθ. *sφripi* «ποδοπατό, σπάρχω» κ.ά. Ομορρ. αρχ. *σφύρα*-ο (βλ. λ. *σπάρταρω*), *σφαιρα*-α, *σφύρα*-α].

σφυροβολία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. άθλημα κατά το οποίο οι συναγωνιζόμενοι περιστρέφονται κρατώντας με αλυσίδα μεταλλική σφύρα, την οποία προσπαθούν να εκσφενδονίσουν όσο πιο μακριά γίνεται: *προταθλητής στη* -. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *hammer throw*].

σφυροβόλος (ο/η) αθλήτης τής σφυροβολίας. [ETYM. < σφύρα + -βόλος (< βάλλω), βλ. κ. σφυροβολία].
σφυροδρεπανο (το) συμπλέγμα που σχηματίζεται από ένα σφυρί και ένα δρεπάνι χιαστί, τα σύμβολα δηλ. τής εργατικής και τής αγροτικής τάξης αντίστοιχα, και το οποίο αποτελέσει το σύμβολο πολλών κομμουνιστικών κομμάτων σε όλο τον κόσμο, καθώς και εθνικό σύμβολο στη σημαία τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

σφυροκατάβιδο (το) εργαλείο που βιδώνει και ταυτόχρονα ασκεί πίεση με κρούση.

σφυροκοπώ ρ. μετβ. (σφυροκοπείς... | σφυροκόπησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) 1. χτυπώ συνεχώς με σφύρα ή σφυρί: - τα μέταλλα στο αμόνι ΣΥΝ. σφυρηλατώ 2. (μτφ.) διεξάγω συνεχείς επιθέσεις εναντίον αντιπάλου: η αεροπορία σφυροκοπούσε όλη μέρα τις θέσεις των εχθρών || οι αντιρρησίες σφυροκοπούσαν διαρκώς το προεδρείο με επερωτήσεις ΣΥΝ. επιτίθειμαι, βάλλω. — σφυροκόπημα (το) [1816]. [ETYM. < μτγν. σφυροκόπω (-έω) < σφυροκόπος < σφύρα + -κόπος < κόπτω, πβ. κ. ξύλο-κόπος, γρονθο-κοπώ].

σχάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. ♦ 1. (μετβ.) ανοίγω (κάτι) σε δύο κομμάτια: μικρά σωματίδια μεγάλης ταχύτητας σχάζουν τους πυρήνες των ατόμων ΣΥΝ. διασπώ, σχίζω ♦ (αμετβ.) 2. χωρίζομαι στα δύο: σχάζουν τα φρούτα από την υπερβολική ζέση ΣΥΝ. ανοίγω, σχίζομαι 3. ΝΑΥΤ. ακολουθώ αντίθετη πορεία από αυτήν που είχα ως τώρα: ο άνεμος | το πλοίο σχάζει.

[ETYM. < αρχ. σχάζω | σχάω (ο τ. σχάω είναι αρχαιότ.), που συνδ. με συνσρκ. chāti «κόβω, χτυπώ» (μτχ. chā-ta) και ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *skei- «κόβω, διανοίγω», αν και ο φωνηεντισμός δεν ερμηνεύεται εύκολα. Από σημασιολ. πλευράς, το ρ. αρχικά σήμαινε «κόβω, χωρίζω» και διακρινόταν σαφώς από το ρ. σχίζω (βλ. λ.), το οποίο είχε την έννοια «κόβω στα δύο»].

σχάρα (η) κ. λαϊκ. σκάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μαγειρικό σκεύος που αποτελείται από παράλληλες μεταλλικές ράβδους, πάνω στις οποίες τοποθετείται αυτό που ψήνεται: μπριζόλες | μπριζέκια | κοτόπουλο | ψάρια στη ~ 2. οποιοδήποτε κατασκευή έχει το παραπάνω σχήμα, αποτελείται δηλ. από παράλληλες μεταλλικές ράβδους: ~ αυτοκινητό (για μεταφορά) | μοτοσυκλέτας | ποδηλάτων || ~ αποχέτευσης 3. (γενικότ.) οτιδήποτε έχει σχήμα που θυμίζει το παραπάνω, αποτελείται δηλαδή από παράλληλες (ενδεχομένως και κάθετες) γραμμές. ΣΧΟΛΙΟ λ. βρισκό. [ETYM. μτγν. < αρχ. έσχάρα, τεχν. όρ., σγν. ετιμού].

σχάση (η) f-ης κ. -εως | -εις, -εων| 1. ΙΑΤΡ. η διεύρυνση πληγής με χειρουργική επέμβαση, για να εξαχθεί το πύον ή για άλλους θεραπευτικούς λόγους 2. ΒΙΟΛ. η διαδικασία με την οποία διασπώνται και πολλαπλασιάζονται τα κύτταρα, τα χρομοσώματα: κυτταρική ~ ΣΥΝ. διάσπαση 3. ΦΥΣ. η διαδικασία που συντελείται με την επενέργεια του ανθρώπου, κατά την οποία βαρείς πυρήνες διασπώνται σε δύο μέρη περίπου ίσης μάζας, απελευθερώνοντας τεράστιες ποσότητες πυρηνικής ενέργειας: πυρηνική ~.

[ETYM. < μτγν. σχάσις < αρχ. σχάζω (βλ. λ.), ο φουσ. όρ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. fission].

σχάσιμος, -η, -ο ΦΥΣ. αυτός που μπορεί να υλοστεί σχάση: ~ υλικό (λ.χ. το πλουτόνιο-239 που χρησιμοποιείται σε πυρηνικούς αντιδραστήρες και πυρηνικά όπλα). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. fissile].

σχεδιά (η) {σχεδίων} 1. πρόγραμμα κατασκευασμένο πλωτό μέσο από κορμούς δέντρων παράλληλα τοποθετημένων και δεμένων μεταξύ τους ή από άλλο υλικό: οι ναυαγοί έφτιαζαν ~, για να φύγουν από το ερημονήσι 2. οποιοδήποτε σκάφος δεν διαθέτει καρίνα. [ETYM. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. σχέδιος «προσωρινός, αυτοσχέδιος», που αποσπάστηκε από φρ. όπως σχεδία ναύς | γέφυρα, οι οποίες δήλωναν προσωρινές, προχειρές κατασκευές. Δεν αποκλείεται η λ. σχεδία να αποτελεί απευθείας παράγωγο του επιθ. σχέδιος. Βλ. κ. σγέδιο].

σχεδιάγραμμα (το) [1888] {σχεδιαγράμματος | -ατα, -άτων} 1. γενική γραμμική απεικόνιση αντικειμένου ή χώρου υπό κλίμακα, συνήθ. πάνω σε χαρτί: μου έφτιαξε ένα ~, για να βρω εύκολα το σπίτι του 2. οι σημειώσεις που καταγράφουν τα κύρια σημεία γραπτού κειμένου ή προφορικής ομιλίας: το ~ τής έκθεσης | τής διάλεξης.

σχεδιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σχεδιάσα-, -τηκα, -μένος} 1. αποτυπώνω, συνήθ. με μολύβι ή πένα, πάνω σε χαρτί ή ανάλογο υλικό, ένα σώμα στις γενικές του γραμμές: ο σκιτσογράφος σχεδίασε με το πένακι του μια γελοιογραφία || ο ζωγράφος σχεδίασε στον καμβά την πρώτη σποδή για τον πίνακα ΣΥΝ. σκίτσάρω 2. ασχολούμαι με καλλιτεχνικό ή δημιουργικό κλάδο, που απαιτεί λεπτομερή και ακριβή αποτύπωση των αντικειμένων, τα οποία συλλαμβάνω με τη φαντασία μου: ~ κτήρια | ρούχα | επίπλα | υφάσματα || ο αρχιτέκτονας | ο σχεδιαστής μόδας σχεδιάζει 3. προτιθέμαι να κάνω (και ενδεχομένως προετοιμάζω): η εταιρεία σχεδιάζει να προσθήσει νέο προϊόν στην αγορά || σχεδιάζαμε να ταξιδεύουμε στην Ευρώπη, αλλά, τελικά, δεν τα καταφέραμε ΣΥΝ. έχω κατά νου, σκοπεύω 4. προετοιμάζω στις λεπτομέρειες του (κάτι που προτιθέμαι να κάνω): ~ διαφημιστική εκστρατεία | οικονομική εξόρμηση | επιχείρηση | επίθεση.

σχεδιάζω (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η δημιουργία σχεδίου, σκίτσου 2. απεικόνιση ενός αντικειμένου σε γενικές γραμμές, πόσ θα φαίνεται στην τελική του μορφή, χωρίς να δίνεται έμφαση στις λεπτομέρειες: ηλεκτρονική ~ εντύπου (σε Η/Υ).

σχεδίασμα (το) {σχεδίασματος | -ατα, -άτων} 1. σχεδιογράφημα, σχέδιο 2. (α) ο καθορισμός σε αδρές γραμμές τής δομής ενός έργου: το ~ ενός ποιητικού έργου (β) κείμενο που αποτελεί μια πρώτη δοκιμή ενός ευρύτερου έργου, ή αδρομερής πρώτη παρουσίαση ενός θέματος: Το βιβλίο αυτό αποτελεί περισσότερο ένα ~ στη φιλοσοφία παρά

μια εξαντλητική φιλοσοφική πραγματεία.

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «αίδιοτροπία, καπρίτσιο», < αρχ. σχεδιάζω (ακολουθώντας τη σημασιολ. εξέλιξη των ομορρίζων). Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. του γαλλ. esquisse].

σχεδιασμός (ο) 1. το προσχέδιο (βλ. λ.) · 2. η κατάρτιση προγραμμάτων σε έναν τομέα δραστηριότητας: επιχειρησιακός | βιομηχανικός ~.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «ομιλία εκ τού προχείρου», < σχεδιάζω (ακολουθώντας τη σημασιολ. εξέλιξη των ομορρίζων). Στη σημ. «προγραμματισμός» η λ. αποδίδει το αγγλ. planning].

σχεδιαστήριο (το) [1892] {σχεδιαστήριου | -ών} 1. η ειδικά διαμορφωμένη αίθουσα που χρησιμοποιεί ο σχεδιαστής, για να δημιουργήσει τα σχέδια του: εξοπλισμένο | ατακτοποιητό | ολόφωτο | μοντέρνο · 2. το ειδικά κατασκευασμένο γραφείο (τραπέζι), όπου μπορεί κανείς να σχεδιάσει: το ~ τού αρχιτέκτονα | τού σχεδιαστή μόδας.

σχεδιαστήριος (ο), σχεδιαστήρια (η) {σχεδιαστήριου} πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το να σχεδιάει καλλιτεχνικά ή τεχνολογικά δημιουργήματα: ο αρχιτέκτονας προσέλαβε τρεις νέους ~ || ~ ρούγων | μόδας | επίπλων ΣΥΝ. γραμμιστής. — σχεδιαστικός, -ή, -ό [1898], σχεδιαστικά επίρρ.

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «επινοητής», αρχ. σχεδιάζω (ακολουθώντας τη σημασιολ. εξέλιξη των ομορρίζων). Η σημερινή σημ. είναι απόδ. του γαλλ. dessinateur].

σχέδιο (το) {σχεδίου | -ών} 1. η αποτύπωση, αναπαράσταση συνήθως σε χαρτί σώματος ή αντικειμένου με γραμμές: ~ ζωγράφου | μαθητεύουμένου σκιτσογράφου || ελεύθερο | γραμμικό ~ ΣΥΝ. σκίτσο 2. έγγραφο ή μαυροσάπρες, γραμμικές ή ανάγλυφες διακοσμητικές σε χαρτί, βιβλίο, ύφασμα κλπ.: κορτίνες και υφάσματα σε ποικιλία χρωμάτων και σχεδίων || βιβλίο διακοσμημένο με μαυροσάπρα ~ || διακοσμητικά | γεωμετρικά ~ 3. (α) γενικό και αφαιρετικό πλάνο: ~ βιβλίου | ομιλίας | αποφάσεως (β) γενική και αφαιρετική διατύπωση όσων θα περιληφθούν σε κείμενο: ψηφίστηκε κατ' αρχήν το ~ νόμου για τα ναρκωτικά (έγιναν αποδεκτές από τη Βουλή οι βασικές θέσεις για τη νομοθεσία περί ναρκωτικών, βλ. λ. νομοσχέδιο) || ~ συμφωνίας μεταξύ δύο χωρών στους τομείς του τουρισμού και τής εκπαίδευσης ΣΥΝ. σχεδιογράμμα, διάγραμμα · 4. λεπτομερής αποτύπωση υπάρχοντος αντικειμένου | χώρου ή νοετής σύλληψης: οικιακό | αρχιτεκτονικό | τεχνικό | κατασκευαστικό | μηχανικό | βιομηχανικό | τοπογραφικό ~ || το ~ τού κτηρίου | των εκθεσιακών χώρων ΣΥΝ. διάγραμμα · ΦΡ. (α) σχέδιο (πόλεως) | (πολεοδομικό) σχέδιο το σχεδιογράμμα στο οποίο αποτυπώνεται η πόλη, όπως θα διαμορφωθεί ύστερα από μελλοντική επέκτασή της: η περιοχή εντάχθηκε πρόσφατα στο ~ || περιοχή εντός | εκτός σχεδίου πόλεως (β) σχέδιο πτήσεως η αναπαράσταση με γραμμές, που ενώνουν σημεία πάνω σε χαρτί, τής πορείας ενός αεροσκάφους: το ~ έδειξε πού έγινε το μοιραίο λάθος · 5.

προγραμματισμένος τρόπος δράσης ή εργασίας: ~ για την αντιμετώπιση καταστάσεων ανάγκης || επιτελικό | αναπτυξιακό ~ || περιπλοκό | εγκεφαλικό | ευφρές ~ || καταστρώνω ~ || αποτιγγάνω σε ένα ~ || κατασκευής αγωγού | δράσης ΣΥΝ. πρόγραμμα 6. υπολογισμένη δράση που συνήθ. είναι κρυφή ή άγνωστη για τους τρίτους: έχω μου εμπιστοσύνη και μη ρωτάς έχω το ~ μου || ενεργεί πάντα βάσει σχεδίου || στα μελλοντικά ~ τής ηθσοποιο περιλαμβανεται και το ανέβασμα οπερέτας || έχω σχέδια για μας | για το καλοκαίρι || ανατρέπω | χαλώ | παρεμβάλλω εμπόδια στα ~ κάποιου ΣΥΝ. σκοπός, στόχος. — (υποκ.) σχεδιάκι (το).

[ETYM. < μτγν. σγέδιον, ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. σγέδιος «πλησίον, κοντινός - προσωρινός, αυτοσχέδιος» < επίρρ. σχεδόν (βλ. λ.). Η λ. πέρασε και στο λατ. schedium «σχεδιασμός, γραμμικό σχέδιο», όπου οφείλεται και η σημερινή σημ. (βλ. κ. σκίτσου). Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. σχέδιο πόλεως (< αγγλ. city-planning), σχέδιο πτήσεως (< αγγλ. flight pattern | path), σχέδιο δράσεως (< αγγλ. plan of action)].

σχεδιογράφο ρ. μετβ. [1858] {σχεδιογραφείς... | σχεδιογράφησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω σχέδιο (σημ. 1) ΣΥΝ. σχεδιάω, σκίτσάρω. — σχεδιογράφηση (η) [1871], σχεδιογράφημα (το) [1845].

σχεδόν επίρρ. περίπου, κατά προσέγγιση, πάνω-κάτω: είναι ~ βέβαια ότι δεν θα ξανασυμβεί, υπάρχει όμως και μια μικρή πιθανότητα για το αντίθετο || ~ όλοι όσοι ρωτήθηκαν απάντησαν θετικά, υπήρξαν όμως και μερικοί που είχαν αντιρρήσεις ΑΝΤ. ακριβώς, τελείως. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω, περίπου.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «πολύ κοντά, βγγός, πλησίον», < θ. σγε- (από τον αδρ. β' σγεv < *σγε-εν, ηφδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *segh-, βλ. κ. έχω) + επιρρ. επίθημα -δόν (πβ. κ. βαθμη-δόν, οκλα-δόν). Η σημ. «περίπου» είναι ήδη αρχ.].

Σ.Χ.Ε.Μ. (το) Συνδικάτο Χερσαίων Εμπορευματοικών Μεταφορών.

σχέση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. (ο) δεσμοί συνάφειας, ομοιότητας ή/και αναλογίας, η ύπαρξη κοινών σημείων: δ.τι είτε δεν είχε καμία ~ με το θέμα || η ~ κινηματογράφου και λογοτεχνίας · ΦΡ. (οικ.) καμία σχέση (ι) δεν υπάρχουν κοινά σημεία (ii) δεν μπορεί να γίνει σύγκριση: Εξαιρετική μπύρα! ~ με τις άλλες (είναι σαφώς καλύτερη από τις άλλες) (iii) (γενικότ. ως έντονη άρνηση): -Ησουν κι εσύ εκεί; - Έγώ; ~! (β) η θεώρηση δύο ή περισσότερων προσώπων ή πραγμάτων ως προς κάποιο χαρακτηριστικό τους ή κάποιο κριτήριο: στο λεξιλόγιο κάθε γλώσσας υπάρχουν σχέσεις αντίθεσης/ συνωνυμίας/ αντωνυμίας | απωνυμίας || δεν επιδιώκεται μια ~ υπερσχής ή εξουσίας αλλά μια ισότητα ~ || οι παραδειγματικές και οι συνταγματικές λεξιλογικές ~ || αυτά τα δύο στοιχεία έχουν μεταξύ τους λογική ~ || ~ αιτίας και αποτελέσματος · ΦΡ. (α) σε σχέση με | (λόγ.) εν σχέσει με σε σύγκριση με, αναλογικά προς: ~ την τιμή, η ποιότητα του είναι χαμηλή (β) τι σχέση έχει ο φάνης με το ρετινόλαδο; βλ. λ. ρετινόλαδο 2. (συνεκκ.) ο βαθμός στον οποίο έχουν πράγματα, καταστάσεις ή πρό-

σώπα κοινά σημεία: πόση ~ έχει αυτό που λες με αυτό που εξετάζουμε; 3. (συνεκδ.) ανάμειξη, μερίδιο ευθύνης: πιστώντε με- δεν έχω ~ με την υπόθεσή! || δεν έχει ~ με το ατύχημα · 4. (α) ο συναισθηματικός, πνευματικός ή και υλικός δεσμός που αναπτύσσεται μεταξύ προσώπων ή μεταξύ προσώπων και πραγμάτων: η ~ τους έχει οικοδομηθεί πάνω σε στέρεες βάσεις || δημιουργήσαν μια ~ η οποία πέρασε από διάφορες φάσεις || διάφορες ατυχίες έβαλαν τη ~ σε δοκιμασίες || έγινε μια περιέργη ~ αγάπης και μίσους || ~ στοργής· ΦΡ. **σέση** ζωής σχέση πολύ σημαντική, που σημαδεύει τη ζωή κάποιου: η σχέση της με τον Αντρέα υπήρξε ~ || η σχέση του με την αρχαιολογία ήταν γι' αυτόν ~ (β) (συνήθ. στον πληθ.) το σύνολο των στοιχείων που συνδέουν άτομα, ομάδες ή οργανωμένα σύνολα: διακρατικές | διαπροσωπικές | διεθνείς | διπλωματικές | εξωτερικές | νομικές | εργασιακές | κοινωνικές | πολιτικές | φιλικές ~ || σχέσεις ανταγωνισμού | συνεργασίας || θεωρείται ότι είχε στενές ~ με παράνομα κυκλώματα ΣΥΝ. επαφές· ΦΡ. **δημόσιες σχέσεις** βλ. λ. δημόσιος 5. (ειδικότ.-συνήθ. στον πληθ.) ο ερωτικός δεσμός, η ερωτική επαφή: έχει - από μικρή || είναι ~ εδώ και τρία χρόνια, αλλά όλοι νόμιζαν ότι ήταν απλώς φίλοι. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.

[ETYM. < αρχ. *σχέσις* < θ. *σχε-* (από τον αόρ. β' *σχέιν* < **σχε-εν*, μηδενισμ. βαθμ. του Γ.Ε. **segh-*, βλ. λ. έχω). Ενώ το ουσ. έξις (επίσης παράγωγο του έχω) δήλωνε τη συνήθη, διαρκή και παγιωμένη κατάσταση, η λ. σχέσις αναφερόταν αρχικώς σε τρόπο συμπεριφοράς και σε κατάσταση αμοιβαίας συνάφειας, που χαρακτηριζόταν από προσωρινότητα. Η φρ. εν *σχέσει* με είναι απόδ. του γαλλ. *en relation avec...*] **σχετίζομαι** ρ. αμετβ. απωθ. [1824] {σχετίσιμα (λόγ.-θήκα), -μένος}

1. έχω κάποια σύνδεση, συνάφεια με κάτι: αυτά τα δύο φαινόμενα δεν σχετίζονται μεταξύ τους || οι απεργίες σχετίζονται με την οικονομική κρίση 2. (για πρόσ.) έχω προσωπικές επαφές, επικοινωνία ή दोσολήφεις: δεν σχετίζομαι με τέτοια άτομα.

[ETYM. < σχετικός (βλ. λ.)].

σχετικισμός (ο) ΦΙΛΟΣ, η θεώρηση σύμφωνα με την οποία η γνώση είναι σχετική, ότι δεν είναι δυνατόν να έχουμε αντικειμενική γνώση της πραγματικότητας ΣΥΝ. σχετικοκρατία. — σχετικιστής (ο), σχετικίστρια (η), σχετικιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. relativism].

σχετικοκρατία (η) {σχετικοκρατιών} ΦΙΛΟΣ, Ο σχετικισμός (βλ. λ.). — σχετικοκρατικός, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. relativism].

σχετικοποιώ ρ. μετβ. {σχετικοποιείς... | σχετικοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος; θεωρώ κάτι ως σχετικό, αβέβαιο: μερικοί διανοούμενοι σχετικοποιούν τα πάντα και προκαλούν ιδεολογική σύγχυση. — σχετικοποίηση (η). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. relativiser].

σχετικός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει κάποιου είδους σχέση με κάτι άλλο: αυτό που μου λες είναι ~ με αυτά που άκουσα πρόσφατα || συζητήθηκαν θέματα ~ με την οικολογική κρίση ΣΥΝ. συναφής 2. (ειδικότ.) αυτό που σχετίζεται με κάτι που έχει ήδη αναφερθεί: η ~ έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη || η ~ συμφωνία υπεγράφη πρόσφατα || το ποσοστό τους είναι δέκα φορές μεγαλύτερο (βλέπε τον ~ πίνακα) 3. (α) αυτός που μεταβάλλεται ανάλογα με κάτι άλλο: η πληρωμή είναι ~ με την απόδοση || το ιδανικό βάρος είναι - με το ύψος ΣΥΝ. συναρτώμενος ΑΝΤ. απόλυτος (β) ΦΙΛΟΣ, **σχετικό** (το) η έννοια σύμφωνα με την οποία τα αντικείμενα, τα γεγονότα και οι καταστάσεις συναρτώνται από άλλες συνθήκες και δεν υφίστανται αυτόνομα ΑΝΤ. απόλυτο 4. αυτός που δε' υφίσταται σε απόλυτο βαθμό ή δε' έχει απόλυτο χαρακτήρα, που εξαρτάται και από άλλους παράγοντες: η επιτυχία είναι κάτι ~ για άλλον μπορεί να κρίνεται στην εργασία του, για άλλον στην προσωπική του ζωή ΑΝΤ. απόλυτος· ΦΡ. **σχετική πλειοψηφία** βλ. λ. πλειοψηφία 5. αυτός που γνωρίζει καλά (κάτι/κάποιον): ρώτησα έναν ~ με το θέμα και μου τα εξήγησε όλα || είναι ~ με τα ηλεκτρολογικά ΣΥΝ. γνώστης ΑΝΤ. άσχετος, ανίδεος. — σχετικ-ά | -ός [μετρ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.

[ETYM. μετρ., αρχική σημ. «μόνιμος, σταθερός», < θ. *σχε-* (από τον αόρ. β' *σχέιν* < **σχε-εν*, μηδενισμ. βαθμ. του Γ.Ε. **segh-*, βλ. λ. έχω) + παραγ. επίθημα -τικός (πβ. κ. *ύπνω-τικός*). Η σημερινή βασική σημ. ήδη μετρ.].

σχετικότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η απουσία απόλυτης βεβαιότητας (κάτι): η ~ της αλήθειας || η επικράτηση ενός πνεύματος σχετικότητας στην εκτίμηση των ηθικών αξιών, έχει επιφέρει ηθική σύγχυση 2. ΦΥΣ. **θεωρία της σχετικότητας** θεωρία που διατυπώθηκε από τον Αϊνστάιν και σύμφωνα με την οποία ακόμα και οι έννοιες του χώρου και του χρόνου, που μέχρι τότε θεωρούνταν σταθερές, είναι μεταβλητές και εξαρτώνται από τη θέση του παρατηρητή. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. relativity].

σχετλιάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} (λόγ.) 1. παραποιούμαι 2. αγανακτώ. — σχετλιασμός (ο) [αρχ.] 1.

[ETYM. αρχ. < σέτλιος «επίμονος - βάνανσος, μοχθηρός, ολέθριος» < **σέ-θλιος* (με ανομοίωση του δευτέρου δασέος συμφώνου χ-ο > χ-τ) < **σχε-θλιός* (με επίθημα -θλιός, πβ. κ. *έσ-θλιός*) < θ. *σχε-*, από τον αόρ. β' *σχέιν* < **σχε-εν*, μηδενισμ. βαθμ. του Γ.Ε. **segh-* (βλ. λ. έχω). Το επίθ. *σέτλιος* είχε αρχικώς τη σημ. «αυτός που κρατάει γερά, που φθάνει ως το πέρας» (από τη σημ. «συγκρατώ, κρατώ γερά» του ρ. έχω), γρήγορα όμως χρησιμοποιήθηκε σχεδόν αποκλειστικά ως κακόσημο, για να δηλώσει τον βάνανσο, τον ολέθριο (άνθρωπο ή και θηρίο), αργότερα δε και τον ταλαίπωρο, τον δυστυχή].

σχετλιαστικός, -ή, -ό [μετρ.] αυτός που εκφράζει δυσαρέσκεια, αγανάκτηση ή παράπονο: το «*αλίμονο*» είναι ~ επιφώνημα. — σχετλιασκά επίρρ.

σχήμα (το) {σχήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η γραμμή που καθορίζεται από την εξωτερική επιφάνεια πράγματος, το περίγραμμο: από το ~ μόνο, δεν μπορώ να καταλάβω τι είναι || παράξενο | ακαθόριστο | τριγωνικό | σφαιρικό | κανονικό ~ || δίνω | παίρνω ~ ΣΥΝ. μορφή, φιγούρα, φόρμα, σιλουέτα 2. η απεικόνιση αντικειμένου με γραμμές πάνω σε χαρτί ή άλλο υλικό με έμφαση στην αποτύπωση της γενικής εξωτερικής επιφάνειας και όχι των χρωμάτων ή των λεπτομερειών: χάραξε ένα ~ στην άμμο || να αντιγράψετε τα ~ στο μπλοκ ζωγραφικής σας ΣΥΝ. σκίτσο, σχέδιο 3. παγιωμένη χαρακτηριστική παράσταση: μια τούρτα σε ~ καρδιάς 4. (μτφ.) η σύνθεση ομάδας, της οποίας κάθε μέλος επιτελεί συγκεκριμένο τεχνικό: παίζει τζαζ με ένα μικρό ερασιτεχνικό ~ || ανακοινώθηκε το νέο - της κυβέρνησης || ένα ευέλικτο ~ θα είναι πιο αποτελεσματικό 5. νοητή σύλληψη, σύνθεση ιδεών: ιδεολογικό | θεωρητικό ~ ΣΥΝ. πλαίσιο 6. (α) ΓΕΩΜ. (γεωμετρικό) **σχήμα** σύνολο σημείων, γραμμών ή επιφανειών στο επίπεδο ή στον χώρο: γραμμικό | επίπεδο | τετραγώνιο | ορθογώνιο | κυκλικό ~ || σχεδιάζω | ζωγραφίζω | απεικονίζω | μελετώ ένα ~ (β) ΜΑΘ. η γραφική απεικόνιση παγιομένου: από το ~ φαίνονται καθαρά οι ανωκυρώσεις των τιμών ΣΥΝ. διάγραμμα 7. ΤΥΠΟΓΡ. οι διαστάσεις εντύπου: βιβλίο μικρό ~ || φωτοτυπίες σχήματος Α4 || βιβλίο σχήματος τσέπης 8. (α) ΓΛΩΣΣ. **σχήμα (λόγος)** (i) παγιωμένη τεχνική στη χρήση του λόγου, ιδ. σε κείμενα λογοτεχνικά, ρητορικά κλπ., που αποσκοπεί στο ξέφανισμα και στον εντυπωσιασμό του δέκτη: σχήμα λιτότητας | κατά το πρωθόστερον || τα σχήματα λόγου του κειμένου (ii) παγιωμένη φράση που δεν χρησιμοποιείται με την κυριολεκτική σημασία της, αλλά για τις συνδηλώσεις που έχει αποκτήσει: δεν πρόκειται για ~ κυριολεκτώ! (β) ΡΗΤΟΡ. **ρητορικό σχήμα** η παρουσίαση μιας ιδέας μέσα σε λόγο με συγκεκριμένο και παγιωμένο τεχνικό τρόπο, ώστε να εντυπωσιάζει λεκτικά, να μην ακουστεί άσχημα το περιεχόμενο της ή και για άλλους λόγους: τα ~ στους λόγους του Δημοσθένη (γ) **συναπόδοτο σχήμα** βλ. λ. αναπαικτότος 9. ΕΚΚΛΗΣ. (α) η αμφίσηση ή η ατέλη των κληρικών και των μοναχών: περιβάλλομαι το ~ || μεγάλο | μικρό - (βλ. λ. *μεγαλόσημο* κ. *μικρόσημο*) ΣΥΝ. άμια (β) (συνεκδ.) το να είναι κανείς κληρικός ή μοναχός: *σεβασμός στο ~*. — (υποκ.) **σηματάκι** (το) (σημ. 1-3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ, έχω, όμορφος*.

[ETYM. < αρχ. *σχήμα* < θ. *σχη-*, από τον μέλλ. *σχή-σω* του ρ. έχω (βλ. λ.), + -μα (πβ. κ. *πράγ-μα, κύ-μα*). **σηματίζω** ρ. μετβ. [αρχ.] {σηματίσι-α, -τηκα, -μένος; 1. δίνω σχήμα σε (κάτι), κάνω να σχηματιστεί (κάτι): η βροχή σχημάτισε ρυάκια στον δρόμο || με επιδέξιες κινήσεις σχημάτισε ένα καθαράκι από χαρτί || σχημάτισε τα αρχικά του πάνω στην πέτρα || με τα δάχτυλα μου το σχήμα της νίκης· ΦΡ. (α) **σηματίζω τον αριθμό** || το νούμερο τηλεφώνου καλώ έναν αριθμό τηλεφώνου, παίρνω ένα-ένα τα ψηφία ΣΥΝ. τηλεφώνω, καλώ (β) **σηματίζω δικογραφία (εις βάρος κάποιου)** συγκεντρώνω όλα τα απαραίτητα από νομικής πλευράς στοιχεία, ώστε να στηρίξω κατηγορία (εις βάρος κάποιου): *σηματίστηκε δικογραφία εις βάρος του και κρίθηκε προφυλακιστέος* 2. συντέλει μαζί με άλλους στη δημιουργία ενός σχήματος, αποτελώ μέρος του: οι χορευτές ένωσαν τα χέρια και *σηματίσαν κύκλο* ΣΥΝ. δημιουργώ 3. ΓΛΩΣΣ. δημιουργώ (νέους τύπους λέξεων) με την προσθήκη γραμματικών μορφών ή προσφωμών: να *σηματίσουν οι πλάγιες πτώσεις των ουσιαστικών* || ο *παθητικός μέλλοντας και αόριστος του ρήματος σχηματίζονται με την προσθήκη του -θη-* 4. (μτφ.) οργανώνω (σύνολο), δημιουργώ (ομάδα), της οποίας τα μέλη έχουν συγκεκριμένο στόχο: *σηματίστηκε παράνομο πυρήνες αντίστασης* || ~ *κυβέρνηση* | *συμβούλιο* || ~ *θίασο* | *συμμαχία* | *συνασπισμό* 5. καταλήγω σε (γνώμη, συμπέρασμα): αν και δεν τον ξέρω, έχω *σηματίσει* ιδέα για το πού τον || τι ιδέα *σηματίσατε* από αυτά που ακούσατε; || ~ *γνώμη* | *άποψη* | *εμπόση* ΣΥΝ. διαμορφώνω 6. (μεσοπαθ. **σηματίζομαι**) (ειδικότ. για το ανθρώπινο σώμα) παίρνω ώριμη μορφή: *είναι μικρός και το σώμα του δεν έχει σχηματιστεί ακόμη* ΣΥΝ. ωριμάζω, ολοκληρώνομαι. — **σηματίσιμα** (τα) [μετρ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ, σχηματικός, -ή, -ό* [μετρ.] 1. ΜΑΘ. αυτός που αποδίδεται με γραφική παράσταση: ~ *παράσταση* | *απεικόνιση* | *διάγραμμα* 2. (μτφ.) αυτός που αναφέρεται μόνο σε εξωτερικά, τυπικά χαρακτηριστικά, που δεν αποδίδει την ουσία: το έργο *περιορίζεται σε ~ απόδοση των χαρακτήρων* || *πρόκειται για μια ~ σύννοση των αντιλήψεων αυτών των ανθρώπων*. — **σηματικά** επίρρ., **σηματικότητα** (η) [1858]. **σηματισμός** (ο) [αρχ.] 1. το να αποκτή κάποιος σχήμα 2. ΣΤΡΑΤ. (α) η διάταξη με καθορισμένο τρόπο ανδρών, οχημάτων, σκαφών, πλοίων: ~ *μάχης* | *παρατάξεως* | *εφόδου* | *πορείας* | *κλειστός* | *ευέλικτος* | *ανοιχτός* | *άωτος* ~ (β) ονομασία των Σωμάτων Στρατού ή της Στρατιάς 3. η δημιουργία: ο ~ *κυβέρνησης* | *οργάνωσης* | *συνασπισμού* 4. ΓΕΩΛ. ενότητα που αποτελείται από ένα σύνολο στρωμάτων. Επίσης **σηματίσιμα** (το) [μεσν.]. **σηματογραφία** (η) [μετρ.] {σηματογραφιών} 1. ΓΕΩΜ. η απεικόνιση αντικειμένων με σχήματα 2. ΜΑΘ. η λύση εξισώσεων με τη βοήθεια γραφικών παραστάσεων. — **σηματογραφικός, -ή, -ό**, **σηματοποιώ** ρ. μετβ. [αρχ.] {σηματοποιείς... | σηματοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος; 1. αναπαριστώ (κάτι) με γραμμές πάνω σε χαρτί ή άλλο υλικό, αποδίδοντας τα βασικά χαρακτηριστικά της μορφής του: *σηματοποιούμενα ζώα και πουλιά κοσμούν το ύψισμα ΣΥΝ. σχεδιάζω, σκιστάρω, σκιαγραφώ* 2. (μτφ.) περιγράφω σε γενικές γραμμές με βάση μόνον τυπικά και εξωτερικά χαρακτηριστικά, συχνά υπεραπλουστεύοντας: *σηματοποιήμένη εκδόση της ιστορίας ΣΥΝ. απλουστεύω*. — **σηματοποίηση** (η) [1884]. **σχίζω** κ. **σκίζω** (η) {σχίζών} εύλο ακανόνιστο κομμένο με τσεκούρι, συνήθ. για ζυλοδομητά ή τζάκι: ~ *για τη φωτιά* | *για το τζάκι ΣΥΝ. πε-*

λεκούδι.
[ETYM. *arr* < *σχιδ-ja, από το θ. του ρ. σχίζω < *σχιδ-/ω, βλ.λ.].
σχίζοειδης, -ής, -ές {σχίζοειδ-ούς | -ής (ουδ. -ή)} στη φρ. **σχίζοειδης προσωπικότητα** | **ιδιοσυγκρασία** άτομο του οποίου η ψυχική κατάσταση αποκλίνει από το φυσιολογικό και χαρακτηρίζεται από ακοι-ωνησία, αυτισμό, απόκρυψη και αμφιθυμία συναισθημάτων, ενδο-στρέφει κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. schizoid].
σχίζοφασία (η) {χωρ. πληθ.} διαταραχή του προφορικού λόγου, κατά την οποία ο ασθενής χρησιμοποιεί τις λέξεις με άλλη από την κοινώς αποδεκτή σημασία τους και η οποία θεωρείται ως εκδήλωση μη συστηματικής σχιζοφρένειας. [ETYM. < σχίζω + -φασία < φάσκα (πβ. κ. φάση), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. schizophasia].

σχίζοφρένεια (η) {χωρ. πληθ.} "ΨΥΧΟΛ. ψυχική διαταραχή που ανήκα στις ψυχώσεις και η οποία "μφανίζεται κυρ. σε εφήβους και νεαρούς ενήλικους, αποδιοργανώνοντας ριζικά την προσωπικότητα τους 2. (μτφ.) οτιδήποτε ξεφεύγει από το φυσιολογικό, είναι γεμάτο λογικές αντιφάσεις: η ζωή στις σύγχρονες πόλεις είναι ~ || η ~ της σύγχρονης ζωής | τον ρυθμόν παραγωγής ΣΥΝ. παρανοια, τρέλα. Επίσης **σχίζοφρενία**, — **σχίζοφρενικός**, -ή, -ό, **σχίζοφρενικά** επίρρ. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Schizophrenie].
σχίζοφρενής, -ής, -ές {σχίζοφρεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που σχετίζεται με τη σχιζοφρένεια 2. **σχίζοφρενής** (ο/η) πρόσωπο που πάσχει από σχιζοφρένεια.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, τρέλες. [ETYM. < σχίζω + -φρενής < αρχ. φρήν, φρενός (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Schizophren].

σχίζω κ. σκίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έσχισ-α, σχίσι-τηκα, -μένος} ♦ {μετβ.} 1. κόβω (κάτι) σε δύο ή περισσότερο κομμάτια: ~ και πετώ τ' άχρηστα χαρτιά || έσκιασα ένα παλιό ρούχο και έφρασα ξεσκονο-πανα || ~ ένα ξύλο με τσεκούρι-φρ. (α) **σκίζω τα ρούχα μου** διαμαρτύρομαι έντονα, αρνούμενος κατηγορία που αδικώς μου αποδίδεται (βλ. κ. διαρρηγνώνω τα μιάτια μου, λ. διαρρηγνώνω) (β) **σκίζω την καρδιά (κάποιου)** προκαλώ μεγάλο ψυχικό πόνο: τα βάσανα του σου σκίζουν την καρδιά (γ) **σκίζω έσκιασα τη γάτα** βλ. λ. γάτα (δ) **θα σε σκίσω σαν σαρόελα!** | **Θα σε σκίσω στα δύο** (ως απειλή) για περιπτώσεις στις οποίες απειλούμε κάποιον ότι θα ασκήσουμε βία πάνω του ή ότι θα τον νικήσουμε ταπεινώνοντας τον σε ανυπόλητη μας 2. (για σελίδες, κόλλες χαρτιού κ.τ.δ.) αποσπώ κάτι με τρόπο απότομο ή βίαιο από το σημείο στο οποίο βρίσκεται: ~ μια σελίδα από το βιβλίο μου || ~ τη σελίδα μας εφημερίδας, για να κρατήσω ένα άρθρο ΣΥΝ. κόβω, βγάζω 3. φθείρω (συνήθ. ρούχο, ύφασμα, χαρτί) προκαλώντας τον άνοιγμα, τρύπη ή αποκοπή τμήματος του (κυρ. κατά την επαφή με αιχμηρή ή σκληρή επιφάνεια ή αντικείμενο): προεξείχε μια πρόκα και μου έσχισε το μανίκι || πιάστηκε το μπουφάν στο χερούλι και σκίστηκε στην άκρη || ~ τον φάκελο, για να βγάλω το γράμμα || η εφημερίδα ήταν σκισμένη στην άκρη || πιάστηκε η φούστα μου σ' ένα χαμηλό κλαδί και σκίστηκε 4. ανοίγει (επιφάνεια) στη μέση, προκαλώ ρωγμή, σχισμή σε (επιφάνεια): ο σεισμός έσχισε τον τοίχο στα δύο 5. γδέρνω βαθιά: έπεσε και έσκισε το κεφάλι του και χρειάζεται ράμματα || έσκιασα το χέρι μου σ' ένα καρφί 6. (μτφ.) διαπερνώ, διασχίζω: δυνατές κρυνές έσκισαν τον αέρα || μια αγίδα φωτός έσκισε το σκοτάδι || το πλοίο σχίζει τα κύματα || το αεροπλάνο σχίζει τους αιθέρες 7. (μτφ.) επιτυγχάνω ολοκληρωτική και ταπεινωτική νίκη κατά (αντιπάλου): τους σκίσουμε χτες στον τελικό του κυπέλλου || θα σε σκίσω στο τένις || θα τους σκίσουμε στις εκλογές ΣΥΝ. νικώ, κατανικώ ♦ 8. (αμετβ.) έχω πολύ μεγάλη επιτυχία: η παράσταση τους στο θέατρο σκίζει! || τα πήγα πολύ καλά στις εξετάσεις, έσκιασα!- (ειδικότ. μεσοπθ. **σχίζομαι**) 9. (για ρούχα, υφάσματα, χαρτιά κ.ά.) είμαι εύθραυστος, πολύ λεπτός: η ευαίσθητος και μπορεί εύκολα να φθαρώ, να χαραχτώ ή να γίνω κομμάτι: το χαρτί έχει φθαρεί με τα χρόνια και σκίζεται εύκολα || προσέξτε το ποικίμοσο, γιατί το ύφασμα του είναι πολύ λεπτό και σχίζεται εύκολα 10. (μτφ.) καταβάλλω πολύ μεγάλες προσπάθειες, δέχνω μεγάλη προθυμία: σκίστηκε να μας εξυπηρετήσει || σκίτηκα στις δουλιές | στο διάβασμα || ~ για τα παιδιά μου.

[ETYM. αρχ. < *σχιδ-/ω < *skid- (με δασύ εκφραστ. -χ- αντί του αναμενόμενου -κ-), μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *skei-d- < σχίζω, κόβω στα δύο, τέμνω) (με παρέκταση -d-), πβ. λατ. sci-n-dere (αόρ. scid-i), σαν-σκρ. chid-yā-te (παθ.), ara-child- <κομμάτι, σχίζω κ.ά.].

σχίνος κ. σκίνος (ο) το μαστιχόδεντρο. Επίσης σκίνο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα.

[ETYM < αρχ. σχίνος (ή), αγν. ετύμου]. **σχίσμο** κ. **σκίσμο** (το) {σχισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να σχίζει κανείς (κάτι) 2. το σημείο στο οποίο είναι σχισμένο (κάτι) 3. (ειδικότ. για ενδύματα) άνοιγμα σε ένδυμα σύμφωνα με το σχήμα του πατρών: **φούστα με ~ στο πλάι** || το φόρεμα της έχει ~ μπροστά. [ETYM. < θ. σχισ- (από τον αόρ. έ-σχισ-α του ρ. σχίζω) + παραγ. επίθημα -μο (πβ. κ. πάσα-μο, στρώσ-μο)]. **σχίσμα** (το) {σχίσι-ατος | -ατα, -άτων} 1. (μτφ.) η διαφορά απόψεων, που επιφέρει διάσταση σε ένα σύνολο 2. ΕΚΚΛΗΣ. (α) η απομάκρυνση μέρους των πιστών, ο χωρισμός τους σε δύο ή και περισσότερες ομάδες εξαιτίας λόγων εκκλησιαστικής τάξεως, ιεραρχίας, διοικητικών και λιγότερο εξαιτίας δογματικών διαφορών ANT. αίρεση (β) **Σχίσμα** (το) η διάσταση στο εσωτερικό της χριστιανικής Εκκλησίας, που εκδηλώθηκε τον 9ο αι. και οριστικά το 1054 και οδήγησε στη διαίρεση της Ανατολικής και της Δυτικής Εκκλησίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίρεση. [ETYM αρχ. < σχίζω]. **σχισμάδα** κ. **σκισμάδα** (η) η σχισμή (βλ.λ.). **σχισματικός**, -ή, -ό [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με σχί-

σμα: ~ έριδα 2. **σχισματικός** (ο) (α) πρόσωπο που έχει αποσχιστεί από το σώμα της Εκκλησίας για τη δημιουργία ιδιαίτερης θρησκευτικής κοινότητας, η οποία συνεπάγεται την επίσημη εκκλησιαστική καταδίκη με συνοδική απόφαση (β) πρόσωπο που υποστηρίζει το Σχίσμα των Εκκλησιών.

σχισμή κ. **σκίσμη** (η) 1.το ακανόνιστο σχήματος φυσικό, στενό και μακρύ άνοιγμα σε επιφάνεια: η ~ του βράχου | **του δέντρου** | **από μία ~ στην πόρτα είδε όλη τη σκηνή** ΣΥΝ. ρωγμή 2. τεχνητό άνοιγμα που προορίζεται για την τοποθέτηση ή τη ρίψη μέσα από αυτό συγκεκριμένων αντικειμένων: **αφού σήκωσε το ακουστικό, ρίχνει ένα κέρμα στη ~ της τηλεφωνικής συσκευής** || ~ **μηχανήματος** | **ηλεκτρονικού παιχνιδιού**. Επίσης **σχισμάδα** [μεσν.] κ. **σχίσι(μ)ατιά** [ETYM. αρχ. < σχίζω + παραγ. επίθημα -μη, πβ. κ. ρωγ-μή].
σχιστήριο (το) {σχιστηρί-ου | -ών} εργοστάσιο όπου γίνεται η πρωτογενής κοπή όγκων μαρμάρου ή κορμών δέντρων. [ETYM. < θ. σχισ- (από τον αόρ. του ρ. σχίζω) + παραγ. επίθημα -τή-ριο, πβ. κ. εργασ-τήριο].

σχιστολίθος (ο) [1856] {σχιστολιθ-ου | -ων, -ους} ΟΡΥΚΤ. πέτρα που μπορεί εύκολα να χωριστεί σε φύλλα ή πλάκες. — σχιστολιθικός, -ή, -ό [1889].

[ETYM. Συνθ. εκ συναρπαγής από τον μτγν. όρο σχιστός λίθος].

σχιστός, -ής, -ό κ. σκιστός 1. αυτός που έχει σχισμένο 2. αυτός που έχει το σχήμα μικρού στενωμάκρου ανοίγματος: οι **Κινέζοι έχουν ~ μάτια**. [ETYM. αρχ. < σχίζω].

σχοινάκι κ. σχοινάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) το σχοινί 2. (α) όργανο γυμναστικής που αποτελείται από ένα σχοινί με λαβές στις δύο άκρες του, ώστε να το κρατά ο γυμναζόμενος με τα δύο του χέρια και να πηδά περνώντας το διαρκώς πάνω και κάτω από το σώμα του: **κάνω ~** (β) λάστιχο με ενωμένες τις άκρες του, που χρησιμοποιείται ως παιδικό παιχνίδι, κατά το οποίο ο παίκτης πηδά μέσα και έξω από τον χώρο που σχηματίζουν οι τετνομένες πλευρές του, προσπαθώντας άλλοτε να μην το ακουμπήσει καθόλου και άλλοτε να επιτύχει περιτετασμούς ασκήσεων.

σχοινένιος, -α, -ο κ. σκοινένιος αυτός που είναι κατασκευασμένος από σχοινί: ~ **λουρί** | **σκάλα**. Επίσης **σχοίνινος**, -ή, -ο [αρχ.].

σχοινί κ. σκοινί (το) {σχοιν-ιού | -ιών} μακρύ κορδόνι ή σύρμα που φτιαχγεται με το στρίψιμο ινών από το φυτό σχοίνος, από κάνναβη ή λινάρι ή συρμάτινες ίνες και χρησιμοποιείται για να δένονται και να κρεμούνται διάφορα αντικείμενα ή για να λειτουργούν διάφορες μηχανές και εργαλεία: ~ για τα ρούχα || **δένω τα χέρια κάποιου με ~** || το ~ της **κρεμάλας** ΣΥΝ. κορδόνι-φρ. (μτφ.) (α) **του σκοινιού και του παλουκιού** βλ. λ. παλούκι (β) **τραβάνο** | **τεντόνω το σκοινί** κρατώ αδιάλλακτη και ανυποχώρητη στάση, εξεθλώ τα πράγματα στα άκρα: μην **τραβός το σκοινί, γιατί θα γίνει μεγάλη φασαρία!** (γ) **μαζεύω τα σκοινιά (σε κάποιον)** θέτω περιορισμούς στον ανεξέλεγκτο τρόπο ζωής (κάποιου) ΣΥΝ. μαζεύω τα λουριά (δ) **παίρνω | δένω (κάτι) σκοινί κορδόνι** | **σκοινί** ναϊνάτι εμμένο με ενοχλητικό τρόπο σε κάτι ή επαυμβάμβω μια ενοχλητική (σε άλλους) συνήθεια: της είπε ότι θα της **δώσει αύξηση κι αυτή το 'δесе σκοινί κορδόνι και τον πιζέει!** (ε) (παροιμ.) **στο σπιτι τοί κρεμασμένον δεν μιλάνε για σκοινί** βλ. λ. κρεμασμένος. — (υποκ.) σχοινάκι κ. σκοινάκι (το) (βλ.λ.). [ETYM < αρχ. σχοίνιον, υποκ. του αρχ. σχοίνος (βλ.λ.). Το νεοελλ. σκοινί οφείλεται σε τροπή του τριβόμενου -χ- στο αντίστοιχο κλειστό -κ- (πβ. κ. σχίζω - σκίζω)].

σχοινοβασία (η) [1871] {σχοινοβασιόν} το περπάτημα πάνω σε τεντωμένο σχοινί, ως ακροβατικό νούμερο.

σχοινοβάτης (ο) {σχοινοβατών}, σχοινοβάτισσα (η) {δύσchr. σχοι-νοβατισσών} ακροβάτης που περπατά πάνω σε τεντωμένο σχοινί. — **σχοινοβατικός**, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM μτγν. < σχοίνος + -βάτης < βαίνω (πβ. κ. έπι-βάτης)].

σχοινοβατό ρ. αμετβ. {σχοινοβατείς...} σχοινοβάτης(α) 1. εκτελώ ακροβατικά νούμερα πάνω σε τεντωμένο σκοινί που βρίσκεται τοποθετημένο οριζόντια σε μεγάλο ύψος από το έδαφος ΣΥΝ. ακροβατό 2. (μτφ.) προβαίνω σε ριψοκίνδυνες ενέργειες: **σχοινοβατείς επικίνδυνα με τα οικονομικά σου ΣΥΝ. ακροβατό, παίζω με τη φωτιά, ρισκάρω**. [ETYM. < σχοινο- (< σχοινί) + -βατός < -βάτης (< βαίνω): πβ. φρ. επί **σχοινιού περιπατείν** (Αρριανός **Επικτητήου Διατριβή** 3. 12. 2)].

σχοίνος κ. σκοίνος (ο) 1. φυτό (βούρλο) από το οποίο φτιαχγεται το σχοινί 2. μικρό δέντρο ή θάμνος με προέλευση από τη Ν. Αμερική, που φέρει λευκά άνθη σε ταξιανθίες και κόκκινους καρπούς και καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό. ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα. [ETYM < αρχ. σχοίνος (ήδη μυκ. ko-i-no), αγν. ετύμου, όπως συμβαίνει συχνά με ον. φυτών (πβ. κ. σγίνος). Δεν ικανοποιούν μορφολογικός οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με λιθ. szenas, αρχ. σλαβ. seno <άχυρο, ξε-ρόχορτο), καθώς και με λατ. funis, λιθ. ginis <σχοινί, παλαμάρι». Από τη λ. **σχοίνος** και από το ίδιο το φυτό προήλθε το **σχοινίον**, αμφώ χρησιμοποιούνταν τα κλαδιά και οι βλαστοί του σχοινο, για να πλέκονται καλάθια και άλλα αντικείμενα].

σχοινοτενής, -ής, -ές {σχοινοτενούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που διαρκεί παραπάνω ώρα από όσο πρέπει, συνήθ. για προφορικό λόγο: ~ **ομιλία** | **λόγος** | **επίρηψη** | **εξηγήσεις** ΣΥΝ. μακροσκελής ANT. σύντομος. — **σχοινοτενός** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < σχοίνος + -τενής < τείνω (πβ. κ. εύθυ-τενής, α-τενής)].

Σχοινόσσα (η) νησί των Κυκλάδων Ν. της Νάξου. [ETYM. < σχοίνος (βλ.λ.), δένδρονήμιο που συνδέεται και με τα τοπωνύμια Σχοίνος (Βοιωτία) και Σχοινούς (Αρκαδία)].

σχολιάζω ρ. μετβ. {μόνο στη μτχ. ενεστ. σχολιάζω, -ούσα, -ον} 1. ΝΟΜ. **σχολιάζουσα κληρονομιά** κληρονομιά της οποίας ο κληρονόμος είναι άγνωστος ή δεν είναι βέβαιο ότι την έχει αποδεχθεί και για τη δια-

χειρίση της οποίας μπορεί να οριστεί κηδεμόνας **2**. ΕΚΚΛΗΣ. **σχολάζω** *ἐπίσκοπος* ο αρχιερέας που δεν έχει ποίμνιο, επειδή ο ίδιος δεν αποδέχθηκε την επισκοπή, απομακρύνθηκε ή παραιτήθηκε από αυτήν κ.λπ. και όχι γιατί υπέπεσε σε παράπτωμα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αναπαύομαι, έχω ελεύθερο χρόνο», < *σχολή* (βλ.λ.)].

σχολαρχείο (το) [1871] παλαιότερη βαθμίδα της ελληνικής εκπαίδευσης, που διαρκούσε τρία χρόνια και μεσολαβούσε ανάμεσα στο δημοτικό -που ολοκληρωνόταν στην τετάρτη τάξη του- και το γυμνάσιο ΣΥΝ. ελληνικό σχολείο. — **σχολάρχης** (ο) [μτγν.].

σχολαρχία (η) {χωρ. πληθ.} η αρχηγία μιας σχολής, το να είναι κανείς αρχηγός μιας σχολής: ο *Κλεάνθης διαδέχθηκε τον Ζήνονα στη των στωικών*.

σχολάσιμα (το) {σχολάσιματος | χωρ. πληθ.} 1. η ώρα της αποχώρησης μαθητή ή εργαζομένου από το σχολείο ή τον τόπο εργασίας αντίστοιχα · 2. η απόλυση εργαζομένου.

σχολαστικίζω ρ. αμετβ. [1814] {σχολαστίσιμα} 1. ασχολούμαι με λεπτομέρειες και τύπους, αγνοώντας την ουσία του πράγματος: *σχολαστικίζει, ενώ έχει θέματα ζωτικά να αντιμετωπίσει* ΣΥΝ. λεπτολογώ 2. υιοθετώ χαρακτηριστικά του σχολαστικισμού (βλ.λ., σημ. 1).

σχολαστικισμός (ο) [1859] 1. ΦΙΛΟΣ., ο θεολογικός φιλοσοφικός τρόπος σκέψης που αναπτύχθηκε στα εκκλησιαστικά και μοναστηριακά κέντρα της Δ. Ευρώπης κατά τον Μεσαίωνα και σύμφωνα με τον οποίο τα δόγματα της πίστης έπρεπε -και μπορούσαν- να θεμελιωθούν λογικά και φιλοσοφικά ιδ. με τη βοήθεια της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, πρωτίστως του Αριστοτέλη και δευτερευόντως των νεопλατωνικών (σε μια πρώιμη φάση): *μελέτη του ~ 2*. (κατ' επέκτ.) ο τρόπος σκέψης και αντιμετώπισης των πραγμάτων, που δίνει υπερβολική έμφαση στους τύπους και αγνοεί την ουσία: *τα κείμενα του Πάσχου από αμόρητο ~ ΣΥΝ. τυπολατρία, λεπτολογία, δογματισμός*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. scholasticism].

σχολαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον θεολογικό-φιλοσοφικό τρόπο σκέψης, ο οποίος αναπτύχθηκε στη Δύση τον Μεσαίωνα και ειλιχητούσε να θεμελιώσει τα χριστιανικά δόγματα στη φιλοσοφία και τη Λογική, κυρ. δε στον πλατωνισμό, τον νεοπλατωνισμό και τον αριστοτελισμό: ~ *φιλοσοφία | παιδεία | δάσκαλος | κείμενο | μελέτη | διατύπωση | ερμηνεία | σύγγραμμα | θεολογία 2. σχολαστικός* (ο) ο μελετητής, ο θεολόγος ή ο φιλόσοφος που ακολουθεί τον σχολαστικισμό, τον παραπάνω τρόπο σκέψης: οι ~ του *Μεσαίου 3. (α)* (μειωτ.) αυτός που γίνεται με υπερβολική προσήλωση στον τύπο και στις λεπτομέρειες, συνήθ. εις βάρος της ουσίας: ~ *διδασκαλία ΣΥΝ. τυπολατρικός, στείρος (β)* αυτός που δείχνει ιδιαίτερη έμφαση και στις πιο μικρές λεπτομέρειες (σε κάτι): *είναι ~ με την καθαριότητα | το φαΐ | τα ρούχα του 4. (εισήμη)* αυτός που ενεργεί με διεξάγεται με ιδιαίτερη, επιμελή προσοχή: η ~ *καθαριότητα είναι απαραίτητος όρος για τα νοσοκομεία || το ~ διάβασμα εγγυάται επιτυχία στις εξετάσεις || ~ έλεγχος | μελέτη* ΣΥΝ. λεπτομερής, εξονυχιστικός, βαθύς ΑΝΤ. επιφανειακός, επιπόλιος. — *σχολαστικ-ά* ~ώς επιφρ., σχολαστικότητα (η) [1856]. ΣΧΟΛΙΟ λ. λεπτομερής. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *σχολάζω* (βλ.λ.). Η λ. προσδιόριζε αρχικά εκείνον που αναπαύεται, που απολαμβάνει την ησυχία του, αλλά στη Μτγν. Ελληνική αναερέθηκε κυρ. στον άνθρωπο που αξιοποιεί την ανάπτυξη του, προκειμένου να αποκτήσει περισσότερη παιδεία και να καλλιεργήσει το πνεύμα του. Την ίδια επιλογή εμφανίζεται και η αρνητική χρήση της λ. σε σχέση με εκείνους που ασχολούνται με μικρολεπτομέρειες και δίνουν υπερβολική σημασία στους τύπους και όχι στον περιεχόμενο].

σχολειαρούδι κ. *σκολειαρούδι* (το) ο μικρός και άπειρος μαθητής ΣΥΝ. μαθητοῦδι, μαθητάκος. Επίσης σχολειαρόπαιδο. [ΕΤΥΜ. < *σχολείο* + υποκ. επίθημα -αρούδι (πβ. κ. ^επει-αρούδι)].

σχολείο κ. (λαϊκ.) *σχολειό* κ. (λαϊκότ.) *σκολείο* (το) 1. το ίδρυμα όπου παρέχεται παιδεία, κυρ. για ανηλικούς (σε επίπεδο στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης): *γράφομαι | πάω στο ~ | βγάζω | τελειώνω το ~ || τα ~ ανοίγουν τον Σεπτέμβριο || τι τάξη πηγαίνει στο ~; | πώς ~; (είσαι μαθητής σχολείου); || δημοτικό | μοντάξιο | κλασικό | πειραματικό | ειδικό | κατηγοτικό | αλληλοδιδασκτικό | ιδιωτικό | δημόσιο | μικτό | νυχτερινό | κρατικό | πρότυπο ~||~ αρρένων | θηλέων || ~ στοιχειώδους (πρωτοβάθμιας) | μέσης (δευτεροβάθμιας) εκπαίδευσης || ~ όπου ανοίγει ένα σχολείο, κλείνει μια φυλακή» (Βίκτωρ Ουγκώ)* ΦΡ. ΞΣΤ. **κρυφό σχολειό** ο χώρος στον οποίο, κατά την παράδοση, παρέχόταν παιδεία στα ελληνόπουλα κυρ. από ιερείς και μοναχούς στα χρόνια της Τουρκοκρατίας κρυφά από τις οθωμανικές αρχές- (συνεκδ.) 2. το κτήριο όπου στεγάζεται το παραπάνω ίδρυμα: *οι μαθητές δεν προσέχουν αρκετά την καθαριότητα του σχολείου τους ΣΥΝ. εκπαιδευτήριο, διδασκαλείο 3. το σύνολο των μαθητών και των διδασκόντων στο παραπάνω ίδρυμα: το ~ *πάει εκδρομή | επισκέπτεται το μουσείο 4. η περίοδος του χρόνου ή της ημέρας, στη διάρκεια της οποίας οι μαθητές διδάσκονται μαθήματα: μετά το ~ γυρνά κανείς στο σπίτι || το σχολείο θα τελειώσει στα μέσα Ιουνίου 5. τα μαθήματα, η διδασκαλία που διεξάγεται στο σχολείο: στις γιορτές δεν έχουμε ~ 6. (μτφ.) κάθε ενασχόληση από την οποία κερδίζει κανείς σε γνώση και εμπειρίες: η *θητεία μου στον χώρο αυτόν στάθηκε για μένα μεγάλο ~ || το ~ της ζωής || αυτή η δουλειά είναι το πεζοδρόμιο χρήσιμα πράγματα || «το μεγαλύτερο ~ της ζωής είναι το πεζοδρόμιο* (λαϊκ. τραγ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *σχολείον* < αρχ. *σχολή* (βλ.λ.)].**

σχολείο: βαθμίδες σχολικής εκπαίδευσης. Οι βαθμίδες της σχολικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα είναι: *νηπιαγωγείο - δημοτικό - γυμνάσιο - λύκειο*. Το *νηπιαγωγείο* αποτελεί την ά βαθμίδα της

«προσχολικής» λεγόμενης αγωγής, και σε αυτό πηγαίνουν για έναν χρόνο τα παιδιά ηλικίας περίπου 5 ετών. Σε προσχολική αγωγή με δύο τάξεις | έτη, η α' τάξη του νηπιαγωγείου δέχεται τα προνήπια (ηλικίας 4 ετών) και η β' τα νήπια (ηλικίας 5 ετών). Το **δημοτικό** σχολείο (πρωτοβάθμια εκπαίδευση) παρέχει όχρονη εκπαίδευση («στοιχειώδης εκπαίδευσης») σε παιδιά από 6-12 ετών. Με το **γυμνάσιο** οι μαθητές εισέρχονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ά κύκλος). Το γυμνάσιο εκπαίδευει μαθητές από 12-15 ετών και με τη φοίτηση σε αυτό ολοκληρώνεται η ισχύουσα στην Ελλάδα (και σε άλλες χώρες) 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση (δημοτικό και γυμνάσιο). Το λύκειο αποτελεί τον β' κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρέχει εξειδικευμένες γνώσεις και αποτελεί προϋπόθεση για τη συνέχιση της φοίτησης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα | Α.Ε.Ι. και Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα | Τ.Ε.Ι.). Η φοίτηση στο λύκειο είναι 3ετής, δίνει δε τις δυνατότητες στους μαθητές να διαλέξουν ανάμεσα στα Γενικά Λύκεια (γενικής μορφώσεως εκπαίδευση) και στα Τεχνικά *Επαγγελματικά* Λύκεια | Τ.Ε.Λ. (ειδικής μορφώσεως εκπαίδευση). Άρα, η σχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα διαρκεί 13 έτη: 1 έτος προσχολικής αγωγής (νηπιαγωγείο), 9 έτη υποχρεωτικής εκπαίδευσης (δημοτικό - γυμνάσιο) και 3 έτη μαθητογεωτικής εκπαίδευσης (λύκειο).

σχολή (η) 1. ίδρυμα που παρέχει ειδική κατάρτιση και εκπαίδευση μετά τη στοιχειώδη - ή και παράλληλα προς αυτήν: στρατιωτική | *τεχνική | ιερατική | γεωργική | επαγγελματική | εμπορική | νοσοκομειακή | πειραματική | προπαρασκευαστική ~||~ χοροῦ | μουσικής | ξέρον γλωσσών 2. (ειδικότ.) (α)* το ανώτατο ή ανώτερο ίδρυμα που παρέχει τριτοβάθμια εκπαίδευση: *πανεπιστημιακή | πολυτεχνική | φιλοσοφική | νομική | θεολογική | φυσικομαθηματική ~||~ καλών τεχνών | φυσικής αγωγής || εξετάσεις για την εισαγωγή στις ανώτατες και ανώτερες ~ (β) *Μεγάλη του Γένους Σχολή* η ανώτατη σχολή που ιδρύθηκε στο Φανάρι από τον Πατριάρχη Γεννάδιο μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολεως και υπήρξε το πνευματικό κέντρο του Ελληνισμού στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας 3. η μόνη επιστημονική αποστολή μιας χώρας σε άλλη με στόχο την επίτευξη αρχαιολογικού ή άλλου συναφούς έργου: η Γαλλική | *Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή στην Αθήνα 4. (συνεκδ.)* το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το παραπάνω ίδρυμα ή η παραπάνω αποστολή: η *γραμματεία βρίσκεται στον τρίτο όροφο της ~ || η βιβλιοθήκη | το εντευκτήριο της ~ 5. (συνεκδ.-περίληπτ.) (α)* το σύνολο των διδασκόντων ή/και των φοιτητών | σπουδαστών που διδάσκουν ή διδασκούνται στο παραπάνω ίδρυμα: *σάσσωμη η ~ αποδοκίμασε τις ενέργειες του πρύτανη (β)* το σύνολο των επιστημόνων που εργάζονται στην παραπάνω αποστολή: η ~ *τίμησε τον απερχόμενο διευθυντή της 6. σύνολο επιστημόνων, φιλοσοφών ή καλλιτεχνών, που ασπάζονται τις ίδιες αρχές και αντιμετωπίζουν το αντικείμενο τους από την ίδια οπτική γωνία, αναγνωρίζοντας συνήθ. κάποιον ως αρχηγό τους: *κατανή | μαρξιστική | πλατωνική | γαλλική | φροϋδική ~ || *Σοργάρος* | *εικόνες της Κριτικής Σχολής* || νεοκλασική ~ || *δημιουργήσε ~ στον τομέα αυτόν ΣΥΝ. κίνηση, ρεύμα ΦΡ. *είμαι της παλιάς σχολής* ακολουθώ παλαιές αντιλήψεις, δεν έχω προσαρμοστεί στα καινούργια δεδομένα: δεν καταλαβαίνω αυτές τις *μόδες ~!*****

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανάπαυση, ησυχία, ελεύθερος χρόνος», αβεβ. ετυμ., ίσως ανάγεται στο θ. του *ωρ. β'* σέγειν (μπατόνο. βαθμ. του Ι.Ε. *segh-, βλ. λ. έχω), όπου το έχω θα σήμαινε «κρατώ γερά, συγκρατώ», ενώ ως προς το επίθημα -ολή (δυσερμήνευτο) έχει προταθεί η υπόθεση περί αναλογίας προς τα βολή, *στολή, χολή* κ.λπ. Δεν φαίνεται πειστική η υπόθεση συσχέτισμού με το ρ. *ασχάλλω* «διστάζω, δυσανασχέτω», το οποίο απέχει πολύ σημασιολογικά. Από την έννοια της ανάπαυσης και της απραξίας, η λ. *σχολή* δήλωσε στη συνέχεια και την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, προκειμένου να καλλιεργήσει κανείς το πνεύμα του, με αποτέλεσμα ήδη στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη να συναντούμε τη σημ. «σπουδή, φιλοσοφική συζήτηση». Στην ελληνιστική Κοινή η λ. προσέλαβε επίσης τη σημ. του ιδρύματος, στο οποίο συστηματικά προσφέρονται τέτοιες γνώσεις και σπουδές. Μέσω του λατ. schola «σχολείο» η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ.χ. γαλλ. école, αγγλ. school, γερμ. Schule, ιταλ. scuola, ισπ. escuela κ.ά.].

σχόλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ημέρα αργίας ή γιορτής, μέρα που επίσημα δεν δουλεύουν οι εργαζόμενοι: *οι μαθητές περιμένουν πώς και πώς Κυριακές και σόγλες* || «*Κυριακή, γιορτή και ~ να 'ταν η βδομάδα όλην*» (τραγ.) ΑΝΤ. καθημερινή.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *σχολή* (βλ.λ.), με διατήρηση της αρχικής σημ. «ανάπαυση, απραξία» και αναβιβασμό του τόνου, ώστε να αποφεύγεται η σύγχυση με τη νεότε. σημ. (προφούλαξη)].

σχολιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {σχολιάσι-α, -της, -μένος} 1. εκφέρω την άποψη μου (σχετικά με γεγονός, κατάσταση, ιδέα ή πρόσωπο), κυρ. προβαίνοντας σε θετικούς ή αρνητικούς χαρακτηρισμούς: *κρίνε υπουργέ, σχολιάστε μας τη δήλωση του συναδέλφου σας || η τελευταία του ταινία σχολιάστηκε θετικά ΣΥΝ. κρίνω 2. (ειδικότ.)* ασκό αρνητική κριτική σε πρόσωπα και στις πράξεις τους: *δεν μου αρέσει να ~, αλλά τέτοια στάση δεν μπορεί να πάρσει οποιαδήποτε ΣΥΝ. κριτικάρω 3. ΦΙΛΟΛ. κάνω ερμηνευτικά σχόλια στο έργο συγγραφέα: *σχολιασμένη έκδοση του Πλάτωνα ΣΥΝ. υπομνηματίζω, ερμηνεύω. — σχολιασμός* (ο).*

σχολιανός, -ή, -ό κ. *σκολιόνος* αυτός που ταιριάζει στις σόγλες, ο γιορτινός, ο εορταστικός: *ΦΡ. *ακούω τα σχόλια να μου βλ. λ. ακούω**. Επίσης **σχολιάτικος**, -η, -ο κ. *σκολιάτικος*. [ΕΤΥΜ. < *σχόλη* + παραγ. επίθημα -ιανός, πβ. κ. *χωρ-ιανός*].

σχολιαστής (ο) [μεσν.], σχολιάστρια (η) {σχολιαστρίων} 1. ο δημοσιογράφος που ειδικεύεται στην ερμηνεία γεγονότων ή δηλώσεων: *έμπειρος | πολιτικός | οικονομικός* ~ || ~ *πολιτικών | αθλητικών ειδήσεων* 2. ο φιλόλογος, ιδ. της ελληνιστικής ή της μεσαιωνικής εποχής, που ερμηνεύει τα κείμενα παλαιότερων, κτρ. αρχαίων, συγγραφέων: *Αλεξάνδρινος ~ τού Ομήρου* ΣΥΝ. υπομνηματιστής.

σχολιαστικός, -ή, -ό [1898] ΓΛΩΣΣ. αυτός που χρησιμοποιείται για να σχολιασθούν ποικιλοτρόπως τα λεγόμενα | γραφόμενα: - *σημεία στίξης* (βλ. λ. στίξη) || ~ *σημεία* (η βιομηχανική). αυτός που εμπειρέχει σχολίο ή λειτουργεί ως σχολίο: ~ *άρθρο | εκπομπή | λόγος | κείμενο*. — *σχολικισκ-ά* | -ός επίρρ.

σχολιάτρος (ο/η) {σχολιάτρ-ου | -ων, -ους} γιατρός ειδικευμένος για τον έλεγχο των συνθηκών υγείνης, τον οποίο στέλνει το Υπουργείο Παιδείας στα σχολεία. [ΕΤΥΜ. < *σχολ(εία)* + *ιατρός*, μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Schulartz*].

σχολικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με το σχολείο ή και τους μαθητές σχολείου: ~ *γιορτή | βιβλίο | ζωή | τάντα | ποδιά | εκδρομή | χορωδία | κτηριο | μελέτη | αποτυχία | εγχειρίδιο | συγκρότημα*-ΦΡ. (α) *σχολικό | διδακτικό έτος* βλ. λ. *έτος* (β) *σχολικό (λεωφορείο)* λεωφορείο για τη μεταφορά μαθητών προς και από το σχολείο τους (γ) *σχολικό ανάγνωση* βλ. λ. *ανάγνωση* (δ) *σχολικός σύμβουλος* βλ. λ. *σύμβουλος* (ε) *σχολικός επόπτης* (παλαιότ.) ανώτερος εκπαιδευτικός, που είχε εποπτικό, οργανωτικό και συντονιστικό έργο (μέσω των επιθεωρητών) στα σχολεία (στ) ΓΛΩΣΣ. *σχολική | παραδοσιακή γραμματική* βλ. λ. *παραδοσιακός*.

σχόλιο (το) {σχολί-ου | -ων} 1. η έκφραση της άποψης κάποιου και η διάτυπη θετικών ή αρνητικών χαρακτηρισμών σχετικά με κάποιον/κάτι: *δημοσιογραφικό | πολιτικό | κανονικό | δικτικό | προσβλητικό | δύσμενο | κτηριο | ειρωνικό | αυστηρό* ~ ΦΡ. *ουδέν σχόλιο ν βλ. λ. ουδείς* 2. είδος κειμένου που περιέχει τη γνώμη κάποιου για κάτι: τα *άρθρα και τα ~ της εφημερίδας* 3. (ειδικότ.) κακοπροαίρετη συνήθ. κριτική για γεγονός ή πρόσωπο: *σχόλια αυτού του τύπου* με αφήνων *αδιάφορο* ΣΥΝ. επίκριση, κουτσουπολιό 4. φιλολ. σύντομη φράση που ερμηνεύει λέξη ή απόσπασμα έργου συνήθ. αρχαίου συγγραφέα: *φιλολογικά | ομηρικά* ~ ΣΥΝ. υπομνηματισμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμα*. [ΕΤΥΜ. < *μετρ. σχολίον*, αρχική σμ. «ερμηνευτική παρατήρηση διδασκούμενου κειμένου», < *αρχ. σχολή* (βλ. λ.) 4- επίθημα -*ιον*].

σχολιογράφος (ο/η) [μετν.] πρόσωπο που γράφει σχόλια (για κάποιον/κάτι): *γνωστός ~ εφημερίδας | κακεντρεχής* ~. — *σχολιονρα-φία* (η) [1865].

σχολιά κ. (λαϊκ.) σκολιά (κ. -ώ) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σχολιάς... | σχό-λασ-α, -ηκ-α, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) ολοκληρώνω την ημερήσια εργασία μου ή φθάνω το τέλος του ωραρίου μου: ~ *στις δύο* || *τι ώρα σχο-λάει το φροντιστήριο*; ΣΥΝ. *τελειώνω* ♦ (μετβ.) 2. (αργκό) πάω (κάποιον) από την εργασία του: *το αφεντικό σχόλασε δέκα εργάτες* ΣΥΝ. *απολύω, διώχνω* ΑΝΤ. *προσλαμβάνω, παίρνω* 3. σταματώ το μάθημα, αφήνω την τάξη να φύγει: *μας σχόλασε ο δάσκαλος νωρίτερα* 4. (σκολπ.) διακόπτω ερωτική σχέση με (κάποιον/κάτι): *τον σχόλασε έπειτα από γερό καθγά!* ΣΥΝ. *αφήνω, παραιτώ*. Επίσης (λαϊκ.) *σχολνάω κ. σκολνώ*. — *σχόλασμα* κ. (λαϊκ.) σκόλασμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάω*. [ΕΤΥΜ < *αρχ. σχολιάω* (με μεταπλασμό κατά τα ρ. σε -ώ), βλ. λ.]

σχωρνάω ρ. μετβ. {σχωρνάς... | σχώρε-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) *συχωρό* (βλ. λ.). — *σχώρεση* (η).

ΣΩ.ΒΕ. (το) (προφέρεται *σωβέ*) Σωματική Βελτίωση- (ευφημ. στην αργκό των στρατιωτών) το καθύων.

σωβινισμός (ο) → **σοβινισμός**

σωβινιστής (ο) → **σοβινιστής**

σώβρακο (το) 1. ανδρικό εσώρουχο που καλύπτει το υπογάστριο και το πάνω μέρος των μηρών, σαν κοντό παντελόνι: *βαμβάκερο | πολύχρωμο* ~ ΦΡ. *μας πήραν τα σώβρακα* (οικ. μας εξευτέλιαν, μας ταπεινώσαν 2. (καθημ.-καταρ.) το σλιπ (βλ. λ.). — (υποκ.) *σώβρακάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον, εσώρουχο*.

[ΕΤΥΜ. < **εσώβρακο* (με σίγηση του αρκτικού άτονου ε-) < *έσω* + *βρακί*].

σω για μπρος (ο) 1. ο άνδρας που μετά τον γάμο του πηγαίνει να ζήσει με την οικογένεια της γυναίκας του, αντί να ανοίξει δικό του σπίτι ή να ζήσει με τη δική του οικογένεια: *μπαίνω | πάω* ~ 2. (συνεκδ.) *έγγαμος άνδρας που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, που φαίνεται να μην είναι ο αφέντης του σπιτιού του*: (παροιμ.) «*Γιατί 'σαι μαύρος κόρακα; -Γιατί 'μαι -!*». ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμα*. [ΕΤΥΜ. < **εσώγαμπρος* (με σίγηση του αρκτικού άτονου ε-) < *έσω* + *γαμπρός*].

σώζω κ. (λαϊκ.) σώνω ρ. μετβ. {έσωσα, σώ-θηκα, -σμένος} 1. βγάζω (κάποιον/κάτι) από κίνδυνο, αποτρέπω φθορά ή καταστροφή κ.λπ., διαφυλάσσω την ακεραιότητά του, εξασφαλίζω τη σωτηρία του: *οι πυροσβέστες με αυτοθυσία έσωσαν τη ζωή τον οικοίκον* || *ο γιατρός τού έσωσε το πόδι* || ~ *το κεφάλι* | *το τομάρι* | *τη ζωή μου* || ~ *κάποιον από πνιγμό* | *από πυρκαγιά* | *από βέβαιο θάνατο* || ~ *την επιχείρηση από πτώχευση* | *την πόλη από εχθρική επιδρομή* || *τόρα πια δεν σε σώζει τίποτα* (δεν γλυτώνεις) ΣΥΝ. *γλυτώνω*-ΦΡ. (α) *σώζω την κατάσταση* αποσοβώ αρνητική εξέλιξη, κίνδυνο: *βγάζω από αδιέξοδο, δίνω τη λύση: η παρέμβαση του την τελευταία στιγμή έσωσε την κατάσταση* (β) (λόγ.) *ο σώζων εαυτών σωθήτω* (ό σώζων εαυτών *σολή-τω*) σε περιπτώσεις μεγάλου κινδύνου και γενικευμένης αναστάτωσης, όταν ο καθένας κοιτάει πρώτα να περιφρουρήσει τις δικές του υποθέσεις/εξυριστά, να γλυτώσει ο ίδιος πρώτα, αδιαφορώντας ή αδυνατώντας να φροντίσει για το συνολικό καλό (γ) (λόγ.) *σώσον Κύριε (τον λαόν σου) (σώσον, Κύριε, τον λαόν σου, από το Απολυτικό της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού)* σε περιπτώσεις μεγάλης έκπλη-

ξης, αγανάκτησης, απορίας: ~! *Τι είναι αυτά που ακοώ!* (δ) *γίνεται το σώσε* (ι) επικρατεί αναστάτωση ή γίνεται καθγά ή μεγάλη φασαρία: *παρεξηγήθηκαν και ήρθαν στα χέρια-πήγαν κάποιου να τους χωρίσουν κι έγινε το σώσε!* (ιι) έχει πολύ μεγάλη κίνηση: *στους δρόμους ~ από τα πολλά αυτοκίνητα* || *στα σουπερμάρκετ την παραμονή της Πρωτοχρονιάς* ~ ΣΥΝ. γίνεται πανικός | *χαμός* | *το έλα να δεις* 2. (μτρ.) διαφυλάσσω (κάτι) ακέρατο και αναλλοίωτο, φροντίζω να διατηρήσει την ουσία, την ποιότητα του: μόνο με *παράτηση θα σώσει την αξιοπρέπεια του* || ~ *την τιμή* | *την υπόληψη μου* ΣΥΝ. *διασώζω*-ΦΡ. *σώζω τα προσχήματα* βλ. λ. *πρόσχημα* 3. (ειδικότ.) (α) προφυλάσσω (κάποιον/κάτι) από την αποτυχία: η *εξαιρετική ερμηνεία τού πρωταγωνιστή δεν έσωσε την παράσταση* (β) προφυλάσσω (κάποιον/κάτι) από τη δυσμενεία ή την αγανάκτηση των άλλων: *αυτό που σε σώζει είναι ότι είσαι πολύ χαριτωμένη* (άλλώς θα είχα θυμώσει πολύ μαζί σου) 4. ΕΚΚΛΗΣ. λυτρώω από τα δεσμά της αμαρτίας: *ο Ιησούς με τη σταυρική του θυσία έσωσε τον κόσμο* || *η πίστη σου σε έσωσε* 5. (στους υπολογιστές) *διασώζω, αποθηκεύω, εντάσσω σε αρχείο* | *έσο-σπαθ* *σώζομαι* 6. εξακολουθώ να υπάρχω, έχω απομείνει: *ελάχιστα αποσπάσματα έχουν σωθεί από τα έργα του* || *στην κορυφή τού λόφου σώζονται ακόμη υπολείμματα τού κάστρου* ΣΥΝ. *διασώζομαι, διατηρούμαι* 7. (μτρ.) πετυχαίνω τις επιδιώξεις μου, εξασφαλίζομαι πλήρως: *αγόρασαν τότε τα οικοπέδα με σπιτιούς και σώθηκαν!* || *αν πάσει αυτή η δουλειά, σωθήκαμε!* ΦΡ. (ειρων.) *(τόρα) σώθηκα | σωθήκαμε*, για περιπτώσεις στις οποίες δεν πρέπει να περιμένει κανείς θετικό αποτέλεσμα ή ευνοϊκή εξέλιξη: *Την άφησες να κάνει τη δουλειά μόνη της; Σώθηκες!* || *άσε, γιατί, αν περιμένουμε από σένα, σωθήκαμε!*

[ΕΤΥΜ. < *αρχ. σώζω* < *σω-ίζω*, από τον αόρ. *σώ-σαι* κατά τα ρ. σε -ίζω (πβ. κ. *θερίσαι -θερίζω, βαδίσαι -βαδίζω*). Οι ιων.-αττ. τ. *σώ-σω* (μέλλ.), *σώ-σαι* (αόρ.), *σώ-θηνα* (παθ. αόρ.) έχουν προέλθει μέσω συ-ναρπώσεως από τους αντίστοιχους επικούτ. τ. *σώω-σω, σωώ-σαι, σωω-θηνα*, οι οποίοι μά οδηγούν σε ομηρικό ενεστ. *σώω* (-ώω) < επίθ. *σός* | *σώος* (βλ. λ.). ο νεοελλ. τ. *σώνω* οφείλεται στην επιδρ. των ρ. σε -ώνω (μέσω τού αορ. *έ-σωσ-α*) κατά το σχήμα *σίκωσα -σικάνω, πάγωσα -παγώνω*].

σώζω - **σώνω** - **διασώζω**. Τα ρήματα *σώζω* και *σώνω* έχουν διαφορετική ετυμολογική προέλευση: το *σώζω* είναι το *αρχ. σώζω* (< *σω-ίζω* < *σώος*), ενώ το *σώνω* «*ρκώ, φτάνω*» προέρχεται από το *ισώ-νω* (< *ίσος*). Εντούτοις στη χρήση, από τον (κοινό) αόριστο *έσωσα* σχηματίστηκε και τύπος ενεστώτα *σώνω* (Δεν σε *σώνει τίποτα*) αντί τού *σώζω*, κατά τα πολλά ρήματα σε -*ωσα* - *ώνω* (*σκότωσα - σκοτώνω, πλήρωνα - πληρώνω, φώρωνα - φωρτώνω* κ.τ.ό.), ο οποίος συνέπεσε με το *σώνω* (< *ίσώνω*). Αξίζει να σημειωθεί ότι, στην καθημερινή πια ορολογία της πληροφορικής, όπου ακούγεται συχνότατα το *σώζω*, για να αποδώσει το *αγγλ. save* με τη σμ. «*διαφυλάσσω, διατηρώ για να μη χαθεί*», είναι προτιμότερο αντί για το *σώζω* (και *σώσιμο*;) να χρησιμοποιείται το ακριβέστερο *διασώζω* (και ουσ. *διάσωση*). Το *διασώζω* σημαίνει ακριβώς «*διαφυλάσσω κάτι για να διατηρηθεί, να μη χαθεί*»: *διασώζω ένα κείμενο* | *μα φράση* | *μα πληροφορία* | *το γραπτό μου* | *το μήνυμα κ.ο.κ.*

σωθικά (τα) (λαϊκ.) 1. (εκφραστ.) τα εσωτερικά όργανα του ανθρώπου: *πιες ένα ποτήρι κρασί, να ζεσταθούν τα ~ σου!* ΣΥΝ. *σπλάχνα, εντόσθια, το μέσα* (μου, σου...) ΦΡ. (μτρ.) *μου τρώει | καίει τα σωθικά* με βσανίζει πάρα πολύ 2. (μτρ.) τα βάρη της ψυχής (κάποιου): *μα κρανική πόνου έμοιαζε να βγαίνει μέσ' από τα ~ του*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < **σωθικά* (με σίγηση του αρχικού άτονου έ-), ουδ. πληθ. τού επιθ. **εσωθικός* < *αρχ. εσώθεν* (βλ. λ.)].

Σωκράτης (ο) {-η κ. -άτους} 1. αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (470/469-399 π.Χ.), ο οποίος θεμελίωσε την επαγωγική και τη μαυεντική μέθοδο, διδάξε μόνο προφορικά, εμπλουτίζοντας και εμβυθύνοντας τη διαλεκτική και οριστικοποίησε τη στροφή της φιλοσοφίας από τη φύση προς τον άνθρωπο και την ανθρωποκεντρική θεώρηση του κόσμου 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. *αρχ. κύρ. όν.* < *σώς* (βλ. λ. *σώος*) + *-κράτης* < *κράτος*].

σωκρατικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον αρχαίο Έλληνα φιλόσοφο Σωκράτη: ~ *φιλοσοφία* | *διάλογος* | *μέθοδος* | *διδασκαλία* | *ειρωνεία*.

σωληνάρι (το) → **σωλήνας**

σωληνάριο (το) {σωληναρι-ου | -ων} 1. το μικρό σωληνοειδές δοχείο από εύκαμπτο υλικό, μέσα στο οποίο συσκευάζονται προκειμένου να διατεθούν στο εμπόριο, διάφορες ημίρρευστες ουσίες (κόλλες, αλοιφές, κρέμες, ζαχαροπλαστικά υλικά κ.λπ.), ώστε, πείζοντας το, το περιεχόμενο του να στρωχάται έξω: *ζουλάω το - της οδοντόκρεμας* 2. (λόγ.-σπανιότ.) ο μικρός και λεπτός σωλήνας (βλ. λ.) ΣΥΝ. *σωληνάκι*. [ΕΤΥΜ. < *μετρ. σωληνάριον* < *αρχ. σωλήν, -ήνος* + υποκ. επίθημα -*αριον* (πβ. κ. *θηκ-αριον*)].

σωλήνας (ο) 1. κοίλος, κυλινδρικός και επιμήκης αγωγός που κατασκευάζεται από μέταλλο, γυαλί, πλαστικό ή άλλο υλικό και χρησιμοποιείται για τη διαχέυση και μεταφορά υγρών ή αερίων, καθώς επίσης και για την τοποθέτηση καλωδίων ηλεκτρικών εγκαταστάσεων: ~ *φωταερίον* | *γκαζού* | *ύδρευσης*-ΦΡ. *παιδί τού σωλήνα* παιδί από ώαριο, το οποίο γονιμοποιήθηκε μέσα σε ειδικό σωλήνα τεχνητά από σπέρμα το οποίο συνήθ. έχει συντηρηθεί με κατάψυξη 2. ΑΝΑΤ. κοιλότητα ή αγωγός τού σώματος με κυλινδρικό σχήμα: *ανασπαστικός* | *πεπτικός* ~ ~ 3. θαλάσσιο, εσώδιμο μυαλίο με χαρακτηριστικό σωληνοειδές όστρακο, που αλιεύεται για την εύγευστη σάρκα του ή για να χρησιμοποιηθεί ως δόλωμα. Επίσης (λαϊκ.) *σωλήνα* (η) (σημ.

1). — (υποκ.) σωληνάκι (το) (σημ. 1, 2).

[ETYM_2 < αρχ. σωλήν, -ήνος, τεχν. όρ., με επίθημα -ήν, -ήνος (πβ. κ. πυρ-ήν), αγν. ετιμιο. Πιθανόν η λ. να ανάγεται σε ριζικό ουσ. *σάλος, αλλά καμία περαιτέρω σύνδεση δεν έχει εξακριβωθεί (λ.χ. με τη λ. σπυρίτζ)].

σωληνίσκος (ο) ΙΑΤΡ. ο λεπτός και εύκαμπτος σωλήνας, που τοποθετείται στο στόμα για την εισαγωγή και εξαγωγή υγρών, λ.χ. κατά την οδοντιατρική εξέταση ΣΥΝ. σωληνάκι. [ETYM_2 μτγν. < αρχ. σωλήν + υποκ. επίθημα -ίσκος].

σωληνοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {σωληνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα σωλήνα: ~ θήκη | οπή | όστρακο ΣΥΝ. σωληνωτός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές.

σωληνοκάβουρας (ο) (λαϊκ.) κλειδί με ρυθμιζόμενο άνοιγμα, που χρησιμοποιείται για το βίδωμα ή το ξεβίδωμα σωλήνων.

σωληνοκόφτης (ο) εργαλείο με το οποίο κόβουν σωλήνες.

σωληνοურτία (η) {σωληνοουριών} η βιομηχανία κατασκευής σωλήνων.

[ETYM_2 < σωλήνας + -ουρία < λεξικό επίθημα -ουριός (βλ. λ.)].

σωληνώω ρ. μετβ. {σωλήνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. τοποθετώ σωλήνες (λ.χ. σε μηχανικό σύστημα), εφοδιάζω με σωλήνες: ~ την εγκατάσταση 2. συνδέω με σωλήνα: όλα τα εξάρτημα πρέπει να σωληνωθούν με τον κεντρικό τροφοδότη || ~ το μηχανήμα. [ETYM_2 < μτγν. σωληνώωμαι (-δο-) < αρχ. σωλήν, -ήνος (βλ. λ.)].

σωληνώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η τοποθέτηση σωλήνων σε εγκατάσταση, κυρ. σε ανεγειρόμενο κτήριο, για τη λειτουργία της ύδρευσης, της αποχέτευσης, της κεντρικής θέρμανσης κ.λπ.: η οικοδομή προχωρεί, τώρα περνάει τις-2. (συνεκδ.-περιλήπτ.) το σύνολο των σωλήνων που τοποθετούνται διαδοχικά ο ένας μετά τον άλλον, ώστε να αποτελούν συνεχή γραμμή, για τη μεταφορά υγρού ή αερίου ή ως προστατευτικό για την κάλυψη καλωδίων: η γραμμή έχει καταστρέψει τις ~ της εγκατάστασης. [ETYM_2 Απόδ. του γαλλ. tubulure].

σωληνωτός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που έχει το σχήμα σωλήνα ΣΥΝ. σωληνοειδής 2. αυτός που διαθέτει σωλήνες, που αποτελείται από σωλήνες: ~ αμιοέβητας | σκαλοσάκι.

σώμα (το) {σώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η φυσική κατασκευή ενός ζωντανού οργανισμού, το σύνολο των μελών και των οργάνων που απαρτίζουν έναν άνθρωπο ή ένα ζώο (σκελετός, ιστοί, όργανα, συστήματα οργάνων κ.λπ.): οι φυσικές λειτουργίες του ~ || ανδρικό | γυναικείο | παιδικό | εφηβικό | γεροντικό ~ || αισθάνομαι πόνο σε όλο μου το ~ || αρμονικό | μωδός | γεροδεμένο | καχεκτικό | ανεπιτημένο -1| αισθητική σώματος ΣΥΝ. κορμί- ΦΡ. (α) αναλογίες (του σώματος) (i) οι διαστάσεις του κάθε μέλους σε σχέση με τις διαστάσεις των υπολοίπων μελών, η διάπλαση: φυσιολογικές | κανονικές ~ (ii) (ειδι-κότ. για γυναικες) οι διαστάσεις του στήθους, της μέσης και της περιφέρειας (β) νους νηγής εν σώματι υγείη βλ. λ. νους (γ) (για μάχη, σύγκρουση) σώμα με | προς σώμα (πολεμώντας) ένας προς έναν (κατά τη διάρκεια συμπλοκής με τον εχθρό): αγώνας | πάλη ~ 2. (ειδικότ.) ο κορμός του ανθρώπου, κατ'αντιδιαστολή προς τα άκρα, τον λαιμό και το κεφάλι: στην πυμμάχια επιτρέπονται τα χτυπήματα στο κεφάλι και στο ~ πάνω από τη ζώνη 3. (ειδικότ.) το εξωτερικό στρώμα του δέρματος, η επιδερμίδα: σφιγγηλό | τρυφερό | λείο ~ || κρέμα σώματος || ενυδάτωση | περιποίηση σώματος 4. η υλική υπόσταση του ανθρώπου, το σύνολο των βιολογικών του λειτουργιών και αναγκών, κατ'αντιδιαστολή προς το πνεύμα και την ψυχή του (πβ. λ. σάρκα): «~ θυμίσου όχι μόνο το πόσο αγαπήθηκες...» (Κ. Καβάφης) || το ζύνημα του ~ || το ~ ζητεί || «ασθενεί το ~, ασθενεί μου και η ψυχή» (παρακλητικός κανόνας)- ΦΡ. ψυχή τε και σώματι βλ. λ. ψυχή 5. το πτώμα: ο ενταφιασμός | η κάση του ~ || η αττική γη φιλοξενεί από σήμερα το ~ της μεγάλης ηθσοποιού ΣΥΝ. (λόγ.) σορός, λείψανο 6. (επι-στημ.) κάθε υλικό αντικείμενο, οτιδήποτε γίνεται αντιληπτό με τις αισθήσεις: στερεά | υγρά ~ || ουράνιο ~ (πλανήτης, αστεροειδής κ.λπ.) || ο νόμος της πτώσεως των σωμάτων ΦΡ. ξένο σώμα (i) οτιδήποτε έχει εισέλθει ή σχηματιστεί σε έναν οργανισμό, χωρίς να ανήκει σε αυτόν (ii) (μφο.) οτιδήποτε | οποιοσδήποτε υπάρχει σε ένα σύνολο (π.χ. κοινωνικό), χωρίς να είναι προσαρμοσμένο, χωρίς να ανήκει σε αυτό: αισθανόταν ~ στην πόλη που έμεινε 7. ΝΟΜ. σώμα του εγκλήματος (λατ. corpus delicti) κάθε υλικό αντικείμενο που καθιστά αναπόδεδεικτη την τέλεση εγκλήματος, λ.χ. το φονικό όπλο ΣΥΝ. πίστωση 8. ΧΗΜ. (α) απλό σώμα αυτό που δεν επιδέχεται περαιτέρω χημική διάσπαση ή διαχωρισμό, δηλ. το χημικό στοιχείο (βλ. λ.) (β) σύνθετο σώμα αυτό που αποτελείται από απλά σώματα και μέσω χημικών διεργασιών (διάσπαση, αποσύνθεση κ.λπ.) μπορεί να αποδώσει τα απλά σώματα από τα οποία αποτελείται 9. (α) το κύριο μέρος αντικειμένου ή όλου, της αντιδιαστολή προς τα άκρα ή τα προσαρτήματα του: το ~ της μηχανής | της συσκευής (β) (ειδικότ.) συσκευή θέρμανσης: στο σαλόνι υπάρχουν δύο ~ καλοριφέρ || ~ που λειτουργεί με ηλεκτρισμό ΣΥΝ. κορμός 10. (συνεκδ.) η ομοιογενής μάζα, η ύλη από την οποία αποτελείται κάθε αντικείμενο 11. το χαρτί, το έντυπο της επιταγής 12. σύνολο προσώπων οργανωμένο για συγκεκριμένο σκοπό: δικαστικό | διπλωματικό ~ || το ~ των ενόρκων | των επικυρωτών | των ορκωτών λογιστών ΦΡ. (α) νομοθετικό σώμα βλ. λ. νομοθετικός (β) εκλογικό | εκλεκτορικό σώμα το σύνολο των ψηφοφόρων | των εκλεκτόρων (γ) (λόγ.) εν σώματι (εν ενί σώματι. Κ.Δ. Κολ. 3, 15) όλοι μαζί, ως σύνολο: πήγαν ~ στο γραφείο του προέδρου, για να διαμαρτυρηθούν (δ) συγκρότηση σε σώμα βλ. λ. συγκρότηση 13. ΤΥΠΟΓΡ. κάθε αντίτυπο βιβλίου, συγγράμματος κ.λπ., που έχει λάβει την τελική μορφή του μετά την τύπωση και τη βιβλιοδεσία και μπορεί να κυκλοφορηθεί στο εμπόριο: έχουν απομείνει μόνο είκοσι ~ του πρώτου τόμου 14. ΕΚΚΛΗΣ. ο άρτος που ευλογείται κατά το μυστήριο

της Θείας Ευχαριστίας- ΦΡ. σώμα της Εκκλησίας το σύνολο των μελών της Εκκλησίας: οι αρετικοί αποβάλλονται από το ~ 15. (ειδικότ.) (α) το σύνολο ανθρώπων με στρατιωτικό τύπο εκπαίδευσης και οργάνωση: άτακτα ~ ανταρτών || το ~ της Αστυνομίας || αποπέμφθηκε από το ~ (β) Σώματα Ασφαλείας βλ. λ. ασφάλεια 16. ΣΤΡΑΤ. (α) σύνολο στρατιωτών που τελούν υπό εντολή, ξεχωριστή διοίκηση: έφιππο | μηχανοκίνητο | εκστρατευτικό ~ (β) στοιχείο του στρατού το οποίο δεν συγκροτείται με τον εχθρό, αλλά παρέχει υποστήριξη διοικητικής ή λογιστικής μορφής, π.χ. το Σώμα Υλικού Πολέμου (Σ.Υ.Π.), το Σώμα Εφοδιασμού και Μεταφορών κ.ά. (γ) Σώμα Στρατού οργανισμός μεγαλύτερος από μεραρχία και μικρότερος από στρατιά- συνήθ. αποτελείται από δύο ή περισσότερες μεραρχίες, μαζί με τα Όπλα και τις Υπηρεσίες που τον υποστηρίζουν (βλ. κ. λ. όπλο) 17. ΓΛΩΣΣ. σύνολο γλωσσικού υλικού: κόρπους (βλ. λ.). — (υποκ.) σωματάκι (το) (σημ. 1, 3), (μεγελ.) σωματάρα (η) (σημ. 1).

[ETYM_2 < αρχ. σώμα, αγν. ετιμιο, όπως συμβαίνει και σε άλλες αντίστοιχες λ. Ι.Ε. γλωσσών (π.χ. λατ. corpus). Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι σώμα < *wō-mh, που ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *tēu- «φωσκόνω, πρήζομαι» και, ως εκ τούτου, συνδ. με τη λ. σο-ρός (βλ. λ.), άποψη η οποία προϋποθέτει περίπλοκες μεταβολές. Άλλες εκδοχές, όπως η αναγωγή σε τ. *sōp-μα και η σύνδεση με το ρ. σήπαιμι ή ακόμη και με τα ρ. σίνωμι «βλάπτω, κάνω κακό», σανσκρι. styā «πήζω, σκληραίνω», δεν συγκεντρώνουν ισχυρά επιχειρήματα. Στον Όμηρο η λ. χρησιμοποιείται αποκλειστικά για πτώματα (κατ'αντιδιαστολή προς τη λ. δέμας). Ήδη στην Κ.Δ. συναντούμε τη σημ. «σύνολο προσώπων» (εν σώμα οι πολλοί έσμεν, Α' Κορινθ. 10, 17). ο στρατ. όρ. αποτελεί απόδ. του γαλλ. corps].

σωμασκία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-σπάν.) η άσκηση, η εκγύμναση του σώματος ΣΥΝ. γυμναστική, άθληση. [ETYM_2 αρ^., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. σώμα ασκό].

σωματάρης (ο) {σωματάρδες} (οικ.) πρόσωπο που έχει ρομαλέο σώμα με μεγάλες διαστάσεις.

σωματάρης (ο) [1821] {σωματάρχων} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής Σώματος Στρατού.

[ETYM_2 < σώμα, -ατός + -άρχης < άρχω, απόδ. του γαλλ. chef de corps].

σωματειακός, -ής, -ό [1891] 1. αυτός που σχετίζεται με σωματεία: ~ οργάνωση | καταστατικό | αθλητισμός ΣΥΝ. συνδικαλιστικός 2. ΠΣΤ. σωματειακό κράτος πολιτικό σύστημα που επέβαλλε τη συμμετοχή των εργαζομένων στα ελεγχόμενα από το κράτος σωματειαία και συνδικατία παραγωγών (εφαρμόστηκε στη φασιστική Ιταλία).

σωματείο (το) 1. ΝΟΜ. ένωση είκοσι τουλάχιστον προσώπων η οποία επιδιώκει σκοπό μη κερδοσκοπικό και έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα: καλλιτεχνικό | αθλητικό | φιλανθρωπικό ~ ΣΥΝ. σύλλογος, οργάνωση, οργανισμός 2. (ειδικότ.) ένωση προσώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα, η οποία αποσκοπεί στη διαφύλαξη και προαγωγή των κοινών επαγγελματικών συμφερόντων των μελών της: εργατικό | επαγγελματικό ~ || ~ ηθοποιών || ~ εργατοτεχνιτών μετάλλων || ιδρώτ | συγκροτώ ~ ΣΥΝ. συνδικάτο. [ETYM_2 < μτγν. σωματείο ν < αρχ. σώμα, -ατός].

σωματεμπορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος για να εξυπηρετήσει την ακολασία άλλων: (α) προσλαμβάνει ή παρασύρει, έστω και με τη συναίνεση της, ανήλικη γυναίκα με σκοπό την πορνεία (β) με τη βία, με απατηλά μέσα, με απειλές, με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή με κάθε άλλο εξαναγκαστικό μέσο προσλαμβάνει ή παρασύρει ενήλικη γυναίκα με σκοπό την πορνεία (γ) με τα προαναφερόμενα μέσα κατακρατεί παρά τη θέληση της σε οικο ανοχής γυναίκα ή την εξαναγκάζει σε πορνεία. Επίσης σωματεμπορία [μ.εν.ν.] {πβ. λ. δουλεμπόριο}.

σωματέμπορος (ο) [μτγν.] {σωματεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που ασκεί σωματεμπορία, ο προαγωγός. Επίσης (λαϊκ.) σωματέμπο-ρας (πβ. λ. δουλεμπόρος).

σωματίδιο (το) {σωματίδι-ου | -ων} (επιστημ.) 1. υλικό σώμα πολύ μικρόν διαστάσεων, μικρότατο στατικό ύλη: στοιχειώδες ~ || ~ νέμους (σταγονίδιο νερού ή μικρότατο τεμάχιο πάγου που αιωρείται στην ατμόσφαιρα) 2. ΦΥΣ. θεωρία των σωματιδίων θεωρία που ερμηνεύει τη φύση ως αποτέλεσμα της δράσης μικρότατων υλικών σωμάτων η θεωρία των κβάντα ή κβαντική θεωρία (βλ. λ. κβαντικός). — σωματιδικός, -ής, -ό.

[ETYM_2 < μτγν. σωματίδιον, υποκ. του αρχ. σώμα, -ατός. ο φυσ. όρ. είναι απόδ. του γαλλ. corpuscule].

σωματικός, -ής, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με το σώμα (βλ. λ.): ~ διάπλαση | πόνος | άσκηση | ελάττωμα | αναλογίες | κοιλότητα (η κοιλότητα του σώματος, στην οποία εμπεριέχονται τα σπλάγνα) | βάρος | λίπος | ύψος | θάνατος | δοκιμασία | επαφή | φροντίδα- ΦΡ. (α) σωματική | φυσική αγωγή βλ. λ. αγωγή (β) σωματική έρευνα ανακριτική πράξη που διενεργείται σε άτομο ύποπτο για τη μεταφορά κλοπιμαίων, απαγορευμένων ουσιών κ.λπ. ή και γενικότ. όταν ο αρμόδιος εισαγγελέας έχει διατάξει ανάκριση για κακοούργημα ή πλημμέλημα (γ) σωματική ανάγκη η βιολογική ανάγκη για ούρηση ή αφόδευση (δ) σωματική ακεραιότητα η κατάσταση κατά την οποία η αρτιμεία και υγεία ενός ανθρώπου δεν έχουν υποστεί βλάβη 2. ΝΟΜ. (α) σωματική βία η φυσική δύναμη που ασκείται κατά του σώματος κάποιου, π.χ. ο ξυλοδαρμός (β) σωματική βλάβη βλ. λ. βλάβη (γ) σωματική ποινή κάθε ποινή που πλήττει το σώμα του καταδίκου (λ.χ. η μαστίγωση, ο ακροστιριασμός κ.ά.) 3. ΒΙΟΛ. σωματικό κύτταρο κάθε κύτταρο του σώματος με εξείρεση τα γεννητικά κύτταρα. — σωμα-Τiκ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. σωματίο (το) {σωματί-ου | -ων} 1. ΙΑΤΡ. κάθε κύτταρο του σώματος, ειδικότ. τα ερυθρά και τα λευκά αμοσφαίρια 2. σωματίδιο (βλ. λ.). [ETYM_2 < αρχ. σωματίον, υποκ. του ουσ. σώμα, -ατός. Στη σημ. «αμο-

σφαίριο» η λ. αποδίδει το γαλλ. corpuscule].
 σωματοδόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το μόντι-μπλ-ντινγκ (βλ. λ.). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. body-building].
 σωματολογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} 1. η μελέτη των μεταβολών του ανθρώπινου σώματος με την πάροδο της ηλικίας και κυρ. τον μεταβολισμό που επισυμβαίνουν από τη γέννηση μέχρι την ενηλικίωση 2. επιστημονικός κλάδος της ανθρωπολογίας, που μελετά το ανθρώπινο σώμα από πλευράς ανατομικής, λειτουργικής, ανθρωπομετρικής κ.λπ. — **σωματολογικός**, -ή, -ό [1848], **σωματολογικ-ά** | -ώς επίφρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. somatologie].
σωματομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. η συστηματική επιστημονική μελέτη των διαστάσεων του ανθρώπινου σώματος. — **σωματομετρικός**, -ή, -ό, **σωματομετρικά** επίφρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatometry].
σωματοπλάσμα (το) {σωματοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. το σύνολο των σωματικών (βλ. λ.) κυττάρων εκτός από τα γεννητικά κύτταρα (σπερματοπλάσμα). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatoplasm].
 σωματοποιώ ρ. μετβ. [μτν.] {σωματοποιείς... | σωματοποιή-σα, -ού-μαι, -ήθηκα, -ημένος;} δίνω σε κάτι σωματική υπόσταση. — **σωματοποίηση** (η) [μεσν.].
 σωματοστατίνη (η) {σωματοστατινών;} ΒΙΟΛ. ορμόνη η οποία παράγεται από τον υποθάλαμο και από το τοίχωμα του πεπτικού σωλήνα και αναστέλλει την έκκριση διαφόρων άλλων ορμονών, όπως της σωματοτροπίνης, της θυρεοτροπίνης, της ινσουλίνης κ.λπ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatostatin < somato- (< σώμα) + -stat (< -στατής < αρχ. Γ-στα-μαι) + κατάλ. -in].
 σωματοτροπίνη (η) ΦΥΣΙΟΛ. η ορμόνη της υποφύσεως, που επιδρά στην αύξηση του σώματος. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatotropine].
 σωματότυπος (ο) {σωματοτύπ-ου | -ων, -ους} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. το σχήμα και η μορφή του ανθρώπινου σώματος, όπως ταξινομούνται σε διακριτούς τύπους, με αναφορά σε τρεις ακραίες σωματικούς τύπους, τον στρογγυλό, παχύ, τον μυώδη και τον αδύνατο, λεπτό τύπο. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. somatotype].
 σωματοφυλάκος (ο/η) [μτν.] {(θηλ. σωματοφυλάκος) | σωματοφυλάκων} το άτομο που αναλαμβάνει επί πληρωμή την προστασία της σωματικής ακεραιότητας κάποιου: **προσλαμβάνω** | **κυκλοφορώ** με | **συνουδεύομαι** από ~ ΣΥΝ. (μειωτ.) **μπράβος**, **γορλιάς**.
 σωματοφυλακή (η) ομάδα σωματοφυλάκων, η προσωπική φρουρά κάποιου.
 σωματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {σωματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που έχει μεγάλο, γεροδεμένο, δυνατό σώμα: ~ **άνδρας** | **πολεμιστής**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
σώνω ρ. → **σώζω**
 σώνω 2. ρ. αμετβ. 1. είμαι αρκετός, ώστε να καλύπτω τις ανάγκες κάποιου επαρκώς κυρ. στην προστ. **σώνει!** αρκετά!, φτάνει!; μη **βάζεις άλλο λάδι**, ~! Φρ. **σώνει και καλά** | **καλά και σώνει** | ντε και **σώνει** | **σώνει και ντε** με το ζόρι, με κάθε τρόπο, ασκώντας πίεση ή επιμένοντας πολύ: ήθελε ~ να **παντρέψει την κόρη** του με **γιατρό** | **μα ~ να με πείσει ότι έκανα λάθος!** ΣΥΝ. ντε και **καλά** 2. (λαϊκ. σώνω + να) προλαβαίνω (συνήθ. ο αόρ.): **δεν έσωσε να δει την κόρη του παντρεμένη** ΣΥΝ. αποσώνω: Φρ. (α) να μη **σώσεις** ως **κατάρα** σε κάποιον να μην προλάβει, να πεθάνει πριν κάνει κάτι: **μην έφαγε ένα σωρό λεφτά**, που να μη **σώσει** να τα **χαρεί!** (β) να μην **έσωνα** ως έκφραση έντονης μετάνοιας: **εγώ τον βοήθησα**, που ~, **τέπειτο κάρναμα που ήταν!** (γ) μη **σώσεις** ως έκφραση έντονης αδιαφορίας για το αν θα κάνει κανείς κάτι ή όχι: σε φρ. όπως: μη **σώσεις** κι **έρθει!** (ας μην έρθεις, δεν με ενδιαφέρει αν δεν έρθεις) 3. (μεσοπαθ. σώνομαι) χρησιμοποίηση ή ξοδεύομαι ως το τέλος, τελειώνω: **Τι θα γίνει, άμα σωθεί το πετρέλαιο**; **Θα ξεπαχιάσουμε**; || **σώθηκε η ζαχαρή-πίχνα** να **πάρε**ς. Φρ. (α) **σώθηκαν τα ψέματά!** ήρθε η ώρα της αλήθειας (β) **σώθηκε το λάδι** | **καντήλι του ή σώθηκαν οι μέρες** | **τα καρβέλια του πεθαίνει** ή **πέθανε**, είναι στα τελευταία του. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πεθαίνω**. [ETYM₂ < ισώνω (< ισός), με σίγηση του ι-].
 σώος, -α, -ο (για πρόσ.) αυτός που διατηρεί την ακεραιότητα του, που δεν έχει υποστεί φθορά, βλάβη ή ατύχημα: **βήγκε - από το κτήριο που κατέρρευσε**- Φρ. (α) **σώος και αβλαβής** βλ. λ. **αβλαβής** (β) έχω **σώας τας φρένας** είμαι διανοητικός, ψυχικός γνήσις: **για να είναι έγκυρη μια διαθήκη, πρέπει να έχει σώας τας φρένας ο διαθέτης**. [ETYM₂ < αρχ. σώος | σός < *σάΨος (με σίγηση του δίγαμμα και συναίρεση) < *tw-3-wo-s (που αντικατέστησε τον αναμενόμενο τ. *σαΐς < *tw-a-u-s), μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *t5w-«φουσκώνω» (με συριστι-κοποίηση *tw- | *ss- > s-,mi μετάθεσης του -a-), πβ. σανσκρ. tavaṣ-vānt «ισχυρός, δυνατός», laviti «είμαι ισχυρός, δύναμη να...», αβεστ. tan-«είμαι σε θέση να...» κ.ά. Ομόφρ. **σφζω** (< σω-ίζω), **σω-τήρ[ας]**, **σωστός**, **σώ-φρον**, **Σω-κράτης** κ.ά. Η αποδοχή της απόψεως αυτής θα προϋπέθετε ότι το επίθ. **σώος** | **σός** είχε αρχικά τη σημ. «ισχυρός, δυνατός»].
 σωπαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {σώπασα (προστ. κ. σόπα)} ♦ (αμετβ.) 1. παραμένο σιωπηλός, δεν μιλά: **Γιατί σωπαίνεις**; **Γιατί δεν λες κι εσύ τη γνώμη σου**; ΣΥΝ. σιωπώ, (λόγ.) σιγώ 2. (κατ' επέκτ.) μένω αδρανής, δεν εκδηλώνω την αντίθεση μου: **η κοινή γνώμη** | ο **Τύπος σωπαίνει για τα εγκλήματα του καθεστώτος** 3. παύω να μιλά: **το ύφος της με έκανε να σωπάσω** | **σώπα**, ν' **ακούσω!** ΣΥΝ. (υβριστ.) σκάω, το βουλ-λώνω ΑΝΤ. μιλώ 4. (η προστ. σόπα) (α) για τη δήλωση δυσπιστίας: **Ο ίδιος σου το 'πε**; ~, **δεν το πιστεύω!** (β) σε εκφράσεις ειρωνείας: ~! Σε **λίγο** θα μου πεις ότι **δεν καταλάβαινε** τι **έκανε!** (γ) για καθησυχασμό: ~, μην κλαις, θα **γίνεις καλά σύντομα!** (δ) ως έκφραση ανακού-

ψισης: ~, τον **βρήκαμε επιτέλους!** ♦ 5. (μετβ.) (σπάν.) κάνω (κάποιον) να σταματήσει να μιλάει ή να φωνάζει: **δεν μπόρεσαν να σωπάσουν τις φωνές που διαμαρτύρονταν**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **σιωπώ**, [ETYM μεσν., από τον αόρ. **εσώπασα** (αντί του αρχ. **εσώπησα**) του ρ. **σιωπώ** (βλ. λ.) και επίθημα -αίνω, κατά το σχήμα **εχόρτασα - χορταίνω**. Η αποβολή του -ι- (**σιωπώ - σωπαίνω**) εμφανίζεται και άλλες φορές μετά το σ- (λ.χ. **σάλοος - σάλιο**, **σιανών - σιανόν**), όταν ακολουθεί φωνήεν].
σωρεία (η) {χωρ. πληθ.} μεγάλη ποσότητα, μεγάλος αριθμός: **έχει διαπραΐξει ~ σφαλμάτων** || ~ **καταγγελιών** ΣΥΝ. πλήθος, πληθώρα. [ETYM μτν. < αρχ. **σωρέω**].
σωρείτης (ο) → **σωρήτης**
σωρέω ρ. μετβ. {σώρευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) συγκεντρώνω (πράγματα, ώστε να γίνουν σωρός): (συνήθ. μτφ.): **με την αεργία των δικηγόρων εκατοντάδες υποθέσεις σωρεύονται στα δικαστήρια** ΣΥΝ. συσσωρεύω, συναθροίζω. — **σώρευση** (η) [αρχ.], **σωρευτικός**, -ή, -ό [μτν.], **σωρευτικά** επίφρ. [ETYM₂ αρχ. < **σωρός**].
 σωρηδών επίφρ. (λόγ.) 1. κατά σωρούς, ώστε να σχηματίζονται σωροί: **οι παραγοί πετούν ~ τα απούλητα φρούτα και λαχανικά** ΣΥΝ. σωριαστά, απανωτά 2. (κακός.) σε μεγάλη ποσότητα, σε μεγάλο αριθμό και χωρίς μέτρο: **οι πτωχοί υπερβάλλαν ~ αιτήσεις για τις κενές θέσεις στο Δημόσιο** ΣΥΝ. αθρόως. [ETYM μτν. < αρχ. **σωρός** + επιθμ. επίθημα -ηδών]πβ. κ. **βαθμηδόν**].
 σωριάζω ρ. μετβ. {σώριασ-α, -τηκα, -μένος} 1. (λαϊκ.) τοποθετώ ακατάστατα, ατάκτως (πράγματα, ώστε να σχηματίσουν σωρό): **σώριασε στοίβες τα βιβλία πάνω στο γραφείο του** ΣΥΝ. σωρεύω, συσσωρεύω-(μειοπαθ. **σωριάζομαι**) 2. (για πρόσ.) πέφτω κάτω χωρίς να μπορώ να ελέγξω καθόλου το σώμα μου, χωρίς δύναμη, σαν σωρός: ~ **λιπόθυμος** | **νεκρός** || **έτσι όπως τον βλέπω ωχρό και αδύναμο, φοβάμαι μη σωριαστεί καμιά ώρα** 3. καταρρέω: **το κτήριο σωριάστηκε σαν χάρτινος πύργος**. — **σώριασμα** (το). [ETYM < **σωρός**].
σωριαστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που σχηματίζει σωρό: **έβαλε όλες τις πατάτες ~ στη γωνία** ΣΥΝ. στοιβαγμένος, στοιβαχτός.
σωρήτης (ο) (συνήθ. ορθ. **σωρείτης**) {σωρήτιν;} (λόγ.) 1. ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) σύνθετος, βραχυλογικός συλλογισμός, στον οποίο παραλείπεται τα επιμέρους συμπεράσματα και προβάλλεται μόνο το τελικό και ο οποίος μπορεί να αναλυθεί σε τόσους άλλους απλούς συλλογισμούς όσες είναι και οι προτάσεις που τον αποτελούν εκτός από την πρώτη και την τελευταία · 2. ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό, σφαιρικό και εξογκωμένο νέφος που σχηματίζεται από ανοδικά ρεύματα αέρα· είναι υπό-λευκό ή φαιό και ανακλά έντονα το ηλιακό φως. — **σωρητικός**, -ή, -ό [μτν.].
 [ETYM₂ < μτν. **σωρ(ε)ίτης** < αρχ. **σωρός** + παραγ. επίθημα -ίτης (πβ. κ. **πολιίτης**), ενώ η γρ. με -ει- πρέπει να αποδοθεί στην επιδρ. των **σωρευω, σωρεία**].
 σωριτομελιανίος (ο) (συνήθ. ορθ. **σωριτομελιανίας**) (σωριτομελιαν-ιών) ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό, ογκώδες και βαρύ νέφος, που η βάση του σχεδόν ακουμά στο έδαφος· δίνει καταρακτώδεις βροχές που συνοδεύονται και από χαλάζι.
σωροβόλιζομαι ρ. αμετβ. {σωροβολιάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) πέφτω κάτω κατάκοπος ή ανείσθητος, καταρρέω ΣΥΝ. σωριάζομαι. — **σωροβόλιασμα** (το). [ETYM < **σωρός** + **βολή** + παραγ. επίθημα -ιάζομαι (πβ. κ. **σωριάζομαι**)].
σωρός (ο) 1. σύνολο πραγμάτων που έχουν συγκεντρωθεί στον ίδιο χώρο χωρίς τακτοποίηση ή έχουν ριχθεί άτακτα το ένα πάνω στο άλλο: ~ **από ρούχα** | **βιβλία** | **εφημερίδες** | **σκουπίδια** ΣΥΝ. σωρεία, στοίβη Φρ. (μτφ.) **ένα σωρό (πρόσωπα) | πράγματα κ.λπ.** πάρα πολλά (πρόσωπα) | **πράγματα κ.λπ.**, μ'γάλη ποσότητα, πλήθος (προσώπων) | **πραγμάτων κ.λπ.**: **μην είπε ~ ψέματα** || **έχω ~ δουλειά για το Σαββατοκύριακο** || **έχει - φίλους** | **λεφτά** | **υποχρεώσεις** | **δυνατότητες** ΣΥΝ. πληθώρα, σωρεία 2. (η γ' εν. **τού σωρού** ως χαρακτηρισμός) κατώτερης ποιότητας, όχι εκλεκτός ή σπάνιος: αυτό το **φουστάνι είναι ~**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ομόχη**, **σωρός**.
 [ETYM₂ αρχ., αγν. ετύμο. Έχει προταθεί η σύνδεση με τη λ. **σώμα** (βλ. λ.), που όμως είναι εξίσου σκοτεινής προελεύσεως. Κατ' άλλους, η λ. ανάγεται σε τ. *twō-ros και, ως εκ τούτου, στην ίδια ρίζα με το επίθ. **σώος** | **σός** (βλ. λ.), η οποία έχει τη σημ. «φουσκώνω»].
σώες (το) {άκλ.} μόνο στη φρ. **γίνεται το σώσε** για μ'γάλη αναστάσιση ή θορυβώδη συγκέντρωση: **κάθε βράδυ στην παραλία μαζεύονται παρέες και ~** || **αν συνεχίσει να μου φέρεται έτσι, θα γίνει το σώσε!** ΣΥΝ. γίν'τα χιασός | της κακομοίρας, το έλα να δεις.
σωσίας (ο/η) {σωσιών} πρόσωπο που μοιάζει πάρα πολύ με άλλο, ώστε να είναι σχεδόν αδύνατο να τα ξεχωρίσει κανείς: **ψάχνουν για ~ του Έλβις Πρίσλεϋ, για να πρωταγωνιστήσει στην ταινία**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **κύριος**, -α, -ο. [ETYM₂ < μτν. **Σωσίας** (< αρχ. **σφζω**), ήρωας της κωμωδίας του Πλάου-του **Λυμυτρώων**, όπου ο Ερμής παρουσιάστηκε με τη μορφή του υπηρέτη Σωσία, με αποτέλεσμα εκείνος να αμφιβάλει για τον εαυτό του].
σωσίβιο (το) 1. ειδική συσκευή που φοριέται περίπου όπως το γιλέκο, έχει ικανότητα να επιπλέει στο νερό, ώστε να κρατείται στην επιφάνεια της θάλασσας αυτόν που το φορά, σώζοντας τον από πνιγμό 2. πλαστική ή λαστιχένια κούλοουρα σε διάφορα χρώματα και σχέδια, η οποία φουσκώνει με αέρα και περνάει γύρω από το σώμα κάποιου (συνήθ. παιδιού), ώστε να τον υποβοηθεί στην κολύμβηση, κρατώντας τον στην επιφάνεια 3. (μτφ.) κάθε μέσο με το οποίο

διασώζεται κάποιος, βγαίνει από δύσκολη θέση: η έκδοση του δανείου υπήρξε ένα ~ για την εταιρεία. — (υποκ.) σωσίβιακι (το). σωσίβιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που χρησιμοποιείται για τη διάσωση ανθρώπων: ~ λέμβος ΣΥΝ. σωστικός. [ΕΤΥΜ. < σωσι- (από το θ. του αορ. του ρ. σώζω) + βίος].

σώσιμο¹ (το) {σωσίματος | χωρ. πληθ.} **1.** η διάσωση (κάποιου) από φθορά, κίνδυνο, καταστροφή: το ~ της ζωής κάποιου || το ~ της πόλης από τους εχθρούς 2. (μτφ.) η διαφύλαξη της ακεραιότητας (ενός πράγματος): το ~ της τιμής | του ονόματος της οικογένειας 3. ΠΑΗΡΟΦ. η αποθήκευση σε αρχείο: το ~ του εγγράφου ΣΥΝ. διάσωση. [ΕΤΥΜ. < σώζω (από το θ. του αορ. έ-σωσα) + παραγ. επίθημα -μο, πβ. κ. κρῶσ-μο, σπάσ-μο].

σώσιμο² (το) {σωσίματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το τελείωμα, η εξέλιξη: το ~ των τροφίμων/ του νερού/ του πετρελαίου. [ΕΤΥΜ. < σώνω (από το θ. του αορ. έ-σωσ-α) + παραγ. επίθημα -μο, πβ. κ. λειώσ-μο].

σώσιμα (το) {σώσιμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η τελευταία ποσότητα κρασιού που υπάρχει στο βαρέλι: πίνω από το ~. [ΕΤΥΜ. < σώνω (βλ. λ. σώζω), πβ. κ. μ.ν. σώσιμα «ανάνηψη»].

σώσιμος (ο) (λαϊκ.) το σώσιμο¹ (σημ. 1).

σωστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμεύει για τη διάσωση: ~ μέσα | συνεργείο¹ | λέμβος | σταθμός (αυτός που χρησιμοποιείται για τη διάσωση ναυαγίων) ΣΥΝ. σωσίβιος 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. **σωστική ανασκαφή** η ανασκαφή που γίνεται για να διασωθούν αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία ανακαλύπτονται τυχαία σε χώρο εκσκαφής. — σωστικ-ά | -ώς επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. σωσ- (του ρ. σωζω, όπου το -σ- οφείλεται είτε στον αορ. σῶσ-αι είτε στον παρακ. σέ-σωσ-μαι) + -τικός (πβ κ. βιασ-τι-ός)].#

σωστός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι όπως πρέπει να είναι, που δεν έχει λάθος: ~ απάντηση | συμπεράσμα || και αυτή η απάντηση είναι ορθή) ΣΥΝ. ορθός ΑΝΤ. εσφαλμένος, λανθασμένος 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει αναπτυχθεί ή εξελιχθεί στην εντέλεια, που δεν παρουσιάζει ατέλειες: θέλω να κάνεις ~ δουλειά: δεν με νοιάζει το κόστος! || Πώς μεγάλωσε! - άντρας έγινε! 3. αυτός που διαθέτει αρτιότητα και ακεραιότητα, που εμφανίζεται ολοκληρωμένος: γεννήθηκε με όλα τα μέλη του σωστά || μέτρησα τα ρέστα και δεν τα βρήκα ~ 4. αυτός που συμφωνεί με την πραγματικότητα: ποιο ρολόι δείχνει τη ~ ώρα; 5. αυτός που αποδεδειγμένα κατέχει μια ιδιότητα, που ισχύει, που είναι αληθινός, γνήσιος: είναι ~ φίλος | δημοκράτης | αγωνιστής || δεν θέλω να βγει ~ αυτό το όνειρο ΣΥΝ. πραγματικός ΑΝΤ. ψευτικός **6.** αυτός που εξυπηρετεί, που ενδείκνυται για την πραγματοποίηση σκοπού, επιθυμίας: για να παντρευτείς, πρέπει να βρεις τον ~ άνθρωπο || κοίταξε να πάρεις τη ~ απόφαση || δεν έχει τα ~ εργαλεία γι'αυτή τη δουλειά || αυτός είναι ο ~ δρόμος για την πόλη; || ~ επιλογή ΣΥΝ. κατάλληλος, ενδεδειγμένος 7. αυτός που συμφωνεί με την ηθική, με το δίκαιο, γενικότ. με αυτό που επιθυμεί η κοινωνία: δεν είναι σωστό να τα βάζεις με μικρότερος || (κ. για πρόσ.) **οι γονείς μου αγωνίστηκαν για να με κάνουν ~ άνθρωπο** 8. (οικ. ως επιφών. **σωστός!**) ως έκφραση επιδοκιμασίας για κάτι που έκανε ή είτε κάποιος **9. σωστό** (το) (α) αυτό που επιβάλλεται, που ενδείκνυται να γίνει: Το ~ είναι να παραιτηθεί ο υπουργός μετά τη σειρά καταγγελιών εις βάρος του- ΦΡ. **Το σωστό σωστό | το σωστό να λέγεται** η αλήθεια πρέπει να λέγεται για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος παραδέχεται κάτι: **Α. ~!** Ο Κυριάκος είναι ο ικανότερος απ' όλους, όσο αναπαθητικό χαρακτήρα κι αν έχει! (β) σωστά (τα) η λογική, η διανοητική ισορροπία: μόνο στις ΦΡ. (α) **δεν είμαι με τα σωστά μου** (ι) (κυριολ.) δεν έχω σώατα τα φρένας ΣΥΝ. δεν είμαι στα καλά μου (ii) λέω ή κάνω πράγματα που δεν ευσταθούν, που δεν δικαιολογούνται από τη λογική ΣΥΝ. παραλογίζομαι, δεν είμαι στα καλά μου (β) **μιλό με τα σωστά μου** μιλώ σοβαρά, με βάση τη λογική: **Με τα σωστά σου μιλάς; Θέλεις να κάνω εγώ τέτοιο πράγμα;** — σωστά επίρρ. [ΕΤΥΜ. μτγν. ρημ.τ. επίθ., αρχική σημ. «σφαλής, αυτός που μπορεί να σωθεί» (ως αντώνυμο του ά-σω-τος), < αρχ. σωσ- (το -σ- οφείλεται είτε στον αορ. σῶσ-αι είτε στον παρακ. σέ-σωσ-μαι) + παραγ. επίθημα -τός (πβ. κ. βρωσ-τός)].

σώστρα (τα) ΝΑΥΤ. η αμοιβή που καταβάλλεται για τη διάσωση πλοίου εγκαταλειμμένου από το πλήρωμα του, για την περισυλλογή τμημάτων ναυαγισμένου πλοίου ή του φορτίου του. [ΕΤΥΜ. < αρχ. σούστρα < σωζω (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -τρα (πβ. κ. δι-δακ-τρα, εξέτασ-τρα)].

ΣΩ.ΣΥ.Φ. (το) Σώμα Συνοριακών Φρουρών.

σωτάρισμα (το) → σωτάρω

σωτάρω ρ. → σωτάρω

σοτέ επίθ. κ. επίρρ. → σοτέ

σωτήρας (ο), **σωτήρα** (η) [αρχ.] {σωτηρών} **1.** πρόσωπο που σώζει (κάποιον) από κακό: είσαι ο ~ μου- αν δεν ήσουν εσύ, θα είχα πεθάνει || ο λαός βαρέθηκε τους πολιτικούς που εμφανίζονται σαν σωτήρες του έθνους ΣΥΝ. λυτρωτής 2. ΕΚΚΛΗΣ. **Σωτήρας** (ο) ο Ιησούς Χριστός ως λυτρωτής του ανθρώπου από τον θάνατο και την αμαρτία: η Μεταμόρφωση του Σωτήρος. Επίσης (αρχαιοπρ.) σωτήρ (ο) [αρχ.] {σωτήρες- κλητ. σότερ} (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. < αρχ. σωτήρ, -ήρος < θ. σω- (του ρ. σωζω, βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -τήρ, πβ. κ. κρῶσ-τήρ, δῶσ-τήρ].

Σωτήρης (ο) → Σωτήριος

Σωτηρία (η) γυναικείο όνομα.

σωτηρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απαλλαγή από κίνδυνο, από κακό, η διασφάλιση της ακεραιότητας (κάποιου): υπό τις συνθήκες αυτές η ~ των ναυαγίων φαινόταν αδύνατη || δεν πρόκειται να βρεις ~ || είσαι η μόνη ελπίδα σωτηρίας μου ΣΥΝ. λύτρωση, λυτρωμός, γλυτωμός 2.

(καθημ.) η λύση στα προβλήματα (κάποιου): αναζήτησε τη ~ στη φυγή | στο ποτό 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε βοηθεί (κάποιον) να σωθεί: αυτό το δάνειο θα είναι η ~ μας- ΦΡ. (α) **σανίδα σωτηρίας** οτιδήποτε στο οποίο καταφεύγει κανείς, για να γλυτώσει από κακό, για να βρει βοήθεια: στις δύσκολες εκείνες ώρες τα χρήματα που μου δάνεισες ήταν μια ~ για να v' αποφύγω τη χρεωκοπία (β) **δεν έχω σωτηρία** δεν γλυτώνω μ^ε τίποτε, δεν με σώζει τίποτα: εδώ που έφτασε, δεν έχει πια σωτηρία 4. ΕΚΚΛΗΣ. η λύτρωση του ανθρώπου από την αμαρτία, στον χριστιανισμό, η από ό, τι είναι αντίθετο προς την πνευματική ταυτότητα του θεού, στις άλλες θρησκείες **5. Στρατός Σωτηρίας** διεθνές χριστιανικό και φιλανθρωπικό κίνημα που λειτουργεί κατά τα στρατιωτικά πρότυπα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < σωτήρ, -ήρος (βλ. λ.). Η φρ. **σανίδα σωτηρίας** είναι απόδ. της γαλλ. planche de salut].

σωτηριολογία (η) [1878] {χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. τομέας της δογματικής (βλ. λ. δογματικός) που ασχολείται με τη σωτηρία των ανθρώπων από τον Χριστό. — σωτηριολογικός, -ή, -ό, σωτηριολογικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. soterieologie].

Σωτήριος (ο) {Σωτηρίου} σωτικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Σωτήρης. [ΕΤΥΜ. Από την εορτή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (Ιησού Χριστού)].

σωτήριος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σώζει, που οδηγεί στη σωτηρία (βλ. λ.): αυτό το φάρμακο αποδείχθηκε ~ για πολλούς || μια βροχή θα ήταν ~ για τα σπαρτά || ~ επέμβαση | προειδοποίηση ΑΝΤ. ολέθριος, καταστρεπτικός- ΦΡ. (ειδικότ.) **σωτήριον έτος** (i) κάθε έτος μετά τη γέννηση του Χριστού: το γεγονός αυτό συνέβη το ~ 1485 (ii) κάθε έτος που αξιολογείται ως ιδιαίτερα σημαντικό κυρ. λόγω της σύνδεσής του με ένα γεγονός: γεννήθηκε το ~ 1980 || (κ. ειρων.) το ~ 1999 οι γυναίκες στο χωριό πλένουν ακόμη τα ρούχα στο ποτάμι 2. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που φέρνει τη σωτηρία της ψυχής: τα ~ διδάγματα του Ευαγγελίου.

σωτηριώδης, -ης, -ες [μτγν.] {σωτηριώδ-ων} | -εις (ουδ. -η), -ων) (λόγ.) αυτός που φέρνει τη σωτηρία- ο σωτήριος/ ο ησυχασμός έχει για τους οπαδούς του ουσιαστική και ~ αξία || ~ έτος.

σώτρον (το) (λόγ.) η ζάντα (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. σάτρον (με επίθημα -τρον, πβ. κ. πλιθ-τρον) < θ. σω- < *kyō-, εκτεταμ.-ετερσιωμ. βαθμ. του ΙΕ. *knew- «τινάζομαι, ανασηδῶ» του αρχ. ρ. σέομαι «κινούμαι γρήγορα, ορμώ» πβ. συνσक्र. cyāvate].

σωφέρ (ο) → σωφέρ

σωφρονίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {σωφρόνισ-α, -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** καθιστώ (κάποιον) σώφρονα, υποδεικνύω (σε κάποιον) πώς πρέπει να φέρ'τα: με διάφορους τρόπους προσπάθησα να τον σωφρονίσω ΣΥΝ. συνετίζω, συμμορφώνω 2. τιμωρώ ΣΥΝ. παραδειγματίζω, (μτφ.) συγγριζώ, (μτφ.) διορθώνω. — σωφρόνισμα (το) [αρχ.].

Σωφρόνιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίου, πατριάρχων, επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Σωφρόνης. [ΕΤΥΜ. μεσν. κυρ. όν. < αρχ. σώφρων (βλ. λ.).]

σωφρονισμός (ο) [μτγν.] το να σωφρονίζει κανείς (κάποιον), καθώς και το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιεί κανείς προκειμένου να το επιτύχει: μέθοδοι | τρόποι σωφρονισμού || ο ~ του παιδιού.

σωφρονιστήρας (ο) ο φρονιμίτης (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. σωφρονιστήρ, -ήρος (ήδη στον Ιπποκράτη με τη σημερινή σημ.) < θ. σωφρονισ- (< σωφρονίζω) + παραγ. επίθημα -τήρ].

σωφρονιστήριο (το) {σωφρονιστηρί-ου} | -ων) (λόγ.) το δημόσιο ίδρυμα στο οποίο εγκλείονται οι (νεαροί) κατάδικοι, για να εκτίσουν την ποινή τους ΣΥΝ. φυλακή, σωφρονιστικό κατάστημα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. σωφρονιστήριον < σωφρονίζω + παραγ. επίθημα -τήριον (πβ. κ. γυμνασ-τήριον, δικασ-τήριον)].

σωφρονιστής (ο) [αρχ.] αυτός που σωφρονίζει.

σωφρονιστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που αποσκοπεί στον σωφρονισμό, που είναι ικανός ή κατάλληλος να σωφρονίζει: ~ μέτρα | μέσα | ίδρυμα | κατάστημα (η φυλακή) | μηχανισμός | υπηρεσία | θεσμός || ~ υπάλληλος (που εργάζεται σε φυλακές) (β) **σωφρονιστικό σύστημα** το σύνολο των επιστημονικών τεχνικών και μεθόδων, αλλά και των κανόνων και των ρυθμίσεων που θεσπίζει η πολιτεία για την ηθική βελτίωση και την κοινή ηθική αποκατάσταση τω² φυλακισμένων (γ) **σωφρονιστικός κώδικας** το σύνολο των νομικών διατάξεων που σχετίζονται με τον τόπο και τον χρόνο εκτίσεως ποινών, οι οποίες επιβάλλουν στέρηση της προσωπικής ελευθερίας (δ) **Σωφρονιστικό Δίκαιο** το σύνολο των νομικών διατάξεων που αφορούν στον σωφρονισμό, δηλ. στην τιμωρία και στην κοινωνική επανένταξη των καταδικασμένων σε ποινή στέρησης της ελευθερίας, ανάλογα με το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε, την ηλικία, το φύλο τους κ.λπ. **2.** (ειδικότ.) **σωφρονιστική** (η) η επιστήμη που ασχολείται με την ποινική αντιμετώπιση του καταδικασμένου, την γ'νικότ'η νομική του κατάσταση, για την ορθή εκτέλεση της εις βάρος του δικαστικής απόφασης.

σωφροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του σώφρονος, η συμμόρφωση με το μέτρο και τη λογική, η σύνεση και φρονιμιά. [ΕΤΥΜ. αρχ. < σώφρων + παραγ. επίθημα -σύνη (πβ. κ. δικαιο-σύνη)].

σώφρων, -ων, -ον {σώφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -ονων} (λόγ.) αυτός που συμπεριφέρεται με βάση το μέτρο και τη λογική, που χαρακτηρίζεται από σύνεση και φρονιμιά: μετριοπαθής και ~ πολιτικός || κανένας ~ άνθρωπος δεν θα αντιδρούσε έτσι || ~ στάση | ενέργεια | συμβουλή ΣΥΝ. φρόνιμος, συνετός, γνωστικός, μυαλομένος ΑΝΤ. άφρων, απερισκεπτος, άμυαλος. — σωφρόνως επίρρ. [αρχ.].

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον, λογικός, προηγουμένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. σω- (< σώς | σώος, βλ. λ.) + -φρων (< φρήν, φρενός), πβ. κ. εὔ-φρων, ὀμό-φρων].

T

Τ, τ: ταυ το δέκατο ένατο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Στην Αρχαία Ελληνική, όπως και στη Νέα, δήλωνε το οδοντικό άηχο κλειστό σύμφωνο [t]. Στα συλλαβωγραφικά αλφάβητα άλλοτε δήλωσε, όπως συμβαίνει κανονικά με τα αλφάβητα αυτά, ολόκληρη τη σειρά των οδοντικών συμφώνων (αυτό ίσχυσε στο κυπριακό συλλαβάριο, όπου το συλλαβόγραμμα *τα* δήλωσε και την προφορά των *τα* και *θα*, το τε δήλωσε και την προφορά των *δε* και *θε* κ.ο.κ.) και άλλοτε μόνο τη σειρά των *τ* | *θ*, ενώ το *δ* δηλωνόταν με ιδιαίτερο γράμμα (αυτό συνέβη στη Γραμμική γραφή Β). Το γράμμα ταυ στο αττικό αλφάβητο ήταν στην πραγματικότητα το εικοστό δεύτερο γράμμα του αλφαβήτου - μεσολαβούσαν το **δίγαμμα** (Ε), το μετέπειτα στίγμα, ως έκτο στη σειρά, το σαν (Μ), παραλλαγή του σίγμα, ως δέκατο όγδοο στη σειρά, και το κόππα (ι') ως δέκατο ένατο στη σειρά. Το ταυ, άλλωστε, ήταν και το τελευταίο γράμμα του βο-ρειοσημιτικού αλφαβήτου και τελευταίο για ένα διάστημα και του ελληνικού, προτού επινοηθούν από τους Έλληνες τα γράμματα Υ, Φ, Χ, Ψ και Ω. Οι ιστορικοί της ελληνικής γραφής εξηγούν την προέλευση του ταυ από το βορειοσημιτικό γράμμα *taw* που σήμαινε «το σημείο». Ωστόσο, η σταυρόσχημη μορφή του γράμματος εμφανίζεται με κάποιες ομοιότητες (φωνητικές) και στις ελληνικές συλ-λαβωγραφικές γραφές, οπότε δεν αποκλείεται κάποια επιδραση αυτών στο συγκεκριμένο γράμμα της βορειοσημιτικής γραφής, παρά το γεγονός ότι μια τέτοια παραδοχή γεννά πλήθος άλλων ερμηνευτικών δυσκολιών στα λοιπά γράμματα του αλφαβήτου. ΣΧΟΛΙΟ λ. αλφάβητο, γραφή.

Τ, **τ** ταυ- το δέκατο ένατο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. ταυ, αριθμός).

Τ, συντομ. τόμος.
τα¹ οριστικό άρθρο → ο, η, το
τα² → αυτός

Τ.Α. (η) Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Τ.Α.Α.Θ.Π. (το) Ταμείο Αρωγής Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου.

Τ.Α.Α.Σ.Ξ. (το) Ταμείο Αλληλοβοήθειας Αξιοματικών Στρατού Ξη-
ράς.

ταβάνι κ. (λαϊκ.) νταβάνι (το) {ταβαν-ιού | -ιών} η εσωτερική επι-
φάνεια της στέγης, γενικότ. ενός στεγασμένου χώρου ΣΥΝ. οροφή ΑΝΤ.
δάπεδο, πάτωμα (βλ. λ. στέγη)· ΦΡ. *πετάγομαι* | *τινάζομαι μέχρι το*
ταβάνι για να δηλώσουμε έντονη έκπληξη, χαρά ή πόνο. [ΕΤΥΜ <
τουρκ. tavan, πθ. < αραβ. (Συρία) tawān].

ταβανόπροκα κ. νταβανόπροκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλο καρφί
για ποικίλες ^ χρήσεις.

ταβανός κ. νταβανός (ο) (λαϊκ.) η αλογόμυγα (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ <
βεν. tavan | ιταλ. tafano < λατ. tabanus, ετρουσκ. αρχής].

ταβανοσανίδα κ. νταβανοσανίδα (η) λεπτή σανίδα που χρησιμο-
ποιείται κατά την κατασκευή ή για τη (διακοσμητική) επένδυση ορο-
φής. Επίσης ταβανοσανίδα κ. νταβανοσανίδα (το).

ταβανόσκουπα κ. νταβανόσκουπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σκουπά με
μακρύ κοντάρι που χρησιμοποιείται για το καθάρισμα ή το βάνιμο
του ταβανιού και του επάνω μέρους των τοίχων.

ταβανώνω κ. νταβανώνω ρ. μετβ. {ταβάνω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.)
επενδύω με σανίδες ή βάρφο (το ταβάνι). — ταβάνωμα (το).

ταβάς κ. νταβάς (ο) {ταβάδες} (λαϊκ.) κυκλικό και ρηχό ταγί που
κατασκευάζεται από σφυρηλατημένο χαλκό: ο ~ με τα κουλλούρια ||
πατάτες στον ~ (στον φούρνο). [ΕΤΥΜ < τουρκ. tava «τηγάν» <
περσ. tāba].

ταβατούρι (το) → νταβαντούρι

Τ.Α.Β.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Βιομηχάνων Ελλάδας.

ταβέρνα (η) {ισπάν. ταβερνών} λαϊκό εστιατόριο ή εστιατόριο με
λαϊκό στυλ. *κοσμική ~*. Επίσης ταβερνείο (το) [μτγν.]. — (υποκ.) τα-
βερνούλα κ. ταβερνίτσα (η), ταβερνάκι (το).

[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ. taberna «σκηνή, καλύβα», αργότερα και «καπι-
λειό, οινόπωλαιο», αγν. ετύμου, ίδως ετρουσκ. λ.].

ταβερνιάρης (ο) {ταβερνιάρηδες}, ταβερνιάρισσα (η) {χωρ. γεν.
πληθ.} ο ιδιοκτήτης ταβέρνας. [ΕΤΥΜ < ταβέρνα + παραγ. επίθημα -
ιάρης, πβ. μεσν. ταβερν-άρης].

ταβερνόβιος, -α, -ο (σκοπτι.) αυτός που συχνάζει, που περνάει τον
καιρό του στις ταβέρνες. [ΕΤΥΜ < ταβέρνα + -βιος, πβ. κ. καφενό-
βιος, μαρό-βιος].

ταβερνούλα (η) → ταβέρνα

τάβλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. σανίδα με αρκετό πάχος και δύο επίπε-
δες όψεις ΣΥΝ. μαδέρι **2**. (κατ' επέκτ., συχνότ.) χαμηλό, στενόμακρο
τραπέζι φαγητού· ΦΡ. (α) (*τραγοόδι*) *της τάβλας* δημοτικό τραγούδι
που λέγεται κατά τη διάρκεια του φαγητού, όταν όλοι κάθονται στο
τραπέζι (β) *γίνωμα τάβλα (στο μεθούσι)* μεθώ πάρα πολύ ΣΥΝ. γίνωμα
τύφλα | σκνίτα | στουτί (γ) (εκφραστ.) *πέφτω τάβλα* (ι) ξαπλώνω ή
πέφτω ανάσκελα, φαρδύς-πλατύς, ιδιαίτ. λόγω κόπωσης για να ξε-
κουραστώ: *γύρισε από τη δουλειά κατάκοπος και έπεσε τάβλα* (ii)
αρρωσταίνω και πέφτω στο κρεβάτι (δ) *ρίχνω (κάποιον) τάβλα* ανα-
γκάζω (κάποιον) να ξαπλώσει ή να πέσει ανάσκελα, να μείνει ξε-
πλωμένος για καιρό: *έπαθα ένα κρουαλόγημα, που μ' έριξε τάβλα στο*
κρεβάτι. [ΕΤΥΜ μτγν. < λατ. tabula «πινακίδα, ξύλινη πλάκα - τραπέζι για ζά-
ρια», τε² ν. όρ., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

ταβλαδόρος (ο), ταβλαδορίσσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) κρο-
σοπο που παίζει συχνά τάβλι, ο έμπειρος και ικανός παίκτης στο τά-
βλι. [ΕΤΥΜ < τάβλι + -δόρος (βλ. λ.), πβ. κ. μπαλα-δόρος, τερνα-
δόρος].

ταβλάς (ο) → ταμπλάς¹

τάβλι (το) {ταβλιού | χωρ. πληθ.} **1**. επιτραπέζιο παιχνίδι τύχης για
δύο παίκτες, που παίζεται με ζάρια και πουλία, τα οποία κινούνται
πάνω σε ξύλινες επιφάνειες με είκοσι τέσσερες θέσεις, με σκοπό να
φθάσουν σε συγκεκριμένες θέσεις και συγχρόνως να εμποδίσουν ή
να αποφύγουν ή να πιάσουν τα πουλία του αντιπάλου **2**. (συνεκδ.)
ξύλινο κουτί μικρού μεγέθους με σχήμα ορθογώνιο παραλληλεπίπε-
δο, στην εσωτερική επιφάνεια του οποίου υπάρχει διαμορφωμένος
πίνακας, για να παίζεται πάνω σε αυτόν το παραπάνω παιχνίδι: *φέρε*
το ~ να παίζουμε. — (υποκ.) ταβλάκι (το).

[ΕΥΜ < μτγν. ταβλίον, υποκ. του τάβλα (βλ. λ.). Ήδη από εκείνη την
εποχή η λ. δήλωνε είδη τυχερών παιχνιδιών που παίζονταν με κύβους
(ζάρια)].

ταβλιάζομαι ρ. αμετβ. {ταβλιάζ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.-οικ.) **1**. πέφτω
κάτω αναίσθητος ύστερα από δυνατό χτύπημα • **2**. κοιμάμαι πολύ
βαριά, συνήθ. λόγω υπερβολικής κούρασης: *ταβλιάστηκε στον ύπνο*.
[ΕΤΥΜ < τάβλα + παραγ. επίθημα -ιάζομαι (πβ. κ. παθ-ιάζομαι)].

ταγό ρ (το) {ταγαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1**. σακίδιο πλεκτό ή υφαντό από
χοντρό μάλλινο ύφασμα, συνήθ. πολύχρωμο, το οποίο κρεμείται από
τον ώμο για τη μεταφορά τροφίμων στον χώρο της δουλειάς ή κατά
τη διάρκεια οδοιπορίας ΣΥΝ. ντορβάς, (λογ.) πήρα **2**. (μτφ.-μειωτ.) ο
αγροίκος, ο άξεστος άνθρωπος.

[ΕΤΥΜ < μεσν. ταγάριον < αρχ. ταγή (με τη σημ. «σιτηρέσιο υποζυ-
γιών») + υποκ. επίθημα -άριον, πβ. κ. λυχν-άριον].

ταγγόδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το να είναι κάτι ταγγό (βλ. λ.): *το λά-
δι έχει κάσπια ~*. Επίσης ταγγύλα. [ΕΤΥΜ < ταγγός + επίθημα -άδα,
πβ. κ. κρου-άδα, νοστμ-άδα].

ταγγίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {ταγγ-ισα κ. -ιασα} (για λιπαρές ουσίες) αλ-
λοιομαι λόγω οξείδωσης από το οξυγόνο της ατμόσφαιρας ή από
τη δράση μικροοργανισμών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία δυσάρε-
στης γεύσης και οσμής: *το λάδι τάγγισε*. Επίσης ταγγιάζω. — ΤΟΥΥ-
ση (η) κ. τάργισμα (το).

ταΓΓία (η) → ταγγάδα

ταγγός, -ή, -ό (λαϊκ. για λιπαρές ουσίες) αυτός που έχει χαλάσει, που
έχει αλλοιωθεί και έχει αποκτήσει δυσάρεστη γεύση και οσμή εξαι-
τίας της οξείδωσής του από το οξυγόνο της ατμόσφαιρας ή της επί-
δρασης μικροοργανισμών: ~ *λάδι* | *βούτυρο* ΣΥΝ. χαλασμένος, αλλοι-
ωμένος. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. ταγγή (υποχωρητ.), αγν. ετύμου].

ταγέρ (το) {άκλ.} γυναικείο σύνολο ρουχών που αποτελείται από
φούστα ή παντελόνι και σακάκι από το ίδιο ύφασμα, σχεδιασμένα
ενιαία και κομμένα στην ίδια γραμμή: *μάλλινο* | *λινό* ~ || ~ *κόκκινο* |
μοντέρνο | *κλασικό* | *κοντομάνικο* | *χειμωνιάτικο*. — (υποκ.) ταγερό-κι
(το). ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδυμασία.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. tailleur «ράφτης - ραμμένο γυναικείο κοστούμι (δηλ.
σακάκι και φούστα από το ίδιο ύφασμα)» < tailler «κόβω» < μτγν.
λατ. taliare < λατ. talea «ραβδί, μόσχευμα»].

ταγή κ. ταή (η) (λαϊκ.) η μερίδα της τροφής που δίνεται στα υποζύγια
ή σε άλλα οικόσιτα ζώα.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «παράταξη, διευθέτηση, διάταξη», < θ. ταγ-
τού ρ. τάσσω (βλ. λ.), πβ. παθ. αόρ. β' *έ-τάγ-ην*].

ταγιαδόρος (ο) → ταλιαδόρος

ταγιάρω ρ. μετβ. {ταγιάρισα, ταγιαρισμένος} **1**. επεξεργάζομαι την
επιφάνεια συνήθ. πολύτιμων λίθων ή κρυστάλλων, ώστε να αποκτι-
σουν πολυεδρικό σχήμα **2**. διακοσώ τη επιφάνεια, συνήθ. κρυ-
στάλλου, χαράσσοντας τη με αιχμηρό εργαλείο. — ταγιάρισμα (το).

[ETYM < ιταλ. tagliare | γαλλ. tailler «κόβω» < δημιόδ. λατ. taliare (βλ. λ. ταγέρ)].

ταγίζω ρ. → ταίζω

τάγισμα (το) → τάισμα

τάγιστρο (το) (λαϊκ.) σκακίδιο που κρέμεται από τον λαϊμό υποζυγίων και περιέχει την τροχή τους.

[ETYM < μεσν. τάγιστρον < ταγίζω (βλ. λ. ταίζω) + παραγ. επίθημα -τρον, πβ. κ. στέγασ-τρον].

ταγκίλα (η) → ταγγάδα

ταγκό (το) → ταγκό

ταγκός, -ή, -ό → ταγγός

τάγμα (το) {τάγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΣΤΡΑΤ. βασική μονάδα του Στρατού Ξηράς, που αποτελείται από τρεις κύριους λόγους με ομοιόμορφο οπλισμό και από έναν λόγο διοικήσεως · 2. ΕΚΚΛΗΣ. οργάνωση μοναχών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας που υποκτούν στους ίδιους κανόνες και έχουν ενιαία διοίκηση υπό μορφή αδελφότητας, με στόχο τη διάδοση του χριστιανισμού, την καταπολέμηση των απρέσεων και τη διεύρυνση της κοινωνικής πρόνοιας, τις εκπαιδευτικές κ.λπ.: ~ των *Ιησουιτών* | των *Καπουτσινών* | των *Βενεδικτινών* 3. καθεμία από τις εννέα ομάδες *αγγέλων* (εννέα *τάγματα*) με συγκεκριμένη αποστολή το καθένα 4. (γ'νικότ.) σύνολο προσώπων που δρουν συλλογικά με καθορισμένη οργάνωση και έχουν αφοσιωθεί στην επίτευξη κοινών στόχων: *ιπποτικό* (βλ. λ. *ιπποτικός*) | *τεκτονικό* ~ 5. ΙΣΤ. *Τάγματα Ασφαλείας* ένοπλα σώματα που συγκροτήθηκαν από τον κατακτητή κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής (1941-44) και επανδρώθηκαν από Έλληνες, οι οποίοι πολεμούσαν τις αντιστασιακές οργανώσεις στο πλευρό των Γερμανών · 6. (α) σύνολο προσώπων που έχουν τιμηθεί με το ίδιο παράσημο: *ανήκει στο - του Σωτήρος* | του *Γεωργίου Α* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το παράσημο. [ETYM. αρχ. < τάσσω (βλ. λ.), από το θ. tay- (πβ. παθ. αόρ. β' *έ-τάγ-ην*) και την κατάλ. -μα (πβ. κ. *πράγ-μα*). Ήδη στην Αρχ. η λ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει το στρατιωτικό σώμα (με διάφορες υποδιαίρεσεις, λ.χ. *μερφυρία*, *ρωμαϊκή λεγεώνα* κ.ά.). Η σύγχρονη μονάδα είναι απόδ. του γαλλ. ordre].

ταγματάρχης (ο/η) {κλιτ. *ταγματάρχα*} | *ταγματάρχων* ΣΤΡΑΤ. Ο διοικητής τάγματος (βλ. λ.) και ο αντίστοιχος ανώτερος αξιωματικός του Στρατού Ξηράς (βλ. κ. λ. *Βαθμός*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -άρχης.

[ETYM. μετρ. < *τάγμα*, -ατός + -άρχης < *άρχω*].

ταγματσοφιλίτης (ο) {ταγματσοφιλίτων} ΙΣΤ. πρόσωπο που ανήκε στα Τάγματα Ασφαλείας (βλ. λ. *τάγμα*).

ταγός (ο) (λόγ.) 1. πρόσωπο που ανήκει στην ηγεσία (κυρ. την πνευματική) ^ *οι πνευματικοί μας* ~ 2. ΙΣΤ. ανώτατος πολιτικός και στρατιωτικός άρχοντας στην αρχαία Θεσσαλία. [ETYM αρχ. < θ. tay- το ρ. τάσσω (βλ. λ.), πβ. παθ. αόρ. β' *έ-τάγ-ην*].

τάδε αόρ. αντων. {ακλ.} (με άρθρο) δηλώνει πρόσωπο που δεν καθορίζεται ή δεν κατονομάζεται (αντί του *κάποιος* ή του *καθένας*): *δεν θα μου πει εμένα τι θα κάνω ο - και ο δείνα* || *όταν θα ζέρω, θα σου πω να συναντηθούμε την ~ ημερομηνία* || *ο κύριος ~*. Επίσης (ειρων.) *τάδε* (πβ. λ. *δείνα*).

[ETYM. Από τον πληθ. ουδ. τής αρχ. αντων. ὄδε, ἥδε, τότε «αυτός, -ή, -ό εδώ» (< άρθρο ο, ἡ, τό + δε)].

τάδε(ς) - **δείνα(ς)**. Αοριστολογικές λέξεις που χρησιμοποιούνται όταν συνειδητά ο ομιλητής θέλει να αποφύγει την ονομαστική αναφορά σε συγκεκριμένο πρόσωπο. Χρησιμοποιούνται είτε χωριστά (Δεν απευθύνομαι στον *τάδε* πολιτικό, ο οποίος έχει συμφέρον να έμει ποιος διαφωτισ - Η *δείνα* επιχείρηση, το *δείνα* μαγαζί, ο *δείνα* έμπορος, όλοι ισχυρίζονται ότι *μαστίζονται* από την κρίση και δεν έχουν να πληρώσουν την εφορία) είτε μαζί (Δεν μπορεί ο *τάδε* και ο *δείνα* κύριος να καθορίσουν το μέλλον της χώρας - Ο *τάδε* λέει αυτό, ο *δείνα* λέει εκείνα' δεν μπορείς να καταλάβεις τίποτε). Όταν χρησιμοποιούνται μαζί ο *τάδε* και ο *δείνα*, ισοδυναμούν με ζεύγη όπως αυτός και εκείνος, ο ένας και! ο άλλος με έντονη, όπως είπαμε, τη διαφορά της συνειδητής αποφυγής αναφοράς σε ονόματα και, συχνά, με μειωτική ή ειρωνική υποσημείωση. Η ειρωνική ή μειωτική σχολιαστική απόχρωση οδηγεί ενίοτε και σε χρήσεις όπως ο *τάδε*ς και! ο *δείνα*ς, δηλ. σε κλίση, τρόπον τινά, των ακλίτων *τάδε* και *δείνα* κατά τα αρσενικά που λήγουν σε -ς (*πατέρα-ς, αδελφό-ς, παππού-ς*).

τάδε έφη | **τάδ'** έφη → έφη

Τ.Α.Δ.Κ.Υ. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Δημοτικών και Κοινοτικών Υπαλλήλων.

Τ.Α.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Εμπόρων.

τάζω ρ. μετβ. (έταξα, ταγ)μένος) (λαϊκ.) 1. υπόσχομαι: *το έταξαν δύο διαμερίσματα προίκα* || *μου έχει τάξει να με πει στο θέατρο* - ΦΡ. (α) *τάζω λαγούς με πετραχήλια* βλ. λ. πετραχήλι (β) *τάζει μου υποσχέσου μου* (κάτι) (ενν. για να σου πω κάτι ευχάριστο, κάτι που περιμένεις): *-Πες μου, τι έγινε; -!* 2. (ειδικότ.) υπόσχομαι (αφιέρωμα στον Θεό ή σε ιερό πρόσωπο) ως αντάλλαγμα για κάτι που ζητώ: *έταξα στον Άγιο μια λαμπάδα ίση με το μπόι μου, αν πετύχω στις εξετάσεις* - ΦΡ. (παροιμ.) μην *τάξεις σ' Άγιο κερύ και σε παιδί κολληθούρι* | *παχνίδι* μην υποσχεθείς σε κάποιον αυτό που κατεξοχήν επιθυμεί, γιατί θα είσαι αναγκασμένος να τηρήσεις πίση θυσία την υπόσχεση σου, επειδή θα σου το ζητάει συνέχεια 3. αφιερώνω (κάτι/κάποιον) στον Θεό ή σε ιερό πρόσωπο: *οι γονείς μου με βάπτισαν Παναγιώτη, γιατί με έταξαν της Παναγίας* - ΦΡ. *τάζω της Παναγιάς κερύ, το δάβολο* λιβάνι μετέρχομαι οποιοδήποτε μέσο, προκειμένου να επιτύχω τους σκοπούς μου (βλ. κ. λ. *τάσσω*). — **τάζιμο** (το) [μεσν.]. [ETYM. μεσν., από τον αόρ. έταξα του αρχ. τάσσω (βλ. λ.), κατά το σχή-

μα *έσταξα - στάζω, έκραξα - κράζω*].

ταή (η) → ταή

τάθηκα ρ. → τείνω

Ταϊβάν (η) {άκλ.} (κινεζ. Chung Hua Min Kuo = Δημοκρατία της Κίνας) νησιωτικό κράτος της Απω Ανατολής στον Ειρηνικό Ωκεανό, κοντά στις Α. ακτές της Κίνας, με προτελευταία την Ταϊπέι, επίσημη γλώσσα την Κινεζική και νόμισμα το νέο δολάριο Ταϊβάν αλλιώ (παλαιότ.) *Φορμόζα, Εθνικιστική Κίνα*. — **Ταϊβανέζος** (ο), **Ταϊβανέζα** (η), **τάιβανέζικος**, -η, -ο.

[ETYM. < κινεζ. Taiwan < tái «πλαγιά» + wān «ακτή», με αναφορά στις απόκρημνες ακτές του νησιού. Προηγουμένως το νησί είχε την ονομασία Formosa «όμορφη» (πορτ.), όπως το περιέγραψαν οι Πορτογάλοι εξερευνητές το 1590 για τα πολύ ωραία τοπία του].

τάγκα (η) [χωρ. πληθ.] καθένα από τα ανοιχτά δάση κοινοφόρων αειθαλών δασών των υποπολικών περιοχών της Β. Αμερικής και της Ευρασίας, που αναπτύσσεται σε βαλτώδη εδάφη, τα δέντρα τους συνήθ. καλύπτονται από λειχίνες και στην πανίδα του περιλαμβάνονται οι καφέ αρκούδες, οι τάρανδοι, οι λύκοι κ.λπ. [ETYM. < ρωσ. taiga, ταταρικής αρχής].

τάζω κ. (λαϊκότ.) **ταγίζω** ρ. μετβ. {τάισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. δίνω τροφή (σε ζώα): ~ τον *σκύλο μου* | τα *κοτόπουλα* | τις *αγελάδες* 2. (για πρός.) δίνω (σε κάποιον) να φάει, βοηθώ (μορδ, γέροντα, ανήμπορο κ.λπ.) στο φαγητό: ~ το *μορδ* *κάθε τέσσερις ώρες*. — **τάισμα** κ. (το).

[ETYM. < μεσν. ταγίζω (με σύγηση του ενδοφρονητικού -γ-, πβ. κ. *ρολόγι* - *ρολόι*) < αρχ. ταγή (βλ. λ.), στη σημ. «σιτηρέσιο (υποζυγίων)»].

Ταϊλάνδη (η) (τάι Ratcha Anachak Tai = Βασίλειο της Ταϊλάνδης) κράτος της ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα τη Μπανγκόκ, επίσημη γλώσσα την Τάι (Ταϊλανδική) και νόμισμα το μπατ ΣΥΝ. (παλαιότ.) Σιάμ. — **Ταϊλανδός** κ. (καθημ.) **Ταϊλανδέζος** (ο), Ταϊλάνδη κ. (καθημ.) **Ταϊλανδέζα** (η), **ταϊλανδικός**, -η, -ο κ. (καθημ.) **ταϊλανδέζικος**, -η, -ο. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Thailand (με δεύτερο συνθ. το αγγλ. land «χώρα, γη») < τάι Thai < tha «είμαι ελεύθερος». Η χώρα χρησιμοποιεί επίσης την ονομασία Prathet Thai «χώρα των ελευθέρων»].

τάιμντ κ. **τάιμ-άουτ** (το) {άκλ.} ΑΘΛ. η σύντομη δικαστική αγώνα (λ.χ. *μπάσκετ, βόλεϊ*) την οποία δικαιούνται με βάση τους κανονισμούς να ζητήσει καθέναν από τους δύο προπονητές, προκειμένου να δώσει νέες οδηγίες στους παίκτες του: *παίρνω* | *ζητώ* ~. [ETYM < αγγλ. time-out].

τάιμνγκ (το) {άκλ.} ελλην. *συγχρονισμός* | *χρονισμός* - η επιλογή της στιγμής για την εκτέλεση πράξεως, ώστε να προκύψει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα: το ~ μιας μηχανής | ενός *δρομέα* || *δεν είχε καλό ~, γι' αυτό και δεν πέτυχε το αποτέλεσμα που επεδίωκε*. [ETYM. < αγγλ. timing].

ΣΧΟΛΙΟ Η λέξη *τάιμνγκ* θα μπορούσε να αποδοθεί ελληνικά είτε ως *συγχρονισμός* είτε ως *χρονισμός*. Το δεύτερο είναι αρχαία (μεταγενέστερη) λέξη με διαφορετική σημασία (χρονική καθυστέρηση - τοπική καθυστέρηση), χρησιμοποιήθηκε δε και στην τεχνολογία με τη σημασία «ρύθμιση της χρονικής αλληλουχίας» (στη λειτουργία ενός συστήματος). Το *συγχρονισμός*, αρχαία (μεταγενέστερη) λέξη και αυτό, με τη σημασία «συμφωνία χρόνων», φαίνεται προτιμότερο για την απόδοση της σημασίας «σε σωστό, κατάλληλο χρόνο», που είναι η βασική σημασία του ξεν. όρου timing.

Ταινάρο (το) {Ταινάρου} ακρωτήριο της Ν. Πελοποννήσου στο ΝΔ. άκρο του νομού Λακωνίας· αλλιώς (λαϊκ.) *κάβο-Ματαπάς* (ο). [ETYM. < αρχ. *Ταινάρων*, από τον ομώνυμο ιδρυτή του ιερού του Ποσειδώνα που υπήρχε εκεί].

ταινία (η) {ταινιών} 1. στενό και επίμηκες κομμάτι από δέρμα, ύφασμα, χαρτί ή άλλο υλικό για ποικίλες χρήσεις: *μονωτική* | *μεταλλική* - || *φορά στο μανίκι μανήρ - για πένθος* || *είχε μια γαλάζια - στα μαλλιά* || ~ *τηλετύπου* | γραφομηχανής ΣΥΝ. κορδέλα· ΦΡ. *μεταφορική ταινία* μίαντας από πλαστικό, δέρμα ή μέταλλο, ο οποίος κινείται με τη βοήθεια μηχανοκίνητου τύμπανου και χρησιμοποιείται για τη μεταφορά υλικού 2. (ειδικότ.) η κορδέλα που χρησιμεύει ως όργανο μετρήσεως του μήκους ΣΥΝ. μετροταινία 3. ΑΡΧΙΤ. αρχιτεκτονικό κόσμημα που αποτελείται από συνεχείς γραμμές 4. (α) λεπτή λωρίδα από πλαστική ύλη, η οποία έχει επικάλυψη από στρώμα φωτοευαίσθητου υλικού, πάνω στην οποία εγγράφονται εικόνες (με κινηματογραφική μηχανή λήψεως ή βιντεοκάμερα) ή/και ήχος (π.χ. σε κασέτες ήχου) ΣΥΝ. φιλμ· ΦΡ. *μαγνητική ταινία* λωρίδα από πλαστικό, χαρτί ή μέταλλο, που επικαλύπτεται από στρώμα μαγνητιζόμενου υαλιδίου του σιδήρου και χρησιμοποιείται για την εγγραφή και αναπαραγωγή ήχου και εικόνες, καθώς και στις μονάδες εξωτερικής μνήμης των ηλεκτρονικών υπολογιστών (β) το αντίστοιχο κινηματογραφικό έργο ή τηλεοπτική παραγωγή: *ομιλούσα* - (στην οποία αναπαράγονται, εκτός από την εικόνα, οι ήχοι και η ομιλία) || ~ *μικρού μήκους* | *μεγάλου μήκους* || *επική* | *δραματική* | *ιστορική* | *αστυνομική* | *κοινωνική* | *ασπρόμαυρη* | *έγχρωμη* | *διαφημιστική* | *ατμοσφαιρική* | *εμπορική* | *καλλιτεχνική* | *ποιοτική* - || *γυρίζω* ~ || ~ *τρόμο* | *θρίλερ* | *μυστηρίου* | *χαμηλού προϋπολογισμού* | *γυόστερον* | *γαλλικής παραγωγής* | *κινουμένων σχεδίων* ΣΥΝ. έργο, φιλμ (γ) (συνεκδ.) η υπόθεση του παραπάνω κινηματογραφικού | τηλεοπτικού έργου: τι γίνεται στην ~ *τελικά*; || *δεν την κατάλαβα αυτή την ~* 5. ΑΝΑΤ. κάθε μέρωμα ή σχηματισμός που έχει ταινιοειδές σχήμα: *μυϊκή* | *οδοντική* | *σολιγγική* - · 6. ΖΩΟΛ.-ΙΑΤΡ. σκουλήκι που παρασιτεί στο πεπτικό σύστημα των θηλαστικών και στο έντερο του ανθρώπου· ΦΡ. *έχω ταινία* (ι) έχω στο έντερο μου το παραπάνω παρασιτικό σκουλήκι (ii) (μτφ.) έχω βουλιμία, τρώω χωρίς να χορταίνω ή να παχυνώ-συνήθ. σε ερώτηση: *ται-*

via έχει; — (υποκ.) ταινιουλα (η) (σημ. 1-4).

[ETYM. αρχ. < **nán-ja* (με επένθεση) < θ. **tan-* < **tn-*, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. **ten-* (βλ. λ. τείνω). Η σημ. 4 αποδίδει το γαλλ. *bande*].

ταινίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαταραχών και των συμπτωμάτων που προκαλούνται από την παρουσία διαφόρων ειδών ταινίας (σημ. 5) στο πεπτικό σύστημα του ανθρώπου και ορισμένων θηλαστικών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *taeniasis*].

ταινιοειδής, -ής, -ές [αρχ.] | ταινιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα ταινίας ΣΥΝ. ταινιόμορφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ταινιοθήκη (η) | ταινιοθηκών} 1. ειδική θήκη μέσα στην οποία τοποθετούνται κινηματογραφικές ταινίες 2. λέσχη ή ίδρυμα που διαθέτει αρχείο κινηματογραφικών ταινιών: η ~ του δήμου.

ταινιοκτόνος, -ος, -ο [1887] ΙΑΤΡ. αυτός που καταστρέφει τις ταινίες (παράσιτα): ~ φάρμακο. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *ténifuge*].

ταινιομορφός, -ής, -ο αυτός που το σχήμα του μοιάζει με ταινία ΣΥΝ. ταινιοειδής.

ταινιοπλέγμα (το) [1884] | ταινιοπλέγμ-ατος | -ατα, -άτων (λόγ.) διακοσμητικό πλέγμα από ταινίες, που χρησιμοποιείται σε ενδύματα, παραπετάσματα, καλύμματα επίπλων κ.λπ. ΣΥΝ. φράντζα.

ταινιοπλεκτός, -ής, -ο [1887] (λόγ.) αυτός που αποτελείται από ταινίες πλεγμένες μεταξύ τους: ~ κατασκευή | παραπέτασμα.

ταινιοφαγός, -ος, -ο (εκφροστ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που παρακολουθεί μετά μανίας κινηματογραφικές ταινίες. [ETYM. < ταινία + -φάγος (βλ. λ.)].

ταινιωτός, -ής, -ό (λόγ.) 1. αυτός που αποτελείται από ταινίες 2. αυτός που έχει κατασκευαστεί σε μορφή ταινίας: ~ πριόνι (η πριονο-κορδέλα) 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. ταινιωτή κεραμική η διακόσμηση των προϊστορικών αγγείων της Κ. Ευρώπης, η οποία συνίσταται σε ανάγλυφα ή εγχάρματα μοτίβα που διατάσσονται σε μορφή ταινίας.

ταίρι (το) {χωρ. γεν.} (καθμη.) 1. καθένα από τα δύο όμοια μέρη, από τα οποία αποτελείται ένα ζεύγος: έχω τη μία κάλτσα, αλλά δεν βρίσκω το ~ της. ΦΡ. δεν έχω ταίρι | δεν έχω το ταίρι μου (σε κάτι) δεν έχω τον όμοιο μου, υποτρέχω από όλους: ~ στην κακοχολοσιά 2. (για πρόσ.) ο/η σύντροφος της ζωής: έχασε το ~ του || γίνονται ~ με κάποιον (δημιουργώ με κάποιον σχέση ή παντρεύομαι). [ETYM. μ'σν. < **τάϊριον* (με στήρηση του αρκτικού άτονου ε-), υποκ. του αρχ. *εταίρος* (βλ. λ.)].

ταιριάζω ρ. μετβ. κ. αμ'εβ. {ταίρια-ζα κ. -σα, -σμένος (καθμη. -γμέ-νος)} ♦ (μετβ.) 1. συναρμολόγω σε ζεύγος: θέλει να βρει κι άλλο ένα βάζο όμοιο, να τα ταϊριάζει ΣΥΝ. συνταριάζω, συνδέω 2. φέρνω σε αρμονικό συνδυασμό: προσπαθώ να ταϊριάζω το μακιγιάζ με χρώματα του προσώπου της. ΦΡ. τα ταϊριάζαν έλυσαν τις διαφορές τους, συμφώνησαν ♦ (αμετβ.) 3. βρίσκω σε αρμονία, σε συμφωνία: τα χρώματα αυτά ταϊριάζουν όμορφα μεταξύ τους || οι φωνές μας δεν ταϊριάζουν ΣΥΝ. συνδυάζομαι, συναρμολόγομαι, εναρμονίζομαι 4. προσαρμολόγομαι, έχω το σχήμα που αντιστοιχεί (σε κάτι): το κλειδί ταϊριάζει στην κλειδαριά 5. (για πρόσ.) βρίσκω σε συμφωνία, ζω αρμονικά: ταϊριάζαν οι δυο τους αμέσως || φαίνεται ότι ταϊριάζουν μεταξύ τους || δεν ταϊριάζουμε ιδεολογικά | κοινωνικά | πνευματικά- ΦΡ. (α) αν δεν ταϊριάζαμε, δεν θα συμπεριφερόματε βλ. λ. συμπεριφέριζω (β) ταϊριάζουν ταξάντα μας συμφωνούμε, έχουμε τις ίδιες συνθέσεις ή ιδέες, απόψεις κ.λπ.: δεν μου χει κάνει τίποτα: απλώς δεν ~ 6. (τριτο-πρόσ. ταϊριάζει) είναι κατάλληλο, αρμόζει, πρέπει: το φέριμο σου δεν ~ σε συγγενή || τέτοια γλώσσα δεν ~ σε άνθρωπο καλλιεργημένο. [ETYM. μεσν. < ταίρι].

ταιριασμά (το) | ταϊριάμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το συνταίριασμα, η συναρμογή (δύο πραγμάτων) σε ζεύγος 2. ο αρμονικός συνδυασμός: το ~ των χρωμάτων και των σχεδίων θέλει τέχνη 3. η προσαρμογή: το ~ του κλειδιού με την κλειδαριά.

ταιριαστός, -ής, -ό 1. (+γεν.) αυτός που ταϊριάζει, που έχει συνδυαστεί καλά: ~ ρούχα | χρώματα | στολίδια ΣΥΝ. συνταριασμένος ΑΝΤ. αταίριαστος, παράταιρος 2. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει διαφορές, που συμβιώνει αρμονικά (με άλλον): ~ ζευγάρι | αντρόγυνο ΑΝΤ. αταίριαστος. Επίσης ταϊριασμένος, -ής, -ο, — ταϊριαστά επίρρ.

ταΐσμα (το) → ταΐζω

ταΐστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το τάγιστρο (βλ. λ.) 2. σκεύος, όπου τοποθετείται η προφή πουλιών ή ζώων.

[ETYM. < ταΐζω (θ. ταΐσ- του αορ.) + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. πο-τίσ-τρα].

ταΐφας κ. ταΐφάς (ο) | ταΐφάδες | (λαϊκ.-παλαιότ.) στρατεύμα άτακτων, μπουλούκι. [ETYM < τουρκ. *tayfa*]. Τ.Α.Κ. (το) 1. Ταμείο Ασφαλίσεως Καπνεργατών 2. Ταμείο Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών. τακίκι (το) | τακικ-ιού | -ιών} ΤΕΧΝΟΛ. καθένα από τα πέλματα από υλικό υψηλού συνήθ.

συντελεστή τριβής που φέρουν τα δύο έμβολα του συστήματος των φρένων των αυτοκινήτων και τα οποία πέλονται πάνω σε έναν δίσκο (δίσκοφρενο, βλ. λ.), που γυρίζει μαζί με τον τροχό: τα ~ των μπροστινών δίσκοφρενων του αυτοκινήτου. [ETYM Υποκ. του ουσ. *τάκος* (ο) (βλ. λ.)]. τάκα-τάκα επίρρ. (καθμη.) αμέσως, χωρίς καμία καθυστέρηση: ντύθηκε ~ κι έφυγε- ΦΡ. στο τάκα-τάκα αμέσως, στο άψε-σβήσε: αυτές οι δουλειές πρέπει να γίνονται ~ ΣΥΝ. τσάκα-τσάκα, στο πιτς οτίτλι. [ETYM. Ηχομιμητ. λ.]. Τ.Α.Κ.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Κληρικού Ελλάδας. τακίμι (το) | τακμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πρόσωπο

το οποίο συνεργάζεται ή έχει κανείς στενές σχέσεις: είμαστε τακίμια με τον Θανάση ΣΥΝ. κολλητός.

[ETYM. < τουρκ. *takim*].

τακμιάζω ρ. αμετβ. {τακίμασα} γίνομαι τακίμι (με κάποιον): οι δυο τους τακμιάσανε.

τάκλιν (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) ενέργεια παίκτη κατά την οποία πέφτει στο έδαφος και διώχνει ή αποσπά τη μπάλα από τα πόδια του αντιπάλου, χωρίς να της κάνει φάουλ: έξυπνο | άμωγο ~. [ETYM. < αγγλ. *tackling* < p. *tackle* στη σημ. «σταματάω, αρπάζω»].

τάκος κ. ντάκος (ο) (λαϊκ.) 1. κομμάτι ξύλου ή άλλου υλικού, που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα: έχω βάλλει δύο ~ κάτω από το τραπέζι, για να μην κουνιέται · 2. κομμάτι από ξερό ψωμί, παξιμάδι: βέβαια (ν)τάκο περιγυμένο με φρέσκια ντομάτα, λάδι, ρίγανη, αλάτι. [ETYM. < ίσπ. *tacco* < p. *tacco* < ισπ. *taco*, βλ. κ. τακούνη].

τακουνάδικο (το) (λαϊκ.) το εργαστήριο στο οποίο φτιάχνονται ή επιδιορθώνονται τα τακούνια των παπουτσιών.

τακουνάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το χαμηλό τακούνι 2. (στο ποδόσφαιρο) χτύπημα της μπάλας με το πίσω μέρος του παπουτσιού: κάνω ~ || έβαλε γκολ με ~.

τακουνάς (ο) | τακουνάδες | (λαϊκ.) τεχνίτης ειδικευμένος στην κατασκευή ή την επισκευή τακουνιών (βλ. λ.).

τακούνη (το) | τακουν-ιού | -ιών} το ψηλότακο ή πίσω μέρος της σόλας του παπουτσιού, όπου ακουμπά η φτέρνα: γοβάκια | παπούτσια με ψηλό | χαμηλό ~. — (μεγεθ.) τακουνάρι (η). [ETYM < ιταλ. *taccone* (ομόρρ. του ισπ. *taco* > τασό «τακούνη»), αγν. ετύμου].

τακούνη (η) (καθμη.) χτύπημα με το τακούνη: μου έδωσε μια ~, που με τάρραζε! τακτ (το) {άκλ.} η λεπτότητα και η διακριτικότητα στη συμπεριφορά: φέρεται πάντα με πολύ ~.

[ETYM. < γαλλ. *tact* < λατ. *tactus* «άγγιγμα», μετχ. τ. του ρ. *tangere* «αγγίζω»].

τακ-τάκ (το) {άκλ.} ο ήχος του ελαφριού χτυπήματος, συνήθ. πάνω σε ξύλινη επιφάνεια. [ETYM. Ηχομιμητ. λ.].

τακτική [αρχ.] κ. (καθμη.) ταχτική (η) 1. η σειρά ενεργειών, η μέθοδος με την οποία ενεργεί κάποιος: ακολουθώ έξυπνη | επιθετική | εφορμημένη ~ 2. (ειδικότ.) η συγκεκριμένη μέθοδος με την οποία ενεργεί κανείς για την επίτευξη ορισμένου σκοπού | παρελκυστική ~|| - φθοράς | αιφνιδιασμού | αδιαιμάχιας || διέπραξε πολλά λάθη τακτικής || εγκατέλειψε την ~ της σιοπής και άρχισε να παντά σις αιτιάσεις || ο νέος προπονητής εφαρμόζει άλλη ~ || πρέπει ν' αλλάξουμε ~, αν θέλουμε να ανήσουμε τα έσοδα μας 3. ΣΤΡΑΤ. ο λεπτομερής σχεδιασμός των επιμέρους σταδίων πολεμικής επιχειρήσης.

τακτικισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. τρόπος πολιτικής συμπεριφοράς που χαρακτηρίζεται από τη χρησιμοποίηση μιας τακτικής για την εξυπηρέτηση μεμονωμένων στόχων και όχι ως μέρους ενός συνολικότερου πολιτικού σχεδίου και προγράμματος: η αδυναμία της αντιπολίτευσης να διαδραματίσει τον ουσιαστικό της ρόλο φαίνεται κατεξοχήν από τους ~ της.

τακτικός, -ής, -ό κ. (καθμη.) ταχτικός 1. αυτός που γίνεται σύμφωνα με ορισμένη τάξη ή τρόπο και σε ορισμένο χρόνο (κατ' αντιδιαστολή προς τον έκτακτο): κάθε αόγνεμα κάνει τον ~ του περίπατο || υπάρχει ~ συγχωνώνια με λεωφορείο || εν όψει των εορτών θα γίνουν εκτός από τις ~ πτήσεις και πολλές έκτακτες || ~ αλληλογραφία | ώρες (γεύματος, ύπνου) 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που επαναλαμβάνεται σταθερά, συχνά: δέχεται ~ επισκέψεις από τον προϊστάμενο του || οι εκρήξεις οργής του είναι ~ φαινόμενο ΣΥΝ. συνηθισμένος, συχνός, τακτός ΑΝΤ. ασυνήθιστος 3. (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που εμφανίζεται σταθερά: ~ πελάτης | επισκέπτης || ~ αναγνώστης μιας στήλης εφημερίδας 4. αυτός που έχει σταθερή θέση: ~ προσωπικό | μέλος | υπάλληλος || ~ καθηγητής (παιλαιστ. κατ' αντιδιαστολή προς τον έκτακτο) ΣΥΝ. μόνιμος ΑΝΤ. έκτακτος, προσωρινός: ΦΡ. τακτικός στρατός ο μόνιμος και οργανωμένος στρατός (κατ' αντιδιαστολή προς τις ομάδες των άτακτων) 5. (για πρόσ.) αυτός που τηρεί τάξη στη ζωή και τη δραστηριότητα του: ήταν πάντα ~ στη δουλειά | στις πληρωμές του || προσπαθώ να είμαι ~ στα ραντεβού μου || είναι ~ και επιμελής μαθητής ΣΥΝ. (καθμη.) εντάξει 6. αυτός που έχει ως έργο του την επίτευξη ορισμένης λειτουργίας: ~ δικαστής | ανακριτής 7. τακτική (η) βλ. λ. 8. αυτός που σχετίζεται με την τακτική (βλ. λ.), κυρ. του πολέμου: ~ σχηματισμός | οργάνωση | λάθος- ΦΡ. τακτική υποχώρηση υποχώρηση που κάνει κάποιος για λόγους τακτικής, πρόσκαιρη και με σκοπό να επιστρέψει κάποτε στο πεδίο της μάχης (ή μηρ. σε οποιαδήποτε αναμέτρηση), κάτω από ευνοϊκότερες γι' αυτόν συνθήκες 9. ΓΛΩΣΣ. τακτικό αριθμητικό αριθμητικό επίθετο που δηλώνει την τάξη, δηλ. τη θέση την οποία κατέχει το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό σε σειρά ομοίων του, π.χ. πρώτος, δεύτερος, τρίτος..., δέκατος κ.λπ. — τακτικ-ά || -ώς επίρρ., τακτικότητα (η) [1849]. ΣΧΟΛΙΟ λ. πανεπιστημιακός.

[ETYM. αρχ. < τάσσω (βλ. λ.), πβ. κ. πρακτικός - πράσσω. Ήδη αρχ. οι σημ. «οργανωτικός, εύτακτος», καθώς επίσης και ό, τι σχετίζεται με τον σχεδιασμό του πολέμου. Μτγν. είναι η σημ. που συνδέεται με τους αριθμούς} τακτισμός (ο) ο τροπισμός (βλ. λ.).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *tactisme*]. τακτοποΐω [1855] κ. (προφορ.) ταχτοποΐω ρ. μετβ. {τακτοποιεί... | τακτοποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. βάζω σε τάξη (αντικείμενα): μόλις σήμερα τακτοποίησα τα έπιπλα στο καινούργιο σπίτι || πήγαινε να τακτοποιήσεις το γραφείο σου' || η νοσοκόμα τακτοποίησε τον άρρωστο για τη νύχτα || ~ τα λουλούδια | τα μαλλιά μου || ~ τη γραβάτα μου | τη συλλογή μου 2. (μτρ.) διευθετώ (κατάσταση σύμφωνα με ορισμένο κανόνα ή πρότυπο): ~ τη ζωή μου || πότε θα

αποφασίσεις να τακτοποιήσεις τις δουλειές σου; || δεν έχει τακτοποιήσει όλα τα θέματα που προέκυψαν || μην ανησυχείς, αυτό θα το τακτοποιήσουμε αμέσως ΣΥΝ. ρυθμίζω, κανονίζω ΑΝΤ. αναστατώνω, καταστρέφω 3. (για λογαριασμούς) εξοφλώ: δεν έχει ακόμη τακτοποιήσει τα χρέη του ΣΥΝ. εκκαθαρίζω- (για πρόσ.) 4. εγκαθιστώ: θα σας τακτοποιήσουμε προσωρινά στου αδελφού μου, μέχρι να βρείτε κάτι μόνιμο || (κ. μεσοπαθ.) τακτοποιήθηκα σε ένα κενό διαμέρισμα 5. αποκαθιστώ επαγγελματικά ή κοινωνικά: τακποίησε τους φίλους του σε καλές δουλειές- (κνρ. μεσοπαθ.): τακτοποιήθηκε σε μια καλή θέση || δεν πρόλαβε ακόμη να τακτοποιηθεί στη νέα του ζωή κι άρχισαν οι δυσκολίες || μόλις τακτοποιηθεί ο αδελφός μου στην Αμερική, θα πάω κι εγώ ΣΥΝ. εξασφαλίζω, (καθημ.) βολεύω 6. τιμωρώ ή συντερίζω συνήθ. με βίαιο τρόπο: Είναι απαράδεκτο αυτό που έκανε. Ας' τον και θα τον τακτοποιήσω εγώ! ΣΥΝ. βάζω κάποιον στη θέση του. — τακτοποίηση [1821] κ. (προφ.) ταχτοποίηση (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. mettre en ordre].

Τακτός, -ή, -ό αυτός που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων: η συνεδρίαση θα γίνει σε - ημερομηνία || οι δόσεις πληρώνονται ανά ~ χρονικά διαστήματα || ~ προθεσμία | συνεδρία | χρόνος ΣΥΝ. καθορισμένος, προκαθορισμένος, προδιορισμένος ΑΝΤ. έκτακτος, ακαθόριστος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < τάσσω (βλ. λ.).]

ταλαγάνι (το) {ταλαγαν-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) ανδρικό χειμερινό πανοφόρι που φορούν κυρ. οι Βοσκοί. [ΕΤΥΜ. < αλβ. tallagane].
ταλαιπωρία (η) [αρχ.] {ταλαιπωριών} 1. το να ταλαιπωρείται κανείς, η μεγάλη κόπωση: εξαντλημένος από την ~ του ταξιδιού 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί κακοπάθεια, μεγάλη κόπωση: πέρασε μια ζωή όλο κόπους και ταλαιπωρίες || είναι μεγάλη ~ να έρχομαι κάθε μέρα με τα πόδια ΣΥΝ. βάζω, δοκιμασία.

ταλαιπωρός, -η, -ο αυτός που υποφέρει, που περνά ή έχει περάσει μεγάλες δοκιμασίες ΣΥΝ. βασανισμένος, δυστυχής, κακόμοιρος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ταλαι- (< τάλας, βλ. λ. ταλανίζω)· αντι του αναμενόμενου τάλα· εμφανίζεται α' συνθ. ταλαι- (πιθ. κατά τα καταί, παραι, χαμαί) + -πóρος, που συνδ. με τη «γλώσσες» του Ησυχίου που φέρει κηδεύειν, πενήθειν (καθώς και με άλλες συνώνυμες «γλώσσες», λ.χ. πορείν, πωρήσαι, πορός κ.ά.), για τα οποία βλ. λ. πορώνω].

ταλαιπωρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ταλαιπωρείς...} ταλαιπωρ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάποιον) να υποφέρει σωματικά ή/και ψυχικά, τον υποβάλλω σε κόπους, δοκιμασίες: η αρρώστια με ταλαιπωρήσε όσο δεν λέγεται || μη με ταλαιπωρείς κάνοντας ανόητες ερωτήσεις || ταλαιπωρούμαι με τις γραφειοκρατικές διαδικασίες || ταλαιπωρηθήκαμε πολύ, μέχρι να βρούμε το σπίτι σας ΣΥΝ. βασανίζω.

ταλανίζω ρ. μετβ. {ταλανίζω-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} (λόγ.) ταλαιπωρώ, προκαλώ προβλήματα (σε κάποιον): η μοιρολατρία πούμας ταλανίζει τόσα χρόνια || «ο Πρόεδρος, εκτός από τη νομισματική κρίση, έχει κι άλλα δεινά που τον ταλανίζουν» (εφημ.). — ταλανισμός (ο) [μτν].

[ΕΤΥΜ. μτν. < αρχ. τάλας, -ανος < ταλα- < *tla-, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *telā- | *tel- «σηκώνω, ζυγίζω - (μτρ.) υπομένω, υποφέρω», πβ. λατ. tollō «σηκώνω», tolerare «ανέχομαι» (> γαλλ. tolérer, ισπ. tolerar), σανσκρ. tulīa «ζυγαριά», αρχ. γερμ. dohlen «υπομένω», γερμ. Du-duld «υπομονή» κ.ά. Ομόρρ. τάλα-ντ-ον, τελα-πόρος, ταλαι-πόρος, τάλ-μη, ίσως και τέλ-ος (βλ. λ.).]

ταλαντευτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που προκαλεί ταλάντευση: -μηχανισμός.

ταλάντευω ρ. μετβ. {ταλάντευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα)} 1. κάνω (κάτι) να κινείται πότε προς τη μία κατεύθυνση και πότε προς την άλλη, να κουνιέται πέρα-δώθε ΣΥΝ. λικνίζω 2. (συνήθ.) το μεσοπαθ. **ταλάντευομαι** (α) κινούμαι πότε προς τη μία κατεύθυνση και πότε προς την άλλη: το σώμα του σκονοβάτη ταλάντευθηκε λίγο, μέχρι να ισορροπήσει πάνω στο σχοινί (β) (μτρ.) δεν έχω σταθερή γνώμη: για μια στιγμή ταλάντευθηκε αν θα έπρεπε να δεχθεί ή όχι ΣΥΝ. αμφιταλαντεύομαι. — ταλάντευση (η) [μεσν.] κ. ταλάντευμα (το). [ΕΤΥΜ. αρχ. < τάλαντον (βλ. λ.).]

τάλαντο (το) {ταλάντ-ου | -ων} (λόγ.) 1. (στην αρχαιότητα) (α) μονάδα βάρους (β) νόμισμα μεγάλης αξίας που χρησιμοποιήθηκε από τους Έλληνες, τους Ασσυρίους, τους Αιγυπτίους, τους Εβραίους και τους Ρωμαίους, ενώ η τιμή και η αξία του ποίκιλλε κατά τόπους και εποχές · 2. (λόγ.) κάθε φυσικό χάρισμα ή και επίκτητο προσόν, εξαιρετική ικανότητα: είσαι προικισμένος με ένα σπάνιο ~ φρόντισε να το αξιολογήσεις! ΣΥΝ. ταλέντο, χάρισμα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. τάλαντον, αρχική σημ. «ζυγαριά», < θ. ταλα- < *tj-, συνεσταλμ. βαθμ. (και στις δύο συλλαβές) του I.E. *telā- «ζυγίζω, σηκώνω», σχηματισμένη με επίθημα -ντ-, πιθ. κατά την κλίση των μιχ. (βλ. κ. ταλανίζω). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. tulī «ζυγαριά, ισορροπία», γοτθ. rulan «στηρίζω, σηκώνω, βαστώ», αρχ. γερμ. dohlen κ.ά. Ομόρρ. τελα-μόν, ταλαι-πόρος, ταλανίζω. Για τη σημ. «χάρισμα, έμφυτη κλίση» και τη μεσολάβηση του ιταλ. talento, βλ. λ. ταλέντο].

ταλαντούχος, -α/-ος, -ο αυτός που έχει ταλέντο σε κάτι, ο προικισμένος με εξαιρετική ικανότητα: ~ μουσικός | ηθοποιός | συγγραφέας | κομικός | καλλιτέχνης | δημιουργός ΣΥΝ. προικισμένος ΑΝΤ. ατάλαντος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. τάλαντιος < τάλαντον + -ούχος < έχω].

ταλάντωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ρυθμική κίνηση εναλλάξ προς τη μία και προς την αντίθετη κατεύθυνση, λικνισμα ΣΥΝ. ταλάντευση 2. ΦΥΣ. η κίνηση που εκτελεί σώμα, το οποίο επανέρχεται στις ίδιες θέσεις, σε ίδιους χρόνους και με τις ίδιες ταχύτητες και επιταχύνσεις: οι ~ του εκκρεμούς. — ταλάντωση ρ. ταλάντωτής (ο) ΦΥΣ. (γενικά) οτιδήποτε ταλάντώνεται· το ηλεκτρικό κύκλωμα ή η συσκευή που παράγει περιοδικά εναλλασσόμενα

ρεύματα ορισμένης συχνότητας. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. oscillator].
τάλαρο (το) → τάλιρο
τάλας, -αίνα, -αν {τάλ-ανος (θηλ. -αίνης), -αίνα | -ανες (συνδ. -αίνα), -άνων (θηλ. -αίων)} (αρχαιοπρ.) ταλαίπορος, κακομοίρης. [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. ταλανίζω]. τάλε κουαλε επίθ. {άκλ.} (οικ.) ακριβώς ίδιος: η προηγούμενη κατάσταση και η σημερινή είναι ~ δεν άλλαξε τίποτε ΣΥΝ. όμοιος, παρόμοιος.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. tale quale «τέτοιος ο οποίος...» < λατ. talis qualis].
ταλέντο (το) 1. το φυσικό χάρισμα, η εξαιρετική ικανότητα σε κάτι, που διαθέτει κανείς εκ γενετής: έχει ~ στη μουσική | στη ζωγραφική | στις ξένες γλώσσες || είναι άνθρωπος με πολλά ~ || έχει το ~ να κάνει εύκολα φίλους || για να γίνεις καλός ηθοποιός, δεν φτάνει το ~ πρέπει και να κοπιήσεις πολύ! ΣΥΝ. (λόγ.) τάλαντο 2. (συνεκδ.) το πρόσωπο που διαθέτει φυσικό χάρισμα: το παιδί αυτό θα πεί μπροστά, είναι μεγάλο ~ || κνηγός ταλέντων για λογαριασμό κινηματογραφικής εταιρείας. — (υποκ.) ταλεντάκι (το) (σημ. 2), (μεγέθ.) ταλε-ντάρα (η) (σημ. 2).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. talento < λατ. talentum «μονάδα βάρους και συναλλαγών» < αρχ. τάλαντον (βλ. λ.). Η σημ. «χάρισμα» οφείλεται στην αφήγηση της Κ.Δ. για την παραβολή των τάλαντων (Ματθ. 25, 14-30)].

ταλαδόρος κ. **ταγιαδόρος** (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που φτειάχνει γλυπτά από ξύλο, κυρ. για τα τέμπλα των εκκλησιών ΣΥΝ. ξυλόγλυπτης. [ΕΤΥΜ < βεν. tagliaro < ρ. tagliare «κόβω» (βλ. λ. ταγέρ) + λεξικό επίθημα -dor(e) (βλ. κ. -δόρος)].

ταλιαμάς (ο) {ταλιαμάδες} ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) το πρόσθιο τμήμα του πλοίου που βρίσκεται στην περιοχή της ισάλου γραμμής και σχίζει τα κύματα ΣΥΝ. (λόγ.) κυματοτόμος, θαλασσοτόμος. [ΕΤΥΜ < ιταλ. tagliamare < ρ. tagliare «κόβω, τέμνω» < μτν. λατ. taliare < λατ. talea «ραβδί, μόσχευμα»].

ταλιατέλες (οι) {μόνο στον πληθ.-χωρ. γεν.} ζυμαρικό σε μορφή λεπτής μακρόστενης επιπέδης λωρίδας. [ΕΤΥΜ < ιταλ. tagliatelle (πληθ.) < tagliato «κομμένος» < ρ. tagliare «κόβω, τέμνω» < μτν. λατ. taliare < λατ. talea «ραβδί, πάσσαλος»].

τάλιρο (το) (παλαιότ. τάλιλλο) 1. (καθημ.) μεταλλικό νόμισμα που έχει αξία πέντε δραχμών ΣΥΝ. πεντάδραχμο 2. (γενικότ.) νόμισμα διαφόρων χωρών και εποχών που αντιστοιχεί σε πέντε απλές νομισματικές μονάδες 3. (λαϊκ.) **τάλιρα** (τα) πολλά χρήματα, μεγάλη περιουσία: «απόψε που υπάργονε τα ~ | με μάγκες, θα οργήσουμε τα Φάληρα...» (λαϊκ. τραγ.). Επίσης (λαϊκ.) τάλιρο. — (υποκ.) ταλιράκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο, δολάριο, κύριος.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. tallero < γερμ. T(h)aler, που αποσπάστηκε από το τόπον. Joachimsthaler, περιοχή της οποίας ο άργυρος χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή νομισμάτων από το 1518. Το πρώτο νόμισμα που κόπηκε εκεί, είχε την ονομασία Sankt Joachimsthaler Guldengroschen «αργυρό νόμισμα της κοιλάδας του Αγίου Ιωακείμ». Βλ. κ. δολάριο].

ταλκ (το) {άκλ.} 1. αντιαλεργική και αντισηπτική σκόνη με μονοτιτικές και απορροφητικές ιδιότητες, που χρησιμοποιείται για επάλειψη ερεθισμών και γενικά ευαίσθητων σημείων του δέρματος 2. ΓΕΩΛ. πυριτικό ορυκτό, πολύ διαδεδομένο στη φύση, με σαπωνώδη ή λιπαρή υφή και εξαιρετικά μικρή σκληρότητα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. talc < ισπ. talque < αραβ. talq].
τάλλιτρο (το) → τάλιρο

Τάλλιν (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα της Εσθονίας. [ΕΤΥΜ < εσθ. Tallinn < παλαιότ. εσθ. Tanlinn «δανικό οχυρό» < dan «δανικός» (σύνθρ. εσθ. taani) + linn «οχυρό», αφού η πόλη ιδρύθηκε από τον Δανό βασιλιά Βάλντεμαρ Β' το 1219].

Ταλμοδό (το) [1844] {άκλ.} συλλογή γραπτών των ραββίνων του Μεσαίωνα, στην οποία ερμηνεύεται και σχολιάζεται λεπτομερώς ο εβραϊκός πολιτικός και θρησκευτικός νόμος· περιλαμβάνει το *Μισνά* (κειμενο) και τη *Γκεμαρά* (σχολιολόγιο). — **ταλμοδιστής** (ο) [1876], ταλμοδιστικός, -ή, -ό [1895].

[ΕΤΥΜ < μτν. εβρ. talmudh «οδηγία, διδασκαλία» < εβρ. lamādāh «οδός, οδηγώ»].

Τ.Α.Λ.Σ. (το) Ταμείο Αρωγής Λιμενικού Σώματος.
τάμα (το) {τάμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η υπόσχεση πιστού στον Θεό ή σε άλλο άγιο πρόσωπο να του αφιερώσει κάτι ή να κάνει κάτι εν είδει αφιερώσεως, ως ανταπόδοση για την πραγματοποίηση επιθυμίας: το 'χω κάνει - να πηγαίνω κάθε Δεκαεπταύγουστο στην Τήνο 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε κάνει ή αφιερώνει κανείς στον Θεό ή σε άγιο, πραγματοποιώντας την παραπάνω υπόσχεση: η εικόνα ήταν γεμάτη χρυσά και ασημένια ~ ΣΥΝ. αφιέρωμα, ανάθημα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < τάμα (στη μτν. σημ. «εκπλήρωση ευχής»: εύχην καλεί την υπόσχεσιν, δ πολλοί τάμα προσαγορευουσι, Θεόδοτ.) < αρχ. τάσσω (βλ. κ. τάζω)].

ταμάρι επίρρ. (λαϊκ.) 1. για κάτι που γίνεται ακριβώς στην ώρα που έπρεπε: ήρθε ~ πάνω που είχαμε αρχίσει να μαλάνουμε, για να μας χωρίσει 2. ακριβώς, ταριαστά: - σου πάει το παλτό της μαμάς σου. [ΕΤΥΜ < τουρκ. tamam].

ταμάχι (το) {ταμαχιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η απληστία, η πλεονεξία ΦΡ. (παροιμ.) **το πολύ ταμάχι χαλάει το στομάχι** για να δηλωθούν οι βλαβερές συνέπειες της απληστίας. — ταμακιάρης (ο). [ΕΤΥΜ < τουρκ. tamah].

ταμαχιάζω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρ.τ.} γίνομαι πλεονέκτης.

ταμαχιάρης (ο) {ταμαχιάρηδες} (λαϊκ.) απληστος, πλεονέκτης.

ταμειακός, -ή, -ό [μτν.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με το ταμείο (βλ. λ.): ~ διαχείριση (β) **ταμειακή μηχανή** ειδική μηχανή που κατά-

γράφει τις συναλλαγές μεταξύ ἑμπορίου και πελατών, αθροίζει τα σχετικά ποσά και εκδίδει τη σχετική απόδειξη **2**. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με την οικονομική διαχείριση: ~ πλεονάσµα | ἔλλειµµα || ~ ἀνάγκες || τα ~ διαθέσιµα των ασφαλιστικῶν φορέων. — τα-μει-ακ-ά | -ῶς ἐπίρρ.

ταμείο (το) **1**. (αρχικῶ) το κιβώτιο ή κάθε ἄλλη κατασκευή ὅπου φυλάσσονται χρήµατα, τίτλοι ή ἄλλα αντικειµένα ἀξίας· (συνεκδ.) **2**. το γραφεῖο ή ο χώρος, στον ὁποῖο γίνονται εισπράξεις και πληρωµές ή πωλούνται εισιτήρια: το ὑποκατάστηµα τῆς τράπεζας στην περιοχή μου ἔχει μόνο δύο ~ και οι συναλλασσόµενοι δεν ἐξυπηρετοῦνται γρήγορα || περάστε να πληρώσετε στο ~ και µετά ἐλάτε ἐδῶ για παραλαβή || ~ θεάτρον | κινηματογράφου· ΦΡ. (µτφ.)

σπῶο ταμεία (για κινηματογραφικό ή θεατρικό ἔργο) ἔχω τεράστια εισπρακτική ἐπιτυχία: αὐτὴ τὴ ταμεία ἔχει σπῶσει τὰ ταμεία στην Ἀµερικὴ **3**. η οικονομική διαχείριση, ο ἀπολογισµὸς εισπράξεων και πληρωµῶν, δηλ. ἐσῶδων και ἐξῶδων ἐπίσης, η οικονομική κατάσταση: του ἀνέθεσαν να κρατᾶει το ~ τῆς ἐπιχείρησης || ὑπόλοιπο | πλεονάσµα | ἔλλειµµα | συμφωνία ταμείων || η κυβέρνηση δεν µπορεῖ να κάνει παροχές µε ἀδεία ~ ΦΡ. (α) **κλείνω ταμείο** κάνω ἀπολογισµὸ των ἐσῶδων και των ἐξῶδων (β) **κάνω ταμείο** (ι) δουλεύω ὡς ταμίας: φώναξε τον Γιάννη να κάνει ταμείο ὅσο ἔλειπο (ιι) κάνω ἀπολογισµὸ των πράξεων μου: στο τέλος τῆς ζωῆς του κάνει κανεὶς ταμείο, τι κέρδισε και τι ἔχασε, τι ἔκανε και τι δεν ἔκανε (γ) **το ταμείο(ν) εἶναι µείον** για να δηλώσουµε ὅτι δεν υπάρχουν χρήµατα ἢ ὅτι χρυσάµε χρῆµατα **4**. η συνολική εἰσπραξία καταστήµατος, ἐπιχείρησης, οργανισµοῦ κ.λπ. ή το ὑπάρχον ἀπόθεµα σε µετρητὰ: το ~ του συλλόγου µας χρειάζεται ἐνίσχυση || ο ὑπάλληλος του ἄσκαε µε το ~ τῆς λέσχης· ΦΡ. **βάζω χέρι στο ταμείο** κάνω κατάχρηση · **5**. υπηρεσία ή οργανισµὸς που ἔχει ὡς ἔργο να διενεργεῖ εἰσπράξεις και πληρωµές: (µε κερφ.) **Δηµόσιο** ~ (η υπηρεσία που εἶναι ἀρµόδια για τὴν εἰσπραξία των δηµοσίων ἐσῶδων και για τὴν πληρωµὴ των δηµοσίων ἐξῶδων) **6**. ο δηµόσιος οργανισµὸς που ἀσχολεῖται µε τὴν κοινωνική ἀσφάλιση, παρέχει δηλ. υγειονομική περιθάλψη και σύνταξη στους εργαζοµένους που ὑπάρχουν σε αὐτόν: ασφαλιστικὸ ~ || Μετοχικὸ - Στρατῶν || ~ κοινωνικῶν ασφαλίσεων/ περιθάλψεων/ συντάξεων/ αρωγῆς/ προνοίας/ ἀλληλοβοήθειας | ανεργίας || κύριο | ἐπικουρικὸ ~ || η ἐξυγίανση των ασφαλιστικῶν ~ **7**. (α) **Ταμείο Συναχῆς** ταμείο το ὁποῖο παρέχει χρηματοδοτική βοήθεια για σχέδια στους τοµεῖς του περιβάλλοντος και των μεταφορικῶν υποδοµῶν χρηματοδοτεῖ µόνο τις τέσσερις πιο φτωχὲς χῶρες τῆς Κοινότητας µε στόχο τὴ µείωση των ἀνεπιστητων µεταξὺ των οικονοµῶν των κρατῶν-µελῶν τῆς Ε.Ε. (β) **(Ευρωπαϊκὰ) Διεθνητικὰ Ταμεία** ὄργανα παρέµβασης τῆς Ευρωπαϊκῆς Ἑνώσεως που ἀποσκοποῦν στην οικονομική και κοινωνική συναχῆ στην Ε.Ε. (µε τὴ στήριξη τῆς περιφερειακῆς ἀνάπτυξης, τὴν καταπολέµηση τῆς ανεργίας, τον ἐκσυγχρονισµὸ τῆς γεωργίας κ.ά.) **8**. διεθνῆς οργανισµὸς που περιλαμβάνει ἀριθµὸ κρατῶν-µελῶν και ἔχει συγκεκριµένο ἀντικειµενο δρᾶσης: **Διεθνῆς Νομισµατικὸ Ταμείο** (Δ.Ν.Τ.) || **Διεθνῆς Ταμείο Ἀγροτικῆς Ἀναπτύξεως**. [ΕΤΥΜ. < µγν. ταμείον < ἀρχ. ταμείον < ταμείω < ταμίας (βλ.λ.).]

Τάµισις (ο) ποταµὸς τῆς Ν. Ἀγγλίας που διασχίζει το Λονδίνο. [ΕΤΥΜ. < λατ. Tamesis (> ἀγγλ. Thames), πθ. ἀπὸ κελτ. ρίζα µε τὴ σηµ. «ποταµὸς»].

ταµιακός, -ή, -ὸ [µτρν.] αυτός που σχετίζεται µε τον ταμία: ~ ἐπίδοµα.

ταμίας (ο/η) {θηλ. ταμίων} **1**. πρόσωπο που κρατᾶ ή διεθνύει τον ταμείο, που δίδ'νργει εἰσπράξεις και πληρωµές **2**. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο, συνήθ. ἑµπισθὸς ὑπάλληλος, που ἀσχολεῖται µε τὴ διαχείριση των οικονοµικῶν ἐπιχειρήσεων, σωματείου, ιδρύµατος κ.λπ. [ΕΤΥΜ. ἀρχ., ἀρχική σηµ. «αὐτὸς που κόβει και στη συνέχεια διανέµει, μοιράζει», (ἤδη µικ. ὄν. tam-je-u = Ταμείος) < θ. tam-, συνε-σταλµ. βαθµ. του ρ. τέμνω (βλ.λ.), + παραγ. ἐπιθήµα -ιας, πθ. κ. λογίας, νεαν-ιας. Η λ. χρησιµοποιήθηκε ἀρχικῶς για τον Δία, τους βασιλεῖς, καθώς και για ἀξιωματοῦχους που διένεµαν τὴν τροφή, ἐνῶ η χρήση τῆς µε τὴ σηµ. του θησαυροφυλάκα, του ὁικονοµοῦ εἶναι ἡδη ἀρχ.].

ταμειµα (το) [αρχ.] {ταμειµ-ατος | -ατα, -άτων} το προϊόν τῆς ἀποταµειύσεως.

ταμειύση (η) → ἀποταµειύση

ταμειντήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. µεγάλη δεξαµενή συγκέντρωσης ὑδάτων που δηµιουργεῖται κυρίως µε κατασκευή φράγµατος σε ἐπιλεγµένο σηµεῖο λεκανῆς συρροῆς ὑδάτων και χρησιµοποιεῖται για τὴν προφροδότηση ὑδρευτικῶν δικτύων, ὑδροηλεκτρικῶν σταθµῶν ή/και ἀρδευτικῶν δικτύων: µειώθηκαν τὰ ἀποθέµατα νεροῦ στους ~ τῆς Ε.Υ.Α.Π.

[ΕΤΥΜ. < ἀρχ. ταμείω + παραγ. ἐπιθήµα -τήρας, ἀπὸδ. του γαλλ. réservoir].

ταμειντήριο (το) {ταμειντήρι-ου | -ων} ἰδιαίτερο τµήµα τραπεζικῶν ιδρύµατος ή αὐτοτελῆς χρηµατοοικονοµικῶν οργανισµῶν, που συγκεντρώνει καταθέσεις και τὶς ἀξιοποιεῖ σε ἐπενδύσεις, δάνεια ή ἄλλες δραστηριότητες, καταβάλλοντας τόκους ή µερίσµατα στους ἀποταµειντές: **ταχδροµικὸ** ~ || **λογαρισµὸς ταμειντηρίου**· ΦΡ. **κατάθεση ταμειντηρίου** µορφή καταθέσεως που παρέχει στους ἐνδιαφεροµένους τὴ δυνατότητα καταθέσεως και ἀναλήψεως χρηµάτων χωρὶς χρονική προειδοποίηση και χωρὶς περιορισµούς. [ΕΤΥΜ. < µγν. ταμειντήριον < ταμείω + παραγ. ἐπιθήµα -τήριον, πθ. κ. ἐκπαίδευ-τήριον].

ταμειντικός, -ή, -ὸ → ἀποταµειντικός

ταμειύω ρ. → ἀποταµειύω

ταµπά (το) {ἀκλ.} **1**. το καφέ χρώµα, αὐτὸ που πλησιάζει στο χρώµα των ἀποξηραµένων φύλλων του καπνοῦ **2**. (ὡς ἐπιθ.) αὐτὸς που ἔχει

το παραπάνω χρώµα: **παπούτσια** | **τσάντα** ~.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. tabac «καπνὸς - ἀπόχρωση του καφέ»].

ταµπάκης (ο) {ταµπάκηδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που κατεργάζεται τα δέρµατα ΣΥΝ. (λόγ.) βυρσοδεύνης. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. tabak].

ταµπακιερα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1**. ἠθήκη για τὴν τοποθέτηση και φύλαξη του καπνοῦ ή των τσιγάρων ΣΥΝ. καπνοθήκη, τσιγαροθήκη **2**. (µτφ.) το κύριο περιεχόµενο, η ουσία ζητήµατος: «ενῶ το ζητούµενο ἦταν η ἐκλογή προέδρου, ἀρκέστηκε να µιλήσει μόνο για τὰ ἐξωτερικά θέµατα και να µην πει λέξη για τὴν ~» (εφηµ.). [ΕΤΥΜ. < ἰταλ. tabacchiera < tabacco «καπνὸς» (βλ. κ. ταµπάκος)].

ταµπακίκο (το) (λαϊκ.) το εργαστήριο στο ὁποῖο γίνεται κατεργασία δερµάτων ΣΥΝ. (λόγ.) βυρσοδευεῖο.

ταµπακοθηκη (η) [1856] {δύσchr. ταµπακοθηκῶν} η ἠθήκη για τὴν τοποθέτηση ταµπάκου (βλ.λ.) ΣΥΝ. καπνοθήκη, ταµπακιερα.

ταµπάκος (ο) [1897] **1**. σκόνη που παρασκευάζεται ἀπὸ ἀποξηραµένα φύλλα καπνοῦ και εἰσπνέεται ἀπὸ τὴ µύτη **2**. λεπτοκοµένο καπνὸς που ἀποτελεῖ το συστατικὸ των χειροποίητων τσιγάρων, τα ὁποῖα φτιάχνονται µε συστροφή φύλλων τσιγαροῦχαρτου. Ἐπίσης ταµπάκο (το). ΣΧΟΛΙΟ **λ. κύριος**.

[ΕΤΥΜ. < ἰσπ. tabaco, φύλλα φυτοῦ, τα ὁποῖα τύλιγαν και κάπνιζαν οι Ἰνδιάνοι των Ἀντιλλῶν τὴν εποχὴ του Κολόµβου, ἰνδιάν. αρχή].

ταµπάσκο (το) {ἀκλ.} **1**. ΒΟΤ. ποικιλία πιπεριάς τῆς ἀµερικανικῆς ἡπειροῦ **2**. (συνεκδ.) η καυτερὴ σάλτσα που παρασκευάζεται ἀπὸ τὴν παραπάνω πιπεριά.

[ΕΤΥΜ. < ἰσπ. Tabasco, ἐµπορική ὀνοµασία προϊόντος].

ταµπέλα (η) {ταµπελών} **1**. (καθµ.) ξύλινη, πλαστική, µεταλλική κ.λπ. πλάκα, που φέρει ἐπιγραφή (συνήθ. τὴν ἐπωνυµία ἐπιχείρησης, ὀργάνωσης κ.λπ.) και τοποθετεῖται σε τοῖχο ή πόρτα: **Δεν βλέπειτε τὴ γράφη** η ~; **Εἶναι γυµναστήριο!** ΣΥΝ. πινακίδα **2**. (µτφ. -κακόσ.) ο χαρακτηρισµὸς που κατατάσσει κάποιον σε συγκεκριµένο ἰδεολογικὸ ή εἰδικὸ πολιτικὸ χῶρο: ἔχει τὴν ~ του δεξιοῦ | του ἀριστεροῦ | του φιλοκυβερνητικοῦ || βάζω | κολλῶ µε κάποιον - ΣΥΝ. ἐτικέτα. — (υποκ.) ταµπελίτσα (η).

[ΕΤΥΜ. < ἰταλ. tabella < λατ. tabella, υποκ. του tabula «ξύλινη πλάκα, πίνακας», τεχν. ὀρ., ἀγν. ἐτύµου, πθ. δάνειο].

ταµπεραµέντο κ. ταπεραµέντο κ. **ταµπεραµέντο** (το) {χωρ. πληθ.} η ἰδιοσυγκρασία (κάποιου), ο τρόπος µε τον ὁποῖο ἐκδηλώνει τις σκέψεις, τα συνασθήµατα του: η **ἐκδηλωτικὸτητα** εἶναι **χαρακτηριστικὸ του µεσογειακοῦ** ~ || **εἶναι γυναικα µε φλογερὸ | ἐκρηκτικὸ | καλλιτεχνικὸ** ~.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορὰ του γαλλ. temperament < λατ. tempera-mentum «κράση, ἐξεῖα (σώµατος)» < p. temperere «αναµειγνύω, συνθέτω» (< tempus «χρόνος, καιρὸς»)].

ταµπλαδωτός, -ή, -ὸ αὐτὸς που φτειάγνεται ή ἀποτελεῖται ἀπὸ ταµπά (βλ. λ. ταµπάς): ~ **παραθροφύλλα** | **πόρτες**.

ταµπάδες κ. **ταβιάς** (ο) {ταµπάδες} (λαϊκ.) **1**. µεγάλος ξύλινος δίσκος: **ζωγραφιστὸς** ~ || **οι κολλουριτζήδες τοποθετοῦν τὰ κολλοῦρια τους σε φορητὸς ταµπάδες** **2**. (συνήθ. σε ἐπιπλο) λεπτὴ σανίδα που τοποθετεῖται για διακόσµηση ή για κάλυψη κενοῦ σε πλαίσιο. [ΕΤΥΜ Ἀντιδῶν., < τουρκ. tabla < µεσν. tabla < λατ. tabula].

ταµπάδες κ. **νταµπάς** (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ἀποπληξία: κυρ. στη ΦΡ. **μου ῥχεται ταµπάς** (ι) µε πᾶν ἀποπληξία (ιι) (µτφ.) ἀσθῶνοµα ἔντονα δυσάρεστη ἐκπληξία: **ὅταν ἄκουσε τὰ µαντάτα, του ἤθε ταµπάς**.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. damla > *νταµιάς > νταµπάς > ἀνάπτυξη ηχηροῦ b για φωνητικὸς λόγους και ἀπὸ τὴν αἰτ. των νταµπά µε ἐσφαλµ. χωρισµὸ και ἐπιθρ. του ταµπάς'.]

ταµπέλα (η) {ταµπελών} **1**. χᾶπι σε σχήµα πεπλατυσµένου δισκίου: ~ για τον **πολιτοµο** **2**. ἐντοµοσπασθητικὸ σε σχήµα πεπλατυσµένου δισκίου, το ὁποῖο τοποθετεῖται σε ηλεκτρική συσκευή. [ΕΤΥΜ < γαλλ. tablette, υποκ. του table «τραπέζι» (βλ. λ. τάβλι)].

ταµπλ-ντότ κ. **ταµπλ-ντ'** ὄτ (το) {ἀκλ.} προκαθορισµένο µενού που σερβίρεται σε ὅλους τους πελάτες χωρὶς τὴ δυνατότητα ἐπιλογῆς (συνήθ. σε συνεστιασεις, ἐπίσηµα γεύµατα κ.λπ.): τὴν **παροµονή τῆς Προτοχορονιάς** σε **κατάστηµα** ἔχει ~ ΑΝΤ. **ἀλα-κάρτ**. [ΕΤΥΜ < γαλλ. table d'hone «κοινὸ τραπέζι (σε ἐστιατόριο, ξενώνα) για πολλὰ πρόσωπα, τα ὁποῖα τρῶνε ἀπὸ ἓνα µενού» < table «τραπέζι», ἥθε «αµφιτρώον, φιλοξενών» (στην παλαιὰ σηµ. «εστιατόριο, ξενοδόχος»)].

ταµπλό (το) (παλαιὸτ. **ταµπλό**) {ἀκλ.} **1**. εἰδικὸς ξύλινος, πλαστικὸς κ.λπ. πίνακας, πάνω στον ὁποῖο ἀναρτῶνται ἀνακοινώσεις, διαφηµίσεις κ.ά. **2**. ο ἐπιπ'δος χῶρος, στον ὁποῖο εἶναι ἐγκατεστηµένα διάφορα ὄργανα και µετρητές: **το ~ του ἀτοκινῆτου** **3**. (στην καλωδοποίηση) το γυάλινο, τετράγωνο τµήµα µπασκέτας, στο ὁποῖο προσαρµόζεται το καλᾶθι: η **πάλα χτυπᾶσε στο ~, πριν καταλήξει στο καλᾶθι** **4**. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **ταµπλό-βιβάν** η εἰκόνα που σηµατίζουν πάνω σε σκηνή θεάτρον ἄτοµα, τα ὁποῖα στέκουν σε διάφορες στάσεις · ΦΡ. **παίζω σε δύο | διπλό ταµπλό** βλ. λ. **παίζω**. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. tableau < table «τραπέζι» < λατ. tabula (βλ. λ. τάβλι)].

ταµπλόιντ (το) {ἀκλ.} εφηµερίδα µικροῦ σχήµατος. [ΕΤΥΜ. < ἀγγλ. tabloid < tabl(et) «πλάκα, σηµειωµατῆριον» (βλ. λ. ταµπέλα) + λεξικό ἐπιθήµα -oid (< -οειδής)].

ταµπὸν (το) {ἀκλ.} **1**. (παλαιὸτ.) εργαλεῖο ἀπὸ ξύλο ή µέταλλο, εφοδιασµένο ἀπορροφητικὸ χαρτί, που χρησιµεῖ για τὸ στέγνωµα τῆς νοπῆς µελάνης των χειρογράφων **2**. ἀβαθῆς µεταλλικὸ κουτί, που περιέχει χρωρᾶτο ὕψασµα διαποτισµένο µε µελάνι, πάνω στο ὁποῖο πιέζεται η σφραγίδα πριν χρησιµοποιηθεῖ · **3**. µικρὸς κύλινδρος ἀπὸ βαµβάκι και ἄλλα ἀπορροφητικὰ υλικά, που τοποθετεῖται στον κόλπο τῆς γυναικας κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐµµηνόρροιας.

[ETYM₁ < γαλλ. tampon < παλαιότ. tapon < φραγκον. tappōn «κλείνω τρόπα, βουλλώνω»].

ταμπονάρω ρ. μετβ. {ταμπονάρει-α, -ηκα, -μένος} 1. πιέζω ελαφρά κατ' επανάληψη απορροφητικό υλικό (χαρτί, πετσέτα, βαμβάκι κ.λπ.) πάνω σε υγρή επιφάνεια (π.χ. βρεγμένο δέρμα) για να απομακρυνθεί η υγρασία 2. στεγνώνω μελάνι ή χρώμα ακουμπώντας επάνω απορροφητικό χαρτί 3. χρησιμοποιώ γάζα ή βαμβάκι για να σταματήσω αιμορραγία, ή να καθαρίσω τραύμα. — ταμπονάρισμα (το).

ταμπού (το) {άκλ.} 1. (σε πρωτόγονους πολιτισμούς) πρόσωπο ή πράγμα που απαγορεύεται να πλησιάσει, να αγγίξει, να κατονομάσει ή να χρησιμοποιήσει κανείς, επειδή θεωρείται ιερό ή μισρό: *για τους ιθαγενείς αυτός ο γόρος είναι ~ και δεν επιτρέπεται σε κανέναν να τον παραβιάσει* 2. οτιδήποτε απαγορευμένο, κυρ. οτιδήποτε αντιμετωπίζεται από την κοινωνία ως μη υπάρχον, για λόγους ηθικής, κοινωνικών προκαταλήψεων: «*Ως τη δεκαετία του '60 το σεξ παρέμενε ένα από τα μεγαλύτερα ~: κανείς δεν μιλούσε δημόσια για "αυτό" - τουλάχιστον όχι μπροστά στην κόμερα*» (εφημ.) 3. (συνεκδ.) κάθε περιορισμός που επιβάλλει η κοινωνική ηθική, κάθε κοινωνική προκατάληψη: *είναι απελευθερωμένο άτομο, χωρίς ~*. [ETYM₁ < αγγλ. taboo, από γλώσσα της Πολυνησίας, λ.χ. τόνγκα tapu ή φίτζι tabu «απαγορευμένος»].

tabula rasa (η) (προφέρεται *τάμπουλα ράζα*) {άκλ.} ελλην. *άγραφος άρτης, άγραφο χαρτί, άγραφή πινακίδα* 'ο νους θεωρούμενος ως κάτι άγραφο, κενό, πριν «γεμίσει» με εντυπώσεις, γνώσεις, εμπειρίες: *σύμφωνα με τον Τζον Λοκ, ο άνθρωπος γεννιέται ~ και με τη μαθησιακή εμπειρία αποκτά τις γνωστικές δομές*.

[ETYM₁ < λατ. tabula rasa «αποξεσμένος πίνακας, άγραφο πλάκα (η οποία έχει λειανθεί)» < tabula «ξύλινη πλάκα, πίνακας» + rasa, θηλ. τής μετχ. rasus του ρ. radere «αποξέω, λειάνω»].

ταμπούλε (το) {άκλ.} 1. λεπτοκομμένο σκληρό σιτάρι 2. σαλάτα που παρασκευάζεται από λεπτοκομμένο σκληρό σιτάρι, τομάτα, κρεμμύδι και μαϊντανό, ιδιαίτερα διαδεδομένη στον αραβικό κόσμο.

[ETYM₁ < γαλλ. taboulé < αραβ. tabbūla «μείγμα»].
ταμπούρας (ο) {ταμπούραδες} ΜΟΥΣ. έγχορδο λαϊκό μουσικό όργανο με βαθύ αλαδόσχημο ηχείο, πολύ μακρύ βραχίονα και δύο, τρία ή τέσσερα ζεύγη χορδών: *παίζω | βαραώ τον ~*. [ETYM₁ μεσν. < τουρκ. tambura < αραβ. tambūr «λαούτο», αραβ. ετύ-μου, ίσως < περσ. dānbārāh ή, κατ' άλλη άποψη, < μετγν. πανδόυρα «τριχορδο λαούτο»].

ταμπούρι (το) {ταμπούρι-ού | -ιών} (λαϊκ.) θέση ισχυρά οχυρωμένη, αμυντικό προπτείσμα ΣΥΝ. προμαχώνας, οχυρό, τάπη. [ETYM₁ μεσν. < τουρκ. tabur «τάγμα»].

ταμπούρινο (το) ΜΘΥΣ. είδος τύμπανου που παίζεται με μια μπαγκέτα ΣΥΝ. ντέρι.
[ETYM₁ < ιταλ. tamburino, υποκ. του tamburo, αρχική σημ. «ταμπούρολο», < αραβ. tambūr].

ταμπούρλο (το) ΜΟΥΣ. μικρό τύμπανο ορχήστρας ή στρατιωτικό ΣΥΝ. νταούλι. [ETYM₁ < ιταλ. tamburlo < tamburo (βλ. λ. ταμπούρο)].

ταμ πούρο (το) 1. το ταμπούρλο (βλ. λ.) · 2. ΜΗΧΑΝ. μέρος συστήματος φρένων σε αυτοκίνητο, κυλινδρικό εξάρτημα προσαρμοσμένο στον άξονα των τροχών, το οποίο πιέζουν δύο σιαγόνες, όταν ο οδηγός πατά φρένο, ώστε να ακινητοποιηθεί ο άξονας. [ETYM₁ < γαλλ. tambour < ισπ. tambor < αραβ. tambūr (βλ. λ. ταμπούρας)].

ταμπούρώνω ρ. μετβ. {ταμπούρω-σα, -ηθα, -μένος} (λαϊκ.) 1. οχυρώνω 2. (συνήθ. το μεσοπαθ. *ταμπουρώνομαι*) προφυλάσσομαι πίσω από αμυντικό προπτείσμα, οχυρώνομαι: *οι στρατιώτες ταμπουρόθηκαν στα χαρακώματα* || (μτφ.) *ταμπουρώνεται πίσω από την ασυλία που του εξασφαλίζει η βουλευτική του ιδιότητα*.

ταμ-τάμ (το) {άκλ.} 1. ξύλινο αφρικανικό τύμπανο (βλ. λ.), που χρησιμοποιείται για τη συνοδία του χορού ή για τη μετάδοση μηνυμάτων 2. (συνεκδ.) παρατεταμένη κρούση του τύμπανου αυτού για αναγγελία ορισμένων γεγονότων. [ETYM₁ < αγγλ. tam-tam < χίντι tamtam].

ταμιώ ρ. (να/θα) → τέμνω

Τανάγρα (η) αρχαία πόλη τής Βοιωτίας, γνωστή για τα περίφημα πήλινα ειδώλια κορών που βρέθηκαν στους τάφους της. — Ταναγραϊός (ο), ΤαναΥραία (η), **ταναγραϊός**, -α, -ο [αρχ.].

[ETYM₁ < αρχ. Τανάγρα, από το όνομα της κόρης του Ασωπού ή του Αιόλου, η οποία, σύμφωνα με τη μυθολογία, ήταν σύζυγος του Ποιμάνδρου, οικιστού της πόλεως].

Τα να **γραΐα** (η) 1. η κάτοικος τής Τανάγρας 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. καθένα από τα έξοχα τέχνητα αρχαία πήλινα ειδώλια κορών, που ανακαλύφθηκαν αρχικά σε τάφους τής Τανάγρας.

τανάλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. εργαλείο με δύο σκέλη που απολύνουν σε δύο σιαγόνες, οι οποίες ανοιγοκλείνουν χρησιμοποιείται για την εξαγωγή αντικείμενων (λ.χ. καρφιών από τοίχο ή έπιπλο), την κοπή σφυμάτων κ.λπ.: *τον έσφιγγε με τα χέρια του σαν ~* 2. οδοντιατρικό εργαλείο με δύο σκέλη, που χρησιμοποιείται για την εξαγωγή δοντιών ΣΥΝ. οδοντάγρα.

[ETYM₁ < ιταλ. tanaglia < προβηγκ. tenalla (γαλλ. tenaille) < μετγν. λατ. tenacula, πληθ. του tenaculum, υποκ. του λατ. tenax, -ācis «ισχυρός, στερεός»].

τανάπαιιν επίρρ. (λόγ.) κατ' αντίθετη φορά, αντίστροφα: *η πολιτική κρίση οδηγεί σε κρίση αξιών και ~*. [ETYM₁ < αρχ. φρ. το ανάπαιιν] (με κράση) < ανά + πάλιν].

ταγκα (το) {άκλ.} εσώρουχο ή μαγιό με αποκαλυπτικό κόψιμο στους γοφούς. [ETYM₁ < πορτ. tanga, λ. τής γλώσσας Τσιπτι].

Τανγκανίκα (η) λίμνη τής Α. Αφρικής μεταξύ τής Τανζανίας και του Κονγκό. [ETYM₁ Βλ. λ. Τανζανία].

τανγκα (προφέρεται κ. τάνγκο) (το) {άκλ.} 1. λαϊκός αστικός χορός τής Αργεντινής, που γνώρισε παγκόσμια διάδοση μετά το 1907: χορεύεται από ζευγάρια, με τυποποιημένα, περπατήτα βήματα και στυλιζαρισμένες φιγούρες 2. μουσική που χορεύεται σε τανγκό: γράφεται σε απλό διμερές μέτρο με παρεστιγμένο ρυθμό (από τον ισπανικό χορό *χαμπανιέρα*), στη βάση του οποίου προσμιγνύονται στοιχεία από διάφορες μουσικές παραδόσεις, και εκτελείται με ιδιότυπο πάθος. [ETYM₁ < ισπ. tango, αγν. ετύμου].

Τανζανία (η) (αγγλ. United Republic of Tanzania, σουαχίλι Jamhuriya Muungano wa Tanzania = Ηνωμένη Δημοκρατία τής Τανζανίας) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Ντοντόμα, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Σουαχίλι και νόμισμα το σελίνι Τανζανίας. — **Τανζανός** (ο), **Τανζανή** (η), **τανζανικός**, -ή, -ό.

[ETYM₁ < σουαχίλι Tanzania, από συμφυρμό των τόπων. Tanganyika και Zanzibar, εφόσον η χώρα σχηματίστηκε το 1964 από την ένωση τής Τανγκανίκας με τη νησιωτική Ζανζιβάρη. Το όνομα Tanganyika προέρχεται από το ρ. κου-tanganyika «ένωνω» (σουαχίλι), με την έννοια ότι στη λίμνη Τανγκανίκα συγκεντρώνονται μεγάλες ποσότητες νερόν. Άλλοι, ωστόσο, παράγουν το όνομα από τις λ. tonga «ήμισι» και hika «επιπέδος» (σουαχίλι). Η ονομασία Zanzibar ανάγεται σε Zeng'ι «νομασία τοπικής φυλής» + αραβ. barr «ακτή, παραλία»].

τανίωμα ρ. → τανύω

τανίνη (η) {τανινών} ομάδα αρωματικών ενώσεων που απαντούν στη φύση και χρησιμοποιούνται στη βυρσοδεμνία, τη βαφή υφασμάτων ή την ποτοποιία.

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. tanin < tan «κατεργασμένο δέρμα», κελτ. αρχής, πβ. βρετον. tann, κορνονούλ. glas-tannen «δρυς»].

τάνκερ (το) {άκλ.} ελλην. δεξαμενόπλοιο· μεγάλο πλοίο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά πετρελαιοκ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*.

[ETYM₁ < αγγλ. tanker < tank «μεγάλο δοχείο, νεποζίτο - άρμα μάχης» (βλ. λ. τανκ)].

τανκ(ς) (το) {άκλ.} ΣΤΡΑΤ. στρατιωτικό θωρακισμένο όχημα με ερπύστρες και χοντρά, ατσάλινα τοιχώματα, εξοπλισμένο με πυροβόλο όπλο σε περιστρεφόμενο πυργίσκο· άρμα μάχης. [ETYM₁ < αγγλ. tank < πορτ. tanque, που αποσπάστηκε από τη λ. estanque «γούρνα, λάκκος» < ρ. estancar «ανυκόπητο υδάτινο ρεύμα». Κατ' άλλη άποψη, ωστόσο, η οποία φαίνεται ομαλότερη ετυμολογική, το αγγλ. tank προέρχεται απευθείας από τη γλώσσα Γκουτζαρά-τι (Ινδία) και τη λ. tānkh «λίμνη, δοχείο». Η λ. χρησιμοποιήθηκε στην Αγγλία από το 1915 ως συνθηματική ονομασία του άρματος μάχης κατά την κατασκευή του].

Τ.Α.Ν.Π.Υ. (το) Ταμείο Ασφάλισης Ναυτικών Πρακτόρων και Υπαλλήλων.

ταντάλιο (το) [1812] {τανταλίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ta) με αργυρόλευκο χρώμα και μεγάλη πυκνότητα, το οποίο έχει ευρεία βιομηχανική χρήση (βλ. κ. λ. *περιοδικός ΠΙΝ.*).

[ETYM₁ Αντιδάν., < νεολατ. tantalum < αρχ. Τάνταλος (βλ. λ.), λόγω τής ανικανότητας του στοιχείου να απορροφήσει οξεία].

Τάνταλος (ο) {-ου κ. -άλου} ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς τής Φρυγίας, γνωστός για την τιμωρία που του επέβαλαν οι θεοί, να ζει σε έναν λάκκο με νερό που του έφθανε μέχρι τον λαιμό, κάτω από κλαδιά με καρπούς, χωρίς όμως να μπορεί να πει όταν διψά ούτε να φάει όταν πεινά, επειδή και το νερό και οι καρποί απομακρύνονταν, όταν προσπαθούσε να τους φθάσει· Φρ. (μτφ.) **το μαρτύριο του Ταντάλου** το να μη μπορεί να απολαύσει κανείς αγαθά που βρίσκονται κοντά του, που του είναι προστάτα (π.χ. να βλέπει άλλους να τρώνε νόστιμα φαγητά και ο ίδιος να μη μπορεί, επειδή κάνει δίαιτα). [ETYM ΟΦΖ· κύρ. όν. αβελ. ετύμου, ίσως < *Tán-talos (με προληπτική ονομαίωση του -λο-) < θ. τάλ- (με εκφραστ. διπλασιασμό), άλλος τ. τής ρ. *τάλα-*, για την οποία βλ. λ. *τάλας*. Εφόσον η Ι.Ε. ρίζα *tala- έχει τη σημ. «σηκώνω, ζυγίζω», φαίνεται ότι το ανθρωπωνύμιο θα αναφερόταν σε αυτόν που σηκώνει, που μεταφέρει (πβ. κ. *Ατλας*), ενώ, σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από τον υπερθ. *ταλάντατος* (του επιθ. *τάλας*). Ορισμένοι μελετητές έχουν υποστηρίξει ότι πρόκειται για δάνειο].

τανύω ρ. μετβ. {τάνυ-σα, -ομαι (καθήμεν. -έμαι), -στηκα} 1. τεντώνω διάπλατα 2. (μεσοπαθ. **τανύομαι** κ. **τανύομαι**) (α) τεντώνω τα μέλη του σώματος μου ΣΥΝ. τεντώνομαι, ανακλαδίζομαι (β) (λαϊκ.) σφίγγομαι κατά τον τοκετό ή κατά την αβόδευση. Επίσης τανύω. — τανύση (η) [αρχ.] κ. **τάνυσμα** (το) κ. **τανύσμο** (ο) [μετγν.], τανυτό (-λο-) [ETYM αρχ., υστερογενής σχηματισμός από το ομηρικό ρ. *τάνυ-μαι* (κατά τα θεματικά φωνηεντόληκτα σε -ύω, πβ. κ. λύω), με θ. *τανυ-*, το οποίο ανάγεται σε αμάρτυρο επίθ. *τανύς «στενός, λεπτός, στενόμακρος» < *ταν- < *m-, συνσταλμι. βαθμ. του Ι.Ε. *ten- (βλ. λ. τείνω). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρι. tantī- «λεπτός, ψιλός, ισχνός», λατ. tenuis «λεπτός, ισχνός», αρχ. γερμ. dunni (> γερμ. dünne «λεπτός»), αρχ. σλαβ. tinnūki (> ρωσ. тонкий) κ.ά.].

ταξείδι (το) → ταξίδι

τάξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. η οργάνωση των πραγμάτων κατά τρόπο αρμονικό και με πνεύμα μεθοδικότητας: *στο γραφείο μου επικρατεί πάντα απόλυτη ~* || *αν δεν έχεις ~ στη δουλειά σου, δεν πρόκειται να κάνεις τίποτε* || *βάζω μια ~ στο δωμάτιο μου* | *στη ζωή μου* ΑΝΤ. αταξία· Φρ. **βάζω** σε **τάξη** τακτοποιώ, βάζω σε σωστή σειρά: *~ το δωμάτιο μου* || *προσπαθώ να βάλω σε ~ τις σκέψεις μου* 2. κατάταξη οργανωμένη κατά ορισμένη σειρά ή κατά συγκεκριμένο τρόπο και σύμφωνα με ορισμένες αρχές έτσι, ώστε κάθε στοιχείο να κατέχει τη θέση που του αρμόζει: κανονική σειρά: *χρονολογική ~* || *με τον διορι-*

σμό του παραβιάζεται η ~ διαδοχής ΣΥΝ. διάταξη, τοποθέτηση ΑΝΤ. αταξία ΦΡ. (λογ.) **πρώτος τη τάξει** (πρώτος τη τάξει) ο σημαντικότερος σε ιεραρχία: ο ~ υπουργός 3. ύψος (ποσού), κατηγορία: κυρ. στη ΦΡ. **της τάξεως** (+γεν.): οι δαπάνες ανέρχονται σε ποσό της τάξεως των 50.000.000-ΦΡ. **πρώτης τάξεως** (ως χαρακτηρισμός) σπουδαίως, εκλεκτός: είναι ~ ζωγράφος || *μεγάλωσε ένα ~ παιδί* || *μία ~ ευκαρία* || ένα ~ γέμια 4. (γενικότε.) η κατάσταση, οι συνθήκες που επικρατούν, το καθιερωμένο σύστημα ή πολίτευμα: είναι πολύ δύσκολο να ανατραπεί η ~ των πραγμάτων || *καθεστηκία* ~ (η δεδομένη κατάσταση, το κυρίαρχο καθεστώς) ΦΡ. **Νέα Τάξη (πραγμάτων)** η νέα κατάσταση σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως διαμορφώνεται από τις σύγχρονες κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες (διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, παγκοσμιοποίηση της οικονομίας κ.ά.) 5. η τήρηση των κανόνων του ορθού και του πρέποντος, ο σεβασμός στους νόμους, στα παραδεδομένα: πρέπει να υπακούσεις- αυτό απαιτεί η ~ ΦΡ. **ανακαλώ | επαναφέρω στην τάξη (κάποιον)** κάνω παρατήρηση (σε κάποιον που παρεκτρέπεται), επαναφέρω (κάποιον) στα όρια που επιβάλλει η τάξη: ο πρόεδρος της Βουλής ανακάλεσε την τάξη τους φωνασκοινώντας βουλευτές 6. (συνεκδ.) η κοινωνική ηρεμία: *ησυχία*, ~ και *ασφάλεια* (σύνθημα της δικτατορίας της 21ης Απριλίου) || *Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως* (το υπουργείο στο οποίο υπάγεται η αστυνομία και τα άλλα σώματα ασφαλείας) || *το πρώτο μέλημα των ειρηνευτικών δυνάμεων είναι η αποκατάσταση της -* || *διατήρηση | εφασφάλιση της* ~ ΣΥΝ. ευταξία ΑΝΤ. αταξία, ανομαλία, αναρχία 7. **τάξεις** (οι) το σύνολο του οποίου τα μέλη συνδέονται με ιδιαίτερες δεσμούς ή κοινά χαρακτηριστικά: ο αξιωματικός αυτός αποπέμφθηκε από τις ~ του στρατού 8. (α) το σύνολο ανθρώπων που ανήκουν στην ίδια βαθμίδα ορισμένης ιεραρχίας: συναναστρέφεται μόνο άτομα της ~ του || *άνωτηρη | κατώτηρη | η άρχουσα* ~ (βλ. λ. *άρχω*) || *κοινωνική* ~ (β) το σύνολο ανθρώπων που έχουν ορισμένα βασικά κοινά χαρακτηριστικά σε σχέση με τη θέση τους στη δομή της κοινωνίας (βαθμίδα στην κοινωνική ιεραρχία, επαγγελματική δραστηριότητα, τρόπος συμμετοχής στις παραγωγικές διαδικασίες κ.λπ.): *αστική | μεσαία | εργατική* ~ ΦΡ. **πάλη των τάξεων** η κινητήρια δύναμη της ιστορίας, κατά τη μαρξική θεωρία: το Κομμουνιστικό Μανιφέστο (1848) ανάγει το σύνολο της ιστορίας στην πάλη ανάμεσα σε κοινωνικές τάξεις με διαμετρικές αντίθετα συμφέροντα 9. ΒΙΟΛ. συστηματική μονάδα που χρησιμοποιείται στην ταξινόμηση των ζώων και των φυτών και βρίσκεται μεταξύ ομοταξίας και οικογένειας: η ~ των *σαρκοπόρων* • 10. καθεμία από τις υποδιαρέσεις κύκλου σπουδών, στην καλύτερη και μέση εκπαίδευση, η οποία αντιστοιχεί σε ένα σχολικό έτος: -Σε ποια ~ πηγαίνεις; -Στην τρίτη || *είμαι μαθητής της πέμπτης* ~ || *το γυμνάσιο έχει τρεις ~ και το λύκειο άλλες τρεις* || *έμεινε στην ίδια ~* (υποχρ.) || *από την ~* παρακολούθησα για άλλη μια χρονιά τα ίδια μαθήματα (συνεκδ.) 11. το σύνολο των μαθητών ή σπουδαστών, που εντάσσονται στην παραπάνω υποδιαρέση: η *πρώτη* - δεν θα *πέει εκδρομή* || *σήμερα ο δάσκαλος εξέτασε όλη την ~* 12. η αίθουσα διδασκαλίας του σχολείου: ο *δάσκαλος μπήκε στην ~*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *τάξις* < *τάσσω* (βλ. λ.). Η λ. αρχικώς αποτελούσε στρατ. όρο, αναφερόμενη στη διάταξη του στρατεύματος και στη θέση του πολεμιστή. Ηδη αρχ. είναι οι σημ. «ευταξία, οργανωμένη διευθέτηση», καθώς επίσης «κατηγορία, βαθμίδα (αρχικός στρατιώτης, μετά τον 3ο αι. και κληρικόν). Ως πολιτ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. *classe*. Μετάφρ. δάνεια είναι οι φρ. *πρώτης τάξεως* (< γαλλ. *de première classe*), *βάξω σε τάξη* (< γαλλ. *mettre en ordre*), *νέα τάξη πραγμάτων* (< αγγλ. *new order of things*), *πάλη των τάξεων* (< γαλλ. *la lutte des classes*) κ.ά.]

ταξί (το) {άκλ.} το αυτοκίνητο που μεταφέρει επιβάτες, συνήθ. μέσα σε πόλη, έναντι κομίστρου: *φονιάζω | καλώ | παίρνω | μισθώνω* -| η *πίτατα των ~*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. *taxi*, συγκεκομ. τ. του ελληνογενούς *taximètre* (< *τάξι* + *μέτρο*).

ταξινάθια (η) {ταξινανθίων} ΒΟΤ. η διάταξη των ανθέων στον βλαστό του φυτού κατά συγκεκριμένο τρόπο: *βοτρυώδης | κυματώδης* - ΣΥΝ. ανθοταξία. [ΕΤΥΜ. < *τάξη* + *-ανθία* < *άνθος*].

Ταξίαρχος (ο) {Ταξιαρχών} 1. προσωπική καθενός από τους δύο Αρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ ως αρχηγών των ταγματών των Αγγέλων: *στις 8 Νοεμβρίου είναι των Ταξιαρχών* 2. ανδρικό όνομα 3. ανώτερο παράσημο (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει τιμηθεί με το παραπάνω παράσημο. [ΕΤΥΜ. αρχ., λιγότερο συχνός τ. από τη συνώνυμη λ. *ταξίαρχος* (βλ. λ.), < *τάξις* + *-άρχης* < *άρχω*].

ταξιαρχία (η) [αρχ.] {ταξιαρχιών} 1. ΣΤΡΑΤ. στρατιωτική μονάδα που διοικείται από ταξίαρχο και περιλαμβάνει συνήθ. δύο ή τρία συντάγματα Πεζικού, υποστηρίζόμενα από μοίρα ή μοίρες Πυροβολικού, από μονάδες Τεθωρακισμένων και μονάδες Σωμάτων Στρατού: ~ *πεζοναντών | καταδρομών* || *Πυροβολική* 2. ΙΣΤ. (α) *Διεθνείς Ταξιαρχίες* σώματα ξένων εθελοντών που αγωνίστηκαν στο πλευρό των δημοκρατικών κατά τη διάρκεια του ισπανικού εμφυλίου πολέμου (1936-1939) (β) *Ερυθρές Ταξιαρχίες* (ιταλ. *Brigate Rosse*) ακροαριστερή τρομοκρατική οργάνωση, που έδρασε στην Ιταλία κατά τη δεκαετία του 1970.

ταξίαρχος (ο/η) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} ΣΤΡΑΤ. ανώτατος αξιωματικός του Στρατού Ξηράς, της Πολεμικής Αεροπορίας και της ΕΛ.ΑΣ. (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διοικητής τάξεως» (μικρή ομάδα στρατιωτών, που αποτελούσαν μία κάθετη σειρά, αργότερα λεγεώνα), < *τάξις* + *-άρχος* < *άρχω*].

ταξιδευτής (ο), **ταξιδευτρια** (η) {ταξιδευτριών} (λογот.) 1. πρόσω-

πο που ταξιδεύει συχνά, που κάνει πολλά ταξίδια: *έμποροι και ~ ΣΥΝ. ταξιδιάρης* 2. πρόσωπο που βρίσκεται σε ταξίδι ΣΥΝ. ταξιδιώτης. Επίσης **ταξιδεύτρια** (η).

ταξιδεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ταξιδ-ενα, -ε)υ}μένος ♦ (αμετβ.) 1. μεταβαίνω σε μακρινό τόπο χρησιμοποιώντας μέσο μεταφοράς, κάνω ταξίδι: ~ με πλοίο | *τρένο* | *αεροπλάνο* || ~ *διά θαλάσσης* | *ξηράς* | *αέρος* || *έχω ταξιδέψει σε όλο τον κόσμο* || *αύριο θα ταξιδέψω στη Ρόμη* || ~ *για δουλειά* | για *αναγωγή* 2. (ειδικότε.) εργάζομαι ως ναυτικός, ως πλήρωμα πλοίου, σκάφους: *φέτος δεν θα ταξιδέψει πολύ-θα μείνει με τους δικούς του για μερικούς μήνες* 3. (για πλοία, μεταφορικά μέσα) εκτελώ δρομολόγιο: τα *παγοθραυτικά είναι ειδικά κατασκευασμένα, για να ταξιδεύουν στον Βόρειο Παγωμένο Ωκεανό* 4. διαδίδομαι, κινούμαι με ταχύτητα: το φως *ταξιδεύει γρηγορότερα από τον ήχο* || σ' αυτή την πόλη τα νέα *ταξιδεύουν γρήγορα* 5. (μετβ.) αφηρόμαι σε περιπλανήσεις της σκέψης, ονειροπολώ: *Πού ταξιδεύεις; Μία ώρα τώρα που δεν είπες κοιμήντα!* 6. (μετβ.-ευφημ.) πεθαίνω: *μέχρι να βρεθεί το φάρμακο για την αρρώστια του, αυτός θα έχει ταξιδέψει* ♦ (μετβ.) (λογот.) 7. (κυρ. για πλοίο) μεταφοράς (κάποιον): *το καράβι μάς ταξιδεύει μακριά* 8. (μετβ.) κάνω (κάποιον) να μεταφερθεί με τη σκέψη του αλλού: *το μυθιστόρημα αυτό μάς ταξιδεύει σε κόσμιους μαγικούς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

ταξίδι (το) (εσφαλμ. *ταξείδι*) {ταξιδ-ιού | -ιών} η μετάβαση από έναν τόπο σε άλλον, συνήθ. μακρινό, με τη χρήση μέσου μεταφοράς: *αεροπορικό* | *οδικό* | *σύντομο* | *μεγάλο* | *αζέχαστο* | *μακρινό* | *άνετο* | *κουραστικό* | *παρθενικό* ~ || *μόλις γύρισε από ένα ~ στην Ινδία* || *είχατε* | *κάνατε καλό ~;* || *-Πού είναι ο σύζυγός σας; -Λείπει (σε) ~!* || *φέγω* (για | σε) | *κάνω* | *πάω* ~ || *~ του γυρισμού* || *οργανωμένο* ~ || *διαστημικό* ~ (επανδρωμένη πτήση στο διάστημα για ερευνητικούς σκοπούς) || ~ *αναγωγής* || *επαγγελματικό* | *υπηρεσιακό* ~ || ~ *για λόγους υγείας* -ΦΡ. (α) *καλό ταξίδι!* ευχετ. σε κάποιον που πρόκειται να ταξιδέψει: να 'χεις ~! (β) *γραφείο ταξιδιών* πρακτορείο εκδόσεως εισιτηρίων, παροχής πληροφοριών και άλλων υπηρεσιών σε ταξιδιώτες και διοργανώσεως τουριστικών ταξιδιών (γ) (μετβ.-ευφημ.) *αιώνιο ταξίδι* | *ταξίδι χωρίς γυρισμό* ο θάνατος: *έφυγε για το ~* (πέθανε) (δ) *ταξίδι-αστραπή* πολύ σύντομο ταξίδι. — (υποκ.) ταξιδάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*, *πεθαίνω*.

[ΕΤΥΜ. < μετν. *ταξίδιον* < αρχ. *τάξις* + υποκ. επίθημα *-ιδιον* (πβ. κ. *σταλ-ιδιον*). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «εστρατευτικό και αναφερόταν στις πορείες των στρατιωτικών σωμάτων. Έτσι διαμορφώθηκε και η σημ. του μη στρατιωτικών μετακινήσεων, οι οποίες γίνονται για αλλαγή τόπου διαμονής, για συγκεκριμένο εμπροχικό σκοπό ή και για τουριστικούς λόγους. Είναι αξιοσημείωτο ότι ήδη τον 2ο αι. μ.Χ. μαρτυρείται η λ. *ταξ(ε)ιδιον* (το -ε- υπό την επίδρ. της γεν. *τάξεως* τού ουσ. *τάξις*) με τις σημ. «σκοπός - ταξίδι». **ταξιδιάρης**, -α, -ικο {ταξιδιάρηδες} αυτός που ταξιδεύει συχνά ή που του άρδενον τα ταξίδια: ~ *πουλί*. Επίσης ταξιδιάρικος, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < *ταξίδι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *παγνιδ-ιάρης*]. **ταξιδιώτης** (ο) {ταξιδιωτών}, ταξιδιωτίσσια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που ταξιδεύει, που βρίσκεται καθ' οδόν σε ταξίδι: *οι ~ ταλαιπωρήθηκαν πολύ από την καθυστέρηση ΣΥΝ. ταξιδευτής* 2. (ειδικότε.) επιβάτης ταξιδιωτικού μέσου συνηθισμένα: *παρακαλούνται οι ~ να αφήσουν τις αποσκευές τους στον χώρο φύλαξης*. [ΕΤΥΜ. < *ταξίδι* + παραγ. επίθημα *-ιότης*, πβ. κ. *στρατι-ιότης*].

ταξιδιωτικός, -η, -ό [1898] 1. αυτός που σχετίζεται με το ταξίδι ή/και με ταξιδιώτη: ~ *περιγραφή* | *ντύσιμο* | *συνάλλαγμα* | *έγγραφο* | *σάκος* | *αποσκευές* | *γραφείο* (το γραφείο ταξιδιών, βλ. λ. *ταξίδι*) | *πράκτορας* | *ρεπορτάζ* | *λογοτεχνία* || *έγραψε τις ~ του εντυπώσεις* -ΦΡ. (α) *ταξιδιωτική οδηγία* οδηγία η οποία εκδίδεται από τις αρμόδιες αρχές ορισμένων κρατών και με την οποία συνιστάται στους υπηκόους τους, που προτίθενται να ταξιδέψουν στο εξωτερικό, να αποφύγουν ορισμένες χώρες προορισμού ή να τους ενημερώνουν για τον κίνδυνο πιθανής τρομοκρατικής επιθέσεως εναντίον τους στις χώρες αυτές (β) **ταξιδιωτική επιταγή** επιταγή εκδιδόμενη από κράτος, που χρησιμοποιείται ως μέσο διευκόλυνσης των συναλλαγών και της μεταφοράς κεφαλαίων από χώρα σε χώρα με ασφάλεια 2. (λογот.) **ταξιδιωτικό** (το) λογοτεχνικό έργο στο οποίο αποτυπώνονται οι εντυπώσεις ενός περιηγητή από τη χώρα στην οποία ταξιδεύει: *τα ~ του Καζαντζάκη*. **ταξιδιθέτης** (ο) {ταξιδιθετών}, **ταξιδιθέτρια** (η) {ταξιδιθετριών} 1.(σπάν.) πρόσωπο που ταξινόμει, που τοποθετεί αντικείμενα στη σωστή τους θέση ΣΥΝ. ταξινομός 2. (σε θέατρα, κινηματογράφους, αίθουσες συναυλιών κ.λπ.) υπάλληλος που οδηγεί όσους προσέρχονται στη θέση που αναγράφεται στο εισιτήριό τους ή βρίσκει άδειες θέσεις, στις οποίες μπορούν να καθίσουν (εάν οι θέσεις δεν είναι από πριν καθορισμένες). — **ταξιδιθέτηση** (η) [1886], **ταξιδιθέτω** ρ. [1896] {-είς...}. [ΕΤΥΜ. < *τάξη* + *-θέτης* < αρχ. *τιθήμι* (βλ. λ. *θέτω*), απόδ. του γερμ. *Platzanweiser*].

ταξικό, -η, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις κοινωνικές τάξεις: ~ *διακρίσεις* | *αγώνες* | *πάλη* (η *πάλη των τάξεων*) | *συμφέρον* | *προνόμιο* || *εργάτης με -συνείδηση* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει χωριστεί σε κοινωνικές τάξεις: ~ *κοινωνία* | *δομή* (η διαστρωμάτωση κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού σε τάξεις) ΑΝΤ. αταξικός. — **ταξικ-ά** | -ώς επίρρ.

ταξιμέτρο (το) {ταξιμέτρ-ου | -ων} μετρητής που τοποθετείται στο ταξί και δείχνει το χρηματικό ποσό που αντιστοιχεί σε μία κούρσα (διαδρομή), το οποίο εξαρτάται από την απόσταση που διανύθηκε, την ώρα της αναμονής (σε περιπτώσεις συμφωνημένης κούρσας, σε ραβόταξ) και το αν η διαδρομή έγινε μετά τα μεσάνυχτα (διπλή ταρίφα) (βλ. κ. λ. *ταρίφα*). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *taximètre* (βλ. λ. *ταξί*)].

ταξίμι (το) {ταξίμ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. αυτοσχεδιαστικό και συνήθ. δε-

ξιοτεχνικό εισαγωγικό μουσικό κομμάτι που ανήκει στη λαϊκή μουσική, ενίοτε όμως αποτελεί τον συνδυαστικό κρίκο μεταξύ δύο ανεξάρτητων μερών μιας μουσικής σύνθεσης και εκτελείται από ένα όργανο. — (υποκ.) ταξιμάκι (το). [ETYM < τουρκ. taksim «διανομή, διαίρεση»].

τάξιμο (το) - τάξω

ταξινόμηση (η) [1873] {-ης κ. -ήσεως} {-ήσεις, -ήσεων} **1.** η τοποθέτηση (πραγμάτων ή εννοιών) σύμφωνα με ορισμένη τάξη ή σύστημα ή σε συγκεκριμένη σειρά, η διαίρεση συνόλου σε συστηματικά οργανωμένες τάξεις και κατηγορίες: ~ των εγγράφων/ των αρχείων | των βιβλίων/ των εικόνων || *αλφαριθμητική* | *αριθμητική* (κατ' αυξόντα αριθμό) | *γεωγραφική* | *ειδολογική* - ΣΥΝ. κατάταξη· ΦΡ. (α) *κάθετη ταξινόμηση* η κατάταξη βιβλίων ή φακέλων, του ενός δίπλα στον άλλον, σε όρθια στάση και με τη ράχη στραμμένη προς τον παρατηρητή (β) *οριζόντια ταξινόμηση* η κατάταξη βιβλίων ή φακέλων, του ενός πάνω στον άλλον και με τη ράχη στραμμένη προς τον παρατηρητή 2. ΒΙΟΛ. η καθιέρωση ιεραρχικού συστήματος κατηγοριών, στο οποίο κατατάσσονται οι οργανισμοί ανάλογα με τις μεταξύ τους σχέσεις συγγένειας: η ~ του φυτικού | του ζωικού βασιλείου. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. classification].

ταξινόμηση (η) [1861] {ταξινόμιών} **1.** η ταξινόμηση (βλ. λ.): η γλώσσα αποτελεί - του κόσμου 2. (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. ο αμερικανικός δομομορφισμός ο οποίος επέχει μεθοδολογικά στην ανάλυση της γλώσσας σε ελάχιστες μονάδες και στην οργάνωση τους κατά ταξινόμιες. [ETYM Έλληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. taxonomy (σημ. 2)].

ταξινόμικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την ταξινόμηση: - χαρακτηριστικά (με βάση τα οποία γίνεται η ταξινόμηση των οργάνισμών). — ταξινόμικ-ά | -ώς επίρρ.

ταξινόμος (ο/η) [1883] **1.** πρόσωπο που ταξινομεί, που τοποθετεί αντικείμενα κατά τάξη και με ορισμένη σειρά **2.** (ειδικότ.) υπάλληλος ταχυδρομείου ή άλλης υπηρεσίας, που έχει καθήκον να ταξινομεί τις επιστολές, τα δέματα κ.λπ. [ETYM. < τάξη + νόμος (πβ. κ. αστυ-νόμος, αγορα-νόμος)].

ταξινόμοι ρ. μετβ. [1873] {ταξινόμοις...} ταξινόμω-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος| θέτω (πράγματα) κατά τάξη, τα τοποθετώ σε ορισμένη σειρά ή σύμφωνα με ορισμένο σύστημα: ~ φακέλους | πίνακες | έγγραφα | βιβλία || ~ κατά είδος | μέγεθος | σημασία | προέλευση ΣΥΝ. ταξιθετώ, κατατάσσω. [ETYM: Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. classifier].

-τάξιος, -α, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό σχολικών τάξεων: *εξάτάξιο δημοτικό* || *τελείωσε οκτατάξιο γυμνάσιο*.

ταξίτζης (ο) {ταξίτζηδες}, **ταξίτζού (η)** {ταξίτζούδες} (καθημ.) οδήγός ή/και ιδιοκτήτης ταξί. [ETYM < ταξί + παραγ. επίθημα -τζής, πβ. κ. *καφε-τζής*].

ταό (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. (στον ταοϊσμό) η πηγή και το τέλος όλων των πραγμάτων, που ο άνθρωπος δεν μπορεί να αντιληφθεί παρά μόνο έμμεσα μέσω της παρατήρησης των διεργασιών στη φύση, όπου τα πάντα μεταλλάσσονται. [ETYM < γαλλ. tao < κινεζ. dào «οδός»].

ταοϊσμός (ο) θρησκευτική και φιλοσοφική παράδοση που επηρέασε σημαντικά και για μακρό χρονικό διάστημα (μαζί με τον κομφουκιανισμό), έδωσε ξεχωριστή έμφαση στην ατομική ελευθερία, στις αρχέγονες μορφές κοινωνικής οργάνωσης και στη μυστική εμπειρία, περιλαμβάνει δε οργανωμένο δόγμα, λατρευτικό τυπικό και θεσμική ηγεσία. — ταοϊστής (ο), ταοϊστήρια (η), ταοϊστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. taoïsme < tao (βλ. λ. ταό)].

Τ.Α.Ο.Υ. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Οικονομικών Υπαλλήλων.

Τ.Α.Π. (το) **1.** Τέλος Ακίνητης Περιουσίας **2.** Ταμείο Αμειβόμενων Ποδοσφαιριστών.

τάπα (η) {σπάν. ταπάν} (λαϊκ.) **1.** πόμα, συνήθ. δοχείου: *βάζω | βγάζω την ~ του βαρελιού* ΣΥΝ. βουλώωμα **2.** (οικ.-σκωπτ.) ο κοντός άνθρωπος 3. (στην καλαθοσφαίριση) η κίνηση με την οποία αμυνόμενος παίκτης χτυπά τη μπάλα μετά από σουτ αντιπάλου κατά την άνοδο της προς το καλάθι, διακόπτοντας ή αλλάζοντας την πορεία της, για να μη σημειωθεί καλάθι: *έριξε μία θεαματική ~* || αυτός ο παίκτης έχει το υψηλότερο ποσοστό στις ~ στο πρωτάθλημα **4.** (μτφ.-αργκό) η αποστομωτική απάντηση, κίνηση, που δεν αφήνει περιθώρια αντίδρασης στον άλλον: *κάτι ξεκίνησε να λέει για τους φίλους μου, αλλά μετά την ~ που του 'ριξε, το βούλωσε!*

[ETYM < γαλλ. tapper, λ. που έχει δύο χωριστά έτυμα. Ως προς τη σημ. «βουλώωμα, πόμα», η λ. προέρχεται από μέσ. γαλλ. taper «βουλώω, φράζω», γερμ. αρχής, πβ. φρανκον. tarrōn (βλ. κ. ταμπόν). Ως προς τη σημ. «χτύπημα, απόκρουση», η λ. αποτελεί υποχωρητ. παράγωγο του (5. taper «χτυπό, απόκρούω», ονοματοπ. λ.).

τάπα (η) {σπάν. ταπάν} καθημέα από τις προεξοχές του κάτω μέρους του ποδοσφαιρικού παπουτσιού: *πλαστικές | βιδωτές ~*. [ETYM; Μεταφορά του αγγλ. tap (λέγεται και tap sole προκειμένου για αθλητικά παπούτσια), αρχική σημ. «ελαφρό χτύπημα»].

Τ.Α.Π.Α. (το) Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.

ταπεινός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη σεμνότητα και πλήρη απουσία αλαζονείας: *παρά τις διακρίσεις και τα βραβεία, παρέμεινε σεμνός και ~ ως το τέλος* || ~ άνθρωπος απλός και - ΣΥΝ. μετρίοφρων, σεμνός ΑΝΤ. αλαζόνος, κομπαστής, υπερφίαλος **2.** αυτός που δεν έχει σπουδαία αξία | σημασία· συνήθ. σε φρ. που δηλώνουν διακριτικότητα και μετριοφροσύνη, όταν ο ομιλητής αναφέρεται στο πρόσωπο του, όπως: (α) *κατά την ταπεινή μου γνώμη* κατά την προσωπική μου εκτίμηση, όπως το βλέπω εγώ (χωρίς να θεωρώ ότι λέω ή πιστεύω κάτι σπουδαίο): ~, *έχετε άδικο* (β) *ταπεινή παράκληση* ως προεξαγγελτική παράθεση, προκειμένου να ζητηθεί κάτι ή να εκφραστεί ενόχληση (ενν. χωρίς να θέλω να σας προσβάλω ζητώ-

ντας σας να διακόψετε ή να σταματήσετε κάτι που με ενοχλεί): ~, *να χαμηλώσετε το ραδιόφωνο σας* 3. αυτός που βρίσκεται σε πολύ χαμηλή κοινωνική θέση, ο φτωχός: *άνθρωπος ~ καταγωγής* || *το ~ μας σπιτικό* || (ως ουσ.) *το κήρυγμα του απειθνήτα στους ~ και καταφρονεμένους* 4. (κακός.) (α) αυτός που συμπεριφέρεται με δουλοπρέπεια και αναξιοπρεπώς: ~ *κόλακες* (β) ο κατώτερος αξίας και ποιότητας, αυτός που χαρακτηρίζεται από ευτέλεια και μηδαμινότητα: *η ενέργεια του είχε ~ ελατρία* || ~ *κίνητρα* | *ένστικτο* | *πράξη* || *εξυπηρετεί ~ συμφέροντα* ΣΥΝ. ευτέλης, τιποτένιος, ποταπός, χαμηλής ΑΝΤ υψηλόφρων, ανώτερος, αξιοπρεπής. — ταπειν-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

[ETYM αρχ. αγν. ετύμου. Δεν προσφέρει ουσιαστική βοήθεια η επισημανθείσα ομοιότητα με τα επιθ. *αίπεινός, ορεινός*. Έχει διατυπωθεί η υποθ. ότι η λ. συνδ. με το τόπων. *Τέμπεα* | -η μέσω αμάτρου ουσ. *τάπος με τη σημ. «κόιλος, βαθουλός», αλλά το τόπων. *Τέμπεα* (βλ. λ.) έχει εντελώς διαφορετική ημερομηνία. Οι προτάξεις για συσχέτιση με αρχ. σκανδ. reifa «συντρίβω, κοπανίζω», bóf «συνωτισμός, στενοχωρία» δεν θεωρούνται πιθανές. Το επιθ. *ταπεινός* δήλωνε αρχικώς κυριολεκτικά «αυτόν που βρίσκεται κάτω, τον κατώτερο», ενώ στη συνέχεια αναφέρθηκε στον φτωχό, τον αξιολύπητο και (στη βιβλική γλώσσα) σε εκείνον που μεταχειρίζεται τον εαυτό του ως κατώτερο, στον σεμνό].

ταπεινότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η μεγάλη σεμνότητα, το να πιστεύει κανείς για τον εαυτό του ότι δεν είναι κάτι σπουδαίο, σημαντικό και να ενεργεί αναλόγως: η ~ είναι *βασική χριστιανική αρετή* || *μιλούσε πάντα με ~ για τον εαυτό της* ΣΥΝ. ταπεινοφροσύνη, μετριοφροσύνη ΑΝΤ. αλαζονεία, έπαρση· ΦΡ. η *ταπεινότητα μου* (ως προσφώνηση που χρησιμοποιούσαν παλαιότε. οι Πατριάρχες για τον εαυτό τους) γενικότ. ως έκφραση μετριοφροσύνης 2. (κακός.) η ποταπότητα, η μικροπρέπεια: η ~ των *κινήτρων* του ΣΥΝ. ευτέλεια ΑΝΤ. αξιοπρέπεια, υψηλόφροσύνη, μεγαλείο. Επίσης ταπεινοσύνη (σημ. 1).

ταπεινοφροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς ταπεινόφρων. [ETYM μτγν. < ταπεινόφρων + επίθημα -σύνη, πβ. κ. *σοφορ-σύνη*]. **ταπεινόφρων, -ων, -ον** {ταπεινόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που μιλά και συμπεριφέρεται ταπεινά, με μετριοφροσύνη, που δεν έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του και ενεργεί αναλόγως ΣΥΝ. σεμνός ΑΝΤ. αλαζόνος, καυχήσιμης, υπερφίαλος — ταπεινοφρόνως επίρρ. [μτγν.] ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον. [ETYM μτγν. < αρχ. ταπεινός + -φρων (< φρήν, φρενός, βλ. λ.), πβ. κ. *εχέφρων, σώφρων*].

ταπεινόφρος ρ. μετβ. {ταπεινώ-σα, -θηκα, -μένος} μειώνω την υπόληψη (κάποιου), του πληγώνω την αξιοπρέπεια: *τον ταπεινώσε δημόσια* || *ένισσα τόσο ταπεινώμένος από την απουσία μου!* ΣΥΝ. εξευτελώω, μειώνω, ντροπιάζω ΑΝΤ. εξείρω, εξυψώνω. [ETYM < αρχ. ταπεινός (-ός) < ταπεινός (βλ. λ.)].

ταπεινώση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως} {-ώσεις, -ώσεων} **1.** η έντονη ηθική μείωση, ο εξευτελισμός: *ήταν μεγάλη ~ να ηττηθεί μια τόσο σπουδαία δύναμη από έναν μικρό στρατό!* || *όσο ζούσαν μαζί, την υπέβαλλε σε κάθε είδους ταπεινώσεις* 2. το να αισθάνεται κανείς ότι είναι μικρός, ασήμαντος, ότι δεν αποτελεί κάτι σπουδαίο (όχι ως αίσθημα μειονεξίας, αλλά λόγω σεμνότητας): *γονάτισε μπροστά στο εικόνημα της Παναγίας με ~ και ενάβθεια*. Επίσης ταπεινώμα (το) [μτγν.] {ταπεινώμα-ατος | -ατα, -άτων}.

ταπεινωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί ταπεινώση, εξευτελισμό: ~ *ήτα* | *συνθήκη* || *ανακοχή* || *δάνειο με ~ όρους* ΣΥΝ. μειωτικός, προσβλητικός, εξευτελιστικός. — ταπεινωτικ-ά | -ώς [1889] επίρρ.

τάπερ (το) {άκλ.} πλαστικό δοχείο με σκέπασμα που κλείνει ερμητικά για τη φύλαξη και μεταφορά τροφίμων: *το ~ με τα κεφαλάκια*. — (υποκ.) ταπεράκι (το). [ETYM < αγγλ. Tupperware, εμπορική ονομασία].

ταπεραμέντο (το) → ταμπεραμέντο

τάπετο (το) μικρό χαλί: *σκούπισε τα πόδια σου στο ~ έξω από την πόρτα!* ΣΥΝ. γαλάκι.

[ETYM. Αντιδάν. < ιταλ. tappeto < λατ. tappetum, μτγν. τ. του tapes, -ētis | tapēte, -is < αρχ. *τάπης, -ητος* (βλ. λ. *τάπητας*)].

ταπετσαρία (η) {ταπετσαριών} **1.** ειδικό επίστρωμα από χαρτί, ύφασμα ή πλαστικό, που επενδύει εσωτερικές επιφάνειες τοίχων κατοικησιμου χώρου για διακόσμηση και προστασία **2.** η διακοσμητική επένδυση επίπλων, καθισμάτων οχημάτων κ.λπ.: *άλλαξε τις ~ στις καρέκλες του σαλονιού* 3. (συνεκδ.) η τεχνική της επίστρωσης τοίχων ή επίπλων με ειδικό κάλυμμα.

[ETYM. Αντιδάν. < ιταλ. tappezzeria < ρ. tappezzare < μτγν. λατ. *tapitiāre < *tapitium < μτγν. *ταπήτιον*, υποκ. του αρχ. *τάπης, -ητος* (βλ. λ. *τάπητας*)].

ταπετσάρω ρ. μετβ. {ταπετσάρω-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω ταπετσαρία σε τοίχο ή επίπλο: *αγόρασα δύο πολυθρόνες ταπετσαρισμένες με κόκκινο βελούδο*. — ταπετσάρωμα (το). [ETYM Αντιδάν., < ιταλ. tappezzare (βλ. λ. *ταπετσαρία*)].

ταπετς(η)έρης (ο) (ταπετς(η)έρηδες) (λαϊκ.) τεχνίτης ειδικευμένος στην τοποθέτηση ταπετσαρίας.

[ETYM Αντιδάν., < ιταλ. tappezziere < ρ. tappezzare (βλ. λ. *ταπετσαρία*)].

τάπητας (ο) [τάπητων] (λόγ.) **1.** παχύ, κυρ. μάλλινο ύφασμα, με το οποίο επιστρώνεται κυρ. το πάτωμα και σπανιότ. οι τοίχοι κατοικίας για προστασία από το κρύο των χειμώνα και για διακοσμητικούς λόγους: *πολύχρωμος | περαικός ~* || *χειροποίητος* - (που υφάινεται με το χέρι σε αργαλειό) ΣΥΝ. χαλί· ΦΡ. (μτφ.) θέτω επί *τάπητος* θέτω υπό συζήτηση, φέρω (συγκεκριμένο ζήτημα) προς συζήτηση: *καιρός να τεθούν τα καινά προβλήματα των Α.Ε.Ι. επί τάπητος* 2. οτιδήποτε

μοιάζει με χαλί και δίνει την εντύπωση ότι επιστρέφει κάτω: *φυσικός* ~ (ποώδης, χαμηλή βλάστηση που καλύπτει το έδαφος σε αρκετά μεγάλη έκταση) || ο ~ του *γηπέδου* (χλοοτάπητας). Επίσης (λόγ.) τάπητες [αρχ.] {τάπητος}.

[ETYM. < αρχ. *τάπης*, -ητος, με επίθημα -ης, -ητος (πβ. λέβ-ης, μύκ-ης), αββ. ετύμου, πθ. ανατολ. δάν'ιο, πβ. π'ρσ. tāb-aō (απρφ. tab-īeap «γυρίζω, στρέφω, γνέθω»). Άλλοι έχουν υποθέσει ότι τόσο η περσ. όσο και η ελλην. λ. έχουν μικρασιατική προέλ. Η φρ. θέτω επί *τάπητος* αποδίδει τη γαλλ. mettre sur le tapis].

ταπητοστρώων ρ. μετβ. [1895] {ταπητόστρω-σα, -θηκα, -μένος} επιστρώω (επιφάνεια) με τάπητα. — ταπητόστρωση (η), ταπητόστρωτος, -η, -ο [1851].

ταπητουργείο (το) [1871] το εργαστήριο ή εργοστάσιο κατασκευής ταπήτων.

ταπητουργία (η) [1871] {ταπητουργιών} 1.η τέχνη τής κατασκευής ταπήτων: *οι κάτοικοι τής περιοχής τής Μπουχάρας ασχολούνται παραδοσιακά με την-2.* (συνεκδ.) το ταπητουργείο. — ταπητουργικός, -ή, -ό.

ταπητουργός (ο/η) [1871] πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή ταπήτων ή ο ιδιοκτήτης ταπητουργείου. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ουργός. [ETYM. < τάπητας + -ουργός (< έργο)].

ταπί (το) {άκλ.} 1. (στη χαρτοπαξίδα) όρος με τον οποίο δηλώνει ο παίκτης ότι δεν έχει άλλα χρήματα 2. (μτφ.-οικ.) χωρίς χρήματα: *μένω | είμαι ~ ||* (σκωπτ.) ~ και *νυχαιμικός* ΣΥΝ. πανί με πανί · 3. ο ειδικός ελαστικός τάπητας πάνω στον οποίον διεξάγονται αθλητικά αγωνίσματα (ελεύθερη πάλη, ενόργανη γυμναστική κ.ά.). [ETYM. < γαλλ. tapis «τάπητας» (βλ. κ. ταπετσαρία), χαρτοπαξιδικός όρ. που δηλώνει ότι ο παίκτης αμέλλει ή δεν μπορεί πλέον να τοποθετήσει χρήματα του στοιχήματος (να «ποντάρει») στην πράσινη τσόχα του τραπέζιου].

ταπιοκά (η) {χωρ. πληθ.} αλεύρι που παράγεται από ένα φυτό (που λέγεται μανιόκα) και είναι πολύ σημαντική τροφή για τους ιθαγενείς της Αφρικής, τής Ν. Αμερικής και των νησιών τής Καραϊβικής. [ETYM. < πορτ. tapioca < típioca (λ. τής γλώσσας Τούπι)].

τάπιρος (ο) {ταπίρ-ου | -ων, -ους} νυκτόβιο και φωτοφάγο θηλαστικό που ζει στην Κ. και Ν. Αμερική και στη ΝΑ. Ασία, έχει κοντά πόδια, μήκος δύο ως δύομισι μέτρα περίπου, ύψος πάνω από ένα μέτρο, ενώ η μύτη και το άνω χείλος του είναι ενωμένα και σχηματίζουν κοντή προβοσκίδα.

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. tapir < πορτ. tapir < tapira (λ. τής γλώσσας Τούπι)].

ταπισέρι (η) {άκλ.} ύφασμα που κρεμείται κυρ. στον τοίχο ως διακοσμητικό και είναι είτε κεντητό με βελόνα σε καμβά είτε υφασμένο σε αργαλειό ή οριζόντιο στημόνι.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. tapisserie < p. tapisser < μγν. λατ. *tapitiāre (βλ. λ. ταπετσαρία)].

τ' απίστομα επίρρο. < απίστομα

Τ.Α.Π.Ο.Τ.Ε. (το) Ταμείο Ασφαλίσεως Προσωπικού Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος.

ταπώνω ρ. μετβ. {τάπω-σα, -θηκα, -μένος} 1. φράσσω (άνοιγμα) ή κλείνω (δοχείο) με τάπα (βλ.λ.) ΣΥΝ. πωματίζω, κατακάνω, Βουλώνω ANΤ. ξεταπώνω, εκποματίζω 2. (στην καθαθοσφαίριση για αμυνόμενο παίκτη) κάνω τάπα (βλ.λ.) σε αντίπαλο 3. (μτφ.-οικ.) αποστομόνω: *είχε αρχίσει τα πικρόχολα σχόλια, αλλά η Μαρίνα τον τάπωσε αμέσως.* — τάπωμα (το).

ταράζω κ. (λόγ.) ταράσσω ρ. μετβ. {τάρα-ξα, -χηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} 1. κάνω (κάτι) να χάσει την ισορροπία, την ηρεμία, την τάξη: *η πέτρα που έπεσε τάραξε την επιφάνεια τής λίμνης || ταραχμένη θάλασσα* ΣΥΝ. αναταράζω ANΤ. ηρεμώ, γαληνεύω, καταλαγιάω- ΦΡ. (α) (μτφ.) *ταράζω τα νερά* προκαλώ έντονες συζητήσεις, διαλύω το κλίμα αδιευφαρίας, ανατρέπω (προσωρινά) τη σταθερότητα μιας κατάστασης: *με τις συγκλονιστικές του αποκαλύψεις για στυμμένα παιχνίδια τάραξε τα νερά του αθλητισμού (β) μη μου τους κύκλους τάραττε* (μη μου τους κύκλους τάραττε, φράση του Αρχιμήδη προς τον Ρωμαίο στρατιώτη που όρμησε να του χαλάσει τους σχεδιασμένους στο δάπεδο κύκλους) μη με σκοτίζεις, μην τάράζεις την ηρεμία μου 2. προκαλώ σύγχυση ή έντονη ενόχληση, καταστρέφω την ησυχία, την ψυχική γαλήνη (σε κάποιον): *τα τραγούδια και οι φωνές τους μου τάραξαν τον ύπνο || με τάραξαν τα νέα που μου είπες || Μην τάράζεις! Όλα θα πάνε καλά* ΣΥΝ. συνταράσσω, συγχίζω, αναστατώνω ANΤ. ηρεμώ, καλμάρω, γαληνεύω 3. (ειδικότ.) τρομάζω, προκαλώ φόβο (σε κάποιον): *θα τον τάράζεις γέρο άνθρωπο, βγάλε αυτή τη μάσκα 4.* (εκφραστ.) (α) κουράζω υπερβολικά (κάποιον) με (κάτι), τον κάνω να απωθήσει (με κάτι που κάνω σε υπερβολικό βαθμό): *με τάραξε στην πολυλογία | στην καζούρα- ΦΡ. τάράζω (κάποιον) στο ζύλο* δίνω σε (κάποιον) πολύ ζύλο (β) καταναλώνω (κάτι) σε υπερβολικό βαθμό: *τα τάράζω τα γλυκά, δεν αφήσαμε τίποτα! || βρήκαμε μια σκυιά στον δρόμο και τα τάράζω τα σύκα.* — τάραγμα (το) [αρχ.] κ. ταραγμός (ο) [αρχ.].

[HYM. μεσν., από τον αορ. *ετάραξα* του αρχ. *ταράσσω*, κατά το σχήμα *ετίναξα - τινάζω, έκραξα - κράζω*. Το αρχ. *ταράσσω* είναι αβββ. ετύμου, πθ. προέρχεται από θ. με δασέα συμφωνία και συνεσταλι. -Γ- (*dha), στο οποίο ανάγεται και η λ. *ταραχή* (< *dhr-gh-). Το *τάρασσω* συνδ. μάλλον με το αρχ. συνώνυμο *θράσσω* (< *θράχ'ω), με συγκοπή του πρώτου -α- σε περιβάλλον υγρού συμφώνου (νόμος του Kretschmer). Ωστόσο η σύνδεση με το επίθ. *τραχύς* (βλ.λ.) δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί].

ταράκουλο (το) (οικ.) μεγάλη ψυχική αναστάτωση, σύγχυση, έκπληξη-κυρ. στη ΦΡ. *παθαίνω ταράκουλο* αναστατώνομαι.

ταρακουνός (κ. -άω) ρ. μετβ. {ταρακουνάς...} ταρακούν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (εκφραστ.) 1. κουνώ πολύ δυνατά, τράζω από τα θεμέλια: *η έκρηξη ταρακούνησε ολόκληρο το κτήριο || ο σεισμός μας ταρακούνησε για τα καλά!* ΣΥΝ. σείω, συγκλονίζω, τρανάζω 2. (μτφ.) κάνω (κάποιον) να αισθανθεί ανασφάλεια, φόβο ή ανησυχία, τον βγάζω από την αταραξία ή τον εφησυχασμό του: *η απειλή απολύσεως ταρακούνησε τους υπαλλήλους που είχαν επαναπαυθεί και η παραγωγή αυξήθηκε κατακόρυφα || είχαμε την εντύπωση ότι όλα πάνε καλά στην πόλη μας, ώσπου ήρθαν οι αποκαλύψεις για διακίνηση ναρκωτικών μεταξύ μαθητών να μας ταρακούνησαν για τα καλά!* — ταρακούνημα (το). [ETYM. Από συμφυρμό των ρ. *ταράζω* και *κουνώ*].

ταραμάς (ο) {ταραμάδες} ορεκτικό που παρασκευάζεται από διατηρημένη μάζα αβγών διαφόρων ψαριών του γλυκού νερού (κυρ. κηρίων) και καταναλώνεται συνήθ. τις ημέρες της νηστείας ΣΥΝ. αβροτάραχο (πβ. λ. *χαβίρι*). [ETYM. < τουρκ. tarama].

ταραμοκεφτές (ο) {ταραμοκεφτέδες} νηστίσιμος κεφτές με ζύμη, που παρασκευάζεται από ταραμιά αντί για κιμά.

ταραμοσαλάτα (η) {δύσχυρ. ταραμοσαλατών} παχύρρευστη σαλάτα που προσφέρεται ως ορεκτικό, με βασικό συστατικό τον ταραμιά (βλ.λ.), στον οποίο έχει προστεθεί λεμόνι, λάδι, νύλοκομμένο κρεμμύδι και ψίχα ψωμιού.

τάρανδος (ο) {ταράνδ-ου | -ων, -ους} ΖΩΟΛ. μεγαλόσωμο και δυνατό ελάφι των αρκτικών περιοχών, με πυκνό και μακρό τρίχωμα, κύριο χαρακτηριστικό του οποίου είναι τα ψηλά, διακλαδίζόμενα και πεπλατυσμένα στα άκρα κέρατα του.

[ETYM. αρχ. δάνειο, πθ. από φιννο-ουγγρική γλώσσα, λ.γ. Sardo, sardo, Sordo κ.ά. Δεν φαίνεται να υπάρχει ετυμολ. σχέση με τη λ. ταύρος].

ταραντέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ναπολιτάνικος χορός, σε χρόνο 6/8, εύθυμος και γρήγορος.

[ETYM. < ιταλ. tarantella, είδος χορού από τον Τάραντα τής ΝΑ. Ιταλίας. Βλ. κ. *Τάρας*].

ταραντούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγαλόσωμη δηλητηριώδης αράχνη, νυκτόβια και αργοκίνητη, που ζει στις θερμές περιοχές, τρέφεται κυρ. με έντομα και μικρά σπονδυλώζωα, τα οποία παγιδεύει σε μεγάλο ιστό, ενώ το δάγκωμά της είναι πολύ οδυνηρό αλλά ακίνδυνο για τον άνθρωπο.

[ETYM. < αγγλ. tarantula < ιταλ. tarantola < Taranto «Τάρας», πόλη τής ΝΑ. Ιταλίας (βλ. λ. *Τάρας*)].

ταραζάκο (το) το άγριο ραδίκι. [ETYM. < νεολατ. taraxacum < αραβ. tarakhsaqhā (ίδια σημ.)].

ταραξίας (ο/η) {ταραξιών} πρόσωπο που προκαλεί φασαρίες και ταραχές, που προξενεί αναστάτωση: *ανέλαβε να απομονώσει τους - και να αποκαταστήσει την τάξη || οι - τής δημοσίας ζωής | του Κοινοβουλίου* ΣΥΝ. ταραχοποιός, φασαρίας, ανακατασούρης. [ETYM. μγν. < αρχ. *τάραξ* + παραγ. επίθημα -ίας (πβ. κ. *ταμ-ίας, λογ-ίας*)].

Τάρας (ο) {Τάραντ-ος, -α} πόλη τής ΝΑ. Ιταλίας στον μυθό του ομώνυμου κόλπου, η οποία κατά την αρχαιότητα ήταν η μόνη σπαρτιατική αποικία στην Κάτω Ιταλία. Επίσης Τάραντας. [ETYM. αρχ., από τον ομώνυμο ποταμό, στον οποίο ήταν χτισμένη η πόλη. Θεωρείται ύλνυρική προελ., πβ. ύλνυρ. darandos «όρος, Βαλκανιδιά»].

ταράσσω ρ. → ταράζω

ταραταξόσιμ (το) {άκλ.} 1. ο ήχος του τύμπανου 2. (ειρων.-επιταρ.) λόγος ή συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από υπερβολή ή πομπώδες ύφος, τυμπανοκρουσίες: *ας αφήσουμε κατά μέρος τα ~ και ας ασχοληθούμε με την ουσία*. [ETYM. Ηχώμιμη λ.].

ταράτσα (η) {ταρατσών} η επίπεδη ακάλυπτη στέγη κτηρίου: *θ' ανέβω στην ~ να δω τη θέα | ν' απλώσω τα ρούχα* ΣΥΝ. λιακοτό ΦΡ. (οικ.) *την κάνω ταράτσα* τρώω καλά, μέχρι σκασιμού, χορταίνω ΣΥΝ. την ταρατσώνω. — (υποκ.) ταρατσούλα (η) κ. ταρατσάκι (το). [ETYM. < ιταλ. terrazza < γαλλ. terrasse < προβηγκ. terrassa < όδημοδ. λατ. *terrācea, θηλ. του επίθ. *terrāceus < λατ. terra «γη, έδαφος»].

ταρατσώνω ρ. μετβ. {ταράτσω-σα, -θηκα, -μένος} κατασκευάζω ταράτσα σε (οικοδομή): ~ το σπίτι ΦΡ. *την ταρατσώνω* τρώω πολύ και καλά, χορταίνω ΣΥΝ. την κάνω ταράτσα. — ταράτσωμα (το).

ταραχή (η) 1. η ψυχική αναστάτωση: *πέρασα μεγάλη ~ || συνηθισα από την ~ || οι καβγάδες μου φέρνουν ~ || στην ανάκριση δεν έδειξε ίχνος ταραχής* ΣΥΝ. σύγχυση, ανησυχία, συγκίνηση, συγκλονισμός ANΤ. ηρεμία, νηφαλιότητα 2. η έλλειψη ηρεμίας και ομαλότητας, η αναταραχή: *επικρατούσε τέτοια ~ στο ακροατήριο, που οι ομιλητές δεν ακουγόταν πια* ΣΥΝ. αναστάτωση, ανακατασούρα, αταξία, φασαρία ANΤ. ηρεμία, γαλήνη 3. *ταραχές* (οι) γεγονότα που προκαλούν διασάλευση τής έννομης τάξης, τής κοινωνικής γαλήνης: *ξέσπασαν νέες | βίαιες ~ στο κέντρο τής πόλης | φοβόμια | περιμένω ~*. [ETYM. αρχ., βλ. λ. *ταράζω*].

ταραχοποιός, -ός, -ό [μγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί φασαρίες και ταραχές, που προκαλεί αναστάτωση: *τα ~ στοιχεία πρέπει να απομονωθούν* (συνήθ. ως ουσ.): *οι ταραχοποιοί τιμωρήθηκαν παραδειγματικά* ΣΥΝ. ταραξίας.

τάραχος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ψυχική ταραχή-κυρ. στη ΦΡ. *τραβό | περνώ τον παθών μου τον τάραχο* βασανίζομαι πολύ, υπερφέρο τα πάνδεια: *των παθών μου τον τάραχο πέρασα, μέχρι να βρω μια θέση να παρκάρω!* [ETYM. αρχ. < ταραχή (βλ.λ.), με αλλαγή γένους. Η φρ. *τραβό | περνώ*]

των παθών μου τον τάραχο ανάγεται στον Μικρό Παρακλητικό Κανόνα της Θεοτόκου: των παθών μου τον τάραχον ή τον κυβερνήτην τεκόσα κύριον και τον κλύδωνα κατείνασον τών έμών παισιμάτων, θεονύμφευτε].

ταραχώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ταραχώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ταραχές: η δεκαετία του '40 ήταν από τις πιο ~ περιόδους της ιστορίας μας || ~ ζωή | βίος || ~ συγκέντρωση | συζήτηση | διαδήλωση ΣΥΝ. ταραγιμένος, ανήσυχος, θυελλώδης ΑΝΤ. ήρεμος, γαλήνιος, ατάραχος, ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

ταρζανία (η) (λαϊκ.) παράτολη (συνήθ. ακροβατική) ενέργεια. [ETYM. < αγγλ. Tarzan, όν. επινοημένο από τον Αμερικανό συγγραφέα E.R. Burroughs, δημιουργό του συγκεκριμένου ήρωα, ενός δυνατού και ευκίνητου άνδρα, ο οποίος είχε εγκαταλειφθεί από παιδί στη ζούγκλα και ήταν εξοικειωμένος με τον κόσμο της].

ταρίφα (η) {δύσχη. ταριφών} 1. η διατίμηση, ο καθορισμός τιμής (αγαθού ή υπηρεσίας) 2. (α) (στα ταξίμετρα) το κόμιστρο για τη διαδρομή των ταξί ανάλογα με την απόσταση που διανύεται και την ώρα της ημέρας: απλή - ■ ΦΡ. διπλή **ταρίφα** το αυξημένο τιμολόγιο που ισχύει για τις νυχτερινές διαδρομές με ταξί (από τα μεσάνυχτα ως τις 05.00 π.μ.) ή για δρομολόγια έξω από την πόλη, την έδρα του ταξί: πόσο πάει η ~ μέχρι το αεροδρόμιο; (β) (συνεκδ.) το ίδιο το ταξίμετρο: βάζω την ~. [ETYM. < ιταλ. tariffa < αραβ. tarifā «δημοσίευση, γνωστοποίηση» (< p. 'arafa «γνωστοποιώ»)].

ταρίφας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) ο ταξίτζής. **ταριχέυση** (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. η επεξεργασία του σώματος νεκρού ανθρώπου ή ζώου με ειδικά φάρμακα, με σκοπό να προστατευθεί από την αποσύνθεση και να μείνει όσο το δυνατόν αναλλοίωτο: οι αρχαίοι Αιγύπτιοι εφάρμοζαν την ~ των νεκρών για θρησκευτικούς λόγους ΣΥΝ. βαλσάμωμα, μουμιοποίηση (για ανθρώπους) 2. η μέθοδος συντήρησης κρέατος, ψαριών και άλλων τροφίμων με τη χρήση αλατιού και σπανιού. με κάπνισμα ή ξήρανση στον αέρα ΨΝ. πάστωμα, αλάτισμα. — ταριχευτικός, -ή, -ό [μτγν.].

ταριχευτής (ο) [αρχ.], **ταριχευτριά** (η) {ταριχευτριών} 1. τεχνίτης ειδικευμένος στην ταριχέυση (βλ.λ.) ΣΥΝ. βαλσαμωτής 2. τεχνίτης ειδικευμένος στη διατήρηση τροφίμων με αλάτισμα ή κάπνισμα.

ταριχευτικός, -ή, -ό → ταριχέυση
ταριχευτός, -ή, -ό [μτγν.] (για τρόφιμα) αυτός που έχει ταριχευθεί, που έχει παρασκευαστεί με ταριχέυση: ~ κρέας | ψάρι ΣΥΝ. ταριχευμένος ΑΝΤ. φρέσκος, νοπός.

ταριχεύο ρ. μετβ. {ταριχεύ-σα, -θηκα (καθημ. -ηκα), -μένος} 1. συντηρώ (νεκρό σώμα ανθρώπου ή ζώου) με τη χρήση ειδικών φαρμάκων και τεχνικών: οι αρχαίοι Αιγύπτιοι ταριχέυαν τους νεκρούς τους || στο σπίτι του είχε ταριχευμένα ζώα και πουλιά ΣΥΝ. βαλσαμώνω 2. διατηρώ (τρόφιμα) για μεγάλο χρονικό διάστημα με τη χρήση αλατιού ή με κάπνισμα, ξήρανση στον αέρα κ.λπ.: ~ κρέας | ψάρι ΣΥΝ. παστώνω.

[ETYM. αρχ. < τάριχος «ταριχευμένο σώμα, μούμια», τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πηθ. δάνειο, ενώ δεν φαίνεται δυνατή η προταθείσα σύνδεση με το ρ. τάργνω «θάβω, κηδεύω». Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αρμ. tarəx, σαρ. tārkhā].

ταρό (το) {άκλ.} 1. σύνολο από εβδομήντα οκτώ παίγνιαρχα, από τα οποία τα είκοσι δύο (τα παίγνιαρχα δηλ. μιας από τις πέντε σειρές στις οποίες διαιρείται το σύνολο αυτό) έχουν σχεδιασμένες πάνω τους αλληγορικές παραστάσεις και με τα οποία (με αποκρυφιστικό τρόπο) μαντεύει κανείς το μέλλον 2. καθένα από τα παραπάνω παίγνιαρχα, κυρ. από τα είκοσι δύο που φέρουν παραστάσεις. [ETYM. < γαλλ. tarot < ιταλ. tarocco (κυρ. πληθ. tarocchi), αγν. ετύμου].

ταρσανάς κ. **αρσανάς** (ο) {ταρσανάδες} (λαϊκ.) 1. ναυπηγείο για μικρά πλοία 2. (κατ' επέκτ.) (α) μικρός ναύσταθμος (β) αποβάθρα. [ETYM. < τουρκ. tersane, με προληπτ. αφομοίωση, < βεν. darsana < αραβ. dar as-sināh].

ταρσανατζής (ο) {ταρσανατζήδες} (λαϊκ.) ο ναυτεργάτης που απασχολείται σε ταρσανά.

Ταρσός (η) πόλη της Ν. Μικράς Ασίας, πνευματικό κέντρο κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους. [ETYM. μτγν. τοπωνύμιο, φων. προελ., αγν. ετύμου].

ταρσός (ο) (περιλήπτ.) το σύνολο των οστών μεταξύ της κνήμης και του μεταταρσίου (βλ.λ.) στο κάτω οπίσθιο τμήμα του ποδιού, τα οποία σχηματίζουν την άρθρωση του αστραγάλου στον άνθρωπο ή το αντίστοιχο τμήμα στο πόδι άλλων σπονδυλωτών ζώων. — ταρσικός, -ή, -ό. [ETYM. αρχ., τεχν. όρ., < θ. ταρσ- < *tr̥s-, συνεσταλμ. βαθμ. του ΙΕ. *tr̥s- «ξηραίνομαι, στεγνώνω» (όπως απαντά στο αρχ. ρ. τέρσομαι, ίδια σημ.). Η λ. συνδ. επίσης με αρμ. far «σανίδα πάνω στην οποία αποξηραίναν τα σταφύλια», σανσκρ. trsyati «δινώω», αρχ. γερμ. darfta «αποξηραίνω φρούτων», σουηδ. tarpe «πλέγμα, καλαμωτή», γερμ. Durst «δίψα» κ.ά. Η λ. ταρσός, απομακρυνόμενη από την αρχική έννοια «ξηρός», δήλωσε κυρ. το πλατύ καλαμωτό πλέγμα στο οποίο αποξηραίναν τα φρούτα, για να καταλήξει να αναφέρεται σε εξειδικευμένες πλατιές επιφάνειες, όπως είναι η παλάμη, το πέλαμα, το άκρο του κουπιού κ.ά. Παράλληλα, το αρχ. ρ. τέρσομαι αντικαταστάθηκε σε όλες τις χρήσεις από το συνώνυμο ξηραίνω].

τάρσωμα (το) [αρχ.] {ταρσώμ-ατος | -ατα, -άτων} σωρός από καλάμια ή κλαδιά πλεγμένα, ώστε να συγκρατούν τα χώματα πιθανόν κατολισθήσεων.

τάρτα (η) {ταρτόν} είδος ρηχής και στρογγυλής πίτας γλυκιάς ή αλμυρής από σκληρή ζύμη, χωρίς κρούστα από πάνω, με γέμιση από κρέμα, σοκολάτα, φρούτα, τυρί, λαχανικά κ.ά. — (υποκ.) ταρτάκι (το).

[ETYM. < γαλλ. tarte, πηθ. άλλος τ. της λ. tourte (βλ. λ. τούρτα)].
ταρτάν (το) {άκλ.} συνθετικός τάπητας που χρησιμοποιείται για την κάλυψη του αγωνιστικού χώρου σε αθλητικές εγκαταστάσεις στίβου. [ETYM. < γαλλ. tartan < αγγλ. tartan (βλ. λ. τάρταν)].

τάρταν (το) {άκλ.} μάλλινο ύφασμα με καρδ σχέδια από λωρίδες διαφορετικού πάχους και χρωμάτων, από το οποίο κυρ. κατασκευάζονταν τα κίλτ των Σκωτσέζων, με ξεχωριστό σχέδιο για κάθε φυλή. [ETYM. < αγγλ. tartan < μέσ. γαλλ. tertaine «ύφασμα από μαλλί αγνό ή συνθετικό», αβεβ. ετύμου, ίσως παράλλ. τ. του συνωνύμου tertaine < παλ. γαλλ. terte < λατ. tertius «(ύφασμα) από την Τύρο» (< Tyrus «Τύρος»), με την επί δρ. της λ. futaine «βαμβοακερό ύφασμα»].

Τάρταρα (τα) {Ταρτάρων} ΜΥΘΟΛ. τα έγκατα της Γης, ο Κάτω Κόσμος. Επίσης Τάρταρος (ο) [αρχ.]. [ETYM. < αρχ. Τάρταρος, αγν. ετύμου, πηθ. ανατολ. δάνειο].

ταρταρίνος (ο) [1894] γραφικός πολυλογάς και καυχησιώδης, που παριστάνει τον παλληκαρά. — ταρταρινισμός (ο) [1894]. [ETYM. < γαλλ. Tartarin, κεντρικό πρόσωπο του μυθιστορήματος Les Aventures prodigieuses de Tartarin de Tarascon (Οι εκπληκτικές περιπέτειες του Ταρταρίνου από την Ταρσκονία) του Γάλλου συγγραφέα A. Daudet (1840-97), στο οποίο ο Ταρταρίνος, αφού πρώτα παρουσίασε τον εαυτό του ως ήρωα εκπληκτικών επιτευγμάτων, αναγκάζεται να αναζητήσει πραγματικές περιπέτειες, που θα του επιτρέψουν να επαληθεύσει μέρος της φήμης του].

ταρταρούγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το όστρακο της θαλάσσιας χελώνας 2. (συνεκδ.) ό,τι κατασκευάζεται από όστρακο θαλάσσιας χελώνας, κυρ. κόσημα ή άλλο διακοσμητικό αντικείμενο. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. tartaruga «χελώνα» < μτγν. λατ. tartaricus «κακός χελωνομόρφος δαίμονας» < λατ. Tartarus < αρχ. Τάρταρος (βλ. λ. Τάρταρα)].

ταρτοφισμός (ο) [1820] η υποκριτική ευσέβεια, η προσποιητή εντιμότητα, το να ηθικολογεί κανείς, προκειμένου να αποκρίνεται δικά του ελαττώματα, τις πραγματικές του προθέσεις ΣΥΝ. ησουσιτισμός, φαρισαϊσμός.

ταρτοφός (ο) αυτός που ηθικολογεί υποκριτικά, που προσποιείται τον ευσεβή ΣΥΝ. ησουίτης, φαρισαίος.

[ETYM. < γαλλ. Tartuffe (ήρωας ομώνυμης κωμωδίας του Μολιέρου, χαρακτηριστικός τύπος υποκριτή και μοχθηρού ανθρώπου) < ιταλ. tartufo «τρούφα» < μτγν. λατ. terri(tu)berum < terra «γη, χώμα» + tuber «είδος μηλιάς»].

τασάκι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) σταχτοδοχείο, μικρό και ρηχό δοχείο για τις στάχτες και τα αποτίγματα.

τάση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. (παλαιότ.) το τέντωμα, η έκταση: ~ των χειρών (μτφ.) 2. η δυναμική που δημιουργούν τα υπάρχοντα δεδομένα: οι ~ της αγοράς συχνά επηρεάζονται από τη διαφήμιση || τον τελευταίο καιρό υπάρχει η ~ για μεγαλύτερη ανεξαρτησία της περιφέρειας από το κέντρο || πτωτική || σταθεροποιητική | υποχωρητική | ανοδική ~ στο χρηματιστήριο 3. η ιδιαίτερη κλίση, διάθεση ή προτίμηση (που έχει κάποιος προς κάτι): έχει την ~ να τραγουδάει τα πράγματα | να λέει ψέματα | να υπερβάλλει 4. καθεμιά από τις διαφορετικές ιδεολογικές κατευθύνσεις που εκδηλώνονται στο εσωτερικό ενός κόμματος: η κυρίαρχη ~ είναι των εκσυγχρονιστών || στη σύνθεση του εκτελεστικού εκπροσωπούνται όλες οι ~ ΣΥΝ. (μτφ.) ρεύμα • 5. ΗΛΕΚΤΡ. η διαφορά δυναμικού μεταξύ δύο σημείων ενός αγωγού, λόγω της οποίας υπάρχει κίνηση φορτίων από το ένα σημείο στο άλλο: ρεύμα | σύρμα υψηλής τάσεως.

[ETYM. < αρχ. τάσις, αρχική σημ. «τέντωμα», < θ. *tn- (συνεσταλμ. βαθμ. *ten- του ρ. τείνω, βλ.λ.) + -σις (πβ. κ. λύ-σις). Οι σύγχρονες μτφ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. tension].

τάσι (το) {τασ-ιού | -ιών} 1. μεταλλικό κύπελλο με φαρδύ χείλος, για να πίνει κανείς κυρ. νερό: σσημένο -ΣΥΝ. ποτήρι 2. (παλαιότ.) ρηχό και ελαφρύ δοχείο για το νερό του λουσιματος ή το ριζίμο νερού στα λουτρά 3. καθένας από τους δύο μεταλλικούς δίσκους της ζυγαριάς 4. (στο αυτοκίνητο) το μεταλλικό διακοσμητικό που καλύπτει τα μπουλόνια του τροχού 5. **τάσια** (τα) οι ορειχάλκινοι δίσκοι του κυμβάλου σύγχρονης ορχήστρας. [ETYM. < τουρκ. tas].

τασιενερός, -ή, -ό ΧΗΜ. τασιενερά υλικά υλικά (λ.χ. σαπούνια, απορρυπαντικά κ.ά.) τα οποία, όταν διαλυθούν σε διαλύτη, μεταβάλλουν την επιφανειακή του τάση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. tensioactif].

τασκεμπάπ κ. **τασ-κεμπάμπ** (το) {άκλ.} φαγητό από μικρά κομμάτια κοκκινιστού κρέατος, φιλοκομμένο κρεμμύδι, ντομάτα και καρυκεύματα. [ETYM. < τουρκ. tas-kebabi].

Τασκένδη (η) η πρωτεύουσα του Ουζμπεκιστάν, κοντά στα σύνορα με το Καζαχστάν, με σημαντική ελληνική κοινότητα μετά τη λήξη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου (1949).

[ETYM. Μεταφορά από αγγλ. Tashkent, της σογδικής γλώσσας, tas «πέτρα» + kand «οχυρό»].

τάσσω ρ. μετβ. {έταξα, τάχθηκα (λόγ. ετάχθην, -ης, -η..., μτχ. ταχθείς, -είσα, -έν), ταγμένος (λόγ. τεταγμένος)} 1. (αρχαιοπρ.) ορίζω, καθορίζω: ο νόμος τάσσει ως υποχρεωτική την υπογραφή συμβολαίου μεταξύ των συμβαλλομένων (μεσοπθ. **τάσσομαι**) 2. (αρχαιοπρ.) (υπερ ή κατά κάποιον), τοποθετώμαι: τάχθηκε με τους εξεγερμένους χωρικούς || η κοινή γνώμη τάσσεται πάντα υπέρ των αδικημένων || ~ κοινή τη σημαία κάποιον || ετάχθη κατά της αποφάσεως του προεδρείου || βουλευτές τάχθηκαν εναντίον των πρόωγων εκλογών ΦΡ. (α) **τάσσομαι παρά το πλευρό** η κάποιον αγωνίζομαι μαζί του, συμμαχούμαι (β) (λόγ.) **έκαστος** εφ' ο **ετάχθη** βλ. λ. **έκαστος** 3. (η μτχ. **ταγμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει δοθεί, αφιερωθεί σε κάτι: ~ στην υπηρεσία της δι-

καιοσύνης | τής επιστήμης || ~ στην προώθηση των εθνικών συμφερόντων | στην Αριστερά 4. ΜΑΘ. **ταταμένη** (η) μία από τις δύο ή τις τρεις συνταγμένες, βάσει των οποίων προσδιορίζεται ένα σημείο στο επίπεδο ή στον χώρο. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή. [ETYM, αρχ. < *τάγ- /ω, αγν. ετύμου (βλ. κ. ταρός). Παράγ. ται-τός, τάξις (-η), τήγ-μα, τήγ-η, τακτ-ικός κ.ά. Το ρ. τάσσω | -τω είναι συνώνυμο του ρ. τήθημι, αλλά η σημασία του είναι πιο εξειδικευμένη, αφού *κράζα την έννοια «τοποθετώ *κ'ι όπου πρέπει, οργανώνω κατάλληλα, ταξινομώ», πράγμα που δικαιολογεί τη χρήση της λ. και των παραγώγων της» στη διοικητική και στρατιωτική ορολογία].

ταστίρα κ. **ταστέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. Ο βραζιλιάνος των εγχόρδων οργάνων (πάνω στον οποίο υπάρχουν τα τάστα). [ETYM, < τάστο + παραγ. επίθημα -τέρα, πβ. κ. τοστ-τέρα].

τάστο (το) ΜΟΥΣ. καθένα από τα κάθετα μεταλλικά χωρίσματα που σημειώνουν στον βραζιλιάνο των εγχόρδων οργάνων τα σημεία στα οποία πρέπει να τοποθετηθούν τα δάχτυλα, για να παραχθούν οι νότες.

[ETYM, < ιταλ. tasto < ρ. tastare «ψηλαφώ, ψάω» < μεσν. λατ. tastare, από συμφυρμό των λατ. tangere «αγγίζω, ψάω» και gustare «γεδομαι»].

Τ.Α.Τ. (το) Ταμείο Ασφάλισης Τυπογράφων (έχει ενταχθεί τώρα στο Ι.Κ.Α.).

Τάταρος (ο) [1813] {Τατάρ-ου | -ων, -ους} αυτός που ανήκει σε τουρκόφωνο λαό της Κ. Ρωσίας, της Κριμαίας, του Β. Καυκάσου και της Σιβηρίας. — **ταταρικός**, -ή, -ό.

[ETYM, Μεταφορά του γαλλ. Tatar, λ. μογγολικής αρχής, που μάλλον σημαίνει απλά «άνθρωπος, λαός»].

Ταταίλα (α) συνοικία Ελλήνων (μέχρι το 1923) της Κωνσταντινούπολης στην περιοχή του Πέρα. — **ταταυλιανός**, -ή, -ό.

Τατζικιστάν (το) {άκλ.} (τατζ. Jumhuri Tojikiston = Δημοκρατία του Τατζικιστάν) κράτος της Κ. Ασίας με πρωτεύουσα το Ντουςανμπέ, επίσημη γλώσσα την Τατζικική και νόμισμα το ρουβλί Τατζικιστάν. — **Τατζικός** (ο), Τατζικά (η), τατζικικός, -ή, -ό, Τατζικικά (τα). [ETYM, < τατζ. Tadjikistan (με β' συνθ. το pers. -stan «χώρα, γη»), από το όνομα των ιθαγώνων Tadjik «Τατζίκων» (< sanskr. jājika «Ιερσοικός»), που αναφέρεται στην απώτερη περσική καταγωγή τους].

Τατιάνη (η) 1. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) Τατιάνα.

[ETYM θηλ. του λατ. Tatiana (ονομασία ρωμαϊκής πάτριας) < Tatiua, αγν. ετύμου].

τατουάζ (το) {άκλ.} ελλην. **δερματοστιξία** 1. η χάραξη της επιδερμίδας με ειδικά εργαλεία με μικρά επιφανειακά τρυπήματα και έγχυση ανάλογων ποσοτήτων χρωστικών ουσιών, ώστε να εντυπώνονται πάνω στο δέρμα ανεξίτηλα σχέδια, γράμματα κλπ.: **κάνω ~ στο μπράτσο** 2. (γενικότερ.) η προσωρινή αποτυπωση στο δέρμα σχεδίων, γραμμάτων κ.λπ. 3. (συνεκδ.) το σχέδιο που χαράσσεται ή αποτυπώνεται πάνω στην επιδερμίδα: **μεγάλο | μικρό | πολύπλοκο | εντυπωσιακό ~**. Επίσης τατού {άκλ.}.

[ETYM < γαλλ. tatouage < p. tatouer < αγγλ. tattoo «δερματοστιξία», λ. της Πολυνησίας, πβ. γλ. Τονγκα tataui].

τάτσι-μίτσι-κότσι {άκλ.} (οικ.) μόνο στη φρ. **είναι | τα έχει κάνει τάτσι-μίτσι-κότσι (με κάποιον)** (συνήθ. κακός.) για να δηλωθεί ότι κάποιος έχει στενές σχέσεις (με κάποιον), προκειμένου να εξυπηρετηθούν συμφέροντα ή παράνομες ενέργειες.

[ETYM, Αβελ. ετύμου, ίσως από αβλ. Tatsi (= Τάσος), Mitsi (= Μήτσος), Kotsi (= Κώστος), που αναφέρονται στα μέλη συμμορίας Απίθανη ή αναγωγή σε σλαβ. hitimice «γρήγορα»].

ταυ (το) {άκλ.} Τ, τ 1. το δέκατο ένατο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου · 2. εργαλείο για τεχνικές σχεδιάσεις, που μοιάζει με δύο χάρακες κάθετους μεταξύ τους 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει σχήμα απλού τ. (Τ). (Κώστος) 4. σύνδεση **δοκόν** | σολήνων ~ || **δοκός ~** (με διατομή σε ανάμειο σχήμα) (βλ. κ. λ. αριθμός). [ETYM < αρχ. ταυ < εβρ. tāw «αμύγιο»].

Ταΰγετος (ο) {-ου κ. -έτου} η ψηλότερη οροσειρά της Πελοποννήσου στα σύνορα των νομών Λακωνίας και Μεσσηνίας. [ETYM, μτγν. < αρχ. Ταΰγετον (τόξ, αβελ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου ταΰς: **μέγας, πολύς** (πβ. κ. sanskr. tanāh «ασχυρός, ενεργός»), παρ' ότι η καταληκτική μορφή μάς οδηγεί να υποθέσουμε την προελληνική του αρχή].

Τ.Α.Υ.Π.Σ. (το) Ταμείο Αρωγής Υπαλλήλων Πυροσβεστικού Σώματος ταυρήσιος, -ια, -το αυτός που σχετίζεται με ταύρο.

ταυρί (το) {πάν. ταυρ-ιού | -ιών} (λαϊκότ.) 1. ο ταύρος (βλ. λ.) 2. (ειδικότ.) ο νεαρός, ο μικρός ταύρος 3. (μτφ. για νέο άνθρωπο) πολύ δυνατός: **είναι σκέτο ~**. [ETYM < *ταυρ-ιον, υτοκ. του αρχ. ταύρος].

ταυροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ταυροειδ-ούς | -είς (οιδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ταύρο ή με κάποια από τις ιδιότητες του ταύρου. — **ταυροειδής** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

ταυροθυσία (η) {ταυροθυσιών} ΛΑΟΓΡ. η τελετουργική θυσία ταύρου: το **έθιμο τής ~**. **ταυροκαθάμια** (τα) {ταυροκαθαμιών} 1. αγώνισμα ακροβατικής ταυρομαχίας στη μουική Κρήτη με ιερό, τελετουργικό χαρακτήρα, κατά το οποίο ο αθλητής έπιανε τα κέρατα του επιτιθέμενου ταύρου και με δυνατό άλμα εκτινασσόταν πάνω από τη ράχη του ζώου καταλήγοντας ξανά στο έδαφος πίσω από τον ταύρο: η **τοιχογραφία που παριστάνει ~ στην Κνωσό** 2. ταυρομαχική εορτή θρησκευτικού χαρακτήρα σε αρκετές αρχαιοελληνικές πόλεις (Θεσσαλία, Σμύρνη, Έφεσος κ.λπ.).

[ETYM, μτγν. < ταυροκαθάμης < ταύρος + καθάμης < καθάπτω «στερεώνω, προσκολλάω» < καθ- (< κατά-) + άπτω/ -ομαι].

ταυροκοιτάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ταυροκοιτάξα} (εκφραστ.) ♦ 1. (αμετβ.) κοιτάζω με επιθετικό βλέμμα κατευθείαν μπροστά μου χαμηλώνοντας το κεφάλι ♦ 2. (μετβ.) κοιτάζω επιθετικά χαμηλώνοντας το κεφάλι.

ταυρομαχία (η) [μτγν.] {ταυρομαχιών} παραδοσιακό αγωνιστικό θέαμα της Ισπανίας, της Πορτογαλίας και της Λατινικής Αμερικής, σκοπός του οποίου είναι η πάλη με έναν ταύρο και η τελική κατανίκηση ή και θανάτωση του με σπαθί με καθορισμένη διαδικασία. — **ταυρομαχικός**, -ής, -ό [1887].

ταυρομάχος (ο) [1871] πρόσωπο που αγωνίζεται, κυρ. επαγγελματικά, σε ταυρομαχίες.

ταυρόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει τη μορφή ταύρου. [ETYM, αρχ. < ταύρος + -μορφος < μορφή].

Ταύρος (ο) η μεγαλύτερη σε μήκος οροσειρά της Μικράς Ασίας στο Ν. τμήμα της. [ETYM < αρχ. Ταύρος, αβελ. ετύμου, ίσως < σμιτ. tur «όρος» ή < κελτ. tauro «λόφος»].

ταύρος (ο) 1. αρσενικό βόδι που δεν έχει ευνουχιστεί, ώστε να είναι κατάλληλο για αναπαραγωγή· ΦΡ. (α) (μτφ.) πάνω **τον ταύρο από τα κέρατα** αντιμετωπίζω δύσκολο ή επικίνδυνο ζήτημα με αποφασιστικότητα και χωρίς αμφιταλαντεύσεις ή δισταγμούς (β) **χύμηξε | όρμηξε σαν ταύρος** κινήθηκε | μπήκε με μεγάλη βιασύνη και ορμή (γ) (μτφ.) **ταύρος εν υαλοπωλείω** | σε **υαλοπωλείω** για κάποιον που αντιδρά χωρίς αυτοέλεγχο, που αντιδρά μανιωδώς διαλύοντας τα πάντα γύρω του (δ) **σαν ταύρος μαινόμενος** σε έξαλλη κατάσταση 2. (μτφ.) άνθρωπος με δυνατή κράση και γεροδεμένο σώμα, άνθρωπος που χαιρεί άκρας υγείας και ενεργητικότητας · 3. ΑΣΤΡΟΝ. αστερισμός μεταξύ Κριού και Διδύμων, που περιλαμβάνει τον λαμπρό αστερά Λαμπαδία 4. ΑΣΤΡΟΛ. το δεύτερο ζώδιο του ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 20/4-20/5 5. (συνεκδ. στον ενικό) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου: **οι ~ θα πρέπει να προσέχουν σήμερα τα επαγγελματικά τους** — (υτοκ.) ταυράκι (το), ταυρήσιος, -α, -ο [αρχ.]. [ETYM < αρχ. ταύρος, που συνδ. με λατ. taurus (> γαλλ. taureau, ισπ. toro), αρχ. σλαβ. tyri (> ρωσ. tur), ιρλ. tarb κ. ά. Έχει επισημανθεί ακόμη η ομοιότητα των τ. αυτών με σμιτ. λ. για την ίδια σημ. (λ.χ. εβρ. άδρ, αραι, tor, ακκαδ. āuru), αλλά δεν έχει διεκρινιστεί αν πρόκειται για σμιτ. δάνειο (ή το αντίστροφο) ή αν και οι δύο γλωσσικές οικογένειες δανείστηκαν παράλληλας τη λ. από αγνώστη μέχρι στιγμής πηγή. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. **σαν ταύρος εν υαλοπωλείω** (< αγγλ. like a bull in a china shop), **πάνω τον ταύρο από τα κέρατα** (< αγγλ. take the bull by the horns)].

ταύτα αυτών. {τούτων} (λόγ.) αυτά· μόνο σε ΦΡ. όπως (α) **μετά ταύτα** ύστερα από αυτά (β) **κατά ταύτα** σύμφωνα με αυτά (γ) **διά ταύτα** ως εισαγωγικό απόφασης σε δημόσιο ή νομικό έγγραφο (δ) το **διό ταύτα** το συμπέρασμα που προκύπτει στο τέλος του λόγου ή της άποψης κάποιου (ε) **παρά ταύτα** παρ' όλα αυτά. [ETYM, < αρχ. ταύτα, ουδ. πληθ. τής αντωνυμίας ούτος (βλ. λ.)].

ταυτίζω ρ. μετβ. {ταύτις-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. θεωρώ (κάτι/κάποιον) ίδιο ή ισάξιο (με κάτι/κάποιον): μην **ταυτίσεις τον έρωτα με την αγάπη!** || **πολλοί ταυτίζουν τον συγγραφέα του έργου με τον Ρήγα Βελεστινλή** 2. εξακριβώνω, πιστοποιώ την ταυτότητα ή τη φύση προσώπου ή πράγματος: **οι ειδικοί δεν έχουν ταυτίσει το χειρόγραφο** || **ταύτισαν το DNA του παιδιού με εκείνο του πατέρα του, που αρνιόταν ότι ήταν δικό του το παιδί-** (μεσοπαθ. **ταυτίζωμα**) 3. είμαι απόλυτα σύμφωνος, συμπίπτω απόλυτα (με κάποιον/κάτι): **οι απόψεις μας δεν ταυτίζονται- διαφωνούμε σε ορισμένα σημεία** 4. μπαίνει εναντίος στη θέση (κάποιου), γίνομαι ένα (με αυτόν): **έχει ταυτίσει με το πρόσωπο που υποδέχεται στη σκηνή** || **πολλοί νέοι ταυτίζονται με μουσικά ή κινηματογραφικά είδωλα** 5. υιοθετώ συνειδητά ή ασυνείδητα ορισμένη συμπεριφορά και ρόλους, σκέψεις και γνωρίσματα (κάποιου): **το παιδί ταυτίζεται με τον γονέα του ίδιου φύλου** || **οι έφηβοι ταυτίζονται εύκολα με τα είδωλα της επικαιρότητας** 6. ΨΥΧΟΛ. αναγνωρίζω (κάτι) ως ξεχωριστό, εξακριβώνοντας την ταυτότητα του και διακρίνοντας το από παρόμοια αντικείμενα, πρόσωπα, ερεθίσματα κ.λπ. [ETYM < μτγν. ταυτίζω < αρχ. ταυτό < το αυτό (με κράση)].

ταύτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. η αξιολόγηση, εκτίμηση κάποιου (προσώπου ή πράγματος) ως ισάξιου ή ίδιου με άλλο (πρόσωπο ή πράγμα): **είναι εσφαλμένη η ~ τής ελευθερίας με την ασυδοσία ΣΥΝ**. ταυτίσιμος 2. (στη γραμματολογία) η αποδέιξη της αυθεντικότητας (έργου), η εξακριβωση της προέλευσης, του δημιουργού του: **η ~ ενός χειρογράφου** 3. η απόλυτη συμφωνία, σύμπτωση ως προς κάτι: **στο θέμα αυτό υπάρχει - των εκτιμήσεων όλων των ειδικών** || ~ θέσεων | **απόψεων** || **δεν μπορούν να προχωρήσουν, εφόσον δεν υπάρχει ~ στους στόχους που θέτουν** 4. (μτφ. για πρόσ.) ο πλήρης συμπεριμόρφος (εκ μέρους κάποιου) των συναισθηματικών αντιδράσεων, του τρόπου σκέψης κ.λπ. άλλου προσώπου, ώστε να μπαίνει στη θέση του, σαν να ήταν ο ίδιος που αντιδρούσε, σκεφόταν κ.λπ. με αυτό τον τρόπο: **η ~ του ηθοποιού με τον ρόλο που υποδέχεται** || **η ~ του κοινού με το θέμα του εγκλήματος ήταν το κλειδί τής επιτυχίας τής ταινίας** 5. ΨΥΧΟΛ. η διεργασία με την οποία το υποκείμενο αφομοιώνει πλευρές, ιδιότητες και χαρακτηριστικά άλλου υποκειμένου και μεταμορφώνεται πλήρως ή εν μέρει βάσει του προτύπου που ο άλλος προσφέρει: η προσωπικότητα **συγκροτείται και διαφοροποιείται μέσω μιας σειράς ταυτίσεων**. Επίσης **ταυ-πομός** (ο) [μτγν.].

ταυτο- κ. ταυτο- λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνουν ταυτότητα, πλήρη ομοιότητα, ταύτιση ως προς κάτι: **ταυτο-προσωπία, ταυτο-γνώμια, ταυτο-βουλία, ταυτο-λογία**. [ETYM, Λεξικό πρόθημα της Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται

από το αρχ. *ταυτό* < το *αυτό* (με κρίση)].
ταυτόαιμος, -η, -ο αυτός που έχει το ίδιο αίμα με κάποιον ή κάποιους άλλους, ο εξ αίματος συγγενής ΣΥΝ. όμαιμος.
ταυτοβουλία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ταύτιση της βούλησης δύο ή περισσότερων πλευρών, η κοινή θέληση. [ΕΤΥΜ *μετρ.* < ταύτο- + *βουλία* < *βουλή*].
ταυτογνώμω ρ. αμετβ. {ταυτογνώμεις...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} έχω την ίδια γνώμη (με άλλον) ΣΥΝ. ομοφρονώ. — **ταυτόγνωμος**, -η, -ο [μεσν.], ταυτοννομία (η).
ταυτογράμματος, -η, -ο [1888] (ποίημα, στίχος) στον οποίο εμφανίζεται ταυτόγραμμο.
ταυτόγραμμο (το) {ταυτογράμμι-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. (σε στίχο ή ποίημα) είδος παρήχησης κατά το οποίο οι λέξεις αρχίζουν από το ίδιο γράμμα.
ταυτολογία (η) {ταυτολογιών} 1. σήμα λόγου κατά το οποίο επαναλαμβάνονται οι ίδιες έννοιες, νοήματα με διαφορετική διατύπωση 2. κάθε πρόταση στην οποία το υποκείμενο και το κατηγορούμενο είναι ή δηλώνουν την ίδια έννοια, λ.χ. *ελευθερία είναι το να είναι κανείς ελεύθερος* 3. κάθε λογική πρόταση που ισχύει για λόγους τυπικούς καθ' εαυτήν και όχι λόγω πιστής απόδοσης του αντικειμενικού κόσμου. — **ταυτολογικός**, -ή, -ό, ταυτολογικά-ά | -ώς [μεσν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ *μετρ.* < *ταυτολόγος* < *ταύτο-* + *λόγος*].
ταυτολόγος (ο/η) [μετρ.] πρόσωπο που επαναλαμβάνει τα ίδια, που ταυτοποιεί ταυτολογία ρ. αμετβ. [μετρ.] {ταυτολογείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} μιλώ με ταυτολογίες, επαναλαμβάνω τα ίδια με όμοιες ή παρόμοιες λέξεις.
ταυτοπάθεια (η) {ταυτοπαθειών} (σπάν.) το να παθαίνει κανείς τα ίδια με άλλον. — **ταυτοπαθής**, -ής, -ές [μεσν.]. [ΕΤΥΜ *μετρ.* < *ταύτο-* + *πάθεια*, από το θ. του παθ. ωορ. β' *ε-παθ-ων* (του αρχ. *πάσχω*)].
ταυτοποσία (η) {ταυτοποσιών} 1. η ταύτιση (βλ. λ.) 2. ΒΙΟΛ. η αναγνώριση και κατάταξη ενός οργανισμού ή απολιθώματος βάσει των υπαρχόντων συστημάτων ταξινόμησης. [ΕΤΥΜ < *μετρ.* ταυτοποσία (βλ. λ.). Η σμ. 2 αποτελεί απόδ. του *αγγλ.* determination].
ταυτοποιώ ρ. μετβ. {ταυτοποιείς...} ταυτοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ταυτίζω (βλ. λ.).
[ΕΤΥΜ < *μετρ.* ταυτοποιώ (-έω) «ενεργώ ως εκπρόσωπος - κάνω το ίδιο πράγμα» < ταυτό + ποιώ].
ταυτοπροσωπία (η) [1803] {ταυτοπροσωπιών} ΓΛΩΣΣ. 1. το συντακτικό φαινόμενο (της αρχαίας Ελληνικής) κατά το οποίο το υποκείμενο του ρήματος συμπλέει με το υποκείμενο του απαρεμφάτου που εξαρτάται από αυτό (π.χ. *«βούλομαι ελθείν»* ΑΝΤ. ετεροπροσωπία 2. (γενικότερ.) το να έχουν δύο ή περισσότερες προτάσεις το ίδιο υποκείμενο.
ταυτοπρόσωπος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (στη σύνταξη) αυτός που παρουσιάζει ταυτοπροσωπία.
ταυτόσημος, -η, -ο 1. (για λέξεις ή φράσεις) αυτός που εκφράζει το ίδιο περιεχόμενο με άλλον, που έχει την ίδια σημασία: ~ όροι 2. αυτός που είναι ακριβώς ίδιος με (κάποιον/κάτι άλλο), που δεν διαφοροποιείται σε τίποτε από αυτό(ν): *οι θέσεις των δύο κομμάτων είναι ταυτόσημες στο συγκεκριμένο θέμα* || ~ *διακρίσεις* (από πολλούς πρεσβευτές, με το ίδιο περιεχόμενο) || ~ *αντίδραση* ΣΥΝ. όμοιος, απαράλλακτος. Επίσης ταυτοσημάντος, -η, -ο [μεσν.] (σμη. 1). — **ταυτοσημμία** (η). [ΕΤΥΜ *μεσν.* < ταυτο- + *σημμος* < *σημαί*].
ταυτότητα (η) {ταυτοτήτων} 1. η πλήρης σύμπτωση δύο ή περισσότερων πλευρών, η μεγάλη ομοιότητα, ταύτιση ή ισότητα μεταξύ τους: *υπήρξε - απόψεων | ενδιαφερόντων | θέσεων* ΣΥΝ. σύμπτωση, συμφωνία, ομοιότητα · 2. το σύνολο των διαφοροποιητικών χαρακτηριστικών, των γνωρισμάτων που καθορίζουν τι είναι κάτι, ποιος είναι κάποιος, που επιτρέπουν την αναγνώριση του: *δεν έχει εξακριβωθεί η ~ των θυμάτων* || η *πολιτιστική | εθνική | ιστορική μας ~* || η ~ *του νεοελληνικού πολιτισμού* ΣΥΝ. φυσιογνωμία 3. (συνεκδ.) το επίσημο δελτίο που εκδίδεται από αρμόδια αρχή (λ.χ. στην αστυνομία) και περιλαμβάνει τις πληροφορίες με τις οποίες πιστοποιείται ότι ο κάτοχος του είναι πράγματι αυτός που περιγράφεται ή και εικονίζεται σε αυτό: *αστυνομική ~* (Δελτίο Αστυνομικής Ταυτότητας, συντομ. Δ.Α.Τ.) || ~ *ασφαλισμένου | δημοσιογράφου | αθλητή* 4. βραχιόλι ή μενταγιόν στο οποίο είναι σκαλισμένο το όνομα του κατόχου του: *ασμηνία | χρυσή* ~ 5. ΜΑΘ. ιδότητα που είναι αληθής για όλες τις τιμές των μεταβλητών της· ΦΡ. *αρχή της ταυτότητας* θεμελιώδης αρχή της Λογικής, κατά την οποία κάθε πράγμα είναι το ίδιο με τον εαυτό του. [ΕΤΥΜ < αρχ. *ταυτότης*, -ητος < *ταυτό* (βλ. λ. ταυτο-), ο μαθ. όρ. είναι απόδ. του γαλλ. *identité*, ενώ το *δελτίο ταυτότητας* αποτελεί απόδ. του γαλλ. *carte d'identité*].
ταυτοφωνία (η) [μεσν.] {ταυτοφωνιών} 1. η επανάληψη ίδιων φθόγγων, συλλαβών ή γραμμάτων με τρόπο κουραστικό, δυσάρεστο 2. η ταυτόχρονη εκφορά δύο φθόγγων 3. ΜΟΥΣ. (α) η σύμπτωση στον ίδιο φθόγγο δύο μελωδικών γραμμών, οι οποίες κατά τα λοιπά κινούνται ανεξάρτητα η μία προς την άλλη (β) η ενορχηστρωτική τεχνική κατά το οποίο δύο όργανα ή δύο φωνές παίζουν ταυτόχρονα την ίδια μελωδική γραμμή (μερικές φορές ο όρος ταύτοφωνα (*ουνισόνο*) διατηρείται και όταν τα δύο όργανα παίζουν νότες σε απόσταση οκτάβας: η *ασπρίνο τραγουδά σε ~ με το φλάουτο* || τα *κοντραμπάσο παίζουν σε ~ με το κοντραφαγκότο* ΣΥΝ. ουνισόνο (ιταλ. *unisono*). — **ταυτοφώνωρ**. [1819] {-είς...}. **ταυτόφωνος**, -η, -ο (για ανθρώπους, μουσικά όργανα κ.λπ.) αυτός

που έχει ή παράγει την ίδια φωνή ή τον ίδιο ήχο με κάποιον/κάτι άλλο. [ΕΤΥΜ *μεσν.* < ταυτο- + *φωνος* < φωνή].
ταυτοχρονισμός (ο) το να συμβαίνει κάτι συγχρόνως με κάτι άλλο, το να διαρκούν το ίδιο χρονικό διάστημα δύο φαινόμενα.
ταυτόχρονος, -η, -ο [1840] αυτός που συμβαίνει την ίδια στιγμή ή στο ίδιο χρονικό διάστημα με κάτι άλλο: ~ *μετάδοση του αγώνα σε τρεις χώρες* ΣΥΝ. σύγχρονος. — **ταυτόχρονα** | **ταυτόχρονα** [1840] επίρρ. [ΕΤΥΜ < ταυτο- + *χρόνος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *tauto-chrone*].
ταυτοννομία (η) [μεσν.] {ταυτοννομιών} το να έχει (κάποιος/κάτι) το ίδιο όνομα (με κάποιον/κάτι άλλο).
ταφή (η) 1. η απόθεση του νεκρού στον τάφο του, καθώς και η σχετική τελετή ΣΥΝ. ενταφιασμός ΑΝΤ. εκταφή 2. (λόγ.-γενικότερ.) το να θάβεται (κάτι): ~ *των απορριμμάτων* ΣΥΝ. θάψιμο. [ΕΤΥΜ *αρχ.* < θ. *ταφ-* του ρ. *θάπ-τω* (βλ. λ.), με αρχικό θ. **θαφ-* και ανομοίωση του πρώτου συμφώνου].
ταφικός, -ή, -ό [μετρ.] αυτός που σχετίζεται με την ταφή: η *αρχαιολογία μελετά με μεγάλο ενδιαφέρον τα ~ έθιμα των αρχαίων λαών*.
ταφόπετρα (η) [1888] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η επιτάφια πλάκα στην οποία συνήθ. αναγράφεται το όνομα του νεκρού ΣΥΝ. ταφόπλακα 2. (μτφ.) οτιδήποτε επιφέρει το οριστικό τέλος μιας υπόθεσης, επισφραγίζει την κατάληξη της. ταφόπλακα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πλάκα που σκεπάζει τον τάφο, επιτάφια πλάκα ΣΥΝ. ταφόπετρα.
τάφος (ο) 1. λάκκος συνήθ. παράλληλόγραμμο σήμα, που ανοίγεται στη γη ή αντίστοιχος λαξευτός ή κτιστός χώρος, όπου τοποθετείται η σορός, το σώμα του νεκρού: *σκαπώζω | ανοίγω τον ~* || *παλιός | μεγάλος | ομαδικός | χορηγισμένος | οικογενειακός ~* (για τα μέλη μιας οικογένειας) || *νάκρο του -σιωπή* (Δ. Σολωμός) (η απόλυτη ησυχία) || *αγοράζω έναν ~* || *κάθε Σάββατο πάει στον ~ του άνδρα της* ΣΥΝ. μνήμα, (λαϊκ.) μνημοῦρι, (λαϊκ.) λάκκος ΦΡ. (α) *ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος* (ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος, Θουκ. *Περικλέους Επιτάφιος* Π. 43.3) για τους γενναίους τάφος είναι οποιαδήποτε γη, ο θάνατος τους έχει οικουμενική διάσταση (β) *Άγιος | Παναγίας Τάφος* βλ. λ. *πανάγιος* (γ) *ομαδικός τάφος* βλ. λ. *ομαδικός* 2. κάθε τόπος στον οποίο πεθαίνει ή σκοτώνεται (κάποιος), στον οποίο παραμένει το πτώμα (κάποιου): *τα ερείπια της τραγικής πολυκατοικίας έγιναν ο ~ δέκα ατόμων* ΦΡ. *αγρός τάφος* βλ. λ. *υγρός* 3. (κα-ταρ.) το μνημείο το οποίο στήνεται προς τιμήν νεκρού ή νεκρών: *μεγαλοπρεπής ~* ΣΥΝ. μνήμα, μνημείο, κενόταίο 4. (συνεκδ.) ο θάνατος: *μόνο ο ~ θα τους χωρίσει* || *στέλνω | πηγαίνω κάποιον στον ~* (προκαλώ τον θάνατο κάποιου)· ΦΡ. (α) *μέχρι τάφου* ως τον θάνατο (β) *με το ένα πόδι στον τάφο* (ως χαρακτηρισμός) για ανθρώπους πολύ άρρωστους ή ηλικιωμένους, που βρίσκονται κοντά στον θάνατο: *παρέμενε φιλοχρήματος, κι ως ήταν με το ένα πόδι στον τάφο* 5. (μτφ.) ό,τι σηματοδοτεί ή επιφέρει ένα τέλος, μια απόλεια, η οριστική καταστροφή: ο ~ όλων των *ανεκπλήρωτων φιλοδοξιών* || αυτή η *αποκάλυψη ήταν ο ~ της σχέσης τους* ΣΥΝ. ταφόπλακα 6. (μτφ.) ο εχέμυθος άνθρωπος: *δεν τον ζεφεύει λέξη - είναι ~* || *και για ό,τι είπαμε μείνε ήσυχο - θα είμαι ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος, πεθαίνω* [ΕΤΥΜ *αρχ.* < θ. *ταφ-* του ρ. *θάπ-τω* (βλ. λ.), με αρχικό θ. **θαφ-* και ανομοίωση του πρώτου συμφώνου].
ταυφοβία (η) {ταυφοβιών} ο παθολογικός φόβος κάποιου ότι μπορεί να ενταφιαστεί ζωντανός κατά λάθος.
τάφος (η) 1. βαθύ χαντάκι που κυρ. περιβάλλει παλαιότερ. κάστρα, οχυρά κ.λπ. ΣΥΝ. όρυγμα, χαντάκι 2. *οκεάνια τάφος* στενό, επίμηκες, απότομο βόθισμα του πυθμένα του ωκεανού σε πολύ μεγάλο βάθος. [ΕΤΥΜ *αρχ.* < θ. *ταφ-* (για το οποίο βλ. λ. *ταφ-η, τάφ-ος*) + κατάλ. -ος, ενώ το -ρ- ενδέχεται να αποτελεί μέρος του θέματος (πβ. κ. αρμ. *damban, dambaran* «τάφος»)].
ταυφαδέσιος, -ια, -ιο αυτός που είναι φτιαγμένος από ταυφά. [ΕΤΥΜ < *ταυφάδες* (πληθ. του ταυφάτος) + *παραγ.* επίθημα -*ένιος*, πβ. κ. *μενεξεδ-ένιος*].
ταυφάτος (ο) {ταυφάδες} 1. μεταξωτό ύφασμα από λεπτό νήμα και πυκνή ύφανση 2. (συνεκδ.) κάθε ρούχο που είναι κατασκευασμένο με το παραπάνω ύφασμα: *φορούσε μαιφω ~ ανάλογο με την περίπτωση* || η *φούστα ήταν ~* 3. έμπιστο από το παραπάνω ύφασμα (σμη. γ) για περιπτώσεις δερματικών παθήσεων. [ΕΤΥΜ < τουρκ. *tafta* < περσ. *taft*].
τάχα επίρρ. 1. (για να δηλωθεί κάτι που δεν ισχύει πραγματικά) δήθεν, υποτιθέτα: *δικαιολογήθηκε πως ~ ήταν άρρωστος*, { *έταξε πως θα κερνούσε - όλο το μαγαζί, αν κέρδιζαν!* ΣΥΝ. φαινομενικά, (αρχικό) και καλά: (κυρ. σε ερωτηματικές προτάσεις) 2. μη, μήπως: *Ν'αργήσαμε ~; Δεν βλέπω κανέναν γνωστό!* ΣΥΝ. μην τυχόν 3. άραγε: *θα ξέρει ~ τον δρόμο ή θα χαθεί;* || *~ ποιος ξέρει την αλήθεια;* || *ποιος να μας είδε ~;* ΦΡ. (α) *κάνω τον τάχα* | *τάχατε* κάνω τον σπουδαίο, παίρνω ύφος, επιδεικνύομαι: *μέχρι χθες μας παρακαλούσε και σήμερα μας κάνει τον τάχατε!* (β) *τάχα μου-τάχα μου* (εμφατ.) δήθεν: *με πήρε τηλεφώνο ~ ότι ενδιαφέρεται να δει αν είμαι καλά, ενώ δεν είχε έρθει ούτε μία φορά στο νοσοκομείο μετά το ατύχημα*. Επίσης (λαϊκ.) *τάχατε*ς). [ΕΤΥΜ *αρχ.*, επίρρ. τ. του επιθ. ταχύς (βλ. λ.) με κατάλ. -α (πβ. κ. *σάφ-α*). Το επίρρ. σήμαινε αρχικά «γρήγορα, αμέσως», αργότερα όμως (ιδ. στην αττική πελοποννησιακή) λ. απέκτησε πιθανολογική σμ. εξαιτίας και της σύνδεσής με το συνώνυμο *ίσως*. Το μεν. τάχα-τε οφείλεται σε αναλογική επίδρ. των επίρρ. τίποτε, τότε κ.τ.ό.). *τάχε*; → *τάχος*.
ταχεία (η) {ταχείων} αμαξοστοιχία που εκτελεί δρομολόγιο στον μικρότερο δυνατό χρόνο, με λίγες στάσεις και με τη μεγαλύτερη δυνα-

τή ταχύτητα ΣΥΝ. εξπρές.
[ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. ταχύς ως απόδ. του γαλλ. express (βλ. κ. εξπρές)].

ταχέως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) 1. με ταχύτητα: η υπόθεση θα τακτοποιηθεί ~ εντός της ημέρας ΣΥΝ. γρήγορα, γοργά ANT. αργά, βραδέως 2. σε λίγο χρόνο, σύντομα: τα αποτελέσματα θα φανούν ~, σε λίγες μέρες! ΣΥΝ. όπου να 'ναι, σε λίγο.

ταχιά επίρρ. (λαϊκ.) 1. σύντομα, σε λίγο: ~ μαινεί κι η άνοιξη ΣΥΝ. ταχύ 2. γρήγορα: 3. αύριο το πρωί: ~ θ' ανταμώνουμε. [ETYM. μεσν. < αρχ. ταχέα (πληθ. ουδ. του επιθ. ταχύς), με συνίζηση].

ταχίνο (το) {ταχινίου | χωρ. πληθ.} πολλός από αλεσμένους καρπούς σουσαμιού. [ETYM. < τουρκ. tahini].

ταχινός, -ή, -ό (λαϊκ.-λογότ.) 1. πρωινός 2. ταχινή (η) (α) το πρωί (β) η πρωινή δροσιά, η πάγνη. [ETYM. αρχ. ποιητ. τ. του ταχύς (βλ.λ.)].

ταχινόσουπα (η) {χωρ. γ'ν. πληθ.} σούπα μ' ταχίνο.

ταχίστος, -η, -ο (λόγ.) πάρα πολύ γρήγορος, ο ταχύτατος. — τάχιστα επίρρ. [ETYM. αρχ., υπ'έρρ. βαθμός του επιθ. ταχύς].

ταχογράφος (ο) μηχανήμα για τη μέτρηση και καταγραφή της ταχύτητας με την οποία κινείται μεταφορικό μέσο (αεροπλάνο, πλοίο, αυτοκίνητο κ.λπ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachograph].

ταχύμετρο (το) {ταχομέτρου | -ων} όργανο μετρήσεως της ταχύτητας κινούμενου αντικειμένου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachometer].

τάχος (το) {τάχους | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η ταχύτητα: μόνο στη ΦΡ. εν τάχει (εν τάχει, Πινδάρ. Νεμ. 5. 35) γρήγορα, με συντομία: ανέπτυξε ~ τις θέσεις του. [ETYM. αρχ. < ταχύς (βλ.λ.)].

ταχταριζώ ρ. μετβ. {ταχταρίσι-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) παίζω (ένα μωρό) στην αγκαλιά μου, κουνώντας το, για να το ηρεμήσω ή να το κάνω να γελάσει (πβ. λ. νανουρίζω).

[ETYM. < τάχι (ονοματοπ. λ.) + παραγ. επίθημα -ρίζω (πβ. κ. νιαουρί-&*)].

ταχταρίσμα (το) {ταχταρίσι-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. το να ταχταρίζει κανείς μωρό 2. ζωηρό, εύθυμο, ρυθμικό τραγουδάκι λαϊκής προελεύσεως, το οποίο λέει κυρ. η μητέρα, όταν παίζει το μωρό στην αγκαλιά της (πβ. λ. νανουρίσμα).

ταχτικός, -ή, -ό → τακτικός

ταχτοποίηση (η) → τακτοποίηση

ταχτοπιώ ρ. → τακτοπιώ

ταχύ (το) (λαϊκ.) 1. το πρωί, η αργή 2. (ως επίρρ.) (α) γρήγορα ΣΥΝ. ταχιά (β) αύριο το πρωί ΣΥΝ. ταχιά.

ταχύ- κ. ταχύ- ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι χαρακτηρίζεται από: 1. ταχύτητα, γρηγοράδα: ταχύ-διανομή, ταχύ-πιε-στήριο 2. ΙΑΤΡ. παθολογική επιτάχυνση: ταχύ-πνοια, ταχύ-καρδία. [ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. ταχύς (βλ.λ.)].

ταχυβολία (η) [1895] {ταχυβολιών} η ιδιότητα του ταχυβόλου.

ταχυβόλος, -ος, -ο [1891] 1. (κυρ. για όπλα) αυτός που βάλλει, πυροβολεί με γρήγορες και συχνές βολές 2. ταχυβόλο (το) (παλαιότ.) πολυβόλο όπλο με μεγάλη ταχύτητα βολών. ΣΧΟΛΙΟ λ. -βόλος. [ETYM. < ταχύ- + -βόλος < βάλλω (πβ. κ. βολή)].

ταχύγλωσσος, -η, -ο [μτγν.] (σπάν.) αυτός που έχει συνάνει γάμο πρόωρα.

ταχυγλωσσία (η) {ταχυγλωσσίων} ΙΑΤΡ. παθολογική διαταραχή του ρυθμού ομιλίας, κατά την οποία ο λόγος εκφέρεται τόσο γρήγορα, βιαστικά και ασυνκράτητα, ώστε να μη γίνεται κατανοητός- αλλιώς βαταρισμός ΣΥΝ. ταχυφωμία. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. tachylalia].

ταχύγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει ευγεία λόγο, ο ευφράδης 2. αυτός που πάσχει από ταχυγλωσσία ANT. βραδύγλωσσος.

ταχυγραφία (η) [1871] {ταχυγραφιών} 1. η ιδιότητα ή ικανότητα του ταχυγράφου 2. (σπάν.) η στενογραφία (βλ.λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tachygraphie].

ταχυγραφικός, -ή, -ό [1857] αυτός που σχετίζεται με την ταχυγραφία ή τον ταχυγράφο ΦΡ. ταχυγραφικά σημεία σύμβολα που αντικαθιστούν ολόκληρες λέξεις για ταχύτερη γραφή κειμένου. — ταχυ-γραφικ-α | -ός επίρρ.

ταχύ γράφος (ο/η) [μτγν.] 1. πρόσωπο που γράφει γρήγορα 2. (σπάν.) ο στενογράφος (βλ.λ.).

ταχυδακτυλογία (η) [1872] {ταχυδακτυλογιών} 1. η τέχνη του ταχυδακτυλογράφου 2. (συνεκδ. κυρ. στον πληθ.) (α) τα τεχνάσματα του ταχυδακτυλογράφου (β) (μτφ.) κάθε ενέργεια που στηρίζει την αποτελεσματικότητα της στον εντυπωσιασμό και στην πρόκληση απατηλών εντυπώσεων: η εξωτερική πολιτική δεν ασκείται με ταχυδακτυλογίες || άρχισε τις ~, για να ξεφύγει! ΣΥΝ. κόλλα.

ταχυδακτυλογικός, -ή, -ό [1864] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ταχυδακτυλογό: - κόλλα | κίνηση | καπέλο | ραβδί 2. (μτφ.) αυτός που γίνεται με εντυπωσιακή ταχύτητα και επιδεξιότητα ή στηρίζεται σε απατηλές, παραπλανητικές εντυπώσεις: με ~ τρόπο κατάφερε να αναστρέψει το εις βάρος του κλίμα, εκτονώνοντας τις εντάσεις. — ταχυδακτυλογικά /-ός [1877] επίρρ.

ταχυδακτυλογός (ο/η) [1874] 1. πρόσωπο που, κυρ. επαγγελματικά, παρουσιάζεται μπροστά σε κοινό και με ταχύτατες, επιδέξιες κινήσεις ή με διάφορα τεχνάσματα δημιουργεί απατηλές οπτικές εντυπώσεις, σαν να προκάλεϊ με μαγικό τρόπο θαυμαστά, αφύσικα, υπεράνθρωπα φαινόμενα ΣΥΝ. μάγος, ζογκλέρ 2. (μτφ.) οποιοσδήποτε

δημιουργεί με πλαστά ή ανυπόστατα στοιχεία ψεύτικες εντυπώσεις, χειριζόμενος με επιδεξιότητα συγκεκριμένες καταστάσεις: ~ της πολιτικής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ουργός.

[ETYM. < ταχυ- + δάκτυλος + -ουργός (< έργο), πβ. κ. πρωι-ουργός, με-ταλλ-ουργός, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. prestidigitateur].

ταχυδιανομή (η) σύστημα ταχείας διανομής επιστολών, εγγράφων, αντικειμένων, των οποίων η παράδοση στον παραλήπτη επείγει: το βιβλίο αποστέλλεται και με ~. — ταχυδιανομέας (ο/η).

ταχυδρομείο (το) [1833] 1. κρατική υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για τη συγκέντρωση, μεταφορά και διανομή της αλληλογραφίας, δεμάτων ή επιταγών των κατοίκων μιας χώρας έναντι συγκεκριμένου αντιτίμου (καθορισμένου τέλους): Ελληνικά Ταχυδρομεία (ΕΛ.ΤΑ.) || το ~ επιτελεί με μεγάλη καθυστέρηση το έργο του 2. (συνεκδ.) κάθε γραφείο, παράρτημα της παραπάνω υπηρεσίας, στο οποίο συλλέγονται, ταξινομούνται και από το οποίο αποστέλλονται και διανέμονται γράμματα, δέματα, επιταγές, τηλεγραφήματα κ.λπ. και στο οποίο πωλούνται γραμματόσημα ή προσφέρονται άλλες υπηρεσίες: τα ~ είναι κλειστά τις Κυριακές || έχει ~ στην πλατεία 3. το σύνολο των επιστολών, δεμάτων, επιταγών κ.λπ. που διακινούνται μέσω ταχυδρομείου (σημ. 1): δεν έχει ~ από την Αυστραλία λόγω της απεργίας των εκεί ταχυδρομικών υπαλλήλων 4. κάθε απλή αποστολή ή παραλήπτη τέτοιων επιστολών, δεμάτων, επιταγών κ.λπ.: το ~ θα έρθει με το καράβι || το γράμμα που περιμένεις θα έρθει μάλλον με το επόμενο ~.

ταχυδρόμησις (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αποστολή αλληλογραφίας, δέμ. ατος, επιταγής κ.λπ. μέσω ταχυδρομείου.

ταχυδρομικός, -ή, -ό [1816] 1. αυτός που σχετίζεται με το ταχυδρομείο και με τη λειτουργία του: ~ υπάλληλος | διανομέας | περιστέρι | κατάσταση | σύστημα | ταμειήριο | αποστολή | μεταφορά ΦΡ. (α) ταχυδρομικό (τέλος) το τέλος που καταβάλλει όποιος κάνει χρήση των υπηρεσιών του ταχυδρομείου, π.χ. αποστέλλει δέμα ή επιστολή (β) ταχυδρομική διεύθυνση τα στοιχεία που υποχρεωτικά αναγράφονται πάνω σε αντικείμενο που διακινείται με ταχυδρομείο, όπως το όνομα, η διεύθυνση, η χώρα του παραλήπτη κ.ά. (γ) Ταχυδρομικός Κώδικας (ορθότ. Κωδικός, ενν. αριθμός) (συντομ. Τ.Κ.) ο πενταψήφιος αριθμός που αντιστοιχεί σε ορισμένη πόλη ή περιοχή και σημειώνεται ως στοιχείο της διεύθυνσης του παραλήπτη και του αποστολέα (δ) ταχυδρομική θυρίδα (συντομ. Τ.Θ.) θυρίδα που μπορεί να ανοικτεί κανείς σε ταχυδρομείο, για να παραλαμβάνει από εκεί την αλληλογραφία του ΣΥΝ. γραμματοθυρίδα 2. αυτός που αποστέλλεται, διακινείται μέσω του ταχυδρομείου: ~ επιστολή 3. ταχυδρομικός (ο/η) υπάλληλος ταχυδρομείου: απεργούν οι ~ για οικονομικά αιτήματα. — ταχυδρομικ-ά | -ός [1871] επίρρ.

ταχυδρόμος (ο/η) [μτγν.] 1. ταχυδρομικός διανομέας, ταχυδρομικός υπάλληλος που κάνει τη διανομή του ταχυδρομείου: ο ~ δεν πέρασε σήμερα 2. (μτφ.) οποιοδήποτε διαβιβάζει ένα μήνυμα, μεταφέρει κάτι σε κάποιον εκ μέρους άλλου: ~ της ειρήνης (διαμεσολαβητής μεταξύ εμπόλεμων).

ταχυδρομώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ταχυδρομείς... | ταχυδρόμη-σα, -θηκα, -μένος} στέλνω (κάτι) με ταχυδρομείο: ~ ένα γράμμα | τηλεγράφημα | δέμα.

ταχυ θάνατος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που πεθαίνει με αφιανδιστικό τρόπο 2. αυτός που δεν ζει πολύ, που η ζωή του είναι σύντομη ΣΥΝ. βραχύβιος 3. αυτός που προκαλεί τον θάνατο γρήγορα ή αφιανδιστικά, ο φονικός.

ταχυθερμοσίφωνας (ο) {ταχυθερμοσιφωνών} ο θερμοσίφωνας που ζεσταίνει πολύ γρήγορα το νερό.

ταχυκαής, -ής, -ές {-εως | ταχυκα-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που καίγεται με ευκολία και γρήγορα ANT. βραδύκαυστος. — ταχυκαώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. < ταχυ- + -καής, από το θ. του αρχ. παθ. αορ. β' ε-κάη-ν (του ρ. καίω)].

ταχυκαρδία (η) [1889] {ταχυκαρδιών} ΙΑΤΡ. 1. παθολογική επιτάχυνση του ρυθμού των χτύπων της καρδιάς πέρα από τους φυσιολογικούς 90 παλμούς ανά λεπτό: έχω | με πιάνει - ΣΥΝ. ταχυπαλμία ANT. βραδυκαρδία 2. (συνεκδ.) κάθε κρίση επιταχύνσεως των καρδιακών παλμών για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: έχει συχνές ~. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tachycardie].

ταχυκίνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που κινείται γρήγορα, που κάνει γρήγορες κινήσεις ΣΥΝ. ευκίνητος, γοργοκίνητος ANT. αργοκίνητος, βραδυκίνητος.

ταχυμεταφορά (η) η γρήγορη αποστολή δεμάτων, εμπορευμάτων κ.λπ. από έναν τόπο σε άλλον: η υπηρεσία ταχυμεταφοράς των ΕΛ.ΤΑ.

ταχυμετρία (η) {ταχυμετριών} μέθοδος για τον τοπογραφικό προσδιορισμό ενός σημείου με τη χρήση ταχυμέτρου (σημ. 2). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachymetry].

ταχυμετρικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με την ταχυμετρία, που πραγματοποιείται με ταχύμετρο: ~ υπολογισμός | προσδιορισμός | μέθοδος. — ταχυμετρικ-ά | -ός επίρρ.

ταχύμετρο (το) [1894] {ταχυμέτρου | -ων} 1. όργανο με το οποίο μετρείται η ταχύτητα με την οποία περιστρέφεται ένας μηχανισμός 2. τοπογραφικό όργανο για τον γρήγορο προσδιορισμό αποστάσεων, διευθύνσεων και υψομετρικών διαφορών μεταξύ σημείων σε σχέση με το σημείο τοποθετήσεως του οργάνου, το οποίο και λαμβάνεται ως το σημείο αναφοράς 3. όργανο με το οποίο μετρείται η ταχύτητα των βλημάτων είτε μέσα στην κώνη του όπλου είτε στον αέρα 4. όργανο μετρήσεως τον χιλιόμετρων που έχει διανύσει ένα αυτοκίνητο, καθώς και της ταχύτητας που αναπτύσσει κάθε στιγμή· αλλιώς κοντέρ: τα ~ των αυτοκινήτων είναι βαθμονομημένα σε χιλιόμετρα ανά ώρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tachymeter].

[ETYM₁ < αρχ. *τέθριππον*, ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *τέθριππος* < *τε-τρ(α)-* (βλ. λ. *τεπράδα*) + *ίππος*, ενώ το -θ- οφείλεται στη δασύτητα του β' συνθ.].

τεθωρακισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει θωράκιση από ειδική προστατευτική επένδυση, η οποία τον καθιστά σχετικώς απρόσβλητο από βλήμα, χτύπημα: ~ *όχημα μεταφοράς προσωπικού* ΣΥΝ. θωρακισμένος **2. τεθωρακισμένο** (το) (α) κάθε όχημα με τέτοια θωράκιση (β) άρμα μάχης με θωράκιση όπως η παραπάνω: *ελαφρό* ~ **3.** ΣΤΡΑΤ. **Τεθωρακισμένα** (τα) (συντομ. ΤΘ) το στρατιωτικό Όπλο που χρησιμοποιεί άρματα μάχης και οχήματα με την παραπάνω θωράκιση (βλ. κ. *τανκς*): *υπηρετήσε στα* ~.

[ETYM₂ Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. *θωρακίζω*. Το *τεθωρακισμένο όχημα* αποτελεί απόδ. του αγγλ. armoured vehicle].

Τ.Ε.Ι., (τα) Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.

τελιορισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η επιστημονική οργάνωση, η ορθολογική οργάνωση εργασίας ή παραγωγής.

[ETYM₁ Από το όνομα του Αμερικανού μηχανικού F. Taylor (1856-1915)].

τεινεσιός (ο) επιδόνη τάνυση λόγω ερεθισμού ή σπασμού ενός σφιγκτήρα.

[ETYM₁ αρχ., εκφραστ. κα τεχν. όρ., < τείνω + παραγ. επίθημα -σιός, πθ. κατ' αναλογία προς το αρχ. πιεσιός (είναι αξιοσημείωτο ότι και οι δύο λ. πρωτοαπαντούν στον Ιπποκράτη)].

τεινó ρ. μετβ. κ. αμετβ. (έταινα, τάθηκα, τεταμένος) (λόγ.) ♦ (μετβ.) **1.** τεινώνω: ~ *τη χορδή του τόξου* 2. απλώνω προς τα εμπρός, προτάσσω: ~ *την κεφαλή* | *το χέρι* ΣΥΝ. προτείνω, προβάλλω- ΦΡ. **τεινó χείρα βοηθείας** βλ. λ. *χείρ* ♦ (αμετβ.) **3.** στοχεύω σ^ε συγκριμένο αποτέλεσμα, αποσκοπώ: *οι ενέργειες του τεινών στην εμπέδωση κλίματος εμπιστοσύνης* ΣΥΝ. κατατείνω **4.** έχω την τάση ή την κλίση προς (κάτι): *τεινεί κυρίως προς τις θετικές επιστήμες* || ~ *προς την αντίλογη* | *την αμφισβήτηση* || ~ *να απορρίπτο* | *να ξεχνάω* || ~ *να πιστεύω ότι είχε δίκιο* ΣΥΝ. ρέπω (+προς) **5.** (η μτχ. *τεταμένος*, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοχλή*.

[ETYM₂ αρχ. < *τέν-/ω (με αντέκταση) < I.E. *ten- «τεινώνω, εκτείνω», πβ. συνσφρ. *tanōti*, λατ. *ten-dere* (με οδοντ. παρέκταση), γαλλ. *tendre*, ισπ. *tender*, γερμ. *dehnen*, αλβ. *ndënj* «διατείνω, τεινώνω (τις χορδές)» κ.ά. Ομόρρ. *τανύ-ω*, *τέν-ων* (-οντάς), *ά-τεν-ής*, *τόν-ος*, *τά-σις* (-ή), *τέ-ταν-ος*, *τεινεσιός* κ.ά.].

τειοδέντρο (το) [1896] {τειοδέντρ-ου | -ον} αιθαλέες φυτό, ιθαγενές της ΝΑ. Ασίας, που καλλιεργείται για τα φύλλα και τους οφθαλμούς από τους οποίους παρασκευάζεται το τσάι: ευδοκίμει σε υγρά κλίματα, όξινα εδάφη και η συγκομιδή του γίνεται με το χέρι.

τειοδόχη (η) [1890] {τειοδοχών} (λόγ.) η τσαγιέρα (βλ. λ.). [ETYM₁ < τείων + *δόχη* < *δέχομαι*, πβ. κ. *τερο-δόχη*].

τείον (το) [1859] {τείου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το τσάι, τα φύλλα του τειοδέντρου αποξηραμένα και τριμμένα **2.** (συνεκδ.) το αφένιγμα που παρασκευάζεται από τα παραπάνω φύλλα. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. *thé* < *μαλάκτ.* *teh* < *διαλέκτ.* *κινεζ.* *τέ* (πβ. *κινεζ. chá*). Βλ. κ. *τσάι*].

τείοποσία (η) [1897] {τείοποσιών} (λόγ.-σπάν.) το να πίνει κανείς τσάι. **τείοποσιό** (το) [1897] (λόγ.-σπάν.) κατάσταση στο οποίο σερβίρεται τσάι ΣΥΝ. *τσαγιερία*.

τείοπότης (ο) [1897] {τείοποτών} (λόγ.-σπάν.) πρόσωπο που του αρέσει το τσάι, που πίνει συχνά τσάι.

Τεγεσιός (ο) ΜΥΘΟΛ. Θηβιαίος μάντης στον οποίο ο Δίας έδωσε το χάρισμα της προφητείας.

[ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «ο ερμηνευτής των σημείων», < **Τεγεσ-ίας* (με μετρική έκταση του πρώτου -ε- για την αποφυγή των αλλεπάλληλων βραχειών συλλαβών) < θ. *τερεσ-* (ιων.) | *τερασ-* του ουσ. *τέρας* (γεν. **τέρασ-ος* > *τέρα-ος* και αργότερα *τέρατ-ος*). Βλ. *τέρας*, *τεράστιος*].

τειρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {τείριζ-α, -ηκα, -μένος} οχυρώνω (λ.χ. μια πόλη) με τείχος: *τείρισαν την Αθήνα μαζί με τον Πειραιά* ΣΥΝ. περιτειρίζω.

τειριο (το) ΑΡΧΤ. φέρων στοιχείο από μεπτόνη ή πέτρα, του οποίου η μία διάσταση (μήκος) είναι κατά πολύ μεγαλύτερη από την άλλη. [ETYM₁ < αρχ. *τειριονκ* *τείχος*].

τείριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η οχύρωση με τείχος, καθώς και (συν^{κδ}) το ίδιο το οχύρωμα ΣΥΝ. *τειρισμα*, *τίχος*, *οχύ-ρωμα*.

τείρισμα (το) [αρχ.] {τειρισίμ-ατος | -ατα, -άτων} το τείχος, κυρ. ως οχύρωμα.

τειροδομία (η) {τειροδομιών} η κατασκευή τείχους με συγκεκριμένο τρόπο. [ETYM₁ μτρν. < *τειροδόμος* < *τείχος* + *-δόμος* (< αρχ. δέμο «αγίζω, κατασκευάζω», βλ. λ. *δομή*)].

τειρομαχία (η) [αρχ.] {τειρομαχιών} **1.** μάχη σώμα με σώμα πάνω στα τείχη ή γύρω από αυτά **2.** η δωδεκατη ραμφοδία (Μ) της *Ιλιάδας*.

τειροποια (η) [μτρν.] {τειροποιιών} η ανέγερση τείχους, οχυρώματος. — **τε^εοπιός** (ο) [αρχ.].

τείχος (το) {τείχ-ους | -η, -ών} **1.** ψηλό οχυρωματικό κτίσμα, που περιβάλλει συνήθ. μια πόλη ή εκτείνεται κατά μήκος των συνόρων για αμυντικούς λόγους- ΦΡ. (α) *Μακρά Τείχη* (τά *μακρά τείχη*, θουκ. 2. 13) (στην αρχαιότητα) τα τείχη που έφταναν την πόλη της Αθήνας με τον Πειραιά και το Φάληρο (5ος αι. π.Χ.) (β) *Σινικό Τείχος* | *Μέγα τείχος* βλ. λ. *σινικός* (γ) *τείχος των θρήνων* | *των δακρύων* ιερός τόπος των Ισραηλιτών, τμήμα του δυτικού τείχους του ναού του Σολομών-ντος, ο οποίος αποτελεί τόπο προσευχής (δ) *τείχος του Βερολίνου* | *τού αίσχους* ή *Τείχος* διαχωριστικό τείχος (μήκους 45 χιλιόμετρων, ενισχυμένο με συρματοπλέγμα και φρουρούμενο αντιστήρα), που με

νήφισμα της Λαϊκής Εθνοσυνέλευσης της τότε Α. Γερμανίας (12 Αυγούστου 1961) υψώθηκε μεταξύ του δυτικού και του ανατολικού τμήματος του Βερολίνου, εμποδίζοντας τις ελεύθερες μεταφορές και τη συγκοινωνία μεταξύ των δύο πλευρών καταδαράστηκε τον Νοέμβριο του 1989, πριν από την επανένωση της Γερμανίας (1990): η *πτώση του Τείχους* || *δέκα χρόνια από την πτώση του Τείχους* 2. (μτφ.) ό,τι οριοθετεί την έκταση ενός συνόλου, την ευρύτητα μιας ομάδας, μιας έννοιας κ.λπ.: τα ~ *του ελληνογμού- ΦΡ.* (α) *εντός των τειχών* στο πλαίσιο μιας ομάδας, οργάνωσης κ.λπ.: *κύριο μέλημα του είναι η ενίσχυση της ενότητας ~ του κόμματος* (β) *οι εκτός των τειχών* όσοι δεν είναι μέλη μιας ομάδας, οργάνωσης κ.λπ.: *δεν έχει απήχηση στους εκτός των τειχών, δεν μπορεί να φέρει νέους ψηφοφόρους* 3. (μτφ.) οτιδήποτε υπάρχει ως εμπόδιο, φραγμός μεταξύ ατόμων, πλευρών κ.λπ.: ~ *σιωπής* | *αδιαφορίας* | *ασυνεννοησίας* || *συνά η κοινωνία η ίδια χτίζει τείχη απομονώνοντας μέλη της* ΣΥΝ. φραγμός, εμπόδιο **4.** (μτφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε τοποθετείται ή στεκεται (κάπου) προστατευτικά: *σχημάτιζαν γύρω του ένα ~, για να τον προσφιλίζουν από τους φανατικούς που επιχειρούσαν να τον χτυπήσουν* || *το αμυντικό ~ των παικτών μιας ομάδας σχηματίζεται κατά την εκτέλεση φάουλ*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*.

[ETYM₁ < αρχ. *τείχος* < *θειχ-ος (με προληπτ. ανομοίωση) < I.E. *dheigh- «πλάθω (με πηλό), χτίζω», πβ. συνσφρ. *dehi* «τείχος, φράγμα», αβεστ. *pairi-daēza* «κήπος» (βλ. κ. *παράδεισος*), λατ. *fi-n-g-ere* «πλάθω, κατασκευάζω» (με έρρινο ένθημα, πβ. κ. γαλλ. *feindre* «προσποιούμαι, υποκρίνομαι», ισπ. *finger*), *figura* «μορφή, φιγούρα», γοτθ. *daigs* «άργιλος, ζύμη», αρχ. γερμ. *teig* (> γερμ. *Teig*), αρχ. αγγλ. *dæg* (> αγγλ. *dough*) κ.ά. Ομόρρ. *τοΓ-ος*, αρχ. *θηγγάνω* «αγγίζω» (βλ. λ. *θήγω*) κ.ά. Το *τείχος των θρήνων* αποτελεί απόδ. του αγγλ. *Wailing Wall*].

τεκές κ. ντεκές (ο) {τεκέδες} **1.** ισλαμικό μοναστήρι, ασκητήριο για δερβίσηδες **2.** καταγώγιο όπου γίνεται χρήση ναρκωτικών ή συχνά/όσο χασικλήδες ΣΥΝ. *χασικλήδικο*. [ETYM₁ < τουρκ. *tekke*].

τεκίλα (η) {χωρ. πληθ.} μεξικάνικο οινοπνευματώδες ποτό, συνήθ. άχρωμο, με υψηλή περιεκτικότητα οινοπνεύματος (40-50%). [ETYM₁ < ισπ. *tequila*, από την ομώνυμη κομμόπολη του Μεξικού, που είναι κέντρο παραγωγής του ποτού].

τεκμαίρομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) συμπεραίνω: *από πού τεκμαίρεσθε ότι αυτός ευθύνεται;* ♦ **2.** (αμετβ.) (συχνά τρίτοπρόσ. *τεκμαίρεται* | *τεκμαίρονται*) εξάγεται ως συμπεράσμα με βάση την επεξεργασία των δεδομένων, αποδεικνύεται: *πώς ~ το άλλοθι του* | *η πιστότητα του εγγράφου;* || *δεν ~ η συνειννόηση των δραστην*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM₁ αρχ. < *τέκμαρ*, -ος «σημείο, σύμπτωμα, ισχυρή απόδειξη» < *τέκ-* (με επίθημα -μρ-) < I.E. *k^wek- «βλέπω, δείχνω, φαίνομαι», πβ. συνσφρ. *caksate* «βλέπω», αβεστ. *caiman-* «μάτι», περσ. *cašm*, αρχ. *σλαβ. kazQ* «δείχνω, υπενθυμίζω» κ.ά. Παράγ. *τεκ-μαρ-τός*, *τέκ-μαρ-σις*, *τεκ-μη(ρ)-ισ(ν)* κ.ά.].

τεκμαρτός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που μπορεί να προκίνηει ως συμπεράσμα με βάση ορισμένα δεδομένα, που υπολογίζεται, προσδιορίζεται με βάση γενικά στοιχεία: ~ *εισόδημα* (που προσδιορίζεται από ορισμένα τεκμήρια) || ~ *ενοίκιο* (το ενοίκιο που θεωρητικά καταβάλ-λει κάποιος για ιδιοκατοίκηση με βάση συγκεκριμένα στοιχεία) || ~ *δαπάνη* ΑΝΤ. βεβαιωμένος, αποδεδειγμένος, πιστοποιημένος. [ETYM₁ αρχ. < *τεκμαίρομαι* (βλ. λ.)].

τεκμήριο (το) {τεκμηρί-ου | -ων} **1.** οποιοδήποτε στοιχείο ή γεγονός μπορεί να αποτελέσει αποδεικτικό στοιχείο, στο οποίο μπορεί να βασιστεί κανείς για τη συναγωγή συμπερασμάτων: *το παιδικό του ύψος δεν αποτελεί ~ αθωότητας- ΦΡ. κατά τεκμήριο* όπως αποδεικνύεται από τα δεδομένα: *είναι ένας -αξιόπιστος μάρτυρας* || *είναι ~ το καλύτερο μοντέλο* **2.** ΝΟΜ. (α) συμπεράσμα που συνάγεται με βάση τους κανόνες της τυπικής λογικής σχετικά με ένα άγνωστο περιστατικό από ένα γνωστό: *νόμιμα* ~ (που δεσμεύουν τον δικαστή ή του επιτρέπουν τη συναγωγή συγκεκριμένου συμπεράσματος) || *δικαστικά ~* (που στηρίζονται μόνο στη δικαστική κρίση) || *αμάχητο* | *μαχητό* - (β) **τεκμήριο συναποβιώσεως** βλ. λ. *συναποβίωση* **3.** ΟΙΚΟΝ. κάθε στοιχείο στο οποίο βασίζεται ο προσδιορισμός τεκμαρτού εισοδήματος, κυρ. για τον υπολογισμό της φορολογίας κάποιου, όπως είναι λ.χ. το ύψος του ενοικίου, ο αριθμός των ιδιοκτησιών του, οι δαπάνες της διαβίωσης του κ.λπ.: *τεκμήρια διαβίωσης* (σκάφος, ενοίκια κ.λπ.). [ETYM₁ < αρχ. *τεκμήριον*, από το θ. του αορ. *τεκμήρ-ασθια* του ρ. *τεκμαίρομαι* (βλ. λ.)].

τεκμηρίωση ρ. μετβ. {τεκμηρίω-σα, -θηκα, -μένος} αποδεικνύω (κάτι) με τεκμήρια, στηρίζω την εγκυρότητα συμπεράσματος με αποδεικτικά στοιχεία: ~ *τη θέση μου* | *τους ισχυρισμούς μου με επιχειρήματα* | *τεκμηριωμένη πρόταση* | *άποψη* ΣΥΝ. συμπεραίνω, αποδεικνύω, στηρίζω (πβ. *αντικειμενικά κριτήρια*). [ETYM₁ < αρχ. *τεκμηρίω* (-όω) < *τεκμήριον* (βλ. λ.)].

τεκμηρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** απόδειξη ή στήριξη της εγκυρότητας συμπεράσματος με αποδεικτικά στοιχεία: *θα χρειαστεί χρόνος και έρευνα για την ~ μιας τέτοιας θέσης* || *τα επιχειρήματα του δεν αρκούσαν για την ~ του συμπεράσματος του* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων, με τα οποία κάποιος κατοχυρώνει άποψη ή συμπεράσμα, τα τεκμήρια: *πλήρης* | *διεξοδική* | *πειστική* | *αναλυτική* | *μακρά* | *σύντομη* ~ ΣΥΝ. *πειστήριο* **3.** ΠΛΗΡΟΦ. οργανωμένη και λεπτομερής συγκέντρωση των στοιχείων που αφορούν στον σχεδιασμό και στην κατασκευή έργου ή προγράμματος Η/Υ- χρησιμεύει ως οδηγός χρήσεως αλλά και ως ιστορικό αρχείο αναφοράς: *η υπηρεσία τεκμηρίωσης ενός οργανισμού*. — *τεκ-μηριοτικός*, -ή, -ό. [ETYM₁ < μτρν. *τεκμηρίωσις* < αρχ. *τεκμηρίω* (-όω). Η σημ. **3** αποτελεί

απόδ. του αγγλ. documentation].
 τεκνατζού (η) {τεκνατζούδες} (αργκό) γυναίκα με σεξουαλική προτίμηση σε ωραίους άνδρες νεαρής ηλικίας.
 [ETYM₁ < τεκνό (βλ.λ.) + παραγ. επιθήμα -τζού, θηλ. του επιθήματος -τζής (πβ. κ. *χαρτα-τζού, πλακα-τζού*)].
 τεκνό (το) (αργκό) ωραίο νεαρό πρόσωπο, που προκαλεί ερωτικό πόθο.
 [ETYM < τέκνο, με καταβίβασμό του τόνου, από ιδίωμα περιθωριακών ομάδων].
 τέκνο (το) (λόγ.) 1. το παιδί, ο άνθρωπος ως προς τη σχέση του με τους φυσικούς ή θετούς γονείς του: θετό | *γνήσιο* ~ || πνευματισμό ~ (αυτός που έχει βαπτιστεί, ανατραφεί ή επηρεαστεί πνευματικά από κάποιον δάσκαλο) ΣΥΝ. γόνος, γυιός | κόρη· ΦΡ. *αμαρτία | γονέων παι-δεύουσι τέκνα* βλ. λ. *αμαρτία* 2. (σε περιφράσεις) ο άνθρωπος ως προς τη σχέση του με τον τόπο καταγωγής του: ~ της Αχαΐας | της *Ελλάδας* ΣΥΝ. γέννημα 3. (ως φιλική προσφώνηση ή σκοππ.) παιδί (μου)! : *πλησίασε* ~! (από ιερομένο σε λαϊκό)· ΦΡ. *και αι, τέκνον Βρούτε*; βλ. λ. *Βρούτος*.
 [ETYM₁ < αρχ. τέκνον, από το θ. του αορ. β' ε-τεκ-ον του ρ. *τίκτω* (βλ.λ.) με επιθήμα -νον. Το θ. τεκ- ανάγεται σε Ι.Ε. *tek- «γεννώ - μαρτυρώ» και συνδ. πθ. με σανσκρ. *ták-man-* «παιδί, απόγονος», αρχ. γερμ. *degan*, αρχ. σκανδ. *rege* «πολεμιστής - υπηρέτης - νεαρός άνδρας» κ.ά.].
 τέκνο (η) {άκλ.} ηλεκτρονική, χορευτική μουσική με μονότονο, έντονο ρυθμό, που προέκυψε από την ψυχεδελική μουσική του '60. [ETYM₁ < αγγλ. techno, συγκροημ. τ. του technology (πβ. κ. *τεχνολογία*)].
 τεκνογονία (η) {τεκνογονιών} η γέννηση παιδιού ΣΥΝ. τεκνοποιία. [ETYM₁ αρχ. < τεκνογόνος < τέκνον + γόνος].
 τεκνοποίηση (η) {μτγν.} {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η γέννηση παιδιού: *πολλά σύγχρονα ζευγάρια έχουν πρόβλημα τεκνοποίησης*. Επίσης τεκνοποιία [αρχ.] — τεκνοποιητικός, -ή, -ό [αρχ.].
 τεκνοποιώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {τεκνοποιείς... | τεκνοποίησα} γεννώ παιδί: *για όσους δεν μπορούν να τεκνοποιήσουν εφαρμόζονται σύγχρονες μέθοδοι τεχνητής γονιμοποίησης*.
 τεκταινεται, τεκταινεται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.ατ.} συμβαίνει, προκύπτει κατόπιν μεθοδεύσεως, βάσει σχεδίου: *ήταν ενήμερος τον όσων τεκταινόταν στα παρασκήνια*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM₁ < αρχ. τεκταίνωμαι < τέκτων, -όνος (βλ.λ.)].
 τεκταίνωμενα (τα) {τεκταίνωμενων} σειρά γεγονότων ή ενεργειών που συγκροτούν τον χαρακτήρα ή καθορίζουν την τελική έκβαση μιας κατάστασης (η οποία είναι συνήθ. δυσάρεστη): *οι νέοι παρατηρούν τα ~ της πολιτικής σκηνής και απογοητεύονται || παρακολουθεί τα ~ με αγωνία*.
 [ETYM Πληθ. ουδ. τής μτγ. ενεστ. του αρχ. τεκταίνωμαι «κατασκευάζω (ως ξυλουργός) - μηχανεύομαι» (< τέκτων, βλ.λ.)].
 τεκτονός (ο) {τεκτόνων} μέλος μασονικής οργάνωσης, τεκτονικής στοάς ΣΥΝ. μασόνος. Επίσης (λόγ.) τέκτων {τέκτονος}. [ETYM < αρχ. τέκτων, -όνος «ξύλουργός» < *tek²-on- (με απόδ. του *k²-ως -κτ-, βλ. λ. *χτίζω*) < Ι.Ε. *tek²- «πλέκω, εργάζομαι ως ξυλουργός, συνδέω», πβ. σανσκρ. *tákṣan* «ξύλουργός», αρχ. ιρλ. *tál* «αξίνω» (< *t² ks-lo-), αρχ. γερμ. *dehsa* «σσεκούρι, πλέκω», ίσως και λατ. *texere* «πλέκω - χτίζω» κ.ά. Βλ. κ. *τέχνη*. Για τη σημ. «μασόνος» βλ. λ. *μασόνος*.
 τεκτονική (η) ΓΕΩΛ. 1. ο κλάδος που μελετά τις παραμορφώσεις του στερεού φλοιού της γης και τις δυνάμεις που τις προκαλούν 2. *τεκτονική πλακών* η θεωρία κατά την οποία η λιθόσφαιρα αποτελείται από δώδεκα τμήματα-πλάκες, οι οποίες αλληλοσυγκρούονται διαρκώς, με αποτέλεσμα την πρόκληση ηφαιστειακής και σεισμικής δραστηριότητας τής Γης, τη δημιουργία ορέων, ωκεανών και τη μετατόπιση ηπείρων. [ETYM Αντιδάν., < αγγλ. (Plate) Tectonics < αρχ. τεκτονικός].
 τεκτονικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τους τέκτο-νες ή με τον τεκτονισμό: ~ συντεχνίες | *αδελφότητες* | *σύμβολα* (β) *τεκτονική στοά* (ι) η βασική οργανωτική μονάδα του τεκτονισμού (ii) τα μέλη αυτής τής οργανωτικής μονάδας, αδελφότητας (vii) ο τόπος στον οποίο συγκεντρώνονται και πραγματοποιούν τις τελετές τους τα μέλη τέτοιου οργανώσεως 2. (α) αυτός που σχετίζεται με τεχνίτη κατασκευών, κυρ. ξυλουργό (β) *τεκτονικός πήγης* βλ. λ. *πήγης* · 3. ΓΕΩΛ. (α) αυτός που αναφέρεται στην τεκτονική ή μελετάται από αυτό τον επιστημονικό κλάδο: ~ *παραμόρφωση* || ~ *πλάκα* (λιθοσφαιρική πλάκα) (β) *τεκτονικός σεισμός* ο σεισμός που προκαλείται κατά τη βίαιη διάρρηξη πετρωμάτων και την τριβή από την ολίσθηση των επιφανειών τους.
 τεκτονισμός (ο) [1892] η μασονία (βλ.λ.).
 Τ.Ε.Α. (το) Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο.
 Τελ Αβίβ (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι του Δ. Ισραήλ. [ETYM₁ < εβρ. Tel Aviv «άλλοφος τής άνοιξης»].
 τελλάλης (ο) → *ντελλάλης*
 τελαμών (ο) 1. η φυσιογιοθήκη 2. δερμάτινο ή υφασμάτινο λουρί, από το οποίο κρεμοούνται στον ώμο όπλο, σπαθί ή τύμπανα. Επίσης τελαμώνια (η). [ETYM₁ < αρχ. *τελαμών, -ώνος*, αρχική σημ. «αυτός που μεταφέρει, που σηκώνει», με παραγ. επιθήμα -μων/πβ. κ. *χει-μών, κλανθ-μών*). Το θ. *τελα-* < δισύλλ. ρίζα *telā- «ζυγίζω, σηκώνω» (βλ. λ. *τάλαντο, ταλανίζω*)].
 τελάρο (το) 1. πρόχειρο κιβώτιο από κομμάτια ξύλου ή από πλαστικό για τη μεταφορά φρούτων, λαχανικών, ψαριών κ.λπ. ΣΥΝ. *καφάσι* 2. (συνεκδ.) το περιεχόμενο ενός τέτοιου κιβωτίου: *αγόρασε δύο -*

ντομάτες 3. πλαίσιο συνήθ. στρογγυλού σχήματος για το τέντωμα του υφάσματος κατά το κέντημα ή παραλληλόγραμμα για το τέντωμα του μουσαμά στη ζωγραφική 4. (γενικότ.) κάθε πλαίσιο, ανεξαρτήτως υλικού ή σχήματος, που τοποθετείται προστατευτικά ή για να στερεώσει (κάτι): ~ τής *πόρτας* | του *παρθύρου*. [ETYM₁ < ιταλ. *telaro* (συνήθ. τ. *telario*) «αργαλειός, πλαίσιο, σκελετός» < μεσν. λατ. *telarium*, υποκ. του λατ. *telae* «αργαλειός, ύφασμα» < *teks-lā (< ρ. *texere* «υφαίνω, πλέκω»)].
 τελατίνι (το) {τελατιν-ιού | -ιών} δέρμα μοσχαριού ειδικά κατεργασμένο-ΦΡ. (λαϊκ. εκφραστ.) *κάνω κάποιον τελατίνι* (i) δέρνω (κάποιον) πολύ σκληρά (ii) φέρνω (κάποιον) σε πολύ δύσκολη θέση. [ETYM₁ < τουρκ. *telâtin*].
 τελεία (η) {τελειών} 1. το σημείο στίξεως) που χρησιμοποιείται για να δηλώνει το τέλος περιόδου λόγου-ΦΡ. (α) άνω *τελεία* (■) το σημείο στίξεως που δηλώνει παύση λόγου μεγαλύτερη του κόμματος και μικρότερη τής τελείας και που χωρίζει μια περίοδο λόγου σε ημιπεριόδους (β) άνω και κάτω *τελεία* (·) το σημείο στίξεως που δηλώνει ότι μετά από αυτό ακολουθεί κάτι που εξηγεί ή αναλύει αυτό που προηγείται ΣΥΝ. *δίστιγμα* (μτφ.) (γ) βιάζω *τελεία* (σε κάτι) βιάζω οριστικό τέλος (σε κάτι): *έβαλε τελεία σε αυτή τη σχέση* | *σε αυτή τη φάση τής ζωής του* (δ) *τελεία και παύλα* για περιπτώσεις που ο τόνος του ομιλητή είναι κατηγορηματικός, για κάτι που επιβάλλεται ως οριστικό και αμετάκλητο, που δεν επιδέχεται αντιρρήσεις: ~! *Θα γίνει αυτό που σου είπα!* 2. το παραπάνω σημείο που χρησιμοποιείται στις χρονολογίες αντί για την κάθετη γραμμή ή την μικρή ενοτική παύλα δηλώνοντας τακτικό αριθμητικό (π.χ. 15.3.1995, αντί 15/3/1995 ή 15-3-1995) 3. (στοιχ.) οποιοδήποτε σημάδι μοιάζει με μικρή βούλλα: *γέμισε το φύλλο του τετραδίου με κόκκινες ~ 4.* (στη βυζαντινή μουσική) σημείο τής παρασημαντικής, ένα από τα δεκατέσσερα εκφραστικά σημεία που χρησιμοποιούν στη μουσική απαγγελία του Ευαγγελίου και του Αποστόλου· γράφεται με κόκκινο μελάνι και έχει σχήμα παραλήθσιο με τού σταυρού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγικά, εντελής, επιτακτικός, -ία*.
 [ETYM₁ Ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επιθ. *τέλειος* (βλ.λ.), που αποσπάστηκε από τη φρ. *τελεία στιγμή*].
 τελεία επιρρ. 1. με τέλειο τρόπο: *ζωγραφίζει ~ 2.* θαυμάσια, υπέροχα: *στην εκδρομή περάσαμε ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελείως*.
 τελειοθρία (η) {χωρ. πληθ.} η επιδίωξη τής τελείας μορφής ή επίδοσης, του τέλειου αποτελέσματος ΣΥΝ. *τελειομανία*. — *τελειόθη-ρας* (ο), *τελειοθηρικός*, -ή, -ό.
 [ETYM₁ < *τέλειος* + -θήρας < θήρα «κυνήγη», πβ. κ. *χρυσο-θήρας, προικ-θήρας*].
 τελειομανής, -ής, -ές {τελειομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μανία να επιζητεί διαρκώς το τέλειο, που δεν μπορεί να ανεχθεί ατέλεια ή λάθος σε όσα κάνει. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ETYM₁ < *τέλειος* + -μανής, από το θ. του αρχ. πθ. αορ. β' *έ-μάν-ην* (του ρ. *μαίνωμαι*), απόδ. του αγγλ. *perfectionist*].
 τελειομανία (η) {χωρ. πληθ.} η διαρκής επιδίωξη τής τελειότητας, η μανία τής διόρθωσης κάθε ατέλειας ή λάθους: η ~ *που έχει λειτουργεί εις βάρος του κατατρώγεται με λεπτομέρειες και υποφέρει χωρίς λόγο*. [ETYM₁ Απόδ. του αγγλ. *perfectionism*].
 τελειοποίηση (η) [1821] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η βελτίωση ή ολοκλήρωση (ενός πράγματος), ώστε να είναι τέλειο ή να παράγει τέλειο αποτέλεσμα: η ~ τής *εκτέλεσης ενός κομματιού*.
 τελειοποίησης, -ης, -ο [1857] αυτός που μπορεί να τελειοποιηθεί, που επιδέχεται βελτίωση.
 τελειοποιώ ρ. μετβ. [μεσν.] {τελειοποιείς... | τελειοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. *κάνω (κάτι) τέλειο, δίνω (σε κάτι) την πιο ολοκληρωμένη άρτια μορφή: είχε τελειοποιήσει την τεχνική της σε τέτοιο βαθμό, ώστε και σήμερα να θεωρείται αξέπραστη* 2. (καταχρ.) βελτιώνω, *κάνω (κάτι) καλύτερο: ~ τα Γαλλικά || τη φυσική μου κατάσταση*.
 τέλειος, -α, -ο 1. αυτός που δεν έχει λάθη ή ελλείψεις, που βρίσκεται στην πλέον άρτια, εξελεγχμένη μορφή του: ~ *εκτέλεση μιας χορογραφίας* || ~ *ραφή* || ~ *συνεργασία* ΣΥΝ. άψογος, άρτιος, πλήρης, ολοκληρωμένος, (λόγ.) εντελής ΑΝΤ. ατελής 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που, για τον καθένα προσωπικά, εκορράζει ή αποτελεί ιδεώδες, πρότυπο: ~ *φίλος* | *εραστής* || ~ *αναλογίες σώματος* 3. αυτός που έχει όλα τα αναγκαία χαρακτηριστικά, ώστε να του αναγορεύεται μια ιδιότητα: *ολοκληρωμένος: μεγάλωσε πια, έγινε - γυναίκα* || ~ *χαρτομαπάς* | *απατεώνας* 4. *τέλειο(ν) (το) η τελειότητα* (βλ.λ.): *αναζητεί το ~ 5. τελεία* (η) βλ. λ. · 6. ΜΑΘ. (α) *τέλειος αριθμός* ο αριθμός του οποίου το άθροισμα των διαιρετών, εκτός του ίδιου, ισούται με τον αριθμό αυτόν, λ.χ. ο 6, γιατί 1 + 2 + 3 = 6 (β) *τέλειο σύνολο* το σύνολο που αποτελείται μόνον από τα οριακά του σημεία (γ) *τέλειο τετράγωνο* κάθε αριθμός που ανάλυται ως γινόμενο δύο ίσων παραγόντων 7. ΧΗΜ. *τέλεια καύση* καύση που δεν αφήνει υπολείμματα. [ETYM₁ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που οδηγεί στην εκλήρωση του σκοπού», < *τέλεσ- /-ος < θ. *τελεσ-* (του ουσ. *τέλος, τέλους* < *τέλεσ-ος) + επιθήμα -ος. Βλ. κ. *τέλος*].
 τελειότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απουσία λαθών, ατελειών η τέλεια κατάσταση: *σωματική | ψυχική | ηθική | πνευματική* — || *σημασία δεν έχει ίσως τόσο η - όσο ο αγώνας προς αυτήν* ΣΥΝ. εντέλεια, πληρότητα ΑΝΤ. ατέλεια.
 τελειοφοτικός, -ής, -ο [1866] αυτός που βρίσκεται στο τελευταίο έτος των σπουδών του: *χορός τελειοφοίτων* (πβ. λ. *απόφοιτος*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφοιτος, τελειώμα* [αρχ.] κ. *τελείωμα* (το) {τελειώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η ολοκλήρωση (ενός πράγματος), ώστε να είναι τελειωμένο: το - τής

ομιλίας ANT. έναρξη, αρχή. ΦΡ. *καλά τελειώματα* (συνήθ. ως ευχή) καλή κατάληξη, καλό αποτέλεσμα: *άντε και ~ στην προσπάθεια σου 2.* (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο τελειώνει κάτι: το ~ της *κουρτίνας* | *τού ρούχου* || *περιτεχνό* | *προσεγμένο* ~ 3. (μτφ.) η εξάντληση, η σταδιακή ανάλωση αποθεμάτων: *το πετρέλαιο είναι στο ~, ίσα-ίσα για σήμερα φτάνει.*

τελειωμός (ο) η λήξη, η ολοκλήρωση ή το τέλος μιας διαδικασίας, ενός πράγματος ΣΥΝ. τελείωμα, συμπλήρωση, αποπεράτωση, τέρμα: ΦΡ. *(κάτι) δεν έχει τελειωμό (ι)* (κάτι) δεν τελειώνει ποτέ: *τα βάζα του δεν έχουν τελειωμό (ii)* «σαν να γαν ποτέ τελειωμό τα πάθη κι οι καμιοί του κόσμου» (Α. Παπαδιαμάντης) (ii) δεν μπορεί να τελειώσει (κάτι); *είναι τόση η δουλειά, που ούτε αύριο δεν έχουμε τελειωμό.*

τελειώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τελειώσα κ. (λόγ.) τελείω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. οδηγώ (κάτι) στο τέλος, στην ολοκλήρωση: *~ τις σπουδές | το παιχνίδι | την προσπάθεια μου* || *δεν πρόλαβα να τελειώσω τη ροπή μου ΣΥΝ. περατώνω, ολοκληρώνω ANT. αρχίζω 2. ξοδεύω (κάτι) μέχρι τέλους, καταναλώνω (κάτι) ολόκληρο, χωρίς να αφήνω υπόλειμμα του: ~ το φαγητό | το κρασί μου ΣΥΝ. σώνω, εξαντλώ 3. διαγράφω ή απολύω (κάποιον): «η Δ.Ο.Ε. τελείωσε επτά μέλη της» (εσφμ.) ♦ (αμετβ.) 4. φθάνω στο τέλος, στην ολοκλήρωση ή παύω πλέον να υπάρχω: *θα τελειώσει κι αυτή η δοκιμασία* || *τελείωσε ο αγώνας | η εκπομπή | η γιορτή* || *κάτι τελειώνει οριστικά* || *Πάνε πια αυτά που ήξερες! Τελείωσαν!* ΣΥΝ. λήγω, περατώνω, ολοκληρώνομαι. ΦΡ. *τελείωσαν τα αστέρια* | *τα ψέματα* για περιπτώσεις στις οποίες κάτι θεωρείται πλέον οριστικό: *~ από δύο και πέρα θα κάνεις αυτό που σου λέω* || *~ από αύριο επιστρέφουμε στη δουλειά 5. ξοδεύομαι, εξαντλούμαι: τελείωσαν τα λεφτά* | *τα περιθώρια χρόνου* | *οι αντοχές (κάποιου)* || *τελείωσε η μπύρα ΣΥΝ. σόνωμα, καταναλώνω 6. (μτφ.) εξαντλούμαι σωματικά ή ψυχικά, καταρρέω ως οργανισμός ή πεθαίνω: ~ από τους πόνους* | *απ' τον πυρετό* || *με τελείωσες!* ΣΥΝ. αποκάμω, χάνομαι 7. φθάνω στο κατώτατο σημείο, παύω να υπάρχω με συγκεκριμένη ιδιότητα, δεν έχω μέλλον σε κάτι: *αν μαθεύει τι έχουν κάνει, τους τελειώσει ως υπάλληλοι της εταιρείας* || *πρέπει να προλάβουμε τους ανταγωνιστές μας, γιατί αλλιώς τελειώσαμε!* 8. (καθημ.) φθάνω σε οργασμό 9. (η μτφ. *τελειωμένος, -η, -ο*) αυτός που δεν πρόκειται να εξελιχθεί άλλο, που έχει ολοκληρωθεί: *αυτή η σχέση δεν έχει μέλλον είναι ~ υπόθεση* || *αν δεν δω ~ δουλειά, δεν πληρώνω.**

ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός, ολοκληρώνω, πεθαίνω, τελώ.* [ETYM < αρχ. τελείω (-ώ) «καθιστώ κάτι τέλειο - συμπληρώνω, ολοκληρώνω» < τέλειος].

τελείως επίρρ. [αρχ.] εντελώς, πλήρως: *είναι ~ τρελός* || *τα έχει ~ χαμένα ΣΥΝ. ολότερα, καθ' ολοκληρίαν.*

τελείως - τέλεια. Οι δύο λέξεις διαφέρουν, κατά κανόνα, στη σημασία τους. Το τελείως σημαίνει «εντελώς, πλήρως, καθ' ολοκληρίαν»: *Είναι τελείως ανίκανος να αντιμετωπίσει την κατάσταση - Λεν έχει γίνει τελείως καλά από τη γρίπη που την τάλαιπωρει δέκα μέρες τώρα.* Το τέλεια σημαίνει κυρίως «με τέλειο τρόπο, θαυμάσια, εξαιρετα»: *Το τέλειο σημάδι ήταν τέλεια διακοσμημένο.* Σε χρήσεις όπως: *Πέρασαμε τέλεια στην εκδρομή - Είναι τέλεια οργανωμένο νοσοκομείο, ώστε να μπορεί να αντιμετωπίσει και τα πιο δύσκολα περιστατικά,* το τέλεια μπορεί να έχει και τις δύο σημασίες.

τελείωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η κατάκτηση της μεγαλύτερης δυνατής βελτίωσης, το να επιδιώκει ή να πετυχαίνει κανείς την τελειότητα: η *ηθική ~ του ανθρώπου 2. η τελειοποίηση (ενός πράγματος), η ολοκλήρωσή του, ώστε να φθάσει στην πλήρη, τέλεια μορφή του: - ενός έργου* | *μιας αποστολής ΣΥΝ. ολοκλήρωση, περάτωση 3. ΕΚΚΛΗΣ. η παύση (μέσα σε μια ζωή πνευματικής προσπάθειας) καθώς και η μελλοντική (κατά την κρίση) τελειοποίηση του ανθρώπου και του κόσμου: η ψυχή του ανθρώπου ακολουθεί μια σταδιακή πορεία, καθώς προχωρεί από την ατέλεια στην ~ 4. ΑΡΧΑΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) οι οπτικές διορθώσεις και παρεκκλίσεις από την ευθεία ή τον ψυχρό κανόνα στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική.*

τελειωτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που επιφέρει το τέλος, που περατώνει (κάτι) *η κατάληξη της ζωικής αυτής περιοχής ήταν το ~ χτύπημα για την ήδη συρρικνωμένη αυτοκρατορία 2. αυτός που έχει οριστικό χαρακτήρα, που δεν αλλάζει περαιτέρω: ~ απάντηση* | *διατύπωση* || η ~ θέση *κάποιου σε ένα ζήτημα ΣΥΝ. οριστικός ANT. προσωρινός, παροδικός, εφήμερος. — τελειωτικ-ά* | *-ός* [μτγν.] επίρρ. *τελεμές (ο) {τελεμέςδες} 1. παραδοσιακό, μαλακό, λευκό τυρί από πρόβειο, κατσικίσιο ή αγελαδινό γάλα ή από την ανάμειξη του 2. ως μειοτ. χαρακτηρισμός για πρόσωπο.* [ETYM < τουρκ. teleme < deleme].

Τελένθος (η) {Τελένθου} νησί των Δωδεκανήσων απέναντι από τις Δ. ακτές της Καλύμνου. [ETYM. αρχ. αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

τέλεξ (το) {άκλ.} 1. διεθνές σύστημα τηλεγραφικής μετάδοσης γραπτών μηνυμάτων μέσω μιας μηχανής στην οποία ηλεκτρολογούνται, τού τηλεγράφου και της μηχανής που τα τυπώνει ΣΥΝ. τηλετύπο 2. η μηχανή που μεταδίδει γραπτά μηνύματα με τον παραπάνω τρόπο 3. (συνεκδ.) το μεταδιδόμενο μήνυμα.

[ETYM < αγγλ. telex, ακρωνύμιο των λ. tele(printer) «τηλέτυπος» και ex(change) «αυταλλάγη»].

τελεολογία [1861] κ. τελεολογία (η) {τελεολογίαν} 1. η αντίληψη ότι τα πάντα στον κόσμο διέπονται από έναν σκοπό (συνήθ. προκαθορισμένο από ένα υπέρτατο ον, τον Θεό), προς την εκπλήρωσή του οποίου τείνουν 2. ΦΙΛΟΣ, η μελέτη των ανθρώπινων σκοπών.

[ETYM < τελο- (< αρχ. τέλος, -εος | -ους) + -λογία (< λόγος), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teleology].

τελεολογικός, -ή, -ό [1812] κ. τελεολογικός 1. αυτός που σχετίζεται με την τελεολογία: ~ σκέψη | *κριτήριο* (που βασίζεται στην παραδοχή ότι υπάρχει σκοπός) 2. ΦΙΛΟΣ, *τελεολογική απόδειξη* η άποψη κατά την οποία η τάξη που επικρατεί στο σύμπαν αποδεικνύει την ύπαρξη Θεού, ο οποίος την καθορίζει. — *τελεολογικ-ά* | *-ός* [1864] επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teleological].

τέλεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η πραγματοποίηση, το να γίνεται, να συντελείται ή να εκπληρώνεται (κάτι): η ~ του *καθήκοντος* | *τού εγκλήματος* | *ενός μυστηρίου* (εκκλησιαστικού) | *των αγώνων* | *πολιτικού γάμου ΣΥΝ. εκτέλεση. ΣΧΟΛΙΟ λ. τελώ.* [ETYM < μτγν. τελείω < αρχ. τελώ (-έω)].

τελεσιγραφικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που γίνεται ή διατυπώνεται με τελεσίγραφο 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτο και απαιτητικό ύφος: ~ *αξίωση. — τελεσιγραφικ-ά* | *από* [1897] επίρρ.

τελεσίγραφο (το) [1889] {τελεσιγράφου | -ων} 1. διπλωματικό έγγραφο με το οποίο μία πλευρά θέτει σε άλλη ορισμένο χρονικό περιθώριο, για να προβεί σε συγκεκριμένες ενέργειες, προειδοποιώντας ότι σε διαφορετική περίπτωση θα εφαρμοσθούν εξαναγκαστικά μέτρα ή θα κηρύξει πόλεμο εναντίον της: *~ παράδοσης άνευ όρων* || *το 1940 ο πρεσβυτής της Ιταλίας επέδωσε ~ στον Έλληνα πρωθυπουργό 2. (μτφ.) κάθε απαίτηση ή προειδοποίηση που απευθύνεται με απόλυτο και απαιτητικό ύφος (προς κάποιον).*

[ETYM < θ. τελεσι- (< τελώ) + -γράφω, απόδ. τού νεολατ. ultimatum].

τελεσιδικία (η) [1833] {τελεσιδικιών} 1. το να μη μπορεί να προσβληθεί η οριστική απόφαση (πρωτόδικη) δικαστηρίου με τα τακτικά ένδικα μέσα (με την ανακοπή ερημοδικίας και την έφεση) 2. η ιδιότητα του τελεσιδίκου.

τελεσιδικός, -η, -ο [1833] 1. (κυρ. για δικαστικές αποφάσεις) αυτός που έχει οριστικό χαρακτήρα, που δεν προσβάλλεται με τα τακτικά ένδικα μέσα 2. *τελεσιδίκ(ο)ν* (το) η τελεσιδικία. — *τελεσιδικά* | *τελεσιδικώς* [1863] επίρρ.

[ETYM < θ. τελεσι- (< τελώ) + -δικός < δίκη, απόδ. τού γαλλ. jugé en dernière instance].

τελεσίνο (το) {άκλ.} η τηλεκινματογραφία (βλ. λ.). [ETYM < αγγλ. telecine (με γαλλ. τονισμό, ελληνογενής ξέν. σύνθετο, < tele (< τηλε-) + cine (βλ. λ. σινεμά)].

τελεσιουργός, -ός, -ό (λόγ.) τελεσφόρος (βλ. λ.). [ETYM. αρχ. < θ. τελεσι- (< τελώ) + -ουργός (< έργον)].

τελεστή ριο (το) [αρχ.] {τελεστηρίου | -ων} (στην αρχαιότητα) τόπος όπου τελούνται μυστήρια.

τελεστής (ο), τελεστρία (η) {τελεστηρίων} (σημ. 3) 1. ΜΑΘ.-ΦΥΣ. η απεικόνιση ή ο μετασχηματισμός μεταξύ δύο συνόλων | *χώρων: θεωρία τελεστών 2. (στη Λογική) σύμβολο με τη βοήθεια του οποίου σχηματίζονται καινούργιες προτάσεις από μία ή περισσότερες δοθείσες προτάσεις (ορίσματα) αλλιώς προτασιακός σύνδεσμος · 3. (στην αρχαιότητα) το πρόσωπο που τελούσε μυστήριο ή μιούσε κάποιον σε αυτό.*

[ETYM. αρχ. < τελώ (-έω). ο επιστημ. όρος (σημ. 1) αποτελεί απόδ. τού αγγλ. operator].

τελεστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που συμβάλλει στην τέλεση, στο να συντελείται κάτι: ~ *λειτουργίες.*

τελεσφόρος (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η επιτυχής ολοκλήρωση μιας προσπάθειας, η εκπλήρωση ενός σκοπού ΣΥΝ. ευδωχή, επιτυχία 2. η αποτελεσματικότητα.

τελεσφόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που οδηγεί σε επιτυχή έκβαση, που φέρνει αποτέλεσμα: ~ *φάρμακο* | *μέσο* | *μεθόδευση ΣΥΝ. αποτελεσματικός, δραστηκός, καρποφόρος, τελεσιουργός ANT. ατελεσφόρος.*

[ETYM. αρχ. < τελεσ- (< τέλος, βλ. λ.) + -φόρος < φέρω].

τελεσφορά ρ. αμετβ. [αρχ.] {τελεσφορείς... | τελεσφορήσει} (λόγ.) οδηγούμαι σε επιθυμητό αποτέλεσμα, επιτυγχάνω αίσια έκβαση, είμαι αποτελεσματικός: *εύχομαι να τελεσφορήσουν όλες σου οι προσπάθειες ΣΥΝ. ευδοκώμαι.*

τελετάρχης (ο) {τελεταρχών} αυτός που είναι υπεύθυνος για τη διοργάνωση τελετής. [ETYM. αρχ. < τελετή + -άρχης < αρχω].

τελετέξ (το) {άκλ.} τηλεπικοινωνιακή υπηρεσία, η οποία παρέχει πληροφορίες (ειδήσεις, δρομολόγια συγκοινωνιών, χρήσιμα τηλέφωνα, χρηματιστηριακές εξελίξεις κ.ά.) υπό μορφήν έντυπων σελίδων, που προβάλλονται ταξινόμητες στην οθόνη της τηλεόρασης και με τις οποίες διεπιδρά ο τηλεθεατής.

[ETYM < αγγλ. teletext < tele- (< αρχ. τηλε «μακρῶν») + text «κείμενο» (< λατ. textus)].

τελετή (η) 1. εκδήλωση με επίσημο συνήθος χαρακτήρα, που περιλαμβάνει σειρά από τυποποιημένες συμβολικές ενέργειες 2. (ειδικότερ.) η ιεροτελεστία, το συγκεκριμένο τυπικό, με το οποίο συμβολικά εκφράζεται η λατρεία προς τον Θεό, όπως η τέλεση ιερής ακολουθίας: *~ της βαπτίσεως ΣΥΝ. ιεραουργία 3. η ίδια η γιορτή: λαμπρή | πρόχειρη | επίσημη | σεμνή ~ || ο πρόεδρος δεν παρέστη στην ~ || ~ της ορκομοσίας | αφής της ολυμπιακής φλόγας || αίθουσα τελετών. — (υποκ.) τελετούλα (η).*

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «μήυση, εορτή συνοδευόμενη από μυστηριακά έθιμα», < θ. τελε- (τού ρ. τελώ, -έω) + παραγ. επίθημα -τή (πθ. γένος - γενητή)].

τελετουργία (η) {τελετουργιών} 1.ΕΚΚΛΗΣ. η τέλεση των εκκλησιαστικών ακολουθιών ή τελετών ΣΥΝ. ιεραουργία, ιεροτελεστία, ιερο-

πραξία 2. (στην κοινωνική ανθρωπολογία) ιδιωτική ή δημόσια πράξη, που ακολουθεί ορισμένο τυπικό και έχει έντονα μαγικό και θρησκευτικό χαρακτήρα 3. ΒΙΟΛ. η τυποποιημένη συμπεριφορά ενός ζωικού οργανισμού ως απόκριση σε υποκινητή (βλ.λ.): ~ της *σύνδεσης* | *αναπαραγωγής* 4. (μτφ.) κάθε σειρά πράξεων που γίνεται με μεγάλη προσοχή, ακρίβεια και προσήλωση σε συγκεκριμένο τυπικό: η ~ του κυριακ-άτικ-ου *γέματος της οικογένειας*. [ETYM. μτγν. < τελετουργός < τελετή + -ουργός (< έργον)]. τελετουργικός, -ή, -ό [1868] 1. αυτός που σχετίζεται με τελετουργία: ~ τυπικό | *σκευός* | *μάσκα* | *δρώμενο* | *χορός* | *κίνηση* | *σειρά* 2. (α) *τελετουργική* (η) ο θεολογικός κλάδος που ασχολείται με τις εκκλησιαστικές ιερές τελετές (β) *τελετουργικό* (το) σύνολο αυστηρά και παραδοσιακά κωδικοποιημένων πράξεων, λόγων και συνήθ. λατρευτικών αντικειμένων, που συνδέεται στενά με συγκεκριμένη πίστη: *μυητικό* | *θετικό* (για καθάρισμο, ανανέωση) | *αρηνητικό* (για κάτι που απαγορεύεται) | *Ουσιαστικό* ~ 3. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σοβαρότητα και προσήλωση σε ορισμένους τύπους: με *αρχές* - *κινήσεις* *άρχιζε* να *εκτελεί* τη *συνταγή*. — τελετουργικά | -ώς επίρρ. τελετουργώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {τελετουργείς... | τελετούργησα} 1. (για ιερείς) κάνω τελετή ΣΥΝ. ιερούργώ 2. (μτφ.) κάνω (κάτι) ακολουθώντας συγκεκριμένη σειρά ενεργειών, ενεργώ με τελετουργικό τρόπο. τελευταία επίρρ. κατά το πρόσφατο παρελθόν, το αμέσως προηγούμενο διάστημα ως και τη στιγμή που μιλάμε: δεν τον έχω δει ~, θα *λείπει ταξίδι* ΦΡ. *τόρα τελευταία* | *τον τελευταίο καιρό* στο χρονικό διάστημα από τη στιγμή αυτή και λίγο καιρό πριν: ~ δεν *αισθάνομαι καλά* - *πρέπει να πάω στον γιατρό* ΣΥΝ. πρόσφατα. Επίσης τελευταίος [αρχ.], τελευταίος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται στο τέλος, που ακολουθεί έπειτα από όλα τα άλλα στοιχεία ή μέρη μιας σειράς: η ~ *μέρα των εξετάσεων* || η ~ *πόρτα στον διάδρομο* || η ~ *διαγωνιζομένη* || ο ~ *γόνος μιας αριστοκρατικής οικογένειας* ΣΥΝ. έσχατος, ύστατος ΑΝΤ. πρώτος- ΦΡ. (α) (εμφημ.) *τελευταία κατοικία* ο τάφος: *πλήθος φίλων και συγγενών συνόδωσαν τον νεκρό στην ~ του* (β) (την) *τελευταία στιγμή* για κάτι που γίνεται ακριβώς κατά τη λήξη μιας προθεσμίας: *όλα τα αναβάλλεις γι' αργότερα και θα τρέχουμε πάλι ~* || *είναι της τελευταίας στιγμής* (για άνθρωπο αναβλητικό, που δεν προγραμματίζει εγκαίρως τις υποχρεώσεις του) (γ) *τελευταία λέξη* (ι) η τελική τοποθέτηση, η παρατήρηση, το σχόλιο ή η απόφαση με την οποία κλείνει ένα θέμα ή στην οποία καταλήγει κάποιος: *Θ' ακούσει όλες τις πλευρές, πριν πει την -* (ii) η τελική απόφαση: *έχω την ~ για κάτι* (έχω την αρμοδιότητα να αποφασίσω για κάτι, είμαι αυτός που αποφασίζει για κάτι) || *ος πρόεδρος έχει την ~ για όλα τα θέματα της εταιρείας* (iii) η πιο πρόσφατη ανακάλυψη, τάση κ.λπ.: *αυτό το σχέδιο είναι η ~ της μόδας* || η ~ *της ψηφιακής τεχνολογίας* (δ) *δεύτε τελευταίων ασπαρμών* βλ. γ. *ασπασμός* (ε) ο *τελευταίος που...* για κάποιον που αποκλείεται ή είναι εντελώς απίθανο ή παράδοχο να κάνει κάτι: *είναι ~ δικαιούται να μιλά για το θέμα αυτό* || *είναι ~ θα υπονοηζόμουν ότι θα έκανε ένα τέτοιο εγκλημα!* (στ) ο *τελευταίος των Μοϊκανών* βλ. λ. *Μοϊκανός* (ζ) *τελευταίο αντίο* βλ. λ. *αντίο* (η) *τελευταίο οχηρό* βλ. λ. *οχηρό* (θ) *τελευταίος και καταϊδρωμένος* βλ. λ. *καταϊδρωμένος* 2. αυτός που συνέβη, προέκυψε ή αναφέρεται στο πολύ κοντινό παρελθόν, ο πρόσφατος: το ~ *φάρμακο* || τα - *νέα* || η - *μόδα* || οι ~ *ανακαλύψεις* | *προετοιμασίες* | *διαφωνίες* || το ~ *έργο του μεγάλου σκηνοθέτη* || τα - *επτά χρόνια* το δημογραφικό πρόβλημα έχει οξυνθεί ΑΝΤ. παλαιότερος, προηγούμενος 3. αυτός που βρίσκεται στην κατώτατη θέση αξιολογικής κλίμακας: ο ~ *μαθητής στην τάξη* (με τη μικρότερη βαθμολογία) || το ~ *φόρεμα* *ν'* *αγοράσεις, κοστίζει ολόκληρη περιουσία!* ΑΝΤ. καλύτερος, άριστος 4. αυτός που έχει τη μικρότερη σπουδαιότητα ή επίδραση σε κάτι: και ο ~ *υπάλληλος μετέχει στα κέρδη της επιχείρησης* || και ο - *οπαδός της παράταξης* οφείλει να έχει γνώμη για τις κινήσεις της ηγεσίας ΦΡ. ο *τελευταίος Ρογός της αμάξης* βλ. λ. *άμαξα* 5. αυτός που έχει μνημονευθεί στο τέλος μιας σειράς από δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή πράγματα: *ήρθαν ο Γιώργος, η Κατερίνα και η Σοφία* η ~ *ήρθε αργότερα* (δηλ. η Σοφία) 6. *τελευταία* (τα) το τέλος της ζωής ή (προκειμένου για άψυχα) της λειτουργίας: *αρρώστησε βαριά και είναι στα - του!* || *το ψυγείο είναι στα - του, σαραβόλιασε πια!* [ETYM. < αρχ. τελευταίος < τελευτή + παραγ. επίθημα -αίος (πβ. κ. αρχή - αρχαίος)]. τελευτή (η) (λόγ.) το τέλος της ζωής, ο θάνατος. [ETYM. αρχ. < *τελευό (< τέλος), όπως φαίνεται και από την ύπαρξη του επίθ. *ά-τελευ-τος*]. τελευτώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τελευτάς...} τελευτήσα (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. *τελευτώ τον βιον* (αρχ. φρ.) πεθαίνω. [ETYM. < αρχ. τελευτώ (-άω) < τελευτή], τελειώω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τελένω} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) 1. τελειώνω, φθάνω στο τέλος μου, σταματώ: *τέλεψαν τα τραγούδια κι οι χαρές* || *τέλεψε το κρασί* ΣΥΝ. εξαντλούμαι 2. (μτφ.) πεθαίνω: *σαν τέλεψε κι η μάνα τους, τι θ'* *απογίνουν;* || *τέλεψε απ' τη στενοχώρια του ο άνθρωπος* ♦ 3. (μετβ.) τελειώνω, ολοκληρώνω (κάτι): *τέλεψε τη δουλειά του και πήγε σπίτι του*. [ETYM. όψιμο μεσν. < αρχ. τέλος]. τέλεφας (το) {άκλ.} 1. η τηλεμοιοτυπία (βλ.λ.) 2. το τηλεμοιοτυπο (βλ. λ. τηλεμοιοτυπικός). [ETYM. < αγγλ. telefax, συντετμημένος τ. του telefacsimile (τηλεμοιοτυπο) (νόθο συνθ.) < tele- (< αρχ. τηλε-) + facsimile «αντίγραφο - φάξ» (< λατ. fac simile «κάνει/φτειάζει παρόμοιο»)]. τελεφερίκ (το) {άκλ.} ελλην. *σχινοκινητός σιδηρόδρομος* 1. ηλεκτροκίνητο ή μηχανοκίνητο εναέριο μεταφορικό μέσο, που χρησιμο-

ποιείται σε δυσπρόσιτες, ορεινές περιοχές και χιονοδρομικά κέντρα για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων σε θαλαμίσκους, οι οποίοι μετακινούνται αναρτημένοι από ισχυρά καλώδια, που στερεώνονται σε ειδικούς υψηλούς πυλώνες-στυλούς 2. ηλεκτροκίνητα βαγόνια που μεταφέρουν επιβάτες από χαμηλότερο επίπεδο σε ψηλότερο και το αντίστροφο. [ETYM. < γαλλ. télépherique (ελληνογενές) < télé- (< τηλε-) + -pherique (< φέρω)]. τέλι (το) {τελ-ιού | -ιών} 1. λεπτό μεταλλικό σύρμα 2. επίχρυσο λεπτό νήμα 3. η χορδή μουσικού οργάνου από μέταλλο: τα ~ *του μουζουκίου*. [ETYM. < τουρκ. tel < αρμ. t'el «νήμα, σύρμα»]. τελικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που δηλώνει το τέλος, τελευταίος: η ~ *πρόβα* || το - *στάδιο μιας διαδικασίας* || *αστογει στην ~ προσπάθεια* || η - *λέξη ενός κειμένου* ΑΝΤ. αρχικός ΦΡ. (α) *τελική ευθεία* (ι) (στους αγώνες δρόμου) η ευθεία του στίβου μετά την τελευταία στροφή και μέχρι το νήμα του τέλους (ii) (μτφ.) το τελευταίο και καθοριστικότερο στάδιο μιας διαδικασίας, κυρ. μιας προσπάθειας, κατά το οποίο κρίνεται το αποτέλεσμα της: η - *των εκλογών* || *υπαίνουμε στην ~ για τις εξετάσεις του Ιουνίου* ΣΥΝ. τελικό στάδιο (β) *τελική αιτία* βλ. λ. *αιτία* (γ) *σε τελική ανάλυση* βλ. λ. *ανάλυση* 2. αυτός που έχει οριστικό και αμετάκλητο χαρακτήρα, που δεν υφίσταται περαιτέρω μεταβολές: *ανακοίνωση των - αποτελεσμάτων* || *διατύπωση* | *απόφαση* | *θέση* || *επιλογή* ΦΡ. *μέχρι τελικής πτώσεως* οσοδήποτε εξαντληθούν όλες οι δυνάμεις που έχει κανείς, μέχρι την οριστική ήττα, μέχρι το τέλος: *θ' αγωνιστεί ~* (όσο αντέξει) 3. ΑΘΛ. τελικός (ο) ο κορυφαίος και τελευταίος *αγώνα* μιας διοργάνωσης, που κρίνει τον νικητή της, στον οποίο και απονέμεται ο αντίστοιχος τίτλος, λ.χ. του πρωταθλητή, του κυπελλούχου κ.λπ.: ο - *του Μουντιάλ* | *κυπέλλου ΟΥΕΦΑ* ΦΡ. (α) *μεγάλος τελικός* ο αγώνας για την κατάκτηση της πρώτης θέσης σε διοργάνωση, που διεξάγεται μεταξύ των δύο ομάδων που έχουν προκριθεί από την ημιτελική φάση: ο ~ *του Κυπέλλου Πρωταθλητριών (ομάδων Ευρώπης)* (β) *μικρός τελικός* ο αγώνας για την κατάκτηση της τρίτης θέσης σε διοργάνωση, που διεξάγεται μεταξύ των δύο ομάδων που αποκλείστηκαν από τον τελικό: ο ~ *του Παγκόσμιου Κυπέλλου στο ποδόσφαιρο* 4. *τελικοί* (οι) κ. *τελικά* (τα) οι αγώνες της τελικής φάσης μιας διοργάνωσης: η *ομάδα του πάρασε στους - του φάνταλ-φορ* (στο μάσκετ) · 5. ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που δηλώνει τον σκοπό (β) *τελικό αίτιο* (τελικόν αίτιον, Πρόκλος Παρμενιδ. 612) (στην παραδοσιακή γραμματική) προσδιορισμός ή απαρεμφατικός | μετοχικός τύπος που δείχνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται κάτι (γ) *τελική πρόταση* δευτερεύουσα πρόταση που δηλώνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα της κύριας πρότασης (δ) *τελικός σύνδεσμος* καθένας από τους συνδέσμους που εισάγουν τελική πρόταση (να, για να) · 6. ΑΝΑΤ. *τελικός εγκέφαλος* το μεγαλύτερο τμήμα του εγκεφάλου, που αποτελείται κυρ. από τα δύο εγκεφαλικά ημισφαίρια, το μεσολόβιο και τους συνδέσμους των ημισφαιρίων. — τελικ-ά -ώς [μτγν.] επίρρ. τέλιμα (το) {τέλι-ατος | -ατα, -άτων} 1. έκταση από λιμνώδοντα ύδατα, βάλτους ΣΥΝ. έλος, τέναγος 2. (μτφ.) το αδιέξοδο, η κατάσταση στασιμότητας, κατά την οποία τίποτε δεν φαίνεται να κινείται: τα πολιτικά *πράγματα* | *μια κοινωνία* | η *οικονομία βρίσκεται σε -* || η *χώρα αυτή βυθίζεται σε -*. [ETYM. αρχ., αγν. ετιμίου]. τεληματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {τεληματώδ-ους | -εις (ουδ. -η, -ών)} 1. (για εκτάσεις, εδωφί) αυτός που έχει πολλά τέλιματα, βάλτους ΣΥΝ. ελώ-δης, τεναγώδης 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιέξοδο ακινησία, στασιμότητα: ~ *υπόθεση*. — τεληματώδως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες τεληματώδης ρ. αμετβ. {τελιμάτω-σα, -θηκα, -μένος} 1. μετατρέπω σε τέλιμα ΣΥΝ. λιμνάω 2. (μεσοπαθ. *τεληματόνομα*) (μτφ.) μένω στασιμώς, αμετάβλητος ή βρίσκομαι σε αδιέξοδο: *τεληματόμη υπόθεση* || η *κατάσταση στο εσωτερικό του κόμματος έχει τεληματωθεί* ΣΥΝ. αποτεληματόνομα. [ETYM. < μτγν. τεληματώμαι (-όο-) < αρχ. τέλιμα]. τελιμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η μετατροπή σε τέλιμα: η ~ *των νερών* 2. (μτφ.) η αδιέξοδη ακινησία ή στασιμότητα: ~ *της οικονομίας* ΣΥΝ. αποτελιμάτωση, στασιμότητα. τελολογία (η) → τελεολογία τελολογικός, -ή, -ό → τελεολογικός, η συμ-πλήρωση ή εξάντληση των ορίων του: δεν *υπάρχει ~ σ' αυτή την τα-λαιπώρησι* || *μαρτύριο χωρίς ~* || *περιπλάνηση* | *ιστορία χωρίς ~* ΦΡ. (α) *παίρνω* | (λόγ.) *λαμβάνω τέλος* τελειώνω, ολοκληρώνω: η *συνεργασία τους έλαβε τέλος τον Μάρτιο* (β) *δίνω* | *βάζω* | *θέτω τέλος* (σε κάτι) κάνω (κάτι) να τελειώσει, οδηγώ (κάτι) σε λήξη: *πρέπει να μπει ένα τέλος σ' αυτή την ιστορία!* || *έδωσε βίαιο τέλος στη ζωή του* (αυτοκτόνησε) || έθεσαν ένα τέλος στην *αναρχία που επικρατούσε* (γ) *μέχρι τέλος* μέχρι το τελευταίο σημείο, τη λήξη: *στάθηκε στο πλευρό του ~* (δ) (λόγ.) *εν τέλει* (ι) στην κατάληξη, τελικά: *υπήρξε ~ μία ανακρίβεια που δεν ικανοποίησε κανένα* (ii) για να τελειώνουμε, καταλήγοντας ή ολοκληρώνοντας τα προηγούμενα: ~ *πρέπει να ξεκαθαρίσει τους στόχους του* || να *δώμε ποιος - συμφωνεί!* (ε) στο τέλος τελικά: *δικαιώθηκε* || *νίκησε ο ηγεμόνος* || *γίνεται πάντα το δικό του* ΣΥΝ. εν κατακλείδι (στ) *καλά τέλη* (συνήθ. ως ευχή) καλά γηρατειά: *φρόντιζε από νωρίς, για να 'χεις ~!* (ζ) *τέλος καλό, όλα καλά* (All's well that ends well, έργο του Σαίξπηρ) για υπόθεση που έχει την επιθυμητή ή σωστή κατάληξη, αίσια έκβαση: *ταλαιπωρήθηκα, αλλά ~!* (η) (αρχαιοπρ.) *τέλος και το θεό δόξα* (τέλος και τω Θεφ δόξα) για κάτι που είχε ευτυχή κατάληξη (θ) (κστι) *δεν έχει*

τέλος για κάτι που διαρκεί απεριόριστα, που δεν φαίνεται να τελειώνει: τα βάσανα της δεν έχουν τέλος || οι διεκδικήσεις τους δεν έχουν τέλος 2. το (τοπικό ή χρονικό) σημείο στο οποίο τελειώνει κάτι: *κοίτα στο ~ της σελίδας!* || τον είδα στο ~ του διαδρόμου || *διαβάζει μόνο την αρχή και το ~ του βιβλίου* || το ~ του 2θού αι. | *μιας εποχής - του χρόνου* | *τού μαθητάρου* || το γεγονός αυτό υπήρξε η αρχή του ~ του καθεστώτος || (στον πληθ.) τα τέλη της δεκαετίας του '40- Φρ. τέλος εποχής βλ. λ. εποχή 3. η διακοπή ή παύση: ο εργομός των επισκεπτών *σήμανε και το ~ της συζήτησης τους* || το ~ της αθρόοτητας ΣΥΝ. λήξη 4. η κατάληξη μιας διαδικασίας, ό,τι προκύπτει από αυτήν, το αποτέλεσμα της: τι ~ είχε ο *χθεσινός τελικός*; || αν συνεχίσουν έτσι τα *πράγματα, θα έχουμε άσχημο* ~ ΣΥΝ. έκβαση 5. ο θάνατος: είχε εντυχιμένο | *καλό* | *ένδοξο* | *μοναχικό* ~ || «χριστιανό τα τέλη της ζωής ημών» || οι *γιατροί* έχουν *εγκαταλείψει την προσπάθεια*, απλώς *περιμένουν* το ~ · 6. καθορισμένος ή αναπροσαρμοζόμενος φόρος, δασμός: ~ *κυκλοφορίας* | *ακίνητης περιουσίας* (Τ.Α.Π.) || *ταχυδρομικά* ~ 7. (ως επίρρ.) καταλήγοντας, ολοκληρώνοντας, τελικά: ~, ο *ομιλητής ευχαρίστησε το ακροατήριο για την προσοχή του* · 8. (αρχαιοπρ.) ο σκοπός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πθαίνω, τελώ*.

[ETYM] αρχ., αβββ. επίμιο. Δύο είναι οι βασικές ετυμολογικές ερμηνείες. Αν θεωρήσουμε ότι η σημ. «τέρας, στόχος, όριο» προέκυψε από την έννοια της περιτομής (κατά το όργωμα), τότε οδηγούμαστε στην Ι.Ε. ρίζα *k'el- «στρέφω, γυρίζω» (βλ. λ. *πόλος*), αλλά δεν θα ερμηνευόταν ικανοποιητικά το *μικ. te-re-ta* (τελεστής), που δεν εμφανίζει αρχικό χειλούπεροτικό φθόγγο (θα αναμέναμε *qe-re-ta). Από την άλλη πλευρά, η (ικανοποιητικά μορφολογικά) αναγωγή στο Ι.Ε. *tel- «γυρίζω, σπώνω» (βλ. λ. *τελα-μιόν, τάλα-ντ-ον, τάλ-αν-ζίω*) θα ερμηνευε τη σημ. «φόρος, πληρωτέο ποσό», αλλά όχι τη βασική της σημ. «όριο, τέρας» της λ. *τέλος*. Ίσως η λ. προέκυψε από συγχώνευση δύο διαφορετικών λ., οι οποίες είχαν τις δύο προαναφερθείσες σημασίες, που έχουν διατηρηθεί στη Ν. Ελληνική. Παράγ. *τελ-ώ* (-έω), *τελ-ικός*, *τέλειος* (< *τέλεσ-ιο-ς), *τελευτ-αίος*, *τελεσ-τής* κ.ά. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. θέτω | *λαμβάνω τέλος* (< γαλλ. *mettre* | *prendre fin*), η *αρχή του τέλους* (< γαλλ. *le commencement de la fin*), εν *τέλει* (< γαλλ. *en fin*) κ.ά.].

τέλος πάντων επίρρ. για να ολοκληρώσω, τελικά: *Αυπάμαι και ζητώ συγγνώμη!* Όλοι ~ *κάνουμε λάθη*.

τελούρινο (το) [1817] {τελουρίου} ΧΗΜ. σπάνιο, στιλπνό, εύθραυστο, ασχημόλευκο στοιχείο (σύμβολο Te), που χρησιμοποιείται στην κατασκευή κρυστάλλων και στον χρωματισμό υαλικών και κεραμικών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ETYM] Μεταφορά του νεοατ. tellurium < λατ. tellus, -uris «έδαφος, γη»].

τελόραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το τελικό στάδιο της μίωσης χαρακτηρίζεται από τον σχηματισμό των δύο θυγατρικών πυρήνων, που προκύπτουν από τη διάρεση του πυρήνα του κυττάρου. [ETYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telophase].

τελώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τελείς... | τέλεσε-α, -ηκα/-θηκα, τετελεσμένος} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) προβαίνω στην τέλεση (πράξεως ή διαδικασίας), πραγματοποιώ (κάτι): *τέλεσαν τους γάμους τους σε στενό οικογενειακό κύκλο* || ~ *έγκλημα* ΣΥΝ. εκτελώ, διενεργώ, πραγματοποιώ ♦ 2. (αμετβ.) βρίσκωμαι σε συγκεκριμένη κατάσταση: ~ εν *συγχύσει* | *αναμονή* | *αμφιβόλῳ* | *ευθυμία* || ~ *υπό παραίτηση* || *πολλά σχολία τελούν υπό κατάληψη* || η *κυβέρνηση αυτής της χώρας τελεί υπό τον απόλυτο έλεγχο των στρατιωτικών* || τα *μέλη αυτής της οργάνωσης τελούν υπό δίωξιμό για τις πεποιθήσεις και τη δράση τους*- ΦΡ. (+γεν.) *τελώ εν γνώσει* βλ. λ. γνώσις 3. *τελούμενα* (τα) αυτά που συμβαίνουν, που γίνονται ΣΥΝ. συμβαίνοντα, τεκτανόμενα 4. (η μετ. *τετελεσμένος*, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -εσα.

[ETYM] < αρχ. τελός (-έω) < θ. τελεσ- (όπως φαίνεται από τον αόρ. *τέλες/σται*) του ουσ. τέλος (γεν. τέλους < *τέλεσ-ος)].

τελώ: σύνθετα. Αρχική σημ. του βασικού ρήματος *τελώ* (από το *τέλος*) είναι «τελειώνω, φέρω εις πέρας», από όπου και οι σημασίες «κάνω» (Τέλεσαν τον γάμο τους στην εκκλησία του Αγ. Νικολάου), «πραγματοποιώ», «εφαρμόζω» κ.λπ., ανάλογα με το πώς διαφοροφώνεται η διαδικασία της τελέσεως μέσα από τις προθέσεις: *εκ-τελώ* «πραγματοποιώ, πράττω κάτι μέχρι τέλους, φέρω εις πέρας»- *επιτελώ* «πραγματοποιώ, πράττω κάτι εις το ακέραιον»- *απο-τελώ* (αρχική σημασία) «ενεργώ, ώστε να υπάρξει τέλος, απο-τέλεσμα» - «κάνω κάτι να είναι - γίνωμαι, είμαι» (*Αποτελεί έγκλημα - Αποτελεί τη βάση των διαπραγματεύσεων*)- *δια-τελώ* (μόνο για πρόσωπα) «γίνωμαι και υπάρχω (υπό κάποια ιδιότητα), είμαι» (Διετέλεσε *πρεσβευτής στην Αγγλία - διατελώ μετά τιμής*)- *συν-τελώ* «ενεργώ μαζί με κάποιον», άρα «συμβάλλω, βοηθώ». Το τελό και τα σύνθετα του σχηματίζουν μέλλοντα, αόριστο και συντελικούς χρόνους με -ε- και όχι με -η-. Ενώ λέμε λ.χ. *κινώ - κίνησα - θα κινήσω - έχω* | *είχα* | *θα έχω* ΚΙΝΗΣΗ - *κινήθη* - *κίνηθηκα* - *έχω* | *είχα* | *θα έχω* ΚΙΝΗΘΗΙ (πβ. *μιλώ - μίλησα, ζητώ - ζήτησα, τηρώ - τηρήσα* κ.ο.κ.), λέμε *τελώ - τελέσω - τέλεσα - έχω* *τελέσει* κ.λπ. (όπως και *μυρώ - μύρεσα, αρκώ - ήρκεσα* κ.ά.). Επίσης, λέμε *τέλεση*, αλλά *κίνηση, ζήτηση*.

τελωνειακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το τελωνείο: ~ *αρχή* | *αρχές* (στο τελωνείο) | *υπηρεσία* | *έλεγχος* || η ~ σύνδεση *Ε.Ε.-Τουρκίας* ΦΡ. *τελωνειακή ένωση* η δημιουργία ενιαίου τελωνειακού εδάφους μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών μ^ε την κατάργηση των εσωτερικών δασμών μεταξύ των κρατών-μελών και την καθιέρωση κοινού δασμολογίου για την εισαγωγή εμπορευμάτων από τρίτες χώρες (πβ. κ. ζώνη ελευθέρων συναλλαγών, λ. ζώνη) 2. *τελωνειακός* (ο)

ο υπάλληλος που εργάζεται σε τελωνείο. *τελωνείο* (το) 1. η κρατική υπηρεσία που σε κάθε χώρα είναι υπεύθυνη για τον υποχρεωτικό έλεγχο των προϊόντων που εισάγονται σε αυτήν και εξάγονται από αυτήν, καθώς και για τη βεβαίωση και εισπράξη των καθορισμένων δασμών 2. (συνεκδ.) κάθε δημόσιο κατάστημα στο οποίο στεγάζεται αυτή η υπηρεσία, καθώς και το αντίστοιχο παράρτημα αυτής της υπηρεσίας: ~ *Πατρών* 3. (καθμ.) οι δασμοί που επιβάλλονται στα εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα, τα τελωνειακά τέλη: αν *υπολογίσεις το ~ μόνο, θα δεις πόσο ανεβαίνει η τιμή* του αυτοκινήτου 4. (συνεκδ.) οι υπάλληλοι που εργάζονται σε κάθε παράρτημα της υπηρεσίας: *μεγάλη επιτυχία του ~ Έβρου στην καταπολέμηση των ναρκωτικών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνιο*. [ETYM] < μγν. *τελωνείον* < αρχ. *τελώνης* (βλ. λ.). *τελώνης* (ο) {τελώνων} 1. προϊστάμενος τελωνείου 2. (στην Κ.Δ.) ο εισπράκτορας φόρων ΦΡ. *Κυριακή του Τελώνη και του Φαρισαίου* η πρώτη Κυριακή του Τριωδίου. [ETYM] αρχ. < τέλος «φόρος, πληρωμή» + -ώνης < -ώνομαι (-έο-) «αγοράζω» (βλ. λ. *έξ-ωνούμαι*). *τελωνίζω* ρ. μετβ. [1871] {τελωνίζω-α, -ηκα, -μένος} 1. καθορίζω την υποχρεωτική πληρωμή δασμού εισαγόμενου ή εξαγόμενου προϊόν 2. *πληρώνω τον τελωνειακό δασμό* κατά την εισαγωγή ή εξαγωγή ενός προϊόντος ΣΥΝ. *εκτελωνίζω*. *τελώνιο* (το) {τελωνί-ου | -ων} (λαϊκ.) φανταστικό δαιμονικό πλάσμα, κακό και πονηρό πνεύμα ΣΥΝ. *δαμόνιο*, *στοιχείο*, *αερίκο*. Επίσης *τελώνι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνιο*.

[ETYM] < μγν. *τελώνιον*, αρχική σημ. «τελωνείο», < αρχ. *τελώνης* (βλ. λ.). Η μεσν. σημ. «μυθικό τέρας, δαιμόνιο» οφείλεται σε λαϊκές δοξασίες, κατά τις οποίες δαίμονες καρδόκοουσιν, προκειμένου να αρπάξουν ψυχές από τους αρμόδιους αγγέλους και ουσιαστικά να τους «φορολογίσουν». *τελωνισμός* (ο) [1833] 1. ο καθορισμός του υποχρεωτικού τελωνειακού δασμού ενός προϊόντος 2. η διαδικασία εισαγωγής ενός προϊόντος, ο εκτελωνισμός. *τελωνοφύλακας* (ο) [1840] {τελωνοφύλακων} ο κατώτερος υπάλληλος που εργάζεται στην υπηρεσία της τελωνοφυλακής, τελωνοφυλακή (η) [1861] κρατική τελωνειακή υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για την εισπράξη των τελωνειακών δασμών και για τη δίωξη του λαθρεμπορίου. *τεμαχίζω* επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε *τεμάχια*, σε *κομμάτια* ΣΥΝ. *κομματιαστὰ*.

[ETYM] < *τέμαχος* + επίρρ. επίθημα -ηδόν, πβ. κ. *σωρ-ηδόν*, *βαθμ-ηδόν*]. *τεμαχίζω* ρ. μετβ. {τεμάχισ-α, -ηκα, -μένος} (λόγ.) 1. κόβω (κάτι) σε κομμάτια, *τεμάχια*: ~ το *κρέας* ΣΥΝ. *κομματιάζω* 2. *χωρίζω* σε ξεχωριστά τμήματα: ~ ένα *κτίμα* σε *οικόπεδα*.

[ETYM] μγν. < αρχ. *τέμαχος* < θ. *τεμα*- (δισύλλ. μορφή του *τέμ-νω*) + *παράγ.* επίθημα -χος]. *τεμάχιο* (το) {τεμαχι-ού | -ων} (λόγ.) 1. το κομμάτι: καθένα από τα ξεχωριστά τμήματα *σπασμένου* ή *κομματιασμένου* πράγματος: ~ *κρέατος* | *άρτου* | *οικοπέδου* | *γης* 2. καθένα από τα ξεχωριστά μέλη ενός συνόλου: *σερβίταιο δώδεκα τεμαχίων* · 3. τυπογραφική ύλη που έχει στοιχειοθετηθεί, αλλά δεν έχει σελειοδοτηθεί · 4. ΓΛΩΣΣ. *καθεμία* από τις ελάχιστες μονάδες λόγου στην οποία μπορεί να χωριστεί ένα εκ-φώνημα (πβ. κ. λ. *μόρημα, φώνημα*). [ETYM] < αρχ. *τεμάχιο*, υποκ. του *τέμαχος* (βλ. λ. *τεμαχίζω*)]. *τεμαχισμός* (ο) [μγν.] (λόγ.) το κόψιμο (ενός πράγματος) σε κομμάτια ΣΥΝ. *κομματίασμα*. Επίσης *τεμάχισμα* (το). *τεμαχιστός*, -ή, -ό [μγν.] αυτός που είναι κομμένος σε κομμάτια.

τεμάχια, ο *τεμαχισμένος*, *τεμενάς* (ο) {τεμενάδες} 1. ανατολίτικος χαιρετισμός με βαθιά υπόκλιση και ταυτόχρονη κίνηση του δεξιού χεριού από κάτω προς το στήθος, το στόμα και το μέτωπο 2. (κατ' επεκτ.-κyp. στον πληθ.) έκφραση δουλοπρεπούς υποταγής προς κάποιον (με πράξεις ή με λόγια): *κάνω* ~ σε κάποιον || *άρχισε πάλι τους ~ στον προϊστάμενο*. [ETYM] < τουρκ. *temenna*. *τέμενος* (το) {τεμέν-ους | -η, -ών} 1. (στην αρχαιότητα) ιερός ναός ή τμήμα γης (κυρ. άστρος), στο οποίο υπήρχε ναός και βωμός και ήταν αφιερωμένο σε θεότητα ή σε ήρωα ΦΡ. *τέμενος των Μουσών* κάθε χώρος ή κτήριο αφιερωμένο στην καλλιέργεια των καλών τεχνών και των γραμμάτων (λ.χ. μουσείο, κτήριο όπερας κ.λπ.) 2. (ειδικότ. σήμερα) το μουσουλμανικό τζαμί, χώρος προσευχής των μουσουλμάνων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός*.

[ETYM] αρχ. (με επίθημα -νος, πβ. κ. *ερ-νος*, *κή-νος*) < δισύλλ. θ. *τεμε-το* ρ. *τέμνω* (βλ. λ.). Το θ. *τεμε-* ίσως ανάγεται σε αρχικό θ. *tem~ (με απαθές το πρώτο και συνεσταλμ. το δεύτερο φωνήεν) και είναι προϊόν αφομοίωσης *τεμε-* < **τεμά* (πβ. κ. *τέμα-χος*). *τέμνω* ρ. μετβ. {έταμα κ. έτημα, τετημένος} (λόγ.) 1. κόβω, διασπώ σε ξεχωριστά τμήματα, *σχίζω*: ~ ένα σώμα ΣΥΝ. *κομματιάζω*, *τεμαχίζω*, *διανοίγω* 2. *διαίρω* σε διαφορετικά, ξεχωριστά μέρη: ο *ποταμός τέμνει τη χώρα* || ο νέος *κυκλοφοριακός άξονας τέμνει τον νομό σε βόρειο και νότιο τμήμα* ΣΥΝ. *διαίρω*, *χωρίζω* ΦΡ. (μτφ.) *έταμε νέους δρόμους* καινοτόμησε, ακολούθησε πρωτοποριακές μεθόδους, νέους τρόπους: ~ στον *τομέα της επιστήμης* και *της έρευνας* 3. ΜΑθ. (α) (για γραμμές, επιφάνειες, άξονες κ.λπ.) *συναντώ, έχω κοινά σημεία με άλλη γραμμή, έχω μόνο έναν χώρο μου κοινό με γραμμή, άξονα κ.λπ.:* η *ευθεία τέμνει τον κύκλο στα σημεία Α και Β* (β) *τετημένη* (η) μία από τις δύο ή τις τρεις συνεταγμένες ενός σημείου στο επίπεδο ή στον χώρο (γ) *τέμνουσα* (η) (α) η ευθεία (ή η επιφάνεια) που έχει τουλάχιστον ένα κοινό σημείο με μία άλλη ευθεία, καμπύλη, επίπεδο, επιφάνεια κ.λπ. (β) ο τριγωνομετρικός αριθμός γωνίας, που

ισούται με τον αντίστροφο του συνημίτονου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, τμήμα*.

[ETYM, αρχ. (με ενεστ. έρρινο επίθημα -νο, πβ. κ. *δάκ-νο, κάμ-νο*) < θ. *τεμ-*, μονοσυλλαβή μορφή της δισύλλ. I.E. ρίζας *tem- «κόβω, τέμνω», πβ. αρχ. ιβλ. *tamnaid* «διαχωρίζω», *tamun* «κουτσουρο, κοιμένο ξύλο», λθ. *inā* «σφυροκοπό», σλοβ. *tem* «σκάβω», *palaiot.* *tsch.* *tm* «χτυπά, σχίζω» κ.ά. Ομόρρ. *τέμα-χος, τέμε-νος, τομή-τή, τόμ-ος, τομ-εύς (-έας), κατα-άριον), τμή-σις (-ή), τμή-τός, τμή-μα* κ.ά. Σύνχες είναι οι αρχ. φρ. με μτρ. σημ. του ρ. *τέμνω, λ.χ. μυριαί τέμνεται κέλευθοι* (Πινδαρός), τήν εν άστροις *τέμνων όδόν* (Ευριπ.), τήν μέσην *τέμνω* (Πλούτ.) κ.ά.].

τεμπέλης, -α, -ικο {τεμπέληδες} (καθμ.) αυτός που αποφεύγει να εργαστεί ή να κοπιήσει ΣΥΝ. οκνηρός, φυγόπονος, ακαμάτης, αργόσχυλος, οκνός, χασομέρης ΑΝΤ. εργατικός, φιλόπονος, προκομμένος, δουλεντής. — (μεγεθ.) τεμπέλαρος (ο), (υποκ.) τεμπελάκος (ο).

[ETYM, < τουρκ. *tembel* < περσ. *tanbal* (ίδια σημ.)].

τεμπέλια (η) (καθμ.) 1. η διάθεση για αποφυγή κόπου ή εργασίας: η ~ του που *κατάδικασε στη φτώχεια* ΣΥΝ. οκνηρία, νοθρότητα, φυγοπονία ΑΝΤ. φιλεργία, φιλοπονία, εργατικότητα 2. η διάθεση για απραξία, η απροθυμία για δραστηριότητα: *τον έχει πιάσει η ~ του σήμερα, απ' το πρωί κάθεται* ΣΥΝ. νοχέλεια.

τεμπελιάω ρ. αμειβ. {τεμπελιάσα} 1. αποφεύγω να κουραστώ, να εργαστώ, είμαι τεμπέλης: *αν τεμπελιάζει, πώς να πετύχει στη ζωή του*; ΣΥΝ. φυγοπονώ ΑΝΤ. δουλεύω, κοπιάζω 2. χάνω τον χρόνο μου, χωρίς να κάνω τίποτα: *απ' το πρωί τεμπελιάζεις άνοιξε και κανένα βιβλίο!* ΣΥΝ. χασομερώ.

τεμπελιάσμα (το) {τεμπελιάσμη-ατος | χωρ. πληθ.} η κατάσταση του τεμπέλη, το να τεμπελιάζει κανείς.

τεμπελικί (η) {τ'μπ'λικιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η αμτέλια (βλ.λ.)

[ETYM, < τουρκ. *tembellik*].

τεμπελικός, -ή, -ο αυτός που σχετίζεται με τον τ'μπέλη, που τον χαρακτηρίζει ή τον ταυριάζει: ~ *ζωή | διάθεση* || - σκυλί ΣΥΝ. νοθρός, οκνηρός ΑΝΤ. εργατικός, κοπιαστικός. — τεμπελικά επίρρ.

τεμπελοσκυλο (το) (υβριστ.-σκωπτ.) άνθρωπος που είναι πολύ τεμπέλης ΣΥΝ. τεμπελάρος.

τεμπελχανάς (ο) {τεμπελχανάδες} (λαϊκ.) ο υπερβολικά τεμπέλης ΣΥΝ. τεμπελάρος. [ETYM, < τουρκ. *tempelhane* «κατοικία τεμπεληδών»].

τεμπελχανείο (το) [1898] (λαϊκ.) 1. μέρος στο οποίο συγχάζουν πολλοί τεμπεληδες 2. ομάδα ανθρώπων που τεμπελιάζουν, παρέα τεμπεληδών 3. η τεμπελιά (βλ.λ.). Επίσης τεμπελχανείο.

τέμπερα (η) (τεμπέρων) 1. χρωστική ουσία σε ξηρή μορφή, που χρησιμοποιείται στη ζωγραφική αραιωμένη με νερό 2. (συνκδ.) κάθε σωληνάριο στο οποίο συσκευάζεται αυτή η χρωστική ουσία: *αγοράζω καινούργιες ~ || τι μάρκα τέμπερες χρησιμοποιείς;* (συνκδ.) 3. η ποσότητα της παραπάνω υδατοδιαλυτής χρωστικής ουσίας, που περιέχεται σε κάθε σωληνάριο: *μου τελείωσε η λευκή ~ 4. η τεχνική της ζωγραφικής, που χρησιμοποιεί ως μέσο τέτοιες χρωστικές ουσίες: δουλεύω (με) ~ (ζωγραφίζω με αυτή την τεχνική) 5. ζωγραφικός πίνακας που έχει φιλοτεχνηθεί με αυτή την τεχνική: *περίφημη | αριστοτεχνική ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.*

[ETYM, < ιταλ. *tempera* < ρ. *temperare* «αναμειγνύω» < λατ. *temperare* «αναμειγνύω, συνθέτω» (< *temperis*, -oris «χρόνος, καιρός», αν η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «διάστημα (χρονικό), τμήμα, τεμάχιο»)].

τέμπερα μ έντο (το) —> ταμπεραμένο

τεμπεσιρί (το) {τεμπεσιριού} (λαϊκ.) η κίμωλία (βλ.λ.).

[ETYM, < τουρκ. *tebesir*].

τέμπη (τά) {Τεμπών} κοιλάδα της Θεσσαλίας, διά μέσου της οποίας διέρχεται ο Πηνειός, φημισμένη για τη φυσική ομορφιά της (*Κοιλάδα των Τεμπών*).

[ETYM, < αρχ. *τέμπ-εα* | -η, αβιβ. ετύμου. Ακόμη και αν θεωρήσουμε αρχική τη σημ. «κοίλος, βαθουλός», δεν έχουμε τη δυνατότητα να προτεινουμε σύνδεση με το επίθ. *ταπ-εινός* (βλ.λ.), διότι έχει εξ ολοκλήρου διαφορετική ετυμολογία. Εξίσου δυσεμφάνευτη παράμενει η προταθείσα συσχέτιση με το ρ. *τέμνω* (αν υποθεθεί ότι το τοπωνύμιο σημαίνει «τομή, εντομή»), αφού δεν θα εξηγούσε το συμφωνικό σύμπλεγμα -μπ-].

τέμπλο (το) (στης ορθόδοξης εκκλησίας) το εικονοστάσιο μεταξύ του Αγίου Βήματος και του κυρίως ναού: *σκαλιστό | ξυλόγλυπτο | μαρμάρινο ~*.

[ETYM, < μεσν. *τέμπλον* < λατ. *templum* < θ. *tem-* (με ευφωνικό -ρ- προ του επιθήματος -lum, πβ. κ. *exem-p-lum*), που συνδ. με το ρ. *τέμ-νω* (πβ. κ. *τέμ-νός*)].

τέμπο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. 1. η ταχύτητα εκτέλεσης μουσικού έργου, η ρυθμική αγωγή: *αργό | γρήγορο ~ 2. τέμπο πρώτο* ένδειξη που δηλώνει επάνοδο στο αρχικό τέμπο μιας σύνθεσης. [ETYM, < ιταλ. *tempo* < λατ. *tempus*, -oris «χρόνος, καιρός»].

τέναγος (το) {τένάγ-ους | -η, -ών} (αρχαιοπρ.) υδροβιότοπος με στάσιμα νερά ΣΥΝ. βάλτος, έλος.

[ETYM, αρχ. λ., που παρουσιάζει παρόμοιο σχηματισμό με το αντώνυμο *πέλαγος* και είναι αβιβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. συνδ. με λετ. *tigas* (< *ting-as) «αμμώδες αβαθές τμήμα της θάλασσας»].

τενογώδης, -ης, -ες [μτγν.] {τεναγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (αρχαιοπρ.) (για εκτάσεις) αυτός που έχει πολλά τενάγη ή μοιάζει με τέναγος ΣΥΝ. βαλτώδης, ελώδης, τελματώδης. — *τεν-γωδός* επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Τένεδος (η) {Τενέδου} νησί του ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους, το οποίο (μαζί με την Ίμβρο) ανήκει στην Τουρκία-ο πληθυσμός του ήταν βασικά ελληνικός, αλλά μειώνεται συνεχώς λόγω των συνεχών διώξεων

που υφίσταται (κατά παράβαση της Συνθήκης της Λωζάννης). [ETYM, αρ'χ., αγν. ετύμου].

τενεκεδένιος, -α, -ο κ. ντενεκεδένιος αυτός που είναι κατασκευασμένος από τενεκέ: ~ *κουτί | συσκευασία*. [ETYM, < *τενεκές* (από το θ. του πληθ. *τενεκέδ-ες*) + *παραγ.* επίθημα -ένιος, πβ. κ. *χρυσω-ένιος, ασμη-ένιος*].

τενεκεδούπολη (η) {τενεκεδουπόλ-εις, -εων} σύνολο από ξύλινα ή τενεκεδένια παραπήγματα, πρόχειρες παράγκες στις παρυφές μεγαλουπόλεων, που κατοικούνται από φτωχούς ανθρώπους: *η λάσπη και τα νερά έπνιζαν στην κυριολεξία τις ~ στις παρυφές του Ρίο Ιανέιρο* ΣΥΝ. παραγκούπολη.

τενεκές κ. ντενεκές (ο) {τενεκέδες} 1. ο λευκοσίδηρος (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί από λευκοσίδηρο, κυρ. δοχεία διαφόρων διαστάσεων: ~ *λαδιού | τυριού | φέτας* 3. (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο ενός τέτοιου δοχείου, καθώς και το περιεχόμενο του: ~ *δύο λίτραν || μισό - λάδι ζέδαγε για τα γεμιστά!* 4. (μτρ.-υβριστ.) άνθρωπος επιφανειακός και κενός, χωρίς πνευματική και ψυχική καλλιέργεια: *δεν υπάρχει αξιοκρατία-έχουν προσθήσει στις ανώτερες θέσεις ένα σωρό ντενεκέδες* ΦΡ. *τενεκές* έξενστος (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο πολύ χαμηλό επιπέδου ή και ήθους. — (υποκ.) τενεκεδάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνητος*. [ETYM, < τουρκ. *teneke*].

τενεκετζής κ. ντενεκετζής (ο) {τενεκετζήδες} τεχνίτης που κατασκευάζει ή επιδιορθώνει τενεκεδένια αντικείμενα. [ETYM, < τουρκ. *tenekeci* < *teneke* «τενεκές», πβ. κ. *σουβλά-τζής, μαργιά-τζής*]. , τενεκετζήδικο (το) το μαγαζί, το εργαστήριο του τενεκετζή. [ETYM, < *τενεκετζής* (από το θ. του πληθ. *τενεκετζήδ-ες*) + *παραγ.* επίθημα -ικος, πβ. κ. *σουβλατζή-ικό*].

τενεραμέντε κ. τενέρο επίρρ. ΜΟΥΣ. ως εκφραστική ένδειξη: *τρυφερά, με τρυφερότητα*. [ETYM, < ιταλ. *teneramente* < επίθ. *tenero* «ήπιος, τρυφερός» < λατ. *tener*].

τένις (το) {άκλ.} η αντισφαίριση (βλ.λ.). [ETYM, < αγγλ. *tennis* < μέσ. αγγλ. *tenetz* < παλ. γαλλ. *ten(e)ys* «πίασε, κράτα», προστ. του ρ. *tenir* «κράτάω, πιάνω» (< λατ. *tenere*)].

τενίστας (ο) {τενιστών}, τενίστρια (η) {τενιστριών} παίκτης αντισφαίρισεως (του τένις). [ETYM, < ιταλ. *tennista* < *tennis* (βλ. λ. *τένις*)].

τένοντας (ο) {τενόνταν} ΑΝΑΤ. 1. σχοινοειδής ή ταινιοειδής ινώδης δεσμίδα, υπόλευκου χρώματος, ποικίλου μήκους, που συνδέει τους μυς με τα οστά και άλλα ανατομικά στοιχεία 2. *αχιλλεύος τένοντας* ινώδης δεσμίδα του τρικέφαλου μύος της κνήμης στη φτέρνα. — *τενόνητος*, -α, -ο. [ETYM, < αρχ. *τένω*, -οντος < θ. *τεν-* του ρ. *τένω* (< *τέν-νω), βλ.λ.].

τενόνητος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τους τένοντες. — *ίνες | ιστός*. *τενονητίδα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή ενός τένοντα.

[ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *tendinitis*].

τενόρος (ο) 1. λυρικός τραγουδιστής του οποίου η φωνή εκ φύσεως κινείται στις υψηλότερες περιοχές της αντρικής φωνής, σε αντίθεση με το βαρύτερου και του μέσου: *η άρια του ~ || ο τραγουδιστής αυτός έχει φωνή τενόρου || ερμηνεύει ο ~ Λουσιτιάνο Παβαρότι* 2. (ως άκλ. επίθ. *τενόρο*) μουσικό όργανο, ιδίως πνευστό, το οποίο σε μια σειρά οργάνων παρομοίω τύπων κατατάσσεται όπος η φωνή του τενόρου ανάμεσα στις ανθρώπινες φωνές: ~ *σαξόφωνο* || ~ *τρομπόνι*. [ETYM, < ιταλ. *tenore* < μτγν. λατ. *tenor*, -oris «αυτός που κρατά με τη φωνή του τη βασική μελωδία, ενώ οι άλλες φωνές τραγουδούν την αντίστιξη» (< λατ. *tenere* «κρατώ»)].

τενούτο επίρρ. ΜΟΥΣ. τρόπος παίξιματος, ιδ. μουσικού οργάνου (του-σέ), κατά τον οποίο μια νότα ή ένα πέραςμα (βλ.λ.) «πατιέται» καλά, ακούγεται καλά «πατημένο», ανεξάρτητα από το αν ζητούμε να ηχησεί δυνατά ή σιγά. [ETYM, < ιταλ. *tenuto* «κρατημένος»].

τέντα (η) {τεντόν} 1. φορητή σκηνή ή πρόχειρη, προσωρινή κατασκευή από ανθεκτικό ύφασμα ή δέρματα, η οποία στηρίζεται από δοκάρια και συνήθ. στερεώνεται σε πασσάλους, οι οποίοι μπήγονται στο έδαφος: *έστησαν δέκα ~ για την πρόχειρη στέγαση των σεισμοπαθών* || *λύνω μια ~ 2.* (ειδικότ.) το στρατιωτικό αντίσκηνο 3. *προπέτασμα που τοποθετείται σε ανοικτό χώρο για προστασία κυρ. από τον ήλιο, τη βροχή ή από την κοινή θέα και αποτελείται από ειδικό, χοντρό βαμβακερό ή συνθετικό ύφασμα, που τυλίγεται σε κύλινδρο (στερεωμένο συνήθ. κατά μήκος της οροφής ενός μπαλκονιού ή οποιασδήποτε άλλης εξοχής ενός κτηρίου), ο οποίος περιστρέφεται, ώστε το τεντόπανο να τυλίγεται (να σηκώνεται) ή να ξετυλίγεται (να κατεβαίνει): *βάζω ~ σ' ένα σπίτι || σηκώνω | κατεβάζω τις ~ 4.* το τεντόπανο: *ο αέρας χτυπάει την ~ || σκίστηκαν οι ~ || το σχέδιο | το χρώμα της ~ 5.* (ως επίρρ.) με το μεγαλύτερο δυνατό άνοιγμα, ορθώνονται: *άφησε | άνοιξε ~ τα παραθύροφύλλα | τα παντζούρια*. [ETYM, μεσν. < λατ. *tenda* < ρ. *tendere* «τεντώνω, εκτείνω»].*

τεντζερέδια κ. τζεντζερέδια (τα) {τεντζερεδιών} (λαϊκ.) τα καταρολικά, τα μαγειρικά σκεύη ενός νοικοκυριού. Επίσης τεντζερία

τέντζερης κ. τετζερης κ. τζέντζερης κ. τσέντζερης (ο) (λαϊκ.) η χάλκινη χύτρα: ΦΡ. (παροιμ.-ερων.) *κόλλησε ο τέντζερης και βρήκε το καπάκι* βλ. λ. *καπάκι*. Επίσης τεντζερές {τεντζερέδες}. [ETYM, < τουρκ. *tencere*].

τεντιμπόης (ο) {τεντιμπόηδες} (λαϊκ.-στις δεκαετίες του '50 κ. του '60) ο νεαρός που ακολουθούσε με εξειλημένο τρόπο τη μόδα στον ντύσιμο ή τα μουσικά γούστα της εποχής, επικεινώνοντας αποκλιπτική ή και αντικοινωνική συμπεριφορά για τα δεδομένα της εποχής.

[ETYM₁ < αγγλ. teddy boy < Teddy, χαϊδεύτ. του βασιλιά της Αγγλίας Edward VII (1901-10), + boy «αγόρι». Το προσωνύμιο αυτό αποδόθηκε σε απειθαρχους νεαρούς Αγγλούς της δεκαετίας του '50 και των αρχών του '60, που φορούσαν μακριές ζακέτες της εποχής του Εδουάρδου].
 τεντιμποϊσμός (ο) (παλαιότ.) η συμπεριφορά των τεντιμποϊδών, γε-νικότ. η έντονη προκλητική και αντικοινωνική συμπεριφορά από άτομα νεαρής ηλικίας: ο νόμος 4000 περί τεντιμποϊσμού.
 τεντοπανο (το) χοντρό ανθεκτικό ύφασμα, συνήθ. αδιάβροχο, το οποίο τοποθετείται στις τέντες (στον μεταλλικό σκελετό τους). [ETYM₁ < τέντα + πανί].
 τέντωμα (το) {τεντώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τράβηγμα (πράγματος) κυρ. από τα άκρα (του), ώστε να τ'ντυθεί: το ~ ενός υφάσματος | λάστιχο 2. (μτφ.) το μ'γαλύτερο δυνατό άνοιγμα: ~ τον χερίων || ~ τον παντζουριών ΣΥΝ. έκταση.
 τεντώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τεντώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ {μετβ.} **1.** τραβώ (κάτι) από τα άκρα, ώστε να αποκτήσει το μέγιστο μήκος, τη μεγαλύτερη δυνατή έκταση του: ~ το σχοινί | το λάστιχο ΣΥΝ. τείνω, τα-νύω, (λαϊκ.) τεζάρω ΑΝΤ. χαλαρώνω, ξετεντώνω-ΦΡ. (μτφ.) (α) **τεντώνω το σχοινί** θωθό (κάτι) στα άκρα: μην τεντώνεις το σχοινί, γιατί θα έχωμε παρατράγονδα (β) **τεντώνω τα αρτιά μου** βλ. λ. **αριτί** 2. ανοίγω, ξεδιπλώνω ή απλώνω (κάτι), ώστε όλα του τα μέλη να έρθουν στην ίδια ευθεία, να ισιώσει, να αποκτήσει το κανονικό του σχήμα: ~ το χέρι | το πόδι || ~ το σεντόνι | το τραπέζομάνηλο 3. (για πόρτες, παράθυρα) ανοίγω εντελώς, διάπλατα: ~ την πόρτα 4. κάνω (κάτι) πιο σφιγτό, ανελαστικό: το πλύσιμο με σαπούνι τεντώνει το δέρμα ΣΥΝ. τσητόνιες, σφιγμό ♦ {αμετβ.} **5.** αποκτώ το μεγαλύτερο μου μήκος, εξαντλώ τα όρια της ελαστικότητας μου: δεν έχει τεντώσει ακόμα το λάστιχο, θέλει κι άλλο αέρα ΣΥΝ. φουσκώνω 6. αποκτώ το κανονικό μου σχήμα, ισιώνω: δεν έχει τεντώσει το ρούχο, θέλει λίγο σιδέρωμα || το πόδι του είναι χτυπημένο και δεν μπορεί να τον τεντώσει 7. γινόμια πιο σφιγτός, σφιγγηλός: με αυτές τις αμπούλες το δέρμα τεντώνει και φαίνεστε νεότερη (μεσοπαθ. **τεντώνομαι**) **8.** ανοίγω τα χέρια, απλώνω τα άκρα μου όσο πιο πολύ μπορώ μακριά από το σώμα μου, ανακλαδίζομαι: ζύπνησε και τεντώθηκε 9. σηκώνω τα χέρια μου και συνήθ. στέκομαι, στηρίζομαι στις μύτες των ποδιών μου ψηλώνοντας όσο μπορώ, κυρ. για να φτάσω κάτι: ~ για να βρω το τελευταίο βιβλίο στο ράφι || τεντώθηκε για να δει τι γινόταν μπροστά 10. υπερηφανεύομαι, επιδεικνύομαι με καμάρι, ανταρδέσκω: κοίτα πώς τεντώνεται, όταν ακούει κομπλιμέτα! ΣΥΝ. κορδόνωμα, επιάρωμα, καμαρώνω 11. (η μτχ. τεντωμένος, -η, -ο) αυτός που έχει μεγάλη ένταση: ~ νεύρα || περνά πολλά τελευταία και είναι αρκετά τεντωμένος, ζεσπά εύκολα ΣΥΝ. ευερέθιστος, ευέξαπτος. [ETYM₁ μεσν. < τέντα].
 τεντωτήρας (ο) μοχλός που αποτελείται από δύο μοχλοβραχίονες και υπομόχλιο σε σταθερό σημείο.
 [ETYM₁ < τεντώνω + παραγ. επίθημα -τήρας, πβ. κ. στεγνο-τήρας, στίλβω-τήρας].
 τεντωτός, -ή, -ό ο τεντωμένος, αυτός που έχει τεντωθεί: ~ σχοινί ΣΥΝ. τεταμένος, απλωμένος ΑΝΤ. χαλαρός, ~ τεντωτά επίρρ.
Τέξας (το) μία από τις πολιτείες των Η.Π.Α. κυρ. παλαιότ. στη ΦΡ. **έγινε | θα γίνει Τέξας** έγινε | θα γίνει χαλαρός-για άγρια συμπλοκή, μεγάλη αναστάση, τράβηξαν τα πιστόλια μες στο μαγαζί κι έγινε Τέξας! [ETYM₁ < αγγλ. Texas < ινδιάν. techas «φιλοι - σύμμαχοι»].
 Τ.Ε.Ο. (το) Ταμείο Εθνικής Οδοποιίας.
 -τέος, -α, -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ρηματικών επιθέτων: εξέτασ-τέος (αυτός που πρέπει να γίνει αντικείμενο εξέτασης) || πληρω-τέος (αυτός που πρέπει να εξοφληθεί, να πληρωθεί). [ETYM₁ Παραγ. επίθημα ρηματ. επιθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από αρχαϊκό απαρέμματο *-τέρα (< I.E. *-tu-), πβ. σαν-σκρ. φρ. nā etiād ātane «δεν είναι (κατάλληλο) φαγητό»].
 Τεπελένι (το) {Τεπελενίου} πόλη τής Ν. Αλβανίας (Β. Ηπειρού), γνωστή από τον ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940-1941). [ETYM₁ < αλβ. Terelen, αγν. ετύμου].
τεπές (ο) {τεπέδες} {λαϊκ.} **1.** θολωτή κορυφή καπέλου ή φεσιού 2. (κατ' επέκτ.) θόλος κτηρίου. [ETYM₁ < τουρκ. tepe].
τερακότα (η) {δύσρρ. τερακοτών} **1.** ψημένος, σκληρός πηλός, πλούσιος σε σίδηρο, που χρησιμοποιείται ως υλικό κατασκευής κεραμικών 2. (συνεκδ.) οτιδήποτε φτιάχνεται από αυτό το υλικό. [ETYM₁ < νταλ. terra-cotta «ψημένη γη, άργιλος» < terra (< Lat. terra «γη, έδαφος») + cotta < μεσν. λατ. cocta < λατ. coquere «ψηνω» (μτχ. coctus), που συνδ. με το αρχ. πέσσω (βλ. λ. πέψη)].
τέρας (το) {τέρ-ατος | -άτων} **1.** κάθε ζωντανός οργανισμός που γεννιέται με αφύσικη, ανώμαλη διάπλαση: **μοσχαράκι—με δύο κεφάλια** ΣΥΝ. έκτρωμα 2. φανταστικό πλάσμα υπερφυσικών διαστάσεων και τρομακτικής εμφάνισης, συνήθ. πολύ επικίνδυνο για τους ανθρώπους: ο Τυφώνας ήταν για τους αρχαίους ένα φοβερό ~ || στις ταινίες επιστημονικής φαντασίας εμφανίζονται συχνά εξοχημένα ~ 3. (μτφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε έχει υπερβολικά άσχημη εμφάνιση, ο πολύ δύ-σμορφος: τόσο ωραία αυτή και να παντρευτεί αυτό το ~! || «Η πενάμφορη και το ~» (τίτλος παραμυθιού) || δίπλα σ αυτό το υπέροχο νεοκλασικό, αυτό το ~ από μπενό! || πολλοί θεωρούν ότι η Αθήνα είναι μια πόλη-τέρας 4. οτιδήποτε αρνητικό έχει αποκτήσει πολύ μεγάλες διαστάσεις και δεν αντιμετωπίζεται εύκολα: το ~ του πληθωρισμού 5. (+γεν.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε ξεχωρίζει, επειδή έχει μια ιδιότητα σε πολύ υψηλό βαθμό: ~ γνώσεων | σοφίας | εζπννάδας | μνήμης-ΦΡ. **τερό τέρας** (Les Monstres sacrés, τίτλος έργου του Cocteau, 1940) καθεμιά από τις ξεχωριστές, τις μεγάλες μορφές ενός χώρου: τα ~ τής έ-

βδομής τέχνης | τού θεάτρου 6. (μτφ. για πρόσ.) (α) ιδιαίτερα επικίνδυνος άνθρωπος λόγω διαστροφής, εγκληματικής προσωπικότητας κ.λπ.: ανθρωπόμορφο ~ σκοτώνει κοριτσάκι (β) ο κακός, μοχθηρός άνθρωπος: μόνο ένα ~ σαν αυτόν θα έμνεε απαθές μπροστά σε τέτοια δυστυχία-ΦΡ. (παροιμ.) **σημεία και τέρατα** βλ. λ. σημείο. — (υποκ.) τερατικά (το).
 [ETYM₁ αρχ. (με κατάλ. -ας, πβ. κ. πέρ-ας, σέβ-ας, γέρ-ας), που ανάγεται σε τ. *k^o-er-θr (με τροπή τής κατάλ. -or | -or σε -ας) και οδηγεί σε σύνδεση με το ομηρικό πέλωρ «τέρας» (βλ. λ. πελώριος), το οποίο απαντά και με τη μορφή τέλωρ (πβ. τη «γλώσσα» του Ησυχίου τέλωρ-πελώριον, μέγα, μακρόν). Δεν φαίνεται πθ. η συσχέτιση με το σαν-σκρ. tārah «άστρο», αφού η σημ. αυτή είναι δευτερεύουσα και υστε-ρογενής (για τη λ. τέρας). Η λ. τέρας αναφερόταν κυρ. στα σημεία των θεών, αλλά και στα σημεία των ουρανών, ιδίως δε στα άστρα. Ήδη αρχ. η σημερινή σημ.].
 τεράστιος, -α, -ο **1.** αυτός που οι διαστάσεις του ξεπερνούν κατά πολύ τον μέσο όρο για τα δεδομένα του είδους του: ~ μανιτάρι | δέντρο | σπάτι | ψάρι | μάτια | σάντουιτς ΣΥΝ. πελώριος, υπερφυσικός, υπερμεγέθης 2. (εμφατ.) αυτός που έχει λάβει εξαιρετικά μεγάλες διαστάσεις, ο πολύ σημαντικός: ήταν τεράστια η συμβολή του στη νίκη τής ομάδας || ~ πρόβλημα | ζήτημα | ερωτηματικό | ευθύνη | διαφορά ΣΥΝ. μέγιστος. — τεραστώς επίρρ. [μεσν.]. [ETYM₁ μτγν. < αρχ. τέρας, πθ. μέσω επιθ. *τερασ-τός].
τερατογονία (η) [μτγν.] {τερατογονιών} **1.** η γέννηση τέρατος 2. (α) το σύνολο των βιολογικών διεργασιών που συντελούν στην παραγωγή οργανισμού με μορφολογικές και λειτουργικές ανωμαλίες (β) η σκόπιμη ή συμπτωματική γένεση τεράτων. Επίσης τερατογένεση — τερατογονικός, -ή, -ό.
 τερατογονός, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που γεννά ή έχει ως αποτέλεσμα τη γέννηση τεράτων: ~ παράγοντες.
τερατοειδής, -ής, -ές {τερατοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή, τα χαρακτηριστικά τέρατος: ~ όγκος ΣΥΝ. τερατώδης. — τερατοειδώς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
 τερατολογία (η) [αρχ.] {τερατολογιών} **1.** η αφήγηση ή περιγραφή εντ'λόγως ψευδών, απιστευτων και ολοφάνερα αδύνατων να συμβούν ή να ισχύουν πραγμάτων ΣΥΝ. ψευδολογία, παραδοξολογία 2. ΒΙΟΛ. κλάδος τής βιολογίας, που έχει ως αντικείμενο μελέτης την εμφάνιση και ανάπτυξη τεράτων και γενικά δυσμορφιών 3. πραγματεία που αναφέρεται σε τέρατα ή στον παραπάνω κλάδο τής βιολογίας. Επίσης τερατολόγισμα (το) [μτγν.] (σημ. 1).
 τερατολογικός, -ή, -ό [1868] αυτός που σχετίζεται με την τερατολογία ή τον τερατολόγο. — τερατολογικ-ά | -ώς επίρρ.
 τερατολόγος, -ος, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ψευδολογεί ασυστόλως και χονδροειδώς, που λείει τερατολογίες 2. επιστήμονας βιολόγος ειδικευμένος στην τερατολογία. — τερατολόγω ρ. [αρχ.] { -εις...}.
τερατομορφία (η) [μεσν.] {τερατομορφιών} το να έχει κανείς τη μορφή τέρατος είτε λόγω ανωμαλιών στη διάπλαση του (για άτομα) είτε λόγω διαφόρων αιτίων.
 τερατομορφος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τη μορφή τέρατος: ~ πλάσμα | παιχνιδί ΣΥΝ. τερατώδης 2. αυτός που είναι πάρα πολύ άσχημος (ώστε η όψη του να προκαλεί τρόμο) ΣΥΝ. κακόςχημος ΑΝΤ. αγ-γέλομορφος, πανέμορφος. [ETYM₁ μτγν. < τέρας, -ατός + -μορφος < μορφή].
τερατοπλασία (η) {τερατοπλασιών} η ανώμαλη ανάπτυξη και διαμόρφωση ενός εμβρύου ΣΥΝ. τερατογονία. Επίσης τερατοπλαστία [1766]. [ETYM₁ < τέρας, -ατός + -πλασία < πλάσσω, πβ. κ. μυθο-πλασία].
 τερατοτοκία (η) {τερατοτοκιών} η γέννηση τέρατος ΣΥΝ. τερατογονία. — τερατοτόκος, -ος, -ο.
 [ETYM₁ < αρχ. τερατοτοκό (-έω) < τέρας, -ατός + -τοκό < τόκος (βλ.λ.)].
τερατοτύρημα (το) [μτγν.] {τερατοτύρημ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε κατασκευασμα, δημιουργημα κακής αισθητικής, τρομακτικό ή αποκρουστικό στην εμφάνιση του: αυτό το γλυπτό είναι ένα ~ ΣΥΝ. κακοτέχνημα, εξάμβλωμα, έκτρωμα 2. η τερατουργία (βλ.λ.): **κατηγορείται για τερατοτύρηματα** || δεν πρόκειται για απλό παράπτομα, αλλά για ~! ΣΥΝ. ανοσοτύρημα.
τερατουργία (η) {τερατουργιών} φρικτή, αποτρόπαιη πράξη ΣΥΝ. τερατοτύρημα.
 [ETYM₁ μτγν. < τερατοργός «θαυμαστοποιός, μάγος» < τέρας, -ατός + -οργός (< έργον)].
τερατώδης, -ής, -ές [αρχ.] {τερατώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με τέρας, που έχει ανώμαλη, υπερφυσική και δυσμορφή διάπλαση: ~ μορφή | πρόσωπο | σώμα | πλάσμα ΣΥΝ. υπερφυσικός, τερατοειδής, εκτροματικός 2. (μτφ.) αποκρουστικός, αισχρός: ~ ψέμα | έγκλημα. — τερατωδώς επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
τερατωδία (η) [μτγν.] {τερατωδιών} **1.** το να είναι (κάποιος/κάτι) τερατώδης | -ές 2. (συνεκδ.) λόγος ή ενέργεια με αποτροπιαστικό, τερατώδη χαρακτήρα.
 τέρβιο (το) {τερβίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Tb), το οποίο οξειδώνεται αργά στον αέρα και αντιδρά ακόμη και με το ψυχρό νερό (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΙΝ.).
 [ETYM₁ Μεταφορά του νεολατ. terbium < (Yt)terb(y), όν. σουηδικής πόλης, πηγής σπάνιων ορυκτών].
 Τεργέστη (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΑ. Ιταλίας στην Αδριατική Θάλασσα και στα σύνορα με τη Σλοβενία.
 [ETYM₁ < λατ. Tergeste (> ιταλ. Trieste) < ύλλυρ. terga «εμπόριο, αγορά»].
 τερεβινθέλαιο (το) [1866] {τερεβινθελαι-ού | -ών} (επιστημ.) το νε-φτί (βλ.λ.).

τερεβινθίνη (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η ρητίνη που βγαίνει από διάφορα δέντρα, λ.χ. κοινοφόρα, είτε αυτομάτως είτε κυρ. μετά το χείσμο του κορμού τους και από την οποία λαμβάνεται με απόσταξη το τερεβινθέλαιο.

τερεβινθός (η) {τερεβινθ-ου | -ων, -ους} κοινοφόρο, φυλλοβόλο δέντρο μετριού ύψους, από το οποίο παράγεται η τερεβινθίνη. [ETYM μτγν., παράλλ. τ. του αρχ. *τέρμινθος*, αγν. ετύμου, προελλιν. δάνειο, όπως φαίνεται και από το επίθημα -ινθος. ο μτγν. τ. *τερεβινθος* είναι πιθ. αναλογικός προς τον ομοιοκατάληκτο αρχ. *ερέβινθος* (βλ.λ.).

Τερέζα (η) 1. όνομα αγίου γυναικών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα (βλ. κ. λ. *Θηρεσία*).

[ETYM < ισπ. Teresa, αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η αναγωγή στο ελλην. ρ. *θερίζω* υποδηλώνοντας γονιμότητα, κατ' άλλους όμως προέρχεται από το τοπωνύμιο *Θήρα* (πβ. και την απόδ. του ονόματος ως *Θηρεσία*), που θεωρείται τόπος γεννήσεως της Αγ. Τερέζας (5ος αι.)]. τερέν (το) {παλαιότ. *τερραίν*} {άκλ.} ο αγωνιστικός χώρος στον οποίο διεξάγονται αθλήματα όπως το τένις, το ποδόσφαιρο κ.λπ. το γήπεδο.

[ETYM < γαλλ. terrain < λατ. terrenum, ουδ. του επιθ. terrenus < terra «γη, έδαφος»].

τερερέμ (το) {άκλ.} κατηγορία αγών μελών της Βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής, με τα οποία ο ψάλτης δείχνει τη δεξιοτεχνία του· ψάλλονται κατά τις αγρυνίες, τις πανηγύρες κ.λπ. και ονομάζονται έτσι, επειδή δεν στηρίζονται σε κάποιο μυνωδικό κείμενο, αλλά στην εκφώνηση συλλαβών όπως *τεριρέμ, γενενά* κ.ά., που δεν έχουν κάποια γλωσσική σημασία, αλλά χρησιμοποιούν αποκλειστικά στη στήριξη του μέλους ΣΥΝ. κράτημα. [ETYM Ηχομημητ. λ.].

τερερίζω ρ. μετβ. {τερερίσα} 1. παρατείνω εκκλησιαστική ψαλμωδία επαναλαμβάνοντας τις συλλαβές του τερερέμ, ψάλλω με «τερερέμ» 2. (συνεκδ.) λέω τραγούδι ή ψαλμωδία με τρεμουλιαστή φωνή. [ETYM < τερερέμ].

τερετίζω ρ. μετβ. {τερέτισα} (λόγ.) 1. (για πουλιά, τζίτζικια) βγάζω κελάρημα ή τιττύβισμα ΣΥΝ. τιττύβισμα 2. (μτφ. για ανθρώπους) σιτραγουδώ, λέω σιγά, μουρμουριστά ένα τραγούδι ΣΥΝ. μουρμουρίζω.

[ETYM αρχ., ονοματοπ. λ., ίσως μέσω αμάρτυρου *τριτίζω (με ανωμοίωση), πβ. κ. τιτίζω -τέτιζ].

τερετίσμα (το) [αρχ.] {τερετίσμο-ατος | -ατα, -άτων} 1. το κελάρημα ή τιττύβισμα πουλιού ή τζίτζικια 2. κάθε μίμηση της φωνής πουλιού ή τζίτζικια 3. (μτφ.) μουρμουριστό, σιγανό τραγούδι, κυρ. με τρεμουλιαστή φωνή. Επίσης τερετίσμος (ο) [μτγν.].

τερής (ο) {τερήδες} {παλαιότ.} ο ράφτης ελληνικών εθνικών ενδυμασιών και όχι ενδυμάτων ευρωπαϊκού τύπου (φράγκικων). [ETYM < τουρκ. terzi].

τερηδόνα (η) 1. πάθηση των δοντιών, η οποία οφείλεται στη διαβρωτική δράση των οξέων από βακτηρίδια κατά την έκθεση του δοντιού σε σάκχαρα και άμυλα και κατά την οποία σταδιακά καταστρέφεται η αδαμαντίνη, τα οδοντικά σωληνάρια και η οδοντίνη, οπότε δημιουργείται κοιλότητα στο εσωτερικό του δοντιού και προσβάλλεται ο πολφός του, με αποτέλεσμα να χάλαι (σαπίζει) το δόντι: *οδοντόκρεμα κατά της* - 2. νόσος των σιτηρών, που καταστρέφει τους καρπούς τους, μετατρέποντας τους σε γκριζα σακουλάκια με ύσσομη σκόνη στο εσωτερικό τους · 3. έντομο που κατατρώγει τα ζύλα ΣΥΝ. σαράκι 4. μαλακίο που προσβάλλει τα ζύλα μέσα στη θάλασσα κατατρώγοντας τα.

[ETYM < αρχ. *τερηδών*, -όνος (με εκφραστ. επίθημα -ηδών, το οποίο απαντά σε λ. που δηλώνουν μικρά ζώα, πβ. *άνθρ-ηδών, πεμφρ-ηδών, τειθρ-ηδών*) < θ. τερη- < *τερ-5 του Ι.Ε. θ. *τερ-, από όπου και το αρχ. *τερω* «κρυπτό, διαπερνά» (< *τέρ-ιω). Βλ. λ. *διά-τρητος*].

τερηδονίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {τερηδονίς-θηκα (λόγ., -θηκα), -μένος} (για δόντια) προσβάλλομαι από τερηδόνα: το *τερηδονισμένο δόντι ήθελε σφράγισμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

τερηδονισμός (ο) [1839] η διάβρωση, το χάλασμα δοντιού από τερηδόνα.

τεριέ (το) {άκλ.} καθένα από τα μικρόσωμα, συνήθ. σκουρόχρωμα σκυλιά αγγλικής καταγωγής, που χρησιμοποιήθηκαν στο κνήγη, κυρ. για να ξετρυπάνουν τα ζώα (αλεπού, λαγό, ασβό κ.λπ.) από τις φωλιές τους, αργότερα δε και ως σκυλιά σαλονιού. [ETYM < γαλλ. (chien) terrier «σκύλος» για κνήγη που γινόταν πεζή» < μεσν. λατ. tert-arius < λατ. terra «γη, έδαφος»].

τεριλέν (το) {άκλ.} είδος συνθετικών ινών από πολυεστέρα. [ETYM < γαλλ. térylène, εμπορική ονομασία].

τεριρέμ (το) → τερερέμ
τερλικί (το) {τερλικί-ιού | -ιών} (λαϊκ.) χοντρό υφασμάτινο ή μάλλινο παπούτσι για το σπίτι, που μοιάζει με κάλτσα, δεν έχει ραφές και συνήθ. στυλιζείται με κέντημα. [ETYM < τουρκ. terlik].

τέρμα (το) {τέρμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. το χρονικό ή τοπικό σημείο στο οποίο κάτι τελειώνει, ολοκληρώνεται: *οριστικό* - || το ~ του *διάδρομου* || το ~ της *υψηφορίας* || το ~ της *ομιλίας του* || το ~ του *βίου* (τα γηραιά ή ο θάνατος) ΣΥΝ. τέλος, πέρας ANT. αρχη, ξεκίνημα-ΦΡ. (α) φθάνω (κάτι) ως το [στο *τέρμα* ολοκληρώνω (κάτι): *εφόσον ασχολήθηκε με την υπόθεση, θα φθάσει την έρευνα ως το *τέρμα* (β) *τέρμα Θεού* πάρα πολύ μακριά: το σπίτι της είναι ~ 2. (ειδικότ.) το οριακό σημείο στο οποίο παύει κάτι να υπάρχει ή σταματά: το ~ μιας *σχέσης* || *φιλίας* || *βάζω* || *θέτω *τέρμα* στη ζωή μου* (αυτοκτονώ) ΣΥΝ. πάση, λήξη, τερματισμός-ΦΡ. *βάζω* || *θέτω *τέρμα* σε (κάτι)* σταματώ (κάτι): είναι *αποφασισμένος να θέσει *τέρμα* στις αυθαιρεσίες τους* ||*

βάζω *τέρμα* στις φιλοδοξίες του αντιπάλου μου 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε η οποιοσδήποτε σφραγίζει ή φέρνει το τέλος ενός πράγματος: η *αποτυχημένη εκστρατεία αποτέλεσε το ~ της ηγεμονίας του 4*. (μτφ.) ο σκοπός για τον οποίο γίνεται μια ενέργεια ή αυτό που προκύπτει ως αποτέλεσμα της: η *εισαγωγή του στο Πανεπιστήμιο ήταν το ~ μιας δύσκολης σχολικής προσπάθειας* · 5. (στο ποδόσφαιρο, στην υδατοσφαίριση, τη χειροσφαίριση) η εστία καθεμιάς από τις δύο αντίπαλες ομάδες, τρία δοκάρια σε σχήμα «Π»: *έστειλε τη μπάλα στο ~* || η *γραμμή του* ~ ΣΥΝ. (Ξέν.) γκολπόστ 6. (συνεκδ.) το γκολ: *σημείωνο* | *βάζω* | *πετυχαίνω* ~ || *νίκη με διαφορά τριών* ~ 7. το σημείο στο οποίο τελειώνει η διαδρομή σε αγώνα ή σε κούρσα ταχύτητας και το οποίο συνήθ. είναι μία ευθεία κάθετη στον διάδρομο του στίβου ή στην πίστα: *έφτασε πρώτος στο ~ και στέφθηκε νικητής* || τα *δύο *άλογα* έτρεχαν δίπλα-δίπλα σχεδόν μέχρι το ~* · 8. η τελευταία στάση μιας γραμμής σε μεταφορικό μέσο: *πού κάνει - το *λεωφορείο**; || το (*τροπείμ τον αριθμό*) «10» *έχει ~ στην πλατεία Κολοκοτρώνη* || *θα κατέβω στο* ~ ANT. αφετηρία 9. ΓΛΩΣΣ. (*παρωγομικό*) *τέρμα* βλ. λ. *παρωγομικός* 10. (ως επίρρ.) στη μέγιστη ένταση, στον ανώτατο σημείο μιας κλίμακας: ~ το *γκάζι!* || η *μηχανή δουλεύει στο* ~ || *βάζε τον ανεμιστήρα* | το *ραδιόφωνο στο* ~! ΣΥΝ. στο *φουλ* 11. για να ξεκαθαρίσουμε σε κάποιον ότι κάτι τελείωσε οριστικά, ότι δεν πρόκειται να επαναληφθεί πλέον: *αρκετά σε αντέχτηκα, ~!* | *χειμώνασε, - τα *μπάνια** | ΦΡ. *τέρμα τα *δύ'φραγκα!** | βλ. λ. *διφραγκο*.

[ETYM αρχ. < *τερ-μν < Ι.Ε. *τερ- «κρυπτό, διαπερνά», πβ. λατ. termen, -inis «σύνωρο, όριο» (> ισπ. termino, γερτ. tirma- «καρφί, σάλος»), σανσκρι. tarati «περνά απέναντι», μέσ. άνω γερμ. drum (> γερμ. Trumm «ρεπίο, χάλασμα») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *τείρω* (< *τέρ-/ω), βλ. κ. *διά-τρη-τος*].

τερματίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {τερματίσμο-, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. οδηγώ (κάτι) στην ολοκλήρωση του, φθάνω (κάτι) στο τέλος του: *τερματίσε τη σταδιοδρομία του μέσα σε γενική αποδοχή* || *τερματίσε την ομιλία του ευχαριστώντας το ακροατήριο ΣΥΝ. ολοκληρώνω, συμπληρώνω, τελειώνω* 2. θέτω τέλος (σε κάτι): *τερματίσαν τη συνεργασία τους λόγω διαφορών* || ~ τη *ζωή μου* (αυτοκτονώ) || ~ μια *εγκομισή* (κάνω έκτρωση) ΣΥΝ. σταματώ, διακόπτο, λήγω, παύω ♦ 3. (αμετβ.) (κυρ. σε αγώνες δρόμου ή κούρσες ταχύτητας) φθάνω στο *τέρμα*: *τερματίσε πρώτος με μεγάλη διαφορά από τον δεύτερο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

τερματικό (το) 1. ΠΑΗΡΟΦ. συσκευή για την εισαγωγή πληροφοριών στην κεντρική μονάδα υπολογιστή, για την αποθήκευση ή ανάκληση πληροφοριών από αυτόν, όπως λ.χ. ένα πληκτρολόγιο με θόβον 2. (συνεκδ.) η θέση εργασίας του χειριστή τέτοιου συσκευής: *εργάζεται στο ~ της εταιρείας* 3. (α) μηχανική συσκευή για την οποία επιτυγχάνεται η ηλεκτρική σύνδεση με μηχανισμό (β) το σημείο, το τμήμα ή εξάρτημα ηλεκτρικού κυκλώματος, μέσω του οποίου τροφοδοτείται το κύκλωμα με ηλεκτρικό ρεύμα, επειδή από αυτό ξεκινούν και σε αυτό καταλήγουν όλες οι γραμμές, οι αγωγοί ρεύματος: *το ~ μιας τηλεφωνικής εγκατάστασης*.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. terminal < λατ. terminales (< terminus «τέρμα, όριο»)].

τερματικός, -ή, -ό [1883] 1. αυτός που σχετίζεται με το *τέρμα* ή το *τερματικό* (βλ.λ.): ~ *συσκευή* | *στάδιο* 2. (για χώρους) αυτός που λειτουργεί ως κέντρο διακίνησης, στον οποίο φθάνουν ή από τον οποίο ξεκινούν επιβάτες ή εμπορεύματα, ο συγκοινωνιακός σταθμός: *αεροπλάνα που πετούν στην ~ περιοχή* (εσμμ.) 3. *τερματικό* (το) (βλ.λ.).

τερματισμός (ο) 1. η ολοκλήρωση πορείας, εξέλιξης, διαδικασίας κ.λπ., ώστε να φθάσει στο *τέρμα* της: ο ~ *ενός αγώνα* | *μιας σχολικής χρονιάς* | *ενός λόγου* ΣΥΝ. περάτωση, συμπλήρωση, τελείωμα, κατάληξη ANT. αρχη, έναρξη, ξεκίνημα 2. το σταμάτημα (οριστικό ή προσωρινό): ο ~ *μιας συνεργασίας* | *μιας σχέσης* | *μιας φιλίας* | *των εθνοπραξιών* | *μιας κρίσης* ΣΥΝ. διακοπή, παύση 3. (σε αγώνες δρόμου, κούρσες ταχύτητας κ.λπ.) η ολοκλήρωση ορισμένης διαδρομής από έναν αθλητή, η άφιξη στο *τέρμα*: στον *μαραθώνιο επιτυχία είναι και ο απλός* ~.

τερματοφύλακας (ο/η) {θηλ. τερματοφύλακος} τερματοφύλακος (στο ποδόσφαιρο, το χάντμπολ, στην υδατοσφαίριση κ.λπ.) ο παίκτης που είναι επιφορτισμένος με τη φύλαξη της εστίας (τέρματος) της ομάδας του από τις επιθέσεις της αντίπαλης ομάδας ΣΥΝ. γκολκίπερ. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. goalkeeper].

τερμίνθος (η) {τερμίνθου} ΙΑΤΡ. μολυσματική δερματοπάθεια. [ETYM < αρχ. *τέρμινθος* | *τερεβινθος*, ονομασία του φυτού πιστάκη, αγν. ετύμου, όρ. του προελλιν. υποστρώματος. Η σμη. «δερματική νόσος» είναι γνωστή ήδη στον Ιπποκράτη λόγω της ομοιότητας των μολυσματικών ογκιδίων με τους καρπούς της τερμίνθου].

τέρμινο (το) (λαϊκ.) συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο καθορίζεται ως μονάδα μετρήσιμου χρόνου, όπως λ.χ. ένας μήνας, ένας χρόνος κ.λπ.: *δύο ~ κράτησε η συνεργασία τους* ΦΡ. (ειρων.) *σε *τρία *τέρμινα* σε άγνωστο, ακαθόριστο από πριν χρόνο**. [ETYM μεσν. < λατ. terminus «όριο, *τέρμα*»].

terminus ante quem λατ. (προφέρεται *τέρμινους άν-τε κβε*) ελλην. *χρονολογία (όριο) προ της οποίας* -όρος που χρησιμοποιείται για τη χρονική τοποθέτηση έργων ή συγγραφέων: *το 1830, η χρονολογία θανάτου του συγγραφέα, αποτελεί ~ για τη χρονολόγηση του έργου που βρέθηκε στα κατάλοιπα του*.

terminus post quem λατ. (προφέρεται *τέρμινους ποστ κβε*) ελλην. *χρονολογία (όριο) μετά την οποία* -όρος που χρησιμοποιείται για τη χρονική τοποθέτηση έργων ή συγγραφέων: ~ *για το κορύφωμα της διαμάχης του δημοτικισμού αποτελεί το 1880, η χρονολογία δημοσίευσης του «Ταξιδιού» του Γιάννη Ψυχάρη*.

terminus technicus λατ. (προφέρεται *τέρμινους τέκνικους*) 1. τεχνι-

κός όρος 2. (γ'νικότ.) λέξη που χρησιμοποιείται ως όρος.
τερμιτής (ο) {τ'ρμιτών} τροπικό έντομο ανοιχτόχρομο μ' μαλακό σώμα, που μοιάζει με μυρμηγκί, τρέφεται με ξύλο και καταστρέφει ξύλινες κατασκευές, επίπλα κ.λπ.
 [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. termites < νεολατ. termites < λατ. termes, -itis «τεριδόνα»].

τερμιτόφιλος, -η, -ο ΒΙΟΛ. (για ορισμένα ζωικά είδη) αυτός που εμφανίζει την τάση να ζ'ι μονίμως παρασιτικά, συμβιωτικά ή σ' συνοίκηση μαζί μ' τους τερμίτες μέσα στις φαλιές τους και δεν μπορεί να ζήσει αυτόνομα: ~ *έντομα*. — *τερμιτοφιλία* (η). [ETYM₂ Μεταφορά του γαλλ. termitophile (νόθο συνθ.)].

τερπνός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί μεγάλη ευχαρίστηση: ~ *άκουσμα*. [ETYM₂ αρχ. < *τέρπω* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -νός (πβ. κ. *άγ-νός*, *στυγ-νός*). Η φρ. το *τερπνόν μετά του ωφελίμου* είναι απόδ. του γαλλ. l'utile à l'agréable].

τέρπω ρ. μετβ. {έτερψα} (λόγ.) 1. προκαλώ τέρψη, προσφέρω ευχαρίστηση: *μουσική που τέρπει* ΣΥΝ. ευροαίνο 2. (ειδικότ.) προσφέρω ψυχαγωγία, διασκεδάση: με τις *εκπομπές του τέρπει τους Έλληνες κάθε ηλικίας*. [ETYM₂ αρχ. < I.E. *τερ-/*τερ-/*τερ- < γροτταίνω, ικανοποιούμαι», πβ. σαν-σκη. tṛpati «ικανοποιούμαι, χαιρόμαι», περσ. tulī «υπερπλήρωση, κορεσμός» (< *tṛfta-), πιβ. κ. λιθ. targa «ανάπτυξη, προκοπή, ευδοκίμηση» κ.ά. Παράγ. *τερπ-νός*, *τέρψις* (-η) και κύρ. όν. όπως *Τερπι-χόρη*, *Εύ-τέρπη* κ.ά. Το ρ. *τέρπωμαι* (ο μεσοπαθ. τ. είναι ο συνηθέστερος) κύλιπτε διαφορετικό σημασιολ. πεδίο από το συνώνυμο *χαίρω*, -ομαι, καθώς ενείχε την έννοια της πλήρους ικανοποίησης που νιώθει κανείς, όταν ικανοποιεί τις επιθυμίες του σε σχέση λ.χ. με την τροφή, τον έρωτα ή τη διασκέδαση].

terra incognita λατ. (προφέρεται τέρα *ινκόγκνιτα*) ελλην. *άγνωστη γη*, *άγνωστος τόπος*- (μτφ.) άγνωστο θέμα, αντικείμενο: *για μένα η φιλοσοφική σκέψη των Κινέζων ήταν ~*.
τερραίν (το) → **τερέν**

τερτίπ (το) {τερτιπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) 1. ο πονηρός χειρισμός μιας κατάστασης, το παραπλανητικό τέχνασμα: *κάνω τερτίπια* || *όταν τον στρωμάξεις, αρχίζει τα ~, για να ξεφύγει* || *α'σ'τα ~ και μιλά σταράτα*! || *γνωρίζει όσο λίγοι τα ~ της διπλωματίας* ΣΥΝ. κόλπο, μηχανή 2. ιδιόμορφη συμπεριφορά με πεισμάτα, καμώματα, νάζια: *γυναικεία ~!* ΣΥΝ. τζιριτζιάντζουλες, [ETYM₂ < τουρκ. tertip].

τερτσέτο (το) 1. η *τερτσίνα* (βλ.λ.) 2. μουσικό κομμάτι, ιδ. μέρος της όπερας, προορισμένο να τραγουδιστεί από τρεις τραγουδιστές ΣΥΝ. τριωδία 3. (συνεκδ.) οι τραγουδιστές που εκτελούν ένα τερτσέτο 4. χορός, χορογραφία ή τμήμα χορογραφίας για τρεις χορευτές | χορευτήριες. [ETYM < ιταλ. terzetto < terzo «τρίτος» (< λατ. tertius)].

τερτσίνα (η) {τερτσινών} 1. στροφή τριών στίχων, στην οποία ομοιοκαταληκτούν ο πρώτος και ο τρίτος στίχος, ενώ ο δεύτερος ομοιοκα-ταληκτεί με τον πρώτο και τον τρίτο της επόμενης τρίστης στροφής ΣΥΝ. τερτσέτο 2. ΜΟΥΣ. το τρίγχο (βλ.λ.). [ETYM₂ < ιταλ. terzina < terzo «τρίτος» (< λατ. tertius)].

τέρψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. η έντονη ευχαρίστηση από την ικανοποίηση ανάγκης ή επιθυμίας: ~ *της ακοής* | *των αισθήσεων* || *δέχτηκε να διαβάσει το ποίημά του προς μεγάλη ~ του ακροατηρίου* 2. η ψυχαγωγία, η διασκέδαση: *τον ενδιέφερε ο προβληματισμός και όχι η - των θεατών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήδονη*. [ETYM < αρχ. *τέρψις* < *τέρπω* (βλ.λ.)].

τερψιλαρύγγιος, -α, -ο [1894] (λόγ.) 1. αυτός που τέρπει τον *λάρυγγα*, που προσφέρει γευστική ευχαρίστηση: ~ *εδέσματα* || ~ *ποτό* | *γλυ-κυσμα* 2. *τερψιλάρυγγια* (τα) τα ηδύποτα.
 [ETYM₂ < θ. *τερπι-* (του ρ. *τέρπω*, πβ. κ. *τέρψη*) + *-λαρύγγιος* < *λάρυγγας*].

Τερψιχόρη (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη του Δία και της Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα του χορού, της λυρικής ποίησης, συχνά και της αλληλεπικής.
 [ETYM₂ αρχ. κύρ. όν. < θ. *τερπι-* (του ρ. *τέρπω*, πβ. κ. *τέρψις*) + *-χόρη* < *χορός*].

τες 1. άνοτος τύπος θηλ. τής αιτ. πληθ. του γ' προσ. τής προσωπικής αντονυμίας: *αλλιώς τις: άκον ~ πός φωνάζουν!* || *στείλ ~ αίριο!* 2. (παλαιότ.) αιτ. πληθ. του θηλ. άρθρου, άλλος τύπος του «τις»: *«με ~ δικές της συμβουλές, [...] και με ~ υποσχέσεις της»* (Κ. Καβάφης). [ETYM₂ Ηδη μεσν. τ., που οφείλεται στην επιδρ. τής καταλ. -εις (των τριτοκλίτων θηλ.) στο μεταβαλλόμενο άρθρο *τας* | *τις* (λ.χ. *τάς γυναίκες* > *τις* | *τες γυναίκες*, κατ' ανάλογίαν προς την ονομ. *αι γυναίκες* > *οι γυναίκες*). ο τ. *τες* τής αντονυμίας ανάγεται στο άρθρο *τάς* κατά τα θηλ. σε -εζ με παράλειψη του ουε].

Τ.Ε.Σ. (οι) Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές.
τεσάρα (η) {χωμ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. σύνολο τεσσάρων ομοειδών πραγμάτων, όμοιον μονάδων (συνήθ. ΑΘΛ): *πάγαμε* - (δέχθηκα τεσάρα γκολ) 2. (στο τάβλι) *τεσάρες* (οι) τα ντόρτια (βλ.λ.): *φέρνω ~ 3*. ποσό ίσο με τεσάρα όμοια χαρτονομίσματα: *πλήρωσα μια ~ (χιλιάρκα)* ΣΥΝ. τεσάρι. [ETYM₂ < *τεσάρι* + μεγεθ. επίθημα -α, πβ. κ. *τριάρι* - *τριάρα*].

τεσάρα (το) → **τεσάρα**
τεσσαρακονθήμερος, -ος (καθημ.-η), -ο(ν) (λόγ.) 1. αυτός που διαρκεί σαράντα μέρες ή γίνεται όταν συμπληρωθούν σαράντα μέ-

ρες: ~ *νηστεία* | *άδεια* || ~ *μνημόσυνο* 2. ΕΚΚΛΗΣ. **τεσσαρακονθήμερο** (το) {τεσσαρακονθήμερ-ου | -ων} το σαρανταήμερο. [ETYM₂ αρχ. < *τεσσαράκοντα* + *-ήμερος* < *ήμερος*]. **τεσσαρακοντα** (το) (λόγ.) 1. σαράντα (βλ.λ.): ΦΡ. *παρά μίαν τεσσαράκοντα* (υπό Ιουδαίον πεντάκις τεσεράκοντα παρά μίαν ελαβον, Κ.Δ. Β'Κορινθ. 11,24) η ατιμωτική και αυστηρότατη ποινή τριάντα εννέα μαστιγώσεων (μτφ.) πολύ ξύλο: *έφαγε ~ 2*. (ως επιθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό σαράντα (40). (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).

[ETYM₂ < *τέσσαρες* (βλ. λ. *τέσσερεις*) + *-κοντά* (< *dkomt, εταροιωμ. βαθμ. του *dekmt- > *δεκάς*, -*άδος*, βλ.λ.), πβ. κ. *τριά-κοντα*, *έξή-κοντα*].
τεσσαρακοντα- κ. **τεσσαρακοντα-** κ. **τεσσαρακοντα-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό σαράντα (40): *τεσσαρακοντα-ετής*, *τεσσαρακο-ντα-ήμερο* 2. είναι σαράντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *τεσσαρακοντα-πλάσιος*.

τεσσαρακονταετηρίδα (η) → **τεσσαρακοντα-**, **-ετηρίδα**
τεσσαρακονταετής, -ής, -ές → **τεσσαρακοντα-**, **-ετής**
τεσσαρακονταετία (η) → **τεσσαρακοντα-**, **-ετία**
τέσσαρα κοντά κίς επίρρ. → **τεσσαρακοντα-**, **-άκις**
τεσσαρακονταπλάσιος, -α, -ο → **τεσσαρακοντα-**, **-πλάσιος**

τεσσαρακοντούτης (ο) {τεσσαρακοντούτών} | **τεσσαρακοντού-τις** (η) {τεσσαρακοντούτ-ιδος | -ιδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας σαράντα ετών ΣΥΝ. *τεσσαρακονταετής*, *σαραντάχρονος*. [ETYM₂ μτρν. (αρχ. *τεσσαρακονταετής*), με συνθετικό φωνήεν -ο- και συναίρεση *οε>ο*, < *τεσσαράκοντα* + *ετ(ος)* + *κατάλ.* -ής].

τεσσαρακοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 40ός στην αραβική αρίθμηση. Μ' ή μ' στην ελληνική και XL στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό σαράντα (40) 2. **Τεσσαρακοστή** (η) Σαρακοστή (βλ.λ.) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
 [ETYM₂ αρχ. < *τεσσαράκοντα* + παραγ. επίθημα -στός, πβ. κ. *εικοστός*, *τριακοστός*].

τέσσαρες (οι) → **τέσσερεις**
τεσάρι (το) {τεσσαρ-ιού | -ιών} 1. σύνολο τεσσάρων ομοειδών πραγμάτων: *μου κόστισε ένα ~ (ενν. χιλιάδες) το δώρο* ΣΥΝ. *τεσάρα* 2. τραπουλόχαρτο που έχει τυπωμένο τον αριθμό τέσσερα: ~ *καρό* | *σπαθί* | *κούπα* 3. διαμέρισμα με σαλوترραπεζαρία και δύο υπνοδωμάτια: ~ με *ευρύχωρη κουζίνα* || ~ *διαιματέρης* | *ορόφου* 4. (στο μπάσκετ) ο παίκτης που παίζει κοντά στο καλάθι, στη θέση «τέσσερα» (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). — (υποτ.) *τεσσαράκι* (το). [ETYM Υποκ. του *τέσσαρα* (βλ. λ. *τέσσερα*)].

τέσσαρα (το) {άκλ.} τρία συν ένα, ο αριθμός 4 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM₂ αρχ. < *τέσσαρα*, ουδ. του αριθμητ. *τέσσαρες* (βλ. λ. *τέσσερεις*)].
τέσσερεις, -εις, -α (σχολ. ορθ. *τέσσερις*) | **τεσάρων** 1. αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 4: ~ *άνθρωποι* | *χώρες* | *άστρα* || *παρήλασαν* — (σε' ανά τετράδες) || *είμαι* | *μπαίνω στα ~* (στον τέταρτο χρόνο τής ηλικίας μου) || *κλείνω* | *πατώ τα ~* (ολοκληρώνω) | *μπαίνω στο τέταρτο έτος μου* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). ■ ΦΡ. (α) *στα | με τα τέσσερα* στηριζόμενος στα γόνατα και στις παλάμες ή στους αγκώνες: *πηγαίνω ~* (μπουσουλώ) || *πέφτω ~* || *είμαι ~* (β) *τα μάτια σου τέσσερα* με τεταμένη την προσοχή σου, να είσαι πολύ προσεκτικός και παρατηρητικός: *ώρα που θα οδηγείς, ~ στον δρόμο!* (γ) *δεν ξέρω | νιώθω που (μου) πάν' τα τέσσερα* (i) είμαι εντελώς ανίδεος, άσχετος (με κάτι): *από κλασική μουσική δεν ξέρει που τον πάν' τα τέσσερα* (ii) τα έχω εντελώς χαμένα: *έχω πάθει τέτοιο σοκ, που κυριολεκτικά δεν ξέρω που μου πάν' τα τέσσερα!* (δ) *παίρνουν | πάνε (κάποιον) τέσσερεις* παίρνουν (κάποιον) μέσα στο φέρετρο, τον παίρνουν νεκρό: (κυρ. ως κατάρα) να τον *πάνε τέσσερεις!* (να πεθάνει!) (ε) *στους τέσσερεις ανέμους* βλ. λ. *άνεμος* 2. **τέσσαρα** (το) βλ.λ. [ETYM < αρχ. *τέσσερες* (με κατάλ. -εις κατ' αναλόγίαν προς το *τρεις*) < *τέσσαρες* (με προχωρητική αφομοίωση), που απαντά και ως *τέττα-ρες* (αττ.), *τέτορες* (δοφ.), *πέπυρες* (αιολ.), *πέτταρες* (βοιωτ.) κ.ά. Οι τ. αυτοί ανάγονται, με διαφορετικό φωνηεντισμό, στο I.E. *k^uet(w)^o/or-, ιδίως δε στον τ. με μηδενισμένη τη β' συλλ. (*k^uetwr-), και συνδ. με *σανσκη. catvāra*, λατ. quattuor (> γαλλ. quatre, ιταλ. quatro κ.τ.ό.), αρχ. γερμ. fiur (> γερμ. vier), αρχ. αγγλ. feower (> αγγλ. four) κ.ά. Ομόρρ. *τέταρ-τος*, *τετρά-τος*, *τετρά-ος* (-άδα), *τρά-πεζα* (βλ.λ.), *τετρα-* (ά συνθ.) κ.ά.].

τεστ (το) {άκλ.} 1. συγκεκριμένη, επιστημονική, πιστοποιημένη διαδικασία ή μέθοδος δοκιμαστικού ελέγχου, επαληθεύσεως ή αξιολογήσεως δεδομένων: *συνκριτικό* - (μεταξύ δύο ή περισσότερων στοιχείων ή δεδομένων) || - *αντοχής* | *εγκυμοσύνης* || *συνκριτικό* ~ (βλ.λ.): ΦΡ. (α) *τεστ Παπανικολάου* | **Παν-τεστ** διεθνής μέθοδος ευρείας εφαρμογής για την έγκαιρη διάγνωση του καρκίνου του τραχήλου τής μήτρας με κυτταρολογική εξέταση κολπικού επιχρίσματος (β) **τεστ κοπώσεως** βλ. λ. *κόπωση* 2. σειρά προβλημάτων, ερωτήσεων κ.λπ. για την αξιολόγηση τής επίδοσης, των ικανοτήτων, των κλίσεων ή δεξιοτήτων (κάποιου): *ψυχολογικό ~* || ~ *νοημοσύνης* | *γνώσεων* 3. η πρόχειρη (συνήθ. σύντομη) γραπτή εξέταση μαθητών σε ορισμένη ύλη ή στο μάθημα τής ημέρας: ~ στην *ιστορία* || *πήρε «άριστα» στο ~ 4*. (συνεκδ.) το ίδιο το γραπτό ενός μαθητή: ο *καθηγητής τους έδωσε τα ~* || *διορθώνω το ~*. — (υποκ.) *τεστάκι* (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία*. [ETYM₂ < αγγλ. test < παλ. γαλλ. test «κάηλο δοχείο που χρησιμοποιούσαν οι αλχημιστές, για να δοκιμάζουν τον χρυσό» < λατ. testum «πέλινο αγγείο» (< ρ. tortere «ξηραίνω, ψήνω, φρυγανίζω», μτρ. τ. tostus, βλ. λ. *τοστό*)].

τεσάρω ρ. μετβ. {τέσταρ-α κ. -ισα} (καθημ.) *κάνω τεστ σε (κάτι), ελέγγω, υποβάλλω σε δοκιμασία: ~ τον καινούργιο κινητήρα*. — **τεσ-ατίριμο** (το).
testimonia (τα) λατ. (προφέρεται *τεστιμόνια*) μαρτυρίες: συνήθ. φρ-

χαιο χωρίο που επιμαρτυρεί κάτι, αποδεικτικό υλικό.
 τεστ-ντράιβ (το) {άκλ.} ελλην. *δοκιμαστική οδήγηση* ή δοκιμαστική οδήγηση αυτοκινήτου για την εξακρίβωση των δυνατοτήτων και των μειονεκτημάτων του, λ.χ. πριν από την αγορά ή την κυκλοφορία του. [ETYM₁ < αγγλ. test drive].

τεστοστερόνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η κυριότερη ανδρογόνος ορμόνη, η οποία εκκρίνεται κυρ. από τον ενδιάμεσο ορχικό ιστό, ελέγχει την παραγωγή του σπέρματος, την ανάπτυξη των γεννητικών οργάνων και των δευτερογενών χαρακτηριστικών του ανδρικού φύλου (λ.χ. της τριχοφυΐας του προσώπου, της αλλαγής χροιάς της φωνής).
 [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. testosterone (νόθο συνθ.) < testo- (< λατ. testis «μάρτυρος») + ster(ol) (βλ. κ. στερόλη) + επίθημα -όνη (πβ. κ. hormone «ορμόνη»). Η ονομασία δικαιολογείται από το γεγονός ότι η παρουσία της ορμόνης μαρτυρεί την ύπαρξη αρσενικού φύλου].

τεταμένη (η) → τάσσω
 τεταμένος, -η, -ο 1. αυτός που εκδηλώνεται με ένταση, που προκύπτει ως αποτέλεσμα της έντασης: *οδηγούσε με ~ προσοχή* ΑΝΤ. *χαλαρός* 2. (για σχέσεις ή καταστάσεις) αυτός που βρίσκεται σε ένταση, που τείνει προς ρήξη και σύγκρουση: *οι σχέσεις των δύο χωρών είναι τεταμένες* || ~ *ατμόσφαιρα* | *κλίμα* ΣΥΝ. επικίνδυνος, φορησιμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
 [ETYM₁ Μτρ. παθ. παρακ. του αρχ. τείνω, μετάφρ. δάνειο (στη μτρ. σημ.) από γαλλ. tendu].

τετανία (η) {τετανιών} ΙΑΤΡ. σύνδρομο νευρομυϊκής υπερδιεγερσιμότητας, το οποίο εκδηλώνεται με χαρακτηριστικές συμμετρικές συσπάσεις των άκρων, κυρ. των χεριών, και συνοδεύεται από πόνους και παραισθήσεις. [ETYM. Ελληνογενής ξεν. όρ., < αγγλ. tetany].
 τετανικός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που σχετίζεται με τον τέτανο: ~ *σπασμός* | *τοξίνη* || ~ *φάρμακο* (λ.χ. η στρυχνίνη).
 τετανοειδής, -ής, -ές {τετανοειδούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τέτανο ή με κάποιο από τα συμπτώματά του: ~ *σπασμός* | *ουστολή*. — τετανοειδώς επίφρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

τέτανος (ο) {τετανών} {χωρ. πληθ.} μολυσματική ασθένεια που χαρακτηρίζεται από τονικούς σπασμούς και ακομμία των μυών, κυρ. της κάτω σιαγόνας και του λαιμού, η οποία μερικές φορές επιφέρει αναπνευστική παράλυση και θάνατο που προκαλείται από ένα βακτήριο, το οποίο εισέρχεται στον οργανισμό μέσω πληγής ή κοψίματος. [EJYM αρχ., ουσιαστικό. αρσ. (με αναβιβασμό τού τόνου) τού επιθ. *τέτανος* «τετανωμένος, τεταμένος» < αναδιπλ. τε Η-θ. τα- (< *τη, συνε-σταλμ. βαθμ. τού ρ. τείνω, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -νός (πβ. κ. *στεγνός, άγ-νός*)].

τεταρταίος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται ή επανεμφανίζεται κάθε τέσσερις ημέρες· φρ. *τεταρταίος πυρετός* (i) ελονοσία με εξάρσεις υψηλού πυρετού κάθε τέσσερις ημέρες (ii) (μτρ.) μεγάλη αγωνία, κρίσις ιδρώτας: *με πιάνει ~*.
 Τετάρτη (η) 1. η τέταρτη ημέρα της εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή) 2. *Μεγάλη Τετάρτη* η αντίστοιχη ημέρα της Μεγάλης Εβδομάδας [ETYM. < αρχ. *τετάρτη* (ενν. *ημέρα, με αφετηρία το Σάββατο*), ουσιαστικό. θηλ. τού επιθ. *τέταρτος* (βλ.λ.)]. Στις λατινογενείς γλώσσες επικράτησε το λατ. dies Mercuri «ημέρα του Ερμή» (> γαλλ. mercredi, ισπ. miércoles, ρουμ. miercuri κ.ά.), ενώ στις γερμ. γλώσσες δεν υπάρχει κοινό όνομα (λ.χ. γερμ. Mittwoch «μέσσην εβδομάδος» - αγγλ. Wednesday < αρχ. αγγλ. wōdnesdæg «ημέρα του (θεού) Odín»)].

τεταρτημόριο (το) {τεταρτημορίου | -ων} 1. καθένα από τα τέσσερα ίσα τμήματα, στα οποία διαίρεται ένα σύνολο 2. ΜΑΘ. καθένα από τα τέσσερα ίσα μέρη, στα οποία χωρίζεται ένας κύκλος από δύο κάθετες διαμέτρους του, συνήθ. στον τριγωνομετρικό κύκλο από τους τριγωνομετρικούς άξονες 3. ΜΟΥΣ. το διάστημα ενός ημετινίου, που το χωρίζει σε δύο ίσα μέρη.
 [ETYM. < αρχ. *τεταρτημόριον* < *τέταρτος* + *μόριον* (πβ. κ. *δεκατη-μόριον, πολλοση-μόριον*)].

τεταρτογενής, -ής, -ές [1873] {τεταρτογενούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέκυψε ή γεννήθηκε τέταρτος κατά σειρά. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες-
 [ETYM. Απόδ. τού αγγλ. quaternary].

τεταρτοετής (ο/η) [1894] {τεταρτοετούς | -είς (ουδ. -ή)} φοιτητής ή σπουδαστής που βρίσκεται στο τέταρτο έτος σπουδών του: - της *Νομικής* | τού *Πολυτεχνείου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

τέταρτος, -η (λόγ. *τετάρτη*), -ο (επίσης γράφεται 4ος στην αραβική αρίθμηση, Δ' ή δ' στην ελληνική και IV στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τέσσερα (4): *έρχομαι* | *είμαι* | *αναδεικνύομαι* ~ || *τερμάτισε* ~ *μένοντας εκτός τριάδας και χωρίς μέταλλο* || στο ~ *εδάφιο τού κεφαλαίου*-φρ. *τέταρτη εξουσία* ο Τύπος (βλ.λ.), λόγω της επίδρασης που ασκεί στους πολίτες, διαμορφώνοντας σε μεγάλο βαθμό την αντίληψη τους για πρόσωπα και πράγματα (κατ' αντιδιαστολή προς τις υπάρχουσες τρεις αναγνωρισμένες εξουσίες, τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική) 2. *τέταρτος* (ο) {τετάρτου} (α) ο τέταρτος όροφος πολυκατοικίας (β) ο τέταρτος μήνας τού έτους, ο Απρίλιος: η 1/4 (πρώτη *τετάρτου*) είναι *προταπριλιά* 3. *τετάρτη* (η) (α) ταχύτερη οχήματος: το *αυτοκίνητο πηγαίνει με ~* (β) η τέταρτη ημέρα κάθε μήνα: την 4/12 (*τετάρτη Δεκεμβρίου*) *γιορτάζεται η μνήμη της Αγίας Βαρβάρας* (γ) η τέταρτη τάξη τού Δημοτικού Σχολείου: *ήμασαν συμμαθητές στην ~* (δ) *Τετάρτη* (η) βλ.λ. 4. *τέταρτο* (το) {τετάρτου | -ων} (α) καθένα από τα τέσσερα ίσα μέρη, στα οποία διαίρεται ένα σύνολο: το ~ *των μέτρων* (είκοσι πέντε εκατοστά) || τα *δύο ~ της διαφήμισης πηγαίνουν στην τηλεόραση* (ενν. των χρημάτων που διατίθενται) || *μόνο τού ένα ~ των υποψηφίων περνά στις εξετάσεις* || το - *τού κλάου* (διακόσια πενήντα

γραμμάρια) (β) δεκαπέντε λεπτά της ώρας· φρ. *ακαδημαϊκό τέταρτο* βλ. λ. *ακαδημαϊκός* (γ) ΜΟΥΣ. (i) φθογγόσημο διάρκειας αντιστοιχίας προς το μισό του μισού της αξίας ενός ολόκληρου φθογγόσημου (βλ.λ., σημ. 4) (ii) νότα με διάρκεια μισή της διάρκειας τού μισού (βλ. κ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ.*) — (υποκ.) τεταρτάκι (το) (σημ. α-β). [ETYM. αρχ. (με επίθημα -τος, πβ. κ. *τρί-τος, εκ-τος*) < I.E. *k^wetrtō (< *k^wet(w)(Vor-, βλ. λ. *τέσσερις*), πβ. αρμ. corig, λατ. quartus, αρχ. γερμ. fiordo (> γερμ. vierte), αρχ. αγγλ. fēorda (> αγγλ. fourth) κ.ά.].

τεταρτοσφαίριο (το) {τεταρτοσφαιρίου | -ων} ΑΡΧΤ. τρόπος στέγασης της αψίδας ή της κόγχης τού ιερού στη βυζαντινή αρχιτεκτονική, που ισοδυναμεί με το ένα τέταρτο της σφαίρας. — τεταρτο-σφαιρικός, -ή, -ό.

τετατέτ κ. τετ-α-τετ επίφρ. 1. κατ' ιδίαν, ιδιαίτερος, πρόσωπο με πρόσωπο: τα *έλεγαν ~ επί μία ώρα* || *είχαν μία συνάντηση ~ 2*. (συνεκδ. ως ουσ.) η κατ' ιδίαν συνάντηση και συνομιλία δύο προσώπων: ο *θακός τους εντόπισε σε τρυφερό ~*. [ETYM. < γαλλ. tête à tête (< tête «κεφάλι»)].

τεταλεσμένος, -η, -ο 1. (λόγ.) αυτός που έχει συντελεστεί, είναι οριστικός και τελεσιδικός· κυρ. στις φρ. (α) ΓΛΩΣΣ. *τεταλεσμένος μέλλον* βλ. *συντελεσμένος μέλλοντας*, λ. *συντελώ* (β) *προ τεταλεσμένο | -ων (γεγονότ-ος | -ων)* μπροστά σε κάτι που έχει ήδη διαπραχθεί και δεν είναι δυνατόν να κάνει κανείς τίποτε, ώστε να το μεταβάλει ή να το αποτρέψει: *βρίσκομαι | με φέρνει κάποιοι ~ || τώρα βρίσκομαστε ~ δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτε 2. *τεταλεσμένα* (τα) (κα-κός) όσα έχουν διαπραχθεί εις βάρος (κάποιου) και δεν θεωρούνται πλέον αναστρέψιμα: τα ~ στην Κύπρο || *δεν θα δεχτούμε άλλα ~* θα *ανταχθούμε σε κάθε εχθρική ενέργεια*-φρ. *πολιτική τεταλεσμένων* η πολιτική τού να δημιουργεί ένα κράτος εις βάρος άλλου κράτους καταστάσεις που δεν αναστρέπονται εύκολα (συνήθ. αυθαίρετες και βίαιες, χωρίς νομική κάλυψη), ώστε να εκβιάσει και τη νομική επικύρωσή τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
 [ETYM. Μτρ. παθ. παρακ. τού ρ. τελώ (βλ.λ.). Η φρ. *τεταλεσμένο γεγονός* αποδίδει το γαλλ. fait accompli].*

τετέλεστα (Κ.Δ. Ιωάνν. 19, 30-λ. που είπε ο Χριστός στον σταυρό, αφού του έδωσαν το ξίδι και πριν παραδώσει το πνεύμα) έχουν πλέον τελειώσει όλα (καθμη.) για περιπτώσεις στις οποίες για κάποιο υπέρχεται το οριστικό τέλος μιας κατάστασης. [ETYM. Γ προς. παθ. παρακ. τού αρχ. *τελώ*].

τετμημένη (η) → τείνω
 τέτοιος, -οια, -οιο 1. αυτού τού είδους, όμοιος (με κάτι άλλο): *αγόρασα κι εγώ ένα ~ φόρεμα!* || *δεν έχω άλλο τέτοιου στυλού, μόνο αυτό 2. (ειρων.) για περιφρονητική αναφορά (σε κάποιον/κάτι), για έμμεση απόρριψη ή υποτίμηση: όταν έχεις ~ φίλους, τι τους θέλεις τους εχθρούς!* || ~ *εκτίμηση* *μα μου λείπει!* φρ. *τέτοιες όρες, τέτοια λόγια* για κάτι που λέγεται άκαμα, για χρονικό σημείο στο οποίο υπάρχουν άλλες προτεραιότητες 3. (καθμη.) για να μην επαναληφθεί ένα όνομα που έχει αναφερθεί προηγουμένως ή επειδή δεν θυμόμαστε ένα όνομα λόγω αμνησίας: *είδα τον ~, τον... πώς τον λένε;* 4. για πρόσωπο που περιφρονούμε, που δεν είναι αποδεκτό από τον ομιλήτη· συνήθ. ο ομοφυλόφιλος άνδρας και η κοινή γυναίκα ΣΥΝ. *τοιούτος*. [ETYM. μεσν., από συμφυρμό των αντωνυμιών *τοίτοιος* και *ετοίος*. Ο τ. *τοίτοιος* προέρχεται από τον αρχ. *τοίος* «τέτοιος» με επανάληψη της ά συλλαβής, ενώ ο τ. *ετοίος* < *έ-τοίος* (με *ε-* προθεμ. κατά τα *ετούτος, έ-κείνος*) < αρχ. *τοίος*. Σε ό, τι αφορά το αρχ. *τοίος*, σύμφωνα με την επικρατέστερη άποψη ανάγεται στην I.E. ρίζα *toi- (τού άρθρου ό, ή, το) μέσω γεν. πληθ. *toi-som (**τοίον*), πβ. *σανσκρ. tés-am*].

τετρ. συντομ.· τετραγωνικός (για μεγέθη): *έκταση 30.000 τετρ. χλμ. || διαμέρισμα 100 τετρ. μέτρων*.

τετρα- κ. τετρά- κ. τετρά- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τέσσερα (4): *τετρα-ετής, τετρα-κέφαλος, τετρα-ήμερος* 2. είναι τέσσερις φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *τετρα-πλάσιος, τετρά-διπλος* 3. έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: *τετρά-παχος, τετρά-ψηλός*. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *τετρα-γυ-νος, τετρα-μερής*), που προέρχεται από θ. *τετρα-*, για το οποίο βλ. λ. *τετράδα, τέταρτος*].

τετραβήγγελο (το) (λαϊκ.) βιβλίο που περιλαμβάνει τα τέσσερα Ευαγγέλια. Επίσης τετραευαγγέλιο [μεσν.].

τετράβαθμος, -η, -ο → τετρα-, -βαθμός
 τετραγλωσσία (η) → τετρα-, -γλωσσία
 τετράγλωσσος, -η, -ο → τετρα-, -γλωσσός
 τετραγωνίδιο (το) [1886] {τετραγωνιδίου | -ων} μικρό τετράγωνο ΣΥΝ. τετραγωνάκι.

τετραγωνίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {τετραγώνισα, -τηκα, -μένος} 1. δίνω (σε κάτι) τετράγωνο ή ορθογώνιο σχήμα, κάνω (κάτι) να έχει γωνίες (και όχι λ.χ. κομπύλες): *με αυτή την ειδική φόρμα μπορείτε να τετραγωνίζετε τα γλυκά σας* || *τετραγωνισμένο δομάτιο* | *χαρτί* (το χαρτί μι-λιμετρέ) || *τετραγωνισμένη πέτρα σε δαχτυλίδι* || - *τον κύκλο* (για ανέφικο στόχο, αδύνατη επιδίωξη) 2. (για αριθμούς) υψώνω αριθμό στο τετράγωνο, τον πολλαπλασιάζω επί τον εαυτό του.

τετραγωνικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που έχει τετράγωνο σχήμα: *πέτρα* ΣΥΝ. τετράγωνος 2. (α) *τετραγωνικό (μέτρο)* το τετράγωνο που έχει πλευρά ενός μέτρου και χρησιμοποιείται ως μονάδα μέτρησης επιφανειών: *πόσα ~ είναι το σπίτι;* || το - σε *αυτή την περιοχή κοστίζει 160 χιλιάδες* (σύμβολο τ.μ. ή μ²) (β) *τετραγωνική ρίζα* (π.χ. *αριθμού* α) (σύμβολο √α) ο αριθμός που, όταν πολλαπλασιαστεί με τον εαυτό του, δίνει αριθμό α: λ.χ. ο αριθμός 2 είναι η ~ *τού αριθμού 4*. — τετραγωνικ-ά | -ός [μτρν.] επίφρ.

τετραγωνισμός (ο) [αρχ.] 1. η κατασκευή ενός τετραγώνου το οποίο να έχει εμβαδόν ίσο προς το εμβαδόν άλλου σχήματος ή επιφάνειας-

ΦΡ. **τετραγωνισμός του κύκλου** (i) η κατασκευή ενός τετραγώνου με εμβαδόν ίσο προς αυτό ενός κύκλου, με τη χρήση μόνο κανόνα και διαβήτη (κάτι το οποίο αποτελεί άλλο γεωμετρικό πρόβλημα) (ii) (μτφ.) η επίσημη και συστηματική προσπάθεια για κάτι ανέφικτο 2. ΜΑΘ. ο πολλαπλασιασμός ενός αριθμού με τον εαυτό του, η ύψωση του στη δεύτερη δύναμη. τετράγωνο (το) {τετραγών-ου | -ων} 1. το τετράπλευρο που έχει τις τέσσερις πλευρές του ίσες και τις τέσσερις γωνίες του ορθές (90°) 2. (συνεκδ.) (α) οτιδήποτε έχει το παραπάνω σχήμα (β) **οικοδομικό τετράγωνο** το τμήμα οικοδομημένης περιοχής, που περιβάλλεται από τέσσερις δρόμους: *το σπίτι είναι δύο ~ πιο κάτω* (γ) (συνεκδ.) το οικοδομικό τετράγωνο τα κτήρια που είναι χτισμένα σε αυτό τον χώρο και όσοι διαμένουν ή εργάζονται στα κτήρια (σπίτια, γραφεία) *ανά: έψαξε για διαμέρισμα σ' αυτό το ~, αλλά δεν βρήκε || γκεμίστηκε ολόκληρο το ~ || όλο το - αναστατώθηκε από την έκρηξη* 3. ΜΑΘ. (α) **τετράγωνο (ενός αριθμού α)** ο αριθμός που προκύπτει, όταν ένας αριθμός α πολλαπλασιαστεί με τον εαυτό του, λ.χ. το τετράγωνο του αριθμού 4 είναι το 16 (β) **τέλειο τετράγωνο** βλ. λ. *τέλειος* 4. ΤΥΠΟΓΡ. μονάδα μετρήσεως του πάχους των τυπογραφικών στοιχείων, που διαίρεται σε δώδεκα στιγμές (βλ. λ.), ίση με 4,512 χιλιοστά του μέτρου.

— (ΥΠΟΚ.) **τετραγωνάκι (το)**.

[ETYM. < αρχ. τετράγωνος, ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. τετράγωνος].
τετράγωνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει το σχήμα του τετραγώνου: ~ *τραπεζαρία* | *πλαίσιο* | *παράθυρο* 2. αυτός που έχει ορθές γωνίες, που είναι γωνιώδης: *το τακούνι του είναι ~* || ~ *όμοι* | *πιρούνι* 3. (μτφ.) αυτός που είναι οριοθετημένος και δομημένος με απόλυτη ακρίβεια, που ταξινομεί και αναλύει τα πάντα με ακριβή τρόπο: *διαθέτει ~ λογική* | *νους* | *σκέψη* ΣΥΝ. στέρεος 4. (ως χαρακτηρισμός) για ευπρόσδεκτο και γεροδεμένο άνθρωπο.

[ETYM. αρχ. < τετρα- + -γωνος < γωνία, πβ. κ. *τρι-γωνος*, *εξά-γωνος*. Ήδη στους αρχ. συγγραφείς η λ. χρησιμοποιείται ως ευμενής χαρακτηρισμός των ικανοτήτων κάποιου (λ.χ. νόο *τετράγωνος*, Σιμών. 5.2)].

τετράδα (η) 1. σύνολο τεσσάρων ομοειδών μονάδων: *μία ~ πετσέτες* || *ανά τετράδες* (τέσσερις-τέσσερις) || *η τυχρή ~ του Λαϊκού Λαχείου* (τέσσερα λαχεία με τον ίδιο αριθμό της ίδιας σειράς) ΣΥΝ. *τεσάρι* 2. κάθε στοιχείο σε μία παράταξη, που σχηματίζεται από τέσσερις γραμμές: *στην πρώτη ~ βάζουν πάντα τους ψηλότερους* || *τα θρανία της τελευταίας ~ ακουμπούν στον τοίχο* 3. (συνεκδ.) τα άτομα που ανήκουν σε κάθε τέτοιο στοιχείο: *σήμερα εξέτασε την πρώτη ~* || *όλες οι - παρήλασαν πολύ καλά* 4. (ειδικότ.) σύνολο προσώπων που συνεργάζονται για ορισμένο σκοπό ή κάνουν στενή συνασπαστική: *η θρυλική τετράς του Πειραιώς* (ρεμπέτικη κομπανία της δεκαετίας του '30) || *η αμυντική ~ της Εθνικής*. Επίσης (αρχαιοπρ.) *τετράς* [αρχ.] {τετράδος}.

[ETYM. < αρχ. *τετράς*, -άδος < θ. *τετρ(α)-* (< *k^wetr-, βλ. λ. *τέταρτος*) + *παρ(α)*. επίθημα -ίς, -άδος].

τετραδικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον αριθμό τέσσερα, που αποτελείται από τέσσερις ομοειδείς μονάδες.

τετράδιο (το) {τετραδί-ου | -ων} σύνολο φύλλων χαρτιού (κενών ή με τυπωμένες γραμμές), που έχουν συρραφεί, έχουν προστατευτικό εξώφυλλο και χρησιμοποιούνται για γράψιμο, καταγραφή εμπειρικών διεκπεραιώσεων κ.λπ.: *το ~ ιστορίας ενός μαθητή* || ~ *σημειώσεων* | *αντιγραφής* | *αριθμητικής* || ~ *μουσικής* (με τυπωμένα πεντάγραμμα).

— (ΥΠΟΚ.) **τετραδιάκι (το)**, (μενεθ.) **τετραδιάρα** (η). [ETYM. < μτγν. *τετράδιον* < αρχ. *τετράς*, -άδος. Από τον 4ο αι. μ.Χ. η λ. αναφερόταν σε περγαμινές διπλωμένες στα τέσσερα].

τετράδιπλος, -η, -ο → *τετρα-*, *-διπλός*

Τετραδοπαρασκευή (η) (λαϊκ.) η Τετάρτη και η Παρασκευή: *τις ~ νηστεύει!*

τετράδραχος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει αξία τεσσάρων δραχμών 2. (στην αρχαιότητα) νόμισμα αξίας τεσσάρων δραχμών.

τετράδωμος, -η, -ο → *τετρα-*, *-δωμος*

τετραεδρικός, -ή, -ό → *τετρα-*, *-εδρικός*

τετράεδρος, -η, -ο → *τετρα-*, *-εδρος*

τετραετής, -ής, -ές → *τετρα-*, *-ετής*

τετραετία (η) → *τετρα-*, *-ετία*

τετραευαγγέλιο (το) → *τετραβήγαλο*

τετραημερία (η) → ♦ *τετρα-*, *-ημερία*

τετραήμερος, -η, -ο → *τετρα-*, *-ήμερος*

τετραθέσιος, -α, -ο → *τετρα-*, *-θέσιος*

τετράθυρος, -η, -ο → *τετρα-*, *-θύρος*

τετρακέφαλος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει τέσσερις κεφαλές ή τέσσερα κεφάλια: ~ *τέρας*! 2. ΑΝΑΤ. **τετρακέφαλος** (ο) μυς που περιβάλλει το οστό του μηρού και έχει τέσσερις προσφύσεις: *ασκήσεις για τους ~* || *γυμνασμένος ~*.

τετράκιλος, -η, -ο → *τετρα-*, *-κίλος*

τετρακινήτριος, -α, -ο → *τετρα-*, *-κινήτριος*

τετρακόνιο (το) {τετρακονιού-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. (στη βυζαντινή ναοδομία) ιεροφυλάκιο που είχε τέσσερις κίονες.

τετράκις επίρρ. → *τετρα-*, *-άκις*

τετράκλιнос, -η, -ο → *τετρα-*, *-κλινος*

τετράκορφος, -η, -ο → *τετρα-*, *-κόρφος*

τετρακοσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μηχανή τετρακοσίων κυβικών εκατοστών 2. (λαϊκ.) χρηματικό ποσό τετρακοσίων χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM < *τετρακόσια* + *παρ(α)*. επίθημα *-άρα*].

τετρακοσάρης (ο) {τετρακοσάρηδες} ΑΘΛ. δρομέας αγώνα ταχύτητας τετρακοσίων μέτρων. [ETYM. < *τετρακόσια* + *παρ(α)*. επίθημα *-άρης*].

τετρακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. **καμιά τετρακοσαριά** περίπου τετρακόσια, -ιες, -ια (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM. < *τετρακόσια* + *παρ(α)*. επίθημα *-αριά*].

τετρακόσια (το) {άκλ.} τέσσερις εκατοντάδες, ο αριθμός 400 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM Βλ. λ. *τετρακόσιοι*].

τετρακόσιοι, -ιες, -ια {τετρακοσίων} 1. αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό τετρακόσια (400): ~ *μαθητές* | *στρατιώτες* | *χιλιάρικα* | *στρέματα*-ΦΡ. **τα έχω τετρακόσια** βλ. λ. *έχω* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. **τετρακόσια** (το) βλ. λ. [ETYM. αρχ. < *τετρα-* (βλ. λ.) + *-κόσιοι* < *-κάσιοι* (πβ. κ. *είκωσι* - *Ψίκα-τι*) < *dkpi- «εκατό» (βλ. λ. *εκατό*), ο τ. *-κόσιοι* οφείλεται σε αναλογία προς τα επιθήματα *-κοντά*, *-κοστός* (πβ. *τριά-κοντα*, *τρια-κο-στός*)].

τετρακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν.] (επίσης γράφεται 400ός στην αραβική αριθμηση, Υ' ή υ' στην ελληνική και CD στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τετρακόσια (400) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

τετρακτός (η) {τετρακτός} 1. (κατά τους Πυθαγορείους) ο αριθμός 10, το άθροισμα των τεσσάρων πρώτων αριθμών (1+2+3+4=10), που τον θεωρούσαν ιερό και πηγή κάθε δημιουργίας 2. το δεύτερο μέρος των ελευθερίων τεχνών (ατ. artes liberales): *γεωμετρία*, *αριθμητική*, *αστρονομία*, *αρμονία* (= μουσική) 3. ομάδα τεσσάρων ατόμων. [ETYM. μτγν. < *τετρα-* (βλ. λ.) + επίθημα *-κ-τός*, με δυσμενέικο ου-ρανικό ένθημα *-κ-*, πβ. κατά το *τρικτός*. Η σημ. 2 εμφανίζεται τον Μεσαίωνα ως απόδ. του λατ. *quadrivium*, αρχική σημ. «τετράδος, διασταύρωση τεσσάρων οδών»].

τετρακύνδρος, -η, -ο (για κινήτρα) αυτός που έχει τέσσερις κυλίνδρους. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Vierzylinder*].

τετράκοπος, -η, -ο → *τετρα-*, *-κοπος*

τετραλογία (η) [αρχ.] {τετραλογιών} 1. (στην αρχαιότητα) σύνολο τεσσάρων δραματικών έργων (τριών τραγωδιών και ενός σατυρικού δράματος), που διδάσκονταν στους δραματικούς αγώνες κατά τη γιορτή των Μεγάλων Διονυσίων 2. (γενικότ.) κάθε πνευματική ή καλλιτεχνική δημιουργία που απαρτίζεται από τέσσερα έργα: η ~ *μουσικών δραμάτων* (*Το Δαχτυλίδι των Νιμητειών*) κεν. τ. *Βάγκνερ*.

τετραμελής, -ής, -ές + *τετρα-*, *-μελής*

τετραμελής, -ής, -ές → *τετρα-*, *-μελής*

τετραμέτρο (το) [αρχ.] {τετραμέτρ-ου | -ων} (στην αρχαία μετρική) ρυθμική μορφή που αποτελείται από τέσσερις μετρικούς πόδες: *τροχαϊκό* ~ || *ανασαιστικό* | *ιαμβικό* ~ (βλ. λ. *μετρικός*, ΠΙΝ.).

τετράμετρος, -η, -ο → *τετρα-*, *-μετρος*

τετραμηνία (η) → *τετρα-*, *-μηνία*

τετραμηνιαίος, -α, -ο → *τετρα-*, *-μηνιαίος*

τετράμηθος, -η, -ο → *τετρα-*, *-μηθός*

τετράξανθος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς ξανθός ΣΥΝ. *κατάξανθος*, *ολόξανθος*

τετράζονικός, -η, -ο → *τετρα-*, *-αζονικός*

τετράζονος, -η, -ο (για κτήρια) ο τετραώροφος (βλ. λ.).

τετράπαχος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ παχύς.

τετραπέρατος, -η, -ο αυτός που είναι πολύ έξυπνος: ~ *παιδί* ΣΥΝ. *πανέξυπνος*, *ευφρόστατος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που έχει τέσσερα πέρατα (δηλ. ο κόσμος)», < *τετρα-* + *πέρατος* < *πέρας*, *-ατός*. Η σημερινή σημ. προήλθε από την ενδιάμεση έννοια «κοσμογυρισμένος, πολύπειρος, αυτός που έχει γνωρίσει τα πέρατα του κόσμου»].

τετραπλασιάζω ρ. → *τετρα-*, *-πλασιάζω*

τετραπλασιός, -α, -ο → *τετρα-*, *-πλασιός*

τετράπλατος, -η, -ο αυτός που είναι πολύ πλατύς, φαρδύς.

τετράπλευρος, -η, -ο → *τετρα-*, *-πλευρος*

τετραπληγία (η) {τετραπληγιών} ΙΑΤΡ. παράλυση που προσβάλλει και τα τέσσερα άκρα συγχρόνως. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *tétraplégie*].

τετραπληγικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (κυρ. ως ουσ.) πρόσωπο που πάσχει από τετραπληγία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *tétraplégique*].

τετραπλός, -ή, -ό → *τετρα-*, *-πλός*

τετραποδίτη επίρρ. (λόγ.) με τα τέσσερα, στηριζόμενος σε γόνατα και παλάμες ή αγκώνες: *προχωρώ* | *τρέχω* - ΣΥΝ. *μουσουλάνος*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *τετράπους*, *-ποδός* + *επιρρ.* επίθημα *-ητί*, πβ. κ. *άκροποδ-ητί*, *άτιμωρ-ητί*].

τετραποδία (η) [μτγν.] {τετραποδιών} 1. (στην αρχαία μετρική) σύνολο τεσσάρων ποδών · 2. μήκος ή μέτρο τεσσάρων ποδιών.

τετραποδίω ρ. αμετβ. [αρχ.] {τετραποδίσσα} 1. (για ανθρώπους) προχωρώ τετραποδίτη, πηγαίνω μουσουλάντως 2. (κυρ. για άλογα και γενικά για ιπποειδή) προχωρώ βάδην, με τετραποδισμό.

τετραποδισμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) 1. (για ανθρώπους) το βάδισμα στα τέσσερα, το μουσούλημα 2. (για ιπποειδή) το βάδισμα με ξεχωριστή κίνηση και των τεσσάρων ποδιών, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τον *καλπισμό*.

τετράποδος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει τέσσερα πόδια 2. **τετράποδο** (το) {τετράποδ-ου | -ων} (α) σπονδυλωτό ζώο που διαθέτει δύο ζεύγη ποδιών, κατ' αντιδιαστολή προς τα δίποδα (β) (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος χαμηλής νοημοσύνης ή ζωώδους συμπεριφοράς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*.

τετράπορτος, -η, -ο → *τετρα-*, *-πορτος*

τετράπρακτος, -η, -ο → *τετρα-*, *-πρακτος*

τετράπτωτος, -η, -ο → *τετρα-*, *-πτωτος*

τετράριχος, -η, -ο (για στέγη) αυτός που έχει τέσσερις κεκλιμένες πλευρές.

τετράς (η) → τετράδα

τετρασέλιδος, -η, -ο → τετρα-, -σέλιδος

τετρασέπαιλος, -ης, -ές → τετρα-, -σέπαιλος

τετρασθενής, -ης, -ές [1887] {τετρασθεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (για χημικά στοιχεία) αυτός που έχει σθένος τέσσερα, που πρέπει να ενωθεί με τέσσερα άτομα μονοσθενούς στοιχείου (λ.χ. υδρογόνου), για να σχηματίσει κορεσμένη ένωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

τετρασκελής, -ης, -ές → τετρα(α)-, -σκελής

τετρασόφος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ σοφός: «Σοφέ μου, το τεράσοφο | που σε φωτίζει λυχνάρι | να 'τανε, λέει, φεγγάρι | και συ είκοσι χρονώ» (Ζ. Παπαντωνίου).

τετράστηλος, -η, -ο [1886] **1.** (για κείμενα) αυτός που καταλαμβάνει τέσσερις στήλες σε σελίδα εντύπου (κυρ. εφημερίδας ή περιοδικού): ~ *ρεπορτάζ* | *άρθρο* | *ανάληψη* | *καταχώριση* **2. τετράστιχο** (το) {τε-τραστίχ-ου | -ον} κείμενο που δημοσιεύεται σε έντυπο καταλαμβάνοντας τέσσερις στήλες: *δεκάδες ~ αφιερώθηκαν αυτές τις ημέρες στον σχολιασμό των δηλώσεων του* || *αποκαλυπτικό ~*.

τετράστιχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που απαρτίζεται από τέσσερις στίχους, που εκκινείται σε τέσσερις στίχους ή γραμμές: ~ *επίγραμμα* | *αφιέρωση* **2. τετράστιχο** (το) ποίημα ή στροφή που αποτελείται από τέσσερις στίχους.

τετράστιλος, -η, -ο → τετρα-, -στίλος

τετρασύλλαβος, -η, -ο → τετρα-, -σύλλαβος

τετρατάξιος, -α, -ο → τετρα-, -τάξιος

τετράτομος, -η, -ο → τετρα-, -τόμος

τετράτροχος, -η, -ο ~ τετρα-, -τροχός

τετράφυλλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τέσσερα φύλλα: ~ *άνθος* | *ντουλάπα* | *τριφύλλι* (σύμβολο τύχης) **2. τετράφυλλο** (το) (α) φύλλο χαρτίου που έχει διπλωθεί στα τέσσερα ή έντυπο που κυκλοφορεί διπλωμένο στα τέσσερα (β) γεωμετρικό σχήμα που μοιάζει με τέσσερα φύλλα σε σχήμα σταυρού.

τετραφωνία (η) → τετρα-, -φωνία

τετραφωνικός, -ή, -ό → τετρα-, -φωνικός

τετράφωνος, -η, -ο → τετρα-, -φωνος

τετράχειρος, -η, -ο αυτός που έχει τέσσερα χέρια. [ETYM < τετρα- + -χειρός < αρχ. χείρ, -ρός, πβ. μτγν. τετράχειρ, -ρος].

τετραχισμός (ο) [1882] ΙΣΤ. (στη Γαλλία, την εποχή της μοναρχίας) θανατική ποινή που επιβαλλόταν σε όσους επιχειρούσαν να δολοφονήσουν τον βασιλιά προσέδεναν τα τέσσερα άκρα τους σε τέσσερα άλογα, τα οποία ξεκινώντας προς διαφορετικές κατευθύνσεις διαμέλιζαν τον κατάδικο. [ETYM < τετρα- + -ισμός (κατά το τεμαχισμός), απόδ. του γαλλ. écartèlement].

τετράχορδος, -η, -ο → τετρα-, -χορδός

τετράχρονος, -η, -ο → τετρα-, -χρόνος

τετραχρωμία (η) {τετραχρωμιών} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. τεχνική εκτύπωσης πολychρωμων εικόνων με τα τέσσερα βασικά χρώματα (μπλε, κίτρινο, κόκκινο, μαύρο) καθένα από τα τέσσερα χρώματα τυπώνεται στο χαρτί από χωριστή πλάκα (τσίκνο) εκτύπωσης **2. κάθε έντυπο που παράγεται με αυτή τη μέθοδο: το φυλλάδιο αυτό είναι ~**. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Vierfarbendruck (πβ. αγγλ. four-colour printing)].

τετράχρωμος, -η, -ο → τετρα-, -χρωμος

τετράρηλος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ ψηλός: - *βοννό* | *δέντρο* ΣΥΝ. πανύψηλος.

τετράρωος, -η, -ο → τετρα-, -ωρος

τετραρώφος, -η, -ο → τετρα-, -ώροφος

τετρημένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει απολέσει την ιδιαιτερότητα ή την ξεχωριστή του σημασία, αυτός που δεν διαθέτει πρωτοτυπία: ~ *διατύπωση* / *λόγος* ΣΥΝ. κοινότοπος, συνηθισμένος, μανιάλ **2. τετρημένο** (τα) αυτά που καθημερινά συναντά κανείς, ό,τι είναι δεδομένο ή αναμενόμενο στο πλαίσιο της καθημερινής ζωής: η *πρωτοποριακή γραφή του είναι εντελώς πέρα από τα ~* || *διασκέδαση που ξεφεύγει από τα ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM Μτχ. παθ. παρακ. του αρχ. τρήβω].

τέτιτζ (ο) {τέτιτζ-ιός | -ίγων} (αρχαιοπρ.) ο τζίτζικας (βλ. λ.). [ETYM αρχ., ονοματοπ. λ., ίσως μέσω τ. *τίτιτζ (με ανομοίωση), του οποίου το θ. *τιγ- παρουσιάζει εκφραστ. αναδίπλασμασμό].

τεύκριο (το) {τεύκρι-ου | -ων} ποώδες ή θάμινωδες διακοσμητικό φυτό.

[ETYM < μτγν. τεύκριον, άλλος τ. του τεύθριον (κατά παρετυμολ. προς το όν. *Τεύκρος*), που ίσως μαρτυρείται στη Μυκηναϊκή: te-u-ta-ra-ko-: **τεύθραρος*. *Ισως* συνδ. με το αρχ. *τευθής, -ίδος* «καλαμάρν» (δάνειο αγν. προελ.).]

τεύτλο (το) ποώδες, διετές φυτό με χαρακτηριστική χυμώδη, σαρκόδη ρίζα, απλά φύλλα και ερμαφρόδιτα άνθη, που χρησιμοποιείται ευρύτατα από τη βιομηχανία τροφίμων, στην πτηνοτροφία και ως λαχανικό (βραστό και σε σαλάτες).

[ETYM < αρχ. *τεύτλον*, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο. Ελάχιστα πθ. θεωρείται η σύνδεση με το αρχ. *τευθής, -ίδος* «καλαμάρν», το οποίο αποτελεί μάλλον προελλην. δάνειο].

Τεύτονες (οι) {Τευτόνων} παλαιό γερμανικό φύλο, που εγκαταστάθηκε στα παράλια της Βαλτικής τον 2ο αι. π.Χ. [ETYM < λατ. Teutones, γερμ. αρχής, από λ. που σήμαινε «συνέλευση του λαού», λ.χ. γοθθ. piuda, αρχ. γερμ. diot, μέσ. γερμ. diet].

τευτονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Τεύτονες: ~ *καταγωγή* | *γλώσσα*.

τεύχος (το) {τεύχ-ους | -ών} **1.** καθένα από τα ανεξάρτητα από

πλευράς περιεχομένου τομείδια, που τυπώνεται και εκδίδεται κάθε φορά σε καθορισμένη ημερομηνία και κυκλοφορείται συνήθ. για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στο πλαίσιο τακτικής έκδοσης ή ειδικής έκδοσης: *ανάρπαστο έγινε το τελευταίο ~ του περιοδικού!* || *σε αυτό το ~ υπάρχει προσφορά ένα άρωμα!* || *εορταστικό* | *επεταιίκο* ~ || *τεύχος-αφιέρωμα στον μεγάλο συνθέτη με κείμενα και φωτογραφίες του* **2.** τμήμα βιβλίου ή συγγράμματος, που εκδίδεται κατά διαστήματα (και το οποίο θα αποτελέσει μαζί με τα υπόλοιπα ενιαίο τόμο): *κυκλοφορεί το δεύτερο ~ του τόμου-αφιέρωματος στο Βυζάντιο* **3.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο ενός τέτοιου τομείου ή τμήματος βιβλίου: *ενδιαφέρον* | *συναρπαστικό* | *αξιόλογο* ~.

[ETYM < αρχ. *τεύχος* < *τεύχω* «παράγω, κατασκευάζω, οικοδομώ» < Ι.Ε. *dheugh-, για το οποίο βλ. λ. τυγγάνω. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κυρ. στον πληθ. *τεύχεια* (στα Ομηρικά Έπη) με τη σημ. του αμυντικού ίδιου οπλισμού (κατ' αντιδιαστολή προς τα *όπλα*), αργότερα όμως δήλωσε πλήθος σκευών οικιακής χρήσης, στη δε Μτγν. Ελληνική κυριάρχησε η σημ. «κόδικας, δηλ. φύλλα παπύρου ή περγαμινής συρραμμένα στα άκρα»].

Τ.Ε.Φ.Α.Α. (το) Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού. ταφάρικι (το) {χωρ. γεν.} πράγμα εξαιρετικής, εκλεκτής ποιότητας: *σου δίνω πράγμα ~!* || *αυτό είναι βράσμα ~*.

[ETYM < τουρκ. tafarik «φιλοπράγματα (μικρής αξίας)». Στη χρήση από τη λ. ίσως συντελέσει και το όν. του εκδότη *Τεφαρική*, ο οποίος το 1868 εξέδωσε μια υποδειγματική ποιητική ανθολογία υπό τον τίτλο *Παρνασσός ή 'Απάνθισμα των εκλεκτότερων ποιημάτων της Νέας Ελληνικής ποιήσεως* (με επιλογές του Ι. Ραπτάρη)].

τέφρα (η) {τεφρών} (λόγ.) **1.** η στάχτη (βλ. λ.) **2.** (ειδικότ.) η στάχτη από την καύση νεκρού: *τελευταία επιθυμία της ήταν να σκορπιστεί η ~ της στο Αιγαίο* || (μτφ.) *το κόμμα του αναγεννήθηκε από την ~ του Φρ. αναγεννώμαι εκ της τέφρας μου* | *ξαναγεννιέμαι από την τέφρα μου* (όπως το μυθικό πτηνό Φοίνικας που αναγεννιόταν από την τέφρα του) (μτφ.) επανεμφανίζομαι στο προσκήνιο δυναμικά, ενώ όλοι με θεωρούν ξεοφλημένο: «αυτός ο πολιτικός μας έχει *συνθιθεί* να *αναγεννιέται* από την *τέφρα* του» (εφημ.) || «η ομάδα *αναγεννήθηκε* από την *τέφρα* της *χάρη* στο *φιλό* *ζωής* του *νέου* της *προπονητή*» (εφημ.) **3.** το υπολείμμα από την τέλεια καύση των παραγόντων της κλασματικής απόσταξης του πετρελαίου **4. (α) ηφαιστειακή τέφρα** ηφαιστειακό υλικό που προέρχεται από μάγμα, το οποίο εκτινάσσεται από τον κρατήρα του ηφαιστείου κατά τη διάρκεια της ηφαιστειακής έκρηξης (β) *ραδιενεργός τέφρα* το σύνολο των ραδιενεργών υλικών που εκτινάσσονται στην ατμόσφαιρα κατά τις εκρήξεις πυρηνικών όπλων (λόγω πυρηνικών ατυχημάτων ή φυσικών αιτιών) και αποτίθενται στη γη, λ.χ. ως ραδιενεργός βροχή ή ραδιενεργό χιόνι.

[ETYM. αρχ. < *dheg^h-ra < Ι.Ε. *dheg^h- «καίω», πβ. σανσκρ. dáhati, ιπλ. daig «φωτιά», λατ. favilla «στάχτη, τέφρα» (> ιταλ. favilla), γοθθ. dag-s «μέρα», γερμ. Tag, αγγλ. day κ.ά. Δεν αποκλείεται η λ. *τέφρα* να αποτελούσε αρχικά προσδιοριστικό του ουσ. *κόνις*].

τεφροδοχείο (το) [1861] **1.** ειδικό σκεύος για τη φύλαξη της τέφρας νεκρού ΣΥΝ. τεφροδόχος, τεφροδόχη **2.** το σταχτοδοχείο (βλ. λ.).

τεφροδόχη (η) [1858] {τεφροδόχης} σκεύος στο οποίο τοποθετείται και φυλάσσεται η τέφρα νεκρού ΣΥΝ. τεφροδοχείο. [ETYM < *τέφρα* + -δόχη < *δέχομαι*].

τεφροδόχος (η) [1866] (λόγ.) **1.** η τεφροδόχη (βλ. λ.) **2.** ειδικός χώρος για τη συγκέντρωση της στάχτης κάτω από το τζάκι ή τη θερμάστρα. [ETYM < *τέφρα* + -δόχος < *δέχομαι*].

τεφροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {τεφροειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που η σύστασή του μοιάζει με τη σύσταση της τέφρας ΣΥΝ. σταχτερός **2.** αυτός που έχει σταχτί χρώμα σαν το χρώμα της τέφρας ΣΥΝ. σταχτής, τεφρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

τεφρός, -ά, -ό [αρχ.] αυτός που η χημική του σύσταση μοιάζει με το χρώμα της τέφρας ΣΥΝ. σταχτής.

τεφρώδης, -ης, -ές [μτγν.] {τεφρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που η σύστασή ή το χρώμα του μοιάζουν με τη σύσταση ή το χρώμα της τέφρας ΣΥΝ. τεφροειδής **2.** αυτός που είναι γεμάτος ή σκεπασμένος από τέφρα: - *χώμα* | *έδαφος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. *τεφτέρι* κ. *δεφτέρι* (το) {τεφτερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) τετράδιο στο οποίο κρατά κανείς λογαριασμούς: *άνοιξε το τεφτέρι του όπου σημείωνε τα βερεσέδια* ΣΥΝ. κατάστιχο. — (υποκ.) *τεφτεράκι* (το). [ETYM Αντιδάν., όμιμο μεσν. < τουρκ. defter < μεσν. *διωθέριον*, υποκ. του αρβ. *διωθέρα* (βλ. λ.)].

Τεγεράνη (η) η πρωτεύουσα του Ιράν. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. Teheran < περσ. Tehran, που πθ. σημαίνει «επίπεδος, χαμηλός» και αναφέρεται στην τοποθεσία όπου είναι χτισμένη η πόλη, δηλ. στους πρόποδες των ορέων Ελμπουρτζ].

τεχνάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {τεχνάζ-θηκα (καθημ. -θηκα)} επινοώ πρόποδες (για να πετύχω κάτι), σκαρφίζομαι (κάτι): *τεχνάστηκε κάτι, για να γλυτώσει* ΣΥΝ. σοφίζομαι, μηχανεύομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. αρχ. < *τέχνη* (βλ. λ.)].

τεχνάσιμα (το) [αρχ.] {τεχνάσιμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι επινοεί κανείς, για να πετύχει κάτι: *χρησιμοποιεί πολλά ~, για να πείθει τους συνομιλητές του* **2.** (κακόσ.) το παραπλανητικό κόλπο, ο πλάγιος τρόπος για να επιτυγχάνει κανείς (κάτι): *χρησιμοποίησε ένα ~, για να τον καταφέρει να υπογράψει* ΣΥΝ. κόλπο, πανουργία.

τέχνη (η) {τεχνών} **1.** η ελεύθερη, δημιουργική εκφραση του ανθρώπου με έργα που διέπονται από αισθητικούς κανόνες: *ασχολούμαι με την -η* | *θαυμάζω* | *αγαπώ την ~* || *δεν έχει ιδέα από ~* || *ο χώρος της ~* || *άνθρωπος της ~* || *υπηρετεί σαράντα χρόνια την ~* || *πολλοί πιστεύουν ότι η διαφήμιση στις μέρες μας έχει αναχθεί σε -* || *έμπορος τέχνης-Φρ. (α) στρατευμένη τέχνη* η τέχνη που εντάσσεται στην υπη-

τεχνολογικής εκπαίδευσης (β) **Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο** (Τ.Ε.Λ.) λύκειο στο οποίο διδάσκονται ειδικά μαθήματα για την προετοιμασία των μαθητών, ώστε μετά την αποφοίτησή τους να μπορούν να ασκήσουν μια τέχνη ως επαγγελματίες τεχνίτες (γ) **Τεχνική Επαγγελματική Σχολή** (Τ.Ε.Σ.) ιδιωτική σχολή με ανάλογους εκπαιδευτικούς στόχους προς το παραπάνω λύκειο (Τ.Ε.Λ.) 5. αυτός που εκτελείται με επιδεξιότητα, με καλή τεχνική: ~ *ελιγμός | εκτέλεση ενός κομματιού | χειρισμός | ικανότητα | χτύπημα της μπάλας || έχει υψηλή - κατάρτιση ΣΥΝ.* έντεχνος, περίτεχνος ΑΝΤ. άτεχνος 6. αυτός που σχετίζεται με τον προπονητή ή την προπόνηση παικτών ομάδας: η ~ *ηγεσία της ομάδας || ~ οδηγίες 7. τεχνική* (η) βλ.λ. 8. **τεχνικός** (ο) (α) επαγγελματίας ειδικευμένος σε μια τέχνη ή στις πρακτικές εφαρμογές μιας επιστήμης: *οι ~ του σταθμού μας | της επιχείρησης | της τηλεόρασης προσπαθούν να αποκαταστήσουν τη βλάβη* (β) (στα ομαδικά αθλήματα και κυρ. στο ποδόσφαιρο) ο προπονητής: *ο ~ της Α.Ε.Κ.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο, τεχνιτός.* — τεχνικ-ά | -ώς [αρχ.] επίρρ. τεχνικότητα (η) [1887] {-ας κ. -ότητος | -οτήτων} το σύνολο των τεχνικών χαρακτηριστικών ενός έργου.

τεχνίτης (ο) [αρχ.] {τεχνιτών}, **τεχνίτρια** (η) {τεχνιτριών} 1.ο επαγγελματίας που εξασκεί μια τέχνη, ένα συνήθ. χειρωνακτικό επάγγελμα ή έχει ειδική τεχνική εκπαίδευση: *θα φωνάξω έναν ~ για τα πατώματα | τα υδραυλικά | τα ηλεκτρικά | τη μόνωση της ταράτσας ΣΥΝ.* μάστορας 2. (μτφ.) αυτός που είναι εξαιρετικά επιδέξιος σε αυτό που κάνει: *μεγάλος - του λόγου | του βιολιού | της εικόνας | της κάμερας || είναι ~ στα γυνάκα! ||* (κακόσ. ή ειρων.) ~ στα ψέματα | *στην κοροϊδία || ~ με τις γυναικές.* Επίσης (λαϊκ.) τεχνίτρα ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπειρογνώμονας, χειρουργός.*

τεχνονομία (η) [1866] {τεχνονομιστών} η γνώση του τρόπου με τον οποίο γίνεται κάτι - οι εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις και πρακτικές μέθοδοι για την κατασκευή και παραγωγή προϊόντος: *κατασκευή ενδρωπαϊκών τηλεοράσεων με ιαπωνική ~.* [ΕΤΥΜ Απλό. του αγγλ. know-how].

τεχνογραφία (η) [μεσν.] {τεχνογραφιών} 1. η περιγραφή των τεχνών και των τρόπων με τους οποίους αυτές εφαρμόζονται 2. (στην αρχαιότητα) η διδασκαλία των τεχνών της γραμματικής και της ρητορικής. — τεχνογράφος (ο) [αρχ.], τεχνογραφικός, -ή, -ό [μτγν.]. τεχνοδομή (η) το σύνολο των διευθυντικών στελεχών, των τεχνικών και ειδικών επιστημόνων που χρησιμοποιούνται στις επιχειρήσεις, στη βιομηχανία ή στις κυβερνητικές υποθέσεις. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. technostucture (νόθο συνθ.) < techno- (< *τέχνη*) + structure «δομή»].

τεχνοκαπηλία (η) {τεχνοκαπηλιών} η χρησιμοποίηση, διάθεση της τέχνης ή καλλιτεχνικού έργου ως εμπορευσιμου είδους. — τεχνοκαπηλός (ο/η).

τεχνοκράτης (ο) {τεχνοκρατών}, τεχνοκράτισσα (η) {τεχνοκρατισσών} 1. οπαδός της θεωρίας της τεχνοκρατίας 2. ανώτερος διοικητικός υπάλληλος, ειδικός επιστήμονας ή πολιτικός, ο οποίος ασκεί το λειτουργήμα του με γνώμονα τις υπαρκτές οικονομικές συνθήκες και απαιτήσεις, χωρίς να προτάσσει ως κριτήριο τις συνέπειες των επιλογών του για τον ανθρώπινο παράγοντα: *στελέγωση υπηρεσιών και δημοσίων οργανισμών με τεχνοκράτες || κυβέρνηση τεχνοκρατών ||* (συχνά κακόσ.) *οι ~ αποφάσισαν το κλείσιμο της επιχείρησης, διαφορώντας για την τύχη των εργαζομένων.* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. technocrat].

τεχνοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η θεωρία που υποστηρίζει ότι η διαχείριση και ο έλεγχος της οικονομίας, της κυβέρνησης και ολόκληρου του κοινωνικού συστήματος πρέπει να γίνεται από ειδικούς επιστήμονες και γνώστες της τεχνολογίας, δίνοντας προτεραιότητα στα υπαρκτά οικονομικά και τεχνολογικά δεδομένα και απαιτήσεις και κατά δ'ούτρο λόγο στον ανθρώπινο παράγοντα 2. σύστημα διακυβέρνησης που εφαρμόζει αυτή τη θεωρία: *ζούμε στην εποχή της ~.* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. technocracy].

τεχνοκρατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τεχνοκρατία ή τους τεχνοκράτες: ~ *πρακτική | θεωρία | αντίληψη.* — τεχνοκρατικά /-ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. technocratic].

τεχνοκρίτης (ο) [1853] {τεχνοκριτών} ειδικός κριτικός καλλιτεχνικών, κυρ. εικαστικών, έργων και εκδηλώσεων. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. critique d'art].

τεχνοκριτικός, -ή, -ό [1871] 1. αυτός που σχετίζεται με τον τεχνοκριτή ή με την κριτική έργων τέχνης 2. **τεχνοκριτικός** (ο) ο τεχνοκριτής 3. **τεχνοκριτική** (η) η κριτική και αισθητική αξιολόγηση έργων τέχνης (κυρ. εικαστικών) ή καλλιτεχνικών εκδηλώσεων.

τεχνολογία (η) {τεχνολογιών} 1. ο τομέας της γνώσης που ασχολείται με την εφαρμοσμένη επιστήμη, τις εφευρέσεις, την ανάπτυξη και πρακτική αξιοποίηση επιστημονικών γνώσεων και μεθόδων, κυρ. στους χώρους της μηχανικής, της βιομηχανίας κ.λπ.: *η ταχεία ανάπτυξη της ~ στον 20ό αι. || αυτό το βίντεο αποτελεί την τελευταία λέξη της ~ ΦΡ. τεχνολογία αιχμής* βλ. λ. *αιχμή* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των επιτευγμάτων (εφευρέσεων, διαδικασιών, μεθόδων κ.λπ.) που προκύπτουν μέσω της εφαρμογής επιστημονικών ή τεχνικών γνώσεων για πρακτικούς σκοπούς, καθώς και καθένα από τα παραπάνω επιτεύγματα | προϊόντα: *προτιμά τη γερμανική ~ || χρειάζεται ανανέωση η ~ της εταιρείας || ~ τρωσίμων* (βλ. λ. *τρώσιμο*) || *υψηλή | προηγμένη ~ || ~ φιλική προς το περιβάλλον || γνώστης των νέων ~* 3. το σύνολο των τρόπων με τους οποίους μια κοινωνία εξασφαλίζει τα υλικά αγαθά του πολιτισμού της: *η ~ των αρχαίων Ελλήνων || προτόγνην ~* 4. (κατά την παραδοσιακή γραμματική και γλωσσική διδασκαλία) η γραμματική αναγνώριση και κλίση των γραμματικών τύπων ενός κειμένου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματική.*

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «συστηματική ενασχόληση (ιδ. με τη γραμματική)», < *τεχνολόγος* < *τέχνη* + *λόγος*. Η σημερινή σημ. είναι αντίδαν. από γαλλ. technologie].

τεχνολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τεχνολογία: ~ *πρόσδος | εφαρμογή | εξοπλισμός | επίτευγμα | υποδομή.* — τεχνολογικ-ά | -ώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τεχνιτός* [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. technologique].

τεχνολόγος (ο/η) 1. πρόσωπο που ασχολείται με την τεχνολογία, που έχει ειδικευθεί σε τεχνολογικές εφαρμογές 2. πρόσωπο που ασχολείται με την τέχνη σε θεωρητικό επίπεδο 3. πρόσωπο που χρησιμοποιεί έντεχνο και καλλιεργημένο λόγο 4. πρόσωπο που τεχνολογεί (σημ. 2) ένα κείμενο.

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «συγγραφέας εγχειριδίου ρητορικής», < *τέχνη* + *λόγος*. Η σημερινή σημ. οφείλεται στο ελληνογενές γαλλ. technologue].

τεχνολογώ ρ, μετβ. [αρχ.] {τεχνολογείς... | τεχνολογ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. προβαίνω στη συστηματική επεξεργασία (πράγματος) με βάση τους κανόνες μιας τέχνης 2. κάνω γραμματική αναγνώριση των λέξεων ενός κειμένου.

τεχνοοικονομικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται ταυτόχρονα στην τεχνική και την οικονομική πλευρά ενός ζητήματος: ~ *μελέτη.* — τεχνοοικονομικά επίρρ.

[ΕΤΥΜ Εσφάλμ. σύνθετο αντί του αναμενόμενου *τεχνικο-οικονομικός*].

τεχνοτροπία (η) [1846] {τεχνοτροπιών} η ξεχωριστή τεχνική, το στυλ που διέπει ένα καλλιτεχνικό ή λογοτεχνικό έργο, το ύφος ενός καλλιτέχνη ή μιας σχολής: *η ~ του Ελ Γκρέκο | των υπερρεαλιστών.*

[ΕΤΥΜ < *τέχνη* + *-τροπία* < *τρόπος*].

τεχνούργημα (το) [μτγν.] {τεχνουργήματος | -ατα, -άτων} 1. το καλλιτεχνικό δημιουργήμα ΣΥΝ. τεχνουργία 2. καθετί που είναι αποτέλεσμα ανθρώπινης εργασίας ή παρέμβασης, κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι υπάρχει ή δημιουργείται φυσικά.

τεχνουργία (η) [μτγν.] {τεχνουργιών} 1. η δημιουργία περίτεχνων έργων ή κατασκευασμάτων 2. το τεχνούργημα (βλ.λ.) 3. η χρησιμοποίησης τεχνικής για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος.

τεχνουργικός, -ή, -ό [1768] 1. αυτός που σχετίζεται με την τεχνουργία: ~ *επεξεργασία* 2. αυτός που έχει κατασκευαστεί με έντεχνο, περίτεχνο τρόπο. — τεχνουργικ-ά | -ώς επίρρ.

τεχνουργός (ο/η) 1. τεχνίτης ειδικευμένος σε συγκεκριμένη τέχνη 2. αυτός που δημιουργεί περίτεχνα έργα, καλλιτεχνήματα ΣΥΝ. καλλιτέχνης [ΕΤΥΜ μτγν. < *τέχνη* + *-ουργός* (< *έργον*)].

τεχνουργώ ρ, μετβ. [μτγν.] {τεχνουργείς... | τεχνουργ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. δημιουργώ (κάτι) χρησιμοποιώντας μια τέχνη ή τεχνική 2. κατασκευάζω (κάτι) με καλλιτεχνικό τρόπο.

τέως επίρρ. (λόγ.) 1. έως πριν από λίγο χρόνο, ακριβώς προηγούμενος: *ο νέος υπουργός διαχώρισε τη θέση του από τον ~* (ενν. *υπουργό*) 2. **ο τέως** (στον δημοσιογραφικό λόγο) ως χαρακτηρισμός του τελευταίου βασιλέα των Ελλήνων: *η εφημερίδα φιλοξενεί συνέντευξη του ~.* [ΕΤΥΜ αρχ. < *τάεος (συσχετικό του έως < *aFoc), που συνθ. με *σανσκρ. tāvat* «τόσο μακριά» και προέρχεται από το θ. του άβρουτο τό (< I.E. *tod-) και το *έως* (βλ.λ.)].

τέως - πρόην. Και οι δύο λέξεις δηλώνουν μπροστά από ονόματα αξιωμάτων ή επαγγελματιών ότι η άσκηση του αναφερόμενου επαγγέλματος ή αξιώματος τοποθετείται στο παρελθόν, ότι δεν ισχύει πλέον. Η διαφορά στη χρήση των δύο επιρρημάτων για τον προσεκτικό χρήστη της γλώσσας είναι ότι το *πρόην* αναφέρεται σε παρελθοντική κατάσταση που δεν προσδιορίζεται, ενώ το *τέως* δηλώνει το *εγγύς* παρελθόν, κάτι που ίσχυε μέχρι πρόσφατα, μέχρι προ ολίγου χρόνου (ημερών, μηνών ή και ετών) το *τέως* δηλ. αναφέρεται σε μία ή περισσότερες χρονικές φάσεις, που προηγούνται αμέσως της παρούσας χρονικής φάσης: *Στην τελευταία παρέστησαν όλες οι τοπικές αρχές, μεταξύ των οποίων δύο πρόην νομάρχες και ο τέως νομάρχης Ανατ. Αττικής - Είναι πρόην βουλευτής του Π.Α.Σ.Ο.Κ. (ενν. ότι έχει διατελέσει κάποτε βουλευτής) - Μίλησε ο τέως υπουργός Παιδείας (ενν. της αμέσως προηγούμενης κυβέρνησης) - Είστε πρόην διοικητής της Τράπεζας; Δεν είμαι πρόην διοικητής, αλλά ο τέως διοικητής. Εγώ παρέδωσα στον σημερινό διοικητή της Τράπεζας.* Άρα *πρόην* σημαίνει «παλαιότερος, κάποτε στο παρελθόν», ενώ *τέως* σημαίνει «τελευταίος, πρόσφατος, μέχρι πριν από λίγο».

τζαζ (η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. 1. (α) μουσική που πρωτοαναπτύχθηκε από τους μαύρους της Νέας Ορλεάνης στις αρχές του 20ού αι. | χαρακτηρίζεται από ρυθμικές εναλλαγές, συγκοπτούμενους ρυθμούς, πολυφωνικές εκτελέσεις από μικρές αρχικά και μεγαλύτερες αργότερα ομάδες με αυτοσχεδιασμούς, σόλο δεξιοτεχνίας, μελωδική ελευθερία και συννεγείς παραλλαγές σε ένα θέμα: *ο Λούις Αρματρονγκ είναι από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της ~ || ορχήστρα -* (β) (μέχρι και τη δεκαετία του '60) τα ντραμς (βλ.λ.) 2. (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με αυτό το είδος μουσικής, που συνθέτει ή εκτελεί μουσικά κομμάτια αυτού του είδους: ~ *κομμάτι | συγκρότημα | μουσική | σκηνή || ~ εκτέλεση | φωνή | άκουσμα · 3. (αργκό-σκωπ.)* αυτός που είναι εντελώς ιδιόμορφος, εντελώς απρόβλεπτος ή παράξενος στις αντιδράσεις, στον τρόπο σκέψης και δράσης: *τα άτομα είναι εντελώς ~!* || ~ κατάσταση ΣΥΝ. (οικ.) *τρελαμένος.*

[ΕΤΥΜ < αμερ. jazz, αββ. εθίμου, ίσως από κρεολικό jass, λέξη-ταμπού, που αναφερόταν σε άσεμνους χορούς. Η λ. jazz (όπως και η λ. rock, βλ. λ. *ροκ*), στην αργκό, είχε επίσης την σημασία της σεξουαλι-

της πράξης].
τζαζεύω ρ. αμετβ. {τζάζε-ψα, -μένος} (αργκό-σκωπτ.) συμπεριφερόμαι εντελώς ιδιομορφα και απρόβλεπτα ή έχω παράξενες αντιδράσεις και τρόπο σκέψης και δράσης: *Πώς τρέχεις έτσι; Τζάζεμες εντελώς; ΣΥΝ.* τρελαινομαι.
 [ETYM. < τζαζ, ίσως από τη σημ. του αγγλ. jazz «εξάπτο» (τη φαντασία, το ενδιαφέρον κάποιου) χρησιμοποιώντας υπερβολές» και τη χρήση του στην αμερ. αργκό].
τζαζίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} μουσικός της τζαζ.
 [ETYM. < τζας + παραγ. επίθημα -ιστας].
τζάκα (η) γωνιτή γυναικεία ζακέτα. [ETYM. < ιταλ. giacca < giacchetta (υποχωρητ.) < γαλλ. jaquette (βλ. λ. τζάκετ)].
Τζακάρτα (η) η πρωτεύουσα της Ινδονησίας. [ETYM. < ινδονησ. Jakarta | Djakarta < παλαιότ. Jayakarta «νίκη και ευημερία», ονομασία που δόθηκε στην πόλη το 1527 από τον πρίγκιπα Φαταγίλα, αφού την κέρυσε. Μέχρι το 1949 έφερε το όν. Βατανία (ολλ., αρχής)].
τζακάς (ο) {τζακάδες} (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζει και εγκαθιστά τζάκια σε σπίτια.
τζάκετ (το) {άκλ.} κοντό χειμωνιάτικο πανοφόρι για άνδρες και γυναίκες: *κολεγιακό | στρατιωτικό* ~.
 [ETYM. < αγγλ. jacket < γαλλ. jaquette, αργική σημ. «ένδυμα χωρικού», < κύρ. όν. Jacques ως προσωνύμιο χωρικών].
τζάκι (το) {τζακ-ιού | -ιών} 1. εσωτερικός κτιστός χώρος με μεγάλο άνοιγμα για την τοποθέτηση ξύλων και το άναμμα φωτιάς, καθώς και με καπνοδόχο για τη διοχέτευση του καπνού από την καύση των ξύλων ΣΥΝ. εστία, παραγώνι, παρυστιά 2. (συνεκδ.) η φωτιά που καίει στον παραπάνω χώρο: *ανάβω | σβήνω το ~ || το ~ βγάζει καπνούς* 3. (μτρ.) (α) οι οικογένεια, κυρ. η επώνυμη, η επιφανής: *λένε πως κατάνεα από μεγάλο ~ (έχει αριστοκρατική ή πλούσια καταγωγή) ΣΥΝ.* σόι (β) *τζάκια* (τα) οι οικονομικά και κοινωνικά ισχυρές οικογένειες ενός τόπου (που κυρ. διακρίνονται την εξουσία ή μετέχουν στη διακυβέρνηση του, στη δημόσια ζωή του): *παλιά | νέα ~ της πολιτικής ΣΥΝ.* προύγοντες, ευγενείς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*. [ETYM. < ονίμο μεσν. *σάκι(ν)* (με σύγηση του αρκτικού ατόνου Ο) < τουρκ. *osak*].
τζακπότης κ. **τζακ-πότης** (το) {άκλ.} η μη ανάδειξη πρώτου νικητή κατά την κλήρωση του λαχείου, του λόττο κ.λπ., με αποτέλεσμα το χρηματικό ποσό που θα κερδίσει ο νικητής να προστίθεται στο ποσό του νικητή της επόμενης κλήρωσης: *μετά από τέσσερα ~ στην κλήρωση του λαχείου, ένα αστρονομικό ποσό περιμένει τον επόμενο τυχερό!* [ETYM. < αγγλ. jack-pot, αρχικά όρ. του πόκερ].
Τζαμάικα (η) (αγγλ. Jamaica) κράτος των Μεγάλων Αντιλλών στην Καραϊβική *Θάλασσα* με πρωτεύουσα το Κίνγκστον, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Τζαμάικας: *αλλιώς Ιαμαϊκή*. — **Τζαμαϊκανός** (ο), **Τζαμαϊκάνη** (η), **τζαμαϊκανός**, -ή, -ό. [ETYM. < αγγλ. Jamaica < ινδιάν. Xaymaca «γη των πηγών» (γλώσσα Αραουάκ)].
τζαμαρία (η) {τζαμαριών} 1. μεγάλη επιφάνεια τζάμι, που χρησιμοποιείται ως προστατευτική, διαχωριστική ή διακοσμητική τοίχιση οικοδομής, βεράντας κ.λπ., η οποία συνήθ. καλύπτει μια ολόκληρη πλευρά δωματίου ή κτιστού χώρου από το πάτωμα ως το ταβάνι: η ~ κατά μήκος ενός διαδρόμου 2. κάθε κατασκευή από γυαλί ή υαλότουβλα: η ~ του *θεριωκπιού* 3. (συνεκδ.) κάθε χώρος που περιβάλλεται από ανάλογη κατασκευή: *κάθετοι στη ~ και λιάζεται* 4. (γενικ. κόντ.) οι μεγάλες τζαμπορτές: *το σαλόνι έχει μεγάλη ~, που βγάει σε βεράντα* 5. (μτρ.-σκωπτ.) τα γυαλιά: *φοράει ~*. [ETYM. < τζάμι + παραγ. επίθημα -αρία, πβ. κ. *τραπεζ-αρία, γολ-αρία*].
τζαμάς (ο) {τζαμάδες} 1. ο τεχνίτης που κόβει τα τζάμια και τα τοποθετεί σε πόρτες και παράθυρα, που κατασκευάζει τζαμπορτές 2. ο έμπορος που πουλά τζάμια.
τζαμένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από τζάμι: ~ *πόρτα*.
τζάμι (το) {τζαμ-ιού | -ιών} μουσουλμανικός ναός ή τόπος δημόσιας λατρείας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός, παρόνιο*. [ETYM. < τουρκ. *camii*].
τζάμι (το) {τζαμ-ιού | -ιών} 1. το γυαλί 2. (συνεκδ.) η γυάλινη επιφάνεια (πόρτες, παραθύρου, βιτρίνας κ.λπ.): η *βροχή χτυπά στο ~ || τα ~ του ποδών δεν ανοίγουν* (τα παράθυρα του) 3. (σκωπτ.) *τζάμια* (τα) τα γυαλιά οράσεως 4. (αργκό ως επίθ. ή επίρρ.) αυτός που δεν έχει ψευδά, ο τέλειος: *το καινούργιο του αμάξι είναι ~!* || *περάσαμε ~!* — (υποκ.) **τζαμάκι** (το) (σημ. 1-2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνιο*. [ETYM. < τουρκ. *cam*].
τζαμπορτά (η) {δύσχρ. τζαμπορτών} πόρτα με τζάμι ή από τζάμι, η τζαμιστή πόρτα.
τζάμπα κ. **τσάμπα** επίρρ. (καθημ.) 1. χωρίς χρηματικό αντίτιμο, δωρεάν: *μου το δώσε ~, δεν πλήρωσα τίποτα!* ΦΡ. (παροιμ.) *τζάμπα ζίδι, γλυκό σαν μέλι* ό,τι είναι φθινό ή δωρεάν γίνεται δεκτό με χαρά 2. πολύ φθινό, με ελάχιστη χρημάτα: *το αγόρασα ~ (σε τιμή ευκαιρίας) ΣΥΝ.* πάμφθινα 3. χωρίς κόστος ή βλάβη: *στη ΦΡ. τζάμπα μάγκας* αυτός που συμπεριφέρεται σαν μάγκας, που κάνει τον σπουδαίο ή προσπαθεί να επιβληθεί, έχοντας εξασφαλίσει τον εαυτό του, χωρίς να κινδυνεύει: *κόλοι αυτοί οι επιτήδειοι της πατριδοκαπηλίας, του απομονωτισμού, της δημαγωγίας, της αρπαχτής, όλοι οι "τζάμπα μάγκες", οι έμποροι εθνικών οραμάτων...*» (εφημ.) 4. (ως επίθ.) αυτός που είναι πολύ φθινό, κυρ. στη ΦΡ. *τζάμπα πράμα*: *Μόνο τόσο τα αγόρασες; ~!* ΣΥΝ. πάμφθινος 5. χωρίς κανένα όφελος ή αποτέλεσμα: *~ ήρθαμε: έχουν ήδη φύγει όλοι!* || ~ *τόσα έξοδα και κόποι, τίποτα δεν κατάφερε* - ΦΡ. (α) *πηγαίνω τζάμπα* πεθαίνω άδικα (με τρόπο που δεν

το άξιζα): *τζάμπα πήγε είκοσι χρονών παλληκάρη τι τις ήθελε τις κόντρες με τη μηχανή*; ΣΥΝ. μάτια (β) (εμφατ.) *τζάμπα και βερεσέ* για κάτι που γίνεται άδικα, που πάει χαμένο: *από την αμέλεια τους πήγε τόσο κόπος ~ || Να πηγεί κολυμπώντας! ~ πήγε ο άνθρωπος*. Επίσης (αργκό) τζαμπέ. [ETYM. < τουρκ. *caba*].
τζαμπατζής κ. **τσαμπατζής** (ο) {τζαμπατζήδες}, **τζαμπατζού** (η) {τζαμπατζούδες} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που συστηματικά επιδιώκει ή καταφέρνει να αποκτή ή να απολαμβάνει κάτι χωρίς να πληρώνει γι' αυτό 2. (μειωτ.) πρόσωπο που επιλέγει πάντα τις φθηνότερες λύσεις για την ικανοποίηση των βιοτικών και κοινωνικών του αναγκών 3. (ειδικότερ.) πρόσωπο που παρακολουθεί παράσταση, συναυλία κ.λπ., χωρίς να πληρώνει εισιτήριο. — **τζαμπατζήδικος**, -η, -ο, **τζαμπατζήδικα** επίρρ. [ETYM. < τουρκ. *cabacı*].
τζάμπο-τζετ (το) {άκλ.} αεριοθούμενο με θάλαμο αρκετά ευρύχωρο, ώστε να μεταφέρει εκατοντάδες επιβατών Καί με δύο διαδρόμους ανάμεσα στα καθίσματα του. [ETYM. < αγγλ. *jumbo-jet*].
τζαμόνω ρ. μετβ. {τζάμω-σα, -θηκα, -μένος} (σε πόρτες, παράθυρα, βιτρίνες, κορνίζες κ.λπ.) τοποθετώ τζάμι (όστε να είναι στο πλαίσιο του, στη σωστή του θέση).
τζαμοτός, -η, -ό 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από τζάμι ή χειτ τζάμια: ~ *διαχωριστικό* || ~ *πόρτα* ΣΥΝ. τζαμόνωτος 2. **τζαμόνω** (το) ο χώρος που περιβάλλεται από τζαμαρία.
τζαναμπέτης (ο) {-ες κ. -ήτες}, **τζαναμπέτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο με δύστροπο χαρακτήρα και κακούς τρόπους ΣΥΝ. κακότροπος, στριμμένος 2. (σκωπτ.) πρόσωπο που σκέφτεται πάντα πονηρά, που κάνει πονηρίες ΣΥΝ. πονηρούλης. — **τζαναμπέτικος**, -η, -ο. [ETYM. < τουρκ. *cenabeti*].
τζαναμπέτια (η) (λαϊκ.) 1. η ιδιότητα του τζαναμπέτη 2. κακότροπη συμπεριφορά ή αντίδραση, παραξενιά.
τζάνεμ κ. **τζάνε** μου επιφών. (διαλεκτ.) ψυχή μου, καλέ μου: *έλα 'δώ, ~!* [ETYM. < τουρκ. *canım* «ψυχή μου»].
τζανερί (η) η κορομηλιά (βλ. λ.).
τζάνερο (το) το κορόμηλο (βλ. λ.). [ETYM. < *τζανερίκα* (που θεωρήθηκε υποκοριστικό) < τουρκ. *canerigi*. Απίθανη η προταθείσα παραγωγή *τζάνερο* < **διά-νερο* «χρυσάδες, γεμάτο χρυσό»].
Τζάννης (ο) ανδρικό όνομα συνήθ. ως χαϊδέυτ. του *Ιωάννης* (βλ. λ.) σε ορισμένες περιοχές της Ν. Ελλάδας. [ETYM. < ιταλ. *Gianni* «Ιωάννης»].
Τζάντε (το) {άκλ.} (διαλεκτ.) η Ζάκυνθος (βλ. λ.). [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. *Zante* < λατ. *Zacynthus* < αρχ. *Ζάκυνθος* (βλ. λ.)].
τζάντζαλο (το) (λαϊκ.) το κουρέλι (βλ. λ.). [ETYM. < μεσν. *τζάντζαλον*, υποκ. του ιταλ. *cenicio* «κουρέλι, ράκος», αβεβ. ετύμου, πθ. αντιδάν., αν ανάνεγται στο λατ. *Cynici* (< αρχ. *κυνικοί*), που αναφέρεται στη φιλοσοφική σχολή του Αντισθένη, εφόσον οι *κυνικοί* συχνά γύνωνταν με κουρέλια].
τζάουλ (το) {άκλ.} (σύμβολο **J**) ΦΥΣ. μονάδα έργου και ενέργειας στο Διεθνές Σύστημα Μονάδων (SX).
Τζάνης (ο) ανδρικό όνομα συνήθ. ως χαϊδέυτ. του *Ιωάννης* (βλ. λ.) σε ορισμένες περιοχές της Ν. Ελλάδας. [ETYM. < ιταλ. *Gianni* «Ιωάννης»].
τζάρτζαρω ρ. μετβ. {τζαρτζάρισα} (λαϊκ.-στο ποδόσφαιρο) σπρώχνω αντίλο παίκτη, καθώς κινείται, με το σώμα μου, με τον ώμο και τον βραχίονα. — **τζαρτζάρισμα** (το).
Τζάρτζαρω Εκφραστ. διπλασιασμός του αγγλ. *jar* «τραντάζω, συγκρούομαι», ονοματοπ. λ.].
τζατζίκι (το) {τζατζικ-ιού | -ιών} 1. ορεκτικό που παρασκευάζεται από γιαούρτι με σκόρδο και αγγούρι, κρεμμύδι, λάδι κ.λπ.: *μια μερίδα ~* 2. (συνεκδ.) ένα πιάτο από αυτό το ορεκτικό, όπως σερβίρεται σε ταβέρνες, εστιατόρια κ.λπ.: *παρήγγειλε δύο ~*. — (υποκ.) τζατζικικά (το). [ETYM. < τουρκ. *cacik*].
τζατζόνερος (ο), **τζατζόνρια** (η) (λαϊκ.-εκφραστ.) πρόσωπο ηλιθιωμένο και παράξενο ΣΥΝ. γεροπαράξενος. [ETYM. < *τζατζόγρια* < *τσαστά* (βλ. λ.) + *γριά*].
τζελ (το) {άκλ.} ημίρρεστη ουσία (συνήθ. σε σωληνάριο) με ποικίλες χρήσεις ανάλογα με τη σύσταση της (χρησιμοποιείται π.χ. ως οδοιπόρημα ή για καλλυντική περιποίηση των μαλλιών)· *αλλιώς γέλη*. [ETYM. < αγγλ. *gel* (βλ. κ. *ζελέ*)].
τζενεράλε επίθ. {άκλ.} στη ΦΡ. *πρόβα τζενεράλε* βλ. λ. *πρόβα*. [ETYM. < ιταλ. *generale* «γενικός» < λατ. *generalis*].
τζέντζερης (ο) → *τέντζερης*
τζέντλεμαν (ο) {άκλ.} 1. άνδρας με ευγενική, αριστοκρατική καταγωγή 2. (κατ' επέκτ.) άνδρας με λεπτούς, εξευγενισμένους τρόπους: *ένας ~ ποτέ δεν παραφέρεται!* 3. άνδρας που σέβεται και τηρεί τον κώδικα τιμής: *είναι ~ κράτησε τον λόγο του*. [ETYM. < αγγλ. *gentleman* < *gentle* «ευγενής» + *man* «άνδρας»].
τζερεμέδες (ο) (τζερεμέδες) (λαϊκ.) 1. η ζημία που βαρύνει κάποιον, χωρίς αυτόν να την έχει προκαλέσει: *φώναξα μάστορα για κάτι τζερεμέδες* 2. τα χρέη που πληρώνει κανείς, για να αποκαταστήσει ζημιές ή ως αποζημίωση: *μον άφησε πολλούς ~ αυτή η ιστορία με την εφορία* 3. (σκωπτ.) ο τεμπέλης άνθρωπος που γίνεται μετέλας. [ETYM. < τουρκ. *cereme* «πρόστιμο»].
τζερτζελές (ο) {τζερτζελέςδες} (λαϊκ.) 1. η συνήθ. ευχάριστη και ευ-

πρόσδεκτη αναστάτωση, η μεγάλη φασαρία: κάνω | έχω ~ 2. (για πρόσ.) ο φασαριόζος: *είναι μεγάλος* ~. [ETYM Ονομαστ. λ.].
 τζετ (το) {άκλ.} το αεριοθούμενο αεροσκάφος. [ETYM < αγγλ. jet < γαλλ. jeter «ρίχνω, εκτοξεύω» (με αναφορά στο αεριοθούμενο σκάφος). Βλ. κ. ζετέ].
τζεζερέδια (τα) → τεντζερέδια
 τζετ-λαγκ (το) {άκλ.} ελλην. *πηγική απορρύθμιση-η διαταραχή των σωματικών ρυθμών που μπορεί να προκληθεί σε κάποιον μετά από πολυώρο αεροπορικό ταξίδι προς προορισμό με πολύ μεγάλη διαφορά ώρας από τον τόπο όπου ζει, όπως μεγάλη κούραση, σύγχυση κ.ά.* [ETYM < αγγλ. jet lag < jet (βλ. λ. τζετ) + lag «καθυστερώ, επιβραδύνω»].
 τζετ-σέτ (το) {άκλ.} η υψηλή κοινωνία, ο κόσμος της αριστοκρατίας: *το διεθνές* ~. [ETYM < αγγλ. jet set «το σύνολο των αριστοκρατών, που συχνά χρησιμοποιούν αεροπλάνο για τα ταξίδια τους»].
 τζετ-σκι (το) {άκλ.} μικρό όχημα που μοιάζει με μηχανάκι χωρίς ρόδες, το οποίο έχει στη βάση του ένα φαρδύ θαλάσσιο σκι, που επιτρέπει στον αναβάτη να περνά με ορμή μέσα από τα κύματα και να κινείται με ταχύτητα στην επιφάνεια του νερού. [ETYM < αγγλ. jet ski].
 -τζήδικο (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το κατάστημα στο οποίο πωλείται κάτι: *σουβλα-τζή-δικο, παλια-τζήδικο, πατσα-τζήδικο*. [ETYM. Από τον πληθ. αντίστοιχων επαγγελματικών σε -τζής (*παλια-τζής > παλιατζήδ-ες, ψιλιακατζής > ψιλιακατζήδ-ες*) + παραγ. επίθημα -ικό].
 -τζής (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το πρόσωπο το οποίο (α) ασκεί επάγγελμα σχετικό με κάτι: *καφε-τζής, φαναρ-τζής (β) κάνει κάτι: πλακα-τζής, καβγα-τζής, χωρρα-τζής*. [ETYM Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το τουρκ. -ci και εμφανίζεται τόσο σε τουρκ. λ. (λ.χ. *μυογια-τζής < τουρκ. boya-ci, σοβα-τζής < τουρκ. siva-ci*) όσο και σε νόθα συνθ. (λ.χ. *παλια-τζής, σουβλα-τζής*)].
Τζα (η) (λαϊκ.) η Κέα (βλ.λ.). — **Τζιώτης** (ο), **Τζιώτισσα** (η), **τζιώτικος**, -η, -ο.
 τζίβα κ. τσίβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. χόρτο με ινώδη σύσταση, με το οποίο παλαιότερ. γέμιζαν στρώματα, μαξιλάρια κ.λπ. ή το χρησιμοποιούσαν για τη λείανση ξύλινων επιφανειών: *τρίβη την κασέλα με -2. σχοινί που κατασκευάζεται από αυτό το χόρτο 3. οτιδήποτε μοιάζει με αυτό το χόρτο: τα μαλλιά της έγιναν ~ από τα πολλά βαμμάτα*. [ETYM Ίσως < αγγλ. ceiba < ισπ. ceiba < γλ. Αραουκά ceiba].
 τζίβαερι (το) τζοβαίρι (βλ.λ.)· συχνά χαϊδευτ.: «*η ζεντιτιά σε χαιρείται, ~ μου*» (δημοτ. τραγ.). [ETYM < τουρκ. cevahir].
 τζιέρι κ. τζιγέρι (το) (λαϊκ.) 1. το συκώτι (βλ.λ.) 2. *τζιέρια* (τα) τα εντόσθια· ΦΡ. *τρώω | ψήνω τα τζιέρια (κάποιου) καταταλαιπωρό (κάποιον), υποβάλλω (κάποιον) σε μαρτύρια 3. (ως προσφώνηση) σπλάγγω (μου), ψυχή (μου)*. [ETYM < τουρκ. eiger < περσ. cigar «συκώτι»].
 τζίζι (το) {άκλ.} (εκφραστ.) (στο λεξιλόγιο των νηπίων) στην επιφωνηματική ΦΡ. (*μην!*) *τζίζι!* για να δηλωθεί, συνήθ. προειδοποιητικά ή αποτρεπτικά, σε παιδί ότι κάτι κινεί ή είναι επικίνδυνο: *Μη βάσεις το δάχτυλο σου στην πρίζα! Κάνει τζίζι!* [ETYM. Ηχομιμητ. λ. της παιδικής γλώσσας].
 τζιμάνι (το) {τζιμαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο έξυπνος και ικανός άνθρωπος: (συνήθ. ειρων.) *παιδί ~* (πολύ έξυπνος). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ.-αμερ. G-man, συντετμ. τ. του Government man, «άνθρωπος της κυβερνήσεως», που αποδιδόταν συνθηματικά στους ειδικούς πράκτορες του F.B.I.].
 Τζιμπουτί (το) {άκλ.} (αραβ. Jumhūriyat Jibuti, γαλλ. République de Djibouti = Δημοκρατία του Τζιμπουτί) κράτος της ΒΑ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Τζιμπουτί, επίσημες γλώσσες την Αραβική και τη Γαλλική Κατ νόμισμα το φράγκο Τζιμπουτί. [ETYM < γαλλ. Djibouti < αραβ. Jibuti < gabouti (γλώσσα Αράβ), που είχε τη σημ. «πιάτο, δίσκος» και, σύμφωνα με μian άποψη, αναφερόταν στο έθιμο της κατασκευής τέτοιων αντικειμένων από ίνες φοινικοδένδρων].
 τζιν' (το) 1. χοντρό, πολύ ανθεκτικό ύφασμα από βαμβάκι ή πολυεστέρα, που βάφεται συνήθ. μπλε και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή ρούχων, καλυμμάτων κ.λπ.: *φούστα από ~ || μαύρο | κόκκινο ~ 2. (συνεκδ.) παντελόνι από αυτό το ύφασμα: φορούσε ένα ~ κι ένα μπλουζάκι 3. κάθε ρούχο από αυτό το ύφασμα: ντύσου πρόχειρα· θα φοράμε όλοι ~ || η μόδα των ~ 4. (ως επίθ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από αυτό το ύφασμα: ~ φούστα | *πουκάμισο | μπουνιόφι*. Επίσης μπλουτζίν (το) (σημ. 1, 2, 3). — (υποκ.) τζινάκι (το). [ETYM < αγγλ. jean (fustian) < jean (< παλαιότερ. Gene | Gene «Γένουα, πόλη της Ιταλίας») + fustian «χοντρό βαμβακερό ύφασμα, κοτλέ»].
 τζιν' (το) άχρωμο δυνατό, αρωματικό οινόπνευματόδες ποτό, που παρασκευάζεται με απόσταξη πολύου βύνη και νερού και παίρνει το άρωμα του από τον καρπό ενός είδους κέδρου. [ETYM < αγγλ. gin, συγκεκριμ. τ. του γαλλ. genièvre < ολλ. jenever «κέδρος» (< λατ. juniperus) με την επίδρ. του τόπων. Genève «Γενεύη»].
 τζίνι (το) {χωρ. γεν.} (κατά την αραβική μυθολογία) 1. φανταστικό δαιμονικό πνεύμα του αέρα ή της φωτιάς με υπερφυσικές δυνάμεις, το οποίο μπορούσε να παίρνει οποιαδήποτε μορφή ζώου ή ανθρώπου,*

ζούσε συνήθ. εγκλωβισμένο μέσα σε λυχνάρι και μπορούσε να εκπληρώνει με μαγικό τρόπο τις ευχές (συνήθ. τρεις) αυτού που θα το απελευθέρωνε τριβοντας το λυχνάρι 2. (μυθ.) ο πανέξυπνος, δαιμόνιος άνθρωπος: *αυτό το παιδί είναι ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*. [ETYM < αραβ. jinni «δαίμονας, πνεύμα»].
 Τζίντζερ (το) {άκλ.} ποώδες φυτό, του οποίου η ρίζα χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη φαρμακευτική ΣΥΝ. πιπερόριζα. [ETYM. Αντιδάν. < αγγλ. ginger < παλ. γαλλ. gimjibre < μεσν. λατ. gingiber < λατ. zingiber < μινγ. ζιγγίβερι < παλικ. sifigivera- | σανσκρ. sngavera-].
 Τζιπ (το) {άκλ.} μικρό όχημα κατάλληλο για οδήγηση σε ανώμαλο και απότομο δρόμο, με κίνηση στους τέσσερις τροχούς, το οποίο αρχικά κατασκευάστηκε για στρατιωτική χρήση (κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο). — (υποκ.) τζιπάκι (το). [ETYM < αγγλ.-αμερ. εμπορ. ονομ. jeep, από την προφορά των αρχικών γραμμάτων g- και p- στην αγγλ. φρ. general purpose (vehicle) («όχημα γενικής χρήσεως»). Η φρ. Jeep ίσως οφείλεται σε επίδρ. της φιγούρας κινούμενων σχεδίων Eugene the Jeep, που παρίστανε ένα μικρό θαυματουργό ζώο, το οποίο ήταν πηγή ανεξάντλητης δύναμης].
 τζιριτζάντζουλα (η) → τζιριτζάτζουλα
τζίρος (ο) → τζύρος
 τζιτζί (το) {άκλ.} (λαϊκ.-προφορ.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι όμορφο, περιποιημένο κ.λπ.: *έπλυνα το αυτοκίνητο και το έκανα ~!* [ETYM < τουρκ. cid «οραίος, όμορφος»].
 τζιτζίκος (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μεγάλοςσμο έντομο που απαντά στις θερμές περιοχές της Γης, φέρει δύο ζεύγη διαφανή φτερά με μεμβράνες και το αρσενικό διαθέτει ένα όργανο παραγωγής τριγμού (τραγουδιού) χαρακτηριστικού για κάθε είδος, παραμένει συνήθ. κρυμμένο μέσα στο φύλλωμα των δέντρων, από τους γημούς των οποίων τρέφεται· θεωρείται σύμβολο του καλοκαιριού και της ξέγνοιαστης ζωής: (παροιμ.) «*αν δεν λαλήσει τζιτζίκας, δεν είναι καλοκαίρι*» || *μαζεύω | παριόδνω τζιτζίκας ΣΥΝ. τζιτζίρας· ΦΡ. σκάει ο τζιτζίκας (κάνει πολύ μεγάλη ζέση): έξω ~ κι έχεις κλειστό το παράθυρο; 2. (μυθ.) άνθρωπος τεμπέλης, που καλοπερνά αδιαφορώντας για το αύριο· κυρ. με αναφορά στον γνωστό μύθο του Αισώπου: *ο ένας εργατικός και ο άλλος ~!* Επίσης τζιτζίκι (το) | τζιτζικίου. — (υποκ.) τζιτζικάκι (το). [ETYM. μεσν. < αρχ. *τέτις* | -ιγος (βλ.λ.), με την επίδρ. του ήχου τζι τζι].
 Τζιτζιμπίρα (η) → τσιτσιμπίρα
 τζιτζίρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο τζιτζίκας (βλ.λ.), συνήθ. στον γλωσσόδετη: *ο τζιτζίρας, ο μπιτζίρας, ο τζιτζιμιτζιχότερας, ανέβηκε στη τζιτζίρια, τη μιτζίρια, τη τζιτζιμιτζιχοτζίρια...* [ETYM < τζιτζίκας, με επίθημα -ρας, κατ' αναλογία προς ουσ. όπως *μόμπιρας*. Δεν ευσταθεί η αναγωγή στο αρχ. *τίγρος* «είδος πθήκου»].
 τζιτζιφιλόγος (ο) (λαϊκ.-σκοπτ.) άνδρας που προσέχει υπερβολικά την εμφάνισή του, με επιτηδευμένο ντύσιμο και παρουσιαστικό ΣΥΝ. λιμοκτόνος, κομψευόμενος. [ETYM Πηθ. νόθο συνθ. < τζιτζί (αρκό) (< τουρκ. cici «οραίος») + φιλόγος].
 τζιτζιφιά (η) (συνήθ. ορθ. *τζιτζιφιά*) φυλλοβόλο δέντρο. [ETYM < μεσν. *ζιζύφρα* < μινγ. *ζιζύφον* (βλ. κ. τζιζύφον)].
 Τζιτζύφο (το) ο καρπός της τζιτζιφιάς. [ETYM < μινγ. *ζιζύφον* (με ηχηροποίηση), δάναιο αγ'· ετύμω].
 τζιζύος (ο) (λαϊκ.) η εντελής αποτυχημένη προσπάθεια, το μηδαμινό αποτέλεσμα: *όλη η προσπάθεια ήταν | πήγε ~ || ~ οι κόποι μας | η υπόθεση ΣΥΝ. αποτυχία*. [ETYM Πηθ. < αραβ. zife ή < αρχ. *ψήφος*, με τη σημ. «μηδέν»].
 τζιζύρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η υπογραφή: *το χαρτί δεν είχε τη ~ του διευθυντή || πάμε αύριο για τις ~ κι έκλεισε το συμβόλαιο*. [ETYM < μεσν. *τσιζύρα* < ιταλ. cifra «αριθμός -μονογραφή» < αραβ. sifr «μηδέν»].
 τζιζυάντ (η) {άκλ.} ιερός πόλεμος στη μουσουλμανική παράδοση κατά των «απίστων» (μη μουσουλμάνων). [ETYM < αραβ. jihad «μεγίστη προσπάθεια»].
 Τζοβαίρι (το) {τζοβαίρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. πολύτιμη πέτρα 2. κόσμημα φτιαγμένο από πολύτιμη πέτρα και γενικότερ. κάθε κόσμημα· ΦΡ. (ως επιφών.) *τζοβαίρι μου!* θησαυρό μου! Επίσης τζιζυερι [ETYM < τουρκ. cevahir].
 τζοβαίρικά (τα) (λαϊκ.) τα πολύτιμα πετράδια ή χρυσαφικά ΣΥΝ. κοσμήματα.
 τζόβενο (το) (λαϊκ.-εκφραστ.) 1. νεαρός, νέος: *δεν είσαι πια κάνα ~ για να μην κουράζεσαι, μεγάλωσες πια!* 2. (ειρων.-μειωτ. για άνδρα προχωρημένης ηλικίας) αυτός που προσπαθεί να μοιάσει με τους νέους στην εμφάνιση, τη συμπεριφορά κ.λπ. Επίσης τζόβενο (ο). [ETYM < βεν. zoven < λατ. juvenis «νέος»].
 τζογαδόρος (ο) πρόσωπο που χαρτοπαίζει συστηματικά, που ασχολείται με τα τυχερά παιχνίδια, με τον τζόγο (επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά): *τον έφαγαν τα λεφτά του οι ~ || ~ είναι, από τα στοιχήματα ζει*. — τζογαδόρικος -ης, -ο, τζογαδόρικά επίρρ. [ETYM < βεν. zogador «παίκτης» (βλ. κ. τζόγος)].
 τζόγια (η) (λαϊκ.) στη ΦΡ. *τζόγια μου!* (κ. *τζογούλα μου!*) καμάρι μου, χαρά μου, χρυσέ | -ή μου!
 [ETYM. όψιμο μεσν. < ιταλ. gioia «χαρά» < λατ. gaudia, πληθ. του gaudium (< p. gaudere «χαίρομαι»)].
 τζόγκινγκ κ. τζόκινγκ (το) {άκλ.} αργό τρέξιμο μεγάλων αποστάσεων για τη διατήρηση καλής φυσικής κατάστασης: *κάνω | πηγαίνω για - στο πάρκο*. [ETYM < αγγλ. jogging < p. jog «σκουντώ ελαφρά, περπατώ αργά», από συμφορμό του παλαιότερ. joi «σκουντώ» και του shog «ακούνω, τρα-*

ντάζω»].
τζόγος (ο) (λαϊκ.) **1.** η χαρτοπαιξία (βλ.λ.) **2.** (γενικόν.) οποιοδήποτε τυχερό παιχνίδι, αλλά και όλα τα τυχερά παιχνίδια στο σύνολο τους: εκατομμύρια χάνονται στον ~ || τα καζίνο είναι μια βιομηχανία τζόγου **3.** (μτφ.) οποιαδήποτε διαδικασία ή κατάσταση έντονης και αμφίροπης αντιπαράθεσης, η έκβαση, το αποτέλεσμα της οποίας εξαρτάται από αστάθμητους παράγοντες, ευστοχες κινήσεις, προβλέψεις και χειρισμούς: ο ~ της πολιτικής 4. η ασταθής επαφή, η μερική εφαρμογή: το τιμόνι έχει πολύ τζόγο και θέλει ρύθμιση. [EJYM] < βεν. zogo «παιγνίδι» (ιταλ. gioco) < λατ. jocus].

τζόκει (ο) (παλαιότερ. τζόκειν) {άκλ.} **1.** ο επαγγελματίας αναβάτης που μετέχει σε ιπποδρομίες **2.** **τζόκει** (το) καπέλο με μικρό γείσο, σαν αυτά που φορούν οι αναβάτες ή οι στρατιώτες. [EJYM] < αγγλ. jockey < κύρ. όν. Jock, με τη σημ. «άνδρας, αθλητής»].

τζόκερ (ο) (άκλ.) (λαϊκ. στο χαρτοπαιγνίο) το τραπουλόχαρτο με την εικόνα του γελωτοποιού, το οποίο μπορεί να αντικαταστήσει οποιοδήποτε άλλο χαρτί ως ισοδύναμο του ΣΥΝ. μαλαντέρ. [EJYM] < αγγλ. joker < joke «αστείο» < λατ. jocus «παιγνίδι»].

τζόρας (ο) (ως χαρακτηρισμός και για άνδρα και για γυναίκα) πεισματάρης, ξεροκέφαλος. [EJYM] πθ. < σερβοκρ. zoran «ρωμαλός - βίαιος»].

τζουκμπόξ κ. τζουκ-μποξ (το) {άκλ.} μεγάλο μηχάνημα με ενσωματωμένο πιπάκ (βλ.λ.), το οποίο λειτουργεί με κέρματα και διαθέτει ποικιλία δίσκων μέσα σε φανταχτερή βιτρίνα, από τους οποίους ο χρήστης μπορεί να επιλέξει αυτόν που θέλει να ακούσει, πατώντας το αντίστοιχο πλήκτρο.

[EJYM] < αγγλ. juke-box (box «κουτί»). Η λ. juke έχει αποσπαστεί από το περιφραστ. ουσ. juke joint, το οποίο περιέγραφε ένα εστιατόριο πρόχειρου φαγητού, όπου μπορούσε κανείς να ακούσει μουσική από τζουκ-μποξ].

Τζουμέρκα (τα) τα ΑθμανικάΌρη (βλ.λ.).

[EJYM] Αγν. ετύμου].
τζούντο (το) {άκλ.} ιαπωνική πολεμική τέχνη που βασίζεται στο ζι-ου ζιτσου (βλ.λ.), αλλά δεν επιτρέπει τα σκληρά χτυπήματα και δίνει έμφαση στο αθλητικό στοιχείο και κυρ. στην ταχύτητα και την ευλυγισία των αγωνιζομένων: αγόνας | αθλητής του ~. [EJYM] < αγγλ. judo < ιαπων. judo < jū «ευλυγισία, ευγένεια» + dō «δρόμος - τέχνη»].

τζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το υπόλειμμα ενός υγρού (κατακάθι) στο δοχείο που το περιείχε **2.** η πολύ μικρή ποσότητα (λ.χ. ενός υγρού): ήπιε μια ~ καφέ, γιατί βιαζόταν || μία ~ ζάχαρη **3.** ρουφηξιά τσιγάρου ή ναρκωτικού: τραβώ μια -1| κάνω μια ~ 4. (συνεκδ.) η ποσότητα ναρκωτικού, κυρ. χασίς, που καπνίζεται με μία ρουφηξιά, εισπνοή. — (υποκ.) **τζουρίτσα** (η). [EJYM] < τουρκ. cura «ρουφηξιά, γουλιά»].

τζουράς (ο) {τζουράδες} ΜΟΥΣ. τρίχορδο όργανο της λαϊκής μουσικής, με μακρύ μπράτσο και μικρό σκάφος. [EJYM] < τουρκ. cura].

τζουτζές (ο) {τζουτζέδες} (λαϊκ.-μειωτ.) **1.** ο νάνος (βλ.λ.) **2.** μικρόσωμος γελωτοποιός, ο γελόιος άνθρωπος. [EJYM] < τουρκ. cuce].

τζουτζούκος (ο), **τζουτζούκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) ως προσφώνηση αγαπημένου προσώπου. [EJYM] < τουρκ. çocuk «παιδί»].

τζούφος, -α, -ο κ. ζούφος (λαϊκ.) **1.** (για καρπούς) αυτός που δεν έχει ψίχα, ο κούφιος, αυτός που δεν έχει μεστόσει ακόμα: τα αμύγδαλα είναι ~ ΣΥΝ. κούφιος, γαλασιμένος, ανούσιος, ισχνός, ατροφικός, αμέστωτος ΑΝΤ. μεστός, γεμάτος, σαρκώδης **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει εσωτερική (πνευματική-ψυχική) καλλιέργεια, ο κενός και επιφανειακός χαρακτήρας: τον νόμιζα άνθρωπο, μα κι αυτός ~ είναι! || τι θέλει και ασχολείται με τους ~ περιμένει να τον καταλάβουν; ΣΥΝ. ανόητος, επιπόλιος, επιφανειακός, κενός, άδειος. — (τζ)ζουφάδα (η).

[EJYM] < ζουφός < μεσν. ζοφός (με τροπή /o/ → /ni/ < αρχ. σμφός «αραιός - σπογγώδης», που συνδ. με αρχ. γερμ. svamp «σπόγγος», αρχ. αγγλ. svamm κ.ά.].

τζουράρι ρ. αμετβ. {τζούρα κ. -άρισα} κάνω εμπορικές συναλλαγές που ολοκληρώνονται σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, πραγματωπιώ κύκλο εργασιών.

τζυριτζά(ν)τζουλα (η) (συνήθ. ορθ. τζυριτζά(ν)τζουλα) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ελιγμός, η στροφή **2.** (στον πληθ.) τα καιώματα, τα νάκια: κάνω | αρχίζω τις ~ ΣΥΝ. κόλπα. [EJYM] Αντιδάν. < ιταλ. gironzolare «περιφέρωμαι άσκοπα, τρυφώζω» (με εκφραστ. επανάληψη του φθόγγου -τζ-) < *gironzolo, υποκ. του γιρο < λατ. gyros < μτγν. γύρος (πβ. κ. τζύρος)].

τζύρος (ο) (συνήθ. ορθ. τζύρος) **1.** το σύνολο των εμπορικών συναλλαγών που ολοκληρώνονται σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, ο κύκλος εργασιών: φέτος ο ~ εμφανίζεται μειωμένος **2.** (συνεκδ.) το συνολικό μικτό κέρδος που αποδίδει μια επιχείρηση σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: είχε ~ δέκα εκατομμύρια || το μαγαζί τον κάνει μεγάλο | μικρό ~. [EJYM] Αντιδάν., < ιταλ. giro < λατ. gyros < μτγν. γύρος].

τήβεννος (η) {τήβέν-ου} |-ων, -ους} **1.** (στην αρχαιότητα) μακρύς εξωτερικός μανδύας ή γλαμύδα που φορούσαν οι αρχαίοι Ρωμαίοι, κυρ. οι ανώτεροι αξιωματούχοι και ο αυτοκράτορας **2.** μακρύ, ριχτό σκουρόχρωμο ένδυμα με φαρδιά μανίκια και διακοσμητικές ραβδίες γύρω από τα μανίκια και τον λαιμό, που φορούν δικαστές και πανεπιστημιακοί σε επίσημες τελετές ή περιστάσεις. [EJYM] < μτγν. τήβεννα | τήβεννος, λ. ετροσκ. προελ.].

τήβεννοφορος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που φορά τήβεννο λόγω του

αξιώματος ή της θέσης του.

τηγανητός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τηγανιστεί ή ψήνεται στο τηγάνι: ~ πατάτες || τα ψάρια θα τα κάνεις ~ ή στον φούorno; ΣΥΝ. τηγανιστός **2.** **τηγανητά** (τα) τα φαγητά που ψήνονται στο τηγάνι: αποφεύγει τα ~ κατόπιν εντολής του γατρού.

[EJYM] < μτγν. τηγανητόν, ουδ. αμάρτυρου ρηματικού επιθ. »τηγανητός < αρχ. τηγανόν (βλ. λ. τηγάνι)].

τηγάνι (το) {τηγαν-ιού} |-ιών} **1.** πλατύ, στρογγυλό και ριχτό μεταλλικό μαγειρικό σκεύος με μακριά λαβή για ψήσιμο φαγητών στο λάδι ή στο βούτυρο: ~ με αντικολ्लीτικό πάτο **2.** σιδήποτε έχει πεπλατυσμένο σχήμα ή αβαθή κοιλότητα **3.** (συνεκδ.) το ψήσιμο σε σκεύος τέτοιου είδους: αποφεύγει τα φαγητά που θέλουν ~ 4. (συνεκδ.) η τηγανιά (βλ.λ.) **5.** (μτφ.) στρογγυλή επιφάνεια με καθίσματα στο λούνα-παρκ, που ανεβοκατεβαίνει ή δονείται απότομα, τραντάζοντας όσους έχουν ανεβεί σε αυτήν **6.** περιφραγμένη έκταση σε αλυκή με πολύ μικρό βάθος. — (υποκ.) τηγανάκι (το).

[EJYM] < μτγν. τηγάνιον, υποκ. του αρχ. τηγανόν | τάγηνον, τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

τηγανιά (η) η ποσότητα που μπορεί να ψηθεί κάθε φορά σε ένα τηγάνι: για ~ πατάτες ΣΥΝ. τηγάνι.

τηγανίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {τηγανίσι-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ψήνω (κάτι) στο τηγάνι, μέσα σε καυτό λάδι ή βούτυρο: ~ αβγά | ψάρια | πατάτες **2.** (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη δοκιμασία, τον ταλαιπωρώ πολύ ♦ **3.** (αμετβ.) ψήνω στο τηγάνι: απ' το προί τηγανίζει για την οικογένεια! — τηγανισμα (το) [μεσν.].

τηγανιστός, -ή, -ό [μτγν.] ο τηγανητός (βλ.λ.).

τηγανίτα (η) {τηγανιτών} γλυκύσμα από χυλό αλευριού, που τηγανίζεται σε καυτό λάδι: τηγανίτες με μέλι και κανέλα ΣΥΝ. λαλαγίτα. [EJYM] < αρχ. τηγανιτής (ενν. άρτος, αλλαγή γένους κατά το πίτα) < αρχ. τηγανόν (βλ. λ. τηγάνι)].

τηγανοειδής, -ής, -ές {τηγανοειδ-ούς} |-είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τηγάνι ΣΥΝ. τηγανόμορφος, ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης,

-ης, -ες-

τη για νολαδο (το) λάδι που έχει χρησιμοποιηθεί σε τηγάνισμα ή πρόκειται να ξαναχρησιμοποιηθεί σε τηγάνισμα.

τηγανόμορφος, -η, -ο ο τηγανοειδής (βλ.λ.).

τηγανόψωμο (το) στρογγυλό τηγανισμένο ψωμί με επίπεδη επιφάνεια και γέμιση από τυρί.

τήγμα (το) {τήγμ-ατος} |-ατα, -άτων} το αποτέλεσμα της τήξης, στερεό σώμα που έχει λειώσει. [EJYM] < μτγν. τήγμα «λειώσιμο χρώμα» < αρχ. τήκα].

τήδε επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη Φρ. **τήδε κακείσε** (τήδε κάκεισε) εδώ και εκεί, χωρίς σειρά ή τάξη, με άτακτο τρόπο: βρήκε τις σημειώσεις του σκορπιμένους ~ ΣΥΝ. άτακτα, σκορπία.

[EJYM] < αρχ. τήδε (με επιρρ. χρήση), δοτ. εν. τής δεικτ. αντων. δδε (ό + δέ)].

τηκ (το) → τικ²

τηκτικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που επιφέρει τήξη, που μπορεί να λειώσει κάτι, κυρ. ένα στερεό σώμα: - θερμοκρασία | περιβάλλον ΣΥΝ. διαλυτικός, ρευστοποιητικός.

τηκτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να λειώσει, εύηκτος.

[EJYM] αρχ. < τήκω].

τήκω ρ. μετβ. {ετήξα, τετηγμένος} (λόγ.) **1.** μεταβάλλω (στερεό σώμα) σε υγρό θερμαίνοντας το: ο χάλυβας τήκεται σε υψηλές θερμοκρασίες ΣΥΝ. ρευστοποιώ, λειώνω **2.** (μτφ.) φθερύω (κάτι), διασπώ τη συνοχή ΣΥΝ. μαραινώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετοχή.

[EJYM] αρχ. < ΙΕ. *te- «λειώνω» (με ουρανική παρέκταση -κ-), πβ. αρχ. σλαβ. taja «υγραίνω, μουσκεύω», αρχ. ιρλ. tair «θνάσθαι», ουαλ. tawdd «τήξη», λατ. tabēs «τήξη, σήψη» κ.ά.].

τηλαισθησία (η) [1891] {τηλαισθησιών} η ικανότητα που θεωρείται πως έχουν ορισμένα άτομα να αντιλαμβάνονται, να αισθάνονται αντικείμενα, γεγονότα ή καταστάσεις, τα οποία υπάρχουν ή συμβαίνουν πέρα από την ακτίνα οράσεως ή ακοής τους και, κατά συνέπεια, χωρίς τη διεγερση των αισθητηρίων οργάνων τους. [EJYM] Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. téléstésie].

τηλαυγής, -ής, -ές {τηλαυγ-ούς} |-είς (ουδ. -ή)} τηλαυγέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που εκπέμπει φωτεινή ακτινοβολία σε μεγάλη απόσταση, που φέγγει από μακριά: ~ αστέρας | φάρος. — τηλαυνός επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ες. [EJYM] αρχ. < τηλα(ε)- + αυγής < αυγή, πβ. κ. λυκ-αυγής].

τηλε- κ. τηλε- κ. τηλ- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων, το οποίο: **1.** προσδίδει σε κάτι την έννοια της μεγάλης απόστασης: τηλε-βόλο, τηλε-φακός, τηλε-γραφος **2.** δείχνει ότι κάτι σχετίζεται με την τηλεόραση: τηλε-θεατής, τηλε-παρουσιαστής, τηλε-περιοδικό, τηλε-παιγνίδι, τηλ-οργία.

[EJYM] Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. τηλε «μακριά». Σε ό,τι αφορά την ετυμ. του επίρρ. τηλε, που παρουσιάζει δυσερμήνευτη κατάλ. -ε, φαίνεται προφανής η αναγωγή σε ΙΕ. *k²el- «μακριά» (με τοπική και χρονική σημ.), καθώς και η σύνδεση με σανσκρ. caramā- «άκρος», ενώ εμφανίζεται και ως α' συνθ. των μυκ. ανθρωπωνυμιών ge-ra-di-ti-jo, ge-te-ge-to-a. Ως α' συνθ. το επίρρ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. tele-, γαλλ. télé-].

τηλεαΓΓελία (η) {ηλεαγγελιών} αγγελία που δίδεται για δημοσίευση σε έντυπο μέσω ξένων δικτύων.

τηλεαγορά (η) (συνήθ. στον πληθ.) **1.** μέθοδος πώλησης προϊόντων, κατά την οποία ο πωλητής τηλεφωνεί σε ανθρώπους, για να διαπιστώσει αν θέλουν να αγοράσουν τα προϊόντα του **2.** μέθοδος πώλησης προϊόντων, κατά την οποία αυτά προβάλλονται σε τηλεοπτικές διαφημίσεις και αποστέλλονται στον πελάτη, μόνον αφού τηλεφωνή-

σει στην εταιρεία και τα παραγγέλνει.
[ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. telemarketing (νόθο συνθ.)].
τηλεακτινογραφία (η) {ηλεκτροακτινογραφιών} ΙΑΤΡ. η συνήθ. οπτικοακουστική ακτινογραφία του θώρακα, που αναδεικνύει τους πνεύμονες και την καρδιά. — τηλεακτινογραφικός, -ή, -ό. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. teleradiography (νόθο συνθ.) < tele- (< αρχ. τηλε-) + -radio- (< λατ. radius «ακτίνας») + -graphy < -γραφία (< γραφή)].
τηλεβόας (ο) {ηλεβόων} 1. ηλεκτρονικό μεγάφωνο, συνήθ. με ειδικό εξάρτημα που μοιάζει με χωνί, για την ενίσχυση του ήχου ΣΥΝ. (καθ.ημ.) ντυνοπούκα 2. (παλαιότ.) μεταλλική χοάνη που κατέληγε σε ειδικό επιστόμιο, το οποίο προσαρμόζονταν στο στόμα του ομιλητή και ενίσχυε την ένταση της φωνής του, κυρ. όταν απευθυνόταν σε ομάδα ανθρώπων, π.χ. δίνοντας οδηγίες, παραγγέλματα, φωνάζοντας συνθήματα κλπ.: ναυτικός ~ (που χρησιμοποιούσαν παλαιότ. οι ναυτικοί) ΣΥΝ. χωνί, μπουρού. [ETYM_αργ. < τηλε- + -βόας < βώω (< άω)].
τηλεβόλο (το) 1. βαρύ πυροβόλο όπλο που πλήττει στόχους σε μεγάλες αποστάσεις: αντιαεροπορικό | αντιαρματικό ~ ΣΥΝ. κανόνι 2. (ειδικότ.) πυροβόλο πολεμικού πλοίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. -βόλος. [ETYM Ουδ. του αρχ. επιθ. τηλεβόλος «αυτός που βάλλει προς τον στόχο από μακριά» < τηλε- + -βόλος < βάλλω].
τηλεβόμβα (η) (ηλεβόμβων) εκρηκτικός μηχανισμός που πυροδοτείται από απόσταση με τηλεχειρισμό.
τηλεγραφέιο (το) [1833] το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η υπηρεσία αποστολής και λήψεως τηλεγραφημάτων του ταχυδρομείου.
τηλεγραφήμα (το) [1843] {ηλεγραφήματος} | -ατά, -άτων} 1. κείμενο που αποστέλλεται μέσω τηλεγράφου το κόστος αποστολής του αυξάνει αναλόγως του αριθμού των λέξεων και κατά συνέπεια διαμορφώνεται με τη μεγαλύτερη δυνατή νοηματική συμπίκνωση, εκφραστική λιτότητα και συντομία: *επείγον | ευχετήριο | συλλυπητήριο* ~ 2. (συνεκτ.) το έντυπο του τηλεγραφέιου, στο οποίο έχει τυπωθεί το παραπάνω κείμενο: *έλαβε το - || χάνω ένα ~ 3.* (μτφ.) κάθε κείμενο που είναι διατυπωμένο με μεγάλη συντομία, που έχει πολύ μικρή έκταση: έκθεση *ζήτησα, όχι αυτό το ~!* [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégramme].
τηλεγραφήτης (ο) [1833], τηλεγραφήτρια (η) [1888] (ηλεγραφήτριών) 1. υπάλληλος τηλεγραφέιου που χειρίζεται τον τηλεγράφο, αποστέλλοντας και λαμβάνοντας τηλεγραφήματα 2. ΝΑΥΤ. Ο αξιωματικός που χειρίζεται τον ασύρματο τηλεγράφο του πλοίου ΣΥΝ. ασυρματιστής.
τηλεγραφία (η) [1847] {ηλεγραφιών} 1. τηλεπικοινωνιακό σύστημα για τη διαβίβαση μηνυμάτων, που κωδικοποιούνται βάσει συμβολικού αλφαβήτου 2. η υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για τη λειτουργία αυτού του τηλεπικοινωνιακού συστήματος 3. κλάδος της ηλεκτρολογίας, που μελετά τους τρόπους τεχνολογικής υποστήριξης αυτού του συστήματος- ΦΡ. *ασυρματη τηλεγραφία* η ραδιοηλεγραφία (βλ. λ.). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégraphie].
τηλεγραφικός, -ή, -ό [1817] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την τηλεγραφία ή τον τηλεγραφήτη: ~ επικοινωνία | σήμα | γραμμή | στύλος (β) *τηλεγραφική ταινία* η διάτρητη ταινία, με την οποία γίνεται η μετάδοση πληροφοριών μέσω της τηλεγραφίας (γ) *τηλεγραφικός κώδικας* ο κώδικας που χρησιμοποιείται στην τηλεγραφία και κάθε λέξη του αντιστοιχεί σε μία φράση (δ) *τηλεγραφικό λεξικό* λεξικό στο οποίο περιλαμβάνονται όλες οι λέξεις των κωδικών που χρησιμοποιούνται στην τηλεγραφία 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη περιεκτικότητα πληροφοριών και ελλειπτική έκφραση: ~ διατύπωση | ανακοίνωση | δήλωση. — τηλεγραφικ-ά | -ως [1854] επίφρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégraphique].
τηλεγραφοξύλο (το) 1. στύλος στον οποίο στηρίζονται τα καλώδια, τα σύρματα, μέσω των οποίων μεταδίδονται τα τηλεγραφικά σήματα, ο τηλεγραφικός στύλος 2. (μτφ.-σικωτ.) ο πολύ αδύνατος και ψηλός άνθρωπος.
τηλεγράφος (ο) [1817] {ηλεγράφου} | -ων, -ους} 1. σύστημα συσκευών για τη μετάδοση μηνυμάτων ή σημάτων σε μεγάλη απόσταση, κυρ. για την επικοινωνία μεταξύ δύο ηλεκτρικών συσκευών που συνδέονται με καλώδιο ή με άλλο διάλυτο 2. θέση εργασίας στην οποία ασχολείται ο χειριστής τηλεγράφου: *δουλεύει στον ~ 3.* (μτφ.) (α) κάθε μέσο, διάλυτο γρήγορης επικοινωνίας (β) *τηλεγράφος μηχανοστάσιο* συσκευή για τη μεταβίβαση οδηγιών από τη γέφυρα προς το μηχανοστάσιο πλοίου. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télégraphe].
τηλεγράφος ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1856] {ηλεγραφείς... | τηλεγράφησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ 1. (μετβ.) στέλνω (μήνυμα) με τον τηλεγράφο ή μέσω της τηλεγραφικής υπηρεσίας: ~ ένα *ευχετήριο μήνυμα* || του *τηλεγράφου να έρθει επειγόντως* ♦ 2. (αμετβ.) χειρίζομαι τον τηλεγράφο, στέλνοντας ή λαμβάνοντας τηλεγραφήματα: *δεν ξέρω να τηλεγραφήω*. τηλεδιάγνωση (η) {η-ς κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις} ιατρική διάγνωση που γίνεται από απόσταση με τη βοήθεια ηλεκτρονικών μέσων. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telediagnosis]. τηλεδιάσκεψη (η) {η-ς κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} διδακτική στην οποία τουλάχιστον δύο από τους μετέχοντες δεν βρίσκονται στον ίδιο χώρο με τους υπολοίπους, αλλά παρακολουθούν και μετέχουν σε αυτήν με τη βοήθεια τηλεπικοινωνιακού μέσου, όπως λ.χ. μέσα από κλειστό τηλεοπτικό κύκλωμα: *επιχειρηματική | εκπαιδευτική* ~ ΣΥΝ. τηλεσυνεδρίαση.
[ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. teleconference (νόθο συνθ.)].
τηλεειδίκευση (η) {η-ς κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} σύστημα ασύρματης σύνδεσης με ειδικό δέκτη, μέσω του οποίου ειδοποιείται και

νείς για τηλεφωνική κλήση.
[ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. télésignalisation (νόθο συνθ.)].
τηλεεπιματιότητα (η) {χωρ. πληθ.} το ποσοστό των τηλεθεατών που παρακολουθούν συγκεκριμένη εκπομπή στην τηλεόραση σε σχέση προς το σύνολο των τηλεθεατών (που λαμβάνονται ως στατιστικό δείγμα) και οι οποίοι έχουν ανοικτό τον τηλεοπτικό τους δέκτη (παρακολουθούν τηλεόραση) την ώρα μεταδόσεως της εκπομπής. τηλεθέαση (η) {η-ς κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} το σύνολο των τηλεθεατών που παρακολουθούν μια εκπομπή, κυρ. όπως αυτοί υπολογίζονται στατιστικά με βάση συγκεκριμένο δείγμα: η *εκπομπή του συγκεκριμένου μεγάλου -|| τα ποσοστά τηλεθέασης μιας σειράς*. τηλεθεατής (ο), τηλεθεάτρια (η) {ηλεθεατριών} πρόσωπο που παρακολουθεί ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα, που βλέπει τηλεόραση. — τηλεθεατικός, -ή, -ό. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. téléspectateur (νόθο συνθ.)].
ηλεκτροματιότητα (η) {χωρ. πληθ.} η χρησιμοποίηση της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών για ιατρικούς σκοπούς (για τη διάγνωση, για την παροχή οδηγιών θεραπείας σε ασθενείς, ακόμη και για τον εξ αποστάσεως συντονισμό χειρουργικών επεμβάσεων, κυρ. με τη βοήθεια της ρομποτικής). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. telemedicine (νόθο συνθ.)].
ηλεκτροακτινογραφία (η) {η-ς κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η ηλεκτροακτινογραφία (βλ. λ.). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. remote guidance].
ηλεκτάρτα (η) {ηλεκτάρτων} μαγνητική κάρτα η οποία επιτρέπει τη χρήση των κοινόχρηστων καρτοτηλεφώνων με την εισαγωγή της στην ειδική υποδοχή τους και δίνει στον χρήστη δυνατότητα για τόσες τηλεφωνικές συζητήσεις όσες αντιστοιχούν σε ορισμένο αριθμό τηλεφωνικών μονάδων της κάρτας. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télécarte < télé- (< τηλε-) + carte (βλ. λ. κάρτα)].
ηλεκτροακτινοβόλος, -ή, -ο 1. (για μηχανές, συσκευές, σώματα σε τροχιά) αυτός που τίθεται σε λειτουργία ή που η κίνηση του ελέγχεται από απόσταση με ηλεκτροακτινογραφία (με σήματα που μεταδίδονται, λ.χ. μέσω ερτζιανών ή ηλεκτρικών κυμάτων): ~ *παιχνίδια* || ~ *βλήμα* | *αεροπλάνο* | *πλοίο* | *μοντέλο* | *αντιαεροπορικό πυροβόλο* (πβ. λ. αυτοκατευθυνόμενος) 2. (μτφ.) αυτός που δεν αντενργεί, αλλά δρα καθ' υπόδειξη άλλων: ~ *διασπαστές του κόμματος* ΣΥΝ. βαλτός 3. (μτφ.) αυτός που προκρίνεται ή γίνεται σύμφωνος με τις εντολές άλλων: ~ *δηλώσεις* | *κινήσεις* ΣΥΝ. υποκινούμενος. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. teleguided (νόθο συνθ.)].
ηλεκτροακτινοβόληση (η) {η-ς κ. -ώνσεως | -ώνσεις, -ώνσεων} ο έλεγχος της λειτουργίας ή της κίνησης ενός σώματος, μιας συσκευής, μηχανής κ.λπ. από απόσταση, με σήματα που μεταδίδονται μέσω ερτζιανών κυμάτων, οπτικών ινών ή ηλεκτρικών γραμμών, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την αυτοκατευθυνση (βλ. λ.). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. remote guidance].
ηλεκτροακτινογραφία (η) (ηλεκτροακτινογραφιών) η μετατροπή κινηματογραφικής ταινίας σε τηλεοπτική μέσω τηλεκινηματογράφου. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télécinématographie].
ηλεκτροακτινογράφος (ο) ηλεκτρονική συσκευή με την οποία μια κινηματογραφική ταινία γίνεται κατάλληλη για τηλεοπτική μετάδοση με κωδικοποίηση του ήχου και των εικόνων της σε ηλεκτρικά σήματα. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télécinéma].
ηλεκτροκίνητος (η) {χωρ. πληθ.} η ικανότητα που θεωρείται ότι έχουν ορισμένα άτομα (συνήθ. μέντινους) να μετακινούν άψυχα σώματα ή να μεταβάλλουν το σχήμα τους με την επίδραση ψυχικής δύναμης ΣΥΝ. ψυχοκίνηση. — ηλεκτροκίνητος, -ή, -ό. {ηλεκτροκινικ-ά | -ως} επίφρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télékinésie].
ηλεκτροντρόλ (το) {άκλ.} ελλ.ην. *ηλεκτροντρολή* μηχανήμα που χρησιμοποιείται για τον έλεγχο της λειτουργίας μιας συσκευής από απόσταση, όπως λ.χ. της τηλεόρασης, του στερεοφωνικού συγκροτήματος, του κλιματιστικού κ.λπ. [ETYM < αγγλ. telecontrol (νόθο συνθ.) < tele- (< τηλε-) + control «έλεγχος»].
ηλεκτροπαιδείση (η) {η-ς κ. -εούσεως | χωρ. πληθ.} η εκπαίδευση εξ αποστάσεως, π.χ. δι' αλληλογραφίας ή συμμετέχοντας σε μάθημα μέσω τηλεοράσεως, Διαδικτύου (= ηλεκτρονική τηλεεκπαίδευση) κ.λπ. — ηλεκτροπαιδευτικός, -ή, -ό. [ETYM Απόδ. των αγγλ. longdistance education, distance learning].
ηλεκτροπαιδευτική (η) η κριτική για τα προγράμματα της τηλεόρασης, η οποία συνήθ. δημοσιεύεται σε εφημερίδες και περιοδικά.
ηλεκτροπαιδευτικός (ο/η) πρόσωπο που σε περιοδικό ή εφημερίδα αναλαμβάνει την ηλεκτροπαιδευτική, δημοσιογραφική που κρίνει τα τηλεοπτικά προγράμματα.
ηλεκτροματιότητα (το) {άκλ.} ψυχαγωγική, ενημερωτική κ.λπ. τηλεοπτική εκπομπή, που προβάλλεται συνήθ. το πρωί και παρουσιάζει ποικίλα θέματα.
ηλεκτροματιότητα (ο) {ηλεκτροματιώνου} | -ων, -ους} τηλεοπτικός μαραθόνιος: εκπομπή με πολύ μεγάλη διάρκεια υπό μορφήν εκστρατείας αφιερωμένης σε συγκεκριμένο σκοπό (λ.χ. την ενίσχυση των παιδιών με ειδικές ανάγκες) μέσω της παροχής δωρεών από τους τηλεθεατές.
ηλεκτροματιότητα (το) (άκλ.) τηλεαγορές (βλ. λ.). [ETYM < αγγλ. telemarketing (νόθο συνθ.)].
ηλεκτροματιότητα (η) το σύνολο των τεχνικών μεθόδων και υπηρεσιών που συνδυάζουν τις δυνατότητες της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιακών δικτύων. — τηλεματιτικός, -ή, -ό. [ETYM < αγγλ. telematics (νόθο συνθ.) < tele(communications) «ηλε-

πικρονοήσιες» + (infor)matics «πληροφορική»].
 τηλεμαχία (η) {ηλεκτρονική} η τηλεοπτική αντιπαράθεση κυρ. μεταξύ πολιτικών, η δημόσια αμέτρηση ή δοκιμή δύο συγκρουόμενων πλευρών, που μεταδίδεται από την τηλεόραση. ΣΧΟΛΙΟ λ. ντιμπίε.
 Τηλέμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} 1. ΜΥΘΟΛ. γιος του Οδυσσέα και της Πηνελόπης 2. ανδρικό όνομα.
 [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < τηλε- + -μαχος < μάχουμαι. Η αρχική σημ. ίσως ήταν «αυτός που είναι μακριά από τη μάχη», ενώ δεν αποκλείεται η ύπαρξη αμάρτυρου επίθ. *τηλέμαχος «αυτός που μάχεται από μακριά» (κατ' αντιδιαστολή προς το αγχέ-μαχος)].
 τηλεμέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση της θεαματικότητας τηλεοπτικών εκπομπών.
 τηλεμετρία (η) {χωρ. πληθ.} η μέτρηση μακρινών αποστάσεων με τηλεμέτρο. — τηλεμετρικός, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. telemetrie].
 τηλεμέτρο (το) [1897] {ηλεκτρί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της απόστασης μεταξύ παρατηρητή και παρατηρούμενου σημείου, το οποίο βρίσκεται μακριά· χρησιμοποιείται στην τοπογραφία, τη ναυσιπλοΐα, σε στρατιωτικές εφαρμογές κ.α. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. télémètre].
 τηλεμηχανική (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. ο τηλεχειρισμός των μηχανών, η μεταβίβαση μηχανικής ενέργειας από απόσταση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telemechanics].
 τηλενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} (στην παραψυχολογία) η επίδραση που θεωρείται ότι ασκούν στην ύλη άτομα με ξεχωριστή ψυχική δύναμη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teleergy].
 τηλεμοιοτύπωμα κ. τηλεμοιοτύπωμα (το) {ηλεκτρομοιοτύπη-ματος | -ατα, -άτων} το μεταβιβαζόμενο κείμενο ή εικόνα μέσω τηλεμοιοτύπου.
 τηλεμοιοτυπία κ. τηλεμοιοτυπία (η) {ηλεκτρομοιοτυπών} μορφή τηλεπικοινωνίας με την οποία είναι δυνατή η εξ αποστάσεως αναπαγωγή και μεταβίβαση κειμένων και εικόνων μέσω ομοιοτυπικών μηχανημάτων και των κυκλωμάτων του δημόσιου τηλεφωνικού δικτύου ΣΥΝ. τέλεφαξ (πβ. λ. τηλετύπο, φαξ). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. telefax (βλ. κ. τέλεφαξ)].
 τηλεμοιοτυπικός κ. τηλεμοιοτυπικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την τηλεμοιοτυπία 2. τηλε(ε)μοιοτυπικό κ. τηλε(ε)μοιο-τύπο (το) η συσκευή τηλεμοιοτυπίας του φαξ ΣΥΝ. τέλεφαξ.
 τηλεμοιοτυπώ κ. τηλεμοιοτυπώ ρ. μετβ. (ηλεκτρομοιοτυπείς... | τηλεμοιοτυπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) μεταβιβαζώ κείμενο ή εικόνα με τηλεμοιοτύπο.
 τηλεοπτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την τηλεόραση: ~ πρόγραμμα | σταθμός | εικόνα | οθόνη | δελτίο | κανάλι | δίκτυο | κάμερα | σίριαλ | συνεργείο | εκπομπή | συζήτηση | εμφάνιση | συνέντευξη | διαφήμιση | κλείνω | παίρνω | εξασφαλίζω τα ~ δικαιώματα για την αναμετάδοση ενός αγώνα | μιας συναλίας || τα ~ μέσα ενημέρωσης || η ταμεία προβάλλεται σε πρώτη ~ μετάδοση- ΦΡ. (α) τηλεοπτικός δέκτης η συσκευή της τηλεόρασης (β) τηλεοπτικό μηχανή-νο τηλεοπτική εκπομπή ποικιλής ύλης 2. αυτός που έχει καλή και άνετη παρουσία, όταν εμφανίζεται στα τηλεοπτικά μέσα, αυτός που έλκει το κοινό και στέκεται σίωστα στον χώρο: δεν είναι ~ τύπος ο υποργός- μάλλον θα βλάγει παρά θα ωφελήσει η συμμετοχή του στην εκπομπή ANT. αντιηλεκτρονικός.
 [ETYM. Απόδ. του αγγλ. ά συνθ. TV. - σε φρ. όπως TV. station | programme κ.ά.].
 τηλεορασάκτας (ο) {ηλεκτροορασάκτας} (εκφραστ.) αυτός που βλέπει συνέχεια ή πολύ συχνά τηλεόραση.
 [ETYM. < τηλεόραση + μειωτ. επίθημα -άκτας, πβ. κ. γυαλ-άκτας, ματ-άκτας].
 τηλεόραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η μετάδοση με τη βοήθεια ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων κινούμενων ή ακίνητων εικόνων και ήχου, που μπορούν είτε να αναπαράγονται σε οθόνη ταυτόχρονα με τη λήψη τους είτε να εγγραφούν σε κατάλληλο μέσο για μεταγενέστερη αναπαραγωγή (βίντεο) ΦΡ. (α) καλωδιακή τηλεόραση βλ. λ. καλωδιακός (β) δορυφορική τηλεόραση βλ. λ. δορυφορικός 2. (συνεκδ.) η συσκευή μέσω της οποίας προβάλλονται οι μεταδιδόμενες εικόνες: βλέπω μια εκπομπή στην ~ || έχω τρεις ~ στο σπίτι || ανοίγω ή ανάβω | κλείνω ή σβήνω | χαμηλώνω ή δυναμώνω (ενν. τον ήχο) | ρυθμίζω την ~ || ~ εγγραφή | ασπράμαρη | δορυφορικής λήψης | με επίπεδη οθόνη ΣΥΝ. τηλεοπτικός δέκτης ΦΡ. κάνω τηλεόραση (i) παράγω υλικό για τηλεοπτική προβολή (ii) (για ηθοποιό) παίζω σε τηλεοπτική παραγωγή: μετά από αρκετά χρόνια αποφάσισα να κάνω πάλι τηλεόραση 3. (συνεκδ.) το τηλεοπτικό πρόγραμμα: βλέπω | παρακολουθώ ~ 4. (συνεκδ.) (α) κάθε τηλεοπτικός σταθμός: τη συνάντησή κάλυσαν απευθείας όλες οι ~ του κόσμου || κρατική | ιδιωτική - (το σύνολο των κρατικών | ιδιωτικών σταθμών) || ~ συνδρομητών (βλ.λ.) ΦΡ. ελεύθερη τηλεόραση το σύνολο των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών (αυτών δηλ. που δεν ελέγχονται από το κράτος) (β) το σύνολο των τηλεοπτικών σταθμών που λειτουργούν σε συγκεκριμένη περιοχή: έχει τίποτα η ~ απόψε; || τη παίζει η ~ αυτή την εβδομάδα; 5. το περιεχόμενο των προγραμμάτων που προβάλλουν τα τηλεοπτικά μέσα: η ~ στην Αμερική είναι χαμηλού επιπέδου || εκπαιδευτική ~ (ειδικό επιμορφωτικό τηλεοπτικό πρόγραμμα, που απευθύνεται στους μαθητές) || παιδική ~ 6. οι τηλεοπτικοί σταθμοί, τα προγράμματά τους, οι παραγωγοί και συντελεστές των προγραμμάτων και η αντίληψη που έχουν για το τι αξίζει να μεταδίδεται και με ποιον τρόπο, δηλ. τα παραπάνω ως μέσο επικοινωνίας και ενημέρωσης: η ~ αποξενώνει τους ανθρώπους || ο ρόλος της ~ στη διαμόρφωση κοινωνικών στερεοτύπων. — (υποκ.) τηλεορασούλα κ. τηλεορασίτσα (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. télévision (νόθο συνθ.) < télé- (< τη-

λε-) + vision «όραση»].
 τηλεορασολήκτος (ο) (μειωτ.) αυτός που βλέπει τηλεόραση σε υπερβολικό βαθμό, που δεν αντέχει να μη δει τηλεόραση. [ETYM. < τηλεόραση + -λήκτος < πλήττω].
 τηλεπάθεια (η) [1890] {χωρ. πληθ.} παραψυχολογικό φαινόμενο που συνίσταται στην ανταλλαγή σκέψεων και εντυπώσεων, στην πνευματική επικοινωνία μεταξύ δύο ατόμων που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους, χωρίς τη μεσολάβηση των αισθήσεων και τη χρησιμοποίηση των αναγκαίων επικοινωνιακών κωδίκων (βλ. κ. λ. τηλεπαθησία). — τηλεπαθητικός, -ή, -ό [1891], τηλεπαθητικά επίρρ. [ETYM. < τηλε- + πάθεια (από το θ. του αρχ. αορ. β' ε-παθ-ον του ρ. πάσχω), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telepathy].
 τηλεπαιχνίδι (το) {ηλεκτροπαιχνιδ-ιού | -ιών} παιχνίδι που παίζεται μεταξύ παικτών σε τηλεοπτικό στούντιο και μεταδίδεται από τηλεοπτικό σταθμό και στο οποίο οι διαγωνιζόμενοι κερδίζουν δώρα ή χρηματικά ποσά.
 τηλεπαρουσιάστρας (ο), τηλεπαρουσιάστρια (η) {ηλεκτροπαρουσιαστή-ων} πρόσωπο που παρουσιάζει τηλεοπτικό πρόγραμμα και κυρ. το δελτίο ειδήσεων.
 τηλεπειρατεία (η) {ηλεκτροπειρατειών} η παράνομη εκπομπή τηλεοπτικού προγράμματος χωρίς την απαιτούμενη άδεια. — τηλεπειρατής (ο), τηλεπειρατικός, -ή, -ό.
 τηλεπεριοδικό (το) εβδομαδιαίο περιοδικό το οποίο περιέχει τα προγράμματα των τηλεοπτικών καναλιών.
 τηλεπικοινωνία (η) {ηλεκτροπικοινωνιών} 1. η επικοινωνία μεταξύ ατόμων που βρίσκονται σε απόσταση μεταξύ τους με τη χρησιμοποίηση ειδικών συσκευών που μεταβιβάζουν και δέχονται ηλεκτρομαγνητικά σήματα 2. τηλεπικοινωνίες (οι) το σύνολο των μέσων (ενσχυμάτων, ραδιοηλεκτρικών, οπτικών, ηλεκτρομαγνητικών κ.λπ.) με τα οποία επιτελείται η επικοινωνία αυτή (τηλέγραφοι, τηλέφωνο, τηλεόραση, δορυφόροι κ.ά.): μεγάλες επενδύσεις στην πληροφορική και στις ~. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. telecommunication (νόθο συνθ.)].
 τηλεπικοινωνιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τηλεπικοινωνία: ~ μηχανήματα | συστήματα | δίκτυα | εξοπλισμός. — τηλεπικοινωνιακά επίρρ.
 τηλεπισκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΑΣΤΡΟΝ.-ΓΕΩΛ. η τεχνική συλλογής στοιχείων για τους πόρους της γήινης επιφάνειας (ύπαρξη νερού, μεταλλεύματος κ.λπ.) με την ανάλυση των δεδομένων που παρέχουν ειδικά όργανα, τα οποία βρίσκονται σε δορυφόρους και σε αεροπλάνα: την ~ χρησιμοποιούν ακόμη και αλιευτικοί στόλοι, για να εντοπίζουν τα κοπάδια των ψαριών. — τηλεπισκοπιστής (ο), τηλεπισκοπιστριά (η). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. télédétection (νόθο συνθ.)].
 τηλεπληροφορική (η) ο συνδυασμός συστημάτων πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών για τη μεταβίβαση δεδομένων και εντολών από απόσταση. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. teleinformatics (νόθο συνθ.)].
 τηλερνασία (η) {χωρ. πληθ.} η επαγγελματική απασχόληση εκτός επιτηρήσεως (κατ' οίκον) με χρήση των δυνατοτήτων που παρέχει η τηλεματική (βλ.λ.). — τηλερνασιακός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. teleworking (νόθο συνθ.)].
 τηλεσημία (η) {χωρ. πληθ.} η μεταβίβαση σημάτων και η επικοινωνία από μεγάλη απόσταση. [ETYM. < τηλε- + -σημία < σήμα].
 τηλεσημνοθεσία (η) {χωρ. πληθ.} η σημνοθεσία (βλ.λ.) τηλεοπτικών προγραμμάτων.
 τηλεσημνοθέτης (ο) {ηλεκτροσημνοθετών}, τηλεσημνοθέτιδα (η) {ηλεκτροσημνοθετιών} πρόσωπο που σημνοθετεί τηλεοπτικές εκπομπές. Επίσης τηλεσημνοθέτρια (η).
 τηλεσκοπία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} 1. η τεχνική χειρισμού του τηλεσκοπίου 2. (συνεκδ.) η αστρονομική παρατήρηση που γίνεται με τηλεσκοπία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telescope].
 τηλεσκοπικός, -ή, -ό [1859] 1. αυτός που σχετίζεται με το τηλεσκόπιο: ~ φακός 2. αυτός που γίνεται με τηλεσκόπιο: ~ παρατηρήσεις 3. (για ουράνια σώματα) αυτός που είναι ορατός μόνο με τηλεσκόπιο • 4. αυτός που σχετίζεται με την τηλεπισκόπηση (βλ.λ.). — τηλεσκοπικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telescopic].
 τηλεσκόπιο (το) [1766] {ηλεκτροσκόπι-ου | -ών} 1. όργανο που συλλέγει ορισμένες από τις ακτινοβολίες που εκπέμπονται από ουράνιο σώμα, για να σχηματίσει είδωλο του ή για να επιτρέψει την καταγραφή και ανάλυση των ακτινοβολιών με κατάλληλα όργανα 2. (γενικότερ.) όργανο οπτικής παρατήρησης αντικειμένων που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση. [ETYM. < τηλε- + σκόπιο < σκοπέω «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telescope].
 τηλεσυνδέση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η σύνδεση ορισμένων σημείων ενός κτηρίου με συσκευές τηλεοράσεως, ώστε να υπάρχει συνεχής εσωτερική επικοινωνία εικόνας και ήχου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. teleconnection (νόθο συνθ.)].
 τηλεσυνδιάσκεψη (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η τηλεδιάσκεψη (βλ.λ.).
 τηλεσυνεδρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η τηλεδιάσκεψη (βλ.λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. teleconference (νόθο συνθ.)].
 τηλεσυνεργασία (η) συνεργασία εξ αποστάσεως με ηλεκτρονικά συνθή. μέσα.
 τηλεταινία (η) {ηλεκτροταινιών} ταινία που γυρίζεται ειδικά για να με-

ταδοθεί από την τηλεόραση, συνήθ. με τηλεοπτικές κάμερες και όχι σε κινηματογραφικό φιλμ.
 [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. téléfilm (νόθο συνθ.)].
τηλεταχύμετρο (το) {τηλεταχυμέτρ-ου | -ων} όργανο για τον προσδιορισμό από απόσταση της ταχύτητας κινούμενου οχήματος: ~ της τροχαίας.
 τηλετράπεζα (η) {τηλετραπεζών} σύστημα που επιτρέπει τραπεζικές συναλλαγές μέσω δικτύου (σύνδεση με ηλεκτρονικούς υπολογιστές). [ETYM: Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. telebank (νόθο συνθ.)].
 τηλετύπημα (το) {τηλετυπήμα-τος | -αχα, -άτων} το κείμενο που μεταβιβάζεται με τηλετυπο.
 τηλετυπία (η) {χωρ. πληθ.} το σύστημα τηλεγραφίας με τηλετυπο.
 τηλετυπικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το τηλετυπο: ~ μηχανήματα (η συσκευή τηλετυπίας) 2. **τηλετυπικό** (το) το τηλετυπο (βλ. λ.).
 τηλετυπο (το) {-ου κ. -ύπου | -ων κ. -ύπων} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που μοιάζει εξωτερικά με γραφομηχανή με αλφαριθμητικό πληκτρολόγιο και χρησιμοποιείται για την απευθείας αποστολή κειμένου, το οποίο δακτυλογραφείται πάνω σε ειδική ταινία ή σελίδα και αποστέλλεται ταχύτητα μέσω δικτύου ΣΥΝ. τέλεξ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. teletype].
 τηλετυπώ ρ. μετβ. {ηλετυπείς... | ηλετύπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} στέλνω κείμενο με τηλετυπο.
 τηλεφωκός (ο) σύστημα φακών μεγάλης εστιακής απόστασης, που χρησιμοποιείται σε φωτογραφικές ή τηλεοπτικές μηχανές για τη φωτογράφιση απομακρυσμένων αντικειμένων. [ETYM Απόδ. του γαλλ. téléobjectif].
τηλεφωμερίδα (η) η εκπομπή ειδήσεων και σχολίων που μεταδίδεται από την τηλεόραση. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. téléjournal (νόθο συνθ.)].
 Τηλέφος (ο) [-ου κ. -έφους] ΜΥΘΟΛ. γιος του Ηρακλή και της Αύνης, διάδοχος στον θρόνο της Μυσίας, ο οποίος, αφού τραυματίστηκε από τον Αχιλλέα, έλαβε τον χρησμό ότι αυτός που τον τραυμάτισε θα τον θεραπεύσει (ό τρώσας και ίάσεται). [ETYM αρχ. κύρ. όν. < τηλε- (< επίρρ. τίλε «μακρῶν», βλ. λ.) + -φος (αγν. ετύμου)].
 τηλεφωνείο (το) [1880] ο χώρος ή ο θάλαμος στον οποίο βρίσκεται εγκατεστημένη τηλεφωνική συσκευή για δημόσια χρήση.
 τηλεφωνήμα (το) [1895] {τηλεφωνήμα-τος | -ατα, -άτων} 1. η κλήση και επικοινωνία μέσω τηλεφώνου: τοπικό | υπεραστικό ~ ΣΥΝ. συνδιάλεξη 2. (συνεκδ.) το περιεχόμενο μιας τέτοιας επικοινωνίας: τώρα τελευταία δέχεται απειλητικά ~ από αγνώστους.
 τηλεφωνητής (ο) [1891], τηλεφωνήτρια (η) [1890] {τηλεφωνητριών} 1. ο υπάλληλος δημόσιου, ιδιωτικού ή στρατιωτικού τηλεφωνικού κέντρου, που μεριμνά για τη διεξαγωγή της τηλεφωνικής σύνδεσης και επικοινωνίας 2. (αυτόματος) **τηλεφωνητής** συσκευή συνδεδεμένη με το τηλέφωνο, η οποία δίνει σύντομη μαγνητοφωνημένη απάντηση κατά την κλήση και καταγράφει τα τηλεφωνικά μηνύματα: μου απάντησε ο ~ σου || έχετε μήνυμα στον ~ σας. [ETYM; Μ'ταφορά του ελληνογενούς γαλλ. téléphoniste].
 τηλεφωνία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} 1. το σύνολο των τηλεφωνικών εγκαταστάσεων που διαθέτει μια περιοχή 2. (συνεκδ.) (α) η επικοινωνία μέσω τηλεφώνου: αναλογική | ψηφιακή - (β) **κινητή τηλεφωνία** το είδος της τηλεφωνικής επικοινωνίας, κατά την οποία ο ένας τουλάχιστον από τους δύο συνδεδεμένους επικοινωνεί με τον άλλον (δέχεται κλήση ή καλεί) χρησιμοποιώντας φορητή ασύρματη τηλεφωνική συσκευή (κινητό τηλέφωνο), η οποία συνδέεται μέσω αριθμού κλήσεως με ειδικό τηλεφωνικό κέντρο.
 [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telephony. Η φρ. κινητή **τηλεφωνία** είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. mobile telephony].
 τηλεφωνικός, -ή, -ό [1890] 1. αυτός που σχετίζεται με το τηλέφωνο ή την τηλεφωνία: ~ θάλαμος | κέντρο | συσκευή | δίκτυο | γραμμή | κατάλογος | παρακολούθηση | μονάδες γρέωσης | κλήση 2. αυτός που γίνεται με το τηλέφωνο: ~ συνομιλία | καταγγελία / επικοινωνία / συνεργασία. — τηλεφωνικ-ά | -ός [1886] επίρρ.
 τηλέφωνο (το) [1861] {τηλεφών-ου | -ων} 1. συσκευή που επιτρέπει την προφορική συνδιάλεξη μεταξύ δύο προσώπων που βρίσκονται σε απόσταση μεταξύ τους, πάνω στην οποία υπάρχει πίνακας με αριθμητικά στοιχεία από το 0 μέχρι το 9 (με τα οποία σχηματίζει κανείς τον αριθμό κλήσεως της αντίστοιχης συσκευής του προσώπου με το οποίο επιθυμεί να συνομιλήσει), καθώς και υποδοχές από όπου ακούμε (ακουστικό) τον συνομιλητή και μιλούμε προς αυτόν: **ψηφιακό** ~ || **κλείνω το** - (σταματώ να μιλάω, κατεβάζω το ακουστικό) || **βάζω** ~ (μου τοποθετεί ο Ο.Τ.Ε. την τηλεφωνική συσκευή και με εντάσσει στο δίκτυο των συνδρομητών του) || **πιάνω το** ~ (απαντώ, όταν χτυπάει) || **σηκώνω το** ~ (δηλ. το ακουστικό, γενικότερ. απαντώ) || **το τηλέφωνο είναι νεκρό** (δεν ακούγεται το σήμα λειτουργίας του, δεν δουλεύει) || **το** ~ **βουίζει** (κάνει τον χαρακτηριστικό ήχο που δηλώνει ότι η γραμμή είναι κατελημμένη) || σε **ζητούν στο** -1 | **χτυπάει το** ~ (καλεί) φρ. (α) **κάνω (σε κάποιον) ένα τηλέφωνο** | **παίρνω (στο) τηλέφωνο (κάποιον)** τηλεφωνώ (σε κάποιον) (β) **είμαι στο τηλέφωνο** μιλό στο τηλέφωνο, συνομιλώ τηλεφωνικά: **περίμενε λίγο, τώρα** ~ (γ) **μιλάει το τηλέφωνο** είναι κατελημμένη η τηλεφωνική γραμμή (δ) **μου κόβουν το τηλέφωνο** μου διακόπτουν την τηλεφωνική σύνδεση, επειδή δεν πληρώνω τον λογαριασμό (ε) **κινητό τηλέφωνο** βλ. λ. **κινητός (στ) σταθερό τηλέφωνο** βλ. λ. **σταθερός (ζ) φορητό** | **ασύρματο τηλέφωνο** φορητή συσκευή τηλεφωνίας, την οποία μπορούμε να παίρνουμε μαζί μας από δωμάτιο σε δωμάτιο και επιτρέπει τη συνδιάλεξη χωρίς

καλωδιακή σύνδεση (η) **μεταφορά τηλεφώνου** η εγκατάσταση του ίδιου τηλεφώνου σε διαφορετικό χώρο, σε διαφορετική περιοχή, που απαιτεί νέα σύνδεση από τον Ο.Τ.Ε. και έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή του αριθμού τηλεφωνικής κλήσεως (θ) **ρός τηλέφωνα** τηλεφωνικό δίκτυο στο οποίο, όταν κανείς καλεί συγκεκριμένους αριθμούς, ακούει επί πληρωμή μαγνητοφωνημένα ερωτικά μηνύματα ή συνομιλεί ανταλλάσσοντας ερωτικά μηνύματα (ι) **κόκκινο τηλέφωνο** ειδική τηλεφωνική γραμμή που αποσκοπεί στην ανταλλαγή πολιτικών και στρατιωτικών πληροφοριών μεταξύ αρχηγών κρατών (ια) **χαλασμένο τηλέφωνο** παιδικό παιχνίδι στο οποίο ο πρώτος παίκτης λέει στο α-φτί του δεύτερου μια φράση χωρίς καθαρή άρθρωση και αυτός μεταφέρει στον επόμενο ό,τι άκουσε κ.ο.κ., ώστε να προκύπτει στο τέλος ένα αστειό αποτέλεσμα (ιβ) **άναγαν τα τηλέφωνα** βλ. λ. **ανάβω** 2. (συνεκδ.) το τηλεφώνημα: **κάνω ένα** -1 | **είγα ένα** ~ από το εξωτερικό || **α-κρίβω το** - (το κόστος κάθε συνδιάλεξης) 3. (συνεκδ.) ο αριθμός τηλεφωνικής κλήσεως κάποιου: **μου δίνετε το** ~ σας; || **βρήκα το** - σου στον **κατάλογο** 4. (συνεκδ.) ο λογαριασμός τηλεφώνου και το έντυπο με το οποίο αυτός αποστέλλεται και πληρώνεται: **το** ~ || **πλήρωσα το** ~5. το τηλεφωνικό δίκτυο, η παροχή τηλεφωνίας: στο γαριό δεν υπάρχει ~. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telephone].
 τηλεφώνω (κ. -άω) [1835] ρ. αμετβ. κ. μετβ. (+σε) {τηλεφώνω-εις κ. -άς... | τηλεφών-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα} ♦ 1. (αμετβ.) μιλό (με κάποιον) μέσω τηλεφώνου: ~ για πολλή ώρα || δεν μπορώ να σου μιλήσω τώρα, γιατί ~ ΣΥΝ. είμαι στο τηλέφωνο ♦ 2. (μετβ.) (α) **καλά** κάποιον στο τηλέφωνο: **αν δεν αισθάνεσαι καλά, τηλεφώνησε μου** (β) **μεταδίω** πληροφορία από το τηλέφωνο: **μου τηλεφώνησε ότι θα περνούσε το απογευμα** να μας έβλεπε 3. (μεσοπθ. **τηλεφωνιέμαι**) επικοινωνώ τηλεφωνικά (με κάποιον): **τηλεφωνηθήκαμε χτες** | **τηλεφωνιέμαι με τον Πέτρο συχνά**.
τηλεφωτογραφία (η) [1893] {τηλεφωτογραφιών} 1. μέθοδος μεταδόσεως εικόνων και κειμένων, κατά την οποία η εικόνα σαράνεται από ακτίνες φωτός, του οποίου η ένταση μεταβάλλεται ανάλογα με τις διαφορές φωτεινότητας της εικόνας και του ρεύματος, που αποδίδεται από τα φωτοκύτταρα στα οποία αντανακλάται 2. η τεχνική της φωτογράφισης από μεγάλη απόσταση με τη χρήση τηλεφακού. Επίσης τηλεφωτογράφιση (σημ. 2). — τηλεφωτογραφικός, -ή, -ό [1890]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. telephotography].
τηλεχειριζόμενος, -ή, -ο (για συσκευές, μηχανισμούς κ. λ.) αυτός που τον ενεργοποιεί και τον χειρίζεται κανείς με τηλεχειρισμό: ~ στερεοφωνικό συγκρότημα | **τηλεόραση** | **κλιματιστικό** | **αυτοκινητάκι**. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. telecontrolled].
τηλεχειρισμός (ο) ο χειρισμός συσκευής από απόσταση, που μορφ'ι να πραγματοποιηθεί με τη βοήθεια φωτεινών σημάτων, ηλεκτρικού ρεύματος ή ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. télécommande (νόθο συνθ.)].
 τηλεχειριστήριο (το) {τηλεχειριστηρί-ου | -ων} μικρή συσκευή για τον χειρισμό συσκευών από απόσταση: το - της **τηλεόρασης** | του **βίντεο** ΣΥΝ. τηλεκοντρόλ.
 [ETYM Μετάφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. télécommandeur (νόθο συνθ.), αγγλ. remote control].
 τηλενυχία (η) {χωρ. πληθ.} η τηλεπάθεια.
 τηλεμοιτύπημα (το) → τηλεμοιτύπημα
 τηλεμοιτυπία (η) → τηλεμοιτυπία
 τηλεμοιτύπιο (το) *· τηλεμοιτυπικός
 τηλεμοιτυπώ ρ. → τηλεμοιτυπώ
Τήλος (η) νησί των Δωδεκανήσων ΒΔ. της Ρόδου.
 [ETYM < αρχ. Τήλος, αγν. ετύμου].
 Τηλωνία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να παρακολουθεί κανείς τηλεόραση (πβ. λ. **τηλεθέαση**). [ETYM < τηλε(ε)- + -ομία < όψη].
Τήνος (η) 1. νησί των Κυκλάδων μεταξύ της Ανδρού και της Μυκόνου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Τηνιακός κ. (λόγ.) Τήνωος (ο), Τηνιακή κ. (λόγ.) Τήνιο κ. Τηνία (η), τηνιακός -ή, -ό. [ETYM < αρχ. Τήνος, αγν. ετύμου].
Τίπει (η) -ης κ. -εως {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η μετάβαση ενός σώματος από τη στερεά στην υγρή κατάσταση ΣΥΝ. **λειώσιμο** ANT. **πήξη** 2. **σημείο τήξεως** η θερμοκρασία κατά την οποία ένα σώμα μεταβαίνει από τη στερεά στην υγρή κατάσταση. [ETYM < αρχ. τήξις < τίκω (βλ. λ.)].
 τήρῶ ρ. μετβ. {τηράς... | τήραξα} (λαϊκ.) 1. κοιτάζω, παρατηρώ 2. (μίφ.) προσέχω, φροντίζω για κάτι. — (σπάν.) **τήραγμο** (το). [ETYM < μεσν. τήρω | -άω < αρχ. τήρῶ (-έω), βλ. λ. Από τη σημ. «προσέχω, φυλάσσω» του αρχ. **τήρῶ** προήλθε η σημερινή (ήδη μεσν.) σημ. «παρατηρώ, κοιτάζω»].
-τήρας παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσ. ουσ. που δηλώνει όργανο ή σκεύος, το οποίο επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία: **λαμπ-τήρας**, **ανεμισ-τήρας**, **προφυλακ-τήρας**.
 [ETYM < αρχ. -τηρ, -τήρος, παραγ. επίθημα της Αρχ. Kat N. Ελληνικής, που προέρχεται από την εκτεταμ. βαθμ. του Ι.Ε. επιθήματος *-ter (πβ. σανσκρ. ri-t5, λατ. pa-ter = αρχ. **πα-τήρ**) και συνδ. με τα επιθήματα -τήριο(ν), -τωρ, -τήριος].
τήρηση (η) {αρχ.} ί-ης κ. -ήσεως {χωρ. πληθ.} 1. η διάσωση, η διαφύλαξη: ~ του **παράδοξου τρόπου ζωής** | των **εθμών** 2. (συνεκδ.) η πιστή εφαρμογή, η συμμόρφωση προς κάτι: ~ νόμων | **συμφορίας** | **υποσχέσεων** | τυπικών διαδικασιών || - απόστασης ασφαλείας **μεταξύ των αυτοκινήτων** 3. η εκτέλεση ορισμένων υπηρεσιών ή εργασίας: ~ **λογιστικών βιβλίων** | **πρακτικών συνεδριάσεων** || ~ **αργείου**.
-τήρι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδ. ουσ. που δηλώ-

νει: 1. το όργανο ή το σκεύος με το οποίο γίνεται κάτι: *σκαλισ-τήρι, βιδω-τήρι* 2. τον τόπο όπου γίνεται κάτι: *πατη-τήρι, εργασ-τήρι*. [ETYM Παραγ. επίθημα της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. -τήριον (βλ.λ.).]

-τήριο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδ. ουσ. που δηλώνει: 1. το όργανο ή το σκεύος που επιτελεί μια λ'ιουργία: *πλυν-τήριο, στεγνω-τήριο* 2. το μέσο με το οποίο γίνεται κάτι: *ειδοποιη-τήριο, απολυ-τήριο* 3. τον τόπο όπου γίνεται κάτι: *καθαρισ-τήριο, κρατη-τήριο, δικασ-τήριο, γυμνασ-τήριο*. [ETYM. Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθημα -τήρ (βλ.λ.) και απαντά αρχικός σε παράγωγα ουσ. των αρσ. σε -τήρ (λ.χ. *κλη-τήρ - κλη-τήριον*)].

-τήριος, -α, -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθ. που δηλώνει αυτόν που γίνεται με ορισμένο τρόπο ή για συγκεκριμένο σκοπό: *ευχαρισ-τήρια επιστολή, κινη-τήριος μοχλός*. [ETYM Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθημα -τήρ (βλ.λ.), λ.χ. *κινη-τήρ - κινη-τήριος*, απαντά όμως και ως ανεξάρτητο παραγωγικό μόρφωμα (λ.χ. *εύχαρισ-τήριος, ασφαλ. ισ-τήριος*)].

τηρώ ρ. μετβ. {τηρείς... | τήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. διασώζω, διαφυλάσσω: ~ *παλιές συνήθειες | ήθη | έθιμα | παραδόσεις* ΣΥΝ. κρατώ, διατηρώ ANT. εγκαταλείπω, παραμελώ 2. (συνεκδ.) ακολουθώ πιστά, εφαρμόζω: ~ *τους νόμους | τον λόγο | την υπόσχεση μου | μια συμφωνία* ANT. παραβιάζω, παραβιάζω 3. έχω αναλάβει την εκτέλεση ορισμένης υπηρεσίας ή εργασίας: ~ *τα λογιστικά βιβλία της επιχείρησης* || ~ *τα πρακτικά συνεδρίων* ΣΥΝ. κρατώ 4. κρατώ ορισμένη στάση, συμπεριφέρομαι με συγκεκριμένο τρόπο: ΦΡ. (λόγ.) (α) *τηρώ σιγή ιχθύος* βλ. λ. *ιχθύς* (β) *τηρώ στάση αναμονής* περιμένω (δεν ενεργώ, επειδή περιμένω να δω πώς θα εξελιχθούν τα πράγματα): *οι Η.Π.Α. τηρούν στάση αναμονής στο θέμα της σύγκρουσης των δύο χωρών* (γ) *τηρούμαι τον αναλογισμό* βλ. λ. *αναλογία* (δ) *τηρώ τα προσήματα* βλ. λ. *πρόσημα* (ε) *τηρώ αιδήμονα σιγή* βλ. λ. *αιδήμονα* (στ) *τηρώ | κρατώ (τις) αποστάσεις* βλ. λ. *απόσταση*. — τήρησις (η) [αρχ.], τηρητής (ο) [μετρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. τελώ. [ETYM. < αρχ. τηρώ (-έω), αβεβ. ετύμου, πθ. < *k^w-t^r-o (με υγρό ένηθη-μα -r-), εκτετατ. βαθμ. του Ι.Ε. *k^w-t^r-i «προσέχω, παρατηρώ», πθ. σαν-σक्र. cavati «παρατηρώ, φροντίζω, φοβούμαι», αρχ. ślab. cajs «αναμμένο, ελπίζω», λιθ. kaina «ξεία, τιμή» κ.ά. Αν αυτή η ετυμ. είναι έγκυρη, τότε το ρ. τηρώ εντάσσεται στην οικογ. των λ. *ποινή, τίω* (βλ.λ.), ενώ αποκλείεται η σύνδεση με το ρ. πέλω | -ομαι. Για τη σχέση με το αρχ. *τημέλω*, βλ. λ. *ατημέλητος*. Ηδη αρχ. η σημ. «εφαρμόζω, ακολουθώ πιστά», λ.χ. *τηρώ όρκους* (Δημοκρ. 239), *τηρώ παρακαταθήκας* (Ισοκρ. 1, 22) κ.ά. Η φρ. *τηρώ στάση αναμονής* αποτελεί απόδ. του γαλλ. *garder une position d'attente*.

της² οριστικό άρθρο → ο, η, το

της² -> αυτός

-της κ. -της παραγωγικό επίθημα που τον σχηματισμό αρσ. ουσ. που δηλώνει: 1. την ιδιότητα προσώπου: *δεσμιώ-της, πατριώ-της* 2. *επαγγελμα: πεταλω-της, χορευ-της* 3. όργανο, σκεύος: *μετρη-της, υπολογισ-της*. [ETYM Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το Ι.Ε. *-tā- και απαντά σε παράγωγα ρημάτων (λ.χ. *μαθη-της, έρε-της*) και ονομάτων (λ.χ. *τοξό-της, αγορη-της*)].

Τ.Θ. (η) Ταχυδρομική θυρίδα

Π ερωτημ. αντων. 1. (ως ουσιαστικό) ποιο πράγμα, ποια πράξη κ.λπ.: ~ *είπες*; || ~ *άκουσες*; ΦΡ. (α) (αρχαιοπρ.) *τι μέλλει γενέσθαι* βλ. λ. *γενέσθαι* (β) (αρχαιοπρ.) *τι τέτρεται η επιούσα* (τι τέτρεται η επιούσα, Π.Δ. *Παροιμ.* 27,1) | τι θα φέρει η επόμενη μέρα: *ας μη λέμε μεγάλα λόγια, γιατί δεν ξέρουμε* - (γ) (λόγ.) *τι το όφελος*; (αρχ. φρ. *τί δ' έστ' όφελος* | *τι γαρ όφελος*;) ποιο είναι το όφελος; *κι αν βλάπω την υγεία μου, για να ανταποκριθώ στις υποχρεώσεις μου*, ~; (δ) *τι θα πει* (ι) τι σημαίνει: *το παιδί ρωτά τον πατέρα του - «διάτρητος»* (ii) για να εκφραστεί έντονη αντίρρηση, για να δηλωθεί ο αδικαιολόγητος χαρακτήρας ενέργειας, σκέψης κ.λπ.: ~ *ότι δεν μπορούσε*; (ε) *και τι μ' αυτό*; (i) για να δηλωθεί κάτι άσχετο προς το θέμα: ~; *Τι ' άλλο πράγμα συζητάμε* (ii) (για να εκφραστεί αδιαφορία ή αμφιβολία για την έκβαση ενέργειας) *και τι βγαίνει μ' αυτό*; ~; *θα λύσουμε κανένα πρόβλημα*; (στ) *ξέρεις π*; άκου να σου πω: ~; *Δεν θα ρθω αύριο στη δουλειά* (ζ) *προς τι*; για ποιον λόγο, γιατί: ~ *το μίσος και ο αλληλοσπαραγμός*; (η) (λόγ.) *τι χρειάν έχομεν μαρτύρων*; *(τί) χρειάν έχομεν μαρτύρων*, Κ.Δ. Μάρκ. 14,63) | ανάγκη έχομεν από μάρτυρες; (για πράγματα προφανή, που αποδεικνύονται από μόνα τους): *όταν ο ίδιος ομολογεί την πράξη του*, ~; 2. (σε ρητορικές ερωτήσεις) (α) (απολύτως): ~ *είχαμε*, ~ *χάσαμε*; (τίποτα δεν είχαμε, τίποτα δεν χάσαμε) (β) σε ερωτήσεις με άρνηση, στις οποίες υπονοείται ως απάντηση «πάραι πολλά, τα πάντα»: ~ *δεν θα 'δινά, να ξαναβρισκόμουν στο χωριό μου*! (γ) *τι κι αν για να δείξουμε ότι δεν υπάρχει πρόβλημα, δεν περάσει: ~ βρέχει*; || - *γεράσαμε*; 3. (ως επίθ.) (α) τι λογής, τι είδους: ~ *άνθρωπος είναι αν*; || ~ *ρούχα θα βάλεις*; || ~ *πρόβλημα έχει αυτός*: *Με τα λεφτά που βγάζει κάνει ό, τι θέλει*! (β) (καθμ.) πόσος: ~ *μισθό παίρνετε*; 4. (ως επίρρ. για να δηλωθεί αιτία, σκοπός ή αναφορά) γιατί, για ποιον σκοπό, σε τι: ~ *σου φταίω εγώ* (σε τι...)) || ~ *κλειστήκες εκεί μέσα*; (γιατί...)) 5. (εμφατ. πριν από ερώτηση που ακολουθεί και εμπειρεύει έκφραση έκπληξης, θαυμασμού ή αποδοκιμασίας για κάτι): *Γι; Αύριο έχομεν αργία*; || *Τι; Θα ξανάρθει στη δουλειά*; 6. (επιδοκιμαστικά ή μειωτ., σε περιπτώσεις έντονης εκδήλωσης συναίσθηματος): *-οραία!* / *καλά!* / *μαρτίριο!* / *αηδία!* 7. (σε απάντηση, για να εκφραστεί αποδοκιμασία ή αντίρρηση): *- Ήταν ωραίο το ταξίδι*; *-Τι ωραίο; Έβρεχε σ' όλη τη διαδρομή!* 8. (με άρθρο) (α) πόσα πολλά: *το ~ λέει για σένα είναι απεριήραπτο* (β) αυτό που: *το ~ έγινε δεν περιγράφεται*.

[ETYM Ουδ. τής αρχ. ερωτηματικής αντων. τις (βλ.λ.).]

-τιά κατάληξη θηλ. ουσ.: *χαρμα-τιά, δαγκωμα-τιά, πηδημα-τιά, λαβωμα-τιά*. [ETYM Κατάλ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής που προήλθε από ουδ. σε -μα, τα οποία έχουν χαρακτήρα -τ- στη γενική (λ.χ. *χάρμα - χάρματα-ος, χαρματιά*)].

τίαρα (η) {τιάρων} η μέτρα των Πατών τής Ρώμης και των ιεραρχών της Αγγλικανικής Εκκλησίας. [ETYM αρχ., ανατολ. δάνειο, ίσως φρυγικής αρχής].

Τίβερης (ο) ποταμός τής Κ. Ιταλίας που πηγάζει από τα Απέννινα Όρη και διασχίζει τη Ρώμη. [ETYM. < αρχ. *Tiberis* | *Θύ(α)βρις* < λατ. Tiberis, αβεβ. ετύμου, πθ. < κεлт. dubr «ύδατα». Οι Ρωμαίοι θεωρούσαν ότι ο ποταμός ονομάστηκε έτσι εξαιτίας του βασιλιά τής Αλβας *Τιβερίνου*].

Τιβί (κ. Πι-Βι (η) {άκλ.} η τηλεόραση (βλ.λ.). [ETYM < αγγλ. TV, συντομ. τής λ. television (βλ. κ. τηλεόραση)].

τίγκα ως επίθ. κ. επίρρ. {άκλ.} (λαϊκ.) εντελώς γεμάτος: *το βαρέλι είναι ~ δεν χωράει άλλο* || *το μαγαζί ήταν - από κόσμο* ΣΥΝ. φύσκα, κάργα. — τιγκάρω ρ.

[ETYM Πθ. < ιταλ. diga «επίχωμα, φράγμα» < γαλλ. digue < ολλ. dijk. Κατ' άλλη άποψη, < ιταλ. διαλεκτ. tìnga < ρ. tìngare «όδινω, παρέχω αθώνω» (υποχωρητ.) < μεσν. λατ. thingare < αρχ. γερμ. thingōn].

Τίγρε επίρρ.: *σαν τής τίγρης* (δηλ. με ραβδώσεις): ~ *γατάκια | ύφασμα φούστα*.

τίγρη (η) {τίγρ-εις, -εων} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) 1. μεγαλόσωμο σαρκοφάγο θηλαστικό, που ανήκει στην οικογένεια των αρουροειδών και χαρακτηρίζεται από το ζωρρό και καστανοκίτρινο χρώμα του και τις καβέτες προς τον άξονα του σώματος μαύρες ραβδώσεις του δέρματος του, καθώς και για τη δύναμη και ευκινησία του. 2. (μτφ.) (α) για ευκίνητο, δυναμικό και ορμητικό πρόσωπο (β) για τη δύναμη και την ορμητικότητα (κάποιου): (για παικτη ομάδας) *ένας ~ στην επίθεση τής ομάδας* || *«Βάλετε έναν - στη μηχανή»* (ενν. του αυτοκινήτου: διαφήμιση για καύσιμα). Επίσης τίγρις {τίγρεως} κ. τίγρης (ο). — (υποκ.) τιγράκι (το).

[ETYM. < αρχ. *τίγρις*, περσ. δάνειο, αλλά δεν έχει προσδιοριστεί η ακριβής προέλευση. Η σύνδεση με αβεστ. tigrī- «βέλος», αρχ. περσ. tigrā- «οξύς, αιχμηρός» ίσως οφείλεται σε παρετυμολογία, παρά το σγόλιο του Στράβωνος για τον ομώνυμο ποταμό (*Τίγρις άμικτον φυλάσσω ν το ρεύμα δια την οξύτητα, αρ' ου και τοίνονμα Μήδων τίγριν καλούντων το τόξευμα*). Μέσω του λατ. tigris η λ. πέρασε και σε άλλες ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. tiger, γαλλ. tigre, γερμ. Tiger].

Τίγρης (ο) ποταμός τής Δ. Ασίας που πηγάζει από τον Αντίταυρο, διαρρέει το Ιράκ και εκβάλλει στον Περσικό Κόλπο. [ETYM < αρχ. *Τίγρης*, -ητος | *Τίγρις*, -ίδος < αρχ. περσ. Tigrā- (βλ. λ. *τήρη*) λόγω τής ορμητικότητας των υδάτων του].

τιγροειδής, -ής, -ές [μετρν.] {τιγροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάει στο σώμα με τίγρη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

τιθάσευ ρ. μετβ. {τιθάσευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. (για άγρια ζώα) εξημερώνω, δαμάζω ΣΥΝ. ημερεύω ANT. εξαγριώνω, αποθηριώνω 2. (μτφ.) (α) υποτάσσω (κάποιον/κάτι) στη θέληση μου, τον κάνω να με υπακούει: *δύσκολα μπορεί κανείς να τιθάσει αυτούς τους απειθαρχούς νέους* (β) θέτω υπό έλεγχο: *προσπαθούν να τιθασιύσουν τα ελεειμματα του Δημοσίου*. — τιθάσευση (η) [μετρν.], τιθασειτής (ο) [αρχ.].

[ETYM. αρχ. < τιθασός «εξημερωμένος» (με επίθημα -σός, πθ. κ. *βλασός, πυ-σός*), με θ. θα- και εκφραστ. αναδιπλασιασμό -τι-. Το θ. παρουσαιεί τη συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *dh²- «θηλάω, τρέφω» (πθ. αρχ. *θη-σθαι*, ίδια σημ.), πθ. σανσक्र. dhāyati, αρχ. ślab. dojo, αρχ. γερμ. taju κ.ά. Σύμφωνα με την ετυμολογία, η λ. *τιθασός* θα προσδιοριεί αρχικός το ημερο ζώο, που δέχεται να τρωει από ανθρώπινο χείρ] | *τίθειμαι* ρ. αμετβ. {τίθει-μαι, -σαι, -ται, -μέθα, -εσθε, -ανθρα παρτ. επιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο} μεσοπαθ. ενεστ. του ρ. θέτω (βλ.λ.). [ETYM. αρχ. μέσ. τ. του τίθημι, βλ. λ. θέτω].

τίθονται! Ορισμένοι ομιλητές χρησιμοποιούν στο γ' πρόσωπο πληθυντικού του τίθειμαι τον τύπο τίθονται!): *Τίθονται να εζής ζητήματα*. Το ίδιο συμβαίνει και με σύνθετα του *Τίθειμαι*. *Οι αντίπαλοι επιτίθονταν* Επίσης, σπανιότερα χρησιμοποιούν και τύπο *τίθομαι* και σύνθετο *επι-τίθομαι*. Στις περιπτώσεις αυτές, *τα τίθονται* | *τίθομαι* χρησιμοποιούνται εσφαλμένως αντί των *τίθενται* | *τίθειμαι*, όπως φαίνεται και από τους υπόλοιπους τύπους του ρήματος (*τίθειμαι, τίθεσαι, τίθεται, τίθεμεθα, τίθεσθε, τίθενται*). Οι τύποι με -ο- σχηματίζονται αναλογικά προς τους κανονικούς τύπους σε -ομαι | -ονται των ρημάτων σε -ω (ντύνομαι | ντύνονται, γράφομαι | γράφονται, ορίζομαι | ορίζονται κ.λπ.).

τικ¹ (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. αφύσικη, ακούσια και επαναλαμβανόμενη στασιμότητα κίνησης του προσώπου, του λαιμού, των άκρων, κ.λπ. (τιναγμα απότομο, σύσπαση, μορφοσμός κ.λπ.), η οποία οφείλεται σε ψυχολογικά κυρ. αίτια: *από τα καμώνια στον στρατό του έμεινε κάποιο -1| νευρικό* ~. [ETYM < γαλλ. tic, ονομαστ. λ.].

ΤΙΚ² (το) {άκλ.} 1. ψηλό δέντρο των τροπικών περιοχών του οποίου το ξύλο είναι ιδιαίτερα ανθεκτικό στην υγρασία και χρησιμοποιείται στην ναυπηγική, στην επιπλοποιία, σε οικοδομικές κατασκευές κ.λπ. 2. (συνεκδ.) το ξύλο του παραπάνω δέντρου. [ETYM < αγγλ. teak < πορτ. teca < μαλαϊκ. tekka].

-τικός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που

προέρχεται από τριτόκλιτα ουσιαστικά σε -μα: *πραγμα-τικός, συμπληρωματικός, εμβλημα-τικός*. [ETYM Παράγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από ουσ. με επίθημα -της (λ.χ. άθλη-τής > *αθλητικός, υπηρέ-της > υπηρέτικός*), από όπου γρήγορα αυτονομήθηκε ως επίθημα].

τικ-τάκ λ. τικι-τάκ (βλ.άκ.) | 1. ο ήχος του ρολογιού, που παράγεται από την κίνηση των δεικτών του **2.** κάθε μονότονα επαναλαμβανόμενος παλμικός ήχος, λ.χ. των χτύπων της καρδιάς, ιδ. λόγω συγκίνησης, ανησυχίας, επιθυμίας κ.ά.: «όταν σε κοιτώ, αρχίζει της καρδιάς το ~» (λαϊκ. τραγ.). [ETYM < γαλλ. tic tac, ηχομητ. λ.]. τικτώ ρ. μετβ. {έτεκον} (αρχαιοπρ.) (για γυναίκα) γεννώ, φέρνω στον κόσμο: ο *άνδρας γεννά και η γυναίκα τικτεί* (βλ. λ. γεννώ) || *ώδινεν όρος και έτεκε μιν* (βλ. λ. μιν). ΣΧΟΛΙΟ λ. γεννώ. [ETYM αρχ. < *τι-τκ-ω (με ενεστ. αναδιπλασιασμό και αντιμετάθεση των συμφώνων) < θ. -τκ-, μηδενισμ. βαθμ. του θ. τκκ-, που απαντά και στην ομόρρ. λ. τέκ-νον (βλ.λ.). Αυτή η οικογένεια λέξεων, που συμπεριλαμβάνει και τους ετεροισμ. τ. *τόκ-ος, τοκ-ετός*, συνδ. επίσης με γερμανικές λέξεις, οι οποίες έχουν τις σημ. «νεαρός, υπηρέτης, πολεμιστής», λ.χ. αρχ. σκανδ. begn, αρχ. αγγλ. beg(e)n, αρχ. γερμ. degan κ.ά.].

Τιλιά (η) ΒΟΤ. η φλαμουριά. [ETYM < λατ. tiua «φύλλον, αγν. ετύμου].

τίλο (το) το αρένημα που γίνεται από φύλλα και άνθη φλαμουριάς και έχει καταπραυντικές ιδιότητες. [ETYM < ιταλ. tiiglio < λατ. tilia «φιλύρα»].

τίλλω ρ. μετβ. {τίλλα} (λόγ.) **1.** (για ύφασμα) ξεφτίζω, κουρελιάζω **2.** (γενικότερ.) μωδών-μόνο στη Φρ. *τίλλω τας τρίχας της κεφαλής μου*. [ETYM αρχ. < *τίλ-ω, αβεβ. ετύμου, πηθ. < πάλιν «φτερό» (με αφομοίωση του π- κυρ. στα συνθ. με προθέσεις άπο-, πάρα-, περι-). Βλ. κ. πάλιν].

τίλια (το) {τίλιμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) στουπί από νήματα παλαιών λινών και βαμβάκερών υφασμάτων, το οποίο χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό μηχανημάτων ή ως γάζα για την κάλυψη τραυμάτων. [ETYM αρχ. < τίλλω (βλ.λ.)].

τι μ (το) {άκλ.} ελλην. ομάδα- σύνολο προσώπων που συνεργάζονται για συγκεκριμένο σκοπό: το *προπονητικό ~ της ομάδας* || το *επιστημονικό ~ της εταιρείας*. [ETYM < αγγλ. team].

τιμάλφης, -ης, -ές {τιμάλφ-ους | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μεγάλη αξία ΣΥΝ. πολύτιμος, βαρύτιμος **2.** *τιμάλφη* (τα) τα κοσμήματα, τα χρυσαφικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM αρχ. < τιμή + -αλφης, από το θ. του αορ. β' άλφειν του ρ. άλφανκ «κομίζω, παράγω» < I.E. *algʰ- «κερδίζω - αντίτιμο», πβ. σανσκ. ārahaī «κερδίζω», ιθ. alga «αμοιβή» κ.ά.].

τιμαριθμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τιμαριθμό **2.** *Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή* (συντομ. Α.Τ.Α.) η προσαρμογή του μισθού των υπαλλήλων και των ημερομισθίων των εργατών στην αύξηση του τιμαριθμού, ώστε να προστατεύεται το πραγματικό τους εισόδημα, η αγοραστική δύναμη (βλ. λ. *αγοραστικός*) του μισθού τους.

τιμαριθμοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. η προσαρμογή των οικονομικών μεγεθών στον τιμαριθμό.

τιμαριθμοποιώ ρ. μετβ. {τιμαριθμοποιείσ... | τιμαριθμοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΟΙΚΟΝ. προσαρμόζω οικονομικά μεγέθη στον τιμαριθμό.

τιμαριθμός (ο) {-ου κ. -ίθμου | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. ο δείκτης μετρήσεως του κόστους διαβίωσης, που προσδιορίζει τις μεταβολές τον τιμών των αγαθών ανάμεσα σε δύο χρονικές περιόδους: *άνοδος | πτώση του —* | ο — *κυμάνθηκε στο πρώτο τρίμηνο του '97 σε ικανοποιητικά επίπεδα* ΣΥΝ. δείκτης τιμών (πβ. λ. *πληθωρισμός*). [ETYM₂ < τιμή + αριθμός, μετάφρ. δάνειο από γερμ. Wertzahl].

τιμάριο (το) {τιμάρι-ου | -ων} **1.** (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) εκταταμένη αγροτική περιοχή που παραχωρούσε ο σουλτάνος σε στρατιωτικό αξιωματούχο, ο οποίος καρπωνόταν μόνο τις προσόδους, χωρίς να είναι ιδιοκτήτης της έκτασης, αναλάμβανε όμως να παρέχει στρατιωτική υποστήριξη στον σουλτάνο (πβ. λ. *τσιφλικί, φέουδο*) **2.** (μτφ.) οτιδήποτε εκμεταλλεύεται κάποιος, χωρίς να του ανήκει (θέση, αξίωμα κ.λπ.): το *κόμμα δεν είναι ~ κανενός*. [ETYM₂ < μεσν. *τιμάριονκ πέρα. timar*].

τιμαριούχος (ο) [1831] ο ιδιοκτήτης τιμαρίου ΣΥΝ. *τσιφλικάς* (πβ. λ. *φεουδάρης*). [ETYM₂ < *τιμάριο* + -ούχος < έχω].

τιμαριώτης (ο) [1782] {τιμαριωτών} ο τιμαριούχος.

τιμαριωτικός, -ή, -ό [1782] αυτός που σχετίζεται με το τιμάριο ή τον τιμαριούχο: *σύστημα ιδιοκτησία*.

τιμαριωτισμός (ο) [1856] ΙΣΤ. διοικητικό σύστημα που αναπτύχθηκε κατά την περίοδο της ακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και είχε ως βάση την παραχώρηση τιμαρίων σε στρατιωτικούς αξιωματούχους ΧΥΝ. τιμαριωτικό σύστημα (πβ. λ. *φεουδάρχια*).

τιμή (η) **1.** (για πράγματα) η αξία, το αντίτιμο, το χρηματικό ποσό που πρέπει να καταβάλει κανείς για την αγορά πράγματος ή την παροχή υπηρεσίας: ~ *διεθνής* (στην οποία πωλείται στη διεθνή αγορά) | *εποχική | εργαστασίον* (όσο κοστίζει στους κατασκευαστές) *κόστος* (όσο κοστίζει ένα προϊόν χωρίς κέρδος) | *σταθερή* (που δεν μεταβάλλεται ή χωρίς τον πληθωρισμό) | *τρέχουσα* (που ισχύει σε δεδομένη χρονική στιγμή) | *χρηματιστηριακή | πράσινη* (ενός αγροτικού προϊόντος, όπως καθορίζεται από την Ε.Ε.) | *οίζηνγκ* (συναλλάγματος, το οποίο αγοράζουν ή πωλούν οι τράπεζες) | *ξένων νομισμάτων/ χρυσού | συναλλάγματος* || *αγοράς | πώλησης ενός προϊόντος* || *συγκράτηση*

Ι άνοδος | πτώση των - || *οι - στη λαχαναγορά κυμαίνονται σε υψηλά επίπεδα* || *τουσχερές | τσιμηπιμένες* (ανεβασμένες) || *συμφέρουσες | λογικές* || *υπερβολικές | ανταγωνιστικές | εκπαιτικές ~ στα καταστήματα* || *αγόρασα κάτι σε ~ ευκαρίας* (βλ.λ.) || σου το δίνω σε *συμβολική ~* (κατώτερη από την πραγματική του) || *οι ~ αφέθηκαν ελεύθερες* (να αυξομειώνονται ανάλογα με την προσφορά και τη ζήτηση) || *οι ~ τον ακινήτων | τον μετοχών | τον καισίμων* Φρ. *τιμή εκκινήσεως* βλ. λ. *εκκίνηση* **2.** ΜΑΘ.-ΦΥΣ. κάθε δυνατός προσδιορισμός μεταβλητού μεγέθους ή ποσότητας ή μαθηματικής παράστασης: ~ *αλγεβρικής παράστασης | θερμοκρασίας*- Φρ. *απόλυτη τιμή* βλ. λ. *απόλυτος* · **3.** (για πρόσ.) (α) η υπόληψη, η κοινωνική εκτίμηση που δικαιούται κάθε άνθρωπος ως κοινωνικό ον (β) στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου, η κοινωνική και προσωπική του αξία: το *άισθημα της ~* || *σέβομαι | θίγω | προσβάλλω την ~ κάποιου* || *προσωπική | οικογενειακή ~* || η ~ του νεκρού | του *αδελφού*- Φρ. (α) *τιμής ένεκεν* (τιμής ένεκα, Ξενοφ. *Ανάβασις* 7.3.28) σε ένδειξη σεβασμού, εκτίμησης, έντονης επιδοκίμασης: *έπαινος | βραβείο | δίπλωμα | τίτλος -I χαρίζω βιβλίο -* (β) (επίσ.) *διατελό μετά τιμής | με τιμή* (ως στερεότυπη κατακλείδα επιστολών) με εκτίμηση, με σεβασμό (γ) *στον λόγο της τιμής μου | λόγω τιμής | έχεις | σου δίνω τον λόγο της τιμής* μου ομοιική έκφραση που βασίζεται στην επίκληση της προσωπικής αξιοπρέπειας: ~! *Θα σου επιστρέψω το γρηγορότερο τα χρήματα* (δ) *αποτινό φόρο τιμής* (σε | προς κάποιον) εκφράζω τον σεβασμό, την εκτίμηση μου για πρόσωπο ή ομάδα προσώπων που ξεχωρίσαν, διακρίθηκαν (σε κάτι): *ήρθαμε εδώ, για να αποτίσουμε φόρο τιμής στους νεκρούς που έπεσαν για την ελευθερία της πατρίδας* (ε) *χρέος τιμής* η ηθική υποχρέωση: ήταν ~ να *υποδεχτούμε πανηγυρικά τους ολυμπιονίκες στη χώρα μας* (στ) *κόδικας τιμής* ο ηθικός κώδικας που περιλαμβάνει αξίες και κανόνες, οι οποίοι αφορούν και συμβάλλουν στην καλή φήμη, στην υπόληψη (κάποιου): *ανάμεσα στους Κρητικούς επικρατεί ένας ~* || ο ~ *των συμμορών λέγεται «μυουσινό»* (ζ) (παροιμ.) *η τιμή τιμή δεν έχει (και χαρά στον που την έχει)* η κοινωνική εκτίμηση είναι ανεκτίμητο αγαθό, που δεν εξαγοράζεται με τίποτε: *Τι να τα κάνεις τ' άνομα λερτά; ~!* (η) *για την τιμή των όπλων* να υποχώρηση, συμβιβασμό ή ήττα, κατά την οποία τηρούνται τα προσήματα, ώστε να διαφυλάσσεται η αξιοπρέπεια του ηττημένου **4.** (συνήθ. στο' πληθ.) τιμητική διάκριση ή εκδήλωση: *δεν επιζητούσε τις ~ του* *απένευαν τις καθιερωμένες ~* || *στρατιωτικές -* (αυτές που αποδίδονται από στρατιωτικό άγλημα με βάση ειδικό κανονισμό) || *του έκαναν μεγάλες τιμές*- Φρ. *κυρία (επί) των τιμών* η κυρία που υποδέχεται επίσημα πρόσωπα (αρχηγούς κρατών, πρέσβεις κ.ά.) και ανήκει στην ιδιαίτερη ακολουθία βασίλισσας ή πριγκίπισσας **5.** οτιδήποτε ανεβάζει την υπόληψη κάποιου: *είναι - μας να σας έχουμε απόψε κοντά μας* || *είναι προς τιμήν του ότι δεν δέχτηκε αντάλλαγμα* || *έχω την ύψιστη τιμή, κύριε Πρόεδρε, να σας υποδέχομαι στη χώρα μου* || *σε τι οφείλω την ~ της επισκέψεώς σας; || θα χαρώ πολύ, αν μου κάνατε την τιμή να παρεννεθείτε στη δεξίωση* || *ατιμή σ' εκβίνους όπου στην ζωή τον ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπίλες* (Κ. Καβάφης)- Φρ. *προς τιμήν(ν) (κάποιου)* για ενέργεια που προσδίδει αξία, υπόληψη σε αυτόν που την κάνει: *αν και αντίπαλος μου, ~ του παραδέχθηκε ότι είχα δίκιο* **6.** (συνεκδ.) πρόσωπο που μας κάνει υπερήφανους: η ~ της *οικογενείας* μας ΣΥΝ. *καμιάρ, στολίδι* **7.** (για κορίτσια) η αγνότητα, η ηθικότητα: *πάρνω την ~ κάποιου* (είμαι ο πρώτος που έρχεται σε σεξουαλική επαφή μαζί της) || *στα χωριά παλαιότερα φρόντιζαν για την ~ των κοριτσιών πριν από τον γάμο*. [ETYM αρχ. < τις «αποδίδω τιμή, εκτιμώ, σέβομαι» < θ. τι- < I.E. *kʷl-, μηδενισμ. βαθμ. του *kʷei- (ίδια σημ.), πβ. σανσκρ. cavati «σέβομαι», cāyu- «σεβαστός». Δεν θεωρείται έγκυρη οποιαδήποτε σύνδεση των ρ. τίω και τίνω «πληρώνω, αμείβω» (βλ. λ. *άπο-τίνω*). Το ουσ. τιμή είχε τη βασική σημ. «αξία», προσδιόριζε όμως και τον οφειλόμενο σεβασμό που απέρρεε από τη βασιλική ιδιότητα ή τη μεγάλη περιουσία κάποιου, ενώ παράλληλα χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «χρηματική αξία». Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *δίνω τον λόγο της τιμής μου* (< γαλλ. donner ma parole d'honneur), *κόδικας τι-μής* (< γαλλ. code d'honneur), η τιμή τιμή *δεν έχει* (< γαλλ. l'honneur n'a pas de prix), *χρέος τιμής* (< αγγλ. debt of honour), *ζήτημα τιμής* (< γαλλ. point d'honneur), *έχω την τιμή να...* (< γαλλ. avoir l'honneur de...), *το πεδίο της τιμής* (< γαλλ. le champ d'honneur), *κυρία επί των τιμών* (< αγγλ. lady | maid of honour) κ.ά.]. **τιμήμα** (το) [αρχ.] {τιμήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το χρηματικό ποσό που στοιχίζει η απόκτηση πράγματος ή η παροχή υπηρεσίας: *καταβολή τιμήματος* || *το ~ της εξαγοράς της εταιρείας* ΣΥΝ. *αντίτιμο, αξία* **2.** (μτφ.) το κόστος (κοινωνικό, ψυχολογικό κ.λπ.) ενέργειας ή συμπεριφοράς: *το ~ της δόξας | του πλούτου | της αγάπης* || *όλα στη ζωή έχουν το ~ τους* || *«ο ισλαμιστής πρώην πρωθυπουργός πλήρωσε το ~ της διένεξης του με τον στρατό»* (εφημ.) || *το ~ της νίκης ήταν βαρύ* ΣΥΝ. *αντίτιμο, τιμήση* (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η απονομή τιμής **2.** ο προσδιορισμός της χρηματικής αξίας, η χρηματική αποτίμηση, τιμητής (ο), *τιμητρία* (η) {τιμητρίων} πρόσωπο που έχει την τάση να κρίνει με αυστηρό τρόπο τους άλλους και τις ενέργειές τους: *άνθρωποι με πολλά ελαττώματα γίνονται παρά ταύτα τιμητές των συνανθρώπων τους* || *ποιος είναι αυτός που έχει μεταβληθεί σε τιμητή των άντων*; ΣΥΝ. *επικριτής, επιτιμητής, κήνσορας*. [ETYM αρχ. < τιμώ. Ως *τιμητής* στην αρχ. Ελλάδα προσδιοριζόταν ο αξιωματούχος που αποτιμούσε τη φορολογική αξία των υπαρχόντων ή αξιολογούσε το μέγεθος φυσικών καταστροφών. Στη σημερινή σημ. συνέβαλε το αξίωμα του Ρωμαίου *τιμητοῦ* (μτγν., απόδ. του λατ. censor), βλ. κ. *κήνσορας*]. *τιμητικός*, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αποδίδει τιμές (σε

κάποιον): ~ *άγλημα* | *φροναρά* 2. (για πράγμα.) αυτός που γίνεται ή παρέρχεται σε ένδειξη τιμής: ~ *σύνταξη/ διακρίση/ αφιέρωση/ εκδήλωση* | *βραδιά* || *απονομή* ~ *μεταλλίων* 3. ως ουσ. στη ΦΡ. *έχω την τιμητική μου: απόψε έχει την τιμητική του- όλοι γι' αυτόν συζητούν* || *τις μέρες των γιορτών τα γλυκά αυτά έχουν την τιμητική τους* 4. αυτός που φανερώνει εκτίμησή και προσδίδει τιμή σε (κάποιον): ~ *τίτλος* | *προσώνηση* | *αναφορά* ΣΥΝ. εξυψωτικός ΑΝΤ. ταπεινωτικός, μειωτικός. — τιμητικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

τιμίος, -α, -ο 1. (για πρός.) αυτός που έχει συναίσθηση της τιμής και του καθήκοντος και ακολουθεί τα προστάγματα της ηθικής ΣΥΝ. έντιμος, χρηστός, ηθικός ΑΝΤ. άτιμος, ανήθικος, ασυνείδητος 2. αυτός που γίνεται σύμφωνα με τα χρηστά ήθη και τον νόμο: ~ *μοιρασιά* || ~ *συναλλαγές* | *κουβέντες* ΦΡ. *τίμα πράγματα!* (για να βεβαιώσουμε ότι δεν θα υπάρξει απάτη ή αδικία): *θα γίνουν όλα όπως συμφωνήσαμε, ~!* 3. ΕΚΚΛΗΣ. ιερός, άγιος: ~ *σταυρός* (στον οποίο σταυρώθηκε ο Χριστός) | *ξύλο* (βλ. λ.) || ~ *δώρα* (ο άρτος και ο οίνος που προσκομίζε ο ιερέας ως αναίμακτη θυσία προς τον Θεό) || ~ *ζώνη* (η ζώνη της Θεοτόκου). — τιμί | τιμώς [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ_ αρχ. < τιμή].

τιμότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του τίμιου ανθρώπου, η συνέπεια και η τήρηση των συμφωνημένων και των νόμων ΣΥΝ. εντιμότητα ΑΝΤ. ατιμία, ανεντιμότητα.

Τιμόθεος (ο) {-ου κ. -έου} 1. όνομα αγίου, πατριάρχων και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον μαθητή του Αποστόλου Παύλου, προς τον οποίο απευθύνονται οι επιστολές *Προς Τιμόθεον* 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Τιμός [ΕΤΥΜ_ αρχ. κύρ. όν. < τιμώ + θεός].

τιμοκατάλογος (ο) [1871] {τιμοκατάλόγ-ου | -ων, -ους} ο κατάλογος στον οποίο αναγράφονται οι τιμές των διαφόρων καταναλωτικών ειδών και εμπορευμάτων. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Preisliste].

τιμοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} μορφή πολιτεύματος της αρχαίας Ελλάδας, στο οποίο η συμμετοχή των πολιτών στη διακυβέρνηση της πολιτείας ήταν ανάλογη με την περιουσιακή τους κατάσταση. [ΕΤΥΜ_ αρχ. < τιμή + κρατία < κράτος, πβ. κ. δημο-κρατία].

τιμοκρατικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την τιμοκρατία: η *διακρίση των αρχαίων Αθηναίων σε τάξεις σύμφωνα με το ~ σύστημα*.

Τιμολέων (ο) {Τιμολέοντ-ος, -α} 1. αρχαίος Κορίνθιος πολιτικός και στρατιωτικός (410-337 π.Χ.) 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) "Τιμολέοντας. [ΕΤΥΜ_ αρχ. κύρ. όν. < τιμώ + λέων].

τιμολόγησις (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο καθορισμός της τιμής προϊόντων.

τιμολόγιο (το) [1856] {τιμολογι-ού | -ών} 1. εμπορικό έγγραφο που δίνει τιμή από τον πωλητή στον αγοραστή και στο οποίο καταγράφονται τα είδος και τα στοιχεία του εμπορεύματος (η ποσότητα, η τιμή, το μεταφορικό κόστος κ.λπ.) 2. έγγραφο αποδείξεως πωλήσεως εμπορεύματος ή παροχής υπηρεσιών, στο οποίο αναγράφεται και το αντίστοιχο αντίτιμο: *κόβω ~* || ~ *ηλεκτρικού ρεύματος* ΣΥΝ. λογαριασμός. — τιμολογιακός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ_ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Preiskurant].

τιμολογώ ρ. μετβ. [1889] {τιμολογέις... | τιμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθορίζω την τιμή πωλήσεως προϊόντος.

τιμόνι (το) {τιμόν-ιού | -ιών} όργανο με το οποίο ο οδηγός (οχήματος, σκάφους, αεροπλάνου) καθορίζει την κατεύθυνση: *κρατάω* | *σπρίβω* το -| *ξύλινο* | *πλαστικό* | *υδραυλικό* (στα αυτοκίνητα) ~ ΦΡ. *στο τιμόνι* (i) στην οδηγηση, το να οδηγεί κανείς (συνήθ. επαγγελματικά, λ.χ. ταξί): *όλη μέρα ~, σπάνε στο τέλος τα νεύρα σου!* || *ο καπετάνιος ήταν ~* (ii) στη θέση του οδηγού: *ποιος κάθεται | είναι ~;* (iii) στην εξουσία, στη διοίκηση: *βρίσκεται ~ της διακυβέρνησης της χώρας από το 1994* || *είναι ~ της εταιρείας εδώ και δέκα χρόνια*. — (υποκ.) τιμονάκι (το), (μεγεθ.) τιμονάρα (η).

[ΕΤΥΜ_ μεσν. < βεν. timon < λατ. temo, -dnis «άμαξας, άρμα» (με τη μεσν. σημ. «άρτρο, τιμόνι»), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

τιμονιά (η) ο χειρισμός του τιμονιού: *έκανε μια ανάποδη ~ και βρέθηκε στο αντίθετο ρεύμα κυκλοφορίας*.

τιμονιά ρο ρ. μ'ετβ. (τιμονιάρια) (λαϊκ.) 1. κρατώ το τιμόνι, κατευθύνω μ' τιμόνι ΣΥΝ. (λόγ.) *πηδαλιούχο* 2. (μτφ.) διοικώ, κυβερνώ.

τιμονιέρης (ο) {τιμονιέρηδες}, τιμονιέρισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που κρατά, που χειρίζεται το τιμόνι (κυρ. στα πλοία) ΣΥΝ. *πηδαλιούχος* 2. (μτφ.) ο κυβερνήτης, ο διοικητής: ~ *του κράτους* || «*ο μεγάλος ~*», *έτσι αποκαλούν τον Μάο Τσε Τουνγκ*. [ΕΤΥΜ_ < βεν. timonier < timon (βλ. λ. τιμόνι)].

τιμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {τιμάς... | τιμ-ησα, -ώμαι, -άσαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. απονέμο τιμή (βλ. λ.), εκφράζω τον σεβασμό μου (σε κάποιον/κάτι): *τιμώμε τους αγωνιστές της εθνικής αντίστασης* || *τιμά τη μνήμη του πατέρα του* || ~ *το μεγάλο* | *τη θυσία* | *το έργο κάποιου* || ~ *δεόντως* | *γενναία* ΣΥΝ. σεβόμαι 2. εκδηλώνω τιμητικά (με τιμητικές διακρίσεις) τον σεβασμό μου προς κάποιον: η *Βουλή τιμώσε με ειδικό μετάλλιο τον μεγάλο πολιτικό* 3. περιβάλλω (κάποιον) με τιμή, αποδίδω τιμή (σε κάποιον): *αυτή η ενέργεια δεν τον τιμά καθόλου* || *με τιμώσε με την εμπιστοσύνη του* || *με την επιτυχία του τιμά τους δασκάλους και τους γονείς του* ΦΡ. *τιμώ με την παρούσα μου (κάποιον)* (για επίσημα πρόσωπα) παρεκρίσκωμαι τιμητικά στην εκδήλωση (κάποιου) 4. (μτφ. για φαγητό) αποδίδω την πρέπουσα σημασία (τρώγοντας, πίνοντας κ.λπ.): *θα τιμώσω με το κρασί σας δεόντως* || *τιμωσα τις πεσπαλιές σας και με το παραπάνω* 5. τηρώ, εφαρμόζω στην πράξη: ~ *τον όρκο* | *την υπόσχεση μου* ΣΥΝ. κρατώ 6. (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. *τιμάται* | *τιμώνται*) (λόγ.) κοστίζει | κοστίζουν: *το βιβλίο* | *το έντυπο τι-*

μάται χίλιες δραχμές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*. [ΕΤΥΜ_ < αρχ. τιμώ (-άω) < τιμή (βλ. λ.)].

τιμώμενος, -η, -ο 1. αυτός ο οποίος τιμάται, του αποδίδονται τιμές 2. ΝΟΜ. (ως ουσ.) πρόσωπο στο οποίο καταλείπεται με διαθήκη περιουσιακό όφελος (κατεξοχήν οι κληρονόμοι και οι κληροδόχοι αλλά και άλλα πρόσωπα τα οποία αποκτούν κάποιο περιουσιακό όφελος από τη διαθήκη). [ΕΤΥΜ_ Μτγ. μέσ. ενεστ. του αρχ. τιμώ (-άω)].

Τίμων (ο) (Τίμων-ος, -α) 1. αρχαίος Αθηναίος πολίτης (5ος αι. π.Χ.), γνωστός για τη μισανθρωπία του 2. άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, ένας από τους 70 Αποστόλους 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Τιμόνας κ. Τιμός. [ΕΤΥΜ_ αρχ. κύρ. όν. < τιμή].

τιμωρία (η) [αρχ.] (τιμωριών) 1. η ποινή που επιβάλλεται σε κάποιον, ο οποίος διεπράξε αξιόποινη πράξη: *επιβάλλω ~2*. (συνεκδ.) η ταλαιπωρία ή ο καταναγκασμός που επιβάλλεται για σφάλμα ή παράλειψη: *ο δάσκαλος τον έβαλε - να γράψει δέκα φορές τα ορθογραφικά του λάθη σωστά* ΦΡ. (α) *βάζω (κάποιον) τιμωρία* τιμωρώ με συγκεκριμένο τρόπο (κάποιον): *τον έβαλε τιμωρία στον πίνακα* (να στέκεται όρθιος στον πίνακα) (β) *θεία τιμωρία* (i) η τιμωρία που επιβάλλεται, σύμφωνα με θρησκευτικές αντιλήψεις, από τον θεό στους αμαρτωλούς (ii) για καθετί που παθαίνει κάποιος ο οποίος έχει βλάψει άλλο και θεωρείται στη λαϊκή συνείδηση ότι αποτελεί εκδήλωση της θεϊκής δικαιοσύνης- αλλιώς *θεία Δίκη*. — (υποκ.) τιμωριούλα (η).

τιμωρός (ο/η) 1. πρόσωπο που τιμωρεί (κάποιον): *ο διαβόητος ληστής εμφανιζόταν ως ~ των πλουσίων και προστάτης των πτωχών* 2. (μτφ.) στήλη/πτε εμφανίζεται ως τιμωρία, ως ανταπόδοση ή εκδίκηση: *ο σκληρός θάνατος ήρθε ~ της απληστίας του*.

[ΕΤΥΜ_ αρχ. < τιμή + -ωρός (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < όρομα | ορώ «βλέπω, φυλάσσω, προστατεύω» (πβ. κ. θρωρός, άκται-ωρός)]. Όπως δείχνει ο μορφολογικός σχηματισμός, το συνθ. *τιμωρός είχε* αρχικώς τη σημ. «αυτός που προστατεύει την τιμή κάποιου», χρησιμοποιήθηκε δε και με την έννοια «βοηθός, συνεπικόμοι, προστάτης», ενώ η σημ. «αυτός που επιβάλλει ποινή, που εκδικείται» φαίνεται να οφείλεται σε παρασυσχετισμό προς το ρ. τίνω (βλ. κ. άπο-τίνω).

τιμωρώ ρ. μετβ. [αρχ.] (τιμωρείς... | τιμώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) 1. επιβάλλω τιμωρία, ποινή (σε κάποιον): *θα σε τιμωρήσει η δικαιοσύνη για τα αδικήματα που διεπράξες* || *τιμωρήσαν τους ενόχους όπως τους άξιζε* || ~ *σκληρά* | *αυστηρά* | *ειπαικώς* 2. (συνεκδ.) ταλαιπωρώ, βασανίζω 3. ανταποδίδω την πράξη κάποιου για παραδειγματισμό ή εκδίκηση: *ο Θεός μάς τιμωρεί για τα αμαρτήματα μας!* || *καταστρέψαμε τη φύση κι αυτή τώρα μάς τιμωρεί* || *ο γιος της την τιμωρούσε με τον τρόπο του: αδιαφορούσε για ό,τι έλεγε*.

τινώ (ο) ρ. μετβ. {τίνα-ξα, -χτηκα, -γμένος} 1. (α) κουνώ (κάτι) με δύναμη, για να πέσουν αυτά που έχει πάνω του: ~ *τις ελιές* | *τις κερασιές*, *για να πέσουν οι καρποί* || ~ *τα ρούχα* | *το πάλλωμο* | *τις κουβέρτες* (για να φύγει η σκόνη) (β) (ειδικό) (για ρούχα, χαλιά, σκεπάσματα κ.λπ.) χτυπώ (κάτι) με ειδικό όργανο (χτυπητήρι) ή με τα χέρια, αφού το κρεμάσω από ψηλά (για να καθαρίσει από τη σκόνη): *όταν τινάζει τα χαλιά, όλη η σκόνη έρχεται στο μπαλκόνι μου* (γ) (γενικό) κινώ κάτι πέρα-δώθε: *τινάξε τα μαλλιά της με γάση* || ~ *τα σε-ντόνια* 2. πετώ (κάτι) με ορμή, εκσφενδονίζω: *τον τινάζει την καρέκλα στο κεφάλι* ΦΡ. (α) *τινάζω τα μυαλά μου στον αέρα* βλ. λ. *μυαλό* (β) *τινάζω (κάτι) στον αέρα* (i) ανατινάζω, καταστρέφω (κάτι) με εκρηκτικό μηχανισμό: *οι αμμοπότηρ τινάζαν στον αέρα τις αποθήκες πυρομαχικών* (ii) (μτφ.) οδηγώ σε αποτυχία, καταστρέφω: *τινάξε τις διαπραγματεύσεις στον αέρα* ΣΥΝ. *τορπιλίζω* (γ) *τινάζω* | *τινάζω τα πούτσια* (περφορητικά ή επιτιμητικά) πεθαίνω 3. (μεσοπαθ. *τινάξω*) (α) πετιέμαι από τη θέση μου λόγω έντονου ή ξαφνικού συναισθήματος: *ξαφνικά του ήρθε μια ιδέα και τινάχτηκε από τη θέση του σαν ελατήριο* (β) κάνω απότομη κίνηση, συσπώμαι: *ξαφνικά το χέρι του τινάχτηκε μπροστά* || *μόλις του χτύπησε με το σφυράκι το γόνατο, το πόδι του τινάχτηκε μπροστά*. — τινάγμα (το) [μτγν.] κ. (σπάν.) τιναγμός (ο) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

[ΕΤΥΜ_ μεσν., από τον αόρ. *έτιναξα* του αρχ. *τινάσσω*, κατά το σχήμα *χωράσσω - έχάραξα - χαράζω*. Το ρ. τινάσσω, εκφραστ. τ., είναι αβεβ. ετύμου, ίσως προέρχεται από απφρ. **κινάξαι* (με ανομοιογενή τροπή -κ- > -τ- λόγω του -ξ- <-ks>)].

τίνος → τίς

τίνα (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΤΥΠΟΓΡ. τυπογραφικό μελάνι απαλού χρώματος, που χρησιμοποιείται για εκτύπωση χωρίς τονικές διακυμάνσεις 2. χρώμα ζωγραφικής που αραιώνεται με λιγνέλο και νερό. [ΕΤΥΜ < ιταλ. tinta < παλαιότ. tinct < λατ. tinctus, μτχ. τ. του ρ. tingere «βρέχω, υγραίνω»].

τίποτε κ. τίποτα αντων. {άκλ.} 1. (ως ουσ. ουδέτερο γένους) (α) (σε προτάσεις καταφατικές ή ερωτηματικές) κάτι: *βλέπεις ~;* | *πρόχει* (συνβαίνει) ~; || (προτροπικά) *φάε ~;* | *να δινάμεσαι!* (β) (σε προτάσεις αποφατικές) καθόλου, ουδέν: *δεν είδα απολύτως ~* || *αν δεν πιεστούν όλοι οι υπάλληλοι, δεν κάνεις ~* (δεν έχει αποτέλεσμα) ΦΡ. (α) *δεν γίνεται τίποτα* για περιπτώσεις στις οποίες δεν υπάρχει λύση ή δυνατότητα να διευθετηθεί (κάτι). — *Θεραπεύεται αυτή η ασθένεια, γιατρέ; - Δυστυχώς, ~!* (β) *δεν κάνει τίποτα!* (i) (ως απάντηση σε ευχαριστία για υπηρεσία ή βοήθεια που προσφέρθηκε) δεν κοστίζει τίποτα. — *Σας ευχαριστώ για όλα!* —! (ii) (για πρόσωπο ή πράγμα) δεν αξίζει, είναι άχρηστος): *ο νέος υπάλληλος ~* || *το εξάρτημα* | *το αναλλάκτικο ~* (iii) (για πρός.) μένει άπρακτος, αδρανεί, τεμπελιάζει: *~ όλη μέρα* (γ) *τίποτα το λες εσύ...* ασήμαντο το θεωρείς εσύ... ~ *που τράκαρε το αυτοκίνητο;* || *Βρέθηκε απ' τη μια μέρα στην άλλη με τόσα εκατομμύρια. ~ αυτό;* (δ) *με τίποτα (στον κόσμο)* με κανένα

αντάλλαγμα, σε καμιά περίπτωση: ~ δεν *θ'άλλαζα τους φίλους μου* (ε) *δεν έχω τίποτα εναντίον (κάποιου)* δεν έχω εχθρική διάθεση προς (κάποιον): μη με παρεξηγείς - σου || *Έχεις τίποτα εναντίον μου: Μήπως είπα τίποτα και σε πείραξε;* (στ) *δεν τρέχει τίποτα* για την έκφραση αδιαφορίας ή για να δείξουμε ότι δεν υπάρχει πρόβλημα, για να καθησυχάσουμε κάποιον: *όσ' τον να λέει, ~ μη νη ανησυχείς ~ (η) άλλο τίποτε* (ι) για να εκφραστεί ο μεγάλος βαθμός στον οποίο εμφανίζεται ένα φαινόμενο, κατάσταση κ.λπ.: από σκοτούρες και βάσανα ~ (ii) (ερωτηματικώς) υπάρχει κάτι άλλο: *Σαν πολλά δεν ζητάς;* - ; (θ) *ένα τίποτε* κάτι ασήμαντο, μηδαμινό: αυτός είναι ~ (ι) *κι όχι τίποτ' άλλο...* (επιτατ.) για να εστιάσουμε την προσοχή σε κάτι που μας ενδιαφέρει περισσότερο από άλλα: *είναι η τρίτη φορά που αναβλάσκουμε την παράδοση του έργου-* -, *θα λένε ότι το κάνουμε επίτηδες!* 2. (με άρθρο) για να δηλωθεί κάτι ελάχιστο ή εντελώς ανάξιο λόγου: κυρ. στις ΦΡ. (α) *για | με το τίποτα* χωρίς σημαντικό λόγο, για ασήμαντη αιτία ή αφορμή: *θυμώνει | κάνει καβγά - (β) πολύ κακό για το τίποτα* βλ. λ. *πολύ* (γ) από *το τίποτα* από εντελώς ασήμαντη αφορμή ή κατάσταση, από το μηδέν: *ξεκίνησε - κι έφτασε ψηλά* (χωρίς αρχική υποδομή, χωρίς να του παρέχει κανείς βοήθεια, μια βάση για να ξεκινήσει) 3. (ως άδρ. αντων., ιδ. σε ερωτημ. προτάσεις, πριν από ονόματα πληθυντικού αριθμού): *έχει ~ εστιατορία εδώ πέρα, για να φάμε;* || *έχεις ~ πληροφορίες για το θέμα;*

[ETYM αρχ. < τί-ποτε: κτι άραγε;». Η σημερινή σμ. είναι ήδη μεσν., ενώ ο τ. τίποτα οφείλεται σε αναλογία προς τα επιρρ. σε -α (πβ. κ. *σημερον - σημερα*)].

τιποτένιος, -ια, -ιο 1. ο ανάξιος λόγου: *τσακώθηκαν για ~ πράγματα* ΣΥΝ. μηδαμινός, ασήμαντος ANΓ. αξιόλογος, σημαντικός 2. (συνεκδ. για πρόσ.) ο πρόστυχος, ο φαύλος: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. ελ'εινός. [ETYM < τίποτε + παραγ. επίθημα -ένιος, πβ. κ. *σοκολατ-ένιος, χρυσω-ένιος*].

Τιπούκειτος (ο) κατάλογος στον οποίο αναγράφονταν τα βιβλία, οι τίτλοι και χωρία της μεγάλης βυζαντινής νομοθετικής συλλογής *Βασιλικά*.

[ETYM μεσν., συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *τί ποῦ κείται*; «πού βρίσκεται τν»].

τιράς (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. ο αριθμός των αντιτύπων, στα οποία τυπώνεται ένα έντυπο ΣΥΝ. τράβηγμα. [ETYM < γαλλ. tirage < tirer «τραβάω» < μεσν. λατ. tirare].

τιραμισού (το/η) {άκλ.} γλυκύσμα που αποτελείται από λεπτό παντεσπάνι, κρέμα με βάση άσπρο τυρί και άρωμα καφέ, πασπαλιωμένο με κακάο.

[ETYM < γαλλ. tiramisu < ιταλ. tira mi su «τράβηξε με πάνω, ανέβασε με», εξαιτίας των δυναμωτικών ιδιοτήτων του].

Τίρανα (τα) {Τιράνων} η πρωτεύουσα της Αλβανίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνομο*.

[ETYM < < *λβ. Tirane, πθ. συνδ. με το λατ. Tyrhneni «Τυρρηνοί» (βλ. κ. *Τυρρηνοί*)].

τιράντα (η) {δύσγρ. τιραντών} 1. καθεμία από το ζευγάρι των ελαστικών λωρίδων που περνά κανείς πάνω από τους ώμους του και εφαρμόζει στη μέση παντελονιού ή φούστας, ώστε να συγκρατείται χωρίς ζώνη 2. καθεμιά από τις υφασμάτινες λωρίδες ενός ρούχου χωρίς μανίκια, που περνά από τους ώμους και ενώνει το μπροστινό (στο ύψος του στήθους) με το πίσω μέρος: ~ *νυχτικού/ σουτιέν | κομπινεζόν* ΣΥΝ. ράντα. — (υποκ.) τιραντάκι (το) κ. *τιραντούλα* (η). [ETYM < ιταλ. tirante, μτχ. τ. του ρ. tirare «τραβάω» < μεσν. λατ. tirare].

τιρκουάζ (το) {άκλ.} 1. ορυκτό με υαλώδεις κρυστάλλους σε χρώμα γαλάζιο, πρασινωπό ή γκρι-οπράσινο, το οποίο χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία 2. (συνεκδ.) το ίδιο το χρώμα του παραπάνω ορυκτού.

[ETYM < γαλλ. turquoise «είδος πέτρας που συναντάται στην Τουρκία», θηλ. του επιθ. turquoise «(Τούρκος)»].

τιρμπουσον (το) {άκλ.} ελλην. *εκπόμαστρο*-ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο με το οποίο αφαιρεί κανείς τον φελλό (πόμα) μπουκαλιών (συνήθ. κρασιού) αποτελείται από ελικοειδές στέλεχος με αχμηρή άκρη, το οποίο εισέρχεται στον φελλό και κατόπιν έλκεται προς τα έξω είτε με τη δύναμη του χεριού είτε με ειδικό μηχανισμό. [ETYM < γαλλ. tire-bouchon < tirer «τραβάω» + bouchon «πόμα»].

τις'οριστικό άρθρο → ο, η, το

τις' αντων. {τινος, τίνι, τίνα | τίνες, τίνων, τίσι, τίνας} (αρχαιοπρ.-λόγ.) 1. ποιος ΦΡ. (α) *πς πταίει*; ποιος φταίει; (τίτλος του δικητικού άρθρου που έγραψε ο Χ. Τρικούπης εναντίον της πολιτικής των ανακτόρων το 1874) (β) *τις αγοράσειν βούλεται*; βλ. λ. *αγορεύω* (γ) ΣΤΡΑΤ. *τις ει*; ποιος είσαι; (στερεότυπη έκφραση αγανώρισης, που απευθύνεται στρατιωτή-σκόπος σε στρατιώτη που πλησιάζει, περίπολο ή εφοδευόντα αξιωματικό) (δ) *τίνι τρόπω* (τίνι τρόπω) με ποιον τρόπο: *κανείς πλέον δεν γνωρίζει ~ θα εκτονωθεί η ένταση* 2. (η γεν. τίνος με τη σμ. «ποιανού, σε ποιον»): *τίνος είναι η τσάντα* || *τίνος είναι τούτο το παιδί*; (ποιοι είναι οι γονείς του; ποια είναι η καταγωγή του;) || *τίνος να το πω*; (σε | προς ποιον) || *τίνος το όνομα έχει*; [ETYM αρχ. αντων., η οποία λειτουργούσε ως ερωτηματική (όταν τονίζονταν) και ως άοριστη (όταν ήταν εγκλιτική), που ανάγεται σε Ι.Ε. *k'i-«ποιος, κάποιος», πβ. λατ. quis, γερτ. kuis, σανσκρ. cit, αρχ. σλαβ. ci-(to) κ.ά. Από την αμάρτυρη αιτ. *τιν (πβ. γερτ. kuin, λατ. quem), όπου το -ν θεωρήθηκε θεματικό, προήλθαν οι τ. τίνος (γεν.), τίνι (δοτ.). Στο ίδιο θ. ανάγονται οι πλάγιες πτώσεις τέο (αιτ. τουί, τέω (δοτ. τφ), που συνδ. με σανσκρ. kasya, λατ. cuius, (> ισπ. cuyo), αρχ. αγγλ. hzaes (> αγγλ. whose), αρχ. σλαβ. ceso κ.ά.].

Τιτάνας (ο) 1. ΜΥΘΟΛ. καθένα από τα παιδιά του Ουρανού και της Γαίας, που επαναστάτησαν κατά των θεών του Ολύμπου και, αφού ηττήθηκαν, ο Δίας τους έριξε στον Αδη 2. (μετωνμ.) αυτός που δι-

θέτει πάρα πολύ μεγάλη σωματική δύναμη: *οι - τής άρσης βαρών κέρδισαν τέσσερα μετάλλια στους Ολυμπιακούς Αγώνες* ΣΥΝ. γίγαντας, υπεράνθρωπος.

[ETYM < αρχ. Τιτάν, -άνος (με δυσεμμένευτο επίθημα -άν, πβ. κ. *Αθαμάν, Ακαρναν*), αβεβ. ετύμου. Οι αρχαίοι συνέδεαν τη λ. με το αρχ. τιτάνιο «τένιον, τεντών» (< *τι-τάν-ιο, μηδενισμ. βαθμ. του ρ. τείνιο), αλλά η σμ. «τιμωρό» που αποδίδει στο ρ. ο Ησίοδος, δεν είναι επαρκώς τεκμηριωμένη και οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία προς το ρ. *τίω*. Αν θεωρηθεί ότι οι *Τιτάνες* αποτελούσαν θεότητες που σχετιζόνταν με τον Ήλιο και προέρχονταν από τη Μικρά Ασία, δεν αποκλείεται η λ. να έχει μικρασιατική προέλ.].

τιτάνιος, -α, -ο κ. τιτάνιος 1. αυτός που χαρακτηρίζει τους Τιτάνες (βλ. λ. *τιτάνας*), ο πάρα πολύ δυνατός 2. (μτφ.) αυτός που είναι πάνω από τις φυσικές, ανθρωπίνες δυνάμεις, ο υπεράνθρωπος: - *έργο* | *προσπάθειες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γγιάντειος*. [ETYM; {ίτγν. < αρχ. Τιτάν, -άνος}].

τιτανικός, -ή, -ό [αρχ.] τιτάνειος (βλ. λ.).
τιτάνιο κ. (ορθότ.) τιτάνιο (το) [1897] {τιτανίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ελαφρύ μέταλλο (σύμβολο Ti) με αργυρόλευκο χρώμα, τα κράματα του οποίου χρησιμοποιούνται ως ύλη για την κατασκευή τουρμπίνων, τροχών σπηροδρόμων, εξαρτημάτων πλοίων, υπερηχητικών αεροπλάνων και πυραύλων κ.ά (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΠΝ.).

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. titanium, ονομασία που δόθηκε στο μέταλλο εξαιτίας της ανθεκτικότητας των κραμάτων που σχηματίζει].

τιτάνιος -α, -ο ~> τιτάνειος
τιτανιούσιος, -ος, -ο [1897] ΧΗΜ. (για χημικές ενώσεις) αυτός που περιέχει τιτάνιο.

τιτανίτης (ο) [1867] {τιτανιτών} ΧΗΜ. ορυκτό με κύρια συστατικά το πυρρικό τιτάνιο και το ασβέστιο. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. titanite].

τιτανόλιθος (ο) [1840] {τιτανολίθου | -ων, -ους} ΧΗΜ. ο ασβεστόλιθος.

τιτανομαχία (η) [μτγν.] {τιτανομαχιών} 1. ΜΥΘΟΛ. η σύγκρουση μεταξύ Τιτάνων και θεών του Ολύμπου, που έληξε με τη νίκη των θεών 2. (μτφ.) μάχη μεταξύ πολύ ισχυρών προσώπων ή αθλητικών ομάδων.
τιτάνος (ο) {τιτάνου | χωρ. πληθ.} ο ασβέστης. [ETYM αρχ.] αυν. ετύμου, πθ. δάνειο. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πιθανή η σύνδεση με σανσκρ. svitpā- «πόλεμος»].

τιτάνωση (η) [1812] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις} 1. το πέραςμα με ασβέστη, το ασβέστομα 2. ΙΑΤΡ. η φυσική εναπόθεση αλάτων ασβεστίου στους ιστούς των δοντιών και των οστών και άλλων οργάνων, καθώς και παθολογικών μορφωμάτων ΣΥΝ. αποτιτάνωση.

τιτιβίζω ρ. → τιττυβίζω
τιτλομανής, -ής, -ές [1897] {τιτλομαν-ούς | -εις (οσδ. -ή)} αυτός που επιδίδει με μανία την απόκτηση τίτλων (αξιωματών ή διακρίσεων).

[ETYM < τιτλος + -μανής, από το θ. του αρχ. σοφ. β' έ-μάν-ην του ρ. *μαίνομαι*].

τίτλος (ο) 1. (σε κείμενο) λέξη ή φράση που αναφέρεται στο περιεχόμενο κειμένου ή βιβλίου: στο εξώφυλλο *υπάρχει ο - του έργου* || ο ~ *του άρθρου* | *της επιφυλλίδας* || *σύντομος* | *ενημερωτικός* | *πρωτότυπος*

- || *πολλοί παραστικοί έστεκαν στα περίπτερα και γάζευαν τους ~ των εφημερίδων* ΣΥΝ. επικεφαλίδα, επιγραφή: ΦΡ. (α) *πηγαίος τίτλος* (κυριολ.) ο τίτλος που έχει μήκος έναν πηχό (μτφ.-εκφραστ.) πολύ μεγάλος τίτλος, με πολύ μεγάλα γράμματα: *οι εφημερίδες προέβαλαν με πηγαίους τίτλους την εκλογική νίκη* (β) *κύριος τίτλος* ο βασικός τίτλος της εφημερίδας, στο κέντρο συνήθ. ή ψηλά στην πρώτη σελίδα: *όλες οι εφημερίδες αναφέρονται στον κύριο τίτλο τους στην προκήρυξη εκλογών* 2. (συνεκδ.) το βιβλίο που εκδίδεται υπό ορισμένο τίτλο: ο εκδοτικός μας *οίκος εξέδωσε εκατό τίτλους* 3. (ειδικότ. στο εσωτερικό κειμένου) λέξη ή σύντομη φράση που τίθεται στην αρχή κεφαλαίου, ενότητας, τμήματος δημοσιεύματος και συμπεριλαμβάνει το περιεχόμενο τους ή προϊεάζει γι' αυτό 4. λέξη ή φράση που προσδιορίζει το περιεχόμενο θεατρικού, κινηματογραφικού, τηλεοπτικού, καλλιτεχνικού κ.λπ. έργου, εκπομπής (ραδιοφώνου, τηλεόρασης) και λειτουργεί ως αναγνωριστικό του στοιχείου: ο ~ *μας τηλεοπτικής εκπομπής για το βιβλίο ήταν «Άξιον Εστί»* || ο ~ *της ταινίας μοιάζει άσχετος με την υπόθεση* || ο ~ *ενός πίνακα* | *ενός γλυπτού* 5. (σε κινηματογραφικό έργο) *τίτλοι* (οι) τα στοιχεία του έργου (ο τίτλος και τα ονόματα των ηθοποιών, σκηνοθετών, συντελεστών παραγωγής), που προβάλλονται συνήθ. στην αρχή της ταινίας: ΦΡ. *πέφτουν οι τίτλοι* προβάλλονται στην οθόνη τα στοιχεία του έργου: *πρώτα - και μετά αρχίζει η δράση* 6. η ονομασία επιχείρησης, εταιρείας, ιδρύματος, οργανισμού κ.λπ., η οποία κατοχυρώνεται και προστατεύεται νομικά-ΦΡ. *διακριτικός τίτλος* όνομα φανταστικό ή πραγματικό, παράστασης ζωγραφική, σχέδιο κ.λπ., που φέρει αποκλειστικά μια εμπορική επιχείρηση (λ.χ. *καφεείο «Η Συνάντηση»*), ένα κόμμα, ένας σύλλογος κ.λπ. 7. έγγραφο ή χρεώγραφο με οικονομική αξία, που ενσωματώνει δικαίωμα υπέρ (κάποιου) (μετοχές, ομόλογο κ.λπ.)· *αλλάως χρηματιστηριακοί τίτλοι*: *εκδόθηκαν τίτλοι του Δημοσίου* || *μακροχρόνιο ~ χαμηλού επιτοκίου* 8. ΝΟΜ. (α) έγγραφο με το οποίο πιστοποιείται νόμιμο δικαίωμα σε κάτι (κτίμα, κτίσμα κ.ά.) υπέρ κάποιου προσώπου: - *κυριότητας ακινήτου* || ~ *ιδιοκτησίας* | *κατοχής* (β) *εκτελεστός τίτλος* δημόσιο έγγραφο βάσει του οποίου μπορεί να γίνει αναγκαστική εκτέλεση προς ικανοποίηση κάποιας αξιώσεως (δηλ. να υποχρεωθεί ο οφειλέτης να εκπληρώσει την υποχρέωση του, λ.χ. τελεσειδικά ή δικαστική *απόφαση*), διατητική απόφαση, διαταγή πληρωμής κ.ά.) 9. έγγραφο που χορηγεί εκπαιδευτικός οργανισμός, σχολή, το κράτος κ.λπ., με το οποίο βεβαιώνεται ότι κάποιος παροκολούθησε ή περά-

τώσε επιτυχώς σπουδές, φοίτησε ή αποφοίτησε από εκπαιδευτικό ίδρυμα κ.λπ.: - σπουδών || είναι κάτοχος πανεπιστημιακού ~ (διπλώματος, πτυχίου) || έχει να επιδείξει τίτλους και αξιόλογο επιστημονικό έργο **10**. (γενικότ.) (α) διπλωμα ή τιμητική διάκριση (β) **αντιποίηση τίτλου** βλ. λ. **αντιποίηση** **11**. αξίωμα, τιμητική προσαγόρευση: του απενεμήθηκε ο - του διδάκτορος της Νομικής Σχολής **12**. αξίωμα σε ιεραρχία ή στην κοινωνική διαστρωμάτωση: ~ ευγενείας (λ.χ. δούκας, μαρκήσιος, κόμης κ.λπ.) || φέρει τον ~ του **αρχιστρατήγου**- Φρ. **τίτλος τιμής** κάτι που τιμά αυτόν που το έχει: η συμμετοχή μου στην Αντίσταση αποτελεί ~ για μένα **13**. ΑΘΛ. (α) το πρωτάθλημα: η κατάκτηση του ~ από την Α.Ε.Κ. || σε τροχιά τίτλου μήκη ο Π.Α.Ο.Κ. με τη σημερινή νίκη του (β) η διάκριση του πρωταθλητή ή κυπελλούχου επίσημης διοργάνωσης: η ομάδα μας κέρδισε τον ~ του Κυπελλούχου Ευρώπης στο μπάσκετ. [ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «επιγραφή», < λατ. titulus].

τιτλούχος, -ος, -ο **1**. αυτός που φέρει τίτλο ευγενείας ή κατέχει ένα αξίωμα **2**. ΑΘΛ. ομάδα που έχει κερδίσει αθλητικό τίτλο (πρωταθλητή ή κυπελλούχου). [ΕΤΥΜ < τίτλος + -οχος < έχω].

τίτλοφόρο (το) το δημοσιογραφικό δημοσίευμα που φέρει ιδιαίτερο τίτλο. [ΕΤΥΜ < τίτλος + -φόρος < φέρω].

τιτλοφόρo ρ. μετβ. [1835] {τιτλοφορείς... | τιτλοφόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1**. απονέμω (σε κάποιον) τιμητικό τίτλο **2**. δίνω ονομασία, τίτλο (σε κάτι): ~ μια οργάνωση | μια επιχείρηση ΣΥΝ. επιγράφω **3**. (μεσοπαθ. **τιτλοφορούμαι**) φέρω ως τίτλο: ένα βιβλίο που τιτλοφορείται «Το τέλος της Ιστορίας» ΣΥΝ. επιγράφωμαι. — τιτλοφόρηση (η) [1891].

τιτοϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Γιουγκοσλάβο πολιτικό Τίτο (βλ. λ. **τιτοϊσμός**).

τιτοϊσμός (ο) η ιδεολογία και η πολιτική του Γιουγκοσλάβου πολιτικού Τίτο, κύριο χαρακτηριστικό της οποίας ήταν η σχετική αυτονομία από τις σοβιετικές κατευθύνσεις.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά του αγγλ. titoisim, από το όνομα του Γιουγκοσλάβου πολιτικού Josip Broz Tito (1892-1980)].

Τίτος (ο) **1**. όνομα αγίων και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον μαθητή του Αποστόλου Παύλου, προς τον οποίο απευθύνεται η επιστολή *Προς Τίτον* **2**. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ μτγν. κυρ. όν. < λατ. Titus, πθ. συσχετισμ. μορφή της λ. titulus «τίτλος», υποδηλώνοντας ένα πρόσωπο που χαιρεί σεβασμού].

τιτουλάριος (ο) {τιτουλαρί-ου | -ων, -ους} **1**. πρόσωπο που φέρει μόνο τον τίτλο αξιώματος (δεν έχει δηλ. και τη δυνατότητα ασκήσεως της αντίστοιχης εξουσίας σε συγκεκριμένη εκκλησία) ΣΥΝ. επίτιμος **2**. ΕΚΚΛΗΣ. ο βοηθός επίσκοπος.

[ΕΤΥΜ μεσν. < τιτουλος < λατ. titulus (βλ. λ. **τίτλος**) + παραγ. επίθημα -άριος, πβ. κ. **καγκελ-άριος**].

τιτρώσκω ρ. μετβ. {έτρωσα (μτχ. τρώσας), ετρώθην, -ης, -η... (να/θα τρώθω, μτχ. τρώθεις, -εϊσα, -έν)} (αρχαιοπρ.) τραυματίζω, πληγώνω: Το κύρος της κυβέρνησης έχει τρωθεί λόγω των ασαφών των αποκαλύψεων || «οι παραδοσιακές κοινωνικές δομές έχουν τρωθεί από τον χρηματισμό και τη διαφθορά» (εφημ.): Φρ. (αρχαιοπρ.) **ο τρώσας και ιάσεται** (ό τρώσας και ιάσεται) αυτός που προκάλεσε το τραύμα, θα το θεραπεύσει (μτφ.) όποιος προκάλεσε τη ζημιά, θα την αποκαταστήσει: μη ζητάς ευθύνη από εμένα για ό,τι συνέβη! ~! [ΕΤΥΜ αρχ. < θ. τρω-, με ενσθ. αναδιπλασιασμό και επίθημα -σκω (πβ. κ. **ἀρέ-σκω**). Η ρίζα τρω- παρουσιάζει τη μεταπτωτ. βαθμ. του θ. **τερη-** (με μηδενισμ. το πρώτο και ετεροωμ. το δεύτερο φωνήεν), δι-σύλλ. μορφή του Ι.Ε. *ter- «διαπαινώ, τριπλώ», που μαρτυρείται στα ομόρρ. **τερη-δών, τρω-μα, τρι-βω, τρη-τός** (βλ. λ. **διά-τρη-τός**) κ.ά.].

τιτυβίζω ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. **τιτιβίζω**) {τιτυβίσα| (για πουλιά) κελαηδώ. — **τιτυβίσια** (το).

[ΕΤΥΜ μτγν., ονοματοποιήμ. λ., που ίσως συνδ. με το σανσκρ. tititā «πέρδικα»].

Τιφλίδα (η) (εσφαλμ. ορθ. **Τυφλίδα**) η πρωτεύουσα της Γεωργίας.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά του τουρκ. Tiflis < γεωργιαν. Tbilisi < tbil «θερμός», που αναφέρεται στις φυσικές θερμοπηγές της χώρας].

T.K. (ο) Ταχυδρομικός Κώδικας (ορθότ. **Κωδικός**).

τ.μ. συντομ. τ' τραγωνικό μέτρο: η τιμή του τ.μ. **ξεπερνά τις 300.000 δρχ.**

τιμήθηκα ρ. → τέμνω

τιμήμα (το) {τιμήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1**. μέρος που έχει αποσπαστεί, αποκοπεί από ένα αντικείμενο: ~ από τον κορμό δένδρου || ~ από τα οστά ΣΥΝ. **τεμάγιο** **2**. το μέρος ενός όλου: ~ βιβλίου | **πόλεως** | **δάσους** **3**. (ειδικότ.) ΜΑΘ. (α) το μέρος ευθείας ή επιφάνειας (β) **ευθύγραμμο τιμήμα** βλ. λ. **ευθύγραμμος** (γ) **τιμήμα κύκλου** το μέρος της επιφάνειας του κύκλου, που ορίζεται από ένα τόξο της περιφέρειας του και της αντίστοιχης χορδής (δ) **τιμήμα σφαίρας** το μέρος της σφαίρας που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο παράλληλων επιπέδων **4**. κλάδος δημοσίας ή ιδιωτικής υπηρεσίας: ~ πωλήσεων/ **τραπεζικών καταθέσεων/ ερευνών** | **μάρκετινγκ** | **Τμήμα Μουσικών Σπουδών** ΣΥΝ. **τομέας** **5**. (συνεκδ.) τα γραφεία στα οποία στεγάζεται ο κλάδος αυτός- Φρ. (α) **(αστυνομικό) τιμήμα** (ο) αστυνομική υπηρεσία της οποίας οι αρμοδιότητες εντοπίζονται σε ορισμένη περιοχή (ii) (συνεκδ.) τα γραφεία στα οποία στεγάζεται η υπηρεσία αυτή: τους **συνέλαβαν και τους πήγαν στο -** (β) **εκλογικό τιμήμα** (i) περιοχή που αντιστοιχεί σε ορισμένο αριθμό εκλογέων (ii) (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο διεξάγονται οι εκλογές στην περιοχή αυτή **6**. (σε σχολείο) υποδιαίρεση τάξης και συνεκδ. η αίθουσα όπου γίνεται η διδασκαλία: η **Α Γυμνασίου έχει τρία -**.

[ΕΤΥΜ < αρχ. **τιμήμα**, αρχική σημ. «κομμάτι, τεμάχιο - υποδιαίρεση»,

< θ. **τιμ-** (< *timē-), μεταπτωτ. βαθμ. (με μηδενισμ. το πρώτο και εκτεταμ. το δεύτερο φωνήεν) του θ. *τεμε-, δύσπλλ. μορφή του Ι.Ε. *tem- (βλ. λ. **τέμνω**). Μτγν. είναι η σημ. που αναφέρεται σε μέρη ενός συνόλου ανθρώπων].

τιμήμα ή **τιμήμα**: Συγγά ακούγεται, ιδ. από ομιλητές καταγόμενους από τη Νότια Ελλάδα (Πελοπόννησο), ο τ. τιμήμα αντί του **τιμήμα**. Στην προφορά δηλ. αυτών των ομιλητών αναπτύσσεται το φωνηεντικό στοιχείο [i], που διευκολύνει την προφορά του τιμ- στην αρχή της λέξης. Οποσδήποτε, ο ετυμολογικά και πανελλήνια ορθός τύπος είναι ο τ. **τιμή-μα** από το ρ. τέμνω (πβ. **τιμή-ση, τιμή-τός, συντε-τιμή-μένος** [συντέμνω], **περιτε-τιμή-μένος** [περιτέμνω] κ.ά.). Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στις λέξεις **σταθμός** αντί **σταθμός** και **καπνός** αντί **καπνός**. Στις λέξεις αυτές, ωστόσο, η χρήση των τύπων με την ανάπτυξη του [i] είναι περιορισμένη.

τιμηματάρχης (ο/η) [1833] {θηλ. **τιμηματάρχη** κλητ. **τιμηματάρχα** | **τιμηματάρχων**} **1**. προϊστάμενος τιμημάτων υπηρεσίας (δημόσιας ή ιδιωτικής) **2**. βαθμός στη διοικητική ιεραρχία: ~ του **Υπουργείου Παιδείας**.

[ΕΤΥΜ < **τιμήμα** + **-άρχης** < **άρχω**]. **τιμηματικός**, -ή, -ό [1835] **1**. αυτός που σχετίζεται με το **τιμήμα** **2**. αυτός που γίνεται κατά **τιμήματα**, σταδιακά: ~ **καταβολή** ποσού ΣΥΝ. **μερικός** ΑΝΤ. **συνολικός**, **ολόκληρος**. — **τιμηματικ-ά** | -ως [1871] επίρρ.

τιμήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1**. η τομή, η αποκοπή μέρους από ένα σύνολο **2**. (στην Αρχαία Ελληνική) ο αποχωρισμός προθέσεως από λέξη, με την οποία αποτελούσε σύνθετη λέξη και η παρεμβολή άλλων λέξεων ενδιάμεσως. ΣΧΟΛΙΟ λ. **τιμήμα**. [ΕΤΥΜ < αρχ. **τιμήσις** < θ. **τιμ-** του ρ. **τέμνω**, βλ. κ. **τιμή-μα**].

τιμήσω (να/θα) ρ. → τέμνω

τιμήτος, -ή, -ό (λόγ.) **1**. αυτός που μπορεί να διαιρεθεί σε **τιμήματα**, να **τιμηθεί** **2**. κομμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. **τιμήμα**. [ΕΤΥΜ αρχ. < θ. **τιμ-** του ρ. **τέμνω**, βλ. κ. **τιμή-μα**].

T.M.T.Σ. (η) Τράπεζα Μετοχικού Ταμείου Στρατού.

TNT (το/η) → τρινιτρολουόλη

Tο άρθρ. → ο, η, το [ΕΤΥΜ Ουδ. του αρχ. άρθρου **ό, ή, τό**, που ανταλλάσσει με Ι.Ε. *tod, πβ. **σανσκρ. tad, γοθ. pata, αρχ. σλαβ. to, λθ. taj** κ.ά. Βλ. κ. **ό, ή**].

Το² → αυτός

Ταγκό (το) {άκλ.} (γαλλ. République Togolaise = Δημοκρατία του Τόγκο) κράτος της Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λομέ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. — **Τογκολέζος** (ο), **Τογκολέξα** (η), τογκολικός, -ή, -ό κ. τογκολέζικος, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. Togo, από την ομώνυμη λίμνη, της οποίας το όν. προέρχεται από τις λ. το «νερό» και go «ακτή, όχθη» (γλώσσα Κούα)]. τοιούτος, τοιάυτη, τοιούτο-ωντων. δεακτική (λόγ.) **1**. τέτοιος, τέτοιας λογής- Φρ. εν **τοιούτη περιπτώσει** (έν **τοιούτη περιπτώσει**) σε τέτοια περίπτωση, τότε **2**. (λαϊκ.) **τοιούτος** (ο) ο ομοφυλόφιλος, ο κίναδος. [ΕΤΥΜ < αρχ. **τοιούτος**, από συμφωρμό των αντωνυμιών **τοῖος** (βλ. κ. **τέτοιος**) και **οὗτος**].

τοιουτοτρόπως επίρρ. (λόγ.) με αυτό τον τρόπο, έτσι. [ΕΤΥΜ αρχ. < **τοιουτότροπος** «τέτοιος, τέτοιου είδους» < **τοιούτος** + **τρόπος**].

τοίς μετρητός → μετρητά

τοιχαρχία (η) {τοιχαρχιών} ΝΑΥΤ. καθένα από τα δύο τμήματα στα οποία χωρίζεται το πλήρωμα πολεμικού πλοίου, για να εκτελούνται με βάρδια (εναλλάξ) οι εργασίες και οι υπηρεσίες στο πλοίο. [ΕΤΥΜ < μτγν. **τοιχαρχος**, αρχική σημ. «επόπτης ερετών σε κάθε πλευρά του πλοίου», < **τοιχος** + **-άρχος** < **άρχω**].

τοιχίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {τοιχίσα| περικλείω (κάτι) με τοίχο ΣΥΝ. **περιτοιχίζω**. — **τοιχίση** (η).

τοιχίο (το) (λόγ.) **1**. μικρός τοίχος, **τοιχάκι** **2**. το μέρος του τοίχου που βρίσκεται από τη μια και την άλλη πλευρά πόρτας ή παραθύρου.

[ΕΤΥΜ < μτγν. **τοιχίον**, υποκ. του αρχ. **τοιχος** (βλ.λ.)].

τοιχίση (η) → τοιχίζω

τοιχοβάτης (ο) {τοιχοβατών} ΑΡΧΗΤ. η βάση του τοίχου αρχαίων κτηρίων.

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που βαδίζει πάνω σε τοίχο», < **τοιχος** + **-βάτης** < **βαίνω** (πβ. κ. **επι-βάτης** - **επι-βαίνω**)].

τοιχογράφημα (το) [1845] {τοιχογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η τοιχογραφία (βλ.λ., σημ. **1**).

τοιχογραφία (η) [μτγν.] {τοιχογραφιών} **1**. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ζωγραφική παράσταση στην επιφάνεια τοίχου ή οροφής οικοδομημάτων ΣΥΝ. **νομογραφία**, **φρέσκο** **2**. (μτφ.) η απεικόνιση καταστάσεων μιας περιόδου, εποχής κ.λπ.: τα **δηγήματα** του συνθέτη **μια** ~ της **Αθήνας** του **Μεσοπολέμου**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **ζωγραφική**.

τοιχογραφικός, -ή, -ό [1866] **1**. αυτός που σχετίζεται με την τοιχογραφία **2**. αυτός που γίνεται με τοιχογραφία: ~ **διάκομος**.

τοιχογράφος (ο) [μτγν.] αυτός που κάνει τοιχογραφίες.

τοιχογράφο ρ. αμετβ. [μεσν.] {τοιχογραφείς... | τοιχογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ζωγραφίζω σε τοίχο. — **τοιχογράφηση** (η) [1887].

τοιχογυρίζω ρ. μετβ. {τοιχογύρις-α, -μένος} περικλείω με τοίχο ΣΥΝ. **περιτοιχίζω**. — **τοιχογύρισμα** (το).

τοιχοδομή (η) [1897] η κατασκευή τοίχου και ο ίδιος ο τοίχος ως κατασκευή ΣΥΝ. **τοιχοποιία**.

τοιχοδομώ ρ. αμετβ. {τοιχοδομείς... | τοιχοδομή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γιζώ, ανεγείρω τοίχο. — **τοιχοδομία** κ. **τοιχοδομία** (η).

[ΕΤΥΜ < αρχ. **τοιχοδομώ** (-έω) < **τοιχοδόμος** (ήδη μυκ. to-ko-do-mo) <

τοίχος + δόμος < δέω «χτίζω, κατασκευάζω» (βλ. κ. *δομή*)].
 τοιχοκόλλημα (το) [1856] {τοιχοκόλλημα-ατος | -ατα, -άτων} 1. η κόλληση σε τοίχο 2. (συνεκδ.) καθετί που κολλάεται σε τοίχο (λ.χ. μια αφίσα).
 τοιχοκόλληση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κόλληση σε τοίχο, λ.χ. αφίσας: με νόμο απαγορεύεται η ~.
 τοιχοκολλητής (ο) [1889], τοιχοκολλητήρια (η) {τοιχοκολλητήριον | πρόσωπο που κολλά (αφίσες, ανακοινώσεις, διαφημιστικά χαρτιά κ.ά.) σε τοίχο.
 τοιχοκολλώ ρ. μετβ. [1835] {τοιχοκολλάς... | τοιχοκόλλ-ησα, -ούμαι κ. -ιέμαι κ. -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} κολλά (κάτι) σε τοίχο: ~ ανακοινώση | διαφήμιση | αφίσα | αγγελία.
 τοιχοποιία (η) {μετγν.} {χωρ. πληθ.} 1. η κατασκευή τοίχων ΦΡ. **Ξηρά τοιχοποιία** η ξερολιθιά (βλ. λ.) 2. (συνεκδ.) το σύνολο των χτισμένων μερών οικοδομής.
 τοίχος (ο) κατασκευάσματος από δομικά υλικά, όπως πέτρες, τούβλα κλπ., τα οποία συνδέονται συνήθ. με κονίαμα και τοποθετούνται σε κατακόρυφη διάταξη, περιβάλλοντας εξωτερικά ένα κτίσμα ή σχηματίζοντας χωρίσματα στο εσωτερικό του (λ.χ. οι τοίχοι των δωματίων): χτίζω | υψώνω ~ || βάφω τους ~ || κρεμίζω τον ~ που χωρίζει τα δύο δωμάτια || ο ~ που περιβάλλει την αυλή | το κτίμα | την έπαυλη || κρεμώ | καρφώνω έναν πίνακα στον ~ ΣΥΝ. ντουβάρν ΦΡ. (α) **χτυπό το κεφάλι μου στον τοίχο** μετανιώνω οικτρά: *αν δεν ακούσεις τις συμβουλές μου, μια μέρα θα το χτυπήσεις το κεφάλι σου στον τοίχο* (β) **τοίχο-τοίχο** για κάποιον που περπατά προσεκτικά, με προσοχή, ακουμπώντας στον τοίχο (γ) και οι **τοίχοι έχουν αρτία** βλ. λ. *αρτί* (δ) **κολλάω (κάποιον) στον τοίχο** αποστομώνω, κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να πει τίποτα, αποδεικνύοντας του ότι έχει άδικο: *παρουσίασε απράνταχα στοιχεία και κόλλησε τους κατηγορούς του στον τοίχο* (ε) **στήνω (κάποιον) στον τοίχο** (i) τοποθετώ (κάποιον) όρθιο με την πλάτη να ακουμπά ή να βρίσκεται πολύ κοντά σε τοίχο για εκτέλεση, οδηγώ (κάποιον) στο εκτελεστικό απόσπασμα: *εγκληματίες σαν κι αυτόν πρέπει να τους στήνουν στον τοίχο* (ii) κατηγορώ (κάποιον) με έντονο ύφος, του καταλογίζω ευθύνες για κάτι, τον θεωρώ ένοχο: *μέχουν στήση στον τοίχο για όλα τα λάθη που έγιναν! (στ) μέσα στους τέσσερις τοίχους* μέσα στο σπίτι: *όλη μέρα είμαι κλεισμένη ~ βαρέθηκα πια!* — (υποκ.) τοιχάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*. [ETYM] < αρχ. τοίχος, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. τοιχος (βλ. λ.)].
 τοιχοστρώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επίστρωση εσωτερικών τοίχων με διάφορα υλικά (ξύλο, χαρτί, υφασμα κλπ.) ΣΥΝ. ταπετσάρισμα.
 τοιχοχάρτο (το) [1889] το χαρτί που χρησιμοποιείται στην τοιχοστρώση, η ταπετσάρια.
 τοίχωμα (το) [1898] {τοιχώμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. η επιφάνεια που περιορίζει έναν χώρο, η πλευρά κοιλώματος: ~ *δοχείου* | *δεξαμενής* | *αγγείου* 2. ΑΝΑΤ. (ειδικότ.) επιφάνεια που περιβάλλει κοιλότητα του σώματος: *θωρακικό* | *κοιλιακό* ~.
 τοκάρημος (ο) [1882] {τοκαρίθμ-ου | -ων, -ους} 1. ΟΙΚΟΝ. το γινόμενο του κεφαλαίου επί τον αριθμό των ημερών, κατά τις οποίες το κεφάλαιο αυτό δίνει τόκο 2. **τοκάρημοι** (οι) οι σειρές των αριθμών που περιέχονται στους πίνακες των τοκολογίων.
 τοκατά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. αρχικά, ελεύθερη σύνθεση για πληκτροφόρο όργανο, κομμάτι με το οποίο ο εκτελεστής «αγγίζει» τα πληκτρα, συχνά εισαγωγή σε κάποιο άλλο-αργότερα, σύνθεση για πιάνο γρήγορη και δεξιοτεχνική: ~ και *φούγκα*, *τού Μπαχ*. [ETYM] < ιταλ. toccata, θηλ. toccare «αγγίζω, πιάνω» < μεσν. λατ. toccare (ονοματοπ. λ., από όπου γαλλ. touche > αγγλ. touch)].
 τοκετός (ο) 1. ΙΑΤΡ. η γέννα: *φυσιολογικός* | *πρόωρος* ~ 2. (μτφ.) το στάδιο στο οποίο υλοποιείται κάτι, αποκτά υπόσταση: «το *μεγαλεπήβολο* αυτό σχέδιο βρίσκεται στα πρόθυρα του ~» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*. [ETYM] αρχ. < τόκος + παραγ. επίθημα -ετός (πβ. κ. *παγ-ετός*, *συρφετός*)].
 τοκίω ρ. μετβ. [αρχ.] {τόκισ-α, -ηκα, -μένος} 1. δανείζω χρήματα με τόκο 2. (μεσοπαθ. **τοκίζομαι**) (για ποσά σε τράπεζα) προστίθεται στο κεφάλαιο ως προβλεπόμενος τόκος: *άρησε τα χρήματα στην τράπεζα να τοκίζονται*. — **τοκισμός** (ο) [αρχ.].
 Τόκιο (το) → Τόκυο
τοκισμός (ο) → τοκίω
 τοκιστής (ο) [αρχ.] αυτός που δανείζει με τόκο' ΦΡ. **τοκιστής και σουλατσαδόρος** άνθρωπος που δεν εργάζεται, χαραιοφάης: «*αυτού του είδους η ανάπτυξη ευνοεί τους απατεώνες, τους τοκιστές και σουλατσαδόρους*» (εφημ.).
 Τοκογλυφία (η) [1833] (τοκογλυφιών) ο δανεισμός χρημάτων με υπερβολικά υψηλό τόκο, πάνω από αυτόν που επιτρέπει ο νόμος.
 τοκογλυφικός, -ή, -ό [1871] αυτός που σχετίζεται με τον τοκογλύφο ή την τοκογλυφία: ~ *κεφάλαιο*.
 τοκογλύφος (ο/η) πρόσωπο που δανείζει χρήματα με υπερβολικά υψηλό (πάνω από τον νόμιμο) τόκο ΣΥΝ. αισχροκερδής, (λαϊκ.-εκφρασ-στ.) αγιοδύτης.
 [ETYM] μετγν. < τόκος + -γλύφος < γλύφω «γαράσσω, σκαλίζω». Η λ. αναφέρεται περιγραφικά στη συνήθεια των τοκογλύφων να χαράσσουν με τη γλυφίδα πάνω στο ξύλινο τραπέζι τους τόκους, με τους οποίους επιβάρυναν τους πελάτες τους].
 τοκολόγιο (το) [1853] {τοκολογί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. σύνολο πινάκων, στους οποίους αναγράφονται οι τόκοι κεφαλαίων σε συνάρτηση με τον χρόνο τοκισμού και το επιτόκιο.
 τοκομερίδιο (το) [1871] {τοκομερίδι-ου | -ων} απόδειξη ενσωματω-

μένη σε χρεωγράφο, η οποία παρέχει στον κομιστή το δικαίωμα να εισπράξει τον τόκο που αυτή αντιπροσωπεύει κατά τη λήξη ορισμένης χρονικής περιόδου. [ETYM. Απόδ. τού γαλλ. coupon d'intérêt].
 τοκοπληρωμή (η) πληρωμή τόκων για ένα χρονικό διάστημα χάριτος χωρίς παράλληλη αποπληρωμή κεφαλαίου.
 τόκος (ο) 1. το ποσό που αποφέρουν ως κέρδος χρήματα κατατεθειμένα στην τράπεζα για ορισμένη χρονική περίοδο (εξάμηνη ή έτος) ανάλογα με το επιτόκιο: ΦΡ. **στον τόκο** για κατάθεση χρημάτων σε τράπεζα (όπου τοκίζονται): *καλύτερα να βάλεις τα λεφτά σου ~, παρά να τα κρατάς στο σπίτι* 2. (συνεκδ.) το επιτόκιο: *-Με πόσο ~ έβαλας τα λεφτά στην τράπεζα;* -5% 3. το ποσό που πληρ(δνει οφειλέτης στον δανειστή του ως αντάλλαγμα για τη χρησιμοποίηση των χρημάτων που δανείστηκε: ~ *δανείου*. [ETYM] αρχ., αρχική σημ. «τοκετός» < θ. τοκ-, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. τεκ-, για το οποίο βλ. λ. τίκτω (< *τι-τκ-ω)].
 τοκοχρεολύσιο (το) (τοκοστήμ-ου | -ων) ΟΙΚΟΝ. το φορόσημο με το οποίο εισπράττονται οι φόροι επί των τόκων ενός τίτλου.
 τοκοφορία (η) [1761] ΟΙΚΟΝ. η απόδοση τόκου.
 τοκοφόρος, -ος, -ο [1871] αυτός που αποφέρει τόκο: ~ *δάνειο*. [ETYM] < τόκος + -φόρος < φέρω].
 τοκοχρεολύσιο (το) [1848] {τοκοχρεολυσί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. μία από τις προκαθορισμένες δόσεις δανείου που περιλαμβάνει τους τόκους του προόδου και αέρος του κεφαλαίου: η *αποπληρωμή των* ~.
 τοκοχρεωλυτικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που σχετίζεται με το τοκοχρεολύσιο 2. **τοκοχρεωλυτική δόση** η δόση που καταβάλλεται για την αποπληρωμή δανείου και αποτελείται από το ποσό που δίδεται για την εξόφληση του κεφαλαίου και το ποσό που προορίζεται για την εξόφληση των τόκων: ~ *στεγαστικού δανείου*.
 τοκσού κ. τοκ-σού (το) {άκλ.} ελλην. *εκπομπή (δια)λόγου* ή *λογοθέαμα*-τηλεοπτική εκπομπή στην οποία οι προσκεκλημένοι (πρόσωπα συνήθ. της επικαιρότητας, διασημότητες, αλλά συχνά και κοινό) συζητούν ένα θέμα. [ETYM] < αγγλ.-αμερ. talk show].
 Τόκυο (το) η προτελευταία της Ιαπωνίας. [ETYM] < ιαπ. Τοκυο «ανατολική προτελευταία» < τό «ανατολή» + κγώ «προτελευταία». Η πόλη έλαβε αυτό το όνομα κατ' αντιδιαστολή προς την προηγούμενη προτελευταία Kyoto].
 τολ (το) {άκλ.} μεταλλική κυλινδρική κατασκευή που στεγάζει έναν χώρο: *οι στρατιώτες εγκαταστάθηκαν σε ~*. [ETYM] < γαλλ. tôle, διαλεκτ. τ. του table «τραπέζι»].
 Τολέδο (το) πόλη και περιοχή της Κ. Ισπανίας, όπου έζησε και δημιούργησε ο Δομίνικος Θεοτοκόπουλος (Ελ Γκρέκο). [ETYM] < ισπ. Toledo < λατ. Toletum < κελτ. τοι «λόφος-ύψωμα», καθώς η πόλη βρίσκεται σε μια υπερυψωμένη περιοχή κοντά στον ποταμό Τάγο].
 τολμη (η) {χωρ. πληθ.} η απουσία φόβου, το θάρρος: «*θέλει αρετήν και τόλμη η ελευθερία*» (Α. Κάλβος) ΣΥΝ. σθένος, αποφασιστικότητα ΑΝΤ. δειλία, λιποθυμία.
 [ETYM] < αρχ. *τόλμα* | *τόλμη* < *τολομά (με συγκοπή του δεύτερου -ός σε περιβάλλον υγρού) < *τολά-μά (με αφομοίωση) < θ. *τολά-*, μεταπτωτ. βαθμίδα (με ετεροιωμ. το πρώτο και συνεσταλμ. το δεύτερο φωνήεν) του δισύλλ. Ι.Ε. θ. *telā-«ζυγίζω, σηκώνω», βλ. ομόρρ. *ταλαιγίζω*, *τάλα-ντ-ο(ν)*). Στη λ. τολμη το αρχικό θ. αποκτά τη μεταφορική σημ. «αναλαμβάνω την ευθύνη για κάτι, παίρνω πρωτοβουλία»].
 τολμημα (το) [αρχ.] (τολμημα-ατος | -ατα, -άτων) κάθε ενέργεια που συνεπάγεται κίνδυνο και το αποτέλεσμα της οποίας δεν είναι βέβαιο" ρυσκοκίνδυνη, παράτολμη πράξη: ήταν ~ *που του εναντιώθηκες* *μπορούσε να σε βλάψει!*
 τολμηρός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει τόλμη, που ενεργεί με ρυσκοκίνδυνο τρόπο: *ένας εξυπνος και ~ πολιτικός* ΣΥΝ. άφοβος, θαρραλέος, αποφασιστικός ΑΝΤ. άτολμος 2. (για πράξεις) αυτός που γίνεται με τόλμη: ~ *εγχειρήμα* 3. (κακός.) ο θράσος, ο αναίδης 4. αυτός που ξεπερνά τα ηθικά όρια (ειδικότ.) αυτός που έχει ερωτικά προκλητικό περιεχόμενο ή εμφάνιση: ~ *ντύσιμο* | *λόγια* | *σχέσεις* | *τανία* | *μυθιστόρημα* | *περιγραφή*. — **τολμηρ-ά** | **-ως** [αρχ.] επίρρ., τολμηρότητα (η) [1898]. [ETYM] αρχ. < τολμη + παραγ. επίθημα -ηρός, πβ. κ. *πον-ηρός*, *αύστ-ηρός*].
 τολμητίας (ο) [μετγν.] {τολμητιών} (λόγ.) ο τολμηρός άνθρωπος: «*αλίμονο σ' εκείνον που θα γίνει ~ και θ' αμφισβητήσει την αυθεντία τους*» (εφημ.). Επίσης τολμητής [μετγν.].
 τολμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τολμάς... | τολμ-ησα, -ώμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. παίρνω το θάρρος να κάνω κάτι ρυσκοκίνδυνο: η *μικρή αυτή χώρα τολμήσε να τα βάλει με τους μεγάλους της γης* ΑΝΤ. δειλιάζω, λγονομώ, τρομάζω 2. (κακός.) έχω το θράσος να (κάνω κάτι): *δεν φτάνει που με εξετάησε, τολμήσε να μου ζητήσει από πάνω και τα ρέστα* || *πώς τολμάς και μου μιλάς έτσι*; ΦΡ. (α) **τολμώ να...** παίρνω το θάρρος να...: *για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος διαστάζει να είναι κατηγορηματικός, λέει ή υποθέτει κάτι με επιφύλαξη ή γνωρίζοντας πως θα υπάρξουν αντιδράσεις: ~ *πω ότι η συγκεκριμένη επιλογή της κυβέρνησης ήταν τουλάχιστον ατυχής!* (β) **μην τολμήσεις να | και...** (ως απειλή) μην αποπειραθείς, μην επιχειρήσεις να (κάνεις κάτι): ~ *μου ξαναμιλήσεις!* || ~ *και με ξαναπάρεις πλέφονο!* ♦ 3. (αμετβ.) είμαι τολμηρός: *δεν είναι άνθρωπος που τολμά στη ζωή του* || (παροιμ.) «ο *τολμών νικά*». [ETYM] < αρχ. *τολμώ (-άω) < τολμη*].
 τολύπη (η) {τολύπών} (λόγ.) 1. τούφα από κατεργασμένο μαλλί ή βαμβάκι 2. (κατ' επέκτ. κ. συνεκδ.) καθετί που έχει παρόμοιο με το παραπάνω σχήμα: ~ *χιονίον* | *καπνού*.*

[ETYM. αρχ., τεχν. όρ., αβφβ. ετόμου, ίσως < τύλος «εξόγκωμα, κάλος, ρόζος» (βλ.λ.) μέσω αμάρτυρου *τυλιπ- (με ανομοίωση). Η σύνδεση με το ρ. τυλίσσο δεν ικανοποιεί σηματολογικούς].
τομαρένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει φτειαχτεί από τομάρι ΣΥΝ. δερματίτιος, πέσιτιος. Επίσης τομαρήσιος
τομάρι (το) {τομαρ-ιού | -ιών} 1. το δέρμα, το πετσί: ~ ζώου ΣΥΝ. δορά 2. (ειρων.) το ανθρώπινο σώμα και κατ' επέκτ. ο εαυτός: ΦΡ. (α) *πουλάω ακριβά το τομάρι μου* υπερασπίζομαι τη ζωή μου με όλη μου τη δύναμη, προκαλώντας τις μέγιστες απώλειες στον αντίπαλο: δεν πρόκειται να παραδοθούμε- θα πουλήσουμε ακριβά το τομάρι μας! (β) *φυλάει το τομάρι του αγαπά* πολύ τη ζωή του (γ) *νοιάζεται μόνο για το τομάρι του* ενδιαφέρεται μόνο για τον εαυτό του: είναι μια παλιογιοστρία: μόνο για το τομάρι της νοιάζεται (δ) *τον τρώει το τομάρι του* κάνει πράγματα που προκαλούν επιθετική αντίδραση, σαν να επιθυμεί να τον δειρών (ε) *γυρνάω το τομάρι μου* διαφεύγω τον θάνατο, καταφέρνω να ζήσω: μέσα στον χαλασμό το μόνο που τους ενδιέφερε ήταν να γυρνάω στο τομάρι τους 3. (κακός.) παλιάνθρωπος: είναι μεγάλο ~ || (επιτατ.) *πουλημένο* ~ ΣΥΝ. γαϊδούρι, καθοίκι.
[ETYM. < μτγν. τομάριον < αρχ. τόμος (βλ.λ.) + επίθημα -άριον].

τομάτα (η) → ντομάτα

τοματιά (η) → ντοματιά

τοματοπολιτός (ο) → ντοματοπολιτός

τοματοσαλάτα (η) → ντοματοσαλάτα

τομαεακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον τομέα: ~ συνέλευση 2.

αυτός που γίνεται κατά τομείς: ~ δράση | πολιτικός.

τομαέρχης (ο) {κλητ. τομαέρχα | τομαερχών} (στον διοικητικό ή πολιτικό χώρο) ο προϊστάμενος τομέα: ~ στον Ο.Τ.Ε. || *σύννοδος των τομαερχών του κόμματος* [ETYM. < τομέας + -άρχης < άρχω].

τομέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} 1. το τμήμα έργου, δραστηριότητας ή υπηρεσίας: *το πανεπιστήμιο έχει δραστηρία παρουσία σε όλους τους ~ της έρευνας* || ~ *πολήσεων* | *διανομής προϊόντων* || *δημόσιος* ~ (το Δημόσιο) || *ιδιωτικός* ~ || *ο πολιτικός και ο στρατιωτικός ~ ματαικής υπηρεσίας* || ~ *δράσης* ~ || *ο κυβερνητικό έργο στον ~ της οικονομίας κρινεται επιτυχημένο* || *διακρίθηκε σε πολλούς - της δημόσιας ζωής* 2. οι περιοχές, τα επίπεδα στα οποία μπορεί να διαιεθεί μια έννοια ή ένας αφηρημένος χώρος: *σε όλους τους ~ του επιστητού | της γνώσης | της αλήθειας | της φιλοσοφίας* 3. το τμήμα ευρύτερης περιοχής, όπως έχει αυτή τη χωροεπί, για να ελέγχεται και να εξυπηρετείται καλύτερα: *Νέα Υόρκη, δυτικός ~* 4. (α) (σε πανεπιστήμιο) διοικητική υποδιάρθρωση του Τμήματος: ο ~ *Κλασικής Φιλολογίας ανήκει στο Φιλολογικό Τμήμα* (β) (συνεκδ.) η συνεδρίαση των μελών (διδασκόντων) του τομέα: *αύριο έχει - στις δύο το μεσημέρι* (βλ. λ. *πανεπιστήμιο*, ΠΙΝ.) 5. η ειδικότητα κάποιου (συνήθ. στην επιστήμη ή την τέχνη): *πρόκειται για γιατρό μοναδικό στον ~ του* 6. ΜΑΘ. (α) *κυκλικός τομέας* το μέρος της επιφάνειας ενός κύκλου που ορίζεται από δύο ακτίνες και το μεταξύ τους τόξο (β) *σφαιρικός τομέας* το στερεό που γράφει κυκλικός τομέας ο οποίος περιστρέφεται γύρω από δεδομένη διάμετρο του κύκλου, όπου ανήκει ο κυκλικός τομέας 7. καθένα από τα τέσσερα άνω και τα τέσσερα κάτω μπροστινά δόντια της οδοντοστοιχίας.

[ETYM. < αρχ. τομεός «αντός που κόβει» < τομή (βλ.λ.). Η σημερινή σημα. αποτελεί απόδ. του γαλλ. secteur (< λατ. sector), που αρχικός αναφερόταν σε γεωμετρικά σχήματα (κύκλους, σφαίρες κ.ά.), όπως περιγράφεται στη σημ. 6].

τομή (η) 1. το κόψιμο μιας επιφάνειας σε ένα σημείο της: *κόνω ~* || *βαθιά | επίπεδη | κάθετη | κατά πλάτος* 2. (συνεκδ.) το ίδιο το σημείο, στο οποίο κόπηκε μια επιφάνεια: *τοποθέτησε το εργαλείο στην -* 3. (ειδικότ.) η χειρουργική διάνοιξη της σάρκας ανθρώπου ή ζώου με ειδικό εργαλείο: *καισαρική* - 4. (συνεκδ.) το άνοιγμα που έγινε με τον παραπάνω τρόπο: *έβλεπες ακόμη την - από την επέμβαση* 5. ΜΕΤΡ. (α) ο χωρισμός στίχου σε τμήματα κατά την απαγγελία (β) (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο γίνεται η μετρική διαίρεση: *πενθημερή | εφθημερή | βουκολική* ~ 6. ΜΑΘ. το σύνολο των κοινών σημείων δύο γραμμών επιφανειών ή στερεών ΦΡ. (α) *χρυσή τομή* βλ. λ. *χρυσός* (β) *τομή συνόλων* το σύνολο των κοινών στοιχείων δύο συνόλων 7. (μτφ.) (α) η δραστηριότητα παρέμβαση σε συγκεκριμένο χώρο (ο οποίος παρουσιάζει πρόβλημα): *πρέπει να γίνουν οι αναγκαίες ~ στον τομέα της παιδείας* (β) καθετί με το οποίο ρυθμίζονται με τρόπο πρωτοποριακό και καθοριστικό τα θέματα ενός χώρου: - *στον τομέα της υγείας αποτελεί το καινούργιο νομοσχέδιο* (γ) η σε βάθος ανάλυση φαινομένου, καταστάσεως ή γεγονότος: *τομές στα πολιτικά γεγονότα* 8. σχεδιάγραμμα μιας από τις δύο επιφάνειες, στις οποίες διαίρεται ένα κτήριο, ένα σκάφος, μια κατασκευή κ.λπ., που τέμνεται από επίπεδο κατά μήκος ή εγκάρσια.
[ETYM. αρχ. < θ. τομ-, ετεροιωμ. βαθμ. του ρ. τέμνω (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. είναι απόδ. του γερμ. Einschnitt].

-το μ ή κ. -ΤΟ Μ ή ΙΑΤΡ. β' συνθετικό για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν χειρουργική διάνοιξη ορισμένων οργάνων: *τραχειο-τομή, κρανιο-τομή*.

[ETYM. β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *φλεβο-τομία, ανατομή, μτγν. λαρυγγο-τομία*), που προέρχεται από το θ. τομ- του ρ. τέμνω (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. και μετάφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. splénectomie, artériotomie)].

-τομή | -τομία, -εκτομή | -εκτομία, -στομία, -πηξία, -πλαστική, -τομή ή -τομία είναι το λεξικό επίθημα που δηλώνει εγγεήρσεις κατά τις οποίες γίνεται απλή χειρουργική διάνοιξη του αναφερόμενου οργάνου, λ.χ. *ναστροτομή* (για την αφαίρεση καταπονήστος ξένου σώματος), *κυστεοτομή* (για την αφαίρεση λίθου της ουρο-

δόχου κύστης), *νεφροτομή* ή *πυελοτομή* (για την αφαίρεση λίθου από τη νεφρική πύελο) κ.ο.κ. Αντί του -τομή χρησιμοποιείται ισοτιμώς και το επίθημα -τομία. Το β' συνθετικό -εκτομή χρησιμοποιείται για τις εγγεήρσεις κατά τις οποίες γίνεται αφαίρεση του αναφερόμενου στο α' συνθετικό οργάνου, λ.χ. *ναστροεκτομή* (για καρκίνο), *σπληνεκτομή* (σε ρήξεις του οργάνου), *νεφρεκτομή, μαστεκτομή* κ.ο.κ. Αν και μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί του -εκτομή το -εκτομία, αυτό δεν είναι καθιερωμένο. Μια -εκτομή μπορεί να είναι ολική ή υφολική ή μερική Το επίθημα -οτομία χρησιμοποιείται για τις επεμβάσεις στις οποίες δημιουργείται χειρουργική έξοδος που παροχετεύει το προϊόν της λειτουργίας του χειρουργημένου οργάνου, λ.χ. *νεφροστομία* ή *ουρητηροστομία* για την παροχέτευση των ούρων, *ειλεοστομία* ή *κολοστομία* (η λεγόμενη και *παρά φύσιν έδρα*) για την απομάκρυνση των κοπράνων, *κυστεοστομία* για την απαγωγή των ούρων από την κύστη κ.ο.κ. Σε μερικές περιπτώσεις το -στομία μπορεί να χρησιμοποιείται και για την παροχή τροφής, υγρών κ.λπ., όπως συμβαίνει με τη *γαστροστομία*. Ένα άλλο είδος επεμβάσεως δηλώνει το επίθημα -πηξία, όταν πραγματοποιείται στερέωση οργάνου σε περιπτώσεις πτώσης του, λ.χ. σε πτώση της μήτρας γίνεται υστεροπηξία, σε πτώση του νεφρού *νεφροπηξία* κ.ο.κ. Το β' συνθετικό -πλαστική, αναφέρεται σε επεμβάσεις που τελούνται για ανατομική ή/και λειτουργική αποκατάσταση, όπως λ.χ. *χειλοπλαστική, ρινοπλαστική, πυελοπλαστική*, ενώ άλλοτε τέτοιες επεμβάσεις αναφέρονται περιφραστικά, όπως λ.χ. *πλαστική μαστού*.

τομίας (ο) {τομίων} (λόγ.) ο ενούχος (βλ.λ.).

[ETYM. αρχ. < τομή].

τομίδιο (το) [1766] {τομίδι-ου | -ων} (λόγ.) ο μικρός τόμος.

τομογραφία (η) {τομογραφκόν} 1. ΙΑΤΡ. διαγνωστική μέθοδος κατά την οποία χρησιμοποιούνται ακτίνες Χ, για να φωτογραφίσουμε προκαθορισμένο επίπεδο του ανθρώπινου σώματος, παραμερίζοντας τα υπόλοιπα επίπεδα: *αξονική* (βλ.λ.) ~ || *μαγνητική* ~ (τεχνική απεικόνισης κυρ. των μαλακών μορίων του ανθρώπινου σώματος με τη βοήθεια μαγνητικών πεδίων για τον εντοπισμό όγκων και ανωμαλιών στους ιστούς) 2. (συνεκδ.) η απεικόνιση του επιπέδου του σώματος (αυτού που υποβάλλεται σε εξέταση): *ώς στην άσπρη έχει κάνει τρεις ~*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tomography].

τομογράφος (ο) η συσκευή με την οποία γίνονται οι τομογραφίες:

αξονικός | μαγνητικός ~ (βλ.λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. tomograph].

τόμος (ο) 1. βιβλίο που αποτελεί μέρος ευρύτερου έργου: ~ *εγκυκλοπαίδειας* || *ογκώδης | λεπτός | πολύχρωμος | κατατοπιστικός* ~ || *η βιβλιοθήκη του δήμου διαθέτει αρκετές χιλιάδες ~, που καλύπτουν πολλούς τομείς γνώσεως* 2. (ειδικότ.) μεγάλο και ογκώδες βιβλίο: *αυτό δεν είναι βιβλίο, είναι -* 3. ΕΚΚΛΗΣ. *συνοδικός τόμος* κείμενο Πατριάρχη ή αρχηγού αυτοκέφαλης Εκκλησίας και των συνόδων τους, με το οποίο τακτοποιούνται σοβαρά εκκλησιαστικά ζητήματα. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «φέτα κομμάτι», < θ. τομ-, ετεροιωμ. βαθμ. του ρ. τέμνω (βλ.λ.). Ήδη μτγν. η σημ. «ρόλος παπώου - τεύχος»].

-τόμος λεξικό επίθημα το οποίο δηλώνει το οποίο πρόσωπο ή το όργανο που κόβει κάτι: *υλο-τόμος, λαμμη-τόμος*.

[ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ύλο-τόμος*), που προέρχεται από το ρ. τέμνω].

-τόμος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν συγκεκριμένο αριθμό τόμων: *δίτομο λεξικό* || *δωδεκάτομη εγκυκλοπαίδεια*.

[ETYM. β' συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *τετρά-τομος, τρί-τομος*), που προέρχεται από το αρχ. *τόμος*].

τοπούλα (η) {χωρ. πληθ.} 1. ομαδικό τυχερό παιχνίδι που παίζεται με κάρτες, οι οποίες έχουν σημειωμένους πάνω τους αριθμούς, όπου νικητής είναι όποιος συμπληρώσει πρώτος τους αριθμούς της κάρτας του τραβώντας αριθμούς από κληρωτίδα 2. (ως επιφών.) *πέχια ή έχασα: ~! Σας κερδίσα όλους! ~! Πάλι λάθος έκανα!* [ETYM. < ιταλ. tombola < ρ. tombolare, άλλως τ. του ρ. tombare «πέφτω» < δημόδ. λατ. *tumbare, εκφραστ. ονομαστ. λ., με αρετηρία τον θόρυβο που προκαλείται κατά την πτώση].

τον' → ο, η, το

τον² → αυτός

τονάζ {άκλ.} ΝΑΥΤ. η χωρητικότητα πλοίου σε τόνους.

[ETYM. < γαλλ. tonnage < tonne «τόνος (χίλια κιλά)»].

Τόνγκα (η) {άκλ.} (τονγκ. Pule'anga Tonga = Βασίλειο της Τόνγκα) νησιακό κράτος στον Ν. Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Νουκουαλόφα, επίσημη γλώσσα την Τονγκική και νόμισμα το πάανγκα. — Τόνγκιος (ο), Τόνγκια (η), τονγκικός, -ή, -ό. [ETYM. < τονγκ. Tonga, που πινθ. σημαίνει απλώς «νησί» ή κατ' άλλους, «ιερός τόπος»].

τονθορούζω ρ. → υποτονθορούζω

τονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {τόνισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ΓΛΩΣΣ. βάζω τόνο (βλ. λ. *τόνος*) σε συλλαβή μιας λέξης 2. προφέρο με τρόπο έντονο: *τελείωσε την αγόρευση του τονίζοντας τις τελευταίες του λέξεις* 3. (μτφ.) υπογραμμίζω, δίνω έμφαση (σε κάτι): *ο υπουργός τόνισε τη σημασία του έργου που επιτελέστηκε στην περιοχή* || *το κύριωμα της τονίζει τις γραμμές του προσώπου της* || *ένα βάψιμο που τονίζει το χρώμα των ματιών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω.

τονικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον τόνο ή τον τονισμό: ~ *σημεία* (οξεία, περισπωμένη, βαρεία) *κανόνες* (οι κανόνες για τη σωστή τοποθέτηση και χρησιμοποίηση του τόνου) || ~ *όστημα* • 2. ΙΑΤΡ. τονωτικός: ~ *φάρμακα* ΣΥΝ. δυναμωτικός: ΦΡ. *τονικός σπασμός* ο σπασμός κατά τον οποίο οι μύες βρίσκονται σε κατ'όσστη

διαρκούς συστάσεως • 3. ΜΟΥΣ. (α) **τονική μουσική** | **τονικό σύστημα** η μουσική που γράφεται στο σύστημα των επτάφθογγων κλιμάκων, όπως διαμορφώθηκαν ως μείζονες και ελάσσονες (βλ. λ. *κλίμακα*)- ταυτίζεται κατά πολύ με την τήρηση των κανόνων της παραδοσιακής αρμονίας και αντίστιξης και αντιπαράκειται αφενός στο τροπικό σύστημα, το οποίο είναι γραμμένο σε παραδοσιακούς μουσικούς τρόπους, αφετέρου στο ατονικό σύστημα· αλλιώς σύστημα *μείζονος* - *ελάσσονος* (το) (β) **τονική βαθμίδα** ή τονική (ιταλ. *tonica*) (στο τροπικό σύστημα) η κυρίαρχη βαθμίδα της κίνησης του μέλους, η οποία αντιπροσωπεύει το σημείο όπου το μέλος ηρεμεί, σε αντίθεση προς τη δεσπόζουσα (βλ.λ.), η οποία αντιπροσωπεύει το σημείο της έντασης· στο τονικό σύστημα (μείζονος - ελάσσονος) ταυτίζεται με την πρώτη βαθμίδα της επτάφθογγης κλιμάκας (γ) **τονική συγχορδία** (στο τονικό σύστημα) η συγχορδία (βλ.λ.) που σχηματίζεται με θεμέλιο την τονική βαθμίδα, δηλαδή την πρώτη της κλιμάκας. τονικότητα (η) [1847] {τονικότητων} 1. ΜΟΥΣ. η τονική κυριαρχία ενός βασικού φθόγγου σε μουσική κλιμάκα και στις μελωδίες που βασίζονται σε αυτήν 2. ΦΥΣΙΟΛ. η ιδιότητα των ζωντανών μιών να παρουσιάζουν μυϊκό τόνο. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *tonicité*]. τονισμός (ο) 1. ΓΛΩΣΣ. (α) η εκφώνηση μιας λέξης με έξαρση της φωνής (σε ένταση ή σε ύψος) κατά την εκφορά ορισμένης συλλαβής- (β) (για λέξεις) η τοποθέτηση τόνου (βλ.λ.): ~ *ρήματος* | *ουσιαστικού* || ~ στη *λήγουσα* | στην *παρλήγουσα* (γ) **δυναμικός τονισμός** η τοποθέτηση τονικού σημείου στο φωνήεν της λέξης που προφέρεται πιο έντονα, πιο δυνατά σε σχέση με τα υπόλοιπα (π.χ. στα Νέα Ελληνικά) (δ) **προσδιακός** | **μουσικός τονισμός** η τοποθέτηση τόνου με βάση τη χρονική διάρκεια (μακρά ή βραχεία) και τον τρόπο της προφοράς («προσωδίας») των φωνηέντων μιας λέξης (π.χ. στα Αρχαία Ελληνικά) 2. η μεγαλύτερη προβολή ενός πράγματος σε σχέση με κάτι άλλο, η α' αδειξή ενός στοιχείου (από ένα σύνολο) σε ένταση και έκταση μεγαλύτερη από κάποιο άλλο: στον *πίνακα αυτόν είναι χαρακτηριστικός ο ~ των κριζών χρωμάτων* | τον *όγκον* | της *μορφής* || ο ~ των *αδυναμιών του αντιπάλου* ΣΥΝ. προβολή, ανάδειξη, υπογράμμιση ΑΝΤ. παραμερισμός, υποβάθμιση.

τονισμός; είδη τόνου. Προτού εφαρμοστεί (από το 1982) το **μονοτονικό** σύστημα, η χρήση δηλ. ενός μόνον είδους τόνου, της οξείας, για να δηλώνει πού τονίζεται η λέξη, χρησιμοποιούνταν τρεις διαφορετικοί τόνοι: η οξεία, η περισπωμένη και (στα τυπωμένα, ιδίως, κείμενα) η βαρεία. Βλέποντας ιστορικά το θέμα, γνωρίζουμε ότι οι αρχαίοι έγραφαν σε μεγαλογράμματη γραφή, χωρίς να δηλώνουν τον τόνο (ενώ με ειδικό γράμμα, το Η, δήλωναν στην Αθήνα μέχρι το 400 π.Χ. το δασύ πνεύμα, βλ. λ. *πνεύμα*). Με την κατάργηση της προσωδίας (της διάκρισης μακρών και βραχέων φωνηέντων), οι αρχαίοι Αλεξανδρινοί γραμματικοί, για την ακρίβεια ο Αριστοφάνης ο Βυζάντιος, επινοήσαν και πρωτοχρησιμοποίησαν από το 200 π.Χ. τους τόνους (και τα πνεύματα), για να διακρίνουν αρχικά τους ομόγραφους τύπους (*νόμος νόμος, οἶκος οἶκος* κ.τ.δ.). Μετά την κατάργηση της προσωδίας, που ολοκληρώνεται τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες, και με τις μελέτες των Αλεξανδρινών γραμματικών, ιδίως του Ηρώδιανου (περ. 200 μ.Χ.), αρχίζουν να δηλώνονται συχνότερα οι τόνοι στα φιλολογικά κυρ. κείμενα από τον 2ο και 3ο αι. μ.Χ., γεγονός που διευκολύνει τη σπουδή των αρχαίων κειμένων και τους πολλούς ξένους (Ρωμαίους, Αιγυπτίους κ.ά.) που μάθαιναν Ελληνικά. Η χρήση των τόνων (και των πνευμάτων) γενικεύεται καθ' ύστερα, τον 9/10 αι. μ.Χ. στο Βυζάντιο, μαζί με την κοθέρωση της μικρογράμματης γραφής. Έκτοτε και μέχρι το 1982 οι τόνοι χρησιμοποιήθηκαν πάντοτε στη γραφή με μικρές απλοποιήσεις σε σχέση με τον τονισμό των δίχρονων (α, ι, υ). Τα τρία είδη τόνου είναι: οξεία (από το *οξεία προσωδία*): δηλώνει το ανέβασμα της φωνής σε μία από τις τρεις από το τέλος συλλαβές- π.χ. *τόν, νέος, άνθρωπος*- βαρεία: δηλώνει το κατέβασμα της φωνής, που συμβατικά εστιάζεται στην πρώτη από το τέλος συλλαβή (λήγουσα), όταν δεν ακολουθεί σημείο στίξεως π.χ. *τόν νέο, τόν καλό μαθητή περισπωμένη* (λεγόταν και *οξυβαρεία*): δηλώνει το ανέβασμα και μαζί το κατέβασμα της φωνής στην ίδια συλλαβή- π.χ. *κῆπος, δῶρο*. Σημειώνεται ότι φωνολογικά το κύρω από πλευράς τονισμού στην ελληνική *-γλώσσα* είναι η **θέση** του τόνου (σε ποια συλλαβή βρίσκεται) και όχι πια το είδος του τόνου (αν είναι οξεία, βαρεία ή περισπωμένη). Σημαντικό λ.χ. είναι να διακρίνει κανείς τους διαφορετικούς τύπους (λέξεις | σημασίες), που δηλώνει η διαφορετική θέση του τόνου στα: *γέρος - γερός, νόμος - νομός, χαμόγελο - χαμογέλα - χαμογέλα*, ρίνο (πίνω) - ρίνο (πεινώ), λιπό (*λείπω*) - λιπό (λυπό).

τόνος (ο) ψάρι με σώμα μεγάλο και παχύ, σχήμα ατρακτοειδές, χρώμα σκούρο μπλε στη ράχη και σταχτί στην κοιλιά, που ζει κυρ. στη Μεσόγειο και στον Ατλαντικό και το κρέας του είναι πολύ νόστιμο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα, τόνος, ομόχη*. [ΕΤΥΜ Απιδάν., < ιταλ. *tonno* < μγν. *latus* < λατ. *thynnus* < αρχ. *thynnos* (βλ.λ.)]. τονοσαλάτα (η) {δύσχυρ. τονοσαλατών} σαλάτα με τόννο, διάφορα λαχανικά και μαγιονέζα. τονοδέτης (η) {τονοδετών} ΝΑΥΤ. δέστρα στην προκυμαία, όπου δένονται τα σχοινιά της πρύμνης. [ΕΤΥΜ < τόνος + -δέτης < δένω, πβ. κ. λαμο-δέτης]. τονομετρία (η) {τονομετριών} η μέτρηση της ενδοφθάλμιας πίεσης.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *tonometry*]. τονόμετρο (το) {τονομέτρ-ου} -ων] όργανο μετρήσεως της ενδοφθάλμιας πίεσης, που αποτελείται από μεταλλικό έμβολο, το οποίο ακουμπά στην οφθαλμικό βολβό και δείχνει την πίεση σε ειδικά βαθμονομημένη κλίμακα. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *tonometer*]. τόνος (ο) 1. ΓΛΩΣΣ. (α) το ύψος ή η ένταση της φωνής στον προφορικό λόγο σε ένα σημείο λέξεως ή ομάδας λέξεων (β) (συνεκδ.) (στον γραπτό λόγο) διακριτικό σημείο που σημειώνεται πάνω από το φωνήεν συλλαβής μιας λέξης και δηλώνει το σημείο της έντασης της φωνής, όταν αυτή εκφωνείται, ή τις αυξομειώσεις του ύψους της φωνής: *τοποθέτηση* | *είδη τόνου* (: οξεία, περισπωμένη, βαρεία) || *βάζω* | *σημειώνω* | *παρालέπω τον ~ σε μια λέξη* 2. (για φωνή) το ύψος, η ένταση: *δυνατοί* | *χαμηλοί* ~ || *υψώνω* | *χαμηλώνω τον ~ της φωνής μου* || μη μου *υψώνεις* *εμένα τον τόνο της φωνής σου* (μη μου μιλάς έντονα και απειλητικά) 3. το σύνολο των χαρακτηριστικών, ο τρόπος της ομιλίας, όπως αντανακλά την ψυχική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο ομιλητής: *μιλώ με έντονο* | *επιθετικό* ~ || μου *μίλησε μ' έναν ~ απογοήτευσης* | *ειρωνείας* | *θλίψης* || (κ. στον πληθ.) *διαμαρτυρήθηκε σε ήπιους ~* || τα *αντιπολιτευόμενα στελέχη κράτησαν χαμηλούς ~* στη *συνεδρίαση της Κεντρικής Επιτροπής* || συμφώνησαν να *χαμηλώσουν οι ~* της *αντιπαράθεσης* για να *μειωθεί η ένταση*-ΦΡ. (α) **ανεβάζω** | **κατεβάζω τους τόνους** αυξάνω | μειώνω (την) ένταση της φωνής, του ύψους της ομιλίας μου: ο *δημοσιογράφος ζήτησε από τους δύο πολιτικούς να κατεβάσουν τους τόνους* || στη σύζητηση που *ακολούθησε ο υπουργός ανέβασε τους τόνους* (β) *αντιβούνω οι τόνοι* αυξάνεται η ένταση: *σιγά-σιγά* - της *προεκλογικής αντιπαράθεσης* (γ) **αναλαμβάνω σε όλους τους τόνους** επαναλαμβάνω με κάθε δυνατό τρόπο, με έμφαση: ο *προβουλευτής επανέλαβε σε όλους τους τόνους την πρόθεση της κυβέρνησης να εξελιχθεί στην τριετία Α*. (ειδικό. για τη λογοτεχνία) το ύψος: *επικός* | *λυρικός* | *ποιηματικός* 5. (για προφορικό ή γραπτό λόγο) η ιδεολογική διάθεση ή τάση: η *ομιλία του χαρακτηριζόταν από αντιδεξιούς ~* : 6. ΙΑΤΡ. (α) ο βαθμός ελαστικότητας μυός ή ιστού (β) η πίεση στα τοιχώματα του οφθαλμικού βολβού από τα υγρά που υπάρχουν σε αυτόν • 7. ΜΟΥΣ. (α) (γεμ. *Ton*) ο μουσικός ήχος, ο φθόγγος (βλ.λ.), το τονικό ύψος (β) το μεγαλύτερο μουσικό διάστημα ανάμεσα σε δύο διαδοχικούς φθόγγους μιας φωνικής ή συγκεκριμένης διατονικής κλιμάκας: διαφέρει σε δυο ημιτόνια: η *μείζων κλίμακα προχορδία* κατά ~, -, *ημιτόνιο*, ~, ~, -, *ημιτόνιο* || αυτό το *πίانو είναι κορδισμένο ενάμισο* - *πιο ψηλά από το άλλο*- ΦΡ. δίνω τον *τόνο* (ι) (σε ορχήστρα ή τραγουδιστή) υποδεικνύω τον κατάλληλο μουσικό ρυθμό (ii) (μυφ.) παρουσιάζω, μεταδίδω το κύριο χαρακτηριστικό, το στίγμα, την κυρίαρχη ατμόσφαιρα, τον ρυθμό: ο *προβουλευτής έδωσε τον τόνο της πολιτικής που πρόκειται να ακολουθήσει* || οι *δημοσιογράφοι δίνουν τον τόνο της προεκλογικής εκστρατείας των κομμάτων* 8. (στο τηλεφωνο, αν καλέσουμε τον αριθμό 141- ως ηχητική ένδειξη για την ώρα) χαρακτηριστικός ήχος σύντομης διάρκειας: *η ώρα στον επόμενο ~ θα είναι δέκα και είκοσι και τριάντα δευτερόλεπτα* 9. (για χρώματα) ο βαθμός εντάσεως, η διαβάθμιση φωτός και σκιάς: *πίνακες με γκριζό ~* || *ζεστοί* | *ρόδινοι* ~ στον *ουρανό* || οι ~ του *γαλάζιου* | του *πράσινου* σ' ένα *τοπίο* 10. (κατ' επέκτ.) η απόχρωση στην ατμόσφαιρα ενός χώρου: *υπήρχε ένας ~ κομψότητας* | *λιτότητας* | *μεγαλοπρέπειας στο δομάτιο* | στο *κήριο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, εμετός, ομόχη*. [ΕΤΥΜ αρχ., ετεροίωμ. βαθμ. του ρ. *τένω* (< *τέν/ω), βλ.λ.].

τόνος - τόνος - τόνους. Πρόκειται για τρεις διαφορετικές στην προέλευση και τη σημασία τους λέξεις. Το **τόνος**, που σημαίνει «την έξαρση της φωνής σε ορισμένη συλλαβή μιας λέξης» και τη γραπτή δήλωση της (τόνος = οξεία, βαρεία, περισπωμένη), προέρχεται από τη ρίζα *τεν-* (πβ. *τέν-ων*, *τείνω* < *τέν-/ω), αποτελώντας την ετεροίωμη βαθμίδα της (τεν-: *τόν-ος, όπως λέγ-ω, λόγ-ος, μέν-ος, μόν-ος*). Το **τόνος**, που σημαίνει «μέτρο χωρητικότητας» (*ένος τόνος σιτάρη*), είναι δάνειο από το γαλλ. *tonne* (πβ. αγγλ. *ton* και *ton*, γεμ. *Tonne*, ισλ. *tonna*) - παλαιότερα, πριν απλογραφηθούν τα σύμφωνα των δάνειων λέξεων της Ελληνικής, η λέξη γραφόταν *τόνως*. Τέλος, το **τόνος**, που δηλώνει το ομώνυμο ψάρι, πήρε με την τελική μορφή του ως δάνειο από το ιταλ. *tonno*, το ίδιο όμως το ιταλ. *tonno* ανάγεται στο αρχ. ελλην. *θύννος* (όπως και το *τυνα* της Αγγλικής < ισπ. *atun* < αραβ. *tun* < *θύννος*). Το τελευταίο αυτό είναι καλό να γράφεται με δυο -ν- (**τόννος**) σύμφωνα με την προέλευση του.

τόνος² (ο) 1. μονάδα βάρους ίση με χίλια κιλά 2. (μυφ.) για πολύ μεγάλη ποσότητα: *πήγε και αγόρασε έναν - πατάτες* 3. μέτρο χωρητικότητας πλοίων ΣΥΝ. κόρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*. [ΕΤΥΜ Μεταφορά του γαλλ. *tonne* < μεν. λατ. *tonna*, κελτ. αρχής]. ΤΟΝΤΙ επίρρ. → τωόντι τονώνω ρ. μετβ. {τόνω-σα, -θηκα, -μένος} 1. προσδίδω δύναμη, αυξάνω τη ζωντάνια: ένα *πλοίοσ προινό με δημοκρατικά τονώνει σημαντικά τον ανθρώπινο οργανισμό* ΣΥΝ. ενδυναμώνω, ενισχύω ΑΝΤ. εξασθενίζω, αδυνατίζω 2. (μυφ.) αναζωογονώ, ζωντανεύω: οι *νέες επενδύσεις θα τονώσουν την οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή* || ο *λοχαγός προσπαθούσε να τονώσει το ηθικό των στρατιωτών του*. [ΕΤΥΜ < μγν. *τονώ* (-θω) < αρχ. *τόνος*]. τώνωση (η) {μγν.} {-ης κ. -ώσεις} χωρ. πληθ.} η ενίσχυση, το δυνάμωμα, η αύξηση της ενεργητικότητας και της ζωντάνιας: ένα *ρόφημα για την ~ του οργανισμού* || (μυφ.) *εμψυχωτικά λόγια για την ~ του ηθικού των παικτών*. Τωνωτικός, -ή, -ό {μγν.} 1. (κυρ. για φάρμακα ή φαρμακευτικές ου-

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΝΙΣΜΟΥ

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΟΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

1. Ως τονικό σημείο (τόνος) χρησιμοποιείται η οξεία ('). Οι λέξεις που τονίζονται στη λήγουσα ονομάζονται **οξύτονες**- αυτές που τονίζονται στην παραλήγουσα **προξύτονες** και αυτές που τονίζονται στην προπαραλήγουσα **προπροξύτονες**.
2. Τόνο παίρνει κάθε λέξη που έχει **δύο ή περισσότερες συλλαβές** (όχι οι μονοσύλλαβες λέξεις). Δεν ανεβάζουν τον τόνο τους στην προηγούμενη λέξη οι λέξεις στις οποίες έχει σιγηθεί το τονιζόμενο αρκτικό φωνήεν (αφαίρεση), είτε παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες είτε ως δισύλλαβες: *του 'πε* [< του *είπε*], *μου 'ρθε* [< μου *ήρθε*], *του 'φέρε* [< του *έφερε*], *του δώσε* [< του *έδωσε*]. Διατηρούν τον τόνο τους: (α) Λέξεις που παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες ύστερα από έκθλιψη: *λίγ' απ' όλα, ούτ'εγώ* (β) Λέξεις που παρουσιάζονται ως μονοσύλλαβες ύστερα από αποκοπή του ληκτικού φωνήεντος μπροστά από σύμφωνο: *φέρ' το, άσ' τον*.
3. Οι **μονοσύλλαβες** λέξεις δεν παίρνουν τόνο. Εξαιρούνται και παίρνουν τόνο: (α) ο διαζευκτικός σύνδεσμος ή: *ο Κώστας ή ο Γιάννης*. (β) Οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών (μου, σου, του, της, μας, σας, τους), για να διακριθούν από τις κτητικές: *η μητέρα μου είπε* (= η μητέρα είπε σε μένα), *αλλά η μητέρα μου είπε* (= η δική μου μητέρα είπε). (γ) Τα ερωτηματικά *πού* και *πώς* (είτε βρίσκονται σε ευθεία είτε σε πλάγια ερώτηση): *Πού μένεις;* (ευθεία ερώτηση) - *Πες μου πού μένεις* (πλάγια ερώτηση) - *Πώς είσαι;* - *Πες μου πώς είσαι*. (δ) Οι μονοσύλλαβες λέξεις, όταν συνεκφέρονται με τους ρηματικούς τύπους *μω, βγω, βρω, 'ρθω*, σε όλα τα πρόσωπα και τους αριθμούς, *λ.χ. θά μω, θά 'ρθω* κ.λπ. (επειδή προφέρεται πιο δυνατά το *θα*), *αλλά θα μω, θα 'ρθω* (προφέρεται *θα μω, θα 'ρθώ*). (Σημειώνεται ότι ανάλογος τονισμός «τονισμός φράσεως» δεν προβλέπεται σε αντίστοιχες περιπτώσεις, π.χ. *θα 'φέρε* [όχι *θά 'φερε*] βλ. 2).
• Θεωρούνται μονοσύλλαβοι και δεν παίρνουν τόνο οι συνιζήμενοι τύποι: *για, γεια, ποιος, ποιου, ποιους, πια, πιω, δυο, μια, γυιος, το βίος* κ.ά. (αλλά: *δυο, μία, το ποιόν, ο βίος*).
4. ο τόνος του εγκλιτικού αναβιβάζεται στη λήγουσα τής προηγούμενης λέξης, όταν αυτή είναι προπροξύτονη: *ο πρόεδρος μας, άνοιξε του*. Όταν προηγείται τύπος προστακτικής και ακολουθούν δύο εγκλιτικά, ο τόνος σημειώνεται ως εξής:
πες του το (μονοσύλλαβος τύπος προστακτικής)
δώσε του το (προπροξύτονος τύπος προστακτικής) *άνοιξε του το* (προπροξύτονος τύπος προστακτικής)
5. Πνεύματα δεν σημειώνονται (ψιλή ['], δασεία [*]).

Προτείνουμε και εφαρμόζουμε στο παρόν λεξικό τον τονισμό τής γενικής τού οριστικού άρθρου (τού - τής - τού), για να αποφεύγεται η σύγχυση με τα αντίστοιχα κτητικά (του, της, του) και για να διευκολύνεται η ανάγνωση και κατανόηση των ονοματικών φράσεων σε συνεχές κείμενο:
Η πτώση τής τιμής τού δολαρίου προκαλεί αναταραχή στις αγορές τής Ευρώπης.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΟΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

- A. Οι τόνοι είναι δύο: η οξεία (') και η **περκτωμέγη** (~)¹.
- Οξεία τίθεται πάντοτε στη βραχεία συλλαβή και, ανάλογα με την περίπτωση, στη μακρά συλλαβή. *Περιπωμένη* τίθεται μόνο σε μακρά συλλαβή.
- B. Οι βασικοί (γενικοί) κανόνες τού τονισμού είναι:
 1. Η τονιζόμενη **βραχεία** συλλαβή παίρνει πάντοτε οξεία: *φυτό, νέα*.
 2. Η τονιζόμενη **μακρά** παραλήγουσα παίρνει περιπωμένη, όταν η λήγουσα είναι βραχεία: *δώσε, φήμες* (~)².
 - Εξαιρούνται: *ώστε, ούτε, μήτε, είτε, είτε*.
 - Η τονιζόμενη μακρά παραλήγουσα παίρνει οξεία, όταν η λήγουσα είναι μακρά: *ακούω, ανθρώπους, κηφήνων, μήνας*.
 3. Η τονιζόμενη προπαραλήγουσα παίρνει πάντοτε οξεία: *τράπεζα, ώριμος, αίτημα*.
- Γ. Για να εφαρμοστούν οι γενικοί αυτοί κανόνες, πρέπει να γνωρίζουμε πότε μια συλλαβή (δηλ. το φωνήεν ή η δίφθογος της) είναι μακρά και πότε βραχεία 3.
 - (α) Τα φωνήεντα μπορεί να είναι **μακρά, βραχεία ή δίχρονα**.
Βραχεία είναι πάντοτε τα: **ε, ο** (συνεπώς, παίρνουν πάντοτε οξεία).
Μακρά είναι πάντοτε τα: **η, ω** (παίρνουν άλλοτε οξεία και άλλοτε περιπωμένη, βλ. B2).
Δίχρονα είναι τα: **α, ι, υ** (είναι δηλ. άλλοτε μακρά και άλλοτε βραχεία).
 - (β) Ειδικότερα, τα **διχρονα**⁴:
 1. Τα **ι, υ** είναι βραχεία στην παραλήγουσα των ονομάτων (ουσιαστικών, επιθέτων, αντωνυμιών, μετοχών) και των ρημάτων (συνεπώς, όταν τονίζονται, παίρνουν οξεία): *τρίβε* («1»), *λύσε* («2»), *σκύλος* («3»), *κλίμα* («4») κ.λπ.
 2. Το **α** είναι βραχύ: (α) Στη λήγουσα των ουδέτερων: *μήλα* (~) (β) Στην άτονη λήγουσα τής οριστικής των ρημάτων: *τραγουδούσα* (~) - *W*), *είδα* (~) - *W*) (γ) Στην παραλήγουσα των ρημάτων, εκτός από τις καταλήξεις *-αμαι, -ασαι, -αται* τού ενικού και *-αμε, -ατε, -ανε* τού πληθυντικού: *βάλε* («»), *αλλά πεινάνε, κοιμάμαι, εκτιμάτε, ασ φάμε* (~) .
Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις τα **α, ι, υ** θεωρούνται μακρά.
 - (γ) Συλλαβές με δίηφα φωνήεντα (*αι, ει, οι, ου, υι*) και συνδυασμούς *αυ, ευ* θεωρούνται μακρές: *γενναίος* (= w), *εκείνος* (<-), *πλοίο* (~) - « (*κλήρου, πίνει*) » - *ι*), *εύρος* (- ^), *μαύρα*) - « ().
• Εξαιρούνται (θεωρούνται βραχεία) τα **αι, οι** στο τέλος κλιτικής λέξεως (εφόσον δεν ακολουθούνται από άλλο φθόγγο | γράμμα): *χοίροι* (= w), *είμαι* (~) (*λαοί*) - *ώ*), *αλλά κλαίς* (=), *πληροίς*) - =).
- Δ. Τέλος, τίθεται πάντοτε περιπωμένη:
 - (α) Στην τονιζόμενη μακρά λήγουσα των ρημάτων: *αγαπάω, κλαίω, τρώω, κινεῖς*.
 - (β) Στην τονιζόμενη γενική (ενικού και πληθυντικού) ουσιαστικών, επιθέτων και αντωνυμιών: τού *μαθητή, τής αλεπούς, των γυναικών, σου, αυτών* κ.λπ. (γ) Στις αντωνυμίες: *εμείς, εμάς, μας, εσείς, εσάς, σας*. (δ) Στα κύρια ονόματα σε *-ας* και σε άλλα: *Λουκάς, Μηνάς, Θεοδοκάς - Ηρακλής, Περικλής, Αθηνά, Ναυσικά, Ήσους* κ.ά.

1. Υπάρχει καν ένας τρίτος τόνος, η βαρεία ('), που τίθεται πάντοτε στην τελευταία τονιζόμενη συλλαβή (τό μικρό σπίτι) (αν δεν ακολουθεί στίξη), μόνο στα τυπωμένα αρχαία ή λογιότερα κείμενα.
2. Εδώ η βραχεία συλλαβή συμβολίζεται με το (~), ενώ η μακρά συλλαβή με το (-), π.χ. *φορητός* (« -κι).
3. Στη σημερινή γλώσσα δεν υπάρχουν μακρά και βραχεία φωνήεντα, ο χαρακτηρισμός τους ως «μακρών» και «βραχέων» γίνεται με βάση την αρχαία γλώσσα και μόνο για να καθοριστεί ο τόνος στο πολυτονικό σύστημα.
4. Οι κανόνες πολυτονικού τής Νέας Ελληνικής που αφορούν στα δίχρονα είναι απλοποιημένοι έναντι των κανόνων τής Αρχαίας, π.χ. Αρχαία: *γλώσσα, πείρα, πράγμα* - Νέα: *γλώσσα, πείρα, πράγμα*.

σιες και ενέσεις) αυτός που δυναμώνει τον οργανισμό και ενισχύει τη δραστηριότητα των οργάνων του σώματος: ~ *λοσιόν για τα μαλλιά* ΣΥΝ. δυναμωτικός 2. (συνεκδ.) ο αναζωογονητικός: ~ *παραμιβ-σεις στην οικονομία* 3. ενισχυτικός του ηθικού: η *πρώτη νίκη της ομάδας ήταν ~ για τους παίκτες*- ΦΡ. *τονωτική ένεση* καθέτι που τόνωνει το ηθικό κάποιου: η βόλτα στην *εξοχή* ήταν μια ~ *μετά από τ-ση κόουραση*. — τονωτικά επίρρ.
τοξευτής (ο) [αρχ.], **τοξεύτρια** (η) [1875] {τοξευτριών} πρόσωπο που τοξεύει, τοξότης.
τοξέυω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τόξεν-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ρίχνω με τόξο ♦ **2.** (μετβ.) τραυματίζω (κάποιον) με βέλος. — **τόξευμα** (το) [αρχ.] κ. τόξευση (η) [μετβ.], [ΕΤΥΜ αρχ. < τόξον].
τοξικοδερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που οφείλεται στη λήψη φαρμακευτικής ουσίας ή στην κατανάλωση τροφίμων που περιέχουν τοξική χημική ουσία. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. toxicodermie].
τοξικολογία (η) [1859] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τις τοξικές ουσίες και τις επιδράσεις τους στον οργανισμό και με τη θεραπεία των δηλητηριάσεων που προξενούν. — **τοξικολόγος** (ο/η) [1887], **τοξικολογίας**, -ή, -ό [1880], τοξικολογικά επίρρ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. toxicologie].
τοξικομανής, -ής, -ές {τοξικομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που καταναλώνει για μεγάλο χρονικό διάστημα και από συνήθεια ουσίες που προκαλούν σωματική και ψυχική εξάρτηση (ναρκωτικά, παραισθησιογόνα, ηρεμιστικά, διεγερτικά κ.ά.): (κυρ. ως ουσ.) *πρόγραμμα απεξάρτησης τοξικομανών* || *αντιμετωπίζει τους ~ με κατανόηση* ΣΥΝ. ναρκομανής, — **τοξικομανία** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ < τοξικός + -μανής (από το θ. του αρχ. αορ. β' έ-μάν-ην του ρ. *μαινομαι*), ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. toxicomane].
τοξικός, -ή, -ό αυτός που περιέχει δηλητήριο ή που προκαλείται από δηλητηριώδες ουσίες: - *ουσίες/ φάρμακα/ αέρια/ κατάλοιπα από βλγτα*. [ΕΤΥΜ **οφX** < τόξον (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. οφείλεται στην αρχ. συνηγορία *τοξικόν φάρμακο* ν «δηλητήριο με το οποίο άλειφαν τις αιχμές των βελών», από όπου προέκυψαν οι ξέν. όροι, λ.χ. αγγλ. toxic, γαλλ. toxique κ.ά.].
τοξικότητα (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα μιας ουσίας να προκαλεί τοξικά φαινόμενα (δηλητηριάσεις). [ΕΤΥΜ; Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. toxicité].
τοξικοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο παθολογικός φόβος για τις δηλητηριώδες ουσίες. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. toxiphobia].
τοξικοφόρος, -ος, -ο αυτός που περιέχει ή παράγει τοξικές ουσίες. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. toxiphorous].
τοξίκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. βαρύ σύνδρομο της βρεφικής ηλικίας, που χαρακτηρίζεται από πεπτικές διαταραχές και αφυδάτωση ΣΥΝ. τοξίνωση. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. toxicosis].
τοξιναιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παρουσία πολλών βακτηριακών τοξινών στο αίμα και η μόλυνση του από αυτές. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. toxemia (βλ. κ. **τοξίνη**)].
τοξίνη (η) [1894] {τοξινών} ΙΑΤΡ.-ΒΙΟΛ. καθένα από τα μέλη ομάδας μορίων πρωτεϊνικής φύσεως, που είναι δηλητηριώδη για τον οργανισμό: *οι ~ ορισμένων φαγητών* || *τρώει μόνο λαχανικά, για να καθαρίσει ο οργανισμός του από τις ~*. — τοξινικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. toxine].
τοξίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η τοξίκωση (βλ. λ.).
τοξινόθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. θεραπεία που γίνεται με τη χρήση μικροβιακών κυρίως, τοξινών. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. toxinotherapy].
τοξινόφορος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που περιέχει τοξίνες. [ΕΤΥΜ. < *τοξίνη* + *-φόρος* < *φέρω*, ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. toxiphorous].
τοξίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η προσβολή από τοξίνες. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. toxinosis].
τόξο (το) **1.** όπλο που αποτελείται από καμπύλο μακρύ στέλεχος (από ξύλο, μέταλλο, πλαστικό, ανάλογα με την εποχή και το είδος), του οποίου οι δύο άκρες συνδέονται με ευθύ (τενωμένο) σχοινί (χορδή) ή με ειδικό ελατήριο, πάνω στο οποίο προσαρμόζεται το βέλος που ρίχνεται προς συγκεκριμένο στόχο: *στρατιώτης με ~ (τοξότης)* || *βάζω ένα βέλος στο ~* || *ρίχνω με το ~* 2. το παραπάνω όπλο σε σύγχρονη μορφή, που χρησιμοποιείται στο άθλημα της τοξοβολίας 3. (συνεκδ.) το βέλος που ρίχνει κανείς με το τόξο: τα ~ *επεφταν βροχή* 4. **σημα** κυκλοφορίας σε δρόμο ή κλειστό χώρο (λ.χ. *διάδρομο, κατάστημα*), το οποίο δείχνει την κατεύθυνση που πρέπει κανείς να ακολουθήσει και έχει το σχήμα βέλους: *ένα ~ έδειχνε την πορεία* 5. ΜΑΘ. (α) κάθε τμήμα καμπύλης, που ορίζεται από δύο σημεία της (β) *κυκλικό τόξο* το μέρος της περιφέρειας κύκλου που ορίζεται από δύο σημεία του 6, (συνεκδ.) ΑΝΑΤ. μέρος του σώματος που έχει σχήμα τόξου (σημ. 1): *αορτικό | βραχιόνιο | ζυγοματικό ~* 7. (μτρ.) για τον γεωγραφικό προσδιορισμό μιας τάσης (ιδεολογίας, θρησκείας κ.λπ.) που έχει εξαπλωθεί σε ευρύτερο γεωγραφικό χώρο, δίνοντας την εντύπωση καμπύλης (τόξου): *πολλοί μιλούν για μπουσουλμανικό ~ στα Βαλκάνια πάνω από την Ελλάδα* 8. ΑΡΧΙΤ. αψίδα, καμάρα 9. ΜΕΤΕΩΡ. **ουράνιο τόξο** βλ. λ. **ουράνιος**, **ίριδα** 10. ΜΟΥΣ. το δοξάρι. ΣΧΟΛΙΟ λ. βέλος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. τόξον, πθ. δάνειο από τη σκυθική γλώσσα, αν λάβουμε υπ όψη την ξεχωριστή **φήμη** που είχαν οι Πέρσες, και κυρ. οι Σκύθες, ως επιδέξιοι τοξότες. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η λ. ίσως

συνδ. με τα σκυθικά ανθρωπωνύμια Γόζαρις, *Τάζακις, Ταζίλας* και με το μτρν. περσ. *taxa* «τόξο». Αντιθέτως, η συσχέτιση με λατ. *taxus* «είδος δέντρου» και περσ. **taxāa*- είναι λιγότερο πιθανή. Η σημ. «ουράνιο τόξο» είναι μτρν.].
τοξοβολία (η) [μετρν.] {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. αγώνισμα που συνίσταται στη ρίψη βελών με τόξο εναντίον κινητών ή ακίνητων στόχων.
τοξοβόλος (ο/η) αθλητής | αθλήτρια της τοξοβολίας.
ΙΕΤΥΜ μετρν. < τόξο ν + *-βόλος* < *βάλλω*.
τοξοειδής, -ής, -ές [μετρν.] {τοξοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα τόξου: ~ *αρτηρίες* | *ίνες* | *κατασκευή* ΣΥΝ. τοξωτός.
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
τοξόπλασμα (το) {τοξόπλασμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. (συνήθ. στον πληθ.) παρασιτικός μικροοργανισμός που απαντά κυρ. στα λευκοκύτταρα ανθρώπων και ζώων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. toxoplasma].
τοξοπλάσωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. παρασιτική ασθένεια των σπονδυλωτών, που οφείλεται σε μόλυνση από τοξόπλασμα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. toxoplasmosis].
τοξοστοιχία (η) {τοξοστοιχιών} ΑΡΧΙΤ. (στη βυζαντινή ναοδομία) η ένωση με τόξα των κίωνων μιας κιονοστοιχίας. [ΕΤΥΜ. < τόξο + *-στοιχία* < *στοίχος*].
τοξότης (ο) {τοξοτών} **1.** στρατιώτης οπλισμένος με τόξο 2. ΑΣΤΡΟΝ. αμφοφανής αστερισμός του Ν. ημισφαιρίου, ο οποίος περιέχει τις πυκνότερες περιοχές του γαλαξία μας 3. ΑΣΤΡΟΛ. το ένατο ζώδιο του ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 23/11-21/12 4. (συνεκδ. στον ενικό) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου.
ΙΕΤΥΜ αρχλ- (ήδη μκ. **to-ko-so-ta**) < τόξον + παραγ. επίθημα -της (πθ. κ. *ίππο-της*).
τοξοφόρος, -ος, -ο αυτός που έχει τόξο (βλ. λ., σημ. 1). [ΕΤΥΜ. αρχ. < τόξον + *-φόρος* < *φέρω*].
τοξωτός, -ή, -ό [μετρν.] αυτός που έχει **σημήμα** τόξου, ο κυρτωμένος: - *φροδία* || ~ *έγχορδο μουσικό όργανο* (που παίζεται με δοξάρι) ΣΥΝ. **τοξοειδής**.
τοπάζι (το) {τοπαζ-ιού | -ιών} ορυκτό και πολύτιμος λίθος με χαρακτηριστικό κίτρινο χρώμα (αλλά και καστανό ή κίτρινο) και υαλώδη λάμψη, που μετά από θερμική καταργασία αποκτά ροδίνο χρώμα. [ΕΤΥΜ. < μετρν. τοπάζιον, δάνειο ανατολ. προελ., που πθ. προήλθε από όνομα νησιού στην Ερυθρά Θάλασσα. Μέσω του λατ. **topazus** η λ. διαδόθηκε σε αρκετές γλώσσες, λ.χ. αγγλ. **topaz**, γαλλ. **topaze** κ.ά.].
τοπάρχης (ο) {τοπαρχών} **1.** ο διοικητής ενός τόπου 2. (συνεκδ.) ισχυρός τοπικός άρχοντας ΣΥΝ. προεστός, προύχοντας. [ΕΤΥΜ. μετρν. < τόπος + *-άρχης* < *άρχω*].
τοπαρχία (η) [μετρν.] {τοπαρχιών} **1.** περιοχή που διοικείται από τον τοπάρχη 2. (συνεκδ.) το αξίωμα του τοπάρχη.
τόπι (το) {δύσchr. τοπ-ιού | -ιών} **1.** μικρή σφαίρα, κυρ. από λάστιχο, που χρησιμοποιείται σε διάφορα παιχνίδια: *τα παιδιά έπαιζαν -* ΣΥΝ. μπάλα 2. η μπάλα του ποδοσφαίρου: *«ο επιθετικός της Προοδευτικής έσπρωξε το - στα δίχτυα της ομάδας του Ιωνικού»* (εφημ.) || (ει-ρων.) *έντεκα άντρες που κλοτσούν ένα ~* ΦΡ. *κάνω (κάποιον) τόπι στο ξέλο* δέρνω (κάποιον) πολύ 3. μακρύ ύφασμα πετυλιγμένο γύρω από ξύλινο άξονα σε σχήμα κυλίνδρου: ο *υπάλληλος έβαλε τα - στα ράφια* 4. *παλαιότ.-λαϊκ.* η μπάλα του κανονιού 5. (συνεκδ.) το κανόνι: *«βάλτε φωτιά στα -, κάψτε τα Γιάννενα»* (δημοτ. τραγ.). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. **top** «σφαίρα»].
τόπι λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών με τη σημ. «χωράφι, αγρός, τόπος»: *βοσκο-τόπι, λαστο-τόπι, βάλτο-τόπι*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Μτρν. και Ν. Ελληνικής (-τόπιον), υποκ. του αρχ. *τόπος*].
τοπικισμός (ο) [1877] η υπερβολική προσηλωση (κάποιου) στα συμπεριφέροντα του τόπου καταγωγής του, της ιδιαίτερης πατρίδας του ή του τόπου όπου διαμένει, αδιαφορώντας για το ευρύτερο (εθνικό ή κοινωνικό) συμφέρον. — **τοπικιστής** (ο) [1892], **τοπικίστρια** (η). **Τομικιστικός**, -ή, -ό [1894], **τομικιστικ-ά** | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. localism].
τοπικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή (κατ' αντιδιαστολή συνήθ. προς το σύνολο της επικράτειας ή έναν μεγάλης έκτασης γεωγραφικό χώρο): ~ *άρχοντας* | *προβλήματα* | *εκλογές* | *αρμοδιότητα* | (κομματική) *οργάνωση* | *σύλλογος* || ~ *κλίμα* | *παράδοση* | *πόλεμος* | *πανηγύρι* | *έθιμα* || ΓΛΩΣΣ. ~ *επίρρημα* (επίρρημα που δηλώνει τόπο) (β) **τοπική κοινωνία** δήμος ή κοινότητα, κατ' αντιδιαστολή προς ευρύτερη περιφέρεια (γ) **τοπική συγκοινωνία** συγκοινωνιακό δίκτυο, συνήθ. λεωφορειακό, που εξυπηρετεί τους κατοίκους συγκεκριμένης περιοχής μέσα στα όρια της (κατ' αντιδιαστολή προς τους λεωφορειακούς άξονες, που εξυπηρετούν κατοίκους διαφορετικών περιοχών) (δ) **τοπική αυτοδιοίκηση** δημοκρατικός αποκεντρωτικός θεσμός διαχείρισης των τοπικών υποθέσεων οι **δήμοι** και οι κοινότητες βλ. κ. λ. αυτοδιοίκηση (ε) ΜΕΤΕΩΡ. **τοπικός άνεμος** άνεμος μικρής εντάσεως, που επηρεάζεται από τη διαμόρφωση του χώρου και τις συνθήκες της περιοχής και όχι από τη γενικότερη κυκλοφορία στην ατμόσφαιρα 2. αυτός που σχετίζεται με ένα ορισμένο τμήμα από ένα σύνολο: *καταπολέμηση του ~ πάχους* || - *θεραπεία*. — **τοπικ-ά** | -ώς [μετρν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ντόπιος.
τοπίο (το) **1.** υπαίθριος συνήθ. φυσικός χ'ρος (ως προς τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά του, που τον καθιστούν αντικείμενο αισθητικής απόλαυσης από τον άνθρωπο): ορεινό | *νησιωτικό* | *μαγευτικό* | *υπέροχο* | *μοναδικό* | *εξάισιο* ~ || *θαυμάζω* | *απεινώ* το ~ 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η ζωγραφική παράσταση τέτοιου χ'ρου, πολλές φορές πλαισιωμένου και από πρόσωπα: ο *πίνακας απεικονίζει ένα ορεινό* 3. (γενικότερ.) η

κατάσταση πραγμάτων, το σκηνικό: *ακόμη δεν φαίνεται να έχει ξεκαθαρίσει το πολιτικό - της χώρας* || «μια σειρά βιομηχανικών συγχωνεύσεων και εξαγορών μεταμορφώνει κάθε μέρα το ~ των Μ.Μ.Ε.» (εφημ.) || *θολό το ~ στη χρηματιστηριακή αγορά.* [ETYM₂ < μεσν. *τόπιον* < μεγν. *τόπιον* (με καταβιβασμό του τόνου), υποκ. του αρχ. *τόπος*].

τοπογραφία (η) [1863] {τοπογραφιών} ζωγραφικός πίνακας που απεικονίζει τοπίο. — **τοπογραφικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*. **τοπογράφος** (ο/η) [1829] ζωγράφος που φιλοτεχνεί τοπογραφίες. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *topographe*].

τοπλανάσθαι ανθρώπινον → **ανθρώπινος**
τόπλες επίρρ. 1. (για γυναίκα) χωρίς να καλύπτεται με ρούχο το στήθος: στην *παραλία πολλές γυναίκες κυκλοφορούν ~ 2.* (ως επίθ. για ρούχο) αυτός που αφήνει το πάνω μέρος του γυναικείου σώματος, ιδ. το στήθος, ακάλυπτο: *φοράει μαγιό ~.* [ETYM < αγγλ. *topless*].

τοπ-μόντελ (το) {άκλ.} γυναικεία ή ανδρική που βρίσκεται στην κορυφή των μοντέλων τα οποία μετέχουν σε επιδείξεις μόδας, υψηλής ραπτικής στον διεθνή χώρο. [ETYM₂ < αγγλ. *top-model*].

τοπογραφία (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η εφαρμοσμένη επιστήμη μέσω της οποίας διενεργούνται ακριβείς μετρήσεις γήινων επιφανειών και απεικονίζονται γραφικά σε χάρτη 2. (συνεκδ.) η ακριβής και λεπτομερής περιγραφή τόπου ή περιοχής (με τα βουνά, τις κοιλάδες κ.λπ.) επίσης η ίδια η διαμόρφωση ενός τόπου: η ~ μιας περιοχής.

τοπογραφικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την τοπογραφία: *~ μελέτη | σχεδιάγραμμα | χάρτης | υπηρεσία 2. τοπογραφικό* (το) το τοπογραφικό σχέδιο/γραμμα. — **τοπογραφικά** -ά | -ώς [1848] επίρρ.

τοπογράφος (ο/η) ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικός που ασχολείται με τοπογραφικές εργασίες (συντάξη τοπογραφικών χαρτών, χάραξη τεχνικών έργων κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *topographe*].

τοπογραφία ρ. μετβ. [μγν.] {τοπογραφίες...} | **τοπογράφ-ησα**, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος(α) **χαρτογραφώ** μια περιοχή συντάσσοντας τον τοπογραφικό της χάρτη.

τοποθεσία (η) [μγν.] {τοποθεσιών} 1. το μέρος, η θέση σε τόπο, την οποία καταλαμβάνει ένα σπίτι, ένας οικισμός κ.λπ. και η ίδια η περιοχή γενικότερα: *χωριό χτισμένο σε ωραία | πεδινή | ορεινή ~ 2.* ΠΛΗΡΟΦ. συλλογή από ιστοσελίδες του Παγκόσμιου Ιστού: επισκέφθηκα μια ενδιαφέρουσα *διαδίκτυακή ~ σχετικά με τον γαλλικό κινηματογράφο.* [ETYM. Στην πληροφορική η λ. αποδίδει το αγγλ. *website*].

τοποθέτηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (α) (για πράγματα) το να τοποθετεί κανείς (κάτι/κάπου): η ~ των *πλατικών στα ράφια* (β) η ένταξη στον χώρο και τον χρόνο: η ~ αυτού του ποιητή στην *εποχή του* || η ~ της *δράσης στη χώρα των φαράσι* αποτελεί *εύρημα του σκρινσθέτη 2.* (για πρός.) ο καθορισμός της θέσης στην οποία πρόκειται να υπηρετήσει ένας υπάλληλος (διορισμός, μετάθεση, προαγωγή): η ~ *καθηγητών σε οργανικές θέσεις σχολείων* || η ~ *κάποιου ως προέδρου ενός οργανισμού 3.* (για χρήματα/κεφάλαια) η επένδυση σε τραπεζικές καταθέσεις, ακίνητα κ.λπ.: *βραχυπρόθεσμα ~ κεφαλαίων* || ~ *αποταμιεύσεων 4.* η άποψη, η γνώμη για ένα θέμα | **ζήτημα**: *οι ~ τον συνέδρον στο σχετικό ζήτημα ήταν ποικίλες* || πολιτική ~ | *δεξιά | αριστερή ~.*

τοποθετώ ρ. μετβ. {τοποθετείς...} | **τοποθέτ-ησα**, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος(α) 1. (για πράγματα) **βάζω** (κάτι) σε συγκεκριμένη θέση (συνήθ. με προσοχή): *~ τα βιβλία στη βιβλιοθήκη | τα πιάτα στην πιατοθήκη* || *~ τα ρούχα με προσοχή στη βαλίτσα 2.* (μτφ.) **βάζω** (κάποιον/κάτι) σε συγκεκριμένη θέση (κοινωνική, πολιτική, ηθική, καλλιτεχνική κ.λπ.) μέσα σε σύνολο, τον κατατάσσω (κάπου): τον *τοποθετούν στον χώρο του υπεργαλισμού* || *-Πού τον τοποθετείς σύμφωνα με όσα λέει: -Τον ~ στην Αριστερά 3.* (μτφ.-ειδικότ.) προσδιορίζω σε χώρο και χρόνο, εντοπίζω: *πότε και πού τοποθετείτε τις απαρχές του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού;* || ο ερευνητής *τοποθετεί το έργο του καλλιτέχνη στο ιστορικό του πλαίσιο* || ο *συγγραφέας τοποθετεί τους ήρωες του στη μετεμφολιακή Ελλάδα 4.* **βάζω** σε μια θέση, σε σειρά (ιεραρχία, κλίμακα κ.λπ.): τον *τοποθέτησαν στη δεύτερη κατηγορία* || *τοποθέτησαν την ομάδα σε όμιλο ισχυρών αντιπάλων 5.* (για σκέψη, ιδέα, άποψη) **στηρίζω** (κάπου), **θέτω**: *τοποθέτησε το θέμα σε εφραμένη βάση* || δεν *το τοποθετείς σωστά το θέμα 6.* **ορίζω** (με διορισμό, προαγωγή, μετάθεση) **κάποιον** σε εργασιακή, πολιτική, διοικητική θέση: *ο πρωθυπουργός τοποθέτησε δικούς του ανθρώπους στις θέσεις-κλειδιά του κρατικού μηχανισμού* || *τοποθετήθηκε μορφωτικός ακόλουθος της πρεσβείας 7.* (για κεφάλαια) επενδύω: *~ χρήματα στην τράπεζα-* (μεσοπαθ. **τοποθετούμαι**) 8. **παίρνω** θέση στον χώρο: *τοποθετήθηκε στο κατάλληλο σημείο, για να δει από κοντά τον πρόεδρο* || *ο παίκτης είχε τοποθετηθεί στο σωστό σημείο για γκολ 9.* (μτφ.) **παίρνω** θέση για ένα ζήτημα, εκφράζω συγκεκριμένη άποψη: *αφού τοποθετήθηκαν όλοι οι σύνεδροι, άρχισε η ψηφοφορία 10.* (μτφ.) **κινούμαι** μέσα στα όρια ενός χώρου (ιδεολογικού, πολιτικού, καλλιτεχνικού κ.λπ.), **φέρω** τα χαρακτηριστικά του: *η σκέψη του τοποθετείται στο ρεύμα του ρομαντισμού.*

[ETYM. < μεγν. *τοποθετώ* (-έω), αρχική σημ. «επιγράφω», < *τόπος* + *-θέω* < *-θέτης* < *τίθημι* (βλ. κ. θέτω)].

τοπολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΑΘ. η επιστήμη που μελετά τη σχέση του χώρου (τοπολογικός χώρος) και ιδ. των στοιχείων των αντικειμένων τα οποία μένουν αναλλοίωτα, ακόμη και όταν τα σχήματα παραμορφώνονται, τεντώνονται, σχίζονται κ.λπ. με τη μαθηματική ανάλυση. — **τοπολογικός**, -ή, -ό [1788], **τοπολογικά** -ά | -ώς επίρρ.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *topologie*].

τοπομετρία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της τοπογραφίας, που έχει ως αντικείμενο τις απεικονίσεις και τις μετρήσεις των θέσεων διαφόρων σημείων του εδάφους. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *topométrie*].

τόπος (ο) 1. τοποθεσία, μέρος, περιοχή. ΦΡ. (λόγ.) (α) *κατά τόπους* κατά περιοχές, τοπικά: *~ θα σημειωθούν βροχοπτώσεις* (β) *κρανίου τόπος* ο Γολγοθάς (βλ.λ.) (γ) *Άγιοι Τόποι* τα μέρη στα οποία έζησε και δίδαξε ο Χριστός (δ) (λόγ.) *επί τόπου* με παρουσία (κάποιου) σε αυτό τον ίδιο τον τόπο που τον ενδιαφέρει: *ο νομάρχης θα μεταβεί ~, για να επιβλέψει το έργο* (ε) (μτφ.) *μένω στον τόπο* πεθαίνω ακαριαία: τον χτύπησε *σφαίρα* και *έμεινε στον τόπο* (στ) *αφήνω (κάποιον) στον τόπο* σκοτώνω (κάποιον) ακαριαία: τον χτύπησε με *δύναμη* και τον *άφησε στον τόπο* (ζ) *κοινός τόπος* η κοινοτοπία (βλ.λ.): *η ανάγκη περιορισμού των ελλειμμάτων αποτελεί κοινό τόπο πλέον* (η) *άλλοι τόποι*, *άλλοι άνθρωποι* τα ανθρώπινα ήθη και έθιμα ποικίλλουν από τόπο σε τόπο (θ) *από τόπο σε τόπο* σε διάφορες περιοχές: *η λαϊκή μας μουσική διαφέρει ~* (ι) *τόπος αναπαύσεως* το νεκροταφείο 2. το μέρος από το οποίο κατάγεται ή στο οποίο διαμένει (κάποιος) (χωριό, πόλη ή χώρα), η πατρίδα: *νοσταλγώ τον ~ μου* || *ο ~ μας είναι ξεχασμένος από το κράτος* ΦΡ. (α) (παροιμ.) *παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είν' και μπλωμένο* βλ. λ. *παπούτσι 3.* ο χώρος που καταλαμβάνει ένα αντικείμενο, η θέση στην οποία βρίσκεται: *κάθε πράγμα βρίσκεται στον ~ του* ΦΡ. (α) *πιάνο τόπο* βλ. λ. *πιάνο* (β) (μτφ.) *δίνο τόπο στην οργή* συγκρατώ τον θυμό μου, παύω να είμαι οργισμένος: *δύσε τόπο στην οργή πια- αφού βλέπεις ότι έχει μετανοήσει!* (γ) *κάνω τόπο* (σε κάποιον) αφήνω ελεύθερο χώρο: *κάνε τόπο να παρπούμε!* (δ) *τόπο στα νιάτα!* (ως σύνθημα) για την ανάγκη ανανέωσης ενός χώρου (εργασιακού, πολιτικού κ.ά.) σε έμψυχο υλικό με προώθηση νεότερων στελεχών: *είναι καιρός να αποσυρθεί η παλαιά φρουρά από την ηγεσία της παράταξης- ~!* 4. (μτφ.) θέση στο Διαδικτυό: *στον διαδίκτυο μας ~ υπάρχουν ιστοσελίδες για όλα τα αθλήματα • 5.* ΜΑΘ. **γεωμετρικός τόπος** το σύνολο σημείων που έχουν ορισμένη κοινή ιδιότητα και συνήθ. ανήκουν σε μια ευθεία, γραμμή ή επιφάνεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ, πεθαίνω.*

[ETYM. αρχ., σγν. ετύμου. Εντελώς υποθετικές με ανεπιβεβαίωτες θεωρούνται οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με λθ. *τενύ* «εκτείνω, εξαπλώνομαι», με αρχ. *αγγλ. raphan* «συναίνει, παρέχω, πύρετω» και με αρχ. *σλαβ. tpero* «χτυπώ», οι οποίες προϋποθέτουν δυσερίμνηυτη μεταβολές].

-τόπος β' συνθ'τικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. τόπο ή περιοχή γεμάτη από κάτι: *θαμνό-τοπος, ψαρό-τοπος 2. τόπο που προορίζεται για κάτι: βοσκό-τοπος, κτηνο-τοπος, βιό-τοπος 3. τόπο που έχει συγκεκριμένη ιδιότητα: ξερό-τοπος, αγριό-τοπος.* [ETYM. Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *τόπος* και εμφανίζεται τόσο σε κληρονομηθέντα σύνθετα (λ.χ. αρχ. *ἄ-τοπος, εκ-τοπος*, μγν. *ιδιό-τοπος*) όσο και σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. *αγγλ. bio-tore*), από όπου επεκτάθηκε σε γενικότερη χρήση (λ.χ. *δασό-τοπος, ερημό-τόπος*].

τοποτηρητής (ο) 1. πρόσωπο που έχει εξουσιοδοτηθεί να αντικαθιστά (κάποιον), όταν απουσιάζει (λ.χ. ο κληρικός που αναπληρώνει τον επίσκοπο χηρεύουσας επισκοπής) 2. (μτφ.) το πρόσωπο που τοποθετεί κάποιος κάπου, για να επιτηρεί, να εποπτεύει Κατ να του αναφέρει τι γίνεται: *«ο υπουργός Εξωτερικών δεν είδε με καλό μάτι την τοποθέτηση τοποτηρητή του πρωθυπουργού δίπλα του»* (εφημ.). — **τοποτηρητής** (η). [ETYM. μγν. < *τοποτηρώ* (-έω) < *τόπος* + *τηρώ*].

τοποχρονολογία (η) [1892] {τοποχρονολογιών} (στη βιβλιογραφία) ο τόπος, η χρονολογία και ο εκδοτικός οίκος ενός δημοσιεύματος.

τοπωνυμία (η) [1874] {τοπωνυμίων} η ονομασία τόπου ή γεωγραφικού χώρου ΣΥΝ. **τοπωνύμιο**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος* [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *toponymie*].

τοπωνυμικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που σχετίζεται με τις τοπωνυμίες: *~ έρευνες | κατάλογοι 2. τοπωνυμικό* (το) το σύνολο των τοπωνυμίων χώρας ή περιοχής: *~ της Ηλείας.*

τοπωνύμιο (το) {τοπωνυμί-ου | -ων} ονομασία τόπου (χωριού, κομμό-πολης, πόλης, δρόμου, βουνού, ποταμού κ.λπ.) ΣΥΝ. **τοπωνυμία**. [ETYM < *τόπος* + *-ονύμιο* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ονυμα*, αιολ. τ. της λ. *ονομα* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *toponyme*].

κλίση τοπωνυμίων. Τα ξένα τοπωνύμια, τα οποία λίγουν ή σχηματίζονται με κατάληξεις του κλιτικού συστήματος της Ελληνικής (-α, -η, -ο κ.λπ.), κλίνονται κανονικά όπως τα αντίστοιχα ονόματα της Ελληνικής: η *Νικαράγουα* - της *Νικαράγουας*, η *Κέννα* - της *Κέννας*, όπως και η *Σερβία* - της *Σερβίας*, η *Ρωσία* - της *Ρωσίας* κ.λπ. Ομοίως θα κλίνουμε η *Σκόδρα* - της *Σκόδρας*, η *Λίμα* - της *Λίμας*, η *Ριβιέρα* - της *Ριβιέρας*, η *Κωνσταντίνα* - της *Κωνσταντίας*, η *Οτιάβα* - της *Οτιάβας*, η *Βενεζουέλα* - της *Βενεζουέλας* κ.ο.κ. Επίσης θα κλίνουμε και τα ουδέτερα σε -ο: το *Τολέδο* - του *Τολέδου*, το *Τορίνο* - του *Τορίνου*, το *Οντάριο* - τον *Οντάριο*, το *Όσλο* - του *Όσλου*, όμοια όπως λέμε το *Βερολίνο* - του *Βερολίνου*, το *Μιλάνο* - του *Μιλάνου*, το *Λονδίνο* - του *Λονδίνου* κ.τ.δ. Το ίδιο ισχύει για τα ξένα τοπωνύμια σε -η: η *Κορνουάλλη* - της *Κορνουάλλης*, η *Καμπούζη* - της *Καμπούζης*, η *Βρετανία* - της *Βρετανίας*, η *Ζανζιβάρη* - της *Ζανζιβάρης* κ.ο.κ., όπως και η Βόννη - της Βόννης, η *Βιέννη* - της *Βιέννης*, η *Βομβάνη* - της *Βομβάνης*, η *Ζυρίχη* - της *Ζυρίχης* κ.λπ.

τορ (το) (άκλ.) μονάδα πίεσης ίση με την πίεση που προκαλεί στη

βάση της στήλη υδραργύρου ύψους ενός χιλιοστομέτρου- αντιστοιχεί στο 1/760 της πρότυπης ατμοσφαιρικής πίεσης.

[ETYM < διεθν. όρ. torq. από το όν. του Ιταλού φυσικομαθηματικού E. Torricelli (1608-47), ο οποίος μελέτησε την επίδραση της ατμοσφαιρικής πίεσης]. Τορά (η) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. 1. η Πεντάτευχος 2. (κατ' επέκτ.) το σύνολο της ιουδαϊκής θρησκευτικής λογοτεχνίας, περιλαμβανομένης της Παλαιάς Διαθήκης, του Ταλμούδ κ.λπ. 3. ειλητήριο από περγαμινή, πάνω στην οποία είναι γραμμένο το κείμενο της Πεντάτευχου χρησιμοποιείται για τις λατρευτικές ανάγκες στις εβραϊκές συναγωγές. [ETYM < εβρ. torah «διδασκαλία, νόμος» < hora «διδάσκω»]. -τορας παραγωγικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν ιδιότητα ή επάγγελμα: αυτοκρά-τορας, εισπράκ-τορας, διδάκ-τορας, μαγαζά-τορας, συμβουλά-τορας, παντοκρά-τορας, κοσμοκρά-τορας, εστιά-τορας.

[ETYM < αρχ. παραγ. επίθημα -τωρ, -τορος (λ.χ. κτή-τωρ, αυτοκρά-τωρ, ήγη-τωρ), εκτεταμένη-ετεροιομένη βαθμ. του Ε.Ε. επιθημάτων *τε/ορ (πβ. πα-τήρ, σω-τήρ - γενν. γεννή-τορ-ος, κλητ. μή-τερ)].

τορβάς (ο) → ντορβάς

τορέρο (ο) {άκλ.} ο ταυρομάχος (βλ.λ.). [ETYM < ισπ. torero < toro «ταύρος» < λατ. taurus].

τόρνεμα (το) {μτγν.} {τορνέμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) έργο σμιλευτό ή σκαλισμένο ΣΥΝ. ανάγλυφο, σκαλιστό.

τορέσις (ο) {τορ-έσις | -εις, -έσις} (αρχαιοπρ.) αυτός που καταργείται μέταλλα ή σκληρά υλικά, δημιουργώντας ανά γλυφά έργα (μικροτεχνίας κ.λπ.), κομψοτεχνήματα. [ETYM μτγν. < αρχ. τορνεω (βλ.λ.).]

τορέω ρ. μετβ. {τόρεω-σα | -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) καταργάζωμαι (λ.χ. με σμίλη) μέταλλο ή άλλο σκληρό υλικό, δημιουργώντας ανά γλυφα ή έκτυπα σχήματα, έργα μικροτεχνίας κ.λπ. — τορευτής (ο) {μτγν.}, τορευτικός, -ή, -ό {μτγν.}, τορευτός, -ή, -ό {μτγν.}. [ETYM αρχ. < θ. τορ-, ετεροιομ. βαθμ. του τείρω «τρυτώ, διαπερνώ» (< *τέρ-7ω, βλ. κ. τερη-δών, τέρ-μα), + επίθημα -έω, μάλλον αναλογικά προς το χαλκείω].

Τορίνο (το) πόλη της ΒΔ. Ιταλίας στις όχθες του Πάδου. [ETYM < ιταλ. Torino, που οφείλει την ονομασία στον ρωμαϊκό οικισμό Augusta Taurinorum, τον οποίο είχαν ιδρύσει οι Taurini, μια λιγουριανή φυλή. Το εθνονύμιο Taurini είναι κελτ. αρχής και ανάγεται πθ. στις κελτ. λ. tauro «βουνό» ή τυρ «νερό», ενώ υπάρχει και η άποψη ότι προέρχεται από το λατ. taurus (< αρχ. ταύρος)].

τορμός (ο) (λόγ.) 1. προεξοχή εξαρτήματος, η οποία εφαρμόζει σε εγκοπή άλλου εξαρτήματος, ώστε να τα ενώνει και να συγκρατεί επιβραδύνοντας την κίνηση του ενός 2. ΣΤΡΑΤ. η οπή στην οποία εφαρμόζει το μεταλλικό σύστημα του πολυβόλου. — (υποκ.) τορμίσκος (ο).

[ETYM αρχ. τεχν. όρ., που χρησιμοποιείται με τις βασικές σημ. «οπή, κοιλότητα» και «τένοντας, άξονας», καθώς και με πολλές άλλες εξειδικευμένες σημασίες. Η σημ. «οπή, κοιλότητα» θα επέτρεπε τη σύνδεση με την οικογ. του ρ. τείρω «τρυτώ, διαπερνώ» (βλ. κ. τορνεω), αλλά οι σημ. «τένοντας, άξονας» έχουν οδηγήσει ορισμένους μελετητές στη σύνδεση με γερμ. λ. για το «έντερο», πβ. αρχ. σκανδ. barnir, γερμ. Darm ή και με γεττ. tarma- «καρφοί, αστράγαλος»].

τορναδόρος (ο) ο τεχνίτης, σε ζυλοουργείο ή σιδηρουργείο, που καταργάζεται με τόρνο (βλ.λ.) ξύλινα ή μεταλλικά αντικείμενα. [ETYM Αντιδάν. < βεν. tornidor < μτγν. λατ. tornator < λατ. tornus < αρχ. τόρνος (βλ.λ.).]

τορναρίσμα (το) {τορναρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η καταργασία αντικειμένου (ξύλινου, μεταλλικού κ.ά.) με τόρνο ΣΥΝ. τórνευμα, τórνευση.

τορνάρω ρ. → τορνέω

τόρνεμα (το) {τορνέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η τórνευση 2. (συνεκδ.) το αντικείμενο που έχει δουλευτεί με τόρνο. Επίσης τórνευμα [αρχ.]. τορνεντήριο (το) {τορνεντηρί-ου | -ων} το εργαστήριο στο οποίο ο τορναδόρος καταργάζεται αντικείμενα από ποικίλα υλικά με τόρνο. [ETYM < μτγν. τορνεντήριον < αρχ. τορνέω + παραγ. επίθημα -τήριον, πβ. κ. οίκη-τήριον, μαιευ-τήριον].

τορνεντής (ο) {μτγν.} ο τορναδόρος.

τορνεντικός, -ή, -ό {μτγν.} 1. αυτός που σχετίζεται με τον τορνεντή: ~ εργαλεία 2. τορνεντική (η) η τέχνη του τορνεντή.

τορνεντός, -ή, -ό {μτγν.} 1. αυτός που τον έχει καταργαστεί τεχνίτης με τόρνο 2. (μτφ.) (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από πλαστικότητα και συμμετρία αναλογιών: οι ~ καμπύλες του σώματος ΣΥΝ. καλλιγραμμός (β) περίτεχνα επεξεργασμένος: ~ λόγος.

τορνέω ρ. μετβ. [αρχ.] {τόρν-εωα, -εύθηκα, -εμένος} 1. καταργάζωμαι, επεξεργάζομαι (κάτι) με τόρνο: ~ το μέταλλο | το ξύλο 2. (μτφ. για λόγο) δουλεύω περίτεχνα. Επίσης τορνάρω. — τórνευση (η) {μτγν.}.

τόρνος (ο) μηχανήμα πολλαπλής χρήσεως, τόσο στη βιοτεχνία όσο και τη βιομηχανία, εφοδιασμένο με κοπτικό εργαλείο, με το οποίο μπορούμε να αφαιρέσουμε τμήμα της μάζας μετάλλου ή ξύλου, οπότε αυτό αποκτάει την επιθυμητή μορφή, το οποίο χρησιμοποιούν συνήθ. οι ζυλοουργοί για την καταργασία διαφόρων αντικειμένων, προκειμένου να τους δώσουν καμπύλο ή κυλινδρικό σχήμα. [ETYM αρχ. < γιν. όρ. (με παραγ. επίθημα -νος, πβ. κ. κίκ-νος), < θ. τορ-, ετεροιομ. βαθμ. του τείρω «τρυτώ, διαπερνώ» (βλ. κ. τορνεω)].

Τορόντο (το) πόλη και λιμάνι του ΝΑ. Καναδά. [ETYM < αγγλ. Toronto, που έλαβε την ονομασία του από το ινδιάν. χωριό Tarantou, το οποίο ίσως ανάγεται στην ιροκέζικη λ. Toron-to-hen «δάσος μέσα στο νερό» ή στη λ. deonto «τόπος συνάντησης» (γλώσσα Χούρον)].

τορπίλα (η) → τορπίλη

τορπιλάκος (η) [1892] {τορπιλακάτ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ελαφρό ταχύπλοο πολεμικό πλοίο, εξοπλισμένο με τορπίλες, αντιαεροπορικά πυροβόλα μικρού διαμετρήματος και πυροβόλα.

τορπίλη (η) [1879] {τορπιλών} 1. υποβρύχιο βλήμα μακρόστενου, κυλινδρικού σχήματος, το οποίο διαθέτει σύστημα προώθησης και κατευθύνσεως, μπορεί να μεταφέρει εκρηκτική γόμωση (μέχρι πεντακοσίων κιλών) σε μεγάλη απόσταση και να βρίσκει με ακρίβεια τον στόχο του: εκτοξεύεται από αεροπλάνο, πλοίο ή υποβρύχιο και μπορεί να προκαλέσει την καταστροφή μέχρι και βαριά θωρακισμένου πλοίου: εκτοξεύω | ρίγγω ~ εναντίον εχθρικού καταδρομικού || η ~ δεν εξερράγη | αστόχησε || πετυχαίνω με ~ έναν στόχο || τηλεκατευθυνόμενη ~ || ~ με σύστημα αυτόματης αναζήτησης του στόχου 2. (μτφ.) κάθε ενέργεια η οποία έχει σκοπό να πλήξει κάποιον, πυροδοτεί αντιδράσεις και έχει καταστροφικά αποτελέσματα: νέα ~ εναντίον του προέδρου από ομάδα βουλευτών της εσσοκομματικής αντιπολίτευσης. Επίσης (λαϊκ.) τορπίλα. ΣΧΟΛΙΟ λ. νόρπη.

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. torpille < προηγκ. torpio < λατ. torpedo, -inis «νάρκη» < ρ. torpere «ναρκώνω»].

τορπιλήτης (ο) [1890] ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός ή ναύτης του Πολεμικού Ναυτικού, επιφορτισμένος με τον χειρισμό των τορπιλών κατά την εκτόξευσή τους.

τορπιλιζώ ρ. μετβ. [1896] {τορπίλια-α, -ηκα, -μένος} 1. ανατινάζω (εχθρικό στόχο) εκτοξεύοντας τορπίλη: οι Ιταλοί τορπιλίσαν την «Έλλη» 2. (μτφ.) υπονομεύω μια διαδικασία (συνήθ. επίσημη), εμπόδιζω με δόλιο ή παρασκευασμένο τρόπο την επιτυχία έκβαση της: οι μεγάλες δυνάμεις τορπιλίσαν τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο χωρών || η ειρήνη στην περιοχή τορπιλίστηκε από την τρομοκρατική ενέργεια ΣΥΝ. ανατρέπω, σαμποτάρω, υπονομεύω. — τορπιλισμός (ο).

τορπιλικός, -ή, -ό [1890] 1. αυτός που σχετίζεται με τις τορπίλες: ~ μηχανισμός 2. τορπιλικό (το) το τορπιλόβλο (βλ.λ.).

τορπιλοβλητικός, -ή, -ό [1895] αυτός που χρησιμοποιείται στη ρίψη τορπιλών: ~ σολήνας. [ETYM < τορπίλη + βλητικός < βάλλω (πβ. κ. βλήμα)].

τορπιλοβόλο (το) [1888] ΣΤΡΑΤ. μικρό ταχύπλοο πολεμικό σκάφος, το οποίο είναι εξοπλισμένο κυρ. με τορπίλες.

[ETYM < τορπίλη + -βόλο < βάλλω (πβ. κ. πυρο-βόλο), απόδ. του γαλλ. torpilleur].

τορπιλοειδής, -ής, -ές [1892] {τορπιλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τορπίλης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

τορπιλοπλάνο (το) ΣΤΡΑΤ. μαχητικό αεροσκάφος που εκτοξεύει τορπίλες εναντίον εχθρικών θαλάσσιων στόχων από χαμηλό ύψος.

[ETYM Νόθο συνθ., < τορπίλη + -πλάνο < πλανώμαι (βλ. λ. αερο-πλάνο), απόδ. του αγγλ. torpedo plane].

τορπιλοσωλήνας (ο) ο σωλήνας εκτοξεύσεως τορπιλών.

[ETYM Απόδ. του αγγλ. torpedo tube].

τορπιλοφόρο (το) [1889] ΣΤΡΑΤ. βοηθητικό πολεμικό σκάφος που χρησιμοποιείται για τον ανεφοδιασμό των τορπιλοβόλων με τορπίλες.

[ETYM < τορπίλη + -φόρος < φέρω].

τός, τη, το (αδύνατος τύπος της προσωπικής αντων. τρίτου προσ.) αυτός (βλ.λ.): Να τος! Εδώ είναι! || που V τος; (που είναι αυτός); || να το το άστυλιό.

[ETYM Από την αιτ. τον, την, το του άρθρου ο, η, το κατ' αναλογία προς την αντων. αυτόν, αυτήν, αυτό και την ονομαστική αυτός, -ή, -ό].

-τός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει ότι κάποιος | κάτι: 1. μπορεί να πάθει ή να κάνει (κάτι): πιασ-τός, κουρδισ-τός, βιδω-τός, διαβα-τός 2. αξίζει για (κάτι): αγαπη-τός, επιθυμη-τός 3. γίνεται με ορισμένο τρόπο: συλλαβισ-τός 4. έχει ορισμένη ιδιότητα ή χαρακτηριστικό: πλεχ-τός, χτυπη-τός. ΣΧΟΛΙΟ λ. α-| αν-στερητικό.

[ETYM Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται κυρ. σε ρηματικά επίθετα (λ.χ. στρεπ-τός, έρασ-τός, στρω-τός κ.ά.) και προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-(e)to-].

τοσάκις επίρρ. (λόγ.-σπάν.) τόσες φορές: έχει αναφερθεί ~ σε αυτό το θέμα. [ETYM αρχ. < τόσος + επιρρ. επίθημα -άκις, πβ. κ. πολλ-άκις].

Τοσκάνη (η) περιοχή της Κ. Ιταλίας. — Τοσκάνος (ο), Τοσκάνη (η), τοσκανικός, -ή, -ό.

[ETYM < ιταλ. Toscana < λατ. Tuscī | Tuscāni, ετρουσκ. φύλο που εγκαταστάθηκε στην περιοχή περί το 1000 π.Χ., αγν. ετύμου].

Τόσκος (ο) {-ες κ. -ηδες} ο Αλβανός της Τοσκαρίας (περιοχή στην Κ. και Α. Αλβανία, νοτίος του ποταμού Σκούμπι). [ETYM < αλβ. Tosk, αγν. ετύμου].

τόσο επίρρ. 1. για τη δήλωση ορισμένου μεγέθους, ποσότητας, όγκου κ.λπ.: είναι ~ μεγάλος || πήρε ένα ραβδί, -μακρύ || ό, τι και να τον πεις, αυτός ~ καταλαβαίνει 2. (α) για έμφαση στο μέγεθος, στην ποσότητα κ.λπ.: σε ~ μικρό σπίτι μένετε; || ~ πολύ σε πείραζε αυτό που είπα; || ~ μεγάλω αυτοκίνητο, που το παρκάρεις; || ~ μεγάλη ανοησία δεν έχω ξανακούσει! || πώς και ήρθες ~ νορίς; ΦΡ. τόσο μα τόσο (+επιθ.) για ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό, που προκαλεί εντύπωση: είναι ~ ηλίθιος! (β) με δευτερεύουσα συμπερασματική πρόταση με το ώστε | που: είναι ~ αγενής, που δεν λέει ούτε καλημέρα || είναι ~ έξυπνος, ώστε του αρκεί να διαβάσει το μάθημα μια φορά για να το μάθει 3. (για σύγκριση) (α) στην αρχή προτάσεων ως απόδοση σε προτάσεις με το όσο. όσο πιο πολύ αρνείται ~ πιο πολύ θα σε πιέξει || όσο λιγότερο του μιλάς ~ το καλύτερο για όλους μας (β) (ειδικότ.) για να δηλώσουμε ότι κάτι έχει μια ιδιότητα στον ίδιο βαθμό με κάτι άλλο: είναι ~ ικανός όσο και ο πατέρας του || δεν θεωρείται ~ αξιόπιστος όσο ο Χάρης ΦΡ. άλλο τόσο (ι) στον ίδιο βαθμό: όσο καλός ει-

για ο ένας, ~ είναι κι ο άλλος (ύ) δύο φορές η ίδια ποσότητα: στα κιλά είναι όσο εσύ κι ~ 4. (μετά από αριθμό) περίπου, όσο δηλώνει ο αριθμός και κάτι παραπάνω (κυρ. όταν δεν ξέρουμε, δεν θυμόμαστε ή δεν θέλουμε να προσδιορίσουμε ακριβώς κάτι): είναι σαράντα - χρονών || η ώρα έχει πάει δύο και ~ ΦΡ. (αρνητ.) και τόσο για μετρίσιμ αυτό που έχει ήδη λεχθεί: δεν είναι ~ άσχημος! || δεν μιλάω ~ πολύ, για να μου λέτε ότι φλυαρώ! 5. λίγο: δεν θα μου δώσει από το γλυκό ούτε ~:

[ETYM₁ < αρχ. τόσο, ουδ. τού επιθ. τόσος (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται επιρρηματικώς ήδη στον Όμηρο].

τοσοδούλης, -α, -ι (εκφραστ.) τόσο μικρός, πάρα πολύ μικρός: είναι ένας ~ ανθρώπακος || ένα ~ σκυλάκι σε φόβισε; ΣΥΝ. τόσος δά. — τοσοδούλικος κ. τοσοδούτικος, -η, -ο. [ETYM₂ < τόσος δα + υποκ. επίθημα -ούλης, πβ. κ. μικρ-ούλης].

τόσος, -η, -ο αντών. δεικτική 1. ο ίδιος ή τέτοιος ως προς το μέγεθος, την ποσότητα, την ένταση ή τη διάρκεια 2. (ειδικότ.) αυτός που είναι του ίδιου περίπου μεγέθους με αυτό που δείχνω" ΦΡ. (α) **τόσος μόνο(ν)** σε τέτοιον βαθμό λίγος ή μικρός: τόση μόνο **μπέρα μου αρκει** (β) **τόσοι και τόσοι** πάρα πολλοί, αναρίθμητοι: **τόσοι και τόσοι (άνθρωποι) ζήτησαν τη βοήθεια του** || **χει βαφτίσει τόσα και τόσα παιδιά (γ) άλλος τόσος** διπλάσιος: **από το πολύ φαγητό έγινε ~ (δ) τόσα ξέρεις, τόσα λες!** δεν ξέρεις τι σου γίνεται έχεις άγνοια και δεν μπορείς να καταλάβεις (°) **(κάνω) το τόσο τόσο** (συνήθ. συνοδ'ύται από ανάλογη χειρονομία) μεγαλοποιώ τα πράγματα: **συνήθ. οι εφημερίδες κάνουν ~ 3.** μέχρι τέτοιου σημείου μεγάλος ή πολύς: **είχα τόση ανάγκη να ξαναβρεθούμαι!** 4. πάρα πολύς: **με τόσα που μου είπες, με ανηχισές || ~ κόσμος, πού βρήθηκε;** || με συμπερασματικό σύνδεσμο ώστε η που) είναι **τόση η κόραση μου, ώστε || που δεν σε πρόσεξα** 5. (μετά από αριθμό) και κάτι, λίγο περισσό(τ)ος (επειδή δεν ξέρουμε τον ακριβή αριθμό): **έχει φτάσει στα εκατόν τόσα κιλά το βάρος του** 6. (ως απόδοση του όσος) ακριβώς ίσος κατά το μέγεθος, τον αριθμό, τη διάρκεια, την ένταση κ.λπ. με κάποιον άλλο: **όσοι είναι οι προσκεκλημένοι τόσα είναι και τα πιάτα στο τραπέζι** || όσους δάσκους μου ζήτησες **τόσους σου έφερα** 7. (σε αρνητ. προτάσεις + και, με μετριάστική σημασία) όχι πάρα πολύς: **-Ήταν πεντακόσια άτομα στη δεξίωση;** -Όχι και τόσο!

[ETYM < αρχ. τός(ς)ος (ήδη μυκ. to-so) < *tot/-os < I.E. *toti- «τόσος» (άκλ. επιθ.), πβ. συνσκη. tati, λατ. tot, toti-dem].

τοσοδά, τοσηδά, τοσοδά αντών. δεικτική (επιτατ.) αυτός που είναι πάρα πολύ μικρός σε μέγεθος, σε ποσότητα ή σε έκταση: θα **δοκιμάσω ένα ~ μόνο κομματάκι από το γλυκό** || είναι ένας ~ ανθρώπακος, κι όμως, ξέρεις τι δύναμη έχει; — **τοσοδά** επίρρ. [ETYM₂ < τόσος (βλ.λ.) + δα (βλ.λ.)].

τοσούλης, -α, -ικο (υποκ.-χαϊδεύτ.) τόσο μικρός ή λίγος. Επίσης τοσοτούτικος, -η/-ια, -ο. [ETYM < τόσος + υποκ. επίθημα -ούλης].

τοσοτόκος, τοσοτόκη, τοσοτόκο (τοσοτόων) τόσο μεγάλος ή τόσο πολύς. ΦΡ. **τοσοτόκο μάλλον** (τοσοτόκο μάλλον) τόσο περισσότερο, κατά κύρια λόγια, πόσο μάλλον: **οι πολιτικοί ηγέτες οφείλουν να είναι άφοβοι, -εφόσον θέλουν να θεωρούνται πρότυπα.** [ETYM₂ < αρχ. τοσοτόκος < τόσος + ούτος].

τοστ (το) {άκλ.} σάντουιτς που αποτελείται από δύο τετράγωνα φέτες ψωμιού αλειμμένες εσωτερικά με βούτυρο, ανάμεσα στις οποίες υπάρχουν λεπτές φέτες τυριού και (αμυρόν και άλλα συνοδευτικά) και οι οποίες ψήνονται σε ειδική ηλεκτρική συσκευή (τοστιέρα): **κρύο | ζεστό | καλομημένο | άψιμο | απλό ~** || ~ με ντομάτα || **κάνω | ψήνω | φρειάω ένα ~** || ψωμί για ~ (καθεμιά από τις λεπτές, τετράγωνα φέτες ψωμιού, που διατίθενται σε ειδική συσκευασία στο εμπόριο). — (υποκ.) τοστάκι (το).

[ETYM₂ < αγγλ. toast < μέσ. αγγλ. to(ο)sten < μέσ. γαλλ. toster < δημόδ. λατ. *tostare < λατ. tostus, μυχ. τ. του β. torrere «ψήνω, φρυγανίζω»].

τοστάδιο (το) (λαϊκ.) κατάστημα που ετοιμάζει και πουλά τοστ. [ETYM₂ < τοστ + παραφ. επίθημα -άδιο, πβ. κ. τυροπι-άδιο].

τοστιέρα (η) {δύσχηρ. τοστιέρον} ηλεκτρική συσκευή που αποτελείται από δύο μεταλλικές, συνήθ. με ραβδώσεις, θερμαινόμενες πλάκες, ενωμένες στη μία τους πλευρά, ώστε να ανοίγουν και να κλείνουν, ανάμεσα στις οποίες τοποθετείται και ψήνεται συμπιεζόμενο το τοστ. [ETYM₂ < τοστ + παραφ. επίθημα -ιέρα, πβ. κ. ψηστ-ιέρα].

Τ.Ο.Τ.Α. (το) Τμήμα Οδικών Τροχαίων Ατυχημάτων.

τότε επίρρ. 1. σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή ή περίοδο (τού παρελθόντος ή τού μέλλοντος): ~ **ζούσαμε μέσα στη φτώχεια και τη μιζέρια** || **δεν υπήρχαν πολυκατοικίες ~** ΦΡ. (α) **ώς τότε/μέχρι τότε** μέγ. ενός χρονικού σημείου (το οποίο έχει ήδη αναφερθεί): **τον Οκτώβριο έχουμε εκλογές ~ πρέπει να προετοιμαστούμε σωστά** || **ας μη βιαζόμαστε, ~ έχουμε καιρό** || **θα τα πούμε το βράδυ ~, καλή ξεκούραση!** (β) **τότε που** την περίοδο ή τη χρονική στιγμή που...: ~ **κυβερνούσε ο Καποδίστριας** || **θιμάσαι ~ είχαμε πάει στη Νάξο;** || **από ~ παντρεύτηκε, εξαφανίστηκε από τα στέκια μας** 2. (ειδικότ. στην αρχή περιόδου) για έμφαση στη χρονική στιγμή κατά την οποία γίνεται κάτι: ~ **ακούστηκε ένας πυροβολισμός** 3. σε αυτή την περίπτωση, λοιπόν: **όταν δεις να επαληθεύονται οι προβλέψεις μου, ~ θα με θυμηθείς** || **ας πούμε ότι έρχονται έτσι τα πράγματα - τι κάνουμε, ~;** 4. (με άρθρο) (α) για πρόσωπο ή κατάσταση παλαιότερης χρονικής περιόδου ή στιγμής: **ο ~ διοικητής του νησιού** || **η ~ κυβέρνηση** (β) (ως ουσ.) **το παρελθόν: ποια είναι η διαφορά τού ~ με το σήμερα;** · 5. (εισάγει για έμφαση απόδοση υποθέσεως ή το δεύτερο σκέλος συλλογισμού, το συμπέρασμα) άρα, επομένως, λοιπόν: **αν δεν μπορεί να επιβληθεί στο κόμμα του, ~ πρέπει να παραιτηθεί** || **αφού είναι έτσι τα πράγματα, ~ θα υποχωρήσουμε.** Επίσης (λαϊκότ.) τότες.

[ETYM₂ αρχ. < θ. το- (< I.E. *tod, από το άρθρο τό, βλ.λ.) + τε, που απαντά στις λ. δ-τε, πό-τε και ανάγεται στο I.E. ληκτικό μόρφημα *-te (άσχετο προς τον σύνδεσμο τε < *k'e)].

τοτέμ (το) {άκλ.} 1. (σε πρωτόγονες φυλές) ζώο, πράγμα ή φυσικό φαινόμενο, το οποίο θεωρείται ότι με υπερφυσικό, μυστηριακό τρόπο έχει αποκτήσει συγγένεια με άτομο, ομάδα ατόμων ή φυλή και λατρεύεται ως βοηθός των ανθρώπων (ειδικότ.) το ζώο που δεν πρέπει να φονεύεται ούτε να πληγώνεται 2. (συνεκδ.) κάθε παράσταση αυτού του ζώου, του πράγματος, του φυσικού φαινομένου κ.λπ., καθώς και κάθε μύθου σχετικού με τους προγόνους της φυλής που το λατρεύει. — τοτεμικός, -ή, -ό.

[ETYM₂ < γαλλ. totem < αγγλ. totem < οτεμαν «το τοτέμ του» (λ. της ιδιάν. γλώσσας Οτζίμπουά) < ρίζα «οτε-» «συγγένεια αίματος», που απαγόρευε σε δύο αδελφία του αντίθετου φύλου να έλθουν σε γάμο μεταξύ τους].

τοτεμισμός (ο) ΕΘΝΟΛ. το σύνολο των δοξασίων και των θρησκευτικών πρακτικών (λατρευτικό τυπικό, απαγορεύσεις, σεβασμός σε ιεροποιημένες συμβολικές αναπαραστάσεις ζώων ή φυσικών αντικειμένων και φαινομένων), οι οποίες συνδέονται με την πίστη ατόμων ή ομάδων προτόγονος κοινότητας σε τοτέμ (βλ.λ.), το οποίο αναγνωρίζουν ως πρόγονο, προστάτη ή σύντροφο τους. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. totemismi.

τού'οριστικό άρθρο → ο, η, το του² -Λατός

τουαλέτα (η) {τουαλετόν} 1. επίπλο που αποτελείται από βάση (με συρτάρι) και μεγάλο καθρέφτη στερεωμένο σε αυτήν, όπου τοποθετούνται ή φυλάσσονται κοσμημάτα και καλλυντικά 2. (συνεκδ.) η περιποίηση και ο καλλωπισμός του σώματος: **κάνω την ~ μου** (περιποιούμαι την εμφάνιση μου, καλλωπίζομαι) ΣΥΝ. εντρεπτικός · 3. γυναικείο (συνήθ. μακρύ) φόρεμα από ακριβό ύφασμα, που φοριέται σε επίσημες περιστάσεις (γιορτές, δεξιώσεις ή άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις): **βραδινή ~** · 4. το δωμάτιο στο οποίο ικανοποιούμε τις φυσικές μας ανάγκες, πλενόμαστε ή και καλλωπίζομαστε: **πήγε στην ~, για να κάνει την ανάγκη του** ΣΥΝ. λουτρό, μπάνιο, ασηροθήριο. — (υποκ.) τουαλετίτσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδυμασία. [ETYM₂ < γαλλ. toilette, υποκ. του toile «πανί» < λατ. tela «φύρασμα, ιστός»].

τουαλέτα: συνώνυμα, ο χώρος του σπιτιού όπου κάνουνε τη φυσική ανάγκη μας έχει δηλωθεί με ποικίλες λέξεις, που γίνονται όλο και πιο ευφημιστικές όσο εξελίσσεται ο πολιτισμός και η ζωή στην αστική κοινωνία. Σήμερα χρησιμοποιούμε ευφημιστικά τις λέξεις τουαλέτα (κυριολεκτικά: ο χώρος όπου καλλωπίζεται κανείς), μπάνιο (κυριολεκτικά: ο χώρος του λουτρού), βεσέ (το ξενικό W.C., κυριολεκτικά: χώρος με νερό για να φρεσκοποιησει κανείς, να πλύνει τα χέρια του) και μέρος (με στένωσή της σημασίας της λέξης, ώστε να δηλώνει αποκλειστικά το ασηροθήριο). Η λ. αποχωρητήριο (μαρτυρείται από το 1888), «ο χώρος όπου αποχωρεί, αποσύρεται κανείς για τη (φυσική) ανάγκη του», είναι η πιο ουδέτερη λέξη -μη ευφημιστική, αλλά και μη χυδαία- για τη δήλωση του συν'κρυμμένου χώρου. Όμοια χρησιμοποιήθηκ' για πολύ καιρό στην καθημερινή γλώσσα και η ξενική προέλευσης λ. καμπίνες. Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν τις λ. **απόδιον, αφοδευτήριον, αναγκαίον** και κυρίως τη λ. **άποπατος**. Η λ. **άποπατος** επανεισηγή στη λόγια γλώσσα στα τέλη του 19ου αιώνα, κάνοντας τον Κουμανούδη να παρατηρήσει «η **δεν νεοεισακτος αρχαία λέξις, ο άποπατος, εξευγενίζεται υπό τον αμαθέςρον εις ύπατον**» (Συναγωγή νέων λέξεων... λ. αποχωρητήριο). Η λ. **αφοδευτήριο** χρησιμοποιήθηκε πολύ στη γλώσσα του στρατού (τον **εστειλαν να καθαρίσει τα αφοδευτήρια**), όπως και η λ. Καλλιόπη παλαιότερα δε χρησιμοποιήθηκε και η λ. αναγκαίος (ενν. χώρος) στην αστική γλ'σσα. Πλάστηκαν επίσης οι λ. ουρητήριο (για ανδρικές τουαλέτες) και το ευφημιστικό ανακουφιστήριο. που δεν χρησιμοποιείται πλέον, όπως δεν χρησιμοποιείται και η παλαιότερη λόγια λ. κοπρών.

τουαλεταρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {τουαλεταρίσ-τηκα, -μένος} (καθμ.) 1. περιποιούμαι την εμφάνιση μου ΣΥΝ. εντρεπίζομαι, καλλωπίζομαι 2. βάζω τουαλέτα, ντύνομαι με επίσημα ρούχα. — τουαλεταρίσμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

τούβλο (το) 1. δομικό υλικό ποικίλου σχήματος και χρώματος συνήθ. κοκκινωπό, με εσωτερικές τρύπες, που αποτελεί ψημένο μείγμα αργιλοδούς χρώματος και νερού και χρησιμοποιείται είτε στο χτίσιμο εσωτερικών ή εξωτερικών τοίχων οικοδομής είτε στην εσωτερική επικάλυψη καμινιών: **διάτρητο | πυρίμαχο ~** 2. (μτρ.) πρόσωπο περιορισμένης ευφυΐας: **υπήρχαν και δύο μαθητές στην τάξη, που ήταν ανεπίδεκτοι μαθήσεως, τελείως τούβλα** ΣΥΝ. αμαθής, βλάκας, κούτσουρο, έζλο απελέκητο, κουμπούρας — (υποκ.) τουβλάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.

[ETYM₂ < μεσν. τούβλον < τούβουλον < μτρν. λατ. tubulus, υποκ. του λατ. tubus «σωλήνας», αγν. ετύμου].

Τουβαλού (η) {άκλ.} (αγγλ. Tuvalu) νησιωτικό κράτος του Κ. Ειρηνικού Ωκεανού με προτείνουσα τη Φονγκαφάλε, χωρίς επίσημη γλώσσα (ομιλούνται η Τουβαλουανή, η Κιριμπατί και η Αγγλική) και νομισματά το δολάριο Αυστραλίας ή Τουβαλού. — Τουβαλουανός (ο), Τουβαλουανή (η), τουβαλουανός, -ή, -ό.

[ETYM₂ < αγγλ. Tuvalu < τουβαλ. Tuvalu «οκτώ στέκουν μαζί» < tu «στέκω» + valu «οκτώ». Αν και το σύμπλεγμα της Τουβαλού αποτελείται από εννέα νησιά, η ονομασία οφείλεται στο γεγονός ότι σε οκτώ ομιλείται η τουβαλουανή γλώσσα, ενώ στο ένατο χρησιμοποιεί-

είται η γλώσσα Κιριμπάτι (Kiribati). Ως αποικία (ώς το 1978) η χώρα είχε το όν. *Νήσοι Ελις* (αγγλ. Ellice Islands), από τον Καναδό εφοπλιστή Alexander Ellice, του οποίου το πλοίο κατέπλευσε στην Τουβαλού το 1819. τουβούλα (η) {χωρ. πληθ.} (ειρων.-εκφραστ.) η τηλεόραση, ως οικείο πλέον οικογενειακό στοιχείο και συνήθ. σε σχέση με τα ελαφρά και λαϊκά προγράμματα της.

[ETYM. < τιβί (< αγγλ. TV.) + υποκ. επίθημα -ούλα. Τα σύμφωνα (ξεκινώντας από τα χειλικά [p], [v], [f]) προφέρονται μερικές φορές στον πρόχειρο λόγο με τη συνοδία του φωνήεντος [u]].

ΤΟΥΙΝΤ (το) {άκλ.} τραχύ στην υφή μάλλινο ύφασμα, που έχει υφανθεί με διαφορετικού χρώματος κλωστές και χρησιμοποιείται κυρ. για σακάκια, παλτά και κοστούμια.

[ETYM. < αγγλ. tweed < σκωτσ. tweek «ύφασμα με ραβδώσεις» (υπό την επιδρ. του τόπων. Tweed, ποταμού στη Σκωτία) < μέσ. αγγλ. twyll < αρχ. αγγλ. twīlic «(ύφασμα) με διπλό νήμα» < λατ. bilix < bi- (< bis «δύς») + -lix < Ilicium «μίτος, νήμα»].

τουίστ (το) {άκλ.} χορός δημοφιλής στη δεκαετία του '60, στον οποίο οι χορευτές στρέφουν τα πόδια και το σώμα τους (χέρια, γοφούς, ώμους) με γρήγορες κινήσεις.

[ETYM. < αγγλ. twist «στρίβω, γυρίζω» < αρχ. αγγλ. twist «σχοινί», που συνδ. με αρχ. αγγλ. twā «δύο»].

τουλάχιστον επίρρ. 1. (για αριθμό ή ποσότητα) το λιγότερο, κατ'ελάχιστον: *παρευρέθησαν στα εγκαίνια ~ διακοσμία άτομα* 2. για κάτι που θα μπορούσε να έχει πει ή κάνει κάποιος: *θα μπορούσε ~ να με ενημερώσει, πριν δώσει τέτοια εντολή* 3. το λιγότερο που θα μπορούσε να πει κανείς για κάτι: *η συμπεριφορά της ήταν ~ αναίδης || είναι ~ πρόωρο να μιλά κανείς για βουλευτικές εκλογές*. ΣΧΟΛΙΟ λ. απόστροφος. [ETYM. < αρχ. τουλάχιστον (με κράση) < φρ. το ελάχιστον].

τούλι (το) {τουλίω | χωρ. γεν. πληθ.} ελαφρό ύφασμα από βαμβάκι ή μετάξι, που σχηματίζει λεπτό δικτυωτό (κάτση) και χρησιμοποιείται στη ραπτική, τη βιομηχανία ετοιμών ενδυμάτων και την κατασκευή μεταξωτοί > κόσκινον αλευροποιας.

[ETYM. < γαλλ. tulle, από την ομώνυμη πόλη της Γαλλίας, όπου κατασκευάστηκε για πρώτη φορά αυτό το ύφασμα].

τούλινος, -η, -ο αυτός που είναι κατασκευασμένος από τούλι: ~μπονιέρες.

τουλίπα (η) {τουλιπών} μικρό καλλοπιστικό φυτό με βολβό, άρωμα ξεχωριστό και άνθη ποικίλου χρώματος (κόκκινου, ροζ, άσπρου κ.λπ.) που φυτρώνει στις εύκρατες περιοχές της Γης και καλλιεργείται κυρ. στην Ολλανδία και στο Βέλγιο: *Ολλανδία, η χώρα της ~*. [ETYM. < νεολατ. tulipa < τουρκ. tülband «τουρμπάν» < περσ. dulband, εξαιτίας της ομοιότητας που παρουσιάζει το άνθος της τουλίπας με αυτό το είδος κεφαλόδεσμου. Δεν τεκμηριώνεται οποιαδήποτε ετυμολογική σχέση με το αρχ. τούληη (βλ. λ.).]

Τουλούζη (η) πόλη της ΝΔ Γαλλίας. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Toulouse < μιντ. λατ. Tolosa < κελτ. τωϊ «λόφος, ύψωμα», αφού η πόλη βρίσκεται κοντά στους πρόποδες των Πυρηναίων].

τού λόγου μου αντί της προσ. αντων. (βλ. λ. **λόγος**).

τουλουμήςος, -ια, -ιο αυτός που διατηρείται σε τουλούμι: ~ τυρί. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

τουλούμι (το) {τουλουμι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το ασκί που γίνεται από κατοκίσιο κυρίως δέρμα- ΦΡ. (α) *βρέχει με το τουλούμι* βρέχει πολύ, καταρρακτωδώς (β) τον έκανε *τουλούμι στο ξύλο* τον έδειρε αγρίως, τον ξυλοκόπησε πολύ. — (υποκ.) **τουλουμιάκι** (το). [ETYM. < τουρκ. tulum].

τουλουμιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τουλουμιάσα} (λαϊκ.) (μετβ.) 1. (για τυρί) τοποθετώ μέσα σε τουλούμι 2. (μτφ.) ξυλοκοπώ (κάποιον) αγρίως · 3. (αμετβ.) φουσκώνω, πρήζομαι σαν τουλούμι: *τουλουμιάσε η κοιλιά του από το φαΐ*. — **τουλουμιάσμα** (το).

τουλουμουτρί (το) {τουλουμουτρί-ιού | -ιών} τυρί που διατηρείται σε τουλούμι με άλιμη και παρασκευάζεται από γάλα αγοπροβάτων.

τουλούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. μακρόστενο κυλινδρικό γλυκό με ραβδώσεις στην επιφάνεια του (θυμίζει κοτλέ), το οποίο παρασκευάζεται από ελαφριά ζύμη, που ψήνεται και διαποτίζεται με σιρόπι · 2. η αντλία, η τρύπα. — (υποκ.) **τουλουμπάκι** (το) (σημ. 1). [ETYM. < τουρκ. tulumba < ιταλ. tromba (βλ. λ. *τρώμπα*)].

τουλουμπατζής (ο) {τουλουμπατζήδες} 1. αυτός που φτειάχνει ή πουλά τουλούμπες (σημ. 1) · 2. ο χειριστής τουλούμπας (βλ. λ., σημ. 2).

τουλούπα (η) (λαϊκ.) η τούληη (βλ. λ.). [ETYM. < αρχ. *τούληη* (βλ. λ.), με τροπή και αφομοίωση].

τουλπάνι κ. τουλουπάνι (το) {τουλπαν-ιού | -ιών} 1. λεπτό βαμβακερό ύφασμα αραιά υφασμένο, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή μαντηλιών για το κεφάλι ή ως σουρωτήρι για υγρά 2. (συνεκδ.) ο κεφαλόδεσμος, η μαντήλα ΣΥΝ. μπόλια, κεφαλοπάτι. [ETYM. μεσν. < τουρκ. tülbent (με την επιδρ. της λ. τουλούπα), βλ. κ. τουρμάνι].

τούμπα' (η) (χωρ. γεν. πληθ.) 1. η πλήρης περιστροφή του σώματος στον αέρα με το κεφάλι προς τα κάτω, με ή χωρίς στήριξη των χεριών στο έδαφος- ΦΡ. (α) *κάνω τούμπες* (για κάτι) (i) επιθυμώ πάρα πολύ να κάνω (κάτι): *κάνει τούμπες για να 'ρθει μαζί στις διακοπές* (ii) συμπεριφέρομαι δουλικά σε κάποιον ισχυρό, για να τον κολακεύσω και να εξασφαλίσω εξυπηρέτηση: *μπροστά του κάνει τούμπες* (β) (καθημ.-μτφ.) *φέρνω (κάποιον) τούμπα* κάνω (κάποιον) να αλλάξει άποψη και να συμφωνήσει μαζί μου (γ) (τα) *φέρνω τούμπα* ανατρέπω μια κατάσταση, φέρνω τα πάνω-κάτω: *ενώ κανείς δεν τον υπολόγιζε, τα έφερε όλα τούμπα στο συνέδριο και εξέλεξε πρόεδρο* · 2. η πτώση κάποιου στο έδαφος από γλιστήριμα, παραπάτημα, τρικλοπο-

διά κ.λπ. συνήθ. στις ΦΡ. (α) *τρώω τούμπα*: *πάτησε μια μπανανόφλουδα και έφαγε τούμπα*- επίσης *παίρνω μια τούμπα* (συνήθ. εμφατικά): *εκεί που περπατούσε, πήρε μια τούμπα!* (β) *έρχεται τούμπα* αναποδογυρίζω (συνήθ. για οχήματα): *πάτησε απότομα φρένο και τομάζι ήρθε τούμπα* · 3. (α) *χωμάτινος λόφος, γήλοφος ΣΥΝ. ψηλώμα, όχθος* (β) ΑΡΧΑΙΟΛ. γήλοφος πάνω σε αρχαίο τάφο ή οικισμό. [ETYM. Αντιδάν., μεσν. < λατ. tumba «μικρό ύψωμα, γήλοφος - τάφος» < αρχ. *τύμβος* (βλ. λ.).]

τούμπα' (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΜΟΥΣ. γάλκινο πνευστό όργανο με κλειδες ΣΥΝ. μπάσο τούμπα · 2. σιδηροσωλήνας λέβητα κεντρικής θέρμανσης. [ETYM. < ιταλ. tuba < λατ. tuba «σάλπιγγα», αγν. ετιμού].

τουμπάλιν επίρρ. (αρχαιοπρ.) ανάποδα, αντιστροφή: *οι Βρετανοί εξυπηρετούν τους Αμερικανούς και ~*.

[ETYM. < αρχ. *τουμπάλιν* (με κράση) < τό *εμπάλιν* < τό + *εμπάλιν* (επίρρ.) «αντιθέτως, αντιστροφή» (εν- + πάλιν)].

τούμπια νιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τουμπάνιασα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (αμετβ.) φουσκώνω σαν τούμπανο, πρήζομαι (μεσπαθ. **τουμπανιάζομαι**): *τον βρήκαν τουμπανιασμένο (πρησμένο)* ♦ 2. (μετβ.) *δέρνω πολύ, ξυλοκοπώ αγρίως: τον τουμπάνιασαν στο ξύλο*. Επίσης **τουμπανιάζω** — τουμπάνιασμα (το).

τούμπανο (το) (λαϊκ.) 1. το τούμπανο (βλ. λ.) · ΦΡ. (α) *το κάνω τούμπανο* (για μυστικό) γνωστοποιώ σε όλους, κοινολογώ (κάτι): *δεν είναι άνθρωπος να του εμπιστευτείς κάτι ό,τι του πεις το κάνει τούμπανο!* (β) (παροιμ.) **ο κόσμος το 'χει τούμπανο κι εμείς κρυφά καμάρι** βλ. λ. *κόσμος (γ) η κοιλιά μου έγινε τούμπανο* παράφαγα, έφαγα περισσότερο από το κανονικό (δ) **βρίσκω (κάποιον) τούμπανο** βρίσκω (κάποιον) τυμπανιαίο, νεκρό 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι υπερβολικά φουσκωμένο, πρησμένο: *το πόδι μου έγινε ~*. [ETYM. < τούμπανο (βλ. λ.), με τροπή [i] → [u]].

τουμπάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τουμπάρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) 1. αναποδογυρίζω (κάτι), το κάνω να γυρίσει ανάποδα: *τουμπάρω τον τραπέζι, για να επισκευάσουν τα πόδια του* 2. (μτφ.) *κάνω (κάποιον) με επιτηδείο τρόπο να αλλάξει γνώμη ή να κάνει ό,τι του λέω*: *τον τουμπάρω και ψήφισε άλλο κόμμα || με τα κόλπα του κατάφερε να τον τουμπάρει* ΣΥΝ. ξεγελώ, καταφέρνω, φέρνω στα νερά μου · 3. (αμετβ.) *αντρέπομαι, αναποδογυρίζω*: *το αυτοκίνητο τουμπάρω σε μια επικίνδυνη στροφή* ΣΥΝ. ντεραπάρο. — τουμπάρισμα (το). [ETYM. < *τούμπα'* + παραγ. επίθημα -άρο, πβ. κ. *κορν-άρο*].

τουμπεκί (το) {τουμπεκ-ιού | -ιών} 1. φιλοκομμένα φύλλα καπνού 2. (ειδικότ.) φύλλα καπνού ειδικά παρασκευασμένα για ναργιλέ: *κάνω ~ || «κοίταξε τριγύρω οι μάγκες, κάνουν όλοι τουμπεκί»* (λαϊκ. τραγ.) 3. (μτφ.-αργκό) η σισιπή, το να μη μιλάει κανείς: *κυρ. στη ΦΡ. **κάνω τουμπεκί** δεν μιλάω, σισιπώ: εσύ κάνε τουμπεκί-δεν σου πέρνει λόγος!* [ETYM. < τουρκ. tōmbeki < ιταλ. tabacco «καπνός» (βλ. κ. *ταμπάκος*)].

τουμπελέκι κ. τουμπελέκι (το) {τουμπελεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κρουστό όργανο, του οποίου το ηχείο, πηλινο συνήθ. ή μεταλλικό, θυμίζει το σχήμα ανάποδο ή πηλινι στάμνα ή κανάτι, με πιο πλατύ και στρογγυλό το επάνω μέρος, στον οποίο το άνοιγμα έχει τοποθετηθεί εντεωμένο δέρμα- κρουεται ρυθμικά με τα χέρια, ενώ το πιο λεπτό, σαν λαιμός, κάτω μέρος του αφήνει το άνοιγμα ελεύθερο. [ETYM. < τουρκ. tūmbelek].

τουναντίον επίρρ. (λόγ.) απεναντίας, αντιθέτως: *δεν συνετίστηκε ~, έκαμε χειρότερα*. [ETYM. < αρχ. *τουναντίον* (με κράση) < τό *εναντίον*].

τούνδρα (η) → τούντρα

τούνελ (το) {άκλ.} 1. η σήραγγα (βλ. λ.) 2. (μτφ.) δύσκολη ή προβληματική κατάσταση από την οποία πρέπει να περάσει κανείς: «το απελπιστικά σκοτεινό ~ των σχέσεων των δύο χωρών» (εφημ.) · ΦΡ. (α) (μτφ.) *φως στο βάθος | στην άκρη του τούνελ κ. φως στο τούνελ* για την ύπαρξη ελπίδων σε δύσκολες, σκοτεινές περιόδους: *δεν βλέπω ~ για την οικονομία της χώρας* (β) **βγαίνω | βγάζω (κάποιον) από το τούνελ** ξεφεύγω από δύσκολη κατάσταση, ξεπερνάω ένα πρόβλημα: *με πνιμή προσταθεί να βγάλει τη χώρα του από το τούνελ*. [ETYM. < αγγλ. tunnel (ολπτικό δάνειο) < μέσ. γαλλ. tonnelle «χωνί», θηλ. του tonnel, υποκ. του tonne «βαρέλι» < μιντ. λατ. tunna, αγν. ετιμού].

τούνικ (η) {άκλ.} γυναικείο ρούχο που είναι σαν μακριά ζακέτα με ίσια γραμμή και φθάνει ως το γόνατο ή τον αστράγαλο. [ETYM. < γαλλ. tunique < λατ. tunica «μακρύ ένδυμα, χιτώνας που φοριόταν κατάσαρκα (με ή χωρίς μανίκια)», δάνειο από εβρ. kittāneth (μέσω της Εβρουσικτικής), εζού και το αρχ. χιτών].

τούντρα κ. **τούνδρα** (η) {δύσχη. τούντρον} επίεδη ή λοφώδης έκταση πολιτικών περιοχών ή περιοχών με μεγάλο υψόμετρο, η οποία χαρακτηρίζεται από γυμνό έδαφος και βράχους ή από την παρουσία βλάστησης, που αποτελείται από βρύα, λειχήνες, πόες και θάμνους. [ETYM. < ρουσ. tundra < λαπων. tundra].

τούπé (το) {άκλ.} το υπερήφανο και ακατάδεκτο ή υπερποτικό ύφος, η αλαζονική συμπεριφορά: *έχει μεγάλο ~ ANT. σεμνότητα, μετριοφροσύνη, συστολή*. Επίσης (λαϊκ.) **τούπές** (ο).

[ETYM. < γαλλ. toupet < παλ. γαλλ. tor «ακρη, μύτη, κορυφή» < φρανκον. *tor, που συνδ. με γερμ. λ., λ.χ. αρχ. αγγλ. torp (> αγγλ. tor), αρχ. γερμ. zorf (> γερμ. Zorff «κοτσίδα, πλεξούδα»)].

τούρ (η/το) {άκλ.} (τουριστική) περιήγηση ενός τόπου, συνήθ. οργανωμένη από τουριστικό γραφείο. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. tour < λατ. tornus < αρχ. *τόρνος*].

τουρανικός, -ή, -ό [1871] αυτός που σχετίζεται με το Τουράν (ιρανική ονομασία του Τουρκμενιστάν, βλ. λ.) και τους κατοίκους του: ~ λα-

ός | γλώσσα | καταγωγή (βλ. κ. λ. παντουρανισμός). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Turanien < περσ. Turan, γενικός όρος για τους λαούς της Κεντρικής Ασίας (ειδικά του Τουρκεστάν), που υποτίθεται ότι ελήφθη από τον μυθικό ήρωα Tur].

ΤΟΥΡ.ΔΥ.Κ. (η) Τουρκική Δύναμη Κύπρου (πβ. ΕΛ.ΔΥ.Κ.).

τουρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η προσωρινή μετακίνηση ατόμων ή ομάδων από τον τόπο διαμονής τους σε άλλες π'ριοχές (της χώρας τους ή του εξωτερικού), με στόχο την επίσκεψη αξιοθέατων και γενικότ. την αναψυχή ή ειδικό σκοπό: *εσωτερικός* | *εξωτερικός* | *φτηνός* | *εκπαιδευτικός* | *παραθαλάσσιος* | *ορεινός* | *οικολογικός* | *γειμερινός* - || *κάνω τουρισμό* πβ. λ. *αγροτουρισμός*, *οικοτουρισμός* 2. (συνεκδ.) η οργανωμένη προσπάθεια που διεξάγεται από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς (τουριστικά γραφεία) για την προσέλκυση τουριστών σε χώρα ή περιοχή ή τη ρύθμιση όλων των λεπτομερειών για τη μετακίνηση τουριστών: *ασχολούμαι με τον ~* || *Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.)* || *πλήμια για τον ελληνικό ~ ο πόλεμος στη Βοσνία* || *γραφείο τουρισμού* ΦΡ. (α) **μαζικός τουρισμός** η μεταφορά πολλοπληθών ομάδων επισκεπτών (συνήθ. των λαϊκών στρωμάτων) σε έναν τόπο, καθώς και η οργάνωση της μετακίνησης και της διαμονής τους με την παροχή φθηνών υπηρεσιών (β) **κοινωνικός τουρισμός** βλ. λ. *κοινωνικός* 3. το σύνολο των τουριστών που επισκέπτεται μια περιοχή: *δεν έχουμε ~ φέτος στο νησί* || *έχει μειωθεί | πέσει ο ~ τα τελευταία χρόνια* 4. (μτφ.) η παρουσία κάποιου σε έναν χώρο, χωρίς να αισθάνεται ότι ανήκει σε αυτόν ή ότι συμμετέχει σοβαρά (συνήθ. σε επαγγελματικούς, υπηρεσιακούς, σχολικούς χώρους): *οι μαθητές πρέπει να καταλάβουν ότι δεν έρχονται στο σχολείο για ~*. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. tourisme < τουρ «σύντομη μετακίνηση με επιστροφή, κυκλος» < λατ. tornus < αρχ. τόρνος (βλ.λ.)].

τουρίστας (ο) {τουριστών}, **τουρίστρια** (η) {τουριστριών} **1.** πρόσωπο που επισκέπεται για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο της μιας ημέρας (κυρ. σε περίοδο διακοπών) μια περιοχή για τα αξιοθέατα της και για αναψυχή ΣΥΝ. επισκέπτης, περιηγητής **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δεν ενδιαφέρεται ουσιαστικά για όσα συμβαίνουν γύρω του, που η παρουσία του μοιάζει τυπική και ανέμελη, όπως ενός τουρίστα: *οι φοιτητές αισθάνονται συχνά τουρίστες στις σχολές τους*. — (υποκ.) **τουριστιούλα** (η). [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. turista. βλ. κ. τουρισμός].

τουριστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τουρισμό ή τους τουρίστες: *~ κίνηση* | *ανάπτυξη* | *υποδομή* | *ζήτηση* | *περίοδος* | *γραφείο* | *διομηχανία* | *ανάλλαγμα* || *~ καταστήματα* | *είδη* | *αξιοθέατα* | *οδηγός* (περιοδικό με χρήσιμες για τους τουρίστες πληροφορίες) | *φυλλάδιο* || *~ πολιτική* (η πολιτική που ακολουθεί μια χώρα για τη προσέλκυση τουριστών) || *Σχολή Τουριστικών Επαγγελματιών* (ξενοδοχοπαλλήλων, μαγειρών κ.ά.) ΦΡ. (α) **τουριστική αστυνομία** ειδική υπηρεσία της Ελληνικής Αστυνομίας, που ελέγχει αν λειτουργούν σωστά τα ξενοδοχεία, τα εστιατόρια, ενημερώνει και βοηθεί τους τουρίστες κ.λπ. (β) **τουριστικός πράκτορας** πρόσωπο που αναλαμβάνει να ρυθμίσει όλες τις λεπτομέρειες (εισιτήρια, ξενοδοχεία κ.λπ.) για τουριστικά ταξίδια πελατών **2.** (για τόπο, χώρα, νησί κ.λπ.) αυτός που προσελκύει πολλούς τουρίστες: *τα νησιά του Αιγαίου είναι ~* || *αξιοποίηση μιας ~ περιοχής* || *~ παραλία*. — **τουριστικά** επίρρ.

τούρκα (η) στη Φρ. *αλά τούρκα* σε τουρκικό στυλ.

[ETYM. < ιταλ. turca].

Τουρκακ (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) ο μικρός Τούρκος ΣΥΝ. Τουρκόπουλο.

Τουρκάλα (η) → Τούρκος

Τουρκάλας (ο) {Τουρκάλαδες} (κακός.-επιτατ.) ο Τούρκος.

Τουρκάλβανος (ο) [1815], Τουρκάλβανη (η) (στην Τουρκκρατία)

Αλβανός που είχε ασπαστεί τη μουσουλμανική θρησκεία. Επίσης Τουρκαρβανίτης (ο).

Τουρκεστάν κ. **Τουρκιστάν** (το) {άκλ.} εκτεταμένη περιοχή της Κ. Ασίας που ορίζεται Α. από την Κασπία Θάλασσα και Δ. από την έρημο Γκόμπι και περιλαμβάνει το Τουρκμενιστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Καζακιστάν, το Τατζικιστάν, την Κιργιζία, μέρος του Β. Αφγανιστάν και μέρος της Δ. Κίνας.

[ETYM < αρχλ. Turkestan «χώρα των Τούρκων», με β' συνθ. την περσ. λ. ostān «χώρα, γη»].

τουρκεύω ρ. αμετβ. {τούρκε-ψα, -μένος} **1.** γίνομαι Τούρκος (με τη σημασία ότι γίνομαι μουσουλμάνος): *πολλοί τουρκεψαν, για να γλυτώσουν την ζωή και το βίος τους* **2.** (για χώρα ή πόλη) καταλαμβάνομαι από τους Τούρκους: *«γιατ' ήταν θέλημα Θεού η Πόλη να τουρκεύει»* (δημοτ. τραγ.). — *τούρκεμα* (το).

Τουρκία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) η Τουρκία, το οθωμανικό κράτος **2.** (λαϊκότ.) ο Τούρκος ή πλήθος Τούρκων: *«Πάργα, ~ σε πλάκωσε, ~ σε τριγυρίζει»* (δημοτ. τραγ.). [ETYM. < Τουρκία (με συνίληση), πβ. κ. *Βλαχία*, *Φραγκία*].

Τουρκία (η) (τουρκ. Türkiye Cumhuriyeti = Δημοκρατία της Τουρκίας) κράτος της Εγγύς Ανατολής με πρωτεύουσα την Αγκυρα, επίσημη γλώσσα την Τουρκική και νόμισμα την τουρκική λίρα. — **Τούρκος** (ο) (βλ.λ.), **Τουρκάλα** (η), **τουρκικός**, -ή, -ό (βλ.λ.) κ. (καθημ.) **τούρκικος**, -η, -ο, **Τουρκικά** κ. (καθημ.) **Τούρκικα** (τα). [ETYM. < τουρκ. Türkiye < Turk «Τούρκος», αγν. ετύμου].

τουρκικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **1.** τουρκικός, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την Τουρκία, τον πολιτισμό και τους κατοίκους της: *~ στυλ* | *καφέ* | *λουτρά* (χαμάμ) | *τουαλέτα* (χωρίς λεκάνη στην οποία κάθεται κανείς κατά την αφοόδεση) **2.** αυτός που σχετίζεται με τα μέλη διαφόρων λαών μογγολικής προελεύσεως και ποικίλων ανθρωπολογικών τύπων, όπως οι Ουζμπεκοί, οι Καζάχοι, οι Κιργίζιοι, οι Τάταροι κ.ά.: *~ γλώσσες* | *λαοί*.

τουρκιστί επίρρ. [1851] (λόγ.) στην τουρκική γλώσσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ί.

[ETYM. < Τούρκος + επιρρ. επίθημα -ιστί, πβ. κ. *γαλλ-ιστί*]. **Τουρκμενιστάν** (το) {άκλ.} (τουρκμεν. Turkmenistan) κράτος της Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία της Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Ασχαμπάντ, επίσημη γλώσσα την Τουρκμενική και νόμισμα το μανάτ Τουρκμενιστάν. — **Τουρκμενός** (ο), **Τουρκμενία** (η), **τουρκμενικός**, -ή, -ό, **Τουρκμενικά** (τα).

[ETYM. < τουρκμεν. Turkmenistan «χώρα των Τουρκμενίων» < τουρκ. Turkmen < περσ. Turkman | -mēn «αυτός που μοιάζει με Τούρκο» < Turk | Tork «Τούρκος» + -man | -mēn < ρ. māndan «μοιάζω»].

τούρκο-ά συνθετικό λέξεων που δηλώνει τους Τούρκους ή την Τουρκία: *τουρκο-λογία*, *τουρκό-φίλος*, *τουρκό-φρονος*, *τουρκο-μερίτης*. [ETYM. Α συνο τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το εθνονύμιο *Τούρκος* (βλ.λ.)].

τουρκογενής, -ής, -ές [1899] {τουρκογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από την Τουρκία ή την τουρκική γλώσσα: *~ επώνυμο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < *τούρκο*- + *-γενής* < *γένος*].

τουρκογούφος (ο), **τουρκογούφτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο μουσουλμάνος τσιγγάνος **2.** (μειωτ.) άνθρωπος βρόμικος και σκούρος στο δέρμα.

τουρκοκρατία (η) [1834] {χωρ. πληθ.} **1.** ΣΤ. **Τουρκοκρατία** η χρονική περίοδος κατά την οποία το ελληνικό έθνος βρισκόταν υπό τουρκικό ζυγό κυρ. από το 1453 (Αλωση Κωνσταντινουπόλεως) μέχρι την Επανάσταση του 1821 και την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους το 1832: *οι ελληνικές κοινότητες στην ~* || *πολλά ελαττώματα της φυλής μας αποδίδονται στην ~* **2.** (γενικότ.) η περίοδος κατά την οποία οι Τούρκοι κυριαρχούν σε λαό ή περιοχή: η ~ στα Βαλκάνια.

τουρκοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1848] {τουρκοκρατείμαι... | τουρκοκρατήθηκα} (λόγ.) (για χώρες και λαούς) βρίσκομαι υπό τουρκική κυριαρχία: η *Βόρεια Κύπρος τουρκοκρατείται* || *η απελευθέρωση των τουρκοκρατούμενων περιοχών*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αθελατικός*.

Τουρκοκρητικός (ο) [1895], **Τουρκοκρητική** (η) καθένας από τους ελληνοφώνους μουσουλμάνους της Κρήτης, οι οποίοι μετά το 1922 εγκατέλειψαν το νησί και μεταφέρθηκαν στην Τουρκία.

Τουρκοκύπριος (ο) {Τουρκοκύπρι-ου | -ων, -ους}, **Τουρκοκύπρια** (η) ο τουρκικής καταγωγής κάτοικος της Κύπρου, κατ' αντίδιαστολή προς τον Ελληνοκύπριο. — **τουρκοκυπριακός**, -ή, -ό.

τουρκολογία (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-περλιηπτ.) το πλήθος των Τούρκων. Επίσης **τουρκολό!** (το).

[ETYM < *τούρκο*- + *-λογία* (περλιηπτ. λεξικό επίθημα) < αρχ. *-λογία* «συλλογή» (πβ. κ. *άνθο-λογία*)].

τουρκολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τον τουρκικό πολιτισμό και τους τουρκικούς λαούς, οι τουρκικές σπουδές. — **τουρκολογικός**, -ή, -ό. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. turcologie (νόθο συνθ.)].

τουρκολόγος (ο/η) [1855] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην τουρκολογία. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. turcologue].

τουρκομαθής, -ής, -ές [1845] {τουρκομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μάθει την τουρκική γλώσσα και ιστορία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. < *τούρκο*- + *-μαθής*, από το θ. του αρχ. αορ. β' *έ-μαθ-ον* του ρ. *μαθάνω*].

Τουρκομάνος (ο) ο Τουρκμενός και ειδικότ. καθένας από τα μέλη της φυλετικής ομάδας που ζει στο Τουρκμενιστάν και στις γύρω περιοχές (Σιβηρία, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν), αλλά και στις περιοχές της Εγγύς και Μέσης Ανατολής (Κ. Τουρκία, Συρία, Ιράκ), καθώς και στο Ιράν. [ETYM. βλ. λ. *Τουρκμενιστάν*].

τουρκομερίτης (ο) {τουρκομεριτών}, **τουρκομερίτισσα** (η) {τουρκομεριτισσών} (κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) αυτός που καταγόταν από τουρκικές ή τουρκοκρατούμενες περιοχές. — **τουρκομερίτικος**, -η, -ο. [ETYM. < *τούρκο*- + *-μερίτης* < *μέρος*, πβ. κ. *ζω-μερίτης*].

τουρκομπάροκ (το) {άκλ.}-**1.** τεχντροπία που αναπτύχθηκε κατά τον 18ο αι. στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και που συνδυάζει στοιχεία μπαρόκ της Δ. Ευρώπης με στοιχεία της οθωμανικής τέχνης **2.** (μειωτ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι κακόγουστο, ακαλαίσθητο.

τουρκοπατημένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τον έχουν κυριεύσει οι Τούρκοι: *«μη με μαλώνεις, Κίσαβε, βρε τουρκοπατημένο, που σε πατάει η Κοναριά κι οι Λαρσινόι αγάδες»* (δημοτ. τραγ.).

Τουρκόπουλο (το), **Τουρκοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο νεαρός Τούρκος, η νεαρή Τουρκάλα ΣΥΝ. Τουρκικά. [ETYM. < *τούρκο*- + *λεξικό επίθημα -πούλο* (βλ.λ.)].

Τούρκος (ο), **Τουρκάλα** (η) **1.** ο πολίτης της Τουρκίας **2.** (μτφ.) οργισμένος, έξαλλος από θυμό: *έγινα ~ μ' αυτά που έγραψε ένας δημοσιογράφος εις βάρος μου* || *μέκανε Τούρκο με τη συμπεριφορά του* **3.** (γενικότ. στην Τουρκκρατία) ο μουσουλμάνος: *«γίνεσαι -Διάκο μου, την πίστη σου ν' αλλάξεις.»* (δημοτ. τραγ.) **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι πολύ αγνό ή κατεργό: *αυτό το φαγητό είναι ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*. βλ. κ. λ. *Ατίλας*, *Κυπριακό*, *πράσινο*, *ψευδοκράτος*. [ETYM. < μεσν. *Τούρκος* < τουρκ. Turk, αγν. ετύμου].

τουρκοδόσπορος (ο) **1.** (παλαιότ.-μειωτ.) ο γυιος ή η κόρη Τούρκου και χριστιανής **2.** μειωτική προσφώνηση που χρησιμοποιήθηκε παλαιότ. για Έλληνας πρόσφυγες από τουρκικές ή τουρκοκρατούμενες περιοχές: *«Για τον ανθρωπόπου του Κωνσταντίνου, εμείς που εργομασταν από το σκλαβωμένο έθνος, που είχαμε ανατραφεί μόνο με μια λαχτάρα, την Ελλάδα, ημασταν οι τουρκοδόσποροι»* (Γ. Σεφέρης).

τουρκοφάγος (ο) (παλαιότ.) προσφώνηση ή προσωνύμιο πολεμιστή

που διακρίθηκε κατά την Επανάσταση του 1821, επειδή σκότωσε πολλούς Τούρκους ο καταστροφικός, ο εξολοθρευτής των Τούρκων: Νικηταρχία ο ~ (πβ. λ. -φάγος, -κτόνος κ.λπ.).

[ETYM < *τούρκο-* + *-φάγος*, από το θ. του αρχ. αορ. β' *ε-φαγ-ον* (βλ. λ. φαγητό)].
 τουρκοφιλία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} 1. το αίσθημα φιλίας προς τους Τούρκους 2. (ειδικότ.) το να υπερασπίζεται κανείς τα τουρκικά συμφέροντα, να υποστηρίζει τις πολιτικές θέσεις της Τουρκίας: η ~ της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας. — τουρκόφιλος (ο) [1829] (πβ. κ. λ. φιλότουρκος).

τουρκοφοβία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} η φοβία για τους Τούρκους.
 τουρκόφωνος, -η, -ο → -φώνος
 τουρκογόρι (το) {χωρ. γεν.} χωριό στο οποίο κατοικούν Τούρκοι.
 τούρλα (η) {χωρ. πληθ.} σωρός στρογγυλού σχήματος με μυτερή προεξοχή κ. (κατ' επέκτ.) κάθε μικρή προεξοχή της γης μόνο στη Φρ. στην τούρλα του Σαββάτου βλ. λ. Σάββατο.
 [ETYM μ.σν. < μγν. τρούλ(λα, μ' αντιμετάθεση φθόγγων (βλ. κ. τρούλος)].

τουρλί (το) {τουρλ-ιού | -ιών} το πουλί τουρλίδα (βλ. λ.).

[ETYM < *τούρλα*].
 τουρλίδα (η) το μεγαλύτερο παρυδάτιο πουλί της Ευρώπης, που έχει πολύ μακρύ και κυρτό προς τα κάτω ράμφος, χαρακτηριστική φωνή και πυκνές ραβδώσεις στο φτέρωμα. [ETYM < τουρκ. türli].

τουρλου (το) {ακλ.} φαγητό του φούρνου, που γίνεται με διάφορα λαχανικά, κυρ. καλοκαιρινά Φρ. *τουρλου-τουρλου* κάθε λογής για πολλά διαφορετικά είδη, που είναι ανακατεμένα, όλα μαζί: *έβαλε όλα τα υλικά μαζί, ~, και τα έβρασε*. [ETYM < τουρκ. türülü].

τουρλώνο ρ. μετβ. {τουρλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. (σπάν. - για υλικά) συσφραγείσθε τούρλα (ώστε να σχηματιστεί τούρλα) 2. κάνω κάτι να προεξέχει, προβάλλω: - την κοιλιά | τον πισινό' Φρ. *την τούρλωσα* παραγέμισα την κοιλιά μου με φαγητό, παραέραγα και φούσκωσα. — τούρλωμα (το).

[ETYM < μεσν. τρουλ(λα) (ο-ώ), με αντιμετάθεση φθόγγων, < μγν. τρούλ(λα) (βλ. κ. τούρλα)].

τουρλωτός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που προεξέχει ΣΥΝ. φουσκωτός, εξογκωμένος: ~ *πισινό* — τουρλωτά επίρρ.

[ETYM < μεσν. τρουλ(λα)τός, με αντιμετάθεση φθόγγων, < τρουλ(λα)ό, βλ. κ. τουρλώνω].

το ύ ρ μα (η) {τουρμών} ΙΣΤ. διοικητική διαίρεση του βυζαντινού θέματος (βλ. λ. θέμα) και ανώτερη μονάδα του βυζαντινού στρατού.

[ETYM < μεσν. *τούρμα* < λατ. turma «ουλαμός, ύλη (υπικού)»].
 τουρμαρχής (ο) [μεσν.] {τουρμαρχών} ΙΣΤ. ο διοικητής τούρμας (βλ. λ.).

τουρμπάνι (το) {τουρμπαν-ιού | -ιών} 1. πλατύ και λεπτό ύφασμα από βαμβάκι, μαλλί ή μετάξι, που χρησιμοποιούν μουσουλμανικοί λαοί ως καπέλο περιτυλιγόντας το στο κεφάλι ή πάνω από μικρό σκουφάκι ΣΥΝ. σαρίκι 2. λεπτό βαμβακερό ύφασμα. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. turban < παλαιότ. tulbant < τουρκ. tülbant < περσ. dulband. Βλ. κ. τουλουπάνι].

τουρμπάνα (η) {τουρμπίνων} ΤΕΧΝΟΛ. περιστροφική μηχανή που κινείται με τη θερμική ενέργεια αέρα και χρησιμοποιείται σε μεγάλες εγκαταστάσεις παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, στους στροβιλοαντιδραστήρες των αεροσκαφών και στους κινητήρες των αυτοκινήτων (πβ. λ. αεροστρόβιλος).

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. turbine < λατ. turbo, -inis «στρόβιλος, δίνη» (βλ. κ. τουρμπό)].

τούρμπο (το) {ακλ.} ελλην. *στροβιλοσυμπιεστής* (ο) 1. ΤΕΧΝΟΛ. κινητήρας ή μηχανή που λειτουργεί με τουρμπάνα (βλ. λ.). 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ανόητος άνθρωπος που αντιλαμβάνεται αργά, που δεν παίρνει γρήγορα στροφές: *είναι ~* ό,τι *κι αν του πεις, δεν καταλαβαίνει*. [ETYM < αγγλ. turbo < λατ. turbo, -inis «στρόβιλος, δίνη»].

τουρμποκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με τουρμπάνα.

τούρμπο-τζετ (το) (ακλ.) αεροσκάφος του οποίου ο κινητήρας λειτουργεί με τουρμπάνα αερίων και είναι έτσι τοποθετημένος, ώστε η ώθηση του αεροσκάφους να προέρχεται από την εξώθηση προς τα πίσω των αερίων της καύσεως. [ETYM < αγγλ. turbo jet].

τουρνέ (η) (ακλ.) η περιοδεία (θιάσου, καλλιτέχνη, ομάδας κ.ά.): *κάνω ~ στην επαρχία*.

[ETYM₂ Αντιδάν., < γαλλ. tourné < p. tourner «γυρίζω, περιοδεύω, περιφέρομαι» < δημόδ. λατ. »tornare < λατ. tornus < αρχ. *τόρνος* (βλ. λ.)].

τουρνεϊκό (το) {ακλ.} ΤΕΧΝΟΛ. 1. συσκευή που μπορεί να περιστραφεί από μια δύναμη αντιδράσεως: *υδραυλικό | ηλεκτρικό* ~ 2. μεταλλικός περιστρεφόμενος μηχανισμός, που τοποθετείται στην είσοδο δημόσιων χώρων (λ.χ. σουπερ-μάρκετ, γηπέδων κ.λπ.) και που επιτρέπει την είσοδο ενός ατόμου κάθε φορά.

[ETYM₂ < γαλλ. tourniquet < tourner «γυρίζω, περιστρέφω» (βλ. κ. τουρνέ)].
 τουρνονά (το) {ακλ.} αθλητική διοργάνωση σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, στην οποία συνήθ. έρχονται αντιμετώπι οι καλύτεροι αθλητές ή ομάδες και στον νικητή της οποίας απονέμεται έπαθλο ή και χρηματικό ποσό: ~ *τένις | ποδοσφαίρου | μπάσκετ*. [ETYM < γαλλ. tournoi < p. tourner «περιφέρομαι, περιπλανώμαι» < tourner «γυρίζω, περιστρέφω» (βλ. κ. τουρνέ)].
 τουρσί (το) {τουρσί-ιού | -ιών} λαχανικό που διατηρείται σε ξίδι ή άλμη: *έφτιαξα ένα βάζακι ~* || (ως επιθ.) *αγγούρια | πιπεριές ~*. [ETYM < τουρκ. turşu].

τούρτα (η) {δύσφρ. τουρτών} γλύκισμα μεγάλο και συνήθ. στρογγυλού σχήματος, το οποίο παρασκευάζεται από παντεσπάνι (ως βάση) με επικάλυψη από κρέμα, σοκολάτα κ.ά. και γαρνίρεται με σαντιγί, ψυλοκομμένα φρούτα, αμύγδαλα κ.ά.: ~ *γενεθλιών/ παγωτό*. — (υποκ.) τουρτίτσα (η).

[ETYM < μγν. *τούρτα* «ψημένο ψωμί» < λατ. torta «είδος πίτας», συσπαστικός. θηλ. της μτχ. tortus του ρ. torquere «στρέφω, γυρίζω», πβ. γαλλ. tourte].

τουρτουριάρης, -α, -ικο αυτός που τουρτουρίζει πολύ όταν κάνει κρύο, που τον επηρεάζει πολύ το ψύχος. [ETYM₂ < *τουρτούρα* + *παργα*.

επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *αρρωστ-ιάρης*].

τουρτουρίζω ρ. μετβ. {τουρτούρισα} (λαϊκ.) τρέμω από το κρύο, ριγώ ΣΥΝ. τρεμουλιάζω. — τουρτουρίσματος (το). [ETYM μεσν. < μγν. *ταρταρίζω* < αρχ. *Τάρταρος* (βλ. λ.)].

τουρτούρο (το) το ρίγος από το ψύχος. Επίσης τουρτούρα (η).

[ETYM < *τουρτουρίζω* (υποχωρητ.), βλ. λ.].

τουςΤοριστικό άρθρο -+ ο, η, το τους² → αυτός

τουςέ επίρρ. ΜΟΥΣ. τρόπος παιξίματος, η ειδικότερη τεχνική με την οποία «αγγίζουμε» το όργανο, για να το κάνουμε να ηχήσει. [ETYM < γαλλ. toucher «αγγίζω» < δημόδ. λατ. »toccare, ηχομμητ. λ.]

τουτέστι(ν) επίρρ. (λόγ.) δηλαδή, ήτοι. ΣΧΟΛΙΟ λ. δηλαδή.

[ETYM₂ < μγν. *τουτέστι(ν)* < αρχ. φρ. *τούτ' εστι(ν)*].

τούτος, -η, -ο κ. ετούτος δεικτική αντων. 1. (συνήθ. λογοτ. αντί του αυτός): ~ ο *άνθρωπος φέρει παράξενα* || ~ το *καλοκαίρι* || και *τούτο* κι *εκείνο* || *τούτο μόνο σου ζητώ* || *τούτες τις μέρες* || *πέρα(ν) τούτου* (πέρα από αυτό) Φρ. (α) (λόγ.) *τούτου δοθέντος* έχοντας αυτό ως δεδομένο, θεωρώντας ότι αυτό ισχύει: ~, *πιστεύω ότι πρέπει να αναθεωρήσουμε τις απόψεις μας* (β) *άνευ τούτου χωρίς* αυτό: *το χρήμα είναι απαραίτητο και ~ τίποτα δεν μπορεί να γίνει* (γ) *προς τούτο* για τον σκοπό αυτόν ή προς την κατεύθυνση αυτή: *η αντιμετώπιση του υποργού συμβάλλει - (δ) προς τούτους* επιπλέον, επιπρόσθετος: ~, *επείγει η λήψη και άλλων μέτρων* (βλ. κ. λ. ούτος) (ε) *επί τούτου* βλ. λ. *ad hoc* (στ) (λόγ.) *επί τούτους* επίτηδες (ζ) (λόγ.) *ως εκ τούτου* όπως προκύπτει από τα προηγούμενα: ~, *αντιλαμβάνεστε ότι πρέπει να ληφθούν αωστηρά μέτρα* (η) *άλλο πάλι και τούτο* βλ. λ. *άλλος* (θ) *καλό και τούτο* για κάτι που συμβαίνει ξαφνικά, αναπάντεχα (ι) *και τούτο και το άλλο* (σε αφήγηση, για να δείξουμε σειρά διαδοχικών πράξεων, γεγονότων): *κι αρχίζει να φονάζει, να βρίζει, ~* (βλ. κ. λ. ούτος) 2. (+ 'δώ | εδώ - εμφατ.) αυτός εδώ ακριβώς: «σε τούτα τ'όσα τα *μάρμαρα, κακιά σκουρία δεν πιάνει*» (Γ. Ρίτσος) || *τι λέει τούτος εδώ;* || ετούτο 'δώ το παιδί είναι άτακτο.

[ETYM < μεσν. *τούτος* (ήδη μγν. *τούτοι*), κατ' αναλογία προς τις πλάγιες πτώσεις *τούτου, τούτω, τούτον* κ.ά. της αρχ. αντων. *ούτος*].

ΤΟΥΤΟΥ (το) {ακλ.} (στη γλώσσα των νηπιών) το αυτοκίνητο.

[ETYM Ηχομμητ. λ., που αποδίδει ήχος μηχανών (το στροβιλόδρομο, αυτοκινήτου κ.ά.)].

τούφα (η) {τουφών} 1. μικρός αριθμός από τρίχες των μαλλιών της κεφαλής μαζί: *τον έκοψε μια ~ από τα μαλλιά του* || *μάζεψε μια ~ τρίχες από το πάτωμα* 2. (κατ' επέκτ.) δέσμη από ίνες μαλλιού ή νήματος 3. (μτφ.) μεγάλη νιφάδα χιονιού · 4. (στρατιωτική αρχή, συνήθ. στον πληθ.) το ψέμα: *όλα αυτά που λένε είναι ~* · 5. (αργκό στον πληθ.) η ξεκούραση και ο ύπνος, το να μένει κανείς για πολύ στο κρεβάτι: *πάμε για τούφες!* || «*μάσες, φούμες, τούφες*» (στρατιωτ. έκφραση). — (υποκ.) τουφίτσα (η) (σημ. 1, 2).

[ETYM₂ < μεσν. τούφα < μγν. λατ. tufa «δόρυ με τρίχιο λοφίο στο άκρο», γερμ. *αρχής, λχ. αρχ. αγγλ. ruf* «τούφα, λοφίο», αρχ. νορβ. *rūfa* κ.ά.].

Τουφέκι κ. ντουφέκι (το) {τουφεκ-ιού | -ιών} φορητό και μακρύνον πυροβόλο όπλο, που χρησιμοποιείται στον στρατό (οπλίτες Πεζικού) και στο κυνήγι: *κρατώ το ~* || *με το ~ στον ώμο* || *γεμίζω το ~ και ρίχνω* ΣΥΝ. (λόγ.) *τουφέκιο*. [ETYM₂ όψιμο μεσν. < τουρκ. tüfek].

τουφεκιά κ. ντουφεκία (η) ο πυροβολισμός με τουφέκι: *ρίχνω τουφεκίες στον αέρα*.

τουφεκίδι κ. ντουφεκίδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η ανταλλαγή πυροβολισμών με τουφέκια: *άρχισε το ~* || *πέφτει ~*. [ETYM < *τουφέκι* + *πυροβόλο*. επίθημα -ίδι (πβ. κ. *πιστολ-ίδι*)].

τουφεκίζω κ. ντουφεκίζω κ. (λόγ.) *τουφεκίζω* ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τουφεκίσα, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. (αμετβ.) πυροβολώ με τουφέκι, ρίχνω τουφεκιά {μετβ.} 2. εκτελώ με τουφέκι: *οι Γερμανοί τουφεκίζουν όσους έπιασαν στο μπλόκο* Φρ. *θα τον τουφεκίσουν!* για πρόσωπο από το οποίο θα ζητηθούν ευθύνες για σημαντική απόφαση ή παράλειψη του και θα τιμωρηθεί αυστηρότατα: *αν υποχωρήσουμε στις αξιώσεις των εχθρών της χώρας, θα μας τουφεκίσουν, έλεγε ο υπουργός* 3. (γενικότ.) σκοτώνω με τουφέκι. Επίσης (καθμ.) (ν)τουφεκάω — τουφεκισμός κ. (λόγ.) *τουφεκισμός* (ο) κ. (ν)τουφεκίσματος (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.

τουφεκισμός (ο) → τουφεκίζω

τουφεξής κ. (σπάν.) ντουφεξής (ο) {τουφεξήδες} (λαϊκ.) (παλαιότ.) αυτός που κατασκευάζει ή πουλά όπλα.

[ETYM < *τουφέκι* + επίθημα -τής, με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος -κ-τς- σε -ξ- (πβ. κ. *μπουζου-ξής*)].

τουφοτός, -ή, -ό αυτός που έχει τούφες ή μοιάζει με τούφα ΣΥΝ. θυσανωτός, τόφαλος (ο) (για πρόσ.) μεγαλόσωμος ογκώδης άνθρωπος.

[ETYM Από το επώνυμο του πρωταθλητή της άρσης βαρών Δημητρίου Τόφαλου (1892-1966), που ήταν ιδιαίτερα εύσωμος].

τοχαρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Τοχάρους, αρχαίο σκυθικό λαό της Βακτριανής: ~ *γλώσσα*.

[ETYM. Μεταφορά του γερμ. tocharisch].
T.Π. (το) Τάγμα Πεζικού.
T.Π.Α.Ε.Ν. (το) Ταμείο Προνοίας Αξιοματικών Εμπορικού Ναυτικού.
T.Π.Δ. (το) Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων.
T.Π.Δ.Υ. (το) Ταμείο Προνοίας Δημοσίων Υπαλλήλων.
τρ. (το) τρέχον (έτος), τρέχοντας (έτους).
-τρα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. επάγγελμα, δραστηριότητα ή συγκεκριμένη ενέργεια κλπ.: *πλύσ-τρα, ράφ-τρα, κλέφ-τρα, φταίχ-τρα, χαρτορίχ-τρα, παρηγορή-τρα, αφέν-τρα, πλανεύ-τρα, ρουφήχ-τρα, τσούχ-τρα*· συχνά ως οικ. ή λαϊκ. παραλλαγή των θηλυκών σε *-τρία* (βλ.λ.): (υφά-ντρια) *υφάντρια*, (προσκυνήτρια) *προσκυνήτρια*, (ράπτρια) *ράφ-τρα*, (πλύντρια) *πλύσ-τρα*, (πλεονέτρια) *πλεονέχ-τρα* 2. αντικείμενο με συγκεκριμένη χρήση ή λειτουργία: *ζαπλώσ-τρα, θερμάσ-τρα, απλώσ-τρα, σιδερώσ-τρα, κρεμάσ-τρα, σφηνίχ-τρα*.
 [ETYM. Παράγ. επίθημα της Μεσσην. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μετρ. επίθημα *-τρία* (με ημιφωνοποίηση και αποβολή του *-ι*), βλ.λ.].
-τρα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών, τα οποία απαντούν μόνο στον πληθυντικό αριθμό και δηλώνουν χρονιακό ποσό το οποίο δίνεται για τον σκοπό που δηλώνει το θέμα: *εύρε-τρα, εξέτασ-τρα, λύ-τρα, διδάκ-τρα, φύλακ-τρα, αποθήκευ-τρα*.
 [ETYM. Παράγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, πληθ. του επιθίματος *-τρον* (βλ.λ.)].
τράβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλο δοκάρι (βλ.λ.) που χρησιμοποιείται για τη στήριξη στεγής ή διαπέδου. [ETYM. < ιταλ. trave «δοκάρι, δοκός» < λατ. trabs, -bis].
τράβαλα (τα) → ντράβαλα
τραβατζάρω ρ. μετβ. {τραβατζάρισα} (λαϊκ.) (για υγρό) μεταφέρομαι από ένα δοχείο σε άλλο: ~ *λαδί* | *κρασί*. — τραβατζάρισμα (το). [ETYM. < ιταλ. traversare «μεταγγίζω (υγρό)» < μεσσην. λατ. trans-vasare < trans- «δια-, μετά» + -vasare < vas, vasis «αγγείο»].
τραβελινγκ (το) {άκλ.} KINHM. είδος πλάνου που πραγματοποιείται με κίνηση της κάμερας τοποθετημένης πάνω σε βάση που εξασφαλίζει την απορρόφηση των κραδασμών της κίνησης και με τη σειρά της κινείται πάνω σε ειδικά διαμορφωμένες ράγες. [ETYM. < αγγλ. travelling «ταξιδεύοντας»].
τραβέρσα (η) {δυσχρ. τραβέρσων} (λαϊκ.) 1. NAYT. ξύλινο δοκάρι, το οποίο βρίσκεται τοποθετημένο κάθετα προς τον διαμήκη άξονα του πλοίου 2. ο στρατήρας (βλ.λ.) σιδηροτροχιάς 3. ΑΡΧΙΤ. δοκάρι (από μέταλλο, ξύλο ή σκυρόδεμα) που χρησιμοποιείται στη σύνδεση δύο ή περισσότερων δομικών στοιχείων. [ETYM. όμοιο μεσσην. < ιταλ. traversa < ρ. traversare «διαπλέω, διέρχομαι - διασχίζω καθέτως, διασταυρώνομαι» (βλ. κ. *τραβεράρω*)].
τραβεράδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) NAYT. 1. ο διάπλους (κυρ. περιστασιακός) από λιμάνι σε λιμάνι 2. (ως επίρρ.) με το ταξίδι: *πληρώνεται* ~ ANT. μηνιαίος, με τον μήνα. [ETYM. < ιταλ. traversata < ρ. traversare (βλ. κ. *τραβεράρω*)].
τραβεράρω ρ. αμετβ. {τραβέρσ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) NAYT. (για πλοίο) 1. κάνω τραβεράδα · 2. κάνω τραβέρσο (βλ.λ.). Επίσης τραβεράσω.
 [ETYM. < ιταλ. traversare «διαπλέω, διέρχομαι - διασχίζω καθέτως, διασταυρώνομαι» < μετρ. λατ. transversare < λατ. trans-versus «λοξός, εγκάρσιος» < trans- «δια-, πέραν» + versus < vertere «στρέφω, τρέπω»].
τραβέρσο (το) {άκλ.} (λαϊκ.) NAYT. η θέση πλοίου, κατά την οποία πλέει με μειωμένη ταχύτητα, καθώς δέχεται τον άνεμο ή το κύμα από τα πλάγια | *το πλοίο στρώθηκε* (πήρε θέση) ~. [ETYM. < ιταλ. traverso «λοξά, από το πλάι, καθέτως» < λατ. transversus «λοξός, εγκάρσιος» (βλ. λ. *τραβεράρω*)].
τραβεστί (ο/η) {άκλ.} ομοφυλόφιλος άνδρας που ντύνεται με γυναικεία ρούχα (πβ. λ. *παρενδυσία*).
 [ETYM. < γαλλ. travesti, μετρ. τ. του ρ. travestir «μεταμφιέζομαι» < ιταλ. travestire < tra- (< λατ. trans- «δια-, πέραν») + vestire «ντύνομαι» (< λατ. vestis, -is «ένδυμα»)].
τράβηγμα (το) {τραβήγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να τραβά κανείς (κάτι/κάποιον): *το - της πόρτας, για να κλείσει* || *το ~ του τραπέζιού πιο μπροστά* ΣΥΝ. έλξη, σύρσιμο 2. (συνεκδ.) η άντληση ή η μεταφορά υγρού: ~ *νερού* | *κρασιού* 3. (για καλόδιδο, σκονιά, σφύρα κ.λπ.) η μεταφορά από ένα σημείο που θεωρείται πηγή σε άλλο σημείο: *το ~ καλοδιδου από την κεραία της τηλεόρασης μέχρι τον χώρο όπου βρίσκεται η συσκευή* 4. η κίνηση προς τα πίσω: *το ~ των νερών της παλιόρροιας* · 5. η σχεδίαση (με σύρσιμο πινέλου, μολυβιού κ.λπ.): *το ~ γραμμών* | *μιας μολυβιάς* · 6. (μτφ.) *τραβήγματα* (α) η ταλαιπωρία, η περιπέτεια: *δεν θέλω ~ με την εφορία* · 7. ΤΥΠΟΓΡ. το τράβ (βλ.λ.) · 8. η λήψη φωτογραφίας ή το γύρισμα σκηνών κινηματογραφικής | τηλεοπτικής ταινίας: *το ~ μιας σκηνής* · 9. ΟΙΚΟΝ. η έκδοση συναλλαγματικής · 10. ΑΝΑΤ. (για μη) απότομο τέντωμα και πιάσιμο: *έχει ~ στους προσαγωγούς*. **τραβηγμένος**, -η, -ο 1. αυτός που τον έχουν τραβήσει, συνήθ. προς τα πίσω: *σου πηγαίνουν πολύ τα μαλλιά ~ πίσω* || *με το λίστινγκ που έκανε, το δέρμα της φαίνεται ~ αφύσικα* 2. (μτφ.) υπερβολικός, ακραίος: *ήταν πολύ ~ το αστείο του και την προσέβαλε* ΣΥΝ. εξεζητημένος· ΦΡ. *(κάτι είναι) τραβηγμένο από τα μαλλιά* για κάτι που είναι εντελώς απίθανο να συμβαίνει ή να ισχύει, ακραίο: *αυτό το συμπέρασμα είναι τραβηγμένο από τα μαλλιά* || *αυτή η θεωρία είναι τραβηγμένη από τα μαλλιά*: *απαρό πώς τη σκέφτηκε* · 3. (για φωτογραφία ή ταινία) αυτός που έχει αποτυπωθεί σε φιλμ με φωτογραφική ή κινηματογραφική μηχανή: *αυτά τα πλάνα είναι ~ στα Ηλύσια Πεδία* || *μια φωτογραφία ~ το 1970*.

τράβηξα ρ. → τραβώ
τραβηξιά (η) (λαϊκ.) 1. το τράβηγμα · 2. κάθε εισπνοή καπνού από τσιγάρο ή ναρκωτικό ΣΥΝ. ρουφηξιά.
τραβηχτική (η) (λαϊκ.) 1. η συναλλαγματική (βλ.λ.) 2. χρηματικό ποσό που αποσπάται εντέχνως από κάποιον.
τραβηχτικός, -η, -ό (λαϊκ.) αυτός που τραβάει, που ελκύει: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. ελκυστικός.
τραβηχτός, -η, -ό 1. αυτός που μπορεί να τραβηχτεί ή έχει τραβηχτεί · 2. **τραβηχτή** (η) η παράνομη λήψη, η υφαρπαγή χρημάτων. — *τραβηχτά* επίρρ.
τραβολόγος (κ. -άω) ρ. μετβ. {τραβολογός... | τραβολογ-ιέμαι, -ήθηκα} (λαϊκ.) 1. τραβώ (κάποιον) (συνήθ. με άσχημο ή βίαιο τρόπο): *είχαν πιάσει έναν κακομοίη και τον τραβολογούσαν στον δρόμο* 2. (μτφ.) ταλαιπωρώ (κάποιον) υποβάλλοντας τον σε εξαντλητικές μετακινήσεις και καταβάλλοντος τον ψυχικά: *χρόνια μιάς τραβολογούν στα δικαστήρια* || *την τραβολογεί τόσον καιρό, χωρίς να την παντρεύεται*. — **τραβολόγημα** (το). [ETYM. < τραβώ + -λογία (< λόγος)].
τραβώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τραβάζω... | τράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήχηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. ασκώ ελκτική δύναμη σε (κάποιον/κάτι), τον κάνω να κινηθεί προς το μέρος μου ή (για πράγμα) το τεντώνω κρατώντας το από ένα σημείο του: *οι ψαράδες τραβούσαν τα δίχτυα | τις βάρκες στη στεριά* || *ο γερανός τράβηξε το αυτοκίνητο από το γαντάκι* || *κάθε ομάδα κρατάει από μία άκρη του σχοινιού και το τραβά με δύναμη* || *τράβηξε το ζύφο από το θηκάρι* || *- το καλόδιδο από την πρίζα* || *τράβηξε πίσω το κλείστρο του οπλου* || *- το καζανάκι | το χειρόφρενο* ΣΥΝ. σύρω, έλκω· ΦΡ. (α) *τραβίτε με κι α κλαίω* βλ. λ. *κλαίω* (β) (μτφ.) **τραβώ (κάποιον) απ' τη μύτη** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (γ) (μτφ.) **τραβώ τα μαλλιά μου** βλ. λ. *μαλλιά* (δ) **τραβώ κουπί** (ι) (κυριολ.) κωπηλατώ (ii) (μτφ.-λαϊκ.) περνά μεγάλες δυσκολίες, ταλαιπωρούμαι: *στην καινούργια του δουλειά τραβεί πολύ κουπί* (ε) (οικ.) **τραβώ ζόρι** (ι) ταλαιπωρούμαι, καταποντούμαι (ii) (αργκό-ειρων.) έχω πρόβλημα με (κάποιον ή κάτι): *εσύ τι ζόρι τραβάς και διαμαρτύρεσαι*; (στ) **τραβώ χαρτί** παίρνω τραπουλόχαρτο από την τράπουλα, όταν έρχεται η σειρά μου (ζ) **τραβώ τον δρόμο μου** (ι) ακολουθώ τη δική μου πορεία: *πήρε υποτροπία, πήγε στο εξωτερικό και τράβηξε τον δρόμο του* (ii) ακολουθώ την πορεία μου, αυτό που με ενδιαφέρει, χωρίς να ασχολούμαι με κάτι άλλο, παραβλέποντας τα άλλα: *εσύ τράβα τον δρόμο σου και μην ασχολείσαι με τους άλλους* (η) **τραβώ το αφτί** (κάποιον) επιπλήττω, κάνω αυστηρές παρατηρήσεις σε κάποιον: *δεν υπάρχει κάποιος υπεύθυνος να του τραβήξει το αφτί*; 2. (καθημ.) σε φράσεις που δηλώνουν την ενέργεια που κάνει κάποιος, λ.χ. **τραβώ ένα γαστούκι** | **σκαμπίλι** (σε κάποιον) (γαστοκίζω, σκαμπιλίζω), **τραβώ μπουνιά** (σε κάποιον) (τον γρονθοκοπώ), **τραβώ κλοτσιά** (κλοτσώ), **τραβώ σουτ** (σουτάρω), (λαϊκ.) **τραβώ (σε κάποιον) ένα βρισίδι** | **ένα λούσιμο** βρίζω κάποιον άσχημα: *του τράβηξε ένα βρισίδι, που θα το θυμάται σ' όλη του τη ζωή*, κ.ά. 3. κρατώ (κάποιον/κάτι) από ένα σημείο και τον μετακινώ σέρνοντας τον ΦΡ. **τραβώ στην άκρη** βλ. λ. *άκρη* 4. (για υγρά) (α) αντλώ: ~ *κρασί απ' το βαρέλι* (β) απορροφώ: *το χώμα τραβεί πολύ νερό* 5. (συνεκδ.) πίνω: ~ *κάμπος κρασί*· ΦΡ. (καθημ.) **το τραβώ** πίνω πολύ: *βλέπω το τραβώ το ουίσκι* · 6. απωθώ, απομακρύνω: *τον τράβηξε πέρα* · 7. (για χρήματα) κάνω ανάληψη: ~ *χρήματα από την τράπεζα* · 8. καταναλώνω, απορροφώ μέρος της παραγωγής: *η Ευρώπη τραβεί πολύ μεσογειακό λαδί* · 9. αποτυπώνω κάτι σε φιλμ (με φωτογραφική ή μηχανή ή βιντεοκάμερα, κινηματογραφική μηχανή): ~ *φωτογραφίες* || *τον τράβηξε σε μια αστεία πόζα την ώρα που κοιμόταν* || *το τηλεοπτικό συνεργείο τράβηξε μερικές σκηνές από το παιχνίδι* · 10. (μτφ.) προσελκύω: *τον τράβηξε η ομορφιά της* || *αν δεν σε τραβεί η δουλειά σου, τη σταματάς* || *ο νεαρός ηθοποιός τράβηξε πάνω του τα φώτα της δημοσιότητας* || *η ταινία του τράβηξε το ενδιαφέρον παραγωγών του Χόλλυγουντ* ΣΥΝ. θάλω, έλκω· ANT. απωθώ · 11. (μτφ.) πιάσω, υποφέρω: *τράβηξα πολλά βάσανα στη ζωή μου*· ΦΡ. (α) **τραβώ τον λιναριού τα πιάδη** περνά μεγάλες ταλαιπωρίες (β) **τραβώ τον παθόν μου τον τάραχο** | **του Χριστού τα πιάδη** | **τα πάνδενα** κατα ταλαιπωρούμαι, υποφέρω (γ) **τραβώ τον διάλογο μου** έχω πολλά βάσανα (δ) ΓΙ **τραβίτε και δεν το μαρτυράτε**, σε περιπτώσεις στις οποίες αγανακτεί κανείς με μια κατάσταση, ταλαιπωρείται πολύ, αλλά δεν διαμαρτύρεται · 12. (μτφ.) αποζητώ, επιθυμώ: *απόψε η καρδιά μου τραβεί γλέντι και χορό*· ΦΡ. (α) **η ψυχή μου τραβάει (κάτι)** επιθυμώ έντονα κάτι: *ό,τι τραβάει η ψυχή σας θα το βρείτε στο νέο μας πολικατάστημα* || *απόψε ~ γλέντι και χορό* (β) **(κάτι) το τραβάει η ψυχή** || **ο οργανισμός (κάποιον)** κάποιος δείχνει να του αρέσει ή να επιδιώκει κάτι, συνήθ. δυσάρεστο: *φαίνεται πως την τραβάει η ψυχή σου την ταλαιπωρία, γι' αυτό κυκλοφορείς με τη συγκοινωνία* || *το τραβάει ο οργανισμός του, με τον τρόπο που συμπεριφέρεται, να του δώσουν την απόλυση στο χέρι* · 13. (μτφ.) ταλαιπωρώ, τραβολογώ: *μιας τραβούσε χρόνια στα δικαστήρια* || *την τραβεί πέντε χρόνια τώ ρα και δεν την παντρεύεται* · 14. (μτφ. για μήνα) έχω, περιλαμβάνω: *πόσο τραβάει ο μήνας*; || *ο μήνας τραβεί τριάντα μία μέρες* · 15. *χαράσσο*, σύρω: ~ *γραμμές στο χαρτί* ♦ (αμετβ.) 16. κινούμαι προς ορι σμένη κατεύθυνση: *τράβηξε για το Σούνιο*· ΦΡ. (α) **τράβα στη μάντα** πήγαινε στην άκρη (β) **τράβα στη δουλειά σου!** ασχολήσου με τις υποθέσεις σου και μην επεμβαίνεις σε ξένες υποθέσεις: ~ *και μην ανακατεύεσαι!* (γ) **τράβα!** (i) πήγαινε, ξεκίνα: *«καροτσέρη ~, να πάμε στα Ταταλά»* (λαϊκ. τραγ.) (ii) φύγε, χάσου!:: *θα ~ από δώ!* · 17. *σχηματίζω* ρεύμα: *το τζάκι δεν τραβάει* (η καπνοδόχος δεν διατείνεται έξω του καπνού) · 18. διαρκώ, παρατείνωμαι: *τράβηξε πολύ αυτό το σίριαλ*· *καιρός να τελειώνει*· ΦΡ. (α) **τραβώ σε μακρός** | **μακριά** διαρκώ πολύ: *αυτή η υπόθεση τράβηξε σε μακρός* (β) **(και) τράβα κορδέλα**

για κάτι (συνήθ. ενοχλητικό) που συνεχίζεται, που δεν έχει τέλος • 19. (για οχημα) έχω ταχύτητα ή υψηλή απόδοση: το καινούργιο του αμάξι **τραβάει** γερά || το μηχανάκι έχει παλιώσει και δεν τραβάνε στις ανηφόρες (μεσοπαθ. **τραβιέμαι**) 20. (α) αποσύρομαι: **τραβήχτηκε** από την πολιτική | από τη δουλειά του ΣΥΝ. αποτραβιέμαι (β) αποσύρομαι, υποχώρω: τα νερά **τραβιούνται** με την άμμο | 21. ταυρίζω με το φαγητό ή την εποχή: **τραβιέται** το ούζο με αυτά τα μεζεδάκια || το καλοκαίρι η **μπίρα** **τραβιέται** πολύ • 22. ταλαιπωρούμαι: ~ χρόνια μ' αυτή την ιστορία κι ακόμη δεν έχω ξεμπερδέξει • 23. (λαϊκ.) έχω ερωτικές σχέσεις: **τραβιέται** μ'έναν συμφοιτητή της. ΣΧΟΛΙΟ λ. ελκύνω.

[ETYM. < μεσν. **τρανώ** < ταυρά, άλλος τ. του ρ. ταυρίζω (πβ. κ. χαυρετιζώ - χαυρετό, εξασθενίζω - εξασθενώ), με τη σημ. «τραβύ όπως ο ταύρος, σύρω βίαια», < αρχ. ταύρος. Σύμφωνα με την ετυμολ. αρχή, η λ. θα έπρεπε να γράφεται τρανώ, αλλά επικράτησε η γρ. **τραβώ**].

τραγάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. τραγανό σταφύλι 2. η πετρούχης σύσταση του εδάφους 3. (ειδικότ.) ομαλός αλλά σκληρός βυθός σκεπασμένος με άμμο και γαλίκια, σπασμένα κοχύλια και μικρά ζωντανά πράσινα φύκια. [ETYM. < επίθ. **τραγανός**, πβ. κ. φαγανός - φαγάνη].

τραγανίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τραγάνισα} μασώ (κάτι τραγανό), κάνοντας χαρακτηριστικό θόρυβο, καθώς αυτό θρυμματίζεται στο στόμα. — τραγανίσμα (το).

τραγανιστός, -ής, -ό (για φαγώσιμο είδος) αυτός που είναι κάπως σκληρός στην επιφάνεια ή ξεροψημένος και, καθώς τρώγεται, θρυμματίζεται με χαρακτηριστικό θόρυβο στο στόμα: ~ πατάτες | φύλλο πίτας ΣΥΝ. τραγανός.

τραγανός, -ής, -ό 1. (για φαγώσιμο είδος) κάπως σκληρός ή ξεροψημένος, τραγανιστός (βλ.λ.): ~ μπισκότο 2. (για καρπούς) αυτός που έχει κάπως σκληρό περίβλημα: ~ κεράσι.

[ETYM. μετν. < θ. **τραγ-** (< αρχ. **τράγω**, πβ. απφρ. αορ. β' **τραγ-εἶν**) + παρ. γ. επίθημα -ανός, πβ. κ. στεγ-ανός].

τράγιος, -α, -ον + τράγιος **τραγελαφικός**, -ής, -ό [1818] κατά γελίοιο τρόπο αφύσικος, αλλόκοτος: η **απεργία των ταξί προκάλεσε** μια - κατάσταση στους **δρόμους**.

τραγελάφος (ο) [αρχ. | χωρ. πληθ.} 1. μυθικό ζώο με σώμα ελαφιού και τράγου 2. (μτφ.) καθέτι αφύσικο και αλλόκοτο κατά γελίοιο τρόπο: η **υπόθεση εξελίχθηκε σε σωστό** ~.

τραγή (η) το δέρμα του τράγου. [ETYM. < μετν. **τραγέα** | -ή (ενν. **δωρά**) < αρχ. **τράγος** (πβ. κ. λεοντ-ή)].

τραγητικός, -ια, -ιο (λαϊκ.) τράγιος (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

τραγί κ. (λαϊκότ.) **τραϊ** (το) {τραγ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο τράγος ή (καταρ.) το μικρό κατσίκι. [ETYM. Υποκ. τής λ. **τράγος** (πβ. κ. αρνί, γίδι)].

τραγιάσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μάλλινο λαϊκό καπέλο με γείσο ΣΥΝ. κασκέτο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζήτω.

[ETYM. < ρουμ. **trațăscă** (Grecia) «ζήτω (η Ελλάδα)», κραγή επευφημίας Ρουμάνων εκδρομών στην Ελλάδα, που τη συνόδευαν με πέταγμα των σκουφών τους στον αέρα, με αποτέλεσμα να παρασυνδεθεί η ονομασία του σκούφου με την προαναφερθείσα κραγή].

τραγικοκομικός, -ής, -ό → κομικοτραγικός

τραγικοποιώ ρ. μετβ. [1893] {τραγικοποι-είς | τραγικοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρουσιάζω ένα γεγονός, μια κατάσταση με τρόπο τραγικό, υπερβάλλοντα ως προς τη σοβαρότητα του γεγονότος ή της κατάστασης: μην **τραγικοποιείς** τα **πράγματα** - θα τα **καταφέρεις** μια **χαρά** στις **εξετάσεις!** ΣΥΝ. δραματοποιώ. — τραγικοποίηση (η).

τραγικός, -ής, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την τραγωδία (βλ.λ.): ~ ποιητής | **ήρωας** | **χορός** | **ειρωνεία** 2. **τραγικό** (το) μία από τις αισθητικές κατηγορίες (όπως και το κομικό, το ωραίο κ.ά.), η οποία δηλώνει το συναίσθημα που προκύπτει από τον φόβο και τον έλεο (στην τραγωδία) ή από τη σύγκρουση του πόνου και της ευχαριστίας, της χαράς και της λύπης 3. **τραγικό***: (ο) ο ποιητής του αρχαίου δράματος: το **βιβλίο του αναφέρει** στους **αρχαίους** ~ 4. (α) αυτός που έχει συμβεί με πολύ δυσάρεστο τρόπο, συχνά βίαιο: **βρήκε** ~ **θάνατο σε δυστύχημα** (β) αυτός που προκαλεί μεγάλη θλίψη: ~ **γεγονός** | **εξέλιξη** | **συμβάν** | **πεισόδιο** | **κατάληξη** | **εμπειρία** | **στιγμές** (γ) (για πρόσ.) αυτός που η κατάσταση του προκαλεί τη συμπάθεια και τον οίκτο: ~ **μάννα του θύματος** || ~ **φιογούρα** η **σκελετωμένη μορφή του πρόσφυγα** || ~ **φυσιογνωμία** (δ) αυτός που έχει ως επακόλουθο συμφορές: - **απερισκεγία** | **λάθος**. — τραγικ-ά | -ώς [αρχ.] επίθρ. [ETYM. αρχ. < **τράγος**, αντί του αναμενόμενου **τραγδικός** (που είναι σπανιότ.), πβ. κ. **κομικός** - **κομωδικός**. Ήδη αρχ. η σημ. «αναφερόμενος σε τραγωδία»].

τραγικότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} το να είναι κάτι τραγικό (βλ. λ. **τραγικός**): η ~ της **κατάστασης**.

τραγικομοδία (η) δραματικό έργο που συμπεριέχει στοιχεία τραγωδίας και κωμωδίας: **πολλοί φιλόλογοι θεωρούν** την **«Αλκίστη»** και την **«Ιφιγένεια την εν Ταύροις»** **τραγικομοδίες**.

τραγίλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η δυσάρεστη οσμή που αναδίδει ο τράγος ΣΥΝ. βαρβατίλα. [ETYM. < **τράγος** + παρ. γ. επίθημα -ίλα, πβ. κ. ιδρωτ-ίλα].

τράγο, -ια, -ιο [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τον τράγο: **κέρατα** ~ || (κ. ως βρσιά) τα **κέρατα σου τα** ~! || «**ζουμί από πόδια τραγιά**» (Α. Λασκαράτος).

τράγο γένε (ο) {τραγογένηδες} 1. αυτός που έχει (μακριά συνήθ.) γένια, σαν του τράγου 2. (ειρων.-υβριστ.) ο παππάς. [ETYM. μεσν. < τράγος + -γένης < γένι].

τραγοδέρμα (το) {τραγοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} το δέρμα του τράγου.

τραγοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {τραγοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με τράγο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

τραγομόρφος, -η, -ο αυτός που έχει τη μορφή τράγου.

τραγόπαππας (ο) {χωρ. πληθ.} (μειωτ.) ο παππάς ΣΥΝ. τραγογένης (σημ. 2).[^]

τραγοπόδαρος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που έχει πόδια τράγου (συνγά ως επίθ. του Διαβόλου, που κατά τη λαϊκή φαντασία έχει πόδια τράγου, και του αρχ. θεού Πάνα) 2. αυτός που φέρνει γρουσουζιά, ο γρουσουζής ΣΥΝ. κατσικοπόδαρος. Επίσης τραγοπόδης (ο). [ETYM. < τράγος + πόδαρος < ποδάρι, πβ. αρχ. **τραγό-πους**].

τράγος (ο) (λαϊκ.) 1. η αρσενική αίγα με χαρακτηριστικό γένι ΦΡ. **αποδιοπομπαίος τράγος** βλ. λ. **αποδιοπομπαίος** • 2. (υβριστ.) ο παππάς, ειδικότ. αυτός που έχει γένι που θυμίζει τράγο • 3. ΑΝΑΤ. δερματίνη τριγωνική προεξοχή του αφτιού μπροστά από το στόμιο του έξω ακουστικού πόρου.

[ETYM. αρχ. λ. του καθημερινού λ'εξιλογίου, < θ. τραγ- του ρ. **τράγω** (πβ. απφρ. αορ. β' **τραγ-εἶν**)].

τραγουδήμα (το) → τραγουδών

τραγουδί (το) {τραγουδ-ιού | -ιών} 1. (α) μ'λωδική απόδοση, μελοποίηση κειμένου, κατά κανόνα ποιητικού, που τραγουδιέται από μια φωνή ή και από χορωδία - η λ. χρησιμοποιείται ιδίως για μελοποιηθείσες σε απλές μουσικές φόρμες: τα ~ του **Σούμπερτ** || **χορωδιακό** ~ || το ~ **της γης**, του **Μόλερ** || και **τόρα**, **θα ακούσετε μουσική και τραγουδία** ΣΥΝ. (λόγ.) άσμα, κομμάτι (β) (ειδικότ.) μελοποίηση στίχων σε τυποποιημένη φόρμα, που στηρίζεται συνήθως στη διαδοχή κοπυλά (βλ.λ.) και ρεφρέν (βλ.λ.): **είχε** μια **τάσκα τραγουδία υπό μολης**, και **γύρναγε τις εταιρείες για να τα βγάλει δίσκο** - ΦΡ. **και θα πεις κι ένα τραγουδί!** για κάποιον που αναγκάζεται να κάνει κούνη και μάλιστα με το παραπάνω: **θα τον παντρευτείς, και θα πεις κι ένα τραγουδί!** 2. (περὶ ληπ.) σύνολο τραγουδιών με ενιαία θεματολογία, μουσικό ύφος ή προέλευση: το **κλασικό** | **έντεχνο** | **λαϊκό** | **δημοτικό** | **κλέφτικο** | **ρεμπέτικο** | **ελαφρό** | **ελαφρολαϊκό** | **μοντέρνο** | **ελληνικό** | **ξένο** **ποπ** **ροκ** | **αγγλόφωνο** - 3. (συνεκδ.) η μελωδία, η μουσική, ο μουσικός ήχος: το ~ **της σοπράνο** | **του βιολιού** | **του φλάουτου** | **του πιάνου** | **της ορχήστρας** | **του πουλιού** | **του αιδονιού** 4. (συνεκδ.) το να τραγουδά κανείς: **μον** **αρέσει το τραγουδί** ΣΥΝ. τραγουδήμα ΦΡ. (α) **το ρίγνο στο τραγουδί** αρχίζω να τραγουδώ συνεχώς ή να ασχολούμαι συστηματικά με το τραγουδί (β) **πάνω το τραγουδί** αρχίζω να τραγουδώ 5. η επαγγελματική ενασχόληση με την παραγωγή, κυκλοφορία ή ερμηνεία τραγουδιών, η αγορά του τραγουδιού: **ανερχόμνος** **αστήρ του μοντέρνου** ~ || **ασχολείται με το ~**, **ως παραγωγός** || το ~ **στις μουσάι** **διέρχεται κρίση** || **βιομηχανία τραγουδιού** — (υποκ.) **τραγουδάκι** (το) (σημ. 1), (μεγεθ.) τραγουδάρα (η) (σημ. 1). [ETYM. μεσν. < **τραγουδῶ** (υποχωρητ.) ή, κατ' άλλη άποψη, < ***τραγδιον** (με την επιδρ. του **τραγουδά**), υποκ. του αρχ. **τραγωδία**].

τραγουδιάρης (ο) {τραγουδιάρηδες}, **τραγουδιάρη** (η) (λαϊκ.) πρόσωπο που λέει τραγωδία ή που του αρέσει να τραγουδά (ειρων.) ερασιτέχνης τραγουδιστής ή τραγουδιστής λαϊκών κέντρων χαμηλού επιπέδου (σκυλάδικα, βλ.λ.).

τραγουδίστρια (η) {τραγουδιστρίων} πρόσωπο που τραγουδά επαγγελματικά τραγωδία δικά του ή άλλων συνθετών: **λαϊκός** | **μεγάλος** | **επώνυμος** | **διάσημος** ~ ΣΥΝ. ερμηνεύτης, (λόγ.) αοιδός.

τραγουδιστικός, -ής, -ό αυτός που σχετίζεται με το τραγουδί ή τον τραγουδιστή: **μεγάλες** ~ **επιτυχίες** | **σεζόν**. — τραγουδιστικά επίθρ.

τραγουδιστός, -ής, -ό 1. αυτός που τραγουδιέται: ~ **κειμενο** 2. αυτός που είναι σαν τραγουδί: ~ φωνή ΣΥΝ. μελωδικός. — **τραγουδιστά** επίθρ.

τραγουδοποιός (ο) αυτός που γράφει τραγωδία, που συνθέτει τη μουσική και τους στίχους και συχνά τα ερμηνεύει ο ίδιος. — **τραγουδοποιό** (η), τραγουδοποιώ ρ. j-είς...}, τραγουδοποιητικός, -ής, -ό.

τραγουδώ κ. **τραγουδάω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τραγουδάς... | τραγουδά-ησα, -ίεμαι, -ήθηκα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) 1. έχω την ικανότητα να αποδώσω συνδυασμό στίχων και μουσικής, μπορώ να πω ένα τραγουδί: **δεν ~**, **δεν έχω ωραία φωνή** || «**τραγουδάτε στο μπάνιο**» (διαφήμ.) || ~ **ωραία** | **συγκρατημένα** | **φάλτσα** | **με πάθος** 2. ασκώ το επάγγελμα του τραγουδιστή, ερμηνεύω τραγωδία επαγγελματικός: ~ **σε νυχτερινό κέντρο** | **σε μουσάι** || δήλωσε ότι **δεν θα τραγουδήσει ξανά** 3. (μτφ. για πουλιά) **κελαηδώ**: τα **πουλιά τραγουδούσαν στα κλαδιά** ♦ (μετβ.) 4. λέω, εκτελώ με τη φωνή μου ένα τραγουδί, γενικότερα απαγγέλλω εμμελώς ή αποδίδω με τη φωνή μου μια μελωδική γραμμή: η **παρέα τραγουδά παλιά, ξεχασμένα τραγωδία του Γιαννιού** || **στο γλέντι άλλοι τραγουδούσαν, άλλοι χορεύανε** || το **παίδι τραγουδούσε με τη φωνή του λογάκια χωρίς σημασία** || **όταν παίζεις την μελωδία, να την τραγουδάς κιόλας** 5. ερμηνεύω τις συνθέσεις ενός συνθέτη: **στη συναυλία ο Μπαθικότσης θα τραγουδήσει Θεοδώρα** 6. συνθέτω ένα μεγάλο ποίημα ή διάφορα ποιήματα σχετικά με ένα θέμα: **ένας ποιητής που τραγουδούσε τον έρωτα με την ποίηση του** || ο **Παλαμάς στα ποιήματα του τραγουδάει τους καημούς της ρομιοσύνης**. — τραγουδήμα κ. τραγουδίσμα (το). [ETYM. < μεσν. **τραγουδῶ** < αρχ. **τραγφῶ** (-έω) < **τραγφός** (βλ.λ.)].

τραγωδία (η) {τραγωδιών} 1. θεατρικό έργο, το οποίο συνδύαζε κατά την αρχαιότητα τον ποιητικό έμμετρο λόγο, τη μουσική και την όρχηση και, αναπαριστώντας σκηνές από την ίδια τη ζωή και εσωτερικές συγκρούσεις των ανθρώπων, προκαλούσε στην ψυχή των θεατών τον φόβο και τον οίκτο για τη μοίρα των ηρώων: **οι τραγωδίες του Αισχύλου** | **του Ευριπίδη** 2. το θεατρικό είδος που περιλαμβάνει τέτοια έργα: το **θέατρο μας θ' ανεβάσει** ~! || δήλωσε ότι **θα παίζει** ~3. (στα νεότερα χρόνια) θεατρικό έργο με δραματική υπόθεση ΑΝΤ. κωμωδία

4. (συνεκδ.) συμβάν που προκαλεί λύπη και οίκτο για τους αναξιοπαθόντες: *αεροπορική | ναυτική | οικογενειακή* - ΣΥΝ. δρμα. [ETYM₁ < αρχ. τραγωδία < τραγῳδός (βλ.λ.)].

τραγωδιογράφος (ο) [μτγν.] πρόσωπο που γράφει τραγωδίες, ο συγγραφέας τραγωδιών ΣΥΝ. τραγικός ποιητής.

τραγωδοποιός (ο) [αρχ.] ο τραγωδιογράφος. — τραγωδοποιία (η) [μτγν.].

τραγωδοποιώ ρ. αμετβ. [1882] {τραγωδοποιεί...} γράφω τραγωδία.

τραγῳδός (ο/η) 1. ο τραγικός ποιητής· 2. ηθοποιός που παίζει σε τραγωδία. [ETYM₁ < αρχ. τραγῳδός < τράγος + ὠδή (κατά το *ραγῳδός*). Η ερμηνεία παραμένει ανεξάρτητη, καθ' ὅσον μάλιστα συνδέεται στενά με την ιστορική εξέλιξη τῆς τραγωδίας ως λογοτεχνικού είδους. Πιθανότερη φαίνεται η αναγωγή στους διονυσιακούς διθυράμβους, στους οποίους ένας χορός σατύρων (που τους αποκαλοῦσαν *τράγους*) επιδιδόταν σε ἐξάλλες πράξεις μανίας, ἀκόμη και ἀσελγείας. Κατ' ἄλλους, ὁμῶς, ἡ λ. *τραγῳδός* περιέγραψε ἀρχικῶς ἐκεῖνον που τραγοῦδουσε και χόρευε σε ἀγῶνες με ἐπάθλο ἔναν τῷ ἄντρί ἢ με ἀφορμὴ τῆς θυσίας του].

τραῖ (το) → τραγί

Τραϊανός (ο) 1. *Μάρκος Οὐλπίος*-Ρωμαῖος αυτοκράτορας (98-117 μ.Χ.) 2. ἀνδρικό ὄνομα. [ETYM₁ μτγν. κύρ. ὄν. < λατ. Traianus | Troianus < Troia «Τροία»].

τραϊνάρισμα (το) → τρενάρισμα

τραϊνάρω ρ. → τρενάριω

τραῖνο (το) → τρένο

τρακ (το) {ἀκλ.} ἡ ἀνησυχία ἢ ὁ φόβος που αισθάνεται κάποιος, ὅταν βρίσκεται μπροστά σε πολύ κόσμο, ὅταν περνά μια σωματική ἢ ψυχική δοκιμασία ἢ ἔρχεται σε επαφὴ με κάτι τελείως καινούργιο γι' αὐτόν: ὁ *ηθοποιός, πρὶν βγει στη σκηνή, εἶχε ~* || με *πᾶνει ~* ὅταν *απευθύνομαι σε μεγάλο ἀκροατήριο*. [ETYM₁ < γαλλ. trac, εκφροστ. λ., πθ. προϊόν ονοματοποιίας].

τράκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το να ζητεί κανείς ἀπὸ ἄλλον χρήματα, τσιγάρα, μικροαντικείμενα κλπ., για να καλύπτει τις ἀνάγκες του, χωρίς να τα επιστρέφει ἢ να πληρώνει γι' αὐτά: *κάνω ~* || *ζω με τὴν ~* || *βγαίνο για ~* || *μου ἔκανε ~ μερικά τσιγάρα*· ΦΡ. *κάνω τρά-κας* εντυπωσιάζω, προκαλώ ἀίσθηση με τὴν εμφάνισή μου· 2. (αρχκό) το τρακάρισμα, ἡ σύγκρουση: *ἔγινε μια ~ στη διασταύρωση!* [ETYM₁ < τρακάρω (υποχωρητ.)].

τρακαδόρος (ο), **τρακαδορίσσει** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αὐτός που κάνει κατά σύστημα τράκα (βλ.λ., σση. 1). — τρακαδόρικος, -η, -ο. [ETYM₁ < τράκα + -δόρος (βλ.λ.), πθ. κ. *κομταίνια-δόρος*].

τρακάρισμα¹ (το) [1814] {τρακάρισμα-ατος | -ατα, -άτων} ἡ σύγκρουση οχημάτων: *δεν ἔχει συνέλθει ἀκόμη ἀπ' τὸ ~*.

τρακάρισμα² (το) {τρακάρισματος | χωρ. πληθ.} το να ἔχει πάθει κανείς τρακ (βλ.λ.).

τρακαρισμένος¹, -η, -ο (ὄχημα) που ἔχει συγκρουσθεῖ (με ἄλλο ὄχημα): το αυτοκίνητο του *ἔγινε ~* στο δεξιό φτερό.

τρακαρισμένος², -η, -ο (για πρῶσ.) αὐτός που ἔχει τρακ (βλ.λ.): ἦταν ~ και δεν τα πήγε καλά στις προφορικές εξετάσεις. [ETYM₁ < τρακ, με τὴν ἐπιθ. τοῦ ρ. *τρακάρω*].

τρακάρω¹ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τρακάρω-α κ. -ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (αμετβ.) (κατὰ τὴν ὀδική κυκλοφορία) (α) συγκρούομαι με ἄλλο ὄχημα: *τρακάρω με ἕνα ἄλλο αυτοκίνητο | με μηχανάκι | με φορητὸ || τράκαρη στην ἐθνική ὁδὸ* (β) πέφτω με ὄχημα πάνω σε σταθερὸ σημεῖο ἢ σταθμευμένο ὄχημα: *τράκαρη σ' ἕνα δέντρο | σε μια κολόνα τῆς Δ.Ε.Η.* || (κ. μτφ.) *ἐκεῖ που περπατοῦσα, τράκαρη σ' ἕναν στύλο | σ' ἕναν τοίχο* ♦ (μετβ.) 2. (α) προκαλῶ ζημιά στο ὄχημα που οδηγῶ προσκρούοντας σε ἄλλο ὄχημα ἢ σταθερὸ σημεῖο: *ποῦ το τράκαρες το ὠμάξ σου κι ἔγινε ἔτσι; || πρόσεξε μὴν τρακάρεις το καινούργιο σου αυτοκίνητο* (β) (*τρακάρω κάποιον*) χτυπῶ με το ὄχημα μου το ὄχημα ἄλλου: *με τράκαρον (κάποιος χτύπησε με το ὄχημα του το δικό μου) || τον τράκαρη κάποιος ἀπὸ πίσω || ἔστριψε ἀτόμο, για να μὴ μας τρακάρει* 3. (μτφ.) συναντῶ τυχαία (κάποιον), καθὼς περπατῶ ἢ οδηγῶ: *τον τράκαρη σε μπαράκι τῆς παραλίας*. Επίσης τρακέρνω.

[ETYM₁ < ιταλ. attraccare «για (πλοίο) πλευρίζω σε ἀποβάθρα ἢ σε ἄλλο πλοίο, ὀρμίζω», ἀγν. ἐτόμου].

τρακάρω² ρ. μετβ. κάνω κάποιον να πάθει τρακ: συνήθ. το μεσοπθ. *τρακάρωμαι κ. τρακαρίζωμαι* παθαίνω τρακ: *τρακαρίστηκα ὅταν εἶδε τα ὄματα των εξετάσεων* || ἦταν πολὺ *τρακαρισμένη* στη συνέντευξη Τύπου.

τρακατρούκα κ. **στρακατρούκα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μικρὸ πυροτέχνημα που παράγει με ἀλλεπάλληλες εκρήξεις ἔντονους κρότους ΣΥΝ. κροτιδά 2. (μτφ.) *τρακατρούκες* (οἱ) ἀπειλές ἢ υποσχέσεις που μένουν μόνο στα λόγια και δεν πραγματοποιοῦνται. [ETYM₁ Ηχομητ. λ.].

τράκο (το) κ. τράκος (ο) (λαϊκ.) 1. ἡ σύγκρουση οχημάτων: *ἔγινε ἕνα - στη γωνία* ΣΥΝ. τρακάρισμα · 2. ἡ ζημιά που παθαίνει κανείς σε μια δραστηριότητα του, ἡ βλάβη· κυρ. στη ΦΡ. *παθαίνω τράκο παθαίνω* ζημιά, με βρίσκει συμφορά: *ἔπαθε ἕνα τράκο, που θα το θυμάται σε ὅλη του τὴ ζωή*. [ETYM₁ < τρακάρω (υποχωρητ.)].

τρακοσαρία (η) {χωρ. πληθ.} σύνολο τριακοσίων (προσώπων, πραγμάτων) μόνο στη ΦΡ. *καμιά τρακοσαρία* περίπου τριακόσιοι, -ες, -ια (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM₁ < τρι(ι)ακόσια + παραγ. ἐπίθημα -αρία (βλ.λ.)].

τρακόσοι → τριακόσιοι

τρακτέρ (το) {ἀκλ.} ἑλλην. *ελκυστήρας*-τροχοφόρο ἢ ερπυστιριοφόρο

ὄχημα που ρυμουλκεί ἄλλα οχήματα, κυρ. γεωργικά μηχανήματα (συνήθ. συνεκδ.) το ὄχημα που φέρει πίσω του γεωργικό μηχανήματα για το ὄργωμα των χωραφιών: *οἱ αγρότες με τὰ ~ ἐκλείσαν τὴν ἐθνική ὁδὸ*. — (υποκ.) τρακτεράκι (το).

[ETYM₁ < γαλλ. tracteur < λατ. tractus «ἐλξη, σύρσιμο, τράβηγμα» < ρ. trahere «ἔλκω, σύρω, τραβῶ» (πθ. μτχ. tractus)].

τρακτερός, -ή, -ό (παπουτσι) που ἡ σόλα του ἔχει μικρές προεξοχές και ἐγκοπές, ὅπως τὰ λάστιχα των τροχῶν των τρακτέρ.

τραλαλά ἐπιφών. (καθημ.) ἐκφράζει χαρὰ ΦΡ. (σκοπτ.) (α) *εἶναι τραλαλά* (για πρῶσ.) τα ἔχει χαμένα, δεν ξέρει τι λέει ἢ τι κάνει (β) (αρχκό) *ἔπαθε ψυχικό τραλαλά* ταραχτήκε πολὺ, υπέστη νευρικό κλονισμό. [ETYM₁ < γαλλ. tralala, ονοματοπ. λ.].

Τράλλεις (οἱ) {Τράλλεων} ἀρχαία πόλη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, το σημερινὸ Αἰδίνι (βλ.λ.). [ETYM₁ ἀρχ. τοπωνύμιο, ἀπὸ ομόνυμο θρακ. φύλο, ἀγν. ἐτόμου].

τραμ (το) {ἀκλ.} ἑλλην. *τροχιόδρομος*-μεταφορικό αστικό μέσο που ἀποτελεῖται ἀπὸ ηλεκτροκίνητα τροχοφόρα οχήματα, τα οποία κινούνται πάνω σε σιδηροτροχιές. — (υποκ.) **τραμάκι** (το). [ETYM₁ < ἀγγλ. tram, ἀβεβ. ἐτιμῶς, ἴσως < μέσ. ὀλλ. trame «δοκός, μα-δέρν», ὁπότε ἡ λ. θα ἀναφερόταν ἀρχικῶς στις σιδηροτροχιές των ορυχείων, πάνω στις οποίες κινούνταν τα βαγόνια με το φορτίο].

τραμβα-γέρης (ο) {τραμβαγέρηδες} (παλαιότ.) οδηγὸς ἢ εἰσπράκτορας τραμ. [ETYM₁ < *τραμβάι* (< ἀγγλ. tram-way, οπτικό δάνειο) + παραγ. ἐπίθημα -έρης, με ἀνάπτυξη εὐφωνικού -γ-].

τραμουντάνα (η) {χωρ. πληθ.} ὁ βόρειος ἀνεμος ΣΥΝ. (ἐπιθ.) βορράς κ. (καθημ.) βοριάς (βλ. λ. *ἀνεμος*, ΠΓΝ.).

[ETYM₁ < μεσν. *τραμο(υ)ντάνα* < ιταλ. tramontana «ἀνεμος ἀπὸ τα βουνά (τοῦ βορρᾶ)», θηλ. τοῦ ἐπιθ. tramontano < λατ. transmontānus < trans- + montānus «κορεινός» < mons, -ntis «ὄρος»].

τράμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ἡ ἀνταλλαγή. [ETYM₁ < τουρκ. trampa].

τραμπάκουλο (το) (λαϊκ.) 1. ογκώδες και ἀργὸ ἱστιοφόρο πλοῖο τῆς Ἀδριατικῆς Θάλασσης 2. (μτφ.) πολὺ χοντρή γυναίκα που βιάζει ἀργά και κουνιέται δεξιά-ἀριστερά, καθὼς στηρίζεται διαδοχικά στο ἕνα και στο ἄλλο πόδι. [ETYM₁ < ιταλ. trabaccolo, ἀβεβ. ἐτόμου, ἴσως < λατ. *tra-bica (ενν. nāvis) < trabs, -bis «δοκός (στενόμακρη), πλοῖο»].

τραμπάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ζῦλινη ἢ μεταλλική δοκὸς ἢ σανίδα που στηρίζεται στο μέσον τῆς πᾶνω σε μία (συνὰ διχλωτῆ) βάση και ἔχει καθίσματα στις δύο ἄκρες, ὅπου κάθονται δύο άτομα, καθένα ἀπὸ τα οποία πιέζει με το βάρος του τὴ θέση του, ὥστε ὁ ἀπέναντι του να σηκωθεί στον ἀέρα και ἀντιστρέφως: *κάνω ~*. [ETYM₁ < ιταλ. traballare «ταλαντεύομαι» (υποχωρητ.) < tra- «μεταξὺ, ἀνάμεσα» (< λατ. trans) + ballare «χορεύω, πηδῶ, σκιρτῶ» < μγν. λατ. ballare (< αρχ. *βάλλω*)].

τραμπάλιζομαι ρ. αμετβ. ἀποθ. {τραμπάλιζτηκα} (λαϊκ.) 1. παίζω με τὴν τραμπάλα, ταλαντεύομαι πάνω σε τραμπάλα: *«τράμπα-τραμπα-λιζομαι, πέφτω και τσακίζομαι»* (παιδικό τραγ.) 2. (μτφ.) πηγαῖνω πᾶνω-κάτω, ἀνεβοκατεβαίνω, ὅπως λ.χ. μια βάρκα στο κύμα. — *τρο-μπάλισμα* (το) ΣΧΟΛΙΟ 1. *αποθετικῶς*.

τραμπολῖνο (το) ἡ ἐκτέλεση ἀκροβατικῶν πάνω σε τεντωμένο κα-ραβόπανο και το ἄθλημα που βασίζεται σε αὐτό. [ETYM₁ < ιταλ. trampolino < trampoli < γερμ. trampeln «ποδοκροτῶ»].

τραμπουκαρέο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) (περιληπτ.) σύνολο ἢ ομάδα τραμπούκων. Επίσης τραμπουκαρία (η).

[ETYM₁ < *τραμπούκος* + παραγ. ἐπίθημα -αρείο, πθ. κ. *ἀλητ-αρείο, παππαδ-αρείο*].

τραμπουκέτο (το) κινητὸ μηχανήματα τοῦ θεάτρου, που ἐξυπηρετεῖ τὴ σκηνική παρουσίαση ἢ ἐξαφάνιση προσώπων ἢ ἀντικειμένων τοῦ σκηνοῦ διακόσμου. [ETYM₁ < ιταλ. trabochetto < γαλλ. trébuchet < προβηγ. trabuc «πολιορκητικὸς κριός» (βλ. κ. *τραμπούκος*)].

τραμπουκισμός (ο) ἡ συμπεριφορὰ που ἀρμύζει σε τραμπούκο: χαρακτηρίζεται ἀπὸ θρασύτητα, χρησιμοποίηση ἀπειλών και ἐκβιασμών, ἀυθαρεσία και πρόκληση ταραχῶν, με σκοπὸ τὴν ἐξυπρέτηση ἀνέντιμων και εὐτελῶν σκοπῶν πολιτικῆς παρτάξης ἢ πολιτικῶν προσώπων: *οἱ ~ τον οπαδὸν τοῦ ἀκροδεξιῶ ὑποψηφίου*.

τραμπούκος (ο) 1. πρόσωπο που πληρώνεται (ἢ σπανιότ. ενεργεῖ ἀπὸ μόνο του) για να προκαλεῖ ἐπεισόδια και να βιασπραγεί εἰς βάρος (κυρ. πολιτικῶν) ἀντιπάλου: *οἱ ~ τῆς ἀκροδεξιᾶς προσπάθησαν να ἐμποδίσουν τὴ συγκέντρωση των ἐρηνιστῶν* 2. (κατ' ἐπέκτ.) πρόσωπο που χρησιμοποιεῖ βία για τὴν ἐπιβολή του σε ἕναν χώρο ΣΥΝ. νταῖς. — *τραμπούκος*, -η, -ο. [ETYM₁ < ισπ. trabuco «εἶδος πούρου (που ἐμοιάζε με ὄμινο)» < προβηγ. trabuc «καταπέλτης, πολιορκητικὴ μηχανή» < tra- «ἀνάμεσα, μεταξύ» + -buc (< φραγκον. buik «κοιλιά»). Η σημερινὴ χρήση τῆς λ. οφείλεται στη συνήθεια ὀρισμένων πολιτικῶν να δίνουν ὡς φιλοδώρημα ἕνα ποῦρο σε ἐκτείνους που προσλαμβάνονταν για να τρομοκρατοῦν τους πολιτικούς ἀντιπάλους].

τρανεῖο ρ. αμετβ. {τράνενα} {σπάν.} γίνομαι τρανός (βλ.λ.).

τρανζίστορ (το) {ἀκλ.} 1. ΗΛΕΚΤΡ. συμπαγῆς συσκευή που ἀποτελεῖται ἀπὸ διαδοχικούς ἠμιαγωγούς ἐνωμένους μεταξύ τους, οἱ ὁποῖοι παίζουν τον ρόλο ἐνισχυτῆ μικρῶν μεταβολῶν τοῦ ρεύματος και τῆς τάσεως 2. (συνεκδ.) μικρὸ ραδιοφώνου. — (υποκ.) *τρανζιστοράκι* (το) (σημ. 2). [ETYM₁ < ἀγγλ. transistor < trans(fer) «μεταφέρω» + (res)istor «ἀντίσταση», ἐπειδὴ ἡ ἐνέργεια διοχετεύεται στον ἠμιαγωγὸ μέσο ηλεκτρικῆς ἀντίστασης].

τράνζιτ κ. τράνζιτο (το) {άκλ.} 1. η διέλευση εμπορευμάτων από ενδιάμεσους σταθμούς προς τον τελικό προορισμό τους, χωρίς την καταβολή ενδιάμεσων δασμών 2. η παραμονή ταξιδιωτών σε σταθμούς (λιμάνια, αεροδρόμια) και η μετεπιβίβασή τους σε άλλο μέσο μεταφοράς για την ολοκλήρωσή του ταξιδιού τους χωρίς ενδιάμεσο έλεγχο στις ασπασκευές ή (συνήθ.) και στα διαβατήρια, καθώς και ο χώρος στον οποίο παραμένουν για τη μετεπιβίβασή τους: *πήση ~ για Αργεντινή*.

[EYGM < αγγλ. transit | ιταλ. transito < λατ. transitus «διάβαση, μετάβαση» < transire «μεταβαίνω, διέρχομαι»].

τρανκουίλο επίρρ. ΜΟΥΣ. ως ένδειξη εκφραστικής ή ρυθμικής αγωγής: ήρεμα. [EYGM < ιταλ. tranquillo «ήρεμος, ήσυχος» < λατ. tranquillus].

τρανός, -ή, -ό (εκφραστ.-λογοτ.) 1. (για πρόσ.) ο σπουδαίος: *έγινε μεγάλος και ~ 2. πολύ μεγάλος, πολύ σημαντικός: ~ απόδειξη* || ~ *παραδειγμα της αξίας του υπήρξε η ερμηνεία του στο έργο αυτό 3. (σπάν.-λαϊκ.) ο μεγάλος στην ηλικία ή στο ανάστημα ΣΥΝ. μεγάλος ANT. μικρός. — τρανότητα (η) [μτγν.].*

[EYGM μτγν. < αρχ. τρανής «σαφής, ευκρινής» (κατά τα επίθ. σε -ος), που παρουσιάζει επίθημα -ανής, πβ. κ. *σαφ-ηνής*. Το θ. τρα- προέρχεται πιθανό από τη μηδενισμ. βαθμ. του *τείρω* (< *τέρ-/ω) (βλ. λ. *τόνος, τρίβω*), ενώ η σημασιολ. εξέλιξη φαίνεται ικανοποιητική, αν ληφθεί υπ' όψιν και το παράγ. *τορός* «διαπεραστικός, σαφής, ξεκάθαρος»].

τρανσαμίνωση (η) {δυσχρ. τρανσαμινάσιον} ΒΙΟΛ. ένζυμο που συμβάλλει στη γενική διαδικασία μεταβολισμού των αμινοξέων οι τρανσαμινάσες *απα* του φυσιολογικού στα κύτταρα, αλλά η ποσότητα τους στο αίμα είναι μικρή.

[EYGM Μεταφορά του αγγλ. transaminase < transamination < λατ. trans- «δια-, πέραν» + amination < amin- (βλ. λ. *αμίνες*)].

τρανσεξουάλ (ο/η) {άκλ.} αυτός που έχει αλλάξει φύλο (από άνδρας σε γυναίκα ή το αντίστροφο) με χειρουργική επέμβαση. — τρανσεξουαλικότητα (η), τρανσεξουαλικός, -ή, -ό. [EYGM < αγγλ. transsexual].

τρανσεξουαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η αίσθηση που έχει κάποιος ότι ανήκει στο αντίθετο φύλο και συνήθ. η επακόλουθη πραγματοποίηση *άλλαξη* φύλου με χειρουργική επέμβαση. [EYGM Μεταφορά του αγγλ. transsexualism].

Τρανσυλβανία (η) (ρουμ. Transilvania) περιοχή της Δ. Ρουμανίας που περιλαμβάνει Β. Α. και Ν. από τα Καρπάθια Όρη. — Τρανσυλβανός (ο), Τρανσυλβανή (η), τρανσυλβανικός, -ή, -ό. [EYGM, ^ μεσν. λατ. Transylvania < trans- «δια-» + sylvia «δάσος»].

τραντάζο ρ. μετβ. {τράντα-ζα, -χηκα, -γμένος} 1. σείω δυνατά και απότομα: *ο σεισμός τράνταζε τα σπίτια* || (κ. μτφ.) *το θέατρο τράνταχτηκε από τα γέλια των θεατών ΣΥΝ. ταρακουνώ 2. (μτφ.) συγκλονίζω (ο κάποιον) ψυχικά ή τον κάνω να βγει από κατάσταση εφησυχασμού: οι εικόνες βίαιας από τον πόλεμο μας τράνταζαν* || *τους τράνταξαν τα εκλογικά αποτελέσματα ΣΥΝ. ταρακουνώ. — τράνταγμα (το)*. [EYGM Πιθ. < *τραντανίω (κατ' αναλογία προς τα ρ. σε -άζω) < *τραντανίω (με ανάπτυξη -ρ- ευφωνικού) < αρχ. ταντανίω (< Τάνταλος, βλ. λ.)].

τρανταχτός, -ή, -ό 1. αυτός που κάνει θόρυβο: *~ γέλια 2. αυτός που εντυπωσιάζει, που προκαλεί αίσθηση: ο πρόεδρος του συλλόγου έκανε ~ μεταφράζες 3. ο πολύ ισχυρός ή προφανής: ~ επιγερίμια* | *απόδειξη 4. (για πρόσ.) ο σπουδαίος, ο διάσημος: ~ φυσιογνωμία* | *προσωπικότητα. — τρανταχτά επίρρ.*

τρανάνω ρ. αμετβ. (λογοτ.) {τράνω-σα, -θηκα} τρανεύω (βλ. λ.). [EYGM; < μτγν. *τρανώ (-όω)* «ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω» < *κρανός* (βλ. λ.), κατά τη σημασιολ. εξέλιξη του επίθ.].

τράπεζα (η) {-ας κ. -έζης | -εζών} 1. οικονομική επιχείρηση ή οργανισμός που είναι εξουσιοδοτημένος να παρέχει διάφορες υπηρεσίες, όπως η παραλαβή και φύλαξη χρημάτων (κατάθεση με τόκο) ή αντικείμενων αξίας (σε θυρίδες), ο δανεισμός χρημάτων με τόκο, η έκδοση και εξαργύρωση επιταγών, η πώληση και αγορά συναλλάγματων, η διακίνηση κεφαλαίων, η έκδοση νομίσματος κ.ά.: *Εθνική* | *Εμπορική* | *Κρητική* ~ || *Κεντρική Τράπεζα* (η Τράπεζα Ελλάδος, η οποία εκδίδει το νόμισμα) || ~ επενδύσεων || *κρατική* | *ιδιωτική* ~ 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται ένας τέτοιος οργανισμός, καθώς και κάθε του παράρτημα: *πήγα στην ~* || *έκρηξη βόμβας σε ~ τον Αθηνών 3. (μτφ.) πρόσωπο με μεγάλη οικονομική άνεση, που μπορεί να δανείξει τους άλλους: δεν είμαι ~, για να σας δίνω συνεχώς λεφτά!* 4. (ειδικότ.) ο χώρος στον οποίο αποθηκεύεται και συντηρείται σε καλή κατάσταση κάτι (*αίμα, σπέρμα, μοσχεύματα* ή πληροφορίες σε υπολογιστή), ώστε να χρησιμοποιηθεί μόλις υπάρξει ανάγκη: *- αίματος* (βλ. λ. *αίμα*) | *σπέρματος* | *πληροφοριών* | *δεδομένων* ~ 5. (σπάν.) το τραπέζι, κυρ. στις Φρ. (α) *Αγία Τράπεζα* τετράγωνο ή παραλληλόγραμμο τραπέζι που βρίσκεται μέσα στο ιερό των χριστιανικών ναών, πάνω στο οποίο τελείται το μυστήριο της θείας Ευχαριστίας (β) συζήτηση *στρογγυλή**; *τραπέζης* βλ. λ. *στρογγυλός* (γ) *Ιππότες της Στρογγυλής Τραπέζης* οι ιππότες που, κατά τον θρύλο, αποτέλεσαν την αλληλ. του βασιλιά Αρθούρου στην Αγγλία και οι οποίοι κάθισαν γύρω από ένα στρογγυλό τραπέζι, ώστε να φαίνονται όλοι ίσοι: *το αδαφάτο των ιπποτών της στρογγυλής τραπέζης 6. (σε μονές) ο χώρος στον οποίο προσφέρονται γεύματα στους πιστούς και γευματίζουν οι μοναχοί Φρ. κάνω τράπεζα* γευματίζω, παρέχω γεύμα. [EYGM αρχ. < *τρά-πεδ-) < θ. τρα- + πεδ- (από την απάθη βαθμ. της λ. πους, βλ. κ. *πέδ-ον, πεδ-ιον*). Το θ. τρα- ανάγεται στο αριθμητ. τέσσαρες (πβ. επίθ. *τέ-ταρ-τος, τε-τρά-κις*) μέσω Ι.Ε. *k^we-tr-, όπου όμως η σύγκληση του αρκικού τε- (< *k^we-) παραμένει δυσσεμνήτευτη (ίσως θεωρήθηκε αναδιπλασιασμός). Η λ. δήλωνε αρχικώς κάθε έπιπλο με οριζόντια επιφάνεια, που στηρίζεται σε τέσσερα πόδια, αργότερα δε

εξειδικεύθηκε στη σημ. «τραπέζι αργυρομοιβού, εξέδρα συναλλαγών», από όπου προέκυψε η σημ. «πιστωτικό ίδρυμα». Μετάφρ. δάνεια από την Αγγλική αποτελούν οι φρ. *Ιππότες της Στρογγυλής Τραπέζης* (< The Round Table Knights), *συζήτηση στρογγυλής τραπέζης* (< round-table discussion), *τράπεζα πληροφοριών* (< data bank) κ.ά.].

τραπέζι (το) → τραπέζι

τραπέζαρία (η) {τραπέζαριών} 1. ο χώρος σπιτιού, ξενοδοχείου ή ιδρύματος, στον οποίο υπάρχουν ένα μεγάλο τραπέζι και καρέκλες για την παροχή γεύματος σε επισκέπτες (σπίτι) ή αρκετά τραπέζια για το σερβίρισμα πελατών ή τροφίμων (ξενοδοχείο, ίδρυμα): θα φάμε στην ~ || *περάσε στην -1* | *το προινό σερβίρεται στην ~ του ξενοδοχείου 2. (συνεκδ.) ο απαραίτητος εξοπλισμός ενός τέτοιου χώρου σε ιδιωτική κατοικία, συνήθ. το τραπέζι και οι καρέκλες, όπου παρατίθεται γεύμα σε επισκέπτες ή φιλοξενούμενους: αγόρασα καινούργια -1* | *μοντέρνα* | *κλασική* ~. [EYGM < μεσν. *τραπέζαρης* «τραπέζοκόμος των μονών» < *τράπεζα* + *παρὰ*, επίθημα -άρης, πβ. κ. *πρωτ-άρης, λυρ-άρης*].

τραπέζι (το) {τραπέζιου | -ιών} 1. έπιπλο με τέσσερα συνήθ. πόδια, πάνω στα οποία στηρίζεται επίπεδη επιφάνεια: *στρογγυλό* | *χειρουργικό* ~ || ~ *πυτσόμενο* | *περιστρεφόμενο* | *κινητό* | *τροχήλατο* | *ραπτομηχανής* | *σερβιρισματος* | *σχεδιάσεως* | *του καφέ* | *του χολ* | *για φαγητό* | *της κουζίνας* | *για γραφείο* | *στο τηλεοπτικό στούντιο έχουν τοποθετήσει τα μηχανήματα σε μακρόστενα ~* || το - τον *συνομιλίω* (επισήμων) | *των διαπραγματεύσεων* | *των διαβουλεύσεων* | *του διαλόγου* | *των συζητήσεων* ΦΡ. (α) *κλείνω τραπέζι* (σε εστιατόριο ή νυχτερινό κέντρο) κλείνω θέση, κάνω κράτηση: *έχει ποσό κράση* | *το Τσικνοπέμπτη στις ταβέρνες και πρέπει να κλείσω τραπέζι* (β) *βρίγχο* (π.χ. *πρόταση*) *στο τραπέζι* καταθέτω, υποβάλλω, παρουσιάζω (μια πρόταση) στους συνομιλητές | *συζητητές μου 2. (ειδικότ.) το παραπάνω έπιπλο για το φαγητό* ΦΡ. *κάθονται στο τραπέζι* παίρνω θέση για να γευματίσω: *όλη η οικογένεια καθόταν στο τραπέζι* ΦΡ. (α) *στρώνω τραπέζι* βλ. λ. *στρώνω* (β) *ξεστρώνω/μαζεύω το τραπέζι* μαζεύω/όσα έστρωσα πάνω στο τραπέζι (γ) *βγάλω τραπέζι* ετοιμάζω, στρώνω τραπέζι 3. (συνεκδ.) το γεύμα ή το δείπνο: *έχουμε ~ απόψε* || *με κάλεσαν σε ~* ΦΡ. *κάνω το τραπέζι* (σε κάποιον) παραθέτω γεύμα (σε κάποιον). — (υποκ.) *τραπέζακι* (το). [EYGM < αρχ. *τραπέζιον*, υποκ. του *τράπεζα* (βλ. λ.)].

τραπέζιερής (ο) {τραπέζιέρηδες}, *τραπέζιερα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) ο τραπέζοκόμος (βλ. λ.). [EYGM < *τραπέζι* + *παρὰ*, επίθημα *ιέρης*, πβ. κ. *τιμον-ιέρης*].

τραπέζικός, -ή, -ό [1833] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με την τράπεζα: *~ λογαριασμός* | *γραμματίο* | *επιταγή* | *κατάθεση* | *επιτόκιο* | *πίστωση* | *κεφάλαιο* | *απόρητο* (η απαγόρευση της δημοσίευσης κάθε πληροφορίας για την οικονομική κατάσταση των πελατών μιας τράπεζας) | *σύστημα* | *στέλεχος* | *κολοσός* || *ηλεκτρονικός* ~ *συναλλαγές* (β) *Τραπεζικός Μεσολαβητής* ανεξάρτητος θεσμός που έχει δημιουργηθεί για να εξετάζει αμερόληπτα και με διαφανείς διαδικασίες τις διαφορές οι οποίες προκύπτουν ανάμεσα στους συναλλασσόμενους και τις τράπεζες και που αφορούν λ.χ. την ποιότητα των υπηρεσιών, τους υπολογισμούς χρεώσεων σε πιστωτικές κάρτες κ.λπ. 2. *τραπέζικός* (ο) ο υπάλληλος τραπεζής ΣΥΝ. *τραπέζοϋπάλληλος*.

τραπέζικός ή τραπέζιτικός. Ο,τι έχει σχέση με την τράπεζα δηλώνεται κανονικά με το επίθετο *τραπέζ-ικός*: *τραπέζικές συναλλαγές, τραπέζικό δάνειο, τραπέζικό γραμμάτιο, τραπέζικός υπάλληλος*. Άρα το τραπέζιτικός αναφέρεται στο *τραπέζ-ιτης* που έχει δημιουργηθεί για να εξετάζει αμερόληπτα και με διαφανείς διαδικασίες τις διαφορές οι οποίες προκύπτουν ανάμεσα στους συναλλασσόμενους και τις τράπεζες και που αφορούν λ.χ. την ποιότητα των υπηρεσιών, τους υπολογισμούς χρεώσεων σε πιστωτικές κάρτες κ.λπ. 2. *τραπέζικός* (ο) ο υπάλληλος τραπεζής ΣΥΝ. *τραπέζοϋπάλληλος*.

τραπέζιο (το) {τραπέζι-ου | -ών} 1. ΓΕΩΜ. επίπεδο τετράπλευρο, που έχει τις δύο πλευρές παράλληλες και άνισες: *ισοσκελές* ~ || *διάμεσος* *τραπέζιον* ~ 2. ΑΘΛ. σύστημα από δύο σχοινιά που κρένονται από ψηλά παράλληλα μεταξύ τους και στις άκρες τους ενώνονται με κυλινδρική λεπτή ράβδο, από την οποία κρατιέται ο γυμναστής κλονώντας ασκήσεις (αιωρήσεις, περιστροφές κ.λπ.). [EYGM < αρχ. *τραπέζιον*, υποκ. του *τράπεζα* (βλ. λ.)].

τραπέζιοειδής, -ής, -ές [1896] {τραπέζιοειδ-ός | -είς (οιδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τραπέζιο: *πλοίο* με ~ *πανιά* ΣΥΝ. *τραπέζοειδής*, ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

τραπέζιτης (ο) [αρχ.] {τραπέζιτών} 1. ο ιδιοκτήτης ή ο βασικός μέτοχος ή (παλαιότ.) ο διευθυντής τράπεζας ~ 2. ΑΝΑΤ. καθένα από δύο ή τρία στους ενήλικους τελευταία δόντια της άνω και κάτω γνάθου ΣΥΝ. *γομφίος*.

τραπέζιτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τραπέζιτη: *- σύστημα* | *επιταγή* | *συμφέροντα* | *ζωή*, ΣΧΟΛΙΟ λ. *τραπέζικός*, *τραπέζογραμματίο* (το) [1865] {τραπέζογραμματί-ου | -ων} χάρτινο νόμισμα που κυκλοφορεί η τράπεζα, το χαρτονόμισμα.

τραπέζοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {τραπέζοειδ-ός | -είς (οιδ. -ή)} 1. *τραπέζοειδής* (βλ. λ.): *- πανιά 2. ΑΝΑΤ. τραπέζοειδής* *μυς* μεγάλος και πλατύς μυς της οπίσθιας επιφάνειας του τράχηλου και της ράχης, ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

τραπέζοκόμος (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που εξυπηρετεί όσους γευματίζουν ή δείπνουν ΣΥΝ. *σερβιτόρος, τραπέζιερής* (βλ. λ.). [EYGM μτγν. < *τράπεζα* + *κόμος* < κομώ «φροντίζω» (βλ. λ. *κομιά*)].

τραπέζοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η πολιτική κατάσταση, στην οποία όλοι οι τομείς της ζωής μιας χώρας και τα διάφορα ζητήματα ελέγχονται από τράπεζες.

[ETYM. < *τράπεζα* + *-κρατία* < *κράτος*, πβ. κ. *στρατο-κρατία*].
 τραπεζομάντηλο (το) [μεσν.] κάλυμμα του τραπέζιου που στρώνεται κατά την ώρα του φαγητού ή υπάρχει για διακοσμητικούς λόγους πάνω στο τραπέζι: *κεντητό ~* || *απαγορεύτηκαν στα εστιατόρια τα πλαστικά και χάρτινα ~*.
τραπεζομαχίρο (το) (λαϊκ.) μαγαζί που τοποθετείται στο τραπέζι μαζί με τα πιρούνια, τα κουτάλια και τα πιάτα κατά την ώρα του φαγητού.
τραπεζομεσίτης (ο) [1884] {τραπεζομεσιτών} αυτός που μεσολαβεί σε τραπεζικές συναλλαγές ανάμεσα σε τρίτους. — **τραπεζομεσιτικός**, -ή, -ό [1888].
 τραπεζοϋπάλληλος (ο/η) {τραπεζοϋπάλληλου} < -ων, -ους> υπάλληλος τραπέζης, που εργάζεται σε τράπεζα ΣΥΝ. **τραπεζικός**. — **τραπεζοϋπάλληλος**, -ή, -ό.
Τραπεζούς (η) {Τραπεζούντ-ος, -α} πόλη της ΒΑ. Μικράς Ασίας στον Εύξεινο Πόντο, μία από τις ισχυρότερες και πλουσιότερες ελληνικές πόλεις του Πόντου από την αρχαιότητα μέχρι το 1922' υπήρξε επίσης πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας από το 1204 μέχρι το 1461. Επίσης **Τραπεζούνα**.
ΤΡΑΠΕΖ < μτγν. *Τραπεζούς*, -οὔντος < αρχ. *τράπεζα*, *ίσως* λόγω της μορφής του εδάφους].
τραπέζωνο ρ. μετβ. {τραπέζω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) (συνήθ. αρνητ.) 1. κάνω το τραπέζι σε (κάποιον), του παρέχω γεύμα ή δείπνο 2. τρέφω (κάποιον) ή τον καλώ συχνά για φαγητό: *δύο χρόνια τους τραπέζωνα και ούτε ένα «ευχαριστώ» δεν άκουσα*. — **τραπέζωμα** (το). [ETYM. < αρχ. *τράπεζω* (-όω), κυρ. το μέσ. *τραπέζομαι* «κάθομαι στο τραπέζι» < *τράπεζα*].
τράπηκα ρ. → **τρέπω**
τράπουλα (η) {δύσγρ. *τραπουλόν*} δεσμίδα από 54 τραπουλόχαρτα, κυρ. για χαρτοπαγνίον, αλλά και άλλα παιχνίδια (πασιντζά κ.λπ.)· ΦΡ. (α) *σημαδεμένη τράπουλα* τράπουλα της οποίας ορισμένα φύλλα έχουν σημάδι, για να αναγνωρίζουν οι χαρτοκλέφτες τα χαρτιά τους ενδιαιφύρονο (β) *με σημαδεμένη τράπουλα* (μτφ.) για διαδικασία κατά την οποία δεν τηρούνται οι προϋποθέσεις της αμεροληψίας και της δικαιοσύνης και το αποτέλεσμα έχει προκαθοριστεί: *οι διαπραγματεύσεις έγιναν ~* || *οι δύο πλευρές διαπραγματεύονται - (γ) κόβω την τράπουλα* κόβω τα χαρτιά (βλ. λ. *κόβω*) (δ) *ανακατεύω την τράπουλα* ανακατεύω τα τραπουλόχαρτα, ώστε να μην υπάρχουν εννοϊκοί συνδυασμοί χαρτιών και να μοιραστούν εντελώς τυχαία στους παίκτες. [ETYM. < ιταλ. *trappola* «παγίδα» < φραγκον. **trappa* (> γαλλ. *trappe*)].
τραπουλόχαρτο (το) καθεμιά από τις 54 χαρτονένιες ή συνθετικές κάρτες που αποτελούν την τράπουλα, 40 από τις οποίες έχουν αριθμούς από το 1 ως το 10 και 14 από αυτές φηγούρες (βαλές, ντάμα, ρή-γας και δύο τζόκερ)· κάθε αριθμός και φηγούρα (εκτός των δύο τζόκερ) υπάγεται τέσσερις φορές, μία για καθένα από τα τέσσερα διαφορετικά σύμβολα («καρό», «κούπα», «σπαθί» και «μπασιτούν»), λ.χ. «δύο σπαθί», «δέκα καρό», «ένταμα μπασιτούν» κ.λπ.: *κατέρρευσε σαν πύργος από τραπουλόχαρτα* (απότομα και ολοκληρωτικά).
τραστ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. μεγάλος οικονομικός οργανισμός, ο οποίος προέρχεται από τη συγχώνευση επιχειρήσεων που παράγουν το ίδιο προϊόν και στον οποίο κάθε μέλος χάνει τη νομική, διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια του· συγκροτείται ύστερα από την υπογραφή νόμιμης συμφωνίας και αποσκοπεί στη δημιουργία μονοπωλίου (βλ. λ.).
[ETYM. < αγγλ. trust «εμπιστοσύνη, αξιοπιστία», σκανδ. αρχής, πβ. αρχ. σκανδ. *traust*, αρχ. αγγλ. *treowe* «εμπιστος»].
τράτα (η) {δύσγρ. *τρατόν*} NAYT. 1. αλιευτικός δικτυωτός σάκος τριγωνικού σχήματος: «η ~ μας η *κουρέλου*, η *χιλιομαλλωμένη*» (δημοτ. τραγ.) 2. (συνεκδ.) ψαρόκακο με συρόμενα δίχτυα· 3. κυκλικός παραδοσιακός χορός, που χορεύουν οι γυναίκες με τα χέρια φαστί. [ETYM. όμιμο μεσν. < ιταλ. *tratta*, θηλ. του επιθ. *trato* «τραβηγμένος, τεντωμένος» < λατ. *tractus* «έλκυση, τράβηγμα», μτχ. τ. του ρ. *trahere* «τραβώ, έλκω, σύρω»].
τραταμένο (το) (λαϊκό). το κέρασμα, η περιποίηση (βλ. κ. λ. *τρατάρω*): *περάστε για ένα ~ ΣΥΝ. τρατάρισμα*. [ETYM. < ιταλ. *trattamento*, βλ. λ. *τρατάρω*].
τρατάρης (ο) {τρατάρηδες} 1. αυτός που ψαρεύει με τράτα 2. ο ιδιοκτήτης τράτας. [ETYM. < *τράτα* + παραγ. επίθημα -άρης, πβ. κ. *βαρκάρης*].
τρατάρω ρ. μετβ. {τράτ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) προσφέρει γλύκυσμα ή ποτό σε επισκέπτη, τον κερνά κάτι ΣΥΝ. *φιλέω*. Επίσης **τρατέρω**. — **τρατάρισμα** (το). [ETYM. όμιμο μεσν. < ιταλ. *trattare* «προσφέρω, περιποιούμαι» < λατ. *tradere* «χειρίζομαι, ασχολούμαι» < μτχ. *tractus* του ρ. *trahere* «τραβώ, έλκω, σύρω»].
τραυλίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {τραυλίσα} ♦ (αμετβ.) 1. πάσχω από τραυλισμό, είμαι βραδυγλωσσος 2. (συνεκδ.) κοιμιάζω στην ομιλία: *~ από τον φόβο μου* ♦ 3. (μετβ.) (μτφ.) μουρμουρίζω κάτι, δεν το λέω καθαρά: *εμφανώς σκαριτσάμενος τραυλίζει κάτι μισόλογα*.
τραυλισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η διαταραχή στην προφορική ομιλία, που εκδηλώνεται ως δυσκολία προφοράς ορισμένων συμφωνών ή λέξεων ΣΥΝ. *βραδυγλωσσία*, *ψευδομα*. Επίσης **τραυλισμα** (το) [μτγν.].
τραυλός, -ή, -ό (κ. ως ουσ.) αυτός που πάσχει από τραυλισμό ΣΥΝ. *ψευδός*, *βραδυγλωσσός*. — **τραυλότητα** (η) [αρχ.]. [ETYM. αρχ. λ., *με* παραγ. επίθημα -λός, συχνό σε επιθ. που δηλώνουν σωματική αναπηρία, λ.χ. *τωφ-λός*, *χω-λός*. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου, αφού είναι δύσκολο να τεκμηριωθεί οποιαδήποτε σύνδεση με το ουσ. *τραύμα*. Δεν αποκλείεται ο σχηματισμός της λ. να είναι ηχομιμητι-

κός και να αποτυπώνει τη δυσκολία των τραυλών κατά την προφορά των φθόγων -ρ- και -λ-]. **τράυμα** (το) {τράυμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΙΑΤΡ. σωματική βλάβη από εξωτερικό παράγοντα, που προκαλεί λύση της συνέχειας των ιστών του δέρματος και συνήθ. αιμορραγία: *ανοιχτό | βαθύ | επικίνδυνο | ανεπουλωτό -| επιπόλαιο ~* (χωρίς συνέπειες, ακίνδυνο) || *διαμπερές* - (από σφαίρα, βλ. λ. *διαμπερές*) ΣΥΝ. *πληγή*, *λαβωματιά*· ΦΡ. *ψυχικό τραύμα* ψυχική βλάβη που μπορεί να προκαλέσει ένα γεγονός ή ένα συμβάν και το οποίο αποθηκεύεται στη μνήμη κάποιου και τον επιρεάζει μακροπρόθεσμα: *ο χωρισμός των γονιών του του προκάλεσε ~* || η θέα των σκοτωμένων στρατιωτών προκάλεσε ~ στον νεο ΣΥΝ. *σοκ* 2. (μτφ.) καθετί που πλήττει κάποιον, που προκαλεί βλάβη στην προσωπικότητα, την εργασία του κ.λπ.: η ήττα σε εκείνο τον πόλεμο αποτέλει ακόμη ανεπουλωτό εθνικό ~ || η απόρριψη του υπήρξε ένα ~ στην προσωπικότητα του ΣΥΝ. *πλήγμα*, *χτύπημα* 3. μεγάλη υλική ζημία, καταστροφή (συνήθ. στον πληθ.): η Σερβία θα υποφέρει για πολύ από τα ~ του πολέμου. — (υποκ.) **τραυματικός** (το). [ETYM. < αρχ. *τράυμα* | *τρώμα* (αρχαϊκό) < θ. τρο- του ρ. *τι-τρώ-σκα* «πληγώνω, τραυματίζω» (βλ. λ.). ο αττ. τ. *τράυμα* οφείλεται σε αναλογία προς τον τ. *θραύσμα* (< *θραύω*)].
τραυματίας (ο/η) {θηλ. *τραυματίου*} | **τραυματιών** πρόσωπο που φέρει τραύμα, που έχει τραυματιστεί: *~ πολέμου* (αυτός που έχει τραυματιστεί σε πόλεμο) ΣΥΝ. *λαβωμένος*. [ETYM. αρχ. < *τράυμα*, -ατός + παραγ. επίθημα -ίας, πβ. κ. *λοχ-ίας*, *ταμ-ίας*].
τραυματίω ρ. μετβ. [αρχ.] {τραυματίω-α, -θηκα, -μένος} 1. προκαλώ σε (κάποιον) τραύμα (σωματικό ή ψυχικό): *~ θανάσιμα | στο πόδι ΣΥΝ. λαβώνω, πληγώνω* 2. (μτφ.) προκαλώ πλήγμα ή σε κάποιον/κάτι: η ταπεινωτική συνθήκη τραυμάτισε την εθνική μας υπερηφάνεια || του τραυμάτισε την αξιοπρέπεια με τη συμπεριφορά της || *άνοητα επιχειρήματα που τραυματίζουν τη νομοσύνη μας* || η επιβολή τέτοιου καθεστώτος τραυματίζει θανάσιμα τη δημοκρατία ΣΥΝ. *πληγώνω*, *θίγω* 3. (ειδικότ.) προκαλώ ψυχικό τραύμα (σε κάποιον) (βλ. λ. *τράυμα*): η σκληρή εμπειρία του Βιετνάμ τραυμάτισε πολλούς Αμερικανούς στρατιώτες για πάντα.
τραυματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τραύμα (σωματικό ή ψυχικό) ή προέρχεται από αυτό: *~ πυρετός* || *οι διάψεις και η προσοχή υπήρξαν γι' αυτήν μια ~ εμπειρία* (που την τραυματίσαν ψυχικά) (πβ. λ. *τράυμα*, *τραυματίζω*).
τραυματιοφορέας (ο/η) {τραυματιοφορ-είς, -έων} υγειονομικός υπάλληλος ή στρατιώτης του Υγειονομικού Σώματος, που έχει ως έργο του τη μεταφορά των τραυματιών στο νοσοκομείο και την παροχή των πρώτων βοηθειών σε αυτούς.
τραυματισμός (ο) [μτγν.] 1.η πρόκληση σωματικού τραύματος: *σοβαρός | μοιραίος | θανάσιμος ~* || *ο ~ κάποιου από αδέσποτη σφαίρα | από μαχαίρι* (λάβωμα) 2. (μτφ.) η πρόκληση πλήγματος: *ο ~ του κύρους | της προσωπικότητας | της αξιοπρέπειας (κάποιου)*.
τραυματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος της χειρουργικής, που έχει ως αντικείμενο την πρόληψη και τη θεραπεία των τραυμάτων. — **τραυματολογικός**, -ή, -ό.
[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. traumatology]. **τραυματολόγος** (ο/η) γιατρός ειδικευμένος στην τραυματολογία.
[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. traumatologist]. **τράφηκα** ρ. → **τρέφω**
τραχανάς (ο) {τραχανάδες} ζυμαρικό που αποτελείται από χοντρο-λεσμένο σιτάρι ή σιμιγδάλι και τρώγεται αφού βράσει πρώτα μέσα σε γάλα και αποξηραθεί· ΦΡ. *έχω τραχανά απλωμένο* έχω κάνει τη δουλειά μου και κάθομαι (κατ' επέκτ.) αδιαφορώ, τεμπελιάζω. [ETYM. < τουρκ. *tahhana*, με αντιμετάθεση, < περσ. *takhāna*]. **τραχεία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο αναπνευστικός σωλήνας που συνδέει τον λάρυγγα με τους βρόγχους. — **τραχειακός**, -ή, -ό [1873]. [ETYM. < αρλ. *τραχεία* (ενν. αρτηρία), ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. *τραχύς*].
τραχειτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή του βλεννογόνου της τραχείας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *tracheite*].
τραχειοβρογχικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με την τρα-χ'ία και στους βρόγχους: *~ γάγγλια | αδενοπάθεια*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *tracheobronchique*].
τραχειοβρογχίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλ'γγμονή του βλ'ννογόνου της τραχείας και των βρόγχων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *tracheobronchite*].
τραχειορραγία (η) {τραχειορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία στην τραχεία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *tracheorrhagy* < *τραχεία* + *-ρραγία* (με διπλασιασμό του -ρ- εν συνθέσει), από το θ. του αρχ. παθ. αορ. β' *ερ-ράγ-ην* του ρ. *ρήγνυμι*].
τραχειοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση της τραχείας με το λαρυγγοσκόπιο (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *tracheoscopies*.
τραχειοτομία [1839] κ. **τραχειοτομή** (η) [1887] ΙΑΤΡ. η χειρουργική διάνοιξη της τραχείας για θεραπευτικούς σκοπούς (για την εισαγωγή ειδικού σωλήνα, που διευκολύνει την αναπνοή, για να αποφευχθεί η ασφυξία από επικίνδυνο ξένο σώμα ή από τη συσσώρευση εκκρινμάτων στην τραχεία και στους βρόγχους). — **τραχειοτομικός**, -ή, -ό. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *tracheotomie*].
τραχηλιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) 1. μέρος ενδύματος γύρω από τον λαιμό 2. (ειδικότ. για νήπια) η σαλιέρα 3. (για ζώα) πλατύ περιλαίμο 4. (συνεκδ.) κομμάτι κρέατος από τον τράχηλο σφαγμένου ζώου.
τραχηλικός, -ή, -ό → **τράχηλος**

τραχηλισμός (ο) [μτγν.] 1. ΙΑΤΡ. η σπασμοδική συστολή του τραχήλου κατά τη διάρκεια επιληπτικής κρίσης · 2. ΑΘΛ. (στην πάλη) η λάβη σε αντίπαλο από τον τράχηλο.

τραχηλιτίδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή του τραχήλου της μήτρας, η οποία έχει ως σύμπτωμα τη λευκορροία (βλ. λ.): *οξεία | χρονία* ~. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trachelitis.]

τράχηλος (ο) {τραχήλ-ου | -ων, -ους} 1. ΑΝΑΤ. (α) το τμήμα που ενώνει το κεφάλι με τον κορμό του σώματος, ο λαιμός (το εμπρόσθιο τμήμα και ο αυχένος): *τού Έλληνας ο ~ ζυγόν δεν υποφέρει* - ΦΡ. (α) *κάθουμα στον τράχηλο (κάποιου)* καταδυναστεύω, τυραννώ (κάποιον) (β) *σκύβω τον τράχηλο (σε κάποιον)* υποτάσσομαι αδιαμαρτύρητα στις θηλήσεις (κάποιου) (β) το στενό κυλινδρικό τμήμα διαφόρων οργάνων του σώματος: *ο ~ της μήτρας* 2. (στα ζώα) ο λαιμός: *ο ~ του αλόγου* 3. (μτφ.) ο λαιμός διαφόρων αντικειμένων, λ.χ. ενός αγγείου. — τραχηλικός, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ αρχ., εκφραστ. λ., με επίθημα -ήλος (πβ. κ. κίβδ-ήλος), που ίσως συνδ. με το ρ. τρέχω, δηλώνοντας το μέρος του σώματος που στρέφεται, που γυρίζει (πβ. τη σημασιολ. μεταβολή στα αρχ. σλαβ. νταύ {τράχηλος} - νταίτι {στρέφω}, καθώς και την ετυμολ. σύνδεση του λήθ. *káklas* «τράχηλος» με το αρχ. *kúklos*). Το θ. *τραχ-* αποτελεί μάλλον τη συνσταλμ. βαθμ. του *τρέχω*].

τραχηλοτομία (η) {τραχηλοτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική διάνοιξη του τραχήλου της μήτρας. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trachelotomy].

τράχυνω ρ. μετρ. [αρχ.] {τράχυν-α, -θηκα} 1. κάνω κάτι τραχύ ΣΥΝ. σκληραίνω ΑΝΤ. λειάνω 2. (μτφ.) παραζύνω, εξερεθίζω. — τράχυνση (η), τραχυντικός, -ή, -ό [αρχ.].

τραχύς, -ιά (λόγ. -εία), -ύ {τραχ-ύ κ. -έος | -ιοί κ. -είς, -έων (θηλ. -είων) -τραχύτ-ερος, -ατός} 1. (για επιφάνειες) ανώμαλος, μη λείος, άγριος κατά την αφή: ~ *ύψασμα* ΣΥΝ. (για έδαφος) πετρώδης ΑΝΤ. λείος, απαλός 2. σκληρός, δύσκαμτος ΑΝΤ. μαλακός, απαλός, τρυφερός 3. σκληρός, ανυπόφορος: ~ *χιονιάς* 4. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται απότομα ΣΥΝ. βάναισος, αγροίκος 5. (μτφ. -συνεκδ.) αυτός που απαιτεί την καταβολή κόπων: ~ *έργο* ΣΥΝ. επίμοχος, κοπιαστικός, εργώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς.

[ΕΤΥΜ αρχ. (με κατάλ. -ύς, πβ. κ. ταχ-ύς, βραδ-ύς), που μορφολογικός θα ήταν δυνατόν να συνδ. με το ρ. θράσσω (< *θράχ-[ω, μέσο κοινού] *θραγ- [και ανομοιώσεως) και, ως εκ τούτου, με το ρ. ταραάσσω (βλ. λ.), αλλά η σημασιολ. απόσταση δυσχεραίνει τον συσχετισμό].

τραχύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η μη λεία, η μη ομαλή υφή (μιας επιφάνειας): *η ~ μιας πλάκας μαρμάρου* ΣΥΝ. αγριόδα ΑΝΤ. ομαλότητα, απαλότητα 2. η σκληρότητα στη συμπεριφορά, οι απότομοι τρόποι: *η ~ του χαρακτήρα του τον έκανε ανεπιθύμητο* ΣΥΝ. βανασούτητα ΑΝΤ. ευγένεια, ηπιότητα 3. η δυσκολία, η σκληρόδα (του βίου): *η ~ της ζωής των ορεσίβιων λαών*.

τραχύφωνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει τραχιά, βραχνή φωνή. τράχωμα (ο) {τραχώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. μολυσματική ασθένεια των ματιών, που χαρακτηρίζεται από χρόνια φλεγμονή του επιπεφυκότος των βλεφάρων.

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *τραχύς* + παραγ. επίθημα -ωμα, πηθ. κατά το γλαυκ-ωμα].

τραχωματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα τραχώματα: ~ *επιπεφυκίτιδα* 2. **τραχωματικός** (ο), **τραχωματική** (η) πρόσωπο που πάσχει από τράχωμα.

τρέιλερ (το) {άκλ.} 1. τροχοφόρο όχημα, το οποίο σύρεται από φορτηγό ή αυτοκίνητο και χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων · 2. σύντομο διαφημιστικό φιλμ που περιλαμβάνει επιλεγμένα στιγμιότυπα (σκηνές) από προσεχή κινηματογραφική ταινία ή τηλεοπτική παραγωγή και το οποίο προβάλλεται ενημερωτικά για τους τηλεθεατές κατά τη διάρκεια προγράμματος: *στο ημίχρονο των αθλητικών αγώνων τα κανάλια μεταδίδουν διαφημίσεις και ~*. [ΕΤΥΜ < αγγλ. trailer < trail «φρμουλκό, ακολουθώ τα ίχνη»].

τρεις, τρεις, τρία {τριών} 1. αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό τρία (3) (βλ. λ. αριθμός, ΠΗΝ.): *ανέμιζε ~ χρώματα* || στο λιμανάκι ήταν *αραγμένες ~ βάρκες* || *οι ~ Ιεράρχες* || *οι ~ Μάγοι με τα δώρα* - ΦΡ. (α) *τρεις κι ο κούκκος* ελάχιστοι άνθρωποι: *Πόσοι παρακολούθησαν τη διάλεξη; —!* (β) (οικ.-εκφραστ.) *τρία πουλάκια κάθονταν...* (i) για πρόσωπο που αδιαφορεί για τις νουθεσίες που του δίνονται: *ο πατέρας του προσπαθούσε να του βάλει μυαλό, αλλά αυτός ~!* (ii) για πρόσωπο που αναφέρεται σε πράγματα άσχετα με το θέμα: *-Τι σου απάντησε στην πρόταση που του έκανες; —!* (γ) *κάθε τρεις και λίγο* | *και δέκα πολύ συχνά: ~ τρέχει στο σπίτι τους!* (δ) (παροιμ.) *τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, έξι το λαδόξυδο* σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος κάνει σκόπιμα λανθασμένους λογαριασμούς, για να αποκομίσει παράνομα κέρδη (ε) (παροιμ.) *μια του κλέφτη, δυο του κλέφτη, τρεις και την κακή του μέρα* βλ. λ. κλέφτης 2. (ως τακτικό αριθμητικό, για δήλωση χρόνου): *στις τρεις του μηνός έχει τα γενέθλια της 3. τρία* (το) βλ. λ. 4. (συνεκδ.) οτιδήποτε φέρει τον αριθμό αυτόν ή δηλώνεται με αυτόν: *ο γιος του πάτησε τα ~* (τα τρία του χρόνιου) Η να μας *απαντήσει το νούμερο ~* || *τον έκοψε στη γημεία με ~* || *το δωμάτιο ~* || (στο χαρτοπαίγνιο) ~ *παθί* || *το ~ αντικατέστησε το πέντε στην ομάδα* - ΦΡ. ΜΑΘ. (*απλή*) *μέθοδος των τριών* μέθοδος επίλυσης προβλημάτων, κατά την οποία από τρία δεδομένα βρισκόμαστε το ζητούμενο τέταρτο.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *τρεις* (ήδη μωκ. ti-ti-si = τρισί, δοτ. πληθ.) < *treyes < I.E. *trei- | *tri- «τρεις, τρία», πβ. σανσκρ. triyāh, λατ. tres (> ισπ. tres, γαλλ. trois), αλβ. tre, αρχ. γερμ. dri (> γερμ. drei), αγγλ. three, αρχ. σλαβ. trije, πολ. trzy κ.ά. Ομόρρ. *τρι-τος, τρία-κοντα, τρι-ς, τρι-άς (-άδα), τρια-κόσιοι* κ.ά.].

τρείσημις επίθ. (άκλ.) τρεις και μισός- για ποσότητα από τρεις και μισή μονάδες: ~ *ημέρες* | *σελίδες* | *εκατομμύρια*. Επίσης τρίαμισι. [ΕΤΥΜ < τρεις, τρία + ημισι].

τρεκλίζω κ. τρικλίζω ρ. αμετρ. {τρέκλισα} παραπατώ καθώς βαδίζω, βαδίζω ασταθώς: *ο μεθυμένος τρέκλιζε στον δρόμο*. — τρέκλισμα κ. τρικλίσμα (το).

[ΕΤΥΜ < μεσν. *τρακλίζω* | *τρακλώ* (με τροπή σε -ε- λόγω του υγρού, πβ. κ. *φταρνίζομαι* - *στερνίζομαι*) < *τακλώ*, διαλεκτ. τ. του Πόντου με σημ. «κάνω κυβίστηση, τουμπτα», < αρχ. *κατακλώ* «στάζω, κόβω» (με απόσπαση της πρώτης συλλ.) < *κατά-* + *κλώ* (-άω) (βλ. κ. κλάσμα)].

τρέλα (η) (παλαιότ. ορθ. *τρέλλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ανατροπή της διανοητικής ισορροπίας του ανθρώπου, από απόλυτα της λογικής: *έχει περιέλθει σε κατάσταση τρέλας* ΣΥΝ. φρενοβλάβεια, παραφροσύνη- ΦΡ. (α) *πουλάω τρέλα* παριστάνω τον τρελό για ιδιοτελείς σκοπούς (β) (παροιμ.) *η τρέλα δεν πάει στα βουνά (πγαίνει στους ανθρώπους | μόν' στους ανθρώπους πάει)* η τρέλα είναι χαρακτηριστικό του ανθρώπου, όχι της φύσης (συνήθ. για πρόσωπα που ενεργούν με τρόπο ασυνάρτητο) 2. (α) η ενέργεια που χαρακτηρίζεται από απερισκεψία: *έκανε την - να εγκαταλείψει τις σπουδές του* || *πρόσεξε, μην κάνεις καμιά ~ και πεις πουθενά το σχέδιο μας!* ΣΥΝ. ανοησία, βλακεία (β) *τρέλες* (οι) οι απερισκεψιές, οι παρεκτροπές: *νεανίκες! παιδικές* -3. (μτφ.) (α) η ιδιοτροπία: *έχει ~ με την τάξη και την οργάνωση* (β) ο ενθουσιασμός, το πάθος: *έχει ~ για τη μουσική* ΣΥΝ. λόξα, ψόνιο, μεράκι · 4. (ως επίθ. η επίρρ.) για κάτι ωραίο, εξαιρετικό, θαυμάσιο: *το γλυκό ήταν -* || *πέρασσο ~ στις διακοπές* ΣΥΝ. μουρλια, θαύμα. — (υποκ.) *τρέλιτσα* (η), (μεγεθ.) *τρέλαρα* (η). [ΕΤΥΜ < *τρελαίνω* (υποχωρητ.) ή < *τρελός*].

τρέλαδικο (το) (λαϊκ.) το τρελοκομείο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ < *τρελός* + παραγ. επίθημα -άδικο, πβ. κ. *σκολ-άδικο*].

τρελαίνω ρ. μετρ. (παλαιότ. ορθ. *τρελαίνω*) {τρέλα-να, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) τρελό, ώστε να χάσει τη διανοητική του ισορροπία: *δεν άντεξε τη φρίκη του πολέμου και τρελάθηκε* || *κοντεύει να την τρελάνει με τη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. μουρλαίνω 2. (μτφ.) αναστατώνω ψυχικά, ταλαιπωρώ, εκνευρίζω: *με τρελαίνει αυτή η οσιώπης μιλίση κάποιος!* || *μας έχει τρελάνει με τις φωνές του από το πρωί 3. (μτφ.) ενθουσιάζω (κάποιον), τον συγκινώ ιδιαίτερα, «του παίρνω τα μυαλά»: τα κάλλη της έχουν τρελάνει γέροντα και νέους!* ΣΥΝ. ξετρελαίνω· (μεσοπαθ. *τρελαίνομαι*) 4. γίνομαι τρελός: *τρελάθηκε και τον έκλεισαν στο φρενοκομείο!* ΦΡ. *μην τρελαδούμε (κιάλιας)!* | *δεν τρελάθηκα!* για τη δήλωση αγανάκτησης ή αμείωβητης για κάτι που επιτόθηκε: ~! *Και μου κάνουν ζήμια στο σπίτι και θα πληρώσω κι από πάνω; 5. (μτφ.) αναστατόνομαι σωματικά ή ψυχικά: τρελάθηκε από τον φόβο του | την αγωνία του | από τον πονόδοντο | στον πονοκέφαλο 6. (+να) επιθυμώ πάρα πολύ, υπεραγαπώ: τρελαίνεται για χορό | το ποδόσφαιρο ΣΥΝ. έχω πάθος | ψόνιο για κάτι- ΦΡ. *δεν τρελαίνομαι (κιάλιας)!* δεν μου κάνει ιδιαίτερη εντύπωση (κάτι), δεν με ενθουσιάζει: *καλό το κανούρηγο αυτοκίνητο της, αλλά δεν τρελαίνομαι κιάλιας!* 7. νιώθω ερωτικό ενθουσιασμό, ερωτική έλξη: *τρελάθηκε από τα κάλλη της | την ομορφιά της | την τρυφερότητα της* ΣΥΝ. ξετρελαίνομαι 8. για πολύ έντονο συναίσθημα- ΦΡ. *τρελαίνομαι από τη χαρά μου* χαιρόμαι πολύ: *όταν έμαθε ότι πήρε την υποτροφία για σπουδές στο εξωτερικό, τρελάθηκε από τη χαρά του* 9. ενεργώ απερισκεπτα, κάνω ανοησίες: *φαίνεται θα τρελάθηκε και πούλησε το μαγαζί σε τέτοια τιμή 10. (η μτχ. *τρελαμένος, -η, -ο*) βλ. λ.**

τρελαμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η παραφροσύνη 2. (συνεκδ.) πράξη που φανερώνει ότι κάποιος δεν σκέφτεται λογικά: *όλο τρελαμάρες κάνει αυτό το παιδί* ΣΥΝ. παλαβομάρα. [ΕΤΥΜ < *τρελός* + παραγ. επίθημα -μάρα (βλ. λ.), πβ. κ. *σαχλα-μάρα, κουτα-μάρα*].

τρελαμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει τρελαθώ: *δεν στέκει στα καλά του, είναι -2. πολύ «ενθουσιασμένος, παθιασμένος μ' (κάποιον/κάτι): ~ με την ομάδα μου*.

τρελάρας (ο) {χωρ. γ'ν. πληθ.}, τρελάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που κάν' ανοησίες: *ο γιος της είναι ένας - το μυαλό του το 'χει μόνο στα μηχανάκια!* [ΕΤΥΜ < *τρελός* + μεγεθ. επίθημα -άρας].

τρελέγκω (η) {τρελέγκω | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) (ως χαρακτηρισμός) γυναίκα που συμπεριφέρεται ιδιόρρυθμα, επιπόλαια ή απερισκεπτα ΣΥΝ. μουρλέγκω, τ'λοκαμπέρο. Επίσης τρελόγκα. [ΕΤΥΜ < *τρελαίνω* + παραγ. επίθημα -γω, θηλ. κυρ. ονομάτων, λ.χ. Κατίγ-κω (< Κατίνα), Λεγ-κω (< Ελένη)].

τρέλλα (η) -> τρέλα
τρελλός, -ή, -ό -> τρελός
τρελό- | τρελό- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: 1. τον τρελό, αυτόν που έχει ψυχονευρωτικά προβλήματα και ό,τι σχετίζεται με αυτόν: *τρελο-κομείο, τρελό-παιδο* 2. αυτόν που χαρακτηρίζεται από αστάθεια, που δεν είναι προβληματικός: *τρελό-καιρος* 3. οποιονδήποτε ή οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από παραλογισμό, υπερβολή ή εκδίηψη: *τρελο-κόριτσο, τρελο-παρέα, τρελο-περιπέτεια, τρελο-κατάσταση*.

[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *τρελός*].
τρελογιατρός (ο) (λαϊκ.) ο ψυχίατρος.
τρελοκαμπέρο (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) γυναίκα πολύ απερισκεπτη, που δεν σκέφτεται λογικά ΣΥΝ. τρελέγκω, μουρλέγκω, τρελοπαντιέρα.

[ΕΤΥΜ < *τρελό-* + *καμπέρο* < τουρκ. *kamber* «πιστός σύντροφος, δούλος» (εδώ «της τρέλας»)].
τρελοκομείο (το) [1840] 1. το ίδρυμα περίθαλψης και νοσηλείας των

τρελών, ψυχιατρείο: *αυτών πρέπει να τον κλείσουν σε ~ ΣΥΝ.* τρελό-δικο 2. (μτφ.) (α) για χώρο στον οποίο επικρατεί παραλογισμός ή όπου ο καθένας κάνει ό,τι θέλει: *αυτό το σπίτι έχει μεταβληθεί σε ~ (β) (για πρόσ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που συμπεριφέρεται παράλογα ή εντελώς απρόβλεπτα: αυτός ο λοχαγός ήταν σκέτο ~. [ΕΤΥΜ. < τρελός + -κομείο < αρχ. κομώ «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. -κομιά)].* τρελοκόριτσο (το) (χαϊδευτ.) κοριτσάκι επιπόλαιο και ζωηρό.

τρελόπαιδο (το) άτακτο, ζωηρό παιδί: *έχει μπλέξει με κάτι τρελό-παιδα της γειτονιάς και έχει αμελήσει τα μαθήματα του.*

τρελοπαντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.-κακός.) επιπόλαιη, άμυαλη γυναικία ΣΥΝ. τρελάρα, τρελέγκω, τρελοκαμπτέρο.

τρελός, -η, -ό (παλαιότερ. ορθ. *τρελλός*) 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει τρελαθεί: *ή ~ είναι ή τον ~ παριστάνει ΣΥΝ.* μουρλός, παλαβός, λωλός-ΦΡ. (α) *τρελός για όραση* τελείως τρελός, θεόμουρλος ΑΝΤ. νουνεχής, εχέφρων, λογικός (β) *τρελός παππάς σε βάφτισε* βλ. λ. *βαπτίζω* (γ) ο *τρελός είδε τον μεθυσμένο και φοβήθηκε* ένας μεθυσμένος είναι πιο επικίνδυνος από έναν τρελό (δ) (εκφραστ.) *για τρελούς ψάχνεις*; ως απάντηση για να δηλωθεί ότι κάποια πρόταση που γίνεται είναι τόσο ασύμφορη, ώστε μόνο τρελοί θα τη δέχονταν: *σιγά μην πάω πάλι να τον βοηθήσω ~; 2. (+ με | για) αυτός που αγαπά (κάποιον/κάτι) με πάθος: είναι ~ για τη ζωοφρονική || ~ για τον αθλητισμό || είναι ~ μαζί σου (τρέλα ερωτευμένος) ΦΡ. *κάνω σαν τρελός* χαιρώμαι υπερβολικά, ενθουσιάζομαι, παθιάζομαι: *κάνει σαν τρελός, όταν είναι να διασκεδάσει με τους φίλους του || κάνει σαν τρελός γι'αυτήν* (είναι πολύ ερωτευμένος) ΣΥΝ. παθιασμένος 3. (μτφ.) (α) για κάτι που γίνεται με παράλογο τρόπο, που ξεπερνά τα λογικά όρια: *οι ~ ρυθμοί της σύγχρονης ζωής ΣΥΝ.* παράλογος ΦΡ. *το τρελό της υπόθεσης* | *της ιστορίας* το πιο παράλογο, απίθανο, το εξωφρενικό στοιχείο μιας υπόθεσης: *το πιο τρελό της υπόθεσης ήταν ότι τελικά φτάσαμε να τον παρακαλούμε αντί να μας κυνηγάει αυτός (β) αυτός που ξεπερνά τα αποδεκτά, ανεκτά όρια, εξωφρενικός: *Αυτά είναι - πράγματα! Μόνο σ' αυτή την υπηρεσία συμβαίνουν!* 4. (ειδικότερ.) ανόητος, απερισκεπτικός: *τον πέρασε στιγμή από τον νου η ~ σκέψη γ' αυτοκτονίας η! Καλά, είσαι ~; Δεν έχεις καθόλου μυαλό στο κεφάλι σου;* ΑΝΤ. λογικός, συνειστός 5. πολύ έντονος ή παράφορος: *~ έρωτας | νιάτα | ημικία* (η ηλικία της νεανικής παραφοράς) ΦΡ. *μες στην τρελή χαρά* βλ. λ. *χαρά* 6. πολύ εύθυμος, ζωηρός: *~ πάρτι | παρέα | συντροφία* 7. αυτός που είναι παράτολμος, δύσκολο να πραγματοποιηθεί: *είχαν ένα ~ σχέδιο | μια ~ ιδέα* 8. (στο σκάκι) το κομμάτι «αξιωματικός» 9. τρελός (ο), τρελή (η) ο φρενοβλαβής: *όλοι οι ~ ήταν στο προαίλιο* ΦΡ. (α) *της τρελής* για μεγάλη αναστάτωση, αναταραχή: *στο πάρτι έγινε ~ ΣΥΝ.* έγινε της μουρλής | της παλαβής (β) *σαν της τρελής* τα μαλλιά βλ. λ. *μαλλί* (γ) (πορομ.) από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια βλ. λ. *αλήθεια* (δ) ο τρελός του χωριού (ι) πρόσωπο με διαταραγμένο ψυχικό κόσμο ή διανοητική καθυστέρηση, που στις παραδοσιακές κοινωνίες αποτελούσε χαρακτηριστικό μέλος τους (αλλά όχι περιθωριοποιημένο ή απόβλητο) (ii) (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται παράλογα ή εντελώς απρόβλεπτα σε έναν χώρο, που τη συμπεριφορά του αποκλίνει χαρακτηριστικά από τη συμπεριφορά των υπολοίπων.**

[ΕΤΥΜ μεσ., πith. < μτγν. *τρηρός*, «γλώσσα» του Ησυχίου (*τρηρόν έλαφρόν, δειλόν, ταχόν*), < αρχ. *τρηρόν* «περιστέρη», με αντέκταση, < **trās-ron* < **trs-* μηδενισμ. βαθμ. του ΙΕ. **tres-* «τρέμο» (βλ. λ. τρέμιο). Σύμφωνα με άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, το μεσν. *τρε(λ)ός* ανάγεται στα αρχ. ανθρώπινα Τρέλλος και Τρέλλον, που μαρτυρούνται στον μιμογράφο Σόφωνα].

τρελός: συνώνυμα. Η έννοια του παραλογισμού στα λόγια και στις πράξεις είναι καθημερινό φαινόμενο στις ανθρώπινες σχέσεις, που έχει βρει τη δήλωση του στη γλώσσα με ποικιλία λέξεων και εκφράσεων. Μια και πρόκειται για έννοια που έχει σχέση με το μυαλό, την ψυχή και τη νόηση του ανθρώπου, μια σειρά λέξεων (αρκετοί όροι) συνδέονται με τις λ. φρένες, ψυχή, νους κ.λπ.: **φρενοβλαβής**, φρενοπαθής, σχιζοφρενής - **ψυχοπαθής**, **ψυχασθενής** - **παρανοϊκός** - **μανιακός** - **ακαταλόγιστος** Η γενική λέξη που χρησιμοποιείται στην ομιλούμενη για κάθε μορφή παραλογισμού, είναι η λ. τρελός από το αρχ. τρηρός «ελαφρός» (οπότε αρχική σημ. του τρελός είναι η σημ. «ελαφρόμυαλος»). Μια ομάδα λέξεων, που θα μπορούσαν να περιληφθούν στις λεγόμενες «εκφραστικές λέξεις», χρησιμοποιούνται στον προφορικό ιδίω λόγο, για να χαρακτηρίσουν κάποιον ως τρελό. Η προέλευση των λέξεων αυτών ποικίλει: **μουρλός** < **μωρο-λόγος** ή από συμφυρμό των **μωρός** + **λωλός**-ζουρλός < (σ)βουρλός < **σβουρίζομαι** «γυρνάω σαν τη σβούρα» ή κατά συμφυρμό από **ζερός** + **τρελός**-**κουζουλός** < **κούζα** «στάμα χωρίς χέρι» (αρχική σημ. του **κουζουλός** «κουλλοχέρης») **λωλός** < **μτχ.** **όλωλός** «απολωλός, χαμένος» του αρχ. **όλλυμαι** (αρχική σημ. «χαμένος»). Από το **όλλυμαι** είναι και το **παλαβός**: **απολωλός** > **πολωλός** > **παλαβός** > **παλαβός**, οπότε **παλαβός** σημαίνει Κατ' αυτό «χαμένος». Κατά τον επιφανή γλωσσολόγο Γ. Χατζιδάκι, η λ. *έχει* άλλη προέλευση: **παλάβρα** («φλαυρία, παλαβόμπαρος») > **παλάβια** > **παλαβιός** > **παλαβός** (ας σημειωθεί ότι το **παλάβρα**, από το ισπανοεβρ. *palavra*, είναι αντιδάνειο, αφού παράγεται από το λατ. *parabola*, που δεν είναι άλλο από το ελλην. παραβολή). Τέλος, από το αρχ. **Σάβος** ή **Σαβός** «βακχευόμενος, εκτός εαυτού, τρελός» προήλθε **πιθ.** του **ζαβός**, ενώ λέξεις όπως **σαλεμένος** (του **σάλεως**), **βλαμμένος** κ.λπ. προέρχονται από μεταφορικές χρήσεις λέξεων με άλλη αρχική σημασία.

τρελούτσικος, -η, -ο (υποκ.) λίγο τρελός: συνήθ. για πρόσωπο που

κάνει περίεργα πράγματα, έχει περίεργες συνήθειες ή ενεργεί με απρόβλεπτο αλλά χαριτωμένο τρόπο ΣΥΝ. παλαβούτσικος. — **τρελούτσικα** επίρρ. [ΕΤΥΜ. < *τρελός* + υποκ. επίθημα -ούτσικος, πβ. κ. *μικρο-ούτσικος*].

τρελόχαρτο (το) (οικ.) 1. το επίσημο έγγραφο που δείχνει ότι κάποιος νοσηλεύθηκε σε ψυχιατρείο: *όσοι εργοδότες βλέπουν το ~, αρνούνται να τον προσλάβουν* 2. (στον στρατό) το πιστοποιητικό με το οποίο η αρμόδια υγειονομική υπηρεσία βεβαιώνει ότι κάποιος δεν μπορεί να υπηρετήσει τη θητεία του λόγω ψυχολογικών προβλημάτων, ψυχικών γενικά διαταραχών.

τρεμόμενος, -η, -ο αυτός που τρέμει: *~ χέρια | φωνή | δάχτυλα ΣΥΝ. τρεμουλιαστός.*

[ΕΤΥΜ < *τρέμω*, κατά τις μτχ. σε -άμενος, πβ. κ. *λεγ-άμενος, τρεχ-άμενος*].

τρεμεντίνα (η) (χωρ. γεν. πληθ.) (διαλεκτ.) η ρητίνη, το εκκρίμα κωνοφόρων δέντρων, που χρησιμοποιείται στο αίμα των καταρτιών των πλοίων ΣΥΝ. τερεβινθίνη.

[ΕΤΥΜ < *τερμινθίνη* (με αντιμετάθεση), θηλ. του μτγν. επιθ. *τερμίνθινος* < *α'χ. τέρμινθος* (βλ.λ.)].

τρεμιθιά (η) ΒΟΤ. είδος φιστικιάς ΣΥΝ. (λόγ.) τερεβινθος. [ΕΤΥΜ < μτγν. *τρέμθος* < αρχ. *τέρμινθος* (βλ.λ.)].

τρεμούλα ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} τρεμοφέγγω (βλ.λ.). τρέμολο (το) ΜΟΥΣ. η εκτέλεση μουσικού φθόγγου με πολύ γρήγορη επανάληψη του στην ίδια χορδή.

[ΕΤΥΜ < *ιταλ. tremolo* < *λατ. tremulus* «σειόμενος, παλλόμενος» < *tremare* (βλ. κ. τρέμω)].

τρεμοπαίζω ρ. αμετβ. {τρεμοπαίζα} 1. (για φλόγα ή φως) αζομοιώνεται ή ένταση μου, αναβόσβηνη: *το φως των αστρών που τρεμοπαίζει* 2. (για βλέφαρα) ανοιγοκλείνω γρήγορα και έντονα.

τρεμοσβήνω ρ. αμετβ. {τρεμοσβήσα} 1. σβήνω σιγά-σιγά με τρεμουλιαστές αναλαμπές, ετοιμάζομαι να σβήσω: *το φως | το κερί τρεμοσβήνει* | *τα αστέρια τρεμοσβήνουν ΣΥΝ.* τρεμοπαίζω 2. χάνομαι σιγά-σιγά, παρακμάζω: η *Βυζαντινή Αυτοκρατορία τρεμοσβήνει στις αρχές του ΙΕ' αιώνα*. — τρεμοσβήσιμα (το).

τρεμούλα (η) {χωρ. πληθ.} η τρεμουλιαστή κίνηση από φόβο, κρύο, συγκίνηση ή πυρετό: *μ' έπιασε ~ από το κρύο ΣΥΝ* ρίγος, σύγκρυο, ανατριχίλα, κρυάδα. Επίσης **τρέμουλο** (το). [ΕΤΥΜ. < *τρέμω* + *παρρη. επίθημα -ούλα*, πβ. κ. *ραχ-ούλα*].

τρεμουλιάζω ρ. αμετβ. {τρεμουλιάσα} 1. τρέμω από κρύο, πυρετό, φόβο ή συγκίνηση: *τρεμουλιάζαν τα χέρια του || τρεμουλιάζε η φωνή του από τη συγκίνηση ΣΥΝ.* ριγώ 2. τρεμοφέγγω: «*τα αστέρια τρεμουλιάζουνε στου ζέφουρου το χάδι*» (τραγ.). — τρεμουλιάσιμα (το).

τρεμουλιάρης, -α, -ικο {τρεμουλιάρηδες} αυτός που εύκολα τρεμουλιάζει από κρύο, φόβο, συγκίνηση, αδυναμία ή πυρετό ΣΥΝ. κρουουλιάρης, φοβισιάρης. Επίσης τρεμουλιάρικος, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. < *τρεμούλα* + *παρρη. επίθημα -ιάρης*, πβ. κ. *κλαμ-ιάρης*].

τρεμουλιασμός (το) + τρεμουλιάζω

τρεμουλιαστός, -η, -ο αυτός που τρεμουλιάζει: *τον μίλησε με ~ φωνή*. — **τρεμουλιαστά** επίρρ.

τρέμουλο (το) → τρεμούλα

τρεμοφέγγω ρ. αμετβ. {τρεμόφερα} (για φώτα, αστέρια κ.λπ.) φωτίζω τρεμουλιαστά, με μικρές διακοπές ΣΥΝ. τρεμολάμπω. — **τρεμοφέγγισμα** (το).

τρέμω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. με διαπερνά ρίγος, κάποιο μέλος ή τα μέλη του σώματός μου ταράζονται, συσπώνονται απότομα Κατ'ελαφρά, δονούμαι ακούσια από μικρές αλλεπάλληλες κινήσεις: *τρέμουν τα χέρια μου | τα πόδια μου | τα γόνατα μου || ~ ολόκληρος | σύγκορμος | από τον φόβο μου | από τη συγκίνηση μου* 2. (γενικά) δονούμαι: *έτρεμε η γη από τον σεισμό || - σαν καλάμι | σαν το φύλλο στον άνεμο* 3. φοβούμαι, ανησυχώ πάρα πολύ: *~ και μόνο του σκέφτομαι ότι μπορεί να συμβεί κάτι τέτοιο || ~ τον πατέρα της | τον θείο του || τρέμει μην πάθει τίποτα ο γνιος της που είναι στα ξέλα ΦΡ. (α) *τρέμω σαν (το) ψάρι* βλ. λ. *ψάρι* (β) *τρέμει το φυλλοκάρδι μου* φοβάμαι πάρα πολύ: *είχε μείνει μόνη στο σκοτεινό σοκάκι και έτρεμε το φυλλοκάρδι της*.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < ΙΕ. **tr-em-*, παρεκτεταμ. μορφή της μηδενισμ. βαθμ. της ρίζας **ter-* «τρέμω, πάλλομαι, σειομαι», πβ. *σανσκρι. tarāḥaḥ* «σειόμενος, παλλόμενος», *λατ. tremere* «τρέμω, σειομαι» (> *γαλλ. craindre* «φοβούμαι», *ισπ. temblar* «τρέμω») κ.ά. Ομόρρ. *τρό-μος, τρομ-ερός, τρομ-άσω (-άσω)*. Παράλληλα απαντά και το αρχ. *τρέω* «τρέπομαι σε φυγή από φόβο» < **τρέσ-ω* (< ΙΕ. **tr-es-*), βλ. κ. *τρελός*].

τρέναρο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τρέναρ-α κ. -ισα,} (καθημ.) καθυστερώ, παρατείνω (κάτι): (μετβ.) *προσπαθεί να τρέναρει τις διαπραγματεύσεις, ώστε να επωφεληθεί* || (αμετβ.) *τρέναρει η υπόθεση* ΑΝΤ. επισπεύδω. — **τρέναρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ < *γαλλ. trainer* «τραβώ από πίσω - αναβάλλω» < *δημοδ. λατ. **tragnare** < *tragnere* < *λατ. trahere* «τραβώ, έλκω, σύρω», με την επίδρ. του ρ. *agere* «άγω»].

τρένο (το) ο σιδηρόδρομος, η σιδηροδρομική αμαξοστοιχία: *το ~ φεύγει στις 12 || ταξιδεύω στο εξωτερικό με ~ || παίρνω το ~ για θεσσαλονίκη || έπεσε στις γραμμές του τρένου || ανεβαίνω στο | κατεβαίνω από το ~ || πότε έχει ~ για Πάτρα*; ΦΡ. (α) (μτφ.) *γάνω το τρένο* χάνω μια καλή ευκαιρία: *κινδυνεύουμε να χάσουμε το τρένο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης* (β) (μτφ.) *κατεβαίνω από το τρένο* αποχωρώ από τον χώρο στον οποίο ανήκω: *όσοι διαφωνούν με την πολιτική του κόμματος, να κατεβουν από το τρένο!* — (υποκ.) **τρένακι** (το). [ΕΤΥΜ. < *ιταλ. treno* < *γαλλ. train* < *ρ. trainer* «τραβώ από πίσω, έλκω» (βλ. λ. *τρέναρο*)].

τρέξιμο (το) [μεσν.] {τρέξιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η γρήγορη κίνηση προς τα μπρος, με τρόπο που και τα δύο πόδια να μην ακουμπούν

στιγμαία στο έδαφος για κάθε διασκελισμό 2. ΑΘΛ. Ο αγώνας στον οποίο ο αθλητής ξεκινά από μια αφετηρία και προσπαθεί να φθάσει στον συντομότερο δυνατό χρόνο στο τέρμα καθορισμένης απόστασης: *προταθλητής στο ~ || παραβγαίνουν στο ~* (συναγωνίζονται) ΣΥΝ. αγώνας δρόμου, σπριντ 3. (μτφ.) η μεγάλη προσπάθεια, η έντονη κινητοποίηση: η *δουλειά αυτή θέλει | απαιτεί | έχει πολύ ~* (στον πληθ. *τρέξιμα, τα*) οι έγνοιες για σοβαρή υπόθεση: *έχουμε ~ με τα περιουσιακά μας ΣΥΝ. τρέξιματα* (βλ.λ.) 4. (μτφ.-καθμ.) η σκόπιμη υποβολή σε ταλαιπωρία: *φάγαμε πολύ ~ στον στρατό* · 5. η ροή υγρού.

τρεπόννημα (το) {τρεπόννη-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. σπειροειδές βακτήριο που προκαλεί διάφορες ασθένειες, λ.χ. σφύλιη ΣΥΝ. σπειροχάτιη [ΕΤΥΜ. < *τρέπω* + *νήμα*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *treponema*].

τρεπονιμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η νόσος που προέρχεται από τρεπόννημα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *treponematosis*].

τρέπω ρ. μετβ. {έτρεψα, τράπηκα κ. λόγ. ετράπη, -ης, -η... (μτχ. *τραπέις, -είσα, -έν*)} 1. κάνω (κάποιον) να αλλάξει κατεύθυνση ή στάση ΣΥΝ. κατεβύνω, εκτρέπω ΦΡ. *τρέπω σε φυγή (κάποιον)* κάνω (κάποιον) να υποχωρήσει τρέχοντας: *έτρεψαν τους αντιπάλους τους σε φυγή || ο ληστής ετράπη σε φυγή* 2. αλλάζω τη μορφή που έχει κάτι, μεταβάλλω: (ΜΑΘ.) ~ έναν αριθμό σε γινόμενο παραγόντων, λ.χ. 15 = 3 χ 5 || (ΓΛΩΣΣ.) ΤΟ -ξ- της πρόθεσης «εξ» *μπροστά από σύμφωνο τρέπεται σε -κ-*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως < ΙΕ. *trep-, πράγμα που θα δικαιολογούσε τη σύνδεση με σανσκρι. *trāpate* «ντρέπομαι» (πβ. κ. *εν-τρέπομαι*), αλλά το λατ. *trēpit*, προς το οποίο συνήθως παραβάλλεται, ίσως είναι απλώς εφευρήμα των γραμματικών. Από την άλλη πλευρά, το μυκ. to-to-*qo* «στριφτό κρόσσυ» θα μπορούσε πθ. να οδηγήσει σε αρχική ρ. *trōk^w-, ετρωίωμ. βαθμ. του *trek^w-, αν και ο μυκ. τ. έχει συνδεθεί επίσης με το ρ. στρέφω. Τέλος, ορισμένοι υποστηρίζουν την ύπαρξη παραλλήλων ριζών *tr-er- και *tr-ek^w-. Όμορφ. *τρόπ-ος, τροπή, εν-τρέπ-ελο, τρ-οισ(ν), τρ-οισ(ν) κ.ά.*].

τρέσα (η) (τρεσών) διακοσμησηκή ταινία που τοποθετείται σε ύψασμα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. *tresse*, αβεβ. ετύμου, πθ. αντιδάν., < δημωδ. λατ. *trichia < αρχ. θριξ, *τριχός*].

τρέφο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έθρεψα, τράφηκα, θρεμμένος} ♦ (μετβ.) 1. δίνω τροφή (σε κάποιον): ~ *το μωρό με γάλα και φροντοκρέμες* ΣΥΝ. διατρέφω, ταΐζω 2. παρέχω τα απαραίτητα προς το ζην, συντηρώ: *δεν έχει να θρέψει την οικογένεια του || (παροιμ.) «ο μήνας που τρέφει τους έντεκα»* (βλ. λ. μήνας) 3. (μτφ.) συντηρώ: η *φτώχεια τρέφει την εγκληματικότητα || (μεσοπαθ.) «η εσωτερική αντιπολίτευση τρέφεται από τη λαϊκή δυσαρέσκεια»* (εφημ.) 4. εκτρέφω ζώα: *τρέφει είκοσι γελάδια* 5. αυξάνω, κάνω να μεγαλώσει: (παροιμ.) *«ο ύπνος τρέφει τα μωρά κι ο ήλιος τα μωσχάρια»* 6. (μτφ.) αφήνω (κάτι) να αναπτυχθεί: ~ *κόμη | γενειάδα* ♦ (αμετβ.) 7. (μτφ.) μορφώνω, εκπαίδευω: με τον ρομαντισμό *τρέφθηκαν δυο γενιές του 19ου αιώνα* 8. (λόγ.-μτφ.) έχω, διατηρώ: ~ *ελπίδες | αυταπάτες | φιλοδοξίες | ψευδαισθήσεις || - καλά | κακά αισθήματα για κάποιον || έτρεφε πικρία για το ότι δεν τον έκαναν υπουργό* 9. (λαϊκ. για καρπούς) ωριμάω 10. (για πλιγνί) επουλόνομαι, κλείνω: *μέχρι να θρέψει η πλιγνί στο πόδι, μη φορέσεις παπούτσι!*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θρέφ-ω (με ανομοίωση των δασέων) < ΙΕ. *dhrebh- «τρέφω, μεγαλώνω (κάτι), αυξάνω, αναπτύσσω», πβ. λιθ. *drebū* «διάπλάθω, μορφολογώ», αρχ. γερμ. *trebir* «κατακάθι ρετινίου», αγγλ. *draff* «κατακάθι ζύθου», ρωσ. *drobā* κ.ά. Φαίνεται πως το ρ. *τρέφω* είχε αρχικά τη σημ. «ευνοώ την ανάπτυξη κάποιου, παρέχοντας του κατάλληλη φροντίδα», αλλά στις υπόλοιπες Ι.Ε. γλώσσες τα ομόρριζα απέκτησαν συγκεκριμένες τεχν. χρήσεις. Βλ. κ. θρόμβος].

τρέφω: σύνθετα. Το *τρέφω*, βασικό ρήμα της Ελληνικής από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα, σχηματίζει τον ενεργ. μέλλοντα, τον αόριστο, καθώς και τον μεσοπαθητ. αόριστο διαφορετικά από τον ενεστώτα. *θρέφ-ω > τρέφ-ω (με ανομοίωση των δασέων θ, φ, δηλ. με τροπή του ο σε τ) *θρέφ-σω > *θρέπ-σω (θρέψω), *ε-θρέφ-σα > *ε-θρέπ-σα (έθρεψα) και *θρέφ-τός > θρέπ-τός (με αρχαία τροπή του δασέος φ σε φιλό π μπροστά από σ ή τ). Σε νεότερους χρόνους για το απλό *τρέφω* χρησιμοποιήθηκε και ο τ. *θρέφω*, που δεν είναι φυσικά ο παλιός από τον οποίο ξεκίνησα αλλά νεότερος τύπος αναλογικός από τα *θρέψω, έθρεψα > θρέφω*. Ανάλογο τ. εμφανίζεται και το ρ. *ανατρέφω*, που επίσης σχηματίζει και τ. *αναθρέφω*, ο οποίος διαφέρει υφολογικά από το *ανατρέφω* (βλ. λ. *ανατρέφω*). Το *τρέφω* σημαίνει, κυριολεκτικά και μεταφορικά, «δίνω τροφή». Το *ανατρέφω* χρησιμοποιείται για παιδιά και σημαίνει «μεγαλώνω» και «εκπαίδευω» (*ανέθρεψαν τρία παιδιά - όποιος ανατρέφοντα τα παιδιά τους οι γονείς, έτσι φέρνουν στους άλλους και στους ίδιους*). Το *διατρέφω* (και *διατρέφονται*) σημαίνει «τον τρόπο διατροφής, τη διαίτα που ακολουθεί κανείς» (*διατρέφεται μόνο με λαχανικά και φρούτα*). Τέλος, το *εκτρέφω* χρησιμοποιείται για τη διατροφή και συντήρηση ζώων (*εκτρέφουν κουνέλια και κότες*).

τρέχάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το τρέξιμο (βλ.λ.): *έριζα | πάτησα ~, για να προλάβω το λεωφορείο* 2. (ως επίρρ.) τρέχοντας: *έφυγε ~ για τη δουλειά του*. [ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + *παράγ.* επίθημα -άλα, πβ. κ. πηλ-άλα].

τρέχαλητο (το) (λαϊκ.) το τρέξιμο (συνήθ. για να προλάβει κανείς κάτι ή να τακτοποιήσει υπόθεση του) (βλ.λ.): *γύρισε λαχανιασμένος από το ~*.

τρέξιματα (τα) {χωρ. γεν.} οι ενέργειες που γίνονται για την τακτο-

ποίηση υποθέσεων (και που συνήθ. συνεπάγονται ταλαιπωρία, κούραση και άγχος): *απρόσθεσε ο γυμναστής ότι έχουμε ~ || έχω ~ με την αστυνομία | την εφορία ΣΥΝ. τρέξιματα*. [ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + -άματα, κατά τον πληθ. των ουδ. σε -μα, -ματα, πβ. κ. *γερ-άματα, κλά-ματα*].

τρεχαντήρι (το) {τρεχαντηρι-ού | -ιών} γρήγορο και μικρό ιστιοφόρο πλοίο που διακρίνεται για την ευστάθεια του και είναι κατάλληλο για τη μεταφορά εμπορευμάτων και την εξυπηρέτηση μικρών ακτοπλοϊκών γραμμών. — (υποκ.) τρεχαντηράκι (το). [ΕΤΥΜ. < **τροχαντήρι-ον* (με την επίδρ. του ρ. *τρέχω*) < μτγν. *τροχα-νήρι* (ό) «τήμημα της πρύμνης πλοίου» (< αρχ. *τροχός*)].

τρεχάτος, -η, -ο αυτός που πηγαίνει κάπου τρέχοντας: *ήρθε ~ στο ραντεβού*. [ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + *παράγ.* επίθημα -άτος, πβ. κ. *φευγ-άτος*]. **τρεχούμενος**, -η, -ο κ. (λαϊκότ.) **τρεξιμένος** 1. αυτός που τρέχει, που ρέει: ~ *νερά* ΑΝΤ. στεκούμενος, (λόγ.) λιμνάζων · 2. (για λογαριασμό μόνο στον τ. *τρεχούμενος*) ο ανοικτός, που ισχύει τώρα, που υπάρχει σήμερα.

[ΕΤΥΜ. < *τρέχω* + -ούμενος, κατά τις μτχ. σε -ούμενος, πβ. κ. *χρειάζ-ούμενος*].

τρέχω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έτρεξα | (αμετβ.) 1. κινούμαι προς τα εμπρός με μεγάλη ταχύτητα, κινώντας τα πόδια πολύ πιο γρήγορα από ό,τι στο απλό ή γρήγορο περπάτημα: κινούμαι γρήγορα με σύνομιες αναπηδήσεις στον βηματισμό, έτσι ώστε και τα δύο πόδια να μην ακουμπούν στιγμιαία στο έδαφος για κάθε διασκελισμό: ~ για να προλάβω το λεωφορείο || *τρέξε μέχρι τη γωνία, για να τον προλάβεις* ΑΝΤ. βραδυπορώ, αργοπορώ ΦΡ. (α) *τρέχω* και *δεν φτάνω* προσπαθώ αδιάκοπα, χωρίς να καταφέρνω να καλύψω τις ανάγκες μου, να επανορθώσω ζημία ή να ολοκληρώσω μια προσπάθεια: *από το πρωί ως το βράδυ έχω μαθήματα, ξένες γλώσσες, συναντήσεις -!* (β) *τρέχα-γύρευε* βλ. λ. *γυρεύω* (γ) *τρέχω πίσω από κάποιον | τρέχω από πίσω* του ακολουθώ συνεχώς κάποιον, συνήθ. επιδιώκοντας την προσοχή, την ικανοποίηση αιτήματος ή την ευνοία του: *την έχει ερωτευθεί και τρέχει συνεχώς από πίσω της || τρέχει πίσω από κάθε πολιτευτή της περιοχής του, μιας και του διορίζουν την κόρη στο Δημόσιο!* 2. ΑΘΛ. (α) συμμετέχω σε αγώνα δρόμου μικρών, μεσαίων ή μεγάλων αποστάσεων: ~ στα 100 | στα 400 | στα 1.500 μέτρα || ~ σε *ευρωπαϊκά* | σε *ολυμπιακούς αγώνες* (β) οδηγώ αγωνιστικό αυτοκίνητο σε αγώνα ταχύτητας αυτοκινήτων (ράλι): *τρέχει στο ράλι «Ακρόπολις» || ~ στη «φόρμουλα 1»* 3. (α) (για οχήματα) κινούμαι με συγκεκριμένη ταχύτητα: *το αυτοκίνητο μου τρέχει με 200 χιλιόμετρα την ώρα* (β) (για οδηγό) οδηγώ με μεγάλη ταχύτητα: *όταν βρω ανοιχτό τον δρόμο, ~ ΣΥΝ. το πατάω* (ενν. το γκαζί) 4. βιάζομαι, κινούμαι με βιασύνη: *Ακόμη εδώ είσαι: Τρέξε, γιατί θα χάσεις το πλοίο!* 5. (για τον νου) | το μυαλό έχω συγκεντρωθεί σε κάτι, σε μια σκέψη, έχω απορροφηθεί σε αυτό: *πού τρέχει ο νους σου; || «Πώς μας θωρείς ακινονικά; Πού τρέχει ο λογισμός σου;»* (Α. Βαλαωρίτης) 6. (α) μετακινούμαι, ενεργώ για τη διευθέτηση ζητημάτων: ~ για *δουλείς | για μια υπόθεση του γιου μου || πού έτρεχε όλη μέρα κι είσαι τόσο ταλαιπωρημένος; (β) ενεργώ για να βοηθήσω κάποιον: ποιος θα τρέξει για να σε, αν αρρωστήσεις; (γ) εργάζομαι υπερβολικά, υπεραπασχολούμαι: έχει πέσει πολλή δουλειά αυτήν την περίοδο και τρέχουμε όλοι* 7. (α) πηγαίνω κάπου πρόθυμα, συχνά: ~ στα *μαρ* | στις *ντισκοτέκ* | στα *πάρτι* (β) περιπλανώμαι άσκοπα: *Πού τρέχεις τα βράδια; Πού γυρνάς; · 8. (για υγρό) ρέω, κυλώ: τρέχουν δάκρυα στα μάτια μου || έτρεχε ιδρώτας από το πρόσωπο του* ΦΡ. (α) *τρέχει η βροχή* η βροχή παρουσάζει διαδρομή νερού (β) *τρέχει η μύτη μου έχω* καταρροή (γ) *τρέχουν τα σάλια μου* επιθυμώ πολύ: *και μόνο που σκέφτομαι τι μαγειρεύεις, ~!* || *τρέχουν τα σάλια του για τη μελαγχολία!* ΣΥΝ. *λιγουρευομαι* · 9. (α) (για χρονικό διάστημα) περνώ γρήγορα: *ο χρόνος τρέχει - γι' αυτό ζήσε την κάθε στιγμή!* (β) (για ρολοί) πηγαίνει μπροστά: *το ρολοί μου τρέχει · 10. είμαι σε διαρκή εξέλιξη, μεταβάλλομαι συνεχώς: τα γεγονότα | οι εξελίξεις στη γειτονική χώρα τρέχουν με τα σταθώς μας θα σας ενημερώνει συνεχώς* με έκτακτα δελτία ειδήσεων 11. εξακολουθώ να υφίσταμαι, να καταβάλλομαι, να παρέχομαι: *αυτοί απεργούν, αλλά ο μισθός τους τρέχει* (καταβάλλεται κανονικά) || *προσπαθούν να καλύψουν τα ελλείμματα, αλλά οι τόκοι από τα δάνεια τρέχουν* (πβ. λ. *τρεχούμενος*) 12. (η μτχ. *τρέχων, -ούσα, -ον*) βλ. λ. · 13. (τριτοπρόσ. *τρέχει*) συμβαίνει: *τι ~ με σας; ΦΡ. (α) κάτι τρέχει στα γύφτικα* για ασήμαντο γεγονός: *Έχασε ένα πεντοχίλιο και ~!* *Εδώ άλλοι χάνουν περιουσίες!* (β) *δεν τρέχει τίποτα!* (i) (καθησυχαστικά) δεν υπάρχει πρόβλημα, μην ανησυχείς: *Μηπως θίχτηκε από αυτό που τον είπα; -;*, *είναι ανοιχτός στην κριτική* (ii) για τη δήλωση αδιαφορίας: *Εδώ έχουν βρεθεί τα πάνω κάτω, αλλά γι' αυτόν ~!* ♦ (μετβ.) 14. μεταφέρομαι βιαστικά: *τον έτρεχαν άρον-άρον στο νοσοκομείο || ~ κάποιον στους γιατρούς* 15. (μτφ.) (α) ταλαιπωρώ, καταπιέζω: *ο λογίας ~ πολύ τους στρατιώτες* (β) αναγκάζω κάποιον να με ακολουθεί ή να με συνοδεύει σε υπόθεση μου ή στις μετακινήσεις μου: *με έτρεχε όλη μέρα από μαγαζί σε μαγαζί!* 16. (α) (οικ.-για Η/Υ) προκαλώ την εκτέλεση ενός προγράμματος στον Η/Υ, το θέτω σε λειτουργία: *τρέξε λίγο το πρόγραμμα, να δούμε πώς δουλεύει* (β) (για κασέτα, δισκέτα, ψηφιακό δίσκο) προχωρώ μπροστά χρησιμοποιώντας τη λειτουργία της γρήγορης ταχύτητας (αγγλ. *fast forward*): *τρέξε την κασέτα να δούμε τι έχει παρακάτω* 17. (για όχημα) οδηγώ με μεγάλη ταχύτητα: *μην το τρέχεις τόσο, είναι επικίνδυνο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργατικός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θρέχ-ω (με ανομοίωση των δασέων) < ΙΕ. *dhregh- «κινούμαι γρήγορα, τρέχω», πβ. λετ. *drāzu* «τρέχω γρήγορα», λιθ. *radžoti, troch, bragjan* «τρέχω», αρχ. ιρλ. *traig* «πόδι» κ.ά. Όμορφ. *τροχός, τροχ-ιά, τροχ-αίος, τροχ-ίζω, τροχ-άζω, τράχ-ηλος, κακ-εν-τρεχ-ής*

κ.ά. **Η** σημ. που αναφέρεται στους Η/Υ, αποδίδει το αγγλ. run]. τρέχων, -ούσα, -ον {τρέχ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντά | -οντες (ουδ. -οντά), -όντων (θηλ. -ουσών)} 1. αυτός που ισχυεί αυτή τη στιγμή: *τρέχοντα έξοδα* || *τρέχον λογαριασμός* || *τρέχουσες δαπάνες* 2. συνθησιμμένος, γνωστός πλέον: *οι πολιτικές αντιπαράθεσεις στην τηλεόραση έχουν γίνει τρέχον φαινόμενο* -Φρ. **τρέχον νόμισμα** βλ. λ. νόμισμα 3. τωρινός, σύγχρονος: *η τρέχουσα τεχνολογία* || *οι τρέχουσες ανάγκες/εξελίξεις* || *στην τρέχουσα συγκυρία*... 4. αυτός τον οποίο διανύουμε χρονικά: *το τρέχον έτος* || *η τρέχουσα χρονιά* || (κ. ως ουσ.) η συνάντησή θα γίνει στις 15 τρέχοντος (ενν. μηνός).

[ETYM. αρχ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *τρέχω*. Οι σύγχρονες μτρ. σημ. αποτελούν απόδ. του γαλλ. *courant*].

τρέπω ρ. → τρέπω

τρήμα (το) {τρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ANAT. η οπή του σώματος για επικοινωνία ή δίοδο οργάνων, νεύρων κλπ.: *σπονδυλικό ~* || *τρήματα της βάσης του κρανίου*.

[ETYM. < αρχ. *τρήμα* < θ. *tr̥s-, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλ. I.E. θ. *terē-, με μηδένισμ. τού πρώτου και απαθές τού δευτέρου φωνήεν, για το οποίο βλ. λ. *τι-τρώ-σκα*].

τρήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) 1. το τρήμα, η διάτρηση 2. (συνεκδ.) τού άνοιγμα, η τρύπα. [ETYM. < αρχ. τρήσις < θ. τρη- < *tr̥e- (βλ. λ. *τρήμα*)].

τρί- λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάτι υπάρχει ή γίνεται τρεις φορές (λ.χ. *τρι-σύλλαβος*, *τρι-γωνο*, *τρι-κορφος*, *τρι-κάταρτος*) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

[ETYM. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. *τρεις*, *τρία* (βλ. λ.) και απαντά με τις μορφές *τρι-* (λ.χ. *τρι-πλάσιος*, *τρι-γωνος*) και *τρισ-* (λ.χ. *τρισ-άγιος*, *τρισ-υπόστατος*). Ωστόσο, το επιπ. *τρισ-* μαρτυρείται ακόμη και προ συμφώνου (λ.χ. *τρισ-κάταρτος*, *τρισ-μέσιστος*)].

τρία (το) δύο συν ένα, ο αριθμός 3 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ. κ. λ. *τρεις*).

[ETYM. αρχ. < I.E. *tri-, μηδένισμ. βαθμ. τού θ. *trei- (βλ. κ. *τρεις*), που συνδ. με σασκρ. *tri*, αρχ. *σλαβ.* *tri*, *lat.* *tria* κ.ά.].

-τρια παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών (που αντιστοιχούν σε αρσενικά σε -τής): *ποιή-τρια*, *παρουσιάστρια*, *νική-τρια* -κάποια θηλυκά σε -τρια σχηματίζουν δεύτερο (λαϊκότερο) τύπο σε -τρα (βλ. λ.) ή -ισσα (βλ. λ.): (υφάντρια) *υφάντρα*, (προξενήτρια) *προξενήτρα*.

[ETYM. Παραγ. επίθημα τής Μτρ. και Ν. Ελληνικής, που αποτελεί αττ. τ. τού επικού -*τειρα* (λ.χ. *σώ-τειρα*) < *τερ- /a < I.E. επίθημα *ter-, από το οποίο και το αρχ. -τήρ, -τής (βλ. λ.)].

τριαγμός (ο) (αρχαιοπρ.) η νίκη σε τρία αγωνίσματα. [ETYM. μτρ. < *τριάς* < αρχ. *τρι* < αρχ. *τρι* < αρχ. *τρία*].

τριάδα (η) 1. σύνολο τριών προσώπων ή πραγμάτων: *τα πρόσωπα αυτά αποτελούν την ηγετική ~ τού κόμματος* || *ο γυμναστής είπε στους μαθητές να κάνουν τριάδες* (να συνταχθούν ανά τρεις, τρεις-τρεις) 2. ΘΕΟΛ. *Αγία Τριάδα* (κατά τη χριστιανική διδασκαλία) ο Θεός στις τρεις υποστάσεις του (Πατήρ, Υιός και Άγιον Πνεύμα). [ETYM. < αρχ. *τριάς*, -άδος < θ. *τρι-* (βλ. λ. *τρία*). Με τη σημ. τού δόγματος τού χριστιανισμού, η λ. απαντά από τον 6ο αι. μ.Χ. στον Ιουστινιανό Κώδικα].

τριάδικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την τριάδα: ο *συγγραφέας χρησιμοποίησε το ~ σχήμα «θέση - αντίθεση - σύνθεση»* • 2. αυτός που σχετίζεται με την Αγία Τριάδα: ο ~ Θεός. — τριάδικότητα (η) [1887].

τρίαινα (η) {τρίαινών} καμάκι με τρεις αιχμές, που αποτελούσε μυθολογικό όπλο και σύμβολο τού Ποσειδώνα και χρησιμοποιείται σήμερα για αλιεία μεγάλων ψαριών ΣΥΝ. τρικράνι. [ETYM. αρχ. < θ. *τρι-* (βλ. λ. *τρία*) + παραγ. επίθημα -*αινα*, πβ. κ. *δ-αι-να*].

τριακονθήμερος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που διαρκεί τριάντα ημέρες ΣΥΝ. **τριαντάήμερο** 2. **τριακονθήμερο** (το) {τριακονθήμερο-ου | -ων} χρονικό διάστημα τριάντα ημερών. [ETYM. αρχ. < *τριάκοντα* + -*ήμερος* < *ήμερα*].

τριάκοντα (το) {άκλ.} (λόγ.) 1. τριάντα (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 30- σε παγωμένες φρ., λ.χ. *τα ~ αργύρια* (βλ. λ.), *οι ~ τύραννοι* (στην αρχαία Αθήνα) ή σε λόγ. φρ., λ.χ. *οι ~ τού νέου ολιγομελούς υπουργικού συμβουλίου*. [ETYM. αρχ. < *τρία-* (βλ. λ. *τρία*) + λεξικό επίθημα -*κοντά* (< *dkomt, ετεροιωμ. βαθμ. τού *dekmt- > *δεκάς*, -άδος), πβ. κ. *τεσσαρά-κοντα*].

τριάκοντα-κ. **τριάκοντα-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τριάντα (30): *τριάκοντα-ετής*, *τριάκοντα-ήμερο* 2. είναι τριάντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *τριάκοντα-πλάσιος*.

τριάκονταετής, -ής, -ές → **τριάκοντα-**, -ετής

τριάκονταετία (η) → **τριάκοντα-**, -ετία

τριάκοντάκις επίρρ. → **τριάκοντα-**, -άκις

τριάκονταπλάσιος, -α, -ο → **τριάκοντα-**, -πλάσιος

τριάκοσιοι, -ες, -α {τριάκοσίων} 1. αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στις τρεις εκατοντάδες: *οι ~ βουλευτές* || ~ *γραμμαρία ζόχαρη* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. ΙΣΤ. **τριάκοσιοι** (οι) οι Σπαρτιάτες πολεμιστές που με αρχηγό τον Λεωνίδα έπεσαν στις Θερμοπύλες το 480 π.Χ., πολεμώνας εναντίον των Περσών 3. **τριάκοσία** (το) τρεις φορές το εκατό, ο αριθμός 300 (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). Επίσης (λαϊκ.) τριάκοσιοι. [ETYM. αρχ. < *τρία-* (βλ. λ. *τρία*) + λεξικό επίθημα -*κόσιοι* < -*κάτιοι* (πβ. κ. *εικοσι-ήκατι*) < *dkmt- «*κατό*» (βλ. λ. *εκατό*), ο τ. -*κόσιοι* οφείλεται σε αναλογία προς τα επίθημα -*κοντά*, -*κοστός* (πβ. *τριάκοντα*, *τρία-κοστός*)].

τριάκοσιομέδιμνος (ο) {τριάκοσιομέδιμ-ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ. (στο τιμοκρατικό σύστημα τής αρχαίας Αθήνας) κάθε πο-

λίτης, μέλος τής δεύτερης κοινωνικής τάξης, στην οποία ανήκαν όσοι είχαν εισόδημα άνω των τριακοσίων μεδιμνών αλλίως *ιππέας* (βλ. κ. λ. *πεντακοσιομέδιμνος*), τριακοσιοστός, -ή, -ό [μτρν.] (επίσης γράφεται 300ός στην αραβική αριθμηση, Γ' ή τ' στην ελληνική και CCC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τριακοσία (300) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

τριάκοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 30ός στην αραβική αριθμηση, Λ ή λ' στην ελληνική και XXX στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τριάντα (30) 2. **τριάκοστή** (η) η τριακοστή ημέρα κάθε μήνα: *την 30ή κάθε μηνός πληρώνονται οι μισθοί τού επομένου* 3. **τριάκοστό** (το) καθένα από τα τριάντα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM. αρχ. < *τριάκοντα* + παραγ. επίθημα -*στός*, πβ. κ. *εξηκο-στός*].

τριάκοσιοι → τρισήμισι

τριανδρία (η) {τριανδριών} 1. (στην αρχ. Ρώμη) η άσκηση τής εξουσίας από τρεις άνδρες: η πρώτη *ρωμαϊκή ~* (Πομπήιος, Ιούλιος Καίσαρ, Κράσος) 2. ομάδα τριών ανδρών, οι οποίοι συνδέονται με κοινά οράματα και ιδανικά: η ~ τού *Εκπαιδευτικού Ομίλου* (Μ. Τριανταφυλλίδη, Δ. Γληνός, Α. Δελημούζος). — τριανδρικός, -ή, -ό [μτρν.]. [ETYM. Απόδ. τού λατ. *triumviratus*].

τριάντα (το) {άκλ.} 1. εικοσι εννέα συν ένα, ο αριθμός 30 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) 2. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 30: ~ *παιδιά* | *μήλα* | *γραβάτες*. Επίσης (λόγ.) τριακόνα [αρχ.].

[ETYM. μτρ. < συντετμ. τ. τού αρχ. *τριά-κο-να* (βλ. λ.), πβ. κ. *πεντή-κοντα* - *πηνήντα*, *εξήκοντα* - *εξήντα*].

τριάντα - κ. **τριάντα-κ.** **τριαντ-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τριάντα (30): *τριαντά-χρονος*, *τριαντα-ήμερο* 2. είναι τριάντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *τριαντα-πλάσιος*.

τριαντάδουρι (το) {δύοτρ. *τριανταδουρι-ού* | -ιών} περιστροφή διαμετρήματος τριάντα δύο χιλιοστών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM. < *τριάντα* δύο + παραγ. επίθημα -*άρι* (< -*άριος*, βλ. λ.)].

τριανταήμερο (το) {τριανταήμερο-ου | -ων} σύνολο τριάντα ημερών, ο μήνας.

τριανταμία (η) {χωρ. πληθ.} τυχερό παιχνίδι με τραπουλόχαρτα, στο οποίο κερδίζει όποιος πετύχει άθροισμα των αριθμών που αναγράφονται ή αντιστοιχούν στα τραπουλόχαρτα του ίσο με τον αριθμό τριάντα ένα ή τον πλησιέστερο σε αυτόν σε σχέση με τους συμπαικτες του. Επίσης τριόνταένα (το).

τριανταπεντάρι (το) {δύοτρ. *τριανταπενταρι-ού* | -ιών} περιστροφή διαμετρήματος τριάντα πέντε χιλιοστών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM. < *τριάντα* πέντε + παραγ. επίθημα -*άρι* (< -*άριο*, βλ. λ.)].

τριαντάρης (ο) {τριαντάρηδες}, **τριαντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο ηλικίας τριάντα ή περίπου τριάντα ετών ΣΥΝ. τριακόνα ετής, **τριαντάχρονος** 2. (ειδικότ. το θηλ.) (α) κασέτα ήχου ή βίντεο διάρκειας τριάντα λεπτών (μισής ώρας) (β) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό τριάντα χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

[ETYM. < *τριάντα* + παραγ. επίθημα -*άρης* (βλ. λ.)]. **τριαντάρι** (το) {χωρ. γεν.} 1. ποσότητα τριάντα όμοιων πραγμάτων 2. χρηματικό ποσό τριάντα δραχμών: *αυτές οι τσίχλες κοστίζουν ένα ~* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

[ETYM. < *τριάντα* + παραγ. επίθημα -*άρι*].

τριανταρία (η) {χωρ. πληθ.} στη φρ. **καμιά τριανταρία** περίπου τριάντα: *κοστίζει καμιά ~ χιλιάδες* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). [ETYM. < *τριάντα* + παραγ. επίθημα -*αρία*].

τριάντα ρ ιζω ρ. αμετβ. {τριαντάρισα} φθάνω στην ηλικία των τριάντα χρόνων. [ETYM. < *τριανταρία* + παραγ. επίθημα -*ίζω*].

τριανταφυλένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει το χρώμα τού τριαντάφυλλου: ~ *ήλιος* | *μάγουλα* ΣΥΝ. ρόδινος, ροδαλός.

τριανταφυλλής, -ιά, -ί 1. ο τριανταφυλένιος 2. **τριανταφυλλί** (το) το χρώμα τού τριαντάφυλλου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

Τριανταφυλλιά (η) γυναικείο όνομα.

τριανταφυλλιά (η) [μεσν.] θαμνώδες καλλωπιστικό φυτό με αγκαθοτό βλαστό, τού οποίου τα άνθη έχουν χρώμα κυρίως ρόδινο και κόκκινο και ωραία μυρωδιά: *όρθια* | *αναρριχώμενη ~* || *κήπος με τριανταφυλλίες*.

τριαντάφυλλο (το) το άνθος τής τριανταφυλλιάς με κόκκινο, ροζ, άσπρο, πορτοκαλί ή κίτρινο χρώμα και ωραίο άρωμα ΣΥΝ. ρόδο. — (υποκ.) τριανταφυλλάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*. [ETYM. < μεσν. *τριαντάφυλλον* < *τριάντα* + *φύλλον*, που αποσπάστηκε από τη φρ. *τριαντάφυλλον* (ρόδο)].

τριανταφυλλολαδο (το) έλαιο που εξάγεται από τριαντάφυλλα ΣΥΝ. ροδέλαιο. ^

τριανταφυλλόνηρο (το) νερό βρασμένο μαζί με φύλλα τριαντάφυλλου ΣΥΝ. ροδόσταμο.

τριανταφυλλόξιδι (το) ξίδι αρωματισμένο με πέταλα ρόδων.

Τριαντάφυλλος (ο) {-ου κ. -ύλλου} 1. μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα.

τριαντάφυλλος, -η, -ο αυτός που έχει τριάντα φύλλα: ~ *τεπράδιο* | *μπλοκ* | *ένθετο*.

τριαντάχρονος, -η, -ο 1. αυτός που διαρκεί τριάντα χρόνια ή έχει ηλικία τριάντα ετών: ~ *πόλεμος* | *νέος* | *επιστήμονας* 2. **τριαντάχρονα** (τα) η τριακοστή επέτειος: *γιορτάζουν τα ~ τού γάμου τους*.

τρίαζονικός, -ή, -ό → (τρι)-, -αζονικός

τρίαρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το σύνολο που απαρτίζεται από τρεις μονάδες 2. (α) ΣΠΡΑΤ. ποιητή φυλάκισης ή στέρησης εξόδου για τρεις ημέρες (β) αποβολή μαθητή για τρεις ημέρες (γ) ΑΘΛ. τρία γκολ σκορ με τρία γκολ από την πλευρά τού νικητή: *η ομάδα έφαγε ~ στο*

ματς **3. τριάρης** (οι) σε παιχνίδι με ζάρια, η περίπτωση που και τα δύο ζάρια, τα οποία ρίχτηκαν, δείχνουν τον αριθμό τρία: *έφερε τριάρες 4. παλαιό παιδικό παιχνίδι με βιάλους.* [ETYM. < τριάρι + μεγεθ. κατάλ. -α].

τριάρης (ο) → (τρι)σ-, -άρης
τριάρη (το) {τριαρ-ιού | -ιών} **1.** το σύνολο τριών μονάδων **2.** σύνολο από τρία όμοια πράγματα: το *χρυσό* ~ της *κλήρωσης* (οι τρεις τυχεροί αριθμοί) **3.** (συνεκδ.) (α) ΑΘΛ. ο αθλητής του οποίου η φανέλα φέρει τον αριθμό τρία (β) (ειδικότ.) καλαθοσφαιριστής που παίζει στη θέση «τρία»: ο *Πανώνιος έχει καλό* ~ ΣΥΝ. (αγγλ.) φοργουορντ · 4. διαμέρισμα τριών κύριων δωματίων: *μένει σε ~* || *νοικιάζει ένα ~.* — (υποκ.) τριαράκι (το) (σημ. 4). [ETYM. < τρία + παραγ. επίθημα -άρη].

τριαρχία (η) {τριαρχιών} το να άρχουν, να κυβερνούν μαζί τρία άτομα: η ~ του *Μάρκου Αντωνίου, του Λεπίδου και του Οκταβιανού στην αρχαία Ρώμη* (πβ. λ. *τριανδρία*). [ETYM. μτγν. < τρίαρχος].

τριατομικός, -ή, -ό [1884] (για μόριο) αυτός που έχει τρία άτομα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. triatomique].

τριβαδισμός (ο) (λόγ.) η γυναικεία ομοφυλοφιλία, ο λεσβιασμός. [ETYM. < τριβάς, -άδος (βλ. λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tribadisme].

τριβείος (η) {τριβείδ-ος, -α | -ες, -ων} (λόγ.) η ομοφυλοφιλία γυναίκα, η λεσβία. [ETYM. < μτγν. τριβάς, -άδος < αρχ. τριβή].

τριβέας (ο) {τριβ-είς, -έων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. κυλινδρικό εξάρτημα στο οποίο στηρίζεται άτρακτος ή άλλο μέρος μηχανής που στρέφεται **2.** μηχανήμα που χρησιμοποιείται για τη λείανση σκληρών υλικών. [ETYM. < μτγν. τριβέας, -έως < αρχ. τριβή].

τριβείλι (το) μηχανήμα λείανσεως επιφανειών από ξύλο, μάρμαρο κ.λπ.
τριβέλι (το) {τριβελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το τρυπάνι (βλ. λ.)· ΦΡ. *μου γίνε τριβέλι* μου έγινε φορτικός, ενοχλητικός **2.** (μτφ.) η έμμονη ιδέα, η βασανιστική σκέψη: η *επαγγελματική αποκατάσταση του γιου του* του είχε γίνει - στο κεφάλι. [ETYM. < μεσν. τριβέ(λ)ιν < τρεβέλλιον < λατ. terebellum, υποκ. τού terebra «τρυπάνι» (< tereere «τριβώ, τρυπώ»)].

τριβέλιζω ρ. μετβ. {τριβέλιζα} **1.** τρυπώ, ανοίγω τρύπες με τριβέλι **2.** (μτφ.) βασανίζω, ταλαιπωρώ: αυτή η *ιδέα τριβελίζει το μυαλό μου* || *μου τριβελίζει το κεφάλι με τις παραξενιές του.* — τριβέλιμα (το). [ETYM. < τριβέλι].

τριβή (η) **1.** ΦΥΣ. δύναμη που ανθίσταται στην κίνηση και η οποία αναπτύσσεται όταν ένα κινούμενο σώμα έρχεται σε επαφή με άλλο σώμα ή επιφάνεια, εμποδίζοντας ή σταματώντας την κίνηση τους **2.** το να τριβεί κανείς (κάτι) **3.** (συνεκδ.) η φθορά ως αποτέλεσμα τριβίματος: η ~ τον *ελαστικών* ΣΥΝ. λειώσιμο, φάγωμα **4.** (μτφ.) η σύγκρουση απόψεων: *άρχισαν πάλι οι - μεταξύ των κομματικών δελφίνων* ΦΡ. **σημείο τριβής** θέμα για το οποίο εκφορζονται αντίθετες απόψεις, για το οποίο υπάρχει έντονη αντιπαράθεση, σύγκρουση και αδυναμία σύγκλισης: επίμαχο σημείο: η *κατανομή των κονδυλίων κατά νομό αποτελεί το ~ μεταξύ των συναρμόδιων υπουργών* ΣΥΝ. προστριβή, μικροδιαφορά **5.** η εμπειρία που αποκτά κανείς από την άσκηση επαγγέλματος και γενικά από τη συστηματική ενασχόληση με κάτι: η ~ του με τη δουλειά και τους εργατές τον *ωφέλησαν* || *αποκτώ ~ μ' έναν εργασιακό χώρο* (εξοικειώνομαι). [ETYM. αρχ. < τριβή (βλ. λ.)].

τριβίδι (το) {τριβιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η πλάνη² (σημ. 1).

τριβόλι (το) {τριβόλ-ιού | -ιών} **1.** ακαθάρτο ζιζάνιο των αγρών βλ. κ. λ. *τριβόλος* ΣΥΝ. κολλητσίδα **2.** (μτφ.) το ζωηρό, άτακτο παιδί ΣΥΝ. ζιζάνιο, δαίμονας.

[ETYM. < μεσν. τριβόλιον, υποκ. τού αρχ. τριβόλος (< τρι- + βόλος < βάλλω), που χρησιμοποιήθηκε ως όνομα φυτού, επειδή είχε το ίδιο σχήμα με πολεμικό όπλο τριών αιχμών].

τριβόλιζω ρ. μετβ. {τριβόλιζα, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) οργώνω χωράφι για τρίτη φορά. — τριβόλισμα (το). [ETYM. < τρι- + -βολίζω < Βολή].

τριβόλος (ο) {τριβόλ-ου | -ων, -ους} το τριβόλι (βλ. λ.)· κυρ. στη ΦΡ. *διάλογοι και τριβόλοι: μαζεύτηκαν όλοι οι - και δεν μας άφησαν να κλείσουμε μάτι όλη νύχτα!*

[ETYM. Βλ. λ. *τριβόλι*. Στη φρ. *διάλογοι και τριβόλοι* το πρόθεμα *τρι-* λειτουργεί ως επιτατικό, καθώς το ά συνθ. τού *δι-άβολοι* (με λανθ. χωρισμό) παρετυμολογήθηκε προς το δύο].

τριβράχος (ο) {τριβράχ-ος | -εις, -εων} ΜΕΤΡ. (μετρικός πους) που αποτελείται από τρεις βραχείες συλλαβές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετρικός*. [ETYM. μτγν. < τρι- + βράχης].

τριβή ρ. μετβ. {έτρι-να, τριφήκα, τριμμένος κ. (λόγ.) τετριμμένος} **1.** κινώ ένα αντικείμενο πάνω σε άλλο, ώστε να έρχονται σε επαφή μεταξύ τους: ~ *απαλά* | *σκληρά* | *με δύναμη* τα *πλακάκια* || ~ την *πλάτη*, για να την *καθαρίσω* || ~ τα *ρούχα στο πλύσιμο* || ~ τις *φτέρες με ελαφρόπετρα* || ~ την *κατασάρδα με σφουγγάρι* ΦΡ. (α) **τριβή** *τα χέρια μου* (i) (κυριολ.) κινώ τη μια παλάμη πάνω στην άλλη ως ένδειξη ικανοποίησης (ii) (μτφ.) αισθάνομαι μεγάλη ευχαρίστηση: *οι αντίπαλοι μας τριβήνουν τα χέρια τους με τις αποτυχίες μας* (β) **τριβή** (κάτι) *στη μούρη* (κάποιου) (i) (κυριολ.) πιέζω με δύναμη (κάτι) πάνω στο πρόσωπο (κάποιου) (ii) (μτφ.) δείχνω ή δίνω (κάτι σε κάποιον) με θυμό ή έντονο τρόπο, για να του αποδείξω ότι είχα δικιο και εκείνος άδικο ή ότι τώρα πια δεν τον έχω ανάγκη κ.λπ.: *μου έλεγε ότι δεν θα τα καταφέρνω - τώρα που το διπλώμα, θα του το τριβώ στη μούρη!* || *με είχε πρήξει με τα δανεικά - τώρα που βρήκα τα λεφτά, θα του τα τριβώ στη μούρη* **2.** (α) κινώ με ορισμένο τρόπο και με πίεση τα δά-

χτυλα σε σημείο του σώματος, για να το ανακουφίσω: ~ τα *μάτια μου*, γιατι *με τσούζουν* || ~ την *πλάτη κάποιου όταν πονάει* || ~ τα *πόδια κάποιου, όταν τα νιώθει βαριά* (β) **τριβή** *τα μάτια μου* νιώθω μεγάλη έκπληξη: *θα τον δείτε να φτάνει πολύ ψηλά και θα τριβετε τα μάτια σας* ΣΥΝ. εκπλήσσομαι, θαυμάζω, απορώ (γ) (ειδικότ.) αλείφω (σημείο του σώματος) με ειδική ουσία για θεραπευτικούς λόγους κάνοντας παράλληλα χειρομαλάξεις: ~ *κάποιον με οινόπνευμα* || ~ *κάποιον με λάδι*, για να *χαλαρώσουν οι μύες* **3.** καθαρίζω με τρίνιμο: ~ τα *μαγειρικά σκεύη* | τα *μαχαιροπύρινα* || - τον *νεροχύτη με σύρμα* | το *πάτωμα*, για να *γυαλίσει* | τα *πλακάκια* **4.** λειάνω, γυαλίζω με τρίνιμο: ο *μαραγκός τριβει το ξύλο με γυαλόχαρτο* **5.** συμπιέζω, συνθλίβω: *τριβουν τις ελιές, για να βγάλουν το λάδι της χρονιάς* **6.** κάνω κάτι σκόνη ή μικρά κομματάκια, αλέθω: ~ *πιπέρι* | *καφέ* | *τυρί* (στον τρίφτη) για τα *μακαρόνια*-ΦΡ. (μτφ.) **πώς το τριβουν το πιπέρι** πόσο δύσκολο είναι (κάτι): *όταν θα πει στη δουλειά, τότε θα δει ~* **7.** γαϊδεύω ερωτικά- (μεσοπαθ. **τριβήματα**) **8.** (α) σπέρνομαι πάνω σε (κάτι): *οι σκαβέτες του τριβόνταν πάνω στο τραπέζι* (β) (κυρ. για γλυκά) θρυμματίζω μια εύκολα, γίνονται μικρά κομμάτια: η *μιλόπιτα τριβήκε* **9.** φραγνύμαι από την πολλή τριβή και χρήση: *τριβήθηκε το παντελόνι του στα γόνατα* || ο *γιαγιάς του ποκακιάσου είχε τριφτεί* ΣΥΝ. λειώνω **10.** (μτφ.) αποκτώ πείρα, εξοικειώμαι με κάτι λόγω μακροχρόνιας και συστηματικής ενασχόλησης με αυτό: *έχει τριφτεί με αυτό το αντικείμενο εργασίας* ΣΥΝ. αποκτώ τριβή (πβ. λ. *τριβή*) **11.** (α) έρχομαι σε επαφή με σώμα ή επιφάνεια, με τρόπο που να μου προκαλεί ευχάριστο αίσθημα: *το μωρό τριβόταν στην αγκαλιά της μάννας του* || *η γάτα τριβόταν στο καλοριφέρ* (β) (με ερωτικό τρόπο): *η κοπέλα τριβόταν πάνω του* **12.** (η λόγ. μτχ. **τετριμμένος, -η, -ο**) βλ. λ. — **τριψίμο** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM. αρχ. < *tr-ǵ-bh- (όπου το -bh- δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά - ίσως πρόκειται για παρέκταση), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ter-«τρυπό, διαπερνάω», πβ. λατ. terere «τριβώ» (παρκα. trivi), αρχ. σλαβ. třebiti «εκτριβώ, αποξέω», ρωσ. terebiti κ.ά. Η ίδια ρίζα απαντά με διάφορες μορφές στα ρ. τι-τρώ-σκω, *τρίρ-ω, τε-τρίν-ω* (βλ. κ. τρή-μα)].

τριβόνας (ο) {τριβόνων} το ράσο μοναχού (ως σύμβολο ασκητισμού και ανάρκειας): *καλογετικός* ~. [ETYM. < αρχ. τριβόν, -ωνος < τριβή, επειδή συνήθως επρόκειτο για πολυαχρησιμοποιημένο ένδυμα].

τριγαμία (η) [μτγν.] {τριγαμιών} το να συνάπτει κάποιος γάμο για τρίτη φορά.

τριγάμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συνάπτει γάμο για τρίτη φορά **2.** αυτός που έχει συνάψει γάμο με τρεις συζύγους συγχρόνως. *τριγενής, -ής, -ές* {τριγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για επιθ.) αυτός που έχει τρία γένη: *επίθετο ~ και δικατάληκτο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ETYM. αρχ. < τρι- + -γενής < γένος].

τριγλί (το) {τριγλ-ιού | -ιών} (λόγ.) το μαρμαριούνη. [ETYM. < μτγν. τριγλίον, υποκ. τού αρχ. τριγλή < θ. τριγ- (τού τριζώ, πβ. παρκα. τέ-τριγ-α) + παραγ. επίθημα -λή (πβ. τρώγ-λη, κίγ-λη). Η ση-μασιολ. εξέλιξη οφείλεται στον θορυβο που προκαλούν τα βράγγια, όταν ένα ψάρι σπυρταρά καθώς το βγάζουν από το νερό (πβ. κ. γαλλ. grondin «μαρμαριούνη» < ρ. gronder «θορυβώ», γερμ. Knurrhahn «τριγλί» < ρ. knurren «γρυλιζώ»)].

τριγλυκερίδιο (το) [1880] {τριγλυκεριδι-ού | -ων} ΒΙΟΛ. κάθε εστέρας της γλυκερίνης με τρία όμοια ή διαφορετικά λιπαρά οξέα- το κυριότερο συστατικό των λιπών και των ελαίων, που παρέχουν συμμεκωνμένο τροφικό ενεργειακό απόθεμα στους ζωντανούς οργανισμούς. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. triglyceride].

τρί γλυφός, -η, -ο ΑΡΧΤ. ΑΡΧΑΙΟΛ. **1.** αυτός που έχει τρεις γλυφές **2.** (α) **τριγλόφος** (η) {τριγλόφ-ου | -ων, -ους} διακοσμητικό στοιχείο στο διάζωμα αρχιτεκτονήματος δωρικού ρυθμού, που αποτελείται από τρεις κάθετες γλυφές (βλ. λ.) οι οποίες εξέχουν (β) **τριγλόφοι** (το) {τριγλόφ-ου | -ων} το διάζωμα που αποτελείται από τριγλόφους και μετόπες. [ETYM. αρχ. < τρι- + -γλυφός (< γλύφω «λαξεύω, σκαλίζω»), πβ. ανά-γλυφος].

τριγλωσσία (η) → (τρι)σ-, -γλωσσία
τριγλωσσοσ, -η, -ο → (τρι)σ-, -γλωσσοσ

τριγλώχιν (οή) {τριγλώχινος} αυτός που έχει τρεις αιμιές, τρεις «μύτες» στην ΑΝΑΤ. **τριγλώχιν βαλβίδα** η βαλβίδα του κολποκοιλιακού στομίου της δεξιάς πλευράς της καρδιάς, η οποία κατά την καρδιακή συστολή εμποδίζει την παλινδρόμηση του αίματος από τη δεξιά κοιλία στον δεξιό κόλπο. [ETYM. αρχ. < τρι- + γλώχιν «αιχμή, μύτη» (βλ. κ. γλώσσα)].

τριγμός (ο) [αρχ.] **1.** ο ήχος που παράγεται από κάτι που τρίζει (βλ. λ. *τριζώ*)- το τριζέμο **2.** ήχος που αναγγέλλει την κατάρρευση ενός κτηρίου και ο οποίος παράγεται από τη δόνηση του (λ.χ. λόγω σεισμού, έργων που το ταρκακουνούν ή αργής διάλυσης των μερών του) **3.** (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) τα αντιληπτά από όλους σημάδια της κακής λειτουργίας ή του κινδύνου διαλύσεως ενός θεσμού.

τριγυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τριγυρίσ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) γυρίζω εδώ και εκεί, περιφερόμαι: *πού τριγυρίζεις τα βράδια*; || ~ στους *δρόμους* | *στην εξοχή* ♦ (μετβ.) **2.** περιβάλλω, περιτριγυρίζω: *σπίτι τριγυρισμένο από χωράφια* | *από δέντρα* | *μέσα στη νύχτα* **3.** (μτφ.) πλησιάζω ή ενοχλώ συνεχώς (κάποιον), αποσκοπώντας σε δικό μου όφελος: τον *τριγυρίζει τελευταία*, για να τον *διωρίσει στο Δημόσιο* **4.** επιδιώκω (την) ερωτική προσέγγιση ενός προσώπου: στο *χωριό* τον *τριγυρίζουν πολλές* ΣΥΝ. γυροφέρνω · **5.** (συνήθ. για ασθένειες) εμφανίζω τα αρχικά συμπτώματα αρρώστιας: τον *τριγυρίζει πάλι η γρίπη*. — τριγυρίσμα (το). [ETYM. μεσν. < τριγύρω (βλ. λ.)].

τριγυρνών (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τριγυρνάς...} τριγυρίζω (βλ.λ.): *κάθε νύχτα ~ στα μπαρ*. [ETYM₁ < τριγυρίζω, με την επιδρ. του ρ. γυρνών].
τριγύρω επίρρ.: γύρω-γύρω, ολόγυρα: ~ *ακούγονταν κεληροθήματα πουλιών* || (και σε χρήση ονόματος ή επιθέτου) *οι - (οι γείτονες)* || τα ~ *χωράγια*. Επίσης τριγύρα. [ETYM₂ μεσν. < τρι- επιτατ. (< αρχ. τρίς) + επίρρ. γύρω].
τριγωνικό, -ή, -ό [μτγν.] αυτό που έχει το σχήμα τριγώνου.
τριγωνισμός (ο) [μτγν.] 1. ΜΑΘ. η διαίρεση επιφάνειας σε τρίγωνα με σκοπό τη μέτρηση της 2. ο διαχωρισμός της γήινης επιφάνειας με νοητές γραμμές σε δίκτυο τριγώνων, συνήθ. ισόπλευρων. — τριγωνίζω ρ. [μτγν.].
τρίγωνο (το) {τριγών-ου | -ων} 1. γ'ωμετρικό σχήμα που έχει τρεις πλευρές και τρεις γωνίες: *ισοσκελές* | *ορθογώνιο* | *ισόπλευρο* | *οξυ-γώνιο* | *αμβλυγώνιο* | *ορθογώνιο* | *σκαληνό* ~ || *πλευρές* | *κορυφές* | *διάμεσος* | *κέντρο βάρους* τριγώνου ΣΥΝ. τρίπλευρο· ΦΡ. **ερωτικό** | **ιμενικό τρίγωνο** τρία άτομα (δύο άνδρες και μία γυναίκα ή δύο γυναίκες και ένας άνδρας), ανάμεσα στα οποία αναπτύσσονται ερωτικές σχέσεις (βλ. κ. λ. *ιμενικός*) 2. (συνεκδ.) (α) ξύλινο σχεδιαστικό όργανο σε σχήμα ορθογωνίου τριγώνου, που χρησιμοποιείται στη χάραξη ευθειών (καθέτων, παραλλήλων κ.λπ.) ΣΥΝ. γνώμονας (β) ξυλουργικό εργαλείο τριγωνικού σχήματος, που χρησιμοποιείται στη χάραξη επιφανειών και στην εξακριβωση διόδρων γωνιών ΣΥΝ. γωνιά 3. μουσικό όργανο σε σχήμα τριγώνου (σημ. 1), που κρούεται με χαλύβδινη ράβδο (συνήθ. από τα παιδιά, όταν λένε τα κάλαντα): *παίζω ~* || «*τρίγωνα, κάλαντα μες στη γειτονιά*» (χριστουγεννιάτικο τραγ.) 4. γλύκισμα σε σχήμα τριγώνου, που φτιάχνεται από φύλλα ζύμης και γεμίζεται με κρέμα: *ονομαστιά είναι τα - από το Πανόραμα Θεσσαλονίκης*. — (υποκ.) τριγωνάκι (το). [ETYM₁ < αρχ. τριγωνον, ουσιαστικό. ουδ. τού επιθ. τριγωνος].
τριγωνομέτρηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση με τρίγωνο (γνώμονα).
τριγωνομετρία (η) [1749] {χωρ. πληθ.} ΜΑΘ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των τριγωνομετρικών αριθμών (ημίτονο, συνημίτονο, εφαπτομένη κ.λπ.) ή των τριγωνομετρικών συναρτήσεων και τις εφαρμογές τους σε γεωμετρικούς υπολογισμούς και κυρίως σε τρίγωνο. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trigonometry].
τριγωνομετρικός, -ή, -ό [1766] ΜΑΘ. 1. αυτός που σχετίζεται με την τριγωνομετρία: ~ *εξίσωση* | *σειρά* 2. (α) **τριγωνομετρικές συναρτήσεις** οι έξι βασικές συναρτήσεις γωνίας ή τόξου (ημίτονο, συνημίτονο, εφαπτομένη, συνεφαπτομένη, τέμνουσα, συντέμνουσα) (β) **τριγωνομετρικοί πίνακες** πίνακες που περιέχουν τις τιμές των τριγωνομετρικών αριθμών των γωνιών ή τόξων (συνήθως από 0° ως 45° ή ως 90°) (γ) **τριγωνομετρικός αριθμός** ένας από τους έξι αριθμούς που αναφέρονται σε γωνία ή τόξο (ημίτονο, συνημίτονο, εφαπτομένη, συνεφαπτομένη, τέμνουσα, συντέμνουσα).
τριγωνομετρώ ρ. μετβ. [1897] {τριγωνομετρείς...} μετρώ με τριγωνισμό.
τρίγωνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει τρεις γωνίες: ~ *σχήμα*· ΦΡ. **τρίγωνη ακίδα** (η) βλ. λ. *ακίδα* 2. **τρίγωνο** (το) βλ. λ. [ETYM₁ αρχ. < τρι- + -γωνος < γωνία].
τριδιπλός, -η, -ο **τριπλός**· ΦΡ. **διπλός και τριδιπλός** διπλός και ακόμη περισσότερο: *πάχυνε πολύ από πέπυρι- έγινε ~!* [ETYM₁ < τρι- (βλ. λ.) + διπλός].
τριδιμυός, -η, -ο 1. (για μωρά) αυτός που γεννήθηκε με άλλους δύο στον ίδιο τοκετό: *έκανε | γέννησε τριδιμια* · 2. (λαχείο) στο οποίο, για να κερδίσει κανείς, πρέπει να βρει τρεις αριθμούς ή (στον υπδόρομο) τρεις ίππους σε ορισμένο συνδυασμό · 3. αυτός που αποτελείται ή διακλαδίζεται σε τρία: - *νεύρο* · 4. για σύνολο τριών στενών συνεργατών, συμπακτών κ.λπ.: *το επιθετικό ~ του Ολυμπιακού*. [ETYM₁ μτγν. < τρι- + -δυμός (< δύο + παραγ. επίθημα -μός, βλ. κ. δι-δυ-μός)].
τριεδρικός, -ή, -ό → (τρι)σ-, -εδρικός
τριέδρος, -η, -ο → (τρι)σ-, -εδρος
τριεθνής, -ής, -ές {τριεθν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που σχετίζεται με τρία έθνη 2. **Τριεθνές** (το) συντομικό σημείο στη Β. Ελλάδα, όπου συναντώνται τα σύνορα της Ελλάδας, της Βουλγαρίας και της Τουρκίας.
τριετής, -ής, -ές → (τρι)σ-, -ετής
τριετία (η) → (τρι)σ-, -ετία
τριζάτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που τρίζει. [ETYM₁ < τρίζω + παραγ. επίθημα -άτος, πβ. κ. *τρεχ-άτος, φεγγ-άτος*].
τριζοβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τριζοβολάς...} τριζοβολήσα | τρίζω, βγάω ήχο όμοιο με τρίζω. [ETYM₁ < τρίζω + -βολώ < βολή].
τρίζονι (το) {τρίζον-ιού | -ιών} έντομο καφέ-μαύρου χρώματος, το οποίο παράγει χαρακτηριστικό ήχο όμοιο με τρίζω, καθώς τριβονται μεταξύ τους οι άκρες των πτερυγών του ΣΥΝ. γρύλλος. [ETYM₁ < τρίζω + παραγ. επίθημα -όνι πβ. κ. *τρην-όνι, αηδ-όνι*].
τρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έτριζα | ♦ (αμετβ.)} 1. παράγω ξερό, συχνά οξύ και ενοχλητικό διακεκομμένο ήχο (όπως όταν δεν έχουν λαδωθεί οι μεντεσέδες στις πόρτες): *τα ξύλα τρίζουν στο τζάκι* || *έτριζε* | *η πόρτα από τον πολύ αέρα* || *τρίζουν τα τζάμια από τον θόρυβο των φορητών* || *κατά τον σεισμό έτριξε το σπίτι* || *τρίζουν τα παπούτσια του καθώς περπατά* || *το πάτομα θέλει επισκενή, γιατί τρίζει* || (μετβ.) *μην τρίζεις τα δόντια σου, είναι χροσσοξιά*· ΦΡ. (α) **τρίζω τα κόκκαλα (κάπσιοι)** για πεθαμένο που, αν ζούσε, θα αποδοκίμαζε τη συμπεριφορά κάποιου: *θα τρίζουν τα κόκκαλα του μεγάλου ποιητή με αυτά που γράφονται για την ποίηση του!* (β) **τρίζω τα δόντια (σε κάποιον)** μι-

λώ (σε κάποιον) αυστηρά, απειλώ (κάποιον) φοβίζοντας τον: *αν δεν τον τρίζεις λίγο τα δόντια, δεν πρόκειται να σε ακούσει* || *κάνει τον άγριο, αλλά αν τον τρίζεις λίγο τα δόντια, γίνεται αμέσως αρνάκι* 2. (μτφ.) κλονίζομαι, είμαι έτοιμος να σωριαστώ: *τρίζουν τα θεμέλια του καθεστώτος* || *η επιχείρηση άρχισε να τρίζει υπό το βάρος των χρεών*.
[ETYM₁ αρχ., εκφραστ. λ. ηχομημητικής αρχής (πβ. κ. τρύζω), η οποία συνδ. με το μτγν. *στρίξζ*· γγός «κουκουβάγια» και με λατ. stridere «τρίζω, σφυρίζω», τοχ. trisk- «θορυβάω, γρυλλίζω»].
τριημερία (η) → (τρι)σ-, -ημερία
τριήμερος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που διαρκεί τρεις ημέρες: ~ *πυρετός* 2. **τριήμερο** (το) {τριήμερ-ου | -ων} το χρονικό διάστημα τριών ημερών: *οι Αθηναίοι θα επαφεληθούν από το εορταστικό ~ της Καθάρας Δευτέρας* 3. **τριήμερα** (τα) τρισάγιο σε τάφο τρεις ημέρες μετά τον θάνατο.
τριημίτονο (το) {τριημιτονί-ου | -ων} ΜΟΥΣ. η διαφορά τριών ημιτο-νών μεταξύ δύο συνεχόμενων φθόγγων με τη χρήση σημείου αλλοιώσεως. [ETYM₁ < τρι- + ημιτόνιο].
τριήχο (το) ΜΟΥΣ. το αποτέλεσμα της υποδιαίρεσης μιας μουσικής αξίας όχι σε δύο μέρη, όπως είναι το πυκκό στη δυτική μουσική, αλλά σε τρία ΣΥΝ. τριολέτο, τριολέ, (σπάν.) τερτσίνα. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. triplet].
τριηραχία (η) [αρχ.] {τριηραχίων} 1. (στην αρχαία Αθήνα) δημόσια λειτουργία (βλ. λ.), σύμφωνα με την οποία οι πιο εύποροι πολίτες αναλάμβαναν τα έξοδα εξοπλισμού τριήρους 2. το αξίωμα του κυβερνήτη της τριήρους, του τριηράρχου.
τριηραρχος (ο) {τριηράρχ-ου | -ων, -ους} 1. (στην αρχαία Αθήνα) ο εύπορος πολίτης που αναλάμβανε τη δημόσια λειτουργία της τριηραχίας 2. ο κυβερνήτης τριήρους. [ETYM₁ αρχ. < τριήρης + -άρχος < άρχω].
τριηραρχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {τριηραρχείς...} (στην αρχαία Αθήνα) είμαι τριηραρχος.
τριήρης (η) {τριήρ-ους | -εις, -ων} ταχύπλοο πολεμικό πλοίο των αρχαίων Ελλήνων, το οποίο είχε τρεις σειρές κουπιών σε καθέμια από τις δύο πλευρές. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ETYM₁ αρχ. < τρι- + -ήρης (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. έρε-, από όπου και έρέ-της «κωπηλάτης» (βλ. λ.), οπότε η τριήρης (ενν. ναύς) είναι το πλοίο που διαθέτει σε κάθε πλευρά του τρεις σειρές κωπηλατών (ερετών)].
τριθέσιος, -α, -ο → (τρι)σ-, -θέσιος
τριτίσιος, -ος, -ο [1876] (για πλοίο) που έχει τρία ιστία ΣΥΝ. τρικάταρτος.
τρικ (το) (παλαιότ. ορθ. τρυκ) {άκλ.} 1. οπτική απάτη, τέχνασμα που παραπλανά το κοινό (σε θεάματα), δίνοντας μια ψευδαίσθηση πραγματικότητας για λόγους τεχνικούς (σκηνοθεσία) ή ψυχολογίας: *ταχυδοκτυπολογικά ~ ΣΥΝ. κόλοπο* 2. (κατ' επέκτ.) το τέχνασμα, το κόλοπο: *πολιτικά* | *εκλογικά* ~.
[ETYM₁ < γαλλ. truc | αγγλ. trick < προβηγκ. trique «απάτη» < ρ. trikier «απατών» < δημόδ. λατ. *triccāre < λατ. tricāri «μηχανογραφώ», αγν. ετόμου].
Τρικάλια (τα) {Τρικάλων} πόλη της Θεσσαλίας, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός Τρικάλων). — Τρικαλινός κ. Τρικαλινοί (ο), Τρι-καλινί κ. Τρικαλιώτισσα (η), τρικαλινός, -ή, -ό.
Τρικάλια μεσν. < αρχ. *Τρίκι(κη)* (πβ. κ. *Δήμος Τρικκαίων*), αγν. ετόμου. Ποικίλες απόψεις εξηγούν την παραγωγή του ονόματος. Μία εκδοχή (Χ. Συμεωνίδης) υποστηρίζει ότι προέρχεται από τ. **Τρικαρα* < Τρι-*κάρανα* (δρη) «όρη με τρεις κορυφές» (με αλλολογία και ανομοίωση). Κατ' άλλη άποψη, το όνομα ανάγεται στο αρχ. *Τρίκιη* είτε μέσω του λατ. *Tricca ilia* (Α. Κεραμόπουλος) είτε με παραγ. επίθημα -*αλα* (Κ. Αμαντός)].
τρικαντό (το) (παλαιότ.) τρίκοχο καπέλο από μαύρο ύφασμα με ανεστραμμένο γείσο και φτερά.
[ETYM₁ < γαλλ. *tri-canton < tri- «τρι» → + παλ. προβηγκ. canton «γωνία, αιχμή» (< λατ. canthus < μτγν. *κανθός*, βλ. κ. *άκανθα*).
τρικατάληκτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (για επίθετο) αυτός που έχει ξεχωριστή κατάληξη για καθένα από τα τρία γένη, π.χ. *καλ-ός, -ή, -ό*.
τρικάταρτος, -η, -ο → (τρι)σ-, -κάταρτος
τρικέξα (η) {δύσχυ. τρικεζών} (στην τηλεόραση και στον κινηματογράφο) μηχανήματα για τη δημιουργία σκηνοθετικών τρικ. [ETYM₁ < γαλλ. truqueuse, θηλ. του truqueur < ρ. truquer «σημαδεύω, κάνω τρικ» < true (βλ. λ. *τρικ*)].
τρικέρης (ο) {τρικερήδες} {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο Διάβολος. [ETYM < μεσν. επιθ. *τρικερός* (κατά τα αρσ. σε -ης) < τρι- + -κερός < κέρως].
τρικέρι (το) {τρικεριού | -ιών} εκκλησιαστικό κηροπήγιο που έχει υποδοχές για τρία κεριά. Επίσης (λόγ.) τρικηρίο [ETYM₁ μεσν. < τρικηρίον < τρι- + -κηρίον (βλ. κ. *κερί*)].
τρικέφαλος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει τρία κεφάλια: ~ *τέρας* 2. ΑΝΑΤ. **τρικέφαλος μύς** ο μύς που έχει τρεις μυϊκές κεφαλές: *βρα-χιόνιος* | *κνημιαίος* ~.
τρικίλος, -η, -ο → (τρι)σ-, -κίλος
τρικινητήριος, -α, -ο → (τρι)σ-, -κινητήριος
τρικλιζώ ρ. → τρεκλιζώ
τρικλινός, -η, -ο → (τρι)σ-, -κλινός
τρικλισμα (το) → τρέκλισμα
τρικλίτος, -η, -ο → (τρι)σ-, -κλίτος
τρικλοποδιά (η) 1. η σκόπιμη τοποθέτηση του ποδιού κάποιου ανάμεσα στα πόδια ενός άλλου, ενώ αυτός κινείται, ώστε να παραπατήσει και να πέσει κάτω ΣΥΝ. πεδίκλωμα 2. (μτφ.) η χρησιμοποίηση πο-

νηρού ή ύπουλου τρόπου, για να εμποδιστεί κάποιος να δράσει ή να επιτύχει τον στόχο του: ~ στην προεκλογική εκστρατεία του υποψηφίου των συντηρητικών από στελέχη του κόμματος του. [ETYM. Πιθ. < *τριπλο-ποδία (με ανομοίωση του πρώτου -π-, ίσως κατ' επιδρ. του τρικλίω) < τριπλο-πόδης, ονομασία τρίποδου δαίμονα, < τριπλός + -πόδης < πόδι].

τρίκλωνος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει τρία κλώνια · 2. (για νήμα) αυτός που έχει τρεις κλωστές 3. (στην ηλεκτρολογία για καλώδιο) αυτός που αποτελείται από τρία μονωμένα σύρματα.

τρικό (το) {άκλ.} πλεκτό ύφασμα ή ρούχο. ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδυμασία. [ETYM. < γαλλ. tricot < p. tricoter «πλέκω», που ίσως είναι προϊόν ονοματοποιίας].

τρίκογχος, -η, -ο (- τρι)σ)-, -κογχος
τρικόλορε επιθ. {άκλ.} τρίχρωμος ή (κατ' επέκτ.) πολύχρωμος: μπλούζα | πουκάμισο | ζυμαρικά ~.

[ETYM < ιταλ. tricolore < tri- «τρι» + colore «χρώμα» (< λατ. color, -oris)].

τρίκορφος, -η, -ο → τρι)σ)-, -κόρφος
τρικούβερτος, -η, -ο 1. (για πλοίο) αυτός που έχει τρεις κουβέρτες, δηλ. τρία καταστρώματα 2. (μτφ.) ο μεγάλος σε διαστάσεις, σε ποσότητα ή σε ζωηρότητα: στον γάμο του αδελφού μου έγινε - γλέννε - γλέννε || ~ καβγάς. — τρικουβέρτα επιρρ.

[ETYM < τρι- + -κουβέρτος < κουβέρτα, αρχική σημ. «καράβι με τρεις κουβέρτες (καταστρώματα)», από όπου απέκτησε γενική επιτατ. χρήση].

τρίκογος, -η, -ο 1. αυτός που έχει τρεις κόγχες: ~ καπέλο (τρικαντό) 2. τρίκογο (το) το καπέλο που έχει τρεις γωνίες: καμάρωνε με τη στρατιωτική του στολή και το ~ ΣΥΝ. τρικαντό. [ETYM. < μτγν. τρικογος < τρι- + κόγχη].

τρικράνι (το) {τρικραν-ιου | -ιών} 1. γεωργικό εργαλείο με τρεις αιχμές · 2. αλιευτικό εργαλείο (καμάκι) παρόμοιου σχήματος. [ETYM. Υποκ. του αρχ. τρικράνος «τρικεφάλος» < τρι- + κράνος (βλ. λ.), μέσω αμάρτυρου υποκ. *τρικράνιον].

τρικυκλός, -η, -ο 1. αυτός που έχει τρεις κύκλους ή τροχούς: ~ όχημα | μοτοσυκλέτα 2. τρικυκλό (το) {τρικύκλ-ου | -ών} όχημα με τρεις τροχούς, που είναι συνήθ. χαμηλού κυβισμού. [ETYM. < τρι- + κύκλος «τροχός», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. tricycle].

τρικυμία (η) {τρικυμιών} 1. η μεγάλη θαλασσοταραχή: δεν απέπλευσαν τα πλοία λόγω τρικυμίας ΣΥΝ. φουρτούνα 2. (μτφ.) η αναταραχή που προκαλείται κάπου και η σύγχυση που ακολουθεί: ~ στο Υπουργείο μετά τα πρόσφατα γεγονότα- ΦΡ. (λόγ.) τρικυμία εν κρανίω (τρικυμία εν κρανίω) σύγχυση φρενών, η αναστάτωση του μυαλού 3. (γενικόν.) οι αντίρροπτες, οι δυσκολίες και ταλαιπωρίες στις οποίες υποβάλλεται κανείς: αντιμετώπισε με θάρρος τις ~ της ζωής του ΣΥΝ. φουρτούνες, βόσσανα.

[ETYM. αρχ. < τρι- + κυμία < κύμα. Η λ. δήλωνε αρχικώς το τρίτο κύμα, που είναι μεγαλύτερο και ορμητικότερο από τα προηγούμενα].

τρικυμίζω ρ. μετβ. {τρικυμίσ-α, -μένος} 1. ποικιλώ τρικυμία ΣΥΝ. φουρτουναίζω 2. (μτφ.) προξενώ αναταραχή, αναστάτωση 3. (η μτφ. τρικυμισμένος, -η, -ο) (α) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση τρικυμίας: ~ θάλασσα ΣΥΝ. τρικυμιώδης (β) ο αναστατούμενος: ~ ψυχή.

τρικυμίσμα (το) {τρικυμισμ-ατος | -ατα, -άτων} το φουρτούνιασμα της θάλασσας.
τρικυμισμένος, -η, -ο 1. (για τη θάλασσα) που έχει τρικυμία 2. (μτφ.) ο γεμάτος ταραχές, αναστάτωση ή αντίρροπτες: ~ ζωή/ ψυχή.

τρικυμιώδης, -ης, -ες [1871] {τρικυμιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση τρικυμίας: ~ θάλασσα ΣΥΝ. τρικυμισμένος, φουρτουναισμένος 2. (μτφ.) αυτός που είναι γεμάτος αναστάτωση, απρόβλεπτες μεταβολές των καταστάσεων, περιπετειώδης: μια ~ σχέση ΣΥΝ. θυελλώδης, ταραγμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

τρίλεπτος, -η, -ο → τρι)σ)-, -λεπτός
τρίλημμα (το) [1861] (λόγ.) 1. υποθετικός συλλογισμός που έχει στην υπόθεση ή την απόδοση του τρεις όρους με διάζευξη 2. η υποχρεωτική και συνήθ. μη ευνοϊκή επιλογή ανάμεσα σε τρεις δυνατότητες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. trilemma, κατά το αντίστοιχο dilemma < μτγν. δίλημμα (βλ. λ.)].

τρίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΜΟΥΣ. το πολύ γρήγορο παίξιμο δύο συννεχόμενων φθόγγων, που τους χωρίζει τόνος ή ημιτόνιο 2. (μτφ.) το κελιάδιμα πουλιού.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. trille < ιταλ. trillo, ονομαστ. λ., πβ. λατ. tritillare «τερετίζω»].

τρίλιζα (η) {χωρ. πληθ.} επιτραπέζιο παιχνίδι, στο οποίο κάθε παίκτης προσπαθεί να φέρει τρία δικά του πουλία στη σειρά, είτε σε ευθεία είτε σε διαγώνιο, μετακινώντας τα καταλλήλως μέσα σε ορθογώνιο τετράπλευρο χωρισμένο σε τετράγωνα: παίζεται επίσης σε αυτοσχέδιο τετράπλευρο, που σχεδιάζουν οι παίκτες σε χαρτί ή πινακά, στα τετράγωνα του οποίου προσπαθούν να σχηματίσουν τριάδες χρησιμοποιώντας το σύμβολο «X» ο ένας και «θ» ο άλλος. [ETYM. < τριλία, πιθ. κατά τα πιπίτζα, αμπάρτζα].

τρίλοβος, -η, -ο 1. ANAT. αυτός που έχει τρεις λοβούς (βλ. λ., σημ. 2): - στόμαχος 2. APXIT. (για κατασκευή σε οικοδομήμα) αυτός που έχει υπέρθυρο με τρεις λοβούς (βλ. λ., σημ. 3). [ETYM. αρχ. (τρίλοβον ήπαρ, Αριστοτέλης) < τρι- + λοβός].

τρίλογιόν (η) [αρχ.] {τρίλογιόν} 1. το σύνολο των τριών τραγωδιών με εσωτερική ενότητα, που όφειλε να παρουσιάζει ο διαγωνιζόμενος στα αρχαία Διονύσια: η ~ «Ορέστεια» του Αισχύλου περιελάμβανε τις τραγωδίες «Αγαμέμνων», «Χοηφόροι», «Ευμενίδες» 2. (γενικόν.) σύνολο τριών έργων με εσωτερική συνοχή: με την ταινία «Το μέλλον

είναι γυναίκα» ο Μ. Φερρέρι ολοκληρώνει την τριλογία του γύρω από το θέμα «άνδρας - γυναίκα».

τριμηλής, -ής, -ές → τρι)σ)-, -μηλής
τρίμερης, -ής, -ές → τρι)σ)-, -μερης
τρίμετρος, -η, -ο → τρι)σ)-, -μετρος

τριμηνία (η) → τρι)σ)-, -μηνία
τριμηναίος, -α, -ο → τρι)σ)-, -μηναίος

τρίμηνος, -η, -ο [αρχ.] 1. τριμηναίος 2. τρίμηνο (το) {τρίμην-ου | -ων} (α) το χρονικό διάστημα τριών μηνών: κατά το δεύτερο ~ του έτους παρουσιάστηκε ελαφρά κάμψη του πληθωρισμού (β) (ειδικόν.) υποδιαίρεση του σχολικού έτους, που διαρκεί τρεις μήνες: εξετάσεις | αποτελέσματα | βαθμολογία α' τριμήνου.

τρίμμα (το) {τρίμμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρό κομμάτι που προήλθε από τρίμημο ή θρυμματισμό: ~ ψωμιού | τριού ΣΥΝ. θρύμμα. [ETYM < αρχ. τρίμμα < τρίβω].

τριμορφία (η) → τριμορφος
τριμορφισμός (ο) [1888] το να εμφανίζεται κάποιος με τρεις μορφές. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trimorphisme].

τριμορφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρουσιάζεται με τρεις διαφορετικές μορφές. — τριμορφία (η).

Τρίνινταντ και Τομπάγκο (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Trinidad and Tobago = Δημοκρατία του Τρίνινταντ και Τομπάγκο) νησιοκότο κράτος της Ν. Καραϊβικής Θάλασσας, κοντά στις ακτές της Ν. Αμερικής, που περιλαμβάνει τα νησιά Τρίνινταντ και Τομπάγκο, με πρωτεύουσα το Πορτ οφ Σπείν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Τρίνινταντ και Τομπάγκο.

[ETYM < αγγλ. Trinidad < ισπ. trinidad «τριάδα», ονομασία που δόθηκε στο νησί το 1498 από τον Χριστόφορο Κολόμβο, ίσως επειδή στα μέρη του το τριπλό ορεινό σύμπλεγμα του νησιού συμβόλιζε την Αγία Τριάδα. Το νησί Τομπάγκο (< αγγλ. Tobago) ανάγεται στην αιτινί λ. tambaku «καπνός», λόγω της περιέργης -τότε- συνήθειας των ιθαγενών να εισπνέουν τον καπνό, αφού πρώτα αποξήραναν και τύλιγαν τα φύλλα του].

τρίνιτροτολουόλιο (η) ΧΗΜ. (σύμβολο TNT) εκρηκτική ύλη που χρησιμοποιείται στις γομώσιες βλημάτων, ναρκών, τورπιλών κ.ά. Επίσης τρινιτροτολουόλιο (το).

[ETYM. Μεταφορά του αγγλ. trinitrotoluene (TNT) < trinitrine (< λατ. tri(ni) «ανά τρεις» + -nitrite < nitrum «νίτρο») + toluene < tolu «είδος δέντρου της Ν. Αμερικής με ρητινώδη εκχύματα» + παραγ. επίθημα -ene].

τρίζιμο (το) {τρίζιμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ήχος που παράγει κάτι που τρίζει: το ~ της χαλασμένης πόρτας | τον παραθυρόφυλλο ΣΥΝ. τριμός.

τρίο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. 1. το μουσικό σύνολο, που αποτελείται από τρεις εκτελεστές (όργανα ή φωνές): μουσική για - εγχόρδων 2. (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για τρία όργανα ή τρεις φωνές (ενδεχομένως με συνοδία ορχήστρας): το ~ για βιολί, κόρνο και πιάνο του Μπραμς ΣΥΝ. τριώδια 3. (ειδικόν.) το μεσαίο τμήμα της τυπικής μουσικής φόρμας ορισμένων χορών (λ.χ. του μενουέτου), εμβατηρίων κ.λπ., μετά το οποίο επαναλαμβάνεται το αρχικό τμήμα του χορού 4. (γενικόν.) ομάδα τριών ατόμων (που συνήθ. εμφανίζονται μαζί ή συνεργάζονται): οι τρεις τους αποτελούν ένα αχώριστο ~ από τα χρόνια του σχολείου || το επιθετικό ~ μιας ομάδας ποδοσφαιρών ΣΥΝ. τριπλέτα 5. (ειδικόν.) το ερωτικό τρίγωνο (βλ. λ. τριώνιο). [ETYM < ιταλ. trio < λατ. tri- «τρι» + κατ' επιδρ. του δυο «δύο»].

τρίοδος (η) {τρίοδ-ου | -ων, -ους} το σημείο στο οποίο συναντώνται τρεις δρόμοι ΣΥΝ. τριστρατό. [ETYM. αρχ. < τρι- + οδός].

τρίοδος (το) {χωρ. πληθ.} ζαριά στην οποία το ένα ζαρί δείχνει τρία και το άλλο δύο.

τριολέτο (το) 1. το τρίχο (βλ. λ.) · 2. οκτάστιχο ποίημα με δύο ρίμες και όμοιους τον πρώτο, τέταρτο και έβδομο στίχο. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. triolet, υποκ. του τριό (βλ. κ. τριό)].

τριοξείδιο (το) [1884] {τριοξείδι-ου | -ών} χημ. χημική ένωση, το μόριο της οποίας περιέχει τρία άτομα οξυγόνου. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζίδι. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trioxyde].

τρίπατος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει τρία πατώματα, τρεις ορόφους: ~ σπίτι.

τρίπιθαμος, -η, -ο → τρι)σ)-, -πίθαμος
τρίπλα (η) → ντριπλα
τριπλαδρος (ο) → ντριπλαδρός

τριπλά ρω ρ. → ντριπλάρω
τριπλασιάζω ρ. → τρι)σ)-, -πλασιάζω

τριπλάσιος, -α, -ο → τρι)σ)-, -πλάσιος
τριπλέτα (η) {τριπλετών} τρία πράγματα ή πρόσωπα μαζί: η επιθετική - μιας ομάδας ποδοσφαιρών. [ETYM < γαλλ. triplete < triple < λατ. triplus «τριπλός»].

τρίπλευρος, -η, -ο → τρι)σ)-, -πλευρος
τρίπλοκατοικία (η) {τριπλοκατοικιών} οικοδομή με τρεις κατοικίες.

τριπλός, -ής, -ό 1. αυτός που αποτελείται από τρία μέρη: ~ επένδυση 2. τρεις φορές περισσότερος ή μεγαλύτερος από κάτι άλλο: ο δίκος μας καναπές είναι ~ σε σχέση με τον δικό σας || ~ χτύπημα (σε τρία σημεία ή τρεις φορές στο ίδιο σημείο) || κερδίζει τα ~ λεπτά από μένα ΣΥΝ. τριπλάσιος 3. αυτός στον οποίο συμμετέχουν τρία μέλη: - συμμαχία | συνεννόηση ΣΥΝ. τριμερής 4. αυτός που έχει τρεις μορφές ή ιδιότητες: έχει ~ ρόλο στην επιχείρηση: του γραμματέα, του λογιστή και του υπεύθυνου πωλήσεων 5. αυτός που γίνεται με τρεις διαδοχικές κινήσεις: ~ χτύπημα στο σαγόνι του πυγμάχου || έπαιξε τον αγώνα στον ΠΡΟ-ΠΟ με ~ παραλλαγή 6. αυτός που έχει γίνει σε τρία

σημεία: ~ *κάταγμα*. — τριπλά επίρρ.
 [ETYM < αρχ. *τριπλούς* < *τρι-* + *πλούς* | *-πλός* (βλ.λ.)].
τριπλότυπο (το) [1833] {τριπλοτύπ-ου | -ων} **1**. μπλοκ αποδείξεων με τρία δελτία **2**. (συνεκτ.) το δελτίο που κόβεται από το βιβλίο αυτό ως απόδειξη. [ETYM. Απόδ. του νεολατ. *triplicatum*].
τριπλότυπος, -η, -ο αυτός που εκτυπώνεται σε τρία όμοια αντίτυπα: ~ απόδειξη.
τριπλούν (το) {άκλ. αντί του ορθού κλιτού *τριπλού*} το αγώνισμα στο άλμα εις μήκος κατά το οποίο ο αθλητής αρχίζει να τρέχει, κάνει τρεις μεγάλους διασκελισμούς και στη συνέχεια πηδά όσο το δυνατόν πιο μακριά μέσα σε ένα σκάμμα γεμάτο άμμο.
τριπλουνίστας (ο) {τριπλουνιστών}, τριπλουνίστρια (η) {τριπλουνιστριών} αθλήτης/αθλήτρια του τριπλού άλματος (βλ. λ. τριπλούν). [ETYM < τριπλούν + παραγ. επίθημα *-ίστας* (βλ.λ.)].
τριπλούς, -η, -ούν (λόγ.) **1**. ο τριπλός ΦΡ. εις *τριπλούν* τρεις φορές: *κατάθεσε την αίτηση σας* ~ (σε τρία αντίτυπα) **2**. ΑΘΛ. **τριπλούν** (το) βλ.λ. - επίσης (παλαιότ.). **άλμα (εις) τριπλούν** **3**. ΙΑΤΡ. **τριπλούν (εμβόλιο)** εμβόλιο για τη διφθερίτιδα, τον τέτανο και τον κοκκύτη μαζί. [ETYM < αρχ. *τριπλός* (βλ. λ. τριπλός)].
τριπλωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση των ματιών, κατά την οποία βλέπει κάποιος τρία είδη του ίδιου αντικείμενου. [ETYM < *τριπλός* + *-ωπία* < αρχ. ὀψι-κόνη] (βλ. λ. όψη)].
τρίποδος (ο) {τρίποδων} αντικείμενο με τρία πόδια, που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα άλλου αντικείμενου: ο ~ ενός *πολυβόλου* | *μιας φωτογραφικής μηχανής* | *βιντεοκάμερας*. [ETYM < αρχ. *τρίπους*, -πόδος (ήδη μιν. τι-πι-ρο) < *τρι-* + *πους*, *πόδος* «πόδι». Το συνθ. *τρίπους* αντιστοιχεί επακριβώς σε λατ. *tripēs*, σαν-σκρ. *tripād-*].
τριποδίω ρ. αμετβ. [μετρν.] {τριποδισα} (για *άλογο*) *καλπάζω* με μέτρια ταχύτητα.
τριποδισμός (ο) [1871] **1**. (για *άλογο*) ο *καλπασμός* με μέτρια ταχύτητα **2**. ΙΑΤΡ. η ανώμαλη της κνήμης και η κάμψη του μηρού, που παρουσιάζονται κατά το βάδισμα όσων πάσχουν από παράλυση των οσφυϊκών των ποδιών.
τρίποδο (το) [μεσν.] {τριπόδ-ου | -ων} ο τρίποδας (βλ.λ.).
τρίποδος, -η, -ο αυτός που έχει τρία πόδια: ~ *κάθισμα*.
Τρίπολη" (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη της Κ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα του νομού Αρκαδίας. Επίσης (λαϊκ. *παλαιότ.*) Τριπολιτσά. — **Τριπολιτσιώτης** κ. Τριπολιτσίτης (ο), Τριπολιτσιώτισσα κ. Τριπολιτσά (η), τριπολιτσιώτικος, -η, -ο κ. τριπολιτικός
 [ETYM < μεσν. Τριπολιτσά, που τον 19ο αι. αντικαταστάθηκε από τον *λόγιο τ. Τριπολις*. Πιθ. οφείλεται στη συγχώνευση τριών *-άλλοτε ακμαίων-κομποπόλεων: Βελιγοστής, Νικίλιου και Θάνα*].
Τρίπολη² (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη της Λιβύης. — **Τριπολιτής** (ο), Τριπολιτσά (η), τριπολιτικός, -η, -ο.
 [ETYM < αρχ. *Τρίπολις*, επειδή στην αρχαιότητα περιελάμβανε τρεις χωριστές πόλεις. Η αραβ. ονομασία *Tarābulus* (al-jarḥ) («δυτική Τρίπολη») ανάγεται στην Ελληνική].
τριπολικός, -η, -ό **1**. αυτός που έχει τρεις πόλους **2**. ΗΛΕΚΤΡΟΛ. **τριπολικό καλώδιο** καλώδιο με τρία σύρματα, για τον θετικό, τον αρνητικό και τον ουδέτερο πόλο. [ETYM < *ψι-* + *πολικός* < *πόλος*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *tripolar*].
τριπόντο (το) {τριπόντ-ου | -ων} (στο μάσκα) *καλάθι* τριών πόντων, που επιτυγχάνεται από παίκτη ο οποίος συντάρει από απόσταση 6,25 μ. (ή 6,75 μ. στις Η.Π.Α.) ή μεγαλύτερη.
τρίπορτος, -η, -ο → *τρι(σ)-*, -πορτος
τρίπους (ο) → *τρίποδας*
τρίπρακτος, -η, -ο → *τρι(σ)-*, -πρακτος
τρίπτυχος, -η, -ο **1**. αυτός που αποτελείται από τρία μέρη: η *εφημερίδα θα δημοσιεύσει ένα - αφιέρωμα στο έργο του μεγάλου συγγραφέα* **2**. **τρίπτυχο** (το) {τριπτύχ-ου | -ων} (α) σύστημα που αποτελείται από τρεις ζωγραφικές ή ανάγλυφες συνθέσεις, που συνδέονται μεταξύ τους, ώστε οι δύο πλαϊνές να διπλώνονται προς αυτήν που βρίσκεται στο κέντρο και να την καλύπτουν (β) φυλλάδιο ή δελτίο που διπλώνεται έτσι ώστε να σχηματίζονται σε αυτό τρία συνεχόμενα φύλλα (λ.χ. το δελτίο φοιτητικής ταυτότητας, το δίπλωμα οδηγήσεως κ.ά.) (γ) (γενικότερ.) σύνολο τριών συνδεδεμένων μεταξύ τους μερών. εννοιών κ.λπ.: η *συντηρητική ιδεολογία βασίζεται στο - «πατρίς - θρησκεία - οικογένεια»* **3**. ΦΙΛΟΛ. **τρίπτυχα** (τα) (στην παλαιογραφία) τρεις συνεννοημένες πινακίδες (βλ.λ.), που αποτελούσαν έναν κώδικα (βλ.λ., σημ. δ) (βλ. κ. λ. *δίπτυχα, πολύπτυχα*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*. [ETYM αρχ. < *τρι-* + *-πτυχος* < *πτυχή*. Η κυριολ. σημ. «τρίδιπλος» απαντά στον Όμηρο και στον γιατρό Γαληνό (όπου αναφέρεται σε χειρουργικούς επιδέσμοις), ενώ η μτφ. σημ. είναι ήδη αρχ. (*τρίπτυγοι θρήνοι*, Ευριπίδης). Το ουδ. *τρίπτυχο* ως *τεχν. όρ.* είναι αντιδάν. από γαλλ. *tripyque*].
τρις επίρρ. **1**. (λόγ.) τρεις φορές · **2**. (συντομ.) το τρισεκατομμύριο (γράφεται κ. *τρις*): *στο ενάμιση ~ ανέρχεται ο προϋπολογισμός της κοινοσιαίας πολυεθνικής εταιρείας*. [ETYM αρχ. < θ. *τρι-*, μηδενισμ. βαθμ. του ΙΕ. **trei-* «τρεις» (βλ. λ. *τρις*), πβ. κ. *σανσκρ. trīh*, λατ. *ter*].
τρι(σ)- κ. **τρί-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1**. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό τρία (3): *τρι-σύλλαβος, τρι-ώροφος, τρι-ετής, τρι-ήμερος, τρι-μερής* **2**. είναι τρεις φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *τριπλάσιος, τρισ-κατάρατος*. [ETYM Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. *τρεις, τρία* (βλ.λ.) και απαντά με τις μορφές *τρι-* (λ.χ.

τρι-πλάσιος, τρί-γω-νος) και *τρισ-* (λ.χ. *τρισ-άγιος, τρισ-υπόστατος*). Ωστόσο, το επιτάτ. *τρισ-* μαρτυρείται ακόμη και προ συμφώνου (λ.χ. *τρισ-κατάρατος, τρισ-μέγιστος*].
τρισάγιο (το) [1856] **1**. εκκλησιαστικός ύμνος προς την Αγία Τριάδα **2**. σύντομη επιμνημόσυνη ακολουθία που τελείται στον ναό, τον τάφο ή στο σπίτι νεκρού: *στον ιερό ναό της Αγ. Βαρβάρας έγινε ~ στη μνήμη των τριών πιλότων που χάθηκαν*.
τρισάθλιος, -α, -ο [αρχ.] **1**. αυτός που βρίσκεται σε αξιολύπητη κατάσταση, είναι πολύ φτωχός, άρρωστος κ.λπ. ΣΥΝ. *δυστυγέστατος, αξιολύπητος* **2**. (για πράγματα, χώρους κ.λπ.) αυτός που βρίσκεται σε πολύ άθλια κατάσταση: ~ *δομάτιο* | *ρούχο* **3**. αυτός που έχει πολύ κακό χαρακτήρα: ΦΡ. (εμφατ.) *ελεεινός και τρισάθλιος* για πρόσωπο χυδαίο, κατώτατης ηθικής ποιότητας.
τρισαλί επιφών.: τρεις φορές αλίμονο: *Αλί και ~ μου! Τι έπαθα ο δούστυγος!* Επίσης *τρισαλίμονο*.
τρισβάθος, -η, -ο **1**. ο πολύ βαθύς: ~ *σπηλιά* | *στέρνα* **2**. **τρισβάθα** (τα) τα πιο μύχια και αποκρυφα μέρη: *φύλαγε την κρυφή της αγάπη στα ~ της καρδιάς της*.
τρισβάρβαρος, -η, -ο (επιτατ.) ο πολύ βάρβαρος: «~ τα ελληνικά των, *οιάθλιον*» (κ. Καβάφης).
τρισδιάστατος, -η, -ο **1**. ΜΑΘ. αυτός που έχει τρεις διαστάσεις (μήκος, πλάτος και ύψος): ~ *σχήμα* | *χώρος* | *μορφή* **2**. αυτός που δείχνει να έχει τρεις διαστάσεις (μήκος, πλάτος και βάθος), που φαίνεται να μην είναι επίπεδος: ~ *τηλεοπτική* | *κινηματογραφική εικόνα*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *three-dimensional*].
τρισεκατομμύριο, -η, -ο [μεσν.] το παιδί του διεγγονου.
τρισεκατομμύριο (το) [1883] {τρισεκατομμυρί-ου | -ων} **1**. χίλια δισεκατομμύρια, ο αριθμός 1.000.000.000.000 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2**. (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 1.000.000.000.000: *ένα ~ άνθρωποι*.
τρισεκατομμυριούχος (ο/η) πρόσωπο που έχει εισόδημα ή περιουσία ενός ή περισσότερων τρισεκατομμυρίων.
τρισελίδος, -η, -ο → *τρι(σ)-*, -σελίδος
τρισένδοξος, -η, -ο [1833] πολύ ένδοξος: οι ~ *προγονοί μας*.
τρισευδαίμων, -ων, τρισευδαίμων [μετρν.] {τρισευδαίμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) πολύ ευτυχημένος ΣΥΝ. *πανευτυχής, τρισμακάριστος*, ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.
τρισευχισμένος, -η, -ο πάρα πολύ ευτυχισμένος: ζει ~ με την *οικογένεια του*.
τρισθενής, -ής, -ές [1888] {τρισθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σθένος (βλ.λ.) τρία: ~ *χημικό στοιχείο* || ~ *ρήμα* (με δύο αντικείμενα και το υποκείμενο). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *trivalent*].
τρισκατάρατος, -η, -ο **1**. τρεις φορές καταραμένος: ~ *νόσος* ΣΥΝ. *θεοκατάρατος, επικατάρατος* **2**. **τρισκατάρατος** (ο) ο Διάβολος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*. [ETYM αρχ. < *τρισ-* (βλ. λ. *τρίς*) + *-κατάρατος* < *καταρόμα*, πβ. κ. *επικατάρατος*].
τρισκελής, -ής, -ές → *τρι(σ)-*, -σκελής
τρισκοτάδο (το) το πυκνό, **το** βαθύ σκοτάδι ΣΥΝ. *θεοσκοτάδο*.
τρισκοτεινός, -η, -ο πολύ σκοτεινός: ~ *νύχτα* ΣΥΝ. *κατασκοτεινός, θεοσκοτεινός* ΑΝΤ. *ολόφωτος*.
τρισμακάριστος, -η, -ο [μετρν.] ο τρισευχισμένος.
τρισμέγιστος, -η, -ο [μετρν.] **1**. ο πάρα πολύ μεγάλος ΣΥΝ. *παμμέγιστος* **2**. (στον αποκρυφισμό) προσωνυμία του Ερμή: *Ερμής ο ~*.
τρισμός (ο) ΙΑΤΡ *σπασμός* του μυών της γνάθου, που προκαλεί πόνο και δεν επιτρέπει το άνοιγμα του στόματος: *παρηγορηθεί συχνά ως συμπλήρωμα του τετάνου* (βλ.λ.). [ETYM αρχ. < *τρίς*ω].
τρισόμβιος, -ος, -ον (λόγ.) τρισευχισμένος. [ETYM αρχ. < *τρισ-* (βλ. λ. *τρίς*) + *όμβιος* < *όμβος* (βλ.λ.)].
τρισταυρία (η) {χωρ. πληθ.} η δυνατότητα να σημειώνει ο εκλογέας τρεις σταυρούς προτιμήσεως σε κάθε ψηφοδέλτιο.
τριστηλιος, -η, -ο [1896] **1**. (για κείμενο) αυτός που έχει ή καταλαμβάνει τρεις στήλες: ~ *άρθρο* | *τίτλος εφημερίδας* || ~ *σώμα θέρμανσης* **2**. **τριστηλιό** (το) δημοσίευμα που καταλαμβάνει τρεις στήλες εντύπου.
τριστηχός, -η, -ο → *τρι(σ)-*, -στιχός
τριστρατο (το) [μεσν.] (καθημ.) το σημείο συνάντησης τριών οδών, το σταυροδρόμι.
τριστύλος, -η, -ο → *τρι(σ)-*, -στύλος
τρισυλλαβία (η) {τρισυλλαβιών} **1**. το να έχει (μια λέξη) τρεις συλλαβές **2**. ΓΛΩΣΣ. *νόμος της τρισυλλαβίας* ο νόμος που ορίζει ότι καμιά ελληνική λέξη δεν τονίζεται πέρα από την προπαραλήγουσα (δηλ. πέρα από την τρίτη συλλαβή από το τέλος).
τρισύλλαβος, -η, -ο → *τρι(σ)-*, -σύλλαβος
τριυπόστατος, -η, -ο [μετρν.] αυτός που έχει τρεις υποστάσεις: η ~ *θεότητα* (η Αγία Τριάδα).
τριχαριτωμένος, -η, -ο [1891] πάρα πολύ χαριτωμένος: ~ *κοριτσάκι*. — *τριχαριτωμένα* επίρρ.
τριχειρότερος, -η, -ο τρεις φορές χειρότερος, πολύ χειρότερος: *δήλωσε ότι η κατάσταση της οικονομίας είναι τώρα ~*. — *τριχειρότερος* επίρρ.
τριχιθής, -ής, -ές {τριχιθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) *διαπρεμένος* στα τρία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM μετρν. < *τρι(σ)-* (< αρχ. *τρίς*, βλ.λ.) + *-σιθής* < *σιθίω*].
τριχιλιετής, -ής, -ές [μετρν.] {τριχιλιετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαρκεί τρεις χιλιάδες χρόνια: η ~ *ιστορία του ελληνικού έθνους*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
τριταγωνιστής (ο), **τριταγωνίστρια** (η) {τριταγωνιστριών} πρό-

σωπο το οποίο διαδραματίζει τριτεύοντα ρόλο (σε κάτι). [ETYM αρχ. < τρι(ο)- + αγωνιστής, πβ. κ. πρωτ-αγωνιστής].

τριταίος πυρετός (ο) ο πυρετός που επανέρχεται κάθε τρίτη μέρα και αποτελεί ένα από τα συμπτώματα της ελονοσίας. [ETYM < αρχ. *τριταίος* < *τρίτος*].

τριτανυακική (η) [1871] NOM. το ένδικο βοήθημα με το οποίο κάποιος τρίτος προσβάλλει δικαστική απόφαση γιατί θίγεται από τα αποτελέσματα της. [ETYM; < *τρίτος* + *ανακοπή*, μετάφρ. δά'ειο από γαλλ. tierce opposition].

τριτάξιος, -α, -ο [1833] αυτός που αποτελείται από τρεις τάξεις: ~ *γυμνάσιο* | *λύκειο*. ΦΡ. **τριτάξιο δημοτικό σχολείο** το σχολείο, στο οποίο διδάσκουν τρεις δάσκαλοι για έξι τάξεις ΣΥΝ. τριθέσιο.

τριτεγγυση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγγύηση που παρέχει κάποιος ως τρίτος, προκειμένου να πληρωθεί σε άλλον μια συναλλαγματική.

τριτεγγυτής (ο) [1838] αυτός που παρέχει τριτεγγύηση.

τριτεγγύμαι ρ. αμετβ. αποθ. [1888] {τριτεγγύσαι...} τριτεγγυθήκα | παρέγω τριτεγγύηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

τριτεξαδέλφου (ο), **τριτεξαδέλφη** (η) ο τρίτος εξάδελφος, γιος του δεύτερου εξαδέλφου του γονιού μου.

τριτεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μτχ. τριτεύων, -ούσα, -ον | τριτεύουσα} είμαι τριτεύων (κατατάξεως ή σπουδαιότητας) (κυρ. η μτχ. *τριτεύων, -ονσα, -ον*) για κάποιον/κάτι πολύ ασήμαντο: *τριτεύοντα θέματα*.

Τρίτη (η) η τρίτη ημέρα της εβδομάδας (πρώτη η Κυριακή): ΦΡ. (α) **Μεγάλη Τρίτη** η αντίστοιχη ημέρα της Μεγάλης Εβδομάδας (β) Γρίτη και **δεκατρείς** η τρίτη ημέρα της εβδομάδας και δεκάτη τρίτη του μήνα, η οποία θεωρείται, κατά τη λαϊκή αντίληψη, γρουσουζίκη. [ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επιθ. *τρίτος* στη μτγν. φρ. τρίτη (*σάββατον*). Στη λατ. ονομασία dies Martis «ημέρα του Αρη» βασίζονται οι ονομασίες της ημέρας στις λατινογενείς γλώσσες, λχ. γαλλ. mardi, ισπ. martes, ρουμ. marți. Στις γερμ. γλώσσες αφετηρία αποτέλεσε το αρχ. γερμ. Ziestag, αρχ. αγγλ. Tiwesdeg «ημέρα του θεού Tiw | Zio (της γερμ. μυθολογίας)», από όπου γερμ. Dienstag, αγγλ. Tuesday, σουηδ. Tisdag κ.ά.].

τριτημόριο (το) {τριτημορί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** (από ένα σύνολο) το ένα τρίτο **2.** ΜΟΥΣ. το ένα τρίτο του τόνου. [ETYM αρχ. < *τρίτος* + *-μόριος* (βλ. λ. *μόριο*), πβ. κ. *τεταρτη-μόριον*].

τρίτο-κ. **τρίτο-κ.** **κριτ-α'** συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** αυτόν που αντιστοιχεί σε σειρά μεταξύ ομοειδών πραγμάτων στον αριθμό τρία: *τρίτο-τοκος*, *τρίτο-βάθμιο*, *τρίτο-ετής*, *τρίτο-κοσμικός*, *τρίτο-γενής* **2.** αυτόν που αντιστοιχεί σε ταξινόμηση στον αριθμό τρία: *τρίτο-κλίτος*, *τρίτο-πρόσωπος*. [ETYM Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αριθμητ. *τρίτος*].

τριτοβάθμιο, -α, -ο [1873] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τρίτο βαθμό ιεραρχικά οργανωμένου συνόλου: ~ *συνεταιριστική οργάνωση* || ~ *διοικητικά όργανα*. ΦΡ. **τριτοβάθμια εκπαίδευση** η ανώτερη και η ανώτατη πανεπιστημιακή εκπαίδευση (τα Α.Ε.Ι. και τα Τ.Ε.Ι.) **2.** ΜΑΘ. αυτός που είναι τρίτου βαθμού: ~ *εξίσωση*.

τριτογενής, -ής, -ές {τριτογεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} **1.** τρίτος κατά σειρά γενέσεως ή εμφανίσεως **2.** ΟΙΚΟΝ. **τριτογενής τομέας παραγωγής** το εμπόριο και η παροχή υπηρεσιών (σε αντίθεση με τη γεωργικό-νοσηφική παραγωγή και τη βιοτεχνία/βιομηχανία) **3.** ΓΕΩΛ. **τριτογενής περίοδος** περίοδος του καινοζωικού αιώνα, που διαρκεί από 65 έως 2 εκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα διακρίνεται στις εποχές *Παλαιόκαινο*, *Ηόκαινο*, *Ολιγόκαινο*, *Μειόκαινο* και *Πλειόκαινο*. — τριτογενής επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ETYM αρχ. < *τρίτος* + *-γενής* < *γένος*. Οι σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. tertiaire].

τριτοετής, -ής, -ές [1889] {τριτοετ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (για φοιτητές) αυτός που διανύει το τρίτο έτος των σπουδών του: ~ *φοιτητής της Φιλοσοφίας* | *σπουδαστής του Τ.Ε.Ι. Λογιστικής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. #

τριτοκλίτος, -η, -ο [1862] ΓΛΩΣΣ. (όνομα ουσιαστικό και επίθετο) που κλίνεται κατά την τρίτη κλίση, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική, π.χ. *πόλις, -εως, -χειμών, -όνος, -σαφής, -ούς*. Ελλην., -ος κ.ά. [ETYM < *τρίτος* + *κλίτος* < *κλίνω*].

τριτοκοσμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις υπό ανάπτυξη χώρες του Τρίτου Κόσμου **2.** (κακός.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πολύ χαμηλό επίπεδο οικονομικής | κοινωνικής ανάπτυξης: *-χώρα* | *τρόπος* | *νοοτροπία*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Third World].

τρίτομος, -η, -ο → (τρις)-, -τόμος

τριτοπρόσωπος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. *τριτοπρόσωπο* ρήμα ρήμα που απαντά μόνο στο τρίτο ενικό ή πληθυντικό πρόσωπο (λ.χ. *συμβαίνει* | *συμβαίνουν, επείγει* | *επείγουν, πρέπει, πρόκειται, έγκειται, ενδέχεται* και αρκετά ρήματα στη μεσοπαθητική τους φωνή: *ανακοινώνεται* | *ανακοινώνονται, αποφασίζεται, εννοείται, πιστεύεται, υποτίθεται, επιδιώκεται, διαδίδεται* κ.λπ.) τα τριτοπρόσωπα ρήματα διαφέρουν από τα απρόσωπα ρήματα (βλ. λ. *απρόσωπος*). — τριτοπρόσωπος επίρρ. [μτγν.].

τρίτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 3ος στην αραβική αρίθμηση, Γ' ή γ' στην ελληνική και ΙΙΙ στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό τρία (3): ~ *σώμα Στρατού* || ~ *ηλικία* (η γερουσιακή ηλικία, που έπεται της μέσης και της νεανικής) || *εγκαύματα* | *ανάκριση* - *βαθμού* || *ταξιδεύω στην* ~ *θέση του πλοίου* || *ξενοδοχείο* - *κατηγορίας* **2.** αυτός που βρίσκεται σε αξία και σπουδαιότητα μετά τον δεύ-

τερο: *υφάσματα* - *διαλογής*- ΦΡ. **Τρίτος Κόσμος** το σύνολο των υπό ανάπτυξη χωρών της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) τρίτο πρόσωπο το πρόσωπο για το οποίο μιλάει ο ομιλητής: δηλώνεται κυρίως με τις καταλήξεις γ' προσώπου του ρήματος (τρέχ-ει, έτρεχ-ε) καθώς και με τις προσωπικές αντωνυμίες (*αυτός, αυτή, αυτό, αυτοί, αυτές, αυτά*) (β) **τρίτη κλίση** ο τρόπος κλίσης των ονομάτων της αρχαίας Ελληνικής σε -ις (*πόλις*), -ων (*κανόν*), -ης (*σαφής*), -ος (*πρέσβος*) κ.ά. σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική (πβ. κ. *πρώτη κλίση, δεύτερη κλίση*) **4.** **τρίτος** (ο) (α) αυτός που δεν σχετίζεται με υπόθεση, συζήτηση ή σύνολο ατόμων: αυτό το πρόβλημα πρέπει να λυθεί από *εμάς* οι - *περιτεύουν* (β) αυτός που δεν μετέχει σε υπόθεση ή σχέση που υπάρχει μεταξύ δύο πλευρών ή προσώπων: η *παρέμβαση τρίτου στη δίκη* (γ) αυτός που αναμειγνύεται σε σχέση ή υπόθεση μεταξύ δύο πλευρών ή προσώπων: ο ~ σε μια σχέση φέρνει *χωρισμό* (δ) ΝΑΥΤ. ο αξιωματικός που κατέχει τον επόμενο βαθμό μετά τον υποπλοίαρχο (ε) ο τρίτος όροφος πολυκατοικίας (στ) ο τρίτος μήνας του έτους, ο Μάρτιος: *στις 25/3 (εικοσιπέντε τρίτου) γιορτάζεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου* **5.** **τρίτη** (η) (α) ταχύτερα σχήματος: *βάω* ~ (β) η τρίτη ημέρα κάθε μήνα: *3/9 (τρίτη Σεπτεμβρίου)* (γ) η τρίτη τάξη Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου: *είναι στην ~ Λυκείου του Παλαιού και έχει πολύ διάβαση* (δ) **Τρίτη** (η) βλ. λ. **6.** **τρίτο** (το) καθένα από τα τρία ίσα μέρη, στα οποία διαίρεται ένα σύνολο: *για τον γαλλό χρειάζομαι ένα, με το φιλιτζανιού μέλι* (βλ. κ. λ. *αριθμός, ΠΙΝ*). [ETYM αρχ. (με επίθημα -τος των αριθμητ. επιθ., πβ. κ. *τέταρ-τος, έκ-τος*) < θ. *τρι-*, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *trei- (βλ. λ. *τρείς*). Η λ. συνδ. επίσης με τοχ. trit, αβστ. Thit-ya-, λατ. tertius (> ισπ. tercio) κ.ά.].

τρίτοκος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι γεννημένος μετά τον δεύτερο τοκο: ~ *γυιος* **2.** (γυναίκα) που γεννά για τρίτη φορά. [ETYM μτγν. < *τρίτος* + *τόκος* (βλ. λ.), πβ. κ. *πρωτο-τοκος, δευτερο-τοκος*].

τρίτροχος, -η, -ο → (τρι)-, -τροχός

Τρίτων (ο) {Τρίτων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. Παλάσιον θεότητα με σώμα ανθρώπου και ουρά ψαριού, γιος του θεού Ποσειδώνα και της Αμφιτρίτης. Επίσης Τρίτωνας.

[ETYM αρχ. θεωνύμιο, που συνδ. με το όν. *Άμφιτρίτη*. Και τα δύο είναι αγν. ετύμιο (προελλην. αρχής) σε αντίθεση με το προσωνύμιο *Τρίτο-γένεια* (της Αθηνάς), το οποίο ερμηνεύεται από την Ελληνική].

τρίτων ρ. αμετβ. [μεσν.] {τρίτωσα} επαναλαμβανόμενα για τρίτη φορά: *τρίτωσε το κακό*.

τριφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που έχει τρεις φάσεις: κυρ. στις ΦΡ. (α) **τριφασικό ρεύμα** σύστημα τριών μονοφασικών εναλλασσομένων ρευμάτων, τα οποία παρουσιάζουν μεταξύ τους διαφορά φάσεως 120° (β) **τριφασική γεννήτρια** η γεννήτρια που παράγει τριφασικό εναλλασσομένο ρεύμα (γ) **τριφασικός κινητήρας** ο κινητήρας που λειτουργεί με εναλλασσόμενο τριφασικό ρεύμα (δ) **τριφασική συσκευή** η συσκευή που λειτουργεί με τριφασικό ρεύμα (ε) **τριφασικό καλώδιο** το ηλεκτρικό καλώδιο που αποτελείται από τρεις μονομηνούς αγωγούς διελυθσούς ρεύματος (κατά το πλείστον χάλκινους), των οποίων η διατομή ποικίλλει αναλόγως της ισχύος της εκάστοτε συνδεδεμένης συσκευής. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. triphasic].

τρίφαστος, -η, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που έχει πρόσψη σε τρεις δόξους.

τρίφτης (ο) {τριφτών} **1.** οικιακό σκεύος που διαθέτει επιφάνεια με εγκοπές | χειροκίνητος ή ηλεκτρικός μύλος, που χρησιμοποιείται για το τρίψιμο τυριού, φρούτων ή λαχανικών · **2.** μηχανή για τη λείανση επιφανειών. [ETYM_ < μτγν. *τρίπτης* < αρχ. *τρίβω*].

τριφτός, -ή, -ό τριμμένος.

[ETYM: < αρχ. *τριπτός* < *τρίβω*].

τριφύλλι (το) {τριφυλλ-ιού | -ιών} **1.** ποώδες φυτό, με φύλλα σύνθετα από τρία φυλλαράκια και άνθη κόκκινα και μοβ, που χρησιμοποιείται σε αποξηραμένη μορφή ως ζωοτροφή: *άγριο* ~ ΦΡ. (α) (παροιμ.) **ζήσε, Μάη μου, να φας τριφύλλι** βλ. λ. *Μάης* **2.** το έμβλημα του Παναθηναϊκού Α.Ο. και το ίδιο το αθλητικό σωματείο **3.** το έμβλημα του οδηγισμού. ΣΧΟΛΙΟ λ. φύλλο. [ETYM < μτγν. *τριφύλλον*, υποκ. του αρχ. *τριφυλλον* < *τρι-* + *φύλλον*].

τριφύλλος, -η, -ο → (τρις)-, -φύλλος

τριφωνία (η) [1768] {τριφωνιών} ΜΟΥΣ. **1.** χορωδία με τρεις φωνές **2.** συναυλία με τρία όργανα. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. triphonie].

τρίφωνος, -η, -ο → (τρις)-, -φωνος

τρίφωτος, -η, -ο → (τρις)-, -φωτός

τρίχη (η) {τριχών} **1.** νηματοειδής κεράτινος σχηματισμός που φυτρώνει και αναπτύσσεται στο δέρμα των ανθρώπων και των ζώων (και από τον οποίο αποτελούνται τα μαλλιά και τα τριχοτά μέρη του σώματος): *σαμπονάν που περιποιείται τις - της κεφαλής* || *βγήκαν στο κεφάλι του άσπρες* ~ || *θα σου μαδήσω το τσουλούφι τρίχα-τρίχα* ΦΡ. (α) (οικ.) **τρίχες** (*κατσαρές*) για πράγματα που δεν έχουν καμιά αξία (β) *παρά τρίχα παραλίγο*: ~ *να τρακάρουμε* (γ) ΟΤΙΠΝ **τρίχα** κομψή, άμοφα: είναι ντυμένος ~ (δ) *μου σηκώνεται η τρίχα* | *μου σηκώνονται οι τρίχες της κεφαλής μου* ανατριχιάω, μένω κατάπληκτος, φρίττω: *μου σηκώθηκε η τρίχα* μ' *από που είδα και άκουσα* (ε) **κρέματα από μια τρίχα** (*κάτι*) βρίσκεται σε επικίνδυνη κατάσταση: η υγεία του ~ (στ) *δεν περάζω ούτε τρίχα* (*κάποιο*) δεν προκαλώ την παραμικρή βλάβη (σε κάποιον) **2.** (συνεκδ.) το τριχώμα: η ~ του *είναι γερή και σιλπνή* || *έχει καλή ποιότητα* - **3.** οτιδήποτε έχει το σχήμα τρίχας: *οι ~ της οδοντόβουρτσας*. — (υποκ.) **τριχούλα** κ. τριχίτσα (η).

[ETYM₁ μεσν., από την αιτ. τρίχα του αρχ. θρίξ, *τριχός* (με ανομοίωση), που είναι αγν. ετύμω, αφού οι συνώνυμοι λ. Γ.Ε. γλωσσών έχουν ποι- κίλη προέλευση, η δε προταθείσα σύνδεση με λιθ. drīka «νήματα, κλωστές» δεν έχει επιβεβαιωθεί].

τρίχας (ο) {χωρ. πληθ.} (μειωτ.) ο ανόητος, ο τιποτένιος άνθρωπος. **τριχιά** (η) 1. (παλαιότερ.) σχοινί από τρίχες αλόγων ή κατσικιών 2. χο- ντρό σχοινί.

[ETYM₁ < μτρν. *τριχία* (με καταβίβαση του τόνου και συνίζηση) < *τρίχα* φλ.λ.].

τριχιαση (η) [μτρν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. πάθηση των βλεφαρίδων, κατά την οποία στρέφονται προς τον βολβό του ματιού, ερεθίζοντας τον κερατοειδή και τον επιπεφυκότα.

τριχίδιο (το) [μτρν.] {τριχιδί-ου | -ων} 1. πολύ μικρή και λεπτή τρίχα 2. ΒΟΤ. καθεμία από τις σαρκώδεις τριχούλες των ριζών, με τις οποίες απορροφούνται θρεπτικές ουσίες και νερό.

τριχίνος, -η, -ο [αρχ.] κατασκευασμένος από τρίχες: ~ ένδυμα. **τριχιοειδής**, -ής, -ές [αρχ.] {τριχιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. (α) αυτός που είναι όμοιος με τρίχα (β) αυτός που είναι λεπτός σαν τρίχα: ~ *ρομπές στον σοβά* 2. ΑΝΑΤ. **τριχιοειδές αγγείο** καθένα από τα πολύ λεπτά αμοφορά και λεμφικά αγγεία, που αποτελούν σημαντικά στοιχεία της κυκλοφορίας του αίματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

τριχομονάδα (η) ΖΩΟΛ. πρωτόζωο που ενδημεί παρασιτικά στον αν- θρώπο και στα ζώα και προκαλεί μολύνσεις. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trichomonad].

τριχομονάδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. νόσημα που μεταδίδεται σεξουαλικά και προκαλεί αιδοιοκολπίτιδα, ουρηθρήτι- δα, συνοδευόμενο από έκκριμα, κνησμό κ.ά. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. trichomoniasis].

τριχόπτωση (η) [1892] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η πτώση των τρι- χών της κεφαλής περισσότερο από το φυσιολογικό, που οδηγεί σε φα- λάκρα: *φάρμακα κατά τής ~*.

τριχορδός, -η, -ο → *τρι(σ)-*, -χορδος **τριχοτόμω** ρ. μετβ. {τριχοτομείας...} **τριχοτόμη-σα**, -ούμαι, -ήθηκα, - ημίσηκα } διαίρεση σε τρία μέρη: *-μα γωνία* || η *Βοσνία τριχοτομήθηκε*. — **τριχοτόμηση** κ. **τριχοτόμια** (η).

[ETYM₁ < μτρν. *τριχοτόμω* (-έω) < επίρρ. *τρίχα* «σε τρία μέρη» + *-τομά* < *τομή* (βλ. κ. *διχοτομά*)].

τριχοφάνος (ο) [1889] η παθολογική τριχόπτωση σε ορισμένα σημεία στο κεφάλι ή στα γένηα.

τριχοφυΐα (η) {χωρ. πληθ.} το να βγαίνουν τρίχες (κυρ. στο πρόσωπο ή στο σώμα): *μειωμένη | αυξημένη | έντονη* ~ [ETYM₁ μτρν. < *τριχοφυής* < *θρίξ*, *τριχός* + *-φυής* < *φύω* | -ομαι (βλ.λ.)].

τριχοφυτία (η) (τριχοφυτιών) ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που οφείλεται στην μύκητα τριχόφυτο. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trichophytie].

τριχόφυτο (το) {τριχοφύτ-ου | -ων} ΒΟΤ. παρασιτικός μύκητας που προκαλεί δερματοπάθειες σε ανθρώπους και ζώα. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trichophyton].

τρίχρονα (τα) → *τρι(σ)-*, -χρονα

τρίχρονος, -η, -ο → *τρι(σ)-*, -χρόνος **τρίχρωμια** (η) {τριχρωμιάω} ΤΥΠΟΓΡ. 1. η εκτύπωση *έγχρωμων* εντύ- πων ή εικόνων με τρία μόνο χρώματα 2. (συνεκδ.) η εικόνα που έχει παραχθεί με την παραπάνω μέθοδο. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. trichromie].

τρίχρωμος, -η, -ο → *τρι(σ)-*, -χρωμός

τρίχρωμα (το) [αρχ.] {τριχρω-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των τριχών που καλύπτει το σώμα ή μέρος του σώματος ανθρώπου και ζώου ή τον κορμό φυτού: *πλούσιο | αραιό ~* || *το ~ του στέρνου* | *τής μαχαί- λης* | *τής κεφαλής* | *τής ηθικής περιοχής* || *ζώο με γυαλιστερό ~*. **Τριχωνίδα** (η) λίμνη της Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοα- καρνανίας. Επίσης (λόγ.) Τριχωνίς {Τριχωνίδ-ος, -α}. [ETYM₁ < μτρν. *Τριχωνίς* (λίμνη), αβεβ. ετύμω, ίσως προελλην. τοπωνύμιο].

τριχότος, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που είναι γεμάτος τρίχες: ~ *πόδια* | *στήθος* ΣΥΝ. δασυτρίχος, μαλλιαρός ΑΝΤ. άτριχος 2. **τριχότο** (το) το σύνολο των τριχών μιας περιοχής του σώματος: *το ~ τής κεφαλής*.

τριηφιος, -α, -ο → *τρι(σ)-*, -ηφιος

τρίημο (το) → *τρίημω*

τριωδία (η) → *τρι(σ)-*, -ωδία

τριώδιο (το) (τριωδίω) {χωρ. πληθ.} 1. ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό εκκλη- σιαστικό βιβλίο που περιλαμβάνει τις ακολουθίες της Μεγάλης Τε- σαρακοστής από την Κυριακή του Τελώνη και του Φαρισαίου μέχρι το Μεγάλο Σάββατο 2. (συνεκδ.) οι τρεις εβδομάδες της Αποκριάς: *ανοίγει | αρχίζει | κλείνει το -* (αρχίζουν οι Αποκριές). [ETYM₁ < μεσν. *τριώδιον*, επειδή οι μνημονογραφικοί κανόνες του βιβλίου αυτού περιέχουν μόνο τρεις ωδές (αντί των συνήθων εννέα), < *τρι-* + *ωδιον* < ωδή].

τριώνημο (το) (τριωνύμ-ου | -ων) ΜΑΘ. κάθε αλγεβρικό πολυώνυμο που περιλαμβάνει τρεις όρους, αποτελεί δηλ. το άθροισμα τριών μο- νωνύμων (βλ.λ.), π.χ. *αχ² + βχ + γ*.

[ETYM₁ Ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *τριώνημος* (βλ.λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. trièpme].

τριώνημος, -η, -ο 1. αυτός που έχει τρία ονόματα 2. ΜΑΘ. **τριώνημο** (το) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος. [ETYM₁ μτρν. < *τρι-* + *ώνημος* (< *δνυμα*, αιολ. τ. του *όνωμα* με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

τρίωρος, -η, -ο → *τρι(σ)-*, -ώρος

τρίωροφος, -η, -ο → *τρι(σ)-*, -ώροφος

-τρο | **-τρό** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδετέρων ου- σιαστικών που δηλώνουν: 1. όργανο, αντικείμενο, εργαλείο και γενί- τ

κά το μέσο με το οποίο πραγματοποιείται μια ενέργεια: *σκέπασ-τρο*, *σκάιχ-τρο*, *φίμω-τρο*, *θήλασ-τρο* 2. χρηματική συναλλαγή για συγκεκριμένο σκοπό (συνήθ. στον πληθ.): *ασφάλισ-τρο*, *κομισ-τρο* 3. αυτό που προκαλεί ορισμένη ψυχική αντίδραση, συνείδηση: *φόβη-τρο*, *γόη-τρο*, *κίνη-τρο* 4. τόπο: *θέα-τρο*, *θέρε-τρο*, *λου-τρό*. [ETYM₁ Παρραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. *tr- του Ι.Ε. επιθήματος *ter- (πβ. κ. -τηρ) και απαντά με τις μορφές -τρον (λ.χ. *πλήκ-τρον*, *κίνη-τρον*), -σ-τρον (λ.χ. *αγκι-σ-τρον*) κατ' αναλογία προς τα παράγωγα ρημάτων κατ' -άζω (λ.χ. *στεγάζω* - *στεγάσ-τρον*), -ε-τρον(λ.χ. *θέρ-ε-τρον*) κατ' αναλογία προς τα παράγωγα δισυλλ. ριζών (λ.χ. *τέρε-τρον*)].

τροβαδούρος (ο) 1. περιπλανώμενος λυρικός ποιητής και τραγουδι- στής του Μεσαίωνα (11ος-13ος αι.) στη Δ. Ευρώπη, κυρ. στη Γαλλία, τη Β. Ισπανία και τη Β. Ιταλία: τα *κατορθώματα των μπατόν* γίνον- ταν *τραγούδια στο στόμα των* ~ 2. (γενικότερ.) ο τραγουδοποιός αυτός που συνθέτει τραγούδια και τραγουδά ο ίδιος: ο ~ *τής αγάπης* || ~ *των παθών τής φυλής*.

[ETYM₁ Αντιδιάν., < γαλλ. troubadour < προβηγ. trobadour < p. trobar «βρίσκω - συνθέτω» (πβ. γαλλ. trouver «βρίσκω») < δημωδ. λατ. *trōbare < λατ. tropus < αρχ. τρόπος].

Τροία (η) αρχαία πόλη τής ΒΔ. Μικράς Ασίας, γνωστή από την περι- φημη δεκαετή πολιορκία τής από τους Αχαιούς (Τρωικός Πόλεμος), που περιγράφεται στην *Ιλιάδα* του Ομήρου. — **Τρώας** (ο) (Τρωών), Τρωαδίτισσα (η), τρωικός, -ή, -ό [αρχ.] (βλ.λ.).

[ETYM₁ < αρχ. *Τροία* | *Τρωϊά* (διωρ.), αγν. ετύμω, αν και έχει προταθεί η συσχέτιση με τα χειτ. τοπωνύμια Truisana και Tarmisa].

τρόικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (κυριολ.) ροσικό έλκκηθρο ή άμαξα, που σέρεται από τρία άλογα, ζεμένα κατά μέτωπο 2. (στην πολιτική) η συνδιοίκηση τριών αρχόντων ή αντιπροσώπων που αποτελείται από τρία πρόσωπα: η ~ τής *Ευρωπαϊκής Ένωσης θα συσταθεί με την πολιτική ηγεσία τής χώρας, για να συζητηθούν οικονομικά θέματα* || η ~ του *Εκτελεστικού Γραφείου του Κινήματος*. [ETYM₁ < ρωσ. troika < τρού «τρείς»].

τροκάνι (το) (τροκαν-ιού | -ιών) 1. κουδουνάκι, συνήθ. σιδερένιο, που το κρεμούν στα μικρά ζώα 2. λαϊκό μουσικό όργανο, που μοιάζει με κουδούνι σε σχήμα ισοσκελούς τραπεζίου. Επίσης τροκάνια (η).

[ETYM₁ Ηχομημητ. λ. κατά τα *ροκάνι*, -άνα].

τρόλει (το) (παλαιότερ. ορθ. *τρόλλει*) {άκλ.} το ηλεκτροκίνητο λεωφο- ρείο που έχει συνηθισμένους (ελαστικούς) τροχούς και τροφοδοτεί- ται με ρεύμα από δύο κεραίες (τρολέδες), των οποίων τα άκρα εφαρ- μόζονται στα ηλεκτροφόρα σύρματα, που αποτελούν το δίκτυο για την ηλεκτροκίνηση τους.

[ETYM₁ < αγγλ. trolley < p. troll (με την παλαιότερ. σημ. «κυλό»), που συνδ. με μέσ. γαλλ. troller «τρέχω εδώ κι εκεί», μέσ. γερμ. trollen «περπατώ ή τρέχω με μικρό διασκελισμό»].

τρολές (ο) (τρολέδες) (λαϊκ.) καθεμία από τις δύο κεραίες του τρόλει, τής οποίας το άκρο εφαρμόζει σε ένα/ήν ηλεκτροφόρο σύρμα του δικτύου ηλεκτροδότησης κατά μήκος των διαδρομών, διοχετεύοντας έτσι ηλεκτρισμό για την κίνηση του οχήματος: *πέφτει | χαλάει ο ~*. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. trolley (βλ. λ. *τρόλει*)].

τρομάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (τρομά-ξα, -γμένος) ♦ (μετβ.) 1. προκαλώ (σε κάποιον) αιφνίδιο και έντονο φόβο, τον κάνω να τρέμει, να αισ- θθανθεί πανικό: ο *σκύλος τρώμαζε τον κλέφτη* || *τα νέα με τρώμαζαν* || *δεν με τρώμαζον οι αντίζοες συνθήκες* ΣΥΝ. φοβίζω, σκιάζω 2. (+να) καταβάλλω πολύ κόπο, κάνω μεγάλες προσπάθειες για να πε-τύχω (κάτι) ή συναντώ μεγάλες δυσκολίες στην επίτευξη (ενός σκο-πού): *τρώμαζα να τον πείσω να έλθει μαζί μας* || *τρώμαζα να σε βρωμει!* ΣΥΝ. μοχθώ, δυσκολεύομαι ♦ 3. (αμετβ.) κυριεύομαι ξαφνικά από ζωηρό φόβο, με πιάνει πανικός: *τη νύχτα ~ πολύ εύκολα* || *τρώ-μαζα όταν τον είδα τόσο γλομώ* || *είναι πολύ φοβητιστάρης, τρώμαζει με το παραμικρό* || *τρώμαζα όσο δεν λέγεται!* || (η μητ. *τρωμαζέεις*, -η, -ο) *μπήκε στο δωμάτιο ~* || *ήταν πολύ τρωμαζμένη απ' όσα είδε* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκιάζομαι. — **τρώμαγμα** (το).

[ETYM₁ μεσν., από τον αορ. *τρώμαζα* του αρχ. *τρωμάσσω* (κατά το σχή-μα *τινάσσω - τινάζω*), παράλλ. τ. του ρ. *τρομώ* (-έω) < *τρώμος*].

τρομακτικός, -ή, -ό κ. **τρομαχτικός** 1. αυτός που προκαλεί τρόμο, που τρομάζει: ~ *προσπτική* | *θόρυβος* | *εμπειρία* | *θαλασσοταραχή* | *ιστορία* | *θέαμα* | *όραμα* | *έκρηξη* 2. (μψ.) αυτός που προκαλεί πολύ μεγάλη έκπληξη, θαυμασμό και δέος, που ξεπερνά κάθε περιγραφή: ~ *θάρρος* | *θέληση* | *ταχύτητα* | *βάθος* | *κατόρθωμα* ΣΥΝ. εκπληκτικός, απίστευτος, καταπληκτικός, απερίγραπτος, κολοσιαίος. — **τρομακτικ-ά** | -ώς [1896] επίρρ.

τρομάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) δυνατός και ξαφνικός φόβος, τρόμος: *ήπια τέτοια ~, που δεν θα την ξεχάσω ποτέ!* || *στο άκουσμα του την έπιασε ~* ΣΥΝ. τρόμος, δέος, πανικός, λαϊκότερ.) *αλάφιασμα*: ΦΡ. (α) (ειρων.) **τρομάρα σου** | **τρομάρα να σου ρθει!** δυστυχία σου, συμφορά σου: για περιπτώσεις στις οποίες σχολιάζουμε αρνητικά ή ειρωνικά τις πράξεις, τα παθήματα ή τις επιθυμίες κάποιου: *βρε, τρο-μάρα να σου ρθει, εδώ δεν έχεις να φας, αυτοκίνητο ουκείρεσαι!* || *«τον έφερε στην Ελλάδα ξεγελώντας μυστικούς πράκτορες -τρομάρα τους!* - *αυτωνομικούς επιφορτισμένους με την ασφάλεια του αερο-δρομίου*» (εφημ.) (β) *μία χαρά και δυο τρομάρες!* για να δηλώσουμε τη δύσκολη κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς ή να ειρωνευ-τούμε την πορεία ή την εξέλιξη των πραγμάτων: - *Πώς πκεί η και-νώρημα σου δουλεύει!* —! ΣΥΝ. χάλια, μην τα ρατών, άσ' τα να πάνε, καθόλου καλά. [ETYM₁ μεσν. < *τρώμος* + *παρραγ.* επίθημα -άρα].

τρομαχτικός, -ή, -ό → **τρομακτικός**

τρομερός, -ή, -ό 1. αυτός που προκαλεί τρόμο: ~ *θέαμα* | *δυστύχημα*

/ θάνατος | πόλεμος | όμη | αγωνία ΣΥΝ. τρομακτικός, φοβερός, φρικιαστικός, αποτρόπαιος· ΦΡ. (ειδικότ.) **είναι τρομερό (να)...** είναι απαισιό ή ανυπόφορο (να)...: ~ να μη μπορείς να βρεις το δίκιο σου! • 2. αυτός που προξενεί κατάπληξη με το μέγεθος, την ισχύ του κλπ., που δεν μπορεί κανείς να τον περιγράψει: *έχει - μνήμη- δεν ξέρνά τίποτε* || ~ *θόρυβος* | *κύμα* | *κρόο* | *στατάλη* | *έλλειψη* | *εμπόδιο* | *εντύπωση* | *προσπάθεια* | *ικανότητα* ΣΥΝ. καταπληκτικός, εκπληκτικός ΑΝΤ. ασήμαντος 3. (μτφ. για πρόσ.) πολύ επιδέξιος, αυτός που προκαλεί τον θαυμασμό για ικανότητα ή ιδιότητα του: ~ *ομιλητής* | *ρήτορας* | *δουλευτής* | *αθλητής* | *χαρτοπαίκτης* | *δάσκαλος* | *αντίπαλος* ΣΥΝ. δεινός, ικανότατος, απίστευτος, αξιοθαύμαστος, αφάνταστος· ΦΡ. **το τρομερό παιδί (ενός χώρου)** για πρόσωπο που ξεχωρίζει για τις ικανότητες και τη δράση του σε ρεύμα, κίνημα ή τομέα δραστηριότητας: «*η εικόνα του θυμίζει τα τρομερά παιδιά της σύγχρονης ψηφιακής εποχής*» (εφημ.). — τρομερά-ά | -ως επίρρ. (σημ. 2-3). ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος, δεινός*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρόμος* + *παράγ.* επίθημα -ερός, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

τρομοκράτης (ο) [1850] {τρομοκρατών}, τρομοκράτισσα (η) {δύ-σγρ. τρομοκρατισσών} 1. πρόσωπο που προσπαθεί να επιβληθεί ή να κερδίσει κάτι με τον τρόπο, που τρομοκρατεί συστηματικά 2. (συχνότ.) μέλος παράνομης οργάνωσης που ασκεί τρομοκρατία (βλ. λ.): *η κυβέρνηση επικλήρωσε τους ~*. [ΕΤΥΜ. < *τρόμος* + -κράτης < κρατώ, πβ. κ. *αριστο-κράτης*, απόδ. του γαλλ. *terroriste*].

τρομοκράτηση (η) → τρομοκρατώ
τρομοκρατία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} 1. σειρά ενεργειών για την επιβολή του τρόμου με την άσκηση σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας: *α εργαζόμενοι είναι αποφασισμένοι να αντισταθούν στην ~ των εργοδοτών* || «*η ~ δεν θα περάσει*» (σύνθημα απεργών) 2. (συνεκδ.) τρόπος διακυβέρνησης του λαού από μικρή μειοψηφία, η οποία εφαρμόζει σκληρά μέτρα βίας: *κρατική ~* 3. ΙΣΤ. **Τρομοκρατία** (η) (γαλλ. *La Terreur*) ονομασία δύο περιόδων της Γαλλικής Επανάστασης (10 Αυγούστου - 20 Σεπτεμβρίου 1792 κ. Σεπτεμβρίου 1793 - 27 Ιουλίου 1794), που χαρακτηρίστηκαν από μαζικές φυλακίσεις και εκτελέσεις και γενικά επεισόδια μεγάλης σκληρότητας 4. η συστηματική χρήση βίας (δόλοφονίες, βομβιστικές ενέργειες, απειλές για καταστροφές, αεροπειρατείες) εκ μέρους ομάδων, οργανώσεων, μειονοτήτων, ακόμη και στρατών ή μυστικών υπηρεσιών, με στόχο να τρομοκρατήσουν λαούς, κυβερνήσεις ή πολιτικούς αντιπάλους, προκειμένου να επιτύχουν τους πολιτικούς τους στόχους: *η διεθνής ~*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *terrorisme*].

τρομοκρατικός, -ή, -ό [1844] αυτός που σχετίζεται με την τρομοκρατία (σημ. 3) ή τους τρομοκράτες: ~ *ενέργεια* | *δράση* | *απόπειρα* | *επίθεση*/ *ομάδα* | *χτύπημα*· ΦΡ. **τρομοκρατική οργάνωση** ομάδα τρομοκρατών που προσπαθεί να επιτύχει τους πολιτικούς σκοπούς της με την τρομοκρατία (βλ. λ., σημ. 3): *εξαρθρώθηκε η ~ «Ερυθρές Ταξιαρχίες»* | *η νέα βομβιστική ενέργεια της ~ «17 Νοέμβρη»*.

τρομοκρατικό ρ. μετβ. [1880] {τρομοκρατείς... | τρομοκρατή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. προκαλώ τρόμο (σε κάποιον), τον φέρνω σε κατάσταση πανικού: *μην του λες τέτοια πράγματα και τον τρομοκρατείς* || *οι φίμες για επικείμενο σεισμό τρομοκράτησαν τον πληθυσμό, που εγκατέλειψε άρον-άρον τα σπίτια του ΣΥΝ. τρομάζω, πανικοβάλλω* 2. διενεργώ πράξεις τρομοκρατίας (βλ. λ.), κυβερνώ ή επιβάλλομαι με τον τρόπο, με την άσκηση σωματικής ή/και ψυχολογικής βίας: *οι ληστές τρομοκρατούσαν τότε ολόκληρη την περιοχή* || *τρομοκρατεί τους κατοίκους του και τους αναγκάζει να υπακούουν τυφλά* || *συμμορίες κακοποιών τρομοκρατούν τις συνοικίες 3.* (μεσοπαθ. **τρομοκρατούμαι**) κατέχομαι ή καταλαμβάνομαι από τρόπο, με πιάνει πανικός: *τρομοκρατήθηκε όταν τον είδα σε τέτοια κατάσταση* - *η μετχ. τρομοκρατημένος, -η, -ο* αυτός που έχει κυριευθεί από τρόπο: *ο κόσμος έφυγε τρομοκρατημένος από τον τόπο της βομβιστικής επίθεσης* || ~ *άνθρωπος* | *παιδί* | *ζώο* ΣΥΝ. πανικοβάλλομαι. — τρομοκράτηση (η).

τρομοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η ευχαρίστηση, η ηδονή που αισθάνεται κανείς, όταν παρακολουθεί σκηνές τρόμου ή σε περιπτώσεις στις οποίες επικρατεί ο τρόμος. — **τρομολάνους (ο), τρομολάνικός, -ή, -ό.**

τρομονόμος (ο) (ειρων.) ο νόμος που σχετίζεται με την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. [ΕΤΥΜ. < *τρόμος* + *νόμος*, κακόσημος δημοσιογραφικός νεολογισμός της δεκαετίας του '90 αντί του όρου *αντιτρομοκρατικός (νόμος)*].

τρόμος (ο) {χωρ. πληθ.} 1. το ισχυρό και αφηνίο αίσθημα φόβου και πανικού: ~ *με κατέλαβε, όταν συνειδητοποίησα πού βρισκόμου* || «*~ πάνω από την πόλη*» (τίτλος ταινίας) || *συμμορίες κακοποιών σπέρνουν τον ~ στην ύπαιθρο* || *κλίμα τρόμου επικρατεί στην πολιορκημένη πόλη* 2. (συνεκδ.) πρόσωπο ή πράγμα που εμπνέει φόβο, που φοβίζει ή τρομοκρατεί: *ο διαβόητος λησταρχός υπήρξε για χρόνια ο ~ των ταξιδιωτών* || *τα μαθηματικά είναι ο ~ πολλών μαθητών ΣΥΝ. φόβητρο*· ΦΡ. (α) (εμφατ.) **ο φόβος και τρόμος** οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε προκαλεί μεγάλο φόβο: *φόβος και τρόμος μ' έπιασε όταν τον είδα* || ήταν *ο φόβος και ο τρόμος των αντιπάλων ποδοσφαιριστών* || *σύντομα έγινε ο φόβος και ο τρόμος των αγάδων του κόμπου (β) ισσοροπία του τρόμου* βλ. λ. *ισσοροπία* 3. ΙΑΤΡ. η τρεμούλα, μικρές, διαδοχικές παλμικές κινήσεις μέλους ή ολόκληρου του σώματος, που εκτελούνται ακούσια και αποτελούν φυσιολογικό φαινόμενο (λ.χ. υπό την επίδραση ψύχους, εκνευρισμού ή άλλων ερεθισμάτων) ή σύμπτωμα ασθένειας: - *ηρεμίας* | *ενεργείας* || *στατικός ~*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «~ να τρέμει κανείς από φόβο», < *τρέμω*].

τρόμπα (η) {δύσγρ. τρομπών} ελλην. *αντλία*· (καθημ.) 1. η αντλία νερού ή αέρα: *βγάω νερό από το πηγάδι με την ~* || *φουσκώνω τα λά-*

στιχα του ποδηλάτου με την - ΣΥΝ. υδραντλία | αεραντλία 2. (ειδικότ.) ειδική συσκευή για τον ψεκασμό των φυτών ΣΥΝ. ψεκαστήρας. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *tromba* «αντλία, σάλπιγγα» < προβηγ. *trompa*, γερμ. *arçh*, πβ. *αρχ.* γερμ. *trump*, ίσως ονοματοποιημένη λ.].

τρόμπα μαρίνα (η) ελλην. *ηλεκθόρα*· (λαϊκ.) 1. συσκευή για την απόσπηση της ανθρώπινης φωνής, ώστε να ακούγεται σε μεγάλη απόσταση 2. (παλαιότ.) μεγάλο κοχύλι, με το οποίο τα ιστοφόρα πλοία μετέδιδαν ηχητικά σήματα κατά τη διάρκεια ομίχλης ΣΥΝ. *μπουρού*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *tromba marina*].

τρομπάρο ρ. αμετβ. {τρομπ-άρια κ. -αρα} (λαϊκ.) 1. χρησιμοποίηση της τρόμπα (βλ. λ.), για να αντλήσω νερό ή για να δώσω αέρα 2. (αργκό) αναναίζομαι. — **τρομπάρισμα (το)**. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *trombare* < *tromba* (βλ. κ. *τρόμπα*)].

τρόμπας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) (μειωτ.-υβριστ.) 1. πρόσωπο που αναναίζεται ΣΥΝ. (!) *μαλάκας* 2. (μτφ.) ανόητος, ηλίθιος. **τρομπέτα (η)** {τρομπετών} ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό όργανο με βαλβίδες: *αποτελεί το υψηλότερο εν χρήσει χάλκινο όργανο της συμφωνικής ορχήστρας, ενώ ευρεία χρήση έχει γνωρίσει και σε άλλα μουσικά ήθη* ιδ. στην τζαζ. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *trombeta*, υποκ. του *tromba* (βλ. κ. *τρόμπα*)].

τρομπετίστας (ο) {τρομπετιστών}, **τρομπετίστρια (η)** {τρομπετιστριών} μουσικός που παίζει τρομπέτα (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *trombettista*].

τρομπόνι (το) {τρομπον-ιού | -ιών} 1. ΜΟΥΣ. χάλκινο πνευστό όργανο με επιστόμιο, το οποίο αποτελείται από κυλινδρικό σωλήνα που καταλήγει σε ευρύ άνοιγμα και το ένα του τμήμα μπορεί ο εκτελεστής να το επιμηκύνει ή να το βραχύνει 2. (συνεκδ.) αυτός που παίζει το παραπάνω μουσικό όργανο, ο τρομπονίστας: *αρώστησε το ~ της μάνας* 3. ο ηχηρός, σαν τρομπόνι: *αυτός έχει φωνή ~*. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *trombone* < *tromba* (βλ. κ. *τρόμπα*)].

τρομπονίστας (ο) {τρομπονιστών}, **τρομπονίστρια (η)** {τρομπονιστριών} μουσικός που παίζει τρομπόνι. Επίσης τρομπονιστής [ΕΤΥΜ. < ιταλ. *trombonista*].

τρομώδης, -ης, -ες [αρχ.] {τρομώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών (λόγ.)} 1. αυτός που εμφανίζει τρεμούλα ή συνοδεύεται από τρεμούλα: ~ *κίνηση* ΣΥΝ. *τρεμουλιαστός, τρεμάμενος* ΑΝΤ. *ατρεμής, σταθερός* 2. ΙΑΤΡ. (α) **τρομώδης παραλήρημα** βλ. λ. *παραλήρημα (β) τρομώδης παραλήρημα* η νόσος του Πάρκινσον, το γνωστότερο σύμπτωμα της οποίας είναι το τρέμουλο των χεριών.

τρόπαιο (το) {τροπαι-ού | -ών} 1. (στην αρχαιότητα) πρόχειρο αναμνηστικό μνημείο από σωρούς λαφύρων που στήνονταν από τους νικητές στο πεδίο της μάχης, στο σημείο ακριβώς όπου νικήθηκαν οι εχθροί 2. (κατ' επέκτ.) (α) σημείο ή σύμβολο νίκης: *οι Έλληνες έστησαν ~ στα βουνά της Αλβανίας* (β) κάθε αντικείμενο που έχει κερδίσει ή αποκομίσει κανείς από δραστηριότητα την οποία θεωρεί σπουδαία, σημαντική: *στους τούχους του σπιτιού του κρέμονταν διάφορα κληρονομικά τρόπαια* 3. (ειδικότ.) ΑΘΛ. το κύπελλο που κατακτά ο πρώτος νικητής μιας διοργάνωσης: *ελλπίδες ότι φέτος το ~ θα έρθει στη χώρα μας* || *νίκησε στον τελικό και πήρε το βαρτίτιμο ~* 4. (συνεκδ.) η μεγάλη και θριαμβευτική νίκη: *στους Ολυμπιακούς Αγώνες η ομάδα μας κέρδισε τα μεγαλύτερα ~*· ΦΡ. *οικ έα με καθειδέν (το [του] Μιλτιάδου τρόπαιον)* (οικ έα με καθειδέν το [του] Μιλτιάδου τρόπαιον. Πλουτάρχου *Θεμιστοκλής* 3, 4, φράση του Θεμιστοκλή μετά τη νίκη των Αθηναίων στον Μαραθώνα) *δεν με αφήνει να κοιμηθώ η νίκη του Μιλτιάδη, γενικότ. δεν με αφήνει να ησυχάσω* (κάποιος/κάτι).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τρόπαιον/ τρόπαιον* < *τροπή*, με τη σημ. «κατανίκηση και καταδίωξη του εχθρού», πβ. κ. *κατα-τροπώνω*].

τροπαιοχός, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει τρόπαιο ή για τον οποίο έχουν στήσει τρόπαιο, ο νικητής: *στρατηγός ~* || ΑΘΛ. *ο περσινός ~ στη διοργάνωση* ΣΥΝ. *τροπαιοφόρος, θριαμβευτής, νικηφόρος* ΑΝΤ. *νικημένος, ηττημένος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *τροπαιούχος* < *τρόπαιον* + *-ούχος* < *έχω*].

τροπαιοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο αυτός που φέρει, κατακτά τρόπαιο, ο νικητής: *ο άγιος Γεώργιος ο ~ ΣΥΝ. τροπαιοχός*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *τρόπαιον* + *-φόρος* < *φέρω*].

τροπάριο (το) {τροπαρι-ού | -ών} 1. ΕΚΚΛΗΣ. μικρός έμμετρος ύμνος (πβ. τη *στροφή στα ποιήματα*), που ψάλλεται κατά τη διάρκεια των ορθόδοξων ακολουθιών: *αναστάσιμο* | *νεκρώσιμο* | *μαρτυρικό* ~ || *το ~ της Κασσιανής* || *ιδιόμελα* | *αυτόμελα* | *προσόμοια* ~ || *κατανυκτικό* | *δοξαστικό* ~ 2. (μτφ.-κμρ. στον τ. *τροπάρι*) καθετί που επαναλαμβάνεται στερεότυπα και προκαλεί ανία: *πάντα το ίδιο ~ μας ψέλνει* (δηλ. μας επαναλαμβάνει διαρκώς τα ίδια) || *συνέχισε το ~ του επί όρες* || *σταμάτα αυτό το ~ σε παρακαλώ, βαρεθήκα πια!* || *επαναλαμβάνω* || *ζαναρχίζω το ~ για την παρακμή της κοινωνίας* ΣΥΝ. *μοτίβο, χαβάς, βιολιά*· ΦΡ. (μτφ.) **αλλάζω τροπάρι** αλλάζω θέμα, τρόπο ομιλίας ή συμπεριφοράς. Επίσης τροπάρι [ΕΤΥΜ. < μεσν. *τροπάριον* < *τρόπος* (με τη σημ. «μελωδία, αρμονία») + *παράγ.* επίθημα -*άριον* (πβ. κ. *βιβλι-άριον*)].

τροπή (η) 1. το να τρέπει κανείς (κάτι) ή να τρέπεται ο ίδιος προς ορισμένο σημείο, η αλλαγή κατευθύνσεως: *τα πράγματα πήραν ~ προς το καλύτερο* | *χειρότερο* || η ~ *του εχθρού σε φηγή* ΣΥΝ. γύρισμα 2. (ειδικότ.) η μερική ή ριζική μεταβολή της κατάστασης, της ουσίας κ.λπ. σε άλλη, η αλλαγή της συστάσης ή η μεταβολή σε ισοδύναμη ποσότητα: ΜΑΘ. η ~ *του κλάσματος σε δεκαδικό* || ΓΛΩΣΣ. η ~ *του βραχέος φωνήεντος σε μακρό* 3. ΑΣΤΡΟΝ. το ηλιοστάσιο (βλ. λ.)· ΦΡ. **γραμμή των τροπών** διάμετρος της εκλειπτικής, που είναι κάθετη στην ευθεία των σημείων της ισημερίας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρέπω* (βλ. λ.). Ως τεχν. όρ. η λ. δήλωνε αρχικώς το θερμ-

νό και χειμερινό ηλιοστάσιο (λ.χ. *τροπαία θερμαία*), πολύ γρήγορα όμως τη συναντούμε στη σημ. «αλλαγή, μεταβολή», καθώς και «εξαναγκασμός του εχθρού σε φυγή». **τρόπια** (η) {τροπίδων} (επίσ.) η καρλίνα (βλ.λ.) του πλοίου. Επίσης (αρχαιοπρ.) **τρόπις** {τρόπιδος}.

[ETYM. < αρχ. *τρόπις*, -ιδος < θ. *τροπ-* (ετεροιωμ. βαθμ. του ρ. *τρέπω*) + επίθημα -ις, -ιδος]. τροπικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που φανερώνει τρόπο, πώς γίνεται η εκδηλώνεται (κάτι): ~ *επίρρημα* | *μετοχή* (λ.χ. στην πρόταση *γράφεις ωραία*, το επίρρ. *ωραία* είναι τροπικό, γιατί δηλώνει το πώς γράφεις) (β) **τροπικό ρήμα** χαρακτηρισμός κυρίως των ρημάτων *πρέπει* και *μπορεί*, με τα οποία δηλώνεται η στάση του ομιλήτη απέναντι στα λεγόμενα του, μέσα στον γενικότερο μηχανισμό της τροπικότητας (βλ.λ.) που διαθέτει η γλώσσα: τα συγκεκριμένα ρήματα επιτρέπουν διττή σημασιολογική ερμηνεία, η οποία διασφαιρείται κανονικά από τα συμφυρόμενα: *μπορεί να έρθει το βράδυ / επιτρέπεται να έρθει το βράδυ*, δεοντική ερμηνεία || *ίσως έρθει το βράδυ* (επιστημική ερμηνεία) 2. ΦΙΛΟΣ. **τροπική λογική** βλ. λ. *λογική* · 3. ΓΕΩΓΡ. **τροπικός** (ο) (ή σπανιότ. **τροπικός κύκλος**) καθέννας από τους δύο νοητούς κύκλους της γήινης σφαίρας, που βρίσκονται εκατέρωθεν του Ισημερινού και σε απόσταση 23° 27' από αυτόν: *βορείος* ~ ή ~ του *Καρκίνου* (αυτός που βρίσκεται βορρῶς του Ισημερινού) || *νότιος* ~ ή ~ του *Αιγόκερω* (αυτός που βρίσκεται νοτίως του Ισημερινού) 4. (κατ' επέκτ.) αυτός που αναφέρεται στη διακεκαμμένη ζώνη της Γης, δηλ. στις περιοχές που βρίσκονται κοντά στον Ισημερινό, μεταξύ των δύο τροπικών (βλ. παραπάνω): - *χώρα* | *ζέση* | *καλλιέργεια* | *ζώνη* (η περιοχή της επιφάνειας της Γης μεταξύ των δύο τροπικών, που χαρακτηρίζεται κυρ. από μεταβολές στις βροχοπτώσεις) | *δόσος* (αυτό που απαντά στις θερμές και υγρές περιοχές γύρω από τον Ισημερινό και αποτελείται κυρ. από ψηλά πλατύφυλλα αειθαλή δέντρα και πυκνή βλάστηση) | *πανίδα* | *κλίμα* (χαρακτηρίζεται από πολύ υψηλές θερμοκρασίες και αυξημένη υγρασία ή ξηρότητα) | *καταγιάδα* (ισχυρότερη από τις συνθιθιμένες καταγιάδες και ασθενέστερη από τον τυφώνα) | *νόσος* | *πυρετός* · 5. (γεν.) ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τις τροπές του Ηλίου, δηλ. τα ηλιοστάσια (βλ.λ.) 6. ΜΟΥΣ. **τροπική μουσική** η μουσική η οποία δημιουργείται στο πλαίσιο ενός συστήματος μουσικών τρόπων (βλ. λ. *τρόπος*).

[ETYM. Οι φρ. **τροπικό ρήμα**, **τροπική λογική** αποτελούν μετάφρ. δάνεια από τα αγγλ. modal verb, modal logic].

τροπικότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΜΟΥΣ. η αντίληψη μουσικής σύνθεσης κατά τα συστήματα των τρόπων (βλ.λ.), σε αντιδιαστολή προς τη γραφή κατά το σύστημα της τονικότητας (βλ.λ.) · 2. ΓΛΩΣΣ. η στάση του ομιλήτη απέναντι σε αυτό που λέει («μήνυμα»), ο προσωπικός σχολιασμός και ο τρόπος παρουσίαισης των λεγομένων, ώστε να απηχεί την κυμαινόμενη βεβαιότητα του ομιλήτη (επιστημική τροπικότητα) ή τις διαθέσεις του, λ.χ. ανάγκη, επιθυμία, ευχή, προσταγή κ.ά. (δεοντική τροπικότητα), π.χ. *αφού δεν μας τηλεφώνησε, θα έρχεται εσύ / θα έρχεται = πιθανόν έρχεται* || *να πάω εγώ, αν δεν μπορεί κανένας άλλος* (να πάω = ας πάω, δέχομαι να πάω) || *αχ, και να κέρδιζες το λαχείο - θα φεύγαμε αμέσως για τη Χαβάη!* {αχ, και να κέρδιζες = μακάρι να κέρδιζες} η τροπικότητα στην Ελληνική εκφράζεται με τους δείκτες να, θα, ας, με τροπικά ρήματα (*μπορεί, πρέπει*) και τροπικές εκφράσεις (*γέμια ανάγκη, είναι πιθανόν, ίσως, μακάρι, λες* κ.λπ.) ή και, γραμματικοποιημένα, με τις ρηματικές εγκλίσεις (προστακτική, υποτακτική, οριστική) βλ. κ. λ. *εγκλίση*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ίσως*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. modality].

τρόπις (η) → **τρόπια**

τροπισμός (ο) 1. ΒΙΟΛ. ο βιολογικό φαινόμενο, κατά το οποίο ριζωμένοι (εδραίοι) φυτικοί οργανισμοί ή όργανα τους αλλάζουν προσανατολισμό ή ρυθμό αύξησής υπό την επίδραση διαφόρων ερεθισμάτων, είτε φυσικών, όπως το φως, ή βαρύτητα, ή επαφή, είτε χημικών, όπως η παρουσία ορισμένων χημικών στοιχείων κ.ά. ο όρος χρησιμοποιείται και για κινητούς μικροοργανισμούς, καθώς και για κατώτερα ζώα εδραία ή ελεύθερα, που προσανατολίζονται αντιδρώντας σε εξωτερικά φυσικά ή χημικά ερεθίσματα: *θετικός* ~ (ανάπτυξη προς το ερέθισμα) || *αρνητικός* ~ (ανάπτυξη μακριά από το ερέθισμα) (πβ. *φωτοτροπισμός, γεωτροπισμός, ημιοτροπισμός, υδροτροπισμός, θερμοτροπισμός*) ΣΥΝ. *τακτισμός* · 2. ΝΑΥΤ. (επίσ.) (α) η τοποθέτηση του σκάφους σε κατάλληλη θέση για εργασίες συντηρήσεως ή επισκευής της τρόπιδας (βλ.λ.) (β) (συνεκδ.) οι εργασίες που γίνονται στην τρόπια του πλοίου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *troupe*].

τροπιστήριο (το) [1858] {τροπιστηρί-ου | -ών} (λόγ.) ο χώρος όπου γίνεται ο τροπισμός (σημ. 2) πλοίου ΣΥΝ. (λαϊκ.) *καρνάγι*.

τροπολογία (η) {τροπολογίων} 1. (κυριολ.) τροποποίηση θέματος όσον αφορά στη λεκτική διατύπωση ή στις λεπτομέρειες 2. (ειδικότ.) ΝΟΜ. σύντομο κείμενο που εισάγεται σε σχέδιο νόμου, αποφάσεως, ψηφίσματος, συνθήκης κ.λπ. και επιφέρει μικρές τροποποιήσεις ή συμπληρώσεις σε προηγούμενες διατάξεις τους: η Βουλή *ψήφισε χθες δύο νέες - στο φορολογικό νομοσχέδιο*. — **τροπολογία**, -ή, -ό [μεσν.].

[ETYM. μτγν., αρχική σημ. «μεταφορική ή αλληγορική έκφραση», < *τρόπος* + *-λογία* {< *λέγω*}, ο νομ. όρ. είναι απόδ. του αγγλ. amendment].

τροπολογία ρ. μετβ. [μτγν.] {τροπολογεί... | τροπολόγ-ησα} (σπάν.) 1. τροποποιώ τη λεκτική διατύπωση θέματος, επιφέρω επουσιώδεις μεταβολές σε αυτό 2. (ειδικότ.) ΝΟΜ. εισάγω τροπολογία (βλ.λ.) σε σχέδιο νόμου, συνθήκης, συμφωνίας κ.λπ., που πρόκειται να έλθει προς ψήφιση. **τροποπαυση** (η) {-ης κ. -άσεως} {χωρ. πληθ.} μικρού *πάχους* ζώνη

στην ατμόσφαιρα της Γης μεταξύ της τροπόσφαιρας (βλ.λ.) και της στρατόσφαιρας (βλ.λ.).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *troupe*].

τροποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μερική μεταβολή, μικρή ή μεγάλη αλλαγή (σε κάτι): ~ *κανονισμού* | *νόμου* | *συμβάσεως* | *συμφωνίας* | *διάταξης* ΣΥΝ. *αλλαγή*, *μεταβολή*. — **τροποποιητικός**, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. modification].

τροποποιώ ρ. μετβ. {τροποποιεί... | τροποποι-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} 1. επιφέρω ελαφρές μεταβολές, κάνω μικρές αλλαγές (σε κάτι): *νομίζω ότι είναι καιρός να τροποποιήσεις τις απόψεις σου ως προς το συγκεκριμένο πρόσωπο* || *ο υπουργός αρνείται να τροποποιήσει το νομοσχέδιο, όπως ζητεί η αντιπολίτευση* ΣΥΝ. *αλλάζω*, *μεταβάλλω*, *μεταρρυθμίζω*, **τροπολογώ** 2. (ειδικότ. η μετ. **τροποποιημένος**, -ή, -ο) ΒΙΟΛ. αυτός που έχει υποστεί κάποια μορφή μεταβολή στη σύνθεση του ή στον τρόπο παραγωγής του: *γενετικά - σπόροι* | *ντομάτες* | *τρόφιμα* (βλ. λ. *μεταλλαγμένος*). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. modify].

τρόπος (ο) 1. σύστημα ή μέσο με το οποίο επιτελείται (κάτι), μέθοδος (σκέψης, πράξης, ενεργείας κ.λπ.): *δεν μου αρέσει ο ~ που φέρεται* | *που κάθεται* | *που σκέφτεται* || *θα βρούμε ~* (θα επινοήσουμε) *να πληρώσουμε τα χρέη* || *δυστυχώς, δεν υπάρχει ~ να μάθουμε* || *όλοι οι ~ δοκιμάστηκαν και απέτυχαν* || *έχει το ελεύθερο να ενεργήσει με αυτό* | *κατ' αυτό τον ~* || *με τον ίδιο* | *με άλλον ~* || *με τον δικό σου ~* || *με όποιον ~ σου αρέσει* || *θα συναντήσει με τον έναν ή τον άλλον ~* || *με το έργο του εγκαινιάζει έναν νέο ~ ανάγινος* || *ερμηνείας* | *της ποίησης* || *- εργασίας* | *διδασκαλίας* || *ο ανδρικός και ο γυναικείος ~ αντίληψης των γεγονότων* ΦΡ. (α) **τρόπος ζωής** το πώς ζει κάποιος, οι συγκεκριμένες μορφές ικανοποίησης των υλικών και πνευματικών αναγκών ενός προσώπου ή ομάδας κοινωνικής, οι προτιμήσεις, η συνήθης συμπεριφορά, τα ήθη, τα έθιμα, η νοοτροπία κ.λπ.: *με τα τηλεοπτικά σίριαλ εξοπλύνεται όλο και περισσότερο ο αμερικανικός ~* || *το άγχος και το στρες αποτελούν, δυστυχώς, στοιχεία του σύγχρονου ~* (β) *με κάθε τρόπο* κ. (λόγ.) **παντί τρόπο** (παντί τρόπο, Αισχ. Επτά επί Θήβ 301), | **διό παντός τρόπου** με κάθε μέσο, με κάθε προσπάθεια: *πρέπει ~ να μάθουμε τι έγινε* ΣΥΝ. *οποσδήποτε, εξάπαντος* (γ) *με κανέναν τρόπο* σε καμία περίπτωση, ποτέ: *~ δεν πρέπει να ανακαλύψουν τα σχέδια μας!* ΣΥΝ. *επ' ουδενί* (δ) **κατά κάποιον τρόπο** | (λόγ.) **τρόπον τινά** {τρόπον τινά, Ευριπ. *Ήπόλυτος* 1300) για να το πούμε έτσι κάπως, περίπου: *ήταν, ~, ο προστάτης μας όλα εκείνα τα χρόνια* (ε) (λόγ.) **τρόπος τού λέγειν** για να δείξουμε ότι δεν εννοούμε ακριβώς αυτό που λέμε, δεν κυριολεκτούμε: ~ *θα πάω, δεν το έκανα κιόλας!* {στ} **με τρόπο** (i) έτσι που να μη θίγει, να μη προσβάλλει, με τακτ ή με επιτηδειότητα, όχι απότομα ή αδέξια: *πες του το ~, μην πάθει τίποτα* || *να την πλησιάσεις ~ και να προσπαθήσεις να την πάρεις με καλούς* σου ΣΥΝ. *επίδεξι*, *επιτήδεια* (ii) κρυφά, χωρίς να γίνει κάτι αντιληπτό: *πάρ' το ~ και φύγε* 2. σε δομές του τύπου *ωραίο τρόπο, με άσημο τρόπο, με παράξενο τρόπο* αντί των αντίστοιχων επιρρημάτων: *σου μιλού με ωραίο ~* (ωραία) || *με κοιτάζει με παράξενο - (παράξενα)* 3. (μτφ.) στάση και συμπεριφορά, το πώς φέρεται κανείς: *από το σπίτι του έχει μάθει καλούς ~* (ευγενική συμπεριφορά) || *αυτό το παιδί δεν έχει τρόπους* (δηλ. δεν έχει καλή ανατροφή) || ο — *τού γείτονα μας ήταν άγριος* || *έχει έναν ~ που σε κατακατά* ΣΥΝ. *διαγωγή, φέρσιμο*: ΦΡ. *με τον τρόπο του* με τη συμπεριφορά του: *~ είναι σαν να μου λέει ότι δεν θέλει να με ξαναδεί* 4. η ικανότητα σε κάτι, η επιτηδειότητα σε χειρισμούς: *έχει τον ~ να παρουσιάζει το άσπρο μαύρο* || *έχει έναν θαυμαστό ~ να ελίσσεται και να αποφεύγει τις κακοτυχίες* ΣΥΝ. *επιδεξιότητα, ικανότητα* · 5. (σπάν.) οι πηγές εσόδων κάποιου και συνεκδ. τα ίδια τα αγαθά του, τα υπάρχοντά του: *έχει τον τρόπο του* (δηλ. είναι εμπορός) || *έχουν τον ~ τους και τα βολεύουν* ΣΥΝ. *περιουσία, βίος, μέσα* · 6. ΜΟΥΣ. (γαλλ. mode) ομάδα μελών ή μουσικών κομματιών, τα οποία χρησιμοποιούν ορισμένα κοινά μουσικά στοιχεία: θεμελιώδεις και δεσποζόντες φθόγγους, κατάλληλεις, στερεότυπες φράσεις κ.λπ.: τα κοινά αυτά στοιχεία ορίζουν τον «τρόπο» που κινούνται τα μέλη: το ευρωπαϊκό τονικό σύστημα (μειζονος-ελάσσονος) προέκυψε ως απλοποίηση παλαιότερου τροπικού · 7. ΓΛΩΣΣ. το πούν ενεργείας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ποιόν, περιουσία*. [ETYM. αρχ. < *τρέπω* (βλ.λ.)].

τροπόσφαιρα (η) {χωρ. πληθ.} η κατώτερη ζώνη της ατμόσφαιρας της Γης, η οποία φθάνει σε ύψος τα 12 χλμ. και μέσα στην οποία δημιουργούνται τα καιρικά φαινόμενα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. troposphere].

τροτέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναικα που εκδίδεται, πόρνη. [ETYM. < γαλλ. *troutheuse* (πβ. κ. *trottoir* «πεζοδρόμιο») < ρ. *trotter* «καλπάζω, τριποδίζω», γερμ. *αρχής*, πβ. *αρχ. γερμ. trottoin*].

τροτσκισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. μαρξιστικό ιδεολογικό δόγμα που βασίζεται στη θεωρία περί διαρκούς επαναστάσεως του Λένιντος Τρό-τσκι (1879-1940), ηγετικής φυσιογνωμίας της Οκτωβριανής Επανάστασης και θεωρητικού του κόμματος των Μπολσεβίκων στη Ρωσία 2. (κατ' επέκτ.) η αντίστοιχη πολιτική κίνηση που αναπτύχθηκε σε διάφορες χώρες του κόσμου. — **τροτσκιστής** (ο), **τροτσκίστρια** (η), **τροτσκιστικός**, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *trotskisme*, από το όνομα του Ρώσου κομμουνιστή ηγέτη Leon Trotsky (πραγματικό όν. Lev Davidovic Bronstein)].

τρουα-κάρ επίθ. {άκλ.} 1. (φωτογραφία) που εμφανίζει το φωτογρα-φικό μέγεθος αντικείμενο (κυρ. το πρόσωπο ανθρώπου) σε κλίση, ώστε να είναι ορατά τα τρία τέταρτα της συνολικής του επιφάνειας: *κατ' αντιδιαστολή προς τα «ανφάς» και «προφίλ»* 2. (για ρούχα, εξαρτή-

ματα ένδυσης κ.λπ.) αυτός που δεν καλύπτει το σύνολο τής επιφάνειας σώματος: *κάλτσες* | *μαντό* | *σοσιέν* | *μιαίκα* ~ · 3. (βιολί) μικρότερο από τις κανονικές διαστάσεις, κυρ. για τη διδασκαλία μικρών παιδιών. [ETYM₂ < γαλλ. trois-quarts «τρία τέταρτα»].

τρούλος (ο) ΑΡΧΙΤ. ο ημισφαιρικός θόλος που στεγάζει κατοικίσιμο χώρο και ιδ. το κεντρικό τμήμα του χριστιανικού ναού. [ETYM₂ < μτγν. *τρούλλος* < λατ. *trulla* «είδος δοχείου, τηγάν» (με αλλαγή γένους πθ. κατά το θόλος), τεχν. όρ., πθ. δάνειο ετρουσκ. προελ.].

τρουλατός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. (για κτήριο) οικοδομημένο με τρούλο, αυτό που έχει θολωτή στέγη: ~ ναός | *οικοδόμημα* ΣΥΝ. (λόγ.) θολο-σκεπής 2. (μτφ.) αυτός που μοιάζει με τρούλο, που έχει το σχήμα και τη μορφή τρούλου. [ETYM < μεσν. *τρουλάωτος* < τρούλ(λ)ώ (-θω) < μτγν. *τρούλλος* (βλ.λ.)].

τρούφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. σοκολάτα σε πολύ μικρά κομμάτια, με τα οποία επικαλύπτονται (γarnίρουμε) γλυκίσματα 2. (συνεκδ.) γλύ-κυσμα στρογγυλό ή κονικό σχήματος καλυμμένο με κομματάκια σοκολάτας (σημ. 1) · 3. εδόδιμος, υπόγειος μύκητας (μανιτάρι) λευκού ή μαύρου χρώματος, ο οποίος χρησιμοποιείται ως κορυκίωμα και είναι περιζήτητος σε πολλές χώρες τής Ευρώπης. — (υποκ.) *τρουφάκι* (το) (σημ. 2). [ETYM < γαλλ. *truffe* < δημιώδ. λατ. *tufera* (με μετάθεση του -r-), πληθ. ουδ. του **tufēr* < λατ. *tuber*, -eris «εξόγκωμα»].

τροφαντός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. (αρχικά για καρπούς και λαχανικά) αυτός που εμφανίζεται πρόωρα, που ωριμάζει πριν από την κανονική εποχή ΣΥΝ. πρώιμος 2. (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει σώμα πλούσιο σε σάρκα, καλοθρεμμένος: ~ *παιδί* | *κορίτσι* || ~ *αγελάδα* ΣΥΝ. ευτραφής, αφράτος ΑΝΤ. ατροφικός, λιπόσαρκος. [ETYM < τουρκ. *turfanda* «πρώιμος (καρπός)» < περσ. *tarfanda*].

τροφέας (ο) {τροφ-είς, -έων} 1. αυτός που τρέφει (κάποιον) τροφός 2. (ειδικότ.) ο γονέας [ETYM < αρχ. *τροφέας* < *τροφός* + *παράγ.* επίθημα -είς].

τροφεία (τα) {μόνο στον πληθ.} (λόγ.) η δαπάνη για την τροφή, τα έξοδα διατροφής: τα ~ *τού κολεγίου*. [ETYM₂ < αρχ. *τροφεία* < *τροφούς* < *τροφός*].

-τροφείο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερου ουσιαστικών που δηλώνουν επαγγελματικό χώρο, ο οποίος: 1. είναι κατάλληλος για τη τη θρέψη, τη συντήρηση κ.λπ. (κάποιου): *οργανο-τροφείο* 2. προορίζεται για τη συστηματική εκτροφή ζώου: *ορνιθο-τροφείο*, *χοιρο-τροφείο*.

[ETYM₂ Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν *ίππο-τροφείον*, *θηριο-τροφείον*), που προέρχεται από τα συνθ. σε -*τροφός* (βλ.λ.)].

τροφή (η) 1. κάθε ουσία, η οποία προσλαμβάνεται από ζωντανό οργανισμό για τη θρέψη, τη συντήρηση και την αύξηση του (ειδικότ.) το παρασκευάσμα που προκύπτει από την ανάμειξη τροφίμων, πρωτογενών θρεπτικών υλών και ευφραντικών: *αναζήτηση* | *πηγή* | *λήψη* | *επεξεργασία τροφής* || *λιπαρές* | *υγιεινές* ~ || ~ *πλούσια σε βιταμίνες* || *έμεινε χωρίς νερό* και ~ *για δέκα μέρες* || ~ *για γάτες* | *χοίρους* | *αγελάδες* (ζωοτροφές) | *ξηρά* ~ ΣΥΝ. φαγητό · ΦΡ. (α) *πνευματική τροφή* βλ. λ. *πνευματικός* (β) *στερεά τροφή* βλ. λ. *στερεός* (γ) *μασημένη τροφή* γνώσεις ήδη επεξεργασμένες από άλλους, που παρέχονται έτοιμες, χωρίς ο δέκτης να χρειαστεί να σκεφθεί ή να προβληματιστεί: *τα σχολικά βοηθήματα δίνουν* ~ στους *μαθητές* 2. (μτφ.) κάθε ύλη που χρησιμοποιείται για τη λειτουργία μηχανών ή τα αναγκαία στοιχεία για να λειτουργεί επιρικός ένα πρόγραμμα: *έφερε* - *για τις μηχανές* (καύσιμα) || *δίνω* ~ στο *πρόγραμμα του υπολογιστή* (εισάγω δεδομένα) 3. (μτφ.) οτιδήποτε δίνει την αφορμή (για κάτι) ή χρησιμοποιείται ως υλικό για να συντηρείται κάτι: *τη στάση του έδωσε* ~ *για σχόλια στον Τύπο* || «η πλουσιότερη οικογένεια στον κόσμο τής τέχνης έγινε ~ *για πρωτοσέλιδα*» (εφημ.). [ETYM αρχ. < *τρέφω*].

-τροφία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν τη συστηματική εκτροφή ζώου, πτηνών κ.λπ.: *ίππο-τροφία*, *πτηνο-τροφία*, *χοιρο-τροφία*.

[ETYM₂ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ίππο-χρο-φία*, μτγν. συν-τροφία), που προέρχεται από τα συνθ. σε -*τροφός* (βλ.λ.)]. ^

τροφικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την τροφή: ~ δηλητηρίαση (οξεία γαστρεντερίτιδα που προκαλείται από την κατανάλωση μολυσμένων τροφών) | *ήθη* | *κανόνες* · ΦΡ. *τροφικά έθιμα* κοινωνικές ή θρησκευτικές ρυθμίσεις που καθορίζουν ποιες τροφές επιτρέπεται να καταναλωθούν και ποιες όχι σε συγκεκριμένες συνθήκες ή γενικά, λ.χ. η απαγόρευση της κατανάλωσης χοιρινού κρέατος στους Εβραίους και τους μουσουλμάνους 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τη θρέψη ή συντελεί σε αυτήν: ~ *διαταραχή* | *νεύρα* (οι συμπαθητικές ίνες που ρυθμίζουν τη θρέψη, δηλ. τον μεταβολισμό και την ανάπτυξη ιστού ή οργάνου του οργανισμού) 3. ΒΙΟΛ. (α) *τροφική αλυσίδα* | *αλυσίδα διατροφής* βλ. λ. *αλυσίδα* (β) *τροφικό επίπεδο* η θέση ενός είδους στην τροφική αλυσίδα (γ) *τροφικός κύκλος* η κυκλοφορία ενός χημικού στοιχείου μεταξύ των ζωντανών οργανισμών και του περιβάλλοντος.

τρόφιμο (το) {τροφίμ-ου | -ων} (κυρ. στον πληθ.) 1. κάθε στερεό ή υγρό προϊόν που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην παρασκευή τροφής: *εμπόριο τροφίμων* || ~ *φυσικά* (που έχουν παραχθεί χωρίς λιπάσματα ή που δεν περιέχουν συντηρητικά) | *νοπιά* | *συντηρημένα* | *κατεψυγμένα* | *σσκευασμένα* | *διαιτητικά* || ~ *φυσικής προέλευσης* (λ.χ. τα σιτηρά, τα όσπρια, τα οπωρικά, τα λαχανικά κ.ά.) | *ζωικής προέλευ-*

σης (λ.χ. το κρέας, τα αλιεύματα, τα αβγά, το γάλα κ.ά.) || *βιομηχανία* | *επεξεργασία* | *συντήρηση* | *αποθήκευση* | *έλεγχος τροφίμων* ΣΥΝ. φαγόσιμο 2. (α) *τεχνολογία τροφίμων* ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις μεθόδους συντήρησης, συσκευασίας, διακίνησης και αξιοποίησης των τροφίμων (β) *χημεία τροφίμων* βλ. λ. *χημεία*. [ETYM Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. *τρόφιμος* (ήδη μτγν. πληθ. *τρόφιμα*, τα)].

τρόφιμος (ο/η) {τροφίμ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) 1. αυτός που διατρέφεται από άλλον, που ζει ως οικότροφος (βλ.λ.) σε ίδρυμα: *είναι ~ τού σχολείου μας* | *τού παρθενοναγείου* | *κολεγίου* || - *φρονοκομείον* (ο τρελός) | *ασύλου* ΣΥΝ. οικότροφος 2. (ειρων.) πρόσωπο που ζει ή συγχάζει σε συγκεκριμένο, και μάλιστα αρνητικά χαρακτηρισμένο, περιβάλλον: ~ *των φυλακών* | *των χωματωπίων* | *των τεκέδων* ΣΥΝ. θαμώνας, τακτικός επισκέπτης.

[ETYM₂ αρχ. < *τροφή* + *παράγ.* επίθημα -ιμος (πβ. κ. *μόν-ιμος*, *πόσιμος*)].

τροφοβλάστη (η) {τροφοβλαστίν} η εξωτ'ρική στιβάδα των κυττάρων στα έμβρυα του ανθρώπου και άλλων θηλαστικών. [ETYM₂ Ελληνογ'νης ξέν. όρ., < γαλλ. *trophoblaste*].

τροφοδοσία (η) [1833] {χωρ. πληθ.} 1. η παροχή των απαραίτητων τροφίμων, η χορήγηση τροφής, συνήθ. σε μεγάλη ομάδα ατόμων η *εταιρεία* *είναι ~ τού στρατού* || *διακοπή τής ~ των πολιορκημένων* ΣΥΝ. τροφοδότηση, σίτιση 2. η παροχή ύλης ή ενέργειας για τη λειτουργία μηχανής, τροφοδότησης (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

τροφοδότης (ο) [μεσν.] {τροφοδοτόν}, τροφοδότρια (η) {τροφο-δοτριών} 1. αυτός που χορηγεί τρόφιμα, που έχει ως επάγγελμα την τροφοδοσία: ~ *τού στρατού* | *τού στόλου* | *τού πλοίου* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που προμηθεύει οποιοδήποτε απαραίτητο υλικό ή προϊόν: η Μέση Ανατολή *είναι ο κυριότερος ~ τής Ευρώπης σε πετρέλαιο* ΣΥΝ. προμηθευτής · ΦΡ. *αυτόματος τροφοδότης* όργανο που ρυθμίζει και εξασφαλίζει τη σταθερότητα τής στάθμης του νερού σε λέβητα 3. (μτφ.) αυτός που παρέχει κάτι σε άλλον: «ο συμβολισμός τής (μτφ. ως υποδόγως των νεκρών σωμάτων), *αλλά και ως μητρας και τροφοδό-τριας κάθε μορφής ζωής*» (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

τροφοδότης (η) [1874] {-ης κ. -ήσεων, -ήσεις, -ήσεων} 1. η τροφοδοσία (βλ.λ.) 2. η παροχή τής αναγκαίας ενέργειας ή ύλης για τη λειτουργία και τη συντήρηση ενός συστήματος (μηχανής, κυκλώματος κ.λπ.): η ~ *με ρεύμα μιας περιοχής* || η ~ *κινητήρα με καύσιμη ύλη* | *απολιβέητα με νερό* 3. (μτφ.) η ενίσχυση, εξασφάλιση προϋποθέσεων για να συνεχιστεί η λειτουργία μιας μονάδας ή συνόλου μονάδων: η ~ *τής γερμανικής βιομηχανίας με αμερικανικά κεφάλαια* 4. ΑΘΛ. η μεταβίβαση τής μπάλας από παίκτη σε συμπαίκτη του.

τροφοδοτικός, -ή, -ό [1888] αυτός που αναφέρεται στην τροφοδοσία ή στον τροφοδότη: ~ *σύστημα* (το σύστημα που εξασφαλίζει την τροφοδοσία ηλεκτρικής ή ηλεκτρονικής διάταξης με ηλεκτρική ενέργεια) | *μηχανισμός*.

τροφοδοτός ρ. μετβ. [1856] {τροφοδοτείς...} τροφοδοτέ-ησα, -ούμα, -ήθηκα, -ημένος} 1. χορηγώ τρόφιμα, παρέχω τα απαραίτητα φαγώσιμα για τη συντήρηση ενός ή περισσότερων ανθρώπων: ~ *τον στρατό* | *τον στόλο* ΣΥΝ. σιτίζω 2. (κατ' επέκτ.) παρέχω τα αναγκαία υλικά ή την απαραίτητη ενέργεια για τη συντήρηση και λειτουργία συστήματος, μηχανήματος κ.λπ.: ~ *πλοίο* | *αεροπλάνο με καύσιμα* || ~ *μηχανή* | *κλιβάνο* || ~ *συσκευή* | *κύκλωμα με ηλεκτρική ενέργεια* ΣΥΝ. δίνω, χορηγώ 3. (μτφ.) παρέχω (κάτι) συστηματικά, δίνω ανελλιπώς: η *νεαρή ηθοποιός τροφοδοτεί τής κοσμικής στήλες με πλούσιο υλικό για κουστομοπλοίο* || *τα λόγια της τροφοδοτούσαν τη φαντασία μου* || *«τα άπειρα ποτάμια του Πόντου και οι αδιάκοποι χείμαρροι τροφοδοτούν μονίμως τη Μαύρη Θάλασσα»* (εφημ.) 4. παρέχω στήριξη ή ενισχύω, συμβάλλω στη συντήρηση ενός φαινομένου, μιας κατάστασης: η *ένταση στις σχέσεις των δύο ανδρών τροφοδοτείται από τα δημοσιεύματα του Τύπου* || οι *αρχλικές μυστικές υπηρεσίες τροφοδοτούσαν την αναταραχή στη Ν. Αφρική* 5. ΑΒΛ. μεταβιβάζω τη μπάλα σε συμπαίκτη για συνέχιση τής επιθετικής ενέργειας τής ομάδας.

ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω.

τροφός (η) (λόγ.) 1. η γυναίκα που έχει αναλάβει τον θηλασμό ξένου βρέφους ΣΥΝ. *παρμάννα* 2. (μτφ.) οποιοσδήποτε συμβάλλει με τον τρόπο του στην ανατροφή των παιδιών: «η *πλεόραση έχει γίνει η βασική ~ των παιδιών*» (εφημ.). [ETYM₂ αρχ. < *τρέφω*].

-τροφός | -τρόφος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών, που δηλώνει: 1. αυτόν που τρέφει (σιτίζει, συντηρεί, ανατρέφει) κάτι: *πτηνο-τροφός*, *ορνιθο-τρόφος*, *κτηνο-τρόφος*, *αγελαδο-τρόφος*, *ιχθυο-τρόφος* κ.ά. 2. αυτόν που ζει ή τρέφεται με ορισμένο τρόπο: *οι-κό-τροφος*, *ετερό-τροφος*, *αυτό-τροφος*.

[ETYM₂ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. (σημ. 1), Μτγν. (σημ. 2) και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *τρέφω*].

τροφοσυλλέκτης (ο) {τροφοσυλλεκτών}, τροφοσυλλέκτρια (η) {τροφοσυλλεκτριών} ο άνθρωπος τής λίθινης εποχής, που ζούσε νομαδικά και τρέφονταν κυρ. με τη συλλογή καρπών και το κυνήγι. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *food-gatherer*].

τροχάδακι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) (υποκ.) το τρέξιμο για προθέρμανση ή ως γυμναστική άσκηση: *πάμε ένα ~ γύρω από το γήπεδο*.

τροχάδην επίρρ. (λόγ.) 1. τρέχοντας: *πήγε ~ μέχρι το σπίτι της* ΣΥΝ. (καθημ.) *τρέχαιλα* 2. (ειδικότ.) παράγωγα τής γυμναστικής για τρέξιμο με μέτρια ταχύτητα: *εμπρός, όλοι ~!* 3. (μτφ.) πολύ γρήγορα, βιαστικά: *κόιταξε τού κειμένου ~ || πέρασε ~ τις λεπτομέρειες* ΣΥΝ. *ταχέως*, εν σπουδή ΑΝΤ. επισταμένως · ΦΡ. *επί τροχάδην* [αρχ.] (λόγ.) πολύ γρήγορα, βιαστικά: *λέω ~ τι συνέβη*. [ETYM₂ μτγν. < *τροχός* | *τρόχος* + επιρρ. επίθημα -άδην (πβ. κ. *συστ-*

όδην)].
 τροχάζω ρ. αμετβ. {εύχρ. μόνο στον ενεστ.} (λόγ. για άλογα) πιγαίνω με τροχασμό (βλ.λ.), δηλ. με αργό τρέξιμο, βραδύτερο από τον καλπασμό. [ETYM. αρχ. < τροχός | τράχος (βλ.λ.).]
Τροχία (η) 1. η υπηρεσία της αστυνομίας που ρυθμίζει και εποπτεύει την κυκλοφορία οχημάτων και πεζών στις πόλεις και τις εθνικές οδούς: *υπηρετώ | πιγαίνω στην ~* || *καλώ την ~* || *έρχεται η ~* και *παίρνει καταθέσεις* || *τον έγραψε η ~* || *τα σήματα της ~* (πινακίδες που προειδοποιούν, καθοδηγούν ή απλώς πληροφορούν τους οδηγούς και τους πεζούς) 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία: *περνούσε μπροστά από την ~*. [ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. *τροχιάος* (βλ.λ.).]
 τροχιάος, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον τροχιαίο πόδα (βλ. λ. *τροχιάος*, σημ. 3) ή αυτός που αποτελείται από τροχιαίους ως ρυθμικές μονάδες: ~ *μέτρο*. [ETYM. μετρν. < αρχ. *τροχιάος* (ενν. *πους*)].
 τροχιάος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τα τροχοφόρα οχήματα ή την κίνηση τους: ~ *απόχημα* | *δυστόχημα* | *υλικό* (το σύνολο των σιδηροδρομικών και τροχιοδρομικών οχημάτων μαζί με τα ανταλλακτικά τους) | *κίνηση* (η κυκλοφορία κάθε είδους τροχοφόρων οχημάτων) | *παράβση* · 2. (σπάν.) **τροχιάος** (ο) ο τροχονόμος (βλ.λ.) · 3. **τροχιάος** (ο) (ενν. *πους*) (α) μετρικός πους της αρχαίας (προσωδιακής) ποίησης, ο οποίος αποτελείται από μία μακρά συλλαβή, τη θέση, και μία βραχεία, την άρση (β) ρυθμική μονάδα της νεότερης (ρυθμιοτακτικής) ποίησης, που αποτελείται από δύο συλλαβές, μία τονισμένη και μία άτονη. [ETYM. αρχ. < τροχός | τράχος (βλ.λ.).]
 τροχιάλια (η) {τροχιάλιών} τροχός προσαρμοσμένος σε άξονα με λεία ή αλμακωτή στεφάνη, γύρω από την οποία τυλιγεται συρματόσχοινο, αλυσίδα, ιμάντας κ.ά., που χρησιμοποιείται για την ανύψωση φορτίου, τη μετάδοση της κίνησης, την άσκηση ελκτικής δύναμης κ.λπ. ΣΥΝ. μακαράς. [ETYM. < αρχ. *τροχιάλια* | *τροχιάλος* < *τροχίλος* < *τροχός* + *παρὰ*. επιθίμα - *λιος*].
 τροχόλο (το) το χαλίκι. [ETYM. Ουδ. του *τρόχαιλος* (βλ.λ.) κατ' επίδραση του ομόηχου μετρν. *τρόχαιλος* «πέτρα που κυλάει, χαλίκι» < **τρόχ-μος* < αρχ. *τρέχω* + *παρὰ*. επιθίμα - *μος*].
 τροχόλος (ο) (λαϊκ.) 1. σωρός από πέτρες 2. τοίχος από ξερολιθιά. [ETYM. < αρχ. επιθ. *τροχάλος* «αυτός που τρέχει - στρογγυλός» < *τροχ-* (< *τρέχω*) + *παρὰ*. επιθίμα - *αλός* (πβ. κ. *ομ-άλος*)].
τροχαντήρας (ο) ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο ογκώματα που υπάρχουν στο μηριαίο οστό: *μειζόν και ελάσσον* ~. [ETYM. < μετρν. *τροχαντήρ*, -ήρος (ορ. του γιατρού Γαλιανού) < **τροχάν-ιων* (θ. **τροχ-αν-* < ρ. *τρέχω*, πβ. κ. *τροχ-ός*, *τροχ-ιά*) + *παρὰ*. επιθίμα - *τήρ*].
τροχασμός (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο ταχύς βηματισμός αλόγου, που γρήγορος από το βάδισμα, αλλά πιο αργός από τον καλπασμό. Επίσης τράχασμα (το) [μετρν.]. [ETYM. μετρν. < αρχ. *τροχάζω* < *τροχός*].
τροχίο (το) [μετρν.] (λόγ.) 1. το εργαστήριο στο οποίο τροχίζονται κοπτικά εργαλεία και συσκευές ΣΥΝ. τροχιστήριο 2. η μηχανή με την οποία εκτελείται η παραπάνω εργασία.
τροχίλασσία (η) [αρχ.] {τροχίλασιών} η κίνηση με τροχούς.
τροχίλατος, -ή, -ο (λόγ.) αυτός που κινείται με τροχούς, που χρησιμοποιεί τροχούς για την κίνηση του: ~ *όχημα* ΣΥΝ. τροχοφόρος. [ETYM. αρχ. < *τροχός* + *-ήλατος* (με έκταση του αρχικού φωνηέντος εν συνθέσει) < *έλαινον*, πβ. κ. *σφυρ-ήλατος*].
τροχιά (η) 1. ΑΣΤΡΟΝ. η διαδρομή την οποία εκτελεί ουράνιο σώμα λόγω της βαρύτητας: ~ η της Σελήνης *γύρω από τη Γη* | *της Γης γύρω από τον Ήλιο* 2. ΦΥΣ. το σύνολο των διαδοχικών θέσεων που καταλαμβάνει ένα κινητό σώμα ή η γραμμή που διαγράφει κατά τη διάρκεια της κίνησης του: η ~ των *ηλεκτρονίων γύρω από τον πυρήνα* || *ευθύγραμμη* | *ελλειπτική* | *κυκλική* ~ ΣΥΝ. πορεία 3. ΦΥΣ. η καμπύλη που διαγράφει ένα αντικείμενο, το οποίο εκτοξεύεται στον αέρα: η ~ ενός *βλήματος* | *μιας σφίδας* || ο *δουροφόρος τέθηκε σε ~ γύρω από τη Γη* || ο *πρώτος δουροφόρος μήκη σε ~ το 1957* (βλ. κ. λ. *σπούνικ*) 4. (μτφ.) η πορεία που ακολουθεί κάποιος/κάτι: *τον τελευταίο καιρό έχει φύγει από την ~ του, κάνει άλλα αντ' άλλων* || «οι δείκτες ζήτησης ακινήτων *ακολουθήσαν αυξητική ~*» (εφημ.) || «η ελληνική οικονομία *έχει μπει σε ~ ανάπτυξης*» (εφημ.) || «οι πρόσφατες αποτυχίες *έβγαλαν την ομάδα εκτός τροχιάς τίτλου*» (εφημ.) || «*σε τροχιά ανόδου ήταν και χθες ο Γενικός Δείκτης Τιμών του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών*» (εφημ.) · 5. (σπάν.) τα ίχνη που αφήνουν οι τροχοί οχημάτων πάνω στο έδαφος 6. οι σιδερένιες ράγες, πάνω στις οποίες κινούνται τα σιδηροδρομικά οχήματα ΣΥΝ. σιδηροτροχιά ΦΡ. *μέσα σταθερής τροχιάς* το μετρό και το τραμ. — **τροχιακός**, -ή, -ό. [ETYM. μετρν., αρχική σημ. «τροχός», < αρχ. *τροχός* | *τράχος* (βλ.λ.). Ως επιστημ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. *orbite*].
τροχίζω ρ. μετβ. {τρόχισ-α, -τηκα, -μένος} 1. οξύνω την αιχμή κοπτικού εργαλείου με τον ακονιστικό τροχό ή με την ακόνη: ~ *μαχαίρι* | *ψαλίδι* ΣΥΝ. ακονίζω ΑΝΤ. στομώνω 2. (ειδικότ.) ΙΑΤΡ καθαρίζω και λειαίνω δόντι με τον τροχό (βλ.λ.) 3. (κατ' επέκτ.-μτφ.) οξύνω μια ικανότητα ή ιδιότητα (κάποιου), τον εξασκώ σε κάτι: *τα μαθηματικά τροχίζουν το μυαλό* || ~ *τη μνήμη* ΣΥΝ. ακονίζω. — **τρόχισμα** (το). [ETYM. αρχ. < *τροχός*].
τροχίλος (ο) 1. ΤΕΧΝΟΛ. μηχανισμός ανυψώσεως βάρην, ο μακαράς (βλ.λ.) ΣΥΝ. καρούλι 2. ΑΡΧΙΤ. η κοίλη εσοχή που βρίσκεται μεταξύ των δύο σπειρών στη βάση των ιονικών κινήων · 3. ΖΩΟΛ. υδρόβιο

πηνό, μετρίου μεγέθους, με μακρύ ράμφος και μακριά διχλωτή ουρά: το κολιμπρί (βλ.λ.). [ETYM. αρχ. < *τροχός* | *τράχος* + *παρὰ*. επιθίμα - *λιος*].
 τροχονέφυρα (η) {τροχιογεφυρών} γέφυρα από όπου περνά σιδηροδρομική γραμμή. [ETYM. < *τροχιά* + *γέφυρα*].
 τροχογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. όργανο που τοποθετείται μέσα σε τροπία (βλ.λ.), για να καταγράφει αυτόματα την τροχιά της. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *trajetographe* (νόθο συνθ.) < *trajetioire* «τροχιά» (< λατ. *trajectus*, μτχ. τ. του ρ. *trajicere* «διαβιβάζω, διαπερνά») + *-graphie* (< *γράφω*)].
τροχιοδείκτης (ο) {τροχιοδεικτών} ΤΕΧΝΟΛ. μηχανισμός που τοποθετείται στη βάση μικρού βλήματος και, βγάζοντας στίβες ή κατνοές, καθιστά φωτεινή την τροχιά του. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *tracer element*].
τροχιοδεικτικός, -ή, -ό ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον τροχιοδείκτη, που δείχνει την τροχιά βλήματος: ~ *βολίδα* (που σχηματίζει έντονο φωτεινό ίχνος διαγράφοντας τροχιά στον αέρα και χρησιμοποιείται κυρ. στα αντιαεροπορικά βλήματα). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *tracer bullet* | *shell*].
τροχιοδρομικός, -ή, -ό [1889] (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τον τροχιοδρόμο (το τραμ) και την κίνηση του: ~ *γραμμή* | *συγκοινωνία* | *όχημα* 2. (ειδικότ. για πρόσ.) **τροχιοδρομικός** (ο) υπάλληλος ή εργάτης που εργάζεται σε εταιρεία τροχιοδρόμων. — **τροχιοδρομικ-ά** | -ός επιθρ.
τροχιοδρόμος (ο) [1883] {τροχιοδρόμ-ου | -ων, -ους} το τραμ (βλ.λ.). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *tramway*].
τροχιακός (ο) [αρχ.] 1. μικρός τροχός 2. φαρμακευτικό χάπι.
τροχίσμα (το) → **τροχίζω**
τροχιστήριο (το) {τροχιστηρί-ου | -ων} 1. το εργαστήριο στο οποίο τροχίζονται κοπτικά (λ.χ. ψαλίδια, μαχαίρια κ.ά.) ή άλλα εργαλεία ΣΥΝ. τροχίο 2. (λαϊκ.) **τροχιστήρι** (το) επιμηκής σιδερένιο εργαλείο που χρησιμοποιείται για να ακονίζονται πρόχειρα τα μεγάλα μαχαίρια των κρεποπωλείων ΣΥΝ. λίμα. [ETYM. < *τροχίζω* + *παρὰ*. επιθίμα - *τήρι*, πβ. κ. *ερασ-τήρι*].
τροχιστής (ο) [1894] αυτός που τροχίζει αιχμηρά ή κοπτικά εργαλεία, τεχνίτης ειδικευμένος στο να τροχίζει μεταλλικά αντικείμενα ΣΥΝ. ακονιστής.
τροχιστικός, -ή, -ό [1897] 1. αυτός που σχετίζεται με τον τροχιστή ή το τρώχισμα: ~ *διαδικασία* | *εργαλείο* 2. **τροχιστικά** (τα) η αμοιβή που παίρνει ο τροχιστής για την εργασία του, τα έξοδα του τροχιστήματος.
τροχόβια (η) {σπάν. τροχοβιτών} 1. μεγάλο και πολυτελές τροχόσπιτο (βλ.λ.), διαμορφωμένο εσωτερικά σε πολλούς και άνετους χώρους 2. κατοικία προκατασκευασμένη, που μεταφέρεται πάνω σε τροχούς για εγκατάσταση συνθ. σε εξοχική τοποθεσία.
τροχοδρόμο ρ. αμετβ. {τροχοδρομείς... | τροχοδρόμησα} (λόγ. για αεροπλάνα) κινούμαι με τους τροχούς στο έδαφος κατά την απογείωση και την προσγείωση μου. — **τροχοδρόμηση** (η).
τροχοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {τροχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με τροχό (βλ.λ.), που έχει το σχήμα και τη μορφή τροχού: ΜΑΘ. ~ *καμπύλη* ΑΝΤ. ευθύς. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.
τροχονόμος (ο/η) αστυνομικός που ανήκει στη δύναμη της Τροχιάας (βλ.λ.).
τροχοπέδη (η) {τροχοπεδών} (λόγ.) 1. ειδικός μηχανισμός για την επιβράδυνση ή τη διακοπή της κίνησης περιστρεφόμενου τροχού το φρένο (βλ.λ.) 2. (μτφ.) οτιδήποτε εμποδίζει ή ανακόπτει ενέργεια, προσπάθεια, δραστηριότητα κ.λπ.: η *αδιαισχία της άλλης πλευράς αποτελεί ~ για την πρόοδο των συνομιλιών* || η *παρέμβαση του στάθηκε ~ στην εξέλιξη της μεσολαβητικής προσπάθειας* ΣΥΝ. εμπόδιο, φρένο. [ETYM. μετρν. < *τροχός* + *πέδη* «δεσμός» (βλ.λ.)].
τροχοπέδηση (η) → **τροχοπεδώ**
τροχοπεδητής (ο) [1897] (λόγ.-παλαιότ.) ο σιδηροδρομικός υπάλληλος που χειρίζεται τα φρένα στους σιδηροδρόμους.
τροχοπέδιλο (το) [1893] {τροχοπεδίλ-ου | -ων} (λόγ.) ζύλινο ή μεταλλικό πέδιλο εφοδιασμένο με μικρούς τροχούς, που προσαρμόζεται στο παπούτσι και χρησιμοποιείται για τρέξιμο στον δρόμο ή σε ειδικά διαμορφωμένη πίστα ΣΥΝ. πατινί. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *road-skate* ή *roller-skate*].
τροχοπεδολιδοδρομώ ρ. αμετβ. {τροχοπεδολιδοδρομείς... | τροχοπεδι-λιδοδρομίσαι} (λόγ.-σπάν.) τρέχω με τροχοπέδιλα, κινούμαι με πατινί ΣΥΝ. πατινάρω. — **τροχοπεδολιδοδρομία** (η).
τροχοπεδώ ρ. μετβ. [1897] {τροχοπεδείς... | τροχοπεδήσαι} (λόγ.-σπάν.) επιβραδύνω ή σταματώ εντελώς την κίνηση τροχού, χρησιμοποιώντας το φρένο ΣΥΝ. φρενάρω. — **τροχοπέδηση** (η).
τροχός (ο) 1. καθένα από τα όργανα κυκλικού σχήματος, που περιστρέφονται γύρω από άξονα και επιτρέπουν τη μετάδοση της κίνησης, ώστε να προχωρεί ένα όχημα: ~ *αυτοκινήτου* | *άμαξας* | *ποδηλάτου* | *αεροπλάνου* || *από τη σύγκρουση χτυπήθηκαν οι μπροστινοί ~* || *οι πίσω ~ του λεωφορείου* || *βοηθητικός ~* (ρεζέρβα) || *όχημα με δύο ~* (δίτροχο) | με *τέσσερεις ~* (τετράτροχο) || *υδραυλικός ~* (αυτός που μετατρέπει σε μηχανική την κινητική ενέργεια ρεύματος νερού, το οποίο έφτεται πάνω του) ΣΥΝ. ρόδα· ΦΡ. (α) *θα γυρίσει ο τροχός* (θα *γελάσει* και ο *φτοχός*) θα αλλάξει η τύχη για την μεταστροφή της τύχης και των καταστάσεων στη ζωή (β) ο *τελευταίος* | *πέμπτος τροχός της αμάξης* βλ. λ. *άμαξας* (γ) ο *τροχός της τύχης* το σύμβολο της βεβαιότητας των ανθρώπινων πραγμάτων 2. (ειδικότ.) ο περιστρεφόμενος δίσκος που αποτελεί το βασικό εργαλείο του αγγειοπλάστη και χρησιμεύει για να μορφοποιείται κατάλληλα ο πηλός που τοποθετείται πάνω του και πλάθεται με τα χέρια του τεχνίτη· αλλιώς *κεραμικός τροχός* 3. (γενικότ.) καθετί που έχει το σχήμα του

παραπάνω οργάνου, καθετί στρογγυλό ή στρογγυλεμένο: ~ ακονί-σματος || ο ~ μιας τροχαλίας · 4. αρχαίο και μεσαιωνικό όργανο βσανισμού με παρόμοιο σχήμα, πάνω στο οποίο περιστρίφταν ο κατάδικος και έβρισκ' οδυνηρό θάνατο, αφού πρώτα του έσπαζαν τα μέλη με σιδερένια ράβδο · 5. ΙΑΤΡ. ειδικό οδοντιατρικό εργαλείο, που διαθέτει μικροσκοπικό περιστρεφόμενο δίσκο για τον καθαρισμό και τη λείανση των δοντιών.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < τρέχω. Ομοίας ετιμ. είναι και το επίσης αρχ. παροξύτονο τρόχος, το οποίο διαφοροποιήθηκε ως προς τη σημ., δηλώνοντας «το τρέξιμο, τον αγώνα δρόμου σε κυκλικό στάδιο, την περιστρεφόμενη κίνηση»].

-τροχός, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό τροχών: τετράτροχο όχημα || δίτροχο άρμα || (το ουδ. ως ουσ.) ο δρόσσης έπιβάνει σε δίτροχο.

[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Μγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μγν. δίτροχος [άμαξα], τετρά-τροχος), που προέρχεται από το αρχ. τροχός].

τροχοσκήνη (η) σκήνη τοποθετημένη πάνω σε μεταλλικό σκελετό με ρόδες, που τη σέρνει αυτοκίνητο.

τροχόσπιτο (το) αυτοκινούμενο ή ρυμουλκούμενο τροχοφόρο όχημα, ειδικά διαμορφωμένο εσωτερικά και εφοδιασμένο με όλες τις απαραίτητες εγκαταστάσεις τής σύγχρονης διαβίωσης (λ.χ. κουζίνα, καθίσματα, λουτρό κ.ά.), το οποίο εγκαθίσταται σε ιδιοκτητικό οικόπεδο ή σε ειδικό χώρο καταυλισμού και χρησιμοποιεί ως παραθεριστική κατοικία: φέτος θα κάνουμε διακοπές με το - || επεκτεινόμενο - (αυτό που επιτρέπει την ανάπτυξη τέντας) || πνυσσόμενο - (αυτό που αποτελείται από δύο τμήματα, συναρμοσμένα το ένα μέσα στο άλλο, τα οποία αναπτύσσονται στο έδαφος).

τροχοφόρος, -α, -ο [1871] 1. (γενικά) αυτός που διαθέτει τροχούς, που κινείται πάνω σε τροχούς: ~ όχημα || ~ αυτοκινούμενο πυροβόλο ΣΥΝ. (λογιότ.) τροχήλατος 2. τροχοφόρο (το) κάθε όχημα που κινείται με τροχούς: η απαγόρευση τής διέλευσης αφορά σε όλα τα -. [ΕΤΥΜ. < τροχός + -φόρος < φέρω].

τροχιάση (η) [μγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων) (λόγ.) η συγκομιδή σταφυλιών ΣΥΝ. τρύγος. Επίσης τρύγημα (το) [μγν.].

τροχητής (ο) [μγν.] {κ. τρυγητάδες}, τρυγήτρια (η) {τρυγητριών} (σημ. 1) (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που μαζεύει τα σταφύλια 2. (διαλεκτ.) Τρυγητής ο μήνας Σεπτέμβριος, επειδή κατά τη διάρκεια του γίνεται ο τρύγος των σταφυλιών. — τρυγητικός, -ή, -ό [μγν.].

τροχητός (ο) [αρχ.] (λαϊκ.) 1. η συγκομιδή των σταφυλιών και σπα-νιότ. τού μελιού και τού κεριού από τις κυψέλες των μελισσών ΣΥΝ. τρύγος, τρύγημα 2. (συνεκδ.) η εποχή τής παραπάνω συγκομιδής: καθαρίζουμε τα βαρέλια τού κρασιού τώρα που πλησιάζει ο ~ ΣΥΝ. τρύγος ,

τροχιά (η) {χωρ. πληθ.) 1. το κατακάθι που αναποτίθεται από το κρασί στον πυθμένα και στα τοιχώματα τού δοχείου, μέσα στο οποίο γίνεται η ζύμωση τού μούστου και διαχωρίζεται από το κρασί πριν από τη διαδικασία παλαίωσης του · 2. ΙΑΤΡ. η πέτρα στα δόντια (βλ. λ. πέτρα), η οποία εμφανίζεται στερεά προσκολλημένη στις επιφάνειες των τομέων, των κυνοδόντων και των προγομφίων τής κάτω γνάθου, καθώς και των γομφίων τής άνω γνάθου. Επίσης (λαϊκότ.) τρυγιά (η) — τρυγικός, -ή, -ό [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. μγν. < αρχ. τρύξ, -γός «κατακάθι τού κρασιού», αββ. ετύμου. Δεν αποκλείεται η λ. να συνδ. με το ρ. τρυγώ (βλ.λ.), που σε αυτή την περίπτωση θα είχε αρχική σημ. «πατώ σταφύλια, για να βγάλω τον μούστο». Ίσως προκύψει για προελλην. όρο].

τρογιάνα (η) 1. το θηλυκό τρυγόνι (βλ.λ.) 2. (για πρόσ.) χαιδευτική προσφώνηση γυναίκας.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. τρύγων, -όνος, ονομαστ. λ., που συνδ. με το ρ. τρύζω (εκφραστ. ρ., ηχομιμητικής αρχής)].

τρογιάνα (το) {τρυγον-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. πτηνό) αποδημητικό πτηνό που ανήκει στην οικογένεια των περιστε-ροειδών, έχει μικρό κεφάλι που απολήγει σε λεπτό ράμφος και μακριές, μυτερές φτερούγες-ΦΡ. μ' έναν σμπάρο δυο τρυγιάνα βλ. λ. σμπάρος. — (υποκ.) τρυγιάνκι (το). [ΕΤΥΜ. < μγν. τρυγιόνιο, υποκ. τού αρχ. τρύγων (βλ. κ. τρυγιάνια)].

τρύγος (ο) 1. η συγκομιδή ώριμων καρπών, ιδ. των σταφυλιών, μία από τις πιο επίπονες και σημαντικές γεωργικές εργασίες: όλο το χωριό πηγαίνει στον ~ || μπήκαμε στον ~ (αρχισαμε το μάζεμα των σταφυλιών) ΣΥΝ. τρυγητός, τρύγημα 2. (συνεκδ.) η εποχή τής παραπάνω συγκομιδής: μετά τον ~ αρχίζει το φθινόπωρο- ΦΡ. θέρος, τρύγος, πόλεμος για περιστάσεις στις οποίες απαιτείται έντονη προσπάθεια και αυξημένη δραστηριότητα. [ΕΤΥΜ. μγν. < αρχ. τρυγώ (-άω), υποχωρητ.].

τρογώ ρ. μετβ. {τρυγός... | τρύγ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. μαζεύω ώριμους καρπούς και ιδ. σταφύλια: ~ το αμπέλι ΣΥΝ. (λόγ.) δρέπω 2. (ειδικότ.) συλλέγω μέλι και κερί από τις κυψέλες: ~ τα μελίσινα 3. (μτφ.-λογοτ.) απολαμβάνω, κυνηγώ την ευχαρίστηση: τρυγούσε με πάθος τις χαρές τής ζωής || την παράτση, αφού πρώτα τρύγησε τις χάρες τής 4. (μτφ.) απισπώ χρήματα από κάποιον, εκμεταλλεύομαι την αφέλεια ή τις συναισθηματικές αδυναμίες του: κάνει πως τον αγαπάει και τον τρυγεί || αντί να δουλεύει, τρυγεί τους γονείς του ΣΥΝ. απομυζώ, αρμέγω, μάδο. — τρύγημα (το) [μγν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. τρυγώ (-άω), αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. τρύξ, -γός (βλ. λ. τρυγιά)].

τρώζω ρ. αμετβ. {τρώζω} (λόγ.-σπάν.) 1. (για ορισμένα πτηνά) βιάζω σιγανό και γογγυστικό ήχο: το τρυγόνι | το χελιδόνι τρώζει · 2. (για τζιτζικία) βιάζω χαρακτηριστικό οξύ ήχο ΣΥΝ. τερτζίω. — τρωσμός (ο) [αρχ.] [ΕΤΥΜ αρχ., εκφραστ. λ., προΐον ηχομιμησεως, πβ. κ. τρίζω].

τρικ (το) → τρικ

τρούπα (η) {τροπών} 1. κάθε άνοιγμα σε μια επιφάνεια: ~ στον τοίχο | στο δόντι | στον δρόμο | σε έναν φράχτη | σε παπούτσι | στο έδαφος || το συνεργείο ανοίγει τρύπες, για να περάσει σωλήνες || η σφαίρα ανοίγει μια ~ στο παράθυρο || ο δρόμος είχε γεμίσει τρύπες από τις εργασίες τής Ε.Υ.Δ.Α.Π. || κλείνω | βουλλώνω | φράζω | διευρύνω | καλύπτω | σκεπάζω μια ~ ΣΥΝ. (λόγ.) σπή· ΦΡ. (α) έχει τρύπες η τσέπη μου είμαι σπάταλος, δεν ελέγγω πόσα κούδεω (β) βουλλώνω τρύπες καλύπτω τις πιο επείγουσες ανάγκες, εξοφλώ μερικά χρέη: με το δόρο τού Πάσχα απλώς ~ πού λεφτά και για διασκέδαση! (γ) κάνω μια τρύπα στο νερό βλ. λ. νερό (δ) ΔΕΤΡΟΝ. μαύρη τρύπα (η) βλ. λ. μαύρος (ε) ΟΙΚΟΛ. τρύπα τού δένοντος βλ. λ. δένον 2. (ειδικότ.) υπόγειο φωλιά ζώου: η τρύπα τού λαγού | τού ποτακού | τού κουνελιού | τής αλεπούς || (παροιμ.) «ο ποτικός στην τρύπα του δεν χόραγε και κολοκύθια μάζευε» (για εκείνους που επιχειρούν πράγματα ανώτερα των δυνάμεων τους) 3. (μτφ.) πολύ μικρός χώρος, δωμάτιο ή μαγαζί με πολύ μικρές διαστάσεις: ζει σε μια ~ || είναι μια ~, αλλά κάνει χρυσές δουλειές 4. (μτφ.) έλλειμμα οικονομικό: ~ στον προϋπολογισμό 5. (λαϊκ.-κακόσ.) το αιδίο ή ο προκότος. — (υποκ.) τρυπούλα κ. τρυπίτσα (η), (μεγεθ.) τρυπάνι (η). [ΕΤΥΜ. μγν. < αρχ. τροπώ (-άω), υποχωρητ.].

τροπάνι (το) {τροπαν-ιού | -ιών} ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο από χάλυβα με ελι-κωτό στέλεχος, το οποίο απολήγει σε αιχμή και, καθώς περιστρέφεται, ανοίγει τρύπες (σε ξύλα, μέταλλα, τοίχους κλπ.). [ΕΤΥΜ. < μγν. τροπάνιον, υποκ. τού αρχ. τροπανον < τροπώ (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -ανον, πβ. κ. δόκ-ανον]. τρυπανίζω ρ. μετβ. [μγν.] {τρυπάνισα, -ηκα, -μένος} ανοίγω τρύπα με τρυπάνι, τρνάω με το τρυπάνι. — τρυπάνισμα (το) κ. τρυπανισμός (ο) [μγν.]. τρυπανόσωμα (το) {τρυπανοσώμ-ατος | -ατα, -άτων} μαστιγοφόρο πρωτόζωο, που εισβάλλει στον οργανισμό έπειτα από διάγκωμα εντόμου (λ.χ. μύγας τσετσέ), παρασιτεί στο αίμα και στους ιστούς ανθρώπων και οικότιων ζώων (βλ. κ. τρυπανοσωμίαση). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής έν. όρ., < αγγλ. trypanosome]. τρυπανοσωμίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} μεταδοτική μολυσματική ασθένεια, ενδημική στην Αφρική, που προκαλείται από εισβολή τρυπανοσωμάτων (βλ.λ.), επιφέρει μυϊκή ατονία, εξασθένιση τής οράσεως και λήθαργο, οδηγεί δε στον θάνατο, αν αφεθεί χωρίς θεραπεία' αλλιώς νόσος τού ύπνου. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής έν. όρ., < αγγλ. trypanosomiasis].

τρούπημα (το) [αρχ.] {τροπιή-ατος | -ατα, -άτων} 1. το άνοιγμα τρυπας: το ~ στο λάστιχο ήταν μεγάλο || το - των αρτιών τής, για να βάλει σκουλαρίκια · 2. το τσίμημα από μυτερό αντικείμενο: το ~ τής βελόνας | από σκάθι.

τροπητήρι (το) [1847] {τροπητη-ιού | -ιών} το εργαλείο που χρησιμοποιείται για να ανοίγονται μικρές τρύπες σε σώματα μικρής ή μέτριας σκληρότητας (λ.χ. δέρμα, χαρτί κλπ.). [ΕΤΥΜ. < τροπώ + παραγ. επίθημα -τήριον), πβ. κ. κοιμη-τήριό].

τροπητός, -ή, -ό [αρχ.] (λαϊκ.) 1. αυτός που έχει τρυπηθεί, που είναι γεμάτος τρύπες: ~ σκεύος ΣΥΝ. τρύπιος 2. (ειδικότ.) τροπητό (το) μαγειρικό σκεύος με μικρές τρύπες, που χρησιμοποιείται για να σουρώνουμε τα φαγητά ΣΥΝ. σουρωτήρι 3. (ειδικότ.) τροπητή (η) κουτάλα με τρύπες, κατάλληλη για το σερβίρισμα μαγειρεμένων τροφών, που πρέπει πρώτα να στραγγιστούν (λ.χ. μακαρονιών, λαχανικών κ.ά.).

τροπίος, -ια, -ιο (λαϊκ.) 1. αυτός που έχει τρύπα ή τρύπες: οι σόλες των παπουτσιών ήταν τρύπιες || οι κάλτσες σου είναι ~ || ~ βάρκα | σακούλα | μπλούζα | πουκάμισο | πεσέτα | παντελόνι | τσέπες- ΦΡ. η τσέπη (κάποιου) είναι τρύπια | κάποιος έχει τρύπια τσέπη για σπάταλο άνθρωπο ΣΥΝ. τρυπημένος 2. (μτφ.) αυτός που είναι εύκολο να τον παραβιάσει κανείς από διάφορα σημεία, να εισχωρήσει σε αυτόν εύκολα: η άμυνα τής ομάδας ήταν ~ ο αντίπαλο επιθετικοί όποτε ήθελαν έμπαιναν στην περιοχή. [ΕΤΥΜ < τροπώ (υποχωρητ.), κατά τα επίθ. άζιος, γνήσιος, πλούσιος ή, κατ' άλλη άποψη, < τρύπα (κατά το σχήμα αγρός - άγριος, τιμή - τίμιος)].

τροπιοζέρης (ο) {τροπιοζέρηδες}, τρυπιοζέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.) πρόσωπο που ζοδεύει πολλά χρήματα, σπάταλος.

τροπιτίτσα (η) → τρύπα

τροπουάνα (το) {τροπουαζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος αραιής βελονιάς, πρόχειρο γαζί ΣΥΝ. αζούρ.

τροποκάρυδο (το) ΖΩΟΛ. μικρόσωμο πουλί με καστανό φτέρωμα και κοντή αναστομαμένη ουρά, που τρνάνει σε θάμνους, φράχτες και κοιλάματα, για να πισει έντομα και να φτειάζει τη φωλιά του ΣΥΝ. τροποφρόχτης, (επίσ.) τρογλοδύτης.

τροποκάρυδος (ο) 1. το τροποκάρυδο (βλ.λ.) · 2. ο δροκολάπτης (βλ.λ.): Γούτνο ο ~ (διάσημη φιγούρα κινουμένων σχεδίων).

τροπούλα (η) → τρύπα

τροποφρόχτης (ο) {τροποφραχτόν} το τροποκάρυδο (βλ.λ.) ΣΥΝ (λαϊκ.) παπιδάιτσα, μελισσοουργός.

τροπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τροπιάς... | τρύπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) 1. ανοίγω τρύπα (σε κάτι): οι διαρρηκτες τρύπησαν τον τοίχο και πέρασαν στο κοσμηματοπωλείο || ο ελεγκτής μου τρύπησε το εισιτήριο || - τα αφιά μου, για να βάλω σκουλαρίκια || - τα λάστιχα τού αυτοκινήτου || τρυπών το βουνό, για να ανοιχτεί σήραγγα 2. πληγώνω με αιχμηρό όργανο: τρύπησε το δάχτυλο μου με τη βελόνα ΣΥΝ. κεντώ' ΦΡ. να μου τρυπήσεις τη μύτη βλ. λ. μύτη 3. (κατ' επέκτ.) περνώ πέρα για πέρα: ο πόνος με τρυπούσε ως το κόκκαλο || Το κρόο τρυπούσε τα κόκκαλα ΣΥΝ. διαπερνώ ♦ (αμετβ.) 4. γίνομαι διάτρητος, γεμιζώ τρύπες, κυρ. λόγω φθοράς: το μπροστινό λάστιχο τού αυτοκινήτου τρύπησε και ξεφορτώσασε || τρύπησε η βάρκα | το δοχείο | η πατάλα | το καζανάκι · 5. είμαι αιχμηρός, μπορώ να πλη-

γώσω τρυπώντας: *πρόσζε, τα αγκάθια τρυπούν!* ΣΥΝ. τσιμπώ · 6. (ειδικότ. το μεσοπθ. *τρύπωμα*) (ειδικότ.-αργκό) παίρνω ναρκωτικά με σύριγγα.

[ETYM. < αρχ. τρυπώ (-άω) < θ. *trū-p-, παρεκτεταμ. μορφή του ΙΕ. *teru- | *tru- «τρυπώ, τρίβω», πβ. ρωσ. trup «πτάωμο», σανσκρ. troy «κορμός, σκελετός» κ.ά. Η λ. συνδ. με τα ρ. τρύω «βασανίζω, ταλαιπωρώ» και τρύχω (βλ. λ. *κατα-τρύχω*)].

τρύπωνμα (το) {τρυπώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η τοποθέτηση σε τρύπα ή σε μη ορατό σημείο · 2. (α) πρόχειρο ράνιμο με αραιές βελονιές: η *μοδίστρια κάνει ένα ~, για να ξέρει ακριβώς πόσο θα είναι το στρίψωμα* (β) (συνεκδ.) η ειδική άσπρη κλωστή για το τρύπωνμα.

τρυπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τρυπόω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. βάζω (κάτι) σε τρύπα, κρύβω σε τρύπα ή σε σημείο που δεν φαίνεται: *πού τρύπωσες τα παπούτσια μου και δεν τα βρίσκω; || κάπου το τρύπωσε το βιβλίο, άντε τώρα να το βρεις* ΣΥΝ. καταγωνιάζω ΑΝΤ. ζετρυπώνω · 2. ράβω (κάτι) πρόχειρα και με αραιές βελονιές, το συγκρατώ με ράνιμο: *τρύπωσα το στρίψωμα της φούστας μου που ξηλώθηκε* ΣΥΝ. βελονιάζω ♦ (αμετβ.) 3. μπαίνω σε τρύπα, χώνομαι (κάπου) για να κρυφτώ: η *αλεπού τρύπωσε στη φωλιά της* || *τα παιδιά τρύπωσαν κάτω από το κρεβάτι | πίσω από την πόρτα* ΣΥΝ. κρύβομαι, χώνομαι, καταγωνιάζομαι ΑΝΤ. φανερόνομαι, ζετρυπώνω 4. αναζητώ επαγγελματικές, οικονομικές κ.ά. ευκαιρίες και καταφέρνω να συμμετάσχω σε αυτές (με πονηρό ή έξυπνο τρόπο): *πάντα βρίσκει τρόπο να τρυπώνει σε τέτοιες δουλειές* || *τα κατάφερε και τρύπωσε στο Δημόσιο* ΣΥΝ. χώνομαι, μπαίνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. μπαίνω. [ETYM.] < τρύπα + παραγ. επίθημα -ώνω].

τρυσμός (ο) → τρύζω

τρυφεράδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τρυφερότητα (βλ. λ.).

τρυφερόλογο (το) (συνήθ. στον πληθ.) το ερωτόλογο (βλ. λ.).

τρυφερός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει απαλή και μαλακή υφή: ~ *χέρια | δέρμα | παπούτσες | κρέας* || *«τρυφερό σαν την καρδιά ενός μαρουλιού»* (διαφήμιση) ΣΥΝ. απαλός, μαλακός ΑΝΤ. σκληρός, τραχύς 2. (μτφ.) αυτός που συγκινείται εύκολα, που έχει λεπτά και αγνά αισθήματα: *έχει αγνή και ~ καρδιά* || *είναι ~ ψυχή* ΣΥΝ. ευαίσθητος, καλός, ευσυγκίνητος ΑΝΤ. αναισθητός, σκληρός 3. (μτφ.) αυτός που έχει γλυκιά συμπεριφορά και αισθαντικότητα, που εκφράζει στοργή: ~ *φιλία | αισθήματα | φροντίδες | φωνή | διάθεση* ΣΥΝ. αβρός, στοργικός, συναίσθηματικός ΑΝΤ. σκληρός, σκληρόκαρδος 4. (μτφ.) αυτός που εκφράζει έρωτα: *αντάλλαζαν ~ λόγια | ματιές* ΣΥΝ. ερωτικός 5. (μτφ.) ο λεπτός και αδύνατος, αυτός που έχει ακόμη ευαίσθητο χαρακτήρα και κρῆση λόγω του νεαρού της ηλικίας του: ~ *βλαστάρι* || ~ *ηλικία* (παδική ηλικία) ΣΥΝ. λεπτοφυής, αδύναμος ΑΝΤ. δυνατός, μεστοιμένος, ώριμος. — (ποικ.) τρυφερούλης, -α, -ι/-ικο κ. τρυφερούτσικος, -η/-ια, -ο, τρυφερά επίρρ. [ETYM.] αρχ. < τρυφή (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. φαν-ερός].

τρυφερότητα (η) [αρχ. {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το να είναι (κάποιος/κάτι) απαλό και μαλακό ΣΥΝ. τρυφεράδα, απαλότητα ΑΝΤ. σκληρότητα, τραχύτητα 2. (μτφ.) η λεπτότητα και γλυκύτητα των αισθημάτων, η έκφραση στοργής: *όταν ήταν παιδί, στερήθηκε τη μητρική ~ || ένιωθε μεγάλη ~ για τη γιαγιά της* ΣΥΝ. ευαίσθησία, αισθαντικότητα, στοργή ΑΝΤ. σκληρότητα 3. **τρυφερότητες** (οι) ερωτικές διατάξεις, περιπαθείς τρόποι: *κρυφταν στη γωνία και άρχισαν τις ~ || να λείπουν οι ~ μπροστά μας!* ΣΥΝ. ερωτοτροπίες, (λαϊκότ.) ζαχαρώματα.

τρυφερούδι (το) {χωρ. γεν.} (χαϊδευτ.) ως χαρακτηρισμός μωρού ή παιδιού. [ETYM.] < τρυφερός + υποκ. επίθημα -ουδί (βλ. λ.)].

τρυφή (η) {χωρ. πληθ.} {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το να είναι (κάποιος/κάτι) απαλό και μαλακό ΣΥΝ. τρυφεράδα, απαλότητα ΑΝΤ. σκληρότητα, τραχύτητα 2. (μτφ.) η λεπτότητα και γλυκύτητα των αισθημάτων, η έκφραση στοργής: *όταν ήταν παιδί, στερήθηκε τη μητρική ~ || ένιωθε μεγάλη ~ για τη γιαγιά της* ΣΥΝ. ευαίσθησία, αισθαντικότητα, στοργή ΑΝΤ. σκληρότητα 3. **τρυφερότητες** (οι) ερωτικές διατάξεις, περιπαθείς τρόποι: *κρυφταν στη γωνία και άρχισαν τις ~ || να λείπουν οι ~ μπροστά μας!* ΣΥΝ. ερωτοτροπίες, (λαϊκότ.) ζαχαρώματα.

τρυφερούδι (το) {χωρ. γεν.} (χαϊδευτ.) ως χαρακτηρισμός μωρού ή παιδιού. [ETYM.] < τρυφερός + υποκ. επίθημα -ουδί (βλ. λ.)].

τρυφή (η) {χωρ. πληθ.} {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το να είναι (κάποιος/κάτι) απαλό και μαλακό ΣΥΝ. τρυφεράδα, απαλότητα ΑΝΤ. σκληρότητα, τραχύτητα 2. (μτφ.) η λεπτότητα και γλυκύτητα των αισθημάτων, η έκφραση στοργής: *όταν ήταν παιδί, στερήθηκε τη μητρική ~ || ένιωθε μεγάλη ~ για τη γιαγιά της* ΣΥΝ. ευαίσθησία, αισθαντικότητα, στοργή ΑΝΤ. σκληρότητα 3. **τρυφερότητες** (οι) ερωτικές διατάξεις, περιπαθείς τρόποι: *κρυφταν στη γωνία και άρχισαν τις ~ || να λείπουν οι ~ μπροστά μας!* ΣΥΝ. ερωτοτροπίες, (λαϊκότ.) ζαχαρώματα.

τρυφώνω (ο) {Τρύφων-ος, -α} 1. όνομα αγίον της Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ ο *μάρτυς* 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Τρύφοντας. [ETYM.] μτγν. κύρ. όν. < αρχ. τρυφή (βλ. λ.)].

Τρωάδα (η) {-ας κ. -ος} αρχαία περιοχή της ΒΔ. Μικράς Ασίας, όπου βρισκόταν η Τροία. — Τρωαδίτης (ο), Τρωαδίτισσα (η), τρωαδίτικος, -η, -ο κ. τρωαδικός, -η, -ό [μεσν.].

[ETYM.] < αρχ. Τρωάς, -άδος < Τροία | Τρωΐα (βλ. λ.) + επίθημα -άς, -άδος].

Τρώας (ο) → Τροία

τρώγλη (η) {σπάν. τρωγλών} 1. σπηλιά ή φωλιά ζώου 2. (μτφ.) ανθυγιεινή κατοικία χωρίς φυσικό φως, άθλιος χώρος διαμονής: *πολλοί λαθρομετανάστες διαβιούν σε τρώγλες* || *πέρασε τα τελευταία του χρόνια σε μια ~*. [ETYM.] αρχ. < τρώγω + παραγ. επίθημα -λη, πβ. κ. στή-λη, σμί-λη].

τρωγλοδύτης (ο) {τρωγλοδυτών}, τρωγλοδύτισσα (η) {τρωγλοδυτισσών} 1. (κυριολ.) πρόσωπο που κατοικεί σε σπηλιά 2. (μτφ.) αυτός που κατοικεί σε τρώγλη (βλ. λ.), που ζει σε άθλια κατοικία · 3. ΖΩΟΛ. το πτηνό τρωγοφράγτης (βλ. λ.). — τρωγλοδυτισμός (ο), τρωγλοδυτικός, -η, -ό [μτγν.]. [ETYM.] αρχ. < τρώγλη + δύτης < δύνω].

τρωγλίνο ρ. μετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) τρώγω και πίνω συγχρόνως, συμμετέχω σε φαγοπότι: *όλη μέρα τρωγλίτιναν κάτω απ' την κλιματαριά.*

τρώγω ρ. → τρώω

τρώθω ρ. → τιτρώσκο

τρωικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την Τροία, την αρχαία πόλη στα βόρεια παράλια της Μικράς Ασίας 2. **Τρωικός Πόλεμος** (ο) η περίφημη σύγκρουση ανάμεσα στους συνασπισμένους Αχαιούς και στο βασίλειο της Τροίας με τους συμμάχους του, που τοποθετείται στην ύστερη μυκηναϊκή εποχή (12ος αι. π.Χ.) (μτφ.) κάθε μεγάλη και σφοδρή σύγκρουση ή διαμάχη 3. (ειδικότ.) **Τρωικά** (τα) η εποχή, οι χρόνοι του Τρωικού Πολέμου. [ETYM.] αρχ. < Τρωός, -ός, όνομα του μυθικού ιδρυτή της Τροίας].

τρωϊκό (το) 1. ΖΩΟΛ. καθένα από τα ζώα της πιο πολυπληθούς και διαδεδομένης τάξης θηλαστικών (ποντικοί, αρουραίοι, σκίουροι, κάστορες κ.ά.), που χαρακτηρίζονται από πολύ ισχυρή οδοντοφυία (κοπτήρες και γομφίους), χάρη στην οποία μπορούν να κόβουν και να ροκανίζουν και τα σκληρότερα αντικείμενα 2. (μτφ.) πρόσωπο που εκμεταλλεύεται τη θέση του και αποστά χρηματικά ή άλλα οφέλη από ποσά ή περιουσιακά στοιχεία που δεν του ανήκουν: τα ~ των *δημοσίων ταμείων*.

[ETYM.] Ουσιαστικοπ. ουδ. του μτγν. επιθ. *τρωϊκός* «άπληστος» < αρχ. *τρώκτης* < τρώγω (βλ. λ.), αρχική σμμ. «μασώ, ροκανίζω (με τα δόντια)». Η σημερινή βασική σμμ. είναι απόδ. του νεολατ. Rodentia (πληθ.)].

τρώσας → τιτρώσκο

τρώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσειςον} (λόγ.) ο τραυματισμός ΣΥΝ. πλήγωμα, λάβρομα.

[ETYM.] < αρχ. τρώσις < θ. τρω- του ρ. τι-τρώ-σκα (βλ. λ.) + -σις (πβ. βρώσις)].

τρώτος, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που είναι δυνατόν να πληγωθεί εύκολα ΑΝΤ. άτρωτος 2. (μτφ. + σε) αυτός που μπορεί εύκολα να πάθει (κάτι επιβλαβές): *ο οργανισμός του είναι ~ σε τέτοιους ιούς* || *είναι ~ στα χτυπήματα των πολιτικών του αντιπάλων* ΣΥΝ. ευπαθής, ευπρόσβλητος ΑΝΤ. άτρωτος, απρόσβλητος ΦΡ. **τρώτο σημείο** το αδύνατο σημείο, εκεί όπου κάποιος υστερεί, μειονεκτεί: η *φιλαργγρία είναι το ~ του ΣΥΝ. αξιλλείος πτέρνα* 3. (ειδικότ.) **τρώτο** (το) κακή ιδιότητα, ελάττωμα, στοιχείο της ζωής ή του χαρακτήρα κάποιου, για το οποίο μπορεί να κατηγορηθεί ή να θεωρηθεί ότι μειονεκτεί: η *περιέργεια είναι από τα ~ του χαρακτήρα του ΣΥΝ. μειονέκτημα, ψευδαί, κουσούρι*. [ETYM.] αρχ. < θ. τρω- του ρ. τι-τρώ-σκα (βλ. λ.)].

τρώω ρ. τρώγω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τρώω, τρώει, -με, -τε, -νι} έφαγα (να/θα φάω, φάω..., προστ. φάε), φάω-θηκα, -μένος ♦ (αμετβ.) 1. μασώ και καταπίνω στερεά ή ημιστερεά τροφή καταναλώνω τρόφιμα: *τρώμε για να ζούμε, δεν ζούμε για να τρώμε* || *φάγαμε και ήπιαμε με έξοδα της εταιρείας* || ~ *πολύ* | *λίγο* | *λαίμαργα* | *ανόρεχτα* | *σαν πουλάκι* (ελαφρά) | *σαν γουρουίνι* (λαίμαργα) | *για δέκα* (πάρα πολύ) | *το σκασμού* (μέχρι να φουσκώσω, μέχρι να σκάσω) ΦΡ. (α) *να φαν' κι οι κότεις* για να δείξουμε την αφθονία ενός αγαθού: *Λεφτά, ~ !* (β) *τρώω με δέκα μασέλες* βλ. λ. *μασέλα* (γ) *να τρώει η μάνα και στο παιδί/ του παιδιού να μη δίνει* για να πωλύ νόστιμο και λιχταριστό φαγητό (δ) (παροιμ.) *ας τρώει η γριά κι ας μουρηοριέει ο γέρος* για ανθρώπους εγωιστές, που θέλουν να κάνουν το δικό τους (ε) *τρώω με χρυσά κοντάλια* βλ. λ. χρυσός (στ) *θα φάμε καλά!* θα καλοπεράσουμε ή θα κερδίσουμε πολλά χρήματα (ζ) *θα φας* | *θα φάει καλά!* (ι) έφαγα σκληρή απειλή: *μου κάνει τον μάγκα, αλλά όμα τον αρπάξω* *καμιά μέρα, θα φάει καλά!* (ii) για να δείξουμε ότι κάποιος δεν συνειδητοποιεί ότι πρόκειται να πάθει κάτι κακό: *αν συνεχίσει έτσι, θα φάει καλά!* 2. κάθομαι για φαγητό, γευματίζω ή δειπνώ: *θα φάμε μαζί το μεσημέρι* || *τρώω έξω τα βράδια* (σε εστιατόριο, όχι στο σπίτι) || *τι ώρα τρώει συνήθως;* 3. εισπράττω με παράνομο τρόπο, κλέβω εκμεταλλευόμενος τη θέση μου ή χρηματίζομαι: *όσοι ανακατενούνται με τις επιδοτήσεις τρώνε καλά!* || *Φάγανε οι εργολάβοι, φάγανε οι μηχανικοί, φάγανε οι υπάλληλοι της πολεοδομίας...* Έτσι εξηγείται πώς χτίστηκαν τόσα αυθαίρετα μες στο δάσος · 4. ΕΚΚΛΗΣ. (α) παραβιάζω ή δεν τηρώ νηστεία: *δεν νηστεύω; ασθενείς και οδοπόροι επιτρέπεται να τρώνε* || *Έφαγες και το Μεγάλο Σάββατο; Αμαρτία!* ΣΥΝ. αρταίνομα (β) (αρνητ.) αποφεύγω το κρέας και τις ζωικές τροφές κατά την περίοδο της νηστείας: *δεν ~ τη Μεγάλη Εβδομάδα* ♦ (μετβ.) 5. μασώ και καταπίνω (ποσότητα τροφής): *το μεσημέρι έφαγα κοτόπουλο με ρυζ!* || *δεν τρώει τίποτα σχεδόν τον τελευταίο καιρό* || *κάτι στο πόδι* (πρόχειρα) ΦΡ. (α) **τρώω τον άμπακο** | **τον περίδρομο** | **τον αγέρορα** καταναλώνω υπερβολική ποσότητα φαγητού (β) **χαράμι το ψωμί που τρώει** δεν είναι άξιος για τίποτε, είναι εντελώς αχρηστος (γ) **φάγαμε ψωμί κι αλάτι** (μαζί) βλ. λ. *αλάτι* (δ) **έφαγα τα ψωμιά μου** (i) (για πρόσ.) είμαι πολύ γέρος, πλησιάζω στον θάνατο: *εγώ τα ψωμιά μου τα έχω φάει, εσείς να δείτε από 'δώ και μπρος τι θα κάνετε* (ii) (για πράγματα) έχω φθαρεί ανεπανόρθωτα, έχω αχρηστευθεί: *αυτή η κουζίνα τα 'φαγε τα ψωμιά της- είναι για πέταμα* (ε) **τρώω χολόπιτα** με απορρίπτει το πρόσωπο στο οποίο δείχνω ερωτικό ενδιαφέρον: *της έκανε πρόταση, αλλά έφαγε χολόπιτα* (στ) **το τρώω και με τρώει** για περιπτώσεις που δεν αισθάνομαι τη γεύση του φαγητού λόγω ανησυχίας ή θλίψης (ζ) **τρώω με τα μάτια**

(κάποιον/κάτι) βλ. λ. μάτι (η) (παροιμ.) θα φάει η μύγα σίδερο και το κουνούπι αστάλι βλ. λ. αστάλι (θ) τρώω τον κόσμο | τη γη ψάχνω παντού ή καταβάλλω πάρα πολλές προσπάθειες, αναστατώνω τα πάντα, για να βρω (κάποιον/κάτι): έφαγα τον κόσμο να σε βρω || έφαγα τη γη να σ' αναζητώ (ι) (ειδικότ.) τρώω (κάτι) με το κουτάλι βλ. λ. κουτάλι (ια) (παροιμ.) φάτε μάτια γάρια και κοιλάδι περίδρομο για κάτι που επιθυμεί κανείς πάρα πολύ, αλλά το απολαμβάνει μόνο με τα μάτια, δεν μπορεί να το αποκτήσει (ιβ) (παροιμ.) φάγαμε το βόδι | τον γάδο κι αφήσαμε την ουρά του απομένει μόνο κάτι λίγο (εύκολο ή δύσκολο), για να ολοκληρωθεί η προσπάθεια μας (ιγ) (παροιμ.) όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι όποιος διαθέτει το κατάλληλο μέσον ή την απαραίτητη δύναμη, απολαμβάνει τα αγαθά (ιδ) (παροιμ.) το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό (εκφραστ. για την ισχύ του νόμου της ζούγκλας) ο ισχυρότερος επικρατεί του ασθενέστερου (ιε) (παροιμ.) έπεσαν τ' άστρα τ' ουρανού και τα 'φαγαν οι χοίροι για ανώτερους ανθρώπους που έξεπσαν και διασύρονται από κατώτερους τους (ιστ) (παροιμ.) το πρόβατο που ξεκόβει απ' το κοπάδι (ή φεύγει απ' το μαντρί) το τρώει ο λύκος όποιος αποχωρεί από οργανωμένο σύνολο και ακολουθεί μοναχική πορεία, σίγουρα θα αποτύχει (ιζ) όποιος ανακατεύεται με τα πύουρα, τον τρώνε οι κότρες βλ. λ. ανακατέω (η) (οικ.-ειρων.) το τρώω το φαί μου είμαι πειθήνιος, υπακούω: μη μου κακομιλάς, εγώ ~, είμαι καλό παιδί (ιθ) ό,τι φάμε κι ό,τι πιούμε... για να δείξουμε τη σημασία που έχει να ζει κανείς ευχάριστα το παρόν, αδιαφορώντας για το αύριο β. διατρέφομαι με συγκεκριμένο είδος τροφής: τα πρόβατα τρώνε χορτάρι || τα γουρούνια τρώνε τα πάντα γ. (ειδικότ.) μου αρέσει συγκεκριμένο φαγητό, καταναλώνω κάτι με ευχαρίστηση: τα ~ τα θαλασσινά || ο γυιος μου δεν τρώει τα άσπρια · 8. δαγκώνω ή τσιμπώ: μ'έφαγαν τα κουνούτσια || μ'έφαγε ένας σκύλος || ξέρεις τι θα κάνεις, αν σε φάει σήγκα | σκορπίος; ΦΡ. (α) μαύρο φίδι που σ' έφαγε αλιμονο σου, τι έχεις να πάθεις... (β) με τρώνε | ζώνουν τα φιδιά βλ. λ. ζώνω · 9. (μτφ.) παραλείπω τμήματα κειμένου κατά την εκφώνηση ή την ανάλυση του ή γράμματά όταν γράφω: διάβαζε βιαστικά κι έφαγε το μισό κείμενο || πού είναι το ύψιλον, το έφαγες; ΦΡ. τρώω τα λόγια μου δεν προσφέρο καλά τις λέξεις · 10. πιστεύω εύκολα σε ό,τι μου λένε: του είπαν χορτά ψέματα κι όμως αυτός τα 'φαγε || ό,τι του πεις το τρώει, τόσο αφελής είναι! ΣΥΝ. μασάω, χάρτω ΦΡ. (α) τρώω άχυρα | πύουρα | λάχανα | κουτόχορτο είμαι πολύ εύπιστος ή βλάκας: κουτόχορτο νομίζεις ότι τρώμε και μας λες τέτοια ψέματα; (β) δεν τα τρώω | μασάω | χάρτω εγώ αυτά! δεν εγγελεμάι εύκολα, δεν πιστεύω εύκολα τέτοια πράγματα · 11. (μτφ.) προκαλώ φθορά ή διάβρωση (σε κάτι): τα βρόγια τα 'χει φάει το κύμα || τη λαμαρίνα την είχε φάει η σκουριά || τα έπιπλα τα 'γε φάει το σάρακι || ο σκόρος έφαγε τα μάλλινα ρούχα || το πόδι του τραπεζιού είχε φαγωθεί στην άκρη 12. καταστρέφω (κάποιον/κάτι), τον οδηγώ στο χειρότερο σημείο: τους έφαγαν οι αντιζηλίες και τα μίση || ήταν καλό παιδί, αλλά τον έφαγαν οι παλιοπαρέες || τον έφαγε το πάθος του για τα χαρτιά | για το ποτό | για τις γυναικες-ΦΡ. (α) τρώω τα μούτρα μου βλ. λ. μούτρο (β) (παροιμ.) η πολλή δουλειά τρώει τον αφέντη βλ. λ. αφέντης (γ) τρώω το κεφάλι μου βλ. λ. κεφάλι (δ) (ο εγωισμός, η βλακεία, το πείσμα, η ξεροκε-φαλιά σου κ.λπ.) θα σε φάει (ο εγωισμός, η βλακεία, το πείσμα, η ξε-ροκεφαλιά σου κ.λπ.) θα σε καταστρέψει: ας μην ακουίς τις συμβουλές μας: το πείσμα του θα τον φάει! 13. επιτίθειμαι σε κάποιον, στρέφομαι εναντίον του ή επιδιώκω να τον βλάψω, σε φρ. του τύπου μόλις είπα την άποψη του, έπεσαν όλοι επάνω του να τον φάνε! || αντί να συνεργάζεστε, εσείς πάτε να φάτε ο ένας τον άλλον! 14. κάνω (κάποιον) (συνήθ.) με αθέματα μέσα) να χάσει τη θέση που κατέχει, να απολυθεί: ήταν καλός στη δουλειά του, αλλά τον έφαγαν οι συνδικαλιστές, επειδή τους πήγαινε κόντρα || αυτόν τον υπουργό θα τον φάνε στον επόμενο ανασηματισμό 15. (+ γεν. προσ. αντων.) κά-ποιος/κάτι απαιτεί από εμένα να ξοδεύω ορισμένο ποσό για τη συντήρηση του: το αυτοκίνητο μου τρώει πολλά λεφτά κάθε μήνα || οι σποδές του γιου του στο εξωτερικό τους τρώνε πολλά λεφτά 16. χρησιμοποιώ κάτι και το ξοδεύω, καταναλώνω: τα φάγαμε τα λεφτά που είχαμε || φάγαμε το κρέας που είχαμε στο ψυγείο || τρώω το χαρτζιλίκι μου σε βιβλία || το αυτοκίνητο τρώει πολλή βενζίνη- ΦΡ. (παροιμ.) η στήνια τρώει τον παρά βλ. λ. στήνια 17. (ειδικότ.-κακός.) σταταλό, ξοδεύω χωρίς σύνεση: έφαγε όλο του το βίος στο καζίνο και τώρα πενιάει! || ό,τι οικονομίες είχε τις έφαγε στις διασκεδάσεις || όσα βγάξει τα τρώει μέσα σ' ένα βράδυ στα μουζούκια! ΣΥΝ. εξαντλώ, δαπανώ 18. (κακός. για χρόνο) ξοδεύω ένα χρονικό διάστημα ή μια περίοδο της ζωής μου (συνήθ. ανέφελα): έφαγα τα χρόνια μου στα θρανία (σπουδάζοντας) || έφαγε τα νιάτα του στη φυλακή || έφαγα τη ζωή μου στα καράβια (ως ναυτικός) || φάγαμε μία μέρα στις μετακινήσεις- ΦΡ. (α) τρώω τον χρόνο (κάποιον) κάνω (κάποιον) να χάσει πολύτιμο χρόνο για μένα: μη μου τρας τον χρόνο, ό,τι έχεις να μου πεις, πες το γρήγορα! (β) (στο ποδόσφαιρο) τρώω /ροκανιόω τον χρόνο κερδίζοντας το παιχνίδι, για να λήξει ο χρόνος τού αγώνα: όταν μια ομάδα κερδίζει, προσπαθεί να ροκανίσει τον χρόνο, για να κρατήσει τη νίκη · 19. παίρνω με απάτη, δόλο, παράνομη πράξη (κάτι που ανήκει σε άλλον): έφαγε τα λεφτά της επιχείρησης || τον κορόιδεμε και του έφαγε ένα εκατομμύριο ΣΥΝ. καταχράωμαι 20. (ειδικότ.) αφαιρώ με παράνομο τρόπο μέρος από τα χρήματα που διαχειρίζομαι: ποιοι έφαγαν τα ός των κοινοτικών κονδυλίων; · 21. ζητώ (κάτι) φορτικά και επίμονα, γίνομαι ενοχλητικός με τις συνεχείς παρακλήσεις ή παροτρύνσεις μου: με έφαγε να πάμε στον κινηματογράφο || τον έφαγε να της πάρει γούνα || τα παιδιά μ'έφαγαν να τα πάω στο λούνα-παρκ ΣΥΝ. παρακαλώ, κευτεύω, πιέζω ΦΡ. (α) τρώω τ' αφτιά (κάποιον) (κυρ. στον αορ.) βλ. λ. αφτιά (β) τρώω το κεφάλι (κάποιον) (κυρ. στον αορ.) ζαλιζώ κάποιον μιλώντας συνεχώς (γ) τρώω | ζώνω

τα νύχια μου (για κάτι) επιθυμώ (κάτι) έντονα, οδιμονόω: ~ για καβγά (επιδιώκω συνεχώς διενέξεις, προσπαθώ να δημιουργήσω καβγάδες) (δ) (οικ.) τρώω τα λυσάκια μου | τα σκότνια μου προσπαθώ με κάθε τρόπο, καταβάλλω οποιαδήποτε προσπάθεια, κάνω το παν, προσπαθώ με κάθε μέσο να πετύχω κάτι: έφαγε τα λυσάκια του να τον πείσει, αλλά δεν το κατόρθωσε (ε) τρώω τα μουστάκια μου με κάποιον τσακωνόμαι, έχω έντονη αντίδικία με κάποιον: φάγαμε τα μουστάκια τους για το ποιος θα αναλάβει τη διοίκηση (στ) φάε τη γλώσσα σου | που να φας τη γλώσσα σου βλ. λ. γλώσσα (ζ) τρώω (τα) σίδερα βλ. λ. σίδερα 22. παθαίνω (κάτι) (από απροσεξία, αμέλεια, χωρίς να το περιμένω): εκεί που περπατούσα, έφαγα μια τούμπα! || έφαγα μια γλίστρα στον δρόμο και χτύπησα στον μηρό · 23. (για συναισθήματα, επιθυμίες, πάθη κ.λπ.) βιώνω (κάτι) πολύ έντονα, με απασχολεί (κάτι) πάρα πολύ: τον τρώει ο καμμός || ποιος ξέρει το σάρακι (στενωχώρια) που τρώει την καρδιά μου! || με τρώει η περιέργεια | η αγωνία | ο φθόνος | η ζηλία ΣΥΝ. βασανίζω, μαστιζώ, κατατρύχω, φθείρω, τυραννώ 24. φθείρω ψυχικά, ενοχλώ ή ταλαιπωρώ (κάποιον) με τις ενέργειες μου: μ'έφαγε με τη γκρίνια του! || μ'έχει φάει με τις ανοησίες της || τον έφαγε τον άνθρωπο με τις ιδιοτροπίες του · 25. επικρατώ σε μάχη ή αγώνα, αναδεικνύομαι ανώτερος από αντίπαλο: θα σας φάμε στο ντέρμπι της Κυριακής || αν και μικρός, τον τρώει στο τραπέζιο ΣΥΝ. νικώ, ξεπερνώ · 26. σκοτώνω (κάποιον): τον έφαγαν μεμπέτσικα | στον ύπνο || πίσω και σ' έφαγα! (οπισθοχώρηση, γιατί θα σε σκοτώσω) || αυτός στην Κατοχή έφαγε κόσμο και κομιάνκη- ΦΡ. (α) τρώω (κάποιον) λάχανο (ι) τον νικώ ολοκληρωτικά, τον εξευτελίζω: στο ματς της Τρίτης τους φάγαμε λάχανο! (ιι) τον φονεύω, χωρίς να προλάβει να αντιδράσει ή χωρίς να φταίει: πήγε άδικα ο άνθρωπος- τον φάγαμε λάχανο! ΣΥΝ. φονεύω (β) (κάποιον) τον τρώει το μαύρο χόμα | σκοτάδι για κάποιον που σκοτώθηκε 27. γίνομαι στόχος επιθετικής ενέργειας (φραστικής ή σωματικής) (από κάποιον): ~ κρόξιμο | βρισίμο | κατσάδα (έντονη αποδοκιμασία) || ~ μπουνιά | κλοτσιά | σφαλιάρια | χαστούκι | αγκωνιά | γονατιά- ΦΡ. (α) τρώω ξύλο με δέρνει κάποιος: έφαγε πολύ ξύλο από τον πατέρα του (β) (απειλητικό) θα τις φας! θα φας ξύλο (βλ. τρώω ξύλο), θα σε δειρω: κάτσε ήσυχα, γιατί ~! (γ) τρώω τις χρονιάς μου | το ξύλο της χρονιάς μου με δέρνω ανύπνητα 28. καταβροχθίζω, κατασπαράζω: «μην κομνηθείτε, γιατί θα σας φάω!» είπε ο δράκος || ο λύκος άρπαζε το αρνί και το 'φαγε- ΦΡ. (απειλητικό) θα σε φάω! θα σου συμπεριφερθώ άσχημα, θα σε δειρω: κάτσε ήσυχα, γιατί ~! 29. (αρνητ.) για να πείσουμε κάποιον ότι δεν πρέπει να φοβάται, ότι δεν θα πάθει τίποτα: πλησίασε, δεν θα σε φάω! || μη φοβάσαι τη μηχανή, δεν (σε) τρώει! (πβ. δεν δαγκώνει) 30. (για μηχανήματα) προκαλώ φθορά (σε κάποιον/κάτι που έργεται με επαφή με μένα): η κοπτική μηχανή του 'φαγε δύο δάχτυλα || το μαγνητόφωνο έφαγε την κασέτα ΣΥΝ. κόβω, μασάω 31. (ειδικότ. για μηχανήματα που λειτουργούν με κέρματα) κατακρατώ το κέρμα, χωρίς να εκτελέσω την προβλεπόμενη λειτουργία: το ηλέφωνο μου 'φαγε το εικοσάρικο || έριξα δύο κέρματα στον κερματοδοκτή και μου τα 'φαγε! 32. (στα ομαδικά αθλήματα) δέχομαι γκολ, καλάθι, πόντο κ.λπ. από τον αντίπαλο: φάγαμε δύο γκολ στο πρώτο ημίχρονο || η ομάδα έτρωγε το ένα καλάθι πίσω από το άλλο- ΦΡ. (οικ.) την τρώω ήττώμαι, γάνω: τη φάγαμε από τους Λανούς και αποκλειστήμε! || κάθε βδομάδα την τρώει από τους αντίπαλους σας 33. σε φρίσσει στον παρακείμενο, για να δείξουμε ότι μια κατάσταση χαρακτηρίζει σε υπερβολικό βαθμό κάποιον/κάτι: κοιτάζε τα ράγια- τα 'χει φάει η σκόνη! (είναι γεμάτα σκόνη) || τον έχει φάει η τηλεόραση (βλέπει υπερβολικά τηλεόραση) || Δεν τον έπιασε πώς έγινε; Τον έχει φάει ο έρωτας (τον έχει κυριεύσει, τον έχει ταλαιπωρήσει) 34. (αρχικό) στην προστακτική φάε | φά' ως έκφραση αποδοκιμασίας για συγκεκριμένο πρόσωπο: φάε έναν τύπο! || φά' τον βλάκα, κόπες κοιτάζει! 35. υφίσταμαι (κάτι), αναγκάζομαι να υποστού (κάτι) παρά τη θέληση μου: γυρνώντας σπίτι έφαγα όλη τη βροχή || έφαγα όλο το κρόχ περιμύοντας να έρθεις- ΦΡ. (οικ.) τρώω κάποιον | κάτι στη μούρη | στη μάπα για ενοχλητικά πρόσωπα ή καταστάσεις που αναγκάζομασε να υποστούμε: με άφησε μόνο μαζί του και τον έφαγα δυ ώρες στη μάπα! 36. μου επιβάλλεται (κάτι) ως ποιήθ, τιμωρία: ~ πρόστιμο || πέντε χρόνια φυλακή || (στο δικαστήριο)-Πόσο έφαγε; -Δυο χρόνια με αναστολή || (στο ποδόσφαιρο) έφαγε κόκκινη κάρτα (αποβλήθηκε) 37. (κακός.) βγάζω (κάποιον) από τη μέση, τον εξουδετερώνω (συνήθ. με ανήθικα | αθέμιτα μέσα): ήταν καλός πολιτικός, αλλά τον έφαγαν οι εσωκομματικοί του αντίπαλοι || τον έφαγαν τα μεγάλα συμφέροντα, γιατί δεν χαριζόταν σε κανέναν 38. (τριτοπρόσ. τρώει, τρώνε) κάτι μου προκαλεί φαγούρα: με τρώει το γόνατο | το αφτί | η χούφτα μου || με τρώνε τα ρούχα μου | τα εξανθήματα στο δέρμα || με τρώει το κεφάλι μου και ξίνωμαι συνέχεια- ΦΡ. (α) με τρώει η μύτη μου βλ. λ. μύτη (β) με τρώει η γλώσσα μου βλ. λ. γλώσσα (γ) (οικ.) με τρώει ο πισινός | κόλος μου (για κάτι) θέλω πολύ να κάνω (κάτι), που μπορεί, όμως, να έχει και αρνητικές συνέπειες: σε τρώει ο κόλος σου να χάζεις τα λεφτά σου στα χαρτιά! ΣΥΝ. πηγαίνω γυρευόντας (δ) με τρώει το χέρι μου (μτφ., συχνά ως απειλή προς κάποιον) είμαι έτοιμος να χειροδικήσω ♦ (μεσοπθ. τρώγομαι) 39. (κυριολ.) είμαι κατάλληλος για καταναόλωση, φαγοίσμιος: αυτό τρώεται; || ένα είδος μανιταριών που δεν τρώγονται 40. (κατ' επέκτ.) αξίζω να με φάει κανείς: το φαγητό είναι γάλα, δεν τρώεται 41. (μτφ.) είμαι υποφερτός, δεν προκαλώ αντιπάθεια: δεν είναι όμορφη, αλλά τρώεται || εσύ πια δεν τρώεσαι με τίποτε! (είσαι εντελώς ανυπόφορος) || δεν τρώεται μήτε ωμός μήτε ψημένος (είναι εντελώς ασυμβίβαστος ή ανυπόφορος) 42. αξίζω (κάτι) φορτικά, ζητώ με επιμονή: φαγόθηκε να παντρευτεί- και τι κατάλαβε; || έναν χρόνο τώρα τρώεται να του πάρω αυτοκίνητο 43. μεμιμιμοίρω συνεχώς, τα βάζω με τους άλλους ή με τον εαυτό μου, εκφράζω συνεχώς παράπονα: τρώεται διαρκώς για το

μεροκάματο || όλη μέρα τρώγεται για το τίποτα || τρώγομαι με τα ρούχα μου (γκρινιάζω συνέχεια, δεν με ευχαριστεί τίποτε και κανέναν, φιλικό με όλους και με τον εαυτό μου) 44. έργοι με σε σύγκρουση, καβγαδίζω (με κάποιον): τρώγεται συνέχεια με τους συναδέλφους του || (εμαρτ.) τρώγονται σαν τα σκυλιά ANΤ. συμφιλόνοιμα, φιλιώνω, μονοιάζω 45. (ειδικότ. η μητ. **φαγομένος**, -η, -ο) αυτός που έχει καταναλώσει την απαραίτητη τροφή, που έχει γευματίσει: ευχαριστώ, δεν θα πάρω τίποτα- είμαι ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ, πεθαίνω*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μασώ, ροκανίζω (με τα δόντια)», < *t₂-g- < *t₂g- (με ένθια -g-), μεταπτωτ. βαθμ. του Ι.Ε. *ter- «τρίβω, τρυπώ», πβ. αρμ. t'ure «πιγούνι, μαστήρας», λατ. tergere «μασώ, λειαίνω», γοθθ. raikro «τρύπα» κ.ά. Ομόρρ. τρώγ-λη, τρώγ-ος, τραγ-ανός κ.ά. Η σημ. «τρώγω», μέσω της οποίας αντικαταστάθηκε το αρχ. *εσθίω*, είναι μτγν.]

το κ. τσου (επιφών.) για την έκφραση άρνηση ή, επαναλαμβανόμενο, για την έκφραση αποδοκιμασίας. [ΕΤΥΜ. Ηχομητ. λ.]

Τ.Σ.Α. (το) Ταμείο Συντάξεως Αυτοκινητιστών.

τογαλί (το) {άκλ.} (διαλεκτ.) το πρασινωπό χρώμα του γλωρού αμυγδαλού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

τογάλο (το) (διαλεκτ.) το γλωρό αμύγδαλο, αυτό που δεν έχει ακόμη ωριμάσει πλήρως.

[ΕΤΥΜ. Αββ. ετόμου, ίσως < διά-γάλο «γεμάτο γάλα» (< διά + γάλα) ή < σύ-γάλο < συν(ν)- + γάλα, ενώ έχει προταθεί και η αναγωγή στο τουρκ. çagla (bademi) «άγουρο αμύγδαλο» < περσ. çagala]

τσαγανό (το) {χωρ. πληθ.} {λαϊκ.} η ζωηρότητα και το νεύρο, το θάρρος: δεν έχει το ~ που χρειάζεται γι' αυτή τη δουλειά ΣΥΝ. δύναμη, ζωτικότητα. [ΕΤΥΜ. Ουδ. του μεσν. τσαγανός (βλ.λ.) με μφ. σημ.]

τσαγανός (ο) 1. ΖΩΟΛ. ο κίβουρας · 2. εσοχή της ραπτομηχανής, όπου τοποθετείται η σαίτα με το μασουράκι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. çapağoz «κίβουρας»]

τσαγκαράδικο (το) → τσαγκαράδικο

τσαγγάρης (ο) → τσαγγάρης

τσαγγάρικο (το) → τσαγγάρικο

τσαγγαροδευτέρα (η) → τσαγγαροδευτέρα

τσαγγός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. ο ταγγός (βλ.λ.) 2. (μτφ. για πρσ.) αυτός που είναι ιδιότροπος και ασυμβίβαστος ΣΥΝ. δύστροπος, δύσκολος. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. ταγγός/]

τσαγερία (η) {τσαγερiono} κατάσταση όπου σερβίρουν κυρίως τσάι ΣΥΝ. (λόγ.) τείποτεία. [ΕΤΥΜ. < θ. τσαγ- (τσαί, -αγίου) + παραγ. επίθημα -ερία/]

τσαγερό (το) η τσαγερία (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < τσάι + παραγ. επίθημα -ερό, με ευφωνικό -γ-]

τσαγιέρα (η) {τσαγερiono} {λαϊκ.} σκεύος για την παρασκευή, τη διατήρηση της θερμοκρασίας και το σερβίρισμα του τσαγιού. [ΕΤΥΜ. < τσάι + παραγ. επίθημα -ιέρα, με ευφωνικό -γ-]

τσαγκαράδικο (το) το τσαγκαρίκο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < τσαγγάρης + παραγ. επίθημα -άδικο, πβ. κ. βεν(ν)-άδικο/]

τσαγκάρης (ο) {τσαγκάρηδες κ. τσαγκαράδες} {λαϊκ.} αυτός που κατασκευάζει ή και επιδιορθώνει υποδήματα ΣΥΝ. παπουτστής, υποδηματοποιός, υποδηματοδιορθωτής.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. τσαγγάριος/ τζαγγάριος < τζάγγη «είδος υποδήματος» < λατ. zanca, λ. παρθικής αρχής]

τσαγκαρίκο (το) {λαϊκ.} το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται και επιδιορθώνονται παπούτσια ΣΥΝ. (λόγ.) υποδηματοποιείο. Επίσης **τσαγκαράδικο**.

τσαγγαροδευτέρα (η) {χωρ. πληθ.} 1. (παλαιότ.) η αργία της Δευτέρας, που είχαν καθιερώσει οι τσαγγαρήδες 2. (σκωπτ.) εργάσιμη ημέρα, την οποία μεταβάλλει κανείς σε αργία από τεμπελιά: Γιατί δεν πήγες σήμερα στη δουλειά; Τι είναι, ~;

τσαγγαροδευτέρα (η) {χωρ. πληθ.} 1. (παλαιότ.) η αργία της Δευτέρας, που είχαν καθιερώσει οι τσαγγαρήδες 2. (σκωπτ.) εργάσιμη ημέρα, την οποία μεταβάλλει κανείς σε αργία από τεμπελιά: Γιατί δεν πήγες σήμερα στη δουλειά; Τι είναι, ~;

τσαγγαροδευτέρα (η) {χωρ. πληθ.} 1. (παλαιότ.) η αργία της Δευτέρας, που είχαν καθιερώσει οι τσαγγαρήδες 2. (σκωπτ.) εργάσιμη ημέρα, την οποία μεταβάλλει κανείς σε αργία από τεμπελιά: Γιατί δεν πήγες σήμερα στη δουλειά; Τι είναι, ~;

τσαγγαροδευτέρα (η) {χωρ. πληθ.} 1. (παλαιότ.) η αργία της Δευτέρας, που είχαν καθιερώσει οι τσαγγαρήδες 2. (σκωπτ.) εργάσιμη ημέρα, την οποία μεταβάλλει κανείς σε αργία από τεμπελιά: Γιατί δεν πήγες σήμερα στη δουλειά; Τι είναι, ~;

τσαγκρονιό (η) (διαλεκτ.) η γρατζουνιά (βλ.λ.).

τσαγκρονιό (η) (διαλεκτ.) η γρατζουνιά (βλ.λ.).

τσάι (ο) [1895] {τσαγ-ιού} {σπανιότ.} -ια, -ιών} 1. (α) θαμνώδες φυτό με αρωματικά λευκά λουλούδια και αιθιαλή φύλλα ΣΥΝ. (λόγ.) τειόδεντρο (β) τα αποξηραμένα φύλλα του φυτού, επεξεργασμένα ή μη ΣΥΝ. (λόγ.) τείον 2. (συνεκδ.) το αφένημα που παρασκευάζεται από το βρώσιμο του αποξηραμένων φύλλων του παραπάνω φυτού και καταναλώνεται ως ζεστό ή κρύο ρόφημα: ελαφρύ | βαρύ ~ || μαύρο | πράσινο | στιγμιαίο | με λεμόνι | με γάλα | Κεϋλάνη | με άρωμα γιασεμιού || φτειάχνω | σερβίρω -I | οι Άγγλοι παίρνουν το ~ τους στις πέντε || είναι ώρα για ~ || φλιτζάνι | σερβίτσιο | κοντί | κοντολάκι | σουρωτήρι | φακελάκι τσαγιού ΣΥΝ. (λόγ.) τείον ΦΡ. (ειδικότ.) **τσάι του βουνού** θεματικό αφένημα που παρασκευάζεται από τα άνθη διαφόρων αρωματικών φυτών, τα οποία φυτρώνουν σε υψόμετρο άνω των χιλίων μέτρων 3. (συνεκδ.) απογευματινή συνάντηση, κατά την οποία προσφέρεται στους καλεσμένους το παραπάνω αφένημα (σημ. 2) μαζί με μπισκότα, κέικ, γλυκά κ.ά.: πήραμε μια πρόσκληση για ~ || η αιδουσα διατίθεται για ~, συνεσιάζσεις και κοινωνικές εκδηλώσεις | χορευτικό ~||- τον κυριών του φιλανθρωπικού σοματιένου 4. κάθε έγχυμα (βλ.λ.) αποξηραμένων φύλλων από συγκεκριμένο φυτό ή από μείγμα τμημάτων του με θεραπευτικό συνήθ. ιδιότητες: ~ από βότανα. — (υποκ.) τσαγάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *διφθογγος*. [ΕΤΥΜ. < ρωσ. tsai, βλ. κ. τείο/]

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

τσάκ (το) {άκλ.} 1. συνήθ. στη ΦΡ. (α) **στο τσάκ** την τελευταία ή την κατάλληλη στιγμή: έφτασες -λίγο ακόμη και θα έφευγα || ~ πρόλαβα το λεωφορείο (β) (προφορ.) **τσάκ μπαμ** αμέσως: ζήτησα έναν καφέ και, ~ μου τον έφευγε! · 2. (κυρ. στον προφορ. λόγο, για να δηλώσουμε ξαφνικό ή απότομο ήχο, όχι δυνατό, ο οποίος συνδέεται με ένα περιστατικό): και πάνω στην ώρα που είχε ανάψει το γλέντι, ~, πέφτει

ο διακόπτης του ρεύματος!

τσακάλι (το) {τσακαλιού | -ιών} 1. ΖΩΟΛ. σαρκοφάγο θηλαστικό, συγγενικό με τον λύκο και τον σκύλο, που έχει γκριζοκίτρινο τρίχωμα, κοκκινωπή ουρά με μαύρη άκρη και χρυσοκαστάνα μάτια, κτηνή κυρ. τη νύχτα και τρέφεται με μικρά τρωκτικά (συνήθ. ποντικούς), έντομα, πτώματα και με απορρίμματα που αφήνουν οι άνθρωποι 2. (μτφ.) πρόσωπο με μεγάλες ικανότητες, που τα καταφέρνει σε ό,τι κάνει: είναι ~, του αναθέτουν όλες τις δύσκολες υποθέσεις ΣΥΝ. επιτήδειος 3. (μτφ.-κακός.) πρόσωπο που το χαρακτηρίζει η σκληρότητα, η απανθρωπιά, η βία: τα ~ του υποκόσμου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. çakal < περσ. sagäl, πβ. κ. σανσκρ. srgäl]

τσακαλόδικος (ο) σαρκοφάγο θηλαστικό που προέρχεται από διασταύρωση τσακαλιού και λύκου.

τσάκα-τσάκα κ. **τσάκα-τσούκα** επιφρ.- τάκα-τάκα (βλ.λ.).

τσακιά (τα) {λαϊκ.-κυριολ.} το μέρος όπου μπορεί κανείς να γκρεμιστεί: (υβριστ.) στη φράση **στο τσακιά!** φύγε να μη σε βλέπω, χάσου από μπροστά μου ΣΥΝ. στον διάολο! [ΕΤΥΜ. < τσακίζω + επίθημα -ιά (πληθ. του -ίδι), πβ. κ. πριον-ιά/]

τσακίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσακίσα-α, -ηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) κομμάτια (το σπάζω, το συντρίβω: ~ ένα κλαδί | μια βέργα | οστό μέλους του σώματος) || (μτφ.) ~ το νερό (μετρίω) την ψυχρότητα του, το κάνω χλιαρό) || (παροιμ.) «η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει» 2. διπλώνω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα μέρη: ~ ένα χαρτί στα δύο | στα τέσσερα || οι περισσότερες σελίδες του βιβλίου είναι τσακισμένες 3. (μτφ.) καταβάλλω (κάποιον), τον υποβάλλω σε βάσανα και ταλαιπωρίες, τον κάνω να χάσει τη δύναμή ή το σθένος του: την τσάκισαν τα ηγερταία || αυτός ο θύροβος μου τσάκισε τα νεύρα || μας τσάκισε η λύπη | αυτή η δουλειά | ο πληθωρισμός | ο νηρός καρός || φανόταν τσακισμένος ύστερα από το ζενύτι | την αρρώστια || ~ κάποιον στο ζύλο (τον δέρνω πάνω πολύ, ανελέητα) ΣΥΝ. εξαντλώ, εξασθενίζω 4. (μτφ.) καταβάλλω (κάποιον) σε μάχη ή αγώνα, κατακινώ: οι στρατιωτικές μας δυνάμεις τσάκισαν τον εχθρό ΣΥΝ. καταστρέφω ANΤ. νικώμαι, ηττώμαι 5. (μτφ.) καταναλώνω κάτι με βουλιμία: το τσάκισα γδες το παστίτσιο ♦ (αμετβ.) 6. (για άνεμο ή ψύχος) μειώνεται η ένταση ή η δραμύτητα μου, καταπαύω: η πείραξη | η θβέλλα τσάκισε ΣΥΝ. κοπάω, ησυχάζω, μαλακώνω, πέφτω (μτφ.) ANΤ. δυναμώνω, χειροτερεύω 7. (μτφ.) καταβάλλωμαι από κάποιον, χάνω τη δύναμη, το σθένος, τη ζωτικότητα μου κ.λπ.: τσάκισε η υγεία του από την υπερκόπωση || τσάκισε από τα βάσανα και τις αρρώστιες || τσακίζει η καρδιά μου (λυπούμαι πάρα πολύ, συγκινομαι) ΣΥΝ. νικώμαι, εξασθενώ, κουράζομαι, εξαντλούμαι (μεσοπαθ. **τσακίζομαι**) 8. γίνομαι κομμάτια, συντρίβωμαι, τραυματίζομαι βαριά: το σκάφος τσακίστηκε στα βράχια || έπεσε και τσακίστηκε · 9. δείχνω μεγάλη προθυμία για κάτι, γίνομαι θυσία: τσακίστηκε να περπονηθεί τους καλεσμένους της | κάθε μέρα τσακίζεται να μας ευχαριστήσει ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι, (μτφ.) σκοτόνομαι, (μτφ.) σκίζομαι, κόπτομαι 10. (α) (οικ.) εκτελώ κάτι (για το οποίο πήρα εντολή) πολύ γρήγορα: πες του να τσακιστεί να έλθει εδώ που τον θέλω || τσακιστο να φέρεις το ξεκομπίσου τώρα! || (υβριστ. στην προστ.) φύγε από εδώ γρήγορα, ξεκομπίσου! ΣΥΝ. (άι) στα τσακιά! δρόμο!

[ΕΤΥΜ. μεσν., αββ. ετόμου, πθ. < τσακ (ηχομητ. λ.) Κατ' άλλη άποψη, < τσακίον «είδος μαχαριού που διπλώνει στα δύο» (αγν. ετόμου), ενώ τελείως απίθανη θεωρείται η αναγωγή στο ρ. *δι-ακκίζομαι «κάνω ακκισμούς»].

τσακί (το) {άκλ.} {λαϊκ.} στη ΦΡ. **τσακί κέφι** μεγάλο κέφι, κατάσταση έντονης ευφορίας και ελαφράς μέθης: φτάνω στο ~. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. çakıkeyf «ελαφρός μεθυσμένος»].

τσακίρης (ο) {τσακίρηδες}, **τσακίρισσα** (η) {λαϊκ.} αυτός που έχει γαλάζια μάτια ΣΥΝ. γαλανομάτης. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. çakır].

τσακίρικός, -η, -ο {λαϊκ.} (για μάτια) αυτός που έχει γαλάζιο χρώμα: (μτφ.) ελκυστικός, γοητευτικός: ~ βλέμμα.

τσακίση (η) {λαϊκ.} 1. η πτυχή υφάσματος 2. (συνεκδ.) η γραμμή που σχηματίζεται από την πτυχή του υφάσματος κατά το σιδέρωμα: πρόσεχε μη χιλιάσεις την ~ του παντελονιού σου || παντελιών με καλή | ίσια ~.

τσακίσια (το) {μεσν.} {τσακίσι-ατος | -ατα, -άτων} 1. το σπασίμο σε κομμάτια: το ~ του καρδιού 2. το δίπλωμα σε δύο ή περισσότερα μέρη: το ~ του χαρτιού στα δύο 3. το δίπλωμα της γωνιάς σελίδας βιβλίου | τετραδίου 4. η πτυχή υφάσματος και η γραμμή που σχηματίζεται κατά το σιδέρωμα: το ~ του φορέματος | του παντελονιού ΣΥΝ. τσακίση, πέτα · 5. (για ψύχος και άνεμο) ελάττωση της έντασης ή της δραμύτητας ΣΥΝ. μετριάσιμος, κατάπαυση 6. (μτφ.) καταβολή ή εξασθένιση δυνάμεων, σθένους, ζωτικότητας κ.λπ.: ~ του οργανισμού | του ηθικού | της αξιοπρέπειας ΣΥΝ. εξάντληση 7. (μτφ.) η κατάπνιξη, η συντριβή: το ~ της εξέγερσης | της απελευθέρωσης · 8. το τμήμα που επαναλλάσσεται, η επωδός ή οποιαδήποτε μελωδική παρεμβολή σε τραγούδι ΣΥΝ. ρεφρέν, γύρισμα 9. **τσακίσιατα** (τα) (α) λυγίσματα του κορμού, κουνήματα της μέσης κατά το βάδισμα ή τον χορό (β) τα νάγια που γίνονται από φιλαρέσκεια ΣΥΝ. σκέρτσα, τσαλίμια, καμωμάτα, (λόγ.) ακκισμοί.

τσακίσις, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανήσει: ~ ελιές ΣΥΝ. κοπανισμένος ANΤ. ατσακιστός, ακοπάνιστος · 2. αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί σε δύο ή περισσότερα μέρη: ~ γυακός ΣΥΝ. διπλωμένος, διπλωτός ANΤ. ατσακιστός, απτύχιστος ΦΡ. (α) **δεν έχω πεντάρα τσακιστή** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι αδέκαρος (β) **δεν δίνω πεντάρα | δεκάρα τσακιστή** δεν με ενδιαφέρει καθόλου, αδιαφορώ πλήρως (γ) **δεν αξίζει πεντάρα | δε-**

τσακίσις, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανήσει: ~ ελιές ΣΥΝ. κοπανισμένος ANΤ. ατσακιστός, ακοπάνιστος · 2. αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί σε δύο ή περισσότερα μέρη: ~ γυακός ΣΥΝ. διπλωμένος, διπλωτός ANΤ. ατσακιστός, απτύχιστος ΦΡ. (α) **δεν έχω πεντάρα τσακιστή** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι αδέκαρος (β) **δεν δίνω πεντάρα | δεκάρα τσακιστή** δεν με ενδιαφέρει καθόλου, αδιαφορώ πλήρως (γ) **δεν αξίζει πεντάρα | δε-**

τσακίσις, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανήσει: ~ ελιές ΣΥΝ. κοπανισμένος ANΤ. ατσακιστός, ακοπάνιστος · 2. αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί σε δύο ή περισσότερα μέρη: ~ γυακός ΣΥΝ. διπλωμένος, διπλωτός ANΤ. ατσακιστός, απτύχιστος ΦΡ. (α) **δεν έχω πεντάρα τσακιστή** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι αδέκαρος (β) **δεν δίνω πεντάρα | δεκάρα τσακιστή** δεν με ενδιαφέρει καθόλου, αδιαφορώ πλήρως (γ) **δεν αξίζει πεντάρα | δε-**

τσακίσις, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανήσει: ~ ελιές ΣΥΝ. κοπανισμένος ANΤ. ατσακιστός, ακοπάνιστος · 2. αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί σε δύο ή περισσότερα μέρη: ~ γυακός ΣΥΝ. διπλωμένος, διπλωτός ANΤ. ατσακιστός, απτύχιστος ΦΡ. (α) **δεν έχω πεντάρα τσακιστή** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι αδέκαρος (β) **δεν δίνω πεντάρα | δεκάρα τσακιστή** δεν με ενδιαφέρει καθόλου, αδιαφορώ πλήρως (γ) **δεν αξίζει πεντάρα | δε-**

τσακίσις, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανήσει: ~ ελιές ΣΥΝ. κοπανισμένος ANΤ. ατσακιστός, ακοπάνιστος · 2. αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί σε δύο ή περισσότερα μέρη: ~ γυακός ΣΥΝ. διπλωμένος, διπλωτός ANΤ. ατσακιστός, απτύχιστος ΦΡ. (α) **δεν έχω πεντάρα τσακιστή** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι αδέκαρος (β) **δεν δίνω πεντάρα | δεκάρα τσακιστή** δεν με ενδιαφέρει καθόλου, αδιαφορώ πλήρως (γ) **δεν αξίζει πεντάρα | δε-**

τσακίσις, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανήσει: ~ ελιές ΣΥΝ. κοπανισμένος ANΤ. ατσακιστός, ακοπάνιστος · 2. αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί σε δύο ή περισσότερα μέρη: ~ γυακός ΣΥΝ. διπλωμένος, διπλωτός ANΤ. ατσακιστός, απτύχιστος ΦΡ. (α) **δεν έχω πεντάρα τσακιστή** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι αδέκαρος (β) **δεν δίνω πεντάρα | δεκάρα τσακιστή** δεν με ενδιαφέρει καθόλου, αδιαφορώ πλήρως (γ) **δεν αξίζει πεντάρα | δε-**

τσακίσις, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανήσει: ~ ελιές ΣΥΝ. κοπανισμένος ANΤ. ατσακιστός, ακοπάνιστος · 2. αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί σε δύο ή περισσότερα μέρη: ~ γυακός ΣΥΝ. διπλωμένος, διπλωτός ANΤ. ατσακιστός, απτύχιστος ΦΡ. (α) **δεν έχω πεντάρα τσακιστή** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι αδέκαρος (β) **δεν δίνω πεντάρα | δεκάρα τσακιστή** δεν με ενδιαφέρει καθόλου, αδιαφορώ πλήρως (γ) **δεν αξίζει πεντάρα | δε-**

τσακίσις, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανήσει: ~ ελιές ΣΥΝ. κοπανισμένος ANΤ. ατσακιστός, ακοπάνιστος · 2. αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί σε δύο ή περισσότερα μέρη: ~ γυακός ΣΥΝ. διπλωμένος, διπλωτός ANΤ. ατσακιστός, απτύχιστος ΦΡ. (α) **δεν έχω πεντάρα τσακιστή** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι αδέκαρος (β) **δεν δίνω πεντάρα | δεκάρα τσακιστή** δεν με ενδιαφέρει καθόλου, αδιαφορώ πλήρως (γ) **δεν αξίζει πεντάρα | δε-**

τσακίσις, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανήσει: ~ ελιές ΣΥΝ. κοπανισμένος ANΤ. ατσακιστός, ακοπάνιστος · 2. αυτός που έχει διπλωθεί, που έχει μαζευτεί σε δύο ή περισσότερα μέρη: ~ γυακός ΣΥΝ. διπλωμένος, διπλωτός ANΤ. ατσακιστός, απτύχιστος ΦΡ. (α) **δεν έχω πεντάρα τσακιστή** δεν έχω καθόλου χρήματα, είμαι αδέκαρος (β) **δεν δίνω πεντάρα | δεκάρα τσακιστή** δεν με ενδιαφέρει καθόλου, αδιαφορώ πλήρως (γ) **δεν αξίζει πεντάρα | δε-**

τσακίσις, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σπάσει, που τον έχουν τσακίσει ή κοπανήσει:

κάρτα τσακιστή δεν αξίζει τίποτα.
τσακμάκι (το) {τσακμακ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. κομμάτι χάλυβα που με την τριβή πάνω σε πυρόλιθο παράγει σπινθήρες, οι οποίοι μεταδίδονται σε φωτιά 2. (συνκδ.) ο αναπτήρας που αποτ^ελ^εται από χάλυβα και πυρόλιθο και λ'ιτουργί^ε τον παραπάνω τρόπο: *φέρε μου το ~ ν' ανάγω τη φωτιά* 3. (μρφ.) αυτός που συλλαμβάνει αμέσως μια ιδέα, ο έξυπνος: *παιδί ~ ΣΥΝ. σπύρτο.* [ETYM. < τουρκ. çakmak].
τσακμακόπετρα (η) {χωρ. γ'ν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η πέτρα του τσακμακίου φλ.λ.) 2. (γενικότερ.) ο πυρόλιθος ΣΥΝ. στουρνάροπετρα.
τσακωμός (ο) ο διαπληκτισμός και η συνακόλουθη διακοπή των σχέσεων: *μετά τον ~ τους δεν ξαναμίλησαν* || δεν πρέπει να παίρνει κανείς στα σοβαρά τους ~ των ερωτευμένων || οι ~ μέσα στην οικογένεια δεν είναι κάτι ασυνήθιστο ΣΥΝ. μάλωμα, καβγάς ANT. συμφιλίωση, μόνιωμα. Επίσης τσάκωμα (το).
Τσάκωνας (ο) {Τσακώνων}, **Τσακόνισσα** (η) ο κάτοικος της Τσακωνιάς (βλ.λ.).
 [ETYM. μεσν. εθνονόμο, αβεβ. ετύμου, πθ. από το περιγραφικό όν. *έξω Λάκωνες* με τροπή του -ξ- σε -τσ- (πβ. κ. τσακων. τσερέ = *ζήλος*) και σύγηση του -λ-: *έξω Λάκωνες* > **Τσω-άκωνες* > *Τσάκωνες* (με έκκρουση). Λιγότερο πθ. η αναγωγή στη φρ. εις τους *Λάκωνες*, καθώς και η σύνδεση με το επίθ. *τραχύς* μέσω αμάρτυρου τ. *τραχύνος* (< τραχύν «τραχύ, ανώμαλο έδαφος»). Έχει προταθεί επίσης η συσχέτιση με το μεσν. *διάκωνες* «υπηρέτες, φύλακες κάστρων», ενώ η υποθ. περί ετυ-μολ. από το αλβ. tsakon «τραχύ έδαφος» δεν αιτιολογείται σηματο-λογικώς].
Τσακωνιά (η) {μεσν.} το ΝΑ. τμήμα της επαρχίας Κυνουρίας του νομού Αρκαδίας, όπου ομιλείται η τσακωνική διάλεκτος, νεοελληνική διάλεκτος δομικής προελεύσεως με πολλά αρχαϊκά στοιχεία.
τσακωνικός, -η, -ό κ. τσακωνικός, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τους Τσάκωνες (τους κατοίκους της Τσακωνιάς) ή την Τσακωνιά: *- χορός/ διάλεκτος 2. Τσακόνικα* (τα) η διάλεκτος των Τσακωνών (βλ. λ. Τσακωνιά).
τσακώω ρ. μετβ. {τσάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. πιάνω (κάποιον), τον συλλαμβάνω στην παγίδα: *παραφύλαξαν και τσάκωσαν τον διαρρήκτη* || - *κάποιον στα πράσα* (τον πιάνω την ώρα ακριβώς που κάνει κάτι, λ.χ. κλοπή, ύποπτη ή παράνομη πράξη κ.λπ.) ΣΥΝ. παγιέω, αρπάζω, γραπτόν 2. (+να) συλλαμβάνω (κάποιον) να κάνει (κάτι κακό): *τον τσάκωσαν να κλέβει* || αν σε τσάκώσω να το ξανακάνεις θα σε διώξω! 3. (λαϊκ.) αρπάζω (κάτι), πιάνω σφιχτά με απότομη κίνηση: *μόλις μπήκε, τσάκωσε το μπουκάλι από το τραπέζι* 4. (λαϊκ.) παίρνω και κρατώ στα χέρια μου κυρ. στον αόρ. και στην προστ. *τσάκωσε* | (κ. αρκό) *τσάκω'*: *τσάκωσ' τα χιλιάρικα και φύγε!* || *τσάκω'* το μερτικό σου 5. (μεσοπαθ. *τσακώνομαι*) έρχομαι σε προστριβή ή σύγκρουση (με κάποιον), μαλώνω: *μην τσακώνεστε για μικροπράγματα* || τσακώνονταν και πήγα να τους χωρίσω || *τσακώθηκαν και διέλυσαν τον αρραβώνα* || *έχει τσακωθεί με τους περισσότερους φίλους του ΣΥΝ. μαλώνω, καβγαδίζω, (λογιότ.) διαπληκτισμοί ANT. συμφιλίωση ANT. είμαι τσακωμένος (με κάποιον) έχω μαλώσει, έχω έλθει σε ρήξη (με κάποιον) δεν διατηρώ σχέσεις, δεν του μιλάω: *δεν μιλάμε πια- είμαστε τσακωμένοι.*
 [ETYM. μεσν., πθ. < τσακίον «είδος μαχαίριου» (βλ. κ. τσακίω), ενώ, κατ' άλλη εκδοχή, < *ψακόνω (πβ. κ. ψευδός - τσευδός), από συμφορητό των λ. *ψάγναι* και *μαγκώνω*. Έχει ακόμη προταθεί η αναγωγή στον δωρ. τ. *σακώ* (όω) (αττ. *σηκώ*, βλ. λ. *σηκώνω*), με τη σημ. «βάζω (το αρνί) στον σήκο, δηλ. στο ζύγω», μέσω τ. **σακώω* από συνεκφορά με αντων.].
τσακοτός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) στη φρ. *κάνω (κάποιον) τσακοτώ* πιάνω (κάποιον) την ώρα που κάνει κάτι ύποπτο ή κακό: *τον έκαναν τσακοτώ την ώρα που έκλεβε.*
τσαλαβούτας (ο) (λαϊκ.) 1. (σπάν.) αυτός που βαδίζει απρόσεκτα και πατά μέσα στις λάσπες 2. (συνήθ. μρφ.) αυτός που ενεργεί, εργάζεται κ.λπ. χωρίς τάξη και σύστημα, απρόσεκτα: *μη βασίσεις σ' αυτόν, είναι - στη δουλειά του ΣΥΝ. τσαπατσούλης, άστολος, ακατάστατος.*
τσαλαβουτώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τσαλαβουτάς... | τσαλαβούτησα} (λαϊκ.) 1. βαδίζω απρόσεκτα και πατώ μέσα σε λάσπη ή νερά 2. (μρφ.) κολυμπώ στα ρηχά, χτυπώντας από φόβο ή για διασκέδαση τα χέρια και τα πόδια στο νερό: *τα πιτσιρίκια τσαλαβουτούσαν στην άκρη του γιαιού* 3. (μρφ.) είμαι τσαπατσούλης, σκέπτομαι, ενεργώ, εργάζομαι κ.λπ. απρόσεκτα και επιπόλαια, χωρίς τάξη ή σύστημα: *ώρες τσαλαβουτούσε μέσα στα βιβλία, αλλά δεν έμαθε τίποτα.* — *τσαλαβούτημα* (το).
 [ETYM. Πθ. < άτσαλα βουτώ ή, σύμφωνα με άλλη άποψη, < *έξαλλα βουτώ*].
τσαλάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η ζάρα που σχηματίζεται σε ύφασμα.
τσαλακώω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσαλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) 1. μαζεύω κάτι άτσαλα, το διπλώνω πρόχειρα έτσι, ώστε να σχηματίσει ζάρες: *~ χαρτί | έγγραφο | γράμμα | τα ρούχα μου* || *τσαλακωμένο φορέμα | σακάκι | παντελόνι ANT. ισιώνω, σιδερώω 2. (για μέταλλα) συμπίεζω, ώστε να αλλοιωθεί η μορφή του: ~ μια λαμπίνα 3. (μρφ.) μειώνω, υποβιβάζω: ~ την αξιοπρέπεια | την υπόληψη κάποιου ΣΥΝ. καταρρακώω, (μρφ.) εξευτελίζω, (καθημ.) στραπατσόρω (μρφ.) ANT. εξυψώνω, εξάίρω 4. (αρκό) καταστρέφω την εξωτερική εμφάνιση (κάποιου) χτυπώντας τον, τραυματίζοντας τον: *κάστε στη μπάντα, γιατί θα σου τσαλακώσω τη μούρη!* ♦ 5. (αμετβ.) σχηματίζω εύκολα άτσαλες πτυχές ή ζάρες: *τολινό ύφασμα τσαλακώνει εύκολα.* — *τσαλάκωμα* (το).
 [ETYM. < *ψαλακόνω (με τροπή του -ψ- σε -τσ-, πβ. κ. ψευδός - τσευδός) < μγν. ψαλάσσω «αγγίζω ελαφρά» (πβ. ψαλακτός) < αρχ. ψάλ-**

λω + παραγ. επίθημα -άσσω (πβ. κ. *α'ιμ-άσσω, παλ-άσσω, σταλ-άσσω*). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το αμάρτυρο **δια-λακκό* < *διά + λακκό* < *λάκκος*].
τσαλαπατώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {τσαλαπατάς... | τσαλαπάτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) 1. καταστρέφω ή συνθλίβω (κάτι) με τα πόδια, πατώ άτσαλα πάνω του: *τσαλαπατούσαν τα λουλούδια του πάρκου!* || *τα χαρτιά τα είχαν τσαλαπατήσει οι περαστικοί ΣΥΝ. ποδοπατώ 2. (μρφ.) μειώνω το κύρος και την υπόληψη κάποιου, τον εξευτελίζω: ~ την αξιοπρέπεια | τα αισθήματα των άλλων ΣΥΝ. ταπεινώνω, στραπατσόρω, (μρφ.) τσαλακώω. — τσαλαπάτημα (το). [ETYM. < μεσν. *τσαλαπατώ*, αβεβ. ετύμου, ίσως από τη φρ. *άτσαλα πατώ* ή *έξαλλα πατώ*, ενώ υπάρχει και η εκδοχή της αναγωγής στη φρ. *λάς πατώ*, καθώς και στον διαλεκτ. τ. **τσαλαχο-πατώ* (*τσαλάχο* «θόρυβος»)].
τσαλαπετεινός (ο) ΖΩΟΛ. όμορφο πτηνό με πλούσιο πορτοκαλοκάστανο φτέρωμα, εντυπωσιακό λοφίο από μακριά μαύρα στις άκρες φτερά, φτερούγες και ουρά σε μαύρο και άσπρο χρωματισμό και μακρύ κορπό ράμφος τρέφεται με έντομα και σκουλήκια και ζει συνήθ. σε ανοικτούς θαμνοτόπους ΣΥΝ. αγριοπετεινός, αγριοκόκορας. [ETYM. Νόθο συνθ. < τσαλί (βλ.λ.) < πετεινός].
τσαλί (το) {τσαλ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) 1. ξερό χορτό που χρησιμεύει ως προσάναμμα ΣΥΝ. φρυγάνο 2. είδος αγκαθώτου θάμνου. [ETYM. < τουρκ. çalı].
τσαλίμι (το) {τσαλίμι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. επιδέξια κίνηση του σώματος στον χορό ή στην πάλη ΣΥΝ. κόλπο, φουγόρα 2. (μρφ.) εξεζητημένη κίνηση ή συμπεριφορά που γίνεται από φιλαρθεσία: *πολλά ~ μάς κάνει τώρα τελευταία ΣΥΝ. τσάκιμα, σκέρτος, κάμομα, (λογιότ.) ακκισμός.* — (υποκ.) τσαλιμάκι (το). [ETYM. < τουρκ. çalim].
Τσαμαδόουρα (η) η σημαδοουρα (βλ.λ.).
τσαμασίρια (τα) {τσαμασιριών} (λαϊκ.) τα προσωπικά είδη (κάποιου). [ETYM. < τουρκ. çamaşır «ασπρόρουχα για πλύσιμο»].
Τσάμης (ο) {Τσάμηδες} ο κάτοικος της Τσαμουριάς, περιοχής της Θεσπρωτίας (ειδικότερ.) ο μουσουλμάνος αλβανόφωνος (Τουρκαλβανός) της Τσαμουριάς, που εξαιρέθηκε της ανταλλαγής πληθυσμών με την Τουρκία.
 [ETYM. Αβεβ. ετύμου, ίσως < αρχ. *Θάμης*, ποταμός που διαρρέει την περιοχή, ή < *Σάμεις*, όν. αρχ. θρακοϊλλυρικού του Τσάμηδες, δηλ. τους κατοίκους της Τσαμουριάς (βλ.λ.): ~ *φορεσιά | έθιμα* || *γίνωμα - ταμμάκος* (γίνωμα πολύ ενοχλητικός, φορτώνομα σε κάποιον) 2. *τσάμι-πός* (ο) παραδοσιακός κυκλικός χορός με πανελλήνια διάδοση χορεύεται σε ρυθμό 3/4 και περιλαμβάνει 12 βήματα (κατ' άλλους 16) και χαρακτηρίζεται από τις εντυπωσιακές φιγούρες του πρώτου χορευτή.
Τσαμουριά (η) (στην Τουρκοκρατία) περιοχή της Θεσπρωτίας, που περιελάμβανε την Παρραμυθιά, την Πάργα, τις Φιλιάτες, το Μαργαρίτι και χωριά του Δελφίνου. [ETYM. < *Τσάμης* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -ουριά, πβ. κ. κλεφτ-ουριά].
τσάμπα → τζάμπα
τσαμπατζής (ο) → τζαμπατζής
τσαμπί (το) {τσαμπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. ο βότρυς σταφυλιού, πολλά σταφύλια μαζί γύρω από ένα βασικό στέλεχος: *κόμωμε από την κλη-ματάρα τέσσερα μεγάλα - σταφύλια* || *έφαγε ένα ολόκληρο ~ σταφύλι!* 2. (γενικότερ.) κάθε καρπός φυτού που έχει σχήμα βότρυος. — (υποκ.) τσαμπάκι (το).
 [ETYM. όμημο μεσν. < βεν. zambin, υποκ. του zampa «πόδι (ζώου, πτηνού)», ονοματοπ. λ.].
τσαμπουκαλεύομαι ρ. αμετβ. {τσαμπουκαλεύτηκα} (αρκό) 1. συμπεριφέρομαι επιθετικά, εριστικά, με τσαμπουκά (βλ.λ.) 2. προξενώ προβλήματα.
τσαμπουκαλής (ο) {τσαμπουκαλήδες}, τσαμπουκαλού (η) {τσαμπουκαλούδες} (αρκό-κακός.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με επιθετικό και θρασυ τρόπο: *κάνει τον ~, αλλά είναι δειλός ΣΥΝ. μάγκας, νταής.* Επίσης τσαμπουκαλίδισσα (η). — **τσαμπουκαλήδικος**, -η, -ο, **τσαμπουκαλήδικα** επίρρ.
 [ETYM. < τουρκ. sabakal «σεσημασμένος, αυτός που δεν έχει λευκό ποινικό μητρώο»].
τσαμπουκαλί (το) {χωρ. γεν.} (αρκό-κακός.) η επιθετική και θρασεία συμπεριφορά: *σε ποιον πουλάς ~; || κράτα το ~ γι' άλλες περιστάσεις ΣΥΝ. τσαμπουκάς, μαγκιά, ζορλίκα.* [ETYM. < *τσαμπουκάς* + -λίκα (< τουρκ. -lık), πβ. κ. *πασα-λίκα*].
τσαμπουκάς (ο) (αρκό) 1. ζορική και μάγκικη συμπεριφορά, που τη χαρακτηρίζει το επιθετικό, θρασυ και απειλητικό ύφος: *έρχεται κάθε τόσο και μας πουλάει - ΣΥΝ. τσαμπουκαλί, ζορλίκα, νταίλικι, μαγκιά 2. (συνεκδ.) αυτός που υποθετεί τέτοια συμπεριφορά, ζόρικός και σκληρός άνθρωπος: *παριστάνει τον ~, αλλά είναι δειλός ΣΥΝ. τσαμπουκαλής 3. η μαχητικότητα, ο δυναμικισμός και η αυτοπεποίθηση: *χρειάζεται ~ σ' αυτή τη δουλειά, αλλιώς θα σε κάνουν οι άλλοι ό,τι θέλουν* || ό,τι κέρδισε, το κέρδισε με τον - του Φρ. *σπία τον τσαμπουκά (κάποιου)!* κάμπωτη την αυτοπεποίθηση κάποιου, ώστε να γίνει υπάκουος ή να μην αντιδρά δυναμικά: *κάνει καμώνια στους νεοσύλλεκτους, για να τους σπάσει τον τσαμπουκά.* [ETYM. < τουρκ. sabika «προηγούμενη καταδίκη, ποινή — ποινικό παρελθόν»].
τσαμπούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. πνευστό όργανο της νησιωτικής Ελλάδας, που αποτελείται από ασκί (από δέρμα αρνίου ή κατσίκας), το οποίο φουσκώνει με αέρα ο εκτελεστής (τσαμπουνάρης), και από δύο καλαμένιους αυλούς με γλωσσίδι, από τους οποίους παρά-***

γει χαρακτηριστικό οξύ ήχο- πβ. κ. *γκάντα* ΣΥΝ. (λόγ.) άσκαυλος. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. zamprognα < λατ. symphonia < αρχ. συμ-φονία (ως μουσ. όρ.)].

τσαμπουνάρης (ο) {τσαμπουνάρηδες} αυτός που παίζει τσαμπούνα. **τσαμπούνα** (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τσαμπούννας... | (σπάν.) τσαμπούννη-σα} (λαϊκ.) 1. (αρχικά) παίζω την τσαμπούνα (βλ.λ.) 2. (συνήθ. μτρ.) φλυαρώ ακατάπαιστα, λέγοντας ανοησίες· μιλώ χωρίς νόημα· π τσαμπουνάει αυτός· || τ κάθεται και μου τσαμπουνάει· ΣΥΝ. μοιρολόγι, αεροκοπανώ, παραληρώ. Επίσης τσαμπουνίζω [μεσν.]. — τσαμπούννημα κ. **τσαμπουνισμα** (το).

τσαμπουρο (το) (λαϊκ.) το κύριο στέλεχος | κοτσάνι από το τσαμπί, όταν αφαιρεθούν οι ρώγες.

τσαννάκι (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.-μεγεθ.) μεγάλος πηλινός κες, στρογγυλός, με υψωμένα πλαϊνά τοιχώματα· *γιαούρτι σε* ~ ΣΥΝ. *γαβάθα* (η). [ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τ. του ουσ. τσαννάκι (βλ.λ.)].

τσαννάκι (το) {τσαννάκι-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) πηλινο πιάτο των χωρικών ΣΥΝ. *γαβάθα* (λαϊκ.) Φρ. *χωρίζω* τ *τσαννάκι μου (με κάποιον)* (i) διαμοιράζω ό,τι έχω κοινό (με κάποιον) και γεν. ξεκαθαρίζω τις σχέσεις μου μαζί του (ii) παίρνω διαζύγιο. [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. çanak < μτρν. *σαννάκιον* «πήλινο δοχείο», αγν. ετύμου].

τσαννακογλειφτής (ο) {τσαννακογλειφτών} (λαϊκ.-μειωτ.) αυτός που γλείφει τα τσαννάκια κάποιου, δηλ. που κολακεύει κάποιον προσπαθώντας να προσηθεί ή να κερδίσει την εύνοια του· *καλός* ~ είναι και του λόγου σου! ΣΥΝ. κόλακας, τιποτένιος.

Τσαντ (το) {άκλ.} (αράβ. Jumhūriyat Tchad, γαλλ. République du Tchad = Δημοκρατία του Τσαντ) κράτος της Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Εντζάμενα, επίσημες γλώσσες την Αραβική και τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. Tchad, από την ομώνυμη λίμνη, < αράβ. tSad, από λ. των ιθαγενών που σημαίνει «λίμνη»].

τσάντα (η) {τσαντών} 1. σακίδιο από δέρμα, ύφασμα, πλαστικό ή άλλο υλικό σε διάφορα σχήματα, με χειρολαβές, όπου τοποθετεί κανείς διάφορα αντικείμενα· *κρεμαστή* | *μαθητική* ~ || ~ για ψώνια 2. (ειδικότ.) εξάρτημα της γυναικείας αμφίσεσης για την τοποθέτηση του πορτοφολιού, των κλειδιών, των καλλυντικών και των άλλων απαραίτητων μικροαντικειμένων, που κρέμεται από τον ώμο ή κρατιέται στο χέρι. — (υποκ.) τσαντάκι (το), τσαντούλα (η). [ΕΤΥΜ < τουρκ. çanta].

τσαντάκιος (ο) {τσαντάκιδες} (λαϊκ.) κακοποιός που αρπάζει τσάντες από διαβάτες, κυρ. από γυναίκες. [ΕΤΥΜ. < τσάντα + παραγ. επίθημα -άκιος, πβ. κ. *ματ-άκιος, γυαλ-άκιος*].

τσαντιά (η) το γτύπημα με την τσάντα· *του 'ρίξε μια* ~ στο πρόσωπο.

τσαντζιού ρ. → τσατζιού

τσαντίλα (η) → τσατίλα

τσαντίλα (η) (διαλεκτ.) 1. σάκος από αραιούφασμένο πανί, ο οποίος χρησιμοποιείται για την αποστράγγιση του γλωρού τυριού 2. (συνεκδ.) το τυρί που παρασκευάζεται με τον παραπάνω τρόπο 3. (κατ'επέκτ.) κάθε αραίο ύφασμα που χρησιμοποιείται για αποστράγγιση. [ΕΤΥΜ. < σλαβ. Cedilo].

τσαντίλας (ο) → τσατίλας

τσαντίρι (το) {τσαντίρι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. πρόχειρο κατάλυμα με τένα στηριγμένη σε μεταλλικούς ή ξύλινους ιστούς, σκηνη· τα ~ τον τσιγγάνων ΣΥΝ. αντίσκηνο, τένα 2. προχειροφτιαγμένο φτωχόσπιτι. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. çadır].

τσάντισμα (το) → τσάσιμα

τσαντόρ (το) {άκλ.} φαρδύ μακρύ ρούχο που φοριέται από γυναίκες σε μουσουλμανικές χώρες, κυρ. στο Ιράν, φτιαγμένο από μαύρο ύφασμα, που καλύπτει το πάνω μέρος του σώματος, το κεφάλι και μέρος του προσώπου πβ. λ. *γιασιμάκι, φερτζές*. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. tchador < αράβ. cador < περσ. caddar].

τσάο επιφών. {άκλ.} αντίο, γεια. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. ciao, διαλεκτ. τ. του schiano «δούλος (σας)», που χρησιμοποιήθηκε ως χαιρετισμός, < μεσν. λατ. sclavus (βλ. λ. *σκλάβος*)].

Τ.Σ.Α.Ο.Α. (το) Ταμείο Συντάξεως και Αρωγής Οργάνων Αγοφυλακής.

τσαουλί (το) {τσαουλι-ιού | -ιών} 1. ο καρπός της τσαουλιάς (βλ.λ.) 2. ποικιλία φασολιών. [ΕΤΥΜ. Πιθ. < *δια-ύλιον «γεμάτο ύλη, χυμό -ζουμερό» < διά + ύλη].

τσαουλιά (η) (λαϊκ.) ποικιλία βερικοκιάς (βλ.λ.).

τσαούσης (ο) {τσαούσηδες}, **τσαούσα** (σημ. 2) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. (παλαιότ.) υπαξιωματικός του τουρκικού στρατού με βαθμό αντίστοιχο του λοχία 2. (συνήθ.-μτρ.) άνθρωπος πολύ αυταρχικός, αυθαίρετος και ιδιότροπος. Επίσης **τσαούσω** (η) (σημ. 2). [ΕΤΥΜ. < όμημ μεσν. *τσαούσης* | *τσαούσιος* < τουρκ. çanus, «λοχίας, φρουρός»].

τσάπα (η) {σπάν. τσαπών} (λαϊκ.) γεωργικό εργαλείο για σκάψιμο, που αποτελείται από μία πλατιά λάμα, η οποία είναι κάθεται προσαρμωσμένη σε μακρόστενο ξύλινο κοντάρι (στειλιάρι): σκάβω τον κήπο με την ~ || *περιστροφική* ~ (σύγχρονο μηχανικό εργαλείο που έχει τη δυνατότητα να ανασκάπτει πολλά αυλάκια του ίδιου αγρού ταυτόχρονα) ΣΥΝ. σκαπάνη, τσαπί. [ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. zappa < δημιόδ. λατ. sappa, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με ύλλυρ. zapp «πράγος»].

τσαπατσουλειά (η) η προχειροφτιαγμένη.

τσαπατσουλής (ο) {τσαπατσουλήδες}, **τσαπατσουλά** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόδ.) πρόσωπο που σκέπτεται, ενεργεί, εργάζεται κ.λπ.

χωρίς τάξη και σύστημα, άτσαλα και επιπόλαια· *ακόμη δεν έχει μα-ζέψει το δωμάτιο του, ο ~!* | *χτένισε καλά τα μαλλιά σου, μην είσαι ~!* ΣΥΝ. ακατάστατος, άτσαλος ΑΝΤ. τακτικός. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. çaracı «ατημέλητος»].

τσαπατσουλιά (η) 1. η έλλειψη νοικοκυροσύνης, το να είναι κανείς άτσαλος και ακατάστατος· η ~ αυτού του παιδιού δεν περιγράφεται! || ~ στο ντύσιμο | στο γράψιμο | στις δουλειές του σπιτιού ΣΥΝ. ακαταστασία, επιπολαιότητα 2. (συνεκδ.) ενέργεια ή εργασία που γίνεται πρόχειρα, χωρίς μελέτη ή χωρίς τάξη και σύστημα· *θέλεις πάντα να έχεις κάποιον να διορθώνει τις ~ σου*.

τσαπατσουλίκος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον τσαπατσούλη, που γίνεται με τσαπατσουλιά· ~ *δουλειά* | *ντύσιμο* | *εμφάνιση* | *μέθοδος* | *τρόπος* ΣΥΝ. ακατάστατος, άτσαλος ΑΝΤ. τακτικός. — **τσαπατσουλικά** επίρρ.

τσαπερόδνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ζωνηρή, παιχνιδιάρικα και έξυπνη νεαρή γυναίκα· *κοίτα τι σκάρωσε πάλι η ~!* [ΕΤΥΜ. Πιθ. < μτρν. *σαπερόδον*, σκωπτικό προσωνύμιο της εταίρας Φρύνης, υποκ. του αρχ. *σαπέροδης* «είδος ψαριού (κορακίνος)», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

τσαπί (το) {τσαπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. (υποκ.) μικρή σε μέγεθος τσάπα (βλ.λ.) 2. (γενικότ.) σκαπτικό εργαλείο, σκαπάνη. [ΕΤΥΜ < μεσν. *τσαπίον*, υποκ. του *τσάπα* (βλ.λ.)].

τσαπίσι ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {τσαπίσι-α, -ηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) σκάβω (κάτι) με την τσάπα (βλ.λ.): ~ τον κήπο | *χωράφι* ΣΥΝ. σκαλιζώ, σκάβω ♦ 2. (αμετβ.) σκάβω με την τσάπα· *από το πραι ~ στημη δεν απόστασα*. — τσάπισμα (το).

τσαπράζι (το) {τσαπράζ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) (συνήθ. στον πληθ.) τα αργυρά ή επίχρσα κοσμήματα που φοριούνταν σταυροί στο στήθος, αποτελώντας εξάρτημα της παραδοσιακής ανδρικής φορεσιάς της ηπειρωτικής Ελλάδας. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. çarraz < περσ. Çar[r]äst].

τσαρδάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) πρόχειρος φόρος στέγασης ή κατασκήνωσης, παράγκα ή φτωχικό σπίτι. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. çardak].

τσαρδί (το) {τσαρδ-ιού | -ιών} φτωχό σπίτι· (γενικότ.) το σπίτι, η κατοικία. [ΕΤΥΜ. < *τσαρδάκι* (υποχωρητ.), που θεωρήθηκε υποκοριστικό (πβ. κ. *πασούμι -πασουμάκι*)].

τσαρέβιτς (ο) {άκλ.} (παλαιότ.) ο πρωτότοκος γιος του τσάρου (βλ.λ.) και διάδοχος του ρωσικού θρόνου. [ΕΤΥΜ. < ρωσ. tsarevic < tsar (βλ. κ. *τσάρος*) + πατρων. επίθημα -evic].

τσαρικός, -ή, -ό [1896] 1. αυτός που σχετίζεται με τον τσάρο (βλ.λ.): ~ εξουσία | *καθεστώς* 2. **τσαρικός** (ο) ο οπαδός του τσάρου και του τσαρισμού (βλ.λ.).

τσαρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η σύζυγος του τσάρου (βλ.λ.) 2. (παλαιότ.) γυναίκα με εξουσία τσάρου στη Ρωσία· η *Μεγάλη Αικατερίνη ήταν πανίσχυρη* ~

τσαρισμός (ο) [1897] {χωρ. πληθ.} η απολυταρχική εξουσία των τσάρων της Ρωσίας (μέχρι το 1917). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. tsarism (βλ. κ. *τσάρος*)].

τσάρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) περπάτημα για αναψυχή, περίπατος· *πάμε ~ στη θάλασσα*; || *κάνουν ~ με τ' αυτοκίνητα* ΣΥΝ. βόλτα, σεργιάνι. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. çark «τροχός»].

τσαρλατάνος (ο) (λαϊκ.) 1. αυτός που εξαπατά τους άλλους για ιδιοτελείς σκοπούς, παριστάνοντας τον ειδικό· *ένας - είναι και τίποτε άλλο* ΣΥΝ. απατεώνας, αγήρτης 2. (ειδικότ.) ψευδοεπιστήμονας που εκμεταλλεύεται τους αφελείς· ~ *γιατρός/ φαρμακοποιός* ΣΥΝ. κομπογιαν(ν)ίτης 3. (μειωτ.) επιστήμονας, κυρ. γιατρός ή πολιτικός, που δίνει πολλές υποσχέσεις. — τσαρλατανιά (η), τσαρλατανισμός (ο). [ΕΤΥΜ. < ιταλ. ciarlatano (με παρεμπόλ. επίρρ. του ρ. ciarlare «φλασάρ») (< cerretano «κάτοκος του χωριού Cerreto (στην Ιταλία)» ή < μεσν. *κερατάς* (άποψη Η. & R. Kahane)].

τσαρλεστον (το) {άκλ.} γρήγορος χορός που συνοδεύεται από μουσική τζαζ· *κατάγεται από τους μαύρους της Β. Αμερικής και απέκτησε τεράστια δημοτικότητα στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου (δεκαετία '20)*. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. amer. charleston, από την ομώνυμη πόλη της Ν. Καρολίνας στις Η.Π.Α.].

τσάρος (ο) 1. ο απόλυτος μονάρχης της Ρωσικής Αυτοκρατορίας μέχρι την Οκτωβριανή Επανάσταση (1917) και ο τίτλος του· ο *Μέγας Πέτρος ήταν - της Ρωσίας* 2. ο ηγεμόνας της Βουλγαρίας κατά τον Μεσαίωνα 3. (μτρ.) το πρόσωπο που ασκεί απόλυτη εξουσία σε έναν τομέα· ο ~ της οικονομίας. [ΕΤΥΜ. < ρωσ. tsar < γοθθ. kaisar < λατ. caesar (βλ. κ. *καίσαρας*)].

τσαρουχάς (ο) {τσαρουχάδες} (λαϊκ.) αυτός που κατασκευάζει ή πουλά τσαρούχια.

τσαρούχι (το) {τσαρουχ-ιού | -ιών} 1. χαμηλό υπόδημα των χωρικών και βοσκών της ηπειρωτικής Ελλάδας, που κατασκευαζόταν από ακατεργαστο ή ημικατεργασμένο δέρμα και είχε φούντα στην άκρη 2. (ειδικότ.) το παραπάνω τυποποιημένο υπόδημα των ευζώνων της προεδρικής φρουράς με τη χαρακτηριστική κόκκινη φούντα στο μπροστινό άνω άκρο· Φρ. (α) με *μισό τσαρούχι* για άνθρωπο πολύ φτωχό, (άπορο (β) *με τα τσαρούχια* με άνεση, χωρίς να δυσκολευτεί κανείς ιδιαίτερα, χωρίς απώλειες· και με το παραπάνω· *πέρασε ~ στις εξετάσεις* 3. (μτρ.) κάθε άκομπο ή χοντροκομμένο παπούτσι. [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. çank].

τσάρτερ (το) {άκλ.} 1. αεροπλάνο που εκτελεί γραμμού κόστους αεροπορική πτήση, τής οποίας οι θέσεις έχουν προμηθευθεί από γραφείο ταξιδιών για λογαριασμό πελατών του με κοινό προορισμό· θα

πάω στο Παρίσι με ~ 2. (ως επίθ.) για πτήση που έχει πραγμαματιστή με τον παραπάνω τρόπο: πτήση ~ για Λονδίνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*.

[ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. charter «επίσημο κείμενο ή συμβόλαιο, που εξασφαλίζει τα δικαιώματα αποκλειστικής χρήσεως» < παλ. γαλλ. chartre < μεσν. λατ. chartula, υποκ. του λατ. charta «φύλλο παπύρου» < αρχ. χάρτης].

τσατίζω κ. τσαντίζω ρ. μετβ. (τσάτισ-α, -τηκα, -μένος) ενοχλώ (κάποιον) και τον κάνω να θυμώσει ή να εκνευριστεί: τον τσάτισες πολύ αυτή τη φορά || με τσάτισε και της απάντησα άσχημα || μην τσατίσεις, δεν αξίζει τον κόπο || τσατίστηκε λίγο, όταν αρνήθηκε να του κάνω το χατίρι || φαινόταν τσατισμένος όταν ήλθε ΣΥΝ. πειράζω, ενοχλώ, εξοργίζω. — τσάτισμα κ. τσάντισμα (το). [ETYM. < τουρκ. çatışmak «συγκρούομαι», κατά τα ρ. σε -ίζω].

τσατίλα κ. τσαντίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η κατάσταση μεγάλου εκνευρισμού ή οργής ως αποτέλεσμα πειράγματος, κακής συμπεριφοράς τρίτου κλπ.: κόντεψε να σκάσει από την ~ του, όταν το έμαθε! ΣΥΝ. θυμός, αγανάκτηση. [ETYM. < τσατίζω + παραγ. επίθημα -ίλα, πβ. κ. *μαυρίλα*].

τσατίλας κ. τσαντίλας (ο) πρόσωπο που νευριάζει εύκολα, που δίνει την εντύπωση ότι είναι πολύ συχνά νευριασμένος ΣΥΝ. ζοχιάδας.

τσάτισμα κ. τσάντισμα (το) → τσατίζω
τσάτρα-πάτρα επίρρ. (λαϊκ.) 1. έτσι κι έτσι, κουτσά-στραβά: μιλάει Αγγλικά - || τα κατάφερε ~ 2. πρόχειρα, χωρίς επιμέλεια: έχτισε τον τοίχο ~ ΑΝΤ. επαρκώς. [ETYM. Αντιδάν., < τουρκ. çapa-patra < μεσν. *σάταλο-πάταλο*].

τσατσά κ. τσάτσου (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ηλικιωμένη γυναίκα, θεία ή γιαγιά · 2. (κακόσ.) μεγάλης ηλικίας γυναίκα, ιδιοκτήτρια πορνείου ή που εκδίδει γυναικές ΣΥΝ. προαγωγός 3. (ειδικότ.) ηλικιωμένη γυναίκα (συνήθ. παλιά πόρνη) που έχει την ευθύνη της λειτουργίας πορνείου. [ETYM. Πιθ. από αναδίπλωση του μεσν. τσά (< θεία) ή, κατ' άλλους, από το βουλγ. tsitsa «θεία»].

τσα-τσα (το) {άκλ.} 1. χορός από τη Ν. Αμερική με μικρά γρήγορα βήματα 2. (συνεκδ.) η μουσική για τον παραπάνω χορό. [ETYM. Ηχομιμητική λ., πβ. αγγλ. cha-cha].

τσατσάρα (η) {σπάν. τσατσάρων} (λαϊκ.) 1. χτένα με αραιά δόντια για το χτένισμα και το ξέμπλεγμα των μαλλιών 2. μικρή (συνήθ. ανδρική) χτένα τσέπης. — (υποκ.) τσατσαρούλα (η). [ETYM. < βεν. zazzara (πβ. ιταλ. zazzera «τούφα μαλλιών»), που συνδ. με γοθθ. *latuwa*].

τσάτσος (ο) (λαϊκ.) 1. αυτός που πλησιάζει τους ισχυρούς και τους κολακεύει για προσωπικό όφελος: οι ~ του αφεντικού ΣΥΝ. κόλακας, γλείφτης 2. (ειδικότ.) αυτός που καταδίδει κάποιον στον ισχυρό ΣΥΝ. καταδότης, χαφιές 3. πρόσωπο που εκτελεί πιστά τις εντολές (κάποιου, συνήθ. σημαντικού κοινωνικά προσώπου). [ETYM. < τσάτσου τσατσά, με αλλαγή γένους].

τσατίσμο (το) {τσατίσις-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) διαλογικό ποίημα ανάμεσα σε δύο λαϊκούς ποιητές (τσατισταρήδες) στην Κύπρο, με αυτοσχέδιους στίχους, στο πλαίσιο λαϊκού ποιητικού διαγωνισμού ή εορταστικής «κδήλωσης». [ETYM. Αγν. «τύμου»].

Τ.Σ.Α.Υ. (το) Τμήση Συντάξεως και Αυτοσφραλισεως Υγειονομικών.
τσαφ (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει το σπέρτο μόλις ανάβει ή ο σπινθηρός ηλεκτρισμού. [ETYM. Ηχομιμητ. λ.].

τσαφ-τσοφ (το) {άκλ.} ο ήχος της ατμομηχανής.

τσαχπίνης (ο) {τσαχπίνης}, **τσαχπίνια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που κάνει νάζια ή ζωνιές κινήσεις (συνήθ. για να προκαλέσει το ερωτικό ενδιαφέρον) ΣΥΝ. νάζιάρης, σκερτσόςος, παιχνιδιάρης. — **τσαχπίνια** (η), **τσαχπίνικος**, -η/-ια, -ο κ. **τσαχπινιάρης**, -α, -ικο, **τσαχπίνικα** επίρρ. [ETYM. < τουρκ. çarpink «γυναικάς»].

τσεβδίζω ρ. → τσευδίζω

τσεβδός, -ή, -ό → τσευδός

τσεβρές (ο) {τσεβρέδες} (διαλεκτ.) κάλυμμα κεφαλής ή διακοσμητικό στοιχείο επίπλων από ύφασμα κεντημένο επιδέξια (συνήθ. χρυσοκέντητο) και πολύχρωμο. [ETYM. < τουρκ. çevre].

τσεκ (το) {άκλ.} η τραπεζική επιταγή (βλ. λ.). [ETYM. < αγγλ. check «ελέγχο», αρχική σημ. (στο σκάκι) «απειλώ τον αντίπαλο βασιλιά, κίνω σαχ», < αρχ. γαλλ. eschec | eschac < αραβ. Sah (βλ. λ. *σαχ*)].

τσεκάλ κ. **τσεκ-άπ** (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. η γενική ιατρική εξέταση που περιλαμβάνει σειρά κλινικών και εργαστηριακών ρυθμών, για να διαπιστωθεί η κατάσταση των οργάνων και γυνικά της υγείας του εξεταζομένου πριν από την εμφάνιση οποιωνδήποτε συμπτωμάτων: *ετήσιο | προεγχειρητικό | μετεγχειρητικό* ~. [ETYM. < αγγλ. check up].

τσεκάρω ρ. μετβ. {τσεκάρσις-α, -μένος} (λαϊκ.) ελέγγω στοιχεία ή επιβεβαιώνω αν ισχύει (κάτι): ~ τον λογαριασμό | τα ψώνια στον κατάλογο || το περιστατικό είναι αληθινό- το έχω τσεκάρει! ΣΥΝ. επαληθεύω. — **τσεκάρισμα** (το). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. check «ελέγχο»].

τσεκουράτος, -η, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που είναι κοφτερός σαν τσεκούρι (βλ. λ.) 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ανσηρότητα και δηκτικότητα, που χτυπά σαν καταπέλτης: ~ λόγια | *παρατήρηση | ποιή* - ΣΥΝ. αυστηρός, δριμύς ΑΝΤ. ήπιος, επιεικής. — **τσεκουρά-τα** επίρρ. [ETYM. < τσεκούρι + παραγ. επίθημα -άτος, πβ. κ. *φουρί-άτος*].

τσεκούρι (το) {τσεκουριού | -ιών} (λαϊκ.) 1. εργαλείο με βαριά κοφτήρι λεπίδα στην άκρη ενός στελέχους (στευλιάρη) για το κόψιμο δέντρων, ξύλων σε κομμάτια και άλλες χρήσεις: το ~ του ξυλοκόπου-ΦΡ. **φωτιά και τσεκούρι** καταστροφές μεγάλης έκτασης, που προκαλούν επιδρομές, συνήθ. με σφαγές και εμπρησμούς: ο *Ιμπραήμ πέρσας τον Μοριά από* ~ ΣΥΝ. μπαλλάς, (λογιότ.) πέλεκυς 2. (α) (μτφ.) περιεκτές δαπανών: *για ~ σε όλες τις δαπάνες του Δημοσίου μίλησε χθες στη Βουλή ο υπουργός Οικονομικών* (β) για ανσηρότητα κρίση σε εξετάσεις μαθητών, φοιτητών: *έπεσε ~ στη φυσική εφέτος* — (υποκ.) τσεκουράκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμιση*. [ETYM. < μεσν. τσεκούριον < μτγν. σσεκούριον, υποκ. του λατ. securis «πέλεκυς, αξίνω» < ρ. secare «τέμνω, κόβω»].

τσεκουριά (η) (λαϊκ.) το χτύπημα με τσεκούρι (βλ. λ.).
τσεκουρώνω ρ. μετβ. {τσεκουρώσις-α, -θηκα, -μένος} 1. (κυριολ.) χτυπώ με το τσεκούρι 2. (συνήθ. μτφ.) τιμωρώ ανσηρά, επιβάλλω πολύ μεγάλη ποινή: ο δικαστής τον τσεκουρώσε 3. (ειδικότ.) βαθμολογώ μαθητές πολύ ανσηρά ή τους απορρίπτω στις εξετάσεις (λόγω ανσηρότητας): *έμαθα ότι η καινούργια καθηγήτρια τσεκουρώνει*. — **τσεκουρώμα** (το).

τσελβόλ (το) {άκλ.} είδος συνθετικού υφάσματος που μοιάζει με μεταξωτό.

τσελεμεντές (ο) {τσελεμεντέδες} (μετωνυμ.) βιβλίο με συνταγές μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κίριος, -α, -ο*. [ETYM. Από το όν. του Ν. *Τσελεμεντέ* (1878-1958), συγγραφέα βιβλίων μαγειρικής].

τσελέστα (η) {τσελεστάων} ΜΟΥΣ. όργανο της συμφωνικής ορχήστρας, που μοιάζει με όρθιο πιάνο.

[ETYM. < ιταλ. celesta, άλλος τ. του επίθ. celeste «ουράνιος» < λατ. caelestis < caelum «ουράνιος»].

τσέλιγκας (ο) {-ες κ. -άδες} {λαϊκ.} κτηνοτρόφος με πολλά πρόβατα, γίδια κ.λπ., ο ιδιοκτήτης μεγάλου κοπαδιού, που κοντά του εργάζονται διάφοροι μικροκτηνοτρόφοι. [ETYM. < σλαβ. tselnik «γενάρης οικογένειας»].

τσελιγκάτο (το) ανεπτυγμένη κτηνοτροφική μονάδα, που είχε στα παλιά χρόνια ως βάση το κοπάδι μιας πλούσιας και ισχυρής οικογένειας με τα δικά της βοσκοτόπια και περιελάμβανε ακόμη διαφόρους εξαρτημένους μικροκτηνοτρόφους, οι οποίοι βοσκούσαν τα ζώα τους μαζί με το κοπάδι ισχυρής οικογένειας και εργάζονταν κοντά της. [ETYM. < τσέλιγκας + παραγ. επίθημα -άτο, πβ. κ. *θελποτό-άτο*].

τσελιγκόπουλο (το), **τσελιγκοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο γιος | η κόρη του τσέλιγκα ή νεαρός τσέλιγκας. [ETYM. < τσέλιγκας + λεξικό επίθημα -πουλο].

τσελίστας (ο) {τσελιστών} ο βιολοντσελίστας (βλ. λ.). [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. cellista (βλ. κ. *τσέλο*)].

τσέλο (το) ΜΟΥΣ. το βιολοντσέλο (βλ. λ.). [ETYM. < ιταλ. cello, συντεταγμένος τ. του violon-cello (βλ. κ. *βιολοντσέλο*)].

τσεμπαλίστας (ο) {τσεμπαλιστών}, **τσεμπαλίστρια** (η) {τσεμπαλιστριών}, μουσικός που παίζει τσεμπαλο (βλ. λ.). Επίσης τσεμπαλίστα (η). [ETYM. < ιταλ. cembalista].

τσεμπαλό (το) ΜΟΥΣ. (το) πληκτροφόρο όργανο, στο οποίο οι χορδές ηχούν καθώς νύσσονται με πένες, από δέρμα ή από φερό· αναπτύχθηκε κατά τον 15ο., και, κατά τον 18ο αι., αντικαταστάθηκε σταδιακά από το πιάνο· σε σχέση με το πιάνο, έχει πολύ φτωχότερες δυνατότητες δυναμικής και εκφραστικής διαφοροποίησης του ήχου. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. cembalo | clavicembalo < μεσν. λατ. (clavi)cymbalum (νόθο συνθ.) < λατ. clavis «κλειδί» + αρχ. *κίμβαλον*].

τσεμπέρι (το) {τσεμπεριού | -ιών} μαντήλι από λεπτό ύφασμα, που φορούν στο κεφάλι οι γυναίκες (συνήθ. της υπαίθρου και των χωριών). [ETYM. < τουρκ. çember < περσ. çambar «μαντήλι, περιδέραιο»].

τσέπη (η) {τσεπών} 1. σχισμή (άνοιγμα) στην εσωτερική ή την εξωτερική πλευρά ενδύματος ή πρόσθετο κομμάτι υφάσματος ραμμένο πάνω σε ρούχο, που σχηματίζει θήκη στην οποία μπορεί κανείς να βάζει και να μεταφέρει μικροαντικείμενα: *βάζω το πορτοφόλι | το μαντήλι | τα κλειδιά | το στυλό | την κάρτα στην ~* || *ανοίγω | κλείνω την ~ μου* || *μπουράν με μεγάλες ~* || *φουσκωμένη ~* (από τα πολλά αντι-κείμενα) || *γεμίζω | αδειάζω τις ~ μου* || *ξηλομένη | τρύπια | μαλλο-μένη ~* || *μιλάει με τα χέρια στις ~* (ένδειξη αγένειας) || *το Υπουργείο Οικονομικών βάζει το χέρι βαθιά στην ~* του φορολογουμένου πολίτη (επιβάλλει φόρους, αποσπά χρήματα) || *δεν έχω δραχμή | δεκάρα | φράγκο στην ~* (δεν έχω καθόλου λεφτά) ΦΡ. (α) **βάζω το χέρι (βαθιά) στη ν τσέπη** βλ. λ. *χέρι* (β) **έχω καθούρια στην τσέπη** είμαι τυτηγούνης, δεν θέλω να κάνω έξοδα (γ) **με άδειες τσέπες** χωρίς λεφτά (δ) **έχω (κάποιον | κάτι) στην τσέπη μου** | **στο τσεπάκι μου** έχω εξασφαλισμένο, σίγουρο ένα αποτέλεσμα, μπορώ να έχω (κάποιον/κάτι) όποια στιγμή θέλω, είναι του χεριού μου: μη σε *απασχολεί* αυτός- τον έχω στο τσεπάκι μου 2. το εισόδημα, η οικονομική κατάσταση ή τα χρήματα κάποιου: οι *ρυθμίσεις του υπουργείου έχουν στόχο το όφελος της εθνικής οικονομίας, αλλά και της τσέπης μας*- ΦΡ. (α) **πληρώνω (κάτι) απ' την τσέπη μου** πληρώνω (κάτι) με δικά μου χρήματα (β) **κοιτάω την τσέπη μου** είμαι φιλάργυρος, κοιτάζω το συμφέρον μου 3. (η γεν. *τσέπης* ως χαρακτηρισμός) για πολύ μικρά αντικείμενα, συνήθ. και για μικροσυσκευές ή μικρογραφίες (μνιατούρες) μεγάλων αντικειμένων: *ραδιόφωνο | τηλεόραση* - || *βιβλίο ~* (πολύ μικρών διαστάσεων και συνήθ. σε χαμηλή τιμή). — (υποκ.) **τσεπούλα** (η) κ. **τσεπάκι** (το). [ETYM. < τουρκ. cep].

τσεπώνω ρ. μετβ. {τσεπώσις-α, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. τοποθετώ στην τσέπη 2. (συνεκδ.) παίρνω, εισπράττω (συνήθ. χρήματα) με παράνομο

τρόπο: οι *μεσάζοντες τσεπάνουν πολλά από μίζες*. — τσέπομα (το). τσερβέλο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το μυαλό, ο εγκέφαλος· Φρ. (α) *δεν κόβει το τσερβέλο (κάποιος)* (κάποιος) δεν είναι εύστοφος, δεν αντιλαμβάνεται ή δεν σκέφτεται γρήγορα (β) *σήκωσε | πήρε το τσερβέλο (κάποιον)* πήρε τα μυαλά (κάποιου), παρέσυρε, επηρέασε καθοριστικά (κάποιον): του *πήραν το τσερβέλο με τις υποσχέσεις τους για πλούτη και δόξα* (γ) *θα μου φύγει το τσερβέλο* θα τρελαθώ (συνήθ. από κάτι παράλογο, εντελώς ακατανόητο): πβ. λ. *μυαλό*. [ETYM < ιταλ. cervello < λατ. cerebellum, υποκ. του cerebrum «εγκέφαλος, νους»].

τσέρι (το) (άκλ.) λικέρ με άρωμα κερασιού. [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. cherry < παλ. γαλλ. cherise < μγν. λατ. cerasia < λατ. cerasus < αρχ. κέρασος «κερασιά»].

Τσερκέζος (ο), Τσερκέζα (η) ο Κιρκάσιος, η Κιρκάσια (βλ. λ. Κιρκασία). [ETYM < ρωσ. Cerkesy, πθ. < οσσε. carkas «αετός»].

τσέρκι (το) {τσερκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το περίβλημα βαρελιού, κόσκινου και άλλων αντικειμένων που έχουν κυκλική περιφέρεια ΣΥΝ. στεράνη 2. (κατ' επέκτ.) κάθε ζύλινος ή μεταλλικός δακτύλιος που χρησιμοποιείται για στήριξη ή συγκράτηση (ειδικότ.) σκληρός μάντις για το δέσιμο πολλών αντικειμένων μαζί: έδωσε τα βιβλία σε στοιβές με το ~ 3. (παλιότ.) παιχνίδι με μεταλλικό στεφάνι. [ETYM < ιταλ. cerchio «κύκλος, στεφάνη» < λατ. circulus, υποκ. του circus «κύκλος» (βλ. κ. τάρκο)].

τσέουλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η αγορά με πίστωση· στη Φρ. *κόβω τσέουλα* αγοράζω (κάτι) με πίστωση, με σκοπό να μην πληρώσω 2. (ως επίρρ.) δωρεάν.

[ETYM. Αντιδάν. < βεν. cetola (ιταλ. cedola) < μγν. λατ. schedula, υποκ. του λατ. schedula | scida < αρχ. σχίδη (ρ. σχίζω), στη σημ. «ρούλλο (χαρτίου ή παπύρου)»]. Στις ιταλ. διαλέκτους η λ. έλαβ^ε τη σημ. του καταλόγου όπου σημειώνονταν οι οφειλέτες και τα χρέη τους προς τον πιστωτή].

τσέτσά (η) {άκλ.} παρασιτική μύγα της Αφρικής, μεγαλύτερη από την οικιακή και με κτηνοκόστανο χρώμα, που τρέφεται με αίμα και είναι γνωστή για τη μετάδοση της νόσου του ύπνου στον άνθρωπο· Φρ. *τάμπησε (κάποιον) μύγα τσετσά* για την αλλοπρόσαλλη, περιέργη ή ιδιαίτερα εκνευρισμένη συμπεριφορά (κάποιου): Πώς *κάνει έτσι; Μύγα ~ σε τάμπησε; Ηρέμησε λίγο!* [ETYM < αγγλ. tsetse < tsétsé (γλ. Τσβάνα)].

Τσετσενία (η) αυτόνομη ρωσική δημοκρατία στον Β. Καύκασο με πρωτεύουσα το Γκρόζνι, επίσημη γλώσσα την Τσετσενική και νόμισμα το ρούβλι. — Τσετσένος (ο), Τσετσένια (η), Τσετσενικά (τα), τσετσενικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. Checheny, αγν. ετύμου].

τσευδίω (ρ. αμετβ. {εγχερ. σε ενεστ. κ. παρατ.} τραυλίζω, ψευδίζω (βλ. λ.): ο γνιος της δεν *μιλάει ακόμη σωστά, τσευδίζει*. — τσευδίσμα (το).

τσευδός, -ή, -ό ο ψευδός (βλ. λ.). [ETYM. μεσν. < μγν. ψευδός (βλ. λ.), με τροπή του συμπλεγμάτος /ps/ σε /ts/, πβ. κ. *κου-τσός < κο-ψός, κο-τάνι < κο-ψ-άνιον*].

Τσεχία (η) (τσεχ. Česká Republica = Τσεχική Δημοκρατία) κράτος της Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα την Πράγα, επίσημη γλώσσα την Τσεχική και νόμισμα την τσεχική κορόνα. — Τσεχός (ο), Τσεχά (η), τσεχικός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) τσεχικός, -ή, -ο, Τσεχικά κ. (λαϊκ.) Τσεχικά (τα). [ETYM Μεταφορά του αγγλ. Czech «Τσεχός» < τσεχ. Ček, πθ. < ceta «στρατός»].

Τσεχοσλοβακία (η) ΙΣΤ. κράτος της Κ. Ευρώπης, το οποίο ιδρύθηκε το 1918, με πρωτεύουσα την Πράγα, και διασπάστηκε το 1993 σε δύο επιμέρους κράτη, την Τσεχία και τη Σλοβακία. — Τσεχοσλοβάκος (ο), Τσεχοσλοβάκι (η), τσεχοσλοβακικός, -ή, -ό κ. τσεχοσλοβακικός, -ή, -ο. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. Czechoslovakia].

τσηρώτο (το) (σχολ. ορθ. τσηρότο) λεπτό έμπλαστρο· κυρ. μικρή αυτοκόλλητη ταινία που επικολλάται πάνω σε μικρό τραύμα (λ.χ. κόνημο στο δάχτυλο) για προστασία: *του έβαλε ένα ~ στην πλάτη*. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. cerotto < μγν. κηρωτόν, ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. κηρωτός «αλειμμένος με κερύ» (< κηρός). Από την ετυμ. προκύπτει ότι ορθότ. γρ. της λ. είναι με -η- και -ω- (τσηρώτο)].

τσήτα (η) {δύσερ. τσητόν} 1. ζύλινος πήχυς 2. κομμάτι ζύλου με το οποίο κρατείται κάτι τεντωμένο· Φρ. *είμαι στην τσήτα* σε υπερένταση, έχω τεντωμένα νεύρα 3. το ζύλινο στήριγμα των κληματιδών του αμπελιού 4. το κόσκινο · 5. η καρφοβελόνα · 6. διακοσμητική λωρίδα που ράβεται στον ποδόγυρο 7. (ως επίρρ.) κολητά, εφαρμοστά στο σώμα: *φορούσε ένα μπλουζάκι ~ και διαγράφονταν όλες οι λεπτομέρειες του σώματος*. [ETYM. < σήτα «κόσκινο» (βλ. λ.)].

τσητώνω ρ. μετβ. {τσήτω-σα, -θηκα, -μένος} 1. τεντώνω: τσήτωσε τα πόδια του στο κρεβάτι || μετά το *λιφτινγκ* το δέρμα της είχε *τσητωθεί*· Φρ. (λαϊκ.) *την τσήτωσε* (ενν. την κοιλία του) παράφαγε και φοβόσκει 2. (μτφ.) πιέζω κάποιον να ενταίνει τις προσπάθειες του 3. (μτφ. ο γμτ. τσητωμένος, -ή, -ο) αυτός που έχει τεντωμένα νεύρα, που βρίσκεται σε μεγάλη ένταση: *είναι πολύ - σήμερα!* με το *παραμικρό αντιδρά!* — τσήτωμα (το).

[ETYM. < τσήτα + παραγ. επίθημα -ώνω. Λιγότερο πθ. η παραγωγή από το αρχ. τσιταίνο «είνω, τεντώνω» ή από συμφυρμό των ρ. *τσιτάνω* και *τεντώνω*].

τσητωτός, -ή, -ό τεντωμένος.

τσιβα (η) → τζίβα

τσιγαριά (η) (συνήθ. στον πληθ.) ξεροτηγανισμένα κομμάτια χοιρινού λίπους.

[ETYM < τσιγαρίζω]. τσιγαρίζω ρ. μετβ. {τσιγάρις-α, -θηκα, -μένος} 1. προπαρασκευάζω υλικό του φαγητού τηγανίζοντας το για λίγη ώρα σε καυτό λάδι, βούτυρο ή λίπος μέχρι να ροδίσει, για να το χρησιμοποιήσω στο μαγειρέμα: ~ τα *κρεμμύδια* ΣΥΝ. καβουρντίω, σούταρ 2. (συνήθ. μεσοπαθ. τσιγαρίζομαι) βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι: *τσιγαρίστηκαμε όλη μέρα στον ήλιο*. — τσιγάρισμα (το). [ETYM. μεσν., ονοματοποιημένη λ.].

τσιγαριλική κ. τσιγαρλίκι (το) {τσιγαριλικ-ιού | -ιών} στριφτό τσιγάρο, το οποίο περιέχει χασίς ή μαριχουάνα.

τσιγαριστός, -ή, -ό αυτός που τον έχουν τσιγαρίσει ΣΥΝ. τσιγαρισμένος.

τσιγάρο (το) [1871] 1. μακρόστενο λεπτό κυλινδρικό χαρτί με ή χωρίς φίλτρο στο ένα του άκρο, που περιέχει ποσότητα ψυλοκοιμμένων και επεξεργασμένων φύλλων καπνού και το οποίο τοποθετεί κανείς στα χείλη του ή σε πίπα και ανάβει το άλλο άκρο (το ελεύθερο), ρουφώντας μια δόση καπνού (εισπνέοντας ή αποβάλλοντας τον): *ένα πακέτο με τσιγάρα || ανάβω το ~ || στρίβω* (βλ. λ.) | *ρουφώ | πίνω | προσφέρω ~ || ελαφρώ | βαρώ | σέρτικο | άφιλτρο* ~ 2. (συνεκδ.) τσιγάρα (τα) η συσκευασμένη σε μικρά κουτιά ποσότητα τσιγάρων (σημ. 1) που διατίθεται στο εμπόριο: *αυξήσεις στα ~ || το περίπτερο δεν είχε τσιγάρα* 3. (συνεκδ.) ό,τι απομένει από το κάπνισμα του τσιγάρου: αποτσιγάρο, γόπα: *στον δρόμο έβλεπες πεταμένα ~ || το σταγροδοχείο ήταν γεμάτο τσιγάρα* 4. (συνεκδ.) το κάπνισμα: *αρχίζω | κόβω το ~ || κόβω το ~ μοχαίρι* (όχι σταδιακά, αλλά απότομα, μια κι έξω) (πβ. λ. *πούρο, πίπα*) 5. απόσταση ίση με τον χρόνο που χρειάζεται για να κανίσει κανείς ένα τσιγάρο: *«το σπίτι βρίσκεται ένα ~ δρόμο πιο κάτω»* (εφημ.). — (υποκ.) τσιγαράκι (το).

[ETYM < ιταλ. cigaro < ισπ. cigaro, πθ. < zigar «καπνίζω», λ. τής γλώσσας των Μάγια].

τσιγάροθηκη (η) [1880] {τσιγαροθηκών} 1. θήκη (μεταλλική ή ξύλινη, συνήθ. επίπεδη και πεπλατυσμένη), μέσα στην οποία τοποθετούνται τσιγάρα ΣΥΝ. ταμπακίερα · 2. (καταγρ.) το σταγροδοχείο (βλ. λ.) ΣΥΝ. σταγροθήκη. Επίσης (σπάν.-λόγ.) σιγαροθήκη (σημ. 1).

τσιγαρόχαρτο (το) [1884] 1. λεπτό χαρτί με το οποίο τυλίγεται ο καπνός των τσιγάρων 2. (γενικότ.) λεπτό ημιδιαφανές χαρτί που χρησιμοποιείται στο σχέδιο (κυρ. για αντιγραφές).

τσιγγάνικος, -ή, -ο αυτός που σχετίζεται με τους Τσιγγάνους: ~ ζωή | γλώσσα | τραγούδια | έθιμα | χοροί | βιολιά | μπάντα με τρομπέτες | μουσική. — τσιγγάνικα επίρρ.

Τσιγγάνος (ο), Τσιγγάνα (η) μέλος νομαδικού λαού με σκουρόχρωμο δέρμα, με καταγωγή από τη Β. Ινδία, που σήμερα ζουν διασκορπισμένοι σε ομάδες (νομαδικές ή εγκατεστημένες) σε όλο τον πλανήτη και κυρ. στην Ευρώπη: *οι ~ θεωρούνται σύμβολο της ελεύθερης, χωρίς περιορισμούς ζωής || οι ~ στην Ελλάδα έγιναν γνωστοί ως σιδεράδες και οργανοπαίκτες || καταυλισμός Τσιγγάνων || πολλοί ~ μένουν σε τσαντίρια* (πβ. λ. Αθίγγανος, Γύφτος, Ρομ). Επίσης (λαϊκότ.) Ατσιγγάνος (ο), Ατσιγγάνα (η). — Τσιγγανάκι κ. Τσιγγανόπουλο (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. έθνος, εθνικός.

[ETYM. μεσν. < ατσιγγανός < αθίγγανος «άθικτος, ανέγγιχτος» (άστερητ. + θιγγάνω «αρχίζω»), ο όρ. αθίγγανος αποδόθηκε κατά τη βυζαντινή εποχή στους πιστούς μιας μανιχαϊστικής αίρεσης, οι οποίοι είχαν μετοικήσει από τη Φρυγία στο Βυζάντιο και που (εσφαλμένα;) ταυτίστηκαν με τους Τσιγγάνους].

ΣΧΟΛΙΟ Οι Τσιγγάνοι αυτοαποκαλούνται Ρομ (Rom) «άνδρας σύζυγος» - ενώ οι μη Τσιγγάνοι είναι gadje «άξεστοι, χωριάτες». Τόσο η ονομασία όσο και η γλώσσα που μιλούν (Romany) προέρχονται από την (Αρχαία) Ινδική, αφού είναι βέβαιο ότι αρχική κοιτίδα των Τσιγγάνων είναι η Β. Ινδία. Στο Βυζάντιο οι αιρετικοί Μελεσεδέκτες (4-5 αι. μ.Χ.) αποκλήθηκαν Αθίγγανοι, από όπου το Ατσιγγάνο (14ος-15ος αι.) και το Τσιγγάνο! (έξου και η γραφή -η- αντί -γ-). Το Αθίγγανο! (α-στερητ. + θηγγάνω «θίγω, αρχίζω») σημαίνει «άθικτος», χαρακτηρισμός που αποδιδόταν στους παρίες, στα μέλη της κατώτερης κλάσης (τάξεως) ή στους εκτός κλάσης (πβ. αγγλ. untouchables). Ονομάστηκαν επίσης στο Βυζάντιο (9ος αι.) και Αιγύπτιοι, από όπου το Γύφτο!, είτε διότι έφθασαν στο Βυζάντιο μέσω Αιγύπτου είτε διότι προήλθαν από τη «Μικρή Αίγυπτο», την εύφορη Κιλικία (πβ. αγγλ. Gypsy < Egyptians «Αιγύπτιοι», ισπ. Gitanos < Egitanos «Αιγύπτιοι»). Άλλες ονομασίες τους είναι Κατσιβελο! και Μποέμ. Το Κατσιβελο! προήλθε από το Cattivello, υποκ. του cattivo < λατ. captivus «καυχμάλωτος, δούλος», ενώ το Μποέμ (< γαλλ. bohème) δεν είναι παρά ο Βοημίο!, οι πρόσφυγες από τη Βοημία (Bohemia), που μετακινούνταν και ζούσαν ξένοι-αστοι και ελεύθεροι (από εκεί και η λ. μποέμ «ξένοιστος»), λόγω της επίσημης αδείας που έδωσε στους Τσιγγάνους ο βασιλιάς της Βοημίας, η οποία τους επέτρεπε να μετακινούνται ελεύθερα σε διάφορες χώρες της Κ. Ευρώπης. Οι τρεις κύριες φυλετικές ομάδες των Τσιγγάνων είναι οι Kalderash (σιδηρουργοί, χαλκουργοί, κυρίες της Κ. και Δ. Ευρώπης), οι Gitanos (μουσικοί-χορευτές κυρίως της Ιβηρικής Χερσονήσου) και οι Manush ή Sinti (δεξιότεχνες του τσιρκου κυρίως της Ιταλίας, Γαλλίας και Γερμανίας). Ας σημειωθεί ότι η λ. τσιγγούνης ετυμολογείται από τουρκ. cingene που δηλώνει τον τσιγγάνο, αποτελεί δηλ. για την Ελληνική αντιδάνειο (γι' αυτό γράφεται με -γγ- και όχι με -γκ-).

τσιγγουνεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {τσιγγουνεύθηκα} αποφεύγω να χρησιμοποιήσω ή να ξοδέσω κάτι: ~ *ακόμα και το νερό* || ~ *τα λόγια του ΣΥΝ. φειδωλέομαι* ANT. σπαταλώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

τσιγγούνης, -α, -ικο {τσιγγούνηδες} αυτός που δεν θέλει να κάνει

έξοδα, που προσπαθεί να αποφύγει κάθε δαπάνη ΣΥΝ. σφιγχοζέρης, σπαγκοραμένος, εξητταβελόνης. — (μεγέθ.) τσιγγουναρος (ο), τσιγγουνικός, -η, -ο, τσιγγουνικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριας, -α, -ο. [ETYM₂ < τουρκ. çingene < μεσν. Τσιγγάνος (βλ.λ.).]

τσιγγούνης: συνώνυμα. Οι λέξεις που δηλώνουν «αυτόν που αγαπά υπερβολικά, σχεδόν παθολογικά, τα χρήματα και στερείται συχνά πραγμάτων που έχει ανάγκη ή επιθυμεί, για να μην ξοδεύει χρήματα», είναι πολλές στην Ελληνική, όπως και σε άλλες γλώσσες. Η συμπεριφορά του τσιγγούνη (ενέργειες, ιδιότητες, νοοτροπία), ενίοτε τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται από τους άλλους σε ορισμένη εθνική ομάδα, είναι η πηγή της δημιουργίας των σχετικών λέξεων. Έτσι, τα τσιγγούνης, γύφτος, τσιφούτης και πιθ. το καρμιοίρης προέρχονται από αντίστοιχα εθνικά ονόματα: Τσιγγάνος > τουρκ. çingene > τσιγγούνης, Γόφτος (< Αιγύπτιος) > γύφτος, τουρκ. çift («βραχίος» > τσιφούτης, πιθανόν και το καρμιοίρης < αρχ. Καρμιοίροι (< Κάρες «λαός της Μ. Ανατολής, που οι άνδρες του υπηρετούσαν ως μισθοφόροι ή ήταν δούλοι» + μοίρα). Η υπερβολική αγάπη προς τα χρήματα έδωσε τα φιλ-άργυρος, φιλο-χρήματος και παραδό-πιστος. Η οικονομία στη ραπτική (ράνιμο, μπαλλόμενα) έδωσε τα σπαγκοραμένους και σπάγκος, καθώς και το εξητταβελόνης. Τέλος, η υπερβολική οικονομία (φειδώ) έδωσε το φειδωλός και η πίεση να μην ξοδεύει κανείς, τα σφιγχός και σφιγχοζέρης.

τσιγγουνιά (η) η υπερβολική τάση να αποφεύγει κανείς κάθε έξοδο, να μη θέλει να δώσει ή να ξοδέψει χρήματα ή σιδηρή κατέχει συχνά στον πληθ.: Τσιγγουνιές θα κάνουμε τώρα; Πάρε ό,τι και όσα χρειάζεσαι*.

τσιγκέλι (το) {τσιγκελ-ιού | -ιών} 1. σιδερένιο άγκιστρο στο οποίο κρεμούν οι κρεοπώλες τα κρέατα προς πώληση· ΦΡ. *βγάζω τα λόγια (κάποιος) με το τσιγκέλι* βλ. λ. *βγάζω* 2. σιδερένιο εργαλείο ανελκυστικού αντικειμένων, που έχουν πέσει σε στέρνα, πηγάδι ή γενικά σε λάκκο με μεγάλο βάθος ΣΥΝ. γάντζος. — (υποκ.) τσιγκελάκι (το), τσιγκελωτός, -η, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ < τουρκ. çengel < περσ. cangāl «νύχια, άγκιστρα»].

τσιγκελωτός, -η, -ό αυτός που μοιάζει με τσιγκέλι: -μονατάκια. — τσιγκελωτά επίρρ.

τσιγκίνος, -η, -ο αυτός που έχει κατασκευαστεί από τσίγκο: ~ λαμαρίνες.

τσιγκλώ ρ. -> τσιγκλώ

τσιγκογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος για την εκτύπωση κειμένων οι εικόνων με τη χρήση τσίγκου (βλ.λ.). [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. zincography (νόθο συνθ.).]

τσιγκογράφος (ο) τεχνίτης εξειδικευμένος στην τσιγκογραφία. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. zincograph (νόθο συνθ.).]

τσιγκός (ο) 1. ΧΗΜ. Ο ψευδάργυρος 2. (συνεκδ.) ΤΥΠΟΓΡ. πλάκα εκτύπωσης στη μέθοδο όφσετ (βλ.λ.), που κατασκευάζονται αρχικά από ψευδάργυρο και σήμερα από διάφορα άλλα μέταλλα (λ.χ. αλουμίνιο) ή δύο και τρία στρώματα μετάλλου (λ.χ. χαλκό, χρώμιο κ.λπ.): *διμεταλλικός* | *τριμεταλλικός* ~ 3. η λαμαρίνα που έχει επικάλυψη ψευδαργύρου: *σκεπή από -* | *η βροχή χτυπούσε στον -*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM₁ < ιταλ. zinco < γερμ. Zink, αγν. ετύμου].

τσιγκούνης, -α, -ικο → τσιγγούνης

τσιζμπουργκερ (το) {άκλ.} το χάμπουργκερ (βλ.λ.) που περιέχει και τυρί. [ETYM₁ < αγγλ. cheeseburger].

τσικλα (η) → τσιχλα

τσικνα (η) {χωρ. πληθ.} η οσμή που αναδίδει το κρέας που ψήνεται ή καίγεται. [ETYM₁ μεσν., πιθ. < *κνίσα (με αντιμετάθεση) < αρχ. κνίσα (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται (υποχωρητ.) από το ρ. ταικνώνω < *έξ-ικιό < αρχ. έξικιό < «αποπνέω, αναδίδω» < έξ- + ικιός, -άδος (πβ. κ. τσίγκλα - ζύγκλα)].

τσικνιάς (ο) {τσικνιάδες} (λαϊκ.) ο ερωδιός (βλ.λ.).

τσικνίζω ρ. μετρ. κ. αμετρ. {τσικνίσο-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετρ.) 1. κάνω (κάτι) να αναδίδει τσικνα: - το φαγητό 2. τσιγαρίζω, καβουρντίζω ♦ (αμετρ.) 3. αναδίδω τσικνα: τσικνίζαν τα κρέατα 4. διασκεδάω την ημέρα της Τσικνοπέμπτης: *εσεις πού θα ταικνίσετε*; — τσικνισμα (το).

Τσικνοπέμπτη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η Πέμπτη της δεύτερης εβδομάδας της Αποκριάς, η οποία εορτάζεται με ψήσιμο κρεάτων και μαζικές εξόδους στις ταβέρνες.

τσικό (τα) {άκλ.} οι μικροί ποδοσφαιριστές μιας ομάδας, τα παιδικά και εφηβικά τμήματα της: τα ~ του Ολυμπιακού || *κατεβαίνει στον αγώνα με τα ~*. [ETYM₁ < ισπ. chico «νεαρός»].

τσικούδια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} οιοπνευματώδες ποτό που παρασκευάζεται από απόσταξη στεμφύλων ΣΥΝ. ρακή. [ETYM₁ < μεσν. σικουδο, αβεβ. ετύμου, ίσως < *κίκουδο < κούκουδο «κουκούτσι»].

τσικριά (το) {τσικριά-ιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος διπλής ρόκας (βλ. λ. *ρόκα*). [ETYM₁ < τουρκ. cikrik].

τσικ τσικ (το) ο ήχος από το ελαφρό τρίξιμο ξύλου ή το τσαλάκωμα χαρτιού. Επίσης τσικ τσικ. [ETYM₁ Ηχομιμητ. λ.].

τσιλημπουρδίω ρ. αμετρ. {τσιλημπουρδίσο} (εκφραστ.-οικ.) επιδιόδομαι σε ερωτικές αταξίες: *παρά την ηλικία του τσιλημπουρδίσει*

ακόμα ΣΥΝ. μπερμπαντεύω, ερωτοτροπώ. — *τσιλημπουρδίσο* (το). [ETYM₁ < μγν. *σιληπορδύ (-έω)* «φέρομαι χυδαία, βάνωσα» (με τσιτακισμό), με β' συνθ. τη λ. *πορδύ*. Σχετικά με το á συνθ. *σιλη-*, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι συνδ. με το ανθρωπωνύμιο Σιληνός (βλ.λ.), αν και άλλοι θεωρούν ότι πρόκειται για διαλεκτ. τ. που συνδ. με το αρχ. πλώ (-άω) «έχω διάρροια»].

τσιλί (το) {άκλ.} πολύ καυτερή σάλτσα, καθώς και το φαγητό στην παρασκευή του οποίου έχει χρησιμοποιηθεί τέτοια σάλτσα: *μεξικάνικη σάλτσα* με ~. [ETYM₁ < αγγλ. chilli < ισπ. chile < chili (γλώσσα Ναχουάτλ)].

τσιλία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σκοπιά: εύρ. στις ΦΡ. (α) *κρατάω* | *φυλάω τσίλιες* (οικ.) προσέχω μήπως εμφανιστεί κανείς (λ.χ. αστυνομικός), καθώς κάποιος άλλος εκτελεί παράνομη πράξη (λ.χ. διάρρηξη): *οι δύο έκλεβαν και ο τρίτος φυλάγε τσίλιες* (β) στην *τσιλία* (αργκό) σε επιφυλακή, σε εγρήγορση: *όλη τη βδομάδα ήμουν ~*. [ETYM₁ Πιθ. < ιταλ. ciglia | ciglio «φρύδι» (πβ. φρ. aguzzare la ciglia «παραιτηρώ προσεκτικά») < λατ. cilium].

τσιλιαδρός (ο) (λαϊκ.-κακός) αυτός που φυλάει τσίλιες (συνήθ. σε ομάδα κακοποιών). [ETYM₁ < *τσιλία* + λεξικό επίθημα -δρός (βλ.λ.).]

τσιλιβήθρα (η) {τσιλιβηθρών} Ι.ΖΩΟΛ. το πτηνό σουσουράδα (βλ.λ.) 2. (μτφ. για πρόσ.) ο μικρόσωμος και λιπόσαρκος. [ETYM₁ < διαλεκτ. *τσιλιμήθρα*, πιθ. < αλβ. çilimi «παιδάκι, νήπιο» + παραγ. επίθημα -θήρα].

τσιλικός, -η/-ια, -ο 1. (για νομίσματα) καινούργιο, νέας κοπής και γι' αυτό γυαλιστερό 2. (γενικότε.) καινούργιος: τα ~ *άλογα του αραμπαζή*. [ETYM₁ < τουρκ. çil «καινούργιος» ή < τουρκ. çelik «ατσάλιν»].

τσιμα-τίμα επίρρ. -> τσίμα-τούμα

τσιμενταρω ρ. μετρ. {τσιμεντάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) επιστρώω, φράζω ή ενώνω με τσιμέντο: ~ την αλή | την *ταράσα*. Επίσης τσιμεντώνω — τσιμεντάρισμα (το).

τσιμεντέωση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. η γεωτέρηση στην οποία ριχνεται τσιμέντο με μεγάλη πίεση, ώστε να στερεοποιηθεί η περιοχή που βρίσκεται κάτω από αυτήν.

τσιμεντένιος, -ια, -ιο αυτός που έχει κατασκευαστεί από τσιμέντο: ~ *σκαλοπάτι*.

τσιμέντο (το) 1. οικοδομικό υλικό με τη μορφή λεπτότατης γκριζοπράσινης σκόνης, που παράγεται κυρ. από ασβεστόλιθο και άργιλο και όταν αναμιχθεί με νερό σχηματίζει πολύ, ο οποίος μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα στερεοποιείται και γίνεται σκληρός λίθος με μεγάλη αντοχή χρησιμοποιείται για την παρασκευή τσιμεντοκονιαμάτων, σκυροκονιαμάτων, άσπλου και οπλισμένου σκυροδέματος (μπετόν, μπετόν αρμέ), τσιμεντόλιθων, τσιμεντοσανίδων και για κατασκευές τόσο στο έδαφος όσο και μέσα στο νερό: ~ *ταχείας* | *βραδείας πήξεως* || *εργοστάσιο παραγωγής τσιμέντου* 2. (συνεκδ.) το τσιμεντοκονίαμα (βλ.λ.): *κουβαλάω* | *ριχνω* - ΦΡ. (α) *τσιμέντο να γίνει δεν βαριέσαι!* (β) *είμαι* | *βρισκόμαι στα τσιμέντα* (για οικοδομή) είμαι | βρισκόμαι στο στάδιο κατά το οποίο ριχνεται μπετόν στα καλούπια.

3. (συνεκδ.) επιφάνεια που αποτελείται από στερεοποιημένο τσιμεντοκονίαμα, που δεν έχει στρωθεί ακόμη με πλάκες, ξύλινο δάπεδο κ.λπ.: *καταβρέχω το ~*, *για να μη σκάσει*. [ETYM₁ < τουρκ. cemento < ιταλ. cemento < λατ. caementum «λατόμημα, ακατέργαστο πέτρομα» < ρ. caedere «τέμνω, κόβω»].

τσιμεντόβεργα (η) {δύσχηρ. τσιμεντοβεργών} η σιδερένια | χαλύβδινη βέργα κυκλικής διατομής, που τοποθετείται στο τσιμέντο (μπετόν) για να το οπλίσει (βλ. λ. *μπετόν αρμέ*).

τσιμεντοβιομηχανία (η) {τσιμεντοβιομηχανιών} βιομηχανία παραγωγής τσιμέντου.

τσιμεντοβιομήχανος (ο) {τσιμεντοβιομηχάνου | -ων, -ους} ο ιδιοκτήτης τσιμεντοβιομηχανίας.

τσιμεντοκόλινα (η) κολόνα φτιαγμένη από τσιμέντο.

τσιμεντοκονία (η) {τσιμεντοκονιών} μείγμα τσιμέντου, άμμου και νερού που χρησιμοποιείται ως επίχρισμα επιφανειών ή συνδετικό υλικό.

τσιμεντοκονίαμα (το) {τσιμεντοκονιάμα-ατος | -ατα, -άτων} οικοδομικό υλικό (μείγμα) που παρασκευάζεται από τσιμέντο, άμμο και νερό και το οποίο στερεοποιείται, όταν έλθει σε επαφή με τον αέρα και το νερό χρησιμοποιείται για τη στεγανοποίηση δεξαμενών, για το γέμισμα των αρμών ανάμεσα στις πλάκες, την κατασκευή τσιμεντοπλίνθων κ.ά. (πβ. λ. *σκυρόδεμα, μπετόν*).

τσιμεντόλιθος (ο) {-ου κ. -ίθου | -ων κ. -ίθους} ο τεχνητός πλίνθος που κατασκευάζεται από σκυρόδεμα (βλ.λ.) και χρησιμοποιείται ως δομικό υλικό στις οικοδομές. Επίσης τσιμεντόπλινθος (η).

τσιμεντόπλακα (η) {τσιμεντοπλακάς} τσιμεντένια πλάκα που στρώνεται σε μεγάλες επιφάνειες (πεζοδρόμια, ταράτσες κ.α.).

τσιμεντοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η ευρεία χρήση του τσιμέντου ως οικοδομικού υλικού: *κάλυψη μιας έκτασης με κτίσματα από τσιμέντο*: η ~ της Αθήνας τις τρεις τελευταίες δεκαετίες || η *παράνομη ~ του κτήματος με την ανοχή της πολιτείας*.

τσιμεντοσανίδα (η) σανίδα που κατασκευάζεται από τσιμέντο με ίνες αμιάντου και πριονίδια ξύλου.

τσιμεντοστρώω ρ. μετρ. {τσιμεντόστρω-σα -θηκα, -μένος} καλύπτω μια επιφάνεια με τσιμέντο: *τσιμεντοστρωμένη αλή* | *δρόμος*. — τσιμεντόστρωση (η) [1893].

τσιμεντοσωλήνας (ο) σωλήνας από τσιμέντο.

τσιμεντούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} (καθμ.) πόλη με πολλά τσιμεντένια κτήρια· κυρ. ως χαρακτηρισμός μεγαλούπολης στην οποία κυριαρχούν οι πολυκατοικίες και απουσιάζει το

πράσινος η *Αθήνα, μια* ~. τσιμεντόχρωμα (το) {τσιμεντοχρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ειδικό χρώμα, κατάλληλο για να βραφει τσιμεντένιες επιφάνειες. τσιμεντώνω ρ. → τσιμεντάρω τσιμεντιάρα (η) {τσιμεντιέρων} η καπνοδόχος των πλοίων και των εργοστασίων ΣΥΝ. φουγάρο. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. ciminiera < γαλλ. cheminée < μγν. λατ. caminata < λατ. caminus < αρχ. κάμινος (βλ.λ.)]. τσιμουδιά (η) {χωρ. πληθ.} ψιθύρος: (ως προσταγή) ~! Δεν θέλω ν' ακούσω κουβέντα! ΦΡ. δεν βγάζω τσιμουδιά δεν λέω ούτε λέξη, σπαταίνω: ήταν τόσο θυμωμένος, που δεν έβγαλα τσιμουδιά ΣΥΝ. δεν κάνω κτχ, δεν βγάζω άχνα. [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μγν. σιμουδιά «φάλτσο τραγουδι, άτεχνη ωδή» < κύρ. όν. Σιμός (βλ. λ. σιμός «πλακουτσιούτης») + ωδή]. τσιμούγα (η) (τσιμουχιών) Ι. ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλικός, δερμάτινος ή πλαστικός δακτύλιος στεφανώτηας 2. η παρυφή υφάσματος ΣΥΝ. ουγία 3. (συνεκδ.) λωρίδα από παρυφή υφάσματος ΣΥΝ. μπορντούρα · 4. άκοιμο ρούχο. [ETYM. < τουρκ. çamaña «σφουγγάρι κατώτερης ποιότητας»]. τσιμπήμα (το) {τσιμπήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το άγγιγμα με μυτερό αντικείμενο και το αίσθημα (πόνος) που αυτό προκαλεί: *ένιωσε ένα ~ από τη βελόνα της ένεσης* ΣΥΝ. (λόγ.) νυγμός 2. (α) το πιάσιμο μέρους του δέρματος με τα δάχτυλα (συνήθ. τον δείκτη και τον αντίχειρα) και το σύντομο σφίξιμο του: *του έδωσε ένα ~ στο μάγουλο* (β) (συνεκδ.) το αίσθημα (πόνος) που προκαλεί η παραπάνω ενέργεια: *αισθάνθηκε ένα δυνατό ~ στο μπράτσο* ΣΥΝ. τσιμπιά 3. (για πουλί) η λήψη ποσότητας τροφής με απότομη, κοφτή κίνηση του ράμφους: *η κότα με γρήγορα ~ έφαγε τους σπόρους του καλαμποκιού* ΣΥΝ. ράμφισμα 4. το ελαφρό τρυπήμα με το ράμφος ΣΥΝ. ράμφισμα 5. (μτφ.) γρήγορο, βιαστικό γεύμα: *φειάξε κάτι απλό για ~ δεν έχω πολύ χρόνο* 6. (μτφ.) απότομος ελαφρός πόνος ή ενοχλήση σε μέρος του σώματος: *ένιωσε ένα ~ στην καρδιά* || αν αισθάνεται τσιμπήματα στα πόδια, μάλλον έχει προβλήματα στην κυκλοφορία του αίματος. — (υποκ.) τσιμπηματάκι (το). τσιμπηματιά (η) 1. το τσιμπήμα 2. (συνεκδ.) το σημάδι που μένει στο σώμα από τσιμπήμα. τσιμπητός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με τσιμπήμα (βλ.λ.). τσιμπιά (η) το τσιμπήμα (βλ.λ., σημ. 2). τσιμπιάδα (η) 1. κάθε είδους λαβίδα 2. (μτφ.) ο μηχανισμός υπηρεσίας του κράτους, που συλλαμβάνει όσους παρανομούν: *τον έπιασε η ~ της εφορίας* || έπεσε στην ~ του νόμου (τής αστυνομίας). — (υποκ.) τσιμπιάουλα (η) (σημ. 1). [ETYM. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. έμπις, -ίδος «είδος εντόμου» (με την επίδραση του ρ. τσιμπώ) < έμπίνω «καταπίνω (ενν. το αίμα)» (υποχωρητ.) < έμ- (< εν-) + πίνω]. τσιμπιδάκι (το) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό τσιμπίδι (λαβίδα) που αποτελείται από δύο λεπτά μακρόστενα στελέχη και χρησιμοποιείται ανάλογα με το σχήμα και την κατασκευή, για να πιάνει κανείς πολύ μικρά αντικείμενα (λ.χ. ψηφίδες, τυπογραφικά στοιχεία κ.ά.) ή για να αφαιρέσει τρίχες (από τα φρύδια, το πρόσωπο κ.λπ.) και για τη συγκράτηση των μαλλιών: *ήρθε με τα ~ στα μαλλιά*. τσιμπιδάκι (το) {τσιμπιδ-ιού | -ιών} πολύ μικρή λαβίδα. τσιμπλά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. λιπόδες έκκριμα που εμφανίζεται συνήθ. στις άκρες των ματιών (λόγω οφθαλμικών παθήσεων, την ώρα του ύπνου κ.λπ.): *ξήπνησε με τις ~ στα μάτια* ΣΥΝ. (λόγ.) λήμη· ΦΡ. *με την τσιμπλά στο μάτι* χωρίς να έχει συνέλθει από τον ύπνο, πριν ξυπνήσει καλά: *είμαι ακόμη ~ περίμενε να πω πρώτα έναν καφέ, να ξυπνήσω* · 2. ο οφθαλμός στη βάση κάθε κληματίδας αμπέλου. [ETYM. μεσν. < τσιμπλιάζω (υποχωρητ.), βλ.λ.]. τσιμπλιάζω ρ. αμετβ. {τσιμπλιάσ-α, -μένος} εμφανίζονται τσιμπλες στα μάτια: *τσιμπλιάσαν τα μάτια του*. — τσιμπλιάσμα (το) [ETYM. μεσν. < σιφλή (με τσιτακισμό) + παρωγ. επίθημα -ιάζω. Το σι-φλή είναι θηλ. του μγν. επιθ. σιφλός «ανάτηρος, ακρωτηριασμένος -τυφλός», αγν. ετύμου]. τσιμπλιάρης, -α, -ικο αυτός που έχει τσιμπλες στα μάτια του. Επίσης τσιμπλιάρικός, -ή, -ο. τσιμπιολόγος (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσιμπιολογός... | τσιμπιολόγησα} ♦ 1. (μετβ.) τσιμπώ (κάποιον/κάτι) συνέχεια ♦ 2. (αμετβ.) (μτφ.) τρώω λίγο από διάφορα φαγητά ή τρώω λίγο με μικρές μπουκιές: *καθόταν ανόρεχτος και τσιμπιολογούσε*. — τσιμπιολόγημα (το). [ETYM. < τσιμπώ + -λογία (< αρχ. -λογία < λέγω «συλλέγω»)». τσιμπουάκι (το) {τσιμπουάκ-ιού | -ιών} 1. είδος πίτας για κάπνισμα: *κάπνιζε το ~ του* · 2. (λαϊκ.-ι, αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) η πεολεξία. — (υποκ.) τσιμπουκάκι (το). [ETYM. < τουρκ. çubuk]. τσιμπούρι (το) {τσιμπούρι-ιού | -ιών} 1. παρασιτικό έντομο που απαντά στο δέρμα των ζώων: *ο σκύλος έπιασε τσιμπούρια*: *αλλιώδη άκαρι* (βλ.λ.) 2. (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος ενοχλητικός, φορτικός για τους άλλους: *μας έγινε ~ (έρχεται όπου πηγαίνουμε, δεν μας αφήνει μόνοι η ήσυχος)* ΣΥΝ. βδέλλα, κολλητσίδα. [ETYM. < μεσν. τσιμπούριν (με την παρετυμολ. επίδρ. του ρ. τσιμπώ) < «κιμύριον, υποκ. του μγν. κιμύρος («γλώσσα» του Ησυχίου)]. τσιμπούσι (το) {τσιμπούσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το φαγοπότι, το συμπόσιο ΣΥΝ. ευοχία. [ETYM. < τουρκ. cümbüş]. τσιμπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσιμπά... | τσιμπήσα, -ιέμαι, -ιήθηκα, -ιμένος} ♦ (μετβ.) 1. πιάνω σφιχτά το δέρμα με δύο συνήθ. δάχτυλα (κυρ. με τον δείκτη και τον αντίχειρα), προκαλώντας πόνο: *τσιμπώσε συνεχώς τα μαγουλάκια του μικρού* || *τσιμπήσε με να δώ αν ονειρεύομαι!* (σε περιπτώσεις μεγάλης έκπληξης, απίστευτου περι-

στατικού) 2. αγγίζω ή τρυπώ (κάποιον/κάτι) με αιχμηρό όργανο: *με τσιμπήσε κουνούπι* || *την τσιμπήσε με την καρφίτσα* | *με τη βελόνα* 3. (για πτηνά) πιάνω ποσότητα τροφής με κοφτή κίνηση του ράμφους: *το καναρίνι τσιμπούσε το κανναβούρι* 4. (μτφ.-λαϊκ.) συλλαμβάνω: *ο αστυνομία τον τσιμπήσε, ενώ προσπαθούσε να διαφύγει τη σύλληψη* 5. (μτφ.) παίρνω, πιάνω κάτι· ΦΡ. *τσιμπά το!* (οικ.) πιάσε το, άρπάσε το! (όταν πετάμε ή ρίχνουμε κάτι σε κάποιον) 6. (μτφ.) παίρνω κάτι ως αύξηση, όδρο, κέρδος: *οι τιμές πώλησης τσιμπήσαν 2-4%* || *πήγε να δει τον παππού του και τσιμπήσε ένα πεντοχίλιαιο από κείνον* ♦ (αμ^ετβ.) 7. (για ψάρια) τρώω το δόλωμα και πιάνομαι από το αγκίστρι: *σήμερα δεν τσιμπάνε τα ψάρια* || *τσιμπάει*; (συνηθισμένη αλλά και ενοχλητική ερώτηση σε ερασιτέχνη ψαρά, για να μάθει κανείς αν πάει καλά το ψάρεμα, αν υπάρχουν ψάρια και αν τρώνε το δόλωμα) 8. (για πρόσ.) τρώω από λίγο με μικρές μπουκιές ή και πρόχειρα: *εσύ δεν τρως· τσιμπάς σαν το πουλί* 9. (μεσπαθ. *τσιμπιέμαι*) είμαι ερωτευμένος: *τσιμπήθηκε με μια μικρή* 10. (η μτχ. *τσιμπιέμενος, -ή, -ο*) (α) αυτός που είναι ερωτευμένος: *είναι -μαζί της* (β) (για τιμές προϊόντων) ανεβασμένος, ακριβός: *είναι ~ οι τιμές σ' αυτό το μαγαζί*. [ETYM. < μεσν. τσιμπώ < *τσιμπίω < *έξ-εμπίω (με τροπή του -ξ- σε -τω-, πβ. κ. τσύνγκλα - ζύγκλα) < εξ- + -εμπίω < αρχ. εμπίς, -ίδος «είδος εντόμου» (βλ. κ. τσιμπιάδα). Λιγότερο πιθ. είναι οι προταβίσεις αναγωγές στο ρ. σιμπιέζω ή στο αρχ. κιμβίξ, -ίκος «τσιγγούνης, μικρολόγος»]. τσινί (το) {τσινι-ιού | -ιών} πλακίδιο επισμαλτωμένο. [ETYM. < τουρκ. çini (< Çin «Κίνα»)]. τσινίσμα (το) {τσινίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. η αντίδραση σε κάτι (συνήθ. με τίναγμα, με αντανάκλαστική κίνηση) 2. (μτφ.) η αντίδραση (κάποιου) (επειδή του ασκείται πίεση ή επειδή δεν θέλει να κάνει κάτι που του ζητούν): *μόλις του λέω να βρει μια δουλειά, αρχίζει τα ~*. τσινόρο (το) (συνήθ. στον πληθ.) η βλεφαρίδα ΣΥΝ. ματοτσινό)υρο, ματοκόκλα. [ETYM. < ματο-τσινό)υρο, με απόσπαση του β' συνθ., < μεσν. τσινάρι(ν) < *κινάριον (με τσιτακισμό) < μγν. κίναρα | κίναρα «αγκινάρα», αγν. ετύμου]. τσινισιά (το) {άκλ.} 1. μικρόσωμο τροκτικό της Ν. Αμερικής, που μοιάζει με λαγό και θηρεύεται για την πολύτιμη γούνα του 2. (συνεκδ.) η γούνα του παραπάνω ζώου. [ETYM. < γαλλ. chinchilla < ισπ. chinchilla, υποκ. του chinche < λατ. cinex, -icis «κοριός»]. τσινώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {τσινάς... | τσίνησα} 1. (για ζώα) κλοτσώ αντιδρώντας, τινάζομαι: *μόλις απιρουνίσε το άλογο, εκείνο τσίνησε και δεν προχωρούσε* 2. (μτφ. για πρόσ.) δυσανασχετώ, αντιδρώ (επειδή δεν θέλω να κάνω κάτι ή επειδή με πιέζουν): *μόλις του πεις για γάμο, τσινιάει* ΣΥΝ. δυστροπώ, (μτφ.) κλοτσάω. [ETYM. < μεσν. τσινώ < *τινώ (με τσιτακισμό) < τινάζω]. τσιουάουα (το) {άκλ.} ο πιο μικρόσωμος σκύλος του κόσμου, με στρουγγυλό κεφάλι, μεγάλα ανασηκωμένα αφτιά, μάτια που προεξέχουν και γεροδεμένο σώμα. [ETYM. Από το τόπων. Chihuahua, πόλη του Μεξικού]. τσιού-τσιού (το) {άκλ.} το κελάδημα πουλιού. [ETYM. Ηχομιμητ. λ.]. τσιπ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. πλακίδιο ολοκληρωμένου κυκλώματος από ημιαγωγό υλικό, κυρ. από πυρίτιο, επάνω στο οποίο μπορούν να αποτυπώνονται διάφορα ηλεκτρονικά στοιχεία (αντιστάσεις, τρανζίστορ κ.ά.): πβ. λ. μικροτσιπ. — (υποκ.) τσιπάκι (το). [ETYM. < αγγλ. chip «θραύσμα, τεμάχιο» (κυρ. στη φρ. silicon chip «τεμάχιο σιλικόνης») < μεσ. αγγλ. chippen, από συνήθ. αρχ. αγγλ. for-ciprian «αποκόπτης»]. τσιτά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η κρούστα στην επιφάνεια των υγρών, ιδ. του γάλακτος 2. (συνεκδ.) ο λεπτός υμένος που μένει μερικώς φορές στο πρόσωπο των νεογεννητων · 3. κάλυμμα κεφαλής γυναικών τσεμπέρι 4. (μτφ.) η ντροπή: *δεν έχει καθόλου ~ επάνω του* (είναι τελείως ξεδιάντροπος). [ETYM. μεσν., με σημ. «πέπλος, τσεμπέρν», πιθ. συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου *σίφα-χόρια* «υμένες που καλύπτουν το πρόσωπο του εμβρύου», αγν. ετύμου. Κατ' άλλη άποψη, ο μεσν. τ. ανάγεται σε σλαβ. tsipal]. τσιπουάρα (η) → τσιππούρα τσιπουράδικο (το) μεζεδοπωλείο όπου σερβίρεται τσίπουρο. τσίπουρο (το) 1. (συνήθ. στον πληθ.) το υπόλειμμα από το πάτημα των σταφυλιών ΣΥΝ. στέμφουλο 2. (συνεκδ.) η ρακή (βλ.λ.). — (υποκ.) τσιπουράκι (το). [ETYM. μεσν., ίσως < τουρκ. sarpe, Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το μγν. σίκερα «είδος οινοπνευματώδους ποτού» < εβρ. šekar]. τσιπουροχώμα (το) {τσιπουροχώματος | χωρ. πληθ.} είδος χώματος από στέμφουλα. τσιπουρά (η) (συνήθ. ορθ. *τσιπούρα*) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ νόστιμο νομαϊκό ψάρι, με σώμα συμπίεσμένο στα πλευρά, ψηλά και καμπουρωτή ράχη, ασημόγκριζο χρώμα και μια χαρακτηριστική χρυσοκίτρινη ταινία, σαν φρύδι, που ενώνει τα μάτια· ζει σε παράκτιες περιοχές με αμμώδη βυθό. [ETYM. μεσν. < αρχ. *ίππουρος* (< ίππος + ουρά). Το αρχικό το- προέρχεται από αμάρτυρο αρχικό /s/, το οποίο οφείλεται σε συμπεροφορά του άρθρου με το ους. στη γεν. *τής *Ιππούρας* (με αλλαγή γένους)]. τσιπς (τα) {άκλ.} λεπτές, στρουγγυλές και επίπεδες, θηγατισμένες φέτες πατάτας: *ένα σακουλάκι ~* || ~ με ρίγανη. [ETYM. < αγγλ. chips, πληθ. του chip, που συνδ. με αρχ. αγγλ. cipprian «κόβω (ψωμί, φέτες)»]. τσιράκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. ο μαθητευόμενος σε τεχνικό επάγ-

γελμα ΣΥΝ. κάλας, παραγυιός 2. (συνεκδ.-κακόσ.) ο πιστός ακόλουθος (κάποιου) και συνθηθέστ. αυτός που εκτελεί τις εντολές (κάποιου): *τον έχει για ~ του* || *εμφανίστηκε στο μαγαζί με τα ~ του* ΣΥΝ. υπηρέτης. [ETYM₂ < τουρκ. çirak < περσ. Çiräg «πελάτης»].

τσιρίγμα (το) → τσιρίτζω
τσιρίγο (το) (λαϊκ.) τα Κύθηρα (βλ.λ.). — Τσιριγώτης (ο), Τσιριγώτισσα (η), τσιριγώτικος, -η, -ο.
 [ETYM₂ Αντιδάν., < ιταλ. Cerigo < λατ. Cedrigum < Cethericum | Cithericum < αρχ. Κύθηρα (βλ.λ.)].

τσιρίδα (η) → τσιρίδα
τσιρίζω ρ. → τσιριζώ
τσιριμόνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. (συνήθ. στον πληθ.) η φιλοφρόνηση 2. του νάκι: *μας κάνει τσιριμόνιες* ΣΥΝ. κόντζες, σκέρτσας.
 [ETYM₂ < μεσν. τσιριμόνια < ιταλ. cerimonia < λατ. caerimonia «θρησκεία, τελετή», αγν. ετύμου, ίσως ετρουσκ. λ.].

τσιρίσι (το) {τσιρίσι-ιού | -ιών} 1. είδος αμύλου που προέρχεται και εξάγεται από τους κονδύλους του ασφοδέλου 2. (συνεκδ.) η κόλλα που παρασκευάζεται από το άμυλο αυτό και χρησιμοποιείται από τους υποδηματοποιούς. [ETYM₂ < τουρκ. çirisi].

τσιριτσάντζουλα (η) → τζιριτζάντζουλα
τσιριχτός, -ή, -ό → τσιριχτός
τσιρίκο (το) 1. στεγασμένος χώρος με κυκλική κονίστρα (πίστα) στο κέντρο, όπου γίνονται παραστάσεις με ταχυδακτυλουργούς, ακροβάτες, γυμνασμένα ζώα κ.λπ. 2. (συνεκδ.) ο (περιοδευών) θιάσος που πραγματοποιεί τις παραστάσεις αυτές 3. (μτφ.) κωμικό θέαμα: *κατατήσαμε σωστό ~!*
 [ETYM₂ < ιταλ. circo < λατ. circus «κύκλος», που συνδ. με τα αρχ. κρίκος | κίρκος (βλ.λ.)].

τσιρίκουλο (το) (λαϊκ.) γελοίος- κυρ. στη Φρ. *γίνομαι τσιρίκουλο* γελοιοποιώμαι. [ETYM₂ < ιταλ. circolo < λατ. circulus, υπόκ. του circus «κύκλος»].

τσιρίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το υδαρές κόπρανο της διάρροιας. Επίσης τσιριλιό (το). [ETYM < τσιριλώ (υποχωρητ.)].
τσιριλητό (το) (λαϊκ.) η διάρροια.

τσιριλιάρης, -α, -ικο (λαϊκ.) 1. αυτός που παθαίνει συχνά διάρροια 2. (μτφ.-ειρων.) ο δειλός. [ETYM₂ < τσιρίλα + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. βρομι-ιάρης].

τσιριλίω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τσιρίλις-α, -ηκα} (λαϊκ.) ♦ 1. (αμετβ.) αφήνω τσίρλες ♦ 2. (μετβ.) λερώνω με τσίρλες: *ο μικρός τσίριλιε το παντελόνι του* 3. (μεσοπαθ. *τσιριλιζομαι*) (α) βρομιζώ τα ρούχα μου με τσίρλες: (παροιμ.) *«άβρακος βρακι δεν είχε, το είδε και τσιριλίσθηκε»* (για κάποιον που χαιρέται πολύ, όταν αποκτά ακόμη και ένα σσητισμένο αγαθό) (β) (μτφ.) φοβόμαι ή χαιρόμαι υπερβολικά. Επίσης τσιριλώ {-άς...}. — τσιρίλισμα (το).
 [ETYM₂ < τσιριλλώ < αρχ. τιλώ (-άω) (με τσιτακισμό) < τίλος «διάρροια» < *ti-lo- (με επίθημα -lo-), που συνδ. με άλλες I.E. λ. (όπου εμφανίζονται διαφορετικά επίθηματά), λ.χ. αρμ. t'rik' «κοτρίνα», αρχ. αγγλ. rihan «κείμαι υγρός», αρχ. σλαβ. tina «βούρκος» κ.ά.].

τσιρίον (το) {τσιρίον-ιού | -ιών} ψάρι με πεπαισμένα πλευρά, κριζογάλαζο ή λαδοπράσινο χρώμα, με κόκκινα μάτια που περιβάλλονται από χρυσοκίτρινο δακτύλιο, ζει σε λιμνες και ποτάμια, ψαρεύεται για τη σάρκα του και χρησιμοποιείται και ως δόλωμα. [ETYM₂ Υπόκ. του τσίρος (βλ.λ.)].

τσιρίος (ο) 1. το αποξηραμένο σκουμπρί (βλ.λ.) 2. (μτφ.) άνθρωπος με αδύνατη σωματική διάπλαση ΣΥΝ. κάτισχνος, λιπόσαρκος. [ETYM₂ μεσν., πθ. < αρχ. κηρίς «είδος ψαριού» (με τσιτακισμό), αβεβ. ετύμου, ίσως < κηρός «κερί», λόγω του χρώματος του ψαριού. Χρόστο-σ, η ίδια ακριβώς ερμηνεία θα μπορούσε ενδεχομένως να χρησιμοποιηθεί για να στηρίζει την προταθείσα αναγωγή στο αρχ. κηρός «ωχρός» (βλ. λ. κηρρωση)].

τσιροσαλάτα (η) {δύσχυρ. τσιροσαλατών} σαλάτα με βάση λεπτές φρέσες τσίρου μέσα σε λαδόξυδο, που προσφέρεται ως ορεκτικό.

τσιρότο (το) → τσιρότω
τσισα κ. **τσισία** (τα) {χωρ. γεν.} (καθημ.) η ούρηση και (συνεκδ.) τα ούρα: *κάνω ~* || *τα ~ του μαρού* ΣΥΝ. κάτουρο. [ETYM₂ Ηχομιμητ. λ., πβ. κ. τουρκ. çiş]. **τσιτά** (η) → τσιήτα
τσιτά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μαϊμού: *σκαρφαλώνει στο δέντρο σαν την~*.

[ETYM₂ < τουρκ. citta]. τσιτακισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. το φαινόμενο της τροπής του συμφώνου «κ» σε «τσ» (ουρανική προφορά) και του «γκ» σε «τζ» μπροστά από τα φωνήεντα /e/ και /i/ και του ημίφωνου /j/, καθώς και (σπανιότ.) του «τ» σε «τσ» πριν από διάφορα φωνήεντα, λ.χ. *Καρύκης > Καρύτσης*.

[ETYM₂ < τσ-, κατ' αναλογία προς το ητακισμό]. τσιτάτο (το) παράθεμα από τον γραπτό ή προφορικό λόγο σημαντικού προσώπου, το οποίο χρησιμοποιεί κανείς στον δικό του λόγο. [ETYM₂ Μεταφορά του γεομ. Zitat < γαλλ. citation «παράθεση χωρίου» < p. citer < λατ. citare «καλώ, επονομάζω»]. τσιτάχ (το) {άκλ.} ταχύτατο αιλουροειδές (φθάνει τα 110 χλμ. ανά ώρα) που μοιάζει με τίγρη. [ETYM₂ < αγγλ. cheetah (οπτικό δάνειο) < χιντι chiā «λεοπαρδάλη» < σανσκρ. chitraka < chitra «κηλίδα, στίγμα»]. τσιτί (το) {χωρ. γεν.} κοινό βαμβάκερο ύφασμα με απλή ύφανση. — (υπόκ.) τσιτάκι (το), τσιτίνας, -η, -ο. [ETYM₂ < τουρκ. çit].

τσιτσιερώνε (ο) {άκλ.} (παλαιότ.) ξεναγός ή διερμηγέας. [ETYM₂ < ιταλ. ciccone «ευέλωτος, ευχερής στην έκφραση» < κύρ. όν. Ciccone, από τον αρχ. Ρωμαίο ρήτορα Κικέρωνα (λατ. Cicero), γνωστό για την ευφράδεια του].

τσιτσι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (όταν απευθυνόμαστε σε μωρά ή μικρά παιδιά) το κρέας: *φάε λίγο ~*.
 [ETYM₂ Λ. της νηπιακής γλώσσας, που προέρχεται από το αρχ. τιθίον, υπόκ. του τιθός «μαστός» (πβ. κ. ιταλ. ciccia, σλαβ. tsitsa)].

τσιτσιδι επίρρ. (λαϊκ.) χωρίς ρούχα, σε κατάσταση γύμνιας: *κυκλοφορούσε ~*. [ETYM₂ < τσιτσι + παραγ. επίθημα -ιδι].

τσιτσιδος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν φοράει κανένα ρούχο, εντελώς γυμνός: *έκαναν τσιτσιδοί μπάνιο στη θάλασσα* ΣΥΝ. ολόγυμνος.
τσιτσιδώνω ρ. μετβ. {τσιτσιδοί-σα, -θηκα, -μένος} ξεγυμνώνω κάποιον κυρ. μεσοπαθ.: *τσιτσιδόθηκε και βούτηξε στο νερό*.

τσιτσιμπιρα κ. τζιτζιμπιρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αναψυκτικό με πιπεράτη γεύση, που παρασκευάζεται στην Κέρκυρα από λεμόνι, ζάχαρη, τζίντζερ και νερό.

[ETYM < αγγλ. ginger beer < ginger «αρωματικό φυτό» (< παλ. γαλλ. gingibre < μεσν. λατ. gingiber < λατ. zingiber) + beer «μπίρα»].

τσιτσιριζώ ρ. → τσιτσιριζώ
τσιτσιρίσμα (το) → τσιτσιριζώ

τσιτώμα (το) → τσιτώμα
τσιτώνω ρ. → τσιτώνω

τσιτωτός, -ή, -ό → τσιτωτός
τσιφ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. όρος του διεθνούς εμπορίου, που δηλώνει ότι στην τιμή εμπορευμάτων που πωλήθηκαν και μεταφέρονται με πλοίο συμπεριλαμβάνεται το κόστος τους, η ασφάλιση και ο ναύλος μέχρι την άφιξη στο λιμάνι προορισμού.
 [ETYM₂ < αγγλ. C.I.F., αρκτικόλεξο από τις λ. C[ost] «αξία», Insurance] «ασφάλεια», F[reight] «ναύλος»].

τσιφλικός (ο) {τσιφλικάδες} ο ιδιοκτήτης τσιφλικιών, ο μεγαλοκτηματίας.
τσιφλίκι (το) {τσιφλικ-ιού | -ιών} 1. (παλαιότ.) το αγρόκτημα μεγάλης εκτάσεως που ανήκε σε έναν ιδιοκτήτη και το καλλιεργούσαν αγρότες, οι οποίοι όφειλαν να δίνουν στον ιδιοκτήτη (τσιφλικά) μέρος της σοδειάς και να του παρέχουν υπηρεσίες χωρίς αμοιβή 2. (μτφ.) καθετί που ιδιοποιείται κανείς αυθαίρετα: *θεωρεί τα πάντα ~ του* || *εδώ μέσα δεν είναι - σου να κάνεις ό,τι θέλεις* [ETYM₂ < τουρκ. çiftlik].

τσιφλικούγος (ο) (λόγ.) ο τσιφλικός. [ETYM Νόθο συνθ., < τσιφλικά + -ούγος < έχω].

τσιφούτης (ο) {τσιφούτηδες}, τσιφούτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο τσιγούνης, ο φιλάργυρος. Επίσης τσιφούτισσα (η). — τσιφουτιά (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. τσιγγούνης. [ETYM₂ < τουρκ. çift «Εβραϊός»].

τσιφούτικος, -η/-ια, -ο αυτός που σχετίζεται με τον τσιφούτη: ~ *συμπεριφορά*.

τσιφτετέλι (το) {τσιφτετελ-ιού | -ιών} 1. ανατολίτικος αντικριστός ή ατομικός χορός, αυτοσχεδιαστικός και αυθησιακός, που βασίζεται στο ρυθμικό λίκνισμα του σώματος 2. (συνεκδ.) η μουσική και το τραγούδι που βασίζεται σε αυτό τον χορό: *άκουγε τσιφτετέλια στο ραδιόφωνο*. [ETYM₂ < τουρκ. çiftetelli].

τσιφτής (ο) {τσιφτήδες}, τσιφτίσσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που τα κάνει όλα τέλεια, άψογα: *Είσαι ~!* *Μου έκανες καλή δουλειά!* || (και ως προσφώνηση) *γεια σου, Πέτρο, τσιφτή!* || *«χτύπα τα πόδια, τσιφτίσσα, τσιγγάνα τουρκογούφτισσα»* (λαϊκ. τραγ.) · 2. (α) είδος γερακιού (β) μικρό πουλί σαν σπουργίτι. [ETYM < αλβ. gift «γερακι», πβ. κ. ξεφτέρι, σαήνι].

τσιφτικός, -η, -ο αυτός που ταμιάζει σε τσιφτή, άψογος, τέλειος. — **τσιφτικά** επίρρ.

τσιγλα κ. (παλαιότ.) τσίκλα {τσιγλών} μαστίχα που κυκλοφορεί συσκευασμένη σε τεμάχια μικρού μεγέθους (όπως οι καραμέλες), περιέχει γαλακτώδη χυμό και γλυκαντικές ουσίες (ζάχαρη) και τη μασάει κανείς για πολλή ώρα χωρίς να την καταπίνει. — (υπόκ.) **ΤΟΤ-χλίτσα** (η). [ETYM₂ < αγγλ. chicle < μεξικ. ισπ. chicle < tzieltli (γλώσσα Ναχουάτλ των Αζτέκων)].

τσιγλα (η) {τσιγλών} 1. μικρό εντομοφάγο ωδικό πτηνό με σπητό παράστημα, πυρρόξανθο ή καστανό πάνω μέρος και υπόλευκο κάτω στήθος και πλευρά διάστικτα συνήθ. με σκουρές κηλίδες 2. (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος πολύ αδύνατος ΣΥΝ. τσίρος. [ETYM₂ όψιμο μεσν. < μτν. κίγλια (με τσιτακισμό) < αρχ. κίγλη (βλ.λ.)].

τσιγλόφουσκα κ. (παλαιότ.) τσικλόφουσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τσίγλα που, όταν τη μασάει κανείς, μπορεί να δημιουργεί φούσκες. **Τ.Σ.Μ.Ε.Δ.Ε.** (το) Ταμείο Συντάξεως Μηχανικών Εργοληπτών Δημοσίων Έργων.

Τ.Σ.Ν. (το) Ταμείο Συντάξεως Νομικών.
τσιγγάν (το) {τσιγγάν-ιού | -ιών} (υβριστ., συνήθ. για νεαρούς) ο αλήτης, άνθρωπος με πολύ κακή συμπεριφορά. — (μεγεθ.) **τσιγγάνος** κ. **τσιγγανάρης** (ο). [ETYM₂ < τουρκ. çoglan < ic oglan «νεαρός υπηρέτης» (< oglan «παίδι»)].

τσιοκ (το) {άκλ.} 1. (σε οχήματα) μηχανικό εξάρτημα το οποίο περιορίζει την ποσότητα αέρα που εισέρχεται στο καρμπυρατέρ και διευκολύνει την έναυση της μηχανής του οχήματος 2. εξάρτημα των περυστροφικών εργαλείων (π.χ. δραπετών, τόννου κ.ά.) για να συγκρατεί το εργαλείο ή το προς επεξεργασία αντικείμενο. [ETYM₂ < αγγλ. choke, αρχική ρηματική σημ. «καρμποδίζω την ανα-»

πνοή αποφράσσοντας την οδό ή μολύνοντας τον αέρα» ειδικά για μηχανές «εμπλουτίζω το καύσιμο μείγμα μειώνοντας την είσοδο αέρα στον ανάμικτη (καρμπυρατέρ)», < μέσ. αγγλ. choked, που συνδ. με αρχ. αγγλ. cēace (> cheek «μάγουλο»)].

τσοκαρία (η) {χωρ. πληθ.} (υβριστ.) γυναίκα με ευτελή συμπεριφορά και εμφάνιση ΣΥΝ. τσόκαρο.

τσόκαρο (το) 1. παντόφλα ή πέδιλο με ξύλινη σόλα, που κάνει χαρακτηριστικό θόρυβο στο περπάτημα 2. (μτφ.-υβριστ.) γυναίκα με ευτελή συμπεριφορά και εμφάνιση. ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνεια [ETYM. Αντιδάν., < βεν. zocaro < λατ. socculus, υποκ. του soccus «μικρό υπόδημα, παντόφλα», πθ. από τις «γλώσσες» του Ησυχίου *σύγκρον υποδήματα φρύγια και συγκράδες είδος υποδήματος*].

τσόλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. το κουρέλι, το τσούλι (βλ. λ.) 2. (αργκό) άνδρας που εκδίδεται 3. (υβριστ.) πρόσωπο ευτελές, χαμηλού επιπέδου. [ETYM. Βλ. λ. τσούλι].

τσολιάδιστικός, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τσολιά: *-ρούχα/φουστάνελα 2. τσολιάδιστικά* (τα) η φορεσιά του τσολιά. Επίσης **τσολιάδικος**.

τσολιάς (ο) {τσολιάδες} (λαϊκ.) 1. ο εύζωνος (βλ. λ.): *γεια σου, λεβέντη μου τσολιά!* || *τουρίστες φωτογράφιζαν τους -μπροστά από τη Βουλή 2. (συνεκδ.) ομοίωμα τσολιά* (σημ. 1) που πωλείται ως τουριστικό αναμνηστικό (σουβενίρ). — (υποκ.) **τσολιάδακι** (το). [ETYM. < *τσόλι* (βλ. λ. τσούλι)].

τσομπανάκος κ. **τσοπανάκος** (ο) νεαρός τσομπάνης: «~ ήμουνα, *προβατάκια έβροσκα*».

τσομπάνης κ. **τσοπάνης** (ο) {τσομπάνηδες κ. τσομπαναριόι} ο βοσκός, ο ποιμένας. Επίσης **τσομπάνος** κ. **τσοπάνος**. [ETYM. < τουρκ. çoban < περσ. Sōbān < gōbān «βουκόλος»].

τσομπανόπουλο κ. **τσοπανόπουλο** (το) μικρός, νεαρός τσομπάνης. [ETYM. < *τσομπάνης* + λεξικό επίθημα *-πουλο* (βλ. λ.)].

τσομπανόσκυλο κ. **τσοπανόσκυλο** (το) 1. σκύλος που χρησιμοποιείται από τους τσομπάνηδες για τη φύλαξη των κοπαδιών 2. (μτφ.-μειοτ.) πρόσωπο που δείχνει ιδιαίτερη πίστη και αφοσίωση στο αφεντικό του.

τσομπάνος (ο) → τσομπάνης

τσόνι (το) {τσόν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πουλί σπίνος (βλ. λ.). [ETYM. Διαλεκτ. λ., αγγ. ετύμου].

τσόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. πρόσθετο κομμάτι υφάσματος, που τοποθετείται σε φορεσιά, για να μακρύνει ή να φαρδύνει 2. (κατ' επέκτ.) καθετί που προστίθεται σε κάτι άλλο ΣΥΝ. συμπλήρωμα 3. (ειδικότ.) (α) η εμβόλιμη σκηνή πορνό που παρεμβάλλεται κατά την προβολή ταινίας με διαφορετικό θέμα (β) (συνεκδ.) κάθε ταινία πορνό ή κασέτα βίντεο με τολμηρό περιεχόμενο: *ένας κινηματογράφος που προβάλλει τσόντες*. [ETYM. < βεν. zonta (ιταλ. giunta) «προσθήκη» < ρ. giungere «φθάνω - (μέσ.) συνδέομαι, προστίθεμαι» < λατ. jungere «συνδέω, συνάπτω» (αρχ. ζεύγ-νυ-μι)].

τσοντάδικο (το) (λαϊκ.) λαϊκός κινηματογράφος που προβάλλει ταινίες πορνό.

τσοντάρι ρ. μετβ. {τσοντάρισα} (λαϊκ.) 1. (σε ρούχο, ύφασμα) προσθέτω τσόντα ΣΥΝ. ματζίζω 2. (μτφ.) συμπληρώνω το ποσό που απαιτείται για κάποιον σκοπό: *θα του τσοντάρει ο πατέρας του μερικά χρήματα, για να αγοράσει αυτοκίνητο*. — τσοντάρισμα (το). [ETYM. < βεν. zontare < zonta (βλ. λ. τσόντα)].

τσοντοσιμειάς (ο) {τσοντοσιμειάδες} (λαϊκ.) ο κινηματογράφος που προβάλλει ταινίες πορνό ΣΥΝ. τσοντάδικο.

τσοπανάκος (ο) → τσομπανάκος

τσοπάνης (ο) → τσομπάνης

τσοπανόπουλο (το) → τσομπανόπουλο

τσοπάνος (ο) → τσομπάνης

τσοπανόσκυλο (το) → τσομπανόσκυλο

τσόπερ (το) {άκλ.} 1. ΗΛΕΚΤΡ. διάταξη που διακόπτει ή αποκαθιστά τη λειτουργία ηλεκτρικού κυκλώματος σε τακτά χρονικά διαστήματα · 2. μοτοσυκλέτα με υπερωψωμένο τιμόνι και χαμηλό κάθισμα. — (υποκ.) τσοπεράκι (το) (σημ. 2). [ETYM. < αγγλ. chopper < chop «κόβω, διακόπτω» < παλ. γαλλ. c(h)oper < δημόδ. λατ. *cuppare «αποκεφαλίζω»].

τσότρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ξύλινο δοχείο κρασιού ή νερού ΣΥΝ. φλασκι.

[ETYM. Αντιδάν., < τουρκ. çotra < ιταλ. ciotola < λατ. cotyla < αρχ. κοτύλη (βλ. λ.)].

τσουβαλάτα επίρρ. (λαϊκ.) μέσα σε τσουβάλι- στη φρ. **χύμα και τσουβαλάτα** βλ. λ. χύμα.

τσουβάλι (το) {τσουβαλιού | -ιών} 1. καννάβινος σάκος μέσα στον οποίο αποθηκεύονται διάφορα προϊόντα ΦΡ. (α) **βάζω (κάποιον) στο τσουβάλι** (με άλλον) εξιστώνω (κάποιον) αδικώς (με άλλον), ισοπέδώνω (γ) (εμφατ.) **με το τσουβάλι** για πολύ μεγάλη ποσότητα, αφειδώς: *ξόδεψε τα λεφτά ~ 2. (συνεκδ.) το περιεχόμενο του σάκου: ένα ~ πατάτες* | *κρεμμύδια ΣΥΝ. τσουβαλιά 3. ρούχο πολύ τσαλακωμένο ή πολύ φαρδύ και άκομμο*. — (υποκ.) τσουβαλάκι (το). [ETYM. < τουρκ. çuval < περσ. cuwal | guwāl «σάκος»].

τσουβαλιά (η) η ποσότητα προϊόντος που χωράει ένα τσουβάλι.

τσουβαλιάζω ρ. μετβ. {τσουβαλιάσα-α, -τηκα, -μένος} 1. τοποθετώ, αποθηκεύω σε τσουβάλι ΣΥΝ. σακιάζω 2. (μτφ.) (α) λέω κάτι σε υπερβολικό βαθμό: *μας τσουβαλιάσε στα ψέματα* (β) συλλαμβάνω και βάζω στη φυλακή: *χθες τσουβαλιάσαν πολλούς λαθρομετανάστες*. — τσουβαλιάσμα (το).

τσουγκράνα (η) {δύσchr. τσουγκρανών} 1. γεωργικό εργαλείο με σιδερένια δόντια στην άκρη, προσαρμοσμένα σε ξύλινο κοντάρι, το οποίο χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό του χώματος από τις πέτρες και άλλα άχρηστα αντικείμενα 2. ο ξύλινος πήχας που χρησιμοποιείται για το ξέμπλεγμα νήματος. [ETYM. Πιθ. < *γρασσούνα (με αντιμετάθεση συλλαβών) < γρασσούνω (βλ. λ.)].

τσουγκρανιά (η) 1. ο χειρισμός της τσουγκράνας 2. (συνεκδ.) η γρατζουνιά, η αμυγή από χτύπημα τσουγκράνας.

τσουγκρανιού ρ. μετβ. 1. καθαρίζω με τσουγκράνα · 2. γρατσουνίζω. — τσουγκρανίσμα (το).

τσουγκρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσουγκρίζω-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) συγκρούω ελαφρά δύο αντικείμενα: *τσουγκρίσαν τα ποτήρια τους* | *πασχαλινά αβγά* - ΦΡ. **τα τσουγκρίζω (με κάποιον)** τσακωνομαι, μαλώνω (με κάποιον) ♦ 2. (αμετβ.) συγκρούομαι (με κάποιον): *τα δύο αυτοκίνητα τσουγκρίσαν 3. (μεσοπαθ. τσουγκρίζουμαι)* συγκρούομαι (με κάποιον): *τσουγκρίστηκαν στον δρόμο* (έπεσε ο ένας πάνω στον άλλον). — **τσουγκρίσμα** (το). [ETYM. < *συγκρίζω (με τσιτακισμό και τροπή [i] → [u], πβ. κ. *συρίζω - τσιρίζω, σίζω - τσούζω*) < αρχ. συγκρούω].

τσοούλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έτσουζα} ♦ (μετβ.) 1. προκαλώ καυστικό πόνο σε (κάποιον/κάτι), όπως όταν ρίχνουμε οινόπνευμα σε ανοιχτή πληγή: *κόπασε πώς θα βάλεις την αλοιφή στο τραύμα, γιατί θα σε τσοούζει 2. (μτφ.) προκαλώ ψυχικό πόνο (σε κάποιον, επειδή λέω ή κάνω κάτι που τον ενοχλεί, τον πειράζει): τον έτσουζαν τα λόγια του* || *δημοσιεύει μια είδηση που θα τους τσοούζει* ♦ (αμετβ.) 3. (α) είμαι δριμύς, προκαλώ καυστικό πόνο: *ένα υγρό που τσοούζει, όταν το βάλεις στην πληγή* (β) εσθάνομαι ερεθισμένο: *τα μάτια μου τσοούζουν από το νέφος 4. (μτφ.) είμαι δριμύς: το κρύο τσοούζει 5. (μτφ.) είμαι δηκτικός: μερικά πράγματα τσοούζουν, όταν τ' ακούς* || *λόγια που τσοούζουν* ΦΡ. **τα τσοούζει** πίνει πολύ, μεθάει 6. (μτφ.) είμαι ακριβός: *οι τιμές σ' αυτό το μαγαζί τσοούζουν*. — **τσοούζω** (το). [ETYM. μεσν. < αρχ. σίζω «εκβάλλω συριστικό ήχο» (ονοματοποιημέ-νη λ.), με τσιτακισμό (πβ. κ. *συρίζω - τσιρίζω*) και τροπή [i] → [u] (πβ. κ. *συγκρούω - τσουγκρίζω*)].

τσουκάλα (η) → τσουκάλι

τσουκαλάδικο (το) (λαϊκ.) 1. το εργαστήριο του τσουκαλά 2. ο χώρος πολλαπλής τσουκαλιών και άλλων πηλινών ειδών. [ETYM. < *τσουκαλάς* (πληθ. *τσουκαλάδ-ες*) + παραγ. επίθημα *-ικο*, πβ. κ. *βενζινάδικο*].

τσουκαλάς (ο) {τσουκαλάδες} (λαϊκ.) ο κατασκευαστής ή ο πωλητής τσουκαλιών.

τσουκαλί (το) {τσουκαλιού | -ιών} χύτρα από πηλό. — (υποκ.) **τσουκαλάκι** (το), (μεγεθ.) τσουκάλα (η). [ETYM. μεσν., υποκ. του *τσουκά(κ)α* < ιταλ. zucca «κολοκυθιά, κολοκύθα» < μτγν. λατ. cucutia (με αποκοπή της α' συλλαβής και αντιμετάθεση συμφώνων), για το οποίο βλ. λ. *κουκούτσι*].

τσουκαλιά (η) (λαϊκ.) η ποσότητα που χωράει ένα τσουκάλι.

τσουκάνι (το) {τσουκανιού | -ιών} (λαϊκ.) σφυρί για το πελέκημα της πέτρας. — τσουκάνισμα (το), τσουκανίζω ρ.

[ETYM. < μτγν. *τυκάνιον* (με τσιτακισμό και τροπή [i] → [u]), υποκ. του *τυκάνη* «δοκάνη, αλωνιστικό εργαλείο» < αρχ. *τύκος* «σφυρί, πέλεκυς» + παραγ. επίθημα *-άνη* (πβ. κ. *γο-άνη*). Το αρχ. *τύκος* ανάγεται στη μηδενισμό, βαθμ. *tuk- του Ι.Ε. *teuk- (ρ. *τεύχω* «φτερίζω, κάνω» και συνδ. με αρχ. σλαβ. *tŭknoti* «γυμνάσι, ωθώ»), ρωσ. *tknuti*, αρχ. γερμ. *dŭhen* «πιέζω», αρχ. ιρλ. *toll* «τρύπα» κ.ά. Βλ. λ. *τυγάνω*].

τσουκνιά (η) ΒΟΤ. ποώδες φυτό καλυπτόμενο από «τρίχες» που τσιμπώνουν και προκαλούν έντονο κνησμό στο δέρμα ανθρώπου ή ζώου, όταν έρθει σε επαφή μαζί τους. [ETYM. μεσν. λ., που ανάγεται στο αρχ. *κνιδή* «τσουκνιά» (< *κνιδόση*, βλ. λ.), αλλά είναι αβέβαιη η ακριβής μορφολ. εξέλιξη. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. προέρχεται από τ. *κνυκνιδή (< *κνών*, *κνός* + *κνιδή*) > *κνυκνίδα > *τσυκνίδα > τσουκνίδα, ενώ κάτι άλλο από *άκανθο-κνιδή. Τέλος, έχει προταθεί και η περίπτωση συμφυρμού των λ. *τσούχτρα* και *κνιδή*].

τσούλα (η) {σπάν. τσοούλων} 1. η γυναίκα ελευθερίων ηθών, η πόρνη 2. κάθε ανήλικη γυναίκα. — (υποκ.) τσουλάκι κ. τσουλί (το) κ. τσοου-λίσα (η), (μεγεθ.) τσουλάρα (η). [ETYM. < ιταλ. ciulla, που αποσπάστηκε από τη λ. fan-ciulla «κοριτσάκι προεφηβικής ηλικίας» (αρσ. fanciullo), άλλος τ. του fancello, υποκ. του fante «μωρό, παιδάκι» (< λατ. infans, -antis)].

τσουλήθρα (η) {σπάν. τσουληθρών} παιγνίδι που συναντάται συχνά σε παιδικές χαρές ή σε πισίνες, το οποίο αποτελείται από κατηγορική λεία σανίδα με προστατευτικές πλευρές (κουπατσές), στην κορυφή της οποίας κάθονται τα παιδιά και αφήνονται να γλιστρήσουν προς τη βάση της καταλήγοντας στο έδαφος (ή στο νερό, αν είναι σε πισίνα): *άνω ~ (αφήνομαι να γλιστρήσω στην τσουλήθρα)*. [ETYM. < τσουλώ + παραγ. επίθημα *-ήθρα*, πβ. κ. *κολυμβ-ήθρα*].

τσουλί (το) → τσούλα

τσουλί κ. τσόλι (το) {τσουλιού | -ιών} χαλί από φθαρμένο ύφασμα ΣΥΝ. κουρελού (βλ. λ. τσόλι). [ETYM. μεσν. < τουρκ. cui < αραβ. cui].

τσουλούφι (το) {τσουλουφ-ιού | -ιών} τούφα μαλλιών, ιδ. αυτή που εξέχει στο μπροστινό ή πάνω μέρος του κεφαλιού: *τον άρπαξε από το ~| δεν είχε γτενιστεί και πετούσαν κάτι τσοουλούφια στο κεφάλι του* - ΦΡ. **θα σου βγάλω το τσοουλούφι** θα σε ξεμαλλιάσω. [ETYM. < τουρκ. zülüflü].

τσουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσουλώς... | τσουλώ-ησα, -ιέμαι} ♦ 1. (μετβ.) σπρώχνω (κάποιον/κάτι), ώστε να κυλήσει κυλώ (κάποιον/κάτι) σε επίπεδη επιφάνεια: *προσπαθούσαν να τσουλήσουν στην κατή-*

φορά το αυτοκίνητο που δεν έπαυσε μπρος ♦ (αμετβ.) 2. γλιστρώ πάνω σε μια επιφάνεια 3. (αργκό) κινούμαι, παίρνω μπρος: *τσούλα να φύγωμε!* 4. (α) (για υπόθεση, διαδικασία κ.ά.) εξελίσσομαι, προχωρώ προς τη διευθέτησή μου: *το θέμα μας τσουλάει, σύντομα θα τακτοποιηθεί* (β) εξελίσσομαι ικανοποιητικά, επιτυγχάνω: *αυτή η εκπομπή δεν τσουλάσε και τη σταμάτησαν.* — **τσούλημα** (το). [ETYM. < *τσούλω < αρχ. κωλό, με τσιτακισμό], τσουμπλέκι (το) (συνήθ. στον πληθ.) μικροαντικείμενα που κουβαλάει κανείς μαζί του, συνήθ. αντικείμενα για πρόχειρο φαγητό (κατσαρολικά, μαχαιροπριονα κ.λπ.). — (υποκ.) τσουμπλεκάκι (το). [ETYM. < τουρκ. çömlek «πήλινο δοχείο»]. τσουναμί (το) {άκλ.} πολύ μεγάλο θαλάσσιο κύμα που προκαλείται από υποθαλάσσιο σεισμό ή από ηφαιστειακή έκρηξη. [ETYM. < αγγλ. tsunami < ιαπων. tsunami < tsu «κύμα» + nami «κύμα»]. τσουνί (το) {τσουν-ιού | -ιών} 1. ΒΟΓ. (για φύλλο ή καρπό) ο μίσχος, το κοτσάνι 2. (εσφυμ.) το πέος μικρού παιδιού ΣΥΝ. τσουντούνι. [ETYM. < *κύνιον, υποκ. του αρχ. κύων, κύνος, με τσιτακισμό]. **τσούζιο** (το) {τσούζι-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) ο καυστικός πόνος που αισθάνεται κανείς, λ.χ. όταν βάλουμε οινόπνευμα πάνω σε τραύμα, σε ανοιχτή πληγή. [ETYM. Από το θ. του αορ. έ-τσουζ-α (ρ. τσούζω) + παραγ. επίθημα -ιου]. τσουπ {άκλ.} (εκφραστ.) 1. για τη δήλωση της ξαφνικής εμφάνισης κάποιου: *εκεί που καθόμασταν, ~, να σου κι ο Πέτρος!* 2. (συνήθ. επαναλαμβανόμενο) για τη δήλωση τρόπου περπατήματος, συνήθ. αργού ή ασυνήθιστου: *~, ~, ~ η γιαγιά κατάφερε να περάσει τον δρόμο μόνη της* 3. (γενικότερ.) για διάφορες κινήσεις ή ενέργειες: *από το πλυντήριο είναι υπεραυτόματο: βάζεις τα ρούχα μέσα, ~, πατάς το κουμπί και, ~, τα κάνει όλα μόνο του!* 4. για να δηλωθεί η ταχύτητα, συντομία κ.λπ.: *πήγα με το αυτοκίνητο και, ~, ήμουν εκεί σε 10 λεπτά.* [ETYM. < τουρκ. çup, ηχομιμητ. λ.]. **τσούπρα** κ. **τσούπα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η μικρή κοπέλα. — (υποκ.) τσουπί (το). [ETYM. < αλβ. tsupë, πθ. υπό την επιδρ. του περιληπτ. tSupëti «το σύνολο των κοριτσιών»]. τσουράπι (το) {τσουραπ-ιού | -ιών} 1. κοντή χειροποίητη μάλλινη κάλσα των χωρικών 2. (κατ' επέκτ.) κάθε χοντρή μάλλινη κάλσα. [ETYM. < τουρκ. çorap]. τσουράπω (η) {πληθ. τσουράρες} (μτφ.-μειωτ.) κακοντυμένη και απεριποίητη γυναίκα. τσουρέκι (το) {τσουρεκ-ιού | -ιών} γλυκό αρτοποιημένο με αφράτη ζύμη, που παρασκευάζεται από αλεύρι, βούτυρο, αβγά, ζάχαρη και αρωματικές ουσίες, παλαιότ. συνδεδεμένο με τις γιορτές του Πάσχα και που σήμερα καταναλώνεται οποιαδήποτε μέρα: *τους προσέφερε ~ μαζί με τον καφέ.* — (υποκ.) τσουρεκάκι (το). [ETYM. < τουρκ. çörek]. **τσούρμιο** (το) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (παλαιότ.) το πλήρωμα εμπορικού ή πολεμικού πλοίου: *οι Τούρκοι έπαυσαν Έλληνες νησιώτες στα ~ των πολεμικών τους πλοίων* 2. (συνηθέστ.-καθημ.) το πλήθος ανθρώπων: *τον ακολουθούσε ένα ~ παιδιά.* [ETYM. Άλλος τ. της λ. τσούρμα (αντιδάν.) < ιταλ. ciurma «πλήρωμα πλοίου» < πορτ. chusma | churma < μγν. λατ. c(e)luisma < αρχ. κέ-λειςμα]. τσουρουφλίζω ρ. μετβ. {τσουρούφλισ-α, -τηκα, -μένος} 1. καίω επιφανειακά: *η πλάτη του ήταν τσουρουφλισμένη από τον ήλιο* ΣΥΝ. καψαλίζω 2. (μτφ.) προκαλώ δυσάρεστο συναίσθημα: *ο λογαριασμός της εφορίας με τσουρουφλισε.* — τσουρουφλισμα (το). [ETYM. Από συμφωνικό τονοματοπ. ρ. τσουρούνο και τσουρούλιω (μεσν.)]. τσουρουφλιστός, -ή, -ό αυτός που έχει τσουρουφλιστεί, καψαλισμένος. τσουτσέκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. ο μικρόσωμος, ο μικροκαμωμένος 2. ο ανήλικος 3. αυτός που συμπεριφέρεται με θράσος ΣΥΝ. αναίδης. [ETYM. < τουρκ. çisek]. τσουτσούνι (το) {τσουτσούν-ιού | -ιών} (λαϊκ.-οικ.) 1. το πέος (συνήθ. για παιδιά) 2. (υβριστ.) πρόσωπο ανάξιο λόγου. — (υποκ.) τσουτσουνάκι (το), (μειωθ.) τσουτσούνια κ. τσουτσουνάρα (η). [ETYM. Αναδιπλ. τ. του τσουνί | τσουνί (βλ.λ.)]. τσουχτερός, -ή, -ό 1. δριμύς, διαπεραστικός: *κάνει ~ κρύο* 2. (μτφ.) δηκτικός: *-λογία* 3. (μτφ.) πολύ ακριβός: *~ τιμές | λογαριασμός | πρόστιμο.* — τσουχτερά επίρρ. [ETYM. Από το θ. του αορ. έ-τσουζ-α (ρ. τσούζω) και το παραγ. επίθημα -ερός, πθ. κ. κοφτ-ερός]. **τσούχρον** (η) {δύσchr. τσουχτρων} 1. μέδουσα που προκαλεί έντονο πόνο, φαγούρα και κοκκίνισμα, όταν σιμπήσει (κάποιον): *τον τσίμπησε ~* || *η θάλασσα είχε τσουχτρες* 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) σφρακαστικός, δηκτικός άνθρωπος. [ETYM. Από το θ. του αορ. έ-τσουζ-α (ρ. τσούζω) και το παραγ. επίθημα -τρα, πθ. κ. πνήχ-τρα, ρουφήχ-τρα]. τσόφλι (το) {χωρ. γεν.} 1. το κέλυφος του αβγού 2. (κατ' επέκτ.) το περιβλήμα, η φλούδα καρπού 3. (μτφ.) ευτελής άνθρωπος. [ETYM. Αβελ. ετύμου, πθ. < μεσν. τσέφλιν < αραβ. djefl. Κατ' άλλη (αγρότερο πθ.) άποψη, τσόφλι < *έζω-φλοιοιν (< έζω + φλοϊός, οπότε η ορθότ. γρ. θα ήταν τσόφλοιο)]. τσόχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. χοντρή μάλλινη ύφασμα: *Φρ. τι θα χάσω την τσόχα ή τα ραφτικά | τι πληρώνεις την τσόχα ή τα ραφτικά* (i) για κάτι το οποίο το βρίσκει κανείς σε τιμή ευκαιρίας και γι' αυτό

δεν αξίζει να ανησυχεί για τα χρήματα που θα δώσει (ii) για καθετί που συμβαίνει και δεν έχει καμία συνέπεια για κάποιον 2. (συνεκδ.) το πράσινο χοντρώ μάλλινο ύφασμα, με το οποίο καλύπτεται το τραπέζι της χαρτοπαζιάς 3. (συνεκδ.) η χαρτοπαζιά: *τον έφαγε η ~.* — τσόχινος, -η, -ο. [ETYM. μεσν. < τουρκ. çuha]. Τ.Σ.Π.Ε.Α.Θ. (το) Ταμείο Συντάξεως Προσωπικού Εφημερίδων Αθηνών-Θεσσαλονίκης. τουγκλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {τουγκλάς... | τούγκλησ-α, -τηκα, -μένος} 1. κεντό ζώο με κάτι αιχμηρό 2. (συνήθ. μτφ. για πρόσ.) πειράζω, προκαλώ την αντίδραση κάποιου εξερεθίζοντάς τον (ενώ αυτός διατάζει): *πάψε να με τσυγλάς, γιατί θα θυμώσω* || *δεν έφταγε που τον χτύπησε- την τσυγκλώσε όλη την ώρα.* Επίσης τσυγκλίζω. — τούγκλημα κ. **τσούγκλισμα** (το). [ETYM. < τούγκλα, άλλος τ. της λ. ζούγκλα «όργανο του αργαλειού» (νόθο συνθ.) < οζύς + μεσν. ουγκλα < λατ. unguis «όνυξ, σπάη (ιπ-που)» (υποκ. του unguis «όνυχ»). Κατ' άλλη άποψη, < *ταγκελάω | -ίζω < ταγκέλι]. **τσούμα-τσούμα** επίρρ. (λαϊκ.) 1. άκρη-άκρη 2. (συνεκδ.) με δυσκολία, ίσα-ίσα, στο όριο, μόλις και μετά βίας: *~ τα φέρνουμε βόλτα* ΣΥΝ. με το ζόρι. [ETYM. Αντιδάν., < ιταλ. cima «κορυφή (βλαστού), άκρη» < λατ. cima | cyma «κύημα, νεαρός βλαστός» < αρχ. κύμα (άλλος τ. του κόμμα < κώω | κέω)]. τσύνερο (το) → τίνερο **τσυρίδα** (η) δυνατή και διαπεραστική φωνή. [ETYM. < τσυρίζω (πθ. το σχήμα σφραγίζω - σφραγίδα, φρονιζέω - φρονιτίδα)]. τσυρίζω ρ. αμετβ. (τσυρίξει) βγαίνω οξεία, διαπεραστική κραυγή: *τι έπαθες και τσυρίζεις;* ΣΥΝ. στριγκλίζω. — **τσυρίγμα** (το). [ETYM. < συρίζω (με τσιτακισμό, πθ. κότσυρας - κόσσυφος)]. **τσυριζτός**, -ή, -ό (για φωνή, τραγούδι) αυτός που παράγεται με οξύ, διαπεραστικό ήχο: *είχε μια αντιπαθητική ~ φωνή.* — τσυριζτά επίρρ. τσυτσυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {τσυτσυρίσα} παράγω συνεχή συριχτικό ήχο, όπως το λάδι που καίγεται στο τηγάνι, τα υλικά που τσυγαρίζονται κ.λπ. — τσυτσυρίσμα (το). [ETYM. < τσυρίζω, με εκφραστ. αναδιπλασιασμό της πρώτης συλλαβής]. Τ.Τ.Ε. (η) Τράπεζα της Ελλάδος. Τ.Τ.Τ. (τα) (παλαιότ.) Ταχυδρομεία, Τηλέγραφοι, Τηλέφωνα. **Τυβίγγη** (η) πόλη της ΝΔ. Γερμανίας, γνωστή για το πανεπιστήμιο και τους εκδοτικούς της οίκους. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Tübingen < παλαιότ. Twīnigia < μέσ. άνω γερμ. twing «τομέας δικαιοδοσίας, αρμοδιότητας»]. τυγγάνω ρ. αμετβ. {έτυγα} (αρχαιοπρ.) 1. τυχαίνω (βλ.λ.) (συνήθ. με κατηγορούμενο ή κατηγορηματική μτχ.) είμαι, συμβαίνει να είμαι: *ο πρόεδρος τυγγάνει φίλος μου* || *ο νεαρός τυγγάνει προστατευόμενος μου* || *οι κήριοι τυγγάνουν εργαζόμενοι στην εταιρεία μας* 2. (+γεν.) που συμβαίνει (κάτι): *~ θεραπείας* || *~ τις αμέριστης υποστήριξης της κυβέρνησως.* [ETYM. αρΧ. (με έρρινο ένθημα -γ- και παραγ. επίθημα -άνω, πθ. κ. μανθ-άνω) < θ. τυχ-, μηδενισμ. βαθμ. του θ. τυχ- < Ι.Ε. *dheugh- «πέε-ω, εφάπτομαι, αγγίζω», πθ. sanskr. duhāti «αριμέγειν, αρχ. γερμ. tuht «δύναμη, ισχύς» (> γερμ. tüchtig «άξιος, ικανός»), ιρλ. duan «αρκεί, φθάνει» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. τευχ-ω, τεύχ-ος, τύχ-η κ.ά.]. Τ.Υ.Δ.Κ. (η) Τεχνική Υπηρεσία Δήμων και Κοινοτήτων. τυλιγάδι (το) {τυλιγάδ-ιού | -ιών} 1. ζυλίγη ράβδος που χρησιμοποιούν οι υφάντριες, για να τυλίγουν το νήμα ΣΥΝ. τυλιχάρι 2. ΦΙΛΟΛ. πάπυρος τυλιγμένος σε κύλινδρο 3. (λαϊκ.) σκουλήκι που παρσιτεί στις ελιές. [ETYM. < μεσν. τυλιγάδι)ο)ν < τυλίγω + υποκ. επίθημα -άδι)ο)]. τυλιγαδιάζω ρ. μετβ. {τυλιγαδιάσ-α, -τηκα, -μένος} τυλίγω νήμα σε τυλιγάδι. — τυλιγαδιάσμα (το). τυλίγω ρ. μετβ. {τυλι-ξα, -χτηκα, -γμένος} 1. (για νήμα, καλώδιο κ.τ.ό.) περιστρέφω κάτι γύρω από τον εαυτό του ή γύρω από (κάτι) άλλο: *~ το σκοινί γύρω από τον στύλο* || *~ την κλωστή στο καρούλι* || *~ το καλώδιο στο πηνίο* || *- το φιλμ | την πετονιά* ΑΝΤ. ζετυλιγώ 2. (ειδικότερ.) κάνω κάτι ρολό: *~ το χαλί | τον χάρτη | μια αρίσα* ΑΝΤ. ζετυλιγώ 3. (συνεκδ.) σκεπάζω, περιβάλλω με κάλυμμα: *τυλίξε τα πρόπλα με αλουμινόχαρτο* || *τυλίξε το πόδι με γάζα* - Φρ. **τυλίγω (κάποιον) σε μια κόλλα χαρτί** για την πειθαρχική ή ποινική δίωξη που θα υποστεί κάποιος, αφού συγκεντρωθούν τα αποδεικτικά στοιχεία που θα στηρίζουν την ενοχή του: *τον τυλίξαν σε μια κόλλα χαρτί και τον έστειλαν στον εισαγγελέα* 4. (κατ' επέκτ.) συσκευάζω, περιβάλλω κάτι με χαρτί, *"ύφασμα κ.ά.: θα πάρете τα σουβλάκια στο χέρι ή να σας τα τυλί- | ξω;* || θα μου τυλίξετε το βάζο, γιατί είναι για δώρο; 5. (για τα μαλλιά) περιστρέφω τούφες μαλλιών γύρω από μπικουτί (βλ.λ.), για να τους δώσω ορισμένη φόρμα, γραμμή: *είχε τυλίξει τα μαλλιά της, για να κατασφραγίσουν* || *ήρθε με τυλιγμένα τα μαλλιά* 6. (μτφ.) περιβάλλω, κλείνω (κάποιον/κάτι) μέσα μου: *τους τυλίξε η ομίχλη* || *τον τυλίξε στην αγκαλιά της* || *την τυλίξε η γλυκιά νάρκη του ύπνου* 7. (μτφ.) εξαπατώ (κάποιον), καταφέρνω να τον κάνω να δεχθεί ό,τι τον λέω με πονηρό τρόπο: *την τυλίξε τάζοντας της λαγούς με πετραχήλια* || *πρόσεξε μη σε τυλίξει και την παντρευτεί!* ΣΥΝ. ξεγελώ, παραπλανώ (μεσοπαθ. **τυλίγομαι**) 8. περιστρέφομαι γύρω από κάτι: *τα νήματα τυλιγόνται αυτόματα γύρω από μεταλλικά πηνία* || *το φιλμ τυλιχτηκε σε λίγα δευτερόλεπτα στη μηχανή* 9. μαζεύομαι, δίνω στο σώμα μου τέτοιο σχήμα, ώστε να μοιάζω με σφαίρα και να μην ξεχωρίζουν τα άκρα: *ο σκαντζόχοιρος τυλίχτηκε και έγινε μια μπάλα* || *η γάτα τυλιχτηκε σαν κουβάρι* 10. (+ με κάτι) καλύπτω το σώμα μου ή μέρος

του με ρούχο, κάλυμμα: τυλιχτηκε στη γούνα της || το σώμα της ήταν τυλιγμένο σε μεταξωτά υφάσματα || το κεφάλι του ήταν τυλιγμένο με γάζες || τυλιχτηκε στο παλτό του 11. (ειδικότ.) σκεπάζομαι (με σε-ντόνι, κουβέρτα): τυλίξον, γιατί θα κρυώσεις || να τυλιχτεί καλά και να προσέξει να μην ξεσκαπαστεί ΣΥΝ. κουκουλώνομαι 12. (μτφ.) μπλεκομαι σε μια υπόθεση χωρίς να το θέλω ή παρাসύρομαι από κάποιον με πονηρό τρόπο: τυλιχτηκε στα δίχτυα τους και έχασε πολλά λεφτά || αυτός είναι αϊτός, δεν τυλιγεται εύκολα! 13. καλύπτομαι από κάτι, με περιβάλλει, ώστε να μη φαίνομαι: το τάνκερ τυλιχτηκε στις φλόγες || το κτήριο είχε τυλιχτεί στους καπνούς. — τυλίγμα (το) [μτγν.] κ. τυλίξη (η).

[ETYM μεσν., από τον αόρ. *ετύλιξα* του μτγν. τυλίσσω (κατά το *σχήμα επιπίδα - πνίγω*) < αρχ. *τύλη* | *τύλος* «οτιδήποτε έχει κυρτωθεί από το βάρος, καμπούρα, προσκ'φάλο», τ'γν. όρ., < *tu-l- (μ' παρέκταση -l-), μηδ'νισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *teu- «φουσκώνω», πβ. σανσκρ. *tūlam* «βαμβάκι, τούφα», αρχ. σλαβ. *tyly* «αυξάνω», αρχ. πρωσ. *tylan* «πολύ», αρχ. νορβ. *rolig* «δέντρο, σφήνα», γ'ριμ. *Doll* «σκαμμός» κ.ά. Ομόρρ. τυλ-ώ (-ώνω)].

τυλιχτάρι (το) {τυλιχταρ-ιού | -ιών} το τυλιγάδι (βλ.λ.).

[ETYM < *τυλιχτός* + παραγ. *πίθημα -άρι*, πβ. κ. *σαρχ-άρι*). τυλιχτός, -ή, -ό αυτός που έχει τυλιχτεί, ο τυλιγμένος. τύλος (ο) (λόγ.) 1. ο κάλος, ο ρόζος 2. (ειδικότ.) η καμπούρα της καμήλας ΣΥΝ. υβός 3. NAYT. ζύλινο ή μεταλλικό κατασκεύασμα που χρησιμεύει στην πρόσδεση καλωδίων του πλοίου ΣΥΝ. τάκος 4. ΒΟΤ. η μεμβράνη που παρεμβάλλεται ανάμεσα στα διαχωριστικά τοιχώματα των ηθμοειδών σωλήνων του φυτού. [ETYM αρχ., άλλως, από το ουσ. *τύλη* (βλ. λ. *τυλίγω*)].

τυλοφόρος, -ος, -ο(ν) [1890] (για φάρμακα) αυτός που φθείρει και εξαλείφει τους κάλους [ETYM < *τύλος* + *-φόρος* < *φθείρω*].

τυλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {τυλ-ώδους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που μιλάει με κάλο 2. (α) αυτός που είναι γεμάτος κάλους: ~ πόδι (β) ΙΑΤΡ. *τυλώδης έλκος* έλκος που χαρακτηρίζεται από υπερτροφική σκλήρυνση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

τυλώμα (το) [μτγν.] {τυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. σκληρό εξόγκωμα του δέρματος, ο κάλος 2. το υπερβολικό γέμισμα της κοιλιάς από φαγητό ΣΥΝ. χορτασμός, κορεσμός, φουσκώμα.

τυλώνα ρ. μετβ. {τύλο-σα, -θηκα, -μένος} (κυρ. για το στομάχι) παραγεμίω. [ETYM < αρχ. τυλώ (-όω) < τύλος (βλ.λ.)].

τύμβος (ο) 1. ΑΡΧΑΙΟΛ. τεχνητός λόφος από χώμα και πέτρες, που δημιουργείται πάνω από τάφους. (γενικότ.) ο μεγαλοπρεπής τάφος: ο ~ των *Μαραθωνομάχων* || *πρωιστοικοί* ~ 2. μνημείο, αναμνηστική στήλη: *ύμωσαν* ~ στη μνήμη του.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «μικρό χωμάτινο βουναλάκι πάνω από τον τάφο», πβ. < θ. *tu-bh- (με έρρινο ένθημα -m- και αποδάσυνση του επιθήματος -bh-, πβ. κ. *θρό-μ-βος* < *τρέ-φ-ω*), μηδ'νισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *teu-bh- (της ρ. *teu- «φουσκώνω»), πβ. λατ. *tumere* «φουσκώνω», *tumulus* «βουναλάκι», (> ισπ. *tumulo*), αρχ. γερμ. *dumo* (> γερμ. *Daumen* «αντίχειρας»), μέσ. ιταλ. *tommi* «λοφισμός», ουσ. λατ. *tom* «βουναλάκι» κ.ά. Το λατ. *tumba* (> γαλλ. *tombe*) είναι δάνειο από την Ελληνική].

τυμβωρύχος (ο) 1. πρόσωπο που ανοίγει τάφους, για να τους συλήσει 2. (μτφ.) πρόσωπο που διασύρει τη μνήμη νεκρού ή εκμεταλλεύεται κάτι ιερό (από το παρελθόν) για δικό του όφελος. — τυμβωρυχία (η) [μτγν.].

[ETYM αρχ. < *τύμβος* + *-ωρύχος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όρυσσω*, πβ. κ. *άνθρακ-ωρύχος*].

τυμπανιαίος, -α, -ο [1744] (για πτώματα) εξογκωμένος σαν τύμπανο. — τυμπανιαίως επίρρ. [1888].

τυμπανίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {τυμπάνισ-α, -ηκα, -μένος} παίζω τύμπανο.

τυμπανικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το τύμπανο του αφτίου: ~ οστό | *νεύρο* | *μύενος* 2. ΜΟΥΣ., αυτός που σχετίζεται με το τύμπανο (το μουσικό όργανο) 3. (για ήχους) αυτός που ηχεί σαν τύμπανο.

τυμπανισμός (ο) 1. το χτύπημα του τύμπανου, η τυμπανοκρουσία 2. ΙΑΤΡ. η διόγκωση της κοιλιάς που επέρχεται από τη συσσώρευση αερίων στα έντερα ή στο στομάχι ΣΥΝ. μετεωρισμός. Επίσης *τυμπανισμός* (το) [1889] (σημ. 1).

[ETYM αρχ. (σημ. 1) < *τυμπανίζω* < *τύμπανον*. Ως ιατρ. όρ. η λ. είναι αντιδάν. από αγγλ. *typanism*].

τυμπανιστής (ο) [αρχ.], τυμπανίστρια (η) [αρχ.] {τυμπανιστριών} 1. αυτός που χτυπάει το τύμπανο: «ο μικρός ~» (χριστουγεννιάτικο τραγούδι) ΣΥΝ. τυμπανοκρούστης 2. ΣΤΡΑΤ. (ειδικότ.) ο στρατιώτης που χτυπά το τύμπανο για τη ρύθμιση του βηματισμού κατά τη διάρκεια στρατιωτικών παρελάσεων.

τύμπανο (το) {τυμπάν-ου | -όν} 1. ΜΟΥΣ. μουσικό όργανο, που αποτελείται από κοίλο ξύλινο ή μεταλλικό αντηχείο, πάνω από το οποίο τετώνεται μια μεμβράνη: ο ήχος παράγεται με κρούση της μεμβράνης, με πλήκτρο ή με τα χέρια- το τύμπανο ανήκει στα καθιερωμένα όργανα της συμφωνικής ορχήστρας και διαφέρει από άλλα κρουστά, κατά το ότι παράγει ήχο ορισμένου τονικού ύψους: η *συμφωνία κλείνει μέσα στις όμβροντιές των τύμπανων της ορχήστρας*: ΦΡ. *τα τύμπανα του πολέμου* το προήγγελλε έναρξης πολέμου: *ήχσαν ξανά -στη μαύρη ήπειρο* (πβ. λ. *κρουστός*, *ταμπούρλο*, *νταούλι*) 2. ΑΝΑΤ. (στο αφτί) η τετονιμένη μεμβράνη που χωρίζει τον έξω ακουστικό πόρο από το μέσον ούς. 3. ΑΡΧΤΡ. ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) η τριγωνική επιφάνεια αετώματος (β) το στήριγμα τρούλου στους Βυζαντινούς ναούς (γ) τοίχος κυκλικής, ελλειπτικής ή πολυγωνικής κάτοψης, πάνω στον οποίο στη-

ρίζεται θόλος · 4. ΤΥΠΟΓΡ. ο περιστρεφόμενος κεντρικός κύλινδρος τυπογραφικού πιεστηρίου, με τον οποίο πιέζεται πάνω στην τυπογραφική πλάκα το χαρτί που τυπώνεται (βλ. λ. *τούμπανο*). [ETYM < αρχ. τύμπανον (με παραγ. επίθημα -ανον, πβ. *δρυ-ανον*, *δόκ-ανον*, *τροπ-ανον* κ.ά.), αβεβ. ετύμου, σημιτ. αρχής, πβ. εβρ. *tor* (πληθ. *turrim*, αραμ. *turra* κ.ά., αν ληφθεί υπ' όψιν ότι το *τύμπανον* συνδέεται με τις οργιαστικές τελετές προς τιμήν του Διονύσου και της Κυβέλης. Λιγότερο πιθαν. θεωρείται η παλαιότερη άποψη περί αναγωγής στο ρ. τύπτω (βλ.λ.), η οποία χαρακτηρίζει υστερογενές το έρρινο -m- (πβ. κ. σανσκρ. *pra-stumpati* «σπρώχνω με τα κέρατα»). τυμπανοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {τυμπανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που μοιάζει με τύμπανο 2. ο πολύ εξογκωμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης,

-ης, -ες- τυμπανοκρουσία (η) [1865] {τυμπανοκρουσιών} 1. ΜΟΥΣ. το παίξιμο, το χτύπημα του τύμπανου 2. (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) η θορυβώδης και επιδεικτική προβολή γεγονότος: ο γάμος του βασιλικού ζεύγους αναγγέλθηκε με τυμπανοκρουσίες- ΦΡ. *χωρίς τυμπανοκρουσίες* χωρίς να γίνει θόρυβος, χωρίς μεγάλη προβολή, διαφήμιση κ.λπ.: ~ κυκλοφόρησε το *κανονόγιο του βιβλίου*.

τυμπανοκρούστης (ο) [1766] {δύσυχρ. τυμπανοκρουστών} ο τυμπανιστής. [ETYM < *τύμπανο* + *-κρούστης* < *κρούω*]

τυμπανοσκλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. επιπλοκή της χρόνιας ωτίτιδας που προκαλεί βαρηκοΐα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *tympanosclerosis*].

τυμπανιστής (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο τυμπανιστής (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *tympanosel*].

Τύμμη (η) όρος της Ηπειρού στον νομό Ιωαννίνων αλλιώς *Γκαμήλα*. [ETYM μτγν. τοπωνύμιο, προελλην. αρχής, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το τοπωνύμιο *Στύμφαλος* εξαιτίας του παράλλ. τ. *Στύμφη*].

Τυμφορητός (ο) όρος της Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Ευρυτανίας. [ETYM < μτγν. *Τυμ*] *φορητός* (το -μ- προφανώς κατά το *Τύμμη*, βλ.λ.) < **Τυμφορητός*, προελλην. αρχής, αγν. ετύμου].

Τυνησία (η) (αραβ. *Al Jumhūriyah at-Tunusiyah* = Δημοκρατία της Τυνησίας) κράτος της Β. Αφρικής με πρωτεύουσα την Τύνιδα, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο. — Τυνήσιος (ο), Τυνήσια (ο), τυνησιακός, -ή, -ό [1894].

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *Tunisie* < αραβ. *Tūnusiyah* < *Tunis* (ονομασία της πρωτεύουσας της χώρας), αγν. ετύμου. Μερικοί τη συνδέουν με τη φων. θεότητα *Tanit*].

Τύνιδα (η) η πρωτεύουσα της Τυνησίας. Επίσης (λόγ.) *Τύνιδα* {Τύνιδος} κ. (λαϊκ.) *Τούντζι* (το).

[ETYM. Μεταφορά του αραβ. *Tunis* (βλ. λ. *Τυνησία*). ο τ. *Τούντζι* αποτελεί οπτικό δάνειο από την ισπ. ονομασία *Tunez* (προφ. *Τούντζη*)].

τυπάκος ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) 1. βάζω σε καλούπια (τύπους) υλικό για την κατασκευή πλίνθων ή τη χύση μετάλλου 2. (μτφ.) διαπλάθω, διαμορφώνω. [ETYM. μτγν. < αρχ. *τύπος*].

τυπάκος (ο) (αργκό) συνήθ. νεαρός με ιδιαίτερο, προσωπικό στυλ: *ωραίος* ~ ο *φίλος σου* (βλ. κ. λ. *τύπος*).

τυπάς (ο) {τυπάδες} (αργκό) πρόσωπο με ιδιαίτερη προσωπικότητα και δικό του, ξεχωριστό ύφος.

Τ.Υ.Π.Ε.Τ. (το) Γαμείο Υγείας Προσωπικού Εθνικής Τραπέζης.

τυπικαίο (το) (συνήθ. ορθ. *τυπικαριό*) ειδικός χώρος στα μοναστήρια του Αγίου Όρους, όπου φυλάσσονται τα εκκλησιαστικά βιβλία.

[ETYM < *τυπικάριος* + παραγ. επίθημα -ειό (πβ. *καρβουνάρης* - *καρβουναρείο*)].

τυπικάρης (ο) {τυπικάρηδες} ο καλόγερος που φροντίζει για την πιστή τήρηση του μοναστικού τυπικού. [ETYM < *τυπικό* + παραγ. επίθημα -άρης, πβ. κ. *βαρκ-άρης*].

τυπικό (το) [μεσν.] 1. ΕΚΚΛΗΣ. (α) λειτουργικό βιβλίο που περιλαμβάνει την τυπική διάταξη των ακολουθιών της Ορθόδοξης Εκκλησίας κατά τη διάρκεια του εκκλησιαστικού έτους (β) το κτητορικό τυπικό (βλ. λ. *κτητορικός*) 2. (μτφ.) το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να γίνεται κάτι: *ακολουθό* | *παραβιάζω* το ~ || *σύμφωνα με το* ~ 3. ΓΛΩΣΣ. το τυπολογικό (βλ.λ.) τμήμα της παραδοσιακής γραμματικής, που πραγματεύεται τους τύπους των λέξεων κυρ. η μορφολογία (βλ.λ.).

τυπικός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι σύμφωνος με τους τύπους και τις καθιερωμένες συνήθειες: *- διαδιδασκία* | *συμφωνία* | *ένεργεια* | *φιλοφρόνηση* ΣΥΝ. συμβατικός 2. (επιστ.) (α) αυτός που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο τύπο (είδος με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά): ο *πυρετός είναι - σύμπτωμα της γρίπης* || τα έντονα *ζυγωματικά είναι - γνώρισμα των Μογγόλων* || τα ~ *χαρακτηριστικά φυλής* | *κοινωνίας* | *κοινωνικού στρώματος* (β) ΒΙΟΛ. *τυπικό γνώρισμα* χαρακτηριστικό γνώρισμα αποκλειστικά μιας ομάδας ζώων ή φυτών 3. (α) αυτός που είναι χαρακτηριστικός (κατάστασης, φαινομένου, συμπεριφοράς κ.ά.): η *στάση της αποτελεί ~ εκδήλωση αδιαφορίας* || ~ *παράδειγμα* | *περίπτωση δημοσιούπαλληλικής νοοτροπίας* (β) (ειδικότ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικός συνόλου ή περιοχής: *είναι - Άγγλος* - *πάντα ακριβής στα ραντεβού του* || το *σοβιετικό αρνίο είναι - πασχαλινό έθιμο* 4. αυτός που ακολουθεί χωρίς παρέκκλιση ό,τι προβλέπεται από έναν κανονισμό: *είναι πολύ - στη δουλειά του* - *έρχεται και φεύγει πάντα την προβλεπόμενη ώρα!* 5. (για πρόσ.) αυτός που τηρεί τους τύπους που ισχύουν στην κοινωνική συμβίωση: *είναι πολύ* ~ *πάντα θα θυμηθεί να μου τηλεφωνήσει στη γιορτή μου, όπου κι αν βρίσκεται* 6. αυτός που γίνεται με επίσημο τρόπο: την *αρχική συμ-*

φονία ακολούθησε και η ~ επικύρωση 7. αυτός που σχετίζεται με επίσημη πιστοποίηση: *γνωρίζει από πρακτική εμπειρία τη δουλειά, αλλά δεν έχει τα ~ προσόντα* (π.χ. πτυχίο) 8. (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια και τρόπους που χρησιμοποιούνται μεταξύ αγνώστων προσώπων, σε επίσημες καταστάσεις ή σε δημόσιες εμφανίσεις: *είναι ~ με τους υφιστάμενους του και τους μιλιάει πάντα στον πληθυντικό* || στις ~ μορφές επικοινωνίας αποφεύγονται οι οικείες ή πολύ λαϊκές εκφράσεις (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τήρηση μόνο των κοινωνικών τύπων, χωρίς οικειότητα ή φιλική διάθεση, μη εγκάρδιος: ~ χαρετισμός | χαμόγελο | χειραγία || οι σχέσεις τους είναι καθαρά τυπικές: *αντάλλάσσουν μια «καλημέρα», μια «καληνύχτα» κι αυτό είναι όλο!* 9. αυτός που γίνεται με επιφανειακό τρόπο (απλώς για να τηρηθούν οι τύποι): *επειδή βιάζονταν, έκαναν έναν ~ έλεγχο του κτηρίου* || *μην ενοχλείστε, πρόκειται για μια ~ διαδικασία* 10. αυτός που χαρακτηρίζεται από τυποποίηση και που χρησιμοποιείται σε επίσημες ή σημαντικές κοινωνικά περιπτώσεις: στις αναφορές που συντάσσουμε σε δημόσιες υπηρεσίες χρησιμοποιούμε ~ γλώσσα 11. ΘΡΗΣΚ. **τυπικά και τελετουργικά αντικείμενα** αντικείμενα που χρησιμοποιούνται σε λατρείες, τελετουργίες και ιερές τελετές 12. ΦΙΛΟΣ, **τυπική Λογική** κλάδος της Λογικής (βλ.λ.) που ορίζει τους κανόνες ορθής λειτουργίας της σκέψης, ώστε αυτή να προχωρεί χωρίς άλματα και αντιφάσεις ανεξάρτητα από το αν οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται είναι κατά το περιεχόμενο τους ορθές 13. ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τους τύπους, τις μορφές με τις οποίες εμφανίζεται ένα γλωσσικό στοιχείο, π.χ. τις μορφές μιας λέξης που κλίνεται 14. ΧΗΜ. **τυπικό βάρος** το άθροισμα των ατομικών βάρων όλων των ατόμων που εμφανίζονται σε έναν χημικό τύπο 15. ΝΟΜ. (α) **τυπικός νόμος** κάθε πράξη των οργάνων που έχουν οριστεί από την πολιτεία με σκοπό την άσκηση νομοθετικής εξουσίας ΑΝΤ. ουσιαστικός νόμος (β) **τυπική ισχύς νόμου** η ολοκλήρωση των νόμων διαδικασιών για την έκδοση νόμου ΑΝΤ. ουσιαστική ισχύς νόμου. — τυ-**nm**-ά -ός [μτγν.] επίρρ. [ETYM μτγν., αρχική σημ. «ο σύμφωνος με τους τύπους», < αρχ. τύπος. Ήδη μτγν. είναι και η σημ. «συμβολικός, εξεικονιστικός». Οι σημ. 3-10 αποτελούν απόδ. του γαλλ. *forme*].

τυπικά - τυπικός - τύπος - για τους τύπους. Το επίρρημα τυπικός διαφέρει από το *τυπικά* κατά έναν λεπτό αλλά σημαντικό τρόπο: Το τυπικός σημαίνει «από τυπικής πλευράς, όπως ορίζουν οι τύποι, η τυπική διαδικασία»: *Τυπικός, για να είναι νόμιμη η απόφαση, απαιτούνται οι υπογραφές τριών υπουργών - Τυπικός δεν επιτρέπεται να παρίσταται ο υποψήφιος κατά την κρίση της διδακτορικής διατριβής. Το τυπικά σημαίνει περισσότερο «φαινομενικά, επιφανειακά, για να τηρηθούν οι τύποι και τα προχήματα», αντιτιθέμενο σημασιολογικά προς το «στην ουσία, ουσιαστικά»: *Τυπικά ζουν ακόμη μαζί, αλλά έχουν χωρίσει εδώ και δύο χρόνια - Τυπικά το οικοπέδο ανήκει στην Κοινότητα, αλλά το χρησιμοποιούν οι γείτονες για πάρκινγκ από τότε που ήρθαμε εδώ. Διασαφηνίζεται ότι το τυπικά χρησιμοποιείται επίσης όπως το τυπικός, αλλά κυρίως χρησιμοποιείται ως αντίθετο του «κατ' ουσίαν, στην ουσία, ουσιαστικά, στην πραγματικότητα»: *Θέλω να συμφωνήσεις μαζί μου ουσιαστικά, όχι τυπικά. Στην εμφατική, ιδιαίτερη χρήση του το επίρρημα τυπικά ισοδυναμεί με τα επιρρηματικά τύποις και για τους τύπους: *Τύποις συμμετέχουν κι αυτοί, ουσιαστικά όμως η επιχείρηση διευθύνεται από τους νέους ιδιοκτήτες - Έκαναν πως συμφωνούν για τους τύπους, στην πραγματικότητα τους χωρίζει μίσος αγεφύρωτο.****

τυπικότητα (η) [1812] {τυπικότητων} 1. το να είναι κάτι σύμφωνο με τους τύπους, με ό, τι απαιτείται, προβλέπεται: η ~ μιας διαδικασίας | μιας απόφασης | των προσόντων | ενός νόμου 2. η πιστή τήρηση των κανόνων, η συνέπεια: στη δουλειά του τον διακρίνει η ~ 3. η τήρηση των κοινωνικών τύπων, η συμβατικότητα: *ας αφήσουμε τις τυπικότητες - μπορούμε να μιλάμε στον ενικό ΑΝΤ. οικειότητα.*

τύπισσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) νεαρή γυναίκα με ιδιαίτερο, προσωπικό στυλ: *στο μπαρ ήταν μια ~ μόνη της.*

τυποβαφείο (το) εργαστήριο ή εργοστάσιο τυποβαφικής.

τυποβαφική (η) [1888] μέθοδος βαφής υφασμάτων, ώστε να αποκοτόν ποικιλόχρωμα σχέδια. Επίσης τυποβαφία κ. τυποβαφή. — τυ-**ποβαφ**-ική -ή, -ό, τυποβαφικ-ά | -ώς επίρρ.

τυπογραφείο (το) [1766] ο χώρος (εργαστήριο ή εργοστάσιο) στον οποίο εκτυπώνονται βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά ή άλλα έντυπα: *Εθνικό Τυπογραφείο* (το επίσημο κρατικό τυπογραφείο, όπου εκτυπώνεται και η *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως*)· ΦΡ. **ο δάιμον του τυπογραφείου** βλ. λ. *δαίμονας*.

τυπογραφία (η) [1598] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των μεθόδων και τεχνικών στοιχειοθεσίας και εκτύπωσης κειμένων ή εικόνων: η ανάπτυξη | η εξέλιξη της ~ . [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *typographia*].

τυπογραφικός, -ή, -ό [1782] 1. αυτός που σχετίζεται με την τυπογραφία ή τον τυπογράφο: ~ επιμέλεια | *πέιρα* | *τεχνική* || ~ τέχνες (οι επιμέρους κλάδοι της τυπογραφίας) || ~ λάθος ΣΥΝ. γραφικές τέχνες 2. αυτός που χρησιμεύει ή συμβάλλει στην εκτύπωση: ~ μελάνι | *στοιχεία* (μεταλλικοί ή ξύλινοι χαρακτήρες με τους οποίους στοιχειοθετείται το προς εκτύπωση κείμενο) | *μηδάνημα* | *πιαστήριο* 3. **τυπογραφικό** (το) το τυπωμένο δεκαεξάσέλιδο ΣΥΝ. δοκίμιο 4. **τυπογραφικά** (τα) τα έξοδα εκτύπωσης ενός εντύπου.

τυπογράφος (ο/η) [1856] ο ιδιοκτήτης ή ο τεχνίτης τυπογραφείου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση, πολυγράφος*. [ETYM < τύπος + -γράφος, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *typogra-*

phus].

τύποις → τύπος
τυποκλοπία (η) [1782] {τυποκλοπιών} η λαθραία ανατύπωση μέρους ή και του συνόλου ξένου συγγράμματος για κερδοσκοπικούς και γενικούς αθέμιτους σκοπούς ΣΥΝ. κλεψιτυπία. — τυποκλοπικός, -ή, -ό [1897].

τυποκλόπος (ο/η) [1871] πρόσωπο που διαπράττει τυποκλοπία.

τυποκλόπο ρ. αμετβ. [1871] {τυποκλόπεις... | τυποκλόπησα} διαπράττω, ενεργώ τυποκλοπία.

τυποκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η προσήλωση στους τύπους και η υποτίμηση της ουσίας ΣΥΝ. φορμαλισμός. — τυποκράτης (ο). [ETYM < τύπος + -κρατία < κράτος (πβ. κ. *δημο-κρατία*), απόδ. του γαλλ. *formalisme*].

τυπολάτρης (ο) [1893] {τυπολατρών}, **τυπολάτρισσα** (η) {τυπολα-τρισσών} πρόσωπο που μένει υπερβολικά προσκολλημένο στους εξωτερικούς τύπους και αδιαφορεί για την ουσία ΣΥΝ. φορμαλιστής.

Τυπολατρία (η) [1888] {τυπολατριών} η υπερβολική προσκόλληση στους τύπους και η παραμέληση της ουσίας. — τυπολατρικός, -ή, -ό [1893].

τυπολογία (η) [1853] {τυπολογιών} 1. σύνολο, σύστημα τύπων 2. επαγωγικού χαρακτήρα επιστημονική μέθοδος που αποσκοπεί στη συστηματοποίηση και ταξινόμηση της γνώσης στα επιμέρους βρενητικά αντικείμενα με βάση ορισμένους, καθορισμένους τύπους: βρίσκει εφαρμογές σε πολλούς επιστημονικούς κλάδους, όπως η βιολογία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, η γλωσσολογία κ.ά. 3. ΓΛΩΣΣ. η ταξινόμηση των γλωσσών βάσει ομοιοτήτων και διαφορών που εμφανίζουν στη δομή τους (μορφολογική, συντακτική, φωνολογική), π.χ. η διάκριση των γλωσσών σε *κλιτές, συγκολλητικές και απομονωτικές* | *μονοσυλλαβικές* του W. von Humboldt ή σε *εργασιακές και αιτιατικές γλώσσες* (βλ.λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *typologie*].

τυπολογικός, -ή, -ό [1860] 1. αυτός που σχετίζεται με την τυπολογία 2. ΓΛΩΣΣ. **τυπολογικό** (το) το τυπικό, το τμήμα της σχολικής (παραδοσιακής) γραμματικής που περιλαμβάνει τους τύπους των λέξεων, το πώς σχηματίζονται, πώς κλίνονται κ.λπ. ΣΥΝ. μορφολογία. — τυπο-**λογικ**-ά -ώς επίρρ.

τυπομανής, -ής, -ές {τυπομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μανία με την τήρηση των τύπων, των συμβατικών κανόνων. — τυπο-**μανία** (η).

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. < τύπος + -μανής, από το θ. του αρχ. ε-μάν-ην του ρ. *μαίνωμαι*].

τυπομηδία (ο/η) πρόσωπο που μάχεται τον Τύπο (εφημερίδες και περιοδικά).

τυποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (α) η τοποθέτηση σε καλύτερα, τύπους (β) ο καθορισμός ενός σταθερού προτύπου βάσει του οποίου γίνεται κάτι: η προσαρμογή σε συγκεκριμένο τύπο: ~ της *διδασκαλίας της ιστορίας* || η ~ των *ονομασιών προϊόντων* 2. ΟΙΚΟΝ. η μαζική βιομηχανική παραγωγή προϊόντων σύμφωνα με ορισμένες προδιαγραφές, με ποσοτικά και ποιοτικά πρότυπα: ~ *αγαθών* | *τροφιμών* 3. (μτφ.) η έλλειψη πρωτοτυπίας, η κοινοτοπία: ~ *ύφους*. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *standardisation*].

τυποποιητής (ο) μηχανήμα το οποίο γεμίζει δοχείο με συγκεκριμένο προϊόν, ποματίζει, κλείνει και εγκιβωτίζει. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. *formulator*].

τυποποιοί ρ. μετβ. {τυποποιείς... | τυποποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ-νος} 1. (α) τοποθετώ (κάτι) σε τύπους, σε καλούπια (β) καθορίζω ένα σταθερό πρότυπο βάσει του οποίου θα γίνεται κάτι: ~ τη *διδασκαλία μαθήματος* 2. ΟΙΚΟΝ. παράγω με τρόπο μαζικό προϊόντα σύμφωνα με ορισμένες προδιαγραφές 3. (η μτφ.) **τυποποιημένος**, -ή, -ο) (α) (για προϊόντα) αυτός που παράγεται με βάση ορισμένα πρότυπα, ορισμένες προδιαγραφές (β) (μτφ.) αυτός που δεν παρουσιάζει πρωτοτυπία: ~ *έκφραση* | *ύφος* | *ερμηνεία* ΣΥΝ. κοινοτόπος, τετριμμένος ΑΝΤ. πρωτότυπος. [ETYM Απόδ. του αγγλ. *standardise*].

τύπος (ο) 1. (γενικά) κατηγορία, είδος με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: ~ ανθρώπων | *κοινωνιών* || *αυτοκίνητο τελευταίου* ~ (σύγχρονο μοντέλο ή σύγχρονης τεχνολογίας) || ~ *αίματος* | *λεξικό νέου* ~ (με νέα δομή, με καινοτομίες) || *αυτού του* - η *συμπεριφορά* με εκνευρίζει || *άνθρωποι τέτοιου* - *με διακεδάζουν* ΦΡ. **του τύπου** (+γεν. χωρίς άρθρο) που θυμίζει, που μοιάζει, όπως: *φοράει ρούχα ~ Έλβις Πρί-σλεϊ* || η λέξη *αυτή* χρησιμοποιείται *σε φράσεις* ~... 2. ο χαρακτήρας, η προσωπικότητα και το ύφος κάποιου: *είναι ~ κεφάτος* | *πονηρός* | *παράξενος* || ~ *αντιπροσωπευτικός μιας νοστορίας* || *τι ~ είναι αυτός ο άνθρωπος*; || *αυτή η κοπέλα δεν ταιριάζει στον ~ μου* (στον χαρακτήρα μου, στο στυλ μου)· ΦΡ. (α) ακουστικός **τύπος** βλ. λ. ακουστικός (β) οπτικός **τύπος** ο άνθρωπος που έχει την ικανότητα να αποκτά γνώσεις και να δημιουργεί παραστάσεις αξιοποιώντας κυρίως την αίσθηση της όρασης · 3. (αργκό-ειρων.) ο άνθρωπος, το άτομο: *τι γυρεύει εδώ αυτός ο ~;* || *είναι ένας ~ ψηλός και γεροδεμένος*· ΦΡ. (κάποιος) **είναι ο τύπος μου** (κάποιος) είναι ο άνθρωπος που μου ταιριάζει 4. αυτός που είναι ιδιότροπος ή εκκεντρικός: *αυτός κι αν είναι ~!* 5. το πρότυπο, το υπόδειγμα: *αυτός είναι ο ~ πολιτή που θέλω να διαπλάσωμε*· ΦΡ. **τύπος και υπογραμμός** βλ. λ. *υπογραμμός* 6. το σχέδιο, η φόρμουλα με βάση την οποία συντάσσεται και γράφεται κάτι: ~ *αιτήσεως* | *αναφοράς* 7. (συνεκδ.) το καλούπι, το εκμαγείο 8. (μτφ.) τρόπος, μέσο δράσης: *ανάγιντοσαν κάποιον νόμιμο* - *για τη διεύθετηση του ζήτηματος* ΣΥΝ. φόρμουλα 9. το αποτύπωμα, το ίχνος: *θέτω τον δάκτυλό μου επί τον ~ των ήλων* (βλ. λ. *ήλος*) 10. η στάμπα: ο - *της σφραγίδας* · 11. η εκτύπωση κειμένων και εικόνων, η τυπογραφία · 12. (περιληπτ.) **Τύπος** (ο) το σύνολο των εφημεριδών

και των περιοδικών, καθώς και το σύνολο των ανθρώπων που εργάζονται σε αυτά: ο ~ θεωρείται «τέταρτη εξουσία» || η κρίση του ~ (πτώση των πωλήσεων) || ο έλεγχος του - || η ελευθερία του - || περιοδικός | ημερήσιος | πρωινός | λαϊκός | αθλητικός | πολιτικός | σκανδαλοθηρικός (που προβάλλει κυρ. σκάνδαλα: αλλιώς ρολζ Τύπος) | έντυπος | ηλεκτρονικός (ραδιοφωνο - τηλεόραση)· ΦΡ. (α) **εκπρόσωπος του Τύπου** ο δημοσιογράφος: οι ~ περίμεναν τον πρωθυπουργό (β) **εκπρόσωπος Τύπου** πρόσωπο που έχει την ευθύνη για την ενημέρωση των δημοσιογράφων (σε κόμμα, εταιρεία, οργανισμό, υπουργείο κ.λπ.) (γ) **υπουργός Τύπου** υπουργός αρμόδιος για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (δ) **Γραφείο Τύπου** υπηρεσία υπουργείου, επιχείρησης κ.λπ. αρμόδια για την ενημέρωση των δημοσιογράφων, αλλά και για την παρακολούθηση των δημοσιευμάτων των εφημερίδων (ε) **διό Τύπου** μέσο των εφημερίδων και των ραδιοτηλεοπτικών μέσων συνήθετ. με δημοσίευμα ή συνέντευξη: ο υπουργός έπευσε ~ να διασκεδάσει τις φήμες περί παραίτησής του || **δυσφήμιση** - (στ) **πρακτορείο Τύπου** ειδησεογραφικό πρακτορείο, οργανισμός που συγκεντρώνει και διακινεί ειδήσεις δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος μέσω δικτύου ανταποκριτών (ζ) **συνέντευξη Τύπου** βλ. λ. **συνέντευξη** (η) **κίτρινο Τύπος** τα σκανδαλοθηρικά και συκοφαντικά έντυπα · 13. (μτφ.) μορφή συμπεριφοράς που έχει παγωθεί από συνήθεια ή από εφαρμογή (εθμικών ή δικαϊκών) κανόνων: ~ δικονομικοί | λατρείας 14. ΝΟΜ. **τύπος (δικαιοπραξίας)** το μέσο με το οποίο ο νόμος ή η συμφωνία των μερών επιβάλλουν να εξωτερικευτεί η δήλωση βουλήσεως για την κατάρτιση δικαιοπραξίας επί ποινή ακυρότητας της τελευταίας (π.χ. συμβολαιογραφικό ή ιδιωτικό έγγραφο, δήλωση ενώπιον τής αρχής) 15. η εξωτερική μορφή πράγματος, ενέργειας, συμπεριφοράς ή θεσμού, κατ' αντιδιαστολή προς το ουσιαστικό τους περιεχόμενο: *δίνει σημασία στους ~ || κρατάει | τηρεί τους ~* · ΦΡ. **για τους τύπους** επειδή κάτι επιβάλλεται κοινωνικά: τους έκανε *τραπέζι* - ΣΥΝ. για τα μάτια του κόσμου, για το θεαθήναι ΑΝΤ. ουσιαστικά, πραγματικά 16. (ο αρχαιοπρ. τ. **τύπος** ως επίρρ.) (α) σύμφωνα με τους τύπους, τυπικά: *είναι ~ σωστό: ουσιαστικά όμως δεν ισχύει* || «Ο Γιώργος Στράνος υιός έγραψε αυτή την πόλκα [...] για να παρουσιαστεί στον χορό της Ελληνικής Κοινότητας της Βιέννης, τον Ιανουάριο του 1858. Είναι λοιπόν και ~ ένα πρωτοχρονιάτικο έργο» (εφημ.) (β) γιατί έτσι πρέπει: ~ μένουν μαζί, στην πραγματικότητα η σχέση τους δεν είναι ουσιαστική · 17. η παράσταση που εκφράζει συμβολικά και αφηρημένα σχέσεις μεταξύ αριθμών, μαθηματικών συμβόλων, φυσικών μεγεθών ή χημικών ουσιών και ενόσεων: *αλγεβρικός | μαθηματικός | χημικός | μοριακός | συντακτικός* ~ (βλ.λ.) · 18. ΓΛΩΣΣ. καθεμιά από τις διαφορετικές μορφές με τις οποίες εμφανίζεται μια λέξη (σε διαφορετικές διαλέκτους ή εποχές, κατά την κλίση κ.λπ.), η μορφή μιας λέξης: ο - *λόγους* είναι αιτιατική πληθυντικού της λέξης «λόγος» || *δορικός | ιωνικός | αιολικός | αττικός - ρήματος ή ουσιαστικού* || ~ της καθαρευούσας | της δημοτικής || *σπάνιος | αμάρτυρος | υποθετικής | λόγιος | ευχριστός ~ λέξεως* 19. ΒΙΟΛ. το αρχικό δείγμα στο οποίο στηρίζεται η περιγραφή ενός είδους, γένους κ.λπ. φύτου.

ΣΧΟΛΙΟ λ. **τυπικός**.
[ETYM, αρχ. < τύπος (βλ.λ.), ο τ. **τύπος** (σημ. 16) είναι δοτ. πληθ.], τυποσκοπιο (το) {τυποσκοπί-ου | -ωγ} η λούπα (βλ.λ.). [ETYM, < **τύπος** + -σκοπιο < σκοπός «παράταξη προσεκτικά, εξετάζω», πβ. κ. *περι-σκόπιος*]. τυποτεχνικός, -η, -ό ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που σχετίζεται με την τεχνική της εκτύπωσης εντύπου. — τυποτεχνικά επίρρ. **τύπου** ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) *ελέγχο, μέγχο: τον τό-πει η συνείδηση του για την κακή πράξη που έκανε*. [ETYM αρχ. < *τύπ- /ω (πβ. κ. *κλέπτο* < *κλέπ-τω*) < θ. τυπ-, μηδενισμ. βοθμ. του ΙΕ. *(s)teu-p- «πιέζω», σπράγχο, θωθό», πβ. σανσκρ. pra-stu-m-rāti «σπράγχο με τα κέρατα», tu(m)rāti «χτυπάω», αρχ. σύβ.β. tūpāti «χτύπος, σφυγμός», tūpīti «θόρυβος», πθ. λατ. stūpere «εκπλήσσω, θαμπαίνω» κ.ά. Ομόρρ. **τύπος**, **τύπ-ις** (-η), **τυπ-ικός** κ.ά. Η σημασιολ. εξέλιξη «πιέζω» → «τύπος» δεν είναι άγνωστη σε άλλες γλώσσες (λ.χ. γαλλ. presser «πιέζω» - presse «τύπος»), ενώ οι εξειδικευμένες τεχν. χρήσεις του ρ. «φτελιάχο κλωούπι, αποτυπώνω επακριβώς» οδήγησαν στις σημ. «υπόδειγμα, πρότυπο» της λ. **τύπος**]. τυπωθήτω (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. η έγκριση (το «έχει καλώς») για να προχωρήσει μια τυπογραφική εργασία από τα προηγούμενα στάδια στο στάδιο της εκτύπωσης: ο *επιμελητής της έκδοσης έδωσε το ~*. [ETYM, Προστ. π.θ. αορ. του αρχ. τυπώ (-όω) (βλ. λ. τυπώνω), από. του νεολατ. imprimatur (ρ. imprimere), το οποίο κατά τον Μεσαίωνα αποτελούσε απόδειξη εγκρίσεως εκ μέρους της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, προκειμένου να τυπωθεί ή να δημοσιευθεί κάτι], **τύπωνο** (το) [αρχ.], {τύπων-ατος | -ατα, -άτων} η εκτύπωση: *το ~ του βιβλίου | μιας σελίδας | μιας φωτογραφίας*. Επίσης **τύπωση** (η) [αρχ.], τυπώνω ρ. μετβ. {τύπω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (για εικόνα ή κείμενα) αναπαράγω τυπογραφικά ΣΥΝ. εκτυπώνω 2. (συνεκδ.) εκδίδω: *έχει τυπώσει τρεις ποιητικές συλλογές* 3. αποτυπώνω, χαράσσω με πίεση πάνω σε μαλακό σώμα: ~ *σχέδια σε ύφασμα*· ΦΡ. **τυπώνω στον νου | στο μυαλό μου** αποτυπώνω, συγκρατώ καλά κάτι στον νου μου. [ETYM, < αρχ. τυπώ (-όω) < **τύπος**]. τυπώτης (ο) [μτγν.], τυπώτρια (η) {τυπωτριών} 1. πρόσωπο που κατασκευάζει εκτυπωτικές μήτρες 2. πρόσωπο που τυπώνει κάτι. τυποτικός, -η, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την εκτύπωση: ~ *μηχανή* ΣΥΝ. εκτυπωτικός 2. **τυποτικά** (τα) τα έξοδα για την εκτύπωση εικόνων ή εντύπων. τυράδικιο (το) (λαϊκ.) κατάσταση στο οποίο πωλείται τυρί ΣΥΝ. τυ-ροπωλείο.
[ETYM < τυράς + παραγ. επίθημα -άδικο (μέσω πληθ. τυρ-άδες), πβ. κ. βενζιν-άδικο].

τυράγνισμα (το) → τυράννισμα
τυράγγω ρ. → τυράγνω
τυραννία (η) [αρχ.], {τυραννιών} 1. η εξουσία του τυράννου, το καταπιεστικό καθεστώς: *οι δικτάτορες επέβαλαν την ~ τους στη χώρα* 2. (συνεκδ.-μτφ.) η καταπίεση, ο καταναγκασμός: η ~ των γονιών | των δασκάλων 3. (μτφ.) η ταλαιπωρία, το βάσανο: *είναι ~ να κυκλοφορείς στο κέντρο της Αθήνας* ΣΥΝ. παιδεμα, μαρτύριο 4. (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) τυραννικός, δύστροπος άνθρωπος: αυτό το παιδί είναι σκέτη ~! ΣΧΟΛΙΟ λ. **φασισμός**.

τυραννίδα (η) {χωρ. πληθ.} 1. (κατά την αρχαιότητα) πολιτεύμα στο οποίο ο τυράννος κατελάμβανε πραξικοπηματικά την εξουσία και κυβερνούσε απολυταρχικά 2. (σήμερα) το δικτατορικό πολιτεύμα ΑΝΤ. δημοκρατία. [ETYM < αρχ. τυραννίς, -ίδος < τυράννος]. τυραννικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον τυράννο: ~ *εξουσία | καθεστώς | συμπεριφορά | αυθαρεσία* 2. (μτφ.) καταπιεστικός, βασιανιστικός: ~ *μεταχείριση | αγάπη* || ~ *μέτρα*. — τυραννικά επίρρ.

τυραννίσκος (ο) [1818] (υποκ.) ο ασήμαντος ή μικρής ισχύος τυράννος: *διάφοροι -πίστεψαν ότι θα μπορούσαν να δαμάσουν το φρόνημα του λαού μας*. [ETYM, < τυράννος + υποκ. επίθημα -ίσκος]. τυράννισμα κ. (λαϊκ.) τυράγνισμα (το) {τυραννισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η καταπίεση που ασκεί κάποιος σε άλλον 2. η ταλαιπωρία, τα βάσανα που υφίσταται κάποιος.

τυραννοκτόνος (ο) 1. ο φονιάς τυράννου ή τυράννου 2. ΙΣΤ. **Τυραννοκτόνοι** (οι) οι Αθηναίοι πολίτες Αριόδοτος και Αριστογένης, οι οποίοι φόνευσαν το 514 π.Χ. τον τυράννο Ίππαρχο, συμβάλλοντας στον τερματισμό της τυραννίδας. — τυραννοκτονία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **κτόνος**. [ETYM μτγν. < τυράννος + -κτόνος < κτείνω «φονεύω» (βλ. κ. -κτο-νία)].

τυράννος (ο) {τυράν-ου | -ων, -ους} 1. πρόσωπο που καταλύει τη δημοκρατία και εγκαθιδρύει αυταρχικό καθεστώς, στο οποίο κυβερνά αυθαίρετα ΣΥΝ. δικτάτορας 2. (μτφ.) αυτός που συμπεριφέρεται ή ενεργεί καταπιεστικά για τους άλλους: *δεν θέλω να έχω πάνω απ' το κεφάλι μου κανέναν ~* 3. (ως χαρακτηρισμός) δύστροπος άνθρωπος, που ταλαιπωρεί τους άλλους με τη συμπεριφορά του: ο *δάσκαλος ασκοκλούσε τους μαθητές του «μικρούς τυράννους»* 4. ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) πρόσωπο που γινόταν ηγέτης του δήμου σε ολιγαρχικά πολιτεύματα και, αφού ανερχόταν στην εξουσία, κυβερνούσε με απόλυτο και ενίοτε βίαιο τρόπο. — (υποκ.) τυραννίσκος (ο) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρώννυμο, φασισμός**.

[ETYM αρχ., αγν. ετύμου, πθ. δάνειο από το προελλιν. γλωσσικό υπόστρωμα. Αμφίβολη παραμένει η συσχέτιση με το ετρουσκ. tyran, προσωνμία της Αφροδίτης, καθώς και με το γεττ. tarwana. Το ουσ. **τύραννος** προσδιόριζε απαρχής τον απόλυτο άρχοντα, του οποίου η εξουσία δεν υπέκειτο σε καμία νομική διάταξη, αντιτιθέμενο έτσι προς το συνώνυμο **βασιλεύς** (βλ.λ.)].

τυραννοσαυρος (ο) {τυραννοσαυρ-ου | -ων, -ους} πολύ μεγάλος σαρκοφάγος δεινόσαυρος, που έζησε κατά την Κρητιδική Περίοδο και απολιθώματα του βρέθηκαν στη Β. Αμερική και την Α. Ασία. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ. < νεολατ. tyrannosaurus].

τυραννώ [αρχ.] (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) τυράγγω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {τυρανν-είς κ. -άς... | τυράνν-ησα, -ούμα κ. -ίεμα, -ήθηκα κ. (λαϊκ.) -ίστηκα, -ισμένος} ♦ 1. (αμετβ.) ασκό τυραννική εξουσία, κυβερνώ ως τυράννος ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.) ταλαιπωρώ, βασανίζω, καταπιέζω: *ο άντρας της την τυραννούσε μια ζωή* || μην ~ *το παιδί!* 3. (η μτγ. **τυραννισμένος, -η, -ο** κ. (λαϊκ.) **τυραννισμένος**) αυτός που δοκιμάσει και δοκιμάσει πολλά βάσανα στην ζωή του ΣΥΝ. πολύπαθος, βασανισμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. **φασισμός**.

τυράς (ο) {τυράδες} 1. πρόσωπο που πουλάει τυριά ΣΥΝ. τυροπώλης 2. πρόσωπο που τρώει πολύ τυρί.

τυρβάζω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) καταπίναγμα με κάτι επιδεικτικά: *μόνο στη Φρ. **περί πολλά** | **άλλα τυρβάζω** (μεριμνάς και τυρβάζει περί πολλά*, Κ.Δ. Λουκ. 10,41) ασχολούμαι με *άλλα* (όχι με αυτά που πρέπει) ή ασχολούμαι με πολλά. [ETYM, < αρχ. τυρβάζω «ανακατεύω» < τύρβη/ *σύρβη* «αναστάτωση, σύγχυση, αταξία», αγν. ετύμου, εκφραστ. λ. Οποιαδήποτε ετυμολογική προσκρούει στην ανεξήγητη εναλλαγή των αρχικών τ- | σ- προ του -υ- (η υπόθεση ότι πρόκειται για προϊόν αναλογίας προς το ρ. *σύρνω* είναι μάλλον παρετυμολογική), το δε θ. τυρβ- δεν δικαιολογείται ως ΙΕ. λόγω του τελικού κλειστού -b (θα αναμέναμε *twrbh-), πράγμα που καθιστά δυσχερή τη σύνδεση με αρχ. σκανδ. boþr «αγρόκτημα», αρχ. γερμ. doþf «χωριό», λατ. turba «ομάδα, τσούρμιο» κ.ά. Εντούτοις, η απόλυτη αντιστοιχία μεταξύ της λ. *τύρβη* και του λατ. turba «θόρυβος, ταραχή» οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η λ. turba είναι δάνειο από την Ελληνική].

τυρβάζομαι ή **τυρβάζω**; Όπως φαίνεται από τη φρ. του Ευαγγελίου, ο ορθός τ. είναι **τυρβάζω** | **-εί**, που είναι β' πρόσωπο οριστικής ενεστώτα του ρ. **τυρβάζομαι** το αρχ. ρ. **τυρβάζω** έχει άλλη σημασία («κινώ, αναταράζω, σαλεύω ή διάγω ευχάριστο βίο») και θα έδινε τον τ. **τυρβάζεις**.

τύρβη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο θόρυβος, η ταραχή: η ~ *μιας μεγαλούπολης* | της *κοινωνικής ζωής*. [ETYM αρχ., βλ. λ. **τυρβάζομαι**]. **τυρεμπόριο** (το) {τυρεμπορίου} {χωρ. πληθ.} το εμπόριο τυριού. **τυρέμπορος** (ο/η) [1889] {-ου κ. -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους}

έμπορος τυριού. Επίσης (λαϊκ.) τυρέμπορας (ο). τυρί (το) {τυρ-ιού | -ιών} 1. γαλακτομικό προϊόν που παρασκευάζεται με ειδική επεξεργασία του γάλακτος (με πήξη της τυρίνης του γάλακτος και την επίδραση πυτιάς, ανάμειξη, θέρμανση | ζύμωση κ.λπ.): ~ *σκληρό* (από παρατεταμένη κατεργασία, αργή ωρίμαση και προσθήκη λίγου νερού στη μάζα του· διατηρείται για πολύ καιρό, λ.χ. η γρα-βιέρα, το κεφαλοτύρι κ.ά.) || *μαλακό* ~ (με σύντομη κατεργασία, γρήγορη ωρίμαση, περισσότερο νερό στη μάζα του, διατηρείται στο ψυγείο, λ.χ. η φέτα, το τουλούμοτύρι, η κοπανιστή κ.ά.) || *άσπρο* | *κίτρινο* | *αλωρό* ~ 2. (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) ο επαρχιώτης. — (υποκ.) τυράκι (το). [ETYM. < μτρν. *τυρίον*, υποκ. του αρχ. τυρός (ήδη μωκ. tu-ro₂), που συνδ. με αβεστ. *tuři*- «πηγμένο γάλα», *tūrya*- «τυρί», μέσ. ινδ. *tūra*-«τυρί» κ.ά.]

τυριά: γλωσσική προέλευση... Η ίδια η λ. τυρί είναι υποκ. του αρχ. τυρός, μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά και είναι Ι.Ε. λ. (αρχ. περσ. *tuiri-*, μεσν. ινδ. *tura*- κ.ά.). Τυριά με ελληνικής προελεύσεως ονομασία είναι: *μανούρι*, *ανθότυρο* | *αθότυρος*, *μυζήθρα*, *κεφα-λήσιο* | *κεφαλοτύρι*, *κοπανιστή*. Το *μανούρι* ανάγεται στο *μανός* (ενν. τυρός) «λεπτό (άπαχο) τυρί» (μανός > *μανούρα* μεσν. > *μανούρι* υποκ.). Το *αθότυρο* στο *αθός* (ο) + *τύρος*, όπου το *αθός* είναι από το *άνθος* (ο), *μεταπλασμένο* τ. του *άνθος* (το). *Ανθότυρο* | *αθότυρος* είναι το «άνθος του τυριού» (πβ. *ανθόγαλο*). Το *μυζήθρα* εμφανίζεται κατά τον 16ο αι. και παράγεται από το ζυμη-θρα (με αντιμετάθεση των πρώτων συλλαβών) < ζύμη + -θρα (πβ. *δακτυλ-ήθρα*, *μυομητιουλ-ήθρα* κ.τ.ό.). Από το *μυζήθρα* και το τοπωνύμιο *Μυζήθρας* > *Μοστράς*. Το *κεφαλοτύρι* (ή *κεφαλήσιο τυρί*) πήρε το όνομα του από το σχήμα του (σχήμα κεφαλιού, ενώ η *κοπανιστή* (< *κοπανίζω*) από τον τρόπο παρασκευής της. Η ελληνικότερη φέτα είναι λεκτικά ξένης προελεύσεως, αφού το φέτα ανάγεται στο ιταλ. *fetta* ή βεν. *fèta*. Από το «φέτα τυριού», που θα σήμαινε «πλατό κομμάτι (τυριού)», έγινε το φέτα κατά παράλειψη της λ. τυρί. Και το επίσης ελληνικότατο *κασέρι* είναι τουρκικής λεκτικής προελεύσεως, από το τουρκ. *kager*. Η *παρμεζάνα* είναι το ιταλ. *Parmigiano*, το επίθ. της ιταλ. πόλης Parma. Η *γραβιέρα* προέρχεται από το όνομα της ελβετικής πόλης Gruyère, γνωστής για το ομώνυμο τυρί (η λ. πέρασε στην Ελληνική μέσω του ιταλ. *groniera*). Ξενικό είναι, τέλος, το *ροκφόρ*, προϊόν της ομώνυμης γαλλικής πόλης Roquefort.

τυριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση του τυριού ΣΥΝ. τυροδοχείο, τυροθήκη. [ETYM. < τυρί + *παρωα*, επίθημα -*έρα*, πβ. κ. *καφε-έρα*].
Τυρινή (η) η εβδομάδα και κυρ. η Κυριακή μετά την Κυριακή της Αποκριάς ΣΥΝ. *Τυροφάγος* (η).
Τόρναβος (ο) {-ου κ. -άβου} πόλη της Θεσσαλίας στον νομό Λάρισας. — *Τυρναβίτης* (ο), *Τυρναβίτισσα* (η), *τυρναβίτικος*, -η, -ο. [ETYM. < *παλαιότ. Τίρναβος* (ορθότ. γρ.) < *σλαβ. Τιρνονο* «αγκραθό-πος»].
τυροβόλι (το) {τυροβολ-ιού | -ιών} 1. μικρό καλάθι από βρύα, μέσα στο οποίο αποστραγγίζεται το τυροπηγμα 2. (συνεκδ.) το τυροπηγμα. [ETYM. < μτρν. *τυροβόλιον*, υποκ. του *τυροβόλος* < *τυρός* + *βόλος* (< *βάλλω*)].
τυρόγαλα (το) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το ωχροκίτρινο υγρό που υπολείπεται μετά την πήξη του γάλακτος ΣΥΝ. *ορός γάλακτος*. Επίσης *τυρόγαλο*.
τυροδοχείο (το) η τυριέρα. Επίσης *τυροδόχη* (η).
τυροειδής, -ης, -ές [1839] {τυροειδ-ούς | -εις (ουδ. -η) (λόγ.) αυτός που μοιάζει με τυρί. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.
τυροκαυτερή (η) τυροσαλάτα με πικάντικη γεύση.
τυροκομείο (το) [μτρν.] το εργαστήριο του τυροκόμου.
τυροκομία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ο βιομηχανικός κλάδος που ασχολείται με την παραγωγή και την εμπορία τυριού.
τυροκομικός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με τον τυροκόμο ή την τυροκομία: ~ *προϊόντα*.
τυροκομος (ο/η) [1889] πρόσωπο που ασχολείται με την παρασκευή τυριού.
τυροκομώ ρ. αμετβ. {τυροκομείς... | κυρ. σε ενεστ. κ. παρτα.} παρασκευάζω τυρί. [ETYM. < μτρν. *τυροκομώ* < *τυρός* + *κομώ* (-έω) «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ.λ. -*κομιά*)].
τυρόκροκέτα (η) {δύσχυρ. τυροκροκετών} κροκέτα από τυρί.
Τυ ρόλο (το) περιοχή της Δ. Αυστρίας. — **Τυρολέζος** (ο), **Τυρολέζα** (η), **τυρολέζικος**, -η, -ο.
[ETYM. < ιταλ. *Tyrol*, από το κάστρο του Γυρόλου (*Tyrol*), πθ. < κελτ. *tir* «γη, χώρα»].
τυροπηγμα (το) {τυροπήγμ-ατος | -ατα, -άτων} το πηγμένο γάλα, πριν μετατραπεί σε τυρί. [ETYM. < τυρί + *πήγμα* < *πήζω*].
τυρόπιτα (η) {δύσχυρ. τυροπιτών} πίτα με γέμιση από τυρί. — (υποκ.) *τυροπιτάκι* (το) κ. *τυροπιτούλα* (η).
τυροπιτάδικο (το) (καθημ.) κατάσταση όπου πωλούνται τυρόπιτες. [ETYM. < *τυρόπιτα* + *παρωα*, επίθημα -*άδικο*].
τυροπιτάς (ο) {τυροπιτάδες} (λαϊκ.) ιδιοκτήτης τυροπιτάδικου ή εργαζόμενος σε αυτό.
τυροπολείο (το) [1889] το κατάστημα στο οποίο πωλείται τυρί (σε διάφορα είδη) ΣΥΝ. (λαϊκ.) *τυράδικο*.
τυροπώλης (ο) [αρχ.] {τυροπωλών, **τυροπώλισσα** (η) {τυροπω-λίσσών} πρόσωπο που πουλάει τυρί ΣΥΝ. (λαϊκ.) *τυράς*.

τυρός (ο) (λόγ.) το τυρί· Φρ. *μεταξύ τουρού και αγλαδιού* βλ. λ. *μεταξύ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί. [ETYM. αρχ., βλ. λ. τυρί].
Τύρος (η) πόλη της αρχαίας Φοινίκης. [ETYM. αρχ. < φοιν. *tsor* «πέτρα, βράχος». Ομοίως προελ. είναι και η σύγχρ. αραβ. ονομασία *Sur*].
τυροσαλάτα (η) {δύσχυρ. *τυροσαλατών*} κρεμώδης σαλάτα με κύριο συστατικό το τυρί.
τυροτρίφτης (ο) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) τρίφτης για το τυρί.
τυροφάγος, -ος, -ο 1. αυτός που τρώει πολύ τυρί 2. Τυροφάνος (η) (α) η εβδομάδα μετά την Κυριακή της Αποκριάς, κατά την οποία οι ορθόδοξοι χριστιανοί νηστεύουν το κρέας, αλλά τρώνε τυρί, γάλα, βούτυρο, αβγά και ψάρια (βλ. κ. λ. *Τυρινή*) (β) **Κυριακή της Τυροφάγου** η τελευταία Κυριακή της Αποκριάς. — *τυροφαγία* (η). [ETYM. μτρν. < τυρός + -*φάγος*, από το θ. του αορ. β' *ε-φαγ-ον* (βλ. κ. *φαγ-ητό*)].
Τυρηνικό (**Πέλαγος**) (το) τμήμα της Δ. Μεσογείου Θαλάσσης μεταξύ της Ιταλικής Χερσονήσου και της Κορσικής και της Σαρδηνίας.
Τυρηνός (ο), **Τυρηνή** (η) ο Ετρούσκος. — **τυρηνικός**, -ή, -ό [μτρν.]. [ETYM. < αρχ. *Τυρρηός* | *Τυρσηνός* < τόπων. *Τύρρα* | *Τύρσα*, από όπου και λατ. **Tursci* > *Tursi* (Etrusci), που συνδ. με το αρχ. *τύρσις* «τύρρος, προμαχόνας», λατ. *turtis*, οσκ. *tiurti*. Φαίνεται πως ολόκληρη η λεξιλογική οικογένεια είναι Ι.Ε. προελ. και ανάγεται σε ρίζα **dhergh-*/**dhrgh-* «στερεός, συμπαγής» (βλ. λ. *θρανίο*)].
Τυρταίος (ο) αρχαίος Έλληνας ελεγειακός ποιητής (7ος αι. π.Χ.). [ETYM. < αρχ. *Τυρταίος* < **τυρ-τός*, ρηματ. επίθ. του θ. **τυρ-* < *(*k**)*tur-*, με διαφορική αντιπροσώπηση της συνεσταλμ. βαθμ., για την οποία βλ. τα ομόρριζα *τέ-ταρ-τος*, *τρά-πεζα*, *τε-τρά-κις*. Το όν. *Τυρταίος* πθ. σήμαινε «τέταρτος γιος». Δεν ευσταθεί η υποθ. περί ιλλυρικής αρχής].
τύρφη (η) [1869] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. οργανικό καύσιμο με μαύρο ή καστανό χρώμα, που σχηματίζεται από τη συσσώρευση και τη μερική αποσύνθεση των φυτικών υπολειμμάτων.
[ETYM. Μεταφορά του *αγγλ.* *turf* «γλόφη», που συνδ. με *αρχ.* *σαξ.* *turf*, *αρχ.* *γερμ.* *zurf*, *αρχ.* *σκανδ.* *torf*].
τυρφώδης, -ης, -ές [1869] {τυρφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} 1. αυτός που μοιάζει με τύρφη 2. αυτός που αποτελείται από τύρφη. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.
τυφεκίω ρ. → *τυφεκίζω*
τυφέκιο (το) [1834] {τυφεκί-ου | -ων} (λόγ.) φορητό όπλο με μακριά κάννη και μεγάλο βεληνεκές: *παραλαβή συγχρόνων τυφεκίων από τον Στρατό Ξηράς* ΣΥΝ. *τυφέκι*, *ντουφέκι*.
[ETYM. < τουρκ. *tüfek*. ο τ. οφείλεται σε υπερδιόρθωση | υπεραρισμό (πβ. κ. *μπόμπα* - *βόμβα*)].
τυφεκιοφόρος, -ος, -ο [1847] 1. αυτός που φέρει τυφέκιο: ~ *άγημα* 2. ΣΤΡΑΤ. **τυφεκιοφόρος** (ο) οπλίτης του Στρατού Ξηράς οπλισμένος με τυφέκιο. [ETYM. < *τυφέκιο* + -*φόρος* < *φέρω*].
τυφεκισμός (ο) → **τυφεκισμός**
τύφη (η) ΒΟΤ. το φυτό ψάβα. [ETYM. μτρν. < θ. **tū-bh-* (με επίθημα -*bh-*), μδενσίμ. βαθμ. του Ι.Ε. **teu-* «φουσκώνω», πβ. λατ. *tuber* «όγκος», *αρχ.* *γερμ.* *dumo* «αντίχειρας» (> *γερμ.* *Daumen*, *αγγλ.* *thumb*), *γαλλ.* *truffe* «τρούφος» κ.ά. *θμόρρ.* *tū-λη*, *tū-μβ-ος*].
τυφικός, -ή, -ό [1879] 1. αυτός που σχετίζεται με τον τύφο: ~ νόσος | *ουσία* | *βακτηρίδιο* 2. **τυφικός** (ο) πρόσωπο που πάσχει από τύφο.
τύφλα (η) {συνήθ. χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η έλλειψη, η απώλεια της όρασης ΣΥΝ. *τυφλόπιτα*, *στραβομάρα*, *τυφλομάρα*: ΦΡ. (α) *τύφλα στο μεθύσι* πολύ μεθυσμένος ΣΥΝ. *σκνίπα*, *κουνοπιδί* (β) *δεν βλέπει την τύφλα του* δεν βλέπει σχεδόν καθόλου, είναι θεόστραβος (γ) *δεν ξέρι την τύφλα του* δεν ξέρι τίποτε, είναι άσχετος (δ) *τύφλα να 'χει ο (τάδε) μπροστά στον (δείνα)* για πρόσωπο που ξεχωρίζει για κάποια ιδιότητα του τόσο, ώστε, αν συγκριθεί με κάποιον διάσημο για την ίδια ιδιότητα, αναδεικνύεται καλύτερο: *μπροστά στη γοητεία σου τύφλα να 'χει ο Μάρλον Μπράντο!* (ε) *τύφλες και μουντζές!* | *τύφλα!* προς κάποιον που σκοντάφτει ή κάνει κάτι αδέξια (στ) *σαν θέλει η νόφη κι ο γαμπρός, τύφλα να 'χει ο πεθερός* βλ. λ. *νόφη* (ζ) *τύφλα στα μάτια σου!* φράση που λέει κάποιος όταν συναντήσει στον δρόμο κάποιον που μπορεί να ματιάξει, ενώ παράλληλα κάνει τον σταυρό του και φτύνει τρεις φορές, για να προλάβει το μάτισμα.
τυφλομάρα (η) {χωρ. πληθ.} η τύφλα. [ETYM. < *τύφλα* + -*μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *κουτα-μάρα*, *σιχα-μάρα*].
τυφλοβδόμαδα (η) {χωρ. πληθ.} χρονική περίοδος κατά την οποία κάποιος αδυνατεί να δει και να αξιολογήσει σωστά (κάτι/κάποιον) (λέγεται συχνά για τους ερωτευμένους).
τυφλόμυγα (η) {χωρ. πληθ.} παιδικό παιχνίδι κατά το οποίο ένας παίκτης, έχοντας δεμένα τα μάτια του με μαντίλι, προσπαθεί να πιάσει κάποιον από τους συμμετέχοντες του, οι οποίοι τον περάζουν.
τυφλοπόντικας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. μικρόσωμο τρωκτικό με μικρά μάτια καλυμμένα από επιδερμίδα και ασθενική όραση, και με προεξέχοντες κινδόντες με τους οποίους σκάβει υπόγειες στοές· το σώμα του καλύπτεται από βελουδίνο καστανό γκρίζο τρίχωμα και τρέφεται αποκλειστικά με φυτικές ουσίες ΣΥΝ. *ασφάλιακας* 2. (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που συνιθίζει να ζει στο σκοτάδι.
τυφλός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν βλέπει, που δεν έχει όραση ή έλασε την όραση του ΣΥΝ. *αόματος*, *στραβός*: ΦΡ. (α) *η δικαιοσύνη είναι τυφή* για την αμεροληψία των δικαστών (η θεά Θέμις αναπαριστάται συνήθ. με πανί γύρω από τα μάτια) (β) *ο έρωτας είναι τυφλός*

όταν είναι κανείς ερωτευμένος, δεν παρατηρεί τα ελαττώματα του άλλου (γ) **τυφλό σύστημα** βλ. λ. **σύστημα** (δ) **τυφή πτήση** | **προσγείωση** για αεροπορική πτήση | προσγείωση με τη χρήση μόνο των οργάνων πλοήγησης λόγω έλλειψης ορατότητας (ε) **στα τυφλά** χωρίς να ξέρει κάποιος που ακριβώς θα βρει αυτό που ψάχνει ή ποιο είναι το αποτέλεσμα μιας επίλογής του: **ψάχνει - ρωτώντας δεξιά κι αριστερά** || **ραντεβού** ~ (χωρίς να ξέρεις με ποιον θα συναντηθείς) **2.** (ως ουσ.) πρόσωπο που δεν έχει όραση, που δεν μπορεί να δει: **Σύνδεσμος Τυφλών** || το σύστημα ανάγνωσης και γραφής για τυφλούς || **γυαλιά** | **μαστούνι** ενός - ΣΥΝ. αόματος ΦΡ. στους **τυφλούς βασιλεύει ο μονόφθαλμος** βλ. λ. **μονόφθαλμος** **3.** (α) αυτός που δεν αντιδρά στο φως (β) ΑΝΑΤ. **τυφλό σημείο** η περιοχή του αμφιβληστροειδούς όπου καταλήγει το οπτικό νεύρο και η οποία, επειδή δεν έχει αισθητήρια κύτταρα, δεν είναι ευαίσθητη στο φως **4.** (μτφ.) (α) αυτός που έχει είσοδο, αλλά όχι έξοδο: ~ **δρόμος** ΣΥΝ. αδιέξοδος (β) αυτός που δεν έχει ανοίγματα προς τα έξω: ~ **παράθυρο** **5.** (μτφ.) (α) αυτός που δεν έχει αντίκρισμα, αντιστοίχια ή αποδέκτη: ~ **παρομοιότητα** (όταν δεν υπάρχει αυτό στο οποίο παραπέμπεται) || ~ **ματάλι** (β) αυτός που δεν έχει συγκεκριμένο στόχο: ~ **χτύπημα τρομοκρατικής οργάνωσης** **6.** (μτφ.) ο παράφορος, που δεν μπορεί να δει ή δεν λαμβάνει υπ' όψη τον τις επιπτώσεις των πράξεών του: ~ **πάθος** | **φανατισμός** | **βία** **7.** (μτφ.) απόλυτος, απεριόριστος: ~ **υπακοή** | **εμπιστοσύνη** | **πίστη** **8.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απουσία λογικής, κρίσεως, συνεισφοράς υπερβολικός: ~ **μίσος** | **θμός** **9.** (μτφ.) άβουλος, χωρίς δική του κρίση: ~ **όργανο της μοίρας** **10.** ΑΝΑΤ. **τυφλό έντερο** το αρχικό τμήμα του παχέος εντέρου. — τυφλά επι ρρ., τυφλότητα (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. με παραγ. επίθημα -λός, συγχώ σε λ. που δηλώνουν ελάττωμα ή αναπηρία, πβ. **χο-λός, τραυ-λός**] < **τύφος** «σχηματικό καπνό, καπνίζω» (βλ. λ. **τύφος**), το δε επίθ. **τυφλός** δήλωσε αυτόν που έχει θολή όραση, που βρίσκεται στο σκοτάδι].

τυφλοσύρτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αυτός που σέρνει από κοντά, που καθοδηγεί κάποιον τυφλό **2.** (κακός.) πρόχειρο βοήθημα για τα σχολικά μαθήματα, στο οποίο βρίσκει κανείς εύκολα έτοιμες λύσεις ή απαντήσεις, χωρίς να αναγκαστεί να ψάξει και να σκεφτεί ΣΥΝ. **λυσάρι** **3.** (γενικότερ.) κάθε βοηθητικό εργαλείο με πρακτικές οδηγίες. [ΕΤΥΜ. < **τυφλός** + **-σύρτης** | **σύρτης** < **σύρω** | **σύνρω**].

τυφλότητα (η) → τυφλός
τυφλώω ρ. μετβ. (τύφλω-σα, -θηκα, -μένος) **1.** στερώ (από κάποιον) την όραση, τον καθιστώ τυφλό: **στα παλιά χρόνια τυφλώναν τους αιχμαλώτους** || (μεσοπαθ.) **τυφλώθηκε στον πόλεμο** ΣΥΝ. **στραβώνω** **2.** εμποδίζω (κάποιον) να δει (ρίχνοντας τον ισχυρό φως): οι **προβολείς μιας τυφλώσαν** || (μεσοπαθ.) **προς στιγμήν τυφλώθηκε από τα φλας των φωτογράφων** **3.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να κρίνει σωστά, να μη μπορεί να εκτιμήσει τις καταστάσεις νηφάλια: **τον τυφλώσε το πολύ χρήμα** | **ο έρωτας** | **η μορφοία της** | **το μίσος** | **το πάθος**. — **τυφλωτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. **τυφλώ** (-ώω) < τυφλός].

τυφλώση (η) [αρχ.]-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απώλεια της οράσεως εξαιτίας οφθαλμικών βλαβών, παθήσεων ή εξωγενών αιτιών: **ο σοβαρός τραυματισμός του είχε ως αποτέλεσμα την ~** || **η ~ επήλθε στο τέλος του βίου του** **2.** (μτφ.) η αδυναμία κάποιου να δει, να καταλάβει κάτι: **η πολιτική ~ ορισμένων ηγετών οδηγεί τις χώρες τους σε αδιέξοδα** || **πνευματική** | **ηθική** ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση.

τυφοειδής, -ής, -ές [1862] {τυφοειδ-ους | -εις (οσδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή τυφού: **-πυρετός**. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ὄρ. < γαλλ. typhoid].

τύφος (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης πάθηση που εκδηλώνεται με πολλές μορφές και προκαλείται από βακτηρίδιο. [ΕΤΥΜ. < αρχ. **τύφος** < **τύφος** «σηκώνας καπνού, καπνίζω» < ***θύφω**-ω (με ανομοιοση των δασέων) < ***dhū**-bh-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. ***dheu**-bh- «σκορπίζω, στροβιλίζω» (με παράκλιση -bh-), πβ. **σανσκρ. dhūra**-«καπνός», αρχ. ιρλ. **dub** «μαύρος», γοτθ. **daufs** «πυρωμένος, κουφός», αρχ. **αγγλ. deaf** (> **αγγλ. deaf**), αρχ. **γερμ. toub** «ανώτος» κ.ά. Ομόρρ. **θύω**-ω (βλ. λ. **τύφ-λός** κ.ά. Η λ. **τύφος** χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει ορισμένα είδη πυρετού, τα οποία συνοδεύονταν από απώλεια των αισθητήσεων και θολούρα, λήθαργο].

τυφώνας (ο) **1.** βίαιος και καταστρεπτικός στρόβιλος αέρα με ταχύτητα 250-300 χλμ. την ώρα, που καλύπτει εκτεταμένες περιοχές και εμφανίζεται με μεγάλη συχνότητα στον Ειρηνικό, τον Ατλαντικό και τον Ινδικό Ωκεανό, στην Καραϊβική Θάλασσα και στον Κόλπο του Μεξικού ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος, σίφουνας **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι που προκαλεί μεγάλες καταστροφές ή αναστάτωση στο πέραςμα του. [ΕΤΥΜ < αρχ. **Τυφών**, -ώνος, θεωνύμιο του μυθικού πατέρα των ανέμων, προελλίν. αρχής, ίσως μικρασιατ. δάνειο. Η σύνδεση με το ρ. τύφο «σηκώνας καπνού» οφείλεται σε παρετυμολογία, όπως φαίνεται από τη διαφορετική ποσότητα του **-υ-** (**τύφος** - **Τυφών**)].

τυχαίνω ρ. αμετβ. {έτυχα} (συνήθ. + γεν. προσ. αντων.) **1.** συμβαίνει (σε κάποιον) κατά τύχη (χωρίς να το επιδιώξει): **μον έτυχε μια ζαφνική δουλειά και πρέπει να φύγω** || **του έτυχε μια αναποδιά και χάλασε η δουλειά** || **άρπαξε την ευκαιρία αμέσως- δεν τυχαίνον, βλέπεις, τέτοια στον καθένα κάθε μέρα!** **2.** (ειδικότερ.) για κάτι που παθαίνει κανείς (χωρίς να φταίει): **όλο αναποδιές μου τυχαίνουν** || **του έτυχαν απανωτά προβλήματα** || **του έτυχαν βάσανα και δυσκολίες**-ΦΡ. (α) **είναι να μη σου τύχει** ως σκόλιο για κάτι κακό που συνέβη σε κάποιον, δηλώνοντας έτσι ότι το σημαντικό είναι να μη συμβεί κάτι σε κάποιον και όχι το τι θα κάνει αφού του συμβεί (β) **καλύτερα να μη σου τύχει (κάτι)** ως ευχή να μη συμβεί σε κάποιον κάτι κακό που συνέβη σε άλλον **3.** (τριτοπρόσ. **τυχαίνει, τυχαίνουν**) πέφτει (σε κάποιον) ο κλήρος, ο αριθμός λαχείου κ.λπ.: **μου έτυχε ο πρώτος αριθ-**

μός του λαχείου || **περιμένουν όλοι με αγωνία σε ποιον θα τύχει το δόρο** ΣΥΝ. **λαχάινω** **4.** βρίσκομαι τυχαία (κάπου): **έτυχε κι αυτός στον καθνά τους** **5.** (απρόσ. **τυχαίνει** + να) συμβαίνει, γίνεται τυχαία: ~ **καμιά φορά να μη φτάνει το τρένο στην ώρα του** || ~ **να τον ξέρω κι εγώ** || **αν τύχει και περάσω ξανά από τα μέρη σας, θα σας επισκεφθώ** || (κ. απολύτως) **-Είναι δυνατόν να έγινε τέτοιο λάθος; -Έτυχε-** ΦΡ. (αρχαιοπρ.) **εική και** ως **έτυχε** βλ. λ. **εική** (πβ. λ. **τυχάινω**). [ΕΤΥΜ. μεσν. από το θ. του αορ. β' **ε-τυχ-ον** (του αρχ. **τυχάινω**, βλ. λ.), κατά το σχήμα **λαμβάνω - ελαβον - λαβαίνω, μανθάνω - εμαθον - μαθαίνω**], τυχαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται ή προκύπτει κατά τύχη, όχι σκόπιμα ή σχεδιασμένα: ~ **συνάντηση** | **γνωριμία** | **επιλογή** || **μη ~ ανακάλυψη οδήγησε στη διαλεύκανση του μυστηρίου** ΣΥΝ. **απρόβλεπτος, συμπτωματικός** ΑΝΤ. **σκόπιμος, ηθελημένος** **2. τυχαίο** (το) το απρόβλεπτο στοιχείο της ζωής: **διάφοροι επιστημονικοί κλάδοι προσεγγίζουν το ~ στη φύση, την κίνηση κ.λπ.** **3.** (μτφ.) ασήμαντος, οποιοσδήποτε συνηθισμένος άνθρωπος: **δεν είναι κανένας ~ πρόκειται για κορυφαίο επιστήμονα** ΣΥΝ. **κοινός** ΑΝΤ. **σημαντικός, σπουδαίος, αξιόλογος**. — **τυχαί-α** | -ως [μτγν.] **επίρρ.**, **τυχαίΟητα** (η) [1858]. **τυχαράπαστος**, -η, -ο [1892] αυτός που αναδείχθηκε σε ορισμένο τομέα όχι λόγω των ικανοτήτων του, αλλά λόγω τυχαίων περιστάσεων, τις οποίες εκμεταλλεύθηκε. [ΕΤΥΜ. < **τύχη** + **αρπάζω** (πβ. κ. **αν-άρπαστος**)].

τυχεράκιος (ο) {τυχεράκιδες} πρόσωπο που ευνοείται από την τύχη: **έλα πάλι, τυχεράκια, τα κονόμισες!** [ΕΤΥΜ < **τυχερός** + μειωτ. επίθημα **-άκιος**, πβ. κ. **γαυλ-άκιος, ματ-άκιος**].

τυχερό (το) **1.** αυτό που η τύχη φέρνει στον καθένα: κυρ. στη ΦΡ. **ήταν (το) τυχερό (του)** **να** η τύχη το ήθελε να... ήταν το ~ **του να φύγει γρήγορα από τη ζωή** || ήταν ~ **της να βρει καλό σύζυγο** **2. τυχερά (τα)** (η) τα μικροποσά που παίρνει κανείς ως φιλοδώρημα: **τα γκαρσόνια, εκτός από τον μισθό τους, έχουν και τα ~ τους** (ii) (γενικότερ.) κάθε επιπλέον κέρδος ή όφελος που έχει κανείς σε μια δραστηριότητα: **έργο της δουλειάς του λείπει πολύ καιρό από το σπίτι: έχει όμως και τα ~ του: ταξίδια σε μακρινά μέρη, γνωρίζει άλλους λαούς κι ανθρώπους**.

τυχερός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει καλή τύχη, που τον ευνοεί η τύχη: ~ **άνθρωπος** || ~ στη ζωή | στο επάγγελμα | **στον έρωτα** | **στα χαρτιά** || **στάθηκε** | **φάνηκε** ~ || (παροιμ.) **«κάλλιο ~ παρά πλούσιος»** ΑΝΤ. **άτυχος, κακότυχος, (λαϊκ.) γκαντέμης** ΦΡ. **τελευταίος και τυχερός** για κάποιον/κάτι που είναι στο τέλος μιας σειράς και αποδεικνύεται ή ελπίζεται να είναι τυχερός: **αυτή είναι η τελευταία και τυχερή προσπάθεια** || **τελευταία και τυχερή ερώτηση: όποιος τη βρει κερδίζει** || ήταν ~ **όλοι οι προηγουμένοι απέτυχαν** **2.** αυτός που γίνεται κατά τύχη, ο τυχάιος: ήταν **τυχερό** αυτό το γκολ- **η μάλα χτύπησε σε κάποιον, άλλαξε πορεία και ξεγέλασε τον τερματοφύλακα**-ΦΡ. **τυχερά παιχνίδια** παιχνίδια των οποίων η έκβαση εξαρτάται αποκλειστικά από την τύχη και όχι από τις ικανότητες του παίκτη (λ.χ. στοιχήματα, λαχεία, ρουλέτα κ.λπ.) **3.** αυτός που θεωρείται ότι φέρνει τύχη σε κάποιον: **το 3 είναι ο ~ μου αριθμός** || **η Τρίτη είναι η ~ μου μέρα** ΣΥΝ. γουρληδίκος ΑΝΤ. γρουσουδίκος **4. τυχερό** (το) βλ. λ. — (υποκ.) **τυχερούλης** (ο), **τυχερούλα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. **τύχη, μοίρα**. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. **τυχηρός** < **τύχη** + παραγ. επίθημα **-ηρός**, πβ. κ. **τολυμ-ηρός**].

τύχη (η) {τυχών} **1.** η υποθετική δύναμη που καθορίζει εννοϊκά ή αρνητικά την έκβαση των γεγονότων, που αφορούν στους ανθρώπους και στις προσπάθειες τους: η ~ **ευνοεί τους τολμηρούς** || έτσι **το θέλησε η ~** — ΦΡ. (α) **της τύχης τα γραμμένα** όσα θεωρείται ότι προκαθορίζει η μοίρα: **κανείς δεν γνωρίζει** — (β) **έχω την τύχη με το μέρος μου** με ευνοεί η τύχη, είμαι τυχερός: **όποιος θα έχει την τύχη με το μέρος του, θα κερδίσει τον αγώνα** (γ) **ανοίγει η τύχη μου** βλ. λ. **ανοίγω** (δ) **(είμαι) άξιος της τύχης μου** βλ. λ. **άξιος** ΣΥΝ. **πεπρωμένο, (λόγ.) ειμαρμένη** (ε) **αφήνω τα πράγματα στην τύχη τους** δεν προνοώ, αφήνω τα πράγματα να εξελιχθούν χωρίς να παρεμβαίνω (στ) **δοκιμάζω την τύχη μου** (σε κάτι) κάνω κάτι που έχει αβέβαιη έκβαση, ρισκάρω: **δοκίμασε την τύχη της στις επιχειρήσεις** | **στον κινηματογράφο** | **στο καζίνο** (ζ) **η τύχη γορίζει την πλάτη (σε κάποιον)** για κακοτυχία, δυσμενή εξέλιξη: **τα είχε πάει πολύ καλά στον διαγωνισμό, αλλά στο τέλος η τύχη του γύρισε την πλάτη** (η) **η τύχη χαμογελάει (σε κάποιον)** για την ευνοϊκή (για κάποιον) εξέλιξη των πραγμάτων: **επιτέλους η τύχη μάς χαμογέλασε: κερδίσαμε το λαχείο!** (θ) **εγκαταλείπω** | **αφήνω (κάποιον) στην τύχη του** αδιαφορώ πλήρως για το τι θα συμβεί στο μέλλον σε κάποιον (που βρίσκεται ήδη σε δύσκολη θέση): **οι πλημμοραθείς διαμαρτύρονταν ότι η πολιτεία τους έχει αφήσει στην τύχη τους** (ι) **(κάποιος) | κάτι δεν έχει (καμία) τύχη** (κάποιος/κάτι) δεν έχει (καμία) προοπτική για κάτι καλό, για επιτυχία: **προσπαθεί να πετύχει συμβιβασμό τώρα, γιατί, αν πάμε στο δικαστήριο, δεν έχει καμία τύχη** (ια) **κρατάω στα χέρια μου την τύχη (κάποιου)** η ζωή, η εξέλιξη, η πορεία (προσώπου ή θέματος) εξαρτάται από εμένα, από δικές μου αποφάσεις ή χειρισμούς: **οι αρχηγοί των υπερδυνάμεων κρατούν στα χέρια τους την τύχη όλου του κόσμου** || **ο νέος διευθυντής κρατάει την τύχη των εκατακτων υπαλλήλων στα χέρια του** (ιβ) **πηγαίνω (κάπου) να βρω την τύχη μου** | **αναζητώ την τύχη μου** αναζητώ (κάπου) καλύτερες συνθήκες ζωής: **πήγε μετανάστευ στην Αμερική να βρει την τύχη του** (ιγ) **αναζητώ καλύτερη τύχη** αναζητώ καλύτερες συνθήκες ζωής (ιδ) **η τύχη έπαιξε (σε κάποιον) ασχημο παιχνίδι** για τη δυσμενή κατάληξη υπόθεσης, η οποία εξελισσόταν θετικά ή έδινε ελπίδες για ευτυχή κατάληξη (ιε) **λέω την τύχη (κάποιου)** προλέγω το μέλλον (κάποιου): **«να σου πω την τύχη σου, να σου πω το ριζικό σου»** (ιστ) **καλή τύχη!** (ως ευχή) να πάνε όλα καλά! **2. το**

απρόβλεπτο στοιχείο στην έκβαση των πραγμάτων, το να γίνεται κάτι χωρίς να το έχει σχεδιάσει κανείς: ΦΡ. (α) **από τύχη** από τυχαία συγκυρία: *κέρδισε | τα κατάφερε* - (β) **στην τύχη** χωρίς να γνωρίζω ή να έχω προγραμματίσει κάτι: *δεν ξέρω ποιο είναι το σωστό- θα διαλέξω στην τύχη* (γ) **κατά τύχη** τυχαία: *όλα συνέβησαν ~* 3. (ειδικότ.) η καλοτυχία ή το σύνολο ευνοϊκών περιστάσεων: *με λίγη ~ θα τα καταφέρεις || έχει ~ στα χαρτιά | στην αγάπη | στη δουλειά || δεν είχε ~ στη ζωή του || δοκιμάζω την ~ μου || βασίζομαι στην ~ μου*- ΦΡ. (α) **τύχη βονό** πολύ ευνοϊκή συγκυρία: *είχε ~: το αυτοκίνητο του καταστράφηκε, αλλά αυτός δεν έπαθε ούτε γρατζουνιά* (β) (παροιμ.) *αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό ττερπάτσι* ο τυχερός πετυχαίνει στη ζωή του (γ) **χαρά στην τύχη του!** είναι πολύ τυχερός: *~ να πάρει ~ τοια κοπέλα!* (δ) **πού τέτοια τύχη!** για να δείξουμε ότι δεν είμαστε τυχεροί και δεν μας συμβαίνουν τόσο ευχάριστα γεγονότα, όσο σε κάποιους άλλους, ότι δεν έχουμε την τύχη άλλων: *-Θα φύγετε στις διακοπές; -Μπα, ~! (ε) (κάποιος) κοιμάται κι η τύχη του δουλεύει* για κάποιον που όλα του ερχονται ευνοϊκά, χωρίς ο ίδιος να κάνει τίποτα (στ) (λόγ.) **τύχη αγαθή** (τύχη αγαθή) (ως επίρρ.) ευτυχώς: *~ εμφανίστηκε ένα περιπολικό και οι επίδοξοι ληστές τράπηκαν σε φυγή* (ζ) **για καλή μου τύχη...** (σε αφήγηση) ευτυχώς για μένα: *- εκείνη την ώρα άρχισε να βρέχει και η φωτιά έσβησε* (η) **κάνω την τύχη μου** μου συμβαίνει κάτι και εξασφαλίζω καλή ζωή: *παντρεύτηκε την κόρη ενός βιομηχάνου κι έκανε την τύχη του!* 4. **τύχες** (οι) η ζωή ή το μέλλον (κάποιου): *οι - των λαών των Βαλκανίων* ΦΡ. **ενώνουμε τις τύχες μας** αποφασίζουμε να ζήσουμε μαζί ή να αγωνιστούμε μαζί: *θέλησαν να ενώσουν τις τύχες τους και να παντρευτούν.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα, παρώνυμο.* [ETYM αρχ. < θ. τυχ- (πβ. αόρ. β' έ-τυχ-ον) τού ρ. τυγχάνω (βλ.λ.)].

ΣΧΟΛΙΟ Η τύχη στους αρχαίους ήταν μέση λέξη (media vox): σήμαινε και την «καλή τύχη» και, λιγότερο, την «κακή τύχη» (το ίδιο και η λατ. fortuna). Η λ. τύχη (από το τυγχάνω) ήμειναν αρχικά «αυτό που συναντά κανείς (στη ζωή του), που συντυχαίνει, που τον βρίσκει» (το λατ. fortuna προήλθε από το fors, fortis «ευκαρία, το φερόμενο» από το ρ. ferte «φέρω»). Τυχερός και νεοελλ. τυχερός (για το η, πβ. *σίδηρος > σίδηρο, ξηρός > ξερός*) είναι «αυτός που έχει καλή τύχη», ενώ ατυχής και νεοελλ. άτυχος (για τον μεταπλασμό πβ. *ανώφελής - ανώφελος, απρεπής - απρεπος* κ.τ.ό.) είναι «αυτός που δεν έχει (καλή) τύχη», ο *τυχηρός* | *τυχερός* είναι και ευτυχής, ενώ ο *ατυχής* | *άτυχος* είναι δυστυχής | *δυστυχος*. Σε νεότερους χρόνους χρησιμοποιήθηκε για την «καλή τύχη» το ξενικό *γούρι* και το *γουρλής*. Το μεσαιωνικό *αγούρι*n επιτρέπει να δεχθούμε ότι η λ. προέρχεται από το λατ. augurium («καλός» οιωγός» μάλλον παρά από τουρκ. ugru, που και αυτό έχει πιθανώς την ίδια προέλευση. Όπως συνέβη και σε άλλες περιπτώσεις, λέξεις προερχόμενες από ξένες γλώσσες (ιδ. από την Τουρκική) χρησιμοποιούνται παράλληλα με τις ελληνικές, εμφανίζοντας περισσότερο βιομητικό χαρακτήρα και υφολογική απόχρωση (πβ. *κήπος - μπαξές, αστυφύλακας - μπατσός, έρωτας - σεβντάς* κ.ά.). Έτσι, κοντά στα *τυχερός - άτυχος* χρησιμοποιούνται αντιστοίχως τα ξενικής προελεύσεως *γουρλής - γρουσουζής* | *γουρσουζής* και *γκαντέμης*, που υφολογικά είναι πιο εκφραστικές λέξεις. Οι λέξεις αυτές είναι τουρκικές (ugurlu και ugrusuz «δυσοίωτος»), ενώ το *γκαντέμης* προέρχεται πθ. από το τουρκ. kademsiz «άμοιρος - κακότυχος».

τυχοδιώκτης (ο) [1826] {τυχοδιωκτών}, τυχοδιώκτρια (η) [1894] {τυχοδιωκτριών} 1. πρόσωπο που προσπαθεί να εκμεταλλευθεί τις περιστάσεις και χρησιμοποιεί κάθε μέσο για να επιτύχει: ~ πολιτικός ΣΥΝ. αριθμίας 2. (συνεκδ.) πρόσωπο που χρησιμοποιεί ανήθικα μέσα

για να επιτύχει τον σκοπό του ΣΥΝ. απατεώνας, παλιάνθρωπος. Επίσης τυχοδιώκτσα (η). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Glücksjäger].

τυχοδιωκτικός, -ή, -ό [1831] αυτός που σχετίζεται με τον τυχοδιώκτη: ~ νοοτροπία | πολιτική | φύση | πνεύμα | πόλεμος | ζωή. — τυχοδιωκτικά-ά | -ώς [1889] επίρρ.

τυχοδιωκτισμός (ο) [1895] ο τρόπος ζωής, η συμπεριφορά και η νοοτροπία του τυχοδιώκτη ΣΥΝ. αριθμίας.

τυχόν επίρρ. 1. ίσως, κατά τύχη: *αν ~ το ξεγάσω, θύμησε μου το το προί! επίσης* συχνά με τα «μην» και «μήπως»: *πρόσεχε μην ~ και το χάσεις!* (σε απειλές, μην τυχόν και) *αλίμονο σου αν...! μην τυχόν και ξεχάσεις να μου φέρεις αυτό που σου ζήτησα!* 2. (κ. ως επιθ.) πιθανός, ενδεχόμενος: *οι ~ ζημίες θα καλυφθούν από έκτακτες εισφορές.* [ETYM Ουδ. τής αρχ. μητ. τυχών, -ούσα, -όν, αόρ. β' τού ρ. τυγχάνω (βλ.λ.)].

τυχών, -ούσα, -όν {τυχ-όντος (θηλ. -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), θηλ. -ουσών} τυχερός (οχι επιλεγμένος): οποιοσδήποτε, ασήμαντος, συνήθ. μαζί με το πρώτος: *παντρεύτηκε τον πρώτο τυχόντα* || *Να μου μιλάτε καλύτερα. Δεν είμαι η πρώτη τυχούσα!* Επίσης (καθ.μ.) τυχόντας (ο). [ETYM Μητ. αορ. β' τού αρχ. τυγχάνω (βλ.λ.)].

τύψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (συνήθ. στον πληθ.) ο ελεγχος που ασκεί η συνειδηση (σε κάποιον για κακή πράξη του): *νόθω τύψεις* || *τον τρώει ο ~* || *δεν έχει τύψεις για τις πράξεις του.* [ETYM < μγν. τύψις < αρχ. τύπω (βλ.λ.)].

τον οριστικό άρθρο 7* ο, η, το τωνόντι επίρρ. (κ. προφορ. *τώνι*, συγκεκριμ. τ.) (λόγ.) πραγματικά, όντως. [ETYM < αρλ- φρ. τφ όντι].

τόρα επίρρ. 1. αυτή τη στιγμή: *είμαι απασχολημένος ~ || θα του τηλεφωνήσω ~ || φεύγω ~ αμέσως || το θέλω εδώ και ~!* ΦΡ. (α) (εμφατ.) *τόρα* *δα* αυτήν ακριβώς τη στιγμή (β) *από τόρα*; τόσο νωρίς; ~ *θα φύγεις; Κάθισε λίγο ακόμη!* 2. αυτή τη χρονική περίοδο, το παρόν: *μέχρι ~ ήμουν λίγο ιδεαλιστής- πρέπει όμως να αλλάξω αντιλήψεις!* || *~ που ανθίζουν τα κλαριά* || (ως ουσ.) με ενδιαφέρει το ~, όχι το παρελθόν ΦΡ. *από τόρα και στο εξής* βλ. λ. εξής 3. σήμερα και στο εξής: *από ~ πρέπει να αρχίσεις την προετοιμασία σου* 4. (+που) για να δείξουμε ότι έχει συντελεστεί, ολοκληρωθεί πλέον κάτι και το θεωρούμε δεδομένο: *~ που σε ξέρω πια, μπορώ να σου πω ένα μυστικό... || ~ που γνωριστήκαμε, ας μιλάμε στον ενικό* || *~ που τα είπαμε, κατάλαβα ότι δεν είχα δίκιο* 5. αμέσως, χωρίς καθυστέρηση: *~ φέρ' το μου, όχι αργό!* || (απολύτως) *-Πότε θα μου φέρεις αυτό τον καφέ; -!* (έρχεται, είναι έτοιμος) || (παροιμ.) *«άντρα θέλω, ~ τον θέλω* 6. για χρονικό σημείο πολύ κοντά στη στιγμή που μιλάμε (λίγο πριν ή μετά): *~ το είπα, δεν το άκουσες; || ~ φεύγουμε, μη φωνάζεις!* || *είναι μια βδομάδα - κλεισμένος στο σπίτι του και δεν θέλει να δει άνθρωπο-* ΦΡ. (α) *τόρα μάλιστα!* (i) για να δείξουμε απογοήτευση: *~! Μόνο αυτό μας έλειπε!* (ii) για να δείξουμε ικανοποίηση για κάτι που στο τέλος γίνεται σωστά: *~ έτσι είναι σωστό, όχι όπως το είχες πριν!* (β) *έλα τόρα!* για να δείξουμε σε κάποιον ότι δεν ευσταθούν αυτά που λέει ή κάνει ή ότι υπερβάλλει: *~, τι είναι αυτά που μας λες; || ~, μην κάνεις σαν μαρό!* 7. υπ' αυτές τις προϋποθέσεις, εν τωιαύτη περιπτώσει κ.λπ., έτσι όπως έχουν εξελχθεί τα πράγματα: *Κακώς του έδωσες λεφτά χωρίς απόδειξη. ~, μην τον είδατε!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ, ήδη.* [ETYM μγν. < αρχ. φρ. τη ώρα (με επίρρ. χρήση), με έκκρουση. Λιγότερο πθ. η αναγωγή σε περιφραση *τό ώρα, κατ' επίδραση εκφράσεων όπως τό νυν. τό σήμερα κ.ά.]

τωρινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που υπάρχει ή γίνεται τώρα: η ~ *κυβέρνηση* || *οι - νέοι* || τα ~ ήθη || *οι - μόδες* ΣΥΝ. σημερινός, σύγχρονος ANT. αλλοτινός, παλιός.

Υ

Υ, υ: ύψιλον, το εικοστό γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Κατά τη διαμόρφωση του ελληνικού αλφαβήτου, έτσι ώστε και οικονομικά να είναι (κάθε γράμμα να δηλώνει έναν φθόγγο) και λειτουργικά (να γράφεται και, κυρίως, να διαβάζεται με ευκολία), χρειάστηκε να επινοηθούν γράμματα που να δηλώνουν τα φωνήεντα. Αυτό έγινε με το α, το ε, το ι και το ο και, τελευταία από όλα, και με το υ. Επινοήθηκε το γράμμα ύψιλον, για να δηλώσει το φωνήεν [u] (ū | ū), το οποίο αργότερα στην αττική διάλεκτο προφέρθηκε ως [ū] (όπως περίπου το γαλλ. u στη λ. pure ή το γερμ. ü στη λ. über). Οι Ρωμαίοι μάλιστα, γλώσσες της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικής γραφής, έπλασαν ιδιαίτερο γράμμα στο αλφάβητο τους (που είναι εξέλιξη του δυτικού | χαλκιδικού ελληνικού αλφαβήτου), το «ελληνικό y» (y Graecum: rhythmus, Thucydides, mythus, zephyrus), για να δηλώσουν επακριβώς την προφορά του υ ως [ū], που δεν υπήρχε στη Λατινική. Οι ιστορικοί της ελληνικής γραφής δέχονται ότι το γράμμα Υ στηρίχθηκε στο βορειοσημιτικό waw, το οποίο στη σαμαρειτική του μορφή έδωσε το δίγαμμα (F), ενώ στη φοινικική του μορφή χρησιμοποιήθηκε για να παραστήσει το [u], το ύψιλον, ως γνωστόν, είναι αντιστοίχως η συμφωνική και η φωνηεντική πλευρά του ημφώνου w (πβ. αρχ. *KXEF-OC > κλέος, αλλά κλυ-τός! *réF-m > ρέω, αλλά ρύ-αξ (ρυάκι), ρεύ-μα). Το ότι επί πολλούς αιώνες (μέχρι τον 9ο/10ο αι. μ.Χ.) το υ προφερόταν ως [ū] και από τον 3ο αι. μ.Χ. είχε συμπίσει στην ίδια προφορά και το οι, έκανε ώστε οι Βυζαντινοί να το ονομάσουν υ ψιλόν (πβ. και ε ψιλόν) αντί της αρχικής ονομασίας του γράμματος που ήταν **Ϝ** αυτό, βεβαίως, δεν αλλάζει το γεγονός ότι στην αρχή της λέξης το υ συνοδεύεται στην προφορά από δασύ πνεύμα (υπό, υγρός). ΣΧΟΛΙΟ λ. αλφάβητο, γραφή.

Υ, υ ύψιλον το εικοστό γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. ύψιλον, αριθμός).

Υ.Α.Ε.Π. (η) Υπηρεσία Ασφαλείας Επισήμων Προσώπων.

ύαινα (η) {υαιών} **1.** σαρκοβόρο θηλαστικό που μοιάζει με σκύλο, έχει χαρακτηριστικά μεγάλα στρογγυλεμένα αφτιά και πανίσχυρες σιαγόνες και τρέφεται κυρ. με τα υπολείμματα του κυνηγιού των λιονταριών, των τίγρεων κ.λπ. **2.** (μτφ.) αμφοβόρος και ύπουλος άνθρωπος.

[ETYM < αρχ. ύαινα < ύς «χοίρος» + παραγ. επίθημα -αινα (πβ. κ. λέαινα, τρι-αινα). Το ζώο οφείλει την ονομασία του στην ομοιότητα του με τον χοίρο, τόσο στη μορφή όσο και ως προς την ακαθώπη χάρη. Το αρχ. ύς (βλ. κ. σός) < I.E. *sū-s, πβ. λατ. sus, αρχ. γερμ. sü (> γ'ρι. Sau «γουρούννα»), μέσ. αγγλ. sowe (> αγγλ. sow «γουρούννα») κ.ά.].

Υακινήθ (η) γυναικείο όνομα.

Υάκινθος (ο) {-ου κ. -ίνθου} **1.** ΜΥΘΟΛ. φραιότατος νέος, εγγονός του Λακ'δαίμονα και της Σπάρτης, ο αγαπημένος του Απόλλωνα, ο οποίος τον μεταμόρφωσε σε λουλούδι μετά τον θάνατο του **2.** όνομα αγίον της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. όν., βλ. λ. υάκινθος].

υάκινθος (ο) {-ου κ. -ίνθου} {-ων κ. -ίνθων, -ους κ. -ίνθους} καλλωπιστικό φυτό με έντονο άρωμα και πολυάριθμα μικρά άνθη, που μοιάζουν με κύπελλο κυανού, ροζ ή άσπρου χρώματος ΣΥΝ. ζουμπούλι.

[ETYM < αρχ. υάκινθος/Υάκινθος (αρχικός τ.), αβεβ. ετύμου, πβ. μεσογ. δάνειο, παράλληλος προς το λατ. vaccinium].

υαλεμπόριο (το) [1886] {υαλεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο υαλικών. — υαλέμπορος (ο).

υαλικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) **1.** κατασκευασμένος από γυαλί ΣΥΝ. γυάλινος **2. υαλικά** (τα) τα οικιακά σκεύη που έχουν κατασκευαστεί από γυαλί ΣΥΝ. γυαλικά. Επίσης υάλινος, -η, -ο [αρχ.].

υαλοβάμβακας (ο) {υαλοβαμβάκων} πυκνή και μαλακή μάζα από ύψιλον, η οποία χρησιμοποιείται σε θερμικές και ηχητικές μονώσεις, ως εσωτερική επένδυση σε μπουφάν, καθώς και στη διήθηση οξέων και διαλυμάτων καυστικών αλκαλίων ΣΥΝ. υαλομέταξα. [ETYM Απόδ. του αγγλ. fibreglass].

υαλοβερνίκωμα (το) {υαλοβερνικώματος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ. το υαλώδες επίχρισμα πηλίνων ή φαγεντιανών αντικειμένων, που το οποίο μπορούν να γίνουν υδατοστεγή.

υαλοβερνίκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η επέλιψη επιφάνειας με υαλοβερνίκωμα.

υαλογράφημα (το) {υαλογραφήματος | -ατα, -άτων} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ημιδιαφανής διακοσμητική σύνθεση από χρωματιστά κομμάτια γυαλιού, που χρησιμοποιούνται για να καλύψουν μια επιφάνεια ή ένα άνοιγμα (λ.χ. σε ένα παράθυρο) ΣΥΝ. βιτρό.

υαλογραφία (η) {υαλογραφιών} **1.** η τέχνη και η τεχνική κατασκευής υαλογραφημάτων **2.** (συνεκδ.) το υαλογράφημα. — υαλογραφικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyalographie].

υάλο γράφος (ο/η) **1.** ο κατασκευαστής υαλογραφημάτων **2.** όργανο για τη σχεδίαση ή τη μεταφορά σχεδίων πάνω σε γυαλί. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyalographe].

υαλογράφω ρ. αμετβ. {υαλογραφείς... | υαλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διακοσμή με υαλογραφήματα μια επιφάνεια.

υαλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {υαλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με γυαλί: στυλινός, διαφανής ΣΥΝ. υαλώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης.

-ης, -ές. **υαλοκαθαριστήρας** (ο) καθένας από τους δύο λεπτούς βραχίονες με ειδικό λαστιχάκι κατά μήκος τους, που είναι τοποθετημένοι στη βάση των μπροστινών ή και των πίσω τζαμιών του αυτοκινήτου και

χρησιμεύει στο καθαρίσμα τους.

[ETYM < ύαλο- (< αρχ. ύαλος, βλ. λ. γυαλί) + καθαριστήρας, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. essuie-glace, αγγλ. windscreen wiper].

υαλόλιθος (ο) {υαλόλιθ-ου | -ων, -ους} τεχνητή πλίνθος από συμπυκνές γυαλί το υαλότουβλο (βλ.λ.).

υαλομέταξα (η) {υαλομεταξών} ο υαλοβάμβακας (βλ.λ.).

[ETYM Απόδ. του γαλλ. soie de verre].

υαλόπαγος (ο) {υαλοπάγ-ου | -ων, -ους} λεπτό στρώμα πάγου, το οποίο δημιουργείται, όταν τα σταγονίδια της βροχής, του χιονόνερου ή της ομίχλης αποτίθενται πάνω σε επιφάνειες με θερμοκρασία ίση ή χαμηλότερη του σημείου πήξεως του νερού. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. verglas].

υαλόπανο (το) υλικό για την ενίσχυση ρευστών υλών οι οποίες χρησιμοποιούνται για την υγρομόνωση επίπεδων επιφανειών. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. glass cloth].

υαλοπίνακας (ο) [1885] {υαλοπινάκων} (λόγ.) το τζάμι (βλ.λ.).

υαλόπλασμα (το) [1888] {υαλοπλάσματος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. η θερμοελαστική ουσία του κυτταροπλάσματος, χωρίς τα κυτταρικά οργανίδια (βλ. λ. οργανίδιο) και τα έγκλειστα, η οποία είναι διαυγής σαν γυαλί. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyaloplasme].

υαλοποίησι ρ. μετβ. [1847] {υαλοποιείσ... | υαλοποίησα} μετατρέπω μια ύλη σε γυαλί. — υαλοποίηση (η) [1889].

υαλοπωλείο [1871] κ. (καθ.μ.) γυαλοπωλείο (το) (λόγ.) κατάσταση παρήσεως γυάλινων σκευών Φρ. **ταύρος εν υαλοπωλεία** βλ. λ. ταύρος.

υαλοπόλις (ο) [1871] {υαλοπολών} **υαλοπόλισσα** (η) {υαλοπολισσών} **1.** ιδιοκτήτης υαλοπωλείου **2.** πρόσωπο που πωλεί υαλικά. **υάλος** κ. **ύελος** (η) {υάλ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το γυαλί: *οπτική* ~ (για την κατασκευή γυάλινων οράσεως) **2.** (συνεκδ.) ο υαλοπίνακας. [ETYM < αρ^λ. ύαλος | ύελος, βλ. λ. γυαλί].

υαλοσκεπητής, -ής, -ές [1863] {υαλοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) ο σκεπασμένος ή στεγασμένος με γυαλί ΣΥΝ. τζαμοτός, τζαμένιος, υαλόφρακτος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM < ύαλος + -σκεπής < σκέπω].

υαλοστάσιο (το) [1883] {υαλοστασί-ου | -ων} (λόγ.) η τζαμαρία.

[ETYM < ύαλος + -στάσιο (< -στάτης < αρχ. ἵσθημι ἵσταμαι)].

υαλοτέχνης (ο) [μτγν.] {υαλοτεχνών} ο υαλοργός (βλ.λ.).

υαλοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη της κατεργασίας του γυαλιού και της κατασκευής γυάλινων αντικειμένων ΣΥΝ. υαλοουργία, υαλοποιία. — υαλοτεχνικός, -ή, -ό.

υαλότοιχος (ο) {υαλοτοιχ-ου | -ων, -ους} τοίχος από υαλότουβλα.

υαλότουβλο (το) δομικό υλικό που έχει την ιδιότητα να επιτρέπει στο φως να περνάει από μέσα του- χρησιμοποιείται είτε ως διακοσμητικό (σε διάφορα χρώματα) είτε για την κατασκευή τοίχων.

υαλοურγείο (το) [μτγν.] το εργαστήριο του υαλοργού ΣΥΝ. υαλό-ποίησι.

υαλοουργία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη της κατασκευής και η διαδικασία της παραγωγής γυάλινων ειδών ΣΥΝ. υαλοποιία **2.** η βιομηχανία της κατασκευής ειδών από γυαλί. — υαλοουργίας, -ή, -ό [μτγν.].

υαλοουργός (ο/η) (λόγ.) τεχνίτης που κατασκευάζει γυάλινα είδη ΣΥΝ. υαλοποιός, υαλοτεχνής. [ETYM < μτγν. υαλοργός < ύαλος + -ουργός (< ἔργον)].

υαλόφρακτος, -η, -ο [1888] (λόγ.) αυτός που καλύπτεται με τζαμαρία: ~ *χώρος* ΣΥΝ. τζαμοτός, υαλοσκεπής.

υαλόχαρτο(ν) (το) → γυαλόχαρτο

υαλώδης, -ής, -ές [αρχ.] {υαλώδ-ους | -είς (ουδ. -η), -ών} υαλοειδής

(βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
υάλωμα (το) [μεσν.] {υαλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η μετατροπή ύλης σε γυαλί **2.** το σύνολο των γυάλινων μερών ενός οικοδομημάτων ΣΥΝ. τζαμικά · **3.** το υαλογράφημα · **4.** το σμάλτο · **5.** ΙΑΤΡ. (α) οφθαλμική πάθηση των αλόγων, παρόμοια με γλαύκωμα (β) σπάνια διαμετοπάθεια που χαρακτηρίζεται από τον σχηματισμό μικρών διαφανών ογκιδίων. Επίσης υάλωση (η).
 υαλωτός, -ή, -ό [1880] (λόγ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από γυαλί ΣΥΝ. γυάλινος.

υάρδα (η) → γιάρδα
Υ.Β.Ε.Τ. (το) Υπουργείο Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας. Υβόννη (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. Yvonne, χαίδευτ. του ον. Yves, γεμ. αρχής, που σημαίνει μάλλον «ήμερο έλατο»].
 υβός, -ή, -όν [αρχ.] (λόγ.) καμπούρης, κυφός.

ύβος (ο) (λόγ.) **1.** η καμπούρα της καμήλας **2.** ΙΑΤΡ. (α) παθολογικό εξόγκωμα της ράχης ή του στήθους λόγω παραμορφώσεως της σπονδυλικής στήλης ή του στέρνου- η καμπούρα (β) *βουβάλειος* ύβος η συγκέντρωση λίπους στον αυχένα σε περιπτώσεις χρόνιας λήψης κορτιζόνης.
 [ΕΤΥΜ. < αρχ. ύβος < υβός (με αναβιβασμό του τόνου), ιατρ. όρ., αγν. ετύμου, με παραγ. επίθημα -βός και άλλων λ. που δηλώνουν σωματικό ελάττωμα, λ.χ. *στραβός, ραϊβός* κ.ά.].

υβρεολόγιο (το) [1886] {υβρεολογι-ου | -ων} (περιληπτ.) το σύνολο των ύβρεων, λόγια που αποτελούν ύβρεις: *ξέσπασε σ' ένα φοβερό ~ εναντίον του αντιπάλου του* ΣΥΝ. βρισίδι.

υβρη (η) → υβρίς
υβριδίο (τα) {υβριδι-ου | -ων} **1.** ΒΙΟΛ. φυτό ή ζώο που προέρχεται από τη διασταύρωση γενετικός ανώμοιων ατόμων **2.** ΓΛΩΣΣ. σύνθετη λέξη της οποίας τα στοιχεία προέρχονται από δύο διαφορετικές γλώσσες, π.χ. *βιντεοταινία, νεοκλασικός* αλλιώς νόθο σύνθετο. — υβριδικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. κέφι.
 [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. hybride < λατ. hybrida | hibrida | ibrida «γόνος διασταυρώσεως ετερογενών ζώων ή φυτών», αγν. ετύμου. Η ορθογρ. μορφή της λ. οφείλεται σε παρετυμολογία προς το αρχ. υβρίς].

υβριδοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο υβριδισμός. Επίσης υβριδίαση. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. hybridisation].
υβρίσις ρ. μετβ. {υβρίσι-α, -θηκα (λογιότ. υβρίσθην, -ης, -η..., μετ. υβρίσθεις, -είσα, -έν)} (λόγ.) βρίζω. [ΕΤΥΜ. αρχ. < υβρίς (βλ. λ.)].

ύβρις (η) {ύβρι-εως, -ιν | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** απρεπής έκφραση, η οποία προσβάλλει την τιμή και την αξιοπρέπεια (κάποιου): *εκοτομίζω | εκτοξεύω ύβρεις εναντίον κάποιου* ΣΥΝ. βρισιά **2.** καθέτι το οποίο προσβάλλει, θίγει την αξιοπρέπεια, την τιμή κάποιου: *αποτελεί ύβριν για το πολίτευμα μας η εκλογή αυτού του προσώπου* **3.** (στην αρχαία τραγωδία) η αλαζονική συμπεριφορά του ανθρώπου, που οδηγούσε σε υπέρβαση του ηθικού και του θεϊκού νόμου και επέφερε την τιμορρία του. Επίσης **ύβρη**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίκηση*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ύβρις, αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. εμφανίζει αρχικό μόριο ύ | υ «επί» (βλ. λ. ύστερος), καθώς και το ριζικό θ. του αρχ. *βρι-αρός* «βαρύν, σταθερός» (βλ. λ. *βρίθω*), αλλά κάτι τέτοιο δεν ευσταθεί μορφολογικός. Η παλαιότερη σύνδεση με τον τ. *υπέρ*, η οποία θα ήταν ικανοποιητική σημασιολογικός, δεν γίνεται αποδεκτή. Έχει, τέλος, παρουσιαστεί και η εκδοχή του δανείου από χετ. *hu(wa)rrar «βαριά προσβολή, ύβρις». Στον Όμηρο η λ. αναφερόταν στην παραβίαση των κανόνων και στην υπέρβαση των ορίων που θεωρούνταν αμώζοντα για θνητούς ανθρώπους, με συνέπεια την προσβολή των θεών και τον εξορισμό τους].

υβριστής (ο) [αρχ.], **υβριστρια** (η) {υβριστριών} πρόσωπο που υβρίζει.
υβριστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την ύβριν ή τον υβριστή ή αποτελεί ύβριν: ~ *συμπεριφορά | άρθρο | σχόλιο | δημοσίευμα | επίθεση* | γλώσσα. — υβριστικ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ.

ύβωμα (το) {υβώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο υβός, η καμπούρα · **2.** Γ.Ε.Ω. τοποθεσία με ενδιάμεσο υψόμετρο, η οποία περιβάλλεται από όρη και λόφους από τη μια πλευρά και πεδιάδες από την άλλη.
 [ΕΤΥΜ. < αρχ. ύβωμα < υβός (βλ. λ.)].

ύβωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η κύφωση, το καμπούρισμα.

Υ.Γ. (το) **1.** Υπουργείο Γεωργίας **2.** υστερόγραφο.
υγεία κ. (λαϊκ.) υγεία κ. **γεια** (η) **1.** η εύρυθμη λειτουργία του οργανισμού, η φυσιολογική κατάσταση των οργάνων του σώματος (ειδικότ.) η πλήρης σωματική, ψυχική και κοινωνική ευεξία: *είμαι καλά στην ~ μου* || *η πολυφαγία δεν κάνει καλό στην ~* || *έχει σιδερένια | ασόλινη ~* || *καταστρέφω | ξαναβρίσκω την ~ μου* || (οικ.) *από ~ πώς πάμε;* (είστε υγιής;) || η ~ είναι το *πολυτιμότερο αγαθό* || *πάνω απ' όλα η ~!* ΦΡ. (α) *χάιρω άκρας υγείας* είμαι απολύτως υγιής (β) *βρίσκω την υγεία μου* (στο τέλος πρότασης) βρίσκω λύση σε πρόβλημα (όχι κατ' ανάγκην υγείας) που με ταλαιπωρεί: *έκομα το κάπνισμα και βρήκα την υγεία μου* || *πάρε μια μοτοσικλέτα να βρεις την υγεία σου, αντί να ταλαιπωρείσαι με τη συγκοινωνία!* (γ) εις υγείαν | *στην υγεία σας ευχή* που απευθύνει κάποιος ως πρόποση σε αυτούς με τους οποίους είναι μαζί ή προς τρίτους, υψώνοντας το ποτήρι του προς το μέρος τους (δ) με τις υγείες | *υγείες (σου | σας)!* (ι) ευχετ. προς κάποιον που φταρνίστηκε ΣΥΝ. γέιτσες (ii) προς κάποιον που

ήπικε και έφαγε (iii) (ειρων.) προς κάποιον που απέτυχε σε προσπάθεια (ε) *υγεία!* (ενν. να *παύρξει*) για κάποιον που απέτυχε ή ατύχησε: *Μη στενοχωριέσαι! ~ ! Όλα διορθώνονται!* (στ) *την υγεία μας να 'χουμε!* για τη δήλωση της πρωτεύουσας αξίας της υγείας έναντι οποιοδήποτε άλλου αγαθού· κυρ. ως έκφραση παρηγορίας: *Μη στενοχωριέσαι που δεν τα κατάφερες!* ~! (ζ) και σε | εις άλλα με υγεία να μας συμβούν και άλλα ευχάριστα πράγματα και να είμαστε υγιείς να τα χαρούμε (η) *χαρτί υγείας* βλ. λ. *χαρτί 2.* η ισορροπία του πνευματικού και ψυχικού κόσμου, η απουσία διαταραχών: *φροντίζει για την ψυχική του ~, γι' αυτό δεν αγχώνεται* || *ο φανατισμός βλάπτει την πνευματική μας ~* **3.** ο τομέας παροχής υγειονομικών υπηρεσιών: *Εθνικό Σύστημα Υγείας* || *κέντρο | Παγκόσμια Οργάνωση | Υπουργείο Υγείας 4.* (μτφ.) η ευστάθεια, η ισορροπία, η καλή λειτουργία: η ~ της *οικονομίας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξενιτεία, συνίζηση*.
 [ΕΤΥΜ < μτγν. υγεία | υγεία < αρχ. υγίεια (πβ. κ. *ταμ-ειών > ταμ-ειών*) < υγιής (βλ. λ.)].

υγειολογία (η) {χωρ. πληθ.} η περιγραφή της λειτουργίας των οργάνων υγιούς οργανισμού. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. hygiology].

υγειονομείο (το) [1833] υγειονομική υπηρεσία που εδρεύει σε λιμάνια ή συνοριακούς σταθμούς και μεριμνά για την προφύλαξη της χώρας από λοιμώδη νοσήματα.

υγειονομία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} η κρατική υπηρεσία που φροντίζει για τη δημόσια υγεία: *έλεγχοι της ~ σε εστιατόρια*.
υγειονομικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με την υγειονομία: ~ *εξέταση | κέντρο | έλεγχος | μονάδα | φροντίδα | περιθαλψη | σόμα | επιτροπή | υπηρεσία* - ΦΡ. (α) *υγειονομική ταφή* (για απορρίμματα) η αναερόβια ταφή απορριμάτων (τρόπος ταφής που διασφαλίζει τη δημόσια υγεία) (β) *υγειονομική ζώνη* βλ. λ. *ζώνη 2.* *υγειονομικός* (ο) ο υπάλληλος της υγειονομίας.
υγειονόμος (ο/η) [1856] ο προϊστάμενος υγειονομικής υπηρεσίας.

υγίαινω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} είμαι καλά στην υγεία μου, έχω ευεξία ANT. νοσώ, ασθενώ ΦΡ. *υγίαινε | υγιάνε!* (i) ευχή από απευθύνεται από κάποιον που πίνει σε κάποιον άλλον (ii) αποχαιρετιστήρια φράση. [ΕΤΥΜ < αρχ. υγίαινω < υγιής (βλ. λ.)].

υγιεινή (η) [1847] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις μεθόδους και τα μέσα που είναι κατάλληλα για την προστασία της υγείας: *οι κανόνες της ~* || ~ *τροφιμών 2.* (ειδικότ.) η φροντίδα για την υγεία μέλους του σώματος ή κοινωνικής ομάδας: η ~ *των στόματων | των δοντιών* || *βιομηχανική | σχολική | αθλητική* - ΦΡ. *είδη υγιεινής* είδη μπάνιου (λ.χ. λεκάνες, μπανιέρες, πλακάκια, νιπτήρες κ.λπ.).
 [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., από γαλλ. hygiène, ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επιθ. υγιεινός (βλ. λ.)].

υγεινολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο κλάδος που μελετά ό,τι σχετίζεται με τη δημόσια υγεία (υγιεινή ύδρευσης, αποχέτευσης, επιδημιών κ.λπ.). — **υγεινολογικός**, -ή, -ό [1889]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχ. hygienology].
υγεινολόγος (ο/η) [1866] γιατρός που έχει ειδικευθεί στην υγεινολογία. #

υγιεινός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβάλλει στη διατήρηση της υγείας: ~ *διατροφή | διαβίωση | τροφή | κλίμα | αέρας | περιβάλλον 2.* (ειδικότ.) που δεν περιέχουν λιπαρές ή άλλες βλαπτικές ουσίες. — **υγιεινά** επίρρ.
 [ΕΤΥΜ. < αρχ. υγιεινός < *ύγιεσ-νός < υγιής (θ. *ύγιεσ-, βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -νός, με απολοποίηση του συμπλεγματος -σν- και αντίεκταση (πβ. *αλγινός < *άλγεσ-νός < άλγος, ορεινός < *όρεσ-νός < όρος*)].

υγιής - **υγιής**. Οι δύο λέξεις διαφέρουν στη σημασία και τη χρήση τους: υγιεινός είναι «αυτός που βοηθεί στην υγεία», ενώ υγιής είναι «αυτός που έχει υγεία» και μεταφορικά «ο λογικός, ορθός» και «αυτός που λειτουργεί ορθά ή αποδοτικά». Αρα, φράσεις όπως «υγιής διατροφή» (αντί του ορθού «υγιεινή διατροφή») ή «Υγιής υγιεινή η αντίδραση των εργαζομένων» (αντί του ορθού «Υγιής αντίδραση») πρέπει να αποφεύγονται ως λανθασμένες.

υγιής, -ής, -ές {υγι-ούς | -είς (ουδ. -ή)} υγιέστ-ερος, -ατός **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υγεία: ~ *παιδί*· ΦΡ. *νους υγιής εν σώματι υγεί* βλ. λ. *νους 2.* (ειδικότ.) αυτός που έχει ψυχική και πνευματική υγεία, που δεν εμφανίζει ψυχικά ή διανοητικά προβλήματα: - *άνθρωποι για μια ~ κοινωνία 3.* (μτφ.) λογικός, σωστός: ~ *αντίληψη | νοοτροπία 4.* (μτφ. για θεσμό) (α) που λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές του, χωρίς παρεκκλίσεις: ~ *δημοκρατία | δικαιοσύνη | οικονομία* (χωρίς ελλειμματα, πληθωρισμό κ.λπ.) (β) που γίνεται με θεμιτό τρόπο: ~ *ανταγωνισμός* ANT. αθεμίτος **5.** (ειδικότ. για επιχείρηση) που λειτουργεί αποδοτικά, που αποφέρει κέρδη: ~ *επιχείρηση* ANT. προβληματικός **6.** ηθικός αποδεκτός: ~ *νοοτροπία | πράξεις* ANT. νοσηρός, ανήθικος. — **υγιώς** επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *υγιεινός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. υγιής < *su-g*in-es, συνθ. λ., < I.E. *su- «ευ, καλώς» (βλ. λ. *εύΤ+* I.E. *g*in- «ζωή, βίος» (βλ. λ. *ζώ, βίος*), πράγμα που σημαίνει ότι η λ. αντιστοιχεί στο αρχ. *ευζωία* και συνδ. με τον συνών. αβε-στ. hu-jva-ti-].

υγραέριο (το) {υγραερι-ου | -ων} αέριο καύσιμο που αποτελείται από προπάνιο ή βουτάνιο και διατίθεται στο εμπόριο υδροποιημένο υπό πίεση σε ειδικές φιάλες· χρησιμοποιείται για τη λειτουργία οικιακών συσκευών, για την κίνηση οχημάτων κ.α. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. liquid gas].
υγραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υγραν-α, -θηκα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω

(κάτι) υγρό, το διαβρέχο: ~ τα χείλη | τη γλώσσα μου ♦ 2. (αμετβ.) γίνονται υγρός, επιποτίζονται από υγρασία: τα ρούχα *ύγραναν* 3. (μεσοπαθ. *υγραίνωμαι*) (α) γίνονται υγρός (β) (μτφ. για γυναίκα) εκκρίνει υγρά στον κόλπο λόγω σεξουαλικής διέγερσης ΣΥΝ. (καθημ.) μουσκεύω. — *ύγρανση* (η) [αρχ.].

υγραντήρας (ο) συσκευή που παράγει υδατμούς για την ύγρανση της ξηρής ατμόσφαιρας ΑΝΤ. αφυγραντήρας. [ETYM. < υγραίνω + παραγ. επίθημα -τήρας, μ'ταφρ. δάνειο από αγγλ. moisturiser].

υγραντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που υγραίνει, που προκαλεί υγρασία. **υγρασία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΜΕΤΕΩΡ. η παρουσία μεγάλης ποσότητας υδατμών στον ατμοσφαιρικό αέρα: με *πειράζει* η - | *έχει πολλή -στο χωριό* ΑΝΤ. ξηρασία 2. η υγρότητα σε επιφάνεια ή χώρο: το δωμάτιο | το ταβάνι | το σπίτι *έχει* ~ 3. τα σταγονίδια νερού που σχηματίζονται στους πόρους αγγείου ή τοίχου ή τα ίχνη σαπίσματος στους τοίχους: ο *τοίχος έβγαλε - και χλόασε το χρώμα του*. [ETYM. < αρχ. υγρασία < υγράω «είμαι υγρός» < υγρός (βλ.λ.)].

υγρό (το) 1. ΦΥΣ. κάθε σώμα που βρίσκεται σε υγρή κατάσταση 2. ΦΥΣ.ΟΛ. κάθε υδαρές συστατικό του οργανισμού: *γαστρικό -* || *υδατοειδές ~ των οφθαλμών* || τα ~ *του κόλπου της γυναίκας*. [ETYM. < αρχ. υγρόν, ουδ. του επιθ. υγρός (βλ.λ.)]. Σε αρχ. επιγραφές απαντά η βασική σημ. του υγρού σώματος (*μετρείν τα υγρά*, Επίδαυρος 4ος αι. π.Χ.), ενώ μτγν. είναι η χρήση της λ. για τα σύμφωνα λ, ρ].

υγρό- κ. **υγρό-** κ. **υγρ-** α συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: 1. με υγρή ή ρευστή κατάσταση: *υγρο-ποιώ, υγρο-αέριο, υγρο-πίσσα* 2. με την υγρασία της ατμόσφαιρας: *υγρο-γράφος, υγρο-μετρία* 3. με υδατίνη έκταση: *υγρο-βιότοπος* 4. με τα υγρά σύμφωνα: *υγρο-ληκτός*.

[ETYM. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *υγρ-όφθαλμος*, μτγν. *υγρο-ποιώ*), που προέρχεται από το επιθ. *υγρός* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. < γαλλ. hygrométrie) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. wetland «υγρότοπος»)].

υγροβιότοπος (ο) {υγροβιότοπ-ου | -ων, -ους} ΟΙΚΟΛ. υδατίνος χώρος (ποταμός, λίμνη, θάλασσα) μαζί με τις παρακείμενες εδαφικές εκτάσεις, όπου ζει και αναπτύσσεται υπό τις κατάλληλες συνθήκες ορισμένη πανίδα και χλωρίδα.

υγρογράφος (ο) ΜΕΤΕΩΡ. όργανο με το οποίο καταγράφεται σε χαρτί η υγρασία του αέρα. [ETYM. Ελληνογίνης ξέν. όρ., < αγγλ. hygrogaph].

υγρόληκτος, -η, -ο [1860] ΓΛΩΣΣ. (για λέξη) αυτός που το θέμα του έχει χαρακτηρισμό υγρό σύμφωνο (λ, ρ). [ETYM. < υγρός < -ληκτός < λήγω, πβ. κ. φωνηεντό-ληκτός].

υγρομετρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μέτρηση της υγρασίας του ατμοσφαιρικού αέρα ΣΥΝ. υγρασκοπία. — *υγρομετρικός*, -ή, -ό [1802]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hygrométrie].

υγρομέτρο (το) [1802] {υγρομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. όργανο για τη μέτρηση της σχετικής υγρασίας του ατμοσφαιρικού αέρα ΣΥΝ. υγρογράφος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hygromètre].

υγρομόνωση (η) { -ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η μόνωση των τοίχων και των πλακών της οικοδομής ώστε να μη τα διαπερνά υγρασία.

υγρόπισσα (η) [1802] {χωρ. πληθ.} πίσσα που βρίσκεται σε ρευστή κατάσταση.

υγροποίηση (η) → υγροποιώ
υγροποίησης, -η, -ο αυτός που μπορεί να υγροποιηθεί.
υγροποιητικός, -ή, -ο αυτός που μπορεί να υγροποιεί κάτι.

υγροποιώ ρ. μ.πβ. [μτγν.] {υγροποιέ-ω... | υγροποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (στερεό ή αέριο σώμα) σε υγρό. — *υγροποίηση* (η) [1887].

υγρός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει σύσταση όμοια με το νερό, τα διάφορα ποτά κ.λπ.: το ξην συμπιεσμένο ρευστό: ~ *τροφή* | *διάλυμα* | *καύσιμο* (πβ. λ. *ρευστός, στερεός, αέριος*): ΦΡ. (α) *υγρό στοιχείο* βλ. λ. *στοιχείο* (β) *υγρός στίβος* αγωνίσματα που διεξάγονται σε πισίνα (γ) *υγρός ταφος* το υγρό στοιχείο, συνήθ. η θάλασσα, όταν πνίγεται κάποιος σε αυτό: το *Αιγαίο έγινε ο - των ναυτικών μας, που γάθηκαν στο ναυάγιο* 2. *υγρό* (το) βλ.λ. 3. αυτός που περιέχει υγρασία: ~ *αέρας* | *κλίμα* | *φυλακή* | *σεντόνια* 4. βρεγμένος, νοτισμένος: ~ *χώρα* || - *μάτια από τα δάκρυα* 5. ΓΛΩΣΣ. *υγρά σύμφωνα* τα σύμφωνα λ, ρ. [ETYM. < αρχ. υγρός, αβεβ. ετύμου, ίσως < Ι.Ε. *wog-wo- «υγρός», πβ. αρχ. σκανδ. vafkr, ολλ. wak κ.ά. Πολύ λίγες πιθανότητες συγκεντρώνει τυχόν σύνδεση με το λατ. iuidus «υγρός»].

υγροστάτης (ο) {υγροστατών} σύστημα αυτόματου ελέγχου της υγρασίας του αέρα, το οποίο χρησιμοποιείται στις εγκαταστάσεις κλιματισμού.

[ETYM. < υγρός < -στάτης < αρχ. ἴστημι | ἵσταμαι, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrosstat].

υγροτάξια (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΒΙΟΛ. η κατευθυνόμενη απόκριση κινητού οργανισμού προς την υγρασία 2. (καταχρ.) ο υγροτροπισμός. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hygrotaxie].

υγρότητα (η) [αρχ.] η ιδιότητα του υγρού.
υγρότοπος (ο) {υγροτόπ-ου | -ων, -ους} υδατίνος χώρος με υδρόβια βλάστηση και λασπόδες εδάφους: φυσικός | *τεχνητός* ~. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wetland]. **υγροτροπισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η προσανατολισμένη μετακίνηση ενός φυτού προς το μέρος όπου υπάρχει υγρασία ή προς την υγρασία του αέρα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrotopism].

υγρόφιλος, -η, -ο 1. αυτός που απορροφά τα υγρά και κυρ. το νερό ΣΥΝ. υδρόφιλος 2. (για φυτά ή οργανισμούς) αυτός που ευδοκμεί σε υγρούς τόπους ΣΥΝ. υδροχαρής. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrophile].

υγρόφυτο (το) {υγροφύτ-ου | -ων} φυτό που ζει σε περιβάλλον με υψηλή υγρασία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygrophyte]. **ύγρασμα** (το) {υγρασμ-ατος | -ατα, -άτων} η συλλογή υγρών στον εγκώνα, στο γόνατο κ.α., κάτω από το δέρμα και σε σημείο όπου ασκείται πίεση ή τριβή. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hygroma].

Υ.Δ. (το) Υπουργείο Δικαιοσύνης.
υδαρής, -ής, -ές {υδαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. ρευστός, νερούλος: - *περιττώματα* 2. (μτφ.) *πλαδαρός, χαλαρός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ETYM. < αρχ. υδαρής < υδάω (βλ.λ.)].

υδαταγωγός, -ός, -ό [1897] (λόγ.) 1. αυτός που μεταφέρει νερό: ~ *κατασκευή* 2. **υδαταγωγός** (ο) ο σωλήνας νερού.

υδατάεριο κ. **υδρατάεριο** (το) {υδαταερί-ου | -ων} ΧΗΜ. αέριο μείγμα μονοξειδίου του άνθρακα και υδρογόνου, που χρησιμοποιείται σε βιομηχανικές συνθέσεις όπως στην παρασκευή συνθετικής βενζίνης. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. water gas].

υδατάνθρακας (ο) [1876] {υδατάνθρακων} ΓΒΙΟΛ. φυσική οργανική ένωση που αποτελεί ουσιαστές συστατικό όλων των ζωντανών οργανισμών και μία από τις κυριότερες πηγές ενέργειας γι' αυτούς και σχηματίζεται από διοξείδιο του άνθρακα και νερό στα φυτά κατά τη φωτοσύνθεση: *υδατάνθρακες περιέχουν οι πατάτες, το ρύζι κ.ά.* 2. ΧΗΜ. οργανική ένωση, της οποίας το μόριο αποτελείται μόνο από άνθρακα και υδρογόνο και η οποία αποτελεί το βασικό συστατικό του πετρελαίου, του φυσικού αερίου κ.ά. *απαντά, μερικές φορές, στα δέντρα και σε άλλα φυτά.* [ETYM. Απόδ. του γαλλ. hydrates de carbon (πληθ.)].

υδαταποθήκη (η) [1884] {υδαταποθηκών} χώρος (δοχείο, δεξαμενή) εναποθήκευσης νερού.

υδατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το νερό: ~ *στατικά* ΦΡ. **υδατική κρέμα** η καλλυντική κρέμα που ενυδατώνει το δέρμα.

υδατίνος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που αποτελείται από νερό: ~ *στρώμα* | *οδός* ΦΡ. **υδατινοί πόροι** το σύνολο των φυσικών υδάτων που απαντούν στη Γη και μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τον άνθρωπο, λ.χ. τα νερά των ποταμών, των λιμνών, των πηγών κ.ά. ΣΥΝ. υδατόδης 2. αυτός που παρασκευάζεται από νερό: ~ *βαφή* | *διάλυμα* 3. (μτφ.) διαφανής: ~ *γαρμμές*.

υδατο- κ. **υδατο-** κ. **υδατ-** λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση με το νερό: *υδατο-καλλιέργεια, υδατο-στεγής, υδατο-μετρία, υδατο-σημο, υδατο-ώνιο*.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. υδάω, υδάτος].

υδατογράφημα (το) [1887] {υδατογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ.-ΧΗΜ. σχέδιο (γράμματος, εικόνες, συμβόλων κ.λπ.) που σχηματίζεται στο χαρτί, όταν αυτό βρίσκεται ακόμη σε πολύωδη κατάσταση και σε φάση λείανσης των επιφανειών του, το οποίο γίνεται ευκρινές, όταν το χαρτί παρατηρηθεί πάνω από μια πηγή φωτός χρησιμοποιείται για την αναγνώριση του κατασκευαστή ή της ποιότητας του χαρτίου και τη διακρίβωση και πρόληψη παραγάραιξης ή πλαστογραφίας: στα *χαρτονομίσματα υπάρχουν υδατογραφήματα*.

υδατογραφία (η) [1897] {υδατογραφιών} 1. η ζωγραφική που γίνεται με χρώματα διαλυμένα στο νερό ΣΥΝ. ακουαρέλα 2. (συνεκδ.) ζωγραφικός πίνακας με υδροχρώμα. — *υδατογραφικός*, -ή, -ό [1890].

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. aquarelle].

υδατογράφος (ο/η) [1883] πρόσωπο που ζωγραφίζει υδατογραφίες.

υδατογραφώ ρ. αμετβ. [1887] {υδατογραφέ-ω... | υδατογραφή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ζωγραφίζω υδατογραφίες, υδατοδιαλύτος, -ή, -ό (για σώμα) αυτός που έχει την ιδιότητα να διαλύεται στο νερό.

[ETYM. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hydrosoluble (νόθο συνθ.)].

υδατοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {υδατοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος με νερό, υδατόδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. **υδατοκαλλιέργεια** (η) {υδατοκαλλιεργειών} 1. η εκτροφή υδροβίων ζώων, κυρ. ψαριών, καθώς και η καλλιέργεια υδροβίων φυτών (φυκιών) (πβ.

ιχθυοκαλλιέργεια, ιχθυοτροφία) 2. η καλλιέργεια φυτών σε άγονο έδαφος, ποτίζοντας τα με νερό που περιέχει όλα τα απαραίτητα για την ανάπτυξη στοιχεία. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aquaculture]. **υδατοκομία** (η) {χωρ. πληθ.} η καλλιέργεια και η εκτροφή υδροβίων ζωικών οργανισμών σε ειδικά εργαστήρια με στόχο τον τεχνητό πολλαπλασιασμό τους.

[ETYM. < υδατο- + -κομία (βλ.λ.) < αρχ. ΚΟΜΩ «φροντίζω, περιποιούμαι»].

υδατολογία (η) [1847] η υδρολογία (βλ.λ.).

υδατομετρία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η μέτρηση των φυσικών ιδιοτήτων του νερού 2. μέθοδος προσδιορισμού της σκληρότητας του νερού. Επίσης υδατομέτρηση. — *υδατομετρικός*, -ή, -ό. **υδατόμετρο** (το) {υδατομέτρ-ου | -ων} το υδρόμετρο (βλ.λ.). **υδατοπερατός**, -ή, -ό [1887] υδροπερατός (βλ.λ.). — **υδατοπερατό-**τητα.

[ETYM. < υδάω, -ατός < πάρατος < αρχ. περάω (-άω), βλ. λ. *περνάω*]. **υδατοποσία** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η πόση νερού, η υδροποσία. [ETYM. < αρχ. υδατοποσία < υδάω- + -ποσία < πόσις]. **υδατόπτωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πτώση των υδά-

των, κυρ. ποταμού, από μεγάλο ύψος, η οποία συχνά χρησιμοποιείται ως μέσο παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας.
[ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. waterfall]. υδατόσημο (το) {υδατόσημ-ου | -ων} 1. το σχέδιο, η παράσταση που

εκτυπώνεται πάνω σε φύλλο χαρτί με υδατίνες γραμμές και γίνεται ορατό όταν το χαρτί παρατηρηθεί πάνω από πηγή φωτός ΣΥΝ.

υδατογραφία 2. (ειδικότ.) το υδατογράφημα που χρησιμοποιείται σε γραμματόσημα και το οποίο πιστοποιεί τη γνησιότητα τους και καθιστά δυσχερέστερη την παραχάραξη τους.
[ETYM· Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. watermark].

υδατοσκοπία (η) → υδροσκοπία **υδατοσκοπικός**, -ή, -ό
→ υδροσκοπία

υδατοστεγής, -ής, -ες [1873] {υδατοστεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αδιαπέραστος από νερό ΣΥΝ. υδροστεγής, αδιάβροχος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. wasserdicht], υδατοστρόβιλος (ο)

{υδατοστρόβιλ-ου | -ων, -ους} 1. η δίνη του νερού, ο στρόβιλος ΣΥΝ.
υδροστρόβιλος (βλ.λ., σημ. 1) 2. μηχανικός στρόβιλος που κινείται με τη δύναμη νερού. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. water-sprout]. **υδατόστρωμα** (το)

[1883] {υδατοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} στρώμα νερού. υδατοσφαιρίση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} θελ. ομαδικό άθλημα που παίζεται στο νερό από δύο ομάδες επτά κολυμβητών, οι οποίοι προσπαθούν να ριξούν τη μπάλα στην εστία της αντίπαλης ομάδας-τ γουότερ-πόλο. Επίσης υδατόσφαιρα [ETYM. Απόδ. του αγγλ. water polo]. **υδατοσφαιριστής** (ο), **υδατοσφαιρίστρια** (η) {υδατοσφαιρι-στριών} ο αθλητής | η αθλήτρια της υδατοσφαιριστής ΣΥΝ. πολίστας, υδατοφράκτης (ο) [1889] {υδατοφρακτάν} μεγάλο τεχνητό φράγμα για τη συγκέντρωση ή τη συγκράτηση των υδάτων ΣΥΝ. (λαϊκ.) νερο-δεσιά.

υδατόσημο, -ης, -ες [αρχ.] {υδατόδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} 1. αυτός που μοιάζει με νερό ΣΥΝ. υδαρής, νερούλος 2. αυτός που αποτελείται από 'ερό ΣΥΝ. υγρός, υδατινός 3. αυτός που έχει αναμιχθεί με νερό ΣΥΝ. νερομίμενος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

υδατόνω ρ. μετβ. {υδατό-σα, -θηκα, -μένος} 1. ενυδατώνω (βλ.λ. 2). (λόγ.) αραιώνω (κάτι) βάζοντας νερό. — υδατόση (η) [μεσν.]. [ETYM < αρχ. υδατό (-όω) < ύδωρ, υδατος (βλ.λ.)]. **Υ.Δ.Ε.Α.** (η) Υπηρεσία Διαιτολογίας και Εξαγωγικών Διευκολύνσεων.

υδών (το) εδωδίο μανιτάρι. [ETYM < μγν. υδών, αββ. εθύμου. Έχει υποστηριχθεί ότι η λ. συνδ. με το ύδωρ μέσω σημ. «χρυσόδης, υδαρής» ή με το ρ. ύει «βρέχει» μέσω σημ. «φυτό που φυτρώνει στη βροχή». Ακόμη έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για συνθ. από τις λ. ύς «χοίρος» και αμάρτυρο *έδον «τροφή» (θ. εδ- του εσθίου «τρώγω»), πβ. κ. γερμ. Saubrot, αγγλ. soubrot, όν. φυτών (sow «γοουρούν» + bread «ψωμί»)].

Υδρα (η) 1. νησί του Αργοσαρονικού Κόλπου σε μικρή απόσταση από τις ΝΑ ακτές της Αργολίδας 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Υδραίος (ο), Υδραία (η), υδραϊκός, -ή, -ο κ. (λόγ.) υδραϊκός, -ή, -ό. [ETYM. < αρχ. Υδρα (βλ. λ. υδρα ανερωφίδω)].

υδρα (η) {υδρών} (λόγ.) 1. ασπόνδυλος οργανισμός με πεπτική κοιλότητα που έχει ένα μόνο άνοιγμα-απαντή με τη μορφή πολυπόδα (βλ.λ.) σε γλυκά νερά και έχει μεγάλη αναγεννητική ικανότητα (πβ. κ. τον μύθο για τη Λερναία Ύδρα 2. **Λερναία Ύδρα** βλ.λ. [ETYM < θφγ. υδρα (< ύδωρ, βλ.λ.), που συνδ. με σανσκρ. udra- «είδος ασιατικού ζώου», αρχ. γερμ. atgar, αρχ. σκανδ. at, λιθ. udra, ρωσ. vydra κ.ά.].

υδραγωγείο (το) [μγν.] 1. η δεξαμενή όπου συγκεντρώνεται νερό και διοχετεύεται με αγωγούς σε δίκτυα υδρέυσης 2. το σύνολο των συστημάτων που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά νερού από έναν τόπο σε δεξαμενή συγκεντρώσεως και τη διοχέτευση του μέσω αγωγών στο αστικό ή αγροτικό δίκτυο.

υδραγωγός (ο) [αρχ.] ο αγωγός που μεταφέρει νερό.

υδραέριο (το) → υδαταέριο

υδραϊκός, -ή, -ο κ. **υδραϊκός**, -ή, -ό → **Υδρα**

υδραμία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση του ποσοστού του νερού που περιέχεται στο πλάσμα του αίματος, με αποτέλεσμα την αύξηση του όγκου του και την αραιώση του. — υδραϊμικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrémie].

Υδραίος (ο) → Υδρα

υδραντλία (η) [1870] {υδραντλιών} αντλία νερού ΣΥΝ. τρόμπα.
υδραργυρίαση (η) [1839] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αργή δηλητηρίαση από υδράργυρο ΣΥΝ. υδραργύρωση (βλ.λ., σημ. 2). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. hydrargyria].

υδράργυρος (ο) {υδραργύρου | χωρ. πληθ.} 1. ΧΗΜ. υγρό μεταλλικό στοιχείο με αργυρό χρώμα (σύμβολο Hg) (βλ. λ. **περιοδικός**, ΠΙΝ.) 2. η ποσότητα τέτοιου υγρού που υπάρχει στα θερμόμετρα· ΦΡ. **ανεβαίνει | κατεβαίνει ο υδράργυρος** (ι) ανεβαίνει | κατεβαίνει η θερμοκρασία, ο πυρετός (ii) (μτφ.) ανεβαίνει | μειώνεται η ένταση· **ανεβαίνει ο υδράργυρος στην προεκλογική αναμέτρηση**. — **υδραργυρικός**, -ή, -ό [1802]. [ETYM < μγν. υδράργυρος < υδρ(ο)- + άργυρος].

υδραργυρθόχος, -ος, -ο 1. αυτός που περιέχει υδράργυρο 2. **υδραργυρούχα** (τα) φαρμακευτικά σκευάσματα από υδράργυρο ή από άλατα υδραργύρου. [ETYM < υδράργυρος + -όχος < έχω].

υδραργύρωμα (το) {υδραργυρώμ-ατος | -ατα, -άτων} αμάλγαμα με-

τάλλου αε υδράργυρο.

υδραργύρωση (η) [1833] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις} 1. η επίχριση μεταλλικής επιφάνειας με υδράργυρο · 2. ΙΑΤΡ. η υδραργυρίαση. [ETYM Απόδ. του γαλλ. mercuration].

υδραρθρός (ο) [1853] {υδράρθρ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση οράδους γύρω σε αρθρική κοιλότητα, που προκαλείται από κακώσεις ή από λοιμώξεις. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrarthre].

υδρατιός (ο) [1876] ΦΥΣ.-ΧΗΜ. η αέρια κατάσταση του νερού, ο ατμός από την εξάτμιση του νερού: οι ~ που παράγονται, όταν ρίχνουμε νερό σε καυτές επιφάνειες ΣΥΝ. άγνη'αχνός, άχνα. [ETYM Απόδ. του γαλλ. vapeur d'eau]. υδραυλική (η) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τις πρακτικές εφαρμογές των ρευστών και έχει ως αντικείμενα, αφενός μεν τη ροή των υγρών σε αγωγούς, ποταμούς και διαύλους, αφετέρου δε τη συγκράτηση τους με φράγματα και δεξαμενές.

υδραυλικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τη διοχέτευση και τη χρησιμοποίηση του νερού σε τεχνικές εγκαταστάσεις και έργα (β) **υδραυλική εγκατάσταση** σύστημα σωληνώσεων και υποδοχέων εγκατεστημένο σε κτίριο για τη διανομή και χρήση πόσιμου νερού και την αποχέτευση υδατικών λυμάτων (γ) **υδραυλικός τροχός** μηχανική συσκευή αντήσεως ενέργειας από ρεύμα νερού ή υδατόπνο-ση, η οποία αποτελείται από τροχό με περυσία στερεωμένη στην επιφάνεια του 2. (α) **υδραυλικός** (ο) (i) ο τεχνίτης που εγκαθιστά ή επισκευάζει υδραυλικές εγκαταστάσεις (ii) μηχανικός εξειδικευμένος σε υδραυλικά έργα (β) **υδραυλικά** (τα) οι υδραυλικές εγκαταστάσεις· **χάλασαν τα ~** || η επισκευή των ~ 3. (για μηχανισμό) αυτός που χρησιμοποιεί ως κινητήριο μέσο τη μεταδιδόμενη μέσω ασυμπίεστον ρευστών (νερού ή ελαίου) πίεση: ~ ασυνανέρ || αυτοκίνητο με ~ τιμόνι 4. (συνεκδ.) αυτός που είναι ανθεκτικός στη διαβρωτική επίδραση του νερού: ~ **κονία** | **άσβεστος** | **γύψος**.

[ETYM < μγν. υδραυλικός < υδραυλος, αρχικός «μουσικό όργανο που περιελάμβανε σωλήνα νερού», < υδρ(ο) + αυλος].

υδραυλική (η) {-αύλειος, -αυλι(ν) | -αύλιος, -αύλειος} ΜΟΥΣ. αρχαίο μηχανικό όργανο που το αποτελούσαν ανισοϋνείς αλυσίδι διατεταγμένοι κατακόρυφα και το οποίο με την τεχνητή εισροή και εκροή νερού παρήγε ισχυρό και οξύ ήχο· το χρησιμοποιούσαν στα θεάματα του υποδρόμου και στην εκτέλεση στρατιωτικής μουσικής. [ETYM < μγν. υδραυλικός, μουσικό όργανο που εφευρέ στην Αλεξάνδρεια ο Κτησιβίος (150 π.Χ.), < υδρ(ο)- + αυλιος < αυλος, καθώς η παραγωγή ήχου γινόταν με τεχνητή εισροή και εκροή ύδατος στους σωλήνες (αυλούς) του].

υδρείο (το) 1. ΝΑΥΤ. θέση από την οποία υδρεύονται τα πλοία · 2. η υδρία.

[ETYM < αρχ. υδρείον < υδρεύω].

υδρέυση (η) [μγν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} 1. ο εφοδιασμός με νερό: η ~ **χωριού** | **πόλης** || **κεντρικός αγωγός** | **έργα υδρέυσης** 2. (συνεκδ.) το σύνολο των εργασιών και των μέσων που απαιτούνται για τη συλλογή και τη διοχέτευση της αναγκαίας ποσότητας νερού σε οικισμό. — υδρευτικός, -ή, -ό [μγν.].

υδρέω ρ. μετβ. {υδρευ-σα, -θηκα} 1. παρέχω νερό (σε περιοχή, κτίμα, οίκημα κ.λπ.) ΣΥΝ. υδροδοτώ 2. (μεσοπαθ. υδρευομαι) εφοδιάζομαι με νερό: η **περιοχή υδρεύεται με ένα απηρχαιωμένο σύστημα αγωγών**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αποθετικός**. [ETYM < αρχ. υδρέω < θ. υδρ- (βλ. λ. υδρ-ο, υδωρ)].

υδρία (η) {υδριών} 1. πήλινο δοχείο για την εναπόθεση και τη μεταφορά νερού ΣΥΝ. στάμνα 2. ΑΡΧΑΙΟΛ. χάλκινο ή πήλινο αγγείο με σφαιρικό σώμα και κυλινδρικό λαμίο για τη μεταφορά νερού. [ETYM < αρχ. υδρία < υδωρ (βλ. λ. υδρ-ο)].

υδρο- κ. υδρό- κ. υδρ- λεξικό πρόθημα το οποίο δηλώνει: 1. σχέση με το νερό ή ομοιότητα με νερό: **υδρό-βιος**, **υδρ-ατιός**, **υδρό-σφαιρα**, **υδρό-φιλος**, **υδρο-ηλεκτρισμός**, **υδρο-λογία** 2. ΧΗΜ. την παρουσία ή την πρόσληψη υδρογόνου ή, σπανιό**ρα, νερού στο μόριο μιας χημικής ένωσης: **υδρό-θειο**, **υδρό-λιση**, **υδρο-χλωρίο**. ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρόνυμο**.

[ETYM Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. **υδωρ** (βλ.λ.) μέσω θ. υδρ- (< I.E. *aud- | *ud-r-)]. υδροβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της βιολογίας, ο οποίος έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των υδρόβιων οργανισμών και ειδικότερα τής φυσιολογίας, του μεταβολισμού, τής συμπεριφοράς και τής οικολογίας τους. — υδροβιολογικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrobiology]. **υδροβίος**, -α, -ο [μεσν.] αυτός που ζει στο νερό ή σε εκτάσεις πλη-

μυρισμένες με νερό: - **οργανισμός** | **φυτό**. **υδροβιότοπος** (ο) {υδροβιότοπ-ου | -ων, -ους} ο υγρότοπος (βλ.λ.). **υδρογείος**, -ος, -ο [1760] 1. αυτός που αποτελείται από γη και νερό 2. **υδρογείος** (**σφαιρα**) (i) η γήινη σφαιρα, η ίδια η Γη· **κάνω τον γύρο τής υδρογείου** (ii) σφαιρα που φέρει στην επιφάνειά της έναν χάρτη τής Γης και περιστρέφεται γύρω από άξονα. [ETYM < υδρο- + -γείος < γη, πβ. κ. **μεσό-γείος**]. **υδρογέφυρα** (η) υδρογεφυρών) ΤΕΧΝΟΛ. τεχνικό έργο ζεύξεως χαράδρας για την τοποθέτηση αγωγού υδρέυσης ή άρδευσης. [ETYM Απόδ. του αγγλ. water-ripe bridge]. **υδρογεωλογία** (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής υδρολογίας και τής γεωλογίας, που ασχολείται με τη μελέτη του νερού κάτω από την επιφάνεια τής Γης, την έρευνα και προστασία των υπόγειων υδάτων, καθώς και την υδροληψία. — **υδρογεωλογικός**, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrogeology]. υδρογνώμων (ο) [μεσν.] {υδρογνώμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} ο με-

τρητής κατανάλωσης νερού.
υδρογονάνθρακας (ο) [1881] {υδρογονανθράκων} ΧΗΜ. οργανική ένωση, της οποίας το μόριο αποτελείται μόνο από άνθρακα και υδρογόνο, η οποία αποτελεί το βασικό συστατικό του πετρελαίου, του φυσικού αερίου κ.ά. και που απαντά, μερικές φορές, στα δέντρα και σε άλλα φυτά: *κορεσμένοι | ακόρεστοι | αρωματικοί* ~. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. hydrocarbure (νόθο συνθ.)]. υδρογόνο (το) [1871] ΧΗΜ. άχρωμο, άοσμο και εύφλεκτο αέριο (σύμβολο Η), ένα από τα δύο συστατικά του νερού και το αφθονότερο χημικό στοιχείο του Γαλαξία (βλ. κ. λ. περιοδικός, ΠΗΝ.) Φρ. **βόμβα υδρογόνου** βλ. λ. *υδρογονοβόμβα*.
 [ETYM₂ < υδρο- + -γόνο < γόνος, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrogène].
υδρογονοβόμβα (η) {υδρογονοβομβών} βόμβα μαζικής καταστροφής, της οποίας η ισχύς οφείλεται στην ενέργεια που απελευθερώνεται από αντίδραση μεταξύ πυρήνων δευτερίου (ισοτόπου του υδρογόνου).
 [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. hydrogen bomb]. υδρογονοσταγονίδιο (το) { -ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων } σταγονίδιο υδρογόνου (βλ. λ. υδρογόνο). υδρογονοουχος, -ος, -ο [1849] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει υδρογόνο: ~ ένωση.
 [ETYM₂ < υδρογόνο + -ούχος < έχω]. υδρογόνωση (η) { -ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων } ΧΗΜ. 1. αντίδραση ανάμεσα στο υδρογόνο και σε χημική ένωση 2. η διεργασία στερεο-ποήσεως ζωικών και φυτικών ελαίων μέσω της αντίδρασης τους με υδρογόνο. — υδρογονωτικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrogenation]. **υδρογραφία** (η) [1728] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΓΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη χαρτογράφηση των περιοχών της γήινης επιφάνειας, οι οποίες καλύπτονται από νερό. — υδρογραφικός, -ή, -ό [1809].
 [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrographie]. **υδροδεικτής** (ο) [1858] {υδροδεικτών} ΤΕΧΝΟΛ. βαθμονομημένος γυάλινος σωλήνας με μικρή διάμετρο, ο οποίος συνδέεται με τη βάση δεξαμενής ή λέβητα και μετρά τη στάθμη του νερού στο εσωτερικό του.
 [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Wasserstandsanzeiger]. **υδροδιαλυτός**, -ή, -ό κ. **υδατοδιαλυτός** (για ουσία) 1. αυτός που διαλύεται στο νερό 2. **υδροδιαλυτό κέρι** το κέρι που χρησιμοποιείται στην αποτίρωση.
 [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. hydrosoluble (νόθο συνθ.)]. υδροδοτώ ρ. μετβ. [1884] {υδροδοτείς... | υδροδοτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρέχω νερό: ~ *κάποια περιοχή*. — **υδροδοτήση** (η). [ETYM₂ < υδρο- + -δοτώ < δότης]. **υδροδοχείο** (το) [μτγν.] (λόγ.) 1. (γενικά) δοχείο νερού 2. (ειδικότ.) μικρό δοχείο νερού που χρησιμοποιούν στρατιώτες, εκδρομείς κ.ά. ΣΥΝ. *παγούρι*. **υδροδυναμική** (η) [1812] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. κλάδος της μηχανικής των ρευστών, που έχει ως αντικείμενο τους νόμους που διέπουν την κίνηση των υγρών, καθώς και τις αντιστάσεις που αναπτύσσονται κατά την κίνηση των στερεών σωμάτων μέσα σε αυτά (λ.χ. ενός σκάφους μέσα στο νερό) (βλ. λ. *αεροδυναμική*). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrodynamique]. **υδροδυναμικός**, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στα φαινόμενα που σχετίζονται με την κίνηση των υγρών: ~ *πίεση*. — **υδροδυναμικά** επίρρ. υδροηλεκτρικός, -ή, -ό [1847] αυτός που σχετίζεται με τον υδροη-λεκτρισμό: ~ *ενέργεια | εγκατάσταση | σταθμός | έργο*. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroélectrique]. **υδροηλεκτρισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η ηλεκτρική ενέργεια που παράγεται από την κίνηση των υδάτων με μετατροπή της υδραυλικής ενέργειας των ποταμών και των υδατοπτώσεων. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroélectricité]. **υδρόθειο** (το) [1877] {υδρόθειου} ΧΗΜ. αέριο άχρωμο, δόξομο (όπως τα χλωασμένα αβγά) και τοξικό (προκαλεί δηλητηρίαση, λ.χ. από τις αναθυμιάσεις των υπονόμων), που προέρχεται από την ένωση υδρογόνου και θείου και χρησιμοποιείται στις χημικές αναλύσεις. — υ-δρθεϊκός, -ή, -ό [1840].
 [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. hydrogène sulphuré]. **υδροθειούχος**, -ος, -ο αυτός που περιέχει υδρόθειο.
 [ETYM₂ < υδρόθειο + -ούχος < έχω]. **υδροθεραπεία** (η) [1861] {υδροθεραπειών} το σύνολο των θεραπευτικών μεθόδων, οι οποίες βασίζονται στην αξιοποίηση των φυσικών και χημικών ιδιοτήτων του νερού. — **υδροθεραπευτικός**, -ή, -ό [1889].
 [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrothérapie]. **υδροθεραπευτήριο** (το) [1893] {υδροθεραπειητήρι-ου | -ών} το σύνολο των εγκαταστάσεων στις οποίες γίνεται υδροθεραπεία. **υδροθερμικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις πηγές θερμών ή/και ιαματικών υδάτων και την επίδραση τους. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrothermal]. υδροθήκη (η) [μτγν.] {υδροθηκών} 1. (λόγ.) η στέρνα, η δεξαμενή 2. ΝΑΥΤ. η δεξαμενή πόσιμου νερού στο κύτος των πλοίων. **υδροθώρακας** (ο) [1839] {υδροθωράκων} ΙΑΤΡ. η συγκέντρωση υγρού στην κοιλότητα του υπεζωκότος. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrothorax]. **υδροϊωδικός**, -ή, -ό [1839] αυτός που περιέχει υδροϊώδιο. **υδροϊώδιο** (το) [1876] {υδροϊωδίου} ΧΗΜ. άχρωμο υδρογονούχο αέριο με αποπνικτική οσμή.

[ETYM₂ Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. iodure d'hydrogène]. **υδροκεφαλία** (η) {υδροκεφαλίων} ΙΑΤΡ. η συσώρευση εγκεφαλονευσιαίου υγρού στον εγκέφαλο, η οποία προκαλεί παροξυσμούς, πνευματική καθυστέρηση και προοδευτική μεγέθυνση της κεφαλής. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrocephaly]. υδροκεφαλικός, -ή, -ό [1864] 1. αυτός που σχετίζεται με την υδροκεφαλία 2. **υδροκεφαλικός** (ο), **υδροκεφαλική** (η) πρόσωπο που πάσχει από υδροκεφαλία, ο υδροκέφαλος. **υδροκεφαλισμός** (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} 1. ο υπέρμετρος συγκεντρωτισμός: η συγκέντρωση του μεγαλύτερου μέρους των δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών σε ένα σημείο, λ.χ. στην πρωτεύουσα 2. (ειδικότ.) η δυσανάλογα μεγάλη ανάπτυξη του κέντρου, της πρωτεύουσας ενός κράτους, σε σχέση με την υπόλοιπη επικράτεια: ο ~ *του ελληνικού κράτους*. υδροκέφαλος, -ή, -ο [μτγν.] 1. αυτός που πάσχει από υδροκεφαλία (βλ. λ.) 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από υδροκεφαλισμό (βλ. λ.): ~ *διοίκηση | κράτος*. υδροκίνητρες (ο) κινήτρια μηχανή που λειτουργεί με τη ροή ή την πτώση νερού. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. water engine]. υδροκίνητος, -ή, -ο [1890] αυτός που κινείται με την ενέργεια που παράγει το νερό. **υδροκλιματολογία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά πώς επηρεάζονται τα μετεωρικά νερά ή οι θερμές πηγές (σε συνδυασμό με το κλίμα) στους οργανισμούς και συγχρόνως τον τρόπο αξιοποίησής τους στην υδροθεραπεία (βλ. λ.). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroclimatologie]. **υδροκρίτης** (ο) [1890] {υδροκρίτων} 1. ύψωμα (στο έδαφος) στο οποίο διαχωρίζονται προς διάφορες κατευθύνσεις τα νερά της βροχής 2. νοητή γραμμή μεταξύ περιοχών χαρακτηριστικής ομβρίων υδάτων το όριο που διαχωρίζει τις λεκάνες απορροής διαφορετικών ποταμών. [ETYM₂ < υδρο- + -κρίτης < κρίνω, στη σμ. «διαχωρίζω», μετάφρ. δάνειο από γερμ. Wasserscheide]. **υδροκράνιο** (το) [1893] {υδροκρανι-ου | -ών} ΧΗΜ. άχρωμο δηλητηριώδες αέριο, ένωση του άνθρακα, του αζώτου και του υδρογόνου: *αλλιώς προσικό οξύ*. — **υδροκρανικός**, -ή, -ό [1842]. [ETYM₂ Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. cyanure d'hydrogène]. **υδροκυστομα** (το) {υδροκυστώ-ματος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κύστη που περιέχει οράδες υγρό.
 [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrocystoma]. **υδρολαίλαψ** (η) {υδρολαΐ-απος, -απα | -απες, -άπων} (λόγ.) ο δρό-λαπας (βλ. λ.). [ETYM₂ < υδρο- + λαΐλαψ, -απος (βλ. λ. λαΐλαψ)]. υδρολήπτης (ο) [1889] {υδροληπτών}, **υδρολήπτρια** (η) {υδρολη-πτήριον} πρόσωπο που λαμβάνει νερό από πηγή ή υδραγωγείο. — υδροληψία (η) [1897]. υδρολίπανση (η) { -ης κ. -άσεως | -άνσεις, -άνσεων } η παροχή της απαραίτητης ποσότητας νερού για τη γονιμότητα του εδάφους. υδρολίπηση (η) { -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων } (λόγ.) η ολίσθηση σχήματος σε βρογμένο οδόστρωμα (π.χ. λόγω βροχής). [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. skimming]. **υδρολογία** (η) [1766] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η επιστήμη που ασχολείται με τις φυσικές και χημικές ιδιότητες των υδάτων, τη μελέτη της εμφάνισής και της κατανομής τους, όπως επίσης και με τις θεραπευτικές ιδιότητες των μεταλλικών νερών: ~ *των επιφανειακών νερών | του υπόγειου νερού* ΣΥΝ. υδατολογία. — **υδρολογικός**, -ή, -ό [1894]. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrologie]. **υδρολόγος** (ο/η) {υδρολόγ-ου | -ών, -ους} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην υδρολογία.
 [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrologue]. **υδρόλυση** (η) { -ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων } ΧΗΜ.-ΒΙΟΛ. η διάσπαση των χημικών δεσμών μιας χημικής ένωσης με την επίδραση νερού: *κατά την πέψη πραγματοποιείται ~ και οι περιπλοκές ενώσεις της τροφής διασπώνται σε απλούστερες*. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrolysis]. **υδρομαντεία** (η) [μτγν.] {υδρομαντείων} η μαντεία που βασίζεται στην παρατήρηση των χαρακτηριστικών του νερού (χρώματος, διαφάνειας, σχημάτων, σκίων, ανακλάσεων και κυματισμών). **υδρομασάζ** (το) {άκλ.} μασάζ του σώματος με τη χρήση νερού που ρίχνεται υπό πίεση: το *γυμναστήριο διαθέτει ειδικούς χώρους για ~* || *μαπιανέρα με ~* (με ειδικές σπές από τις οποίες εκτοξεύεται νερό προς το κέντρο). [ETYM₂ < γαλλ. hydromassage, νόθο συνθ., < υδρο- + massage (βλ. λ. *μασάζ*)]. **υδρομύστευση** (η) { -ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων } η διάτρηση του εδάφους για την κατασκευή έργου, όπου θα συγκεντρωθούν όλα τα υπόγεια νερά που βρίσκονται διάσπαρτα σε μια περιοχή. [ETYM₂ < υδρο- + μύστευση «έρευνα» < αρχ. *μαστεύω* «ερευνώ, ψάχνω» < *μαΐωμα* «ερευνώ, αναζητώ» (< **μάσ-*)-ο-μαι), πβ. κ. *μαστροπόζ*]. **υδρομέδουσα** (η) [αρχ.] {υδρομεδουσών} μεγάλη χελώνα των ποταμών. **υδρομέλι** (το) [μτγν.] {υδρομελιού | χωρ. πληθ.} ποτό που παρασκευάζεται από την αλκοολική ζύωση μείγματος μελιού και νερού. **υδρομεταλλουργία** (η) {χωρ. πληθ.} η εξαγωγή μετάλλων από μέταλλευμα (ακατέργαστο ή εμπλουτισμένο) με τη βοήθεια υδατικού μέσου. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrometallurgy]. **υδρομέτρηση** (η) { -ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων } η υδατομετρία (βλ. λ.).

υδρομετρητής (ο) ο υδρογνώμονας (βλ.λ.).

υδρομετρία (η) [1845] {χωρ. πληθ.} κλάδος της υδρολογίας που μετρά τις φυσικές ιδιότητες του ν'ρού· η υδατομέτρία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrométrie].

υδρόμετρο (το) [1809] {υδρομέτρ-ου | -ων} 1. συσκευή για τη μέτρηση της παροχής νερού σε γκαταστάσεις που υδρεύονται ή αρδεύονται ΣΥΝ. υδρογνώμονας 2. ο υδροδείκτης (βλ.λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydromètre].

υδρομηχανική (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η μηχανική των ρευστών (που μελετά την κίνηση, την ισορροπία τους κ.λπ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydromécanique].

υδρόμυλος (ο) [μτρν.] {υδρομύλ-ου | -ων, -ους} μύλος που κινείται με την ενέργεια της ροής ή της πτώσης του νερού.

υδρονομείας (ο/η) [1888] {υδρονομ-είς, -έων} υπάλληλος υδρονομεί-ου. υδρονομείο (το) [1888] 1. η υπηρεσία που ελέγχει την κανονική ροή, τη διανομή και την προστασία των αρδευτικών υδάτων και επιβλέπει τη διαφύλαξη των σχετικών εγγειοβελτιστικών έργων 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η υπηρεσία αυτή.

υδρονομή (η) [1884] {χωρ. πληθ.} η διανομή των αρδευτικών υδάτων μέσω υδροσωλήνων. — **υδρονομικός**, -ή, -ό [1845]. [ETYM. < υδρο- + νομή < νέω].

υδροξύδιο (το) [1876] {υδροξύδι-ου | -ων} ΧΗΜ. ένωση που περιέχει μία ή περισσότερες φορές το αρνητικά φορτισμένο ιόν του υδροξυλίου: ~ του καλίου | του νατρίου. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξίδι. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroxyde].

υδροξύλιο (το) [1887] {υδροξύλι-ου | -ων} ΧΗΜ. μονοσθ'νης ανιονική ρίζα (OH). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydroxyle].

υδροπέπων (ο) {υδροπέπ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) το καρπού-ζν [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. melon d'eau].

υδροπερατός, -ή, -ό αυτός που αφήνει το νερό να περάσει από μέσα του, που δεν είναι στεγανός ΣΥΝ. υδατοπερατός. — **υδροπερατό-τητα (η)**. [ETYM. < υδρο- (βλ.λ.) + αρχ. πέρατος (< περά, -άω < πέρα)].

υδροπλανό (το) αεροσκάφος εφοδιασμένο με πλώτηρες, που μπορεί να προσθαλασσώνεται και να επιπλέει στην επιφάνεια του νερού. ΣΧΟΛΙΟ λ. αεροσκάφος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydroplane (βλ. κ. αεροπλάνο)].

υδροπληξία (η) {υδροπληξιών} ΙΑΤΡ. η καρδιοαναπνευστική ανακοπή που προκαλείται από την απότομη βύθιση του κολυμβητή σε παγωμένο νερό. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. hydrocution (νόθο συνθ.)].

υδροπνευματικός, -ή, -ό [1819] 1. αυτός που λειτουργεί με νερό και πεπιεσμένο αέρα 2. **υδροπνευματικές αναρτήσεις** οι αναρτήσεις που επιτρέπουν στο αυτοκίνητο να ανυψώνεται, όταν τίθεται σε λειτουργία η μηχανή του (π.χ. σε παλαιά μοντέλα της Citroën). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydro pneumatique].

υδροπολιτική (η) {χωρ. πληθ.} ΠΟΛΙΤ. (στις διεθνείς σχέσεις) ο κλάδος που μελετά τη γεωπολιτική σημασία της έλλειψης, της κατοχής και της εκμετάλλευσης υδάτινων πόρων.

υδροπονία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. η καλλιέργεια φυτών με τις ρίζες τους βυθισμένες σε θρεπτικά διαλύματα νερού-λίπασματος. — **υδροπονικός**, -ή, -ό. [ETYM. < υδρο- + -πονία < πόνος «μόχθος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydroponics].

υδροποσία (η) {υδροποσιών} η πόση νερού. [ETYM. < αρΧ-

υδροποσία < υδροπότης < υδρο- + πότης].

υδροπτερο (το) {υδροπτέρ-ου | -ων} (επίσ.) το ιπτάμενο δελφίνι. [ETYM. < υδρο- + πτερόν, κατά τα ανεμό-περο, ελικό-περό].

υδροπτέρυγο (το) {υδροπτερύγ-ου | -ων} το ιπτάμενο δελφίνι (βλ. λ. ιπτάμενος). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. hydrofoil (νόθο συνθ.)].

υδρορροή κ. υδρορροή (η) [αρχ.] {υδρορροών} αυλάκι ή αγωγός από ψευδάργυρο, μόλυβδο ή άλλο υλικό, το οποίο διατρέχει την περιφέρεια της στέγης και συλλέγει τα νερά της βροχής οδηγώντας τα προς το έδαφος ή το αποχετευτικό δίκτυο ΣΥΝ. λούκι.

υδροσκοπία (η) [μτρν.] {υδροσκοπιών} η διερεύνηση και ο προσδιορισμός της θέσης υπογείων υδάτινων αποθεμάτων. — **υδροσκοπι-κός**, -ή, -ό [μτρν.], **υδροσκοπικά** επίρρ.

υδροσκόπος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται με τον προσδιορισμό της θέσης των υπογείων αποθεμάτων νερού για την κατασκευή φρεάτων. [ETYM. < μτρν. υδροσκόπος < υδρο- + σκόπος < σκοπώ (-έω) «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

υδροστάθμη (η) [1832] {χωρ. πληθ.} 1. η στάθμη του νερού (σε πηγάδι, δοχείο κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) μικρός γυάλινος σωλήνας που δείχνει τη στάθμη του νερού μέσα σε λέβητα 3. (συνεκδ.) ο υδροστάτης (βλ.λ.).

υδροστάσιο (το) [μτρν.] {υδροστασι-ού | -ων} (λόγ.) 1. τόπος με στάσιμα νερά, μικρό τέναγος 2. χώρος συλλογής και αποθήκευσης νερού, δεξαμενή 3. λίμνη (φυσική ή τεχνητή) στην οποία εκτρέφονται ψάρια του γλυκού νερού.

υδροστάτης (ο) {υδροστατών} τοπογραφικό όργανο, του οποίου η λειτουργία βασίζεται στην αρχή των συγκοινωνούντων δοχείων και με το οποίο μπορεί να μετρηθεί η υψομετρική διαφορά δύο σημείων του εδάφους.

[ETYM. < μτρν. υδροστάτης < υδρο- + -στάτης < ίστημι | ίσταμαι (βλ.λ.)].

υδροστατική (η) [1766] ΦΥΣ. κλάδος της μηχανικής των ρευστών, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των συνθηκών ισορροπίας μέσα στα υγρά (λ.χ. της πίεσης που ασκείται σε σώμα βυθισμένο στο νερό) και η οποία χρησιμοποιείται στον σχεδιασμό υδραυλικών μηχανών και πλοίων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrostatique].

υδροστατικός, -ή, -ό [1766] αυτός που σχετίζεται με τις συνθήκες ισορροπίας των υγρών και με την πίεση που ασκείται στα τοιχώματα του αγγείου που τα περιέχει.

υδροστρόβιλος (ο) [1861] {υδροστρόβιλ-ου | -ων, -ους} 1. υδροδυναμική μηχανή που μετατρέπει την κινητική ενέργεια των υδάτο-πτώσεων ή/και της ροής των υδάτων σε ωφέλιμη μηχανική ενέργεια ΣΥΝ. υδροτουρμπίνα 2. η δίνη του νερού ΣΥΝ. ρουφήχτρα, νεροστρόβι-λος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Wasserturbine].

υδροσφαίρα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των υδάτων της Γης, τα οποία καλύπτουν τα 2/3 της επιφάνειας του πλανήτη και περιλαμβάνουν τα επιφανειακά και υπόγεια ύδατα, τους πάγους και τους υδατικούς της ατμόσφαιρας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrosphere].

υδροσωλήνας (ο) [1894] σωλήνας παραγέτευσης νερού ΣΥΝ. νερο-σωλήνας.

υδροτεχνία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} τεχνολογικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη συγκέντρωση και χρησιμοποίηση των υδάτων στην οικονομία και τη γεωργία. Επίσης **υδροτεχνική** [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrotechnique].

υδροτουρμπίνα (η) {υδροτουρμπινών} ο υδροστρόβιλος (βλ.λ.).

υδροτροπισμός (ο) ΒΙΟΛ. η τάση ορισμένων φυτών να στρέφονται, κατά την ανάπτυξη τους, προς τη διεύθυνση του νερού ΣΥΝ. υδρο-τροπισμός. — **υδροτροπιστικός**, -ή, -ό [1880]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrotropism].

υδρόφιλος, -ή, -ο [1888] 1. ΒΟΤ. (για φυτό) του οποίου η επικονίαση γίνεται με τη βοήθεια του νερού 2. (για πρός.) αυτός που θέλει να πίνει διαρκώς νερό, που του αρέσει το νερό - 3. **υδρόφιλο βαμβάκι** βαμβάκι που παρουσιάζει μεγάλη απορροφητικότητα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrophile].

υδροφοβία (η) [μτρν.] {υδροφοβιών} ο παθολογικός φόβος και η αποστρέφση για το νερό, σύμπτωμα νευρασθενιών και λίσσας στον άνθρωπο.

υδροφοβικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την υδροφοβία 2. **υδροφοβικός (ο)**, **υδροφοβική (η)** πρόσωπο που πάσχει από υδροφοβία.

υδρόφοβος, -η, -ο [μτρν.] 1. αυτός που πάσχει από υδροφοβία 2. (για φυτά) αυτό που αναπτύσσεται σε ξηρό περιβάλλον και αποφεύγει την πολλή υγρασία.

υδροφόρα (η) βυτίο μεταφοράς πόσιμου νερού.

υδροφόρος, -α, -ο 1. αυτός που μεταφέρει νερό: ~ σωλήνας | **αγωγός** 2. ΓΕΩΛ.

υδροφόρος ορίζοντας νοητή υπόγεια επιφάνεια που αντιπροσωπεύεται από τη στάθμη των υπογείων υδάτων 3. **υδροφόρα (η)** βλ.λ. — **υδροφορία (η)** [μτρν.]. [ETYM. < αρχ. υδροφόρος < υδρο- + -φόρος < φέρω].

υδροφράκτης [1884] κ. (καθ.μ.) υδροφράχτης (ο) {υδροφρα-κτών} ο υδατοφράκτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. φράγμα.

υδρόφυτο (το) {υδρόφυτ-ου | -ων} ΒΟΤ. φυτό που ζει και ευδοκίμει στο νερό ή σε υγρά εδάφη ΣΥΝ. υδροβίο, υδροχαρής. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hydrophyte].

υδροχαρής, -ής, -ές {υδροχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που αγαπά το νερό, αυτός που του αρέσει το νερό ΣΥΝ. υδρόφιλος*, (για φυτά) αυτός που ζει και ευδοκίμει στο νερό ΣΥΝ. υδρόβιος. Επίσης **υδροχαρής**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM. < μεσν. υδροχαρής < υδρο- + -χαρής < χαίρω, πβ. παθ. αόρ. β' έ-χάρ-ην].

υδροχλωρικός, -ή, -ό [1840] ΧΗΜ. 1. αυτός που περιέχει υδροχλωρίο 2. **υδροχλωρικό οξύ** το υδροχλωρίο (βλ.λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hydrochlorique].

υδροχλωρίο (το) [1887] {υδροχλωρίου} ΧΗΜ. άχρωμο αέριο με διαπεραστική και αποπνικτική οσμή, που αποτελεί υδρογονούχο ένωση του χλωρίου. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. chlorure d'hydrogène].

υδροχόη (η) {υδροχοών} (λόγ.) κανάτα με την οποία έχουν παλαιότερα νερό στη λεκάνη του νιπτήρα. [ETYM. < μτρν. υδροχόη < υδρο- + -χόη < χέω «γύνω»].

υδροχόος (ο) 1. αυτός που ρίχνει, χύνει νερό (σε κάτι, π.χ. ποτήρι, κανάτι κ.λπ.) 2. ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός του Ν. Ημισφαιρίου

3. ΑΣΤΡΟΛ. **Υδροχόος (ο)** (α) το ενδέκατο ζώδιο του ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 20/1-18/2 (β) (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια της παραπάνω περιόδου.

[ETYM. < μτρν. υδροχόος < υδρο- + -χόος < χέω, πβ. κ. οίνο-χόος].

υδρόχρωμα (το) [1840] {υδροχρώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η νερομπογιά 2. χρωματισμένο γαλάκτωμα ασβέστη, το οποίο χρησιμοποιείται για την επίχρωση επιφανειών.

υδροχρωματίζω ρ. μετρ. [1891] {υδροχρωμάτις-α, -ηκα, -μένος} χρωματίζω ή επιχρίω επιφάνεια με υδρόχρωμα. — **υδροχρωμάτισμα (το)** κ. **υδροχρωματισμός (ο)** [1833].

υδροχρωματιστής (ο) [1895] τεχνίτης ειδικός στους υδροχρωματισμούς υδρόψυκτος, -η, -ο αυτός που ψύχεται με τη βοήθεια γυρού: ~ κληντήρας αυτοκινήτου. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. water-cooled].

ύδρωμα (το) {υδρόμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κυστοειδής όγκος γεμάτος νερό. [ETYM. < μτρν. ύδρωμα < αρχ. ύδωρ (βλ. κ. ύδρο-)].

υδρονύμιο (το) {υδρονυμ-ού | -ών} ΓΛΩΣΣ. το όνομα ύδατινης έκτασης (θάλασσας, λίμνης, ποταμού). — υδρονυμικός, -ή, -ό. [ETYM. < ύδρ(α)- + -ονύμιο < αρχ. ονυμία (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τής λ. όνομα, πβ. κ. τοπ-ωνύμιο].

υδροπικία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική συγκέντρωση ορώδους υγρού, που βγαίνει από το αίμα, σε κοιλότητες ή κοίλα όργανα του σώματος ή ακόμη σε ενδιάμεσους ιστούς. — υδροπικός, -ή, -ό [αρχ.].

[ETYM. < αρχ. ύδροπικός < αρχ. ύδρωσι, -ωσις < θ. ύδρ- (τής λ. ύδωρ, βλ. κ. ύδρο-) + παραγ. επίθημα -ωσι, κατ' αναλογία προς άλλα συνθ., λ.χ. μύ-ωσι, μάλ-ωσι (βλ. λ.).]

υδροπισμός (ο) [μτρν.] 1. η παθολογική κατάσταση που οφείλεται στην υδροπικία 2. η τάση για υδροπικία και οιδήματα.

Υ.Δ.Τ. (το) Υπουργείο Δημοσίων Έξυγι.

ύδωρ (το) {ύδ-ατος | -ατα, -άτων} (το) νερό: μόλυνση των *υδάτων* || *όμβρια ύδατα* (νερά της βροχής) || *υπόγεια* | *επιφανειακά* | *οκεάνια* | *θαλάσσια* -| *χωρικά* ~ ΦΡ. (α) (λόγ.) δίνω /ην και *ύδωρ* βλ. λ. (β) *εσωτερικά ύδατα* οι θαλάσσιες περιοχές, οι λίμνες και τα ποτάμια που περιλαμβάνονται στην επικράτεια ενός κράτους (γ) *βαρύ ύδωρ* | νερό βλ. λ. *βαρύς* (δ) *περί ανέμων και υδάτων* βλ. λ. *περί*. [ETYM. < αρχ. ύδωρ < Ι.Ε. *ud- «νερό», πβ. σανσκρ. ud-p-ās (γεν.), 5^η π. αι. ud-rā- «άνυδρος», αλβ. ujë «ν'ρό», λατ. unda (> γαλλ. onde, ισπ. onda «κύμα»), χ'ττ. wadar «νερό», αρχ. γερμ. wazzar (> γερμ. Wasser), αρχ. αγγλ. wæter (> αγγλ. water), λθ. udra κ.ά. Η λ. εμφανίζει εναλλαγή επιθήματος -r- (*ud-r-, πβ. *ύδρο-*, *ύδρ-ια*) και -η- (γεν. ύδα-τος < *ud-n-τος). Βλ. κ. νερό].

Υ.Ε.Α. (ο) Υπομήτριος Έφεδρος Αξιωματικός.

Υ.Ε.Ε. (η) Υπηρεσία Εντελεσμένων Εξόδων.

Υ.Ε.Ε.Τ. (η) Υπηρεσία Επιστημονικής Έρευνας και Τεχνολογίας.

Υ.Ε.Θ.Α. (το) Υπουργείο Εθνικής Άμυνας.

Υ.Ε.Κ.Α. (η) Υπηρεσία Εκμετάλλευσης Κρατικών Αυτοκινήτων.

Υ.Ε.Κ.Ε. (η) Υπηρεσία Ελέγχου Κατασκευών Έργων.

ύελος (η) → ύαλος

Υεμένη (η) (αραβ. Al JumhOriyah al-Yamaniyah = Δημοκρατία τής Υεμένης) κράτος τής Ασίας στο ΝΑ. άκρο τής Αραβικής Χερσονήσου με πρωτεύουσα τη Σαναά, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νομίσματα το ριάλ Υεμένης. — Υεμένιος (ο), Υεμένια (η), υεμενικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά τού αγγλ. Yemen < αραβ. Yamaniyah < yamīn «δεξιός, ευόϊονος» (ευφημιστικό προσωνύμιο)].

Υ.Ε.Ν. (το) Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας.

Υ.Ε.Ν.Ε.Α. (η) (παλαιότ.) Υπηρεσία Ενημερώσεως Ενόπλων Δυνάμεων (τόρα Ν.Ε.Τ.).

υέτος (ο) (αρχαιοπρ.) η βροχή. [ETYM. < αρχ. υέτος < ύω (κυρ. γ' πρόσ. ύει «βρέχει») + παραγ. επίθημα -ετός (πβ. κ. παγ-ετός, κοπ-ετός). Το ρ. ύω < *u- < *su-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *seu- «απέζω, διυλίζω», πβ. tow swage «βροχή», αλβ. shi, αρχ. πρως. suse, αρχ. γερμ. sou «χρυσός», ισλ. söggr «αγρός» κ.ά.].

Υ.Ε.Φ.Π. (το) Υπουργείο Ενέργειας και Φυσικών Πόρων.

υικός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που σχετίζεται με τον υιό ή τα τέκνα: ~ *αγάπη* | *στοργή* | *φροντίδα* ANT. γονικός.

υιοθεσία (η) {υιοθεσιών} ΝΟΜ. η διαδικασία κατά την οποία αποκτά κάποιος με δικαστική απόφαση τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις γονέα απέναντι σε παιδί του οποίου δεν είναι ο φυσικός (πραγματικός) γονέας: *συγγένεια εξ υιοθεσίας* || *δεν έκαναν παιδιά και έτσι κατέφυγαν στην ~*.

[ETYM. < μτρν. υιοθεσία, συνθ. εκ. συναρπιαγής από τη φρ. υιόν θέ-σθαι (ρ. τίθημι | τίθεμαι), πβ. κ. στοιχειο-θεσία, τοπο-θεσία].

υιοθετώ ρ. μετβ. {υιοθετείς... | υιοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. αναγνωρίζω και αποκτώ ως δικό μου ένα παιδί με υιοθεσία (βλ. λ.) 2. (μτρ. φ.) εγκρίνω και αποδέχομαι ως δικό μου (κάτι): ~ *γνώμη* | *μέθοδο* | *στρατηγική* | *τακτική* | *μέτρα* | *σύστημα* | *λύση* | *πολιτική* | *πρόταση* | *εισήγηση* | *δόγμα* | *άποψη* | (εχθρική | φιλική) *στάση* || η νεαρή ηθοποιός υιοθέτησε το ύφος τής διάσημης συναδέλφου της. — υιοθέτηση (η) [μτρν.] (σημ. 2). [ETYM. < μτρν. υιοθετώ (-έω) < υιοθεσία (βλ. λ.), υποχωρητ.].

υιός (ο) (λόγ.) το αρσενικό τέκνο: *πρωτότοκος* | *θετός* | *νόθος* ~ ΣΥΝ. γιος ΦΡ. (α) *άσωτος υιός* βλ. λ. *άσωτος* (β) *υιός τού Θεού* | *τού Ανθρώπου* ο Χριστός (γ) *πατήρ και υιός (ή υιοί)* συνηθισμένη φράση σε τίτλο επιχείρησης, που δηλώνει τους ιδιοκτήτες (πατέρα και γιο) | γιουίος). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχη*.

[ETYM. < αρχ. υιός | υιός (αρχαιοτ.) < *su-jus < Ι.Ε. *su- «γεννώ, τίκτω», πβ. τωρ. soy «γιος», αρμ. usir, σανσκρ. sūnuh, αρχ. σλαβ. synū, αρχ. γερμ. sunu (> γερμ. Sohn), αρχ. αγγλ. sunu (> αγγλ. son), κ.ά. Βλ. κ. γιος].

υιότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του υιού, τού να είναι κανείς γιος κάποιου: «η *λατρωμένη ψυχή έχει συνείδηση τής πατρότητας τού Θεού και συγχρόνως τής δικής της υιότητας αλλά και αμαρτωλότη-τας*».

Υ.Κ.Π. (η) Υπηρεσία Κρατικών Προμηθειών. **υλακή** (η) (λόγ.) το γάβγισμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) αλύγισμα. [ETYM. < αρχ. υλακή < υλώ (-άω) «γαβγίζω» + εκφραστ. παρέκταση -κ- (βλ. κ. ύλακτώ). Το αρχ. υλώ ανάγεται στην ηχομμητική Ι.Ε. rīca *ul- < συνδ. με σανσκρ. ululi-, λατ. ululare «ουρλιάζω» κ.ά. Ομόρρ. *άλ-άλ-ύω* (< *άλ-υλ-ίζω, με αφομοίωση)]. υλακτώ ρ. μετβ. {υλακτείς... | υλακτέσαι} (λόγ.) (για σκυλιά) γαβγίζω, αλύγτω. [ETYM. < αρχ. ύλακώ (-έω), παράλλ. τ. τού ρ. ύλώ (βλ. λ. ύλακή), μέσο

αμάρτυρο **ύλά-κ-της* (με εκφραστ. παρέκταση -κ-)]. ύλη (η) {υλών} 1. (α) θεμελιώδης ουσία του σύμπαντος, από την οποία αποτελούνται όλα τα σώματα και που χαρακτηρίζεται από φυσικές και χημικές ιδιότητες, αποτελείται από ελάχιστα σωματίδια και εμφανίζεται σε διάφορες καταστάσεις (αέρια, υγρή, στερεά) (πβ. λ. *αντίυλη*) (β) (γενικά) καθέτι που υπάρχει στον χώρο, διατεταγμένη έκταση, έχει μάζα, όγκο και βάρος και γίνεται αντίληπτο με τις αισθήσεις: *οργανική* | *ανόργανη* | *ζωντανή* | *ρευστή* - || τα *σωματίδια τής ~* || η ~ *μπορεί να μετατραπεί σε ενέργεια και το αντίστροφο* 2. η ουσία από την οποία κατασκευάζεται κάτι 3. κάθε ουσία που υπόκειται σε φθορά και που χρησιμοποιείται για να παραχθεί κάτι: εύφλεκτες | άφλεκτες - ΦΡ. (α) *γραφική ύλη* οτιδήποτε είναι απαραίτητο για τη γραφή (β) *πρώτη ύλη* (i) ΟΙΚΟΝ. κάθε υλικό αγαθό τής πρωτογενούς ή δευτερογενούς παραγωγής, που χρησιμοποιείται από τη βιομηχανία ή τη γεωργία για την παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων: *φυσική ~* (που λαμβάνεται από τη γεωργία, την αλιεία, με εξόρυξη κ.λπ.) || *τεχνητή* | *συνθετική* ~ (που έχει παραχθεί τεχνητά με χημικό σύνθεση) (ii) (γενικότ.) οτιδήποτε αποτελεί το βασικό υλικό για την κατασκευή, παρασκευή, δημιουργία κάποιου πράγματος: τα *ζυμαρικά αποτελούν την - για την παρασκευή αυτού τού νόστιμου φαγητού* || *μαρτυρίες των αιμαλώτων πολέμου αποτέλεσαν την - για τη συγγραφή αυτού τού βιβλίου* 4. (συνεκδ.) το περιεχόμενο βιβλίου ή εντύπου: η ~ ενός *μυθιστορήματος* | *δημοσιογραφικού άρθρου* || η ~ του *περιοδικού καλλιπτε* η *διεθνή επικαιρότητα* || *ένα έντυπο με πλούσια δημοσιογραφική -* || *περιοδική ποικιλία* - 5. (συνεκδ.) το σύνολο των γνώσεων που περιλαμβάνονται σε γνωστικό αντικείμενο ή μθήμα: η ~ των *αρχαίων* | των *μαθηματικών* || η ~ που *περιλαμβάνεται σε ένα εγχειρίδιο* || *δεν εξαντλήσαμε την - αυτού τού μαθήματος* || *ορίστηκε η - για τις εξετάσεις* (η εξεταστέα ύλη, με εξεχόμενο κεφαλαίον ή σελίδον που θα εξετασθούν) || η *διδασκία* | *διδασχέια* - (αυτή που πρέπει να διδασχέι | που διδασχέται): ΦΡ. εφ' *όλης τής ύλης* (εφ' *όλης τής ύλης*) (i) σε όλη την έκταση τής ύλης μαθήματος: θα *εξεταστείτε ~* (ii) σε όλα, στα πάντα: θα γίνει *σζήτηση ~* στη *συνέλευση* 6. το αντικείμενο τής αρμοδιότητας: στη ΦΡ. *καθ' ύλην αρμόδιος* (i) αυτός που 'ίνα αρμοδίος για ένα θέμα: *απευθίνθηκα στον καθ' ύλην αρμόδιο για τη διεντέρηση τής υπόθεσης μου* (ii) *καθ' ύλην αρμόδιο δικαστήριο* το δικαστήριο που έχει αρμοδιότητα να εκδικάζει συγκεκριμένη διαφορά με κριτήριο την αξία ή το είδος τού επίδικου δικαιώματος 7. φυσιολογικό ή παθολογικό έκκριμα τού σώματος 8. (α) τα υλικά αγαθά, κατ' αντιδιαστολή προς τα πνευματικά: ο *κόσμος τής ~* και ο *κόσμος τού πνεύματος* (β) (ειδι-κότ.) οι υλικές απολαύσεις, σε αντίθεση με τον θεωρητικό βίο, την πνευματική ζωή: *οι σημερινοί άνθρωποι είναι προσκολλημένοι στην -* ANT. πνεύμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος, ομόχη*. [ETYM. < αρχ. ύλη, αγν. ετύμου, καθώς οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με το λατ. silva «δάσος, ύλειο», όσο και με αρχ. σκανδ. usli «καυτή στάχτη», λιθ. sulā «λάσπη, πηλό», δεν έχουν επιστημονική βάση. Με αφετηρία τη σημ. τής ζυλίας η δ. ήλθωσε στη συνέχεια κάθε είδος υλικού, όπος και το κατακάθι που απομένει μετά το στράγγισμα (πβ. δι-υλίζω). Ηδη αρχ. η σημ. «θέμα, αντικείμενο αναφοράς ή πραγματείας» (πβ. τη φρ. *η υποκείμενη ύλη*, Αριστοτ. *Θά. Νικομ.* 1094b 12). Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *καθ' ύλην αρμόδιος* < γαλλ. compétent en la matière, *πρώτη ύλη* (< γαλλ. matière première), εύφλεκτες ύλες (< γαλλ. matières inflammables) κ.ά.]. Υλική (η) λίμνη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας. [ETYM. < μτρν. *Υλική* | *Υλική* (< αρχ. ύλη), λόγω των πλούσιων δασών που περιβάλλαν τη λίμνη]. υλικό (το) 1. η ουσία (ύλη) από την οποία γίνεται, φτεαίνγεται ή αποτελείται κάτι: *υλικό για το κέικ* || *δομικά* | *οικοδομικά* | *αναλώσιμα* ~ 2. το σύνολο δεδομένων και πραγμάτων που μπορούν να αξιοποιηθούν, για να δημιουργήσει κανείς ένα έργο (καλλιτεχνικό, πνευματικό), για μελέτη, για σχολιασμό κ.λπ.: ~ για *διάβασμα* | για *σζήτηση* | για *σκέψη* | για *ιστορία* | για *φίλμ* | για *το γύρισμα ενός ντοκιμαντέρ* || έντυπο | *διαφημιστικό* | *εκπαιδευτικό* | *διδασκτικό* | *εποπτικό* ~ || *πρωτογενές* | *δευτερογενές* ~ ΦΡ. (α) *έμμηχο υλικό* βλ. λ. *έμμηχο* (β) *άμμηχο υλικό* ο οπλισμός, τα μεταφορικά μέσα, οι τροφές, τα τηλεπικοινωνιακά μηχανήματα, γενικά τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται για ορισμένο σκοπό (γ) *υλικό πολέμου* τα αναγκαία εφόδια για τον πόλεμο: *Σόμα Υλικού Πολέμου* (Σ.Υ.Π.) (δ) *τροχαιο υλικό* τα τροχοφόρα οχήματα και τα εξαρτήματα τους. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*. [ETYM. < μτρν. υλικόν, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. υλικός (βλ. λ.), υλικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που αποτελείται από ύλη: ~ *κόσμος* | *αγαθά* ANT άλυος 2. (συνεκδ.) αυτός που σχετίζεται με τον αισθητό κόσμο, τα αγαθά από ύλη, τον άνθρωπο ως βιολογικό ον κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή προς το πνεύμα και την ψυχή: ~ *ανάγκες* | *ανέσεις* | *απολαύσεις* || *του παρείχε ~* και *ηθική ενίσχυση* || από την *έκρηξη προκλήθηκαν ~* *ζημιές* 3. ΝΟΜ. *υλική αρμοδιότητα* η αρμοδιότητα τού δικαστηρίου που προσδιορίζεται από την αξία ή το είδος τού επίδικου δικαιώματος. — υλικότητα (η) [1812], υλικοτεχνικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τα τεχνικά μέσα και τα υλικά που απαιτούνται για την κατασκευή ενός έργου: ~ *βάση* | *υποδομή* 2. αυτός που σχετίζεται μ' τα μέσα παραγωγής και τις οικονομικές σχέσεις που διέπουν τη λειτουργία μιας επιχείρησης, ενός οργανισμού κ.λπ. — υλικοτεχνικ-ά | -ός επίρρ. υλισμός (ο) [1851] {χωρ. πληθ.} 1. ΦΙΛΟΣΟ. το ένα από τα δύο κύρια ρεύματα τής φιλοσοφικής σκέψης, κατά το οποίο πρωταρχικός παράγοντας και κύριο στοιχείο τού σύμπαντος είναι η ύλη, ούτως ώστε όλα τα φαινόμενα, ακόμα και αυτά που αφορούν στο πν'ύμα, να ερ-μην'ύονται ως επιδράσεις ή συνέπειες φυσικών, υλικών αιτιών (πβ. λ.

ιδεαλισμός, ρεαλισμός: *αυθόρμητος* ~ (η πεποίθηση ότι η πραγματικότητα είναι υπαρκτή κατά τον τρόπο που εμείς, μέσω των αισθήσεων μας, την αντιλαμβανόμαστε, κη. βάσει της καθημερινής εμπειρίας) ΣΥΝ. ματεριαλισμός: ΦΡ. (α) *ιστορικός υλισμός* βλ. λ. *ιστορικός* (β) *διαλεκτικός υλισμός* βλ. λ. *διαλεκτικός* (γ) *χρδαίος υλισμός* απλοαστενική υλιστική θεώρηση, κατά την οποία ακόμα και το πνεύμα, η συνείδηση, οι ιδέες είναι άμεσα παράγωγα της ύλης 2. (κατ' επέκτ.) η νοοτροπία και ο τρόπος ζωής που επικεντρώνεται στην αναζήτηση και απόλαυση υλικών αγαθών και ηδονών: η εποχή μας *ρέπει προς τον ~ και αγνοεί το πνεύμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*. [ETYM. < μτγν. υλισμός, αρχική σημ. «διήθηση, στράγγισμα», < ύλιος «διήθηθ, στράγγισμα» < αρχ. ύλη (βλ.λ.). Με τη νεοελλ. σημ. η λ. αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. matérialisme]. υλιστής (ο) [1786], υλιστρια (η) {υλιστριών} 1. οπαδός της υλιστικής φιλοσοφίας, του φιλοσοφικού συστήματος του υλισμού: ~ *φιλόσοφος* ΣΥΝ. ματεριαλιστής ΑΝΤ. ιδεαλιστής 2. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που φροντίζει, που ενδιαφέρεται αποκλειστικά για τα υλικά αγαθά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. matérialiste]. υλιστικός, -ή, -ό [1865] αυτός που σχετίζεται με τον υλισμό και τον υλιστή: ~ *σκέψη* | *θεωρία* | *φιλοσοφία* | *άποψη* | *ερμηνεία φαινομένου* || *υποστηρίζει ότι ζούμε σε ~ και αντιπνευματική εποχή* ΣΥΝ. ματε-ριαλιστικός ΑΝΤ. ιδεαλιστικός, πνευματικός. — υλιστικ-ά | -ώς επιφρ. -υλλιο (λόγ.) υποκοριστικό επίθημα ουσιαστικών ουδέτερου γένους: *δενδρ-ύλλιο, αλο-ύλλιο*.

[ETYM. Υποκ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθημα -υλ(ί)ος, με απόσπαση του -υ- από λ. με επίθημα -λο- < I.E. *1-1ο- (πρ. κ. ηδύς - ηδ-ύ-λος, δρυίς - δρυ-ύ-λος) / υλοζοισμός (ο) [1889] {χωρ. πληθ.} φιλοσοφικό και κοσμολογικό σύστημα σκέψης που χαρακτηρίζει λ.χ. τις ερμηνείες των Ιωνών φιλοσόφων για τη γένεση του κόσμου (7ος-6ος αι. π.Χ.), σύμφωνα με το οποίο ολόκληρη η φύση, δηλ. η ύλη στο σύνολο της, είναι ζώσα και έμυνη (πβ. λ. *ανιμισμός*). Επίσης υλοζωία (η). — υλοζωικός, -ή, -ό [1880].

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hylozoïsme]. υλοζωιστής (ο) [1889], υλοζωίστρια (η) {υλοζωιστριών} ΦΙΛΟΣ. οπαδός του υλοζωισμού (βλ.λ.), των υλοζωικών αντιλήσεων και θεωριών. — υλοζωιστικός, -ή, -ό, υλοζωιστικά επίφρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hylozoïste]. υλομορφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. μεταφυσική θεωρία σύμφωνα με την οποία κάθε φυσικό σώμα διέπεται από δύο αρχές, την ύλη και το είδος, το οποίο ευθύνεται για τις μορφολογικές αλλοιώσεις που σημειώνονται στην ύλη.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Hylemorphismus]. υλοποίηση (η) [1878] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η πραγματοποίηση, το να αποκτήσει (κάτι που υπάρχει ως σκέψη, πρόταση, θεωρία, σχέδιο κ.λπ.) υλική υπόσταση, η εφαρμογή στην πράξη: ~ *σχεδίου* | *στόχου* | *σκοπού* | *οράματος* | *προγράμματος* | *στρατηγικής* | *πρότασης* || *οι ψηφοφόροι προσδοκούν την ~ των προεκλογικών υποσχέσεων* || *η ~ αυτής της απειλής ισοδυναμεί με κήρυξη πολέμου* || *καταβάλλεται προσπάθεια για την ~ των έργων υποδομής στην πόλη μας* ΣΥΝ. πραγματοποίηση, εκκλήρωση 2. (σπάν.) η μετατροπή αυλού όντος σε ύλη ΑΝΤ. εξαύλωση · 3. ΦΥΣ. υλοποίηση της ενέργειας ή εξωφάνιση ορισμένης ποσότητας ενέργειας και η ταυτόχρονη εμφάνιση μάζας, υλοποιώ ρ. μετβ. [1874] {υλοποιεί... | υλοποι-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κάνω (κάτι) που υπάρχει ως σκέψη, πρόταση, θεωρία, σχέδιο κ.λπ. να αποκτήσει υλική υπόσταση, να πραγματοποιηθεί: ~ *εξαγγελία* | *υπόσχεση* | *πρόταση* | *στόχο* | *απειλή* | *απόφαση* | *οράματα* | *σχέδιο* | *πρόγραμμα* || *η συμφωνία των δύο χωρών υλοποιείται* ΣΥΝ. πραγματοποίησι, εκκλήρωση 2. (σπάν.) μετατρέπω (κάτι άυλο) σε υλικό, μετατρέπω σε ύλη ΑΝΤ. εξαύλωνω. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. matérialiser]. υλοτόμηση (η) [1886] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κοπή δέντρων

από το δάσος για την εκμετάλλωση της ξυλείας τους, υλοτομία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η διαδικασία της κοπής δέντρων του δάσους, του πριονισμού τους σε κατάλληλα μήκη και της μεταφοράς τους στο πριονιστήριο: *ασχολείται με την ~* ΣΥΝ. υλοτόμηση 2. (συνεκδ.) το μέρος του δάσους, στο οποίο γίνεται η παραπάνω διαδικασία ΣΥΝ. υλοτόμιο 3. η επιστημονική εκμετάλλευση των δασών για την προμήθεια οικοδομήσιμης ή καύσιμης ξυλείας. η ~ είναι μία από τις βασικές πλουτοπαραγωγικές πηγές της Σουηδίας, υλοτομικός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με την υλοτομία ή τον υλοτόμο: ~ *εργαλείο* 2. (ειδικότ.) υλοτομική (η) η τέχνη και το επάγγελμα του υλοτόμου, υλοτόμο (το) [μτγν.] {υλοτομι-ου | -ων} το μέρος του δάσους στο οποίο γίνεται υλοτομία, υλοτόμος κ. (λαϊκότ.) λοτόμος (ο) (λόγ.) 1. ο ξυλοκόπος 2. (γενι-κότ.) αυτός που έχει αναλάβει την οικονομική εκμετάλλευση της ξυλείας του δάσους: *πρέπει να σώσουμε το δάσος από τις πυρκαγιές και τους ~* · 3. υμενόπτερο έντομο με χρώμα μελανό και κίτρινη κοιλιά, η προνύμφη του οποίου κατατρώγει τα φύλλα των φυτών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ETYM. < αρχ. υλοτόμος < ύλη + -τόμος < τόμη]. υλοτομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υλοτομεί... | υλοτομ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) κόβω δέντρα από το δάσος για την εκμετάλλευση της ξυλείας τους (λ.χ. στην οικοδομική, την επιπλαστική κ.λπ. ή για καυσόξυλα) ΣΥΝ. ξυλοδομαι, υλορηστική (η) [1891] κλάδος της δασολογίας που μελετά τα χαρακτηριστικά του ξύλου των δασικών δέντρων και θάμνων και τον

τρόπο με τον οποίο αυτά συνδέονται με τις ιδιότητες των τελικών προϊόντων ξύλου ύστερα από τη μεταποίηση τους στις βιομηχανίες ξύλου. **υ Χωρική** (η) [1892] κλάδος της δασολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των επιβλαβών για την υγιεινή κατάσταση του δάσους παραγόντων, καθώς και των βιολογικών και μη τρόπων και μεθόδων αντιμετώπισης τους, με σκοπό την προστασία του δάσους ή των προϊόντων του.

[ETYM. < αρχ. υλωρός «αγρονόμος - δασονόμος» < ύλη (στη σημ. «δάσος») + -ωρός (απαντά σε διάφορα συνθ. με τη σημ. «φωρός, επιτηρητής», λ.χ. *θυρ-ωρός, πυλ-ωρός*) < όρω (-άω)]. **Υ.Μ.Α.Θ.** (το) Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης. υμείς προσ. αντων. {υμών, υμίν, υμάς} (αρχαιοπρ.) εσείς. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προσωπικός*. [ETYM. < αρχ. υμείς < *us-sme- (πβ. λεσβ. υμμε), με απλοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος και αντέκταση, < I.E. *(y)us-(s)me, πβ. σανσκρ. yusman, λατ. vos, αλβ. ju, γοθθ. jus κ.ά. Στη Ν. Ελληνική επικράτησε ο τ. ε-σείς από την αντων. συ κατά το σχήμα *υμείς - εμείς*.] υμέναιος (ο) {υμναί-ου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) 1. (στην αρχαία Ελλάδα) γαμήλιο άσμα το οποίο τραγουδούσαν οι φίλες και οι θεραπευτικές της νύφης, καθώς τη συνόδευαν από το πατρικό της στο σπίτι του γαμπρού 2. (συνεκδ.) ο γάμος ως θεσμός ή/και ως τελετή 3. ΜΥΘΟΛ. (με κερ.) ο θεός που προστάτευε τον γάμο και προς τον οποίον απευθύνονταν τα γαμήλια τραγούδια.

[ETYM. < αρχ. υμέναιος, παράλλ. τ. του υμίν, -ένος «είδος γαμήλιου άσματος - όν. του θεού του γάμου», αγν. ετύμου. Αν συνδ. με το αρχ. υμίν «υμένας», τότε η λ. θα αναφέρεται στη γαμήλια τελετή και στο άσμα σχετικό με τον παρθενικό υμένα. Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ουσ. υμνος (βλ.λ.), που έχει εξίσου αβέβαιη ετυμολογία. Τέλος, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι πρόκειται για προελλην. λ. | υμένας (ο) (λόγ.) 1. (γενικά) πολύ λεπτό δέρμα, μεμβράνη 2. ΑΝΑΤ. λεπτός και ελαστικός ιστός ή περιβλήμα με τη μορφή λεπτού φύλλου, που απαντά σε διάφορα όργανα του σώματος: *παρθενικός ~* (λεπτή μεμβράνη στο χείλος του στομίου του κόλπου γυναικείας, η οποία ανοίγει ή διαρρηγνύεται κατά την πρώτη συνουσία) || *αιθνοσαίος* (που βρίσκεται στον κοιλία του αριστερού) | *αρθρικός* | *ορογόνο* | *ελαστικός* (που καλύπτει την έσω επιφάνεια των χόνδρων του λάρυγγα κάτω από τον βλεννογόνο) - ΣΥΝ. μεμβράνη. Επίσης (λογιότ.) υμνή {υμνός}: — υμενικός, -ή, -ό.

[ETYM. < αρχ. υμνή, -ένος, τεχν. όρ., < *su-men- (με επίθημα -μην, πβ. κ. λι-μνή) < I.E. *sju- | *su- «ράβω», πβ. σανσκρ. syūman «δεσμός, ραφή», λατ. suere «ράβω, συρράπτω», συτο «παυτοστής», αρχ. γερμ. siuwan «ράβω», αρχ. γερμ. säumen, αγγλ. sew κ.ά. Για τη σχέση του με τη λ. υμνή «γαμήλιο άσμα, υμέναιος», βλ. λ. υμέναιος]. υμενοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {υμενοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με υμένα ως προς τη φύση ή τη μορφή: ~ *κόλυμα* ΣΥΝ. υμενοειδής, μεμβροειδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές, υμενοπλαστική (η) ΙΑΤΡ. πλαστική εγχείρηση για ανάπλαση του παρθενικού υμένα ΣΥΝ. παρθενορραφή, υμενόπτερος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει υμενοειδείς πτέρυγες: ~ *έντομο* 2. (ειδικότ.) υμενόπτερο (το) {υμενοπτε-ου | -ων} κάθε έντομο που φέρει δύο ζεύγη μεμβρανοδών φτερών και ανήκει στην πολυπληθή τάξη εντόμων, στην οποία περιλαμβάνονται οι μέλισσες, οι σφήκες, τα μυρμήκια κ.ά.

υμενόπτης, -ής, -ές [αρχ.] {υμενόπ-ους | -εις (ουδ. -η), -όν} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με υμένα, που έχει τη σύσταση της την υφή υμένα: ~ *λαβύρινθος* (σηματισμός του έσω οτός) ΣΥΝ. υμενοειδής, μεμβροειδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές, υμέτερος, -έρα, -ερον κτιπική αντων. {υμετέρ-ου | -ων, -ους} (Σλγ.) 1. (σπάν.) αυτός που ανήκει σε εσάς ή προέρχεται από εσάς, δικός σας: το ~ *έργο βρήκε πολλούς συνεχιστές* 2. (κακότ.) υμέτεροι (οι) πρόσωπα που ευνοούνται και προωθούνται λόγω της ένταξης τους σε ομάδα ή της εξάρτησης τους από φορέα: *για τις θέσεις του Δημοσίου πρέπει να προκηρυσσεται διαγωνισμός και όχι να τις καταλαμβάνουν οι ~*. [ETYM. < αρχ. υμέτερος < θ. υμε- (της αντων. υμείς, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -τερος (πβ. κ. *ήμε-τερος*)]. υμνή (ο) → υμένας Υμηττός (ο) όρος της Α. Αττικής.

[ETYM. < αρχ. Υμηττός, αγν. ετύμου, προελλην. τόπων]. υμνήση (η) → υμνώ υμνήτης (ο) [αρχ.], υμνήτρια (η) [μτγν.] {υμνητριών} πρόσωπο που υμνει, επαινεί, εγκομιάζει (κάποιον/κάτι): *η πράξη του βρήκε πολλούς ~ σε όλους τους πολιτικούς χώρους* || *δεν θα γίνει τιμητής της πολιτικής μας ζωής ο ~ του φασισμού* ΣΥΝ. εξυμνήτης, εγκομιστής, επαινετής, εκθειαστής ΑΝΤ. επικριτής, υμνητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που υπάγχει ή γίνεται για εξύμνηση: ~ *λόγος* | *άρθρο* ΣΥΝ. εξυμνητικός, εγκομιστικός, επαινετικός ΑΝΤ. επικριτικός, επιτιμητικός, υμνογραφία (η) [1867] ΕΚΚΛΗΣ. -ΦΙΛΟΛ. 1. η σύνθεση εκκλησιαστικών υμνων 2. η λειτουργική ποίηση, που συνδευόταν από μέλος και η οποία αποτελεί σημαντικό τμήμα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής γραμματικής και είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη λατρεία της Εκκλησίας: *η μελέτη των αφορά στην ~ του δου αι.* — υμνογραφαι-κός, -ή, -ό.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hymnographie]. υμνογράφος (ο/η) [μτγν.] αυτός που συνθέτει υμνους, ιδίως εκκλησιαστικούς: *ο Ρομανός ο Μελωδός είναι από τους σημαντικότερους Βυζαντινούς - ΣΥΝ. υμνοδός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*, υμνογραφώ ρ. μετβ. [1882] {υμνογραφεί...} μόνο σε ενεστ. κ. πα-

ρατ.} γράφω ή συνθέτω (εκκλησιαστικούς) ύμνους.
 υμνολόγημα (το) → υμνολογώ
 υμνολογία (η) [μτγν.] {υμνολογιών} 1. έπαινος ή εγκωμιασμός με ύμνους: *οι αρχαίοι ηγεμόνες συχνά είχαν στην αλή τους και ποιητές που ανελάμβαναν την - τους ΣΥΝ.* εξύμνηση, 'κθ'ιασμός ΑΝΤ. επίκριση, επίτιμηση 2. (κατ' επέκτ.) ευχαριστήριος ύμνος που απευθύνεται προς τον Θεό, εγκώμιο της δόξας του Θεού ΣΥΝ. δοξολογία 3. (συνεκδ.) πραγματεία που έχει ως αντικείμενο της τους εκκλησιαστικούς ύμνους 4. η φιλολογική μελέτη των εκκλησιαστικών ύμνων (βλ. κ. λ. *υμνογραφία*). — υμνολογικός, -ή, -ό [μτγν.].

υμνολόγιο (το) [μτγν.] {υμνολογί-ου | -ών} 1. ΕΚΚΛΗΣ. συλλογή εκκλησιαστικών ύμνων και το βιβλίο στο οποίο αυτοί περιέχονται 2. (μτφ.) εξύμνηση με πληθώρα επαίνων, εγκωμίων: *συχνά ο λόγος της συγκεκριμένης εφημερίδας εκτρέπεται σε ένα πομπώδες - των κυβερνητικών επιλογών ΣΥΝ.* υμνολογία, εκθειασμός ΑΝΤ. επίκριση, επίτιμηση.

υμνολόγος (ο/η) [μτγν.] 1. πρόσωπο που ψάλλει ή συνθέτει εκκλησιαστικούς ύμνους ΣΥΝ. υμνογράφος 2. (μτφ.) πρόσωπο που συνθέτει ύμνους, που απευθύνει επαίνους ή εγκώμια σε κάποιον: η *εφημερίδα του είναι ο μεγαλύτερος ~ της κυβέρνησης ΣΥΝ.* επαινετής, εγκωμιαστής ΑΝΤ. επικριτής.

υμνολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υμνολογείς... | υμνολόγησα} 1. ψάλλω ή συνθέτω εκκλησιαστικούς ύμνους ΣΥΝ. υμνοδοώ, ψαλμοδοώ, υμνώ 2. (μτφ.) πλέκω το εγκώμιο (κάποιον), απευθύνω έπαινο σε (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. εξύμνω, ανυμνώ, εκθειάζω, εγκωμιάζω ΑΝΤ. επιτιμώ, επικρίνω, κατηγορώ. — υμνολόγημα (το).

ύμνος (ο) 1. ωδή που ψάλλεται προς τιμήν θεού, ήρωα ή αγίου, έχει πανηγυρικό χαρακτήρα και περιεχόμενο εγκωμιαστικό: *θρησκευτικός | επινίκιος* (που ψαλλόταν στην αρχαιότητα προς τιμήν των νικητών των πανελληνίων αγώνων) | *ολυμπιακός* ~ 2. (ειδικότ.) (α) εκκλησιαστικός *ύμνος* έμμετρο θρησκευτικό ποίημα που ψάλλεται προς δόξαν του Θεού ή αγίου, παίρνει διάφορες μορφές ανάλογα με το περιεχόμενο και το είδος της μουσικής που το συνοδεύει (λ.χ. ιδό-μελο, δοξαστικό, απολυτικό) και έχει ενσωματωθεί στη λατρεία της Εκκλησίας ΣΥΝ. υμνοδία, ψαλμός (β) *Ακροθιτος Ύμνος* βλ. λ. *ακάθιστος* (γ) *εθνικός ύμνος* άσμα, συνήθ. εμβατήριος, το οποίο εκφράζει πατριωτικά αισθήματα και έχει καθιερωθεί επίσημα από τις αρχές του κράτους ή/και από τη συνείδηση του λαού ως σύμβολο της εθνικής ενότητας (δ) *ΦΙΛΟΑ. Ομηρικός Ύμνος* καθένα από τα 34 ποιήματα σε δακτυλικούς εξάμετρους στίχους, που αποδίδονται στους συνεχιστές του Ομήρου και οι οποίοι είχαν συνθεθεί προς τιμήν θεών (λ.χ. του Απόλλωνα, της Δήμητρας) ή ημιθέων (λ.χ. του Ηρακλή, του Ασκληπιού) και ψάλλονταν στις αντίστοιχες γιορτές των θεών πριν από την απαγγελία των Ομηρικών Επών 3. (κατ' επέκτ.) ποίημα ή τραγούδι εγκωμιαστικό, σε ρυθμό γρήγορο και χαρούμενο: ο ~ *της χαράς του Μπετόβεν* || «*Ύμνος εις την Ελευθερίαν*» (Δ. Σολωμός) 4. (μτφ.) ενθουσιώδης έπαινος, διθυραμβικό εγκώμιο: η *ερμηνεία του στον ρόλο αυτό χαρακτήριζε με ύμνους από όλους τους κριτικούς θεάτρον* || *οι ~ προς τον αρχηγό δεν τον ωφέλησαν, αφού δεν πήρε υπουργείο ΣΥΝ.* εξύμνηση, υμνολογία, εκθειασμός, εγκώμιο. (μτφ.) διθυραμβός ΑΝΤ. επίκριση, επίτιμηση.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύμνος*, αββ. ετύμου. Μορφολογικός η λ. θα μπορούσε να συνδεθεί με το ουσ. *υμνήν*, -ένος μέσω εναλλαγής του επιθηλιατος -μν | -μν- (πβ. *λιμνήν - λιμνή, ποιμνήν - ποιμνή*), οπότε η λ. θα δήλωνε το σύνθετο άσμα, που αποτελείται από διαφορετικές ωδές (για τα δύο ουσ. *υμνήν*, βλ. λ. *υμνείων, υμνέας*). Οι παλαιότε. αναφορές στους τ. *ύμη, υμνών* προσκρούουν σε σοβαρές φωνητικές δυσχερείες, ενώ ελάχιστα πειστικά θεωρούνται η υποθ. *μεσογ. δανείου*].

υμνώ ρ. μετβ. [αρχ.] (υμνείς... | υμν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) (λόγ.) 1. (κυριολ.) ψάλλω εκκλησιαστικό ύμνο προς (κάποιον), δοξολογώ τον Θεό με ύμνους: «*ως υμνούμε ν. Σε ευλογούμεν, Σοι ευχαριστούμεν, Κύριε*» (από τη Θεία Λειτουργία) ΣΥΝ. υμνολογώ 2. (κατ' επέκτ.) πλέκω το εγκώμιο (κάποιον), εκθειάζω (πρόσωπο, πράγμα, κατάσταση κ.λπ.) σε μεγάλο βαθμό, με έντονο τρόπο: ο *Ομήρος ύμνησε τα κατορθώματα των ηρώων του Τρωικού Πολέμου* || *κανένα πολιτευμα δεν υμνήθηκε τόσο όσο η αθηναϊκή δημοκρατία του χρυσού αιώνα του Περικλή* || ~ *το έργο* | *την προσπάθεια* | *την προσφορά* | *τη συμβολή κάποιου ΣΥΝ.* εξύμνω, εγκωμιάζω, αποθεώνω ΑΝΤ. επικρίνω, επιτιμώ, κατηγορώ. — *ύμνηση* (η) [μτγν.].

υμνωδία (η) [αρχ.] (υμνωδιών) (λόγ.) 1. το να ψάλλει κανείς ύμνο, να απευθύνει ύμνο προς κάποιον: *από μακριά ακούγονταν οι κατανυκτικές - της Μ. Εβδομάδος ΣΥΝ.* ψαλμοδία 2. (συνεκδ.) εκκλησιαστικός ύμνος, θρησκευτικό άσμα 3. (σπάν.) ΜΟΥΣ. το ορατόριο (βλ.λ.).

υμνωδός (ο/η) 1. πρόσωπο που ψάλλει ύμνους, ιδ. εκκλησιαστικούς, και γενικότ. εγκωμιαστικά άσματα ΣΥΝ. υμνολόγος, ψαλμοδός 2. πρόσωπο που συνθέτει εκκλησιαστικούς ύμνους ΣΥΝ. υμνογράφος, ψαλμοδός 3. (μτφ.-σπάν.) αυτός που εξύμνει (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. επαινετής, εγκωμιαστής, εκθειαστής ΑΝΤ. επικριτής, κατηγορός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *υμνωδός* < *ύμνος* + *-ωδός* < *φδή*].

υμνωδύ ρ. μετβ. [αρχ.] (υμνωδείς... | μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) 1. ψάλλω ή συνθέτω εκκλησιαστικό ύμνο και γενικότ. εγκωμιαστικό άσμα ΣΥΝ. υμνολογώ, υμνογραφώ, ψαλμοδοώ 2. (μτφ.) πλέκω το εγκώμιο, εξύμνω ΣΥΝ. υμνολογώ, εγκωμιάζω, εκθειάζω ΑΝΤ. επικρίνω.

υνί (το) {υν-ιού | -ιών} το τριγωνικό και αιχμηρό σιδερένιο άκρο του αρότρου, το οποίο κατά την κίνηση του αρότρου εισδίδει (με την πίεση του βάρους του) στο έδαφος και το ανασκάπτει: *το ~ είναι ένα από τα κυριότερα εργαλεία στην παραδοσιακή αγροτική ζωή* || (παροιμ.) *βρήκε η νύφη μου -ο πίσω από την πόρτα* (για όσους θεωρούν σημαντική ανακάλυψη πράγματα γνωστά, που είναι φανερά σε όλους).

[ΕΤΥΜ. < *ύνιον < μτγν. *ύνιον*, υποκ. του *ύνις*, -εως, αββ. ετύμου, πιθ. < I.E. *su-sni-, σύνθετη λ. από το αρχ. ύς «χοίρος» (βλ. λ. *ύανα*) και το θ. *sn-, που απαντά στο μέσ. άνω γερμ. *snouwen* «φυσώ (τη μύτη), λαχανιάζω» (πβ. γερμ. *Schnauze* «ρύγχος, μουσουδά»), οπότε η λ. θα δήλωνε αρχικώς το ρύγχος του χοίρου και τη συνήθεια του να σκαλίζει τη γη. Σύμφωνα με άλλη ερμηνεία, το ουσ. *ύνις* προέρχεται από το ύς «χοίρος» και παρουσιάζει επίθημα -νι- κατά το συνώνυμο μτγν. *ύνις* (που συνδ. με αρχ. *πρως. wagnis*, λατ. *nomis*, -eris κ.ά.), αλλά το βραγύ αρχικό φωνήεν του *ύνις* εγειρεί φωνητικά προβλήματα],

Υ.Ο. (το) Υπουργείο Οικονομικών.
 υσοειδής, -ής, -ές [μτγν.] (υσοειδ-ούς | -είς (ουσδ. -ή)) (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα του γράμματος Υ: ΑΝΑΤ. - *οστόν* (οστό σε σχήμα ύψιλον στη βάση της γλώσσας επάνω από τον λάρυγγα) | τόξο (το δεύτερο από τα βραγχιακά τόξα) || ΜΗΧΑΝ. ~ *στέλεχος* (εξάρτημα του γρύλου). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

Υόρκη Νέα (η) → Νέα Υόρκη

υπ. (ο/η) υπουργός.

Υ.Π.Α. (η) Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας.

υπαγάω (να/θα) ρ. → υπάγω

υπαγόρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσει, -εύσεων} 1. απαγγελία κειμένου με αργό ρυθμό, ώστε να γίνεται αντίληπτο από άλλον | άλλους, προκειμένου να γραφτεί ή να επαναληφθεί προφορικά: *το κείμενο αυτό είναι προς - || θα διαβάσω το ποίημα σε ρυθμό υπαγορεύσεως ΣΥΝ.* εκφώνηση Φρ. *καθ' υπαγόρευση* (ι) υπαγορεύοντας σε κάποιον τι θα γράψει: *έγραψε την απαντητική επιστολή ~ (ιι)* (μτφ.) υποδεικνύοντας ή επιβάλλοντας σε κάποιον πως να ενεργήσει: *ενεργούσε ~ (σε αφεντικό του 2. (μτφ.)* καθετί που υποβάλλεται ή επιβάλλεται (σε κάποιον), ώστε να καθοριστεί η συμπεριφορά του: *λειτούργησε πάντα ανεξάρτητα, ενάντια στις ~ του μάρκετινγκ και των δημοσίων σχέσεων || ενήργησε πάντα σύμφωνα με τις ~ της συνείδησης του ΣΥΝ.* υποδείξη, συμβουλή, επιταγή.

υπαγορεύω ρ. μετβ. {υπαγορεύ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. εκφωνώ ή απαγγέλλω (κειμενο) σε κάποιον με αργό ρυθμό, για να το γράψει ή να το επαναλάβει προφορικά: ~ *γράμμα* | *ορθογραφία* | *όρκο* || *ο καθηγητής υπαγόρευσε τα θέματα των εξετάσεων 2. (μτφ.)* κάνω υποδείξεις (σε κάποιον): *δεν θα μου υπαγορεύσεις εσύ τι θα κάνω || θα κάνω ό, τι μου υπαγορεύει η συνείδηση μου || το καθηκον μου || οι ενέργειες τους υπαγορεύθηκαν από τις περιστάσεις ΣΥΝ.* υποδεικνύω, παρακινώ, προτρέπω 3. (μτφ.) προσπαθώ να επιβάλω (σε άλλον τη θέληση, την επιθυμία ή τις θέσεις μου με άμεσο ή έμμεσο τρόπο): *οι νικητές υπαγόρευσαν τους όρους τους στους ηττημένους*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπαγορεύω* < *ύπ(ο)-* + *αγορεύω*].

υπάγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (υπ-ήγαγα (να/θα υπαγάγω), -άγομαι, -ήγην, -ης, -η... (μτφ. *υπαχθείς*, -είσα, -έν), -ημένος) (λόγ.) ♦ (μετβ.) 1. τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε ορισμένη τάξη ή σειρά, τον θέτω υπό τη δικαιοδοσία άλλου: ο *πρωθυπουργός αποφάσισε να υπαγάγει τις κοινωνικές ασφαλίσεις στο Υπουργείο Εργασίας ΣΥΝ.* εντάσσω 2. (ειδικότ. μεσοπαθ. *υπάγομαι*) (α) ανήκω σε ορισμένη κατηγορία ή ομάδα: *το «α» υπάγεται στα φωνήεντα ΣΥΝ.* κατατάσσομαι, τοποθετούμαι, ανήκω (β) (κατ' επέκτ.) είμαι ή τίθεμαι υπό τη δικαιοδοσία και τον έλεγχο κάποιου: η *Εκκλησία των Δωδεκανήσων υπάγεται στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως ΣΥΝ.* ανήκω ♦ 3. (αμετβ.) πηγαίνω κάπου, μεταβαίνω Φρ. (α) *υπάγε όπισω μου, Σατανά!* (*ύπαγε όπισω μου, σατανά*, Κ.Δ. Ματθ. 16, 23) για κάποιον πολύ ενοχλητικό ή για πρόσωπο που μας βάζει σε πειρασμό (β) *υπάγε εν ειρήνη* (*υπάγετε εν ειρήνη*, Κ.Δ. Ιακ. 2, 16) σίεμα στο καλό, στην ευχή του Θεού ΣΥΝ. βαδίζω, πορεύομαι.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπάγω* «οδηγώ κάτω από άλλο -υποτάσσω» < *ύπ(ο)-* + *άγω*. Από την ήδη αρχ. σημ. «προχωρώ, φεύγω μακριά» προήλθε η σημ. «πηγαίνω» (βλ. λ. *πηγαίνω*)].

υπαγωγή (η) [αρχ.] 1. η τοποθέτηση (προσώπου) | πράγματος σε ορισμένη τάξη ή σειρά ή υπό τη δικαιοδοσία άλλου ΣΥΝ. ένταξη 2. το να ανήκει (κάποιος/κάτι) σε ορισμένη κατηγορία ή ομάδα.

υπαίθριος, -α, -ο [αρχ.] 1. αυτός που είναι εγκατεστημένος ή γίνεται στο υπαίθρο, σε ανοιχτό, μη στεγασμένο χώρο: ~ *ζωή* | *αγορά* | *συγκέντρωση* | *παιχνίδι* | *γιορτή ΣΥΝ.* ανοιχτός, εξωτερικός ΑΝΤ. κλειστός, εσωτερικός 2 ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. *υπαίθρια ζωγραφική* (α) η πρακτική της ζωγραφικής στο υπαίθρο, κατ' αντιδιαστολή προς τη ζωγραφική του εργαστηρίου ΣΥΝ. υπαίθρισμός (β) (συνεκδ.) κάθε πίνακας που αποδίδει την αίσθηση του ανοικτού χώρου, την αμεσότητα του φυσικού τοπίου. — *υπαίθρια* | *υπαίθριος* [αρχ.] επίρρ.

υπαίθρισμός (ο) η υπαίθρια ζωγραφική (βλ. λ. *υπαίθριος*).
 υπαίθρο (το) {υπαίθρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο ανοικτός, ο μη στεγασμένος χώρος και ιδ. η εξοχή: *είναι ωραία να κοιμάσαι στο ~ || δουλένω | γεμιατίξω στο ~*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *υπαίθρον*, ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. *υπαίθρος* (βλ.λ.)].

υπαίθρος (η) {υπαίθρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.-περιλήπτ.) η εξοχή, οι αγροί και τα χωριά, τα μέρη που βρίσκονται έξω από τις πόλεις: *οι Αθηναίοι θα εκδράμουν και πάλι στην ~ το Σαββατοκύριακο* || *οι ρυθμοί της ζωής στην ~ είναι πιο αργοί και ανθρώπινοι από ό, τι στις πόλεις ΣΥΝ.* επαρχία.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *υπαίθρος* (γη) < αρχ. επιθ. *υπαίθρος* < *ύπ(ο)-* + *-αίθρος* < *αίθηρ* | *αίθηρα* «καθαρός ουρανός» (βλ. κ. *αίθριος*)].

υπαινιγμός (ο) έμμεση παρατήρησηση, σχόλιο που εκφράζεται συγκεκριμένα, κατά τρόπον ώστε να υπονοείται κάτι: *άσε τους ~ και μιλά ξεκάθαρα* || *έκανε βαρείς ~ εις βάρος σας* || *σαφής | φανερός | ολοφάνερος* ~ ΣΥΝ. νύξη, υπονοούμενο. ΣΧΟΛΙΟ λ. νύξη.

υπαινικτικός, -ή, -ό [1891] αυτός που ενέχει υπαινιγμό, που εκφράζει κάτι με συγκεκριμένο τρόπο: ~ *χαρακτηρισμός* | *απόσφαιρα* ΑΝΤ. άμεσος, ευθύς. — υπαινικτικά επίρρ.

υπαίνισσομαι ρ. μετβ. αποθ. {υπαίνιγθηκα} εκφράζω (κάτι) με συγκεκριμένο τρόπο, χωρίς να το δηλώσω ρητά: τι υπαινίσσομαι; || υπαινίχθηκε ότι το σφάλμα ήταν δικό μου || υπαινίχθηκαν ότι έχει υποποπο παρελθόν ΣΥΝ. υπονοώ, εξυπονοώ, υποδηλώνω ΑΝΤ. δηλώνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM. < αρχ. υπαινίσσομαι | -ττομαι < ύπ(ο)- + αίνισσομαι (βλ. κ. αίνιγμα)],

υπαίσθησις (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μείωση της ευαισθησίας όσον αφορά στα ερεθίσματα που έχουν σχέση με την αίσθηση της αφής. [ETYM. Έλληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. hyaesthesia].

υπαίτιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που φέρει την ευθύνη (για κάτι), που είναι υπόλογος (για κακή πράξη, δυσάρεστη κατάσταση): ποιος είναι ο ~ της καταστροφής; || έγινε κατά λάθος ~ ατυχήματος || θεωρώ αυτόν ~ για το προσωπικό μου δράμα ΣΥΝ. αίτιος, υπεύθυνος, ένοχος, (λαϊκ.) φταίγτης ΑΝΤ. ανεύθυνος, αθώος.

υπαϊότητα (η) [1836] {χωρ. πληθ.} 1. η ευθύνη που φέρει κανείς ως υπαίτιος (κάποιος πράξεως): μου καταλόγησαν εσφαλμένα την ~ για το ατύχημα ΣΥΝ. (λαϊκ.) φταίξιμο ΑΝΤ. αναϊότητα, αθούτητα 2. ΝΟΜ. η αμέλεια ή ο δόλος προσώπου το οποίο συνετέλεσε στην επέλευση παρόνομου αποτελέσματος.

υπακοή (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η συμμόρφωση προς τις επιταγές προσώπου ή/και τους κανόνες συνόλου, οργάνωσης, κοινωνίας κ.λπ., έστω και αν αυτές ή αυτοί έρχονται σε αντίθεση με τις επιθυμίες και τη θέληση του ατόμου: ~ στους γονείς | στους μεγαλύτερους | στους ανωτέρους | στους νόμους | στο Σύνταγμα || δείξε ~ εκεί που την οφείλεις ΣΥΝ. ευπειθεία, υποταγή, πειθαρχία ΑΝΤ. ανυπακοή, απείθεια, αντιδρασία 2. ΨΥΧΟΛ. η μεταβολή πεποιθήσεως ή του τρόπου συμπεριφοράς του ατόμου ως συνέπεια της πίεσης που του ασκείται από κάποια μορφή εξουσίας και η οποία είναι αντίθετη προς τη θέληση ή τις επιθυμίες του ατόμου ΣΥΝ. συμμόρφωση · 3. ΕΚΚΛΗΣ. (α) τσάρο που πώλλεται ή αναγκώνεται στο τέλος της τρίτης ωδής του κανόνος (β) (στον μοναχισμό) ή άσκηση στο να υπακούει τυφλά ο μαθητευόμενος στις εντολές και στην καθοδήγηση του Γέροντα του, ώστε να ωριμάσει πνευματικά για τον μοναχικό βίο: κάνω ~.

υπάκουος, -η, -ο αυτός που υπακούει, που συμμορφώνεται με τις επιταγές, τις υποδείξεις, τους κανόνες άλλου | άλλων: ~ παιδί | μαθητής | στρατιώτης ΣΥΝ. (λόγ.) ευπειθής, πειθήνιος ΑΝΤ. ανυπάκουος, απειθαρχος.

[ETYM. < μτγν. υπάκουος (με αναβιβασμό του τόνου) < αρχ. υπακούω].

υπακούω ρ. αμετβ. {υπάκουσα} 1. ακούω με σεβασμό ή δίνω προσοχή και συμμορφώνομαι προς (εντολή, επιταγή κ.λπ.): ζέρει να κάνει τους μαθητές του να υπακούουν || ~ στους γονείς μου | στους νόμους | στη συνείδηση μου | σε μια διαταγή || ~ στα κελεύσματα της εξουσίας ΣΥΝ. πειθαρχώ ΑΝΤ. απειθώ, απειθαρχώ 2. (γενικότε.) είμαι υπάκουος, ευπειθής: εδó που ήλθε, πρέπει να υπακούς! ΣΥΝ. πειθαρχώ ΑΝΤ. απειθαρχώ 3. (μτφ.) γίνομαι σύμφωνα με κάτι ή υπάγομαι σε γενικό νόμο ή κανόνα: ο πολιτικός λόγος σε αυτό το κράτος υπακούει σε παραδοσιακά πρότυπα || το φαινόμενο αυτό υπακούει στον νόμο της βαρύτητας ΣΥΝ. εμπιπτό. [ETYM. αρχ. < ύπ(ο)- + ακούω].

υπακτικός, -ή, -ό (λόγ.) 1. (για φάρμακα) αυτός που προκαλεί ήπια (εν συγκρίσει προς το καθαρτικό) κάθαρση, φυσική κένωση του εντέρου ΣΥΝ. ενεργητικός ΑΝΤ. στυπτικός 2. (ειδικότε.) **υπακτικό** (το) φάρμακο που διευκολύνει την κένωση του περιεχομένου του εντέρου, χωρίς να προκαλεί τοπικό ή γενικό ερεθισμό ΣΥΝ. ενεργητικό ΑΝΤ. στυπτικό. [ETYM. < μτγν. υπακτικός < αρχ. υπάγω].

υπαλλαγή (η) (λόγ.) 1. αμοιβαία αλλαγή, διαδοχή 2. ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου, κατά το οποίο χρησιμοποιείται το όνομα του δημιουργού ενός έργου αντί για το έργο (π.χ. διαβάζω τον Σολωμό αντί διαβάζω τα ποιήματα του Σολωμού) ή του εφευρέτη αντί για την εφεύρεση, ενός προσώπου που φέρει κάποια χαρακτηριστικά αντί για το επίθετο που τα αποδίδει (π.χ. τέτοια Αφροδίτη που είναι, πώς να μην τη θαυμάζον αντι τόσο όμορφη που είναι): ακόμη χρησιμοποιείται ως λέξη που φανερώνει αυτό που περιέχει κάτι αντί για το περιεχόμενο (π.χ. όλη η χώρα πανηγύρισε τη νίκη της εθνικής ομάδας αντί όλοι οι πολίτες), ένα αφηρημένο όνομα αντί για συγκεκριμένο (π.χ. τα νιάτα μας χάνονται από τα ναρκωτικά αντί οι νέοι μας): τέλος, ένα τοπωνύμιο αντί για το παραγόμενο επίθετο (π.χ. θα πιούμε ούζο Μυτιλήνης αντί μυτιληνιό) ΣΥΝ. μετωνυμία 3. (ειδικότε.) ΝΟΜ. το δικαίωμα του οφειλέτη να υποκαταστήσει υποχρέωση του με άλλη. [ETYM. < αρχ. υπαλλαγή, αρχική σημ. «ανταλλαγή -εναλλαγή», < υπαλλάσσω < ύπ(ο)- + αλλάσσω. Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

υπαλληλάκος (ο) {πληθ. τα υπαλληλάκια, τον υπαλληλάκον} 1. νεαρός υπάλληλος 2. (εκφραστ.) υπάλληλος με ασήμαντη ή χαμηλή ιεραρχικά θέση. Επίσης υπαλληλάκι (το).

υπαλληλία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η υπαγωγή προσώπου ή πράγματος σε άλλον | άλλο, το να βρίσκεται (κανείς/κάτι) σε ιεραρχικά καλύτερη θέση: ~ ενισιών | αξιωμάτων ΣΥΝ. υπαγωγή 2. (κατ' επέκτ.-για πρόσ.) το να είναι κανείς υπάλληλος, η ιδιότητα του υπαλλήλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) υπαλληλική 3. (συνεκδ.) το σύνολο των υπαλλήλων, η υπαλληλική τάξη.

υπαλληλική (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το να είναι κανείς υπάλληλος, η θέση και η κατάσταση του υπαλλήλου: περιμένεις προκοπή με το ~; ΣΥΝ. (λόγ.) υπαλληλία.

[ETYM. < υπάλληλος + παραγ. επίθημα -λίκι (βλ. λ.), πβ. κ. προεδρι-λίκι, αρχηγι-λίκι].

υπαλληλικός, -ή, -ό [1874] 1. αυτός που σχετίζεται με τον υπάλληλο ή την τάξη των υπαλλήλων: ~ εργασία | καθήκοντα | δικαιώματα I

προσωπικό 2. ΝΟΜ. (α) **Υπαλληλικό Δίκαιο** κλάδος του Δημοσίου Δικαίου που περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τα σχετικά με τους δημοσίους και δημοτικούς υπαλλήλους (β) **Υπαλληλικός Κώδικας** ο κώδικας που περιέχει τα σχετικά με την υπηρεσιακή κατάσταση των υπαλλήλων των διοικητικών υπηρεσιών του κράτους και των νομικών προσώπων Δημοσίου Δικαίου. υπαλληλίσκος (ο) [1839] (μειωτ.-για πρόσ.) υπάλληλος νεαρής ηλικίας ή με ασήμαντη, χαμηλή θέση στην ιεραρχία της επιχείρησης ή της υπηρεσίας στην οποία απασχολείται: ένας ~ είναι και τίποτε άλλο ΣΥΝ. υπαλληλάκος. [ETYM. < υπάλληλος + υποκ. επίθημα -ίσκος, πβ. κ. αστερ-ίσκος].

υπαλληλοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η ένταξη κάποιου στο υπαλληλικό προσωπικό επιχείρησης ή υπηρεσίας: η ~ χιλιάδων ημετέρων παραμονές εκλογών ήταν σκανδαλώδης 2. (ειρων.) η επικράτηση και αποδοχή υπαλληλικής νοοτροπίας: η ~ των στελεχών της δημοσίας διοίκησης.

υπάλληλος (ο/η) {υπάλληλ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εκτελεί μη χειρωνακτική εργασία σε γραφείο, κατάστημα κ.λπ. για λογαριασμό εργοδότη, βρίσκεται υπό τις διαταγές προϊσταμένου ή άλλης ανώτερης αρχής και αμειβεται με μισθό: δημόσιος | ιδιωτικός | δημοτικός | κοινοτικός | τραπεζικός | τελωνειακός | ταχυδρομικός ~|| ~ μαγαζιού | γραφείου || μόνιμος | προσωρινός -1| ~ με σύμβαση οριστόν χρόνον || {ητούνται ~ από μεγάλη εταιρεία εισαγωγών-εξαγωγών. [ETYM. Ουσιαστικοπ. τ. του αρχ. επιθ. υπάλληλος (βλ. λ.), απόδ. του γαλλ. employé].

υπάλληλος, -η, -ο 1. αυτός που υπάγεται σε άλλον, που βρίσκεται στη δικαιοδοσία άλλου 2. **υπάλληλος** (ο/η) βλ. λ. 3. ΦΙΛΟΣ, (στη Λογική) (α) **υπάλληλος έννοιες** δύο έννοιες που διαφέρουν ως προς το πλάτος, δηλ. όταν το πλάτος της μίας αποτελεί μέρος του πλάτους μιας άλλης (π.χ. αρετή - εντιμότητα, θηλαστικό - άνθρωπος) (β) **υπάλληλες κρίσεις** κρίσεις από τις οποίες αυτή που έχει μεγαλύτερο ποσόν περιλαμβάνει την άλλη, η οποία όμως έχει το ίδιο ποσόν, λ.χ. η γενική καταφατική κρίση περιέχει τη μερική καταφατική, δηλ. η κρίση «όλοι οι νέοι είναι ενθουσιώδεις» περιέχει την κρίση «μερικοί νέοι είναι ενθουσιώδεις».

[ETYM. αρχ. συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. υπ' αλληλον (πβ. κ. επαλληλος, κατ-άλληλος)].

υπαμειβω κ. **υποαμειβω** ρ. μετβ. {μτγ. ενεστ. υπαμειβόμενος, -η, -ο κ. υποαμειβόμενος | υπάμει-ψα, -φθηκα} δίνω (σε κάποιον) αμοιβή καλύτερη από εκείνη που προβλέπεται.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. underpay. Η λ. δεν συνδ. με το μτγν. υπαμειβή «ανταλλάσσω (για με θάλασσα)].

υποαμβίβη (η) [1878] (λόγ.) το να εναλλάσσεται κάτι με κάτι άλλο, η διαδοχή κυρ. στη φρ. εξ. **υποαμβίβης** εκ περιτροπής.

υποανάπτυκτος, -η, -ο κ. υποανάπτυκτος 1. αυτός που υστερεί σε ανάπτυξη: ~ βλάστηση ΣΥΝ. καθυστερημένος ΑΝΤ. ανεπτυγμένος 2. αυτός που υστερεί σε εξέλιξη, ιδ. από οικονομικής, τεχνολογικής, βιομηχανικής ή/και πολιτισμικής απόψεως: ~ χώρα | περιοχή | λαός ΣΥΝ. καθυστερημένος ΑΝΤ. ανεπτυγμένος 3. (για πρόσ.) αυτός που έχει μειωμένη καλλιέργεια, μόρφωση ή κοινωνική αγωγή: μόνο ~ άνθρωποι ακινέτε τέτοια τραγούδια. ΣΧΟΛΙΟ λ. πτυχή. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. underdeveloped].

υποανάπτυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | χωρ. πληθ.} η κατάσταση υπανάπτυκτης χώρας ή περιοχής, η έλλειψη οικονομικής, βιομηχανικής, τεχνολογικής κ.λπ. αναπτύξεως, που χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια κεφαλαίων σε σύγκριση με τον πληθυσμό και τις υπάρχουσες πλουτοπαραγωγικές πηγές, σφεδόν αποκλειστική εισαγωγή βιομηχανικών προϊόντων και εξαγωγή πρώτων υλών και γεωργικών προϊόντων, χαμηλότατο κατά κεφαλήν εισόδημα και βιοτικό επίπεδο κ.λπ.: η ~ είναι φαινόμενο χαρακτηριστικό των χωρών του Τρίτου Κόσμου. [ETYM. Μετωιφρ. δάνειο από αγγλ. underdevelopment].

υπαναχώρω ρ. αμετβ. {αρχ.} {υπαναχωρείς... | υπαναχώρησα} (λόγ.) 1. αποχωρώ βαθμύδον και διακριτικά, αποσυρομαι με τρόπο ΣΥΝ. υποχωρώ 2. (μτφ.) αναίρω ό,τι έχω πει, εγκαταλείπω παλαιότερες διακηρυγμένες απόψεις, ιδέες, γνώμες μου κ.λπ.: υποσέχθηκε να με βοηθήσει, αλλά μετά υπαναχώρησε || ο πρόεδρος τον ανάγκασε να υπαναχωρήσει από την προηγουμένη αδιάλλακτη στάση του ΣΥΝ. υποχωρώ, ανακαλώ, αποκηρύσσω ΑΝΤ. επιμένω 3. ΝΟΜ. διάλυο μονομερώς σύμβαση ή συμφωνία, αθετώ τον λόγο μου ή την υπογραφή μου. — υπαναχώρηση (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. καταχωρίζω.

υπανδρεία (η) [μσεν.] {υπανδρείων} (λόγ.) η παντρεία (βλ. λ.).

υπανδρεύω ρ. μετβ. [μσεν.] {υπανδρεύω-σα, -θην, -μένος} (λόγ.) συνενώνω με γάμο, παντρεύω.

υπανδρος, -ος/-η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει παντρευτεί, που έχει συνάψει γάμο με άλλο πρόσωπο: ~ γυνή ΣΥΝ. παντρεμένος, (λόγ.) έγγαμος, (λόγ.-για άνδρα) νυμφευμένος ΑΝΤ. ανύπαντρος, άγαμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. άγαμος. [ETYM. < μτγν. υπανδρος < ύπ(ο)- + ανδρός < άνηρ, ανδρός].

υπάνθρωπος (ο) {υπάνθρωπ-ου | -ων, -ους} (κακός.) άνθρωπος που έχει απάνθρωπη, κτηνώδη συμπεριφορά, χωρίς ηθικούς φραγμούς: έκαναν τρομερά εγκλήματα οι ~! ΣΥΝ. κτηνώδης, (μτφ.) κτήνος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Untermensch].

υπαξιωματικός (ο/η) [1833] ΣΤΡΑΤ. κάθε βαθμοφόρος του στρατού που είναι κατώτερος από αξιωματικό: μόνιμος | τεχνικός | μάχιμος -|| Στρατιωτική Σχολή Υπαξιωματικών (οι απόφοιτοι της οποίας στελεχώνουν ως μόνιμοι το στρατεύμα). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sous-officier].

Υπαπαντή (η) 1. (του Χριστού) δεσποτική εορτή κατά την οποία εορτάζεται (στις 2 Φεβρουαρίου) η προσαγωγή του βρέφους Ιησού από τη Θεοτόκο και τον Ιωσήφ στον ναό των Ιεροσολύμων και η υποδοχή

του ⁶κει από τον Συμεών ως Σωτήρα 2. το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα 3. (συνεκδ.) ναός αφιερωμένος στην Υπαπαντή του Χριστού 4. γυναικείο όνομα. [ETYM₁ < μτρν. υπαπαντή < υπαπαντό «προϋπαντό» < υπ(ο)- + απαντό].

υπαρκτικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με την ύπαρξη ΣΥΝ. υπαρξιακός 2. (ειδικότερ.) ΓΛΩΣΣ., αυτός που δηλώνει ύπαρξη: ~ ρήματα (λ.χ. είμαι, υπάρχω, υφίσταμαι). ΣΧΟΛΙΟ λ. προκαταρκτικός.

υπαρκτός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που υπάρχει, που έχει υπόσταση, που αποτελεί στοιχείο της πραγματικότητας: *πρέπει ν' ασχοληθούμε με τα ~ προβλήματα και όχι με δοξασίες και υποθέσεις* || ο ήρωας αυτού του βιβλίου δεν είναι φανταστικός, αλλά ~ πρόσωπο || ο κίνδυνος για μεγάλης εκτάσεως οικολογική καταστροφή από τη λειτουργία αυτού του εργοστασίου είναι ~ ΣΥΝ. υφιστάμενος, πραγματικός. ΑΝΤ. ανύπαρκτος, ανυπόστατος 2. ΠΟΛΙΤ. **υπαρκτός σοσιαλισμός** βλ. λ. σοσιαλισμός.

υπαρξη (η) {-ης κ. -άρξεως | -άρξεις, -άρξεων} 1. η κατάσταση του υπαρκτού, το να υπάρχει (κάποιος/κάτι): δεν πιστεύω στην ~ φαντασμάτων || *ασχολούνται με το ενδεχόμενο της ~ άλλων κόσμων* || *από πολλούς έχει αμφισβητηθεί η ~ της ψυχής ΣΥΝ. υπόσταση, οντότητα* ΑΝΤ. ανυπαρξία 2. (ειδικότερ.) η ζωή του ανθρώπου 3. (συνεκδ.) ο ίδιος ο άνθρωπος: *στο υπόγειο ζούσαν πέντε δυστυχισμένες ~ χωρίς καμία άνεση* || *άβλια | αμαρτωλή | χαριτωμένη | τρυφερή ~* || *επαναστατεί όλη μου η ~* (ο εαυτός μου, εγώ ο ίδιος ως συνείδηση) || *τον πλαισίωσαν νεαρές ~* (κοπέλες) 4. ΦΙΛΟΣ., (α) το «είναι» καθ' εαυτό, δηλ. το γεγονός ότι υπάρχουμε, ανεξαρτήτως της γνώσεως που υπάρχει ή μπορεί να αποκτηθεί από κάποιον (β) το «υπάρχειν» μέσω της εμπειρίας, δηλ. το συνειδητοποιημένο γεγονός ότι υπάρχουμε, που είτε είναι πραγματικά παρόν στην αντίληψη ή στη συνείδηση του εγώ είτε γίνεται αντιληπτό ως αντικείμενο αναγκαίας εμπειρίας (γ) η πραγματικότητα που βιώνεται ή βιώθηκε (σε αντίθεση προς το αφηρημένο και το θεωρητικό). [ETYM₁ < μτρν. *υπαρξίς* < αρχ. *υπάρχω*].

υπαρξιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ύπαρξη: - *πρόβλημα | αδιέξοδο | ανανυσίες | αναζητήσεις | αγωνία* 2. ΨΥΧΟΛ. (α) **υπαρξιακό άγχος** η έντονη ανησυχία που διακατέχει το άτομο για το αν η ζωή έχει νόημα ή για το κατά πόσο είναι σε θέση να εκπληρώσει τους στόχους του (β) **υπαρξιακή ψυχοπαθολογία** σχολή της ψυχιατρικής που προσπαθεί να κατανοήσει μάλλον παρά να θεραπεύσει τις ιδιαιτερότητες του ατόμου, βοηθώντας το παράλληλα να αποκτήσει επίγνωση και προσανατολισμό στη ζωή του (γ) **υπαρξιακή ψυχολογία** σχολή της ψυχολογίας που βασίζεται στη φιλοσοφία του υπαρξισμού και δίνει έμφαση στην επίγνωση από το ίδιο το άτομο του εαυτού του, καθώς και στην ελευθερία επιλογής του τρόπου ζωής και των μέσων για την αυτοπραγμάτωσή του. — υπαρξιακά επίρρ. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. existential].

υπαρξισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ., ρεύμα του 20ού αι., κατά το οποίο η ύπαρξη προηγείται της ουσίας, οπότε την ύπαρξη και δράση του ανθρώπου δεν τις καθορίζει η φύση του, αλλά ο ίδιος ο άνθρωπος με τις επιλογές του: *θεολογικός ~* (κίρκεγκορ, Γιάσπερς, Μαρ-σέλ) || *αθεϊστικός ~* (Χάιντεγκερ, Σαρτρ). — υπαρξιστής (ο), υπαρξί-στρια (η). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. existentialism].

υπαρξιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον υπαρξισμό ή τους υπαρξιστές: — *φιλοσοφία | θεωρία*. — υπαρξιστικ-ά | -ος επίρρ.

υπαρχή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αρχή· κυρ. στη ΦΡ. εξ *υπαρχής* (εξ *υπαρχής*, Αριστοτ. Πολιτ. 1293a 2) (i) από την αρχή: αυτό *πρέπει ~ να θεωρηθεί δεδομένο ΣΥΝ. εξ αρχής* (ii) εκ νέου, ξανά: *επανέλαβε ~ το σύνολο της κατάθεσης του ΣΥΝ. πάλι*. [ETYM₁ < αρχ. *υπαρχή* < υπ(ο)- + αρχή].

υπαρχηγία (η) [1881] {χωρ. πληθ.} το αξίωμα και η εξουσία του υπαρχηγού: *ανέλαβε την ~*.

υπαρχηγός (ο/η) [1889] ο πρώτος στην ιεραρχία μετά τον αρχηγό, αυτός που κατέχει την αμέσως κατώτερη θέση μετά τον αρχηγό και τον αναπληρώνει, όταν χρειαστεί, στα καθήκοντα του: ~ του *επιτελείου* | του *κόμματος*. υπάρχοντα (τα) {υπαρχόντων} όλα όσα έχει κανείς, τα αγαθά που κατέχει, η κινητή και ακίνητη περιουσία του: *στον πόλεμο έχασε όλα τα ~ του ΣΥΝ. βίος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*. [ETYM₁ αρχ., μτρ. πληθ. ενεστ. του ρ. *υπάρχω* (βλ. λ.)].

υπαρχος (ο) {υπάρχ-ου | -ον, -ους} 1. ΝΑΥΤ. (α) ο μάχιμος αξιωματικός πολεμικού πλοίου, που κατέχει ιεραρχικά την αμέσως κατώτερη θέση από τον κυβερνήτη του πλοίου (β) ο *μετά τον πλοίαρχο αξιωματικός σε επιβατηγά ή μεγάλα εμπορικά πλοία* 2. (στο Βυζάντιο) ο υπεύθυνος της επιμελητείας του στρατού σε περίοδο εκστρατείας. [ETYM₁ < αρχ. *υπαρχος* < υπ(ο)- + -άρχος < άρχω].

υπάρχω ρ. αμετβ. {υπήρξα} 1. έχω υπόσταση, αποτελώ οντότητα: *υπάρχει θεός*; || *«σκέπτομαι, άρα ~»* (λατ. cogito ergo sum, Καρτέσιος) || *υπάρχει ζωή στον Άρη*; || *δεν υπάρχουν γοργόνες* 2. ζω., βρίσκομαι εν ζωή: *κ:άθε οργανισμός, για να υπάρξει, χρειάζεται ορισμένες συνθήκες* 3. υφίσταμαι κατά συγκεκριμένο τρόπο, έχοντας συγκεκριμένες ιδιότητες: *δεν μπορεί να υπάρξει εκσυγχρονισμός χωρίς ανάπτυξη* || *υπάρχει έρωτας χωρίς πάθος*; || *δεν υπάρχει πια ο ενθουσιασμός που υπήρχε τότε* || *είναι ο καλύτερος υπολογιστής που υπάρχει αυτή τη στιγμή* - ΦΡ. *υπάρχει τρόπος* μπορεί να γίνει, γίνεται: ~ να αγοράσεις κάτι με προκαταβολή και να πληρώσεις με δόσεις; || *θα ~ να φύγουμε!* 4. βρίσκομαι (κάπου): *δεν υπήρχε ψυχή στον δρόμο* || *υπάρχει τίποτα* (ενν. εδώ) *να φάμε*; || *πού υπάρχει περισσότερο στη γειτονιά*; 5. (συνήθ. στον αόρ.) διατελώ, φέρω ή χαρακτηρίζομαι από ιδιότητα: *υπήρχε υπουργός της προηγούμενης κυβέρνησης* || *υπήρχε πάντοτε στοργική*

μητέρα 6. (μτρφ.) είμαι σημαντικός, έχω αξία (για κάποιον/κάτι): *δεν υπάρχει πια το παρελθόν για μένα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*. [ETYM₁ < αρχ. *υπάρχω*, αρχική σημ. «αρχίζω, ξεκινώ από την αρχή» < υπ(ο)- + άρχω].

υπασπιστήριο (το) [1890] {υπασπιστηρί-ου | -ων} το γραφείο ή η έδρα του υπασπιστή.

υπασπιστής (ο) {κλητ. υπασπιστά} 1. αξιωματικός τοποθετημένος ως έμπιστος ακόλουθος ανώτερου στρατιωτικού διοικητή, κυρ. αρχηγού επιτελείου, ο οποίος τις περισσότερες φορές εκτελεί ταυτόχρονα και χρέη γραμματέως: ~ του *στρατηγού* | του *ναυάρχου* 2. ανώτερος αξιωματικός που έχει τοποθετηθεί κοντά σε ηγεμόνα, αρχηγό κράτους κ.λπ. Καί τον συνοδεύει τιμητικά στις επίσημες μετακινήσεις του: ~ του *βασιλιά*.

[ETYM₁ < αρχ. *υπασπιστής*, αρχική σημ. «πολιφόρος, ο οποίος κρατούσε την ασπίδα αξιωματούχου» < *υπασπίς* < υπ(ο)- + *άσπις* (< *ασπίς*, -ιδος)].

υπαστυνόμος (ο/η) [1833] αξιωματικός της Ελληνικής Αστυνομίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπάτεια (η) [μτρν.] {υπατειών} ΙΣΤ. 1. (στην αρχαία Ρώμη) το αξίωμα και η εξουσία του υπάτου: η ~ του *Κικέρωνα* 2. (συνεκδ.) η θητεία του υπάτου, το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είχε διατελέσει κανείς υπάτος: η ~ του *υπήρξε ένδοξη* 3. (στη Γαλλία κατά την περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης) η ανώτατη εξουσία η οποία διαδέχθηκε το Διευθυντήριο και την οποία ασκούσαν τρεις ισχυροί άνδρες (υπάτοι), ένας από τους οποίους ήταν ο Ναπολέων Βοναπάρτης.

υπάτειος ρ. αμετβ. [μτρν.] {υπάτειουσα} (λόγ.) είμαι υπάτος, κατέχω το αξίωμα και ασκώ την εξουσία του υπάτου.

Υάπη (η) πόλη της Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φθιώτιδας, γνωστή για τα υματικά λουτρά της.

[ETYM₁ μτρν. τοπωνύμιο (< αρχ. *επίθ. ύπατος*), που οφείλεται στην εξέχουσα θέση της πόλεως στη Β. πλευρά της Οίτης, όπου δέσποζε ως έδρα των Λιτωλών. Η μεγάλη σπουδαιότητα της διατηρήθηκε κατά τη Φραγκοκρατία, οπότε έλαβε το όνομα **La Patria**, ενώ οι Τούρκοι την αποκαλούσαν **Patracik** «μικρή Πάτρα». Επανέκτησε την ονομασία *Υάπη* το 1836].

ύπατος (ο) {υπάτ-ου | -ον, -ους} 1. (στην αρχαία Ρώμη) ανώτατος αξιωματούχος της ρωμαϊκής πολιτείας των δημοκρατικών χρόνων, που ασκούσε την εκτελεστική εξουσία και ήταν επί κεφαλής του στρατού σε περίοδο πολέμου, η *δε* θητεία του διαρκούσε έναν χρόνο (λατ. consul) 2. (στο Βυζάντιο) ανώτατος αξιωματούχος, κυρ. της αλλής, ή και ο ίδιος ο αυτοκράτορας 3. ανώτατος άρχοντας που ασκούσε την εκτελεστική εξουσία κατά το Σύνταγμα στη Γαλλία κατά την περίοδο πριν από την Πρώτη Αυτοκρατορία (1799-1804): *Ναπολέων Βοναπάρτης, ο πρώτος ~*. — υπατικός, -ή, -ό [μτρν.]. [ETYM₁ Ουσιαστικοπ. αρσ. του αρχ. *επίθ. ύπατος* (βλ. λ.). Στη σημ. του Ρωμαίου αξιωματούχου αποδίδει το λατ. consul].

ύπατος, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται στο ανώτατο επίπεδο, που υπερέχει όλων των άλλων αυτός που είναι ο πιο σημαντικός από όλους: ~ *αρχηγός | αρμοστής* || *έφθασε στα ~ αξιώματα της πολιτείας* 2. **Υάπη Αρμυστία του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες** οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών που ιδρύθηκε το 1951, εδρεύει στη Γενεύη και έχει ως αποστολή της την προστασία των δικαιωμάτων των προσφύγων και την επίλυση των κυριότερων προβλημάτων τους (σίτιση, περίθαλψη κ.λπ.). [ETYM₁ < αρχ. *ύπατος* (με παραγ. επίθημα -ατός, πβ. κ. *εογ-ατος, δέκατος*), από το θ. των προθ. *υπό, υπέρ* (βλ. λ.). Η λ. συνδ. με *σανσκρ. upama, λατ. summus* [συνεμ].

υπάθηγκα ρ. → **υπάγω**

Υ.Π.Γ.Π. (η) Υπηρεσία Προστασίας Γεωργικών Προϊόντων.

ΥΠ.Δ.Ε. (το) Υπουργείο Δημοσίων Έργων.

ΥΠ.Ε.Α. (η) Υπηρεσία Εθνικής Ασφάλειας.

υπέβαλα ρ. → **υποβάλλω**

υπεβλήθη ρ. → **υποβάλλω**

υπεγγύηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) εγγύηση που παρέχεται επιπροσθέτως στον δανειστή για μεγαλύτερη εξασφάλιση του: *για να δανείσω τέτοιο ποσό, χρειάζομαι και ~*.

υπέγγυος, -ος, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που εγγυάται, που παρέχει εγγύηση για την εκπλήρωση υποχρεώσεως ΣΥΝ. εγγυητής 2. (για πράγματα) αυτός που εκχωρείται ή χρησιμοποιείται ως εγγύηση για την εκπλήρωση υποχρεώσεως: *υπέγγυοι πρόσοδοι* (οι πρόσοδοι που παραχωρούνται διά νόμου από το κράτος ως εγγύηση για τη λήψη δανείου από το εξωτερικό). — υπεννώμος επίρρ., υπεγγυότητα (η). [ETYM₁ < αρχ. *υπέγγυος* < υπ(ο)- + *έγγυος* < *εγγύη* (βλ. κ. *έγγυ-ώμαι*)].

ΥΠ.Ε.Α.Α. (η) Υπηρεσία Ελέγχου Διακινήσεως Αγαθών.

υπέδαφος (το) [1880] {υπεδάφους} {χωρ. πληθ.} στερεό συμπαγές στρώμα του ανώτερου φλοιού της Γης, που βρίσκεται σε σχετικά μικρό βάθος κάτω από το (καλλιεργήσιμο) έδαφος: *το πλοίοιο σε ορκατά ~ μιας περιοχής*. — **υπεδαφικός**, -ή, -ό [1896]. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sous-sol].

υπέδειξα ρ. → **υποδεικνύω**

υπεζωικός (ο) {υπεζωϊκότ-ος, -α | χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΑΝΑΤ. υμένας που αποτελείται από δύο πέταλα (το περίτονο και το περιπλάχνιο) και επενδύει την εσωτερική επιφάνεια του θώρακα περιβάλλοντας τους πνεύμονες. [ETYM₁ Ουσιαστικοπ. μτρ. παρακ. του αρχ. *υπέζώννυμι* (< *ύπο-* + *ζών-νυμι*, βλ. λ. ζώνω), από τη μτρν. φρ. *υπέζωϊκός* τας *πλευράς* (ενν. υμην)].

ΥΠ.ΕΘ.Α. (το) Υπουργείο Εθνικής Αμυνας.

ΥΠ.ΕΘ.Ο. (το) Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας.

υπεισελευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) το να υπεισεργείται κάτι κάποιον: η ~ αστάθμητων παραγόντων στην απόφαση τους ΣΥΝ. εισχώρηση, παρεμβολή.

[ETYM₂ < μτγν. υπεισελεύσεις < υπ(ο)- + εισέλευσις «είσοδος, άφιξη». ο τ. εκφράζει τη ρηματική ενέργεια του ρ. υπεισεργομαι.]

υπεισεργομαι ρ. αμετβ. αποθ. {υπεισήλαθα} (λόγ.) 1. προχωρώ εις βάθος, ασχολούμενος (με μια υπόθεση), εμπλέκομαι σε (κάτι): μην υπεισεργασαι ποτέ στις σχέσεις ενός ζευγαριού || είναι ανόφελο να υπεισελθουμε τώρα σε λεπτομέρειες ΣΥΝ. εισχωρώ, εισδύω 2. (μτφ.) επιρράζω έμμεσα: στη λήψη της απόφασης υπεισεργονται ποικίλοι παράγοντες. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, μπαίνω. [ETYM₂ < αρχ. υπεισεργομαι < υπ(ο)- + εισεργομαι].

υπέκειτο ρ. → υποκείμαι
υπεκκαιο ρ. μετβ. {κυρ. στον ενεστ.} (λόγ.) υποδαυλίζω, υποκινό υποθάλλω, ενθαρρύνοντας (την εκδήλωση δυσάρεστων καταστάσεων): η συγκεκριμένη εφημερίδα υπεκκαιο με τα άρθρα της το μίσος και τον φανατισμό ΣΥΝ. διεγείρω, εξάπτω ANT. κατασιγάζω, κατευνάζω. [ETYM₂ < μτγν. υπεκκαιο < υπ(ο)- + εκ- + καιώ].

υπεκμισθώνω ρ. μετβ. [1891] {υπεκμισθω-σα, -θηκα, -μένος} μισθώνω περαιτέρω σε τρίτο πρόσωπο πράγμα το οποίο κατέχω ως μισθωτής: ~ σπίτι | επίπλα ΣΥΝ. υπενοικιάζω. — υπεκμισθωση (η) [1840].

υπεκμισθωτής (ο) [1891], **υπεκμισθώτρια** (η) {υπεκμισθωτριών} πρόσωπο που υπεκμισθώνει (κάτι): ~ δοματίου ΣΥΝ. υπενοικιαστής.

υπεκφεύγω ρ. αμετβ. {υπεξέφυγα} (λόγ.) αποφεύγω να αντιμετωπίσω (κάτι) ευθέως: μην προσπαθείς να υπεκφύγεις, θέλω να μου απαντήσεις απροσδιπτε ΣΥΝ. ξεγλιστρώ. [ETYM₂ < αρχ. υπεκφεύγω < υπ(ο)- + εκ- + φεύγω].

υπεκφυγή (η) [μτγν.] (συνήθ. στον πληθ.) η έντεχνη αποφυγή ρητής δήλωσης ή απάντησης, ελιγμός στον λόγο, προκειμένου να αποφύγει κανείς κάτι: άσε τις ~ και τις δικαιολογίες και μίλα καθαρά.

Υ.Π.Ε.Ν. (η) Υπηρεσία Προστασίας Εθνικού Νομίματός.

υπενάντιος, -α (λόγ. -ία), -ο [αρχ.] 1. (λόγ.) αυτός που έχει αντίθετες ιδιότητες με (κάποιον/κάτι) ή/και βρίσκεται σε σχέση ανταγωνισμού με αυτό(ν) 2. ΦΙΛΟΣ, (στη Λογική) **υπεναντίες κρίσεις** κρίσεις με αντίθετο περιεχόμενο, από τις οποίες η μία είναι μερικώς καταφατική και η άλλη μερικώς αποφατική και είτε είναι και οι δύο αληθείς είτε είναι η μία αληθής και η άλλη ψευδής, λ.χ. «μερικοί δημοσιογράφοι είναι αντικειμενικοί» και «μερικοί δημοσιογράφοι δεν είναι αντικειμενικοί». — υπεναντιότητα (η) [μτγν.].

υπενδύτης (ο) {υπενδύτων} (λόγ.) 1. εσωτερικό ένδυμα, εσώρουχο 2. (κατ' επέκτ.) κοντό, ελαφρό πανοφύρι χωρίς μανίκια, που φοριέται συνήθ. πάνω από το πουκάμισο και μέσα από το σακάκι ή τη ζακέτα ΣΥΝ. γυλέκο 3. ΒΟΤ. η επιδερμίδα που καλύπτει τα σποριαζόμενα ορισμένων φυτών (λ.χ. των διαφόρων ειδών φτέρης), για να τα προφυλάξει από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες. [ETYM₂ < μτγν. υπενδύτης < υπενδύω < υπ(ο)- + ενδύω].

υπενδύω ρ. μετβ. {υπενδύσα, υπενδεδυμένος} (για ένδυμα) επενδύω εσωτερικά, φοδράρω. [ETYM₂ < μτγν. υπενδύω < υπ(ο)- + ενδύω].

υπενθυμίζω ρ. μετβ. [1813] {υπενθύμισα} κάνω (κάποιον) να θυμηθεί (κάτι), φέρνω (κάτι) πάλι στη μνήμη (κάποιου): σου ~ ότι άβριο λήγει η προθεσμία υποβολής αιτήσεων || υπενθύμισε μου να της τηλεφωνήσω απόψε ΣΥΝ. ξαναθυμίζω. — **υπενθύμιση** (η) [1856].

υπενοικιάζω ρ. μετβ. [1854] {υπενοικιάσ-α, -θηκα, -μένος} νοικιάζω, εκμισθώνω (σε κάποιον κάτι), που έχω ο ίδιος νοικιάσει από τρίτο: ~ δομάτιο | σπίτι ΣΥΝ. υπεκμισθώνω. — υπενοικιαστής (η) [1854].

υπενοικιαστής (ο) [1833], **υπενοικιαστρια** (η) {υπενοικιαστριών} πρόσωπο που υπενοικιάζει, που υπεκμισθώνει (κάτι): ~ σπιτιού ΣΥΝ. υπεκμισθωτής.

υπενωμοτάργης (ο) [1833] {κλητ. υπενωμοτάργα | υπενωμοτάργης} πρόσωπο που υπενοικιάζει, που υπεκμισθώνει (κάτι): ~ παλαιός, ΠΙΝ).

Υ Π. ΕΞ. (το) Υπουργείο Εξωτερικών.

υπεζόγω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπεζήγαγα} (λόγ.) εξάγω (κάτι) κρυφά, αφαιρώ (κάτι) λαθραία: ~ έγγραφο (βλάπτο ή καταστρέφο σκοπίμως έγγραφο, που δεν ανήκει εξ ολοκλήρου ή εν μέρει σε εμένα, θέτοντας το συμφέρον άλλου). — **υπεζανονή** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλέβο.

υπεζαίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η ιδιοποίηση ή κλοπή (ξένου κινητού πράγματος) από το πρόσωπο στο οποίο έχει ανατεθεί η φύλαξη του: ο ταμίας της τράπεζας κατηγορήθηκε για ~ χρημάτων || ~ ομολόγων | χρωμαφάρον 2. ΝΟΜ. εγκλημα κατά της ιδιοκτησίας, το οποίο συνίσταται στην παράνομη ιδιοποίηση ξένου (δικά ή εν μέρει) κινητού πράγματος, το οποίο ο δράστης έχει στην κατοχή του. — **υπεζαίρετης** (ο) [1840], **υπεζαίρω** ρ. [αρχ.] {~εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίρω.

[ETYM < μτγν. υπεζαίρεις < αρχ. υπεζαίρω (-έω) < υπ(ο)- + έξ + αίρω (βλ. λ. εζαίρω)].

υπεζούσιος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) 1. αυτός που δεν είναι ανεξάρτητος, που υπόκειται στην εξουσία άλλου: ~ μέλος οικογένειας ΣΥΝ. εξαρτημένος ANT. ανεξούσιος, ανεξάρτητος 2. ΝΟΜ. (για ανήλικό τέκνο) αυτός που βρίσκεται υπό την κηδεμονία των γονέων του. — **υπεζουσιότητα** (η) [μεσν.].

ΥΠ.Ε.Π.Θ. (το) Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

υπερ πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: 1. υπεράσπιση | υποστήριξη, ωφέλεια, ευεργεσία (+γεν.): ο βουλευτής εκφράστηκε ~ της απλής αναλογικής αγόνας - βωμών και εστιών (για τα όσια και τα ιερά της πατρίδας) έπεσε μαχόμενος ~ πίστεις και πατρίδος || έρανος - των τυφλών των σεισμοπαθών | των καρκινοπαθών || ο βασιλιάς παραιτήθηκε ~

τού γιου του ANT. κατά, εναντίον ΦΡ. (α) **τάσσομαι | είμαι υπέρ** υποθετώ και υποστηρίζω κάτι, ασπάζομαι κάτι: τάχθηκε - της κατάργησης του ισχύοντος νόμου (β) **τα υπέρ και τα κατά** τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα, τα συν και τα πλην: πρέπει με προσοχή να εξετάσεις ~ αυτής της άποψης 2. υπέρβαση (ποσού) (πάνω ή/και πέρα από) (+αιτ.): συγκεκριόθηκαν ~ τους χιλίους. ΦΡ. **υπέρ το δέον** παραπάνω από το κανονικό, παραπάνω από αυτό που πρέπει: είναι ~ αυστηρός με τα παιδιά του. (βλ. λ. πρόθεση, ΠΙΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. δέον.

[ETYM₂ < αρχ. υπέρ < I.E. *uper(i) «άνω, προς τα πάνω», πβ. σανσκρ. υπαί, λατ. super (> γαλλ. sur, ισπ. sobre, αρμ. ver, αρχ. γερμ. ubir (> γερμ. über), αγγλ. upper, over κ.ά. Ομόρρ. υπό (βλ.λ.). Η σημ. της πρόθ. υπέρ προήλθε από τη χρήση της στη δήλωση μιας κίνησης από κάτω προς τα πάνω]. **υπερ-** κ. **υτέρ-** [αρχ.] 1. συνθετικό λέξεων που δηλώνει: 1. ότι κά-ποιος/κάτι βρίσκεται πάνω ή πέρα από κάτι: **υπεργειος, υπέρ-θυρο, υπερ-πόντος** 2. υπερβολή, υπέρβαση ορίων: **υπερβερως, υπέρ-ηχος, υπερ-άνθρωπος, υπερ-κόσμος, υπερ-αρχή** 3. εξουδετέρωση δυσχερειών, κατανίκηση αντιπάλων κ.λπ.: **υπερ-πηδός, υπερ-νικό** 4. επικρατής, εξασφάλιση υπεροχής: **υπερ-ισχύω, υπερέχω, υπερ-οπλία** 5. μεγάλο βαθμό: **υπερ-αγαπώ, υπερ-προστασία, υπερ-πλήρη, υπέρ-λαμπρος, υπερ-αφθονία** || (και σε ελληνογενείς ξένους επιστημονικούς όρους) **υπερ-αμία, υπερ-τροφία, υπεραίσθησία** κ.λπ. 6 εκδήλωση υποστηρίξης, υπεράσπισης, παροχή βοήθειας κ.λπ.: **υπερ-ασπίζο-μαι** 7. ΧΗΜ. την ύπαρξη σε χημική ένωση ηλεκτραρνητικού στοιχείου (κυρ. οξυγόνου) σε αναλογία μεγαλύτερη από αυτή που καθορίζει ο συνήθης αριθμός οξείδωσής του: **υπεροξείδιο του υδρογόνου | του σιδήρου. υπεράγαθος, -η, -ο** [μτγν.] πάρα πολύ αγαθός, αυτός που είναι απόλυτα αγαθός, αγαθότατος: **ο ~ Θεός** ΣΥΝ. πανάγαθος ANT. κάκιστος, φαυλότατος. **υπεράγαν** επίρρ. (αρχαιοπρ.) υπέρμετρα, υπερβολικά.

[ETYM₂ < μτγν. **υπεράγαν** < **υπερ** + **άγαν** (βλ.λ.). **υπεραγαπήτης, -ή, -ό** [1835] πάρα πολύ, υπερβολικά αγαπητός. **υπεραγαπώ** [αρχ.] (κ -άω) ρ. μετβ. {υπεραγαπάς...} υπεραγαπά-ησα, -ίεμαι, -ήθηκα, -ημένος} αγαπώ σε υπερβολικό βαθμό: ο παππούς υπεραγαπά τα εγγόνια του ΣΥΝ. λατρεύω ANT. μισώ. **υπεραγορά** (η) μεγάλο κατάστημα στο οποίο προσφέρεται μεγάλη ποικιλία προϊόντων προς πώληση: ~ τροφιμών | ηλεκτρικών ειδών ΣΥΝ. σουπερ-μάρκετ. [ETYM Αποδ. του αγγλ. super market]. **υπεραγωγίμος, -η, -ο** ΦΥΣ. (για αγωγό) αυτός που παρουσιάζει μηδενική αντίσταση στη διέλευση ηλεκτρικού φορτίου μέσα από αυτόν.

[ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. superconductive]. **υπεραγωγιμότητα** (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η ιδιότητα αγωγού να παρουσιάζει μηδενική αντίσταση στη διέλευση ηλεκτρικού φορτίου μέσα από αυτόν.

[ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. superconductivity]. **υπεραγωγός** (ο) ΦΥΣ. (ως χαρακτηρισμός) υλικό που παρουσιάζει την ιδιότητα της υπεραγωγιμότητας (βλ.λ.). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. superconductor]. **υπεραρισμός** (ο) ΙΑΤΡ. η αύξηση της ανταλλαγής του αερίου ανάμεσα στις κυνελίδες και στα τριχοειδή αγγεία των πνευμόνων, η οποία είναι είτε φυσιολογική (λ.χ. σε περίπτωση έντονης μυϊκής εργασίας) είτε παθολογική (λ.χ. όταν σημειώνεται έλλειψη οξυγόνου) είτε προκλητή για θεραπευτικούς σκοπούς (στην αναπνευστική). [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. hyperventilation (νόθο συνθ.)]. **υπεραθλητής** (ο), **υπεραθλήτρια** (η) {υπεραθλητριών} αθλητής | αθλήτρια που πετυχαίνει εντυπωσιακές επιδόσεις ή ασυνήθιστα πολλές νίκες: ένας ~ με τρία χρυσά μετάλλια στους τελευταίους Ολυμπιακούς Αγώνες || οι ~ του δεκάθλου.

[ETYM₂ (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση της ποσότητας του αίματος στην κυκλοφορία οργάνου ή τμήματος οργάνου του σώματος, η οποία οφείλεται συνήθ. σε διαστολή των αρτηριών ή στην ύπαρξη εμπόδιων κατά την εκροή του αίματος. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperhémie]. **υπεραιμικός, -ή, -ό** 1. αυτός που σχετίζεται με την υπεραμία: ~ σύμπτωμα 2. αυτός που παρουσιάζει υπεραμία ή πάσχει από υπεραμία: ~ πνευμονικός.

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperhémique]. **υπεραίρωμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) υπεραίρωμαι, υπεραφανεύομαι: **υπεραίρωμαι για τις ακαδημαϊκές του επιδόσεις**. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM₂ < αρχ. **υπεραίρω** | -ομαι «υψώνω | -ομαι πάνω από κάτι άλλο» < **υπερ-** + **αίρω** (βλ.λ.). Η σημερινή χρήση του μέσ. τ. πρωτοσπαντά στην Κ.Δ. (Β' Κορινθ. 12,7: ίνα μη **υπεραίρωμαι, εδόθη μοι σκόλω τη σαρκί**)]. **υπεραισθησία** (η) [1819] {χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ αυξημένη ευαισθησία του δέρματος ή των βλεννογόνων ως προς τα αισθητικά ερεθίσματα, κυρ. της αφής 2. ΨΥΧΟΛ. η τάση του υποκειμένου να αισθάνεται κάθε μεταβολή στο περιβάλλον του ως κάτι που το αφορά ιδιαίτερος και μάλιστα αρνητικά.

[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperesthésie]. **υπεραισθητικός, -ή, -ό** [1894] 1. αυτός που σχετίζεται με την υπεραισθησία: ~ φαινόμενο | σύμπτωμα 2. αυτός που πάσχει από υπεραισθησία: ~ άτομο | δέρμα. **υπεραισθητός, -ή, -ό** [1876] αυτός που βρίσκεται πέρα από τον αισθητό κόσμο, που δεν είναι προσιτός στις αισθήσεις, αλλά συλλαμβάνεται μόνο με τον νου, τη σκέψη: ~ πραγματικότητα | ον | αξία.

υπεραισιόδοξος, -η, -ο [1890] αυτός που είναι υπερβολικά αισιόδοξος: ~ *προβλέψεις*. — υπεραισιόδοξα επίρρ., υπεραισιοδοξία (η).
 υπεραιωνόβιος, -α, -ο αυτός του οποίου η ηλικία ξεπερνάει τα εκατό χρόνια (έναν αιώνα): ~ *πλάτανος* | *πεικός*.
 υπερακοντίω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερακόντισ-α, -ηκα | -θηκα} (λόγ.)
 1. (κυριολ.) ρίχνω το ακόντιο μακρύτερα από τον στόχο, ξεπ'ρνώ όλους τους άλλους ακοντιστές 2. (μτφ.) 'πιτυγχάνω καλύτερες επιδόσεις' (σ' κάτι από άλλον | άλλους), συναγωνίζομαι (άλλους σ' κάτι) ξεπ'ρνώντας τους: *υπερακόντισε όλους τους προηγούμενους ομιλητές σε εθνική έπαρση* || (μτφ.) «τα λόγια της αγάπης υπερακοντίζονε καμιά φορά το ίδιο το αίσθημα...» (Ρ. Γαλανάκη) || (μ'εσοπαθ.) «φέτος θα υπερακοντισθούν οι στόχοι του προϋπολογισμού» («<ρημ. >» ANΤ. υπολ'ιτομαι, υστ'ρώ. — υπερακόντιση (η) [1897].
 υπεραμύνομαι ρ. μετβ. αποθ. {υπεραμύνθηκα} (λόγ.) (+γεν.) παρέχω την υποστήριξη μου σε (κάποιον/κάτι), αγωνίζομαι για να (τον/το) προστατεύσω: στη συνέντευξη του ο *πρωην πρωθυπουργός υπεραμύνθηκε της πολιτικής του* || ο *αντιπρόσωπος μας υπεραμύνθηκε των εθνικών μας συμφερόντων* ΣΥΝ. υπερασπίζω, προασπίζω ANΤ. αντιμάχομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
 υπερανάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η ανάληψη μετρητών από τραπεζικό λογαριασμό που υπερβαίνει το επιτρεπτό όριο. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. overdraft].
 υπερανυπλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΨΥΧΟΛ. μηχανισμός άμυνας του Εγώ, που χαρακτηρίζεται από υπερβολή στη διόρθωση ή στην αναλήρωση αδυναμίας ή ελαττώματος. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. supercompensation].
 υπερανυπυσομένω, -η, -ο [1847] αυτός που αναπτύσσεται με ρυθμούς που ξεπερνούν τον συνήθη ή τον μέσο όρο.
 υπεράνθρωπος (ο) {υπεράνθρωπ-ου | -ων, -ους} 1. ο ανώτερος, ο ιδανικός άνθρωπος: ο ~ *τού Νίτσε* (ο υποθετικός τύπος του ιδανικού ανθρώπου, ο οποίος υπερέχει ως προς τη δύναμη της σκέυης και της θέλησης και προς τον οποίο οφείλει να τεινεί η ανθρωπότητα) 2. άνθρωπος με υπερφυσικές ικανότητες. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Übermensch (σημ. 1), αγγλ. superman (σημ. 2)].
 υπεράνθρωπος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που ξεπερνά τον άνθρωπο, που υπερβαίνει την ανθρώπινη φύση, τα μέτρα και τους περιορισμούς της: ~ *προσπάθεια* | *κατόρθωμα* | *επίτευγμα* ΣΥΝ. υπερφυσικός ANΤ. ανθρώπινος 2. *υπεράνθρωπος* (ο) βλ. λ. — υπεράνθρωπα επίρρ.
 υπεράνω επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) (+γεν.) 1. πάνω από, ψηλότερα από (κάτι): ~ *της κοιλιάς των Τυττών υψώνεται η Όσσα* ANΤ. υποκάτω 2. σε θέση υψηλότερη, σημαντικότερη (από κάτι): *εγώ θέτω την αξιοπρέπεια μου ~ κάθε συμφέροντος* || «*υπερνήμισε ότι στη δημοκρατία δεν υπάρχει δύναμη ~ του Κοινοβουλίου*» (ερμημ.) ΦΡ. *είμαι υπεράνω (κάποιου πράγματος)* (i) αδιαφορώ για (κάτι), δεν δίνω (σε αυτό) τη σημασία που του δίνουν οι άλλοι: ο *άνθρωπος αυτός είναι υπεράνω χρημάτων* || (κ. χωρ. γεν.) *δεν δίνει σημασία στα λεφτά, είναι υπεράνω* (ii) δεν στρέφεται προς μένα (κάτι), δεν με αγγίζει: *είναι πρόσωπο υπεράνω κριτικής | πάσης υιοψίας*.
 υπεραξία (η) [1865] {χωρ. πληθ.} 1. η επιπλέον αξία, αυτή που υπολογίζεται πέρα από την αρχική εκτίμηση πράγματος. ΟΙΚΟΝ. 2. (κατά τη μαρξιστική θεωρία) η διαφορά μεταξύ της αξίας των αγαθών, των προϊόντων που παράγονται και της αμοιβής των βιομηχανικών εργατών, δηλ. της εργατικής δύναμης που απαιτείται για την παραγωγή τους, διαφορά που καρπώνεται ο κεφαλαιοκράτης: απόλυτη ~ (ως αποτέλεσμα της επιμηκύνσης του ωραρίου εργασίας του εργάτη, πέρα από τον χρόνο που είναι κοινωνικά απαραίτητος για την εξασφάλιση της διαβίωσης και της αναπαραγωγής του) || *σχετική* ~ (ως αποτέλεσμα της εντατικοποίησης της εργασίας ή της αύξησης της παραγωγικότητας του εργάτη) 3. κάθε αύξηση της τιμής, δηλ. της αξίας ενός αγαθού, η οποία προκύπτει χωρίς διαπάνη του ιδιοκτήτη, όπως λ.χ. η αύξηση της αξίας ακινήτου κοντά στο οποίο εκτελέστηκαν έργα κοινής ωφελείας, αγροτεμαχίου που εντάχθηκε στο σχέδιο πόλεως, παλαιού αντικειμένου λόγω συλλεκτικών τάσεων κ.λπ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γερμ. Mehrwert].
 υπεράξιος, -α, -ο [μτγν.] πάρα πολύ άξιος: είναι ~ *για τη θέση του υπουργού* | *του γραμματέως* ΣΥΝ. πανάξιος ANΤ. ανάξιος.
 υπεραπασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. 1. η απασχόληση (κάποιου) στην παραγωγική διαδικασία πέρα από ό,τι ορίζεται ως κανονικό ή επιτρεπτό 2. η χρησιμοποίηση εργαζομένων στην εκτέλεση έργου πέρα από όσα είναι αναγκαία, λ.χ. ως μέτρο αντιμετώπισης της ανεργίας 3. η κατάσταση κατά την οποία εισέρχονται στην αγορά εργασίας λιγότερα πρόσωπα από όσα χρειάζονται για την κάλυψη των υπαρχουσών ελλείψεων, με αποτέλεσμα οι ήδη εργαζόμενοι να απασχολούνται περισσότερο από το κανονικό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overemployment].
 υπεραπλουστεύω ρ. μετβ. {υπεραπλουστεύ-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) να μοιάζει να είναι φαινάντι υπερβολικά απλό, περισσότερο από όσο πράγματι είναι απλουστεύω σε πολύ μεγάλο βαθμό: στην *προσπάθεια του να γίνεται κατανοητός, συχνά υπεραπλουστεύει τα θέματα*. — υπεραπλουστευτική (η), υπεραπλουστευτικός, -ή, -ό, υπεραπλουστευτικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. απλουστεύω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. oversimplify]. υπεράριθμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που υπερβαίνει τον συνήθη ή τον προκαθορισμένο αριθμό, που πλεονάζει: *οι ~ υπάλληλοι θα μεταταχθούν σε άλλες υπηρεσίες* || ο *υπουργός επηρέασε το έργο και διαπίστωσε ότι χιλιάδες εργάτες είναι ~*.
 υπεραρκτός, -ή, -ό αυτός που είναι περισσότερο από αρκετός, που αρκεί και με το παραπάνω, που φθάνει και περισσεύει: *τα χρήματα που βγάξει είναι ~ για να καλύψουν τις ανάγκες του* || η *ποσότητα*

αυτή είναι ~ ΣΥΝ. υπεράφθονος ANΤ. λιγοστός, ανεπαρκής. — υπεραρκετικά επίρρ.
 υπερασπίζω ρ. μετβ. {υπεράσπισ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. είμαι υπέρμαχος (κάποιου), προσφέρω προστασία ή έμπρακτη υποστήριξη (σε κάποιον/κάτι), αγωνίζομαι για να απομακρύνω κινδύνους, επιβουλές κ.λπ. (από κάποιον/κάτι): *υπερασπίσαμε την πατρίδα μας κατά των εχθρών της* | *τα εθνικά μας συμφέροντα* || *θα υπερασπιστώ τις ιδέες μου* | *την τιμή μου* | *τις αρχές μου* | *τους φίλους μου* | *τα δικαιώματά μου* *ό,τι κι αν γίνει* || *υπερασπίζεται με σθένος τα δικαιώματα των μεταναστών* | *των μαυρών* | *των μειονοτήτων* ΣΥΝ. προστατεύω, υποστηρίζω, υπεραμύνομαι ANΤ. δώξη 2. (ειδικότε.) ΝΟΜ. συνηγορώ για (κάποιον) στο δικαστήριο, είμαι συνηγορός ή ενεργώ ως συνηγορός (κάποιου): *τον υπερασπίζει ικανότατος δικηγόρος*. Επίσης υπερασπίζομαι ΣΧΟΛΙΟ λ. υποπεύομαι.
 [ΕΤΥΜ < μτγν. υπερασπίζω < υπέρ- + άσπίζω «προστατεύω» < άσπας, -ίδος].
 υπεράσπιση (η) [μεσν] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να υπερασπίζεται κανείς κάτι, η έμπρακτη προστασία και υποστήριξη: η ~ *της πατρίδας* | *των συνόρων* || η ~ *των οικονομικών μεταρρυθμίσεων* || *δεν έχω να πω τίποτα προς ~ μου* || ~ *των αξίων* | *των ιδεών κάποιου* ΣΥΝ. πρόσπιση, προστασία ANΤ. δώξη 2. ΝΟΜ. η συνηγορία στο δικαστήριο: η ~ *του δεν θα είναι καθόλου εύκολη υπόθεση* || *συνήγορος* | *μάρτυρας υπεράσπισης* 3. (συνεκδ.) ο/η συνηγορός ή η ομάδα των συνηγορών που υπερασπίζονται κατηγορούμενο: *τον λόγο έχει τώρα η ~*.
 υπερασπιστής (ο) [μτγν.], *υπερασπίστρια* (η) [μτγν.] {υπερασπιστριών} πρόσωπο που υπερασπίζεται, που προστατεύει ή/και υποστηρίζει (κάποιον/κάτι): *παρουσιάζεται ως ~ των εργαζών και αδονάτων* || *φανήκατε άξιοι ~ της πατρίδας* || ~ *των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* ΣΥΝ. προστάτης, υποστηρικτής, προασπιστής, υπέρμαχος ANΤ. διώκτης.
 υπερασπιστικός, -ή, -ό [1812] 1. αυτός που σχετίζεται με την υπεράσπιση: ο *δικηγόρος του θα κρατήσει αυτή την ~ γραμμή στη δίκη* 2. αυτός που αποκοιπέ ή συντελεί στην υπεράσπιση: *το ύφος του ήταν έντονα ~ όταν αναφερόταν σ' εκείνη*. — υπερασπιστικ-ά | -ώς επίρρ.
 υπεραστικός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται, γίνεται ή εκτείνεται πέρα από τα όρια της πόλης, στα περίχωρα ή στις μακρινές περιοχές, κατ'αντιδιαστολή προς τον αστικό: ~ *συγκοινωνία* | *σδιηρόδρομος* 2. (ειδικότε.) *υπεραστικό* (το) (α) λεωφορείο που εκτελεί δρομολόγια εκτός του αστικού δικτύου, σε άλλες πόλεις (β) τηλεφωνική συνδιάλεξη μεταξύ συνδρομητών που βρίσκονται σε διαφορετικές πόλεις: *πήρε δύο ~ από την Πάτρα, στην Αθήνα και στα Χανιά*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. interurbani].
 υπερασπισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. η υπεριοδύωση (βλ. λ.).
 [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Überurbanismus].
 υπερασφάλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΝΟΜ. 1. (στο Ιδιωτικό Δίκαιο) ασφάλιση κατά την οποία το ασφαλιστικό ποσό είναι μικρότερο από την ασφαλιστική αξία 2. (στο Ναυτικό Δίκαιο) η ασφάλιση πλοίου ή εμπορευμάτων για ποσό μεγαλύτερο από την πραγματική αξία. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overinsurance].
 υπερατλαντικός, -ή, -ό [1893] 1. αυτός που βρίσκεται πέρα του Ατλαντικού Ωκεανού, στην αμερικανική ακτή του Ατλαντικού Ωκεανού: ~ *χώρα* || *οι ~ μας σύμμαχοι* 2. αυτός που σχετίζεται με τον διάπλου και γενικά τη διάχιση ή τη σύνδεση του Ατλαντικού Ωκεανού: ~ *ταξίδι* | *πίση* | *δρομολόγιο*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. transatlantique (νόθο συνθ.)].
 υπερατομικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται έξω ή πέρα από το άτομο, που δεν εξαρτάται από τη βούληση του ατόμου, κατ'αντιδιαστολή προς τον ατομικό, τον προσωπικό: ~ *προσπάθεια* | *αξία*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. superindividual].
 υπεραυξάνω ρ. μετβ. [μτγν.] {υπεραυξή-σα, -θηκα, -μένος} αυξάνω (κάτι) υπέρμετρα, κάνω (κάτι) να λάβει υπερβολικές διαστάσεις: η *πολιτική αυτή υπεραυξάνει τα ελλείμματα* || (μεσοπαθ.) *τα αποθέματα νερού υπεραυξήθηκαν φέτος* ANΤ. ελαχιστοποιώ. — υπεραύξηση (η) [μτγν.].
 υπεραυτόματος, -η, -ο (για μηχανήμα, συσκευή κ.λπ.) αυτός που λειτουργεί με μεγάλο βαθμό αυτοματισμού: ~ *πλυντήριο*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. superautomatic].
 υπεραφθονία (η) {χωρ. πληθ.} πολύ μεγάλη αφθονία, ποσότητα πράγματος που φθάνει και περισσεύει: ~ *φρούτων* | *λαχανικών* | *κρέατος στην αγορά* || *η εποχή μας χαρακτηρίζεται από ~ αγαθών* ΣΥΝ. υπερεπάρκεια. — υπεράφθονος, -η, -ο [1766], υπεραφθονό ρ. [1865] {-εις...} [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. surabondance].
 υπεραβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερέβην, -ης, -η... μτχ. υπερβάς, -άσα, -άν} (λόγ.) 1. περνώ πάνω από (κάτι), ξεπερνώ (φυσικό εμπόδι> (: ~ τον λόφο | το όρος) 2. ξεπερνώ (κάτι), φθάνω πέρα από (τοπικό, χρονικό, ποσοτικό ή άλλο όριο): ο *παππούς έχει υπερβεί τα ενενήντα* || *πήρα κλίση, διότι υπερέβην το όριο ταχυτήτων* || *εντυγχώ, το πρόστιμο δεν υπερβαίνει τις δέκα χιλιάδες δραχμές* || *παρακαλούνται οι ομιλητές να μην υπερβαίνουν τον καθορισμένο χρόνο* ANΤ. υπολείπομαι 3. είμαι ή γίνομαι ανώτερος από (κάποιον/κάτι), φθάνω σε υψηλότερο σημείο: η *επιτυχία του βιβλίου υπερέβη κάθε προσδοκία* || *αισθάνομαι ότι το έργο αυτό υπερβαίνει τις δυνάμεις μου* ΣΥΝ. ξεπερνώ ANΤ. μειονεκτώ, υποέρω, υπολείπομαι 4. (ειδικότε.) ξεπερνώ (τα επιτρεπόμενα όρια), φθάνω σε (απαράδεκτα σημεία): η *συμπεριφορά του υπερέβη τα εσκαμμένα* || *η αναίδεια της υπερβαίνει κάθε όριο*.
 υπερβαλλόντως επίρρ. (λόγ.) σε πολύ μεγάλο βαθμό, καθ' υπερβολήν: *εκφράστηκε ~ κολακευτικά για την πολιτική της κυβέρνησης*

ΣΥΝ. υπέρμετρα, υπερβολικά ANΤ. ελάχιστα. [ΕΤΥΜ < αρχ. υπερβαλλόντως < υπερβάλλον, -οντος (μτχ. ενεστ. τού ρ. υπερβάλλω) + επιρρ. κατάλ. -ως].

υπερβάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπερέβαλα} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) είμαι ή γίγνομαι α'ώτερος από (κάποιον), πλεονεκτώ έναντι (κάποιου) ως προς κάτι: *υπερέβαλε όλους τους συναδέλφους του σε παραγωγικότητα* ΣΥΝ. ξεπερνάω, υπερβαίνω, υπερπέρω ANΤ. υστερώ, μειονεκτώ, υπολείπομαι-ΦΡ. **υπερβάλλω τον εαυτό μου** | (λογιότ.) **εμ)αυτόν** ξεπερνάω τον εαυτό μου (ενεργώντας κατά τρόπο καλύτερο ή χειρότερο από ό,τι θα περίμενε κανείς): *στο τέλος της προσπάθειας αυτής όλοι υπερέβαλαν εαυτούς εργαζόμενοι εξαντλητικά* ♦ 2. (αμετβ.) είμαι υπερβολικός, εμφανίζω τα πράγματα πιο σημαντικά, σοβαρά ή κρίσιμα από ό,τι είναι στην πραγματικότητα, δίνω μεγαλύτερες διαστάσεις στα πράγματα: *μην τον ακούς αυτόν, πάντοτε υπερβάλλει* || *Αλήθεια συνέβησαν αυτά; Μήπως υπερβάλλεις;* ΣΥΝ. (καθμ.) τα παραλέω 3. (ειδικότ. η μτχ. **υπερβάλλων, -ούσα, -ον**) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολή, υπέρμετρος: *υπερβάλλων ενθουσιασμός* | *ζήλος* || *υπερβάλλον τέλος* (τέλος μεγαλύτερο από το κανονικό ή το νόμιμο).

υπέρθωρος, -η, -ο αυτός που έχει βάρος μεγαλύτερο από το κανονικό (συνήθ. εφημ. για πρόσ. αντί των *παχύσαρκος, χοντρός*): *βρήθηκε ~ στο ζυγισμα* || *όσοι έχουν ~ αποσκευές στο αεροδρόμιο πληρώνουν ένα επιπλέον ποσό*. [ΕΤΥΜ. Μ'ταφρ. δάνειο από αγγλ. overweight].

υπέρβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. το να ξεπερνά κανείς (κάτι), να κινείται πέρα από αυτό, να απομακρύνεται από κάτι: ~ τον αντιθέσεων | των παλαιών πολιτικών σχημάτων | των ξεπερασμένων θεσμών || η ~ του μηδενισμού | του καπιταλισμού | της κρίσης στις σχέσεις των δύο χωρών ΣΥΝ. ξεπέρασμα 2. η παραβίαση (καθορισμένου ορίου): η ~ του ορίου ταχύτητας || σημειώθηκε ~ των εξόδων με βάση τον προϋπολογισμό 3. κάθε πράξη που ξεπερνά τα καθορισμένα: ~ δικαιωμάτων | αρμοδιοτήτων | δικαιοδοσίας || η Ε.Ε. επιβάλλει πρόστιμα σε περίπτωση υπέρβασης των ποσοστώςσεων ΦΡ. (α) **υπέρβαση καθήκοντων** βλ. λ. καθήκον (β) (λόγ.) **καθ' υπέρβαση** υπερβαίνοντας τα συμφωνημένα ή επιτρεπόμενα όρια: *ο υπάλληλος σας ενήργησε ~ τον αρμοδιότητων του* 4. η παράβαση των ορίων επιτρεπτής ή επιβαλλόμενης από τον νόμο δράσης ή συμπεριφοράς: ~ παιδαγωγικής εξουσίας (επιβολή ποινών που δεν προβλέπονται από τους νόμους και τους στρατιωτικούς κανονισμούς) 5. (κυριολ.-σπάν.) το πέρασμα πάνω από (κάτι), η διάβαση φυσικού ή άλλου εμποδίου: ~ όρους. [ΕΤΥΜ. < αρχ. υπέρβασις < υπερβαίνω].

υπερβασία (η) [αρχ.] {υπερβασίων} (λόγ.-σπάν.) η καθ' υπέρβαση πράξη, παράβαση ορίου, αρχής ή νόμου, κανόνα κ.λπ. ΣΥΝ. υπέρβαση, υπερβατικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την υπέρβαση: ενέργεια με *υπερβατικό χαρακτήρα, καθώς αίρει παγιωμένες αντιθέσεις ενώνοντας τις ζωντανές δυνάμεις της κοινωνίας μας* 2. ΦΙΛΟΣ., αυτός που σχετίζεται με τον υπεραισθητό κόσμο, που βρίσκεται έξω από τα όρια της εμπειρικής γνώσης ή των ερεθισμάτων των αισθήσεων και γίνεται αντιληπτός μόνο με τη νόηση ή τη διαίσθηση: ~ γνώση | *συνείδηση* | *έννοια* | *κόσμος* | *εμπειρία* 3. **υπερβατικό** (το) καθετί που υπερβαίνει τα όρια της εμπειρίας, είναι ανεξάρτητο από τη συνείδηση, απρόσιτο στη γνώση και γίνεται κατανοητό μόνο με τη νόηση 4. ΜΑΘ. (α) **υπερβατικός αριθμός** κάθε πραγματικός αριθμός για τον οποίο δεν υπάρχει πολυώνυμο με ακέραιους συντελεστές που να είναι ρίζα του, π.χ. ο π = 3,141592..., e = 2,71828183... (β) **υπερβατική εξίσωση** κάθε μη αλγεβρική εξίσωση (λ.χ. εκθετική, λογαριθμική, τριγωνομετρική κ.ά.) — υπερβατικά επίρρ. [ΕΤΥΜ < μτγν. υπερβατικός «αυτός που σχετίζεται με το υπερβατό σχήμα» < αρχ. υπερβατός (βλ.λ.). Οι σύγχρονες σημ. αποτελούν απόδο. τού γαλλ. transcendantal].

υπερβατικότητα (η) [1878] {χωρ. πληθ.} 1. το να είναι κάτι υπερβατικό 2. ΘΕΟΛ. θεολογική θεωρία, σύμφωνα με την οποία ο Θεός δεν βρίσκεται μέσα στα δημιουργήματα του ως ζωτική αρχή, αλλά έξω, επέκεινα ή υπεράνω αυτών 3. ΦΙΛΟΣ., θεωρία, σύμφωνα με την οποία πίσω από τα αισθητά φαινόμενα κρύβονται διαρκείς και αυθόρμητοι στατες ουσίες. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. transdancel].

υπερβατισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. 1. γνωσιολογική αντίληψη που θεωρεί δυνατή μια α priori γνώση και επιχειρεί να προσδιορίσει τις συνθήκες υπό τις οποίες διαμορφώνεται 2. φιλοσοφικό κίνημα που δημιουργήθηκε στη Νέα Αγγλία τού 19ου αι. και υποστήριζε ότι ολοκληρωτή ή δημιουργία είναι ενιαία, οι άνθρωποι είναι φύσει καλοί και η διαίσθηση αποκάλυπτει τη βαθύτερη αλήθεια των πραγμάτων περισσότερο από τη λογική και την εμπειρία. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. transcendentalism].

υπερβατός, -ή, -ό 1. αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να υπερβεί 2. (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. (σχήμα) **υπερβατό** λόγ. σχήμα λόγου κατά το οποίο μια ή περισσότερες λέξεις παρεμβάλλονται ανάμεσα σε δύο όρους, που βρίσκονται σε στενή συντακτική και λογική σχέση στην πρόταση, είτε για προβολή των παρεχόμενων πληροφοριών είτε λόγω της στενής τους εξάρτησης από τον πρώτο όρο: ο υπέρ βωμών και εστιών αγωνίας || η χωρίς σεβασμό στον πολίτη χάραξη πολιτικής. [ΕΤΥΜ. < αρχ. υπερβατός < υπερβαίνω].

υπερβέβαιος, -η (λόγ. -αία), -ο [1844] (εμφατ.) αυτός που είναι απολύτως βέβαιος, που δεν έχει την παραμικρή αμφιβολία για κάτι: *είμαι ~ ότι θα ευδοκοθούν τα σχέδια μας* ΣΥΝ. βεβαιότατος.

υπερβιταμίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που προκαλείται στον οργανισμό από λήψη υπερβολικής ποσότητας ορισμένης βιταμίνης για θεραπευτικούς σκοπούς. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. hypervitaminosis (νόθο συνθ.) < hyper

(< υπέρ-) + vitaminosis < vitamin (βλ. λ. βιταμίνη)].

υπερβολή (η) 1. το να είναι κάτι υπερβολικό, να υπερβαίνει δηλ. το κανονικό και το συνηθισμένο, να ξεπερνά το ανεκτό όριο: η *ασηπτικότητα των φθάνει στην* - || είναι *γενναϊόδορος μέχρις υπερβολής*: ΦΡ. (α) **καθ' υπερβολήν** (καθ' υπερβολήν, Ισοκρ. 5. 11) σε υπερβολικό βαθμό, πέρα ή πάνω από το κανονικό ή το συνηθισμένο: *τρώει | πίνει ~ ΣΥΝ. υπερβολικά, καθ' υπέρβαση, υπέρμετρα (β) **χωρίς υπερβολή** (λόγ.) **άνευ υπερβολής** χωρίς να υπερβάλλω- για κάτι που φαίνεται υπερβολικό (αλλά δεν είναι): ~, *πρόκειται για το μεγαλύτερο ταλέντο της τελευταίας δεκαετίας* 2. (συνεκδ.) κάθε ενέργεια ή κατάσταση που χαρακτηρίζεται από υπέρβαση των κανονικών, συνηθισμένων ή ανεκτών ορίων: η *έκθεση καταδικάζει τις ~ και τις καταχρήσεις των κυβερνήσεων* || *αποφεύγει τις ~ στο ντύσιμο ΣΥΝ. ακρότητα* 3. (ειδικότ.) η μεγαλοποίηση των πραγμάτων στον λόγο, το να παρουσιάζεται (κάτι) μεγαλύτερο, σπουδαιότερο, σοβαρότερο κ.λπ. από ό,τι πράγματι είναι: *μην τον πιστεύεις αυτόν, λέει πάντα υπερβολές* || *άσε τις ~ και πες τα πράγματα όπως είναι* || η *ιστορία που μας διηγήθηκε ήταν γεμάτη υπερβολές* || *δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι η εφαρμογή των μέτρων πένυε στον ακέραιο ΣΥΝ. εξόγκωση, (μτφ.-λαϊκ.) (παρα)φούσκωμα* 4. ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο το νόημα εκφράζεται με μεγαλοποιημένο τρόπο, ώστε να ξεπερνά κατά πολύ τη συνηθισμένη ανθρώπινη εμπειρία, με στόχο να δημιουργηθούν οι κατάλληλες εντυπώσεις, να δοθεί έμφαση στο συγκεκριμένο σημείο ή/και να διασαφηνει περαιτέρω το κείμενο, λ.χ. «*στο έμπα χίλιους έκοψε, στο έβγα δυο χιλιάδες*» (δημοτ. τραγ.) ANΤ. κυριολεξία, σχήμα λιτότητας · 5. ΜΑΘ. η επίπεδη κομπύλη, η οποία είναι ο γεωμετρικός τόπος των σημείων των οποίων η διαφορά (σε απόλυτη τιμή) της απόστασης από δύο καθορισμένα σταθερά σημεία (τις εστίες) είναι σταθερή. [ΕΤΥΜ. < αρ^α. υπερβολή < υπερβάλλω].*

υπερβολικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολή, που ξεπερνά το συνηθισμένο, το καθορισμένο, το κανονικό ή το ανεκτό όριο: ~ απαιτήσεις | αξιώσεις | φιλοδοξίες || *δίνεις στις λεπτομέρειες ~ σημασία* || ~ θόρυβος | ενθουσιασμός | αυτοπεποίθηση | ενθέρια | αισιοδοξία | κολακεία | εμπιστοσύνη || ~ φαγητό | ποτό | ύπνος | βάρος | τιμή ΣΥΝ. (λόγ.) υπέρμετρος, υπερβάλλον ANΤ. μέτριος, ανεκτός 2. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που λέει υπερβολές, που μεγαλοποιεί τα πράγματα, εξογκώνει τα γεγονότα κ.λπ.: *μη γίνεσαι ~, δες τα πράγματα στις κανονικές τους διαστάσεις* || *είναι πάντα ~ στις κρίσεις του* · 3. ΜΑΘ. αυτός που σχετίζεται με τη γεωμετρική υπερβολή: ~ *συνάρτηση* | *γεωμετρία*. — υπερβολικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

υπερβολικά - πολύ. Συχνά χρησιμοποιείται το επίρρημα *υπερβολικά* σε λανθασμένες χρήσεις αντί του *πολύ* ή των εμφωτικών των τύπων *παρα πολύ, εξαιρετικά*. Ωστόσο, το υπερβολικά έχει αρνητική απόχρωση· σημαίνει «περισσότερο από όσο πρέπει ή χρειάζεται» (ισοδυναμεί με το αγγλ. too much): *Σε τέτοιες περιπτώσεις ο έλεγχος είναι πολύ χρήσιμος* (θα ήταν λάθος να πούμε «υπερβολικά χρήσιμος») - *Ο δάσκαλος είναι υπερβολικά επικριτικός* (σφωστό" σημαίνει ότι ο δάσκαλος παραείναι επικριτικός, είναι περισσότερο επικριτικός απ' όσο πρέπει). Το *πολύ* ή, εμφωτικά, τα *παρα πολύ, εξαιρετικά* έχουν θετική απόχρωση· σημαίνουν «σε ποσότητα | ύψος | επίπεδο κ.λπ. που είναι γενικότερα αποδεκτό»: *Ο Γιάννης είναι πολύ έζυπνος* (αν πούμε «είναι υπερβολικά έζυπνος» θα ήταν αρνητικής χαρακτηρισμός). Αν θέλουμε να τονίσουμε τα λεγόμενα μας, τότε χρησιμοποιούμε τις εμφωτικές δηλώσεις: *Είναι παρα πολύ ενδιαφέρον βιβλίο* - *Είναι εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο* (όχι «υπερβολικά ενδιαφέρον βιβλίο» ή «υπερβολικά χρήσιμο εργαλείο»). → *αρκετά*

υπερβόρειος, -α (λόγ. -εία), -ο [αρχ.] 1. αυτός που βρίσκεται ή κατοικεί κοντά στον Βόρειο Πόλο ή στα βορειότερα μέρη της Ευρώπης, της Αμερικής κ.λπ., αυτός που κατάγεται από τα μέρη αυτά: *ξανθή ~ κάλλονη* ΣΥΝ. βορειότατος ANΤ. νοτιότατος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τον απότατο βορρά, με τα βορειότερα μέρη της Γης 3. ΜΥΘΟΛ. **Υπερβόρειοι** (οι) {Υπερβόρει-ων, -ους} λαός που κατοικούσε στον έσχατο βορρά, σε χώρα πλούσια και με χρηστά ήθη, και συνδέθηκε από πολύ ωρίς με τη λατρεία του Απολλώνια στους Δελφούς και στη Δήλο.

υπερβόρεια (τα) ερτζιανά κύματα με πολύ μικρό μήκος. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultrashort (waves)].

υπεργαλακτία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπέρμετρη έκκριση γάλακτος από τους αδένες των μαστών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. φρ., < αγγλ. hypergalactia].

υπεργίαιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια της γης, δηλ. πάνω από το επίπεδο τού εδάφους: ~ *ρίζα* | *βλαστός* || ~ *σπηροδόρομος* ANΤ. υπόγειος, επίγειος. — **υπεργία** | **υπεργίαιος** [μτγν.] επίρρ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. υπεργίαιος < υπέρ- + -γίαιος < γη (πβ. κ. υπόγειος)].

υπεργενεϊκή (η) {-ης κ. -εϊσεως | -εϊσεις, -εϊσεων} 1. ΨΥΧΟΛ. φαινόμενο που χαρακτηρίζει την ανάπτυξη τού παιδιού, κατά το οποίο το παιδί χρησιμοποιεί λέξεις με σημασία πιο διευρυμένη από τις αντίστοιχες λέξεις των ενηλίκων 2. (κατ' επέκτ.) η γενέση σε υπερβολικό βαθμό: *είναι - να λες ότι μόνο οι αμορλιαντές επιβιώνουν σ' αυτό τον κόσμο!* — *υπεργενεϊκός, -ή, -ό, υπεργενεϊκός* επίρρ. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overgeneralisation].

υπεργενεϊκώς ρ. αμετβ. {υπεργενεϊκω-σα, -θηκα, -μένος} 1. ΨΥΧΟΛ. (για παιδί) χρησιμοποιώ λέξεις με σημασία ευρύτερη από αυτή που

έχουν στον λόγο των ενηλίκων 2. επιτατ. του γενικεύου. [ETYM. Μ'ταφρ. δάν'ιο από αγγλ. overgeneralise].

υπεργεννητικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. υπ'ρβολικά αυξημένη τιμή της γ'ννητικότητας, που υπ'ρβαίνει κατά πολύ την αύξηση της παραγωγής καταναλωτικών αγαθών κατ'αντιδιαστολή προς την υπογ'ννητικότητα.

υπέργηρος, -η/-ος, -ο (λόγ.) πάρα πολύ γέρος, αυτός που έχει φθάσει σε πολύ προχωρημένη γερωνική ηλικία: ο πρόεδρος είναι πλέον ~ και δεν μπορεί να εκτελέσει τα καθήκοντά του. [ETYM. < αρχ. υπέργηρος | -ος < υπέρ- + -γηρος | -ος < γήρας].

υπεργλυκαιμία κ. (ορθότ.) **υπεργλυκαιμία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση του σακχάρου στο αίμα πάνω από το φυσιολογικό ΑΝΤ. υπογλυκαιμία. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίμα, γλυκαιμία. [ETYM. Ελληνογενής έν. όρ., < αγγλ. hyperglycaemia].

υπεργολαβία (η) [1890] {υπεργολαβιών} 1.η ανάθεση της εκτέλεσης έργου ή τμήματος του από τον εργολάβο που το ανέλαβε σε άλλον εργολάβο: αναθέτω | αναλαμβάνω ~ 2. η ανάθεση μέρους της παραγωγής από μεγάλη βιομηχανική μονάδα σε άλλη μικρότερη ή σε βιοτεχνία. — **υπεργολαβίας**, -ή, -ό.

υπεργολάβος (ο/η) [1886] εργολάβος που αναλαμβάνει υπεργολαβίες (βλ. λ.).

υπερδεξιός, -ά, -ό αυτός που έχει υπερβολικά συντηρητικές πολιτικές και κοινωνικές πεποιθήσεις, ακροδεξιός.

υπερδιέγερση (η) [1886] {-ης κ. -έρεσος | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ.-ΙΑΤΡ. εντονότατη νευρική ή ψυχική διέγερση, κατάσταση υπέρντασης: είμαι | βρίσκομαι ~ ~ || βρίσκεται πάντα σε ~ πριν από τις εξετάσεις ΣΥΝ. έξαψη, διέγερση ΑΝΤ. ηρεμία, γαλήνη. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surexcitation].

υπερδιεγερσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογικά αυξημένη διεγερσιμότητα του νευρικού και του μυϊκού συστήματος, που οφείλεται σε ασβεστοπενία και σε εξωτερικούς ερεθισμούς και αποτελεί σύμπτωμα διαφόρων ασθενειών. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overexcitability].

υπερδιόρθωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η διόρθωση «καθ' υπέρβαση», δηλ. υπεργενικευμένη διόρθωση μιας λέξης σε πλαισιό τύπο, ο οποίος δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, π.χ. για το ξενικό *moderne* πλάστηκε ως υπερδιόρθωση λόγιος τύπος με -δ- αντί για -d-: *μοδέρνος* αντί *μοντέρνος*-το φαινόμενο ονομάστηκε, λιγότερο δόκιμα, και *υπερασισμός*, υπό την έννοια ότι αποτελεί διόρθωση τύπου που υπερβαίνει αντίστοιχους αστικούς (δόκιμους στην κοινή γλώσσα) τύπους (πβ. *βόμβα* αντί *μπόμπα*, *Βακάλης* [κύρ. όν.] αντί *Μπακάλης*, *Βουδούρης* [κύρ. όν.] αντί *Μπουντούρης*, *τυφέκιον* αντί *τουφέκι*). [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hypercorrection (νόθο συνθ.) < hyper (< υπέρ-) + correction (διόρθωση)].

υπερδιπλασιαζώ ρ. μετβ. [1891] {υπερδιπλασιασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάτι) διπλάσιο και παραπάνω: τα έσοδα της εταιρείας υπερδιπλασιάστηκαν.

υπερδιπλάσιος, -α, -ο [1897] αυτός που είναι περισσότερος από τον διπλάσιο: τα κέρδη μας φέτος ήταν υπερδιπλάσια σε σχέση με τα περσινά.

υπερδυσύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που έχει περισσότερες από δύο συλλαβές: ~ ρήμα | ουσιαστικό ΣΥΝ. πολυσύλλαβος ΑΝΤ. μονοσύλλαβος.

υπερδομή (η) ΠΟΛΙΤ. (στον μαρξισμό) το εποικοδόμημα (βλ. λ.) ΑΝΤ. βάση. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. superstructure].

υπερδύναμη (η) {-ης κ. -άμεός | -άμεας, -άμεων} 1. η υπερβολικά μεγάλη δύναμη 2. (συνεκδ.) κράτος που διαθέτει εξαιρετικά μεγάλη στρατιωτική, πολιτική και οικονομική ισχύ και ασκεί παγκόσμια επιρροή: οι Η.Π.Α. είναι σήμερα η μόνη ~ || αυτή η χώρα με την κατασκευή πυρηνικών όπλων φιλοδοξεί να μετατραπεί σε ~. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. super power].

υπερέβαλα ρ. → υπερβάλλω

υπερέγω (το) {ακλ.} ΨΥΧΟΛ. (κατά την ψυχανάλυση του Φρόυντ) ένα από τα τρία βασικά μέρη της ανθρώπινης προσωπικότητας -τα άλλα δύο είναι το «εγώ» και το «εκείνο»,- το οποίο περιλαμβάνει ό,τι κοινωνικά ονομάζουμε συνείδηση, δηλ. ένα σύστημα απαγορεύσεων, επικρίσεων, αναστολών κ.λπ., και ακόμη μια σειρά αξιών, σκοπών, ιδανικών κ.ά., που αποτελούν το ιδεώδες του συγκεκριμένου προσώπου αντιπροσωπεύει την εσωτερική του από το άτομο των αρχών των γονέων του και άλλων προτύπων συμπεριφοράς του περιβάλλοντος -η οποία συντελέστηκε κατά την πρώτη παιδική ηλικία- και δρα κυρ. κατασταλτικά στις ενστικτώδεις παρορμήσεις του, κατευθύνοντας τις συνήθ. σε ποικίλα -ανώδυνα- υποκατάστατα. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. superego].

Υπερείδης (ο) {-η κ. -ου} αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (390-322 π.Χ.), μαθητής του Ισοκράτη και οπαδός του Δημοσθένη. [ETYM. < αρχ. Υπερείδης, επεκταται. τ. του *Υπερ-είδς (< υπέρ) με βάση το θ. της γεν. πτώσης *Υπερ-είος > Υπερ-είδης].

υπέρεσμα (το) {υπέρεσμο-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) στήριγμα που τοποθετείται κάτω από αντικείμενο, για να το υποστηρίξει: τοποθετήσαν υπερέσματα στους τοίχους του κτίσματος, για να μην καταρρεύσει ΣΥΝ. (καθμ.) υποστήριγμα. [ETYM. < αρχ. υπέρεσμα < υπέρειδω «τοποθετώ κάτι ως υποστήριγμα» < ύπ(ο)- + ερείδω (βλ. λ. έρεισμα)]. υπερεθνικισμός (ο) ο υπερβολικός, ακραίος εθνικισμός. — **υπερε-θνικιστής** (ο), υπερεθνικίστρια (η), υπερεθνικιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ultranationalism]. **υπερεθνικός**, -ή, -ό αυτός που είναι πάνω από έθνη, που αναφέρε-

ται σε επίπεδο το οποίο ξεπερνά τα εθνικά όρια: ~ *συνεργασία* | *δικτυο* | *πρόβλημα* ΣΥΝ. διεθνής. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. international].

υπερεκρίνω ρ. μετβ. {υπερέξεκρυνα} (λόγ.) εκκρίνω (κάτι) υπερβολικά, παρουσιάζω πολύ μεγάλη έκκριση (κάποιου πράγματος: ~ σιέλο | πόν. — **υπερέκκριση** (η) [μτγν.].

υπερεκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. πολύ μεγάλη έκταση, τέντωμα (ενός πράγματος) περισσότερο από όσο πρέπει 2. ΓΥΜΝΑΣΤ. μεγάλη έκταση του κορμού προς τα πίσω με ή χωρίς στήριξη των χεριών σε όργανο ή συνασκούμενο. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overextension].

υπερεκτείνω ρ. μετβ. [μτγν.] {υπερε-ξέτεινα, -κτάθηκα (κ. λογιότ. -ξέταθην, -ης, -η...), -κτεταμένος} (λόγ.) 1. εκτείνω πάρα πολύ, τεντώνω (κάτι) περισσότερο από όσο πρέπει: ~ το *σχολιό* ΣΥΝ. παρατεντώνω 2. ΓΥΜΝΑΣΤ. εκτελώ υπερεκταση (βλ. λ.).

υπερεκτιμώ ρ. μετβ. [μεσν.] {υπερεκτιμάω... | υπερεκτιμώ-ησα, -ώμαι, -άσαι...}, -ήθηκα, -ημένος} εκτιμώ (κάτι) λανθασμένα, αποδίδοντας σε αυτό μεγαλύτερη αξία, δύναμη κ.λπ. από την πραγματική: μην *υπερεκτιμάς την αξία του* || *η προσφορά του στη λογοτεχνία έχει υπερεκτιμηθεί* ΑΝΤ. υποτιμώ. — υπερεκτίμηση (η).

υπερεκχειλίζω ρ. αμετβ. [1883] {υπερεκχειλίσσα, υπερεκχειλισμένος} (λόγ. για υγρά) υπερχειλίζω ΣΥΝ. πλημμυρίζω. — **υπερεκχειλίση** (η) [1869].

υπερένδοξος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-κυρ. ως προσωνυμία του Θεού ή της Θεοτόκου) πάρα πολύ ένδοξος, αυτός που έχει πολύ μεγάλη δόξα ΣΥΝ. ενδοξότατος.

υπερένταση (η) [1847] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} 1. η ένταση του νεύρον, κατάσταση υπερδιέγερσης: τα *βρόδια έχω συχνά ~* || *σημειω ήταν μια μέρα γεμάτη ~* || *παρακολουθούσε το παιχνίδι με ~* || *πριν από τις εξετάσεις βρίσκομαι πάντα σε κατάσταση υπέρντασης* || *είμαστε σε ~ από την αναμονή* ΑΝΤ. χαλάρωση · 2. ΦΥΣ. (στον ηλεκτρισμό) η ένταση του ρεύματος που παράγεται κατά τη στιγμή της διακοπής ή της σύνδεσης του κυκλώματος, η οποία είναι μεγαλύτερη από την ένταση του αρχικού ρεύματος.

υπερνατατικός, -ή, -ό αυτός που είναι πάρα πολύ εντατικός: *παρακολουθεί ένα ~ τμήμα μαθημάτων* (πβ. κ. λ. εντατικός). — υπερνατατικό επίρρ. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. super-intensive].

υπερνεύνω ρ. μετβ. [1847] {υπερνεύ-ετίνα, -τάθηκα, -τεταμένος} εντείνω (κάτι) υπερβολικά, πέρα από το κανονικό ή το φυσιολογικό (όριο αντοχής του): *υπερνεύναμε τις προσπάθειές μας*.

υπερεξουσία (η) {υπερεξουσιών} (συνθ. στον πληθ.) εξουσία που είναι ενισχυμένη με δικαιοδοσίες: το *νέο Σύνταγμα περιορίζει τις ~ του προέδρου*.

υπερεπίρκεια (η) {χωρ. πληθ.} (επιτατ.) η πολύ μεγάλη αφθονία: *έχουμε ~ τροφίμων | φαρμάκων | χώρων* ΣΥΝ. υπεραφθονία. — υπερεπάρκω ρ. {~είς...}. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. overabundance].

υπερεπιγών, -ούσα, -ον αυτός που είναι εξαιρετικά επειγών: ~ ζήτημα | *γράμμα*.

υπερεργασία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική εργασία.

υπεραισθησία (η) [1853] {χωρ. πληθ.} 1. (γενικά) η υπερβολική ευαισθησία που επιδεικνύει κανείς σε λόγους, πράξεις, γενικότ. στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος: η πολύ μεγάλη ευθεία: *πρόσχε, έχει ~ στο ζήτημα αυτό και προσβάλλεται εύκολα* ΑΝΤ. αναισθησία, πόρωση 2. ΙΑΤΡ. η υπερβολική αντίδραση του ανοσοποιητικού συστήματος του οργανισμού σε μια πρωτεΐνη, την οποία αναγνωρίζει ως ξένο σώμα ΣΥΝ. υπεραίσθησία ΑΝΤ. υπαισθησία, αναισθησία 3. ΒΟΤ. η αυξημένη ευαισθησία και η έντονη αντίδραση φυτού κατά την προβολή του από ιό ή παθογόνο οργανισμό, η οποία οδηγεί σε άμεση νέκρωση του προσβληθέντος τμήματος του φυτού, ώστε να μην επεκταθεί περισσότερο η μόλυνση. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hypersensibilité (νόθο συνθ.)].

υπεραισθητικός, -η, -ο [1887] 1. αυτός που είναι υπερβολικά ευαίσθητος σε ερεθίσματα: ~ *δέρμα* | *ραντάρ* 2. (για πρός.) αυτός που είναι συναισθηματικά υπερβολικά ευαίσθητος: ~ *κόριτσι* | *νέος* 3. (ειδικότ.) αυτός που είναι υπερβολικά εύθικτος, που προσβάλλεται πολύ εύκολα: *πρόσχε τι θα του πεις, είναι ~ στα θέματα της δουλειάς του* 4. αυτός που είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό ευαίσθητοποιημένος για κάτι: ο *πρόεδρος είναι ~ σε ζητήματα κοινωνικής πρόνοιας*. [ETYM. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hypersensible (νόθο συνθ.)].

υπερευχαριστώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υπερευχαριστείω... | υπευχαριστήσω, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. ευχαριστώ (κάποιον) πάρα πολύ, εκφράζω βαθύτατες ευχαριστίες (σε κάποιον): *σας ~ για την εξυπηρέτησή | για το καλό που μου κάνατε* 2. (κατ'επέκτ.) προσφέρω πολύ μεγάλη ευχαρίστηση σε (κάποιον): *με αυτό που έκανες υπευχαριστήσες τους γονείς και τους δασκάλους σου* ΑΝΤ. καταλυπώ 3. (ειδικότ. η μετ. **υπερευχαριστήμένος**, -η, -ο) ευχαριστημένος στον υπέρτατο βαθμό: *είμαι ~ από τις επιδόσεις σου* ΑΝΤ. καταλυπώμένος.

υπερέγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπερέγω (παρτα. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} ♦ 1. (μετβ.) (+γεν.) είμαι καλύτερος (από κάποιον/κάτι): *υπερέγω όλων των άλλων στην εξπανάδα και την εργατικότητα* ΣΥΝ. υπερέρω, πλεονεκτώ ΑΝΤ. υπερώ, μειονεκτώ, υπολείπομαι ♦ 2. (αμετβ.) είμαι ανώτερος (ως προς κάτι): *το αυτοκίνητο αυτό υπερέγει και ως προς τον σχεδιασμό και τις επιδόσεις* || *το ξέρετε ότι υπερέγει εμφανισιακά και αυτό του δίνει αποπεπαιθής ΣΥΝ. πλεονεκτώ ΑΝΤ. μειονεκτώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. έγω, απέγω, παρέγω.*

υπερήλικα, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι προχωρημένης ηλικίας, που έχει γεράσει: *οι ~ άνθρωποι χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας* || (ως ουσ.) *τα δικαιώματα των υπερηλικών* || *οι ανάγκες ενός υπερηλικού*

ΣΥΝ. ηλικιωμένος. Επίσης (καθημ. ως ουσ.) υπερήλικας (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ανήλικος.

[ΕΥΜ.] < μγν. *υπερήλιξ* < *υπερ-* + *ήλιξ*, -ικός «συνομήλικος» (βλ. *ηλικία*), πβ. κ. *μεσ-ήλιξ*, *έν-ήλιξ*].

υπερμερία (η) [αρχ.] {υπερμεριών} ΝΟΜ. 1. η εκπρόθεσμη εκπλήρωση υποχρεώσεως, η παρέλευση της καθορισμένης προθεσμίας για την εκπλήρωση οικονομικής ως επί το πλείστον υποχρεώσεως: ο *κατηγορούμενος οφείλει τόκους υπερμερίας* ΣΥΝ. *υτέρθεσι* 2. (κατ' επέκτ.) η κατάσχεση και πώληση της περιουσίας προσώπου ως συνέπεια της παρέλευσης της προθεσμίας για πληρωμή των οφειλών του 3. η υπαίτια μη εκπλήρωση εμπροθέσμιος της παροχής από οφειλέτη και υπό την προϋπόθεση ότι η εκπλήρωση της εξακολουθεί να είναι δυνατή: ~ *οφειλέτη* (όταν η υπαιτιότητα της καθυστέρησης βαρύνει τον οφειλέτη) || ~ *δανειστή* (όταν ο δανειστής αυθαίρετα αρνείται την προσήκουσα παροχή).

υπερήμερος, -η, -ο 1. αυτός που καθυστερεί περισσότερο από όσο επιτρέπει την εκπλήρωση ή την αποδοχή υποχρεώσεως: ~ *οφειλέτης* (που δεν εκπληρώνει εγκαίρως την οφειλή του) || - *δανειστής* (που αποκρούει αδικαιολόγητα εμπρόθεσμη προσφορά του οφειλέτη για εκπλήρωση υποχρεώσεως) 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που υπερβαίνει την προθεσμία εκπλήρωσεως υπάρχουσας υποχρεώσεως: το *γραμμάτιο είναι - και θα διαμαρτυρηθεί* ΣΥΝ. εκπρόθεσμος ΑΝΤ. εμπρόθεσμος. [ΕΥΜ.] < αρχ. *υπερήμερος* < *υπερ-* + *-ήμερος* < *ήμερος*].

υπερηφάνεια κ. (καθημ.) **περηφάνια** [μεσν.] (η) {χωρ. πληθ.} 1. το αίσθημα έντονης ικανοποίησης και αυτοεκτίμησης που έχει κάποιος για κάτι σπουδαίο που έκανε ή που σχετίζεται με τον ίδιο: *αυτή η ιστορία ~ για τις επιτυχίες του | για την πρόοδο των παιδιών του | για την ιστορία της χώρας του* 2. το αίσθημα αξιοπρέπειας, που δεν επιτρέπει σε κάποιον να τον υποτιμούν ή που τον κάνει να μην καταδέχεται κάτι: *έχει μεγάλη ~ και δεν θα δεχθεί βοήθεια | πληρώθηκε η -του' δεν ήταν συνηθισμένος να τον απορρίπτουν* || «*ένας αιώνας περηφάνιας, ένας αιώνας λεβέντης | από την ~ τον κι από τη λεβεντιά του | δεν πάει στα κατώτερα να καλοεχειμάσει | μόν' μένει απάνω στα βουνά...*» (δημοτ. τραγ.) 3. (καταχρ.-κακός.) η καύχηση (που μπορεί να φθάσει σε αλαζονεία): *δεν χρειάζεται τόση ~ για μια επιτυχία* ΑΝΤ. μετριοφροσύνη, ταπεινότητα, σεμνότητα. [ΕΥΜ.] < *υπερηφανεύομαι* (βλ. λ.), πβ. *αρχ. υπερφανία*].

υπερηφάνεια | περηφάνια - υψηλοφροσύνη - έπαρση - οίηση - **υπεροψία** - αλαζονεία - **κομπασμός** - **κομπορημοσύνη** - ζυπα-σιά. Μπορεί κανείς να (υ)περηφανεύεται για κάτι υπαρκτό, για αρετές και αξίες, ή και να υπερφανεύεται για κάτι ανύπαρκτο ή κάτι που δεν θεωρείται ευρύτερα άξιο υπερφανεύσεως. Τη «θετική» έννοια της υπερφανεύσεως τη δηλώνει σήμερα η ίδια η λ. (υ)περηφάν(ε)ια, μολονότι η λ. ξεκίνησε δηλώνοντας (στην αρχαία γλώσσα) «αρνητική» έννοια: *Πρέπει να αισθάνεστε μεγάλη περηφάνεια για τον πατέρα σας, που θυσίαστηκε για την πατρίδα - Με περηφάνια και αξιοπρέπεια αντιμετώπισαν τις δυσκολίες της ζωής, που τους βρήκαν μετά τον πόλεμο*. Την ίδια έννοια δηλώνει και η λ. υψηλοφροσύνη, η οποία όμως χρησιμοποιείται σπανιότερα και σε λογότερο ύφος. Η αρνητική έννοια της υπερφανεύσεως, να και καυχάται κανείς και να θεωρεί τον εαυτό τον ανώτερο από τους άλλους για αρετές, προσόντα κ.λπ. τα οποία δεν διαθέτει ή δεν είναι τέτοια που να δικαιολογούν τη δήθεν «ανωτερότητα» του, δηλώνεται στην Ελληνική με πολλές λέξεις: ψυρο-περηφάνια και ψευτο-περηφάνια, έπαρση (*επαίρομαι*, *αρχ. σημ.* «σηκώνομαι πιο ψηλά από τους άλλους»), **οίηση** (*αρχ. οίομαι*, *αρχ. σημ.* «νομίζω ότι τάχα...»), **υπεροψία** («κοιτάζω απ' υψηλόν»), **αλαζονεία** (< *Αλαζόνες*, αρχαία θρακική φυλή), **κομπασμός** | **κομπορημοσύνη** (*αρχ. κόμπας* «θόρυβος - θόρυβος γύρω από το όνομα»), **ζυπα-ΟΙΟ** (*ζυπάζομαι* < *εκ-σπαζόμαι* «κινούμαι σαν νευρόσταστο, επιδεικνύομαι με τις κινήσεις μου»).

Η λ. *υπερηφάνεια* γράφτηκε στη λόγια γλώσσα με -ει-, από τη σύνδεση της λ. με το υπερφανεύομαι, δηλ. με ρ. σε -εΐω. Η αρχαία λ. είναι υπερφραν-ία από το υπερφρανος (πβ. *αμύχανος* - *αμύχανια*, *τύραννος* - *τυραννία*, *φιλόξενος* - *φιλοξενία* κ.τ.δ.), ο δε παροξύτονος τύπος που χρησιμοποιούμε σήμερα είναι απευθείας σχηματισμός από το (υ)περήφανος (περήφανος - *περηφάνια*, *σηγνός* - *σηγνία*, *ορφανός* - *ορφάνια*, *ζωντανός* - *ζωντάνια* κ.λπ.: βλ. ΣΧΟΛΙΟ -ιά). Εξάλλου, η λ. *υπερήφανος* δεν συνδέεται ετυμολογικά με το *περί*, αλλά έχει το -η- (περ-ή-φανος), πιβ. αναλόγικα προς το αρχαίο συνώνυμο *υπερήνωρ*.

υπερηφανεύομαι! [μγν.] κ. (καθημ.) **περηφανεύομαι** ρ. αμετβ. αποθ. {υπερηφανεύτικα} 1. νιώθω και εκφοράζω υπερφάνεια (για κάτι): - *για την επιτυχία μου | για την ικανότητα μου στη ζωγραφική | για τη δύναμη μου | για τις κόρες μου* || το *ίδρυμα υπερφανεύεται για το ερευνητικό του έργο* | *ότι έχει βοηθήσει πολλούς απόρους* ΣΥΝ. *καμαρώνω*, (λόγ.) *σεμνώνομαι* ΑΝΤ. *ντρέπομαι*, (λόγ.) *αισχύνομαι* 2. (κακός.) δείχνω αλαζονική συμπεριφορά, γιατί πιστεύω ότι υπερέχω σε σχέση με τους άλλους: *υπερηφανεύεται συνέχεια ότι έχει το καλύτερο αυτοκίνητο | για τις κατακτήσεις του | για τις επιδόσεις του στο σχολείο* ΣΥΝ. *κομπάζω*, *επαίρομαι*, *καυχίμαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

υπερήφανος, -η, -ο κ. **περήφανος** 1. αυτός που νιώθει υπερφάνεια (για κάτι): *είναι | νιώθει ~ για την τελευταία δουλειά του | που γεννήθηκε σε αυτή τη χώρα | που πέτυχε επαγγελματικά τόσο γρήγορα | για τα παιδιά του* || *η νίκη του στην άρση βαρών μάς έκανε εθνικά υπερήφανους* 2. αυτός που είναι πολύ αξιοπρεπής (ώστε δεν ε-

πιτρέπει να τον υποτιμούν ή δεν καταδέχεται πρόσωπα και καταστάσεις που τον μειώνουν): *είναι πολύ ~, για να δεχθεί ελεημοσύνη* || *οι πάντες εντυπωσιάστηκαν από την ~ συμπεριφορά του* || *είμαστε ~ λάος και δεν ανεχόμαστε να μας προσβάλλουν οι ξένοι* ΑΝΤ. *αναξιοπρεπής*, *μικροπρεπής* 3. (κακός.) αυτός που επιδεικνύει αλαζονική συμπεριφορά, πιστεύοντας ότι υπερέχει των άλλων: *δείχνει τόσο ~, που γίνεται αντιπαθής* ΣΥΝ. (καθημ.) *καυχήσιμος*, (λόγ.) *αλαζόνος*, (λογιότ.) *κομπορημίων* ΑΝΤ. *μετριοφρον*, *ταπεινώνων* · ΦΡ. **περήφανος στ' αφτιά** για πρόσωπο που έχει πρόβλημα ακοής ή που προσποιείται ότι δεν ακούει: *μίλα δυνατά, γιατί ο παππούς είναι ~*. — *υπερήφανα* | *υπερηφάνως* [αρχ.] κ. *περήφανα* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*. [ΕΥΜ.] < αρχ. *υπερήφανος*, αβββ. ετιμού. Είναι βέβαιο ότι η λ. περιέχει ως ά συνθ. την πρόθ. *υπερ*, καθώς και το συνδυκτικό φωνήεν -η-, πιβ. κατ' αναλογία προς το συνώνυμο *υπερήνωρ* (< *υπερ-* + *-ήνωρ* < *άνηρ*). Ως προς το β' συνθ. -φανός, η πρώτη εκδοχή θα ήταν η αναγωγή στο ρ. *φαίνω* | -ομαι με τη σημ. «αυτός που φαίνεται, που προβάλλεται (υπέμετρον)», αλλά το ρ. δίνει β' συνθ. μόνο *-φανής* (λ.χ. *διαφανής*) και *-φαντος* (λ.χ. *ά-φαν-τος*). Έχει προταθεί ακόμη η αναγωγή σε αμάρτυρο **υπερήφών*, αν υποθεθεί ότι σχετίζεται με την «άσας» λ. *κατηφόνες* (βλ. λ. *κατηφής*). Αρκετά περίπλοκη, τέλος, είναι η ανάλυση: **υπερηφενής* «πολύ πλούσιος» (< *υπερ-* + *αφενός* «πλούτος») > **υπερηφενόντας* (με επαύξηση) > *υπερηφανεόντας* (με επίρρ. του ρ. *φαίνωμαι*) > *υπερήφανος* (υποχωρητ.).

υπερηχητικός, -η, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους υπερήχους και τις εφαρμογές τους: ~ *κύμα* · ΦΡ. **υπερηχητική ταχύτητα** ταχύτητα μεγαλύτερη από την ταχύτητα μεταδίδσεως | *κινήσεως* του ήχου στον αέρα 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με ταχύτητες που υπερβαίνουν την αντιστοιχία του ήχου στον αέρα: ~ *πήση* 3. (ειδικότ. για οχήματα) αυτός που αναπτύσσει ταχύτητες μεγαλύτερες από την αντιστοιχία του ήχου στον αέρα: ~ *αεροπλάνο* | *πύραυλος*. [ΕΥΜ.] **Μετάρρ.** *δάνειο από αγγλ. supersonic*].

υπερηχογράφημα (το) {υπερηχογραφήμ-ατος} |-ατα, -άτων) ΙΑΤΡ. διάγραμμα που λαμβάνεται από την εξέταση με υπερήχους και χρησιμοποιείται για διαγνωστικούς σκοπούς. [ΕΥΜ.] **Μετάρρ.** *δάνειο από αγγλ. ultrasonogram* (νόθο συνθ.).

υπερηχογραφία (η) {υπερηχογραφιών} ΙΑΤΡ. διαγνωστική μέθοδος που συνίσταται στη χρησιμοποίηση υπερήχων και έχει ευρύτατη εφαρμογή στη σύγχρονη ιατρική. [ΕΥΜ.] **Μετάρρ.** *δάνειο από αγγλ. ultrasonography* (νόθο συνθ.).

υπερηχογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που διεργεί υπερηχογραφήματα (βλ. λ.). [ΕΥΜ.] **Μετάρρ.** *δάνειο από αγγλ. ultrasonograph* (νόθο συνθ.).

υπερηχοθεραπεία (η) {υπερηχοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρησιμοποίηση υπερήχων για θεραπευτικούς σκοπούς, με απευθείας εφαρμογή τους (με ειδική συσκευή) στην πάσχουσα περιοχή· εφαρμόζεται κυρ. σε περιπτώσεις παθήσεων των οστών και των αρθρώσεων. [ΕΥΜ.] **Μετάρρ.** *δάνειο από γαλλ. ultrasonothérapie* (νόθο συνθ.).

υπερήχος (ο) {υπερήχ-ου | -ων, -ους} ΦΥΣ. (κυρ. στον πληθ.) κύματα που μοιάζουν με τα ηχητικά, αλλά διαθέτουν πολύ υψηλότερη συχνότητα από αυτήν που μπορεί να γίνει αντιληπτή από το ανθρώπινο αφτί, δηλ. ξεπερνούν τα 20.000 *herz*, με αποτέλεσμα ο άνθρωπος να μη μπορεί να τα ακούσει, αλλά μέσω ειδικών συσκευών να τα χρησιμοποιεί ευρύτατα σε πολλούς τομείς της επιστήμης και της τεχνολογίας (λ.χ. στη μελέτη των μοριακών ιδιοτήτων των υλικών, σε βιομηχανικά και οδοντιατρικά εργαλεία, ραντάρ, για διαγνωστικούς και θεραπευτικούς σκοπούς στην ιατρική κ.α.). [ΕΥΜ.] **Μετάρρ.** *δάνειο από αγγλ. ultrasound*].

υπερθέαμα (το) {υπερθεάμ-ατος} |-ατα, -άτων} πλούσιο και εντυπωσιακό θέαμα, ιδίως καλλιτεχνική παράσταση με στοιχεία δόου, που γίνεται για την ψυχαγωγία του κοινού: *μετά το δελτίο ειδήσεων θα παρακολούθησετε από το κανάλι μας ένα μουσικοχορευτικό ~*. [ΕΥΜ.] **Μετάρρ.** *δάνειο από αγγλ. superspectacle*].

υπερθεματίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {υπερθεματίζω} 1. δίνω περισσότερα, προσφέρω την πιο υψηλή τιμή σε πλειστηριασμό: *υπερθεματίζω στη δημοπρασία και πήρε τον πίνακα* ΣΥΝ. *πλειοδοτώ* ΑΝΤ. *μειοδοτώ* 2. (κατ' επέκτ.) τονίζω (κάτι) ακόμη περισσότερο, υπερβάλλω τους άλλους σε θετικές ή αρνητικές κρίσεις: ~ σε *διαβεβωώσεις* | *επαίνους* | *κατηγορίες* | *κριτική* ΣΥΝ. *υπερτονίζω*, *ξεπερνώ*, (μτφ.) *πλειοδοτώ*. — *υπερθεματίζω* (η).

υπερθεματισμός (ο) [μεσν.] 1. η προσφορά υψηλότερης τιμής σε πλειστηριασμό ΣΥΝ. *υπερθεματίζω*, *πλειοδοσία* ΑΝΤ. *μειοδοσία* 2. (κατ' επέκτ.-μτφ.) η υπερβολή σε θετικές ή αρνητικές κρίσεις ΣΥΝ. (μτφ.) *πλειοδοσία*. — *υπερθεματιστής* (ο) [μεσν.], *υπερθεματίστρια* # (η).

υπερθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από *πάνω*, *πιο ψηλά* από κάτι ΣΥΝ. *άνωθεν* ΑΝΤ. *κάτωθεν*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -θεν. [ΕΥΜ.] < αρχ. *υπερθεν* < *υπερ-* + *επιρρ.* *επίθμα* -θεν (βλ. λ.).

υπερθερμίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπερθερμίνω-να, -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) *θερμαίνω* (κάτι) υπερβολικά: ~ *το νερό* | *το δωμάτιο* ΣΥΝ. *παρ-εξασταίνω* ΑΝΤ. *καταψύχω*.

υπερθερμάνση (η) [1889] {-ης κ. -άσεως} {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. *θερμάνση* που υπερβαίνει το κανονικό ή το επιτρεπτό όριο ΣΥΝ. *παραέ-σταμα* 2. (ειδικότ.) η υπερβολική θερμάνση μετάλλου ή κράματος, χωρίς αυτό να υλοστεί μερική ή ολική τήξη, πράγμα που ορισμένες φο-ρές (όπως λ.χ. στην περιπτώση του γαλβάνι) συνεπάγεται αλλοίωση των ιδιοτήτων του ΣΥΝ. *πύρωση*, *επιθροπύρωση*. [ΕΥΜ.] **Μετάρρ.** *δάνειο από γαλλ. surchauffe*]. **υπερθερμία** (η) [1896] {υπερθερμίων} ΙΑΤΡ. 1. η άνοδος της θερμοκρασίας του σώματος πάνω από το φυσιολογικό όριο, η οποία οφείλεται είτε σε αυξημένη παραγωγή (ή παροχή) είτε σε μειωμένη απο-

βολή θερμότητας, όπως λ.χ. σε περιπτώσεις θερμοπληξίας, ηλίαςης ANT. υποθερμία 2. θεραπευτική μέθοδος που συνδυάζει την τοπική αύξηση της θερμοκρασίας -που αυξάνει την αιμάτωση της περιοχής- με την περιοχική χορήγηση ορισμένων φαρμάκων λ.χ. αντικαρκινικών. [ETYM. Ελλην. γράφ. ξέν. όρ., < γαλλ. Hyperthermie].

υπέρθερμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) 1. υπέρμετρα θερμός, αυτός που έχει πάρα πολύ υψηλή θερμοκρασία: ~ κλίβανος | πηγή (της οποίας το νερό έχει θερμοκρασία υψηλότερη από 45° Κελσίου) SYN. θερμότητας, διάπυρος ANT. υπόθερμος, κατάψυχρος, ψυχρότατος, παγωμένος 2. ΦΥΣ. (α) **υπέρθερμο ύδωρ** νερό με θερμοκρασία ανώτερη του σημείου βρασμού του (δηλ. των 100° Κελσίου) υπό ατμοσφαιρική πίεση (β) **υπέρθερμος ατμός** ατμός σε πολύ υψηλή θερμοκρασία, που σχηματίζεται σε ορισμένες θερμοδυναμικές μεταβολές χωρίς προσφορά ποσοτήτων θερμότητας.

υπέρθεση (η) [-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων] (λόγ.) (σπάν.) η τοποθέτηση πράγματος πάνω από άλλο. [ETYM. < μτγν. υπέρθεσις < αρχ. υπερθήμι (βλ. κ. θέση)].

υπερθετικό (το) ΓΛΩΣΣ. 1. τύπος επιθέτου ή επιρρήματος που βρίσκεται σε υπερθετικό βαθμό, π.χ. εργατικότητα, ευφύετατος, ευνοϊκότατα 2. (α) απόλυτο **υπερθετικό (επιθέτου)** δηλώνει ότι το ουσιαστικό έχει ιδιότητα ή ποιότητα σε απόλυτο βαθμό, χωρίς να συγκρίνεται με άλλα: σχηματίζεται είτε μονολεκτικά με την κατάληξη - (ό)τατος, -η, -ο και -(ό)τατα ή συνήθ. με το άρθρο και το επιθετό στον συγκριτικό βαθμό, π.χ. η πληροφορία που σας έδωσε είναι ακριβέστατη, ο καλύτερος στον κόσμο (β) **σχετικό υπερθετικό (επιθέτου)** δηλώνει ότι το ουσιαστικό έχει ιδιότητα ή ποιότητα στον πιο μεγάλο βαθμό σε σύγκριση με άλλα ομοειδή του, π.χ. πέτυχε την υψηλότερη επίδοση στο άλμα εις ύψος. [ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. του μτγν. επιθ. υπερθετικός].

υπερθετικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. 1. **υπερθετικός βαθμός** ο ανώτερος από τους τρεις βαθμούς των παραθετικών των επιθέτων και επιρρημάτων, δηλ. ο βαθμός συγκρίσεως που δηλώνει ότι το ουσιαστικό έχει την εκτονώμενη από το επιθετό (ή το επιρρημα) ιδιότητα ή ποιότητα στον ύψιστο, στον ανώτατο βαθμό: το «μαχητικότατος» είναι ο ~ του επιθέτου «μαχητικός» 2. **υπερθετικό** (το) βλ. λ. — υπερθετικ-ά | -ός [μτγν.] επίρρ.

υπερθύμια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αύξηση του νευροψυχικού τόνου, που συνοδεύεται από αίσθημα σωματικής και ψυχικής ευεξίας και προκαλεί αυξημένη κινητική δραστηριότητα, παρουσιάζεται δε συνήθ. σε περιπτώσεις μανιοκατάθλιψης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyperthymia].

υπερθυρεοειδισμός (ο) ΙΑΤΡ. η παθολογική αύξηση της εκκρίσεως του θυρεοειδούς αδένος, που συνοδεύεται συνήθ. από υπερπλασία του οργάνου αυτού, από αύξηση του βασικού μεταβολισμού και από αυξημένη δραστηριότητα του αυτόνομου νευρικού συστήματος ANT. υποθυρεοειδισμός. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyperthyroidism].

υπερθύρο (το) [αρχ.] {υπερθύρο-υ | -ων} (λόγ.) το ανώφλι (βλ. λ.): το παλαιό αρχοντικό είχε σκαλιστά | ανάγλυφα | μαρμάρια ~.

υπερίδρωση (η) [1891] [-ης κ. -όσεως | χωρ. πληθ.] ΙΑΤΡ. παθολογική υπερέκκριση ιδρώτα, γενικευμένη ή τοπική (λ.χ. στις μασχάλες), που εμφανίζεται σε ποικίλες καταστάσεις (λ.χ. κατά την υποχώρηση εμπύρετων νοσημάτων, κατά την εμμηνόπαυση κ.ά.) ή οφείλεται σε δυσλειτουργία των ιδρωτοποιών αδένων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Hyperhidrose].

υπερικό (το) ΒΟΤ. καθένα από τα αγγειόσπερμα, δικότυλα φυτά που είναι αυτοφυή στην Ελλάδα και περιλαμβάνονται στο γένος φυτών, στο οποίο ανήκει και το βάλσαμο (βλ. λ.). [ETYM. < μτγν. υπερίκον, άλλη γρ. του ουσ. υπέρεικος (ό) < υπ(ο)- + έρεικη (βλ. λ. ρεϊκι)].

υπερίπταμα ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υπερίπτα-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται, παρατ. υπερίπτα-μένη, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (λόγ.) (+γεν.) ίπταμα υπεράνω περιοχής, πετώ πάνω (από κάπου): ο κόσμος παρακολουθούσε με το βλέμμα τα πολύχρωμα αερόστατα που υπερίπταντο της πόλεως. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

υπερίσχυο ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {υπερίσχυα} (λόγ.) ♦ 1. (μετβ.) (+γεν.) είμαι ή αναδεικνύομαι ισχυρότερος από (κάποιον/κάτι): ευτυχώς στην περίπτωση αυτή η λογική υπερίσχυσε του πάθους || με πολύ αγώνα και προσπάθεια θα κατορθώσουμε να υπερίσχυσουμε της αντίπαλης ομάδας SYN. υπερνικό, υπερτερό, κατανικό, κατισχύω, επικρατώ, επιβάλλομαι ♦ 2. (αμετβ.) αποδεικνύομαι ισχυρότερος, νικώ: τελικά υπερίσχυσε μέσα του η παλιά φίλια SYN. υπερνικό ANT. ηττώμαι.

υπερίσχυση (η) [1782] {-ης κ. -όσεως | χωρ. πληθ.} το να υπερίσχυει κανείς κάποιου: η ~ των μετριωπαθών στην εσωκομματική διαμάχη SYN. επικράτηση, κατισχύση, υπερήτης (ο) {υπερίτων} ΧΗΜ. δηλητηριώδες χημικό αέριο, που προκαλεί ασφυξία στο αναπνευστικό σύστημα και εγκαύματα στην επιδερμίδα του ανθρώπου και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τους Γερμανούς ως όπλο κατά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. yperite, από το όν. της βελγικής πόλης Ypres (ολλ. Ieper), όπου το 1817 πρωτοχρησιμοποιήθηκαν ασφυσιογό-να αέρια]. υπερίωδης, -ης, -ες {υπερίωδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} 1. ΦΥΣ. αυτός που βρίσκεται πέρα από το ιώδες χρώμα του ηλιακού φάσματος: ~ ακτίνες | ακτινοβολία (ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία με μικρές κύματες μικρότερο των ορατών φωτεινών ακτίνων, αλλά μεγαλύτερο των ακτίνων X: είναι αόρατη από το ανθρώπινο μάτι, αλλά μπορεί να προκαλέσει σειρά παθολογικών καταστάσεων στο ανθρώπινο σώμα

[λ.χ. εγκαύματα], σε περίπτωση παρατεταμένης έκθεσης σε αυτήν) 2. ΑΣΤΡΟΝ. **υπερίωδης αστρονομία** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τα ουράνια αντικείμενα, τα οποία εκτελούν στην περιοχή του φάσματος πέρα από το ιώδες χρώμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. ultraviolet].

υπερκαυφανής (ο) {υπερκαυφαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} ΑΣΤΡΟΝ. αστέρας ο οποίος εκρήγνυται και η λάμψη του αυξάνει κατά 10¹⁰ για λίγες εβδομάδες ή και μήνες και ο οποίος εκτοξεύει μακριά το μεγαλύτερο μέρος της μάζας του (πβ. λ. καινοφανής). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. supernova].

υπερκαλύπτο ρ. μετβ. [1887] {υπερκαλύ-ψα, -φθηκα, -μμένος} καλύπτο εντελώς (κάτι) έτσι, ώστε να περισσεύει: τα έσοδα μας υπερκαλύπτουν τα έξοδα || (μεσοπαθ.) το ομολογιακό δάνειο υπερκαλύφθηκε από παλαιά αποθεματικά || η παραγωγή υπερκάλυψε τη ζήτηση του προϊόντος. — υπερκάλυψη (η).

υπερκατανάλωση (η) [-ης κ. -όσεως | χωρ. πληθ.] 1. η κατανάλωση αγαθών πέρα από το αναγκαίο επίπεδο 2. ΟΙΚΟΝ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η δαπάνη δυσανάλογα μεγάλου μέρους του ατομικού και, κατά συνέπεια, του εθνικού εισοδήματος σε καταναλωτικά αγαθά (πράγμα που συνιστά χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινωνίας της αφθονίας). Επίσης **υπερκαταναλωτισμός** (ο). — υπερκαταναλω-πός, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overconsumption].

υπερκατασκευή (η) κάθε κατασκευή που γίνεται πάνω σε υπάρχουσα, π.χ. η προσθήκη επίπλου πάνω σε άλλο επίπλο στην επισιτιοποιία, η κατασκευή δώματος στην οροφή τελειωμένης κατοικίας κ.λπ. (βλ. κ. λ. πανοψηφισμός, δώμα). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. superstructure].

Υπερκαυασία (η) γεωγραφική περιοχή στον Καύκασο, που περιλαμβάνει το Αζερμπαϊτζάν, την Αρμενία και τη Γεωργία. — **Υπερκαυκάσιος** (ο) [1849]. **Υπερκαυκάσια** (η), υπερκαυκάσιος, -ή, -ό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. Transcaucasia].

υπέρκειμα ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υπέρκει-σαι, -ται, -μέθα, -σθε, -νται} (λόγ.) (+γεν.) βρίσκομαι πάνω από (κάτι), κατέχω υψηλότερη θέση, δεσπόζω: το φρούριο υπέρκειται της πόλεως ANT. υπόκειμαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

υπερκείμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο 1. αυτός που βρίσκεται πάνω από (κάτι), σε υψηλότερη θέση: οι ~ λόφοι χρησιμοποιήθηκαν ως οχυρά || (μτφ.) οι ~ έννοιες (ευρύτερες, γενικότερες) ANT. υποκείμενος 2. ΠΛΗΡΟΦ. **υπερκείμενο** (το) {υπερκειμέν-ο | -ων} κείμενο, αποθηκευμένο σε αρχείο Η/Υ, τμήματα του οποίου παραπέμπουν αυτόματα σε άλλα σχετιζόμενα κείμενα με τη βοήθεια του πομπτικού, διαμορφώνοντας έτσι ένα ιεραρχικό δίκτυο οργάνωσης της πληροφορίας. [ΠΥΜ Μτγ. ενεστ. του αρχ. υπέρκειμαι. Η σημ. 2 είναι μετάφρ. δάνειο από αγγλ. hypertext].

υπερκέρση (η) → υπερκερώ
υπερκέρδος (το) {υπερκέρδ-ος | -η, -ών} 1. κέρδος που υπερβαίνει το μέσο ή είναι πέραν του αναμενόμενου: τα ~ των πολυεθνικών κολλοσσών 2. (ειδικότ.) το κέρδος του κεφαλαίου, που προέρχεται από την υπεραξία (βλ. λ.) του παραγόμενου προϊόντος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. superprofit].

υπερκερδοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που αποφέρει υπερκέρδη. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. superprofitable].

υπερκέρω ρ. μετβ. {υπερκερά-... | υπερκεράσ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) 1. (στη στρατηγική) επεκτείνω το μέτωπο της παράταξής μου, για να κυκλώσω το ένα ή και τα δύο άκρα της εχθρικής παράταξης, περικυκλώνω τον εχθρό SYN. υπερβαλλίζω 2. (μτφ.) ξεπερνάω (κάτι) ποσοτικά ή ποιοτικά: ο πρόεδρος του συλλόγου ευελπίσει ότι θα υπερκερασθούν οι βουλευτικές αντιδράσεις SYN. υπερβαίνω 3. κινούμαι πέρα από κάτι που ισχύει ή ξεπερνά αποτελεσματικά: επιχειρούν να υπερκεράσουν το πρόβλημα SYN. υπερπηδώ, παρακάμπτω. — **υπερκέρση** (η) [μτγν.].

[ETYM. < μτγν. υπερκερώ (-άω) < υπερ- + κέρω < κέρω < τιμημα στρατιωτικής παράταξης, πτέρυγα].

υπερκινησία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του υπερκινητικού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperkinésie].

υπερκινητικός, -ή, -ό 1. αυτός που κινείται υπερβολικά, παραπάνω από το φυσιολογικό: οι ~ μαθητές προκαλούν εκνευρισμό στους συμμαθητές και τους δασκάλους τους 2. **υπερκινητικός** (ο), **υπερκινητική** (η) πρόσωπο με πρόβλημα κινητικότητας, που κάνει περισσότερες κινήσεις από το φυσιολογικό. — υπερκινητικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperkinétique].

υπερκομματικός, -ή, -ό αυτός που δεν ανήκει σε κόμματα ή πολιτικές παρατάξεις, που δεν υποστηρίζεται, δεν επηρεάζεται ή δεν ελέγχεται από αυτά: πολιτικός ανεξάρτητος: ~ υποψήφιος | συγκέντρωση | διαδήλωση | εκδήλωση | σχηματισμός ANT. κομματικός. — **υπερκομματικά** επίρρ.

υπερκόπωση (η) [1886] {-ης κ. -όσεως | χωρ. πληθ.} 1. η υπερβολική κόπωση, η πολύ μεγάλη και συνεχής κόπωση: σωματική | πνευματική | -1 | ~ των χεριών | των ματιών 2. (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαταραχών του οργανισμού, που οφείλονται στην υπερβολική και επαναλαμβανόμενη κόπωση ολόκληρου του σώματος ή τμημάτων του: έπαθα ~ || υποφέρω | αρρωσταίνω από ~.

υπερκορεσμός (ο) [1893] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. (επιτατ.) ο υπερβολικός κορεσμός: ~ της αγοράς από είδη διατροφής SYN. υπερπλήρωση, υπερπάρκεια ANT. ανεπάρκεια, (λόγ.) ένδεια, έλλειψη 2. (ειδικότ.) ο υπερβολικός χορτασμός, το αποτέλεσμα της υπέρμετρης λήψεως τροφής 3. ΟΙΚΟΝ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η κατάσταση κατά την οποία η προσφορά προϊόντος ή υπηρεσίας υπερβαίνει κατά την ζήτηση 4. ΧΗΜ. η κατάσταση διαλύματος στο οποίο η συγκέντρωση της διαλυμένης ουσίας, σε ορισμένη θερμοκρασία, είναι ακόμη μεγαλύτερη και από την

ποσότητα της ουσίας που αντιστοιχεί στην κατάσταση του κορεσμού του διαλύματος αυτού στις ίδιες συνθήκες. — υπερκορέννυμα ρ. [μετρ.] [ETYM₁ < υπέρ- + κορεσμός (βλ.λ.), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sursaturation].

υπερκόσμιος, -α, -ο [μετρ.] 1. αυτός που βρίσκεται πέρα ή πάνω από τον ασηθτό κόσμο, που υπερβαίνει την αντικειμενική πραγματικότητα ΣΥΝ. υπερφυσικός ANT. εγκόσμιος, πραγματικός 2. ΦΙΛΟΣ, αυτός που υπερβαίνει τα όρια της εμπειρικής γνώσης, που βρίσκεται πέρα από κάθε ασηθητηριακή εμπειρία: ~ αποκάλυψη | - γνώση ANT. εμπειρικός.

υπερκοστολόγ ρ. μετρ. {υπερκοστολόγ-ησα, -ούμαι, -είται... -ήθηκα, -ημένος} κοστολόγος κάτι παραπάνω από το πραγματικό του κόστος. — υπερκοστολόγηση (η).

υπερλαμπρός, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) πάρα πολύ λαμπρός, αυτός που διαθέτει εξαιρετική λάμψη: το ~ άστρο της Βηθλέεμ || ~ νίκη ΣΥΝ. λαμπρότατος, ολόλαμπρος.

υπερλειτουργία (η) {υπερλειτουργιών} ΦΥΣΙΟΛ. (για όργανο του οργανισμού) η λειτουργία που ξεπερνά τα φυσιολογικά όρια (προκαλώντας προβλήματα): ~ ενός αδένου. — υπερλειτουργώ ρ. {-είς...}. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. hyperfunction (νόθο συνθ.).]

υπερλεωφόρος (η) ΠΑΗΡΟΦ. υπερλεωφόρος των πληροφοριών της πληροφορικής η συνεχής και ευρεία διακίνηση πληροφοριών μέσω του Διαδικτύου. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. superhighway (of information)].

υπερλίεση (η) [1876] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική αύξηση, τοπική ή γενική, του λιπώδους ιστού του σώματος.

υπερλόγος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται πέρα ή πάνω από τη λογική, που υπερβαίνει τα όρια της λογικής ANT. λογικός (πβ. λ. παράλογος). [ETYM₁ < υπέρ- + λόγος, πβ. το μετρ. επίφρ. υπερλόγος].

υπερμαχανικός, -ή, -ό [1880] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει την υπερμαχανική ρίζα (Μηθ-): ~ κάλιο.

υπερμάχος, -η (λόγ. -ος), -ο [μετρ.] 1. αυτός που μάχεται υπέρ (κάποιου), που υπερασπίζεται πρόσωπο, τόπο, θεσμό, αξία κ.λπ.: ~ στρατηγός (η Θεοτόκος) 2. υπέρμαχος (ο/η) {υπερμάχου- | -ων, -ους} πρόσωπο που αγωνίζεται υπέρ θεσμού, αξίας κ.ά.: ~ της πίστης | τον δικαιωματών των μειονοτήτων | του πυρηνικού αφοπλισμού || ~ μιας πρότασης | ενός σχεδίου | μιας θεωρίας ANT. πολέμιος, αντίμαχος. — υπερμαχό ρ. [αρχ.] {-είς...}.

υπερμεγέθης, -ης, υπερμεγέθης [αρχ.] {υπερμεγέθους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) πάρα πολύ μεγάλος, αυτός που έχει τεράστιο μέγεθος: ~ ποταμός | βουνό ΣΥΝ. τεράστιος ANT. μικροσκοπικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

υπερμέτρος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που υπερβαίνει το μέτρο, που είναι μεγαλύτερος από τον κανονικό ή τον συνηθισμένο: έδειξε ~ ζήλο κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του || ~ προσπάθεια | ανάπτυξη | δανεισμός ΣΥΝ. υπερβολικός, άμετρος ANT. μέτριος, λιγιστός 2. ΜΕΤΡ. αυτός που παραβαίνει τους μετρικούς κανόνες ή που γίνεται χωρίς μετρικούς κανόνες: ~ σίτιος. — υπέρμετρα | υπερμέτρος [αρχ.] επίφρ.

υπερμετρία (η) [1867] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. διαθλαστική ανωμαλία του οφθαλμού, κατά την οποία οι φωτεινές ακτίνες, αντί να συγκλίνουν πάνω στον αμφιβληστροειδή χιτώνα, εστιάζονται πίσω από αυτόν, είτε γιατί ο βολβός του ματιού είναι μικρότερος σε όγκο από τον φυσιολογικό είτε γιατί υπάρχει αποπλάτυνση του κερατοειδούς, με αποτέλεσμα ο πάσχων να βλέπει τα αντικείμενα θολά. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypermetropie (βλ. λ. υπερμέ-τροψη)].

υπερμέτροψ (ο/η) [1890] {υπερμέτροψος, -ωπα | -ωπες, -ώπων} (λόγ. για πρόσ.) πρόσωπο που πάσχει από υπερμετρωπία. [ETYM₁ < υπέρμετρος + -ων (βλ. λ. -ωπός, όψη), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypermetropie].

υπερμηνσία (η) (χωρ. πληθ.) η παθολογικά αυξημένη μνημονική ικανότητα, που χαρακτηρίζεται από συγκράτηση και αυτόματη ανάκληση πολυάριθμων και ασήμαντων αναμνήσεων, οι οποίες κανονικά θα έπρεπε να έχουν λησμονηθεί, και παρατηρείται σε περιπτώσεις εγκαταστάσεων ανωμαλίας, παραληρημάτων, καθώς και σε άτομα με μειωμένη διανοητική λειτουργία (δηλ. ολιγοφρενείς) ANT. αμνησία. [ETYM₁ < υπέρ- + μνήσια, από το θ. μνη- του αρχ. ρ. μι-μνή-σκω (βλ. λ. μνήμη), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypermnisia].

υπερνικό ρ. μετρ. [αρχ.] {υπερνικός... | υπερνίκ-ησα, -ώμαι, -άσαι... -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) 1. καταβάλλω (αντίταλο), είμαι ή αναδεικνύομαι ισχυρότερος από (κάποιον/κάτι): υπερνίκησε ένα συναίσθημα αποστρόφης και μήχη στο σπίτι || ~ τον θυμό | την οργή | τον πειρασμό || ~ τους ανταγωνιστές μου ΣΥΝ. κατανικό, κατισχύω, υπερίσχυω, επιβάλλομαι ANT. νικώμαι, καταβάλλομαι, ηττώμαι 2. (μτφ.) εξουδετερώω (οτιδήποτε με εμποδίζει), υπερπηδώ: χρειάστηκε να υπερνικήσω πολλά εμπόδια, για να φθάσω εδώ || ~ δυσχερείς | δυσκολίες ΣΥΝ. υπερβαίνω, ξεπερνάω. — υπερνίκηση (η) [1879].

υπερνομάρχης (ο/η) {(θηλ. υπερνομάρχου) κλητ. υπερνομάρχα | υπερνομαρχών} ο πρόεδρος (ε)λαίω νομαρχικών αυτοδιοικήσεων που περιλαμβάνουν περισσότερους του ενός νομούς: ο ~ Αθηνών-Πειραιώς. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. super-préfet].

υπερνομαρχία (η) {υπερνομαρχιών} η ενιαία νομαρχιακή αυτοδιοίκηση που περιλαμβάνει περισσότερους του ενός νομούς: διεκδικεί την ~ Αθηνών-Πειραιώς. — υπερνομαρχιακός, -ή, -ό.

υπερνοικός, -η, -ο 1. υπερβολικά ογκώδης, αυτός που καταλαμβάνει τεράστιο όγκο: ~ δέμα | κιβότιο ΣΥΝ. ογκωδέστατος, υπερμεγέθης, τε-

ράστιος ANT. μικροσκοπικός 2. (συνήθ. μτφ.) αυτός που υπερβαίνει το μέτρο, μεγαλύτερος από τον κανονικό ή τον συνηθισμένο: δαπανήθηκαν ~ ποσά για την εκτέλεση του έργου || - δαπάνη | λογαριασμός | τμή ΣΥΝ. υπερβολικός, υπέρμετρος, τεράστιος ANT. ελάχιστος.

— υπέρογκα | υπέρογκος [μετρ.] επίφρ. [ETYM₁ < αρχ. υπέρογκος < υπέρ- + όγκος].

υπεροξείδιο (το) [1886] {υπεροξείδιου- | -ων} ΧΗΜ. 1. οργανική ή ανόργανη ένωση στο μόριο της οποίας εντοπίζονται δύο άτομα οξυγόνου που ενώνονται μεταξύ τους και αυτά με τη σειρά τους ενώνονται ανά ένα με δύο άλλα στοιχεία 2. υπεροξείδιο του υδρογόνου ανόργανη χημική ένωση, της οποίας τα υδατικά διαλύματα, τα οποία είναι γνωστά ως «οξυγονούχο νερό» (οξυζενέ), χρησιμοποιούνται ευρύτατα ως αντισηπτικά, ως αποχρωστικά και λευκαντικά μέσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ξίδι.

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. peroxyde (νόθο συνθ.) < per- (< λατ. per «υπερβολικά, πολύ») + oxyde (βλ. λ. οξείδιο)].

υπεροξυγόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣΙΟΛ. η υπερβολική οξυγόνωση (βλ.λ.) του αίματος με την παροχή οξυγόνου στον οργανισμό. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. peroxidation].

υπεροπλία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η υπεροχή στα όπλα, καλύτερος εξοπλισμός σε σύγκριση με τον εχθρό: έχομε ~ στην Ήφρα | στη θάλασσα | στον αέρα.

υπεροπτής (ο) {υπεροπτών}, υπεροπτήρα (η) {υπεροπτριών} (λόγ.) πρόσωπο υπερβολικά υπερήφανο, που συμπεριφέρεται με αλαζονεία: η μεγάλη φήμη που απέκτησε τον έκανε υπεροπτή ΣΥΝ. αλαζόννας, (λόγ.) επιρμημένος ANT. σεμνός, ταπεινός, μετριοφρων. [ETYM₁ < αρχ. υπεροπτής < υπέρ- + όπτης < θ. οπ- του παρκ. δπ-οπ-α (βλ. λ. όψη)].

υπεροπτικός, -ή, -ή [αρχ.] 1. αυτός που είναι χαρακτηριστικός του υπεροπτή: ~ λόγια | στάση | συμπεριφορά | όρος ΣΥΝ. αλαζονικός, (λόγ.) υπερίσχυος, επιρμημένος, (καθημ.) ζυψασμένος ANT. σεμνός, ταπεινός, μετριοφρων 2. (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει την τάση ή τη συνήθεια να περιφρονηί τους άλλους, που συμπεριφέρεται με αλαζονεία: είναι πολύ ~ προς τους υψισταμένους του ΣΥΝ. αλαζονικός, ζυψασμένος, (λόγ.) επιρμημένος ANT. σεμνός, ταπεινός, μετριοφρων. — υπεροπτικ-ά | -ώς [αρχ.] επίφρ.

υπεροπρία (η) {υπεροπριών} (αρχαιοπρ.) η αναγκαστική απομάκρυνση προσώπου, το οποίο κρίνεται ως ανεπιθύμητο, έξω από τα όρια (σύνορα) κράτους ή επικράτειας ΣΥΝ. εξορία, αλάσση. [ETYM₁ < αρχ. υπεροπρία (γη), θηλ. του επιθ. υπέροπριος < υπέρ- + όπριος < όρος].

υπέρος (ο) {υπέρου- | -ων, -ους} ΒΟΓ. το θηλυκό όργανο του άβουδου, που αποτελείται από ένα ή περισσότερα καρπόφυλλα, τα οποία είτε συμφύονται μεταξύ τους είτε όχι, κατ' αντιδιαστολή προς τον στήμονα. [ETYM₁ < αρχ. ύπερος < υπέρ, κατά τα αρσ.].

υπερουράνιος¹, -α, -ο [αρχ.] (ως προσωνυμία του Θεού) αυτός που βρίσκεται πιο πάνω από τον ουρανό.

υπερουράνιος², -α, -ο ΧΗΜ. (στοιχείο) του οποίου ο ατομικός αριθμός είναι μεγαλύτερος από τον ατομικό αριθμό του ουρανίου.

υπερούσιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται πέρα και πάνω από την ουσία (δηλ. την ύλη), που είναι απρόσιτος στην ανθρώπινη γνώση: ~ Θεός (προσωνυμία του Θεού) || «ή Παρθένος σημερον τον ύπε-ρούσιον τίκτην» (κοντάκιο των Χριστουγεννών) ΣΥΝ. άβλος, υπερκό-σιμος, ασύλληπτος ANT. υλικός, σωματικός, επιστητός. — υπερούσιότητα (η) [μετρ.] [ETYM₁ < μετρ. υπερούσιος < υπέρ- + ούσιος < ουσία].

υπεροχή (η) (χωρ. πληθ.) 1. το να υπερτερεί (κάποιος/κάτι) σε σχέση με (άλλον/άλλο), το να είναι ανώτερος ως προς την ποιότητα, την ηρωσύνη, το μέγεθος, την αξία κ.λπ.: διαβέτομε ~ έναντι του εχθρού και θα νικήσουμε || η ~ της ομάδας μας ήταν αδιαφιλονίκητη σε όλη τη διάρκεια του αγώνα || έχω | κερδίζω - έναντι κάποιου ΣΥΝ. ανωτερότητα, υπερέτηση ANT. κατωτέροτητα, μειονεκτικότητα 2. (ειδικότ.) ΜΑΘ. άλλη ονομασία για το υπόλοιπο, τη διαφορά στην αφαίρεση 3. ΝΟΜ. το επιπλέον ποσό, αυτό που υπέμεινε από την πόληση ενεχύρου μετά την ικανοποίηση της απαιτήσεως του ενεχυροδανειστή 4. ΒΙΟΛ. η ιδιότητα ορισμένων αλληλομόρφων κάθε γονιδίου να καθορίζουν τον φαινότυπο ενός οργανισμού, όταν υπάρχουν στον γονότυπο του ΣΥΝ. επικράτηση, κυριαρχία. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω. [ETYM₁ < αρχ. υπεροχή < υπέρωχ].

υπέροχος, -η, -ο 1. αυτός που υπερέχει, που ξεχωρίζει από τους ομοίους του, που διαθέτει μια θετική ιδιότητα στον ύψιστο βαθμό: ~ άνθρωπος | καθηγητής | φωνή | συμπεριφορά | τοπίο | τέχνη || είσαι ~ (δηλ. πολύ όμορφη) με αυτό το φόρεμα ΣΥΝ. έξοχος, εξαιρετικός, εξαιρετος, ξεχωριστός, εξάιστος ANT. απάιστος, φρικτός, άθλιος 2. (ειδικότ.) ΦΙΛΟΣ, υπέροχος (το) βασική έννοια (κατηγορία) της αισθητικής του 1. Καντ, που μοιάζει με το «ωραίο», αλλά διαφέρει από αυτό ως προς την έκταση ή την ποσότητα των αντικειμένων στα οποία αναφέρεται. — υπέροχα | υπέρωχος επίφρ. [ETYM₁ < αρχ. υπέροχος < υπέρωχ].

υπεροπία (η) {χωρ. πληθ.} υπερβολική υπερήφανα, που συνδυάζεται με περιφρόνηση προς τους άλλους: συμπεριφέρεται με ~ προς τις φτωχές συμμαθήτριες της, επειδή προέρχεται από την υψηλή κοινωνία ΣΥΝ. (λόγ.) έπαρση, αλαζονεία, οίηση, (λαϊκ.) ζυψασία ANT. σεμνότητα, ταπεινότητα, μετριοφροσύνη. ΣΧΟΛΙΟ λ. υπερήφανα. [ETYM₁ < αρχ. υπεροπία < υπεροπτής].

υπερπαραγωγή (η) [1891] 1. ΟΙΚΟΝ. η παραγωγή γεωργικών ή βιομηχανικών προϊόντων σε ποσότητες μεγαλύτερες από τις αναγκαίες ή τις προβλεπόμενες: φέτος είχαμε ~ πορτοκαλιών και προβλέπεται

ότι εκατοντάδες τόνοι θα σαπίσουν στις χωματερές · 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. θεατρικό, κινηματογραφικό ή τηλεοπτικό έργο που διαθέτει πλούσια και επιβλητικά σκηνικά, πολλούς ηθοποιούς, σκηνές πλήθους κ.λπ., απαιτεί υψηλότερο χρηματικό ποσό για την ολοκλήρωσή του και έχει τα ανάλογα ποιοτικά χαρακτηριστικά.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overproduction (σημ. 1), superproduction (σημ. 2)].

υπερπατριώτης (ο) {υπερπατριωτών}, υπερπατριώτισσα (η) {υπερπατριωτισσών} (ειρων.-κακός.) πρόσωπο που προβάλλει υπερβολικά και ενίοτε υποκριτικά την προσήλωση του στο ιδανικό της πατρίδας, παρασυρόμενος σε εθνικιστικές ακρότητες και καταδικάζοντας όσους και ό,τι δεν υπηρετεί, κατά τη γνώμη του, τα εθνικά ιδεώδη: *θερμοκέφαλοι ~ υποστήριζαν τη λύση της άμεσης στρατιωτικής επέμβασης* || *κάποιοι -, αυτόκλητοι εθνικοί σωτήρες, χαρακτηρίζουν προδότες όσους δεν συμφωνούν με τις απόψεις τους.* — υπερπατριωτισμός (ο), υπερπατριωτικός, -ή, -ό.

υπερπέραν (το) {άκλ.} (λόγ.) 1. ο πέρα από τον θάνατο κόσμος, η μεταθανάτια, η άλλη ζωή ΣΥΝ. ο άλλος κόσμος 2. (καθην.) οτιδήποτε βρίσκεται ή υποθέτουμε ότι βρίσκεται πέρα από τον γνωστό κόσμο: *φωνές από το ~* [ΕΤΥΜ. < υπέρ- + πέραν, απόδ. του γαλλ. l'au-delà].

υπερπήδηση (η) {μτγν.} {-ης κ. -ήσεως, -ήσεων} (λόγ.) 1. πήδημα πάνω από (κάτι): ~ *χαγκαλιού* | *εμποδίου* 2. (ειδικότ. στη γυμναστική) πήδημα πάνω από γυμναστικό όργανο με στήριξη μόνο των χεριών σε αυτό ή χωρίς καμία στήριξη 3. (μτρ.) η υπέρβαση οποιαδήποτε εμπόδιου, η με οποιονδήποτε τρόπο κατίσχυση επί προσώπου, πράγματος κ.λπ.: η ~ *των δυσκολιών* | *των οικονομικών δυσχερειών* | *των αντιδράσεων* || η ~ *των αντιπάλων* | *των ανταγωνιστών* ΣΥΝ. (καθην.) ξεπέρασμα, (λόγ.) εξουδετέρωση, υπενίκηση, υπερίσχυση.

υπερπήδη ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερπήδης... | υπέρπηδ-ησα, -ώμα, -άτια..., -ήθηκα, -ήμενος} (λόγ.) 1. (κυριολ.-σπάν.) πήδη πάνω από (κάτι), ξηπρόν μ' πήδημα: *το άλογο υπερπήδησε την τάφρο με δυσκολία* 2. (μτρ.-συχνότ.) εξουδετέρωση οτιδήποτε με εμπόδιζε ή με δυσκολεύει, αναδεικνύομαι ισχυρότερος αυτού: *χρειάστηκε να υπερπήδησουμε πολλές δυσχέρειες, για να φτάσουμε εδώ* || ~ *εμπόδια* | *δυσκολίες* | *προβλήματα* ΣΥΝ. (λόγ.) υπενίκηση, (καθην.) ξεπέραν.

υπερπλασία (η) [1879] {υπερπλασιών} η υπέρμετρη ανάπτυξη του όγκου οργάνου ή ιστού, η οποία οφείλεται σε πολλαπλασιασμό των συστατικών κυττάρων του, δηλ. σε αύξηση του αριθμού τους, κατ'αντιδιαστολή προς την υπερτροφία (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ < υπέρ- + πλάσιος < πλάσσω, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hyperplasia].

υπερπληθυσμός (ο) [1821] {χωρ. πληθ.} 1. πληθυσμός υπερβολικά και δυσανάλογα αυξημένος σε σχέση με τις οικονομικές συνθήκες χώρας ή περιοχής και με τα διαθέσιμα μέσα διαβίωσης του: *ένα από τα βασικότερα προβλήματα των χωρών του Τρίτου Κόσμου είναι ο -2. ΖΩΟΛ. αριθμός των ατόμων ζωικού είδους σε δεδομένη περιοχή, ο οποίος εμφανίζεται δυσανάλογα μεγάλος σε σχέση με τις διαθέσιμες πηγές σε οξυγόνο, χώρο, τροφή, νερό κ.λπ.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overpopulation].

υπερπληθωρα (η) {χωρ. πληθ.} υπερβολικά μεγάλος αριθμός (από κάτω): ~ *τροφιμων*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. των αγγλ. overabundance, surfeit].

υπερπληθωρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. ταχύτατη αύξηση του ρυθμού του πληθωρισμού, η οποία συνοδεύεται από συνεχή πτώση της αξίας του εθνικού νομίσματος, διαρροή κεφαλαίων στο εξωτερικό, συρρίκνωση της αγοραστικής δύναμης του καταναλωτικού κοινού και συναλλαγές σε είδος, αποθάρρυνση των επενδύσεων και δημιουργία ανεργίας, με σοβαρό αρνητικό αντίκτυπο στην κοινωνική συνοχή (βλ. κ. λ. *πληθωρισμός*) ΣΥΝ. *καλάζων πληθωρισμός*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. hyperinflation (νόθο συνθ.)].

υπερπλήρης, -ης, -ες [μτγν.] {υπερπλήρ-ους | -εις (ουδ. -ης)} (λόγ.-εμφατ.) εντελώς πλήρης, αυτός που δεν χωράει απολύτως τίποτε | *που έχει γεμίσει περισσότερο από όσο προβλέπεται ή επιτρέπεται: το θέατρο είναι ~, δεν χωράει άλλους* || ~ *ξενοδοχείο* | *βαγόνι* | *δοχείο.* — υπερπληρότητα (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

υπερπληροφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η παροχή υπερβολικής πληροφόρησης ΑΝΤ. υποπληροφόρηση. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overinforming].

υπερπλήρω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερπλήρωϊς... | υπερπλήρ-ωσα, -ούμαι, -ώθηκα, -ωμένος} (λόγ.) γεμίω (κάτι) μέχρι επάνω ή περισσότερο από όσο πρέπει: ~ *δοχείο* | *δεξαμενή* || ~ *αίθουσα* | *θέατρο με κόσμο* ΣΥΝ. (καθην.) παραγεμίζω. — υπερπλήρωση (η) [μτγν.].

υπέρπολος, -πολλη, -πολύ [αρχ.] (υπέρπολλ-οι (ουδ. -α)) (εκφραστ.-λόγ.) αυτός που είναι υπερβολικά πολύς: *οι τράπεζες επιβαρύνουν τους δανειολήπτες με υπέρπολο τόκο.* — υπέρπολο επίρρ.

υπερπολυτέλης, -ής, -ές [μτγν.] {υπερπολυτελ-ούς | -εις (ουδ. -ής)} (λόγ.) εξαιρετικά πολυτέλης, αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη πολυτέλεια, που φανερώνει γλίδη: ~ *ξενοδοχείο* | *έπαυλη* | *θαλάσσιος* || - *διαβίωση* ΑΝΤ. λιτός, πενιχρός. — υπερπολυτέλως επίρρ., υπερπολυτέλεια (ή).

υπερπολυτικός, -ής, -ό αυτός που έχει υπερβολικά μεγάλη αξία ή είναι πάρα πολύ χρήσιμος: ~ *αντίκα* || ~ *συνοργάνης* | *παίκτης*.

υπερπόντιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή γίνεται πέρα από τη θάλασσα, πέρα από τον ωκεανό, δηλ. πολύ μακριά: ~ *χώρα* | *κήψη* | *αποικία* | *ταξίδι* | *εμπόριο*- ΦΡ. *υπερπόντιος αλιεία* η αλιεία που διεξάγεται με μεγάλα σκάφη εκτός Μεσογείου Θαλάσσης, π.χ. στις ακτές της ΒΔ. Αφρικής στον Ατλαντικό Ωκεανό ή στις ακτές της Α. Αφρικής.

υπερπρόϊόν (το) {υπερπρόϊόντ-ος | -α, -ων} ΟΙΚΟΝ. το πλεόνασμα πάνω από το αναγκαίο προϊόν (που παράγεται, όταν ο παραγωγός έχει καλύτερη τιμή ανάγκης του). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. surplus-product].

υπερπροπόνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εντατικότερη από το κανονικό προπόνηση κατά την περίοδο προετοιμσίας ενός αθλητή. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overtraining].

υπερπροσπάθεια (η) {υπερπροσπαθειών} η πολύ μεγάλη προσπάθεια, η προσπάθεια που υπερβαίνει τις συνήθεις δυνάμεις ή δυνατότητες: *χρειάστηκε -, για να πείσουμε τους εταίρους μας για την ορθότητα των απόψεων μας.*

υπερπροστασία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΨΥΧΟΛ. η εκδήλωση υπερβολικής προστασίας και φροντίδας εκ μέρους των γονέων προς τα παιδιά τους, η οποία συντελεί στον περιορισμό της πρωτοβουλίας και αυτενέργειας τους, με αποτέλεσμα την εξάρτησή των παιδιών από τους γονείς: η ~ *συνήθως κάνει τα παιδιά δειλά και ευθινοφόβα* ΣΥΝ. υπερπροστατευτικότητα, υπερπροστατευτισμός 2. η παροχή υψηλής προστασίας και ασφάλειας: *αντιηλιακό για ~ από τον ήλιο.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overprotection].

υπερπροστατευτικός, -ής, -ό αυτός που εκδηλώνει υπερπροστασία: ~ *συμπεριφορά* | *γονιός.* — υπερπροστατευτικά επίρρ., υπερπροστατευτικότητα (η). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overprotective].

υπερπροστατευτισμός (ο) 1. ΟΙΚΟΝ. πολιτική αυστηρού προστατευτισμού 2. ΨΥΧΟΛ. η υπερπροστασία.

υπερπροσφορά (η) 1. η προσφορά (πράγματος) σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από το αναγκαίο ή το αναμενόμενο: ~ *αγαθόν* | *ενδιαφέροντος* 2. (σε εμπορικά καταστήματα) η προσφορά προϊόντος σε πολύ χαμηλή τιμή πωλήσεως, συνήθ. λόγω εκπτώσεων. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Überangebot].

υπέρπυρο κ. (λαϊκ.) πέπυρο κ. πέπυρο (το) {υπερπύρ-ου | -ων} χρυσό βυζαντινό νόμισμα που τέθηκε σε κυκλοφορία επί Μ. Κωνσταντίνου το 309 μ.Χ.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. *υπέρπυρος* (λόγω του χρώματος του νομίσματος) < υπέρ- + πυρός < πυρ, πυρός].

υπερρεαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} σημαντικό καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα που αναπτύχθηκε κυρ. στις αρχές του 20ού αι. (από το Αντρέ Μπρετόν το 1924 και το 1929 εξεδόσε το πρώτο και το δεύτερο αντίστοιχα υπερρεαλιστικό μανιφέστο) δίνοντας έμφαση στην υποσυνείδητη ή άλογη σημασία των παραστάσεων που ενεργοποιούνται αυτόματα με τον ελεύθερο συνειρμό, καθώς και στην αξιοποίηση τυχαίων εντυπώσεων, ασυνήθιστων αντιθέσεων κ.λπ. ΣΥΝ. σουρεαλισμός. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. surréalisme, βλ. κ. σουρεαλισμός].

υπερρεαλιστής (ο), υπερρεαλίστρια (η) {υπερρεαλιστριών} οπαδός του κινήματος του υπερρεαλισμού ΣΥΝ. σουρεαλιστής. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. surréaliste, βλ. κ. σουρεαλιστής].

υπερρεαλιστικός, -ής, -ό αυτός που σχετίζεται με το κίνημα του υπερρεαλισμού: ~ *τάση στη ζωγραφική* || ~ *απόδοση ενός θέματος* || ~ *ποίηση* ΣΥΝ. σουρεαλιστικός. — υπερρεαλιστικ-ά | -ώς επίρρ. υπερειρητικός, -ής, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη διάσχιση της Σιβηρίας: ~ *γραμμή* 2. *υπερσιβηρικός (αίθροδρομος)* σιδηροδρομική γραμμή που διασχίζει τη Σιβηρία, συνδεόντας τη Ρωσία με τις ακτές του Ειρηνικού Ωκεανού: *ταξιδεύω με τον ~.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. Trans-Siberian].

υπερσιτίω ρ. μετβ. {υπερσιτίω-α, -ηκα (λόγ. -ήθηκα), -μένος} δίνω σε (κάποιον) υπερβολική τροφή ΑΝΤ. υποσιτίω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *υπερσιτίω* < υπέρ- + σιτίω < σίτος].

υπερσιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ο σιτισμός κατά υπερβολικές ποσότητες, δηλ. κατά ποσότητες που υπερκαλύπτουν τις διατροφικές ανάγκες του ατόμου (παλαιότ. και για θεραπευτικούς σκοπούς): *οι ρωμαϊκοί υποβάλλονταν παλιά σε ~* ΑΝΤ. υποσιτισμός 2. (ειδικότ.) η παροχή σε ζώο περισσότερης τροφής από όση απαιτείται για να καλυφθούν οι ανάγκες του, με στόχο την πάχυνση του για την παραγωγή κρέατος, την υποκίνηση ορισμένων λειτουργιών στον οργανισμό του (π.χ. αύξηση της γονιμότητας) κ.ά. Επίσης *υπερσίτιση* (η). — *υπερσιτιστικός*, -ής, -ό. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. suralimentation].

υπέρσοφος, -ής, -ό [αρχ.] (σπάν.) εξαιρετικά σοφός, αυτός που διαθέτει πολύ μεγάλη σοφία ΣΥΝ. πάνσοφος.

υπερσύγχρονος, -ής, -ό πάρα πολύ σύγχρονος, αυτός που κατασκευάζεται, λειτουργεί κ.λπ. αξιοποιώντας και τα πιο πρόσφατα τεχνολογικά επιτεύγματα: ~ *συσκευή* | *μηχάνημα* | *όπλο* | *αεροσκάφος* | *κατασκευή* | *τεχνολογικός εξοπλισμός*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. ultra-moderne].

υπερσυντέλικος (ο) {υπερσυντελικ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. χρόνος του ρήματος που σχηματίζεται στα Νέα Ελληνικά περιφραστικά (με το βοηθητικό ρήμα «είχα») και δηλώνει τον σχετικό χρόνο στο παρελθόν, δηλ. πράξη που έχει ολοκληρωθεί στο παρελθόν πριν από άλλη, επίσης ολοκληρωμένη στο παρελθόν, λ.χ. *είχα ήδη φύγει, όταν ειδοποιήσε τους άλλους.* [ΕΤΥΜ < μτγν. *υπερσυντέλικος* (ενν. χρόνος) < υπέρ- + συντέλικος < συντέλω (-έω)].

υπερσυντηρητικός, -ής, -ό αυτός που είναι υπερβολικά συντηρητικός: ~ *πολιτικός* | *απόψεις.* — υπερσυντηρητικά επίρρ., υπερσυντηρητισμός (ο). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. ultraconservative].

υπέρταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική αύξηση της πίεσεως που ασκείται από το αίμα στα τοιχώματα των

αγγείων, η οποία συνεπάγεται κίνδυνο καρδιακής προσβολής ή εγκεφαλικού επεισοδίου: *αρτηριακή* (αυξημένη πίεση του αίματος στις αρτηρίες) | *εندοκρανική* | *πνευμονική* | *πυλαία* | *ολεβική* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) πίεση ANT. υπόταση 2. ΗΛΕΚΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο το πλάτος ή η ενεργός τιμή της εναλλασσόμενης τάσης στα άκρα ενός πυκνωτή ή ιδανικού πηνίου κυκλώματος μπορεί, με ορισμένες προϋποθέσεις, να πάρει τιμή μεγαλύτερη από το πλάτος ή την ενέργειά της εναλλασσόμενης τάσης που τροφοδοτεί το κύκλωμα. [ETYM < μγν. *υπέρτασις* < *ὑπερ* + *τάσις* (< τείνω), ο ιατρ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. hypertension].

υπερτασικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την υπέρταση: ~ *σύμπτωμα* || (ως ουσ.) *είναι* ~ και *τρώει τα φαγητά ανάλατα*.

υπέρτατος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται πάνω από όλους ή από όλα σε μέγεθος, αξία, σημασία, σπουδαιότητα κ.λπ.: *έφθασε στον ~ βαθμό ενδοαμινίας* || η *ελευθερία θεωρείται το ~ αγαθό του ανθρώπου* || ~ τιμή | *θυσία* | *αρχή* || ~ κριτής (ο Θεός) || *άνθρωπος υπέρτατης σοφίας* | *αρετής* ΣΥΝ. ανώτατος, ύψιστος, ύπατος, κορυφαίος ANT. κατώτατος, έσχατος. ΦΡ. *υπέρτατο Όν* ο Θεός. — υπέρτατα επίφρ. [ETYM < αρχ. *υπέρτατος* < *υπερ* + *παρ*αγ. επίθημα -τατος (του υπερθ. βαθμού)].

υπερταχύς, -εία, -ού {υπερταχ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)} 1. αυτός που αναπτύσσει πάρα πολύ μεγάλη ταχύτητα: ~ *τρένα* | *σιδηροδρομική γραμμή* 2. *υπερταχεία* (η) ταχεία (τρένο) που αναπτύσσει πάρα πολύ μεγάλη ταχύτητα. [ETYM. Στη σημ 2 η λ. είναι απόδ. του γαλλ. train à grande vitesse].

υπερτέλειος, -α, -ο [μγν.] 1. (συνήθ. ως χαρακτηρισμός του Θεού) απόλυτα τέλειος ΣΥΝ. τελειότατος ANT. ατελέστατος 2. (εμφατ.) αυτός που ενσαρκώνει το ιδανικό πράγματος, ιδέας, καταστάσεως κ.λπ.: ~ *συσκευή* | *μέθοδος* | *σύστημα* ΣΥΝ. ιδανικός, ιδεώδης.

υπερτεμαχικός, -ή, -ο ΓΛΩΣΣ. *υπερτεμαχικά φαινόμενα* φαινόμενα που σχετίζονται με το εκφώνημα (σειρά λέξεων: φράση | ολόκληρη πρόταση) και όχι με τα απλά τεμάχια του λόγου: τέτοιο φαινόμενο είναι ο επιτονισμός (βλ. λ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. suprasegmental].

υπερτέρηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η υπεροχή, ανωτερότητα (έναντι άλλου).

υπερτέρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που υπερτερεί, που υπερέχει ποσοτικά ή ποιοτικά: *παρότι αντιμετώπισαν ~ δυνάμεις, νίκησαν* ΣΥΝ. μεγαλύτερος, ανώτερος ANT. κατώτερος, υποδεέστερος. [ETYM < αρχ. *υπερτέρος* < *υπερ* + *παρ*αγ. επίθημα -τέρος (του συγκρ. βαθμού)].

υπερτέρω ρ. μετβ. {υπερτερείς... | υπερτέρησα} (λόγ.) (+γεν.) είμαι ή γίνομαι ανώτερος (από άλλον), βρίσκομαι σε καλύτερη μοίρα, υπερίσχυο: *υπερτερεί σαφώς τον υπολοίπων σε εξοπλίσει και επιμέλεια* || στο *σχέδιο αυτό τα πλεονεκτήματα υπερτερούν των μειονεκτημάτων* ΣΥΝ. υπερέχω, πλεονεκτώ, επικρατώ ANT. μειονεκτώ, υπολείπομαι. [ETYM < μγν. *υπερτέρω* (-έω) < αρχ. *υπερτέρος* (βλ. λ.)].

υπερτίμημα (το) {υπερτιμήμα-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. 1. η αύξηση της αξίας ή της προσόδου περιουσιακού στοιχείου ή άλλου οικονομικού αγαθού: *αυτόματο* ~ (που προκύπτει ανεξάρτητα από την προσωπική συμβολή του κατόχου του οικονομικού αγαθού) ANT. υποτίμημα 2. (συνεκδ.) το χρηματικό όφελος που αποκομίζει ο ιδιοκτήτης από την υπερτίμηση της περιουσίας του 3. (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό κατά το οποίο αυξάνεται η αγοραία τιμή αγαθού ή εμπορεύματος σε σύγκριση με την προηγούμενη ή με τη συνήθη τιμή του 4. η διαφορά ανάμεσα στην ονομαστική αξία τίτλου ή την πραγματική αξία νομισματός και στην τρέχουσα τιμή του, όταν η τελευταία είναι ανώτερη. [ETYM Απόδ. του αγγλ. increment].

υπερτιμημένος, -η, -ο 1. αυτός που του αποδίδουν μεγαλύτερη αξία από την πραγματική: *το ταλέντο του είναι ~ δεν είναι παρά ένας μέτριος ηθοποιός* ANT. υποτιμημένος 2. ΟΙΚΟΝ. (νόμισμα) που η ισότητα του έχει καθοριστεί σε υψηλότερο επίπεδο από αυτό που διαμορφώνεται στην ελεύθερη αγορά.

υπερτίμηση (η) [1863] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η απόδοση υπερβολικής αξίας (σε κάτι): ~ των δυνατοτήτων | των ικανοτήτων κάποιου ΣΥΝ. υπερεκτίμηση ANT. υποτίμηση 2. ΟΙΚΟΝ. η αύξηση της τιμής αγαθού ή εμπορεύματος: ~ των *ειδών διατροφής* ANT. υποτίμηση 3. (συνεκδ.) το ποσό κατά το οποίο αυξάνεται η αξία ή η πρόσδοση περιουσιακού στοιχείου ή άλλου οικονομικού αγαθού ΣΥΝ. υπερτίμημα.

υπερτιμολονώ ρ. μετβ. {υπερτιμολογείς... | υπερτιμολόγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} τιμολογώ (κάτι) με ποσό μεγαλύτερο από την πραγματική του αξία: ~ *εμπορεύματα* | *προϊόν*. — *υπερτιμολόγηση* (η).

υπέρτιμος (ο) {υπερτίμου | -ων, -ους} αυτός που του αξίζει ιδιαίτερη τιμή: *συνήθ. ως τιμητικός τίτλος αρχιερέων*. [ETYM. < μγν. επίθ. *υπέρτιμος* < *υπερ* + *τιμος* < *τιμή*].

υπερτιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπερτιμάς... | υπερτίμησα, -ώμαι, -άται... | -ήθηκα, -ημένος} 1. αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) αξία μεγαλύτερη από την πραγματική του: ~ τις *δυνάμεις* | τις *ικανότητες μου* ΣΥΝ. υπερεκτιμώ ANT. υποτιμώ 2. αυξάνω την τιμή εμπορεύματος ή άλλου οικονομικού αγαθού: *υπερτιμήθηκαν τα είδη διατροφής* ΣΥΝ. ανατιμώ, ακριβαίνω, ANT. υποτιμώ, φθηναίνω.

υπερτινίζω ρ. μετβ. {υπερτινίσω, -ητκα, -μένος} τονίζω (κάτι) υπερβολικά, δίνω μεγαλύτερη σημασία σε (κάτι) από αυτή που έχει πραγματικά: *υπερτινίσαν την αξία των πληροφοριών, αλλά αυτές αποδείχθηκαν ασήμαντες* ΣΥΝ. (μτφ.) υπογραμμίζω. — *υπερτινισμός* (ο). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overstress].

υπερτραφής, -ής, -ές {υπερτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) υπερβολικά ευτραφής: ~ *άνθρωπος* | *υπόζυγιο* ΣΥΝ. ευτραφέστατος ANT. (λόγ.)

λιπόσαρκος, κάτισχνος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM < μγν. *υπερτραφής* < *υπερ* + *τραφής*, από το θ. του παθ. αορ. β' έ-τρώω-ην, ρ. *τρώω*].

υπερτριχωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπερβολική ανάπτυξη του αριθμού και του όγκου των τριχών του σώματος και της κεφαλής ή η εμφάνιση τριχώματος σε άτριχα μέρη (λ.χ. επάνω σε ελιές). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. hypertrichosis].

υπερτροφία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ. η υπερβολική αύξηση του όγκου και του βάρους ιστού ή οργάνου οργανισμού (ανθρώπου, ζώου, φυτού), η οποία οφείλεται σε αύξηση του όγκου των κυττάρων και των συστατικών του στοιχείων, χωρίς αντίστοιχη αύξηση του αριθμού τους (κατ' αντιδιαστολή προς την υπερπλασία, βλ. λ.): ~ *μυός* | *της καρδιάς* 2. (σπανιότ.) η υπέρμετρη λήψη τροφής και κατά συνέπεια η υπερβολική θρέψη ΣΥΝ. υπερσιτισμός ANT. υποσιτισμός 3. (μτφ.) η υπερβολική ανάπτυξη: «στη *συνειδητή απροφία του κοινωνικού κράτους αντιστοιχεί η ~ του ποιητικού κράτους*» (εφημ.). [ΙΑΤΡ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. hypertrophie].

υπερτροφικός, -ή, -ο [1891] αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερτροφία, που είναι υπερβολικά ανεπτυγμένος: ~ *όργανο* | *μυς* | *καρδιά* || (μτφ.) ~ *εγώ* ANT. ατροφικός. — *υπερτροφικά επίφρ.* [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. hypertrophique].

υπερτυχερός, -ή, -ο 1. αυτός που είναι εξαιρετικά τυχερός, που κερδίζει πολλά, επειδή τον ευνοεί η τύχη 2. *υπερτυχερός* (ο) ο νικητής διαγωνισμού λαχείων ή γενικότερ. (νόμιμων) τυχερών παιγνιδιών με πολύ μεγάλα κέρδη: ο ~ του *ΛΟΤΤΟ* | του *ΠΡΟ-ΠΟ* | του *πρωτοχρονιάκου Εθνικού Λαχείου*.

υπέρυθρος, -η, -ο (λόγ.) 1. (σπάν.) αυτός του οποίου το χρώμα κλίνει προς το ερυθρό, κοκκινωπός 2. ΦΥΣ. *υπέρυθρη ακτινοβολία* | *υπέρυθρες ακτίνες* ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία, που βρίσκεται στην περιοχή του φωτεινού φάσματος πριν από το ερυθρό και της οποίας τα μήκη κύματος είναι μεγαλύτερα των ορατών ακτινοβολιών και μικρότερα των μικροκυμάτων 3. αυτός που λειτουργεί με υπέρυθρες ακτίνες: ~ *αισθητήρας* || *σύστημα ~ έρευνας και ηγνιλάτησης*. [ETYM < αρχ. *υπέρυθρος* < *υπερ*(ο)- + *ερυθρός*. Ο φυσ. όρ. είναι απόδ. του αγγλ. ultra-red].

υπερουλογιστής (ο) ηλεκτρονικός υπολογιστής με εξαιρετικά υψηλές επιδόσεις: «*μυστικές υπηρεσίες χρησιμοποιούν υπερυπολογιστές για την επεξεργασία επικινηριών και αποκρυπτογράφηση*» (εφημ.). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. super computer].

υπερυνώω ρ. μετβ. {υπερυνώω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) υψώνω (κάτι) πάνω από το συνηθισμένο ή πάνω από κάτι άλλο, δινώ σε (κάτι) μεγαλύτερο ύψος: ~ το *καμπαναριό* || (η μτφ. *υπερυνώμενος, -η, -ο*) ~ *διάβαση* | *σθηροδρομική γραμμή* | *επίπεδο* | *δάπεδο* | *ισόγειο* ΣΥΝ. ανυψώνω ANT. χαμηλώνω, κατεβάζω. — *υπερυνώωση* (η) [μγν.]. [ETYM < μγν. *υπερυνώω* (όω) < *υπερ* + *υνώω* < *υψός*].

υπερυλογίζω ρ. μετβ. {υπερυλογίσω, -ητκα, -μένος} (λόγ.) 1. ΣΤΡΑΤ. επεκτείνω το μέτωπο της μάχης, αλλάζω, για να κυκλώσω το ένα ή και τα δύο άκρα της εχθρικής παράταξης ΣΥΝ. υπερκερώ 2. (μτφ.) υπερβαίνω (ό,τι με εμποδίζει ή με δυσκολεύει), περνώ πέρα ή πάνω από (κάποιον/κάτι) με οποιονδήποτε τρόπο: *τα τελευταία χρόνια οι ιδεολογικοί μας αντίπαλοι μας υπερυλογίσαν, αλλά δεν μας διέλυσαν* ΣΥΝ. ξεπερνώ. — *υπερυλογίωση* (η). [ETYM < αρχ. *υπερυλογίζω* (-έω) < *υπερ* + *φωλαγίζω* < *φάλαγξ, -αγ-γος*].

υπερψάλος, -η, -ο (λόγ.) 1. (για πρόσ.) αυτός που υπερηφανεύεται υπερβολικά και παράλογα, που συμπεριφέρεται με αλαζονεία και θράσος: ~ *άνθρωπος* | *ηγεμόνας* ΣΥΝ. αλαζόνος, (λογιότ.) επιρμένιος, υπεροπτικός ANT. ταπεινός, μετριώφρων 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από αλαζονεία: ~ *αξίωση* | *φιλοδοξία* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. υπεροπτικός ANT. ταπεινός. — *υπερψάλια επίφρ.*

[ΕΥΣ < αρχ. *υπερψάλος*, αβεβ. ετύμω, λ. με α' συνθ. την πρόθ. *υπερ*. Ως προς το β' συνθ., *έχουν* διατυπωθεί δύο υποθέσεις: (α) Σύμφωνα με την παραδοσιακή άποψη, προέρχεται από τη λ. ψάλλω με τη σημ. «αυτός που ξεχειλίζει, που είναι υπερβολικά γεμάτος», από όποιον εκτάθηκε στη γενική σημ. «υπερόπτης, υπερβολικός» (β) Νεότεροι ερευνητές ανάγουν το επίθ. στο αρχ. *υπερψαλής* «υπερμεγέθης, υπερβολικός» (< *υπερ* + *ψαλής* < *ψω* | *-ομαι*) μέσω τ. **υπερψάλος* (και με ανομοίωση *υπερψάλος*) < *υπερ* + *ψω* (< *ψω*) + *παρ*αγ. επίθημα -άλος (πβ. κ. *ατάσθ-άλος*)].

υπερφιλελεύθερος, -η, -ο [1889] αυτός που είναι υπερβολικά φιλελεύθερος: ~ *ανάλυση για τις αδυναμίες του κράτους*.

υπερφιλόδοξος, -η, -ο αυτός που είναι υπερβολικά φιλόδοξος. — *υπερφιλοδοξία* (η).

υπερφορολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η υπερβολική φορολόγηση. — *υπερφορολόγω* ρ. {-είς...} [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overtaxation].

υπερφορτίζω ρ. μετβ. {υπερφορτίσω, -ητκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. ΗΛΕΚΤΡ. φορτίζω (κάτι) υπερβολικά με ηλεκτρικό φορτίο μεγαλύτερο από το κανονικό: *η συσκευή υπερφορτίστηκε* 2. (γενικότ.) φορτίζω (κάτι) υπερβολικά ΣΥΝ. (καθημ.) υπερφορτώνω. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. surcharger].

υπερφορτίωση (η) [1879] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. ΦΥΣ. η φόρτιση ηλεκτρικής συσκευής με ηλεκτρικό φορτίο μεγαλύτερο του κανονικού 2. (συνεκδ.) το πρόσθετο φορτίο, το οποίο δέχεται υπό συγκεκριμένες συνθήκες μια μηχανή ή κατασκευή. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. surcharge].

υπέρφορτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι υπερφορτωμένος ΣΥΝ. κατάφορτος.

υπερφορτώνω ρ. μ᾽τβ. {υπερφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} φορτώνω υπερβολικά (κάτι), τοποθετώ φορτίο | βάρος μεγαλύτερο του κανονικού ή του επιτρεπόμενου σε (κάτι): ~ *βαγόνι* | *πλοίο* | *αυτοκίνητο* ΣΥΝ. παραφορτώνω. — υπερφόρτωση (η) [1844].

[ETYM. < μτγν. *υπερφορτώ* (-όω) < *υπερ-* + *φορτώ* (-όω) < *φόρτος* (βλ. λ.)]. υπερφυσικός, -ής, -ές {υπερφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που υπερβαίνει τη φύση, υπερφυσικός: ~ *κόσμος* | *πραγματικότητα* ANT. φυσικός, γήινος, πραγματικός 2. (συνεκδ.) υπέροχος, εξάισιος: ~ *σύλληψη* | *αποκάλυψη*. — υπερφυσός επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. < αρχ. *υπερφυσής* < *υπερ* + *-φυσής* (< *φύω*, *φύομαι*), πβ. *προσ-φυσής*].

υπερφυσικός, -ής, -ό [μτγν. 1]. αυτός που υπερβαίνει τη φύση και τους νόμους της, που η ύπαρξη ή η εκδήλωσή του δεν εξηγείται με βάση τους φυσικούς νόμους και δεν ερμηνεύεται λογικά: ~ *φανόμενο* | *όραμα* | *εμπειρία* | *δυνάμεις* || ~ *ον* (η θεότητα) ΣΥΝ. υπερκόσμιος ANT. φυσικός, φυσιολογικός 2. (μτφ.) εξαιρετικά μεγάλος, μεγαλύτερος από το φυσικό ή το κανονικό: ~ *δύναμη* || ~ *μυπέτες* (πολύ παχύ ή μεγαλόσωμο μωρό ή μεγαλόσωμος άνδρας με μυαλό ή συμπεριφορά μωρού) || «*τέλειε στην όψη φρούτα με ~ ιδιότητες λόγω της μεταλλάξης των γονιδίων τους*» (εορημ.) ΣΥΝ. υπερμεγέθης. — υπερφυ-σικ-ά | -ώς [1889] επίρρ.

υπερχειλίζω ρ. αμετβ. [1887] {υπερχειλίζω, -μένος (λόγ.) (για γυρά) υπερβαίνω τα χείλη {δοχείου, την κοίτη ποταμού, τη στεφάνη διαφράγματος κ.λπ. και χινόματι έξω: *το ποτάμι υπερχειλίσει* ΣΥΝ. σκχει-λίζω, ξεχειλίζω. — υπερχειλίση (η) [1872].

υπερχλωρικός, -ής, -ό [1889] ΧΗΜ. (κυρ. για άλατα) αυτός που περιέχει την υπερχλωρική ρίζα (ClO₄).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. perchlorique (νόθο συνθ.) < per- (< λατ. per «υπερβολικά, πολύ») + chlorique (βλ. λ. *χλωρίο*)].

υπερχλωρδρία (η) [1895] {χωρ. πλ.ηθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που συνίσταται στην αυξημένη περιεκτικότητα των γαστρικών υγρών του στομάχου σε υδροχλωρικό οξύ και εκδηλώνεται με αίσθημα καύσου και ξινιλές. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. hyperchlorhydrie].

υπερχρεώνωμι ρ. αμετβ. {υπερχρεώ-θηκα, -μένος} αποκτώ περισσότερα χρέη από αυτά που μπορώ να αποπληρώσω: *υπερχρεωμένη εταιρεία* | *οργανισμός*. υπερχρέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η υπερβολική χρέωση.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overcharge].

υπερχρονικός, -ής, -ό αυτός που ξεπερνάει τον χρόνο, που ισχύει σε διαφορετικές εποχές. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. super-temporal].

υπερχρονισμός (ο) {χωρ. πλ.ηθ.} 1. ΝΟΜ. ακύρωση (δηλ. πάυση της ισχύος) νομικής συμβάσεως, συμβολαίου κ.λπ. λόγω μη ανανέωσης του εντός καθορισμένης προθεσμίας 2. (γενικότ.) παραγραφή που επέρχεται λόγω παρελθούσας προθεσμίας.

υπερχρομία (η) {χωρ. πλ.ηθ.} ΙΑΤΡ. 1. η παρουσία αυξημένης ποσότητας χρωστικής στο δέρμα και γενικότ. σε ιστό ή όργανο 2. η παρουσία αυξημένης ποσότητας αιμοσφαιρίνης στα ερυθρά αιμοσφαίρια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyperchromia].

υπερψηφίζω ρ. μετβ. [1883] {υπερψηφί-σα, -θηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εγκρίνω (κάτι) με την ψήφο μου, δίνω θετική ψήφο σε (κάτι): η *Βουλή υπερψηφίσει το νομοσχέδιο* || - *πρόταση* | *νόμο* | *σχέδιο* ANT. καταψηφίζω.

υπερψηφίση (η) [1889] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πλ.ηθ.} η έγκριση με ψήφιση από την πλειονότητα: η ~ *του νομοσχεδίου από τα 2/3 της Βουλής*.

υπερώα (η) {δυσχρ. υπερώον} ANAT. το άνω τοίχωμα της στοματικής κοιλότητας σε σχήμα θόλου, το οποίο χωρίζει το στόμα από τη ρινική κοιλότητα: *σκληρή* ~ (το πρόσθιο τμήμα της) || *μαλακή* ~ (το οπίσθιο τμήμα της) ΣΥΝ. ουρανίσκος.

[ETYM. < αρχ. *υπερφακ* επίρρ. **υπέρω*, που αποσπάστηκε από το αρχ. *υπερώτατος* (< *υπερ*, κατά τα άνω-τατος, κατώ-τατος)].

υπερωτικός, -ής, -ό [1782] ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που αρθρώνεται με επαφή της ράχης της γλώσσας στην υπερώα, π.χ. το * στη λέξη *καλός*, το γ στη λέξη *γόνος*, το χ στη λέξη *χαρά*, το γκ στη λέξη *γκαμήλα* είναι ~ σύμφωνα ΣΥΝ. ουρανικός. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *vélaire*].

υπερώιος, -α, -ο (λόγ.) ANAT. αυτός που σχετίζεται με την υπερώα: ~ *αδένας* | *νεύρο* | *αρτηρία* | *οστό* | *απόφωση*. [ETYM. < μτγν. *υπερφος* | -ώιος < επίρρ. **υπέρω* (βλ. λ. *υπερώα*)].

υπερωκεάνιο (το) {υπερωκεανί-ου | -ων} μεγάλο (επιβατηγό) πλοίο, το οποίο εκτελεί υπερωκεάνια ταξίδια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*. [ETYM. Ουσιαστικ. ουδ. τού μτγν. επιθ. *υπερωκεάνιος* ως απόδ. τού γαλλ. *transatlantique*].

υπερωκεάνιος, -α, -ο (παλαιότ. *υπερωκεάνειος*) [μτγν. 1. αυτός που γίνεται διά μέσου τού ωκεανού: ~ *πλοίος* | *ταξίδι* ΣΥΝ. υπερπόντιος 2. (σπάν.) αυτός που βρίσκεται πέρα από τον ωκεανό, πολύ μακριά: ~ *χώρες* | *κτήσεις* | *λιμένες* ΣΥΝ. υπερπόντιος 3. *υπερωκεάνιο* (το) βλ. λ.

υπερωνομία (η) ΓΛΩΣΣ. η σχέση μεταξύ λέξεων κατά την οποία μία από αυτές, που ονομάζεται *υπερωνομιο* (βλ. λ.) έχει ευρύτερη σημασία από τις άλλες, που ονομάζονται *υπώνομα* (βλ. λ.).

υπερωνομιο (το) {υπερονόμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. λέξη της οποίας η σημασία είναι ευρύτερη της σημασίας άλλων λέξεων (υπώνομων): η λέξη «άνθος» είναι *υπερωνομιο των λέξεων «τριαντάφυλλο» και «γαρύφαλλο»* (βλ. κ. λ. *υπώνομο, συνώνυμο*).

[ETYM. < *υπερ-* + *-ώνυμο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ονυμα*, αιολ. τ. της λ. *όνωμα*. Απόδ. τού αγγλ. *superor-dinate*].

υπερώο (το) (λόγ.) 1. μικρό διαμέρισμα που βρίσκεται αμέσως κάτω από τη στέγη και πάνω από όλους τους ορόφους ΣΥΝ. σοφίτα 2. (στα-νιότ.) το ανώτερο τμήμα οικίας, το τελευταίο πάτωμα 3. (ειδικότ.) (σε θέατρο ή κινηματογράφο) ο εξώστης (βλ. λ.). [ETYM. < αρχ. *υπερώων*, παράλλ. τ. τού *υπερώα* (βλ. λ.)].

υπερωρία (η) {υπερωριών} 1. το χρονικό διάστημα εργασίας πέρα από το κανονικό ωράριο: *αναγκάζομαι να κάνω υπερωρίες* (να εργαστώ παραπάνω ώρες από το κανονικό), *για να βγάλω τη δουλειά* || *την επαχή αυτή οι περισσότεροι υπάλληλοι δουλεύουν υπερωρίες* 2. (συνεκδ.) η αμοιβή που πληρώνεται κάποιος για το επιπλέον χρονικό διάστημα εργασίας: *πληρώνομαι τις ~ μου*. — υπερωριακός, -ής, -ό, *υπε-ρωριακ-ά* | -ώς επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. overtime].

υπερωρίωση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πλ.ηθ.} η ωρίωση που ξεπερνά το φυσιολογικό στάδιο (για φρούτο) το να έχει παραίρει και να αρχίζει να αλλοιώνεται. — υπερωριμίζω ρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *surmaturation*].

υπερώριμος, -ής, -ό [1892] πολύ ώριμος, αυτός που έχει ωριμάσει υπερβολικά, που έχει ξεπεράσει το στάδιο τής ωρίωσης: ~ *φρούτο* | *καρπός* ΣΥΝ. (καθμ.) παραγινωμένος, παραμεστωμένος ANT. ανώριμος, άγουρος, αγινότοπος.

ΥΠΕΣΤΗΛΩΝ Ρ. → ΥΠΟΣΤΕΛΛΩ

ΥΠΕΣΤΗΝ Ρ. → ΥΦΙΣΤΑΜΑΙ

ΥΠΕΣΤΕΙΛΑ Ρ. → ΥΠΟΣΤΕΛΛΩ

υπεσχισμένος, -ής, -ό (λόγ.) 1. αυτός για τον οποίο έχει δοθεί υπόσχεση 2. *υπεσχισμένα* (τα) οι υποσχέσεις: *σημειώθηκαν αντιδράσεις, γιατί η κυβέρνηση δεν τήρησε τα ~*.

[ETYM. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *υπισχνοῦμαι* (-έω) (βλ. λ. *υπόσχομαι*), το οποίο σχηματίζει αρκετούς χρόνους με βάση τον παράλληλο τύπο *υπέσχομαι*].

ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α. (το) Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκεντρωμένης.

υπευθύνω, -ής, -ό 1. αυτός που έχει την ευθύνη (για κάτι), που τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητες του επιβάλλουν την οργάνωση και τον έλεγχο μιας δραστηριότητας, υπηρεσίας κ.λπ.: ο *πλότος είναι ~ για την ασφάλεια των επιβατών* || η *Αστυνομία είναι ~ για την τήρηση της τάξης* || *ποιος είναι ~ σε αυτό το κατάστημα*; || (ως ουσ.) ο ~ *τού τμήματος πωλήσεων* | *τροφοδοσίας* | *λογιστηρίου* | *δημοσίων σχέσεων* || ο ~ *σπουδών της σχολής* | *υποκαταστήματος* | *τού Οργανωτικού τού κόμματος* || *ασκήθηκε ποινική δίωξη κατά παντός υπευθύνου* ANT. ανευθύνος 2. (ειδικότ.) (α) (για πρόσ.) αυτός από τον οποίο μπορεί ή πρέπει να ζητηθούν ευθύνες (για κάτι): *συνελήφθη ο ~ εκδότης τού επίμαχου βιβλίου* ΣΥΝ. υπόλογος ANT. ανευθύνος (β) αυτός που έχει, λόγω θέσεως, αυξημένες ευθύνες: *έχει ~ θέση στην εταιρεία: είναι διευθυντής πωλήσεων* 3. ΝΟΜ. *αστικός υπεύθυνος* (αστικός υπευθύνου) το πρόσωπο το οποίο ανεξάρτητα από το αν υπέχει και ποινική ευθύνη, είναι υποχρεωμένο κατά τον νόμο να καταβάλλει την αποζημίωση ή τη χρηματική ικανοποίηση που επιδικάζεται το δικαστήριο στον πολιτικό ενάγοντα 4. αυτός που φταίει (για κάτι), που ευθύνεται (για κάτι): *ποιος είναι ~ για το ατύχημα*; || σε *θεωρώ ~ για ό, τι συνέβη* || *κάποια μέρα θα πληρώσουν οι ~ ΣΥΝ. υπάιτιος, ένοχος* ANT. ανάιτιος, αθώος 5. αυτός που συναισθάνεται τις ευθύνες του, που εργάζεται και συμπεριφέρεται με αίσθημα ευθύνης και σοβαρότητας: *είναι πολύ ~ άνθρωπος* || η *δουλειά αυτή πρέπει να δοθεί σε ~ πρόσωπο* ANT. ανευθύνος 6. (κατ' επέκτ.) αυτός που παρέχεται ή γίνεται με την ευθύνη κάποιου: ~ *δήλωση* | *απάντηση* | *διαβεβαίωση*. — υπεύθυνα | υπευθύνως [μτγν.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανευθύνος, ευθύνη*.

[ETYM. < αΡ* *υπεύθυνος* < *ύπ(ο)-* + *εϋθύνος* < *ευθύνη*, πβ. κ. *άν-εϋ-θυνος*].

υπευθυνότητα (η) {χωρ. πλ.ηθ.} 1. το να έχει κανείς την ευθύνη μιας δραστηριότητας, *^νος τομέα: έχει την ~ τής διοργάνωσης* 2. η συνείδηση της ευθύνης που έχει κανείς, το να ενεργεί με υπεύθυνο τρόπο: *τον διακρίνει μεγάλη ~ παρά το νεαρόν τής ηλικίας* του ANT. ανευθυνότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευθύνη*.

υπέχω ρ. μ᾽τβ. (υπέχω (παρ.τ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)) κρατώ κάτω από (κάτι), υπόκειμαι (λόγ.) κυρ. στη φρ. *υπέχω ευθύνη* έχω ευθύνη, είμαι υπεύθυνος (υπαίτιος) για κάτι. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω*.

[ETYM. < αρχ. *υπέχω* < *ύπ(ο)-* + *εχω*. Η λ. χρησιμοποιείται συχνά στην αρχ. δικανική ορολογία, δηλώνοντας την ανάληψη ευθύνης ή υποχρέωσης σε περιφράσεις όπως *υπέχω ζήμιαν/ δίκην/ αίτιαν* «κατηγορία» κ.ά.].

Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. (το) Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.

υπήγανα ρ. → υπάγω

υπήγμενος, -ής, -ό → υπάγω

υπήκοος (ο/η) {υπηκό-ου | -ων, -ους} 1. αυτός που υπόκειται στην εξουσία κράτους ή (παλαιότ.) ηγεμόνα: *οι Σέρβοι ήταν κάποτε ~ τής Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας* || *αδιαφορεί για την τύχη των υπηκόων του* 2. ΝΟΜ. πολίτης κράτους, αυτός που έχει ή στον οποίο έχει αναγνωριστεί η υπηκοότητα κράτους: *Ελληνας* | *Άγγλος* | *Γάλλος* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ETYM. < αρχ. *υπήκοος* < *ύπ(ο)-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ακοή*].

υπηκοότητα (η) [1831] {χωρ. πλ.ηθ.} ΝΟΜ. ο νομικός δεσμός που συνδέει ορισμένο πρόσωπο με ορισμένο κράτος, ώστε το πρόσωπο να θε-

ωρείται πολίτης τής οικείας πολιτείας και στοιχείο τού συνόλου που ονομάζεται «λαός»: αποκτό | παίρνω | χάνω την ~ || αγγλική | γαλλική | αμερικανική ~ (πβ. λ. ιθαγένεια).

υπήνεμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται στην αντίθετη πλευρά από αυτή που φυσά ο άνεμος: ~ λιμένας ΣΥΝ. απάνεμος ΑΝΤ. προσήνεμος. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.

[ETYM < αρχ. υπήνεμος < ύπ(ο)- + -ήνεμος (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < άνεμος].

υπηρεσία (η) {υπηρεσιών} **1.** το έργο, η εργασία, που ανατίθεται σε υπάλληλο ανάλογα με τη θέση που κατέχει και με βάση τον καταμερισμό εργασίας που ισχύει στον χώρο όπου απασχολείται: ~ γραφείου | λόχου || ορκίστηκε και ανέλαβε ~ || από την υγειονομική επιτροπή κρίθηκε ικανός προς ~ || στο δικαστήριο ισχυρίστηκε ότι εκτελούσε διατεταγμένη ΣΥΝ. εργασία, δουλειά ΦΡ. (α) *εν/σε υπηρεσία* κατά την εκτέλεση τού έργου που μου έχει ανατεθεί στο πλαίσιο των καθηκόντων μου: *στους αστυνομικούς απαγορεύεται η κατανάλωση αλκοόλ, όταν είναι* - (β) *είμαι υπηρεσία* (προφορ.) έχω ορίσει να εκτελέσω ορισμένη εργασία ή αποστολή: *ποιος είναι απόψε υπηρεσία;* (γ) *άρνηση υπηρεσίας* η άρνηση δημοσίου υπαλλήλου ή στρατιωτικού να εκτελέσει τα καθήκοντα που επιβάλλονται από τον νόμο και τους κανονισμούς (θεωρείται ποινικό αδίκημα) (δ) *τίθεται εκτός υπηρεσίας* *απαλλάσσομαι από* τα καθήκοντα μου, απολύομαι (ε) *αντιποίση-ση* (δημόσια) *υπηρεσίας* βλ. λ. *αντιποίηση* (στ) *θέτω σε υπηρεσία* *οι* αναθέτω την εκτέλεση έργου: «το Πολεμικό Ναυτικό έθεσε σε υπηρεσία μία ακόμη φρεγάτα» (εφημ.) (ζ) *ενεργός υπηρεσία* το να εργάζεται κάποιος (κατ' αντιδιαστολή προς τη σύνταξη, την έξοδο από την υπηρεσία): *δύο χρόνια μετά την αποστράτευση του, επανήλθε στην ~* **2.** (α) (η γεν. *υπηρεσίας* ως προσδιορισμός) για υπάλληλο ή στρατιωτικό που αναλαμβάνει την εκτέλεση καθορισμένων εργασιών στο πλαίσιο τού προγράμματος εργασίας και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *ποιος είναι ο αξιωματικός ~ απόψε στο αστυνομικό τμήμα;* (β) (ειδικότ.) η εκτέλεση τής εργασίας, των καθηκόντων που ανατίθενται σε υπάλληλο ή στρατιωτικό: *για να μετατεθεί κανείς στην Αθήνα, χρειάζεται να έχει συμπληρώσει ορισμένα χρόνια - σε παραμεθόρια περιοχή* **3.** (συνεκδ.) ο χρόνος που διήρκεσε ή διαρκεί μια υπηρεσία: *η εταιρεία αυτή προσφέρει διαδίκτυακές ~ σε συνδρομητές* **6.** η εξυπηρέτηση (σκοπού, προσώπου κ.ά.) κυρ. σε ΦΡ. όπως *τίθεται στην υπηρεσία* (κάποιου), *θέτω τον εαυτό μου στην υπηρεσία ενός αγώνα* κ.ά. **7.** (γενικότ.) η προσφορά προς (κάποιον/κάτι), κυρ. αυτή που παρέχεται ανιδιοτελώς, χωρίς αμοιβή ή αντάλλαγμα ή ως βοήθεια, ενίσχυση κ.λπ.: *προσέφερε πολύτιμες ~ στην πατρίδα* || με αυτά που τον *λες*, του *προσφέρεις* πολύ *καλή ~* για τα *στέγιά του* || *χρειάζομαι επείγοντως τις ~* γιατρού | *δικηγόρου* ΣΥΝ. εξυπηρέτηση ΦΡ. (α) *προσφέρω τις καλές μου υπηρεσίες* μεσολαβώ για να λυθεί διαφορά, να υπογραφεί συμφωνία κ.λπ. (β) *σημαντικές* | *εξαιρετικές υπηρεσίες* προσφορά σημαντικής προσωπικότητας -καλλιτέχνη, λογιότιχη κ.λπ., η οποία βάσει ορισμένων νόμων προϋποθέσεων θεμελιώνει δικαίωμα συντάξεως ή απονομής στο πρόσωπο αυτό παρασημίου ή άλλων τιμητικών διακρίσεων (γ) ΠΟΛΙΤ. *καλές υπηρεσίες* διπλωματική μέθοδος για την ειρηνική επίλυση διαφορών μεταξύ κρατών, που συνίσταται στη διακριτική παρέμβαση ενός τρίτου (προσωπικότητας διεθνούς κύρους ή αντιπροσώπου κράτους) μεταξύ των συγκρουόμενων μερών **8.** (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων που υπηρετούν (κάποιον), το υπηρετικό προσωπικό (κυρ. ιδιωτικής οικίας) - κάθε υπηρέτης | υπηρέτρια ξεχωριστά: *ζήτη ~ να με βοηθάει στις δουλειές* || *είμαστε δύο μήνες χωρίς ~* || η - *έχει σήμερα άδεια εξόδου* || *σκάλα εισόδου* | *δομάτιο* | *στολή υπηρεσίας* (που προορίζεται δηλ. για το υπηρετικό προσωπικό) **9.** ΟΙΚΟΝ. (α) *υπηρεσίες* (οι) τα άυλα αγαθά που προσφέρονται από το κράτος ή/και από ιδιωτικούς φορείς, στα οποία περιλαμβάνονται οι μεταφορές, η ψυχαγωγία, η εκπαίδευση, η υγεία, το εμπόριο, η άμυνα, η ασφάλεια τής χώρας κ.λπ. και τα οποία συγκροτούν τον τριτογενή τομέα τής οικονομίας (β) *δελτίο παροχής υπηρεσιών* έγγραφο επικυρωμένο από την εφορία, στα δελτία του οποίου αναγράφονται τα ποσά αμοιβής ελεύθερου επαγγελματία. [ETYM < αρχ. υπηρεσία < υπηρέτης (βλ.λ.). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «ομάδα κοπιηλατών», αλλά ήδη αρχ. είναι η χρήση τής λ. για τη δουλειά, την έμψυχη εργασία και την άσκηση λειτουργημάτων].

υπηρεσιακός, -η, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη υπηρεσία: ~ καθήκον | *έγγραφο* | *άλληλογραφία* | *ανάγκες* | *εξέλιξη* | *γλώσσα* | *φρασεολογία* | αυτοκίνητο || απολύθηκε για - λόγους || *αστυνομικός χρησιμοποίησε το - του όπλο* **2.** (α) *υπηρεσιακό συμβούλιο* συλλογικό όργανο, αρμόδιο να γνωμοδοτεί και να αποφασίζει για κάθε σχεδόν μεταβολή τής καταστάσεως των δημοσίων υπαλλήλων (β) *υπηρεσιακή έκθεση* που κατά τον νόμο συντάσσεται περιοδικώς από τον προϊστάμενο δημόσιας υπηρεσίας και περιλαμβάνει αξιολόγηση των υπαλλήλων του (γ) ΠΟΛΙΤ. *υπηρεσιακή κυβέρνηση* κυβέρνηση που συγκροτείται από μη κομματικά πρόσωπα ή από προσωπικότητες τού δημοσίου βίου με μόνο στόχο τη διενέργεια προσωπικών εκλογών μετά τη διάλυση τής Βουλής και την προκήρυξη εκλογών **3.** αυτός που σχετίζεται με υπηρεσιακή κυβέρνηση: ~ πρω-

θυπουργός | *υπουργός*. — υπηρεσιακ-ά | -ός [1888] επίρρ. υπηρέτης (ο) {υπηρετών} **1.** άνδρας που εργάζεται σε βοηθητικές εργασίες στην οικία κάποιου έναντι μισθού, ενίοτε και άλλων παροχών (τροφής, στέγης κ.λπ.): *προσλαμβάνω* | *απολύω έναν ~* || *είχε δέκα ~ να τον υπηρετούν* || *κάνω τον ~ σε κάποιον* || «*δύο αφεντάδων*» (κωμωδία τού Γκολκόντι) ΣΥΝ. υπηρεσία ΑΝΤ. κύριος, αφέντης, αφεντικό, νοικοκύρης ΦΡ. (παλαιότ.) *δημόσιοι υπηρέτες* κατώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι (θυρωροί, κλητήρες κ.λπ.) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εργάζεται με προσήλωση και αυταπάρνηση για την επίτευξη ενός σκοπού: ~ τού δημοσίου συμφέροντος | τού Κυρίου (για ιερωμένο). ΣΧΟΛΙΟ λ. δούλος, σύνθετος.

[ETYM < αρχ. υπηρέτης, αρχική σημ. «κοπιηλάτης που τελούσε υπό τις διαταγές τού κελευστή», < ύπ(ο)- + -ηρέτης (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < έρέτης «κοπιηλάτης» (βλ.λ.). Η σημερινή γενικευμένη σημ. είναι ήδη αρχ.].

υπηρέτηση (η) -> υπηρέτω
υπηρέτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους υπηρέτες: ~ *στολή* | *προσωπικό* (το σύνολο των υπηρέτων οικίας) **2.** (μτφ. -κακός.) αυτός που ταιριάζει σε υπηρέτη, σε δούλο: ~ *στάση* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. δουλίκός, δουλολοπετής ΑΝΤ. υπηρέφανος. — υπηρετικ-ά | -ός επίρρ.

υπηρέτρια (η) [μτγν.] {υπηρετριών} γυναικά που εργάζεται χειρωνακτικά κυρ. σε σπίτι έναντι μισθού: *δεν είμαι ~ σου*, για να *σου κάνω όλες τις δουλειές* ΣΥΝ. οικιακή βοηθός, υπηρεσία, (παλαιότ.) δουλίκό. — (υποκ.) υπηρετριούλα (η).

υπηρέτω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπηρετείς...} υπηρέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα | ♦ (μετβ.) **1.** εργάζομαι ως υπηρέτης στην οικία κάποιου: *έχει δύο ανθρώπους να τον υπηρετούν* || *μας υπηρετεί πενήντα χρόνια τώρα* ΣΥΝ. δουλεύω **2.** (μτφ.) προσφέρω τις υπηρεσίες μου σε (κάποιον), όρω για ορισμένο σκοπό, εργάζομαι για (κάποιον): *είμαι έτοιμος να κάνω το παν*, για να *υπηρετήσω τη χώρα μου* || - *έναν σκοπό* | *μία ιδέα* | *ξένα συμφέροντα* || *οι κυβερνητικές οφείλουν να υπηρετούν αρχές* και τα *συμφέροντα του συνόλου των πολιτών* || *οι πολιτικοί πρέπει να υπηρετούν το κοινό συμφέρον* || ~ *στον στρατό* ΣΥΝ. εξυπηρέτώ ΦΡ. *υπηρετώ τη μητέρα πατρίδα* υπηρέτω τη στρατιωτική μου θητεία ♦ (αμετβ.) **3.** προσφέρω τις υπηρεσίες μου στην πατρίδα ως στρατιώτης, εκπληρώνω τις στρατιωτικές μου υποχρεώσεις: *έχεις υπηρετήσει στον στρατό;* || *υπηρετήσα στην Αεροπορία* || *όταν κηρύχθηκε ο πόλεμος, υπηρετούσε στα σύνορα* **4.** (γενικότ.) εκτελώ δημόσια, στρατιωτική ή άλλη υπηρεσία, εργάζομαι ως δημόσιος υπάλληλος ή στρατιωτικός: *υπηρετώ σε γυμνάσιο ακριτικής περιοχής* || *τριάντα πέντε χρόνια υπηρετήσα στο Ναυτικό* || ~ *σε μια θέση*. — υπηρετήση (η) [αρχ.].

υπήχθη ρ. -> υπάγω
υπίατρος (ο) [1896] (υπιάτρ-ου | -ων, -ους) ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός τού Υγειονομικού τού Στρατού Ήερās με βαθμό υπολοχαγού. [ETYM < υπ(ο)- + ιατρός].

υπίαρχος (ο) [1896] {υπίαρχ-ου | -ων, -ους) ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός τού Ήερως (παλαιότ.) και σήμερα των Τεθωρακισμένων (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπναγωγός, -ός, -ό αυτός που διευκολύνει την έλευση τού ύπνου. [EYM Ελληνογενής ξέν. ορ. < γαλλ. hypnagogique].

υπνάκος (ο) {χωρ. πληθ.} ύπνος μικρής διάρκειας: *παίρνω έναν ~ μετά το φαγητό* || *ένας ~ το μεσημέρι σε ανανεώνει*.

υπνάκος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που νυστάζει συχνά, που τον πιάνει εύκολα ο ύπνος: ~ *παίδι* | *υπάλληλος* | *μαθητής* ΣΥΝ. νυσταλέος ΑΝΤ. δραστήριος, ενεργητικός. — υπναλέα επίρρ.

[ETYM < μτγν. υπναλέος < ύπνος + παραγ. επίθημα -αλέος, πβ. κ. νυσταλέος, γηρ-αλέος].

υπναρός, -ου, -άδικλο-ουδικό {υπναράδες (θηλ. -ουδές)} (καθμ.) αυτός που κοιμάται πολύ, που τον αρέσει υπερβολικά ο ύπνος: *πολύ - είναι ο γιος σου!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *ύπνος*. [ETYM < ύπνος + μεγθ. επίθημα -αρός, πβ. κ. κοιλ-αρός].

υπνηλία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (καθμ.) η έντονη νύστα: *μετά το φαγητό με έπιασε -1* | *σήμερα βρίσκεται σε κατάσταση υπνηλίας* ΣΥΝ. (λ%οικ.) γλάρομα **2.** ΙΑΤΡ. η ακατανίκητη τάση για ύπνο, που παρατηρείται εκτός των συνηθισμένων ωρών και οδηγεί σε ύπνο μικρού βάθους και σύντομης διάρκειας, είναι δε συχνό φαινόμενο σε γέροντες, παχύσαρκους και πρόσωπα που αναρρώνουν από ασθένεια **3.** η κατάσταση μεταξύ ύπνου και εγρήγορσης: *δεν έχει ζυγνήσει καλά-καλά, βρίσκεται ακόμη σε κατάσταση υπνηλίας*. [ETYM < μτγν. υπνηλία < ύπνηλος < ύπνος + παραγ. επίθημα -ηλός, πβ. σφριγ-ηλός, άπατ-ηλός].

υπνοβασία (η) [1818] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η συμπεριφορά τού υπνοβάτη, η οποία μοιάζει άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο με τη δραστηριότητα τού ατόμου όταν είναι ύπνιο, αλλά συνοδεύεται από τέλεια αμνησία των γεγονότων κατά την αφύπνιση και μετά από αυτή: η ~ *στους ενήλικες είναι ένδειξη ψυχοπάθειας, επιληψίας κ.ά.* ΣΥΝ. νυχτοβασία. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. somnambulisme].

υπνοβάτης (ο) [1840] {υπνοβατών}, **υπνοβάτισσα** (η) {υπνοβατισσών} πρόσωπο που υπνοβατεί, δηλ. που βαδίζει, ομιλεί, εκτελεί πράξεις κ.λπ. κατά τη διάρκεια τού ύπνου ΣΥΝ. νυχτοβάτης. — *υπνοβατικός*, -ή, -ό [1856].

[ETYM < ύπνος + -βάτης < βαινών, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. somnambulisme].

υπνοβατώ ρ. αμετβ. [1871] {υπνοβατείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. {συμπεριφέρομαι ως υπνοβάτης, σηκώνομαι από το κρεβάτι μου και βαδίζω, μιλά, εκτελώ ορισμένες πράξεις κ.λπ., ενώ είμαι ακόμη σε κατάσταση ύπνου.

υπνობότανο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) βοτάνι, το αφένχημα του οποίου πιστεύεται ότι προκαλεί χαλάρωση και ύπνο και χρησιμοποιείται ως υπνωτικό.

υπνοδομάτιο (το) [1883] {υπνοδομάτι-ου | -ων} δομάτιο που προορίζεται για ύπνο, ο χώρος στον οποίο κοιμάται κανείς: *διαμέρισμα με δύο ~ ~ μεγάλο | ημιδουσανό | εσάερο | ευήλιο ~ ~ | παιδικό | ερμητικό ~* ΣΥΝ. κρεβατοκάμαρα, (λόγ.) κοιτώνας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Schlafzimmer].

υπνοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μέθοδος θεραπείας σε ορισμένες οξείες ψυχιατρικές καταστάσεις (λ.χ. όταν υπάρχει κίνδυνος αυτοκτονίας) που συνίσταται στην πρόκληση τεχνητού ύπνου, κυρ. με τη βοήθεια ψυχοτρόπων φαρμάκων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnotherapy].

υπνολαλία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. αυτόματη ομιλία, παραμιλητό, κατά τη διάρκεια του ύπνου με εκφορά περισσότερο ή λιγότερο καλά αρθρωμένων φθόγγων. Επίσης υπνολαλία. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. somniloquie].

υπνοπαίδεια (η) {χωρ. πληθ.} εκπαιδευτική μέθοδος μετάδοσης γνώσεων κατά τη διάρκεια του ύπνου. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnopaedia].

ύπνος (ο) 1. φυσιολογική περιοδική κατάσταση νάρκης του οργανισμού και του νευρικού συστήματος, που χαρακτηρίζεται από ελάττωση της συνειδήσεως και της (εκούσιας) κινητικής δραστηριότητας, κατάργηση της εγρήγορσης, η οποία είναι αμέσως αντιστρεπτή, καθώς και από μείωση της ικανότητας αντιδράσεως στα ερεθίσματα: *ελαφρύς | βαρύς | ήσυχος | βραδινός | μεσημεριανός | σύντομος | παρατεταμένος ~ ~ | χρειάζομαι οκτώ ώρες ύπνο την ημέρα, για να ξεκουραστώ ~ ~ | δεν αξίζει να στενοχωριέσαι και να χάνεις τον ~ σου || τι ώρα πας για ~; || μη με ξυπνάς, άσε με να χορτάσω τον ~ μου || δομάτιο | ώρα | ρουχα ύπνου* ΑΝΤ. εγρήγορση- ΦΡ. (α) *βλέπω (κάτι) κάποιον στον ύπνο* (ι) ονειρεύομαι (κάτι/κάποιον), βλέπω (κάτι/κάποιον) σε όνειρο: *τι είδες στον ~ σου; (ii) φαντάζομαι (κάτι), πιστεύω ή παρουσιάζω ως αληθινό (κάτι που είναι αποκύημα της φαντασίας μου): αυτά που μας διηγήθηκε τα είδε στον ~ του (β) κοιμάμαι τον ύπνο του δικαίου* βλ. λ. *κοιμάμαι (γ) με πιάνει (κάποιος) στον ύπνο* με βρίσκει (κάποιος) απροετοίμαστο, παθαίνω κάτι (από κάποιον) ξαφνικά, χωρίς να το καταλάβω ή να το περιμένω: *τους επιτέθηκαν ξαφνικά και τους έπιασαν στον ύπνο (δ) ούτε στον ύπνο μου δεν το περίμενα* ούτε στα όνειρα μου δεν το φανταζόμουν, είχα ανέλπιστα καλή τύχη, μου συνέβη κάτι καλό, χωρίς να το σκεδιάσω ή να το περιμένω (ε) *είμαι από τον ύπνο* μόλις έχω ξυπνήσει και δεν έχω συνέλθει ακόμη: *τόρα δεν σε καταλαβαίνω τι μου λες, γιατί ~ (στ) (παροιμ.) γλυκός ο ύπνος το πρωί, γρινός ο κόλος | παλιά (τα) ρούχα τη Λαμπρή* ο υπναρός και ο τεμπέλης δεν έχουν προκοπή, μένουν πάντοτε φτωχοί (ζ) (παροιμ.) *ο ύπνος τρέφει το παιδί κι ο ήλιος το μοσμάρι* για την ευεργετική επίδραση του ύπνου στην ανάπτυξη του παιδιού (η) *αϊώνιος ύπνος* (ευφημ.) ο θάνατος: *κοιμήθηκε τον ~ (θ) (λόγ.) καθ' ύπνου* κατά τον ύπνο, στη διάρκεια του ονειρού (ι) (εκφραστ.) *χόνω τον ύπνο μου (για κάποιον | κάτι)* βλ. λ. *χάνω(ια) ύπνο ελαφρό* (ενν. να έχεις) ως ευχή προς κάποιον που πρόκειται να κοιμηθεί (ιβ) *δεν με πιάνει | δεν μου κολλάει ύπνος* δεν μπορώ να κοιμηθώ: *τον τελευταίο καιρό δεν με πιάνει | δεν μου κολλάει ύπνος τα βράδια || πώς να με πιάσει ύπνος με τόσες έγνοιες που έχω στο κεφάλι μου; (ιγ) ύπνε που παίρνεις τα παιδιά (έλα πάρε και τούτο)* (ι) αρχικός στίχος νουορισμάτος (ii) (ειρων.) προς κάποιον που είναι έτοιμος να αποκοιμηθεί, π.χ. στη δουλειά του, ενώ βρίσκεται σε παρέα κ.λπ. 2. (μτφ.) κατάσταση διανοητικής ή ψυχικής αδράνειας: *αν θέλεις να βρεις δουλειά, πρέπει να βγεις από τον ~, να δραστηριοποιηθείς* ΣΥΝ. νοηρότητα, ραστώνη ΑΝΤ. δραστηριοποίηση 3. (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κινείται πολύ αργά και νωθρά, τεμπέλικα, που μοιάζει να κοιμάται: *ας αναθεσώμε τη δουλειά σε κάποιον δραστήριο κι όχι σ'αυτό τον ~!* || (κ. κλητ.) -Ε, ύπνε, κουνήσου! 4. ΙΑΤΡ. (α) *χειμέριος ύπνος* ή χειμρία νάρκη (βλ. λ. *νάρκη*) (β) *νόσος του ύπνου* θανατηφόρος αφρικανική λοιμώδης νόσος, κύριο σύμπτωμα της οποίας είναι ο βραδέως εξελισσόμενος λήθαργος (γ) *σύνδρομο άπνοιας του ύπνου* διαταραχή από κακό αερισμό-οξυγόνοση κατά τη διάρκεια του ύπνου- συνδυάζεται με ροχαλιτό και δημιουργεί δύσπνοια κινδύνους · 5. ΜΥΘΟΛ. (με κερ.) γνιος της Νύκτας και του Ερέβους, δίδυμος αδελφός του Θανάτου. — (υποκ.) υπνάκος (ο) (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. ύπνος < *sup-nos, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *swep-«κοιμούμαι», πβ. σανσκρ. svāpna- «ύπνος, όνειρο», λατ. somnus (> *somniaulus > γαλλ. sommeil, ισπ. suefio), αρμ. k'un, αλβ. gjumë, αρχ. ιρλ. sían κ.ά.].

ύπνος - υπναρός, κοιμάμαι - κοίμησης. Ο,τι έχει σχέση με τη βασική βιολογική διαδικασία του ύπνου είναι φυσικό να έχει ξεχωριστή θέση στην επικοινωνία. Έτσι το ύπνος έδωσε τη λ. υπναρός, που δηλώνει «αυτόν που του αρέσει υπερβολικά ο ύπνος, που κοιμάται πάρα πολύ». Η λέξη αυτή έχει περιγραφική σημασία με επιτατική χροιά και χρησιμοποιείται σε καθημερινό φιλικό ύφος. Αρνητική («κακή») σημασία έχει, αντιθέτως, το ουσιαστικό που παράγεται από το ρ. κοιμάμαι, η λ. *κοιμήσης*. Αυτή χρησιμοποιείται μόνο με μεταφορική σημασία, για να δηλώσει «αυτόν που είναι νωθρός, οκνός, που δεν αναπτύσσει δραστηριότητα, ούτε παίρνει πρωτοβουλίες». Με την ίδια σημασία (ως αρνητικός χαρακτηρισμός) χρησιμοποιείται μεταφορικά και η μετοχή κοιμισμένος

υπνόσακος (ο) μεγάλος φορητός υφασμάτινος σάκος σαν πάπλωμα, που χρησιμοποιείται για να κοιμάται κανείς μέσα του, κυρ. σε κατα-

σκηνώσεις ΣΥΝ. σλίπινγκ-μπαγκ. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. sleeping-bag].
υπνοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογικός φόβος για τον ύπνο. [ΕΤΥΜ; Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnophobia].

υπνοφόρος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί ύπνο: ~ *φάρμακο || το φωτό μηκών η - (η παταρούνα)* ΣΥΝ. υπνωτικός [ΕΤΥΜ. < μτγν. ύπνοφόρος < ύπνος + -φόρος < φέρω].

υπνώων ρ. μετβ. (ύπνω-σα, -θηκα, -μένος) προκαλώ ύπνο σε (κάποιον), κάνω (κάποιον) να κοιμηθεί (κυρ. κατά τη διαδικασία της ύπνωσης, βλ. λ.) ΣΥΝ. αποκοιμίζω ΑΝΤ. ξυπνώ. [ΕΤΥΜ < αρχ. υπνώ (-όω) < ύπνος].

ύπνωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. η πρόκληση τεχνητού ύπνου 2. (συνεκδ.) ΙΑΤΡ. ο τεχνητός ύπνος, δηλ. η κατάσταση ύπνου που προκαλείται συνειδητά από τον υπνωτιστή (βλ. λ.) και χαρακτηρίζεται από μερική αναστολή της συνειδήσεως και του βουλητικού ελεγχού, καθώς και από αυξημένη δεκτικότητα στην επιρροή του υπνωτιστή σε σχέση προς άλλες επιδράσεις (βλ. κ. λ. υπνωτισμός). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypnose].

υπνωτήριο (το) {υπνωτηρί-ου | -ων} θάλαμος ύπνου για άτομα σε ίδρυμα, πλοίο κ.λπ.: ~ *ορφανοτροφείου | στρατών* ΣΥΝ. κοιτώνας. [ΕΤΥΜ < μεσν. ύπνωτηριον < υπνώ + παραγ. επίθημα -τήριον, πβ. κ. κοιμη-τήριον, στεγνω-τήριον].

υπνωτικό ρ. μετβ. [1882] {υπνώτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. αποκοιμίζω (κάποιον) με τεχνητά μέσα, υποβάλλω (κάποιον) σε ύπνωση (βλ. λ.): *ο ψυχίατρος υπνώτισε την ασθενή του* ΣΥΝ. κοιμίζω, υπνώων ΑΝΤ. αφυπνίζω, ξυπνώ 2. (μτφ.) κάνω (κάποιον) να μη βλέπει την αλήθεια, ώστε να μην έχει σαφή και ακριβή αντίληψη της πραγματικότητας, να μην καταλαβαίνει τι συμβαίνει: *την έχει υπνωτίσει τελείως και δεν βλέπει πού την οδηγεί αυτή η κατάσταση* ΣΥΝ. (μτφ.) αποκοιμίζω ΑΝΤ. (μτφ.) αφυπνίζω 3. (μεσοπθ. *υπνωτίζομαι*) υποβάλλομαι εύκολα σε ύπνωση: *άλλα άτομα υπνωτίζονται και άλλα όχι* 4. (μτφ. η μτχ. *υπνωτισμένος, -η, -ο*) αυτός που κινείται χωρίς ζωντάνια, με νοηλακό και νωθρό τρόπο ή που είναι πολύ απορροφημένος από κάτι, σαν να έχει χάσει την επαφή με την πραγματικότητα: *τον άκουγε υπνωτισμένη ν' αφηγείται ιστορίες και περιπέτειες από τα παλιά || κοίταξε υπνωτισμένη τα κοσμήματα στις βίτρινες.* — υπνωτίσιση (η). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypnotise].

υπνωτικό (το) φάρμακο και γενικότ. ουσία που προκαλεί ύπνο: *παίρνει υπνωτικά, για να κοιμηθεί.* [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. somnifère].

υπνωτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προκαλεί, που επιφέρει ύπνο: ~ *φάρμακο | αφένχημα* ΣΥΝ. (λόγ.) υπνοφόρος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με την ύπνωση (βλ. λ.), που είναι χαρακτηριστικός της υπνώσεως: ~ *κατάσταση* 3. ΨΥΧΟΛ. (α) *υπνωτική έκσταση* κατάσταση υψηλής ευαισθησίας στην υποβολή, που προκαλείται από τον υπνωτιστή και μοιάζει με ονειρική κατάσταση (β) *υπνωτική παλινδρόμηση* η διαδικασία της αναβίωσης ξεχασμένων ή αποθνημένων εμπειριών υπό την επίδραση υπνώσεως 4. (ειδικότ.) *υπνωτικό* (το) βλ. λ.

υπνωτίσιση (η) → υπνωτίσιω

υπνωτισμός (ο) [1847] {χωρ. πληθ.} 1. ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των μεθόδων και των τεχνικών που καθιστούν δυνατή την πρόκληση τεχνητού ύπνου (δηλ. υπνώσεως) σε άτομο, με αποτέλεσμα αυτό να δίνει την εντύπωση ότι δεν έχει συνείδηση του περιβάλλοντος του, να κοιτάει με απλανές βλέμμα ή να έχει κλειστά τα μάτια και να υπακούει στα παραγγέλματα του υπνωτιστή του: *παρακολούθησε τα μαθήματα ενός ψυχαναλύτη που εφάρμοζε τον ~* 2. (συνεκδ.) η κατάσταση αυτού που έχει υπνωτιστεί, η ύπνωση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypnotisme].

υπνωτίσις (ο) [1889], υπνωτίστρια (η) {υπνωτίστριών} πρόσωπο που μπορεί να υπνωτίζει, που κατέχει τις κατάλληλες τεχνικές και μεθόδους για την πρόκληση τεχνητού ύπνου: *διάσημος | γνωστός | ικανός ~*.

υπνωτιστικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με τον υπνωτισμό ή με τον υπνωτιστή: ~ *πείραμα | τεχνική*.

υπνώτω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) 1. κοιμάμαι ελαφρά, βρίσκομαι μεταξύ ύπνου και ξυπνού ΣΥΝ. (καθημ.-εκφραστ.) λαγοκοιμάμαι ΑΝΤ. αγρυπνώ 2. (συνήθ. μτφ.) μένω αδρανής, δεν κάνω αυτά που πρέπει: *οι αρμόδιοι υπνώτουν* ΣΥΝ. αδρανά, απρακτώ ΑΝΤ. ενεργοποιούμαι, δραστηριοποιούμαι, γρηγορώ. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ύπνώσωω | -τωω < ύπνος + παραγ. επίθημα -ώσωω | -ώτωω, πβ. κ. λιμ-ώτωω].

υπό κ. *υπ'* (πριν από φωνήεν) κ. *υφ'* (πριν από λέξη που παλαιότερα δασυνόταν) πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: 1. τόπο: (α) το σημείο ή τη θέση όπου βρίσκεται κάποιος/κάτι (και μτφ. για υπαρχίες και σχέσεις μεταξύ προσώπων: εξάρτηση, υποταγή, υποτέλεια) (+αιτ.): ~ *το έδαφος | τον ήλιο | σκιάν || η θερμοκρασία έφτασε τους 10 βαθμούς ~ το μηδέν || το ανήλικο τέκνο βρίσκεται ~ την κηδεμονία της γιαγιάς του || πέρασε όλη τη ζωή του ~ τη σκιά των διάσημων γονέων του || οι στρατιώτες βρίσκονται - τις διαταγές μου || διάπραξε κλοπές - την επίρρα ναρκωτικών ουσιών || ~ την αρχηγία του γνωστού κακοποιού, η σπείρα διέπραξε σειρά ληστειών || (κ. +γεν.) ~ μάλης (βλ. λ.)* ΦΡ. *υπό τα όπλα* σε ενεργό στρατιωτική υπηρεσία: *το Υπουργείο πήρε την ευθύνη να καλέσει - δύο κλάσεις στρατευομένων* (β) ενόπιον, μπροστά σε (+αιτ.): *γινόταν λαθρεμπόριο ~ τα όμματα* (μπροστά στα μάτια) της *Αστυνομίας* || ~ *το άγρυπνο βλέμμα των φρουρών, κάθε προσπάθεια διαφυγής ήταν αδύνατη* 2. τρόπο ή συνθήκες κάτω από τις οποίες βρίσκεται κάποιος/κάτι ή γίνεται κάτι και συχνά εξαναγκασμό, επιβολή, περιορισμό (+αιτ.): *βρίσκομαι εδώ ~ την ιδιότητα του στρατιωτικού || δέχτηκε - την πίεση των περιστάσεων || οι κάτοικοι εγκατέλειψαν τα σπίτια τους - το κράτος του φόβου* (κυριευμένοι από φό-

βο) II εδώ και δύο μήνες βρίσκεται ~ κράτηση (φυλακισμένος) || τέθηκε ~ περιορισμό || το έχω - σκέψη || ~ παρατήρηση || σχέδιο - δοκιμή || συζήτηση || μηχανήμα ~ επισκευή || δικαστική υπόθεση ~ εκδίκαση || προϊόν - απαγόρευση || θα δεχτώ να συμπράξω μαζί σου ~ όρους || θα σε βοηθήσω ~ τον όρο ότι θα με βοηθήσεις κι εσύ στο μέλλον || το έργο ολοκληρώθηκε - την επίβλεψη αξίων μηχανικών || η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε ~ την αιχίδα (με την προστασία και την κάλυψη) του Υπουργείου Πολιτισμού || - την προστασία των αστυνομικών αρχών προσήλθε να καταθέσει στο δικαστήριο || πάρε υπ' ευθύνη σου το αυτοκίνητο και γύρισε το μου όποτε μπορέσεις || έχουν σταματήσει κάθε είδους δραστηριότητα, γιατί η εταιρεία βρίσκεται ~ διάλυση || το δάνειο που ζητήσατε από την τράπεζα μας είναι ~ έγκρισαν || οι εκλογές είναι ~ καθεστώς βίας και νοθείας || η σχολή αυτές τις μέρες δεν λειτουργεί, διότι τελεί ~ κατάληψη (την έχουν καταλάβει φοιτητές και δεν αφήνουν να λειτουργήσει) || οικημα ~ κατάρρευση || κατασκευή || δέχτηκαν ~ την απειλή των όπλων || ~ το βάρος των εξελίξεων, αναγκάστηκε να παρατηρεί: ΦΡ. (α) είμαι υπ' ατιμών βρίσκω σε αναμονή (για να φύγω, να αναχωρήσω) ή σε ετοιμότητα για κάτι (β) υπ' όρο η απόλυση ή χορήγηση αναστολής σε κατάδικο, με τον όρο της απαγόρευσης εξόδου από τη χώρα, της εμφάνισής του στο αστυνομικό τμήμα για κάποιο διάστημα κ.λπ. (γ) υπό μορφήν/τύπον (+γεν.) σαν να επρόκειτο για, όμοια με: είτε αυτό που είχε να πει υπό τύπον αστίου, για να μην την προσβάλει (δ) υπό αίρεση για κάτι που ενδέχεται να αλλάξει: απόφαση ~ (ε) υπό την αίρεση (+να) με τον όρο, με την επιφύλαξη: δεν θα σας επιβλέπει ποιητή, ~ να μην επαναλάβετε αυτό που κάνατε (στ) υπό την σκέψη(ν) με την προστασία, με τις φροντίδες (ζ) υπό το πρίσμα από την άποψη ή την οπτική γωνία: πολλές λαϊκές δοξασίες εξηγούνται με επάρκεια ~ της επιστήμης (η) (σπάν.) λαμβάνω (κάτι) υπό σημειώσιν διατηρώ (κάτι) στη μνήμη μου, προσπαθώ να μην ξεχάσω (κάτι) 3. ποιητικό αίτιο (+γεν.): εγκληματήσε κινούμενος - νοσηράς ζήλιας 4. αιτία (+γεν.): καταστροφές προκλήθησαν ~ των χιονοπτώσεων · 5. (ως επίρρο) σε κατώτερη θέση, από κάτω: θέλει να τον έχει μονίμως ~ ANΤ. από πάνω. (Βλ. λ. πρόθεση, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ < αρχ. υπό < I.E. *upo «κτώ, κάτω από», πβ. sanskr. pa, lat. sub (με δυσεξήγητο αρχικό s-, πβ. κ. υπέρ - super), γαλλ. sous, ισπ. soto (< lat. sub-fus), αρχ. γερμ. uf, γερμ. auf, αγγλ. up (με αντίθεση σημ.) κ.ά. Ομόρρ. υπέρ (βλ.λ.), ύπ-ατος, ύψ-ος κ.ά.]. **uno-** κ. **uno-** κ. **un-** | υφ-α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κά-τι: 1. βρίσκεται κάτω από κάτι ή κινείται προς τα κάτω: υπο-βρύχιος, υπο-δρόμιος, υπο-γειος, υπ-έδαφος, υπό-στεγο 2. βρίσκεται υπό την επίδραση, υπό το κράτος ή την εξουσία κάποιου, προϋποθέτει υποταγή, εξάρτηση ή (από την πλευρά του ανωτέρου) επιβολή και εξαναγκασμό: υπο-κλίτω, υπό-δουλος, υπ-ακούω, υπό-δικος, υπο-φέρω, υπο-ψήφιος, υπό-χρεος, υπο-τάσσο 3. είναι σε ιεραρχικά ή αξιολογικά κατώτερη, υποδεέστερη θέση ή τάξη: υπ-άλληλος, υπ-ηρέτης, υπαρχηγός, υπο-πλοίαρχος, υπ-ίλαρχος, υφ-υπουργός, υπ-όκοσμος 4. γίνεται κρυφά, λαθραία ή/και σε μικρό βαθμό ή συνιστά έμμεση ή συγκεκριμένη ενέργεια ή διεργασία: υπο-θάλω, υπο-κινώ, υπο-βό-σσω, υπο-δανίζω, υπ-ανίσταμαι, υπ-εκφρέγω, υπο-συνείδητο 5. χαρακτηρίζεται από κίνηση προς τα πίσω (ή εκτελεί μια τέτοια κίνηση), οπισθοχώρηση ή στάση: υπ-αναχωρώ, υπο-χωρώ, υπο-τροπή 6. γίνεται ή υπάρχει σε μικρό βαθμό ή για μικρό χρονικό διάστημα: υπό-ζινος, υφ-άμυρος, υπο-κύανος, υπο-απασχολούμαι, υπο-μειδιώ 7. χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια, στέρηση ή ελάττωση σε μεγάλο βαθμό ή βρίσκεται κάτω από τα επιτρεπόμενα όρια: υπ-αναπτυξη, υπ-άνθρωπος, υπο-λειτουργία, υπογλυκαιμία, υπο-θερμία, υπό-ταση 8. υπάρχει ή συντελείται με (ως έντονο τρόπο: υπ-ενθυμίζω, υπο-δέχο-μαι, υπο-διαρώ 9. ΧΗΜ. (πιο πρόθεμα) (προκειμένου για χημική ένωση) περιέχει τη μικρότερη αναλογία οξυγόνου από σειρά ενώσεων, οι οποίες σχηματίζονται από τα ίδια χημικά στοιχεία, ή ότι ένα από τα στοιχεία της βρίσκεται στη χαμηλότερη οξειδωτική βαθμίδα σε σχέση με τις άλλες ενώσεις, τις οποίες αυτό μπορεί να σχηματίσει με τα ίδια στοιχεία: υποχλωριώδες οξύ (σε αντιδιαστολή προς το χλωρικό και το υπερχλωρικό οξύ).

ΣΧΟΛΙΟ λ. υποκοριστικός. [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. υπό (βλ.λ.) και απαντά ως υπο- προ συμφώνου (λ.χ. υπο-βάλ-λω), ως υπ- προ φωνήεντος (λ.χ. ύπ-έχω) και ως υφ- προ δασυνομένου φωνήεντος (λ.χ. υφ-αρπάζω). Σε ορισμένους σύγχρονους όρους η σύνθεση είναι πιο χαλαρή, με αποτέλεσμα το υπο- να απαντά και προ φωνήεντος (λ.χ. υπο-αλλεργικός, υπο-είδος)]. **υποαλλεργικός**, -ή, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί έτσι, ώστε να ελαχιστοποιεί την πιθανότητα αλλεργικής αντίδρασης, καθώς εμπεριέχει ουσίες που δεν ερεθίζουν το δέρμα: ~ κρέμες | καλλυντικά. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoallergenic]. **υποαπασχόληση** (η) | -ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. κατάσταση στην αγορά εργασίας, κατά την οποία οι εργαζόμενοι είτε απασχολούνται λιγότερο από τον διαθέσιμο χρόνο (μερική απασχόληση), αν και θα επιθυμούσαν πλήρη απασχόληση, είτε δεν απασχολούνται καθόλου (ανεργία) είτε επιδίδονται σε δραστηριότητες περιττές (παρασιτισμός) είτε χρησιμοποιούνται πλεοναστικά σε εργασία, χωρίς να είναι απαραίτητοι (συγκεκριμένη ανεργία): χρόνια | παροδική | εποχική ~ ANΤ. υπεραπασχόληση. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. underemployment]. **υποαπασχολούμαι** ρ. μετβ. | ασχ. | {υποαπασχολούμαι... (μτχ. υποαπασχολούμενος, -η, -ο) | υποαπασχολήθηκα} απασχολούμαι λιγότερο από τον διαθέσιμο χρόνο (βλ. λ. υποαπασχόληση). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, υποαστικός, -ή, -ό (μέσο μεταφορικό) που εκτελεί δρομολόγια εντός των ορίων μιας πόλης, ενώνοντας συγκοινωνιακά συνοικίες της ίδιας

πόλης. **υποατομικός**, -ή, -ό ΦΥΣ. 1. αυτός που σχετίζεται με διαδικασίες οι οποίες συντελούνται στο εσωτερικό του ατόμου 2. αυτός που σχετίζεται με τα σωματίδια που περιέχονται στο άτομο (ηλεκτρόνια, πρωτόνια, νετρόνια). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. subatomic (νόθο συνθ.)].

υποβαθμίζω ρ. μετβ. {υποβαθμίζω, -ηκα, -μένος} 1. μειώνω την αξία (προσώπου, πράγματος, θεσμού κ.λπ.), τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε κατώτερη ιεραρχικά ή βαθμολογικά θέση από εκείνη στην οποία πράγματι ανήκει: θεωρεί ότι οι νέες ρυθμίσεις μπορεί να υποβαθμίσουν τις σπουδές και τα πανεπιστημιακά πτυχία || με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, ο γεωπολιτικός ρόλος της Τουρκίας υποβαθμίστηκε ΣΥΝ. υποβιβάζω 2. (κατ' επέκτ.) μειώνω τη σημασία (πράγματος, κατάστασης κ.λπ.), παρουσιάζω (κάτι) ως περισσότερο ασήμαντο απ' ό,τι πράγματι είναι: η κυβέρνηση προσπάθησε να υποβαθμίσει το επεισόδιο ΣΥΝ. (μτφ.) μειώνω ANΤ. τονίζω 3. (μτφ.) κάνω να εκπέσει ποιοτικά: η μόλυνση του περιβάλλοντος έχει υποβαθμίσει την πόλη μας || υποβαθμισμένη συνικία | περιογή ΣΥΝ. αλλοιώνω, ευτε-λίζω. — **υποβαθμίστη** (η). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. downgrade].

υποβαθμιστικός, -ή, -ό αυτός που υποβαθμίζει, που συντελεί στη μείωση της αξίας ή της σημασίας πράγματος, κατάστασης, θεσμού κ.λπ.: ~ παράγοντας | κριτική ΣΥΝ. μειωτικός, ευτελιστικός.

υποβιβαστή (η) | -ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} 1. η μείωση της αξίας (προσώπου, πράγματος, θεσμού κ.λπ., ώστε λ.χ. να κατέχει κατώτερη ιεραρχικά ή βαθμολογικά θέση από αυτή που αρχικά είχε: η ~ της στρατιωτικής και πολιτικής θέσης μιας χώρας || η ~ των πτηνών | των σπουδών | των πανεπιστημίων | μιας περιοχής (π.χ. λόγω εγκατάλειψης, μόλυνσης, αθέτησης της εγκληματικότητας κ.ά.) ΣΥΝ. υποβιβασμός 2. (κατ' επέκτ.) η απόδοση μικρότερης αξίας ή σημασίας (σε κάποιον/κάτι) από αυτή που πραγματικά έχει: με επίσημη ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών επιχειρεί την ~ του επεισοδίου χαρακτηρίζοντας το ως «μειονομημένο περιστατικό» ΣΥΝ. υποτίμηση 3. (μτφ.) η έκπτωση της ποιότητας: η ~ της ζωής των πολιτών || η ~ μιας περιοχής λόγω της μόλυνσης του περιβάλλοντος.

υποβάρω (το) [αρχ. | {υποβάρω-ου | -ων}] 1. καθετί που τίθεται κάτω από κάτι, κάθε φυσικό σώμα ή τεχνητή κατασκευή που χρησιμεύει ως βάση στηρίξεως: έκαμε ένα γερό ~, για να στηρίξει το σπίτι || η εξέδρα υπογάρσε, αφού πρώτα ράγισε το - της ΣΥΝ. υποστήριγμα, θεμέλιο 2. (μτφ.) το σύνολο ορισμένων παραγόντων, λ.χ. τα προτερήματα, τα ελαττώματα, οι ιδιότητες του χαρακτήρα, οι ιδιαίτερες περιβαλλοντικές συνθήκες και καταστάσεις, το σύνολο των γνώσεων και των εμπειριών κ.λπ., που διαμορφώνουν την προσωπικότητα και το πολιτιστικό επίπεδο του ατόμου: δικαστικός με στέρεο επιστημονικό και ηθικό ~ || ένας άνθρωπος χωρίς ποιοτικό - είναι επόμενο να φέρεται αγενώς 3. (μτφ.) το σύνολο των συνθηκών, των καταστάσεων, των γεγονότων, δηλ. το πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό γίνεσθαι, που βρίσκεται σε στενή αιτιώδη σχέση με οποιοδήποτε φαινόμενο ή ανάπτυξη: εκείνη την εποχή δημιουργήθηκε το κατάλληλο ~, για να σημειωθεί η μεγάλη αυτή πολιτισμική άνθηση | λογοτεχνική έκρηξη ΣΥΝ. φόντο, πλαίσιο 4. καθετί που λειτουργεί ως βάση για να υπάρξει ή να αναπτυχθεί κάτι: το θεωρητικό ~ μιας πολιτικής θέσης || το επιστημονικό - μιας μελέτης || το ~ μιας θρησκείας · 5. ΓΕΩΛ. το στερεό πέτρωμα που βρίσκεται κάτω από άμμο, ιλύ, άργιλο ή άλλα χαλαρά ιζήματα.

υποβάλλω ρ. μετβ. {υπέβαλα, υπο-βλήθηκα (κ. λόγ. υπεβλήθην, -ης, η... μτχ. υποβλήθει, -είσα, -έν), -βεβλήμένος} 1. θέτω (κάτι) υπό την κρίση ή την έγκριση κάποιου, κάνω πρόταση ή παρουσιάω (απίστα) σε αρμόδια αρχή, σε προϊστάμενο κ.λπ.: ~ αίτηση | σχέδιο | πρόταση | υποψηφιότητα || το γραφείο μας θα υποβάλει οποιοδήποτε σχέδια στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό || ~ έκθεση πεπραγμένων | αξιώσεις για αποζημίωση | μίσυση | αίτηση διαζυγίου | ερώτηση | την παραίτηση μου || ~ αποδείξεις | συμπληρωματική δήλωση στην εφορία ΣΥΝ. προτείνω, παρουσιάζω, εισηγούμαι ΦΡ. **υποβάλλω τα σέβη** μου (ως τυπική μορφή χαιρετισμού που απευθύνεται σε σεβαστό πρόσωπο ή σε αξιωματούχο) σας σεβόμαι, εκδηλώνω τον σεβασμό μου 2. υποχρεώνω (κάποιον) σε (κάτι), αναγκάζω (κάποιον) να υποστεί δυσάρεστη κατάσταση: μας υποβάλλει σε ταλαιπωρίες και έξοδα με παράλογες απαιτήσεις || ο καινούργιος δάσκαλος υπέβαλε τα παιδιά σε σκληρή πειθαρχία || το καθεστώς υποβάλλει σε βασανιστήρια τους πολιτικούς κρατούμενους || ~ σε ανάκριση | σε δοκιμασία | σε κόπους | σε σκληρή κριτική || ~ κάποιον σε έλεγχο ΣΥΝ. αναγκάζω, υποχρεώνω 3. βάζω (μια ιδέα) στο μυαλό (κάποιου), επιρεάζω (κάποιον) έντεχνα-υπαγορεύω εντέχνως (σε κάποιον τις απόψεις, τη θέληση μου κ.λπ.): οι διαφημίσεις καθώς και διάφορες τηλεοπτικές εκπομπές μας υποβάλλουν επιθυμίες και διαθέσεις που οδηγούν στην αλόγιστη κατανάλωση || μου υπέβαλε την ιδέα ότι με υπονομεύεις || της έχει υποβάλει την επιθυμία για μεγάλη ζωή ΣΥΝ. πείθο, επιρεάζω, υποκινώ 4. (σπάν.-κυριολ.) θέτω (κάτι) κάτω από (κάτι άλλο) · 5. (σπανιότ., στο θέατρο) υπαγορεύω στους ηθοποιούς το κείμενο του έργου που παρουσιάζεται, εκτελώ το έργο του υποβόλα (βλ.λ.) ΣΥΝ. υπαγορεύω (ειδικότ. το μεσοπθ. **υποβάλλομαι**) 6. πείθο ο ίδιος τον εαυτό μου για κάτι συνήθ. περιεργό ή παράλογο, βάζω στο μυαλό μου έμμονες ιδέες ή είμαι δεκτικός υποβολής, υπνοτισμού και παρόμοιων καταστάσεων: υποβάλλεται εύκολα και οι άλλοι το εκμεταλλεύονται ΣΥΝ. αυθυποβάλλομαι 7. (+ε) υφίσταμαι (κάτι): ~ σε μεταμόρφωση νεφρού | αιμοκάθαρση | χειρουργική επέμβαση | έλεγχο | δοκιμασία | θεραπεία | αλκοτέστ | βασανιστήρια.

[ΕΤΥΜ αρχ. < ύπο- + βάλλω. Εκτός της κυριολ. σημ. «τοποθετώ ή ρίχνω από κάτω», ήδη αρχ. (ομηρική) είναι η σημ. «διασπείρω φήμες,

σπερμολογώ» και «απαγορεύω έμμεσα (μιαν άποψη) σε κάποιον». Στη σημ. «προσκομιέω έγγραφο, αίτηση κ.τ.ό.» η λ. αποτελεί απόδ. του *γαλλ. soumettre*.

υποβαστάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {υποβάστα-ξα, -γθηκα, -γμένος} 1. βαστώ (κάτι) από κάτω, στηρίζω (κάτι) από τη βάση του: *τέσσερις πεσσοί υποβαστάζον τον τροχό του ναού ΣΥΝ.* υποστηρίζω 2. (κατ' επέκτ. για πρόσ.) στηρίζω (κάποιον) για να μην πέσει, βοηθώ (κάποιον) να σταθεί ή να κινηθεί κρατώντας τον: η *νοσοκόμα υποβαστάζε τον άρρωστο ως το παράθυρο* || ο *γέροντας προχωρούσε υποβαστάζόμενος από τους γιουούς του ΣΥΝ.* συγκρατώ, στηρίζω.

υποβιβάζω ρ. μετβ. {υποβίβασ-α, -τηκα, -μένος} 1. κατατάσσω (κάποιον/κάτι) σε κατώτερη βαθμίδα ή θέση, αξίωμα κ.λπ. σε σχέση με αυτήν που είχε προηγουμένως: *τον υποβίβασαν από τμηματάρχη σε εισηγητή* || η *ομάδα κινδυνεύει να υποβιβαστεί στη β' κατηγορία* || *τέτοιες πράξεις υποβιβάζουν τον άνθρωπο στο επίπεδο του κτήνους* ANΤ. προβιβάζω, προάγω 2. αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) ως καλύτερο από αυτό που είναι: *τέτοιον είδος εκπομπές υποβιβάζουν τη νοημοσύνη μας ΣΥΝ.* υποβαθμίζω, μειώνω, υποτιμώ ANΤ. ανυψώνω 3. (μτφ. για πρόσ.) προσβάλλω την υπερηφάνεια Κατ την αξιοπρέπεια (κάποιου), ταπεινώω (κάποιον): *δεν σας επιτρέπω να με υποβιβάζετε, κύριε συνάδελφε!* ΣΥΝ. εξευτελίζω ANΤ. ανυψώνω, τιμώ. [ETYM. < αρχ. υποβιβάζω < υπο- + βιβάζω (βλ. λ. βάζω)].

υποβιβασμός (ο) [μτγν.] 1. η κατάταξη (κάποιου) σε ιεραρχική ή βαθμολογική θέση κατώτερη αυτής που αρχικά είχε: η *ομάδα απειλείται με* ~ ANΤ. προβιβασμός, προαγωγή 2. η μείωση της αξίας (προσώπου ή πράγματος), ώστε να αποδίδεται σε αυτό μικρότερη αξία από την πραγματική του: *τέτοια συμπεριφορά συνιστά ~ της ανθρωπίνης φύσης ΣΥΝ.* υποβαθμίζω, υποτίμηση ANΤ. ανυψώνω, προαγωγή. Επίσης υποβίβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων}.

υποβιταμίνωση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η νόσος που οφείλεται στην έλλειψη ή τον περιορισμό ή της περισσότερων βιταμινών (ελαφρά μορφή αβιταμίνωσης), η οποία προκαλεί μεταβολικές διαταραχές. [ETYM. Μεταφορά από αγγλ. hypovitaminosis (νόθος συνθ.).]

υποβλέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) 1. βλέπω (κάποιον) με κακό μάτι, δυσπιστώ απέναντι σε (κάποιον) ή/και φθονώ (κάποιον): *τον υποβλέπουν οι συνάδελφοι του ΣΥΝ.* λοξοκοιτάζω 2. (κατ' επέκτ.) επιδιώκω να αποκτήσω (κάτι) με έμμεσο ή αθέμιτο τρόπο: *υποβλέπει τη θέση μου | την περιουσία μου ΣΥΝ.* εφοφθαλμίζω.

υποβλήθηκα ρ. → υποβάλλω

υποβλητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που ασκεί υποβολή, που εμπνέει ιδέες ή σκέψεις ή προκαλεί συναισθήματα, ιδ. υψηλά: ~ *ατμόσφαιρα | μουσική | ασαγγελιά | ποίηση | γλώσσα | φωτογραφία | σκηνικό ΣΥΝ.* εντυπωσιακός, γοητευτικός. — υποβλητικ-ά | -ώς [μεσν.] επίρρ., υποβλητικότητα (η).

[ETYM. < υπο- + -βλητικός < βλήτω < βάλλω (βλ. κ. βλήμα, υποβολή), μετάφρ. δάνειο από γαλλ. suggestif].

υποβοήθηση (η) → υποβοηθώ

υποβοηθητικός, -ή, -ό [1854] αυτός που λειτουργεί βοηθητικά, που υποβοηθεί ή μπορεί να υποβοηθήσει: ~ *παράγοντας | ενέργεια | πράξη ΣΥΝ.* βοηθητικός ANΤ. παρακωλυτικός. — υποβοηθητικά επίρρ.

υποβοηθώ ρ. μετβ. [μτγν.] {υποβοηθείς... | υποβοηθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βοηθώ έμμεσα ή δευτερευόντως ή επιπλέον, συμβάλλω (σε κάτι): ο *θόρυβος που προκλήθηκε γύρω από το όνομα του υποβοηθήσε την επιτυχία της συναλλαγής του ΣΥΝ.* ενισχύω, συνεπικουρω. — **υποβοήθηση** (η) [1887].

υποβολέας (ο/η) {θηλ. υποβολέας} | υποβολ-είς, -έων (λόγ.) 1. (στο θέατρο) το άτομο που υπαγορεύει χαμηλόφωνα στους ηθοποιούς το κείμενο του ρόλου τους, για να τους διευκολύνει και να εξασφαλίσει την ομαλή εξέλιξη της παράστασης 2. (μτφ.) άτομο που υποβάλλει σε άλλον να κάνει κάτι, ιδ. κακό, που υπαγορεύει τη θέληση, τις επιθυμίες του κ.λπ. σε κάποιον: *αυτά τα πιστεύεις εσύ ή σου λέει ο ~ σου να τα πεις; ΣΥΝ.* υποκινητής. [ETYM. < μτγν. ύποβολέας < αρχ. υποβάλλω, με τη σημ. «αυθιριζώ, υπενθυμίζω»].

υποβολείο (το) [1891] (στο θέατρο) κρύπτη στο μέσο της σκηνής, στην οποία εγκαθίσταται ο υποβολέας (βλ. λ.) κατά την ώρα της παράστασης και υπαγορεύει από εκεί στους ηθοποιούς τα κείμενα των ρόλων τους.

υποβολή (η) 1. το να θέτει κανείς υπό την κρίση ή την έγκριση κάποιου (κάτι): η παρουσίαση αιτήματος σε αρμόδια αρχή: ~ *αίτησης | σχεδίου | πρότασης | υπομηριότητας | έκθεσης | αξιώσεων | μίνυσης | ερώτησης | παραίτησης ΣΥΝ.* πρόταση, παρουσίαση, εισήγηση 2. το να υφίσταται κάποιος κάτι ή να αναγκάζεται να υποστεί κάτι: η ~ *σε χειρουργική επέμβαση* || η ~ *κάποιου σε δοκιμασίες* 3. η ισχυρή ηθική επιρροή που ασκείται στο πνεύμα-ο ενεργητικός ή παθητικός επηρεασμός της σκέψης και του νυχισμού προσώπου, καθώς και η έντεχνη υπαγόρευση σε αυτό ιδέας, επιθυμίας κ.λπ. που ανήκει σε άλλον: *είναι αδύνατος χαρακτήρας και υπόκειται σε υποβολές* || *υπονοητική* ~ ΣΥΝ. επίδραση, επιρροή ΦΡ. (λόγ.) **καθ' υποβολήν** (καθ' ύποβολήν, μτγν. φρ.) καθ' υπαγόρευση άλλου, με ξένη εισήγηση ή υπόδειξη: *δεν ενεργεί αυτοβόλως, αλλά ~ ANΤ.* αυτοβούλως 4. ΨΥΧΟΛ. η ψυχολογική τεχνική και διαργασία με την οποία μπορεί να επηρεαστεί η συναισθηματική κατάσταση ή/και ο τρόπος συμπεριφοράς ατόμου, καθώς και τα αποτελέσματα της 5. ΝΟΜ. η υποκατάσταση ή αντικατάσταση πραγματικού αντικείμενου με πλασματικό, η εικονικότητα: ~ *ονόματος σε συναλλαγματική* (η μνεία ανύπαρκτου προσώπου αντί του εκδότη, του πληρωτή ή του κομιστή της συναλλαγματικής) | ιδιότητας | *τέκνου* (λαθραία υποκατάσταση ξένου, δηλ. νόθου τέκνου στη θέση του γνήσιου) ΣΥΝ. πλαστότητα, νόθευση. [ETYM. αρχ. < υποβάλλω (πβ. κ. βολή - βάλλω). Η λ. σήμαινε αρχικώς

(μτφ.) «υπόδειξη, υπενθύμιση - ύπουλη ή έντεχνη επιρροή», αργότερα δε περιέγραψε και την πράξη του υποβολέα στο θέατρο, ο ψυχολ. όρ. είναι απόδ. του γαλλ. suggestion]. **υποβολιμαίος**, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που γίνεται με υπόδειξη άλλου, που δεν προκύπτει ελεύθερα και ανεπιτηρέστα, αλλά υποβάλλεται σε κάποιον από άλλον: ~ *κρίση | γνώμη* | *αναφορά* ANΤ. αυτόβουλος

2. (ειδικότ.) αυτός που προτείνεται ή εισάγεται με δόλιο τρόπο, για να εξυπηρετήσει συγκεκριμένη σκοπιμότητα: *αυτά τα δημοσιεύματα είναι ~ και αποσκοπούν στο να πληξουν το κύρος του νέου προέδρου* 3. (σπανιότ.) αυτός που τίθεται κρυφά στη θέση άλλου, που αντικαθιστά τον γνήσιο: ~ *σύγγραμμα* (αυτό που αποδίδεται σε κάποιον συγγραφέα, χωρίς στην πραγματικότητα να είναι έργο δικό του) ΣΥΝ. πλαστός, νόθος ANΤ. γνήσιος. — υποβολιμαί-α | -ος [1897] επίρρ. [ETYM. < αρχ. υποβολιμαίος < υποβολή + παραγ. επίθημα -μαίος, πβ. κ. επιστολ-ιμαίος].

υποβολιμαίος ή **υποβολιμαίος**: Από επίθ. σε -φος σχηματίστηκαν στην Αρχαία και στη λόγια Ελληνική μερικά επίθετα σε -ιμαίος {-ιμος + -αιος}: υποβολ-ιμαίος, κλοπ-ιμαίος (και κλεψ-ιμαίος), επιστολ-ιμαίος και θνησ-ιμαίος, ο τύπος σε -ιμαίος (υποβολιμαίος) προέρχεται από εσφαλμένη σύνδεση του υποβολιμαίος προς τα πολλά επίθετα σε -ιαιός (εβδομαδ-ιαιός, βαθμ-ιαιός, μην-ιαιός, ωρ-ιαιός, γων-ιαιός κ.τ.ό.).

υποβόσκο ρ. αμετβ. [μτγν.] {εύγρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) υπάρχω χωρίς να φαίνομαι, είμαι σε λανθάνουσα κατάσταση, υποκρύπτομαι: *κάτω από την επιφανειακή συμφιλίωση υπέβοσκε άσβεστο μίσος μεταξύ των αντιπάλων* || *υπόβοσκει διασάσκεια | κυβερνητική κρίση ΣΥΝ.* υφέρτω, εμφολεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποφώσκα.

υποβρυχιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το υποβρύχιο: ~ *στόλος* (το σύνολο των υποβρυχίων χώρας) | *μοίρα* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που διεξάγεται με ένα ή περισσότερα υποβρύχια: ~ *πόλεμος* | *άσκησι* | *επιχείρησι* (πβ. λ. υποβρύχιο).

υποβρύχιο (το) {υποβρυχι-ού | -ων} 1. κυρ. πλοίο, ειδικά κατασκευασμένο και εξοπλισμένο, για να πλέει και να μάχεται κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας: *σύγχρονο* | *πυρηνοκίνητο* (που κινείται με πυρηνική ενέργεια και φέρει πυρηνικά όπλα) ~ | *ναυτης υποβρυχίου* 2. βανίλια που προσφέρει σε κουταλάκι βυθιμένο σε ένα ποτήρι με νερό. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. submarine].

υποβρύχιος, -α, -ο 1. (γενικά) αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, μέσα στο νερό: ~ *φυτό* | *ζωή* | *καλώδιο* (ηλεκτροκωινωιακό καλώδιο που έχει ποντιστεί στη θάλασσα) | *έρευνα* | *όραστηριότητα* | *φωτογράφιση* | *λήψη* | *πάρμα* | *κολύμπι* | *αμυνα* (το σύνολο των αμυντικών μέσων, λ.χ. πλοία, νάρκες κ.λπ., που λειτουργούν κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας και χρησιμοποιούνται για την υπεράσπιση χώρας ή περιοχή) || *Ομάδες Υποβρυχίων Καταστροφών* (συντομ. Ο.Υ.Κ.) ΣΥΝ. υποθαλάσσιος 2. (ειδικότ.) **υποβρύχιο** (το) βλ. λ. — **υποβρύχια** | **υποβρυχία** [1889] επίρρ. [ETYM. < αρχ. υποβρύχιος < υπο- + βρύχιος «βαθύς» < *βρύξ, -χος «βαθύς». Σε ό,τι αφορά την ετυμ. του *βρύξ, η πιθανότερη σύνδεση είναι με το ρ. *βρέχω*, αν δεχθούμε ότι η συνεσταλία βρ-gh- αντιπροσωπεύεται ως -υρ- (πβ. *άγειρω* - *αγώρης*). Στην περίπτωση αυτή το ρ. *βρέχω* θα είχε τη σημ. «βυθίζω»].

υπόγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το υπόγειο. [ETYM. < υπό(γειο) + μεγεθ. επίθημα -α].

υπογαλακτία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική ελάττωση του γάλακτος γυναικας που θηλάζει. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypogalactia].

υπογαστρικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με το υπογάστριο: ~ *χώρα*.

υπογάστριο (το) {υπογαστρί-ου | -ων} 1. ANAT. το κάτω μέρος του πρόσθιου τοιχώματος της κοιλίας, αυτό που εκτείνεται από τον αφαλό μέχρι την περιοχή της ήβης: το *θίμα έφερε βαθθ τραύμα στο ~ ΦΡ.* (μτφ.) *μαλακό υπογάστριο* το ασθενέστερο αμυντικώς τμήμα (κράτους, συνασπισμού, κόμματος, κοινωνίας κ.λπ.) 2. (σπάν.) ΝΑΥΤ. καθένα από τα μακριά ξύλα, με τα οποία υποστηρίζεται η γάστρα του προς καθέλκυση πλοίου, για να μην κλίνει προς μία πλευρά. [ETYM. < αρχ. ύπογαστριον < υπο- + -γαστριον < γαστήρ, -στρος].

υπογάστριος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) 1. ANAT. αυτός που σχετίζεται με το κάτω μέρος της κοιλίας: ~ *αρτηρία* | *φλέβα* 2. (ειδικότ.) **υπογάστριο** (το) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*.

υπογεγραμμένη (η) (ενν. *ιώτα*) (λόγ.) ΓΛΩΣΣ. σημείο (σχήματος μικρού γιώτα) που αποτελεί το σύμβολο του υποτακτικού φωνήεντος ι τον μακροφώνων διφθόγγων (ηι, αι, αι), το οποίο γράφεται κάτω από (υπο-γράφεται) τα μακριά φωνήεντα στην αρχαία, μεσαιωνική και λόγια γλώσσα, λ.χ. στη δοτική πτώση, στην υποτακτική, ενώ στη Ν. Ελληνική έχει καταργηθεί: *αποθήσκα, στενωρεία τη φωνή, τραγούδι, εν τη όια κ.λπ.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιώτα*.

[ETYM. Μτγ. παθ. παρακ. του αρχ. υπογράφω, που αποσπάστηκε από τη φρ. υπογεγραμμένη (ιώτα), πβ. νεολατ. iota subscriptum].

υπόγειο (το) {υπογει-ού | -ων} διαμέρισμα οικίας ή κτίσμα, του οποίου το δάπεδο βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια του εδάφους: στο ~ *έχομε βαρέλια με κρασί ΣΥΝ.* (λαϊκ.) *κατά(γ)ι* ANΤ. *απόγειο*, (λαϊκ.) *ανώ(γ)ι*. — (υποκ.) **υπογειαίκο** (το). [ETYM. < μτγν. ύπόγειον, ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. ύπόγειος].

υπόγειος, -α, -ο 1. αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από το έδαφος, κάτω από την επιφάνεια της γης: ~ *κρύπτις* | *αίθουσα* | *έκρηξη* | *πυρηνική δοκιμή* | *διάβαση* | *ποταμός* | *πρόπη* | *βλαστός* | *καρπός* | *καλώδιο* (που έχει κατασκευαστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να αντέχει

στις συνθήκες ταφής και ακαμψίας μέσα στο έδαφος για μεγάλο χρονικό διάστημα) | *όργανα* (τα όργανα του φυτού που αναπτύσσονται μέσα στο έδαφος) | *όδατα* (το νερό που απαντά κάτω από την επιφάνεια της γης, όπου καταλαμβάνει εν μέρει ή εξ ολοκλήρου τους κενούς χώρους στα εδάφη ή τα γεωλογικά στρώματα) | *ρευμάτα* ANT. υπέργειος, επίγειος 2. (ειδικότ.) *υπόγειος (σιδηροδρομικός)* δίκτυο σιδηροδρομικών γραμμών κάτω από την επιφάνεια της γης για την εξυπηρέτηση των μετακινήσεων στις μεγαλουπόλεις: *παίρνω | ταξιδεύω με τον ~ || σταθμός του ~ || ο ~ του Λονδίνου | της Μόσχας | του Παρισιού* SYN. μετρό 3. (ειδικότ.) *υπόγειο* (το) βλ. λ. 4. (μτφ.) αυτός που δεν είναι εμφανής, που γίνεται κρυφά, συχνά και δόλια: *γίνονται ~ διεργασίες για την επίτευξη συμφωνίας || «οι πόθοι μας ακολουθούν - διαδρομές»* (Δ. Σαββόπουλος) || προσπαθούν να τον *πλήξουν με ~ ενέργειες* || αυτό το κόμμα *ακολουθεί την τακτική των ~ συνεργασιών με άλλα κόμματα*. — υπόγεια | υπογείως *πίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. γη. [ETYM < αρχ. υπόγειος < υπο- + -γειος < γη, πβ. κ. *έπι-γειος*].

υπογείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το να γίνεται κάτι υπογείωσις: η - *σιδηροδρομικών γραμμών* | *μιας οδού*. — υπογειώω η. υπογείωσις (το) {υπογειώνω-ου | -ων} (λόγ.) μικρό γένι στο πηγούνι, συχνά μόνο στην άκρη του πηγουνιού. [ETYM < μτγν. *υπογείωσις* < υπο- + -γειωσις < γένειον (βλ. κ. *γένι*)].

υπογεννητικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η πτώση της γεννητικότητας, δηλ. η μείωση των ετησίων γεννήσεων σε χώρα ή περιοχή, η οποία μακροπρόθεσμα μπορεί να οδηγήσει σε αντίστοιχη μείωση του πληθυσμού της χώρας ή της περιοχής· κατ' αντιδιαστολή προς την υπεργεννητικότητα. [ETYM Απόδ. του γαλλ. *dénatalité*].

υπογλυκαιμία (η) (ορθότ. *υπογλυκαιμία*) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ παθολογική ελάττωση της περιεκτικότητας του αίματος σε σάκχαρο (γλυκόζη) ANT. υπεργλυκαιμία. ΣΧΟΛΙΟ λ. αίμα, *γλυκαιμία*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoglycaemia].

υπογλυκαιμικός, -η, -ό (ορθότ. *υπογλυκαιμικός*) 1. αυτός που σχετίζεται με την υπογλυκαιμία: ~ *κόμμα* | *σύνδρομο* || *πέφτω* - *σοκ* 2. αυτός που προκαλεί υπογλυκαιμία, δηλ. που είναι ικανός να μειώσει την ποσότητα του σακχάρου στο αίμα: ~ *φάρμακο* 3. (ειδικότ.) *υπογλυκαιμικός (ο), υπογλυκαιμική (η)* πρόσωπο που πάσχει από υπογλυκαιμία, που εμφανίζει συχνά κρίσεις υπογλυκαιμίας. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypoglycaemic].

υπο γλυκός, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι λίγο γλυκός, αυτός που έχει ελαφρώς γλυκιά γεύση: ~ *καρμέλα* | *σάλτσα* | *σιρόπι* | *φάρμακο* SYN. γλυκούτσικος ANT. υπόπικρος, πικρούτσικος. [ETYM < αρχ. *υπόγλυκος*, κατά το απλό *γλυκός*].

υπογλώσσιο (το) {υπογλώσσι-ου | -ων} κάθε φαρμακευτικό σκεύασμα που διαλύεται κάτω από τη γλώσσα του ασθενούς, για να επιτευχθεί ταχύτερη επενέργεια. [ETYM Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. *υπογλώσσιος*].

υπογλώσσος, -α, -ο [αρχ.] 1. ANAT. αυτός που βρίσκεται κάτω από τη γλώσσα: ~ *αρτηρία* | *αδένας* (διπλός σιαλογόνος αδένας στην πρόσθια περιοχή του στόματος) | *νεύρο* (κρανικό κινητικό νεύρο, το οποίο ελέγχει τους μυς της γλώσσας και το δάπεδο του στόματος) 2. αυτός που τοποθετείται κάτω από τη γλώσσα: ~ *φάρμακο* | *δισκίο* 3. (ειδικότ.) *υπογλώσσιο* (το) βλ. λ.

υπογνάθιος, -α, -ο [1898] ANAT. 1. αυτός που βρίσκεται κάτω από τη γνάθο: - *γάγγλιο* 2. *υπογνάθιος αδένας* (ο) *σιαλογόνος* αδένας που βρίσκεται στην εσωτερική επιφάνεια της κάτω γνάθου, μπροστά από τη βάση της γλώσσας. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *sous-maxillaire*].

υπογοναδιόμος (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ενδοκρινική διαταραχή, η οποία χαρακτηρίζεται από μειωμένη λειτουργική δραστηριότητα των σεξουαλικών αδένων και συνοδεύεται από καθυστέρηση της αύξησής τους στο σώματος και της ανάπτυξης των γεννητικών οργάνων: *θηλυκός* | *αρσενικός* ~. [ETYM < υπο- + *γονάδα* (< *γόνος*) + παραγ. επίθημα -ισμός, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypogonadism].

υπογονάτιο (το) [μτγν.] {υπογονατί-ου | -ων} 1. ΕΚΚΛΗΣ. το επιγονάτιο 2. μαξιλάρι το οποίο τοποθετείται κάτω από τα γόνατα αυτού που γονατίζει.

υΠογονιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} η μειωμένη γονιμότητα. υπο *γραμμή* (η) [1898] γραμμή που σύρεται κάτω από λέξη ή φράση, για να δηλώσει ότι το σημείο αυτό πρέπει να προσεχθεί, δηλ. να διαβαστεί με έμφαση ή να τυπωθεί με διαφορετικά στοιχεία.

υπογραμμίζω (η) μ. μετβ. [1860] {υπογράμμισ-α, -ηκα, -μένος} 1. σύρω γραμμή κάτω από (γραμμένες ή τυπωμένες λέξεις ή φράσεις), για να επισύρω την προσοχή του αναγνώστη σε αυτές: *υπογράμμισα τα ρήματα του κειμένου και σημείωσα σε ποια φωνή και διάθεση ανήκουν* 2. (μτφ.) τονίζω ιδιαίτερα (κάτι), αποδίδω μεγάλη έμφαση σε αυτό: *ο υπουργός υπογράμμισε τη σπουδαιότητα των νέων μέτρων* || η *πράξη* του υπογραμμίζει το ενδιαφέρον του για *ένα* || *πρέπει να υπογραμμίσουμε το γεγονός ότι οι συνθήκες δεν είναι ευνοϊκές για την εφαρμογή του σχεδίου μας* SYN. εξαιρώ, επισημαίνω. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *souligner*].

υπογραμμίω (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. το χάραγμα ή η σημείωση γραμμής κάτω από λέξεις ή φράσεις, κυρ. για την επισήμανση της σπουδαιότητάς τους, του ενδιαφέροντος τους, για τον εντοπισμό τους μέσα στο κείμενο κ.λπ. 2. (συνεκδ.) η γραμμή που χαράσσεται ή σημειώνεται κάτω από λέξεις ή φράσεις: *αραιή* | *διακεκομμένη* | *διπλή* | *κόκκινη* ~ || ~ με *στυλό* | με *μολύβι* 3. (μτφ.) η έμφαση, ο ιδιαίτερος τονισμός (ενός σημείου): η - *της συμβολής* του ήταν και η *πλέον επίσημη επιβράβευση της όλης των προσπάθειάς* || η ~ των τριών αυτών παραγόντων δεν *συνιστά υποτίμηση των υπο-*

λοίπων SYN. επισήμανση. — (υποκ.) **υπογραμμισούλα** (η).

υπογραμμιστής (ο) μαρκαδόρος, συνήθ. με χοντρή μύτη και φωσφορέα χρώματος, που χρησιμοποιείται για την επισήμανση χωρίων σε κείμενο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *underliner*].

υπογραμμός (ο) μόνο στη ΦΡ. *τόπος και υπογραμμός* για άνθρωπο με υποδειγματική συμπεριφορά, στον οποίο δεν μπορούμε να προσάψουμε τίποτα, αλλά αποτελεί πρότυπο για τους άλλους: *είναι συνεπέστατος στις υποχρεώσεις του*, ~. [ETYM < μτγν. *υπογραμμός*, αρχική σημ. «πινακίδα αλειμμένη με κερί, στην οποία ο μαθητής έπρεπε να αντιγράψει ακριβώς από κάτω ό,τι είχε γράψει ο δάσκαλος», < αρχ. *υπογράφω*].

υπογραφή (η) 1. η ιδιόχειρη και συνήθως ιδιόρρυθμη αναγραφή του ονοματός και του επωνύμου προσώπου, που ισχύει ως διακριτικό του εν λόγω προσώπου: η - *του είναι αναγνωρίσιμη* || *έχει παράξενη | περιπλοκή | καλλιγραφική ~* || *αντιγράφω την ~ κάποιου* || *γνησιότητα* | *πλευστηγράφηση υπογραφής* 2. η παραπάνω ιδιόχειρη ή τυποποιημένη (σε σφραγίδα) αναγραφή του ονοματεπώνυμου κάποιου, που τίθεται από τον ίδιο στο τέλος κειμένου, για να δηλώσει ότι το κείμενο ανήκει σε αυτόν ή ότι το εγκρίνει και το αποδέχεται: *βάζω την ~ μου σε έγγραφο* || για να επικυρωθεί η αίτηση, *χρειάζεται και η ~ του προϊστάμενου* || *εγκωρώ* | *μεταβιβάζω* κάτι *βάζοντας την ~ μου* - ΦΡ. (α) *δίνω* | *βάζω την υπογραφή μου για (κάποιον | κάτι)* (μτφ.) *εγγυώμαι* για (κάποιον/κάτι) (β) *δεν ξέρω ούτε την υπογραφή μου να βάλω* *είμαι εντελώς αγράμματος* (γ) *βάζω την υπογραφή μου* | *υπογράφω και με τα δυο μου χέρια* συμφωνώ απολύτως, είμαι απολύτως σίγουρος ή σύμφωνα, το αποδέχομαι πλήρως (δ) *συγκεντρώνω* | *μαζεύω υπογραφές* συγκεντρώνω σε έντυπο τις υπογραφές μελών ενός συνόλου ως αποδείξη της συμφωνίας τους με συγκεκριμένο αίτημα που θέτει φορέας, ομάδα προσώπων ή μεμονωμένο πρόσωπο: *ο εξορραϊστικός σύλλογος της περιοχής συγκέντρωσε υπογραφές για την απολακρυσή των οίκων ανοχής* | *μαζεύω υπογραφές για την απελευθέρωση ενός πολιτικού κρατούμενου* (ε) *βάζω την υπογραφή μου φαρδιά-πλατιά* για κάποιον που υπογράφει με τρόπο που η υπογραφή του να καταλαμβάνει πολύ χώρο (στ) (λαϊκ.) *πέφτουν οι υπογραφές* (κάποιοι) υπογράφουν (συμβόλαιο, συμφωνία κ.λπ.): *αύριο-μεθαύριο ~ και ολοκληρώνεται η μεταγραφή του παίκτη στην ομάδα* 3. (κατ' επέκτ.) η έγκριση ή επικύρωση εγγράφου με αναγραφή σε ορισμένο σημείο του ονοματεπώνυμου, λ.χ. του εγκρίνοντος: *έγινε τμηματάρχης στην τράπεζα και έχει δικαίωμα υπογραφής* 4. (κατ' επέκτ.) η επίσημη πράξη επικυρώσεως συμφωνίας που έχει συναφθεί προηγουμένως: ~ *συνθήκης* | *συμβολαίου* | *σύμβασης* | *πρωτοκόλλου συνεργασίας* SYN. συνομολόγηση 5. (κατ' επέκτ.) η υπόσχεση ή διαβεβαίωση που έχει δώσει (κάποιος), η προσωπική δέσμευσή (για κάτι): *είναι αξιόπιστος άνθρωπος που ξέρει να τιμά την ~ του* || *ό,τι πει είναι συμβόλαιο, δεν θ' αρνηθεί ποτέ την ~ του*. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «γραπτή κατηγορία, απόφαση», < *υπογράφω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. (πβ. Ιωάνν. Χρυσ. *Θωμλία* 40. 2: *ούτω πιστεύω... και δι' υπογραφής ομολογώ*)].

υπογράφω ρ. μετβ. {υπέγρανα, υπο-γράφηκα κ. -γράφηκα (κ. λόγ. υπεγράφη, -ης, -η... μτχ. υπογραφείς, -είσα, -έν), -γεγραμμένος} 1. *βάζω* την υπογραφή μου (στο τέλος κειμένου ή σε ευδιάκριτο σημείο καλλιτεχνικού έργου, για να δηλώσω ότι ανήκει σεμένα ή εγκρίνω/συμφωνώ το περιεχόμενο του): - *έγραφα* | *αίτηση* | *δήλωση* | *επιταγή* || *με το πραγματικό μου όνομα* | *με άλλο όνομα* | *με το αίμα μου* || *όσοι είναι αγράμματοι ως υπογράφουν με έναν σαυρό* || *ο πίνακας αναγνωρίζεται ότι ανήκει στον ζωγράφο, αλλά δεν είναι υπογραμμένος* - ΦΡ. (α) *υπογράφω τη θανατική μου καταδίκη* προκαλώ με τις πράξεις μου τον θάνατο μου, τη δολοφονία μου (επειδή προκαλώ ή βλάπτω τα συμφέροντα κάποιων, συνήθ. παρανόμων): *είναι γνωστό ότι όποιο μέλος αυτών των συμμοριών συνεργάσει με την αστυνομία, υπογράφει αυτόματα και τη θανατική του καταδίκη* (β) *υίρο-Υράφω* | *βάζω την υπογραφή μου φαρδιά-πλατιά* βλ. λ. *υπογραφή* 2. εμφανίζομαι ως ο δημιουργός (πνευματικού έργου): *το βιβλίο υπογράφει γνωστός κοσμικογράφος* || *την ταινία υπογράφει ένας άγνωστος σκηνοθέτης* 3. (κατ' επέκτ.) *δίνω* την έγκρισή μου για (κάτι) ή δηλώνω επίσημα την αποδοχή (κάποιου πράγματος): *υπογράφω* και *εγώ* αυτό το *σχέδιο* | *αυτή την προσπάθεια* || *μάλιστα, φίλε μου, αυτό το ~!* SYN. εγκρίνω, αποδέχομαι, επικυρώνω ANT. αρνούμαι, απορρίπτο: ΦΡ. *υπογράφω και με τα δυο μου χέρια* βλ. λ. *υπογραφή* 4. (κατ' επέκτ.) επικυρώνω, καθιστώ κάτι έγκυρο με επίσημο τρόπο δηλώνοντας ότι συμφωνώ με το περιεχόμενο του: ~ *συνθήκη* | *συμβόλαιο* | *συμφωνία* | *σύμβαση* | *προσύμφωνο* || *οι εμπόλεμες πλευρές αποφάσισαν να υπογράψουν συνθήκη ειρήνης πενταετούς διάρκειας* SYN. συνομολογώ ANT. ακυρώνω 5. (ειδικότ.) ΑΘΛ. συμφωνώ επίσημα να ενταχθώ σε ένα σωματείο | σύλλογο: *από ώρα σε ώρα ο διεθνής επιθετικός υπογράφει σε ομάδα του εξωτερικού* 6. (σπάν.-μεσοπαθ. *υπογράφωμαι*) *βάζω* την υπογραφή μου κάτω από κείμενο 7. (κυριολ.-σπάν.) γράφω (κάτι) κάτω από (κάτι άλλο) (πβ. λ. *προσγράφω*) 8. (ειδικότ. για πρόσ. η μτχ. *υπογεγραμμένος, -η*) ως στερεότυπη έκφραση εγγράφου που τίθεται πάνω από το όνομα αυτού που βάζει την υπογραφή του: *ο (κάτωθι) ~ δηλώνει υπεύθυνα ότι...* 9. (ειδικότ.) *υπογεγραμμένη* (η) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ETYM αρχ., αρχική σημ. «γράφω από κάτω (σε νήφισμα)», < υπο- + *γράφω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

υπόγειος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.-σπάν.) μόνο στη ΦΡ. *εξ υπόγειο* (*εξ υπόγειου*, Ξενοφ. *Κύρου Ανάβ.* 6.1.43) πρόχρησ. τα με μέσο που διατίθενται τη στιγμή αυτή, χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία. [ETYM < αρχ. *υπόγειος* «αφινίδιος - πρόσφατος» < υπο- + -γειος < *γή «κρυπτότητα, καμπύλη» (βλ. λ. *εγγήη*)].

ΓΛΩΣΣ. διακριτικό σημείο με μορφή κόμματος, το οποίο τίθεται στο αναφορικό *ό,τι*, για να διακρίνεται από το ειδικό *ότι*. [ETYM < μγν. *υποδιαστολή* «σύντομη παύση - χώριση μεταξύ λέξεων (για να αποφευχθεί εσφαλμένη ανάγνωση)» < *υπο-* + *διαστολή*].

υποδιεύθυνση (η) [1833] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} 1. το αξίωμα και το έργο του υποδιευθυντή (βλ.λ.): *μόλις πριν από έναν μήνα ανέλαβε την υποδιεύθυνση* 2. υπηρεσία, συνήθ. αυτοτελής, που αποτελεί υποδιάρρηση τής διευθύνσεως, αλλά θεωρείται ευρύτερη του τμήματος: ~ *διοικητικών υπαλλήλων/τεχνικών*.

υποδιευθυντής (ο) [1833] {κλιτ. υποδιευθυντά, υποδιευθύντρια (η) [1863] {υποδιευθυντριών} 1. ο αμέσως κατώτερος του διευθυντή στην υπαλληλική ιεραρχία υπηρεσίας, οργανισμού κ.λπ., και ο αντίστοιχος βαθμός: *όταν απουσιάζει ο διευθυντής, τον αναπληρώνει στα καθήκοντα του ο ~* 2. ο προϊστάμενος υποδιεύθυνσης. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *sous-directeur*].

υποδίκια (η) [1886] {χωρ. πληθ.} NOM. 1. η κατάσταση του υποδίκου, το να είναι κανείς υπόδικος (βλ.λ.) 2. (κατ' επέκτ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είναι κανείς υπόδικος.

υπόδικος, -η, -ο [αρχ.] 1. NOM. πρόσωπο εναντίον του οποίου εκκρεμεί κατηγορία 2. (μτφ.) αυτός που βαρύνεται με κατηγορίες, που θεωρείται υπεύθυνος για κάτι: *οι αποστάτες είναι - στη συνείδηση του λαού ΣΥΝ. υπόλογος, υπεύθυνος*.

υποδιοίκηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. το αξίωμα και το έργο του υποδιοικητή 2. η υποδιάρρηση διοικήσεως, που διαθέτει μερική τουλάχιστον αυτοτέλεια.

υποδιοικητής (ο) [μγν.] {κλιτ. υποδιοικητά} 1. το πρόσωπο που βρίσκεται στην ιεραρχία αμέσως μετά την διοικητή, τον οποίο και αναπληρώνει σε περίπτωση που απουσιάζει ή κωλύεται 2. ο προϊστάμενος υποδιοίκησης 3. ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός στρατιωτικής μονάδας ή υπηρεσίας, αμέσως κατώτερος ιεραρχικά από τον διοικητή: *ο ταγματάρχης εκτελεί χρέη υποδιοικητή στη μονάδα μας*.

υποδιπλασιάζω ρ. μετβ. {υποδιπλασιάζω, -ηκα, -μένος} μειώνω (κάτι) στο μισό (συχν. μεσοπθ.): *τα έσοδα τους φέτος υποδιπλασιάστηκαν*. — υποδιπλασιασμός (ο).

[ETYM < μγν. *υποδιπλασιός* «μειωμένος κατά το ήμισυ» < *υπο-* + *διπλασιός*^]

υποδομή (η) 1. το σύνολο των οικονομικών, τεχνικών, πολιτισμικών κ.λπ. προϋποθέσεων και προδιαγραφών ή προπαρασκευών που απαιτούνται για την εκτέλεση έργου, την ανάπτυξη τομέα κ.λπ.: *δεν μπορεί να σημειωθεί ανάπτυξη του τουρισμού χωρίς την κατάλληλη ~, δηλ. συγκοινωνίες, ξενοδοχεία, τηλεπικοινωνίες κ.λπ.* || *στόχος του υπουργείου είναι να θέσει τις βάσεις, να δημιουργήσει την κατάλληλη ~ για την προσέλκυση ξένων επενδυτών* || η *κυβέρνηση προωθεί την υλοποίηση έργων υποδομής ΣΥΝ. βάση, υπόβαθρο* 2. (α) το τμήμα δομικού έργου που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια του εδάφους ANT. ανωδομή (β) δομική κατασκευή που χρησιμεύει ως βάση μεγαλύτερου τεχνικού έργου 3. (συνεκδ.) το κεφάλαιο του τεχνικού τομέα που ασχολείται με την κατασκευή σιδηροδρόμων, εξετάζοντας ειδικότερα τα σχετικά με τη χάραξη ή την επιχωμάτωση των σιδηροδρομικών οδών 4. (στον μαρξισμό) η βάση (βλ.λ.).

[ETYM < αρχ. *υποδομή* «αντιρροστική, τοίχος» < *υπο-* + *δομή*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. *substructure*].

υποδόριος, -α, -ο [1869] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από την επιδερμίδα, δηλ. την επιφάνεια του δέρματος: ~ *ιστός* | *αιμάτωμα* | *εμφύσημα* | *έγερση* | *ένεση ΣΥΝ. υποδερμικός ANT. επιδερμικός*. — **υποδόρια** | **υποδόριος** [1888] επίρρ. [ETYM < *υπο-* + *δόριος* < αρχ. *δορά* (βλ.λ.)].

υπόδουλος, -η, -ο [μγν.] αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση δουλείας, που υπόκειται σε ξένη κυριαρχία: ~ *έθνος* || *οι Έλληνες ήταν 400 χρόνια υπόδουλοι στους Τούρκους ΣΥΝ. υποτελής, σκλαβωμένος ANT. ελεύθερος, ανεξάρτητος, αδούλωτος*.

υποδούλωνο ρ. μετβ. [μεσν.] {υποδούλω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάποιον) υπόδουλο (βλ.λ.): ~ *λαό* | *έθνος* | *πληθυσμό ΣΥΝ. σκλαβώνω ANT. απελευθερώνω, λυτρώνω*.

υποδούλωση (η) [1856] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποστέρηση τής ελευθερίας και τής ανεξαρτησίας (κάποιου), ώστε να καθίσταται δούλος ή να εξαρτάται πλήρως από (κάτι): η ~ *των Ελλήνων στους Τούρκους* || η ~ *του σύγχρονου ανθρώπου στον καταναλωτισμό ΣΥΝ. σκλάβωμα, υποταγή, καθυπόταξη ANT. απελευθέρωση, λύτρωση, υποδοχέας* (ο) {-α κ. -εως | -είς, -εών} 1. (γενικά) αυτός που υποδέχεται (κάποιον/κάτι): «η γη *θεωρείται συμβολικά ως ~ των νεκρών σομάτων*» (εφημ.) 2. (α) ΤΕΧΝΟΛ. χώρος ή δοχείο στο οποίο αποστράγγονται και συγκεντρώνονται γνρά ή κοριοποιημένα υλικά (β) τμήμα μηχανήματος, συσκευής, κατασκευής κ.λπ., ειδικά κατασκευασμένο για να δέχεται άλλο όργανο ή τμήμα ΣΥΝ. *υποδοχή* 3. ΒΙΟΛ. ειδικό τμήμα τής μεμβράνης του κυττάρου, με το οποίο συνδέεται μια ουσία, που «πιρά» στη λειτουργία του κυττάρου: *ορμονικά ~*. [ETYM. < μγν. *υποδογείς* < αρχ. *υποδέχομαι*. Ο βιολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. *receptor*]. **υποδοχή** (η) 1. (για πρόσ.) το να υποδέχεται κανείς (κάποιον που έρχεται), η φιλοξενία ή/και η απόδοση τιμών σε προσκεκλημένο ή επισκέπτη σύμφωνα με τους τύπους και τα έθιμα: *αίθουσα* | *χώρος υποδοχής* || *ετοιμάζουμε ~ στον κανονόρρο μας προϊστάμενο* || *πήγαν όλοι στον σταθμό για την ~ του ξενιτευμένου* || *ετοιμάζω τα δωμάτια για την ~ των ξένων* || *οι κάτοικοι τής πόλης επεφύλαξαν θερμή ~ στον υπουργό ΣΥΝ. προϋπάντηση, καλωσόρισμα, δεξίωση, φιλοξενία ANT. αποχαριστικός* 2. (συνεκδ.) ο χώρος ή το τμήμα κτηρίου, στο οποίο δέχεται κανείς ξένους: *περάστε, σας παρακαλώ, στην ~ ΣΥΝ. ρεσεψιόν* 3. ο τρόπος ή η διάθεση με την οποία αντιμετωπίζει κανείς

κάτι καινούργιο: *το βιβλίο του έτυχε ενθουσιώδους ~ από κριτικούς και κοινό* || *ψυχρή* | *χαμηρή* ~ *του νέου κόμματος από τα Μ.Μ.Ε.* || *κορωνώνονται οι εκδηλώσεις για την ~ του καινούργιου χρόνου* 4. ΤΕΧΝΟΛ. τμήμα ή κοίλωμα μηχανήματος, συσκευής, κατασκευής κ.λπ., προορισμένο να δέχεται άλλο όργανο ή τμήμα του μηχανήματος ή τής συσκευής: *στο πίσω μέρος τής συσκευής υπάρχει μια ~ για την τοποθέτηση του εξαρτήματος ΣΥΝ. υποδοχέας* 5. ΑΘΛ. (στο βόλεϊ) ο τρόπος με τον οποίο δέχεται και χειρίζεται τη μπάλα ένας παίκτης: *της μπάλας ύστερα από σερβίς*. [ETYM < αρχ. *υποδοχή* < *υποδέχομαι*].

υποδόχομαι ρ. μετβ. αποθ. {υποδόθηκα} (λόγ.) υποκρίνομαι ορισμένο χαρακτήρα, παριστάνω (άλλο πρόσωπο): *ο ηθοποιός που υποδύεται τον Άμλετ επανέθηκε από τους κριτικούς ΣΥΝ. παίζω, ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, μπαίνω*. [ETYM. < αρχ. *υποδύω* | -ομαι < *υπο-* + *δύω* (βλ.λ.)].

υποείδος (το) [1886] {υποείδ-ους | -η, -ών} 1. ΒΙΟΛ. υποκατηγορία του είδους, στην οποία ανήκουν μέλη με ορισμένα γνωρίσματα, που τα διακρίνουν από άλλα αντίστοιχα του είδους και συγκροτούν μια αναπαραγωγική ομάδα 2. (γενικότερ.) υποδιάρρηση ενός είδους: *κινηματογραφικά ~ είναι οι διάφορες υποδιάρσεις, π.χ. του θρίλερ*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *sous-espèce*].

υποεκπαιδύω ρ. μετβ. {υποεκπαιδύω-σα, -θηκα, -μένος} παρέχω ελλιπή εκπαίδευση: *όποιοι δεν έχει ολοκληρώσει τις γυμνασιακές του σπουδές θεωρείται υποεκπαιδευμένος*. — **υποεκπαιδευση** (η).

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *undereducate*].

υποεκπροσώπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η περιορισμένη (αριθμητικά ή/και ποιοτικά) εκπροσώπηση: η ~ *του συλλόγου μας στο δευτεροβάθμιο όργανο*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *underrepresentation*].

υποεκτιμώ ρ. μετβ. {υποεκτιμάω... | υποεκτιμήσω, -ώμα, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} αποδίδω σε (κάτι) αξία μικρότερη από αυτή που πράγματι έχει: ~ *μέγεθος* | *ποσότητα* | *ποιότητα ΣΥΝ. υποτιμώ ANT. υπερεκτιμώ, υπερτιμώ*. — **υποεκτίμηση** (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *underestimate*].

υποενοτήτα (η) {υποενοτήτων} η ενότητα που περιλαμβάνεται σε μία ευρύτερη ενότητα (βιβλίου, άρθρου κ.λπ.). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *subsection*].

υποεπιτροπή (η) επιμέρους ομάδα ευρύτερης επιτροπής που ασχολείται με κάποιο ειδικό θέμα: η ~ *εξωτερικών υποθέσεων τής αμερικανικής γερουσίας* || *εντός των ημερών θα συσταθεί μια ~ που θ' ασχοληθεί με το θέμα*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *subcommittee*].

υποζύγιο (το) {υποζυγί-ου | -ων} (λόγ.) ζώο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων, την έλξη τροχοφόρων και άλλες βαριές εργασίες: *τροφή* | *κατάλυμα υποζυγίων*. [ETYM. < αρχ. *υποζύγιον* < *υπο-* + *ζύγιον* < *ζυγός*].

υποζητητικός, -η, -ό αυτός που σχετίζεται με τους υποήχους και τις εφαρμογές τους: *σύγχρονα ~ αεροσκάφη*. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *infrasonore*].

υπόηχος (ο) {υποήχ-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) κύματα που έχουν συχνότητα χαμηλότερη από το όριο τής ανθρώπινης ακουστικής αντίληψης, δηλ. κάτω από 20 χερτς περίπου. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *infrason*].

υποθάλαμος (ο) [1889] {υποθαλάμου | χωρ. πληθ.} ANAT. περιοχή του διάμεσου εγκέφαλου, που βρίσκεται κάτω από τον θάλαμο (βλ.λ.) και πάνω από την υπόφυση (βλ.λ.). — **υποθαλάμιος**, -α, -ο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *hypothalamus*].

υποθαλάσσιος, -α, -ο [1867] αυτός που βρίσκεται ή γίνεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας: ~ *λιβάδι* | *όρος* | *χάσμα* | *κοιλιά* | *έρευνα* | *γεώτρηση ΣΥΝ. υποβρύχιος, ενάλιος*. — **υποθαλάσσια** επίρρ.

υποθάλαμο ρ. μετβ. {υπέθαλψα} (λόγ.) 1. τρέφω και προστατεύω (κά* ποίον) κρυφά και συνήθ. παρά τις επιταγές των νόμων: ~ *ληστή Γ εγκληματία* | *αντάρτη* || *κατηγορείται ότι υπέθαλψε τον δραπέτη ΣΥΝ. συντηρώ, κρύβω ANT. προδίδω, καταδίδω* 2. συμβάλλω έμμεσα στη διατήρηση ή την έξαψη (πάθους, αρνητικού συναισθήματος κ.λπ.), ενισχύω κρυφά (καταστροφική πράξη ή δραστηριότητα): ~ *ταραχές* | *ανισορροπία* | *έχθρα* | *μίσος* | *τη ριζοδοξία* | *τη ματαιοδοξία κάποιου* || η *αντιπολίτευση υποθάλλει τις απεργίες των δημοσίων υπαλλήλων και των καθηγητών* || *με τα άρθρα του υποθάλλει το ενδιαφέρον του κοινού για σκάνδαλα ΣΥΝ. υποκινώ, υποδαλίω, αναμοχλεύω ANT. κατασιγάω*.

[ETYM. < αρχ. *υποθάλλω* «θερμαίνω εσωτερικά» < *υπο-* + *θάλλω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μγν.].

υπόθαληνη (η) [1841] 1. η κρυφή παροχή τροφής και προστασίας (σε κάποιον) κρυφά και συνήθ. παρά τις επιταγές των νόμων: ~ *εγκληματία* | *τρομοκράτη* 2. η έμμεσα διατήρηση ή έξαψη πάθους, αρνητικού συναισθήματος, η κρυφή ενίσχυση (αρνητικού συναισθήματος) ή καταστροφικής δραστηριότητας: η ~ *των ταραχών* | *τής έχθρας* | *τής απειθαρχίας ΣΥΝ. υποκίνηση, υποδαλίωση, αναμοχλεύση*.

υπόθεμα (το) [μγν.] {υποθέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. καθετί η τοποθετείται κάτω από (κάτι άλλο) και χρησιμεύει ως βάση ή υποστηρίγματα ΣΥΝ. θεμέλιο, υπόστρωμα, υπόβαθρο 2. ΙΑΤΡ. στερεό φαρμακευτικό παρασκεύασμα που εισάγεται με το χέρι ή με τη βοήθεια ειδικού εργαλείου στον προκτό ή στον κόλπο ΣΥΝ. υπόθετο 3. ΒΟΤ. το κατώτερο τμήμα του κορμού ενός δέντρου, το οποίο φέρει τις ρίζες και στο οποίο προσκολλάται το εμβόλιο κατά τον εμβολιασμό, δίνοντας νέο φυτό.

υποθερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {υποθερμάω-να, -θήκα, -μένος} 1. θερμαίνω (κάτι) ελαφρώς, ζεσταίνω λίγο: ~ *νερό* ANT. υπερθερμαίνω 2.

(μτφ.) συντηρή ή ενισχύω κρυφά (συναίσθημα, πάθος, δραστηριότητα κ.λπ.) ΣΥΝ. υποκινό, υποθάλλω, υποδανιλίζω, αναμοχλεύω ANT. κατασιγάω.

υποθερμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ 1. πτώση της θερμοκρασίας του σώματος κάτω από το φυσιολογικό όριο, δηλ. κάτω από 36,5° Κελσίου, που παρατηρείται σε περίπτωση παρατεταμένης έκθεσης στο ψύχος ή εμφανίζεται ως σύμπτωμα ορισμένων δηλητηριάσεων (λ.χ. από βαρβιτουρικά) ή λοιμωδών νοσημάτων, όπως λ.χ. η χολέρα, η σηψαιμία κ.ά.: έχω | εμφανίζω ~ ANT. υπερθερμία, πυρετός 2. **τεχνητή υποθερμία** τεχνητή ελάττωση της θερμοκρασίας του σώματος για τη μείωση της αιμορραγίας και τη διευκόλυνση χειρουργικών επεμβάσεων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypothermia].

υποθερμικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την υποθερμία: ~ σύμπτωμα ANT. υπερθερμικός 2. (για πρόσ.) αυτός που εμφανίζει υποθερμία: ~ ασθενής ANT. υπερθερμικός 3. ΓΕΩΛ. (α) (για πετρογενετικές και μεταλλογενετικές διεργασίες) αυτός που συντελεί σε συνθήκες σχετικά υψηλών θερμοκρασιών (300°-500° Κελσίου) και πιέσεων (β) **υποθερμικό μετάλλευμα** συγκέντρωση μεταλλικών ορυκτών, η οποία σχηματίζεται σε σχετικά υψηλές θερμοκρασίες και πιέσεις από τη δράση υδατικών διαλυμάτων που περιέχουν μέταλλα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypothermic].

υπόθετος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που είναι λίγο θερμός, κάπως ζεστός ΣΥΝ. (καθήμε) ζεστότσικος, χλιαρός ANT. υπέρθετος, θερμότετος, διάπυρος, καυτός 2. ΓΕΩΛ. αυτός που έχει θερμοκρασία μικρότερη από 30° Κελσίου: ~ νερό | (ιαματική) πηγή. ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα.

υπόθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. αυτό που υποθέτει κανείς, καθετί το οποίο εκλαμβάνει κανείς ως δεδομένο ή πραγματικό, για να καταλήξει σε συμπεράσμα: καθετί που χρησιμεύει ως βάση σκέψης, συζήτησης, ενέργειας κ.λπ.: δεν είμαι σίγουρος γι' αυτό, για ~ κάνω || σωστή | ασφαλισμένη ~|| οι ~ μας επιβεβαιώθηκαν πλήρως || οι υποθέσεις σου βασίζονται μόνο σε υποθέσεις, δεν έχουν πραγματική βάση ΣΥΝ. εικασία, ΦΡ. (α) (λόγ.) επί τη υποθέσει (επί τη υποθέσει) αν υποθεθεί ότι..., αν δεχτούμε ως ενδεχόμενο ότι... (β) **υπόθεση εργασίας** υποθετική κατάσταση που για λόγους επαγγελματικών ή επιστημονικών αντιμετωπίζεται ως πραγματική, ώστε να εξεταστούν οι πιθανοί τρόποι αντιμετώπισης της 2. (ειδικότ. στην επιστήμη) η ευρετική μέθοδος που συνίσταται στη διατύπωση αληθοφανούς εικασίας για την εξήγηση φυσικών, κοινωνικών, πολιτισμικών κ.λπ. φαινομένων, η οποία πρέπει να επαληθευτεί με την παρατήρηση και το πείραμα και μπορεί να μετεξελιχθεί σε θεωρία, αν διαθέτει εύρος και ερμηνητική επάρκεια: διατυπώνω ~ 3. το αντικείμενο συζήτησης, ασχολίας, έρευνας, φροντίδας κ.λπ., κάθε ζήτημα που απασχολεί τον άνθρωπο: αυτό που μου ζητάς δεν είναι εύκολη ~ || δύσκολη | μεγάλη | ζορική - || αυτό είναι δική σου ~, όχι δική μου (δηλ. αφορά εμένα) || αυτό είναι προσωπική μου ~ και δεν σε αφορά ~|| αυτή είναι όλη κι όλη η ~|| το πρόβλημα είναι ασημαντό, είναι ~ πέντε χιλιάδων δραχμών || οι συνομιλίες πήγαιναν καλά, αλλά όταν φθάσαμε στην ~ του δανείου, διαφανήσαμε || αυτό το σχέδιο είναι χαμένη ~| δεν πρόκειται να πετύχει ΣΥΝ. θέμα, ζήτημα, πρόβλημα 4. (ειδικότ.) σοβαρό ζήτημα που απασχολεί την κοινή γνώμη, τις σχέσεις μεταξύ των κρατών κ.λπ.: η ~ των τηλεφωνικών υποκλοπών είναι στην επικαιρότητα || οι εξωτερικές ~ της χώρας μας δεν πηγαίνουν καλά τον τελευταίο καιρό || τιμούμε όσους θυσίαστηκαν για την ~ της ειρήνης και της ελευθερίας || η ~ της Κύπρου | της Βοσνίας ΣΥΝ. θέμα, πρόβλημα 5. (ειδικότ.) το έργο που εκτελεί κάποιος, η επιχειρηματική ή άλλη δραστηριότητα (κάποιου): πώς πάνε οι ~ σου; || έχω πολλές ~ (είμαι πολυσύχολος) ΣΥΝ. ασχολία, εργασία, δόσοληψία 6. ΝΟΜ. το αντικείμενο δίκης ή και η ίδια η δίκη: η ~ σου θα εκδικαστεί την επόμενη εβδομάδα || κερδίζω | χάνω μια ~ || ~ απάτης | φόνου | διαζυγίου 7. το θέμα λογοτεχνικού, θεατρικού, κινηματογραφικού έργου, ο μύθος περί του οποίου πλέκεται το έργο: το φιλμ αυτό έχει πρωτότυπη ~ || διηγείσαι μου, σε παρακαλώ, την ~ της ταινίας | αστυνομική | αστυνομική ~|| ~ διηγήματος | μυθιστορήματος ΣΥΝ. ιστορία, περιεχόμενο, σενάριο 8. ΓΛΩΣΣ. δευτερεύουσα υποθετική πρόταση που αποτελεί το πρώτο μέρος υποθετικού λόγου (σε αντιδιαστολή προς την απόδοση, βλ. λ.), λ.χ. στον υποθετικό λόγο «αν μπορούσα να διαλέξω, θα προτιμούσα να μη δουλεύω», η πρόταση «αν μπορούσα να διαλέξω» είναι η υπόθεση 9. ΦΙΛΟΛ. καθεμία από τις σύντομες συγγραφές των Αλεξανδρινών φιλολόγων, με τις οποίες εξέθεταν με συντομία και ανέλιαν σε γενικές γραμμές το περιεχόμενο αρχαίας τραγωδίας ή κωμωδίας, δίνοντας ταυτόχρονα και ορισμένα στοιχεία της ταυτότητας του έργου (λ.χ. ποτέ διάχθηκε, ποιος ήταν ο χορηγός του κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. πνεύμα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. υποθεσις < υποτίθημι (πβ. κ. θέσις - τίθειαι)].

υποθετικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που υπάρχει ή διατυπώνεται μόνον ως υπόθεση, που δεν επιβεβαιώνεται από τα πράγματα: ~ κίνδυνος | κέρδος | περίπτωση ΣΥΝ. υποτιθέμενος, θεωρητικός ANT. βέβαιος, υπαρκτός, πραγματικός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που αποτελεί αποκόμηση της φαντασίας, που δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα: ~ φίλος | εχθρός | γονιός ΣΥΝ. φανταστικός, ψευτικός ANT. πραγματικός, αληθινός 3. ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει υπόθεση ή με τον οποίο εκφράζεται υπόθεση: ~ σύνδεσμοι (οι σύνδεσμοι ή, αν, σαν, άμα της Ν. Ελληνικής, με τους οποίους εισάγονται οι υποθετικές προτάσεις) || ~ πρόταση (δευτερεύουσα πρόταση που εισάγεται με υποθετικό σύνδεσμο και αποτελεί το πρώτο μέρος υποθετικού λόγου, αλλιώς «υπόθεση») || ~ λόγος (λογική ενότητα που αποτελείται από δύο προτάσεις, μία δευτερεύουσα υποθετική και μία κύρια, οι οποί-

ες συνδέονται μεταξύ τους με σχέση αίτιου - αιτιατού, προϋποθέσεως - αποτελέσματος, λ.χ. «αν είχα χρήματα, θα έκανα πολλά ταξίδια») 4. ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) (α) **υποθετική κρίση** κάθε κρίση της οποίας το κύρος εξαρτάται από το κύρος άλλης κρίσης (β) **υποθετικός συλλογισμός** συλλογισμός στον οποίο το συμπέρασμα εξάγεται από προτάσεις, εκ των οποίων η μία τουλάχιστον είναι υποθετική. — υποθετικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

υπόθετο (το) ΙΑΤΡ. φαρμακευτικό παρασκεύασμα σε στερεά μορφή και με σχήμα κυλίνδρου, κώνου ή σφαιριδίου, το οποίο εισάγεται στον οργανισμό από τον δακτύλιο του προκτού ή τον κολεό των γυναικών για θεραπευτικούς σκοπούς και εκεί λιώνει σιγά-σιγά από τη θερμοκρασία και απορροφάται ΣΥΝ. υπόθεμα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. υπόθετο ν. ουσιαστικό. οὐδ. τοῦ επιθ. ὑπόθετος «ο τοποθετημένος από κάτω» < αρχ. ὑποτίθημι (βλ. κ. θετός)].

υπόθετο ρ. μετβ. {υπέθεσα, υπο-τίθειαι (μτχ. υποτιθέμενος, -η, -ο), -τέθηκα, -τεθειμένος} 1. θέτω νεορά (κάτι) ως δεδομένο, θεωρώ (κάτι) πραγματικό, μολοντί δεν έχει αποδειχθεί, προκειμένου ξεκινώ/τας από αυτό ως βάση να καταλήξω σε συμπέρασμα, να εξηγήσω απορία κ.λπ.: αν υποθέσουμε ότι είναι ένοχος, τι στάση θα κρατήσουμε τότε; || αν υποθέσουμε ότι αυτό αληθεύει, τότε βρισκόμαστε σε πολύ δύσκολη θέση 2. (γενικότ.) κάνω εικασία, θεωρώ ή εκλαμβάνω (κάτι) ως πιθανό, εκφράζω εκτίμηση, γνώμη, πεποίθηση κ.λπ., που δεν αποδεικνύεται από τα πράγματα: ~ ότι θα γινόναι απόψε || ο γιατρός υπέθεσε ότι ο πυρετός οφείλεται σε γρίπη || σε αυτή την περίπτωση δεν ξέρει κανείς τι να υποθέσει || ξέρεις γιατί είμαι εδώ, υποθέτω || πρόκειται για τον υποτιθέμενο δράστη της ληστείας ΣΥΝ. εικάζω, νομίζω, πιστεύω, μαντεύω, φαντάζομαι 3. (ειδικότ. το τριτοπρόσω. **υποτίθεται**) τίθεται ως προϋπόθεση, θεωρείται δεδομένο ή πραγματικό, αν και δεν έχει αποδειχθεί: ~ ότι πρέπει να τον στηρίξουμε στην προσπάθεια του || ~ ότι σε αυτή την ηλικία είναι αρκετά ώριμος, για να ανεξαρτητοποιηθεί πλήρως. ΣΧΟΛΙΟ λ. νομίζω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. υποτίθημι < ὑπο- + τίθημι (βλ. κ. θέτω)].

υποθήκευση (η) [1840] {-ης κ. -εύσεως, -εύσεων} 1. ΝΟΜ. η εγγραφή υποθήκης σε ακίνητο του οφειλέτη ή τρίτου: προκειμένου να τον δώσουν δάνειο, προχώρησε στην ~ της περιουσίας τους 2. (μτφ.) η υπονόμευση (κάποιου πράγματος), η εξάρτηση του από συνθήκες που δεν είναι ελέγξιμες, κατά τρόπον ώστε να κινδυνεύει: είναι ανεπίτρεπτη η ~ του μέλλοντος των παιδιών μας λόγω της λανθασμένης διαχείρισης των οικονομικών του κράτους.

υποθήκευσιμος, -η, -ο [1897] ΝΟΜ. (για ακίνητα) αυτός που είναι δυνατόν να υποθηκευθεί: ~ σπίτι | οικόπεδο.

υποθήκευσι ρ. μετβ. [1840] {υποθήκευ-σα, -θηκα (καθήμε) -τηκα, -μένος} 1. ΝΟΜ. εγγράφω υποθήκη (βλ. λ.) σε ακίνητο: αναγκάστηκε να υποθηκεύσει τα χωράφια του, για να πάρει το δάνειο που ήθελε || ~ σπίτι | οικόπεδο | διαμέρισμα 2. (μτφ.) η επιβάρυνση με δεσμεύσεις (συνχνά δυσβάστακτες), που οδηγούν στην υπονόμευση: κανείς δεν δικαιούται να υποθηκεύει το μέλλον της χώρας με παροχές χωρίς φειδώ στο παρόν.

υπόθηκη (η) {υποθηκών} (λόγ.) 1. ΝΟΜ. το περιορισμένο εμπράγματο δικαίωμα το οποίο παρέχει στον δικαιούχο-δανειστή εξόστια προνομαχική ικανοποίησως της απαιτήσεως του για την εξασφάλιση της οποίας συστάθηκε η υπόθηκη από το πλειστηρίασμο που θα προκύψει από την αναγκαστική εκποίηση (πλειστηριασμό) του βαρυνόμενου με υπόθηκη ακινήτου του οφειλέτη ή τρίτου: δάνειο με ~ || βάζω | δίνω ~ το σπίτι μου | το οικόπεδό μου || διαγράφω | εξολοφίζω | αίρω ~ ΦΡ. **βιβλίο υποθηκών** το βιβλίο στο οποίο καταγράφονται επισημώς οι υποθήκες 2. (σπανιότ.) η συμβουλή που δίνεται μια για πάντα, ηθική επιταγή: οι προγονοί μας μας άφησαν πολύτιμες ~ για το μέλλον ΣΥΝ. παραινέση, προσταγή. [ΕΤΥΜ. < αρχ. υποθήκη < υποτίθημι (βλ. κ. θήκη)].

υποθηκοφυλάκας (ο) [1833] (υποθηκοφυλάκων) ΝΟΜ. δημόσιος λειτουργός, επιφορτισμένος με την καταχώριση των υποθηκών και των μεταγραφών στα ειδικά βιβλία του υποθηκοφυλακείου και τη φύλαξη των βιβλίων αυτών.

υποθηκοφυλακείο (το) [1871] (εσφαλμ. υποθηκοφυλάκιο) η δημόσια υπηρεσία και το γραφείο στο οποίο φυλάσσονται τα βιβλία όπου εγγράφονται οι υποθήκες, οι μεταγραφές κ.ά.

υποθυροειδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. υπολειτουργία του θυρεοειδούς αδένος, με αποτέλεσμα την ανεπαρκή έκκριση θυρεοειδούς ορμόνης και τη μείωση της περιεκτικότητας του αίματος σε αυτήν, κατ' αντιδιαστολή προς τον υπερθυροειδισμό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hypothyroidism].

υποκαθιστά ρ. μετβ. {υποκαθιστάς... | υποκατέστησα, υποκα-θίσταμαι κ. -ώμαι, -αται..., υποκαταστάθηκα, υποκατεστημένος} (λόγ.) 1. εγκαθιστώ (κάποιον) ή τοποθετώ (κάτι) στη θέση άλλου: για λόγους υγείας υποκαθιστήσαμε στη διατροφή μας το ζωικό λίπος με φυτικό ΣΥΝ. αντικαθιστώ 2. εγκαθιστώ τον εαυτό μου, τοποθετούμαι ο ίδιος στη θέση άλλου: προς το παρόν ~ εγώ τον διεθυντή ΣΥΝ. αντικαθιστώ, αναπληρώνω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. ὑποκαθίστημι < ὑπο- + καθίστημι (βλ. λ. καθιστώ)].

υποκαίο ρ. μετβ. [αρχ.] {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-μτφ.) διεγείρω έντονα, ενισχύω κρυφά πάθος, πόθο, αρνητικό συναίσθημα κ.λπ.: ~ μίσος ΣΥΝ. υποδανιλίζω, υποκινό, υποθάλλω, αναμοχλεύω ANT. κατασιγάω.

υποκάμισο (το) → πουκάμισο

υποκατανάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. περιορισμένη κατανάλωση προϊόντων, εμπορευμάτων κ.λπ. σε σύγκριση με την παραγωγή ή την προσφορά τους και σε σχέση με την αναμενόμενη ή προγραμματιζόμενη κατανάλωση. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. underconsumption].

υποκατάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} 1. η εγκατάσταση προσώπου ή η τοποθέτηση πράγματος στη θέση άλλου: ~ ρόλων | *καθκόντων* ΣΥΝ. αντικατάσταση, αναπλήρωση 2. ΝΟΜ. η τοποθέτηση προσώπου ή πράγματος στη θέση άλλου προσώπου ή πράγματος σύμφωνα με τον νόμο ή μ' σύμβαση των μερών: - *κληρονόμου* | *αντιπροσώπου* 3. ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία ή το αποτέλεσμα της αντικατάστασης γλωσσικού στοιχείου (σε φωνολογικό, μορφολογικό ή σημασιολογικό επίπεδο) από ένα άλλο, λ.χ. στον διάλογο «-*Θα μου δείξεις το παλτό που αγόρασες; -Ναι, θα σου το δείξω*» έχουμε υποκατάσταση της ονομαστικής φράσης «το παλτό» από ένα κλιτικό («το») 4. ΒΙΟΛ. η σταδιακή αντικατάσταση ενός είδους από μεταλλαγμένη μορφή του, φαινόμενο που παρατηρείται λ.χ. σε ορισμένα είδη εντόμων 5. ΧΗΜ. χημική αντίδραση, κατά την οποία άτομο ή ομάδα ατόμων χημικής ενσωσεως αντικαθίσταται από άλλο άτομο ή ομάδα ατόμων 6. ΨΥΧΟΛ. Ο μηχανισμός άμυνας του «εγώ», με τον οποίο το άτομο αντικαθιστά μη εφικτή ή μη αποδεκτή επιθυμία, ενόρμηση, συναίσθημα, σκοπό κ.λπ. με κάτι άλλο πραγματοποιήσιμο ή περισσότερο αποδεκτό 7. ΟΙΚΟΝ. η μερική αντικατάσταση παραγωγικών συντελεστών από κάποιον άλλον στην παραγωγική διαδικασία, χωρίς να επέλθει εξαιτίας αυτού μεταβολή του παραγόμενου προϊόντος. [ΕΤΥΜ < μτγν. *υποκατάστασις* < *υποκαθίστημι* (βλ. κ. *κατάσταση*). Οι επιστημ. όροι αποδίδουν το γαλλ. substitution].

υποκαταστασιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η δυνατότητα υποκαταστάσεως ενός γλωσσικού στοιχείου από ένα άλλο σε παραδειγματικό επίπεδο (βλ. λ. *παραδειγματικός*). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. substitutionality].

υποκατάστατος (ο) {υποκατάστατων} 1. αυτός που υποκαθιστά κάποιον 2. ΒΙΟΛ. άτομο, ομάδα ή μόριο που αντικαθιστά ένα άλλο στη συμπλοκή χημική ένωση. [ΕΤΥΜ < μτγν. *υποκατάστατος* < *υποκαθίσταμαι*. ο βιολ. όρ. αποδίδει το αγγλ. substitute].

υποκατάστατο (το) {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων} καθετί που μπορεί να αντικαταστήσει κάτι άλλο ή παρέχεται στη θέση άλλου: η *μαργαρίνη είναι - του βουτύρου* || στα *προγράμματα καταπολέμησης των ναρκωτικών* η *μεθαδόνη χρησιμοποιείται ως - της ηρωίνης* || *αναζητεί σε κάθε γυναίκα που γνωρίζει ένα ~ της μητέρας του*. [ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. οὐδ. τού επιθ. υποκατάστατος (βλ. λ.)].

υποκατάστατος, -η, -ο 1. (α) αυτός που υποκαθιστά ή έχει υποκαταστήσει κάποιον, που έχει πάρει τη θέση του ΣΥΝ. αντικαταστάτης, αναπληρωτής (β) αυτός που έχει υποκατασταθεί από άλλον 2. ΟΙΚΟΝ. *υποκατάστατα αγαθά* τα αγαθά στα οποία υπάρχει η δυνατότητα της μερικής υποκατάστασης τού ενός από το άλλο, όπως είναι λ.χ. το βούτυρο και η μαργαρίνη 3. (ειδικότ.) *υποκατάστατο* (το) βλ. λ. 4. *υποκατάστατος* (ο) ΝΟΜ. ο δεύτερος κληρονόμος, αυτός που ορίζεται σε περίπτωση που ο πρώτος δεν αποδέχεται την κληρονομιά ή που δεν υπάρχει κατά την επαγωγή της κληρονομιάς. [ΕΤΥΜ < μτγν. *υποκατάστατος* < *υποκαθίστημι* < *υπο-* + *καθίστημι* (βλ. κ. *καθιστώ*)].

υποκατάστημα (το) [1833] {υποκαταστήμ-ατος | -ατα, -άτων} δευτερεύον κατάστημα επιχείρησης, το οποίο εξαρτάται από το κεντρικό και εδρεύει συνήθ. σε άλλη γεωγραφική περιοχή: ~ *τράπεζας* | *εταιρείας* || *δικτυο υποκαταστημάτων* ΣΥΝ. παράρτημα.

υποκατεστημένος, -η, -ο → υποκαθιστώ

υποκατέστησα ρ. → υποκαθιστώ

υποκατηγορία (η) [1896] {υποκατηγοριών} υποδιαίρεση μιας κατηγορίας. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. subcategory].

υποκατηγοριοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η σύνταξη ενός ρήματος, όσον αφορά στα επιτρεπτά και μη συμπληρώματα του (βλ. λ. *ρήμα*).

υποκάτω επιφρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) κάτω από κάτι: ~ *της κλίνης* ΑΝΤ. υπεράνω.

υπόκειμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υπό-κειμαι, -κεισαι, -κείται, -κέμεθα, -κεισθε, -κείνται, μτχ. *υποκείμενος*, -η, -ο, παρατ. *υπέκειτο*, *υπέκειντο* (λόγ.)} 1. (αρχαιοπρ.) *κειμαι* υπό, *βρίσκομαι* κάτω από (κάτι): *τα υποκείμενα στρώματα του εδάφους υποχώρησαν και έγινε καθίζηση* ΑΝΤ. *υπέκειμαν* ΦΡ. ΝΟΜ. *τα υπερκείμενα τοις υποκείμενοις* (τά *υπερκείμενα τοις υποκείμενοις*) αξίωμα σύμφωνα με το οποίο ο ιδιοκτήτης εδάφους κατέχει και κάθε κτίσμα που βρίσκεται πάνω σε αυτό (μτρ.) 2. καθορίζομαι υποχρεωτικά (από κάτι που προβλέπεται) ή εξαρτώμαι από την εξουσία ή τη δικαιοδοσία (κάποιου): *αυτή η περίπτωση δεν υπόκειται στους συνηθισμένους κανόνες* || *υπόκειται στη διακριτική σας ευχέρεια να ικανοποιήσετε ή όχι το αίτημα μου* || ~ σε *έλεγχο* | σε *ρυθμίσεις* 3. είμαι επιδεκτικός σε κάτι, μπορώ να υποστούν (κάτι): *τα προϊόντα αυτά υπόκεινται σε αλλοιώσεις* | σε *φθορά* | στη *γλώσσα είναι λίγιοι οι κανόνες που δεν υπόκεινται σε εξαιρέσεις* ΣΥΝ. *επίδεχομαι*, *υφίσταμαι* 4. (ειδικότ.) *χρησιμεύω* ως *υπόθεσις*, *τίθεμαι* ως *βάση* συλλογισμού, *επιχειρήματος* κ.λπ. 5. *υποκείμενο* (το) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υποκειμενικός, -ή, -ό [1871] 1. αυτός που σχετίζεται με το υποκείμενο (βλ. λ.), που προβάλλεται ως προσωπική αντίληψη ή απορρέει από την ατομική κρίση κάποιου, χωρίς απαραίτητα να συμφωνεί με την πραγματικότητα: ~ *γνώμη* | *άποψη* | *θέση* | *εντύπωση* ΣΥΝ. ατομικός, προσωπικός ΑΝΤ. αντικειμενικός 2. ΦΙΛΟΣ. (α) αυτός που ανήκει στο υποκείμενο, δηλ. στο σκεπτόμενο ον, στην ατομική συνείδηση, που πηγάει ή εκφράζεται από το υποκείμενο και δεν αποτελεί τμήμα του φυσικού κόσμου ή της αντικειμενικής πραγματικότητας ΑΝΤ. αντικειμενικός (β) αψήφιστο ατομικός, αυτός που ανήκει σε ένα μόνο υποκείμενο και επιδέχεται μεταβολή ανάλογα με την προσωπικότητά, δηλ. τις προτιμήσεις, τις επιλογές και τους προσανατολισμούς αυ-

τού του υποκειμένου 3. ΨΥΧΟΛ. αυτός που αφορά σε ένα μόνο συγκεκριμένο άτομο, δηλ. υποκείμενο, ή που είναι αναγνωρισμός σε ένα μόνο συγκεκριμένο άτομο 4. ΙΑΤΡ. *υποκειμενικό σύμπτωμα* σύμπτωμα που αισθάνεται ο ασθενής, αλλά δεν γίνεται αντιληπτό εξωτερικά. — υποκειμενικ-ά /-ώς [1871] επιφρ. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. subjectif].

υποκειμενικότητα (η) [1874] {χωρ. πληθ.} 1. (γενικά) το να είναι κάτι υποκειμενικό (βλ. λ.): *μιας γνώμης* | *μιας άποψης* ΑΝΤ. αντικειμενικότητα 2. (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο σκέπτεται, αισθάνεται και ενεργεί κάθε άτομο, η εσωτερική υπόσταση του ατόμου: *το έργο του αποτελεί έκφραση της ~ του ΣΥΝ.* ατομικότητα, ιδιοσυγκρασία 3. ΦΙΛΟΣ. η κατάσταση του ανθρώπινου πνεύματος, όταν αυτό εξετάζει τα πράγματα μόνο από υποκειμενική άποψη και σε ατομικό επίπεδο, δηλ. αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα μέσω της συνείδησης του και μόνο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. subjectivité].

υποκειμενισμός (ο) [1878] {χωρ. πληθ.} 1. ΦΙΛΟΣ. η άρνηση της υπάρξης αντικειμενικής πραγματικότητας και, κατά συνέπεια, αντικειμενικής αλήθειας: η αντίληψη ή η θεωρία σύμφωνα με την οποία η αλήθεια έχει μόνο υποκειμενική και όχι αντικειμενική αξία, δηλ. εξαρτάται απόλυτα από το υποκείμενο -το κάθε άτομο ξεχωριστά και τη συνείδηση του-, το οποίο αποτελεί και την μοναδική πραγματικότητα 2. (κατ' επέκτ.) το να κρίνει κανείς με βάση την προσωπική του άποψη, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν των τις γνώμες των άλλων: *το κείμενο του ~ χαρακτηρίζει ο ~ παρουσιάζει τον αρχηγό του μόνο με θετικές ιδιότητες, αγνοώντας επιδεικτικά όσα αρνητικά έχουν γραφεί γι' αυτόν* ΑΝΤ. αντικειμενικότητα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. subjectivisme].

υποκείμενο (το) {υποκείμεν-ου | -ων} 1. αυτό με το οποίο ασχολείται κανείς, το θέμα του λόγου, της συζήτησης, της ασχολίας, της φροντίδας κ.λπ.: *τα άτομα με ειδικές ανάγκες είναι το ~ της μεγάλης αυτής έρευνας* ΣΥΝ. θέμα, ζήτημα 2. (μειωτ.) πρόσωπο, άτομο: *σπουδαίο ~ είσαι και του λόγου σου!* || *τι άλλο ~!* 3. ΓΛΩΣΣ. ο κύριος όρος της πρότασης, που δηλώνει αυτό για το οποίο γίνεται λόγος (πρόσωπο, ζώο ή πράγμα), αυτό που ενεργεί (στα ενεργητικά ρήματα) ή παθαίνει (στα παθητικά ρήματα) ή βρίσκεται σε μια κατάσταση (στα ουδέτερα ρήματα), λ.χ. *ο ήλιος είναι λαμπρός* (υποκείμενο «ο ήλιος») || *πηγαίνο στο σχολείο* | *κουμάκι* (υποκείμενο «εγώ») κ.λπ. (πβ. λ. *αντικείμενο*, *κατηγορούμενο*) 4. ΦΙΛΟΣ. (α) ατομικό και πραγματικό ον, το «εγώ» κάθε ανθρώπου, που έχει την ιδιότητα τού σκέπτεσθαι, τού γινώσκειν και τού βούλεσθαι, αναλογεί προς τη συνείδηση και απέναντι σε αυτό ο εξωτερικός κόσμος αποτελεί αντικείμενο (β) (στη Λογική) η έννοια της κατηγορητικής κρίσης, για την οποία αποφανίνεται κανείς: αυτό στο οποίο αποδίδεται το κατηγορούμενο ή το κατηγορούμενο 5. ΨΥΧΟΛ. (α) το άτομο ως αίτιο τού εαυτού του και ως φορέας των ψυχικών φαινομένων (β) το ον που υπόκειται σε παρατήρηση, δοκιμασία ή πείραμα 6. ΝΟΜ. το πρόσωπο ως φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων · 7. ΒΟΤ. υπόθεμα (βλ. λ., σημ. 3). [ΕΤΥΜ < αρχ. *υποκείμενον*, ουσιαστικοπ. οὐδ. τής μτρ. *ενεστ. τού ρ. υπόκειμαι*. Η γλωσσ. σημ. είναι ήδη αρχ. ο φιλοσ. και ψυχολ. όρ. είναι απόδ. τού γερμ. Subjectum].

υποκείμενος, -η, -ο → υπόκειμαι

υποκλειστικός (ο) [1858] ΝΑΥΤ. (παλαιότ.) υπάζηματικός τού Πολεμικού Ναυτικού, που αντιστοιχεί στον λοχία του Στρατού Ξηράς και ο αντίστοιχος βαθμός.

υποκεφάλαιο (το) {υποκεφαλαί-ου | -ων} το κεφάλαιο που περιλαμβάνεται σε ένα άλλο ευρύτερο. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. subchapter].

υποκίνηση (η) [1870] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προτροπή και ενίσχυση (κάποιου), ώστε να προβεί σε αρνητική πράξη ή ενέργεια: *για το πραξικόπημα υπήρξε ~ από το εξωτερικό* || *ο όλος με την κατ'άλληλη ~ ζεσηκόθηκε και άρχισε να καταστρέφει σπίτια και καταστήματα* (πβ. λ. *παρακίνηση*, *παρότρυνση*, *ώθηση*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή*.

υποκινήσια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση της κινητικής δραστηριότητας, που μπορεί να οφείλεται είτε σε φυσιολογικά αίτια (όπως λ.χ. ο ύπνος) είτε σε παθολογικά αίτια (όπως λ.χ. η μυϊκή αδράνεια ή οι νόσοι του νευρικού συστήματος) είτε σε λάγη φαρμάκων (λ.χ. ηρεμιστικών). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. hypokinésie].

υποκινήτης (ο) [1835], υποκινήτρια (η) [1897] {υποκινήτριών} (σημ. 1) 1. πρόσωπο που υποκινεί σε κάτι, που υποδαυλίζει ή τροφοδοτεί έμμεσα πάθος, ενέργεια, κατάσταση κ.λπ.: *θα τιμωρηθούν οι ~ των ταραχών* || *οι - της εξέγερσης* | *της απεργίας* | *της ανταρσίας* 2. ΒΙΟΛ. κάθε εξωτερικό ερεθισμα (χημικό, μηχανικό, ηχητικό, οπτικό), που προκαλεί στα ζώα ως απόκριση ειδική συμπεριφορά. [ΕΤΥΜ 9^{ου} αιώ. *P. αποδίδει το γερμ. Auslöser].

υποκινό ρ. μετβ. [αρχ.] {υποκινέω... | υποκιν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. προτρέπω (κάποιον) σε πράξη ή ενέργεια, ενεργώ έτσι, ώστε να γίνει κάτι: ~ *ανταρσία* | *επανάσταση* ΣΥΝ. παρακινώ, παροτρύνω, ωθώ ΑΝΤ. αποτρέπω, αποθαρρύνω 2. διεγείρω έντεχνα, ενισχύω κρυφά: *θα συλλληθούν όσοι υποκινούν τις ταραχές* || *οι συνδικαλιστές που υποκινούν τις απεργίες έχουν τείσει στο στόχαστρο της κυβέρνησης* ΣΥΝ. υποδαυλίζω, υποθάλαπο ΑΝΤ. κατασιγάω.

υποκίτρινος, -η, -ο [1807] αυτός που έχει ελαφρά κίτρινο χρώμα.

υποκλειδός, -α, -ο [1836] (λόγ.) ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κάτω από το οστό της κλείδας (βλ. λ.): ~ *αρτηρία* | *φλέβα* | *νεύρο* | *μυς*.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sous-clavière].

υποκλέπτο ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέκλεγα, υπο-κλέπτηκα (λογιότ. υπε-κλάπη, -ης, -η..., μτχ. *υποκλαπέις*, -είσα, -έν)} (λόγ.) 1. κλέβω επιδέ-

ξια, ιδιοποιούμαι (κάτι) παρανόμως και με έντεχνο τρόπο: η *εταιρεία κατηγορείται ότι υπέκλεψε τεχνολογία και μεθόδους παραγωγής από τους ανταγωνιστές* της ΣΥΝ. οικειοποιούμαι, υπεξαίρω 2. (κατ' επέκτ.) αποσπώ (κάτι) παραπειστικά ή πετυχαίνω (κάτι) με αθέμιτο τρόπο: *υπέκλεψε την υπογραφή του συνεταιρού του και τη χρησιμοποίησε για παράνομες συναλλαγές* 3. (ειδικότ.) παρακολούθη και ηχογράφη παράνομα (τηλεφωνική συνδιάλεξη) με την τοποθέτηση ειδικού μηχανισμού στην τηλεφωνική συσκευή: ~ *συνομιλία* | *μήνυμα* || η τότε κυβέρνηση υπέκλεπτε τα τηλέφωνα όχι μόνο της αντιπολίτευσης, αλλά και των εσοκομματικών της αντιπάλων 4. (σπανιότ.) εξοικονομώ (κάτι), για να το διαθέσω αλλού.

υποκλινικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (για νόσημα ή παθολογική κατάσταση) αυτός που δεν έχει εκδηλώσει συμπτώματα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. subclinical (νόθο συνθ.)].

υποκλίνωμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {υποκλίθηκα} 1. κλίνω το κεφάλι ή/και τον κορμό προς τα εμπρός (και σπανιότ. λυγίζω και το γόνατο), για να χαριετώσω πρόσωπο και να του εκφράσω τον σεβασμό μου: ~ *μπροστά στη βασιλίσσα* || *υποκλίθηκε μπροστά στην οικοδέσποινα και αποχώρησε διακριτικά* 2. (μτφ.) δηλώνω υποταγή, περιέρχομαι στην εξουσία (κάποιου): ~ *μπροστά στη μοίρα* ΣΥΝ. υποτάσσομαι, υποκύπτω ΑΝΤ. αντιστέκομαι 3. (μτφ.) αναγνωρίζω την αξία (κάποιου), παραδέχομαι την ανωτερότητα του (σε κάτι): ~ *μπροστά στο ταλέντο σας* | *στις γνώσεις σας* ΣΥΝ. θαυμάζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, κλίνω.

υπόκλιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η προς τα εμπρός κλίση του κεφαλιού και του κορμού, ενίοτε σε συνδυασμό και με κάμψη του γόνατος, που λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια χαριετισμού και εκφράζει βαθύ σεβασμό προς το χαριετιζόμενο πρόσωπο: *κάνω ~ μπροστά σε στενωμό* | *αξιωματούχο* || *η νεαρή δεσποινίς έκανε υπόκλισεις με πολλή χάρη* || *όσο έμεινε στη δεξίωση, ήταν όλο κομπλιμέντα και υπόκλισεις προς τις κυρίες* - Φρ. *βαθιά υπόκλιση* βλ. λ. *βαθύς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. κλίνω.

υποκλοπή (η) [1840] 1. η παράνομη ιδιοποίηση, με τρόπο που να μη μπορεί να γίνει αντιληπτή ~ *βιομηχανικών μουσικών* | *τεχνολογίας* | *απόρρητων πληροφοριών* ΣΥΝ. υπεξαίρεση 2. η παράνομη παρακολούθηση και ηχογράφηση τηλεφωνικής συνδιάλεξης (*τηλεφωνική υποκλοπή*) με ειδικό μηχανισμό που τοποθετείται στην τηλεφωνική συσκευή («κοριό») *οι κασέτες που δόθηκαν στη δημοσιότητα ήταν προϊόν υποκλοπής*.

υποκλυσμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) ΙΑΤΡ. η έγχυση υγρού στο παχύ έντερο διά μέσου του πρικούτου, που γίνεται για απομάκρυνση του περιεχομένου των εντέρων ή για άλλους σκοπούς: το κλύσμα.

υποκόμης (ο) [1809] {-η κ. -ητα | -ητες, -ήτων}, **υποκόμισσα** (η) [1860] {δύσφρ. υποκομισσών} (λόγ.) ευγενής σε διάφορες χώρες, ο οποίος κατατάσσεται ιεραρχικά αμέσως κάτω από τον κόμη (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. viscount].

υποκόπανος (ο) [1889] το πίσω μέρος του κοντακίου των φορητών πυροβόλων όπλων: *στριζώ το ντουφέκι στον τοίχο με τον ~* | *κτυπό με τον ~* ΣΥΝ. κόπανος.

υποκορισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. μορφολογική και λεξιλογική λειτουργία της γλώσσας, μέσω της οποίας εκφράζεται πραγματική ή συναισθηματική σμίκρυνση της σημασίας της πρωτότυπης λέξης- σμίκρυνση παρτηρείται σε σχηματισμούς όπως: *βουνό - βουνάλα, συμπολοκή - μικροσυμπολοκή*, υποκορισμός (με την έννοια της οικειότητας, της συμπάθειας, της αγάπης κ.λπ. ή και, αντίθετα, της μείωσης, της περιφρόνησης, της απάχθειας κ.λπ.) σε σχηματισμούς όπως: *σκυλί - σκυλάκι, γέρος - γεροντάκι, σπίτι - χαμόσπιτο, σκάφος - σκαφαρά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. υποκοριστικός.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. υποκορισμός < υποκορίζομαι «χρησιμοποιά υποκοριστικές ή χαϊδευτικές λέξεις» < υπο- + κομίζομαι «θωπεύω, χαϊδεύω» < κόρη].

υποκοριστικό (το) ΓΛΩΣΣ. 1. μόρφημα ή γενικότ. λεξιλογικό στοιχείο που επιτελεί τη λειτουργία του υποκορισμού, λ.χ. *παιδ-άκι, αυλ-ίτσα, νοστιμ-ούλης, ηγεμον-ίσκος, χαμό-σπιτο, υπο-κίτρινος, λιγ-ουλί-άκι, μικρή κουζίνα* 2. (συνεκδ.) η ίδια η λέξη που έχει σχηματιστεί με τη διαδικασία του υποκορισμού: *παιδούλα, τραγουδάκι, κουκλίτσα*. υποκοριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον υποκορισμό ΣΥΝ. σμίκρυντικός, χαϊδευτικός.

υποκοριστικά - **σμίκρυντικά**. Στις περισσότερες γλώσσες, και κατεξοχήν στην Ελληνική και σε ορισμένες άλλες γλώσσες της Μεσογείου, χρησιμοποιείται σε ευρεία έκταση ο υποκορισμός, παράγωγος δηλ. και σύνθετες λέξεις που δηλώνουν πραγματική ή συναισθηματική σμίκρυνση. Έτσι λ.χ. ένα τραπέζι μπορεί να είναι μεγάλο ή να είναι μικρό. Στη β' περίπτωση μπορούμε να μιλήσουμε για «ένα μικρό τραπέζι», να λεξικοποιήσουμε δηλ. τη δήλωση της σμίκρυνσης, ή να μιλήσουμε για «ένα τραπέζι», γραμματικοποιώντας με το παραγωγικό επίθημα -άκι τη δήλωση της σμίκρυνσης. Σε μερικές περιπτώσεις μπορούμε να δηλώσουμε τη σμίκρυνση και με άλλον τρόπο, με τη χρήση σύνθετης λέξης με α' συνθετικό το **μικρο-**: *μαγαζί - μικρομαγαζί, ιδιοκτήτης - μικροιδιοκτήτης, καταθέτης - μικροκαταθέτης* κ.τ.ό. Τα παράγωγα ή τα σύνθετα που δηλώνουν πραγματική σμίκρυνση, ονομάζονται σμίκρυντικά (diminutiva) ή και υποκοριστικά Ωστόσο, ο β' όρος, ο όρος υποκοριστικά (hyposcoristica, από το αρχ. ελλην. υποκορισμός, που προήλθε από το αρχ. ρ. υποκορίζομαι «μιλώ με αγάπη, μιλώ χαϊδευτικά») είναι καλύτερο να χρησιμοποιείται για παράγωγα ή σύνθετα που δηλώνουν ένα άλλο είδος σμίκρυνσης, τη *συναισθηματική σμίκρυνση*. Λέγοντας *σιτάκι, αυτοκίνητάκι, μαννούλα, παιδάκι, ωτίτσα* κ.τ.ό., δεν πρόκειται πραγματικά για μικρόν διαστάσεων σπίτι ή για μικρό αυτοκίνητο κ.λπ., αλλά για γλωσσικό μηχανισμό με

τον οποίο εκφράζουμε τρυφερότητα, αγάπη, στενότερη συναισθηματική σχέση με ό,τι δηλώνει η υποκοριζόμενη λέξη. Πλήθος επιθημάτων και πολλά α' συνθετικά χρησιμοποιήθηκαν στην Ελληνική, για να δηλώσουν πραγματική και συναισθηματική σμίκρυνση. Παραδείγματα: υποκοριστικά επιθήματα: -άκι, -ίτσα, -ούλα, -ούλι, -άκος, -έλλι, -ούτσικος, -ούλικος, -ίσκος, -ίδιο κ.λπ.: υποκοριστικά α' συνθετικά (προθήματα): **μικρό-**, **χαμό-**, **ψευτο-**, **υπο-** κ.ά.

υπόκοσμος (ο) {υποκόσμου | χωρ. πληθ.} το σύνολο των ανθρώπων που χαρακτηρίζονται από ανηθικότητα, παρασιτισμό ή εγκληματική δράση και ζουν στο περιθώριο της κοινωνίας: *άνθρωπος του ~* ΣΥΝ. αποβράσματα της κοινωνίας, κατακάθια. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. underworld].

υποκουλουρά (η) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΑ. 1. το σύνολο των ιδιαίτερων πολιτιστικών χαρακτηριστικών ενός τμήματος πληθυσμού ή μιας κοινωνικής ομάδας, που διακρίνεται από τον γενικότερο πολιτισμό στον οποίο ανήκει ως προς τη γλώσσα, την ενδυμασία, τις αξίες, τους κοινωνικούς κανόνες κ.λπ.: η ~ *των νέων* || η ~ *των Ινδιάνων* | *των μαύρων της Αμερικής* ΣΥΝ. υποπολιτισμός 2. κάθε αποκλίνουσα κουλτούρα (σε σχέση με την κυρίαρχη), που αναπτύσσεται από ομάδες κοινωνικές, κυρ. νεανικές, με κύρια χαρακτηριστικά την απόκλιση στο ντύσιμο, στις μουσικές προτιμήσεις, στους τρόπους ψυχαγωγίας, στο ύφος και στον κώδικα ομιλίας κ.ά. (χουλίγκαν, μηχανόβιοι, πανκ κ.λπ.) 3. (κακός.) η χαμηλής αισθητικής ποιότητας πολιτιστική παραγωγή: η ~ *των Μ.Μ.Ε.* [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. subculture. Βλ. κ. υποπολιτισμός].

υποκρίνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {υποκρίθηκα} 1. συμπεριφέρομαι με τρόπο προσποιητό, προσπαθώ να φανώ διαφορετικός από αυτό που πραγματικά είμαι ή να υποκρύψω τις σκέψεις και τα αισθήματα μου: ~ *τον καλό* | *τον άγιο* | *τον ωμόφθορο* ΣΥΝ. προσποιούμαι, παίζω θέατρο 2. (κυριολ.) υποδύομαι ρόλο σε θεατρικό έργο. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

υποκρίση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. η υπόδυση ενός θεατρικού ρόλου ΣΥΝ. ηθοποιία 2. (μτφ.) η προσποίηση, η υποκρισία.

υποκρισία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια κάποιου να μην εμφανίσει τον πραγματικό εαυτό του και να παρουσιάσει μια ψευτική εικόνα για τις ιδέες, τα συναισθήματα και τις προθέσεις του: η *κοινωνική* ~ (η συμβατική κοινωνική συμπεριφορά, η φαινομενική αποδοχή κανόνων και αξιών, που δεν εφαρμόζονται στην πράξη) ΣΥΝ. προσποίηση, ανειλικρίνεια, φαρσιασμός ΑΝΤ. ειλικρίνεια.

υποκριτής (ο) [αρχ.], **υποκρίτρια** (η) [1835] {υποκριτριών} 1. πρόσωπο που φέρεται με υποκρισία ΑΝΤ. ειλικρινής 2. (στο θέατρο) ο ηθοποιός.

υποκριτική (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη του ηθοποιού, τα μέσα (εκφράσεις προσώπου, κίνηση, λόγος κ.λπ.) και ο τρόπος με τον οποίο τα χρησιμοποιεί, για να ενσαρκώσει έναν ρόλο (στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στην τηλεόραση): *ταλέντο υποκριτικής*.

υποκριτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που φανερώνει υποκρισία: ~ *συμπεριφορά* | *ενθουσιασμός* | *ευσέβεια* | *χαμόγελο* ΣΥΝ. πλαστός, προσποιητός, επιτηδευμένος ΑΝΤ. απροσποίητος, ανυπόκριτος, ανεπιτηδευτός 2. (στο θέατρο) αυτός που σχετίζεται με την υποκριτική: ~ *ταλέντο* | *ικανότητα* | *τέχνη*. — υποκριτικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ., υποκριτικότητα (η).

υπόκρουση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} η συνοδία με μουσική (προβολής, κινηματογραφικού έργου, θεατρικής παράστασης, απαγγελίας κ.ά.): *εργάζονται με μουσική ~* || *προβλήθηκαν έργα του Βοβού κινηματογράφου με μουσική ~*.

υποκρούω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέκρουσα} συνοδεύω με μουσική. υποκρούπω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέκρουσα} αποκρύπτω, δεν φανερώνω (κάτι) σκόπιμα: η *πράξη αυτή υποκρύπτει* δόλο ΣΥΝ. κρύβω, καλύπτω ΑΝΤ. αποκάλυπτο, εμφανίζω. — υπόκρυνση (η) [μτγν.]

υποκύνας, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που είναι ελαφρά κυανός ΣΥΝ. γαλαζοπός.

υποκύπτο ρ. αμετβ. {υπέκυψα} 1. υποχωρώ σε (κάποιον/κάτι), κάνω τελικά (κάτι που αρχικά δεν δεχόμουν ή δεν ήθελα): ~ *στις πιέσεις* | *στις επιθυμίες* | *στις αξιώσεις* | *στις προκλήσεις κάποιου* | *στον πειρασμό* | *στη βία* ΣΥΝ. ενδίδω ΑΝΤ. αντιστέκομαι Φρ. (μτφ.) **υποκύπτο στα τραύματα μου** | **στο μοιραίο** πεθαίνω 2. (ειδικότ.) υποτάσσομαι, ηττώμαι: *υπέκυψε εύκολα στην ανωτερότητα του αντιπάλου του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. υποκύπτο, αρχική σημ. «σκύβω από κάτω - υποτάσσομαι» < υπο- + κύπτο (βλ. λ. σκύβω)].

υποκυτταρικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ. **υποκυτταρικά οργανίδια** το σύνολο των μορφολογικά και λειτουργικά διαφοροποιημένων σχηματισμών του κυττάρου, π.χ. μιτοχόνδρια (βλ.λ.).

υπόκωφος, -η, -ο [αρχ.] (για ηχο) αυτός που μόλις ακούγεται, σαν να προέρχεται από βάθος: ~ *θόρυβος* ΣΥΝ. βαθύς.

υπολαμβάνω ρ. μετβ. {υπέλαβα, μτχ. υπολαβόν, -ούσα, -όν} 1. (αρχαιοπρ.-σπάν.) νομίζω, θεωρώ 2. απαντώ διακόπτοντας κάποιον που μιλάει.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. υπολαμβάνω < υπο- + λαμβάνω. Όταν αναφερόταν σε ζητήματα, το ρ. είχε εξαρχής τη σημ. «κερμηνεύω τα λεγόμενα με συγκεκριμένο τρόπο, διατυπώνω μια υπόθεση, ένα συμπέρασμα»].

υπολανθάνω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρატ.} μτχ. υπολανθάνω, -ούσα, -ον} (λόγ.) υπάρχω χωρίς να φαίνομαι, βρίσκομαι σε λανθάνουσα κατάσταση: *στα λεγόμενα του υπολανθάνει κάποια πικρία για τη συμπεριφορά των άλλων* ΣΥΝ. υποκρύπτομαι, υποβόσκει ΑΝΤ. είμαι φανερός.

υπόλειμμα (το) {υπολείμμα-τος | -ατα, -άτων} καθετί που μένει ως

υπόλοιπο: ~ *φαγητό* | *καφέ* || ~ *αρχαίων πολιτισμών* ΣΥΝ. απομεινάρια, κατάλοιπα. — υπολειμματικός, -ή, -ό. [ETYM. < αρχ. υπόλειμμα < υπόλειπω].

υπόλειμμα: συνώνυμα, ο γενικός όρος, ο οποίος χρησιμοποιείται ευρύτερα για κάτι που απομένει ως υπόλοιπο, είναι η (αρχ. *ήδη*) λ. υπόλειμμα (από το ρ. υπολείπ-ω | -ομαι), σύνθηες και στον πληθ. υπολείμματα. Στην αρχαιότητα χρησιμοποιήθηκε πολύ (από τον Ευριπίδη και εξής) και η λ. λείψανον (από το λείπω), σημαίνοντας τόσο το απομεινάρια γενικά, όσο και ότι απομένει από τον άνθρωπο όταν φύγει από τη ζωή, τον νεκρό ειδικότερα. Στους μετέπειτα χρόνους περιορίστηκε βαθμιαία μόνο στη β' αυτή σημασία: λείψανα «τα οστά θανόντος, ιδίως αγίου» - λείψανον «ο νεκρός» (ή μφ. «σαν νεκρός»). Τη θέση της λ. *λείψανον*, στην πιο γενική και βιοματική σημασία της, πήρε τους μεσαιωνικούς χρόνους η λ. απομεινάριον (< *απόμεινα* < *απομένω*), ενώ η νεότερ. λ. απολειψάδι (< *από* + **λειψάδιον* < *λείπω*) δήλωσε ειδικότερα «τα απόνερα με σιγήμα σαπουνιστά, τις σαπουνιάδες» και μφ. «τον ισράν, λιπόσαρκο άνθρωπο», τα «ιονεία υπολείμματα ανθρώπου!» Κατά τα πολλά ουσιαστικά σε -άδι (*πεπρωάδι*, *σκοτάδι*, *ρημάδι*, *ψεγάδι* κ.λπ.), το *απομεινάρια* μεταλλαστήκε και σε απομεινάδι. Με τη σημασία του «υπολοίπου, αυτού που έχει απομείνει» χρησιμοποιείται και η λέξη κατάλοιπο, η οποία στον πληθυντικό εξειδικεύεται και στη σημασία των «υπολοίπων από μια χημική διεργασία» (*ραδιενεργά κατάλοιπα*) ή «του μέρους ή όλου του αρχείου συγγραφέα ο οποίος πέθανε» (τα *κατάλοιπα του Πέτρου Βλαστού*).

υπολείπωμα ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {υπολείφθηκα} 1. μένω ως υπόλοιπο: *υπολείπεται ακόμη πολλή προσπάθεια, για να τους φτάσουμε στην τεχνολογία* || υπολείπονται *δέκα μέρες μέχρι τις εξετάσεις* 2. (συνεκδ. κ. μφ.) βρίσκομαι σε μειονεκτική θέση, υστερώ: *η χώρα μας υπολείπεται σε πολλούς τομείς έναντι των ανεπτυγμένων κρατών* || *δεν υπολείπεται των άλλων σε ποιότητα | σε θάρρος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

υπολειτουργικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ελλιπής λειτουργικότητα, η ανεπαρκής ανταπόκριση κάποιου στον ρόλο που έχει: *η ~ των διανοομένων ευνοεί την επιβολή της κουλτούρας του «τίποτα»*.

υπολειτουργώ ρ. αμετβ. {υπολειτουργείς... | υπολειτουργήσα} λειτουργώ ελλιπώς, με μειωμένη απόδοση ή παραγωγικότητα, δεν ανταποκρίνομαι επαρκώς στον ρόλο μου: *οι υπηρέσιες της νομαρχίας υπολειτουρούν* || *το υγειονομικό κέντρο υπολειτουργεί λόγω ελλείψεων σε προσωπικό και εξοπλισμό* || (μτφ.) *οι διανοομένοι υπολειτουρούν στις μέρες μας* || (ΙΑΡ.) *όταν κάποιος αδέννας υπολειτουργεί, προκαλούνται οργανικές ανωμαλίες*. — υπολειτουργία (η).

υπόλευκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι σχεδόν λευκός ΣΥΝ. ασπριδερός. **υπόλημμα** (το) {υπολήμμ-ατος | -ατα, -άτων} το υποτεταγμένο λήμμα σε λεξικό, το οποίο αποτελεί παράγωγο (συνήθ.) ή ομόρριζο (σπάν.) του βασικού λήμματος και καλύπτεται από τον ορισμό του. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sub-entry].

υπόληπτοιμα ρ. μετβ. αποθ. [1837] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) τρέφω ιδιαίτερη εκτίμηση για κάποιον: *τον υπολήπτονται όλοι οι συνάδελφοι του ΣΥΝ. σέβονται, εκτιμώ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. < υπόληψη (υποχωρήτη).]

υπόληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} 1. η εκτίμηση, ο σεβασμός που έχωμε (για κάποιον): *έχω σε μεγάλη ~ κάποιον* || *πέφτω στην ~ κάποιου* (δεν με εκτιμά πλέον) || (λόγ.) *μεθ' υπολήψεως* (με υπόληψη) ΑΝΤ. ανυπόληψια 2. η καλή φήμη, το καλό όνομα: *καταστρέφω | χάνω την ~ μου* || *σπώνω την ~ κάποιου*. [ETYM. < αρχ. *υπόληψις* < *υπόλαμβάνω*, στη σημ. «θεωρώ (κάποιον)» (βλ. κ. *λήψη*)].

υπολογίζω ρ. μετβ. {υπολογίσα-α, -τηκα, -μένος} 1. (α) λογαριάζω: *~ διαπάνη | ζήμια | κόστος | περιουσία | απόσταση* || *την ταχύτητα | την ορμή | την απόσταση* (β) εκτιμώ κατά προσέγγιση: *~ ότι ο αριθμός των θεατών δεν πρέπει να ξεπερνά τις δέκα χιλιάδες* || *δεν υπολόγισα σωστά το βάρος* || (+ αριθμητ.) *οι υπονήφιοι υπολογίζονται στους 15.000 · 2.) + σε* βασίζομαι, στηρίζομαι σε (κάποιον/κάτι): *μοιρώ να ~ σε σένα: | στη βοήθεια σου: · 3. συμπεριλαμβάνω, κατατάσσω: τον ~ ανάμεσα στους φίλους μου* 4. (μτφ.) λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου: *πρέπει να υπολογίσουμε κάθε ενδεχόμενη εξέλιξη* 5. εκτιμώ (για μελλοντική πράξη ή κατάσταση): *~ να έχω τελειώσει σε μια εβδομάδα* || *αλλιώς τα είχα υπολογίσει και αλλιώς μου ήρθαν τα πράγματα* || *υπολογίζεται ότι τα εισιτήρια θα εξαντληθούν · 6. θεωρώ (κάποιον) σημαντικό πρόσωπο, τον σέβομαι ή/και τον φοβάμαι: είναι ο ισχυρότερος οικονομικός παράγοντας της χώρας και όλοι οι βουλευτές τον υπολογίζουν* ΦΡ. *δεν υπολογίζω κανέναν (και τίποτε)* δεν δίνω σημασία σε κανέναν (και σε τίποτα), αγνήφω τους πάντες: *όταν θέλω να πετύχω τον σκοπό μου, ~!* || *Δεν ντρέπεσαι να βρίξεις μπροστά στον καθηγητή σου; Δεν υπολογίζεις κανέναν;* 7. (μτφ. η μτχ. **υπολογισμένος, -η, -ο**) αυτός που έχει μελετηθεί και σχεδιαστεί για συγκεκριμένο σκοπό από πριν: *ήταν μια καλά ~ ενέργεια, που αποσκοπούσε στην υπανάμνηση του κυβερνητικού έργου* (β) ακριβής: *με μια ~ μεπαλιά βρήκε τον συμπαίκτη του στην άλλη άκρη του γηπέδου*.

[ETYM. < μτγν. *υπολογίζομαι* «τοποθετώ χρήματα στον λογαριασμό κάποιου - λαμβάνω υπ' όψιν» < *ύπο* + *λογίζομαι* (βλ. λ.)].

υπολογιστικός, -η, -ο [1840] 1. αυτός που μπορεί να υπολογιστεί: *~ αποτέλεσμα* 2. (μτφ.) σημαντικός: *~ διαπάνη | αντίπαλος | ομάδα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*.

υπολογισμός (ο) [μτγν.] 1. η εκτέλεση μαθηματικών πράξεων: *μ-*

κρούλογιστής για την ταχύτερη εκτέλεση των ~ || *ένα καινούργιο πρόγραμμα για τον ~ των εξόδων της εταιρείας* 2. ο προσδιορισμός του αριθμού (προσώπων, πραγμάτων), μιας ποσότητας, της αξίας κ.λπ. (συνήθ. με εμπειρικό ή πρόχειρο τρόπο): *ο ~ της αξίας ενός πίνακα* || *με δικούς μου ~ η ζημιά δεν πρέπει να ξεπερνά τις διακοσίες χιλιάδες* || *σύμφωνα με πρόχειρους ~, τα χρήματα που παίχτηκαν στο καζίνο τον τελευταίο μήνα ξεπερνούν τα εκατό εκατομμύρια ΣΥΝ. λογαριασμός* ΦΡ. (μτφ.) *πέφτω* έξω στους **υπολογισμούς** μου κάνω λάθος στις εκτιμήσεις μου, δεν επαληθεύομαι από τις εξελίξεις ή τα αποτελέσματα: *περιμέναμε να κερδίσουμε πέντε έδρες στην επαρχία, αλλά πέσαμε έξω στους υπολογισμούς μας* 3. (μτφ.) **υπολογισμοί** (οι) η σκοπιμότητα, η υστεροβουλία: *δεν θέλω υπολογισμούς στις σχέσεις μου - πρόχειρ η ειλικρίνεια*.

υπολογιστής (ο) [1840], **υπολογίστρια** (η) {υπολογιστριών} (σημ. 1) 1. πρόσωπο που ενεργεί με βάση τα ιδιότελά του συμφέροντα ΣΥΝ. συμφεροντολόγος · 2. ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (συντομ. Η/Υ) (βλ. λ. *ηλεκτρονικός*) ΦΡ. (α) **προσωπικός υπολογιστής** (συντομ. P.C.) μικρού μεγέθους υπολογιστής, που χρησιμοποιείται συνήθ. στο σπίτι (για επεξεργασία κειμένων, λογιστικές πράξεις και παιχνίδια), αλλά και για μικροεφαρμογές στο γραφείο (πβ. λ. *μικρουπολογιστής, μικροεπεξεργαστής*) (β) **φορητός υπολογιστής** μικρού μεγέθους υπολογιστής, που λειτουργεί με μπαταρία και με ρεύμα, με δυνατότητα προσωπικού υπολογιστή, του σχήμα του οποίου θυμίζει μικρό βαλιτσάκι, το ένα φύλλο του ανοίγει προς τα πάνω και περιέχει την οθόνη, ενώ στο κάτω βρίσκεται το πληκτρολόγιο και ο ενσωματωμένος μικροεπεξεργαστής 3. μηχανή (συνήθ. μικρού μεγέθους) για απλές αριθμητικές πράξεις ή πιο σύνθετους μαθηματικούς υπολογισμούς: *~ τσέπης*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο αποτελούν οι όροι *ηλεκτρονικός* | *προσωπικός υπολογιστής* (< αγγλ. [personal] computer), *φορητός υπολογιστής* (< αγγλ. portable computer), *υπολογιστής (τσέπης)* (< γαλλ. *calculateur*)].

υπολογιστικός, -η, -ό [1875] 1. αυτός που αναφέρεται στον υπολογισμό: *~ άνθρωπος | μηχανή* 2. αυτός που σχετίζεται με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές: *~ γλωσσολογία*. — υπολογιστικός-ά | -ός [1893] επίρρ.

υπόλογος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να δώσει λύμα για ενέργειες του: *η κυβέρνηση είναι ~ ενόπιον του λαού* || *είναι ~ για τα εγκλήματα του*.

υπόλοιπο (το) {υπολοίπ-ου | -ον} 1. (α) ό,τι απομένει από ένα σύνολο: *~ χρημάτων* || *πιστωτικό | χρεωστικό* ~ || *έχω να πληρώσω ένα ~ της δόσης του δανείου* || *το ~ του τραπεζικού μου λογαριασμού* (β) **λογιστικό υπόλοιπο** η διαφορά μεταξύ πίστωσης και χρέωσης 2. ΜΑΘ. ο αριθμός που απομένει στην παράφρ της διαίρεσης, όταν ένας αριθμός διαφραθεί από έναν άλλον, λ.χ. αν διαφρέσουμε το 10 με το 3, μένει υπόλοιπο 1, αλλά και όταν διαφρέσουμε το 12 με το 4, το υπόλοιπο είναι 0. [ETYM. Ουσιαστικοτ. ουδ. του αρχ. επίθ. *υπόλοιπος*].

υπόλοιπος, -η, -ο αυτός που απομένει από ένα σύνολο: *η Ιρλανδία συμφώνησε με την πρόταση της Ελλάδας, οι ~ χόρες όμως διαφώνησαν* || (κ. ουσ.) *οι ~ περίστε αύριο να πληρωθείτε*. [ETYM. < αρχ. *υπόλοιπος* < *ύπο* + *λοιπός* (βλ. λ.)].

υπολογισμός (ο/η) [αρχ.] αξιωματικός του Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός, ΠΙΝ.*).

υπομάζιος, -ος, -ον (λόγ.) αυτός που τοποθετείται ή βρίσκεται κάτω από τον μαστό. [ETYM. < μτγν. *υπομάζιος* < *ύπο* + *-μάζιος* < αρχ. *μαζός* (< **μαδ* -/ός), άλλος τ. του αρχ. *μαστός* (βλ. λ.)].

υπό μάλης επίρρ. φρ. (λόγ.) κάτω από τη μασχάλη: *το όχημα είχε παραταχθεί με τα όπλα ~ για την κρέια του στρατηγού ΣΥΝ. παραμάσχαλα*. [ETYM. < φρ. *υπό μάλης* < αρχ. *μάλη*, συγκεκριμ. τ. (της καθομιλουμένης γλώσσας) του ουσ. *μασχάλη* (βλ. λ.)].

υπομειδία (το) [μτγν.] {υπομειδιάμ-ατος | -ατα, -άτων} το ελαφρό, αδιόρατο χαμόγελο.

υπομειδιάω ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπομειδιάς... | υπομειδιάσα} χαμογελώ ελαφρά, χωρίς να σχηματίζεται εμφανώς χαμόγελο.

υπομένο ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέμεινα; δέχομαι με υπομονή, υποφέρω με καρτερία: *~ αδιαμαρτύρητα | καρτερικά* || *- βάσανα | συμφορές | δυσκολίες* | *βασανιστήρια* ΣΥΝ. ανέχομαι, εγκαρτερών ΑΝΤ. ανυπομονώ, απαιδιώ, δυσανασχετώ.

υπομηχανικός (ο/η) [1833] πρόσωπο που παλαιότερα είχε πτυχίο της Σχολής Υπομηχανικών (από το λεγόμενο «Μικρό Πολυτεχνείο»), το οποίο του παρέχε περιορισμένο δικαίωμα υπογραφής σχεδίων (οικοδομικών, μηχανικών κ.ά.).

υπομνησκό ρ. μετβ. {υπέμνησα-α, -θην, -ης, -ης...} (λόγ.) υπευθυμίζω: *πρέπει να υπομνησθεί ότι προσέφερε πολλά στον αγώνα*. [ETYM. < αρχ. *υπομνησκό* < *ύπο* + *μνησκό* < θ. *μνη* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό), βλ. λ. *μνήμη*].

υπομισθώνω ρ. μετβ. {υπομισθώ-σα, -θηκα, -μένος} ΝΟΜ. μισθώνω πράγμα από τρίτον, το οποίο κατέχει εκείνος ήδη ως μισθωτής.

υπομισθωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΟΜ. η περαιτέρω μίσθωση του πράγματος που κατέχει κάποιος ως μισθωτής σε τρίτο πρόσωπο (βλ. λ. *μισθωση*).

υπομισθωτής (ο) [μτγν.], **υπομισθωτρία** (η) {υπομισθωτριών} ΝΟΜ. πρόσωπο που υπομισθώνει πράγμα.

υπομνήμη (το) {υπομνήμη-ατος | -ατα, -άτων} 1. γραπτή αναφορά που απευθύνεται σε πρόσωπο ή αρχή, με σκοπό τη γνωστοποίηση καταστάσεων ή γεγονότων: *ο πρώην υπουργός έστειλε ~ στον προθπουργό* 2. ΝΟΜ. (στο Διεθνές Δίκαιο) έγγραφο που χρησιμοποιείται στις διακρατικές σχέσεις και περιέχει απόψεις, επιχειρήματα, προτάσεις και διεκδικήσεις κράτους ή διεθνούς οργανισμού: *η Ελλάδα κατέθε-*

ομιλούμενη Ν. Ελληνική, αλλά το αν «κείται» ή «ου κείται», αν απαντά ή δεν απαντά μία παραδεδομένη λέξη στα κείμενα της Αρχαίας και επίσης το πώς (με ποιον τύπο) απαντά, προτιμότερος θεωρείται ο τ. υποπτέω: *Υποπτέω ότι κάτι κακό θα συμβεί* - Γον υποπτέω *ως ένοχο κλοπών*. Αυτός είναι ο τύπος που χρησιμοποιείται στα κλασικά κείμενα (πβ. *επει ήσθηναι Δαρείος και υπόπτειτε τελευταίντο ὄβιον, εβούλετο τό παιδε άμφοτέρω παρεΐναι [Ξενοφών]*). Το υποπτέω δηλ. χρησιμοποιούταν στην ενεργητική φωνή, όπως και τα εποπτέω, κατοπτέω και (αρχ. μόνον) διοπτέω, ενώ το υποπτέομαι είχε καθαρώς παθητική χρήση (θεωρούμαι ύποπτος από κάποιον). Είναι χαρακτηριστικοί οι αφορισμοί του μεγάλου γραμματικού και φιλόλογου Κωνσταντίνου Κορνού *[Γλωσσικοί Παρατηρήσεις, σ. 19-20]* για τη χρήση του υποπτέομαι: «Οι λέγοντες υποπτέομαι τίνα ή υποπτέομαι τι... εξελέγονται παντελώς άφροντιστοίντες τής φύσεως το Ὀελληνισμοῦ [τής δόκιμης Αρχαίας Ἐλληνικής], καθ' ην υπότο Ὑρήματος υποπτέομαι πάθος μόνον εμφανίζεται» και «Ημεΐς βδελυτόμεθα το υποπτέομαι τι και υποπτέομαι τι ως παντελώς εκφύλα και ανελληνίστα». Ωστόσο, με γλωσσολογικούς όρους, αυτό που συνέβη με τη χρήση του υποπτέομαι αντί του υποπτέω, αλλά λιγότερο και με άλλα ρήματα που διαθέτουν παράλληλα και ενεργητικό τύπο (υπερασπίζομαι αντί υπερασπίζω, προασπίζομαι αντί προσπίζω, επιβουλεύομαι αντί επιβουλεύω κ.ά.), είναι ότι από την ευρύτερη χρήση τής μέσης φωνής (των τύπων σε -ομαι) αντί τής ενεργητικής (των τύπων σε -ω), οσάκις ο ομιλητής ήθελε να τονίσει το προσωπικό του ενδιαφέρον για τα λεγόμενα, ρήματα όπως το υποπτέομαι εξελίχθηκαν ως μέσα αποθετικά ρήματα, ότι έχουν δηλ. μόνο ή κύριο τον τύπο τής μέσης φωνής (υποπτέομαι, υπερασπίζομαι, επιβουλεύομαι). Έτσι πέρασαν από ενεργητικά ρήματα σε αποθετικά ρήματα (ρήματα που έχουν μόνο τύπο σε -ομαι [πβ. *εργάζομαι, υπερχαναίνομαι, σκέπτομαι* κ.λπ.]) ή «οιονεί αποθετικά» (με λιγότερο χρησιμοποιούμενο τον ε' ενεργητικό τύπο). Ως αποθετικό το υποπτέομαι σχηματίζει παθητική δήλωση με την περιφραση *θεωρούμαι ύποπτος από...* | *γίνομαι ύποπτος σε...* Εν κατακλείδι, η χρήση του υποπτέομαι δεν είναι συγχρονικός εσφαλμένη, αλλά θα πρέπει να είμαστε ανεκτικοί σε λογιότερους συνήθως ομιλητές, που επιμένουν να χρησιμοποιούν στον λόγο τους το υποπτέω.

ύποπτος, -ης, -ο **1**. αυτός που προκαλεί υποψίες για το ποιόν, το περιεχόμενο ή τη δράση του, που δημιουργεί την εντύπωση ότι μπορεί να μην είναι νόμιμος, ηθικός ή ότι πιθανώς αποσκοπεί σε κάτι κακό: - *κινήσεις | πρόσωπο | δραστηριότητα | συμπεριφορά | μυρίζομαι κάτι ύποπτο σ' αυτή την υπόθεση* || *τρόφιμα ύποπτης ποιότητας* | *προελέψεις 2*. (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τον ύποκομο και γενικότ. με παράνομες δραστηριότητες και εμπνέει ανησυχία ή φόβο: ~ *στέκια | όδρομοι ! μπαρ | παρέες 3*. (συνήθ. ως ουσ.) πρόσωπο που προκαλεί υποψίες (για παράνομη δραστηριότητα, για συγκεκριμένη πράξη): η *αστυνομία ανακρίνει πέντε ύπόπτους για την τρομοκρατική ενέργεια* || ~ *φόνου | εμπρησμού*. — **ύποπτα** | **υπόπτος** [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*. [ΕΤΥΜ < αρχ. ύποπτος < ύπ(ο)- + απτός «ορατός» (βλ. λ. *οπτικός*)].

υποπυργός (ο/η) κατώτερος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπόρραμος (το) [1849] {υπορράμμα-τος} |-ατα, -άτων} (λόγ.) το τμήμα του υράματος, που ράβεται κάτω από το ρούχο ΣΥΝ. (καθημ.) φοδρά.

υπορραπώ ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέρραψα} (λόγ. για ρούχα) επενδύω εσωτερικά με ύφασμα ΣΥΝ. υπενδύω, (καθημ.) φοδράω.

υπόρρητος, -ης, -ο (λόγ.) αυτός που λέγεται με έμμεσο τρόπο, με υπονοούμενα: ~ *προέλιδοποίηση | απειλή | ανησυχία*. [ΕΤΥΜ < υπο- + ρητός].

υποσελίδος, -α, -ο [1841] **1**. αυτός που βρίσκεται στο κατώτερο μέρος σελίδας κάτω από το κυρίως κείμενο: - *σημειώσεις | σχόλια 2. υποσελίδιο* (το) {υποσελίδι-ου} |-ον} αγγελία, ανακοίνωση ή δημοσίευση άσχετη προς το κείμενο, η οποία καταχωρίζεται στο κάτω μέρος σελίδας βιβλίου, εφημερίδας ή άλλου εντύπου. Επίσης **υποσελίδος**, -ης, -ο.

υποσημείω ρ. μετβ. [αρχ.] (υποσημα-να, -νθηκα, υποσεσησμένος) υποδηλώνω (βλ. λ.), δείχνω, δηλώνω με έμμεσο ή ήπιο τρόπο (κάτι). — υποσημάνση (η).

υποσημασία (η) {υποσημασιών} η επιμέρους σημασία (λέξης, φράσης κ.λπ.). [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. subsense].

υποσημείων ρ. μετβ. {υποσημείω-σα, -θηκα, -μένος} γράφω υποσημειώσεις (σκεκείνο κ.λπ.). [ΕΤΥΜ < μτγν. *υποσημειούμαι (-όο)* < ύπο- + σημειούμαι (βλ. λ. *σημειώνω*)].

υποσημείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως} |-ώσεις, -ώσεων} η σημείωση που γράφεται ή τυπώνεται κάτω από το κείμενο χειρογράφου, βιβλίου ή άλλου εντύπου.

υποσίτιζω ρ. μετβ. {υποσίτισ-α, -τηκα, -μένος} **1**, παρέχω λιγότερη από την απαιτούμενη τροφή **2**. (μεσοπαθ. *υποσιτίζομαι*) *τρώω λιγότερο από όσο πρέπει* ΑΝΤ. υπερσιτίζομαι. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sous-alimenter].

υποσιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η λήψη ποσοτικά ή/και ποιοτικά ανεπαρκούς τροφής, η οποία επιφέρει οργανικές ή λειτουργικές διαταραχές του οργανισμού: ο ~ *των παιδιών του Τρίτου Κόσμου* ΑΝΤ. υπερσιτισμός. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. sous-alimentation].

υποσκάπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέσκαψα} **1**. (κυριολ.) σκάβω κάτω από κάτι **2**. (συνήθ. μτρ.) επιδιώκω να φθείρω, να κλονίσω (κάποιον/κάτι): ~ *τα θεμέλια τής οικογένειας | τού πολιτεύματος* | *τις προσπάθειες για ειρήνευση* ΣΥΝ. υπονομεύω.

υποσκαφή (η) [μτγν.] το σκάψιμο κάτω από το έδαφος, η διάνοιξη ορύγματος: η *εκτέλεση υποσκαφών για έργα θεμελίωσης* || *τα θαλάσσια ρεύματα προκαλούν συχνά υποσκαφές των λιμενικών έργων*.

Επίσης **υπόσκαμη** [1865] {-ης κ. -άμεως} |-άμεις, -άμεων}. **υπόσκαφος**, -ης, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που είναι χτισμένος μέσα σε κατάλληλα σκαμμένη κοιλότητα του εδάφους: «η σκοτεινή ~ *εκκλησία τής Παναγίας*» (εφημ.). [ΕΤΥΜ < υπο- + σκάφος < σκάπτω].

υποσκελίζω ρ. μετβ. {υποσκελίσ-α, -τηκα, -μένος} καταφέρνω να υπερισχύω (κάποιου) με πλάγια μέσα: *για να φτάσει στη θέση αυτή, υποσκελίσε πολλούς ικανότερους υποψηφίους* ΣΥΝ. παραμερίζω, παραγκονίζω. — **υποσκελίση** (η) [1889] κ. **υποσκελισμός** (ο) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ < αρχ. *υποσκελίζω < ύπο- + σκελίζω < σκέλιος*].

υποσκιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {υποσκιάσ-α, -τηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) ελαφρώς σκοτεινό. — **υποσκίαση** (η) [αρχ.].

υποσκίασμα (το) [1861] {υποσκιάσματος} | χωρ. πληθ.} **1**. το αμυδρό φως ΣΥΝ. σκιάφος **2**. ΑΣΤΡΟΝ. το τμήμα του δίσκου τής Σελήνης, το οποίο δεν αποκρύπτεται εξ ολοκλήρου κατά τις εκλείψεις τής.

υποσημιάζω (ο) ΣΤΡΑΤ. κατώτερο αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υπο σημιάς (ο) {υποσημιών} ΣΤΡΑΤ. υπαξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

υποσμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τής οσφρητικής ικανότητας ΣΥΝ. υποσφρησία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyposmia].

υποσπαδία (ο) {υποσπαδιών} ΙΑΤΡ. ανώμαλη διάπλαση του ουροφόρου οδού, κατά την οποία το έξω στόμιο τής ουρήθρας βρίσκεται στον άνδρα στην κάτω επιφάνεια του πέους και στη γυναίκα, σπανίως, στον κόλπο της. [ΕΤΥΜ < μτγν. *υποσπαδίας < ύπο- + -σπαδίας < σπώ (-άω), πβ. κ. σπάδων* «κυνούχος»].

υποσπονδός, -ης, -ο (λόγ.) αυτός που προστατεύεται από συνθήκες. [ΕΤΥΜ < οισρ. *υπόσπονδος < ύπο- + σπονδή*].

υποστάθμη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των αδιάλυτων συστατικών ενός υγρού, τα οποία κατακαθίζουν στον πυθμένα του δοχείου, στο οποίο αυτό περιέχεται: ~ *λαδιού* | *κρασιού* ΣΥΝ. ίζημα, κατακάθην ΦΡ. (εμφωτ.) **κατωτάτη υποστάθμη** κατώτατης ηθικής ποιότητας, του χειρίστου είδους: *άνθρωπος ~ ΣΥΝ. φαίλος, αγρείος*.

υποσταθμός (ο) δευτερεύων σταθμός, που αποτελεί παράρτημα κεντρικού: ~ *τής Δ.Ε.Η.* [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. sub-station].

υπόστασις (η) {-ης κ. -άσεως} |-άσεις, -άσεων} **1**. η ύπαρξη: *οι πυρηνικοί εξοπλισμοί απειλούν την ίδια την - τής ανθρωπότητας* || *οι πράξεις αυτές δεν ταιριάζουν στην ανθρώπινη ~ ΣΥΝ. οντότητα 2. το σύνολο των στοιχείων που συγκροτούν τη φυσιογνωμία, τον ιδιαίτερο αναγνωρίσιμο χαρακτήρα τής ύπαρξης: *εταρεία χωρίς νομική ~ ΦΡ. (εμφωτ.) δίνω υπόσταση σε (κάποιον) (κάτι)* δίνω μορφή, κάνω να υπάρξει πραγματικά (κάποιος/κάτι): ~ *στα οράματα μου ΣΥΝ. δίνω σάρκα και οστά (σε κάτι) (β) αποκτό | λαμβάνω υπόσταση* αποκτό μορφή, πραγματική ύπαρξη: με την *υλοποίηση τού έργου απέκτησαν υπόσταση οι προσδοκίες των κατοίκων* ΣΥΝ. αποκτό σάρκα και οστά **3**. ΘΕΟΛ. η ιδιαιτερότητα τής προσωπικής ύπαρξης, που εκφράζει τη φύση και φανερώνει το πρόσωπο: *ο Χριστός έχει δύο φύσεις* (θεϊκή και ανθρώπινη) και *μία - ή πρόσωπο 4*. ΦΙΛΟΣ. η ουσία ως οντολογική πραγματικότητα **5**. (μτρ.) η αντιστοιχία προς την πραγματικότητα: *φήμες | λόγια | πληροφορίες χωρίς καμιά ~ 6*. (μτρ.) το κύρος ή η αυτόνομη παρουσία, τα στοιχεία τής προσωπικότητας που κάνουν κάποιον να ξεχωρίζει: *άνθρωπος χωρίς ~ ΣΥΝ. οντότητα 7*. ΙΑΤΡ. η συρροή αίματος στα επικλινή μέρη του σώματος, ιδ. στις βάσεις των πνευμόνων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ουσιαστικός*.*

[ΕΤΥΜ < ο.ρχ. *υπόστασις*, αρχική σημ. «υποστήριγμα, θεμέλιο», < υφίσταμαι (βλ. κ. *στάση*). Η σημ. «ουσία» είναι ήδη αρχ., απαντά δε και στην Κ.Δ. (*Εβρ. 1, 3: χαρακτήρ τής υποστάσεως αυτού*)].

υποστασιακός, -ής, -ό (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την υπόσταση: ~ *φιλοσοφία | ποίηση | αγωνία* ΣΥΝ. υπαρξιακός.

υποστασιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως} |-ήσεις, -ήσεων} η λήψη υποστάσεως, η ενσάρκωση.

υποστασιοποιώ ρ. μετβ. {υποστασιοποιεί...} | υποστασιοποιή-ησα, -οίμαι, -ήθηκα, -μένος} (λόγ.) **1**. κάνω (κάτι) να αποκτήσει υπόσταση, πραγματική μορφή και ύπαρξη **2**. ΦΙΛΟΣ. μετατρέπω μια λογική σχέση σε ουσία (από οντολογική πλευράς) ή αποδίδω απόλυτη ισχύ σε κάτι σχετικό. Επίσης **υποστασιάζω** [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. substantiate].

υποστάτης (ο) (υποστατών) **1**. καθετί που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα **2**. ΝΑΥΤ. (ειδικότ.) καθένα από τα στηρίγματα, πάνω στα οποία τοποθετούνται οι σωσίβιες λέμβοι των πλοίων. [ΕΤΥΜ < μτγν. *υποστάτης < αρχ. υφίστημι «θέτω* από κάτω, υποστηρίζω < υφ- (< ύπο-) + ιστήμι | ισταμαι (βλ. λ.)].

υποστατικό (το) το αγρόκτημα: αυτόνομο γεωργική μονάδα. [ΕΤΥΜ < μτγν. *υποστατικόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού αρχ. επιθ. υποστατικός].

υποστατικός, -ής, -ό [αρχ.] **1**. αυτός που σχετίζεται με την υπόσταση **2**. ΘΕΟΛ. **υποστατική ένωση** η ένωση στη θέση υπόστασης των δύο φύσεων τού Χριστού, τής θείας και τής ανθρώπινης.

υποστατός, -ής, -ό αυτός που υφίσταται ή μπορεί να υφίσταται ΑΝΤ. ανυπόστατος.

[ETYM. < αρχ. υποστατός < υφίστημι (βλ. κ. υποστάτης)].
 -υποστατός, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει την ύπαρξη υπόστασης ή συγκεκριμένου αριθμού υποστάσεων: *αν-υπόστατος, δια-υπόστα-τος, τρις-υπόστατος*.
 [ETYM Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. αν-υπόστατος, μεσν. δια-υπόστατος), που προέρχεται από το αρχ. ουσ. *υπόστασις* κατά τα ρηματ. επίθετα].
 υποστένναμα (το) [μτγν.] {υποστεγάσιμ-ατος | -ατα, -άτων} το υπόστεγο (βλ. λ.).
 υπόστεγο (το) [αρχ.] {υποστεγέ-ου | -ων} στεγασμένος χώρος, ανοιχτός ολόγυρα: *μπες κάτω από το -, για να μη βρέχεσαι*.
 υποστέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέστ-ελλα, -άλην, -ης, -η...} 1. κατεβάζω, μαζεύω: ~ *σημαία* ΑΝΤ. ανυψώνω, σηκώνω · 2. μειώνω, ελαττώνω: ~ την ταχύτητα *πλοίου*.
 υποστήριγμα (το) [μτγν.] {υποστηρίγιμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που στηρίζει, βαστάζει (κάτι) από κάτω ΣΥΝ. υποβάθρο, αντήρισμα, αντηρίδα, υποστήλωμα.
 υποστηρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {υποστηρί-ξα, -χθηκα, -γμένος} 1. στηρίζω (κάτι) από κάτω: ~ τον *τοιχο* | *φράγμα* | *στοά με δοκάρια* ΣΥΝ. υποστώνω 2. στηρίζω θεωρητικά (άποψη, θέση κ.λπ.) με επιχειρήματα, παρουσίαση στοιχείων κ.ά.: ~ *πειστικά μια θεωρία* || *υποστηρίζει με πάθος τις απόψεις του* || - *τους ισχυρισμούς μου* 3. (ειδικότ. για διδασκαλική διατριβή) παρουσιάζω ενώπιον επιτροπής το θέμα μου εξηγώντας τι έχω κάνει και γιατί 4. (μτφ.) βοηθώ, ενισχύω: ~ *φίλο* | *κόμμα με χρηματική ενίσχυση* || ~ *κάποιον ασοφασιστικά* 5. (α) δέχομαι κάτι ως σωστό, παίρνω θέση υπέρ: *υποστηρίζει τις μεταρρυθμιστικές λύσεις* || ~ *μια άποψη* | *μια θεωρία* (β) είμαι επαδός (κάποιου), παίρνω το μέρος του: ~ τον *Άρη στο ποδόσφαιρο* || ~ *ένα κόμμα* 6. ισχυρίζομαι με επιχειρήματα, διατείνομαι: *υποστηρίζει ότι επρόκειτο για παρεξήγηση* || *υποστηρίζει την ανάγκη θεσμικών αλλαγών*.
 υποστηρικτής (ο) [1824], υποστηρίκτρια (η) [1892] {υποστηρικτριών} πρόσωπο που υποστηρίζει (κάποιον/κάτι): ~ *μεταρρυθμιστικών λύσεων* | *ακραίου κόμματος* | *μιας νέας τάσης στον χώρο της οικονομίας*.
 υποστηρικτικός, -ή, -ό [1812] αυτός που παρέχει στήριξη: ~ *κολόνες* || (μτφ.) ~ *επιχειρήματα*.
 υποστηρίξη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίεως | -ίεις, -ίεων} 1. η στήριξη από κάτω: η ~ *της οροφής με δοκάρια* 2. (μτφ.) η ενίσχυση: η ~ *του καθεστώτος από εξωτερικούς παράγοντες* || *έτυχε σημαντικής οικονομικής ~ κατά την προεκλογική περίοδο* || *εξασφαλίζω ~ από κάποιον* ΣΥΝ. συνδρομή, βοήθεια: ΦΡ. *αεροπορική υποστηρίξη* βλ. λ. *αεροπορικός* 3. η παροχή βοήθειας σε δυσκολία: *ψυχολογική* | *ηθική* | *ιατρική* ~ || η *εταιρεία-μας παρέχει τεχνική* ~ || ~ *συστημάτων πληροφορικής* (σε λογισμικό και ανάλωσιμα) || ο *ασθενής διατηρείται στη ζωή με μηχανική* ~ 4. (ειδικότ.) το να παίρνει κανείς θέση υπέρ (προσώπου, θέσης, άποψης): η ~ *ριζοσπαστικών λύσεων από μερίδα βουλευτών* || η ~ *ακραίων θέσεων* | *ενός υποψηφίου* 5. η θεωρητική στήριξη (άποψης, θέσης κ.λπ.): ~ *μιας θεωρίας* (σε ένα συνέδριο 6. (για διδακτορική διατριβή) η τεκμηριωμένη παρουσίαση από υποψήφιο διδάκτορα του θέματος που έχει αναλάβει ενώπιον επιτροπής.
 υποστηγμή (η) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. το κόμμα (βλ. λ.).
 υποστολή (η) (λόγ.) 1. το κατέβασμα- ΦΡ. υποστολή τής *σημαίας* το κατέβασμα τής σημαίας (συνήθ.) με τελετουργικό τρόπο) από το κοντάρι: κατά την ~ *ακούγεται ο εθνικός ύμνος* ΑΝΤ. έπαρση τής σημαίας 2. περιορισμός, ελάττωση, μείωση: ~ *αξιών/ απαιτήσεων*.
 [ETYM < μτγν. υποστολή < αρχ. υποστέλλω (βλ. λ.)].
 υποστρατηγείο (το) ΣΤΡΑΤ. επιτελείο (π.χ. του ΝΑΤΟ) υπό τις εντολές του στρατηγείου.
 υποστρατηγικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το υποστρατηγείο, που εκτελεί εντολές και αποστολές του υποστρατηγείου.
 υποστράτηγος (ο) [αρχ.] {υποστράτηγ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ανώτατος αξιωματικός του Στρατού Ξηράς, τής ΕΛ.ΑΣ. και του Πυροσβεστικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).
 υποστρέφω ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπέστρ-εψα, -άφην, -ης, -η..., -αμμένος} 1. γυρίζω προς τα πίσω, πιασγυρίζω 2. ΝΑΥΤ. στρέφω ισιόφορο πλοίο αντίθετα προς την κοίτη του ανέμου, για να δεχθεί το πλοίο τον άνεμο από την άλλη πλευρά του ΣΥΝ. ποδίζω ΑΝΤ. αναστρέφω, ορσάρω.
 υποστρόγγυλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κάπως ή λίγο στρογγυλός: ~ *επιφάνεια* | *σχήμα* ΣΥΝ. στρογγυλούτσικος ΑΝΤ. ολοστρόγγυλος.
 υποστροφή (η) [αρχ.] 1. (λόγ.) το γύρισμα προς τα πίσω 2. ΝΑΥΤ. η στροφή ισιόφορου πλοίου αντίθετα στην κοίτη του ανέμου, για να δεχθεί τον άνεμο από την άλλη πλευρά του ΣΥΝ. πόδισμα ΑΝΤ. ορτσάρωμα, αναστροφή.
 υπόστροφος, -ος, -ο (για ασθένειες) αυτός που επανεμφανίζεται: ~ *πρεπτός* | *έλκος*. [ETYM < μτγν. υπόστροφος < αρχ. υποστρέφω].
 υπόστρωμα (το) [αρχ.] {υποστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (κυριολ.) καθετί που στρώνεται κάτω από κάτι 2. (ειδικότ.) οτιδήποτε στρώνει κανείς κάτω από το σαμάρι ή τη σέλα στη ράχη του οπζόνγιου 3. γεωλογικό στρώμα του υπεδάρους 4. οτιδήποτε προϋπάρχει ως διαμορφωμένη κατάσταση σε σχέση με κάτι που διαμορφώθηκε και επικράτησε κατόπιν στον ίδιο χώρο 5. (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. τα στοιχεία του απαντούν σε μια γλώσσα και θεωρούνται υπολείμματα προϋπάρχουσας γλωσσικής ομάδας: *γλωσσικά στοιχεία από το προελληνικό* ~ 6. ΝΑΥΤ. το τμήμα του πλοίου που βρίσκεται κάτω από το ανώτερο κατάστρωμα 7. (μτφ.) η βαθύτερη αιτία μιας κατάστασης: το ~ *της διαμάχης* | *της σύγκρουσης μεταξύ των δύο πολιτικών ανδρών*.
 υποστυλός, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που στηρίζει σε στύλους 2. *υπόστυλο* (το) {υποστυλό-ου | -ων} η περίστυλη στοά.

υποστύλωμα (το) [μτγν.] {υποστυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} κολόνα που χρησιμεύει ως υποστήριγμα.
 υποστυλώω ρ. μετβ. {υποστυλώ-σα, -θηκα, -μένος} στηρίζω, στερεώνω με στύλους: ~ *φράχτη* | *σκεπή*. — υποστυλώση (η) [μτγν.].
 [ETYM < μτγν. υποστυλώ (-όω) < αρχ. υπόστυλος].
 υποστό (να/θα) ρ. → υφίσταμαι
 υποσυνειδητό (το) {υποσυνειδήτου | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. το σκοτεινό και ανεπίγνωστο τμήμα της ανθρώπινης συνείδησης, στο οποίο ανήκουν αποθηκευμένες για διάφορους λόγους σκέψεις, πράξεις ή επιθυμίες και το οποίο επηρεάζει την ψυχική μας ζωή, χωρίς να συνειδητοποιούμε το σύνολο των ψυχικών στοιχείων που βρίσκονται έξω από τον χώρο της συνείδησης, ώστε να μη γίνονται εύκολα αντιληπτά (πβ. λ. *ασυνείδητο*).
 [ETYM Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *υποσυνειδήτος* ως απόδ. τού γερμ. Unterbewusstsein].
 υποσυνειδήτος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από το υποσυνειδητό, αυτός τον οποίο συνειδητοποιούμε με τρόπο ασαφή, αμυδρό: ~ *επιθυμία* | *αντίδραση* | *επίδραση* ΑΝΤ. συνειδητός. — **υποσυνείδητα** | υποσυνειδήτως επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνείδηση*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. subconscious].
 υποσυνόλο (το) {υποσυνόλ-ου | -ων} ΜΑΘ. σύνολο του οποίου όλα τα στοιχεία είναι και στοιχεία ενός άλλου συνόλου: το *σύνολο των θετικών αριθμών αποτελεί ~ του συνόλου των ακέραιων αριθμών*.
 [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. subset].
υποσυστήμα (το) {υποσυστήμ-ατος | -ατα, -άτων} υποδιαίρεση ενός ευρύτερου συστήματος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. subsystem].
υποσφάγμα (το) {υποσφάγιμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. (στην οφθαλμολογία) το σμάτιομα στο μάτι από θραύση των αγγείων. [ETYM. μτγν. (ήδη στον Γαλλικό και τον Σέξτο Εμπερικό με τη σημερινή σημ.), αρχική σημ. «αίμα σφαιρών ανάμικτο με άλλα συστατικά», < υπο- + -σφαγμα < σφάζω].
υποσφρησία (η) {χωρ. πληθ.} η υποσμία (βλ. λ.).
 υποσχέθηκα ρ. + υπόσχομαι
 υποσχεμένος, -η, -ο → υπόσχομαι
 υποσχέση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεις, -έσεων} η διαβεβαίωση για την πραγματοποίηση έργου: *οι πολιτικοί δίνουν προεκλογικά πολλά ~, τις οποίες δεν τηρούν αφότου εκλεγούν* || *κράτησε την ~ που μου έδωσε* || *δεν αθετεί ποτέ τις ~ του* || ο φόβος των κυρώσεων τον *αναγκάζει να τηρήσει την ~ του* || *γραπτή* | *προφορική* | *προεκλογική* | *κατηγορηματική* ~ || ~ *γάμου* | *πίστης* | *αφοσίωσης* || το μέλλον του είναι *γεμάτο υποσχέσεις* || ο *υπουργός έδωσε τις συνήθειες ~, για να κατευθύνει τα πνεύματα*-ΦΡ. *αφήνω* | *δίνω υποσχέσεις* (ενν. για το μέλλον) δίνω την εντύπωση ότι θα έχω θετική εξέλιξη: *μια αθλήτρια που αφήνει υποσχέσεις για σημαντική σταδιοδρομία*.
 υποσχετικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με υπόσχεση 2. **υποσχετικό** (έγγραφο) | **υποσχετική** (η) έγγραφο με το οποίο δίνεται επίσημος υπόσχεση.
 υπόσχομαι ρ. μετβ. αποθ. {υποσχ-έθηκα, -εμένος (κ. λόγ. υπεσχημένος)} 1. διαβεβαιώνω, δεσμεύομαι ότι θα πραγματοποιήσω (κάτι), δίνω υπόσχεση (για κάτι): *υπόσχεται πολλά, αλλά κάνει λίγα* || *ένας νέος επιστήμονας που υπόσχεται πολλά* (που αφήνει πολλές υποσχέσεις) || *τους υποσχέθηκα να τους φιλοξενήσω το καλοκαίρι στη Σπάρτη* || - *τον ουρανό με τ' άστρα* || *δεν σας ~ τίποτα, αλλά θα προσπαθήσω* ΣΥΝ. τάω 2. (η μτχ. *υποσχομένος, -η, -ο*) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έγω, μετοχή, αποθετικός*.
 [ETYM < μεσν. *υπόσχομαι*, από την υποτ. αορ. β' (ίνα) *υπό-σχομαι* του αρχ. *υπσχούμαι* | *υπίσχομαι* < *υπ(ο)- + ἴσχω* | -ομαι, παράλλ. τ. τού *έχω*. ο τ. *υπσχούμαι* (-έο) οφείλεται μάλλον σε αναλογία προς το ρ. *αρνούμαι*].
 υποσχομένος, -η, -ο αυτός που αφήνει υποσχέσεις για το μέλλον, που δείχνει ότι θα έχει θετική εξέλιξη: κυρ. στη ΦΡ. *πολλά υποσχομένος* αυτός που αφήνει πολλές υποσχέσεις (βλ. λ. *επιδοκίμω*) ότι θα έχει θετική εξέλιξη: *ένας - νέος επιστήμονας* ΣΥΝ. φέρελπις.
 υποταγή (η) {χωρ. πληθ.} 1. η παράδοση στην εξουσία (κάποιου): η ~ *της γυναικας στον άνδρα* || η ~ *της Ελλάδας στους ισχυρούς της Ευρώπης* || *δήλωσαν ~ στους πραξικοπηματίες* 2. (μτφ.) η υπαγωγή: η ~ *του ατομικού συμφέροντος στο γενικό* 3. (μτφ.) το να τίθεται κάτι σε δεύτερη μοίρα από πλευράς ιεραρχίας, αξιολόγησης: η ~ *της καθημερινής ζωής στο κνήγη του πλούτου* 4. η συνειδητή αναγνώριση της εξουσίας (κάποιου): η ~ *στους νόμους του κράτους*. [ETYM < μτγν. *υποταγή* < αρχ. *υποτάσσω*].
 υποταγμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) υποταταγμένος 1. αυτός που έχει υποταχθεί, που έχει υποδουλωθεί 2. ΓΛΩΣΣ. (σε λεξικό για λήμμα) που έχει τεθεί στο τέλος του ερμηνευματος ομοίρριου λήμματος, επειδή η σημασία του προκύπτει εύκολα από αυτό, λ.χ. το *επίρρημα «υποταμιακά» είναι υποταταγμένο στο λήμμα «υποταμιακό»*. [ETYM. < αρχ. *υποταγμένος, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. υποτάσσω*].
 υποτακτική (η) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. 1. έγκλιση του ρήματος τής Ελληνικής (και άλλων γλωσσών) που εκφράζει γραμματικοποιημένα μια από τις μορφές τροπικότητας, υποκειμενικής δηλ. στάσης και σχολιασμού των λεγομένων δηλώνει πιθανότητα, απορία, ευχή, επιθυμία, προσταγή κ.ά.: *να ταξιδεύει άραγε ώρα προς το νησί*; || *να γυρίσουν πίσω να τους ξαναδώ και ας πεθάνω* || *να φύγεις από δω αμέσως* || *να πάει στον αγύριστο!* (κατάρα) 2. συγχρό ομοιλήρημα της έννοιας του ρήματος, ρηματικών εκφράσεων και ονομάτων (πάντοτε με τον δείκτη «να», σε θέση αντικειμένου του ρήματος ή -με άρθρο- και υποκειμένου του ρήματος ισοδυναμεί με το «τελικό απαρέμματο» τής Αρχαίας Ελληνικής και παίρνει άρνηση μη): *θέλει να έλθει μαζί σας* || *αποφεύγει να καννίζει μπροστά μας* || *προσπαθούμε να βοηθήσουμε* || ο-

νεφεύονται να παντρευτούν και να ζήσουν μαζί || το να πετύχεις στις εισαγωγικές εξετάσεις δεν είναι καθόλου εύκολο || είναι ανάγκη να τηλεφωνήσεις || είμαι έτοιμος να συμφωνήσω μαζί σας || πιθανόν να μην είναι εκεί || επιδιώκουν να μην υπάρξει καμία πρόοδος (βλ. κ. λ. τροπικότητα). υποτακτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που υποτάσσεται στην εξουσία ή στις διαταγές (κάποιου) 2. (συνεκδ.) ευπειθής, παθητικός ANΤ. απειθαρχός, ανυπότακτος 3. **υποτακτικός** (ο) ο δούλος, ο υπηρέτης: *είχε μαζί και δύο υποτακτικούς του ANΤ.* κύριος, αφέντης - 4. ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με την υπόταξη (βλ. λ.): ~ λόγος (η υπόταξη) | σύνδεση (η σύνδεση προτάσεων με υπόταξη) | σύνδεσμος (που συνδέει δευτερεύουσα πρόταση με κύρια κατά την υπόταξη) (β) **υποτακτικό φωνήεν** (για διφθόγγους) το φωνήεν που ακολουθεί: *στη λέξη νεράιδα - της διφθόγγου αι είναι το | ANΤ. προτακτικό φωνήεν* 5. **υποτακτική** (η) βλ. λ. υπόταξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία και το αποτέλεσμα της σύνθεσης τμημάτων λόγου (προτάσεων) με εξάρτηση του ενός από το άλλο έτσι, ώστε το ένα να αποτελεί συστατικό του άλλου (να εξαρτάται από το άλλο), προκειμένου να συμπληρωθεί, να ερμηνευθεί, να προσδιοριστεί (χρονικά, αιτιολογικά, ως σκοπός, ως αποτέλεσμα κ.λπ.) ακριβέστερα το περιεχόμενο της κύριας πρότασης ή όρου της λ.χ. στη συντακτική δομή «τον απέρριψαν, γιατί δεν είχε τα τυπικά προσόντα», η πρόταση «δεν είχε τα τυπικά προσόντα» μέσω του «γιατί» (δείκτης υποτάξεως ή υποτακτικός σύνδεσμος) εξαρτάται από την πρόταση «τον απέρριψαν», εξηγώντας το περιεχόμενο της (την αιτία της απόρριψης) ΣΥΝ. υποτακτικός λόγος ANΤ. παράταξη. υπόταξη (η) {-ης κ. -άξεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. 1. η πτώση της αρτηριακής πίεσης κάτω από το φυσιολογικό όριο ANΤ. υπέρταση 2. **ορθοστατική υπόταση** η απότομη πτώση της αρτηριακής πίεσης λόγω ξαφνικής αλλαγής της κινητικής κατάστασης του ατόμου (όταν σηκώνεται, κάθεται). [ΕΤΥΜ.] < αρχ. *υπότασις* «τέντωμα από κάτω» < *υπότεινω* (βλ. κ. τάση). Η σημερινή σημ. αποδίδει τον γαλλ. όρο hypotension (νόθο συνθ.). υποτασικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την υπόταση: (κυρ. ως ουσ.) πρόσωπο που έχει υπόταση ANΤ. υπέρτασικός. [ΕΤΥΜ.] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. hypotensif (νόθο συνθ.). υποτάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {υπέταξα, υποτά-χθηκα, -γμένος (λόγ. υπο-τεταγμένος)} 1. θέτω υπό την εξουσία μου: *οι Ρωμαίοι, αφού υπέταξαν τους άλλους λαούς, κυριάρχησαν στην ιταλική γερσάνησο ΣΥΝ.* υποδούλωνω 2. (μτφ.) ελέγγω, κατανικά: *προσπαθεί να υποτάξει τα πάθη και τις αδυναμίες του* 3. (μτφ.) υπάγω, θέτω (κάτι) σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με (κάτι άλλο ανώτερο): ~ το ατομικό συμφέρον στο γενικό 4. (μεσοπαθ. **υποτάσσομαι**) τίθεμαι με τη θέληση μου υπό την εξουσία (κάποιου): *υποτάχθηκαν στον κατακτητή χωρίς αντίσταση || υποτάσσεται η σημερινή γυναίκα στον άντρα της; || ~ στη μοίρα μου, υποταίνουσα (η) {υποτεινουσών} ΜΑΘ. η πλευρά ορθογώνιου τριγώνου, που βρίσκεται απέναντι από την ορθή γωνία. [ΕΤΥΜ.] < αρχ. υποτεινούσα (γραμμή | πλευρά), ουσιαστικοπ. θηλ. μτχ. ενεστ. του *υποτεινών*. υποτέλεια (η) [1859] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} η υποδούλωση, η υποταγή σε κάποιον ισχυρότερο: η ~ στις ξένες δυνάμεις || *επαίσχυντη πράξη υποτέλειας || πληρώνω φόρο υποτέλειας σε κράτος | ηγεμόνα ANΤ. ελευθερία, ανεξαρτησία, αυτοδιάθεση, υποτελής, -ής, -ές {υποτελ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} 1. αυτός που υποχρεούται να πληρώνει τέλη ή φόρους σε κάποιον ΦΡ. **φόρου υποτελής** (φόρου υποτελής, Θουκ. 1, 10) (για κράτος ή χώρα) αυτός που είναι υποχρεωμένος να καταβάλλει στο κυρίαρχο κράτος φόρο υποτέλειας: *οι κάτοικοι αυτής της περιοχής υπήρξαν φόρου υποτελείς στον σουλτάνο* 2. υποδουλωμένος, υποταγμένος στην εξουσία ισχυρού: ~ χώρα | κράτος ANΤ. κυρίαρχος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ες. [ΕΤΥΜ.] < αρχ. *υποτελής* < *υπο-* + *-τελής* < *τέλος*. υποτετανμένος, -η, -ο > υποταγμένος υποτιθέμενος, -η, -ο αυτός που έχει παρουσιαστεί ως δεδομένος, αλλά αποδεικνύεται ανύπαρκτος ή ανέφικτος: η ~ *αμύθητη* *περιουσία του, αποδείχθηκε τελικά ότι ήταν μια μεγάλη απάτη || ο ~ τρομοκράτης δεν ήταν παρά ένας μικροδιαρρήκτης.* [ΕΤΥΜ. Μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. του αρχ. *υποτίθημι* (βλ. λ. *υποβέτω*)] υποτίμημα (το) [μτγν.] {υποτιμήματος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ. το ποσό έκπτωσης της αξίας ενός πράγματος ANΤ. υπερίτημα. υποτίμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η μείωση της τιμής 2. (ειδικότ.) η πτώση της συναλλαγματικής ισοτιμίας εθνικού νομίσματος σε σχέση με άλλα εθνικά νομίσματα: ~ της *δραχμής* *έναντι του μάρκου και της στερλίνας* || νομισματική ~ ANΤ. ανατίμηση, νομισματική σταθεροποίηση 3. (μτφ.) η απόδοση μικρότερης αξίας ή σημασίας σε (κάποιον/κάτι): ~ *συνάδελφου | αντιπάλου | των ικανοτήτων κάποιου ΣΥΝ.* υποβάθμιση, μείωση ANΤ. υπερεκτίμηση. [ΕΤΥΜ.] < μτγν. *υποτίμησις* «υπολογισμός φοροδοτικής ικανότητας» < αρχ. *υποτίμο*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. του γαλλ. *dévaluation*]. υποτιμητικός, -ή, -ό [1892] αυτός που εκφράζει διάθεση υποτιμήσεως, θεωρήσεως του άλλου ως κατώτερου: ~ *σχόλια* || *του έκανε υποδείξεις με ~ τρόπο.* — υποτιμητικά επίρρ. υποτιμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [αρχ.] {υποτιμιάς... | υποτιμή-ησα, -ώμαι, -άται... -ήθηκα, -ήμενος} 1. μειώνω την τιμή ή την αξία, προβαίνω σε υποτίμηση: ~ *νόμισμα | μετοχή* ANΤ. ανατίμω, υπερίτιω 2. (μτφ.) θεωρώ ότι κάποιος ή κάτι διαθέτει μικρότερη από την πραγματική του αξία: *ο προπονητής ζήτησε να μην υποτιμήσουν οι παίκτες του την αντίπαλη ομάδα* ANΤ. υπερεκτιμώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπίπτω*. υποτιμώ ρ. μετβ. {υποτίτλω-α, -τηκα, -μένος} βάζω υποτίλους σε**

ταϊνία για να κατανοούνται οι διάλογοι, αν πρόκειται για ξενόγλωσσική ταϊνία, ή για τη διευκόλυνση θεατών με προβλήματα ακοής: *αντίθετα με ό,τι συμβαίνει στην Ελλάδα, σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες οι ταινίες δεν υποτιτλίζονται, αλλά μεταγλωττίζονται.* — υποτιτλισμός (ο). υποτίτλω (ο) [μεσν.] {υποτίτλω-ου | -ων, -ους} 1. ο δευτερεύων τίτλος βιβλίου ή δημοσιογραφικού άρθρου, που αναγράφεται κάτω από τον κύριο τίτλο ANΤ. υπέρτιτλος 2. **υπότιτλοι** (οι) το κείμενο που αποτελεί μετάφραση των διαλόγων ξενόγλωσσικής κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής ταινίας και εμφανίζεται στο κάτω μέρος της οθόνης με φωτεινά γράμματα. υποτίτλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεις} η τοποθέτηση δευτερεύοντος τίτλου κάτω από τον κύριο τίτλο κειμένου. υποτονθωρίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπ.) μουμουρίζω ή τραγουδώ σιγά. — υποτονθωρισμός (ο) [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω. [ΕΤΥΜ.] < μτγν. *υποτονθωρίζω* < *υπο-* + *αρχ. τονθωρίζω* «μουμουρίζω, ψιθυρίζω» < **τορ-θορ-ύω* (με αναδιπλασιασμό και ανομοίωση του πρώτου -ρ- σε -ν-) < θ. *θορ-* της λ. *θόρυβος* (βλ. λ.) και επίθημα -ύω, πβ. *γογγύζω, γογγύζω* κ.ά.]. υποτονία (η) {υποτονιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική ελάττωση του μυϊκού τόνου. [ΕΤΥΜ.] Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. hypotonia*]. υποτονικός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν έχει ένταση, που δεν προκαλεί ενδιαφέρον: ~ *διδασκαλία | θεατρική παράσταση | αγόνας | αντίδραση | διαμαρτυρία | προεκλογικό κλίμα* ANΤ. δυναμικός, ενδιαφέρον 2. ΙΑΤΡ. (α) αυτός που σχετίζεται με την υποτονία (β) (ειδικότ. ως ουσ.) πρόσωπο που πάσχει από υποτονία 3. ΧΗΜ. (για διάλυμα) αυτό που έχει μικρότερη οσμωτική πίεση σε σχέση με άλλο. — υποτονικά επίρρ., υποτονι>κότητα (η). [ΕΤΥΜ.] Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. hypotonic*]. υποτραχήλιο (το) [μτγν.] {υποτραχήλι-ου | -ων} ΑΡΧΑΙΟΤ. το τμήμα του κίονα μεταξύ του κορμού και του κιονόκρανου. υποτρέμω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.} (αρχαιοπ.) σιγοτρέμω. υποτριώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.} (αρχαιοπ.) σιγοτριώζω. — υποτριγμός (ο) [1895]. υποτροπή (η) [μτγν.] 1. ΙΑΤΡ. η επανεμφάνιση ασθένειας ύστερα από φαινομενική ανάρρωση ή μετά από περίοδο ύφεσης: *ο ασθενής παρουσίασε ~ || ~ πυρετού | επιδημίας* 2. ΝΟΜ. η διάπραξη νέου κακούργηματος ή εκ δόλου πλημμελήματος από κάποιον πριν περάσει ορισμένος χρόνος (κατά τον νόμο) από την καταδίκη του για άλλο κακούργημα ή εκ δόλου πλημμελήμα που είχε διαπράξει: *εγκληματίας καθ' υποτροπήν.* υποτροπιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {υποτροπιάζω} 1. επανεμφανίζω ασθένεια: αν ο *άρρωστος υποτροπιάζει, να του δώσετε τα φάρμακα που σας έγραψα* 2. διαπράττω εκ νέου αξιόποινη πράξη μετά από προηγούμενη καταδίκη μου. — υποτροπιασμός (ο) [μτγν.] κ. υποτροπιάσιμη (η) [1896]. υποτροπικός, -ή, -ό [1854] 1. αυτός που υποτροπιάζει 2. (για χώρες) αυτός που βρίσκεται κοντά σε τροπικές περιοχές. υπότροπος, -η, -ο 1. ΝΟΜ. αυτός που βρίσκεται σε υποτροπή (βλ. λ., σημ. 2): *επειδή ήταν ~ όταν διέπραξε την κλοπή, τιμωρήθηκε με αυστηρότερη ποινή* 2. (γενικότ.) αυτός που έχει τιμωρηθεί ήδη για παράβαση κανονισμών και υποτίπεται ξανά σε παράπτωμα: *ο παίκτης που αποβλήθηκε για εξύβριση του διαιτητή, είναι ~ και θα τιμωρηθεί αυστηρότερα.* [ΕΤΥΜ.] < αρχ. *υπότροπος*, αρχική σημ. «αυτός που επιστρέφει», < *υποτρέπωμαι* (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.)]. υποτροφία (η) [1833] {υποτροφιών} η δαπάνη που πληρώνει τρίτος (ιδιώτης, ίδρυμα κ.λπ.) για τη συντήρηση και τις σπουδές μαθητή, φοιτητή ή πτυχιούχου: *παίρνω - για πανεπιστήμιο του εσωτερικού | του εξωτερικού || ~ για μεταπτυχιακές σπουδές || Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών* (συντομ. Ι.Κ.Υ.). υπότροφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παίρνει υποτροφία: (συνήθ. ως ουσ.) *υπότροφος εσωτερικού | εξωτερικού.* υποτυπώδης, -ής, -ές [1887] {υποτυπώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} 1. αυτός που είναι ατελώς ανεπτυγμένος: ~ *όργανα | μορφές ζωής | εργασία ΣΥΝ.* ανεξέλικτος, εμβρυώδης 2. (μτφ.) στοιχειώδης, χωρίς ιδιαίτερη ανάπτυξη: *είχαν σήσει ένα ~ σκηνικό για την παράσταση || ~ εκπαίδευση | σχεδιασμός.* — υποτυπώδης επίρρ. [1889]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ.] < υποτυπώνω (< αρχ. *υποτυπώ*, -όω «σχεδιάζω το γενικό περίγραμμα») + *παρ. επίθημα -ώδης*, απόδ. του γαλλ. *rudimentaire*]. υποτύπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η παραστατική απεικόνιση με τον λόγο (καταστάσεων, πραγμάτων κ.λπ.) 2. ΤΟΠΟΓΡ. η απεικόνιση του εδάφους με τα οριζόντια και κατακόρυφα χαρακτηριστικά του υπό ορισμένη κλίμακα ΣΥΝ. αποτύπωση. ύπουλα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ύπουλη συμπεριφορά ΣΥΝ. υπουλόγητα. ύπουλος, -η, -ο 1. αυτός που ενεργεί και συμπεριφέρεται με πονηρία και δολιότητα ή που βλάπτει χωρίς να γίνεται αντιληπτός: ~ *αντιπάλος | εχθρός | σύμμαχος | επίθεση ΣΥΝ.* δόλιος, πονηρός, καταχθόνιος 2. (ασθένεια, ιός κ.λπ.) που μπορεί να πληξει τον οργανισμό ξαφνικά ή χωρίς να εκδηλωθούν αμέσως συμπτώματα. — ύπουλα επίρρ., υπουλόγητα (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ.] < αρχ. *υπούλος* < *υπό-* + *-ούλος* < *ουλή*. Το επίθ. είχε αρχικώς ιατρ. χρήση και προσδιόριζε ένα τραύμα που είχε επιφανειακώς επουλωθεί, ενώ οι εσωτερικές βλάβες συνεχίζονταν. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ.]. υπουργείο (το) [1824] 1. ανώτατη διοικητική αρχή μιας χώρας με κα-

θορισμένο πλαίσιο αρμοδιοτήτων, καθώς και το σύνολο των δημόσιων υπηρεσιών που διευθύνει ο υπουργός: *Υπουργείο Παιδείας | Εξωτερικών | Εθνικής Αντίστασης || δικαίο - || πρόδισταται υπουργείου || οι υπάλληλοι υπουργείου* 2. (συνεκδ.) το οίκημα στο οποίο στεγάζεται η αρχή αυτή.

[ETYM. Απόδ. του γαλλ. *ministère*. Τον 19ο αι. η λ. είχε και τη σημ. «κυβέρνηση, το σύνολο των κυβερνητικών αξιωματούχων» (λ.χ. *υπουργείον Τρικοπτή | Δηλιγιάννη | Κομμουνιστικού*).

υπουργήμα (το) [αρχ.] {υπουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} ανώτερο δημόσιο αξίωμα, υψηλή δημόσια θέση.

υπουργήσιμος, -η, -ο [1890] (για υπηγηφίους υπουργούς) αυτός που είναι δυνατόν να γίνει υπουργός. [ETYM. < *υπουργώ* + *παράγ.* επίθημα -σιμός, πβ. *δικεικός-ήσιμος*].

υπουργία (η) {χωρ. πληθ.} 1. το αξίωμα του υπουργού: *δημοιουργική ~ 2.* (συνεκδ.) ο χρόνος κατά τον οποίο ασκεί κάποιος το αξίωμα του υπουργού: *επί υπουργίας του έγιναν πολλά έργα.* [ETYM. < αρχ. *υπουργία*, αρχική σημ. «υπουργήμα, προσφερόμενη υπηρεσία», < *υπουργός* (βλ.λ.)].

υπουργικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον υπουργό: ~ *απόφαση | αρμοδιότητες | αξίωμα | έδρανο | γραφείο | σύνοδος | ευθύνη* - ΦΡ. *υπουργικό συμβούλιο* βλ. λ. *συμβούλιο*.

υπουργίλικι (το) (καθήμεν.-συνήθ. μειοτ.) το αξίωμα του υπουργού.

[ETYM. < *υπουργός* + *παράγ.* επίθημα -(ι)λίκα (βλ.λ.)].

υπουργίνα (η) [1845] (λαϊκ.) 1. η γυναίκα υπουργός 2. η σύζυγος υπουργού.

υπουργοποίηση (η) [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανάθεση υπουργικού αξιώματος (σε κάποιον). — υπουργοποιώ ρ. {-εις...}.

υπουργός (ο/η) (συντομ. υπ.) ανώτατος κρατικός λειτουργός που ασκεί την εκτελεστική εξουσία, ο οποίος προϊστάται υπουργείου και μαζί με τους άλλους υπουργούς και τον πρωθυπουργό συγκροτούν την κυβέρνηση μιας χώρας: *εξοικονομολογικός | αναπληρωτής ~ || ~ άνευ χαρτοφυλακίου* (χωρίς συγκεκριμένη αρμοδιότητα) *|| ο νόμος περί ευθύνης υπουργών.* — (υποκ.-μειοτ.) *υπουργικός* (ο) [1845].

ΣΧΟΛΙΟ λ. -*οργός, χειρουργός, εξελληνισμός.*

[ETYM. < αρχ. *υπουργός*, αρχική σημ. «υπηρετής, βοηθός», < *ύπα(ο)-* + *-οργός* < *εργον*. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το ιταλ. *ministro* (πβ. το παλαιαιότερο *μινίστρος*)].

υπουργός - μινίστρος - σαμουράι. Το κοινό στις τρεις αυτές λέξεις είναι ότι ξεκινούν και οι τρεις από τη βασική σημασία του «υπηρετή». Το *υπουργός* (συννηρημένος τύπος του *υποεργός*) είναι αρχαία λέξη, που δηλώνει «τον βοηθό, τον υπηρετή», με ρήμα το *υπουργό* «παρέγω υπηρεσίες». Στα νεότερα χρόνια (19ο αι.) η λέξη επανενεργοποιήθηκε με νέα σημασία («μέλος της κυβέρνησης επιφορτισμένο με αρμοδιότητες "πί συγκριμένων θεατών»), για να αντικαταστήσει το ξενικό *μινίστρος* με μια ρομαντι-κή-ιδεατή αναγωγή στον υπουργό ως «βοηθό και υπηρετή του πολίτη»! Αλλά και η λέξη μινίστρος (ιταλ. *ministro*, γαλλ. *ministre*, αγγλ. *minister*) ανάγεται στο λατ. *ministro* «υπηρετής» (αρχική σημ. «ο ελάχιστος, ο μικρότερος» < λατ. *minis* (= *minus*) + *-ter* (πβ. και το αντίθ. *magister* < *magis* [magnus] + *-ter*). Το *minister* χρησιμοποιήθηκε στις νεολατινικές γλώσσες για να δηλώσει είτε τον «υπηρετή του Θεού | της Εκκλησίας», δηλ. τον *ιερέα* (πβ. και ελλην. *διάκονος - διακονία*) είτε τον «υπηρετή του πολίτη», δηλ. τον «υπουργό». Με τη β' σημασία, μέσω του ιταλ. *ministro*, χρησιμοποιήθηκε και στην Ελληνική της ελευθέρας Ελλάδος, για να δηλώσει το μέλος της κυβέρνησης. Το περιεργό είναι ότι και μια άλλη λέξη από την Άπω Ανατολή, η ιαπωνική λ. *σαμουράι* (ιαπ. *samurai*, προτού φθάσει να δηλώσει «τον ευγενή πολεμιστή, τον υπόπτη», δήλωνε τον «υπηρετή» (από το ρ. *samurai* «υπηρετώ»).

υπουργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {υπουργεία...} μόνο σε ενεστ.} είμαι υπουργός, ασκώ υπουργικά καθήκοντα.

υπουργίς (η) {υπουργίδος} (λόγ.) το λουρί που περνά κάτω από την ουρά του ζυγίου και συγκρατεί τη σέλα ή το σαμάρι. [ETYM. < μτγν. *υπουργίς*, -ίδος < *υπ(ο)-* + *υγίρις* < *ουρά*].

υποφαινόμενος, -η, -ο 1. αυτός που υπογράφει ένα έγγραφο ΣΥΝ. υπογεγραμμένος 2. (στον προφορ. λόγο) εγώ ο ίδιος: *την ευθύνη για την αποστολή έχει αναλάβει ο ~.*

[ETYM. Μτγ. ενεστ. του αρχ. *υποφαινών* «φέρνω στο φως, φανερώνω» < *ύπο-* + *φαίνω*] -ομαι].

υπόφα'ιθος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κάπως φαιός ΣΥΝ. γκριζωπός.

υποφάρυγγας (ο) ANAT. το κατώτερο τμήμα του φάρυγγα. [ETYM. Μετάφρ. δάναιο από αγγλ. *subpharynx* (νόθο συνθ.)].

υποφερτός, -ή, -ό [1782] 1. αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να υποφέρει: ~ *ζέση* | *πόνος* ΣΥΝ. ανεκτός ANT. ανυπόφορος, αβάσταχτος 2. (συνεκδ.) μέτριος, καλοσύτικος: ~ *εμφάνιση*. — υποφερτά επίρρ.

υποφέρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπέφερα} ♦ 1. (μετβ.) ανέχομαι, υπομένω: *δεν μπορώ να - τώση ζέση || μου είναι αδύνατον να τον ~ || υποφέραμε πολλές κακουχίες στον πόλεμο || ~ τα πένθηνα || ~ σιωπηλά | καρτερικά | αγόγγυστα* ♦ (αμετβ.) 2. βρίσκομαι σε άσχημη σωματική ή ψυχική κατάσταση, βασανίζομαι: ~ *από κρύο | μίζερα | έλλειψη χρημάτων* || *τόσο καιρό υποφέρει, και κανείς δεν ρώτησε πώς είναι* 3. πάσχω, πονώ: ~ *από πονοκεφάλους | αρθρικά* | *κρυσπαγήματα* 4. (μεσοπαθ. *υποφέρωμα*) είμαι ανεκτός: *αυτός ο άνθρωπος δεν υποφέρεται || τώση ζέση δεν υποφέρεται.*

υποφορά (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ερώτηση που υποβάλλεται στην αρχή- 2. ΓΑΩΣΣ. *σχήμα υποφοράς και ανθυποφοράς* σχήμα λόγου, πολύ συχνό στα δημοτικά τραγούδια, κατά το οποίο πρώτα υποβάλλεται μια

ερώτηση (υποφορά), με την οποία ζητείται η αιτία για κάτι, στη συνέχεια προβάλλεται -συντά με μορφή ερωτήματος- κάποια πιθανή εξήγηση και, τέλος, αναφέρεται η πιθανή αυτή εξήγηση και δηλώνεται τι πραγματικά συμβαίνει (ανθυποφορά), π.χ. *«Γιατ' είναι μαύρα τα βουνά και στέκουν λυπημένα; (υποφορά) | Μην άνεμος τα πολεμά, μήνα βροχή τα δέρνει; | Κι ουδ' άνεμος τα πολεμά κι ουδ' βροχή τα δέρνει. | μόνο διαβαίνει ο Χάροντας με τους αποθαμένους (ανθυποφορά)»*. [ETYM. < αρχ. *υποφορά* < *ύπο-* + *φορά* < *φέρω*].

υποφουράρχος (ο) [1833] {υποφουράρχου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός αμέσως κατώτερος βαθμολογικά από τον φρουράρχο.

υπόφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. ενδοκρινής αδένας, μεγέθους φουντουκιού, ο οποίος βρίσκεται στην κраниκή κοιλότητα οι ορμόνες του παίζουν σημαντικό ρόλο σε μεγάλο αριθμό λειτουργιών του οργανισμού, καθώς ρυθμίζουν την έκκριση όλων των άλλων ορμονών. — υποφυσιακός, -ή, -ό.

[ETYM. < μτγν. *υπόφυσις* < αρχ. *υπόφω* «αφήνω να βλαστήσει, εκβλαστάνω» < *ύπο-* + *φω* | -ομαι].

υποφώσκα ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.-κυριολ. κ. μτφ.) φέγω αμυδρά, αγνοφέγω: *υποφώσκει η ημέρα || υποφώσκει η ελπίδα για ένα καλύτερο αύριο* (πβ. λ. *υποβόσκα*).

[ETYM. < αρχ. *υποφώσκα*, άλλος τ. του ρ. *υποφάσκα* με την επίδρ. της λ. *φώς*. Το αρχ. *υποφάσκα* «αρχίζω να φέγω» < *ύπο-* + *φάσκα* «φωτίζω, φανερώνω» < φ. *φαP-* (του ουσ. *φώς*, βλ.λ.) + ενεστ. επίθημα -σχω].

υποφώσκα - υποβόσκα. Μερικές φορές χρησιμοποιείται το υποφώσκα με τη σημ. του υποβόσκα, που έχει εντελώς διαφορετική σημασία. Το ήδη αρχ. υποφώσκα (και υποφάσκα) σήμαινε και σημαίνει και σήμερα «αρχίζω να φέγω, αγνοφέγω, φέγω αμυδρά»: *Η μέρα υποφώσκει - Η αυγή | το χάραμα υποφώσκει - Η φλόγα από το κερί υποφώσκει*. Αντιθέτως το *υποβόσκα* (το οποίο στην Αρχαία απαντά μόνο σε μεσοπαθ. τύπο: *υποβόσκομαι*) σημαίνει κυριολεκτικά «κρυφωτρόω, τρώω κρυφά» και έφτασε να χρησιμοποιείται με τη σημ. του «αποκρύπτομαι, λανθάνω, δεν είμαι ακόμη φανερός» σε σχέση με κάτι επικίνδυνο, υποχλητικό ή δυσάρεστο: *Ο κίνδυνος να μολυνθεί όλη η περιοχή υποβόσκει από καιρό - Η κρίση δεν είναι σημερινή- υποβόσκει τα τελευταία πέντε χρόνια.*

υποφωτίζω ρ. μετβ. [1851] {υποφωτίσι-α, -ηκα, -μένος} φωτίζω αμυδρά, με γαμηλό φωτισμό: *ένας - παραλιακός δρόμος.*

υποχειρί'Ος, -α, -ο αυτός που βρίσκεται υπό την εξουσία κάποιου και εκτελεί τις εντολές του: *είναι ~ στην εξουσία των ξένων δυνάμεων || το αφεντικό του τον έχει υποχείριο του-* (συντά σε ουδ., αναλογικά προς τα συνών. *ενεργούμενο, όργανο* κ.λπ.): *την έκανε υποχείριο του || αυτός είναι υποχείριο τους ΣΥΝ. υποτελής, υπεζούσιος ANT. ανεξάρτητος, ατεζούσιος.* [ETYM. < αρχ. *υποχείριος* < *ύπο-* + *-χειρός* < *χειρ. -ρός*].

υποχθόνιος, -α, -ο (λόγ.) 1. αυτός που βρίσκεται κάτω από τη γη ΣΥΝ. υπόγειος 2. ύπουλος, καταχθόνιος. — υποχθόνια | υποχθονίος επίρρ.

[ETYM. < αρχ. *υποχθόνιος* < *ύπο-* + *-χθόνιος* < *χθων, χθονός* «γη, έδαφος» (βλ.λ.)].

υποχονδρία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΨΥΧΟΛ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από τον υπερβολικό φόβο κάποιου ότι έχει πρόβλημα υγείας, χωρίς να συμβαίνει κάτι τέτοιο, καθώς και η μεγαλοποίηση ασήμαντων συμπτωμάτων 2. (μτφ.) η υπερβολική ενσχυόληση με την καθαριότητα (έντονος φόβος για τα μικρόβια κ.ά.). [ETYM. Αντιδάν., < νεολατ. *hypochondria* < λατ. *hypochondria* < αρχ. επίθ. *υποχόνδριος* (βλ.λ.), επειδή παλαιότερ. πίστευαν πως η δυσθυμία είναι ασθένεια που πηγάζει από τους δύο πλευρικούς χόνδρους].

υποχονδριάζω ρ. αμετβ. {υποχονδριάσα} γίνομαι υποχονδριακός. υποχονδριακός, -ή, -ό [μτγν.] (κ. ουσ.) αυτός που πάσχει από υποχονδρία. — υποχονδριακά επίρρ.

υποχόνδριος, -α, -ο 1. ANAT. αυτός που βρίσκεται κάτω από τους πλευρικούς χόνδρους 2. υποχονδριακός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρός*. [ETYM. < αρχ. *υποχόνδριος* < *ύπο-* + *-χόνδριος* < *χόνδρος*].

υπόχρεος, -η, -ο 1. αυτός που οφείλει να εκπληρώσει συγκεκριμένη υποχρέωση, συνήθ. οικονομική: ~ *προς το Δημόσιο | την εφορία | την τράπεζα* 2. αυτός που έχει ηθική υποχρέωση σε (κάποιον): *σου είμαι ~ για τη βοήθεια που μου πρόσφερες* ΣΥΝ. ενγνώμος. [ETYM. < μτγν. *υπόχρεος* < αρχ. *υπόχρεως* < *ύπο-* + *-χρεως* < *χρέος*].

υποχρεούμαι ρ. μετβ. αποθ. [1852] {υποχρεούσαι...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω την υποχρέωση, το καθήκον: *υποχρεούσθε να καταβάλετε το ακριβές αντίτιμο || ο δικαστής υποχρεούται να γνωρίζει εξ επαγγέλματος τους νόμους.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, πλήρω*.

υποχρέωσις ρ. μετβ. [1852] {υποχρέω-σα, -θηκα, -μένος} 1. αναγκάζω (κάποιον) να κάνει (κάτι), επιβάλλω: ο νόμος μάς υποχρεώνει να ακολουθήσουμε ορισμένη διαδικασία || η συνείδηση μου με υποχρεώνει να αρνηθώ τη δελεαστική σας πρόταση 2. προκαλώ (σε κάποιον) το συναίσθημα της ευγνωμοσύνης: με υποχρεώνει με όλες αυτές τις περιπέτειες- ΦΡ. *(τόρα) μάς υποχρεώσε!* ως έκφραση απογοήτευσης προς κάποιον που δεν προσφέρει τη βοήθεια που περιμέναμε ή που μας φέρνει κακή είδηση, ενώ περιμέναμε κάτι θετικό. [ETYM. < *υπόχρεος*].

υποχρέωσις (η) [1845] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. η δέσμευση, το καθήκον, το χρέος: *οικονομικός | ηθικός | οικογενειακός | επαγγελματικός ~ || επιβάλλω υποχρεώσεις σε κάποιον || ανέλαβε την ~ να επιβλέψει ο ίδιος το έργο || εκπληρώνω τις στρατιωτικές μου ~ || ό-*

ποιος έχει οικογένεια, βαρύνεται από πολλές ~ Φρ. *συγγραφή υποχρεώσεων* βλ. λ. *συγγραφή 2. υποχρεώσεις* (οι) τα οικογενειακά και επαγγελματικά βάρη ή δεσμεύσεις, είναι νέος και χωρίς ~ 3. η ηθική οφειλή (από εξυπηρέτηση, ωφέλεια που έλαβα): έχω ~ απέναντι σου μετά το καλό που μου έκανες || έχω ~ απέναντι του και δεν μπορώ να αρνηθώ τους εργασιακούς του όρους· Φρ. *από υποχρέωση* χωρίς να το θέλω πραγματικά, αλλά επειδή αισθάνομαι ότι έχω ηθικό χρέος: δεν τον φροντίζει από πραγματικό ενδιαφέρον, αλλά ~. υποχρεωτικός, -ή, -ό [1816] 1. αυτός που επιβάλλεται δεσμευτικά, που πρέπει να γίνει οπωσδήποτε: - φοίτηση | παρακολούθηση | στρατιωτική θητεία | στοιχειώδης εκπαίδευση | μαθήματα ΑΝΤ. προαιρετικός · 2. περιποιητικός, εξυπηρετικός (σε βαθμό που δημιουργεί αίσθημα υποχρέωσης): - φίλοι | γείτονες. — υποχρεωτικ-ά | -ώς [1807] επίρρ. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γάλλ. obligatoire].

υπόχρυσος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που χρυσίζει 2. αυτός που εμπεριέχει χρυσό. υποχρωμία (η) {υποχρωμιών} ΙΑΤΡ. η μείωση της αμοσφαιρίνης που περιέχεται σε κάθε ερυθρό αιμοσφαίριο. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypochromic].

υπόγυμα (το) {υπόγυμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η διάχυση υγρού στον κερατοειδή χιτώνα του ματιού, που δυσκολεύει την όραση, ο καταρράκτης (βλ. λ.). [ETYM₂ μγν. (όρ. του Διοσκουρίδη και του Γαληνού) < αρχ. *υπόγειο* 'χρόνω κάτω' (βλ. κ. *χώρα*)].

υποχώρηση (η) [μγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΣΤΡΑΤ. η οπισθοχώρηση από στρατιωτική θέση: *συλλίχιζε* ~ || ο *εχθρός υποχρεώθηκε σε άτακτη* - ΣΥΝ. οπισθοχώρηση ΑΝΤ. προέλαση· Φρ. *τακτική υποχώρηση* βλ. λ. *τακτικός 2*. η απόψη σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτό όπου βρίσκεται κάτ. (νόμισμα, τιμή κλπ.): ~ *τιμών* | *ζήτησης* || η ~ *του δολαρίου έναντι του μάρκου* || η ~ *του Γενικού Δείκτη Τιμών του Χρηματιστηρίου 3*. η μετατόπιση, το να φεύγει κάτι από τη θέση του προς τα κάτω: η ~ *του εδάφους 4*. η παραίτηση από απαίτηση, ο συμβιβασμός: δεν θα κάνουμε *καμιά* ~ *στα κυριαρχικά μας δικαιώματα 4* || *επίλυση του προβλήματος απαιτεί αμοιβαίες* ~.

υποχωρητικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που εύκολα υποχωρεί σε κάτι: μην *είσαι τόσο* ~, γιατί οι άλλοι θα επωφεληθούν || *έδειξε ~ στάση* ΣΥΝ. συμβιβαστικός, διαλλακτικός ΑΝΤ. ανυποχώρητος, ασυμβίβαστος 2. αυτός που σχετίζεται με την υποχώρηση: ~ *τακτική* | *έλιγμος 3*. ΓΛΩΣΣ. *υποχωρητικός σχηματισμός* βλ. ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω. — υπο-χωρητικ-ά | -ώς [1866] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

υποχωρητικοί σχηματισμοί λέξεων. Έτσι ονομάζονται λέξεις που σχηματίζονται αντίστροφα από το κανονικό, υποχωρητικά, όπως λέγεται. Τέτοιοι είναι οι σχηματισμοί ονομάτων από ρήματα, «με-ταρρηματικοί» (αντί ρημάτων από ονόματα). Παραδείγματα: *γνωρίζω* > *ννώρα, αναταράσσω* > *ανάρα, λατρεύω* > *λάτρα, αντιπαλώ* > *αντιπαλός, κομίζω* > *κομιδή, αποκομπώ* > *αηκούμπι, αντιμε-τρέω* > *αντιμετρο, αρνίζω* > *άρνα, αποπατώ* > *απόπατος, αγρυντός* > *αγρύπνια, βοώ* > *βοή, στενοχωρώ* > *στενοχώρια, βλαστάνω* > *βλαστός, βολεύω* > *βολή, βροντώ* > *βρόντος, διατάζω* > *διάτα, γυρίζω* > *γύρα, διατρώω* > *διάτα, διπλώνω* > *δίπλα (η), ζαρώνω* > *ζάρα, ζουλώ* > *ζούλα, ηττώμαι* > *ήττα, κολυμπώ* > *κολύμπι, κωνηώ* > *κωνήγι, γλεντοκοπώ* > *γλεντοκόπι, χαροκοπώ* > *χαροκόπι, κουρσέτω* > *κουρσός*.

υποχωρώ ρ. αμετβ. {υποχωρείς... | υποχώρησα} 1. ΣΤΡΑΤ. αποσύρομαι από στρατιωτική θέση την οποία κατείχα (λόγω πίεσως ή για στρατηγικούς λόγους): οι *εχθρικές δυνάμεις αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν* ΣΥΝ. οπισθοχωρώ ΑΝΤ. προελαύνω · 2. υφίσταμαι καθίζηση: *από το μεγάλο τράνταγμα του σεισμού υποχώρησαν οι στέγες πολλών σπιτιών* || το *έδαφος υποχώρησε κάτω από τα πόδια τους* ΣΥΝ. πέφτω, καταρρέω · 3. (μτφ.) πέφτω σε χαμηλότερα επίπεδα από αυτά που βρίσκομαι, παρουσιάζω ύφεση: *αναμένεται να υποχωρήσει ο καύσωνας* | *η κακοκαιρία* | *ο πυρετός* || *υποχώρησαν οι τιμές των γαλακτοκομικών προϊόντων* || *υποχώρησε το δολάριο έναντι του γιεν 4*. (μτφ.) παραίτηση από απαίτηση που έχω, γίνομαι πιο διαλλακτικός, συμβιβάζομαι: *δέχτηκε πολλές πιέσεις και αναγκάστηκε να υποχωρήσει* || *δεν φάνηκε διατεθειμένος να υποχωρήσει στις αξιώσεις του* ΑΝΤ. εμμένω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω, πληροφορική*. [ETYM₂ < αρχ. *υποχωρώ* (-έω) < *ύπο* + *χωρώ* (< *χέρως*), πβ. κ. *αναχωρώ, προ-χωρώ*].

υπόψη επίρρ. -π' όνιν (βλ. λ. όψη). ΣΧΟΛΙΟ λ. όψη. υποψήφιος, -α, -ο 1. αυτός που αποσκοπεί στην κατάληψη αξιωματούς ύστερα από ψηφοφορία: ~ *δήμαρχος* | *νομάρχης* | *βουλευτής 2*. (κατ' επέκτ.) (α) οπωσδήποτε επιδιώκει να γίνει ή να κάνει κάτι: ~ *γαμπρός* | *αγοραστής* | *οδηγός* (β) αυτός που πρόκειται να γίνει κάτι: *είναι -μητέρα* (είναι έγκυος) 3. (ειδικότ.) αυτός που επιδιώκει να καταλάβει θέση μέσω διαγωνισμού: *οι ~ για τα Α.Ε.Ι.* [ETYM₂ < μγν. *υποψήφιος* < *ύπο* + *-ψήφιος* < *ψήφος*].

υποψηφιότητα (η) [1854] {υποψηφιότητων} η συμμετοχή (κάποιου) ως υποψηφίου σε εκλογές, διαγωνισμό κλπ.: θέτω | *βάζω* | *υποβάλλω* - *για πρόεδρος* | *νομάρχης* || *δεν θα θέσει - στις προσεχείς βουλευτικές εκλογές* || *απέσυρε την ~ του* || η ~ *της Αθήνας για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων*.

υποψία (η) {υποψιών} 1. η δυσπιστία για (κάτι), η υπόθεση για κάτι κακό, η αμφιβολία για (κάποιον/κάτι): με *βάζει σε ~ το φέροισμο του* || *μπάνω σε υποψίες* || *άτομο υπεράνω πάσης -1* | οι *κινήσεις του γεννούν υποψίες 2*. (μτφ.) ελάχιστη ποσότητα από κάτι: η *σαλάτα είχε μια ~ λαδιού*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποψιάζομαι*.

[ETYM₂ < αρχ. *υποψία* < *ύποψος* (βλ. λ.)]. υποψιάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {υποψιάσ-ηκα, -μένος} 1. θεωρώ κάποιον ή κάτι ύποπτο: η *αστυνομία τον υποψιάζονταν για παράνομες δραστηριότητες 2*. έχω υποψίες για (κάποιον/ κάτι): ~ *ότι κάτι δεν πάει καλά στην υπόθεση αυτή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM₂ < μεσν. *υποψιάζομαι* < αρχ. *υποψία* (πβ. κ. *έννοια* - *νοιάζομαι*), πβ. κ. μγν. *υπονοίωμαι* (-άο-) «φοβούμαι»].

υποψιάζομαι - υποψιάζω. Από το ουσ. *υποψία*, που χρησιμοποιείται στην αρχαία γλώσσα, πλάστηκε από τους λογίους το ρ. *υποψιάζομαι*, όπως από το έννοια πλάστηκε το *εννοιάζομαι* (> *νοιά-ζομαι*). Το *υποψιάζομαι* (κάποιον ή κάτι) λειτουργεί όπως το συνώνυμο *υποπτεύομαι* | *υποπτεύω*, είναι δηλ. *αποθετικό* ρήμα: *Τον υποψιάζομαι πως κρύβεται πίσω από το δημοσίεμα στην εφημερίδα*. Εντούτοις, από την ανάγκη να δηλωθεί η μεταβιβαστική λειτουργία του ρήματος («κάνω | *βάζω* κάποιον να υποψιάσεί», «εμβάλλω υποψίες σε κάποιον») δημιουργήθηκε και τύπος *υποψιάζω* (πβ. [εν]νοιάζομαι - [εν]νοιάζει). ο τύπος αυτός χρησιμοποιείται λιγότερο: *Με υποψιάζει το γεγονός ότι δεν έρχεται στη δουλειά του - Πρέπει να τον υποψιάσουμε να καταλάβει πως κάτι δεν πάει καλά*.

υποψιασμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει υποψιαστεί κάτι: ήταν ~ *για το τι θα συναντούσε από κάποια σχόλια που είχε ακούσει 2*. (ειδικότ.) αυτός που έχει επόρεια σε κάποιο θέμα και μπορεί να αντιλαμβάνεται πράγματα που δεν αντιλαμβάνονται πολλοί: *αν είσαι ~ για τον τρόπο που λειτουργεί το πολιτικό σύστημα, καταλαβαίνεις πού αποσκοπούν αυτές οι δηλώσεις* || *ένας ~ αναγνώστης | ακροατής | θεατής έχει αυξημένες απαιτήσεις και δεν ξεγελιέται με εύκολα τεχνάσματα*.

υπόψυχρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κάπως ψυχρός ΣΥΝ. ψυ-χρούτσικος. ΥΠ.ΠΟ. (το) Υπουργείο Πολιτισμού.

υπτιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {υπτίασα} ♦ 1. (μετβ.) τοποθετώ σε ύπτια θέση ♦ 2. (αμετβ.) *επιπλώνω* ανάσκελα. — *υπτίσις* (η) [μγν.] κ. *υπτισμός* (ο) [αρχ.].

ύπτιος, -α, -ο 1. αυτός που είναι ανάσκελα ΑΝΤ. (λόγ.) πρηγής 2. αυτός που γίνεται με το σώμα ανάσκελα: ~ *κολύμβηση 3*. *ύπτιο* (το) {υπτι-ου | -ων} (α) ΓΛΩΣΣ. το σουπινό (βλ. λ.) (β) ΑΘΛ. η κολύμβηση με το σώμα ανάσκελα. — *ύπτια* | *υπτίως* [μγν.] επίρρ. [ETYM₂ < αρχ. *υπτίος*, με επίθημα -*τιος* (χωρίς συριστικοποίηση), πβ. *αίτιος, άρτιος* κ.ά. Η λ. προέρχεται από το θ. υπ- τής *πρόθ*. *υπό* < I.E. **up*(o)-, πβ. *υπό-*, *υπ-έρ*, *υπ-ατος*) και συνδ. με *λατ. supinus* «όπιος», μέσ. ιρλ. *ídean* «αυτός που κοιμάται ανάσκελα». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το επίθ. *υπτίος* ανάγεται σε ουσ. **υπτός*, συνδ. με *σασκρ. sūptā* «κοιμημένος» και εμφανίζει το θ. **sup-* τής λ. *ύπνος* (βλ. λ.). Η έκδοξη αυτή θα δικαιολογούσε τη σημ. τής φρ. *τά ύπτια* «κοιλιά», που αναφέρεται στα ζώα, επειδή αυτά κοιμούνται πάνω στην κοιλιά, όχι ανάσκελα].

υποώνυμο (η) {υποώνυμων} η σχέση μεταξύ δύο λέξεων, κατά την οποία η σημασία της μιας αποτελεί μέρος της σημασίας μιας άλλης (ευρύτερης, υπερώνυμο) (πβ. λ. *συναωνυμία, υπερωνυμία*). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyponymy].

υπόνομο (το) {υπονόμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. λέξη τής οποίας η σημασία αποτελεί μέρος της σημασίας άλλης λέξης (υπερώνυμο): *οι λέξεις «τριαντάφυλλο» και «γαρφαράλλο» είναι υπόνομο του υπερώνυμου «άνθος», «λουλούδι»* (πβ. λ. *συνώνυμο, υπερώνυμο*). [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hyponym < *υπ(ο)* + *-ώνυμο* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *όνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ονομα*].

υπόρεια (η) {υπορειών} (για βουνά) η ρίζα, το κάτω μέρος, οι πρόποδες: *χωριό στις ~ του Χελμού* ΣΥΝ. ριζοβούνι ΑΝΤ. βουνοκορφή. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

[ETYM₂ < αρχ. *υπόρεια* < *ύπ(ο)-* + *-ώρεια* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όρος*].

ύραξ (ο) {ύρ-ακος, -ακα | -ακες, -άκων} μικρό χορτοφάγο θηλαστικό τής Αφρικής και τής ΝΔ. Ασίας, που θυμίζει τρωκτικό, με κοντόχοντρο σώμα και κοντό λαιμό, μικρά αφτιά, κοντά και λεπτά πόδια και κοντή ουρά.

[ETYM₂ < μγν. *ύραξ*, -ακος < **sur-ak-*, που συνδ. με *λατ. sorex* «ποντικός» και παρουσιάζει επίθημα -*ak-*, συνηθισμένο σε ον. ζώων, λ.χ. *άσπάλ-αξ, δέλφ-αξ, σκίλ-αξ*. Αν υποτεθεί ότι το ζώο ονομάστηκε έτσι εξαιτίας της στριγγής κραυγής του, τότε είναι πθ. η αναγωγή σε ρίζα: **sur-*, μηδενισμο. βαθμ. του I.E. **swer-* «βουίζω, θορυβώ», πβ. *σασκρ. svāra* «αντηχώ», *γερμ. surpen* «βουίζω», *λατ. usurgus* «μηθύρισμα, σούσουρο» κ.ά.].

-ύς, -ιά (λόγ. -εία), -ύ κατάληξη επιθέτων: *βαθ-ύς, -ιά* | *-εία, -ύ, ταχύς, -εία, -ύ, βαρύς, -ιά* | *-εία, -ύ, μακρ-ύς, -ιά, -ύ*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγούμενος, συνίζηση, ταχύς, -ύτερος*.

[ETYM₂ Κατάλ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από I.E. *-Fs].

ΣΧΟΛΙΟ Η κλίση του αρσενικού των επιθέτων σε -ύς είναι ακόμη ρευστή: ο *βαθύς, τού βαθύ* | *βαθιού, τον βαθύ* - οι *βαθείς* | *βαθιοί, τον βαθιών, τους βαθείς* | *βαθιούς*. Ομοια σχηματίζονται τα επίθετα: *αυτός, ελαφρύς, μακρύς, τραχύς, πλατύς, φαρδύς*. Τα επίθετα *ταχύς, βαρύς* κ.ά. εμφανίζουν σε ορισμένες λογιότερες χρήσεις και τύπους γενικής σε -έος | -έων: *βαρέων όπλων, παχέος εντέρου*, ακολουθώντας την κλίση λογιότερων επιθέτων σε -ύς τού τύπου *ταχύς*

Με -ι- ή με -ει- είναι η ορθή γραφή των θηλυκών των επιθέτων σε -ύς, -ια, -ύ (βαθύς, παχύς, φαρδύς, βαρύς, ελαφρύς, γλυκύς | γλυκός, πλατύς, τραχύς κ.ά.). Τα θηλ. σε -ια (βαθεία, βαρεία κ.λπ.) στους μεταγενέστερους και ιδ. στους βυζαντινούς χρόνους σχηματίστηκαν αναλογικά σε -έα (η βαθία, η βαρεία κ.λπ.) και εν συνεχεία υπέστησαν συνίζηση: συμπεριφέρθηκε το ε μαζί με το α σε μία συλλαβή, παίρνοντας την προφορά ι: η **βαθεία > βαθία > βα-θιά** (πβ. ουδ. τα **βαθέα > τα βαθιά, παλαιός > παλιός, ελαία > ελιά κ.τ.ό.**). Έτσι η ορθογραφία αυτών των θηλυκών επιθέτων είναι -ιά: η βαθιά, η παχιά, η φαρδιά, η βαριά, η ελαφριά, η γλυκιά, η πλατιά, η τραχιά κ.λπ. Χονδρικά, μπορεί να πει κανείς ότι τα θηλ. αυτών των επιθέτων ακολούθησαν την εξέλιξη των ουδ. πληθ.: όπως τα **βαθέα > τα βαθιά**, έτσι και η **βαθεία > η βαθία > η βαθιά**. Γι' αυτό και γράφονται το ίδιο: η **βαθιά - τα βαθιά**. → συνίζηση, ταχύς

Υ.Σ.Ε.Δ. (το) Υγιονομικό Σώμα Ενδόπλων Δυνάμεων. **ύσσωπος** (ο) {υσώπ-ου | -ον, -ους} θαμνώδης αρωματικό φυτό με μοβ-γαλάζια ή ροζ, κόκκινα και άσπρα άνθη, που χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία, τη λαϊκή ιατρική, την παρασκευή αρωματικών, στον αρωματισμό φαγητών κ.α. [ETYM₁ < αρχ. ὕσσωπος < εβρ. ἔζωδ, πβ. κ. ασσυρ. ζύμυ, συρ. ζόβ].

ύστατος, -η, -ο τελευταίος, έχοντας: *υπάρχει ελπίδα ότι την ~ στιγμή οι αντιμαχόμενες πλευρές θα καταλήξουν σε συμφωνία || έγινε μια ~ προσπάθεια ειρηνεύσης στην περιοχή*. Φρ. (α) **ύστατος** (απο)χαιρετισμός (σε νεκρό): *πλήθος λαού απήθυνε το ~ στον εκλιπόντα ποιητή* (β) **τιν ὕστατη ὄρα** την τελευταία στιγμή, όταν δεν υπάρχουν πια άλλα περιθώρια: *- ο διαισεολαβής κατάφερε να πείσει τις εμπλεκόμενες πλευρές να συμβιβαστούν*. [ETYM₁ < αρχ. ὕστατος, υπερθ. βαθμ., που συνδ. με σανσκρι. uttama και εμφανίζει επίθημα -τος (αντί του Ι.Ε. *-to-) κατ' αναλογία προς τα επιθ. έχοντας, δέκατος. Το επιθ. ὕστατος εμφανίζει θ. *υδ- (οπότε *υδ-τατος > ὕστατος), για το οποίο βλ. λ. ὑστερος].

υστέρα (η) {υστερόν-ος} (αρχαιοπρ.) η μήτρα. [ETYM₁ < αρχ. υστέρη, με επίθημα -τερως (βλ. λ. ὑστερος) και πθ. αρχική σημ. «αυτός που βρίσκεται στο βάθος της μήτρας». Η λ. ανάγεται σε τ. *υδ-τέρα (πβ. κ. ὕστατος) και στο Ι.Ε. *ud «προς τα πάνω» (βλ. λ. ὑστερος)].

ύστερα επίρρ. {υστερότερα} **1.** (χρονικό) μετά, κατόπιν: *πρώτα φάγαμε κι - χορέψαμε || πήγαμε για κολύμπι κι ~ για ψάρεμα2.* (+από) μετά από (κάτι που προηγήθηκε): *~ από το γεύμα, πάσαμε για ύπνο || ~ από πολλά χρόνια, πραγματοποίησε το όνειρο του 3.* (απολύτως) επιπλέον, εξάλλου: *πληρώσει πολλά για νοίκι και κοινόχρηστα- ~, έχει και τα ατομικά της έξοδα || έχουμε πολλά προβλήματα να αντιμετωπίσουμε: τον πληθωρισμό, τις απεργίες, το αγροτικό...- ~, να μην ξεχνάμε και το Κυπριακό... (πβ. λ. μετά, έπειτα, κατόπιν)* **4.** (για να ερμηνεύσουμε ή να δικαιολογήσουμε πράξη, συμπεριφορά, κατάσταση, που οφείλεται σε κάτι που προηγήθηκε): *έφαγε τού σκασιμού- ~, πώς να κοιμηθεί; || πέρασαν τόσες δυσκολίες μαζί- ~, πώς να μην είναι τόσο δεμένες ψυχικά; || (+από) ~ από τόση κοίραση, φυσικό είναι να μη μπορεί να σταθεί στα πόδια της || ~ από αυτά που είπες στη συνέντευξη, μην περιμένεις να σε προσλάβουν!* Φρ. (α) **κι ύστερα λένε...** σε προτάσεις που λέγονται ως συμπέρασμα, για να δηλωθεί ότι δεν ισχύει κάτι που έχει ειπωθεί ή που υποστηρίζεται γενικός: *οι ταβέρνες και τα ζενιτζάδικα είναι γεμάτα κόσμο- ~ πως ο Έλληνας δεν έχει λεφτά! || ~ πως φταίει ο φονιάς- αφού τον είχε κάνει τον βίο αβίοτο με τις παραξενιές της!* (β) **κι ύστερα;** για να δηλωθεί ότι κάτι που έχει αναφερθεί ως αόριστο, σπουδαίο ή κακό, δεν πρέπει να προκαλεί αορία, ενδιαφέρον ή άρνηση: *Έδωσε τόσα λεφτά για ένα ποικύμμο!* —; *Αφού δεν έχει οικονομικό πρόβλημα! || -Δεν δηλώνει στην εφορία ούτε τα μισά απ' όσα βγάζει! -Ε, ~, Ο πρώτος είναι που το κάνει, ΣΥΝ. και τι μ' αυτό; και τι έγινε; [ETYM₁ Επιρρ. χρήση του αρχ. ὑστερα, πληθ. του επιθ. ὑστερος (βλ. λ.)].*

υστεραίος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που επακολουθεί ΣΥΝ. ὑστερος, κατοπινός ΑΝΤ. πρότερος, προγενέστερος **2.** **υστεραία** (η) η επόμενη μέρα.

υστεραλγία (η) {υστεραλγίων} ΙΑΤΡ. πόνος της μήτρας μετά την έξοδο του εμβρύου.

[ETYM₁ < μτγν. ὑστεραλγία < αρχ. ὑστεραλγής < υστέρη + -αλγής < άλγος]. υστερεκτομή (η) [1861] ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση της μήτρας για θεραπευτικούς λόγους (καρκίνος, πολλαπλά ινομυώματα, ρήξη κ.λπ.).

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. hystérectomie].

υστέρημα (το) [μτγν.] {υστερήματος | χωρ. πληθ.} ποσότητα (από κάτι) που δεν επαρκεί: *εύχρ. στη φρ. από το υστέρημα μου* (Κ.Δ. Λουκ. 21, 4: αυτή δε εκ του υστερήματος αυτής- πάντα τον βιον δν είχεν εβαλεν, για το δίλεπτο που προσέφερε η φτωχή χήρα) από τα αγαθά που μόλις μου αρκούν για να ζήσω: *δίνο σε κάποιον -*

υστέρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η καθυστέρηση: η ~ που παρατηρείται στην ολοκλήρωση των μεγάλων έργων **2.** η μειονεκτική θέση: *παρουσιάζει - έναντι των άλλων μαθητών λόγω ελλείψεως βασικών γνώσεων.*

υστερία (η) [1891] {υστεριών} **1.** ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση ενός ατόμου, το οποίο εκδηλώνει νευρικό άγχος με σωματικά συμπτώματα, τα οποία δεν έχουν καμία οργανική βάση: *οι μελέτες τού Φρόντ για την - 2.* (μτφ.) η εκδήλωση υπερβολικών και εντονότατων αντιδράσεων, που δείχνουν ότι το άτομο έχει χάσει τον έλεγχο του εαυτού του και έχει καταλήθει από πανικό ή άλλο έντονο συναίσθημα, χωρίς όμως να δικαιολογείται κάτι τέτοιο από τις περιστάσεις: *μολίς δει κασαρίδα, την πνάνει ~ ουρλιάζει, χειρνομεί έντονα και δεν*

ηρεμεί με τίποτα! || μόλις δουν τον αγαπημένο τους τραγουδιστή, καταλαμβάνονται από ~ φονιάζουν, χτυπιούνται, κλαίνε, κάποιες λιποθυμούν || μαζική | συλλογική | εθνικιστική | ηθικολογική | ρατσιστική ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. πνεύμα.

[ETYM₁ Αντιδάν., < γαλλ. hystérie < hystérique (υποχωρητ.) < αρχ. υστερικός (βλ. λ.)].

υστερικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την υστερία: *~ κρίση | κινήσεις | κραυγές 2.* αυτός που πάσχει από υστερία: *~ γυναίκα 3.* (γενικότε.) αυτός που εκδηλώνεται με τρόπο υπερβολικό και έντονο, χωρίς να δικαιολογείται από τις περιστάσεις: *άσε τις ~ κραυγές- δεν χάρθηκε ο κόσμος, επειδή έσπασε ένα πιάτο! || την έπιασαν ~ γέλια 4. **υστερικός** (ο), **υστερική** (λαϊκ. **υστερική**) (η) πρόσωπο με υπερβολικά έντονες, επιθετικές ή πασομοδικές αντιδράσεις: *με παρέπεμψαν σε μια ~ κι αντί να εξπρητηθώ, τσακώθηκα!* — υστερικά επίρρ.*

[ETYM₁ < αρχ. υστερικός < υστέρη «μήτρα», επειδή πιστευόταν ότι η υστερία είναι αποκλειστικός γυναικεία πάθηση, οφειλόμενη σε διαταραχές της μήτρας].

υστερικός (ο) [1831] η υστερία (βλ. λ.).

ύστερο (το) {υστέρ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ο πλακούντας και οι εμβρυϊκοί μόνες που περιβάλλουν κατά την κύηση το έμβryo και βγαίνουν από τη μήτρα μετά τον τοκετό.

[ETYM₁ < αρχ. ὑστερον, παράλλ. τ. του ουσ. υστέρη (βλ. λ.) με αλλαγή γένους].

ύστερο¹ κ. υστερό- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει: **1.** ότι κάτι γίνεται ύστερα από κάτι άλλο: *υστερό-τοκος, υστερό-γραφο 2.* (στην ιστορία) ότι κάτι ανήκει στην τελευταία περίοδο, στο τελευταίο στάδιο μιας διαβάσεως: *υστερο-μινωικός*. [ETYM₁ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. υστερο-γενής, μτγν. υστερο-βουλία), που προέρχεται από το επιθ. ὑστερος (βλ. λ.) και εμφανίζεται επίσης σε μετάφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. Late Latin «υστερολατινικός»)].

ύστερο² κ. υστερό- κ. υστερ- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τη μήτρα της γυναίκας (υστέρη): *υστερ-εκτομή, υστερό-πονοι, υστερο-πιώσις*. [ETYM₁ Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. υστερ-αλγής), που προέρχεται από το ουσ. υστέρη «μήτρα» (βλ. λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. ὄρους (λ.χ. γαλλ. hystér-ectomie, hystéro-graphie)].

υστεροβουλία (η) {υστεροβουλιών} η ιδιοτελής προσδοκία που κρύβεται πίσω από πράξεις ή λόγια: *η εγκαρδιότητα και τα καλοπιτά-σμάτα του έκρυβαν ~.*

[ETYM < μτγν. υστεροβουλία, < ὑστερος + -βουλία < βουλή, πβ. κ. πρωτο-βουλία. Αρχική σημ. «αλλαγή γνώμης μετά την πράξη, εκ των υστέρων σκέψη»].

υστερόβουλος, -η, -ο αυτός του οποίου οι ενέργειες και η συμπεριφορά έχουν ιδιοτελή κίνητρα, δεν εκφράζουν τα πραγματικά του συναισθήματα, αλλά αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση προσωπικού συμφέροντος, το οποίο δεν είναι εμφανές (γενικότε.) αυτός που σκέπτεται, ενεργεί και συμπεριφέρεται με ιδιοτελή κίνητρα ΑΝΤ. ανυ-στερόβουλος, ανιδιοτελής. — **υστερόβουλα** | **υστεροβούλιος** [1889] επίρρ.

υστεροβυζαντινός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τελευταία φάση της βυζαντινής περιόδου (1081-1453). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Late Byzantine].

υστερογενής, -ής, -ές {υστερογεν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} **1.** ὑστερος, μεταγενέστερος: *~ αποτέλεσμα | φαινόμενο 2.* (τέκνο) που γεννήθηκε τελευταία. — **υστερογενής** επίρρ. [1891]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM₁ < αρχ. ὑστερογενής < ὑστερος + -γενής < γένος].

υστερόγραφο (το) [1840] {υστερογράφ-ου | -ων} σύντομο σχόλιο, σημείωση, πληροφορία κ.λπ., που τίθεται στο τέλος κειμένου, επιστολής, βιβλίου κ.λπ. ως κάτι πρόσθετο ή έκτακτο, με τη συντομογραφία «Υ.Γ.». [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. postscriptum].

υστεροελλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τρίτη περίοδο του ελλαδικού πολιτισμού και την τελευταία της Χαλκοκρατίας στην ηπειρωτική Ελλάδα (1600-1400 π.Χ.). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Late Greek]. **υστεροκυκλαδικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τρίτη φάση του κυκλαδικού πολιτισμού και την τελευταία περίοδο της Χαλκοκρατίας στις Κυκλάδες (1600-1100 π.Χ. περ.). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Late Cycladic].

υστερολατινικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη λατινική γλώσσα όπως ομιλείτο από τον 3ο ως τον 6ο αι. μ.Χ. **2.** **Υστερολατινική** (η) |

Υστερολατινικά (τα) η λατινική γλώσσα της περιόδου από τον 3ο ως τον 6ο αι. μ.Χ. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Late Latin].

υστερολογία ρ. αμετβ. {υστερολογεί-ς... | υστερολόγησα} **1.** παίρνω τον λόγο τελευταίος **2.** προσθέτω κάτι στο τέλος της ομιλίας μου, για να ενισχύσω όσα έχω πει. — **υστερολογία** (η) [μτγν.].

υστερομινωικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τρίτη φάση του μινωικού πολιτισμού και την τελευταία περίοδο της Χαλκοκρατίας στην Κρήτη (περ. 1500-1100 π.Χ.). [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Late Minoan].

υστεροπόνοι (οι) {υστεροπόν-ων, -ους} ΙΑΤΡ. οι πόνοι της μήτρας μετά τον τοκετό.

υστεροπιώσις (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πρόπτωση (βλ. λ.) της μήτρας. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. hysteroptosis].

ύστερος, -η, -ο αυτός που είναι μεταγενέστερος, αυτός που ακολουθεί ή έρχεται στο τέλος, τελευταίος στη σειρά: *~ περιόδος | καπτα-*

λιμός ΣΥΝ. κατοπινός, επόμενος. ΦΡ. (α) **εκ των υστέρων** έπειτα από κάτι που έχει προηγηθεί, αφού έχει ήδη διαπραχθεί ~ *αναγνωρίζει το λάθος του ΣΥΝ.* (λατ.) α. posteriori ANΤ. *εκ των προτέρων* (β) *τα ύστερα του κόσμου* οι τελευταίες μέρες του κόσμου, η συντέλεια. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύστερος* < **υδ-τερος* (με συγκρ. επίθημα *-τερος*) < θ. **υδ-* < I.E. **υδ* «προς τα πάνω», πβ. σανσκρ. *ut-, lid-, yotθ. üt, αρχ. γερμ. üt (> γερμ. aus), αρχ. περσ. us-* κ.ά. Ομόρρ. *υσ-τατος, υσ-τέρα, υσ-τερώ* κ.ά. Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρ. *littara-* «*νηλότερος - μεταγενέστερος*» και είχε αρχική σημ. «αυτός που μένει πίσω, που αργοπορεί»].

υστεροτοκία (η) [1887] {υστεροτοκίων} ΙΑΤΡ. η φυσική ή τεχνητή εξαγωγή του πλακούντα και των εμβρυϊκών υμένων από τα γεννητικά όργανα της γυναίκας μετά την έξοδο του εμβρύου. [ΕΤΥΜ. < *ύστερο-* (< *υστέρια*) + *-τοκία* < *τόκος* (βλ.λ.)].

υστερότοκος, -η, -ο αυτός που γεννήθηκε τελευταίος, το τελευταίο παιδί μιας οικογένειας ΣΥΝ. βενιαμίν, (λαϊκ.) στερνοπαίδι, στερνοπούλι ANΤ. πρωτότοκος. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *υστερότοκος* < *ύστερος* + *τόκος* (βλ.λ.)].

υστεροτομία (η) {υστεροτομιών} ΙΑΤΡ. η απλή διάνοιξη της μήτρας (υστέρως), όπως στην περίπτωση καισαρικής τομής. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *Hysterotomie*].

υστεροφημία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η καλή φήμη που αποκτά κάποιος μετά τον θάνατό του.

υστερόχρονος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έπεται χρονικά κάποιου άλλου ΣΥΝ. *μεταγενέστερος*, κατοπινός ANΤ. *προγενέστερος*, προηρόχρονος 2. *υστερόχρονο* (το) το χρονικό διάστημα που ακολουθεί κάποιον άλλο: *το επίρρημα «κατόπιν» δηλώνει το ~, ενώ το «προηρο-υμένως» δηλώνει το προτερόχρονο ANΤ. προτερόχρονο.*

υστερό ρ. αμετβ. {υστερείς... | υστέρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (+γεν. | +έναντι) είμαι κατώτερος από (κάποιον άλλο): ~ *του αελλ-φού μου σε μόρφωση* || ~ *έναντι του σε γνώσεις* ΣΥΝ. *μειονεκτώ ANΤ. υπερτερώ* 2. παρουσιάζω ελλείψεις σε ορισμένο τομέα: ~ *στη γλωσσική έκφραση | σε κοινωνική αγωγή | σε πείρα* · 3. (σπάν.) καθυστερώ, αργοπορώ 4. (λόγ.-μεσοπαθ. *υστερουμια*) στερουμια, έχω ελλείψη από κάτι: *δεν υστερήθηκαν των αναγκών τα παιδιά του.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *υστερώ (-έω)* < *ύστερος* (βλ.λ.)].

-ύτερος, -η, -ο παραγωγικό επίθημα συγκριτικού βαθμού επιθέτων σε -ύς: *παχύς - παχύτερος, οξύς - οξύτερος* κ.ά. [ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά σε επίθ. σε -υς με το επίθημα *-τερος* του συγκρ. βαθμού].

-ύτερος: *καλ-ύτερος, μεγαλ-ύτερος, πρωτ-ύτερος, κοντ-ύτερος, χοντρ-ύτερος, αρχ-ύτερος.* Τα επίθετα αυτά, μολοντί δεν ανήκουν στην κατηγορία των επιθέτων σε -ύς (*πλατύς, παχύς, φαρδύς, βραχύς* κλπ.), τα οποία σχηματίζουν κανονικά τα παραθετικά τους σε -ύτερος | -ύτατος (*πλατύτερος | πλατύτατος, βραχύτερος | βραχύτατος* κ.λπ.), επηρεασμένα από τα επίθετα σε -ύς σχηματίζουν τον συγκριτικό βαθμό τους (όχι Κατ τον υπερθετικό), όπως αυτά: *καλός - καλύτερος, μεγάλος - μεγαλ-ύτερος, κοντός - κοντ-ύτερος, χοντρός - χοντρ-ύτερος, πρώτος - πρωτ-ύτερος, αρχή - αρχ-ύτερα* (στη φράση «*μια ώρα αρχύτερα*»).

υττέριβιο (το) {υττερίβιου} ΧΗΜ. μέταλλο γκρι χρώματος (βλ. κ. λ. περισοϊκόσ, ΠΠΝ).

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. *Ytterbium* < *Ytterby*, πόλη της Σουηδίας όπου εντοπίστηκε το μέταλλο].

υφάδι κ. (λαϊκ.) φαΐδι (το) {υφάδ-ιού | -ιών} το σύνολο των νημάτων υφάσματος, που είναι κάβητα προς την ούσγια του (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *υφάδιον* < αρχ. *υφή* + υποκ. επίθημα *-άδιον*].

υφάνια κ. (λαϊκ.) φαΐνω ρ. μετβ. {υφα-να, -νήκα, -σμένος} 1. πλέκω νήματα (στον αργαλειό ή σε υφαντικές μηχανές) για την κατασκευή υφάσματος: ~ *ένα χαλί* || (μτφ.) η *αράχνη υφάνει τον ιστό της* 2. (μτφ.) σχεδιάζω στο παρασκήνιο, εξυφάνω: ~ *συνωμοσία.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή, ύφος.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υφάνω* < **υφ-άν-* /*ω* (με πρόσφυμα *-αν-* και ρηματ. επίθημα *-α*) < θ. *υφ-* < **ubh-*, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. **webh-* «πλέκω, υφάνω», πβ. σανσκρ. *ubhñāti* «*συνάπτω, συνδέω*», αλβ. *venj* «πλέκω, υφάνω» (< **webhn-jō*), αρχ. γερμ. *weban* (> γερμ. *weben, αγγλ. weave*) κ.ά. Ομόρρ. *υφ-ή, υφ-ος*].

υφαίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. ΝΟΜ. η κλοπή ή υπεξαίρεση μεταξύ συγγενών ή προσώπων συνδεδεμένων με ιδιαίτερο δ'σμο και η οποία διώκεται μόνο κατόπιν εγκλήσεως του παθόντος · 2. ΜΑΘ. μαθηματική διαδικασία η οποία συνίσταται στην εύρεση του υπολειπόμενου τόκου, με σκοπό την έκπτωση του από το συνολικό ποσό κατά την εξόφληση συναλλαγματικής πριν από τη λήξη της 3. ΟΙΚΟΝ. η διαδικασία προσδιορισμού της σημερινής αξίας κεφαλαίου, που προκειται να εισπραχθεί στο μέλλον 4. ΓΛΩΣΣ. η αποβολή στο μέσο λέξεως φωνήεντος πριν ή και μετά από άλλα φωνήεντα, λχ. (αρχ.) *βοηθο-έω > βοηθ-έω* | *-ω*, (αρχ.) *Θεόδωρος > Θόδωρος* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *υφαίρεις* < αρχ. *υφαίρω* (βλ.λ.). Οι γλωσσ. και νομ. όροι είναι μτγν.].

υφαίρω ρ. αμετβ. {υφαίρεις... | υφαίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα} (λόγ.) κάνω υφαίρεση (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ < αρχ. *υφαίρω (-έω)* < *υφ-* (< *υπο-*) + *αίρω* (βλ. κ. *άφ-αίρω*)].

ύφαλα (τα) {υφάλων} (λόγ.) το τμήμα του πλοίου που βρίσκεται κάτω από την ισάλο (βλ.λ.) γραμμή του ΣΥΝ. βρεχάμενα ANΤ. *έξωλα.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *ta ύφαλα* (της *νεώς*), ουσιαστικοπ. ουδ. πληθ. του αρχ. *ύφαλος* (βλ.λ.)].

υφάλμυρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι κάπως αλμυρός (μεταξύ

θαλάσσιου και γλυκού νερού): *μια λιμνοθάλασσα με ~ νερά.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *υφάλμυρος* < *υφ-* (< *υπο-*) + *αίμυρος*].

υφαλοδείκτης (ο) {υφαλοδεικτών} ο σηματοδότης που επισημαίνει τη θέση υφάλου.

υφαλοκρηπίδα (η) {χωρ. πληθ.} 1. ο βυθός και το υπέδαφος των περιοχών που καλύπτει η θάλασσα και που γειτονεύουν με την ακτή νησιού ή παράκτιου κράτους έξω από την αιγιαλίτιδα ζώνη και σε βάθος τέτοιο, ώστε να είναι δυνατή η εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου (λ.χ. πετρελαίου) των περιοχών αυτών: η *διένεξη Ελλάδας-Τουρκίας για την ~ των νησιών του Αιγαίου* 2. ΓΕΩΛ. η συνέχεια της ξηράς των ακτών κάτω από τη θάλασσα μέχρι ορισμένου βάθους (ανάλογα με τη φύση της ακτής).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύφαλος* + *-κρηπίδα* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. *continental shelf*].

ύφαλος (ο) {υφάλ-ου | -ων, -ους} βραχώδης ανύψωση του θαλάσσιου πυθμένα, που φθάνει λίγο πιο κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας και αποτελεί μεγάλο κίνδυνο για τα πλοία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύφαλος* < *υφ-* (< *υπο-*) + *-αλός* < *άλς*, *αλός* «θάλασσα», πβ. κ. *άργι-άλος*].

ύφανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} 1. η διαδικασία με την οποία υφαινονται νήματα για την παραγωγή υφασμάτων 2. (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο υφαινονται τα νήματα: *ύφασμα με πικνή | αραή* - 3. (μτφ.) η σύνθεση: η ~ *της αφήνης.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή, ύφος, ορμιαση.*

υφάνσιμος, -η, -ο [1887] αυτός που μπορεί να υφαιθεί: ~ *ύλες | ίνες.* υφαντήριο (το) [1895] {υφαντηρί-ου | -ων} 1. χώρος ύφανσης 2. εργοστάσιο κατασκευής υφασμάτων.

υφαντής (ο), υφάντρια (η) [μτγν.] {υφαντηριών} πρόσωπο που ασχολείται με την υφαντική. Επίσης (λαϊκ.) ανυφαντής (ο), ανυφάντρα κ. (λαϊκότε.) υφάντρα (η). [ΕΤΥΜ < αρχ. *ύφαντης* (με κατάβιβασμό του τόνου) < υφάνω].

υφαντική (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ένας από τους τρεις κλάδους της υφαντουργίας (μαζί με την πλεκτική και τη νηματουργία), που έχει ως αντικείμενο του την κατασκευή υφασμάτων.

υφαντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την ύφανση ή τον υφαντή: ~ *ιστός | τέχνη.*

υφαντός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (λαϊκ.) φαντός 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί στον αργαλειό: ~ *κίλιμι | χαλί | κουβέρτα | σεντόνι* ΣΥΝ. υφασμένος 2. *υφαντό* κ. (λαϊκ.) *φαντό* (το) ύφασμα που έχει κατασκευαστεί στον αργαλειό: *εμπόριο υφαντών.*

υφαντουργείο (το) [1885] το εργοστάσιο ή η βιοτεχνία κατασκευής υφασμάτων.

υφαντουργία (η) {χωρ. πληθ., υφαντουργιών στη σημ. 3} 1. η τέχνη και οι τεχνικές κατασκευής υφασμάτων 2. ο βιομηχανικός | βιοτεχνικός και οικονομικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο την κατασκευή υφασμάτων: *ελληνική ~* 3. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζονται οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις για την παραγωγή υφασμάτων: *κάηκε μια ~.* — υφαντουργικός, -ή, -ό [1889].

υφαντουργός (ο/η) το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την υφαντουργία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός.* [ΕΤΥΜ. < μεσν. *υφαντουργός* < *υφαντός* + *-ουργός* < *εργον*].

υφαρπάξ ρ. μετβ. {υφαρπά-ξα (λόγ. υφάρπασα), -χθηκα, -γμένος} 1. οικειοποιούμαι (κάτι που δεν μου ανήκει) με επιτήδριο και πλάγιο τρόπο: «*υφήρπασε τα δικαιολογητικά της νομιμοποίησης του αυθαίρετου*» (εφημ.) 2. (μτφ.) επιτυχγάνω να αποσπάσω (κάτι) από (κάποιον) χρησιμοποιώντας πλάγιο τρόπο: ~ *την εξουσία | την υπογραφή | τη συγκατάθεση | την υφήφο κάποιου* ΣΥΝ. *παίρνω*, (οικ.) *βουτάω*. — υφαρπαγή (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω.* [ΕΤΥΜ < αρχ. *υφαρπάξ* < *υφ-* (< *υπο-*) + *αρπάξω*].

ύφασια (το) {υφάσματος | -ατα, -άτης, -άτων} το υλικό που έχει κατασκευαστεί από φυσικές ή τεχνητές ίνες, οι οποίες πλέκονται κάβητα μεταξύ τους σε αργαλειό ή άλλα παρόμοια μηχανήματα και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή ενδυμάτων: *μάλλινο | μεταξοτό | βαμβακερό | αδιάβροχο | γυαλιστερό | κροσστό | λινό | νάιλον | συνθετικό ~.* — (υποκ.) υφασματάκι (το). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύφασμα* < *υφάνω*].

υφασματεμπορος (ο/η) [1886] {-ου κ. -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους} έμπορος υφασμάτων.

υφασμάτινος, -η, -ο αυτός που είναι φτιαγμένος από ύφασμα, συνήθ. βαμβακερό: *- τραπεζομάτινο | κορδέλα.*

υφέν 1. επίρρ. (παλαιότ.) μαζί, ομοι, από κοινού: *προφέρονται | γράφονται ~2.* (το) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. σημάδι (~) που γραφόταν κάτω από διφθόγγους ή από δύο συνεχόμενα φωνήεντα, για να δηλωθεί ότι οι δύο φθόγγοι συνεκφωνούνται (στη συνίζηση): *παλαιός (> παλιός) νιος, γατί, βιος.* [ΕΤΥΜ. < μτγν. *υφέν* < *υφ' εν* < *υπό* + *εν*].

υφέρω ρ. αμετβ. {παρ. υφερίπα} (κακόσ., κυρ. για φήμες ή αρρώστιες) αναπτύσσομαι, διαδίδομαι χωρίς να γίνωμαι άμεσα ή άμεσως αντιληπτός. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *υφέρω* < *υφ-* (< *υπο-*) + *έρπω*].

ύφηση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} 1. η μείωση της έντασης, η πορεία προς μια πιο ομαλή κατάσταση: ~ *της κακοκαιρίας | των εντάσεων στις σχέσεις των δύο κρατών | της κατάστασης του ασθενούς* || *βαρομετρική | διεθνής ~* ΣΥΝ. *μετριασμός, υποχώρηση* ANΤ. *έξαρση, ένταση* 2. η πτώση (από υψηλό επίπεδο σε χαμηλότερο), ο περιορισμός της ευρύτητας αποδοχής κλπ.: *τα πράγματα είναι δύσκολα σε περιόδους οικονομικής ~* || *προνόμη περίοδο ύφησης* || *οι δουλειές βρίσκονται σε ~* || *στην εποχή μας οι ιδέες και οι ιδεολογίες βρίσκονται σε ~* ANΤ. *άνοδος* · 3. ΜΟΥΣ. (α) η βάρυνση ενός φθόγγου της κλίμακας κατά ένα ημιτόνιο (βλ.λ.)· παράγεται νέος φθόγγος, του

οποίου το όνομα σχηματίζεται από το όνομα του παλιού, με την προσθήκη της λ., λ.χ. μι ~ (β) το μουσικό σημείο της βάρυνσης ενός φθόγου κατά ένα μιλιότονο στη δυτική σημειογραφία, σχηματίζεται ως ελαφρώς πλαγιασμένο b (από την γαλλ. ονομασία *bémol* ή την ιταλ. *bemolle*), το οποίο γράφεται πριν από τον φθόγο που αλλοιώνεται ή ύφεση υπάγεται στην ευρύτερη έννοια των αλλοιώσεων (βλ.λ.) ΣΥΝ. *μπαμόλ* · 4. ΜΕΤΕΩΡ. περιογή χαμηλών βαρομετρικών πιέσεων, στην οποία η πίεση ελαττώνεται από την περιφέρεια προς το κέντρο, οι άνεμοι πνέουν περί το κέντρο της αριστερόστροφα στο βόρειο και δεξιόστροφα στο νότιο ημισφαίριο· προκαλεί κακοκαιρία με βροχές το καλοκαίρι και βροχές και χιόνια τον χειμώνα. [ΕΤΥΜ. < μτρν. *ύφεις*, αρχική σημ. «χάλαρωση των χορδών μουσικού οργάνου», < αρχ. *ύφιμι* «κατεβάσω, χαμηλώνω» < ύφ- (< ύπο-) + ίμι, πβ. κ. άφεις - άφιμι, *εφεις* - *έφιμι*. ο μουσ. όρ. αποδίδει τον γαλλ. *détente*].

υφέσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που επιδέχεται ύφεση: ~ *πυρετός*.
 υφή (η) 1. ο τρόπος με τον οποίο πλέκονται μεταξύ τους οι ίνες από τις οποίες δημιουργείται το ύφασμα: *πικνή* | *αραιή* ~ ΣΥΝ. *ύφανση* 2. ο τρόπος με τον οποίο διατάσσονται τα μόρια ή/και τα κύτταρα κάθε σώματος ή οργανισμού: η ~ του ξύλου | του μετάλλου | του *χαρτιού* ΣΥΝ. *σύσταση* 3. η αίσθηση που δημιουργείται από την επαφή μας με υλικό σώμα: *Βελούδινη* | *απαλή* ~ 4. (α) (μτρ.) ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται τα μέρη λογοτεχνικού έργου (β) τα στοιχεία (συνόλου, κατάστασης), των οποίων η σύνθεση δημιουργεί την ιδιαιτερότητά του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή*, *ύφος*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύφη* < *υφαίνω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

υψηγεία (η) [1871] {υψηγειών} (σε ξένα πανεπιστήμια και παλαιότερ. στην Ελλάδα) η επιστημονική έρευνα και διδασια που υποβάλλεται για να αποκτήσει κανείς τον τίτλο του υψηγίτη· ΦΡ. *διατριβή επί υψηγείας* (*διατριβή επί υψηγείας*) ανώτερη διδασια που προϋποθέτει και ακολουθεί την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμια*, *πανεπιστημιακός*.

υψηγητής (ο), υψηγητρια (η) {υψηγητριών} 1. (σε ξένα πανεπιστήμια) ο επιστήμονας που διδάσκει σε πανεπιστημιακό ή άλλο ισότιμο ίδρυμα υπό την εποπτεία του καθηγητή της έδρας 2. (παιλιότερ.) πανεπιστημιακός διδάσκαλος με ανώτερο διδακτορικό τίτλο (*διατριβή επί υψηγείας*), ο οποίος διδάσκει αμισθί ή μ' "ντολή διδασκαλίας σε θέση ανώτερη του επιμελητή και αμέσως κατώτερη του έκτακτου καθηγητή. — υψηγητικός, -ή, -ό [μτρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμια*, *πανεπιστημιακός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *υψηγητής* (μτρν. σημ. «δάσκαλος») < *ύψηγούμια* (-έο-) «προπορευομαι, οδηγώ - δείχνω τον δρόμο» < ύφ- (< ύπο-) + *ηγούμια*].

υψηλιός (η) {υψηλιού} {χωρ. πληθ.} 1. ολόκληρος ο πλανήτης Γη: *οι λαοί της* ~ || στα *καλλιστεία αναδείχθηκε «Μις ~»* ΣΥΝ. *κόσμος*, *πλανήτης* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν στη Γη: η ~ κινδυνεύει από το *έις* ΣΥΝ. *οικουμένη*, *πλανήτης*, *κόσμος*. [ΕΤΥΜ. < μτρν. επίθ. *υψηλιός* < ύφ- (< ύπο-) + *ήλιος*].

υφίσταμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. {υφίστ-μαι, -σαι, -ται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, παρτ. υφίστ-αμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | υπέστην, -ης, -η... (να/θα υποστώ)} (λόγ.) ♦ 1. (αμετβ.) (μόνο σε ενεστ. κ. παρτ.) έχω υπόσταση, υπάρξη: *το ζήτημα δεν υφίσταται πια*, *τακτοποιήθηκαν όλα* || η *υφιστάμενη κατάσταση* ΣΥΝ. *υπάρχω*, *βρίσκομαι* ♦ 2. (μετβ.) (α) υποχρεώνομαι να περάσω από (δοκιμασία) ή να υπομείνω (δυσάρεστη κατάσταση): *δεν θα υποστώ άλλη φορά τέτοια συμπεριφορά!* ΣΥΝ. *υποφέρω*, *ανέχομαι* (β) παθαίνω, μου συμβαίνει (κάτι, συνήθ. δυσάρεστο): *καθμερινω υφιστάμεθα ταλαιπωρίες* || ~ *μαρτύρια* | *βασανιστήρια* | *έλεγχο* | *πλήγμα* | *τις συνέπειες των πράξεων μου* | *θυσίες* || *χιλιάδες στρέμματα δάσους υπέστησαν ολική καταστροφή* || ο *αθλητής είχε υποστεί βαρύ διάστρεμμα* 3. (η μτρ. ενεστ. *υφιστάμενος*, -η, -ο) βλ.λ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υφίσταμαι* (ήδη στον Αριστοτέλη με τη σημ. «κινάρχω, είμαι» κατά το *υπόστασις*) < ύφ- (< ύπο-) + *ίσταμαι*].

υφιστάμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο {-ου κ. -ένου | -ων κ. -ένων, -ους κ. -ένους} 1. αυτός που υφίσταται, που υπάρχει: η ~ *κατάσταση* || τα ~ *προβλήματα* 2. αυτός που βρίσκεται σε κατώτερη υπαλληλική βαθμίδα από άλλον και εξαρτάται ιεραρχικά από αυτόν: (κυρ. ως ουσ.) *συμπεριφέρεται φιλικά* | *ψυχρά* | *τωπικά στους υφιστάμενους* του ΑΝΤ. *προϊστάμενος*. [ΕΤΥΜ. Μτρ. ενεστ. του αρχ. *υφίσταμαι*].

υφολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος της γλωσσολογίας και της θεωρίας της λογοτεχνίας, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη του γλωσσικού ύφους στον λόγο και ειδικότερ. στα λογοτεχνικά κείμενα. — υφολογικός, -ή, -ό, υφολογικ-ά | -ός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ύφος*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του αγγλ. *stylistics*].

ύφος (το) {ύφους} {συνήθ. χωρ. πληθ.} σπάν. ύψη} 1. (α) η έκφραση του προσώπου ή/και ο τρόπος ομιλίας, στα οποία αποτυπώνονται οι ψυχικές διαθέσεις του ατόμου: *κοιτάζω* | *μιλάω με αγέροχο* | *άγριο* | *απότομο* | *απορημένο* | *αυστηρό* | *επιβλητικό* | *επιθετικό* | *επιτακτικό* | *ευγενικό* | *μελαγχολικό* | *μυστηριώδες* | *πένθιμο* | *προκλητικό* | *χυδαίο* ~ || Τι ~ *είν' αυτό*; *Δεν είμαστε υπηρέτες σου!* || του *έκανε παρατήρηση σε έντονο* - (β) (ειδικότερ.) ο επιτηδευμένος τρόπος ομιλίας και γενικότερ. εμφάνισης, με τον οποίο πιστεύει κανείς ότι θα φανεί σπουδαίως: *μιλάω με* | *παίρνω* ~ ΣΥΝ. *επιτήδευση* ΑΝΤ. *απλότητα* 2. ΓΛΩΣΣ. (α) ο ιδιαίτερος, εξαιτωκευμένος τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί κανένας τη γλώσσα, αξιοποιώντας μέσα από τις επιλογές του τα ποιητικά μέσα που αυτή του προσφέρει στον προφορικό και τον γραπτό λόγο: *ανεπιτήδεωτο* | *λιτό* | *δασκαλιστικό* | *δηκτικό* | *δραματικό* | *κομμό* | *μονότονο* | *ζερό* | *πεζό* | *ποιητικό* | *προσωπικό* | *σατιρικό* | *σοβαρό* | *στρωτό* | *μεγαλοπρεπές* | *υψηλό* | *υπερβολικό* | *πομπώδες* ~ ΣΥΝ.

έκφραση, στυλ (β) (ειδικότερ.) ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο διαφοροποιείται ένα είδος γραφής ή κείμενο από άλλο, ένας συγγραφέας από άλλον, με βάση τις γλωσσικές του επιλογές ή και αποκλίσεις (υφολογισμούς): *επιστημονικό* | *λογοτεχνικό* | *δημοσιογραφικό* | *θεολογικό* | *αττικό* | *φιλολογικό* ~ || το ~ του *Σαφέρη* | του *Παπαδιαμάντη* 3. η τεχνοτροπία που χαρακτηρίζει ένα σύνολο δημιουργών ή καλλιτεχνών ή μια περίοδο: *ρομαντικό* | *μεταμοντέρνο* | *αναγεννησιακό* ~ || *αρχιτεκτονικό* | *ζωγραφικό* | *διακοσμητικό* ~ ΣΥΝ. *στυλ*, *ρυθμός*. — (υποκ.-σκωπτ.) *υφάκι* (το) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ύφος* < *υφαίνω* (υποχωρητ.) βλ.λ. Η σημερινή σημ. είναι μτρν. (λ.χ. *το τών λόγων ύφος*, Λογγίν. 1.4)].

ύφος - υφή. Το υφή (πβ. ομόρρ. υφαίνο, ύφανση) δηλώνει τη σύνθεση ενός αντικειμένου, τα στοιχεία που το αποτελούν και του προσοδίου την ιδιαιτερότητα του. Το ύφος, αντιθέτως, ενώ είναι και αυτό ομόρριζο και σημαίνει έμμεσα τη σύσταση, έχει αποκτήση ειδική, διαφορετική σημασία. Το ύφος δηλώνει κυρίως την ιδιαιτερότητα στη γλωσσική έκφραση ενώ ανθρώπου τόσο στην ομιλία όσο και στα γραπτά του και, ειδικότερα, την ιδιαιτερότητα της γλώσσας ενός συγγραφέα ή της τεχνικής και της τέχνης ενός καλλιτέχνη (μουσικού, ζωγράφου κ.λπ.). Ειδικότερα, το ύφος ενός κειμένου είναι αποτέλεσμα του συνόλου των επιλογών και των αποκλίσεων που εμφανίζονται συνειδητά και με ορισμένη συχνότητα στο έργο ενός συγγραφέα (*επιλογές* είναι συμβατικές εναλλακτικές δυνατότητες που ενυπάρχουν σε κάθε γλώσσα -π.χ. χρήση ονομαστικής ή ρηματικής φράσης, ενεργητικής ή παθητικής φράσης κ.ο.κ.-, ενώ αποκλίσεις είναι επ' ευκαιρία χρήσεις | νεολογισμοί | συνήθως στη σύνταξη των λέξεων- που επινοεί ο συγγραφέας, π.χ. *Στέγνωσε η αγάπη στις τρύπιες ψυχές μας*). Ως προς την ορολογία, συχνά χρησιμοποιείται, αντί για τη λ. *ύφος*, η λ. *στυλ* (πβ. και *στυλιστική*, *στυλιστικά φαινόμενα*). Ωστόσο, προκειμένου για το γλωσσικό - λογοτεχνικό ύφος, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται ο όρος ύφος (αντίστοιχο προς το *ύφος* που χρησιμοποιήσαν οι αρχαίοι), καθώς και τα παράγωγα *υφολογία* (αντί για τη *στυλιστική*) και *υφολογικός* (αντί για το *στυλι-στικός*). Στο κάτω-κάτω, αν η ετυμολογία του ξενικού *style* και του λατ. *stylus* από το ελλην. *στόλος* είναι ορθή, τότε και το *στυλ* είναι επίσης ελληνικής προελεύσεως, αλλά με περιορισμένη ετυμολογική και σημασιολογική διαφάνεια από ό,τι το *ύφος*. Η λ. *στυλ*, πάντως, χρησιμοποιείται στη μόδα, όπου και έχει επικρατήσει.

υφυπουργός (ο/η) [1874] μέλος της κυβέρνησης, υφιστάμενο του υπουργού, που ασχολείται με συγκεκριμένο τομέα δράσης στον ευρύτερο χώρο ευθυνών του υπουργού: ο ~ *Αθλητισμού ενημέρωσε τον αρμόδιο υπουργό Πολιτισμού*.

υφυπουργείο (το) [1887] 1. η δημόσια υπηρεσία της οποίας προϊστάται ο υφυπουργός 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία.

υψηλόβαθμος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε υψηλή βαθμίδα ιεραρχικής κλίμακας: - *αξιωματούχος* | *στέλεχος επιχείρησης* | *μέλος οργάνωσης* | *υπάλληλος υπουργείου* ΑΝΤ. *χαμηλόβαθμος* · 2. (σχολή) βαθμολογία, για να εισαχθεί κανείς, πρέπει να συγκεντρώσει υψηλή βαθμολογία: *στις ~ σχολές ανήκουν η Νομική και η Ιατρική* || οι ~ *σχολές της πρώτης δέσμης* ΑΝΤ *χαμηλόβαθμος*.

υψηλόμισθος, -η, -ο αυτός που αμείβεται με υψηλό μισθό: ~ *υπάλληλος* ΑΝΤ. *χαμηλόμισθος*.

υψηλός, -ή, -ό 1. (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει σχετικά μεγάλο ύψος ΣΥΝ. *υψηλός* 2. (ήχος) που έχει σχετικά μεγάλο τονικό ύψος, οξύτητα: ~ *κλίμακα* (συνήθ. μτρ.) 3. μεγαλύτερος ή περισσότερος από το συνηθισμένο: ~ *ανάστημα* | *πίεση* | *θερμοκρασία* | *τάση ηλεκτρικού ρεύματος* | *συχρότητα* | *τιμές* | *κέρδη* | *ποσοστό* | *φόρος* | *εισόδημα* | *ρυθμός ανάπτυξης* ΣΥΝ. *μεγάλος*, *υψηλός* ΑΝΤ. *χαμηλός*, *μικρός* 4. αυτός που έχει ξεχωριστή ποιότητα, αξία: ~ *ραπτική* | *κομμωτική* | *τέχνη* | *ποίηση* | *τεχνολογία* ΣΥΝ. *ανώτερος* 5. αυτός που σχετίζεται με κάτι που θεωρείται πολύ αξιόλογο, πνευματικά ή ηθικά ανώτερο: ~ *ιδέες* | *στόχοι* | *ιδεώδη* | *αξίες* 6. αυτός που σε μία κλίμακα αξιολόγησης βρίσκεται στις πρώτες θέσεις, ξεπερνά πολύ το μέσο και χαμηλό επίπεδο: ~ *ποιότητα* | *επίπεδο γνώσεων* | *αίσθηση ευθύνης* | *φρόνημα* | *προδιαγραφές* | *περιοχές* - *κινδύνου για πυρκαγιές* 7. αυτός που είναι κοινωνικά ανώτερος, που κατέχει σημαντική (κοινωνική, πολιτική) θέση: *οι ~ κολαζόμενοι* | *προσκεκλημένοι* ΣΥΝ. *ανώτερος* ΑΝΤ. *κατώτερος* ΦΡ. (α) *υψηλή κοινωνία* το σύνολο προσώπων με σημαντική κοινωνική θέση, τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα (πβ. λ. *αριστοκρατία*, *τζετ-σετ*) (β) *αφ' υψηλού* με υπερποπτικό ύφος: *κοιτάζω κάποιον* ~ ΣΥΝ. *ακατάδεκτα*, *αλαζονικά* ΑΝΤ. *καταδεκτικά*, *συγκαταβατικά* (γ) (αρχαιοπρ.) *καθ' υψηλήν επιταγήν* ύστερα από εντολή ανώτερης εξουσίας ή δύναμης: (ειρων.) ~ *προσερχόμεθα ευπρεπώς ενδεδωμένοι* (δ) Υψηλή *Πύλη* βλ. λ. *Πύλη* (ε) *υψηλά πρόσωπα* πρόσωπα με μεγάλο κύρος, ανώτεροι και ανώτατοι αξιωματούχοι, μέλη της πολιτικής ηγεσίας, επίσημοι κ.λπ. 8. αυτός που σχετίζεται με σπουδαίο ή ωφέλιμο κοινωνικό έργο: ~ *καθκον* | *αποστολή* | *αξίωμα*. — *υψηλά επίρρ.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *υψηλός* < επικό επίρρ. *ύμι* «υψηλά» + *παρὰ*, επίθημα - *ηλός*, πβ. κ. *χαμηλός*, *άπατ-ηλός*. Το επίρρ. *ύμι* εμφανίζεται θ. ύπ- τον λ. *ύπ-ατος*, *ύπ-ό*, *ύπ-έρ* (βλ.λ.) και κατάλλ. -ι αρχ. τοπικής πτώσεως (πβ. κ. *άντ-ί*, *αρτ-ί*). Το -s (ύψ-) παραμένει δυσερμηνευτο (βλ. κ. *όψε* - *απόψε*), εμφανίζεται εντούτες και στα αρχ. ιρλ. *ds* «υψηλά», αρχ. *slab*, *vysokú* (< *úpsō-), λατ. *sus*- (< *sub-s- (p. sustineo)).
 υψηλόσωμος, -η, -ο [1851] αυτός που είναι πολύ ψηλός: ~ *αθλητής* | *γυναίκα*.

υψηλότατος (ο) {υψηλοτάτ-ου | -ων, -ους}, υψηλοτάτη (η) (με κεφ.) προσφώνηση για πρίγκιπα | πριγκίπισσα ΣΥΝ. υψηλότητα. [ETYM < αρχ. υψηλότατος, υπερθ. του επιθ. υψηλός. Για τη σύγχρονη χρήση βλ. λ. υψηλοτάτης].

υψηλότητα (η) (με κεφ.) προσφώνηση για πρίγκιπα | πριγκίπισσα: πώς αισθάνεται σήμερα η ~ Σας; ΣΥΝ. υψηλότατος. Επίσης υψηλότης (υψηλότητος).

[ETYM < μετρν. υψηλότης < αρχ. υψηλός. Στη σημερινή σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. Highness].

υψηλότοκος, -η, -ο αυτός που έχει υψηλό τόκο: ~ δάνεια που δεν συμφέρουν τον δανειζόμενο ΑΝΤ. χαμηλότοκος.

υψηλόφρων, -ων, -ον {υψηλόφρ-ονος, -ονα | ονες (ουδ. -ονα), -όνων}

1. αυτός που εμπνέεται από ευγενείς και μεγάλες ιδέες: ~ οραματιστής | στοχαστής ΣΥΝ. ευγενής, υψηλός, ανώτερος ΑΝΤ. ποταπός
2. (αρνητ.) αυτός που φέρεται υποτιμητικά στους άλλους, που θεωρεί τον εαυτό του ανώτερο ΣΥΝ. αλαζόνος, υπερήφανος ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινόφρων. Επίσης υψηλόφρονος (ο/η). — υψηλοφρόνως επίρρ. [1896], υψηλοφρόσυνη (η) [μετρν.], υψηλοφρόνω ρ. [μετρν.] {-είς...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ETYM < αρχ. υψηλόφρων < υψηλός + -φρων < φρήν, -ενός (βλ.λ.).]

υψηλόφωνος, -η, -ο [μετρν.] αυτός που διαθέτει ή γίνεται με δυνατή φωνή: ~ διαταγή ΣΥΝ. μεγαλόφωνος ΑΝΤ. χαμηλόφω'ος, σιγανός. — υψηλόφωνα | υψηλοφώνως [1898] επίρρ.

υψικάμινος (η) [1887] {υψικαμίν-ου | -ων, -ους} 1. καμίνη με χαρακτηριστικά μεγάλο ύψος, μέσα στο οποίο παράγεται χυτοσίδηρος από τη διάσπωση και την αναγωγή των μετάλλων στις υψηλές θερμοκρασίες που αναπτύσσονται σε αυτό 2. (συνεκδ.) το εργοστάσιο στο οποίο υπάρχουν καμίνια του παραπάνω τύπου. [ETYM < επίρρ. ύψι «ψηλά» (βλ. λ. υψηλός) + κάμινος, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. haut fourneau].

υψικόρμος, -η, -ο [1895] αυτός που διαθέτει ψηλό κορμό ΣΥΝ. ψηλό-σωμός ΑΝΤ. χαμηλόκορμος

[ETYM < επίρρ. ύψι «ψηλά» (βλ. λ. υψηλός) + κορμός].

υψίλον (το) {άκλ.} Υ, υ- το εικοστό γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. αριθμός).

[ETYM < μεσν. ύ ψιλόν, με τη σημ. «μιοψηφίο υ», κατ' αντιδιαστολή προς το διψήφιο -ου-, με το οποίο (κατά τον Μεσαίωνα) συνέλιπτε στην προφορά].

υψίπεδο (το) {υψιπέδ-ου | -ων} επίπεδο μέρος γης που βρίσκεται σε μεγάλο ύψος από τη θάλασσα: τα ~ του Γκολάν στη Μέση Ανατολή ΣΥΝ. οροπέδιο ΑΝΤ. βαθύπεδο.

[ETYM Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. επιθ. ύψιπέδος < επίρρ. ύψι «ψηλά» (βλ. λ. υψηλός) + -πέδος < πέδον «έδαφος, γόμια» (βλ. λ. πεδίο)].

υψιπέτης (ο) {υψιπετών}, υψιπέτης (η) {υψιπέτιδος} (λόγ.) πρόσωπο που εμπνέεται από μεγάλες ιδέες ή/και εκφράζει μεγάλες ιδέες. [ETYM < αρχ. υψιπέτης < επίρρ. ύψι «ψηλά» (βλ. λ. υψηλός) + -πέτης < πέτωμαι «πετώ» (βλ. κ. πετώ)].

υψιπετής, -ής, -ές {υψιπετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έπεσε από τον ουρανό ΣΥΝ. ουρανοκατέβατος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM < αρχ. υψιπετής < επίρρ. ύψι (βλ. λ. υψηλός) + -πέτης < πίπτω (βλ.λ.)].

υψίστος, -η (λόγ. -ίστη), -ο {-ου κ. -ίστου | -ων κ. -ίστων, -ους κ. -ίστους} 1. αυτός που βρίσκεται στο υψηλότερο σημείο σε μια ιεραρχική | αξιολογική κλίμακα, ανώτατος: το ~ αξίωμα της χώρας || αυτό αποτελεί για μας ~ προτεραιότητα || ~ συμφέρον | αγαθό | προσόν | διάκριση | τιμή || (σε άναρθρη γεν.-λόγ.) αποστολή υψίστης σημασίας || φυλακές ~ ασφαλείας ΣΥΝ. σημαντικότητας, σπουδαιότητας ΑΝΤ. ασήμαντος 2. ©ΕΟΑ. Υψίστος (ο) {Υψίστου} προσωνημία του Θεού: δοξάζω τον Υψίστο που είμαι καλά στην υγεία μου. [ETYM < ο-ρχ. υψίστος < επίρρ. ύψι «ψηλά» (βλ. λ. υψηλός) + υπερθ. επίθημα -ιστός, πθ. κατά τα μέγιστος, κώδιστος].

υψίστρωμα (το) {υψίστρωμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. πυκνό γκριζοπό νεφός, που αποτελείται από υδροσταγονίδια και ανήκει στα μέσα νέφη. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. altocumulus].

[ETYM Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. altostratus].

υψισωρ(ε)ίτης (ο) {υψισωρ(ε)ιτών} ΜΕΤΕΩΡ. σφαιρικό νέφος, γκριζόυ υπόλευκου χρώματος, που αποτελείται από υδροσταγονίδια και ανήκει στα μέσα νέφη. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. altocumulus].

υψιτενής, -ής, -ές {υψιτεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μεγάλο ύψος ΣΥΝ. (υ)ψηλός ΑΝΤ. χαμηλός, κοντός. — υψιτενώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM < μετρν. υψιτενής < επίρρ. ύψι (βλ. λ. υψηλός) + -τενής < τείνω].

υψίφωνος, -η (λόγ. -ος), -ο [1863] 1. αυτός που έχει φωνή μεγάλου ύψους 2. υψίφωνος (η) λυρική τραγουδίστρια, τής οποίας η φωνή κινείται εκ φύσεως στις ψηλότερες περιοχές τής γυναικείας φωνής, σε αντίθεση με τής μεσοφώνου: η άρια τής ~ || τον ρόλο τής Νόρμας ερμήνευσε απαράμιλλα η ~ Μαρία Κόλλας ΣΥΝ. σοπράνο (βλ. λ. μεσό-φωνος, βαθύφωνος) 3. (σπανιότ.) ο τενόρος (βλ.λ.). [ETYM < επίρρ. ύψι «ψηλά» (βλ. κ. υψηλός) + -φωνος < φωνή].

υψομετρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΤΟΠΟΓΡ. 1. ο επιστημονικός κλάδος

που έχει ως αντικείμενο τη μέτρηση του υψομέτρου: βαρομετρική | τριγωνομετρική ~ 2. η μέθοδος με την οποία μετρούν και αναπαριστούν ανάγλυφα την επιφάνεια τής γης. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypsométrie].

υψομετρικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που σχετίζεται με την υψομετρία 2. αυτός που σχετίζεται με το υψόμετρο: ~ διαφορά. — υψο-μετρικά επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hypsométrique].

υψόμετρο (το) [1866] {υψομέτρ-ου | -ων} 1. (για τοποθεσίες) η ακριβής απόσταση σε κάθετο άξονα ενός σημείου στην επιφάνεια τής γης από την επιφάνεια τής θάλασσας, που εκλαμβάνεται ως σημείο αναφοράς: το χωριό βρίσκεται σε μεγάλο - ΣΥΝ. ύψος 2. (στην αεροπολία) βασικό όργανο για την πλοήγηση αεροσκάφους, το οποίο δείχνει με ακρίβεια ανά πάσα στιγμή την απόσταση του σκάφους από τη γη. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. altitude (σημ. 1), altimètre (σημ. 2)].

ύψος (το) {ύψ-ους | -ών} 1. η απόσταση από τη βάση ενός σώματος ως την κορυφή του σε κατακόρυφο άξονα: το ~ τοί> κτηρίου || το αεροπλάνο παίρνει | χάνει ~ ΦΡ. (α) στα ύψη (ι) σε πολύ ψηλό σημείο: πετάω | βρίσκομαι στα ~ (ii) (μτφ.) σε μεγάλο βαθμό: χάρις στη διαφημιστική εκστρατεία οι πωλήσεις του δίσκου τής εκτινάχθηκαν ~ (iii) (για τιμές αγαθών) η ακρίβεια: οι τιμές των υπολογιστικών έφτασαν | ανέβηκαν ~ (β) ή του ύψους ή του βάθους για περιπτώσεις που κτύκονται δεν έχει σταθερότητα, αλλά μπορεί να κυμαίνεται από το ένα άκρο στο άλλο: αυτός ο παίκτης είναι ~' άλλοτε είναι ο καλύτερος και άλλοτε ο χειρότερος του αγώνα 2. ΑΘΛ. το ύψος εις ύψος: προσέθηκε στον τελικό του ~ 3. (για πρόσ.) η απόσταση από το έδαφος ως το κεφάλι, όταν κανείς είναι όρθιος, το μήκος του σώματος: -Τι - έχεις; -1,80 (ένα ογδόντα, ενν. μέτρα) || ένας άντρας δύο μέτρα ~ || (κ. σε γεν.) ένας νέος αθλητής ύψους 1,95 ΣΥΝ. μπόι, ανάστημα: ΦΡ. (μτφ.) στέκομαι στο ύψος μου διατηρώ την αξιοπρέπεια μου ή ανταποκρίνομαι στις απαιτήσεις (ρόλου, περιστάσεων κ.λπ.) 4. η γραμμή που ξεκινά νοερά από συγκεκριμένο σημείο και χρησιμεύει για να προσδιοριστεί η θέση ή η απόσταση ενός αντικειμένου ή τόπου σε σχέση με το σημείο αναφοράς: το έπιπλο ήταν ψηλό έφτανε στο ~ των ώμων μου || ο δρόμος είναι κλειστός λόγω χιονοπτώσεων στο ~ του Καρανδριτίου 5. ΜΟΥΣ. το πόσο ψηλά ή χαμηλά βρίσκεται ένας φθόγος σε σχέση με τους άλλους: τονικό ~ ΣΥΝ. οξύτητα, ανέβασμα 6. ΓΕΩΜ. (α) η κάθετη απόσταση μεταξύ τής κορυφής και τής βάσης ενός σχήματος ή η (κάθετη) απόσταση μεταξύ των δύο παράλληλων βάσεων ενός σχήματος ή στερεού: το ~ αρχ. ύψους | τραπέζιο | πρίσματος (β) (συνεκδ.) το ίδιο το κάθετο ευθύγραμμο τμήμα, με το οποίο προσδιορίζεται το παραπάνω μέγεθος 7. (μτφ.) (α) το σημείο στο οποίο μπορεί να φθάσει ή προς το οποίο τείνει κάτι: το ~ των συναλλαγών/ των τιμών | των δαπανών | τής παραγωγής | των επισκοπών | των αποδόχων ΦΡ. στο ύψος των περιστάσεων στις απαιτήσεις που επιβάλλουν οι συνθήκες: δεν ανταποκρίθηκε επαρκώς ~ (βλ. αίρωμαι στο ύψος των περιστάσεων, λ. αίρω) (β) (η γεν. ύψους ως προσδιορισμός ποσού): αγοράς ~ πενήντα χιλιάδων || εμπορική συμφωνία ~ ενός δεκατομμυρίου ΣΥΝ. μέγεθος, βαθμός 8. (μτφ.) η πνευματική ή ηθική υπεροχή: το ~ των ιδεών/ των συλλογισμών ΣΥΝ. ανωτερότητα ΑΝΤ. κατωτερότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. εστία, ύψος, [ETYM < αρχ. ύψος < ύψιστος (υποχωρητ.), κατά το σχήμα μήκιστος - μήκος, κώδιστος - κώδος. Μετάφρ. δάνειο αποτελούν οι φρ. βρίσκομαι στο ύψος (ενός τόπου) (< γαλλ. être à la hauteur d'un lieu), στέκομαι στο ύψος των περιστάσεων (< γαλλ. être à la hauteur de l'occasion), παίρνω | χάνω ύψος (< γαλλ. prendre | perdre de la hauteur)].

ύψωμα (το) [μετρν.] {υψώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. τμήμα του εδάφους, το οποίο προεξέχει λόγω του ύψους του σε σχέση με την έκταση γύρω του: το ~ προσέφερε καλό παρατηρητήριο για τη γύρω περιοχή ΣΥΝ. ψηλώμα ΑΝΤ. βαθύλωμα 2. ΕΚΚΛΗΣ. το μέρος του πρόσφουρου που έχει σφραγιστεί με τα ιερά σύμβολα και δίνεται τεμαχισμένο σε κομμάτια ως αντίδορο στους πιστούς. — (υποκ.) υψωματάκι (το).

υψώνω ρ. μετβ. (υψώ-σα, -θηκα, -μένος) 1. σηκώνω ψηλά: ~ το κεφάλι | τη σημαία | το βλέμμα | τα μάτια | το χέρι ΣΥΝ. ανεβάζω ΑΝΤ. χαμηλώνω, κατεβάζω ΦΡ. (α) υψώνω | ορθώνω το ανάστημα μου αντιμετωπίζω μια κατάσταση με γενναιότητα, δεν φοβάμαι: παρά την ηλικία του, ύψωνο το ανάστημα του και διεκδίκησε τα δικαιώματα του ΑΝΤ. μαζεύομαι, δειλιάζω (β)

υψώνω τη φωνή μου ανεβάζω την ένταση τής φωνής μου, κυρ. επειδή έχω εκνευριστεί ή θέλω να επιβληθώ στους άλλους: μην υψώνεις σε μένα τη φωνή σου! ΣΥΝ. φωνάζω, (οικ.) γκαρίζω ΑΝΤ. μιλώ χαμηλόφωνα 2. ΜΑΘ. υψώνω (έναν αριθμό) σε (δύναμη) πολλαπλασιάζω (έναν αριθμό) με τον εαυτό του τόσες φορές όσες αντιστοιχούν στη συγκεκριμένη δύναμη: ~ το 5 στην τρίτη (5³) 3. (μτφ.) μεταφέρω σε ανώτερο επίπεδο, εξισώνω: με την ενέργεια του αυτή υψώθηκε σε σύμβολο του αγώνα τής χώρας του ΣΥΝ. εξυψώνω ΑΝΤ. ταπεινώω, μειώνω 4. (μεσοπαθ. υψώνομαι) πετώ σε ύψος, ανεβαίνω στον ουρανό: το αεροπλάνο υψώθηκε στα 3.000 πόδια ΣΥΝ. ανεβαίνω. — ύψωση (η) [μετρν.], υψωτικός, -ή, -ό [μετρν.]. [ETYM < αρχ. υψώ (-όω) < ύψος].

Φ

Φ, φ: **φει** | **φι**, το εικοστό πρώτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Στην Αρχαία Ελληνική το γράμμα *φει* δήλωνε ένα κλειστό δασύ χειλικό σύμφωνο [pʰ] και συναποτελούσε με τα *ο* και *χ* τα δασέα σύμφωνα της Κοινής το φ και τα λοιπά δασέα σύμφωνα έχασαν τη δασεία προφορά τους και δήλωσαν διαρκείς τριβόμενους συμφωνικούς φθόγγους (pʰ > f [pʰoros] > [foros], th > θ, kh > χ). Ωστόσο, στο φωνολογικό σύστημα της Αρχαίας Ελληνικής τα δασέα σύμφωνα ήταν τόσο σημαντικά, ώστε όχι μόνον ονομάστηκαν με βάση αυτά όλα τα κλειστά σύμφωνα (δασέα: *φ, θ, χ*-μη δασέα | ψιλά: *π, τ, κ* - ενδιάμεσα των δασέων και μη δασέων, «μέσα»: *β, δ, γ*), αλλά οι Έλληνες επινόησαν και ειδικά γράμματα, το Φ και το Χ, για να δηλώσουν αυτά τα σύμφωνα. Έτσι, με βάση το γράμμα Φ, το οποίο προήλθε με μεταβολή της φωνητικής αξίας («εμφατικό οδοντικό»), που είχε το γράμμα αυτό στο βορειοσημιτικό αλφάβητο, πλάστηκαν μονογράμματα δηλώσεις και για το χειλικό δασύ (Φ) και για το ουρανικό δασύ (Χ). Οι ιστορικοί, μάλιστα, της ελληνικής γραφής πιστεύουν ότι το Φ μπορεί να προήλθε με ανάλογη αλλαγή στη μορφή του γράμματος Ο (άλλοι, όμως, το παράγουν από το γράμμα κόππα ρ, άλλοι από τη συνένωση δύο Υ κ.λπ.). Πριν από την επινόηση της μονογράμματος-της δήλωσης του Φ, το γράμμα δηλώνονταν κυρίως με τον συνδυασμό ΠΗ (Π και δασύ Η). Η χαρακτηριστική δασεία προφορά του Φ στην Αρχαία έκανε ώστε και οι λέξεις με Φ που πέρασαν στη Λατινική και σε άλλες γλώσσες να γράφονται με pʰ (πβ. αγγλ. phase = *φάση*, -phone = *-φωνο*, -phagy = *-φαγία*, philanthropy = *φιλανθρωπία*, philosophy = *φιλοσοφία* κ.λπ.). Το φ είναι απλούστερη γραφή του φει, οφειλούμενη στο φαινόμενο του ιωτακτισμού (ει = ι). ΣΧΟΛΙΟ λ. αλφάβητο, *γραφή*.

Φ, φ φει κ. <ρν το εικοστό πρώτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *φει, αριθμός*).

φα (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. Ο τέταρτος φθόγγος στη βασική κλίμακα της δυτικής μουσικής: ~ *δίεση* | *ύφεση* || το κλειδί του ~. [ETYM. < *διεθν. fa*, από την πρώτη συλλ. του λατ. famuli «δούλου» (πληθ. του επιθ. famulus). Βλ. λ. *νότα*].

φά συγκεκομμ. τ. της προστ. *φά(γ)ε* (*φά'το*) του ρ. *τρώω* (βλ. λ.). **φάβη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το φυτό λαθούρι: ~ *σαντορινιά* 2. ο εδώδιμος καρπός του λαθουριού 3. (συνεκδ.) κτηνωπός χυλός που παρασκευάζεται από τους αποφλοιωμένους και τριμμένους καρπούς του λαθουριού' ΦΡ. (μτφ.) *κάποιον λάκκο έχει η φάβη* κάτι ύποπτο συμβαίνει ΣΥΝ. κάτι δεν πάει καλά 4. (ως μειωτ. χαρακτηρισμός) φιάσκο, αποτυχία: ~ η νέα του ταινία ΣΥΝ. *πατάτα*. [ETYM. < μτγν. *φάβα* (*τό*) (με αλλαγή γένους κατά τα θηλ.) < λατ. faba, που συνδ. με σερβοκρ. bob, ρωσ. bob, bobka κ.ά.].

φαβιανός (ο) ΙΣΤ. μέλος της Φαβιανής Εταιρείας (που αποσκοπούσε στην εγκλιθίωση δημοκρατικού σοσιαλιστικού καθεστώτος στη Μ. Βρετανία) και σπαδός της άποψης ότι πρέπει να επικρατήσει ο σοσιαλισμός σταδιακά και όχι με επανάσταση. — **φαβιανισμός** (ο). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. fabian, ονομασία εταιρείας (Fabian Society), που ιδρύθηκε στην Αγγλία το 1884. Η ονομασία ανάγεται στον Ρωμαίο στρατηγό Φάβιο Μάξιμο (Quintus Fabius Maximus), ο οποίος νίκησε τον Αννίβα κατά τον Β' Καρχηδονιακό Πόλεμο εφαρμόζοντας την τακτική της αναμονής και των ελιγμών, αποφεύγοντας μια ανοιχτή, αποφασιστική σύγκρουση].

φαβισμός (ο) ΙΑΤΡ. η κνύαωση (βλ. λ.). [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. favisme < ιταλ. fava < λατ. faba (βλ. λ. *φάβα*)].

φαβορί (το) {άκλ.} 1. το άλογο που θεωρείται ότι έχει τις μεγαλύτερες πιθανότητες να κερδίσει την κούρσα | διαδρομή: *πονάριζω παίζω όλα τα χρήματα μου στο* - ΑΝΤ. *αουτσάντερ* 2. (συνήθ.) αυτός που θεωρείται ότι έχει τις μεγαλύτερες πιθανότητες να επικρατήσει των άλλων σε περιπτώσεις συναγωνισμού ή ανταγωνισμού: η *Αθήνα ήταν το - για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004* || αυτή η ομάδα είναι το ~ για την πρόκριση στον επόμενο γύρο ΑΝΤ. *αουτσάντερ*. [ETYM. < γαλλ. favori | -ite < ιταλ. favorito, μτχ. του ρ. favorire «ευνοώ» < favore «ευνοία, ευμένεια» < λατ. favor, -oris].

φαβορίτα (η) {φαβορίτων} οι τριχές που αφήνουν οι άνδρες αξυρίστες από το ύψος των αφτίων και προς τα κάτω ως τα μάγουλα ή την άρθρωση της γνάθου: *αφήνω φαβορίτες* || *ζυρίζω* | *κονταίνω τις - μου*. — (υποκ.) **φαβορίτουλα** (η).

[ETYM. < γαλλ. favorite < ιταλ. favorito (βλ. λ. *φαβορί*). Αρχικός τη συνήθεια αυτή ανέπτυξαν άνδρες από την Τοσκάνη, οι οποίοι θεωρούσαν την τριχοφυΐα στις παρειές ένδειξη ανδρισμού. Τους άνδρες αυτούς οι Γάλλοι αποκάλλ'σαν favoris «'νοσημένους, επικρατούντες»].

φαβορισμός (ο) η σκανδαλωδώς ευνοϊκή μεταχείριση κάποιων σε σχέση με τους πολλούς, ιδ. σε κρατικές υπηρεσίες ΣΥΝ. *ευνοκρατία* ΑΝΤ. *αξιοκρατία*. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. favoritisme < favorite (βλ. κ. *φαβορί*)].

φαγάδικος, -η, -ο 1. αυτός που καταναλώνει πολλή τροφή ή ενέργεια για να συντηρηθεί: ~ *ζωντανό* | *μηχάνημα* ΣΥΝ. *φαγανός, φαγός* ΑΝΤ. λιτοδιατός, λιγόφαγος 2. (οικ.) **φαγάδικο** (το) το μέρος όπου σερβίρεται φαγητό ΣΥΝ. *μαγέΡΙκο, ταβέρνα*. Επίσης *φαγοδίκος* (σημ. 1). [ETYM. < *φαγός* (πληθ. *φαγάδες*) + παραγ. επίθημα -ικός].

φαγάκι (το) → **φαί**
φαγανά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.} 1. το μηχανήμα που χρησιμοποιείται για τη διανομή κοιλωμάτων, την αφαίρεση πετρωμάτων ή/και τη με-

ταφορά χωμάτων ΣΥΝ. *εκσκαφέας* 2. το πλωτό συνήθ. μηχανήμα που χρησιμοποιείται για την ομαλοποίηση ή απλώς τον καθαρισμό του βυθού της θάλασσας, της λίμνης ή ποταμού ΣΥΝ. *βυθοκόρος* 3. (μτφ.) αυτός που καταναλώνει μεγάλες ποσότητες τροφής ή ενέργειας: το *μωρό είναι σκέτη ~, κάθε δύο ώρες θέλει τάσιμα*. Επίσης **φαγόννας** (ο) (σημ. 3).

[ETYM. < *φαγανός* (υποχωρητ.) ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < μτγν. *φάγων*, -όνος «σιαγόνω» < θ. *φαγ-* του αορ. β' *ε-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

φαγανός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που τρώει πολύ. [ETYM. < θ. *φαγ-* (του αορ. β' *ε-φα-γον*, βλ. λ. *φαγητό*) + παραγ. επίθημα -ανός (πβ. κ. *τραγανός*)].

φαγάς (ο) {φαγάδες}, **φαγού** (η) {φαγούδες} πρόσωπο που τρώει πολύ (πβ. λ. *καλοφαγός*) ΣΥΝ. *φαταούλας, λαίμαργος* ΑΝΤ. *λιτοδιατός, λιγόφαγος*.

[ETYM. < αρχ. *φαγός* < θ. *φαγ-* του αορ. β' *ε-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*) + παραγ. επίθημα -ας].

φαγγρί (το) {φαγγρίων | -ιών} ψάρι κοκκινωπό ή ασημόλευκο χρώματος, το οποίο ζει στη Μεσόγειο και στον Ατλαντικό, συγγενεύει με τον σαργό, το λυθρίνι, τη συναγγίδα και την τσιπούρα και αποτελεί εκλεκτό έδεσμα.

[ETYM. μεσν. < **φαγγρίον*, υποκ. του αρχ. *φάγγρος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το μτγν. *φάγγρος* «ακόνη» λόγω των κορτερών δοντιών του ψαριού. Ωστόσο, το μτγν. *φάγγρος* «ακόνη» δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά, ίσως συνδ. με αρμ. bark «πικρός (για γεύση)», πράγμα που θα οδηγούσε σε Ι.Ε. *bhag-to- «αιγιμπρός»].

φαγεδάνια (η) {φαγεδανιών} ΙΑΤΡ. εξέλκωση (βλ. λ.) που απλώνεται στο σώμα καταστρέφοντας το καλύτερο σύστημα ή και βαθύτερα τις σάρκες ΣΥΝ. {λαϊκ.} *φά(γ)ουσα*. — **φαγεδανικός**, -ή, -ό [μτγν.]. [ETYM. αρχ. < **φαγ-εδών* (κατά τις ονομασίες ασθενειών σε -αινα, πβ. *γάγγρ-αινα*) < θ. *φαγ-* του αορ. β' *ε-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*) + παραγ. επίθημα -εδών (πβ. κ. *σηπ-εδών*)].

φαγεδανισμός (ο) ΙΑΤΡ. η τάση έλκωσης ή πληγής να επεκταθεί σε όλη την επιφάνεια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. phagedénisme].

φαγεντιανός, -ή, -ό αυτός που έχει κατασκευαστεί από πηλό και έχει λουστραριστεί με κασιτερονόχο βερνίκι: ~ *σερβίτσιο* ΣΥΝ. *πορσελάντινος* (βλ. κ. λ. *φαγιάντσα*).

[ETYM. Από το όν. της ιταλ. πόλης Faenza (> γαλλ. Fayence), όπου πρωτοαναπτύχθηκε αυτή η τεχνική (βλ. κ. *φαγιάντσα*)].

φαγητό (το) 1. η τροφή που παρασκευάζεται ή/και καταναλώνει κανείς για να επιβιώσει: - *νόστιμο* | *ανάλατο* | *άνοστο* | *βαρύ* | *καμένο* | *καλομαγειρεμένο* | *λαδερό* | *νερόβραστο* | *νηστησιμολογικό* | *πικάντικο* | *πρόχειρο* | *της ώρας* || τι ~ *ετοιμάσες* | *θα φάμε σήμερα*; ΦΡ. (α) **φαγητό σε πακέτο** φαγητό παρασκευασμένο σε εστιατόριο, ταβέρνα ή άλλο παρόμοιο κατάστημα, το οποίο παίρνει κανείς μαζί του για να το καταναλώσει αλλού ή του το στέλνουν στο σπίτι (β) **έτοιμο φαγητό** φαγητό προπαρασκευασμένο και μερικές φορές μισοψημένο, το οποίο διατίθεται σε τυποποιημένες συσκευασίες στα καταστήματα (γ) *έσναζεσταμένο φαγητό* (μτφ.) χαρακτηρισμό ιδέας, άποψης, κατάσταση κ.λπ. που επαναλαμβάνεται αυτοδύοια, χωρίς να προσφέρει κάτι καινούργιο: *όσα περισπούδαστα μας αραδιάζει, δεν είναι παρά - επαναλαμβάνει συνεχώς τον εαυτό του* 2. (συνεκδ.) το να τρώει κανείς: *όταν έχει στενοχώριες, το ρίχνει στο -* || *μην αρέσει το ~, γι' αυτό και δεν μπορώ να κάνω δίαιτα* 3. (συνεκδ.) η ώρα κατά την οποία γευματίζει κανείς: *μετά το ~ πίνει έναν καφέ* ΣΥΝ. *γεύμα* | *δειπνο*. Επίσης {λαϊκ.} **φαί** (βλ. λ.) κ. **φαγί**. — (υποκ.) **φαγητούλι** (το). [ETYM. < μεσν. *φαγητόν* < θ. *φαγ-* (του αορ. β' *ε-φαγ-ον*) + -ητόν, ουδ. του επιθήματος -ητός. ο τ. *ε-φαγ-ον* (απφρ. *φαγ-είν*) χρησιμοποιήθη-

κε ως αόρ. β' τού αρχ. εσθίω «τρώγω», αλλά δεν συνδέεται ετυμολογικά μαζί του ούτε εμφανίζει ομορρίζο ενεστώτα. Το αρχ. θ. *φαγ-ανάγεται* σε I.E. *bhaǵ- «διαμοιράζω, διανέμω» (κυρ. τροφή(, πβ. *σαν-σκρ.* bhajati «διαίρω»), bhak-sâ-h «φαγητό, τροφή», αρχ. σλαβ. bogati «πλούσιος» κ.ά.).

-**φαγία** λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος τρώει κάτι: *αβγο-φαγία, χορτο-φαγία, κρεατο-φαγία* **2.** ότι κάποιος τρώει με ορισμένο τρόπο: *ταχυ-φαγία, πολυ-φαγία, ωμο-φαγία* **3.** ότι κάποιος τρώει σε ορισμένη ποσότητα: *πολυ-φαγία, ολιγο-φαγία*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *φαγ-* (βλ. λ. φαγητό)].

φαγιάντσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο φαγεντιανός (βλ. λ.) ΣΥΝ. πορσελάνινο **2.** (γενικότ.) μεγάλο και πλατύ σκεύος σερβιρίσματος: *το ψητό θα μπει στη ~ ΣΥΝ. πλατέλα*. Επίσης φαγιάνς {άκλ.} (σημ. 2). [ETYM. Από το όν. της πόλης Faenza (Β. Ιταλία) < λατ. Faventia, που σημαίνει «σιτιστή, σιγή», προφανώς εξαιτίας της ήσυχης θέσης όπου βρισκόταν η πόλη].

φαγιόμα (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ.-ΤΕΧΝ. νεκρική προσωπογραφία της Ελληνιστικής Περιόδου φιλοτεχνημένη κυρ. με την τεχνική της εγκαυστικής πάνω σε λεπτή σανίδα ή ύφασμα. [ETYM. Από το όν. της πόλεως Al-Fayyum της Αιγύπτου, όπου βρέθηκε νεκρότομη με νεκρικές προσωπογραφίες της φερόνυμης τεχνικής].

φαγκότο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. ορχηστρικό ξύλινο πνευστό όργανο με διπλή γλωσσίδα ΣΥΝ. βαρύαυλος.

[ETYM. < ιταλ. fagotto, αρχική σημ. «δέσμη, δεμάτι», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με νορβ. fagg (ίδια σημ.)].

φαγκρί (το) → φαγγρί
φαγοκύτταρο (το) [1897] {φαγοκύτταρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. κύτταρο που ανήκει στον αμυντικό μηχανισμό του οργανισμού, καθώς έχει τη δυνατότητα να περικλείει στο εσωτερικό του και να χωνεύει «διασπώντας τα» ανόργανα σωματίδια αλλά και παθογόνους οργανισμούς, όπως τα μικρόβια. — φαγοκυτταρικός, -ή, -ό.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phagocyte < phago- (< θ. *φαγ-*, βλ. λ. φαγητό) + -cyte (< αρχ. κύτος)].

φαγοκυττάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΒΙΟΛ. ο μηχανισμός πρόσληψης από το κύτταρο στερεών ή παχύρρευστων σωματιδίων με εγκλωβισμό της κυτταρικής μεμβράνης και περικλείσει τον τροφικό ή επιβλαβών για τον οργανισμό σωματιδίων ΣΥΝ. (ορθότ.) κυτταροφαγία. Επίσης φαγοκύτωση [1891]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phagocytose].

φαγοκύτωση (η) → φαγοκυττάρωση
φαγοπότι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το να καταναλώνει κανείς ταυτόχρονα τροφή και οινοπνευματώδη συνήθ. ποτά **2.** (συνήθ. συνεκδ.) η διασκέδαση και η καλή διάθεση που δημιουργείται, όταν μαζεύεται παρέα που καταναλώνει τροφή και οινοπνευματώδη ποτά: *το ρίξαμε στο ~ και το τραγούδι || γερό - ΣΥΝ. γλέντι, ξεφάντωμα, (λόγ.) συμπόσιο, ευωχία, (λαϊκ.) τσιμπούσι* · ΦΡ. (μτφ.) **μεγάλο φαγοπότι** για ρυθμίσεις ή ατασθαλίες από τις οποίες επωφεληθήκαν κάποιοι οικονομικά: *~ στις προμήθειες εξοπλισμού*. [ETYM. μεσν., υποκ. τ. *φαγό-ποτον < φαγί(ν) + ποτόν].

-**φάγος** λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** αυτόν που τρώει κάτι: *μυρμηγκο-φάγος, χορτο-φάγος, κρεατο-φάγος, παμ-φάγος* **2.** αυτόν που εξολοθρεύει κάτι/κάποιους: *τουρκο-φάγος, κομμουνιστικο-φάγος* **3.** αυτόν που αποκτά παράνομα ή δόλια κάτι: *οικοπεδο-φάγος* **4.** αυτόν που τρώει κάτι σε ορισμένη ποσότητα: *πολυ-φάγος, ολιγο-φάγος*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *φαγ-* (βλ. λ. φαγητό)].

φαγούρα (η) {χωρ. πληθ.} (καθμ.) **1.** δερματικός ερεθισμός που προκαλεί σε άνθρωπο (ή και ζώο) κνησμό, την επιθυμία να ξυστεί: *μ' έπιασε ~ στην πλάτη || αυτή η σκόνη φέρνει ~ ΣΥΝ. (λόγ.) κνησμός* **2.** (μτφ.) εσωτερική αναστάτωση, ανησυχία ή επιθυμία για κάτι: *«Επτά χρόνια ~»* (τίτλος κινηματογραφικής ταινίας) · ΦΡ. (ειρων.) **είχα μια φαγούρα** για κάτι παντελώς αδιάφορο: *~Ξέρεις, ο Σάκης δεν θα έρθει μαζί μας. ~Κι ~ αν θα 'ρθει μαζί μας ή όχι!* ΣΥΝ. *μεγάλη μου σκα-σίλα*. [ETYM. < θ. *φαγ-* (βλ. λ. φαγητό) + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κ. θολούρα].

φάγουσα (η) → φαγεδαινα

φάγωμα (το) {φαγώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φάει κανείς κάτι ΣΥΝ. (λόγ.) βράση **2.** (μτφ.) η καταστροφή ή φθορά από τριβή ή διάβρωση: *το ~ του βράχου από το κύμα || το τοίχον από την υγρασία || τον ελαστικό του αυτοκινήτου* **3.** (μτφ.) η φαγομάρα (βλ. λ.): *όλη μέρα σ' αυτό το σπίτι γκρίνια και ~ ■ δεν τους αντέχω άλλο!*

φαγωμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η διαρκής αντιπαλότητα και αντιπαράθεση μεταξύ ατόμων, που συνοδεύονται συνήθ. από γκρίνια: *εμάς τους Έλληνες μας τρώει η ~ ΣΥΝ. φάγωμα*. Επίσης φαγωμός (ο). [ETYM. < φάγωμα + παραγ. επίθημα -άρα, πβ. κ. σχοιμ-άρα].

φαγωμένος, -η, -ο → φαγωνομαί, τρώω

φαγωμός (ο) → φαγωμάρα

φαγωνομαί ρ. αμετβ. αποθ. {φαγώ-θηκα, -μένος} **1.** τρώγομαι (βλ. λ.) **2.** (μτφ.) υφίσταμαι φθορά από τριβή ή διάβρωση: *ο βράχος φαγώθηκε από το κύμα || τα λάστιχα φαγώθηκαν από τα απότομα φρεναρίσματα ΣΥΝ. φθείρομαι, διαβρώνομαι* **3.** (μτφ.) βρίσκομαι σε διαρκές προστριβές με κάποιον, γκρινιάζουμε ο ένας στον άλλον: *από παιδιά δεν μπορούσαν να τα βρουν μεταξύ τους- όλη την ώρα φαγώνονταν!* ΣΥΝ. τρώγομαι, μαλώνω, καβγαδίζω **4.** (η μτφ. **φαγωμένος, -η, -ο**) αυτός που έχει φάει και έχει χορτάσει: *μην ετοιμάσεις τίποτα για μένα: είμαι ~ (βλ. κ. λ. τρώω)* ΑΝΤ. νηστικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. μεσν. < θ. *φαγ-* (βλ. λ. φαγητό) + -ώνω | -ώνομαι].

φαγώσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι κατάλληλος για να καταναλωθεί ως τροφή: *~ καρπός ΣΥΝ. (λόγ.) εδώδιμος, βρώσιμος* **2. φαγώσιμα** (τα) αυτά που μπορούν να καταναλωθούν ως τροφή: *έχουμε αρκετά - για το τριήμερο*; ΣΥΝ. τρόφιμα.

[ETYM. < θ. *φαγ-* (βλ. λ. φαγητό) + παραγ. επίθημα -σιμός, κατ' αναλογία προς τ. όπως *αναλ-ώσιμος, βι-ώσιμος* κ.ά.].

φάδι (το) → υφάδι

φαινός, -η, -ό φωτεινός, λαμπρός: *στις Φρ. (α) φαινή ιδέα* θαυμάσια ιδέα, η ιδέα που έρχεται στο μυαλό κάποιου σαν φως που φωτίσει, έλαμψε ξαφνικά (β) (λόγ.) ηλιού **φαινότερον** βλ. λ. ήλιος. — φαινότητα (η) [1854].

[ETYM. αρχ. < *φαεσ-νός (με απλοποίηση του συμπλέγματος -σν- και αντέκταση) < θ. *φαεσ- (βλ. λ. φως | φάος) + παραγ. επίθημα -νός. Η φρ. φαινή ιδέα αποδίδει τη γαλλ. idée lumineuse].

φάϊ κ. (λαϊκ.) **φαγί** (το) {φαγι-ού | -ιά, -ιών} **1.** το φαγητό (βλ. λ.) · ΦΡ. (κάτι) **έχει φάϊ | φωμί** βλ. λ. φωμί **2.** (+γεν. αδύνατου τ. προσωπικής αντων., σε φρ. του τύπου (κάτι) είναι το φάϊ μου) για κάτι στο οποίο είναι κανείς πολύ ικανός, με το οποίο είναι πολύ εξοικειωμένος ή με το οποίο ασχολείται συνεχώς: *τα σταυρόλεξα είναι το ~ μου*. — (υποκ.) φαγάκι (το).

[ETYM. < μεσν. *φαγεί(ν)*, που χρησιμοποιήθηκε ως ουσ., < αρχ. απρ. φαγειν (βλ. λ. φαγητό). ο τ. φαί οφείλεται σε σύγχυση του ενδοφρονητικού -γ-].

Φαίδρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. σύζυγος του Θησέα και θετή μητέρα του Ιππολύτου, τον οποίο και ερωτεύθηκε παράφορα **2.** γυναικείο όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. κύριος, -α, -ο.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν., θηλ. του επιθ. *φαιδρός* (βλ. λ.) με αναβιβασμό του τόνου].

φαιδρολόγημα (το) [1891] {φαιδρολόγημ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** λόγος που προκαλεί ευχαρίστηση ή γέλιο ΣΥΝ. ευφρολόγημα, χαριτολόγημα, αστεϊσμός **2.** λόγος ή άποψη η οποία στερείται σοβαρότητας, που δεν λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψη: *με φαιδρολόγημα δεν γίνεται πολιτική- χρειάζονται επιχειρήματα!* ΣΥΝ. φαιδρότητα, γελοιοσύνη. Επίσης φαιδρολογία (η). — φαιδρολόγος (ο/η) [1895], φαιδρολόγος ρ. [1890] {-εις...} (σημ. 2).

φαιδρός, -η (λόγ. -ά), -ό **1.** αυτός που λάμπει από χαρά: *~ πρόσωπα από τη χαρά της ημέρας ΣΥΝ. ιλαρός, γελαστός, χαρούμενος* ΑΝΤ. κατηφής, βαρύς, δύσθυμος **2.** αυτός που προκαλεί γέλιο, ευχαρίστηση: *~ ιστορία ΣΥΝ. αστείος, ευτράπελος* ΑΝΤ. σοβαρός **3.** (κακός) αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να πάρει στα σοβαρά: *είναι ~ υποκείμενο-τι ασχολείται μαζί του; ΣΥΝ. γελοίος, σαχλός* ΑΝΤ. σοβαρός · ΦΡ. *η χούρα όπου ανθεί η φαιδρά πορτοκαλέα* (ειρων.) η χώρα στην οποία δεν υπάρχει η αναγκαία σοβαρότητα στην αντιμετώπιση καταστάσεων: *μην περιμένεις σοβαρή αντιμετώπιση τέτοιων ζητημάτων εδώ είναι ~*. — φαιδρός επιρρ., **φαιδρότητα** (η) [αρχ.].

[ETYM. αρχ. < *g'h3i-d-ro- (με οδοντική παρέκταση -d- και επίθημα -ro-) < I.E. *g'hai- «λαμπρός, φωτεινός», πβ. λιθ. gaidvis «καθαρός, ανοιχτός (ενν. ουρανός χωρίς σύννεφα)», αρχ. πρωσ. gaidis «σιτάρι λευκό, έτοιμο για θερισμό» κ.ά. Ομόρρ. *φαι-ος* (βλ. λ.)].

φαιδρά πορτοκαλέα. Ειρωνική αναφορά σε μια παλαιότερη (του 19ου αι.) στομαφόδη και εξοπραγματική ωραιοποίηση της Ελλάδας. Η φρ. προέρχεται από το ποίημα «Η γη της Ελλάδος» του ρομαντικού ποιητή, μεταφραστή και λεξικογράφου Αγγ. Βλάχου (1838-1920): *Ξέρεις την χώραν που άνθει φαιδρά πορτοκαλέα | που κοκκινί' η σταφυλή | και θάλλει η έλαια; | "Ω δεν την αγνοεί κανείς-! είναι η γη η ελληνίς*. Το ποίημα διακομμοδόθηκε στο περιοδικό *Ραμπανάς*.

φαιδρώνω ρ. μετβ. {φαιδρωνα} (λόγ.) καθιστώ (κάτι) φαιδρό: *με τους αστεϊσμούς τον επιχειρήσε να φαιδρώνει την αγόσσαρα*. — **φαιδρώντικός, -ή, -ό** [μτγν.] [ETYM. αρχ. < φαιδρός (βλ. λ.)].

Φαίδων (ο) {Φαίδων-ος, -α} **1.** ο Ηλείος- αφοσιωμένος μαθητής του Σωκράτη, ο οποίος ίδρυσε στην Ήλιδα τη λεγόμενη *Ηλείακη φιλοσοφική σχολή* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμ.) Φαίδωνας. [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < θ. *φαιδ-* του επιθ. *φαιδρός* (βλ. λ.)].

φαιλόνιο (το) {φαιλονί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. Ο μόνυς χωρίς μανίκια, τον οποίο φορούν εξωτερικά οι κληρικοί. Επίσης φαιλόνι [ETYM. < μτγν. *φαιλόνιον*, υποκ. του *φαιλόνης* (δ) < *φανόλης* (με αντιμετάθεση), λ. του καθημερινού λεξιλογίου, που προέρχεται από το ρ. *φαίνω* | -ομαι και το παραγ. επίθημα -όλης].

φαινόμα-φορ (το) {άκλ.} ελλγν. τελικός (γύρος) των τεσσάρων ASK. η τελική φάση διοργάνωσης (συνήθ. μάσκετ), στην οποία τέσσερις ομάδες παίζουν αγώνες μεταξύ τους διεκδικώντας έναν τίτλο (προτάθλημα, κύπελλο): *το ~ του Κυπέλλου Πρωταθλητριών στο μάσκετ διεξάγεται φέτος στη Βαρκελώνη*. [ETYM. < αγγλ. final-four «τελικός (γύρος) των τεσσάρων»].

φαινόλη (η) {φαινόλων} ΧΗΜ. στερεά οργανική ένωση που ανήκει στην τάξη των αλκοολών, είναι παράγωγο του βενζολίου και παράγεται από τη λιθανθρακόπισσα: χρησιμοποιείται στην παρασκευή χρωστικών υλών, φαρμάκων, απολυμαντικών κ.λπ. [ETYM. < ρ. *φαίνω* | -ομαι + παραγ. επίθημα -όλη, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phénol].

φαίνομαί ρ. αμετβ. {φάνηκα} **1.** είμαι ή γίνομαι αντιληπτός με την δραση: *μετά από λίγο φάνηκε η αντικρινή στεριά || δεν φαίνεται με γυμνό μάτι- χρειάζεται μικροσκόπιο || κάτω από το παλτό φαίνονταν το φόρεμα της || από την τράτα του σπιτιού μου φαίνεται η Ακρόπολη || (παροιμ.) «χωριό που φαίνεται, κολαούζο δεν θέλει» || (μτφ.)*

δεν άφηνε ποτέ να φαυόντ να συναισθήματα του || αν φαυεί, πείτε του να μου τηλεφωνήσει ΣΥΝ. διακρίνομαι, εμφανίζομαι ΑΝΤ. είμαι άσφατος, γάνωμα, σβήνω 2. (+κατηγορούμενο ή επίρρ.) δώνω την εντύπωση ότι είμαι: ~ κουρασμένος | ενδιάθετος | καλά || όλα φαίνονται να πηγαίνουν καλά, ώσπου ήρθε η δυσάρεστη είδηση || φαίνεται ηλιότερος απ' όσο πραγματικά είναι || φαίνεται σοβαρή εταιρεία || πώς σου φαίνεται η ιδέα μου; || η γυναίκα του Καίσαρα πρέπει όχι μόνο να είναι τίμια, αλλά και να φαίνεται ΣΥΝ. δείχνω ΦΡ. (κάτι) είσαι και φαίνεσαι (οικ.) ως απάντηση σε κάποιον που μας αποκάλεσε με αρνητικού περιεχομένου λέξη, επαναλαμβάνοντας με έμφαση αυτό που είπε ως χαρακτηρισμό για τον ίδιο: Βλάκας ~! 3. βεβαιώνω ότι είμαι: με αυτή του την υπεύθυνη πράξη φάνηκε άξιος της εμπιστοσύνης σας | αντάξιος των περιστάσεων || ποιος είναι πιο έξυπνος, θα φαυεί στο μέλλον! ΣΥΝ. αποδεικνύομαι ΦΡ. η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται βλ. λ. ημέρα 4. (απρόδ. φαίνεται) είναι πιθανό: δεν με πήρε τηλεφώνω" ~ δεν γύρισε ακόμη στο σπίτι || ~ ότι θα βρέξει | θα έχουμε προβλήματα || -Λες να τα καταφέρει; -Έτσι ~ || απ'ό,τι ~, καλό είναι να φύγτε 5. (τριτοπρόδ. φαίνεται) (α) προκύπτει, συνάγεται: -Από πού ~ ότι ξέρει τη γλώσσα; -Έχει ζήσει χρόνια στο εξωτερικό (β) είναι φανερό: -Έχω να κοιμηθώ τρεις μέρες —! Έχεις τα χάλια σου- ΦΡ. (μω) φαίνεται (ι) ήχο την εντύπωση: ~ ότι δεν έχεις προετοιμασία καλά για τις εξετάσεις || τα πράγματα θ'αλλάζουν, φαίνεται θ'αναλάβει νέος υπουργός (βλ. κ. σημ. 2) (ii) δώνω την εντύπωση: έχει πατήσει τα πενήντα, αλλά δεν του φαίνεται 6. (η μτχ. φαινόμενος, -μένη, -μενο) ΑΣΤΡΟΝ.ΜΑΘ.ΦΥΣ. αυτός που υπάρχει όπως υποπίπτει στην αντίληψη του παρατηρητή, κατ'αντιδιαστολή προς εκείνον που υπάρχει όπως πραγματικά είναι φαινομ'νικός: ~ χρόνος | κίνηση | ταχύτητα | μέγεθος. ΣΧΟΛΙΟ λ. νομίζω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. φαίνω | -ομαι < *φά-ν- /ω (με: έρρινο πρόσφωμα -ν-) < θ. φά-, συν'σταιμ. βαθμ. του Ι.Ε. *bha- με βασικές σημ. «λάμπω, φωτίζω» και «λέγω, ζητώ» (του ρ. φημί, βλ. λ. φημι). Η λ. συνδ. μ' σταν-σκρ. bhati «φωτίζει», bhantu- «λάμπω, φως», αρμ. banam «αποκαλύπτω», αρχ. ιρλ. ban «λευκός», γερμ. bohnen «γυαλιζώ» κ.ά. Ομόρρ. φαν-ερός; φά-σις (-η), φά-σμα, φαντ-άζομαι, φαντ-ασμα κ.ά. Βλ. κ. φως].

φαινομεναλισμός (ο) → φαινομενοκρατία φαινομενικός, -ή, -ό [1886] αυτός που δεν έχει πραγματική οντότητα, που φαίνεται χωρίς να υπάρχει: ~ ηρεμία | αγάπη | φιλία | αιλία | αδιαφορία | ευκολία ΣΥΝ. πλαστός, πλασματικός, επιφανειακός ΑΝΤ. πραγματικός, αληθινός. — φαινομενικ-ά | -ώς [1864] επίρρ., φαινομενικότητα [1890]. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. apparent].

φαινομενικός (ο) → φαινομενοκρατία φαινόμενο (το) {φαινομέν-ου | -ων} 1. οτιδήποτε συλλαμβάνει η συνείδηση του ανθρώπου μέσω των αισθήσεων του: η συστηματική ενασχόληση με τα ~ οδήγησε τον άνθρωπο στην επιστήμη ΦΡ. (α) κατά τα φαινόμενα σύμφωνα με αυτό που γίνεται αντιληπτό: ~ αύριο θα έγουμε καλοκαίρι | είναι γεωμ'μένος ως τον λαμό ΣΥΝ. απ' ό,τι φαίνεται, πιθανότατα (β) τα φαινόμενα απαιτούν βλ. λ. απαιτώ 2. (α) οτιδήποτε παρατηρείται στη φύση, την κοινωνία ή στον άνθρωπο και γίνεται αντιληπτό μέσω της ανθρώπινης παρατήρησης και εμπειρίας: φυσικό | βιολογικό | ζωικό | ηλεκτρικό | μαγνητικό | μετεωρολογικό | καιρικό | μηχανικό | νευρικό | οπτικό | ουράνιο | περιοδικό ~ || το ~ του θερμοκηπίου || κοινωνικό | ρατσιστικό | εθνικιστικό | πολιτικό | πνευματικό ~ (β) (προφορ. κυρ. στον πληθ.) αντί του καιρικά φαινόμενα. αναμένονται ακραία ~ 3. οτιδήποτε ασυνήθιστο, οτιδήποτε παρεκκλίνει από τα συνηθισμένα προκαλώντας έκπληξη: οι χιονοπτώσεις μέσα στο καλοκαίρι αποτελούν ~ || το ~ της γλώσσολαλίας 4. (για πρόσ.) αυτός που παρεκκλίνει παρουσιάζοντας μία ιδιότητα σε εξαιρετικό βαθμό: Μα εσύ είσαι ~! Πού τα ξέρεις δλανά; 5. ΦΙΛΟΣ, οτιδήποτε γίνεται αντιληπτό από (ή σχετίζεται με) την ανθρώπινη εμπειρία και όχι από την ανθρώπινη νόηση και το οποίο μπορεί να αποτελεί έκφραση της πραγματικότητας και όχι την ίδια την πραγματικότητα. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ. ενεστ. του αρχ. φαινόμενα (βλ. λ.)].

φαινομενοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, η θεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος έχει αντίληψη και γνώση μόνο των φαινομένων από τα αντικείμενα και όχι των ιδίων των αντικειμένων, πράγμα που συνεπάγεται ότι τα αντικείμενα της γνώσης και της εμπειρίας είναι μόνο συνειδησιακά, δηλ. υποκειμενικά αισθήματα. Επίσης φαινομενισμός κ. φαινομεναλισμός (ο). [ΕΤΥΜ. < φαινόμενος + -κρατία < κρατώ, απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. phenomenalism].

φαινομενολογία (η) [1858] ΦΙΛΟΣ. 1. η επιστημονική παρατήρηση των φαινομένων 2. σύγχρονο ρεύμα με κύριο εκπρόσωπο τον Χούσερλ και αντικείμενο τη μελέτη των φαινομένων, τα οποία αντιμετωπίζονται ως συνειδητές εμπειρίες και μπορούν να αποτελέσουν αφετηρία για τη συλλήνη των όντων καθ' εαυτά, απαλλαγμένων από συμβεβηκότα. — φαινομενολογικός, -ή, -ό, φαινομενολογικ-ώς | -ά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Phänomenologie].

φαινοτύπος (ο) {φαινοτύπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. το σύνολο των εμφανών χαρακτηριστικών ενός οργανισμού, τα οποία προκύπτουν από την αλληλεπίδραση κληρονομικών ιδιοτήτων και περιβάλλοντος (βλ. λ. γονότυπος). — φαινοτυπικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phénotype].

φαινόω ρ. → υφαίνω φαιοκίτρινος, -η, -ο [1840] αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ φαιού και κίτρινου. φαιοκόκκινος, -η, -ο αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ φαιού και

κόκκινου. φαιοπράσινος, -η, -ο [1890] αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ φαιού και πράσινου. φαιός, -ά, -ό (λόγ.) 1. αυτός που έχει σκούρο χρώμα: ~ χρώματα ΣΥΝ. μουνάτος ΑΝΤ. ανοιχτόχρωμος 2. σταχτής, γκριζός 3. ΑΝΑΤ. φαιά ουσία η μία από τις δύο ουσίες που βρίσκονται στον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό, έχει χρώμα σταχτί (σε αντίθεση με τη λευκή ουσία) και συντίθεται από νευρικά κύτταρα: (ειρων.) πόση ~ κατανάλωσης, για να φτάσεις σ' αυτό το συμπέρασμα; (σκέφτηκες πολύ;). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *φαι-σός | *φαι-Εός | *φαι-σΕός (δεν έχει εξακριβωθεί ποιος είναι ο ενδιάμεσος τ.) < θ. φαι- < Ι.Ε. *gʰai- «λαμπέρος, φωτεινός», για το οποίο βλ. το ομόρρ. φαιδρός].

φαιοχίτων (ο) {φαιοχίτ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} 1. (αρχαιοπρ.) αυτός που φορά σταχτί πανωφόρι 2. ΙΣΤ. το μέλος του γερμανικού ναζιστικού κόμματος (λόγω του χρώματος της στολής του) (πβ. κ. λ. μελανολοχίτων). [ΕΤΥΜ. αρχ. < φαιός + χιτών, -ώνος. Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το γερμ. Braunhemd].

φαιοχρόμος, -η, -ο αυτός που έχει φαιό, γκριζό χρώμα. Φαιστός (η) αρχαία πόλη της Κρήτης, που αποτέλεσε στα μινωικά χρόνια το δεύτερο σημαντικό της πολιτισμικό κέντρο μετά την Κνωσό. [ΕΤΥΜ. αρχ. τόπων, (ήδη μκ. Ρα-ι-το), αγν. ετιμίου, πιβ. προελλήν. δάνειο. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το τόπων, ανάγεται στο ουσ. φός | φά(Ε)ος μέσω τ. *φαΡ-ιστος (υπερθ.), πβ. κ. κέρδος - κέρδιστος, κήδος - κήδιστος, αλλά η απουσία του -Ε- από τον μκ. τ. Ρα-ι-το καθιστά προβληματική την ανάλυση αυτή].

φάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρός μηχανισμός στον οποίο τοποθετείται δόλωμα (συνήθ. τυρί), για να προσελκύσθούν και να παγιδευτούν ποικιλία ΣΥΝ. ποικιλοπαγίδα ΦΡ. (μτφ.) πιάνομαι | πέρω στη φάκα (ι) συλλαμβάνομαι να κάνω κάτι, συνήθ. παράνομο: ο δραπετής έπεσε στη φάκα που τον έστησε η αστυνομία (ii) περιέρχομαι σε δεινή θέση, παγιδεύομαι ΣΥΝ. (οικ.) την πατάω. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. fak].

φακελάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρός φάκελος: ένα ~ τσάι | χαμομήλι | τίλιο | καφέ | κανένα | ζάχαρη 2. (συνεκδ.) η παράνομη χρηματική αμοιβή για την εξασφάλιση καλύτερης ή ταχύτερης εξυπηρέτησης: έδωσε ~ στον εφοριακό | στον ελεγκτή της πολεοδομίας || ένας γιατρός κατηγορείται ότι πήρε ~, για να χειρουργήσει ασθενή κατά προτεραιότητα.

φακελοποιία (η) [1847] {χωρ. πληθ.} η τεχνική και ο κλάδος που ασχολείται με την παραγωγή φακελών. — φακελοποιείο (το) [1894], φακελοποιός (ο/η) [1891].

φάκελος (ο) (παλαιότ. ορθ. φάκελλος) {φακέλ-ου | -ων, -ους} 1. χάρτινη θήκη μέσα στην οποία φυλάσσεται και αποστέλλεται επιστολή: γράφω τη διεύθυνση του αποστολέα και του παραλήπτη στον ~ 2. γράφτινη ή πλαστική θήκη, μέσα στην οποία φυλάσσονται έγγραφα: βάλω τα σχετικά έγγραφα στον ίδιο ~ ΣΥΝ. αρχείο 3. (συνεκδ.) το σύνολο των εγγράφων που σχετίζονται με ένα πρόσωπο ή θέμα: έχει καλό υπηρεσιακό ~ (οι αναφορές που έχουν γραφεί γι' αυτόν είναι θετικές) || έχει φάκελο στην Ασφάλεια (έχει απασχολήσει τις διοικτικές αρχές με παράνομες πράξεις ή -παλαιότερα- με την πολιτική του δραστηριότητα) || ο φάκελος του είναι καθαρός (δεν έχει διαπράξει αδικηματα) || ο ~ της Κύπρου (της εισβολής των Τούρκων στην Κύπρο) || ο ~ της υποψηφιότητας μιας χώρας για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων. Επίσης (λαϊκ.) φάκελο (το) (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. αρχ., αβελ. ετιμίου. Η ομοιότητα προς τον αρχ. τ. σάκελος «γύαγγραση» (βλ. λ. σφακελισμός) είναι μάλλον τυχαία. Ίσως ευσταθεί η σύνδεση με τον τ. σάκελος «το μεσαίο δάχτυλο» (άσχετο προς το προηγούμενο), αν θεωρήσουμε ότι οι λ. παρουσάζουν εναλλαγή φ-|σφ- και ότι στην ίδια οικογένεια εντάσσεται το λατ. fascis «φάκελος», οπότε *φάκελος > σάκελος (με μετάθεση). Σε ό,τι αφορά τη σημασιολ. απόσταση των λ., παρόμοια πορεία συναντούμε στο ουσ. φάλαγξ «κυλινδρικό κομμάτι ξύλου - επίμηκες οστό των δακτύλων»].

φάκελος | φακελλος - σάκος | σάκκος - κρεβάτι | κρεβάτι; Το ερώτημα με τις λέξεις αυτές είναι αν πρέπει να γραφονται με ένα ή δύο -λ- το φάκελος (και τα παράγωγα φακελάκι, φακελώνω), με ένα ή δύο -κ- το σάκος (σακί, σακίδιο, σακούλα, σακούλι), με ένα ή δύο -β- το κρεβάτι (κρεβατόνομα). Επειδή οι λέξεις παραδίδονται στην Αρχαία Ελληνική και με τις δύο γραφές, είναι προτιμότερο να ακολουθείται η απλούστερη γραφή (φάκελος, σάκος, κρεβάτι). Ας σημειωθεί, επιπλέον, ότι η λέξη σάκος είναι ήδη στην Αρχαία δάνειο από τη σημιτική: σάκος < εβρ. šaq (από το ελλην. σάκ(κ)ος > λατ. Saccus, γαλλ. sac, γερμ. Sack κ.λπ.). Η λέξη κρεβάτι < κρεβάτιον < κρά(β)βατος < λατ. grabatus ίσως προέρχεται από το μακεδ. κράββατος, οπότε η λέξη αποτελεί αντιστάσειο.

φακέλωμα (το) {φακέλωμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (κακός.) η συγκέντρωση στοιχείων για την πολιτική ή εγκληματική δραστηριότητα (κάποιου): το ~ των πολιτών ήταν συνήθης τακτική την περίοδο της δικτατορίας ΦΡ. ηλεκτρονικό φακέλωμα συγκέντρωση στοιχείων (κάποιου) σε ηλεκτρονικό αρχείο 2. (γενικότ.) συγκέντρωση στοιχείων για τη ζωή, τις δραστηριότητες, τις προτιμήσεις κ.λπ. (κάποιου): πολλές εμπορικές επιχειρήσεις στηρίζουν την προώθηση των προϊόντων τους στο ~ χιλιάδων υποψήφιων πελατών. φακελώνω ρ. μετβ. {φακέλω-σα, -θηκα, -μένω} 1. (κακός.) συγκέντρωση στοιχεία για την πολιτική ή εγκληματική δραστηριότητα (κάποιου): τον είχαν φακελωμένο στην Ασφάλεια την εποχή της δικτατορίας || ~ πολίτες για τα πολιτικά τους φρονήματα 2. (γενικότ.)

συγκεντρώνω στοιχεία για κάποιον, τηρώ αρχείο μ^ε πληροφορίες σχετικές με κάποιον: *μας έχει φακελώσει όλους στην παρέα: ζέρει τηλέφωνα, διενθίνεις, προτιμήσεις, γενέθλια, επετείους!* [ETYM. < μεσν. φακελώ, -ώνω < αρχ. φακέλος].

φακή (η) 1. φυτό της οικογένειας των ψυχανθών, το οποίο δίνει μικρό στρογγυλό και πεπλατυσμένο καρπό, καφέ ή πορτοκαλί (συνεκδ.) 2. ο καρπός του παραπάνω φυτού ΦΡ. (α) *παλληγκάρι τής φακής* άνθρωπος που, ενώ προσποιείται τον γενναίο, στην πραγματικότητα είναι δειλός ΣΥΝ. θρασύδειλος (β) (λόγ.) *αντί πνακίου φακής* βλ. λ. *πινάκιο* 3. *φακές* (οι) το φαγητό που παρασκευάζεται από τους βρασμένους καρπούς του παραπάνω φυτού (σημ. 1). [ETYM. < αρχ. φακή (-έα) < φακός (βλ.λ.)].

φακίδα (η) καθένα από τα μικρά (συνήθ. μόνιμα) σκούρα στίγματα στην επιφάνεια του προσώπου, κυρ. στα μάγουλα και στη μύτη: *τυπική Ιρλανδέζα με κόκκινα μαλλιά, πράσινα μάτια και φακίδες* || *πρόσωπο γεμάτο φακίδες* (βλ. κ. λ. *πανάδα*). — (υποκ.) *φακιδούλα* (η)

[ETYM. < φακή (< φακός, στη μγν. σημ. «κηλίδα του δέρματος»), πθ. μέσω αμάρτυρου υποκ. *φακίς, -ίδος). *φακιδιάρης*, -α, -ικο (μειωτ.) αυτός του οποίου το πρόσωπο είναι γεμάτο φακίδες. [ETYM. < φακίδα + παραγ. επίθημα -ιάρης, πθ. κ. *ψωρι-ιάρης*, *βρομ-ιά-ρτζι-*]

φακίοι (το) {φακιολ-ιού | -ιών} μαντήλι από λεπτό συνήθ. ύφασμα, το οποίο δένουν οι γυναίκες στο κεφάλι τους ΣΥΝ. μαντήλα, τσεμπέρι, (λόγ.) κεφαλόδεσμος. [ETYM. < μγν. *φακίδιον* | *φακιάλιον* λατ. *faciale* < *facies*, -ει «μορφή, όψη»].

φακίρης (ο) {φακίρηδες}, *φακίρισσα* (η) {φακίρισσών} 1. ινδουιστής ασκήτης ο οποίος έχει αναπτύξει ξεχωριστές ικανότητες, όπως μεγάλη αντοχή στον πόνο ή αναισθησία στο κάπνισμα κ.λπ. 2. (γενικότ.) αυτός που προσφέρει έναντι αμοιβής ψυχαγωγία, κατά την οποία ο ίδιος επιδιώκει σε εντυπωσιακές και επικίνδυνες επιδείξεις, όπως να ξαπλώνει σε κρεβάτι με καρφιά κ.λπ. — φακίρισμός (ο), φακίριός, -ή, -ό κ. φακίριος, -η, -ο. [ETYM. < αραβ. *faqir* «φτωχός»].

φακιάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.-μειωτ.} 1. πόρνη μεγάλης ηλικίας 2. (ως χαρακτηρισμός) (α) γυναίκα εύσωμη και με άσχημο σώμα (β) γυναίκα με πρόστυχη εμφάνιση ή συμπεριφορά. [ETYM. Αγν. ετύμου].

φακοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {φακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα του φακού, είναι δηλ. στρογγυλός και πεπλατυσμένος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

φακομέτρο (το) {φακομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. το όργανο που χρησιμεύει στη μέτρηση της διαθλαστικής ικανότητας των φακών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *phacometer*].

φακός (ο) 1. σώμα από γυαλί ή από οποιοδήποτε άλλο υλικό, που έχει την ιδιότητα να διαθλά το φως: η μία τουλάχιστον πλευρά του είναι καμπύλη και χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό οπτικών ειδώλων: *κοίλος* | *κυρτός* | *αμφίκυρτος* | *κοιλόκυρτος* | *αμφίκυλός* | *επιπεδόκυλός* - || *ευρηνόγινος* | *μεγεθυντικός* | *συγκεντρωτικός* ~ 2. (συνεκδ.) (α) κάθε συσκευή για τη λήψη εικόνας, η λειτουργία της οποίας στηρίζεται σε φακούς (σημ. 1): *κινηματογραφικός* | *φωτογραφικός* ~ (β) (συνεκδ.) η τέχνη που σχετίζεται με καθένα από τα παραπάνω συστήματα: *ο τηλεοπτικός φακός αποτύπωσε σ' αυτή την ταινία όλο τον ανθρώπινο πόνο* 3. ΑΝΑΤ. *κρυσταλλοειδής φακός* βλ. λ. *κρυσταλλοειδής* 4. (α) καθένας από τους δύο φακούς (σημ. 1) για τη βελτίωση της όρασης, που στερεώνονται σε σκελετό αποτελώντας τα ματογυαλιά (γυαλιά): ~ *μυωπίας* | *υπερμετροπίας* | *πρεσβυωπίας* (β) *φακός επαφής* (συνήθ. στον πληθ.) φακός (σημ. 1) από εύκαμπτο υλικό, που προσαρμόζεται απευθείας στο μάτι για τη βελτίωση της όρασης: ~ *μιας χρήσεως* || *απολυμαντικό υγρό για φακούς επαφής* 5. φορητό όργανο που λειτουργεί με λάμπα και μπαταρία, για να φωτίζει: *ανάβω τον ~ ΣΥΝ. ηλεκτρική λυχνία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*. [ETYM. αρχ., αρχική σημ. «φακή», αββ. ετύμου. Αν η κατάλ. -κος θεωρηθεί επίθημα (πθ. κ. *αμάρακος*, *αρακος*, *αίσακος*), τότε το αρχικό φα- πθ. συνδ. με λατ. *fabā* (βλ. λ. *φάβα*), αρχ. σλαβ. *bovā*, αλβ. *bathe*, αρχ. γερμ. *bona* κ.ά. Η σημερινή σημ. της λ. οφείλεται στο αμφίκυρτο σχήμα της φακής (ήδη στη Μγν. Ελληνική συναντούμε τη σημ. «φιάλη νερού»). Η φρ. *φακός επαφής* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *contact lense*].

φακοσκλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σκλήρυνση του κρυσταλλοειδούς φακού του ματιού (βλ. λ. *φακός*, σημ. 3). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *phacosclerosis*].

φακοσκοπίο (το) {φακοσκοπι-ού | -ων} ΙΑΤΡ. το ειδικό όργανο με το οποίο εξετάζεται ο κρυσταλλοειδής φακός (βλ. λ. *φακός*, σημ. 3) του ματιού για τυχόν αλλοιώσεις. [ETYM. < φακός + -σκοπίο < σκοπός «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *phacoscope*].

φάλαγγα (η) {φάλαγγών} 1. γραμμή στρατιωτών ή στρατιωτικών σωματίων, ιδ. για μάχη σε μεγάλο βάθος: ~ *στρατιωτών/πλοίων* || *μακεδονική* | *λοξή* - ΣΥΝ. σειρά, τάξη, παράταξη, γραμμή 2. (γενικότ.) διάταξη των μελών μιας ομάδας: ~ *κατ'άνδρα* || *κατά πεντάδες* ~ *των μαθητών/των αθλητών* Ζ. έκτακτο σώμα στρατιωτών με δική του οργάνωση: η ~ των *ιερολογιτών* | *μακεδονομάχων* 4. (α) παρακρατική ή παραστρατιωτική ένοπλη ομάδα (β) *πέμπτη φάλαγγα* (ι) ΣΤ. οι άνθρωποι μέσα στη νόμιμη κυβέρνηση της Ισπανίας, οι οποίοι κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου ενίσχυναν με τις ενέργειες τους τον στρατηγό Φράνκο και τις τέσσερις φάλαγγες που βρίσκονταν υπό τις διαταγές του (ii) δίκτυο μυστικών πρακτόρων που, σε περίπτωση

πολέμου, δρουν στο έδαφος κράτους για λογαριασμό ξένης δύναμης, παρέχοντας πληροφορίες, διενεργώντας δολιοφθορές και κυρ. υπονομεύοντας την ομοθυμία και το ηθικό του πληθυσμού (iii) κάθε άτομο ή ομάδα ανθρώπων με διαβρωτική δράση, που έχει ως στόχο την υπονόμευση αγώνα, κινήματος κ.λπ.: «η *κυβέρνηση του Βελιγραδίου κατηγορήσε την αντιπολίτευση ως ~ και για απόπειρα αποσταθεροποίησης της Σερβίας*» (εφημ.) 5. μακρά σειρά ατόμων ή οχημάτων, που προχωρούν προς μία κατεύθυνση σε καθορισμένο δρομολόγιο: ~ *στρατιωτικών οχημάτων* ΣΥΝ. κονβόι, ουρά 6. η οριζόντια ράβδος από την οποία κρέμονται οι πλάστιγγες της ζυγαριάς: *ασήμενα* | *σκαλιστή* ~ 7. ΑΝΑΤ. καθένα από τα τρία μακριά οστά, από τα οποία αποτελούνται τα δάκτυλα των χεριών και των ποδιών σε ανθρώπους και ζώα 8. ο φάλαγγας (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM. < αρχ. *φάλαγξ* - *αργος* (με έρρινο ένθημα -γ-, πθ. *φάρα-γ-ξ*) < *bhl-3-g- συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *bhel-ag- «σανίδα, δοκάρ», πθ. αρχ. ιωλ. *bjalki* «δοκάρ», αρχ. αγγλ. *balca*, γερμ. *Balken*, ίσως και λατ. *fulcio* «στηρίζω» κ.ά. Από τη συγκριτική εξέταση των ομορρίζων προκύπτει ότι η λ. *φάλαγξ* σήμαινε αρχικά «κυλινδρικό ξύλο», από όπου και οι σημ. «οστό των δακτύλων» και «στρατιωτικός σχηματισμός» (μτφ.)].

<φάλαγγαρχης (ο) {φάλαγγαρχών} ο επικεφαλής φάλαγγας. — *φάλαγγαρχία* (η) [μγν.]. [ETYM. μγν. < φάλαγξ, -αργος + -άρχης < αρχολ.].

φάλαγγας (ο) 1. βασανιστήριο κατά το οποίο τα πόδια ακινητοποιούνται ανάμεσα σε δύο ξύλα και τα πόδια δέχονται χτυπήματα από ράβδο: *έκαναν - στον κρατούμενο* 2. (συνεκδ.) το όργανο με το οποίο ακινητοποιούν τα πόδια, για να εκτελέσουν το παραπάνω βασανιστήριο: *ξύλινος* ~ ΣΥΝ. ποδόδεσμος. [ETYM. < αρχ. *φάλαγξ* - *αργος* (βλ.λ.) στη σημ. «κυλινδρικό ξύλο»].

φάλαγγηδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε φάλαγγες: τα *στρατεύματα προχωρούσαν* ~ ΣΥΝ. σε σειρές. [ETYM. αρχ. < φάλαγξ, -αργος + επιρρ. επίθημα -ηδόν, πθ. κ. *πρην-ηδόν*].

φάλαγγι (το) {φάλαγγ-ιού | -ιών} 1. τριγωνή αράχνη, το δάγκωμα της οποίας θεωρείται δηλητηριώδες 2. ΝΑΥΤ. (α) μακρόστενο δοκάρι που χρησιμεύει για να ρυμουλκηθεί το πλοίο από τη θάλασσα στην ξηρά (β) δοκάρι που χρησιμοποιείται στη ναυπηγική και τοποθετείται κατά μήκος της σκάρας στη ναυπηγική κλίνη 3. ΦΡ. *παίρνω (κάποιον) φάλαγγι* (i) παίρνω (κάποιον) στο κυνήγι: *οι εχθροί τους πήρναν φάλαγγι* ΣΥΝ. τρέπω σε φυγή (ii) πετυχαίνω συντριπτική νίκη εις βάρος (κάποιου). — (υποκ.) φάλαγγάκι (το). [ETYM. < αρχ. *φάλαγγιον*, υποκ. του *φάλαγξ*, -αργος].

φάλαγγιτης (ο) [μγν.] {φάλαγγιτών}, *φάλαγγίτισσα* (η) {δύσγρ. φάλαγγιτισσών} 1. στρατιώτης που ανήκει σε φάλαγγα 2. ΣΤ. μέλος παρακρατικής ή παραστρατιωτικής ομάδας, ιδ. σε χώρες με φασιστικό καθεστώς: *οι ~ του Φράνκο*. — φάλαγγιτικός, -ή, -ό [μγν.] κ. φάλαγγιτικός, -ή, -ο.

φάλαινα (η) (φαιλαίνων) 1. θηλαστικό που ζει στις ανοιχτές θάλασσες και μοιάζει με τεράστιο ψάρι: μπλε | *λευκή* ~ || ~ της *Γροιλανδίας* || *οι φουσητρές της* ~ 2. (μτφ.-σκωπτ.) η πολύ χοντρή και δυσκίνητη γυναίκα ΣΥΝ. κήτος. — (υποκ.) φαιλαίνιτσα (η) κ. φαιλαίνια (το), φαιλαινειδής, -ής, -ές.

[ETYM. < αρχ. *φάλλ(α)ινα* < *φάλλος* (βλ.λ.) + -αινα (πθ. κ. *λέ-αινα*, *δράκ-αινα*), πθ. λόγω του σχήματος του ζώου. Δεν φαίνεται πθ. η μεσολάβηση του τ. φάλλη (< *φάλλος*, με αλλαγή γεν. με μειωτ. χρήση του επιθέματος -αινα. Ο λατ. τ. *ballaena* δεν προέρχεται από την Ελληνική, παρότι ομοιάζει μορφολογικά].

φαιλαινόθηρας (ο) [1856] {φαιλαινόθηρών} πρόσωπο που έχει ως επαγγελματική του απασχόληση το κυνήγι της φάλαινας. [ETYM. < φάλαινα + -θηρας < *θηρα* «κυνήγι»].

φαιλαινόθηρία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} το κυνήγι της φάλαινας. φαιλαινόθηρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη φαιλαινόθηρία και τους φαιλαινόθηρες 2. *φαιλαινόθηρικό* (το) το πλοίο που χρησιμοποιείται στη φαιλαινόθηρία.

φαιλανοκαρχαρίας (ο) {φαιλανοκαρχαριών} είδος καρχαρία *γυαυντιών* διαστάσεων, που είναι ακίνδυνος για τον άνθρωπο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *whale shark*].

φάλακρα κ. φαράκλα κ. καράφλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (συνήθ. στους άνδρες) η οριστική πτώση των τριχών από ένα σημείο ή από όλο το τμήμα του κεφαλιού που καλύπτεται από μαλλιά, αφήνοντας το χωρίς τρίχωμα: *σχηματισμός φάλακρας* ΣΥΝ. (επιστ.) *αλωπεκία* 2. (συνεκδ.) το μέρος του κεφαλιού που δεν έχει πια μαλλιά: *στρογγυλή* | *γυάλιστερη* ~ ΦΡ. *κάνω φάλακρα* (i) αρχίζω να έχω τριχόπτωση και σημεία στο κεφάλι χωρίς μαλλιά: *μεγάλωσε, γέρασε, έκανε φάλακρα* (ii) προκαλώ τη δημιουργία φάλακρας: *μη φοράς συνείδητα το κράνος, γιατί κάνει φάλακρα*. — (υποκ.) φαλακρίτσα (η). [ETYM. μγν. < αρχ. επίθ. *φάλακρός* (βλ.λ.), με αναβίβαση του τόνου στο θηλ. *φάλακρά*].

φάλακραίνω ρ. αμετβ. {εύρρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} αποκτώ φάλακρα ΣΥΝ. *καρφαλιάζω*. Επίσης φάλακρώνω [μγν.] κ. φάλακριάω — φάλακρωμα (το) [μγν.] κ. φάλακρωση (η).

φάλακρας κ. καράφλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) ο φαλακρός άνδρας.

φάλακροκόρακας (ο) {φάλακροκόρακων} ο κορμοράνος (βλ.λ.).

φάλακρός, -ής, -ό κ. φαρακλός κ. *καρφαλός* 1. αυτός που δεν έχει μαλλιά στο τριχωτό μέρος της κεφαλής ή σε τμήμα από αυτό 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει καθόλου βλάστηση: *-βουνό* ΣΥΝ. γυμνός, άδενδρος, απομυλωμένος ΑΝΤ. δασώδης, δενδροδής. — φάλακροτήτα (η) [αρχ.] [ETYM. αρχ. < *φάλαξ, -ακος (< επίθ. *φαλός* «λευκός») + παραγ. επί-

θημα -ρος (πβ. κ. *άκ-ρος*). Το αρχ. επίθ. *φαλός* ανάγεται προφανώς σε θηλ. ουσ. *φαλά (πβ. τη «γλώσσα» φαλά-ρός) < *bhl-, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *bhel- «λευκός, λαμπρός», πβ. σανσκρ. bhāla- «λάμψη, μέτοπο», αρμ. bal «ωχρότητα, λευκότητα», αλβ. bale «μέτοπο», γοτθ. baia «ωχρός», αγγλ. bald «φαλακρός» κ.ά.].

φαλακρώνω ρ. → φαλακραίνω

φάλαρα (τα) {φαλάρων} στολίδια στην προμετωπίδα, τα χαλινάρια και τα ηνία του αλόγου: *μπρούντζινα | πολύχρωμα* ~. [ETYM. αρχ. (ο ενικός *φάλαρον* είναι σπάν.) < *φάλος* (ὄ) «μεταλλικό εξάρτημα της περικεφαλαίας», αγν. ετύμου. Οι αρχαίοι συνέδεαν τη λ. με το επίθ. *φαλός* «λευκός», οπότε ο τ. *φάλαρον* θα σήμαινε «κομμάτι μετάλλου που λάμπει», αλλά η σύνδεση αυτή οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία].

φάλαριδα (η) 1. πουλί που ζει κοντά στις λίμνες και οφείλει το όνομα του στο φαλακρό κεφάλι του ~ 2. ΒΟΤ. ποδός φυτό που ανήκει στα αγρωστώδη, με καλαμοειδή μίσχο, που καταλήγει σε ταξιανθία και βρίσκεται συχνά κοντά σε φράκτες.

[ETYM. < αρχ. *φαλαρίς*, -ίδος < *φάλαρος* «λευκός» (< επίθ. *φαλός*, βλ. λ. *φαλακρός*)].

Φάληρον (το) {Φαλήρων} παραλιακή περιοχή του νομού Αττικής, ΝΔ της Αθήνας και κοντά στον Πειραιά: *Παλιό | Νέο* ~ || *δέλτα Φαλήρου*. — Φαληριώτης (ο), Φαληριώτισσα (η), φαληριώτικος, -η, -ο κ. φαληρικός, -ή, -ό [αρχ.].

[ETYM. < αρχ. *Φάληρον* < επίθ. *φάληρος* | *φάλαρος* «λευκός, λαμπρός» < *φάλος* (βλ. λ. *φαλακρός*)].

φαλιμένο (το) (λαϊκ.) το να χάνει κανείς όλη του την περιουσία, όλα του τα χρήματα: *βαρβάω | παθαίνω* ~ ΣΥΝ. πτώχευση, χρεωκοπία, φαλίστρια.

[ETYM. < ιταλ. fallimento < fallire «αποτυγχάνω, πτωχεύω» < λατ. fallere «σφάλω, απατώ»].

φαλιρίζω ρ. αμετβ. {φαλιρίζω-α, -μένος} (λαϊκ.) χάνω όλη μου την περιουσία: *φαλιρίζω στο μεγάλο κραχ* ΣΥΝ. πτωχεύω, χρεωκοπώ. Επίσης *φαλιρίζω*. — φαλιρίζω (το).

[ETYM. < *φαλίρω* < ιταλ. fallire «αποτυγχάνω, πτωχεύω» (βλ. λ. *φαλιμένο*)].

φαλκιδεύω ρ. μετβ. {φαλκιδεύω-α, -θηκα, -μένος} περιορίζω την ισχύ (δικαιωμάτων) χωρίς τυπικά να παρανομώ: ~ τα δικαιώματα του λαού | την ελευθερία του Τύπου ΣΥΝ. υποσκάπτω, υπονομεύω. — φαλκιδεύση (η).

[ETYM. < μγν. φαλκιδιον «το ελάχιστο τμήμα εκτάσεως που κρατείται για τους δικαιούχους (κατά τον Φαλκίδιο νόμο)» < λατ. lex Falcidia «Φαλκίδιος νόμος», από το ὄν. Ρωμαίου δημάρχου].

φαλλικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται ή μοιάζει με φαλλό: ~ ομοίωμα 2. ΨΥΧΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον φαλλό ως σύμβολο της ανδρικής σεξουαλικότητας: ~ σύμβολο | στάδιο (το στάδιο ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης κατά το οποίο το παιδί αρχίζει να ενδιαφέρεται για τα γεννητικά του όργανα) 3. αυτός που σχετίζεται με τις γιορτές γύρω από τον φαλλό: ~ γιορτή | επικλήσεις | τραγούδια || το «Μπουρανή» στον Τύρναβο είναι μια γιορτή που συνεχίζει στις μέρες μας τα αρχαία ~ έθιμα.

φαλλοκράτης (ο) {φαλλοκρατών} (κακός.) ο άνδρας που πιστεύει στην υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών (γενικότερ.) ο άνδρας που συμπεριφέρεται με τρόπο υποτιμητικό προς τις γυναίκες ΣΥΝ. σεξιστής. [ETYM. < *φαλλός* + -κράτης < *κρατώ*].

φαλλοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η αντίληψη και ο αντίστοιχος τρόπος οργανώσης της κοινωνίας ως προς τις σχέσεις των δύο φύλων, σύμφωνα με τον οποίο οι άνδρες υπερέχουν και προτιμούνται έναντι των γυναικών σ' όλους τους τομείς δράσης ΣΥΝ. σεξισμός. — φαλλοκρατικός, -ή, -ό. φαλλοκρατικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. phallocratie].

φαλλός (ο) 1. (στην αρχαιότητα) μεγάλο μεγέθους ομοίωμα του ανδρικού γεννητικού οργάνου σε στύση, που λειτουργούσε ως σύμβολο της γονιμότητας και το οποίο οι πιστοί περιέφεραν μ' πομπή σ' γιορτές προς τιμήν του Βάκχου ή γ'νκότερ. της εφορίας της γης 2. (συ-ν'κδ) το ανδρικό γεννητικό όργανο 3. ΨΥΧΟΛ. το πέος ως σύμβολο του ανδρισμού, της ανδρικής σεξουαλικότητας. [ETYM. ἀφ. λ. της καθημερινής γλώσσας, < *bhl-jo- (με επίθημα -jo-, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *bhel- «φουσκώνω, πρήζομαι, διογκώνομαι», πβ. αρμ. belnawor «φαλλός», λατ. foUis «ασκί, σωλήνας», γερμ. διαλεκτ. bille «πέος» κ.ά. Ομόρρ. *φάλλ(λ)-αίνα* (βλ.λ.)].

φαλλοφόρος, -ος, -ο (λογ.) αυτός που κρατάει φαλλό (ομοίωμα φαλλού): ~ χορευτής. [ETYM. μγν. < *φαλλός* + -φόρος < *φέρω*].

φάλτσαρισμα (το) → φάλτσαρω

φάλτσαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει πορεία φάλτσου (βλ.λ., σημ. 3) προκειμένου για μάλα την οποία ο παίκτης χτυπά στην περιφέρεια και όχι στο κέντρο της, ώστε να ακολουθήσει καμπύλη τροχιά: ~ σουτ. — φάλτσαριστά επίρρ.

φάλτσαρω ρ. αμετβ. {φάλτσαρ-α κ. -ισα} (καθημ.) 1. τραγουδώ με παράφωνο τρόπο: *κάποια μέλη της χορωδίας φάλτσαρων* 2. (για μάλα) δέχομαι τέτοιο χτύπημα, ώστε να ξεφυγώ από την προκαθορισμένη ή αναμενόμενη πορεία μου: η *μάλα φάλτσαρε και κατέληξε στα δίχτυα* 3. (μτφ.-οικ.) διαπράττω ατόπημα, κάνω λάθος ΣΥΝ. σφάλω. — φάλτσαρισμα (το).

[ETYM. < ιταλ. falsare «παραιοίω, αλλοιώνω» < μγν. λατ. falsare < λατ. falsus «ψευδής, πλαστός, κίβδηλος» (βλ. κ. *φάλλος*)].

φαλτσέτα (η) {φαλτσέτων} μικρό κοπίδι των τσαγκαρήδων ή των βυρσοδεψών. [ETYM. < ιταλ. falsetto, υποκ. του falce «δρεπάνι» < λατ. falx, -eis].

φάλτσο (το) (λαϊκ.) 1. το παίξιμο ή το τραγούδι μιας νότας σε λαυθασμένο τονικό ύψος: *κάποτε τραγουδούσε άψογα, τώρα δεν αποφεύγει και μερικά* ~ ΣΥΝ. παραφονία, φαλτσάρισμα 2. (μτφ.-οικ.) η διαπράξη ατοπήματος, το να μην κάνει κάποιος τη σωστή ενέργεια ΣΥΝ. λάθος, σφάλμα, φαλτσάρισμα ANT. σωστό 3. (στο πόδοσφαιρο, στο μπλιάρδο κ.α.) η καμπύλη πορεία της μπάλας από χτύπημα που δέχεται στην περιφέρεια και όχι στο κέντρο της: με ~ *έστειλε τη μπάλα δεξιά από το τείχος στο αντίπαλο τέρμα* ΣΥΝ. φαλτσάρισμα 4. ΤΕΧΝΟΛ. η γωνία που δεν είναι ορθή συνήθ. η γωνία των 45 μοιρών. [ETYM. < ιταλ. falso (βλ. λ. *φάλτσος*)].

φάλτσογωνιά (η) ΤΕΧΝΟΛ. (λαϊκ.) ξυλουργικό εργαλείο από ξύλο ή σίδερο για τη χάραξη γωνιών 45 μοιρών.

φάλτσοκόφτης (ο) {φάλτσοκοφτών} εργαλείο (κόφτης) για την κοπή υλικών σε γωνία 45 μοιρών.

φάλτσος, -α, -ο 1. (α) (για νότα, τραγούδι) αυτός που εκτελείται σε λαυθασμένο τονικό ύψος (β) αυτός που δεν τραγουδά σωστά: *είσαι ~* (τραγουδώντας σε εσφαλμένη νότα) ΣΥΝ. παράφρωνος 2. αυτός που δεν έχει ωραία φωνή ΣΥΝ. παράφρωνος. — φάλτσοσ επιρρ. [ETYM. μεσν. < ιταλ. falso < λατ. falsus «ψευδής, πλαστός, κίβδηλος» < ρ. fallere «σφάλω, απατώ» (μγν. falsus -a -um)].

φαμελιά κ. φαμιλιά (η) (λαϊκ.) η οικογένεια. ιδ. η πολυμελής: *έχει να θρέψει ολόκληρη* ~ ΦΡ. *πάτερ φαμιλιάς* βλ.λ. Επίσης **φαμιλία** ΣΧΟΛΙΟ λ. οικογένεια.

[ETYM. μεσν. < μγν. φαμίλια < λατ. familia «οικογένεια μαζί με τους οικέτες, τους οικιακούς υπηρέτες», πιβ. ετροσκ. λ.].

φαμελιτής (ο) {φαμελιτών}, **φαμελιτίσσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αρχηγός πολυμέλους οικογ'νίας με χαμηλό συν. εισόδημα: ~ *άνθρωπος και να τον πετάζουν στον δρόμο! Ντροπή!* ΣΥΝ. οικογενειάρχης. Επίσης φαμελιάρης (ο) {φαμελιάρηδες}. ΣΧΟΛΙΟ λ. οικογένεια. [ETYM. < φαμελιά (βλ. κ. *φαμίλια*) + παραγ. επίθημα -ίτης].

φαμιά (η) → φαμελιά

φάμπρικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το εργοστάσιο: «*σφυρίζ* η ~, *μόλις χαράξει | οι εργάτες τρέχουν για τη δουλειά*» (λαϊκ. τραγ.) || «*Ο δρόμος με τις ~*» (Cannery Row, 1945, μυθιστόρημα του Τζ. Στάνιμπεκ) 2. (μτφ.) περιπλοκος και συνήθ. δόλιος τρόπος, για να πετύχει κανείς αυτό που θέλει: *έστησε ολόκληρη ~, για να του αποσπάσει το ποσό που ήθελε* || *ανόητο* | *ξαναρχίζω* - ΣΥΝ. μηχανή, κόλπο, τέχνασμα. [ETYM. < ιταλ. fabbrica < λατ. fabrica «εργαστήριο (κυρ. ξυλουργού)» < faber, -bri «ξυλουργός, τέκτων»].

φάμπρικαντης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης εργοστασίου ΣΥΝ. εργοστασιάρχης.

[ETYM. < ιταλ. fabbricante < ρ. fabbricare «κατασκευάζω, δημιουργώ» (βλ. λ. *φάμπρικάρω*)].

φάμπρικα ρω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) κατασκευάζω (προϊόντα) σε βιομηχανική κλίμακα ΣΥΝ. παράγω. [ETYM. < ιταλ. fabbricare < λατ. fabricare «κατασκευάζω, δημιουργώ» < fabrica (βλ. κ. *φάμπρικα*)].

φάμφάρα (η) → φανφάρα

φάμφαρονικός, -ή, -ό → φανφaronιστικός

φάμφαρονισμός (ο) → φανφaronισμός

φάμφαρονιστικός, -η, -ο → φανφaronιστικός

φάμφαρονός (ο) → φανφaronός
φαν (οη) {άκλ.} οπαδός (βλ.λ. *θαυμαστής*): *Μου αρέσουν πολύ τα θρίλερ. Εσύ είσαι ~ του είδους; (σε εκφράζει το συγκεκριμένο κινηματογραφικό είδος;) || είμαι ~ αυτού του τραγουδιστή.* [ETYM. < αγγλ. fan, συγκεκριμ. τ. του fanatic (βλ. λ. *φανατικός*)].

φαναράς (ο) {φαναράδες} (καθημ.) πρόσωπο που κατασκευάζει ή επισκευάζει φανάρια (βλ.λ.) ΣΥΝ. φαναρτζής.

Φανάρι (το) {-ίου κ. -ίου} συνοικία της Κωνσταντινούπολης στην οποία βρίσκεται το Οικουμενικό Πατριαρχείο· πολλοί Έλληνες κάτοικοι της κατείχαν υψηλά αξιώματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και συνετέλεσαν στην ανάπτυξη της πνευματικής ζωής του Ελληνισμού επί Τουρκοκρατίας.

[ETYM. < μεσν. *Φανάριον*, συνοικία της Κων/πόλεως, που οφείλει την ονομασία της στον φανό, ο οποίος υπήρχε στην αποβάθρα του λιμανιού (πβ. κ. *Κολωναί*)].

φανάρι (το) {φαναρ-ιού} -ιών} 1. σκεύος από μεταλλικό σκελετό και τουλάχιστον μία πλευρά από διαφανές ή ημιδιαφανές υλικό, το οποίο προστατεύει την πηγή φωτός που είναι τοποθετημένη και στερεωμένη στο εσωτερικό του: *ηλεκτρικό | χάρτινο | αναμμένο* ~ || ~ του *λαδιού* | *του γκαζιού* || *μπρούντζινα* ~ *του δρόμου* ΣΥΝ. φανός ΦΡ. (α) (*είναι*) *φως φανάρι* (είναι) πάρα πολύ σαφές, ξεκάθαρο: ~ *ότι πάει να σε κοροϊδέσει* ΣΥΝ. ηλίου φαινότερον (β) *ψάχνω με το φανάρι* βλ. λ. *ψάχνω* (γ) (οικ.) *κρατώ* | *βαστώ το φανάρι (σε κάποιον)* διευκολύνω (κάποιον) στις ερωτικές του δραστηριότητες· συνήθ. σε περιπτώσεις που κάποιος καλείται να συνδυάσει μόνο του ένα ή περισσότερα ζευγάρια: *Αφού θα είστε ζευγάρια, εμένα τι με θέλετε μαζί σας; Νά σας ~;* (δ) (παραοιμ.) *άναγχε το φανάρι σου προτού να σ' έρθει νύχτα* να φροντίζεις για κάτι, προτού παραστεί επιτακτική ανάγκη ΣΥΝ. των φρονιμών τα παιδιά, πριν πεινάσουν μαγειρεύουν (ε) *κόκκινα φανάρια* τα πορνεία (στ) *φανάρι του Διογένη* το φανάρι με το οποίο γυρνούσε στην αρχαία αγορά ο κυνικός φιλόσοφος Διογένης λέγοντας «άνθρωπον ζητώ»· λέγεται για την αναζήτηση των κατάλληλων ανθρώπων ή ανθρώπων με ανώτερη ηθική προσωπικότητα (βλ. κ. *άνθρωπον ζητώ*, λ. *άνθρωπος*) 2. (ειδικότερ.) καθεμιά από τις προστατευμένες σε ημιδιαφανές τζάμι λυχνίες, που βρίσκονται στο μπροστινό και το πίσω μέρος των οχημάτων, για να φωτίζουν τον δρόμο και το όχημα τη νύχτα: *κόηκε* | *έσπασε το πίσω δεξιά* ~ ΣΥΝ. φανός ~ 3. καθεμιά από τις φωτεινές σημάνσεις στις διασταυρώσεις των δρόμων ή

σε άλλα επικίνδυνα σημεία, που λειτουργούν με ηλεκτρισμό και σε συνδυασμό μεταξύ τους, ώστε να ρυθμίζουν την κίνηση οχημάτων και πεζών ή να τους προειδοποιούν: *άναψε το ~ ξεκίνα!* (άναψε το πράσινο φανάρι, που επιτρέπει την κίνηση) || *στα πρώτα ~ μετά την πλατεία στρίβετε δεξιά* || *τον έπιασε το ~ και μας έχασε* (αναγκάστηκε να σταματήσει, γιατί το φανάρι έγινε κόκκινο) ΣΥΝ, σηματοδότης 4. ΝΑΥΤ. ο φάρος: «*Είναι παράξενα της Ύπιας τα ~*» (Ν. Καββαδίας) · 5. (παλαιότ.) σκευός από μεταλλικό ή ξύλινο σκελετό, βάση και οροφή και πυκνή σήτα στο πλάι, το οποίο κρεμούσαν από το ταβάνι και μέσα στο οποίο φύλασσαν τρόφιμα, για να τα προφυλάζουν από έντομα και ζώφια. — (υποκ.) φαναράκι (το) (σημ. 1). [ETYM < μεσν. φανάριον, υποκ. του αρχ. φανός (βλ.λ.)].

Φαναριώτης (ο) {Φαναριωτών} 1. Έλληνας κάτοικος της συνοικίας του Φαναρίου στην Κωνσταντινούπολη 2. (ειδικότ.) καθένας από τους λογίους που προέρχονταν από παλιές και μεγάλες αρχοντικές οικογένειες που κατοικούσαν στη συνοικία αυτή: η *ποίηση των ~*. — φαναριώτικος, -η, -ο [1876].

φαναρτζής (ο) {φαναρτζήδες} (οικ.) 1. πρόσωπο που επισκευάζει τα μεταλλικά ρ. μετβ. [1871] {φανάτις-α, -η} (ειδικότ.) πρόσωπο που κατασκευάζει φανάρια (βλ.λ., σημ. 1) 3. πρόσωπο που κατασκευάζει ή διορθώνει σκευή και αντικείμενα από λεπτά και ευελάγη μέταλλα ΣΥΝ, τενεκετζής. — φαναρτζήδικο (το). [ETYM < φανάρι + παραγ. επίθημα -τζής, πβ. κ. κουλλουρ-τζής].

φανατικός ρ. μετβ. [1871] {φανάτις-α, -η} (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνο (κάποιον) φανατικό: με τα κηρύγματα του φανατίζει τους πιστούς του, μετατρέποντας τους σε τυφλά όργανα του. [ETYM < φανατικός (βλ.λ.), υποχωρητ.].

φανατικός, -η, -ο [1871] 1. αυτός που είναι υπερβολικά και τυφλά προσηλωμένος σε ιδέα, πίστη, πρόσωπο: ~ μουσουλμάνος | οπαδός ποδοσφαιρικής ομάδας | κόμματος ΑΝΤ. αφαντίστος, μετριόπαθής 2. (γενικότ.) αυτός που κάνει κάτι ή έχει συγκεκριμένη ιδιότητα σε υπερβολικό βαθμό: ~ καπνιστής | θαυμαστής κάποιου ΣΥΝ, μανιώδης ΦΡ. (σκοπ.τ. -ειρων.) φανατικός άνδρας σε εκφράσεις όπως: δεν είναι (και τόσο) ~ (είναι θηλυπρεπής). — φανατικ-ά | -ός [1864] επίρρ. [ETYM: Μεταφορά του γαλλ. fanatique < λατ. fanaticus «θεόληπτος, αυτός που κυριαρχείται από ιερή μανία» < fanum «αερό, ναός». Το επίθ. Fanaticus προσδιόριζε κυρ. τους ιερείς της Ίσιδος και της Κυβέλης, οι οποίοι κατά τη διάρκεια ιερού παραληρήματος επέφεραν πληγές στο σώμα τους].

φανατισμός (ο) [1838] η τυφλή προσήλωση σε ιδέα, πίστη ή πρόσωπο, η οποία οδηγεί στην άρνηση κάθε κριτικής και στο μίσος για όποιον πιστεύει το αντίθετο: ο ~ αντιμάχεται την ελευθερία της σκέψης ΑΝΤ. μετριόπαθεια. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. fanatisme (βλ. κ. φανατικός)].

φανελά (η) (φανελών) 1. ύφασμα πολύ μαλακό, ζεστό και χνουδοτό: *κοστούμι από ~* 2. ρούχο με ή χωρίς μανίκι από βαμβάκι ή μαλλί, που φοριέται κατάσφαιρα και καλύπτει τον κορμό του ανθρώπου: *γυναικεία | ανδρική | καλοκαιρινή | χειμωνιάτικη ~* 3. (γενικότ.) οποιοδήποτε ρούχο φοριέται εφαρμοστά στο πάνω μέρος του σώματος: η ~ του στρατιώτη | του ποδοσφαιριστή || «*H ~ με το εννιά*» (τίτλος μυθιστορημάτων του Μ. Κουμανταρέα) ΣΥΝ, μπλούζα 4. (συνεκδ.) (α) η αθλητική ομάδα στην οποία ανήκει κάποιος: *παλιά οι ποδοσφαιριστές αγωνίζονταν για τη ~* (για τη δόξα της ομάδας τους) || ο Μ. Δομάζος έδρανε δάφνες με τη ~ του Π.Α.Ο. (β) ΙΕΤ. η **Φανελά του Στρατιώτη** γυναικεία φιλάνθρωπη οργάνωση που ιδρύθηκε το 1938 και είχε ως στόχο να εξασφαλίσει ρούχα, αλλά και να προσφέρει ψυχαγωγία στους στρατιώτες. — (υποκ.) φανελάκι (το) κ. φανελίτσα (η) (σημ. 2, 3), φανελένιος, -ια, -ιο (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. εσώρουχο. [ETYM < βεν. fanela < ιταλ. flanelle < γαλλ. flanelle < αγγλ. flannel < μέσ. αγγλ. flanneol, παράλλ. τ. του flanyh «ύφασμα σάκου» < σουαλ. gwlanen | gwlan «μαλλί»].

φανελάδικο (το) (λαϊκ.) 1. εργοστάσιο που παράγει φανελες (βλ.λ.) ΣΥΝ, φανελοποιία 2. κατάσταση που επιμυρεύεται φανελες (βλ.λ.). [ETYM < φανελά + παραγ. επίθημα -άδικο, πβ. κ. βαρελ-άδικο].

φανελοποιείο (το) εργοστάσιο που κατασκευάζει φανελες ΣΥΝ, φανελοποιία (η) (φανελοποιών) 1. εργοστάσιο όπου κατασκευάζονται φανελες ΣΥΝ, φανελάδικο 2. η κατασκευή φανελών.

φανελοποιός (ο/η) 1. πρόσωπο που φτειάχνει φανελες 2. ιδιοκτήτης φανελοποιείου. [ETYM < φανελά + -ποιός < ποιός].

φανερόγαμος, -η, -ο [1847] ΒΟΤ. (φυτό) που έχει εμφανή τα όργανα με τα οποία αναπαράγεται, δηλ. σχηματίζει άνθη και καρπούς. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. rhanérogame].

φανερός, -η, -ο 1. αυτός τον οποίο μπορούν όλοι να δουν ή να αντιληφθούν: ~ αιτία | σκοπός | στόχος των τρομοκρατών | χρηματοδότης | σύνδεσμος ΣΥΝ, εμφανής ΑΝΤ, μυστικός, κρυφός, αφανής 2. αυτός του οποίου το περιεχόμενο γίνεται αμέσως αντιληπτό από όλους: ~ αιτία | προδοσία | σκωφαντία | εχθρότητα | ανταγωνισμός || *πρόκειται για ~ απάτη* ΣΥΝ, σαφής, ξεκάθαρος, πρόδηλος ΑΝΤ, συγκεκριμένων, κρυφός. — φανερό-ά | -ός [αρχ.] επίρρ. [ETYM. αρχ. < θ. φαν- (του ρ. φαίνω | -ομαι, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -ερός, π. β. κ. φοβερός].

φανερώνας ρ. μετβ. {φανερώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. φέρνω (κάτι) στο φως, το δείχνω στους άλλους: *άνοιξε την παλάμη του και φανερώσε ένα δαχτυλίδι* ΣΥΝ, εμφανίζω, παρουσιάζω ΑΝΤ, εξαφανίζω, κρύβω 2. (μτφ.) καθιστώ (κάτι) γνωστό, φέρνω στο φως (κάτι που συνήθ. δεν ξέρουν οι περισσότεροι): ~ μυστικό | απάτη | σχέδιο | δολοπλοκία | αισθήματα | την ταυτότητα μου | την αλήθεια | τις προθέσεις μου | τον πραγματικό μου χαρακτήρα ΣΥΝ, αποκλύπτω, δείχνω ΑΝΤ, αποκρύπτω, συγκαλύπτω 3. καθιστώ (κάτι) φανερό, σαφές: *οι αδέξες κινήσεις του φανερώσαν την αμηχανία του* || *η έκφραση του φανερώνα άνθρωπο βαθιά πληγωμένο* ΣΥΝ, σημαίνω, δηλώνω (μεσοπαθ. φανερόνομαι) 4. κάνω την εμφάνιση μου: *Φανερώσου! Μην κρύβεσαι άλλο!* || *φανερώθηκε απότομα μπροστά μας* ΣΥΝ, εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι ΑΝΤ, κρύβομαι 5. **Φανερομένη** (η) (α) προσωνυμία της Παναγίας (β) (συνεκδ.) ονομασία ναών, μονών ή περιοχών, συνήθ. επειδή εκεί, σύμφωνα με την παράδοση, βρέθηκε εικόνα της Παναγίας ή αγίου. — φανερώμα (το), φανερώση (η) [μτγν.], φανερωτής (ο) [μτγν.], φανερώτρα (η), φανερωτικός, -η, -ο. [ETYM < αρχ. φανερούμαι (-όο-) (το ενεργ. φανερώ είναι μτγν.) < φανερός (βλ.λ.)].

φανζίν (το) (άκλ.) περιοδικό που εκδίδεται από ερασιτέχνες για τους λάτρεις της επιστημονικής φαντασίας, της λαϊκής μουσικής, των κόμικς, των σπορ κ.ά. [ETYM < αγγλ. fanzine, από συμφυρμό των λ. fan και (magaz)zine].

φάνηκα ρ. → φαίνομαι
φάνη-κλάμπ (το) (άκλ.) οργανωμένος σύλλογος οπαδών ομάδας, τραγουδιστή, ρηθοποιού κλπ.: *ηλεκτρονικό ~ στο Διαδίκτυο*. [ETYM < αγγλ. fan club].

φανοκόρος (ο) [1886] 1. (παλαιότ.) ο υπάλληλος που επέβλεπε τη λειτουργία και τη συντήρηση των φανών της πόλης 2. ΝΑΥΤ. ο ναύτης που κατατάσσεται με τη συντήρηση και τον καθαρισμό των φανών και των λυχνίων του πλοίου.

[ETYM < φανός + -κόρος < αρχ. κορώ (-έω) «σκουπίζω, καθαρίζω» (αγν. ετύμου, βλ. κ. νεο-κόρος)].

φανοποιείο (το) [1889] ο χώρος στον οποίο εργάζεται ο φανοποιός. **φανοποιός** (ο) [1865] (επίσ.) 1. πρόσωπο που κατασκευάζει φανάρια 2. ο φαναρτζής (βλ.λ.).

φανός (ο) (λόγ.) το φανάρι: ~ αυτοκινήτου- ΦΡ. (α) (μτφ.) **μετά φανών και λαμπάδων** (μετά φανών και λαμπάδων, Κ.Δ. Ιωάν. 18, 3) σε πανηγυρική ατμόσφαιρα (β) **ενετικός φανός** \$λ. λ. ενετικός. [ETYM. αρχ., ουσιαστικοπ. αρσ. του απτ. επίθ. φανός, -ή, -όν, συνηρη-μένος τ. του επίθ. φαεινός (βλ.λ.)].

φανοστάτης (ο) [1890] {φανοστατών} στύλος με φανό φωτισμού δρόμων ή άλλων δημόσιων χώρων. [ETYM < φανός + -στάτης < θ. στα- του ρ. i-στα-μαι, πβ. κ. λυχνο-στάτης].

Φανούριος (ο) {-ου κ. -ίου} 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Φανούρης. [ETYM μεσν., που πλάστηκε με βάση το β' συνθ. του ον. Θεο-φάνης (βλ.λ.) και το λατινογενές επίθημα -ούριος (πβ. Μερκ-ούριος). Ανήκει στους αποκαλούμενους «φανεύτες» αγίους, που ανακαλύφθηκαν πολλά χρόνια μετά τη δράση τους].

φαναουροπιτία (η) (δύσφρ. φαναουροπιτών) πύλα που προσκομίζεται στην εκκλησία ανήμερα της εορτής του Αγ. Φανουρίου (27 Αυγούστου) (για να φανερώσει ή ως ευχαριστήριο δώρο επειδή φανερώσε κάτι ο Άγιος): *οι ανύπαντρες κοπέλες βάζουν ένα κομμάτι ~ το βράδυ κάθε από το μαξιλάρι τους, για να ονειρευτούν ποιον θα φανεραιτούν*. **φανατόζομα** ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {φανατός-θηκα, -μένος} 1. αναπαριστώ στο μυαλό μου, με τη φαντασία μου: *δεν μπορώ να τον φανταστώ να σκοτώνει* || *φανατόζομα* | *φανατόζομαι την κατάπληξη μου, όταν το άκουσα!* || *μπορείς να φανταστείς τι επακολοβήθηκε!* || *ήταν οι πιο όμορφες διακοπές που μπορούσα να φανταστώ* || *τον φανατόζομουν γλιότερο* · 2. (+ότι | πως, -l-va) (α) σκέφτομαι, νομίζω: *μη φανατόζομαι ότι θα μείνω με σταυρωμένα τα χέρια!* || *Καί το φανατόζηκα εγώ!* *Αυτός έκλεψε τα λεφτά* (β) υποθέτω, θεωρώ πιθανό: *ποιος θα το φανατόζοταν ότι πίσω από αυτό το αθώο πρόσωπο κρυβόταν ένας τέτοιος υποκριτής!* || *φανατόζομαι πως θα συμφωνήσουν μαζί μας* ΣΥΝ, πιστεύω, νομίζω 3. (ως απάντηση) μπορώ να το φανταστώ (σημ. 1), το καταλαβαίνω: *Έχει πολλά προβλήματα τώρα ~!* *Δεν ήταν και λίγο αυτό που έτυχε* · ΦΡ. *για φανατόζομα!* για να εκφραστεί έκπληξη: *~! Ξεκίνησε απ'το τίποτα και μέσα σε λίγα χρόνια έγινε μεγάλος και τρυνός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, νομίζω.

ΣΧΟΛΙΟ Το φανατόζομα με τη σημ. «υποθέτω, νομίζω» είναι νεολογισμός της Ελληνικής που αποδίδει το αγγλ. guess: *Φανατόζομαι πως θα συνεργαστούν μαζί μας* · *Θα υποβάλει μήνυση*; *Έτσι φανατόζομαι* · *Δεν φανατόζομαι να θέλει να τον τηλεφωνήσει κιόλας*.

φανατώ ρ. αμετβ. {φανατάξα} (καθημ.) 1. ξεχωρίζω λόγω της ιδιαίτερης εμφάνισης μου: *το παλιό δημαρχείο ~ μέσα στη νύχτα ανάμεσα στα άλλα κτήρια* 2. προκαλώ ζοφερή εντύπωση: *μου φαντάζε ένα κοστούμι στη βιτρίνα* 3. δίνω την εντύπωση: *μπροστά του όλα τ' άλλα φαντάζουν φτηνοπράγματα* || «*φανάτζες σαν πριγκιπέσσα*» (λαϊκ. τραγ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. νομίζω. [ETYM αρχ. < θ. φαντ- (από ρηματ. επίθ. λ.χ. ἄ-φαντος, ἑμ-φαντ-ικός) < φαίνω | -ομαι (βλ.λ.)].

φανατζεί επίθ. → φανταζί
φανατάρια (η) (χωρ. πληθ.) (καθημ.-περιληπ.) πολλοί φαντάρια μαζί: *όλη η ~ μαζεύεται στις καφετέριες της πλατείας*. [ETYM μεσν. < βεν. fantana < ισπ. infanteria «σοματοφυλακή των ανήλικων πριγκιπών» < λατ. infans, -antis «παιδί»].

φανατάρος (ο) (καθημ.) ο στρατιώτης του Στρατού Ξηράς ΦΡ. (α) **πιά φανατάρος** κατατάσσεται στον στρατό: *σε μερικότες μήνες ~* (β) **με παίρνουν φαντάρο** καλούνται να καταταγούν στον στρατό (γ) (αργκό) **βλέπω τον Χριστό φαντάρο** τα χάνω, γάνω τις αισθήσεις μου, γενικότ. παθαίνω ισχυρό κλονισμό (από κούραση, χτύπημα, σοκ κλπ.): *έφαγα μια γροθιά, που είδα τον Χριστό φαντάρο!* — (υποκ.)

φανταράκι (το), φανταριστικός, -η, -ο.
[ETYM < φανταρία (βλ.λ.), υποχωρητ.].
φαντασία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η ικανότητα ανάκλησης και αναπαράστασης στον νου αντικειμένων ή γεγονότων που έχουν ήδη υποπέσει στην αντίληψη: *είδα με τη ~ μου αλογα να τρέχουν στο λιβάδι || ταξίδευσέ με τη ~ μου || η ~ σου καλπάζει || προϊόν | αποκόμιση νοσηρής ~* ΦΡ. *κατά φαντασίαν ασθενής* βλ. λ. *ασθενής* 2. (συνεκδ.-μειωτ.) κάθε προϊόν φαντασίας (σημ. 1): *όλα αυτά είναι δικές της ~ πώς είναι δυνατόν να τα πιστεύεις*; 3. η ικανότητα κάποιου να επινοεί κάτι πρωτότυπο συνδυάζοντας γνωστά στοιχεία: *έχει ~ μπορεί να φτιάξει ολόκληρη ιστορία στη στιγμή || καλλιτέχνης με ~ || ερεθίζει τη ~ μου || παιδική | δημιουργική | συνδυαστική | μεγάλη | ζωηρή | εξημεμένη ~* ΦΡ. *επιστημονικής φαντασίας* (ως χαρακτηρισμός) για φανταστικό αφήγημα (μυθιστόρημα, ταινία κ.λπ.) που αξιοποιεί γνώσεις από τον χώρο των θετικών επιστημών · 4. ΜΟΥΣ. μουσική σύνθεση που χαρακτηρίζεται από ελεύθερη μορφή και έμπνευση και προορίζεται συνήθ. για ενόργανη σόλο εκτέλεση: *~ για φλάουτο*. [ETYM αρχ. < φαντάζω | -ομαι (βλ.λ.). Η σημ. της μουσικής σύνθεσης αποδίδει το γερμ. αντιδάν. Phantasie, ενώ ο όρ. επιστημονική φαντασία αποδίδει τον αγγλ. science fiction].
φαντασιακός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται ή αναπτύσσεται στη φαντασία: *~ συμπεριφορά | σχέση* 2. *φαντασιακό* (το) (κυρ. κατά τις απόψεις του ψυχολογικού J. Lacan) ένα από τα τρία επίπεδα αναφοράς του ψυχολογικού πεδίου (τα δύο άλλα είναι το *πραγματικό* και το *συμβολικό*), του οποίου κύριο χαρακτηριστικό είναι η συγκρότηση του «εγώ» με βάση την εικόνα του ομοίου του (εικονικό εγώ) ΣΥΝ. *εικονικό*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. imaginaire].
φαντασιοκόπημα (το) [1877] {φαντασιοκοπή-ματος | -ατα, -άτων} (μειωτ.) το ψεύδος που αποτελεί προϊόν φαντασίας.
φαντασιοκοπία (η) [μεσν.] {φαντασιοκοπιών} (μειωτ.) σκέψη που βρίσκεται πέρα από την πραγματικότητα.
φαντασιοκοπώ ρ. αμετβ. {φαντασιοκοπιέζω...} μόνο σ^ε νεστ. κ. παρ. (ατ.) φαντάζομαι ανύπαρκτα ή απραγματοποίητα πράγματα. — φαντασιοκόπος (ο) [μτγν.].
[ETYM < μτγν. φαντασιοκοπώ (-έω) < φαντασιοκόπος < φαντασία + -κόπος < κόπτοω],
φαντασιόπληκτος, -η, -ο (μειωτ.) 1. αυτός που έχει την τάση να φαντάζεται ανύπαρκτα ή απραγματοποίητα πράγματα ΣΥΝ. φαντασιοκόπος (πβ. λ. *ευφάνταστος*) 2. (κατ' επέκτ.) ο φαντασμένος, ο αλαζόνας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος*. [ETYM < φαντασία + -πληκτος < πλήττω].
φαντασιόπληξια (η) [1851] {φαντασιόπληξιών} 1. το να είναι κανείς φαντασιόπληκτος 2. (συνεκδ.) το προϊόν φαντασιόπληξιας (σημ. 1), η σκέψη ή ο λόγος φαντασιόπληκτου: *όλα αυτά είναι φαντασιόπληξίες*.
φαντασιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φαντασιώδους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που υποφέρει μόνο στη φαντασία 2. ο υπέρθετος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
φαντασιονομία ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {φαντασιώθηκα} ♦ 1. (μετβ.) δημιουργώ στο μυαλό μου εικόνες που απορρέουν από την επιθυμία μου να πραγματοποιηθεί κάτι: *φαντασιώνεται τη στιγμή που θα αναλάβει τη διεύθυνση του τμήματος και παίρνει κουράγιο* ♦ 2. (αμετβ.) φαντάζομαι ή επιθυμώ (κάτι) που είναι πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθεί: *Μη φαντασιώνεσαι! Δεν πρόκειται να έρθει στο πάρτι σου || (κ. μετβ.) σταμάτα να φαντασιώνεσαι ότι θα σε πάρει τηλέφωνο να σου ζητήσει να βγείτε*. [ETYM < μτγν. φαντασιώ (-ώω) < αρχ. φαντασία].
φαντασίωση (η) [μεσν.] [-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων] η παράσταση που σχηματίζει κανείς στον νου του με τη φαντασία του: *ερωτικές ~ || «πρόκειται για μια καθαρή ~ η άποψη ότι η επίσκεψη του αμερικανού προέδρου θα ενισχύσει τον πολιτικό του ρόλο»* (εφημ.).
φανάσμα (το) {φανάσματα} | -ατα, -άτων} 1. η ψυχή νεκρού που εμφανίζεται στους ζωντανούς: στον «*Αμύετο*» το ~ του δολοφονημένου βασιλιά εμφανίζεται στον γιο του και τον ζητεί να εκδικηθεί ΣΥΝ. πνεύμα ΦΡ. (μτφ.) *φανάσματα του παρελθόντος* στιδήποτε δυσάρεστο προέρχεται από το παρελθόν: *όσο κι αν το θέλουν, δεν μπορούν να ξενακωντανέγουν τα ~, τότε που χώριζαν τους Έλληνες σε εθνικόφρονες και μάσματα || προσκολλημένοι στα ~, αδυνατούν να συλλάβουν τη σύγχρονη πραγματικότητα* 2. (γενικότερ.) κάθε άυλο, υπερφυσικό ον, που πιστεύεται ότι εμφανίζεται κυρ. σε έρημους τόπους, παλιά ή εγκαταλελειμμένα σπίτια κ.λπ., φοβίζοντας τους ανθρώπους: *ιστορίες με φανάσματα || πιστεύει στα ~ || τη νύχτα βγαίνουν τα ~ ΣΥΝ. στοιχείο* (μτφ.) 3. ο υπερβολικά αδύνατος άνθρωπος: *κατάντησε ~ ΣΥΝ. σκελετός* (σε φραστικά ονόματα) 4. πρόσωπο ή πράγμα που εμφανίζεται ως υπαρκτό, χωρίς να υπάρχει στην πραγματικότητα: *χρησιμοποιεί μια εταιρεία ~, για να ξεπλύνει το βρόμικο χρήμα* 5. αυτός που εμφανίζεται και εξαφανίζεται εντελώς απρόσμενα, χωρίς να μπορεί κανείς να τον εντοπίσει: *ο ληστής ~ || οργάνωση* — 6. αυτός που έχει εγκαταλειφθεί από τους ανθρώπους, ο ερημωμένος: *πόλη ~ | πλοίο ~*. — (υποκ.) φαντασματάκι (το). [ETYM αρχ. < φαντάζω | -ομαι (βλ.λ.)].
φαντασμαγορία (η) [1876] {φαντασμαγοριών} 1. το θεατρικό έργο στο οποίο κυριαρχεί το στοιχείο του εντυπωσιακού θεάματος 2. (μτφ.) στιδήποτε ιδιαίτερα ωραίο και εντυπωσιακό: *η γιορτή αυτή ήταν αληθινή ~*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. fantasmagorie (< φάντασμα + -αγορία < αγορεύω) κατά το allégorie].
φαντασμαγορικός, -η, -ό [1882] αυτός που είναι ιδιαίτερα ωραίος και εντυπωσιακός: *τα πολύχρωμα βεγγαλικά είναι ένα ~ θέαμα*.
φαντασμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) φανταγμένος αυτός που έχει με-

γάλη ιδέα για τον εαυτό του ΣΥΝ. αλαζόνας ANT. ταπεινόφρων. φανταστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα, αλλά μόνο στη φαντασία: *~ εμπόδιο | φόβοι | εχθροί* ΣΥΝ. πλάσματικός, υποθετικός, εξωπραγματικός, χιμαιρικός ANT. υπαρκτός, πραγματικός 2. αυτός που περιγράφει κάτι, το οποίο αποτελεί δημιουργήμα της φαντασίας: *~ ιστορία | διήγηση | μυθιστόρημα* · 3. (καθήμε.) αυτός που είναι εξαιρετικά ωραίος: *~ καιρός | τιμές* (πολύ χαμηλές) | *χαρακτήρας* | *κορίτσι* ΣΥΝ. καταπληκτικός, απίθανος. — φανταστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος*.

ΣΧΟΛΙΟ Το φανταστικός με τη σημ. «καταπληκτικός, απίθανος, εξαιρετικά ωραίος» είναι ν^οολογισμός της σύγχρονης Ελληνικής από το αγγλ. fantastic, που πλάστηκε από το ελλην. φανταστικός. Έτσι, η ελληνική λ. φανταστικός ξαναγύρισε στην Ελληνική («αντιδάνειο») με νέα σημασία.

φανταχτερός, -ή, -ό αυτός που φαντάζει, που προκαλεί ζωνηρή εντύπωση: *~ χρώματα | ρούχα | διακόσμηση*. — φανταχτερά επίρρ.
[ETYM < φανταχτός (< φαντάζω) + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. φοβερός].
φανταξί επιθ. {άκλ.} αυτός που προκαλεί εντύπωση λόγω της ιδιομορφίας και του ασυνήθιστου χαρακτήρα του: *~ χρώματα* (έντονα χρώματα σε ασυνήθιστους συνδυασμούς) ΣΥΝ. έντονος, χτυπητός, φανταχτερός. Επίσης φανταξίσπος, -η, -ο. [ETYM Αντιδάν., < γαλλ. fantaisie < λατ. phantasia < αρχ. φαντασία].
φάντης (ο) {φάντηδες} τραπουλόχαρτο που παριστάνει νέο άνδρα: *ο ~ κούπα* ΣΥΝ. *βαλές* ΦΡ. (α) *(βγήκε | ήρθε... κ.λπ.) σαν φάντης μπαστούνι* για κάποιον που εμφανίζεται απρόσμενα και κατά ενοχλητικό τρόπο (β) *τι σχέση έχει ο φάντης με το ρετινόλαδο*; βλ. λ. *ρετινόλαδο*. [ETYM < ιταλ. fante < ισπ. infante < λατ. infans, -antis «παιδί»].
φάντομ (το) (άκλ.) είδος μαχητικού αεροπλάνου. [ETYM < αγγλ. phantom «άντασμα» < μέσ. γαλλ. fantome < λατ. Phantasma < αρχ. φάντασμα (βλ.λ.)].
φαντομάς (ο) {φαντομάδες} 1. (με κεφ.) μυθιστορηματικό πρόσωπο, ευφύεστατος «γκληματίας που χρησιμοποιώ αριστοτεχνικές μεθόδους (μεταμφιέσεις, αθόρυβα όπλα κ.λπ.) και κατορθώνει να ξεφεύγει πάντα από την αστυνομία, διατηρώντας την πραγματική του ταυτότητα μυστική 2. (μετωνυμ.) (α) ο κακοποιός που καταφέρνει μονίμως να διαφεύγει τη σύλληψη (β) (γενικότερ.) αυτός που εμφανίζεται ή εξαφανίζεται απρόοπτα.
[ETYM Αντιδάν., < γαλλ. Fantôme (όνομα συστηματοποιητικού ήρωα στον Γάλλων συγγραφέων M. Allain και P. Souvestre, 1911) < γαλλ. fantôme < δημόδ. λατ. *fantauma | *fantagma < αρχ. φάντασμα (βλ.λ.)].
φαντός, -ή, -ό → υφαντός
φανφάρα κ. φανφάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΜΟΥΣ. μουσικό κομμάτι με πανηγυρικό και πομπώδη χαρακτήρα, που παίζεται με σάλπιγγες 2. (μτφ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από πομπώδη μεγαλοστομία.
[ETYM < ιταλ. fanfara < γαλλ. fanfare, εκφραστ. τ. (με αναδίπλωση), που έχει ηχομημητική προέλευση και απαντά σε αρκετές γλώσσες].
φανφαρονικός, -ή, -ό → φανφαρονιστικός
φανφαρονισμός κ. φανφαρονισμός (ο) ο πομπώδης λόγος, η κενή μεγαλοστομία.
φανφαρονιστικός, -η, -ο κ. φανφαρονιστικός αυτός που ταιριάζει σε φανφαρόνο: *~ συμπεριφορά*. Επίσης φανφαρονικός, -ή, -ό κ. φανφαρονικός.
φανφαρόνος κ. φανφαρόνος (ο) πρόσωπο στο οποίο αρέσει να καναχάται, να προβάλλει τον εαυτό του με μολυβόστοιμζε, με κομπασμούς ΣΥΝ. κομπαστής, λόγας.
[ETYM Μεταφορά του ιταλ. fanfarone < ισπ. fanfaron, που συνδ. με τη λ. fanfara (βλ. λ. φανφάρα)].
φάξ (το) {άκλ.} η συσκευή τηλεομοιοτυπίας και συνεκδ. το τηλεομοιοτύπημα ΣΥΝ. *τέλεφαξ*.
[ETYM < αγγλ. fax, συντομομ. τ. του facsimile < λατ. fac simile «φτιαξέ παρόμοιο»].
φάουλ (το) (άκλ.) ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, στην υδατοσφαίριση κ.α.) 1. η παράβαση από παίκτη ή νός κανόνα, η οποία δίνει το δικαίωμα στον αντίπαλο να πάρει στην κατοχή του τη μπάλα: *ο αμυντικός έκανε ~ στον επιθετικό, προσπαθώντας να τον κόψει || ο διαιτητής σφύριξε | έδωσε | καταλόγησε - 2. (συνεκδ.) η βολή (σουτ) που δικαιούται να εκτελέσει αντίπαλος της ομάδας, εις βάρος της οποίας καταλογίστηκε η παραπάνω παράβαση 3. (κατ' επέκτ.) κάθε αντικανονική ή εσφαλμένη ενέργεια: *~ τού υπουργού στη σύζηση του νομοσχεδίου*. [ETYM < αγγλ. foul].
φάπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθήμε.) το χτύπημα στο κεφάλι ή στον σβέρκο με την παλάμη: *δίνω | τρώω μια ~ || τον πλακώνα στις ~ ΣΥΝ. καρπαζιά, σφαλιάρα, κατραπακιά, φούσκος*. [ETYM Ηχομημητική λ.].
φάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.-μειωτ.) 1. το γένος, το σόι 2. η ομάδα, το σύνταξι: *η ~ των πολιτικών των γιατρών || είναι ίδια ~ οι δυο τους*. [ETYM < αλβ. farā «σπόρος, γένος» ή, κατ' άλλη εκδοχή, < αρωμουν. farā «γένος», γερμ. αρχής].
φάράγγι (το) {φαραγγίου} | -ιών} στενό και βαθύ άνοιγμα γης μεταξύ δυο βουνών με σχεδόν κάθετα βραχώδη τοιχώματα: *το ~ της Σαμαριάς* (πβ. κ. λ. *χαράδρα, κοιλάδα*). [ETYM μεσν., υποκ. του αρχ. φάραγξ, -αγγος (με εκφραστ. έρρινο επί-*

θημα -αγγ-, πβ. κ. *σήραγγ*, *φάλαγγ*) < θ. *φαρ-* (του αρχ. ουδ. *φάρος* «άρτρο») < *bher-, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. *bher- «σκάβω, τρυπώ, κόβω», πβ. λατ. *forare* «τρυπώ» (> ισπ. *heir* «πληγωνώ»), μέσ. ιρλ. *ber(a)* «φαράγγι», αρμ. *brein* «σκάβω, τρυπώ», αρχ. γερμ. *bōran* «τρυπώ») > γερμ. *bohren*, αγγλ. *bore*, αλβ. *brime* «τρυπα» κ.ά.].
φαραγγώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φαραγγώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που μοιάζει με φαράγγι 2. αυτός που έχει πολλά φαράγγια.
φαρακλά (η) → φαλάκρα
φαρακλός, -ή, -ό → φαλακρός
φάρασι (το) {φαρασ-ιού | -ιών} μικρό φτυάρι από μέταλλο ή πλαστικό, που χρησιμοποιείται για το μάζεμα των σκουπιδιών. [ETYM₁ < τουρκ. *farâ?*].
φαραώ (ο) {άκλ.} (ως τίτλος) ο βασιλιάς της αρχαίας Αιγύπτου: *οι τάφοι | οι πυραμίδες | οι μούμιες των ~* ΦΡ. *οι δέκα πληγές του φαραώ* βλ. λ. *πληγή*. [ETYM₁ μτγν. < εβρ. *phar'oh* < αγγιπ. *per'ā* «ανάκτορο, παλάτι»].
φαραωνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους φαραώ: ~ *έργα*. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. *pharaonic*].
φαρδάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {φάρδωνα} (καθημ.) ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) φαρδύ: ~ *παντελόνι | φουστά* ΣΥΝ. ανοίγω, πλαταίνω, ευρύνω ANTI. στενεύω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι φαρδύς: *ο δρόμος φαρδάνει πιο κάτω* ANT. στενεύω. Επίσης φαρδύνω — φάρδεμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω.
φαρδομάνικος, -η, -ο 1. (ρούχο) που έχει φαρδύ μανίκι: ~ *πουκάμισο* 2. **φαρδομάνικο** (το) ευρύχωρο ένδυμα με φαρδιά μανίκια, το ράσο ΦΡ. (παροιμ.) *καλά V τα φαρδομάνικα, μα V για τους δεσποτάδες* βλ. λ. *δεσπότης*.
φάρδος (το) {φάρδ-ους | -ών} (καθημ.) το πλάτος, το εύρος: ΦΡ. *έχω φάρδος* (λαϊκ.) είμαι τυχερός, είμαι καλόφαρδος. [ETYM₁ μεσν. < *φαρδός*, πβ. κ. *πλάτος* - *πλατός*].
φαρδουλός, -ή, -ό (καθημ.) αυτός που είναι κάπως φαρδύς. [HYM; < *φαρδός* + *παραγ.* επίθημα -ουλός, πβ. κ. *παχ-ουλός*].
φαρδύνω ρ. → φαρδάνω
φαρδύς, -ιά, -ύ {φαρδ-ιού | -ιοί κ. -εις (ουδ. -ιά)} (καθημ.) πλατύς, ευρύς: *αυτό το παντελόνι είναι πολύ ~ για μένα* || ~ *πλάτες* ΦΡ. **φαρδύς-πλατός** (για κάποιον που ξεπλώνει ή πέφτει) με όλο το πλάτος του σώματος: *γλίστρησε κι έπεσε - στο πάτωμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ύς. [ETYM₁ μεσν. < μτγν. *ευφράδης* (βλ.λ.), κατά τα επιθ. σε -ύς, πβ. κ. *πλατ-ύς*].
Φαρενάιτ βαθμός (ο) καθένας από τους βαθμούς της κλίμακας που επινόησε ο Γερμανός φυσικός Φαρενάιτ για τη μέτρηση της θερμοκρασίας (σύμβολο F). [ETYM₁ Από το όν. του Γερμανού φυσικού G. Fahrenheit (1686-1736)].
φαρέτρα (η) {φαρετρών} η δερμάτινη θήκη στην οποία τοποθετούσαν οι τοξότες τα βέλη τους: (μτφ.) η *Ελλάδα διαθέτει πολλά επιχειρήματα στη διαπραγματευτική της ~*. [ETYM₁ αρχ., αβεβ. ετύμου. Ήδη στους αρχ. σχολιαστές απαντά η συνήθης εξήγηση, ότι δηλ. η λ. εμφανίζει επίθημα -τρα | -τρο δηλωτικό οργάνου (πβ. *φέρε-τρον*) και τη συνεσταλμ. βαθμ. bher- του ρ. *φέρω*. Εντούτοις, η εξειδικευμένη σημ. της λ. και η αποκλειστική δήλωση της θήκης των βελών θα μπορούσαν ίσως να οδηγήσουν στην άποψη ότι πρόκειται για δάνειο που συσχετίστηκε παρετυμολογικώς με το ρ. *φέρω*].
φαρί (το) {χωρ. γεν.} (διαλεκτ.-λογοτ.) ύλογο κατάλληλο κυρ. για υπασία ή πόλεμο. [ETYM₁ < μεσν. *φαρίον*, υποκ. του αρβ. *faras* «ίππος»].
φα ρ ίνα (η) {χωρ. πληθ.} λεπτό και εξαιρετικής ποιότητας σιτάλευρο. [ETYM₁ < ιταλ. *farina* < λατ. *farina*, υποκ. του *far*, *farris* «είδος σιτηρού - χοντρό αλεύρι»].
φαρισαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους Φαρισαίους 2. (μτφ.) ο υποκριτικός, κυρ. στην επίδειξη ευλάβειας ή ευαισθησίας: ~ *συμπεριφορά* | *ενδιαφέρον*. — *φαρισαϊκά* επίρρ.
Φαρισαίοι (ο) 1. ΘΡΗΣΚ. μέλος ιουδαϊκής θεοκρατικής μεριάς, που επιδόκε την πιστή τήρηση του Μωσαϊκού Νόμου και στην Κ.Δ. χαρακτηρίζεται από υποκριτική θεοσέβεια 2. (μτφ.) ο υποκριτής, κυρ. αυτός που εμμένει στην τήρηση των τύπων αδιαφορώντας για την ουσία: ΦΡ. (ειρων.) *Γραμματείς και Φαρισαίοι* (ως χαρακτηρισμός) (i) για πρόσωπα που έχουν τυπολατρική και υποκριτική συμπεριφορά, που άλλα διακηρύσσουν και άλλα πράττουν (ii) γραφειοκράτες, τυπολάτρες. [ETYM₁ < 4ΥΥ. *Φορισαίος* (κυρ. πληθ. *Φαρισαίοι*) < αρμ. *periäaya*, εβρ. *perüäim* (πληθ.) «εξεχωριστοί», όν. που αναφερόταν τόσο στην προνομιακή τους θέση όσο και στην προσπάθεια τους να ητρών αυστηρά τον εβραϊκό Νόμο διαφοροποιούμενοι στην πράξη από τον κοινό άνθρωπο].
φαρισαιοσύνη (ο) [1782] η υποκριτική συμπεριφορά που ταιριάζει σε Φαρισαίο ΣΥΝ. υποκρισία.
φάρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το αγρόκτημα. [ETYM₁ < αγγλ. *farm*, αρχική σημ. «καθορισμένη τιμή ενοικίου για αγρόκτημα», < μέσ. αγγλ. *ferme* < παλ. γαλλ. *ferme* (< μεσν. λατ. *firma* «καθορισμένη τιμή»)].
φαρμακαποθήκη (η) [1891] {φαρμακαποθηκών} 1.η αποθήκη φαρμάκων 2. το κατάστημα χονδρικής πώλησης φαρμακευτικών ειδών.
φαρμακεία (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το να δηλητηριάζει κανείς κάποιον, η δηλητηρίαση. [ETYM₁ αρχ. < *φαρμακείω* «χρησιμοποιώ ουσία ως δηλητήριο ή φάρμακο - ασκό *μαγεία*, πνευματισμό» < *φάρμακον*].
φαρμακείο (το) 1. το κατάστημα στο οποίο πωλούνται φάρμακα 2. έπιπλο ή ντουλάπι στο οποίο φυλάσσονται βασικά φάρμακα και άλλα ιατρικά είδη (π.χ. βαμβάκι, γάζες, σύριγγες κ.ά.) για άμεση χρήση-

ΦΡ. **φαρμακείο αυτοκινήτου** τσάντα με φάρμακα και άλλα ιατρικά είδη πρώτης ανάγκης, την οποία οφείλει να έχει κανείς στο αυτοκίνητο του 3. (μτφ.) κατάσταση ή έμπορος που πουλά σε υπερβολικά υψηλές τιμές: *μην ψωνίζεις απ'αυτόν, είναι ~!* [ETYM₁ Αντιδάν., < γαλλ. *pharmacie* < μτγν. λατ. *pharmacia* < αρχ. *φαρμακεία* (βλ.λ.)].
φαρμακέμπορος (ο/η) [1833] {φαρμακεμπόρ-ου | -ων, -ους} έμπορος φαρμάκων. — *φαρμακεμπορία* (η) [1835], *φαρμακεμπορίο* (το).
φαρμακερός, -ή, -ό 1. (λαϊκ.) δηλητηριώδης: ~ *φίδι* | *βοτάνι* 2. (μτφ.) πικρός, δηκτικός: ~ *γλώσσα* | *κουβέντα* | *κριτική* 3. (για ψύχος) δριμύς ΦΡ. *τρίτη και φαρμακερή* η τρίτη και καθοριστική προσπάθεια. — *φαρμακερά* επίρρ.
[ETYM < *φαρμάκι* + *παραγ.* επίθημα -ερός, πβ. κ. *στυγ-ερός*].
φαρμακευτής (ο) [μτγν.], **φαρμακεύτρια** (η) {φαρμακευτήν} πρόσωπο που παρασκευάζει ή χρησιμοποιεί δηλητηριώδη φάρμακα. *φαρμακευτική* (η) [μτγν.] η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη και την παρασκευή φαρμάκων.
φαρμακευτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα φάρμακα ή τη φαρμακολογία: ~ *έρευνες* | *αγωγή* | *κόδικας* | *εταιρεία* | *υλικά* 2. αυτός που έχει τις θεραπευτικές ιδιότητες φαρμάκου: ~ *φωτά* | *βότανα* | *προϊόντα*.
φαρμακεύω ρ. » φαρμακώνω
φαρμάκι (το) {δυσχρ. *φαρμακ-ιού* | -ιών} 1. (λαϊκ.) το δηλητήριο: ΦΡ. (μτφ.) *φαρμάκι στάζει η γλώσσα* τον λέει πικρόχολος κουβέντες, μιλά με κακεντρέχεια: (μτφ.) 2. (ως χαρακτηρισμός) για κάτι πολύ πικρό: *ο καφές είναι ~!* 3. (μτφ.) η πικρία, η θλίψη: *έχει πει πολλά ~ στη ζωή της* || *σε πότια ροδόσταμο | με πότισες ~* (N. Γιάτσος) || *ας πιούμε να πάνε κάτω τα φαρμάκια!* 4. ως χαρακτηρισμός για δριμύ ψύχος: *έχει ένα κρύο έξω ~!* [ETYM₁ < αρχ. *φαρμάκων*, υποκ. του *φαρμάκου*].
φαρμακία (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η γεύση φαρμάκου (γενικότ.) ή δυσάρεστη γεύση που θυμίζει φάρμακο. [ETYM < *φάρμακο* + *παραγ.* επίθημα -ία, πβ. κ. *τσιγορ-ία*].
φάρμακο (το) {φάρμακ-ου | -ων} 1. χημική ουσία που χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση αρρώστιας, πάθησης: ~ *εσπερικής* | *εξωτερικής χρήσεως* || *τα χάπια, οι αλοιφές, τα σιρόπια, οι ενέσεις, τα υπόθετα είναι μορφές φαρμάκων* || *το ~ που μου έγραψε | έδωσε ο γιατρός* || *πάρνω ~ για τον πονοκέφαλο* | *για την καρδιά μου* || *ισχυρό* | *δραστικό* ~ || *γεωργικά* ~ (για την αντιμετώπιση νόσων ή παρασίτων που προσβάλλουν καλλιέργειες) || ~ *νέας γενιάς* 2. (μτφ.) το μέσο θεραπείας δυσάρεστον καταστάσεων: *το καλύτερο ~ για τον εγασμό είναι η ταπεινώση*. [ETYM₁ < αρχ. *φάρμακον*, αρχική σημ. «θεραπευτικό βότανο», αβεβ. ετύμου. Ίσως πρόκειται για δάνειο, όπως συμβαίνει και με αρκετά ον. φυτών, λ.χ. *αίσιακος*, *άμαρακος*, *πιστάκη*, ή αποτελεί παράγωγο ουσ. **φάρμαξ*, -ακος (με επίθημα *ak-), παρεκτεταμ. τ. ενός ουδ. **φάρμα*. Σε ό,τι αφορά τον τ. **φάρμα*, καλύτερα τεκμηριωμένη φαίνεται η αναγωγή στο ρ. *φέρω* (πβ. κ. *χάιρω* - *χάρμα*) με τη σημ. «φυτό που φέρει, που παράγει η γη», πβ. αλβ. *bār* «χάυρο, βότανο». Αξιοπρόσεκτα είναι η σύνδεση με το I.E. *bher- «κόβω, τρυπώ, σκάβω» (βλ. λ. *φαράγγι*), αν ληφθεί υπ' όψη η σημασιολ. εξέλιξη του γερμ. *Heu* «σάνος - σκαμμένος». Το ουσ. *φάρμακον* δηλώνει αρχικώς κάθε βότανο με θεραπευτικές ιδιότητες, καθώς και κάθε τέτοιο παρασκευασμα, ενώ στη συνέχεια δήλωσε επίσης και το δηλητήριο, το φαρμάκι. Ήδη αρχ. είναι η χρήση της λ. με τη σημ. «μαγικό φίλτρο», παρασκευάσμα που χρησιμοποιούσαν κατά την άσκηση πνευματισμού (πβ. κ. *φαρμακεία*].
φαρμακοβιομηχανία (η) {φαρμακοβιομηχανιών} η βιομηχανία φαρμάκων. — *φαρμακοβιομηχανίας*, -ή, -ό.
φαρμακοβιομηχανικός (ο) {-ου κ. -άνου | -ων κ. -άνων, -ους κ. -άνους} ο βιομηχανικός φαρμάκων.
φαρμακολογία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) ο λόγος προσώπου γεμάτος από αρνητικά σχόλια για άλλους και συνεκδ. ο ίδιος ο άνθρωπος που μιλά με κακεντρέχεια.
φαρμακόλογος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που μιλά με κακεντρέχεια: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. *φαρμακομύτης*.
φαρμακομυσία (η) [1787] {χωρ. πληθ.} η μελέτη των προϊόντων που έχουν φαρμακευτικές ιδιότητες στη φυσική τους κατάσταση. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pharmacognosies* φαρμακοδυναμική (η) ΙΑΤΡ. η μελέτη του μηχανισμού δράσεως των φαρμακευτικών ουσιών στον πάσχοντα οργανισμό. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pharmacodynamique*].
φαρμακοθεραπεία (η) {φαρμακοθεραπειών} η θεραπεία που βασίζεται στη χρήση φαρμάκων. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *pharmacotherapy*].
φαρμακοληψία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} η λήψη φαρμάκων. [ETYM₁ < *φάρμακο* + *ληψία* < *λήψη*, πβ. κ. *θεο-λήψια*].
φαρμακολογία (η) [1818] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη της δράσης των φαρμάκων στους ζωντανούς οργανισμούς, καθώς και την παραγωγή φαρμακευτικών ουσιών. — *φαρμακολογικός*, -ή, -ό [1849]. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *pharmacologie*].
φαρμακολύτριά (η) {χωρ. πληθ.} (ως προσωνυμία αγίον γυναικών) αυτή που θεραπεύει δηλητηριάσεις: *Αγία Αναστασία* η ~. [ETYM₁ μεσν. < *φάρμακο* + *λύτριά* < *λύω*].
φαρμακομανής, -ής, -ές {φαρμακομαν-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που χρησιμοποιεί φάρμακα σε υπερβολικό βαθμό. — *φαρμακομανία* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM₁ < *φάρμακο* + *μανής* < *μαίνωμαι* (πβ. παθ. αβρ. β' έ-μάν-ην)].
φαρμακομύτης, -α, -ικο (εκφραστ.) ο κακεντρεχής, ο φθονερός ΣΥΝ.

φαρμακόγλωσσος.
φαρμακοποιία (η) {μτγν.} {φαρμακοποιών} επίσημο σύγγραμμα κά-
θε χώρας (Ελληνική ~, Βρετανική ~, Αμερικανική ~ κ.λπ.) που τυπο-
ποιεί και προτυποποιεί τη σύνθεση και την παρασκευή των βασικών
φαρμάκων.

φαρμακοποιός (ο/η) [αρχ.] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη
φαρμακευτική και αναλαμβάνει την εκτέλεση των ιατρικών συντα-
γών, νίστε και την παρασκευή φαρμάκων.

φαρμακοποισία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση φαρμάκων.

[ETYM αρχ. < φάρμακον + -ποισία < ποσία].

φαρμακοτεχνία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} κλάδος της φαρμακευτικής
που έχει ως αντικείμενο την παρασκευή φαρμάκων. — φαρμακοτε-
χνής (ο), **φαρμακοτεχνικός**, -ή, -ό [1876]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν.
όρ., < γαλλ. pharmaceutechnie].

φαρμακοτριφτός (ο) {φαρμακοτριφτών} 1. (παλαιότ.) ο υπάλληλος
φαρμακείου 2. (μειωτ.-ειρων.) ο φαρμακοποιός. [ETYM. < μτγν.
φαρμακοτριφτής < φάρμακον + τριφτής < τριβή].

φαρμακοχμεία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. Ο κλάδος που έχει ως αντι-
κείμενο τις ενώσεις με φαρμακευτικό ενδιαφέρον είτε αυτές είναι
φυσικά προϊόντα είτε είναι προϊόντα χημικής σύνθεσης.

φαρμακώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φαρμακώδ-ους} -εις (συνδ. -η), -ών} αυ-
τός που έχει φαρμακευτικές, θεραπευτικές ιδιότητες. ΣΧΟΛΙΟ λ. -
ης, -ης, -ες.

φαρμακώδω ρ. μετβ. {φαρμάκω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (λαϊκ.-εκφρα-
στ.) δηλητηριάσω: είχε βάλει στρυχνίνη στον καφέ και τον φαρμάκω-
σε 2. (μτφ.) προκαλώ μεγάλη πίκρα σε (κάποιον): φαρμάκωσε τους
γονείς του με τα σκληρά του λόγια 3. (μεσοπαθ. **φαρμακόμεναι**)
παίρνω δηλητήριο, δηλητηριάζομαι: πήρε κινόνο να φαρμακοθεθεί. Επι-
σης φαρμακώω [αρχ.] {πβ. φαρμακεία, φαρμακευτικός}. — φαρμά-
κωμα (το). [ETYM < αρχ. C- φαρμακώ (-όω) < φάρμακον].

φάρμασονια (η) → φαρμασόνια

φάρμασόνος (ο) → φαρμασόνος

φάρμαπαλός (ο) → φαρμαπαλός

φαροδεικτής (ο) [1890] {φαροδεικτών} ο κατάλογος των φάρων που
υπάρχουν σε μεγάλη θαλάσσια περιοχή.

φαροπλοίο (το) [1892] {φαροπλοί-ου} -ων} ΝΑΥΤ. μικρό πλοίο που φέ-
ρει φάρο και βρίσκεται ακυροβολημένο σε ορισμένες θαλάσσιες πε-
ριοχές, για να διευκολύνει τη ναυσιπλοία και να αποτρέψει θαλάσσια
ατυχήματα ΣΥΝ. καραβοφάναρο. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από
γαλλ. bateau-phare].

φάρος (ο) 1. πυρροειδής φωτιστική συσκευή, εγκατεστημένη στην
ακτή ή σε αβαθή ύδατα, που κατευθύνει τους ναυτιλλόμενους κατά
τη διάρκεια της νύχτας: *ακρωτηρίου* 2. (συνεκδ.) ψηλός στενός
πύργος, στην κορυφή του οποίου υπάρχει τέτοια φωτιστική συσκευή,
για να καθοδηγούνται οι ναυτιλλόμενοι 3. (μτφ.) αυτός που διαφωτι-
ζει, που καθοδηγεί: η *μητρόπολη* μας αποτελεί - της *Ορθοδοξίας*.
[ETYM μτγν. < αρχ. *Φάρος* (ή), όν. νησιού στον κόλπο της Αλεξάν-
δρείας, στον οποίο υπήρχε φάρος ύψους 120 μέτρων, ο οποίος συγκα-
ταλέγονταν στα επτά θαύματα της αρχαιότητας].

Φαρ-Ουέστ (το) {άκλ.} 1. οι δυτικές πολιτείες των σημερινών Η.Π.Α.,
κυρ. κατά την περίοδο του αποικισμού της Β. Αμερικής από Ευρω-
παίους και ειδικότερ. τον 19ο αι.- κοινή πρακτική στις περιοχές αυτές
ήταν η μανιώδης επιδίωξη πλουτισμού και οι συχνές ένοπλες συ-
μπλοκές μεταξύ εκποριστών του νόμου και παρανόμων 2. (μτφ.) ως
χαρακτηρισμός (α) ένοπλων συμπλοκών, συνήθ. μεταξύ κακοποιών:
οσκηρές ~ με αλλοδαπούς μαφιόζους στην Πάτρα (εφημ.) (β) κατά-
στασης άναρχης, όπου ο καθένας ενεργεί αυθαίρετα εις βάρος άλλων
και ο νόμος δεν εφαρμόζεται: *ο δημοσιογράφος* χαρακτηρίσε την κα-
τάσταση που επικρατεί σχετικά με την αδειοδότηση των ραδιοφωνι-
κών σταθμών «*το ~ των FM*» (πβ. Αγρία ΔΟση, λ. ΔΟση, Σικάρο, Τέζας).
[ETYM < αγγλ. Far West < far «μακρινός» + West «Δύση»].

φαροφύλακας (ο) [1894] {φαροφυλάκων} ο φύλακας φάρου.
φαροφυλακή (η) ειδική υπηρεσία επιφορτισμένη με τη φύλαξη και
την επίβλεψη των φάρων.

φάρσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κωμικό θεατρικό έργο που χαρακτηρί-
ζεται από τη γρήγορη εναλλαγή απρόοπτων κωμικών παρεξηγήσεων
2. το να ξεγελάσει ή να φέρει σκόπιμα σε αμηχανία κανείς κάποιον,
με σκοπό να προκαλέσει με παγνιώδη διάθεση το γέλιο των άλλων:
κάνω | σκαρώνω ~ σε κάποιον || αθώα | κακόγουστη | τηλεφωνική |
πρισταπριλιάτικη ~. — φαρσικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία, σατι-
ρικό*.

[ETYM. < ιταλ. farsa < γαλλ. farce, αρχική σημ. «κωμικό επεισόδιο που
παρεμβάλλεται ως εντερμείδιο στα θρησκευτικά δράματα», < ρ. farsic
< λατ. farsige «πληρώ, γεμίω»].

Φάρσαλα (τα) {Φαρσάλων} πόλη της Ν. Θεσσαλίας στον νομό Λάρι-
σας, όπου το 48 π.Χ. ο Κάισαρος νίκησε τον Πομπηίο. [ETYM. < αρχ.
Φάρσαλος (ή), αβελ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. φάρ-σος «κομμάτι,
τεμάχιο, τμήμα» (πόλεως, κατοικίας, ενδόματος κ.λπ.) και, ως εκ
τούτου, με την Ι.Ε. ρίζα *bher-s- «κόβω, τσακίζω»].

φάρσερ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που κάνει φάρσες.

[ETYM. < γαλλ. farceur (βλ. λ. φάρσα)].

φάρσι επίρρ. (για γλώσσα) απταιστος: *μιλάει Αγγλικά και Γαλλικά ~ ||*
είπε το μάθημα ~, όταν τον εξέτασε ο δάσκαλος ΣΥΝ. απ' έξω κ
ανακατωτά, (οικ.) *νεράκι*, στην εντέλεια.

[ETYM. < τουρκ. fars «περσικά», επειδή η τουρκική γλώσσα περιέχει
πολλές περσικές λ.].

φάρσκοκωμωδία (η) {φάρσκοκωμοδίων} κωμωδία με πολλά στοιχεία
φάρσας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία*.

φάρυγγας (ο) {φάρυγγων} ΑΝΑΤ. μυομεμβρανώδες σωληνοειδές όρ-

γανο του λαιμού, που συνδέει τη στοματική και τις ρινικές κοιλότη-
τες με τον οισοφάγο.

[ETYM < αρχ. *φάρυγξ*, -υγγος | *φάρυξ*, -υγος (αρχαιοτ.), με επίθημα -
υγ- (*-ug-). Η λ. εμφανίζει θ. *φαρ-* < *bhr-, συνσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε.
*bher- < *bhr-u-g-), αρμ. erbug «στήθος» (< *bhrug-), αρχ. ισλ. barki
«λαίμος» (< *bhorg-) κ.ά. Ομόρρ. *φάρ-αγξ* (βλ. λ. *φάραγγι*), αρχ. *φάρ-*
ος «άρτρο», ο τ. *φάρυγξ* (αντί του αρχαιοτ. *φάρυξ*) κατ' αναλογία
προς το ουσ. *λάρυγξ*].

φάρυγγικός, -ή, ο [1834] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον φάρυγ-
γα: ~ *πάθηση*.

φάρυγγισμός (ο) ο φάρυγγοσπασμός (βλ. λ.).

φάρυγγίτιδα (η) [1861] ΙΑΤΡ. φλεγμονή του βλεννογόνου του φά-
ρυγγα, η οποία προκαλείται από βακτήρια και ιούς: *χρονία | οξεία ~*.
[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharyngite].

φάρυγγολαρυγγίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φάρυγγίτιδα που συνδυάζεται και με
φλεγμονή του λάρυγγα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ.
pharyngolaryngite].

φάρυγγοραγία (η) {φάρυγγοραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία του φάρυγγα.
[ETYM < *φάρυγξ* + -ραγία, από το θ. του αρχ. παθ. αορ. β' *έρ-ράγ-*
ην (ρ. *ρήννυμι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. pharyngorragie].

φάρυγγοσκόπιο (το) {φάρυγγοσκόπι-ου} -ον} ιατρικό εργαλείο για
την εξέταση του φάρυγγα και της οπίσθιας ρινικής κοιλότητας.
[ETYM < *φάρυγξ* + -σκόπιο < σκοπέω «απαρτηρώ προσεκτικά, εξε-
τάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pharyngoscope].

φάρυγγοσπασμός (ο) ΙΑΤΡ. Ο παθολογικός σπασμός των μυών του
φάρυγγα που συνοδεύεται από αίσθημα κόμβου στον λαιμό ΣΥΝ. φα-
ρυγγισμός. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. pharyngospasm].

φάρυγγοτομία (η) {φάρυγγοτομιών} ΙΑΤΡ. η διάνοιξη του φάρυγγα
με χειρουργική επέμβαση. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ.
Pharyngotomie].

φαρφουρένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από φαρ-
φουρι: ~ *βάζα* | *στολιδί* 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει απόγρωση που θυ-
μίζει φαρφουρι.

φαρφουρί (το) {άκλ.} 1. λεπτή καταγερασμένη πορσελάνη 2. (συνεκδ.)
δόχειο από λεπτή πορσελάνη.

[ETYM Αντιδάν., < τουρκ. firfiçi, πηθ. < αρχ. *πορφύρα*, υποκ. του ουσ.
πορφύρα (αρχική σημ. «κοχύλι με έντονο κόκκινο χρώμα»), ίσως
επειδή αρχικά πίστευαν ότι τα αγγεία αυτά κατασκευάζονταν από
κοχύλια].

φάσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το πρόσθετο κομμάτι υφάσματος που ρά-
βεται σε ένδυμα, για να το μακρύνει, να το φαρδύνει ή να το διακο-
μήσει 2. φαρδιά καννάβινη ταινία, που καρφώνεται στον σκελετό
καθισμάτων, όπου στηρίζονται οι σιστές. — (υποκ.) φασούλα (η).
[ETYM < ιταλ. fascia «λωρίδα, ζώνη, ταινία» < λατ. fascia < fascis, -is
«δέσμη, φάκελος» (βλ. κ. φασισμός)].

φασάοιν (τα) {άκλ.} ματογυάλια με μικρή λαβή, που αποτελούσαν
παλαιότ. εξάρτημα της εμφάνισης των γυναικών της υψηλής κοινο-
νίας. [ETYM. < γαλλ. face à main «είδος μικρών γυαλιών με λαβή»].

φασαρία (η) {φασαριών} (καθημ.) 1. ο έντονος όθρυβος: *κάνω ~ || δεν*
μπορώ να διαβάσω | να σε ακούσω από την πολλή ~ που γίνεται έξω
2. το θορυβώδες επεισόδιο, η αναστάσιμος: *έγιναν πάλι ~ στο κέντρο*
της Αθήνας 3. ο καρβύας, ο σματιάς: *πας γυρεσμένος για ~ 4. η έντονη*
επίπληξη: του έκανα ~, επειδή δεν ήρθε στο ραντεβού 5. ο κόπος: *Να*
μη σε βάζω σε ~ τώρα. Θα περάσω άλλη φορά που θα έχεις πε-
ρισσότερο χρόνο 6. φασαρίες (οι) το τρέξιμο, το μπλέξιμο, η φορτική
απασχόληση: *έχω ~ με την εφορία | με την αστυνομία*. [ETYM < ιταλ.
fessera «ανοησία, βλακεία» < fesso «ανήθικος, ηλίθιος» < fessa
«γυναίκειο αιδίο» (προσβλητική λ.) < μτγν. λατ. fissa < λατ. findere
«σχίζω, χωρίζω» (μτχ. fissus)].

φασαριάς (ο) {χωρ. πληθ.} πρόσωπο που κάνει φασαρία: στη Φρ. **κα-
περιάν-φασαριάς** βλ. λ. *καπ(ε)τάν*.

φασαριόζος, -α, -ικο αυτός που προκαλεί φασαρίες. — φασαριόζικος, -
η, -ο, φασαριόζικα επίρρ.
[ETYM < φασαρία + επίθημα -όζος (< ιταλ. -oso), πβ. κ. *φουρι-ό-ζος*,
μαφι-ό-ζος].

φασάτος, -η, -ο (ρούχο) που έχει φάσες.

[ETYM < ιταλ. fasciato < fascia (βλ. λ. φάσα)].

φάση (η) {-ης κ. -εος} -εις, -εων} 1. το εξελικτικό στάδιο μίας από τις
διαδοχικές καταστάσεις (α) στην πορεία ή/και την εξέλιξη φαινομέ-
νου, θεσμού, διαδικασίας, έργου κ.λπ.: *οι διαπραγματεύσεις βρίσκο-
νται σε αποφασιστική ~ || η έρευνα πέρασε από πολλές ~ || η δίκη ει-
σήλθε σε κρίσιμη ~ || μια ~ οικοδομικών εργασιών | ασθένειας || η*
τουριστική βιομηχανία βρίσκεται σε ~ ωρίμασης (β) στην ατομική
δραστηριότητα κάποιου: *οι ~ της επαγγελματικής σταδιοδρομίας | της*
κοινωνικής ανέλιξης | της καλλιτεχνικής δημιουργίας κάποιου (γ) η
περίοδος: *σημαντική | μεταβατική | διαδοχική ~ της Ιστορίας* 2.
ΑΣΤΡΟΝ. καθεμιά από τις διαδοχικές όψεις που εμφανίζει ένα ετερό-
φωτο ουράνιο σώμα: *οι ~ της Σελήνης* 3. ΧΗΜ. η κατάσταση στην
οποία βρίσκεται ένα στοιχείο: *στερεά | υγρή | αέρια* - (χημικό στοι-
χείου) • 4. ΗΛΕΚΤΡΟΛ. η γωνία προσδιορισμού της τιμής εναλλασσό-
μενου ημιτονοειδούς μεγέθους στη μονάδα του χρόνου: ~ *ηλεκτρικού*
ρεύματος 5. ΑΘΛ. στιγμιότυπο αγώνα: *ο αγώνας είχε πολλές ενδιαφέ-
ροντες ~ || αμφοσβητούμενη ~ 6.* (καθημ.) περίσταση: *με βρήκες σε*
δύσκολη ~ || σ' αυτή τη ~ καλύτερα να μην είμαστε βιαστικοί 7. (αρχ.
κόδ) (α) ενδιάμερον ή αστείο επεισόδιο: *ωραία ~ η χεσπινά!* Φρ. *έχει*
φάση για κάποιον/κάτι αστείο ή που έχει ενδιαφέρον: *έχει ~* αυτό το

παίδι! ΣΥΝ. έχει γούστο (β) ερωτοτροπίες μεταξύ δύο προσώπων: *έγινε φάση με την τάδε, αλλά τίποτα παραπάνο.* — (υποκ.) **φασούλα** (η) (σημ. 6-7), φασικός, -ή, -ό (σημ. 4).

[ETYM] < αρχ. *φάσις*, αρχική σημ. «εμφάνιση (για τη Σελήνη και τα άστρα)», < θ. φα- (του ρ. *φαίνο*) | -ομαι, βλ. λ.) + επιθημα -σις. Ο ηλεκτρολ. και χημ. όρος είναι αντίδαν. από γαλλ. *phase*].

φασιανός (ο) ορνιθόμορφο πτηνό, το οποίο χαρακτηρίζεται από τη μακριά ουρά του, τη βραγνή φωνή και το λαμπρόχρωμο φτέρωμα των αρσενικών αποτελεί εκλεκτό θήραμα.

[ETYM] < αρχ. *φασιανός* (ενν. *όρνις*), από το όν. του ποταμού της Κολχίδας *Φάσις* (ονομαστ. *Φάσις*)].

φασίζω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} αποκλίνω προς τη φασιστική ιδεολογία: κυρ. η μετ. *φασίζω* ν. -ούσα, -ον. *φασίζοντες τάσεις* || *φασίζων λαϊκισμός*. [ETYM < *φασίστας* (υποχωρητ.)].

φασίνα (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΝΑΥΤ. Ο καθαρισμός του πλίου από ναύτες 2. (γενικότερ.) η γενική καθαριότητα: *κάνω* | *έχω πολλή* ~. [ETYM] < ιταλ. *fascina*, υποκ. του *fascia* (βλ. λ. *φάσος*)].

φασιάλος (ο) {φασιάλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η φασολιά ή το φασόλι. [ETYM μετν. αντιδάν., < λατ. *phaseolus*, υποκ. του *phaselus* < αρχ. *φάσγλος* (βλ. λ. *φασόλι*)].

φασισμός (ο) 1. ΣΤ. ιδεολογία και πολιτικό σύστημα εθνικιστικού και ολοκληρωτικού χαρακτήρα, το οποίο εγκαθίδρυσε στην Ιταλία ο Μουσσολίνι το 1922 2. (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε ιδεολογία ή πολιτικό σύστημα εθνικιστικού και ολοκληρωτικού χαρακτήρα, όπως στη χιτλερική Γερμανία 3. (εκφραστ.) οποιοδήποτε σύστημα ή μορφή καταπίεσης, αυθαιρεσίας.

[ETYM] < ιταλ. *fascismo* < *fascia* «δέσμη, ταινία» < λατ. *fascis* (κυρ. πληθ. *fascēs*), αρχαίο ρωμαϊκό έμβλημα που υιοθέτησε ο Μουσσολίνι το 1919 (ως σύμβολο του κινήματος του), το οποίο παρίστανε μια δέσμη ράβδων με έναν πέλεκυ].

φασισμός - **ναζισμός** - **δικτατορία** - **τυραννία** - **ολοκληρωτισμός** - **απολυταρχία**, ο γενικός όρος που δηλώνει τον ελακτωματισμό της εξουσίας και την αυθάρτητα και ανεξέλεγκτη άσκηση της είναι ο ολοκληρωτισμός (αγγλ. *totalitarianism*), ο φασισμός, ο ναζισμός και η δικτατορία αποτελούν μορφές ολοκληρωτικών συστημάτων που συνδέονται με τη βία, την καταδωξη των αντιφρονούντων, τις αυθάρτετες διακρίσεις, με ιδεοληψίες και παραλογισμούς, που αποβαίνουν εις βάρος της ελευθερίας της σκέψης και της ίδιας της ζωής μεγάλων ομάδων ανθρώπων ή και ολόκληρων εθνών. Στην αρχαία Ελλάδα, μορφή ολοκληρωτικού συστήματος υπήρξε η τυραννία (παρόλο που αρχικά δεν είχε αρνητική σημασία), η οποία σήμανε την άσκηση της εξουσίας από τον τυράννο, κατά τρόπο απόλυτο, καταπιεστικό και ανεξέλεγκτο, έτσι που οι λ. *τύραννος*, *τυραννίω*, *τυραννία* προσέλαβαν τη σημ. «βασανιστής, βασανίζω, βασανισμός». Από τη δικτατορία των Ρωμαίων, που σήμανε την εξουσία του *δικτάτορα* (dictator ήταν ο εκτάκτως διοριζόμενος άρχοντας με απόλυτη εξουσία διάρκειας έξι μηνών), προήλθε ο σύγχρονος όρος, που δηλώνει τον αυταρχικό έλεγχο του κράτους από ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων, ο όρος χούντα (< ισπ. *junta* «νέοιμη ομάδα»), ειδικότερα, δηλώνει το στρατιωτικο-πολιτικό καθεστώς που επιβάλλεται με ένοπλο πραξικόπημα, ο φασισμός ήταν το ολοκληρωτικό καθεστώς που επέβαλε στην Ιταλία ο Μπενίτο Μουσσολίνι από το 1922 έως το 1943 έχοντας ως έμβλημα τις *fascēs* (ενικός *fascis*, εξού και *fascismo*), το σύμβολο της εξουσίας και δύναμης των αρχόντων στην αρχ. Ρώμη (*fascēs* ήταν δέσμες από ράβδους με πέλεκυ στο μέσο, που κρατούσαν οι ραβδόχοι, οι *fiscitores*, οι οποίοι προπορεύονταν των αρχόντων). Έκτοτε, ο *φασισμός* σήμανε ό,τι και ο *ολοκληρωτισμός* και η απολυταρχία (η οποία δήλωσε πρώτα την απόλυτη μοναρχία, που επικράτησε μετά τη φεουδαρχία), δηλ. την αυθάρτητα και ανεξέλεγκτη εξουσία. Την ίδια σημ., με μεταφορικό νόημα και έμφαση στην καταπίεση, έχουν στην καθημερινή γλώσσα και τα *τυραννία* | *τύραννος*, *δικτατορία* | *δικτάτορας* και *χούντα*, που χρησιμοποιούνται μειωτικά ακόμη και για δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις, που όμως θεωρούνται αυταρχικές και οιονεί απολυταρχικές. Τα φασισμός | φασιστικός | φασίστας χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν την αυταρχικότητα, την αυθαιρεσία, την εξουσιαστική, βίαιη και αντιδημοκρατική συμπεριφορά (αυτό είναι *φασισμός* - *φασιστική νοοτροπία* κλπ.). Με τη σημ. του αυταρχισμού και της βίαιης, αντιδημοκρατικής συμπεριφοράς χρησιμοποιούνται και τα *ναζισμός* | *ναζιστικός* (από τον γερμανικό ναζισμό, το σύστημα που επιβλήθηκε στη Γερμανία από το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα του Άδολφου Χίτλερ [1933-1945] και που οδήγησε στον όλεθρο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου). Το γερμ. *Nazi*, από όπου τα *Ναζί* | *ναζιστής* | *ναζισμός*, είναι συντεταγμένος τύπος του γερμ. *Nationalsozialismus* «εθνικοσοσιαλισμός». Κύρια αρχή του ναζισμού υπήρξε η έμφαση στην ανωτερότητα της γερμανικής φυλής έναντι άλλων τις οποίες οι ίδιοι θεωρούσαν κατώτερες, πράγμα που οδήγησε σε ακραίες φυλετικές διακρίσεις (ρατσισμό) και στον φανατικό αντί-σημιτισμό. Με αποτέλεσμα το Ολοκαύτωμα των Εβραίων, των Τσιγγάνων και άλλων στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

φασισταρείο (το) (συνήθ. ορθ. *φασισταριό*) (μειωτ.) σύνολο φασιστών. [ETYM < *φασίστας* + παραγ. επιθημα -αρείο, βλ. κ. *αληταρείο*].

φασίστας (ο) {φασιστών}, **φασίστρια** (η) {φασιστριών} 1. οπαδός του φασισμού 2. (μτφ.-εκφραστ.) αυταρχικός άνθρωπος. [ETYM < ιταλ. *fascista* (βλ. κ. *φασισμός*)].

φασιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον φασισμό ή τον φασίστα: ~ *νοοτροπία* | *αντιλήψεις* | *ιδεολογία* | *σύμβολο* | *χαιρετισμός*. — φασιστικά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.

φασιστοειδής, -ής, -ές {φασιστοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (μειωτ.) 1. αυτός που έχει φασιστική μορφή ή θυμίζει φασισμό 2. *φασιστοειδής* (το) ο φασίστας: *μάζεψε στο κόμμα όλα τα ~*. — φασιστοειδής επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM < *φασίστας* + -ειδής < *είδος*]. φασιστόμοτρο (το) (υβριστ.) ο φασίστας.

φάσκελο (το) (οικ.) η μουντζα. Επίσης φασκελιά (η). [ETYM] < μετν. *sfacelo* (ό) «το μεσαίο δάχτυλο του χεριού - υβριστική χειρονομία» (με αλλαγή γένους και αντιμετάθεση). Βλ. λ. *φάκελος*].

φασκελοκουκούλως τα! φρ. (οικ.) για περιπτώσεις στις οποίες δε' υπάρχει λύση, διέξοδος: *αν δεν έχω μαζέψει μέχρι τότε τα λεφτά, ~!* ΣΥΝ. *ας* τα να πάνε στον διάβολο.

φασκελώνω ρ. μετβ. {φασκλώ-σα, -θηκα, -μένος} (οικ.) μουντζώνω. — φασκλώμα (το).

[ETYM] < μεσν. *sfacelo* < μετν. *sfacelo* (βλ. λ. *φάσκελο*)].

φασκιά (η) η λωρίδα υφάσματος με την οποία τυλίγουν τα βρέφη: *τότε ήμουν ακόμη μωρό στις ~* ΣΥΝ. *σπάργανο*.

[ETYM < μετν. *faschia* < λατ. *fascia* «δέσμη, ταινία, λωρίδα» (βλ. κ. *φάσα*)].

φασκίωνω ρ. μετβ. {φάσκιο-σα, -θηκα, -μένος} τυλίγω (βρέφος) στις φασκίες ΣΥΝ. *σπαργάνω*. — φασκίωμα (το). [ETYM < μετν. *φασκίω* (-όω) < *φασκία* (βλ. λ. *φασκιά*)].

φασκομηλιά (η) πολυετές φρυγανιάδες ή θαμνόμορφο φυτό με χνουδατά φύλλα και έντονη αρωματική οσμή ΣΥΝ. *αλιφακιά*, *αλιφακιά*.

[ETYM] μεσν. < **φασκομηλιά* (με αντιμετάθεση) < μετν. *φάσκονι* *σφάκος* «είδος λειχήνας» + *μηλιά* < *μήλον*. Η λ. *φάσκον* | *σφάκος* (αρχαϊότ.) είναι αγν. ετιμού και δηλώνει τόσο τη φασκομηλιά όσο και έναν λειχήνα με ευχάριστη οσμή].

φασκόμυλο (το) 1. η φασκομηλιά 2. αφένημα από φύλλα ή ανθισμένες κορυφές φασκομηλιάς, με ελαφρώς πικρή γεύση και θεραπευτικές ιδιότητες (σπασμολυτικό, τονωτικό κ.ά.): *βράζω* | *πίνω* ~.

φάσκι ρ. αμετβ. {εύχρ. στον ενεστ.} στη ΦΡ. *φάσκι* και *ανιφάσκι* βλ. λ. *ανιφάσκω*.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «λέγω, επιβεβαιώνω», < θ. *φά-* (του ρ. *φημί*, βλ. λ. *φήμη*) + ενεστ. επιθημα -σκω (πβ. κ. *βό-σκω*)].

φάσμα (το) {φάσμι-ατος | -ατα, -άτων} 1. (α) ΦΥΣ. το σύνολο των συχνοτήτων της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας ή μέρους της: ~ *υπεριώδους* | *μικροκυμάτων* || *ηλιακό* ~ || τα *χρώματα του* ~ (β) ΧΗΜ.-ΦΥΣ. *φάσμα* ένωσης ή γραφική παράσταση της έντασης της ακτινοβολίας που απορροφάται ή διέρχεται από μία ένωση σε συνάρτηση της συχνότητας, του μήκους κύματος ή της ενέργειας της ακτινοβολίας 2. (μτφ.) τα διαφορετικά μέρη που συναποτελούν ένα πολύμορφο και πολυμερές σύνολο: *όλο το ~ των πολιτικών δυνάμεων* | *αντιλήψεων* • 3. (σπάν.) το φάντασμα 4. (μτφ.) οτιδήποτε προβάλλει ως απειλή: *το ~ του πολέμου* | *της πείνας* || η *επαρχία αντιμετωπίζει το ~ της εγκατάλειψης*. — φασματικός, -ή, -ό [μεσν.].

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «φάντασμα - απειλητική εμφάνιση», < *φάινω* | -ομαι (βλ. λ.) με παραγ. επιθημα -σ-μα, όπου το -σ- οφείλεται στην επιδρ. του παρακ. *πέ-φασ-μαι*, πβ. κ. *ύφα-μα* - *φφαίνω*, *χά-μα* — *χαίνω*. ο φουσ. όρ. είναι μετάφρ. δάνειο από νεολατ.

spectrum]. **φασματογραφία** (η) {φασματογραφιών} η μελέτη των φασμάτων με φασματογράφο.

[ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *spectrographie* (νόθο συνθ.)]. **φασματογράφος** (ο) διάταξη με την οποία μετράται και καταγράφεται το φάσμα μιας ένωσης σε συγκεκριμένη περιοχή συχνοτήτων.

[ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *spectrographe* (νόθο συνθ.)]. **φασματοηλιόγράφος** (ο) φασματογράφος υψηλής διακριτικής ικανότητας, που χρησιμοποιείται για τη μελέτη του ηλιακού φάσματος. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *spectroheliographe* (νόθο συνθ.)].

φασματοηλιόσκοπιο (το) {φασματοηλιόσκοπί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. παλιό αστρονομικό όργανο ανίχνευσης και παρατήρησης των φαινομένων που συμβαίνουν στην ηλιακή επιφάνεια. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *spectrohelioscope* (νόθο συνθ.)].

φασματοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των μεθόδων και των τεχνικών που χρησιμοποιούνται για τη μελέτη της αλληλεπίδρασης της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας με την ύλη. — φασματοσκοπικός, -ή, -ό [1885]. [ETYM] Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *spectroscopic* (νόθο συνθ.)].

φασσολάδα κ. (λαϊκ.) **φασσολάδα** (η) η πηχτή σούπα που γίνεται με ξερά φασόλια. — (υποκ.) φασσολαδίτσα (η).

φασσολάκι κ. (λαϊκ.) φασσολάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. ο χλωρός καρπός της φασολιάς 2. (στον πληθ.) λιαδρό φαγητό από χλωρούς καρπούς φασολιάς: ~ *γιαχνί* - 3. έπιπλο με ψηλά λεπτά πόδια του οποίου το πάνω μέρος έχει σχήμα φασολιού.

φασόλι κ. (λαϊκ.) φασούλι (το) {φασουλ-ιού | -ιών} 1. ο καρπός της φασολιάς (είτε ο λοβός είτε καθένα από τα σπέρματα που υπάρχουν μέσα στον λοβό): *Ξερά* ~ (Ξηρά σπέρματα) || *φασόλια* *πασουλιά* | *μαυρομάτικα* - ΦΡ. (παροιμ.) *φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι* σιγά-σιγά μπορεί να μαζέψει κανείς πολλά, κάνοντας λίγη οικονομία μαζεύει κανείς στο τέλος πολλά χρήματα ΣΥΝ. (παροιμ.) *σταλαγματιά-σταλαγματιά γεμίζει τη στήλινα η πλατιά* 2. **φασόλια** (τα) φαγητό από ξηρούς καρπούς φασολιάς, φασσολάδα. — (υποκ.) φασολάκι (βλ. λ.) κ. (λαϊκ.) φασουλάκι (το). [ETYM] μεσν. < *φασόλιον*, υποκ. του *φασόλιος* (αντιδάν.) < λατ.

φασόλι κ. (λαϊκ.) φασούλι (το) {φασουλ-ιού | -ιών} 1. ο καρπός της φασολιάς (είτε ο λοβός είτε καθένα από τα σπέρματα που υπάρχουν μέσα στον λοβό): *Ξερά* ~ (Ξηρά σπέρματα) || *φασόλια* *πασουλιά* | *μαυρομάτικα* - ΦΡ. (παροιμ.) *φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι* σιγά-σιγά μπορεί να μαζέψει κανείς πολλά, κάνοντας λίγη οικονομία μαζεύει κανείς στο τέλος πολλά χρήματα ΣΥΝ. (παροιμ.) *σταλαγματιά-σταλαγματιά γεμίζει τη στήλινα η πλατιά* 2. **φασόλια** (τα) φαγητό από ξηρούς καρπούς φασολιάς, φασσολάδα. — (υποκ.) φασολάκι (βλ. λ.) κ. (λαϊκ.) φασουλάκι (το). [ETYM] μεσν. < *φασόλιον*, υποκ. του *φασόλιος* (αντιδάν.) < λατ.

phaséolus | phasélus < αρχ. φάσηλος, αγν. ετόμου, πθ. δάνειο από μη Ι.Ε. γλώσσα, όπως συμβαίνει συχνά με φυτά μεσογ. χωρών]. φασολιά κ. (λαϊκ.) φασουλιά (η) μονοτέλες ποώδες φυτό, κοντό θάμνομορφο ή ανυψητικό, του οποίου οι καρποί (τα φασόλια) τρώγονται γλωροί ή ξεροί και έχουν μεγάλη θρεπτική αξία. φασόν (το) {άκλ.} 1. ο τρόπος με τον οποίο είναι ραμμένο ένα ύφασμα 2. (συνεκδ., ως επίρρ.) για ραφή ενδυμάτων από ειδικευμένους τεχνίτες, που γίνεται σύμφωνα με υποδείξεις συγκεκριμένης εταιρείας | οίκου μόδας: *αυτή η μωδίστρα | αυτό το συνεργείο δουλεύει ~ κομμάτια του Ντιόρ || παίρνει δουλειά ~ από διάφορους οίκους*. [ETYM < γαλλ. façon, βασική σημ. «τρόπος, προϊόν εργασίας», < λατ. factio, -ōnis «πράξη, ενέργεια» < p. facere «κάνω, ποιώ, πράττω» (μτχ. factus)].

φασουλάδα (η) → φασολάδα
φασουλάκι (το) → φασόλι
φασουλάκια (τα) → φασολάκια
Φασουλής (ο) | Φασουλήδες | 1. κωμικός ήρωας του κουκλοθέατρου 2. (μετωνυμ.) (α) το κουκλοθέατρο (β) (μτφ.) γελοῖος ἄνθρωπος ΣΥΝ. παλιάτσος.

φασουλιά (η) → φασολιά
φασουλί (το) → φασόλι
φάσσα (η) {φασσών} μεγάλο περιστέρι με πλατιά λευκή λωρίδα στις φτερούγες και στυλινό πράσινο και πορφυρό χρώμα στον λαιμό, το οποίο ζει στην Ευρώπη και την Ασία (απαντά και σε μεγάλες πόλεις). [ETYM αρχ. αγν. ετόμου, που συνδ. με το αρχαϊκό ουσ. φάν, φαβός μέσω τ. *φάσα < *φραβ-ja, πβ. κ. νήσσα, κίσσα].

φασοπερίστερο (το) περιστέρι μικρότερο και πιο σκοτεινόχρωμο από τη φάσσα (βλ. λ.), με μία λαμπρή πράσινη κηλίδα στο πλάι του λαιμού, το οποίο ζει στην Ευρώπη και την Ασία. φαστ-φούντ (το) {άκλ.} ἑλλην. ταχυεστιατόριο, ταχυφαγείο· εστιατόριο στο οποίο παρασκευάζονται και σερβίρονται με γρήγορο τρόπο κυρ. τυποποιημένα φαγητά (π.χ. χάμπουργκερ, κοτόπουλο πανέ κ.ά.), τα οποία μπορεί ο πελάτης να πάρει και στο σπίτι του. Επίσης φαστφουντάδικο. [ETYM < αγγλ. fast food «γρήγορο φαγητό»].

φαταλισμός (ο) ΦΙΛΟΣ, αντίληψη ή στάση, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος δεν μπορεί να τροποποιηθεί τη φορά των γεγονότων, επειδή αυτά προκαθορίζονται από τη μοίρα ΣΥΝ. μοιρολατρία. — φαταλιστής (ο), φαταλιστρια (η), φαταλιστικός, -ή, -ό, φαταλιστικά επίρρ. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. fatalism < fatal «μοιραῖος» < λατ. fatālis < fatum -i «μοίρα, πεπρωμένο»].

Φάτα Μοργκανα (η) 1. η νεράιδα Morgan le Fay των μυθιστοριών του κύκλου του βασιλιά Αρθούρου, που αναφέρεται ως αδελφή του και μάγισσα 2. (μετωνυμ.) (α) αντικατοπτρισμός που εμφανίζεται στον πορθμό της Μεσσηνίας στη Σικελία (και που συνδέεται στη σικελική παράδοση με το υποτιθέμενο παλάτι της Φάτα Μοργκανα), ο οποίος συνίσταται σε επιμηκυνό του αντικειμένου της αντίπερ ακτής (β) (γενικότερ.) ο αντικατοπτρισμός, κατά τον οποίο εμφανίζονται αντικείμενα εν μέρει στη θάλασσα και εν μέρει στον ουρανό. [ETYM. < ιταλ. Fata Morgana < μέσ. αγγλ. Morgan (Le Fay), ὄν. μάγισσα στις ιστορίες του βασιλιά Αρθούρου].

φαταούλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} {στωπ.} ο αδιεφάγος, αυτός που δεν χορταίνει με τίποτε. [ETYM. Συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. φά τα ούλα].

φατικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. επαφικός (βλ. λ.). — φατικά επίρρ. [ETYM. Αντιδάν., < αγγλ. phatic < ἑλλην. φατικός < φατός, ρημ. επίθετο του αρχ. φημί. ο ὀρος πλάστηκε από τον Αγγλό γλωσσολόγο Β. Malinowski και έγινε ευρύτερα γνωστός από τις λειτουργίες της γλώσσας, όπως τις καθόρισε ο γλωσσολόγος R. Jakobson].

φάτη (η) {δύσchr. φατών} 1. το παχνί (βλ. λ.), κυρ. αυτό μέσα στο οποίο γεννήθηκε ο Χριστός 2. το ομοίωμα του παχνιού ή ολόκληρου του σπηλαίου μέσα στο οποίο γεννήθηκε ο Χριστός, με αναπαράσταση της γέννησης: κάτω από το χριστουγεννιάτικο δέντρο βάλουμε μια ~. [ETYM αρχ. < *φάθ-νά (με προχωρητική ανομοίωση) < *bhndh-na, συν-εσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *bhndh- «δένω, συνδέω» (με παρέκταση -dh-), πβ. σανσkr. badhnāti, κελτ. benna «άμαξα με καλάθι πλεγμένο από κλαδιά ιτιάς», μέσ. ιρλ. buinne «δεσμός», αρχ. γερμ. bintan (> γερμ. binden «δένω, συνδέω», αγγλ. bind) κ. ά. Ομόρρ. πενθ-ερός (βλ. λ.). Η λ. φάτη προφανώς αναφερόταν αρχικά σε τύπο καλαθιού πλεγμένου από κλαδιά ιτιάς ή, κατ' ἄλλη άποψη, στο αντικείμενο με το οποίο δένονταν το ζώο, από όπου συνεκδογικός προήλθε η σημ. «παχνί»].

φατνιακός, -ή, -ό [1836] 1. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τα φατνια: ~ νεύρο 2. ΓΛΩΣΣ. (σύμφωνο) που αρθρώνεται με τη γλώσσα να αγγίζει ή να πλησιάζει τα φατνια, τα ούλα (π.χ. τα αγγλικά [t] και [d]). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. alvéolaire].
φατνίο (το) ΑΝΑΤ. καθένα από τα κοιλώματα της φατνιακής απόφυσης των οστών της άνω και της κάτω γνάθου, τα οποία υποδέχονται τις ρίζες των δοντιών. [ETYM < μγν. φατνίον, υποκ. του αρχ. φάτην].

φάτνωμα (το) [αρχ.] {φατνώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. καθένα από τα κοίλα ορθογώνια οροφής, που σχηματίζονται από τη διασταύρωση των δοκών της · 2. ΣΤΡΑΤ. κατακόρυφο άνοιγμα στον προστατευτικό θώρακα πυροβόλου όπλου ή πυροβολείου · 3. ένα από τα πολλά διαμερίσματα της ατράκτου αεροπλάνου.
φάτνωση (η) [μγν.] {ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΑΡΧΠ. η διακόσμηση οροφής με φάτνωμα.
φατνωτός, -ή, -ό [μγν.] ο διακοσμημένος με φάτνωμα.
φατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ΝΑΥΤ. τιμολόγιο αποστολής

εμπορευμάτων 2. η κατ' αποκοπή ανάληψη έργου από τεχνίτη (π.χ. για βάνιμο, σοβάτισμα κ.λπ.). [ETYM < ιταλ. fattura «τιμολόγιο» < μγν. λατ. factura < λατ. factus «πεπραγμένος, επεξεργασμένος», ουσιαστικοπ. μτχ. του p. facere «ποιώ, πράττω»].

φατριών (η) {φατριών} ομάδα ατόμων που προωθεί δικά της συμφέροντα, ερχόμενη σε σύγκρουση με ομοειδείς ομάδες ή με το ευρύτερο σύνολο στο οποίο ανήκει. — φατριακός, -ή, -ό [μγν.]. [ETYM αρχ. < φατρία (με ανομοιοστ. αποβολή του -ρ-) < φράτηρ «αδελφός» < Ι.Ε. *bhrāter-, πβ. σανσkr. bhratā-, αρμ. etbayr, λατ. frāter (> γαλλ. frère), γροθ. brobar, γερμ. Bruder, αγγλ. brother κ.ά. Η λ. φατρία αναφερόταν αρχικώς στη μεγάλη πατριαρχική οικογένεια, η οποία απετέλειτο από συνδεδεμένες μεταξύ τους οικογενειακές μονάδες (συνήθ. με δεσμούς αίματος)].

φατριάζω p. αμετβ. [αρχ.] {φατριάσ-α, -τηκα, -μένος} δρω για τα συμφέροντα της φατρίας στην οποία ανήκω. — φατριασμός (ο) [μεσν.], φατριαστής (ο) [μγν.].

φατριαστικός, -ή, -ό [μγν.] αυτός που ταιριάζει σε φατρία, σε φατριαστές: ~ συμπεριφορά | κινήσεις. — φατριαστικά επίρρ.

φάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) 1. το πρόσωπο: *δεν μου αρέσει η ~ του* || (προσβλητικά) *άντε να δεις τη ~ σου στον καθρέφτη!* ΣΥΝ. μούρη, μάπα, μούτρο· ΦΡ. (α) **φάτσα με φάτσα** πρόσωπο με πρόσωπο: *ήρθα ~ με τον γείτονα: δεν μπορούσα να μην τον χαϊρέτσω* (β) **ούνα φάτσα ούνα ράτσα** ίδια φάτσα (πρόσωπο), ίδια φυλή (υποτιμ., στωπ. ή και χαιδέυτ.) για άτομα που εναρμονίζονται απόλυτα στον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς ή μοιάζουν πολύ φυσιογνωμικά: *οι Έλληνες σνηθίζουν να λένε ότι είναι ~ με τους Ιταλούς* (γ) **φάτσα-κάρτα** (οικ.-λαϊκ.) ακριβώς απέναντι μου (συνήθ. για κάποιον που εμφανίζεται μπροστά μας απροσδόκητα): *ξαφνικά τον είδα ~ μπροστά μου* 2. (κακός.) ύποπτο άτομο: *τα βράδια τρυπνίζουν στην πλατεία κάτι φάτσες* 3. (για κτήρια) η πρόσοψη: *η ~ σπιτιού 4.* (ως επίρρ.) ακριβώς απέναντι: *το παράθυρο μου είναι ~ στον κήπο τους.* — (υποκ.) φάτσουλα (βλ. λ.). [ETYM < ιταλ. faccia «πρόσωπο, όψη» < μγν. λατ. facia < λατ. facies, -ei].

φατσιακά επίρρ.· εξ όψεως, φυσιογνωμικά, εξωτερικά: *τον ξέρω μόνο ~ || ~ μου αρέσει.*

φατσίνομα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) 1. (χαιδέυτ.) το πρόσωπο, κυρ. αυτό που έχει μικροκαμωμένα, αστεία ή πονηρά χαρακτηριστικά: *είδα στο παράθυρο μία πονηρή ~ να με κοιτάζει ήταν η γάτα του γείτονα* ΣΥΝ. μούτρακι, προσοπάκι 2. (συνεκδ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει χαρακτηριστικό πρόσωπο συνήθ. με μικροκαμωμένα, αστεία ή πονηρά και γενικότερ. με συμπληθητικά, αξιοπρόσεκτα χαρακτηριστικά: *είναι πολύ ~ ο ανιψιός σου!*

φαυλεπίφυλλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι πολύ φαύλος ΣΥΝ. πανόηλος, αγρείοτατος. [ETYM μγν. < φαύλος + επί + φαύλος].

φαυλόβιος, -ος, -ο [μγν.] (λόγ.) αυτός που διαγιγ φαύλο βίο.

φαυλοκράτης (ο) [1891] {φαυλοκρατών} (συνήθ. για πολιτικό) που διαχειρίζεται τα κοινά με φαύλο τρόπο. [ETYM < φαύλος + -κράτης < κρατώ, πβ. κ. τρομο-κράτης].

φαυλοκρατία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία των φαύλων στην πολιτική ζωή. — φαυλοκρατικός, -ή, -ό [1895].

φαύλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει ήθος, δεν πιστεύει σε αξίες και μετέρχεται ανεπίτρεπτα μέσα (χρηματισμό, ρουσφέτι, αναξιοκρατικές μεθόδους κ.τ.ό.): ~ συμπεριφορά | πολιτικός ΣΥΝ. ανήθικος, αγρείος ΦΡ. **φαύλος κύκλος** (ι) ΦΙΛΟΣ, εσφαλμένος συλλογισμός στον οποίο το ζητούμενο χρησιμοποιείται ως αποδέχτικό μέσο (ii) (συνήθ.) για κατάσταση στην οποία η επίλυση ενός προβλήματος οδηγεί στη δημιουργία άλλου, το οποίο με τη σειρά του οδηγεί πάλι στο αρχικό προκαλώντας αδιέξοδο: *ο ένας υπάλληλος σε στένει στον άλλο, χωρίς να βρίσκει τον αρμόδιο ~!* — φαυλότητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. διαφθείρω.

[ETYM < αρχ. φαύλος < *φλαϊ-λος (με ανομοιοστ. αποβολή του -λ-), με παραγ. επίθημα -λος (πβ. κ. στρεβ-λος, χω-λος, τρω-λος), συνθησιμένο σε λ. που δηλώνουν αναπηρίες. Η λ. συνδ. πθ. με το αρχ. επίθ. φλαϊρος «κακός, πονηρός» (με επίθημα -ρος) είτε μέσω αναγωγής σε κοινό θ. φλαυ- είτε μέσω αφομοιώσεως: φλαϊρος > *φλαϊ-λος > φαύλος. Λιγότερο πθ. η συσχέτιση με το επίθ. παϊρος «μικρός, βραχύς», αν το αρχικό φ- αντιπροσωπεύει εκφραστικό φθόγγο *ph, αφού το -λ- (φλαϊ-ρος) δεν ερμηνεύεται ικανοποιητικά].

φαφλατάδικος, -η, -ο αυτός που ταιριάζει σε φαφλατά. — φαφλατάδικα επίρρ.

φαφλατάζω p. αμετβ. {φαφλατάρισα} είμαι φλύαρος, φλυαρώ. Επίσης φαφλατίω — φαφλατάρισμα (το).

φαφλατάς (ο) {φαφλατάδες}, φαφλατός (η) {φαφλατούδες} (στωπ.) 1. ο φλύαρος, ο πολυλογάς ΣΥΝ. αερολόγος, κενολόγος, παπαρδέλας 2. πρόσωπο που του αρέσει να μιλά για τον εαυτό του, να καυχάται ΣΥΝ. καυχησιάρης, φαναφρονός. — φαφλατιά (η). [ETYM. μεσν. < φαφλατίζω (ονοματοπ. λ.) ή, κατ' ἄλλη εκδοχή, < *πα-φλαστής (με προηλπ. αφομοίωση) < αρχ. φαφλάζω].

φαφουτής (ο) {φαφουτήδες}, φαφούτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) πρόσωπο που δεν έχει δόντια ΣΥΝ. ξεδοντιάρης. Επίσης φαφουτίσσει (η). — φαφουτίστικος, -α, -ο.

[ETYM. Ηχομημητ. λ., πθ. από την προφορά κάποιου, που του λείπουν τα δόντια].

φαφουτιάζω p. αμετβ. {φαφουτιάσει} γίνομαι φαφουτής. φάω (να/θα) p. → τρώω

FBI (το) (προφέρεται *Εφ-Μπι-Αι*) η ομοσπονδιακή αστυνομία των Η.Π.Α. για τη δίωξη εγκλημάτων σε όλη την επικράτεια.

[ETYM Ακρωνύμιο του αγγλ. Federal Bureau of Investigation «Ομοσπονδιακό Γραφείο Ερευνών»].
 φεβρουαριανός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Φεβρουάριο 2. **Φεβρουαριανά** (τα) γεγονότα που συνέβησαν στην Αθήνα στις 8 Φεβρουαρίου 1863, μετά την έξωση του Όθωνος, υπό την ηγεσία του στρατηγού Δ. Γρίβα και με αίτημα την απομάκρυνση του πρωθυπουργού Δημ. Βούλγαρη από την εξουσία.
Φεβρουάριος (ο) {Φεβρουαρίου} ο δεύτερος μήνας του έτους και ο τρίτος του χειμώνα (μαζί με τον Δεκέμβριο και τον Ιανουάριο), ο οποίος έχει 28 ή, κάθε τέσσερα χρόνια, 29 ημέρες. Επίσης (λαϊκ.) **Φεββάρης** (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. μήνας.
 [ETYM μτγν. < λατ. februiarius (ενν. mensis) < επιθ. februius «καθαριστικός», επειδή κατά τη διάρκεια του μηνός αυτού (τελευταίου στο ρωμαϊκό ημερολόγιο) γίνονταν γιορτές εξαγνισμού].
φεγγαράδα (η) {χωρ. πληθ.} το φως της πανσελήνου κατά τη διάρκεια της νύχτας.
φεγγάρι (το) {φεγγαριού | -ιών} 1. (καθημ.) η Σελήνη: *ολόγιομο | γεμάτο ~ (πανσέληνος) || το ~ είναι στη γάση | στη φέξη του || νύχτα χωρίς ~ ||* στρογγυλό | *αυγουσιάτικο ~ || βγήκε | λάμπει το ~ || «πάμε μια βόλτα στο ~» (Μ. Χατζιδάκις) || στο φως του - || «φεγγαράκι μου λάμπρο, φέγγε μου να περπατώ...» (η αρχή του τραγουδιού που θεωρείται ότι τραγουδούσαν τα παιδιά που πήγαιναν στο «κρυφό σχολειό» κατά την Τουρκοκρατία) ΦΡ. (α) **θέλει να τον κατεβάσουν το φεγγάρι** έχει πολύ μεγάλες απαιτήσεις (β) (παροιμ.) **του Αυγούστου το φεγγάρι είναι ήμος του Γενάρη** για τη λαμπρότητα του Αυγουσιάτικου φεγγαριού 2. (συνεκδ.) το φως της Σελήνης: *κάνω περιπάτο στο | με το ~ ΣΥΝ. σεληνόφωτος* 3. (συνεκδ.) ο σεληνιακός μήνας: ΦΡ. (α) **ένα φεγγάρι** (i) κάποτε, για κάποιο χρονικό διάστημα: ήταν ~ στην *Αυστραλία* (ii) για λίγο: *δούλεψε κι εδώ - (β) έχω (κάτι) φεγγάρια έχω* πολύ καιρό (να κάνω κάτι): ~ *να τον δω | να του τηλεφωνήσω (γ) σνά-λόγα με τα φεγγάρια του* ανάλογα, σε σχέση με την ψυχολογική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος, ανάλογα με τη διάθεση του: *βαθμολογεί - ■ πότε είναι αυστηρός, πότε επεικής.* — (υποκ.) φεγγαράκι (το), φεγγαρήσιος, -ια, -ιο κ. φεγγαρένιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM < μεσν. φεγγάριον < αρχ. φέγγος (βλ. λ.) + υποκ. επίθημα -άριον].
φεγγαριάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {φεγγαριάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) παθαίνω επιληψία, σεληνιάζομαι. — φεγγαρίασμα (το).
φεγγαριάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που σχετίζεται με το φεγγάρι 2. (για πρόσ.) σεληνιασμένος, επιληπτικός 3. αυτός που έχει παραξενιές, ιδιότροπος 4. **φεγγαριάτικα** (τα) οι λόξεις, οι παραξενιές κάποιου.
φεγγαροβραδιά (η) η φεγγαρόλουστη βραδιά.
φεγγαρόλουστος, -η, -ο (λογот.) ο λουσμένος στο φως του φεγγαριού: - *βραδιά ΣΥΝ. φεγγαρόφωτος*.
φεγγαροντυμένος, -η, -ο (λογот.) αυτός που (μοιάζει να) έχει ντυθεί με το φως του φεγγαριού: (με κεφ.) η ~ (ως γυναίκα: οπτασία στο ποίημα του Δ. Σολωμού *Ο Κρητικός*).
φεγγαροπρόσωπος, -η, -ο (λογот.) αυτός που έχει πρόσωπο στρογγυλό και φωτεινό όπως το φεγγάρι.
φεγγαροστολιμένος, -η, -ο (λογот.) αυτός που έχει στολιστεί από το φως του φεγγαριού.
φεγγαροφώτιστος, -η, -ο → φεγγαρόφωτος
φεγγαρόφωτο (το) το φως του φεγγαριού, το σεληνόφωτο.
φεγγαρόφωτος, -η, -ο αυτός που φωτίζεται από το φεγγάρι. Επίσης φεγγαρόφωτιστός, -η, -ο.
φεγγαρόφωτο (το) μεγάλωσμο ψάρι χρώματος γκριζόνο έως καστανού, με σώμα κυκλικό ή ελλειψοειδές, το οποίο ζει σε θερμά και εύκρατα νερά.
φεγγερός, -ή, -ό αυτός που φωτίζεται, ο φωτεινός. [ETYM. < φέγγος + παραρ. επίθημα -ερός, πβ. κ. τρομ-ερός, φοβ-ερός].
φεγγίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {φέγγισα} 1. φέγγω αμυδρά 2. είμαι ημιδιαφανής ΣΥΝ. φεγγρίζω.
φεγγίτης (ο) {φεγγιτών} άνοιγμα σε οροφή ή στο πάνω μέρος τοίχου, από το οποίο φωτίζεται και αερίζεται κλειστός χώρος. [ETYM μτγν. < αρχ. φέγγος + παραρ. επίθημα -ιτης, πβ. κ. πολ-ιτης].
φεγγιβολή (η) [1881] {χωρ. πληθ.} (λογот.) η ακτινοβολία, η λάμψη. Επίσης φεγγιβολιά (η) κ. φεγγιβολήμα (το) [1888].
φεγγιβολώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φεγγιβολείς... | φεγγιβολήσα} (λογот.) εκπέμπω φως, λαμποκοπώ. — φεγγιβολός, -α, -ο [μτγν.].
φέγγος (το) {φέγγους | χωρ. πληθ.} (λογот.) φως που εκπέμπεται από κάπου, η λάμψη: *το - των ματιών της*.
 [ETYM αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ < I.E. *(s)r(h)eng- «λάμπω», πβ. αρχ. αγγλ. sprincan «πετάω σπίνθεσ», αγγλ. sprunk «σπίθω» κ.ά., άποψη που δεν ερμηνεύει ικανοποιητικά το αρχικό δασύ φ-, το οποίο απουσιάζει από τους τ. άλλων γλωσσών. Σύμφωνα με άλλη εξήγηση, το ουσ. φέγγος ανάγεται σε *σπέργος (I.E. *(s)r(h)eng-) και δέχθηκε την επίδρ. του αρχ. συνωνύμου φάος | οως].
φεγγρίζω ρ. αμετβ. {φέγγισα} (λογот.) 1. εκπέμπω αμυδρό φως ΣΥΝ. φεγγίζω 2. είμαι ή γίνομαι ημιδιαφανής: αυτό το *ύσασμα φεγγρίζει* ΣΥΝ. φεγγίζω 3. (μτφ. για πρόσ.) αδυνατίζω υπερβολικά. — φεγγρι-σμο (το), φεγγριστός, -ή, -ό. [ETYM < φεγγαρίζω (με συγκοπή του -α-) < φεγγάρι].
φέγγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φέρεα} ♦ 1. (μετβ.) ρίγνω φως (σε κάποιον): *φέξε μου λίγο με τον φακό!* ΣΥΝ. φωτίζω ΦΡ. (α) (ειρων.) *φέξε μου και γλιστήρσο!* βλ. λ. γλιστρό (β) *μου 'φέξε* άνοιξε η τύχη μου, με βρήκε αναπάντεχο, απρόσμενο καλό: *Αντε πάλι, σου 'φέξε! Δεν έχεις σχολείο αύριο!* ♦ (αμετβ.) 2. εκπέμπω φως: *ο φακός | ο προβολέας δεν φέγγει καλά* ΣΥΝ. φωτίζω, ανάβω 3. λάμπω, φωτίζομαι: *«εξάραξε η Ανατολή και έφεξε η Δύση»* (δημοτ. τραγ.) 4. (απρόσ. φέγγει) ξημέ-*

ρώνει, χαράζει: *έμεινε μέχρι να φέξει* (να ξημερώσει) 5. (μτφ.) γίνομαι υπερβολικά ισχνός, αδύνατος: *έφεξε από την πείνα | από την αρρώστια.* — **φέξιμο** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM μτγν. (το μεσοπαθ. φέγγομαι ήδη αρχ.) < αρχ. φέγγος]. φει κ. φι (το) {άκλ.} Φ, φ' το εικοστό πρώτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου ΦΡ. στο *παι και φει* βλ. λ. *πει* (βλ. κ. λ. αριθμός). [ETYM < γιν. φείφ(κατ' αναλογία προς το *πειλί*) < σμητ. pei. φείγ-βολάν (το) {άκλ.} έντυπο (διαφήμιση, προκήρυξη κ.ά.) μικρών διαστάσεων, που μοιράζεται ή σκορπίζεται στον δρόμο. [ETYM < γαλλ. feuille volante < feuille «φύλλο» + volante, μτχ. τ. του ρ. voler «πετάω»]. **Φειδίας** (ο) {-α κ. -ου} αρχαίος Έλληνας γλύπτης (5ος αι. π.Χ.), κυριότερα έργα του οποίου είναι το *άγαλμα* της Αθηνάς Προμάχου στην Ακρόπολη των Αθηνών και του Διός στην Ολυμπία. — **φειδία-κός**, -ή, -ό [μτγν.].
 [ETYM αρχ. κύρ. όν. < φειδομαι «φροντίζω, επιμελούμαι - χρησιμοποιώ με περισκεπή» (βλ. λ.)]. Φειδιππίδης (ο) {-η κ. -ίδου} αρχαίος Αθηναίος ο οποίος σε δύο ημέρες διέτρεξε την απόσταση από την Αθήνα μέχρι τη Σάρπη, για να ζητήσει τη βοήθεια των Λακεδαιμονίων πριν από τη μάχη στον Μαραθώνα.
 [ETYM αρχ. κύρ. όν. < θ. φειδ- (του ρ. φειδομαι, βλ. λ.) + ίππος + παραρ. επίθημα -ίδης].
φειδομαι ρ. μετβ. αποθ. {φειδήσθην, -ης, -η...} (+γεν.) (λόγ.) 1. κάνω οικονομία σε (κάτι): *δεν φειδήσθ κόπων | προσπαθειών | δαπανών* ΑΝΤ. *σπαταλώ* ΦΡ. **χρόνον φειδο** βλ. λ. **χρόνος** 2. διαφυλάσσω, λυπάμαι, αφήνω απείρακτο: *οι κατακτητές δεν φειδήσθον ούτε των ιστορικών μνημείων της χώρας τα κατέστρεψαν όλα || δέν θα μιλήσω περισσότερο, φειδομένος του κύρους και της αξιοπρέπειας του Κοινοβουλίου* ΦΡ. **πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου φειδομεθα της ζωής ημών** (πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου φειδομεθα της ζωής ημών. Δούκας *Ιστορία*, κεφ. 39) όλοι θα πεθάνουμε με δική μας βούληση και δεν θα λογαριάσουμε (ληφθούμε) τη ζωή μας ΦΡ. που εινε κατά την απάντηση του στον Μωάμεσ Β' (Πορθητή) ο Κων/νος Παλαιολόγος, όταν του ζητήθηκε η παράδοση της Κων/πολης. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.
 [ETYM. αρχ. < I.E. *bheid- «σγίζω, χωρίζω», πβ. σανσκρ. bhedāmi (προστ.), λατ. Andere (> γαλλ. fendre, ισπ. hender), γοθθ. beitan «δαγκά-νω», αρχ. γερμ. bizzan (> γερμ. beißen), αρχ. αγγλ. bitan (> αγγλ. bite) κ.ά. Όπως προκύπτει από την ετυμολογία, το ρ. σήμαινε αρχικώς «ξεχωρίζω κάτι για τον εαυτό μου, για να του αφιερώσω την αποκλειστική μου προσοχή», πράγμα που εξηγεί την αρχ. σμη. «φροντίζω, επιμελούμαι», καθώς και τη σμη. «χρησιμοποιοώ με μέτρο, με περισκεπή»].
φειδώ (η) {φειδούς | χωρ. πληθ.} η λελογισμένη χρήση αγαθού: *ξόδεψε χρήματα με ~ ΣΥΝ. οικονομία* ΑΝΤ. *σπατάλη*. [ETYM «ρχ < φειδομαι (βλ. λ.)].
φειδωλεομαι ρ. μετβ. αποθ. {φειδωλεύτηκα} (λόγ.) κάνω οικονομία σε (κάτι).
φειδωλός, -ή, -ό 1. αυτός που ξοδεύει ή κάνει κάτι με φειδώ, με μέτρο: ~ στη *διατροφή* | *στις δαπάνες* | *στις δηλώσεις του* (που αποφεύγει να κάνει δηλώσεις) 2. (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από φειδώ: ~ *διαχείριση* ΑΝΤ. φειδωλέυτος. — φειδωλιά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ταγγιούνης. [ETYM αρχ. < φειδώ + παραρ. επίθημα -ωλός, πβ. κ. άμαρ-ωλός].
φείς-κοντρόλ (το) {άκλ.} ελλην. *έλεγχος εμφάνισης*-ο φυσιογνωμι-κός και εμφανισιακός έλεγχος που γίνεται από υπαλλήλους νυχτερινών κέντρων στους πελάτες στην είσοδο του κέντρου, προκειμένου να τους επιτρέψουν την είσοδο. [ETYM < αγγλ. face control].
φελάχος (ο), φελάχα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αγρότης, χωρικός τής Αιγύπτου. [ETYM < τουρκ. fellah < араβ. fallāh «χωρικός»].
φελέκι (το) μόνο στη ΦΡ. (!-λαϊκ. αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνιας) **γαμό το φελέκι μου | σου** (υβριστ.) για τη δήλωση αγανάκτησης εκ μέρους του ομιλητή για κάτι που τον ενοχλεί ή τον θίγει (πβ. φρ. *γαμό το στανιό μου | σου*). [ETYM < τουρκ. felek «τύχη»].
φελί (το) {φελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κομμάτι, φέτα (ψωμιού, φρούτου, γλυκίσματος κ.ά.): του *κόψε ένα μεγάλο ~ βασιλόπιτα*. [ETYM < μεσν. *όφελλον* «σφραγίδιο» (με αποβολή του αρκτικού άτονου ό), υποκ. του **(ό)φέλλα* < λατ. offella «μπουκιά ψωμιού», υποκ. του offa «μαλακή σφραγοειδής μάζα (άρτου ή μελιού)», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].
φελιζόλ (το) {άκλ.} ελαφρό πλαστικό υλικό, που χρησιμοποιείται ως μονωτικό σε κιβώτια μεταφοράς εμβρυστου του υλικού (ηλεκτρικών μηχανημάτων κ.τ.ό.). [ETYM Εμπορική ονομασία προϊόντος].
φελλένιος, -ια, -ιο ο κατασκευασμένος από φελλό.
φελλόδρυς (η) [μτγν.] {φελλόδρυς-ος | -υες, -ύων} (λόγ.) η δρυς, από τον φλοιό της οποίας κατασκευάζεται ο φελλός.
φελλομόνανη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. μεγάλο τεμάχιο φελλού, το οποίο προσδένεται στα δίχτυα των ψαράδων.
φελλός (ο) 1. σπογγώδης Κατ αδιάβροχη ύλη, που λαμβάνεται από τον φλοιό δέντρων, κυρ. τής φελλόδρυς 2. (συνεκδ.) (α) κυλινδρικό κομμάτι από την παραπάνω ή και οποιαδήποτε άλλη ύλη, το οποίο χρησιμοποιείται ως βουλάκιω μπουκαλιού: *δεν μπορώ να βγάλω τον ~ από το μπουκάλι- γυράζομαι τριμποςόν* ΣΥΝ. πόμα (β) κομμάτι από την παραπάνω ύλη, που κρατά το δίχτυ ή το αγκίστρι σε ορισμένο ύψος πάνω από τον πυθμένα · 3. (οικ.-υβριστ.) ο ανόητος άν-

θρωπος· (γενικότη.) ο ανάξιος· ΦΡ. **Οι φελλοί πάντα επιπλέουν** οι ανάξιοι καταφέρνουν να αναδεικνύονται ή να επιβιώνουν. [ΕΤΥΜ. αρχ., αββ. ετύμου, πθ. μεσογ. δάνειο, αφού η φελλόδρυς ευδοκίμει στο γυρό και θερμό κλίμα της Μεσογείου. Κατ' άλλη άποψη, φελλός < *φελ-νός (με αρμοίωση) < *bhel-no- (με επίθημα -no-), που ανάγεται σε I.E. *bhel- «φλοιός, περικόρπιο» και συνδ. με ρωσ. bolona «περικόρπιο, εκβλάστημα», τσεχ. blána «δέρμα». Κατά την άποψη αυτή, ο αιολικός τ. (με -λλ- από αρμοίωση του -λν-) γενικεύθηκε σε ολόκληρη την Ελληνική].

φελλοτάπητας (ο) {φελλοταπήτων} τάπητας από χοντρό ύφασμα αλειμμένο με μείγμα από ρινίσματα φελλού, ο οποίος χρησιμοποιείται για την επίστρωση δαπέδων και τοίχων δωματίων.

φελλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φελλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. κατασκευασμένος από φελλό 2. αυτός που μοιάζει με φελλό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

φελλώτος, -η, -ό κατασκευασμένος από φελλό ή επενδεδυμένος με φελλό.

φελόνι (το) → φαιλόνιο

φελούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό ιστιοφόρο με ένα ή δύο ιστία σήμερα κυρ. το μικρό ιστιοφόρο που χρησιμοποιείται στον Νείλο. [ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν., < ιταλ. feluca < γαλλ. felouque < ισπ. falu(c)a, ίσως < αραβ. falúk, πληθ. tū fūlk < μτγν. *εφόλκιον* «φρυμολοκούμενο πλοίαριον» (< αρχ. *εφέλκω*). Κατ' άλλη άποψη, το ισπ. falu(c)a ανάγεται σε αραβ. falūwah «μικρό φορητό πλοίο», ενώ έχει υποθεθεί και η αναγωγή σε αρχ. σκανδ. holok].

φέλλα (η) {χωρ. πληθ.} βαμβακερό συνήθ. ύφασμα, που αποτελεί απομίμηση βελούδου. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. fella < αρχ. γάλλ. feulle, αγν. ετύμου].

φελπένιος, -ια, -ιο κατασκευασμένος από φέλλα. Επίσης **φελπεδέ- νιος**, -ια, -ιο.

φελώ ρ. → ωφελώ

φεμινισμός (ο) [1897] αντίληψη και κίνημα που επιδιώκει την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών και τη διεύρυνση του ρόλου της γυναίκας μέσα στην κοινωνία.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. feminism | γαλλ. féminisme < λατ. femina «γυναίκα, θήλυ»].

φεμινιστής (ο) ο οπαδός του φεμινισμού (βλ. λ.), πρόσωπο που αποδέχεται και εφαρμόζει τις αρχές του φεμινιστικού κινήματος.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. féministe < λατ. femina «γυναίκα, θήλυ»].

φεμινιστικός, -ή, -ό [1897] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τον φεμινισμό (βλ. λ.): ~ *έντυπο* | *μελέτη* | *οργάνωση* (β) **φεμινιστικό κίνημα** (ι) κίνημα που σχετίζεται με το κοινωνικοπολιτικό ρεύμα του φεμινισμού (ii) το σύνολο των φεμινιστικών οργανώσεων 2. αυτός που γίνεται με βάση τις αρχές του φεμινισμού: ~ *θεολογία* | *κοινωνιολογία* | (λογοτ.) *κριτική* | *σπουδές*. — φεμινιστικά επίρρ.

φεμινίστρια (η) {φεμινιστριών} 1. αυτή που αγωνίζεται ενεργά για τη χειραφέτηση της γυναίκας και την εξίσωση της με τον άνδρα σε όλους τους τομείς 2. αυτή που πιστεύει στις αρχές του φεμινισμού και τις εφαρμόζει.

φενάκη (η) {δύσchr. φενακών} 1. (λόγ.-σπάν.) η περούκα 2. (συνήθ. μτφ.) η απάτη, το ψέμα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *φέναξ*, -ακος «απατεώνας» (με παραγ. επίθημα -αξ, πβ. κ. *σύμφ-αξ*, *δμο-αξ*), αβββ. ετύμου, ίσως πρώτη μονοφθγγισμένη προφορά του τ. **φάιναξ* (μαρτυρείται μόνον ως κύρ. όν. *Φάιναξ*, πβ. κ. μκ. Pa-na-ki, ανθρωπωνύμιο σε δοτ. πτώση), που ανάγεται στο ρ. *φαινόμενα*].

φενακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {φενάκισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.-κακός,) εξαπατώ, ξεγελώ με παραπλανητικά μέσα: τους *φενακίζουν* με *ψεύτικες υποσχέσεις*, *μέχρι να κάνουν τη δουλειά τους* || η *ψευδής ή φενακισμένη συνείδηση που έχουν τα μέλη μιας ομάδας ή τάξης στις ταξικές κοινωνίες*. — φενακισμός (ο) [αρχ.].

φενγκ-σούι (το) (άκλ.) η τέχνη της διαρρυθμής χώρων με τέτοιον τρόπο, ώστε να επιτυγχάνεται αρμονία.

[ΕΤΥΜ. < κινεζ. fēng shui, fēng shui, κατά λέξη «άνεμος και νερό», είδος μαγείας στην Κίνα, με το οποίο θεωρούσαν ότι εναρμονίζεται η καθημερινή πρακτική με τις φυσικές δυνάμεις (το χρησιμοποιούσαν ακόμη και στον προσδιορισμό του κατάλληλου χώρου για τάφο η κατοικία)].

φενταγίν (οι) {άκλ.} 1. (παλαιότ.) τα μέλη θρησκευτικών ή πολιτικών ομάδων της Μ. Ανατολής με αντιστασιακή δράση 2. Αραβες καταδρομείς, μέλη ομάδας παραστρατιωτικών ή αντάρτων στη Μέση Ανατολή, οι οποίοι ενεργούν κυρίως κατά του Ισραήλ. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. fedayin | αγγλ. fedayeen, πληθ. του fedayee < διαλεκτ. αραβ. fida' (πληθ. fidā'iyyin) «αυτοθυσιαζόμενος, αυτός που θυσιάζει τη ζωή του (κυρ. για την πατρίδα του)»].

φεντεραλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η πολιτική θεωρία που υποστηρίζει την ομοσπονδίαση της πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης μιας χώρας. — φεντεραλιστής (ο), **φεντεραλίστρια** (η). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. federalism < federal < παλαιότ. foederal < λατ. foedus, -eris «σπονδή, συνθήκη»].

φέζη (η) {χωρ. πληθ.} η γέμιση της σελήνης· κυρ. στη Φρ. **στη γάση και στη φέζη** πολύ σπάνια, αραιά και πού: *συναντιόμαστε ~*. [ΕΤΥΜ. < *φέζω*, από το θ. του αορ. *έ-φεζ-α*].

φ έξ ι μ ο (το) → φέγγω

φεουδαλικός, -ή, -ό → φεουδαρχικός

φεουδαλισμός (ο) → φεουδαρχισμός

φεουδάρχης (ο) [1880] {φεουδάρχων} ΙΣΤ. ο ιδιοκτήτης φέουδου ΣΥΝ τιμαριούχος, άρχοντας, τσιφλικάς. [ΕΤΥΜ. < *φέουδο* + *-άρχης* < *άρχω*].

φεουδαρχία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. το πολιτικό και κοινωνικό

σύστημα, το οποίο στηριζόταν στον θεσμό του φέουδου (βλ. λ.) και αντικατέστησε το σύστημα της δουλείας ΣΥΝ. τιμαριωτισμός. Επίσης φεουδαρχισμός κ. **φεουδαλισμός** (ο) [1891]. — **φεουδαρχικός**, -ή, -ό κ. φεουδαλικός [1889].

φέουδο (το) [1782] 1. ΙΣΤ. (στον δυτικοευρωπαϊκό Μεσαίωνα) το τμήμα γης που παραχωρούσε ο κυρίαρχος ηγεμόνας σε υποτελείς του ευγενείς με αντάλλαγμα την αφοσίωση και την υποταγή τους προς το πρόσωπο του, καθώς και την προσφορά των στρατιωτικών υπηρεσιών τους ΣΥΝ. τιμάριο, τσιφλικά 2. (μτφ.-κακός.) ο χώρος στον οποίο έχει κανείς κατ' αυθαίρετο τρόπο απόλυτη εξουσία: ο *κρατικός μηχανισμός δεν είναι ~ του εκάστοτε κυβερνώντος* ΣΥΝ. τσιφλικά. [ΕΤΥΜ. < βεν. feudo < μεσν. λατ. feudum | feodum < δημόδ. λατ. fevum «στοιμίο - περιουσία», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. fihu (> γερμ. Vieh «ζώα, κτήνη»), αρχ. αγγλ. feoh, γοτθ. faihu κ.ά.].

φερέγγυος, -α, -ο 1. ΟΙΚΟΝ. αυτός που παρέχει εγγυήσεις για την τήρηση των οικονομικών του υποχρεώσεων. ~ *οφειλέτης* | *τράπεζα* ANΤ. αφερέγγυος 2. αυτός που εμπνέει εμπιστοσύνη: ~ *συνεργάτης* | *προτάσεις* ΣΥΝ. αξιόπιστος ANΤ. αναξιόπιστος. — **φερεγγυότητα** (η) [1894]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπιστος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *φέρω* + *εγγύη* (βλ. λ. *εγγύωμα*)].

φέρ' ειπείν (για να εισαγάγουμε στον λόγο ή στη συζήτηση ένα παράδειγμα) παραδείγματος χάριν, για παράδειγμα, λόγου χάριν: *πολλοί άνθρωποι πλούτισαν χωρίς να δουλέψουν καθόλου* -ο *αδελφός του Λούη* ~, *μόνο τα βρήκε τόσα λεφτά*; [ΕΤΥΜ. < αρχ. *φέρ'ειπείν* < *φέρω* + *ειπείν*, απρφ. αορ. β' του *λέγω*].

Φερεκυδής (ο) {-η κ. -ου} 1. αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (6ος αι. π.Χ.) 2. αρχαίος Έλληνας ιστορικός (5ος αι. π.Χ.). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σμκ. «αυτός που έχει εξουσιαστική δύναμη, πολεμική φήμη», < *Φέρε* - (< *φέρω*) + *-κύδης* < *κύδος*. Η πανάρχαια λ. *κύδος* δηλώνει αρχαίως την εξουσιαστική ισχύ των θεών και συνδ. πθ. με αρχ. *σθαβ*. *ευδο* «θαύμα», αναγόμενη σε **kū-d-*, μηδενισμ. *βαθμ*. του θ. **keF-*, για το οποίο βλ. το ομόρριζο *ά-κού-ω* (διαλεκτ. *ά-κεύ-ω*)].

φερέλιτις, -ικ, -ι [1897] {φερέλιτ-ιδος, -ι(ν) | -ιδών} αυτός που δημιουργεί ικανοποιημένες προσδοκίες σχετικά με το μέλλον και την εξέλιξη του: ~ *νέος* | *πρωτοβουλία*. [ΕΤΥΜ. < *φέρω* + *ελπίς*, -ίδος, πβ. κ. *ευ-ελπίς*].

φερέλιτις - **ευέλπις** - **άπελις**. Και τα τρία επίθετα είναι σύνθετα της λ. *ελπίς* (*ελπίδα*). Το *ευέλπις* είναι αρχαίο, τα *φερέλιτις* και *άπελις* νεότεροι λόγιοι σχηματισμοί. Το *ευέλπις* δηλώνει «αυτόν που γεννά ελπίδες, που μπορείς να στηρηγείς επάνω του, που υποσχετεί πολλά». Ανάλογες προσδοκίες δημιουργεί και το συνώνυμο *φερέλιτις*, το οποίο από τη σύνθεση του (*φέρω* + *ελπίς*) είναι περισσότερο διαφανές ετυμολογικά και σημασιολογικά. Το *άπελις* λειτουργεί ως σημασιολογικό αντίθετο των δύο άλλων δηλώνει «αυτόν που δεν γεννά ελπίδες, που δεν επιτρέπει προσδοκίες για κάτι καλό».

Μορφολογικά (στην κλίση τους) και τα τρία επίθετα παρουσιάζουν δυσκολίες. Κλίνονται: *του* | *της ευελπίδος* | *φερέλιτιδος* | *άπέλιδος*, *τον* | *την ευελπί(ν)* | *φερέλι(ν)* | *άπελι(ν)*, *οι* | *τους* | *τις ευελπίδες* | *φερέλιτιδες* | *άπέλιδες*, *των ευελπίδων* | *φερέλιτων* | *άπέλιτων* (αλλά *των ευελπίδων*, πβ. *Σχολή Ευελπίδων*, ως ουσ.).

φερέοικος, -η, -ο (λόγ.) 1. (για ζώα) αυτός που κουβαλά μαζί του την κατοικία του (π.χ. το σαλιγκάρι, η χελώνα) 2. (μτφ. για άνθρωπο) αυτός που είναι διαρκώς περιπλανώμενος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *φέρω* + *οίκος*].

φερέσχυο (το) (παλαιότ.) τηλεφωνικό κύκλωμα που βοηθά να λειτουργούν 2-11 διαφορετικοί τηλεφωνικοί αριθμοί στο ίδιο ζεύγος αγωγών αλλά σε διαφορετικές συχνότητες.

φερετζές (ο) {φερετζέδες} καλύπτρα του προσώπου των μουσουλμάνων γυναικών ΦΡ. (παροιμ.) **όλα τα 'χει η Μαριωρή, ο φερετζές της λείπει** για ανθρώπους που ασχολούνται με επουσιώδη πράγματα, ενώ στερούνται βασικότερα. [ΕΤΥΜ. μεσν. < οθωμ. τουρκ. *ferace*, πθ. αντιδάν., < μεσν. *φορεσία*].

φέρετρο (το) {φερέτρ-ου | -ων} η ξύλινη κάσα μέσα στην οποία τοποθετείται ο νεκρός, για να μεταφερθεί στο νεκροταφείο και στη συνέχεια να ταφεί.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *φέρετρον* (ήδη αρχ. ο συγκεκομ. τ. *φέρτρον*) < αρχ. *φέρω* + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *θήρε-τρον*. Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρι. bhari-itra].

φερετροποιείο (το) [1894] το εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται φέρετρα.

φερετροποιός (ο) [1886] ο τεχνίτης που κατασκευάζει φέρετρα.

φερέφωνο (το) [1897] {φερεφών-ου | -ων} το πρόσωπο που εκφράζει τις απόψεις άλλου, που μιλά και δρα σύμφωνα με τις επιθυμίες άλλου: ο *ανίσχυρος βασιλιάς στην Αίγυπτο ήταν ~ του ιερατοῦ*. [ΕΤΥΜ. < *φέρω* + *-φωνο* < *φωνή*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. porte-parole].

φεριμπότ κ. **φέρι-μποτ** (το) (παλαιότ. ορθ. *φέρρου-μποτ*) {άκλ.} ελλην. *οχηματογωγό (πλοίο)*: πλοίο ειδικά κατασκευασμένο, για να μεταφέρει επιβάτες και τροχοφόρα οχήματα, συνήθ. σε μικρές αποστάσεις. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. ferry-boat < ferry «πορθμείο» + boat «βάρκα, πλοίαριο»].

φεριμάν (το) → φιριμάν

φερμάρω ρ. μετβ. {φερμάρω-α κ. -ισα} (λαϊκ.) 1. παρακολούθη με προσοχή, προσηλώνω το βλέμμα μου σε (κάποιον/κάτι): τη *φερμάριζε* που *περπατούσε σεινάμενη-κουνάμενη* 2. (για κυνηγετικό σκυλί)

οσμίζομαι τον αέρα, για να εντοπίσω χτυπημένο θήραμα 3. (προστ. **φέρμα!**) παράγγελμα σε οδηγό οχήματος, ώστε να σταματήσω αμέσως ΣΥΝ. στοπ, αλτ. — φερμάρισμα (το).

[ETYM. < ιταλ. fermare «σταματάω, συγκρατώ» < λατ. firmare «στερεώνω, σταθεροποιώ» < firmus «στερεός, ισχυρός»].

φέρμελη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ. -παλαιότ.} γιλέκο χρυσοποίκιλο ή κεντημένο με μεταξωτή κλωστή, που φοριέται μ' τη φουστανέλα. [ETYM. < αλβ. fermelë].

φέρμιο (το) {φερμιού} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο, που πρωτοεπισημάνθηκε κατά την πρώτη δοκιμή της βόμβας υδρογόνου στον Ν. Ειρηνικό (Νοέμβριος 1952) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ). [ETYM. < νεολατ. fermium, που έλαβε το όνομα από προς τιμήν του Ιταλοαμερικανού φυσικού E. Fermi (1901-1954)].

φερμουάρ (το) {άκλ.} μηχανισμός για το κλείσιμο και το άνοιγμα ενδύματος, αντικειμένου κ.λπ., το οποίο αποτελείται από δύο ταινίες με μεταλλικά ή πλαστικά δόντια και από έναν δρομέα, ο οποίος σύρεται πάνω στις ταινίες αυτές και εμπλέκει ή απεμπλέκει -ανάλογα με τη φορά του- τα δόντια έτσι, ώστε να κλείνει ή να ανοίγει αντίστοιχα το αντικείμενο: ~ *φορέματος* | *παντελονιού* | *τσάντας* | *βαλίτσας* || *ανοίγω* | *κλείνω* το ~ || *μαύρο* | *άσπρο* | *κόκκινο* ~ ΦΡ. (μτφ.) *βάζω* (σε *κάποιον*) *φερμουάρ* κάνω (κάποιον) να πάνει να μιλάει. [ETYM. < γαλλ. fermoir < p. fermer «κλείνω - σταματώ» < λατ. firmare (βλ. κ. φερμάρισμα)].

φερμουίτ (το) {άκλ.} καθένα από τα τακάκια των δισκόφρενων. [ETYM. Αβεβ. ετύμω, ίσως συνδ. με γαλλ. ferme «στερεός, σφιχτός» και huité «οκτώ»].

φερνή (η) (αρχαιοπρ.) η προίκια (πβ. *πολύφερνη νύφη*). [ETYM. αρχ. < *bher-nā < ΙΕ. *bher- «φέρω» (βλ. λ. *φέρω*), πβ. αρμ. bem «φορτίο, βάρος», αλβ. bapë «φορτίο» κ.ά. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «αυτό που μεταφέρεται, προκειμένου να προσφερθεί ως δώρο», ενώ απαντά συχνά και η σημ. «καλάθι». Πολύ νορμίσ στα αρχ. κείμενα η λ. φερνή υποχώρησε προ του συνωνύμου *προίξ* (βλ. λ.).

φέρνω ρ. (μετβ. κ. αμετβ. {έφερα, φερμένος} ♦ {μετβ.} 1. παίρνω κάτι από εκεί όπου βρίσκεται και το μετακινώ εκεί όπου πηγαίνω ή εκεί όπου βρίσκομαι: *θα έλθω στο γραφείο να σου φέρω την απόδειξη* || *φέρε μου μια καρέκλα να καθίσω* || *τι δώρο θα μου φέρεις από τη Γενεύη;* ΣΥΝ. (λόγ.) *κοιμίζω* 2. ενεργώ ώστε να μεταφερθεί κάτι από ένα μέρος σε ένα άλλο: ο *δημάρχος έφερε νερό από το βουνό, για να υδρεύει τη πόλη* || ~ *κάρβουνο απ' την Αγγλία* (εισάγω) || *όλα τα μοντέλα του τα φέρνει κατευθείαν από το Παρίσι* || ο *υπουργός προτίθεται να φέρει το σχετικό νομοσχέδιο στη Βουλή* || *θα φέρω το θέμα σου προς συζήτηση την άλλη εβδομάδα* || ο *καινούργιος δάσκαλος έφερε νέες μεθόδους διδασκαλίας στο σχολείο μας* (εισήγαγε) || (μτφ.) *τα λεφτά δεν φέρουν την ευτυχία* ΣΥΝ. εισάγω ■ ΦΡ. (α) *φέρνω (πάντα) τον κατακλισμό* βλέπω τα πράγματα πολύ απαισιόδοξα: *μη τον ακούς φέρνει πάντα τον κατακλισμό!* (β) ο *λόγος* | η *κουβέντα* *το φέρνει* για κάτι που λέγεται και περιεμπιπτότως, στην πορεία της συζήτησης: *μια και το έφερε η κουβέντα, εσύ πού θα πας για διακοπές;* (για και μιλούσαμε για διακοπές) (γ) (παροιμ.) *όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος* (όλος) σε μια στιγμή μπορούν να συμβούν οι πιο απροσδόκητες εξελίξεις, να ανατραπούν τα πάντα 3. οδηγώ (κάποιον): *πού φέρνει αυτό το μονοπάτι;* || *μας έφερε στην πόλη από τον συντομότερο δρόμο* || ~ την *κατάσταση* σε *αδιέξοδο* || (μτφ.) *μέφερε στο σημείο να τον χτυπήσω* || *αυτό το παιδί με φέρνει σε απόγνωση* || (μτφ.) ~ *κάποιον στα λογικά του* | στο *φιλότιμο* (βλ. λ. *φιλότιμο*) ΦΡ. (α) *φέρνω (κατ'ή στο φως* | *στο προσκήνιο* αποκαλύπτω, κάνω γνωστό: *είναι αυτός που έφερε στο φως το χρηματιστηριακό σκάνδαλο* || «οι εξελίξεις αυτές φέρνουν στο προσκήνιο έντονους προβληματισμούς για το μέλλον του οργανισμού» (εφημ.) (β) *φέρνω στον κόσμο* (για γυναίκες) γεννώ: η *γνώσται ηθοποιός έφερε στον κόσμο γιες τη νύχτα ένα υγιέστατο κοριτσάκι* ΣΥΝ. *τίκτω* (γ) *φέρνω (κάποιον) σε επαφή* με (κάποιον) *(κάτι)* μεσολαβώ, για να επικοινωνήσει (να γ'ορίσει, να συνεργαστεί κ.λπ.) κάποιος με άλλον ή να γνωρίσει κάτι: *θα σας φέρω σε επαφή με τον διευθυντή, να του εκθέσετε ο ίδιος το πρόβλημα* || «η *ύπαρξη τέτοιων κόμβων στο Διαδίκτυο φέρνει σε επαφή πολλούς ξένους με τις ελληνικές θέσεις*» (εφημ.) (δ) *φέρνω (κάποιον) στο αμην* εξαντλώ τελείως την υπομονή (κάποιου), φτάνω (κάποιον) στο απροχώρητο (ε) (οικ.) *σούτρα-φέρτα* (τα) βλ.λ. (στ) *φέρνω βόλτα* (ι) στρέφω (κάτι) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, τυλίγω: ~ *το σχοινί!* ΣΥΝ. *γυρίζω* (ii) (μτφ.) ψάχνω μεθοδικά, ανασκαλεύω: *έφερε βόλτα όλο το σπίτι, για να βρει το δαχτυλίδι που έχασε-* (οικ.) (ζ) *φέρνω μια βόλτα* | *έναν γύρο* κάνω μια στροφή χορεύοντας (η) *τα φέρνω βόλτα* τα καταφέρνω, τα βολέω: *με έναν μόνο μιστό τα φέρνουμε δύσκολα βόλτα: πρέπει να δουλέγω κι εγώ* (θ) *τα φέρνω* (-Heilpp.) βρίσκομαι σε συγκεκριμένη οικονομική κατάσταση: ~ *δύσκολα* | *τσούμα-τσούμα* (ι) *το* | *τα φέρνω από 'δώ, το* | *τα φέρνω από 'κει* *δοκιμάζω* κάθε δυνατή λύση, προσπαθώ με διάφορους τρόπους: *τα φέρνω από 'δώ, τα φέρνω από 'κει* να *βρω έναν τρόπο να τον βοηθήσω, αλλά είναι δύσκολα τα πράγματα* || *το 'φέρε από 'δώ, το 'φέρε από 'κει, στο τέλος με κατάφερε* (ια) *τη φέρνω* (σε *κάποιον*) κοροιδεύω, εξαιπάζω, κατορθώνω να επιβάλω (κάτι με *κάποιον*) με *πονηρία*: *είναι ταμπόνηςρος, μην τον αφήσεις να σου τη φέρει!* (ιβ) *φέρνω (κάποιον) με τα* | *στα νερά μου* βλ. λ. *νερό* (γ) *φέρνω σε δύσκολη θέση* (κάποιον) κάνω (κάποιον) να αισθανθεί άσχημα, αμήχανα με τα λεγόμενα ή τις πράξεις μου (ιδ) *φέρνω τα πάνω κάτω* ανατρέπω μια κατάσταση (συνήθ. για αρνητική με-

ταβολή): η *είδηση της συγγώνευσης των δύο κολοσσών έφερε τα πάνω κάτω στο χρηματιστήριο* (ιε) *φέρνω (κάτι) σε λογαριασμό* βλ. λ. *λογαριασμός* (ιστ) *φέρνω σε πέρας* φέρω εις πέρας, βλ. λ. *πέρας* (ιζ) *φέρνω στον νου μου* ανακαλώ στη μνήμη μου, θυμάμαι: *έφερε στον νου της τις μαύρες μέρες της Κατοχής* (τη) *φέρνω (κάποιον) ως τον λαμό* βλ. λ. *λαμός* 4. κάνω (κάποιον) να έρθει σε συγκεκριμένη θέση, κατάσταση: *τον έφερε αντιμετώπι με τον ανταγωνιστή του* || *με έφερε πρόσωπο με πρόσωπο με τη δυστυχία αυτών των ανθρώπων* · 5. κάνω ή βοηθώ (κάποιον) να έλθει | να πάει κάπου: *μας έφερε ο Σωτήρης με το αυτοκίνητο του* || *φέρε τον φίλο σου να τον γνωρίσουμε!* || *πόσους μάρτυρες θα φέρει στη δίκη;* 6. καλώ: *φέρε αμέσως έναν γιατρό!* || *πρέπει να φέρουμε τον υδραυλικό, να μας φτειάζει τη βρύση* (μτφ.) 7. γίνομαι αιτία να εκδηλωθεί ή να συμβεί (κάτι): η *εμφάνιση του μου φέρνει αγδία* || ο *καπνός της έφερε βήχα* || *το πολύ φαγητό φέρνει νύστα* || *τι αποτέλεσμα έφεραν οι προσπάθειες του;* || η *ανάμνηση αυτή μου έφερε δάκρυα στα μάτια* || *ποια ήταν τα γεγονότα που έφεραν τον πόλεμο;* || η *παρουσία του μου φέρνει τύχη* | *ατυχία* ΣΥΝ. *προκαλώ, προσέξω, επιφέρω* 8. αφήνω ως κέρδος, δίνω: η *δοσιολη* *φέρνει* τον φέρνει *πολλά λεφτά* ΣΥΝ. *αποφέρω* 9. εκφράζω: *φέρνει συνεχώς αντιρρήσεις-* ΦΡ. (α) *φέρνω* (ως) *παράδειγμα* αναφέρω ως παράδειγμα: ~ την *κατάσταση* στη *γειτονική χώρα, για να δείξω πού οδηγούν τα μειονοτικά προβλήματα* (β) *φέρνω* (ως) *δικαιολογία* χρησιμοποιώ ως δικαιολογία: ~ την *αρρώστια* *τού πατέρα του, για να μην έλθει μαζί μας* || *τι δικαιολογία έφερε αυτή τη φορά;* ΣΥΝ. *προβάλλω* 10. κρατώ επάνω μου, υψίσταμαι το βάρος (αντικειμένου): *ορθότ. φέρω* (βλ.λ.) 11. έχω επάνω μου' ορθότ. *φέρω* (βλ.λ.) ♦ {αμετβ.} 12. μοιάζω, πλησιάζω στην εμφάνιση: *στο πρόσωπο φέρνει στη μητέρα του* || *τα μαλλιά της φέρνουν προς το ζανθό* 13. (το μεσοπλάθ. *φέρνομαι*) *φέρομαι* (βλ. λ. *φέρω*), συμπεριφέρομαι (πβ. λ. *φέρω*). ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM. μεσν. < αρχ. φέρω (βλ. λ.)].

-φέρνω β' συνθετικό ρημάτων που δηλώνουν ότι κάτι μοιάζει, θυμίζει (κυρ. στη συμπεριφορά ή την εμφάνιση) κάποιον/κάτι: *άντρο-φέρ-νω, αμερικανο-φέρνω, χαζό-φέρνω*. Φερόδες (Νήσοι) (οι) συστάδα νησιών του ΒΑ. Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ της Ισλανδίας και της Αγγλίας, η οποία ανήκει στη Δανία. [ETYM. < αγγλ. Faeroes (οπτικό δάνειο) < δαν. Föroyar «νήσοι των προβάτων» < fōr «πρόβατο» + oyar «νήσους»].

φέρου-μπωτ (το) → φερμπότ **φέρσιμο** (το) {φερσιμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) ο τρόπος με τον οποίο φέρεται κανείς: *δεν μου αρέσει το ~ σου* || *τι φερσίματα είναι αυτά;* || *αχαρκτηρίστο* | *άσχημο* | *σκληρό* ~ ΣΥΝ. συμπεριφορά, τρόπος. — (υποκ.) φερσιματάκι (το).

[ETYM. < μεσν. *φέρσιμον* < *φέρω* + *παράγ.* επίθημα -*σιμό*, πβ. κ. *ψή-σι-μό*].

φερτός, -ή, -ό 1. αυτός που εισάγεται από ξένη χώρα: ~ *προϊόντα* 2. αυτός που έχει μεταφερθεί από ένα μέρος σε άλλο: ~ *ύλες* | *υλικά*. [ETYM. < *φέρω*].

φερφορέε επιθ. {άκλ.} αυτός που έχει κατασκευαστεί από σφυρηλατημένο σίδηρο (κυρ. σιδηροτεχνίες): ~ *έπιπλα για βεράντες*. [ETYM. < γαλλ. fer forgé «σφυρηλατημένος σίδηρος»].

φέρω ρ. (μετβ. {έφερα, φέρ-θηκα, -μενος} (λόγ.) 1. κρατώ επάνω μου, υψίσταμαι το βάρος (αντικειμένου): *στο κέντρο του ναού τέσσερις μεγάλες κολώνες φέρουν το βάρος της οροφής* || (μτφ.) *ποιος θα φέρει την ευθύνη γι' αυτό;* (ποιος θα κατηγορηθεί γι' αυτό;) ΣΥΝ. *βαστάζω, υποβαστάζω, αίρω* ANT. *ρίχνω, πετώ* ΦΡ. (μτφ.) *φέρω (κάτι) βαρέως* βλ. λ. *βαρέως* 2. έχω επάνω μου (μόνιμα ή προσωρινά): *ορισμένα ζώα φέρουν μάρσιππο* || *το σώμα του έφερε ίχνη χτυπήματος* || *έφερε πολλά χρήματα μαζί του, όταν τον επιτέθηκαν;* || *η αμόνη* *δουλεύει στο αυτόφορο* όσοι *συλλαμβάνονται να φέρουν όπλο* (να σπλοφορούν) || (μτφ.) *φέρει το όνομα του παππού του* (ονομάζεται όπως ο παππούς του) || *φέρει τη σημάδια της κακοποίησης στο σώμα του* || *το προϊόν έφερε την ένδειξη «εύθραστο»* 3. (ειδικότ.) έχω επάνω μου γραμμένο ή ζωγραφισμένο: *το έγγραφο αυτό φέρει την υπογραφή του* || *το αγγείο φέρει γεωμετρικές παραστάσεις* · 4. οδηγώ σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα: ~ σε *γνώση* | εις *γνώσιν* *κάποιον* (καθιστώ κάτι γ'νώστο σε κάποιον) || ~ (κάποιον) *σε θεογνωσία* (τιμωρώ, συντείζω) || ~ επί το αυτό (συγκεντρώνω, συναθροίζω): ΦΡ. (α) *φέρω εις πέρας* (βλ. λ. *πέρας*) (β) *άγομαι* *και φέρομαι* (βλ.λ.) (γ) *φερ' επείν* (βλ.λ.) 5. (μεσοπλάθ. φέρομαι) (α) ενεργώ με συγκεκριμένο τρόπο στις σχέσεις μου με κάποιον/κάποιους, στις επαφές μου με ανθρώπους: *πώς φέρεσαι έτσι στον πατέρα σου;* || *μάθε να φέρεσαι!* || *μου φερτά καλά* | *άνογα* | *άδικα* | *σκληρά* | *με σεβασμό* | *με το γάντι* (με λεπτότητα) || ~ με *αυθάδεια* | *με αξιοπρέπεια* | *με σύνεση* ΣΥΝ. συμπεριφέρομαι (β) (κυρ. στον δημοσιογραφικό λόγο) θεωρούμαι, επικρατεί για μένα η φήμη, η αντίληψη ή η υποψία: *φέρεται δυσμενής με τις επιλογές του αρχηγού του* || *καταζητείται ο φερόμενος ως δράστης του εγκλήματος* || *φέρεται να επιθυμεί τη διάσπαση* (βλ. κ. λ. *φέρνω*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβλέσκω*. [ETYM. αρχ. (ήδη μκ. pe-re = *φέρω*) < ΙΕ. *bher- «φέρω», πβ. *συνεσκρ.* bhārami, λατ. fero, αρμ. berem, αλβ. bie, αρχ. σλαβ. berę «παίρνω, συγκεντρώνω», αγγλ. bear «φέρω», γερμ. ge-bären «γεννάω» κ.ά. Ομόρρ. *φερ-νή, φέρε-τρο(ν)*, *φορ-ά, φορ-ος, φορ-ώ, πιθ. κ. φορ-έτρα, φάμ-ακο(ν)* (βλ.λ.) κ.ά. Η λ. απαντά ως α' συνθ. με τη μορφή *φέρε-* (λ.χ. *φερέ-οι-κος*). ο μεσν. τ. *φέρνω* έχει σχηματιστεί από τον αόρ. *έφερα* *κατά το σχήμα σέρνω - έσυρα, δέρνω - έδειρα* κ.ά.]. **φέρων**, -ούσα, -ον {φέρ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντά | -οντες (ουδ.)

-φέρνω β" συνθετικό				
αγριο-φέρνω ρ.	ναϊδουρο-φέρνω ρ.	κουτο-φέρνω ρ.	σοβαρο-φέρνω ρ.	ψευτο-φέρνω ρ.
αριστερο-φέρνω ρ.	νεροντο-φέρνω ρ.	ξενο-φέρνω ρ.	τρελο-φέρνω ρ.	ψηλο-φέρνω ρ.
βαλκο-φέρνω ρ.	κοντο-φέρνω ρ.	πικρο-φέρνω ρ.	φυτο-φέρνω ρ.	

-οντά), -όντων (θηλ. -ουσόν)) (λόγ.) αυτός που φέρει, μεταφέρει κάτι (ειδικότερ.) για κάθε στοιχείο οικοδομήματος που δέχεται φορτίο: ο φέρων σκελετός του κτηρίου || τα τείχια είναι φέρωνα στοιχεία. [ETYM. Μτγ. ενεστ. του αρχ. φέρω. Ως οικοδομ. όρ. η λ. αποτελεί απόδ. του αγγλ. carrier].

φερώνυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει το αντίστοιχο όνομα: του Αγίου Γεωργίου εκκλησιαστήκαμε στον - ναό της πόλης. ΣΧΟΛΙΟ λ. όνομα. [ETYM. μτγν. < φέρω + -ώνυμος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. όνομα, αιολ. τ. της λ. όνομα].

φέσι (το) {φες-ιού | -ιών} 1. κάλυμμα της κεφαλής σε κωνικό σχήμα με επίπεδη κορυφή, από μάλλινο ύφασμα ή τόσσα συνήθ. κόκκινου χρώματος, με ή χωρίς φούντα, το οποίο αποτελούσε παλαιότερ. τμήμα της ανδρικής ενδυμασίας των λαών της Ανατολής: στην Τουρκία το ~ καταργήθηκε με νόμο το 19252. το κάλυμμα της κεφαλής των Ελλήνων ευζώνων · 3. (λαϊκ.) ανεξόφλητο χρέος: μας έχει ταράξει στα ~ ΦΡ. **βάζω | φορό φέσι (σε κάποιον)** δεν εξοφλώ το χρέος που έχω (σε κάποιον) (βλ. κ. λ. **βάζω**) 4. (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) γλείφις μεθυμένους: γάθε τον **πάρι γίναμε** ~ ΣΥΝ. σκίπα, τύφλα, πίτα. — (υποκ.) φεσάκι (το) (σημ. 1-3), (μεγεθ.) φέσα κ. φεσάρα (η) (σημ. 1-3). [ETYM. < τουρκ. fes < Fez, πόλη του Β. Μαρόκου].

φεστιβάλ (το) {άκλ.} 1. σειρά καλλιτεχνικών εκδηλώσεων που οργανώνονται περιοδικά, συνήθ. στον ίδιο χώρο και κατά την ίδια χρονική περίοδο, έχουν πανηγυρικό και συχνά διαγωνιστικό χαρακτήρα: ~ τραγουδιού | χορού | κινηματογράφου || ~ των Αθηνών | τωνΚανονίων της Βενετίας | τραγουδιού της Γιουροβίζιον || ~ Μπρέβεν | Μπαχ 2. σειρά καλλιτεχνικών και άλλων εκδηλώσεων, που οργανώνονται από κομματική νεολαία. — φεστιβαλικός, -ή, -ό. [ETYM < γαλλ. festival < μεσν. λατ. festivālis (dies) «εορταστική (ημέρα)» < λατ. festivus «εορτήσιμος» < festus «εορταστικός»].

φεστόνι (το) {φροστον-ιού | -ιών} 1. οδοντωτό κέντημα με στρογγυλές ή μυτερές απολήξεις, που φτειάχεται συνήθ. στο άκρο υφάσματος ή ενδυμασίας 2. ΑΡΧ.Π. γλυπτός διάκοσμος σε σχήμα γιρλάντας, καρπών ή ανθέων. [ETYM. Μεταφορά του ιταλ. festone < festa «γιορτή» (βλ. κ. φέιστα)].

φεσώνω ρ. μετβ. {φέσω-σα, -μένος} (εκφραστ.) δεν πληρώνω χρέος που έχω, **βάζω** (σε κάποιον) φέσι: **φέσασε τους φίλους του**.

φέτα (η) {φετόν} 1. λεπτό και πλατύ κομμάτι, συνήθ. φαγόσπιμο είδους: **μια ~ γουμί | καρπούζι | μερικές φέτες πορτοκάλι | μανταρίνι || κόβω το πεπόνι | το ζαμπόν σε φέτες** 2. καθένα από τα λεπτά και πλατιά τμήματα του σώματος ενός καλοριφέρ · 3. (χωρ. πληθ.) σκληρό ή μαλακό λευκό τυρί με άλιμνη, πιπεράτη ή υπόξινη γεύση, που παρασκευάζεται από γάλα κατσίκας ή προβάτων και διατηρείται μέσα στην άλιμη: **βαρελήσια | ελληνική | αγνή | μαλακή | σκληρή** ~. — (υποκ.) φετίτσα κ. **φετούλα** (η) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. τυρί. [ETYM. < ιταλ. fetta < *offetta, υποκ. του λατ. offa «βλωμός, μπουκιά», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

φετινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με αυτή τη χρονιά, το τρέχον έτος: ~ **μόδα | τάση | σοδειά | χειμώνας | καλοκαίρι | καιρός** ΣΥΝ. (λόγ.) εφετινός ΑΝΤ. περσιτικός.

φετιχ (το) {άκλ.} 1. (σε πρωτόγονους λαούς) άνηχο αντικείμενο στο οποίο αποδίδονται υπερφυσικές ιδιότητες 2. (μτφ.) οποιοδήποτε αντικείμενο έχει για κάποιον πολύ μεγάλη σημασία, ώστε να είναι προσκολλημένος σε αυτό: **για έναν μανιώδη βιβλιόφιλο το βιβλίο είναι ~ · 3. ΨΥΧΟΛ.** οποιοδήποτε αντικείμενο ή μέλος σώματος προκαλεί σε κάποιον γενετήσια διέγερση: **οι νηλιές κόκκινες μπότες είναι το ~ του**. — φετιχικός, -ή, -ό. [ETYM < γαλλ. fétiche (με εσφαλμ. ανάγνωση) < πορτ. feitiço «μαγεία, γοητεία» < λατ. facticius «τεχνητός» < ρ. factio «κατασκευάζω, εργάζομαι», θιαμιστ. του facio «κάνω, ποιώ»].

φετιχιμός (ο) [1882] 1. η λατρεία των φετιχ (βλ. λ.) από πρωτόγονους λαούς 2. (μτφ.) ο υπερβολικός σεβασμός, η τυφή αφοσίωση σε κάτι 3. ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. σεξουαλική απόκλιση κατά την οποία επέρχεται γενετήσια διέγερση με την απλή θέα ή το άγγιγμα συγκεκριμένου, φυσιολογικά μη ερωτικού, αντικειμένου ή μέλους του σώματος. — φε-τιχιστής (ο), φετιχίστρια (η), φετιχιστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. fétichisme (βλ. κ. φετιχ)].

φετιχολατρία (η) η λατρεία των φετιχ (βλ. λ.) ΣΥΝ. φετιχισμός. — φετιχολάτρης (ο).

φέτος επίρρ. → εφέτος

φετούλα (η) → φέτα

φετράς (ο) {φετράδες} (λαϊκ.) 1. επίσημη γνωμοδότηση ή ερμηνεία που δίνεται από τον μωρφή ή τον μιάμη για νομικό, θρησκευτικό κ.λπ. ζήτημα του ιερού μυστουαλικού Δικαίου 2. (μτφ.-μειοτ.) το διάταγμα, η διαταγή: **ο λαός δεν κυβερνάται με φετράδες** [ETYM < όγμιμο μεσν. **φείτράς** < τουρκ. fetva].

φεν επιφών. (αρχαιοπρ.) εκφράζει απελπισία, οδύνη ή αγανάκτηση: **είμθα, φεν, υποχρεωμένοι να πληρώσουμε βαρύ φόρο** ΣΥΝ. αλίμονο. [ETYM. < αρχ. φεν, ηχομηχτ. επιφώνημα, όπως συμβαίνει και με τα λατ. **fi, γαλλ. fi, γερμ. rufi, αγγλ. laugh** κ. ά.].

φεύγο (το) {άκλ.} παιγνίδι στο τάβλι.

φενάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η βιαστική φυγή ΣΥΝ. φευγιό. [ETYM < φεύγω + παραγ. επίθημα -άλα, πβ. κ. **τρέχω - τρεχάλα**].

φενυάλιος, -α, -ο [1889] 1. αυτός που διαρκεί πολύ λίγο, που έρχεται και φεύγει γρήγορα: ~ **πόνος | εντυγία** ΣΥΝ. στιγμιαίος, παροδικός, εφήμερος ΑΝΤ. διαρκής, συνεχής, μόνιμος 2. αυτός που μόλις γίνεται αντιληπτός, ο αμυδρά αισθητός: ~ **χαμόγελο | ματιά**. — φενυάλιος επίρρ. [ETYM. < φεύγω + παραγ. επίθημα -άλιος, πβ. κ. **πεν-άλιος, ψορ-άλιος**].

<φρευαγίτιω ρ. μετβ. {φρευγάτισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) φυγαδεύω. — φρευγάτισμα (το).

φευγάτος, -η, -ο 1. (καθημ.) αυτός που έχει φύγει ή απουσιάζει: **όταν φτάσαμε, εκείνος ήταν ήδη ~ 2.** αυτός που έχει περάσω, που είναι παρελθόν: ~ **αγωνίες** 3. (μτφ.-σκοπτ.) αυτός που δίνει την εντύπωση ότι ζει στον δικό του κόσμο: **όση ώρα του μιλούσα ήταν ~ δεν καταλάβαινε τίποτα**. [ETYM μεσν. < φεύγω + παραγ. επίθημα -άτος, πβ. κ. **τρεχ-άτος, χορτάτος**]. ρ. φευγιό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η αναχώρηση 2. η βιαστική φυγή ΣΥΝ. φευγάλα. [ETYM μεσν. < φεύγω + παραγ. επίθημα -ιό, πβ. κ. **χτικ-ιό**].

φείγω ρ. αμετβ. {έφυγα} 1. αφήνω τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί, ξεκινώ για αλλού: **ήρθαν το μεσημέρι κι έφυγαν τα μεσάνυχτα || ώρα να φύγουμε! || αύριο φεύγουμε για διακοπές || θα φύγω από τη Μαρία στις οχτώ** (από το σπίτι της) || **φύγε από κοντά του, θα σε κολλήσει!** (μην πηγαίνεις κοντά του) || το πλοίο **φύγει** στις οχτώ || **φύγε από μένα και πήγαινε σε κανέναν άλλον να πεις τις κουταμάρες σου** ΣΥΝ. απομακρύνομαι, εγκαταλείπω, αποχωρώ, απέρχομαι ΑΝΤ. έρχομαι, μένω, παραμένω 2. (ειδικότερ.) με αναγκάζουν να αφήσω τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί, ξεκινώ για αλλού, επειδή με διώχνουν: **ο προπονητής τον απείλησε ότι, αν δεν συμμορφωθεί, θα φύγει από την ομάδα** || ~ **κακήν κακός** || (απειλητικό) **θα φύγεις με τις κλοτσιές!** ΣΥΝ. απομακρύνομαι, εγκαταλείπω, αποχωρώ, απέρχομαι ΑΝΤ. έρχομαι, μένω, παραμένω 3. επέρχομαι να αφήσω τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί, απομακρύνομαι βιαστικά: ~ **κρυφά** || ~ **σαν κλέφτης** (χωρίς να με αντιληφθούν ή χωρίς να χαιρέτισω) ΣΥΝ. απομακρύνομαι, εγκαταλείπω, αποχωρώ, απέρχομαι ΑΝΤ. έρχομαι, μένω, παραμένω ΦΡ. (εκφραστ.) **όπου φύγει-φύγει** για κάποιον που απομακρύνθηκε όσο πιο γρήγορα μπορούσε, που έτρεξε μακριά: **μπήκα ξαφνικά με την καρμπίνα κι-ο κλέφτης** 4. (α) δραστητεύω, ξεφύγω: **δύο κρατούμενοι κατάφεραν να φύγουν || έφυγε από τη φυλακή, για να μη συλληφθεί || κράτα σφιχτά το λουρί του σκύλου και πρόσεχε μη σου φύγει!** (β) (για πράγματα) ξεφεύγω από τον έλεγχο κάποιου: **πρόσεχε μη σου φύγει καμιά κουβέντα** γι ' αυτό (μην αποκαλύψεις το μυστικό) || **έφυγε το πούρι από το χέρι κι έπεσε κάτω** 5. εγκαταλείπω οριστικά τον τόπο όπου βρίσκομαι ή το πρόσωπο με το οποίο είμαι μαζί: **απ' το παλιό σπίτι φύγαμε πριν από τρία χρόνια** (τώρα μένομε αλλού) || **οι νέοι που φεύγουν από το σπίτι | από τους γονείς τους** || **οι Γερμανοί έφυγαν από την Ελλάδα το 1944** || **είναι πολύ ερωτευμένος μαζί της και της κάνει όλα τα χατίρια, γιατί φοβάται μην του φύγει** 6. (α) εγκαταλείπω τον χώρο δραστηριοτήτων μου, αυτό στο οποίο συμμετέχω: **θέλω να φύγω απ' αυτή τη δουλειά, αλλά δεν βρίσκω καλύτερη** || **οι δημοσιογράφοι που έφυγαν από την εφημερίδα || οι δυσραστημένοι έφυγαν από το κόμμα** || (μτφ.) η κυβέρνηση είναι ανίκανη και πρέπει να φύγει || **κάποιον υποστηρίζουν όσα τα Λατινικά πρέπει να φύγουν από τα σχολεία** (να καταργηθούν) ΣΥΝ. αποχωρώ (β) (για συναισθημάτα, ιδιότητες κ.λπ.) παύω να υπάρχω σε κάποιον: του **φύγε η επιθυμία για παγωτό** ΦΡ. (α) μου **φύγε η γιοχή** τρώμαξα πάρα πολύ (β) **μου 'φύγε η μαγκιά** έπαγα να νομιζώ ότι είμαι σπουδαίος, αισθάνθηκα αδύναμος, ασήμαντος: **μέχρι γάθε νόμιζε ότι δεν υπήρχε κανένας που θα μπορούσε να τον νικήσει μόλις είδε όμως τον φίλο σου, του 'φύγε η μαγκιά!** 7. (ενοσημ.) πεθαίνω: **έφυγε από κοντά μου ο εξαίρετος συνάδελφος...** || **«ο Μάνος Λοΐζος έφυγε τη στιγμή της πιο δημοσιογραφικής φάσης του»** (εφημ.) ΦΡ. **φεύγω από τη ζωή** πεθαίνω 8. (μτφ.) παρέρχομαι, περνώ (χρονικά): **τα νιάτα φεύγουν γρήγορα** 9. (για πράγματα) αποσπώμαι από την κανονική μου θέση: **έφυγε μια σελίδα από το βιβλίο || μου έφυγε ποτίρι από την κάτσα** 10. (για πράγματα) εξαφανίζομαι, εξαλείφομαι: **πώς θα φύγουν αυτοί οι λεκέδες από το χαλί;** || **αυτά τα χρώματα είναι ανεξίτηλα: δεν φεύγουν ποτέ || έφυγε η χλομάδα από το πρόσωπο του || κοιμήθηκα και μου έφυγε η κόραση || έφυγε ένα βάρος από πάνω μου** (απαλλάχθηκα από έγνοια που με βασάνιζε) ΣΥΝ. βγαίνω ΑΝΤ. μένω. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πεθαίνω**. [ETYM. αρχ. < I.E. *bheu-g-«φεύγω», πβ. λατ. fugere «φεύγω, δραστητεύω» (> γαλλ. fuir, ισπ. huirf, λιθ. baugis «δειλός» κ.ά. Μορφολογι-κός είναι εμφανής η συσχέτιση με σπανσκ. bhujāti «φεύγει», bhug-nā-«λυγισμένος, κεκαμμένος», γοτθ. biugan «κάμπτω, λυγίζω», γερμ. biegen, αλλά η σημασιολ. απόσταση είναι μεγάλη, με αποτέλεσμα να έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η ρίζα *bheu-g- είχε διαφορετικές σημ.: (α) «φεύγω» (β) «λυγίζω» (γ) «απομακρύνω, ελευθερώνω». Ομόρρ. **φυγ-ή, φυγ-άς** κ.ά.].

φευκτός, -ή, -ό αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να αποφύγει ΑΝΤ. άφευκτος. [ETYM. αρχ. < φεύγω + επίθημα ρηματ. επιθ. -τός].

φηγός (η) ΒΟΤ. η οξιά (βλ. λ.). [ETYM. αρχ. < I.E. *bhāg-, πβ. λατ. fāgus, κελτ. bāgos, αρχ. γερμ. buohha (> γερμ. Buche), γοτθ. boka «γράμμα, χαρακτηρισμός», αρχ. γερμ. buoh (> γερμ. Buch «βιβλίο») κ.ά. Η λ. **φηγός** χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «δρυς, βαλανιδιά», επειδή η οξιά δεν ευδοκίμωσε πολύ στην Ελλάδα].

φηγάρι (το) > θηκάρι

φηλί-κλειδί (λαϊκ.) για αχόριστους φίλους: **οι δυο τους είναι ~**. [ETYM. Το α' συνθ. φηλί [θηλί], υποκ. του μεσν. **θηλέα** «κλειδαρότροπ-πα» (βλ. λ. **θηλιά**). Το φ οφείλεται σε παρετυμολογία προς το φίλος].

φήμη (η) {φημιών} 1. η ανεξέκριβη πληροφορία που διαδίδεται ανεξέλεγκτα από στόμα σε στόμα: **κυκλοφορεί η - ότι θα παρατηθεί** || **μην τα πιστεύεις αυτά, είναι μόνο φήμες** || **κυκλοφορούν κάθε λογής φήμες γι ' αυτόν** ΣΥΝ. διάδοση 2. η (καλή ή κακή) γρήγορη που επικρατεί δημοσίως για κάποιον/κάτι: **δεν θέλω να καταστρέψω | χαλάσω**

την καλή μου ~ || το ξενοδοχείο αυτό έχει κακή ~ || έχει ~ γενναϊόδο-
ρον || ταίριαση ΣΥΝ. υπόληψη, εκτίμηση 3. (ειδικότ.) η καλή γνώμη
που επικρατεί δημοσίως για κάποιον/κάτι, το καλό όνομα: *αντίξιος
της ~ του* || *σπίλιώνω* | *καταστρέφω* τη ~ μου ΣΥΝ. δόξα, αίγλη 4. το να
είναι κανείς/κάτι ευρύτατα γνωστό(ς), ονομαστό(ς): η - του *απλόηθε*
| *έφτασε γρήγορα* ως τα *πέρατα του κόσμου* || *κάθε* ηθολογία *ονει-
ρεύεται να γίνει διάσημος*, ν' *αποκτήσει ~* || η *διεθνώς ~ τραγουδι-
στρια Μαρία Κάλλας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*. [ETYM. αρχ. <
*bhS-mā (εμφανίζει το ίδιο θ. με το αρχ. ρ. φη-μί «λέγω») < I.E. *bha-
| *bhā- «λέγω, μιλώ», πβ. αρμ. *bam*, λατ. *fama* «φήμη», αρχ. σλαβ. *baio*
«λέγω, αφηγούμαι», αρχ. ισλ. *bōn* «αίτημα, ικεσία», αρχ. αγγλ. *boen*
κ.ά. Ομόρρ. *φά-σκω*, β' συνθ. -*φασίς* (λ.χ. *άντι-φα-σίς*), -*φατος* (λ.χ.
θέσ-φατος), *φω-νή* κ.ά. Διαρκώς κερδίζει έδαφος η άποψη ότι η Ι.Ε.
ρίζα είχε τόσο τη σημ. «λάμπω, φέρνω στο φως» όσο και τη σημ.
«μιλώ, δηλώνω» (πβ. κ. λατ. *declarō* «φανερώνω - δηλώνω, εκθέτω»),
πράγμα που -υπό προϋποθέσεις- θα μπορούσε να εντάξει τις λ. φημί,
φώς | *φάος*, *φαίνω* στην ίδια ετυμολ. οικογένεια].

φημίζομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {φημισμένος} έχω φήμη, είμαι ονο-
μαστός, ξακουστός: *φημίζεται για το θάρρος* | *τη γενναϊότητα* | *τη
σκληρότητα του* || *η Κρήτη φημίζεται για τη φιλοξενία της*. ΣΧΟΛΙΟ
λ. *αποθετικός*.

φημισμένος, -η, -ο αυτός που φημίζεται για κάτι (ικανότητα, αρετή,
χάρisma κλπ.): ~ *συνθέτης* | *ηθοποιός* | *χειρουργός* ΣΥΝ. περιφίμος,
ονομαστός, ξακουστός.

φημισμένος: συνώνυμα. Είναι πολλές οι λέξεις στη γλώσσα μας
που σημαίνουν «τον άνθρωπο που είναι ευρύτερα γνωστός και α-
κουστός για θετικές πλευρές του (ικανότητες, αρετές, χαρίσματα,
προσφορά κ.λπ.)» και σχηματίζονται από πολλές εννοιολογικές πε-
ριοχές. Τέτοιες είναι: (α) *φήμη*: *φημισμένος*, *περιφίμος*, *παγκοσμί-
ως φήμη*, *διεθνώς φήμη* (β) *όνομα*: *ονομαστός*, *επώνυμος*, *όνομα*,
περιώνυμος (γ) *ακούω*: *ακουστός*, *ξακουστός*, *ξακουσμένος*, *κο-
σμοζακουσμένος*, *κοσμοζακουστός* (δ) *γνώση*: *γνωστός*, *πασίγνω-
στός* (ε) *φαίνομαι*: *περιφανής*, *επιφανής* (στ) *θρύλος*: *θρυλικός*, *πο-
λυθρύλιτος* (ζ) *βοή*: *περιβόητος*, *διαβόητος* (με αρνητική σημ.) (η)
διάφορα: *διαπρεπής*, *διακεκριμένος*, *διάσημος*, *διασημότητα*, *φίρ-
μα*, *φωτισγνωμία*, με *τόνομα*, *προσωπικότητα*, *ντίβα*, (κακόσ.) *βε-
ντέτα* κ.ά.

φημολογία (η) {φημολογιών} το να διαδίδονται, να κυκλοφορούν φή-
μες για κάποιον/κάτι: ο *πρωθυπουργός έδωσε με τις δηλώσεις του τέ-
λος στις ~ περί πρόωρων εκλογών* || *ανέβηθη* | *έντονη ~*. [ETYM. <
φημ*7 + -λογία < λέγω].

φημολογείται, φημολογούνται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {φημολογή-θηκε}
υπάρχει, κυκλοφορεί η φήμη, ακούγεται: ~ *ότι θα ανςήθουν οι τιμές
στα καύσιμα* || *φημολογούνται τόσα για τη ζωή του* || *οι φημο-
λογοιμένες εξελίξεις σε μια υπόθεση* ΣΥΝ. λέγεται, (δια)θρυλείται.

φθάνω κ. (καθμ.) φτάνω [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έφθασα κ. έφτα-
σα, φθασμένος κ. φτασμένος} ♦ (αμετβ.) 1. έρχομαι, καταλήγω στο τέρ-
μα, εκεί όπου κατευθύνομαι ή μεταφέρομαι: *τι ώρα θα φθάσω*
στον προορισμό μας; || *το αεροπλάνο έφθασε με μία ώρα καθυστέρηση*
|| το γράμμα σου έφτασε γτες || *μόλις έφτασε ένα φαξ για σένα* || *έ-
φθασε στα χέρια μου μια επιταγή στο όνομα σου* || (μτφ.) *όσα εμπόδια
κι αν μου βάζουν, εγώ θα φτάσω στην αλήθεια* || ~ *στα άκρα* | *σε
σχηματισμό* | *σε κρίσιμο σημείο* ANT. φεύγω, αναχωρώ- ΦΡ. (α) *το μα-
χαίρι φτάνει στο* | *ώς το κόκκαλο* βλ. *μαχαίρι* (β) (για ηλικία) *φθάνω
(π.χ. τα πενήντα)* γίνομαι (πενήντα) ετών: *δεν ξέρω πώς θα είμαι,
όταν θα φτάσω τα εβδομήντα* (γ) *ο κόμπος έφτασε στο χέρι* η κατά-
σταση έφτασε στο απροχώρητο (δ) *τρέχω και δεν φτάνω* βλ. *τρέχω*
2. πλησιάζω, κοντεύω να έρθω: *φτάνει η άνοιξη* || *διαισθάνθηκε ότι
φτάνει το τέλος του 3*. (οι τ. *έφθασα!* - *έφτασε!*) έρχομαι αμέσως -
έρχεται αμέσως (ενν. η παραγγελία): *λέγεται συνήθ. από σερβιτόρο:
Φέρε μου έναν καφέ!* —! 4. αγγίζω συγκεκριμένο όριο, εκτείνομαι ή
γίνομαι αντιληπτός μέχρις ενός σημείου: *το έργο αυτό φθάνει στην
τελειότητα* (αγγίζει την τελειότητα) || *η μυρωδιά των λουλουδιών
φτάνει μέχρι εδώ* || *το παρκο φτάνει ως το ποτάμι* || *έχει μαλλιά που
φτάνουν μέχρι τη μέση* || η φωνή του ομιλητή *δεν έφτανε στο πίσω μέ-
ρος της αίθουσας* || η φήμη του *έφθασε μέχρις εδώ* || *παράδοξος που
έφτασαν ως τις μέρες μας*- ΦΡ. *ώς εκεί φτάνει το μυαλό μου* | *ώς εκεί
μυθ φτάνει* τόσο καταλαβαίνω, τόσες μόνο είναι οι πνευματικές μου
ικανότητες 5. (μτφ.) επιτυγχάνω κάτι συγκεκριμένο, κατακτή (θέση,
αξίωμα κ.λπ.): *έφτασε μέχρι τον βαθμό του στρατηγού* || *αυτός μια μέρα
θα φτάσει πολύ ψηλά* (θα γίνει σπουδαίο πρόσωπο) 6. (μτφ.) πε-
ριπίπτω σε ορισμένη κατάσταση, κυρ. δυσάρεστη, έχω ορισμένη έ-
κβαση: *στο τέλος έφτασε να ζητανεφει στους δρομους* || *έφτασε να
γίνει ένας από τους μεγαλύτερους ζωγράφους* || *έχει φτάσει πια σε α-
διέξοδο* || *έφτασε στο σημείο να με πει κλέφτη* || *δεν ξέρω τι θα κάνω,
αν τα πράγματα φτάσουν εκεί* ΣΥΝ. καταλήγω, καταντώ- ΦΡ. (α) φθά-
νω στα *άκρα* βλ. *άκρο* (β) *φθάνω στο απροχώρητο* βλ. *απροχώ-
ρητος* · 7. είμαι αρκετός: *θα φτάσει το φαγητό για όλους*; || *δεν φτά-
νουν 100.000 δρχ. για τα βαγνίματα* || -*θα φτάσει το ύψωμα για τη
ζακέτα*; -*θα το κάνουνε εμείς να φτάσει* || *δεν μου φτάνει αυτή η ε-
ξήγηση* || *φτάνει και περισσεύει* (είναι υπεραρκετό, δεν χρειάζεται άλ-
λο) ΣΥΝ. αρκώ, επαρκώ 8. (τριτοπρόσ.) (α) *φτάνει να...* υπό την προϋ-
πόθεση (να), αρκεί: *όλα θα διορθωθούν, ~ να ζητήσεις συγγνώμη* (β)
δεν φτάνει που... για να δηλωθεί κάτι δυσάρεστο, που έρχεται να
προστεθεί σε άλλα επίσης δυσάρεστα: *~ που είναι τεμπέλης, είναι και
απατητικός* (γ) *σαν να μην έφθανε (κάτι)...* *σαν να μην ήταν αρκετό*
(κάτι): *σαν να μην έφθαναν όλ' αυτά που έπαθαν, τώρα απειλούνται
και με χρωκοπία* (δ) (ως επιρών.) *αρκετά!*, *όχι άλλο!* : ~, μη μου βάλεις

άλλο φα! || ~ *πια!* Δεν σε αντέχω άλλο! ΣΥΝ. αρκεί, σώνει, σταμάτα
♦ (μετβ.) 9. προλαβαίνω: *πηγαίνετε μπροστά κι εγώ θα σας φτάσω* ||
γρήγορα έφθασε τους άλλους δρομείς ΣΥΝ. προφθάνω- ΦΡ. (α) (ως κα-
τάρα) *να μη φτάσει (να)...* να μην αξιοωθεί, να μη ζήσει (μέχρι να)...: *να
μη φτάσεις να δεις προκοπή!* || *να μη φτάσει το χρόνο* (να πεθάνει
εντός τούτου) ΣΥΝ. να μη σώσει να (β) *που να μην έφτανε να...* για
να εκφραστεί έντονη μετάνοια για κάτι που έγινε: *~ ζεστοίμως αυτό
τον λόγο!* 10. πιάνω (κάτι που βρίσκεται ψηλά ή μακριά) τεντώνοντας
το χέρι μου: *μπορείς να μου φτάσεις αυτό το βιβλίο!* 11. μπορώ να πιά-
σω (κάτι που βρίσκεται ψηλά ή μακριά): *βάλε τα φάρμακα σ'ένα μέ-
ρος, που να μην τα φτάνουν τα παιδιά* || *είμαι κοντός και δεν το ~* ΦΡ.
(παροιμ.) *όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια* βλ. *λε-
πό* 12. είμαι ή γίνομαι ισάξιος, αναδεικνύομαι εφάμιλλος (προς κά-
ποιον/κάτι): *κανένας δεν τον φτάνει στη δύναμη* || *κανένα σπορ δεν
φτάνει το μάσκετ από πλευράς συγκινήσεων* ΣΥΝ. εξισώνομαι 13. (α)
βρίσκομαι ή ανεβαίνω (σε συγκεκριμένο ύψος, επίπεδο): *δεν τον φτά-
νει τον αδελφό του, είναι πιο κοντός* || *Πώς μεγάλωσε!* *Τον έφτασε τον
πατέρα του* (β) (για αριθμούς) *ανέρχομαι* (σε σύγκριση με αριθμό,
ποσότητα): *τα χρέη του προς την εφορία φτάνουν τα 10.000.000 δρχ.* ||
αυτό το βιβλίο *έχει φτάσει ήδη τις πέντε εκδόσεις* 14. επιτυγχάνω,
κερδίζω (αυτό που επιδιώκω): *σκοπός του χριστιανού είναι να φτάσει
στη θέωση* || *κόπιασα πολύ, για να φτάσω στην επιτυχία και την α-*
ναγνώριση || ~ *στην αναγνώριση* | *στον θρίαμβο* | *στους στόχους μου*
15. (η μτχ. *φτασμένος*, -η, -ο) αυτός που έχει εξασφαλίσει μεγάλη ε-
πιτυχία και αναγνώριση στις δραστηριότητες του: *-επιχειρηματίας/
δικηγόρος* | *καλλιτέχνης* ΣΥΝ. επιτυχημένος, διακεκριμένος, καταξίω-
μένος ANT. άσημος, άγνωστος. — φθάσιμο κ. (καθμ.) φτάσιμο (το).

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνο*.
[ETYM. αρχ. < *φθάνειω, αγν. ετύμου. ο παθ. *αόρ. β'* *έφθην* | *έφθάν* φαί-
νεται να είναι ο αρχαιότ. τ. του συστήματος (πβ. κ. *έβην* - *βαίνω*,
έστην - *ίστημι*)].

φθάρθηκα ρ. -> φθείρω
φθαρμένος, -η, -ο -> φθείρω
φθαρτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που φθείρει, που προξενεί βλάβη, κα-
ταστροφή ΣΥΝ. φθοροποιός, καταστροφικός.

φθαρτός, -ή, -ό αυτός που υπόκειται στη φθορά: *το σώμα του αν-
θρώπου* | *η ύλη είναι ~* ANT. άφθατος, [ETYM.- αρχ. < φθείρω
(βλ. λ.)].

φθάρω (να/θα) ρ. -> φθείρω
φθέγγομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο στον ε'εστ.} (αρχαιοπ.) αρθρώνω
ομιλία, προφέρω φθόγγους: ο *άνθρωπος, σε αντίθεση με όλα τα άλλα
ζώα, φθέγγει*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM. αρχ. > εκφραστ. τ. αγν. ετύμου, ο οποίος εμφανίζει έρρινο έν-
θημα -γ-, πβ. κ. *κλα-γ-γή*, *στρί-γ-ξ*, *λί-γ-ξ*. Οι επιχειρηθείσεις συνδέσεις
με αρχ. σλαβ. *zъgъ* «άδω», ρωσ. *zъgati* «γαγγίζω», λθ. *zengiti* «χρε-
μετίζω» κ.ά. δεν ευσταθούν μορφολογικώς. Παράγ. *φθόγγος*].

φθειρ (ή) {φθειρ-ός, -α | -ες, -ών} (αρχαιοπ.) η ψείρα. [ETYM. < αρχ.
φθειρ (δ) που συνδ. με το ρ. *φθείρω* (< *φθέρ-ω). Το νόημα του
συσχετισμού είναι ότι η ψείρα αναπτύσσεται πάνω σε φθαρμένη
σάρκα ή ότι το ίδιο το έντομο προκαλεί φθορά και σήψη. Βλ. κ.
μειρά].

φθειρίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως} {χωρ. πληθ.} IATP. το σύνολο των
παθολογικών δερματικών εκδηλώσεων που προκαλούνται στο σώμα,
στο τριχωτό της κεφαλής ή στο τριχωτό του εφηβαίου από διάφορα
είδη ψειρών (βλ. λ.).

φθειροκτόνος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που σκοτώνει, που εξολοθρεύει τις
ψείρες (βλ. λ.): ~ *φάρμακο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*κτόνος*. [ETYM. μτγν. <
φθειρ, -*ρός* + *-κτόνος* (< κτείνω «φρονεύω»)].

φθείρω ρ. μετβ. {έφθειρα, εφθάρην, -ης, -η..., φθαρμένος κ. (λόγ.)
εφθαρμένος} 1. καταστρέφω βαθμιαία, προκαλώ σταδιακή βλάβη ή
ζημία: *η υγρασία φθείρει τους τοίχους* || *με αυτά που κάνεις, φθείρεις
την υγεία σου* || *συγκεντρώσου σε αυτό που κάνεις και μη φθείρεις
άσκαπα τις δυνάμεις σου* ΣΥΝ. βλάπτω, (εκφραστ.) τρώω ANT. ωφέλω.

2. (ειδικότ.) κάνω (κάτι) να χαλάσει μ' συν'χή ή κακή χρήση: αυτό
το *πουλόβερ* το *φορούσα συνέχεια και το έφθειρα στους ακόντες* || *τα
φτηνά παπούτσια φθείρονται γρήγορα* ΣΥΝ. τρίβω, λειώνω, χαλάω
3. (μτφ.) βλάπτω ηθικώς: *τον έφθειραν οι κακές παρέες* ΣΥΝ. διαφθα-
ρώ, καταστρέφω ANT. διαπλάσσω, ωφλώ 4. (μεσοπαθ. *φθείρομαι*) γά-
νω βαθμυδόν το κύρος και την υπόληψη μου, ξεπεφτώ στα μάτια των
άλλων: *το κόμμα έχει φθειρεί από τη μακρά παραμονή του στην
εξουσία* ΣΥΝ. (μτφ.) χάνω, ξεφτίζω 5. (η λόγ. μτχ. *εφθαρμένος*, -η, -ο)
βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ETYM. αρχ. < *φθέρ-ω (με αντέκταση) < I.E. *g^hher- ή *g^hhder- «φέω,
χώνω - εξωφανίζω», πβ. σανσκρ. *ksarati* «ρέει, εξωφανίζω», *ksara*
«ρό» κ.ά. Η αντιπροσώπηση του ηχηρού χελουδωπερικού δασέος
*g^h- ως φθ-ή ψ- απαντά και στα ρ. *φθάνω*, *φθίνω*].

φθηνά κ. (καθμ.) φτηνά επίρρ.: σε φθηνή τιμή, χωρίς να ξεδωλώνω
πολλά χρήματα: *αγοράσα | βόηκα αυτή την τσάντα πολύ ~* || *σ' αυτά
τα μαγαζιά μπορείς να ψωνίσεις ~* || (μτφ.) *δεν θα πουλήσω - το το-
μάρι μου!* ΦΡ. *φτηνά τη γλιτώσα* απέρυατα κίνδυνο, χωρίς να υποστο
σημαντική βλάβη: *Μου επέβλεσαν 50.000 δρχ. πρόστιμο ~!* *Αυ μπο-
ρούσαν να με είχαν βάλει και στη φυλακή!*

φθηνάινω κ. φθηνάινω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φθηνάινω} ♦ (αμετβ.) 1. γί-
νομαι φθηνότερος: *φέτος οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αναμενεται να
φθηνάινουν πολύ* || *φθίνω* η *ζάχαρη* ANT. ακριβαίνω 2. (μτφ. στον τ.
φθηνάινω) ευτελίζομαι, χάνω την αξία μου, ξεπεφτώ: *έπεσε αισθητά
το επίπεδο του θεάτρον* -οι παραστάσεις του έχουν φθηνεί ~ 3.
(μετβ.) (για εμπορεύματα) κάνω (κάτι) φθηνότερο, κατεβάζω την τιμή
του: *λόγω του ανταγωνισμού οι έμποροι αναγκάστηκαν να φθηνύ-
νουν τα είδη τους* ANT. ακριβαίνω.

φθήνια (η) → φτήνια
 φθνήνος, -ή, -ό κ. (καθημ.) φθνήνος 1. αυτός που έχει χαμηλή τιμή: στο ροιητικό εστιατόριο το φαγητό είναι ~ || ~ γκαρσονιέρα | αυτοκίνητο | κολόνα || (συνεκδ.) - τιμή ΑΝΤ. ακριβός 2. (συν'εκδ.) αυτός που πούλα ή προσφέρει υπηρεσίες σε χαμηλή τιμή: είναι ο πιο ~ έμπορος || ~ μαγαζί | ξενοδοχείο-ΦΡ. (μτφ.) **ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι** βλ. λ. ακριβός 3. (μτφ.-μειωτ.) ευτελής, χαμηλής ποιότητας: - άνθρωπος | γιοβόρος | επιχείρημα | δικαιολογία ΑΝΤ. σοβαρός, ποιοτικός. — (υποκ.) φτηνούτσικος, -η, -ο, φτηνούτσικα επίρρ.

[ETYM. μεσν. < μτγν. εὐθνήνος «άφθονος, ανηθρός» < αρχ. εὐθνήνω (-έω) «αφθονώ, είμαι πλούσιος» (για ανθρώπους και εσοδείες) < ευ + -θνήνω, αβεβ. ετύμου, πθ. < I.E. *dh₂e- «τρέφω, θηλάζω» (βλ. κ. θη-λή, θή-λω), πβ. λατ. fēnus «γεωργικό προϊόν», felix «ευτυχής», ο σχηματισμός με επίθημα -no- οφείλεται ίσως στην επίδραση του ουσ. *sōbēnos*].

φθινοπωριάζει ρ. απρόσ. {φθινοπωρίασε} αρχίζει το φθινόπωρο. — φθινοπωριάσμα (το).

φθινοπωριάτικα επίρρ. (καθημ.) κατά το φθινόπωρο: για κάτι που συμβαίνει το φθινόπωρο κατά τρόπο ασυνήθιστο, παράδοξο: τι σ' έπιασε να κάνει *ηλιοθεραπεία* ~;

φθινοπωρινός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται το φθινόπωρο: ~ ηλιομερία | βροχή | μελαγχολία ΑΝΤ. ανοιξιάτικος 2. αυτός που είναι κατάλληλος για το φθινόπωρο: ~ ταγέρ 3. **φθινοπωρινά** (τα) τα ρούχα που φοριούνται το φθινόπωρο: για το ταξίδι του Οκτωβρίου *χρειάζομαι* ~ 4. αυτός που έχει στοιχεία του φθινοπωριού (συννεφία, βροχή, σχετικό κρύο): ο καιρός *σήμερα είναι* -, *παρόλο που έχουμε Αύγουστο!* Επίσης φθινοπωριάτικος, -η, -ο. — φθινοπωρινά επίρρ.

φθινόπωρο κ. (λογστ.) χινόπωρο (το) {φθινοπώρ-ου | -ων} 1. μία από τις τέσσερις εποχές του χρόνου, αυτή που διαδέχεται το καλοκαίρι, προηγείται του χειμώνα και περιλαμβάνει τους μήνες Σεπτέμβριο, Οκτώβριο και Νοέμβριο: το ~ γίνεται ο *τρύγος των σταφυλιών* || *βρισκόμαστε στην αρχή | στα μέσα | στο τέλος του* ~ 2. (μτφ.) η ηλικία που προσεγγίζει τη γηραιά: *βρισκόμαι στο - της ζωής*. [ETYM. < αρχ. φθινόπωρον < φθίνω + ὄπωρα].

φθίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.· εύρρ. οι μτγ. φθίνω, -ούσα, -ον} (λόγ.) 1. (γενικά) ελαττώνομαι σταδιακά: οι *δυνάμεις μας φθίνω* με τα χρόνια || ο αριθμός των *δισκών και των καλλιερημάτων εκτάσεων συνεχώς φθίνει* || το ποσοστό των *γεννήσεων ακολουθεί φθίνουσα πορεία* (μειώνεται σταδιακά) || η *επιρροή του άρχισε σιγά-σιγά να φθίνει* ΣΥΝ. μειώνομαι, λιγοστεύω ΑΝΤ. αυξάνω, αυξάνομαι, αβγατίζω 2. βρισκόμαι σε κατάσταση παρακμής: *από τον 2ο αι. μ.Χ. η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία άρχισε να φθίνει* ΣΥΝ. παρακμάζω ΑΝΤ. ακμάζω, ανθώ 3. ΑΣΤΡΟΝ. **φθίνουσα Σελήνη** η φάση της Σελήνης από την πανσέληνο μέχρι τη νέα Σελήνη, οπότε το ορατό τμήμα της μειώνεται συνεχώς- η Σελήνη στη χάση της 4. ΜΑΘ. (α) **φθίνουσα πρόοδος** η πρόοδος της οποίας κάθε όρος είναι μικρότερος από τον προηγούμενο του (β) **φθίνουσα ακολουθία** ακολουθία της οποίας κάθε όρος είναι μικρότερος από τον προηγούμενο του (γ) **φθίνουσα συνάρτηση** συνάρτηση f για την οποία, αν $x_1 < x_2$, τότε $f(x_1) > f(x_2)$. [ETYM. αρχ. < *φθίν-εω < *g^h-hi-n-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *g^h-hei-n-ή *g^h-hdei-n- «ανυλάσσω, αφανίζω» (με έρρινο ένθημα -η-), πβ. σαν-σκρ. ksavāh «αφανίζω», ksavā- «απόλεια, εξαφάνιση» κ.ά. Ομόρρ. *φθίσις* (-η)].

φθίσση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η σταδιακή ελάττωση, η βαθμιαία φθορά ΣΥΝ. μειώση, εξαφάνιση, παρακμή 2. (για πρόσ.) η κατάσταση μαρasmus · 3. ΙΑΤΡ. η φυματίωση (βλ.λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) χτικιό.

[ETYM. < αρχ. φθίσις < φθίνω (βλ.λ.). Η λ. αντιστοιχεί επακριβώς στο σανσκρ. ksi-pi- «εξαφάνιση, καταστροφή»].

φθισιατρείο (το) (λόγ.-παλαιότ.) ειδικό θεραπευτήριο για φυματικούς ΣΥΝ. σανατόριο.

φθιστικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό [αρχ.] (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από φυματίωση ΣΥΝ. φυματικός, (λαϊκ.) χτικιάρης.
 Φθιώτιδα (η) {-ας κ. -ος} περιοχή και νομός της Α. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα τη Λαμία. — Φθιώτης (ο), φθιωτικός, -ή, -ό. [ETYM. < αρχ. Φθιώτις (ενν. γη) «χώρα της Φθίας» < Φθίη | -α, περιοχή της ΝΑ. Θεσσαλίας, αβεβ. ετύμου. Από τις προταθείσες υποθέσεις ξεχωρίζει η σύνδεση με το ρ. φθί-νω μέσω πθ. *Φθί-ιος (του οποίου το τόπων. Φθίη αποτ'λεί ουσιαστικοπ. τύπο), όπως μαρτυρείται στον ομηρικό τ. Φθίης και με σημ. «η χώρα των νεκρών», πράγμα που θα χαρακτήριζε τη Φθία ως μυθικό κράτος, πατρίδα των Μυρμιδόνων. Αναπόδεικτη κάθε σύνδεση με το ρ. *θέσσασθαι* «ικετεύω, προσεύχομαι» (βλ. κ. Θεσσαλία)].

φθογγικός, -ή, -ό → φθόγγος
 φθογγογράμμα (το) {φθογγογράμ-ατος | -ατα, -άτων} γράμμα που αποδίδει φθόγγο (και όχι συλλαβή ή και λέξη).

φθογγόγραμμα - συλλαβογράμμα - λογόγραμμα - μονόγραμμα - δίγραμμα. Στην ιστορία της γραφής, ο άνθρωπος πέρασε από ποικίλους τύπους «γραμμάτων» στην προσπάθεια του να δηλώσει τους φθόγγους που δηλώνουν τις σημασίες των λέξεων κάθε γλώσσας, στην προσπάθειά του δηλ. να αποδώσει γραπτώς τα στοιχεία που αποτελούν την προφορική ομιλία κάθε γλώσσας. Χρησιμοποίησε το **λογόγραμμα** (η εικονογράμμα), με το οποίο ένα γράμμα απέδιδε εικονιστικά ολόκληρη τη λέξη. Με αφαιρετικό τρόπο πέρασε αργότερα από την εικόνα στην «ιδέα» της σημασίας που δηλώνει η λέξη, στο **ιδεόγραμμα**. Περισσότερο φωνητική ήταν η εξέλιξη που ακολούθησε με τη συλλαβογραφική γραφή. Σ' αυτήν κάθε γράμμα, δηλ. κάθε συλλαβογράμμα, απέδιδε έναν συνδυασμό

φωνήεντος με σύμφωνο, δηλ. μια συλλαβή λέξεως και όχι ολόκληρη λέξη. Φυσικά, οι δυνατοί συνδυασμοί φθόγγων (συλλαβές) σε μια γλώσσα είναι πολλοί, γι' αυτό και απαιτούνται πολλά συλλαβογράμματα, πράγμα που κάνει τη συλλαβογραφική γραφή αντιοικονομική και δυσεφάρμοστη. Έτσι επινοήθηκαν από τους Έλληνες τα φθογγογράμματα, δηλ. η αλφάβητική γραφή (το πρώτο πραγματικό στον κόσμο αλφάβητο: βλ. λ. αλφάβητο, γραφή). Κάθε φθογγογράμμα δηλώνει έναν φθόγγο (φωνήεν ή σύμφωνο) - σπανιότερα μπορεί να δηλώνει και δύο ή περισσότερους φθόγγους, εφόσον είναι φωνητικά παρεμφερείς ή παραλλαγές του ίδιου φθόγγου (αλλόφωνα, βλ.λ.). Τέλος, όταν σε μια φθογγογραφική | αλφάβητική γραφή ένα γράμμα δηλώνει δύο φθόγγους (π.χ. τα ξ και η της Ελληνικής, όπου ξ = κσκαί ψ = σσ), τότε πρόκειται για μονόγραμμα, ενώ το αντίθετο (όταν δύο γράμματα δηλώνουν έναν φθόγγο, π.χ. μπ = β, γκ = γ) πρόκειται για **δίγραμμα**.

φθογγογραφία (η) [1873] {φθογγογραφιών} η γραφή που χρησιμοποιεί φθογγογράμματα (βλ.λ.). — φθογγογραφικός, -ή, -ό, φθογγογραφικ-α | -ώς επίρρ.

φθογγολογία (η) [1860] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. 1. (παλαιότ.) το τμήμα της παραδοσιακής | σχολικής γραμματικής που μελετά την άρθρωση και τις παθήσεις (μεταβολές) των φθόγγων από τις αρχές του 19ου αι. αντικαταστάθηκε από την (ιστορική) φωνητική, που μελετά τους νόμους της μεταβολής των φθόγγων, και από τις αρχές του 20ού αι. διακρίθηκε από τη φωνολογία (βλ.λ., σημ. 1), που μελετά τους φθόγγους «εν συστήματι» ως διαφοροποιητικές (της σημασίας) μονάδες ΣΥΝ. φωνητική 2. το φωνητικό σύστημα μιας γλώσσας. — φθογγολογικός, -ή, -ό [1860]. [ETYM. Απόδ. του γερμ. Lautlehre].

φθόγγος (ο) 1. ΓΛΩΣΣ. ο έναρθρος ήχος που παράγεται από τα φωνητήρια όργανα του ανθρώπου: την παραγωγή, την πρόσληψη (ακουστική) και την αντίληψη των φθόγγων μελετά η φωνητική (βλ.λ.) (πβ. λ. φωνήμα): *συμφωνικός | φωνητικός | συνοδής* (βλ.λ.) ~ 2. ΜΟΥΣ. (α) ο μουσικός ήχος ορισμένου τονικού ύψους ΣΥΝ. ο τόνος, η νότα (β) το γραφικό σημείο, με το οποίο παριστάνεται ο μουσικός φθόγγος ΣΥΝ. η νότα, το φθογγόσημο. — φθογγικός, -ή, -ό [1860]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-. [ETYM. αρχ. < φθέργωμαι (βλ.λ.)].

φθογγόσημο (το) [1883] {φθογγόσημ-ου | -ων} ΜΟΥΣ. καθένα από τα σύμβολα με τα οποία παριστάνονται στη γραφή οι ιδιότητες μουσικών φθόγγων (λ.χ. το τονικό ύψος, η διάρκεια: ολόκληρο, μισό, τέταρτο, όγδοο..., εξηκοστό τέταρτο). [ETYM. Απόδ. του ιταλ. nota (βλ. κ. νότα)].

φθονερός, -ή, -ό (εκφραστ.) 1. (για πρόσ.) αυτός που κατέγεται από φθόνο, που ενεργεί και συμπεριφέρεται κινούμενος από φθόνο: ~ άνθρωπος | *συνάδελφος* ΣΥΝ. ζηλόφθονος 2. αυτός που γίνεται από φθόνο: ~ πράξη | *ενέργεια | ματιά | λόγια*. — φθονερά επίρρ. [ETYM. αρχ. < φθόνος + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. βροχ-ερός].

φθόνος (ο) {χωρ. πληθ.} το έντονο αίσθημα δυσφάρεσκείας για την υπεροχή, τα αγαθά ή την ευτυχία του άλλου, η ζήλια που συνοδεύεται από κακία και μίσος: την εξέλιξη του *συνάδελφου του στη θέση του διευθυντή την είδε με* ~ ΣΥΝ. ζηλοφθονία. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζήλια. [ETYM. αρχ. αβεβ. ετύμου, πθ. εταριοισμ. βαθμ. του I.E. *g^h-dh-en- (< *g^h-dh-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *g^h-edh- «σπράγχο, καταστρέφω»), που συνδ. με λιθ. gendū, gēsti «απορευόμαι προς την καταστροφή, χάνομαι», σανσκρ. gandh- «σπράγχο, πιέζω, καταστρέφω» κ.ά.].

φθονά ρ. μετβ. [αρχ.] {φθονεΐς... | φθονέ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ασβάνομαι φθόνο (για κάποιον/κάτι): *με φθονεί για την επιτυχία | την ευτυχία μου* || (παροιμ.) «*κάλλιο να σε φθονούν παρά να σε ψυχολογούνται*» ΣΥΝ. ζηλεύω.

φθορά (η) 1. η βαθμιαία καταστροφή, η σταδιακή απόλεια της αρχικής ποιότητας, ποσότητας ή ιδιότητας: η ~ που *επέρχεται με το πέρασμα του χρόνου* || (μτφ.) *οι συνεχείς μικροκαβγάδες προκαλούν ~ στις σχέσεις τους*- ΦΡ. *μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας* βλ. λ. *αφθαρσία* 2. (ειδικότ.) η σταδιακή καταστροφή από τη μακρά χρήση ή την πολυκαρία: τα *λάστιχα φέρουν έντονα σημάδια φθοράς* || ο *ενοικιαστής δεν είναι υπεύθυνος για φθορές που προέρχονται από τη συνήθη χρήση* 3. (μτφ.) σταδιακή απόλεια της δύναμης, της ακμής: στην *εξορία η υγεία του υπέστη μεγάλη* ~ ΣΥΝ. παρακμή, μαρasmus 4. (μτφ.) η σταδιακή απόλεια του κύρους: ΦΡ. *φθορά της εξουσίας* η μείωση των ψηφοφόρων πολιτικού κόμματος, ως αποτέλεσμα παραμόνης του, ιδιαίτερα για μεγάλο χρονικό διάστημα, στην εξουσία 5. (α) κάθε είδους βλάβη, ζημιά σε αντικείμενα: *προστασία από διάφορες* ~β) ΝΟΜ. **φθορά ξένης ιδιοκτησίας** αξιοποίηση πράξη την οποία τελεί όποιος με πρόθεση καταστρέφει ή βλάπτει (ολικά ή μερικώς) ξένο πράγμα ή με άλλον τρόπο καθιστά ανέμφικτη τη χρήση του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*. [ETYM. αρχ., εταριοισμ. βαθμ. του ρ. φθείρω (βλ.λ.)].

φθορίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. δηλητηρίαση από φθόριο και από παράγωγα του, η οποία παρατηρείται κυρ. σε όσους εργάζονται στη μεταλλουργία αλουμινίου και βηρυλλίου προκαλεί οστεοπόρωση, βλάβες στα δόντια, αναπνευστικές διαταραχές και αδυνάτισμα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. fluorosis].

φθοριώ ρ. αμετβ. [1886] {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} εμφανίζω φθορισμό (βλ.λ.), εκπέμπο φως, όταν βρεθώ υπό την ενέργεια ακτινοβολίας: *φθορίζουσα ουσία* ΣΥΝ. φωσφορίζω. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fluorescer].

φθόριο (το) [1889] {φθορίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αέριο στοιχείο (σύμ-

βόλο F) με χρώμα κιτρινοπράσινο, το οποίο απαντά στη φύση μόνο σε ενώσεις και χρησιμοποιείται ευρύτατα στη μεταλλουργία, τη βιομηχανία πλαστικού κ.α. (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). [ETYM₂ < φθορά, λόγω των διαβρωτικών ιδιοτήτων του. Η γαλλ. αντίστοιχη ονομ. fluor (< λατ. fluere «ρέω, σταλάζω») οφείλεται στον εϋ-ητικό χαρακτήρα του στοιχείου].

φθοριούχος, -ος (καθημ. -α), -ο [1873] ΧΗΜ. (για στοιχεία και ενώσεις) αυτός που περιέχει φθόριο (βλ. λ.): ~ *άλιας* | *ασβέστιο* | *άργιρος* | *νάτριο*. [ETYM₂ < φθόριο + -ούχος < έχω].

φθορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ΦΥΣ. η ιδιότητα ορισμένων σωμάτων να απορροφούν το φως και στη συνέχεια να το εκπέμπουν σε μεγαλύτερο μήκος κύματος, όταν βρεθούν υπό την επενέργεια ακτινοβολίας, ορατής ή άρατης (όπως λ.χ. οι ακτίνες X, η υπεριώδης ακτινοβολία κ.ά.), καθώς επίσης και το σχετικό φαινόμενο: ~ *υλικού* || ~ *ακτίνων X* (αυτός που προκαλείται από δέση ακτίνων X) 2. **λαμπτήρας φθορισμού** γυάλινος σωλήνας που έχει επιχριστεί εσωτερικά με ειδική φθορίζουσα ουσία και στον οποίο έχει εισαχθεί μια σταγόνα υδραργύρου και ένα ευγενές αέριο υπό ελαττωμένη πίεση, χάρη στα οποία, όταν στο εσωτερικό εκτελούνται ηλεκτρικές εκκενώσεις, παράγεται έντονο λευκό φως. [ETYM₂ Απόδ. του αγγλ. fluorescence].

φθορίτης (ο) [1889] {φθοριτών} ΓΕΩΛ. φθοριούχο ορυκτό του ασβεστίου, πολύ διαδεδομένο στη φύση. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. fluorite].

φθορίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. 1. η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα άτομο υδρογόνου οργανικής ενώσεως υποκαθίσταται από ένα άτομο φθορίου 2. η προσθήκη φθορίου στο πόσιμο νερό για την αποστείρωσή του και για την προστασία των δοντιών των καταναλωτών από την τερηδόνα 3. ΟΠΤ. η εναπόθεση λεπτότατου διαφανούς στρώματος φθοριούχου αλάτος με άλλων (π.χ. MgF₂) στην επιφάνεια μιας οπτικής υάλου, προκειμένου να κατασταλεί το ανακλώμενο φως και να βελτιωθεί η απόδοση των οργάνων που χρησιμοποιούν στοιχεία από την υάλου αυτή. [ETYM₂ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. fluoration].

φθοροποικός, -ός, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί, επιφέρει φθορά: ~ *επίδραση* | *ένταση* ΣΥΝ. βλαβερός, καταστρεπτικός ΑΝΤ. ωφέλιμος, επωφέλης.

φι (το) +φει

φιάλη (η) {φιαλών} (λόγ.) 1. (α) επίμηκες δοχείο από γυαλί ή πλαστικό, που έχει στενό λαϊμό και μικρό άνοιγμα και χρησιμοποιείται για την αποθήκευση και μεταφορά υγρών ΣΥΝ. μπουκάλι, μπουτίλια (β) *φιάλη αερίων* μεταλλικό δοχείο, ειδικά κατασκευασμένο για την αποθήκευση και μεταφορά αερίων υπό πίεση, υγροποιημένων ή διαλυμένων, όπως λ.χ. το υγραέριο (γ) *φιάλη αίματος* βλ. λ. *αίμα* 2. ΕΚΚΛΗΣ. κρήνη με λεκάνη που βρισκόταν στον νάρθηκα ή έξω από παλαιохριστιανικό ναό και χρησιμοποιήθηκε για τον τελευταίο καθαρισμό των χεριών των πιστών που προσέρχονταν στη Θεία Λειτουργία 3. ΑΡΧΑΙΟΛ. πήλινο ρηχό και πλατό αγγείο. — (υποκ.) **φιαλίδιο** (το) [μτγν.].

φιάλη αρχ. (ήδη μυκ. ρι-α₂-ρα), τεχν. όρ. με παραγ. επίθημα -άλη (πβ. κ. *σκυτ-άλη*), πθ. < *φισ-άλα | *πισ-άλα (με πρόληψη της δασύτητας στο αρκτικό π-), αβεβ. ετιμίου, καθώς δεν είναι πειστική η αναγωγή στο θ. ρι-το. *πιο* (επειδή προσκορπεί στην αρχική σημ. «λεκάνη» της λ. *φιάλη*). Ίσως, σε τελική ανάλυση, να πρόκειται για προελλην. δάνειο].

φιαλοδόχη (η) (λόγ.-σπάν.) σκεύος ή ερμάριο (σε κάβες κ.α.) που φέρει κατάλληλες υποδοχές, για να τοποθετούνται φιάλες ΣΥΝ. φιαλο-θήκη. Επίσης **φιαλοδόχος**. [ETYM₂ < φιάλη + -δόχη < δέχομαι].

φιαλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {φιαλοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα φιάλης: ~ *όργανο* | *δοχείο* ΣΥΝ. φιαλωτός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές.

φιαλοθήκη (η) [1835] {φιαλοθηκών} (λόγ.) θήκη για την τοποθέτηση και φύλαξη φιαλών (σε κάβες κ.α.).

φιαλοσχημικός, -ος (καθημ. -η), -ο αυτός που έχει σχήμα φιάλης: ο *κεμεντζές είναι η -λίρα των Ελλήνων του Πόντου*.

φιαλωτός, -ής, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα φιάλης ΣΥΝ. φιαλοειδής.

φιάσκο (το) (εκφραστ.) 1. η καταγώδης αποτυχία ή το πάθημα που επισύρει τον χλευασμό των άλλων: η *εκδήλωση* | η *συναυλία* | η *συνομοσία κατέληξε σε -2*. (συνεκδ.) οτιδήποτε σημαδεύεται από παταγώδη αποτυχία κατά τρόπο ιδιαίτερα απογοητευτικό και συνήθ. επισύρει τον χλευασμό άλλων: η *πρεμιέρα της «Τραβιάτα» του Τζ. Βέρντι το 1853 υπήρξε ένα -, σύντομα όμως αναγορεύτηκε ως μία από τις σπουδαιότερες όπερες του 19ου αι.*

[ETYM₂ < ιταλ. fiasco «γυάλινο μπουκάλι» και μτρ. «αποτυχία» (πβ. τη νεοελλ. φρ. «έμεινε μπουκάλια») < μτγν. λατ. fiasco, -onis (βλ. λ. *φλασκι*)].

φιούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κάθε μορφή ή σχήμα που απεικονίζεται κάπου: *οι - που διακοσμούν το βάζο είναι εμπνευσμένες από την κινεζική μυθολογία* 2. καθένα από τα εικονογραφημένα τραπουλόχαρτα, δηλ. ο ρήγας, ο βαλές και η ντάμα: *οι - στο κουμ-καν μετρούν για 103*. (στο θέατρο σκιών) το χάρτινο ομοίωμα ανθρώπου: *οι πρώτες - του Καραγκιόζη έχουν φυλαχτεί σε μουσείο* 4. (α) μορφή ανθρώπου που δεν διακρίνεται σαφώς: *είδα μια ανδρική - να πλησιάζει* (β) μορφή, ο ίδιος ο άνθρωπος: «*διακρίνει κανείς φιούρες από τα παιδιά σε θέσεις-κλειδιά του κρατικού μηχανισμού*» (εφημ.) · 5. (μειωτ.) η επίδειξη που αποσκοπεί στον εντυπωσιασμό· συνεκδ. η ματαιώδης συμπεριφορά που αποβλέπει στον εντυπωσιασμό των άλλων.

λων: *αγόρασαν τις εγκυκλοπαίδειες για -είναι γνωστό ότι δεν ανοίγουν ποτέ βιβλίο!* || *όλο - είχαν* φρ. *κάνω* | *πουλάω φιούρα* επιδεικνύω για να εντυπωσιάσω: *οι νεόπλουτοι συνθίζουν να κάνουν φιούρα* · 6. ΜΟΥΣ. το μουσικό σχήμα, η μουσική μορφή- ο όρος χρησιμοποιείται σε δύο, ίδιους, περιπτώσεις: (α) η μελωδική καμπύλη, κατά τη φθογγική και ρυθμική διάρθρωση της- στον βαθμό που με μικρότερες φιούρες χτίζονται ευρύτερες μουσικές γραμμές, η έννοια αυτή συμπίπτει με το μοτίβο (β) έμμοια μικρά συνοδευτικά σχήματα, τα οποία χρησιμοποιούνται ιδίως στην ενορχήστρωση του μουσικού έργου, κατά τη γραφή των μερών των οργάνων: *οι - των βιολιών* || *ρυθμικές -* · 7. συνδυασμός βημάτων και κινήσεων σε χορό, χορευτική παραλλαγή: *έμαθα μια καινούργια -* || *στην πίστα δεν πήρχε χώρος, για να κάνουν οι χορευτές τις - τους* 8. (γενικότερ.) κίνηση που ακολουθεί συγκεκριμένο πρότυπο: *ακροβατική -* 9. (πυλαυτ.) **φιούρες** (οι) τα γλυπτά κοσμήματα της πρύμνης των ιστιοφόρων πλοίων. — (υποκ.) φιουρίτσα (η). [ETYM₂ < ιταλ. figura < λατ. figura «μορφή, σχήμα» < ρ. fingere «πλάσσω, κατασκευάζω»].

φιουράρα ρ. αμετβ. {φιουράρισα} 1. (σπάν.) επιδεικνύω για να εντυπωσιάσω: *της αρέσει να φιουράρει με ακριβά μοντελάκια* 2. παρουσιάζω σε σημείο που ελκύει την προσοχή: η *φωτογραφία της φιουράρει σε όλα τα πρωτοεξέδρα* || *το όνομα του φιουράρα πρώτο στον κατάλογο*. [ETYM₂ < ιταλ. figurare < figura (βλ. κ. *φιούρα*)].

φιουρατζής (ο) {φιουρατζήδες}, **φιουρατζού** (η) {φιουρα-τζούδες} (καθημ.) πρόσωπο που τον αρέσει να κάνει φιούρα, να επιδεικνύεται: *είναι - όποιον βλέπει, του μιλάει για το πόσα λεφτά έχει* ΣΥΝ. επιδειξιμανής ΑΝΤ. σεμνός. — **φιουρατζήδικος**, -ης, -ο. [ETYM₂ < φιούρα + παραγ. επίθημα -τζής (βλ. λ.)].

φιουράτος, -ης, -ο (καθημ.) αυτός που εντυπωσιάζει με την εμφάνισή του: ~ *όραμα* | *κουστόμι* ΣΥΝ. φανταχτερός, λουστάτος ΑΝΤ. λιτός. [ETYM₂ < ιταλ. figurato < ρ. figurare (βλ. κ. *φιουράρα*)].

φιουρίνι (το) {φιουρίνι-ού | -ιών} 1. το εικονογραφημένο περιοδικό που περιέχει υποδείγματα και σχέδια μόδας 2. (μτρ.-συνεκδ.) το φωρία και πολύ κομψά ντυμένο πρόσωπο: ~ *είσαι απόψε με το καινούργιο σου φόρεμα!*

[ETYM₂ < ιταλ. figurini (πληθ.) < figura (βλ. κ. *φιούρα*)].

φιδαιτός (ο) μικρός αετός που τρέφεται με φιδιά, σαύρες, βατράχια κ.ά.

φιδάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. (υποκ.) το φίδι · 2. επιτραπέζιο παιδικό παιχνίδι που παίζεται με ζάρια και πιόνια, τα οποία κινούνται σε διαδοχικές θέσεις σχηματίζοντας μαιάνδρο · 3. το σπαιοειδές εντομο-αποθήκη από ευφλέκτη ύλη, που καίγεται αργά βγάζοντας καπνό, ο οποίος αποθνήσκει τα κουνούπια. **φιδένιος**, -ια, -ιο αυτός που έχει σχήμα φιδιού, με πολλές στεροφές ΣΥΝ. φιδιστός, στριφτός.

φιδές (ο) {χωρ. πληθ.} 1. πολύ λεπτό, νηματοειδές ζυμαρικό για την παρασκευή ελαφριάς σούπας 2. (συνεκδ.) η σούπα που παρασκευάζεται από το παραπάνω ζυμαρικό: *με πονάει το στομάχι μου και θα φάω -*. — (υποκ.) **φιδεδάκι** (ο) κ. φιδεδάκι (το). [ETYM₂ Πθ. < διαλεκτ. ιταλ. fide < λατ. fides, -ium (πληθ.) «γορδές κίθαρς, λύρας»].

φιδιστός, -ια, -ιο (συχλ. ορθ. *φιδιστός*) 1. αυτός που σχετίζεται με το φίδι: ~ *δέμα* 2. (μτρ.) λεπτός και ευλύγιστος σαν φίδι: ~ *κορμί* ΣΥΝ. λυγερός 3. (μτρ.) αυτός που έχει πολλές στεροφές, που εκτυλίσσεται σαν το φίδι: ~ *μονοπάτι* ΣΥΝ. οφιοειδής, ελικοειδής, φιδωτός, φιδένιος ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ήσιος.

φίδι (το) {φιδι-ού | -ιών} 1. ερπετό χωρίς άκρα, με δέρμα φολιδωτό και σώμα επίμηκες, κυλινδρικό και ευλύγιστο, ορισμένα είδη του οποίου είναι δηλητηριώδη: γνωστότερα είδη *φιδιού είναι η οχιά, ο κροταλιάς, η κόμπρα, ο βόας, ο πύθωνας κ.ά.* || *το - έρπει | σέρνεται | σφυρίζει | κουλουριάζεται* || *το δάγκωμά ορισμένων δηλητηριωδών - είναι θανατηφόρο για τον άνθρωπο* || *γόνις φιδιών* || *ιοβόλο* - ΣΥΝ. (αρ-χαιοπρ.) όφις: φρ. (απειλητικά) **μαύρο φίδι που σ' έφαγε** θα πάθεις μεγάλο κακό, θα τιμωρηθείς σκληρά: *αν δεν κάνεις ό,τι σου λέω, ~! φ το αβγό το φιδιού οτιδήποτε ευνοεί ή σχετίζεται με την ανάπτυξη του νεοναζισμού (γ) με ζώνουν τα φιδιά* βλ. λ. ζώνω (δ) **βγάξω το φίδι απ' την τρύπα** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αναλαμβάνει κάτι ιδιαίτερα δύσκολο (συνήθ. για λογαριασμό άλλων): *βρείτε άλλο κορόδο, να βγάλε το φίδι απ' την τρύπα!* ΣΥΝ. βγάξω τα κάστανα απ' τη φωτιά 2. (μτρ.-υβριστ.) ο ύπουλος, ο κακός άνθρωπος-ΦΡ. (α) **φίδι κολαβό** (ος χαρακτηρισμός) πολύ πονηρός, φθονερός άνθρωπος (β) **ζεστάνω | έχω φίδι στον κόρφο μου** βλ. λ. κόρφοφ. — (υποκ.) φιδάκι (το) (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*. [ETYM₂ μεσν. < αρχ. *οφίδιον*, υποκ. του ουσ. όφις (βλ. λ.)].

φίδι ή **φειδί**: **Όφις** > οφ-ίδιον (υποκοριστικό) > φιδι- (με σίγηση του αρκτικού ο- και του ληκτικού -ον) > όφις, όφε-ως > οφειδίων > φειδί. Πβ. ξίδι (< οξίδιον < οξος), ταξίδι (< ταξ-ίδιον), (!) αρχίδι (< ορχίδιον), οξίδιο (< οξίδιον < οξός) κ.ο.κ. → ξίδι

φιδοβότανο (το) το φιδόχορτο (βλ. λ.).

φιδόγλωσσά (η) (λαϊκ.) 1. η γλώσσα του φιδιού 2. (μτρ. για πρόσ.) αυτός που μιλάει πικρόχολα, που η γλώσσα του στάζει φαρμάκι ΣΥΝ. κακόγλωσσος, φαρμακόγλωσσος.

φιδοπουκκάμισο (το) (λαϊκ.) το δέρμα του φιδιού, που κατά περιόδους αποβάλλεται ολόκληρο από το σώμα του και αντικαθίσταται από άλλο ΣΥΝ. φιδότομαρο.

φιδοσέρνομα ρ. αμετβ. {φιδοσύρθηκα} (λαϊκ.) σέρνομα σαν φίδι.

φιδοτόμαρο (το) (λαϊκ.) το δέρμα του φιδιού, το φιδοπουκάμισο.
φιδότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) τρύπα την οποία χρησιμοποιεί φίδι για φωλιά ΣΥΝ. φιδοφωλιά.

φιδοφωλιά (η) η φωλιά του φιδιού ΣΥΝ. φιδότρυπα.

φιδοχορτο (το) (λαϊκ.) πωδός φυτό, για το οποίο πιστεύεται ότι η σκόνη από τη ρίζα του θεραπεύει τα δαγκώματα φιδιών ΣΥΝ. φιδοβό-τανο.

ζυδοτός, -ή, -ό αυτός που στρίβει σαν φίδι, που σχηματίζει έλικες, μαϊνάνδρους: ~ *μονοπάτι* | *δρόμος* | *ποτάμι* ΣΥΝ. φιδήσιος, στριφτός, (λόγ.) οφιοειδής, ⁵λικοειδής ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος.

φιέστα (η) **1.** ο εορτασμός με πανηγυρικές εκδηλώσεις ΣΥΝ. γιορτή, πανηγύρι **2.** (μειωτ.) η πανηγυρική εκδήλωση που έχει μόνο επιδεικτικό χαρακτήρα και όχι ουσιαστικό περιεχόμενο: *οι κομματικές ~ αποτελούν μέρος του προεκλογικού αγώνα των κομμάτων.* [ΕΤΥΜ. < ισπ. fiesta < λατ. festus «εορταστικός» (από τη φρ. dies festus) φλ. κ. φεστιβάλ)].

φίκος (ο) καλλωπιστικός θάμνος, δέντρο ή αναρριζόμενο φυτό, που καλλιεργείται για τα μεγάλα, παχιά, δερματώδη φύλλα του, τα οποία έχουν βαθυπράσινο χρώμα.

[ΕΤΥΜ. < λατ. ficus «σύκο», πθ. μεσογ. δάνειο, παρ.άλλ. προς το αρχ. *σῦκον* και το αρμ. *f'uz* «σύκο»].

φιλα επίρρ. (λόγ.) ευνοϊκά, φιλικά· μόνο στη φρ. *φιλα προσκείμενος* αυτός που έχει φιλική στάση προς κάποιον (ειδικότ.) αυτός που προσκείται πολιτικά, κοινωνικά κ.λπ. σε πρόσωπο ή ιδεολογικό χώρο και κατ' επέκτ. ο υποστηρικτής, ο οπαδός: *ανήκει στους φιλα προσκείμενους στον αντιπρόεδρο του κόμματος.* [ΕΤΥΜ. Αρχ. επιρρ. χρήση του πληθ. ουδ. του επιθ. *φίλος*].

Φιλαδέλφεια (η) {-ας κ. -είας} **1.** πόλη της Δ. Μικράς Ασίας που γνώρισε μεγάλη ακμή κατά την αρχαιότητα (*μικραί Αθήναι*) · **2.** πόλη και λιμάνι των ΒΑ. Η.Π.Α. — Φιλαδελφιώτης (ο), Φιλαδελφιώτισσα (η), φιλαδελφιώτικος, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον βασιλιά *Άτταλο Β'* των *Φιλαδέλφω*, ο οποίος την ίδρυσε το 140 π.Χ. Η πόλη των Η.Π.Α. (*αγγλ. Philadelphia*) ιδρύθηκε το 1682 από τον Άγγλο William Penn, ο οποίος ακολουθούσε το χριστιανικό δόγμα των Κουακέρων. Επειδή η αρχ. *Φιλαδέλφεια* είναι μία από τις επτά πόλεις της Μ. Ασίας που μνημονεύονται στην *Αποκάλυψη* του Ιωάννη (3, 7-11), επέλεξε αυτό το όνομα για τη νέα πόλη].

φιλάθλος, -η/-ος, -ο **1.** (σπάν.) αυτός που αγαπά τον αθλητισμό: ~ *νεολαία* || *Επιτροπή Φιλάθλου Ιδιότητος* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που συμβαδίζει με τις αρχές και τα ιδεώδη του αθλητισμού: ~ *πνεύμα* **3.** *φιλάθλος* (ο/η) (φιλάθλ-ου | -ων, -ους) (α) ο οπαδός αθλητικής ομάδας: *οι - των δύο ομάδων* (β) ο θεατής αθλητικού αγώνα: *ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις επιτηρούν την έξοδο των φιλάθλων από το γήπεδο.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*. [ΕΤΥΜ μτγν. < *φιλο(ο)-* + *άθλος* (βλ.λ.)].

φιλιαννάδα (η) (συνήθ. ορθ. *φιλενάδα*) (λαϊκ.) **1.** (για γυναίκες) η φίλη γυναίκα: *πήγε εκδρομή με τις - της* · **2.** (για άνδρες) η ερωμένη· *όταν έμαθε ότι ο άντρας της έχει -, τον χώρισε* ΣΥΝ. αγασπιτική, (οικ.) γκόμενα. — (υποκ.) φιλιαννάιτσα κ. φιλιαννάουλα (η). [ΕΤΥΜ < *φιλιαννάδες*, πληθ. του μεσν. *φιλιαν* (θηλ. του *φίλος*, πθ. κ. *λέ-αντα*), πθ. κ. *αδελφ-άδες*, συννηφ-άδες, *κουρ-άδες*. Η φρ. με *-αι-* (*φιλιαννάδα*) είναι η ορθή ετυμολογικός].

φιλάληθεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η αγάπη για την αλήθεια και η προσπάθεια για την αποφυγή του ψεύδους ΣΥΝ. ειλικρίνεια ΑΝΤ. ψεύδος, υποκρισία.

φιλαλήθης, -ης, φιλάληθης [αρχ.] {φιλαλήθ-ους | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αγαπά την αλήθεια, που αποφεύγει το ψεύδος: *ο ~ άνθρωπος δεν έχει τίποτα να φοβηθεί* ΑΝΤ. ψεύτης, υποκριτής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *φιλόζωος*.

φιλαλληλία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αγάπη και το ανιδιοτελές ενδιαφέρον για τον πλησίον, τον συνάνθρωπο: *το χριστιανικό κήρυγμα διδάσκει την συναδέλφωση και τη ~* ΣΥΝ. αλτρουισμός ΑΝΤ. φιλαντία, εγωισμός, εγωκεντρισμός. — φιλάλληλος, -η, -ο [μτγν.]. [ΕΤΥΜ μτγν. < *φιλάλληλος*, συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *φίλος αλλήλους*].

φιλιανανώστης (ο) [μτγν.] {φιλιανανωστήων}, **φιλιανανώστρια** (η) {φιλιανανωστριών} (λόγ.-σπάν.) πρόσωπο που του αρέσει το διάβασμα, ο φίλος του βιβλίου ΣΥΝ. βιβλιόφιλος.

φιλιανδέζικος, -η, -ο → Φινλανδία

Φιλανδία (η) → Φινλανδία

φιλιαντικός, -ή, -ό → Φινλανδία
φιλιανθής, -ης, -ές (λόγ.) {φιλιανθούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αγαπά τα άνθη, τα λουλούδια. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ΕΤΥΜ μτγν. < *φιλο(ο)-* + *-ανθής* < *άνθος*].

φιλανθρωπία (η) [αρχ.] {φιλιανθρωπιών} **1.** η αγάπη και το ανιδιοτελές ενδιαφέρον προς τον συνάνθρωπο: *δεν τον βοήθησε από ~, αλλά επειδή περιμένει ανταλλάγμα* ΣΥΝ. φιαλληλία, φιλενσπλαχνία, ανθρωπισμός ΑΝΤ. μισανθρωπία, ασπλαχνία **2.** (συνεκδ.) πράξη που φανερώνει την αγάπη του ανθρώπου προς τον συνάνθρωπο και έχει συνήθ. τη μορφή ελεημοσύνης και γενικότ. υλικής ή/και ηθικής συμπαράστασης προς αναξιοπαθούντες: *άσε τις ~ και κοίταξε λίγο τον εαυτό σου!* ΣΥΝ. αγαθοεργία **3.** ΘΕΟΛ. η αγάπη του Θεού για τον άνθρωπο με κορυφαία έκφραση της το μυστήριο της ενανθρωπίσεως του Χριστού **4.** ΕΚΚΛΗΣ. η ποιμαντική μέριμνα της Εκκλησίας για την πνευματική ζωή των μελών της. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*. φιλιανθρωπικός, -ή, -ό [1832] αυτός που σχετίζεται με τη φιλιανθρωπία (βλ.λ.), αυτός που διαπνέεται από φιλιανθρωπία ή αποβλέπει σε αυτήν: ~ *έργο* | *σύλλογος* | *οργάνωση* | *ίδρυμα* | *σκοπός*.

φιλιάνθρωπος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αγαπά τον πλησίον του, τους συνανθρώπους του: *παριστάνει τον ~, αλλά στην πραγματικότητα εκμεταλλεύεται τους πτωχούς* ΣΥΝ. φιλάλληλος, αλτρουιστής ΑΝΤ. μισάνθρωπος, εγωκεντρικός, φιλαντος **2.** ΘΕΟΛ. (ως προσωνυμία του Θεού) αυτός που αγαπά το ανθρώπινο γένος: *ελεήμων και ~* **3.** (για αφηρ. έννοιες) αυτός που διαπνέεται από φιλιανθρωπία, που φανερώνει ευσπλαχνία: ~ *πράξη* | *έργο* | *αισθήματα* ΣΥΝ. φιλεύσπλαχνος, ελεήμων ΑΝΤ. απάνθρωπος, άσπλαχνος — φιλιάνθρωποι | φιλιανθρώπος [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φιλαράκος (ο) (προστ.) **1.** (χαιδευτ.) φίλος (βλ.λ.): *θα πάω να πω ένα ποτό με τους ~ μου* **2.** (οικ.-ειρων. ως προσφώνηση): *φιλαράκο, αυτά να πας να τα πεις αλλού!* || *για πού το βάζεις, φιλαράκο!* Επίσης φιλαράκι (το). [ΕΤΥΜ μτγν. < *φίλος* + υποκ. επίθημα *-αράκος*, πθ. κ. *ψευτ-αράκος*].

φιλάρας (ο) (αργκό) ο καλός φίλος· κυρ. σε προσφωνήσεις, συχνά με ειρωνική διάθεση ή για να δημιουργηθεί κλίμα οικειότητας: *φιλάρα, διανωχτός δεν μπορεί να σε βοηθήσω.* [ΕΤΥΜ. < *φίλος(ος)* + μεγεθ. επίθημα *-άρας*, πθ. κ. *τρελ-άρας*].

φιλάργυρος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που αγαπά υπερβολικά το χρήμα, που το συγκεντρώνει με πάθος και δεν θέλει να το ξοδεύει: *α στον φιλάργυρο τα γρόσα, καθώς στον νεκρό η γλώσσα* (παροιμ.) (όπως από τον νεκρό δεν μπορείς να πάρεις λέξη, έτσι και από τον φιλάργυρο δεν παίρνεις γρόσα, χρήματα) ΣΥΝ. φιλοχρήματος, σφιγχο-χέρης, τσιγγούνης, σπαγκοραμμένος, εξητναβελόνης ΑΝΤ. ανοιχτοχέ-ρης, γενναίοδωρος, χουβαρντάς. — φιλαργυρία (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης, φιλόζωος*.

φιλαρέσκος, -η, -ο [1871] **1.** (για πρόσ.) αυτός που επιθυμεί και προσπαθεί να αρέσει στους άλλους (με το ντύσιμο του, τις κινήσεις του κ.λπ.), να φαίνεται ορατός και ελκυστικός: ~ *γυναίκα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που φανερώνει την επιθυμία και την προσπάθεια κάποιου να αρέσει: ~ *κινήσεις/ συμπεριφορά*. — φιλαρέσκα επίρρ., φιλαρέσκεια (η) [1871]. [ΕΤΥΜ. < *φιλο(ο)-* + *-άρεσκος* < *αρέσκειο* (πθ. μτγν. *αύτ-άρεσκος*)].

φιλάρεσκος - *αυτάρεσκος* - *νάρκισσος*. Και οι τρεις λέξεις δηλώνουν κάποιον που προσπαθεί να αρέσει στην εμφάνισή του, αισθητικά, ο φιλάρεσκος προσπαθεί να αρέσει και να θαυμάζεται από τους άλλους· ο *αυτάρεσκος* αρέσει και θαυμάζει τον εαυτό του· ο *νάρκισσος* (και *ναρκισσεύομαι*) έχει την τάση του *αυτάρεσκου*, του αυτοθαυμασμού και την *αυταρέσκεια*, σε υπερβολικό ως παθολογικό βαθμό.

Φιλαρέτη (η) γυναικείο όνομα.

Φιλάρετος (ο) (-ου κ. -έτου) **1.** άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα επισκόπου της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ μεσν. κūr. *όν*. < *φι(ο)-* (< *φίλος*) + *αρετή*].

φιλαρμονική (η) [1840] ΜΟΥΣ. **1.** το μουσικό σύνολο, η ορχήστρα που αποτελείται κυρ. από χάλκινα όργανα, πνευστά και κρουστά: η ~ του δήμου *έπαιξε στην πλατεία εύθυμους σκοπούς* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπάντα **2.** **Φιλαρμονική** (η) ή συμφωνική ορχήστρα: η ~ της *Νέας Υόρκης* || (κ. ως επιθ.) ~ *ορχήστρα*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. philharmonic*].

φιλαρμονιστής (ο), **φιλαρμονίστρια** (η) {φιλαρμονιστριών} μέλος φιλαρμονικής ορχήστρας. [ΕΤΥΜ < *Φιλαρμονική (ορχήστρα)*].

φιλάργατος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που αγαπά την αρχαιότητα, που ενδιαφέρεται για ό,τι έχει σχέση με αυτήν ΣΥΝ. αρχαιόφιλος, αρχαιολάτρης. **φιλάργος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που κατέχειται από το πάθος της εξουσίας, που επιδιώκει με κάθε τρόπο να ασκεί εξουσία: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ. αρχομανής. — **φιλαργία** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ μτγν. < *φιλο(ο)-* + *-άργος* < *άργω*].

φιλάσθενος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αρρωσταίνει εύκολα, που προσβάλλεται συχνά από ασθένειες, που έχει ασθενική κρίση: ~ *παιδί* ΣΥΝ. ασθενικός, (λαϊκ.) αρρωστιάρας ΑΝΤ. γερός.

φιλιαντία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η υπερβολική αγάπη κάποιου για τον εαυτό του, ο υπέρμετρος εγωισμός ΣΥΝ. εγωπάθεια, εγωκεντρισμός ΑΝΤ. φιαλληλία, αλτρουισμός, αυταπάτηση. — φιλιαντος, -η, -ο [αρχ.].

φιλέ (το) → φίλες

φιλειρηνικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αγάπη για την ειρήνη: ~ *λαός* | *αισθήματα* ΣΥΝ. ειρηνόφιλος ΑΝΤ. πολεμογαρής, φιλοπόλεμος **2.** αυτός που προωθεί την ειρήνη, που αποβλέπει στη διασφάλιση της ειρήνης: ~ *πολιτική/ κίνηση/ οργάνωση* ΑΝΤ. φιλοπόλεμος. — φιλειρηνικά επίρρ., φιλειρηνικότητα (η) [1887]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.

φιλειρηνισμός (ο) [1887] {χωρ. πληθ.} η ιδεολογία και η πολιτική για την εγκαθίδρυση παγκόσμιας ειρήνης και γενικότ. την ελαστικοποίηση ή εξάλειψη της χρήσεως βίας στις διανθρώπινες σχέσεις. — *φ*-*λειρηνιστής* (ο), *φιλειρηνίστρια* (η). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *pacifisme*].

φιλέκοικος, -η, -ο [1831] (λόγ.) αυτός που μνησικακεί και επιζητεί την εκδίκαση ΣΥΝ. εκδικητικός, μνησικακος ΑΝΤ. ανεξίκακος. [ΕΤΥΜ. < *φιλο(ο)-* + εκδοικός «εκδικητής, τιμωρός» < *εκ-* + *-δικός* < *δική*].

φιλεκπαιδευτικός, -ή, -ό [1837] **1.** αυτός που αγαπά την εκπαίδευση, που αποβλέπει στην προαγωγή της εκπαίδευσης **2.** **Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία** εκπαιδευτικός, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, που ιδρύθηκε το 1836 με στόχο την προαγωγή της εκπαίδευσης, ιδίως της γυναικείας, και συνεχίζει το έργο του μέχρι σήμερα μέσα από τα

φιλίας μεταξύ προσώπων: *λυκο-φιλία*, *ψευτο-φιλία* 3. ΙΑΤΡ. ασθένεια ή παθολογική προδιάθεση: *αιμο-φιλία*, *σπασμο-φιλία*. [ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ουσ. *φιλία* (πβ. *μτγν. θεο-φιλία*, αρχ. *λυκο-φιλία*) και επεκτάθηκε ακόμη και σε ιατρ. όρους (λ.χ. *σπασμο-φιλία*, *αιμο-φιλία*) συχνά ως απόδ. ελληνογενών ξένων όρων (λ.χ. γαλλ. hémo-philie, xéno-philie)].

φιλιατρό (το) (λαϊκ.) το στόμιο του πηγαδιού. [ΕΤΥΜ Η λ. ανάγεται στο αρχ. *φρέαρ* «πηγάδι» μέσω αμάρτυρου τ. *φρεατρόν (< *φρέατρα*, *μτγν. πληθ.* αντί του αναμενόμενου *φρέατα*) με την εξής πορεία: *φρεατρόν > *φλιατρόν (με ανομοίωση του -ρ- σε -λ- και συνίξηση) > *φιλιατρό* (με ανάπτυξη -ι-)].

φιλιγκράν (το) {άκλ.} 1. διάτρητο δικτυωτό κόσμημα που σχηματίζεται από λεπτά, συγκολλημένα μεταξύ τους πλέγματα χρυσών, ασημένιων ή γυάλινων νιτών: (κ. ως επίθ.) *χρυσά σκουλαρίκια* - 2. δαντέλα με βελόνα, ισπανικής προελεύσεως, που συνδυάζει χρωματιστή και μεταλλική κλωστή 3. μεταλλικό κέντημα που χρησιμοποιείται στη λεπτή διακόσμηση τής επίπλωσης και στον εκκλησιαστικό διάκοσμο (στη Δύση) 4. κυματιστό σχήμα ή γράμμα που δημιουργείται με πίεση κατά το στάδιο τής κατασκευής χαρτίου, για να μην είναι εύκολη η παραποίηση του ΣΥΝ. υδατογράφημα, υδατόσημο 5. *φιλιγκράν* (η) η τεχνική κατασκευής των παραπάνω. Επίσης *φιλιγκράνα* (η) {χωρ. πληθ.}.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. filigrane < ιταλ. filigrana < fili- (< λατ. filum «νήμα, κλωστή») + -grana < λατ. granum «σπόρος»].

φιλι-κλειδί → φηλι-κλειδί

φιλικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από φιλία, αυτός που φανερώνει φιλία: *έχουσε | διατηρούσε ~ σχέσεις || να σου δώσω μια - συμβουλή; || ~ συμπεριφορά | δεσμός | στάση | εκδήλωση | χειρονομία | υποδοχή | χαμόγελο | συντροφιά | διάθεση | περιβάλλον | επίσκεψη/ σίζηση* ANΤ. εχθρικός 2. ταγμένος με το μέρος κάποιου: ~ *χώρα* | *έθνος* ΣΥΝ. συμμαχικός, (λόγ.-σπανιότ.) φίλος ANΤ. εχθρικός 3. (για πρόσ.) αυτός που εκδήλωνε ευμενή διάθεση, εγκαρδιότητα: *ήταν πολύ - μαζί μου || ~ ακροατήριο* ANΤ. εχθρικός, ψυχρός ΦΡ. *φιλική τιμή* χαμηλή τιμή 4. ΑΘΛ. (αγώνας) που δεν διεξάγεται στο πλαίσιο διοργάνωσης (π.χ. πρωταθλήματος, κυπέλλου κ.λπ.), αλλά περισσότερο ως ευκαρία, για να προπονηθούν οι ομάδες: ~ *παρνίδι* | *συνάντηση* ΣΥΝ. φιλικό (το) 5. *φιλικό* (το) ο φιλικός αγώνας (σημ. 4) 6. αυτός που δεν προκαλεί προβλήματα σε κάποιον/κάτι: *οι καινούριοι ηλεκτρονικοί υπολογιστές είναι ~ προς τον χρήστη | προϊόντα ~ προς το περιβάλλον* (ανακυκλωσιμα, που δεν καταστρέφουν το όζον κ.λπ.) 7. ΙΣΤ. (α) *Φιλική Εταιρεία* μυστική εταιρεία που ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησό από τους Ν. Σκουφά, Α. Τσακάλωφ και Ε. Ξάνθο και αποσκοπούσε στην οργάνωση κινήματος για την απελευθέρωση τής Ελλάδας από τον τουρκικό ζυγό (β) *Φιλικός* (ο) μέλος τής Φιλικής Εταιρείας. — *φιλικ-ά* /-ός [αρχ.] επίρρ., φιλικότητα (η) [1887].

φιλιόβε (το) {άκλ.} (λατ. filioque) ©ΕΟΑ. και εκ του Υιού' όρος που προστέθηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία στο Σύμβολο τής Πίστεως (το «Πιστεύω» κατά τον 11ο αι. (1014, Σχίσμα των δύο Σερ-γιών), σύμφωνα με τον οποίο, το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται (έχει ως αρχή του) όχι μόνο από τον Πατέρα, αλλά και από τον Υιό' αποτέλεσε το κύριο θεολογικό αίτιο τού σχίσματος μεταξύ τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (1054).

[ΕΤΥΜ < λατ. filioque «και εκ του Υιού» < filii (αφαρετ. πτώση τού ουσ. filius «αιός») + que «και»].

φιλιός, -α, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που εκφοράζει, που φανερώνει ή που αισθάνεται φιλία (βλ.λ.): ~ *στρατεύματα | περιοχή | δυνάμεις* ΣΥΝ. φιλικός ANΤ. εχθρικός, πολέμιος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *φίλος*].

φιλιότσος (ο), φιλιότσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (διαλεκτ.) αυτός που έχει βαφτιστεί από κάποιον (νοννό | νοννά) ΣΥΝ. βαφτιστικός, βαφτι-σιμικός, βαφτιστήρι. [ΕΤΥΜ < ιταλ. figliaccio, υποκ. τού figlio «αιός»].

Φιλιπία (η) γυναικείο όνομα.

φιλιπικός (ο) [μτγν.] (ενν. λόγος) 1. καθένas από τους τρεις λόγους που εκφώνησε ο Δημοσθένης κατά τού βασιλιά τής Μακεδονίας Φιλίππου Β' 2. (μτφ.) το δριμύ κατηγορητήριο: *ο πρόεδρος εξάπελσε ~ εναντίον τής εσοκομματικής αντιπολίτευσης*.

Φιλιπίνες (οι) {Φιλιππίνων (συνθ. προφορ. Φιλιππίνων)} (ταγκάλ. Republika ng Pūirinas, αγγλ. Republic of the Philippines = Δημοκρατία των Φιλιππινών) νησιωτικό κράτος τής ΝΑ. Ασίας στον Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Μανίλα, επίσημες γλώσσες τη Φιλιππινέ-ζικη (Ταγκαλόγκ) και την Αγγλική και νόμισμα το πέσο Φιλιππίνων. — Φιλιππινέζος (ο), Φιλιππινέζα (η), φιλιππινέζικος, -ή, -ο, Φιλιππινέ-ζικα (τα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*. [ΕΤΥΜ. Οι Φιλιππίνες οφείλουν την ονομασία τους στον Φίλιππο Β', βασιλιά τής Ισπανίας, ο οποίος ήταν διάδοχος τού θρόνου, όταν (το 1543) ο Ισπανός εξερευνητής Ruy Lopez de Villalobos κατέλαβε το Αρχιπέλαγος].

Φύλιππος (ο) {-ου κ. -ιππου;} 1. όνομα πέντε βασιλέων τής Μακεδονίας, με κυριότερο τον Φύλιππο Β' (382-336 π.Χ.), πατέρα τού Αλεξάνδρου 2. όνομα αγίου τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον Απόστολο, έναν από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, που κήρυξε το Ευαγγέλιο στη Φρυγία ΦΡ. *βρήκε ο Φύλιππος τον Ναθαναήλ* βλ. λ.

φιλο- α συνθετικό φιλο-αμερικανικός, -ή, -ό φιλο-αναρχικός, -ή, -ό φιλο-αριστερός, -ή, -ό φιλο-βενιζελικός, -ή, -ό

φιλο-βρετανικός, -ή, -ό φιλο-δασικός, -ή, -ό φιλο-ισραηλινός, -ή, -ό φιλο-κομμουνιστικός, -ή, -ό

φιλοκυβερνητικός, -ή, -ό φιλο-κυπριακός, -ή, -ό φιλο-ναζιστής (ο) φιλο-παλαιστινιακός, -ή, -ό

φιλο-σερβικός, -ή, -ό φιλο-σοβιετικός, -ή, -ό φιλο-σταλινικός, -ή, -ό φιλο-τουρκικός, -ή, -ό

φιλο-χουντικός, -ή, -ό

Ναθαναήλ 3. ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) Φύλιππος [ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., με σημ. «αυτός που αγαπά τα άλογα ή την ιππασία», < *φίλο(ο)- + ίππος*].

φιλιππος, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που αγαπά τα άλογα και την ιππασία 2. (ειδικότ. ως ουσ.) ο τακτικός θεατής υποδρομιών. [ΕΤΥΜ αρχ. < *φίλο(ο)- + ίππος*].

Φιλιππούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη και περιοχή τής Κ. Βουλγαρίας.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *Φιλιπούπολις* (από το όν. τού βασιλιά *Φιλίππου Β' τού Μακεδόνα*, ο οποίος την ίδρυσε), ο Φίλιππος ονόμασε αρχικός τη νέα πόλη *Πονηρόπολη*, αλλά οι Θράκες κάτοικοι την αποκαλούσαν *Pulirudana* (< *Pulir* «Φίλιππος» + *dana* «πόλη»), από όπου προήλθε η σημερινή βουλγ. ονομασία *Πλοβνίν*. Η ελλην. ονομασία αποτελεί μετάφραση τής θρακικής και άρχισε να χρησιμοποιείται από τον 2ο αι. π.Χ. Οι Ρωμαίοι την αποκαλούσαν *Trigintium*, επειδή είχε οικοδομηθεί πάνω σε τρεις λόφους].

Φιλισταίος (ο), Φιλισταία (η) 1. ΙΣΤ. μέλος αρχαίου λαού εγκατεστημένου στη Ν. ακτή τής Παλαιστίνης πριν από την άφιξη των Ισραηλιτών οι Φιλισταίοι συγκροτήθηκαν με τους Ισραηλίτες και ηττήθηκαν οριστικά από τον βασιλιά Δαβίδ 2. (μετωνυμ.) στενόμυαλος, εγωιστής και υποκριτής άνθρωπος. — *φιλισταϊκός*, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < μτγν. *Φιλισταίος*, πθ. συνδ. με εβρ. palés «εισβόλιος», ο λαός των Φιλισταίων έδωσε το όνομα του στην *Παλαιστίνη* (βλ.λ.)].

φιλισταϊσμός (ο) η στενόμυαλη, εγωιστική και υποκριτική συμπεριφορά. [ΕΤΥΜ < *Φιλισταίος* (βλ.λ.) + *παρὰ*. επίθημα -ισμός].

φιλιστρινί (το) → φινιστρίνι

φιλιστρινό (ο/η) {φιλίστ-ορος, -ορα | -ορες, -όρον} (αρχαιοπρ.) 1. αυτός που αγαπά την ιστορία, τις ιστορικές μελέτες 2. (γενικότ.) αυτός που αγαπά τη γνώση και την έρευνα ΣΥΝ. φιλομαθής. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *φίλο(ο)- + ἴστωρ* «γνώστης» (βλ. κ. *ιστορία*)].

φιλιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φιλιώ-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) αποκαθιστώ τις αγαθές σχέσεις (μετάξυ όν. ή περισσότερων προσώπων), οδηγώ σε συμβιβασμό: *κοίταζε να τους φιλιώσει, γιατί είναι κρίμα να είναι μαλομένοι* ΣΥΝ. συμφιλιώνω, συμβιβάζω ANΤ. διχάζω ♦ 2. (αμετβ.) έρχομαι σε συμφιλίωση, αίρω τις διαφορές μου με κάποιον: *όταν συγκροτούνται για τέτοιους σοβαρούς λόγους, δεν είναι εύκολο να φιλιώσουν || έτσι ο άνθρωπος φιλιώνει με την ιδέα τού θανάτου* ΣΥΝ. συμφιλιώνομαι. — φιλιωμα (το). [ΕΤΥΜ < μτγν. *φιλιώ* (-όω) < αρχ. *φίλιος*].

φίλμ (το) {άκλ.} 1. μεμβράνη από οξική κυτταρίνη ή πολυεστέρα, επικαλυμμένη με φωτοευαίσθητο γαλάκτωμα, που χρησιμοποιείται στις φωτογραφικές και κινηματογραφικές μηχανές για τη λήψη εικόνων 2. (συνεκδ.) κινηματογραφική ή τηλεοπτική ταινία, έργο 3. ΤΥΠΟΓΡ. φύλλο από αδιάσταλο διαφανές υλικό, πάνω στο οποίο αποτυπώνεται κείμενο ή και εικόνα που προορίζεται για εκτύπωση. — (υποκ.) *φιλ-μάκι* (το) (βλ.λ.), *φιλμικός*, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ < αγγλ. film < μέσ. αγγλ. filme «μεμβράνη» < αρχ. αγγλ. filmen, που συνδ. με αρχ. αγγλ. fell «όδερμα», λατ. pellis «όδερμα», καθώς και με το αρχ. *πέλμα*].

φιλιάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή διάρκειας κινηματογραφική ταινία. φιλιάρω ρ. μετβ. {φιλιάρισ-α, -μένος} (καθημ.) 1. τρωβήσεται στις εμφανίξω σε φίλι (κείμενο ή φωτογραφίες προς εκτύπωση). — φιλιάρισμα (το) [ΕΤΥΜ < φίλι + *παρὰ*. επίθημα -άρω, πβ. κ. *σουτ-άρω*].

φιλιογραφία (η) 1. το σύνολο των κινηματογραφικών ταινιών τις οποίες έχει σκηνοθετήσει (κάποιος) ή στις οποίες έχει πρωταγωνιστήσει ή έχει συμμετάσχει ένας ηθοποιός: η ~ *τού Φ. Φελλίνι* 2. κατάλογος κινηματογραφικών ταινιών (συνήθ. με κοινό θέμα): ~ *τού ανεξάρτητου αμερικανικού κινηματογράφου τού έτους 1999*. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. filmographie (νόθο συνδ.)].

φιλιτσένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από φίλντσι: ~ *κολιέ* | *αγάλα* ΣΥΝ. σεντερένιος 2. που μοιάζει, κυρ. στο χρώμα, μ'ε φίλντσι: ~ *επιδερμίδα*.

φιλιτσί (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο μάργαρος (βλ.λ.) ΣΥΝ. σεντέφι.

[ΕΤΥΜ < τουρκ. fildisi].

φιλο- κ. φιλό- κ. φίλ- α' συνθετικό που δηλώνει *αγάπη*, προτίμηση, ροπή | κλίση προς κάποιον/κάτι: *φιλο-πόλεμος, φιλο-πρόσδος, φιλοχρήματος, φιλο-άσθενος*. [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *φίλος* (βλ.λ.)].

φιλοβασιλικός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι υπέρ τού θεσμού τής βασιλείας: ~ *οργάνωση* || (κ. ως ουσ.) *συγκέντρωση φιλοβασιλικών* ΣΥΝ. βασιλόφρων, βασιλικός ANΤ. αντιβασιλικός, αντιμοναρχικός 2. αυτός που πρόσκειται στον βασιλιά: *απόπειρα πραξικοπήματος από ομάδα ~ στρατηγών*.

φιλογόνης (ο) [αρχ.] {φιλογόνηδες} πρόσωπο που αγαπά τις γυναίκες ANΤ. μισογυνής.

φιλοδασικός, -ή, -ό [1887] αυτός που αποσκοπεί στη φροντίδα και προστασία των δασών: ~ *πολιτική* | *πρακτική* | *νομοθεσία*.

φιλόδεντρο (το) (συνθ. ορθ. φυλλόδεντρο) καλλοπιστικό φυτό με μεγάλα, συνήθ. πλατιά, δερματώδη φύλλα και άνηθο που σχηματίζουν ταξιανθία, η οποία περιβάλλεται από ένα μεγάλο φύλλο (σπάθη). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. philodendron. Η γρ. φυλλόδε-

ντρο οφείλεται σε παρετυμολογία προς το *φύλλο*.
 φιλοδίκαιος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που αγαπά το δίκαιο.
 φιλοδίκιος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει την τάση να καταφεύγει συχνά στα δικαστήρια: *σύμφωνα με τις στατιστικές, οι Έλληνες είναι ~ λαός* ΣΥΝ. δικομανής. — **φιλοδικία** (η) [μτγν].
 φιλοδοξία (η) [μτγν.] {φιλοδοξιών} 1. η αγάπη για τη δόξα και τη διασημότητα 2. η ζοφερή επιθυμία για ανάδειξη: *φλέγεται από ~* 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε ονειρεύεται κανείς για τη μελλοντική του εξέλιξη, γενικότερ. οτιδήποτε σημαντικό ονειρεύεται κανείς να πραγματοποιήσει: *έχει τη - να διαδώσει τις φιλερηνικές του ιδέες στην πατρίδα του || οι νέοι είναι φυσικό να έχουν (πολλές) ~ || άνθρωπος χωρίς φιλοδοξίες || μικρές | μεγάλες | προσωπικές | πολιτικές | αρροστημένες ~ || πραγματοποιώ τις ~ μου* ΣΥΝ. επιθυμία, επιδιώξη.

φιλοδόξος, -η, -ο [αρχ.] (για πρόσ.) 1. αυτός που αγαπά πολύ τη δόξα και τα μεγαλεία, που τον διακρίνει ζοφερή επιθυμία για ανάδειξη: *είναι πολύ ~ και επιδιώκει να ανέβει με κάθε τρόπο* ΣΥΝ. (κακός.) μεγαλομανής ΑΝΤ. μετρημένος, ταπεινός 2. αυτός που έχει πολλές φιλοδοξίες για τη μελλοντική του εξέλιξη, που επιδιώκει έντονα να επιτύχει (κόπου) ή να αποκτήσει (κάτι): *ως επιχειρηματίας είναι πολύ ~ και ρισκιδίνδων || - επιστήμονας | καλλιτέχνης* 3. (για πράγματα) αυτός που φανερώνει φιλοδοξία, που εμπιρεύει υψηλούς και δύσκολους στόχους: *~ σχέδιο | στόχος | πρόγραμμα | πολιτική* ΣΥΝ. μεγαλειόβηλος ΑΝΤ. ταπεινός. — **φιλόδοξα** επίρρ.

φιλοδόξω ρ. μετβ. [αρχ.] {φιλοδοξείς... | φιλοδοξήσα} (+να) έχω συγκεκριμένη φιλοδοξία, επιθυμώ σφοδρά (να πραγματοποιήσω έργο, να επιτύχω στόχο κ.λπ.): *~ να γίνει συγγραφέας || φιλοδοξεί να καταλάβει υψηλά αξιώματα*.
 φιλοδόξω, -η, -ό 1. φιλικός προς τη Δύση και τους δυτικούς: *ο ισλαμιστής προθυπουργός άλλαξε πορεία και ακολούθησε πλέον ~ πολιτική* 2. ΠΟΛΙΤ. φιλική προσηλυτική απέναντι στα κράτη, κυρίως τις θύσσουσες Μεγάλες Δυνάμεις, και τους διακρατικούς σχηματισμούς στον χώρο του Δυτικού Ημισφαιρίου, όπου και δεσπόζει η φιλελεύθερη ιδεολογία και η ελεύθερη οικονομία: *~ κυβέρνηση | πολιτική | αθρογραφία*.

φιλοδώρημα (το) [μεσν.] {φιλοδορήματος | -ατα, -άτων} (λόγ.) μικρό χρηματικό ποσό που προσφέρεται σε υπάλληλο για τις υπηρεσίες του: *αφών - στον σεβιτόρο || στο βεστιάριο απαγορεύονται τα -ΣΥΝ. πουρμπουάρ, (λαϊκ.) μπαζίτι*.

φιλοδώρησις, -η, -ο [μεσν.] {φιλοδορήσεις... | φιλοδορήσει} (λόγ.-σπάν.) ανταμείβω με φιλοδώρημα: *~ τον σεβιτόρο | τον αχθοφόρο || (ειρων.) τον φιλοδώρησε με μια καρπαζιά || το καθεστώς τον φιλοδώρησε με καταδική σε φυλάκιση δύο χρόνων*.

φιλόζωος¹, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) 1. αυτός που αγαπά υπέρμετρα τη ζωή, που νοιάζεται υπερβολικά γι' αυτήν 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μαλθακότητα και δειλία, επειδή αγαπά και προσέχει υπερβολικά τον εαυτό του ΣΥΝ. μαλθακός, δειλός. — **φιλοζωία** (η) [μτγν.]

φιλόζωος², -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά τα ζώα, που νοιάζεται για αυτά: *η ~ κურια ταΐζει τα αδέσποτα της γειτονιάς* ΣΥΝ. ζωόφιλος. — **φιλοζωία** (η), φιλοζωικός, -η, -ό.

φιλόζωος ή ζωόφιλος: Τα ζωόφιλος | φιλόζωος ανήκουν σε έναν μικρό αριθμό συνθέτων που εμφανίζουν διπλή μορφή: *Θεόφιλος - Φιλόθεος, Θεόδωρος - Δωρόθεος* κ.ά. Ωστόσο, κρίνοντας από τη σημασία του συνθέτου («αυτός που αγαπά τα ζώα») και από παρόμοια σύνθετα, κανονικός είναι ο τ. *φιλόζωος* (< *φιλό* «αγαπάω» + *ζώο*) (πβ. *φιλόσοφος* = αυτός που αγαπά τη σοφία, *φιλέλληνας* = αυτός που αγαπά τους Έλληνες, *φιλελεύθερος* = αυτός που αγαπά την ελευθερία, *φιλέργος* = αυτός που αγαπά την εργασία, *φιλόανθρωπος*, *φιλάλιθης*, *φιλανθής*, *φιλόαργυρος*, *φιλάθλος*, *φιλέρημος*, *φιλεργατικός* κ.ά.).

φιλοθέμιον, -ων, -ον {φιλοθέμιον-ονος, -ονα | -ονες (συνδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που του αρέσουν τα θέματα: *το φιλοθέμιον κοινό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ον, -ον.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *φιλο-* + *-θεμιον* < *θεμία* (-άο-) «παρτηρώ, βλέπω» (βλ. λ. *θέμα*)].

Φιλοθέη (η) 1. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας: *η οσία ~ η Αθηναία* 2. γυναικείο όνομα.

Φιλόθεος (ο) {-ου κ. -έου} όνομα αγίων και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φιλος*) + *θεός*].

φιλόθεος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δείχνει αγάπη και σεβασμό προς *τον θεό* ΣΥΝ. θεοσεβής. — **φιλοθεία** (η) [μτγν.]

φιλόθησκος, -η, -ο [μτγν.] (σπάν.) αυτός που αγαπά τη θρησκεία και ό,τι σχετίζεται με αυτήν, που έχει πολύ ανεπτυγμένο το θρησκευτικό συναίσθημα ΣΥΝ. θρήσκος, θεοσεβής, θεοφοβούμενος ΑΝΤ. άθρησκος, άθεος.

φιλοκαλία (η) {χωρ. πληθ.} 1. η αγάπη προς το ωραίο ΣΥΝ. καλαισθησία, γούστο ΑΝΤ. απειροκαλία, κακογούστια 2. ΘΕΟΛ. (α) η αγάπη του κάλλους, του ωραίου και του καλού-επομένως, και η αγάπη για τον Θεό, που είναι η πηγή του καλού (β) (με κεφ.) τίτλος ανθολογημένων αποσπασμάτων από το έργο του Ωριγένη (γ) (*Φιλοκαλία των Ιερών νηπτικόν*) *απάνθισμα* έργων πατέρων της Εκκλησίας, από τον 4ο ως τον 15ο αι., το οποίο συνέταξαν και εξέδωσαν (Βενετία 1782) ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης και Μακάριος Κορίνθου. — **φιλοκαλώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «καλαισθησία», < αρχ. *φιλόκαλος* < *φιλο-* + *κάλλος*. Ως θεολ. όρ. πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τους Μ. Βασίλειο και Γρηγόριο Ναζιανζηνό, οι οποίοι τιτλοφόρησαν έτσι ορισμένα έρ-

γα του Ωριγένη, και αργότερα (1782) χρησιμοποιήθηκε για το *εράνι-σμα* υπό τον τίτλο *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικόν*].

φιλόκαλος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που αγαπά το ωραίο, που διαθέτει φιλοκαλία ΑΝΤ. αφιλόκαλος, ακαλαισθητός, κακόγούστος, απει-ρόκαλος. **φιλοκατήγορος**, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που του αρέσει να κατηγορεί, να επικρίνει τους άλλους.

φιλοκερδής, -ής, -ές [αρχ.] {φιλοκερδ-ούς | -είς (συνδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αγαπά υπερβολικά το κέρδος, που κερδοσκοπεί: *~ επαγγελματίας* ΑΝΤ. αφιλοκερδής, ανιδιοτελής. — **φιλοκερδώς** επίρρ., **φιλοκέρδεια** (η) [αρχ.]

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ές, -ες. **φιλοκίνδυνος**, -η, -ο [αρχ.] αυτός που του αρέσει ο κίνδυνος, που επιδιώκει να εκτίθεται σε κίνδυνο ΣΥΝ. ρισκιδίνδων.

φιλοκόλακας (ο) [αρχ.] {φιλοκόλακων} πρόσωπο που του αρέσει να κολακεύει. **Φιλοκτήτης** (ο) **ΜΥΘΟΛ.** Θεσσαλός ηγεμόνας που έλαβε μέρος στην εκστρατεία κατά της Τροίας.

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φιλος*) + *-κτήτης* < θ. *κτη-* του ρ. *κτώμαι* (βλ. λ. *κτη-μα*, *κτη-σις*)].

φιλολαϊκός, -ή, -ό [1896] αυτός που φανερώνει αγάπη για τον λαό και υπερασπίζεται τα συμφέροντα του: *-μέτρο | πολιτική* ΑΝΤ. αντιλαϊκός. **Φιλόλαος** (ο) {-ου κ. -άου} αρχαίος Έλληνας πυθαγόρειος φιλόσοφος (5ος αι. π.Χ.) από τον Κρότωνα της Κάτω Ιταλίας. [ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *φιλο-* (< *φιλος*) + *λάος*].

φιλολογία (η) {φιλολογιών} 1. (γενικά) η επιστήμη που μελετά συγκεκριμένη γλώσσα και λογοτεχνία, συχνά σε συνδυασμό και με άλλες πλευρές του αντίστοιχου πολιτισμού (π.χ. ιστορία, τέχνες κ.λπ.): *νεοελληνική | γερμανική ~ 2.* (ειδικότερ.-παλαιότερ.) η σπουδή των αρχαίων γλωσσών, κυρ. από την άποψη της κριτικής αποκατάστασης, της μελέτης της γνησιότητας και της ερμηνείας των κειμένων που έχουν διασωθεί από την αρχαιότητα, καθώς επίσης και των σχέσεων των κειμένων αυτών με τον πολιτισμό και τον συγγραφέα τους: *αρχαία ελληνική | λατινική | σανσκριτική ~ 3.* (περιήλτ.) το σύνολο των γραπτώς παραδεδωμένων έργων έθνους, εποχής κ.λπ.: *αρχαία | γαλλική | γερμανική | αρχαία | μεσαιωνική | βυζαντινή | νεοελληνική ~ ΣΥΝ.* γράμματα, γραμματεία 4. (περιήλτ.) το σύνολο των συγγραμμάτων που αναφέρονται σε ορισμένο κλάδο του επιστητού: *η υπό έκδοση σειρά θα πλουτίσει τη νομική ~ της χώρας μας | ιατρική | εκκλησιαστική ~ ΣΥΝ.* γραμματεία • 5. (μειωτ.) (συνήθ. στον πληθ.) ομιλία χωρίς ουσία, άσκοπη φλυαρία: *άσε τις ~ και προχώρησε στην ουσία!* | *κάνει ~, δεν λέει τίποτε σημαντικό* ΣΥΝ. αερολογία, πολυλογία. [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «φιλομάθεια, αγάπη για τη λογοτεχνία», < *φιλόλογος* (βλ.λ.)].

φιλολογία - **λογοτεχνία** - **θεωρία** της **λογοτεχνίας** - **συγκριτική** **φιλολογία**. Συχνά εμφανίζεται σύγχυση στη χρήση αυτών των όρων, οι οποίοι διαφέρουν ουσιαστικά μεταξύ τους. **Λογοτεχνία** είναι η τέχνη του λόγου, τα έργα της ποίησης και της πεζογραφίας που γράφονται από τους λογοτέχνες, ποιητές ή πεζογράφους. **Φιλολογία** είναι η επιστήμη που μελετά τα λογοτεχνικά έργα και γενικότερα την πνευματική παραγωγή ενός λαού (η αρχαία φιλολογία μελετά όχι μόνο τα λογοτεχνικά έργα, αλλά τα πύσσως κείμενα που έχουν διασωθεί, φιλοσοφικά, ιστορικά, επιστημονικά κ.ά.). **Συγκριτική** φιλολογία είναι η επιστήμη που μελετά συγκριτικά τις λογοτεχνίες των διαφόρων χωρών (π.χ. ελληνική και αγγλική λογοτεχνία, γαλλική και γερμανική λογοτεχνία ή την ευρωπαϊκή λογοτεχνία γενικότερα κ.τ.ό.). **Θεωρία** της **λογοτεχνίας** ή **λογοτεχνική** κριτική ή κριτική της **λογοτεχνίας** είναι επίσης η επιστήμη που μελετά τα γενικά θέματα της δομής, λειτουργίας, ανάλυσης, περιγραφής και αξιολόγησης των έργων της λογοτεχνίας: *έχει* όπλ. έντονα θεωρητικό χαρακτήρα.

φιλολογίζω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. φιλολογίζω, -ούσα, -ον | φιλολό-γισα} (λόγ.-συχνά μειωτ.) ασχολούμαι ερασιτεχνικά με τη φιλολογία: *φιλολογίζοντες κύκλοι*.

[ΕΤΥΜ < *φιλολογία* + *παραγ.* επίθημα -ίζω (πβ. μτγν. επίθ. *φιλολογιστικός*)].

φιλολογικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φιλολογία ή τον φιλόλογο: *- μελέτη | σπουδές | ενασχόληση | περιοδικό | κριτική || ~ σαλότι* (χώρος, συνήθ. σε ιδιωτικό σπίτι, όπου οι προσκεκλημένοι συζητούν για τη λογοτεχνία, για πνευματικά ζητήματα) || ~ βραδιά! ΦΡ. **φιλολογικό μάθημα** καθένα από τα σχολικά μαθήματα, που ανήκουν στον χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών (γλώσσα, λογοτεχνία, ιστορία, φιλοσοφία, έκθεση) 2. αυτός που σχετίζεται με τη λογοτεχνία ή τους λογοτέχνες: *~ κείμενο | ψευδώνυμο* ΣΥΝ. λογοτεχνικός 3. (μειωτ.) αυτός που δεν έχει συγκεκριμένο στόχο ή ουσιαστικό περιεχόμενο! ΦΡ. (α) **φιλολογική συζήτηση** | **κουβέντα** (μειωτ.) συζήτηση γενική, όχι λεπτομερής, συχνά και χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο (β) **φιλολογικό ενδιαφέρον** (i) το ενδιαφέρον για φιλολογικά θέματα (ii) (σκωπ.) το ενδιαφέρον που πηγάζει από περιέργεια και όχι από διάθεση για ουσιαστική γνώση. — **φιλολογικ-ά** | -ός [1845] επίρρ.

φιλόλογος (ο/η) {φιλόλογ-ου | -ον, -ους} 1. ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φιλολογία 2. ο πτυχιούχος φιλολογίας που διδάσκει φιλολογικά μαθήματα στη μέση εκπαίδευση (βλ. λ. *φιλολογικός*). [ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «φίλος των λόγων, της ρητορικής και της λογοτεχνίας», < *φιλο-* + *λόγος*. Στη μτγν. γλώσσα η λ. δήλωσε στον σπουδαστή και τον λόγο].

φιλολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φιλολογείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} 1.

(σπάν.) ασχολούμαι με τη φιλολογία 2. (καταχρ.) ασχολούμαι με τη λογοτεχνία · 3. (μειοτ.) μιλά άσκόπα, φλυαρώ: *φιλολογούν με τις ώρες χωρίς να καταλήγουν ποθεν*. φιλομαθής, -ής, -ές {φιλομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | φιλομαθέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) αυτός που αγαπά τη μάθηση, που επιδιώκει να αποκτήσει όσο το δυνατόν περισσότερες γνώσεις: - νέος ΣΥΝ. λόγιος. — φιλομάθεια (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

[ETYM αρχ. < φίλο- + -μαθής, από το θ. του αορ. β' *εμαθ-ον του ρ. μανθάνω*].

Φιλομήλα (η) 1. ΜΥΘΟΛ. κόρη του βασιλιά της Αθήνας Πανδίωνος, την οποία οι θεοί μεταμόρφωσαν σε χελιδόνι 2. γυναικείο όνομα. [ETYM αρχ., θηλ. του *Φιλόμηλος* «αυτός που αγαπά τα πρόβατα» < φίλο- (< φίλος) + -μηλος < μίλον «πρόβατο» (βλ. λ. *μηλοτή*)].

φιλόμοσος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] (λόγ.) 1. αυτός που αγαπά τη μουσική ΑΝΤ. άμουσος 2. (γενικότε.) αυτός που αγαπά τις καλές τέχνες ΣΥΝ. φιλότεχνος ΑΝΤ. άμουσος 3. αυτός που αγαπά τη γνώση, τη μόρφωση, που επιδιώκει να αποκτήσει μόρφωση ΣΥΝ. φιλομαθής, φιλόστωρ, φιλεπιστήμων. — **φιλομουσία** (η) [μτγν.].

φιλονειστής (ο) [1840] πρόσωπο που αγαπά τους νέους. — φιλονεισιέ(ς)ο[1890].

φιλονικία (η) [αρχ.] {φιλονικιών} (λόγ.) η εριστική εκδήλωση, σύγκρουση μεταξύ προσώπων, κυρ. με λόγια: η *κληρονομιά προκάλεσε πολλές ~ στην οικογένεια* ΣΥΝ. λογομαχία, διαπληκτισμός, διένεξη, (λαϊκ.) τσακωμός, καβγάς, μάλωμα. — φιλονίκος, -η, -ο [αρχ.]. ερχομαι σε διαπληκτισμό, στήνω καβγά ΣΥΝ. λογομαχώ, ερίζω, διαπληκτίζομαι, (λαϊκότε.) μαλώνω, τσακωνόμαι, καβγαδίζω.

φιλόνομος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που σέβεται και τηρεί τους νόμους, που υπακούει πρόθυμα σε αυτούς: ~ *πολίτης* ΣΥΝ. νομοταγής, νομιμόφρων. — φιλονομία (η).

φιλοξενία (η) [αρχ.] {φιλοξενιών} 1. το να είναι κανείς φιλόξενος: *φιμίζεται για τη ~ του ΑΝΤ. αφιλόξενία* 2. (γενικότε.) η παροχή στέγης και περιποίησης: το *ξενοδοχείο μας προσφέρει ~ σε διακοπίους περιπου τουρίστες καθημερινά*.

φιλόξενος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που υποδέχεται και περιποιείται με εγκάρδιότητα επισκέπτες ή ξένους: ~ *λαός* | *χώρα* || (κατ' επέκτ.) ~ *σπίτι* ΑΝΤ. αφιλόξενος 2. φιλικός και εγκάρδιος προς τους ξένους: ~ *διάθεση*. — φιλόξενα επίρρ.

φιλόξενος ρ. μετβ. [μτγν.] {φιλοξενείς...} φιλόξεν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. παρέχω δωρεάν στέγη και περιποιούμαι (ξένο ή επισκέπτη) στο σπίτι, στην πατρίδα, στον τόπο μου: το *καλοκαίρι θα φιλοξενώ για τρεις εβδομάδες έναν Βέλγο φίλο μου* 2. παρέχω στέγη, περιποίηση, εξυπηρέτηση επί πληρωμή: αυτό το *ξενοδοχείο φιλοξενεί δέκα χιλιάδες άτομα τον χρόνο* 3. προσφέρω τον χώρο στον οποίο θα γίνει (κάτι) ή θα εμφανιστεί (κάποιος/κάτι): η *Αθήνα θα φιλοξενήσει την άλλη εβδομάδα τη διάσημη καλλιτέγνιδα* || το *Ηρόδειο φιλοξενεί σιερά μουσικών εκδηλώσεων* || το *μουσείο φιλοξενεί συλλογή από κινεμάκια γλυπτά* 4. (μτφ.) καταχωρίζω σε φύλλο εφημερίδας, περιοδικού κλπ.: το *σημερινό φύλλο φιλοξενεί στις στήλες του ένα άρθρο του διάσημου Ιταλού συγγραφέα* || οι *δηλώσεις του υπουργού φιλοξενήθηκαν σε αθηναϊκή εφημερίδα* 5. (σε ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές εκπομπές) έχω στο στούντι ως προσκεκλημένο: *στη σημερινή εκπομπή φιλοξενούμε τον υπουργό Παιδείας* 6. ΑΘΛ. υποδέχομαι, ως γηπεδούχος, ομάδα που θα αγωνιστεί στην έδρα μου: *στη Ν. Φιλαδέλφεια η Α.Ε.Κ. φιλοξενεί τον Π.Α.Ο. ΣΥΝ. υποδέχομαι* 7. (η μτφ. φιλόξενούμενος, -η, -ο) (α) (ως ουσ.) το πρόσωπο που φιλοξενείται κάπου: *αυτή την εβδομάδα έχουμε φιλοξενούμενους στο σπίτι* ΣΥΝ. ξένος, μουσαφίρης (β) ΑΘΛ. για ομάδα που παίζει εκτός έδρας ως προς τη γηπεδούχο ομάδα: οι *φιλοξενούμενοι προηγήθηκαν νωρίς στο σκορ* || η ~ *ομάδα*.

φιλοπαίμων, -ων, -ον {φ-όνος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει ή που γίνεται με εύθυμη ή περιτειακτική διάθεση: με τη *φιλοπαίμωνα στάση της τον προκαλούσε*. Επίσης (καθημ.) φιλοπαίμωνος (ο/η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ETYM αρχ. < φίλο- + -παίμων < παίζω, από θ. αορίστου *παικ- + παραγ. επίθημα -μων*].

φιλοπατρία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η αγάπη για την πατρίδα ΣΥΝ. πατριωτισμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός*.

φιλόπατρις, -ις, -ι [μτγν.] {φιλοπάτρ-ιδος, -ι(ν) | -ιδες, -ιδών} (λόγ.) αυτός που αγαπά την πατρίδα του, που τρέφει πατριωτικά αισθήματα ΣΥΝ. πατριώτης.

φιλοπεριέργος, -η, -ο [1883] 1. (κακόσ.) υπερβολικά περιέργος, αυτός που εκδηλώνει αδιάκριτο ενδιαφέρον ΣΥΝ. αδιάκριτος ΑΝΤ. διακριτικός 2. αυτός που εκδηλώνει περιέργεια, ενδιαφέρον για τα πράγματα γύρω του. — φιλοπεριέργεια (η).

Φιλοποίμη (ο) {Φιλοποίμην-ος, -α} 1. αρχαίος Έλληνας στρατηγός της Αχαικής Συμπολιτείας (253-183 π.Χ.), ο οποίος προστάθηκε να αναβιώσει τη δόξα της κλασικής εποχής 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM μτγν. κύρ. όν. < φίλο- (< φίλος) + ποιμήν].

φιλοπολεμος, -η, -ο [αρχ.] 1. (για πρόσ.) αυτός που αγαπά τον πόλεμο, που επιδιώκει τον πόλεμο: οι ~ *κύκλοι μπορεί να σύρουν σε περιπέτειες τη χώρα μας* ΣΥΝ. πολεμοχαρής, πολεμικός ΑΝΤ. ειρηνόφιλος, ειρηνιστικός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που εκφράζει αγάπη για τον πόλεμο, που υποστηρίζει την προοπτική του πολέμου: ~ *διάθεση/πολιτική* | *προπαγάνδα* ΣΥΝ. πολεμοχαρής ΑΝΤ. ειρηνόφιλος, φιλερηνικός, αντιπολεμικός.

φιλόπονος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά την εργασία, που δεν αποφεύγει τους κόπους της δουλειάς: *-μαθητής* | *υπάλληλος* ΣΥΝ. φιλέργος, εργατικός, δραστήριος ΑΝΤ. φυγόπονος, οκνηρός, νωθρός, (λαϊκ.)

ακαμάτης, τεμπέλης. — φιλοπονία (η) [αρχ.]. φιλοποσία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αγάπη για την κατανάλωση οινόπνευματώδων ποτών. — φιλοπότης (ο) [αρχ.], φιλοπότης (η) [μτγν.] {φιλοπότιδος}.

φιλοπράγμων (ο/η) {φιλοπράγιμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) 1. αυτός που αρέσει να ασχολείται με πολλά, που έχει πολλές δραστηριότητες ΣΥΝ. πολυπράγμων, πολυάσχολος, δραστήριος ΑΝΤ. απράγμων, ολιγοπράγμων, αδρανής 2. (κακόσ.) αυτός που του αρέσει να ανακατεύεται σε ξένες υποθέσεις, να αναμειγνύεται παντού ΣΥΝ. φιλοπεριέργος, αδιάκριτος ΑΝΤ. διακριτικός. — **φιλοπραγμοσύνη** (η) [αρχ.]. [ETYM αρχ. < φίλο- + -πράγμων < πράγματι].

φιλοπρόδος, -η, -ο [1853] 1. (για πρόσ.) αυτός που αγαπά και επιθυμεί την πρόοδο, που επιδιώκει να προοδεύει συνεχώς 2. αυτός που συντελεί, που συμβάλλει στην πρόοδο: ~ *μέτρα* | *πολιτική*.

φιλόπρωτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που επιθυμεί να έχει πάντοτε τα πρωτεία, που επιδιώκει να έχει την πρωτοκαθεδρία. — φιλοπρωτία (η) [μτγν.].

φιλόπρωτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) (για ιδρύματα) αυτός που λειτουργεί υπέρ των φτωχών, που αποβλέπει στην παροχή βοήθειας στους φτωχούς: ~ *εταιρεία* | *ταμείο*.

φιλος (ο) 1. το πρόσωπο ανδρικού φύλου με το οποίο συνδέεται κανείς με σχέση αμοιβαίας αγάπης, αφοσίωσης και κατανόησης, χωρίς να υπάρχει συγγένεια ή ερωτικό ενδιαφέρον: *μον ανθήθηκε πάντα καλός ~* || *Ακουσε με!* | *Σου μιλάω σαν ~* || *ο Μιγάλης κι εγώ είμαστε αγόριστοι ~* || *το βράδυ θα έλθουν στο σπίτι συγγενείς και ~* || *ας γαρισομει σαν δύο καλοί ~* || *σ'ευχαριστώ, είσαι αληθινός ~!* || *μεταξύ φίλων δεν χρειάζονται τυπικότητες* || *έχει φίλο τον δήμαρχο* || (κατ' επέκτ.) ο σκύλος είναι ο καλύτερος | πιστότερος - του ανθρώπου || *οικογενειακός* | *στενός* | *επιστήθιος* | *παιδικός* | *κονός* ~ || *ο Γιάννης είναι προσωπικός ~* του πρωθυπουργού ΑΝΤ. εχθρός ΦΡ. **από μακριά και φίλοι** για περιπτώσεις στις οποίες δεν είναι δυνατόν να υπάρξει πραγματική φιλία, οπότε είναι προτιμότερο να τηρούνται οι τύποι και οι αποστάσεις: (παροιμ.) (β) **ο καλός ο φίλος στην ανάγκη φαίνεται** η καλύτερη απόδειξη της πραγματικής φιλίας είναι η βοήθεια, η συμπαράσταση στις δύσκολες στιγμές (γ) **αγάπα τον φίλο σου με τα ελαττώματα του** βλ. λ. *αγαπώ* (δ) **δείξε μου τον φίλο σου, να σου πω ποιος είσαι** το ποίον ενός ανθρώπου το καταλαβαίνει κανείς βλέποντας ποιους συναναστρέφεται (ε) **οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους** βλ. λ. *λογαριασμός* (στ) **όταν έχεις τέτοιους φίλους, τι τους θέλεις τους εχθρούς** για περιπτώσεις στις οποίες βλέπεται κανείς από πρόσωπο που θεωρούσε φίλο 2. (κατ' επέκτ. -καταχρ.) το πρόσωπο ανδρικού φύλου με το οποίο υπάρχει σχέση γνωριμίας, με το οποίο κάνει κάποιος παρέα ΣΥΝ. γνωστός 3. (α) ο εραστής (παντρεμένης γυναίκας): η *γυναίκα του βρήκε | έπιασε φίλο* (β) ο ερωτικός σύντροφος (ανύπαντρης γυναίκας): *ήρθε μαζί με τον ~ της* ΣΥΝ. εραστής, αγαπητικός, (ουκ.) γκόμενος 4. το πρόσωπο που έχει ευνοϊκή διάθεση προς κάποιον: *κοίτα να τον έχεις ~, γιατί είναι ισχυρό πρόσωπο!* ΑΝΤ. εχθρός, πολέμιος 5. το πρόσωπο που τρέφει αισθήματα συμπάθειας, που ευνοεί ή υποστηρίζει κάτι: ~ *των γραμμάτων* | *τον τεχνών* | *ο Όλοφ Πάλμε υπήρξε ~ της Ελλάδας* ΦΡ. **δεν είμαι φίλος** (ευγενικός τρόπος να αρνηθεί κανείς κάτι που του προσφέρεται): *-Θα πάρτε λίγο τυρί; -Ευχαριστώ, δεν είμαι φίλος (του τυριού)* 6. αυτός που δεν έχει εχθρικές προθέσεις: *μη φοβάσαι, είμαι ~ σου!* (μτφ.) 7. η χώρα, ο λαός με τον οποίο υπάρχουν σχέσεις ειρήνης, αλληλεγγύης ή και συμμαχίας σε καιρό πολέμου: (κ. ως επίθ.) *δύο ~ λαοί* 8. οποιοσδήποτε ή οποδήποτε βοηθεί, είναι χρήσιμος): η *τεχνολογία είναι ~ του ανθρώπου, όταν χρησιμοποιείται σωστά* 9. (κλπ. φίλε (μου)) (α) (ουκ.) ως προσφώνηση προς άγνωστο πρόσωπο: ~, *μήπως ξέρεις αυτή τη διεύθυνση;* || ~, *φέρε μας δύο καφέδες!* || (απεληκτικά) *Τι τρέχει, ~; Έχεις πρόβλημα;* (β) ως προσφώνηση, συχνά με διάθεση ελαφρως ειρωνείας ή για καλλιέργεια κλίματος οικειότητας: *κάνεις λάθος, -μου* ΦΡ. **φίλοι μου** ως προσφώνηση προς ακροατήρι: *σήμερα, ~, θα μιλήσουμε για το πρόβλημα της υπογεννητικότητας* 10. (ουκ.) για να δηλωθεί πρόσωπο, το όνομα του οποίου είναι άγνωστο: χρησιμοποιείται αντί του αυτός: *ωραία τα λέει ο ~* 11. (ως επίθ.) αγαπητός: *οι φίλοι ακροατές μπορούν να παρεμβαίνουν στην τηλεοπτική συζήτηση* ΦΡ. **φίλος Πλάτων, αλλά φίλετά η αλήθεια** αγαπώ τον Πλάτωνα, αγαπώ όμως περισσότερο την αλήθεια! για να δηλωθεί ότι όποιος αναζητεί την αλήθεια, δεν επηρεάζεται από προσωπικές συμπάθειες. — (υποκ.) φιλαράκος (ο) (βλ.λ.) κ. φιλαράκι (το), (αργκό) φίλαρα (η) (βλ.λ.).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό*.

[ETYM a-Pi-, αγν. ετύμου, ο μυκ. αορ. pi-ta-me-no (**φιλάμενος*), όπως και τα παράγ. *φιλ-ίων, φιλ-τερος, φιλ-τατος* κ.ά., δείχνουν ότι αρχικό είναι το θ. *φιλ-* (και όχι θ. *φι-* + επίθημα *-λος*), από το οποίο προέκυψαν τόσο το θ. *φιλε-* (*φιλέ-ω* | *-ω*) όσο και το θ. *φιλο-* (*φίλος*). Εντούτοις, καμία σύνδεση με I.E. τ. δεν είναι δυνατόν να τεκμηριωθεί. Η λ. *φίλος* δεν προσδιόριζε αρχικώς σχέση συναισθηματική, αλλά δηλώσε κυρ. την ένταξη στην ίδια κοινωνική ομάδα, καθώς επίσης και τη σχέση που προέκυπτε έπειτα από φιλοξενία. Ωστόσο, και το σημερινό σημασιολογικό περιεχόμενο της λ. είναι ήδη αρχ.].

-φίλος, -η, -ο β' συνθετικό του σε σχηματισμό ονομάτων, τα οποία δηλώνουν αυτόν που αγαπά ή προτιμά κάτι: *αγγλό-φίλος, βιβλιο-φίλος, ειρηνό-φίλος, θεατρό-φίλος, ομοφυλό-φίλος, υδρό-φίλος*. [ETYM Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *φίλος*, απαντά δε και σε ελληνογενή συνθετα (λ.χ. *αγγλ. hydrophilic*)]. φιλοσόφημα (το) [αρχ.] {φιλοσοφήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η διερεύνηση φαινομένου μέσα στα όρια της φιλοσοφίας, φιλοσοφική έρευνα ή πραγματεία 2. (συνεκδ.) φιλοσοφική ιδέα, δόγμα, συγκεκριμένη

φιλοσοφία: ο *ισχυρισμός περί ανυπαρξίας του Θεού είναι ένα από τα βασικά - του διαλεκτικού υλισμού*. φιλοσοφημένος, -η, -ο → φιλοσοφώ
 φιλοσοφία (η) [αρχ.] {φιλοσοφίαν} 1. η λογική έρευνα και αναζήτηση της φύσης των πραγμάτων και της αλήθειας των όντων και των φαινομένων, της γνώσης, των αξιών κλπ., η συστηματική εξέταση του κόσμου και ο επιστημονικός κλάδος που διαμορφώνεται από αυτή την προσπάθεια: ασχολούμαι με τη ~ || σπουδάζω ~|| ο θάνατος είναι από τα *βασικότερα ζητήματα που απασχόλησαν τη ~ ανά τους αιώνες* || η αισθητική, η ηθική, η λογική, η μεταφυσική, η γνωσιολογία είναι κλάδοι της - 2. (συνεκδ.) η διδασκαλία, το σύστημα φιλοσόφου ή φιλοσοφικής κατεύθυνσης ή περιόδου της ιστορίας: η ~ του Πλάτωνα | του Χέγκελ | του Μαρξ || προσοκρατική | αριστοτελική | στοικική | επικουρεία | καρτεσιανή | καντιανή ~ || αρχαία | μεσαιωνική | νεότερη ~ 3. η σπουδή της εξέλιξης της φιλοσοφίας (σημ. 1), των διαφόρων φιλοσοφικών συστημάτων: σπουδάζω ~ || φοιτητής φιλοσοφίας 4. η θεωρία ή το σύνολο των ιδεών που αποτελούν τη βάση γνωστικού αντικειμένου, δραστηριότητας: πολιτική ~ || ~ της ιστορίας | της τέχνης | του Δικαίου | της γλώσσας | ενός νόμου· ΦΡ. *αναλυτική και γλωσσική φιλοσοφία* βλ. λ. *αναλυτικός* 5. ο τρόπος με τον οποίο εκτιμά κανείς γενικώς τα πράγματα, τη ζωή: η δική μου ~ για τις δυσκολίες καταστάσεις είναι η εξής... || για τους Γερμανούς η επιτυχία στην εργασία είναι κάτι πολύ σημαντικό' οι Έλληνες έχουν μιαν άλλη ~ 6. (μειωτ.) οι ασφείες, πολύπλοκοι και υπερβολικά γενικόλογοι συλλογισμοί: (κυρ. στον πληθ.) Ασε τις ~! Εδώ χρειάζεστε συγκεκριμένες λύσεις· ΦΡ. *δεν θέλει (και πολλή) φιλοσοφία* δεν χρειάζεται πολλή σκέψη, είναι ασλό και ευνόητο: Ποιος φταίει; Ε, ~! (είναι εύκολο να το βρεις). ΣΧΟΛΙΟ λ. πνεύμα.

φιλοσοφικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φιλοσοφία: ~ σύστημα | θεωρία | αρχή | δόγμα | στοχασμός | σύγγραμμα | λόγος | δοκίμιο | ερώτημα 2. *Φιλοσοφική (Σχολή)* πανεπιστημιακή σχολή που περιλαμβάνει διάφορα τμήματα, στα οποία διδάσκεται η φιλοσοφία και οι άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες (η φιλολογία, η ιστορία, η αρχαιολογία, η ψυχολογία, η παιδαγωγική κ.λπ.). — φιλοσοφικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.
 φιλοσοφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η τάση ή η έφεση προς φιλοσοφικό στοχασμό.

φιλόσοφος (ο/η) [αρχ.] {φιλόσοφ-ου | -ων, -ους} 1. ο φίλος της σοφίας, το πρόσωπο που αγαπά τη γνώση και την έρευνα 2. το πρόσωπο που διατυπώνει δικό του φιλοσοφικό σύστημα, που διατυπώνει φιλοσοφικούς στοχασμούς: ο Πλάτων ήταν ένας από τους μεγαλύτερους ~ της αρχαιότητας || προσοκρατικός | στοικός | επικουρείος | σχολαστικός | ιδεαλιστής | μαρξιστής ~|| ο από σκηνής ~ (χαρακτήρισμα του Ευριπίδη λόγω της συνήθειας να να βάζει στο στόμα ηρώων του δικές του φιλοσοφικές απόψεις) 3. (μτρ.) αυτός που αντιμετωπίζει τις δυσκολίες και τα προβλήματα της ζωής με σέψη και γνώση, με εγκαρτέρηση και απάθεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.
 φιλοσοφώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {φιλοσοφεί... | φιλοσοφ-ησα, -ημένος | (αμετβ.) 1. σκέπτομαι και ερευνώ τα πράγματα με τρόπο φιλοσοφικό, σε έκταση και σε βάθος: *Αρκετά φιλοσοφώσαμε! Καιρός ν' ασχοληθούμε και με πρακτικά ζητήματα!* 2. σκέπτομαι γύρω από ένα θέμα με διαφορετικό τρόπο από τον συνηθισμένο, συνήθ. πιο νηφάλιο ή πιο αισιόδοξο: στη ζωή χρειάζεται να φιλοσοφείς και λίγο, για να μην τρελαθείς ♦ (μετβ.) 3. αντιμετωπίζω τα πράγματα με φιλοσοφική διάθεση: ΦΡ. *το φιλοσοφώ σκέφτομαι (κάτι) πιο ήρεμα και αναλυτικά και από άλλη οπτική γωνία, συνήθ. πιο αισιόδοξο!* Μη χάνεις την νυχταριά σου! Ας το φιλοσοφήσουμε λίγο! 4. (η μτγ. *φιλοσοφημένος*, -η, -ο) (α) αυτός που ενέχει ή φανερώνει φιλοσοφική σκέψη: ~ άσχημο (β) αυτός που χαρακτηρίζεται από την ικανότητα να ξεπερνά τις δυσκολίες με νηφάλια σκέψη: ~ άτομο | στάση.

φιλόστοργος, -η, -ο [αρχ.] ο γεμάτος στοργή, αυτός που συμπεριφέρεται προστατευτικά, με τρυφερότητα: ~ μητέρα ΣΥΝ. στοργικός, τρυφερός ANT. άστοργος. — φιλόστοργα επίρρ., *φιλοστοργία* (η) [αρχ.].
 Φιλόστοργος (ο) {-ου κ. -άτου} όνομα τεσσάρων αρχαίων Ελλήνων σοφιστών (2ος αι. μ.Χ.). [ETYM. αρχ. κύρ. όν. < φίλο- (< φίλος) + στρατός].

φιλόστεκος, -η, -ο [αρχ.] 1. (λόγ.-σπάν.) αυτός που αγαπά τα παιδιά του: ~ γονέας | πατέρας 2. (για ατέκνους) αυτός που αγαπά πολύ τα παιδιά, που επιθυμεί πολύ να αποκτήσει παιδιά: το ορφανό θα δοθεί σε ~ ζευγάρι, για να το μεγαλώσει. — φιλοστεκνία (η) [μτγν.].

φιλοτελισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ερασιτεχνική ή επαγγελματική ενασχόληση με τη συλλογή, μελέτη ή εμπορία γραμματοσήμων και άλλων αντικειμένων ταχυδρομικής χρήσεως (π.χ. σφραγίδων, φακέλων πρώτης ημέρας κυκλοφορίας κ.ά.). Επίσης (σπάν.) φιλοτέλεια (η). — φιλοτελικός, -ή, -ό.
 [ETYM. < φίλο- + -τελισμός < τέλος (βλ.λ.). ο αντίστοιχος ξέν. όρ., έχει διαφορετική ετυμολογική προέλευση, < γαλλ. philatélie με < phil-(< φίλο-) + -atélisme < ατέλεια < απαλλαγή από έξοδα, επειδή με τη χρήση γραμματοσήμων ο παραλήπτης απαλλάσσεται από τα τέλη αλληλογραφίας, τα οποία επωμιζόταν ο αποστολέας].
 φιλοτελιστής (ο), φιλοτελιστριά (η) {φιλοτελιστριών} πρόσωπο που ασχολείται με τον φιλοτελισμό.
 [ETYM. Μεταφορά του ελληνογενούς γαλλ. philatéliste (βλ. κ. φιλοτελισμός)].

φιλοτεχνήμα (το) [μτγν.] {φιλοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) έργο κατασκευασμένο με τέχνη, προϊόν της έμπνευσης και της εργασίας καλλιτέχνη ΣΥΝ. καλλιτέχνημα, κομφοτέχνημα.

φιλότεχνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά την τέχνη, τις καλές τέχνες, που παρακολουθεί την εξέλιξη και τα καλλιτεχνικά ρεύματα των καλών τεχνών (ζωγραφικής, γλυπτικής κ.λπ.): πολλοί - παρευρέ-

θηκαν στα εγκαίνια της έκθεσης ζωγραφικής || ένα πλατύ ~ κοινό ΣΥΝ. φιλόμοσος. — φιλοτεχνία (η) [αρχ.].
 φιλοτεχνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {φιλοτεχνεί... | φιλοτεχν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. κατασκευάζω ή επεξεργάζομαι (κάτι) με καλλιτεχνική διάθεση ΣΥΝ. καλλιτεχνώ 2. (γενικότερ.) δημιουργώ (έργο τέχνης): ο δήμαρχος τίμησε τον γλύπτη που φιλοτέχνησε το άγαλμα της πλατείας.

φιλοτίμηση (η) → φιλοτιμώ
 φιλοτιμία (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η έντονη συναίσθηση της προσωπικής τιμής και της αξιοπρέπειας, που εκδηλώνεται κυρ. με την επιθυμία κάποιου να κερδίσει την εκτίμηση των άλλων, με την ευαισθησία του ως προς το τι σκέφτονται οι άλλοι γι' αυτόν: κεντρίζω τη ~ κάποιου ΣΥΝ. φιλότιμο, ευθξία, εγωισμός ANT. αφιλοτιμία, αναισθησία, παχυδερμία 2. η προθυμία στην εκτέλεση εντολής, καθήκοντος κ.λπ. ή στην παροχή υπηρεσίας ή εκδούλευσης: εργάζεται με πολλή ~ ANT. απροθυμία, δυστροπία· ΦΡ. *κάνω την ανάγκη φιλοτιμία* | (λόγ.) *την ανάγκη φιλοτιμιάν ποιούμενος* βλ. λ. *ανάγκη* 3. η ανωτερότητα, η ευγένεια ψυχής που εκδηλώνεται κυρ. με τη γενναιοδωρία ANT. μικροψυχία, φιλαργυρία 4. (συνεκδ.) κάθε γενναιοδωρη πράξη που φανερώνει φιλοτιμία, εκδήλωση χαρακτηριστική του φιλότιμου ανθρώπου (σημ. 3): άμα αρχίσει τις ~, δεν του μένει δεκάρα στην τσέπη. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμθος*.

φιλότιμος (το) {χωρ. πληθ.} 1. η έντονη συναίσθηση της προσωπικής τιμής και της αξιοπρέπειας, η φιλοτιμία (βλ. λ., σημ. 1): με τόσες *κατηρίες να τον βαραίνουν, θα έπρεπε να είχε παραιτηθεί από το αξίωμα του, αν είχε μια σάλλα ~ || θήγω το - κάποιον ΣΥΝ. ευθξία ANT. αφιλοτιμία, αναισθησία, παχυδερμία· ΦΡ. *φέρνω | ρίχνω (κά-ποιον) στο φιλότιμο* κεντρίζω (σε κάποιον) τη φιλοτιμία: για να σου κάνει τη δουλειά, πρέπει να τον φέρεις στο φιλότιμο' πες του ότι είναι ο μόνος που μπορεί να σε βοηθήσει και ότι έχεις απόλυτη ανάγκη τη βοήθεια του! 2. η ιδιαίτερη ευαισθησία, η ευσυνειδητή προσπάθεια στην επίτευξη καθήκοντος, έργου: *δουλεύει πάντοτε με ~*. [ETYM. Ουσιαστικοπ. ούδ. του αρχ. επίθ. *φιλότιμος*].*

φιλότιμος, -η, -ο [αρχ.] 1. αυτός που έχει έντονο το συναίσθημα της τιμής και της προσωπικής αξιοπρέπειας, που θέλει και προσπαθεί να κερδίσει την εκτίμηση των άλλων: αν ήσουν τόσο *δα -*, δεν θα τα ανεχόσουν *ανά!* ΣΥΝ. εθικός, (οικ.) μεσοσλής, ευαίσθητος ANT. αφιλότιμος, αναισθητικός 2. (ειδικότερ.) αυτός που καταβάλλει ευσυνειδητές προσπάθειες να ανταποκριθεί στα καθήκοντα να να διακριθεί στον τομέα της δραστηριότητας του: είναι πολύ - αν δεν μείνεις *ικανοποιημένος απ' τη δουλειά του, θα φροντίσει να επανορθώσει ΣΥΝ. ευσυνειδητός* 3. αυτός που δεν υπολογίζει τα χρήματα, προκειμένου να βοηθήσει ή να περιποιηθεί κάποιον: είναι τόσο -, που ήθελε να μας κεράσει όλους κι *ας μην έχει πολλά χρήματα* ANT. μικροψυχός, φιλαργύρος, τσιγγουνής 4. (κατ' επέκτ.) για αισθήματα ή εκδηλώσεις) αυτός που φανερώνει φιλοτιμία: ~ προσπάθεια | χειρονομία 5. φιλότιμο (το) βλ. λ. — φιλότιμα | φιλοτιμώς [αρχ.] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμθος*.

φιλοτιμώ ρ. μετβ. {φιλοτιμεί... | φιλοτιμ-ησα, -ούμαι | -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. διεγείρω τη φιλοτιμία σε (κάποιον), κεντρίζω τον ζήλο σε (κάποιον): *προσπάθησε να τον φιλοτιμήσεις - ίσως σε εξήγηρησει* 2. (συνχρότ. το μεσοπαθ. *φιλοτιμούμαι | φιλοτιμώμαι*) δείχνω φιλοτιμία, παρακινούμαι από φιλοτιμία (για πράγμα κάτι): *φιλοτιμήθηκε να αναλάβει αυτός τα έξοδα για την εκδήλωση ΣΥΝ. προθυμοποιούμαι* ANT. δυστροπώ. — φιλοτίμηση (η).
 [ETYM. < αρχ. *φιλοτιμούμαι (-έο-) < φίλο- + -τιμούμαι < τιμή*. Στην Κ.Δ. η λ. απαντά με τη σημ. <αγωνιζόμενος υποκινούμενος από ευσυνειδητότητα (λ.χ. Β' Κορινθ. 5, 9: *διό και φιλοτιμούμεθα ... εδύραστον αυτό είναι*)].

φιλοτομαρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) ο υπέρμετρος εγωισμός, η υπερβολική αγάπη κάποιου για την καλοπέραση και τα συμφέροντα του, τα οποία υπερασπίζει με οποιοδήποτε τίμημα ΣΥΝ. ιδιοτέλεια ANT. αλτρουισμός, φιλαλληλία. — φιλοτομαριστής (ο), φιλοτομαριστριά (η). [ETYM. < φίλο- + τομάρι + παραγ. επίθημα -ισμός].
 φιλόφρονος (ο) → φιλόφρων

φιλόφρονηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} λόγος επαινετικός, που δηλώνει συμπάθεια και φιλική διάθεση ΣΥΝ. κομπλιμέντο, καλά λόγια. φιλόφρονητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι επαινετικός, που φανερώνει κολακευτική διάθεση: σάς *ευχαριστώ για τα ~ σας λόγια* || ~ χειρονομία. — φιλοφρονητικ-ά | -ώς επίρρ.
 φιλοφρονώ ρ. μετβ. {φιλοφρονεί... | φιλοφρον-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημέ'Ος} κάνω φιλοφρονήσεις (σε κάποιον). [ETYM. < αρχ. *φιλοφρονώμαι (-έο-) < φιλόφρων, -όνος*].
 φιλοφροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η φιλική διάθεση, η ευγενική και περιποιητική συμπεριφορά: *μας δέχθηκε με εγκαρδίστητα και ~* 2. ΝΟΜ. *διεθνής φιλοφροσύνη* το σύνολο των κανόνων συμπεριφοράς που ρυθμίζουν τις διακρατικές σχέσεις φιλόφρων, -ων, -ον {φιλόφρ-ονος, -ονα | -ονος (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που συμπεριφέρεται με ευγένεια, που εκδηλώνει συμπάθεια και περιποιητικότητα: ~ οικοδεσπότης | *ξενοδόχος*. Επίσης (κα-θημ.) φιλόφρονος (ο/η). — φιλοφρόνωνος επίρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. <ευγενικός, φιλικός>, < φίλο- + -φρων, μεταπτωτ. βαθμ. του ουσ. φρήν, -ενός< φιλοχρηματία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η υπερβολική αγάπη προς το χρήμα: *άνθρωπος γνωστός για τον κυνισμό και τη - του ΣΥΝ. φιλαργυρία* ANT. αφιλοχρηματία.

φιλοχρήματος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αγαπά υπερβολικά τα χρή-

ματα, που επιδιώκει με κάθε τρόπο να κερδίσω ή να μαζέψει χρήματα: είναι καλός επιχειρηματίας, αλλά είναι πολύ ~ δεν δίνει τον αγρό του νερό ΣΥΝ. φιλάργυρος, παραδόσιμος, πλεονέκτης, άπληστος ΑΝΤ. αφιλοκέρδης, ανιδιοτελής, ΣΧΟΛΙΟ λ. παρηγοήσης.

φιλόμογος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) αυτός που αγαπά να ψεύγεται να κατηγορεί τους άλλους ΣΥΝ. φιλοκατήγορος, επικριτικός.

φιλόχριστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αγαπά τον Χριστό. φίλατος, -άτη, -ατο (λόγ.) πάρα πολύ αγαπητός· χρησιμοποιείται ως προσφώνηση: τι κάνεις, φίλατε; ΣΥΝ. προσφιλέστατος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < φίλος (βλ. λ.) + επίθημα -ατος (υπερθ. βαθμού)].

φιλτράρω ρ. μετβ. {φιλτράρισε-α, -ηκα, -μένος} 1. (λαϊκ.) περνώ (κάτι) από φίλτρο: ~ λάδι | νερό | αέρα ΣΥΝ. διυλίζω, διηθώ 2. (μτφ.) ελέγχο εξονυχιστικά κάτι, το καθαρίζω από ορισμένα στοιχεία: στο έργο του Κρυστάλλη θα βρούμε φιλτραρισμένο το δημοτικό τραγούδι. — φιλτράρισμα (το). [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του ιταλ. filtrare < filtro (βλ. κ. φίλτρο)].

φιλτρού (το) 1. το μαγικό ποτό: το ~ του έρωτα ΣΥΝ. ελιξήριο 2. (κατ' επέκτ.-συνεκδ.) αγάπη και στοργή, τρυφερότητα, κυρ. τον γονέων προς τα παιδιά: μητρικό ~ 3. ΑΝΑΤ. το μεσαίο τμήμα του άνω χειλούς, που έχει σχήμα αύλακας και βρίσκεται ακριβώς κάτω από τη μύτη· αλλιώς υπορρινική αύλακα (η).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. φίλτρον < φίλιό (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -τρον, πβ. κ. πλήκτρον].

φιλτρού (το) 1. κάθε πορώδες σώμα, μέσω του οποίου περνά υγρό ή αέριο, προκειμένου να απαλλαγεί από τα ξένα σώματα ή από τα υλικά με τα οποία είναι αναμεμιγμένο: ~ λαδιού | αέρα (που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό αέρα από αιωρούμενα σωματίδια ή βακτηρίδια) | παγάρου (που αποτελείται από νήματα οξικής κυταρίνης και κατακρατεί την πίσσα και μέρος της περιεχόμενης στον καπνό του τσιγάρου νικοτίνης) || καφέας φίλτρον (ο καφέας που φτειαχγνε-τα σε καφετιέρα) || ηλιακό ~ (χημική ουσία που χρησιμοποιείται σε αντιληκτικά και καλλυντικά παρασκευάσματα, για να απορροφά τη βλαβερή υπεριώδη ακτινοβολία) || βιολογικό ~ ΣΥΝ. (λόγ.) ηθμός· 2. ΤΕΧΝΟΛ. διάταξη ραδιοφωνικού δέκτη, που απομακρύνει τα παράσιτα 3. ΤΕΧΝΟΛ. διάταξη που χρησιμοποιείται στον διαχωρισμό των συνηθών των βαρέων, μέσων και οξέων τόνων και στη διόρθωση των εγγραφών και ορισμένων αναπαραγωγών ήχου 4. ΦΩΤΟΓΡ. αντισταθμιστικό φίλτρο βλ. λ. αντισταθμιστικό.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. filtro < ιμγν. λατ. filtrum, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. fīlz, αρχ. σουηδ. fūt κ.ά.].

φιλύδρος, -ος, -ο (λόγ.) (φυτό) που αγαπά το νερό και ευδοκίμει σε αυτό που χρειάζεται πολύ νερό, για να αναπτυχθεί ΣΥΝ. υδροχαρής. [ΕΤΥΜ. αρχ. < φίλο(-) + υδρός < ύδωρ, ύδατος].

φιλύποπος, -η, -ο αυτός που συνήθως ή εύκολα υπονιάζεται τους άλλους, που δεν έχει εμπιστοσύνη σε κανέναν ΣΥΝ. καχύποπος, δύσπιστος ΑΝΤ. εύπιστος, ευκολόπιστος, αφελής, απνηρέυτος. — φιλύποπτα επίρρ., φιλύποπία (η) [1896]. [ΕΤΥΜ. < φίλο(-) + ύποπος].

φιλύποπος - καχύποπος - ύποπος. Τόσο το φιλύποπος όσο και το καχύποπος έχουν ενεργητική σημασία (σημειώνουν αυτόν που υποπτεύεται τους άλλους), ενώ το ύποπος έχει παθητική σημασία (σημαίνει αυτόν που είναι στόχος της υποψίας των άλλων, που τον υποπτεύονται). Περαιτέρω, το φιλύποπος δηλώνει αυτό που συνηθίζει να υποπτεύεται τους άλλους ή που εύκολα τους υπονιάζεται, ενώ το καχύποπος αυτόν που υπονιάζει τους άλλους για κάτι κακό (επί κακώ), πράγμα που δεν συμβαίνει με το φιλύποπος.

φιλύρα (η) {φιλυρών} (λόγ.) η φλαμουριά (βλ. λ.): «Οδός υπό τας Φιλύρας» (Unter den Linden) είναι πολύ γνωστός κεντρικός δρόμος του Βερολίνου.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. αποτελεί συνθ. από το επίθ. φίλος και τη «γλώσσα» του Ησυχίου ύρον σμήνος (βλ. λ. ύραξ), επειδή η φιλύρα προσελκύει τις μέλισσες. Παρόμοια σημασιολ. σχήμα συναντούμε και στα ζεύγη λατ. arium «σέλινο» - apis «μέλισσα», γερμ. Bienenbaum «είδος δέντρου» - Biene «μέλισσα»].

φιλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {φιλάς... | φίλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (α) (~ κάποιον) αγγίζω με τα χείλη μου (κάποιον) σε μέρος του σώματος του (χειλή, μάγουλο, μέτωπο κ.α.), ως έκφραση χαιρετισμού, αγάπης ή ερωτικού πόθου: τον ~ στο μάγουλο | στα χείλη | στο στόμα | στο μέτωπο || ~ σταυρωτά || φίλησε μου τα παιδιά! ΣΥΝ. (λόγ.) ασπάζομαι (β) (~ κάτι) αγγίζω με τα χείλη μου (κάτι), ως έκφραση αγάπης ή σεβασμού: φίλησε με σεβασμό το χέρι του πατέρα | το ιερό || φίλησε τη φωτογραφία της αγαπημένης του || έκανε τον σταυρό της και φίλησε την εικόνα || μετά από τόσα χρόνια στην ξενιτιά έσκυψε και φίλησε το χόμα της πατρίδας του ΣΥΝ. (λόγ.) ασπάζομαι-ΦΡ. (μτφ.) (α) φιλώ σταυρό ορκίζομαι (β) φιλώ κατορημένες ποδιές βλ. λ. κατορητό (γ) (παροιμ.) χέρι που δεν μπορείς να το δαγκώσεις, φίλησε το είναι καλύτερα να υποταχθείς σε κάποιον, αν δεν μπορείς να συγκρουστείς μαζί του, πρέπει να πας με το καλό όπου δεν μπορείς να πας με το άγριο 2. (μεσοπαθ. φιλιέμαι) ανταλλάσσω φιλή ή φιλιά με κάποιον: το ζευγάρι φιλιέται περιπαθώς.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. φίλιό (-έω), αρχική σημ. «νώθω στοργή και τρυφερότητα, αγαπώ», < φίλος (βλ. λ.) Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. (όχι στον Όμηρο) και αρχικός απαιτούσε πάντοτε αντικείμενο αναφοράς (λ.χ. φίλειν τας παρείδς | τοίσι στόμασι | το συν κάρα κ.ά.). Αργότερα η λ. αντικατέστησε το αρχ. ρ. ασπάζομαι].

Φύλων (ο) {Φύλων-ος, -α} 1. Ιουδαίος φιλόσοφος (30 π.Χ.-45 μ.Χ.), ο ση-

μαντικότερος εκπρόσωπος του αλεξανδρινού ιουδαϊσμού 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. Επίσης Φύλωνας. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < φίλος, πβ. κ. Πλάτων].

φνέ επίθ. {άκλ.} αυτός που έχει γκριζό χρώμα, όπως αυτό του καπνού (συνήθ. για τζάμα ή φακούς γυαλιών μέσα από τα οποία δεν μπορεί να δει κανείς): ένα αυτοκίνητο με ~ τζάμα. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. fumé «αυρισμένος, σκοτειναιασμένος με καπνό» < fumée «καπνός» < ρ. fumer < λατ. fumare (βλ. κ. φουμάρο)].

φιμώνιο ρ. μετβ. {φιμω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. βάζω φιμωτρο (σε ζώο) 2. (κατ' επέκτ.) φράζω το στόμα κάποιου με το χέρι μου, με κομμάτι ύφασμα ή με άλλο μέσο, για να τον εμποδίσω να φωνάξει: οι ληστές τον έδεσαν και τον φιμωσαν 3. (μτφ.) στερώ (από κάποιον) την ελευθερία του λόγου: η δικτατορία φιμωσε τις εφημερίδες · ΦΡ. ΝΑΥΤ. φιμώνιο το σχοινί δένω την άκρη του σχοινοίου με σπάγκο, για να μην ξεφύτσει. — φιμωμα (το) [1887].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. φιμώ (-όω) < φιμός «γαλινάρι», τεχν. όρ., αγν. ετύμου, αφού οι συνδέσεις με τα στήθη - στήθος και με το λατ. fiscus «καλάθι» δεν συγκεντρώνουν καμία πιθανότητα].

φιμωση (η) [ιμγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. (σπάν.) το να φιμώνει κανείς ζώο ή άνθρωπο ΣΥΝ. φιμωμα 2. (μτφ.) η επιβολή σιγής, η στέρηση της ελευθερίας του λόγου: η ~ του Τύπου · 3. ΙΑΤΡ. η στέρηση της πρόσσης του πέους, που δεν επιτρέπει την έξοδο και αποκόλληση της βάλανου και είτε υπάρχει εκ γενετής είτε προκαλείται από τοπικές φλεγμονές.

φιμωτρο (το) {-ου κ. -ώτρον | -ων κ. -ώτρων} 1. πλέγμα από σχοινιά, δέρμα, μέταλλο κ.λπ., που τοποθετείται γύρω από το ρύγχος των ζώων, για να τα εμποδίζει να δαγκώνουν βάζω ~ στον σκύλο | στην αρκούδα 2. (μτφ.) η στέρηση της ελευθερίας του λόγου: η δικτατορία έβαλε ~ στον δημοσιογραφικό λόγο.

[ΕΤΥΜ. < ιμγν. φιμωτρον < αρχ. φιμώ (-όω) + παραγ. επίθημα -τρον, πβ. κ. αρο-τρον].

φίν (το) {άκλ.} ΑΘΛ. μικρό ατομοφόρο για ιστιοπλοϊκούς αγώνες, το οποίο κυβερνείται από ένα άτομο.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. finn < σουηδ. fena «πετρώγιο» (παλ. ολλ. vinne), που συνδ. με λατ. spina «αγκάθι»].

φίνα επίρρ. (λαϊκ.) πάρα πολύ ωραία, περίφημα: παράσαμε ~ στην εκδρομή | τα κατάφερες ~ || Πώς νιώθεις; —! ΣΥΝ. έξοχα, υπέροχα ΑΝΤ. άσχημα, απάισια, φρικτά. [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. φίνος].

φινάλε (το) {άκλ.} 1. το τελευταίο μέρος μουσικού ή θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ. έργου, γιορτής, εκδήλωσης: έργο με περιφημο | πρωτότυπο | προβλέγμο ~ 2. (μτφ.) το τέλος, η κατακλείδα: ξέρεις ποιο ήταν το ~ της υπόθεσης; ΣΥΝ. επίλογος, έκβαση ΑΝΤ. αρχή, ξεκίνημα-ΦΡ. στο φινάλε στο τέλος, τελικά: ~ κανείς δεν μπορεί να μας υποδείξει τι θα κάνουμε. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. finale < λατ. finalis < finis «όρος, τέλος»].

φινάλιστ (ο/η) {άκλ.} αυτός που προκρίνεται στην τελική φάση των αγώνων μιας διοργάνωσης: η ομάδα τους ήταν πολλές φορές ~ σε διάφορα τουρνουά || οι πέντε ~ των εφετιών καλλιτεσίων. [ΕΤΥΜ. < γαλλ. finaliste < finale, βλ. κ. φινάλε].

φινέτσα (η) {χωρ. πληθ.} η λεπτότητα στην εμφάνιση, στους τρόπους, στη συμπεριφορά κ.λπ.: το ντύσιμο της έχει ~ || επιβόλσαν το σπίτι τους με γούστο και ~ ΣΥΝ. καλαισθησία, γούστο ΑΝΤ. χοντροκοπιά, κακογουστία.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. finezza < fino «τέλος» (< λατ. finis), πβ. κ. τέλος - τελείωσις - τελειότητα].

φινετσάτος, -η, -ο αυτός που διαθέτει φινέτσα: ~ άνθρωπος | γυναίκα | ντύσιμο | εμφάνιση | στυλ ΣΥΝ. λεπτός, καλαισθητός ΑΝΤ. ακαλαισθητός, κακόγουστος. — φινετσάτα επίρρ.

φινιριστήριο (το) {φινιριστηρί-ου | -ων} 1. μηχανήμα που διοχετεύει αέρα σε κατάλληλη θερμοκρασία και χρησιμοποιείται για τη λειανση και το γυάλισμα υφασμάτων μετά τη βαφή 2. (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο πραγματοποιείται η παραπάνω διαδικασία. [ΕΤΥΜ. < φινίρω (αόρ. φινίρισε-α) + παραγ. επίθημα -τήριο (πβ. κ. καθαριστήριο)].

φινίρω ρ. μετβ. {φινίρισε-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) υποβάλλω (κάτι) σε τελική επεξεργασία ΣΥΝ. τελειοποιώ. — φινίρισμα (το), φινιρισμό-νος, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. finire «τελειώνω - τελειοποιώ» < λατ. finire < finis «όριο, τέλος»].

φίνις (το) {άκλ.} 1. ΑΘΛ. Ο τερματισμός: μέχρι το ~ της κούρσας δεν είχε ξεχωρίσει η νικήτρια 2. (μτφ.) το τελικό στάδιο δράσης, προσπάθειας: πήρε την πρώτη θέση κατά την επιλογή στο ~. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. finish].

φινιστρίνι κ. (σπάν.-λαϊκ.) φιλιστρίνι (το) {φινιστρινιού | -ιών} ΝΑΥΤ. το στρογγυλό παράθυρο σε καμπύνα πλοίο ΣΥΝ. (λόγ.) παραφορτίς.

[ΕΤΥΜ. < φινεστρίνι (με αφομοίωση) < ιταλ. finestrini (πληθ.), υποκ. του finestra «παράθυρο» < λατ. fenestra, αγν. ετύμου, ίσως ετρουσκ. δάνειο].

Φινλανδία κ. Φιλανδία (η) (γράφεται μερικές φορές κ. Φιλανδία) (φινλ. Suomen Tasavalta, σουηδ. Republiken Finland = Δημοκρατία της Φινλανδίας) κράτος της Β. Ευρώπης στη Σκανδιναβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Ελσίνκι, επίσημες γλώσσες τη Φινλανδική και τη Σουηδική και νόμισμα το φινλανδικό μάρκο (2002: ευρώ). — Φι(ν)λανδός κ. (καθήμε.) Φι(ν)λανδέζος (ο), Φι(ν)λανδή κ. (καθήμε.) Φι(ν)λανδέζα (η), φι(ν)λανδικός, -ή, -ο κ. φι(ν)λανδέζικος, -η, -ο, Φι(ν)λανδικά κ. Φι(ν)λανδέζικα (τα).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. Finlande < σουηδ. Finland «χώρα των Φίνων» < Finn + land «χώρα, γη». Το εθνονύμιο Finn, που απαντά

ως Fenni σε λατ. κείμενα του Ιου αι. μ.Χ., *ανάγεται* πθ. σε αρχ. γερμ. finna | fenna «περὺνιο ψαριού», επειδή πιστεύεται ότι οι Φίννοι χρησιμοποιούσαν δέρματα ψαριών ως ενδύματα. Η ονομασία Suomi είναι *αγν.* ετύμου, αν και ορισμένοι την παράγουν από τις φινλ. λ. suo «έλος» και maa «χώρα»]. φινλανδοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιβολή περιορισμού κινήσεων ενός αδύνατου κράτους στην εξωτερική του πολιτική από ένα ισχυρό γειτονικό κράτος (όπως παλαιότ. ο περιορισμός της Φινλανδίας από τη Σοβιετική Ένωση).

φιννικός, -ή, -ό [1894] ΕΘΝΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τους Φίννους: ~ γλώσσα. [ETYM Μεταφορά του αγγλ. Finnic < Finn (βλ. λ. Φινλανδία)].

Φίννοι (οι) ΕΘΝΟΛ. οι απόγονοι φυλών που μίλούσαν φιννοουγγρικές γλώσσες, με κυριότερους σύγχρονους εκπροσώπους τους τους Φιν-λανδούς και τους Εσθονούς, καθώς και ορισμένες λαούς της Ρωσίας, όπως οι Καρέλιοι, οι Τγκριοί κ.ά. [ETYM Βλ. λ. Φινλανδία].

<φιννοουγγρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους Φίννους και τους Ούγγρους 2. ΓΛΩΣΣ. φιννοουγγρικές νλώσσες κλάδος της οικογένειας των ουραλικών γλωσσών, ο οποίος περιλαμβάνει τη Φινλανδική, την Ουγγρική, την Εσθονική και ορισμένες γλώσσες λαών της Ρωσίας (Καρελική, Βελική κ.ά.). [ETYM Μεταφορά του αγγλ. Finno-Ugric].

φινόκιο (το) το μάρθο (βλ.λ.). [ETYM. < ιταλ. finocchio < δημόδ. λατ.

*feniculum, υποκ. του λατ. fenum «χόρτο»].

φίνος, -α, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει λεπτούς τρόπους, ο ευγενικός και διακριτικός στη συμπεριφορά 2. αυτός που έχει λεπτότητα και ευγένεια, ο εκλεπτυσμένος: ~ γούστο | γοητεία | ντύσιμο ANT. χοντροκομμένος 3. αυτός που είναι λεπτής τέχνης, που απευθύνεται σε λεπτή αίσθηση: ~ ύψωμα | μετάξι | πορσελάνη | άρωμα · 4. (λαϊκ.) πολύ καλός, σπουδαίος, εξαιρετικός. — φίνια επίρρ. (βλ.λ.). [ETYM μεσν. < ιταλ. fino «λεπτός, καθαρός, ευγενικός» < λατ. finis «τέλος» (πβ. κ. τέλος - τέλειος)].

φιντάνι (το) → φυντάνι

φιντεϊσμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, φιλοσοφική αντίληψη που δίνει τεράστια σημασία στην πίστη, την οποία θεωρεί ίση ή ανώτερη από τη λογική και την επιστήμη (κατ' αντιδιαστολή προς τον ορθολογισμό). — φ^ετιστής (ο), φιντεϊστρίΟ (η), φιντεϊστικός, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. fideism < λατ. fides, -ει «πίστη»].

Φιντίας (ο) πυθαγόρειος φιλόσοφος, γνωστός για τη φιλία του με τον Δάμωνα (πβ. λ. Δάμων).

[ETYM μτγν. κύρ. όν. < *Φιλ-τίας (με δωρ. εναλλαγή -λτ- | -ντ-) < *φιλ-τός < θ. φίλ- τον λ. φίλ-ώ, φίλ-ος, φίλ-τρον].

φιζ επίθ. {άκλ.} (καθημ.) αυτός που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων, που δεν μεταβάλλεται: *οι τιμές μας είναι* - ΣΥΝ. καθορισμένος, αμετάβλητος ANT. κυμαινόμενος, μεταβαλλόμενος. [ETYM < γαλλ. fixe < λατ. fixus «βέβαιος, μόνιμος, στερεός», μτχ. τ. του ρ. figere «μπήγω, στερεώνω»].

φιζάρο ρ. μετβ. {φιζάρια-α, -ηκα, -μένος} (καθημ.) 1. σταθεροποιώ (κάτι), ώστε να μείνει αναλλοίωτο: ~ το χρώμα | το φίλμ 2. καθορίζω (κάτι που μέχρι στιγμής είναι υπό συζήτηση): ~ ημερομηνία ΣΥΝ. οριστικοποιώ. — φιζάρισμα (το). [ETYM < φιζ + παραγ. επίθημα -άρω, πβ. κ. σουτ-άρω].

φιογκός (ο) 1. τρόπος δεσίματος κορδέλας, κορδονίου κ.λπ. σε σχήμα πεταλούδας: δένω την κορδέλα | τα κορδόνια μου φιογκο || το ποκάμισο της έδνε μπροστά σε ~ 2. (συνεκδ.) κορδέλα, κορδόνι κ.λπ. δεμένο σε σχήμα πεταλούδας: έλυσε τον ~ και άνοιξε το πακέτο || το φόρεμα της είχε στο μπουστο έναν αστέν ~ · 3. (μειωτ.) ο κομψευόμενος και μαλλθακός νεαρός ΣΥΝ. τζιτζιφιόγκος. — (υποκ.) φιογκάκι (το) (σημ. 1,2).

[ETYM < ιταλ. fiocco «νιφάδα, τουλούπα (μαλλιού), κόμπος» < λατ. floccus «χουδύι, υράδι», εκφραστ. όρ., αγν. ετύμου].

φιορδ (το) {άκλ.} καθέννας από τους στενούς και φιδωτούς θαλάσσιους κόλπους, που εισδύει βαθιά σε απότομη, βραχώδη ακτή: ~ τον νορβηγικών ακτών.

[ETYM < νορβ. fjord < αρχ. νορβ. fjorthr, που συνδ. με αγγλ. ford «διάβαση, πέρασμα» (λ.χ. Ox-ford), γερμ. Furt (λ.χ. Frank-furt)].

φιορίνι (το) {φιορίνι-ιού | -ιών} 1. ΙΣΤ. παλαιό ευρωπαϊκό νόμισμα, χρυσό ή ασημένιο, που κόπηκε για πρώτη φορά στη Φλωρεντία τον 13ο αι. και αργότερα διαδόθηκε σε άλλες χώρες 2. το νόμισμα διαφόρων σύγχρονων κρατών (π.χ. της Ολλανδίας).

[ETYM. < ιταλ. fiorini (πληθ.) < fiore «άνθος, λουλουδί» (επειδή ένα άνθος ήταν χαραγμένο στα νομίσματα της Φλωρεντίας) < λατ. flos, -oris].

φιοριτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΜΟΥΣ. (α) ποικιλία που προστίθεται κατά βούληση από τον τραγουδιστή σε μουσική φράση για καλλωπισμό (β) φθόγγος ή ομάδα φθόγγων που παρεμβάλλονται στην ενόργανη μελωδία, για να την καλλωπίσουν ή για να εξάρουν τη δεξιοτεχνία του καλλιτέχνη 2. (γενικότ.) οτιδήποτε προστίθεται για καλλωπισμό, κυρ. διακοσμητικό σχέδιο: *υπογραφή με ~* || *έγραφε απλά, λιτά, χωρίς φιοριτούρες*.

jiTYM < ιταλ. fioritura «ανθοφορία» < fiorire «ανθίζω» < μτγν. λατ. fiorire < λατ. florere < flos, -oris «άνθος, λουλουδί»].

φιορντ (το) → φιορδ

φίορο κ. φιορέ (το) {άκλ.} (διαλεκτ.-λογοτ.) το άνθος, το λουλουδί: *το ~ τού λεβάντε* (η Ζάκυνθος). [ETYM. < ιταλ. fiore «άνθος» < λατ. flos, -oris]. **F.I.R.** (το) (προφέρεται εφ *ά αρ* ή φιο) Περιοχή | Τομέας Πληροφοριών Πτήσεων (βλ. λ. περιοχή).

[ETYM. Ακρωνύμιο του αγγλ. όρου Flight Information Region].

φιορί-φιορί (το) {φιορί-ιού | -ιών} ο καρπός της φιορκιάς (βλ.λ.), ποικιλία μήλου μικρότερη από τη συνθισμένη, με υπόξιμη γεύση. [ETYM < τουρκ. ferik]. φιορκιά (η) μηλιά με καρπούς μικρότερους από τους κανονικούς και υπόξιμους στη γεύση.

φιορί-φιορί επίρρ. (καθημ.) επίμονα, σκόπιμα: *πάει ~ για καβγά* || ~ *πας να σε δειρο!* ΣΥΝ. σώνει και καλά. [ETYM < τουρκ. φρ. fini-fini «κυκλικά, γύρο-γύρω»].

φίρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η επωνυμία επιχειρήσεως 2. (συνεκδ.) η επιχείρηση: *μια μεγάλη ~ τοῦ εξωτερικού ανοίγει παράρτημα και στην Ελλάδα* 3. το χαρακτηριστικό σήμα σε προϊόν με το όνομα της παρασκευάστριας εταιρείας: η ~ στο παντελόνι ΣΥΝ. μάρκα 4. (μτφ. για πρόσ.) ο πολύ γνωστός και αναγνωρισμένος στον χώρο του: *ανέβηκε το κασέ της από τότε που έγινε ~ ΣΥΝ. διασημότητα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. φημισμένος.

[ETYM. < ιταλ. firma «εταιρεία - υπογραφή, επωνυμία» < firmare «υπογράφο, επιβεβαιώνω» < λατ. firmare < firmus «στερεός, βέβαιος»].

φιορίανι κ. φερμανί (το) {φιοριανιού | -ιών} 1. ΙΣΤ. (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) διάταγμα του σουλτάνου (βλ.λ.): *η μονή ιδρύθηκε με ειδικό - 2. (συνδ. ειρων.) το διάταγμα, κανονιστική εντολή: ο διοικητής έβγαλε ~ ότι απαγορεύεται το κάπνισμα στους χώρους της εταιρείας*. [ETYM < τουρκ. fermān. Το φιορίανι ήταν διάταγμα που περιελάμβανε θετική συνθή, ρύθμιση σε αντίθεση με το *μπογιουρντι* (βλ.λ.).

φιο (το) {άκλ.} εξάρτημα για την τροφοδοσία συσκευής με ηλεκτρικό ρεύμα, το οποίο διαθέτει δύο ή περισσότερες μεταλλικές προεξοχές, που εφαρμόζουν στις αντίστοιχες εσοχές της πρίζας: *βάλε το ~ τοῦ πλυντηρίου στην πρίζα ΣΥΝ. ρεμπιτολήπτης*. — (υποκ.) φισάκι (το). [ETYM < γαλλ. fiche < ρ. ficher «μπήγω, χώνω» < δημόδ. λατ. *ficcāre < *figicāre < λατ. figere «μπήγω, στερεώνω»].

φισέκι κ. (λαϊκότ.) φουσεέκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. το φυσίγγιο

2. (μτφ. ως επίρρ.) πολύ γρήγορα: *έφυγε ~*.

[ETYM < τουρκ. fisek].

φιοεκλάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η θήκη για φισέκια, που φοριέται στο σώμα, συνθή, σταυρωτά: *κατέβηκε ο καπετάνιος απ' το βουνό ζώσμενος τα* - ΣΥΝ. φουσιγγιοθήκη. [ETYM < τουρκ. fiseklik].

φισκα (η) → φύσκα

φιστικάς (ο) {φιστικάδες;} (λαϊκ.) 1. αυτός που πουλά φιστικά 2. αυτός που έχει στην ιδιοκτησία του εκτάσεις με φιστικές (βλ.λ.).

φιστικής, -ιά, -ί (λαϊκ.) 1. αυτός που έχει την πράσινη απόχρωση του εσωτερικού του φιστικιού Αιγίνης: ~ φόρεμα | αυτοκίνητο 2. φιστικί (το) {άκλ.} η πράσινη απόχρωση του φιστικιού. ΣΧΟΛΙΟ λ. χρώμα.

φιστίκι (το) (συνήθης ορθ. φιστικά) {φιστικιού | -ιών} ο καρπός και το εδώδιμο σπέρμα της φιστικιάς, το οποίο ψήνεται με αλάτι και κατανάλωνεται ως ξηρός καρπός, θεωρείται δε μεγάλης θρεπτικής αξίας: ~ Αιγίνης || *μασούλα φιστικά* || *τα ~ συνοδεύουν το ούισκι-φρ. αρά-πικο φιστικά* βλ. λ. εράτικος. [ETYM Αντιδάν., < τουρκ. fistik < μτγν. πιστάκιον, υποκ. του πιστάκη (βλ.λ.).]

φιστικά (η) καρποφόρο, φυλλοβόλο δέντρο με πλούσια διακλάδωση, σύνθετα βαθυπράσινα φύλλα και εδώδιμους καρπούς με ξυλόδες περιβλήμα, για τους οποίους καλλιεργείται.

φιστικοβούτυρο (το) βουτυρώδης κρέμα που παρασκευάζεται από αλεσμένα ξηροξημένα φιστικά και χρησιμοποιείται στη μαγειρική.

φιστικοκόπτης (ο) {φιστικοκόπων} αυτός που πουλάει φιστικά ΣΥΝ. φιστικάς.

φίστουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το συρίγγιο (βλ.λ.). [ETYM μεσν. < λατ. fistula «σωλήνας, σύριγγα», τεχν. όρ., αγν. ετύμου].

Φίτζι (Νησιά) (τα) (αγγλ. Republic of Fiji = Δημοκρατία των Φίτζι) νησιωτικό κράτος του Ν. Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα τη Σου-βα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Φίτζι. [ETYM < αγγλ. Fiji, αγν. ετύμου. Στην τοπική γλώσσα τα νησιά αποκαλούνται Viti].

φιτίλι (το) {φιτίλι-ιού | -ιών} 1. χοντρό νήμα, διαποτισμένο με ειδικό διάλυμα, που χρησιμεύει για να ανάβει και να διατηρεί τη φλόγα σε φωτιστικά αντικείμενα ή συσκευές: - *κεριού* | *καντηλιού* | *λάμπας* | *αναπτήρα* || *καθαρίζω* | *κόβω* το ~ - ΣΥΝ. άφτρα: *φρ. στο πιτς-φιτίλι* (επιτα.) πάρα πολύ γρήγορα ΣΥΝ. στο άψε-σβήσε, στο πει και φει, μά-νι-μάνι κ.τ.ό. 2. θρυαλλίδα πυροδοτήσεως όπλου ή εκρηκτικής ύλης: - *δυναμιτίδας* | *φουρνέλου- ΦΡ. (μτφ.) βάζω φιτίλι* βάζω φιτίλια (βλ.λ.)

3. στενή λωρίδα υφάσματος ραμμένη για διακόσμηση στην περιφέρεια σεντονιών, ενδυμάτων κ.λπ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζευτιλίζω.

[ETYM μεσν. < τουρκ. fitil < араβ. fatil].

φιτίλια (η) (λαϊκ.-μτφ.) κακόβουλη διασπορά πληροφοριών, κακοπροαίρετα σχέδια που έχουν σκοπό να προκαλέσουν φιλονικίες, έριδες, ένταση κ.λπ.: *βάζει φιτίλιές ανάμεσα τους*.

φιτίλιζω ρ. μετβ. {φιτίλια-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) κάνω κάποιον να θυμώσει, να οργιστεί (συνθή. εναντίον τρίτου), «του βάζω φιτίλι».

ΦΙΦΑ (η) (F.I.F.A.) (γαλλ. Federation Internationale de Football Association) Διεθνής Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου.

Φ.Κ.Ε. (ο) Φόρος Κύκλου Εργασιών.

φκ(ε)ιάνω ρ. → φτειάχνω

φκ(ε)ιάζιμο (το) → φτειάχνω

φκ(ε)ιασιδί (το) → φτειασίδι

φκ(ε)ιασιδωμα (το) → φτειασιδωμα

φκ(ε)ιασιδώνω ρ. → φτειασιδώνω

φκυάρι (το) → φυάρι

Φλαμανδία (η) 1. περιοχή της Δ. Ευρώπης με πολιτική αυτονομία, της οποίας ένα τμήμα ανήκει στο Βέλγιο και άλλο στη Γαλλία· κατά την Αναγέννηση άνηκε σε αυτήν το εμπόριο και οι τέχνες 2. η μία από τις δύο περιφέρειες που αποτελούν το σημερινό Βέλγιο, στην οποία ομιλούνται διάλεκτοι της ολλανδικής γλώσσας. Επίσης Φλάνδρα. — Φλαμανδός (η), Φλαμανδή (η), φλαμανδικός, -ή, -ο, Φλαμανδικά (τα). [ETYM. Μεταφορά του παλ. γαλλ. Flamandie (σύγχρονο Flandre) < επίθ. Flamand < ολλ. Vlaams (πβ. κ. Vlanderen «Φλάνδρα»), πθ. από συμφορμό των λ. vlakte «πεδιάδα» και wandere(n) «περιπλανώνμαι», εννοώντας μια περιοχή επίπεδη και εκτεταμένη]. φλαμέγκο (το) {άκλ.} λαϊκός χορός της Ισπανίας, από την περιοχή της Ανδαλουσίας, με τυγανική καταγωγή· (συνεκδ.) η μουσική ή το τραγούδι που τον συνοδεύει.

[ETYM. < ισπ. flamenco < ολλ. flaming «Φλαμανδός», ιδιότητα που αποδιδόταν από τους Ισπανούς σε φανταχτερά, ζωηρόχρωμα πράγματα, ακόμη και στη μουσική].

φλαμίνγκο (το) {άκλ.} υδρογόνο πτηνό με λευκό ή ροζ πτέρωμα, που ζει σε κοπάδια και είναι γνωστό για την ομορφιά του. [ETYM. < αγγλ. flamingo < πορτ. flamengo, πθ. < προβηγ. flamenc < flama «φλόγα» (< λατ. flamma)].

φλαμούρι (το) {φλαμουρ-ιού | -ιών} 1. η φλαμουριά (βλ. λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) φιλόρα 2. (συνεκδ.) το ξύλο της φλαμουριάς: *σκαμνί από ~* 3. (συνεκδ.) το αφένημα που παρασκευάζεται από άνθη φλαμουριάς και έχει αντισπασμωδικές και καταπραυντικές ιδιότητες ΣΥΝ. τίλιο. [ETYM. Υποκ. του μεσν. *φλάμμουρον* < μτρν. φλάμμουλον (με ανομοίωση) < λατ. flammolum, υποκ. του flammum, ουσιαστικοπ. ουδ. του επιθ. flammus < flamma «φλόγα»].

φλαμουριά (η) ψηλό φυλλοβόλο δέντρο του δάσους, που φύεται στο Β. Ημισφαίριο· έχει φύλλα πυκνά σε σχήμα καρδιάς και πριονοτά, άνθη λευκά και αρωματικά και σφαιροειδείς καρπούς· από τα άνθη του παρασκευάζεται το αφένημα τίλιο ΣΥΝ. (λόγ.) φιλόρα.

φλαμπέ επίθ. {άκλ.} φαγητό ή γλυκίσμα που το περιχύνουν με αλκοολούχο ποτό ή οινόπνευμα, βάζουν φωτιά και το σερβίρουν καθώς φλέγεται: *λουκάνικα ~* || (κ. ως επίρρ.) θα τα φτιάξουμε ~. [ETYM. < γαλλ. flambé < p. flamber «φλέγομαι» < flambe «φλόγα» < παλ. γαλλ. flamble < λατ. flammula, υποκ. του flamma].

φλάμπουρο (το) (λαϊκ.) 1. η πολεμική σημαία: το ~ της επανάστασης 2. (παλαιότ.) λάβαρο που κρατούσαν σε γαμήλιες τελετές, το οποίο αποτελούνταν από κομμάτια υφάσματος ή μαντήλια δεμένα σε κοντάρι με σταυρό, που στις κεραιές του είχε μπλεγμένα ρόδια (σύμβολο γονιμότητας) 3. ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) το χρυσοποίκιλο λάβαρο από μεταξωτό ύφασμα, που χρησιμοποιούσε ο αυτοκράτορας, τα μέλη της βασιλικής οικογένειας και οι ανώτατοι πολιτικοί και στρατιωτικοί αξιωματούχοι κατά τις διάφορες τελετές. [ETYM. μεσν. < *φλάμπουρον (με ανομοίωση) < μτρν. φλάμμουλον (βλ. λ. φλαμούρι)].

Φλάνδρα (η) → Φλαμανδία

φλάντζα (η) {δύοσρ. φλαντζών} ΤΕΧΝΟΛ. λεπτό φύλλο σε σχήμα δίσκου από δέρμα, μέταλλο, ελαστικό ή άλλο υλικό, που προσαρμόζεται στο άκρο σολιέρα, κυλίνδρου, περιβλήματος κ.λπ. και χρησιμοποιείται στη σύνδεση με άλλο μηχανικό ή υδραυλικό στοιχείο ή στην εξασφάλιση στεγανότητας. [ETYM. < ιταλ. flangia < αγγλ. flange < μέσ. γαλλ. flanche < αρχ. γαλλ. flanc, γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. hlanca].

φλαουτίστας (ο) {ζωρ. γεν. πληθ.}, φλαουτίστρια (η) {φλαουτίστριών} ο μουσικός που παίζει φλάουτο. — Επίσης **φλαουτίστα** (η). [ETYM. < ιταλ. flautista < flauto (βλ. λ. φλάουτο)].

φλάουτο (το) ΜΟΥΣ. 1. πνευστό μουσικό όργανο με στενό επιστόμιο και σολιέρα που φέρει τρύπες και κλειδιά κατά μήκος του: *σονάτα για ~ και πιάνο* ΣΥΝ. (λόγ.) πλαγίαντος 2. **φλάουτο με ράμφος** πνευστό μουσικό όργανο με κοινικό σολιέρα που στενεύει στο κάτω άκρο· χρησιμοποιήθηκε κατεξοχήν από τον Μεσαίωνα ως την εποχή του μπαρόκ.

[ETYM. < ιταλ. flauto < γαλλ. flûte < αρχ. προβηγ. flaut < δημόδ. λατ. *flabeolum < λατ. flāre «φυσώ, πνέω»].

φλάρος (ο) (υβριστ.) στη φρ. *τον κακό σου τον φλάρο* τον κακό σου τον καιρό· εκφράζει αγανάκτηση του ομιλητή για κάτι που είτε αυτός προς τον οποίο απευθύνεται.

[ETYM. < μεσν. φράρος (με ανομοίωση) < βεν. frar «καλόγερος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας», παρ.άλλ. τ. του ιταλ. frate «καλόγερος, μοναχός» (< λατ. frater «αδελφός»)].

φλας (το) {άκλ.} 1. στιγμιαία αναλαμπή μεγάλης εντάσεως, που επιτυγχάνεται με τεχνητά μέσα, κατάλληλη για λήψη φωτογραφιών όταν και όπου δεν υπάρχει επαρκής φωτισμός: *χωρίς ~ δεν βγαίνει φωτογραφία το βράδυ* 2. (συνεκδ.) η συσκευή που παράγει την παραπάνω αναλαμπή και είτε συνδέεται με τη φωτογραφική μηχανή είτε είναι ενσωματωμένη σε αυτήν: *δεν άναγε το ~* 3. ομοίωμα διακοπτόμενη και επαναλαμβανόμενη αναλαμπή, που χρησιμεύει ως δείκτης πορείας οχήματος: *βγάξω ~ δεξιά* (όταν πρόκειται να στρίψω δεξιά) 4. (συνεκδ.) το ειδικό όργανο οχήματος, με το οποίο προκαλείται η παραπάνω αναλαμπή. [ETYM. < αγγλ. flash < παλαιότ. flask(i)en «πιτσουλίζω», ηχομημητ. λ.].

φλασκή (το) {φλασκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) δοχείο για νερό ή κρασί που κατασκευάζεται παραδοσιακά από τον αποξηραμένο καρπό κολοκυθιάς (βλ. λ.) ΣΥΝ. (διαλεκτ.) τσότρα. — (υποκ.) φλασκάκι (το), (με-γερθ.) φλάσκα (η).

[ETYM. < μτρν. φλασκίον, υποκ. του φλάσκα < μτρν. λατ. fiasca]. **φλασμπάκ** κ. φλας-μπάκ (το) {άκλ.} αναδρομή στο παρελθόν με διακοπή της ομαλής πορείας στον χρόνο της υπόθεσης: *στην αρχή της ταινίας ο σκηνοθέτης κάνει ένα - στα παιδικά χρόνια του ήρωα*.

[ETYM. < αγγλ. flash-back].

φλέβα (η) {φλεβών} 1. ΑΝΑΤ. αιμοφόρο αγγείο, το οποίο μεταφέρει το φτωχό σε οξυγόνο αίμα από όλα τα μέλη και τα όργανα του σώματος στον δεξιό κόλπο της καρδιάς (πβ. κ. λ. *αρτηρία*)· ΦΡ. (μτρ.) (α) *βρίσκω | πιάνω τη φλέβα (κάποιου)* πετυχαίνω το ευαίσθητο σημείο (κάποιου), τον αγγίζω στο ευαίσθητο σημείο του: *από την αντίδραση του στα λόγια μου κατάλαβα ότι βρήκα τη φλέβα του* ΣΥΝ. αγγίζω την ευαίσθητη χορδή (κάποιου) (β) *δεν κλωδεύει αίμα στις φλέβες μου* βλ. λ. *αίμα* 2. ΓΕΩΛ. (α) *έγχρωμη ακανόνιστη γραμμή σε μάζα ορυκτού: μάρμαρο άσπρο με μαύρες ~* (β) *εκρηξιγενές σώμα με μορφή πλάκας ή στρώματος, που είναι προσανατολισμένο κάθετα ή με γάλη κλίση προς το υπόλοιπο πέτρωμα* 3. *κοίτασμα ορυκτού μεταλλεύματος, το οποίο εκτείνεται μέσα σε ένα μη εκμεταλλεύσιμο πέτρωμα: ~ χρυσού*· ΦΡ. (μτρ.) *χτυπάω φλέβα χρυσού* ανακαλύπτω κάποιον/κάτι με ιδιαίτερη αξία, πολύτιμο 4. (κατ' επέκτ.) *υπόγειο ρεύμα νερού: εκεί όπου σκάβαμε, βρήκαμε ~* || *στέρεψαν οι ~ της πηγής* 5. (μτρ.) *έμφυτη ή κληρονομημένη ικανότητα σε κάτι, τάλαντο: όλη η οικογένεια έχει καλλιτεχνική ~* || ~ *ζωγράφου* ΣΥΝ. κλίση 6. (μτρ.) η προέλευση, η καταγωγή: *έχει ~ ευγενική | αριστοκρατική*. — (υποκ.) **φλεβίτσα** (η) κ. φλεβούλα.

[ETYM. < αρχ. φλέν, φλεβός < *bhl-eg⁹, παρεκτεταμ. μορφή του Ι.Ε. *bhel- «φουσκάνα, εξογκώνω», πβ. αρχ. γερμ. bolca «φουσκάλα». Ομόρρ. φαλλός, φάλ(λ)ανα, φλίνω (βλ. λ. φλό-κταίνα), φλίβω «παίξω» κ.ά.][^]

Φλεβάρης (ο) (λαϊκ.) ο Φεβρουάριος (βλ. λ.)· ΦΡ. (παροιμ.) ο Φλεβάρης *κι αν φλεβίσει, καλοκαίρι Θα μυρίσει* όλα κρύα κι αν κάνει ο Φεβρουάριος, ο χειμώνας τελειώνει σε αυτόν τον μήνα. — φλεβιάριατι-κος, -η, -ο κ. φλεβιάρησιος, -ια, -ιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*. [ETYM. μεσν. < *Φεβρου(ο)πος (με εκκρουση) < μτρν. Φεβρουάριος (βλ. λ.), που παρετυμολογήθηκε προς τη λ. φλέβα].

φλεβικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τις φλέβες: ~ *αίμα | σύστημα | πάθηση | επάρκεια* 2. ΓΕΩΛ. αυτός που σχηματίζεται από τη διείσδυση μάγματος ηφαιστείου κατά μήκος ρωγμών κοντά στην επιφάνεια του εδάφους: ~ *εκρηξιγενές πέτρωμα*.

φλεβίτιδα (η) [1854] ΙΑΤΡ. οξεία ή χρόνια φλεγμονή του τοιχώματος των φλεβών, που προκαλεί τοπική στάση του αίματος και σχηματισμό θρόμβων στο εσωτερικό τους. Επίσης φλεβίτις {φλεβίτιδος}. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phlébite].

φλεβιογραφία (η) {φλεβιογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινογραφία φλέβας ή ομάδας φλεβών ύστερα από ένεση σκιαγραφικής ουσίας στην ίδια τη φλέβα και σπανιότερα σε αρτηρία ή στον μυελό οστού. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phlebography].

φλεβοκόμβος (ο) σημείο της καρδιάς όπου παράγονται οι διεγέρσεις που προκαλούν την καρδιακή λειτουργία. [ETYM. Απόθ. του νεολατ. sinus]. **φλεβορραγία** (η) {φλεβορραγιών} ΙΑΤΡ. αιμορραγία από φλέβα. [ETYM. < φλέβα + -ρραγία, από το θ. του αρχ. παθ. αορ. β' ρ-ράγ-ην (ρ. ρήρηναι), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phlebotragia].

φλεβοτομία (η) [αρχ.] {φλεβοτομιών} ΙΑΤΡ. τομή, διάνοιξη του τοιχώματος φλέβας για αφαίμαξη, κυρ. σε περιπτώσεις γυμναστικής συμφορησης ή μεγάλης αρτηριακής πίεσης. — φλεβοτομικός, -ή, -ό [μτρν.].

φλεβοτόμος (ο) [μτρν.] 1. (α) χειρουργικό εργαλείο με το οποίο πραγματοποιείται η φλεβοτομία (βλ. λ.) (β) εμπειρικός γιατρός εξειδικευμένος στις αφαίμαξεις με φλεβοτομία · 2. κουνούπι που μεταδίδει τον δάγκαιο πυρετό και άλλες λοιμώξεις. Επίσης φλεβοτόμος (το) (σημ. Ια).

φλεβόδης, -ης, -ες [αρχ.] {φλεβόδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που είναι όμοιος με φλέβα, που έχει τη μορφή φλέβας: ~ *ρίχα* 2. αυτός που έχει πολλές ή μεγάλες φλέβες, γεμάτος φλέβες. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, ■%, -ες- **φλέγμα** κ. (προφορ.) **φλέμα** (σημ. 1) (το) {φλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΑΝΑΤ.-ΦΥΣΙΟΛ. (α) βλεννώδης, παχύρρευστη ύλη που εκκρίνεται οι ρινικές κοιλότητες ή οι βρόγχοι: *αποβολή φλεγμάτων* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ροχάλα (β) (κατά τον Ιπποκράτη) ο ένας των τεσσάρων χυμών του σώματος, που η ισορροπία του με τους άλλους συνεπαγόταν τη διατήρηση της υγείας · 2. η ψυχραιμία ή η απάθεια, η ήρεμη αντιμετώπιση δυσχερειών ή κινδύνων: *απάντησε ατάραχος με το γνωστό βρετανικό ~*.

[ETYM. αρχ. < φλέγω. Στους αρχ. συγγραφείς το φλέγμα είναι ένας από τους τέσσερεις χυμούς του σώματος, που θεωρούνται υπεύθυνοι για την ψυχική διάθεση. Το μεσν. φλέμα με απλοποίηση από το φλέγμα πβ. *πράγμα - πράμα*].

φλεγματικός, -ή, -ό [μτρν.] αυτός που αντιμετωπίζει τα πράγματα με ψυχραιμία, με ηρεμία και αυτοσυγκέντρωση ΣΥΝ. ψυχραιμικός, απάθης, ασυγκίνητος ΑΝΤ. ευέξαπτος, θερμώματος. — φλεγματικ-ά | -ός επίρρ.

φλεγματοδής, -ης, -ες [αρχ.] {φλεγματοδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή φλέγματος: ~ ουσία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες-

φλεγμονή (η) ΙΑΤΡ. τοπική αντίδραση ιστού του σώματος, που προκαλεί διόγκωση, ερυθρότητα, θερμότητα και πόνο και αποτελεί την απάντηση των ζωντανών ιστών και κυρ. των αιμοφόρων αγγείων σε τραυματική, μικροβιακή ή άλλη βλάβη: *οξεία | χρόνια ~* || ~ *του δέρματος*. [ETYM. αρχ. < φλέγμα + παραγ. επίθημα -ονή, πβ. κ. *πλησμ-ονή*].

φλεγμονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με φλεγμονή. φλεγμονώδης, -ης, -ες [μτρν.] {φλεγμονώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που έχει τη μορφή φλεγμονής: ~ *ερεθισμός* 2. αυτός που εμφανίζει φλεγμονή: ~ *ιστός | οίδημα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

φλέγω ρ. μετβ. {κυρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. (για επιθυμία, πάθος) κατέχω: *τη φλέγει η επιθυμία να κάνει καριέρα ηθοποιού* 2. (η λόγ. μετβ. φλέγων, -ούσα, -ον) αυτός που απασχολεί πολύ έντονα, επιτακτικός λόγω της μεγάλης του σημασίας: ~ *ζήτηση* | *θέμα* - (μεσοπαθ. φλένο-μαι) 3. καίγομαι, καταστρέφομαι από φωτιά: *το δάσος της Πεντέλης φλέγεται για δεύτερη ημέρα* || *οι πυροσβέστες προσπάθησαν να σώσουν το φλεγόμενο σπίτι* ΣΥΝ. πυρπολούμαι - (μετβ.) 4. είμαι πολύ ζεστός, έχω υψηλή θερμοκρασία: *το παιδί φλεγόταν από τον πυρετό* 5. διακατέχομαι (από συναίσθημα ή έντονη επιθυμία): *φλέγεται από επιθυμία να σπουδάσει* || *από οργή | πόθο | έρωτα*. [ETYM. αρχ. < *bhl-eg-, παρεκτεταμ. μορφή του Ι.Ε. *bhel- «λάμπω, αστράφτω», πβ. λατ. fulgere (ίδια σημ. (, fiamma «φλόγα», (> γαλλ. flamme, ισπ. llama), ολλ. blaken «φλέγομαι, καίγομαι», γοθ. bairhts «λαμπρός, διανύχθ», αγγλ. bright κ.ά. Ομόρρ. φλόξ (-γα). Παράγ. φλέγμα, εϋ-φλεκ-τος, φλεγμ-ονή, φλογ-ίζω κ.ά.]. φλέμα (το) → φλέγμα φλερτ (το) (άκλ.) 1. προσπάθεια πρόκλησης του ερωτικού ενδιαφέροντος με κομψό και λεπτό τρόπο, η έμμεση επιδίωξη ερωτικής σχέσης: *του αρέσει το ~* || *επιλόγιο* - ΣΥΝ. φλερτάρισμα, κόρτε, ερωτο-τροπία 2. (συνεκδ.) το πρόσωπο με το οποίο συνάγει κανείς ερωτικό δεσμό: να η *Μαίρη* με *το κανούργιο της* ~! 3. (μτφ.) η εκδήλωση επιθυμίας για προσέγγιση, συνεργασία κλπ. και η προσπάθεια ευμενούς προδιάθεσης του άλλου γι' αυτό: *το ~ ευρωπαϊκών επιχειρήσεων με ασιατικούς κολοσσούς*. — (υποκ.) φλερτάκι (το). [ETYM. < αγγλ. flirt, αρχική σημ. «ξαφνικό χτύπημα» (αργότερα η σύγγρ. «ερωτικό ενδιαφέρον χωρίς σοβαρό σκοπό»), εκφραστ. λ. με αρχικό σύμπλεγμα Π- (συνήθ. ηχομιμητ. λ., πβ. flap, flick, flip)]. φλερτάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φλερτάρω κ. φλερτάρισα} ♦ 1. (μετβ.) προσπαθώ να προκώλω το ερωτικό ενδιαφέρον (κάποιου), συνήθ. με κομψό και λεπτό τρόπο (με κομπλιμέντα, συζητήσεις, χιούμορ, κατάλληλο ύψος και κινήσεις κ.λπ.): *τη φλερτάρει αποκάλυπτα | ανοιχτά | συνεχώς* || *~ ένα κορίτσι* || *έναν νεαρό* || *φλερτάρει με όλους τους συμμαθητές της στην τάξη* ΣΥΝ. κορτάρω, κάνω τα γλυκά μάτια, (λόγ.) ερωτοτροπώ 2. (μτφ.) (+με) εκδηλώνω ενδιαφέρον ή επιθυμία (για κάτι) ή διερευνώ τις προθέσεις κάποιου με σκοπό τη συνεργασία, την προσέγγιση κ.λπ.: *~ με την ιδέα να πολιτευθώ* || *η επιχείρηση φλερτάρει με ξένους επενδυτές-φρ. φλερτάρω με τον κίνδυνο* μπλέκομαι σε ριψοκίνδυνες καταστάσεις, προβαίνω σε ριψοκίνδυνες ενέργειες ♦ 3. (αμετβ.) κάνω φλερτ, *μου αρέσει να ~*. — φλερτάρισμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. ιντερβιού. φλεψ (η) → φλέβα φληνάφω (το) {φληναφήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) λόγος χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο ΣΥΝ. μωρολογία, σαχλαμάρα. — φληναφήρ ρ. [αρχ.] {~εις, ~ι}. [ETYM. «ΡΧ. < φλιναφώ (-άω), παράλλ. προς το μτγν. φληναφος «φλύαρος - φλυαρία», ενώ δεν έχει διασαφηνιστεί ποιος είναι ο αρχικός τ. Αν αρχικό θεωρηθεί το ρ. φλιναφώ, τότε αποτελεί προϊόν συμφωρμού των φληνώ «φλυαρώ, μωρολογώ» και άφω (-άω) «αγγίζω» (< αφή), πβ. κ. ψηλ-αφώ. Αν, απεναντίας, αρχικός θεωρηθεί ο τ. φληναφος, τότε το β' συνθ. -αφος θα αποτελούσε παραγ. επίθημα του καθημερινού λεξιλογίου (πβ. κ. κόλ-αφος). Σε ό, τι αφορά το α' συνθ. φλην- | φλιάν-, ισχυρή παραμένει η εκδοχή της αναγωγής σε θ. *bhl-n-, συνθεταλμ. βαθμ. (με έρρινη παρέκταση) του Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω» (βλ. λ. φαλλός, φά(λ)λαινα). φλισκούνι (το) {φλισκούνι-ού | -ιών} 1. πολυετές και πολύκλαδο φυτό, έντονα αρωματικό, που διαθέτει τονωτικές ιδιότητες και χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική 2. (συνεκδ.) το αφένχημα που παρασκευάζεται από το παραπάνω φυτό. [ETYM. μεσν. < βλίσκοινι, υποκ. του αρχ. βλήσκων | γλήσκων, αγν. ετύ-μου]. φλιτάρω ρ. αμετβ. {φλιτ-αρά κ. -άρισα, -ισμένος} (αρχκό) φθάνω στα όρια της τρέλας ή της αντοχής μου: *δεν αντέχω άλλο*, *κοντεύω να ~* ΣΥΝ. τρελαίνομαι, μου στρίβει. [ETYM. < αγγλ. flip «στρίβω απότομα, αναποδογυρίζω (λ.χ. ένα νόμισμα στον αέρα)», εκφραστ. λ., αγν. ετύμου]. φλίπερ (το) {άκλ.} ηλεκτρονικό παιχνίδι στο οποίο ο παίκτης πιέζει δύο κουμπιά κινώντας δύο βραχιόνες, οι οποίοι εκσφενδονίζουν μια μεταλλική μπίλια που, καθώς κινείται, προσκρούει σε διάφορα σημεία (τα οποία αντιστοιχούν σε συγκεκριμένους βαθμούς) κάνοντας τα να φωτιστούν και να ηχίσουν. — (υποκ.) φλιτεράκι (το). [ETYM. < γαλλ. flipper < αγγλ. flip «στρίβω απότομα, αναποδογυρίζω (κάτι) με ξαφνική κίνηση ή χτύπημα» (ηχομιμητ. λ.)]. φλισκούνι (το) → φλισκούνι φλιτ (το) {άκλ.} 1. εντομοκτόνο φάρμακο σε μορφή σπρέι 2. (συνεκδ.) συσκευή για την εκτόξευση υγρού (κυρ. εντομοκτόνου) υπό μορφή πυκνών σταγονιδίων: *ψεκάζω με το ~*. [ETYM. < αγγλ. flit, εμπορική ονομ. εντομοκτόνου, από το ρ. flit «κινούμαι αλλάζοντας ξαφνικά κατεύθυνση (όπως τα έντομα)». φλιτάρω ρ. αμετβ. {φλιτ-αρά κ. -άρισα} ψεκάζω με φλιτ. — φλιτάρισμα (το). φλιτζάνι (το) (συνήθης ορθ. φλιτζάνι) {φλιτζάνι-ού | -ιών} 1. μικρή κούπα με λαβή, με την οποία πίνει κανείς ροφήματα: *- του τσαγιού | του καφέ-φρ. (μτφ.) λέω | διαβάζω το φλιτζάνι* προλέγω το μέλλον παρατηρώντας το κατακάθι του καφέ (βλ. κ. λ. καφετζού) 2. (συνεκδ.) η ποσότητα που χωράει στο παραπάνω δοχείο: *ένα ~ καφέ | γάλα* || *σε 2 1/2 ~ βρασταού νερού αναλογεί 1 ~ ρούζι*. — (υποκ.) φλιτζανάκι (το). [ETYM. < τουρκ. fincan]. φλόγα (η) {φλογών} 1. το ανώτερο, φωτεινό και αεριώδες μέρος της φωτιάς, το οποίο κινείται διαρκώς παίρνοντας διάφορα σχήματα, η

«γλωσσά» τής φωτιάς: *οι ~ ζεπιδούσαν μέσα από το κομίνι* 2. (ειδι-κότ.) η φωτιά φωτίζουν: *η ~ του κεριού* | *τού καντηλιού τρεμοπαίζει* | *τρεμοσβήνει* 3. (εκφραστ. στον πληθ.) η φωτιά, κυρ. όταν κατακαίει κάτι: *ολόκληρο το σπίτι ήταν τυλιγμένο στις ~* || *παραδόθηκε στις ~* (μτφ.) 4. (α) το ζωηρό πάθος: *η ~ του πατριωτισμού* (β) η έντονη επιθυμία, ο ζήλος για κάτι, η έντονη ορμή. 5. ο ερεθισμός του δέρματος & 6. ΒΟΤ. καλλωπιστικό φυτό με κόκκινα άνθη. — (υποκ.) φλογίτσα (η).

[ETYM. μεσν. < αρχ. φλόξ -γός, από την ετερονομ. βαθμ. (φλογ-) του ρ. φλέγ-ω (βλ. λ.)].

φλογάτος, -η, -ο → φλόγινο φλογέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ΜΟΥΣ. παραδοσιακό πνευστό μουσικό όργανο, που αποτελείται από κυλινδρικό σωλήνα από καλάμι, ξύλο, μέταλλο, κόκκαλο ή πλαστικό, φέρει οπές κατά μήκος, είναι ανοικτό και στα δύο άκρα ή έχει ειδικό επιστόμιο με μονό γλωσσίδι ΣΥΝ. (λόγ.) αυλός, (λαϊκ.) σουραλί 2. (α) γλυκό του ταψιού από λεπτή ζύμη τυλιγμένη σε σχήμα φλογέρας με γέμιση από τριμμένους ξηρούς καρπούς (π.χ. καρδιά) και περιχλωμένο με μέλι (β) μικρό γλύκισμα (χαρπολαστίσειο, κυλινδρικού σχήματος, με γέμιση σοκολάτας. [ETYM. < αλβ. flojë]. φλογερός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από πάθος και ένταση, παράφορος: *~ έρωτας* | *επιθυμία* | *λόγος* || (κ. για πρόσ.) *~ εραστής* | *υποστηρικτής* ΣΥΝ. θερμός, ζωηρός, διάπυρος, θεαλωδής, ένθερμος ΑΝΤ. χλιαρός, άτονος, ψυχρός, συγκρατημένος. — φλογερά | -ώς επίρρ., φλογερότητα (η). [ETYM. αρχ. < φλόξ, -γός + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. τρομ-ερός]. φλογίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {φλόγιση-α, -ηκα, -μένος} 1. διεγείρω έντονο πάθος, προκαλώ θερμό ή υψηλό συναίσθημα: *ο ενθουσιασμός φλόγιζε όλες τις καρδιές* ΣΥΝ. εξάπτω, φλέγω 2. ΙΑΤΡ. προκαλώ φλεγμονή (σε κάτι), επιφέρω φλόγωση - (μεσοπαθ. φλογίζομαι) 3. (για την επιδερμίδα) παίρνω το χρώμα της φλόγας, γίνομαι κατακόκκινος: *φλογίστηκε το πρόσωπο του* ΣΥΝ. κοκκινίζω 4. (μτφ.) βιώνω έντονο πάθος, ζαηρό συναίσθημα: *~ από έρωτα* ΣΥΝ. φλέγομαι. — φλόγιση (το) [μτγν.] κ. φλογισμός (ο) [μτγν.] (κυρ. σημ. 3).

φλόγινο, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που έχει το χρώμα και την όψη της φλόγας: ο φλογερός 2. αυτός που αποτελείται από φλόγες-πύρινος 3. (για τη ρομφαία αγγέλου) αυτός που εκπέμπει φλόγες. Επίσης φλογιάτος. φλογιστικός, -ή, -ό [1840] αυτός που προκαλεί ανάφλεξη ή φλόγωση: *~ ουσία* φλογιστικό (το) {φλογιστρ-ου | -ων} συσκευή για διάφορες χρήσεις που παράγει και εκτοξεύει ρυθμιζόμενη φλόγα. [ETYM. < θ. φλογισ- (του ρ. φλογίζω) + παραγ. επίθημα -τρο, πβ. κ. ασφάλισ-τρο]. φλογοβόλος, -ος, -ο [1843] 1. αυτός που εκπέμπει φλόγες, που βγάζει φωτιές: *~ όπλο* 2. φλογοβόλο (το) οπλικό μηχανήμα που εκτοξεύει σε μεγάλη απόσταση φλεγόμενο υγρό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -βόλος [ETYM. < φλόγα + -βόλος < βάλλω, από το γερμ. Flammen-werfer (σημ. 2)].

φλογοβόλος ρ. αμετβ. [1843] {φλογοβολεί... | φλογοβόλησα} (λογοτ.) βγάζω φλόγες, κάψα: *«κόλαση [...]* *και όλη φλογοβολάει στα σωθικά μου»* (Δ. Σολωμός). [ETYM. < φλόγα + -βόλος < βάλλω]. φλογοκόκκινος, -η, -ο ο κόκκινος σαν τη φλόγα τής φωτιάς ΣΥΝ. πυρρός. φλογώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φλογώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που έχει τη μορφή τής φλόγας, τής φωτιάς ΣΥΝ. φλογάτος 2. ο γεμάτος φλόγες. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

φλογώση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσιες, -ώσεων} τοπικές ερεθισμοί του δέρματος ή ιστού του σώματος που προκαλεί θερμότητα, ερυθρότητα και πόνο ΣΥΝ. φλεγμονή, ερύθημα. Επίσης φλόγωμα (το) [μτγν.]. — φλογώω ρ. [μτγν.].

φλοΐδα (η) → φλοΐδα φλοΐδος (ο) (λόγ.) 1. ΒΟΤ. (α) το σύνολο των ιστών που αποτελούν το εξωτερικό περιβλήμα των ριζών, του κορμού και των κλαδιών των ξυλωδών φυτών: ο ~ των δέντρων | των θάμνων || *λεπτός* | *χοντρός* ~ (β) το εξωτερικό περιβλήμα των καρπών: *τα μήλα έχουν λεπτό ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φλοΐδα 2. ΓΕΩΛ. το εξότατο στερεό περιβλήμα τής γήινης σφαίρας, που βρίσκεται πάνω από τον μανδύα (βλ. λ.) και έχει πάχος 13-15 χιλιόμετρα κάτω από τους ωκεανούς και 30-60 χιλιόμετρα στην ξηρά: *ηπειρωτικός* ~ 3. ΑΝΑΤ. η εξωτερική στιβάδα οργάνου ή μέλους του σώματος, η οποία έχει ξεχωριστή δομή και λειτουργία: *εγκεφαλικός ~* || *~ των επιπεφυκιδών*.

[ETYM. αρχ. < *φλοΕ/δ-ς (πβ. κ. *χορ-ιος > χοίρος), ετερονομ. βαθμ. του ρ. φλέω «είμαι χυμώδης» < *φλέΕ-ω < *bhl-eu-, μνήδενιο. βαθμ. (με παρέκταση -eu-) του Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω» (βλ. κ. φαλλός). Η αναγωγή στο ρ. φλέω ερμηνεύεται σηματολογικά από το γεγονός ότι ο φλοΐδος του δέντρου περιέχει φυτικούς χυμούς σε μεγάλη ποικιλία και ποσότητα]. φλοισβίζω ρ. αμετβ. [1823] {εύρρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (λογοτ. για νερό) παφλάω ελαφρά: *τα κύματα φλοισβίζουν αναλά*. — φλοισβί-σμο (το). φλοΐσβος (ο) (λόγ.-λογοτ.) ο ελαφρός παφλασμός κινούμενου νερού, ο ήχος μικρών κυμάτων που χτυπούν στην ακτή. [ETYM. < αρχ. φλοΐσβος, αρχική σημ. «θόρυβος», < *φλοιδ-μος (με επίθημα -βος κατά το θόρυβος), ετερονομ. βαθμ. του θ. *bhl-ei-d- (παρεκτεταμ. μορφή του Ι.Ε. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω»), που συνδ. με μέσ. ιρλ. bláed «βρυχηθμός», αγγλ. bloat «φουσκώνω, πρήζομαι», λετ. blīstu (ίδια σημ.). Βλ. κ. φλέβα]. φλοϊώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φλοϊώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} (επιστημ.)

1. αυτός που έχει τη μορφή φλοιού 2. αυτός που έχει παχύ φλοιό. * ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

φλόκα (η) (φλοκών) (λαϊκ.) η φούντα (βλ. λ.). [ETYM₁ < αρωμ. floe < λατ. floccus «χνουδι υφάσματος», εκφραστ. όρ., αγν. ετύμου]. φλοκάτη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. χοντρό μάλλινο πανοφόρι βοσκών και χωρικών υφανθέν με φλόκια (βλ. λ.) 2. χοντρό μάλλινο κλινοσκεπάσμα ή χαλί υφανθέν με φλόκια (πβ. λ. βελέντζα). Επίσης φλοκάτα. [ETYM₁ Ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. φλοκάτος < φλόκα (βλ. λ.)].

φλοκάτος, -η, -ο → φλοκωτός
φλόκι (το) {φλοκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. χοντρό χνουδι από στριμμένο μαλλί, υφανμένο στην επιφάνεια χαλιού, κουβέρτας ή σε ποικιμενική κάπα ΣΥΝ. φλόκος 2. θηλιά από μαλλί ή βαμβάκι. [ETYM₁ < φλόκος (βλ. λ.)].

φλοκιάζω ρ. αμετβ. (φλοκιάσα) (λαϊκ.) υφαίνω φλόκια (βλ. λ.). φλοκιάστος, -η, -ό (λαϊκ.) φλοκωτός (βλ. λ.). φλόκος (ο) (λαϊκ.) 1. το φλόκι (βλ. λ.) · 2. ΝΑΥΤ. (στα ιστιοφόρα) τριγωνικό ιστίο που προεξέχει από την πλώρη ΣΥΝ. (λόγ.) αρέμιον. [ETYM₁ μεσν. < ιταλ. flocco < λατ. floccus «κροκίδα, χνουδι υφάσματος», εκφραστ. όρ., αγν. ετύμου].

φλοκωτός, -η, -ό κ. φλοκάτος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. (για ύφασμα) αυτός που έχει φλόκια (βλ. λ.), ο υφανμένος με φλόκια: ~ κουβέρτα | βελέντζα | χαλί | κάπα ΣΥΝ. φλοκιστός 2. φλοκωτή (η) η φλοκάτη (βλ. λ.). [ETYM₁ < φλόκα + παρραγ. επίθημα -ωτός, πβ. κ. φουντ-ωτός].

φλομιάζω ρ. → φλομώνω
φλομιάσμα (το) → φλομώνω
φλόμος (ο) 1. ονομασία διαφόρων δηλητηριωδών φυτών 2. (συνεκδ.) η δηλητηριώδης ουσία που παράγεται από τα φυτά αυτά: ψάρευαν παράνομα με ~. [ETYM₁ αρχ., αγν. ετύμου, πβ. δάνειο, όπως φαίνεται και από την ποικιλία των τ. φλόμος | φλόμος | πλόμος].

φλόμπερ (το) {άκλ.} ελαφρύ οπισθογεμέσ τουφέκι ή πιστόλι μικρού βεληνεκούς, που χρησιμοποιείται συνήθ. για σκοποβολή ή για κυνήγι μικρών πουλιών. — (υποκ.) φλομπεράκι (το). [ETYM₁ Από το επώνυμο του Γάλλου Flobert, ο οποίος εφεύρε τον συγκεκριμένο τύπο όπλου το 1845].

φλομώνω κ. φλομιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φλόμ-ωσα κ. -ιασα, -όθη-κα κ. -ιάστηκα, -όμενος κ. -ιασμένος} ♦ (μετβ.) 1. ναρκώνω (ψάρα) ρίχνοντας στη θάλασσα φλόμο (βλ. λ.) ΣΥΝ. αναισθητοποιώ (συνήθ. μφ.) 2. (α) δημιουργώ (σε συγκεκριμένο χώρο) αποπνικτική ατμόσφαιρα: θα φλομώσεις το σπίτι με τα τσιγάρα σου! (β) κάνω (κάποιον) να υποφέρει δημιουργώντας αποπνικτική ατμόσφαιρα: με φλομώσε ο καπνός του πούρου, δεν αντέχω άλλο! ΦΡ. φλομώνω (κάποιον) με | σε (κάτι) ενοχλώ (κάποιον) με (κάτι που κάνει) σε υπερβολικό βαθμό ή κάνω (κάτι) σε υπερβολικό βαθμό εις βάρος (κάποιου): μας φλομώσε πάλι με τα ψέματα του | στις ερωτήσεις | στη φλουαρία ΣΥΝ. ταράζω, τρελαίνω, πεθαίνω (κάποιον) σε (κάτι) ♦ (αμετβ.) 3. γεμίζω δύσομο καπνό, γίνομαι αποπνικτικός: το δωμάτιο φλομώσε απ' τα τσιγάρα ΣΥΝ. βρομάω, βρομοκοπώ, ζέγω, ντουμανιάζω 4. (για πρόσ.) αισθάνομαι ζάλη, νιώθω δυσφορία: φλομώσα από το πολύ διάβασμα! ΣΥΝ. ζαλιζόμαι, δυσφορώ. — φλόμωμα κ. φλόμιασμα (το). [ETYM₁ μεσν. < αρχ. φλόμος (βλ. λ.)].

φλορίνι (το) → φιορίνι
φλος (το) {άκλ.} (στο πόκερ και στην πόκα) ο ανώτερος συνδυασμός φύλλων, που αποτελείται από πέντε φύλλα διαδοχικά και του ίδιου χρώματος: ~ στις κούτες. [ETYM₁ < γαλλ. flush < αγγλ. flush < μέσ. γαλλ. Aus < λατ. fluxus «ροή»].

φλοτέρ (το) {άκλ.} 1. ο πλωτήρας (βλ. λ.) 2. καθημία από τις δύο στεγανές βάρκες, με τις οποίες τα υδροπλάνα επιπλέουν στο νερό · 3. συσκευή που διακόπτει αυτόματα την παροχή νερού ή άλλου υγρού σε δεξαμενή, για να εμποδίσει την υπερχειλίση: χάλασε το ~ στο καζανάκι και τρέχει το νερό. [ETYM₁ < γαλλ. flotteur < p. flotter «επιπλέω» < flot «κύμα», γερμ. αρχ. πβ. αρχ. αγγλ. flotian (> αγγλ. float «επιπλέω»), αρχ. σουηδ. flotö η, αρχ. νορβ. flota κ.ά.]

φλου επίθ. {άκλ.} (καθημ.) 1. (α) ασαφής: η κατάσταση παραμένει ~ (β) (γενικότερ.) απροσδιόριστος και απρόβλεπτος, χωρίς σταθερότητα: είναι πολύ ~ τύπος 2. αυτός που δεν έχει επακριβώς καθοριστεί ή προσδιοριστεί: αφήσαμε την ημερομηνία ~ ΦΡ. στο φλου χωρίς ακριβή καθορισμό, αορίστως: ας μην κανονίσουμε τώρα, ας το αφήσουμε ~ 3. μη ευκρινής, θλόος: τα πρόσωπα στο φόντο της φωτογραφίας είναι ~ 4. (ως επίρρ.) ασαφώς, όχι με συγκεκριμένο τρόπο: μιλάει πολύ ~ ΣΥΝ. αόριστα. [ETYM₁ < γαλλ. flou, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. flānus «ξανθός» ή με φρανκον. *hlaoc «χλιάρδος»].

φλούδα κ. φλοίδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) 1. το ξυλώδες εξωτερικό περιβλήμα του κορμού και των κλαδιών δέντρων ΣΥΝ. φλοιός 2. το εξωτερικό περιβλήμα καρπού ή αβγού: ~ πορτοκαλιού | μήλου 1 αγλαδιού | καρπουζιού || τρώει τα φούτα με τη ~ ΣΥΝ. φλοιός 3. φλούδες (ου) κομμάτια από το εξωτερικό περιβλήμα καρπού: πετάω τις ~ απ' το καρπούζι στα σκουπίδια. [ETYM₁ μεσν. < φλούδιον (βλ. λ. φλούδι), με αλλαγή γένους, ο τ. φλοίδα < φλοίδι < *φλοι-ιδιον, υποκ. του αρχ. φλοϊός].

φλουδερός, -η, -ό (λαϊκ.) (για καρπούς) αυτός που έχει χοντρή φλούδα: ~ πορτοκάλι ΣΥΝ. χοντροφλούδος ΑΝΤ. ψιλοφλούδος
φλούδι (το) {δύοχρ. φλουδ-ιού | -ιών} 1. φλούδα (βλ. λ.) 2. φλούδι (τα) τα υποτείματα από κέλυφος αβγού ή σκληρό φλοιό καρπού

(π.χ. καρυδιών, φιστικιών κλπ.). Επίσης (για καρπούς) φλοίδι. [ETYM₁ < μεσν. φλούδιον, υποκ. του αρχ. φλοϊός | φλόος «είδος φυτού», του οποίου αρχαιότερ. θεωρείται ο τ. φλέως. Η ποικιλία των τ. θα μπορούσε να εξηγηθεί με αρχικό θ. *φλεΕ-, οπότε: (α) *φλόP-ος (εκτεταμ.-εταροϊωμ. βαθμ.) > *φλόP-ος (βράχυνση του -ο-) > φλόος (σίγηση ενδοφωνηνητικού -E-) > φλοῦς (συναίρεση) (β) *φλόE-ος (εκτεταμ. βαθμ.) > φλέως (σίγηση του -E- και αντιμεταχωρήση). Παραδοσιακά, η λ. ανάγεται στο θ. *bhl-eu- (< I.E. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω»), βλ. κ. φλοϊός), πράγμα που αιτιολογείται από την ανθοφορία του φυτού και την ταχεία ανάπτυξη του. Ωστόσο, δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η πιθανότητα δανεισμού].

φλουρί (το) {φλουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. (σπάν.) χρυσό βυζαντινό νόμισμα: ~ κωνσταντινάτο 2. (συνήθ. κατ' επέκτ.) κάθε παλιό χρυσό και γενικότερ. κάθε νόμισμα, που χρησιμοποιείται παραδοσιακά και ως κόσμημα: πέρσι μου έπεσε το ~ της βασιλοπλάτας ΦΡ. γίνομαι κίτρινος σαν το φλουρί χλομιάζω έντονα: ~ απ' τον όθο μου. — (υποκ.) φλουράκι (το).

[ETYM₁ όγμιο μεσν. < φλωρίον, υποκ. του μτγν. λατ. florinus < λατ. florere «ανθώ, θάλλω» < flos, -oris «άνθος» (βλ. κ. φιορίνι)]. φλουτάρω ρ. αμετβ. {φλουτ-αρά κ. -άρισα} δεν έχω σαφές περίγραμμα, είμαι θλόος: η φωτογραφία φλουτάρει || φλουτάρουν τα στοιχεία στο τυπωμένο κείμενο. — φλουτάρισμα (το). [ETYM₁ < φλουτ-]. φλούφλης (ο) {φλούφληδες} (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο επιπόλοιο, ανόητο. [ETYM₁ < αγγλ. fluff, στη σημ. «αποτυχημένος, ανόητος» (ιδίως σε θεατρικούς ρόλους)].

φλουαρία (η) [αρχ.] {σπάν. φλουαριών} η κουραστική πολυλογία, πολλά λόγια χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο: με άρσιζε στη ~ || το ρίχνω στη ~ ΣΧΟΛΙΟ λ. αερολογία.

φλούαρος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που λέει πολλά, που μιλάει συνεχώς και οι λόγοι του δεν έχουν ουσιαστικό περιεχόμενο ΣΥΝ. πολυλογάς ΑΝΤ. ολιγόλογος, λιγομίλητος, λακωνικός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από φλουαρία: ~ έκθεση | ταινία ΑΝΤ. λακωνικός, περιεκτικός. — φλουαρία επίρρ. [ETYM₁ αρχ. λ. του καθημερινού λεξιλογίου, η οποία ανάγεται στο ρ. φλώω «είμαι χυμώδης, ανθηρός - φλουαρώ», αλλά η ακριβής πορεία σχηματισμού παραμένει αβέβαιη. Λογικότερη παρουσίαζεται η αναγωγή σε ενδιάμεσο τ. *φλόα «γονιμότητα - φλουαρία» και επίθημα -ρος (πβ. κ. άνια-ρός, λυπη-ρός), ενώ ο τονισμός οφείλεται στη γενίκεση του τόνου της κλητ. φλούαρε (πβ. κ. αττ. μοχθηρός, πονηρός). Βλ. κ. λ. φλόκταινα].

φλουαρό ρ. αμετβ. [αρχ.] {φλουαρείς... | φλούαρησα} λέω φλουαρίες ΣΥΝ. πολυλογία, παρλάρω, γλωσσοκοπανώ.

φλόκταινα (η) {φλοκταινών} (λόγ.) 1. ΙΑΤΡ. φουσκάλα στο δέρμα, που περιέχει πύον 2. ΒΟΤ. κηλίδα που μοιάζει με φουσαλλίδα στα φύλλα, στον βλαστό και στους καρπούς φυτού, η οποία αποτελεί σύμπτωμα πρόσβολης του φυτού από παθογόνο μύκητα · 3. εξόγκωμα στην επιφάνεια των μετάλλων, που οφείλεται σε διάρρηξη ή ανύσωση λόγω αερίων, τα οποία παρέμειναν πολύ κοντά σε αυτή την επιφάνεια. [ETYM₁ αρχ. λ. *φλόγ-ταν-ια < θ. *φλογγ- (του ρ. φλώω με παρέκταση -γ- < *bhlu-g-) + επίθημα -ταν- < *tn- (μορφή του I.E. επιθήματος *-ti-> -της). Το ρ. φλώω (που παρουσιάζει ποικιλία σημασιών: «είμαι χυμώδης, ανθηρός - βράζω, κοχλάζω - κάνω εμετό - φλουαρώ») ανάγεται σε θ. *bhl-u-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *bhel- «φουσκώνω, εξογκώνω» και συνδ. με λατ. fluere (> ισπ. fluir), «ρέω, κυλώ», αρχ. σλαβ. blŭiQ «κάνω εμετό», λιθ. bliūti «μουγκρίζω, φουσκώω» κ.ά. Ομόρρ. φλοϊός (βλ. λ.), φλούδι (< αρχ. φλοῦς), φλούαρος (βλ. λ.), φλοισβος (βλ. λ.) κ.ά.] φλοκταινώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φλοκταινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) 1. αυτός που έχει τη μορφή φλόκταινας: ~ εξάνθημα 2. ΙΑΤΡ. αυτός που εμφανίζει φλόκταινες: ~ δερματοπάθεια. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες-

φλοκταινώση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ωσεων} (λόγ.) 1. ο σχηματισμός φλοκταινών (βλ. λ.) 2. ΙΑΤΡ. πάθηση που χαρακτηρίζεται από πολλαπλό φλοκταινώδες εξάνθημα.

φλόσχος (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. σύστημα ιζηματογενών πετρωμάτων, συχνά μεγάλου πάχους, που αποτελείται από επάλληλα στρώματα χοντροκόκκου ψαμμίτη και αργιλικού σχιστολίθου. [ETYM₁ Μεταφορά του αγγλ. flysch < ελβετογερμ. fliisch, ονομασία τέτοιων πετρωμάτων στις Ελβετικές Άλπεις, που συνδ. με γερμ. λ. για πετρώματα, λ.χ. δαν. flint, διαλεκτ. flins κ.ά.]

φλυτζάνι (το) → φλιτζάνι
Φλόρα (η) γυναικείο όνομα. [ETYM₁ < λατ. Flora «θεά των λουλουδιών και της άνοιξης» < flos, flōris «άνθος» (> γαλλ. fleur, αγγλ. flower κ.ά.). Από το κύρ. όνομα προέκυψε ο διεθνής όρος της βοτανικής flora «χλωρίδα»].

Φλωρεντία (η) 1. ιστορική πόλη της Κ. Ιταλίας, η οποία κατά την Αναγέννηση υπήρξε σημαντικό πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο 2. γυναικείο όνομα. — Φλωρεντινός (ο), Φλωρεντινή (η), φλωρεντινός, -η, -ό κ. φλωρεντινικός, -η, -ο (σημ. 1). [ETYM₁ < λατ. Florentia < florens «ανθηρός», μτχ. τ. του ρ. florere «ανθώ, θάλλω» (< flos, -oris «άνθος»), λόγω των πλούσιων ανθοκήπων που περιβάλλουν την πόλη. Το ιταλ. Firenze ανάγεται σε παλαιότερ. ιταλ. Fiorenza (< λατ. Florentia)].

Φλωρεντίας (ο) {-ου κ. -ιού} 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. όνομα ηγεμόνων της Δ. Ευρώπης 3. ανδρικό όνομα. [ETYM₁ < λατ. Florentius < μτχ. florens «ανθηρός», για το οποίο βλ. λ. Φλωρεντία. Βλ. κ. το ομόρρ. Φλώρα].

Φλώρινα (η) {-ας κ. -ίνης} πόλη της Δ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός Φλώρινας κ. Φλωρίνης). — Φλωρινιώτης (ο),

Φλωρινιώτισσα (η), **φλωρινιώτικος**, -η, -ο.

[ETYM < διαλεκτ. *φλωρινός* «ανθισμένος», όπως επιβεβαιώνεται από την πλούσια βλάστηση της περιοχής και από το γεγονός ότι κατά τον Μεσαίωνα η πόλη έφερε το όν. *Χλωρός* (βλ. κ. φλώρος)].

φλώρος (ο) 1. ωδικό πτηνό με μελωδικό κελαηδήμα, λαμπερό ελαιοπρσινο φτέρωμα, με μεγάλες κίτρινες κηλίδες στις φτερούγες και στην ουρά και υπόλευκο ράμφος 2. (μτφ.-αργκό) μαλθακός, ελαφρόμυαλος ή/και θηλυπρ'τής άνδρας: αυτός είναι ~ δεν ξέρει πού να τα τέσσερα από πιάσα || άντρα λες αυτόν τον ~ που παντρεύτηκε: Επίσης φλώρι (το) (σημ. 1), φλωράς (σημ. 2). — φλωράδικος, -η, -ο, φλώρικά κ. φλωράδικα επίρρ. (σημ. 2). [ETYM. < μεσν. *φλώρος* < αρχ. *χλωρίων* (κατά παρεμολ. προς το *φλουρί*) < *γλωρός* (βλ. λ.)].

Φ.Μ.Α. (ο) Φόρος Μεταβίβασης Ακινήτου.

Φ.Μ.Α.Π. (ο) Φόρος Μεγάλης Ακίνητης Περιουσίας.

Φ.Μ.Σ. (η) Φυσικο-Μαθηματική Σχολή.

Φ.Μ.Υ. (ο) Φόρος Μισθωτών Υπηρεσιών.

φοβάμαι ρ. → φοβούμαι

φοβέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συνγνά στον πληθ.) η απειλή προς κάποιον, ώστε να φοβηθεί και να κάνει κάτι που πρέπει: *αργίω τις - ΣΥΝ.* (λόγ.) εκφοβισμός: ΦΡ. (παροιμ.) **και ο άγιος φοβέρα θέλει** βλ. λ. *άγιος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φίλη, φοβούμαι*. [ETYM. μεσν. < μτγν. *φοβρίζω* (υποχρωστ.)].

φοβερίζω ρ. μετβ. {φοβέρισα} (καθημ.) προσπαθώ να κάνω (κάποιον) να φοβηθεί με απειλές, χωρίς συνήθ. να τις πραγματοποιώ: τον *φοβέριζε συνέχεια με το διαζύγιο* || όλο τους *φοβερίζει πως θα τους πάει στα δικαστήρια, αλλά δεν κάνει τίποτα στο τέλος* ΣΥΝ. *φοβίζω*, *απειλώ*, *εκφοβίζω*. — *φοβέρισμα* (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φοβούμαι*. [ETYM μτγν. < αρχ. *φοβρός* (βλ. λ.)].

φοβρός, -ή, -ό 1. αυτός που προξενεί φόβο, που τρομάζει: ~ αντίπαλος || *είναι ~ και τρομερός!* ΣΥΝ. τρομακτικός, δεινός 2. (συνήθ. κατ' επέκτ.) εξαιρετικά δυσάρεστος, που προξενεί αποτροπισμό: ~ *έγκλημα* | *ατύχημα* | *πλάγιο* ΣΥΝ. απαισιόσ, φρικτός, αποτροπισμός, αποτροπιαστικός ΑΝΤ. όμορφος, ωραίος, ελκυστικός 3. (καθημ.-καταχρ.) αυτός που προκαλεί έκπληξη και θαυμασμό, που ξεχωρίζει: ~ *μνήμη* | ~ *άλμα* | *απόλεια* | *προσπάθεια* || (κ. για πρόσ.) - *χορεύτρια* | *δρομέας* ΣΥΝ. εκπληκτικός, καταπληκτικός, τρομερός, έξοχος, απίθανος 4. (καταχρ.) εξαιρετικά μεγάλος σε μέγεθος, ποσότητα ή ένταση: *ξόδανε ένα ~ ποσό* || ~ *βλακεία* | *γκάφα* | *αμάθεια* | *επιτυχία* | *δεξιότητα* | *ταχύτητα* ΣΥΝ. απίστευτος, απερίγραπτος, αφάνταστος, τρομερός ΑΝΤ. μικρός, ασήμαντος. — **φοβέρα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος, δεινός*. [ETYM αρχ. < φόβος + παραγ. επίθημα -ρός, πβ. κ. *φανερός*].

φοβήτρο (το) οτιδήποτε εμπνέει φόβο ή οτιδήποτε χρησιμοποιείται για εκφοβισμό: *οι επιχειρηματίες δεν μπορούν να επενδύσουν με το ~ του πληθωρισμού* ΣΥΝ. σκιάτρο, μπαμπούλας, μορμούλεκο. [ETYM < αρχ. *φοβήτρον* (κυρ. στον πληθ.) < φόβος + παραγ. επίθημα -ητρον, πβ. κ. *κίν-ητρον, θέλγ-ητρον*].

φοβητσιάρης, -α, -ικο {φοβητσιάρηδες} (καθημ.) αυτός που φοβάται εύκολα, που χάνει εύκολα το θάρρος του ΣΥΝ. δειλός, άτολμος, λιγώψυχος ΑΝΤ. γενναίος, θαρραλέος, τολμηρός, άφοβος, αποφασιστικός. — **φοβητσιάρικος**, -η, -ο, **φοβητσιάρικα** επίρρ. [ETYM μεσν., πθ. < αρχ. *επιθ. φοβήτης* + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. *καυχησιάρης*].

φοβία (η) {φοβιών} ΨΥΧΟΛ. ο αγχώδης και παράλογος φόβος για συγκεκριμένο αντικείμενο, πρόσωπο, ζώο ή κατάσταση, του οποίου τον παράλογο χαρακτήρα αναγνωρίζει ο πάσχων, χωρίς όμως να μπορεί να απαλλαγεί από αυτόν: ~ *του ύψους* (ακροφοβία) || *αντικείμενο φοβίας μπορεί να είναι τα μικρόβια, οι κλειστοί χώροι* (κλειστοφοβία) κ.ά. || *παιδικές ~*. [ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. *phobie* < αρχ. *φόβος*].

-**φοβία** β' συνθετικό για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλυκών ονομάτων, κυρ. επιστημονικών όρων της ψυχολογίας, με το οποίο δηλώνεται ότι το υποκείμενο τρέφει αγχώδη και παράλογο φόβο για κάτι συγκεκριμένο ή αφηρημένο, το οποίο δηλώνεται από το α' συνθετικό: *ανθρωπο-φοβία* (φόβος για τους ανθρώπους), *αγορα-φοβία*, *υπο-φοβία*, *μυο-φοβία*, *κενο-φοβία*, *ξено-φοβία*, *κλειστο-φοβία*. [ETYM β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *φόβος* και απαντά επίσης σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. *κένο-phobie*)].

φοβίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {φόβισ-α, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να φοβηθεί: *φοβίζει τα παιδιά με ιστορίες για φαντάσματα* || *με φοβίζει η ιδέα των εξετάσεων* || αυτό το μέρος *με φοβίζει λιγάκι τη νύχτα* ΣΥΝ. τρομάζω, **φοβρίζω**, (λαϊκ.) σκιάζω ΑΝΤ. ενθαρρύνω 2. (η μτχ. **φοβισμένος**, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμάμαι, φοβούμαι, φοβικός*, -ή, -ό + φόβος

φοβισμένος, -η, -ο 1. αυτός που αισθάνεται φόβο: *μπήκε στην αίθουσα ~ 2. αυτός που φανερώνει φόβο: ~ βλέμμα*. — **φοβισμένα** επίρρ. **φοβισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} καλλιτεχνικό κίνημα Γάλλων ζωγράφων των αρχών του 20ού α. (όπως λ.χ. των Ματίς, Μπρακ, Βαν Ντόνγκεν κ.ά.), οι οποίοι αντιδρώντας στον ιμπρεσιονισμό χρησιμοποίησαν πολύ έντονους και αντίθετους μεταξύ τους χρωματικούς τόνους και σκούρα περιγράμματα, ενώ παράλληλα αποδίδουν ελεύθερα τα σχήματα των αντικειμένων και καταργούν την προοπτική. — **φοβιστής** (ο), **φοβιστικός**, -ή, -ό. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *fauvisme* < *faune* «άγριο θηρίο», αρχική σημ. «αυτός που έχει καστανοκίτρινο χρώμα», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. *falo*, αρχ. αγγλ. *fealu* (> *fallow*) κ.ά.]. φόβος (ο) 1. το εξαιρετικά δυσάρεστο συναίσθημα που καταλαμβάνει

ναι κάποιον στην παρουσία ή τη σκέψη πραγματικού ή υποθετικού κινδύνου ή απειλής: *γιώθω - μπροστά του* || *αυτός ο άνθρωπος δεν ξέρει τι θα πει ~* || *ζούμε με τον - του επικείμενου πολέμου* || *δεν μπορούσε να μιλήσει από τον ~ του* || *στο δικαστήριο ορκίζεσαι να μιλήσεις χωρίς ~ και πάθος* || *με σταμάτησε ο ~ της τιμωρίας* | *της αποτυχίας* || *γιώθω* | *προκολλώ* | *προξενώ* | *εμπνέω* | *τρέφο* ~ || *με πάνει* | *με καταλαμβάνει* ~ || *τρέμω* | *τρελαίνομαι* | *παράλλω* | *κατουριέμαι από (τον) - (μου)* || *ξαφνικός* | *έντονος* | *παράλογος* | *παιδοισόδης* ~ ΑΝΤ. *αφοβία*, *γενναιότητα*, *θάρρος*, *τόλμη* ΦΡ. (α) **παίρνω (κάτι) (κάποιον) από φόβο** αντιμετωπίζω (κάτι/κάποιον) με φόβο: *δεν είναι καλός στα μαθηματικά, γιατί τα έχει πάρει από φόβο* (β) (παροιμ.) **ο φόβος φυλάει τα έρ(η)μα** ο φόβος της τιμωρίας ή τον συνεπείον του νόμου είναι αποτρεπτικός κάποιου παραπτώματος: *με μέτρα κατάσχεσης των αυτοκινήτων έπαιναν να οδηγούν μεθυσμένοι: ~ (γ) (εκφραστ.) φόβος και τρόμος* βλ. λ. *τρόμος* (δ) **φόβος Θεού** δέος, σεβασμός προς τον θεό 2. το αίσθημα, η εντύπωση ή η ανησυχία ότι επικείμενος κίνδυνος (συνγνά στον πληθ.): *προσπάθησα να διαλύσω τους ~ του* (τις ανασφάλειες του) || *οι - μου επαλήθευθηκαν* || *προστά στον ~ της διάσπασης αναγκάστηκαν να συμβιβαστούν* || *εκφράζονται φόβοι από διάφορους κύκλους για το ενδεχόμενο κλιμάκωσης των πολεμικών συγκρούσεων* 3. οτιδήποτε φοβάται κανείς: *οι μεγάλοι μου ~ είναι η αποτυχία* | *τα φίδια 4. το δυσάρεστο ενδεχόμενο: υπάρχει ~ να μείνουμε χωρίς νερό* ΦΡ. (α) (μτφ.) **για τον φόβο των Ιουδαίων** (δια τον φόβον των Ιουδαίων, Κ.Δ. Ιωάνν. 7, 13) για περιπτώσεις στις οποίες ενεργεί κανείς με συγκεκριμένο τρόπο, επειδή επαπειλείται κίνδυνος από γνωστό, υπονοούμενα από τον ομιλητή πρόσωπο (ή καταστάσεις) (β) *δεν έχει φόβο δεν διατρέχει* ή *δεν εγκυμονεί κίνδυνο*, είναι ασφαλής: *παρά το χιόνι, η διαδρομή ~* || *ο γιος σου θα περάσει σίγουρα στο πανεπιστήμιο*. — **φοβικός**, -ή, -ό.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός, φοβούμαι*.

[ETYM αρχ., ετερομοι. βθμ. (φοβ-) του ρ. *φέβομαι* «φοβούμαι» < Ι.Ε. *bheg- «φραπετεύω, απομακρύνωμαι», πβ. λθ. *bēgiti* «τρέχω, φεύγω», αρχ. *πλαβ. bezati* «φεύγω» κ.ά.]. **φοβού** τος Δανυσός και δώρα φέροντας → *Δανασί φοβούμαι* κ. *φοβάμαι* [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {φοβάσαι... | φοβ-ήθηκα, -ισμένος} ♦ (αμετβ.) 1. κατέχομαι από φόβο, αισθάνομαι φόβο ή αγωνία, ανησυχία κ.λπ.: *Μη φοβάσαι! Εγώ είμαι εδώ!* || *φοβήθηκα πολύ, γιατί βρέθηκα μόνη σ' ένα σκοτεινό σοκάκι* || *φοβήθηκα όταν είδα ότι είχε όπλο ΣΥΝ. τρομάζω*, (λαϊκ.) *σκιάζομαι* ΑΝΤ. *έχω θάρρος* 2. κατέχομαι από ανησυχία, έχω αγωνία (για κάποιον/κάτι): *φοβάται πολύ για την υγεία του* | *για σενα* | *για το παιδί του* || *έφυγε από τη χώρα, επειδή φοβήθηκε για τη ζωή του* | *την ασφάλεια του*

♦ (μετβ.) 3. (+αι. ή +να | μγν) αισθάνομαι φόβο μήπως συμβεί (κάτι), αντιμετωπίζω με φόβο (κάποιον/κάτι): *φοβάται μην τον απολύσουν* || ~ *να μιλήσω* | *να πάω κάπου* | *να φανερώσω την αλήθεια* || *εγώ ποτέ μου δεν φοβήθηκα τις συνέπειες* || *φοβάται πολύ τον πατέρα του* | *την αποτυχία* | *τη μοναξιά* || (εκφραστ.) *αυτή φοβάται και τον ήσυχό της!* || *αυτός ούτε Θεό φοβάται ούτε ανθρώπους ντρέπεται* (είναι εντελώς αναίδης, ανήθικος ή άδίκος άνθρωπος) ΣΥΝ. *τρομάζω* ΑΝΤ. *έχω θάρρος* ΦΡ. (παροιμ.) **φοβάται ο Γιάννης το θερίο και το θηρίο τον Γιάννη** για περιπτώσεις όπου ο φόβος είναι αμοιβαίος 4. υπονιάζομαι, διαισθάνομαι (κάτι δυσάρεστο): ~ *ότι αυτός είναι ο εννοχος* || *φοβούμαστε ότι θα αναγκαστούμε να προσφύγουμε στη δικαιοσύνη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. < αρχ. *φοβούμαι* (-έω) < φόβος].

φοβούμαι - **φοβίζω** - **φοβερίζω** - **εκφοβίζω**, **φόβος** - **εκφοβισμός** - **εκφοβίση** | **εκφοβήση** - **φοβέρα**. Η Ελληνική σε σχέση με τη σημ. του «φόβου» διαθέτει την αντίθεση ανάμεσα στο «αισθάνομαι φόβο» και στο «προκαλώ φόβο»: το α' δηλώνεται με το **φοβούμαι** (αρχαίο), το β' με το **φοβίζω** (νεότερο). Το (επίσης αρχαίο) **φοβερίζω**, όπως και το **εκφοβίζω** (στη θέση του αρχ. **εκφοβώ**), παραλλάσσουν τη σημ. του **φοβίζω** με λεπτές σημασιολογικές αποχρώσεις: το **φοβερίζω** σημαίνει «απειλώ κάποιον προσπαθώντας να τον κάνω να φοβηθεί», το δε **εκφοβίζω** σημαίνει «μετέρχομαι διάφορα μέσα (απειλητικά λόγια, απειλητικές ενέργειες κ.λπ.), προκειμένου να κάνω κάποιον να φοβηθεί». Ακόμη, το **φοβερίζω** είναι περισσότερο λ. του προφορικού λόγου, ενώ το **εκφοβίζω** του προφορικού και του γραπτού. Τέλος, το **φοβερίζω** υποδηλώνει συνήθως ότι οι απειλές μένουν στα λόγια ή είναι και φτιαχτές για να προξενήσουν φόβο, ενώ το **εκφοβίζω** υποδηλώνει ενέργειες που πραγματοποιούνται για να τρομοκρατήσουν τον εκφοβιζόμενο. Αντιστοίχως, **φόβος** είναι αυτό που αισθάνεται κανείς, όταν κάποιος/κάτι απειλεί να του κάνει κακό, να τον βλάψει, ενώ **εκφοβισμός** και **εκφοβίση** και (στον προφορικό λόγο) **φοβέρα** (συνήθως στον πληθ. **φοβέρες**) είναι αυτό που κάνει κάποιος για να γεννηθεί στους άλλους φόβο. Η σημασιολ. απόχρωση μεταξύ των **φοβερίζω** και **εκφοβίζω** υφίσταται και μεταξύ των **φοβέρα** και **εκφοβισμός** | **εκφοβίση**. Σε σχέση με την ορθογραφία του **εκφοβίση** -με -ι- ή -η- (εκφοβίση ή **εκφοβήση**) - και οι δύο γραφές είναι ορθές: η μεν με -ι- (**εκφοβίση**), γιατί το ρ. είναι **εκφοβίζω**, η δε γραφή **εκφοβήση**, γιατί η λ. είναι **ήδη** αρχαία (από το ρ. **εκφοβώ**) και σημαίνει ό,τι και η νεότερη **εκφοβίση**.

φόδρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. λεπτό ύφασμα που ράβεται ως επένδυση στο εσωτερικό των ρούχων: *σκίστηκε η - του σακακιού μου* | *της φούτσας* ΣΥΝ. (λόγ.) υπόρραμμα 2. (κατ' επέκτ.) κάθε εσωτερική επένδυση αντικειμένου από οποιοδήποτε υλικό, λ.χ. ξύλο, έλασμα κ.λπ. [ETYM < βεν. *fodra* < φρανκον. *fōdr].

φοδράρω ρ. μετβ. {φοδράρα κ. φοδράρισ-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. ράβφο φόδρα (σε ρούχο), επενδύω εσωτερικά με ειδικό ύφασμα: ~ το φόρεμα | το σακάκι ΣΥΝ. (λόγ.) υπορράπτο 2. (κατ' επέκτ.) επενδύω εσωτερικά (αντικείμενο). Επίσης φοδράριζω — φοδράρισμα (το). [ETYM₂ < βεν. fodrar < fodra (βλ. κ. φόδρα)].

Φοίβη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. μία από τις Τιτανίδες, κόρη του Ουρανού και της Γαίας, μητέρα της Λητούς και της Αστερίας 2. αγία της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. [ETYM. αρχ. κύρ. ὄν., θηλ. του Φοίβος (βλ. λ.)].

Φοίβος (ο) 1. προσωνυμία του θεού Απόλλωνα 2. ανδρικό όνομα. [ETYM₂ < αρχ. Φοίβος < επίθ. φοίβος «καθαρός, αγνός», αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια υπόθεση, η λ. συνδ. με τις «ριλάσες» του Ησυχίου άφικτόν άκάθαρτον, μισητόν και άφικτός- ακάθαρτος, μιάρός, οπότε οι θεματικοί τ. φοιβ- και φικ- αποτελούν μεταπτώτ. βαθμ. I.E. ρίζας με ληκτικό -g* και τροπή σε -k- προ του ὄδοντ. -t-. Ωστόσο, οποιαδήποτε σύνδεση με άλλους I.E. τ. παραμένει ανεπιβεβαίωτη, όπως με αρχ. πρωσ. swāigstan «λάμψη», λετ. zvaigzne «αστέρη», αρχ. σλαβ. dъzvъzda «αστέρη», οι οποίοι θα προϋπέθεταν αρχική ρίζα *gh*oig*].

Φοινίκας (ο) {Φοινίκων}, Φοινίσσα (η) [αρχ.] {Φοινισσών} ΙΣΤ. μέλος αρχαίου λαού της Μέσης Ανατολής, ο οποίος κατοικούσε στη Φοινίκη (βλ. λ.) και διακρίθηκε ιδιαίτερα στο εμπόριο. — φοινικικός, -ή, -ό [αρχ.].

[ETYM₂ < αρχ. Φοίνιξ, -ικος (ήδη μυκ. ρο-νι-κι-jo = φοινίκιος), αβεβ. ετύμου. Αν και οι Φοινίκες ήταν σημιτικός λαός, η ονομασία τους δεν φαίνεται να έχει αυτή την προέλευση (ο ίδιοι αυτοαποκαλούνταν Κιναήνι «Χαναανίου», βλ. κ. Χαναάν) — ίσως πρόκειται για δάνειο ή για ελληνική επινόηση, αφού το φοίνιξ σήμαινε «πορφύρας, κόκκινος - πορφύρα» και, συνεπώς, Φοίνιξ θα σήμαινε αρχικά «μη λευκός, γήγγρομος, σκουρόχρωμος, μελαμψός» και όχι «παραγωγός πορφύρας», όπως υποστηρίχθηκε, επειδή οι Φοινίκες ήταν παραγωγοί πορφύρας].

φοινίκας¹ (ο) {φοινίκων} δέντρο ή θάμνος με ψηλό, κυλινδρικό, ευ-θυτενή και χωρίς διακλάδωση κορμό, που καταλήγει σε θύσανο ΣΥΝ. φοινικόδεντρο, φοινικιά, χουρμαδιά (είδος φοινικιά). [ETYM₂ < αρχ. φοίνιξ, -ικος (μυκ. ρο-νικε = δοτ. φοινίκει) < εθνόν. Φοίνιξ (βλ. λ.), εφόσον πρόκειται για δέντρο που εισήχθη από τις θερμές περιοχές της Α. Μεσογείου].

φοινίκας² (ο) {φοινίκων} 1. ΜΥΘΟΛ. ιερό πτηνό των αρχαίων Αιγυπτίων, για το οποίο πιστευόταν ότι ζούσε 500 χρόνια και ότι, όταν διαισθανόταν πως έρχεται το τέλος του, άναβε φωτιά από αρωματικά φύλλα και καγόταν μέσα σε αυτήν, για να αναγεννηθεί κατόπιν από τις στάχτες του 2. (συνεκδ.) το πρώτο νόμισμα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, που κόπηκε στην Αίγυπτο το 1828 από την κυβέρνηση Καποδίστρια και έφερε παράσταση του παραπάνω πτηνού. Επίσης (λόγ.) φοινίξ {φοινίκος}.

[ETYM₂ < αρχ. φοίνιξ, -ικος, αγν. ετύμου, μολονότι πιστεύεται ότι η λ. έχει αιγυπτ. προέλ. (< αιγυπτ. bnu | bijn), ενώ, σύμφωνα με άλλη άποψη, η προέλευση είναι σημιτική].

φοινικέλαιο (το) {φοινικελαι-ού | -ών} φυτικό έλαιο που λαμβάνεται από τους καρπούς του ελαφοφοινικιά ή του κοκοφοινικιά και χρησιμοποιείται κυρ. στη σαπωνοποιία. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. palm oil].

Φοινίκη (η) ΙΣΤ. αρχαία χώρα της Μέσης Ανατολής, που εκτεινόταν στα εδάφη του σημερινού Λιβάνου και σε τμήμα της σημερινής Συρίας και του Ισραήλ (κυριότερες πόλεις: Τύρος, Βύβλος, Σιδώνα). [ETYM₂ αρχ., βλ. λ. Φοινίκας].

φοινίκα (το) {φοινικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. ο καρπός του δέντρου φοινίκας (βλ. λ.) ΣΥΝ. χουρμάς 2. το μελομακάρονο (βλ. λ.). [ETYM₂ < αρχ. φοινίκων, υποκ. του φοίνιξ, -ικος].

φοινικιά (η) [μεσν.] το δένδρο φοινίκας (βλ. λ.) ΣΥΝ. χουρμαδιά.

φοινικικός, -ή, -ό → Φοινίκας

φοινικόδασος (το) {φοινικόδασ-ους | -η, -ών} δάσος από φοινικιές: το - στο Βάι της Κρήτης είναι το μοναδικό στην Ευρώπη ΣΥΝ. φοινι-κόννας.

φοινικόδεντρο (το) [1886] {-ου κ. -έντρον | -ων κ. -έντρον} το δέντρο φοινίκας ΣΥΝ. φοινικιά, χουρμαδιά.

φοινικοειδής, -ής, -ές {φοινικοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που έχει τη μορφή φοινίκας: ~ φυτό 2. ΒΟΤ. φοινικοειδή (τα) οικογένεια μονοκοτυλήθρονων φυτών, στην οποία περιλαμβάνονται όλα τα είδη φοινίκων, όπως η χουρμαδιά, η φοινικιά κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

φοινικώνας (ο) (λόγ.) δάσος φοινίκων, τόπος κατάφυτος από φοινικόδεντρα ΣΥΝ. φοινικόδασος. [ETYM₂ < μετρ. φοινίκων, -ώνος < αρχ. φοίνιξ, -ικος].

φοίτηση (η) → φοιτώ

φοιτηταριό (το) (σχολ. ορθ. φοιτηταριό) {χωρ. πληθ.} {καθημ.-περτ.-ληπτ.} 1. το σύνολο των φοιτητών ΣΥΝ. φοιτητόκοσμος 2. πλήθος φοιτητών: μαζεύτηκε πολύ - στο πάρτι ΣΥΝ. φοιτητόκοσμος [ETYM₂ < φοιτητής < παραγ. επίθημα -αρείο, πβ. κ. αλιη-αρείο, παπ-παδ-αρείο].

φοιτητής (ο) [αρχ.] φοιτήτρια (η) [1889] {φοιτητριών} πρόσωπο που φοιτά στο πανεπιστήμιο, το πολυτεχνείο ή σε άλλη ανώτατη σχολή: είμαι ~ στο πρώτο έτος || ~ Θεολογίας | Μαθηματικών || τριτοετής | μεταπτυχιακός ~ || ~ επί πτυχίω¹ ΦΡ. (α) αιώνας φοιτητής (μειωτ.) ο φοιτητής που παραιτείται αδικαιολογητά επ' αόριστον τις σπουδές του, καθυστερώντας την αποφοίτηση του από το πανεπιστήμιο (β) ανταλλαγή φοιτητών βλ. λ. ανταλλαγή. — (υποκ.) φοιτητικός (ο), φοιτητριούλα (η).

φοιτητικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με φοιτητές: ~ ζωή | στέκι | καφενείο | εκλογές | ταυτότητα | σύλλογος | παράταξη | εισιτήριο | λέσχη | εστία | εκδήλωση | κίνημα.

φοιτητόκοσμος (ο) {χωρ. πληθ.} {περιληπτ.} 1. το σύνολο των φοι-

τητών ΣΥΝ. φοιτηταριό 2. πλήθος φοιτητών ΣΥΝ. φοιτηταριό.

φοιτηταριό (η) {δυσχρ. φοιτηταριεύω} παρά από φοιτητές.

φοιτητοπατέρας (ο) 1. (κυρ. ειρων.) καθηγητής που επιδιώκει να έχει καλές

σχέσεις με τους φοιτητές και να είναι αρεστός σε αυτούς 2. (κακός.)

συνδικαλιστής φοιτητής που ασχολείται συνεχώς με τον συνδικαλισμό (εις

βάρος των σπουδών του) ή προσπαθεί να καθοδηγήσει τους συμφοιτητές του.

φοιτώ ρ. αμετβ. {φοιτάς... | φοιτήσα} (λόγ.) 1. είμαι φοιτητής, παρακολουθώ

μθήματα σε ανώτατη σχολή: ~ στη Φιλοσοφική | στο Πολυτεχνείο || φοιτήσε

στην Αθήνα | στο Καίμπριτζ || δεν θα περάσεις το έτος, αν δεν φοιτάς κανονικά

ΣΥΝ. σπουδάζω 2. (γενικότερ.) παρακολουθώ μθήματα σε συγκεκριμένη σχολή

ή σχολείο ιδιαίτερου τύπου: φοιτήσε τρία χρόνια στο κολέγιο. — φοίτηση (η)

[αρχ.], [ETYM₂ < αρχ. φοιτώ (-άω), αγν. ετύμου. Η άποψη ότι το β' συνθ. -

-τάω ανάγεται σε ρ. *ιτάω (επαναλ. τ. του ρ. εimi «πιγναι, θα πάω», ρη-

ματικό επίθ. ιτητέον) δεν ερμηνεύει το άγνωστο προθεμ. φοι(ι)-].

φόκο (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) η φωτιά: κυρ. στις ΦΡ. (α) βάζω φόκο

βάζω φωτιά, πυρπολώ (β) παίρνω φόκο παίρνω φωτιά, ανάβω. [ETYM₂ <

ιταλ. fuoco < λατ. focus «εστία», αγν. ετύμου].

φόκος (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. κομμάτι τροφής που περιέχει δηλητήριο και

χρησιμεύει για τη θανάτωση ζώων, συνήθ. σκύλων: έριζαν ~ στα αδέρφια της

γειτονιάς 2. (μειωτ.) για γυναίκα πολύ άσχημη ή κακή: δεν αξίζει τίποτα σαν

γυναίκα - είναι ~ 3. για οτιδήποτε δεν αξίζει (για ταίρια, βιβλίο κ.λπ.): η

παράσταση βγήκε ~ 4. μέσον εξαπατήσεως, δόλομα: του ρίζανε τη ~ για πολλά

κέραδη και του φάγανε τα λεφτά · 5. μικρό κομμάτι δέρματος που ράβεται πάνω

σε φθαρμένο μέρος υποδήματος ΣΥΝ. μπάλλωμα. [ETYM₂ μεσν. < μετρ.

φόλλος, -εως < λατ. follis «βαλλάντιο»].

Φολεγάνδρος κ. (διαλεκτ.) Πολύκανδρος (η) {Φολεγάνδρου} 1. νησί των

Κυκλάδων μεταξύ της Μήλου και της Σίκινου 2. η προτεινόμενη του ομόνυμου

νησιού. — Φολεγάνδριος κ. (διαλεκτ.) Πολυκανδριώτης (ο), Φολεγάνδρια κ.

(διαλεκτ.) Πολυκανδριώτισσα (η), φολεγάνδριος, -α, -ο κ. (διαλεκτ.)

πολυκανδριώτικος, -η, -ο. [ETYM₂ αρχ. < Φολεγάνδρος, ὄν. του γιου του

Μίνωος, μυθικού βασιλέα της Κρήτης, ο οποίος εστάλη να αποικίσει τη νήσο.

Πιθ. με β' συνθ. σε -ανδρός, πβ. Αλέξ-ανδρός, Τέρπ-ανδρός κ.ά. Το

Πολύκανδρος κατά παρετυμολογία προς το πολύ-].

φολίδα (η) (λόγ.) 1. καθένα από τα μικρά οστρακοειδή πλακίδια που καλύπτουν

το σώμα των ερπετών και των ψαριών ΣΥΝ. λέπι 2. ΙΑΤΡ. καθέμια από τις

μικρές πλάκες που σχηματίζονται στην ανθρώπινη επιδερμίδα και αποτελεί

σύμπτωμα δερματοπαθειών 3. μικρή μεταλλική πλάκα που καλύπτει την

επιφάνεια διαφόρων αντικειμένων: θώρακας | πανοπλία με φολίδες ΣΥΝ.

έλασμα.

[ETYM₂ < αρχ. φολίδς, -ίδος, πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. του θ. της λ. φελλός (βλ. λ.).

Η λ. συνδ. επίσης με ρουσ. bolona «εκβλάστημα σε δέντρο, πε-ρικάρπιο»,

τσεχ. blána «δέρμα» κ.ά.].

φολιδοτικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) 1. (για ζώα) καλυμμένος με φολίδες 2. ΖΩΟΛ.

φολιδοτά (τα) οικογένεια ζώων, στην οποία περιλαμβάνονται όλα τα

λεπιτοτά ερπετά (φίδι, σαύρα, κροκόδειλος) 3. καλυμμένος με μικρές

μεταλλικές πλάκες (ελάσματα), οι οποίες βρίσκονται η μία κοντά στην άλλη

έτσι, ώστε να αποτελούν ενιαίο στρώμα: ~ πανοπλία | θώρακας.

φολλικόρο (το) {άκλ.} 1. το σύνολο των εκδηλώσεων του λαϊκού παραδοσιακού

πολιτισμού' οτιδήποτε αποτελεί αντικείμενο της επιστήμης της λαογραφίας:

ελληνικό | βαλκανικό ~ 2. (μειωτ.) η κακόγουστη αισθητική που βασίζεται

στην επιφανειακή μίμηση προτύπων από τον παραδοσιακό λαϊκό πολιτισμό 3.

(ως επίθ.) ο φολκλωρικός (βλ. λ.): ντύσιμο | εκδήλωση ~.

[ETYM₂ < αγγλ. folklore < folk «λαός» + lore «σύνολο γνώσεων, μάθηση»].

φολκλωρικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον παραδοσιακό λαϊκό

πολιτισμό: ~ εκδήλωση | ντύσιμο | μπαλέτο | μουσική ΣΥΝ. φολκλόρ 2.

(μειωτ.) αυτός που μιμείται με επιτηδευμένο τρόπο πρότυπα συνδεμένα με

τον παραδοσιακό λαϊκό πολιτισμό: τουριστικές ταβέρνες με ~ διακόσμηση.

[ETYM₂ Μεταφορά του αγγλ. folkloric (βλ. λ. φολκλόρ)].

φολκλωρισμός (ο) 1. η υιοθέτηση στοιχείων του παραδοσιακού λαϊκού

πολιτισμού στην τέχνη 2. η αναβίωση στοιχείων ή μορφών του λαϊκού βίου

και πολιτισμού, που δεν ανταποκρίνονται πλέον στις σημερινές ανάγκες,

ασκούν ωστόσο γοητεία στις σύγχρονες κοινωνίες, όπως η αναπαράσταση του

«βλάχικου γάμου», που γίνεται κάθε Καθαρά Δευτέρα στη Θήβα. [ETYM

Μεταφορά του αγγλ. folklorism (βλ. λ. φολκλόρ)].

φομπ (το) {άκλ.} διεθνής εμπορικός όρος: δηλώνει ότι όλα τα έξοδα ίος τη

φόρτωση ενός εμπορεύματος σε πλοίο βαρύνουν τον πωλητή. [ETYM₂ < αγγλ.

f.o.b., από τα αρχικά των λ. (f)ree (o)n (b)oard] «ελεύθερο επί του πλοίου»].

φομπιζού κ. φο-μπιζού (το) {άκλ.} κόσμημα κατασκευασμένο από μέταλλο,

γυαλί ή άλλο φθινό υλικό, που αποτελεί απομίμηση πολύτιμου μετάλλου ή

λίθου. [ETYM₂ < γαλλ. faux bijou < faux «ψευτικός» + bijou «κόσμημα»].

φονεύς (ο) → φονιάς

φονεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {φόνευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) αφαιρώ βίαια τη ζωή

(κάποιου), σκοτώνω ΣΥΝ. δολοφονώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος.

φονιάς (ο) {φονιάδες}, φονίσσα (η) {φονισσών} (λαϊκ.) αυτός που έχει

διαπράξει φόνο (βλ. λ.) ΣΥΝ. δολοφόνος, ανθρωποκτόνος· ΦΡ. κ. ύστερα λένε

πως φταίει ο φονιάς για περιπτώσεις στις οποίες η συμπεριφορά ή η

εμφάνιση κάποιου είναι τέτοια που μπορεί να προκαλέσει εις βάρος του βίαιες

ενέργειες (λέγεται συνήθ. ως έμμεση δικαιολόγηση του δράστη): ~! Αφού

συνεχώς τον υπέβαλλε σε ταπει-

νώσεις και εξευτελισμούς μπροστά σε όλους! Επίσης (αρχαιοπρ.) φωνεύς [αρχ.] {φονεύς}. ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος. [ETYM₁ μεσν. < φονέας (με συνίζηση), από την αιτ. του αρχ. φονεύς < φόνος].

φωνικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με φόνο ή με φωνιά: ~ τάσεις ΣΥΝ. δολοφονικός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί ή προκαλεί σ' θάνατο ή θανάτους: ~ όπλο | όργανο | σφαίρα | μάχη | σύγκρουση | πυρ ΣΥΝ. θανάσιμος, θανατηφόρος ΑΝΤ. ζωοποιός 3. (λαϊκ.) φωνικό (το) ο φόνος.

φονξιοναλισμός (ο) 1. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η θ'ωρία ανάλυσης κάθε κοινωνικού ή πολιτιστικού φαινομένου, σύμφωνα με την οποία οι κοινωνικές λειτουργίες επιτελούνται πάντα σε συσχετισμό με τις κοινωνικές ανάγκες και γι' αυτό διασφαλίζεται η λειτουργική αρμονία και ισορροπία της κοινωνίας ΣΥΝ. λειτουργισμός 2. ΑΡΧΙΤ. η αρχή της λειτουργικότητας (βλ.λ.) στον σχεδιασμό και στη χρήση των υλικών για την κατασκευή κτηρίων, επίπλων κ.λπ. και η εφαρμογή της. — φονξιοναλιστής (ο), φονξιοναλιστρία (η), φονξιοναλιστικός, -ή, -ό. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. fonctionnalisme < fonction «λειτουργία» < λατ. functio, -ōnis «επιτέλεση, ολοκλήρωση»].

φόνος (ο) η ανθρωποκτονία που γίνεται από πρόθεση: καταδικαστική | κατηγορούμενος για ~ εκ προμελέτης || διαπράττω ~ (ΝΟΜ. βλ. λ. ανθρωποκτονία) ΣΥΝ. δολοφονία, ανθρωποκτονία, (λαϊκ.) φονικό, σκοτωμός, σκότωμα.

[ETYM₁ αρχ. από την ετεροιωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *g^hnen- «γτυπό, φονεύω» (του αρχ. θείω «φονεύω»), βλ. λ. πρόσφατος, με αντιπροσώπευση του *g^h- ως φ- προ του -ο-].

φόντα (τα) → φόντο

φονταμενταλισμός (ο) ελλην. θεμελιωτισμός 1. η τάση για επιστροφή στις πηγές της θρησκείας· ο θρησκευτικός συντηρητισμός και η αντιπαράθεση προς τις φιλελεύθερες ή νεωτερικές τάσεις: προτεσταντικός | χριστιανικός | ισλαμικός ~ 2. (γενικότερ.) η ακραία φανατική προσηλυση σε ορισμένες αρχές: πολιτικός ~. — φονταμενταλιστής (ο), φονταμενταλιστρία (η), φονταμενταλιστικός, -ή, -ό. [ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. fondamentalisme < επίθ. fondamental < λατ. fundamental (< fundamentum «θεμέλιο»)].

φοντανάκι (το) {άκλ.} γλυκύσμα σε μέγεθος μπουκιάς, που προσφέρεται για κέρασμα (π.χ. σοκολατάκι, ζαχαρωτό). — (υποκ.) φοντανάκι (το). [ETYM₁ < γαλλ. fondant < p. fondre «λειώνω, χύνω» < λατ. fundere «χύνω, βρέχω, διασπείρω»].

φοντανά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σιντριβάνι, η βρύση, η πηγή: η μαρμαρίνη ~ της πλατείας Μεταουργείου. [ETYM₁ < ιταλ. fontana < λατ. fontana (aqua) («νερό πηγής» (κατ' αντιδιαστολή προς το aqua pluvialis («βρόχινο νερό»)), θηλ. του επίθ. fontano < fonte «πηγή» < λατ. fons, fontis].

φοντανιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πορσελάνινο ή γυάλινο σκεύος κατάλληλο για την τοποθέτηση φοντανών ή άλλων μικρών γλυκόνων.

[ETYM₁ < φοντανό (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -ιέρα (πβ. κ. μπιζουτιέρα)].

φον-ντε-τέν (το) {άκλ.} καλλυντική κρέμα προσώπου με χρώμα, η οποία χρησιμοποιείται για να καλύπτονται ατέλειες (π.χ. ακμή) και για να δίνει στο δέρμα χρωματική ομοιομορφία: απλώνω | βγάζω το ~ || ~ σκούρο ανοικτό | στο χρώμα του δέρματος ΣΥΝ. μείκ-απ. [ETYM₁ < γαλλ. fond de teint «βάση χρώματος (προσώπου)»].

φοντί (το) (συνήθ. ορθ. φοντί) {άκλ.} 1. ελβετικής προέλευσης έδεσμα από λειωμένο κίτρινο τυρί που τρώγεται με μικρά κομμάτια ψωμιού ή κρέατος 2. (συνεκδ.) το ειδικό μαγειρικό σκεύος στο οποίο παρασκευάζεται το κραπάνο φαγητό. [ETYM₁ < γαλλ. fondu, μτχ. τ. του p. fondre «λειώνω, χύνω» < λατ. fundere «χύνω, βρέχω, διασπείρω»].

φόντο (το) 1. το βάθος εικόνας ή ζωγραφικού πίνακα: χαρακτηριστικό της βυζαντινής εικονογραφίας είναι το χρυσό - || μαύρες φινιρές σε λευκό ~ ΣΥΝ. ορίζοντας 2. (μτφ.) το χωροχρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσεται κάτι: η ταινία είναι μια ιστορία αγάπης, που εκτυλίσσεται με - τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ~ 3. φόντα (τα) τα προσόντα: δεν έχει τα ~ για πολιτικός || πολλοί ορέγονται αυτή τη θέση- πόσοι όμως έχουν τα ~ να τη διεκδικήσουν; [ETYM₁ < ιταλ. fondo < λατ. fundus, -eris «βυθός, πυθμένας»].

φοξ-τεριέ (το) {άκλ.} κυνηγετικός σκύλος ράτσας, που χρησιμοποιείται παραδοσιακά στο κυνήγι της αλεπούς και έχει κύρια χαρακτηριστικά το λευκό τρίχωμα με τις μαύρες ή καστανέρυθρες κηλίδες, το επίμηκες ρύγχος και τα αναδιπλωμένα σε σχήμα V αυτιά. [ETYM₁ < αγγλ. fox terrier (με γαλλ. ανάγνωση) < fox «αλεπούς» + terrier «ράτσα σκύλων» (βλ. κ. τεριέ)].

φοξ-τρότ (το) {άκλ.} 1. χορός αμερικανικής προέλευσης για ζευγάρια, με ρυθμό 4/4 και ποικιλία βημάτων, αργών και γρήγορων 2. (συνεκδ.) η μουσική για τέτοιο χορό. [ETYM₁ < αγγλ. fox trot < fox «αλεπούς» + trot «βαδίζω γρήγορα με μικρά βήματα»].

φορ (ο) {άκλ.} ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) ο επιθετικός παίκτης μιας ομάδας. [ETYM₁ < αγγλ. fore].

φορά (η) 1. (συνεκδ.) η κατεύθυνση κινούμενου πράγματος: στρέψε το πανί κατά τη ~ του ανέμου || θα ακολουθήσουμε τη ~ του ρεύματος || η ~ των δεικτών του ρολογιού (από δεξιά προς τα αριστερά) ΣΥΝ. πορεία 2. (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσεται μια κατάσταση: περιγίνουμε σύμφωνα με τη ~ των πραγμάτων ΣΥΝ. πορεία, εξέλιξη ~ 3. χρονικό σημείο: αυτή τη ~ έχεις δικίο || πρώτη ~ μου συμβαίνει αυτό || την τελευταία - που τον είδα είχε αδυνατίσει πολύ || για όλα τα πράγματα υπάρχει η πρώτη ~ ΣΥΝ. περίπτωση, στιγμή ΦΡ. (α) ακόμη | άλλη μια φορά σε μία ακόμη περίπτωση | χρονική στιγμή: μπορεί να σας εννοήσω -, αν χρειαστώ κάτι; (β) πρώτη και τελευταία φορά

για κάτι που δεν πρόκειται να επαναληφθεί: σου κάνω το χατίρι για ~ (γ) (μια) άλλη φορά (ι) άλλοτε, σε άλλη ώρα ή σε άλλη κατάσταση ή ευκαιρία: θα τα πούμε ~ (ii) (ειδικότερ.) να περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αρνείται κάτι που του προτείνουν, του προσφέρουν κ.λπ., ή αναβάλλει κάτι επί αόριστου: -θέλετε ν'αυριόμαστε να σας κεράσω κάτι; -Ευχαριστώ, ~. (δ) την άλλη φορά την επομένη παρόμοια στιγμή ή περίπτωση: ~ θα λογαριαστούμε (ε) φορές-φορές κάποτε-κάποτε, από καιρού εις καιρόν: μου 'ρχεται ~ να πάω να την ξαναβρώ (στ) (ως συνδ.) κάθε φορά (που) βλ. λ. κάθε (ζ) (ως συνδ.) όσες φορές όταν, οσάκις: ~ πήγα εκδρομή με πούλιαν, κουράστικα και ζουλιστικα πάρα πολύ (η) καμιά φορά (ι) ενίοτε, όχι συχνά, σε ορισμένες περιπτώσεις: καλή η δουλειά, χρειάζεται όμως ~ να το ρίχνουμε και λίγο έξω (ii) κάποτε, σε κάποια περίπτωση ή ευκαιρία: έλα ~ να τα πούμε (iii) (επιτατ.), για δήλωση ανυπομονησίας: θα έλθεις ~; (θ) μια φορά (i) κάποτε, σε αόριστη περίπτωση ή ευκαιρία: ήλθε ~ στο σπίτι μου κι από τότε δεν ξαναφάνηκε... (ii) κάποτε, σε συγκεκριμένη περίπτωση στο παρελθόν ή στο μέλλον: ~ ερωτεύτηκα κι εγώ και τελικά δεν προχώρησε αυτή η σχέση (iii) ως επιτακτικό σχόλιο ονόματος ή εκφράσεως: άνθρωπος ~! (δηλ. άξιος να λέγεται άνθρωπος) (ι) μια φορά κι έναν καιρό κάποτε, σε περασμένη εποχή (ως εναρκτηρία φράση στα παραμύθια): ~ ήταν ένα βασιλόπουλο... 4. (με αριθμητικό ή ποσοτικό επίθ.) για τη δήλωση συχνότητας, τόσο συχνά συμβαίνει κάτι: πόσες ~ σου έχω πει να βγάζεις το σίδερο από την πρίζα; || τις περισσότερες ~ που τον ζητώ στο τηλέφωνο, κάνει πως δεν είναι εκεί ΦΡ. (α) (μτφ.) εκατό | χίλιες φορές πάρα πολύ συχνά: ~ σου το 'χω πει, αλλά συνέχεια το ξεχνάς (β) μερικές φορές από καιρού εις καιρόν (όχι και τόσο συχνά): ~ περνάει κι από 'δώ, συνήθως όμως πηγαίνει στον θείο του απέναντι 5. (ακολουθούμενο από συγκεκριμένη χρον. ενότητα) δηλώνει τη συχνότητα κατά τη διάρκεια ορισμένης χρονικής περιόδου: πάω στο γυμναστήριο τρεις ~ την εβδομάδα || πόσες ~ τον μήνα πας στο κομμωτήριο; 6. (μετά από απόλυτο αριθμητικό και ακολουθούμενο από συγκριτικό) δηλώνει τον βαθμό σπουδαιότητας, μεγέθους, ποιότητας μιας πράξης, ενέργειας, αντικειμένου κ.λπ. σε σύγκριση με κάτι άλλο: είναι δύο ~ μεγαλύτερος σου στα χρόνια || αυτό το διαμέρισμα είναι τρεις ~ καλύτερο από το προηγούμενο που νοικιάζαμε 7. ΜΑΘ. (α) ως δηλωτικό πολλαπλασιασμού αριθμών: τρεις ~ το πέντε κάνει δεκαπέντε (β) φορά διανύσματος η κατεύθυνση από την αρχή προς το πέρας διανύσματος, η οποία παριστάνεται με βέλος. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο. [ETYM₁ αρχ. < φέρω (βλ.λ.). Από την αρχαία σημ. της λ. φορά «μεταφορά, φορείο» προήλθε η σημ. «χρονικό σημείο, χρονική στιγμή»].

φορά (η) {χωρ. πληθ.} γρήγορη κίνηση προς ορισμένη κατεύθυνση, ορμή: έπεσε με ~ πάνω στα κάγκελα και γτύπησε || το αυτοκίνητο εργόταν με ~ καταπάνω μας ΣΥΝ. δύναμη, ταχύτητα || (κ. μτφ.) αυτός με τη ~ που 'χει, θα φτάσει πολύ ψηλά ΦΡ. (α) κόβω (σε κάποιον) τη φορά αποθαρώ (κάποιον), συνήθ. επιλήψιμο: απείλησε να μας βγάλει όλα τ' άπλτα στη φορά! || ~ μια απάτη | ένα σκάνδαλο ΣΥΝ. αποκαλύπτο, δημοσιοποιώ (β) βγαίνω στη φορά έρχομαι στο φως, αποκαλύπτομαι (συνήθ. για κάτι μυστικό και επιλήψιμο): θα βγουν όλες οι απάτες τους στη φορά! ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο. [ETYM₁ < λατ. fora, πληθ. το forum «αγορά» (βλ.λ.)].

φοράδα (η) (λαϊκ.) 1. το θηλυκό άλογο ΣΥΝ. αλόγα ΦΡ. γέστηκε η φοράδα στ' αλώνι για να δηλωθεί ότι ένα συμβάν είναι ανάξιο λόγου ΣΥΝ. κάτι τρέχει στα γύφτικα, σιγά μη στάξει η ουρά του γαϊδάρου 2. (μτφ. -υβριστ.) γυναικία μεγαλόσωμη και άχαρη ΣΥΝ. αλόγα, γαϊδάρα. — (υποκ.) φοραδίτσα (η).

[ETYM₁ < ιγν. φοράς, -άδος, από την ετεροιωμ. βαθμ. (φορ-) του αρχ. φέρ-ω κατ' επίδρ. του αρχ. συνων. φορβάς, -άδος (βλ.λ.)].

φορατζής (ο) {φορατζήδες} (λαϊκ.) ο εισπράκτορας φόρων ΣΥΝ. φοροεισπράκτορας. [ETYM₁ < φόρος + παραγ. επίθημα -ατζής, πβ. κ. φορητη-ατζής].

φορβάδα (η) (λόγ.) το θηλυκό άλογο ΣΥΝ. φοράδα. [ETYM₁ < αρχ. φορβάς, -άδος, από την ετεροιωμ. βαθμ. (φορβ-) του p. φέρβ-ω «τρέφω» (βλ. λ. φορβή)].

φορβεία (η) (λόγ.) το καπίστρι (βλ.λ.). [ETYM₁ ιγν. < αρχ. φέρβω «τρέφω (ζώο)», βλ. λ. φορβή].

φορβή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) τροφή για τα κατοικίδια ζώα, κυρ. η ξερή, όπως λ.χ. ο σανός. [ETYM₁ αρχ. (ήδη μκ. po-qa) < φέρβω «τρέφω (ζώο)» < Ι.Ε. *bher-g^w- «τρέφω, ταΐζω», πβ. σανκρ. bhārtati «καταπίνει, καταβροθίζει», αρχ. σκανδ. bergja «κτορίζω». Η σύνδεση με το λατ. herba «πάτα, χλόη» δεν είναι επιτρεπτή φωνητικώς].

φορέας (ο) {φορ-είς, -έων} (λόγ.) 1. αυτός που φέρει, διαθέτει ή μεταδίδει κάτι: η διάλεξη είχε θέμα: «ο άνθρωπος ως - πολιτισμού» || ~ ιδεών 2. (ειδικότερ.) το πρόσωπο που φέρει ή ασθεναίνει, χωρίς το ίδιο να την εκδηλώνει: είναι - του έπτζ 3. διοικητικό όργανο, υπηρεσία ή οργανισμός, που έχει την ευθύνη για την υλοποίηση συγκεκριμένων στόχων ή για την κατάρτιση και την εφαρμογή προγραμματίων: κοινωνικός | ασφαλιστικός | συνδικαλιστικός | πολιτιστικός | πολιτικός - || οι αρμόδιοι ~ για την εφαρμογή ενός σχεδίου || οι ~ διαχείρισης 1

υλοποίησης ενός έργου 4. ΤΕΧΝΟΛ. κάθε τεχνικό κατασκευάσιμα ή μηχανισμός, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων ή για να αναδύεται δυνάμεις (π.χ. βάρος), λ.χ. οι σιδηροδρομικές ράβδοι, το κεκλιμένο επίπεδο, οι δοκοί κ.ά. • 5. ΦΥΣ. **φορέας ηλεκτρικού φορτίου** κάθε σώμα που έχει ηλεκτρικό φορτίο και του οποίου η κίνηση έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ηλεκτρικού ρεύματος: τα *ελεύθερα ηλεκτρόνια στα μέταλλα είναι* ~ 6. ΜΑΘ. **φορέας διανύσματος** η ευθεία πάνω στην οποία βρίσκεται το διάνυσμα. [ETYM < αρχ. φορέυς, από την ετεροιομ. βαθμ. (φορ-) του ρ. φέρ-ω (βλ.λ.). Στη σημ. του διοικητικού οργάνου η λ. αποδίδει τον γαλλ. όρο vecteur, ενώ στη σημ. του φορέα του αποδίδεται το αγγλ. carrier].

Φόρεϊν Όφισ (το) {άκλ.} το Υπουργείο Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας: «*συνταρακτικά στοιχεία από τα αρχεία του ~ για τα αγγλικά σχέδια για την Κύπρο*» (εφημ.). [ETYM < αγγλ. Foreign Office «Γραφείο Εξωτερικών»].

φορέιο (το) φορητό κρεβάτι που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ασθενών, τραυματιών ή νεκρών: *τον πήραν με το ~ και τον πήγαν στο νοσοκομείο*. [ETYM < μτγν. φορείον < αρχ. φορέυς (βλ.λ.)].

φορέμα (το) {φορέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. μονοκόμματο γυναικείο εξωτερικό ένδυμα: *καθημερινό | βραδινό | νυφικό | μίνι | μάξι ~ 2.* (καθημ.) το να φοράει κανείς κάτι (ένδυμα, υποδήμα): *έλειωσα τα παπούτσια μου από το πολύ ~*. — (υποκ.) **φορέματα** κι (το) (σημ. 1).

ΣΧΟΛΙΟ λ. ενδυμασία. [ETYM μτγν. τ. του αρχ. φόρημα < φορό (βλ.λ.)].

φορεμένος, -η, -ο (για ενδύματα και υποδήματα) αυτός που έχει ήδη φορεθεί, που δεν είναι καινούργιος: ~ *σακάκι | φούστα | παπούτσια ΣΥΝ. μεταχειρισμένος ΑΝΤ. αφορέτος*.

φορεσιά (η) (λαϊκ.) το σύνολο των εξωτερικών ενδυμάτων, η περιβολή: *καλή | καθημερινή | παραδοσιακή | βασιλική ~ ΣΥΝ. ενδυμασία, αμείση, στολή, κοστούμι*.

[ETYM < μεν. φορεσία (με συνίζηση) < αρχ. φοράω + επίθημα -εσία, κατ' αναλογία προς τα θηλ. σε -σία, πβ. κ. ικ-ε-σία].

φορητός, -ή, -ό 1. αυτός που είναι έτσι κατασκευασμένος (λ.χ. με μικρές διαστάσεις ή μικρό βάρος κ.λπ.), ώστε να μπορεί να μεταφέρεται από ένα σημείο σε άλλο (δηλ. που δεν έχει μία μόνο σταθερή βάση εγκατάστασης, αλλά μπορεί να τοποθετηθεί σε διαφορετικά σημεία): ~ *συσκευή | τηλεόραση | ραδιοκασετόφωνο* 2. (για αντικείμενα) αυτός τον οποίο μπορεί να μεταφέρει κανείς στα χέρια ή που μπορεί να τον έχει μαζί του καθώς κινείται: ~ *όπλο | ηλεκτρονικός υπολογιστής | πυροσβεστική συσκευή | ασύρματος | τηλέφωνο*. [ETYM αρχ. < φορό (-έω), βλ.λ.].

-φορία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: 1. ότι κάποιος φέρει κάτι: *λαμπαδη-φορία, οπλο-φορία, πικετο-φορία* 2. εμφάνιση, ανάπτυξη (ενός πράγματος): *ανθο-φορία, καρπο-φορία*.

[ETYM Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. λαμπαδη-φορία, κυκλο-φορία), που προέρχεται από τα αντίστοιχα σύνδετα σε -φόρος (βλ.λ.)].

φόρμα (το) {άκλ.} ελλην. *διαμόρφωση, μορφοποίηση* 1. ΠΑΗΡΟΦ. η μορφή που δίνουμε σε ένα κείμενο, όταν το επεξεργαζόμαστε σε ηλεκτρονικό υπολογιστή 2. ΤΕΧΝΟΛ. το είδος συστήματος μετάδοσης εικόνας, π.χ. το PAL.

[ETYM < γαλλ. format < ιταλ. formato (αρχικός όρος της τυπογραφίας) < λατ. formatus < ρ. formare «μορφοποιώ» < forma «μορφή»].

φόρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το σχήμα πράγματος, η όλη εξωτερική μορφή του: *χάλασε η ~ του καπέλου σας || βάζο σε κλασική ~ || πειραματική | προπονητική ~ 2.* το αρνητικό εκμαγείο πράγματος, ο κοίλος τύπος που δίνει σχήμα και μορφή σε εύθικτη ύλη: *-μετάλλου | γλυκού ΣΥΝ. μήτρα, καλούπι 3.* (για λογοτεχνικά ή καλλιτεχνικά έργα) η μορφή: ~ *και περιχόμενο στην τέχνη || το καλλιτέγνμα είναι σε μεγάλο βαθμό η ~ του* 4. ευρύχωρο, άνετο ανθεκτικό ένδυμα, κατάλληλο για εργαζομένους χειρωνακτικά ή αθλούμενους: *οι τεχνίτες φορούσαν μπλε ολόσωμες ~ || αθλητική ~ || -γυναικείας | εργασίας • 5.* (για πρόσ.) (α) η φυσική κατάσταση ή/και η ψυχική διάθεση: *είμαι σε καλή | θαυμάσια | κακή ~ (β)* (ειδικότ.) η καλή φυσική κατάσταση και απόδοση ή/και η καλή ψυχική διάθεση: *αυτή την εποχή είμαι σε ~ || διανύω περίοδο φόρμας || χάνω | διατηρώ τη ~ μου || (στον πληθ.) είναι στις φόρμες του (είναι σε κατάσταση ευφορίας και υψηλής απόδοσης) 6.* ΜΟΥΣ. (α) η οργάνωση του ηχητικού υλικού με «οικονομία», ούτως ώστε το κάθε στοιχείο που χρησιμοποιείται να νοηματοδοτείται μουσικά (β) η τυπική, ιστορικά διαμορφωμένη μουσική μορφή: *μορφολογικός τύπος οργάνωσης του μουσικού υλικού: ~ φούγκας | σονάτας*. — (υποκ.) **φορμίτσα** κ. **φόρμουλα** (η) (σημ. 2, 4) κ. **φορμάκι** (το) (σημ. 1) επίσης, είδος ενδύματος μωρού. [ETYM < ιταλ. forma < λατ. forma «μορφή, σχήμα»].

φορμάκια (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. χαρτί εμποτισμένο με ρητίνη φαινόλης-φορμαλδεΐδης και με επιφάνεια επενδεδυμένη με τεχνητή ρητίνη: *χρησιμοποιείται για την επένδυση επίπλων, την κατασκευή διακοσμητικών τοιχοματών, αντικολητικών πλαστικών προϊόντων κ.ά.* [ETYM < αγγλ. Formica, εμπορική ονομ.].

φορμαλδεΐδη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. η απλούστερη αλδεΐδη άχρωμο αέριο, σε κανονικές συνθήκες, με έντονη οσμή, ευδιάλυτο στο νερό και την αιθανόλη, που προκαλεί ερεθισμούς και χρησιμοποιείται για τις αντισηπτικές του ιδιότητες, καθώς και ως πρώτη ύλη στη χημική βιομηχανία για την παραγωγή πολλομένων και άλλων προϊόντων. [ETYM Μεταφορά του γερμ. Formaldehyd < form- (< λατ. formica «μυρμήγκο») + Aldehyde < νεολατ. al(cohol) dehyd(rogenatum) «αφυδρογονωμένη αλκοόλη»].

φορμαλισμός (ο) ελλην. *μορφοκρατία ή τυποκρατία* 1. ΦΙΛΟΣ. (στη

μεταφυσική) φιλοσοφικό σύστημα που πρεσβεύει ότι η ουσία των πραγμάτων είναι η μορφή τους 2. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ.-ΦΙΛΟΛ. αντίληψη και τεχνολογία στις καλές τέχνες και στη λογοτεχνία, που δίνει προτεραιότητα στη μορφή του έργου τέχνης και στην αισθητική αντίδραση που αυτή προκαλεί, αγνοώντας σχεδόν το περιεχόμενο του ή ταυτίζοντας το με τη μορφή 3. (στις επιστήμες) η αντίληψη σύμφωνα με την οποία η επιστημονική προσέγγιση των αντικειμένων πρέπει να διατυπώνεται με αυστηρώς επιστημονικό τρόπο και με βάση τη μαθηματική τυποποίηση: *μαθηματικός | γλωσσολογικός | δομικός ~ 4.* (γενικότ.) το ενδιαφέρον περισσότερο για τον τύπο και όχι για την ουσία των πραγμάτων ΣΥΝ. τυπολατρία.

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. formalisme < formal < λατ. formalis (< forma «μορφή, σχήμα»)].

φορμαλιστής (ο), **φορμαλιστριά** (η) {φορμαλιστριάων} 1. ο οπαδός του φορμαλισμού (βλ.λ.) 2. (γενικότ.) ο προσχλωμένος στους τύπους παρά στην ουσία: ~ *λογοτέχνης ΣΥΝ. τυπολάτρης*. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. formaliste (βλ. κ. φορμαλισμός)].

φορμαλιστικός, -ή, -ό ελλην. *μορφοκρατικός* αυτός που αναφέρεται στον φορμαλισμό: ~ *θεωρητικές απόψεις για τη λογοτεχνία || ~ διδασκαλία* (τυποποιημένη, βασισμένη στους εξωτερικούς τύπους). — φορμαλιστικά επίρρ.

φορμαρίσμα (το) {φορμαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η διαμόρφωση, η απόδοση σχήματος, μορφής 2. η τοποθέτηση σε καλούπι 3. ΠΑΗΡΟΦ. η μορφοποίηση (βλ.λ.) 4. ΑΘΛ. η καλή κατάσταση αθλητή.

φορμαρισμένος, -η, -ο 1. (για πράγμα) αυτός που έχει διαμορφωθεί, που έχει λάβει οριστικό σχήμα και μορφή ΣΥΝ. διαμορφωμένος, σχηματισμένος, μορφοποιημένος ΑΝΤ. αφορμαρίστος, αδιαμορφωτος, ασχημάτιστος, αμορφοποίητος 2. (μτγ. για πρόσ.) αυτός που είναι σε φόρμα, που βρίσκεται σε καλή φυσική ή/και ψυχική κατάσταση και μπορεί να αποδώσει τα μέγιστα: ~ *αθλητής ΑΝΤ. ντεφορμέ 3.* ΠΑΗΡΟΦ. (δισκέτα) που έχει φορμαριστεί (βλ. λ. φορμάρο).

φορμάρο ρ. μετβ. {φορμάρο κ. φορμάρισ-α, -ηκας, -μένος} 1. δίνω ορισμένο σχήμα, ορισμένη μορφή σε (κάτι): ~ *τη (γρασπιτή) έκφραση μου ΣΥΝ. διαμορφώνω, σχηματίζω, πλάθω, διαπλάσσω 2.* βάζω (κάτι) σε καλούπι, τοποθετώ (εύθικτη ύλη) σε μήτρα, για να λάβει το οριστικό της σχήμα: ~ *γλυκό | μέταλλο ΣΥΝ. καλουπάτω 3.* ΠΑΗΡΟΦ. μορφοποιώ (βλ.λ.).

[ETYM Μεταφορά του ιταλ. formare < λατ. formare «διαμορφώνω, πλάσσω» (< forma «μορφή, σχήμα»)]. Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. του αγγλ. ρ. format].

φορματ (το) (ορθότ. προφορά *φόρματ*) {άκλ.} το φορμά (βλ.λ.).

[ETYM < αγγλ. format. Βλ. κ. φορμά].

φορμύγγα (η) {φορμύγγων} αρχαίο έγχορδο μουσικό όργανο με τέσσερις ή επτά χορδές, παρόμοιο με τη σημερινή άρπα αλλά μικρότερο σχήματος, το οποίο χρησιμοποιούσαν κατεζοχόν οι αοιδοί και οι ραψωδοί.

[ETYM < αρχ. φόρμιγγς -ίγγος, με παραγ. επίθημα -ίγγς, που χρησιμοποιείται και για άλλα μουσικά όργανα (λ.χ. *θύρ-ίγγς, σάλπ-ίγγς*), αγν. ετύμιο, πθ. ανατ. ή μεσογ. δάνειο].

Φορμίων (ο) {Φορμίων-ος, -α} αρχαίος Αθηναίος στρατηγός (5ος αι. π.Χ.).

[ETYM Αρχ. κύρ. όν. < φορμός «πλεγτό καλάθι, κοφίνι» (< ρ. φέρο: ετεροιομ. βαθμ. φορ- + παραγ. επίθημα -μός, πβ. κ. *παλ-μός*)].

Φορμύζα (η) η Ταϊβάν (βλ.λ.).

φορμόλη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. υδατικό διάλυμα φορμαλδεΐδης που χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό για τη συντήρηση βιολογικών παρασκευασμάτων.

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. formol, εμπορική ονομ., < formaldehyde (βλ. κ. φορμαλδεΐδη)].

φορμούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το αρνητικό εκμαγείο, το καλούπι που χρησιμοποιείται για τη μορφοποίηση αντικειμένων ΣΥΝ. τύπος, μήτρα 2. (κατ' επέκτ.) μαθηματικός, φυσικός ή χημικός τύπος 3. (μτγ.) ορισμένος τύπος ή κανόνας εκφράσεως ιδεών και διαδικασίας παρουσίασης ή διατύπωσης: η *κυβέρνηση αναζητεί νέα ~ για την προώθηση των φορολογικών ρυθμίσεων || αναζητείται ~ αποδεκτή από όλους τους συνέδρους για τη σύνταξη της τελικής διακήρυξης • 4.* τύπος αγωνιστικών αυτοκινήτων και συνεκδ. ο αγώνας στον οποίο τρέχουν τα αυτοκίνητα αυτά: *Φόρμουλα 1*.

[ETYM < ιταλ. formula < λατ. formula «τύπος, κανόνας», υποκ. του forma «μορφή, σχήμα»].

φοροαπαλλαγή (η) *απαλλαγή* από την υποχρέωση καταβολής φόρου, η φορολογική *απαλλαγή*. — *φοροαπαλλάσσομαι* ρ. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. tax exemption].

φοροαποφεύγω ρ. αμετβ. {φοροαπέφυγα} *αποφεύγω* με νόμιμο τρόπο να πληρώσω επιπλέον φόρους, π.χ. προσέχοντας να μην εμπιπτούν οι δραστηριότητές μου σε κατηγορίες που φορολογούνται: *λένε ότι ο επιχειρηματίας έχει καθήκον απέναντι στο κράτος να μη φοροδιαφεύγει και καθήκον απέναντι στον εαυτό του να φοροαποφεύγει*. — *φοροαποφυγή* (η).

φοροδιαφεύγω ρ. αμετβ. {φοροδιεφύγα} *κάνω φοροδιαφυγή* (βλ.λ.), *αποκρύπτω* εισοδήμα ή άλλη φορολογητέα ύλη με σκοπό να αποφύγω την καταβολή φόρων: *ορισμένοι φοροδιαφεύγουν συστηματικά, με αποτέλεσμα να μεταφέρονται τα φορολογικά βάρη εκείνων στους συμπολίτες τους*.

φοροδιαφυγή (η) {χωρ. πληθ.} η αθέτηση των νόμιμων φορολογικών υποχρεώσεων, η *απάτη* εις βάρος του κράτους, που συνίσταται στην αποκρυψη της πραγματικής φορολογητέας ύλης ή στην παραποίηση της με διάφορα τεχνάσματα (πλαστά τιμολόγια, παροχή υπηρεσιών χωρίς αποδείξεις κ.λπ.), με στόχο την αποφυγή καταβολής φόρων: *μέτρα για την πάταξη της ~ ΣΥΝ. φοροκλοπή*.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. tax evasion].
φοροδοτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την καταβολή φόρων: ~ *ικανότητα* (η δυνατότητα φυσικού ή νομικού προσώπου να καταβάλλει φόρους σε συνάρτηση με το φορολογητέο εισόδημα του) 2. αυτός που μπορεί να καταβάλλει φόρους: *το ~ τμήμα του πληθυσμού*. [ETYM. < φόρος + -δοτικός < -δοτής].
φοροεισπρακτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την είσπραξη φόρων: ~ μέσα | *σύστημα* || ~ *επίδρομή της κυβέρνησης*.
φοροεισπράκτορας (ο/η) {φοροεισπράκτορων} εισπράκτορας φόρων ΣΥΝ. εφοριακός, τελώνης, (λαϊκ.) φορατζής. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. tax collector].
φοροελεγκτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την άσκηση φορολογικών ελέγχων: ~ *σύστημα* | *μηχανισμός*.
φοροκλέπτης κ. (καθην.) **φοροκλέφτης** (ο) {φοροκλεπτών} αυτός που διαπράττει φοροδιαφυγή (βλ.λ.) ΣΥΝ. φοροφυγάς.
φόρο κλέπτο ρ. αμετβ. {φοροκλέψαι} ΝΟΜ. διαπράττει φοροδιαφυγή.
φοροκλόπη (η) {χωρ. πληθ.} 1. η φοροδιαφυγή 2. (ειδικότε.) η υπεξαίρεση του Φ.Π.Α.
φοροληπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την είσπραξη φόρων.
φορολόγηση (η) → **φορολογία**
φορολόγησιμος, -η, -ο [1831] αυτός που μπορεί ή πρέπει να φορολογηθεί: - *έσοδα* | *εισοδήματα* || *αυτοκίνητο δέκα ~ ίππων* ΑΝΤ. αφορολόγητος.
φορολογητός, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να φορολογηθεί: ~ *ποσόν* | *εισόδημα* | *αξία* | *όλη* (το σύνολο των εισοδημάτων, συναλλαγών και άλλων πράξεων, που υπόκεινται κατά τον νόμο σε φορολογία) ΣΥΝ. φορολογησιμος ΑΝΤ. αφορολόγητος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. taxable].
φορολογία (η) [μτν.] {σπανιότ. φορολογιών} 1. η επιβολή φόρων: *αναλόγη* ~ (κατά την οποία ο φόρος υπολογίζεται με σταθερό συντελεστή), *ανεξάρτητη* από το ύψος του εισοδήματος) || *προοδευτική* - (κατά την οποία ο φόρος υπολογίζεται μ^ε αυξαντα συντελεστή, *ανάλογα* μ^ε το ύψος του φορολογητέου εισοδήματος) ΣΥΝ. φορολόγηση 2. (συνεκδ.) ο φόρος (βλ.λ.), το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται ως φόρος: *μειώνω* | *αυξάνω τη -* || - *εισοδήματος* | *επιτηδεύματος* | *γαιών* | *κερδών* | *αποταμιεύσεων* | *κεφαλαίων* | *ακίνητης περιουσίας* ΣΥΝ. δασμός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φρασεολογία*.
φορολογικός, -ή, -ό [μμεν.] 1. αυτός που αχίζεται με τη φορολογία (βλ.λ.): ~ *κατάλογος* | *μητρώο* | *απαλλαγή* | *επιβάρυνση* | *νόμος* | *ελάφρυνση* | *κλίμακα* | *καθεστώς* | *βάρη* | *ισότητα* | *μέτρα* | *ελεγκτής* | *σύστημα* | *πολιτική* | *νομοθεσία* | *υποχρέωση* | *ενημερότητα* | *αρχές* | *κατάσταση* || η *διεύρυνση της ~ βίας* || ο ~ *οδηγός* είναι ένα έντυπο με οδηγίες για τη συμπλήρωση της ~ *δήλωσης* 2. (α) **φορολογικός συντελεστής** συντελεστής που, πολλαπλασιαζόμενος επί το φορολογητέο εισόδημα, δίνει τον προς καταβολή φόρο (β) **φορολογικό απόρρητο** η υποχρέωση του κράτους να μη γνωστοποιεί σε τρίτους τα στοιχεία της φορολογίας κάθε πολίτη (γ) **φορολογική δήλωση** (ι) η εγγραφή δήλωση των φορολογουμένων φυσικών και νομικών προσώπων για τα εισοδήματα και τα περιουσιακά στοιχεία που απέκτησαν κατά τη διάρκεια του προηγούμενου οικονομικού έτους, η οποία κατατίθεται στις κατά τόπους οικονομικές εφορίες (ii) (συνεκδ.) το τυποποιημένο κρατικό έγγραφο, στο οποίο γίνεται η παραπάνω δήλωση (δ) **φορολογικός παράδεισος** χώρα που παρέχει πολύ μεγάλες φορολογικές διευκολύνσεις. — **φορολογικ-ά** | -ώς [1871] επίρρ.
φορολογό ρ. μετβ. [μτν.] {φορολογεί... | φορολογ-ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. επιβάλλω φόρους σε (κάποιον/κάτι): η *κυβέρνηση πρέπει να σταματήσει να φορολογεί ανελέητα τους χαμηλόμισθους και τους μικροσυνταξιούχους* || το *ελληνικό κράτος ~ τους μισθωτούς* | *τους επιτηδευματίες* | *τα ποτά* | *τα τσιγάρα* ΣΥΝ. (κακός, χαρισάσιμος) 2. (η *μτχ. φορολογούμενος, -η, -ο*) αυτός που καταβάλλει φόρους στο κράτος: ο ~ *πολίτης* || (συνήθ. ως ουσ.) τα *ελλείματα των δημοσίων επιχειρήσεων επιβαρύνουν τον Έλληνα ~*. — **φορολόγηση** (η) [1884].
φορομπήχτης (ο) [1892] {δύσγρ. φορομπηχτών} (κακός, για κυβερνώντες) αυτός που επιβάλλει μεγάλους φόρους στον λαό, που θέσπιζει αβάστακτη ή άδικη φορολογία. [ETYM. < φόρος + μπήχτης < μπήγω].
φορομπηχτικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με την επιβολή δύσβάστακτων φόρων: ~ *πολιτική* | *νομοσχέδιο* | *αντίληψη*.
φόρος (ο) 1. οτιδήποτε είναι υποχρεωμένος κανείς να εισφέρει ή να καταβάλλει σε κάποιον (κυρ. σε ανώτερη αρχή): *τον Μεσαίωνα οι δουλοπάροικοι πλήρωναν ~ υποτέλειες στον φεουδάρχη*-Φρ. (α) **φόρος αίματος** το σύνολο των νεκρών σε πολεμική ή άλλη επιχείρηση: *το έθνος μας πλήρωσε βαρύ ~ στον πόλεμο* (β) **φόρος τιμής** οι καθιερωμένες από τον νόμο ή οι αρμόζουσες τιμές προς κάποιον για κατόρθωμα, έργο ή υπηρεσία που προσφέρει: *συγκεντρωθήκαμε εδώ, για να αποτίσουμε ~ στον ένδοξο εκλιπόντα μαχητή* (γ) **φόρο υποτέλης** βλ. λ. *υποτέλης* 2. (ειδικότε.-συχνότε.) η υποχρεωτική εισφορά σε χρήμα, που καταβάλλουν οι πολίτες και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις στο κράτος ή σε άλλη αρχή, π.χ. στον δήμο, για την κάλυψη δημοσίων δαπανών ή αναγκών: *όποιος πολίτης έχει εισόδημα μέχρι ενάμισι εκατομμύριο τον χρόνο, δεν πληρώνει καθόλου ~* || ~ *εισοδήματος* | *επιτηδεύματος* | *αποδήμων* | *μεταβίβασεως ακινήτων* | *δωρεάς* | *αυτοκινήτου* | *επί του κεφαλαίου* | *επί της δαπάνης* | *κατανάλωσης* | *κληρονομιάς* | *ανωνύμων εταιρειών* | *θεμάτων* | *πολιτείας* || *αναλογιών* | *παρακρατηθείς* | *δημοτικός* | *επαχθής* | *κεφαλικός* ~ || *επιστροφή* | *παραγραφή* (μετά την παρέλευση πολύ μεγάλου χρονικού διαστήματος) *φόρων* || *πληρώνω* | *παρακρατώ τον ~* || *επιβλήθηκαν πρόσθετοι ~* || *Φόρος Μεγάλης Ακίνητης Περιουσίας* ΣΥΝ. φορολογία, δασμός ΦΡ. (α) **άμεσος φόρος**

βλ. λ. *άμεσος* (β) **έμμεσος φόρος** βλ. λ. *έμμεσος* (γ) **φόρος προστιθέμενης αξίας** (συντομ. Φ.Π.Α.) ο δημοσός φόρος επί του ποσού που μια επιχείρηση προσθέτει στις τιμές των αγαθών κατά τη διάρκεια της παραγωγής και διανομής τους, ο οποίος μετακυλιείται και επιβαρύνει τον τελικό καταναλωτή (δ) **φόρος αεροδρομίου** βλ. λ. *αεροδρόμιο*. [ETYM. αρχ. < φέρω (βλ.λ.)].
-φόρος, -α (λόγ. -ος), -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: 1. αυτόν που φέρει επάνω του ή που έχει κάτι: *τροχοφόρος*, *βαθμοφόρος*, *πετρελαιο-φόρος*, *κερασ-φόρος* 2. (σε ουσιαστί-κοιποιημένα επιθέτα) αυτόν που μεταφέρει κάτι: *αχθο-φόρος*, *αγγελιαφόρος*, *ασθενο-φόρο*, *βυτιοφόρο* 3. αυτόν που παράγει κάτι: *καρποφόρος*, *οπωρο-φόρος* 4. αυτόν που προκαλεί ή αποφέρει κάτι: *θανατηφόρος*, *ελπιδο-φόρος*, *κερδο-φόρος* 5. αυτόν που φορά συγκεκριμένο ένδυμα: *ρασο-φόρος*, *βρακο-φόρος*, *φουστανελοφόρος*. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. φέρω (βλ. κ. φόρος)].
φορόσημο (το) {φοροσημ-ου | -ων} το ειδικό ένσημο με το οποίο εισπράττει ο φόρος για ορισμένους τόκους (βλ. λ. *βιβλιοσήμο*). [ETYM. < φόρος + -σημο < -σημα].
φοροσυναχτής (ο) [1839] {φοροσυναχτών} (λαϊκ.) αυτός που συγκεντρώνει τους φόρους, ο εισπράκτορας δημοσίων φόρων ή δημοτικών τελών ΣΥΝ. φοροεισπράκτορας, (λαϊκ.) φορατζής. [ETYM. < φόρος + συναχτής < συναγωγή].
φοροτεχνικός, -ή, -ος {φοροτελ-ους | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτός που υπόκειται σε φορολογία, που πληρώνει ή είναι υποχρεωμένος να πληρώνει φόρους: ~ *υπήκοοι* | *οργανισμός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. μεσν. < φόρος + -τελής < τέλος].
φοροτεχνικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με διάφορα τεχνικά θέματα για την καταβολή και είσπραξη των φόρων, τη σύνταξη φορολογικών δηλώσεων κ.λπ.: ~ *γραφείο* | *εταιρεία* 2. **φοροτεχνικός** (ο/η) (α) επαγγελματίας ειδικός στα διάφορα τεχνικά θέματα γύρω από τη φορολογία, όπως λ.χ. στη σύνταξη φορολογικών δηλώσεων ή υπομνημάτων, προσφυγών κ.λπ. προς τις αρμόδιες υπηρεσίες του κράτους (β) δημόσιος υπάλληλος που υπηρετεί στις κατά τόπους οικονομικές εφορίες και είναι αρμόδιος για τη βεβαίωση του φόρου και τον έλεγχο των φορολογικών δηλώσεων των πολιτών.
φόρουμ (το) (ακλ. (συνγν. πληθ. φόρα)) 1. ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) ο υπαίθριος χώρος, κυρ. στο κέντρο των αρχαίων ρωμαϊκών πόλεων, που λειτουργούσε ως κέντρο συνάθροισης, εμπορικών συναλλαγών, διακίνησης και κατασκευής προϊόντων κατά το πρότυπο της αγοράς των ελληνικών πόλεων (πβ. λ. *αγορά*) 2. η διάσκεψη σχετικά με ζητήματα γενικού (συνγν. διεθνούς) ενδιαφέροντος με μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων, συνήθ. ειδικών, εμπειρογνομόνων ή ανθρώπων που έχουν αναπτύξει έντονη σχετική δράση: *διεθνές ~ για την καταπολέμηση του ρατσισμού* || (στο Διαδίκτυο) *«συζητούν για το πρόβλημα στα δεκάδες φόρα του Διαδικτύου»* (εφημ.) 3. το βήμα του ομιλητή (σε διάσκεψη, συνέδριο κ.λπ.) και κατ'επέκτ. η παρουσίαση των θέσεων του από το βήμα αυτό: *διακρίνω τις ελληνικές θέσεις απ'όλα τα ~ των διεθνών οργανισμών* 4. (συνεκδ.) οργανωμένη ομάδα ατόμων του ίδιου επιστημονικού, ιδεολογικοπολιτικού, επαγγελματικού κ.λπ. χώρου, η οποία εκφράζεται ενιαία διατυπώνοντας κοινές θέσεις: *ανακοίνωση του Φιλελεύθερου ~*. [ETYM. < λατ. forum «αγορά» < foris, -is «θώρακ»].
φορούσι (το) → φοιρούσι
φοροφυγάς (ο) { -άδα κ. -άδος, -άδα | -άδες} πρόσωπο που συμπληρώνει ψευδή φορολογική δήλωση, αποφεύγοντας να δηλώσει το πραγματικό του εισόδημα, ώστε να αποδίδει στο κράτος φόρο μικρότερο από τον αναλογούντα: πρόσωπο που δεν πληρώνει τους φόρους του, που φοροδιαφεύγει: το *Υπουργείο Οικονομικών έδωσε στη δημοσιότητα λίστα με ονόματα γνωστών ~*. Επίσης φοροφυγάδας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυγάς*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. tax evader].
φόρτε (το) {ακλ.} 1. το δυνατό σημείο κάποιου, ό,τι κάνει κανείς με μεγάλη επιτυχία, καλύτερα: *αυτός ο χορός δεν είναι το - μου!* || *είναι καλός σ' όλα τα μαθήματα, το ~ τον όμως είναι η έκθεση* 2. το σύνολο των δυνάμεων που διαθέτει κανείς, το μάξιμουμ των δυνατοτήτων του: *έχει βάλει το - του, για να τελειώσει η δουλειά* (προσπαθεί με όλες του τις δυνάμεις) Φρ. **στο φόρτε** στον μέγιστο βαθμό, στο άριστο: *έχει τα καλοφάρη ~, αλλά με τέτοια παγωνιά πού να κρατήσει η ζέστη!* || *το κέφι ήταν στο ~ του!* ΣΥΝ. στο φουλ · 3. ΜΟΥΣ. (κυρ. ως επίρρ.) (α) (τρόπος παζιμάτων, αφορά στην ένταση του μουσικού ήχου) δυνατά: η *ορχήστρα παίζει ~* (β) ένδειξη μουσικής εκτέλεσης της παρτιτούρας, σημειώνεται ως f, σημαίνει εκτέλεση με μεγάλη ένταση ήχου, δυνατά (γ) (συνεκδ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται φόρτε, δυνατά: η *ανάπτυξη του θέματος μας οδηγεί σε ένα ~, στο οποίο το θέμα ακούγεται στα γάλκινα* ΑΝΤ. *πιάνο*. [ETYM. < ιταλ. forte «δυνατός, ισχυρός» < λατ. fortis].
φορτέτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (παλαιότ.-κυριολ.) φρούριο: η ~ του *Ρεθβίνου* · 2. το χοντρό ύφασμα που τοποθετείται μέσα από τη φόδρα των ρούχων, κυρ. των ανδρικών, για να τα κρατάει στητά, να μη ζαρώνουν 3. κομμάτι από σκληρό δέρμα, που τοποθετείται μεταξύ του πάτου και της σόλας παπουτσιού και στηρίζει την καμάρα του ποδιού. [ETYM. < ιταλ. forchetta «φρούριο, οχυρό» < λατ. *fortitia < fortis «αχυρός, δυνατός»].
φορτηγάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό φορτηγό ή ημφορτηγό όχημα, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. για μεταφορές.
φορτηγατζής (ο) {φορτηγατζήδες}, **φορτηγατζού** (η) {φορτηγα-τζούδες} οδηγός ή ιδιοκτήτης φορτηγού αυτοκινήτου. [ETYM. < φορτηγό + παργ. επίθημα -ατζής, πβ. κ. *δοσ-ατζής*].

φορτηγίσσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *φορτηγίσσιος*) αυτός που σχετίζεται με φορτηγό όχημα ή πλοίο.

φορτηγίδα (η) μικρό φορτηγό σκάφος, το οποίο χρησιμοποιείται για τη μεταφορά και φόρτωση εμπορευμάτων ΣΥΝ. μαούνα. [ETYM. < μτγν. *φορτηγίς*, -ιδός < αρχ. *φορτηγός*].

φορτηγό (το) 1. μεγάλο τροχοφόρο όχημα, το οποίο διαθέτει ενσωματωμένη κλειστή ή ανοιχτή καρότσα και χρησιμοποιείται για τη μεταφορά μεγάλων φορτίων, έχει τρεις ή και τέσσερις άξονες (αναλόγως του φορτίου που μπορούν να μεταφέρουν και του επιτρεπόμενου φορτίου): ~ *απλό* (με άξονες προσαρμοσμένους σε ένα πλαίσιο) | *αρθρωτό* (από δύο ή περισσότερα χωριστά πλαίσια, που συνδέονται με κατάλληλα συστήματα εξέσεως) | *ρουμουλκούμενο* | *ανατρεπόμενο* - (βλ. λ. *ανατρέπω*) | *κλειστό* (με σκεπασμένη καρότσα) || ~ *ψυγείο* (του οποίου το πίσω χώρος είναι διαμορφωμένος σε ψυγείο για την ασφαλή μεταφορά ευπαθών, κατεψυγμένων προϊόντων) (πβ. λ. *ημιφορτηγό*) 2. (κατ' επεκτ.) κάθε μεγάλο όχημα που χρησιμοποιείται για να μεταφέρει πράγματα, υλικά, προϊόντα, εξαρτήματα κ.λπ., όπως οι νταλίκες, τα απορριμμαφόρα, τα πυροσβεστικά, τα βυτία, τα γερανοφόρα κ.λπ. 3. εμπορικό πλοίο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίου. — (υποκ.) φορτηγάκι (το) (σημ. 1, 2) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.

[ETYM. Ουσιαστικοπ. ουδ. του αρχ. *φορτηγός* (βλ.λ.)· πβ. μτγν. φρ. *φορτηγά πλοία*].

φορτηγός, -ός, -ό 1. αυτός που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίου: - *πλοίο* | *τροχοφόρο όχημα* 2. *φορτηγό* (το) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιβατικός*.

[ETYM. αρχ. < *φόρτος* + *-ηγός* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *άγω*, πβ. κ. *στρατ-ηγός*, *όδ-ηγός*].

φορτίζω ρ. μετβ. {φορτίσ-α, -ηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. (για μεταρτία) συσσωρεύω ή ενισχύω ηλεκτρικό φορτίο: *δεν έχει φορτιστεί αρκετά η μπαταρία του ασύρματου τηλεφώνου*, *γι' αυτό δεν πιάνει γραμμή* (μτφ.) 2. αυξάνω την ένταση, κατά τρόπο που εγκυμονεί κινδύνους: *η ατμόσφαιρα ήταν πολύ φορτισμένη λόγω των συνεχών αντεγκλήσεων || δηλώσεις που φορτίζουν το πολιτικό κλίμα ΣΥΝ. τεταμένους, ηλεκτρισμένους* 3. προσδίδω ιδιαίτερο βάρος, ξεχωριστή χροιά σε (λέξεις, λόγια κ.λπ.): *το γράμμα της ήταν ιδιαίτερα φορτισμένο συναισθηματικά* ΣΥΝ. τονίζω.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «φορτώνω», < *φόρτος*. Οι σημερινές σημ. αποτελούν απόδ. του *αγγλ. charge*].

φορτικός, -ή, -ό αυτός που επιβαρύνει με την παρουσία του, που χαρακτηρίζεται από ενοχλητική επιμονή: ~ *τύπος* | *πελάτης* | *ερωτήσιος*. — φορτικ-ά -ώς [αρχ.] επίρρ., φορτικότητα (η). [ETYM. αρχ. < *φόρτος* (βλ.λ.)].

φορτίο (το) 1. οτιδήποτε φορτώνεται σε μεταφορικό μέσο (π.χ. εμπόρευμα): ~ *πλοίου* | *τρένου* | *μεταφέρω* | *κουβαλώ* | *ασφαλιζώ* | *φορτώνω* | *ξεφορτώνω* ~ 2. (μτφ.) οτιδήποτε είναι υποχρεωμένος να υποστεί ή να διαχειριστεί κάποιος και το οποίο τον επιβαρύνει (υλικά, ψυχικά): «*Η Ελλάδα πρέπει να προβάλει με σωστό τρόπο το βαρύνον μιας τεράστιας πολιτιστικής κληρονομιάς*» (εφημ.) || *η ανάληψη οικογενειακών ευθυνών ήταν δυσβάσταχτο ~ για μερικούς ΣΥΝ. βάρος* 3. ΦΥΣ. *ηλεκτρικό φορτίο* η ποσότητα ηλεκτρισμού σώματος ή ουσίας που φανερώνει περίσσεια ή έλλειμμα ηλεκτρονίων: *θετικό* | *αρνητικό* ~ (βλ.λ.).

[ETYM. < αρχ. *φορτίον*, υποκ. του ουσ. *φόρτος* (βλ.λ.). ο φουσ. όρ. αποτελεί απόδ. του *γαλλ. charge*].

φορτίση (η) [-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων] 1. η συσώρευση ή η ενίσχυση ηλεκτρικού φορτίου (σε μπαταρία): (μτφ.) 2. η αύξηση της έντασης κατά τρόπο που εγκυμονεί κινδύνους, η όξυνση: *καλλιτέρας ν' αποφύγουμε τη ~ της ατμόσφαιρας* 3. το ιδιαίτερο (συναισθηματικό) βάρος, η ξεχωριστή χροιά που μπορεί να έχει μια λέξη: *συναισθηματική ~* || *για όσους γεννήθηκαν στη Μικρά Ασία, ονόματα όπως «Σμύρνη», «Αϊβαλί», «Κορδελιό» έχουν ιδιαίτερη ~*.

φορτίσιμο επίρρ. ΜΟΥΣ. 1. (τρόπος παιξίματος, αφορά στην ένταση του μουσικού ήχου) πολύ δυνατά: *ακούγονται τρεις συγχորδίες σε ~* 2. ένδειξη μουσικής εκτέλεσης της παρτιτούρας, σημειώνεται ως ff, σημαίνει εκτέλεση με πολύ μεγάλη ένταση ήχου, πολύ δυνατά πρόκειται για τη μεγαλύτερη εν χρήση ένδειξη ηχητικής έντασης, αν και δεν αποκλείονται μεγαλύτερες, όπως φόρτε - φορτίσιμο, φορτίσιμο κ.λπ. 3. (συνεκδ. ως ουσ.) μέρος ευρύτερης συμφωνικής σύνθεσης που παίζεται φορτίσιμο, πολύ δυνατά: *και το μέρος κλείνει με ένα ~ όλης της ορχήστρας* ANL. πιανίσμο. [ETYM. < ιταλ. fortissimo, υπερθ. του επθ. forte (βλ. κ. φόρτε)].

φορτιστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που φορτίζει μπαταρίες: ~ *μπαταρίας κινητού τηλεφώνου*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ. charger*].

φορτοεκφόρτωση (η) [-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων] η φόρτωση και η εκφόρτωση (εμπορευμάτων, υλικών, αντικειμένων, ζώων κ.λπ.) από μεταφορικό μέσο.

φορτοεκφορτωτής (ο) ο εργάτης που κάνει φορτοεκφορτώσεις. φορτοθυρίδα (η) η θυρίδα στα πλευρά πλοίου, από την οποία γίνονται φορτοεκφορτώσεις. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *αγγλ. cargo port*]. φόρτος (ο) {χωρ. πληθ.} 1. οτιδήποτε επιβαρύνει κάποιον, προκαλώντας κόπωση ή ενόχληση: *δεν θα παρευρεθώ λόγω αυξημένου ~ εργασίας* 2. (στην αεροναυπηγική) *συντελεστής φόρτου* ο λόγος του θβροϊσματος του βάρους αεροσκάφους και της φυγόκεντρης δύναμης που πηνεργεί σε αυτό κατά τη στροφή, διά το βάρος του 3. ΙΑΤΡ. *γαστρικός* | *στομαχικός φόρτος* ενόχληση στο στομάχι λόγω δυσπεψίας. [ETYM. αρχ., από την ετεροϊωμ. βαθμ. (φορ-) του ρ. *φέρω* + *παράγ.*

επίθημα -τος (πβ. κ. *νός-τος*)].

φόρτσα ^επίρρ. (λαϊκ.) (προτρεπτικά) με δύναμη. [ETYM. < ιταλ. forza «δύναμη, ισχύς» < μτγν. λατ. fortia < λατ. fortis «ισχυρός, δυνατός»]. φορτσαριστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που κινείται ή ενεργεί με μεγάλη ταχύτητα ή βιασύνη: *φένγω* | *έρχομαι* | *πενάω με το αυτοκίνητο* ~ ΣΥΝ. φορτσάτος. — φορτσαριστά επίρρ.

φορτσαρω ρ. αμετβ. {φορτσάρισα κ. φορτσαρω} (καθημ.) 1. βάζω όλη μου τη δύναμη, εντείνω τις προσπάθειές μου: *όταν φτάσει ο καιρός των εξετάσεων, θα φορτσαρω* 2. (για ανέμους) γίνονται πιο δυνατός, ενισχύομαι ANΤ. καλμάρω. — φορτσάρισμα (το). [ETYM. < ιταλ. forzare < *fortiare < λατ. fortis «ισχυρός, δυνατός»].

φορτσάτος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει ορμή και ταχύτητα: *πήγχε φορτσάτος στο γήπεδο κι έβαλε αμέσως γκολ*. — φορτσάτα επίρρ. [ETYM. < ιταλ. forzato < ρ. forzare (βλ. κ. φορτσαρω)].

φορτώα (το) [μεσν.] {φορτώα-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να φορτώνει κανείς κάτι ΣΥΝ φορτώω 2. (συνεκδ.) το φορτίο: *μετέφερε με το ζώο τρία ~ ζύλα* 3. (μτφ.) αιτία προβλημάτων, ενοχλήσεως: *γίνομαι ~ σε κάποιον*.

φορτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φορτώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. (α) τοποθετώ φορτίο σε (μεταφορικό μέσο ή υποζύγιο): *φορτώσε το αυτοκίνητο μ' έναν σωρό πράγματα για τις διακοπές* || ~ *το γαϊδούρι* ANΤ. ξεφορτώνω (β) (συνεκδ.) δίνω σε (κάποιον) κάτι βαρύνω να μεταφέρει: *με φορτώσε με όλα τα ψώνια της και κράτησε μόνο μια μικρή τσαντούλα* (γ) (μτφ.) επιβαρύνω: *Μη με φορτώνεις με πολλή δουλειά! Λεν θα μπωρέσω να τη βγάλω* || ~ *κάποιον με έγνοιες* | *με αγγαρείες* | *με μπελάνδες* | *με χρέη* || *μου φόρτωσε* (με υλικό) *τον γιο της, να τον προσέχω* - ΦΡ. (μτφ.) *τα φορτώνω στον κόκαρα* βλ. λ. *κόκαρα* 2. (μτφ.) με-ταθέτω (υποχρέωση ή ενοχή για κάτι) σε άλλον: *προσπάθησε να τον φορτώσει το εγκλημα που είχε κάνει* || *όταν είδε πως δεν μπορούσε να βγάλει τη δουλειά που του είχαν αναθέσει, προσπάθησε να τη φορτώσει στους συναδέλφους του* 3. παίρνω (φορτίο): *το πλοίο θα φορτώσει κόρβουνο* 4. (εκφραστ.) δίνω σε (κάποιον) κάτι σε αφθονία: *κάθε φορτίο που έρχεται, μας φορτώνει* (με) *δώρα* 5. (για Η/Υ) (α) μεταφόρο πρόγραμμα ή στοιχεία στη μνήμη του υπολογιστή: ~ *ένα πρόγραμμα επεξεργασίας εικόνων* || *περίμενα πολλή ώρα μέχρι να φορτωθεί αυτή η σελίδα από το Διαδίκτυο* (β) τοποθετώ κάποιο μέσο (κάρτα, δίσκο) στην αντίστοιχη περιφερειακή μονάδα ♦ 6. (αμετβ.) παίρνω φορτίο: *το πλοίο φορτώνει στο επόμενο λιμάνι* - (μεσοπθ. *φορτώνομαι*) 7. (α) παίρνω επάνω μου (κάτι βαρύν): *δεν μου έφταναν οι δικές μου τσάντες, φορτώθηκα και τα πράγματα της θείας μου!* (β) (μτφ.) αναλαμβάνω ή υφίσταμαι (κάτι δυσάρεστο): *αφού δεν μπορούσε κανείς άλλος να δουλέψει, φορτώθηκε μόνος του τα οικογενειακά βάρη* || *πρόσχε με φορτώσεις εσύ τις συνέπειες!* 8. γίνομαι πιεστικός, φορτικός (σε κάποιον): *μου έχει φορτωθεί, για να τον πάρω μαζί μου στις διακοπές* 9. (ειδικότ. η μτχ. *φορτωμένος, -η, -ο*) αυτός που είναι επιβαρυνμένος: *το πρόγραμμα του υπουργού είναι πολύ ~*. — φόρτωση (η) [1844].

[ETYM. < μτγν. φορτώ (-όω) < αρχ. *φόρτος*].

φορτωτής (ο) [1850] 1. ΝΑΥΤ. γερανόσ που στερεώνεται είτε στο κατάστρωμα είτε στα κατάρτια εμπορικού πλοίου και χρησιμοποιείται για τη φορτοεκφόρτωση εμπορευμάτων ΣΥΝ. μπάγ 2. ζύλο που δι-αχλώνει στην άκρη του και χρησιμοποιείται για το φόρτωμα των ζώ-ων. Επίσης φορτωτήρα (η).

[ETYM. < φορτώνω + *παράγ.* επίθημα -τήςρας, πβ. κ. *μονο-τήςρας*, με-τάφρ. δάνειο από *αγγλ. loader*].

φορτωτής (ο) [1833] 1. ο εργάτης που φορτώνει εμπορεύματα 2. το πρόσωπο που αποστέλλει ένα φορτίο 3. ΤΕΧΝΟΛ. μηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται για τη φόρτωση αντικειμένων, λ.χ. σε αποθήκες, σε ειδικούς χώρους επεξεργασίας υλικών, σε μεταφορικά μέσα 4. χω-ματουργικό μηχάνημα για τη φόρτωση χωμάτων σε φορτηγά. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από *γαλλ. chargeur*].

φορτωτική (η) το έγγραφο που εκδίδεται αμέσως μετά τη φορτοεκ-φόρτωση εμπορευμάτων, με το οποίο αποδεικνύεται η φόρτωση και η μεταφορά τους και στο οποίο γίνεται λεπτομερής καταγραφή όλων των εμπορευμάτων: *θαλάσσια* ~ (έγγραφο που εκδίδει και υπογράφει μετά τη φόρτωση ο πλοίαρχος και το οποίο αποδεικνύει τη φόρτωση των προς μεταφορά εμπορευμάτων) || *αεροπορική* ~ (έγγραφο που αναφέρεται στην εναέρια μεταφορά εμπορευμάτων, εκδίδεται σε τρία αντίτυπα και υπογράφεται από τον αποστολέα και τον μεταφο-ρέα) || ~ *διεθνών οδικών και σιδηροδρομικών μεταφορών* (έγγραφο που αφορά στις οδικές και σιδηροδρομικές μεταφορές προϊόντων και συντάσσεται από τον αποστολέα). [ETYM. Απόδ. του *γαλλ. (lettre de) (police de) chargement*].

φορτωτικός, -ή, -ό [1816] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φόρτωση: ΦΡ. *φορτωτικό έγγραφο* κάθε έγγραφο που συντάσσεται για τη νο-μίτυπη αποστολή και μεταφορά εμπορευμάτων, όπως το ασφαλιστή-ριο συμβόλαιο, το πιστοποιητικό προελεύσεως και επιβλέμενος κ.λπ. 2. *φορτωτική* (η) βλ.λ. 3. *φορτωτικά* (τα) η αμοιβή που καταβάλλεται για τη φόρτωση εμπορευμάτων.

φορώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {φορ-άς κ. -είς... | φόρ-εσα, -έμαι, -έθηκα, -έμε-νος} 1. φέρω, έχω στο σώμα μου (κάτι) ως ένδυμα, υπόδημα, κόσμημα ή άλλο εξάρτημα (ενδύσεως) ή ως καλλυντικό: ~ *παλτό* | *γάντια* | *κάλτσες* || *όταν δουλεύει, φοράει φόρμα* || *εκείνο το βράδυ φορούσε μάυρο παντελόνι, καφέ παπούτσια και ριγέ πουκάμισο* || *δεν ~ τα γυαλιά μου και δεν βλέπω καλά* || ~ *κολόνια* | *κραγιόν* || *στις επίσημες εκδηλώσεις ο στρατηγός φοράει όλα του τα παράσημα* || *το ρολόι φορούσε συνήθως στο αριστερό χέρι* || ~ *μάυρα* (πενθό) | *τα καλά μου* | *τα επίσημα ρούχα μου* | *τα καλοκαιρινά μου* - ΦΡ. (α) *φορώω γυαλιά* φέρω συνήθως γυαλιά λόγω προβλήματος στην όραση: ~ *από το Δημοτικό* || *δεν έχει φορέσει ακόμη γυαλιά, αν και έχει γεράσει* (β)

(κάτι) φοριέται πολύ (i) (κάτι) το φορούν πολλοί, είναι της μόδας: *αυτό το μαγιό ~ φέτος* (ii) (αργκό-ειρων.) (κάτι) συνηθίζεται: *θα είναι υποψήφιος για δημοτικός σύμβουλος ~ αυτό τον καιρό* 2. τοποθετώ (κάτι) πάνω μου ως ένδυμα, υπόδημα, κόσμημα ή άλλο εξάρτημα, ντύνομαι: *φόρεσε το σακάκι σου, γιατί κάνει κρύο!* || *πήρε μια μάσκα και τη φόρεσε, για να μην τον αναγνωρίσουν* || *έκανε μία ώρα μέχρι να φορέσει αυτό το φόρεμα!* || *απόψε θα φορέσω μακριά σκουλαρίκια και αλυσίδα στο χέρι* || (μτφ.-ειρων.) *φόρεσε το καλύτερο της χαμόγελο* ΣΥΝ. βάζω ΑΝΤ. βγάζω 3. (~ σε κάποιον κάτι) βάζω (σε κάποιον) ένδυμα, υπόδημα, κόσμημα ή άλλο εξάρτημα, τον κάνω να βάλει (κάτι) πάνω του: ~ *στο παιδί καθαρά ρούχα* || *φόρεσαν στον Χριστό ακάνθινο στεφάνι* || *του φόρεσαν χειροπέδες* (τον συνέλαβαν) ΣΥΝ. βάζω ΑΝΤ. βγάζω ΦΡ. **τα φορώ (σε κάποιον)** (ενν. τα κέρατα) απατώ, κάνω απιστίες (σε κάποιον): *η γυναίκα του του τα φοράει* ΣΥΝ. κερατώνω 4. χρησιμοποιώ (κάτι) βάζοντας το πάνω μου, κάνω χρήση (ενός πράγματος): *μην του παίρνεις δόρο αποσμητικά και κολόνιες-δεν τα φοράει.* ΣΧΟΛΙΟ λ. -εσα.

[ETYM₁ < αρχ. φορώ (-έω), από την ετερονομ. βαθμ. (φορ-) του ρ. φέρω (βλ.λ.) ως επιπλ. σηματοδοτώντας].

-φορώ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: 1. ότι κάποιος είναι ντυμένος με κάτι: *μαυρο-φορώ, ρασο-φορώ* 2. ότι κάποιος κρατά, μεταφέρει (κάτι): *απλο-φορώ, λαμπαδη-φορώ* 3. ότι κάποιος/κάτι βγάζει, παράγει, αποκτά (κάτι): *αυθο-φορώ, καρπο-φο-ρώ, κερδο-φορώ.*

[ETYM₁ Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. καρπο-φορώ, τε-λεσο-φορώ, μτγν. λευκο-φορώ, δαφνη-φορώ), που προέρχεται από το ρ. φορώ (βλ.λ.) και από τα αντίστοιχα συνθ. σε -φόρος].

φου (το) {άκλ.} 1. ο ήχος που κάνει κάποιος όταν φυσά, συνήθ. για να σβήσει κάτι αναμμένο: *κάνε ~ στα κεριάκια!* 2. (παρταραμένο) το φύσημα του αέρα.

[ETYM₁ Ηχομημτ. λ.].

φουαγέ (η) {άκλ.} (συνήθ. σε θέατρο, κινηματογράφο, μορφωτικό ίδρυμα, εκθεσιακό χώρο κ.λπ.) η ευρύχωρη αίθουσα, η οποία έχει διαμορφωθεί ειδικά για την υποδοχή θεατών, επισκεπτών κ.λπ. και την παραμονή τους (λ.χ. στα διαλείμματα των παραστάσεων, τω' διαλέξεων κ.λπ.), ώστε να μπορούν να καθίσουν, να κλπίνουν, να συζητήσουν, να πιουν κάτι κ.λπ.

[ETYM₁ < γαλλ. foyer, αρχική σημ. «καπνιστήριο», < μτγν. λατ. focarium, υποκ. του λατ. focus «εστία, τζάκι»].

φουαγκρά κ. φουα-γκρά (το) {άκλ.} ορεκτικό έδεσμα που παρασκευάζεται από σκόδι χήνας με διάφορα καρυκεύματα. [ETYM₁ < γαλλ. foie gras < foie «σκόδι» + gras «λίπος»].

φουάρο (το) 1. (καθημ.) η καπνοδόχος (βλ.λ.): ~ *πλοίου* | *εργοστασίου* | *τζακιού*- ΦΡ. (εκφραστ. -στωπ.) **καπνίζω σαν φουάρο** καπνίζω μανιωδώς 2. (συνεκδ.) το εργοστάσιο ως πηγή μόλυνσης του περιβάλλοντος, τής ατμοσφαιρας: *ένα φύρον τα ~ απ' τον Ασρόπυργο!* (σύνθημα κατοίκων της περιοχής).

[ETYM₁ < ιταλ. fogara < μτγν. λατ. focarium, υποκ. του λατ. focus «εστία, τζάκι, φωτιά»].

φούγκα (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. μορφή πολυφωνικής γραφής, η τελευταία που αναπτύχθηκε πριν να κυριαρχήσει στην Ευρώπη η ομοφω-νική αντίληψη-χαρακτηριστική από μια μουσική φράση (το «θέμα», βλ.λ.), η οποία εμφανίζεται στη μια φωνή μετά την άλλη, χωρίς ουσιώδες αλλοιώσεις τής μελωδικής τής δομής- από το χαρακτηριστικό της αυτό, δηλ. από το ότι η φράση «φεύγει» από τη φωνή στην οποία ακούγεται, προκειμένου να ακουστεί σε κάποια άλλη, πήρε το όνομα της- έφτασε στο απόγειο τής κατά τον 18ο αι., με τις φούγκες του Μπαχ και του Χαίντελ, αλλά φούγκες εξακολούθησαν να γράφονται και μετά, καθώς η φόρμα αυτή θεωρήθηκε η υψηλότερη μορφή τής συνθετικής τέχνης. ΣΥΝ. φυγή. [ETYM₁ < ιταλ. fuga < λατ. fuga «φυγή, τροπή» < ρ. fugere «φεύγω»].

φουκαράς (ο) {φουκαράδες}, φουκαρου (η) {φουκαρούδες} (λαϊκ.) 1.ο φτωχός, αυτός που βρίσκεται σε δυσχερή οικονομική κατάσταση: *την πολιτική τής λιτότητας την πληρώνουν κυρίως οι ~ ΣΥΝ. (λόγ.) ενδείξ 2. (για την εκφοράση συμπάθειας, συμπόνιας) ο δυστυχισμένος, ο ταλαίπωρος: βρε τον ~, τι έπαθε!* || *σε καταλαβαίνω, φουκαρά μου!* ΣΥΝ. δύστυχος, δόλιος, κακομοίρης, καμημένος, (οικ.) έρμος, καμπερός. — (υποκ.) φουκαράκος κ. φουκαράτσικος (ο), φουκαράδικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια*. [ETYM₁ < τουρκ. fukara], φουκαριάρης, -α/-ίσσα, -ικο {φουκαριάρες} αυτός που προκαλεί τη συμπόνια των άλλων λόγω τής δυστυχίας του: *βρε τον - τι έπαθε!* (βλ. λ. *φουκαράς*, σημ. 2). — φουκαριάρικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια*. [ETYM₁ < φουκαράς + παραγ. επίθημα -ίρης, πβ. κ. ψωρ-ίρης].

φουλ επίθ. {άκλ.} 1. (καθημ.-εκφραστ.) γεμάτος, πλήρης: *το αμάξι είναι ~ δεν παίρνει άλλον* || *δούλεγα οχτώ ώρες ~ (οχτώ ώρες γεμάτες, ούτε λεπτό λιγότερο)* ΦΡ. ΟΤΟ φουλ στον μέγιστο βαθμό, με τη μεγαλύτερη δυνατή ένταση, ισχύ: *οι μηχανές δουλεύουν ~* || *το καλοριφέρ καίει ~* 2. (ως επίρρ.) στον μέγιστο βαθμό ή πολύ έντονα: *οι δακτυλογράφοι δουλεύουν ~, για να προλάβουν την έκδοση* || *στο πρώτο ημίχρονο παίζαμε ~, ενώ στο δεύτερο χαλαρώσαμε* 3. φουλ (το) (στο πόκερ και την πόκα) ο συνδυασμός τριών όμοιων τραπουλόχαρτων με άλλα δύο όμοια: - *του άσου* (τρεις άσου) | *τής ντάας*. [ETYM₁ < αγγλ. full «γεμάτος, πλήρης» (βλ. λ. *πλήρης*)].

φουλάρι (το) {φουλάρ-ιού | -ιών} λεπτό και ελαφρό, συνήθ. μεταξωτό, μακρόστενο μαντήλι, που φοριέται στον λαιμό ως συνοδευτικό εξάρτημα τής ενδυμασίας: *γυναικείο* | *λευκό* | *εμπριμέ* - || *δένω το ~ γύρω απ'τον λαιμό* || *φορώ ~ μέσα απ'το πουκάμισο.* — (υποκ.) φου-λαράκι (το).

[ETYM₁ Μεταφορά του γαλλ. foulard < προβηγ. foulât < δημόδ. λατ. *fullare < λατ. fillio, -ōnis «αυτός που κατεργάζεται το μαλλί - λευ-καντής»]. φουλαρίστος, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. αυτός που είναι εντελώς γεμάτος: *δύο λεωφορεία πέρασαν φουλαριστά με κόσμο* ΣΥΝ. πλήρης, (καθημ.) τίγκρα, πήχτρα 2. αυτός που κινείται ή λειτουργεί με τη μεγαλύτερη ταχύτητα ή με τη μέγιστη ισχύ: *πήρε τη στροφή ~.* [ETYM₁ < φουλάρο + παραγ. επίθημα -ιστός, κατά τα ρ. σε -ίζω (πβ. κ. λαχταρ-ιστός)].

φουλάρο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φουλάρα κ. φουλάρισ-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) γεμίζω πλήρως: ~ *το ντεπόζιτο με βενζίνη* ♦ (αμετβ.) 2. τρέχω με τη μεγαλύτερη ταχύτητα που μπορώ να αναπτύξω: *πήγαινε σιγά στις στροφές και φουλάρισε στην ευθεία* 3. (μτφ.) καταβάλλω κάθε δυνατή προσπάθεια, βάζω τα δυνατά μου: *στις εξετάσεις ~ στο διάβασμα* 4. κάνω φουλ (βλ.λ.) στην πόκα ή στο πόκερ. — φουλάρισμα (το). [ETYM₁ < φουλ + παραγ. επίθημα -άρο, πβ. κ. σουτ-άρο].

φούλι (το) 1. ποικιλία γαισεμού 2. **φούλια** (τα) κουκκία που χρησιμοποιούνται ως ζοοτροφική και ως βάση τής διατροφής των πιο φτωχών λαϊκών στρωμάτων σε διάφορες αραβικές χώρες, λ.χ. στην Αίγυπτο. [ETYM₁ < τουρκ. fulna «νάρκισσος»].

φουλτάμ κ. φουλ-τάμ επίθ. {άκλ.} ελλγν. *πλήρους ωραρίου/απασχόλησως* 1. αυτός που καλύπτει πλήρως ωράριο: *εργασία* | *απασχόληση* ~ ΑΝΤ. μερικής απασχόλησως, पार्ट-τάμ 2. (ως επίρρ.) με πλήρες ωράριο: *δουλεύει στο πρόγραμμα ~.* [ETYM₁ < αγγλ. full time].

φούμα (η) (λαϊκ.-οικ.) το κάπνισμα: ΦΡ. *μάσες, ξάπλες, φούμες* για κατάσταση αδράνειας, τεμπελιάς. [ETYM₁ < φουμάρο (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *κόρνα - κορνάρα, λίμα - λιμάρα*].

φουμάδορος (ο) (λαϊκ.) ο μανιώδης καπνιστής. [ETYM₁ < βεν. fumador < fumar «καπνίζω» (βλ. κ. *φουμάρο*)].

φούμαρα (τα) (οικ.-εκφραστ.) νευτιές, τα ανήτητα, χωρίς αντίκρισμα λόγια: *πουλάει ~* || *μην τον ακούς, όλο ~ είναι!* ΣΥΝ. (λόγ.) φαντασιο-κοπήματα, (εκφραστ.) μπουρδες. [ETYM₁ < φουμάρο (υποχωρητ.)].

φουμάρο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φουμάρα κ. φουμάρισ-α} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) καπνίζω: ~ *ναργιλέ*- ΦΡ. (οικ.) **τι καπνό φουμάρει**: τι είδους άνθρωπος είναι: *τον άρχισε στις ερωτήσεις, μέχρι να δει τι καπνό φουμάρει* ♦ 2. (αμετβ.) είμαι καπνιστής, καπνίζω: *τον βλέπεις διαρκώς μ' ένα τσιγάρο στο χέρι να φουμάρει.* Επίσης φουμέρνο. — φουμάρισμα (το). [ETYM₁ Μεταφορά του ιταλ. fumare < λατ. fumare < fumus «καπνός»].

φούμος (ο) 1. η καπνιά 2. μαύρη μπουγιά η οποία ξεβάφει εύκολα και χρησιμοποιείται για την πρόχειρη βαφή ή κάλυψη σωμάτων, λ.χ. για την παραλλαγή στρατιωτών 3. (μτφ.) η αρνητική ψήφος, το μαύρο: *θα πέσει ~ στις εκλογές!* || *του 'ριζαν* | *έφαγε ~.* Επίσης φούμο (το). [ETYM₁ < μεσν. φούμος < λατ. fumus «καπνός»].

φούντα (η) {σπίν. φουντών} 1. σύνολο κλωστών ίσου μήκους, δεμένων μαζί, ώστε η μία άκρη τους να είναι ελεύθερη: *μπερές με ~ ΣΥΝ. θύσανος*- ΦΡ. **δουλεύεις με φούντες** (i) για δουλειά που απαιτεί μεγάλο κόπο, που είναι πολύπλοκη: *το ιδιωτικό πανεπιστήμιο θέλει καθηγητές, χρειάζεται φοιτητές και δασκτρα, άδεια λειτουργίας και έλεγχο του υπουργείου, ~ (ii) πολλή δουλειά: αυτό τότε που άνοιξε το μαγαζί, τρέχουμε για εμπορεύματα, υπαλλήλους, εφορίες... - τι να σου λέω, ~* 2. κλαδάκι ανθισμένο ή μπουμπουκισμένο: *κόβω μια ~ βασιλικό* 3. (αργκό) το χασίς ως ναρκωτική ουσία: *καπνίζει ~.* — (υποκ.) φουντίτσα (η). [ETYM₁ < μτγν. φούνδα < λατ. funda «σφεντόνα», τεχν. όρ., πιβ. δάσκειο].

φουνταριστός, -ή, -ό (ως χαρακτηρισμός) ο προσοθημένος επιθετικός ποδοσφαιρικής ομάδας. [ETYM₁ < φουντάρο, με σχηματισμό ρηματικού επιθέτου: *φουνταρισ-*(θέμα αρ.) + -τός].

φουντάρο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φούνταρα κ. φουντάρισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. βυθίζω (πλοίο) ρίχνοντας το πάνω σε ξέρα, βράχο κ.λπ.: *πήρε καινούργια βάρκα και πήγε και τη φούνταρε αμέσως* 2. (α) ρίχνω στη θάλασσα (κάποιον): *τον πήραν στα χέρια και τον φούνταραν στη θάλασσα* (β) ρίχνω (την άγκυρα): *ο καπετάνιος είπε να φουντάρομε τις άγκυρες εδώ* 3. (μτφ.) οδηγώ (κάτι) σε αποτυχία, σε καταστροφή: *αν αναλάβει αυτός, θα τη φουντάρει την επιχείρηση* ♦ (αμετβ.) 4. (για πλοίο) (α) βυθίζομαι, καταποντίζομαι: *το καΐκι φούνταρε στ'ανοιχτά* (β) αγκυροβολώ 5. (μτφ.) αποτυγχάνω εντελώς, κατατρέφομαι: *η επιχείρηση κινδυνεύει να φουντάρει.* — φουντάρισμα (το). [ETYM₁ < ιταλ. fundare < λατ. fundare «στερεώνω, θεμελιώνω» < fundus, -i «πυθμένας, βυθός - θεμέλιο»].

φούντο (το) ο πυθμένας, ο πάτος τής θάλασσας: ΦΡ. **πάω για φούντο** (i) (για πλοίο) καταποντίζομαι, βουλιάζω (ii) (μτφ.) οδηγούμαι σε ολοκληρωτική αποτυχία, καταστροφή: *όλη η προσπάθεια πήγε για φούντο* || *έτσι που δεν διαβάζει, θα πάει πάμ για φούντο στις εξετάσεις* ΣΥΝ. ναυαγίω. [ETYM₁ < όνιμο μεσν. φούντος < λατ. fundus -i «πυθμένας, βυθός - θεμέλιο»].

φουντούκι (το) {φουντουκ-ιού | -ιών} ο καρπός τής φουντουκιάς: πρόκειται για κάρπου που βρίσκεται μέσα σε κύπελλο, είναι πλούσιο σε έλαια και πρωτεΐνες και χρησιμοποιείται ως ξηρός καρπός, καθώς και για την παρασκευή γλυκυσμάτων. — (υποκ.) φουντουκιά (το). [ETYM₁ Αντιδάν., < τουρκ. findik < μτγν. ποτικόν (ενν. *κάρυον*) < αρχ. Πόντος].

φουντουκιά (η) φυλλοβόλο δέντρο ή θάμνος με καρπό καστανού

χρώματος (φουντούκι) και φύλλα ωοειδή και πριονωτά καλλιεργείται κυρ. στη ΝΑ. Ευρώπη σ' πολλές ποικιλίες, 'νά υπάρχουν και αυτοφυής στην Κ. και Β. Ελλάδα ΣΥΝ. (λόγ.) λεπτοκαρυά.

φουντώνω ρ. αμετβ. {φούντω-σα, -μένος} 1. (για δέντρα) αναπτύσσομαι βγάζοντας φύλλα και κλαδιά: *φούντωσε το αγιόκλημα στον κήπο μας* ΑΝΤ. φυλλορροώ 2. αποκτό πιο πυκνή βλάστηση: *φούντωσε ο κήπος με το συχνό πότισμα* 3. (για φωτιά) δυναμώνω: *φούντωσε η πυρκαγιά-* (μτφ.) 4. εκτεινόμενα, αποκτό μεγαλύτερη ένταση: *φούντωσαν οι εξεγέρσεις των αγροτών σε όλη τη χώρα* || *φουντώνει η μάχη* || *φούντωσε ο έρωτας μέσα του* 5. ερεθίζομαι σεξουακικά: *~, όταν τη βλέπω* 6. οργίζομαι, εξάπτομαι: *φουντώνει με το παραμικρό* | για το τίποτα ΣΥΝ. ανάβω 7. αναστατώνομαι, με κυριεύει ταραχή: *όταν είδα ότι η ώρα είχε πάει δύο και δεν είχε γυρίσει, φούντωσα.* — *φούντωμα* (το). [ETYM, όημο μεσν. < φούντα (βλ.λ.)].

φούντωση (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη έξαψη που αισθάνεται κάποιος, η οποία οφείλεται σε μεγάλη συναισθηματική αναστάτωση, δυνατή συγκίνηση ή νευρικότητα και δημιουργία της εντύπωσης ότι αυξάνει απότομα η θερμοκρασία του σώματος: *«μια ~, μια φλόγα έχω μέσα στην καρδιά...»* (λαϊκ. τραγ.).

φουντούτος, -ή, -ό 1. (για δέντρα, φυτά) αυτός που έχει πυκνό, πλούσιο φύλλωμα: *~ βασιλικός* | *τριανταφυλλιά* ΣΥΝ. πυκνούφυλλος, φουντωμένος, δασυφύλλος 2. αυτός που αυξάνει σε όγκο, που φαίνεται σαν φουσκωμένος: *~ μαλλιά* | *συνά* ΣΥΝ. πεταχτός, θυσανώδης 3. αυτός που έχει φούντα (για στολίδι): *~ σαρούχι* | *ματερές.* — *φουντούτά* επίρρ.

φούζια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} δέντρο ή θάμνος που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό για τα ζωηρόχρωμα άνθη του σε διάφορες αποχρώσεις του κόκκινου, του πορφυρού, του μπλε, του μοβ ή λευκού, που έχουν σκληροειδές ως κωδονοειδές σχήμα και κρέμονται σε μακρύ μίσχο, σαν σκουλαρίκια. ΣΧΟΛΙΟ λ. λουλούδι.

[ETYM, < αγγλ. fuchsia, από το όν. του Γερμανού βοτανολόγου Leonard Fuchs (1501-66)].

φούζια επίθ. {άκλ.} 1. αυτός που έχει την έντονη, φουσφορίζουσα μοβ-ροζ απόχρωση των ανθέων ορισμένων ειδών του φυτού φούζια: *~ μπλούζα* | *ύψωμα* | *κραγιόν* 2. *φούζια* (το) η παραπάνω μοβ-ροζ απόχρωση.

φούρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) 1. η πιεστική βιασύνη: *διαβάζει χωρίς ~* || (κ. στον πληθ.) είμαι σε *~ έχω φούριες* (βιάζομαι) || *είχε τη ~ της η γυναίκα, είχε κι αυτόν να της πιάνει την κουβέντα* ΣΥΝ. σπουδή, βία 2. η ορμητική, βιαστική κίνηση: *έκλεισε την πόρτα με ~* || *μήκη στο γραφείο με ~* ΣΥΝ. ορμή. [ETYM, < ιταλ. furia < λατ. furia «μανία» < p. furete «μαίνωμα, λυσώδ»].

φουριόζικος, -η (λαϊκ. -ια), -ο (καθμ.) αυτός που γίνεται με πιεστική βιασύνη: *~ δουλειές* || *~ πριανέλα* ΣΥΝ. βιαστικός. — *φουριόζικα* επίρρ.

φουριόζος, -α, -ο 1. (εκφραστ.) αυτός που ενεργεί με χαρακτηριστική βιασύνη, ορμητικά γρήγορος: *μήκη ~ στο γραφείο και δεν μας πρόσεξε καν* ΣΥΝ. βιαστικός 2. αυτός που έχει μεγάλη πίεση, ένταση και που εκνευρίζεται εύκολα: *πολύ ~ μας ήλθε, συμβαίνει τίποτα;* [ETYM, < ιταλ. furioso < λατ. furiosus «μανιώδης» < furia (βλ. κ. φούρια)].

φούρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. ο διχαλωτός πάσσαλος, το δικράνι 2. η αγχόνη, η κρεμάλα · 3. η οργή, κυρ. *όταν δεν έχει εξωτερικευθεν* ΦΡ. (α) *έχω φούρκα (με κάποιον)* είμαι οργισμένος (εναντίον κάποιου) (β) *με πιάνει φούρκα* θυμώδης, εξοργίζομαι. [ETYM, < μτγν. φούρκα < λατ. furca «δικράνι, δικράνο ξύλο σε σχήμα Λ», αγν. ετύμου].

φουρκαδά (η) 1. το δικράνι (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) η ποσότητα χόρτου ή άχυρου που πιάνει το δικράνι.

φουρκέτα (η) {φουρκετών} 1. η διχαλωτή καρφίτσα, που χρησιμοποιούν οι γυναίκες, για να μαζεύουν, να στερεώνουν τα μαλλιά τους 2. (μτφ.) απότομη, κλειστή στροφή αυτοκινήτουδρομου. [ETYM, < ιταλ. forchetta «πριόνι, διχαλωτή περόνη», υποκ. τού forca «δικράνι, διχάλα» < λατ. furca (βλ. κ. φούρκα)].

φουρκίζω ρ. μετβ. {φουρκισ-α, -τηκα, -μένος} 1. τρυπώ και πιάνω με φούρκα 2. (μτφ.-εκφραστ.) προκαλώ οργή (σε κάποιον), τον εκνευρίζω έντονα: *τον φούρκισε η ζετισποσιά τους* || (κ. μεσοπαθ.) *φουρκίζομαι, όταν κάποιος είναι τόσο αναίδης.* — *φουρκισμα* (το) [μεσν.]. [ETYM, μτγν., αρχική σημ. «απαγωγικό, παλουκόνη», < φούρκα (βλ.λ.)].

φουρναρειό (το) (λαϊκ.) 1. το τμήμα ή κτίσμα αγροικίας στο οποίο υπάρχει φούρνος για το ζύμωμα και το ψήσιμο του ψωμιού 2. αποθήκη αλεύρων και σιτηρών.

φούρναρης (ο) {φουρνάρηδες κ. φουρνάρηδες}, φουρνάρησσα (η) {φουρνάρησσες} (καθμ.) πρόσωπο που ψήνει και πουλάει ψωμιά, ιδιοκτήτης φούρνου ΣΥΝ. αρτοποιός, ψωμάς· ΦΡ. *σαράντα χρόνια φούρναρης* για πρόσωπο που έχει πολυετή πείρα σε κάτι. [ETYM, < μεσν. φούρναρης (με αναβιβασμό τού τόνου) < λατ. furnarius < furnus].

φουρνάρικο (το) (λαϊκ.) ο φούρνος, το μαγαζί στο οποίο παρασκευάζεται και πωλείται ψωμί και άλλα αρτοποιήματα, είδη ζαχαροπλαστικής και τυποποιημένα προϊόντα (γαλακτοκομικά, χυμοί, εμποιασμένα νερά, ποτά κ.λπ.) ΣΥΝ. αρτοποιείο, ψωμάδικο.

φουρνάροφτυρο (το) μακρύ φτυάρι από ξύλο, που χρησιμοποιούν οι φουρνάρηδες, για να βάζουν ταψιά στον φούρνο.

φουρνάλο (το) 1. (α) άνοιγμα σε βράχο, το οποίο γεμίζουν με εκρηκτική ύλη για ανατίναξη (β) μηχανισμός με εκρηκτική ύλη για ανατίναξη 2. (συνεκδ.) η εκρηκτική ύλη: *βάρδα, ~!* (φράση με την οποία

προειδοποιούν τον κόσμο να μην πλησιάζει εκεί όπου πρόκειται να γίνει η έκρηξη)- ΦΡ. (μτφ.) *βάζω φουρνάλο (σε κάποιον) | (κάτι)* υπονομεύω, υποσκάπτω (κάποιον/κάτι). [ETYM, < ιταλ. fornello, υποκ. τού forn «φούρνος» (βλ. λ. φούρνος)].

φουρνάρι (η) (καθμ.) 1. η ποσότητα που χωράει ο φούρνος για ψήσιμο: *μια ~ ψωμί* | *κουλούρια* 2. (μτφ.) σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που συνδέονται με ορισμένη χρονική περίοδο: *η καινούργια - φοιτητών* | *μεταναστών* | *νεοσύλλεκτων* | *αθλητών* ΦΡ. *φουρνιές-φουρνιές* σε ομάδες, η μία ομάδα μετά την άλλη.

φουρνίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {φουρνισ-α, -τηκα, -μένος} τοποθετώ (κάτι) στο φούρνο, για να ψηθεί: *~ ψωμί.* — *φουρνισμα* (το).

φουρνιστός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει ψηθεί στον φούρνο 2. ΝΑΥΤ. *φουρνιστή* (η) κομμάτι από μέταλλο ή ξύλο, που χρησιμοποιείται για τη στερέωση τού σκελετού των πλοίων.

Φούρνοι (οι) νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους μεταξύ της Ικαρίας και τής Σάμου. Φουρνόξυλο (το) μακρύ ξύλο που χρησιμοποιούν οι φουρνάρηδες για τον εσωτερικό καθαρισμό του φούρνου, για τη ρύθμιση τής φωτιάς και για το φούρνησμα.

φούρνος (ο) 1. θολωτή κτιστή κατασκευή, μέσα στην οποία γίνεται το ψήσιμο του ψωμιού ή και άλλων φαγητών ή γλυκών ΦΡ. (α) *φούρνος μην καπνίσει* για περιπτώσεις στις οποίες εκδηλώνεται αδιαφορία (β) *κάποιος φούρνος θα γκρεμίστηκε* (ειρων.) για κάτι αναπάντεχο, απροσδόκητο ή αντίθετο προς τις συνήθειες κάποιου: *Αποφάσισε να πλυθεί!* ~! (γ) *σαν τον φούρνο τού Χάτζα* (i) για κάποιον που αλλάζει πολύ εύκολα γνώμη (ii) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος δέχεται πολλές αλληλοσυγκρουόμενες υποδείξεις, συμβουλές (δ) *(παρομ.) όποιος δεν είδε κάστρο, βλέπει φούρνο και ζυπάζεται* για κάποιον που έχει ήρσει σε απομονωμένη περιοχή και εκπληρώνεται με μικροπράγματα 2. (συνεκδ.) κατάσταση με ειδική εγκατάσταση, όπου γίνεται το ψήσιμο τού ψωμιού ή και άλλων φαγητών, το αρτοποιείο: *πήγε στον ~, για να αγοράσει ψωμί* || *ο ~ είναι σήμερα κλειστός* || *θα πάω το γουβέτσι στον ~* 3. ηλεκτρική οικιακή συσκευή που χρησιμεύει για ψήσιμο: *φτειάχνω στον ~ κοτόπουλο με κατάτες* ΣΥΝ. (ηλεκτρική) κουζίνα· ΦΡ. *φούρνος μικροκυμάτων* βλ. λ. *μικροκύματα* 4. ο κλιβανός ή η κάμνος, όπου γίνονται διάφορες τεχνικές εργασίες, λ.χ. βαφή αυτοκινήτου, πηλοπλαστική κ.ά. 5. ΤΕΧΝΟΛ. η εστία ατμοβλήτρα 6. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) πολύ ζεστός: *το δωμάτιο είναι | έγινε ~ με το καλοριφέρ* 7. (ειδικότ.) το κρεματόριο (βλ.λ.). — (υποκ.) φουρνάκι (το). [ETYM, < μτγν. φούρνος < λατ. furnus].

φουρό (το) {άκλ.} φαρύ γυναικείο μεσοφόρι, που κρατά τη φούστα φουσκομένη. [ETYM, < γαλλ. fourreau, γερμ. αρχής, πβ. φρανκον. *fōdr].

φουρούσι κ. φουρούσι (το) {φουρούσι-ου | -ιών} οριζόντια προεξοχή (από μάκραιο, ξύλο, μπετόν κ.ά.) σε οικοδομή ή άλλη κατασκευή για να υποβαρτάζει βαρύ στοιχείο (π.χ. μπαλκόνι, ράφι κ.ά.): *συνήθ. πρόκειται δοκαριών έξω από την κολώνα που χρησιμοποιείται για τη στήριξη εξώστη ή για διακοσμητικούς λόγους.*

φουρούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (καθμ.) η τρικυμία, η θαλασσοταραχή: *ταξίδεω με ~* || *έχει πολλή ~* ΑΝΤ. γαλήνη, μουνάτσα 2. (μτφ.) η συμφορά, η δυσάρεστη περιπέτεια: *ξαναβρήκε το κουράγιο να παλέψει με τις ~ που τον περίμεναν* || *τον βρήκαν πολλές ~* ΣΥΝ. δυστυχία, ατυχία, δεινά· ΦΡ. (α) *(παρομ.) ο καλός ο καπετάνιος στη φουρούνα φαίνεται* οι ικανότερες κάποιου αποδεικνύονται στις δύσκολες περιστάσεις (β) *μεγάλα καράβια, μεγάλες φουρούνες* οι πλούσιοι και οι ισχυροί έχουν πολλές έγνοιες, βάσανα. [ETYM, μεσν. < φουρούνα < ιταλ. fortuna < λατ. fortuna «τύχη - κακοτυχία»].

φουρτουλιάζω ρ. αμετβ. {φουρτουλιάσ-α, -μένος} (καθμ.) 1. (για θάλασσα) γίνομαι τρικυμιώδης 2. (μτφ.) αναστατώνομαι, ταραζώμαι, θυμώδης 3. (η μτχ. *φουρτουλιάσμένος*, -η, -ο) βλ.λ. — *φουρτουλιάσμα* (το).

φουρτουλιάσμένος, -η, -ο (καθμ.) 1. τρικυμιώδης, θυελλώδης: *~ θάλασσα* | *κύματα*- (μτφ.) 2. πολυτάραχος: *~ χρόνια* | *καιροί* 3. αναστατωμένος, ταραγμένος: *γύρισε στο σπίτι του ~*.

φουστάτο (το) (λαϊκ.) το στράτευμα. [ETYM, < μεσν. *φουστάτων* < μτγν. *φουστάτων* < μτγν. λατ. fossatum < λατ. fossa «όρυγμα, τάφος (προς οχύρωση στρατοπέδου)» < p. fodere «ορύσσω, σκάβω»].

φουσέκι (το) → φισέκι

φούσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η φουσκάλα (βλ.λ.) 2. η μεγάλη φουσάλιδα 3. ελαστική μεμβράνη σε σχήμα σφαιρας που γεμίζει με αέρα ή αέριο ΣΥΝ. μπαλόνι 4. (συνήθ. στον πληθ.) αερολογίες, λόγια χωρίς περιεχόμενο: *μας χόρτασε φούσκες* ΣΥΝ. μπουρδες 5. για κάτι που αρχικά εμφανιζόταν ως σημαντικό και τελικά αποδεικνύεται ασήμαντο: *το θέμα των ξένων επενδύσεων αποδείχθηκε μια ~* || (στο χρηματιστήριο) *πολλοί χαρακτηρίζουν «φουσκες» τις μετοχές των οποίων ανεβαίνει η τιμή, χωρίς να αντιστοιχεί στην πραγματική τους αξία* 6. η ουροδόχος κύστη: *κοντέει να σπάσει η ~ μου* (έχω έντονη ανάγκη για ούρηση) · 7. ΝΑΥΤ. το ιστίο τού πλοίου · 8. (στο τζάκι) ο χώρος πάνω από τον θάλαμο καύσεως. — (υποκ.) *φουσκίτσα* (η). [ETYM, < μτγν. *φούσκα* < αρχ. *φούσκι* | -«α το παχύ έντερο, φούσκα» < *φύσα* «φυσερό, φύσιμα» (βλ. λ. φυσάο) με παραγ. επίθημα *-σκη* | *-κη* (πβ. κ. *μά-σκη, φρι-κη*)]. *φουσκάλα* (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πυώδης φουσάλιδα τού δέρματος, η φλύκταινα: *βγάζω φουσκάλες στα χέρια* | *στα πόδια.* — (υποκ.) *φουσκάλιτσα* (η).

[ETYM, < φούσκα + παραγ. επίθημα *-άλα*, πβ. κ. *πιχ-άλα*]. *φουσκάλιάζω* ρ. αμετβ. {φουσκάλιασ-α, -μένος} γεμίζω φουσκάλες.

— φουσκάλιασμα (το).
φουσκι (το) {φουσκ-ιού | -ιών} **1.** το κοπρόχομα που χρησιμοποιείται ως λίπασμα **2.** τα υπολείμματα κλαδιών και φύλλων μουριάς, καθώς και τα περιττώματα μεταξοσκωλήκων, που χρησιμοποιούνται ως ζωοτροφή. [ETYM < μτγν. *φύσκιον*, υποκ. του αρχ. *φύσκη* (βλ. λ. *φούσκα*)].
φουσκίζω ρ. μετβ. (φουσκισ-α, -μένος) λπαίνω (τη γη) με φουσκι. — φουσκίσμα (το).
φουσκοδεντριά (η) **1.** η εποχή πριν από την άνοιξη, κατά την οποία τα δέντρα είναι έτοιμα να ανθίσουν **2.** (μτφ.) *φουσκοδεντρίες* (οι) οι πρώτοι ερωτικοί πόθοι των νέων.
φουσκοθαλασσιά (η) η κυματοειδής κίνηση τής θάλασσας, που παραμένει αφού κοπάσει ο άνεμος.
φουσκομάγουλος, -η, -ο αυτός που έχει φουσκωμένα μάγουλα.
φουσκονεριά (η) (λαϊκ.) η πλημυρίδα ANT. φουρονεριά.
φούσκος (ο) (οικ.) το δυνατό γαστούκι, ο μπάτσος: *έφαγε έναν ~, που είδε τον ουρανό σφοντύλι!* [ETYM. < φούσκα].
φουσκωμά (το) {φουσκώ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να φουσκώνει κάτι ή το να φουσκώσει κανείς κάτι: τα λάστιχα *θέλουν ~* ANT. ξεφούσκωμα **2.** (ειδικότ.) το να αισθάνεται κανείς το στομάχι του υπερβολικά γεμάτο, πρησμένο ΣΥΝ. βαρυστομαχία.
φουσκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φουσκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** γεμίζω (κάτι) με αέρα, ώστε να μεγαλώσει σε όγκο: - το μπαλόνι | τα λάστιχα του ποδηλάτου || ορισμένα πουλιά *φουσκώνουν τον λαιμό τους, για να προσελέκσουν το θηλυκό* ANT. ξεφουσκώνω· ΦΡ. (μτφ.) *φουσκώνω τα μυαλά (κάποιον)* κάνω (κάποιον) να αποκτήσει μια μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του **2.** (για άνεμο) ωθώ (τα πανιά πλοίου), ώστε να γίνουν κοίλα, να καμπυλώσουν **3.** αναπνέω δύσκολα, λαχανιάζω: *έπρεξε στην ανηφόρα και φούσκωσα* **4.** (για φυτά και δένδρα) ετοιμάζω την άνοιξη για τη νέα βλάστηση: *φούσκωσαν οι κερασιές* (πβ. λ. φουσκοδεντριά) **5.** (για θάλασσα) είμαι σε τρικυμία, φουρτουλιάω: *η θάλασσα φούσκωσε* **6.** (για φαγητό ή ποτό) προκαλώ αίσθημα κορεσμού, πρήξιμο: με *φούσκωσε η μπίρα και δεν μπορώ να φάω* || (συνεκδ.) αυτό το *φαγητό μου φουσκώνει το στομάχι* (μτφ.-εκφραστ.) **7.** κάνω (κάτι) να αυξηθεί: *η συχνή χρήση του θερμσίφωνα φουσκώνει τον λογαριασμό* **8.** (μτφ.) παρουσιάζω (κάτι) σπουδαιότερο, σημαντικότερο από ό,τι πραγματικά είναι: *τους τα είπα λίγο φουσκωμένα, μήπως και συγκινηθούν* ΣΥΝ. μεγαλοποιώ· ΦΡ. *τα φουσκώνω* παρουσιάζω τα πράγματα υπερβολικά, μεγαλοποιημένα **9.** (αργκό) αφήνω (γυναίκα) έγκυο ΣΥΝ. γκαστρώνω ♦ (αμετβ.) **10.** (α) αυξάνω σε όγκο: *το γάλα | ο καφές φουσκώνει, όταν βράζει* (β) είμαι διογκωμένος: *το σακάκι σου φουσκώνει στο σημείο που έχεις το πορτοφόλι* || *φουσκωμένη τάπη* (γεμάτη λεφτά) **11.** αισθάνομαι φουσκωμά στο στομάχι, κορεσμό, βαρυστομαχία: *έφαγα πολύ και φούσκωσα* **12.** (μτφ.) επιairoμαι, καυχώμαι: *~ σαν το παγόνι | σαν τον διάνο*. [ETYM μεσν. < μτγν. *φούσκα* (βλ. λ.)].
φουσκωπή (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το δυσάρεστο αίσθημα (συνήθ. δύσπνοια), κυρ. εξαιτίας στομαχικής διαταραχής.
φουσκοτώτος, -η, -ό **1.** διογκωμένος, αυτός που είναι γεμάτος αέρα: *το σκάφος αμμένιζε με ~ πανιά*· ΦΡ. *φουσκοτώ νομί* το νομί με προζύμι **2.** *φουσκοτό* (το) (ενν. σκάφος) λαστιχένια βάρκα πολυτελείας φουσκωμένη με αέρα **3.** (αργκό) *φουσκοτώτος* (ο) σωματοφύλακας ή φύλακας χώρων με εξαιρετικά ανεπιτήδευτους μιν.
φούστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναικείο ένδυμα που στηρίζεται στη μέση και καλύπτει τα πόδια μέχρις ενός σημείου: *μίνι | μάζι ~* || *σκοτσέζικη ~* (το κίλτ). — (υποκ.) φουστίτσα (η) κ. φουσταίκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδύμασία*. [ETYM < ιταλ. *fusta*, αρχική σημ. «τσόχα, σκληρό ύφασμα», < λατ. *fustis* «σκυτάλη, ξύλινο ρόπαλο», αγγ. *ετύμου*].
φουστάνελα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύπτυχη φούστα, συνήθ. λευκή, που αποτελείσε τμήμα της παραδοσιακής ανδρικής φορεσιάς στην Ελλάδα: *η ~ του τσολιά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδύμασία*. [ETYM Υποκ. του ουσ. *φουστάνι* (βλ. λ.)].
φουστανελοφόρος (ο) ο άνδρας που φορεί φουστάνελα. Επίσης φουστανελάς. [ETYM < *φουστάνελα* + -φόρος < *φορώ*].
φουστάνι (το) {φουστάν-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** γυναικείο ολόσωμο ένδυμα που καλύπτει το σώμα από τους ώμους ως ορισμένο σημείο τον ποδιών: *εμπριμέ/ ανοιξιάτικο | κοντό ~* || (μτφ.) *είναι κολλημένος στο ~ της μάννας του* (είναι μαμμόθρεφτο) ΣΥΝ. φόρεμα **2.** (συνεκδ.) το γυναικείο φύλλο, οι γυναικές (πβ. λ. *ποδόγυρος*). — (υποκ.) φουστανάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδύμασία*. [ETYM μεσν. < ιταλ. *fustagni* (πληθ.) < μεσν. λατ. *fustaneum* «είδος σκληρού υφάσματος, τσόχα», υποκ. του λατ. *fustis* «σκυτάλη, ξύλινο ρόπαλο», αγγ. *ετύμου*].
φούτερ (το) {άκλ.} η κολεγιακή μπλούζα (βλ. λ. *κολεγιακός*). — (υποκ.) φουτεράκι (το). [ETYM < γερμ. *Futter* «φόδρα»].
Φουτζι (το) ηφαιστειακό όρος, το υψηλότερο της Ιαπωνίας. Επίσης **Φουτζιγιάμα** [ETYM < ιαπ. *Fuji* | *Fujiyama* (όπου *yama* «βουνό»), αγγ. *ετύμου*].
φουτμπολ (το) (κ. παλαιότ. *φουτμπόλ*) {άκλ.} το ποδόσφαιρο (βλ. λ.). [ETYM; < αγγλ. *football*].
φουτουρισμός (ο) καλλιτεχνικό και λογοτεχνικό κίνημα που εμφανίστηκε στις αρχές του 20ού αι. κυρ. στην Ιταλία και τη Ρωσία και κήρυττε την εξέγερση κατά του ακαδημαϊσμού και τη ριζική ανανέωση της τέχνης σύμφωνα με το πνεύμα του συγχρόνου της μηχανικού πολιτισμού, τον οποίο και αποθέωσε. — φουτουριστής (ο), φουτουρίστρια (η).

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. *futurisme* < ιταλ. *futurismo* < *futuro* «μέλλον» < λατ. *futurus* «μέλλον». Το κίνημα του φουτουρισμού και η ονομασία του ξεκίνησαν από τον Ιταλό ποιητή και εκδότη F.T. Marinetti, ο οποίος δημοσίευσε σχετικό άρθρο στην παρισινή εφημερίδα *Le Figaro* (1909)].
φουτουριστικός, -η, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον φουτουρισμό **2.** αυτός που σχετίζεται με κινηματογραφικές ταινίες, οι οποίες τοποθετούν τη δράση τους στο μέλλον, κυρ. σε κόσμο έντονα μηχανοποιημένο ή/και παρηκμασμένο: *~ ταινία | τοπίο*. — **φουτουριστ**^ά επίρρ.
φουφού (η) {φουφούδες} το φορητό μαγκάλι από λαμαρίνα ή πηλό: *νηύω ψάρια | κάστανα στη ~*. [ETYM.< τουρκ. *fufu* < ελλην. *φουβού* | *φουγκού* < βεν. *fofo* «εστία, φωτιά» (< λατ. *focus*)].
φουφούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το πίσω και κάτω μέρος τής νησιώτικης βράκας **2.** (συνεκδ.) η βράκα ΣΥΝ. σαλβάρι. — (υποκ.) **φουφουλίτσα** (η). [ETYM Αγγ. *ετύμου*].
φούχτα (η) → *χουφτα*
φουχτώνω ρ. → *χουφτόνω*
Φ.Π.Α. (ο) Φόρος Προστιθέμενης Αξίας.
Φραγγέλλιο (το) {φραγγελλί-ου | -ών} μαστίγιο από πλεγμένα σχοινιά ή λουριά, το καμουτσίκιν γνωστό από το μαστίγιο, με το οποίο έδιωξε ο Χριστός τους εμπόρους από τον ναό. [ETYM < μτγν. *φραγγ(γ)έλλιον* < *φλαγγ(γ)έλλιον* (με προληπτ. ανομοίωση) < λατ. *flagellum* «μαστίγιο», υποκ. του *flagrum*].
<φραγγελλώνω ρ. μετβ. {φραγγέλλω-σα, -θηκα, -μένος} χτυπώ με φραγγέλιο, μαστιγώνω. — **<φραγγέλλωμα** (το) κ. <φραγγέλλωση (η) [μτγν.]. [ETYM < μτγν. *φραγγ(γ)ελλώ* | *φλαγγ(γ)ελλώ* (-όω) < *φραγγ(γ)έλλιον* (βλ. λ.)].
φραγή (η) ΤΕΧΝΟΛ. (στις τηλεπικοινωνίες) σύστημα με το οποίο επιλέγει κανείς να μην είναι δυνατή η πραγματοποίηση όλων ή ορισμένων κλήσεων από συγκεκριμένη τηλεφωνική σύνδεση: *~ εξεργόμενον/ εισερχόμενον/ διεθνών/ υπεραστικών κλήσεων* || *ενεργοποίηση* | *απενεργοποίηση φραγής* | *κωδικός φραγής*. [ETYM Νεολογισμός, < αρχ. *φράσσω* κατά τους αρχ. σχηματισμούς *άλλασσω* - *αλλαγή*, *διατάσσω* - *διαταγή*, ο τεχνολογικός όρος αποτελεί απόδ. του αγγλ. *barring*].
φραγκέω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φράγκεω} (κακόσ.) ♦ **1.** (αμετβ.) γίνω μια ρωμαιοκαθολικός ♦ **2.** (μετβ.) προσηλυτίζω (κάποιον) στον ρωμαιοκαθολικισμό. — **<φράγκεμα** (το).
Φραγκιά (η) (λαϊκ.-παλαιότ.) η Δυτική Ευρώπη.
φραγκικός, -η, -ό [μτγν.] κ. (λαϊκ.) φράγκικος, -η, -ο **1.** ΣΤ. αυτός που σχετίζεται με τους Φράγκους: *~ επιδρομές* (λαϊκ.-συνγν μειωτ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τους κατοίκους τής Δ. Ευρώπης και τον πολιτισμό τους (κατ' αντιδιαστολή προς την ανατολική-βυζαντινή ελληνική παράδοση): *~ έθιμο | φορεσιά* **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία (κατ' αντιδιαστολή προς την ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία) **4.** **φράγκικα** (τα) (α) η ευρωπαϊκή ενδυμασία, κατ' αντιδιαστολή προς την παραδοσιακή ελληνική (β) ο-ποιαδήποτε δυτικοευρωπαϊκή λατινογενής γλώσσα.
φράγκιο (το) {φραγκίου} ΧΗΜ. φυσικό ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο, που βρίσκεται στη φύση μόνο σε ίχνη, χωρίς καμία μέχρι σήμερα πρακτική εφαρμογή (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠίΝ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριο*, -α, -ο.
[ETYM < νεολατ. francium, από τη χώρα προελεύσεως (France) τής Γαλλίας χημικού M. Perey, η οποία απομόνωσε το στοιχείο το 1939].
Φραγκίσκονος (ο) μέλος μοναχικού τάγματος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που ίδρυσε ο Άγιος Φραγκίσκος τής Ασίζης. [ETYM < μεσν. λατ. *Franciscanus* < *Franciscus*].
Φραγκίσκη (η) γυναικείο όνομα.
Φραγκίσκος (ο) **1.** όνομα αγίου τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας με γνωστότερο τον Άγιο Φραγκίσκο τής Ασίζης **2.** όνομα ηγεμόνων τής Δ. Ευρώπης: *~ Ιωσήφ τής Αυστροουγγαρίας* **3.** ανδρικό όνομα. [ETYM < μεσν. λατ. *Franciscus* < μτγν. λατ. *franciscus* «γαλλικός» (βλ. κ. *Φράγκος*)].
φράγκο (το) **1.** νομισματική μονάδα τής Γαλλίας, τής Ελβετίας, του Λουξεμβούργου, του Βελγίου, του Λιχτενστάιν, του Μονακό και των πρώην γαλλικών και βελγικών αποικιών **2.** τα χρήματα: *έχεις φράγκα να κάνουμε μια επιχείρηση; | | μας σώθηκαν τα ~* ΦΡ. (α) *δεν δίνω φράγκο* (μτφ.) αδιαφορώ τελείως: *~ για το τι θα πει ο κόσμος* ΣΥΝ. *δεν δίνω δεκάρα* (β) *δεν αξίζει φράγκο* (μτφ.) (για πρός. ή πράγματα) είναι ευτελούς αξίας, ασήμαντος): *~ η πένα σου* || *μην τον εμπιστεύεσαι γ' αυτή τη δουλειά* (δεν αξίζει τίποτε) (γ) *δεν έχω φράγκο* είμαι άπνευρος, δεν έχω ούτε δραχμή **3.** (ειδικότ.) η δραχμή: *πήρα δύο κιλά μήλα με πεντακόσια φράγκα*. [ETYM < ιταλ. *franco* < γαλλ. *franc* (βλ. λ. *Φράγκος*), από τη μεσν. λατ. επιγραφή (σε νομίσματα) *Francorum rex* «Βασιλιάς των Φράγκων»].
φράγκο- κ. φραγκό- α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τους Φράγκους, με τη Δ. Ευρώπη γενικότερ. ή με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία: *φραγκο-ζιζόνια, φραγκο-ράφτης, φραγκο-κάστελο* **2.** (για ονόματα δέντρων, καρπών και ζώων) ότι κάτι εμφανίστηκε πρώτα σε ξένη χώρα: *φραγκο-σκιά, φραγκο-στάφολο, φραγκό-κοτα* **3.** ότι κάτι σχετίζεται με το φράγκο (τη δραχμή): *φραγκο-δίφραγκο, φραγκο-φονιάς*. [ETYM Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μεσν. *Φράγκος* (βλ. λ.) και από το νεότ. *φράγκο*].
φραγκοδίφραγκα (τα) **1.** κέρματα μικρής αξίας: *μάζευε ένα σωρό ~ από τη ζητιανιά* **2.** (κατ' επέκτ.) ευτελές χρηματικό ποσό: *δεν ασχο-*

λούμαστε με - *εδό πρόκειται για δουλειά δεκάδων εκατομμυρίων φραγκοκάστελο (το) φράγκικο κάστρο.*

φραγκοκκλησιά κ. **φραγκόκκλησα** (η) (λαϊκ.) ο ναός Ρωμαιοκαθολικών. φραγκόκοτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παμφάγο πτηνό με ογκώδες, κυρτομένο σώμα, στρωγυλιμένες φτερούγες, σταχτί φτέρωμα, λεπτό λαϊμό και δυνατά πόδια.

Φραγκοκρατία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. η περίοδος κατά την οποία ελληνικές περιοχές βρίσκονταν υπό την κατοχή Δυτικοευρωπαϊών ηγεμόνων (Φράγκων) (από τον 13ο ως τον 16ο αι.). — **φραγκοκρατούμαι** ρ. [1858] {-είσαι...}. [ETYM < Φράγκος + -κρατία < κρατός].

φραγκολεβαντινός, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Φραγκολεβαντινούς **2.** **φραγκολεβαντίνα** (τα) η γραφή ελληνικών λέξεων με λατινικούς χαρακτήρες ΣΥΝ. φραγκοχωτικά.

Φραγκολεβαντινός (ο) **1.** ο κάτοικος χώρας της Α. Μεσογείου με δυτικοευρωπαϊκή καταγωγή **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο κάτοικος χώρας της Α. Μεσογείου με αλλοτριωμένη εθνική συνείδηση λόγω έντονων δυτικοευρωπαϊκών επιδράσεων. [ETYM < Φράγκος + λεβαντινός «ανατολίτης» (βλ. λ.)].

φραγκοπαναγία (η) (ειρων.) γυναίκα με προσποιητή σεμνότητα ΣΥΝ. σιγανοπαπαδιά, χαμηλοβλεπούσα.

φραγκοπαππας (ο) {φραγκοπαπαδάδες} (λαϊκ.-συχνά μειωτ.) ο ρωμαιοκαθολικός ιερέας.

φραγκοραφτάδικο (το) (λαϊκ.-παλαιότ.) το κατάστημα ή το εργαστήριο ευρωπαϊκών ενδυμάτων (κατ' αντιδιαστολή προς την παραδοσιακή ελληνική κατά τόπους ενδυμασία).

φραγκοράφτης (ο) {φραγκοραφτάδες} (λαϊκ.-παλαιότ.) ο ράφτης ανδρικών ευρωπαϊκών ενδυμάτων.

Φράγκος (ο), **Φράγκισσα** (η) **1.** ΙΣΤ. Ο κάτοικος της Δ. Ευρώπης, κυρ. κατά τους βυζαντινούς χρόνους **2.** ΦΡΗΣΚ. Ο ρωμαιοκαθολικός. [ETYM μεσν. < λατ. Francus (κυρ. πληθ. Franci, γερμ. φίλο που εγκαταστάθηκε τον 3ο αι. μ.Χ. στη ρωμαϊκή Γαλατία) < αρχ. γερμ. Frank, που πινθ. συνδ. με αρχ. γερμ. franca «γενναίος», αρχ. σκανδ. frakka «ακόντιο». Σύμφωνα με νεότερες θεωρίες, το εθνονύμιο Frank συνδ. με το γερμ. r. wîngen «αυστρέφω, στρίβω», με την έννοια ότι ο λαός αυτός ξεριζώθηκε από την αρχική του πατρίδα].

φραγκοσταφυλιά (η) οπωροφόρος θάμνος με παλαμοειδή φύλλα, που φύεται σε εύκρατες περιοχές και του οποίου ο εδώδιμος καρπός χρησιμοποιείται στη μαγειρική, τη ζαχαροπλαστική και την ποτοποιία.

φραγκοστάφυλο (το) ο καρπός της φραγκοσταφυλιάς. φραγκοσκιά (η) ογκώδης δενδρόμορφος κάκτος, που αποτελείται από μεγάλα πεπλατυσμένα, σε σχήμα ρακέτας, ακαθωτά πράσινα φύλλα.

φραγκόσκυο (το) ο εδώδιμος καρπός της φραγκοσκιάς, που έχει κίτρινο ή πορτοκαλί έντονο χρώμα και έντονο περιβλήμα με λεπτά ακάθια.

Φραγκοσυριανός (ο), **Φραγκοσυριανή** (η) ο ελληνικής καταγωγής κάτοικος της Σύρου, που είναι ρωμαιοκαθολικός το θρήσκευμα. — φραγκοσυριανός, -η, -ό.

φραγκοφωνιάς (ο) {φραγκοφωνιάδες} (οικ.) (μειωτ.-σκοπτ.) αυτός που προσπαθεί να αποφύγει οποιαδήποτε δαπάνη, σπατάλη χρημάτων ΣΥΝ. ταίγιοινης, σπαγοραμμένος, εξηναβελόνης ΑΝΤ. ανοιχτοχέρης, σπάταλος, χουβαρντάς.

φραγκόφτυφο (το) (λαϊκ.) παλέτα με λαβή από κάτω, πάνω στην οποία τοποθετείται ο σοβάς για το σοβάντισμα.

φραγκοχωτικά (τα) Ελληνικά γραμμένα με λατινικούς χαρακτήρες ΣΥΝ. φραγκολεβαντίνα.

Φραγκοφούρτη (η) → Φραγκοφούρτη **φράγμα** (το) {φράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τεχνητό εμπόδιο που κατασκευάζεται κατά πλάτος ποταμού ή στομίου εκβολής, για να συγκρατεί το νερό: το ~ του *Μαραθώνα* | του *Ασσανά* **2.** (μτφ.) οριακό σημείο, όριο πάνω ή κάτω από το οποίο είναι δύσκολο να φθάσει κανείς: ο *Γενικός Δείκτης Τιμών του Χρηματιστηρίου Αθηνών ξεπέρασε το - των 5.000 μονάδων* || ο *αθλητής αυτός ξεπέρασε το ~ των δεκά δευτερολέπτων σε αγώνα ταχύτητας στα 100 μ.* **3.** ΦΥΣ. **φράγμα του ήχου** η ταχύτητα με την οποία διαδίδεται ο ήχος (συνήθ. στον αέρα) ΦΡ. **σπάω το φράγμα του ήχου** (για αεροσκάφος) φθάνω σε ταχύτητα μεγαλύτερη από αυτή του ήχου **4.** (μτφ.) εμπόδιο: ο *αναλφαβητισμός υψώνει ένα ανυπέρβλητο ~ στην προσπάθεια κοινωνικής ένταξης του νέου* || η *ορσειρά αυτή αποτελεί ένα φυσικό ~ μεταξύ των δύο χωρών*. [ETYM αρχ. < φράσσω (βλ. λ. φράζω)].

φραγκογενής -ής, -ές ΓΛΩΣΣ. κυρ. στη ΦΡ. **φραγκογενή σύμφωνο** τα κλειστά σύμφωνο (βλ. λ. **κλειστός**).

φραγκιός (ο) **1.** το εμπόδιο: *μόρφωση χωρίς οικονομικούς* | *κοινωνικούς* ~ || *θέτω φραγκιούς στην κερδοσκοπία* | *στην παραπληροφόρηση* || *δεν γνωρίζει φραγκιούς σε τίποτε* || *άτομο χωρίς ηθικούς* - **2.** ΣΤΡΑΤ. μάζα πυρός για ανύσχεση του εχθρού: *βολή φραγκιού*. [ETYM αρχ. < φράσσω (βλ. λ. φράζω)].

φράζω κ. (λόγ.) **φράσσω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έφραξα, φρά-χηκα, -γίμενος} ♦ (μετβ.) **1.** περικλείω με φράχτη: ~ *περιβόλι* | *χωράφι* **2.** αποκλείω, εμποδίζω: ~ *τον δρόμο* | *την είσοδο σε κάποιον* || ~ *το στόμα κάποιου* (τον εμποδίζω να μιλήσει, βάζοντας π.χ. το χέρι μου στο στόμα του) || *το νέο μείγμα δεν φράζει τους πόρους του δέρματος* ♦ **3.** (αμετβ.) *βουλλώνω: έφραξε ο σωλήνας/ ο νεροχύτες και δεν φεύγουν τα νερά.* — φράζιμο (το).

[ETYM μεσν., από τον αόρ. *έφραξα* του αρχ. *φράσσω* κατά το σχήμα *έσταξα - στάζω, έκραξα - κράζω* κ.τ.ό. Το αρχ. *φράσσω* | -τω <

*φράκ-} (που εμφανίζεται ως *φραγ- προ του ερρίνου -μ-, λ.χ. *φράγμα, φραγ-μός*) < θ. *bhrk-, συνεσταλμ. βαθμ. Ι.Ε. ρίζας, η οποία δεν έχει προσδιοριστεί. Η λ. είναι αβεβ. ετύμου, καθώς καμία σύνδεση δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί, το δε λατ. *farcire* «σιτεύω, γεμίζω» απέχει σηματολογικώς].

φρακάρω ρ. αμετβ. {φράκακα κ. φρακάρισα, -τηκα, -μένος} παύω να κινούμαι, ακινητοποιούμαι λόγω εμποδίου: *φράκαρε η πόρτα* || *έχουν φρακάρει τα αυτοκίνητα στον δρόμο λόγω της πορείας στο κέντρο της πόλης*. — φρακάρισμα (το).

[ETYM < βεν. fragar «πιέζω», πθ. < λατ. frangere «συνθλίβω, συντρίβω»].

φράκο (το) επίσημο εξωτερικό ανδρικό ένδυμα σκούρου χρώματος με ψαλιδωτό χσίσιμο στο πίσω μέρος που είναι μακρύτερο από το πρόσθιο.

[ETYM < γαλλ. frac < αγγλ. frock «βραδινό ένδυμα» < αρχ. γαλλ. froc, γερμ. αρχής, πθ. αρχ. γερμ. hroc «ένδυμα»].

φράκτης (η) ΝΑΥΤ. το επίπεδο διαχωριστικό τοίχωμα που χωρίζει υδατοστεγνά καθένα από τα κύρια διαμερίσματα της δομής ενός πλοίου.

[ETYM. Ουσιαστικοπ. θηλ. του γιν. επιθ. *φρακτός* < αρχ. *φράσσω* (< *φράκ-/ω), βλ. λ. *φράζω*].

φρακτής (ο) → φράχτης **φραμασονία** κ. **φαρμασονία** (η) η μασονία (βλ. λ.).

φραμασόνος κ. **φαρμασόνος** (ο) ο μασόνος (βλ. λ.). [ETYM Μεταφορά του ιταλ. frammassone < γαλλ. franc-maçon «ελευθεροτέκτων», απόδ. του αγγλ. free-mason < free «ελεύθερος» + mason «μασόνος, τέκτων» (βλ. λ. *μασόνος*)].

φραμπαλάς κ. **φαρμπαλάς** (ο) {φραμπαλάδες} **1.** λωρίδα υφάσματος με πιέτες ή σούρα, που ράβεται σαν διακοσμητικό τελειώμα σε φορέματα, κουρτίνες κ.λπ. **2.** (παλαιότ.) η εύθυμη φασαρία από ανθρωπούς που διασκεδάζουν, που αστεϊούνται **3.** (μτφ.) (α) ευστόμη γυναίκα (β) γενικά η γυναίκα: *του αρέσει ο ~ (οι γυναίκες, είναι γυναϊκάς)*.

[ETYM < *φαρμπαλάς* (με αντιμετάθεση) < *φαίμπαλάς* (με ανομοίωση) < γαλλ. falbala < farbella (διαλεκτ. της Λυών), αβεβ. ετύμου, ίσως < ιταλ. faldella, υποκ. του falda «κομμάτι υφάσματος, λουρίδα» (< γοτθ. falda «πτυχή, δίπλα»)].

φραμπουάζ (το) {άκλ.} το κόκκινο βατόμυρο, καρπός της βατομουριάς, γνωστής ως σμεουριάς, που φύεται σε ορεινές ιδιόες περιοχές· χρησιμοποιείται στην παρασκευή γλυκισμάτων ΣΥΝ. σμέουρο.

[ETYM < γαλλ. framboise < παλαιότ. γαλλ. frambase < φρανκον. brambasia «μούρο» η τροπή του αρκτικού br- σε fr- από επιδρ. της λ. fraise «φράουλα»].

Φρανκφούρτη κ. **Φραγκφούρτη** (η) πόλη της Γερμανίας στις όχθες του ποταμού Μάιν.

[ETYM < γερμ. Frankfurt, αρχική σημ. «οχυρό των Φράγκων», αφού οι Φράγκοι είχαν ιδρύσει τον 1ο αι. μ.Χ. ένα οχυρό δίπλα στον ποταμό Μάιν, όπου βρίσκεται σήμερα η πόλη].

φραντζόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** τούφα μαλλιών που πέφτει στο μέτωπο ΣΥΝ. αφέλεια **2.** τανία με κρόσσια ΣΥΝ. (λόγ.) τανιάπλεγμα.

[ETYM < ιταλ. frangia < γαλλ. frange < δημώδ. λατ. *frimbria < μγν. λατ. fimbria (με μετάθεση του -r-) < λατ. πληθ. fimbriae «κρόσσια», αγν. ετύμου, πθ. δάνειο].

φραντζόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψομί σε στενόμακρο σχήμα (πθ. λ. *καρβέλι*). — (υποκ.) φραντζολάκι (το) κ. φραντζολίτσα (η). [ETYM < τουρκ. francala, αρχική σημ. «γαλλικό (ψομί)»].

φραντσίζινγκ (το) {άκλ.} η δικαιόχρηση (βλ. λ.). [ETYM < αγγλ. franchising < p. franchise < παλ. γαλλ. franchir «ελευθερώνω - επιτρέπω» < franc «ελεύθερος - Φράγκος» (επειδή αρχικώς προσδιόριζε τους Φράγκους που απαλλάσσονταν από φορολογία)].

Φραντζέζος (ο), **Φραντζέξα** (η) (λαϊκ.) ο Γάλλος. — **φραντζέζι-κος**, -η, -ο, **Φραντζέζικα** (τα).

[ETYM < ιταλ. Francese < προβηγκ. franses < μγν. λατ. Franciscus (βλ. λ. Γαλλία)].

φράζια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κομμουνιστική ομάδα που δρα έξω από θεσμικούς οργανισμούς (κόμματα) **2.** μέλη κόμματος που συγκροτούν ξεχωριστή ομάδα, η οποία διαφοροποιείται ή αντιτίθεται στη γραμμή του κόμματος **3.** (μτφ.-ειρων.) ομάδα προσώπων που ενεργεί κρυφά, συνομοτικά: *σύζυγος, νύφη και πεθερά έχουν κάνει ~ και δρουν εναντίον του πεθερού!*

[ETYM < ρωσ. fraktsija < γαλλ. fraction «διάσπαση» < μγν. λατ. fractio, -ōnis < λατ. frangere «θραύω, συντρίβω» (μτχ. fractus)].

φράξιμο (το) → φράζω **φράξιμος**, -η, -ο κατασκευασμένος από ξύλο φράξου. [ETYM < λατ. fraxinus «το δέντρο μελίω», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με Ι.Ε. λ. για τη σημόδα, λ.χ. σανσκρ. bhujrah, ρωσ. berëza, αρχ. γερμ. birihha].

φραξιονισμός (ο) η πολιτική πρακτική του σχηματισμού φράξιους (βλ. λ.). [ETYM Μεταφορά του γαλλ. fractionnisme (βλ. κ. *φράζια*)].

φραξιονιστής (ο) **1.** μέλος φράξιας (βλ. λ.) **2.** πρόσωπο που εφαρμόζει φραξιονιστική πρακτική.

[ETYM Μεταφορά του γαλλ. fractionniste < p. fractionner < fraction «διάσπαση» (βλ. κ. *φράζια*)].

φραξιονιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον φραξιονισμό ή τον φραξιονισμό: ~ *πρακτική* (βλ. λ. *φράζια*).

φράζο (το) φυλλοβόλο δέντρο που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό και παρέχει πολύτιμη ξυλεία ΣΥΝ. μελία. Επίσης φράζος (ο). [ETYM < λατ. fraxinus (βλ. λ. *φράζινος*)], επειδή θεωρήθηκε επιθ.].

φράουλα (η) (δύσchr. φραουλών) **1.** μικρό, εύγευστο και αρωματικό φρούτο με κόκκινο χρώμα και μικρούς μαύρους σπόρους στην εξω-

τερική του επιφάνεια: *παγωτό* ~ (παγωτό με άρωμα φράουλας) || ~ *γλυκό* (γλυκό του κουταλιού) || *μαρμελάδα* ~ · 2. ποικιλία αρωματικού σταφυλιού με μεγάλες, στρογγυλές ρώγες. — (υποκ.) φραουλίτσα (η).

[ETYM. < μεσν. *φράουλα* (με σύγηση του ενδοφρονητικού -γ-) < ιταλ. *fragola* < δημόδ. λατ. **fragula*, υποκ. του λατ. *fraga*, -δ(υμ) (πληθ.), που έχει κοινή προέλευση με το αρχ. *ρῶξ* | *ράξ* (βλ. λ. *ρώγα*)].

φραουλιά (η) πολυετές ποώδες φυτό με τριχοτά σύνθετα φύλλα, τής οποίας καρπός είναι η φράουλα.

φράπα (η) 1. δέντρο εσπεριδοειδές, παρόμοιο με τη λεμονιά, ο καρπός του οποίου (στρογγυλός, χρώματος κίτρινου) γίνεται γλυκό του κουταλιού 2. ο καρπός αυτού του δέντρου: ΦΡ. ΓΟ *πρόσωπο του* | *το μάγουλο του είναι σαν φράπα* το πρόσωπο | το μάγουλο του είναι παχύ, λείο, χωρίς ρυτίδες. [ETYM. < ιταλ. *frappa* (< παλ. γαλλ. *frape*, αντ. ετύμου)].

φραπέ επίθ. {ακλ.} (ρόφημα από στιγμιαίο καφέ) που παρασκευάζεται με ανακίνηση σε σέικερ, κρύο και με αφρό. [ETYH < γαλλ. *frappé*, μτχ. του p. *frapper* «τυπώ», ονομαστ. λ.].

φραπέ (ο) {φραπέδες} (λαϊκ.-προφορ.) ο καφές φραπέ. Επίσης **φραπέ** (το). — (υποκ.) φραπεδάκι (το), (εμφατ.) **φραπεδιά** (η).

φρασεολογία (η) [1782] {φρασεολογιών} οι φράσεις που επιλέγει κανείς για να εκφραστεί, ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται κανείς: η ~ που χρησιμοποιεί δεν ταιριάζει σε δημόσιο πρόσωπο | *υβριστική* | *προβληματική* | *άσχημη* ~. — **φρασεολογικός**, -ή, -ό [1834].

ΣΧΟΛΙΟ λ. *είδησεογραφία*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *phraseologie*].

φρασεολογία ή **φρασιολογία**: Ορθότερο θα ήταν το **φρασιολογία**, αφού τα σύνθετα από ουσιαστικά σε -ση (-σις) σχηματίζονται από το θέμα της ονομαστικής *φράσι-*(ς) και όχι της γενικής *φράσι-*(ως) (πβ. **φυσιολογία**, **κινησιολογία**, **γλωσσολογία** κ.τ.ό.). Η λ. αποκλίσει και σημασιολογικά, αφού ούτε λόγος η επιστήμη περί φράσεων εί να (όπως τα *αισχρολογία*, *γενεαλογία*, *θεολογία*, *αστρολογία* κ.λπ.) ούτε συλλογή φράσεων {*στρατολογία*, *φορολογία* κ.τ.ό.}, αλλά περιληπτικό όνομα, το οποίο δηλώνει τις φράσεις που χρησιμοποιαεί κανείς όταν εκφράζεται.

φράση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. το σύνολο λέξεων που αποτελεί μία συντακτική ενότητα, τμήμα προτάσεως (π.χ. «ο καλός άνθρωπος» ή «μέσα στο σπίτι μου» ή «χτυπά την πόρτα»): το «εδώ και τώρα» είναι μία ~ που χρησιμοποιούσε συχνά ο Α. Παπανδρέου στις προεκλογικές του ομιλίες το 1981 | ονοματική | ρηματική | προθετική | εμπρόθετη | επιρρηματική - 2. ΓΛΩΣΣ. Ο σταθερός συνδυασμός λέξεων, συνήθ. με χαρακτηριστή ιδιαιτιότητα, το περιεχόμενο του οποίου είναι διαφορετικό από αυτό που θα προέκυπτε κανονικά από τον συνδυασμό των σημασιών των λέξεων αυτών (π.χ. «φαύλος κύκλος», «λευκός θάνατος», «σπία πλάκα» κ.λπ.) 3. (καταγρ.) στιδητικό λέει κάποιος, πρόταση ή ακόμη και μία μόνο λέξη: θα πο μόνο μία - *ακόμη* | δεν πρόλαβε να τελειώσει την ~ του | από όλες τις ~ που είπε μου έμεινε μία στο μυαλό 4. ΜΟΥΣ. ολοκληρωμένο τμήμα μουσικού λόγου, σύνολο από νότες που αποτελούν μία μουσική ενότητα. — (υποκ.) φραουλίτσα (η).

[ETYM. < αρχ. *φράσις*, αρχική σημ. «ομιλία», < *φράζω* «δείχνο, δηλώνω, εκφράζω» < **φράδ-*ω, αβεβ. ετύμου, πθ. < **φρα-δ-*, συνεσταλμ. βαθμ. (με όδοντ. παρέκταση) του θ. που απαντά στο αρχ. *φρήν*, -ενός (βλ. λ.). Ήδη αρχ. οι σημ. «τρόπος εκφράσεως - μικρό κείμενο».]

φράσσω ρ. → **φράζω**

φραστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον λόγο, την ομιλία: ~ *ολίσθημα* | *σφάλμα* | *πυροτέχνημα* | *επίθεση* | *επεισόδιο* | *διαπίπωση* ΣΥΝ. λεκτικός 2. ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τη φράση: ~ *δομή* (β) **φραστική λέξη** (ή *λεξική φράση*) παγιωμένη έκφραση (περίφραση), που στη χρήση λειτουργεί σαν μία λέξη μπορεί να είναι φραστικό όνομα (*φρακοί επαφής*, *λέξη-κλειδί*), φραστικό ρήμα (*κάνω ερώτηση* = *ερωτώ*) ή *αρκτικόλεξο* (Ο.Τ.Ε.) (γ) **φραστικό σύνθετο** βλ. λ. σύνθετος (δ) φραστική *δομή* τα άμεσα και έμμεσα συστατικά που συνθέτουν τη δομή μιας πρότασης π.χ. στην πρόταση «ο μεγαλύτερος αδελφός έφυγε για την Ιταλία» άμεσα συστατικά είναι οι ονομαστική φράση (ΟΦ) «ο μεγαλύτερος αδελφός», που λειτουργεί ως υποκείμενο, και η ρηματική φράση (ΡΦ) «έφυγε για την Ιταλία», που λειτουργεί ως κατηγορημα: έμμεσα συστατικά της ονομαστικής φράσης είναι το άρθρο «ο» και το επίθετο | επιθετικός προσδιορισμός «μεγαλύτερος» κ.ο.κ. η διάρθρωση της φραστικής δομής συχνά απεικονίζεται σχηματικά με το διάγραμμα του δέντρου (βλ. λ.). — φραστικ-ά | -ως επίρρ.

φράχτης κ. (λόγ.) φράχτης (ο) {φραχτών} μόνιμη ή πρόχειρη κατασκευή, που περικλείει ανοιχτό χώρο (αυλή, σπίτι, οικοπέδο, κτήμα): *ξύλινος* | *αγκαθωτός* ~ ΣΥΝ. περίφραξη. [ETYM < μτν. *φράχτης* < αρχ. *φράσσω* (βλ. λ. *φράζω*)].

φρέαρ (το) {φρέ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (αρχαιοπρ.) το πηγάδι 2. κάθε τεχνητό όρυγμα που οδηγεί σε κοιτάσμα μετάλλου ή ορυκτού: ΦΡ. **αρτεσιανό φρέαρ** βλ. λ. *αρτεσιανός*.

[ETYM. αρχ. < **φρήP-αρ* (με αντιμεταχώρηση) < **bhrew-*γ, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -w-) του I.E. **bher-* «βράζω, κολλάω, αναβλύζω», πβ. αρμ. *aibiri* «πηγή», γοθθ. *brunna* «φρέαρ», αρχ. γερμ. *brunno* (> γερμ. *Brünnen*), ρωσ. *brujá* «φρέμα», λατ. *fervere* «βράζω» (> ισπ. *hervir*) κ.ά. Είναι αξιοσημείωτο ότι μόνον η Ελληνική εμφανίζει τη σημασιολ. μεταβολή «νερό που αναβλύζει» → «πηγάδι»].

φρεατίδα (η) 1. χάσμα γης που εκποινώνει με υπόγειο υδροφόρο στρώμα 2. ΝΑΥΤ. καθεμά από τις θυρίδες υδροφόρου πλοίου, από τις οποίες μπαινουν οι ναύτες, για να καθαρίσουν το κύτος.

[ETYM. < μτν. *φρεατίς*, -ίδος < αρχ. *φρέαρ*, -ατός (βλ. λ.). φρεάτιο (το) {φρεατί-ου | -ων} 1. τεχνητή κάθετη διόδος, που οδηγεί σε υπονόμους ή σε δίκτυο ύδρευσης ή υπόγειων ηλεκτρικών καλωδίων 2. ο χώρος μέσα στον οποίο κινείται ανέγκυστηρας. [ETYM < μτν. *φρεάτιον*, υποκ. του αρχ. *φρέαρ*, -ατός (βλ. λ.).]

φρεατορύχος (ο) (λόγ.) ο εργάτης που σκάβει φρεάτα. [ETYM μεσν. < αρχ. *φρέαρ*, -ατός + *-ρύχος* (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ορύσσω*].

φρεγάτα κ. **φρεγάδα** (η) {φρεγατών} 1. (παλαιότ.) τρικάρταρο ιστιοφόρο πολεμικό πλοίο 2. (μτπ.-εύσημο) εύσωμη γυναίκα ΣΥΝ. νταρνάνα 3. (σήμερα) μέσου μεγέθους ταχύ πολεμικό πλοίο, κατάλληλο για συνοδεία άλλων πλοίων και για επιθετικές αποστολές. [ETYM < βεν. *fregada* | ιταλ. *fregata* < σικελ. *fragata*, αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ. **virgata* (nāvis) «ιστιοφόρο (πλοίο)» < *virga* «ράβδος, βέργα» (βλ. κ. *βέργα*). Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή στο μεσν. *αφρακτη* (ναός) «απροστάτευτο (πλοίο)», άπονη λιγότερο πιθαν. φωνητικός και σημασιολογικός].

φρέζα (η) {φρέζων} ΤΕΧΝΟΛ. 1. εργαλειομηχανή που χρησιμοποιείται για την κατεργασία ξύλου ή μετάλλου 2. το εκγλύφανο (βλ. λ.) 3. το οδοντιατρικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για την απόξεση των οδοντικών ιστών, οι οποίοι έχουν προσβληθεί από τερηδόνα 4. άροτρο που διακρίνεται από τα αντίστοιχα των άλλων ειδών από τη σειρά λεπίδων που διαθέτει, οι οποίες στηρίζονται σε περιστρεφόμενο κύλινδρο και με τις οποίες γίνεται το όργωμα 5. η φρέζια. — (υποκ.) φρεζάκι (το) (σημ. 4), φρεζαδόρος (ο). [ETYM. < ιταλ. *fresa* < γαλλ. *fraise* < p. *fraisier* «τροπιά, πτυχώνω», ίσως < φρανκον. **frisi* «χειλός, άκρη - γύρος (υφάσματος), κράσπεδο»], φρεζάτος, -ή, -ό 1. αυτός που είναι δουλεμένος σε φρέζα 2. (για κεφαλή βίδας) αυτός που έχει σχήμα κόλουρου κώνου, ώστε να βυθίζεται στο ξύλο και να μπορεί να καλυφθεί για διακοσμητικούς λόγους. Επίσης φρεζαριστός, -ή, -ό. — φρεζαριστά επίρρ. [ETYM < φρέζα + παραγ. επίθημα -ατός].

φρέζια κ. **φρέζα** (η) {φρεζιών} καλλωπιστικό φυτό της οικογένειας των υφιδίων με πολλές ποικιλίες, που ευδοκίμει σε θερμά κλίματα τα άνθη του είναι σαλπινοειδή κίτρινα, κόκκινα ή λευκά, ενωμένα ανά πέντε ως δέκα και εύσμα. [ETYM < νεολατ. *freesia*, από το όν. του Σουηδού βοτανολόγου E. Fries (1794-1878)].

Φρειδερίκη (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φρίντα**.

Φρειδερίκος (ο) όνομα ηγεμόνης της Δ. Ευρώπης. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. *Frédéric* < γερμ. *Friedrich* < αρχ. γερμ. *fred* «ειρήνη» + *pie* «σχικός»].

φρένα (τα) → **φρένο**

φρεναδόρος (ο) σιδηροδρομικός υπάλληλος, ο τροχοπεδητής (βλ. λ.). [ETYM. < φρένο + παραγ. επίθημα -δόρος (βλ. λ.), πβ. κ. *τζογα-δόρος*, *τορνα-δόρος*].

φρεναπάτη (η) [1879] {χωρ. π.πθ.} (λόγ.-σπάν.) η ψευδαίσθηση, η πλάνη. [ETYM < *φρηνη* > -ενός (βλ. λ.) + *απάτη*, απόδ. του γαλλ. *illusion*].

φρεναπό ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φρεναρ-α κ. -ισα} ♦ (μετβ.) 1. ακινητοποιώ πατώντας φρένο (βλ. λ.): ~ *το αυτοκίνητο* | *λεωφορείο* | *μηχανάκι* ΣΥΝ. τροχοπέδη 2. (μτπ.) σταματώ, επιβραδύνω ή εμποδίζω (κάποιον/κάτι): ~ *τις σχετικές διαδικασίες* | *στις σπατάλες τον φρεναρέ* η *γυναίκα του* ♦ 3. (αμετβ.) (για οδηγό) σταματώ την κίνηση οχήματος: *ευτυχώς πρόλαβα να φρεναρώ, αλλιώς θα θρηνοούσαμε θύματα*. — **φρεναρίσμα** (το). [ETYM < ιταλ. *frenare* < *freno* (βλ. λ. φρένο)].

φρένες (οι) → **φρήν**

φρένησις, -ης, -ες {φρενήρ-ους | -εις (οιδ. -η)} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται τελείως εκτός ελέγχου, που τον έχει καταλάβει φρενιτιά, ο ξέφρενος: - *ανταγωνισμός* | ~ *πορεία ενός αυτοκινήτου* || ο ~ *ρυθμός της σύγχρονης ζωής*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. Το αρχ. *φρενήρης* (< φρήν, -ενός, βλ. λ., + παραγ. επίθημα **ήρης*, πβ. κ. *ποδήρης*) είχε την ακριβή αντίθετη σημ. «φρόνιμος, λογικός». Η λ. επαναχρησιμοποιήθηκε με τη σημερινή σημ. από το 1761 ίσως κατ'επίρρ. του μεσν. *φρενάτωρ* και του αρχ. *φρενίτης*].

φρενιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φρενιάσ-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) (σπάν.) κάνω (κάποιον) έξω φρενών ΣΥΝ. εξοργίζω, δαμονίζω ♦ 2. (αμετβ.) εξοργίζομαι, χάνω τον αυτοέλεγχό μου: *φρενιάσε από το κακό του, όταν άκουσε πως η φιλανάδα του θα τον εγκαταλείψει*. — **φρενιάσμα** (το). [ETYM μεσν. < *φρηνη*, -ενός (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ιάζω, πβ. κ. *λογυιάζω*].

φρενικός, -ή, -ό [1836] σχετικός με τις φρένες: ~ *νόσος* (η φρενοπάθεια).

φρενιτιά (η) 1. ΙΑΤΡ. εγκεφαλική διαταραχή που συνοδεύεται από παραλήρημα 2. (συνεκδ.) το παραλήρημα που εμφανίζεται ως σύμπτωμα της εγκεφαλίτιδας ή μηνιγγιτιδας 3. (μτπ.) η παρωφροσύνη 4. (μτπ.) η ξέφρενη χαρά: ~ *ενθουσιασμού* | *χαράς*. [ETYM. < αρχ. *φρενίτις*, -ίδος < φρήν, -ενός (βλ. λ.).]

φρενιτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φρενιτιά 2. (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από φρενιτιά.

φρενιτιδής, -ης, -ες [1896] {φρενιτιδ-ους | -εις (οιδ. -η), -ών} (λόγ.) φρενήρης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

φρένο (το) 1. μηχανισμός που επιβραδύνει ή σταματά την κίνηση μηχανικού συστήματος, κυρ. οχήματος (ειδικός) καθένα από τα εξαρτήματα που σταματούν την κίνηση αυτοκινήτου: *πατάω* - (φρεναρώ)

|| τα ~ δεν έπιασαν | κόλλησαν || τα - του αυτοκινήτου στρίγγλισαν || υδραυλικά | σκέληρά ~ ΣΥΝ. τροχοπέδη 2. (μτφ.) οτιδήποτε θέτει φραγμό (σε πράξεις, δραστηριότητες): *πρέπει να μπει ~ στις προσλήψεις* || βάζω ~ στη φοροδιαφυγή (σταματώ, μπλοκάρω). [ETYM. < ιταλ. freno < λατ. frenum «χαλινάρ»].

φρένο - τροχοπέδη. Μολονότι μηχανολογικά οι δύο λέξεις έχουν την ίδια σημασία, διαφέροντας στην προέλευση τους (το τροχοπέδη είναι ελληνική, λογιότερη λ., ενώ το φρένο είναι ξενική, νεότερη καθημερινή λ., εντούτοις διαφέρουν υφολογικά στη μεταφορική χρήση τους. Το τροχοπέδη (= εμπόδιο) χρησιμοποιείται αρνητικά (κακόσημο), ενώ το φρένο (= φραγμός) θετικά (εύσημο): *Το ισχύον φορολογικό σύστημα αποτελεί τροχοπέδη για μια δικαιότερη κατανομή των φορολογικών βαρών - Η κυβέρνηση αποφάσισε να βάλει φρένο στις αλόγιστες δαπάνες του Δημοσίου.*

φρενοβλαβής, -ής, -ές [αρχ.] (φρενοβλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) αυτός που πάσχει από παράνοια, από βλάβη των διανοητικών του λειτουργιών. — φρενοβλάβεια (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. τρελός, -ης, -ης, -ες. φρενοκομείο (το) [1833] νοσηλευτικό ίδρυμα στο οποίο περιθάλπεται οι άνθρωποι που πάσχουν από ψυχικά νοσήματα ΣΥΝ. ψυχιατρείο, τρελοκομείο.

[ETYM. < φρένο- + -κομείο < αρχ. κομώ (-έω) «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. -κομιά)].

φρενολογία (η) [1846] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο κλάδος που ασχολείται με τις διανοητικές παθήσεις ΣΥΝ. ψυχιατρική. — φρενολογικός, -ή, -ό [1852]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Phrenologie].

φρενολόγος (ο) [1897] (παλαιότ.) γιατρός ειδικευμένος στις διανοητικές παθήσεις. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phrenologue].

φρενοπαθής, -ής, -ές (φρενοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)) αυτός που πάσχει από διαταραχή φρενών, ο φρενοβλαβής. — φρενοπάθεια (η) [1887].

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές, τρελός

[ETYM. < φρένο- + -παθής, από το θ. του αρχ. αορ. β' ε-παθ-ον του ρ. πάσχω].

φρενοπαθολογία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) η παθολογία των διανοητικών παθήσεων. — φρενοπαθολογικός, -ή, -ό.

φρέον (το) {άκλ.} ΧΗΜ. παράγωγο του μεθανίου ή του αιθανίου, στο οποίο όλα τα άτομα υδρογόνου έχουν υποκατασταθεί από χλώριο ή φθόριο και το οποίο χρησιμοποιείται ως ψυκτικό υγρό ΣΥΝ. χλωροφθοράνθρακας. [ETYM. < αγγλ. Freon, εμπορ. ονομασία].

φρέρης (ο) ρομαιοκαθολικός ιερομόνος που διδάσκει ως καθηγητής σε σχολείο.

φρεσκάδα (η) → φρέσκος

φρεσκάρω ρ. μετβ. {φρέσκ-αρι κ. -άρισα, -ίστηκα, -ισμένος} (καθημ.) ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) δροσερό ή περιποιημένο: *πήγε να φρεσκάρει λίγο το πρόσωπο της* 2. (μτφ.) ανανεώνω, επαναφέρω στην αρχική καλή κατάσταση: *πρέπει να φρεσκάρω λίγο τα Γερμανικά μου, γιατί τα έχω ξεχάσει* ♦ (αμετβ.) 3. δυναμώνει ο άνεμος, κυρ. στη φρ. *φρεσκάρει ο καιρός* δυναμώνει η ένταση του ανέμου 4. (μεσοπαθ. *φρεσκάρουμαι*) περιποιούμαι πρόχειρα τον εαυτό μου, κυρ. πλένοντας το πρόσωπο και τα χέρια μου ή και αλλάζοντας ρούχα ή μακιγιάζ, ώστε να εμφανιστώ αναζωογονημένος, περιποιημένος: *πάω λίγο στο μπάνιο να φρεσκάριστώ πριν βγούμε.* — φρεσκάρισμα (το). [ETYM. < ιταλ. frescare < fresco (βλ. κ. φρέσκος)].

φρέσκο* (το) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η νωπογραφία. ΣΧΟΛΙΟ λ. ζωγραφική. [ETYM. < ιταλ. fresco (βλ. λ. φρέσκος)].

φρέσκο* (το) (αργκό) η φυλακή: τον κλείσανε στο ~ || *πέρασε δυο μέρες στο ~* ΣΥΝ. στενή.

[ETYM. < ιταλ. fresco «δροσερός - νωπός» (βλ. λ. φρέσκος). Η σημ. «φυλακή» υπάρχει στις ιταλ. φρ. dormire | essere | mettere al fresco «κοιμούμαι | είμαι | βάζω στο φρέσκο»].

φρέσκο-ά συνθετικό που ενώνεται με ιτγ. παρακειμένους, προσδίδοντας της τη σημασία: 1. αυτού που έγινε πρόσφατα, πριν από λίγο: *φρεσκο-λουσμένος, φρεσκο-ασβεστομένος* 2. του νωπού: *φρεσκο-διατηρημένος, φρεσκο-κατεψυγμένος.*

φρεσκοδιατηρημένος, -η, -ο ο διατηρημένος σε νωπή κατάσταση, φρεσκοκατεψυγμένος, -η, -ο αυτός που έχει καταψυχθεί, ενώ ακόμη ήταν φρέσκος, νωπός: ~ *νάρια* | *λαχανικά.*

φρέσκος, -ια, -ο 1. αυτός που έχει παρασκευαστεί, συλλεγεί κ.λπ. πρόσφατα και διατηρεί ακέραια και αναλλοίωτα τα συστατικά του: ~ *νάρια* | *ψωμί* ΣΥΝ. νωπός ΑΝΤ. μπαγιάτικος ΦΡ. *φρέσκος αέρας* ο καθαρός αέρας, κυρ. της εξοχής, της θάλασσας 2. αυτός που καταναλώνεται ό-

πως παράγεται, χωρίς συντηρητικά ή επεξεργασία: ~ *γάλα* | *κρέας* | *φρούτα* ΣΥΝ. νωπός ΑΝΤ. κατεψυγμένος 3. αυτός που δεν έχει ακόμη στεγνώσει, που διατηρείται σε ρευστή κατάσταση: ~ *μυογιά* ΑΝΤ. στεγνωμένος 4. αυτός που διατηρείται ακόμη στη μνήμη ζωήρα, έντονα: *οι εντυπώσεις μου απ'αυτόν είναι ~ ακόμη* || *έχω ~ την εικόνα της εμφάνισης του στη δεξίωση* 5. αυτός που μόλις συνέβη, πρόσφατος: ~ *ειδήσεις* | *νέα* | *γεγονότα* 6. αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια, δραστηρ., σωματική, ψυχική ή πνευματική ευεξία: *ζύπνησε ~* || ~ *επιδερμίδα* || *Το πρωί είναι πάντα ~ το μωλό του ανθρώπου.* ΦΡ. *φρέσκος-φρέσκος* (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που εμφανίζεται δροσερός, περιποιημένος και με ζωντάνια: *ήρθες ~ σήμερα στη δουλειά!* 7. αυτός που χαρακτηρίζεται από ανανεωτική διάθεση, που έχει πρωτότυπο χαρακτήρα: ~ *ιδέες* | *αντιλήψεις* ΑΝΤ. παλαιός, οπισθοδρομικός 8. (για πρόσ.) που καταπιάνεται για πρώτη φορά με κάτι, που δεν έχει ακόμη αποκτήσει τη σχετική πείρα: ~ *στη δουλειά* | *στο γραφείο* 9. για ανεμ. έντασης περίπου 5 της κλίμακας Μποφόρ. — φρεσκάδα (η). [ETYM. < ιταλ. fresco, γερμ. αρχή, πβ. αρχ. γερμ. frise (> γερμ. frisch, αγγλ. fresh), αρχ. σκανδ. ferskr].

φρήν (η) {φρεν-ός | -ες, -ών} (μόνο στον πληθ. *φρένες*) ο νους, το μυαλό: *διαταραχή | σύγχυση φρενών* ΦΡ. (α) έξω φρενών (έξω φρενών), Πινδάρ. *Ολύμπ.* 7.47) σε εξάλλη κατάσταση: *είμαι | γίνομαι ~βή* *έχω σόσας τας φρένας* βλ. λ. σόσας.

[ETYM. αρχ., αβεβ. ετύμου. Από τη ρίζα φρεν- (πθ. < I.E. *ǵʰren-) προέκυψαν τα φρέν-ες στην απαθή βαθμίδα, φρον-ώ, άφρον-α στην ετεροποιημένη βαθμίδα, φρήν στην εκταμένη, ά-φρον, *έχφρον* στην εκταμένη-ετοιμωμένη και φρα-σί (δοτ. πληθ. του φρένε) στη συνεσταλμένη βαθμίδα. Η λ. σχηματίζεται σε -ήν όπως και άλλα όργανα του σώματος (άδην, *αύλην, σπλήν*). συνδέεται δε με το ρ. φράζω (βλ. λ. φράση) μέσω της συνεσταλμ. βαθμ. *φρ-π-δ-, αλλά εκτός της Ελληνικής δεν υπάρχει επιβεβαιωμένη συστέτιση. Δεν τεκμηριώνεται οποιαδήποτε ετυμολ. σχέση με τα ρ. φράσσω και φέρω. Προβλήματα έχουν εξάλλου εγερθεί και σε σχέση με το μέρος του σώματος που προσδιορίζει αρχικά η λ. φρήν. Ενώ έχει μάλλον εγκαταλειφθεί η σημ. «διάφραγμα», κερδίζουν έδαφος οι σημ. «περικάρδιο», «πνεύμονες» ή γενικώς «το σύνολο των οργάνων που βρίσκονται στο άνω μέρος του σώματος». Ομόρρ. φρον-ώ, φρόν-ιμος, φρον-τίς (-ίδα), *έχφρον* κ.ά.].

φρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. η ζωφόρος. [ETYM. Αντιόαν., < γαλλ. frise < μεσν. λατ. frisium, παράλλ. τ. του rhygium < λατ. rhyx < αρχ. Φρύξ, -υγός (βλ. κ. Φρυγία), επειδή η Φρυγία ήταν περιώνυμη για τις χρυσοποιικιλτες ταινίες και ζώνες της].

φριάρω ρ. μετβ. {φριάρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (για μαλλιά) κατασάρω, σουαρίαι. — φριάρισμα (το).

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. friser, αβεβ. ετύμου, πθ. < frise «τηγανίζω» < λατ. frigare «φρυγανίζω, τηγανίζω», εκφραστ. λ., ίσως προϊόν ονοματοποιίας].

Φριζία (η) ιστορική περιοχή της ΒΔ. Ευρώπης που βρέχεται από τη Βόρεια Θάλασσα και περιλαμβάνει τα Φριζικά Νησιά, πατρίδα των Φριζίων, γερμανικού λαού του οποίου η γλώσσα έχει στενή συγγένεια με την Αγγλική· σήμερα ανήκει στη Γερμανία και την Ολλανδία. — Φριζίος (ο), Φριζία (η), φριζικός, -ή, -ό.

[ETYM. < νεολατ. Frisia (ολλ. Friesland) < λατ. Frisii, ονομασία των γερμανικών φύλων της περιοχής, πθ. < I.E. *fer-s- ή *far-s- «ακτή»].

φρικαλέος, -α, -ο αυτός που προκαλεί φρίκη: ~ *έγκλημα* ΣΥΝ. φρικτός, απαίσιος, φρικαστικός. — φρικαλέα επίρρ. [ETYM. αρχ. < φρικη < παραγ. επίθημα -αλέος, πβ. κ. φριχάλεος, φριχ-αλέος].

φρικαλεότητα (η) [1887] {φρικαλεότητα} 1. η φρίκη που προκαλεί κάτι αποκρουστικό 2. (συνών στον πληθ.) οτιδήποτε προκαλεί φρίκη: *διαπράττω φρικαλεότητες* || *οι ~ των στρατευμάτων κατοχής*.

φριάρω ρ. αμετβ. {φριάρ-α κ. -ισα, -ισμένος} (αργκό) 1. φρίττω: όταν βλέπω *φίδι*, ~ 2. εκπλήσσομαι έντονα: όταν τον είδα *με τέτοια εμφάνιση, φριάρισα.*

[ETYM. < αγγλ. freak «τέρας, ασυνήθιστο φαινόμενο ή πρόσωπο» (πθ. συνδ. με αρχ. αγγλ. frician «χορεύω») + παραγ. επίθημα -άρω, με παρετυμολογική επίδρ. του φρικη].

φρικασέ (το) {άκλ.} φαγητό που παρασκευάζεται από κρέας βρασμένο με μαρούλι ή άλλα λαχανικά και αβγόλεμονο: *αρνάκι* | *χοιρινό* ~.

[ETYM. < γαλλ. ficassée < p. fricasser, από συμφορμό των p. frire «τηγανίζω» & casser «σπάζω»].

φρίκη (η) {χωρ. πληθ.} 1. ο τρόμος που καταλαμβάνει κάποιον, όταν βλέπει ή ακούει κάτι αποτρόπαιο: *μην προκαλεί - η θέα του αίματος* || η ~ του *κόλεμον*: ΦΡ. *ταινία φρίκης* η ταινία που με την υπόθεση της ή/και με αποτρόπαιες σκηνές αποσκοπεί στο να προκαλέσει τρόμο στον θεατή ΣΥΝ. ταινία τρόμου, γκραν-γκινιόλ 2. (συνεκδ.) οτιδή-

φρέσκο-α' συνθετικό

φρεσκο-αλεσμένος, -η, -ο
φρεσκο-αλωνισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ανοιγμένος, -η, -ο
φρεσκο-αοβεστομένος, -η, -ο
φρεσκο-ασπριωμένος, -η, -ο
φρεσκο-βαμμένος, -η, -ο
φρεσκο-βρασμένος, -η, -ο
φρεσκο-βρεγμένος, -η, -ο
φρεσκο-γραμμένος, -η, -ο
φρεσκο-γυαλισμένος, -η, -ο
φρεσκο-δουλεμένος, -η, -ο
φρεσκο-ζυμωμένος, -η, -ο
φρεσκο-θαμμένος, -η, -ο

ιρρεσκο-θερισμένος, -η, -ο
φρεσκο-καθουρδισμένος, -η, -ο
φρεσκο-καθαρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-καλλιερνημένος, -η, -ο
φρεσκο-κολλημένος, -η, -ο
φρεσκο-κομμένος, -η, -ο
φρεσκο-κοπανισμένος, -η, -ο
φρεσκο-κουρεμένος, -η, -ο
φρεσκο-λουσμένος, -η, -ο
φρεσκο-μαγειρεμένος, -η, -ο
φρεσκο-μπογιατισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ξυρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ξυομένος, -η, -ο

ψρεσκο-οργωμένος, -η, -ο
φρεσκο-παντρεμένος, -η, -ο
φρεσκο-πατμένος, -η, -ο
φρεσκο-πλεγμένος, -η, -ο
φρεσκο-πλυμένος, -η, -ο
φρεσκο-ποτισμένος, -η, -ο
φρεσκο-πουλημένος, -η, -ο
φρεσκο-ραμμένος, -η, -ο
φρεσκο-ρυθμισμένος, -η, -ο
φρεσκο-οερβισμένος, -η, -ο
φρεσκο-οδερωμένος, -η, -ο
φρεσκο-οκαλισμένος, -η, -ο
φρεσκο-οκαμμένος, -η, -ο

φρεσκο-σοβαντισμένος, -η, -ο
φρεσκο-σταρμένος, -η, -ο
φρεσκο-στειμένος, -η, -ο
φρεσκο-στολισμένος, -η, -ο
φρεσκο-συγυρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ταϊσμένος, -η, -ο
φρεσκο-τηγανισμένος, -η, -ο
φρεσκο-τριμμένος, -η, -ο
φρεσκο-τρυνημένος, -η, -ο
φρεσκο-τυλιγμένος, -η, -ο
φρεσκο-τυττωμένος, -η, -ο
φρεσκο-υφασμένος, -η, -ο
φρεσκο-φαγωμένος, -η, -ο

φρεσκο-φορεμένος, -η, -ο
φρεσκο-φτειαμένος, -η, -ο
φρεσκο-φτεμένος, -η, -ο
φρεσκο-χαρμένος, -η, -ο
φρεσκο-χιονισμένος, -η, -ο
φρεσκο-χτενισμένος, -η, -ο
φρεσκο-χτισμένος, -η, -ο
φρεσκο-χωρισμένος, -η, -ο
φρεσκο-ψημένος, -η, -ο
φρεσκο-ψωνισμένος, -η, -ο

ποτέ αποτρόπαιο προκαλεί το παραπάνω συναισθήμα: ήταν ~ να το ακούς 3. (ως χαρακτηρισμός) για κάτι/κάποιον πολύ άσχημο, απωθητικό: **ΤΟ παιξίμο της στη χθεσινή παράσταση ήταν ~** || -Πώς σου φάνηκε ο άντρας της; —!

[ETYM αρχ., παράλλ. τ. του θηλ. φρίζ, -ικός «ελαφρός κωματισμός, ρίγος, ανατρίχιασμα», αβιβ. ετμόου, ίσως συνδ. με μέσ. ιρλ. brí «λόφος» (αιτ. brig), ουαλ. -briga «ψηλός, ορθός» κ.ά., που ανάγονται στη μη-δενισμ. βιβλ. του Ι.Ε. *bher-gh- «ψηλός, ύψος», με την έννοια «στέκομαι όρθιος - ανατρίχιάζω». Οι σημασιολογικά συγγενείς τ. ρίγος, λατ. frigus ανάγονται σε Ι.Ε. *srig- και δεν συνδέονται με τη λ. φρίζ].

φρικιάζω ρ. αμετβ. {φρικιάσα} 1. αισθάνομαι φρίκη 2. ριγώ, ανατρίχιάζω. Επίσης (λόγ.) φρικιά [μτγν.] { -άς... } — φρικιάσμα (το). φρικιάση (η) [μτγν.] { -ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων } (λόγ.) 1. το ρίγος, το τρεμούλιασμα 2. (μτφ. για υδάτινη επιφάνεια) ο ελαφρός κωματισμός.

φρικιαστ'ός, -ή, -ό αυτός που προξενεί φρίκη: ~ θέαμα ΣΥΝ. φρικαλέος, φρικτός. — φρικιαστικά επίρρ.

φρι-κίκ (το) {κίκ.} (στο ποδόσφαιρο) το σουτ που έχει δικαίωμα να εκτελέσει παίκτης μετά από φάουλ μέσα στην αντίπαλη μεγάλη περιοχή ή γενικότ. σε οποιοδήποτε σημείο του γηπέδου, χωρίς να εμποδίζεται από αντίπαλο παίκτη. [ETYM < αγγλ. free kick «ελεύθερο χτύπημα»].

φρικό (το) (αργκό) 1. το νεαρό άτομο που ντύνεται και συμπεριφέρεται με τρόπο προσκληκτικά αντίθετο προς τις κοινωνικές συμβάσεις, συνήθ. για να εκδηλώσει αμφισβήτηση, διαμαρτυρία κ.λπ. 2. άτομο με πολύ άσχημη εξωτερική εμφάνιση. [ETYM < αγγλ. freak (βλ. λ. φρικάρω) με παρετυμολογική επίδρ. του φρίκη, πβ. κ. χικιά].

φρικιώ ρ. — φρικιάζω
φρικτός, -ή, -ό κ. φριχτός 1. αυτός που προκαλεί φρίκη: *υπέστη ~ βασανιστήρια* || *βρήκε ~ θάνατο* || *αντίκρισε ένα ~ θέαμα* ΣΥΝ. φρικαλέος, αποτρόπαιος, απάιστος 2. (εκφραστ.) πολύ κακής ποιότητας, απάιστος: *είναι ~ τα παπούτσια που φοράς* || - *παράσταση* | *οργάνωση*. — φρικτά κ. φριχτά επίρρ. [ETYM αρχ. < φρίσσω | -τω (βλ. λ.)].

φρικώδης, -ης, -ες [αρχ.] {φρικώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) ο φρικτός. — φρικωδώς επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες
φριμάζω κ. (λαϊκ.) φρουμάζω ρ. αμετβ. {φριμα-ξα, -γμένος} 1. (κυρ. για αλόγα) ξεφυσω δύνατά με τα ρουθούνια από ανυπομονασία ή οργασμό 2. (μτφ. για πρόσ.) εξοργίζομαι. — φριμασμα κ. φρούμασμα (το).

[ETYM. < μεσν. φριμάσσω < αρχ. φριμάσσομαι (-ττ-), εκφραστ. ρ., πθ. συνδ. με σαγκρ. jārbhūriti «τραντάζομαι, σπινθηροβολώ», αρχ. ισλ. brimi «φροτιά», αρχ. αγγλ. brim «θάλασσα», πράγμα που οδήγησε θ. *bh(e)ri-m-, άλλος τ. του Ι.Ε. *bher- «κοιλάζω, αναβλύζω» (με έρρινη παρέκταση -m-)].

Φρίντα (η) → Φριδερίκη
φρίζον ήλιε! (φρίζον ήλιε, στέναζον γή-από την Ακολουθία της Μεγάλης Φροτιάς) (λόγ.) για να εκφραστεί έντονη δυσάρεσκια, αποτροπιασμός (για ανεπιτήρητη, ασχρή ή φρικτή πράξη).

Φρίζος (ο) Ι. ΜΥΘΟΛ. γιος του βασιλιά της Βοιωτίας Αθάμαντα και της Νεφέλης, αδελφός της Έλλης: για να γλυτώσει την έχθρα της μητριάς του Ινώς, έφυγε με την Έλλη από τη χώρα του με τη βοήθεια ενός χρυσόμαλλου κριαριού που έστειλε η μητέρα του 2. ανδρικό όνομα. [ETYM < αρχ. Φρίζος < φρίζ, -ικός (βλ. λ. φρίκη)].

φριτζά (η) (χωρ. γεν. πληθ.) ελλην. *τηγανιέρα* 1. μαγειρικό σκεύος με δύο πυρσόματα χειρούλια στις άκρες του και αραιό μεταλλικό πλέγμα, μέσα στο οποίο τοποθετούνται τροφές: για τηγάνισμα προσαρμωζέται μέσα σε κατσαρόλα, στον πυθμένα της οποίας υπάρχει καντό λάδι ή (σπανιότ.) λίπος, ώστε να διαπερνά και να τηγανίζει το περιεχόμενο του σκεύους 2. (συνεκδ.) μαγειρικό σκεύος που αποτελείται από μία κατσαρόλα (κάδο) με ενσωματωμένο το παραπάνω πλέγμα και χρησιμοποιείται για το τηγάνισμα τροφίμων. [ETYM. < γαλλ. fritteuse < frit(e) «τηγανητός» < λατ. frictus, μτχ. τ. του ρ. fringere «τηγανίζω, φρυγανίζω»].

φριτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. το τηγάνισμα σε λάδι ή σε λίπος 2. μείγμα λίπους και λαδιού για τηγάνισμα. [ETYM. < ιταλ. fritura < fritto «τηγανητός» < λατ. frictus, μτχ. τ. του ρ. fringere «φρυγανίζω, τηγανίζω»].

φριτω ρ. αμετβ. {φριτζά} 1. καταλαμβάνομαι από φρίκη 2. (εκφραστ.) καταλαμβάνομαι από έντονη δυσάρεσκια, αποτροπιασμός: *έφριτζε, όταν έμαθε τα καμάκια του γιου του*. [ETYM αρχ. < φρίζ, -ικός (βλ. λ. φρίκη)].

φριχτός, -ή, -ό → φρικτός
φροϊδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Ζ. Φρόντ και τη θεωρία του: ~ θεωρία | *ανάλυση*.

φροϊδισμός (ο) η ψυχαναλυτική θεωρία του Αυστριακού νευρολόγου Ζίγκμουντ Φρόντ. — φροϊδιστής (ο), φροϊδίστρια (η). [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Freudismus, από το όν. του Αυστριακού νευρολόγου Sigmund Freud (1856-1939)].

φροκαλιά (η) (λαϊκ.) η σκούπα.
φροκαλίω ρ. μετβ. {φροκάλισα} (λαϊκ.) σκουπίζω. Επίσης φροκαλίω { -εις... } — φροκάλισμα (το).

φροκάλο (το) (λαϊκ.) 1. το σκουπίδι: *μαζεύω | σαρώνω τα ~* 2. (συνεκδ.) η σκούπα · 3. (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο χαμηλού επιπέδου, άξιο περιφρόνησης 4. (ως χαρακτηρισμός-οικ.) πάρα πολύ άσχημος άνθρωπος. [ETYM < μεσν. φροκαλίω (υποχωρητ.) < *φροκαλίω (με ανομοίωση του -λ-) < αρχ. φιλοκαλίω «διακοσμών - αγαπώ το ωραίο» (< φιλοκαλίω)-

πβ. τη μεσν. «γλώσσα» φιλοκάλιον «σκούπα»].
φρόνιμα (το) {φρόνιμα-τος | -ατα, -άτων} 1. **φρονήματα** (τα) οι απόψεις, οι προτιμήσεις: *διώχθηκε λόγω των πολιτικών του ~* || *φάκελος πολιτικών* - ΣΥΝ. ιδεολογία 2. η συναισθητική αξία ή της υπεροχής: *οι Ένοπλες Δυνάμεις διαθέτουν υψηλό ~* ΣΥΝ. ηθικό, αυτοπεποίθηση. [ETYM αρχ. < φρόνω (βλ. λ.)].

φρονιματίζω ρ. μετβ. {φρονιμάτισ-α, -τεια (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) φρόνιμο, συνετό: *ήλπιζαν πως η τιμωρία θα τον φρονιμάτιζε* ΣΥΝ. συνετίζω. — φρονιματισμός (ο) [μτγν.], φρονιματιστικός, -ή, -ό.

[ETYM < αρχ. φρονιματίζομαι «γίνομαι υπερόπτης, αλαζόνας» < φρόνιμα. Η σημερινή σημ. οφείλεται στην επίδρ. της λ. φρόνιμος].

φρονιματίζω ή φρονιματίζω; Επειδή το ρήμα φρονιματίζω σημαίνει «συνετίζω, κάνω κάποιον να σκεπτεται και να φέρει τα σωστά, με φρόνηση, φρόνιμα», παρουσιάζεται από μερικούς παραγωγικά προς το φρόνιμος και γράφεται (λανθασμένα) ως φρονιματίζω: φρονιματίζω + -ίζω > φρονιματίζω (όχι: φρόνιμος > *φρονιματίζω). Από το φρόνιμος παράγεται το αμετάβητο ρ. φρονιμ-εΐω, που σημαίνει «γίνομαι φρόνιμος». Με άλλα λόγια, σημασιολογικός τα φρονιματίζω και φρονιματίζω βρίσκονται σε σχέση μεταβατικού και αμετάβητου ρήματος με παραπλήσια βασική σημασία.

φρόνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} σκέψη και συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από σύνεση και σωφροσύνη: ενεργώ με ~ ΣΥΝ. φρονημάδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. λογικός. [ETYM < αρχ. φρόνησις < φρόνω (-έω), βλ. λ.].

φρονιμάδα (η) → φρόνιμος
φρονιμέω ρ. αμετβ. [μτγν.] {φρονιμενα} (καθμ.) γίνομαι φρόνιμος: *από τότε που πήγε στο νηπιαγωγείο, φρονιμενε*. ΣΧΟΛΙΟ λ. φρονιματίζω

φρονιμίτης (ο) [1897] {φρονιμίτων} καθέναν από τους τέσσερις τελευταίους γομφίους, που φυτρώνουν στα άκρα της γνάθου, συνήθ. μετά το δέκατο έκτο έτος της ηλικίας του ανθρώπου ΣΥΝ. σωφρονιστήρας.

[ETYM < φρόνιμος + παραγ. επίθημα -ίτης, πβ. κ. τραπέζιτης, απόδ. του γαλλ. dent de sagesse (αγγλ. wisdom tooth)].

φρόνιμος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που σκέπτεται λογικά και ενεργεί με σύνεση, προνοητικότητα και περίσκεψη: ~ άνθρωπος | *οικογενειάρχης* || *οι ~ και οι μωρές παρθένες* ΣΥΝ. λογικός, συνετός, μυαλωμένος, γνωστικός ΑΝΤ. άμυαλος, ασυλλόγιστος· ΦΡ. (παροιμ.) *τον φρόνιμον τα παιδιά, πριν πενήσανον μαγειρεύον* για να τονιστεί η αξία της προνοητικότητας 2. (συνεκδ. για πράξεις κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση, περίσκεψη κ.λπ.: ~ *απόφαση* | *κουβέντες* | *συμβουλές* || (απρόσ.) *δεν είναι φρόνιμο να εμπιστευόσαι τέτοιους ανθρώπους* 3. αυτός που ακολουθεί τους ηθικούς κανόνες και τα κυρίαρχα ηθικά πρότυπα της κοινωνίας ΣΥΝ. ενάρετος, ηθικός 4. (συνήθ. για παιδιά) αυτός που είναι υπάκουος και πειθαρχημένος: *όσο λείπω, να είσαι ~!* ΑΝΤ. άτακτος. — φρόνιμα επίρρ., φρονιμάδα [μεσν.] κ. φρονιμότητα (η) [μτγν.].

[ETYM *φρ < φρον- (ετερωσιμ. βαθμ. του θ. φρον- της λ. φρήν, -ενός, βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ιμος, πβ. κ. μόνιμος].

φρονιόδα (η) 1. το έντονο ενδιαφέρον, η ιδιαίτερη προσοχή και ενασχόληση με κάποιον/κάτι: *ιδιαιτέρη | ξεχωριστή | συγκατακτική | ολοκληρωμένη | ειδική ~* || η στοργή και η ~ των γονέων για τα παιδιά || - για το ντύσιμο | *την εξωτερική εμφάνιση* | *τη διασκέδαση* || η ~ του σωματός | της επιδερμίδας ΣΥΝ. μερίμνα, περιποίηση ΑΝΤ. αμέλεια, αδιαφορία 2. (συνήθ. στον πληθ.) (κακός.) οτιδήποτε βασανίζει το μυαλό κάποιου, τον κάνει να καταβάλλει εντατικές προσπάθειες, να αγωνιά, να έχει άγχος κ.λπ.: *ώρα που παντρεύτηκε, έχει πολλές ~* || *γεμάτος άγχη και ~* ΣΥΝ. έννοια, σκοτούρα, πρόβλημα 3. το σύνολο των ενεργειών και η ευθύνη για την πραγματοποίηση εκδήλωσης, έργου, σκοπού κ.λπ.: *το πρόγραμμα καθαριστικής με δική του ~* || η *γορτή διοργανώθηκε με τη ~ του δημάρχου* 4. ο επιμελημένος τρόπος με τον οποίο γίνεται κάτι: *σκόλισμα* | *βιβλιοθεσία με ιδιαιτέρη ~* ΣΥΝ. μεράκι.

[ETYM. < αρχ. φρονίς, -ίδος < θ. φρον-, ετερωσιμ. βαθμ. του φρήν, -ενός (βλ. λ.), αν και δεν έχει φερμνευθεί κλωνοποιητικά η κατάλ. -τίς. Η απλούστερη εκδοχή είναι η υιοθέτηση οδοντικού επιθήματος -τις (< *τι, πβ. κ. πίσ-τις, κύσ-τις), ενώ έχει προταθεί και η αναγωγή στο ρ. φροντίζω (υποχωρητ.). Τέλος, κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από τ. *φρον-τρίς (με ανομοίωση), θηλ. του *φρον-τήρ «στοχαστής» (με επίθημα -τήρ, πβ. κ. κρα-τήρ)].

φροντίζω ρ. μετβ. {φρόντισ-α, -μένος} 1. (συνγά +για) ασχολούμαι με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και υπευθυνότητα με (κάτι): - *την κριέρα* | *τις σπουδές* || (μτφ.) ~ την τσέπη | *το πορτοφόλι μου* (το οικονομικό μου συμφέρον) || - για τη μόρφωση | *τη συντήρηση* | *την ανατροφή των παιδιών μου* || ~ για θέσεις | *εισιτήρια* | *καθίσματα* (μεριμνά για την απόκτηση θέσεων κ.λπ.) || *θα φροντίσω για το θέμα* | *την υπόθεση σας* ΣΥΝ. νοιάζομαι, ενδιαφέρομαι, μεριμνώ ΑΝΤ. αμελώ 2. έχω κατά νου, κανονίζω ή επιδιώκο: *φρόντισε αέριο να πας- μην το αμελήσεις* 3. (+να) (ώστε...) μεριμνώ από πριν, προνοώ: *φρόντισε να έχεις μαζί σου την ταυτότητα σου* 4. επιμελούμαι, περιποιούμαι (κάποιον/κάτι): ~ *τον εαυτό μου* | *το ντύσιμο* | *την εμφάνιση* | *την υγεία* | *τη σιλουέτα μου* || *τον άρρωστο φρόντιζε μια νοσοκόμα* || *το παιδί φροντίζει τη γισιά του* ΣΥΝ. (για ασθενή) *κουράρω* 5. με προσωπική εργασία κάνω κάτι να βρίσκεται ή να διατηρείται σε καλή κατάσταση: ~ *ΤΟ σπίτι* | *τον κήπο* | *το αυτοκίνητό μου* 6. (η μτχ. φροντιστής, -η, -ο) αυτός που έχει γίνει με προσοχή, επιδεξιότητα και χαρα-

κτηρίζεται από καλό γούστο: ~ έκδοση | ντίσιμο | ύφος ΣΥΝ. περιποιημένος, επιμελημένος, προσεγμένος ΑΝΤ. πρόχειρος, κακόγουστος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < φρογίς, -ίδος (βλ. λ.)].

φροντιστηριακός, -ή, -ό [1846] αυτός που σχετίζεται με φροντιστήριο: ~ τάξεις | πείρα | μαθήματα. — φροντιστηριακά επίρρ.

φροντιστήριο (το) {φροντιστήρι-ου | -ων} 1. το ιδιωτικό εκπαιδευτήριο που βοηθεί τους μαθητές στα σχολικά ή πανεπιστημιακά μαθήματα και στην προετοιμασία για τις εξετάσεις τους: *κάνω μαθηματικά σε ~* || νομικό ~ ΦΡ. **φροντιστήριο (ξένων γλωσσών)** το ιδιωτικό εκπαιδευτήριο όπου διδάσκονται ξένες γλώσσες 2. (συνεκδ.) η σειρά βοηθητικών μαθημάτων είτε σε ιδιωτικό εκπαιδευτήριο είτε με καθηγητή στο σπίτι για τη βελτίωση της επίδοσης του μαθητή: *κάνω ~ στην έκθεση* (παίρω μαθήματα) || *του κάνω ~ στα μαθηματικά* (παράδωδο μαθήματα) 3. (ειδικότ.) το πανεπιστημιακό μάθημα κατά το οποίο γίνεται εξέταση και εφαρμογή όσων έχουν διδαχθεί 4. (σπανιότ.) το σεμινάριο (βλ. λ.) 5. (μτφ.) 2. το δασκάλεμα κάποιου από πριν, για το τι πρέπει να πει ή να κάνει σε συγκεκριμένη περίπτωση: *ήταν φανερό ότι οι μάρτυρες είχαν περάσει από ~ για το τι έπρεπε να πουν* • 6. αποθήκη ή το γραφείο του φροντιστή (κυρ. θεάτρου). — (υποκ.) φροντιστηριακά (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ινστιτούτο*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. φροντιστήριον, στη μτγν. σμ. «σχολείο - σπουδή», < φρογίζω + παραγ. επίθημα -τήριον, πβ. κ. γυμνασ-τήριον]. φροντιστηρίουχος (ο/η) ιδιοκτήτης φροντιστηρίου. [ΕΤΥΜ < φροντιστήριο + παραγ. επίθημα -ούχος (< έχω)].

φροντιστής (ο) [αρχ.], φροντιστριά (η) {φροντιστριών} 1. ο υπεύθυνος για την προμήθεια και τη φύλαξη ειδών που απαιτούνται για κάτι (θεατρική παράσταση, το γύρισμα κινηματογραφικής ταινίας, τη λειτουργία αθλητικής ομάδας κ.λπ.) 2. ο υπεύθυνος για τη συντήρηση ενός χώρου ή για τις προμήθειες σε οργανισμό, στρατόπεδο κ.λπ.: ~ *γηπέδου* | στην *Ολυμπιακή Αεροπορία* • 3. ο καθηγητής φροντιστηρίου ή αυτός που παραδίδει ιδιαίτερα μαθήματα.

φρονό ρ. μετβ. {φρονέεις...} (λόγ.) έχω τη γνώμη, νομίζω: *εγώ ~ ότι πρέπει να αντιμετωπιστούν σοβαρότερα το ζήτημα* ΣΥΝ. θεωρώ, πιστεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νομίζω*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. φρονώ (-έω), ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. φρεν- τού φρήν, -ένος (βλ. λ.)].

Φροσύνη (η) → Ευφροσύνη

Φρόσω (η) → Ευφρόσωνη

φροϊδικός, -ή, -ό → φροϊδικός

φροϊδισμός (ο) → φροϊδισμός

φροϊδιστής (ο) > φροϊδισμός

φροϊδός, -ή, -ό (λόγ.) μάταιος, ανώφελος: ~ *ελπίδες*. [ΕΤΥΜ, < αρχ. φροϊδός, αρχική σμ. «αυτός που έχει φύγει, εξαφανιστεί», συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *προ οδού* με πρόληψη της δια-σύτητας και κράση].

φρουι-νλασέ κ. φρουι-γκλασέ (το) {άκλ.} γλύκισμα που παρασκευάζεται από φρούτα καλυμμένα με γλάσο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ < γαλλ. fruit glacé < fruit «φρούτο» + glacé «παγωμένος»].

φρουι-ζελέ (το) {άκλ.} ζελέ από χυμό ή με μικρά κομμάτια φρούτων. [ΕΤΥΜ < γαλλ. zélé (ενν. fruit). Βλ. κ. ζελέ].

φρουκόζη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. απλό σάκχαρο, ισομερές της γλυκόζης, το οποίο απαντά στα πράσινα φυτά, στους καρπούς και στο μέλι και έχει γεύση πιο γλυκιά από την κοινή ζάχαρη. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. fructose < λατ. fructus «καρπός» (βλ. λ. φρούτο)].

φρουμάζω ρ. → φρυμάζω

φρούμασμα (το) → φρύμασμα

φρουρά (η) 1. η φρουρόρηση, η φύλαξη- (συνεκδ.) 2. ομάδα προσώπων, κυρ. στρατιωτών, που αναλαμβάνει τη φύλαξη θέσεως ή προσώπων: η *προσωπική - του υπουργού* || η *προεδρική -1* | *τιμητική ~* ΦΡ. **παλαιά φρουρά** (περλιητ.) οι παλαιότεροι σε έναν χώρο: η ~ των *δημηγογράφων* | των *αγωνιστών* || «στο πλαίσιο της ανανέωσης του κόμματος, στις εκλογές για τη νέα Εκτελεστική Επιτροπή δεν θα λάβουν μέρος κορυφαία στελέχη της ~» (εφημ.) 3. το σύνολο των στρατευμάτων, τα οποία εδρεύουν σε πόλη: η ~ της *πρωτεύουσας* 4. η υπηρεσία του φρουρού, η βάρδια του φρουρού: *είμαι | αναλαμβάνω | μπαίνω | αντικαθιστώ ~* ΦΡ. **αλλάγη φρουράς** βλ. λ. *αλλάγη*. [ΕΤΥΜ αρχ. παρ.άλλ. τ. τού φρουρός (βλ. λ.)].

φρουραρχείο (το) [1833] 1. ΣΤΡΑΤ. η στρατιωτική αρχή που εκτελεί χρέη αστυνομίας, έχοντας τον έλεγχο της εξωτερικής υπηρεσίας και της εν γένει συμπεριφοράς (πειθαρχίας κ.λπ.) στρατιωτικών από μονάδες που σταθμεύουν σε πόλη ή διέρχονται από αυτήν 2. (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω αρχή.

φρουράργος (ο) {φρουράργου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ο διοικητής του φρουραρχείου. [ΕΤΥΜ. αρχ. < φρουρά + -άργος < άρχω].

φρούρηση (η) → φρουρώ

φρούριο (το) [αρχ.] {φρουρί-ου | -ων} 1. η μεγάλη οχυρή κτηριακή εγκατάσταση ή συγκρότημα εγκαταστάσεων, όπου διευθύνεται η υπεράσπιση περιοχής από εχθρική επίθεση και στην οποία μπορεί να εδρεύει υψηλή στρατιωτική ή άλλη αρχή ΣΥΝ. κάστρο, πύργος, οχυρό 2. (μτφ.) καθέτι που έχει λειτουργία προστασίας, υπερασπίσεως: το *Πανεπιστήμιο υπήρξε το ~ των δημοκρατικών ιδεωδών*. — **φρουριακός**, -ή, -ό [1897].

φρουρός (ο/η) 1. πρόσωπο που φρουρεί κάποιον/κάτι: *οι ~ των συνόρων* || *βάζω ~ στην τράπεζα* || υπάρχουν *δύο φρουροί νύχτα-μέρα μπροστά στο σπίτι του ΣΥΝ. σκοπός, σωματοφύλακας, φύλακας* 2. (μτφ.) πρόσωπο που αναλαμβάνει να υπερασπίζεται, να προσταξεί κάτι: ~ της *ελευθερίας* | της *δημοκρατίας* | της *ηθικής*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *προ-/ιός, με πρόληψη της δασυτήτας (πβ. κ. φρούδος)]

και συναίρεση, < προ + *-horós < *(s)woro- τού ρ. *ορώ* (βλ. λ.)]. φρουρό ρ. μετβ. [αρχ.] {φρουρείς...} φρουρό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος | 1. παρακολουθώ (κάτι/κάποιον), φρονίζοντας για την ασφάλεια του: ~ *στρατόπεδο* | *τα σύνορα* | *το προεδρικό μέγαρο* 2. παρακολουθώ (κάποιον που βρίσκεται υπό περιορισμό), προσέχοντας να μη δραπέτευσει: *τον κρατούμενο φρουρούν τέσσερις αστυνομικοί* ΣΥΝ. επιτηρώ, περιφρουρώ, φυλάω. — **φρούρηση** (η) [μτγν.].

φρουραγορά (η) υπαίθρια αγορά ή κατάσταση όπου πωλούνται φρούτα.

φρουτάκια (τα) {χωρ. γεν.} τυχερό παιχνίδι στο οποίο ο παίκτης προσπαθεί να επιτύχει την εμφάνιση τριών όμοιων εικόνων (συνήθ. φρούτων) στην οθόνη ειδικής συσκευής.

φρουτιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο σκεύος στο οποίο τοποθετούνται φρούτα. [ΕΤΥΜ < ιταλ. fruttiera < frutto (βλ. λ. φρούτο)].

φρούτο (το) 1. ο εδώδιμος νοπός καρπός δέντρου ή θάμνου, που συνήθ. έχει γλυκιά γεύση και τρώγεται ως επιδόρπιο (π.χ. μήλο, πορτοκάλι, φρούλα, πεπόνι κ.ά.): *καθαρίζω τα - (τους αφαιρώ τη φλούδα)* 2. (μτφ.-ειρων.) για πρόσωπο ή κατάσταση που ξενίζει, προκαλεί αρνητική εντύπωση ή δυσάρεστη έκπληξη: *Κανούργιο - κι αυτό!* *Πώς βρέθηκε αυτό το ψώνιο με εκπομπή στην τηλεόραση*; || «ο *ορθολογισμός θεωρείται δικό ~, με αποτέλεσμα να μην είναι ιδιαίτερα δημοφιλής τον τελευταίο καιρό*» (εφημ.). — (υποκ.) **φρουτάκι** (το).

[ΕΤΥΜ < ιταλ. frutto < λατ. fructus «καρπός» < p. fruor «καρπούμαι, χρησιμοποιώ»]. φρούτοδέντρο (το) το οπωροφόρο δέντρο. φρουτοθεραπεία (η) {φρουτοθεραπειών} η θεραπεία που βασίζεται στη διατροφή με φρούτα.

φρούτοκρεμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κρέμα φτιαγμένη από πολλαπλημένα φρούτα, συνήθ. ως παιδική τροφή.

φρούτοσαλάτα (η) {δυσχρ. φρουτοσαλατών} ψιλοκομμένα φρούτα ανακατεμένα. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. fruit salad].

φρούτοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} το να τρώει κανείς πολλά φρούτα: η ~ *αποτελεί στοιχείο της υγιεινής διατροφής*.

φρούτοφάγος, -ος, -ο αυτός που τρώει πολλά φρούτα.

φρούτοχυμός (ο) ο χυμός που φτιάχνεται με στέιμιου φρούτων: **φρέσκος** | **απολαυστικός** ~. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. fruit juice].

φρουροφού (το) {άκλ.} 1. το θρόισμα λεπτού υφάσματος ή φορέματος 2. ο φραμπαλάς- ΦΡ. (**όλο φρουροφού και αρώματα** (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο επιφανειακό, που ενεργεί με επίδεικτικό, θορυβώδη αλλά ανούσιο τρόπο, με σκοπό τον εντυπωσιασμό: *μην τον παίρνεις στα σοβαρά- είναι όλο ~*. [ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ., πθ. < γαλλ. *frourou*].

φρυάζω ρ. αμετβ. {(ε)φρυάζω} (λόγ.) 1. (για άλογα) φρυμάζω 2. (για πρόσω.) κυριεύομαι από θυμό, εξοργίζομαι: *φρυάζε όταν το έμαθε*. — **φρύμασμα** (το) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ < μτγν. φρυάσσω < αρχ. φρυάσσομαι (-ττ-) «φρυμάζω, χρεμετίζω», εκφραστ. ρ. (όπως και το συνώνυμο φρυάσσομαι), αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ουσ. *φρέαρ* (βλ. λ.) μέσω της μη-δενσιμ. βαθμ. *bhru (της ρίζας *bhr-ew-), ενώ κατ' άλλη άποψη το ρ. αποτελεί μεταπλασμ. τ. τού *φρυμάσσομαι* με την επίρρ. τού ουσ. *ρύαξ-ακος*].

φρυγανιά (η) η ψημένη (σε φρυγανιέρα ή γκριλ) φέτα ψωμιού. — (υποκ.) **φρυγανιτσα** (η). [ΕΤΥΜ < φρυγανίζω (υποχωρητ.)].

φρυγανιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η οικιακή ηλεκτρική συσκευή που ψήνει φέτες ψωμιού, για να γίνουν φρυγανιές. [ΕΤΥΜ < φρυγανιά + παραγ. επίθημα -ιέρα, πβ. κ. *σαλατ-ιέρα*].

φρυγανίζω ρ. μετβ. {φρυγανίζω-α, -ηκα, -μένος} ψήνω (φέτα ψωμιού), ώστε να γίνει τραγανή. — φρυγανισμα (το). [ΕΤΥΜ < αρχ. φρυγανίζω (βλ. λ.)].

φρύγανο (το) {φρύγανων} 1. ποώδες φυτό με ξυλώδη βλαστό ή μικρού μεγέθους θάμνος, που φυτρώνει σε άγονους και βραχώδεις τόπους καθώς και οι άκρες των βλαστών του ξεραίνονται σε περιόδους ξηρασίας: *στα ~ ανήκουν το θυμάρι, η φασκομηλιά κ.ά.* 2. ξερό κλαδί ή θάμνος που χρησιμοποιείται για το άναμμα φωτιάς ΣΥΝ. χαμόκλαδο.

[ΕΤΥΜ < αρχ. φρύγανον < φρύγω (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ανον, πβ. κ. *λάχ-ανον, τρύπ-ανον*].

<φρυγανώδης, -ης, -ες [μτγν.] {φρυγανώδους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που έχει τη μορφή φρύγανου 2. γεμάτος φρύγανα.

Φρύγος (ο) {Φρυγών;} ΙΣΤ. μέλος αρχαίου λαού, ο οποίος αρχικά κατοικούσε στη Θράκη και αργότερα (2400-2000 π.Χ.) μετακινήθηκε στη Β. Μικρά Ασία, όπου ανέπτυξε σημαντικό πολιτισμό. [ΕΤΥΜ < αρχ. *Φρύξ, -γός*, βλ. λ. *Φρυγία*].

Φρυγία (η) αρχαία χώρα της ΒΔ. Μικράς Ασίας. [ΕΤΥΜ αρχ., ανγ. ετύμου. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, οι Φρύγες ονομάζονταν επίσης *Βρύγες* | *Βρύγοι* και ήταν γείτονες των Μακεδόνων, ενώ τον 12ο π.Χ. αι. μετακινήθηκαν προς την Μικρά Ασία. Μολονότι θεωρούνται Ι.Ε. φύλο, δεν έχει τεκμηριωθεί επαρκώς η σύνδεση με την Ι.Ε. γλώσσα].

φρυγικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους Φρύγες ή τη Φρυγία: ~ *γλώσσα* | πολιτισμός 2. ΙΣΤ. **φρυγικός σκούφος** | **πίλος** (α) κάλυμμα τού κεφαλιού σε σχήμα κόλουρου κώνου με την κορυφή να κλίνει προς τα εμπρός, το οποίο συνήθιζαν να φορούν οι Φρύγες (β) κάλυμμα τού κεφαλιού όμοιο με το παραπάνω, που υπήρξε σύμβολο εταναστατών σε διάφορες αστικές δημοκρατικές επαναστάσεις (στις Κάτω Χώρες, στη Β. Αμερική, των Ιακωβίνων κατά τη Γαλλική Επα-

νάσταση). Επίσης φρύγιος, -α, -ο [αρχ.].
φρύγω ρ. μετβ. (φρυγμένος) ξεροψήνω, καθουρντζίζω: *φρυγμένα αμύγδαλα*. — φρουγιάς (ο) [μτγν.] κ. φρύξη (η) [μτγν.] (βλ.λ.). [ETYM] αρχ. < *bhr-ug- (με παρέκταση -g- και φωνηεντικό ένθημα -u(-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *bher- «ψηνω, μαγειρεύω»), πβ. σανσκρ. bhrījāti «ψηνεί», λατ. fr-i-g-ere «ψηνω, τηγανίζω» (> γαλλ. frire, ισπ. freir), λετ. birga «ατμός, αχνός» κ.ά.).
φρυδάς (ο) {φρυδάδες} (εκφραστ.) ο άνδρας που έχει μεγάλα ή πυκνά φρύδια.
φρυδάτος, -η, -ο αυτός που έχει μεγάλα ή πυκνά φρύδια.
[ETYM] < φρύδι + παραγ. επίθημα -άτος, πβ. κ. χουδ-άτος].
φρύδι (το) {φρυδιού | -ιών} 1. λωρίδα από κοντές τρίχες σε σχήμα ημισελήνου, η οποία περιβάλλει το άνω μέρος των ματιών και τα προστατεύει από τον ιδρώτα: *σμίγω | σηκώνω τα ~ 2.* (μτφ.) το χέλιος, η άκρη υψώματος, η κορυφογραμμή: *στο ~ του γκρεμού | της πλαγιάς* — (υποκ.) φρυδάκι (το), (μεγεθ.) φρυδάρα (η). [ETYM] μεσν. < μτγν. φρύδιον, υποκ. του αρχ. φρύς (ή) < ο-προθε-ματ. + -φρύς < I.E. *bhrū- «φρύδι», πβ. σανσκρ. bhrūh, αρχ. ιρλ. for-bru, αρχ. σλαβ. bruni, αρχ. σκανδ. brun, μακεδ. *άβρούτες* κ.ά. Κατ' άλλην υπόθεση, η λ. φρύς σχηματίστηκε από τ. *οπ-φρύς, όπου το οπ-αποτελεί ριζικό θ. του παρακ. *όπ-ωπ-α* (βλ. λ. όμμα) και από το φρύς (< I.E. *bhrū-), πβ. κ. αγγλ. eye-brow].
φρυκτός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) ο ξεροψημένος, ο καθουρντισμένος.
[ETYM] αρχ. < φρύγω (βλ.λ.).
φρυκτωρία (η) {φρυκτωριών} (κατά την αρχαιότητα) η μετάδοση σημάτων με πυρσούς κατά τη νύκτα σε μακρινές αποστάσεις. [ETYM] αρχ. < φρυκτωρός < φρυκτός «πυρσός» (βλ.λ.) + -ωρός (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ορά, πβ. κ. θυρ-ωρός].
Φρύνη (η) 1. αρχαία Αθηναία εταίρα (365-310 π.Χ.), φημισμένη για την εξαιρετική ομορφιά της 2. γυναικείο όνομα. [ETYM] αρχ. κύρ. όν. < φρύνος (βλ.λ.).
Φρύνηος (ο) {-ου κ. -ίχου} αρχαίος Αθηναίος τραγικός ποιητής (6ος αι. π.Χ.). [ETYM] αρχ. κύρ. όν. < φρύνος (βλ.λ.).
φρύνος (ο) αμφίβιο χωρίς ουρά, συγγενές προς τον βάτραχο, που όμως έχει μεγαλύτερο σώμα, πιο αδύνατα πίσω πόδια, δέρμα τραχύ και χηρό, γεμάτο εξογκώματα και παραμένει συχνότερα στην ξηρά. [ETYM] < αρχ. φρύνος < *bhr-ū-no- (με παραγ. επίθημα -no-), μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -i-) του I.E. *bher- «λαμπρός, καφετής, καστανός», πβ. σανσκρ. babhruh, «καστανόκοκκινος», λατ. fiber «κάστωρας», αρχ. γερμ. brun «ανοιχτό καφέ χρώμα» (> γερμ. braun, αγγλ. brown) κ.ά. Είναι προφανές ότι η λ. φρύνος αναφερόταν εξαρχη σε ζώα που έχουν ανοιχτό καφέ χρώμα και κατέληξε να προσδιορίζει το συγκεκριμένο αμφίβιο].
φρύξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} το καθουρντισμα, το ξεροψήσιμο. [ETYM] < μτγν. φρύξεις < αρχ. φρύγω (βλ.λ.).
-φρων, -φρων, -φρον (λόγ.) λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνει: 1. ότι κάποιος έχει ορισμένες πεποιθήσεις: *βασιλόφρων*, *εθνικόφρων* 2. ότι κάποιος έχει συγκεκριμένη άποψη για τον εαυτό του και αντίστοιχη συμπεριφορά: *ταπεινόφρων*, *μετριοφρων* 3. ότι κάποιος βρίσκεται σε συγκεκριμένη πνευματική κατάσταση: *σώφρων*, *άφρων*, *παράφρων*. Επίσης (προφρ.) -φρονας (ο/η).
ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.
[ETYM] Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. άφρων, *σώφρων*, μτγν. *ταπεινόφρων*), που προέρχεται από μεταπτωτ. βαθμ. του φρήν, φρενός (βλ.λ.).
φταιζίμο (το) {φταιζιμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) η υπαιτιότητα, η ευθύνη για δυσάρεστο συμβάν: *το ~ δεν είναι δικό μου || ο κατηγορούμενος ρίχνει το ~ στον φίλο του ΣΥΝ. ενοχή*. [ETYM] Από το θ. του σωρ. *έφταιξα* (ρ. *φταίω*) και το παραγ. επίθημα -ιμο, πβ. κ. *τρέξιμο*.
φταιχίος (ο) {φταιχίων}, φταιχτρα (η) {δύσυχ. φταιχτρών} (καθημ.) πρόσπο που φταίει για κάτι. [ETYM] Από το θ. του σωρ. *έφταιξα* (ρ. *φταίω*), πβ. κ. *παίχτης*.
φταίω κ. (λόγ.) πταίω ρ. αμετβ. {φταί-ω, φταί-ς, -ει, -με, -τε, -νε | *έφταιξα*} 1. είμαι υπαίτιος, ένοχος: *φταίνει οι γονείς για την κακή ανατροφή των παιδιών τους* || *εσύ φταίς γι' αυτό που έπαθα*· ΦΡ. (α) **τι φταίω** για να εκφραστεί η διαμαρτυρία κάποιου που αδικείται, επειδή υφίσταται τις συνέπειες από κάτι για το οποίο δεν έχει ο ίδιος ευθύνη: *~ εγώ, αν εσύ είσαι ανίκανος*; || *κι εγώ ~*; || *τι φταίς κι εσύ, να βασανίζεσαι μαζί μου*; (δεν πρέπει να βασανίζεσαι κι εσύ μαζί μου) (β) **φταίω (σε κάποιον)** (i) (συνήθ. αρνητ.) θεωρούμαι αιτία ή υπεύθυνος για κάτι κακό (από κάποιον): (ειρων.) *τόσα άλλα προβλήματα υπάρχουν, αυτό σου έφταιξε*; (αυτό είναι το πρόβλημα σου); (ii) *ενοχλώ (κάποιον)*: *τι σου έφταιξε το σκυλί και το κακομεταχειρίζεται έτσι*; (γιατί το κακομεταχειρίζεται); || *συνεχώς βρίσκει αφορμή για να φταίνε/είναι ~ πότε τον φταίει το φαί, πότε το σπίτι (γ) *έφταιξε ο γάδρος και δέντρον το σαμύρι* (παροιμ.) για περιπτώσεις που, αντί για τον ένοχο, τιμωρείται ένας άθωος ή κάποιος που έχει έμμεση σχέση με το πρόβλημα (δ) *τις πταίει*; βλ. λ. *τις* 2. (σε παρελθοντικούς χρόνους) διαπράττω σφάλμα, παράπτωμα: *αν έφταιξα σε τίποτε, σου ζητώ συγγνώμη* || *παράδεχομαι ότι έφταιξα* 3. (τριτοπρόσ. **φταίει, φταίνε**) για τον προσδιορισμό του αιτιού ή του ενόχου: *«τι να φταίει, τι να φταίει που δεν πήγαμε μπροστά»* (τραγ.) || *ίσως φταίει το ότι δεν υπήρξε εκεί μια αντίστοιχη αστική τάξη, ίσως φταίνει και οι διαφορετικές συνθήκες*.
[ETYM] μεσν. < αρχ. πταίω, αγν. ετύμων, εκφραστ. ρ., που εμφανίζει όμοια κατάλ. προς τα ρ. *πταίω, ραίω*].
φτάνω ρ. → φθάνω
φταρνίζομαι ρ. → φτερνίζομαι*

φτάρνισμα (το) → φτέρνισμα
φτάσιμο (το) {φτασιμότης | χωρ. πληθ.} ο άφιξη, ο ερχομός.
φτασιμένος, -η, -ο αυτός που είναι επιτυχημένος στον χώρο του: *στα 30 του ήταν κιάλας ένας ~ γιατρός | δικηγόρος*.
φτειανμένος, -η, -ο 1. αυτός που είναι καλά αποκατεστημένος επαγγελματικά, οικονομικά κ.λπ.: *δεν έχει ανάγκη αυτός, είναι καλά ~ με τα λεφτά του μπαμπά* 2. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ευθυμίας επειδή έχει καταναλώσει οινόπνευματώδες ποτό: *όταν βγήκαμε το βράδυ ήταν ήδη ~ 3.* αυτός που βρίσκεται υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών 4. αυτός που είναι έτοιμος για ερωτική συνεύρεση.
φτειάνω ρ. → φτειάχνω
φτειάζη (η) (σχολ. ορθ. *φταίξη*) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. ο τρόπος με τον οποίο είναι φτειαγμένο κάτι: *είναι από τη - του πολύ πρακτικό* 2. (για πρόσ.) η εξωτερική εμφάνιση 3. ο ιδιαίτερος χαρακτήρας που έχει κανείς, η ιδιοσυγκρασία: *δεν είναι στη - του να λείψει ψέματα*. [ETYM] < *εθθαίσις < μεσν. *εθθαίσις*, βλ. λ. *φτειάχνω*].
φτειαζιά κ. φτειασιά (η) (σχολ. ορθ. *φταίξια*) η κατασκευή του σώματος, ο τύπος του σώματος: *είχε ωραία ~*.
φτειαζίμο κ. φτειασίμο (το) → φτειαχνώ
φτειασίδι κ. (λαϊκ.) **φκειασίδι** (το) (σχολ. ορθ. *φτασιδί* κ. *φκιασίδι*) {συνήθ. στον πληθ.} το στολίδι, το ψιμύθιο: *της άρσει να ντύνεται απλά, χωρίς φτειασιδιά* || (μτφ.) *ο λόγος του μεστός, λιτός, χωρίς φτειασιδιά*.
[ETYM] < *εθθαίσις (< μεσν. *εθθαίσις*, βλ. λ. *φτειάχνω*) + παραγ. επίθημα -ίδι, πβ. κ. *στολ-ίδι*.
φτειασιδώνω κ. (λαϊκ.) **φκειασιδώνω** ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *φτασιδώνω* κ. *φκασιδώνω*) {φτειασιδω-σα, -θηκα, -μένος} **στολίζω**, **καλλωπίζω** κ. φτειασιδία (κάποιον): *συχνά φτειασιδώνω ~ ώρες τη φτειασιδωνανε για να εμφανιστεί στην εκδήλωση*. — φτειασιδωμά κ. (λαϊκ.) **φκειασιδωμά** (το).
φτειαστός, -ή, -ό → φτειαχτός
φτειαχτός κ. (λαϊκ.) **φκειαχτός** κ. φτειαχών [μεσν.] κ. φκειαχών ρ. μετβ. κ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *φταίχνο* κ. *φκιάχνο* κ. *φτιάνω* κ. *φκιάνω*) /έ-φτειαξα κ. -σα, φτειαχ-γίηκα κ. -σθηκα, -γμένος κ. -σμένος} ♦ (μετβ.) 1. δημιουργώ κάτι, είτε με μηχανικά μέσα είτε με ενέργειες μου είτε με τη σκέψη και τον λόγο: *το εργοστάσιο του έφτειαχνε έπιπλα* || *~ σπίτι στην Πάρο* || *τα βιβλία φτειαχόνται από χαρτί* || *~ σχέδια* | *μια καινούργια λέξη* | *μια θεωρία* || - *ένα μουσικό συγκρότημα ΣΥΝ. κατασκευάζω* 2. (ειδικότ.) ετοιμάζω: *φτειαξε μου έναν καφέ* || *~ το φαγητό* | *έναν κατάλογο με ονόματα* 3. δίνω σε (κάτι) τη μορφή που πρέπει να έχει, τακτοποιώ: *~ το κρεβάτι* | *το δωμάτιο μου* || *έφτειαξε τα μαλλιά της και ποκάρισε για φωτογραφία* 4. (α) διορθώνω: *~ το ρολόι μου*, *που πηγαίνει μπροστά* (β) επισκευάζω: *πότε θα έρθει ο ηλεκτρονικός, να φτειαξεί την τηλεόραση*; || *προσπαθεί να φτειαξεί τα φρένα του αυτοκινήτου* 5. (γενικότ.) βελτιώνω, κάνω (κάτι) να γίνει καλύτερο, να έρθει σε καλύτερη κατάσταση: *το χαμομήλι θα σου φτειαξεί το στομάχι*· ΦΡ. (α) (οικ.) **(κάτι | κάποιος) με φτειαχνει** (i) (κάτι/κάποιος) με κάνει να νιώθω καλύτερα, μου προκαλεί ευθυμία (ii) (κάποιος) με διεγείρει ερωτικά, με αναβεί: *ξέρει να με φτειαχνει με κάθε τον αγγγιμα* (β) **φτειαχνω τη μέρα (κάποιον)** κάνω κάποιον να αισθανθεί ευχάριστα: *με το κοπιμένο που μου έκανε μου έφτειαξε τη μέρα* 6. (λαϊκ.) ασχολούμαι (με κάτι): *τι φτειαχνεις σήμερα*; ΦΡ. (λαϊκ.) **τι φτειαχνεις**; πώς πας, τι κάνεις; 7. τιμωρώ, κυρ. στη ΦΡ. **θα σε φτειαξώ!**: *άσ' τον και θα σ' τον φτειαξώ εγώ!* ΣΥΝ. *θα σε κανονίσω, θα σε τακτοποιήσω, θα σου δείξω εγώ!* · ΦΡ. (α) **τα φτειαχνω** (με κάποιον) (i) συμφιλιώνομαι: *είχαν τσακωθεί, αλλά τώρα τα έχουν φτειαχνει* (ii) δημιουργώ ερωτικό δεσμό: *τη γνώρισε στο γραφείο, τον άρεσε και τα φτειαξε μαζί της* || *τους τα φτειαξε μια κοινή τους φίλη* (β) **τι φτειαχνω (σε κάποιον)** εξασπώ (κάποιον): *μου την έφτειαξαν μου πηραν 100.000 δρχ. χιλιάδες τάχα δανεικά και εξαφανίστηκαν* 8. (α-μετβ.) βελτιώνομαι: *από αύριο θα φτειαξεί ο καιρός* || *ακόμη είναι μικρός και δεν καταλαβαίνει - όταν μεγαλώσει, θα φτειαξεί* || *ο κόσμος ελπίζει ότι μετά από τόση λιτότητα θα φτειαξεί η κατάσταση* || *με τη λιακάδα μου φτειαχνει η διάθεση*· (μεσοπθ. **φτειαχνομαι**) 9. αποκαθίσταμαι ικανοποιητικά (στον επαγγελματικό και κοινωνικό τομέα): *φτειαχτηκε ήδη σε σχετικά μικρή ηλικία* || *ανακατέστηκε το εμπόριο και φτειαχτηκε* 10. καλλωπίζομαι, στολιζομαι: *συνηθίζει να φτειαχνεται με τις ώρες στον καθρέφτη* || *πώς να φτειαχτεί, γιατί περιμένο κόσμο απόψε*· (αργκό) 11. (α) έρχομαι σε κατάσταση ευθυμίας μεθώντας ελαφρά: *με δύο σφηνάκια φτειαχτηκε ο φίλος μας* (β) έρχομαι στα κέφια μου, φτάνω σε μεγάλη ευδιαθεσία: *~, όταν μου λες τέτοια* || *πάμε ν'ακούσουμε τραγούδια, να φτειαχτούμε* 12. διεγείρομαι ερωτικά 13. βρίσκομαι υπό την επήρεια ναρκωτικών: *από το βλέμμα του φαινόταν ότι ήταν φτειαχμένος ΣΥΝ. μαστουρώνω* 14. (η μετοχή **φτειαχμένος, -η, -ο**) βλ.λ. — **φτειαζίμο** κ. **φτειασίμο** κ. (λαϊκ.) **φκειασίμο** (σχολ. ορθ. *φταίζιμο, φκιάσιμό*). ΣΧΟΛΙΟ λ. κάνω. [ETYM] < μεσν. *φτειαίνω* (κατά τα ρ. σε -χνω, πβ. *σπαρ-χνω, δίο-χνω*), που σχηματίζονταν αοριστικό θ. με χαρακτηρισμό -ξ-) < φθειάνω < *φθειν-άω (κατά τα ρ. σε -νω) < εθθαίσις «σιώνω, διορθώνω» (με σύγηση του άτονου αρκτικού /ε/, πβ. κ. εθθόνος - φθινός) < αρχ. εθθός. Η γρ. με -ι- (*φταίνω*) δεν έχει ετυμολ. στήριξη]. φτειαχτός, -ή, -ό κ. φτειαστός (σχολ. ορθ. φτειαχτός κ. φτειαστός) (καθημ.-κακόδ.) 1. μη φυσικός ΣΥΝ. τεχνητός 2. μη αληθινός, προσποιητός: *το επεισόδιο ήταν ~ είχαν συνεννοηθεί από πριν να κάνουν ότι μιλιούνται* || *~ αποτέλεσμα* | *αγώνες ΣΥΝ. στήμενος, προσο-vennohμένος, σικέ, φτελιά* (η) μακρόβιο και υψηλόκορμο δέντρο, το οποίο καλλιεργείται πολλές φορές ως καλλωπιστικό και χαρακτηρίζεται για την ανθεκτικότητά του ξύλου του στο νερό ΣΥΝ. (διαλεκτ.) *καραγάτσι*. Επίσης (λόγ.) **πτελέω**

[ETYM. όψιμο μεσν. < αρχ. *πετέα* (ήδη μικ. *pte-re-wa* | *pe-te-re-wa*), *αγν.* τήμου. Η λ. φαίνεται να εμφανίζει παραγ. επίθημα -*έα* (πβ. *μηλέα*, *ίτ-εα*, *σικ-έη*), αλλά το μικ. -*εωα* γεννά προβλήματα. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με το μτγν. *πέλας* «αγριόχοιρος», με την έννοια ότι ο αγριόχοιρος συγχάζει σε περιοχές με τέτοια δέντρα (πβ. κ. γερμ. *Eber* «αγριόχοιρος» - *Eberesche* «φτελιά»). Το αρμ. *teli* «φτελιά» ίσως αποτελεί δάνειο από την Ελληνική].

φτενός, -ή, -ό (λαϊκ.) λεπτός, αδύνατος ΣΥΝ. λιγνός, ψιλό, ισχνός, αδύνατος, άπαχος ΑΝΤ. χοντρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ETYM. μεσν. < πενός «λεπτός» < ουσ. πενών «φτερό» (< αρχ. *πη-νόν*)].# φτενόφλοδος, -η, -ο (καρπός) που έχει φτενή φλούδα ΣΥΝ. ψιλόφλοδος, φλέρδος.

φτέρη (η) {χωρ. γεν. *πλήθ.*} ποώδες φυτό χωρίς άνθη και σπόρους, το οποίο εμφανίζεται σ' χιλιάδες διαφορετικά είδη, ορισμένα από τα οποία καλλιεργούνται ως διακοσμητικά, και χαρακτηρίζεται από την ιδιότητα του να πολλαπλασιάζεται με σπόρια (βλ. λ. σπόριο) ΦΡ. *λαγός τη φτέρη έσσει* | *κούναγε, κακό* της *κεφαλής του* για περιπτώσεις που κάποιος δεν προσέγει κάτι που τον προστατεύει και προκαλεί μόνος του το κακό του. [ETYM. < μτγν. *πέρις*, -*εως* < αρχ. *περόν*].

φτεριάζω ρ. αμετβ. {φτερίασα} (για νεοσσό) βγάζω φτερά, φτερώνω. — φτερίασμα (το).

φτέρνα κ. (λόγ.) *πτέρνα* (η) {φτερνών} 1. το οπίσθιο μέρος του πέλματος του ανθρώπινου ποδιού ΦΡ. (α) *αγίλλιος πτέρνα* βλ. λ. *αγίλλιος* (β) *οι φτέρνες του χυπούν στις πλάτες* | *στους ώμους* για πολύ γρήγορη φυγή κάποιου που κινδυνεύει (πβ. *τα πόδια του έφταναν στους ώμους*) 2. (συνεκδ.) το πίσω μέρος του παπουτσιού ή της κάλτσας.

[ETYM. μεσν. < αρχ. *πέρνη* < I.E. **persnā* «φτέρνα» (για την εναλλαγή του αρκτικού **rt-* | **rp-*, πβ. κ. *πόλις* - *πόλις*, *πόλεμος* - *πόλεμος*), πβ. *σανσκρ.* *pārsni-* «φτέρνα», *λατ.* *petra* «χοιρομέρι, ζάμπνο» (> *ισπ.* *piepa*), *γερτ.* *paršna* «άνω μέρος του μηρού», *γοθτ.* *fairgna* «φτέρνα» (> *γερμ.* *Ferse*) κ.ά. Το μικ. *pte-no* (δυσικός *πτέρνω*;) δηλώνει ένα τμήμα της άμαξας (πβ. τα δύο σκαλοπάτια)].

φτεριά (η) το χτύπημα με φτέρνα ή με σπιρούνι. φτερινίζομαι κ. φταρινίζομαι κ. (λόγ.) πταρινίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {φτερινίστηκα} εκπνέω απότομα και με θόρυβο, κυρ. εξαιτίας ερεθισμού στη μύτη ή στις ρινικές κοιλότητες (π.χ. από σκόνη ή κρύωμα). ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ETYM. < αρχ. *πάρνυμαι*, με την προσθήκη του επιθήματος -*ίζω* | -*ομαι*, < **prt-nu-* (με επίθημα **neu-* | **nu-*), *συνεσταλμ.* *βαθμ.* του I.E. **p(s)ter-* «φταρινίζομαι», πβ. αρμ. *p'ingam*, *λατ.* *sternuere* (> *γαλλ.* *étempuer*, *ισπ.* *estornudar*) κ.ά. Η I.E. ρίζα έχει προφανώς γχομητη. προέλευση, ο νεοελλ. τ. *φτερινίζομαι* παρουσιάζει τροπή του -*α*- σε -*ε*- σε περιβάλλον υγρού (πβ. *κρεβάτι* - *κράβατος*), ίσως με την επιδρ. της λ. *φτέρνα*].

φτερίνισμα κ. φτάρνισμα (το) {φτερινίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο αντανακλαστικός σπασμός των αναπνευστικών μυών, κυρ. εξαιτίας ερεθισμού στη μύτη ή στις ρινικές κοιλότητες, ο οποίος προκαλεί απότομη εκπνοή με έντονο χαρακτηριστικό ήχο.

φτερινίστηρι (το) [μεσν.] {φτερινίστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο περνεστήρας, το σπιρούνι.

φτερνοκοπό ρ. μετβ. {φτ'ρνοκοπ'ίς... | φτερνοκόπησα} χτυπώ με τις φτέρνες ή με το φτερινίστηρι. — φτερνοκόπημα (το). [ETYM. < μτγν. *περνοκοπό* < *πέρνα* + *-κοπό* (< *κόπηω*), πβ. κ. *πλευρο-κοπό*].

φτερό (το) 1. ο επιδερμικός σχηματισμός που καλύπτει το σώμα των πουλιών: *παλιότερα από τα ~ της χήνας κατασκευάζονταν πένες* || *φτερά* *και πουπούλα* 2. φτερούγα: *τα ~ του αετού* | *τον αγρέλον* || *το πουλί άνοιξε τα - του και πέταξε μακριά* || *πουλί με σπασμένα ~* ΦΡ. (μτφ.) (α) *δίνω φτερά* (σε κάποιον) δίνω θάρρος (σε κάποιον), ανυψώνω το ηθικό του (β) *κόβω τα φτερά* (κάποιου) βλ. λ. *κόβω* (γ) *κάνω φτερά* χάνομαι, εξαφανίζομαι (πιθ. λόγω κλοπής): *η τσάντα μου έκανε φτερά μέσα από το αυτοκίνητο!* (δ) στο *φτερό* πολύ γρήγορα, στο άμεσ-βήσε: *έφερε τον καφέ -* (ε) *φύλλο και φτερό* βλ. λ. *φύλλο* 3. εξάρτημα με μορφή περρυγίου ή φτερούγας: *~ αεροπλάνου* | *ανεμό-μυλό* 4. το ξεσκονιστικό με φτερά (σημ. 1) 5. η μεταλλική καμπυλωδής προστατευτική κατασκευή που καλύπτει από πάνω τον τροχό αυτοκινήτου ή δίτροχου 6. (μτφ.) η ώθηση ή η δύναμη και η ορμή: *τα διαβάσματα εκείνα έδωσαν φτερά στη φαντασία του* || *τα ~ της ελπιδάς* | *της νιότης* 7. (στην πυγμαχία) *κατηγορία φτερού* κατηγορία στην οποία αγωνίζονται πολύ ελαφριοί πυγμαχοί. [ETYM. < αρχ. *περόν* < θ. πτ- (< I.E. **pre-* «πέτω, πέφτω», βλ. λ. *πέτο-μαι*) + *παραγ.* επίθημα -*ε-ρον*. Η λ. συνδ. επίσης με *γερτ.* *pattar* «φτερό», αρμ. *t'er* «πλευρά», *σανσκρ.* *patra-* «φτερό, πουπούλο», αρχ. γερμ. *fedara* (> γερμ. *Feder* «πούπουλο»), *λατ.* *penna* «πούπουλο» (< **petnā*) κ.ά.].

φτεροκοπό ρ. αμετβ. {φτεροκοπ-άς κ. -είς... | φτεροκόπησα} πετώ κάνοντας θόρυβο με τα φτερά μου: *«κότες και κοκάρια φτεροκοπούσαν κακάριζοντας και ξεσήκωναν σκόνη και τον κόσμο»* (περιόδ.). — φτεροκόπημα (το).

[ETYM. < φτερό + *-κοπό* < *κόπηω*, πβ. κ. *πλαγιο-κοπό*].

φτεροπόδαρος, -η, -ο (εκφραστ.) γρήγορος στο τρέξιμο, αυτός που μοιάει να έχει φτερά στα πόδια του ΣΥΝ. γοργοπόδαρος, φτερούγα (η) {σταύ. φτερούγιω} καθένα από τα δύο συμμετρικά όργανα πτήσεως στα πλευρά των πουλιών και των εντόμων ΣΥΝ. φτερό (σημ. 2) ΦΡ. (μτφ.) *παίρνω* (κάποιον) *κάτω από τις φτερούγες μου* παίρνω (κάποιον) υπό την προστασία μου, αναλαμβάνω την προστασία κάποιου, συνήθ. αδυνάμου, (υποκ.) φτερουγίτσα (η).

[ETYM. < μεσν. *περούγα* (με τροπή του -*υ*- σε -*ου*- σε περιβάλλον υγρού) < αρχ. *περύγιον*, υποκ. του *πέρυξ*, -*υγος* (βλ.λ.). ο τ. *φτερούγιον* με επιδρ. του *περύγιον*].

φτερουγίζω ρ. αμετβ. {φτερουγίσα} (για πουλιά και έντομα) 1. κουνά τα φτερά μου, για να πετάξω 2. κουνά τα φτερά μου και πετώ ΦΡ. (μτφ.) *φτερούγισε η καρδιά μου* αισθάνθηκα μεγάλη συγκίνηση. Επίσης φτερουγίω {*-άς*...} — φτερούγισμα (το). [ETYM. < αρχ. *περυγίεω* < *πέρυξ*, -*υγος* (βλ. κ. φτερούγα)].

φτέρωμα κ. (λόγ.) *πτερώμα* (το) {φτερώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των φτερών που καλύπτουν το σώμα των πουλιών: *πλούσιο* | *πολύχρωμο* | *φανταχτερό* -. [ETYM. < μτγν. *πέρωμα* < αρχ. *περώ* (-όω) < *περόν*].

φτερώω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φτερώ-σα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) (για πουλιά) βγάζω φτερά ♦ (μετβ.) (μτφ.) 2. κάνω (κάποιον) γρήγορο, δίνω ταχύτητα σε (κάποιον/κάτι): *η φιλοδοξία του να νικήσει φτέρωσε τα πόδια του* 3. ενθαρρύνω κάποιον, του δίνω κουράγιο: *τον φτέρωσε με τα λόγια του*. [ETYM. < αρχ. *περώ* (-όω) < *περόν* (βλ.λ.)].

φτερωτός, -ή, -ό κ. (λόγ.) *πτερωτός* 1. αυτός που έχει φτερούγες: ΦΡ. (α) *φτερωτός θεός* ο θεός Έρωτας (β) *φτερωτός κόσμος* τα πουλιά 2. (μτφ.) πολύ γρήγορος, αυτός που μοιάει να έχει φτερά: *~ άλογο* 3. αυτός που έχει σχηματισμούς, οι οποίοι μοιάζουν με φτερούγες (πτερούγα): *~ τροχός* 4. *φτερωτή* (η) (α) ο τροχός νερόμυλου, ο οποίος φέρει πτερούγες: *γύρνα ~ του μύλου* (Φ. Γκ. Λόρκα, μετάφρ. Ν. Γκάτσος) (β) (γενικότερ.) κάθε τροχός με πτερούγα. [ETYM. < αρχ. *περωτός* < *περώ* (-όω) < *περόν*].

φτηνά επιρρ. — φτηνά φτηναίνω ρ. — φτηναίνω

φθίνια κ. φθίνια (η) {χωρ. γεν. *πλήθ.*} 1. (καθημ.) η ιδιότητα του φτηνού ή η κατάσταση κατά την οποία οι τιμές είναι χαμηλές: ΦΡ. (παροιμ.) *η φθίνια τρώει τον παρά* όταν τα προϊόντα είναι φτηνά, έχει κανείς την τάση να ξεοδεύει παρά πολλά χρήματα 2. η χαμηλή ποιοτική στάθμη και αξία: *η ~ των λόγων του* | *της συμπεριφοράς του*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ια*, *φθίγχα*.

[ETYM. < φτηναίνω (υποχωρητ.) < φτηνός, πβ. κ. *φτωχός* - *φτωχάινω* - *φτώχια*].

φθινιάρης, -α, -ικο {φθινιάρηδες} (μειωτ.) αυτός που έχει μικρή αξία ή χαμηλή ποιότητα: *το εορταστικό πρόγραμμα του καναλιού ήταν πολύ ~*. Επίσης φθινιάρικος, -η, -ο. [ETYM. < φτηνός + *παραγ.* επίθημα -*ιάρης*, πβ. κ. *ζηλ-ιάρης*].

φτηνό- (μειωτ.) α' συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό την ιδιότητα του φτηνού λόγω κακής ποιότητας: *φτηνό-δουλεία*, *φτηνό-πλοήγηση*.

φτηνοδουλεία (η) (μειωτ.) 1. η κακή ποιότητας εργασία, που δεν απαιτεί μεγάλη αμοιβή 2. (συν'κδ.) το κακή ποιότητας έργο, που δίν στοίχος πολλά: *αυτός ο πίνακας είναι ~*.

φτηνοπράγματα (τα) {φτηνοπραγμάτων} (μειωτ.) 1. τα πράγματα χωρίς ιδιαίτερη αξία, τα φτηνά πράγματα 2. οι ανάξιες λόγου υποθέσεις: *δεν ασχολούμαι με τέτοια ~*.

φτηνός, -ή, -ό → φτηνός φταισίδι (το) → φταισιδί

φταισιδιώνομαι ρ. → φταισιδιώνομαι φτιάχνω ρ. → φτιάχνω

φτου επιφών. 1. ο ήχος του φτυσίματος: ΦΡ. (α) *φτου κι απ' την αρχή* βλ. λ. *αρχή* (β) (υβριστ.) *φτου σου!* ντροπή σου! (γ) *φτου ξελευθερία!* συνθηματική έκφραση στο παιδικό παιχνίδι «κρυφτού», την οποία λέει ο παίκτης ο οποίος ξεφεύγει και με αυτόν τον τρόπο «ελευθερώνει» όλους τους παίκτες που έχει βρει αυτός που τα φυλάει (δ) *φτου, κακά!* (ι) (οικ.) ως έκφραση αποδοκιμασίας προς κάποιον που είπε κακή λέξη (ii) προς μικρό παιδί για να φτύσει κάτι που έβαλε στο στόμα του 2. εκφράζει απογοήτευση, έντονη δυσαρέσκεια για κάτι που συνέβη αντίθετα από το *πιθυμικό*: *~, ατυχία!* || *~, να πάρει ο διάολος!* *Πάλι έχασα το πορτοφόλι μου!* 3. εκφράζει αηδία: *~! Για καρδιά είναι χαλασμένα!* 4. για την αποτροπή βασκανίας, όταν εκφράζει κανείς έντονα τον θαυμασμό του: *~ σου, κοπελάρα μου!*, *επίσης σε φρ.* όπως *φτου σου να μη σε ματιάσω*, *φτου σου να μην αβασκαθεί!* και συχνά *παναλαμβανόμενο* *φτου-φτου-φτου*, *(να μη σε ματιάσω)!* [ETYM. Ηχομημητ. λ., με την επιδρ. του ρ. φτύνω].

φτουράω ρ. αμετβ. {φτουράω, -άει... -άει} (φτούρησα) 1. (για ποσότητα) είμαι αρκετός, φθάνω (και περισσεύω): *ένα κιλό σιμιγδάλι και δεν φτουρήσε για ένα ταψί* 2. (για ενέργεια) ευοδώνομαι, πετυχαίνω, συμφέρω: *δεν ~ αυτή η επιχείρηση*- *πρέπει να αλλάζουμε προσανατολισμούς* 3. (αργκό-για πρόσ.) αξίζω, είμαι επαρκής (για κάτι): *καλό παιδί, αλλά δεν φτουράει ως μαθητής*.

[ETYM. < *λατ.* *obdura* «είμαι σκληρός, αντέχω» (< *προθ.* *ob-* + *duro* < *duros* «σκληρός, στερεός»), *κατ* επιδρ. του ρ. φτάνω].

φτυάρι κ. (λαϊκ.) *φτυάρι* (το) {φτυαρ-ιού | -ιών} 1. εργαλείο που αποτελείται από ένα στείλιαρι, στην άκρη του οποίου είναι προσρασμένη πλατιά μεταλλική επιφάνεια: χρησιμοποιείται για τη λήψη, τη μεταφορά και το ανακάτωμα στερεών υλικών (χόματος, πετρών, λούπης κ.λπ.) και, σπάνια, στο σκάψιμο 2. (μτφ.) αυτός που συνήθει να κουτσομπολεύει, να κακολογεί τους άλλους (βλ. κ. λ. *θάβω*) 3. μακριά ξύλινη λαβή με πλατύ άκρο για το φούρνισμα του ψωμιού. — (υποκ.) φτυαράκι (το).

[ETYM. όψιμο μεσν. < μτγν. *πυάριον*, υποκ. του αρχ. *πύον* «φτυάρι», *τεχν.* όρ. (με αρχικό θ. πτ- αντί του αναμενόμενου π-), *πιθ.* < I.E. **reu-* / **ru-* «καθαρίζω, διυλίζω, κοσκινίζω», πβ. *σανσκρ.* *pānate*, *λατ.* *pilius* «γνήσιος, αγνός» (> *γαλλ.* *pur*, *αγγλ.* *pure*), αρχ. γερμ. *fowen* «κοσκινίζω, διυλίζω» κ.ά.].

φτωαριά (η) 1. κάθε κίνηση τού φτωαριού για μετακίνηση ή φόρτωση υλικού: *δεν είναι πολλά τα μπάτζα, πέντε φτωαριές πρώτα* 2. η ποσότητα υλικού που χωράει στο φτωαρι: *μια ~ χαλίκι* 3. το χτύπημα με φτωαρι: *τον 'δωσε μια ~*.

φτωαριόζ ρ. μετβ. {φτωαριόζ-α, -μένος} ανακατεύω ή μεταφέρω με το φτωαρι: *~ χόμα | πέτρες | τσιμέντο*. — φτωαρίσμα (το).

φτώμα (το) {φτώμ-ατος | -ατα, -άτων} η φτωσιά, το φτώσιμο.

[ETYM < φτώνω, πβ. κ. ντΌνω - ντώμα].

φτώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έφτωσα, φτώσ-ηκα, -μένος} ♦ 1. (αμετβ.) εκτοξεύω από το στόμα μου σάλιο: *~ χάμω | στον δρόμο*- ΦΡ. φτώνω (στον κόρφο μου! σε περιπτώσεις αποτροπής βασκανίας ♦ (μετβ.) 2. ρίχνω σάλιο σε (κάποιον): *τον έφτωσε μπροστά σε όλους*- ΦΡ. (α) φτώνω *εκεί όπου έγλειφα* για πρόσωπο που καταφέρεται εναντίον αυτού που παλιότερα επαινούσε ή γενικότ. που δείχνει αγνωμοσύνη για πρόσωπο ή κατάσταση που παλιότερα τον εξυπηρετούσαν: *Γι να του πεις! Φτώνει εκεί όπου έγλειφε. όσο τους είχε ανάγκη και πληρονόταν από αυτούς, δεν έλεγε κουβέντα- τώρα που εγκατέλειψε την εταιρεία, κατηγορεί τους πάντες!* (β) (κάποιος δεν αξίζει) *ούτε να τον φτώσεις* (κάποιος) είναι άξιος κάθε περιφρόνησης (γ) *φτώσε με μη με ματιάσεις!* για την αποτροπή βασκανίας, όταν κάποιος εκφράζεται με ιδιαίτερο θαυμασμό για κάποιον (δ) *λες και τον έφτωσε στο στόμα/λες και τον έχει φτώσει* για κάποιον που μοιάζει πολύ σε κάποιον άλλον, που είναι ολόιδιος: *Κοίταξε πώς τον μοιάζει ο γιός του! Λες και τον έφτωσε στο στόμα!* 3. εκτοξεύω από το στόμα μου (κάτι που είχα μέσα σε αυτό): *έφτωσε το κρέας, γιατί δεν τον άρεσε* || (μετρ.) *τα τουφέκια έφτναν καυτό μολύβι*- ΦΡ. (μτφ.) (α) *φτώνω αίμα* βλ. λ. *αίμα* (β) *φτώνω τής μάννας μου το γάλα* βλ. λ. *γάλα* 4. (μτφ.-αρκό) αγνοώ, περιφρονώ ή απορρίπτω (κάποιον), αποστρέφομαι (κάποιον): *τόσες φορές σε καλέσαμε κι εσύ μας έφτωσε* (δεν ήρθες) · ΦΡ. (αρκό) *τα φτώνω* κουράζομαι πολύ, εξαντλούμαι, αποκαίνομαι: *κόντευε να τα φτώσει απ'την πολλή δουλειά* ΣΥΝ. τα παίζω. ΣΧΟΛΙΟ λ. δίνω. [ETYM μεσν., από τον αόρ. *έπτωσα* τού αρχ. πτώω, κατά το σχήμα *έξτσα - ζίνω, έψησα - ψήνω*. Το αρχ. πτώω αποτελεί εκφραστ. ρ. και λέ-ξη-ταύπη, αφού δηλώνει κυρ. τη σημ. «φτώνω για να αποφύγω το "κακό μάτι"», με αποτέλεσμα την ποικιλία των τ. στις διάφορες Ι.Ε. γλώσσες. Σε ό,τι αφορά το αρχικό θ., *αν πτώω* < *rjú-, τότε η λ. συνδ. με αρχ. σλαβ. rliju, λιθ. spriūmu, αρχ. ισλ. spVja (όλα με τη σημ. «φτώνω»), ενώ αν το σύμπλεγμα πτ- (pt-) θεωρηθεί αρχαϊκό, τότε πλησιέστεροι φαίνονται άλλοι Ι.Ε. τ., λ.χ. αρμ. t'uk «πτύελο», t'k'anem «φτώνω». Επίσης συγγενείς είναι και άλλες λ. με αρχικό s-, λ.χ. λατ. spueo, αρχ. γερμ. spriwan (> γερμ. sprien), αγγλ. spit κ.ά., αλλά η αναγωγή τους σε Ι.Ε. (s)r(h)idu- | *(s)rju- παραμένει αβέβαιη].

φτωσιά (η) το σάλιο που φτώνει κα'είς ΣΥΝ. απόπτωσμα, πτώσμα, πτύελο, ροχάλο.

φτώσιμο (το) {φτώσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να φτώνει κανείς 2. το σάλιο που φτώνει κάποιος 3. (μτφ.-αρκό) η περιφρόνηση· κυρ. στις ΦΡ. (α) *κάποιος | κάτι δεν είναι ούτε για φτώσιμο: μου φέρθηκε πολύ σκάρτα, δεν είναι ούτε για φτώσιμο* (β) *έχω κάποιον στο φτώσιμο: ήταν μια εποχή που τον είχαν όλοι στο φτώσιμο- τώρα όλοι τρέχουν από κοντά του* || *τον έχουν όλοι στο ~* (τον περιφρονούν) (γ) *ρίχνω σε κάποιον φτώσιμο: προσπάθησε να της πιάσει την κουβέντα, αλλά εκείνη τον 'ρίξε ένα φτώσιμο!* Επίσης φτωσιματιά (η) (σημ. 1-2). [ETYM: Από τον αόρ. *έπτωσα* τού ρ. φτώνω και το επίθημα -ίμο, πβ. κ. ζύσ-ίμο].

φτώσμα (το) [αρχ.] {φτώσιμ-ατος | -ατα, -άτων} το σάλιο που φτώνει κάποιος.

φτωστός, -ή, -ό (εκφραστ.) εντελώς όμοιος: *το μωρό είναι ~ ο πατέρας του* ΣΥΝ. απαράλλακτος, ΣΧΟΛΙΟ λ. όμοιος.

φτωχαδάκι (το) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) ο φτωχός, κυρ. αυτός που είναι άξιος συμπάθειας ή λύπησης. [ETYM < φτωχός + υποκ. επίθημα -αδάκι, πβ. κ. πετρ-αδάκι].

φτωχαίνο κ. (λόγ.) πτωχαίνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φτώχυνα} ♦ 1. (αμετβ.) γίνωμαι φτωχός: *η οικογένεια τους φτώχυνε* ΑΝΤ. πλουτίζω ♦ 2. (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) φτωχό. — φτώχεμα (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνο.

φτώχεια (η) (σχολ. ορθ. φτώχεια) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η κατάσταση τού να είναι κανείς φτωχός, να στερείται των αναγκαίων αγαθών: *ζουν μέσα στη ~* || η - και η ανεργία συχνά οδηγούν στο *έγκλημα* || *όριο φτώχειας* (όριο εισοδήματος κάτω από το οποίο θεωρείται κανείς φτωχός) ΣΥΝ. πενία, ένδεια, ανέχεια, στέρηση, δυστυχία, μιζέρια, εξαθλίωση ΑΝΤ. πλούτος, ευμάρεια· ΦΡ. (α) *η φτώχεια θέλει καλοπέταση* ο φτωχός πρέπει να χαίρονται και να διασκεδάζουν, για να μην καταβάλλονται ψυχικά από την άσχημη κατάσταση στην οποία βρίσκονται (β) *έξω φτώχεια (και καλή καρδιά)* ο φτωχός πρέπει να αντιμετωπίζει την κατάσταση του με αισιοδοξία, να μη βαρύνεται ψυχικά και να μην απογοητεύεται (γ) *τα πολλά λόγια είναι φτώχεια* (i) για να τονιστεί η αξία της λακωνικότητας, το ότι πρέπει να αποφευχθούν κανείς ή φλυαρία (ii) δεν χρειάζονται περισσότερα, ανώφελα λόγια- οτιδήποτε περισσότερο σχετικά με κάτι είναι μάταιο να ειπωθεί: *το πρόγραμμα σταθεροποίησης της οικονομίας είναι δεδομένο- από εκεί και πέρα -* (δ) (παροιμ.) *η φτώχεια φέρνει γκρίνια* η φτώχεια προκαλεί προβλήματα και οδηγεί στη γκρίνια λόγω δυσάρεσκειας 2. (μτφ.) η έλλειψη αθωνίας ή επάρκειας σε κάτι: *~ ιδεών* | *λεξιλογίου* ΑΝΤ. πλούτος. Επίσης (λόγ.) πτωχεία [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια. [ETYM < φτωχαίνο (υποχωρητ.) < φτωχός, κατά το σχήμα φτηνός - φτηνία - φτηνία, ακριβώς < ακριβαίνω - ακριβία κ.λπ. Η γρ. φτώχεια προϋποθέτει παραγωγή από το αρχ. πτωχεια, κάτι που δεν δικαιολογείται λόγω τού τονισμού της λ. (πβ. δουλεία - δουλειά, εσοδεία - σοδ(ε)ιά, υγεία - (υ)γεία κ.ά.), οπότε θα αναμενόταν πτωχεια - *φτωχειαί].

φτώχεια: συνώνυμα. Η έννοια της «στέρησης των αναγκαίων πόρων ζωής», δηλ. της φτώχειας, υπήρξε από τα αρχαία χρόνια ενδημύσα κατάσταση σε μια μικρή χώρα με περιορισμένους φυσικούς και υλικούς πόρους, όπως η Ελλάδα. Ως εκ τούτου, το σχετικό λεξιλόγιο ήταν και είναι αρκετά πλούσιο. Οι αρχαίοι εξέφρασαν τη φτώχεια με τη λ. πενία {πένομαι, πένης- ομόρρ. τού πόνο, πονώ «μιαχό, εργάζομαι», *πενιχρός*}, ο Ηρόδοτος (7, 102) *έχει και το χαρακτηριστικό: τη 'Ελλάδι πενή συντροφος εστί [...]* (αρετή) *δε χρωμένη τη πενή επαμόνεται* (στην Ελλάδα μόνιμος σύντροφος είναι η φτώχεια [...], αντιμετωπίζει δε τη φτώχεια χρησιμοποιώντας την αρετή). Πενία ήταν η αξιοπρεπής φτώχεια, όταν κανείς καταφέρει να εξοικονομεί τα αναγκαία με το μεροκάματο, αφού πένης ήταν ο φτωχός εργάτης, ο μεροκαματιάτης (σε αντίθεση με τον πλούσιο ή τον δυνάμενον «εύπορο»). Πτώχεια, αντίθετος, στους αρχαίους είναι η παντελής έλλειψη των προς το ζην, που καταλήγει στην επαίθεια, τη ζητιανιά· πτωχός είναι ο ζητιάνος, ο Αριστοφάνης στον *Πλούτο* (στ. 553) ορίζει τη διαφορά πτωχού και πένητος ως εξής: *πτωχού μεν γαρ βίος [...]* *ζην εστί μηδέν έχοντα- δέ πένητος ζην φειδόμενον και τοίς εργοίς προσέχοντα* (ας σημειωθεί ότι η λ. *πτωχός* συνδέεται ετυμολογικά με το αρχ. πτήσσω «ζαράνω από τον φόβο μου» και ότι πτωχός είναι «ο ζαρωμένος, ο φοβισμένος, ο κακομοίρης»). Στη Ν. Ελληνική επικράτησε ως γενική για «τη στέρηση πόρων προς το ζην» η λ. φτώχεια (από το φτωχαίνο < φτωχός κατά τα φτηνός - φτηνία - φτηνία κ.τ.ό.), ενώ η πενία είναι τυπικότερος οικονομικός όρος. Η απορία δηλώνει τη βεβαιωμένη (εγγράφως και τυπικά) έλλειψη πόρων ζωής, ενώ οι λ. ένδεια (από το ενδεής «στερούμενος»), ανέχεια (έχω) και στέρηση δηλώνουν (άτυπα) επίσης την έλλειψη πόρων για να ζήσει κανείς. Η λ. ζητιανία είναι ό,τι το αρχ. πτώχεια, δηλ. η επαίθεια. Μια σειρά λ., όπως δυστυχία, μιζέρια και εξαθλίωση, δηλώνουν τα υλικά, κοινωνικά και ψυχολογικά αποτελέσματα της φτώχειας, ενώ την έλλειψη χρημάτων, που συνιστά τη φτώχεια και την ανέχεια, ο λαός με μικρόχολο χιούμορ χαρακτηρίσε ως απενταρία {απένταρος < πεντάρα}, *αδεκαρία* {αδεκαρος < δεκάρα}, *αφραγκιά* {αφραγκος < φράγκο} και αναπαράδι {ανα- στερητ. + παράδες «χρήματα»}.

φτωχικό (το) 1. το σπίτι τού φτωχού 2. (κατ' επέκτ. ως έκφραση μετριοφροσύνης) το σπίτι: *καλώς όρισες στο ~ μας*.

φτωχικός, -ή, -ό κ. (λόγ.) πτωχικός 1. αυτός που ταιριάζει σε φτωχό: *~ ντύσιμο | γέυμα | σπίτι | γειτονιά* 2. **φτωχικό** (το) βλ. λ. — φτωχιά επίρρ. [ETYM < αρχ. πτωχικός < πτωχός].

φτωχό- κ. φτωχό- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν 1. κατάσταση φτώχειας: *φτωχό-γειτονιά, φτωχό-παιδο, φτωχό-σπιτο* 2. κάτι που σχετίζεται με τους φτωχούς: *φτωχο-κομείο, φτωχο-λογία*.

[ETYM. Α' συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. φτωχός (βλ. λ.)].

φτωχογειτονιά (η) η γειτονιά στην οποία κατοικούν φτωχοί: *στις ~ της Αθήνας* ΣΥΝ. φτωχομαχαλάς.

φτωχοκομείο (το) → πτωχοκομείο φτωχοκόριτσο (το) το κορίτσι φτωχής οικογένειας ΑΝΤ. πλουσικόριτσο.

φτωχολογία (η) {χωρ. πληθ.} (περίληπτ.-εκφραστ.) το σύνολο των φτωχών: «~, για σένα κάθε μου τραγούδι» (λαϊκ. τραγ.). [ETYM < μεσν. φτωχολογία < φτωχός + -λογία < λέγω, με τη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

φτωχολόι (το) {χωρ. πληθ.} (σπανιότ.) η φτωχολογία.

[ETYM. < φτωχό- + -λοι (βλ. λ.)].

φτωχομαχάλας (ο) (εκφραστ.) το φτωχικό μαγαζί: *δρόμοι παλιοί, γέματο φτωχομαχάλας*.

φτωχομάνα (η) (εκφραστ.) ο χώρος ή ο τόπος που είναι προστόχος οικονομικά και σε φτωχούς: *η Αθήνα είναι ~ βρίσκει κανείς ό,τι θέλει σε φτηνές τιμές* || «Θεσσαλονίκη μου, μεγάλη ~» (λαϊκ. τραγ.).

φτωχομαχαλάς (ο) {φτωχομαχαλάδες} η φτωχογειτονιά. φτωχομπίνες (ο) {φτωχομπίνδες} (λαϊκ.-μειωτ.) κακομοίρης, μικρός (που κάνει μικροαπάτες κ.λπ.).

φτωχοντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος με φτωχικά ρούχα.

φτωχόπαιδο (το) το παιδί φτωχής οικογένειας: *ξεκίνησε από ~ κι έγινε μεγάλος και τσανός* ΑΝΤ. πλουσιόπαιδο.

φτωχοπερήφανος, -η, -ο αυτός που είναι φτωχός, αλλά διατηρεί την αξιοπρέπεια τού ΣΥΝ. (ειρων.) ψωροπερήφανος.

φτωχός, -ή, -ό 1. αυτός που στερείται αναγκαίων αγαθών, που δεν έχει αρκετά χρήματα για να ζήσει: *~ οικογένεια* || (κ. ως ουσ.) *προσέστης των ~ και των αδυνάτων* || «θα γυρίσει ο τροχός, θα γελήσει κι ο ~» (παροιμ.) ΣΥΝ. άπορος, ένδεης ΑΝΤ. πλούσιος, ευκατάστατος, εύπορος· ΦΡ. (α) *φτωχός συγγενής* βλ. λ. *συγγενής* (β) *παιδί, όπου φτωχός κι η μοίρα του* για περιπτώσεις στις οποίες βρίσκουν και άλλες δυστυχίες κάποιον ήδη δυστυχία: *έχασε τον γιο του και τώρα έμεινε ανάπηρος* ~! 2. αυτός που δεν έχει μεγάλη χρηματική αξία ή περιέχει λιγοστά πράγματα (φανερώνοντας έλλειψη οικονομικών πόρων): *~ δάρο* | *γέυμα* 3. οικονομικά αδύναμος: *~ χωράς* | *περιοχή* || *τα οικονομικά μέτρα θύγουν τις φτωχότερες τάξεις*- (μτφ.) 4. ελλιπής, ανεπαρκής: *έδαφος ~ σε φυσικούς πόρους* || *φαγητό ~ σε θρεπτικά συστατικά* || ~ σοδεία 5. (σε εκφράσεις συμπάθειας, συμπόνιας) κρημένος, δυστυχής: *τι τραβιά, ο ~!* — φτωχά επίρρ., (υποκ.) **φτωχούλης**, -α, -ι/-ικο κ. φτωχούλικος, -ια, -ο κ. φτωχούτσικος, -η/-ια, -ο

* ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμμάθεια, φτώχεια*.

[ETYM. μεσν. < αρχ. *πτωχός* < **πτω-κ-ός* (με εκφοραστ. δάσυνση του επιθήματος), ετερομ. βαθμ. του θ. που απαντά στο ρ. *πήσσω* «ζαρώνομ από φόβο» < *πτά-κ-ίαι* (μεταπρόθ. βαθμ. του θ. **πτά-*, βλ. λ. *πι-πι-ω, πέτ-ομαι*). Η λ. συνδ. μεταξύ άλλων με τα αρχ. *t'ak-'cim, t'ak-'eay* «κρύβομαι»].

φτωχόσπιτο (το) το φτωχικό σπίτι.

φτωχοσυνουκία (η) {φτωχοσυνουκίων} η φτωχογειτονιά ΣΥΝ. φτωχο-μαχαλάς.

φτωχοφωμελιά (η) (λαϊκ.) η φτωχή οικογένεια.

φτωχοφωμελιτής (ο) {φτωχοφωμελιτών}, φτωχοφωμελιτσα (η) Ιχωρ. γεν.

πλήθ.} πρόσωπο (πατέρα ή μητέρα) που έχει φτωχή οικογένεια.

φυγάδας (ο) → φυγάς

φυγάδεω ρ. μετβ. {φυγάδευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} βοηθά (κάποιον)

να δραπέτευσει: *φίλοι του τον φυγάδευσαν στο εξωτερικό*. — φυγάδευση (η)

[μτγν.]. [ETYM. αρχ. < *φυγάς, -άδος* (βλ. λ.).]

φυγάς (ο/η) (φυγάδ-α κ. -ος (θηλ. φυγάδος) | -ες} 1. ΣΤΡΑΤ. ο ανυπότακτος ή ο

λιποτάκτης στρατιώτης 2. πρόσωπο που έχει φύγει από την πατρίδα του ως

δραπέτης, διοκόμενος. Επίσης φυγάδας (ο). [ETYM αρχ. < *φυγή* (βλ. λ.).]

φυγάς, φοροφυγάς, μιγάς κ.τ.ό. Τα ονόματα της κατηγορίας αυτής σχηματίζουν τις πλάγιες πτώσεις του ενικού (γενική, αιτιατική) περισυλλαβή (δηλ. με μία επιπλέον συλλαβή). Έτσι λέμε ο *φυγάς, τού φυγάδ-α* | -ος, τον *φυγάδα* και όχι *τού φυγά* (!), *τον φυγά* (!) κ.τ.ό.

φυγή (η) {χωρ. πλήθ.} 1. η εσπευσμένη απομάκρυνση από κάπου: *προσπάθησε να διασωθεί διό της ~* || «*μία παρατεταμένη σύρραξη θα προκαλέσει ~ πληθυσμό προς το εξωτερικό*» (εφημ.) ΣΥΝ. *φενυγίο, φενυγία, αναχώρηση* 2.

η μη επιτρεπόμενη εγκατάλειψη ενός τόπου, η απομάκρυνση από κάποιο

μέρος κρυφά: η ~ *του καταζητούμενου στο εξωτερικό* 3. η άτακτη υποχώρηση

στο πεδίο της μάχης: *κυρ. σε ΦΡ. όπως: έτρεμαν τον εχθρό σε άτακτη ~* 4.

(μτφ.) το να ξεφεύγει κανείς από κάτι δυσάρεστο: *η μουσική είναι γι' αυτόν μια ~ απ' την πενή πραγματικότητα* || *τάσεις φυγής* · 5. ΜΟΥΣ. η φύγα (βλ. λ.).

[ETYM αρχ. < *φύξ, φυγός* «φυγάς» (όπως απαντά σε συνθ., λ.χ. *πρόσ-φυξ*) <

θ. *φυγ-*, μηδενισμ. βαθμ. του ρ. *φεύγω* (βλ. λ.).]

φυγο-κ. φυγό- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν:!

αποφυγή: *φυγό-δικός, φυγο-μαχία, φυγό-ποινος, φυγο-πο-νία* 2. απομάκρυνση:

φυγό-κεντρος.

[ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *φυγό-μα-χος,*

μτγν. *φυγό-δικός*), που προέρχεται από το θ. *φυγ-* (πβ. *αορ. β' φυγείν*) του ρ.

φεύγω].

φυγοδικός (ο/η) {φυγοδικ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ. ο κατηγορούμενος που δεν

εμφανίζεται στο δικαστήριο για να δικαστεί στην καθορισμένη δικάσιμη.

[ETYM. μτγν. < *φυγο-* (θ. *φυγ-* του *αορ. β' ε-φυγ-ον* του ρ. *φεύγω*) + *-δικός* <

δίκη].

φυγοδικός ρ. αμετβ. [αρχ.] {φυγοδικείς... | φυγοδικήσα} ΝΟΜ. αποφεύγω να

παραστώ στο δικαστήριο, για να δικαστώ. — φυγοδικία (η) [μτγν.].

φυγοκεντρικός, -ή, -ό [1886] ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη φυγόκεντρο

δύναμη: ~ *διαχωριστής* (διάταξη με την οποία επιτυγχάνεται στα εργαστήρια ο

διαχωρισμός των συστατικών μείγματος).

φυγόκεντρος, -η (λόγ. -ος), -ό [1843] 1. ΦΥΣ. (α) αυτός που τείνει να

απομακρύνεται από το κέντρο ΑΝΤ. κεντρομόλος (β) *φυγόκεντρος δύναμη*

πλάσματική δύναμη που εφαρμόζουμε σε ένα σώμα, το οποίο κινείται σε

κυκλική τροχιά, με διεύθυνση και μέγεθος ίδια προς την κεντρομόλο δύναμη,

αλλά αντίθετη φορά 2. (μτφ.) αυτός που κινείται με αντίθετη φορά ή

κατεύθυνση προς ορισμένο κέντρο (εξουσίας, κρατικής οργάνωσης κλπ.): *στα*

κόμματα αναπτύσσονται ~ τάσεις (τάσεις αντίθετες προς αυτά που προσβέπει η

ηγεσία). [ETYM; Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. *centrifugus*].

φυγόκεντρος - κεντρόφυγος - κεντρομόλος. Στις αρχές του 18ου αι.

πλάστηκαν στη λόγια Λατινική της εποχής οι λ. *centripetus* και *centrifugus*,

για να δηλώσουν αντιστοίχως στη φυσική την κίνηση μιας δύναμης προς

το κέντρο (*centripetus*) και την κίνηση μιας δύναμης από το κέντρο

(*centrifugus*). Η προς το κέντρο κίνηση δηλώθηκε από τα λατ. *centrum*

«κέντρο» + *petere* «ζητώ» (> *centripetus*), ενώ η από το κέντρο

απομάκρυνση, φυγή με τα λατ. *centrum* «κέντρο» + *fugere* «φεύγω,

απομακρύνομαι» (> *centrifugus*). Έτσι πλάστηκαν (από τους νεολατινικούς

όρους) οι γαλλ. όροι *centripète* (1700) και *centrifuge* (1700), από όπου οι

αγγλ. *centripetal* και *centrifugal*. Από τους ξένους όρους οι Έλληνες δια-

φοπιστές του 18ου αι. έπλασαν τους ελλην. όρους κεντρομόλος (< *κέντρο*

+ *μόλος* < αρχ. *αορ. β' ε-μολ-ον* «ήλθα» του ρ. *βλώσκει* [πβ. *μαλών λαβει*])

και κεντρόφυξ, -υγος (< *κέντρο* + *-φυξ* < θ. *φυγ-από* *αορ. β' ε-φυγ-ον* του

φεύγω [πβ. *πρόσ-φυξ* «πρόσφυγας»]). Και οι δύο όροι πρωτομαρτυρούνται

στον διαμορφωτή της καθαρουσας Νικηφόρο Θεοτόκη (1766) και στον

διδάσκαλο του Γένους Ευγένιο Βούλγαρι (1766). Ωστόσο, έναντι του

αρχαίου τύπου *κεντρομόλος* (που θα ήταν και ορθότερος [πβ. *ανόμολος*]), ο

άλλος διδάσκαλος του Γένους, ο Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος, το έτος

1812 υποστήριξε (και επέβαλε) τον τονισμό κεντρομόλος. Για το *κε-*

ντρομόλος προτάθηκαν και άλλες αποδόσεις (κεντροπέτης, Σπυρ.

Μαυρογένης 1863, κεντρόποδες *δυνάμεις*, Χριστόδ. Ακαρνάν 1786,

κεντροφερής και κεντροδιώκτης *δύναμη*, *Γαλλοελληνικό Λεξικό* Μ. Σχινά και 1. Λεβαδέως), που δεν επικράτησαν. Για το *κεντρόφυξ* *κεντρόφυγος* προτάθηκε από τον πολύ Κωνσταντίνο Ασώπιο (1843) ο τ. *φυγόκεντρος*, ο οποίος και επικράτησε (ο τ. *φυζέικεντρος* που προτάθηκε από τον Ηρακλή Μητσόπουλο [1845] δεν επικράτησε).

φυγομαχία (η) [μεσν.] {φυγομαχιών} 1. η αποφυγή από κάποιον να πολεμήσει,

να μπει στη μάχη, συνήθ. από δειλία 2. (συνήθ. μτφ.) η αποφυγή από κάποιον

να εμπλακεί σε δύσκολη γι' αυτόν υπόθεση, ενώ θα έπρεπε.

φυγόμαχος (ο/η) [αρχ.] 1. πρόσωπο που αποφεύγει να πολεμήσει, να μπει στη

μάχη, συνήθ. από δειλία 2. (μτφ.) πρόσωπο που αποφεύγει να εμπλακεί σε

δύσκολη γι' αυτόν υπόθεση, ενώ θα έπρεπε.

φυγομαχός ρ. αμετβ. [μτγν.] {φυγομαχείς... | φυγομαχία} 1. αποφεύγω

αναμέτρηση (μάχη ή αγώνα) από δειλία 2. (μτφ.) αποφεύγω να αντιμετωπίσω

μία δύσκολη κατάσταση: η *αντιπολίτευση κατηγορεί τον πρωθυπουργό ότι*

φυγομαχεί στη Βουλή.

φυγόποινος, -η, -ο [1885] αυτός που έχει καταδικαστεί από δικαστήριο, αλλά

αποφεύγει να εκτίσει την ποινή του και παραμένει ασύλληπτος.

φυγόπολιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποφεύγει να πολεμήσει λόγω δειλίας.

φυγόποινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποφεύγει τους κόπους, την εργασία ΣΥΝ.

οκνηρός, επιμέλης ΑΝΤ. εργατικός, επιμελής. — *φυγοποι-νία* (η) [μτγν.].

φυγοποινώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φυγοποινείς...} είμαι φυγόποινος, αποφεύγω τους

κόπους, την εργασία ΣΥΝ. *τεμπελιάζω*.

φυγοστράτος (ο) [1883] {φυγοστράτ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. πρόσωπο που

αποφεύγει την εκλήρωση των στρατιωτικών του υποχρεώσεων, ο

ανυπότακτος. — *φυγοστράτια* (η) [1897].

φύγω (να/θα) ρ. → φεύγω

-φυής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: 1.

(α) αυτόν που διαθέτει μια πνευματική ικανότητα κάποιου επιπέδου: *μεγαλο-*

φυής, ιδιο-φυής, ευ-φυής (β) αυτόν που έχει συγκεκριμένη σωματική

διάπλαση: *μικρο-φυής, νανο-φυής* · 2. αυτόν που φυτρώνει σε συγκεκριμένο

τόπο ή με ορισμένο τρόπο: *πετρο-φυής, αυτο-φυής* 3. αυτόν που είναι

κατάφυτος από ένα συγκεκριμένο είδος φυτού ή δέντρου: *ελαιο-φυής*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής

(πβ. αρχ. *εύ-φυής, πρόσ-φυής*), που προέρχεται από το θ. τού ρ. *φύω* | -ομαι

(βλ. λ.).]

-φύια λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που

δηλώνουν: 1. πνευματική ικανότητα σε ορισμένο βαθμό ή ορισμένο τύπου:

ιδιο-φύια, μεγαλο-φύια, ευ-φύια 2. δημιουργία, γένεση: *οδο-ντο-φύια, τριχο-*

φύια, ονυγο-φύια.

[ETYM. Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εύ-φύια*, μτγν.

μεγαλο-φύια), που προέρχεται από τα αντίστοιχα επίθετα σε -*φυής* (βλ. λ.).]

φύκι (το) {φυκ-ιού | -ιών} αυτότροφος υδρόβιο φυτό- ΦΡ. (μτφ.) (*πουλώ*) *φύκια*

για *μεταξοτές κορδέλες* (σε κάποιον) παρουσιάζω ευτελή, ασήμαντα

πράγματα ως σπουδαία ή ακριβά (για λόγους επιδείξεως ή εξασπάτησης): *τόσον*

καιρό τους πουλώσε φύκια για μεταξοτές κορδέλες, ότι τάχα είχε σπουδάσει σε

μεγάλα πανεπιστήμια, ενώ απλώς είχε παρακολουθήσει μαθήματα σε διάφορες

ιδιαιτικές σχολές. Επίσης (επιστημ.) *φύκος* [αρχ.] {φυκ-ους | -η, -ών}.

[ETYM < αρχ. *φύκιον* | *φύκιον*, υποκ. του ουδ. *φύκος*, αγν. *ετύμου*, λ. που

αναφερόταν αρχικά σε ένα είδος λειψύνη, από τον οποίο παρασκευάζονται

κόκκινη βαφή. Η αναγωγή στο εβρ. *pik* «βαφή (ματιών)» δεν θεωρείται

πιθανή, επειδή ο σμιτ. τ. φαίνεται να προσδιορίζει ένα είδος μαύρης βαφής].

φυκοστρώτος, -η, -ο στρωμένος με φύκια.

φύλαγμα (το) [μτγν.] {φύλαγματος | χωρ. πλήθ.} 1. η φύλαξη, η προστασία: *το*

~ του σπιτιού | *των χρημάτων* | *των συνόρων* 2. (ειδικότ.) η αποθήκευση και

φύλαξη: *το ~ των χαλιών σε ειδικούς χώρους* || *το ~ των αποσκευών σε*

αίθουσα του αεροδρομίου 3. η προφύλαξη: *ο καιρός χάλασε και χρειάζεται ~* 4.

η επιτήρηση (για την ασφάλεια και προστασία κάποιου): *το ~ των παιδιών,*

όταν λείπουν οι γονείς.

φυλάγω ρ. → φυλάσσω

φυλάκα (η) (αργκό-ειρων.) η φυλακή: *αν συνεχίσει τις κλεψιές, θα πάει ~*.

φύλακας (ο/η) {φυλάκων} 1. πρόσωπο που φρουρεί, που επιτηρεί κάτι: ο ~ *της*

πύλης | *τού μουσείου* | *της σιδηροδρομικής διασταύρωσης* ΦΡ. *έχουν γνώση οι*

φύλακες βλ. λ. γνώση 2. ο προστάτης, ο υπερασπιστής: *έχουν τον Άγιο*

Νικόλαο ~ του νησιού τους- ΦΡ. *φύλακας άγγελος* βλ. λ. *άγγελος* 3. (μτφ.)

πρόσωπο που διατηρεί κάτι (π.χ. παραδόσεις, έθιμα) αναλλοίωτο στον χρόνο:

~ των παραδόσεων. [ETYM < αρχ. *φύλαξ, -ακος*, με επίθημα -*αξ* (πβ. κ. *κόλ-*

αξ, σκύλ-αξ), αφεβ. *ετύμου*. Κατά μιαν άποψη, η λ. συνδ. με το β' συνθ. του

λ. *bu-bulcus* «βουκόλος», *su-bulcus* «χοιροβοσκός», μέσω τ. *-*fulcus*, αλλά

η λ. *φύλαξ* είναι πολύ αρχαιότερη και επιπλέον ουδέποτε δήλωσε τον φουρο

ζών. Ακόμη λιγότερες πιθανότητες συγκεντρώνονται οι συνδέσεις με τη λ.

πύλη ή με το θ. **bheu-dh*, πβ. αρχ. *πυθάνομαι* «πληροφορούμαι, παρατηρώ»,

καθώς και με το αρχ. *φωλέος* «φωλιά»].

-φύλακας β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. το

πρόσωπο που προστατεύει κάτι/κάποιον: *δασο-φύλακας, σωματοφύλακας,*

αστυ-φύλακας, θαλαμο-φύλακας, φανο-φύλακας 2. πρόσωπο, χώρο ή

αντικείμενο σχετικά με την αποθήκευση και διαφύλαξη: *υποθηκο-φύλακας,*

αρχαιο-φύλακας, χαρτο-φύλακας. [ETYM β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής

(πβ. μτγν. *σωματο-φύλαξ, άγρο-φύλαξ, αρχ. νυκτο-φύλαξ*), που προέρχεται από

το αρχ. *φύλαξ, -κος*].

φυλακή (η) 1. το κτήριο στο οποίο εγκλείονται οι υπόδοικοι ή κατάδοικοι: *μπάνω ~ || πάω | με κλείνουν (στη) ~ (με φυλακίζουν) || σπάζω στη ~ || δραπέτευω | απολύομαι από τη ~ || κλείνω | στέλνω κάποιον (στη) ~ || τρόφιμος | διευθυντής φυλακών || φυλακές ανηλίκων* || «όπου ανοίγει ένα σχολείο, κλείνει μια φυλακή» (Β. Ουγκώ) - ΦΡ. (α) *κάνω φυλακή* κλείνουν σε φυλακή και εκτίουν την ποινή μου: *έκανε δέκα χρόνια φυλακή* || έχω κάνει φυλακή επί χούντας, γιατί ήμουν αριστερός (β) (παροιμ.) της *φυλακής τα σίδερα είναι για τους λεβέντες* όποιος μπορεί να κάνει κάτι ριψοκίνδυνο, δεν φοβάται να μπει ακόμη και στη φυλακή ΣΥΝ. (επισ.) σφωρονιστικό κατάστημα, (λόγ.) δεσμοτήριο 2. (συνεκδ.) η ποινή της φυλάκισης: *έφαγε δέκα χρόνια - 3. ΣΤΡΑΤ.* ποινή που προσμετρείται ως επιπλέον χρόνος θητείας 4. (μτφ.) οτιδήποτε (χώρος, θεσμός κ.λπ.) περιορίζει την ελευθερία: *έλεγε ότι ο γάμος είναι ~ || μερικοί μαθητές αισθάνονται ότι το σχολείο είναι ~ || ο φιλόσοφος θεωρούσε το σώμα ~ της ψυχής* - ΦΡ. *θου, Κύριε, φυλακή το στόματι μου, Π.Δ. Ψάλμ. 140/141, 3* Κύριε, περιφρούρησε το στόμα μου- σε περιπτώσεις στις οποίες προσπάθει κανείς να συγκρατήσει τον εαυτό του για να μην ξεστομίσει ανάρμοστη φράση, χαρακτηρισμό, ύβρη: *αυτός ο άνθρωπος, ~, είναι υπεύθυνος για ό, τι μας συνέβη - 5. ΝΑΥΤ.* η τετράωρη υπηρεσία των ανδρών του πληρώματος πλοίου ΣΥΝ. βάρδια. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < φύλαξ, -ακος (βλ.λ.)].

-φυλακή β' συνθετικό για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. υπηρεσία φύλαξης: *δασο-φυλακή, ακτο-φυλακή, αγρο-φυλακή, πολιτο-φυλακή* 2. τμήμα, συνθή, στρατιωτών, που κινείται σε συγκεκριμένη πλευρά μιας πορείας: *εμπροσθο-φυλακή, οπισθο-φυλακή, πλαγιο-φυλακή.*

[ΕΤΥΜ β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *προ-φυλακή*), που προέρχεται από το αρχ. φυλακή στην αρχ. σημ. «φυλάξη, φρουρή-ση»].
φυλακίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {φυλακίζω-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. κλείνω (κάποιον) στη φυλακή: *τον φυλάκισαν για κλοπές που είχε διαπράξει || τον φυλάκισαν επειδή ήταν αντίθετος με το καθεστώς ΣΥΝ. κρατώ, (λαϊκ.) κλείνω | βάζω μέσα 2. (η μτχ. *φυλακισμένος, -η, -ο*) βλ.λ. 3. (μτφ.) περιορίζω την ελευθερία των κινήσεων (κάποιου): *ο πατέρας της την είχε φυλάκισει στο σπίτι.**

φυλακίο (το) [μτγν.] {φυλακί-ου | -ον} ΣΤΡΑΤ. 1. οίκημα διαμονής των στρατιωτών που ανήκουν στη φρουρά στρατοπέδου ή περιόχης - ΦΡ. *προκεχωρημένο φυλάκιο* βλ. λ. *προκεχωρημένος* 2. στρατιωτική θέση, η οποία φρουρείται για επιτήρηση προφυλακών και συλλογή πληροφοριών, και το απόσπασμα που είναι σε αυτήν.

-φυλάκιο κ. -φυλακείο β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει τον χώρο όπου φυλάσσεται κάτι: *χαρτοφυλάκιο, θησαυροφυλάκιο, οστεοφυλάκιο || υποθηκοφυλακείο.*

-φυλάκιο και -φυλακείο. Η αρχαία λ. φυλάκιο παραδίδεται ως προπαροξύτωνα με -ι- (*φυλάκιον*) και ως παροξύτωνα (προπερισπόμε-νη) με -ει- (*φυλακείον*). Κανονικά, τα ουσιαστικά που δηλώνουν τόπο σχηματίζονται με την παραγωγική κατάληξη -ειο και με τον τόνο στην παραλήγουσα: *ραφείο, βαφείο, μοντείο, ταχυδρομείο, κουρείο, ιατρείο, ορυχείο, ζαχαροπλαστέιο, αρτοποιείο* κ.τ.δ. Επομένως και φυλακείο (όπως παραδίδεται στην Αρχαία) και *υποθηκοφυλακείο, δασοφυλακείο, αργαιοφυλακείο* κ.τ.δ. ο Ζηκίδης μάλιστα παρατηρεί: «*το φερόμενον δια τού | φυλάκιον πλημμελές εἶνε*», θεωρώντας ως ορθό το *φυλακείο(ν)*. Ωστόσο, ο προπαροξύ-τωνα τύπος *φυλάκιο* ήδη στην Αρχαία γράφτηκε με -ι- (πιθανόν λόγω και της ευρύτερης, μη σταθερής τοπικής σημασίας του), όμοια δε γράφονται και προπαροξύτωνα σύνθετα, όπως *χαρτοφυλάκιο, θησαυροφυλάκιο, οστεοφυλάκιο.*

φυλακιστή (η) [1833] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} 1. ο εγκλεισμός στη φυλακή 2. ΝΟΜ. η στερητική της ελευθερίας ποινή που δεν είναι μικρότερη των δέκα ημερών και δεν υπερβαίνει τα πέντε έτη: *οι παραβάτες τιμωρούνται με - τουλάχιστον 2 ετών (πβ. κ. κάθειρξη).*

φυλακισμένος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε φυλακή: (κ. ως ουσ.) *τα δικαίωμάτα | η ανταρσία των ~ ΣΥΝ. κτηδίκος, ένγκλειστος, κρατούμενος 2. (μτφ.) ο περιορισμένος, αυτός που δεν έχει ελευθερία κινήσεων.*

φυλακτό (το) -> φυλαχτό
φυλάκτρα (τα) [1883] {φυλάκτρων} το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται για τη φύλαξη (πράγματος).

[ΕΤΥΜ < αρχ. φυλάσσω (θ. *φυλακ-, λ.χ. φυλακ-τός*) + παραγ. επίθημα -τρα (πβ. κ. *ιδάκ-τρα*)].

φυλακίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {φυλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) φυλακίζω.

φύλαξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άξεως | χωρ. πληθ.} το να φυλάσσει κανείς κάποιον/κάτι: *η - των κρατούμενων | των χρημάτων | των συνόρων || η υπεύθυνη-σίτη αναλαμβάνει τη - των παιδιών || αναλαμβάνουν καθήκοντα και ~ χαλιών.*

φύλαρχος (ο) {φύλαρχου | -ων, -ους} ο αρχηγός, ο γηγέτης φυλής. ΣΧΟΛΙΟ λ. φύλλο. [ΕΤΥΜ αρχ. < φυλή + -άρχος < αρχω].

φύλασσο κ. φυλά(γ)ω κ. φυλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κ. -άς... | φύλαξα, -χηκα (καθμ. -χηκα), -γμένος, -γμένη} ♦ {μετβ.} 1. παρέχω προστασία, προσέχω, φρουρώ: *οι στρατιώτες φυλάσσουν τα σύνορα της πατρίδας || πολλοί σκοποί φύλασαν το προεδρικό μέγαρο ΣΥΝ. περιφρουρώ, προσταπίζω, υπερασπίζω - ΦΡ. *φυλάσσω Θερμοπύλες* βλ. λ. *Θερμοπύλες* 2. επιτηρώ, δείχνω προσοχή ή φροντίδα για (κάποιον/κάτι): *θα μου φυλάξετε για λίγο τα πράγματα, μέχρι να επιστρέψω; || πήγαινε να κάνεις τη δουλειά σου και θα φυλάξω εγώ το παιδί ΣΥΝ.**

προσέχω 3. (συνεκδ.) προφυλάσσω, προστατεύω: ο Θεός να μας φυλάει από τέτοιες συμφορές - ΦΡ. (α) *Θεός φυλάξω* βλ. λ. Θεός (β) (παροιμ.) *όποιοι φυλάει τα ρούχα του, έχει τα μισά* βλ. λ. *ρούχο (γ) ο φόβος φυλάει τα έρ(η)μα* βλ. λ. φόβος 4. κρατώ, διατηρώ (κάτι) με συγκεκριμένο συνθή, σκοπό: *έχω φυλάξει τα γράμματα που μου έστειλες από τη Γαλλία || ~ κάποια χρήματα για τις σπουδές των παιδιών μου || φυλάξε το φαγητό για αύριο || φυλάξε την όρεξη σου για μετάφρ. (α) *φυλάω (κάτι) (σε κάποιον)* κρατώ κυκία (για κάτι) (σε κάποιον), κυρ. περιμένοντας την ευκαιρία να ανταποδώσω: *του φυλάω αυτό που είπε (β) *τη φυλάω | την έχω φυλαγμένη (σε κάποιον)** παραμονεύω (κάποιον), ώστε να τον βλάψω 5. (μτφ.) τηρώ, σεβόμαι: *δεν φυλάξε τον όρκο του | τις οικογενειακές του αρχές και παραδόσεις* ♦ (αμετβ.) 6. ΣΤΡΑΤ. είμαι σκοπός, έχω σκοπιά | υπηρεσία: *ποιος φυλάει σήμερα; 7. (μεσοπαθ. *φυλάγομαι*)* προσέχω τον εαυτό μου, προστατεύομαι: *να φυλάγεται απ' τους κακούς ανθρώπους || έτρεξε να φυλαχτεί απ' την ξαφνική πόρρα* - ΦΡ. *τα φύλλα* (στο παιδικό μαθητικό παιχνίδι «κρυφτό») κλείνω τα μάτια, για να κρυφτούν οι άλλοι ΑΝΤ. βγαίνω. [ΕΤΥΜ₂ αρχ. < *φυλάκ-ιω < φύλαξ, -ακος (βλ.λ.)].*

φυλαχτάρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το φυλαχτό. [ΕΤΥΜ₂ < φυλαχτό + παραγ. επίθημα -άρι, πβ. κ. *παλλήκ-άρι*].
φυλαχτό κ. φυλακτό (το) το αντικείμενο που φρουρεί κανείς πάνω του, για να τον προστατεύει από κάθε κακό: *φορούσε ~ από τίμιο ξύλο ΣΥΝ. περίσπαστο, εγκόλπιο, (λαϊκ.) χαϊμαλί.* [ΕΤΥΜ Ουσιαστικό. οὐδ. τού μτγν. επιθ. *φυλακτός* < αρχ. *φυλάσσω*].

φυλετικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις φυλές ή τις μεταξύ τους σχέσεις: *~ μίσος | διακρίσεις (ρατσισμός) | ανισότητες | προκαταλήψεις | χαρακτηριστικά || υποστηρικτές της ~ καθαρότητας* 2. ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με το φύλο: *~ χρωμόσωμα.* — φυλετικά επίθρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. φύλλο.

[ΕΤΥΜ₂ αρχ. < φυλήτης «ομόφυλος, αυτός που ανήκει σε φυλή» < φυλή + παραγ. επίθημα -έτης, πβ. κ. *γαμ-έτης, οίκ-έτης*].
φυλετικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το σύνολο των χαρακτηριστικών που σχετίζονται με το φύλο στα έμβια όντα. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. *sexuality*].

φυλετισμός (ο) [1835] η πολιτική των φυλετικών διακρίσεων (βλ. κ. λ. *ρατσισμός*). ΣΧΟΛΙΟ λ. φύλλο.
φυλή (η) 1. σύνολο ανθρώπων με κοινή καταγωγή και κοινά γενετικά γνωρίσματα: *λευκή | μαύρη | κίτρινη ~ ΦΡ. *σφαί φυλή* βλ. λ. *άριος* 2. (κατ' επέκτ.-εκφραστ.) το έθνος: *η ελληνική - || τα πεπομένα της ~ 3. (ειδικότ.) ομάδα με κοινά γνωρίσματα και κοινό βίο, κυρ. υποδιάρ-ρηση ευρύτερων ομάδων στους λαούς της Αμερικής και της Αφρικής: *οι άποικοι συνάντησαν πολλές ~ Ινδιάνων || οι εξερευνητές μιλούσαν για άριες ~ ιθαγενών στην Αφρική 4. (μτφ.) κοινωνική ομάδα με ιδιαίτερα γνωρίσματα, συνθή, εκκεντρικά, περιθωριακά: *οι διάφορες - των Έξαρχείων || «η άγρια ~ των δεκαεξάρηδων»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. έθνος, φύλλο. [ΕΤΥΜ₂ αρχ., παράλ. τ. τού ουδ. φύλον (βλ.λ.)].***

φυλλάδα (η) 1. (παλαιότ.) φτηνό βιβλίο μικρού όγκου, που αποτελούσε λαϊκό ανάγνωσμα: «*H ~ τού Μεγαλέξαντρου*» 2. (μειωτ.) η χαμηλού επιπέδου εφημερίδα: *μη δίνεις σημασία στο τι γράφει πάλι η ~!* 3. (συνεκδ.) το προχειρογραμμένο σχολικό βοήθημα, το λυσάρι. ΣΧΟΛΙΟ λ. φύλλο.
[ΕΤΥΜ₂ < αρχ. *φυλλάς, -άδος* < φύλλον. Η λ. δήλωνε αρχικώς πολλά φύλλα ραμμένα μαζί και γενικώς, το φύλλωμα ενός δέντρου- κατά τον Μεσαίωνα όμως η λ. δήλωσε ειδικά το κλαδί της ροδοδάφνης, όπου οι μαθητές τύλιγαν τα χαρτιά τους (στα οποία αναγραφόταν το αλφάβητο)].

φυλλάδιο (το) {φυλλάδι-ου | -ων} το ολιγοσελίδιο έντυπο: *ενημερωτικό | διαφημιστικό - ΣΥΝ. μπροσουρά - ΦΡ. *ναυτικό φυλλάδιο* βλ. λ. *ναυτικός* — (υποκ.) φυλλαδιάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. φύλλο. [ΕΤΥΜ₂ Απόδ. τού γαλλ. *livret*].*

φυλλαράκι (το) -> φύλλο
φύλλο (το) 1. καθένα από τα συνθή, πράσινα, πεπλατυσμένα και λεπτά όργανα διαπόνη των φυτών, τα οποία εκφύονται στους βλαστούς ή στα κλαδιά τους: *τον χειμώνα πολλά δέντρα ρίχνουν τα ~ τους και την ανοίξει βγαίνουν άλλα || κίτρινα | ξερά ~ ΦΡ. (α) *φύλλο συκής* βλ. λ. *συκή (β) *δεν κουνιέται φύλλο* (ι) για πλήρη άπνοια (ii) (μτφ.) για πλήρη αδράνεια ή παθητική στάση: *στη χώρα δεν ~ καμιά φωνή αντίστασης, καμιά αντίδραση 2. ΒΟΤ. (ανθικό) φύλλο* καθένα από τα πέταλα, τα σέπαλα ή τους στήμονες τού άνθους: *τα ~ τού τριαντάφυλλου 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε λεπτό και πλατύ σαν φύλλο δέντρου (σημ. 1): ~ χρυσού 4. (στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική) ζύμη που γίνεται λεπτή και πλατιά ή πωλείται ως τέτοια σε τυποποιημένη | βιομηχανοποιημένη μορφή και χρησιμοποιείται για φαγητά ή γλυκά, που παρασκευάζονται με στρώσεις των υλικών τους: *ανοίγω ~ για τρώπιτα | μπακλαβά 5. (συνεκδ.) (α) καθένα από τα κομμάτια χαρτιού από τα οποία αποτελείται βιβλίο ή τετράδιο: *έκοψε ένα ~ από το σημειωματάριο της και μου έγραψε το τηλέφωνο της (β) η κόλλα χαρτιού: *μον δίνεις ένα ~; || κάθε ~ τυπωμένου βιβλίου αποτελείται από δύο σελίδες, τη μπροστινή και την πίσω - ΦΡ. (α) *φύλλο και φτερό* για βιβλίο | τετράδιο κ.λπ., τού οποίου οι σελίδες έχουν σκορπιστεί: *το βιβλίο της ιστορίας μου έγινε ~ (β) *κάνω (κάποιον/κάτι) φύλλο και φτερό* εξετάζω (κάποιον/κάτι) εξονυχιστικά: *οι ελεγκτές έκαναν τα βιβλία της εταιρείας φύλλο και φτερό (γ) *αλλάζω φύλλο* βλ. λ. *αλλάζω* (δ) (μτφ.) *γύρισα φύλλο* άλλαξα ιδέες, φρονήματα, τρόπο ζωής (ε) ΑΘΛ. *ροζ φύλλο (αγώνα)* (αργκό) η νίκη σε αγώνα: *ήταν απορροισμένοι να φύγουν με το ~ τού αγώνα 6. (α) η εφημερίδα που εκδόθηκε σε συγκεκριμένη ημέρα: *στο σημερινό της ~ η εφημερίδα μας φιλοξένηε συνέντευξη τού Μ. Θεοδωράκη (πβ. λ. *τεύχος, τόμος*) (β) (γενικότ.) η εφη-**********

μερίδα: *αριστερό* | δεξιό - || τα *πριονά* ~ 7. (συνεκδ.) ΣΤΡΑΤ. το έγγραφο που παρουσιάζει τη στρατιωτική κατάσταση στρατιώτη ή στρατιωτικού: ~ *αδείας* | *πορείας* (όταν μετατίθεται στρατιώτης ή στρατιωτικός από μια στρατιωτική μονάδα σε άλλη ή μετακινείται από την έδρα του με ειδική αποστολή) 8. (κατ' επέκτ.) το έγγραφο που δηλώνει συγκεκριμένη κατάσταση, η οποία αφορά σε πρόσωπο ή πράγμα: ~ *μισθοδοσίας* | *παρουσίας* | *ποιότητας* | *ελέγχου* 9. (συνεκδ.) (α) καθένα από τα χαρτιά της τράπουλας: *μοιράζω φύλλα* || *ανοίγω τα ~ μου* (β) (περίληπτ.) το σύνολο των τραπουλόχαρτων ενός παίκτη: *έχω καλό ~* ΦΡ. (α) *κάνω φύλλα* μοιράζω τραπουλόχαρτα στους συμπαίκτες μου (β) *γύρισε το φύλλο* (i) αρχίζει η παύση να ευνοεί κάποιον η τύχη στα χαρτιά (ii) (μτφ.) άλλαξαν τα πράγματα (προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο) (γ) *έχω φύλλο* με ευνοεί η τύχη 10. (συνεκδ.) τμήμα πόρτας, παραθύρου ή τραπεζιού που ανοιγοκλείνει. — (υποκ.) φυλλαράκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*. [ETYM₁ < αρχ. *φύλλον* < **φύλ-jon* < **bh(u)*-yo- ή **bh(u)*-io, συσσετάλμ. βαθμ. (με αντιπροώπηση του -l- ως -ul-, πβ. κ. *μύλ-η*) του I.E. **bhel-* «φύλλο - φουσκώνω, αυξάνω» πβ. λατ. *folium* «φύλλο» (> γαλλ. *feuille*), αρχ. γερμ. *bluoto* «άνθος» (> γερμ. *Blume*, αγγλ. *bloom*), *blat* (> γερμ. *Blatt* «φύλλο») κ.ά.].

φύλλο - φύλο. Ομόηχες (αρχαίες) ελληνικές λέξεις με διαφορετική ετυμολογική προέλευση και σημασία. Το φύλλο ανάγεται σε αρχ. π. **bhel-* (φέλ-) «φύλλο, άνησι», από όπου το φύλ-λο (< **φύλ-jo* < **pl-jo*, στην ασθενή βαθμίδα της ρίζας και με φωνηεντισμό -u-) και (στην ετεροειωμένη βαθμίδα) το λατ. *fol-ium*. Το φύλο (αρχ. *φύλον*) ανάγεται σε ρ. *φύλ-* (**bhū*) «φυτρώνω, γεννώ, παράγω» και επίθημα -λο-: φύ-λο «ράτσα, φυλή, είδος» και φυ-λή «κοινή καταγωγή, γενιά, ράτσα» (αρχική σημασία και των δύο: «αυτό που αναπτύσσεται ως ομάδα»). Από το φύλλο: *φυλλ-άδιο*, *φυλλ-άδα*, *φυλλ-άριο*, *φύλλ-ωμα*, *φυλλ-ωστά* φύλλο-βόλος, *φυλλο-ρροώ*, *φυλ-λο-κάρδι*, *φυλλο-φόρος*, *φυλλο-μετρό*, *φυλλο-ξήρα* πλατύ-φυλλος, *πολύ-φυλλος*, *τριαντά-φύλλο*, *τρι-φύλλι*, *ματθό-φυλλο*, *επι-φύλλο* κ.ά. Από το φύλο | φυλή: *φύλ-αρχος*, *φύλ-ετικός*, *φύλ-ετισμός*, *φύλ-ιο-γονία* αλλό-φολος, *εμ-φύλιος*, *έκ-φύλιος*, *ομό-φύλιος*, *ομοφυλόφιλος*, *παμ-φυλία*, *τρι-φυλία* κ.ά.

φυλλοβόλος, -ος, -ο (δέντρο) τού οποίου τα φύλλα πέφτουν κατά το φθινόπωρο και τον χειμώνα ANT. αειθαλής. — φυλλοβολία (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ -βόλος, φύλλο. [ETYM₁ μτγν. < *φύλλον* + -βόλος < *βάλλω*].

φυλλοβόλος ρ. αμετβ. [αρχ.] [1897] {φυλλοβόλος...} (για δέντρα και φυτά) αποβάλλω τα φύλλα μου κατά το φθινόπωρο και τον χειμώνα. — φυλλοβολή (η) κ. φυλλοβόλημα (το).

φυλλόδεντρο (το) → φυλόδεντρο
φυλλοειδής, -ής, -ές [1897] {φυλλοειδής...} -είς (ουδ. -ή) αυτός που έχει σχήμα φύλλου. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

φυλλοκαρδί (το) [μεσν.] {χωρ. πλθ.} (εκφραστ. κ. στον πλθ.) τα βάρη, τα μύχια της νυχίτας: *έπρεμαν τα ~ της* (ήταν βαθύτατα συγκλονισμένη, ανησυχούσε, φοβόταν). ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.

φυλλομαδού ρ. μετβ. {φυλλομαδός...} μαδού τα πέταλα (άνθους): *το κοριτσάκι φυλλομαδούσε μια μαργαρίτα*.

φυλλομετρητής (ιστού) (ο) ΠΛΗΡΟΦ. πρόγραμμα παρουσίασης πληροφοριών τού Παγκόσμιου Ιστού. [ETYM₁ Απόδ. τού αγγλ. web browser].

φυλλομετρώ ρ. μετβ. [1782] {φυλλομετρώ...} κ. -είς... | φυλλομέτρησα | γυρίζω γρήγορα τις σελίδες (εντύπου), κοιτώντας τες βιαστικά: *φυλλομέτρησε το περιοδικό, για να δει αν είχε αυτό που τον ενδιέφερε* ΣΥΝ. *ξεφυλλίζω*. — φυλλομέτρημα (το) [1894] κ. φυλλομέτρηση (η) [1877]. ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.

φυλλοξήρα [1888] κ. (λαϊκ.) φυλλοξέρα (η) {χωρ. πλθ.} ΓΕΩΠ. το έντομο και η καταστρεπτική ασθένεια που προσβάλλει τα φύλλα και τις ρίζες των κλημάτων, με αποτέλεσμα τη σήψη τους: *έπεσε ~ στα αμπέλια* [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.

[ETYM₁ < *φύλλο* + -ξήρα < *ξηρός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *phylloxera*].

φυλλορροώ ρ. αμετβ. {φυλλορροεί... | φυλλορροήσα} 1. (για δέντρα και φυτά) ρίχνω τα φύλλα μου κατά το φθινόπωρο και τον χειμώνα ΣΥΝ. *φυλλοβολάω* 2. (μτφ.) χάνομαι, εξαφανίζομαι βαθμύδον: *οι ελπίδες μας φυλλορροούσαν*. — φυλλορροήμα (το) κ. *φύλλορροια* (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*. [ETYM₁ < αρχ. *φυλλορροώ* (-έω) < *φύλλον* + -ρροώ < *ροή*].

-φύλλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών που δηλώνουν: 1. το είδος των φύλλων φυτού: *πλατύ-φυλλος*, *σαρκό-φυλλος* 2. τον αριθμό των φύλλων εντύπου, τετραδίου: *πε-νηντά-φυλλος*, *εκατοντά-φυλλος* 3. τον αριθμό των φύλλων επίπλου, π.χ. *ντουλάπας*: *δίφυλλη ντουλάπα* | *τραπέζι* | *παράθυρο*. [ETYM₁ β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ά-φύλλος*, *μτγν. τρι-φύλλος*), που προέρχεται από το ουσ. *φύλλον* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. *chloro-phyll*)].

φυλλοσκεπής, -ής, -ές [1894] {φυλλοσκεπής...} -είς (ουδ. -ή) (λόγ.) ο σκεπασμένος με πυκνό φύλλωμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM₁ < *φύλλο* + -σκεπής < *σκέπω*].

φυλλοστρωμένος, -η, -ο ο στρωμένος με φύλλα. Επίσης φυλλό-στρωτός [αρχ.].

φυλλοταξία (η) [1897] {χωρ. πλθ.} ΒΟΤ. η διάταξη των φύλλων πάνω στον βλαστό, που είναι χαρακτηριστική για κάθε φυτό. Επίσης φυλ-λόταξη.

[ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *phyllotaxie*].
φυλλουριά (η) (περίληπτ.) το φύλλωμα, η φυλλοισιά.

[ETYM < *φύλλο* + παραγ. επίθημα -ουριά, πβ. κ. *κίεφτ-ουριά*, *λασπ-ουριά*].
φυλλοφάγος, -ος, -ο [1892] 1. (για ζώα και έντομα) αυτός που τρώει φύλλα, που τρέφεται με φύλλα 2. ΖΩΟΛ. *φυλλοφάγος* (ο) κολεό-πτερο έντομο που προσβάλλει φυλλοβόλα δέντρα και κατατρώγει τα φύλλα τους. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *phyllorhagus*].

φυλλοφόρος, -ος, -ο αυτός που έχει φύλλα. ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*. [ETYM₁ αρχ. < *φύλλον* + -φόρος < *φέρω*].

φυλλοφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {φυλλοφορείς...} σχηματίζω φύλλωμα, έχω φύλλα.

φυλλόχωμα (το) {φυλλοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} χώμα που σχηματίζεται από την αποσύνθεση φύλλων δέντρων και υπολειμμάτων φυτών και που χρησιμοποιείται ως λίπασμα.

φυλλώδης, -ής, -ές [μτγν.] {φυλλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. αυτός που μοιάζει με φύλλο, ο φυλλοειδής 2. αυτός που έχει πυκνά φύλλα.

* ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

φύλλωμα (το) [μτγν.] {φυλλώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των φύλλων φυτού, δένδρου: *πλούσιο | πυκνό ~* | *κρυμμένος μέσα στα ~* ΣΥΝ. *φυλλοισιά*.

ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.
φυλλοισιά (η) το φύλλωμα: *κάθισε κάτω από μια ~*, να *ζαποστάσει*.

ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*.
[ETYM₁ < **φύλλωσις* (< αρχ. *φυλλώ* < *φύλλον*), κατά τα θηλ. σε -ιά, πβ. κ. *καθισ-ιά*].

φυλλώδη, -ής, -ό ΤΕΧΝΟΛ. αυτός που είναι κατασκευασμένος από φυλλώδη ελάσματα: ~ *πυκνωτής*.

φύλο (το) 1. το σύνολο των βιολογικών χαρακτηριστικών που καθορίζουν αν ένας άνθρωπος ή ζώο είναι αρσενικό ή θηλυκό: *ανδρικό* | *γυναικείο* ~ ΦΡ. (α) *ισχυρό φύλο* οι άνδρες (β) *ορμαιο φύλο* | *ασθενές φύλο* οι γυναίκες (γ) *αλλαγή φύλου* βλ. λ. *αλλαγή* 2. (συνεκδ.) τα γεννητικά όργανα 3. η φυλή: *βαρβαρικά ~*. ΣΧΟΛΙΟ γένος, ομόηχα, *φύλλο*.

[ETYM₁ < αρχ. *φύλον*, με επίθημα -λο-, πβ. κ. *ξύ-λο-ν*, *όχ-λο-ς*. Οι λ. *φύλον* και *φυ-λή* ανάγονται σε κοινό θ. *φύ-* < **bhū-* τού ρ. *φύω* | -ομαι (βλ. λ.) και συνδ. με αρχ. σλαβ. *bylji* «χόρτα», ρωσ. *byl* «ήμιον, ήταν», ισώα και με λατ. *tribus* «φυλή» (< **tri-bhu-*). Οι λ. *φύλον* και *φυλή* διαχωριστήκαν σημασιολογικά, δηλώνοντας σύνολα ανθρώπων με ομοειδή χαρακτηριστικά:

η λ. *φύλον* περιέγραφε τόσο τις φυλετικές ομάδες (πράγμα που αποτελεί την αποκλειστική χρήση της λ. *φυλή*) όσο και το σύνολο των ανθρώπων η ζώων που ανήκουν στο αρσενικό ή θηλυκό γένος].

φυλογενεία (η) [1897] {χωρ. πλθ.} η γένεση και η ύπαρξη των δύο φύλων (τού αρσενικού και τού θηλυκού).

φυλογένεση (η) [1893] {-ης κ. -έσεως | χωρ. πλθ.} ΒΙΟΛ. η ιστορία της βιολογικής εξέλιξης ενός είδους ή ανώτερης ταξινομικής κατηγορίας ή ομάδας συγγενών οργανισμών. — φυλογενετικός, -ή, -ό [1893]. [ETYM₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *Phylogenese*].

φυλογονία (η) [1887] {χωρ. πλθ.} ΒΙΟΛ. η βιολογική εξέλιξη των οργανισμών (βλ. λ. *οντογένεση*). — φυλονοτικός, -ή, -ό. ΣΧΟΛΙΟ *φύλλο*. [ETYM₁ < *φύλο* + -γονία < *γόνος*].

φυλοκαθορισμός (ο) ΒΙΟΛ. το σύνολο των παραγόντων που καθορίζουν το φύλο (αρσενικό ή θηλυκό) ενός οργανισμού. [ETYM₁ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *sex determination*].

φύλο ρ. → φυλάσσω

φύμα (το) {φύμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (επιστημ.) οτιδήποτε εξέρχεται στο δέρμα ή σε άλλο σημείο τού σώματος ΣΥΝ. *έξαρμα*, *εξόγκωμα*, *οίδημα* 2. ANAT. μικρών διαστάσεων προεξοχή των οστών, της γκεφαλικής ουσίας ή άλλων ιστών. [ETYM₁ < αρχ. *φύμα* < *φύω* | -ομαι (βλ. λ.)].

φυματικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό [1888] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φυματίωση 2. (για πρός.) αυτός που πάσχει από φυματίωση ΣΥΝ. *φθισικός*, (λαϊκ.) *χτικιάρης*. [ETYM₁ < *φύμα*, -ατός].

φυματινή (η) [1891] {χωρ. πλθ.} ΙΑΤΡ. ουσία που χρησιμοποιείται, για να διαγνωσθούν αν κάποιος πάσχει ή όχι από φυματίωση. [ETYM < *φύμα*, -τος + παραγ. επίθημα -ινή, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *tuberculine*].

φυματίο (το) {φυματί-ου | -ών} 1. ΒΟΤ. καθένα από τα εξογκώματα που σχηματίζονται στις ρίζες ορισμένων φυτών, όπως η φακή, η σόγια κ.ά. 2. ΙΑΤΡ. φλεγμονώδες κέντρο με μυκοβακτηριδία, τον σχηματισμό τού οποίου προκαλεί η φυματίωση. — φυματιοειδής, -ής, -ές [1839]. [ETYM₁ < αρχ. *φύματιον*, υποκ. τού *φύμα*, -ατός].

φυματιολογία (η) {χωρ. πλθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη της φυματίωσης. — φυματιολογικός, -ή, -ό.

φυματιόλογος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στη φυματιολογία.

φυματιώδης, -ής, -ές [1839] {φυματιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που σχετίζεται με το φυματίο ή τη φυματίωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές.

φυματίωση (η) [1839] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πλθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτικό λοιμώδες νόσημα που προσβάλλει ανθρώπους και ζώα και οφείλεται σε διάφορα είδη μυκοβακτηρίων, τα οποία είναι γνωστά με την περιληπτική ονομασία «βάκιλος τού Κοχ» ΣΥΝ. *φθιση*, (λαϊκ.) *χτικιό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM₁ < *φύμα*, -ατός, μετάφρ. δάνειο από νεολατ. *tuberculosis*].

φυντάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. ο μικρός βλαστός, το νεαρό βλαστάρι ΣΥΝ. *βλασταράκι* 2. το νεαρό φυτό 3. το φυτόριο · 4. (μτφ. για πρός.) νεαρό άτομο που πρωτοβγαίνει σε συγκεκριμένο χώρο δρα-

στηριοτήτων: τα - στον χώρο της δημοσιογραφίας ΣΥΝ. πρωτόβγαλτος. — (υποκ.) **φυτανάκι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αντιδάνειο. [ETYM Αντιδάν., < τουρκ. fidan < φυν. φτανάνη «εποχή της φύτευσης» (< αρχ. φύω | -ομαι + παραγ. επίθημα -άνη)].

φύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εφύην} (αρχαιοπρ.-σπάν.) (για φυτά) βλα-σταίνω, ξεφυτρώνω και αναπτύσσομαι βγάζοντας βλαστούς, φύλλα κ.λπ.: *το έδαφος του ηησιού είναι πετρώδες και τα φυτά φθάνουν με δυσκολία* || *στην Ελλάδα φθάνουν πολλά είδη φυτών* ΣΥΝ. φυτρώνω, (λόγ.) εκφύομαι, ευδοκιμώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός, έθνος, φύλλο. [ETYM αρχ. < Ι.Ε. *bhū- «αυξάνω, αναπτύσσομαι», πβ. αρμ. busanım «μεγαλώνω», σανσκρ. bhumi «γη, έδαφος, χόμα», αρχ. σλαβ. bylje «φυτά», byhū «ήμιον», αλβ. bimë «φυτά», λατ. fui «ήμιον» (> ισπ. fui), αρχ. αγγλ. beo «είμαι» (> αγγλ. be) κ.ά. Ομόρρ. φύ-σις (-η), φυ-τό(ν), φυτ-εύω, φυ-τρα, φυσ-ικός, φυτ-ικός, φυτ-εία, φυ-η κ.ά.].

φύρα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η μείωση του όγκου ή του βάρους προϊόντος ή αντικειμένου που οφείλεται σε διαφόρους λόγους: *η φάβα έχει ~, όταν αλέθεται* || *αν αγοράσεις είκοσι κιλά, δεν θα είναι όλα καλά, θα έχεις και ~* (μτφ.) 2. η ελάττωση της απόδοσης των πνευματικών λειτουργιών: *συνήθως στους γέροντες το μυαλό έχει ~* 3. πρόσωπο ή πράγμα που δεν αποδίδει έργο, που είναι βάρος για τη λειτουργία μιας επιχείρησης κ.λπ.: *τόσα χρόνια εδώ υπάλληλος, ~ τον είχαμε, -τον έχουμε*. [ETYM < αρχ. φυρώ (υποχωριτ.), βλ. λ. *φύραμα*, κατά το σχήμα γεννώ - γέννη].

φύραίνω ρ. αμετβ. {φύρα-να, -μένος} 1. εμφανίζω φύρα (βλ. λ.) 2. μαζεύω, συρρικνώνομαι 3. (μτφ.) ξεμωραίνομαι, χάνω το μυαλό μου. [ETYM < *φύρα* (βλ. λ.)].

φύραμα (το) {φύραμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (λόγ.) η ζύμη, το ζυμάρι. Φρ. *το ίδιο φύραμα*τος (κακόσ.-ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο του ίδιου (κακού) χαρακτήρα ή ήθους: *είναι κι αυτός ~ με τον προηγούμενο* 2. ειδική τροφή για πτηνά 3. το ένζυμο. [ETYM αρχ. < φυρώ (-άω) < φύρω < *φύρ-ω, αβεβ. επίμου, πθ. < *bhj- (με αντιπροσώπευση του -τ- ως υρ-, πβ. κ. *άφρη*-της), συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *bher- «κοιλάζω, αναβλύζω» (βλ. λ. *φρέαρ*), πβ. λατ. fervere «ζέω, βράζω», fermentum «ζύμη», αρχ. αγγλ. beorma «προκύμα», αγγλ. barm, γερμ. Bäreme «ζύμη» κ.ά. Η σύνδεση με το σανσκρ. bhūrāti «ταράζομαι, ανακινούμαι» και με το συνών. αρχ. *πορ-φύρω* δεν θεωρείται πλέον βέβαιη].

φύρδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) αναμειγμένα- στη Φρ. *φύρδην μίγδην* εντελώς ανακατεμένα, χωρίς καμία τάξη: *τα πέταξε όλα ~ στη βαλίτσα και έφυγε βιαστικά*. [ETYM αρχ. < φύρω (βλ. λ. *φύραμα*) + επιρρ. επίθημα -δην, πβ. κ. *μίγδην, γύ-δην*].

F.Y.R.O.M. (η) (προφέρεται *Φίρομ*) Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας: τα Σκόπια (βλ. λ., σημ. 2). [ETYM Ακρονύμιο της αγγλ. διεθ'Όος ονομασίας Former Yugoslavian Republic of Macedonia].

φύρομυαλος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που μιλά ή πράττει ανόητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος, κουτσός. [ETYM < φύρω + μυαλό].

φύρονεριά (η) (λαϊκ.) η άμφοτη κατά το φαινόμενο της παλίρροιας ΑΝΤ. φουσκονεριά. [ETYM < φύρω + -νεριά < νερό].

φυσάλιδα (η) (σγολ. ορθ. *φυσάλιδα*) 1. (λόγ.) σφαιρίδιο αέρα ή αερίου στην επιφάνεια υγρού ΣΥΝ. μπουρμπουλήθρα 2. ΙΑΤΡ. μικρή φου-σκάλα του δέρματος, που περιέχει υγρό. [ETYM < αρχ. *φυσάλις*, -ίδος < φύσα «φουσερό, πνοή» (βλ. λ. *φυσώ*) + παραγ. επίθημα -άλις, πβ. κ. *θρυ-άλις*].

φυσαρμονία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πνευστό όργανο που ηχεί με το φύσημα μιας σειράς παλλόμενων μεταλλικών γλωσσιδίων, τα οποία είναι στερεωμένα σε μικρούς σωλήνες που περιέχονται σε παραλληλόγραμμο κουτί 2. (παλαιότ.) το ακορντεόν 3. (μτφ.) (α) οτιδήποτε έχει αρθρώσεις, πτυχές, όπως αυτές του ακορντεόν: *λεωφορείο ~* (το αρθρωτό λεωφορείο) (β) οτιδήποτε έχει συμπιεστέα και παραμορφωθεί έτσι, *ώστε να έχει πτυχές*, όπως του ακορντεόν: *το αυτοκίνητο έγινε ~ μετά την κaramπόλα*. [ETYM < γερμ. Physharmonika < phys- (< αρχ. φύσα «φουσερό, πνοή»), βλ. κ. *φυσώ*) + harmonika (< αρχ. αρμονικός)].

φύσει επίρρ. (λόγ.) εκ φύσεως, από τη φύση του, εκ γενετής: *ο άνθρωπος είναι ~ κοινωνικό ον* || *σύμφωνα με τις ρατσιστικές αντιλήψεις, ορισμένοι λαοί είναι ~ καλύτεροι από άλλους* (πβ. λ. *επικτητός, θέσει*)-Φρ. (α) *φύσει αδύνατον* εντελώς αδύνατον: *μου είναι ~ να δεχθώ μια τέτοια πρόταση* (β) *φύσει μακρά συλλαβή* (στην αρχαία Ελληνική) η συλλαβή που περιέχει μακρό φωνήεν, μακρό από τη φύση και όχι από τη θέση του: π.χ. συλλαβές με η, ω, ει, ου κ.ά. ΑΝΤ. θέσει μακρά συλλαβή. [ETYM αρχ., δοτ. εν. του ουσ. *φύσις*].

φυσέκι (το) → φυσέκι
φυσεκλικι (το) → φυσεκλικι
φυσερό (το) ο φυσητήρας (βλ. λ.). [ETYM < φυσώ + παραγ. επίθημα -ερό, πβ. κ. *τσαγ-ερό*].

φύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. το σύνολο των φυτικών και ζωικών οργανισμών (χλωρίδα και πανίδα), των γεωλογικών σχηματισμών (βουνά, έδαφος, υπέδαφος, θάλασσες, λίμνες κ.λπ.), των υλικών στοιχείων (αέρας, φωτιά, νερό κ.λπ.) και γενικότερ. το υλικό σύμπαν και οι λειτουργίες του, θεωρούμενο ανεξαρτήτως του ανθρώπου, για τον οποίο αποτελεί το φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει, αναπτύσσεται και πεθαίνει: *οι ομορφές/ τα στοιχεία* (βλ. λ.) | *τα αγαθά/ τα προϊόντα* | *η προστασία* | *οι χαρές* | *οι κινήσεις* της ~ || αυτό αντικείται στους νόμους της ~ || *χημικά στοιχεία που υπάρχουν στη ~* || η *σχέση*

ανθρώπου-φύσης στον Σολωμό 2. (καθημ.) χώρος με πράσινο, δέντρα κ.λπ.: η εξοχή: ζω στη ~3. η προσωποποιημένη δύναμη που εκδηλώνεται στα μετεωρολογικά (θύελλες, κατακλιμύσι) ή τα γεωφυσικά φαινόμενα (σεισμοί, εκρήξεις ηφαιστειών) και που αποτελεί βασικό σύμβολο σε μυστηριακές λατρείες ή αισθητικά ρεύματα (λ.χ. στον ρομαντισμό): *η οργή* | *η εκδίωξη της* ~ || *η μητέρα* ~ 4. ο συνήθ. απλός τρόπος ζωής που φέρνει τον άνθρωπο σε άμεση και ζωντανή επαφή με το φυσικό περιβάλλον, σε αντίθεση προς τον σύγχρονο και σύνθετο τρόπο ζωής των βιομηχανικών και μεταβιομηχανικών κοινωνιών, των σημερινών μεγαλουπόλεων: *ο Ζ.Ζ. Ρουσσώ διακήρυξε την επιστροφή στη ~* 5. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η καλλιτεχνική αναπαράσταση στοιχείων της φύσεως, ιδ. στη Φρ. *νεκρή φύση* | (λόγ.) *νεκρά φύση* (i) (στη ζωγραφική) η αναπαράσταση φρούτων, λουλουδιών, θηραμάτων και διαφόρων αντικειμένων (ii) (συνεκδ.) ο ζωγραφικός πίνακας με τα παραπάνω στοιχεία 6. η προσωπικότητα, ο ιδιαίτερος ψυχικός κόσμος κάθε ανθρώπου, η ιδιοσυγκρασία του: *χαρούμενη* | *ευχάριστη* | *ανήσυχη* | *ερευνητική* ~ ΣΥΝ. στόφα, (καθημ.-λαϊκ.) πάστα: Φρ. (α) *είναι στη | από τη | μέσα στη φύση* (*κάποιον*) αποτελεί έμφυτο στοιχείο του χαρακτήρα, της προσωπικότητας (κάποιου): *δεν είναι στη φύση του να εξαστά τους άλλους* (β) *πρό τη φύση* (*μου* | *σου* | *του* | *της κ.λπ.*) όπως προκύπτει από τον ιδιαίτερο ψυχοπνευματικό του κόσμο: *είμαι από τη φύση μου αισιόδοξος* | *απαισιόδοξος* ΣΥΝ. (λόγ.) εξ ιδιοσυγκρασίας (γ) *η έξη είναι δεύτερη φύση* βλ. λ. *έξη* (δ) *δύετη φύση* οτιδήποτε καθίσταται οργανικό και αναπόσπαστο μέρος της ζωής ή της προσωπικότητας κάποιου: η σχολαστικότητα *του έγινε ~* 7. ο ιδιαίτερος τρόπος σωματικής κατασκευής ατόμου: *ασθενική* | *αδύναμη* | *ρομαλέα* | *δυνατή* ~ ΣΥΝ. κρίση: Φρ. *εκ φύσεως* εκ γενετής, από γεννη-σιμιο (κάποιου): *~ τυφλός* | *ανάπηρος* 8. το γεννητικό όργανο του άνδρα ΣΥΝ. πέος 9. (ειδικότερ.) οι φυσικές λειτουργίες του ανθρώπινου οργανισμού, που εξασφαλίζουν τη συντήρηση, την επιβίωση και την αναπαραγωγή του ανθρώπινου είδους και γενικότερ. ότι θεωρείται ότι υπακούει στους νόμους της φύσης, ό,τι θεωρείται φυσικό: Φρ. (α) *παρά φύσιν* (*παρά φύσιν*, Ευριπ. *Φαίδρα* 395) (i) για σεξουαλικές πράξεις που θεωρείται ότι αποκλίνουν από την ομαλή ικανοποίηση της γενετικής ορμής: *~ συνουσία* | *ασέλεια* (ΝΟΜ. ποινικό αδίκημα που προσβάλλει τη σωματική και ηθική ακεραιότητα προσώπου, ιδ. ανηλίκου, και γενικότερ. τα χρηστά ήθη της οργανωμένης κοινωνίας) (ii) (καθημ.) για οτιδήποτε αντίκειται στους νόμους της φύσης (iii) *παρά φύσιν έδρα* τεχνητός προκτός που δημιουργείται με εγχείρηση σε άλλη θέση από τον φυσικό προκτό (ορθό του εντέρου) για την αποβολή των κοπράνων σε παθολογικές καταστάσεις (π.χ. καρκίνο του παχέως εντέρου) (β) *κατά φύσιν* | *φύση* (*κατά φύσιν*, Πινδάρ. *Αποστ.* 169) σύμφωνα με τις φυσιολογικές λειτουργίες ή και ορμές, ένστικτα, ανάγκες του ανθρώπου και γενικότερ. σύμφωνα με τις επιταγές της φύσης: *ο άνθρωπος έπαυε να ζει* ~ || *ορμές* | *ροπές* || *λειτουργία νεφρών* ~ 10. το σύνολο των χαρακτηριστικών που προσδιορίζουν την ξεχωριστή φυσιογνωμία προσώπου, πράγματος, καταστάσεως, κυρ. αυτά που συνδέονται με το ίδιο του το είναι, που δεν μπορούν να αλλάξουν: *είναι τέτοια η ~ της δουλειάς του, που αναγκάζεται να καταπονείται σωματικά* || η ~ *του συστήματος* | *του πολιτεύματος* | *του προβλήματος* || η ~ *των πραγμάτων* (η ιδιαίτερη μορφή των συνθηκών που εκάστοτε επικρατούν) || η *θείκη* ~ *του Χριστού* || *είναι στη ~ του ανθρώπου να σφάλλει* (πβ. λ. *υπόσταση*) 11. το είδος, κάθε ξεχωριστή μορφή με την οποία υπάρχει κάτι: κυρ. στη Φρ. *πάσης φύσεως* κάθε είδους: *οι ~ σκοπιμότητες* || *παιούνται ~ υλικά* 12. ο λόγ. τ. *φύσει* βλ. λ. *φύσει*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία, ζωγραφική*. [ETYM < αρχ. φύσις < *φύτ-ις < φυτ-όν (με συριστικοποίηση του -τ-πρo του -ι-, πβ. κ. *βάσις*) < φύω | -ομαι (βλ. λ.). Η λ. συνδ. επίσης με σανσκρ. bhūti- «ευημερία, αφθονία», λιθ. bitis «κώπαρη». Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *νεκρή φύση* (< γαλλ. nature morte), *δύετη φύση* (< λατ. secunda natura, *εκ φύσεως* (< λατ. de natura)].

φύσημα (το) [αρχ.] {φυσήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το να φυσήξει κανείς αέρα 2. η πνοή του ανέμου ~ Φρ. (οικ.-μτφ.) *παίρω φύσημα* με διόχνη: *ο διευθυντής δεν είναι ευχαριστημένος μαζί του: *αργά ή γρήγορα θα πάρει φύσημα** ~ 3. αθώς ή παθολογικός ήχος μιας κάποιας διάρκειας, καρδιακής ή αγγειακής προελεύσεως: *καρδιακό* | *καρδιοπνευμονικό* ~.

φυσητήρας (ο) 1. συσκευή με την οποία φυσείται αέρας για την αναρρίπση φωτιάς ΣΥΝ. φυσερό 2. ΖΩΟΛ. (α) το αναπνευστικό όργανο της φάλανας, από το οποίο εκτοξεύει νερό (β) εξαιρετικά μεγάλωσθη φάλανα με μικρά πτερύγια, χωρίς ραχιαίο πτερύγιο και με μικρές καμπούρες στη ράχη, η οποία αλιεύεται συστηματικά. [ETYM < αρχ. *φυσητήρ*, -ήρος < φυσώ + παραγ. επίθημα -τήρ, πβ. κ. *κρα-τήρ*] ^

φυσητικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που αναφέρεται στο φύσημα (βλ. λ., σημ. 3). [ETYM αρχ. < φυσώ].

φυσητός, -ή, -ό [μτρν.] κατασκευασμένος και καταργασμένος με φύσημα: *~ γυαλί*.

φυσιατρική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που χρησιμοποιεί φυσικούς παράγοντες για διαγνωστικούς και θεραπευτικούς σκοπούς. — *φυσιατρι-κός*, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. physiatrics].

φύσιγγα (η) {φυσίγγων} ΦΑΡΜ. μικρός σωλήνας που χρησιμοποιείται για την υποδοχή και συντήρηση φαρμάκου υπό μορφή διαλύματος ΣΥΝ. αμπούλα. [ETYM < αρχ. *φύσιγγ*, -ίγγος, αρχική σημ. «κύστη, βολβός», < *φύσα* «φουσερό, πνοή» + παραγ. επίθημα -ίγγ, πβ. κ. *σπύρ-ιγγ*, *φύρω-ιγγ*].

φυσίγιο (το) [1782] {φυσίγγι-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ. πυρομαχικό πολεμικού ή κυνηγετικού όπλου, μικρό μεγέθους και κυλινδρικού σχήματος, το

οποίο περιλαμβάνει βλήμια και προωθητική γόμωση, κλεισμένα σε περίβλημα ή κάλυμμα εφοδιασμένο με εμπύρευμα. Επίσης **φυσίγγι** [ETYM. Υποκ. του αρχ. *φύσιγγ*, -ίγγος (βλ.λ.)].
φυσιογιωθήκη (η) [1847] {φυσιογιωθήκων} (για στρατιώτες ή κυνηγούς) φορητή θήκη φυσυγγίων.

φυσικά επιρρ. 1. ακολουθώντας φυσικές διεργασίες, με μη τεχνητό τρόπο: *προϊόν που παρασκευάζεται* - ANΤ. τεχνητά 2. με τρόπο που φαίνεται ηγαίος, απροσποίητος, που είναι ο αναμενόμενος σύμφωνα με τη φύση των πραγμάτων: *παίζει | απαγγέλλει ~ || «Πέθανε», απάντησε πολύ ~, σαν να μη συνέβαινε τίποτα!* ANΤ. ψεύτικα · 3. (ως επιβεβαιωτικό μόριο) ασφαλώς, οπωσδήποτε, σαφώς: *~ και θα του το πω' μείνετε ήσυχος || -Εσύ θα πας διακοπές; —! Είναι δυνατόν να μην πάω; ΣΧΟΛΙΟ λ. επίρρημα.*

φυσική (η) 1. η επιστήμη που μελετά την ύλη, την κίνηση της, καθώς και τις δυνάμεις που ασκούνται σε αυτήν: *βασικοί κλάδοι της ~ είναι η μηχανική, η θερμοδυναμική, ο ηλεκτρισμός, η οπτική, η ακουστική κ.ά. || πυρηνική | ιατρική ~ || ~ πειραματική* (παλαιότερο σχολικό μάθημα του Δημοτικού, κατά το οποίο διδάσκονταν τα βασικά στοιχεία της φυσικής επιστήμης με τη βοήθεια πειραμάτων) 2. (συνεκδ.) το αντίστοιχο με την παραπάνω επιστήμη σχολικό μάθημα: *διαγώνισμα στη ~*.

[ETYM. < αρχ. *φυσική* (επιστήμη), ήδη στον Αριστοτέλη, ουσιαστικοκ. θηλ. του επίθ. *φυσικός*].

φυσικό (το) (καθημ.) η ιδιοσυγκρασία, ο χαρακτήρας, το εσωτερικό γνώρισμα: *είναι το φυσικό μου να αγχώνομαι*.

φυσικό-κ. **φυσικό**-α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. σχέση με την επιστήμη της φυσικής: *φυσικο-μαθηματικός, φυσικο-πυρηνικός* 2. φυσικό και όχι μηχανικό ή τεχνητό μέσο για την πραγματοποίηση μιας ενέργειας: *φυσικο-θεραπεία*. [ETYM. Α' συνθ. της Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *φυσικός* και ως τμήμα επιστημονικών όρων περιλαμβάνεται σε ελληνογε-νή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. physico-chimique, physico-mathématique)].

φυσικοθεραπεία κ. (παλαιότ.-εσφαλμ.) φυσιοθεραπεία (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η θεραπεία ασθενειών με τη βοήθεια και την αξιοποίηση φυσικών στοιχείων, όπως ο αέρας, το νερό, η θερμότητα κ.λπ., με την εφαρμογή φυσικών ασκήσεων (κινήσεων, μάλαξεων κ.λπ.) συνήθ. και με τη βοήθεια ειδικών μηχανημάτων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. physiothérapie].

φυσικοθεραπεία ή **φυσιοθεραπεία**; Ορθός είναι ο σχηματισμός **φυσικοθεραπεία** (< *φυσικός* + *θεραπεία* [πβ. *αγγλ.* physical therapy]). Το παλαιότ. **φυσιοθεραπεία** θα σήμαινε μάλλον «η θεραπεία της φύσεως» (πβ. *φυσιολογία* = λόγος περί φύσεως, *φυσιογνωμία* = η γνώση της φύσεως, *φυσιολόγος* = ο λάτρης της φύσεως κ.τ.ό.) και σχηματίστηκε ως απόδοση των (όχι ορθώς σχηματισμένων) ξένων όρων (πβ. γαλλ. physiothérapie, *αγγλ.* physiotherapy [και physical therapy]).

φυσικοθεραπευτής κ. (παλαιότ.-εσφαλμ.) φυσιοθεραπευτής (ο) [1896], **φυσιοθεραπευτρια** κ. (παλαιότ. εσφαλμ.) **φυσιοθεραπεύτρια** (η) {φυσικοθεραπευτριών} ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φυσικοθεραπεία.

φυσιοθεραπευτικός κ. (παλαιότ.-εσφαλμ.) φυσιοθεραπευτικός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με τη φυσικοθεραπεία ή και τους φυσικοθεραπευτές: *~ αγωγή*.

φυσικομαθηματικός, -ή, -ό [1871] 1. αυτός που σχετίζεται τόσο με τη φυσική όσο και με τη μαθηματική επιστήμη 2. (παλαιότ.) **Φυσικομαθηματική Σχολή** πανεπιστημιακή σχολή στην οποία διδάσκονταν οι θετικές επιστήμες με έμφαση στη φυσική και στα μαθηματικά 3. **φυσικομαθηματικός** (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται τόσο στα μαθηματικά όσο και στη φυσική-συνήθ. καθηγητής του διδάσκει τα αντίστοιχα μαθήματα 4. **φυσικομαθηματικά** (τα) [1786] οι φυσικές και οι μαθηματικές επιστήμες στο σύνολο τους.

φυσικοπυρηνικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την πυρηνική φυσική 2. **φυσικοπυρηνικός** (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην πυρηνική φυσική.

φυσικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη φύση, προέρχεται ή καθορίζεται από αυτήν και όχι από τον άνθρωπο: *~ δυνάμεις | νόμοι | φαινόμενα | μορφοία | άμυνα του οργανισμού || ~ δίκαιο* (ο άγραφος νόμος που προηγείται του θετού και αντιδιαστέλλεται προς αυτόν) || *~ τρόπος ζωής || πέθανε από ~ αίτια* 2. (α) **φυσικός πλούτος** | **φυσικοί πόροι** το σύνολο των πρώτων υλών που προέρχονται από τη φύση (από το έδαφος, τα δάση, τα ύδατα) και αξιοποιούνται βιομηχανικός (β) ΧΗΜ. **φυσικό αέριο** αέριο που παράγεται στον φλοιό της Γης, αποτελείται κυρ. από μεθάνιο (CH₄), είναι εύφλεκτο, βρίσκεται συνήθ. στους θόλους των κοιτασμάτων πετρελαίου, δεν είναι δηλητηριώδες, εξορρρσεται και χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη (προς υποκατάσταση του φωταερίου) και για την παραγωγή πρώτων υλών ΣΥΝ. γαι-αέριο (γ) **φυσικά καθίσμα** φυσικές ουσίες (υλικά σώματα), όπως κάρβουνο, πέτρελαιο, οι οποίες, όταν καίγονται, παράγουν άφθονη θερμότητα (δ) ΒΙΟΛ. **φυσική επιλογή** βλ. λ. *επιλογή* (ε) **φυσική επιστήμη** (φυσική επιστήμη, Αριστοτ. *Περί Ζώων* 640α 2) καθεμιά από τις επιστήμες που διερευνούν και μελετούν τους νόμους που διέπουν τη φύση (λ.χ. η φυσική, η χημεία, η γεωλογία, η βιολογία, η αστρονομία κ.λπ.) (στ) **φυσική ιστορία** (παλαιότ.) σχολικό μάθημα του Δημοτικού, που έχει ως αντικείμενο τον κόσμο των ζώων και των φυτών (ζ) **φυσικός θάνατος** ο θάνατος από ηγραιαία, ο θάνατος που δεν προέρχεται από βία ή δεν επέρχεται πρόωρα 3. (για σχέσεις συγγενείας) βασισμένες σε δεσμούς αίματος: *~ γονείς | τέκνα | παιδιά* ANΤ. θετός 4. αυτός που βασίζεται στη λογική, την επιστήμη κ.λπ., κατ' αντιδια-

στολή προς τον μεταφυσικό: *~ εξήγηση | ερμηνεία ενός φαινομένου* 5. αυτός που είχε προκαθοριστεί πριν από τη γέννηση κάποιου, που δεν διαμορφώθηκε μετά (π.χ. ως αποτέλεσμα επιδράσεων, εμπειριών κ.λπ.): *~ ικανότητες | χαρίσματα* ΣΥΝ. έμφυτος, εγγενής ANΤ. επίκτη-τος 6. αυτός που σχετίζεται με την υλική, τη σωματική υπόσταση του ανθρώπου: *~ ανάγκες | ορμές*-ΦΡ. (α) **φυσική κατάσταση** η κατάσταση της σωματικής υγείας κάποιου: *βρίσκομαι σε | έχω καλή | κακή ~ || βελτιώνω τη φυσική μου κατάσταση (β) **φυσική** | **σωματική αγωγή** βλ. λ. *αγωγή* (γ) **φυσική αντίσταση** βλ. λ. *αντίσταση* 7. αυτός που συμ-φώνει με τη φύση των πραγμάτων, που είναι εύκολα κατανοητός και κατ' επέκτ. ο συνήθης και ομαλός: *~ αντίδραση || ~ πορεία | τάξη πραγμάτων || παίρνω | θεωρώ κάτι εντελώς ~* ΦΡ. (α) **είναι φυσικό** (να | ότι) είναι κανονικό, αποδεκτό από όλους, αυτονόητο: *~ να υποστη-ρίζει τους συμπατριώτες του || ~ να τον συμπαθείς- είναι τόσο καλός άνθρωπος!* (β) **φυσική ακολουθία** η ανεμπόδιση και λογική συνέχεια των πραγμάτων: «εδώ, η *σχέση θεωρίας και πράξης δεν είναι μια σχέ-ση φυσικής ακολουθίας και άρρηκτης συνέχειας...*» (περιοδ.) (γ) **φυ-σικό το λόγο** βλ. λ. *λόγος* 8. μη προσποιητός, αυτός που χαρακτηρί-ζεται από ειλικρίνεια, αυθορμητισμό, φυσικότητα: *~ παίξιμο θεατρι-κού ρόλου | ύφος | λόγος | απαγγελία* ΣΥΝ. αυθόρμητος ANΤ ψεύτικος, υποκριτικός 9. μη τεχνητός, αυτός που δεν έχει υποστεί υστερογενή επεξεργασία: *~ φωνή | μαλλιά | προφές* (μη βιομηχανοποιημένες) | χυ-μοί (που παρασκευάζονται απευθείας από χυμό φρούτων) · 10. (για χρώματα) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια και ένταση · 11. ΜΑΘ. **φυσικός αριθμός** καθέννας από τους αριθμούς 0, 1, 2, 3, 4, 5... που αποτελούν βασική (πρωταρχική) έννοια για τα μαθηματικά · 12. ΝΟΜ. (α) **φυσικό πρόσωπο** ο άνθρωπος από τη σκοπιά της νομο-θεσίας, του Δικαίου, κατ' αντιδιαστολή προς το νομικό πρόσωπο (εταιρεία, ίδρυμα κ.λπ.) (β) **φυσικός δικαστής** βλ. λ. *δικαστής* · 13. **φυσικός** (ο/η) (α) ο επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φυσική επιστήμη (β) ο καθηγητής της φυσικής 14. **φυσική** (η) βλ. λ. **φυσικό** (το) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, τεχνητός*.*

[ETYM. αρχ. < *φύσις*. Οι αρχ. σημ. περιλαμβάνουν οπδήποτε έχει σχέ-ση με τη φύση, τη γνησιότητα και τη φυσικότητα, ενώ *φυσικός* απο-καλείται και ο ερευνητής των φαινομένων. Ορισμένοι επιστήμ. όροι είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *φυσικός θάνατος* (< γαλλ. mort naturelle), *φυσικό δίκαιο* | *αέριο* (< γαλλ. droit | gaz naturel), *φυσική αγωγή* (< γαλλ. culture physique) κ.ά.]

φυσικότητα (η) [1852] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού να είναι κανείς φυσικός στη συμπεριφορά του, να μη δίνει την εντύπωση ότι προ-σποιείται: *λέει τα ψέματα του με τέτοια ~, που τον πιστεύουν όλοι* ANΤ. προσποίηση.

φυσικοχημικός, -ή, -ό [1821] αυτός που μελετά ή σχετίζεται με τις γενικές αρχές και τους νόμους που διέπουν τις χημικές αντιδράσεις και τις μεταβολές των καταστάσεων της ύλης. — **φυσικοχημεία** (η). **φυσιο-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει: 1. τη φύση, το περιβάλλον και τον φυσικό κόσμο: *φυσιο-λάτρης, φυσιο-γνώστης, φυσιο-δίφης* 2. τη φύση, τις οργανικές λειτουργίες προσώ-που ή έμβιου όντος γενικότε.: *φυσιο-λογία, φυσιο-παθολογία* 3. χαρα-κτηριστικά μορφής και προσωπικότητας: *φυσιο-γνωμία* 4. αντί τού ορθού *φυσικό-*: *φυσιο-θεραπεία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυσικοθεραπεία*. [ETYM. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *φυσιο-γνωμία, φυσιο-λογία*), που προέρχεται από το ουσ. *φύσις, -εως* και απαντά επίσης σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. γαλλ. physio-thérapie, physio-cratie)].

φυσιογνωμία (η) {φυσιογνωμιών} 1. το σύνολο των χαρακτηριστικών του προσώπου κάποιου: *γνωστή | ευγενική | γλυκιά | συμπαθητική ~* 2. (μτφ.) το σύνολο των χαρακτηριστικών πράγματος ή η γενική εντύπωση που προκαλεί: *στη δεκαετία τού '50 άλλαξε εντελώς η ~ της Αθήνας || η ~ των κομμάτων | τού καλλιτεχνικού ρεύματος* ΣΥΝ. μορφή 3. η εξέχουσα προσωπικότητα που έχει διαδραματίσει σε ορισμένο τομέα σημαντικό ρόλο: *ηγετική - || έγινε | αποτελεί ~ στον χώρο της επιστήμης*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*. [ETYM. αρχ., συγκεκομμένος τ. τού *φυσιογνωμονία* < *φυσιογνώμων* < *φύσις* + *γνώμων*].

ΣΧΟΛΙΟ Το **φυσιογνωμία** είναι αρχαία (μτγν.) λ. που σχηματίστηκε κατά απολογία από το **φυσιογνώμων**(ον)ία (< *φυσιογνώμων, -όμο-νος*). Εικάζεται ότι μπορεί να σήμαινε τη «φυσιολογία», αλλά ο-πωσδήποτε είχε ως κύρια σημ. «το να κρίνει κανείς κάποιον από τα φυσικά του χαρακτηριστικά» (υπάρχει πραγματεία με τίτλο *Φυ-σιογνωμονικών* του Αντισθένη και βιβλίο *Φυσιογνωμονικά* που α-ποδίδεται στον Αριστοτέλη). Στην επιστημονική ορολογία, από το ελλν. **φυσιογνωμονία** πλάστηκε το νεότερο λατινικό **physiognomonia** (από όπου το γαλλικό (1562) **physiognomie**) και το **physio-gnomia**, από όπου τα γαλλ. **physionomie, αγγλ.** **physiognomy** (με ε-πίδραση των ελλν. -*γνωμία*) και από αυτά το ελλν. **φυσιογνωμία** (ως αντιδάνειο). Η Ελληνική χρησιμοποίησε περαιτέρω το **φυσίΟ-γνωμική** (*τέχνη*), για να αποδώσει «την τέχνη τού να κρίνεις από τα χαρακτηριστικά», ενώ η Αγγλική χρησιμοποίησε το **physio-gnomy**, για να δηλώσει και τη **φυσιογνωμία** και τη **φυσιογνωμική**.

φυσιογνωμική (η) η μελέτη της σχέσης μεταξύ των χαρακτηριστικών τού προσώπου και της προσωπικότητας κάποιου. ΣΧΟΛΙΟ λ. **φυσιογνωμία**.

φυσιογνωμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη φυσιογνωμία: *~ χαρακτηριστικά*. — **φυσιογνωμικό**-ά -ώς επιρρ. **φυσιογνωμιστής** (ο) [1885], **φυσιογνωμιστρια** (η) {δύσφρ. φυ-σιογνωμιστριών} μελετήτης της φυσιογνωμικής [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. **physionomiste** < **physionomie** <

νεολατ. physiognomia < αρχ. *φυσιογνωμία*].
 φυσιγνωσία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} 1. η μελέτη τής φύσης 2. το σύνολο των φυσικών επιστημών. — φυσιγνωστικός, -ή, -ό [1893].
 [ETYM < *φυσιο-* + *-γνωσία* < *γνώσις*].
 φυσιγνωστής (ο) [1897] {φυσιογνωστών}, φυσιγνωστρία (η) {φυσιογνωστρίων} επιστήμονας που ασχολείται με τις φυσικές επιστήμες.
 φυσιογραφία (η) [1871] η φυσική γεωγραφία. — φυσιογραφίας, -ή, -ό [1849]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *physiographic*].
 φυσιογράφος (ο) [1819] πρόσωπο που ασχολείται με τη φυσιογραφία. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *physiographie*].
 φυσιολόγος (ο) [1867] (φυσιοδιφών) πρόσωπο που ερευνά συστηματικά οτιδήποτε ανήκει στη φύση (φυσικά φαινόμενα, ζώα, φυτά, ορυκτά κ.λπ.): *μέχρι τη στιγμή που η βιολογία συγκροτήθηκε ως επιστήμη, δεν είχαν βιολόγους αλλά φυσιοδίφες*. — φυσιολογικός, -ή, -ό [1845].
 [ETYM < *φυσιο-* + *-λόγος* < αρχ. *διφός* (-άω) «ημελιώδ, διερευνώ», αγν. ετύμου (πβ. κ. *ιστοριο-δίφης*), μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Naturforscher*].
 φυσιοθεραπεία (η) → φυσικοθεραπεία
 φυσιοθεραπευτής (ο) → φυσικοθεραπευτής
 φυσιοθεραπευτικός, -ή, -ό → φυσιοθεραπευτικός
 φυσιοκρατής (ο) [1862] {φυσιοκρατών} ο οπαδός τής φυσιοκρατίας. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *physiocrate*].
 φυσιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ, θεωρία κατά την οποία η φύση ανάγεται σε απόλυτη αιτιοκρατική αρχή των πάντων και απορρίπτει την ύπαρξη οποιασδήποτε υπερφυσικής δημιουργικής δύναμης. — φυσιοκρατικός, -ή, -ό [1861]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *physiocratie*].
 φυσιολάτρης (ο) [1869] {φυσιολατρών}, φυσιολατρίσα (η) {δύ-σχηρ. φυσιολατρίσων} πρόσωπο που αγαπά τη φύση και τον φυσικό τρόπο ζωής. — φυσιολατρία (η) [1831].
 φυσιολατρικός, -ή, -ό [1841] αυτός που σχετίζεται με τους φυσιολάτρεις και τη φυσιολατρία: *εκδρομή του ~ συλλόγου*.
 φυσιολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με τις λειτουργίες των ζωντανών οργανισμών και συνιστά συνδυασμό πολλών επιστημονικών κλάδων, κυρ. τής ιατρικής αλλά και τής βιολογίας και τής φυσικής. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία, φρασσεολογία*. [ETYM αρχ. < *φύσις* + *-λογία*, ο όρος χρησιμοποιήθηκε από τον Αριστοτέλη και εντεύθεν με τη σημ. «έρευνα των φυσικών αιτίων και φαινομένων», αναφερόταν δε αρχικά στις φιλοσοφικές απόψεις των προσωκρατικών. Την ίδια σημ. είχαν και οι λ. *φυσιολογικός* και *φυσιολόγος*. Η σημερινή σημ. αποτελεί ελληνογενές σύνθετο, < γαλλ. *physiologie*].
 φυσιολογικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που υπάρχει ή γίνεται σύμφωνα με τη φύση: *τοκετός | σφυγμός | θερμοκρασία | επίπεδα χοληστερίνης ΣΥΝ. φυσικός, ομαλός ΑΝΤ. παθολογικός, αφύσικος, ανώμαλος* 2. αυτός που δεν προκαλεί έκπληξη, που δεν ξεφεύγει από τα αναμενόμενα: *είναι ~ το ενδιαφέρον του επενδυτή για την τύχη που θα έχουν τα χρημάτα του || ~ εξέλιξη ΣΥΝ. εύλογος, φυσικός* 3. αυτός που σχετίζεται με τη φυσιολογία. — φυσιολογικά επίφρ.
 φυσιολόγος (ο,η) [αρχ.] επιστήμονας ειδικευμένος στη φυσιολογία.
 φυσιοπαθολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής φυσιολογίας που μελετά την κατάσταση του οργανισμού κατά τη διάρκεια ασθενειών. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *Physiopathologie*].
 φυσιοπαθολόγος (ο,η) φυσιολόγος που έχει ειδικευθεί στη φυσιοπαθολογία. — φυσιοπαθολογικός, -ή, -ό [1886]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *physiopathologie*].
 φύσκα ως άκλ. επίθ. ή επίφρ. (συνήθεις ορθ. *φίσκα*) (λαϊκ.) 1. (ως επίθ.) πολύ γεμάτος, εντελώς πλήρης: *το θέατρο | το τρένο ήταν - ΣΥΝ. υπερπλήρης* 2. (ως επίφρ.) εντελώς, πλήρως: *γεμάτος ~ ΣΥΝ. κάργα, τίγκα*. [ETYM < αρχ. *φύσκη* | -α «το παχύ έντερο, φούσκα» (βλ. λ. *φούσκα*). Η γρ. με -ι (*φίσκα*) δεν έχει ετυμολ. στηρίξη].
 φυσικόρω ρ. αμετβ. (συνήθεις ορθ. *φισκάρω*) {φύσκ-αρα κ. -άρισα, -αρισμένος} γεμίζω πλήρως: *η αίθουσα φισκάρει από κόσμο ΣΥΝ. τιγκάρω*.
 φυσομανώ ρ. αμετβ. {φυσομαν-είς κ. -άς...} μόνο στον ενεστ.} (εκφραστ.) 1. (για άνεμο) φυσώ πολύ δυνατά 2. (μτρ. για πρόσ.) είμαι οργανισμένος.
 [ETYM < *φυσώ* + *-μανώ* < *μαίνωμαι*, από το θ. του αρχ. αορ. β' *ε-μάνην* (βλ. κ. *μαν-ία*)].
 φυσούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. (μεγεθ.) το φυσερό 2. πτυσσόμενο τοίχωμα από πλαστικό ή άλλο εύκαμπτο υλικό, π.χ. στα αρθρωτά λεωφορεία 3. σωληνοειδής στοά με πτυσσόμενα τοίχωμα, π.χ. στα γήπεδα, διά μέσου τής οποίας βγαίνουν οι αθλητές από τα αποδυτήρια, ή σε αεροδρόμια, διά μέσου τής οποίας γίνεται η μετακίνησή των επιβατών από και προς το αεροπλάνο 4. σειρά σελίδων εννομένων μεταξύ τους, που βγαίνουν από εκτυπωτή και στη συνέχεια κόβονται χωριστά ή καθεμία: *η ~ με τη μεθοδολογία | με τα αποτελέσματα των εξετάσεων*. [ETYM < *φυσώ*, κατά τα ον. σε -ονια, πβ. κ. *κουδούνια*].
 φυστίκι (το) → φυστίκι
 φυστικά (η) → φυστικά
 φυσώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φυσάς... | φύση-ξα κ. -σα, -χηκα, -μένο} ♦ (μετβ.) 1. εκπνέω αέρα, βγάζω από το στόμα μου αέρα κατευθύνοντάς τον προς (συγκεκριμένο αντικείμενο): *~ τη σούπα, για να κρυώσει || ~ τη φωτιά, για να δυναμώσει* ΦΡ. (μτρ.) (α) *το φυσάει* διαθέτει πολλά χρήματα, είναι πλούσιος: *παντρεύτηκε έναν Αμερι-*

κάνο που το φυσάει (β) *το φυσάει και δεν κρύνει* βλ. λ. *κρύνω* (γ) (παροιμ.) *όποιος καεί στον χυλό, φυσάει και το γαούρι* βλ. λ. *γαούρι* 2. κάνο να βγει αέρας από (κάπου)- ρορ. στη ΦΡ. *φυσώ τη μύτη μου* βγάζω αέρα από τη μύτη μου (για να βγει η μύξα που έχει μέσα) ♦ (αμετβ.) 3. βγάζω αέρα από το στόμα με μεγάλη ένταση: *~ στο μάτι του, για να φύγει το σκουπίδακν* ΦΡ. *φυσάω και ξεφυσάω* (i) νιώθω έντονη δυσφορία (ii) είμαι πολύ αναστατωμένος: *αντί να φυσάς και να ξεφυσάς, ηρέμησε και προσπάθησε να αντιμετωπίσεις την κατάσταση* 4. (για άνεμο) πνέω: *ο άνεμος φυσούσε δυνατά || φυσήξε απαλά το αεράκι* ΦΡ. (α) (μτρ.) *όπου φυσάει ο άνεμος* βλ. λ. *άνεμος* (β) *όποιος αέρας κι αν φυσά, ο μύλος πάντα αλέθει* βλ. λ. *αλέθει* 5. (απρόσ. *φυσάει*) (α) πνέει δυνατός και ορμητικός άνεμος ΣΥΝ. *έχει αέρα* (β) (γενικότερ.) πνέει άνεμος: *σήμερα μόλις πνέω ~ 6*. (προστ. *φύσα!* - οικ.) σε κάποιον που είτε η έκανε ανοησία συνοδεύεται από χειρονομία κατά την οποία προτείνει κανείς τα δάχτυλα του κλειστά στο στόμα του άλλου, ώστε με το φύσημα να ανούχον σε μούνη. [ETYM < οφX- *φυσώ* (-άω) < *φυσά* (ή) «φυσερό, πνέω», θηλ. σε -σα (πβ. κ. *δόξα, δίωα*), < **φύσ-σα* (με απλοποίηση) < I.E. **ph(h)u-s* (με παρέκταση -s-), ονοματοπ. ρίζα από τον ήχο τής πνοής του ανέμου και των εκρήξεων, πβ. sanskr. *puṣyati* «ευδοκίμει, προκόβει», λατ. *puſsula* «φυσάλλίδα» κ.ά.].
 φυσταία (η) (φτυένω) μεγάλη έκταση γης, στην οποία γίνεται συγκεκρμένη καλλιέργεια (λ.χ. ζαχαροκάλαμου, καφεόδεντρου, μπανάνας κ.λπ.). [ETYM αρχ. < φυτε(Οω)].
 φύτμα (το) → φυτέω
 φύτευση (η) → φυτέω
 φυτεψήρι (το) {φυτεψήρι-ου | -ιών} το γεωργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στο φύτμα.
 [ETYM < αρχ. *φυτεψήριον* < *φυτέω* + παραγ. επίθημα -τήριον, πβ. κ. *κλαδευ-τήριον*].
 φυτευτικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φύτευση 2. κατάλληλος για φύτευση.
 φυτεύτης, -ή, -ό 1. (για φυτά) αυτός που τον έχουν φυτέψει (κάπου), που δεν φύτεψε μόνοι του ΣΥΝ. φυτεμένος ΑΝΤ. αυτοφυής 2. (καταχρ.-λαϊκ.) αυτός που τον έχουν εμφυτεύσει, τον έχουν τοποθετήσει ως εμφύτευμα σε κάποιο σημείο: *~ δόντια | μαλλιά* 3. (μτρ.) αυτός που τον τοποθετούν σε μια υπηρεσία, γενικότερ. σε έναν οργανωμένο χώρο, χωρίς να προβλέπεται για υ απαιτείται κάτι τέτοιο: *αυτός ο υπάλληλος ήρθε ~ από κάποιο σημαίνον πρόσωπο*.
 φυτεύω ρ. μετβ. {φύτ-εμα, -εψήκα, -εψέμο} 1. τοποθετώ στο έδαφος (σπόρο ή ρίζα φυτού), προκειμένου να ριζώσει και να αναπτυχθεί: *~ λεμονιές | μαρούλια | λουλουδιά* ΑΝΤ. *ξεριζώνει* 2. (μτρ.-εκφραστ.) χώνω: *τον φύτμε μια σφαίρα στο κεφάλι πυροβολώντας τον* 3. (μειοτ.) ενταφιάζω: *πάει αυτός: τον φύτμεν χτες το απόγευμα*. — *φύτμα* (το) [αρχ.] κ. *φύτευση* (η) [αρχ.], *φυτεψής* (ο) [μτρν.]. [ETYM αρχ. < φυτόν (βλ. λ.)].
 φυτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τα φυτά: *~ βασίλειο | κόσμος | λίπη | έλαια | παραγωγή* 2. ΦΥΣΙΟΛ. (α) *φυτικές λειτουργίες* οι βιολογικές λειτουργίες που εξασφαλίζουν την εσωτερική ομοιοστασία του σώματος (β) *φυτικό νευρικό σύστημα* το αυτόνομο νευρικό δίκτυο που ελέγχει όλες τις φυτικές λειτουργίες.
 φυτινή (η) {χωρ. πληθ.} 1. άλας ασβεστίου και μαγνησίου, που περιέχεται στα σιτηρά και μπορεί να παρασκευαστεί και συνθετικά 2. υδρογονομένο μαγειρικό λίπος. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχλ. *Phytin* (εμπορική ονομ.)].
 φυτό (το) 1. ΒΙΟΛ. ενόργανο σχηματισμός, ο οποίος τρέφεται από το έδαφος, το νερό και την ατμόσφαιρα, και μεταβάλλει την τροφή του, αφού την αφομοιώσει, σε οργανικές ενώσεις: *τα ~ χωρίζονται σε δέντρα, θάμνους και πόες || η ρίζα | ο βλαστός | τα φύλλα | οι καρποί του ~ || ~ τροπικό | αρωματικό | καλλωπιστικό | εσωτερικό χώρο || ανόητα | καλύτερα ~ || φυτέω | κλαδέω | ποτίζω | περιποιούμαι | ραντίζω τα ~* (μτρ.) 2. ο άνθρωπος που λόγω βλάβης (του εγκεφάλου) έχει χάσει τις διανοητικές του ικανότητες και ζει υποτιμωδώς: *ύστερα από το ατύχημα έμεινε ~* 3. (σκολπ. για μαθητή ή φοιτητή) αυτός που μελετά υπερβολικά, που δεν σκέπτεται τίποτε άλλο εκτός από το διάβασμα και έχει χάσει την κριτική του ικανότητα ή δεν έχει επαφή με τον κόσμο γύρω του. — (μεγεθ.-σκολπ.) *φυτοκλα* (η) κ. *φύτοκλας* (ο) (σημ. 3), (υποκ.) φυτούλι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*. [ETYM < αρχ. *φυτόν*, ουσιαστικοπ. ουδ. του ρηματ. επίθ. *φυτός* < *φύω* | -ομαι (βλ. λ.)]. Η λ. συνδ. επίσης με sanskr. *bhūta-* (ίδια σημ.)].
 φυτοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} η βιολογία των φυτών.
 [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχλ. *phytobiology*].
 φυτογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τη γεωγραφική κατανομή των φυτών. — φυτογεωγραφικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχλ. *phytogeography*].
 φυτογή (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η φυτική γη, το φυτόχωμα.
 φυτογραφία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής βοτανικής που ασχολείται με την περιγραφή των φυτών. — *φυτογραφικός*, -ή, -ό [1897]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *phytographie*].
 φυτοζοία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να φυτοζοεί κανείς.
 φυτοζωώ ρ. αμετβ. [1853] {φυτοζωοεί...} εγρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. ζω φτωχά, μόλις που καταφέρνω να καλύψω τις βιολογικές μου ανάγκες: *επέζησαν από την καταστροφή, αλλά τώρα φυτοζωούν μέσα σε άθλιες συνθήκες* 2. (μτρ.) βρίσκομαι σε μαρασμό, σε κατάσταση παρακμής: *τα επαρχιακά θέατρα φυτοζωούν*.
 φυτοθεραπεία (η) (φυτοθεραπείων) η θεραπεία που βασίζεται στη λήψη φυτικών παρασκευασμάτων. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αρχλ. *phytotherapy*].

φυτοκοινωνία (η) {φυτοκοινωνιών} ΟΙΚΟΛ. το σύνολο των φυτών δε-
δομένου βιοτόπου ή βιοκοινωνίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. του ελληνογενούς αγγλ. phytocoenosis < phyto- +
coenosis (< μγν. *κοίνωσις* < αρχ. *κοινώ*, -*ω* < *κοινός*)].
φυτοκομείο (το) [1846] ο χώρος στον οποίο γίνονται καλλιέργειες
φυτών με επιστημονικές μεθόδους.
φυτοκομία (η) [μγν.] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική καλλιέργεια των
φυτών. — φυτοκομικός, -ή, -ό [1828].
φυτοκόμος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται με τη φυτοκομία. [ΕΤΥΜ.
μγν. < φυτόν + *κόμος* < αρχ. *κομώ* (-*εω*) «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ.
κ. *-κομία*)].
φυτολογία (η) [1799] {χωρ. πληθ.} 1. ο κλάδος της βιολογίας που έχει
ως αντικείμενο τη μελέτη των φυτών 2. (παλαιότερ.) μάθημα στο Δη-
μοτικό με αντικείμενο τα φυτά. — φυτολογικός, -ή, -ό [1881].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *phytologie*].
φυτολόγιο (το) [1873] {φυτολογι-ου | -ων} 1. συλλογή αποξηραμέ-
νων φυτών, η οποία χρησιμοποιείται για επιστημονική μελέτη 2. το
μαθητικό τετράδιο ή άλμπουμ που περιέχει συλλογή δειγμάτων από
φυτά.
φυτολόγος (ο/η) [1805] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη φυτο-
λογία.
φυτοορμόνη (η) {φυτοορμόνών} ΒΟΤ. φυσική ή συνθετική ουσία η
οποία συντελεί στην αύξηση των φυτών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν.
όρ., < αγγλ. *phytohormone*].
φυτοπαθολόγος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί ασθένεια στα φυτά: ~
μήκητες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *phytopathogen*].
φυτοπαθολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. η επιστήμη που μελετά τις
ασθένειες των φυτών. — φυτοπαθολογικός, -ή, -ό [1893]. [ΕΤΥΜ.
Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *Phytopathologie*].
φυτοπαθολόγος (ο/η) [1890] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη
φυτοπαθολογία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ.
phytopathologue].
φυτοπαράσιτο (το) {φυτοπαρασίτου | -ων} ο ζωικός οργανισμός που
παρασιτεί πάνω σε φυτό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ.
phytoparasite].
φυτοπλαγκτόν (το) {φυτοπλαγκτού | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το σύνολο των
υδρόβιων φυτικών οργανισμών, συνήθ. μονοκυττάρων, που συν-
νιθ. δεν έχουν δική τους κίνηση και μαζί με το ζωοπλαγκτόν αποτελούν
το πλαγκτόν (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ.
phytoplankton].
φυτοτεχνία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. σύνολο επιστημών και τε-
χνικών που μελετούν τις διαδικασίες παραγωγής καλλιεργούμενων
φυτών. — φυτοτεχνικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ.
phytotecnie].
φυτοτοξίνη (η) {φυτοτοξινών} ΓΕΩΠ. 1. αντιγόνο φυτικής προελεύ-
σεως, το οποίο μπορεί να καθορίσει την παραγωγή αντισωμάτων σε
ζωντανό οργανισμό 2. η τοξική ουσία που παράγεται από ορισμένα
φυτά. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *phytoxin*].
φυτούκλα (η) → φυτό
φύτολας (ο) → φυτό
φυτοφάγος, -ος, -ο [1814] αυτός που τρέφεται αποκλειστικά από
φυτικές ουσίες, αυτός που τρώει μόνο φυτά ή μέρη φυτού (δεν τρώει
κρέας): τα ζώα διακρίνονται σε *φυτοφάγα*, *σαρκοφάγα* και *παιμόφαγα*.
— φυτοφαγία (η) [1887], φυτοφαγικός, -ή, -ό [1886]. [ΕΤΥΜ.
Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *phytophage*].
φυτοφάρμακο (το) {φυτοφαρμάκου | -ων} το φάρμακο που χρησι-
μοποιείται για την πρόληψη και τη θεραπεία ασθενειών των φυτών.
φυτόχομα (το) {φυτοχόμου | -ατα, -άτων} χώμα που αναμειγνύε-
ται με αποσυντεθειμένες οργανικές ύλες ζωικής ή φυτικής προέλευ-
σης χρησιμοποιείται ως βελτιωτικό του εδάφους (λίπασμα) στις καλ-
λιέργειες.
φυτόχειρα (η) {δύσχυρ. φυτοχειρών} η μελίγκρα (βλ. λ.). Επίσης φυ-
τόφθειρα (η) [1888].
φύτρα (η) {φυτρών} 1. το φυτό (βλ. λ.) 2. (μτφ.) η γενιά, το σόι: *δια-
βόλου* ~ || ~ *αρχοντική*.
[ΕΤΥΜ. μγν. < αρχ. φύω | -ομαι (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -*τρα*, πβ. κ.
μή-τρα, *χύ-τρα*].
φύτρο (το) το βλάστημα, το γέννημα: ~ *πατάτας* | *ντομάτας*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *φύτρον* < *φύτρωνο* (υποχωρητ.)].
φύτρωνο ρ. αμετβ. {φύτρω-σα, -μένος} 1. (για φυτό) αναφύομαι στην
επιφάνεια εδάφους ή χώματος: τα *γιασεμιά* δεν *φύτρωναν* ακόμη
ΣΥΝ. βλαστάνω, ξεφύτρωνω 2. βγαίνω, εκφύομαι στην επιφάνεια του
δέρματος: *φύτρωσε* το *μοσάκι* του || *φύτρωσαν* *λίγες τρίχες* στο *κε-
φάλι* του 3. (μτφ.) εμφανίζομαι (κάπου) ξαφνικά, συνήθ. προκαλώ-
ντας δυσφορία: *από πού φύτρωσες εσύ*; ΦΡ. (α) *φύτρωνω εκεί που
δεν με σπέρνουν* ανακατεύομαι σε ξένες υποθέσεις (β) *φύτρωνουν
σαν τα μανιτάρια* για ομοειδή πράγματα που εμφανίζονται μαζί σε
μία περιοχή: *τέτοια μαπαράκια* έχουν *φύτρωσε* *σαν τα μανιτάρια στην
πόλη*. — φύτρωμα (το) κ. φύτρωση (η). [ΕΤΥΜ. μεσν. < μγν. *φύτρα*
(βλ. λ.)].
φύτρωτο (το) {φύτρω-ου | -ων} 1. (α) η έκταση στην οποία αναπτύ-
σσονται νεαρά φυτά, μέχρι να μεταφτευθούν (β) ο χώρος στον οποίο
αναπτύσσονται και πολούνται νεαρά φυτά 2. (μτφ.) ο χώρος μέσα
από τον οποίο βγαίνουν καινούργια ταλέντα: η *σχολή του Κ. Κουν*
απέλεσε ~ σπουδαίων ηθοποιών || *οι ομάδες εφήβων είναι τα ~ των
αυριανών πρωταθλητών*.
[ΕΤΥΜ. < μγν. *φύτρωτο* < **φύτρωτος* < *φύτρω* + -*ωτός* (με έκταση του
αρχικού φωνηέντος εν συνθέσει) < *ωρός*, πβ. κ. *πυλ-ωρός*, *θυρ-ωρός*].

φύω ρ. → φύομαι
φχαριστώ ρ. → ευχαριστώ
φχαριστίεμα ρ. → ευχαριστώ
φωβισμός (ο) → φοβισμός
φωβιστής (ο) → φοβιστής
φωβιστικός, -ή, -ό → φοβιστικός
Φωκάς (ο) 1. όνομα αγίων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνο-
μα.
[ΕΤΥΜ. < μγν. *Φωκάς* < αρχ. *φώκη* «φώκια» (βλ. λ.) Ομόρρ. *Φωκ-ίαν*,
Φωκ-υλ-ίδης, *Φωκ-ίς*, *Φώκ-αία*].
φώκια (η) {φωκίων} 1. μεγαλόσωμο αμφίβιο σαρκοφάγο θηλαστικό με
παγκόσμια εξάπλωση έχει σώμα ογκώδες και υδροδυναμικό, κοντό
λειό τρίχωμα, άκρα σαν πτερύγια ψαριών, μακρούλο κεφάλι, μεγάλα
μάτια και οξύ ρύγχος ζει και αναπαράγεται στις ακτές, συνήθ. ση-
ματιζώντας αποικίες, αλλά αναζητεί την τροφή του (ψάρια, καβού-
ρια, χαπαδία κ.λπ.) στη θάλασσα: *γροιλανδική* | *μεσογειακή* ~
2. (μτφ. -υβριστ.) γυναίκα άσχημη ή χοντρή και δυσκίνητη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φώκη*, αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στην ονοματοπ. Ι.Ε.
ρίζα **ph(h)u-* (βλ. λ. *φυσώ*) με επίθημα -*κη* (πβ. κ. *θη-κη*), μέσω της σημ.
«σφύριγμα της φώκιας». Κατ' άλλους, ωστόσο, η λ. αποτελεί δάνειο].
Φωκίδα (η) {α-κ. -ος} περιοχή και νομός της Κ. Στερεάς Ελλάδας με
πρωτεύουσα την Άμφισσα. — Φωκεύς (ο) [αρχ.], φωκικός, -ή, -ό
[αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Φωκίς*, -*ίδος* (ενν. γη), κατά τα *Αιολ-ίς*, *Δωρ-ίς*, που πήρε
το όνομα της από τον ήρωα *Φώκο*, γιο της θαλάσσιας θεότητας
Ψαμιάθης, η οποία μεταμορφώθηκε σε φώκια]. Φωκίων (ο) {Φωκίων-
ος, -α} 1. αρχαίος Αθηναίος στρατηγός, πολιτικός και ρήτορας (402-
317 π.Χ.) 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας
3. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Φωκίνας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Φώκος*, όν. ήρωα (βλ. λ. *Φωκίδα*)].
Φωκιάδης (ο) {-η κ. -ίδου} αρχαίος Έλληνας ποιητής (6ος αι. π.Χ.)·
συνέθεσε κυρίως έπη και ελεγείες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Φωκίλος* (με παραγ. επίθημα -*ίδης*, πβ. κ. *Παρ-
μεν-ίδης*) < *Φώκος* (< *φώκη* «φώκια») + επίθημα -*ίλος*].
φωλιό (η) [αρχ.] (λόγ.) η φωλιά (βλ. λ.).
φωλιός (ο) (λόγ.-σπάν.) φωλιά στην οποία βρίσκουν προσωρινό κα-
τάλυμα ή φωλιάζουν άγρια ζώα και κυρ. το μέρος όπου περνούν τη
χειμερία νάρκη τους: ο ~ της *αρκούδας* ΣΥΝ. φωλιά, λημέρι. [ΕΤΥΜ.
αρχ. < **φωλι-ός* (με επίθημα -*ός*) < **bhōw-l-*, που συνδ. πθ. με αρχ.
σκανδ. βοι «φωλιά», διαλεκτ. σουηδ. *böle* «καλύβα καστόρων»,
ίσως και με το συνώνυμο αρχ. *φωλιός* (πβ. κ. λιθ. *guðis* «φωλιά»). Η
ακριβής Ι.Ε. ρίζα παραμένει άγνωστη].
φωλιού ρ. αμετβ. [αρχ.] {εύχρηστ. σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. (για ζώα)
βρίσκομαι στη φωλιά μου, μένω ή κρύβομαι στη φωλιά μου ΣΥΝ. φω-
λιάζω 2. (ειδικότερ. για άγρια ζώα) διέρχεται τη χειμερία νάρκη, κοι-
μάται στη φωλιά μου: η *αρκούδα* *φωλιέει* 3. (μτφ.) λανθάνω, υπάρ-
χω κρυμμένος, χωρίς να εκδηλώνομαι: στα *λόγια* της *φώλιε* το *μί-
σος* ΣΥΝ. εμφολεψώ.
φώλι (το) {φωλι-ού | -ιών} (λαϊκ.) αβγό ή ομοίωμα αβγού που τοποθε-
τείται στη φωλιά της κότας, για να την προσελκύσει να γεννήσει εκεί
ΣΥΝ. (λόγ.) απότοκο· ΦΡ. (εκφραστ.) *ούτε φώλι ούτε προσφώλι* για
περιπτώσεις μεγάλης φτώχειας, πείνας. Επίσης φώλος (ο). [ΕΤΥΜ. <
φωλιά (υποχωρητ.)].
φωλιά (η) 1. η κατοικία των ζώων (και ιδ. των πουλιών), η κατασκευή
που ετοιμάζουν τα ζώα, για να προφυλάσσονται και για να αποθέ-
τουν τα αβγά ή να φυλάσσουν τα νεογνά τους: ~ *αετού* | *πέδικας* |
χελιδονίου | *αλεπούς* | *λιονταριού* 2. (μτφ.) ο χώρος που αποτελεί κα-
ταφύγιο, κρυψώνα ή/και ορμητήριο, κυρ. για τις επιληψίες ή παρ-
νομες πράξεις κάποιου: ~ *ληστών* | *κακοποιών* | *τρομοκρατών* 3. (α)
(χαϊδευτ.) ο χώρος στον οποίο συμβιώνει ένας άνδρας και μία γυναί-
κα, ένα ζευγάρι: *έχτισαν τη ~ τους με μεγάλο μεράκι* (δηλ. το σπίτι
τους) (β) (κακός.) χώρος που χρησιμοποιείται για κρυφές ερωτικές
συνευρέσεις: αυτό το *ξενοδοχείο* *αποτελεί ερωτική* - για τα *παράνομα
ζευγάρια*- ΦΡ. (α) (μτφ.) *έχω λερωμένη τη φωλιά* μου έχω διαπράξει
επιληψίες πράξεις, έχω κάνει αποπήματα: *δεν μπορούσε να πει
τίποτα εναντίον μου, γιατί είχε κι αυτός λερωμένη τη φωλιά* του (β)
(παροιμ.) *ο διάολος δεν χαλάει τη φωλιά του* ο κακοποιός δεν βλά-
πτει αυτούς που τον υποθάλπουν 4. ΣΤΡΑΤ. κάθε οχυρωμένη θέση που
έχει ειδικά οργανωθεί για άμυνα: ~ *αντίστασης* | *πυροβόλου* || (πα-
λαιότερ.) ΝΑΥΤ. ~ *κόρακα* (σκοπιά εγκατεστημένη στο ψηλότερο σημείο
του πλοίου ιστού για την κατόπτευση της θάλασσας) 5. ΤΕΧΝΟΛ.
πυροσβεστική φωλιά | φωλιό κόκκινο μεταλλικό κιβώτιο, τοποθετη-
μένο σε ευδιάκριτη θέση στο εσωτερικό κτηρίου, το οποίο περιέχει τα
μέσα πυρόσβεσης για ώρα ανάγκης 6. ΓΕΩΠ. κάθε ένα από τα σημεία
οργωμένου αγρού, στα οποία παραχώνονται σπόροι ή κόνδυλοι φυ-
τών, για να φυτρώσουν 7. ΒΙΟΛ. *οικολογική φωλιά* η θέση την οποία
κατέχει κάθε πληθυσμός σε ένα οικοσύστημα ανάλογα με τη λει-
τουργία του ΣΥΝ. οικολογικός θάκος· 8. (στον οδηγισμό) υποομάδα
του Σμήνους των Πουλιών (βλ. λ. *πουλί*, *οδηγισμός*). Επίσης (λόγ.) φω-
λεό. — (υποκ.) φωλιτσα (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *φωλέα* (με συνίτηση, πβ. κ. *μηλέα* - *μηλιά*), παράλλ. τ.
του αρσ. *φωλέος* (βλ. λ.). ο βιολ. όρ. αποδίδει το γαλλ. *niche*],
φωλιάζω ρ. αμετβ. {φωλιάσα} 1. (για πτηνά) φτειάχνω φωλιά και μέ-
νω μέσα σε αυτήν: τα *περισσότερα πουλιά φωλιάζουν* στα *δέντρα*
ΣΥΝ. φωλιέω 2. (για ζώα) βρίσκομαι στη φωλιά μου, ζώ η κρύβομαι
σε φωλιά: στο *δάσος* *φωλιάζουν* *λυκοί* και *αλεπούδες* ΣΥΝ. φωλιέω 3.
(ειδικότερ. για ορισμένα ζώα) περνώ τη χειμερία νάρκη μέσα στη φω-
λιά μου: *φωλιάζει* τον *χειμώνα* και *ξαναβγαίνει* την *άνοιξη* 4. (μτφ.
για πρόσ.) μπαίνω κάπου, για να κρυφτώ, κρύβομαι κάπου: το *μικρό
φωλιάσε* στην *αγκαλιά* της *μητέρας* του ΣΥΝ. τρυπώνω, χώνομαι

5. υπάρχουν μέσα σε (κάτι/κάποιον), χωρίς να γίνονται αντιληπτός: *το μίσος φώλιαζε στην ψυχή του.* — φώλιασμα (το).

φωλίτης (ο) (φωλιτών) το φώλι (βλ.λ.). [ETYM < φωλιά + παραγ. επίθημα -ίτης, πβ. κ. φαμελί-ίτης].

φωναζώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {φωναζάει} ♦ {αμετβ.} 1. βγάζω ισχυρή φωνή ή κραυγή, μιλώ πολύ δυνατά: *μη φωναζείς, δεν είμαι κουρός* || *φώναζε απ' τον πόνο* || *δεν μπορείς να μιλάς χωρίς να φωναζείς*; || *οι συγκεντρωμένοι φώναζαν μ' όλη τη δύναμη της φωνής τους* || *τι έπαθε και φωναζεί*; ΣΥΝ. κραυγάζω, (εκφραστ.) κρίζω, ξεφωνίζω, (λόγ.) φωνασκώ ANΤ. μουρμουρίζω, ψιθυρίζω-ΦΡ. (παροιμ.) (α) *φωναζεί ο κλέφτης, να φοβηθεί ο νοικοκύρης* βλ. λ. κλέφτης (β) *αν δεν φωναζέει το μορφο, δεν το ταΐζει η μάνα* πρέπει να διεκδικεί κανείς αυτό που θέλει ή δικαιούται και να μην περιμένει να του το δώσουν οι άλλοι από μόνοι τους 2. (ειδικότ.) εκδηλώνω με δυνατές φωνές την οργή ή τον θυμό μου: *μην του δίνεις σημασία, ασ' τον να φωναζέει* || *ήρθε να κάνει φασαρία και φώναζε σαν λισσασιμένος* ΣΥΝ. κραυγάζω, ουρλιάζω ♦ {μετβ.} 3. (α) λέω (κάτι) με δυνατή φωνή, απευθύνω (προς κάποιον) μεγαλόφωνα: *φώναζε του να γυρίσει πίσω* || ~ τ' όνομα της || *φώναζε «βοήθεια»* (β) μαλώνω, επιπλήττω: *φωναζέει του παιδιού όλη την ώρα* 4. (ειδικότ.) καλώ (κάποιον) μεγαλόφωνα και συνήθ. ονομαστικά: *με φώναζε στο γραφείο του, για να με ρωτήσει κάτι* || *άκουσα να με φωναζέει κάποιος* || *να δεις που σήμερα ο δάσκαλος θα με φωναζέει για μάθημα-ΦΡ. φωναζώ τον κατάλογο* βλ. λ. κατάλογο 5. (γενικά) καλώ (κάποιον που χρειάζομαι) να έλθει: *φώναζε αμέσως για-τρό!* || *κάθε τόσο χαλάει η βρύση και πρέπει να φωναζούμε τον υδραυλικό* || *φώναζε μου ένα ταξί.* — φώνασμα (το). [ETYM μεσν. < αρχ. φωνό (-έω) < φωνή, κατά τα ρ. σε -άζω].

φωνακλάς (ο) {φωνακλάδες}, φωνακλου (η) {φωνακλουδες} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που συνηθίζει να φωναζέει, να βγάξει κραυγές: ~ *μορφο* 2. πρόσωπο που εκνευρίζεται εύκολα και βάζει τις φωνές: *με πονους τα έβαλε πάλι ο ~ ο άντρας σου*; ANΤ. ήρεμος, σιωπηλός. — φωνακλάδικος, -η, -ο.

[ETYM < φωνακλά «δυνατή φωνή» < φωνή + μεγελ. επίθημα -άκλα, πβ. κ. χερ-άκλα].

φωναρά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μεγελ.) 1. δυνατή, βροντερή φωνή: *έβγαλε μια ~ που μας ξεκούφανε όλους!* 2. (συνεκδ.) τραγουδίστης | τραγουδίστρια με πολύ καλή φωνή: *είναι ~!* [ETYM. < φωνή + μεγελ. επίθημα -άρα, πβ. κ. τρελ-άρα].

φωνασκία (η) [αρχ.] {φωνασκίων} (λόγ.) πολύ δυνατή και ενοχλητική ομιλία ή συζήτηση με οξεία και διαπεραστική φωνή: *αφήστε τις ~ κι ελάτε να μιλήσουμε ήρεμα, για να συνεννοηθούμε.*

φωνασκώ ρ. αμετβ. {φωνασκεί...} εύφρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.} (λόγ.) εκβάλλω δυνατές κραυγές, φωνάζω ή φλυαρώ με δυνατή και διαπεραστική φωνή: *μη φωνασκείτε, κύριε συνάδελφε!* || *όσοι φωνασκούν θα αποβληθούν από την αίθουσα* ΣΥΝ. κραυγάζω, ουρλιάζω, ξεφωνίζω ANΤ. μουρμουρίζω, ψιθυρίζω.

[ETYM < αρχ. φωνασκώ (-έω), αρχική σημ. «ασκούμε στο τραγούδι ή στην απαγγελία» < φωνή + ασκώ].

φωναχτός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που λέγεται δυνατά και ξεκάθαρα, που τον φωνάζει κανείς: ~ *αντίρρηση* | *επίκριση* | *δήλωση* ΣΥΝ. μεγαλόφωνος ANΤ. χαμηλόφωνος, ψιθυριστός. — φωναχτά επίφρ.

φωνή (η) 1. ΓΛΩΣΣ. ο έναρθρος ήχος που παράγεται από τον αέρα καθώς περνά μέσα από φραγμούς ή στενά της στοματικής κοιλότητας ή από τη ρινική κοιλότητα- ο αέρας ξεκινάει από τους πνεύμονες, περνάει από την τραχεία, θέτει (ή δεν θέτει) σε κίνηση τις φωνητικές χορδές του λάρυγγα και μέσω του φάρυγγα διοχετεύεται στη στοματική κοιλότητα (λιγότερο στη ρινική κοιλότητα), όπου διαμορφώνεται ακουστικά από τα αρθρωτικά σχήματα, τις θέσεις και τις κινήσεις των «φωνητηρίων οργάνων» (γλώσσας, χειλιών, σταφυλής, μαλακού ουρανού, κάτω σιαγόνας) σε σχέση με το «σύστημα αναφοράς» (δόντια, ούλα, ουρανίσκος, άνω σιαγόνα): *έχει δυνατή | βαθιά | ψιλή | πλούσια | σπληνασθή | βροντερή | καμπανιστή | απαλή | τραχιά - || από την έκπληξη έγασα τη ~ μου* || *φώναζε μ' όλη τη δύναμη της ~ του, για να τον ακούσουν* ΣΥΝ. λαλιά-ΦΡ. (α) *με μια φωνή* (μτφ.) ομόφωνα, σαν ένας άνθρωπος: ~ *συμφώνησαν όλοι να μην παραδοθούν στον εχθρό* (β) (οικ.) *κατά φωνή κι ο γάδαρος* για κάποιον που εμφανίζεται απροσδόκητα τη στιγμή ακριβώς που γίνεται λόγος για αυτόν (γ) *ούτε φωνή ούτε ακρόαση* βλ. λ. ακρόαση (δ) *υψώνω | χαμηλώνω τη φωνή* (συνεκδ.) φωνάζω (από θυμό κ.λπ.) | *κατεβάζω τον τόνο της φωνής, μιλώ ήπια:* (απειλητικά) *μη μου υψώνεις εμένα τη φωνή!* || *για χαμηλώσε λίγο τη φωνή σου, μας ακούνε οι γείτονες* 2. πολύ δυνατή ομιλία, κραυγή: *έβγαλε μια ~, που μας κούφανε όλους* || *βράγνιασε από τις πολλές ~ ΣΥΝ. φωνασκία, ξεφωνητό, ουρλιαχτό ANΤ. ψιθύρος, μουρμουρίσμα-ΦΡ. (α) (λόγ.) φωνή βούτοντος εν τη ερήμω (φωνή βούτοντος εν τη ερήμω, Κ.Δ. Μαθθ. 3,3 και Π.Δ. Ησαΐας 40,3) για περιπτώσεις στις οποίες ορθές και χρήσιμες υποδείξεις αντιμετώπιζονται με αδιαφορία (β) φωνή λαού, οργή Θεού (λατ. vox populi, vox Dei) η κινητοποίηση του λαού έχει πολύ μεγάλη δύναμη και αποτελεσματικότητα (γ) *βάζω | μπήγω | πατάω τις φωνές (σε κάποιον)* φωνάζω με οργή για να επιπλήξω (κάποιον) ή ξεφωνίζω καλώντας σε βοήθεια 3. φωνές (οι) θόρυβος από φωνασκίες, φασαρία: *τι ~ και κακό είναι αυτό*; || *σταματήστε τις ~ να σκεφτούμε ήρεμα τι θα κάνουμε* ΣΥΝ. οχλοβοή, σματιάς 4. (κατ' επέκτ.-λογος) ο ήχος που παράγεται από άγνωστα αντικείμενα: *βιολί | κιθάρα με βραχνή ~* || ~ *του δάσους* | *της Θάλασσας* 5. (μτφ.) η εσωτερική παρόρμηση, έντονο συναίσθημα που ωθεί κάποιον σε ορισμένες ενέργειες: *τον κάλεσε η ~ του αίματος να εκδιπλωθεί τον φόνο του αδελφού του* || *η ~ της συνείδησης | του καθηκόντος | της καρδιάς* 6. (συνεκδ.) (α) τραγουδίστης ή τραγουδίστρια: *μια από τις σημαντικότερες ~ του αιώνα μας* (β) άνθρωπος, προσωπικότητα: *«μιας χρειάζεται μια-με κύρος και επιρ-**

ροή στο εξωτερικό» (εφημ.) 7. ΜΟΥΣ. (α) το σύνολο των ήχων που παράγονται από τα φωνητήρια όργανα του ανθρώπου και χρησιμοποιούνται για την δημιουργία μέλους: *τραγουδίστρια με ωραία ~* || *σήμερα η ~ μου δεν είναι σε καλή κατάσταση* || *δεν έχει ~ για να τραγουδήσει όπερα* (β) (ιταλ. parte, γαλλ. voix) το μουσικό «μέρος» στο πλαίσιο μιας φωνητικής μουσικής σύνθεσης, η μουσική γραμμή, η διαδοχή μουσικών φθόγγων που προορίζονται να τραγουδηθούν από ένα σύνολο τραγουδιστών, λ.χ. η «φωνή του τενόρου» είναι η μουσική γραμμή που τραγουδούν ταυτόχρονα όλοι οι τενόροι μιας χορωδίας (κατ' επέκτ.) (στην οργανική σύνθεση και ιδίως στο πολυφωνικό ιδίωμα, λ.χ. στη φόρμα της σουίτας), διαδοχή φθόγγων που γίνονται αντιληπτές ως μία μουσική γραμμή στο πλαίσιο ενός πολυφωνικού πλέγματος: *πρώτη | δεύτερη | τρίτη ~* (γ) (στο λαϊκό τραγούδι) η καθεμία από τις συνήθ. δύο παράλληλες μουσικές γραμμές: το πρώτο (βλ.λ.) ή το δευτέρο (βλ.λ.): *στο τραγούδι αυτό το Στέλιο Καζαντζίδης, κάνει δεύτερη - η Καίτη Γκρέου* (δ) για μουσικό όργανο) μουσικό φθόγγος, νότα: *δεν μπορώ να πάσω αυτή την ~ στην κιθάρα* || *από το ακορντεόν λείπουν δυο - 8. ΓΛΩΣΣ. (α) μορφολογική κατηγοριοποίηση των τύπων του ρήματος (ληκτικών μορφοημάτων, στοιχείων του θέματος κ.ά.) με τους οποίους δηλώνεται ότι το ρήμα σημαίνει ενέργεια (ενεργητική φωνή), πάθος (παθητική φωνή) ή κατάσταση (μέση φωνή): π.χ. στέλνω ένα δέμα (ενεργητική) - η γυναικία τραυματίστηκε από το αυτοκίνητο (παθητική) - κοιμάται η γρεμιά (μέση) η φωνή αναφέρεται στους τύπους του ρήματος, ενώ η διάθεση στο τι σημαίνει το ρήμα, πώς διατίθεται το υποκείμενο του ρήματος σε σχέση με αυτό που δηλώνει το ρήμα: η φωνή είναι οι ενεργητική και οι μεσοπαθητική *κλιτικά τύποι, ενώ η διάθεση είναι η ενεργητική, ουδέτερη, αυτοπαθητική, παθητική, μέση κ.ά. σημασίες του ρήματος*: πβ. και σχέση εγκλισης (μορφολογικής διάκρισης) και τροπικότητας (σηματολογικής διάκρισης) βλ. λ. εγκλιση (β) ο φθόγγος. — (υποκ.) φωνίτσα κ. φωνούλα (η), (μεγελ.) φωνάρα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφρόντος*. [ETYM < αρχ. φων- (με επίθημα -να, πβ. κ. ποι-νη, στρω-νη) < *h₂ona, ετεροιωμ. βαθμ. της I.E. ρίζας *bh₂- του ρ. φημι (βλ. κ. φημι). Η δεύτερη άποψη, κατά την οποία φωνή < *ghwōnā, ετεροιωμ. βαθμ. ρίζας *ghwen- «αντηχώ», πβ. αρχ. σλαβ. zvonu, ρωσ. zvon «ήχος» κ.ά., θα παρουσίαζε τη λ. φωνή εντελώς απομονωμένη (από τα φη-μι, ά-φατος, φη-μη κ.ά.) εντός της Ελληνικής, με αποτέλεσμα να μη συγκεντρώνει πολλές πιθανότητες. Η σημ. 8α αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. voix. Η σημ. 8β αποτελεί απόδ. του αγγλ. phone, το οποίο πλάστηκε από το αρχ. φωνή (= φθόγγος), που απαντά στους αρχαίους γραμματικούς (Διονύσιο θράκα κ.ά.).*

φωνήεν (το) {φωνήεντος} | -εντα, -έντων] ΓΛΩΣΣ. κάθε ηχηρός φθόγγος της γλώσσας, που μπορεί να σχηματίσει μόνος τον συλλαβικό και που παράγεται με την ελεύθερη διέλευση (χωρίς πρόσκρουση σε φραγμό ή στενό) του εκνευμένου αέρα από τον λάρυγγα και τη στοματική κοιλότητα: η Ελληνική γλώσσα φωνητικός έχει 5 φωνήεντα (τα /a/, /e/, /i/, /oi/ και /ui/) τα οποία δηλώνονται στη γραφή με 7 (φωνητικά) γράμματα (τα α, ε, η, ι, ο, υ, ω) || *ανάλογα με τον τρόπο αρθρώσεως τους τα ~ διακρίνονται σε ανοικτά (το /ai/), σε ενδιάμεσα (τα /ei = ε, οι και /oi = ο, ω) και σε κλειστά (τα /il = ι, η, υ, ει, οι, ιι και /ui = ου)* || στην Αρχαία Ελληνική υπήρχαν μακρά φωνήεντα (δηλώνονταν με τα γράμματα η και ω), βραχεία φωνήεντα (ε, ο) και δίχρονα (α, | και υ). ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος, δίφθογγος, έκκρουση, -ρη-, συγκοπή*.

[ETYM < αρχ. φωνήεν, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. φωνήης «αυτός που έχει φωνή» < φωνή + επίθημα -ήεις. Ήδη στον Πλάτωνα συναντούμε τη σημερινή σημ. στον πληθ. τού φωνήεντα].

φωνηεντικός, -ή, -ό [1863] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τα φωνήεντα: ~ *σύμπλεγμα* || ~ *πάθος*. — φωνηεντικ-ά | -ός [1891] επίφρ.

φωνηεντισμός (ο) [1880] ΓΛΩΣΣ. 1. η παρουσία ενός συγκεκριμένου φωνήεντος στο θέμα λέξεως 2. το σύνολο των φωνηέντων μιας γλώσσας, τα φωνήεντα: ο ~ της Ελληνικής άλλαξε σημαντικά. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. vocalisme].

φωνηεντόληκτος, -η, -ο [1860] ΓΛΩΣΣ. (για λέξεις) αυτός που το θέμα του λήγει σε φωνήεν: ~ *όνομα* | *ρήμα* (λ.χ. *ακούω, ομιλώ κ.λπ.*) (πβ. λ. *συμφωνόληκτος*). [ETYM < φωνήεν-εντός < -ληκτος < λήγω].

φώνημα (το) {φωνήμα-ατος | -ατα, -άτων] ΓΛΩΣΣ. καθένας από τους φθόγγους ορισμένης γλώσσας που έχει διαφοροποιητική αξία και με την αντίθεση του προς άλλα φωνήματα μεταβάλλει τη σημασία των λέξεων π.χ. στις λέξεις *πόνος, τόνος, μόνος* τα π, τ και ι διαφοροποιούν τη σημασία των αντίστοιχων λέξεων, δηλ. είναι φωνήματα: ο συνδυασμός συγκεκριμένων φωνημάτων για κάθε λέξη συνιστά το «σημαίνον», τη φωνολογική δήλωση, που μαζί με τη σημασία αποτελούν τη λέξη βλ. κ. λ. -ήμα.

[ETYM Αντιδάν., < γαλλ. phonème < αρχ. φώνημα «εκφώνημα, ήχος φωνής» < ρ. φωνώ (-έω) < φωνή].

φωνηματική (η) ΓΛΩΣΣ. η φωνολογία (βλ.λ.). Επίσης φωνημική. — φωνηματικός, -ή, -ό. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonématique].

φώνηση (η) [μτγν.] {ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΦΥΣΙΟΛ. το σύνολο των ανατομικών και φυσιολογικών διεργασιών που συντελούν στην παραγωγή φωνής, λόγου 2. (γενικότ.) η παραγωγή φωνής.

φωνητήριος, -α, -ο φωνητικός κυρ. στη ΦΡ. *φωνητήρια όργανα* τα όργανα που παράγουν τη φωνή. [ETYM μτγν. < φωνή + παραγ. επίθημα -τήριος, πβ. κ. σω-τήριος].

φωνητική (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η επιστήμη η οποία μελετά τους φθόγγους, δηλ. τους έναρθρους ήχους μιας γλώσσας από φυσική, υλική πλευρά, δηλ. ως φυσικά, εμπειρικά γεγονότα, εξετάζει την αρθρωτική και ακουστική τους ποιότητα, καθώς και τη διαδικασία αντι-

λήφως τους: *αντιληπτική* ~ (ερευνά τη διαδικασία, με την οποία γίνονται αντιληπτοί οι φθόγγοι, καθώς και τη σχέση τους με τα αντίστοιχα κέντρα του εγκεφάλου) || *πειραματική* | *συγχρονική* | *εφαρμοσμένη* | *αρθρωτική* | *ακουστική* ~. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonétique]. φωνητικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φωνή: ~ *όργανα* | *μουσική* (γραμμένη για μία ή περισσότερες φωνές, στις οποίες μπορεί να προστεθεί και συνοδία οργάνων) | *άσκηση* || οι ~ *δυνατότητες ενός τραγουδιστή* 2. ΑΝΑΤ. αυτός που συνδέεται με την παραγωγή της φωνής ή συντελεί σε αυτή: ~ *χορδές* (οι δύο οριζόντιες, μυώδεις πτυχές στο εσωτερικό του λάρυγγα, οι οποίες με τις περιοδικές δονήσεις τους λόγω του ρεύματος του αέρα που περνά ανάμεσα τους, παράγουν τους ηχηρούς φθόγγους της γλώσσας) || ~ *μύες* (οι μύες του λάρυγγα που βοηθούν στην παραγωγή της φωνής) 3. ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τους φθόγγους: ~ *μεταβολές* | *νόμοι* (οι νόμοι που διέπουν τις μεταβολές των φθόγγων) (β) *φωνητική ορθογραφία* σύστημα ορθογραφίας κατά το οποίο κάθε γράμμα (γράμμα) παριστάνει έναν και μόνο φθόγγο του φωνητικού συστήματος μιας γλώσσας, οπότε η σχέση μεταξύ της προφοράς μιας γλώσσας και της γραπτής δήλωσης της είναι σχέση 1:1, λ.χ. η λέξη <λύπη> θα γραφεί [λίπη] (κατ' αντιδιαστολή προς την ιστορική ορθογραφία) (γ) *φωνητική μεταγραφή* η καταγραφή γλωσσικού στοιχείου με τα σύμβολα του διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου, προκειμένου να επιτευχθεί όσο το δυνατόν καλύτερη απόδοση της προφοράς του (δ) *διεθνές φωνητικό αλφάβητο* βλ. λ. *αλφάβητο* 4. *φωνητική* (η) βλ. λ. — φωνη-*πικ-ά-ώς* [1891] επίρρ.

φωνητική - φωνολογική - ιστορική ορθογραφία. Η ορθογραφία μιας γλώσσας ακολουθεί κατά κανόνα έναν από τους τρεις αυτούς τύπους ορθογραφίας. Ως ιστορική ορθογραφία χαρακτηρίζεται ο τύπος γραφής των λέξεων σύμφωνα με την ιστορική, δηλαδή την αρχική ή ετυμολογική τους προέλευση. Φωνολογική είναι η ορθογραφία που αποδίδει αδρομώς την προφορά των λέξεων. Φωνη-πική ορθογραφία είναι αυτή που αποδίδει με μεγάλη ακρίβεια τον τρόπο που προφέρονται οι λέξεις μιας γλώσσας. Η λέξη <γυναίκα>, γραμμένη σήμερα ως <γυναίκα>, αποτελεί παράδειγμα ιστορικής ορθογραφίας της λέξης. Φωνολογικά η λέξη θα γραφόταν /γίνεκα/ (φωνολογική ορθογραφία). Η φωνητική ορθογραφία της λέξης θα οδηγούσε σε τύπο [γίνεκα]. Όπως φαίνεται από το παράδειγμα, ο «πιστότερος» τύπος ορθογραφίας είναι η φωνητική, που αποδίδει λεπτομερώς την προφορά της λέξης (π.χ. την ουρανική προφορά του γ ως [γ] στο παράδειγμα). Λιγότερο πιστή είναι η φωνολογική ορθογραφία της λέξης και ακόμη λιγότερο πιστή έως τελείως απομακρυσμένη είναι η ιστορική ορθογραφία των λέξεων. Στην πραγματικότητα, και στην ιστορία των διαφόρων γλωσσών, η ορθογραφία ξεκινά κατά κανόνα ως φωνολογική και στην καλύτερη περίπτωση ως φωνητική, για να καταλήξει με την πάροδο του χρόνου σε ιστορική.

-φωνία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. ΜΟΥΣ. την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού φωνών: *τρι-φωνία*, *τετρα-φωνία* 2. την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού προσώπων με δικαίωμα ομιλίας, έκφρασης: *κατοχύρωση της πολυφωνίας στην πολιτική* · 3. την ομιλία συγκεκριμένης γλώσσας: *ελληνο-φωνία*, *αγγλο-φωνία*. [ETYM_ Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *συμ-φω-νία*, μτγν. *πολυ-φωνία*), που προέρχεται από το ουσ. *φωνή*, εμφανίζεται δε και σε ελληνογενή ξένα συνθ. και σε αποδόσεις ξένων όρων (πβ. γαλλ. franco-phonie > γαλλο-φωνία, ortho-phonie)].

φωνιΟτρική (η) ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις διαταραχές της εκφοράς (εκφώνησης) της γλώσσας, καθώς και τους τρόπους θεραπείας τους. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phoniatrics].

-φωνικός, -ή, -ό λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό φωνών: *πολυφωνική χοροδία*.

[ETYM Λεξικό επίθημα της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *συμ-φωνικός*), το οποίο προέρχεται από συνθ. σε -*φωνία*, -*φωνος* και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενή ξένα συνθ. (πβ. γαλλ. radio-phonique, νόθο συνθ.).

φωνο- κ. φωνό- κ. φων- λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: 1. με τη φωνή και γενικότερ. τους ήχους: *φωνό-γρα-φος*, *φωνο-μετρία*, *φωνο-μοντάζ* 2. (ειδικότερ.) ΓΛΩΣΣ. με τα φωνήματα: *φωνο-λογία*. [ETYM Λεξικό επίθημα της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *φωνο-μαχία*), που προέρχεται από το αρχ. *φωνή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (πβ. γαλλ. phono-logie, phono-métrie)].

φωνογραφία (η) {φωνογραφιών} 1. η αποτύπωση της φωνής σε δίσκο (φωνογράφου, μαγνητοφώνου κ.λπ.) ΣΥΝ. ηχογράφηση 2. η παράσταση φθόγγου με γραφικό σημείο. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonography].

φωνογραφικός, -ή, -ό [1888] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φωνογραφία ή τον φωνογράφο: ~ *εταιρεία* 2. αυτός που σχετίζεται με την παράσταση φθόγγου με γραφικό σημείο: ~ *απόδοση*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonographic].

φωνογράφος κ. φωνογράφος (ο) [1880] ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την εγγραφή σε δίσκο και την αναπαραγωγή των διαφόρων ήχων (μουσικής, ανθρώπινης φωνής κ.λπ.) με τη βοήθεια μιας ακίδας που γλιστρούσε επάνω στην ειδική επιφάνεια ενός περιστρεφόμενου κυλίνδρου, παρωχημένης σήμερα τεχνολογίας ΣΥΝ. γραμμόφωνο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonograph].

φωνογράφος ρ. μετβ. [1891] {φωνογραφεΐς... | φωνογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} αποτυπώνω (φωνή και γενικά ήχους) σε φωνογραφικό κύλινδρο ή δίσκο: ~ *το τραγούδι* ΣΥΝ. ηχογράφω.

φονοκαρδιογράφημα (το) {φονοκαρδιογραφή-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η καταγραφή με το κατάλληλο όργανο ενός καρδιακού ρυθμίσματος. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonocardiogram].

φονοκινητικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τις κινήσεις των φωνητικών οργάνων: ~ *αμνησία* (απόλεια της μνήμης των κινήσεων για την άρθρωση του λόγου). — φονοκινητικ-ά | -ός επίρρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonocinétique].

φονοληγία (η) {φονοληγιών} 1. το σύνολο των διαδικασιών με τις οποίες επιτυγχάνεται η λήψη και αποτύπωση των διαφόρων ήχων με ηλεκτροακουστικά μέσα ΣΥΝ. ηχοληγία 2. (συνεκδ.) το αποτέλεσμα των παραπάνω διαδικασιών: η *ταινία είχε πολύ κακή ~*. — φονολη-πής (ο), φονοληπτικός, -ή, -ό. [ETYM; < φωνή + -ληγία < λήψη].

φονολίθος (ο) [1861] {φονολιθ-ου | -ων, -ους} (στην πετρογραφία) εκρηγνένος πέτρωμα, το οποίο διασπάται σε λεπτές ανθεκτικές πλάκες. — φονολιθικός, -ή, -ό [1861].

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonolite, επειδή οι πλάκες του πετρώματος παράγουν ισχυρό ήχο, όταν χτυπηθούν με μεταλλικό αντικείμενο].

φονολογία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που εξετάζει τους φθόγγους μιας γλώσσας από τη λειτουργική τους πλευρά, δηλ. ως σύστημα αντιθέσεων, ως ελάχιστες διαφοροποιητικές μονάδες (φωνήματα), η παρουσία ή απουσία των οποίων σε ορισμένο περιβάλλον λέξεως διαφοροποιεί τη σημασία της λέξης: *λειτουργική* | *συγχρονική* | *διαχρονική* (εξετάζει τις μεταβολές των φωνημάτων μέσα στον χρόνο) ~. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Phonologie].

φονολογικός, -ή, -ό [1861] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φωνολογία: ~ *σύστημα* (το σύστημα αντιθέσεων που συγκροτούν τα φωνήματα ορισμένης γλώσσας, τα οποία διαφοροποιούν τη σημασία των λέξεων ανάλογα με την παρουσία ή την απουσία τους σε συγκεκριμένο περιβάλλον) || ~ *μονάδα* (το φωνήμα) | *νόμοι* (που περιγράφουν τις συστηματικές μεταβολές των φωνημάτων μέσα στον χρόνο) 2. ΓΛΩΣΣ. *φονολογική ορθογραφία* σύστημα ορθογραφίας κατά το οποίο τα γράφηματα (γράμματα) παριστάνουν τα φωνήματα και όχι τους φθόγγους μιας γλώσσας, οπότε δεν δηλώνονται οι ποικιλίες (τα αλλόφωνα) των φωνημάτων αλλά μόνο τα ίδια τα φωνήματα (δηλώνεται λ.χ. μόνο το φωνήμα κ, ασχέτως του ότι το κ προφέρεται διαφορετικά στη λ. *κακός* και στις λ. *κυρία*, *και*). — φωνο-λογικ-ά | -ός επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φωνητικός*. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonologique].

φονομετρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} 1. η μέτρηση της έντασης της φωνής και γενικά των διαφόρων ήχων 2. σύστημα πειραματικής διερεύνησης των φωνητικών χαρακτηριστικών της γλώσσας με βάση τη στατιστική. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonométrie].

φονομετρικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται με τη φονομετρία. — φονομετρικ-ά | -ός [1861] επίρρ. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonométrique].

φονόμετρο (το) [1861] {φονομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. 1. όργανο για τη μέτρηση της έντασης και της οξύτητας της φωνής 2. συσκευή παραγωγής διαφόρων ήχων και θορύβων, η οποία χρησιμοποιείται για τον έλεγχο των μικροφώνων. [ETYM_ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phonomètre].

φονομιμητική (η) {χωρ. πληθ.} μέθοδος διδασκαλίας της ανάγνωσης στα παιδιά, κατά την οποία οι μαθητές προφέρουν μόνο τον φθόγγο που αντιστοιχεί σε κάθε γράμμα και όχι ολόκληρο το όνομα του γράμματος, λένε λ.χ. «α» και όχι «άααα». [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonomimic].

φονομοντάζ (το) {άκλ.} μοντάζ μαγνητοφωνημένων φωνών: τα όσα *ακουσθηκαν στη συνέντευξη δεν ειπώθηκαν έτσι ακριβώς, είναι αποτέλεσμα ~*. [ETYM; < γαλλ. phonomontage (νόθο συνθ.).]

-φονος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. αυτόν που αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό φωνών: *πε-ντάφωνο συγκρότημα* · 2. αυτόν που έχει ως μητρική ή κύρια γλώσσα του αυτή που δηλώνει το α' συνθετικό: *αγγλό-φονος*, *αλβανό-φω-νος*, *αραβό-φονος*, *αρβανιτό-φονος*, *βλαχό-φονος*, *βουλγαρό-φονος*, *γαλλό-φονος*, *γερμανό-φονος*, *ελληνό-φονος*, *ισπανό-φονος*, *ιταλό-φονος*, *λατινό-φονος*, *ροσό-φονος*, *σλαβό-φονος*, *τουρκό-φονος*. [ETYM Λεξικό επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *όμο-φω-νος*, *σύμ-φονος*), που προέρχεται από το ουσ. φωνή και εμφανίζεται επίσης σε μεταφορές ξέν. όρων (πβ. γαλλ. franco-phonie > γαλλό-φονος, νόθο συνθ.).]

φονοσκοπία (το) {φονοσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για τη μελέτη του μηχανισμού και του τρόπου παραγωγής της φωνής, καθώς και των οργάνων που συντελούν σε αυτή.

[ETYM < φωνή + -σκόπιο < σκοπέω «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phonoscope].

φονοσπασμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σπασμώδης διαταραχή της ομιλίας.

φονοταινία (η) {φονοταινιών} ταινία κινηματογράφου ή μαγνητοφώνου στην οποία έχουν καταγραφεί ήχοι και φωνές. [ETYM_ Απόδ. του αγγλ. sound track].

φονούμενος λόγος (ο) ΓΛΩΣΣ. η ομιλία, ο λόγος | η γλώσσα στην προφορική τους διάσταση, ως έναρθηρη εκφορά κατ' αντιδιαστολή

προς τον (κατεξοχήν) λόγο, το σύστημα τής γλώσσας και την εσωτερικευμένη γνώση που έχουμε γι' αυτό ΣΥΝ. ομιλία ΑΝΤ. ενδιάθετος λόγος.

[ΕΤΥΜ Μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. του αρχ. φωνό (-έω) (< φωνή)].

φώραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) ΦΥΣ. 1. (στη ραδιοηλεκτρολογία) η διαδικασία ανίχνευσης, με ειδική συσκευή, τής παρουσίας ή τής μεταβολής ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, ταλαντώσεων κλπ., προκειμένου να εξαχθεί το πληροφοριακό περιεχόμενο που πιθανόν μεταφέρουν 2. (παλαιότερ.) η διαδικασία διαχωρισμού ενός σήματος από τη φέρουσα συχνότητα, την οποία αυτό διαμορφώνει.

[ΕΤΥΜ < αρχ. φωρό | -όμαι (-άο-) «συλλαμβάνομαι επ' αυτοφώρω - αναζητώ τον κλέφτη (ενεργ.)» (βλ. λ.)].

φωρατής (ο) (λόγ.) ΤΕΧΝΟΛ. ειδική συσκευή ασυρμάτων, με την οποία ανιχνεύεται η παρουσία ραδιοηλεκτρικών κυμάτων ή ταλαντώσεων και ενίοτε διαχωρίζεται το αρχικό διαμορφωτικό σήμα, προκειμένου να εξαχθεί το πληροφοριακό του περιεχόμενο: γραμμικός | τετραγωνικός ~. [ΕΤΥΜ < αρχ. φωρό | -όμαι (-άο-), βλ. λ., απόδ. του αγγλ. detector].

φωριαμός (ο) κιβώτιο σε διάφορα μεγέθη, εντοιχισμένο ή φορητό, που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη διαφόρων αντικειμένων (πυρράφων, φακέλων σε γραφεία, αθλητικών ειδών σε σχολεία και αθλητικούς χώρους κ.ά.).

[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πθ. < *φώρ-ιος «φορητός» (πβ. σανσκρι. bhārgā-) < φέρ-ω- το φωρ- είναι εκτετατ.-ετεραιοιμ. βαθμίδα του θ. φερ- (< Ι.Ε. *bher-). Κατ' άλλους, πρόκειται για ξέν. προελληνικός λ., πθ. προελληνική].

φωρός/ρια ρ. αμεβ. αποθ. {φωράσαι... | εφωράθην, -ης, -η...} (λόγ.-σπών.) 1. συλλαμβάνομαι επ' αυτοφώρω να διαπράττω αξιόμιπη ή κολάσιμη πράξη: εφωράθη κλεπτών | να περιφέρεται υπόπτως ΣΥΝ. (λαϊκ.) πιάνομαι στα πράσα, με τσακόνιο 2. (μτφ.) γίνομαι φανερά αντιληπτός, πιάνομαι: ο βουλευτής εφωράθη να αγνοεί τον κανονισμό τής Βουλής ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ΕΤΥΜ < αρχ. φωρό | -όμαι (-άο-) < φώρ, -ρός «κλέφτης» < *bhōr-, εκτετατ.-ετεραιοιμ. βαθμ. του Ι.Ε. *bher- του ρ. φέρω (βλ. λ.), δηλώνοντας αυτόν που «φέρει μαζί του (το κλεμμένο αντικείμενο)». Η λ. συνδ. επίσης με λατ. fur «κλέφτης» (αν δεν αποτελεί δάνειο από την Ελληνική) και με αρμ. burp «χέρι, πυγμή, δύναμη». Ομόρρ. αυτό-φωρος (βλ. λ.)].

φως (το) {φωτ-ός | -α, -ων} 1. το αίτιο που διεγείρει το αισθητήριο τής όρασης, η φωτεινή ακτινοβολία που καθιστά τα αντικείμενα ορατά και η οποία, από επιστημονικής απόψεως, είναι ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία που εκπέμπεται από σώματα σε κατάσταση ερυθροπύρωσης ή λευκοπύρωσης, διαδίδεται στο κενό με ταχύτητα 300.000 χιλιομέτρων το δευτερόλεπτο και αποτελεί τη βασικότερη πηγή ενέργειας για τη ζωή των φυτών και των ζώων στον πλανήτη μας: έλα στο ~ να σε δώ καλύτερα! || στο ~ τής ημέρας τα χρώματα του θα φανούν πολύ καλύτερα || τα φυτά μεγαλώνουν με το ~ του Ήλιου || περιπατούσαμε στο ~ του φεγγαριού || δυνατό | άπλετο | μουντό | αούνατο ~ ΣΥΝ. φέγγος ΑΝΤ. σκότος, (λόγ.) σκοτία, σκοτάδι, σκοτεινιά ΦΡ. (α) (μτφ.) βλέπω το φως αρχίζω να υπάρχω, γεννιέμαι: είδε το φως μέσα στη όλη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (β) βλέπω το φως τής δημοσιότητας δημοσιότητα, γίνομαι ευρέως γνωστός: η δήλωση του μόλις χθες είδε το φως τής δημοσιότητας (γ) έρχομαι | βγαίνω στο φως (εις φώς βέβαια, Σοφοκλ. Φιλοκτ. 1853, ίδια σημ.) ανακαλύπτω/αίτιο η αποκαλύπτω, έρχομαι στο προσκήνιο: ήλθαν στο φως οι κομπίνες τους (δ) βλέπω φως απαλλάσσομαι από εμπόδια, δυσχέρειες κλπ., διαβλέπω ελπίδες: πέρασα πολλές ταλαιπωρίες, μέχρι τον αρχισα να ~ || από τη δουλειά αυτή δεν πρόκειται να δώμε φως (ε) (είναι) φως φανάρι βλ. λ. φανάρι (στ) αλλάζω τα φώτα (σε κάποιον) λαίπαυρο (κάποιον) πολύ, βασανίζω (κάποιον): μου άλλαξε τα φώτα στο τρέξιμο! (ζ) (δίνω) (σε κάποιον) το πράσινο φως επιτρέπω (σε κάποιον) να ενεργήσει ή να κινηθεί προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: η συμμαχία έδωσε το πράσινο φως για αεροπορική επέμβαση (η) φως μου! (ω φώς!, αρχ. προσφώνηση) ως προσφώνηση προς αγαπημένο πρόσωπο (θ) ρίχνω φως (σε μια υπόθεση) ανακαλύπτω στοιχεία που βοηθούν στη διαλεύκανση υπόθεσης, την επίλυση προβλήματος κ.λ.π.: η δημοσιογραφική έρευνα ρίχνει άπλετο φως στην υπόθεση της δολοφονίας τον εισαγγελέα (ι) νε νηθήτω φως! (γεννηθήτω φώς, Π.Δ. Γένεσις 1, 3) αε δημιουργηθεί φως! συχνά μτφ. σε στιγμές συσκότισης (ια) (και) εγενετο φως (και εγένετο φώς, Π.Δ. Γένεσις 1, 3) (και) δημιουργήθηκε φως- συχνά μτφ. όταν επανέρχεται το φως μετά από συσκότιση ή όταν αποκαλύπτεται κάτι (ιβ) (φως), περισσότερα φως! (γερμ. mehr Licht, τα τελευταία λόγια του Γκαίτε) (μτφ.) ως απαίτηση για διαφάνεια σε μια υπόθεση, για την αποκάλυψη περισσότερων στοιχείων (ιγ) έτος φωτός (i) ΑΣΤΡΟΝ. μονάδα μετρήσεως μήκους που χρησιμοποιείται κυρ. στην αστρονομία για τη μέτρηση των κοσμικών αποστάσεων και ισοδύναμη με την απόσταση που διανύει το φως στο κενό σε χρονικό διάστημα ενός έτους (ii) (μτφ. στον πληθ.-εμφατ.) για πολύ μεγάλη απόσταση ή διαφορά που χωρίζει (πρόσωπα, καταστάσεις κ.λ.π.): σε σχέση με τις αντιλήψεις των προκατόχων του, οι αντιλήψεις του βρίσκονται έτη φωτός μπροστά! 2. το σύνολο των φωτεινών ακτίνων που εκπέμπονται από τεχνητή φωτεινή πηγή, ή ύπαρξη ή παροχή τεχνητού φέγγους: αυτό το δωμάτιο δεν έχει ηλεκτρικό ~ || διάβαζε τη νύχτα με το ~ τής λάμπας | των κεριών | τής φωτιάς || άναψε | άνοιξε το ~, έχει βραδιάσει πια || σβήσε το ~, ζήμερωσε || η Δ.Ε.Η. μάς έκοψε το - ΣΥΝ. φωτισμός 3. (συνεκδ.) κάθε τεχνητή φωτεινή πηγή, δηλ. κάθε συσκευή ή διάταξη που εκπέμπει φωτεινή ακτινοβολία: πάλι γάλασαν τα ~ και πρέπει να φωνάζουμε τον ηλεκτρολόγο || πριν βάνουμε το δωμάτιο, βγάλουμε το ~ από το ταβάνι ||

(στο αυτοκίνητο) φώτα πορείας | κατεύθυνσης | θέσεως || τα ~ τής τροχιάς (τα φανάρια τής τροχιάς) || (κ. μτφ.) τα φώτα τής ράμπας (το θέατρο, η θεατρική ζωή, καριέρα, βλ. κ. λ. ράμπα) ΣΥΝ. λαμπτήρας, λάμπα, λυχνία, φανάρι 4. (συνεκδ.) το να βλέπει κανείς, η αίσθηση τής όρασης: μετά από το ατύχημα έχασε το ~ του || πρέπει να κάνει μια πολύ λεπτή και δύσκολη χειρίση, για να ξαναβρεί το - του-ΦΡ. ποιος στραβός δεν θέλει το φως του; για περιπτώσεις στις οποίες προτείνεται σε κάποιον κάτι που σίγουρα επιθυμεί και τον ωφελεί, ώστε να είναι αυτονόητη η αποδοχή του: φυσικά και θέλω μια καλύτερη δουλειά- ~ 5. (μτφ.) η προσδοκώμενη αίσια έκβαση σε κατάσταση δυσκολίας: αρχίζουμε να βλέπουμε φως στην άκρη | στο βάθος του τούνελ 6. (μτφ. στον πληθ.) οι γνώσεις ή η παιδεία που διαθέτει κανείς, η σοφία: για το ζήτημα αυτό θα καταφύγω οπωσδήποτε στα ~ σου- ΦΡ. ο αιώνας των φώτων η περίοδος του Διαφωτισμού 7. Φώτα (α) (των) βλ. λ. 8. (μτφ.) η οπτική γωνία: στη ΦΡ. υπό το φως (+γεν.) «- αυτόν των δεδομένων προκρίπτει αβίαστα η διαπίστωση...» (εφημ.) 9. ΕΚΚΛΗΣ. (α) ως προσωνυμία του Θεού Πατρός, του Ιησού Χριστού, αλλά και γενικά τής Αγίας Τριάδας: ~ εκ φωτός, θεός αληθινός εκ θεού αληθινού (Σύμβολο τής Πίστεως) (β) άγιο φως το αναστάσιμο φως (σημ. 1) που λαμβάνεται από τον Πανάγο Τάφο με μεσημέρι του Μεγάλου Σαββάτου και διανέμεται στους πιστούς από τον Ορθόδοξο Πατριάρχη Ιεροσολύμων (γ) άκτιστο φως βλ. λ. άκτιστος (δ) φως λάβρον εκκλησιαστικός ύμνος που υψάλλεται από τους ιερείς τη στιγμή που εισέρχονται στο Ιερό Βήμα κατά την ακολουθία του Εσπερινού. — (υποκ.) φωτάκι (το).

[ΕΤΥΜ < αρχ. φός < *φάF-ος (με σίγηση του ενδοφωνητικού - E- και συνείρεση) < *bha-w- (με επίθημα -W-), συνεσταλμ. βθμ. του Ι.Ε. *bhā «φως, λάμψη», πβ. σανσκρι. bhā-ti, bhās-a «φως», bhās-ati «λάμπει» κ.ά. Η ανάλυση αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει στην υπαγωγή των σημαντικών λ. φώς, φμί, φαίνω στην ίδια ευρύτερη ετυμολ. οικογένεια. Ορισμένες φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. βλέπω το φως (γεννημιά) (< γαλλ. voir la lumière), φέρνω στο φως (< γαλλ. mettre en lumière), υπό το φως (< γαλλ. à la lumière), ρίχνω φως (σε κάτι) (< αγγλ. throw | shed light on something)].

φωστήρας (ο) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο με σημαντική κατάρτιση στον τομέα του: σοφός, είδωμον: είναι ~ στα νομικά || ~ τής Εκκλησίας | τής επιστήμης || (ειρων.) δεν χρειάζομαστε άλλους - ακόμα πληρώνουμε τα χρέη που άφησαν στην εταιρεία μας οι προηγούμενοι || «αυτά τα προβλήματα μόλις πρόσφατα τα ανακάλυψαν οι αρμόδιοι ~ του υπουργείου» (εφημ.) ΣΥΝ. πολυμαθής. ΣΧΟΛΙΟ λ. έζυπτος. [ΕΤΥΜ < μτγν. φωστήρ, -ήρος, μεταπλασμ. τ. του φωστήρ κατ' επίδρ. του ουσ. φώς. Το μτγν. φωστήρ ανάγεται σε θ. *φωυ-σ- (με υστερογενές -σ-) < *φαF- (βλ. λ. φως) < παραγ. επίθημα -τήρ, πβ. κ. κωστήρ).

φωσφώραζε επίθ. {άκλ.} αυτός που φωσφορίζει: ~ ρούχο | ρολόι | μαρκαδόρος [ΕΤΥΜ < γαλλ. phosphorise, βλ. λ. φωσφορίζω]. φωσφορίζω ρ. αμεβ. [1839] {έυχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} εκπέμπω φως, φωσφορική λάμψη: φωσφορίζουσα ουσία (κάθε στερεά ουσία που εκπέμπει φως, ότα' εκτίθεται σε ακτινοβολία) || τα μάτια τής γάτας φωσφορίζουν στο σκοτάδι ΣΥΝ. λαμπυρίζω, φθορίζω. — φωσφορίζω (το) [ΕΤΥΜ Ελληνγενής ξέν. όρ. < γαλλ. phosphoriser]. φωσφορικός, -ή, -ό [1812] 1. αυτό που σχετίζεται με τον φώσφορο (βλ. λ.): ~ λάμψη | ιδιότητα 2. ΧΗΜ. αυτός που περιέχει τη φωσφορική ρίζα (Φθρ: ~ οξύ | νάτριο | λίπασμα | ορυκτό | πέτρωμα ΣΥΝ. φωσφορούχος. ΣΧΟΛΙΟ λ. πληροφορική. [ΕΤΥΜ Έλληνγενής ξέν. όρ. < γαλλ. phosphorique].

φωσφορίζω (το) → φωσφορίζω φωσφορισμός (ο) [1881] {ζωρ. πληθ.} 1. η εκπομπή φωτεινής ακτινοβολίας από σώμα ή ουσία που έχει εκτεθεί στην επίδραση ορισμένων ειδών ακτίνων (λ.χ. τής υπεριώδους ακτινοβολίας), φαινόμενο που διατηρείται και μετά την πάυση τής ακτινοβολίας (σε αντίδιαστολή προς τον φθορισμό, βλ. λ.) ΣΥΝ. (καθμ.) φωσφορίζω, λαμπυρίζω 2. ΒΙΟΛ. (α) το φαινόμενο τής εκπομπής νηχρού φωτός από ορισμένους ζωικούς ή φυτικούς οργανισμούς ή μικροοργανισμούς, όπως λ.χ. η πυγολαμπία (β) θαλάσσιος φωσφορισμός το νηχρό, κυανοπράσινο φως που εκπέμπεται λόγω χημικών διεργασιών, από τα θαλάσσια φυτά και ζώα ΣΥΝ. βιοφωσφορισμός. [ΕΤΥΜ Έλληνγενής ξέν. όρ. < γαλλ. phosphoresme].

φωσφορίτης (ο) [1802] {φωσφοριτών} πέτρωμα, κυρ. ιζηματογενές, που περιέχει υψηλές συγκεντρώσεις φωσφορικών ορυκτών με τη μορφή κονδυλωδών ή συμπλεγών μαζών. [ΕΤΥΜ Έλληνγενής ξέν. όρ. < γαλλ. phosphorite].

φώσφορος (ο) {ζωρ. πληθ.} 1. ΧΗΜ. αμέταλλο χημικό στοιχείο (σύμβολο P), ευρύτατα διαδεδομένο στη φύση, που απαντά σε χρώμα λευκό, ερυθρό ή μαύρο είναι ισχυρό αναγωγικό μέσο, έχει υψητή βιολογική σπουδαιότητα για τον άνθρωπο και τα ζώα και λαμβάνεται από τα τρόφιμα (κρέας, κρόκο αβγού, όσπρια κ.λ.π.) 2. κάθε στερεό υλικό χρώματος κίτρινου ή υλοκίτρινου που εκπέμπει φως στο σκοτάδι και αναφλέγεται εύκολα στον αέρα (βλ. κ. λ. περιόδικός, ΠΙΝ.). Επίσης (λόγ.) φωσφόρος. ΣΧΟΛΙΟ λ. πληροφορική. [ΕΤΥΜ < αρχ. φώσφορος (ενν. αστήρ) < φώς < -φόρος < φέρω. Η σημερινή σημ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. phosphore, ο τονισμός φώσφορος αναλογικός προς άλλα σύνθετα σε -φόρος, όπως ανήφορος, καθήφορος, εύφορος, πρόσφορος κ.ά.].

φωσφορούχος, -ος, -ο [1802] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει φώσφορο (βλ. λ.): ~ ένωση | υδρογόνο | λίπασμα | ορυκτό ΣΥΝ. φωσφορικός. [ΕΤΥΜ < φώσφορος < -ούχος < έχω].

Φώτα (τα) {Φώτων} τα Θεοφάνια (βλ. λ.): «Σήμερα τα ~ και ο φωτι-

σμός | και χαρά μεγάλη και ο αγιασμός» (από κάλαντα των Θεοφανίων) || την ημέρα των Φώτων γίνεται ο αγιασμός των υδάτων. [ΕΤΥΜ. Η ημέρα της βαπτίσεως του Χριστού ονομάστηκε «ημέρα των Φώτων» (ήδη μεσν.), γιατί με αυτήν γενεσιουργείται το μυστήριο της χριστιανικής βαπτίσεως, που είναι «φωτισμός» των ανθρώπων, πβ. Γρηγορίου Θεολόγου *Εις τα αγία Φώτα* 36. 336. 8-23: *Ἡ γὰρ αγία των Φώτων ἡμέρα, (...) ἀρχὴν μεν τοιοῦτου Χριστοῦ βάπτισμα λαμβάνει, τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, τοῦ ὑφωτίζοντος πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τον κόσμον*].

φωταγώγηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} φωτισμός με πολλά και δυνατά φώτα: *γιορτινὴ ~ τοῦ σπιτιοῦ* || ~ τῆς πολιτείας ΣΥΝ. φωταγία, φωτοχυσία ΑΝΤ. συσκοτίση. Επίσης **φωταγωγία** [μτγν.] {φωταγωγιών}.

φωταγωγικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φωταγώγηση (βλ.λ.): ~ *ετοιμασίας* ΑΝΤ. συσκοτιστικός 2. ΕΚΚΛΗΣ. **φωταγωγικό** (το) προπάριο που δεν υψάλλεται αλλά αναγιγνώσκεται για αρχή της ακολουθίας του Ὁρθρου κατά τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή.

φωταγωγός, -ός, -ό (λόγ.) 1. (σπάν.) αυτός που φέρνει φως, που μεταδίδει το φως από φωτεινό σε σκοτεινό χώρο: ~ *σπή* ΣΥΝ φωτοφόρος 2. **φωταγωγός** (ο) βλ.λ. [ΕΤΥΜ μτγν. < φωτι(ο)- (< αρχ. φως, φωτός) + αγωγός].

φωταγωγός (ο) άνοιγμα σε τοίχο ή κενός χώρος στο εσωτερικό οικοδομής, ιδ. πολυκατοικίας, για τον φωτισμό των εσωτερικών διαμερισμάτων: το παράθυρο του μπάνιου βλέπει στον ~. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *φωταγωγός* (θυρίτς), από το επίθ. *φωταγωγός* (βλ.λ.)].

φωταγωγός ρ. μετβ. [μτγν.] {φωταγωγείς... | φωταγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} φωτίζω με πολλά και δυνατά φώτα (έναν χώρο), παρέχω άπλετο φωτισμό: την περίοδο των εορτών ο δήμος φωταγωγεί τους δρόμους και την κεντρική πλατεία || η Ακρόπολη φωταγωγείται κάθε βράδυ ΣΥΝ. καταφωτίζω ΑΝΤ. συσκοτίζω.

φωταήριο (το) [1834] {φωταήριον | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ.-ΤΕΧΝΟΛ. εύφλεκτο αέριο μείγμα που παρασκευάζεται με ξηρά απόσταξη λιθανθράκων, περιέχει μπάνιο και σημαντικές ποσότητες μονοξειδίου και διοξειδίου του άνθρακα και χρησιμοποιείται για φωτισμό και θέρμανση ΣΥΝ. (καθμη.) γκάζι. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. gaz d'éclairage].

φωτάκι (το) → φως

φωταύγεια (η) {χωρ. πληθ. | λόγ.-σπάν.} 1. ο πλούσιος (δυνατός) φωτισμός, φωταγία ΣΥΝ. φωτοχυσία, κατανασμός 2. (σπάν.) η λαμπρότητα του φωτός: η ~ τῆς μέρας 3. ΦΥΣ. η εκπομπή από ένα υλικό ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας με ένταση μεγαλύτερη από αυτή της θερμικής ακτινοβολίας που εκπέμπεται από το ίδιο υλικό στην ίδια θερμοκρασία 4. ΦΥΣ. **ατμοσφαιρική φωταύγεια** η εκπομπή φωτεινής ακτινοβολίας από τα άτομα τα μόρια της ατμόσφαιρας (στη γη λόγω διεγέρσεώς τους από την ηλιακή ακτινοβολία είτε λόγω συγκρούσεων είτε ως αποτέλεσμα των μεταξύ τους αντιδράσεων. [ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *φωταυγής* < φωτι(ο)- (< φώς, φωτός) + -αυγής < αυγή].

φωταυγία (η) {φωταυγίαι} (λόγ.) ζωηρός και άπλετος φωτισμός: *προς τι όλες αυτές οι ~, γιορτάζουμε τίποτε*; ΣΥΝ. φωταγώγηση, φωτοχυσία. [ΕΤΥΜ μεσν. < φωτι(ο)- + -αυγία < αρχ. άπτο (πβ. κ. αν-άπτο)].

Φωτεινή (η) 1. όνομα αγίου γυναικών τῆς Ὁρθόδοξης Εκκλησίας: ~ η Σαμαρείτις | η *Μάρτυς* 2. γυναικείο όνομα. ΣΧΟΛΙΟ λ. κήριος, -α, -ο. [ΕΤΥΜ. μτγν. κῦρ. όν., θηλ. του αρχ. επιθ. *φωτεινός* (βλ.λ.)].

φωτεινός, -ή, -ό 1. αυτός που φωτίζει, που εκπέμπει φως: ~ σώμα | *αστέρι | επιγραφή | σηματοδότης | πηγή | ακτίνα | αγόρασα ένα ρολόι με ~ δείκτες, για να βλέπω την ώρα στο σκοτάδι* ΑΝΤ. σκοτεινός 2. αυτός που είναι γεμάτος φως, που φωτίζεται άπλετα: ~ *δομάτιο | σπίτι | χώρος* ΣΥΝ. φωτερός, κατάφωτος, ολόφωτος ΑΝΤ. σκοτεινός ΦΡ. (α) **φωτεινή εξάφηση** πρόσωπο που ξεχωρίζει ιδιαίτερα λόγω των θετικών ιδιοτήτων του ανάμεσα σε άλλα με αρνητικές ιδιότητες: *μέσα σ' αυτό τον συρφετό των φανατικών, αυτός, μετριοπαθής και ήπιος, αποτελεί ~* (β) **φωτεινό παράδειγμα** για πρόσωπο ή πράξη που λειτουργεί ως πρότυπο, ως υπόδειγμα: το ~ ενός αστυνομικού που με την αυτοθυσία του προστάτευε τη ζωή αθώων πολιτών (γ) **φωτεινό διάλεμμα** περίοδος διανοητικής διαύγειας ή πνευματικής, πολιτικής, οικονομικής ανόδου μέσα σε μια περίοδο στασιμότητας (δ) ΦΥΣ. **φωτεινός θάλαμος** συσκευή που αποτελείται από κατοπτρο με μικρή οπή ή από πρίσμα κατάλληλα διαμορφωμένο, ώστε να επιτρέπει την ταυτόχρονη παρατήρηση μιας εικόνας και ενός φύλλου χαρτί, πάνω στο οποίο είναι δυνατή η σχεδίαση τῆς εικόνας 3. (μτφ.) αυτός που λάμπει, που διαθέτει καθαρότητα και διαύγεια: ~ *μάτια | χαμόγελο | χρώματα* ΣΥΝ. λαμπρός, καθαρός, διαυγής ΑΝΤ. μουντός, θολός 4. (μτφ.) αυτός που διαθέτει σαφήνεια και ευκρίνεια, που φωτίζει ή διαφωτίζει: ~ *ιδέα | εξήγηση* || (για πρόσ.) ~ *διάνοια | πνεύμα* ΣΥΝ. σαφής, καθαρός, ευκρινής, ξεκάθαρος ΑΝΤ. ασαφής, άοριστος. — **φωτεινά** επιρρ., φωτεινότητα (η) [1880]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναργής*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < φώς, φωτός, κατά τα επίθ. *σκοτ-ενός, φα-ενός*].

φωτερός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. γεμάτος φως, αυτός που φωτίζεται άπλετα: ~ *δομάτιο* ΣΥΝ. φωτεινός ΑΝΤ. σκοτεινός 2. (ειδικότ.) **φωτερό** (το) μικρό άνοιγμα σε τοίχο για την είσοδο του φωτός, φεγγίτης 3. (ειρων.-σπάν.) **φωτερό** (τα) τα μάτια, οι οφθαλμοί: *άνοιξε τα - σου!* (πρόσεξε καλά). [ΕΤΥΜ. < φώς, φωτός + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. *παγερός*].

Φώτης (ο) → Φώτος

φωτιά (η) 1. η ταυτόχρονη παραγωγή θερμότητας και φωτός με τη γρήγορη καύση εύφλεκτου υλικού, η οποία συνοδεύεται συνήθ. και από φλόγα: η ~ *καίει στο τζάκι* || *κάθομαι κοντά στη ~* || ~ με *ξύλα* ||

κάρβουνα για τη ~ || *ανάβω* | *σβήνω* | *φυσώ* | *συνδουλίζω τη ~* || *μόλις διάβασε το γράμμα, το πέταξε στη ~* || *μου δίνετε τη ~ σας, παρακαλώ*; (δηλ. μου δίνετε σπύρτο ή αναπτήρα, για να ανάγω τσιγάρο); ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) πυρ· ΦΡ. (α) **βάζω φωτιά** (ι) πυρπολώ: *έβαλε φωτιά στο σπίτι, για να εισπράξει την ασφάλεια* (ii) (μτφ.) προκαλώ έριδα και αντιδικία, προξενώ καβγά: *πήγκε ανάμεσα στο ζευγάρι και τους έβαλε φωτιά* (β) **παίρνω** | **αρπάζω** | **πάνω φωτιά** (i) ανάβω, αναφλέγομαι: *τα ξερά ξύλα πήραν εύκολα φωτιά* (ii) (μτφ. για πρόσ.) θυμώνω, εξοργίζομαι: *μην παίρνεις φωτιά με το πρότο!* (iii) (κυρ. παίρνω) | **αρπάζω φωτιά** χρησιμοποιούμαι εντατικά σε δεδομένη στιγμή: *μόλις μαθεύτηκε το νέο, τα τηλέφωνα πήραν φωτιά* (γ) **φωτιά και λάβρα** μεγάλη ζέση, δυνατός καύσωνας (δ) (μτφ.) *είμαι φωτιά και λάβρα* (i) (για πρόσ.) είμαι πολύ θυμωμένος, έχω εξοργιστεί (ii) (για είδη εμπορίας) είμαι πανάκριβος, πολυόυμαι σε πολύ υψηλή τιμή (ε) **φωτιά (πάνω) στη φωτιά** αντίδραση με τα ίδια (βίαια) μέσα (στ) *τα πέσει φωτιά να μας κάψει*! ως έκφραση φόβου για περιπτώσεις στις οποίες παρατηρούνται πολλές αθέμιτες ή ανήθικες πράξεις: ~ *που αφήσαμε τόσο κόσμο να χανθεί εξαιτίας μας!* || (κ. ως κατάρα) *φωτιά* (i) *να πέσει* | *να σας κάψει, παλιάνθρωποι!* || (κ. σε όρκο) *να πέσει φωτιά να με κάψει, αν λέω ψέματα!* (ζ) **φωτιά που μας έκαψε!** μας βρήκε μεγάλη συμφορά (η) **βάζω το χέρι μου στη φωτιά** είμαι συνυπόλοτα βέβαιος για κάτι, παίρνω όρκο για την αλήθεια πράγματος (θ) **παίζω με τη φωτιά** βλ. λ. **παίζω** (i) **ρίγνω λάδι στη φωτιά** βλ. λ. λάδι (iα) (παροιμ.) **δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά** βλ. λ. καπνός (ββ) (παροιμ.) **η φωτιά και το μπαρούτι δεν συγκάνουνε** | **δεν συγκάνουνε** για πράγματα ή πρόσωπα που είναι φύσει ασυμβίβαστα και συνεπώς η συνυπαρξη τους είναι αδύνατη (γ) (παροιμ.) **το στραβό το ξύλο η φωτιά το χι)** *άξει* με την τιμωρία περιορίζεται ή αναστέλλεται η τάση προς το κακό (iδ) **ανάβω φωτιά** βλ. λ. ανάβω (ie) **φωτιά στα μπατζάκια μου** βλ. λ. μπατζάκι (ιστ) **βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά** βλ. λ. κάστανο 2. (συνεκδ.) η γλώσσα του πυρός: *οι ~ έγλειφαν τους τοίχους των σπιτιών* || (μτφ.) *τα μάτια της πετούσαν φωτιές* (πβ. *σίπθες*) ΣΥΝ. φλόγα 3. (κατ' επέκτ.) πυρκαγιά που ανάβεται τυχαία ή σκόπιμα και προξενεί καταστροφές: ευτυχώς δεν ήταν κανένας στο σπίτι, όταν ξέσπασε η ~ || η ~ *άφησε μόνο τους εξωτερικούς τοίχους του κτηρίου όρθιους* 4. (μτφ.) ένωση/σύνκρουση, μάχη: *έπεσε πρώτος στη ~ εμμυθώνοντας τους άνδρες του ΣΥΝ. πόλεμος* 5. (μτφ.) ένταση, κρίση ή μεγάλη πρόβλημα που προκαλούνται (σε έναν χώρο ή στις σχέσεις ανθρώπων): η *παρέμβαση του αποσκοπούσε στο να σβήσει τη ~ που άναγαν στο κόμμα οι δηλώσεις του πρώην υπουργού* - κυρ. στη ΦΡ. **ανάβω φωτιές** (σε κάποιον) βλ. λ. ανάβω. — (υποκ.) φωτίσει (η). [ΕΤΥΜ. < μεσν. φωπιά (με καταβίβαση από τον τόνο και συνίχιση) < αρχ. φώς, φωτός].

φωτιώω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {φωτίσ-α-, -ηκα, -μένος κ. (λόγ.) πε-φωτισμένος} ♦ (μετβ.) 1. εκπέμπο και παρέχω φως σε (κάποιον/κάτι): ο *ήλιος φωτίζει την οικουμένη* || *μόνο ένα κερί φωτίζει το σκοτεινό δωμάτιο* || *είχαμε ένα φανάρι, για να φωτιζόματε τους δρόμο μας* || (κ. μτφ.) *ένα χαμόγελο φωτίσε το πρόσωπο του* || (κ. αμετβ.) *δεν φωτίζει καλά αυτή η λάμπα* || *οι όδρομοι και οι πλατείες μας φωτιζόνταν με ηλεκτρισμό* || *ο ουρανός φωτίστηκε προς την πλευρά της Ανατολής ΣΥΝ.* **φώνω** 2. (μτφ.) παρέχω επαρκείς εξηγήσεις για (κάτι) σε (κάποιον), κάγω διευκρινίσεις ή αποκαλύπτω: η *ανάκριση φωτίσε το έγκλημα* || *η έκθεση του διεθνούς οργανισμού φωτίσε με δραματικό τρόπο τη δυστυχία του πληθυσμού* || *μπορείτε να με φωτίσετε σε αυτό θέμα*; || - *ένα μυστήριο* | *ένα δύσκολο χωρίο κειμένου* || *τα νέα δεδομένα φωτίζουν σκοτεινές πτυχές αυτής της υπόθεσης* ΣΥΝ. ερμηνεύω, διαλευκύνω, διαφωτίζω ΦΡ. (ειρων.) *με | μας φωτίσε!* δεν είπες τίποτε το καινούργιο ή η εξήγηση σου δεν έλυσε την απορία μου: *Τώρα, μας φωτίσε!* Αυτό το *ήξερα, δεν περίμενα εσένα να μου το πεις!* 3. (μτφ. για τον Θεό) *δίνω φωτίση στους (ανθρώπους), βοηθώ και καθοδηγώ στη ζωή*: (ως ευχή) *ο Θεός να σε φωτίσει!* || *με φωτίσε ο Θεός και απάντησα σωστά* | *και απάντησα τον κίνδυνο* ♦ 4. (αμετβ.) (τριτοπρόσ. **φωτίζει**) *ξημερώνει, γίνεται ημέρα: το καλοκαίρι φωτίζει νοτιότερα* || *αρχισε ήδη να φωτίζει* ΣΥΝ. φέγγει, χαράζει 5. (ειδικότ. μεσοπθ. **φωτίζομαι**) *δέχομαι το μυστήριο του βαπτίσματος, βαπτίζομαι*: *φωτίστηκε το μωρό* || *ο φωτιζόμενος* (αυτός που πρόκειται να βαπτιστεί) 6. (ειδικότ. η λογ. μτχ. **πεφωτισμένος, -η, -ο**) βλ.λ. Επίσης (λαϊκ.) φωτάω. — φωτίσμα (το) [μτγν.].

φωτικός (το) {φωτικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το λευκό σεντόνι με το οποίο περιβάλλοντο το νεοφώτιστο βρέφος αμέσως μετά την τέλεση του βαπτίσματος 2. (συνήθ. στον πληθ.) τα βαπτιστικά ρούχα. [ΕΤΥΜ. < φως, φωτός + -ικια, πληθ. ουδ. του επιθίου -ικός (πβ. κ. *συχαρ-ικιά*)].

Φωτίος (ο) {Φωτίου} 1. όνομα αγίου, πατριαρχών, επισκόπων τῆς Ὁρθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον Φώτιο τον Μέγα, πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως (820-891), περίφημο για την παιδεία και την ευριχθία του πνεύματος του 2. ανδρικό όνομα. Επίσης (καθμη.) Φώτης. [ΕΤΥΜ μτγν. κῦρ. όν. < αρχ. φώς, φωτός].

φώτιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} 1. ο φωτισμός του μυαλού με τη θεία χάρη, η παροχή πνευματικού φωτός από τον Θεό, ώστε να υπάρχει επίγνωση του ορθού και του πρέποντος: *είθε ο Θεός να σου δίνει ~!* || *μου δάσε ~ ο Θεός και κατάλαβα εγκαίρως το λάθος μου* 2. (συνεκδ.) η έξυπνη, «φαινή» ιδέα: *στην πιο δύσκολη στιγμή μου ρθε μια ~ ΣΥΝ* έμπνευση.

φώτισμα (το) → φωτίζω

φωτισμός (ο) [μτγν.] 1. η ύπαρξη ή η παροχή φωτός στα αντικείμενα και στον περιβάλλοντα χώρο, προκειμένου αυτός να φωτίζεται: **φωτικός** ~ (αυτός που οφείλεται στο φως τῆς ημέρας) || *τεχνητός* ~ (αυτός που γίνεται με τεχνητές φωτεινές πηγές) || ~ με *κεριά* | με *λά-*

μπες | με *ράβδους φθορίου* || *ζωηρός* | *δυνατός* | *χαμηλός* | *κρυφός* | *άτελος* ~ ΣΥΝ. *φώτισμα*, (λαϊκ.) *φέξιμο* 2. (συνεκδ.) το σύνολο των συσκευών που κάποιον τεχνικό φως και φωτίζουν κάποιον χώρο: *αλλάζουμε τον - του σπιτιού* ΣΥΝ. *φωτιστικά* 3. ο τρόπος που φωτίζεται η σκηνή (πρόσωπα, πράγματα, πράξεις κ.λπ.) σε μια θεατρική, κινηματογραφική ή τηλεοπτική παράσταση: *τον ~ ανέλαβε ένας ταλαντούχος νέος φωτιστής* 4. ΕΚΚΛΗΣ. (α) η μετάδοση πνευματικού φωτός μέσω του μυστηρίου του βαπτίσματος, η φώτιση του πνεύματος (β) (παλαιότ.) το μυστήριο του βαπτίσματος, με το οποίο φωτίζεται ο άνθρωπος από το φως της διδασκαλίας του Χριστού και ελευθερώνεται από τα σκοτάδια της πλάνης 5. ΦΥΣ. (στην οπτική) το φωτομετρικό μέγεθος που ορίζεται ως ο λόγος της φωτεινής ροής που δέχεται φωτιζόμενη επιφάνεια προς το μέγεθος της επιφάνειας αυτής. **φωτιστής** (ο) [μτγν.] ο ειδικός (θεάτρον, κινηματογράφου, τηλεόρασης κ.λπ.) που αναλαμβάνει τον φωτισμό (βλ.λ., σημ. 3) παράστασης (θεατρικής, κινηματογραφικής κ.λπ.). **φωτιστικό** (το) κάθε συσκευή που χρησιμεύει για τον φωτισμό κλειστού χώρου: ~ για το σαλόνι | *οροφής* | *δαπέδου* | *επιτραπέζιο*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. (lampe) d'éclairage]. **φωτιστικός**, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που φωτίζει, που παρέχει φως: ~ συσκευή | *εφέ* || (ΣΤΡΑΤ.) ~ *βλήμα* (που περιέχει φωτοβολίδες για τη νύχτα, οι οποίες αναρρολογούνται καθώς αυτό εκρήγνυται και πέφτουν αργά στο έδαφος, φωτίζοντας την περιοχή που πρόκειται να παρατηρηθεί) ΣΥΝ. *φωτοφόρος* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που χρησιμοποιείται για την παροχή φωτός: ~ *πετρέλαιο* | *οινόπνευμα* 3. **φωτιστικό** (το) βλ.λ. **φωτο-** κ. **φωτο-** κ. **φωτ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το φως ή τον φωτισμό, λ.χ. *φωτο-γραφία*, *φωτο-σφαίρα*, *φωτο-ρρυθμικά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *φώς*, *φωτός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. photo-graphie)]. **φωτοαγωγιμότητα** (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η αύξηση της ηλεκτρικής αγωγιμότητας μιας ουσίας, που προκαλείται από την απορρόφηση ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας (λ.χ. του φωτός). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. photoconductivity (νόθο συνθ.)]. **φωτοαντιγραφικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το φωτοαντίγραφο: ~ *μηχάνημα παραγωγή* | *εκτύπωση* ΣΥΝ. *φωτοτυπικός* — *φωτοαντιγραφικά* *επιρρ.* **φωτοαντίγραφο** (το) {φωτοαντίγραφο-| -ων} αντίγραφο κειμένου, σχεδίου ή εικόνας που έχει ληφθεί με τη μέθοδο της φωτοτυπίας (βλ.λ.): *χρειάζομαι δέκα ~ αυτού του εγγράφου* ΣΥΝ. *φωτοτυπία*, *φω-τοκόπια*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. photocopy (νόθο συνθ.)]. **φωτοβιολογία** (η) ΒΙΟΛ. ο κλάδος που μελετά την επίδραση του φωτός στους έμβιους οργανισμούς καθώς και τις μεταβολικές τους διεργασίες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photobiologie]. **φωτοβολή** (η) → **φωτοβολία** **φωτοβόλημα** (το) → **φωτοβολώ** **φωτοβολία** (η) {χωρ. πληθ.} 1. η εκπομπή φωτός και λάμψης, η ακτινοβολία: η ~ των *αστρών* | των *βελγικών* ΣΥΝ. *φωτοβόλημα* 2. ΦΥΣ. η ένταση φωτεινής πηγής. Επίσης *φωτοβολή*. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-βολία* < *-βόλος* (< *βάλλω*)]. **φωτοβολίδα** (η) [1887] 1. πυροτεχνικό βλήμα σε μορφή μικρού πυραύλου, που εκτοξεύεται με ειδικό πιστόλι και εκπέμπει πολύ λαμπρό φως· χρησιμοποιείται τη νύχτα για πανηγυρικό φωτισμό (δηλ. ως πυροτέχνημα), για σηματοδότηση ή φωτισμό, καθώς και για τη μετάδοση μηνυμάτων κατά τη διάρκεια στρατιωτικών επιχειρήσεων: *ρίχνω* | *πετώ* | *εκτοξεύω* ~ || *πιστόλι φωτοβολίδων* 2. κύριο εξάρτημα λυχνίας φωταερίου ή υγραερίου που μετατρέπει τη θερμική ενέργεια της φλόγας σε φως. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Leuchtkegel]. **φωτοβόλος**, -α (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που εκπέμπει φως, που φωτίζει: ~ *αστέρι* ΣΥΝ. *φωτεινός*, *φαινός* 2. (μτφ.) αυτός που έχει λάμψη, που αστράφτει: ~ *πρόσωπο* | *μάτια* ΣΥΝ. *λαμπρός*, *αστραφτερός* ΑΝΤ. *σκοτεινός*, *μουντός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *φωτο-* + *-βόλος* < *βάλλω*]. **φωτοβολταϊκός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με ύλη ή συσκευή στην οποία ο ηλεκτρισμός παράγεται ως αποτέλεσμα έκθεσης στο φως. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του αγγλ. photovoltaic (νόθο συνθ.)]. **φωτοβολώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {φωτοβολείς... | *φωτοβόλ-*ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ 1. (μετβ.) *φωτίζω* (κάτι) *έντονα*, *ρίχνω* σε (κάτι) *άπλετο* φως ΣΥΝ. *φωταγωγώ*, (λόγ.) *καταυγίζω* ΑΝΤ. *συσκοτίζω* ♦ 2. (αμετβ.) *εκπέμπω* φως και *λάμψη*, *αστράφτω*: *φωτοβολούν τα μάτια του* | *το πρόσωπο του από εντυχία* ΣΥΝ. *λάμπα*, *φωτοβόλω*, *ακτινοβολώ*. — **φωτοβόλημα** (το). [ΕΤΥΜ < *μεσν. φωτοβολώ* < *φωτο-* + *-βόλω* (< *βάλλω*)]. **φωτογένεια** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η αυτόματη εκπομπή φωτός από ορισμένα είδη ζώων και φυτών 2. η ιδιότητα ορισμένων ανθρώπων να φαίνονται ζοηρά, όμορφα ή εκφραστικά τα χαρακτηριστικά τους κατά τη λήψη φωτογραφιών ή κατά την κινηματογράφηση τους: *βασικό προσόν κάθε μοντέλου είναι να διαθέτει ~*. — **φωτογενής**, -ής, -ές [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. < *μτγν. φωτογενής* «ο παραγόμενος από το φως» < *φωτο-* + *-γενής* < *γένος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photogénie]. **φωτογενέρι** (το) {άκλ.} ειδικό κρύσταλλο γυαλιού που σκουραίνει στο φως και προστατεύει τα μάτια: (κ. ως επίθ.) *γυαλιά ~*. [ΕΤΥΜ < *αγγλ. photogrey* (νόθο συνθ.) < *photo-* (< *ελλην. φωτο-*) + *grey* «γκρι»].

φωτογονία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η παραγωγή και εκπομπή φωτός, ο φωσφορισμός (βλ.λ.). — **φωτογονικός**, -ή, -ό [1882]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *φωτο-* + *-γονία* < *γόνος*]. **φωτογόνος**, -ος, -ο [μεσν.] (λόγ.) 1. αυτός που παράγει, που αναδίδει φως 2. ΖΩΟΛ. **φωτογόνα όργανα** τα όργανα ορισμένων οργανισμών, λ.χ. της πυγολαμπίδας, στα οποία παρατηρείται το φαινόμενο του φωσφορισμού 3. κατάλληλος ως φωτιστική ύλη: ~ *σώμα* | *αέριο*. **φωτογράμμα** (το) {φωτογράμμι-ατος | -ατα, -άτων} ΦΩΤΟΓΡ. φωτογραφικό είδωλο, το οποίο παράγεται με την τοποθέτηση αντικειμένου μεταξύ του φωτοπαθούς χαρτιού ή του φωτογραφικού φιλμ και της φωτεινής πηγής· η εμφάνιση του λανθάνοντος είδωλου που σχηματίζεται με τον τρόπο αυτό. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photogramme]. **φωτογραμμετρία** [1883] κ. **φωτογραμμομετρία** (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη η οποία χρησιμοποιεί τη φωτογραφία και γενικότερ. την εικόνα για τη διενέργεια μετρήσεων τεχνική μετρήσεων που αποσκοπεί στη μελέτη και την ακριβή καθόριση του σχήματος, των διαστάσεων και της θέσεως οποιουδήποτε αντικειμένου στον χώρο, με την χρησιμοποίηση μιας ή περισσότερων εικόνων του αντικειμένου αυτού, π.χ. η χρησιμοποίηση φωτογραφιών κατά τη χαρτογράφηση και τις τοπογραφικές μετρήσεις ή αεροφωτογραφιών για την εκπόνηση στο γραφείο τοπογραφικών χαρτών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photogrammetrie]. **φωτογραφείο** (το) [1882] το εργαστήριο, το ατελιέ του φωτογράφου: *πήγα στο ~ να βγάλω φωτογραφίες για διαβατήριο*. **φωτογράφημα** (το) [1860] {φωτογραφίμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτέλεσμα της διαδικασίας λήψης μόνιμων εικόνων με την επίδραση του φωτός πάνω σε ειδικό χαρτί- ή φωτογραφία (βλ.λ.). **φωτογραφία** (η) [1871] {φωτογραφίων} 1. η μέθοδος και η τέχνη του σχηματισμού μόνιμων εικόνων πάνω σε φιλμ με τη βοήθεια ειδικής μηχανής και εν συνεχεία της αναπαραγωγής τους με την επίδραση του φωτός σε χημικά παρασκευασμένη επιφάνεια: *ασχολούμαι με τη -* | *σπούδασε ~* ΣΥΝ. (σπάν.) *φωτογραφική* (τέχνη) 2. (συνεκδ.) κάθε εικόνα που λαμβάνεται και αναπαράγεται με αυτό τον τρόπο: *ασπρόμαυρη* | *έγχρωμη* | *στιγμαία* (αυτή που λαμβάνεται αυτόματα με ειδική μηχανή) | *υποβρύχια ~* || *τραβώ* | *παίρνω* | *βγάζω ~* || *έλατε να σας βγάλω μια ~!* | *δυστυχώς, δεν βγαίνω καλά στις ~*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photographie]. **φωτογραφίζω** ρ. μετβ. [1896] {φωτογράφι-α, -ηκα, -μένος} 1. παίρνω (κάποιον) φωτογραφία, καταγράφω εικόνα προσώπου, αντικειμένου, τοπίου κ.λπ. με τη χρήση ειδικής μηχανής: *μαζεύετε όλοι να σας φωτογραφίσω* || *μας φωτογράφισε πάνω στη γέφυρα* 2. (κατ' επέκτ.) *απεικονίζω* (κάτι) σε φωτογραφία: ~ *πρόσωπα* | *τοπία* | *ηλιοβασιλέματα* 3. (μτφ.) (α) περιγράφω κάποιον/κάτι πιστά, με απόλυτη ακρίβεια: *οι περιγραφές του φωτογραφιστή ούνεως της καθημερινής ζωής στην επαρχία* (β) υποδεικνύω (κάποιον/κάτι) σαφώς, αλλά χωρίς να κατονομάζω: ο *δημοσιογράφος στο θέατρο του φωτογράφισε κατά κοινή ομολογία τον τέως υπουργό*. Επίσης (λόγ.) *φωτογραφώ* [1861] {-ετς...}^ **φωτογραφικός**, -ή, -ό [1874] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φωτογραφία: ~ *μηχανή* (η συσκευή με την οποία λαμβάνονται οι φωτογραφίες) | *πλάκα* | *θάλαμος* | *εργαστήριο* | *εκτύπωση* | *φακός* (οπτικό σύστημα που αποτελείται από απλούς φακούς στερεωμένους στο εσωτερικό κυλινδρικού σωλήνα και χρησιμοποιεί για τον σχηματισμό των ειδώλων κατά τη λήψη φωτογραφιών ή την εικονοληψία) || *έκδοση* με *πλούσιο ~ υλικό* || - *στιγμότυπο* 2. (ειδικότ.) *φωτο-Γραφική* (η) η τέχνη της λήψης φωτογραφιών, το επάγγελμα του φωτογράφου 3. (μτφ.) (α) αυτός που περιγράφει τόσο πιστά κάτι/κάποιον, ώστε θυμίζει φωτογραφία: - *απεικόνιση* | *περιγραφή* (β) αυτός που αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο (στις ικανότητες, στα προσόντα του κ.λπ.) ή περίπτωση χωρίς να κατονομάζει: η *διατύπωση της προκήρυξης της θέσεως αυτής είναι ~*, *αφού περιγράφει συγκεκριμένο υποψήφιο, ο οποίος έχει ακριβώς αυτά τα προσόντα που αναφέρει* || «*πολύ εύστοχα ορισμένες τροπολογίες χαρακτηρίστηκαν "ντροπολογίες", γιατί αφορούσαν σε ρουσφέτια και ήταν απροκάλυπτα φωτογραφικές*» (εφημ.). — **φωτογραφικ-ά** | -ός [1882] *επίρρ.* [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photographique]. **φωτογράφιση** (η) [1896] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η λήψη φωτογραφίας ή σειράς φωτογραφιών (προσώπου, αντικειμένου, τοπίου κ.λπ.) με τη χρήση ειδικής μηχανής: *οι ~ μόδας συχνά απαιτούν πολλές ώρες και μεγάλη κόπωση* || *δύσκολη* | *πρωτότυπη* | *προσωπική* | *επαγγελματική* ~. **φωτογράφος** (ο/η) [1871] 1. επαγγελματίας που κάνει φωτογραφίες ή βγάζει φωτογραφίες επί πληρωμή: ~ *μόδας* | *εφημερίδας* || ~ *με αποκλειστικό συμβόλαιο συνεργασίας με το περιοδικό μας* || ο *Φρανς Λάντινγκ είναι από τους μεγαλύτερους ~ φύσης του αιώνα* || *έχει ταλέντο φωτογράφου* 2. *πρόσωπο που τραβάει φωτογραφίες: ποιος είναι ο ~ σε αυτήν εδώ τη φωτογραφία; || θα σας βγάλω μία φωτογραφία, αλλά δυστυχώς δεν είμαι και πολύ καλός ~* || *ερασιτέχνης* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photographe]. **φωτογραφώ** ρ. → **φωτογραφίζω** **φωτοδότης** (ο) [μτγν.] {δύσchr. *φωτοδοτών*}, **φωτοδότρα** (η) {δύ-σchr. *φωτοδοτρών*} (λόγ.) 1. αυτός που παρέχει φως, που φωτίζει: *ο ~ ήλιος* ΣΥΝ. *φωτεινός* 2. (μτφ.) αυτός που χαρίζει πνευματικό φως, που φωτίζει την ψυχή και τον νου: *ο ~ Θεός*. **φωτοδυναμική** (η) ΒΙΟΛ. η φωτοβιολογία (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photodynamique]. **φωτοδυναμικός**, -ή, -ό 1. (ουσία έγχρωμη ή φωσφορίζουσα) η οποία είναι βλαβερή, λ.χ. για τα βακτήρια με παρουσία φωτός, ενώ

είναι αβλαβής στο σκοτάδι 2. **φωτοδυναμική** (η) βλ.λ.
 φωτειδιησεογραφήμα (το) (ορθότ. *φωτειδιησεογράφημα*) {φωτο-ειδιησεογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} το φωτορεπορτάζ (βλ.λ., σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδιησεογραφία*.
 φωτειδιησεογραφία (η) (ορθότ. *φωτειδιησεογραφία*) {χωρ. πληθ.} το φωτορεπορτάζ φλ.λ., σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδιησεογραφία*.
 φωτειδιησεογράφος (ο/η) (ορθότ. *φωτειδιησεογράφος*) ο/η φωτορεπόρτερ (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδιησεογραφία*.
 [ETYM. Απόδ. του γερμ. Photoreporter (< Pholo- < *φωτο*-) + Reporter (βλ. κ. *ρεπόρτερ*)].
 φωτοευαίσθησία (η) {χωρ. πληθ.} 1. ΧΗΜ. η ευπάθεια ορισμένων ουσιών και σωματιών στο φως, που έχει ως αποτέλεσμα την αλλοίωση τους, όταν εκτίθενται στις φωτεινές ακτίνες 2. ΒΙΟΛ. η ευαίσθησία των οργανισμών στην επίδραση του φωτός, τόσο των ορατών φωτεινών ακτίνων όσο και της υπεριώδους και υπέρυθρης ακτινοβολίας 3. ΙΑΤΡ. η δυσανεξία προς το φως του ήλιου που παρουσιάζουν τα ξανθά και πυρρόξανθα άτομα και η οποία εκδηλώνεται με κοκκίνισμα του δέρματος ύστερα από μικρή διάρκεια έκθεσης σε αυτό. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. photosensitivity (νόθο συνθ.)].
 φωτοευαίσθητος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από φωτοευαίσθησία, από ευπάθεια στο φως, με αποτέλεσμα να υφίσταται αλλοιώσεις κατά την έκθεση του στο φως: η ~ *επικάλυψη επιφάνειας φιλμ* || ~ *φάρμακα*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. photosensitive (νόθο συνθ.)].
 φωτοευπαθής, -ής, -ές {φωτοευπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι ευαίσθητος στο φως και που μπορεί να αλλοιωθεί ή και να καταστραφεί με την έκθεσή του σε αυτό: τα *φωτογραφικά φιλμ είναι* ~ ΣΥΝ. φωτόυαίσθητος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ές. [ETYM. Μ^ετάφρ. δάνειο από αγγλ. photosensitive (νόθο συνθ.)].
 φωτοηλεκτρικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που αγγίζεται με τον φωτοηλεκτρισμό: ~ *στοιχείο* (συσκευή με την οποία οι διακυμάνσεις της έντασης του φωτός μετατρέπονται σε διακυμάνσεις έντασης του ηλεκτρικού φωτός) || ~ *κύτταρο* (όργανο με το οποίο η φωτεινή ενέργεια μετασχηματίζεται σε ηλεκτρική και το αντίστροφο) || ~ *φανόμενο* (φαινόμενο αλληλεπίδρασης μεταξύ ακτινοβολίας και ύλης, το οποίο χαρακτηρίζεται από απορρόφηση φωτονίων και απελευθέρωση ηλεκτρονίων). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoelectric].
 φωτοηλεκτρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (περίληπτ.) το σύνολο των φυσικών φαινομένων, κατά τα οποία εμφανίζονται ηλεκτρικά φορτία σε σώμα ή ουσία που βρίσκεται υπό την επίδραση φωτεινής ακτινοβολίας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoelectricity].
 φωτοηλιογράφος (ο) ΑΣΤΡΟΝ. ειδικό τηλεσκόπιο που χρησιμεύει στη φωτογράφιση και μελέτη του ηλιακού δίσκου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoheliograph].
 φωτοθεραπεία (η) [1894] {φωτοθεραπειών} ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που χρησιμοποιεί την επενέργεια φωτεινών ακτίνων, φυσικής (λ.χ. ο ήλιος) ή τεχνητής προελεύσεως (λ.χ. λυχνίες υπέρυθρων ή υπεριώδων ακτίνων). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photothérapie].
 φωτοθερμοθεραπεία (η) {φωτοθερμοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η εφαρμογή συνδυασμού φωτεινών και θερμικών ακτινοβολιών για θεραπευτικούς σκοπούς.
 φωτοκόπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το φωτοαντίγραφο (βλ.λ.). [ETYM. Μεταφορά του αγγλ. photocopy (νόθο συνθ.) < photo-(< *φωτο*-) + copy «αντίγραφο»].
 φωτοκύτταρο (το) {φωτοκυττάρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρονική διάταξη με την οποία δημιουργούνται ηλεκτρικά ρεύματα μέσω της επίδρασης φωτεινής ακτινοβολίας, πράγμα που επιτρέπει την κίνηση απλών μηχανισμών, λ.χ. για το άνοιγμα και κλείσιμο πόρτας, για την ενεργοποίηση συστημάτων συναγερμού ή για άλλες χρήσεις. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. photo-cell (νόθο συνθ.)].
 φωτόλυσος, -η, -ο [1892] αυτός που είναι λουσμένος στο φως, άπλετα φωτισμένος: ~ *δωμάτιο* ΣΥΝ. ολόφωτος ΑΝΤ. κατασκότεινος, θεοσκότεινος.
 φωτόλουτρο (το) [1898] ΙΑΤΡ. η έκθεση του δέρματος πάσχοντος μέλους ή και ολόκληρου του σώματος σε φωτεινές (και θερμικές) ακτινοβολίες, φυσικής ή τεχνητής προελεύσεως, για την επίτευξη θεραπευτικού αποτελέσματος (λ.χ. για την πρόκληση ωδίνων κατά τον τοκετό). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Lichtbad].
 φωτόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. ΧΗΜ. η χημική αποσύνθεση, δηλ. η διάσπαση χημικής ένωσης σε μικρότερες μονάδες ως αποτέλεσμα της απορρόφησης φωτεινής ακτινοβολίας: - του νερού (η διάσπαση του νερού κατά τη φωτοσύνθεση, οπότε και απελευθερώνεται οξυγόνο, ιόντα υδρογόνου και ηλεκτρόνια) 2. ΦΥΣ. το σύνολο των μεταβολών ή των αλλοιώσεων που προκαλούνται στα διάφορα σώματα από την απορρόφηση φωτονίων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photolysis].
 φωτομεταφορά (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. εργασία αποτύπωσης από το διαφανές μοντάζ (βλ.λ.) του προς εκτύπωση υλικού (κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ.) επάνω σε κατάλληλα προετοιμασμένη επιφάνεια της εκτυπωτικής πλάκας, με τη βοήθεια κατάλληλου φωτισμού, για εκτύπωση σε όφσετ ή βαθυτυπία.
 φωτομετρώο (το) [1883] {φωτομετρώο-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. κάθε οπτικό φαινόμενο που παρατηρείται στην ατμόσφαιρα και οφείλεται σε ανάκλαση, διάθλαση, περίθλαση ή συμβολή του ηλιακού και του σεληνιακού φωτός, όπως λ.χ. το ουράνιο τόξο, ο ιριδισμός, ο αντικατοπτρισμός κ.ά.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photometeor].
 φωτομετρηση (η) [1874] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση της έκτασης ή της ποσότητας του φωτός. — φωτομετρώ ρ. {-είς...}.
 φωτομετρία (η) [1882] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. κλάδος της οπτικής που ασχολείται με τη μέτρηση μεγθών σχετικών προς τις ακτινοβολίες, στην περιοχή του ορατού φωτός, όπως είναι λ.χ. η ένταση, η φωτεινή ροή, η λαμπρότητα κ.ά., χρησιμοποιώντας ως μέτρο το προκαλούμενο από αυτές οπτικό αίσθημα και βάσει ορισμένων συμβατικών παραδοχών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Photometrie].
 φωτομετρικός, -ή, -ό [1865] αυτός που σχετίζεται με τη φωτομετρία: ~ συσκευή. — φωτομετρικά-ά | -ώς [επίρρ.].
 φωτόμετρο (το) [1845] {φωτομέτρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. 1. ειδικό όργανο για τη μέτρηση της έντασης του φωτός που εκπέμπεται από φωτεινή πηγή 2. όργανο με το οποίο καθορίζεται ο χρόνος που πρέπει να εκτεθεί στο φως το φωτογραφικό ή κινηματογραφικό φιλμ κατά τη λήψη φωτογραφιών, την κινηματογράφιση, καθώς και κατά τη μαγνητο-σκοπική εικονοληψία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photomètre].
 φωτομηχανικός, -ή, -ό 1. ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που χρησιμοποιεί τη λήψη φωτογραφιών -ται γενικά την επίδραση του φωτός- για την κατασκευή στερεοτύπων, από τα οποία λαμβάνονται κατόπιν πολλά αντίτυπα: ~ *αναπαγωγή* | *ανάπτυξη* 2. αυτός που συνδυάζει ιδιότητες αναφερόμενες στο φως και στη μηχανική: ~ *διεργασία*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photomechanical].
 φωτομικρογραφία (η) {φωτομικρογραφιών} φωτογραφία αόρατου με γυμνό οφθαλμό αντικειμένου, που λαμβάνεται με τη βοήθεια μικροσκοπίου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photomicrography].
 φωτομοντάζ (το) {άκλ.} 1. ΤΕΧΝΟΛ. η συνένωση ή συναρμολόγηση πολλών φωτογραφιών ή τμημάτων φωτογραφιών σε μία εικόνα, που γίνεται για να προκαλέσει αισθητικό | καλλιτεχνικό αποτέλεσμα ή για να προβληθεί διαφημιστικά ένα θέμα καλύτερα απ' ό,τι θα προβάλλονταν με μία απλή φωτογραφία 2. (συνεκδ.) το αποτέλεσμα της παραπάνω διαδικασίας, η σύνθεση εικόνας που δημιουργείται από τη συνένωση πολλών φωτογραφιών ή από τον συνδυασμό φωτογραφίας και σχεδίου: ο *πρώην υπουργός δήλωσε ότι οι φωτογραφίες που δημοσιεύθηκαν είναι* ~ || *είχαν για διαφημιστική ασία ένα καλόγουστο* ~ από τοπία της Ελλάδας.
 [ETYM. < γαλλ. photomontage (νόθο συνθ.) < photo- (< *φωτο*-) + montage (βλ. κ. μοντάζ)].
 φωτομοντέλο (το) πρόσωπο που εργάζεται ως μοντέλο, ποζάροντας για διαφημιστικές ή καλλιτεχνικές φωτογραφίες, οι οποίες προορίζονται να δημοσιευθούν, λ.χ. σε περιοδικά, να συνοδεύσουν διαφημιστικά κείμενα κ.λπ.
 φωτόνιο (το) {φωτονί-ου | -ων} ΦΥΣ. ένα κβάντο (βλ.λ.) ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, δηλ. το στοιχειώδες σωματίο φωτεινής ενέργειας, μηδενικά φορτισμένο, που εκπέμπεται από τα ακτινοβόλα σώματα. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photon].
 φωτοπαγίδα (η) ειδική λυχνία που χρησιμοποιείται για την παγίδευση και εξολόθρευση βλαβερών νυκτόβιων εντόμων. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. light trap].
 φωτοπεριοδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η λειτουργική και συμπεριφορική αντίδραση των ζωντανών οργανισμών στις ημερήσιες, εποχικές ή ετήσιες εναλλαγές των περιόδων φωτός και σκότους: ο ~ στα φυτά *επηρεάζει τον σχηματισμό κορδύλων ή βολβών, την ανθεκτικότητα στο ψύχος, την ανθοφορία κ.ά., ενώ στα ζώα καθορίζει την περίοδο της αναπαραγωγής*. Επίσης φωτοπεριοδικότητα (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photoperiodism].
 φωτορεπορτάζ (το) {άκλ.} ελλην. *φωτειδιησεογραφία* (σημ. 1), *φωτειδιησεογραφία* (σημ. 2) 1. δημοσιογραφικό είδος που συνίσταται στην έρευνα και παρουσίαση ενός θέματος μέσω φωτογραφιών που συνοδεύονται από κατάλληλες λεζάντες ή και σχόλιο 2. (συνεκδ.) το ίδιο το θέμα που παρουσιάζεται με φωτογραφικό υλικό σε δημοσιογραφικό έντυπο: *ένα ατζόλογο* ~ για τους οικονομικούς μετανάστες. [ETYM. < γαλλ. photoreportage < photo- (< *φωτο*-) + reportage (βλ. κ. *ρεπορτάζ*)].
 φωτορεπόρτερ (ο/η) {άκλ.} φωτογράφος που ασχολείται επαγγελματικά με τη φωτογραφική κάλυψη της επικαιρότητας και που οι φωτογραφίες του/της δημοσιεύονται σε εφημερίδες, περιοδικά και κάθε είδους ειδησεογραφικά έντυπα ΣΥΝ. φωτειδιησεογράφος. [ETYM. < γερμ. Photoreporter (νόθο συνθ.)].
 φωτορομάντζο (το) λαϊκό ρομάντζο σε συνέχειες, που δημοσιεύεται σε εφημερίδα ή περιοδικό με τη μορφή φωτογραφιών ή εικόνων, οι οποίες συνοδεύονται από κείμενο.
 [ETYM. < ιταλ. fotomanzo (νόθο συνθ.) < foto- (< *φωτο*-) + manzo (βλ. κ. *ρομάντζο*)].
 φωτορρυθμικά (τα) (κυρ. στα κέντρα διασκέδασης, τα κλαμπ, τα μπαρ) φωτά συντονισμένα και ρυθμιζόμενα έτσι, ώστε να αναβοβλίνουν ρυθμικά και σύμφωνα με τον ρυθμό της μουσικής των κομματιών που ακούγονται από τα μεγάφωνα: *δυνατά* | *γρήγορα* ~. — φωτορρυθμικός, -ή, -ό, φωτορρυθμικά-ά | -ώς επίρρ.
 φωτορύπανση (η) το φαινόμενο κατά το οποίο ο νυκτερινός ουρανός, κυρ. στις αστικές περιοχές, παρουσιάζει ένα έντονο φωτεινό υπόβαθρο οφείλεται στη σκόνη του τεχνητού φωτός στη σκόνη, στα αιωρούμενα σωματίδια, στην υγρασία και στα αέρια της ατμόσφαιρας.
 -φωτός, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό λαμπτήρων (φώτων): *μονό-φωτο, τρι-φωτο* || *επτάφωτη λυχνία*.

φωτοσβέστης (ο) [1839] {φωτοσβεστών} (λόγ.-μτφ.) αυτός που εχθρεύεται το πνεύμα και την παιδεία, ο πολέμιος του πνευματικού φωτός και κάθε προόδου: ο *Καποδιστριας κατηγορήθηκε αδικώς* ως ~ για την εκπαιδευτική του *πολιτική* ΣΥΝ. σκοταδιστής ΑΝΤ. διαφωτιστής, φωτοσκιάζω ρ. μετβ. [1871] {φωτοσκίαση} συμπληρώνω (εικόνα) με φωτοσκίαση (βλ.λ.), συνδυάζω αρμονικά τα χρώματα της έτσι, ώστε να δημιουργείται φωτοσκίαση: ~ *πίνακα* | *σκίτσο*.

φωτοσκίαση (η) [1871] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ο αρμονικός συνδυασμός σκούρων και ανοιχτώ' χρωμάτων σε εικόνα ή ζωγραφικό πίνακα, ώστε να αποδίδεται η επίδραση του φωτός στα εικονιζό-με'α α'τικείμε'α, δηλ. -να δημιουργούνται φωτεινά σημεία και σκιές ΣΥΝ. σκιοφωτισμός.

φωτοστέφανο (το) 1. φωτεινός κύκλος με τον οποίο περιβάλλεται η κεφαλή του Χριστού, τής Παναγίας και των αγίων στις αγιογραφίες ως σύμβολο αγιότητας ΣΥΝ. άλω 2. ΜΕΤΕΩΡ. οπτικό φαινόμενο τής ατμόσφαιρας, που δημιουργείται συνήθ. όταν υπάρχει ομίχλη ή πυκνή συννεφιά, και γίνεται ορατό ως μία λαμπρή, φωτεινή επιφάνεια που περιβάλλει σαν δακτύλιος τον Ήλιο ή τη Σελήνη 3. (μτφ.) καλή φήμη, αίγλη: το ~ *του μαρτυρίου* | *της επιτυχίας* || (ειρων.) *παλιότερα τον παρουσιάζαν με μελανά χρώματα, τώρα τον έχουν βάλει* - ΣΥΝ. δόξα, κλέος. Επίσης φωτοστέφανος (ο) [1892]. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Strahlenkranz].

φωτοστοιχείο (το) είδος ηλεκτρικού στοιχείου που παράγει ηλεκτρισμό μόνο όταν φωτίζεται και ανάλογα με τον φωτισμό που δέχεται. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. photoelement (νόθο συνθ.)].

φωτοστοιχειοθεσία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος ηλεκτρονικής στοιχειοθεσίας κειμένων που γίνεται με φωτογράφιση και αποτύπωση των τυπογραφικών στοιχείων πάνω σε ειδικό φωτοευαίσθητο χαρτί ή φωτογραφικό φιλμ ή με μεταφορά τους σε μαγνητικό δίσκο, από όπου στη συνέχεια μεταβιβάζονται σε τυπογραφική πλάκα ή τυπώνονται απευθείας σε σελίδες, χωρίς να χρησιμοποιείται τυπογραφική μηχανή ΣΥΝ. φωτοσύνθεση. — φωτοστοιχειοθετώ ρ. {-εις...}. [ΕΤΥΜ Μετάφρ. δάνειο από photocomposition (νόθο συνθ.)].

φωτοσύνθεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} 1. ΒΟΤ.-ΒΙΟΛ. το σύνολο των χημικών αντιδράσεων που συντελούνται με την επενέργεια του ηλιακού φωτός και με τις οποίες τα φυτά (συγκεκριμένα τα πράσινα μέρη τους, λ.χ. τα φύλλα) μετατρέπουν το νερό και το διοξείδιο του άνθρακα σε οξυγόνο και υδατάνθρακες: παρόμοιες διεργασίες παρατηρούνται και σε μικροοργανισμούς στους οποίους μετατρέπεται το υδροθείο αντί του νερού 2. ΤΥΠΟΓΡ. [1965] η φωτοστοιχειοθεσία (βλ.λ.). — φωτοσυνθετικός, -ή, -ό (σημ. 1). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photosynthesis].

φωτοσυνθέτω ρ. αμετβ. {φωτοσυνθέσεα} ΒΙΟΛ. (για φυτά) μετατρέπω την ηλιακή ενέργεια σε χημική (βλ. κ.λ. φωτοσύνθεση).

φωτοσυστήμα (το) {φωτοσυστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. καθέναν από τους βιοχημικούς μηχανισμούς των φυτών με τους οποίους η φωτεινή ενέργεια μετατρέπεται σε χημική. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photosystem].
φωτοσφαίρα (η) [1869] {χωρ. πληθ.} ΑΣΤΡΟΝ. το εσωτερικό τμήμα της ηλιακής ή τής αστρικής ατμόσφαιρας, που αποτελεί και το ορατό τμήμα της ηλιακής και τής αστρικής δομής. Επίσης φωτοσφαίρα. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photosphère].

φωτοτακτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η φωτοταξία (βλ.λ.).

φωτοταξία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η ιδιότητα των ζωντανών οργανισμών να στρέφονται ή να κινούνται προς συγκεκριμένη κατεύθυνση αντιδρώντας σε φωτεινό ερέθισμα, δηλ. είτε να το πλησιάζουν είτε να απομακρύνονται από αυτό ΣΥΝ. φωτοτακτισμός, φωτοτροπισμός. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phototaxie].

φωτοταχυμετρία (η) μέθοδος αποτύπωσης τμημάτων του εδάφους για την κατασκευή χαρτών. Επίσης φωτοταχυμέτρηση. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phototachometry].

φωτοταχυ μέτρο (το) {φωτοταχυμέτρ-ου | -ων} ειδικό όργανο για την αποτύπωση εδαφικών επιφανειών.

φωτοτηλεγραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα τηλεμοιοτυπίας, με το οποίο αποστέλλονται και λαμβάνονται φωτογραφίες, ακτινογραφίες κ.λπ. με φωτοηλεκτρικά μέσα. — φωτοτηλεγραφικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phototelegraphy].

φωτοτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η ιδιότητα των φυτών να στρέφουν τα μέλη τους (βλαστούς, φύλλα, ρίζες κ.λπ.) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση αντιδρώντας σε φωτεινό ερέθισμα: *θετικός* ~ (όταν το φυτό στρέφεται προς το φως) || *αρνητικός* ~ (όταν το φυτό στρέφεται σε κατεύθυνση αντίθετη προς το φως) ΣΥΝ. φωτοταξία, φω-τοτακτισμός. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. phototropism].

φωτοτσιγκογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος αποτύπωσης εικόνων πάνω σε πλάκες ψευδαργύρου με τη χρήση φωτομηχανικών μέσων. [ΕΤΥΜ Μεταφορά του αγγλ. photozincography (νόθο συνθ.)].

φωτοτσιγκογράφος (ο) τεχνίτης ειδικευμένος στη φωτοτσιγκογραφία (βλ.λ.).
φωτοτυπάδικο (το) (λαϊκ.) το φωτοτυπείο (βλ.λ.).
φωτοτυπείο (το) [1894] το κατάστημα ή ο χώρος όπου μπορεί να βγάλει κάποιος φωτοτυπίες, φωτοτυπία (η) [1848] {φωτοτυπιών} 1. ΤΕΧΝΟΛ. μέθοδος παραγωγής αντιγράφων κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ., με ειδικό μηχανήμα: η διάδοση τής ~ *αλλάξε τους ανθρώπους από την αγαρρία τής αντιγραφής των κειμένων με καρμύον* 2. (συνεκδ.) κάθε αντίγραφο κειμένου, φωτογραφίας κ.λπ. που παράγεται με την παραπάνω μέθοδο: *ασπρόμαυρη* | *έγχρωμη* ~ || *βγάλω* - ΣΥΝ. φωτοαντίγραφο. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. phototypie].
φωτοτυπικός, -ή, -ό [1866] 1. αυτός που σχετίζεται με τη φωτοτυπία 2. **φωτοτυπικό** (το) μηχανήμα που μπορεί να παράγει φωτοαντίγραφο (κειμένων, φωτογραφιών, σχεδίων κ.λπ.): *τελειώσαν τα φύλλα του ~* || *γάλασε πάλι το ~*. — φωτοτυπικ-ά | -ός [1891] επίρρ. φωτοτυπό ρ. μετβ. [1889] {φωτοτυπιές...} | φωτοτύπ-ησα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} βγάλω φωτοτυπιές ή δίνω να μου βγάλουν φωτοτυπιές με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων: *θα φωτοτυπήσω τις σημειώσεις σου και θα σου τις επιστρέψω*. — φωτοτύπηση (η) [1889].
φωτοφάνεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η ύπαρξη ή η εμφάνιση ζώπου φωτός, λάμψη 2. ΙΑΤΡ. οπτική ψευδαίσθηση κατά την οποία το μάτι βλέπει φαινόμενα σχήματα, φωτοανίεσ κ.λπ., όταν διεγείρεται ο αμφιβληστροειδής χιτώνας και το οπτικό νεύρο λόγω πύεσως, ελαρρού χτυπήματος, σπασμού των βλεφάρων, υπεραμίας κ.ά. — φωτοφ-ανής, -ής, -ές [μτγν.].

[ΕΤΥΜ μτγν. < φωτο- + -φανής, από το θ. του παθ. όρον β' ε-φάν-ην του αρχ. *φαίνω* (1) -ομαι}.
φωτοφίνις κ. φωτο-φίνις (το) (άκλ.) (στον αθλητισμό) ο καθορισμός του νικητή αγώνα ταχύτητας, υπεδρομίας κ.λπ. με τη βοήθεια φωτογραφίας σε περίπτωση που τερματίζουν μαζί δύο ή περισσότεροι αθλητές. [ΕΤΥΜ < αγγλ. photo-finish (νόθο συνθ.)].
φωτοφοβία (η) [1841] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογικός φόβος του φωτός και τάση για προσοστία των ματιών από αυτό λόγω τής οδονηρής αίσθησης που προκαλεί η επαφή μαζί του, φαινόμενο που παρατηρείται σε άτομα τα οποία πάσχουν από ορισμένες ασθένειες (λ.χ. επιπεφυκίτιδα, μηνιγγίτιδα, ιλαρά κ.ά.). [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photophobie].
φωτοφόρο (το) λαμπτήρας με ανακλαστήρα.

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. photophore < μτγν. *φωτοφόρος* (βλ.λ.)].
φωτοφόρος, -α, -ο αυτός που εκπέμπει φως, που φωτίζει: ~ συσκευή ΣΥΝ. φωτεινός, φωτιστικός. [ΕΤΥΜ μτγν. < φωτο- + -φόρος < φέρω].
φωτοφράκτης (ο) {φωτοφρακτών} ΤΕΧΝΟΛ. εξάρτημα φωτογραφικής μηχανής, με το οποίο αποκλείεται ή επιτρέπεται η είσοδος του φωτός στον θάλαμο της και ρυθμίζεται έτσι και ο χρόνος φωτισμού τής φωτοευαίσθητης επιφανείας κατά τη λήψη φωτογραφιών. [ΕΤΥΜ Απόδ. του αγγλ. shutter].
φωτόφουτο (το) {φωτοφούτ-ου | -ον} φυτό που αναπτύσσεται καλύτερα στο άμεσο ηλιακό φως ή σε άπλετο φωτισμό. φωτόφουτο (το) [1881] {φωτοφών-ου | -ων} ΦΥΣ. συσκευή για τη με-τάδοση των ήχων και τής φωνής σε μεγάλη απόσταση με τη βοήθεια δέσμης φωτεινών ακτινών και κατόπτρων. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. photophone].
φωτοχαλκοτυπία (η) {φωτοχαλκοτυπιών} ΤΕΧΝΟΛ. φωτομηχανική μέθοδος εκτύπωσης εικόνων που προορίζονται για πολυτελείς εκδόσεις.
φωτοχαρακτική (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. μέθοδος για τη χάραξη με διαβρωτικά μέσα του φωτογραφικού αντιτύπου που αποτυπώθηκε σε μεταλλική πλάκα. [ΕΤΥΜ Απόδ. του γαλλ. photogravure (νόθο συνθ.)].
φωτοχημεία (η) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κλάδος που μελετά τις χημικές μεταβολές, οι οποίες προκαλούνται ή επιταχύνονται από την επίδραση του φωτός.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photochimie].
φωτοχημικός, -ή, -ό [1883] ΦΥΣ.-ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με τη φωτοχημεία (βλ.λ.): ~ *αντίδραση* (κάθε χημική διεργασία που προκαλείται από την απορρόφηση υπέρυθρης, υπεριώδους ή ορατής φωτεινής ακτινοβολίας) | *νέφος*. — φωτοχημικ-ά | -ός [1898] επίρρ. φωτοχρωμία (η) [1889] φωτογραφία χρωμάτων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photochimie].
φωτοχρωμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη φωτοχρωμία. — φωτοχρωμικ-ά | -ός επίρρ.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. photochromique].
φωτοχρωσία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) πλημύρα φωτός, άπλετος φωτισμός ΣΥΝ. φωτοάγηση, φωτανία ΑΝΤ. συσκότιση. [ΕΤΥΜ μτγν. < φωτο- + χρωσία < χέω].
φωτοψία (η) [1867] ΙΑΤΡ. η αίσθηση τής παρουσίας φώτων που εμφανίζονται στιγμιαία μπροστά στα μάτια. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. photopsia].

X

X > X' X^a | X' > ^{to} εικοστό δεύτερο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Στη Ν. Ελληνική (ήδη από τους χρόνους της Κοινής) το γράμμα X δηλώνει ένα διαρκές τριβήσιμο ουρανισκόφωνο σύμφωνο, αυτό που προφέρουμε στις λέξεις *χαρά* (υπερωικό χ) και *νύχι* (ου-ρανικό χ). Στην Αρχαία, το γράμμα X δήλωνε ένα κλειστό δασύ σύμφωνο (kh: khara = *χαρά*), μέλος της πολύ σημαντικής σειράς των δασέων συμφώνων. Αυτός ήταν και ο λόγος που οι Έλληνες έπλασαν το γράμμα X μεταξύ των πρόσθετων γραμμάτων του ελληνικού αλφαβήτου. Οι ιστορικοί της ελληνικής γραφής υποστηρίζουν ότι το γράμμα X προήλθε μορφικά είτε από το γράμμα θήτα στην παραλλαγή του ως ® ή, με πλαγίαση των κεραιών, από το γράμμα ταυ (που αρχικά εμφανίστηκε ως +) ή και από το γράμμα Κ. Είναι αξιοσημείωτο ότι το γράμμα X στα μεν γνωστά αλφάβητα της Αρχαίας (τα λεγόμενα «ανατολικά»), όπως της Αττικής, της Μ. Ασίας, της Πελοποννήσου κ.ά., δήλωνε το δασύ σύμφωνο [kh], ενώ στα δυτικά αλφάβητα (Ευβοίας, Βοιωτίας, Κάτω Ιταλίας κ.ά.) το X δήλωνε (όπως και σήμερα στο λατινικό αλφάβητο, που προήλθε από το δυτικό ελληνικό) το συμφωνικό σύμπλεγμα [ks], δηλ. το Ξ. Στα αλφάβητα, μάλιστα, όπου X = Ξ, ο δασύς φθόγγος [kh] δηλώθηκε με το γράμμα Ψ, ενώ το σύμπλεγμα ps (το Ψ) δηλώθηκε ως ΦΣ. Η γραφή χι αντί χει οφείλεται στο φαινόμενο του ιωτακτισμού, που παρατηρείται στην αρχαία φωνολογία. ΣΧΟΛΙΟ λ. αλφάβητο, γραφή.

X, **χ** και **χι** **1**. το εικοστό δεύτερο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *χει*, *αριθμός*) **2**. ΜΑΘ. (στην άλγεβρα) *άγνωστος X* η άγνωστη ποσότητα και ιδ. ο άγνωστος αριθμός, πινάκας, συνάρτηση κ.λπ. που ζητείται να υπολογιστεί σε μια εξίσωση ή γενικότερα σε ένα μαθηματικό πρόβλημα **3**. ΦΥΣ. *ακτίνες X* οι ακτίνες Ράιντγκεν, μια μορφή ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας με πολλές εφαρμογές στην ιατρική και τη διαγνωστική (βλ. κ. λ. *ακτίνα*) **4**. το σύμβολο της ισοπαλίας στο ποδόσφαιρο (στα δεξιά του ΠΡΟ-ΠΟ): ο αγώνας ήρθε X || *παίζουν τον αγώνα 1-X-2*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.

χα ^επιφών: δηλώνει γέλιο ή ειρωνεία και συνήθ. επαναλαμβάνεται: ~! *Ας γελάσω, είπε χλευαστικά* || ~, ~, ~! *Ξέσπασαν όλοι στα γέλια, όταν το άκουσαν*. [ETYM. μγν., ηχομημητική λ.].

X.A.A. (το) Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών.

χαβιά **για** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. **1**. κιθάρα με έξι ατσάλινες χορδές, που παίζεται σε οριζόντια θέση με τη βοήθεια μεταλλικής πλάκας που μετακινείται πάνω στις χορδές με το αριστερό χέρι και μεταλλικών ονύγων στο δεξί χέρι- προέρχεται από τη νήσο Χαβιά του Ειρηνικού Ωκεανού **2**. (συνεκδ.) παθητικό τραγούδι που εκτελείται με τη συνοδεία του παραπάνω οργάνου και προέρχεται επίσης από τη νήσο Χαβιά. [ETYM. < αγγλ. επίθ. hawaiian (guitar) < τόπων. Hawaii (βλ. κ. Χαβή)].

χαβαδάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) επιμονή στην ίδια αντίληψη, τακτική, συμπεριφορά: το ~ του *αυτός, δεν αλλάζει μυαλά με τίποτα!* ΣΥΝ. *χαβάς*. [ETYM. < *χαβάς* + υποκ. επίθημα -*αδάκι*, πβ. κ. *καβυ-αδάκι*].

Χαβή (η) νησιωτική πολιτεία των Η.Π.Α. στον Κ. Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα τη Χονολούλου στη νήσο Οάγου. — **Χαβανέζος** (ο), **Χαβανέζα** (η), **χαβανέζικος**, -η-, -ο.

[ETYM. < αγγλ. Hawaii (οπτικό δάνειο) < πολυνησ. Owhyhii «άπος των θεών», που αναφέρεται στα δύο ηφαίστεια των νησιών, τα οποία θεωρούνταν ως κατοικία των θεών].

χαβαλεδιάζω ρ. αμετβ. {χαβαλεδιάσα} (λαϊκ.-εκφραστ.) κάνω χαβαλέ (βλ. λ.). [ETYM. < *χαβαλές*, -έδες + παραγ. επίθημα -ιάζω].

χαβαλεδιάρικος, -η-, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία (συχνά χονδροειδούς) αστείσιμου, ελαφρότητας και επιπολαιότητας ή και ανευθυνότητας.

[ETYM. < *χαβαλές*, -έδες + παραγ. επίθημα -*ιάρικος*, πβ. κ. *χαδ-ιάρικος*].

Χαΐακέα (ο) {χαβαλέδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) **1**. αστείσιμοι, πειράγματα ή ευχάριστη κουβεντούλα για εκτόνωση, για πλάκα: *κάνανε χαβαλέ όλο το απόγευμα* || η *συνάντησή είχε πολύ ~* || *πήγαμε μαζί τους για τον ~ της υπόθεσης* **2**. (κακός.) φασαρία ή και πρόκληση καταστροφών χωρίς λόγο, για πλάκα: *πάμε στο γήπεδο να κάνουμε ~ 3*. (για πρόσ.) (α) πρόσωπο που αρέσκεται να κάνει και να δέχεται αστεία (συχνά χονδροειδή), αυτός που συμπεριφέρεται με ελαφρότητα: *τον θέλουν στην παρέα, γιατί είναι πολύ ~* ΣΥΝ. *χαβαλετζής* (β) πρόσωπο επιπόλαιο και ανευθuno: *αυτοί δεν είναι σοβαροί άνθρωποι για να συνεργαστεί μαζί τους, είναι χαβαλέδες*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός*. [ETYM. < τουρκ. *navale*].

χαβαλετζής (ο) {χαβαλετζήδες, χαβαλετζού (η) {χαβαλετζούδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) πρόσωπο που του αρέσει ο χαβαλές ΣΥΝ. *χαβαλές*. — χαβαλετζήδικος, -η/-ια, -ο, **χαβαλετζήδικα** επίρρ.

χαβανέζικος, -η/-ια, -ο → Χαβή

χαβάνι (το) {χαβαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μεταλλικό κοίλο σκεύος για το κοπάνισμα συνήθ. ξηρών καρπών: *κοπάνισε τα καρδιά στο ~*.

[ETYM. < τουρκ. *havan* «γούδι» < περσ. *havan*].

χαβανόχρο (το) μεταλλικό, αμβλύ στη μία άκρη όργανο, το οποίο χρησιμοποιείται για το κοπάνισμα στο χαβάνι.

χάβαρο (το) (λαϊκ.) **1**. μικρό εδάδιμο στρείδι ΣΥΝ. *αηβιάδα* **2**. (κατ' επέκτ. κάθε εδάδιμο όστρακο **3**. (μτφ.-μειωτ. για πρόσ.) άνθρωπος με μειωμένη ευφυΐα, βραδύνους: *είναι σκέτο ~!* ΣΥΝ. *χαζός*, *αργόστροφος* ΑΝΤ. *έξυπνος*, *ευφυής*, (μτφ.) *σπίρτο*. [ETYM. Άγν. *ετύμου*].

χαβάς (ο) {χαβάδες} (λαϊκ.) **1**. η μελωδία του τραγουδιού, ο σκοπός: *κρατώ | αλλάζω ~* || (ειρων.) «*οι βιολιτζήδες άλλαζαν, ο ~ μένει ο ίδιος*» (θ. Κολοκοτρώνης) **2**. (συνήθ. μτφ.) η πεισματώδης επανάληψη των ίδιων λόγων, πράξεων, συμπεριφοράς κ.λπ.: *τόσες παρατηρήσεις του κάναμε, αλλά αυτός τον ~ του!* ΦΡ. *αλλάζω χαβά* βλ. λ. *αλλάζω*. [ETYM. < τουρκ. *hava*].

habent sua fata libelli λατ. (προφέρεται *χάμπεντ σούα φάτα λίμπτε-λι*) ελλην. *έχουν τη δική τους μοίρα τα βιβλία* για να αναφερθούμε στην ποικίλη υποδοχή τους ανάλογα με το κοινό και την εποχή.

χαβιάρι (το) {χαβιαριού | χωρ. πληθ.} εκλεκτό έδεσμα που παρασκευάζεται από αλατισμένα αβγά διαφόρων ψαριών, ιδ. του οξυρρύνχου, αφού πρώτα τους αφαιρεθούν οι ιστοί και το λίπος: *το ~ πρέπει να διατηρείται σε θερμοκρασίες 0°-7° Κελσίου, γιατί αλλοιώνεται εύκολα* || *μαύρο* (το καλύτερης ποιότητας και ακριβότερο) | *κόκκινο* ~ ΦΡ. (μτφ.) *μαύρο χαβιάρι* για κάτι πολύ ακριβό, για κάτι που έχει απαγορευτικά υψηλή τιμή.

[ETYM. μεσν., αβββ. *ετύμου*, πθ. < τουρκ. *havnar* ή, κατ' άλλη άποψη, κατ' απόσπαση από το συνθ. *ταριχαβιάριον* < *τάριχος* + *αβγύ*].

χαβιαροσαλάτα (η) {δύσchr. χαβιαροσαλατών} σαλάτα από χαβιάρη ή αβγοτάραχο.

χαβούα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1**. (παλαιότ.) χτιστή δεξαμενή νερού ή λαδιού ΣΥΝ. *στέρνα* **2**. (ειδικότ.) υπόγειο δεξαμενή, ειδικά κατασκευασμένη για τη συγκέντρωση περιττωμάτων και άλλων λυμάτων κατοικίας ή πόλεως ΣΥΝ. *βόθρος* **3**. (μτφ.) οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από ηθική ρυπαρότητα, διαφθορά: *το στόμα του είναι ~* ΣΥΝ. (μτφ.) *βρομιά*, *λάσπη*. [ETYM. < τουρκ. *havuz* < αραβ. *hauḍ*].

χάβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1**. (κвр.) η συναγωγή των Εβραίων **2**. (μτφ.) θορυβώδης συγκέντρωση, πλήθος μαζεμένων ανθρώπων που φασασκούν: *~ γίναμε εκεί μέσα, δεν υπάρχει κανείς να βάλει μια τάξη* || η *συνέλευση ήταν ~ Ιουδαίων* ΣΥΝ. *οχλαγωγία*, *οχλοβοή*. [ETYM. < τουρκ. *hava* «συναγωγή» < εβρ. *hebra*. Η σημ. **2** λόγω της ομαδικής προσευχής που αναπέμπεται στη συναγωγή].

Χάβρη (η) πόλη και λιμάνι της ΒΔ. Γαλλίας στο Στενό της Μάγχης. [ETYM. Μεταφορά του γαλλ. (Le) Havre (οπτικό δάνειο), που αποσπάστηκε από την πλήρη αρχική ονομ. Le Havre de Grâce «το λιμάνι της Χάριτος», η οποία δόθηκε στην πόλη το 1517 από τον ιδρυτή της Φραγκίσκο Α].

χάβω ρ. → **χάρτω**
χαγάνος (ο) (παλαιότ.) Μογγόλος μονάρχης ή ανώτατος αξιωματούχος (κυβερνήτης, έπαρχος), ευγενής ή γαιοκτήμονας σε πολλές ισλαμικές κοινωνίες: *αλλιώς χαν, χάνος: - τον Αβάρων | των Χαζάρων*. [ETYM. Λόγ. μεταφορά του τουρκ. *kagan* < μογγολ. *qayan* «κυβερνήτης». Όμοια προέλ. και το *χαν* < τουρκ. *han* < αρχ. περσ. *khan* < μογγολ. *qayan*].

Χάγη (η) πόλη της Δ. Ολλανδίας, έδρα της ολλανδικής κυβέρνησης και του Διεθνούς Δικαστηρίου.

[ETYM. Μεταφορά του γαλλ. Hague (οπτικό δάνειο) < ολλ. Den Haag, συντομευμένη μορφή της πλήρους ονομασίας 's Graven-hage, με τη σημ. «φράχτης από θάμνους του κόμητα», επειδή την κυνηγετική περιοχή των Ολλανδών ευγενών περιέκλειαν φράχτες από θάμνους]. **χαγιατί** (το) {δύσchr. *χαγιατ-ιού* | -ιών} (λαϊκ.) ξύλινος στεγασμένος και ανοιχτός εξώστης παραδοσιακού σπιτιού με εξωτερική σκάλα ΣΥΝ. *βεράντα*, *μπαλκόνι*. [ETYM. < τουρκ. *hayat* < αραβ. *hayt* «λαχανόκηπος»].

χάδεμα (το) → χαιδεύω
χαιδεμένος, -η, -ο → χαιδεμένος
χάδι κ. **χαιδί** (το) {χαιδ-ιού | -ιών} 1. ελαφρό, τρυφερό άγγιγμα με την παλάμη του χεριού ή με τις άκρες των δαχτύλων ως εκδήλωση αγάπης, στοργής, τρυφερότητας κ.λπ.: *γλυκό είναι πάντα το ~ της μωρας* || *το μωρό μου θέλει χαιδιά* ΣΥΝ. χάδεμα, χαιδολόγημα, (λόγ.) θωπέια 2. (κατ' επέκτ.) τρυφερή περιποίηση, καλόπαισμα: «*κι εμένα το παιδάκι μου το θρέφουνε τα ~*» (ναυούρισμα) || *στερήθηκε τα ~ και τις φροντίδες στα παιδικά του χρόνια* ΣΥΝ. κανάκεμα 3. (κατ' επέκτ.) φιλάρεσκη προσποίηση ή ακκισμός για την προσέγκυση της προσοχής: του *κάνε τόσο ~*, *ώστε τελικά τον κατάφερε* ΣΥΝ. νάτσι, κάμωμα. — (υποκ.) **χαιδάκι** (το).

[ETYM. μεσν. < ήχαιδίοιον (με σίγηση του αρκτικού άτονου ή-), με τη σημ. «τραγουδάκι, κανάκεμα», υποκ. του αρχ. ήχος. ο τ. χαιδί προέρχεται από τη συγκεκριμένα > *τοχαιδί > το χαιδί (με μετά-θεστού -ι-)].

χαιδιάρης, -α, -ικο {χαιδιάρης} (λαϊκ.) 1. αυτός που αγαπά πολύ τα χαιδιά, που είναι συνηθισμένο στα χαιδιά, που του αρέσει να του συμπεριφέρονται τρυφερά: ~ *παιδί* | *γατί* ΣΥΝ. μαλακός, τρυφερός ΑΝΤ. σκληρός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που κάνει νάτσι, που του αρέσουν τα καμώματα: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ. ναζιάρης. Επίσης χαιδιάρικος, -η, -ο. — **χαιδιάρικα** επίρρ. [ETYM. < χαιδί + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. *αλαν-ιάρης*].

χαιδέω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χάξενα} ♦ (αμετβ.) 1. (κυριολ.) γίνομαι χαζός: *είσαι στα καλά σου ή χαιδέω;* ΣΥΝ. ξεκουταίνω 2. (κατ' επέκτ.) εντυπωσιαζόμην τόσο, που φέρομαι σαν χαζός, χάζωκο από έκπληξη: *με το που αντικρίσεις τόσο πλούτο και γλάνη, χαιδέεις!* ΣΥΝ. αποσβολόνομα, μένω με το στόμα ανοιχτό 3. περνάω τον καιρό μου κοιτάζοντας ασήμαντα πλν ευχάριστα πράγματα, σπαταλώ τον χρόνο μου κοιτώντας από 'δω και από 'κει: *γιατί δεν κάνεις κάτι, αντί να χαιδέεις;* || *πέρασε όλη την ημέρα χαιδεύοντας* ♦ 4. (μετβ.) βλέπω ή παρακολουθώ (κάποιον/κάτι) απορροφημένος, με μεγάλη προσήλωση: *καθόταν στη γωνία και χαιδεύε την κίνηση* || *στεκόμουν και σε χαιδεύα πολλή ώρα*. — **χαιδεμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. βλέπω. [ETYM. < χαζός].

χάζι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) το να κοιτάζει κανείς ασήμαντα πράγματα, το να χαιδεύει (κάτι) κυρ. στις ΦΡ. (α) *έχω χάζι* είμαι διασκεδαστικός, ευχάριστος: *έχει πολύ χάζι ο φίλος σου!* (β) *κάνω (κάτι | κάποιον) χάζι* μου αρέσει, με διασκεδάζει, με ευχαριστεί (κάτι/κάποιος): αυτό το *μωρό* το *κάνω χάζι* ΣΥΝ. κάνω γούστο. [ETYM. < τουρκ. haz «ευχαριστήση»].

χαιζό- κ. **χαιζό-** α' συνθετικό που δηλώνει: 1. ανοησία, αφέλεια: *χαιζό-γερος*, *χαιζό-γκόμενα*, *χαιζό-πούλι* 2. έλλειψη σοβαρότητας (από υπερβολική αγάπη και ενδιαφέρον): *χαιζό-μαμπιάς* 3. κάτι πρόχειρο, ανούσιο: *χαιζό-κουβέντα*, *χαιζό-λογό*.

χαιζοβιόλης (ο) {χαιζοβιόλης}., **χαιζοβιόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που φέρεται ανοήτα και επιπόλαια: *τι πήγε κι έκανε πάλι ο ~;* ΣΥΝ. κουτός, ανοήτος, ελαφρόμυαλος, επιπόλαιος. — **χαιζοβιόλικος**, -η, -ο. [ETYM. < χαζός + -βιόλης < βιοιλί].

χαιζογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {χαιζογέλας... | χαιζογέλασα} γελώ χωρίς ιδιαίτερο λόγο και συνήθ. με τρόπο που ενοχλεί τους άλλους.

χαιζογκόμενα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) κόπελα που συμπεριφέρεται ανοήτα, επιπόλαια ή με ιδιαίτερη αφέλεια και ευπιστία.

χαιζοκουβέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **χαιζή** κουβέντα, ανοήτα λόγια: φλυαρία χωρίς περιεχόμενο: *αφήστε τις ~*, *να πούμε και κάτι πιο σοβαρό!* ΣΥΝ. (λόγ.) μωρολογία.

χαιζοκούτι (το) {χαιζοκουτιού | χωρ. πληθ.} (ειρων.) η τηλεόραση: *κάθεται με τις ώρες μπροστά στο ~*, *αντί να διαβάσει τα μαθήματα του*.

χαιζολογώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {χαιζολογός...} εύγρ. μόνο σε ενεστ. κ. πα-ρατ. } 1. μιλάω σαν χαζός, λέω ανοησίες: *συγκεντρώσου και σταμάτα να χαιζολογάς* ΣΥΝ. (λόγ.) μωρολογία 2. μένω αδρανής, είμαι αργόσχολος, σπαταλώ τον χρόνο μου ασχολούμενος με ασήμαντα πράγματα: *όλο χαιζολογιά εδώ κι εκεί, αντί να στρωθεί να διαβάσει!* || *κ'άνε και καμιά δουλειά, όχι μόνο να χαιζολογάς!* ΣΥΝ. χαιζεύω, χαισομερό ΑΝΤ. δραστηριοποιούμαι. — **χαιζολόγημα** (το). [ETYM. < χαζός + -λογία < -λόγος < λέγω].

χαιζομαμιά (η) {χαιζομαμιάδες} γυναικα που γίνεται για πρώτη φορά μητέρα και που επιδεικνύει ιδιαίτερο ενθουσιασμό και αφοσίωση στην ενασχόληση με το παιδί της.

χαιζομάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το να είναι κανείς χαζός: η ~ αυτού του παιδιού είναι άλλο πράγμα! || *είναι καλός μέχρι χαιζομάρας* ΣΥΝ. κουταμάρα, βλακεία, ανοησία ΑΝΤ. εξυπνάδα, ευφυΐα 2. (συνεκδ.) λόγος ή πράξη χαζού, ανοήτη ενέργεια: *ήταν μεγάλη ~ αυτό που έκανε* || *πρόσεξε μην κάνεις καμιά - εκεί που θα πας* ΣΥΝ. κουταμάρα, βλακεία, ανοησία, απερισκεψία ΑΝΤ. εξυπνάδα. — (υποκ.) **χαιζομαρίτσα** κ. **χαιζομαρούλα** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. ανοήτος. [ETYM. < χαζός + παραγ. επίθημα -μάρα (βλ.λ.), πβ. κ. *κουτα-μάρα*].

χαιζομαμπιάδες (ο) {χαιζομαμπιάδες} άνδρας που γίνεται για πρώτη φορά πατέρας και που επιδεικνύει ιδιαίτερο ενθουσιασμό και αφοσίωση στην ενασχόληση με το παιδί του.

χαιζοπούλι (το) {χαιζοπουλί-ού | -ών} (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) νεαρό συνήθ. πρόσωπο που συμπεριφέρεται με αφέλεια.

χαζός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν διαθέτει ευφυΐα ή ευστοροφία: *είναι πολύ καλός χαρακτήρας αλλά λιγάκι ~* || *δεν είμαι τόσο ~*, *ώστε να τον δανείσω χρήματα!* || *μην παριστάνεις τον ~*, *καταλαβαίνεις πολύ καλά τι σου λέω* || *είσαι ή τον ~ παριστάνεις;* || *για χαζούς μας περνάς και μας λες τέτοιες δικαιολογίες;* || (σε οικ. προσφών.) *σε πειράζα, βρε χαζέ, δεν το εννοούσα!* ΣΥΝ. κουτός, ανοήτος, βλάκας ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής, εύστοροφος 2. (κατ' επέκτ. για πράγμ.) αυτός

που δεν απαιτεί εξυπνάδα (συνεπώς είναι εύκολος, κάνει ακόμη και για ανοήτο): ~ *δουλειά* | *ερώτηση* | *τανία* (απλοϊκή, αφελής) 3. χαρακτηρίζεται από ανοησία, που φανερώσει χαμηλό δείκτη ευφυΐας: ~ *κουβέντες* | *λόγια* | *απάντηση* | *έκφραση* | *ματιά* ΣΥΝ. ανοήτος, βλακώδης ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής 4. αυτός που δεν προκαλεί κανένα ενδιαφέρον σε έναν έξυπνο άνθρωπο, που προορίζεται για ανθρώπους χαμηλού επιπέδου: ~ *έργο* | *τανία* | *βιβλίο*. — (υποκ.) **χαζούλης**, -α, -ι/-VKO κ. **χαζούτσικος**, -η/-ια, -ο, **χαζά** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανοήτος. [ETYM. < χάζι (βλ.λ.)].

χαζούλιακας (ο) (εκφραστ.-επιτατ.) πολύ χαζός: *ούτε αυτό το απλό πράγμα δεν καταλαβαίνει, ο ~!* ΣΥΝ. κουτός, βλάκας, ανοήτος ΑΝΤ. έξυπνος, ευφυής. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανοήτος. [ETYM. < χαζός + παραγ. επίθημα -ούλιακας, πβ. κ. *στραβ-ούλιακας*].

χαζοφέρνω ρ. αμετβ. (λαϊκ.) είμαι κάπως χαζός, συμπεριφέρομαι σαν χαζός: *μην του δίνεις σημασία, χαζοφέρνει λίγο!*

χαζοχαρούμενος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει την ευθυμία του με χαζομάρες ή δείχνει πολύ χαρούμενος, χωρίς να υπάρχει λόγος: ~ *παιδί* | *κορίτσι* 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολική ευθυμία, ελαφρότητα και επιπολαιότητα: ~ *τραγουδάκι* | *ποιηματάκι* | *έκφραση* (προσώπου). — **χαζοχαρούμενα** επίρρ.

χαι επιθ. {άκλ.} (αργκό) 1. αυτός που βρίσκεται σε πολύ καλή ψυχική διάθεση συνήθ. στη ΦΡ. στα *χάι μου* στην καλύτερη κατάσταση μου: *τόρα που βρήκα δουλειά, είμαι ~!* ΣΥΝ. ανεβασμένος 2. (α) αυτός που έχει ανέλθει κοινωνικά ή που ντύνεται και συμπεριφέρεται όπως τα μέλη των ανώτερων τάξεων: *το παιδί πολύ ~ με τα ακριβά ρούχα που αγοράζει* ΣΥΝ. ανεβασμένος (β) (για πράγματα) αυτός που είναι εντυπωσιακός και ξεχωριστός: *πολύ ~ σίτι!* *όλα δένουν μεταξύ τους άμογα* 3. (κ. ως επίρρ.) θαυμάσια, σπουδαία: *περάσαμε πολύ ~*. [ETYM. < αγγλ. high, κυριολ. «(υ)ψηλός»].

χαιβάνι (το) {χαιβαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. αυτός που είναι πολύ χαζός ΣΥΝ. βλάκας, κουτός, ανοήτος ΑΝΤ. ευφυής, έξυπνος, εύστοροφος 2. (σπάν.-λαϊκότ.) το μωρό ή το μικρό παιδί. [ETYM. < τουρκ. hayvan «ζώο»].

Χαιδέμβεργη (η) πόλη της ΝΔ. Γερμανίας με διεθνούς φήμης πανεπιστήμιο. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. Heidelberg < Heide «θαμνότοπος» + Berg «βουνό», καθώς η πόλη βρίσκεται στις όχθες του ποταμού Νέκαρ και δίπλα στους δασοειδείς λόφους Οντενβαλντ].

χαιδεμα (το) → χαιδεύω
χαιδεμένος, -η, -ο κ. **χαιδεμένος** αυτός που του έχουν δείξει ιδιαίτερη στοργή και φροντίδα, που τον έχουν αναθρέψει με πολλά χαιδιά και περιποιήσεις: *τον έχουν πολύ ~ τον γιο τους* ΣΥΝ. καλομαθημένος, χαιδούλης ΦΡ. **χαιδεμένο παιδί** (i) (μειωτ.) αυτός που έχει δεχτεί τόσα χαιδιά και περιποιήσεις, ώστε έχει κατακτήσει μαλακός ή/και ασθεनικός: *είναι το ~ της μαμάς του* (ii) αυτός που έχει την ιδιαίτερη συμπάθεια και ευνοία κάποιου: *είναι το ~ του αφεντικού*.

χαιδευτικός, -ή, -ό 1. αυτός που γίνεται με τρυφερότητα ή εκφράζει τρυφερότητα: ~ *κίνηση* | *χειρονομία* | *όνομα* | *προσωνυμία* ΣΥΝ. (λόγ.) θωπευτικός ΑΝΤ. τραχύς, σκληρός 2. (ειδικότ.) **χαιδευτικό** (το) το όνομα με το οποίο προσφωνούν κάποιον τα πολύ οικεία του πρόσωπα και το οποίο αποτελεί συνήθ. σύντημησή του βαπτιστικού: τη βάπτισαν Αθηνά, αλλά *Νανά είναι το ~ της*. — **χαιδευτικά** επίρρ.

χαιδεύω ρ. μετβ. {χαιδ-εμα, -εθηκα, -εμένος} 1. (α) αγγίζω ή τρίβω ελαφρά με την παλάμη του χεριού ή με τις άκρες των δαχτύλων μου (κάποιον/κάτι) ως ένδειξη τρυφερότητας, αγάπης και στοργής: *χαιδεύω τρυφερά τη γυναικα του* || *~ το μωρό* | *το σκυλί* | *τα γένια του παππού* || *το παιδάκι χαιδεύει τη γατούλα* ΣΥΝ. (εκφραστ.) χαιδολογώ, (λόγ.) θωπέω (β) αγγίζω κάτι ελαφρά, απαλά: ~ *τις χορδές της κιθάρας* 2. (ειδικότ.) αγγίζω (κάποιον) ερωτικά, κάνω ερωτικές θωπείες σε (κάποιον): *τη χαιδεύε στο στήθος* 3. (κατ' επέκτ.) περιβάλλω (κάποιον) με πολλές περιποιήσεις και φροντίδες, συμπεριφέρομαι τρυφερά ή κολεακέντικα προς (κάποιον): *μην τον χαιδεύεις πολύ τον γιο σου, γιατί θα τον κακομάθει* ΣΥΝ. περιποιούμαι, καλοπιάνω, κανακεύω 4. (ειδικότ.) με σοπαθ. **χαιδεύομαι** (α) αρέσκομαι στα χαιδιά, επιδιώκω τα χαιδιά και συμπεριφέρομαι ανάλογα: *η γάτα ήρθε να χαιδεύεται στα πόδια μου* (β) αντανίζομαι 5. (ειδικότ.) μιτχ. **χαιδεμένος**, -η, -ο) βλ.λ. — **χαιδεμα** κ. **χάδεμα** (το). [ETYM. μεσν. < χαι(ι)δι (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -εύω].

χαιδι (το) → χαιδί
χαιδολογώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {χαιδολογ-άς κ. -εις...} χαιδολόγ-ησα, -ιέ-μα κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. χαιδεύω επίμονα ή συχνά (κάποιον/κάτι): ~ *συνέχει το μωρό* ΣΥΝ. (λόγ.) θωπέω (μεσοπαθ. **χαιδολο-γιέμαι**) 2. ανταλλάσσω χαιδιά με κάποιον ΣΥΝ. χαιδεύομαι 3. μου αρέσουν τα χαιδιά, επιδιώκω τα χαιδιά και το δείχνω: *η γάτα χαιδολογιέ-ται στα πόδια μου* ΣΥΝ. χαιδεύομαι. — **χαιδολόγημα** (το). [ETYM. < χαι(ι)δι + -λογία < -λόγος < λέγω].

χαιδούλης κ. **χαιδούλης** (ο) {χαιδούλης} (λαϊκ.) ο πολύ χαιδεμένος, πρόσωπο που έχει ανατραφεί με πολλές περιποιήσεις και φροντίδες: *είναι μικρούλης* και ~ ΣΥΝ. παραχαιδεμένος, κανακεμένος. [ETYM. < χαι(ι)δι + υποκ. επίθημα -ούλης, πβ. κ. *χαζ-ούλης*].

Χάιδω (η) 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ETYM. μεσν. κύρ. όν. (με ελαβ. καταλ. σχηματισμό [-ο-], για τον οποίο βλ. λ. *Μαλάμω*), που προέρχεται από το θ. του ρ. *χαί(ι)δέω* (βλ.λ.)].

χαι-κλάς (η) {άκλ.} η υψηλή κοινωνία (βλ. λ. *υψηλός*). [ETYM. < αγγλ. high-class].

χαικού (το) {άκλ.} σύντομο ιαπωνικό ποίημα με σταθερή τριτογενική μορφή-αποτελείται από τρεις στίχους (5, 7 και 5 συλλαβών) και κύριο χαρακτηριστικό του είναι ότι υποβάλλει πολλά με όσο το δυνατόν λιγότερες λέξεις. Επίσης **χαι-κάι** [ETYM. < ιαπ. haiku < hai «κείδος ανεπιτήμητος ποίησης» (κατά λέξη]

«αστείο») + ku «στροφή ποιήματος»].
χαϊμαλί (το) {χαϊμαλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. αντικείμενο που το κρεμούν στον λαμόεν ειδή κοσμημάτων και θεωρείται ότι προφυλάσσει από το κακό, τις ατυχίες κ.λπ.: *φορούσε ~ κατά της βασκανίας* ΣΥΝ. φυλαχτό, (λαϊκ.) γκόλι, (λόγ.) περιάπτο 2. (γενικά) στολίδι που κρέμεται από τον λαμό: «*οι βασιλιάδες με τ'ασημένια τους ~, με την κορόνα και την πορφύρα...*» (Ν. Γκάτσος) 3. (ειρων.) μεγάλο, κρεμαστό και άκομμο κόσμημα του λαμού: τι τα *φόρεσες όλα αυτά τα ~;* {ETYM. < χαϊμαλί (με αντιμετάθεση) < τουρκ. hamayıl}.

χαίνο ρ. αμετβ. (εύρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.: παρακ. κεγην-ώς, -νία, -ός) {λόγ.-σπάν.} 1. έχω ή σχηματίζω χάσμα, είμαι ανοικτός: το *βάρανθρο* *έχανε μπροστά μας* ΣΥΝ. χάσκιω ΦΡ. *χαίνουσα πληγή* (i) ανοικτή πληγή, τραύμα που δεν έχει κλείσει (ii) (μτφ.) πρόβλημα ή δυσάρεστη κατάσταση που δεν επιδέχεται λύση ή βελτίωση: ο *πληθωρισμός* είναι *μία από τα χαίνουσες πληγές της οικονομίας μας* 2. (η μτφ. *κεχηνώς, -νία, -ός*) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω. [ETYM. μτγν. < *χαίνω (με επένθεση), βλ. λ. *κεχηνώς, χάσκιω*].

χαίρε [αρχ.] προστ. του ρ. *χαίρω* (βλ.λ.) 1. (αρχαιοπρ. ως χαιρετισμός-σπάν.) να αισθάνεσαι χαρά, γεια σου (πβ. ~ *Καίσαρ, ~ Κεχαριτωμένη*) ΦΡ. *χαίρε βάθος αμέριhton* βλ. λ. *βάθος* 2. *χαίρε* (το) στη ΦΡ. ύστατο *χαίρε* βλ. λ. ύστατος (βλ. κ. λ. *χαίρω*).

χαίρεκακος, -η, -ο αυτός που νιώθει χαρά για τη δυστυχία των άλλων, που χαίρεται με τις ατυχίες ή τα παθήματα τους. — χαίρεκακα (α) επίρρ., χαίρεκακία (η) [αρχ.]. [ETYM. μτγν. < *χαίρε-* (< *χαίρω*) + *κακός*].

χαίρεκακό ρ. αμετβ. [μτγν.] {χαίρεκακείς...} εύρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) είμαι χαίρεκακος, χαίρομαι για τις δυστυχίες ή τα παθήματα των άλλων.

χαίρετε ρ. → χαίρω

χαίρετσημα (το) → χαιρέτω

χαίρετσω ρ. μετβ. {χαίρετση-α, -ηκα, -μένος} 1. προσαγορεύω (κάποιον) με τον «χαίρετ» ή με τη φράση «γεια σου | σας» ή με νεύμα, καθιερωμένο τρόπο χαιρετισμού κ.λπ.: μόλις με είδε, με *χαίρετσε* || ~ *κάποιον με μια κίνηση του κεφαλιού | βγάζοντας το καπέλο μου | δίνοντας το χέρι μου | διά χειραγίας | με ελαφρά υπόκλιση | κουνώντας το χέρι μου* ΣΥΝ. χαιρέτω 2. απευθύνομ σε (κάποιον) χαιρετισμό όπως ορίζει η συνήθεια ή η εθιμοτυπία: ~ *το συνέδριο | τους παριστεμένους | τα μέλη του κόμματος* ΣΥΝ. χαιρέτω 3. (ειδικότ.) στέλνω χαιρετισμούς σε (κάποιον): *να μου χαιρέτσεις τους δικούς σου* 4. (κατ' επέκτ.) εκφράζω σε (κάποιον που συναντώ) τα συναισθήματα, τα οποία τρέφω προς αυτόν, με φράσεις, χειρονομίες και γενικότ. με εξωτερικές εκδηλώσεις: *με χαιρέτσε μ' ένα χαμόγελο | πολύ ψυχρά* ΣΥΝ. χαιρέτω 5. (μτφ.) αποδέχομαι (κάτι) με ενθουσιασμό, δηλώνω με ευχαρίστηση την έγκριση ή την επιδοκιμασία μου: *τα συνδικάτα χαιρέτσαν τις αποφάσεις της κυβέρνησης* || η *εκλογή του χαιρετσηκού από όλους τους συνέδρους* ΣΥΝ. επιδοκιμάζω, επικροτώ, εγκρίνω ANT. αποδοκιμάζω, επικρίνω, ψέγω. ΣΧΟΛΙΟ λ. χαιρετώ. [ETYM. μτγν. < αρχ. *χαίρω* (από τον τ. *χαίρετε*, που χρησιμοποιείται ως χαιρετισμός) + παραγ. επίθημα -ίω].

χαίρετσημα (το) [μτγν.] {χαίρετσημα-ατος | -ατα, -άτων} 1.η απόδοση χαιρετισμού (σε κάποιον) με τις καθιερωμένες φράσεις ή κάποιες χειρονομίες κατά τη συνάντησή ή τον αποχωρισμό και η συνακόλουθη έκφραση των συναισθημάτων προς αυτόν: *το ~ του ήταν κάπως ψυχρό* ΣΥΝ. χαιρετισμός 2. *χαιρετσηματα* (τα) (α) αποστολή ή διαβίβαση χαιρετισμού προς απόντα μέσω επιστολής, τρίτου προσώπου ή με άλλον τρόπο: *η γυναικά μου σας στέλνει τα θερμά της ~* || *δώσε τα ~ μου στον πατέρα σου* ΣΥΝ. χαιρετισμοί, (σπάν.) χαιρετιστήρια (β) (ειρων.) λέγεται για να δηλώσει τέλεια αδιαφορία για κάτι ή για να τονίσει τετελεσμένη και αμετάκλητη αποτυχία: *Τώρα, πες του ~! Ας εργόταν νορίτερα!* || *άμα γάσουμε και αυτό το παιχνίδι, μετά ~!* ΣΧΟΛΙΟ λ. χαιρετώ.

χαίρετσημός (ο) [μτγν.] 1. (η λχ. «χαίρετε» «γεια σου | σας» κ.ά.) εκδήλωση των διαφόρων συναισθημάτων μεταξύ των ανθρώπων κατά τις συναντήσεις, τις συναναστροφές και τους αποχωρισμούς τους με καθιερωμένες λέξεις, φράσεις και χειρονομίες: *θερμός | εγκάρδιος | ψυχρός | τυπικός ~* || *έβγαλε το καπέλο του ως χαιρετισμό* || με *χαίρετση πρώτος και εγώ όφειλα να ανταποδώσω τον ~* ΣΥΝ. χαιρετσημα 2. (στον πληθ.) (α) αποστολή ή διαβίβαση αυτών των καθιερωμένων λέξεων και φράσεων προς απόντα μέσω τρίτου προσώπου, επιστολής ή με άλλον τρόπο: *δώστε τους ~ μου στη σύζυγο σας* || *σας στέλνω τους θερμότερους ~ μου* ΣΥΝ. χαιρετσηματα, χαιρετιστήρια (β) ΕΚΚΛΗΣ. *Χαιρετσημοί* (οι) εκκλησιαστικοί ύμνοι που ψάλλονται προς τιμήν της Θεοτόκου: ονομάστηκαν έτσι, γιατί σε αυτούς οι στίχοι των οίκων (βλ.λ.) που έχουν περιτύ αριθμό αρχίζουν με τη λέξη «χαίρε» (βλ.λ.) 3. (ειδικότ.) η απόδοση των καθιερωμένων τιμών σε υψηλό πρόσωπο, επίσημο σύμβολο κ.λπ.: *ο ~ του βασιλιά | της σημαίας* || *στέκομαι σε στάση χαιρετισμού* 4. το να χαιρετίζει κανείς κάτι, κυρ. εκφράζοντας την αποδοχή, την επιδοκιμασία του: *ο πρόεδρος έστειλε ~ στη συνέλευση* | *στο συνέδριο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. χαιρετώ.

χαιρετισμός, -α, -ο [1886] (λόγ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τον χαιρετισμό ή γίνεται σε ένδειξη χαιρετισμού και ως εκδήλωση σεβασμού, αφοσίωσης, αγάπης κ.λπ.: ~ *κανονιοβολισμός | λόγος | τηλεγραφήματα* | *δώρο* 2. (ειδικότ.) *χαιρετιστήρια* (τα) {χαιρετιστήριον} η αποστολή ή διαβίβαση χαιρετισμού ΣΥΝ. χαιρετσηματα. [ETYM. < χαιρετίζω + παραγ. επίθημα -τήριος, πβ. κ. *ευχαριστήριος*].

χαιρετσοφρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πολύ έντονος και μοιπωδής χαιρετισμός με ζωηρές κινήσεις και χειρονομίες: *άρχισαν τις ~ μπροστά στις κάμερες της τηλεόρασης* 2. κάθε τυπικός χαιρετισμός, ο οποίος για τον ομιλητή αποτελεί σύμβαση κοινωνική, την οποία δεν επιθυμεί σε συγκεκριμένη περίπτωση ή αποφεύγει γενικά: *Δεν αφήνω με*

τις ~ και τους πληθυντικούς; Εδώ είμαστε φιλαράκια! [ETYM. < χαιρετώ + παραγ. επίθημα -οφρα, πβ. κ. *χαρ-οφρα*]. **χαιρετώ** (κ. -άω) ρ. μετβ. {χαιρετάς...} | χαιρέτ-ησα, -ίεμαι, -ήθηκα} 1. απευθύνομ χαιρετισμό σε (κάποιον) με τις καθιερωμένες λέξεις, φράσεις και χειρονομίες, δείχνοντας ταυτόχρονα τα συναισθήματα που τρέφω προς αυτόν: ~ *εγκάρδια | ψυχρά* || με *συχαίρετε, παρέλειψε να σας χαιρετσησω* || *έφυγε χωρίς να με χαιρετσησει* ΣΥΝ. χαιρετίζω, (ειδικότ.) *καλημερίζω, καλησπερίζω, καληνυχτίζω* ΦΡ. *χαίρετα μου | μας τον πλάτανο* βλ. λ. *πλάτανος* 2. (ειδικότ.) στέλνω τους χαιρετισμούς μου σε (κάποιον απόντα) μέσω τρίτου προσώπου, επιστολής ή με άλλον τρόπο: *να μου χαιρετσησεις τους γονείς σου* ΣΥΝ. χαιρετίζω 3. (ειδικότ.) κάνω καθιερωμένη κίνηση ή χειρονομία, για να αποδώσω τιμές σε υψηλό πρόσωπο, επίσημο σύμβολο κ.λπ.: ~ *τον βασιλιά | τη σημαία* || *οι στρατιώτες χαιρέτησαν ζοηρά τον λοχαγό τους* || *η άφιξη του χαιρετσηθηκε με κανονιοβολισμούς* 4. (κατ' επέκτ.) προσκυνω εικόνα ή άλλο θρησκευτικό σύμβολο: *θα χαιρετσησουμε τον επιτάριο και θα φύγουμε* ΣΥΝ. ασπάζομαι 5. (κατ' επέκτ.) επισκέπτομαι (κάποιον) σε επίσημη ημέρα, για να ευχηθώ σε (αυτόν): *ήρθαμε να σε χαιρετσησουμε για τη γιορτή σου*. — χαιρετσημα (το). [ETYM. < μεσν. χαιρετώ, από τον αορ. *εχαίρετσησα* του μτγν. *χαιρετίζω* (βλ.λ.), που συνειπνιτε φωνητικώς με τα ρ. σε -ώ, πβ. κ. *εκύλησα -κυλό, έτιμησα -τιμό*].

χαιρετώ ή **χαιρετίζω**; Από τον αόριστο (*χαιρέτσησα*) και τον μέλλοντα (*χαιρετσησω*) του ρ. χαιρετίζω, που συνέπιπταν με τους αοριστούς σε -ησα και μέλλοντες σε -ήσω των ρημάτων σε -ώ, πλάστηκα και ρ. χαιρετώ (πβ. *σκορπίζω -σκορπώ, σφυρίζω -σφυρώ, λυγίζω -λυγώ* κ.ά.) και αποχαιρετώ. Τόσο τα χαιρετσησιός, χαιρετσησιμα όσο και το αποχαιρετισμός, παράγωγα ρημάτων σε -ίζω, δείχνουν ότι κύρια μορφή των αντίστοιχων ρημάτων είναι τα χαιρετίζω και αποχαιρετίζω. Ωστόσο, η χρήση έχει σήμερα καθιερώσει ευρύτερα το χαιρετώ (*Χαιρετά ευγενικά τους γείτονες και τους γνωστούς, αλλά δεν χαιρετά κανέναν από τους συναδέλφους του*), κρατώντας το χαιρετίζω για πιο τυπικές χρήσεις, ιδίως στη σημ. του «απευθύνομ χαιρετισμό» σε συγκέντρωση, συνέδριο κ.τ.ο. (*Χαιρετίζω το συνέδριο σας για τη μελέτη του περιβάλλοντος - Χαιρετίζουμε όλους τους συγκεκριμένους εδώ άπογε*).

χαίρι (το) {χαίριου | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) εξέλιξη προς το καλύτερο, ευδοκίμηση: *τόσα χρόνια στην ζενιτιά και ~ δεν έκανε!* ΣΥΝ. πρόδος, προκοπή ΦΡ. (α) *χαίρι και προκοπή* (i) (εμφατ.) πρόδος κοινωνική και οικονομική: ~ *δεν είδαμε απ' την κόρη σου!* (ii) (ως κατάρα) σε ΦΡ. όπως *χαίρι και προκοπή να μη δεις να μην προοδεύσεις καθόλου*, να δυστυχήσεις στη ζωή σου (β) (παροιμ.) *στραβά πας, κάβουρα, μα δες και το χαίρι σου* αυτός που διαστρέφει την αλήθεια, που βρίσκει συνεχώς δικαιολογίες και προσχήματα, δεν προοδεύει. [ETYM. < τουρκ. hayır].

χαίρισμα ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {χάρηκα} ♦ 1. (αμετβ.) αισθάνομαι χαρά, είμαι χαρούμενος, πολύ ευχαριστημένος ή ενθουσιασμένος: *χάρηκα που έμαθα νέα σας* || *γιατί χαιρέσαι τόσο πολύ σήμερα;* || ~ *που δουλεύω για φιλανθρωπικούς σκοπούς* || (παροιμ.) «ο ψεύτης και ο κλέφτης τον πρώτο χρόνο χαιριτάνω» || {κ. σε συστάσεις} ~ *πολύ που σας γνώρισα* | για τη γνωριμία ANT. λυπομαι ΦΡ. *Ο λύκος στην αναμπομπούλα χαιρείται* βλ. λ. *αναμπομπούλα* ♦ 2. (μετβ.) απολαμβάνω (κάτι): *καθόταν στον κήπο και χαιριόταν τη λιακάδα* || *δεν μπορεί να χαιρεί τα πλούτη του* || *είναι από τους ανθρώπους που χάρηκαν τη ζωή τους* || *σου εύχομαι να 'σαι πάντα καλά, να χαιρέσαι τον άντρα σου και τα παιδιά σου*-ΦΡ. (εκφραστ.) (α) *να σε χαρώ* | *να χαιρέεις* για να εκφράσουμε έντονη παράκληση: *πήγαινε, ~, να του μιλήσεις εκ μέρους μου!* || (επιτατ.) *να χαιρείς ό,τι αγαπάς, βόηθεσε τον!* (β) να (σε | τον | την κ.λπ.) *χαρώ* για την έκφραση θαυμασμού: *να σε χαρώ εγώ, πόσο έχεις ομορφύνει!* || *το να χαρώ, που μου έχει ψηλώσει τόσο!* (γ) *να χαιρεί τα νιάτα σου (και την ομορφιά σου)* βλ. λ. νιάτα (δ) (σε ευγενικές εκφράσεις για τη γιορτή κάποιου) *να χαιρέσαι τη γιορτή σου!* να ζήσεις πολλά χρόνια, (ευχ) προς εορτάζοντα, *να τον χαιρούμαστε* | *να τον χαιρέστε* (ενν. απόντα που εορτάζει) (ε) (σε ομοτικές φρ.) *να μη χαρώ (κάποιον | κάτι): να μη χαρώ τα παιδιά μου, αν στον λένω νέματα!* ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. [ETYM. μτγν., μεσοπαθ. φωνή του αρχ. *χαίρω* (βλ.λ.)].

χαίρω ρ. αμετβ. {εχάρην, -ης, -η...} (αρχαιοπρ.) 1. χαίρομαι (βλ.λ.) συν-νιη. για συστάσεις σε φρ. όπως: ~ *πολύ για τη γνωριμία* || *-Να σας συστήσω: από 'δώ ο σύζυγος μου*. — **πολύ** 2. (ειδικότ.) *χαίρε* | *χαίρετε* σε επίσημη προσφώνηση χαιρετισμού ή αποχαιρετισμού: *χαίρετε, κυρία μου* || *χαίρετε, κύριε διευθυντά* || «*χαίρε, ω, χαιρέ ελευθέρια*» (από τον Εθνικό Ύμνο) (βλ. λ. *χαίρε*) ΦΡ. *χαίρετε και αγαλλιάσθε* (*χαίρετε και αγαλλιάσθε*, Κ.Δ. Ματθ. 5, 12) (ως ευχ) να αισθάνεσθε χαρά και αγαλλίαση 3. (λόγ.) τυγχάνω: *σας πληροφορώ ότι ~ άκρας υγείας* || *το πρόσδο αυτό χαιρεί μεγάλης εκτιμήσεως στο εξωτερικό* || ~ *καλής | κακής φήμης*.

[ETYM. αρχ. < *χαρ-ω (με επένθεση) < *ghr-, συνεσταλμ. βοθμ. του ΙΕ. *gher- «επιθύω, βρίσκω ευχαρίστηση, χαίρομαι», πβ. σανσκρ. harayati «επιθύω, ευχαριστιέμαι», λατ. hortor «προτρέπω, παρορμώ», αρχ. γερμ. gem «επιθυμητός» (> γερμ. gerne «ευχαριστός») κ.ά. Ομόρρ. *χαρ-ά, χάρ-ις, χάρ-μα* κ.ά. Σχετικά με τον τ. *χαίρομαι*, ήδη οι αττικιστές θεωρούσαν τον τ. αυτό ως βαρβαρισμό έναντι του *χαίρω*].

χαί-σοσαστεί (η) {άκλ.} υψηλή κοινωνία (βλ. λ. υψηλός). [ETYM. < αγγλ. high-society].
χαίτη (η) {χαϊτών} 1. οι μακριές τρίχες στον αυχένα ορισμένων ζώων: η ~ *του αλόγου* | *του λιονταριού* 2. (μτφ. για πρόσ.) το μακρύ ξέπλεκο μαλλί που πέφτει στους ώμους και ο ανόλογος τρόπος χτενίσμα-

τος: η ζανθιά ~ μιας τραγουδίστριας ΣΥΝ. κόμη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *ghai-t- «κυματιστή κόμη», πβ. αβεστ. gaēsa- «σγουρά μαλλιά», μεσν. ιρλ. gaisit «σκληρά μαλλιά», περσ. gōs «μακριά μαλλιά» κ.ά.], χαι-φάι κ. χαϊφάι (το) {άκλ.} σύστημα εγγραφής και αναπαραγωγής ήχου υψηλής πιστότητας: *ραδιόφωνο* ~. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. hi-fi, αρκτικόλεξο από τις λ. high fidelity «υψηλή πιστότητα»]. χάκερ (ο) {άκλ.} ο δικτυοπειρατής (βλ. λ.) ΣΥΝ. κυβερνοπειρατής. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. hacker < hack «σπάω - αποκτώ παράνομα πρόσβαση (σε σύστημα)»]. χαικί (το) {άκλ.} 1. χοντρό ύφασμα από βαμβάκι, μαλλί και συνθετικές ίνες, χρώματος γκριζού προς το πράσινο ή κίτρινο, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή στρατιωτικών στολών 2. (συνεκδ.) (α) η στολή του στρατιώτη: *ντύθηκε στο* ~ || φόρεσε το ~ (φόρεσε στρατιωτικά, πράγμα που δείχνει ότι κατατάχθηκε στον στρατό, πήγε στρατιώτης) (β) ο στρατός, η στρατιωτική θητεία: μετά το *σχολείο τον περιμένει το* ~ 3. (συνεκδ.) (α) το χρώμα του παραπάνω υφάσματος (σημ. 1), δηλ. η γκριζοπράσινη ή γκριζοκίτρινη απόχρωση (β) (ως επίθ.) αυτός που έχει το παραπάνω χρώμα: ~ σακάκι. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. khaki || θα κάνω λίγη γυμναστική, γιατί έχουν χαλαρώσει οι μύες μου 4. (μτφ.) μειώνεται η ένταση μου: το ενδιαφέρον τους για το θέμα άρρισε να χαλαρώσει ΣΥΝ. εξασθενώ, μετριάζομαι ΑΝΤ. εντείνωμαι 5. γίνομαι πιο ελαστικός, άνω την αυστηρότητα που με διακρίνει: τα ήθη έχουν χαλαρώσει επικίνδυνα 6. (μτφ. για πρόσ.) βρίσκομαι σε κατάσταση φυσικής άνεσης και νυχικής ηρεμίας, μειώνεται το άγχος και η ένταση που αισθάνομαι: *ξάπλωσε λίγο να χαλαρώσει* || με ένα ζεστό μπάνιο ~ ΑΝΤ. αγχώνομαι. υποχώρηση (το). [ΕΤΥΜ. < μτγν. χαλάω (-όω) < αρχ. χαλάρος (βλ. λ.), χαλάρωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να γίνεται κάτι χαλαρό: ~ τον δεσμόν | του σχολιού ΣΥΝ. χαλάρισμα, (λαϊκ.) λα-σκάρισμα, ξετέντωμα, ξεσφιζίμο ΑΝΤ. σφιζίμο, τέντωμα 2. (κατ' επέκτ.) η έλλειψη σύνδεσης, συνοχής ή αρμονίας μεταξύ των μερών συνόλου: ~ των γραμμών | των εξαρτημάτων της μηχανής || (μτφ.) ~ της πλοκής | του νοήματος ΑΝΤ. ένταση, δέσιμο 3. η χαλαρότητα του ανθρώπινου σώματος, η έλλειψη σφρίγους 4. (μτφ.) η μείωση της έντασης ή της ζωηρότητας, η εξασθένηση: ~ του ενδιαφέροντος | της προσπάθειας ΣΥΝ. ατονία, κάμψη, ύφεση, υποχώρηση, πτώση, κατάπτωση ΑΝΤ. ένταση, αναθέρμανση, αναώπηση 5. (μτφ. για νομισματά, χρηματιστηριακές αξίες κ.λπ.) ελαφρά μείωση της τιμής, υποβίβασις ΣΥΝ. υποτίμηση ΑΝΤ. ανατίμηση, υπερτίμηση 6. (μτφ. για καταστάσεις, αξίες κ.λπ.) η μείωση της αυστηρότητας, το να γίνεται (κάτι) ελαστικότερο, ανεκτικότερο: ~ της πειθαρχίας | των ήθων ΣΥΝ. ελευθεριότητα 7. ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που εφαρμόζεται από το ίδιο το ενδιαφερόμενο άτομο και έχει σκοπό τον έλεγχο της τάσης των γραμμοτών μύων και, μέσω αυτού, του τρόπου με τον οποίο αντιδρά συναισθηματικά 8. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κάθε φαινόμενο που συνδέεται με την καθυστέρηση, η οποία διαπιστώνεται ανάμεσα στην εφαρμογή εξωτερικής τάσεως σε σύστημα και την ανταπόκριση του συστήματος σε αυτήν: *θερμική* ~ (η μετάβαση συστήματος προς την κατάσταση θερμοικής ισορροπίας του, που επιτυγχάνεται με την ανταλλαγή θερμότητας ανάμεσα στα διάφορα μέρη του, καθώς και ανάμεσα σε αυτό και το περιβάλλον). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. χαλαροτικός, -ή, -ό [1847] αυτός που υποβιβάζει (κάποιον/κάτι) να χαλαρώσει, που επιφέρει χαλάρωση: ~ συνήθεια | *μασάζ* | *λουτρό* || *βότανο με ~ ιδιότητες* ΑΝΤ. αγχώσιμος. — χαλαροτικά επίρρ. *χάλαση* (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η μείωση του τόνου (βλ. λ.) ή της σύστασης ενός ιστού ή οργάνου: ~ του δέρματος | του μύος | του πέους. [ΕΤΥΜ. < αρχ. χάλαισις < χάλω (βλ. λ.).] **χάλαισις** (η) (λαϊκ.) 1. ολοκληρωτική καταστροφή, όλεθρος: η ~ του χωριού ΣΥΝ. χάλασμα, χάλασμος ΑΝΤ. φτειάζιμο, χτίσιμο 2. (συνεκδ.) ερειπωμένο ή ετοιμόρροπο κτίσμα ή τμήμα οικοδομής: έζησε μες στις ~ ΣΥΝ. χάλασμα, ερείπιο. [ΕΤΥΜ. Από το θ. του αορ. *χάλασα* (ρ. *χάλω*) + επίθημα -ιά, πβ. κ. φορεσ-ιά], **χάλασμα** (το) [μτγν.] {χάλαισις-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. το να χάλαι, να καταστρέφεται (κάτι): το ~ της μηχανής | της συσκευής ΣΥΝ. φθορά, αχρήστευση ΑΝΤ. φτειάζιμο, αποκατάσταση 2. (ειδικότ.) η κατεδάφιση κτίσματος: το ~ του *μνημείου* | του *σπιτιού* ΣΥΝ. γκρέμιμα ΑΝΤ. κτίσιμο, (λόγ.) ανέγερση 3. (συνεκδ.) γκρεμισμένο ή ετοιμόρροπο κτίσμα ή τμήμα οικοδομής: από τα *σπίτια* και τις *εκκλησίες είχαν πια απομείνει μόνο χάλαισματα* || *βγήκε σαν φάντασμα μέσα από τα* ~ ΣΥΝ. ερείπιο, (λαϊκ.) χάλαισις 4. (κατ' επέκτ. για τρόφιμα) επιβλαβής αλλοίωση της σύνθεσης και της υέσης: το ~ του *τυριού* | του *κρέατος* ΣΥΝ. αποσύνθεση, ζίνισμα ΑΝΤ. διατήρηση 5. (μτφ. για καρκινικές συνθήκες) μεταβολή προς το χειρότερο: το ~ του *καιρού* ΣΥΝ. επιδείνωση ΑΝΤ. βελτίωση 6. (για περιουσιακά στοιχεία) η κατασπατάληση, χαλασμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει χάλαισι, που δεν λειτουργεί πλέον: ~ αυτοκίνητο | *μηχανή* | *παιχνίδι* | *τηλεόραση* | *τηλέφωνο* | *ανελκυστήρας* 2. αυτός που έχει φθαρεί, που έχει σαπίσει: ~ φρούτα | *φαγητό* | *δόντια*. **χάλαισμος** (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. μεγάλη καταστροφή, όλεθρος: *τίποτε δεν έμεινε όρθιο μετά τον* ~ ΣΥΝ. χάλασμα: ΦΡ. (συνήθ.) *χάλαισμος κόσμου* | **Κορίον** (ι) μεγάλη καταστροφή, κοσμοχάλαισις: έξω γίνονταν ~ από τη *θεύρα* και τη *βροχή* (ii) μεγάλη αναστάση και κοσμοσυρροή, πολός θόρυβος: με *δυσκολία άνοιξα όρθιο μέσα σ' αυτό τον* ~ ΣΥΝ. φασαρία, συνωστισμός, κοσμοπλημύρα ΑΝΤ. ησυχία, ερημιά 2. ξέφρενος ενθουσιασμός: έγινε ~ από το *χειροκρότημα*, όταν οι *τραγουδομάτες ανέβηκαν στη σκηνή* || «*νώθη για σε, πατρίδα μου, στα σπλάγια χάλαιμών*» (Αρ. Βαλωριτίης).

τος: η ζανθιά ~ μιας τραγουδίστριας ΣΥΝ. κόμη. [ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *ghai-t- «κυματιστή κόμη», πβ. αβεστ. gaēsa- «σγουρά μαλλιά», μεσν. ιρλ. gaisit «σκληρά μαλλιά», περσ. gōs «μακριά μαλλιά» κ.ά.], χαι-φάι κ. χαϊφάι (το) {άκλ.} σύστημα εγγραφής και αναπαραγωγής ήχου υψηλής πιστότητας: *ραδιόφωνο* ~. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. hi-fi, αρκτικόλεξο από τις λ. high fidelity «υψηλή πιστότητα»]. χάκερ (ο) {άκλ.} ο δικτυοπειρατής (βλ. λ.) ΣΥΝ. κυβερνοπειρατής. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. hacker < hack «σπάω - αποκτώ παράνομα πρόσβαση (σε σύστημα)»]. χαικί (το) {άκλ.} 1. χοντρό ύφασμα από βαμβάκι, μαλλί και συνθετικές ίνες, χρώματος γκριζού προς το πράσινο ή κίτρινο, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή στρατιωτικών στολών 2. (συνεκδ.) (α) η στολή του στρατιώτη: *ντύθηκε στο* ~ || φόρεσε το ~ (φόρεσε στρατιωτικά, πράγμα που δείχνει ότι κατατάχθηκε στον στρατό, πήγε στρατιώτης) (β) ο στρατός, η στρατιωτική θητεία: μετά το *σχολείο τον περιμένει το* ~ 3. (συνεκδ.) (α) το χρώμα του παραπάνω υφάσματος (σημ. 1), δηλ. η γκριζοπράσινη ή γκριζοκίτρινη απόχρωση (β) (ως επίθ.) αυτός που έχει το παραπάνω χρώμα: ~ σακάκι. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. khaki || θα κάνω λίγη γυμναστική, γιατί έχουν χαλαρώσει οι μύες μου 4. (μτφ.) μειώνεται η ένταση μου: το ενδιαφέρον τους για το θέμα άρρισε να χαλαρώσει ΣΥΝ. εξασθενώ, μετριάζομαι ΑΝΤ. εντείνωμαι 5. γίνομαι πιο ελαστικός, άνω την αυστηρότητα που με διακρίνει: τα ήθη έχουν χαλαρώσει επικίνδυνα 6. (μτφ. για πρόσ.) βρίσκομαι σε κατάσταση φυσικής άνεσης και νυχικής ηρεμίας, μειώνεται το άγχος και η ένταση που αισθάνομαι: *ξάπλωσε λίγο να χαλαρώσει* || με ένα ζεστό μπάνιο ~ ΑΝΤ. αγχώνομαι. υποχώρηση (το). [ΕΤΥΜ. < μτγν. χαλάω (-όω) < αρχ. χαλάρος (βλ. λ.), χαλάρωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να γίνεται κάτι χαλαρό: ~ τον δεσμόν | του σχολιού ΣΥΝ. χαλάρισμα, (λαϊκ.) λα-σκάρισμα, ξετέντωμα, ξεσφιζίμο ΑΝΤ. σφιζίμο, τέντωμα 2. (κατ' επέκτ.) η έλλειψη σύνδεσης, συνοχής ή αρμονίας μεταξύ των μερών συνόλου: ~ των γραμμών | των εξαρτημάτων της μηχανής || (μτφ.) ~ της πλοκής | του νοήματος ΑΝΤ. ένταση, δέσιμο 3. η χαλαρότητα του ανθρώπινου σώματος, η έλλειψη σφρίγους 4. (μτφ.) η μείωση της έντασης ή της ζωηρότητας, η εξασθένηση: ~ του ενδιαφέροντος | της προσπάθειας ΣΥΝ. ατονία, κάμψη, ύφεση, υποχώρηση, πτώση, κατάπτωση ΑΝΤ. ένταση, αναθέρμανση, αναώπηση 5. (μτφ. για νομισματά, χρηματιστηριακές αξίες κ.λπ.) ελαφρά μείωση της τιμής, υποβίβασις ΣΥΝ. υποτίμηση ΑΝΤ. ανατίμηση, υπερτίμηση 6. (μτφ. για καταστάσεις, αξίες κ.λπ.) η μείωση της αυστηρότητας, το να γίνεται (κάτι) ελαστικότερο, ανεκτικότερο: ~ της πειθαρχίας | των ήθων ΣΥΝ. ελευθεριότητα 7. ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που εφαρμόζεται από το ίδιο το ενδιαφερόμενο άτομο και έχει σκοπό τον έλεγχο της τάσης των γραμμοτών μύων και, μέσω αυτού, του τρόπου με τον οποίο αντιδρά συναισθηματικά 8. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κάθε φαινόμενο που συνδέεται με την καθυστέρηση, η οποία διαπιστώνεται ανάμεσα στην εφαρμογή εξωτερικής τάσεως σε σύστημα και την ανταπόκριση του συστήματος σε αυτήν: *θερμική* ~ (η μετάβαση συστήματος προς την κατάσταση θερμοικής ισορροπίας του, που επιτυγχάνεται με την ανταλλαγή θερμότητας ανάμεσα στα διάφορα μέρη του, καθώς και ανάμεσα σε αυτό και το περιβάλλον). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. χαλαροτικός, -ή, -ό [1847] αυτός που υποβιβάζει (κάποιον/κάτι) να χαλαρώσει, που επιφέρει χαλάρωση: ~ συνήθεια | *μασάζ* | *λουτρό* || *βότανο με ~ ιδιότητες* ΑΝΤ. αγχώσιμος. — χαλαροτικά επίρρ. *χάλαση* (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η μείωση του τόνου (βλ. λ.) ή της σύστασης ενός ιστού ή οργάνου: ~ του δέρματος | του μύος | του πέους. [ΕΤΥΜ. < αρχ. χάλαισις < χάλω (βλ. λ.).] **χάλαισις** (η) (λαϊκ.) 1. ολοκληρωτική καταστροφή, όλεθρος: η ~ του χωριού ΣΥΝ. χάλασμα, χάλασμος ΑΝΤ. φτειάζιμο, χτίσιμο 2. (συνεκδ.) ερειπωμένο ή ετοιμόρροπο κτίσμα ή τμήμα οικοδομής: έζησε μες στις ~ ΣΥΝ. χάλασμα, ερείπιο. [ΕΤΥΜ. Από το θ. του αορ. *χάλασα* (ρ. *χάλω*) + επίθημα -ιά, πβ. κ. φορεσ-ιά], **χάλασμα** (το) [μτγν.] {χάλαισις-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. το να χάλαι, να καταστρέφεται (κάτι): το ~ της μηχανής | της συσκευής ΣΥΝ. φθορά, αχρήστευση ΑΝΤ. φτειάζιμο, αποκατάσταση 2. (ειδικότ.) η κατεδάφιση κτίσματος: το ~ του *μνημείου* | του *σπιτιού* ΣΥΝ. γκρέμιμα ΑΝΤ. κτίσιμο, (λόγ.) ανέγερση 3. (συνεκδ.) γκρεμισμένο ή ετοιμόρροπο κτίσμα ή τμήμα οικοδομής: από τα *σπίτια* και τις *εκκλησίες είχαν πια απομείνει μόνο χάλαισματα* || *βγήκε σαν φάντασμα μέσα από τα* ~ ΣΥΝ. ερείπιο, (λαϊκ.) χάλαισις 4. (κατ' επέκτ. για τρόφιμα) επιβλαβής αλλοίωση της σύνθεσης και της υέσης: το ~ του *τυριού* | του *κρέατος* ΣΥΝ. αποσύνθεση, ζίνισμα ΑΝΤ. διατήρηση 5. (μτφ. για καρκινικές συνθήκες) μεταβολή προς το χειρότερο: το ~ του *καιρού* ΣΥΝ. επιδείνωση ΑΝΤ. βελτίωση 6. (για περιουσιακά στοιχεία) η κατασπατάληση, χαλασμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει χάλαισι, που δεν λειτουργεί πλέον: ~ αυτοκίνητο | *μηχανή* | *παιχνίδι* | *τηλεόραση* | *τηλέφωνο* | *ανελκυστήρας* 2. αυτός που έχει φθαρεί, που έχει σαπίσει: ~ φρούτα | *φαγητό* | *δόντια*. **χάλαισμος** (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. μεγάλη καταστροφή, όλεθρος: *τίποτε δεν έμεινε όρθιο μετά τον* ~ ΣΥΝ. χάλασμα: ΦΡ. (συνήθ.) *χάλαισμος κόσμου* | **Κορίον** (ι) μεγάλη καταστροφή, κοσμοχάλαισις: έξω γίνονταν ~ από τη *θεύρα* και τη *βροχή* (ii) μεγάλη αναστάση και κοσμοσυρροή, πολός θόρυβος: με *δυσκολία άνοιξα όρθιο μέσα σ' αυτό τον* ~ ΣΥΝ. φασαρία, συνωστισμός, κοσμοπλημύρα ΑΝΤ. ησυχία, ερημιά 2. ξέφρενος ενθουσιασμός: έγινε ~ από το *χειροκρότημα*, όταν οι *τραγουδομάτες ανέβηκαν στη σκηνή* || «*νώθη για σε, πατρίδα μου, στα σπλάγια χάλαιμών*» (Αρ. Βαλωριτίης).

χαικί (το) {άκλ.} ελλην. δικτυοπειρατεία, κυβερνοπειρατεία-η παράνομη πρόσβαση ατόμου στα αρχαία ενός υπολογιστή (βλ. λ. δικτυοπειρατής). [ΕΤΥΜ < αγγλ. hacking < hack «σπάω - αποκτώ παράνομα πρόσβαση (σε σύστημα)»].

χάλασα (η) το χαλάσι (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *χάλαδ-α < *ghlud-, συνεσταμ. βαθμ. (ως προς το ά φωνήεν) του δισύλλ. I.E. θ. *ghēlud- «πύαρος», πβ. π.ρσ. zāla «γυάλω», αρχ. σλαβ. zledica «χιονόνερο», σλοβ. zled «λεπτός πάγος» κ.ά.].

χαλαζασφάλεια (η) {χαλαζασφαλειών} η ασφάλιση γεωργικής παραγωγής για ενδεχόμενη ζημιά από χαλάσι ή παγετό.

χαλάσι (το) {χαλαζιού | -ιών} 1. ΜΕΤΕΩΡ. μετεωρολογικό φαινόμενο, κατά το οποίο σημειώνεται πτώση σκληρών κόκκων παγωμένου νερού στο έδαφος υπό μορφήν βροχής. συνήθ. κατά τη διάρκεια καταιγίδας: *λεπτόκοκκο* | *χοντρόκοκκο* ~ || *φέτος η σοδειά καταστράφηκε από το* ~ || (παροιμ.) «*στην αναβροχιά καλό και το χαλάσι*» (όταν δεν μπορείς να έχεις αυτό που θέλεις, είναι προτιμότερο ένα υποκατάστατο ή κάτι παρόμοιο από το τίποτε) 2. (ως επίρρ.) σε μεγάλη ποσότητα και με ορμή: οι *σφαίρες έπεφταν* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. βροχή. [ΕΤΥΜ. < μτγν. χαλάσιον, υποκ. του αρχ. χάλαισα (βλ. λ.).]

χαλαζισ (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. πολύ διαδεδομένο ορυκτό, που αποτελείται κυρ. από διοξείδιο του πυριτίου με απειροελάχιστες ποσότητες λθίου, νατρίου, καλίου και τιτανίου και του οποίου πολλές ποικιλίες, όπως η ορεία κρύσταλλος, ο αμέθυστος κ.ά., θεωρούνται πολύτιμοι ή ημιπολύτιμοι λίθοι. — **χαλαζιακός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. χάλαισα (βλ. λ.).]

χαλάσιον (το) {χαλαζιού | -ων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος μικρού μεγέθους που μοιάζει με κόκκο και αναπτύσσεται στο βλάβρο ΣΥΝ. (μτφ.) κριθαράκι. [ΕΤΥΜ. < μτγν. χαλάσιον, υποκ. του αρχ. χάλαισα (βλ. λ.).]

χαλαζοβρόχι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) βροχή μαζί με χαλάσι, καταιγίδα με πτώση χαλαζιού και βροχής: «*τρία μεγάλα σύννεφα στο Καρπενήσι πάνε*» | *το 'να φέρνει αστραπόβροντα, τ'άλλο ~*» (δημοτ. τραγ.).

χαλαζόκοκκος (ο) καθένας από τους κόκκους παγωμένου νερού, από τους οποίους αποτελείται το χαλάσι: *έπεφταν ~ μεγάλοι σαν φουντούκια*.

χαλαζόπληκτος, -η, -ο αυτός που έπαθε ζημιά από πτώση χαλαζιού: ~ *περιοχή* | *πληθυσμός* | *γεωργός*. [ΕΤΥΜ. < χάλαισα + -πληκτος < πλήτω].

χαλαζοπτώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η πτώση χαλαζιού: οι *καλλιέργειες καταστράφηκαν από* ~.

χαλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) 1. μικρό χαλί: *έστρωσε δύο ~ στο υπνοδωμάτιο* 2. πρόχειρο και χοντρό χαλί μικρών διαστάσεων, κυρ. από πλαστικές ίνες ή από χόρτο, το οποίο στρώνεται μπροστά από την εξώπορτα και χρησιμεύει για να καθαρίζουν τα παπούτσια τους όσοι μπαίνουν σε έναν χώρο.

χαλάλι επίρρ. (λαϊκ.) ως είναι, δεν πειράζει, άξιζε να γίνει: *πάρ' το δικό σου, ~ σου*-ΦΡ. (α) **χάλαλι να (σου) γίνει** δεν με πειράζει για τους κόπους ή τις θυσίες που έκανα για χάρη σου: *χάλαλι να γίνουν οι κόποι μου, αφού το παιδί μου κατόρθωσε να σπουδάσει* || *χάλαλι του τα χρήματα, του άξιζαν περισσότερα* (β) κάνω (κάτι) **χάλαλι (σε κάποιον)** συγχωρώ σε κάποιον κάτι ή το θεωρώ ότι καλώς έχει γίνει, δεν του κρατώ κακία: αυτό του το *κάνω χάλαλι*. [ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. τουρκ. halal < τουρκ. helal «νόμιμος»].

χαλαλίω ρ. μετβ. {χαλαλίσα} (λαϊκ.) κάνω (κάτι) χάλαλι, θεωρώ ότι (κάτι) καλώς έγινε, συγχωρώ: τα ~ όλα τα έξοδα, *αρκεί να βγει κάτι καλό* ΑΝΤ. χαρμαζίω.

χάλαουα (η) {χωρ. πληθ.} αποτριχωτική κολλώδης ουσία και η διαδικασία αποτριχώσης με αυτό το υλικό. [ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

χάλιάρος, -ή, -ό 1. αυτός που δεν έχει τεντωθεί ή σφιχτεί πολύ, που στέκει ή κρέμαται πλαδαρά: ~ *σχοινί* | *ζώνη* | *κόμπος* | *δεσμά* | *γκέμια* | *μύες* | *ύφανση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) λίσκος, μπόσκος ΑΝΤ. τεντωμένος, σφιχτός 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει ισχύ ή σθένος, που χαρακτηρίζεται από υποτονικότητα: ~ *διπλωματικό διάβημα* | *εμπορική κίνηση* ΣΥΝ. άτονος, υποτονικός, (μτφ.) χλιάρος ΑΝΤ. έντονος, ζωηρός, σθεναρός 3. (μτφ. για προφορικό ή γραπτό λόγο) αυτός που δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον ή δεν έχει ζωντανία, δεν χαρακτηρίζεται από συνοχή: η συ-

ζήτηση είναι ~ *ακόμη* || ~ *ύφος* | *αγόρευση* | *προεκλογικός λόγος* | *πλοκή* (βιβλίου, ταινίας κ.λπ.) ΣΥΝ. άτονος, υποτονικός ΑΝΤ. δυνατός, σφιχτός 4. (μτφ. για συνήθειες ή αξίες) αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα, που τείνει προς την ελευθεριότητα: ~ *πειθαρχία* | *ήθη* | *σχέσεις* ΣΥΝ. ελευθέρως ΑΝΤ. αυστηρός, άτεγκτος 5. ΓΛΩΣΣ. (α) **χαλαρή σύνθεση** βλ. λ. *σύνθεση* (β) **χαλαρό σύνθετο** βλ. λ. *σύνθετο*. — **χαλαρά** | **-ως** [αρχ.] επίρρ., χαλαρότητα (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < χάλω (-άω) «χαλαρόνω» + παραγ. επίθημα -ρος (βλ. λ. χάλω)], χαλαρόνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χαλαρώ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. καθιστώ (κάτι) χαλαρό: *χαλαρώσε το σχοινί, γιατί θα σπάσει* || ~ τα *δεσμά* (κάποιου) | *τη ζώνη μου* | *τα ήνια* | *τη γραβάτα* ΣΥΝ. ξεσφιγγω, (λαϊκ.) λασκάρω, ξετεντώνω ΑΝΤ. σφιγγω, τεντώνω, (λαϊκ.) τεζάρω 2. (μτφ.) μετριάζω την ένταση ή την αυστηρότητα, επιφέρω ύφεση: ~ την *προσπάθεια μου!* || *αν χαλαρώσουμε την πειθαρχία, ο στρατός θα διαλυθεί* || *προσπαθούν να χαλαρώσουν τον ασφυκτικό έλεγχο που τους ασκείται* ΣΥΝ. εξασθενίζω, μετριάζω ΑΝΤ. εντείνω ♦ (αμετβ.) 3. γίνομαι χαλαρός, παύω να είμαι σφιχτός: *αν χαλαρώσουν οι βίδες, η κατασκευή θα σπάσει* || *πρόσεξε μη χαλαρώσει το σχοινί!* || *θα κάνω λίγη γυμναστική, γιατί έχουν χαλαρώσει οι μύες μου* 4. (μτφ.) μειώνεται η ένταση μου: το ενδιαφέρον τους για το θέμα *άρρισε να χαλαρώσει* ΣΥΝ. εξασθενώ, μετριάζομαι ΑΝΤ. εντείνωμαι 5. γίνομαι πιο ελαστικός, άνω την αυστηρότητα που με διακρίνει: τα ήθη *έχουν χαλαρώσει επικίνδυνα* 6. (μτφ. για πρόσ.) βρίσκομαι σε κατάσταση φυσικής άνεσης και νυχικής ηρεμίας, μειώνεται το άγχος και η ένταση που αισθάνομαι: *ξάπλωσε λίγο να χαλαρώσει* || με ένα ζεστό μπάνιο ~ ΑΝΤ. αγχώνομαι. υποχώρηση (το). [ΕΤΥΜ. < μτγν. χαλάω (-όω) < αρχ. χαλάρος (βλ. λ.), χαλάρωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} 1. το να γίνεται κάτι χαλαρό: ~ τον δεσμόν | του σχολιού ΣΥΝ. χαλάρισμα, (λαϊκ.) λα-σκάρισμα, ξετέντωμα, ξεσφιζίμο ΑΝΤ. σφιζίμο, τέντωμα 2. (κατ' επέκτ.) η έλλειψη σύνδεσης, συνοχής ή αρμονίας μεταξύ των μερών συνόλου: ~ των γραμμών | των εξαρτημάτων της μηχανής || (μτφ.) ~ της πλοκής | του νοήματος ΑΝΤ. ένταση, δέσιμο 3. η χαλαρότητα του ανθρώπινου σώματος, η έλλειψη σφρίγους 4. (μτφ.) η μείωση της έντασης ή της ζωηρότητας, η εξασθένηση: ~ του ενδιαφέροντος | της προσπάθειας ΣΥΝ. ατονία, κάμψη, ύφεση, υποχώρηση, πτώση, κατάπτωση ΑΝΤ. ένταση, αναθέρμανση, αναώπηση 5. (μτφ. για νομισματά, χρηματιστηριακές αξίες κ.λπ.) ελαφρά μείωση της τιμής, υποβίβασις ΣΥΝ. υποτίμηση ΑΝΤ. ανατίμηση, υπερτίμηση 6. (μτφ. για καταστάσεις, αξίες κ.λπ.) η μείωση της αυστηρότητας, το να γίνεται (κάτι) ελαστικότερο, ανεκτικότερο: ~ της πειθαρχίας | των ήθων ΣΥΝ. ελευθεριότητα 7. ΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος που εφαρμόζεται από το ίδιο το ενδιαφερόμενο άτομο και έχει σκοπό τον έλεγχο της τάσης των γραμμοτών μύων και, μέσω αυτού, του τρόπου με τον οποίο αντιδρά συναισθηματικά 8. ΦΥΣ.-ΧΗΜ. κάθε φαινόμενο που συνδέεται με την καθυστέρηση, η οποία διαπιστώνεται ανάμεσα στην εφαρμογή εξωτερικής τάσεως σε σύστημα και την ανταπόκριση του συστήματος σε αυτήν: *θερμική* ~ (η μετάβαση συστήματος προς την κατάσταση θερμοικής ισορροπίας του, που επιτυγχάνεται με την ανταλλαγή θερμότητας ανάμεσα στα διάφορα μέρη του, καθώς και ανάμεσα σε αυτό και το περιβάλλον). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. χαλαροτικός, -ή, -ό [1847] αυτός που υποβιβάζει (κάποιον/κάτι) να χαλαρώσει, που επιφέρει χαλάρωση: ~ συνήθεια | *μασάζ* | *λουτρό* || *βότανο με ~ ιδιότητες* ΑΝΤ. αγχώσιμος. — **χαλαροτικά** επίρρ. **χάλαση** (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η μείωση του τόνου (βλ. λ.) ή της σύστασης ενός ιστού ή οργάνου: ~ του *δέρματος* | του *μύος* | του *πέους*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. χάλαισις < χάλω (βλ. λ.).] **χάλαισις** (η) (λαϊκ.) 1. ολοκληρωτική καταστροφή, όλεθρος: η ~ του χωριού ΣΥΝ. χάλασμα, χάλασμος ΑΝΤ. φτειάζιμο, χτίσιμο 2. (συνεκδ.) ερειπωμένο ή ετοιμόρροπο κτίσμα ή τμήμα οικοδομής: έζησε μες στις ~ ΣΥΝ. χάλασμα, ερείπιο. [ΕΤΥΜ. Από το θ. του αορ. *χάλασα* (ρ. *χάλω*) + επίθημα -ιά, πβ. κ. φορεσ-ιά], **χάλασμα** (το) [μτγν.] {χάλαισις-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. το να χάλαι, να καταστρέφεται (κάτι): το ~ της μηχανής | της συσκευής ΣΥΝ. φθορά, αχρήστευση ΑΝΤ. φτειάζιμο, αποκατάσταση 2. (ειδικότ.) η κατεδάφιση κτίσματος: το ~ του *μνημείου* | του *σπιτιού* ΣΥΝ. γκρέμιμα ΑΝΤ. κτίσιμο, (λόγ.) ανέγερση 3. (συνεκδ.) γκρεμισμένο ή ετοιμόρροπο κτίσμα ή τμήμα οικοδομής: από τα *σπίτια* και τις *εκκλησίες είχαν πια απομείνει μόνο χάλαισματα* || *βγήκε σαν φάντασμα μέσα από τα* ~ ΣΥΝ. ερείπιο, (λαϊκ.) χάλαισις 4. (κατ' επέκτ. για τρόφιμα) επιβλαβής αλλοίωση της σύνθεσης και της υέσης: το ~ του *τυριού* | του *κρέατος* ΣΥΝ. αποσύνθεση, ζίνισμα ΑΝΤ. διατήρηση 5. (μτφ. για καρκινικές συνθήκες) μεταβολή προς το χειρότερο: το ~ του *καιρού* ΣΥΝ. επιδείνωση ΑΝΤ. βελτίωση 6. (για περιουσιακά στοιχεία) η κατασπατάληση, χαλασμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει χάλαισι, που δεν λειτουργεί πλέον: ~ αυτοκίνητο | *μηχανή* | *παιχνίδι* | *τηλεόραση* | *τηλέφωνο* | *ανελκυστήρας* 2. αυτός που έχει φθαρεί, που έχει σαπίσει: ~ φρούτα | *φαγητό* | *δόντια*. **χάλαισμος** (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. μεγάλη καταστροφή, όλεθρος: *τίποτε δεν έμεινε όρθιο μετά τον* ~ ΣΥΝ. χάλασμα: ΦΡ. (συνήθ.) *χάλαισμος κόσμου* | **Κορίον** (ι) μεγάλη καταστροφή, κοσμοχάλαισις: έξω γίνονταν ~ από τη *θεύρα* και τη *βροχή* (ii) μεγάλη αναστάση και κοσμοσυρροή, πολός θόρυβος: με *δυσκολία άνοιξα όρθιο μέσα σ' αυτό τον* ~ ΣΥΝ. φασαρία, συνωστισμός, κοσμοπλημύρα ΑΝΤ. ησυχία, ερημιά 2. ξέφρενος ενθουσιασμός: έγινε ~ από το *χειροκρότημα*, όταν οι *τραγουδομάτες ανέβηκαν στη σκηνή* || «*νώθη για σε, πατρίδα μου, στα σπλάγια χάλαιμών*» (Αρ. Βαλωριτίης).

χαλαστής (ο) [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που χαλάει, που καταστρέφει ή σκοτώνει: «Χάρος χαλαστής... και πλάστη Χάρος» (Κ. Παλαμάς) ΣΥΝ. (συχρότ.) καταστρέφεις, εξολοθρευτής ΑΝΤ. δημιουργός, πλάστης.

χαλάστρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) γενική καταστροφή ή αποτυχία: τι ~ ήταν αυτή που έπαθα! ΣΥΝ. χαλασμός; ΦΡ. κάνω **χαλάστρα** (σε κάποιον) υπονομεύω (κάποιον), χαλάω τα σχέδια (κάποιου): *πάνο που ήμουν έτοιμος να της κλείσω ραντεβού, ήρθες εσύ και μου έκανες χαλάστρα!*

[ΕΤΥΜ. Από το θ. του αορ. *χάλασα*-α (ρ. *χαλώ*) + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. *σκοτώσ-τρα*].

χαλβαδιάζω ρ. μετβ. {χαλβαδιάσει} (λαϊκ.-οικ.) κοιτάζω (κάτι/κάποιον) με μεγάλη λαχτάρα. [ΕΤΥΜ. < *χαλβάς*, -άδες + παραγ. επίθημα -ιάζω].

χαλβαδοπίτα (η) {δύογρ. χαλβαδοπιτόν;} (λαϊκ.) γλύκισμα που παρασκευάζεται από χαλβά και μοιάζει με το μαντολάτο (βλ. λ.).

χαλβαδοποιία (η) [1895] {χωρ. πληθ., χαλβαδοποιών στη σημ. 2} (λόγ.) 1. η παρασκευή χαλβά (βλ. λ.) 2. η βιοτεχνία ή η βιομηχανία παρασκευής χαλβά και οι αντίστοιχες εγκαταστάσεις ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαλ-βατζήδικο. Επίσης χαλβαδοποιείο (το) [1897]. — χαλβαδοποιός (ο) [1894].

χαλβαδούριζα (η) (λαϊκ.) το φυτό που χρησιμοποιείται στην παρασκευή χαλβά από ταχίνι.

χαλβάς (ο) {χαλβάδες} (λαϊκ.) 1. γλύκισμα που παρασκευάζεται από ταχίνι, ζάχαρη, διάφορα αρωματικά και συνήθ. εκχύλισμα χαλβαδό-ριζας και κατανalώνεται κυρ. τις ημέρες της νηστείας 2. οικιακό γλύκισμα με κοκκόδι υφή, που παρασκευάζεται από σιμιγδάλι, βούτυρο ή λάδι και ζάχαρη 3. (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος αφελής, νοθρός ή δειλός: *ποιος δίνει σημασία σ' αυτό τον ~!* ΑΝΤ. έξυπνος, θάρραλος, αποφασιστικός. — (υποκ.) χαλβαδάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήτος*. [ΕΤΥΜ. < διαλεκτ. τουρκ. *halva* < τουρκ. *halva* < αραβ. *halwā* «ζαχαρωτό»].

χαλβατζής (ο) {χαλβατζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παρασκευάζει χαλβά (βλ. λ.), που έχει ως επαγγελμα την παρασκευή χαλβά ΣΥΝ. (λόγ.) χαλβαδοποιός. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *halvacı* < *halva* «χαλβάς»].

χαλβατζήδικο (το) εργαστήριο παρασκευής χαλβά. [ΕΤΥΜ. < *χαλβατζής*, -ήδες + παραγ. επίθημα -ικο, πβ. κ. *σουβλατζήδ-ικο*].

Χαλδαία (η) περιοχή και αρχαίο βασίλειο της Μεσοποταμίας, γύρω από το δέλτα του ποταμού Ευφράτη, όπου αναπτύχθηκε σημαντικός πολιτισμός. — Χαλδαίος (ο), Χαλδαία (η), χαλδαϊκός, -ή, -ό [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Χαλδαίος*, αντ. ετώνου, εθνώνομος που απαντά ως *Kaldu* στα σφηνοειδή κείμενα].

χαλέπος, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) 1. αυτός που εμπεριέχει δυσχέρειες και δυσκολίες, που χρειάζεται μεγάλο κόπο για να πραγματοποιηθεί: ~ έργο | *προσπάθεια* ΣΥΝ. δυσχερής, δύσκολος, επίπονος, κοπιώδης, κοπιαστικός, επαχθής ΑΝΤ. εύκολος, ευχερής; ΦΡ. *χαλέπα τα καλά* (Πλάτ., *Κρατύλος* 384 Α· η φρ. αποδίδεται στον Σόλωνα) τα αξιόλογα και ωραία πράγματα είναι δύσκολα 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί δυσάρεσκια, στενοχώρια ή φόβο: *στον - καιρούς που ζούμε... || οι ~ ημέρες της Κατοχής* ΣΥΝ. *δυσάρεστος*, (λόγ.) *αλγεινός* ΑΝΤ. ευχάριστος. — χαλεπός επίρρ. [αρχ.], χαλεπότητα (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ., αντ. ετώνου. Οι υποθέσεις περί συνδέσεως με το επίθ. *χολός* ή με το ρ. *χαλώ* με πρωτοελληνικό επίθημα -πο- παραμένουν ανεπιβεβαιώτες].

χαλές (ο) {χαλέδες} (λαϊκ.) 1. ο χώρος που προορίζεται για την υγιεινή εκπήρωση των σωματικών αναγκών και για καθαρισμό ΣΥΝ. λουτρό, τουαλέτα, αποχωρητήριο, (λαϊκ.) απόπατος, καμπίνες 2. (μτφ.-βριβρισ.) άνθρωπος ρυπαρός και αναξιοπρεπής, άξιος περιφρονησεως ΣΥΝ. υπομήρης, βρομερός, ελεεινός, αχρείος. [ΕΤΥΜ. < αλβ. *hale* < τουρκ. *helâ*].

χαλεύω ρ. μετβ. {εύρρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (διαλεκτ.) 1. ψάχνω, αναζητώ (κάτι): *τι χαλεύει στο πατάρι αυτός πάλι;* || (παροιμ.) «*κάρβουνα, μογιά και λάδι μη χαλεύεις στο σκοτάδι*» ΣΥΝ. γυρεύω 2. (μτφ.) ζητιανεύω, ζητώ (κάτι) με αναξιοπρεπή τρόπο: *θα βγει πάλι στη γύρα να χαλεύει δουλειά και κένα πιάτο φαί*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαλή* | -α, δωρ. τ. του *χηλή* «οπλή» (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -εύω, με πθ. ενδιάμεση σημ. «ανοίγω την παλάμη, για να λάβω κάτι». Εντούτοις, η μεταφορική σημ. «παλάμη» (τής λ. *χηλή*) δεν φαίνεται να απαντά στα αρχ. ή μτγν. κείμενα].

χαλί (το) {χαλί-ιού | -ιών} χοντρό υφαντό από μαλλί, μεταξύ ή συνθετικές ίνες, που στρώνεται στο πάτωμα ή κρεμάται στους τοίχους για προστασία από το κρύο ή για διακοσμητικούς λόγους: *περσικοί ανατολίτικο | μονόχρωμο | πολύχρωμο | χειροποίητο | μοντέρνο | μαγικό ~ || ~ από τοίχο σε τοίχο* ΣΥΝ. (λόγ.) *τάπητας*; ΦΡ. (μτφ.) (α) *γίνονται χαλί να με πατήσεις* είμαι πρόθυμος να κάνω ό, τι μου ζητήσεις να εκπληρώσω κάθε σου επιθυμία (β) *στρώνω το χαλί (για κάποιον) | κάτι* προετοιμάζω το έδαφος για να συμβεί (κάτι): «ο ίδιος ο υπουργός έστρωσε το χαλί, για να πατήσουν οι επικριτές του» (εφημ.) (γ) *τραβάω το χαλί κάτω από τα πόδια (κάποιον)* υπονομεύω, «βάζω τρικλοποδιά» σε κάποιον: «*τράβηξε το χαλί κάτω από τα πόδια του προέδρου του κόμματος, πάνω που εκείνος περίμενε χείρα βοήθειας*» (εφημ.) (δ) *στρώνω κόκκινο χαλί* (συνήθ. ειρων.) υποδέχομαι με τιμές κάποιον: *Μα ποιος νομίζει ότι είναι! Σγά μην του στρώσουμε κόκκινο χαλί για να περάσει.* — (υποκ.) χαλάκι (το) (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *halı*]. *χάλι* (το) {χωρ. γεν.} η κακή, ελεεινή κατάσταση: *τι ~ είναι αυτό; || σήμερα αισθάνομαι κουρασμένος και άρροστος, είμαι στα μαύρα μου τα ~ || οι δουλειές του είναι σε φοβερό ~ || γύρισε πίσω σε κακό ~ ||*

έχει τα ~ του μ' αυτά τα ρούχα || (ο πληθ. ως επίρρ.) *νιώθω χάλια σήμερα* || ο δρόμος ήταν χάλια || μην ξενυχτήσεις πάλι, γιατί αύριο θα είσαι χάλια. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *halı*].

χαλίγκαλι (το) {άκλ.} δημοφιλής χορός της δεκαετίας του '60, που τον χαρακτηρίζουν ο γρήγορος ρυθμός και οι ελαφρές αναπηδήσεις. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *hull-gull*, παιδικό παιχνίδι, αντ. ετώνου].

χαλικερός, -ή, -ό αυτός που είναι γεμάτος χαλίκια: ~ έκταση | *ακρογιαλιά* ΣΥΝ. χαλικώδης, χαλικωτός. [ΕΤΥΜ. < *χαλίκα* + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. *φοβερός*].

χαλίκι (το) {χαλικι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. μικρή πέτρα, ιδ. κομμάτι από μεγαλύτερη: ο δρόμος ήταν κακοτράχαλος και γεμάτος χαλίκια || *πήγαμε σε μια παραλία όλο ~* (δηλ. όχι αμμώδη) ΣΥΝ. πετραδάκι, (λόγ.-σπανιότ.) σκύρο, λατιότη 2. (περιήρτ.) αδρανές υλικό που αποτελείται από προϊόντα συντριβής λίθων με διάμετρο από πέντε ως είκοσι πέντε χιλιοστών: *έφεραν σήμερα πέντε φορτηγά ~ για το στρώσιμο του δρόμου | της σιδηροδρομικής γραμμής.* — (υποκ.) χαλικάκι (το). [ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. του αρχ. *χάλιξ*, -ικος, τεχν. όρ., αβεβ. ετώνου, με επίθημα -ιξ (πβ. κ. *έλι-ιξ, κίλ-ιξ*). Γενικός, θεωρείται ότι η λ. συνδ. με το λατ. *calx*, -eis «ασβέστης», αλλά δεν έχει διευκρινιστεί αν προέκυψε από την ελληνική ή αν και οι δύο λ. αποτελούν παράλληλο δάνειο από την ελληνική ή αν και οι δύο λ. αποτελούν παράλληλο δάνειο από άγνωστη μεσογ. γλώσσα. Η παλαιότερη υποθ. περί μικρασιατικής προελ. (πβ. ακκαδ. *kalakku* «ασβέστης (:)» δεν ευσταθεί, αφού και η σημ. του ακκαδ. τ. δεν είναι βέβαιη].

χαλικόστρωμα (το) [1894] {χαλικοστρώμα-ατος | -ατα, -άτων} στρώμα χαλικιών, επιφάνεια στρωμένη με χαλίκια: *θα ριζώσουμε την ασφάλτο πάνω από το ~*.

χαλικόστρώνω ρ. μετβ. [1888] {χαλικοστρώ-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) δουλεύω (επιφάνεια) με χαλίκια: *~ έδαφος | δάπεδο | σιδηροδρομική γραμμή | τρομάκι* ΣΥΝ. χαλικώνω.

χαλικόστρωση (η) [1841] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επίστρωση (επιφάνειας) με χαλίκια, με χαλικόστρωμα: *η ~ του χωματόδρομου πριν από την ασφαλτοστρωση* του ΣΥΝ. χαλίκωμα, χαλικώση.

χαλικόστρωτος, -η, -ο [1831] αυτός που είναι στρωμένος με χαλίκια: ~ αυλή | *δρομάκι*.

χαλικόχωμα (το) [1817] {χαλικοχώματος | χωρ. πληθ.} μέγμα χόματος και χαλικιών: *έστρωσαν τις αλέες με ~*.

χαλικώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χαλικώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) 1. αυτός που μοιάζει με χαλίκι, που έχει τη μορφή χαλικιού: ~ πέτραμα 2. (συνήθ.) αυτός που είναι γεμάτος χαλίκια: ~ *ακρογιαλιά | παραλία | έκταση* ΣΥΝ. χαλικερός, χαλικωτός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ες.

χαλικώμα (το) [μτγν.] {χαλικώμα-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. η επίστρωση (επιφάνειας) με χαλίκια: ~ *δρόμο | δάπεδο | σιδηροδρομική γραμμή* ΣΥΝ. χαλικόστρωση, χαλικώση 2. *χαλικώματα* (τα) τα προϊόντα της συντριβής λίθων ΣΥΝ. χαλίκια.

χαλικώση (η) [1878] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η επίστρωση (επιφάνειας) με χαλίκια: *η ~ του δρόμου | της σιδηροδρομικής γραμμής* ΣΥΝ. χαλικώδης, χαλικόστρωση 2. ΙΑΤΡ. ασθένεια των πνευμόνων που προκαλείται από την εισπνοή μεγάλης ποσότητας σκόνης χαλικιών (δηλ. σκόνης ασβεστίου ή πυριτίου) και η οποία απαντά χαρακτηριστικά σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, λ.χ. στους λιθοξόους, τους κατασκευαστές πορσελάνης κ.ά. — χαλικώνας ρ. (σημ. 1). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *chalicosis*]. χαλικωτός, -ή, -ό στρωμένος με χαλίκια: ~ *δρόμος* ΣΥΝ. χαλικερός, χαλικώδης.

Χαλίμα (η) μόνο στη ΦΡ. *παράμυθια της Χαλίμας* (α) (εμφαν.) ψέματα: ~ *σου έλεγε: δεν ήταν μαζί μου χτες* (β) για λόγους, υποσχέσεις κ.λπ. που γίνονται δύσκολα πιστευτά ή αποδεκτά λόγω της ανυπόστατης φύσης τους: *ανά που ισχυρίζεστε είναι ~ δεν αποδεικνύουν τίποτε!* [ΕΤΥΜ. Από το όν. της κεντρικής ηρωίδας της συλλογής ανατολίτικων ιστοριών *Χίλιες και μία νύχτες* (αραβ. *Alf laylah wa laylah*), με το οποίο άγνωστος μεταφραστής του 19ου αι. αντικατέστησε το αυθεντικό όν. Σεχραζάντ (περσικής προελ.), ίσως έχοντας ακούσει αραβική διασκευή του παραμυθιού].

χαλινάγωση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. (κυριολ.) η συγκράτηση (υποζυγίου) με το χαλινάρι 2. (συνήθ. μτφ.) η πειθαρχηση, ο αποτελεσματικός έλεγχος ή χειρισμός (προσώπων, πλήθους, κατάστασης, ενστικτού κ.λπ.) κατά τρόπο, ώστε να επιτυγχάνεται η συγκράτηση, ο περιορισμός του: *η ~ των παθών | του απειθαρχου χαρακτήρα του | του εξαρτημένου όχλου ήταν αδύνατη* ΣΥΝ. ανακοπή, αναχαίτιση, καταστολή.

χαλινάγωγος ρ. μετβ. {χαλινάγωγεις... | χαλινάγωγή-ησα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημέζας χαλινάγωγησε τα αφηνιαμένα άλογα 2. (μτφ.) θέτω υπό έλεγχο, συγκρατώ: ~ *τα πάθη | τις παρορμήσεις* || ~ *την ανυπομονησία | τον θυμό | τους μαθητές μου* ΣΥΝ. περιορίζω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *χαλινάγωγός* (-έω) < *χαλινάγωγος* < *χαλινός* + *αγωγός* (< *άγω*)].

χαλινάρι (το) {χαλινάρι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το σύνολο των εξαρτημάτων που τοποθετούνται στο κεφάλι του άλλου υποζυγίου και βοηθούν τον αναβάτη να το διευθύνει ΣΥΝ. (λόγ.) χαλινός 2. (συνήθ.) ΤΕΧΝΟΛ. το μεταλλικό εξάρτημα που τοποθετείται στο στόμα αλόγου ή άλλου υποζυγίου και με τη βοήθεια δερμάτινων ιμάντων, επιτρέπει στον αναβάτη να κατευθύνει την κίνηση του ζώου ΣΥΝ. (λαϊκ.) γκέμι, στομάχι, χαλινωτήρας 3. (μτφ.) η συγκράτηση (τής ορμής, του πάθους, του συνασθημάτων κ.λπ.), η ανακοπή της κίνησης: *βάλε ~ στη γλώσσα σου!* || ο νεαρός είναι πολύ ατίθασος- *χρειάζεται* - ΣΥΝ. (μτφ.) χαλινός.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. χαλινάριον < αρχ. χαλινός (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -άριον].

χαλιναρώνω ρ. μετβ. {χαλιναρώ-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ χαλινάρι σε υποζύγιο ΣΥΝ. χαλινώω, καπιστρώνω. — χαλιναρώω (το).

χαλινός (ο) (λόγ.) 1. το σύνολο της σκευής που προσαρμόζεται στο κεφάλι αλόγου ή άλλου υποζυγίου, και ειδικότερ. το μεταλλικό εξάρτημα που τοποθετείται μέσα στο στόμα του ΣΥΝ. χαλινάρι, γκέμι, (λόγ.) στομιά 2. (μτφ.) η συγκράτηση και το μέσο συγκρατήσεως της ορμής, του πάθους κ.λπ., καθετί που ανακόπτει ή περιορίζει: του έβαλε ~ στη γλώσσα | στις ορέξεις τον ΦΡ. (λόγ.) αποβάλλω | αποπιτύω πάντα χαλινών (Φιλοστρ. Εικόνες 1.12) αποχαλινώνω τελείως, γίνωμαι ασύδωτος ΣΥΝ. (μτφ.) χαλινάρι 3. ΑΝΑΤ. επιμήκης πτυχή δέρματος ή βλεννογόνου που εκτείνεται ανάμεσα σε δύο όργανα ή δύο τμήματα του ίδιου οργάνου και έχει συνδετικό ρόλο: ~ της γλώσσας | τον χεϊλών | της ακροποσθίας | της κλειτορίδας. [ΕΤΥΜ. αρχ., τεχν. όρ., αββ. ετύμου. Το σανσκρι. khalina- προέρχεται από την Ελληνική, αλλά δεν είναι σαφές αν και η ελληνική λ. αποτελεί επίσης (μη Ι.Ε.) δάνειο. Έχει πρωταίτι η σύνδεση με το αρχ. χείλος (βλ. λ.), με την έννοια ότι ο χαλινός ήταν το εξάρτημα που τοποθετείται στο σαγόρι του υποζυγίου, αλλά ο φωνητισμός (συνε-σταλμ. βαθμ.) δεν αποδεικνύεται εύκολα].

χαλινός ρ. μετβ. {χαλινώ-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ χαλινάρι σε υποζύγιο: ~ το άλογο ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαλιναρώνω, καπιστρώνω. [ΕΤΥΜ. < αρχ. χαλινώ (-ώω) < χαλινός (βλ. λ.)].

χαλινοτήρας (ο) [1889] το όργανο με το οποίο χαλινώνεται το υποζύγιο, το εξάρτημα του χαλιναριού που τοποθετείται μέσα στο στόμα του ζώου ΣΥΝ. (λόγ.) στομιά. [ΕΤΥΜ < χαλινώνω + παραγ. επίθημα -τήρας, πβ. κ. οδοστρωτήρας].

χαλινοτής (ο) [1887] τεχνίτης που κατασκευάζει χαλινάρι. χαλινοτάς (ο) 1. η εξουσία και το αξίωμα του χαλιφή 2. το κράτος, η επικράτεια του χαλιφή 3. ΙΣΤ. το πολιτικο-θρησκευτικό κράτος, που περιελάμβανε τους μουσουλμάνους, καθώς και τα εδάφη και τους λαούς που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία τους, κατά τη διάρκεια των έξι πρώτων αιώνων από τον θάνατο του προφήτη Μωάμεε (632 μ.Χ.). [ΕΤΥΜ < ιταλ. califato < μεσν. λατ. caliphatus, βλ. λ. χαλίφης].

χαλίφης (ο) [1895] {χαλιφών} ανώτατος πολιτικός και θρησκευτικός ηγέτης του ισλάμ, που θεωρείται διάδοχος του προφήτη Μωάμεε στην ηγεσία της μουσουλμανικής κοινότητας. [ΕΤΥΜ. < αραβ. khalifah «διάδοχος (του Μωάμεε)» < khalafa «διαδέχομαι»].

χαλκός (ο) {χαλκάδες} (λαϊκ.) 1. (α) μεταλλικός κρίκος ή δακτυλίδι: ~ της μήτης ΦΡ. (α) **περνάω (σε κάποιον) χαλκά στη μύτη** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (β) **βάζω | περνάω χαλκά** παντρεύομαι (β) (συνήθ. στον πληθ.) μεταλλικός κρίκος ως στοιχείο καλλωπισμού της εξωτερικής εμφάνισης, κυρ. ως σκουλαρίκι 2. (συνεκδ.) ρόπτρο πόρτας σε σχήμα κρίκου: χτύπα τον ~, να μας ανοίξουν 3. (μτφ.) **χαλκάδες** (οι) τα δεσμά, οι χειροπέδες: του **περάσαν τους ~ και τον πήγαν στη φυλακή**. — (υποκ.) **χαλκαδάκι** (το). [ΕΤΥΜ. Αντιόαν., < τουρκ. halka «δακτυλίδι» < αρχ. χαλκός].

χαλκείο (το) [αρχ.] (λόγ.) 1. (κυριολ.-σπάν.) το εργαστήριο του χαλ-κουργού, χώρος κατεργασίας χαλκού και άλλων μετάλλων ΣΥΝ. χαλ-κευτήριο, χαλκουργείο, (λαϊκ.) χαλκοματάδικο, μπακιρτζήδικο 2. (μτφ.) χώρος όπου επινοούνται και εξυφαινούνται συννομοσίες, σκευωρίες κ.λπ.: ~ ψευδών ειδήσεων.

χαλκέντερος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που δεν κουράζεται εύκολα, εξαιρετικά εργατικός και παραγωγικός (σαν να έχει χαλκίνα έντερα): ~ μελετητής | ερευνητής ΣΥΝ. ακούραστος, ακαταπόνητος, ακατάβλητος. [ΕΤΥΜ μτγν. < χαλκός < -έντερος < εντερον].

χαλκεύω (το) [αρχ.] {χαλκεύω-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) 1. καθετί κατασκευασμένο από χαλκό, χάλκινο σκεύος: ~ λαϊκής τέχνης ΣΥΝ. (λαϊκ.) χάλκωμα 2. (μτφ.) καθετί που εξυφάνεται εις βάρος κάποιου, ψευδής κατηγορία: **όλα αυτά είναι ~ του αντιπολιτευόμενου Τύπου, που στόχο έχουν να πλίσουν την κυβέρνηση** ΣΥΝ. συκοφαντία, σκευωρία, μηχανοραφία.

χαλκεύς (ο) {χαλκ-έως | -είς, -έων} (λόγ.-σπάν.) ο τεχνίτης που κατεργάζεται τον χαλκό και γενικά τα μέταλλα: στην αρχαιότητα ο **Ηρακλής θεωρούνταν προστάτης των ~** ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότερ.) χαλκίς, χαλκουργός, χαλκευτής, χαλκοματάς. [ΕΤΥΜ αρχ. (ήδη μιν. ka-ke-u) < χαλκός].

χαλκευση (η) [1864] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} 1. (κυριολ.) η κατεργασία (του χαλκού), η κατασκευή (αντικειμένου από χαλκό): η ~ **προτομής | αγάλματος | γλυπτού** 2. (μτφ.) η δημιουργία, η μορφοποίηση (κάποιου πράγματος): η ~ **συνειδήσεων είναι έργο το οποίο ετοιμάζονται οι παιδαγωγοί** ΣΥΝ. πλάσιμο 3. (μτφ.-κακός.) η κατασκευή ψευτικών κατηγοριών, η δημιουργία σκευωριών: η ~ **ψευδών ειδήσεων/ συννομοσιών** ΣΥΝ. δολοπλοκία, μηχανοραφία.

χαλκευτήριο (το) {χαλκευτηρί-ου | -ων} (λόγ.) το εργαστήριο του χαλκευτή, εργαστήριο στο οποίο γίνεται κατεργασία του χαλκού και κατασκευάζονται χάλκινα αντικείμενα ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκείο, (λαϊκ.) χαλκουργείο, χαλκοματάδικο. [ΕΤΥΜ < μτγν. χαλκευτήριον < αρχ. χαλκεύω + παραγ. επίθημα -τήριον, πβ. κ. κλαδευ-τήριον].

χαλκευτής (ο) [μτγν.] (λόγ.) 1. ο τεχνίτης που κατεργάζεται τον χαλκό και γενικά τα μέταλλα, που κατασκευάζει αντικείμενα από χαλκό ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκός, (λαϊκ.) χαλκίς, χαλκουργός, χαλκοματάς 2. (μτφ.) αυτός που πλάθει κάτι, που δημιουργεί ΣΥΝ. δημιουργός, πλάστης ΑΝΤ. χαλαστής 3. (μτφ.-κακός.) αυτός που μηχανοραφεί, που πλάθει συκοφαντίες: ~ **ψευδών ειδήσεων | πληροφοριών/ κατηγοριών | χειροτόνων** ΣΥΝ. μηχανοράφος, συκοφάντης, σκευωρός.

χαλκευτικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον χαλκευτή και την τέχνη του, δηλ. την κατεργασία του χαλκού: ~ **εργαλείο | μέθοδος** 2. **χαλκευτική** (η) η τέχνη της κατεργασίας του χαλκού και γενικά των μετάλλων για την κατασκευή χρηστικών ή άλλων αντικειμένων.

χαλκεύω ρ. μετβ. {χάλκ-ευσά, -εύθηκα (καθήμε, -εύθηκα), -ευμένος} 1. (κυριολ.-σπάν.) κατεργάζομαι (τον χαλκό), κατασκευάζω (κάτι) επεξεργαζόμενος τον χαλκό: ~ την **προτομή κάποιου** 2. (μτφ.) δίνω μορφή σε (κάτι), δημιουργώ: **ελάχιστοι πνευματικοί άνθρωποι χαλκεύουν συνειδήσεις** ΣΥΝ. πλάθω 3. (μτφ.-κακός.) κατασκευάζω ψευτικές κατηγορίες, πλάθω σκευωρίες: **οι εφημερίδες της αντιπολίτευσης χαλκεύουν συστηματικά ειδήσεις και πληροφορίες** || «το καθεστώς χαλκεύει νέα δεσμά για τον λαό» (εφημ.) || «**όχι μόνο δεν ενισχύεται η αυτοτέλεια της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, αλλά αντίθετος χαλκεύονται τα δεσμά της εξάρτησης της από την κυβέρνηση**» (εφημ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. < χαλκεύς (βλ. λ.). Η μτφ. σημ. ήδη αρχ.].

Χάλκη (η) 1. νησί των Δωδεκανήσων Δ. της Ρόδου και ΝΑ. της Τήλου 2. νησί της Προποντίδας, που ανήκει στα Πριγκιπωνήσια, γνωστό για την περίφημη Θεολογική του Σχολή. — Χαλκίτης (ο), Χαλκίτισσα (η).

[ΕΤΥΜ αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στα ορυχεία χαλκού, τα οποία υπήρχαν στο νησί κατά την αρχαιότητα].

Χαλκηδών (η) {Χαλκηδόν-ος, -α} πόλη της ΒΑ. Μικράς Ασίας στις ακτές του Βοσπόρου, γνωστή από την Οικουμενική Σύνοδο που πραγματοποιήθηκε εκεί το 451. Επίσης Χαλκηδόνα. [ΕΤΥΜ αρχ. τοπωνύμιο, πβ. < χαλκός + παραγ. επίθημα -ηδών (ισως μέσο τ. *Καλχ-ηδών, πβ. χάλκη - κάλχη)].

χαλκίσις (ο) {χαλκιάδες} (λαϊκ.) τεχνίτης που κατεργάζεται τον χαλκό και τα άλλα μέταλλα, που κατασκευάζει χάλκινα αντικείμενα ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκεύς, χαλκευτής, χαλκουργός, (λαϊκ.) χαλκοματάς. [ΕΤΥΜ. μεσν. < χαλκός (με συνίτηση) < αρχ. χαλκεύς, πβ. κ. φονιάς -φονεύς].

Χαλκίδα (η) πόλη, πρωτεύουσα του νομού Ευβοίας. — Χαλκιδάιος (ο), Χαλκιδάια (η), **χαλκιδάικος**, -η, -ο κ. **χαλκιδιώδης**, -ή, -ό [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. < αρχ. Χαλκίς, -ιδός < χαλκός, λόγω της ευρύτατα διαδεδομένης κατεργασίας χαλκού στην περιοχή].

Χαλκιδική (η) 1. χερσόνησος της Κ. Μακεδονίας 2. **νομός Χαλκιδικής** νομός που περιλαμβάνει την παραπάνω χερσόνησο με πρωτεύουσα τον Πολύγυρο. [ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλεται στην εγκατάσταση Ευβοέων αποίκων από τη Χαλκίδα (βλ. λ.) κατά τον 8ο αι. π.Χ.].

χάλκινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από χαλκό: ~ **σκεύος | νόμισμα | αντικείμενο | αγάλμα** || ΜΟΥΣ. ~ **όργανα** (πνευστά μουσικά όργανα από ορείχαλκο, στα οποία ο ήχος παράγεται με τη δόνηση των χελιών, όπως λ.χ. η σάλπιγγα) ΣΥΝ. χαλκοματένιος, μπα-κιρένιος, (λόγ.-σπάν.) χαλκούς

χαλκό κ. χαλκό κ. χαλκ-ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. ότι κάτι σχετίζεται με τον χαλκό: **χαλκο-γραφία, χαλκ-οργείο, χαλκο-τυπία** 2. ότι κάτι έχει το χρώμα και τις αποχρώσεις του χαλκού: **χαλκό-ξανθος, χαλκο-πράσινο**. [ΕΤΥΜ Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. χαλκό-δέτος, χαλ-κό-τυπος), που προέρχεται από το ουσ. χαλκός και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενή ξένα σύθ. (λ.χ. ιταλ. calco-grafia)].

χαλκίονα (τα) ΧΗΜ. τα στοιχεία της έκτης ομάδας του περιοδικού συστήματος (οξυγόνο, θείο, σελήνιο, τελούριο, πολώϊο) (βλ. κ. λ. **περιοδικός**, ΠΗΜ.).

χαλκογράφημα (το) [1834] {χαλκογραφημ-ατος | -ατα, -άτων} το έργο, η εικόνα που φιλοτεχνείται με τη μέθοδο της χαλκογραφίας ΣΥΝ. (συνεκδ.) χαλκογραφία, γραβούρα.

χαλκογραφία (η) [1822] {χαλκογραφιών} 1. ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η τέχνη της εγγράφησης πάνω σε πλάκα χαλκού εικόνων που προορίζονται για τύπωση, η χαρακτηριστική σε χαλκό 2. (συνεκδ.) η εικόνα, το έργο που φιλοτεχνείται με τον παραπάνω τρόπο ΣΥΝ. χαλκογράφημα, γραβούρα 3. (κατ' επέκτ.) η χαρακτηριστική σε οποιοδήποτε μέταλλο με ποικίλες τεχνικές μεθόδους.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < ιταλ. calcografia].

χαλκογραφικός, -ή, -ό [1736] αυτός που σχετίζεται με τη χαλκογραφία ή τον χαλκογράφο: ~ **τεχνική | μέθοδος**. — **χαλκογραφικός-ά** (-ώς) επίρρ.

χαλκογράφος (ο/η) [μεσν.] **χαλκίτης χαλκογραφημάτων**.

χαλκογραφώ ρ. μετβ. [1782] {χαλκογραφεί-... | χαλκογραφησα} δημιουργώ με την τεχνική της χαλκογραφίας, χαράσσω σε χάλκινη πλάκα (εικόνα) για εκτύπωση.

χαλκόδετος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι δεμένος ή ζωμένος με ελάσματα χαλκού: ~ **βιβλίο | λαβή ξίφους**.

χαλκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {χαλκοειδ-ούς | -είς (οιδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με χαλκό, που έχει το χρώμα του χαλκού: ~ **μέταλλο | έντομο**.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

χαλκόηχος, -η, -ο [1875] αυτός που ο ήχος του μοιάζει με τον ήχο χάλκινων μουσικών οργάνων.

χαλκομανία (η) [1889] {χαλκομανιών} εικόνα φιλοτεχνημένη με τη μέθοδο της λιθογραφίας πάνω σε λεπτή μεμβράνη επικολλημένη σε χαρτί, από το οποίο μπορεί να μεταφερθεί σε άλλη (λεία) επιφάνεια, λ.χ. γυαλί, μέταλλο, ξύλο κ.λπ.: **το παιδί γέμισε τον τοίχο χαλκομανίες || κολλήσαμε χαλκομανίες πάνω στα πασχαλινά αβγά**- ΦΡ. (μτφ.) (α) **κάνω (κάποιον) χαλκομανία** ζωώω, πλάθω (κάποιον), τον δέρνω πολύ (β) **γίνομαι χαλκομανία** γίνωμαι ληψία, συντρίβομαι τελείως. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. calcomania (νόθο συνθ.) με παρετυμολ. επίρρ. του ουσ. χαλκός, < calco «έκτυπο, αντίγραφο» (< ρ. calcare «πατώ, συμπίεζω -αντίγραφο» < λατ. calcare < calx, -eis «φτέρνα») + mania < αρχ. μα-

vial.
χαλκόξανθος, -η, -ο [1833] αυτός που έχει χρώμα ξανθό, το οποίο μοιάζει με το χρώμα του χαλκού: ~ *μαλλιά* ΣΥΝ. πυρρόξανθος.
χαλκοπλαστική (ο) [μτγν.] {χαλκοπλαστών} πρόσωπο που ασχολείται με τη χαλκοπλαστική, ο γλυπτής που δουλεύει σε χαλκό.
χαλκοπλαστικός, -ή, -ό [1865] 1. αυτός που σχετίζεται με την τέχνη της καταργασίας του χαλκού: ~ *εργαλείο* | *μέθοδος* 2. (ειδικότ.) χαλκοπλαστική (η) η καταργασία του χαλκού και ιδίως η γλυπτική σε χαλκό: *ασχολείται με τη* ~.
χαλκοπρασίνος, -η, -ο [1893] αυτός που έχει το πράσινο χρώμα του σκουριασμένου χαλκού: ~ *πρόσωπο* (αυτό που φαίνεται πρασινωπό λόγω κάποιας ασθένειας) ΣΥΝ. ωχροπράσινος.
χαλκός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cu), λατό, ολκίμο και ευκατέργαστο, που απαντά στη φύση υπό μορφήν νώσων μ^ε οξυγόνο ή Οδο και έχει χρώμα κιτρινωρό ως κοκκινωπό (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.): *ανθρακικός* | *χλωριούχος* | *θειικός* (θειικό άλας του χαλκού, γνωστό στην ένυδρη μορφή του και ως *γαλάζια πέτρα*) | *θειούχος* (απαντά στη φύση σε μορφή ορυκτού) | *νιτρικός* ~ || *αντικείμενο από* ~ || *καταργασία του* | *ορυχείο χαλκού* (για την κατασκευή όπλων και χρωστικών ή καλλιτεχνικών αντικειμένων) 2. ΣΤ. *Εποχή του Χαλκού* αρχαία φάση στην εξέλιξη του υλικού πολιτισμού, που ακολούθησε τη Νεολιθική *Εποχή* και στην Ελλάδα άρχισε πριν από το 3.000 π.Χ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήθη) μωκ. ka-ko), αββ. ετόμου, πθ. δάνειο από γλώσσα της Εγγύς Ανατολής μέσω της Κύπρου, όπου υπήρχαν ορυχεία χαλκού. Όσοι μελετήσανε δεν αποδέχονται την άποψη περί δανείου κινούνται κυρ. σε τρεις ετυμολ. κατεύθυνσης: (α) Ορισμένοι συνδέουν τη λ. μ^ε ρωσ. *zelezo* «σίδηρος», λιθ. *zelezis*, που αλέγονται σε Ι.Ε. *ghel(e)gh- ρίζα η οποία χρησιμοποιείται για διάφορα είδη μετάλλων (β) Αν θεωρηθεί ότι η λ. ανήκει σε βασική σημ. «κοκκίνο μέταλλο», έχει προταθεί η σύνδεση με το ουσ. *κόλη* | *χάλκη* | *χάλχη* «πορφυρή βυφή» (γ) Από παλιά υποστηρίζεται η άποψη περί σμιτ. προελ. (από τη Φοινικική, τη Συμμερικκή ή την Αραμαϊκή) ή ακόμη από ανατολική λ. hapalki- «σίδηρος», αλλά η ακριβής σημ. των σημτ. όρ. δ'ν 'ίνα σαφώς προσδιορισμένη].
χαλκοτύπιο (το) {χαλκοτυπιανού-| -ων} ΜΟΥΣ. τύπιο μ^ε χαλκίνο ή ορειχάλκινο δίσκο.
χαλκοτυπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η κατ'εργασία του χαλκού, η χαλκοργία ΣΥΝ. χαλκευση, χαλκ'υτική, χαλκοτυπική 2. μέθοδος ανάγλυφης κτύπωσης, κυρ. χαρτονομισμάτων.
χαλκοτυπικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη χαλκοτυπία (βλ. λ.): ~ *εργαλείο* | *μέθοδος* ΣΥΝ. χαλκευτικός, χαλκοργικός 2. **χαλκοτυπική** (η) [αρχ.] η τέχνη της καταργασίας του χαλκού ΣΥΝ. χαλκευτική, χαλκοπλαστική, χαλκοργική.
χαλκοτύπος (ο) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που σφυρηλατεί, που καταργάζεται τον χαλκό ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκός, χαλκευτής, χαλκοπλαστής, χαλκοργός, (λαϊκ.) χαλκιάς, χαλκοματάς.
χαλκοργείο (το) [μτγν.] το εργαστήριο του χαλκοργού ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκείο, (λαϊκ.) χαλκοματάδικο.
χαλκοργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η καταργασία του χαλκού με στόχο την κατασκευή ή/και διακόσμηση χρωστικών, καλλιτεχνικών ή άλλων αντικειμένων τέχνη γνωστή από την αρχαιότητα ΣΥΝ. χαλκοργική, χαλκοπλαστική, χαλκευτική, χαλκευση, χαλκοτυπία.
χαλκοργικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη χαλκοργία ή τον χαλκοργό: ~ *εργαλείο* | *μέθοδος* ΣΥΝ. χαλκευτικός, χαλκοπλαστικός, χαλκοτυπικός 2. **χαλκοργική** (η) η τέχνη της καταργασίας του χαλκού ΣΥΝ. χαλκοργία, χαλκευτική, χαλκοπλαστική, χαλκοτυπική.
χαλκοργός (ο) (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη χαλκοργία (βλ. λ.) ΣΥΝ. χαλκευτής, χαλκευτής, (λαϊκ.) χαλκιάς.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < χαλκός + οργός < έργον].
χαλκούς, -ή, -ούν (λόγ.-σπάν.) χαλκίνος (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. χαλκούς (-εο-) < χαλκός πβ. κ. χρυσός, σιδήρου].
χαλκούχος, -ος, -ο [1840] (λόγ.) αυτός που περιέχει χαλκό: *μετάλλευμα* | *πέτρωμα* | *σκεύασμα* ΣΥΝ. χαλκοφόρος. [ΕΤΥΜ. < χαλκός + ούχος < έχω].
χαλκοφόρος, -ος/-α, -ο αυτός που περιέχει (πολύ) χαλκό, πλούσιος σε χαλκό: ~ *μετάλλευμα* | *πέτρωμα* ΣΥΝ. χαλκούχος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < χαλκός + φόρος (< φέρω)].
χαλκόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα του χαλκού, κοκκινωπός.
χαλκοχυτική (η) [1892] η τέχνη της κατασκευής χρωστικών και καλλιτεχνικών αντικειμένων με χύτευση λειωμένου χαλκού σε καλούπια ΣΥΝ. χαλκοργία, χαλκοπλαστική. [ΕΤΥΜ. < χαλκός + χυτικός (< χυτός)].
χαλκώμα (το) [αρχ.] {χαλκώμα-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) 1. σκεύος ή εργαλείο, ιδίως αντικειμένου καθημερινής χρήσης, κατασκευασμένο από χαλκό: *πρίβω* | *γαλιζώ* | *γανώνω τα* - ΣΥΝ. μπακίρι 2. (ειδικότ.) **χαλκώματα** (τα) όλα τα σκεύη (ταψιά, κατασρόλες κ.λπ.) που έπαιρνε προίκα η νύφη 3. (σπάν.) ο χαλκός.
χαλκοματάδικο (το) το χαλκοργείο (βλ. λ.) ΣΥΝ. (λόγ.) χαλκείο.
[ΕΤΥΜ. < χαλκοματάς, -άδες + παραγ. επίθημα -ικο, πβ. κ. *σιδεράδικο*].
χαλκοματάς (ο) [μεσν.] {χαλκοματάδες} (λαϊκ.) ο χαλκοργός (βλ. λ.) ΣΥΝ. χαλκευτής, χαλκοπλαστής, χαλκοργός.
χαλκοματένιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) κατασκευασμένος από χαλκό (βλ. λ.): ~ *ταψιά κατασρόλα* ΣΥΝ. χαλκίνος, μπακίρινος.
χαλκοργεύει (το) [μτγν.] ορυχείο χαλκού, μετάλλειο από το οποίο εξάγεται χαλκός.
χαλκοργός (ο) πρόσωπο που εξορύσσει χαλκό, ο εργάτης χαλκο-

ργείου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < χαλκός + οργός (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. ορύσσει].
χαλνώ ρ. → χαλώ
χαλώ (το) {χαλωμ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) λευκό σκληρό τυρί, που παράγεται στην Κύπρο. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *χαλωμίν* < αραβ. khallum].
χαλύβας (ο) {χωρ. πληθ.} μεταλλικό κράμα σιδήρου και άνθρακα σε μικρή ποσότητα, σκληρό, ανθεκτικό, ευήλατο, ελαστικό και κατεργασίμο, χρησιμοποιείται ευρύτατα για την κατασκευή εργαλείων και μηχανών υψηλών προδιαγραφών, μεταλλικών σκελετών, σκευών καθημερινής χρήσης, αρχιτεκτονικών μελών κ.λπ.: *ανοξείδωτος* (αυτός που περιέχει χρώμιο και νικέλιο σε αναλογία μεγαλύτερη του 10%, που δεν οξειδώνεται) | *απαρμόρφωτος* (αυτός που δεν μεταβάλλεται ούτε και όταν υποβάλλεται σε πολύ υψηλές θερμοκρασίες) | *πρωτόχυτος* (αυτός που παρασκευάζονταν παλαιότερ. με τηξη στο χωνευτήριο) | *πυρίμαχος* ~ || *τα σκεύη που χρησιμοποιούσε καθημερινά στην κοζίνα* (λ.χ. *κουτάλια, μαχαίρια, κατασρόλες*) είναι κατασκευασμένα από ~ ΣΥΝ. ατσάλι. Επίσης (λόγ.) χάλυψ {χαλύβος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χάλυψ*, -υβος < εθνονόμιο *Χάλυβες*, λαός που ζούσε Ν. του Ευείνου Πόντου και καταργαζόταν το μέταλλο. Αρχ. ετόμου. Για την προταθείσα σύνδεση με το ανατολ. hapalki- «σίδηρος» ισχύουν όσα αναφέρονται στη λ. *χαλκός*].
χαλύβας, -η, -ο [1889] 1. αυτός που είναι φτιαγμένος από χάλυβα: ~ *εξάρτημα* | *πλάκα* ΣΥΝ. ατσάλινος 2. (μτρ.) (α) αυτός που δεν κάμπτεται, που δεν λυγίζει ούτε υποχωρεί: ~ *θέλημα* | *φρόνημα* | *πίστη* | *αποφασιστικότητα* ΣΥΝ. ακατάβλητος (β) αυτός που έχει μεγάλη αντοχή ή ανθεκτικότητα, που δεν υφίσταται κόπωση ή φθορά: ~ *νύβρα* | *υγεία* ΣΥΝ. ακαταπόνητος.
[ΕΤΥΜ. < χάλυβας + παραγ. επίθημα -ινος, ενώ το -δ- οφείλεται σε παρετυμολ. επίδρ. του ουσ. *μόλυβδος*].
χαλύβωνο [1895] κ. χαλύβωνο [1766] ρ. μετβ. {χαλύβω-σα, -θη-κα, -μένος} 1. μετατρέπω (τον σίδηρο) σε χάλυβα με ειδική επεξεργασία ΣΥΝ. χαλύβοποιώ 2. ενισχύω την ανθεκτικότητα (μεταλλικού αντικειμένου) προσθέτοντας χάλυβα (ως επίστρωση) ΣΥΝ. ατσάλωνο 3. (μτρ.) κάνω (κάποιον/κάτι) πιο ανθεκτικό, πιο ισχυρό ή πιο πείσιμο: *οι πρώτες αποτυχίες χαλύβωσαν το πείσιμα του για διάκριση* || (μεσοσπθ.) μέσα στη μάχη *χαλύβώθηκε και τίποτα πια δεν τον φοβόταν* ΣΥΝ. ισχυροποιώ, δυναμώνω, ενισχύω. — **χαλύβωση** (η). [ΕΤΥΜ. < χάλυβας (το -δ- οφείλεται στην παρετυμολ. επίδρ. του *μόλυβδος*) + παραγ. επίθημα -ώνω].
χαλυβοβιομηχανία (η) {χαλυβοβιομηχανιών} η βιομηχανία κατασκευής και επεξεργασίας χάλυβα ΣΥΝ. χαλυβοργία.
χαλυβοποιώ ρ. μετβ. {χαλυβοποιείσ... | χαλυβοποιή-σα, -ούμαι, -ήθη-κα, -ημένος} μετατρέπω (τον σίδηρο) σε χάλυβα ΣΥΝ. χαλύβωνο. — **χαλυβοποίηση** (η), **χαλυβοποιείω** (το).
χαλυβοργείο (το) [1812] εργοστάσιο παραγωγής ή επεξεργασίας χάλυβα ΣΥΝ. χαλυβοποιείο.
χαλυβοργία (η) [1889] {χαλυβοργιών} 1. η βιομηχανική επεξεργασία χάλυβα, το σύνολο των τεχνικών και των διεργασιών παραγωγής και καταργασίας του 2. (γενικότ.) η βαριά μορφή της μεταλλουργίας σιδήρου 3. ο βιομηχανικός κλάδος παραγωγής και καταργασίας χάλυβα ΣΥΝ. χαλυβοβιομηχανία. — **χαλυβοργικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < χαλύβας + οργία (< οργός < έργον)].
χαλύβωνο ρ. → χαλύβωνο
χαλώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.-σπάν.) χαλνώ ρ. μ'τβ. κ. αμ'τβ. {χαλ-άς... | χάλια-α, -ηκα, -μένος} ♦ (μ'τβ.) 1. καταστρέφω (κάτι), ώστε να είναι μη χρηστό: *έριξε το ρολόι κάτω και το χάλασε* || ~ *μια κούκλα* | *μια καρτέκλα* || *το πλύσιμο με ζεστό νερό χάλασε τα μαλλιά* || (μτρ.) μου *χάλασε την ηρεμία μου με τις φωνές του* 2. προκαλώ βλάβη (σε κάτι), ώστε να χρειάζεται επιδιόρθωση: ~ *το καστόφθωρο* || *το βίντεο* 3. γκρεμίζω ή καταδαφίζω: *θα χάλασουν το παλιό σπίτι, για να χτίσουν πολυκατοικία*- ΦΡ. (α) **χαλώ τον κόσμο** (ι) προκαλώ μεγάλη αναστάτωση, κυρ. διαμαρτυρούμενος για κάτι, αντιδρώντας έντονα σε κάτι: *ένας κύριος χάλωσε τον κόσμο, γιατί δεν του επέτρεπαν να δει τον διευθυντή* (ii) κάνω μεγάλη φασαρία: *προσπαθούμε να κοιμηθούμε κι οι γείτονες χάλουν τον κόσμο μεσημεριάτικα!* (β) **χαλώω κόσμο** σημειώνω μεγάλη επιτυχία: *η τελευταία του ταινία χάλασε κόσμο κάνοντας ρεκόρ εισιτηρίων* 4. υποβαθμίζω την ποιότητα (πράγματος), μειώνω την αξία του: *αυτό το μαγαζί έχει χάλασει τα γυνικά* | *τα υφάσματα* | *τα ρούχα του* || (μτρ.) ο ανταγωνιστικός και βιαστικός τρόπος ζωής *έχει χάλασει την ποιότητα των ανθρώπινων σχέσεων* ΣΥΝ. υποβαθμίζω, φθηνάω, (λόγ.) ευτελίω 5. (μτρ.) προκαλώ την αποδιόρθωση, τη διάλυση (πράγματος): *μ'άνα που κάνει, θα χάλασει το σπίτι του* | *την οικογένεια του* 6. διακόπτω τη σχέση (φιλική, οικονομική κ.λπ.) που έχω με κάποιον: ~ *μια φίλια* | *συμφωνία* | *συνεργασία*- ΦΡ. **τα χάλωω (με κάποιον)** παύω να έχω σχέση, κυρ. ερωτική (με κάποιον): *Ο Τάκης τα χάλασε με την Άννα* || *δεν είναι πια μαζί* | *θα χουν χάλασει* ΑΝΤ. τα φτειάγω 7. μεταιώνω, αποτρέπω την ολοκλήρωση (πράγματος): ~ *ένα σχέδιο* | *μια προσπάθεια* || *αύριο θα πάμε εκδρομή, αν δεν μας τα χάλασει ο καιρός* || *είχαμε κανονίσει βραδινή έξοδο, αλλά μας τα χάλασε η επίσκεψη της* 8. (κυρ. για συναισθηματικές καταστάσεις) επηρεάζω αρνητικά, ανατρέπω: ~ *το κέφι* | *τη διάθεση* | *τη γαρά* | *την καρδιά κάποιου*- ΦΡ. (λαϊκ.-οικ.) (α) **χαλάει** (κάτι) μου προκαλεί πρόβλημα ή δυσαρέσκεια, με ενοχλεί: *«Ι ιατί, εσένα σε χάλαι να μας φιλοξενήσουν αυτοί για να μην πληρώσουμε και τίποτα.»* 9. κάνω (κάτι) λιγότερο επιθυμητό ή ελκυστικό, μειώνω την απόλαση από κάτι: *έτσι όπως λέει τα ανέκδοτα, τα χάλαι* || ~ *την πλάκα* | *την έκπληξη* | *τη βραδιά*- ΦΡ. (κοθνή.) **το | τη χάλωω (κάποιον)** καταστρέφω ένα ωραίο κλίμα, μια ευχάριστη καταστάση

(στην οποία βρίσκονται άλλοι): *έλα και συ μαζί μας, μη μας το χαλάς!* || *πάνο που είχαμε έρθει στο κέφι, άρχισαν να τσακόνονται και μας τη χάλασαν* 10. βλάπτο την αισθητική αρτιότητα (πράγματος): αυτό το *μεγαθήριο χαλάει την ομορφιά του τοπίου* || *αυτό το σημάδι της χαλάει το πρόσωπο* || *το φινάλε χαλάει όλο το κομμάτι* 11. κακο-μαθαίνω (κάποιον) ή επιπράζω (κάποιον) αρνητικά στη συμπεριφορά και στο ήθος: του *έκανε όλα τα χατίρια και τον χάλασε* || *αυτά τα υποκείμενα που συνασπάζονται, θα τον χάλασουν* (θα τον διαφθείρουν) || *έννας εργατικός είχε μείνει, μου τον χάλασατε κι αυτόν!*», *είπε ο διευθυντής* 12. επιβαρύνω ή προκαλώ τη λειτουργική βλάβη οργάνου, προξενώ αρρώστια: θα *χάλασε το στομάχι του με τις αηδίες που τρώει* || *την νύκτα μου* | *τα μάτια μου* 13. (σπάν.-λο.-γοτ.) φονεύω, σκοτώνω: του *όσησαν καρτέρι, να τον χάλασουν* 14. ανταλλάσσω ένα νόμισμα μεγάλης αξίας με άλλα άλλα μικρότερης αξίας που όλα μαζί έχουν την αξία του ανταλλάσσομένου νομίσματος: *έχεις να μου χάλασεις ένα δεκαχίλιάρο σε χιλιάρικα*; 15. χαραμίζω, διαπύω χωρίς αποτέλεσμα ή κατά τρόπο υπερβολικό: *~ πολλά λεφτά για ρούχα* || *χάλασε μία περιουσία γι' αυτό το σπίτι* || *τον καιρό μου* | *την ώρα μου* || *χάλασε τη ζωή της* | *τα νιάτα της με αυτό τον άνθρωπο*-Φρ. (α) (παροιμ.) τον *αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς* βλ. λ. *αράπης* (β) *δεν χαλάει χατίρι* | *χάρη (σε κάποιον)* πραγματοποιώ ό,τι μου έχει ζητηθεί, ικανοποιώ τις επιθυμίες (κάποιου), τα αιτήματα που μου διατυπώνονται: στη *γυναίκα του δεν χαλάει ποτέ χατίρι* ♦ (αμετβ.) 16. καταστρέφομαι, φθείρομαι, ώστε να είμαι πια άχρηστος: *αν μπει νερό μέσα στον μηχανισμό του, θα χάλασει το ρολόι* || (μτφ.) με τη φασαρία αυτή *χάλασε ο ύπνος μου* 17. παθαίνω βλάβη, παύω να λειτουργώ: *έχει χάλασει η τηλεόραση, θέλει επισκευή*-Φρ. (α) *χάλαι ο κόσμος* (i) υπάρχει μεγάλη αναστάτωση: *~ με τις αποκαλύψεις για το νέο σκάνδαλο ΣΥΝ.* (γίνεται) χαμός (ii) γίνεται πολύς λόγος για κάτι, υπάρχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για κάτι: *~ με τις εξελίξεις στη μοριακή βιολογία* (β) *δεν χάλασε (κι) ο κόσμος* | *δεν θα χάλασει (κι) ο κόσμος* για κάτι που δεν ζητείται να προκαλέσει σοβαρή ανησυχία, που είναι συνηθισμένο ή ασήμαντο και οι επιπτώσεις του πολύ περιορισμένες ή ασήμαντες: *~, αν αργήσει πέντε λεπτά στη δουλειά σου!* (γ) *ο κόσμος να χάλασει* ό,τι και αν γίνει, υπό οποιοδήποτε συνθήκες: *~, εγώ θα πάω διακοπές* || *~, πρέπει να τελειώσει αυτή η εκκεμότητα* || *~, εγώ θα πω την αλήθεια* 18. γίνομαι χειρότερης ποιότητας, χάνω την αξία μου: *έχουν χάλασει πια τα φρούτα, δεν έχουν τη γεύση που είχαν παλιά*-Φρ. *χάλασε η μανέστρα* | *η μαγιονέζα* (μτφ.) για κάτι που δεν ευδοκίησε, που πήγε στραβά παρά τις προσδοκίες 19. (για σχέσεις επαγγελματικές, ερωτικές κ.λπ.) διακόπτομαι, παύω να ισχύω: η *συμφωνία χάλασε στα συμβόλαια την τελευταία στιγμή* || *όταν χάλαιε μια σχέση, συνήθως φταίνε και οι δύο* 20. (μτφ.) παύω να υφίσταμαι, διαλύομαι: *ποιος ξέρει τι έγινε και χάλασε ο γάμος τους* 21. ματαιώνομαι, μένω ανολοκληρωτός: *το σχέδιο χάλασε, γιατί κάποιος μίλησε στην αστυνομία* 22. (κυρ. για συναισθηματικές καταστάσεις) επηρεάζομαι αρνητικά, ανατρέπομαι: *πώς να μη χάλασει η διάθεση του μ' αυτό που άκουσε*; 23. δεν έχω το επιθυμητό αποτέλεσμα, δεν έχω τον επιθυμητό αντίκτυπο, χάνω την ουσία μου: *φυσικά χάλασε η έκπληξη με τόσα υπονοούμενα που είχα πετάξει* || *αν το παρακάνεις, χαλάει η πλάκα!* 24. χάνω την αισθητική μου αρτιότητα, γίνομαι λιγότερο ωραίος: *όλη η σύνθεση χαλάει από αυτή την λευκομέρεια* || *με τα χρόνια χάλασε πολύ το πρόσωπο της* || *χάλασε μετά την εγκυμοσύνη* 25. (κυρ. για ανθρώπινα όργανα) αρρωσταίνω, αποκτώ πάθηση: *μ' αυτό το αδύνατο φως που διαβάζει, χάλασαν τα μάτια του* || *αν τρεις συνέχεια γλαύκα, θα χάλασουν τα δόντια σου!* 26. αλλοιώνομαι, υφίσταμαι ανεπιθύμητες βλάβες: *βάλε το φαγητό στο ψυγείο, να μη χάλασει* 27. διαφθείρομαι ηθικά, υφίσταμαι την αρνητική επίδραση (κάποιου): *πάει χάλασε κι αυτός, όλο ψευτίες είναι τελευταία* || *ήταν καλό παιδί, αλλά μ' αυτούς που έμπλεξε, έχει χάλασει πολύ!* 28. (για τον καιρό) επιδεινώνομαι: *χάλασε ο καιρός, χεμώνιασε!* 29. (η μτφ. *χαλασμένος*, -η, -ο) βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ, σπάζω*. [ETYM < αρχ. *χαλώ* (-άω), αρχική σημ. «χαλαρώνω, λύνω», αβεβ. ετ-μ-ου. Το αρχαιότερο θ. απαντά στον αδρ. *χαλάς/σμαι* (απρφ.), αλλά η επιχειρηθείσα αναγωγή σε τ. *χαλός (< *gha-lo-s) δεν αποδεικνύεται. Εξίσου αβεβαία είναι η συσχέτιση με αρμ. χαλ «παγνίδι», xalam «παίζω» ή xalal «ήσυχος, φιλικός», αφού εμφανίζει ιδιαίτερα σημαντική μορφολογική και σημασιολογική απόσταση].

χαμάδα (η) (λαϊκ.) ώριμος καρπός ελιάς που έχει πέσει στο έδαφος. [ETYM < χάμο + παραγ. επίθημα -άδα, πβ. κ. *λιακ-άδα*].

χαμά επίρρ. (αρχαιοπρ.) χάμο, καταγής ΣΥΝ. κάτω. [ETYM αρχ., με δυσσεμνήνευτη κατάλ. -αι (πβ. κ. *πάλ-αι, παρ-αι*), η οποία αποτελεί πθ. υπόλειμμα αρχ. τοπικής πτώσεως μέσω τ. *χαμά (πβ. κ. λατ. hum! «χαμαί» - humus «χώμα»). Το θ. χαμ- ανάγεται σε I.E. *(dh)ghm-, συνεσταλμ. βαθμ. τις ρίζες που απαντά στο ουσ. *χθων, χθονός* (βλ. λ.).]

χαμαλιέντος (ο) {-σ κ. -ος [-όντων] I. δενδρόβια, εντομοφάγος σαύρα μήκους 17-25 εκατοστών, με χαρακτηριστική ικανότητα να αλλάζει ταχύτητα το χρόνο της προσαρμοζόμενη στο φυσικό της περιβάλλον μετακινείται εξαιρετικά αργά, διαθέτει μεγάλη ουρά για να βοηθείται στην αναρρίχηση της, ελαφική γλώσσα με την οποία συλλαμβάνει τη λεία της, ενώ τα κοινικά, εσοχκοιμένα μάτια της μπορούν να περιστρέφονται προς κάθε κατεύθυνση και ανεξάρτητα το ένα από το άλλο ΣΥΝ. (λαϊκ.) **χαμιολός** 2. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος που προσαρμόζει τις ιδέες, τις αργές και τα φρονήματα του στο εκάστοτε κοινωνικό περιβάλλον κατά το συμφέρον του, χωρίς ποτέ να έχει ειλικρινή και σταθερή τοποθέτηση ο ίδιος: *αυτοί που επιβιώνουν τελικά, είναι οι ~ τον πολιτικών παρασκήνιο, που τα έχουν καλά με όλες τις ηγεσίες!* Επίσης (λόγ.) **χαμαλέων** [αρχ.] {χαμαλιέντος}.

[ETYM < αρχ. *χαμαιέων* < *χαμαί* + *λέων*, οπότε η κυριολεκτική σημ. θα ήταν «λιοντάρι που έρπει»].

χαμαλιέντος (-α, -ο) [1897] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται ή μοιάζει με τον χαμαιέοντα (ειδικότ. μτφ.) αυτός που προσαρμόζει τη συμπεριφορά του στο εκάστοτε περιβάλλον: «έναν πολιτικό με - προσαρμοστικότητα» (εφημ.).

χαμαλιέντισμός (ο) (κακός.) η προσαρμογή των ιδεών, των αρχών και των πεποιθήσεων κάποιου στο εκάστοτε κοινωνικό ή άλλο περιβάλλον σύμφωνα με το συμφέρον του.

χαμαίμηλον (το) [μτγν.] {χαμαίμηλου | -ων} (λόγ.) το χαμομήλι (βλ. λ.).

χαμαιτυπείο (το) (λόγ.) 1. ο οίκος ανοχής, το πορνείο ΣΥΝ. **μπορντέλο** 2. (γενικότ.) κάθε κακόφημο στέκι, τόπος όπου συγκεντρώνονται άνθρωποι τού υποκόσμου 3. (μτφ.) χώρος στον οποίο επικρατεί ανηθικότητα.

[ETYM < μτγν. *χαμαιτυπείον* < *χαμαίτυπη* «σπόρνη» < *χαμαί* «γάμο» + *-τύπη* < αρχ. *τύπη*].

χαμαίφυτο (το) {χαμαίφυτ-ου | -ων} (λόγ.) καθένα από τα φυτά που οι οφθαλμοί τους βρίσκονται κοντά ή μόλις πάνω στο έδαφος, κυρ. κατά τη διάρκεια του χειμώνα, και συνήθ. έχουν χαμηλό ύψος και ξυλόδη βλαστό. [ETYM_2 Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. *chamaephyte*].

χαμάλης (ο) {χαμάληδες} (λαϊκ.) 1. ο αχθοφόρος (βλ. λ.) 2. (μτφ.) πρόσωπο που εκτελεί τις δύσκολες, κουραστικές δουλειές: *αυτός έκανε τον - κι οι άλλοι κερδίζουν τη δόξα* || ήταν ο ~ *του κόμματος, αναλάμβανε όλες τις κουραστικές και βαριές εργασίες* 3. (μειωτ.) ο χυδαίος βαιμολόγος, ο πρόστυχος άνθρωπος: *όχι να πέσο και στο στόμα των ~!* [ETYM_2 < τουρκ. *hamal*].

χαμαλιτικά (τα) (λαϊκ.) τα χρήματα που παίρνει ως αμοιβή ο χαμάλης ΣΥΝ. **αχθοφόρικο**. [ETYM < *χαμάλης* + *παραγ.* επίθημα -ίτικα, πβ. κ. *μην-ιάτικο*].

χαμαλίκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. επίστρωμα που στερεώνεται με λουριά στην πλάτη αχθοφόρου, για να διευκολύνει τη μεταφορά τού φορτίου του 2. (κ. ως επίρρ.) μεταφέροντας κανείς κάποιον πάνω στην πλάτη του: *τον πήρε ~ μέχρι το σπίτι του*. [ETYM_2 < *χαμαλίκι*].

χαμαλίκι (το) {χαμαλικίου | χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η εργασία και η οποία επάγγελμα του χαμάλι 2. η καταναγκαστική βαριά δουλειά με την οποία εφορτίζονται κάποιος, κάθε δουλειά που εκτελείται ως αγγαρεία: *τον είχαν στην οργάνωση μόνο για το ~ κι όχι για να παίρνει αποβάσεις ΣΥΝ. χαμαλοδουλειά*. [ETYM_2 < τουρκ. *hamallik* < *hamal* «χαμάλης»].

χαμαλικός, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ανήκει, αναφέρεται ή ταιριάζει σε χαμάλη: *~ δουλειά*. — **χαμαλικά** επίρρ.

χαμαλοδουλειά (η) (λαϊκ.) βαριά και άχαρη εργασία, που γίνεται ως αγγαρεία, σκληρή και επίπονη εργασία ΣΥΝ. **χαμαλίκι**.

χαμά (το) {άκλ.} 1. λουτρό που αποτελείται από σειρά δωματιών διαφορετικής θερμοκρασίας (υγρής θερμότητας) στο πρώτο ο επισκέπτης κάθεται σε θερμό (ξύλινο ή μαρμαρίνο) ανάκλιτρο και υποβάλλεται στην έκθεση ζεστού αέρα, σε άλλο δωμάτιο (τού κυρ. λουτρού) λούεται με θερμό νερό που εκτοξεύεται με πίεση από κρουνοί και στο τρίτο υποβιβάζεται ο ίδιος πρώτα σε δεξαμενή ζεστού νερού (οπότε κατόπιν κάθεται με βαρύ σκέπασμα ακίνητος, για να ιδρώσει) και έπειτα βυθίζεται απευθείας σε δεξαμενή ψυχρού νερού για όσο χρόνο μπορεί: *επιπλέον υπάρχουν αποδυτήρια, χώροι για ανάπαυση και για χειρομαλάξεις (μασάζ) ΣΥΝ. τουρκικά λουτρά* 2. (μτφ.) κάθε πάρα πολύ ζεστός και κλειστός χώρος: *μου καύσανα το σπίτι είχε γίνει ~* (πβ. λ. *σάουνα*). [ETYM < τουρκ. *hamam* < αραβ. *hammām*].

χαμένος, -η, -ο 1. (α) αυτός που δεν βρίσκεται πια στην κατοχή ή στη διάθεση κάποιου: *βρήκε το - δαχτυλίδι* || *ο Παράδεισος* || η ~ *ευτυχία* | *νύχτη* || *πατριδες* (οι αρχαίες κοιτίδες τού ελληνισμού, που σήμερα ανήκουν σε άλλα κράτη, λ.χ. η Μ. Ασία, ο Πόντος κ.ά.) (β) αυτός που δεν υπάρχει πλέον: η ~ *Ατλαντίδα* 2. αυτός που έχει μείνει άγνωστος για πολύ χρόνο: *βρέθηκε ένας ναός ~ στα βάθη τού Αμαζονίου* 3. ηττημένος ή ζημιωμένος, αυτός που δεν υφίσταται από την έκβαση μιας διαδικασίας ή από μια κατάσταση: *βγήκε ~ από αυτή τη συμφωνία* || (ως ουσ.) *οι ~ τού πολέμου* || *υποστηρίζει πάντα τους ~* || *οι - της ζωής* (αυτοί που δεν κατάφεραν να επιτύχουν κοινωνικά ή οικονομικά) || *στα χαρτιά βγαίνει πάντα ~* || *παίρνω πίσω τα ~* (ξανακερδίζω όσα έχασα) 4. αυτός που έχει χάσει τον προσανατολισμό του, που δεν γνωρίζει πού βρίσκεται: *περιπλανήθηκαν για μήνες χαμένοι στον ωκεανό* || *χαμένοι στο διάστημα* 5. αυτός που έχει άλλο το σκέψη του, που δεν προσέχει ή δεν σκέφτεται: *τον είδα και προχωρούσε σαν ~* Φρ. *τα 'χω χαμένα* (i) έχω σαστίσει, κυρ. από μεγάλη έκπληξη: *τέτοιο θράσος πρώτη φορά βλέπω - τι να πω, ~!* (ii) έχω χάσει τα λογικά μου, δεν ξέρω τι λέω: *ο γέρος τα 'χει εντελώς χαμένα!* 6. αυτός που έχει υποστεί βλάβη, που έχει καταστραφεί: στη Φρ. *είμαι | πάω χαμένος* για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος διατρέχει μεγάλο κίνδυνο, είναι καταδικασμένος: *αν μάθε την αλήθεια, πάμε χαμένοι!* || *αν τον πάρει είδηση η μάνα του, είναι χαμένος* 7. αυτός που δεν εκπληρώθηκε, που δεν πραγματοποιήθηκε: *~ όνειρα* | *οράματα* | *ελπίδες* · 8. αυτός που γίνεται μάταια, που δεν φέρνει αποτέλεσμα: *μην ασχολείσαι μαζί τους, είναι ~ υπόθεση* || *οι συμβουλές μου πήγαν χαμένες* || *προσπάθει | κόπος* | *λόγια* || *μην αφήνεις τον καιρό να πηγαίνει ~* *κάνε κάτι!* Φρ. *στα χαμένα* χωρίς αποτέλεσμα: *βλέπω τόσες προσπάθειες να πηγαίνουν ~* · 9. (για πρσ.) αυτός που έχει χαμηλή ηθική ποιότητα: αυτός είναι ένας ~, *ένα ρεμάλι!* || (υβριστ.) *φύγε από 'δώ, βρε χαμένε!* Φρ. (μειωτ.) **χαμένο καρμί** παλιάνθρωπος, άν-

θροπος χαμηλής ηθικής ΣΥΝ. τιποτένιος. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, εμβρόντητος*. [ETYM. Μτρ. παθ. παρκα. τού ρ. *χάνω*].
χαμέρπεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η ιδιότητα του χαμερπούς ΣΥΝ. ποταπότητα, μικροπρέπεια, ευτέλεια 2. κάθε πράξη μικροπρέπειας, η χαμερπής συμπεριφορά ΣΥΝ. ποταπότητα.

χαμερπής, -ής, -ές {χαμερπ-οός | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δείχνει χαμηλού επιπέδου συμπεριφορά, αναξιοπρεπή και μικροπρεπή, προκειμένου να "πιτύχει" τους στόχους του ΣΥΝ. ευτέλης, ποταπός, τιποτέ-νιος, μικροπρεπής ΑΝΤ. υψηλός. — **χαμερπώς** επίρρ. [μτρν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM.μτρν. < χαμ(αί) + -ερπής < έρπω].

χαμηλοβαθμός, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλό βαθμό σε μια ιεραρχική κλίμακα: - *υπάλληλος* | *προσωπικό* ΑΝΤ. υψηλόβαθμος.
χαμηλοβλέπουσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (συνήθ. ειρων.) γυναίκα που χαμηλώνει το βλέμμα της από σεμνότητα ή σεμνοτυφία ΣΥΝ. ντροπαλή, σεμνοτυφή. [ETYM. < χαμηλός + βλέπω + επίθημα -ούσα των μτρ., πβ. κ. *ξανθο-μαλλούσα*].

χαμηλοβλέφαρος, -η, -ο 1. αυτός που έχει μισόκλειστα τα βλέφαρα του, χαμηλωμένο το βλέμμα 2. (μτρ.) ντροπαλός.

χαμηλοθώρας (ο) {χαμηλοθώρηδες}, **χαμηλοθώρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) αυτός που έχει χαμηλωμένο το βλέμμα του 2. (μτρ.) (α) πολύ ντροπαλός ΣΥΝ. χαμηλοβλέφαρος (β) αυτός που ξέρει να κρύβει τις πραγματικές του προθέσεις, που δεν εκδηλώνει τις σκέψεις ή τις επιθυμίες του ΣΥΝ. ύπουλος, δόλιος. Επίσης **χαμηλο-θωρούσα** (η). [ETYM. < χαμηλός + -θώρας < θωρά].

χαμηλόμισθος, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλό μισθό, που οι απολαβές από τη παράγεια του είναι μικρές: ~ *υπάλληλος* || (κ. ώς ουσ.) *οι - πλίνθονται από τη λιτότητα* ΑΝΤ. υψηλόμισθος.

χαμηλός, -ή, -ό 1. αυτός που σε σχέση με τον μέσο όρο είναι τοποθετημένος, βρίσκεται ή κινείται κοντά στο έδαφος, στο πάτωμα ή στην επιφάνεια της γης: ~ *παράθυρο* | *ταβάνι* | *ράμι* | *φράχτης* || ~ *πήση* | *μαυλιά* ΑΝΤ. (ο)υψηλός 2. αυτός που ύψος ή το βάθος του είναι μικρότερο από το αντίστοιχο του μέσου όρου ή από το κανονικό: ~ *υψόμετρο* | *ορεινός όγκος* | *στάθμη νερού* || η *κόψη του ποταμού είναι χαμηλή* || ~ *σκάφη* || - *παπούτσια* | *τακούνια* ΣΥΝ. ρηχός, κοντός ΑΝΤ. ψηλός, βαθύς 3. αυτός που έχει κατεύθυνση προς το έδαφος: ~ *βλέμμα* | *ματιά* 4. (για τόπο) αυτός που έχει μικρό υψόμετρο ή βρίσκεται σε πεδιάδα ή κοντά στο επίπεδο της θάλασσας 5. **χαμηλά** (τα) σημείο με μικρό υψόμετρο: *πώς νιώθετε εκεί κάτω στα ~;* ΦΡ. (πα-ροιμ.) **απ' τα ψηλά στα χαμηλά** *κι απ' τα πολλά στα λίγα* βλ. λ. ψηλός 6. αυτός που σχηματίζει βαθιά καμπύλη, που κατεβαίνει αρκετά: ~*νεκροπέ* ΣΥΝ. βαθύς 7. αυτός που αντιστοιχεί στην αρχή ή στις καλύτερες θέσεις μιας κλίμακας κατατάξεως, μετρήσεως ή αξιολογήσεως: ~ *εισόδημα* | *κλιμάκιο* | *επίδοση* | *βαθμολογία* | *κόστος* | *αρηθρική πίεση* | *τάση ρεύματος* | *τιμές προϊόντων* | *κοινωνικά στρώματα* | *ναύλος* | *κόμιστρο* | *ζήτηση* | *μισθός* | *ποσοστό* | *υψόμετρο* | *ακροαματικότητα* | *δημοτικότητα* | *ταχύτητα* || ~ *ταχύτητες* (η πρώτη και η δεύτερη) || ~ *ορατότητα* | *παραγωγή* | *ρυθμός* | *φαγητό* με ~ *περικτικότητα σε θερμίδες* || ~ *θερμοκρασία* ΑΝΤ. υψηλός 8. αυτός που κινείται στις καλύτερες νότες της μουσικής κλίμακας: ~ *νότες* | *φωνή* | *ήχος* | *τόνος*. ΦΡ. (*άνθρωπος*) **χαμηλόν τόνον** για μετριопαθή άνθρωπο, που αποφεύγει τις συγκρούσεις και τις οξείες αντιπαράθεσεις, που ακολουθεί γενικά ήπια και διαλλακτική στάση 9. αυτός που δεν έχει ένταση, δύναμη: *λέω κάτι με ~ φωνή* || ~ *προφίλ* (αγγλ. low profile) 10. (μτρ.) αυτός από τον οποίο απορριπεί το σθένος, που δηλώνει κατάπτωση, εγκατάλειψη ή αδιαφορία: ~ *φρόνημα* | *ήθικό* 11. ΜΕΤΕΩΡ. **βαρομετρικό χαμηλό** βλ. λ. *βαρομετρικός*. — (υποκ.) **χα-μηλούτσικος**, -η/-ια, -ο, χαμηλά επίρρ. [ETYM. μτρν. < αρχ. επίρρ. *χαμαί* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -ηλός, πβ. κ. *τροφ-ηλός, σφρη-ηλός*].

χαμηλόστεγος, -η, -ο [1880] χαμηλοτάβανος (βλ.λ.).
χαμηλοσυνταξιογος (ο) συνταξιογος με χαμηλή σύνταξη.

χαμηλοτάβανος, -η, -ο αυτός που έχει χαμηλή οροφή, χαμηλό ταβάνι: ~ *δομάτιο* | *σπίτι* ΣΥΝ. χαμηλόστεγος ΑΝΤ. ψηλοτάβανος.

χαμηλοτάκουνος, -η, -ο (για υποδήματα) αυτός που έχει χαμηλό τακούνι: ~ *παπούτσι* | *γόβα* ΑΝΤ. ψηλοτάκουνος.

χαμηλότοκος, -η, -ο αυτός που έχει, αποδίδει ή επιβαρύνεται με χαμηλό επιτόκιο: ~ *δάνειο* | *κατάθεση* | *ομόλογο*.

χαμηλόφωνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει χαμηλή φωνή ή μιλά σιγανά ΑΝΤ. υψηλόφωνος 2. αυτός που λέγεται ή τραγουδιέται με χαμηλή φωνή: ~ *εκτέλεση* | *σχόλιο* ΑΝΤ. υψηλόφωνος. — **χαμηλόφωνα** | **χα-μηλοφώνος** [1866] επίρρ.

χαμηλόμα (το) [μεσν.] {χαμηλόμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η μείωση του ύψους (ενός πράγματος): το ~ της φωνής | της έντασης | των τιμών ΣΥΝ. μείωση, ελάττωση ΑΝΤ. ύψωση, μεγάλωμα, αύξηση 2. η τοποθεσία που βρίσκεται σε χαμηλό υψόμετρο ή σε συγκριτικά χαμηλότερο επίπεδο από τις γύρω περιοχές ΑΝΤ. ύψωμα.

χαμηλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {χαμηλώ-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάτι) χαμηλό ή χαμηλότερο, μιάνω το ύψος: ~ *έναν τοίχο* | *φράχτη* ΑΝΤ. υψώνω 2. επιμηκύνω (κάτι) προς τα κάτω: ~ *μια φούστα* | *τις κοურτίνες* ΣΥΝ. μακρύνω ΑΝΤ. κοντύνω 3. *κατεβάζω*, *τραβώ* (κάτι) προς τα κάτω, το κάνω να στραφεί ή να μετακινήθει προς τα κάτω: ~ *τις τέντες* || ~ *τα πανιά* || ~ *τα γυαλιά μου*, *για να δω κάτι* ΣΥΝ. *κατεβάζω* ΑΝΤ. *ανεβάζω* ΦΡ. (α) **χαμηλώνω τα μάτια** | **το βλέμμα** στρέφω το βλέμμα μου προς τα κάτω: ~ *από φόβο* | *ντροπή* (β) (μτρ.) **χαμηλώνω τη μύτη μου** γίνομαι λιγότερο υπερπόητη: *καλά θα κάνει να χαμηλώσει λίγο τη μύτη του, γιατί έχει πολυπάρε αέρα* 4. **κάνω** (κά-

τι) λιγότερο, μειώνω την ένταση ή την ποσότητα του: *χαμηλώσε την τηλεόραση* | *τη μουσική, προσπαθούμε να κοιμηθούμε* || ~ *το φως* | *την ταχύτητα* | *τους ρυθμούς παραγωγής* | *τη θερμοκρασία του φούρνου* || ~ *την τιμή προϊόντων* (φτηναίνο) || (μτρ.) ~ *τους τόνους μιας συζήτησης* ΣΥΝ. μειώνω ΑΝΤ. αυξάνω ΦΡ. (μτρ.) **χαμηλώνω τη φωνή** γίνομαι λιγότερο διεκδικητικός, μειώνω τις απαιτήσεις μου: *πες του να χαμηλώσει λίγο τη φωνή, για να έχει παρακάνει* ♦ (αμετβ.) 5. γίνομαι χαμηλός ή χαμηλότερος: « *να χαμηλώσαν τα βουνά...* » (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. *κοντύνω* ΑΝΤ. *ψηλώνω* 6. γίνομαι λιγότερο βαθύς: *την περίοδο του καλοκαιριού το ποτάμι χαμηλώνει* ΑΝΤ. *βαθαίνω* 7. *σκύβω*: *χαμηλώσε, για να περάσει από τη χαμηλή πόρτα* 8. *κινούμαι* προς τα κάτω: *το αεροπλάνο χαμηλώνει, για να προσγειωθεί* || ο *ήλιος πήρε να χαμηλώνει* ΣΥΝ. *κατεβαίνω* ΑΝΤ. *ανεβαίνω* 9. γίνομαι λιγότερο έντονος, μειώνω ως προς την ποσότητα μου, ελαττώνω: *χαμηλώσε η ταχύτητα* | *η ένταση* | *η φωνή* | *το φως* | *η θερμοκρασία* || *έχουν χαμηλώσει πολύ οι τόνοι* ΣΥΝ. *μειώνω* ΑΝΤ. *αυξάνω*.

χαμίνι (το) [1845] {χαμιν-ιού | -ιών} (κακός.) το αλητάκι, παιδί του δρόμου ΣΥΝ. αλητόπαιδο, αλάτι, αλητάκος.
[ETYM. Μεταφορά του γάλλ. *gamin* «αλητόπαιδο», αρχική σημ. «βοηθός υαλοποιού», αφεβ. ετύμου, ίσως γερμ. *αρχής*, πβ. γερμ. *Game* «ανόητος νέος». Τη λ. πρωτοχρησιμοποίησε ο Ι. Σκυλίτης στη μετάφραση των *Αθλίων* του Β. Ουγκό].

Χαμίτες (οι) [1866] {Χαμιτών} (παλαιότ.) οι λαοί της Β. Αφρικής, οι οποίοι έχουν τα χαρακτηριστικά της λευκής φυλής και αποτελούν ιδιαίτερο κλάδο της μεσογειακής φυλής. — **χαμιτικός**, -η, -ό. [ETYM. Από το όν. του *Χαμ*, γιου του Νώε και προγόνου των αφρικανικών λαών].

χαμιτοσημιτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **χαμιτοσημιτική γλώσσα** κάθε γλώσσα που ανήκει στην οικογένεια γλωσσών η οποία ανάγεται σε κοινή μητέρα-γλώσσα, που μιλιόταν στην περιοχή της Σαχάρας μεταξύ της γόδρης και έκτης χιλιετίας π.Χ. και στην οποία ανήκουν γλώσσες της Β. Αφρικής και της ΝΑ. Ασίας, όπως η Αραβική, η Αιμαρική, η Εβραϊκή και η Χάουσα (κατ' *πéκτ.*) αυτός που ανήχεται με τις παραπάνω γλώσσες και τους λαούς που τις μιλούσαν: ~ *προέλευση*. [ETYM. Μεταφορά του γερμ. *hamito-semitisch*].

χαμό-κ. χαμό- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι: 1. βρίσκεται χαμηλά: **χαμό-δεντρο** 2. γίνεται χωρίς ένταση, ελαφρά: **χαμογελάω**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*.

[ETYM. Α' συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *χάμω*].

χαμογελάσμα (το) [1790] {χαμογέλασμ-ατος | -ατα, -άτων} το χαμό-γ'λο (βλ.λ.).

χαμογελαστός, -ή, -ό 1. αυτός που χαμογελά, που έχει πρόσχαρο ύφος: ~ *πρόσωπο* | *βλέμμα* | *παιδί* ΣΥΝ. πρόσχαρος ΑΝΤ. σκυθρωπός, κατσούφης 2. αυτός που εκδηλώνεται με χαμόγελο: ~ *απάντηση*. — **χαμογελαστά** επίρρ.

χαμογέλιο (το) (λογот.) το χαμόγελο (βλ.λ.).

χαμόγελο (το) 1. ελαφρά σύσπαση του προσώπου, κατά την οποία ανασηκώνονται οι άκρες των χειλιών, συνήθ. χωρίς να ανοίξει το στόμα, για την έκφραση κυρ. θετικών συναισθημάτων (λ.χ. χαράς, ευχαρίστησης, ηρεμίας, ικανοποίησης) ή των προθέσεων, των σκέψεων κάποιου: *πλάτν | ζεστό | ειρηνικό | μικρό | προσποιητό | σαρκαστικό | παγωμένο | ήλιθο* ~ || *σφιγμένο* | *συγκρατημένο* | *σφιχτό* ~|| ~ *ευτυχίας* | *τροφερότητας* || *προχωρούσαν με το* ~ *στα χείλη* ΣΥΝ. *χαμογέλιο*, *χαμογελάσμα*, (λόγ.) *μεϊδιάμα*. ΦΡ. (α) **σκάω χαμόγελο** χαμογελώ (ενώ ήμουν σοβαρός): *μόλις άκουσε τα ευχάρια νέα, έσκασε χαμόγελο* (β) **κόβεται το χαμόγελο** (κάποιος) διακόπτεται απότομα το χαμόγελο του: *όταν της ανακοίνωσαν ότι δεν θα πάρει άδεια, της κόπηκε το χαμόγελο* 2. (μτρ.) **χαμόγελα** (τα) η ευχαρίστηση, η ικανοποίηση: η *δημοσκόπηση προκάλεσε χαμόγελα στην ηγεσία του κόμματος* || *πολλά* ~ *βλέπω*, *η καλό συνέβη*: ΦΡ. **χαμόγελο ός τ' αφτιά** πολύ μεγάλη ευχαρίστηση, χαρά, η οποία εκφράζεται στο ύψος, στο πρόσωπο κάποιου: *είχε ένα ~ μετά τη νίκη του στις εκλογές* 3. (συνεκδ.) το άνοιγμα για τον λαμό σε μιλούμες, φορέματα, του οποίου το κόψιμο φτάνει από ώμο σε ώμο. — (υποκ.) **χαμογελάκι** (το). [ETYM. < χαμογελώ (υποχωρητ.)].

χαμογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χαμογελός... | χαμογέλασα} ♦ 1. (αμετβ.) *συσπώ* ελαφρά το πρόσωπο, ανασηκώνοντας τις άκρες των χειλιών μου: *τους ζήτησε να χαμογέλασουν για τη φωτογραφία* || *χαμογελούσε ευτυχισμένη* | *με πίκρα* || ~ *πλατιά* ΣΥΝ. (λόγ.) *μεϊδιά* ♦ 2. (μετβ.) *απευθύνω* (σε κάποιον) χαμόγελο: *του χαμογέλασε πονηρά* || *σε ποιον χαμογελός; όλοι* *την χαμογέλασαν ευγενικά* || *μας χαμογέλασε με σημασία* | *με νόημα* (υπονοώντας κάτι) ■ ΦΡ. **η τύχη χαμογέλα** (σε κάποιον) η τύχη ευνοεί (κάποιον): η τύχη του *χαμογέλασε-κέρδισε* τον *πρώτο λαχνό του λαχείου*. [ETYM < μεσν. *χαμογελώ* < *χάμω* + *γελώ*].

χαμόδεντρο (το) [μεσν.] δέ'τρο χαμηλού ύψους, θάμνος. *χαμοζωή* (η) η άθλια, φτωχική και μίζερη ζωή: *δεν άντεξε τη* ~. **χαμοθεός** (ο) (λαϊκ.) (κυριολ.) επίγειος θεός- (μτρ.) ο προστάτης, ο βοηθός (κάποιου) (παροιμ.) *«κάθε δουλειά θέλει και χαμοθεό»* || *«έχεις χαμοθεό, έχεις και πανωθεό»*.

χαμοκέλλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το χαμόσπιτο (βλ.λ.). [ETYM. < *χάμω* + *-κέλλα* < *κελίλι*]-
χαμοκερασιά (η) η φραουλιά. [ETYM < μεσν. *χαμαικερασία*, με συνίχιση και προσαρμολογή σε ά συνθ. *χαμό-*, < μτρν. *χαμαικερασία*].

χαμοκέρασο (το) η φράουλα.
χαμόκλαδο (το) κάθε χαμηλό κλαδί που έχει φυτρώσει κοντά στο έδαφος, που ακουμπά στη γη.

χαμοκυλιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {χαμοκυλίσ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) κυλιέμαι κατάχαμα, στο έδαφος. ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός. χαμολούλουδο (το) μικρό και χαμηλό λουλούδι ή λουλούδι που μόλις έχει φυτρώσει.

χαμομήλι (το) {χαμομηλ-ιού | -ιών} 1. ετήσιο ποώδες φυτό, που τα φύλλα και τα άνθη του διατίθενται όπως της μαργαρίτας, καλλιεργείται ως φαρμακευτικό ή για το αιθέριο έλαιο που εξάγεται από αυτό και χρησιμοποιείται για την παρασκευή σαμπουάν, καλλυντικών και ως αρωματικό ΣΥΝ. χαμομηλιά 2. το αφένημα που παρασκευάζεται από αυτό το φυτό και έχει χαρακτηριστικές φαρμακευτικές ιδιότητες, για τις οποίες χρησιμοποιείται ως τονωτικό, καταπραυντικό και αντιπασσμοδικό. Επίσης **χαμόμηλο** [μεσν.] κ. **χαμαίμηλο** [μτγν.]. — (υποκ.) **χαμομηλάκι** (το). [ETYM Υποκ. του μεσν. *χαμόμηλον* < μτγν. *χαμαίμηλον* < *χαμαί* + *μήλον*].

χαμομηλιά (η) το χαμομήλι ως φυτό. χαμομηλόλαδο (το) το αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τα άνθη του χαμομηλιού (βλ. κ. λ. *χαμομήλι*).

χαμοπερδικά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παιλαιότ.) το ορτύκι (βλ. λ.).

χαμός (ο) 1. η οριστική απόλεια: ο - της αθωότητας | της νεότητας ΣΥΝ. χάσιμο, απώλεια 2. η εξαφάνιση προσώπου (και σπανιότ.) πράγματος: ο *χαμνικός* ~ του είναι ακόμα ανεξήγητος || (υβριστ.) *άι στον χαμό!* (χάσου) 3. (ειδικότ.) ο θάνατος: ο ~ του μεγάλου ποιητή βύθισε τη χώρα στο πένθος ΣΥΝ. απώλεια 4. (οικ.) (α) η μεγάλη αναστάτωση από κοσμοσυρροή: στη *συναυλία έγινε ~* || *κάθε χρόνο παραμονή Χριστουγέννων στα μαγαζιά γίνεται ~* ΣΥΝ. κοσμοπλημύρα, κοσμοχαλία (β) η μεγάλη αναστάτωση, κατάσταση μεγάλης έντασης και αναταραχής: *το σπινδύριο του κόμματος θα γίνει ~* || *όταν ήλθαν οι σειρήνες, έγινε - στους δρόμους - όλοι έτρεχαν στα καταφύγια* || *φύγε, γιατί θα γίνει ~, αν συνεχίσεις!* || (εμφατ.) *έγινε ο ~!* (με τονισμό του ο) ΣΥΝ. το σπασε-φρ. *χαμός στο ίσιωμα* βλ. λ. *ίσιωμα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκφραστικό. [ETYM μεσν. < χάνω, κατά τα ουσ. σε -μός, πβ. κ. *τριγμός, κη-μός*].

χαμοσέρνω ρ. μετβ. {χαμόσυρ-α, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) σέρνω (κάτι) στη γη, κατάχαμα.

χαμόσπιτο (το) χαμηλοτάβανο, φτωχικό σπίτι, πρόχειρα κατασκευασμένο από φτηνά υλικά ΣΥΝ. χαμοκέλλα.

χάμου επίρρ. → χάμω

χαμούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κ. **χαμούρης** (ο) {χαμούρηδες} (σημ. 2) (λαϊκ.-υβριστ.) 1. φθηνή πόρνη του δρόμου, που δεν διαθέτει δωμάτιο και κρεβάτι, αλλά εκδίδεται στην υπαίθρο 2. (γενικότ.) πρόσωπο εξευτελισμένο, ανυπόληπτο, ανήθικο. — **χαμούρικός**, -η/-η, -ο. [ETYM Πιθ. < λατ. *camura*, θηλ. του επιθ. *camur* «καμπύλος», τεχν. όρ. πθ. δάνειο. Για τη σημασιολ. εξέλιξη πβ. κ. το μεσν. *κούρβα* «καμπύλη - πόρνη» (< λατ. *curba*)].

χαμούρα (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) τα εξαρτήματα που τοποθετούνται πάνω στα υποζύγια για την ίππευση, τη φόρτωση ή το ζέμνιμό τους ΣΥΝ. σαγή. [ETYM < ρουμ. *hamuri*, πληθ. του *ham* «σαγή ίππου»].

χαμουρεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {χαμουρεύθηκα} (οικ.) ανταλλάσσω ερωτικά χάδια (με άλλο πρόσωπο). — **χαμούρεμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

χαμουτζής (ο) {χαμουτζήδες} (μειωτ.) σύμφωνα με κατοίκους της Β. Ελλάδας, ο κάτοικος της Νότιας Ελλάδας και ειδικότ. ο παλαιοελλαδίτης. [ETYM < χάμο | χάμο + παραγ. επίθημα -τζής].

χαμπάρι κ. **χαμπέρι** (το) {χαμπαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η είδηση, τα νέα: τι *χαμπάρια*; (τι νέα.) || τι *χαμπέρια* μάς φέρεις; ΦΡ. **παίρνω χαμπάρι** αυτό του είδηση, αντιλαμβάνομαι (κάτι): *τόση φασαρία γίνεται γι' αυτό το θέμα κι αυτός δεν έχει πάρει χαμπάρι* || *αν σε πάρει χαμπάρι ότι τον κοροιδεύεις, γάθηκες!* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, (μτφ.) μυρίζομαι. [ETYM < τουρκ. *haber* «είδηση»].

χαμπαριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χαμπάριασα} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) 1. αποκτώ αντίληψη (κάποιου πράγματος): *δεν χαμπαριάζει τίποτε!* ΣΥΝ. αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω 2. έχω γνώσεις (σε συγκεκριμένο θέμα): *τι χαμπαριάζεις από μηχανές;* || *χαμπαριάζεις τίποτε από Αγγλικά;* 3. λαμβάνω υπ' όψιν μου, συνυπολογίζω (κάτι): *αν θέλει κάτι, δεν χαμπαριζέει τίποτα και κανέναν* ΣΥΝ. λογαριάζω, υπολογίζω ♦ (αμετβ.) 4. αντιλαμβάνομαι: *πού να χαμπαρίσει, αυτός είναι εντελώς χαζός!* 5. (μτφ.-αρνητ.) *δεν έχω γνώση ή αίσθηση ενός πράγματος: δεν χαμπαρίζεις αυτός από ευγένεια και τρόπους!* ΣΥΝ. κατανώ Επίσης χαμπαρίζω.

habeas corpus λατ. (προφέρεται *χάμπεας κόρπους*) ελλην. να (κατ)έχεις (το) σώμα (σου)- νόμος του 1679 στην Αγγλία, ο οποίος ισχύει ως σήμερα (συμπληρωμένος με μεταγενέστερους νόμους) στη Μ. Βρετανία και στις αγγλοσαξονικές χώρες και προστατεύει τον πολίτη από αδικαιολόγητη κράτηση και δίωξη του.

χάμπουργκερ (το) {άκλ.} 1. κιάς σε σχήμα μπιφτεκιού που τηγανίζεται 2. έδεσμα που πωλείται συνήθ. σε καταστήματα έτοιμου φαγητού (φαστ-φουντ) και αποτελείται από δύο ημισφαιρικά ψωμάκια, ανάμεσα στα οποία τοποθετείται το παραπάνω μπιφτέκι και άλλα συνοδευτικά (κέτσαπ, μαγιονέζα, τυρί, σαλάτα κ.λπ.), ανάλογα με το είδος. — (υποκ.) **χαμπουργκεράκι** (το). [ETYM; < αγγλ. *hamburger* (ενν. *steak*) < γερμ. *Hamburg* «Αμβούργο»].

χαμπουργκεράδικο (το) το κατάστημα που πουλά χάμπουργκερ.

χαμσίνι κ. **χαμσίνι** (το) [1898] (λαϊκ.) δυνατός, ξηρός και ζεστός άνεμος της Αιγύπτου, που πνέει από την έρημο.

[ETYM; < αραβ. *khamsin* «πενήντα», επειδή ορισμένες φορές ο άνεμος αυτός διαρκούσε πενήντα ημέρες].

χάμστερ (το) {άκλ.} τροκτικό με κοντή ουρά και τρίχωμα, που μεταφέρει την τροφή του με μεγάλους θυλάκους στο εσωτερικό των παρειών του, είναι νυκτόβιο και τρέφεται κυρ. με καρπούς, σπόρους και χόρτα· χρησιμοποιείται ως πειραματόζωο αλλά συνήθίζεται και ως κατοικίδιο. — (υποκ.) **χαμστεράκι** (το).

[ETYM < αγγλ. *hamster* < γερμ. *Hamster* < αρχ. γερμ. *hamastro*, πβ. κ. αρχ. *σαξ. hamstra*].

χαμσίνι (το) → χαμσίνι **χάμο** επίρρ. (λαϊκ.) καταγής, στο έδαφος. Επίσης **χάμου**. [ETYM μεσν. < *χάμαι* < αρχ. *χαμαι* (βλ. λ.), με αναβασμό του τόνου και κατάλ. -ω κατά τα επίρρ. έξω, *επάνω, κάτω*, ο τ. *χάμου* κατά τα *παντού, πού, αλλού*].

X.A.N. (η) Χριστιανική Αδελφότητα Νέων.

χαν (ο) {άκλ.} ο χαγάνος (βλ. λ.).

[ETYM; < τουρκ. *han* < μογγολ. *hän*].

Χαναάν (η) {άκλ.} Π.Δ.-Κ.Δ. παράκτια περιοχή της Α. Μεσογείου Θαλάσσης με κέντρο τη Φοινίκη· η Παλαιστίνη. — Χαναανίος (ο), Χαναανία (η), χαναανικός, -η, -ο κ. χαναανικός. [ETYM μτγν. < εβρ. *kn'ān* | (*māt*) *kina'ijī* («χωρά της Χαναάν», από το όν. του γιου του Χαμ και Εγγονου του Νώε. Το τόπων. συνδ. με την ονομ. Χνά, την οποία ο Εκαταίος ο Μιλήσιος αποδίδει στη Φοινίκη].

χανδάκος (ο) {χανδάκων} 1. το χαντάκι (βλ. λ.) 2. (παιλαιότ. με κεφ.) το Ηράκλειο Κρήτης. Επίσης *χάνδαξ* [μτγν.] {χανδάκος}. [ETYM Βλ. λ. *χαντάκι, Ηράκλειο*].

χάνδρα (η) → χάντρα

X.A.N.Θ. (η) Χριστιανική Αδελφότητα Νέων Θεσσαλονίκης.

χάνι (το) {χαν-ιού | -ιών} (παιλαιότ.) πανδοχείο για την κατάλυση οδοιπόρων: το ~ της *Γραβιάς*. [ETYM < τουρκ. *han*].

Χανιά (τα) {Χανίων} πόλη της Δ. Κρήτης, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (νομός Χανίων). — Χανιώτης (ο), Χανιώτισσα (η), χανιώτικος, -η, -ο.

[ETYM. Αβεβ. ετύμου. Η τολμηρή αναγωγή του τοπωνυμίου στο ουσ. *χάννος* δεν συγκεντρώνει πολλές πιθανότητες. Περισσότερο ικανοποιητική φαίνεται η άποψη ότι το τοπωνύμιο ετυμολογείται από το (τουρκ.) *χάνι* μέσω τύπου του πληθ. των *χανίων* | τα *χανιά* (επί βενετικής κυριαρχίας της Κρήτης μαρτυρείται η ονομασία *Lacanea*)].

Hannibal ante portas λατ. (προφέρεται *Χάνιμπαλ άν-τε πόρτας*) ελλην. ο Αννίβας προ των πυλών (ενν. της Ρώμης)- για να δείξουμε ότι ο κίνδυνος είναι άμεσος και ορατός.

χάννος (ο) (συνήθ. ορθ. *χάνος*) 1. θαλάσσιο ψάρι που μοιάζει πολύ με την πέρκα, έχει καστανό και λευκό χρώμα, μικρά λέπια και η ουρά του είναι στρογγυλεμένη προς τα μέσα· συγγενεία με τον ροφό, τη σφυρίδα, το λαβράκι κ.λπ. 2. (μτφ.) ο ανήθικος άνθρωπος: *κοιτάζει | στέκει σαν -* ΣΥΝ. (εκφραστ.) *γάγας*.

[ETYM μτγν., μεταπλ. τ. του αρχ. *χάννα* | -η με αλλαγή γένους. Το αρχ. *χάννα* | -η είναι αβεβ. ετύμου, πθ. εντάσσεται στην ετυμολ. οικογένεια των ρ. *χάνω, χάσκω* (βλ. λ.), με εκφραστ. διπλασιασμό -νν-, δηλώνοντας έτσι το ψάρι που ανοίγει πολύ το στόμα του. Η υπόθεση περί αγγλιτικής προελ. δεν ευσταθεί].

χάνος (ο) → χαγάνος

χανουμισσα (η) {χανουμισσών} 1. μουσουλμάνα γυναίκα, κυρ. ενταγμένη σε χαρέμ 2. (γενικότ.) η Τουρκάλα, η Οθωμανή γυναίκα. — (υποκ.) χανουμάκι (το).

[ETYM < *χανούμ* (< τουρκ. *hanım*) + παραγ. επίθημα -ισσα, πβ. κ. *βασιλ-ισσα*].

Χάνσα (η) 1. (κατά τον Μεσαίωνα στη Δ. Ευρώπη, κυρ. στη Γερμανία) σύμπραξη εμπόρων για την αντιμετώπιση των κινδύνων του εμπορίου 2. η Χανσεατική Ένωση.

[ETYM < αγγλ. *hansa* < μέσ. γερμ. *hanse*, που συνδ. με αρχ. γερμ. *hansa* «εταιρεία»].

χανσεατικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη Χάνσα 2. Χανσεατική Ένωση μεσαιωνική σύμπραξη εκατόν πενήντα πόλεων της Β. Γερμανίας και παρακείμενων χωρών για την προώθηση και προστασία του εμπορίου. [ETYM Μεταφορά του γερμ. *hanseatisch* < *hansa* (βλ. κ. *χάνσα*)].

χανσενικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. (επίσ.) ο λεπρός (βλ. λ. *λέπρα*). [ETYM Από το όν. του Νορβηγού γιατρού και βοτανολόγου Gerhart H.A. Hansen (1841-1912), ο οποίος το 1874 ανακάλυψε το παθογόνο μικρόβιο της λέπρας].

χαντάκι (το) {χαντακ-ιού | -ιών} επίμηκες σκάμμα ή φυσικό άνοιγμα της γης σαν μικρή τάφρος, που αξιοποιείται συχνά για τη διαχείτευση του νερού, λ.χ. για το πότισμα χωραφιού ή για την αποστράγγιση νερών ή τοποθέτηση αγωγών καλωδίων: *άνοιγν | σκάβω ~*. [ETYM < μεσν. *χανδάκιον*, υποκ. του μτγν. *χάνδαξ*, -ακος < αραβ. *khandāq* «τάφρος»].

χαντάκωμα ρ. μετβ. {χαντάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. (κυριολ.) ρίχνω σε χαντάκι (κάποιον/κάτι), με πρόθεση να τον προκαλέσω βλάβη 2. (συνήθ. μτφ.) προκαλώ την καταστροφή (κάποιου) συνήθ. άθελα του, τον παγιδεύω σε επικίνδυνη κατάσταση: *ο δικηγόρος του τον χαντάκωσε σ'αυτή την υπόθεση* || στην *επιχείρηση του δουλεύει έχει χαντακωθεί - δουλεύει σαν χαμιάλης και δεν έχει προοπτικές εξέλιξης*. — **χαντάκωμα** (το).

χαντζάρα κ. **χατζάρι** (η) (λαϊκ.) το μεγάλο χαντζαρί.

χαντζαρί κ. **χατζαρί** (το) {χαντζαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κοφτερό σπαθί με μεγάλο, καμπύλο σχήμα, που χρησιμοποιούσαν οι μουσουλμάνοι, κυρ. οι Τούρκοι πολεμιστές και οι πειρατές. [ETYM < τουρκ. *hançer*].

χαντζαριά κ. **χατζαριά** (η) το χτύπημα με χαντζαρί ή χαντζάρα, καθώς και το σημάδι ή η πληγή που προκαλεί αυτό.

χαντζής (ο) → χαντζής
 χαντικαπ (το) {άκλ.} ελλην. υστερήση 1. αγώνας ή διαγωνισμός στον οποίο οι συμμετέχοντες είτε επιβαρύνονται με μειονεκτική (όπως λ.χ. με μεγαλύτερα βάρη, μακρύτερες αποστάσεις, λιγότερο χρόνο), αν βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση, είτε υννοούνται μ' αντίστοιχα πλ'ον'κτῆματα (λ.χ. μικρότερων βαρών, μικρότερων αποστάσεων, περισσότερο χρόνου), αν υστερούν σε σωματικά προσόντα, ώστε να εξισώνονται οι πιθανότητες όλων για νίκη 2. κάθε μειονέκτημα που δυσκολεύει την επιτυχία, που αποτελεί εμπόδιο ΣΥΝ. πρόσκομμα 3. σωματική ή πνευματική αναπηρία, η οποία κυρ. καθιστά τις καθημερινές δραστηριότητες δύσκολες ΣΥΝ. αναπηρία, ελάττωμα. [ETYM. < αγγλ. handicap < φρ. hand in cap «χέρι μέσα σε καπέλο», τρόπος συναλλαγής ή ανταλλαγής κατά τον οποίο (τον 17ο αι.) τα δύο μέρη και ο επιδιαιτητής τοποθετούσαν γρήματα σε καπέλο, ο επιδιαιτητής δήλωνε επίσης το ποσόν που έπρεπε να καταβάλει το ένα από τα δύο μέρη, ώστε η συναλλαγή να καταστεί ισορροπημένη και συμφέρουσα, οι δε συναλλασσόμενοι έβγαζαν τα χέρια τους από το καπέλο γεμάτα ή άδεια, δηλ. αποδεχόμενοι ή αρνούμενοι τη ρύθμιση].

χάντιμπολ (το) {άκλ.} ελλην. χειροσφαίριση- ομαδικό παιχνίδι που παίζεται με στρογγυλή μπάλα σε γήπεδο 40 επί 20 μέτρων (με δύο μικρά τέρματα) μεταξύ δύο επταμελών ομάδων (από έξι παίκτες και έναν τερματοφύλακα), οι οποίοι εναλλάσσουν τη μπάλα με τα χέρια προσπαθώντας να επιτύχουν όσο το δυνατόν περισσότερα τέρματα (γκολ) εις βάρος της αντίπαλης ομάδας. — χαντιμπολίστας (ο), χαντιμπολίστρια (η). [ETYM. < αγγλ. handball < hand «χέρι» + ball «μπάλα»].

χάντρα (η) {χαντρών} 1. μικρό κομμάτι, σφαιρικού ή κυλινδρικού σχήματος, από σκληρό υλικό με διαμετρή τρύπα, ώστε να περιέται ως κόσμημα, στολίδι: *οι ~ τον κομπολογιού || γυάλινη || πλαστική ~ || πέρασε στο παιδί μια ~ για το μάτι (γαλάζιου χρώματος, με σχέδιο σαν μάτι, που συνήθ. καρφιστώνεται πάνω στα ρούχα τού μωρού, για προστασία από μύγαια)* 2. (μτφ.) (α) το έντονο, λαμπερό και όμορφο μάτι (β) μεγάλη σταγόνα: *μία ~ δάκρυ κύλησε απ' τα μάτια* 3. χάντρες (οι) μικρά και στρογγυλά φασόλια. — (υποκ.) χοντρούλα κ. χαντρίτσα (η). [ETYM. μεσν., πθ. αραβ. αρχής].

χάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έχασα, χά-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. καταλήγω να μην έχω (κάτι), λ.χ. λόγω ατυχήματος: *στο αεροδρόμιο έχασαν όλες τους τις αποσκευές* 2. (α) παύω να έχω (κάτι) δικό μου ή πάνω μου (από απροσεξία και συνήθ. προσωρινά): *έχασα την αλυσίδα μου στην παραλία || ~ τα κλειδιά μου | τον αναπτήρα μου* ANT. βρίσκω (β) παύω να έχω την κυριότητα ή την ιδιοκτησία (πράγματος): *~ πολλά γρήματα | μια περιουσία στα χαρτιά || έβαλε το σπίτι υπόθηκη και το έχασε* - ΦΡ. (παροιμ.) *έχασε | μη χάσει η Βενετία βελόνη* για απώλεια εντελώς ασήμαντη 3. αδυνατώ να διατηρήσω ή να συγκρατήσω (κάτι): *~ την ισορροπία μου | το βήμα μου | τον έλεγχο τού αυτοκινήτου || (για αεροπλάνο) ~ ύψος (συνήθ. λόγω βλάβης)* - ΦΡ. (α) *τα χάνω* συστήνω: *απ' τη χαρά του τα 'γάσε και δεν ήξερε τι έλεγε* ΣΥΝ. τα έχω χαμένα (β) *χάνω τον μπουσούλα* βλ. λ. μπουσούλας (γ) *χάνω τα νερά μου* βλ. λ. νερό (δ) *χάνω το μυαλό μου / τον νον μου* βλ. λ. : *μυαλό (έ) χάνω τις αισθήσεις μου* βλ. λ. αίσθηση (στ) *χάνω τ' αβρά και τα καλάθια | τα πασχαλιά* βλ. λ. αβρό (ζ) (μτφ.) *τα 'χω χάσει* έχω τρελαθεί (η) *χάνω τα λόγια μου* (ι) μιλώ σε κάποιον χωρίς να βρίσκω ανταπόκριση: *άδικα χάνεις τα λόγια σου, αυτός δεν ακούει κανέναν!* (ii) δεν μπορώ να ελεγχώ τον λόγο μου λόγω ταραχής, συναισθηματικής φόρτισης κ.λπ.: *όποτε πάει να της μιλήσει, χάνει τα λόγια του!* 4. (απο)στερούμαι (κάτι): *~ τη δουλειά μου | τα πολιτικά μου δικαιώματα | την ελευθερία μου* - ΦΡ. (α) *χάνω τη ζωή μου* πεθαίνω (β) *τι είχα, τι έχασα* για περιπτώσεις στις οποίες η κατάσταση κάποιου δεν αλλάζει, μένει όπως είχε: *μια προσπάθεια έκανα, αλλά δεν πέτυχε* - ~! (γ) *δεν έχω τίποτε να χάσω | τι έχω να χάσω* για προσπάθειες που αναλαμβάνει κανείς χωρίς τον φόβο τής αποτυχίας, χωρίς να θεωρεί αντικίνητρο πιθανό αρνητικό αποτέλεσμα: *θα του τα πω όλα κι ας μη με πιστέψει* - ~; (δ) *τι θα χάσω, αν...* δεν θα έχω καμία απώλεια ή επιβάρυνση, αυτό που θα στερθώ είναι εντελώς ασήμαντο: *~ δεν βγω κι ένα βράδυ*; (ε) *χάνω (κάτι) προς χάρην (κάποιου)* στερούμαι (κάτι) συνειδητά χάρην (πράγματος) | προσώπου): *προτίμησε να χάσει την ευκαιρία μιας καλής καριέρας προς χάρην τής οικογένειας τής 5. παύω να χαρακτηρίζομαι από κάτι (ικανότητα, ιδιότητα, αντίληψη, νοοτροπία κ.λπ.), τουλάχιστον στον βαθμό που συνέβαινε αυτό παλαιότερα: ~ τον αυθορμητισμό | τη δύναμη | τη λάμψη μου || η υπόθεση χάνει τη γοητεία | το μυστήριο | το ενδιαφέρον τής || θα χάσω την υπομονή μου μαζί σου! || με τα χρόνια έχασε τη μνήμη | την αίγλη | την ομορφιά | τον ρομαντισμό | τη μαχητικότητα του || το λάστιχο στον ήλιο χάνει την ελαστικότητά του || ~ τα μυαλά | τα λογικά μου (παραφροσύνη, τρελαινομαι) || ~ πάσα ιδέα! | την εκτίμηση μου για κάποιον* ΦΡ. (μτφ.) *χάνω τον ύπνο μου για (κάποιον | κάτι)* νοιάζομαι, ανησυχώ ή ανυπομονώ για (κάποιον/κάτι): *έχω χάσει τον ύπνο μου με τα καμώματα τής κόρης μου!* 6. αποστερούμαι (κάποιον, κυρ. αγαπημένο πρόσωπο) λόγω θανάτου: *~ την αδελφή | τον πατέρα μου* 7. (για μέλος | όργανο τού σώματος) παύω να έχω: *έχασε το χέρι του στον πόλεμο || ~ τα μυαλά | τα δόντια μου* - ΦΡ. (μτφ.) *χάνω ΓΟ κεφάλι μου* με αποκεφαλίζω: *ο πασάς τον ειδοποίησε ότι αν δεν πιάσει τον ληστή θα χάσει το κεφάλι του* 8. παρουσιάζω απώλεια από κάτι: *~ αίμα | βάρος || ~ τις αισθήσεις μου* (λιποθυμώ) - ΦΡ. (μτφ.) *χάνω το χρώμα μου* βλ. λ. χρώμα 9. (για γιατρό) αποτυγχάνω να κρατήσω στη ζωή (ασθενή): *δυστυχώς, τον χάσαμε στην εγχείρηση* 10. (για γυναικά) αποβάλλω: *έχασε το μωρό στον δεύτερο μήνα* ΣΥΝ.

αποβάλλω 11. (μτφ.) υφίσταμαι την ηθική φθορά, διαφθείρω ή κολάζω: *~ την ψυχή μου!* 12. δεν προλαβαίνω (κάτι) (λόγω αργοπορίας μου): *έχασα την αρχή τού έργου!* || *~ το αεροπλάνο | το λεωφορείο || ~ μια παράδοση μαθηματος | μια ομιλία* 13. (συνήθ. για συσκευές μετρήσεως) λειτουργώ πιο αργά από το κανονικό, με χρονική καθυστέρηση: *το ρολόι χάνει ένα λεπτό τη μέρα || το μηχανήμα χάνει στροφές* 14. μου ξεφεύγει (κάποιος/κάτι), δεν μπορώ να το παρακολουθήσω, είτε γιατί φεύγει από το οπτικό μου πεδίο είτε διότι δεν υπέπεσε στην αντίληψη μου: *τον χάσαμε μέσα στο πλήθος || δεν έχασε λέξη απ' όσα είπες* - ΦΡ. (α) *χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα* υπάρχει πολυκοσμία, θόρυβος και αταξία: *στη χθεσινή συγκέντρωση έχανε η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα* || *Με τέτοια γραφειοκρατία ~! Δεν βγάζεις άκρη!* (β) *χάνω τον δρόμο (μου)* ξεστρατίζω, βγαίνω από τη σωστή πορεία, κατεύθυνση (γ) *κάποιος βλέπει το δέντρο και χάνει το δάσος* βλ. λ. δάσος (δ) *πού τον χάνεις, πού τον βρίσκεις...* για κάποιον που συχνάζει συστηματικά σε συγκεκριμένο μέρος: *~ στα μπλιάρδα | στο γήπεδο | στο καφενείο* 15. υστερώ, μένω πολύ πίσω (από κάποιον/κάτι): *οι άλλοι δρομείς τον έχασαν από τον δεύτερο γύρο* - ΦΡ. (μτφ.) *χάνω έδαφος* (i) οπισθοχωρώ: *οι εχθροί μας χάνουν συνεχώς έδαφος* (υποχωρούν) (ii) μένω πίσω έναντι (άλλου) σε διεκδίκηση, συναγωνισμό κ.λπ.: *το κόμμα φαίνεται να χάνει έδαφος*: *~ στα δημοσκοπήσεις* 16. (α) αφήνω (κάτι) αναξιοποίητο: *έχασε την ευκαιρία τής ζωής του || δεν έχασα λεπτό-μάζεμα να πράξωτα μου κι ετοιμάστηκα για διακοπές!* (β) (ειδικότ. για πρόσ.) δεν αξιοποιώ το ταλέντο, τις ικανότητες κάποιου: *«η κατάργηση των προνομίων για τους αθλητές ήταν ο λόγος που χάσαμε πολλούς μελλοντικούς πρωταθλητές»* (εφημ.) (γ) ξοδεύω (κάτι) χωρίς αποτέλεσμα, μάταια ή άσκοπα: *~ τον καιρό μου τριπελιάζοντας || ~ τις ώρες μου μπροστά στην τηλεόραση || ~ τα νιάτα μου, χωρίς να κάνω τίποτα* 17. (α) δεν αποκοιμώ τα αναμενόμενα οφέλη (λόγω εσφαλμένης πρόβλεψης, κακής εκτίμησης ή κακού χειρισμού) (β) αποτυγχάνω να κατακτήσω, να κερδίσω κάτι (το οποίο διεκδικώ): *η Ελλάδα κινδυνεύει να χάσει την αγορά των Βαλκανίων* - ΦΡ. *χάνω το τρένο* βλ. λ. τρένο 18. ηττώμαι σε (κάτι): *~ ένα παιχνίδι | έναν αγώνα | έναν πόλεμο | τις εκλογές | τη δίκη (καταδικάζομαι) || έχασε τον πρώτο γύρο στη διεκδίκηση τής προεδρίας || έχασε τις μάχες, αλλά κέρδισε τον πόλεμο* 19. (α) (για επιχειρήσεις) έχω συγκεκριμένη ζημία: *η εταιρεία φέτος έχασε ένα δισ.* (β) παρουσιάζω απώλεια: *το ροζέλι έχασε μεγάλο μέρος τής αξίας του* 20. (για μηχανήματα, συσκευές, εξαρτήματα κ.λπ.) έχω διαρροή υλικού ή συστατικού: *η μηχανή χάνει λάδια || το λάστιχο τού αυτοκινήτου χάνει αέρα* ♦ (αμετβ.) 21. βγαίνω ζημιωμένος (από μια διαδικασία), βαρύνομαι με αρνητικές δεσμεύσεις ή συνέπειες (από τη συμμετοχή μου σε αυτή): *~ από ένα συμβόλαιο | συμφωνία | συνεργασία* 22. υφίσταμαι ήττα, νικιέμαι: *~ στον πόλεμο | στον αγώνα | στο σκάκι* - ΦΡ. *όποιος χάνει στα χαρτιά, κερδίζει στην αγάπη* σε χαρτοπαιγνίσιο, ως παρηγοριά στους χαμένους 23. υποτιμώ-μαι, μειώνεται η αξία μου (αισθητική, ηθική, επιστημονική κ.λπ.): *εσύ χάνεις, όταν κοροϊδεύεις τους φίλους σου || με τα μαλλιά κοντά χάνει πολύ στην εμφάνιση || το πρωτότυπο πάντα χάνει στη μετάφραση* 24. στερούμαι (κάτι) σημαντικό, από το οποίο θα μπορούσα να αντλήσω ικανοποίηση, απόλαυση: *αν δεν τον έχεις δεν πάνω στο σανίδι, πραγματικά χάνεις!* || *έχασες που δεν ήρθες μαζί με στη Χίο!* || *δοκίμασε κι απ' αυτό το παγιωτό, χάνεις!* || (κ. μετβ.) *μη χάστες αυτή την ταινία!* 25. (για πρόσ.-μειοτ.) δεν πάω καλά, το μυαλό μου δεν λειτουργεί σωστά: *μην του δίνεις και πολλή σημασία, το άτομο χάνει!* || *κατάλαβε τι σου είπα ή χάνεις; || αυτός ο άνθρωπος από κάπου χάνει!* (μεσοπθ.) *χάνομαι* 26. παύω να υπάρχω, εξαφανίζομαι: *χάνονται οι παραδόσεις τού λαού μου! χάθηκε ο ρομαντισμός | η πίστη των νέων στα κόμματα* 27. παύω να φαίνομαι, βγαίνω από το οπτικό πεδίο (κάποιου): *μακρινή γραμμή που χάνεται στον ορίζοντα || Πού πήγε; Έχει χυθεί από προσώπου γης || (μτφ.) η ιστορία τής οικογένειας του χάνεται στα χρόνια του Βυζαντίου* - ΦΡ. (α) *άι χάσω || άι να χυθείς!* | *χάσω από τα μάτια μου!* εξαφανίζομαι, φύγε από μπροστά μου! ~, να μη σε βλέπω- κ. υβριστ. ως έκφραση μεγάλης αγανάκτησης και οργής: *ου να (μου) χυθείς, παλιάνθρωπε!* (β) *χάνομαι από τον κόσμο | απ' όλους* κλεινομαι μέσα στο σπίτι μου, αποφεύγω τις εξόδους και τις κοινωνικές συναναστροφές ή εγκαταλείπω τα εγκόσμια: *ήταν σύγυρα σοβαρό από που σου έτυχε, αλλά τι θα κάνεις, θα χυθείς από τον κόσμο;* (γ) *χάνομαι από προσώπου γης* (i) εξαφανίζομαι ή έχω πολύ καιρό να εμφανιστώ κάπου (ii) σε εκφράσεις που δηλώνουν ότι κάποιος αισθάνεται μεγάλη ντροπή για κάτι που έκανε! *μόλις κατάλαβα ότι τον προσέβαλα, ήθελα να γαθώ από προσώπου γης* 28. (για πρόσ.) δεν έχω επικοινωνία με κάποιον ή αυτή γίνεται όλο και πιο σπάνια: *χάθηκαμε, βρε παιδί μου, χρόνια και ζαμάνια έχω να σε δω!* - ΦΡ. *να μη χανόμαστε | να μη χυθούμε | να μη χάνεσαι* να κρατήσουμε επαφή, να συνεχίσουμε να επικοινωνούμε: *Να μη χυθούμε, έτσι; Πάρε κανένα τηλεφώνο!* 29. με εγκαταλείπουν οι δυνάμεις, οι αισθήσεις μου: *νιώθω να χάνομαι || ταραχάκη τόσο πολύ, που ένιωσα να χάνομαι* ΣΥΝ. λιποθυμώ 30. πεθαίνω: *χιλιάδες χάθηκαν στο μέτωπο πολεμώντας για την πατρίδα* 31. βυθίζομαι σε απελπισία: *μη χάνεσαι, υπάρχει ακόμα ελπίδα!* 32. κατέχομαι από σφοδρό πάθος (συνήθ. ερωτικό): *~ για σένα* 33. οδηγούμαι στην καταστροφή, στην αποτυχία: *ένα λάθος αν γίνει, χάθωμαι όλα!* ΣΥΝ. καταστρεφόμεαι, αποτυγχάνω: - ΦΡ. (α) *δεν θα γαθώ* θα τα καταφέρω, θα βρω λύση ή τον δρόμο μου (στη ζωή): *μην ανησυχείς, ~, θα επιβιώσω* (β) *κανείς δεν χάνεται* όλοι κάτω τακτοποιούν τη ζωή τους, βρίσκουν τον δρόμο τους στη ζωή: *~ αργά ή γρήγορα θα βρει τι θέλει να κάνει* (γ) *εδώ ο κόσμος χάνεται...* για περιπτώσεις στις οποίες κανείς ασχολείται με ασήμαντα πράγματα, ενώ γύρω του συμβαίνουν άλλα σημαντικά (δ) *κανένας καλός δεν χάνεται | οι καλοί δεν χάνονται* οι άξιοι άνθρω-

ποι κάποια στιγμή αναγνωρίζονται και επιβραβεύονται 34. (για πλοία) ναυαγό: το σκάφος *χάθηκε στα άγρια κύματα του ωκεανού* ΣΥΝ. βυθίζομαι ΦΡ. (παροιμ.) *εδώ καράβια χάνονται, βαρκοβλές αρμενίζουν* σε περιπτώσεις που κάποιος ασχολείται με ασήμαντα πράγματα, την ώρα που συμβαίνουν σημαντικά γεγονότα, συνταρακτικές εξελίξεις 35. (για πόλεις) υποδουλώνομαι, κυριεύομαι, πέφτω σε εχθρούς: *χάθηκε η Τροία* | η *Πόλη* 36. (α) ασχολούμαι με πράγματα κατώτερα των πραγματικών μου δυνατοτήτων, δεν αξιοποιώμαι εκεί όπου μου αξίζει: *εσύ, παιδί μου, χάνεσαι πίσω από ένα γραφείο-έπρεπε να πας για δικηγόρος με τέτοια ευφράδεια!* (β) μένω ανεκμετάλλετος, χαρμαίζομαι: *μην αφήνεις τον καιρό να χάνεται!* || *έχουν χαθεί πολλές ευκαιρίες ως τώρα* 37. απορροφώμαι ολοκληρωτικά, αφροσιώνομαι (σε κάτι): *άσε με να χαθώ στη μουσική* | *στα βιβλία* (στη μελέτη τους) | *στην έρευνα* | *στα όνειρα* | *στις αναμνήσεις* | *στον κόσμο* του ΣΥΝ. ξεχνιέμαι, βυθίζομαι 38. ακολουθώ λανθασμένο δρόμο, κινούμαι χωρίς προσανατολισμό: *κάθε φορά που έρχομαι σπίτι σου, χάνομαι σ' αυτά τα δρομάκια* 39. (μτφ.) περιπλέκομαι σε αδιέξοδα: *χάνεσαι μέσα σε αυτές τις παραπομπές* | *υποσημειώσεις* | *εξαιρέσεις* 40. (για αναμέτρηση, ανταγωνισμό, αντιπαράθεση κ.λπ.) καταλήγω σε ήττα, σε αρνητικό αποτέλεσμα (εις βάρος κάποιου): *χάνεται ένας αγώνας* || *κι αν χάθηκε μία μάχη, δεν χάθηκε ο πόλεμος!* 41. (η μτφ. *χαμένος*, -η, -ο) βλ.λ. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκπίπτω, πεθαίνω. [ΕΤΥΜ μεσν., από τον άορ. *έχασα* (< *έχασα* < *εγάσσω*, άορ. του μτγν. *χάω* | -όω «εξολοθρεύω, καταστρέφω» < αρχ. *χάος*), κατά το σχήμα *έπιασα* - *πιάνω*, *έφθασα* - *φθάνω*].

χάος (το) {χάους | χωρ. πληθ.} 1. το άπειρο του διαστήματος, η άμορφη μάζα που υπήρχε πριν από τη δημιουργία του σύμπαντος 2. η άβυσσος (βλ.λ.) 3. απότομος, αγανής γκρεμός: *μπροστά τους ανοιγόταν το ~ ΣΥΝ.* βάραθρο 4. (μτφ.) κατάσταση πλήρους συγχύσεως ή αταξίας: *το ~ της γραφειοκρατίας* | *των εκκρεμών υποθέσεων* | *της δημόσιας διοίκησης* || *στο γραφείο επικρατεί ~ μετά τις ανακινήσεις για απολύσεις* || *πολιτικό ~ ΣΥΝ.* (μτφ.) χαμός, ακαταστασία, αταξία, αναστάτωση ΑΝΤ. τάξη, ευρυθμία 5. (α) ΟΙΚΟΝ. *θεωρία χάους και καταστροφής* μαθηματική θεωρία κατά την οποία οι εξογενείς παράγοντες μπορούν μόνο να επιτείνουν και όχι να προκαλέσουν αντιστροφή στη λειτουργία ενός συστήματος, η οποία οφείλεται μόνο σε ενδογενείς παράγοντες (β) ΦΥΣ. *επιστήμη του χάους* η επιστήμη που μελετά τις από τον τυχαίο, το ασταθές, το απρόβλεπτο, την αταξία δημιουργείται τάξη και μορφή. ΣΧΟΛΙΟ λ. πνεύμα, συμμετρία. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **γά-Ρος* (όπως επιμαρτυρείται από το αρχ. επίθ. *χάινος*) < **ghau-*, συνεσταλμ. βαθμ. του I.E. **gh5u-* «χάσσω, χασιμουριέμαι», πβ. αρχ. γερμ. *goumo* (> γερμ. *Gaumen* «ουρανίσκος»), αρχ. αγγλ. *giegan* «κραυγάζω» κ.ά. Η εκδοχή αυτή θα εντάσσεται λ. στην ετυμολ. οικογένεια των ρ. *χάινω*, *χάσσω*, αλλά το σημασιολ. εύρος της προξενεί δυσχερείες και δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά η σημαντική θέση της λ. *χάος* στις κοσμογονικές θεωρίες].

χαοτικός, -ή, -ο [1875] 1. αυτός που σχετίζεται με το χάος ΣΥΝ. *χαώδεις*, *αβυσσώδεις* 2. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σύγχυση, από στοιχεία αντιφατικά ή υπερδεμένα: *~ άτομο* | *συμπεριφορά* | *σκέψη*. — *χαοτικ-ά* | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *chaotique*].

χαπάκι (το) → *χάπι*
χαπάκιας (ο) {χαπάκηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που χρησιμοποιεί ναρκωτικά *χάπια*.

[ΕΤΥΜ. < *χάπι* + παραγ. επίθημα -*άκιας* (βλ.λ.), πβ. κ. *γυαλ-άκιας*, *ματ-άκιας*].

χαπακόνιο ρ. αμετβ. αποθ. (χαπακό-θηκα, -μένος) (λαϊκ.-οικ.) χρησιμοποιώ ναρκωτικά *χάπια*.

χάπενινγκ (το) {άκλ.} 1. αυθόρμητη και συνήθ. πρωτότυπη παράσταση ή νηχαγωγική εκδήλωση, συχνά με συμμετοχή του κοινού και αντισυνεβαστικό χαρακτήρα, που οργανώνεται λ.χ. για την παρουσίαση, τη διαφήμιση προσώπου ή προϊόντος, την εναισθητοποίηση του κόσμου σε ένα θέμα κ.λπ.: *για τα εγκαίνια της έκθεσης διοργανώνεται ~ με ζογκλέρ και χορευτές!* 2. κάθε γεγονός που θεωρείται ασυνήθιστο: *ο χορός της Ένωσης είχε και ~, καθώς ο πρόεδρος ανέβηκε στο βήμα κρατώντας μία γλάστρα*. [ΕΤΥΜ < αγγλ. *happening* < p. *happen* «συμβαίνει» < hap «συμβάν» < αρχ. σκανδ. *happ* «τύχη, πιθανότητα»].

χάπι (το) {χαπ-ιού | -ιών} 1. μικρού μεγέθους δισκίο ή κάψουλα φαρμάκου, που έχει σχεδιαστεί ώστε να λαμβάνεται από το στόμα είτε με κατάποση είτε με διάλυση του στο στόμα: *ηρεμιστικό* | *υπνωτικό* - ΣΥΝ. *καταπότι* 2. (ειδικότ.) (*αντισυλληπτικό*) *χάπι* βλ. λ. αντισυλληπτικός 3. (συνεκδ.) η μέθοδος αντισύλληψης που συνίσταται στη λήψη των παραπάνω δισκίων: *το ~ είναι η ασφαλέστερη αντισύλληψη* 4. (μτφ.) κάτι δυσάρεστο που πρέπει να δεχτεί ή να υπομείνει κανείς: *να το καταπιούμε κι αυτό το ~, αλλά δεν μπορούν να συνεχιστούν οι υποχωρήσεις*- ΦΡ. *χρυσώνω το χάπι* (σε κάποιον) παρουσιάζω με όσο το δυνατόν πιο κομψό και ευχάριστο τρόπο (σε κάποιον) μια δυσάρεστη κατάσταση, την οποία θα υποστεί: *προσπάθησε να του χρυσώσεις το χάπι λέγοντας του ότι, παρά τις μεγάλες θυσίες που θα υποστεί, θα υπάρξει αργότερα ανάλογη ανταμοιβή*. — (υποκ.) *χαπάκι* (το). [ΕΤΥΜ < τουρκ. *hap*. Η φρ. *χρυσώνω* το *χάπι* αποδίδει τη γαλλ. *doger la pilule*].

χαπιέντ κ. *χάπι-εντ* (το) {άκλ.} (κυρ. στον κινηματογράφο) το ευτυχές τέλος, η ευνοϊκή κατάληξη: *η ταινία είχε ~*. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. *happy end*].

Χαρά (η) γυναικείο όνομα, συνήθ. συντομ. τ. ονομάτων όπως *Χαρίκλεια*, *Χαράλαμπα*, *Χάρης*.

χαρά (η) 1. συναίσθημα ή κατάσταση μεγάλης ευχαρίστησης και ικα-

νοποίησης, που οφείλεται στο ότι κάποιος κατέχει ή ζει κάτι που τον ευχαριστεί πολύ: *ένοιωσε μεγάλη ~ που είδε τον αδελφό της μετά από τόσα χρόνια* || *έζησε τη ~ να δει τα όνειρα του να πραγματοποιούνται* ΑΝΤ. λύπη, δυστυχία ΦΡ. (α) *είμαι μια χαρά* είμαι σε πολύ καλή κατάσταση: *οι γιατροί είπαν ότι ~!* || *αν περιποιηθείς λιγάκι τον κήπο, θα 'ναι μια χαρά!* (β) *δίνω χαρά* (σε κάποιον) κάνω (κάποιον) να αισθανθεί χαρούμενος: *μας έδωσε χαρά με την επιτυχία του!* (γ) *χαρά σ' εκείνον* | *σ' τον* (= σε αυτόν) *που...* είναι τυχερός ή δικαιολογημένα ευτυχισμένος εκείνος *που...*: *~ έχει σπίτι σ' αυτή την παραλία* | *έχει πολλά παιδιά* | *μπορεί να ταξιδεύει συχνά!* || (παροιμ.) «η τιμή τιμή δεν έχει και χαρά σ' τον που την έχει!» (δ) *χαρά σ' εμένα* πρέπει να χαιρέσαι (για την τύχη σου ή την ευτυχία σου): *~ που δεν αγχώνεσαι!* || *~ που ξεμπερδέγεις με τις εξετάσεις!* (ε) *χαρά στο πρά(γ)μα!* για κάτι το οποίο θεωρούμε ασήμαντο, ανάξιο λόγου: *~! Κι εγώ μπορώ να ζωγραφίσω τέτοιον πίνακα!* (στ) *με γεια σου, με χαρά σου* χαλάλι σου: *~ ό,τι ξοδέωεις* (ζ) *γεια σου* (και) *χαρά σου* | *γεια χαρά* (ως χαιρετισμός) να είσαι καλά: «- Γεια σου, χαρά σου γέρο! -Πού πάτε, ορέ παιδιά!» (δημοτ. τραγ.) (η) *χαρά Θεού* υπέρχρησ βλ. λ. τρομάρα ή ευχάριστη ατμόσφαιρα: *έξω είναι ~, βγες μια βόλτα!* || *ο κάμπος ήταν ~ και ανθρώπων* (θ) *μετά χαράς* (μετά χαράς, Ξενοφ. *Έρην* 1.25) με μεγάλη ευχαρίστηση: *-Μπορείς να με βοηθήσεις; -!* (ι) *μια χαρά* πολύ καλά: *τα κατάφερε ~ στις εξετάσεις!* || *-Πώς περνάς; -!* ΣΥΝ. περίφημα (ια) (ειρων.) *μια χαρά και δυο τρομάρες* βλ. λ. τρομάρα (ιβ) (ειρων.) *χαρά σε* (κάποιον | κάτι) για (κάποιον/κάτι) που απορρίπτεται, για τον οποίο εκφράζονται ισχυρές ενστάσεις: *Χαρά στο κατόρθωμά πια!* | *Και εγώ μπορώ να το κάνω!* || *χαρά στον άντρα που περνάει για γόης!* || *Χαρά στο πράμα!* Αυτό όλοι μπορούν να το κάνουν! (ιγ) *χαράς ευαγγέλια* για εξαιρετικά ευχάριστη είδηση, για μήνυμα που προκαλεί πολύ μεγάλη ευτυχία ή ικανοποίηση: *~ για τους μαθητές - άβριο απεργούν οι καθηγητές* (ιδ) *με στην καλή* | *τρελή χαρά* για πρόσωπο που εμφανίζεται πολύ χαρούμενο (συνήθ. ενώ οι περιστάσεις θα απαιτούσαν το αντίθετο): *όλοι είχαν με εκνευριστή αφάνταστα από τα γεγονότα και μόνο η Μαρία ήταν ~* (ιε) *πέταω απ' τη χαρά μου* αισθάνομαι πολύ μεγάλη χαρά και το δείχνω 2. η έκφραση αυτού του συναίσθηματος: *κοίτα ~ που κέρδισε το στοίχημα!* ΦΡ. (α) *κάνω χαρά* εκφράζω πόσο χαρούμενος είμαι (για κάτι): *έκανε μεγάλη χαρά που μας είδε, φιλιά, αγκαλιές...* (β) *κάνω χαρές* (σε κάποιον) εκδηλώνω (σε κάποιον) την ευχαρίστησή μου για την παρουσία του, δείχνω πόσο χαιρώμαι που τον βλέπω, που είμαι κοντά του: *ο σκύλος του έκανε χαρές μόλις τον είδε* 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί τέτοιο συναίσθημα ή συναίσθημα κατάσταση, η αιτία αυτού του συναίσθηματος ικανοποίησης: *είναι ~ μου που σε βρεθώ ξανά!* || *είναι ~ να μπορείς να ερωτεύεσαι*- ΦΡ. *χαρά μου!* ως προσφώνηση αγάπης ή οικειότητας: *να 'σαι καλά, ~ 4. ο γάμος*: κυρ. στη ΦΡ. στη *χαρά* | *στις χαρές σου!* στον γάμο σου: *να γλεντήσουμε και ~ ΣΥΝ.* *στα δικά σου!* — (υποκ.) *χαρού(α) η*. ΣΧΟΛΙΟ λ. ευχάριστος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *χαίρω* (βλ.λ.)].

χαράγη (η) 1. η χαρακιά, η χαραγματιά 2. η εντομή (σε κορμούς φυτών ή δέντρων) : 3. σχισμή, χαραμάδα : 4. η χαραυγή. [ΕΤΥΜ. < θ. *χαράγ-* (του *χαράσσω*) + κατάλ. -ή (πβ. *άρπαγ-η*)].

χαράγμα (το) [αρχ.] {χαράγμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η χάραξη με αιχμηρό όργανο πάνω σε μια επιφάνεια 2. το επιφανειακό σχίσμα, η ρομφή ΣΥΝ. ραγισματιά.

χαράγματι κ. **χαραματιά** (η) 1. το χάραγμα (βλ.λ.) 2. (συνεκδ.) σημάδι από την ελαφρά χάραξη μιας επιφάνειας: *το τρίνημο με σκληρή βούστρα άφησε χαραματίες στο λούστρο* | *στην πορσελίνη* | *στο ξύλο* ΣΥΝ. *χαρακιά* 3. (στον τ. *χαραματιά*) η χαραμάδα (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ < *χάραγμα*, -ατός + επίθημα -ιά, πβ. κ. *δαγκωματιά*].

χαράδρα (η) (χαραδρών) επίμηκες βαθύ άνοιγμα τής γης, κυρίως σε πλαγιά λόφου ή βουνού (πβ. κ. λ. *φαράγη*, *κοιλιά*). [ΕΤΥΜ. αρχ., αβββ. ετύμω, πβ. *συνδ.* με το αρχ. οιδ. *χέραδος* «πέτρα, λιθάρι» (του, ε'τούτοις, είναι εξίσω αβββ. ετύμω, πβ. κ. *χαρμάς*, -άδος «πέτρα» με επίθημα -ρα, αν και ο φωνηεντισμός θα υποδεικνύει την ύπαρξη συνεσταλμ. βαθμ. στον τ. *χαράδρα*. Η συχνά προτεινόμενη αναγωγή στο ρ. *χαράσσω* δεν είναι μορφολογικά ισχυρή].

χαράζω κ. **χαράσσω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χάρα-ξα, -χηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) 1. πιέζω μια επιφάνεια με κάτι πολύ σκληρό ή με αιχμηρό όργανο, προκαλώντας της γραμμές (ή σχηματίζοντας σχέδια): *~ τ' όνομα μου σε μαρμάρηνη πλακά* || *χάραξαν τα αρχικά τους στις βέργες τους* 2. τραβώ γραμμές με χάρακα ή άλλο όργανο σχεδίασης: *~ μια λευκή σελίδα* ΣΥΝ. *χαρακάνω* 3. προσδιορίζω την έκταση που θα καταλάβει ένα έργο, κυρ. μια κατασκευή, βάσει σχεδίου, αρχιτεκτονικής ή πολεοδομικής μελέτης: *στις καμένες περιοχές έχουν ήδη χάραξει οικόπεδα* || *θα χαραχτεί μεγάλος δρόμος εξι λορίδων* 4. (μτφ.) προσδιορίζω το πλαίσιο εξέλιξης, δίνω τις συντεταγμένες δράσεως: *~ τις νέες κατευθύνσεις της πολιτικής του κόμματός* || *οι Μεγάλες Δυνάμεις χάραξαν τη μοίρα του νέου κράτους* ΣΥΝ. *σχεδιάζω*, *καθορίζω* ΦΡ. *χαράζω πορεία* βλ. λ. *πορεία* 5. (μτφ.) εντυπώνω βαθιά και ανεξίτηλα (κάτι): *~ κάτι στη μνήμη μου* || *η εικόνα του έχει χαραχτεί βαθιά μέσα μου* ♦ (αμετβ.) 6. (για όργανο, αντικείμενο κ.λπ.) μπορώ να κόβω μια επιφάνεια, αφήνοντας μόνιμα σημάδια σε αυτήν: *αυτό το λεπίδι έχει στομάσει, δεν χάραζει!* (τριτοπρόσ. *χαράζει*) 7. *ξημερώνει: χάραζε η μέρα* || *έξω χάραζει* 8. φωτίζεται ο ορίζοντας πριν από την ανατολή: *ήταν η ώρα που χάραζει!* [ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χαράσσω* < **χαράκ-ζω* < *χάραξ*, -ακος (βλ.λ.). Η μτφ. σημ. είναι μτγν.].

χάρακας (ο) {χαράκων} γεωμετρικό όργανο για τη χάραξη ευθειών γραμμών, συνήθ. με διαβάθμιση στη μία πλευρά του, για τον υπολογισμό σε εκατοστά του μήκους μιας γραμμής, μιας απόστασης κ.λπ.: *μετρώ το ύψος με τον ~* || *τραβώ γραμμές με τον ~* || *χτυπό κά-*

ποιον με τον ~ || (καθημ.) τις βρέχου σε κάποιον με τον χάρακα (τιμωρό μισητή, χτυπώντας τον στην παλάμη με αυτό το όργανο για παραδειγματισμό). — (υποκ.) χαράκακι (το).

[ETYM. < αρχ. χάραξ, -ακος, τεχν. όρ., αβελ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση της λ. με I.E. p. *ghar- «γαράσσω, σκαλίζω», πβ. λιθ. zeriū «χαράζω, τραβώ γραμμές», zher, kār(r)e «τάραχος». Η σύνδεση με το εβρ. hāras «σκάβω» δεν ενσταθεί].

χαράκι (το) {χαράκ-ιού | -ιών} 1. η χαραγματιά (βλ.λ.) 2. καθεμία από τις παράλληλες γραμμές που είναι χαραγμένες, σχεδιασμένες ή τυπωμένες σε μια σελίδα, σε ένα φύλλο χαρτιού 3. εντομή στον φλοιό ή στον κορμό φυτού ή δέντρου, λ.χ. για τον εμβολιασμό του 4. (διαλεκτ.) μικρός βράχος, πέτρινος όγκος: «σε ψηλό βουνό, σε ριζικό ~» (ριζίτικο Κρήτης). [ETYM. < μετγν. χαράκιον, υποκ. του αρχ. χάραξ, -ακος].

χαράκι (η) 1. η βαθιά γραμμή ή το σημάδι που αφήνει σε μια επιφάνεια το χάραμα της: *κάνει μια - στον κορμό τού δέντρου, να τρέξει το ρεταίνι* || το σώμα του ήταν γεμάτο χαρακιές απ' το μαστίγωμα! ΣΥΝ. χαραγματιά, χαράκι 2. (συνεκδ.) ευθεία γραμμή που τραβά κανείς με τον χάρακα.

χαράκι (το) {άκλ.} 1. τελετουργική αυτοκτονία με βαθύ σχίσιμο και ανοίγματα της κοιλιάς με ξίφος ή μαχαίρι, που ήταν μέρος της παλαιότερ. παροδούσεως της ιαπωνικής στρατιωτικής τάξης των σιμουράι και αποτελούσε βασικό στοιχείο του κώδικα τιμής για πολεμιστές ή αξιωματούχους που είχαν ατιμαστεί, καταδικαστεί σε θάνατο ή ήταν έκφραση βαθύτατου πένθους. ΦΡ. (σικωπ. -οικ.) **θα κάνω χαράκι** θα αυτοκτονήσω ~ ως έκφραση απόγνωσης, όταν κανείς δεν μπορεί να αντέξει άλλο μια κατάσταση 2. (μτφ.) κάθε πράξη αυτοκτονίας ή αυτοκαταστροφής: *το να ομολογήσει μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες τις σχέσεις του με πρώην ναζί, ισοδυναμεί με πολιτικό ~* || για την καρτέρα του η παραίτηση ήταν καθαρό ~! [ETYM. < ιαπ. harakiri < hara «κοιλιά» + kiri «κόβω»].

χαράκι (ο) 1. το σύνολο των ιδιοτήτων και των γνωρισμάτων που διαμορφώνουν και απαρτίζουν την ιδιαιτερότητα ενός ατόμου, που καθορίζουν και συγχρόνως εκφράζονται με τον ξεχωριστό τρόπο συμπεριφοράς, σκέψης, αντίδρασης του ατόμου: *εξαιρετικός | καλός | αγαθός | βίαιος ~* || από τον ~ του είναι εκδηλωτικός | ευγενικός | βίαιος | έχουν εντελώς διαφορετικό ~, αν και είναι αδέρφια || αϊτία του διαζυγίου ήταν η ασυμβατότητα χαρακτήρων ΣΥΝ. ιδιοσυγκρασία 2. (συνεκδ.) καθένα από αυτά τα επιμέρους χαρακτηριστικά ή τα γνωρίσματα κάποιου: *δεν είναι ο ~ του να λέει ψέματα* 3. (συνεκδ.) το ίδιο το άτομο (αναφορικά με τη συμπεριφορά ή την προσωπικότητα του): *δεν την εμπιστεύομαι καθόλου - δεν είναι καλός ~* 4. η ποιότητα ήθους ή συμπεριφοράς, η ηθική ακεραιότητα: *άνθρωπος με ~* || τα συνετα λόγια της δείχνουν άνθρωπο με ~ ΦΡ. **κρατό χαρακτήρα** δεν υποκύπτω σε πιέσεις, μένω σταθερός στη θέση και στις αρχές μου 5. το σύνολο των ιδιοτήτων, των ξεχωριστών γνωρισμάτων που διακρίνουν κάτι (χώρο, αντικείμενο, γεγονός, έργο, κατάσταση κλπ.): *έπρεπε να σεβαστούν τον θρησκευτικό χαρακτήρα της εκδήλωσης* || η διακόσμηση είχε μικτό ~, με στοιχεία ανατολίτικα και ευρωπαϊκά || ο ενωτικός ~ των λόγων του || «η βελτίωση της συγκοινωνίας θα επέλθει με την ενίσχυση του δμίστου ~ των συγκοινωνιών» (εφημ.) 6. το ξεχωριστό ύφος, η τεχνολογία ενός καλλιτέχνη ή λογοτέχνη: ο ξεχωριστός ~ του Καζαντζάκη ΣΥΝ. στυλ, ύφος 7. καθένα από τα πρόσωπα ενός έργου (λογοτεχνικού, θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ.): *όλοι οι - του έργου είναι αδύναμοι και μοναχικοί άνθρωποι* || κομωδία χαρακτήρων 8. θεατρικός, κινηματογραφικός ή τηλεοπτικός ρόλος: ο - του Οιδίποδα δεν μπορεί να ερμηνευθεί από έναν τόσο νέο ηθοποιό 9. καθένα από τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται σε ένα σύστημα γραφής και ειδικότ. το τυπογραφικό στοιχείο 10. ΠΑΗΡΟΦ. ένα σύμβολο (π.χ. γράμμα, αριθμητικό ψηφίο), κωδικοποιημένο στον Η/Υ με δυαδικά ψηφία, συνήθως 8 ή 16 ΦΡ. (α) **ιδιότητες χαρακτήρων** τα χαρακτηριστικά που είναι δυνατόν να έχει ένα γράμμα, κείμενο, λ.χ. το στυλ του (υπογραμμισμένο, απλό, πλάγιο κ.λπ.), ο τρόπος εμφάνισής του (β) **κρυφοί χαρακτήρες** τα βοηθητικά στοιχεία (διαστήματα, παράγραφοι κ.λπ.) τα οποία παρουσιάζονται στην οθόνη του υπολογιστή, χωρίς να εμφανίζονται στο τυπωμένο κείμενο 11. ΓΛΩΣΣ. το τελευταίο γράμμα του θέματος μιας λέξης: λ.χ. στο ρ. *τρέχω* το χ 12. ΒΙΟΛ. κάθε γνώρισμα, λειτουργία, δομή ή ουσία ενός οργανισμού, που προκύπτει από την επίδραση ενός ή περισσοτέρων γονιδίων, που μεταβιβάζεται από ένα ή περισσότερα γονίδια. [ETYM. < αρχ. χαράκτηρ, -ήρος < χάρασσω (θ. χαράκ-, βλ. κ. χάραξ, -ακος) + παραγ. επίθημα -τήρ, πβ. κ. κρα-τήρ].

χαράκι (ο) ρ. μετβ. [μετγν.] {χαράκισ-α, -τηκα, -μένος} 1. προσδιορίζω τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα προσώπου ή πράγματος (γεγονότος, κατάστασης, ενέργειας κ.λπ.), εντάσσοντας το σε αντίστοιχη κατηγορία: *χαράκιστε τους παρακάτω τύπους γραμματικούς* || ~ τις προτάσεις με την ένδειξη «σωστό» ή «λάθος» || *χαράκιστε τους σκυφόντες του οπαδούς του σποταδισμού* || το κτήριο έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο ANT. αποχαράκιζω 2. (για κείμενο που πρόκειται να τυπωθεί) ορίζω τη γραμματοσειρά, το μέγεθος των γραμμάτων, το στυλ γραφής κ.λπ. κειμένου, ώστε να έχει συγκεκριμένη εμφάνιση 3. αποτελώ το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, το κατεξοχήν γνώρισμα κάποιου (προσώπου, πράγματος κ.λπ.): *τον χαρακτήριζε ανέκαθεν η αίσθηση τού μέτρου* || τις κινήσεις της χαρακτηρίζει απόλυτη ακρίβεια 4. (μεσοπαθ. **χαράκισμοι**) γίνεται γνωστή η πολιτική μου ένταξη, θεωρούμαι (από κάποιους) οπαδός συγκεκριμένης πολιτικής ή κομματικής παρατάξεως: *φοβήθηκε να μετάσχει στη συζήτηση, για να μη χαρακτηριστεί* || *παλιότερα χαρακτηρίζονταν από την εφημερίδα που αγόραζε!*

χαρακτηρισμένος -η, -ο 1. αυτός που έχει χαρακτηριστεί με κά-

ποιον τρόπο 2. (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. όρος ο οποίος στο πλαίσιο μιας διυτικής αντίθεσης αντιπροσωπεύει το πιο χαρακτηριστικό (ως λιγότερο προβλέψιμο ή λιγότερο αναμενόμενο) σκέλος της αντίθεσης: το σκέλος που δηλώνεται με το θετικό πρόσημο (+) στην περίπτωση του εγκλιτικού συστήματος της Νέας Ελληνικής, το χαρακτηρισμένο σκέλος είναι η προστακτική βάσει της μορφολογικής, ως προς τις καταλήξεις της, διαφοροποίησης από το μη χαρακτηρισμένο, την οριστική και την υποτακτική, που παρουσιάζουν μορφολογική ταύτιση ως προς το χαρακτηριστικό αυτό αντίστοιχα, στην κατηγορία «χρόνος», χαρακτηρισμένο σκέλος για τη Νέα Ελληνική είναι το [+παρελθόν], αφού αυτό διαθέτει αποκλειστικό σύστημα καταλήξεων για τη δήλωση του, ενώ στο μη χαρακτηρισμένο σκέλος δηλώνονται με το ίδιο σύστημα καταλήξεων τόσο το παρόν όσο και το μέλλον. [ETYM. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. του αγγλ. marked].

χαρακτηρισμός (ο) [μετγν.] 1. ο προσδιορισμός των βασικών, ιδιαίτερων χαρακτηριστικών (κάποιου): *θεωρούσε πολύ τιμητικό γι'αυτόν τον ~ του «πρωτεργάτη τού κινήματος»* || ο ~ μας διαδικασίας ως διερρευνητικής || *επικειχός | προσβλητικός | ευγενικός | πετυχημένος | εύστοχος | άστοχος ~* ΣΥΝ. προσδιορισμός 2. ο καθορισμός του τρόπου με τον οποίο θα τυπωθεί ένα κείμενο 3. η ανάπτυξη, η περιγραφική απόδοση των χαρακτηριστικών κάποιου: ο ~ τού ήρωα με βάση την *πλοκή τού έργου* ΣΥΝ. περιγραφή.

χαρακτηριστικός, -ή, -ό [μετγν.] 1. αυτός που χαρακτηρίζει (κάποιον/κάτι), που αποτελεί διακριτικό του γνώρισμα: *η φιλοξενία είναι ~ στοιχείο τού ελληνικού λαού* || είναι ~ περίπτωση θρησκόληπτον ανθρώπου || *θα σας αναφέρω ένα ~ παράδειγμα πολιτικής ευελιξίας* ΣΥΝ. αντιπροσωπευτικός, τυπικός 2. **χαρακτηριστικό** (το) το ιδιαίτερο, ξεχωριστό γνώρισμα: *το κύριο ~ τού είναι η ευγένεια* || ο *σεβασμός τού συνομιλητή και τής διαφορετικής άποψης είναι το βασικό ~ τής δημοκρατικής σκέψης* ΣΥΝ. γνώρισμα 3. **χαρακτηριστικά** (τα) τα εξωτερικά γνωρίσματα, κυρ. τα γνωρίσματα του προσώπου: *έχει αρμονικά | ωραία | λεπτά | ελληνικά | εξωτικά | αδρά -!* | *δεν θυμάμαι τα ~ τού προσώπου του.* — **χαρακτηριστικά** -ά [-ός [μεσν.] επίρρ.

χαρακτηρολογία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. ο κλάδος που ασχολείται με τη διερεύνηση και ανάλυση των ατομικών γνωρισμάτων, τού ανθρώπινου χαρακτήρα και τής προσωπικότητας, με τον τρόπο και τα αίτια τής διαμόρφωσης τους και με την περαιτέρω ταξινόμησή τους. — **χαρακτηρολογικός**, -ή, -ό, **χαρακτηρολογικά** -ά [-ός επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Charakterologie].

χάρακτες (ο) {χαράκτων}, **χάρακτρια** (η) {χαρακτριών} 1. τεχνίτης που ασχολείται με τη χάραξη σχεδίων, επιγραφών κ.λπ. πάνω σε επιφάνειες, κυρ. μεταλλικές, πέτρινες ή ξύλινες 2. **καλλιτέχνης** που φιλοτεχνεί το αρχικό σχέδιο, το οποίο αποτυπώνεται σε ειδική μήτρα, για να αναπαράχθει σε αντίτυπα. [ETYM. μετγν. < αρχ. χάρασσω (βλ.λ.)].

χαρακτική (η) [1888] 1. η τέχνη τού χαρακτή, η χάραξη σχεδίου, επιγραφής, εικόνων κ.λπ. σε μήτρα από σκληρό, ανθεκτικό υλικό για την αναπαραγωγή αυτού τού σχεδίου, της επιγραφής κ.λπ. σε πολλά αντίτυπα 2. (συνεκδ.) η φιλοτεχνήση έργων με την παραπάνω τεχνική ως ξεχωριστό καλλιτεχνικό είδος. [ETYM. Απόδ. τού γαλλ. gravure (βλ. κ. γραβούρα)].

χαρακτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον χαρακτή ή με τη χάραξη σχεδίου, επιγραφής, εικόνων πάνω σε μια επιφάνεια σκληρού υλικού (μετάλλου, πέτρας, ξύλου κ.λπ.) 2. **χαρακτική** (η) βλ.λ. 3. **χαράκτικο** (το) καθένα από τα έργα χαρακτικής.

χαράκωμα (το) [αρχ.] {χαράκω-ατος | -ατα, -άτων} 1. (σπάν.) το χάραγμα μιας επιφάνειας με αιχμηρό όργανο: το ~ ξύλινης επιφάνειας με *μαχαίρι* 2. η χάραξη παράλληλων γραμμών με τη βοήθεια χάρακα ΣΥΝ. ριγώμα 3. τάφος ή χαντάκι που ανοίγεται κοντά στη γραμμή τού πυρός (βλ.λ.) για την πρόχειρη οχύρωση των στρατιωτών και την κάλυψή τους από τις βολές τού εχθρικού στρατού: *πολεμούσαν δίπλα-δίπλα στα ~ τής Αλβανίας* || *βαθύ ~* ΦΡ. **πόλεμος χαράκωμάτων** | **μάχη χαράκωμάτων** (i) ένοπλη σύγκρουση στην οποία οι αντίπαλοι πολεμούν από τα χαρακώματα (ii) (μτφ.) αντιπαράθεση στην οποία ανταλλάσσονται «πυρά», εκτοξεύονται συνεχώς και από τις δύο πλευρές κατηγορίες υπό μορφή δηλώσεων, χωρίς να αναλαμβάνει κανείς την πρωτοβουλία μιας πλήρους και ανοιχτής επίθεσης ΣΥΝ. όργημα 4. (συνεκδ.) **χαρακώματα** (τα) (α) η πρώτη γραμμή τού πυρός: *από τα μετόπισθεν βρέθηκε με μετάθεση στα ~!* (β) (μτφ.) οι θέσεις μάχης ή υπεράσπισης όσων έχει ταχθεί κάποιος να υπηρετεί: *βρέθηκε από νορίς στα ~ τής πολιτικής* | *τού αγώνα* | *τής επιστήμης*.

χαράκωνο ρ. μετβ. {χαράκω-σα, -θηκα, -μένος} 1. χαράζω μια επιφάνεια με αιχμηρό όργανο, κάνω χαρακιά: ~ τον κορμό ενός δέντρου με *μαχαίρα* 2. τραυματίζω (κάποιον) με αιχμηρό όργανο στο πρόσωπο ή σε άλλο μέρος τού σώματος του, αφήνοντας του μόνιμο σημάδι (ουλή): *τον χάρακωσε προειδοποιητικά, για να μη μιλήσει στην αστυνομία* || *την απείλησαν ότι, αν δεν δεχτεί τους όρους τους, θα τη χάρακώσουν* 3. τραβώ παράλληλες γραμμές πάνω σε μια επιφάνεια, λ.χ. σε λευκό φύλλο χαρτιού ΣΥΝ. ριγώνω. — **χαράκωση** (η) [μετγν.] [ETYM. < αρχ. χαράκω (-όω) < χάραξ, -ακος].

χαράκωτος, -ή, -ό αυτός που οι γραμμές του είναι χαραγμένες με χάρακα, που έχει γραμμικές ευθείες: *χαρτί/ φύλλο/ τετράδιο ΣΥΝ. χαράκωμένος* ANT. αχαράκωτος.

Χαράλαμπος (ο) {-η κ. -άμπους} 1. όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα ΦΡ. *κλάω* | *τα Χαράλαμπος* βλ. λ. *κλαίω*. Επίσης **Χαράλαμπος** [μετγν.] κ. (καθημ.) **Μτάμπους**, **Λάμπης**. [ETYM. μετγν. κύρ. όν. < χάρά + λάμπος | -λάμπος < λάμπο].

Χαράλαμπια (η) γυναικείο όνομα. **χάραμα** (το) {χωρ. γεν. | χαράματα} 1. η ώρα πριν από την ανατολή, το ξημέρομα ΣΥΝ. (λόγ.) *λυκαυγές* ANT. γέρμα, *λυκόφως* ΦΡ. *άγρια* | *βα-*

θά χαράματα (ι) οι νυχτ^ρινές ώρ^ς πριν ξημ^ρώσει: *ζυπνάει από τ' ~, για να πάει στη δουλειά* || *γύρισε απ' το γλέντι μέσα στα - (ι)* (ως επίρρ.) μέσα στη νύχτα, πριν από το ξημερώμα: *έβαλε τις φωνές ~ και τους ζύπνησε* 2. (ως επίρρ.) την ώρα που ξημερώνει: *θα ξεκινήσουμε ~ 3. η αρχή (μιας περιόδου): το ~ του 21ου αιώνα* ΣΥΝ. αυγή, λυκαυγές.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *χάρωμα* (με αφομοίωση -γμ- > -μ- και απλοποίηση)].

χαραμάδα (η) 1. το άνοιγμα, το επίμηκες κενό που μεσολαβεί μεταξύ δύο επιφανειών, οι οποίες είναι πάρα πολύ κοντά ή μία στην άλλη ή που μπορεί να εφάπτονται: από τις ~ περνούσαν οι ακτίνες του ηλίου ΣΥΝ. χαραματιά, χαραματιά 2. (συνεκδ.) ό, τι φαίνεται μέσα από ένα τέτοιο άνοιγμα, κενό: *μια ~ φως φώτιζε το σκοτεινό δωμάτιο* (μτφ.) *μέσα σ' όλες τις δυσκολίες φάνηκε μια ~ ελπίδας*. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο. [ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάρωμα* + παραγ. επίθημα -άδα, πβ. κ. *γρηγοράδα*].

χαραματιά (η) → χαραματιά
χαράμι επίρρ. (λαϊκ.) 1. χωρίς τελικό αποτέλεσμα, χωρίς ωφέλεια: *~ πήγαν όλες οι προσπάθειες μου* ΣΥΝ. ανώφελα, μάτια 2. ανάξια, χωρίς να πρέπει ή να είναι σωστό: *~ τον κρατούσαν στη δουλειά τίποτα δεν ήξερε να κάνει* ΣΥΝ. άδικα· ΦΡ. (ως κατάρα) *χαράμι να σου γίνει να μη σου δώσει (κάτι) καμία ευχαρίστηση, να μην το χάρεις: «χαράμι να σου γίνουν τα ξενύχτια μου»* (τραγ.). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *harām* «απαγορευμένο (από τη θρησκεία), κακό», < αραβ. *harām* «απαγορευμένος, ιερός», που συνδ. με εβρ. *herēm* «αντικείμενο καταραμένου» (βλ. λ. *ανάθεμα*)].

χαράμιζο ρ. μετβ. {χαράμις-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. αφήνω (κάτι) αναξιοποίητο, χρησιμοποιώ (κάτι) με ακατάλληλο τρόπο, χωρίς αποτέλεσμα ή χωρίς μέτρο: *χαράμισε όλη του την περιουσία σε γλέντια* || *χαράμισε τα νιάτα | τις δυνάμεις του* ΣΥΝ. σπαταλώ, χαλώ ΑΝΤ. αξιοποίη, εκμεταλλεύομαι 2. (μεσοπαθ. *χαραμιζομαι*) δεν αξιοποιώ, αλλά πλήρως, ζοδεύω τις δυνάμεις μου σε ανώφελες δραστηριότητες: *αυτός ο άνθρωπος χαραμιζείται στο ταμείο, έχει τάλαντο στις πωλήσεις!* ΣΥΝ. (μτφ.) χάνομαι — **χαράμισμα** (το).

χαραμοφάγης (ο) {χαραμοφάγης}, **χαραμοφάγισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} {λαϊκ.-εκφραστ.} 1. πρόσωπο που συντηρείται από άλλους, χωρίς να καταβάλλει την απαιτούμενη ή καμία προσπάθεια, ζώντας εις βάρος άλλων 2. πρόσωπο που αμείβεται, χωρίς να παράγει έργο.
[ΕΤΥΜ. < *χαράμι* + -φάγης < φαί (βλ. λ.)].

χάραξ (ο) → χάρακας
χάραξη (η) {μετρν.} {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} 1. η πίεση επιφάνειας με κάτι σκληρό ή αιχμηρό, ώστε να χαραχθεί κάτι πάνω σε αυτή: η ~ της *αφιέρωσης σε μια πλάκα* 2. το ρίγωμα, το να χαραχθεί κανείς ρίγες σε κάτι · 3. ο προσδιορισμός της έκτασης, του χώρου που θα καταλάβει ένα έργο, μια κατασκευή, ένα κράτος: η ~ ενός νέου δρόμου || η ~ νέων συνόρων μετά τον πόλεμο 4. (μτφ.) ο σχεδιασμός, ο προσδιορισμός του πλαισίου, των κατευθύνσεων που θα ακολουθήσει κανείς: η ~ ενιαίας εξωτερικής πολιτικής από τις χθρες-μέλη της Ε.Ε. || ~ νέων στόχων | *προοπτικών* | *στρατηγικής* | *πορείας*.

χαράσσω ρ. → χαράζω
χαράτσι (το) {χαράτσι-ού | -ιών} (λαϊκ.) 1. ο κεφαλικός φόρος που πλήρωναν οι μη μουσουλμάνοι υπήκοοι των κατακτημένων περιοχών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 2. (μτφ.) κάθε είδους βαριά και συννηθ. άδικη οικονομική επιβάρυνση ή φορολογία: *νέο ~ στα ποτά και τα τσιγάρα!* [ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. *haraç*].

χαράτσωνο ρ. μετβ. {χαράτσω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) επιβάλλω χαράτσι (βλ. λ.): «τα *χαράτσι του κέντρου χαρατσώνουν τους πελάτες με ενιαίο και μεγάλο ποσό, άσχετα με τον χρόνο που θα αφήσουν το αυτοκίνητο τους*» (εφημ.). — **χαράτσωμα** (το).

χαράτση κ. (λαϊκ.) **χαράτση** (η) 1. η αυγή, η ώρα που χαράζει, που φωτίζεται ο ουρανός ΣΥΝ. χάραμα, λυκαυγές ΑΝΤ. λυκόφως, σούρουπο 2. (μτφ.) οι πρώτες αγχές ενδείξεις, το ξεκίνημα ενός πράγματος: *βρισκόμαστε μπροστά στη ~ μιας νέας εποχής* ΣΥΝ. έναρξη, αρχή, απαρχή. [ΕΤΥΜ. Από συμφωνικό τον λ. *χάρωμα* και *αυγή*].
χαράτσης, -ής, -δ αυτός που γίνεται ή έχει γίνει με χάραγμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χαρακός* < *χαράσσω*].

χάρβαλο (το) (λαϊκ.) 1. το σαράβαλο, καθετί που βρίσκεται σε κατάσταση διάλυσης, αποσυντονισμού, που έχει χαλάσει εντελώς: *πέτα το - και πάρε ένα αυτοκίνητο της προκοπής* ΣΥΝ. ρημάδι, χάλασμα 2. (μτφ. για πρόσ.) το ηλικιωμένο άτομο, που η υγεία του ή η φυσική του κατάσταση βρίσκεται σε πολύ κακή κατάσταση ΣΥΝ. (μτφ.) ερείπιο, ραμολιμένο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *χάλαβρον* ή *χάραβλον* (με αντιμετάθεση) < **χάλαβρός*, παράλλ. τ. του αρχ. *χαλαρός*. Δεν φαίνεται πθ. η εκδοχή περί συμφωνικό των λ. *χαλαρο* και *αρθλος* «ξέστρον δερμάτων» (μετρν. τεχν. όρ., αγν. ετύμου)].

χαρέμι (το) {χαρέμι-ού | -ιών} 1. (στους μουσουλμάνους) το σύνολο των γυναικών που έχει νυμφευθεί ένας άνδρας: το ~ του σουλτάνου 2. (συνεκδ.) το μέρος της οικίας των μουσουλμάνων, στο οποίο διέμεναν οι γυναικές του ιδιοκτήτη, ο γυναικωνίτης 3. (μτφ.) το σύνολο των ατόμων με τα οποία σχετίζεται κάποιος ερωτικά: *υπάρχει με πολλές, έχει ολόκληρο ~!* [ΕΤΥΜ. < τουρκ. *harem* < αραβ. *harīm* «απαγορευμένος, ιερός»].

χάρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η κομψότητα και λεπτότητα, το να γίνεται κάτι με ωραίο και ευχάριστο τρόπο: *περπατούσε με ~ || χαίρετώ | μιλώ | χαμογελώ με - 2. (γενικότ.) η κομψή και ανάλαφρη ομορφιά: αυτό το φόρεμα δεν έχει καμιά ~ || η ~ του προσώπου | του λόγου | της αφήγησης της ήταν μοναδική* 3. κάθε ξεχωριστό προτέρημα, χά-

ρισμα: *ήταν άνθρωπος με πολλές ~, αλλά και πολλά ελαττώματα* || *κρυφές ~* (τα μη εμφανή χαρίσματα κάποιου): ΦΡ. (α) *ο λόκος έχει τ' όνομα κι η αλεπού τη χάρη* βλ. λ. *αλεπού* (β) *άλλος έχει τ' όνομα κι άλλος (έχει) τη χάρη* βλ. λ. *όνομα* · 4. οτιδήποτε προκύπτει, συμβαίνει ή ζητείται χαριστικά, ως εξυπηρέτηση, στο πλαίσιο κυρ. στενής ή φιλικής σχέσης: ζήτω | *κάνω μια χάρη* || *ανταποδίδω μια ~* || *έλα να σε δω, σ' το ζητώ σαν ~* ΦΡ. (α) *χάρη / χάρις σε (κάποιον/ κάτι)* (για θετικές εξελίξεις) ακριβώς επειδή (κάποιος/κάτι) υπάρχει ή γίνεται, λειτουργεί με ορισμένο (ευνοϊκό για άλλον) τρόπο: *~ σένα μπόρεσα να τα καταφέρω* || - στη γενναϊόδωρη προσφορά του, το σωματίο μας απέκτησε δική του στέγη || ~ στην παρέμβαση του υπουργού, δεν θα προχωρήσει η εγκατάσταση του εργοστασίου στην περιοχή μας (β) *χάρη / χάριν (κάποιου)* (χάρην τινός, αρχ. φρ.) υπέρ κάποιου: *εσιώπησαν όλοι - του κοινού συμφέροντος* || *έκρυψε την αλήθεια ~ της ενότητας* | *της υστεροφημίας του* ΣΥΝ. υπέρ (γ) *για χάρη* | (λόγ.) *προς χάριν (κάποιου)* (προσχάρην + γεν., αρχ. φρ.) για να ικανοποιηθεί (κάποιος), για να γίνει το χατίρι του: *~ σου ξενύχτησα, μέχρι να βρω αυτό που μου ζήτησες* || *αυτό μόνο ~ σου θα το έκανα* (δ) *κατά χάριν* με χαριστικό τρόπο: του *επετράχη ~ να μιλήσει, αν και δεν ήταν προγραμματισμένο κάτι τέτοιο* ΣΥΝ. χαριστικά (ε) *κάνε μου τη χάρη να...* θα ήθελα να έκανες κάτι για μένα, σε παρακαλώ να... || *μου φέρεις αυτό τον φακέλο (στ)* (ως παρατήρηση, σε περιπτώσεις θυμού ή απειλητικά) *για κέλε μου τη χάρη* αρκετά, ως εδώς, για σταμάτα: *~ Από 'δώ και πέρα δεν ακούω τίποτα!* (ζ) *έχε χάρη (που)...* να ευχαριστείς (που...), να χρωστάς ευγνωμοσύνη (που...: *~ που είμαι στις καλές μου ημέρες, αλλιώς θα σε είχα κάνει μαύρο στο ξύλο!* || *~ που λυπόμαι τη μνήμη σου, αλλιώς...!*) (η) *παραδείγματός | λόγου χάριν* (συντομ. π.χ. ή λ.χ.) για να χρησιμοποιήσω ένα παράδειγμα: *συναντάς, ες ποίμε, έναν φίλο σου, ~ τον Παντελή...* (θ) (παροιμ.) *η χάρη θέλει αντίχαρη* το καλό, η βοήθεια ή η ευεργεσία κάποιου πρέπει να ανταποδίδεται (ι) *μεγάλη η χάρη (κάποιου)...* (ι) για τη γιορτή αγίου: *σήμερα γιορτάζει ο Αϊ-Νικόλας, ~ (ii) (ειρων.) σε περιπτώσεις που κάποιος έχει υπερτιμήσει τις παραχωρήσεις που πρόκειται να κάνουμε γι' αυτόν, την αξία που έχει για μας: *μον θέλει και ξεχωριστό δωμάτιο για το σκυλί του, ~ του!* (ια) *ποιος τη χάρη σου...* για κάποιον που βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση, σε ζηλευτή θέση: *Επίσημο δείπνο προς τιμήν σου; ~!* (ιβ) **περίοδος χάριτος** (ι) το χρονικό διάστημα από τη στιγμή που η πληρωμή ενός δανείου, ασφαλιστηρίου συμβολαίου γίνεται απαιτητή ως τη στιγμή που η μη πληρωμή του συνεπάγεται την επιβολή προστίμων, την ακύρωση της ισχύος του κ.λπ. (ii) το διάστημα των έξι μηνών μετά την εκλογή νέας κυβέρνησης, κατά το οποίο δεν επιτρέπεται βάσει του Συντάγματος κατάθεση προτάσεων μομφής εναντίον της κυβέρνησης (iii) (μτφ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο η κριτική προς κάποιον ή κάτι παραμένει επιεικής, χωρίς καταλογισμό των λαθών του, κυρ. με την αιτιολογία ότι διέρχεται ένα στάδιο προσαρμογής: η ~ που *έδωσε στην κυβέρνηση ο αντιπολιτευόμενος Τύπος, έληξε* 5. ΕΚΚΛΗΣ. (α) **(θεία)χάρη / χάρις** η εκδήλωση της ελευθερίας και ανιδιοτελούς αγάπης του θεού προς τον άνθρωπο για τη σωτηρία του, στην οποία μετέχουν οι άγιοι και όσοι πιστοί αγωνίζονται για την πνευματική τους τελείωση: *οι Απόστολοι δέχτηκαν τη -* (β) η Παναγία ή κάθε άγιος της εκκλησίας: *μέρα που γιορτάζε η ~ της* (γ) ο ιερός ναός που είναι αφιερωμένος στον άγιο ο οποίος γιορτάζει τη συγκεκριμένη μέρα ή στην Παναγία (κατά τις ημέρες που τιμάται από την Εκκλησία): *πήγα στη - της, ν' ανάγω ένα κεράκι* 6. (ειρων.) το ίδιο το πρόσωπο στο οποίο αναφερόμαστε: *να με συγχωρεί | συμπάθη η ~ σου, αλλά εγώ δεν είμαι κίνα παιδάκι να μου μιλάς έτσι!* 7. οτιδήποτε προκύπτει ως μεροληπτική παραχώρηση ή ενίσχυση κάποιου, κυρ. από ανώτερο του, ή καταλογίζεται ως προνομητική μεταχείριση: *δεν θέλω χάρες - να προαχθώ μόνο αν το αξίζω* ΣΥΝ. μεροληψία, ρουσφέτι 8. το άστημα ευγνωμοσύνης, η ηθική δέσμευση και υποχρέωση απέναντι σε κάποιον για ανταπόδοση βοήθειας, υποστήριξης, εξυπηρέτησης κ.λπ. που έχει προσφέρει: *του χρωστάω μεγάλη ~ για όλα όσα έκανε για τα παιδιά μου* ΣΥΝ. ευγνωμοσύνη · 9. η ολική ή μερική άρση ή μετατροπή της ποινής και, ενδεχομένως, των συνεπειών της, που επιβλήθηκε από ποινικό δικαστήριο με αμετάκλητη δικαστική απόφαση απονέμεται με προεδρικό διάταγμα: *ο πρόεδρος της Δημοκρατίας απένευσε - στον ισοβίτη*. Επίσης (λόγ.) *χάρις* {χάρ-ιτος | -ι-τος}. — (υποκ.) *χαρούλα* (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χάρις*: [ΕΤΥΜ. < αρχ. *χάρις*, -ιτος, αρχική σημ. «είναι, ευγνωμοσύνη, χάρα» < *χαίρω* (βλ. λ.). Η λ. παρουσιάζει τη συννεσταλμ. βαθμ. του Γ.Ε. **gher*-κα και συνδ. με αρμ.μτ«δώρο,χάρισμα» < **ghēri-*], ενώ εμφανίζεται ήδη στα μκ. ανθρώπονημα ka-ri-si-jo = *Χαρίσιος*, ka-ri-se-u = *Χαρι-σός*. Επίσης *χάρη* είναι η σύνταξη *χάρην* + γεν. (πβ. γαλλ. *grâce* à), η οποία απαντά ήδη στον Πίνδαρο], *χάρηκα* ρ. - *χάρισμα* ρ. - *χάρισμα* ρ. - *χάρης*, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: 1. Οτι κάποιος χαιρείται, ικανοποιείται (με κάτι): *αιμο-χάρης, πλοιο-χάρης* 2. (για ζώα, φυτά) ότι (κάτι) ζει ή ευδοκίμει σε ορισμένο περιβάλλον: *υδρο-χάρης*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα της Μετρν. και Ν. Ελληνικής (πβ. ιτην. *αιμο-χάρης*, *οινο-χάρης*), που προέρχεται από το θ. *χαρ-* του αρχ. *χαίρω* (πβ. παθ. αορ. β' *ε-χάρ-ην*)] *χάρηεις*, -εσσα, -εν {χάρη-εντος (θηλ. -εσσης) | -εντες, -έντων (θηλ. -εσ-σών)} (αρχαιοπρ.) χαριτωμένος: *χαριεσσα κόρη* || «κινείται με *χα-ρίεσσα άνεση*» (εφημ.) ΣΥΝ. εύχαρις, χαριτόβρυτος ΑΝΤ. άχαρις. — *χαριέντος* επίρρ. [αρχ. λ. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *χάρις* + παραγ. επίθημα -εις, πβ. κ. *ασπρ-ό-εις*].
χαριεντίζομαι ρ. αμετβ. αθθ. {χαριεντίστηκα} (λόγ.) 1. μιλω χαριτωμένα, λέγοντας αστεία και κάνοντας πειράγματα με πρόσχαρο τρόπο 2. συναναστρέφομαι κάποιον με ερωτική διάθεση: *τόρα τε-**

λενταία χαριεντίζεται με μια ξανθιά ΣΥΝ. φλερτάρω, ερωτοτροπώ. * ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθεϊκόδες. [ΕΤΥΜ. αρχ. < χαρίεις, -εντός (βλ. λ.). χαριέντισμα (το) [μτγν.] {χαριεντίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η χαριτωμένη συμπεριφορά 2. το ερωτικό πείραγμα, η ερωτοτροπία: άσε τα ~ με την Αθηνά, γιατί δεν σε βλέπω καλά! ΣΥΝ. φλερτ. Επίσης χαριεντισμός (ο) [αρχ.].

χαρίζω ρ. μετβ. {χάρισ-α, -τηκα, -μένος} 1. δίνω (κάτι) ως δώρο (σε κάποιον): της χάρισε ένα δαχτυλίδι για την επέτειο τους- ΦΡ. (α) (παροιμ.) κάποιου (του) χάριζαν γάιδαρο και τον κοίταζε στα δόντια βλ. λ. γάιδαρος (β) κάποιου (του) χάριζαν γάιδαρο και ήθελε και το σαμάρι για άνθρωπο πλεονέκτη, που ζητά με θράσος περισσότ'ρα από όσα του προσφέρονται 2. (μτφ.) εξασφαλίζω (σε κάποιον κάτι πολύτιμο): η σωστή διατροφή χαρίζει καλή υγεία || το νέο αυτό παιχνίδι σας χαρίζει πολλές ώρες απόλαυσης || η ομάδα της άρσης βαρών χάρισε στη χώρα μας πολλά μετάλλια || η θεωρία αυτή του καταλόγιστο: επειδή είναι η πρώτη φορά που το κάνεις, σου το χαρίζω, αλλά να μην επαναληφθεί! ΦΡ. (παροιμ.) δεν χαρίζω κάστανα βλ. λ. κάστανο 6. διαγράφο (την ποινή ή την οφειλή κάποιου), δίνω χάρη: του χαρίστηκαν όλα τα χρέη του προς το Δημόσιο 7. (μεσοπαθ. χαρίζομαι) τάσσομαι μεροληπτικά υπέρ κάποιου, τον ευνοώ κρίνοντας τον με: πιο γαλαρά κριτήρια: η εξετάστρια χαρίστηκε σ' αυτό τον υποψήφιο, γιατί ήταν γιος μιας φίλης της || είναι αδέκαστος, δεν πρόκειται να χαριστεί σε κανέναν! ΣΥΝ. υποστηρίζω, ευνοώ, προμοδοτώ. [ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. χαρίζομαι < χάρις, -ιτος. Η λ. είχε τις βασικές σημ. «δέχθην καλοσύνη, εύνοια και ευγνωμοσύνη - προσφέρο δώρο, χάρισμα». Η σημ. «μεροληπτώ εις βάρος κάποιου» είναι μτγν.].

Χαρικήλεια (η) 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. Θηλ. του αρχ. κυρ. ον. Χαρικήλης < χάρις + -κλής < κλέω «δόξω», πβ. κ. Περι-κλής, Σοφο-κλής].

Χαρίλαος (ο) {-ου κ. -άου} 1. αρχαίος βασιλιάς του Λακ^εδαίμονιών 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ αρχ. κυρ. όν. < χάρις + λαός]. χάριν πρόθ. (λόγ.) (+γ^ν) δηλώνω: 1. ει>ργ^νσία, ότι κάτι γίν'ται για το καλό, την πύτωση στόχου κ.λπ.: συνιστώ υπομονή - του συμφοροτος όλων || δούλενε σκληρά παρά την ασθένεια του, ~ τον παιδιών του 2. τον λόγο για τον οποίο λέγεται ή γίνεται κάτι (= μ^ε συγκ^εκριμένη πρόθ^εση, μ^ε σκοπό, για): δεν ισχυρίστηκε σοβαρά κάτι τέτοιο, το ανέφερε ~ παιδιάς (για αστ^είο) || ~ συντομίας || ~ ευκολίας || ~ αστεϊσμού || ~ γούστου || ~ ποικιλίας || το τελικό -ν μπαίνει στο τέλος πολλών λέξεων ~ ενφρανιάς (για να μην υπάρχει κακοφωνία) || λόγου ~ || παραδείγματος ~. (Βλ. λ. πρόθεση, ιμ.). [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. χάρη].

Χάρις (η) {Χάριτος} 1. ΜΥΘΟΛ. καθ'μία από τις τρεις κόρες του Δία και της Ωκεανίδας Ευρυνομίας, θότητες της ομορφιάς και της χαράς (Αγλαία, Ευφροσύνη, Θάλεια, οι Τρεις Χάριτες) 2. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. γυναικείο όνομα. Επίσης Χάρη. [ΕΤΥΜ αρχ. κυρ. όν., βλ. λ. χάρη].

χάρις (η) [αρχ.] {χάρ-ιτος | -ίτων} η χάρη (βλ. λ.). χάρις πρόθ. (λόγ.) (+σε) χάρη σε (βλ. λ. χάρη). [ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. χάρη].

χάρης | χάρη σε - εξαιτίας. Συχνά οι δύο φράσεις συγχέονται στη χρήση τους. Συγκεκριμένα, το χάρις/χάρη σε χρησιμοποιείται κυρίως σε περιπτώσεις, όπως «έχασα την περιουσία μου χάρις | χάρη στην πόλεμο», όπου το σωστό είναι «έχασα την περιουσία μου εξαιτίας του πολέμου»- προφανώς ο πόλεμος δεν λειτούργησε θετικά, δεν επεδόρασε ευνοϊκά (προς χάρην του ομιλητή), αλλά προέβησε ζημιά. Το χάρις | χάρη σε χρησιμοποιείται κανονικά σε εύσημες χρήσεις (με καλή σημασία), όπως: Σώθηκε χάρις | χάρη στην έγκαιρη διάγνωση της ασθένειας του - Το πρόβλημα λύθηκε χάρις | χάρη στη συνεργασία των ενδιαφερομένων (όχι εξαιτίας της συνεργασίας). Η ίδια διάκριση παρατηρείται και στις γαλλ. φρ. gráce à (χάρις σε...) και à cause de (εξαιτίας του...). Η φράση χάρις σε είναι ελλειπτική χρήση, προερχόμενη από πληρέστερη φρ. χάρις οφείλεται σε (κάποιον για κάτι που προσέφερε). Άρα, πρόκειται στην πραγματικότητα για ονομαστική πτώση του παλαιότερου τύπου η χάρις, που μπορεί να χρησιμοποιείται ως έχει, γιατί πρόκειται για παγιωμένο τύπο. Ωστόσο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ο τύπος (ονομαστικής) χάρη σε, όπως συμβαίνει με όλα τα παλαιά τριτόκλιτα (πόλις - πολλή, χρήσις - χρήση). Ας σημειωθεί ότι και η αιτιατική χάρην του ουσιαστικού χάρις χρησιμοποιείται με τον αρχικό της τύπο (χάρην) ως καταχρηστική πρόθεση, που συντάσσεται με γενική: Πολέμησαν χάρην της ασπιδίης της πατρίδας | της ελευθερίας. Στη χρήση αυτή το χάρην σημαίνει ότι και οι προθέσεις για, υπέρ κ.λπ. Επίσης εμφανίζεται σε παγιωμένες φράσεις, όπως: παραδείγματος χάρην (για παράδειγμα), λόγου χάρην, χάρην αστεϊσμού (για αστείο) κ.λπ. → υπ' όψιν

χαρισάμενος, -η, -ο (επιτατ.) ευτυχισμένος- κυρ. στη ΦΡ. ζωή χαρισάμενη βλ. λ. ζωή.

χάρισμα (το) [μτγν.] {χαρίσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ό,τι προσφέρει κανείς ως δώρο, ό,τι χαρίζει κανείς: πάρε ό,τι θέλεις, ~ σου! || αυτό το ρολόι είναι ~ απ' τη μητέρα της · 2. το φυσικό προτέρημα, το ιδιαί-

τερο, κυρ. έμφυτο προσόν που έχει κανείς: άνθρωπος με πολλά ~ || είχε το ~ να γοητεύει τα πλήθη || το ~ του λόγου (ευλωστία) ΣΥΝ. προσόν, αρετή, προτέρημα · 3. (ως επίρρ.) χωρίς χρηματικό αντίτιμο, δωρεάν: δεν θέλω τίποτα ~ θα τα πληρώσω όλα ΣΥΝ. χαριστικά, τσάμπα.

χαρισματικός, -ή, -ό αυτός που έχει πολλά χαρίσματα. ~ φυσιογνωμία | προσοπικότητα- ΦΡ. χαρισματικός ηγέτης ο ηγέτης που έχει την ξεχωριστή ικανότητα να εμπνέει και να επηρεάζει τα πλήθη, να ελέγχει και να κατευθύνει τους συνεργάτες του. [ΕΤΥΜ₁ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. charismatic].

χαριστικός, -ή, -ό 1. αυτός που γίνεται ή προσφέρεται ως ένδειξη φιλίας ή εύνοιας προς κάποιον: η τιμή που σου το δίνω είναι ~, επειδή είσαι πελάτης μου χρόνια! ΦΡ. χαριστική βολή (i) ο τελευταίος εξ επαφής πυροβολισμός στον κρόταφο κάποιου μετά την εκτέλεση του με τυφεκισμό, για να είναι βέβαιος ο θάνατος του ή για να μην υποφέρει από επιθανάτια αγωνία (ii) (μτφ.) το τελευταίο χτύπημα, οτιδήποτε προκαλεί την οριστική καταστροφή κάποιου || δημοσίευση των άσεμνων φωτογραφιών του ήταν η ~ για τη δημοτικότητα του || οι νέες ορολογικές ρυθμίσεις θα είναι η ~ για γιλιόδες μικρομεσαίες επιχειρήσεις 2. ΓΛΩΣΣ. δοτική χαριστική (στα Αρχαία Ελληνικά) δοτική η οποία δηλώνει ότι κάτι συμβαίνει ή υπάρχει χάρην κάποιου 3. αυτός που οφείλεται σε προνομαϊκή, μεροληπτική μέταξηση κάποιου ~ βαθμολογία | προαγωγή | διάταξη || - νόμος (με ρυθμίσεις ευνοϊκές για κάποιους) ΣΥΝ. χαϊρικός, μεροληπτικός. — χαριστικ-ά | -ώς [μτγν.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ₁ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δίνει δωρεάν ή γενναιάδωρα» < χαρίζομαι (βλ. λ. χαρίζω). Η φρ. χαριστική βολή αποδίδει τη γαλλ. coup de gráce].

Χα ρ ιτί ν η (η) 1. όνομα μαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. του επίθ. χαρίτινος < αρχ. χάρις, -ιτος + παρμα. επίθημα -ινος].

χαριτόβρυτος, -ος, -ο (λόγ.) εξαιρετικά χαριτωμένος και θελκτικός: ~ δεσποινίς ΣΥΝ. χαριτόπλαστος, τρισχαριτωμένος, χαρίεις, — χαριτοβρύτως επίρρ.

[ΕΤΥΜ₁ μεσν. < χάρις, -ιτος + -βρυτος < βρύω «αναβρύζω, ξεχειλίζω» (βλ. λ. έμ-βρυο)].

χαριτολόγηση (το) [1881] {χαριτολογημ-ατος | -ατα, -άτων} η χαριτωμένος, πνευματώδης λόγος ΣΥΝ. ευφυολογία, χαριτολογία.

χαριτολογία (η) [1868] {χαριτολογιών} 1. το να χαριτολογεί κανείς ΑΝΤ. μωρολογία 2. το χαριτολόγημα (βλ. λ.).

χαριτολόγος, -ος, -ο [1891] (λόγ.) 1. αυτός που εκφράζεται με χαριτολογημάτα ΣΥΝ. ευφυολόγος ΑΝΤ. μωρολόγος 2. (για λόγο, κουβέντα, σχόλιο) αυτός που εκφέρεται, διατυπώνεται με χάρη. [ΕΤΥΜ < χάρις, -ιτος + λόγος].

χαριτολογία ρ. αμετβ. [1887] {χαριτολογείας... | χαριτολόγησα} μιλώ με έξυπνο, χαριτωμένο τρόπο αστεϊευόμενος: τον εξαίτησε ότι δεν σοβαρολόγούσε, αλλά τα είπε χαριτολογώντας ΣΥΝ. ευφυολόγω.

χαριτόμορφος, -η, -ο [1681] (λόγ.) αυτός που έχει κομψή και όμορφη εμφάνιση, χαριτωμένο παρουσιαστικό. [ΕΤΥΜ₁ < χάρις, -ιτος + -μορφος < μορφή].

χαριτόπλαστος, -η, -ο [1886] (λόγ.) χαριτόβρυτος (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ₁ < χάρις, -ιτος + πλαστός].

Χαριτό (η) {-ός κ. -ούς} 1. μάρτυρας της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ μεσν., θηλ. του αρχ. Χαρίτων < χάρις, -ιτος].

χαριτωμένα (η) (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) χαριτωμένος λόγος ή κίνηση, που γίνεται συνήθ. για κολακεία, κολοπασμία, δημιουργία ευνοϊκού κλίματος ΣΥΝ. γαλιφιά, νάκι.

χαριτωμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει χάρη, κομψότητα: ~ παιδί | φόρεμα | άνθρωπος ΑΝΤ. άχαρος 2. για κάτι που προκαλεί ευχαρίστηση, επειδή είναι έξυπνο και ευρηματικό ή λέγεται με ωραίο τρόπο: ~ σόγλιο | ανέκδοτο || πολύ - αυτό που είπες! ΣΥΝ. πετυχημένος 3. μετριαστικά, για κάποιον/κάτι που δεν είναι άσχημος ούτε όμως και όμορφος: δεν θα την έλεγα ωραία, είναι όμως χαριτωμένη. — χαριτωμένα επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. συμπαθητικός. [ΕΤΥΜ Μτχ. τ. του μτγν. χαριτώ (-όω) < αρχ. χάρις, -ιτος].

Χαρίτων (ο) {Χαρίτων-ος, -α} 1. ο Αφροδιτεύς- αρχαίος Έλληνας μυθιστοριογράφος (1ος αι. μ.Χ.) 2. όνομα αγίου της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. Επίσης Χαρίτωνος κ. Χαρίτος. [ΕΤΥΜ₁ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. χάρις, -ιτος].

χάρμα (το) {άκλ.} (αργαιοπρ.) 1. αυτό το οποίο προκαλεί ευχαρίστηση- εύρ. μόνο στη ΦΡ. χάρμα οφθαλμών βλ. λ. οφθαλμός 2. (ως επίρρ. κ. επίθ.) πολύ καλά, κατ' απόλυτα ικανοποιητικό τρόπο: (επίρρ.) όλα στα εξετάσεις πήγαν ~ || αυτό που φοράς σου έρχεται ~ || (ως επίθ.) αυτό το χρώμα είναι ~. [ΕΤΥΜ αρχ. < χάρω, πβ. κ. κέρ-μα - κείρω].

χαρμάνι (η) (αργκό) η έντονη στέρηση λόγου της εξάρτησης από ναρκωτικά.

χαρμάνης (ο) {χαρμάνηδες} (λαϊκ.) 1. ο εθισμένος χρήστης ναρκωτικών, που δεν έχει κάνει χρήση για πολύ καιρό, με αποτέλεσμα να υφίσταται το σύνδρομο της στέρησης 2. μανιώδης καπνιστής που δεν έχει καπνίσει για πολλή ώρα: ξέμεινα από τσιγάρα και είμαι ~ από το βράδυ.

χαρμάνι (το) {χαρμαν-ιού | -ιών} 1. μείγμα από καπνό διαφορετικών ειδών και ποικιλιών, που χρησιμοποιείται για τη γέμηση τσιγάρων, πούρων κ.λπ.: δυνατό | εκλεκτό | βαρύ ~ 2. (γενικότε.) μείγμα διαφόρων υλικών ή ποικιλιών ενός είδους, που συνήθ. προορίζεται για βιομηχανική κατεργασία: - από τέσσερις ποικιλίες καφέ 3. σκυρόδεμα που είναι έτοιμο, για να χρησιμοποιηθεί σε οικοδομές 4. (συνεκό.) τα υλικά που αναμειγνύονται στο παραπάνω μείγμα.

[ETYM < τουρκ. harman < περσ. xarman | xirman].

χαρμανιάζω ρ. αμετβ. {χαρμανιάσ-α, -μένος} (αργκό) **1.** αφήνομαι στη χαλαρότητα επίδραση ενός τσιγάρου ή ναρκωτικού, χάνοντας την επαφή με την πραγματικότητα ή τον έλεγχο της σκέψης μου ANT. ξεχαρμανιάζω **2.** νιώθω την έντονη ανάγκη να καπνίσω, αισθάνομαι τη στέψη του τσιγάρου ή του ναρκωτικού στο οποίο έχω εθιστεί **3.** (γενικότ.) αισθάνομαι έντονη την ανάγκη για κάτι που μου λείπει (π.χ. για σεξ): «τα κορίτσια προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στους χαρμανιασμένους πελάτες» (εφημ.). — **χαρμανιάσμα** (το).

χαρμιολύπη (η) {χωρ. πληθ.} ανάμικτο συναίσθημα χαράς και λύπης. [ETYM μεσν. < αρχ. χάρμη «χαρά (τής μάχης)» (< χάρω) + λύπη]. **χαρμόσυνη** (η) {χωρ. πληθ.} η βαθιά χαρά, η ψυχική ευχαρίστηση ΣΥΝ. χαρμονή, ευφροσύνη, χαρά, τέρψη. Επίσης **χαρμονή**. [ETYM μτγν., ουσιαστικό. θηλ. του αρχ. επιθ. χαρμόσυνος (βλ.λ.)].

χαρμόσυνος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προκαλεί ή εκφράζει μεγάλη χαρά, βαθιά ικανοποίηση: το ~ *άρχελμα της νίκης* || ~ *είδηση* ΣΥΝ. ευφρόσυνος, χαρούμενος, χαροποιός ANT. θλιβερός, λυπητερός. — **χαρμόσυνα** επίρρ.

[ETYM αρχ. < *χάρμων (< ρ. χάρω + παραγ. επίθημα -μων, πβ. κ. μνήμων) + παραγ. επίθημα -συνος, πβ. κ. μνημό-συνος].

χάρντουερ (το) {ακλ.} ΠΛΗΡΟΦ. το μηχανικό μέρος ενός υπολογιστή, ο ηλεκτρικός και ηλεκτρομηχανικός εξοπλισμός του είτε ως σύστημα είτε ως σύνολο ειδικών συσκευών και εξαρτημάτων, κατ' αντιδιαστολή προς το λογισμικό (σόφτγουερ), που αφορά στα προγράμματα τα οποία εκτελεί ο υπολογιστής.

[ETYM < αγγλ. hardware (< hard «βελήχρος» + ware «τμήμα εξοπλισμού»), κατ' αντιδιαστολή προς το software «λογισμικό»].

χαροκάμενος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που έχει υποστεί την απώλεια αγαπημένου ή αγαπημένων προσώπων, που έχει χάσει δικό του άνθρωπο: η ~ *μάννα ξέσπασε πάνω απ' τον τάφο του γιου της*.

χαροκόπι (το) {χαροκοπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το γλάντι (βλ.λ.). [ETYM < χαροκοπω (βλ.λ.)].

χαροκόπος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που συνηθίζει να γλεντά, που του αρέσουν τα γλέντια και οι διασκεδάσεις ΣΥΝ. γλεντζές, γλεντοκόπος, ξεφαντωτής. [ETYM μεσν. < χαροκοπω (βλ.λ.)].

χαροκοπω ρ. αμετβ. {χαροκοπ-είς κ. -άς... | χαροκόπησα} γλεντοκοπώ (βλ.λ.).

[ETYM < μεσν. χαροκοπω < χάρος + -κοπώ < κόπτω, πβ. κ. πλαγιοκοπώ].

Χάροντας (ο) ΜΥΘΟΛ. γιος του Ερέβους και της Νύκτας, ο οποίος μετέφερε τις ψυχές των νεκρών στον Άδη. Επίσης (αρχαιοπρ.) Χάρων {Χάροντ-ος, -α}.

[ETYM < ὄψX. Χάρων, αβεβ. ετύμου, πθ. < επιθ. χάρων, -ωνος, του οποίου η σπμ. δεν έχει επακριβώς προσδιοριστεί, αλλά φαίνεται να δηλώνει το σπινθηροβόλο βλέμμα (ετυμολογικός) το επιθ. χάρων αποτελεί ποιητ. τ. του αρχ. χαροπός | -ωπός, με την επίδρ. του αἴθων, πβ. κ. αἴθουσα). Η απειθείας συσγέτιση με το ρ. χάρω οφείλεται σε ευφημισμο, η δε σύνδεση με το ὄν. Αχέρων δεν ευσταθεί].

χάροντας (ο) → χάρος

χαροπαλέμα (το) {χαροπαλέματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η επιθανάτια αγωνία.

χαροπαλέω ρ. αμετβ. {χαροπαλέω} (λαϊκ.) **1.** αγωνίζομαι να κρατηθώ στη ζωή: *δύο μέρες τώρα χαροπαλέει στο κρεβάτι του πόνο ΣΥΝ. ψυχορραγώ **2.** (μτφ.) αγωνίζομαι να παραμείνω βιώσιμος: η *επιχείρηση χαροπαλέει υπερχρεωμένη*. ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω.*

χαροποιός, -ος, -ό [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί χαρά ΣΥΝ. χαρμόσυνος, ευφρόσυνος, ευφραντικός.

χαροποιήρ ρ. μετβ. [μτγν.] {χαροποιείς... | χαροποίησα} προξενώ χαρά, κάνω (κάποιον) χαρούμενο: η *επιτυχία του γιου του τον χαροποίησε ιδιαίτερα* ΣΥΝ. ευχαριστώ, ευφραίνω, τέρω ANT. λυπό, θλίβο, στενωχώρω. — **χαροποίηση** (η).

χάρος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. Χάρος (ο) ο Χάροντας (βλ.λ.) **2.** ο θάνατος, κυρ. όπως έχει προσωποποιηθεί από τη λαϊκή παράδοση και παριστάνεται με τη μορφή μυροφορεμένου, κουκουλοφόρου καβαλάρη, που κρατά δρεπάνι, παίρνει τις ψυχές και τις οδηγεί στον Άδη: *τον πήρε | τον βρήκε ο (μαύρος) ~ (πέθανε)* || «για δεξ καιρό που διάλεξε ο ~ να με πάρει...» (δημοτ. τραγ.) (σε περιπτώσεις άκαιρου, άδικου και τραγικού θανάτου): ΦΡ. (α) *παλεύω με τον χάρο* χαροπαλεύω (βλ.λ.) (β) *βλέπω τον χάρο με τα μάτια μου* κινδυνεύω πολύ, έρχομαι κοντά στον θάνατο, γλιτώνω παρά τρίχα: *οι επιβάτες της αμαξοστοιχίας που εκτροχιάστηκε είδαν τον χάρο με τα μάτια τους (γ) γλιτώνω απ' τον χάρο τα δόντια | το στόμα | τα νύχια* σώζομαι την τελευταία στιγμή και με δυσκολία από θανάσιμο κίνδυνο: *οι ναυαγοί διηγήθηκαν πως γλύτωσαν απ' τον χάρο τα δόντια!* (δ) *κι όποιον πάρει ο χάρος* σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος επιτίθεται, λ.χ. πυροβολώντας, αδιακρίτως εναντίον των πάντων ή ενεργεί χωρίς να αναλογίζεται τι συνέπειες τον πράξουν τον στους άλλους (ε) *βλέπω (κάποιον) σαν τον χάρο* αποστρέφομαι έντονα (κάποιον), μου είναι πολύ μισητός ή μου προκαλεί μεγάλο φόβο (στ) *τον ξέχασε ο χάρος* για πολύ ηλικιωμένος άτομο, για υπερήλικες, υπέργηρους (ζ) *τι στέκεσαι από πάνω μου σαν τον χάρο;* ως έκφραση ενόχλησης που λέγεται από κάποιον που κάθεται προς κάποιον που στέκεται όρθιος δίπλα του **3.** (συνεκδ.) ό, τι προκαλεί θάνατο ή φέρνει μεγάλη καταστροφή, συντριβή: *τα ναρκωτικά είναι ο ίδιος ο ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω. [ETYM μεσν. < αρχ. Χάρων (βλ.λ. Χάροντας), πβ. κ. γέρος - γέρων, δράκος - δράκων].

χαρούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που αισθάνεται χαρά, που νιώθει ευχαρίστηση ή ικανοποίηση (για κάτι): *ήταν πολύ χαρούμενη που θα ξανάβλεπε τον ζωντανό αδελφό της* ΣΥΝ. ευχαριστήμενος, ικανο-

ποιημένος, κεράτος, ευτυχισμένος ANT. λυπημένος, θλιμμένος, στενωχωρημένος **2.** αυτός που δημιουργεί ευχάριστη αίσθηση, που γίνεται δεκτός ευχάριστα: ~ *χρώμα | αγέδιο | διακόσμηση | τραγούδι* || *είναι ένας ~, ζεστός άνθρωπος, που σου εμπνέει αισιοδοξία* ΣΥΝ. πρόσχαρος, χαρωπός, (λόγ.) εύθυμος ANT. θλιβερός, (λαϊκ.) μίζερος. — **χαρούμενα** επίρρ.

[ETYM μεσν. < θ. χαρ- του ρ. χάρω + -ούμενος των μτχ. συνηρημένων ρ. (σε -έω και -δο), πβ. κ. τρεχ-ούμενος].

χαρουπάλευρο (το) σκόνη από χαρούπια, που χρησιμοποιείται για τις φαρμακευτικές της ιδιότητες, λ.χ. κατά της διάρροιας μικρών παιδιών.

χαρούπι (το) {χαρουπ-ιού | -ιών} ο καρπός της χαρουπιάς ΣΥΝ. ξυλοκεράτο. [ETYM < τουρκ. harur].

χαρουπιά (η) πολυετές και αιθαλές δέντρο της Μεσογείου, που απαντά κυρ. σε ξηρές περιοχές, έχει επιμηκείς σκληρούς και εδωδιμους καρπούς με σπλιγνή επιφάνεια, σκούρο καφέ χρώμα και γλυκιά γεύση, περιέχει σκληρούς σπόρους και χρησιμοποιείται σε ζωοτροφές, στη βιομηχανία τροφίμων και στη φαρμακοβιομηχανία (χαρουπάλευρο) ΣΥΝ. ξυλοκερατιά.

χάρτα (η) **1.** ο γεωγραφικός χάρτης: - των *Βορείων Θαλασσών* **2.** ΙΣΤ. (α) *Χάρτα της Ελλάδος* (ή *Χάρτα του Ρήγα*) ιστορικός και γεωγραφικός χάρτης, που τύπωσε ο Ρήγας Φεραίος το 1797 και στον οποίο φαίνεται η εξαπλώση, η ακτινοβολία του αργαίου και του νέου ελληνισμού σε Ευρώπη και Μ. Ασία: είναι εμπλουτισμένος με άρθρα στοιχεία αργασιονομίας, αργαίες ονομασίες πλόων, επισήμανση αργασιολογικών χώρων κλπ. (β) *Μεγάλη Χάρτα* (λατ. Magna Charta) συνθήκη που υπογράφηκε το 1215 από τον βασιλιά της Αγγλίας Ιωάννη τον Ακτιμόνα και η οποία αποτελούσε την πρώτη πράξη περιορισμού της απόλυτης μοναρχίας στα νεότερα χρόνια με την παραχώρηση εκ μέρους του βασιλιά δικαιωμάτων στις κομητείες. [ETYM Αντιδαν., < λατ. charta < αρχ. χάρτης (βλ.λ.)].

χαρταετός (ο) [1861] ελαφριά κατασκευή, που αποτελείται από έναν λεπτό σκελετό με ξυλόβεργες διασταυρούμενες ή ακτινωτές, ο οποίος καλύπτεται από λεπτό χαρτί ή πλαστικό κολλημένο πάνω τους και με μακριά χάρτινη ουρά, υψώνεται στον αέρα με κατάλληλο χειρισμό και ελέγχεται στο πέταγμα του από το έδαφος με μακρύ κουβάρι σπάγκου (καλούμπα): την *Καθαρά Δευτέρα, σύμφωνα με το έθιμο, πετούν χαρταετούς*. ΣΧΟΛΙΟ λ. αεροσκάφος.

χαρτάκι (το) {χωρ. γεν.} το μικρό χαρτί.

χαρταποθήκη (η) [1893] {χαρταποθηκών} αποθήκη για τη φύλαξη μεγάλων ποσοτήτων χαρτιού.

χαρτεμπορικός, -η, -ό αυτός που σχετίζεται με το χαρτεμπόριο ή τον χαρτέμπορο.

χαρτεμπόριο (το) [1885] {χαρτεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο χαρτιού ή χαρτικών ειδών.

χαρτέμπορος (ο/η) [1893] {-ου κ. -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους} έμπορος χαρτιού ή χαρτικών ειδών.

χαρτένιος, -ια, -ιο (καθημ.) χάρτινος (βλ.λ.). [ETYM < χαρτί + παραγ. επίθημα -ένιος, πβ. κ. παραμυθ-ένιος].

χαρτεπικόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεως, -ήσεων} το κολλάζ (βλ.λ.). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. collage].

χαρτζιλίκι (το) {χαρτζιλίκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρό χρηματικό ποσό που δίνεται ως δώρο ή χρηματική βοήθεια, συνήθ. σε πρόσωπο μικρότερης ηλικίας ή εξαρτημένο οικονομικά, για τα καθημερινά του μικροξέδω: *ο πατέρας απείλησε τον γιο του ότι, αν δεν διαβάσει, θα του κόψει το ~* **2.** το μικρό χρηματικό ποσό που χρειάζεται κάποιος καθημερινά για τα μικροξέδω του: *τα χρήματα που έβγαζε απ' την καλοκαιρινή του δουλειά έφταναν ίσα-ίσα για το - του*. — (υποκ.) **χαρτζιλικάκι** (το). [ETYM < τουρκ. harçhik].

χαρτζιλίκωνος ρ. μετβ. {χαρτζιλίκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) δίνω χαρτζιλίκι σε (κάποιον). — **χαρτζιλίκωμα** (το).

χάρτης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ου | χαρτών} **1.** η γραφική αναπαράσταση επιλεγμένων χαρακτηριστικών του συνόλου ή τμήματος της επιφάνειας της Γης πάνω σε συνήθ. επίπεδη επιφάνεια (ιδ. σε μεγάλο φύλλο χαρτιού) με βάση συγκεκριμένη κλίμακα σμίκρυνσης: *γεωγραφικός - της Ελλάδας | της Ευρώπης | του νησιού* || *παγκόσμιος | γεωφυσικός | πολιτικός* (με σύνορα, πόλεις, νομούς, επαρχίες κρατών) ~ || *γεωλογικός | πολεοδομικός | τοπογραφικός | βαθυμετρικός* -|| *αστρονομικός* ~ (αναπαράσταση του ουρανού θόλου) || *αναγλυφός* ~ (βλ.λ.) || *ναυτικός* ~ (αναπαράσταση τμήματος της θάλασσας, στην οποία δηλώνονται η διαμόρφωση των ακτών, το βάθος της θάλασσας, η ύπαρξη υφάλων κ.λπ. για την καθοδήγηση των ναυτιλλόμενων) || *κάνα* | *χωγραφίζω* | *διαβάζω* έναν ~ ΦΡ. (α) *άσκηση επί χάρτου* (ι) άσκηση στρατηγικής, κατά την οποία πρέπει να υπολογιστούν οι πιθανές κινήσεις ενός στρατού υπό συνθήκες μάχης σε μια τοποθεσία, η οποία αναπαριστάται σε συγκεκριμένη κλίμακα σμίκρυνσης (ii) (μτφ.) η θεωρητική επίλυση προβλήματος, συνήθ. υποθετικού, για εξάσκηση και ανάπτυξη ικανοτήτων στρατηγικής (β) *σβήνω (κάποιον | κάτι) από τον χάρτη* εξαφανίζω (κάποιον/κάτι), τον καταστρέφω, αφανίζω ή ελαχιστοποιώ την παρουσία ή την επίδραση που ασκεί (κάποιος/κάτι): *πολιτείες ολόκληρες έχουν κυριολεκτικά σβηστεί από τον χάρτη από τους βομβαρδισμούς* || *κατάφερε να σβήσει εντελώς από τον χάρτη όλους τους οικονομικούς ανταγωνιστές του* **2.** (μτφ.) κάθε πιστή αναπαράσταση ή καταγραφή μιας πραγματικότητας, η υπαρκτή κατάσταση σε έναν χώρο δράσης: *ο συγγραφέας πολιτικός - της Ελλάδας μετά τη Μεταπολίτευση έχει αλλάξει σημαντικά* · **3.** επίσημο κείμενο στο οποίο καταγράφονται κωδικοποιημένες οι βα-

σικές αρχές, οι διακηρύξεις ή οι νόμοι που διέπουν τη λειτουργία ενός οργανισμού, μιας χώρας κ.λπ.: *συνταγματικός* (βλ.λ.) | *καταστατικός* ~ || ο ~ του *Ο.Η.Ε.* για τα ανθρώπινα δικαιώματα · 4. (λόγ.) το χαρτί: *εμπόριο χαρτών* · 5. (παλαιότ.) (λατ. Charta) ο άγραφος κύλινδρος από πάπυρο.

[ETYM. αρχ., αρχική σημ. «πάπυρος, ρόλος», αγν. ετόμου. Συχνά επαναλαμβάνεται η άποψη περί αγυπτ. αρχής (όπως συμβαίνει και με το φυτό *πάπυρος*, βλ.λ.), αλλά χωρίς γλωσσολογικά στοιχεία. Έχει προταθεί ακόμη και η ιβηρική καταγωγή της λ. μέσω αραβ. qartās, εκδοχή εξίσου αστήρικτη. Μέσω του λατ. Charta (< αρχ. χάρτης) η λ. πέρασε σε πολλές γλώσσες, πβ. γαλλ. carte «κάρτα, χάρτης», γερμ. Karte, αγγλ. chart «διάγραμμα» κ.ά. Μετάφρ. δάνεια αποτ'λούν οι φρ. άσχημη επί *χάρτου* (< αγγλ. map drill), *εβήνω* (κάποιον) από τον *χάρτη* (< αγγλ. wipe off the map). χαρτί (το) {χαρτ-ιού | -ιών} 1. υλικό που κατασκευάζεται από πολύ ξύλο ή άλλες φυτικές ίνες με βιομηχανική κατεργασία, συνήθ. σε λεπτά φύλλα, και χρησιμοποιείται ως επιφάνεια για να γραφεί ή να τυπωθεί κάτι, για περιτύλιγμα, για τη διακόσμηση τοίχων κ.λπ.: ~ *πολυτελείας* | *πυριεσμένο* | *λιουστρασιόν* για φωτοτυπικό *μηχάνημα* | *γραφομηχανής* | *αλληλογραφίας* | *περιτύλιγματος* | *τυπογραφικό* | *γραφής* || *ανακυκλωμένο* ~ || *φωτογραφικό* ~ (με φωτοευαίσθητη επιχρίση για την παραγωγή φωτοτυπιών από φωτογραφική διαφάνεια) || *δημοσιογραφικό* ~ (για εφημερίδες, φυλλάδια κ.λπ.) || *λευκό* | *έγχρωμο* | *μιλμετρέ* | *ριγοτό* | *χοντρό* | *λεπτό* | *διαφανές* | *σκληρό* ~ ΦΡ. (α) *χαρτί υγείας* | *τουαλέτας* χαρτί που χρησιμοποιείται στην τουαλέτα και το οποίο κυκλοφορεί σε κυλινδρική συσκευασία (ρολό) (β) *απορροφητικό χαρτί* (i) το συτυχάρτο (ii) (κ. *χαρτί κουζίνας*) χαρτί με ειδική σύνθεση (κυκλοφορεί συνήθ. σε ρολό, που χρησιμοποιείται σε δουλειές καθαριότητας, στην κουζίνα κ.α. 2. (συνεκδ.) ένα κομμάτι ή φύλλο από αυτό το υλικό: *δεν έχω* ~ να *γράψω*, *μου δίνεις μία σελίδα*, || *έσκισε το χαρτί όπου έγραφε* || (τα λέω σε κάποιον) *χαρτί και καλαμάρι* (τον πληροφορώ με κάθε λεπτομέρεια, επακριβώς) (βλ. κ. λ. *καλαμάρι*) 3. κάθε υλικό που μοιάει με αυτό, που έχει παρόμοια υφή ή χρήση, λ.χ. ο πάπυρος 4. (λαϊκ.) απολυτήριο, δίπλωμα, πτυχίο: *πάρε ένα* ~, *να είσαι εξασφαλισμένος* || *σε δύο μήνες θα έχει και το -τον από τον στρατό* 5. *χαρτιά* (τα) (α) επίσημο έγγραφο που εκδίδεται από αρμόδια αρχή και αποδεικνύει ή επιβεβαιώνει την ταυτότητα κάποιου, την κατάσταση του κ.λπ.: ο *τραγονόμος* του *ζήτησε τα -του*, *αλλά δεν είχε μαζί του την ταυτότητα του* || *οι αρχές τον καταζητούσαν και έφυγε από τη χώρα με πλαστά* ~! ΦΡ. *κάνω τα χαρτιά μου* συγκεντρώνω και καταθέτω τα απαιτούμενα δικαιολογητικά ή πιστοποιητικά, λ.χ. για τη διεκδίκηση μιας θέσης (β) οι σημειώσεις σε χαρτί (κάποιου): ο *ομιλητής κοίταξε συνέχεια τα ~ του* (γ) οι αποδείξεις, τα στοιχεία που προσκομίζει κανείς για να αποδείξει ό,τι ισχυρίζεται: *μιάω με* ~ (δ) τα έγγραφα που χρησιμοποιούνται σε διαπραγματεύσεις, συναλλαγές κ.α.: *υπογράφο τα ~ για μια εμπορική συνεργασία*-ΦΡ. *στα χαρτιά* (i) στο στάδιο της επεξεργασίας και του καθορισμού των όρων μιας συμφωνίας: το θέμα της *κατασκευής του εργοστασίου βρισκόταν ακόμη* ~ (ii) θεωρητικά: ~ *όλοι είναι σύμφωνοι, στην πράξη αρχίζουν οι διαφοροποιήσεις*! 6. το κάθε τραπουλόχαρτο: *δεν κάνει να βλέπεις τα ~ των άλλων παικτών* || *έχω καλό* ~ (που μου επιτρέπει να κερδίσω το παιχνίδι) ΦΡ. (α) *ανοίγω τα χαρτιά μου* βλ. λ. *ανοίγω* (β) (*μιλώ*) *με ανοιχτά χαρτιά* μιλώ ξεκάθαρα παρουσιάζοντας τις θέσεις μου και τα στοιχεία στα οποία τις βασίζω (γ) *παίζω με ανοιχτά χαρτιά* βλ. λ. *ανοιχτός* (δ) *μοιράζω τα χαρτιά* (i) (κυριολ.) δίνω σε κάθε παίκτη τον αριθμό των τραπουλόχαρτων που του αντιστοιχεί (ii) (μτφ.) ελέγχω μια διαδικασία: *όποιος μοιράει τα χαρτιά έχει το πλεονέκτημα να φέρνει τα πράγματα όπως τον βολέουν!* (ε) *έχω κι άλλα χαρτιά* διαθέτω πλεονεκτήματα, στοιχεία που με-

τρούν υπέρ μου, τα οποία δεν έχω φανερώσει ακόμα: *για να είναι τόσο σίγουρος, πρέπει να έχει κι άλλα χαρτιά!* (στ) *παίζω το τελευταίο μου χαρτί* ποντάρω στο τελευταίο μου πλεονέκτημα, εξαντλώ τις δυνατότητες που έχω, ώστε να καταφέρω κάτι: *παίζει το τελευταίο του χαρτί-αν αποτύχει και τώρα, θα πρέπει να παραιτηθεί* (ζ) *παίζω το χαρτί* (*κάποιον*) εξυπηρετώ τα συμφέροντα ή τις επιδιώξεις (κάποιου) άλλου (η) *καμένο χαρτί* βλ. λ. *καίω* (θ) *ρίχνω τα χαρτιά* προβλέπω το μέλλον (κάποιου) ανάλογα με τη σειρά των τραπουλόχαρτων και τους συνδυασμούς τους: *μία τσιγγάνα της έριξε τα χαρτιά* || ~, *για να περνάει η ώρα* 7. *χαρτιά* (τα) το χαρτοπαίγνιο: *παίζω* ~ || *τις ημέρες των εορτών χάνονται περιουσίες στα ~* || *ό,τι βγάζει, τα παίζει στα ~* || *κλέβει στα -* ΦΡ. (α) *κόβω τα χαρτιά* (i) κόβω την τράπουλα πριν από το μοίρασμα (βλ. λ. *κόβω*) (ii) σταματώ οριστικά το χαρτοπαίγνιο (β) (παροιμ.) *όποιος χάνει στα χαρτιά κερδίζει στην αγάπη* βλ. λ. *γάμο*. — (υποκ.) *χαρτάκι* (το).

[ETYM. < μτγν. χαρτίον, υποκ. του αρχ. χάρτης (βλ.λ.). Μερικές φρ. είναι μετάφρ. δάνεια, λ.χ. *χαρτί υγείας* (< γαλλ. papier hygiénique), *μοιράζω τα χαρτιά* (< αγγλ. deal the cards), *παίζω το τελευταίο μου χαρτί* (< αγγλ. play my last card) κ.ά.]

χαρτικά (τα) όλα τα υλικά (κυρ. από χαρτί, όπως τα τετράδια, τα ντοσιέ, αλλά και μολύβι, στυλό κ.ά.), που χρησιμοποιούνται κατά το γράψιμο: *κατάστημα χαρτικών*.

χαρτινός, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από χαρτί ή χαρτόνι: ~ θήκη | *καρτέλα* | *λίρα* | *συσκευασία* ΣΥΝ. χαρτένιος ΦΡ. *σαν χαρτινός πύργος* βλ. λ. *πύργος* 2. (μτφ.) αυτός που είναι ψεύτικος, ανυπόστατος: ~ *ήρωες*.

χαρτο- κ. χαρτό- κ. χαρτ- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: 1. με το χαρτί: *χαρτο-βιομηχανία*, *χαρτ-αποθήκη*, *χαρτο-βιβλιοπωλείο* 2. με τα χαρτιά, την τράπουλα: *χαρτο-παίγνιο*, *χαρτο-μαντιέτα*.

[ETYM. Α συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *χαρτο-πώλης*, *χαρτο-ποιός*), που προέρχεται από το αρχ. χάρτης (βλ.λ.). Τα νεότερα συνθeta με τη σημ. «γεωγραφικός χάρτης» είναι ελληνογενή (λ.χ. γαλλ. carto-graphie)].

χαρτοβάμβακας (ο) χαρτί μαλακό και απορροφητικό σε πολύ λεπτά φύλλα.

χαρτοβασίλειο (το) [1885] {χαρτοβασίλει-ο | -ων} (εκφραστ.) 1. μεγάλη και άτακτη συγκέντρωση χαρτινών σε έναν χώρο (λ.χ. σε γραφείο) 2. (μτφ.) κράτος με ισχυρή, αλλά και δυσκίνητη γραφειοκρατική οργάνωση.

χαρτοβιβλιοπωλείο (το) [1893] βιβλιοπωλείο στο οποίο πωλούνται και χαρτικά είδη. — χαρτοβιβλιοπώλης (ο) [1893].

χαρτοβιομηχανία (η) [1892] {χαρτοβιομηχανι-ών} η βιομηχανία κατασκευής χαρτιού ή χαρτικών.

χαρτοβιομηχανικός, -η, -ό αυτός που σχετίζεται με τη χαρτοβιομηχανία ή με τον χαρτοβιομηχανό.

χαρτοβιομηχανός (ο) {χαρτοβιομηχαν-ου | -ων, -ους} βιομηχανός, ιδιοκτήτης χαρτοβιομηχανίας.

χαρτογιακάς (ο) {χαρτογιακάδες} (λαϊκ.-ειρων.) δημόσιος υπάλληλος που απασχολείται σε γραφείο, ο γραφειοκράτης.

χαρτογράφηση (η) [1894] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. η σύνταξη (κυρ. γεωγραφικού) χάρτη 2. η ένταξη στα δεδομένα ενός γεωγραφικού χάρτη των φαινόμενων που απαντούν σε κάθε περιοχή, όπως αυτά έχουν εντοπιστεί και καταταχθεί βάσει ερευνών από συγκεκριμένη επιστήμη: ~ *γλωσσικών ιδιοτήτων*.

χαρτογραφία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη και τέχνη της κατάρτισης χαρτών, κυρ. γεωγραφικών. — χαρτογραφικός, -η, -ό [1877].

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cartographie].

χαρτογράφος (ο/η) επιστήμονας ειδικευμένος στη χαρτογραφία.

ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

[ETYM. Αντιδάν., < γαλλ. cartographe < μτγν. χαρτογράφος «χαρτουλάριος (υπεύθυνος εφοδιασμού στον στρατό)»].

χαρτογραφικό ρ. μετβ. [1891] {χαρτογραφεί-ος. | χαρτογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. *καταρτίζω χάρτη*, κυρ. γεωγραφικό, με τις μεθόδους της χαρτογραφίας: ~ *μία περιοχή* 2. *εντάσσω στα δεδομένα γεωγραφικού χάρτη τα φαινόμενα που απαντούν σε κάθε περιοχή*, όπως τα εντοπίζει και τα κατατάσσει μια επιστήμη: ~ *λαογραφικά* | *κοινωνικά* | *οικονομικά* *μία περιοχή* || ~ τα *γλωσσικά ιδιώματα της Ελληνικής*.

χαρτοδέμα (το) [1843] {χαρτοδέμ-ατος | -ατα, -άτων} δέμα με χαρτίνο περιτύλιγμα.

χαρτοδένω ρ. μετβ. [1856] {χαρτοδέ-σα, -θηκα, -μένος} (για βιβλία) χαρτοδετώ (βλ.λ.).

χαρτοδεσία (η) {χαρτοδεσιών} η χαρτοδέτηση (βλ.λ.).

χαρτοδέσιμο (το) {χαρτοδεσίμ-ατος | -ατα, -άτων} η χαρτοδέτηση (βλ.λ.).

χαρτοδέτης (ο) {χαρτοδετών} ο υπάλληλος που αναλαμβάνει τη χαρτοδέτηση. [ETYM. < *χάρτης* + *-δέτης* < *δένω*].

χαρτοδέτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το δέσιμο ενός βιβλίου με χαρτί ΣΥΝ. χαρτοδεσία, χαρτοδέσιμο. Επίσης *χαρτοδέση*.

χαρτοδέτος, -η, -ο [1897] (για βιβλία) αυτός που έχει χαρτοδετηθεί, που το εξώφυλλο του είναι χάρτινο.

χαρτοδετώ ρ. μετβ. {χαρτοδετεί-ος. | χαρτοδετέ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δένω ένα βιβλίο με χαρτί, επενδύω τις σελίδες του με χάρτινο εξώφυλλο και όχι λ.χ. με δερμάτινο ή πλαστικό ΣΥΝ. χαρτοδένω.

[ETYM. < *χαρτο-* (< *χαρτί*) + *-δετώ* (< *δένω*)].

χαρτοθέτης (ο) [1833] {χαρτοθετών} χαρτοθέτρια (η) (σημ. 1) {χαρτοθετριών} 1. (παλαιότ.) υπάλληλος τυπογραφείου που τοποθετούσε στην κατάλληλη θέση του πιεστηρίου τα φύλλα του χαρτιού

ΔΙΕΘΝΗ ΜΕΓΕΘΗ ΧΑΡΤΙΟΥ

ΒΑΣΙΚΗ ΣΕΙΡΑ	ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΕΙΡΕΣ	
A	B	C
A0= 841x1189	B0= 1000x1414	00=917x1297
A1= 594x841	B1= 707x1000	01=648x914
A2= 420x594 A3	B2= 500x707	02=458x648
=297x420 A4	B3= 353x500	03=324x458
=210x297 A5=	B4= 250x353	04=229x324 C5=
148x210 A6=	B5= 176x250	162x229 C6=
105X148 A7=	B6= 125x176	114x162 C7=
74x105 A8=	B7= 88x125	81x114 C8=
52x74 A9=	B8= 62x88 B9=	57x81 C9=
37x52 A10=	44x62 B10=	O10= -
26X37	31x44	

Σημ.: ο πίνακας περιέχει τα μεγέθη χαρτιών σε χιλιοστά και τις ονομασίες τους κατά τα διεθνή πρότυπα και αφορά σε σχήματα τελικών προϊόντων.

Η σειρά A είναι η βασική σειρά μεγεθών εντύπων, όπως φύλλων αλληλογραφίας, βιβλίων κ.λπ.

Οι σειρές B και C χρησιμοποιούνται κυρίως για άλλα προϊόντα χαρτιού (συσκευασία κ.λπ.).

για την εκτύπωση τους **2**. η χαρτοθήκη που χρησιμοποιούν σχεδιαστές ή ζωγράφοι.

χαρτοθήκη (η) [μτγν.] {χαρτοθηκών} θήκη σε σχήμα κουτιού για τη φύλαξη εγγράφων, χαρτών, σχεδίων πινάκων κ.λπ.

χαρτοκιβώτιο (το) {χαρτοκιβωτίων | -ων} κουτί από χαρτόνι (συνήθ. σκληρό) που χρησιμοποιείται για τη συσκευασία και τη μεταφορά αντικειμένων.

χαρτοκλέβω ρ. αμετβ. {χαρτόκλενα} κλέβω στα χαρτιά.

χαρτοκλέφτης (ο) [1892], χαρτοκλέφτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που κλέβει στα χαρτιά.

χαρτοκόπτης (ο) [1898] {χαρτοκοπτών} μικρό μαχαίρι με αμβλεία κόψη, κατάλληλο για το κόψιμο χαρτιών. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. coupe-parier].

χαρτοκοπτική (η) [1898] η κατασκευή σχεδίων και μικρών αντικειμένων από χαρτί και χαρτόνι, κυρ. για λόγους διασκέδασης και εξάσκησης δεξιοτήτων των μικρών παιδιών.

χαρτοκουτό (το) κουτί από χαρτόνι (για αποθήκευση προϊόντων ή αρχειοθέτηση εγγράφων). Επίσης χαρτόκουτα (η).

χαρτόλιθος (ο) {χαρτόλιθ-ου | -ων, -ους} ο ναστόλιθος (βλ. λ.).

χαρτομάζα κ. χαρτομάζα (η) [1889] {χαρτομαζών} ο χαρτοπολλτός (βλ. λ.). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. pâte à papier].

χαρτομανής, -ής, -ές [1889] {χαρτομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (μειωτ.) μανιώδης χαρτοπαίκτης. — χαρτομανία (η) [1839]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής.

■/ς -ες
[ETYM. < χαρτί + -μανής, από το θ. του αρχ. αορ. β' ε-μιαν-ην (ρ. μάινωμα)].

χαρτόμανι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) **1**. το σύνολο από άχρηστα, περιττά ή πεταμένα χαρτιά: «οι υπονήφιοι *δημαρχοι ρουπαϊόνοιν προεκλογικά τους δήμους με ~ και ουδέποτε τους καθαρίζουν μετεκλογικά»* (εφημ.) **2**. ο μεγάλος αριθμός εγγράφων προς διεκπεραίωση, (συνήθ.) όπως είναι τοποθετημένα σε γραφείο **3**. η γραφειοκρατία. [ETYM. < χαρτί + -μάνι (βλ. λ.).]

χαρτομαντεία (η) η διατύπωση προβλέψεων για το μέλλον με βάση την τυχαία σειρά, τοποθέτηση των τραπουλόχαρτων και τους συνδυασμούς που αυτή επιτρέπει. — χαρτομάντης (ο) [1886], χαρτομάντισσα (η). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cartomancie].

χαρτομάντιλο (το) το τετράγωνο, μαλακό και απαλό στην αφή του κομμάτι χαρτί που διατίθεται διπλωμένο και συσκευασμένο ειδικά, ώστε να χρησιμοποιείται ως μαντήλι μιας χρήσεως. — (υποκ.) χαρτομάντιλα (τα).

χαρτόμουτρο (το) (λαϊκ.-μειωτ.) ο μανιώδης χαρτοπαίκτης ΣΥΝ. χαρτομανής.

χαρτονένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από χαρτόνι: ~ κουτί | κιβώτιο | συσκευασία.

χαρτόνι (το) {χαρτον-ιού | -ιών} χαρτί που είναι πιο χοντρό, σκληρό και άκαμπτο από το κανονικό και χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή κουτιών, θηκών κ.λπ.: *φιορέας από ~* || *ήρωες από ~* (καρτούν, βλ. λ.). — (υποκ.) χαρτονάκι (το).

[ETYM. Αντδάν., < βεν. carton, μεγεθ. τής λ. carta < λατ. Charta < αρχ. χάρτης]

χαρτονομίσμα (το) [1831] {χαρτονομίσματος | -ατα, -άτων} νόμισμα που εκδίδεται επίσημος από αρμόδια κρατική υπηρεσία σε ειδικό χαρτί και αντιπροσωπεύει συνήθ. χρηματική αξία μεγαλύτερη από αυτή των κερμάτων, όπως λ.χ. το χιλιάριο, το πεντοχίλιορο, το δεκαχίλιορο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. papier-monnaie].

χαρτοπαίγνιο (το) [1809] {χαρτοπαίγνι-ού | -ων} (λόγ.) **1**. παιχνίδι που παίζεται με τραπουλόχαρτα, όπως λ.χ. η ξερή, η πόκα, το κουρκάν **2**. η χαρτοπαζαίρα (βλ. λ.). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. jeu aux cartes].

χαρτοπαζαίρα ρ. αμετβ. [1889] {χαρτόπαζα} (λαϊκ.) παίζω χαρτιά: την *παρομνή της Προτοχρονιάς όλοι λίγο-πολύ χαρτοπαίζουμε*.

χαρτοπαίκτης [1797] κ. χαρτοπαίχτης (ο) {χαρτοπαϊκτών}, χαρτοπαίχτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που παίζει χαρτιά, συνήθ. κατά σύστημα, που έχει πάθος με τη χαρτοπαζαίρα. Επίσης χαρτοπαίκτρια (η) [1866].

χαρτοπαικτικός, -ή, -ό [1886] κ. (καθημ.) χαρτοπαικτικός αυτός που σχετίζεται με τη χαρτοπαζαίρα ή με τους χαρτοπαίκτες: *απέκτησε ~ συνήθειες* - Φρ. χαρτοπαικτική *λέσχη* λέσχη όπου επιτρέπεται από τον νόμο να παίζονται τυχερά παιχνίδια με χαρτιά.

χαρτοπαζαίρα (η) [1836] {χωρ. πληθ.} το να παίζει κανείς χαρτιά, το χαρτοπαίγνιο.

χαρτοπετσέτα (η) {χαρτοπετσετών} τετράγωνο, μαλακό, απορροφητικό χαρτί διπλωμένο στα τέσσερα (διαφόρων χρωμάτων και ποιητών), που χρησιμοποιείται ως πετσέτα μιας χρήσεως κατά το φαγητό. — (υποκ.) χαρτοπετσετούλα (η). [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. paper napkin].

χαρτοποιία (η) [1821] {χωρ. πληθ., χαρτοποιιών στη σημ. 2} **1**. η τέχνη της παρασκευής χαρτιού, καθώς και οι ειδικευμένες μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για αυτήν **2**. εργοστάσιο παραγωγής χαρτιού **3**. ο βιομηχανικός κλάδος που ειδικεύεται στην παραγωγή χαρτιού.

χαρτοποιός (ο/η) [μτγν.] **1**. εργάτης ειδικευμένος στην παραγωγή χαρτιού **2**. βιομήχανος ιδιοκτήτης χαρτοποιίας ΣΥΝ. χαρτοβιομηχανός.

χαρτοπόλεμος (ο) [1893] **1**. μικρά πολύχρωμα χαρτάκια που συσκευάζονται και διατίθενται σε σακουλάκια και ρίχνονται στον αέρα για τη δημιουργία γιορταστικής και εύθυμης ατμόσφαιρας, κυρ. κατά τις ημέρες των Αποκριών ΣΥΝ. κομφετί **2**. η ανταλλαγή ή το πέ-

ταγμα των κομφετί στον αέρα ή προς κάποιον άλλον για διασκέδαση: *παίζω - 3*. (μτφ.) η ανταλλαγή εγγράφων (ή επιστολών), κυρ. μεταξύ υπηρεσιών με συγκρούσιμες αρμοδιότητες για τη διευθέτηση θέματος στο οποίο διαφωνούν.

χαρτοπολλτός (ο) πολλτόδης μάζα από φυτικές, ορυκτές ή τεχνητές ύλες, από την οποία με την κατάλληλη επ'ξεργασία παρασκευάζεται χαρτί ΣΥΝ. χαρτομάζα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. paper pulp].

χαρτοπολείο (το) [1871] κατάστημα στο οποίο πωλούνται χαρτικά είδη και γραφική ύλη.

χαρτοπόλης (ο) {χαρτοπωλών}, χαρτοπόλισσα (η) {χαρτοπωλισών} πωλητής χαρτιού ή ιδιοκτήτης χαρτοπωλείου. [ETYM. μτγν., αρχική σημ. «πωλητής πατύρων», < χαρτο- (< χάρτης) + -πόλης (< πωλώ)].

χαρτορίχτρα (η) {δύσchr. χαρτοριχτρών} γυναίκα που ρίχνει τα χαρτιά, διατυπώνοντας προβλέψεις για το μέλλον ΣΥΝ. χαρτομαντεία.

χαρτοσακούλα (η) {χωρ. πληθ.} χάρτινη σακούλα, συνήθ. μικρό μεγέθους, για να μεταφέρει κανείς τα ψώνια του: *βάζω τα φρούτα σε ~*.

χαρτοσημάνω ρ. μετβ. [1871] {χαρτοσήμα-να, -νθηκα, -μένους} επικολώ χαρτόσημο σε έγγραφο (δημόσιο ή μη), κυρ. όταν υποβάλλω αίτηση προς δημόσια υπηρεσία. — χαρτοσημάνση (η) [1889].

χαρτόσημο (το) [1836] {χαρτοσήμ-ου | -ων} ένσημο που υποχρεωτικά επικολάζεται σε επίσημα έγγραφα, τα οποία απευθύνονται προς δημόσιες υπηρεσίες, ώστε να θεωρούνται έγκυρα, και το οποίο αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο ποσό (τέλος), που αναγράφεται σε αυτό και εισπράττεται από το κράτος: *βάζω ~ τον 100 δραχμών στην αίτηση* || *τέλος χαρτοσήμου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. γραμματιστήριο. [ETYM. < χάρτης + -σημο < σήμα, απόδ. του γαλλ. papier timbré].

χαρτοταϊνία (η) [1894] {χαρτοταϊνιών} **1**. χάρτινη και στενή ταϊνία τυλιγμένη σε κύλινδρο, που χρησιμοποιείται σε ηλεκτρονικές υπολογιστικές και ταμειακές μηχανές για την εκτύπωση υπολογισμών, λογαριασμών κ.λπ. **2**. κολητική ταϊνία από χαρτί.

χαρτούρα (η) {χωρ. πληθ.} **1**. μεγάλη ποσότητα χαρτιών σε συγκεκριμένο σημείο: *ένα γραφείο γεμάτο ~* ΣΥΝ. χαρτομάνι **2**. (αρχικό) τα χαρτονομίσματα (ειδικότ.) το φιλοδώρημα που παίρνουν οι μουσικοί από τους πελάτες του κέντρου στο οποίο εργάζονται. [ETYM. < χαρτί + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κ. βαβ-ούρα].

χαρτοφυλάκιος (ο) {χαρτοφυλάκων} **1**. θήκη ή τσάντα από δέρμα ή άλλο υλικό για την ασφαλή μεταφορά και φύλαξη εγγράφων: *μάυρος | πλαστικός ~ 2*. ειδική επικάλυψη που τοποθετείται πάνω στο γραφείο καλύπτοντας ένα τμήμα της επιφάνειάς του, για να μπορεί κανείς να γράφει χωρίς να φθερίεται το έπιπλο, και μέσα στο οποίο φυλάσσονται πρόχειρα διάφορα έγγραφα ή σημειώσεις **3**. έπιπλο ή μέρος που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη εγγράφων. [ETYM. < μτγν. χαρτοφυλάς, -ακος «χαρτουλάριος» < χάρτης + φύλας, απόδ. του γαλλ. porte-feuille].

χαρτοφυλάκιο (το) {χαρτοφυλακί-ου | -ων} **1**. οι υπορισμένες αρμοδιότητες και τα καθήκοντα που αντιστοιχούν σε υπουργικό αξίωμα: *παραλαβή χαρτοφυλακίου από τον νέο υπουργό* || *υπερπουργός με διευρυνμένο ~* || *υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου* || *το ~ του Υπουργείου Οικονομικών 2*. το σύνολο των αξιόγραφων που έχει φυσικό ή νομικό πρόσωπο στην κατοχή του: *τα ~ των τραπεζών* || *ομολόγων | μετοχών 3*. *εταιρεία χαρτοφυλακίων* εταιρεία που επενδύει σε μετοχές άλλων επιχειρήσεων και συχνά επιδιώκει να έχει λόγο στη διοίκηση τους.

[ETYM. < μεσν. χαρτοφυλάκων «θήκη εγγράφων» < μτγν. χαρτοφύλαξ. Η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ. portfolio].

χαρτόνω ρ. μετβ. [1892] {χάρτω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω, επιστρώνω επιφάνεια ή αντικείμενο με χαρτί. — χάρτωμα (το). χαρτωσιά (η) (λαϊκ.) το σύνολο των χαρτιών που συγκεντρώνει σύμφωνα με τους κανόνες του παιχνιδιού ένας παίκτης με ένα μόνο χαρτί, η μπάζα: Φρ. (μτφ.) *δεν πάνω χαρτωσιά μπροστά σε (κάποιον | κάτι)* είμαι καταφανώς υποδεέστερος, είμαι κατώτερος από (κάποιον/κάτι) *δεν πάνει χαρτωσιά μπροστά του ούτε στις γνώσεις ούτε στις ικανότητες*.

[ETYM. Από το θ. του αορ. χάρτωσα (ρ. χαρτώνω) και το επίθημα -ιά, πβ. κ. απλωσ-ιά]. Χάρυβδη (η) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσιο τέρας που ζούσε απέναντι από τη Σκύλλα (βλ. λ.), κατάπιε νερό και αποβάλλοντας το καταπόντιζε τα διερχόμενα πλοία: Φρ. *όπο τη Σκύλλα στη Χάρυβδη* βλ. λ. Σκύλλα. [ETYM. < αρχ. Χάρυβδης, -εως, αγν. ετύμου. Δεν υπάρχει ετυμολ. σχέση με τις λ. χάσχω, χάσος και ρυθδός «καταβροχθίζω, ρουφώ»]. χαρχαλέω ρ. αμετβ. {χαρχάλενα} (λαϊκ.) ψαχουλεύω, κυρ. κάνοντας λίγο θόρυβο: *Γι χαρχαλέει στο μπισούλο απ' το πρωί; Ψάχνει κάτι*; — χαρχάλεμα (το).

[ETYM. Πιθ. < *γαλ-γαλ-εῖω (με προληπτ. ανομοίωση) < γαλ-γάλι (με αναδίπλωση τής πρώτης συλλαβής) < αρχ. χάλη | χηλή (βλ. κ. χαλεύω), αν δεν πρόκειται για ηχομιμητ. λ.]. χαρπόδος, -ή, -ό **1**. αυτός που φαίνεται χαρούμενος, που έχει χαρούμενο ύφος: *~ πρόσωπο | άτομο* | βλέμμα ΣΥΝ. εύθυμος ΑΝΤ. σκυθρωπός **2**. αυτός που προκαλεί ή εκφοβάει χαρά, που γίνεται δεκτός με ευχαρίστηση: *~ τραγούδι | περπάτημα* | λόγια | σκοπός ΣΥΝ. εύθυμος ΑΝΤ. σκυθρωπός. — χαρωπά επίρρ., χαρωπότητα (η). [ETYM. μτγν. τ. του αρχ. επιθ. χαρούσος, το οποίο παρουσιάζει δυσσεμήνευτο επίθημα -οπος, ενώ θα αναμένουμε -ωττός (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < I.E. *ok*-. (βλ. λ. όπη)]. Το θ. χαρ- του επιθέτου ανάγεται στο ρ. χαιρώ (πβ. κ. χαρά) | χασάπης (ο) {χασάπιδες} **1**. ο κρεοπώλης (βλ. λ.) **2**. (μτφ.) ο ηθικός ή φυσικός αυτουργός κάθε κυρ. μαζικής σφαγής, ο βίαιος και αδίστα-

κτος εκτελεστής: στην *ομιλία του χαρακτήρισε τον Χίτλερ χασάπη των λαών* ΣΥΝ. (μτφ.) σφαγιάς 3. (μτφ.) ο επικίνδυνα αδύξιος ή ανεπαρκής χειρουργός. — (υποκ.) χασάπικα (το) (σημ. 1). [ETYM. < τουρκ. kasap < араб. qassāb].

χασάπικος, -η, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τον χασάπη: ~ *μαχαίρι* | *ποδιά* 2. **χασάπικο** (το) (α) το κρεπωλοείο (βλ. λ.) (β) ο χασάπικος χορός: *χόρευαν* ~ (γ) τραγούδι στον ρυθμό του χασάπικου χορού: *στον δίσκο υπάρχουν ζέμπέκικα, χασάπικα και τσιφτετέλια* 3. **χασάπικος (χορός)** | **χασάπικο** (το) λαϊκός χορός (βυζαντινής προελεύσεως, ο περίφημος «μακελλάρικος») για άνδρες και γυναίκες, κατά τον οποίο οι χορευτές κρατιούνται από τους ώμους με ταυτομένα χέρια ο ένας δίπλα στον άλλον και ο οποίος έχει ως βασικό μπιτφο τρία πλάγια βήματα εναλλάξ δεξιά και αριστερά και δύο σταυρωτά βήματα προς τα εμπρός.

χασαπομάχαφο (το) (λαϊκ.) το μεγάλο μαχαίρι που χρησιμοποιούν οι κρεπωλές, για να κόβουν το κρέας σε μερίδες.

χασαποπάιδιο (το) (λαϊκ.) το χασαπάκι, παιδί που εργάζεται σε κρεπωλοείο ή απασχολείται σε αυτό ως μαθητευόμενος χασάπης ΣΥΝ. χασαπόπουλο.

χασαπόπουλο (το) το χασαπάδαίο ΣΥΝ. χασαπάκι.

χασαποερίβικος (χορός) (ο) 1. λαϊκός, γρήγορος, κυκλικός χορός, που χορεύεται από άνδρες και γυναίκες, οι οποίοι κρατιούνται από τους ώμους 2. **χασαποερίβικο** (το) (α) ο χασαποερίβικος χορός (β) τραγούδι γραμμένο στον ρυθμό του χασαποερίβικου χορού: ο Γιου-τσάνης *έχει γράψει ωραία* ~.

χασαπόσκυλο (το) (λαϊκ.) 1. αδέσποτο σκυλί που τριγυρνά κοντά ή συχνάζει σε κρεπωλοεία, όπου το ταΐζουν οι κρεπωλές (κυρ. με υπολειμμένα κρέατος) 2. (μτφ. για πρόσ.) άνθρωπος ανεπρόκοπος, που ζει παρασιτικά ΣΥΝ. χασαποφάης.

χασαποταβέρνα (η) {χασαποταβερνών} ταβέρνα που σερβίρει κυρίως κρεατικά και λειτουργεί συγχρόνως ως κρεπωλοεία.

χασαπόχαρτο (το) χοντρό και σκληρό χαρτί που χρησιμοποιούν οι κρεπωλές για το περιτύλιγμα των μεριδών του κρέατος ή του κιμά.

χασεδένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι φτιαγμένος από χασέ: ~ *ρούχο* | *μαξιλάρι* | *μαντήλι*. [ETYM. < γασές, -έδες & παραγ. επίθημα -ένιος, πβ. κ. *μενεξεδ-ένιος*].

χασές (ο) {χασέδες} 1. πολύ λεπτό, λευκό βαμβακερό ύφασμα, με το οποίο συνήθ. φτιάχνουν σεντόνια, μαξιλαροθήκες, εσώρουχα κ.λπ.: *φίνος* ~ 2. (συνεκδ.) καθέτι που είναι φτιαγμένο από αυτό το ύφασμα: *όλα της τα σεντόνια ήταν χασέδες!* [ETYM. < τουρκ. hasse < περσ. xāsa < араб. xāssa].

χάση (η) {χωρ. πληθ;} η περίοδος κατά την οποία ο φωτεινός δίσκος της σπλήνης φαίνεται ολοένα μικρότερος, η περίοδος που διαρκεί από την πανσέληνο ως τη νέα σελήνη ΑΝΤ. γέμιση ΦΡ. στη *χάση και στη φρέξη* μία στις τόσες, πολύ σπάνια: *λόγω πολλών ασχολιών βλεπόμαστε πια ~ ΣΥΝ. αραβία* και πη. [ETYM. < όψιμο μεσν. *χάσις* (φειγχαριού) < χάνω].

χασικλήδικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με τον χασικλή 2. (α) **χασικλήδικο** (το) το χασισοπολείο (βλ. λ.) (β) **χασικλήδικα** (τα) (παιλαιότ.) λαϊκά (κυρ. ρεμπέτικα) τραγούδια, που αναφέρονταν στο χασίς, στους τεκέδες και στα σύνεργα της χασισοποσίας (βλ. λ.). — *χασικλήδικα* επίρρ. [ETYM. < *χασικλής*, -ήδες & παραγ. επίθημα -ικός, πβ. κ. *μερακλήδι-κος*].

χασικλής (ο) {χασικλήδες}, χασικλού (η) {χασικλούδες} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που κάνει συστηματικά χρήση χασίς 2. (κατ' επέκτ., συχνά υβριστ.) κάθε χρήστης ναρκοτικής ουσίας. Επίσης (μειωτ.) χασίκλας (ο), χασικά (η). [ETYM. < *χασισι-κλής (με απλολογία) < χασίς + -κλής, κατά τα *μερακλής*, *θερακλής*].

χασίκος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. (ψωμί) που είναι καλής ποιότητας, το διαλεχτό (συνήθ. το άσπρο ψωμί πολυτελείας): «*είσαι άσπρη σαν φραντζόλα, σαν το ~ ψωμί*» (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. εκλεκτός 2. (μτφ.) αυτός που είναι καλής ποιότητας. [ETYM. < τουρκ. has].

χάσιμο (το) {χασίμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η απώλεια: *το ~ του βιβλίου* | *τού λεωφορείου* | *στα χαρτιά* | *της ψυχραιμίας* 2. η ζημιά, κυρ. σε χρήματα: *το μαγαζί είχε ~ όλη τη χρονιά* *πέρσι* ΣΥΝ. χασούρα 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί απώλεια ή συνιστά απώλεια: *είναι μεγάλο ~ να βλέπεις τις προσπάθειες σου να πέσουν στο κενό!* ΦΡ. *χάσιμο χρόνο* για κάτι με το οποίο δεν αξίζει να ασχοληθεί κανείς: *μην προσπαθείς να της αλλάξεις γνώμη- είναι ~*. [ETYM. Από το θ. του αορ. *έ-χασ-α* (ρ. χάνω) και το επίθημα -ιμο, πβ. κ. *λειώσ-ιμο*].

χασίς (το) {άκλ.} 1. η ινδική κάνναβη 2. το ναρκωτικό που παράγεται από αυτό το φυτό, κυρ. από τα αποξηραμένα φύλλα του, που μασούνται ή καπνίζονται: *καπνίζω* | *πουλώ* | *αγοράζω* | *διακινώ* -1| *τσιγάρο* με ~. Επίσης χασίσι [1876] {χασισίου}. — (υποκ.) χασισάκι (το). [ETYM. < τουρκ. hasijs. < араб. hasiī «εξερόχορτο»].

χασισέμπορος (ο) πρόσωπο που εμπορεύεται και διακινεί χασίς. Επίσης (λαϊκ.) χασισέμπορας

χασισοκαλλιέργεια (η) {χασισοκαλλιεργειών} 1.η καλλιέργεια χασίς 2. (συνεκδ.) η έκταση γης στην οποία καλλιεργείται χασίς ΣΥΝ. χασισοφυτεία.

χασισοποσία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η χρήση χασίς

χασισοπολείο (το) [1891] ο χώρος στον οποίο καπνίζουν χασίς ΣΥΝ. χασικλήδικο, τεκές.

χασισοπότης (ο) [1891] {χασισοποτών} πρόσωπο που κάνει χρήση χασίς, συνήθ. ο συστηματικός καπνιστής χασίς ΣΥΝ. χασικλής, χασισοφυτεία (η) {χασισοφυτειών} έκταση γης στην οποία καλ-

λιεργείται χασίς.

χασισώνω ρ. μετβ. {χασισώ-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) δίνω σε (κάποιον) να καπνίσει χασίς, τον κάνω να μαστουρώσει με χασίς.

χασκογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [1896] {χασκογελάς... | χασκογέλασα} 1. γελώ με ορθάνοιχτο στόμα, γελώ δυνατά 2. γελώ χωρίς πραγματικό λόγο κατά κλίθο τρόπο ΣΥΝ. χαχανίζω.

χάσκο ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. (σκοπτ.) στέκο με ανοιχτό το στόμα από έκπληξη ή καθώς σκέφτομαι κάτι ΣΥΝ. χάζεω 2. σχηματίζω ανοιγίμα, έχω χάσμα: *μπροστά τους έχασκε ο γκρεμός* 3. είμαι διάπλατα ανοιχτός, ιδιαίτ. για κάτι στο οποίο έχουν χαλαρώσει ή χαλαίνει οι ενόσεις, οι αρμοί του: *χάσκει το φερμουάρ του* || *χάσκουν οι σανίδες στο πάτωμα*. — **χάσκα** (ο) (σημ. 1). ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνο.

[ETYM. αρχ. (με επίθημα -σῶ, πβ. κ. *θά-σκα*) < *ghn-, συνεσταλμ. βαθμ. του Ι.Ε. *ghen- «χάσκα», πβ. λατ. hiascere | hiscere «χάσκα», ανοίγω το στόμα, αγγλ. yawh, γερμ. gähnen, σουηδ. gan «λάρυγγας, φάρυγγας» κ.ά. Ομοίως ετυμολογείται και ο παράλληλος μτγν. τ. χαι-νω < *χάν-μ < *ghn-jō. Ομόρρ. *χάσ-μα, χασμ-όμια, χάνω* (βλ. λ.), *ά-χαν-ής* κ.ά.].

χάσμα (το) {χάσιμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. βαθύ ρήγμα του εδάφους ΣΥΝ. βάραθρο 2. (μτφ.) (α) κάθε κενό που οφείλεται σε διακοπή μιας συνέχειας: η *μαγνητοφώνηση της ομιλίας παρουσιάζει χάσματα* || ~ στη *μνήμη* | *στον λόγο* | *στη σκέψη κάποιου* (β) ΦΙΛΟΛ. (λατ. lacuna) κάθε σημείο ενός κειμένου, στο οποίο έχει παραλειφθεί λέξη, φράση ή περίοδος, με αποτέλεσμα να διατασσεται η νοηματική του αλληλουχία (γ) η αγεφύρωτη απόσταση ή διάσταση απόψεων, θέσεων, προσώπων κ.λπ.: *το ~ μεταξύ πλουσίων και φτωχών ολοένα και διευρύνεται*- ΦΡ. (α) **χάσμα (των) γενεών** κοινωνικό φαινόμενο που συνίσταται στην αδυναμία προσέγγισης και επικοινωνίας ανάμεσα σε άτομα που ανήκουν σε διαφορετικές γενεές, λ.χ. γονείς και παιδιά, και οφείλεται στις διαφορές που τα χωρίζουν στους τομείς της συμπεριφοράς, των αξιών, των συνηθειών, των επιλογών στην εξωτερική εμφάνιση κ.λπ. (β) **χάσμα νόμου** η έλλειψη διατάξεως νόμου, που να αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόβλημα, το νομικό κενό. [ETYM. αρχ. < θ. χασ- των ρ. χανίω | χάσκο (βλ. λ.) & παραγ. επίθημα -μα, πβ. κ. *φάσ-μα - φαίνω*. Ορισμένοι όροι αποτελούν μετάφρ. δάνεια: *χάσμα γενεών* (< αγγλ. generation gap), *χάσμα νόμου* (< γαλλ. vide juridique)].

χάσμημα (το) {χασμή-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το χασμουρητό (βλ. λ.). [ETYM. αρχ. < *χασμώμαι* (-άω-)].

χασμουρημα (το) {χασμουρή-ατος | -ατα, -άτων} το χασμουρητό (βλ. λ.). χασμουρητό (το) βαθιά αναπνοή με ανοιχτό το στόμα και με παρατεταμένη και συνήθ. θορυβώδη εισπνοή, που προκύπτει ως νευροφυτικό αντανακλαστικό λόγω νύστας, ανίας, κούρασης κ.λπ. ΣΥΝ. χασμουρημα, χασμημα. [ETYM. < *χασμουριέμαι* & παραγ. επίθημα -ητό, πβ. κ. *παραμιλ-ητό*].

χασμουριέμαι ρ. μετβ. αποθ. {χασμουρήθηκα} (καθημ.) 1. ανοίγω το στόμα και αναπνέω με βαθιά, παρατεταμένη αναπνοή, χωρίς τη θέληση μου, λόγω κούρασης, νύστας, ανίας 2. νυστάζω: *σε λίγο θ' αρχίσει να χασμουριέται, γιατί τέτοια ώρα πηγαίνει συνήθως για ύπνο*.

♦ ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικό.

[ETYM. μεσν. < *χασμώρα < αρχ. *χάσμη* «χασμουρητό» (< χανίω | χάσκο, βλ. λ.) & παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κ. *θολ-ούρα*].

χασμωδία (η) {χασμωδιών} 1. ΓΛΩΣΣ. η κακόχη ακολουθία φωνηέντων σε επάλληλης συλλαβές, που βρίσκονται είτε στο μέσο μιας λέξης είτε σε συνεκφορά δύο συνεχόμενων λέξεων 2. (μτφ.) η διακοπή της αρμονικής συνέχειας, η δυσαρμονία, κυρ. κατά την εκτέλεση μουσικού ή θεατρικού έργου. [ETYM. μτγν. < χασμώδης < αρχ. *χάσμη* «χασμουρητό» (< χανίω | χάσκο, βλ. λ.)].

χασονκόλης (ο) {χασογκόληδες} (ειρων.) ποδοσφαιριστής που χάνει συνεχώς τις ευκαιρίες για γκολ.

χασοδικής (ο) {χασοδικών} (ειρων.) δικηγόρος που χάνει τις δίκες, που δεν καταφέρνει να υπερασπιστεί με επιτυχία τους πελάτες του: *πρέπει να βρεις καλό δικηγόρο, όχι κανέναν ~*.

χασομέρης (ο) {χασομέρηδες}, **χασομέρισα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που αφήνει τον χρόνο του να περνάει άσκοπα, χωρίς να εργάζεται ΣΥΝ. αργόσχολος 2. πρόσωπο που καθυστερεί στην εκτέλεση μιας εργασίας: *έμπλεξα με χασομέρη υπάλληλο και μου έφαγε όλο το πρωινό για ένα απλό πιστοποιητικό*.

χασομέρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) 1. το να χάνει κανείς άσκοπα τον καιρό του (χωρίς να δουλεύει) 2. η καθυστέρηση κατά την εκτέλεση εργασίας: *δεν άντεχε αυτό το ~ στις δημόσιες υπηρεσίες* ΣΥΝ. χρονοτριβή, καθυστέρηση. [ETYM. < χασο- (< χανίω) + -μέρι < *μέρα*].

χασομερώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χασομεράς... | χασομερήσα} ♦ (αμετβ.) 1. χάνω τη μέρα μου, δεν αξιοποιώ τον χρόνο μου: *Μη χασομεράς! Τέλειωσε τη δουλειά που σου ανέθεσα!* || *χασομεράει μπροστά στην τηλεόραση και μετά δεν τον μένει χρόνος να διαβάσει για το σχολείο!* 2. εκτελώ εργασία με μεγάλη χρονοτριβή: *χασομερά συνεχώς και ούτε αύριο δεν τελειώνουμε* ΣΥΝ. χρονοτριβή, καθυστερώ ♦ 3. (μετβ.) καθυστερώ (κάποιον) εμποδίζοντας τον να δουλέψει: *μη με χασομεράς, γιατί έχω πολλή δουλειά!* ΣΥΝ. απασχολώ.

χασούρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η απώλεια κυρ. χρημάτων σε χαρτοπαίγιο 2. η οικονομική ζημιά λ.χ. επιχείρησης: *το μαγαζί είχε ~ δύο εκατομμύρια*. [ETYM. < χασ- (από το θ. του αορ. *έ-χασ-α*, ρ. χάνω) & παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κ. *φαγ-ούρα*].

χασοφεγγαριά (η) (λαϊκ.) η χύση τού φεγγαριού, η περίοδος κατά την οποία φαίνεται όλο και λιγότερο από τη Γη.

χαστούκι (το) {χαστουκ-ιού | -ιών} 1. χτύπημα με την παλάμη στο μάγουλο κάποιου: *δυνατό | ελαφρό ~ || πλακόνω κάποιον στα ~ || δινόω | ρίχνω | τρώω ένα ~ || ανάποδο ~* (με την εξωτερική πλευρά τού χεριού) ΣΥΝ. σκαμπίλα, (λόγ.) ρόψιμα, κόλαφος, (λαϊκότ.) μπάτσος 2. (μτφ.) η ισχυρή απόρριψη, το μεγάλο χτύπημα: *έφαγε πολλά ~ στη ζωή, αλλά ο χωρισμός τους τον διέλυσε || η απόρριψη του υπήρξε -στον εγωισμό του ΣΥΝ. (λόγ.) κόλαφος. Επίσης χαστουκιά (η). — (υποκ.) χαστουκάκι (το). [ETYM, μεσν., αγν. ετιμίου].*

χαστουκίζω ρ. μετβ. {χαστουκίσ-α, -τηκα, -μένος} δίνω χαστουκι (σε κάποιον): *τον χαστουκίσε πάνω στα νεύρα του ΣΥΝ. (λόγ.) ραπίζω, κο-λαφίζω, (λαϊκ.) μπατσιζώ. — χαστουκίσμα (το).*

χατζάρα (η) → χατζάρι

χατζάρι (το) → χατζάρι

χατζή- λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων παλαιότε. μπροστά από το όνομα προσώπου που επισκεφθήκε τους Αγίους Τόπους ως προσκυνητής: *χατζή-Πέτρος, χατζή-Γιάννης, χατζή-Θωμάς. [ETYM Το ουσ. χατζής (βλ. λ.) ως λεξικό πρόθημα].*

χατζής (ο) {χατζήδες}, **χατζίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) προσκυνητής των Αγίων Τόπων, δηλ. της Ιερουσαλήμ (αν είναι χριστιανός) ή της Μέκκας και της Μεδίνας (αν είναι μουσουλμάνος). [ETYM, < αραβ. hajj > hajj «προσκύνημα»].

χατίρι (το) {χατιρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η χάρη, οτιδήποτε γίνεται ή προσφέρεται (σε κάποιον) από εύνοια: *κάνω το ~ κάποιου* (εκπληρώνω επιθυμία του, του κάνω τη χάρη) || *αν του κάνεις όλα τα ~, θα γίνει κακομαθημένος ΣΥΝ. χάρη, εξυπηρέτηση- ΦΡ. (α) για το χατίρι (κάποιου) για χάρη (κάποιου): δέχτηκε να τον συγχωρήσει μόνο ~ της μάννας του (β) χαλάω το χατίρι (κάποιου) δεν εκπληρώνω την επιθυμία που μου έχει εκφράσει: στην κόρη του δεν χαλάει ποτέ χατίρι, ό τι κι αν του ζητήσει. — (υποκ.) χατιράκι (το). [ETYM < τουρκ. hatir].*

χατιρικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται ως χάρη, για το χατίρι κάποιου: ~ *παροχώρηση ΣΥΝ. χαριστικός. — χατιρικό-ά* | -ώς επίρρ.

χατ-τρικ (το) (στο ποδόσφαιρο) η επιτυχία τριών γκολ από τον ίδιο παίκτη κατά τη διάρκεια ενός αγώνα. [ETYM, < αγγλ. hat-trick (αρχικός όρος του κρικετ)]. **χαυλιόδοντας** (ο) {χαυλιόδοντων} καθένα από τα -συνήθ. δύο- δόντια ορισμένων θηλαστικών, όπως του ελέφαντα και του αγριοχοίρου, τα οποία έχουν μέγεθος κατά πολύ μεγαλύτερο των υπολοίπων, εξέχουν από το στόμα και λειτουργούν κυρ. ως αμυντικά μέσα και όχι για το μάσημα τής τροφής. [ETYM, < αρχ. χαυλιόδους | -όδων, -οδόντος, του οποίου το β' συνθ. είναι η λ. οδούς, οδόντος. Δυσερμηνευτο παραμένει το α' συνθ. χαυλι-, παρότι έχουν διατυπωθεί απόψεις που το συνδ. με το αρχ. επίθ. χαινός «πογγώδης, πορώδης» (βλ. λ.) μέσω θ. *χαP- και επιθήματος -λι-, οπότε η λ. θα δήλωνε τα δόντια που είναι σε αραιή διάταξη].

χαινός, -η, -ο (λόγ.) 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική νωθρότητα, που δεν βρίσκεται σε νοητική εγρήγορση: ~ *άτομο | άνθρωπος ΣΥΝ. αποχανωμένος, κοιμημένος, νωθρός, αποβλακωμένος ΑΝΤ. ζήπινος 2. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ζωντάνιας, νεύρου: Βυθισμένος σε μια ~ κατάσταση μπροστά στην τηλεόραση ΣΥΝ. άτονος, χαλαρός. — χωνούτητα (η) [αρχ.]. [ETYM, < αρχ. χαινός «πογγώδης, πορώδης - χαλαρός» < *χαP-νος < θ. *χαE- (της λ. χάος, βλ. λ.) + παραγ. επιθήμα -νος, με αναβίβαση του τόνου].*

χαινώση (η) [αρχ.] {-ής κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} το να βρίσκεται ή να περιέρχεται κανείς σε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πνευματικής εγρήγορσης ή ζωντάνιας: η ~ *του καλοκαιριάτικου μεσημεριού || η ~ από την πολλή παρακολούθηση τηλεόρασης ΣΥΝ. αποχανωμένη, νωθρότητα, χωνούτητα, χαλαρότητα ΑΝΤ. εγρήγορση, ζωντάνια. — χωνώω ρ. [αρχ.], χωνωτικός, -ή, -ό [μτγν.].*

χαιφ (ο) {άκλ.} ελλην. μέσος ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) ο παίκτης που αγωνίζεται στη μεσαία γραμμή τής ομάδας. [ETYM < αγγλ. half].

χαφιεδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (κακός.) ο τρόπος δράσης και συμπεριφοράς τού χαφιέ, καθώς και κάθε ανάλογη νωτροπία ύπουλης καταγγελίας των ενεργειών τρίτων. — **χαφιεδίζω** ρ. [ETYM, < χαφιές, -έδες + επίθημα -ισμός].

χαφιές (ο) {χαφιέδες} (κακός.) 1. αστυνομικός ή συνεργάτης τής αστυνομίας που παρακολουθεί κρυφά τους πολίτες και καταγράφει τις κινήσεις τους: ~ *της Ασφάλειας ΣΥΝ. καρφί, σπιούνος 2. (γενικότ.) αυτός που προδίδει τις κινήσεις ή τα λόγια των άλλων σε τρίτους, κυρ. προσδοκώντας προσωπικά οφέλη ΣΥΝ. καταδότης, σπιούνος [ETYM, < τουρκ. hafiyé].*

χάφτω κ. χάρω ρ. μετβ. {έχανα, χάρηκα} (λαϊκ.) 1. τρώω καταπίνοντας γρήγορα, με λαμαργία: *έχαψε όλο το κομμάτι με μια μουκιά ΣΥΝ. καταβροχθίζω- ΦΡ. (α) χάρτω μύγες (ι) είμαι νωθρός, τεμπελάζω: κάθεται όλη μέρα και χάρτει μύγες ΑΝΤ. ενεργοποιούμαι (ii) δεν είμαι σε θέση να αντιληφθώ, να καταλάβω κάτι: αυτός δεν κάνει για τέτοιες δουλειές: είναι μόνο για να χάρτει μύγες (β) (παροιμ.) όποιος πάει να χάσει βόδι, χάρτει μύγες για όποιον επιχειρεί πράγματα που ξεπερνούν τις δυνάμεις του και αναγκάζεται στο τέλος να περιοριστεί στα πολύ λίγα 2. (μτφ.) πιστεύω εύκολα (κάτι), αποδέχομαι (ό,τι μου πουν οι άλλοι) χωρίς καμία εξέταση, χωρίς κριτικό έλεγχο: το χάρμε το παραμύθι || δεν τα ~ *εγώ αυτά!* || ~ *δικαιολογίες | υποσχέσεις | κομπλιμέτα | ιστορίες | κόλπα. — χάρνιμο (το). [ETYM, < μεσν. χάρτω < αρχ. κάπτω «καταβροχθίζω, καταπίνω» (βλ. λ. κόπη)].**

χαχάμη (ο) {χαχάμηδες} ο ιερούργος των Εβραίων που προέρχονται από την Ισπανία ΣΥΝ. ραββίνος [ETYM < τουρκ. haham].

χαχάμικος (ο) (μειωτ.-σκωπτ.) ο Εβραίος που προέρχεται από την Ισπανία. **χάχανα** (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) τα δυνατά και παρατεταμένα γέλια, που είναι συχνά ενοχλητικά: *μας έπιασαν κάτι ~ και δεν λέγαμε να σταματήσουμε! || κόψτε τα ~ *εσείς στο βάθος!* ΣΥΝ. χαχάνισμα. [ETYM μεσν., ονοματοπ. λ. από τον ήχο τού γέλιου].*

χαχανιτό (το) το ηχηρό, παρατεταμένο γέλιο, συνήθ. χωρίς (σοβαρή) αιτία, που είναι συχνά ενοχλητικό. [ETYM < χαχανίζω + παραγ. επίθημα -ητό, πβ. κ. μουρμουρ-ητό].

χαχανίζω ρ. αμετβ. {χαχάνισα} (λαϊκ.) ξεσπώ σε ηχηρό γέλιο, το οποίο συνήθ. δεν μπορεί να συγκρατησώ: *Τι χαχανίζετε; Είπα κάτι αστείο!* ΣΥΝ. γελάω. — **χαχάνισμα** (το).

χάχας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) 1. πρόσωπο που γελά χωρίς να μπορεί να συγκρατηθεί και συνήθ. χωρίς να έχει σοβαρό λόγο: «*Τι γελάς, βρε ~;*» του είπε ενοχλημένος ΣΥΝ. χαζοχαρούμενος ΑΝΤ. σοβαρός 2. αυτό που μένει με το στόμα ανοιχτό, που παρακολουθεί χωρίς να αντιδρά ή να αντιλαμβάνεται τι γίνεται: *σεκόταν ο ~ και κοίταζε, αντί να βοηθήσει τον άνθρωπο που είχε πέσει κάτω 3. (κατ' επέ-κτ.) πρόσωπο που δεν διακρίνεται για την εξυπνάδα του ΣΥΝ. μπόφος, βλάκας, χαζός ΑΝΤ. έξυπνος, πνευματώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος. [ETYM Ονοματοπ. λ. από τον ήχο τού γέλιου].*

χαχόλοκος, -η, -ο αυτός που ταϊριάζει σε χαχόλο- (για ρούχο) φαρδύς και ασουλούπωτος, άκομμος: ~ *ντύσιμο | νουτροπία. — χαχόλικα* επίρρ.

χαχόλος (ο), **χαχόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο μεγαλόσωμο, άκομμο και άχαρο. [ETYM, < ρωσ. hohol].

χαηνιά (η) (λαϊκ.) 1. η ποσότητα φαγητού που χωρά στο στόμα τού ανθρώπου: *παινώσει τόσο που έκανε το φαγητό του δυο ~!* ΣΥΝ. μουκιά- ΦΡ. *κάνω (κάποιου) μια χαηνιά* (κυριολ.) καταπίνω- (συνήθ. μτφ.) νικό (κάποιον) με ευκολία, χωρίς κόπο: *στη γελιογραφία αυτή η χώρα παρουσιάζεται σαν θηρίο έτοιμο να κάνει μια χαηνιά το αδύναμο κρατίδι || αν τολμήσει να μου κουνήσει, θα τον κάνω μια χαηνιά 2. (μτφ.) αυτός που είναι πολύ μικρός ή λιγότες: μια ~ *άνθρωπος και να χ'χει τόση δύναμη!* ΣΥΝ. σταλιά. [ETYM Από το θ. του αορ. *έ-χανω-α* (ρ. χάρτω) και το επίθημα -ιά, πβ. κ. φταιζ-ιά].*

χάηνιμο (το) -> χάρτω

χαιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χαιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη τάξης, οργάνωσης ή σαφήνειας: ~ *κατάσταση | πόλη || ~ σκέψη | φιλοσοφία ΣΥΝ. χαοτικός, μπερδεμένος ΑΝΤ σαφής, ξεκάθαρος, τακτικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.*

Χ.Β.β.Ε. (οι) Χημικές Βιομηχανίες Βόρειας Ελλάδας.

χεβί-μέταλ (η/το) {άκλ.} ροκ μουσική, με έντονο, επιθετικό και σκληρό ηλεκτρικό ήχο: (κ. ως επίθ.) *συγκρότημα | συναλία ~. [HIXM < αγγλ. heavy metal].*

χεβιμετάλας (ο) {χεβιμεταλάδες} χεβιμεταλού (η) {χεβιμεταλού-δες} πρόσωπο που ακούει χεβί-μέταλ μουσική και συνήθ. ακολουδύ τον αντίστοιχο τρόπο συμπεριφοράς και κυρ. ντυσίματος και χεβιμέματος των χεβί-μέταλ συγκροτημάτων. — **χεβιμεταλάδικος**, -η, -ο.

Χεβρών (η) πόλη τού Ισραήλ Ν. τής Ιερουσαλήμ. Επίσης (λόγ.) **Χε-βρών** (Χεβρώνος, -α).

[ETYM < μτγν. *Χεβρών*, -ώνος < εβρ. Hebron < ρ. ιιανov «συνδέω, ενώνω»]. Το αραβ. όν. τής πόλης είναι Al-Hail «ο φίλος» (προσωνυμία τού Αβραάμ)].

χεγκελιανισμός (ο) → εγελιανισμός

χεζός (ο) {χεζάδες}, **χεζού** (η) {χεζούδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) πολύ δειλό πρόσωπο (βλ. λ. χέστης).

χέζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έχεσα, χέσ-τηκα, -μένος} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) ♦ 1. (αμετβ.) αποβάλλω τα περιττώματα τού οργανισμού από τον προκτώ ΣΥΝ. αφοδεύω, αποπατώ: ΦΡ. (α) *είπαν τού τρέλου | τής γριάς να χέσει (κι έκαστε) και ξεκοιλιά-οτηκε* για περιπτώσεις στις οποίες γίνεται κατάχρηση, για αλόγιστη υπερβολή (β) *μη χέσω!* ως έκφραση απόρριψης ή αμφισβήτησης για κάτι: *Τώρα τον έπιασε ο πόνος για τις δυσκολίες που περνάω; ~!* ♦ (μετβ.) 2. λερώνω (κάτι) καθώς αποβάλλω τα περιττώματα από τον οργανισμό μου: *να έχεσε όλα γύρω ΣΥΝ. σκατιζώ, σκατόνω 3. (μτφ.) μιλώ με σκαίο τρόπο σε (κάποιον), βάζω σε (κάποιον) τις φωνές ή επαναφέρω (κάποιον) στη θέση του μιλώντας αυστηρά, βρίζοντας τον: αν με ξαναενοχλήσει | μου ξαναμιλήσει έτσι, θα τον χέσω!* || (κ. μεσοπαθ.) *αν συνεχίσει να με προκαλεί, θα χεστούμε άσχημα!* ΣΥΝ. (!) ξεχέζω* (στον αόρ.) 4. (ειρων.) αδιαφορώ για (κάτι), δείχνω περιφρόνηση απέναντι σε (κάτι/κάποιον): *Χέσ'τον, ρε παιδί μου! Τι ασχολείσαι μαζί του;* || (κ. μεσοπαθ.) *χέστηκα κι αν έρθει κι αν δεν έρθει!* ΣΥΝ. (οικ.) σκασίλα μου, αδιαφορώ- ΦΡ. (α) *έγω (κάποιον) χεσμένο* αδιαφορώ παντελώς για (κάποιον) (β) *να χέσω μέσα* ως έκφραση αγανάκτησης για κάτι που απέτυχε, που δεν εξελίχθηκε όπως αναμενόταν (γ) *χέσε με | δεν μας χέζεις;* άσε με ήσυχο, παράτα με- επί-σης, ως έκφραση περιφρόνησης προ κάποιου: *δεν μας χέζεις, ρε φίλε, που θα κάτσω ν' ασχοληθώ μ' αυτόν!* (δ) (παροιμ.) *όποιος χέζει στη θάλασσα τα βρίσκει στο αλάτι* το κακό που κάνει κάποιος θα το βρει μπροστά του: *μπροστά μου, χέζομαι!* 5. λερώνομαι καθώς αποβάλλω τα περιττώματα μου: *πορό είναι, χέστηκε* ΦΡ. *χέστηκ' η φοράδα στ' αλώνι* για περιπτώσεις στις οποίες κάτι είναι ασημάτω και δεν αξίζει να χρησιμοποιείται κανείς ΣΥΝ. κάτι τρέχει στα γύφτικα 6. (μτφ.) φοβάμαι πάρα πολύ: *μόλις τον είδα ξαφνικά μπροστά μου μες στο σκο-*

τάδι, *χέστηκα πάνω μου* ΣΥΝ. πανικοβάλλομαι, (οικ.) τα παίζω · ΦΡ. (λαϊκ.-οικ.) *(κάποιος) χέστηκε στο τάλιρο | στο λεφτά* (κάποιος) απέκτησε πάρα πολλά λεφτά: *άνοιξε ένα μαγαζάκι σε μια τουριστική παραλία και χέστηκε στο τάλιρο.*
[ETYM. αρχ. < *χέδ-ω < I.E. *ghed- «αποπατώ - τρύπω», πβ. αλβ. dhjes, sansκρ. hadati (ίδια σημ.), αρμ. jet «ουρά», αρχ. σκανδ. gat «τρύπα, άνοιγμα», αρχ. αγγλ. geat (> αγγλ. gate «πύλη»), αρχ. σάξ. gat «τρύπα - προκτόρ» κ.ά.].

χει κ. χι (το) {άλκ.} X, χ: το εικοστό δεύτερο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. αριθμός).
[ETYM. < αρχ. χει | χι, κατ' αναλογία προς το πει | πι (βλ. λ.), αλλά με δασύ σύμφωνο].

χειλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) το μικρό συνήθ. ωραίο χείλι, το χείλι μικρού σε ηλικία ή αγαπημένου προσώπου: τα ~ του *μορού* || *ας κερδίσουμε το λαχείο, να γελάσει κι εμάς μια φορά το ~ μας* (να χαρούμε κι εμείς μια φορά) · ΦΡ. *σκάει το γελάκι (κάποιου)* (κάποιος) χαμογλάι ελαφρά, μόλις που χαμογλάει (συνήθ. όταν μετά από ατυχία ή δύσκολη περίοδο αρχίζει να εξομαλύνεται η κατάσταση).
χειλανθές (το) [1873] {χειλανθ-ούς | -ή} ΒΟΙ. *χειλανθή* (τα) οικογένεια φυτών των οποίων τα άνθη είναι δίχειλα, όπως ο βασίλικός, το δεντρολίβανο, το θυμάρι, η μέντα κ.λπ. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. labiatés (πληθ.)].

χειλαράς (ο) {χειλαράδες}, *χειλαρού* (η) {χειλαρούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλα χείλη. Επίσης *χειλάς* (ο) [μτγν.] κ. *χειλού* (η). [ETYM. < χείλι | χείλος + μεγεθ. επίθημα -ράς, πβ. κ. παιγτ-αράς].
χειλεανανύωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η (ικανότητα) κατανόησης των λέξεων που αρθρώνει κάποιος, όταν δεν ακούγεται η φωνή του ή όταν δεν μπορεί να ακούσει ο ακροατής: *οι κωφοί συννενοούντα μεταξύ τους με τη ~*.
[ETYM. < χείλε- (από γεν. πληθ. *χειλέων*, αντί του αναμενόμενου *χειλο-*) + *ανάνωση*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. lipreading].

χειλοπλαστική (η) [1895] ΙΑΤΡ. η εγχείρηση αποκατάστασης των χειλιών για αισθητικούς και λειτουργικούς λόγους. [ETYM. Έλληνισμός ξέν. ορ., < αγγλ. ch(e)iloplasty].

χειλοφόρος, -η, -ο [1876] κ. *χειλόφορος* [1889] 1. (φθόγγος) χειλικός (σημ. 2) 2. *χειλόφωνα* (τα) οι χειλικοί φθόγγοι.

χείλι κ. *αχείλι* (το) {χειλ-ιού | -ιών} το χείλος (βλ. λ.). — (υποκ.) *χειλάκι* (το) (βλ. λ.), (μεγεθ.) *χειλάρες* (οι).
[ETYM. < χείλος, από τον πληθ. τα *χείλη-α* (αντί *χείλη*) κατά τους τ. μάτια, στήθια κ.τ.ό.].

χειλικόληκτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (συμφωνόληκτο όνομα ή ρήμα) που το θέμα του λήγει σε ένα από τα χειλικά σύμφωνα (π, β, φ), π.χ. *βάφω, βλέπω, τριβώ*. [ETYM. < χειλικός + -ληκτος < λήγω].
χειλικός, -η, -ο [1782] κ. αυτός που σχετίζεται με τα χείλη 2. ΓΛΩΣΣ. (σύμφωνο) το οποίο παράγεται με τη συμμετοχή και των δύο χειλιών ή μόνο του κάτω χείλους, δηλ. τα π, β, φ ΣΥΝ. *χειλόφορος*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. labial].

χειλίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η αλλοίωση των χειλιών από διάφορα αίτια: *γωνιακή ~, από έλλειψη βιταμινών*. [ETYM. Έλληνισμός ξέν. ορ., < αγγλ. ch(e)ilitis].

χειλοδοντικός, -η, -ο [1782] (σύμφωνο) που προφέρεται με τη βοήθεια του ενός χείλιού μόνο και των δοντιών, π.χ. το φ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. labiodental].
χειλόποδο (το) {χειλοπόδων} ΖΩΟΛ. δηλητηριώδες, σαρκοφάγο ζώο με πολλά ζυγία ποδιών, επίμηκες σώμα με πολλά ομοειδή διαδοχικά τμήματα (μεταμέρη), σε καθένα από τα οποία υπάρχει ένα ζεύγος ποδιών, και με δηλητηριώδη δαγκάνα στο κεφάλι για τη σύλληψη και θανάτωση του θηράματος. [ETYM. Έλληνισμός ξέν. ορ., < νεολατ. chilopoda].

χείλος (το) {χειλ-ους | -η, -έων} (λόγ.) 1. καθένas από τους δύο μυσ του προσώπου, που σχηματίζουν την εξωτερική πλευρά του στόματος: *σχίζω | κόβω | τραυματίζω | πληρώνω* το -| *είχε μια μελανία στο κάτω ~ | άβαφα | αούλητα | βαμμένα | γλυκά | ερεθιστικά | κλειστά | λεπτά | μελανιασμένα | παγιά | σαρκώδη | σκασιμένα | σοιγιά | γράφω | φιλήθονα | φλογερά | πηλιδνά - || *με το χαμόγελο στα ~*» (τραγ.) || *είχε ένα τσιγάρο κρεμασμένο στα ~ || γλείφω | βάφω | φιλώ | μαζεύω | σουφρώνω | δαγκώνω* τα ~ · ΦΡ. (α) *κρέμομαι από τα χείλη (κάποιου)* βλ. λ. *κρέμομαι* (β) *ψήνω το ψάρι στα χείλη (κάποιου)* βασαλίζω (κάποιον), παίζω κ. τα συναισθήματα (κάποιου), που είχε ψήσει το ψάρι στα χείλη· *δεν άντεξε κι εκείνος και την παράτησε* ΣΥΝ. βγάζω (κάποιου) το λάδι 2. *χείλη* (τα) το στόμα: *φιλάω κάποιον στα ~ || σφραγίζω* τα ~ (κλείνω το στόμα, δεν μιλώ) 3. (γενικότερ.) η περιοχή της σάρκας γύρω από φυσικό άνοιγμα ή από τραύμα στο σώμα: τα ~ του *αυδοίου | της πληγής* 4. (μτφ.) το μέρος στο οποίο απολήγει μια επιφάνεια ή τελειώνει το σχήμα ενός σώματος, η άκρη του: *το ~ του γκρεμού | του ποτηριού | του πηγαδιού | του τάφου | του μπουκαλιού* ΣΥΝ. άκρη· ΦΡ. στο *χείλος της αβύσσου | του γκρεμού* στα πρόθυρα της καταστροφής, λίγο πριν από την καταστροφή: *έκανε μεγάλα άνοιγμα και βρέθηκε στο χείλος της αβύσσου* 5. (μτφ.) (για καταστάσεις) το οριακό σημείο, λίγο πριν από αρνητική εξέλιξη: *βρισκόμασταν στο ~ της καταστροφής | της τρέλας | του πολέμου* ΣΥΝ. όριο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.*

[ETYM. < αρχ. χείλος < *χέλ-σος ή *χέλ-νος, που συνδ. με αρχ. ισλ. gholnar «μουστάκι - γνόθος», αλλά το θ. *χελ- δεν είναι δυνατόν να αναχθεί σε γνωστή I.E. ρίζα. Εντός της Ελληνικής η μόνη δυνατή σύνδεση είναι με το αρχ. χέλ-ονη «χείλος»].
χείλου (η) → χειλαράς
χειλοϋπερωικός, -ή, -ο (υποθετικός φθόγγος) που ανάγεται στην ινδοευρωπαϊκή γλώσσα και αποτελεί συνδυασμό χειλικής και υπερω-

κικής άρθρωσης, όπως τα: *κ", *ξ", *ξ"η. [ETYM.; Μετάφρ. δάνειο από γερμ. labiovelar].

χειλόφορος, -η, -ο → χειλέοφορος
χείλωμα (το) [μτγν.] {χειλώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η απόληξη αντικείμενου ή επιφάνειας που μοιάζει με τα ανθρωπίνα χείλη 2. (ειδικότερ.) το τελείωμα σε νομίσματα και μετάλλια.

χειμαδιό (το) (λαϊκ.) 1. ο προστατευμένος και συνήθ. πεδινός τόπος, στον οποίο μεταφέρουν οι βοσκοί τα κοπάδια τους, για να περάσουν των χειμώνων 2. (συνεκδ.) η διαχείριση των κοπαδιών σε πεδινό τόπο: *κατέβασαν τα κοπάδια για το ~ στην πλαγιά* ΣΥΝ. *ξεχειμώνιασμα*. [ETYM. < μεσν. *χειμαδεῖον* (με καταβίβασμό τόνου) < αρχ. *χειμαδιόν* < *χέιμα* (βλ. λ. *χειμώνας*) + παραγ. επίθημα -άδιον, πβ. κ. κοπ-άδιον].

χειμαζομαί ρ. αμετβ. αποθ. {χειμαζήσθηκα} (λόγ.) (κυριολ.) υφίσταμαι την ταλαιπωρία από τις κακές καιρικές συνθήκες του χειμώνα- (συνήθ. μτφ. η μτφ. *χειμαζόμενος, -η, -ο*) υφίσταμαι ταλαιπωρίες, ψυχικές, συναισθηματικές κ.ά., περνώ δύσκολες ώρες: *ο χειμαζόμενος ελληνομάχος της Αλβανίας* || η *χειμαζόμενη οικονομία της χώρας* ΣΥΝ. *ταλανίζομαι, βασανίζομαι, δοκιμάζομαι, ταλαιπωρούμαι*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. αρχ. < χέιμα, -ατός, βλ. λ. *χειμώνας*].

Χειμάρα (η) πόλη της Ν. Αλβανίας (Β. Ηπείρου) στην Αδριατική Θάλασσα.
[ETYM. Πρόκειται για τη μεσν. *Χίμαιρα*, τοπωνύμιο στο οποίο επέδρασε η λ. *χειμαρρός*].

χειμαρός (ο) {χειμαρό-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. άνοιγμα στο κύτος λέμβου, από το οποίο φεύγουν τα νερά, όταν αυτή ανασύρεται από τη θάλασσα: *κοινώς τρύπα του νερού*.

[ETYM. αρχ., τεχν. όρ. του ναυτικού λεξιλογίου, < χέιμα (βλ. λ. *χειμώνας*) + παραγ. επίθημα -ρός, πβ. κ. *κύλιθ-ρος*, Η λ. είχε αρχικός τη σημ. του πασσάλου που χρησιμοποιείται για να κλείνει η οπή του πυθμένα πλοίου σε περίπτωση κακοκαιρίας].

χειμαρρός (ο) {χειμαρρ-ου | -ων, -ους} 1. ορμητικό ρεύμα νερού που σχηματίζεται από μεγάλη νεροποντή ή από το λείψανο του χιονιού και διαρκεί λίγο: *το ρέμα με τη νεροποντή μετατράπηκε σε ορμητικό ~* 2. (μτφ.) οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από μεγάλη ορμή και όγκο ή πλήθος: *λέξεσεν ~ δακρύων | οργής*.

[ETYM. < αρχ. *χειμαρρός* | *χειμαρρρός* < χέιμα (βλ. λ. *χειμώνας*) + -ρρός | -ρρος < ρους, πβ. κ. *κατά-ρρους*].

χειμαρρόδης, -ης, -ες [μτγν.] {χειμαρρόδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που είναι ορμητικός σαν χειμαρρός: *~ ομιλία | ομιλητής*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

χειμερινός, -ή, -ο (λόγ.) 1. χειμωνιάτικος (βλ. λ.): *~ ηλιοστάσιο | εκπτώσεις | σπορ | διακοπές | στολή | κολεξιόν* || *πρέπει να βάλω να φθάσει στη ντουλάπα με τα ~ ΦΡ. (α) *χειμερινή ώρα* η κανονική ώρα της ατράκτου στην οποία ανήκει κάθε χώρα, σε αντιδιαστολή προς τη θερινή ώρα, κατά την οποία το εικοσιτετράωρο αρχίζει εζηντα λεπτά νωρίτερα, ώστε να εξοικονομηθεί ενέργεια ΑΝΤ. θερινή ώρα (β) *χειμερινός κολυμβητής* κολυμβητής που κάνει μπάνιο σε θάλασσα, λίμνη ή ποτάμι καθ' όλη τη διάρκεια του χειμώνα (γ) *χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες* βλ. λ. *ολυμπιακός* 2. *χειμερινά* (τα) τα χειμωνιάτικα (βλ. λ. *χειμωνιάτικος*).
[ETYM. αρχ. < *gheim-(e)r- (βλ. λ. *χειμώνας*), που συνδ. με λατ. hibemus (> γαλλ. hiver, ισπ. invierno), αρμ. jimeň, sansκρ. zimni, πολ. zimny κ.ά.].*

χειμέριος, -ία, -ο (λόγ.) αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται τον χειμώνα: *ο αιγιαλός ορίζεται από τη θάλασσα ως εκεί όπου φθάνει το ~ κύμα* ΑΝΤ. θερινός · ΦΡ. *χειμερία νάρκη* βλ. λ. *νάρκη*. [ETYM. αρχ. < *gheim-(e)r-ιο-, για το οποίο βλ. λ. *χειμερινός, χειμώνας*].

χειμωνιάθος (ο) [1887] μικρό δέντρο η πόα από την Κίνα, το οποίο ανθίζει τον χειμώνα, βγάζοντας μικρά κτρινοπάπ λουλούδια με λεπτό χαρακτηριστικό άρωμα- (γενικότερ.) κάθε λουλούδι που ανθίζει τον χειμώνα. Επίσης *χειμώνανθος*.

χειμώνας (ο) 1. μία από τις τέσσερεις εποχές του έτους, στη διάρκεια της οποίας υπάρχει το μεγαλύτερο ψύχος και η οποία αντιστοιχεί στους μήνες Δεκέμβριο, Ιανουάριο και Φεβρουάριο για το Β. Ημισφαίριο: ήρθε | *μπήκε ο ~ ΦΡ. *χειμώνα-καλοκαίρι** όλες τις περιόδους του χρόνου: *σ' αυτά τα μέρη δεν ξεχωρίζουν εποχές, βρέχει ~* 2. η επικράτεια πολύ άσημων καιρικών συνθηκών, συνήθ. χαμηλών θερμοκρασιών συνδυασμένων με βροχή, αέρα η χιονί: *βαρύς | άγριος | όμηρος | σκληρός | ήπιος | κακός | πρωτοφανής | ανυπόφορος ~ ΣΥΝ. θύελλα, κρύο, κακοκαιρία, ψύχος* ΑΝΤ. *καλοκαίρια* 3. (μτφ.) κατάσταση έντονης συναισθηματικής ψυχρότητας ή κατάθλιψης: *«Μια καρδιά στον χειμώνα»* (τίτλος ταινίας) 4. (μτφ. -λογος) το άσπρισμα των μαλλιών, τα γηρατειά: *ήρθε ~ στην κεφαλή του*. [ETYM. < αρχ. *χειμών*, -ώνος < gheim-ōn- (με επίθημα -n | -on) < I.E. *gheim-ή-mā «χειμώνας, χιόνι» (με έρρινο ένθημα -m-), πβ. sansκρ. himā «χειμώνας», λατ. hiems, αλβ. dijen, αρχ. σλαβ. zima, πολ. zima κ.ά. Παράλληλος απαντά και ο ποιητ. τ. *χέιμα* «χειμώνας, κρύο, καταγιάδι» < *gheim-n- (με τη συνεσταλιμ. βαθμ. του επιθώματος *-en). Ομόρρ. *χειμ-ερ-ιος, χειμ-ερ-ινός, χειμ-άζω, χι-ών* (> *χιόνι*, βλ. λ.), *χειμα-ρρος* κ.ά.].

χειμωνιάτη (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) ο κρύος καιρός, η χειμωνιάτικη κακοκαιρία: *τον Δεκέμβρη μες στη ~ ΣΥΝ. ψύχος* ΑΝΤ. *καλοκαίρια* (βλ. λ. *βαρυχειμωνιά*).

χειμωνιάζει ρ. αμετβ. απρόσ. {χειμώνιασε} 1. αρχίζει ο χειμώνας: *όταν χειμωνιάσει, θα γυρίσουμε στην πόλη* 2. βαρβαίνει ο καιρός, αρχίζει κακοκαιρία: *χειμώνιασε νωρίς φέτος*.

χειμώνιασμα (το) {χειμώνιασματος | χωρ. πληθ.} 1. ο ερχομός του χειμώνα 2. η αρχή της κακοκαιρίας (πβ. λ. *ξεχειμώνιασμα*).

χειμωνιάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται τον χειμώνα: ~ ήλιος | κρύο ΣΥΝ. χειμερινός ΑΝΤ. καλοκαιρινός **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για τον χειμώνα: ~ φόρεμα | πιτζάμες **3. χειμωνιάτικα** (τα) τα ρούχα που φοριούνται τον χειμώνα: *βγάλαμε | κατεβάσαμε* (ενν. από τις ντουλάπες, από τα πατάκια) *τα ~ 4.* αυτός που έχει στοιχεία του χειμώνα (κακοκαιρία, κρύο): *σήμερα ήταν καθαρά-μέρα- η θερμοκρασία έπεσε στους 5°C. — χειμωνιάτικα* επιρρ. **χειμωνικό** (το) [μεσν.] (λαϊκ.) το καρπούζι (βλ.λ.). **χειρ** (η) {χειρ-ός, -α | -ες, -ον, -ας} (αρχαιοπρ.) **1.** το χέρι (βλ.λ.): Φρ. (α) *ήρξατο χερών άδικων* βλ. λ. *άδικος* (β) *έχω ανά χείρας* (ανά χείρας, μτγν. φρ.) (ι) κρατώ στα χέρια μου, έχω στη διάθεση μου: ~ το έγγραφο που αποδεικνύει την αθωότητα μου || το ανά χείρας βιβλίο (το βιβλίο που κρατάει κανείς) ΣΥΝ. διαθέτω (ii) ασχολούμαι με κάτι, το μελετώ (γ) (παλαιότ.) **ζητώ τη χείρα (κάποιος από κάποιον)** κάτω πρόταση γάμου σε κάποια, ζητώ από κάποια να με παντρευτεί: *πήγε στον πατέρα της και του ζήτησε τη χείρα της* ΣΥΝ. ζητώ το χέρι κάποιος (δ) **τείνω χείρα βοήθειας** προσφέρω βοήθεια (σε κάποιον): *οι μεγάλες δυνάμεις δεν έτειναν χείρα βοήθειας στους ανπερσπιστους πρόσφυγες* ΣΥΝ. συντρέχω, βοηθώ (ε) (σπάν.) **τείνω χείρα επαίτιας** ζητώ ελεημοσύνη, απλώνω το χέρι ζητιανεύοντας (στ) *σαν Αθηνά και χείρα κίνει* (σαν Αθηνά και *su* χείρα κίνει, από τον μύθο του Διούποιο αρ. 53 «Ανήρ ναυαγός») δεν πρέπει να περιμένεις να φέρει ο Θεός ή η τύχη τα πράγματα ευνοϊκά, αλλά να προσπαθήσεις και συ προς την κατεύθυνση αυτή (ζ) **νίπτω τας χείρας μου** βλ. λ. νίπτω **2.** (συνεκδ.) (α) το πρόσωπο που έκανε ή δημιούργησε (κάτι) (μαζί με τη γεν. του ονόματος του δημιουργού) συνήθως τρόπος υπογραφής ενός έργου στην αερογραφία, βλ. κ. φρ. *δια χειρός*: ~ *Φωτίου* (ο Φώτιος ζωγράφισε) (β) (στην παλαιογραφία) το πρόσωπο που έγραψε ή ανέγραψε ένα χειρόγραφο Φρ. *δευτέρα χειρ* ο δεύτερος-μετά τον αντιγράφει- που έγραψε σχόλιο, έκανε διόρθωση ή προσθήκη κ.λπ. σε χειρόγραφο **3.** (η γεν. *χειρός*) (α) για αντικείμενα φτιαγμένα στο χέρι, χειροποίητα: *χαλί ~* (β) για εργαλεία που χρειάζονται τη δύναμη του χεριού για να κινηθούν ή να λειτουργήσουν: *μηχανή | μίξερ ~* ΑΝΤ. αυτόματος, αυτοκίνητος (γ) για αντικείμενα που φέρει κανείς στο χέρι (κατ' αντιδιαστολή με άλλα, που μπορεί να είναι σταθερά τοποθετημένα κάπου, να μη μεταφέρονται κ.λπ.): *ρολόι ~* (που το φοράει κανείς στον καρπό του) || *αποσκευή ~* Φρ. *διό χερμό* (+ γεν. ονόμ.) ως υπογραφή που βεβαιώνει ότι ένα έργο τέχνης είναι οτιεαγμένο από αυτόν του οποίου το όνομα ακολουθεί: *αερογραφία ~* Κό-ντολγυ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εύκολος, -ί.*

[§ΤΥΜ. αρχ. < θ. χερσ- (πβ. δοτ. πληθ. *χερσ-ί* < **χερσ-σῖ*) < I.E. *gheṣr-«χέρη» (με αντιμέτθεση -sr- | -rs-), πβ. χετ. kessar, τοχ. tsar, αρμ. jeñ κ.ά. Από τη δοτ. χερσί έχει αποσπαστεί θ. *χερ-*, το οποίο απαντά στο υποκ. *χέρ-ιον*. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. ζητώ τη *χείρα* (κάποιος) (< γαλλ. demander la main d'une fille), τέχνη *χειρα βοήθειας* (< γαλλ. tendre une main secourable). **χειράνα** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΠρ. η κρίση ουρικής αρθρίτιδας που εντοπίζεται στο άκρο χέρι.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χείρ*, -ρός + *άρα*, πβ. κ. *ποδ-άρα*]. **χειραγώγηση** (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καθοδήγηση (κάποιου) σε επιλογές κατά τρόπο που δεσμεύει ή περιορίζει την ελευθερία του, την αυτενέργειά του: η ~ *του λαού από τους δημογούς* || η ~ *της σκέψης | της κοινής γνώμης*. Επίσης **χειραγώγια** [μτγν.]. **χειραγωγός** (ο/η) (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) πρόσωπο που οδηγεί τον δρόμο σε κάποιον πλάνοντας τον από το χέρι: ~ *τυφλό* ΣΥΝ. οδηγός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που οδηγεί τους άλλους σε έναν σκοπό, που τους δείχνει τον δρόμο: ~ *πλήθους | λαού* ΣΥΝ. καθοδηγητής, οδηγητής **3.** ΝΑΥΤ. καθένα από τα σκονιά που υπάρχουν στο πλάι της γέφυρας ή της σκάλας πλοίου και βοηθούν όσους διέρχονται από εκεί να μη χάνουν την ισορροπία τους ΣΥΝ. χειρολαβή.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *χείρ*, -ρός + *αγωγός* (< *άγω*), πβ. κ. *παιδ-αγωγός*]. **χειραγωγώ** ρ. μετβ. [μτγν.] {χειραγωγείς... | χειραγωγή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) δείχνω τον δρόμο σε (κάποιον) πλάνοντας τον από το χέρι: ~ *τυφλό* ΣΥΝ. καθοδηγώ, οδηγώ **2.** (συνήθ. μτφ.-κακός.) οδηγώ (κάποιον) στην κατεύθυνση που θέλω και-κατ' επέκτ.- επιβάλλω σε (κάποιον) την εξουσία μου: *χειραγωγούμενα πλήθη* || *οι δημογγοί προσπαθούν να χειραγωγήσουν τον λαό | τις μάζες* ΣΥΝ. ποδηγητώ, επιβάλλομαι, κυριαρχώ. **χειριμαζία** (η) [μτγν.] {χειριμαζιών} (λόγ.) μικρό αμάξι που το σπρώχνει κανείς με τα χέρια: ~ *για τα οδικά οικοδομής | για τη μεταφορά αποσκευών* || *δίτροχη | βαριά ~* ΣΥΝ. κορδέτα **χειραντλία** (η) {χειραντλιών} (λόγ.) μικρή χειροκίνητη αντλία: η ~ *αντικατέστησε τον κουβά στο πηγάδι*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. hand-pump]. **χειραποσκευή** (η) {χειραποσκευών} (λόγ.) το σύνολο των αποσκευών που κρατά κανείς μαζί του κατά τη διάρκεια ταξιδιού με μεταφορικό μέσο, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες (αποσκευές) που μεταφέρονται σε ειδικό χώρο του μεταφορικού μέσου: *χώρος χειραποσκευών στα αεροπλάνα*.

[ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. hand-luggage]. **χειραφετημένος**, -η, -ο αυτός που έχει χειραφετηθεί, που έχει απελευθερωθεί από την εξουσία κάποιου (σε κοινωνικό επίπεδο): ~ *γυναίκα* (ανεξάρτητη) || *άνθρωπος ~ από προλήψεις και εξαρτήσεις*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος*, *χειραφέτηση* (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απαλλαγή γυναικας από την ανδρική εξουσία ή ανηλικού από την εξουσία ενήλικου: η ~ *της γυναίκας* **2.** (γενικότε.) η απαλλαγή από την εξουσία ή την καταδυνάστευση: η ~ *του ανθρώπου από τις προλήψεις και τις δεσμεύσεις της άγνοιας και της αμορφωσιάς*. Επίσης

χειραφεσία [ρτγν.] {χειραφεσιών}. **χειραφετικός**, -ή, -ό [1887] αυτός που αποσκοπεί ή οδηγεί στη χειραφέτηση. **χειράφетος**, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει απαλλαγεί από την εξουσία τρίτου ΣΥΝ. *χειραφετημένος*.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «απελευθερός (δούλος)», < *χείρ*, -ρός + *-άφетος* < ρ. *άφιμη* (βλ. κ. *αφήνω*)].

χειραφετώ ρ. μετβ. {χειραφετείς... | χειραφετή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** απελευθερώνω γυναίκα από την ανδρική εξουσία ή ανηλικό από την εξουσία ενήλικου: *οι αγόνες τού φεμινιστικού κινήματος | οι νέες εργασιακές συνθήκες χειραφέτησαν τις γυναίκες* ΣΥΝ. ανεξαρτητοποιώ ΑΝΤ. *χειραγωγώ* **2.** (γενικότε.) απαλλάσσω από εξουσία ή καταδυνάστευση, από εξάρτηση, που καθορίζει τη δράση και τη σκέψη (κάποιου): (συνήθ. μεσοπαθ.) «η *σπουδάουσα νεολαία προσπαθεί να χειραφετηθεί και να ενεθικωθεί πολιτικά*» (ερμη.) ΣΥΝ. απελευθερώνω. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *χειραφετώ* (-έω) < *χειράφетος* (βλ.λ.)].

χειραγία (η) {χειραγιών} αμοιβαίο κράτημα και σφίξιμο της παλάμης τού δεξιού χεριού μεταξύ δύο προσώπων ως χειρετισμός, επιβεβαίωση συμφωνίας ή έκφραση συγχαρητηρίων: *θερμή | άτονη | χαλαρή | εγκάρδια | τυπική | ψυχρή ~* || *ανταλλάσσω ~ με κάποιον* || (λόγ.) *χαιρετώ διά χειραγίας*. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πυγμαχία - παλαιστική λαβή», < *χειρα*-πτώ (-έω) < *χείρ*, -ρός + *-απτώ* < *απτο*].

χειρίδα (η) (λόγ.) το μέρος του ενδύματος από τον ώμο ως τον καρπό ΣΥΝ. *μανίκι*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειρίς*, -ίδος < *χείρ*, -ρός].

χειριδωτός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει μανίκια: ~ *ένδυμα* ΑΝΤ. *αχειριδωτός*, *αμάνικος*.

χειρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {χειρίστηκα} **1.** χρησιμοποιώ (όργανο ή εργαλείο) με το χέρι: ~ *τον αργαλειό | τον ηλεκτρονικό υπολογιστή* || *δεν ξέρω καθόλου να ~ αυτά τα μηχανήματα* **2.** (μτφ.) χρησιμοποιώ (κάτι) ως μέσο, έχοντας συνήθ. αναπτύξει τις κατάλληλες δεξιότητες: ~ *την αγγλική γλώσσα με άνεση* (μιλά άνετα Αγγλικά) | *καλά την πένα* (συγγράφω καλά) **3.** (α) (για υπόθεση) ενεργώ με ορισμένο τρόπο για τη διεκπεραίωση (μιας υπόθεσης): *ποιος χειρίζεται τις σημαντικές αυτές υποθέσεις; ~ ~ προσωπώντος το θέμα σας* || η *επιτροπή που χειρίζεται τις εθνικές κρίσεις* (β) αντιμετωπίζω (ένα πρόσωπο) κατάλληλα, συμπεριφερόμαι με ορισμένο τρόπο: *άφησε τον σε μένα, ξέρω πώς θα τον χειριστώ!* ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *χείρ*, -ρός (βλ.λ.)].

χειρισμός (ο) [αρχ.] **1.** ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται κανείς ένα όργανο, εργαλείο ή μηχανήμα με τα χέρια του: ο ~ *της γραφομηχανής | τού τόνου | τού μίξερ* || *πολύπλοκος | δύσκολος | επικίνδυνος ~ 2.* (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται κανείς το τιμόνι της οδήγησης ή πλοήγησης σε δεδομένη στιγμή: *μ'έναν επικίνδυνο ~ ξέφυγε από το αυτοκίνητο που τον ακολουθούσε* ΣΥΝ. *μανούβρα* **3.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί κανείς (κάτι) ως μέσο και αναπτύσσει τις αντίστοιχες δεξιότητες: ο ~ *μιας ξένης γλώσσας είναι απαιτητικός* || ο ~ *του λόγου σε επιστημονικά κείμενα απαιτεί ακρίβεια, αυστηρότητα στη διατύπωση και γλωσσική πειθαρχία* **4.** ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει κανείς τα διάφορα ζητήματα που ανακύπτουν και δρα ως προς αυτά: ο ~ *των ζητημάτων της εξωτερικής πολιτικής απαιτεί συνεχή εγρήγορηση και στάθμιση των καταστάσεων* || *λεπτός | επιδέξιος | αδέξιος | τολμηρός | περικίνδυνος | επικίνδυνος | κατάλληλος ~* || *επιτροπή χειρισμού κρίσεων* || ο ~ *των κρίσεων χαμηλής και μεσαίας έντασης* ΣΥΝ. αντιμετώπιση.

χειριστήριο (το) [1870] {χειριστηρί-ου | -ων} **1.** (γενικά) το όργανο με το οποίο μπορεί κανείς να ελέγξει τη λειτουργία ενός μηχανήματος ή συσκευής **2.** ΗΛΕΚΤΡ. η συσκευή για την εκπομπή των σημάτων μορς, η λειτουργία της οποίας στρικήζεται σε μοχλό για το άνοιγμα ή το κλείσιμο ηλεκτρικού κυκλώματος. [ΕΤΥΜ. < *χειρίζομαι* (θ. *χειρισ-* του αορίστου) + *παραγ.* επίθημα *-τήριο*, απόδ. τού γαλλ. *manipulateur*].

χειριστής (ο) [μτγν.]. **χειρίστρια** (η) {χειριστριών} **1.** πρόσωπο που είναι εμπορτισμένο με τη λειτουργία και τον έλεγχο μηχανήματος ή εργαλείου έχοντας αναπτύξει τις σχετικές δεξιότητες: ο ~ *του ελικοπτερου* | *τού εκκακαφά* | *τού υπολογιστή | τού προγράμματος | των όπλων* **2.** (για γλώσσα) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιήσει μια γλώσσα: *δενός - της Γερμανικής* **3.** πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την εκπομπή και τη λήψη μηνυμάτων με τον κώδικα Μορς ΣΥΝ. τηλεγραφετής **4.** ΝΑΥΤ. ναυτικός που ανήκει στην κατώτερη βαθμίδα και εργάζεται στις μηχανές πλοίου **5.** ειδικευμένος παρασκευαστής σε χημικό εργαστήριο.

χειριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον χειρισμό ή τον χειριστή. **χειριστός**, -η (λογιότ. -ιστη), -ο {χειριστ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) αυτός που είναι πάρα πολύ κακής ποιότητας: *γιάουμορ τού χειριστού είδους* || *επέδειξε ~ διαγωγής* ΣΥΝ. κάκιστος ΑΝΤ. άριστος. [ΕΤΥΜ αρχ. < **χέρ-ιστος* < ο **χερ-* (βλ. λ. *χείρων*) + υπερθ. επίθημα *-ιστός*, πβ. κ. *μέγ-ιστος*].

χειρο- κ. **χειρό-** κ. **χειρ-** κ. (λαϊκότ.) **χερο-** λέξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: **1.** γίνεται με το χέρι: *χει-ρο-κροτώ, χειρο-δικό, χειρο-μαλάξεις, χειρο-ποίητος, χειρ-αγία* **2.** χρησιμοποιείται, κινείται, μεταφέρεται κ.λπ. με το χέρι λ.χ.: *χειραντλία, χειρ-άμαξα, χειρ-αποσκευή*. [ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *χείρ*, -ρός (βλ.λ.)]. **χειροβάδιση** {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ΓΥΜΝΑΣΤ. μετατόπιση τού σώματος μόνο με τα χέρια, καθώς αυτό βρισκείται συνεχώς σε εξάρ-

τηση από οριζόντιο όργανο (μονόζυγο, δίζυγο κ.λπ.). [ETYM. Απόδ. του αγγλ. handspring].
χειροβίσιος, -ος, -ο(ν) (λόγ., -σπίν.) αυτός που εξασφαλίζει τα προς το ζην με τον κόπο των χεριών του: ~ επαγγέλματα. [ETYM. μτγν. < χειρο- + βίσιος «ζωή» < βίω (-όω) (< βίος)].
χειρόβολο (το) → χερρόβολο
χειροβομβίδα (η) [1847] ΣΤΡΑΤ. βόμβα μικρού μεγέθους (περίπου όσο μια σφυγμένη γροθιά) και βεληνεκούς, εκρηκτικής ή χημικής γόμωσης, που εκτινάσσεται συνήθ. με το χέρι: πετάω | ρίχνω | απασφαλίζω μια ~ || η ~ έσκασε στο χέρι του. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Handgranate].
χειρογράφο (το) [μτγν.] {χειρογράφου | -ων} **1.** κάθε είδους κείμενο που έχει γραφεί με το χέρι και δεν είναι τυπωμένο: έστειλε το ~ του μυθιστορηματός στον εκδοτικό οίκο **2.** βιβλίο που έχει γραφεί με το χέρι, στην περίοδο που δεν υπήρχαν μέσα για τον μηχανικό τρόπο αναπαραγωγής των κειμένων: έκλειναν πολύτιμα ~ του Που αϊ. || δι-σανάγνοστο | βοζαντινό | εικονογραφημένο | καλλιγραφημένο | μεσαιωνικό | παλιμνηστο | σπάνιο ~.
χειρογράφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει γραφεί με το χέρι: της έδωσε να δακτυλογραφήσει τις ~ σημειώσεις του ΑΝΤ. τυπωμένος, έντυπος **2. χειρόγραφο** (το) βλ. λ.
χειροδικία (η) [1893] {χειροδικιών} χτύπημα με το χέρι εις βάρος κάποιου: η ~ δεν αποτελεί μέσο επίλυσης διαφορών μεταξύ πολιτισμένων ανθρώπων.
χειροδικό ρ. μετβ. [1883] {χειροδικείς... | χειροδικήσα} χτυπά κάποιον με τα χέρια μου: χειροδικήσε εις βάρος μου χωρίς λόγο και αίτια ΣΥΝ. δέρονο.
[ETYM. < αρχ. χειροδικής «αυτός που αυτοδικεί (με τα χέρια του)» < χειρο- + -δικής < δική].
χειροδύναμος, -η, -ο → χεροδύναμος
χειροθεσία (η) [μτγν.] {χειροθεσιών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** η πράξη κατά την οποία ο ιερέας επιθέτει τα χέρια του στα κεφάλια των πιστών με σκοπό την επίκληση της χάριτος και παρουσίας του Αγίου Πνεύματος **2.** η ακολουθία κατά την οποία ένας πιστός χρίεται σε ένα από τα κατώτερα αξιώματα του κλήρου (π.χ. του αναγνώστη, του ιεροψάλτη κ.ά.), όταν ο επίσκοπος, έξω από το ιερό βήμα, επιθέσει τα χέρια του στο κεφάλι του (πβ. λ. χειροτόνηση).
χειροθετώ ρ. αμετβ. {χειροθετείς... | χειροθετήσα} **1.** (για ιερέα) θέτω τα χέρια μου στο κεφάλι πιστού κατά τη διάρκεια προσευχής με επίκληση του Αγ. Πνεύματος **2.** (για επίσκοπο) χρίω έναν πιστό σε ένα από τα κατώτερα αξιώματα του κλήρου (πβ. λ. χειροτονώ). [ETYM. < μτγν. χειροθετώ (-έω) < χειρο- + -θετώ < -θέτης < ρ. τίθημι (βλ. λ. θετός, θέτω)].
χειροκαλλιέργεια (η) [1893] {χειροκαλλιεργειών} η αγροτική καλλιέργεια που διεξάγεται χωρίς τη βοήθεια μηχανημάτων αλλά με τα ίδια τα χέρια του γεωργού.
χειροκίνητος, -η, -ο [1856] αυτός που είναι κεντημένος στο χέρι: ~ μαντήλι | τραπεζομάντηλο.
χειροκίνητος, -η, -ο [1833] αυτός που λειτουργεί, που κινείται με τη δύναμη των χεριών (κατ' αντιδιαστολή προς τον μηχανοκίνητο): ~ άμαξα | αντλία | αργαλειός.
χειροκρόταλο (το) {χειροκροτάλου | -ών} (λόγ.) ΜΟΥΣ. κρουστό όργανο που απειλείται από δύο παράλληλα ξύλινα κομμάτια, τα οποία χτυπά ο παίκτης με τα δάχτυλα του χεριού πάνω στην παλάμη του ΣΥΝ. καστιανέτα.
χειροκροτήμα (το) [1856] {χειροκροτήματος | -ατα, -άτων} **1.** το να χτυπά κανείς τις παλάμες των χεριών του μεταξύ τους προκαλώντας θόρυβο, ως εκδήλωση επιδοκμασίας, αποδοχής ή ενθουσιασμού: το κοινό ζέσπασε σε ζωηρά ~! || θερμό | συγκρατημένο | αδιάκοπο | βροντερό | ενθουσιώδες | παρατεταμένο ~ **2.** (συνεκδ.) η εκδήλωση αποδοχής, επιδοκμασίας ή ενθουσιασμού: η μεγάλη θεατρικά ζούσε για το ~ ΣΥΝ. μπράβο ΑΝΤ. γιούγα.
χειροκρότηση (η) → χειροκροτώ
χειροκροτητής (ο) [1888] (κακόσ.) αυτός που χειροκροτεί κάποιον, ώστε να φαίνεται πως επιδοκμαζεί τις θέσεις ή τις ενέργειες του (κυρ. μπροστά σε τρίτους ή δημοσίως και κατόπιν προσυνηνοσησώς τους ή ακόμα και πληρωμής του): σε κάθε του ομιλία υπάρχουν πλέον και οι γνωστοί ~, που σπεύδουν να συμφωνήσουν με τις εμπνεύσεις του κυρίου υπουργού || κυβέρνηση χειροκροτητών (ενν. που πάντα επικροτούν τις θέσεις του πρωθυπουργού). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. applaudisseur].
χειροκροτώ ρ. μετβ. {χειροκροτείς... | χειροκροτήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.-σπίν.) π'ρνό σ' κάποιον χειροπέδες.
χειροπιαστός, -η, -ο (κυριολ.) αυτός τον οποίο μπορεί να πιάσει κανείς με τα χέρια του (κατ'επέκτ.) αυτός που είναι εμφανής, πραγματικός, ώστε κανείς να μη μπορεί να αμφισβητήσει την υπόσταση, την ύπαρξη του: χρειάζονται ~ αποδείξεις, για να σταθεί μια τέτοια κατηγορία ΣΥΝ. απτός, ολοφάνερος ΑΝΤ. φανταστικός, αφηρημένος, υποθετικός — χειροπιαστά επίρρ.
χειροπόδαρο κ. **χειροπόδαρο** επίρρ. **1.** από τα χέρια και τα πόδια: πιασμένος | δεμένος - **2.** (μτφ.) ασφυκτικά, πιεστικά, χωρίς να μπορεί να ξεφύγει κανείς: έχουν αδιάσπαστα στοιχεία μας κρατούν ~ ΣΥΝ. σφιχτά, γερά ΑΝΤ. χαλαρά.
χειροποίητος, -η, -ο αυτός που έχει κατασκευαστεί με τα χέρια και όχι με μηχανήμα: ~ κέντημα | ψομί | παπούτσι | γαλί | έπιπλο ΑΝΤ. μηχανοποίητος (πβ. λ. αχειροποίητος). [ETYM. αρχ. < χειρο- + -ποίητος < ποιώ].
χειροπρακτική (η) ανεξάρτητος κλάδος τής θεραπευτικής επιστήμης, ο οποίος ειδικεύεται στις μηχανικές διαταράξεις και αλλοιώσεις των αρθρώσεων, ιδιαίτερα τής σπονδυλικής στήλης, καθώς και στις επιπτώσεις που οι διαταράξεις αυτές έχουν στο νευρικό σύστημα: ως μέθοδος θεραπείας χρησιμοποιεί ειδικούς επιδέξιους χειρισμούς, κυρίως με τα χέρια πάνω στη σπονδυλική στήλη, και αποφεύγει τη χρήση φαρμάκων ή χειρουργικών επεμβάσεων. — χειροπράκτης (ο). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chiropractic].
χειροπρίονο (το) [1894] πρίονι που κόβει με την (παλινδρομική) κίνηση των χεριών και δεν τίθεται σε λειτουργία με το ρεύμα ή με κάποιον άλλον μηχανισμό.
χειροπτερό (το) [1884] {χειροπτέρου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε θηλαστικό που περιλαμβάνεται στην ίδια τάξη, στην οποία ανήκουν και οι νυχτερίδες, και μπορεί να πετά γρήγορα στη μεμβράνη που συνενώνει τα υπερβολικά ανεπτυγμένα δάχτυλα των μπροστινών του άκρων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Chiroptera (πληθ.)].
χειροσφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} το χάντμπολ (βλ. λ.).
[ETYM. Απόδ. του αγγλ. hand ball]. **χειροτερεύω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χειροτέρ-ευστα κ. -ευστα} ♦ **1.** (μετβ.)

χανήματος, εργαλείου ή οργάνου το οποίο μπορεί να το κρατά ή να το χειρίζεται κανείς: η ~ του πριονιού | του αρόστου **3.** τρόπος με τον οποίο αγωνίζονται οι παλαιαστές πιάνοντας ο ένας τον άλλον από τα χέρια **4.** επίμηκες ξύλο ή μέταλλο σε γέφυρα ή σκάλα, πάνω στο οποίο στηρίζονται όσοι περνούν από εκεί ΣΥΝ. (λόγ.) χειροαγωγός, (καθ. ημ.) κουρπαστή. ΣΧΟΛΙΟ λ. λαμβάνω.
χειρομάκτρο(ν) (το) {χειρομάκτρον | -ων} (λόγ.) κομμάτι υφάσματος που χρησιμεύει για το σκούπισμα των χεριών ΣΥΝ. πετσέτα. [ETYM. < αρχ. χειρομάκτρον < χειρο- + μάκτρον «προσώπιο, πετσέτα» < μάσσω «μαλάσσω, τρίβω» (βλ. κ. μάκτρο)].
χειρομαλακτής (ο) {χειρομαλακτών}, **χειρομαλάκτρια** (η) {χειρομαλακτριών} (λόγ.) πρόσωπο που κάνει χειρομαλάξεις ΣΥΝ. μασέρ. — χειρομαλακτικός, -ή, -ό.
χειρομάλαξη (η) [1809] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) το τρίψιμο με τα χέρια ορισμένων μερών του σώματος ή και ολόκληρου του σώματος, κυρ. για θεραπευτικούς σκοπούς ΣΥΝ. μασάζ.
χειρομαντία (η) {χειρομαντιών} η μελέτη του χαρακτήρα κάποιου ή/και η πρόβλεψη για το μέλλον με βάση την παρατήρηση των γραμμών στο εσωτερικό του χεριού του. — **χειρομάντης** (ο) [μτγν.], χειρομάντισσα (η).
χειρομαντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη χειρομαντία: ~ τέχνη **2. χειρομαντική** (η) η χειρομαντία (βλ. λ.).
χειρομάχημα (το) → χερομάχος
χειρομάχος (η) → χερομάχος
χειρομάχος (ο) → χερομάχος
χειρομαχώ ρ. → χερομαχώ
χειρομίλος [μτγν.] {-ου κ. -ύλου | -ων κ. -ύλων, -ους κ. -ύλους} κ. **χειρομίλος** (ο) μικρός χειροκίνητος μύλος, με τον οποίο αλέθει κανείς σπόρους ή μικρούς καρπούς: ~ του καφέ.
χειρόν (το) → χείρω [ETYM. < αρχ. χείρον, ουδ. του χείρον (βλ. λ.)].
χειρονομία (η) [αρχ.] {χειρονομιών} **1.** κάθε κίνηση των χεριών που κάνει κανείς ασυναίσθητα, και ιδ. όταν μιλά, εκφράζοντας τη διάθεση του ή προσπαθώντας να τονίσει ή να κάνει πιο σαφή ή ενδιαφέροντα αυτά που λέει: μιλούσε γρήγορα με έντονες ~ || αδέξια | ασταία | γελοία | εκφραστική | θεατρική | μελετημένη | μηχανική | νευρική ~ || δεν καταλάβαινε Ελληνικά και προσπαθούσε να του εξηγήσει με χειρονομίες **2.** η συνειδητή κίνηση των χεριών κάποιου, η οποία μπορεί να έχει συγκεκριμένη συμβολική σημασία: φιλική | τρυφερή ~ || άσημη | προβλητική | υβριστική | απρεπής | πρόστυχη | χυδαία ~ **3.** (ειδικότ.) το να ακουμπά κανείς άλλον με σκοπό να τον παρενοχλήσει σεξουαλικά: να λείπουν οι ~ **4.** (μτφ.) πράξη καλής προθέσεως: πόσο ευγενική | φιλική ~ να μου στείλεις λουλούδια για τα γενέθλια μου! || ~ καλής θελήσεως ΣΥΝ. κίνηση.
χειρονομό ρ. αμετβ. {χειρονομείς... | χειρονομώ} κάνω χειρονομίες: χειρονομώσε ακατάπαντα, όση ώρα μιλούσε. [ETYM. < αρχ. χειρονομώ (-έω) < χειρο- + -νομώ (< νέω)].
χειροπέδη (η) {δύοσφρ. χειροπέδων} **1.** (συνθ. στον πληθ.) δύο στρογγυλοί κρίκοι που κλειδώνουν, συνδέονται μεταξύ τους με κοινή αλυσίδα και περνούν στα χέρια συλληφθέντων, υποδικών ή καταδικών, για να μη μπορούν να κάνουν ελεύθερα κινήσεις με τα χέρια τους: του πέρασαν τις ~ **2.** (λαϊκ.) κόσημα-βραχιόλι. Επίσης χειροπέδα. [ETYM. μτγν. < χειρο- + πέδη «δεσμός» (βλ. λ.), πβ. κ. τροχοπέδη].
χειροπέδω ρ. μετβ. {χειροπεδείς... | χ'ιροπέδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.-σπίν.) π'ρνό σ' κάποιον χειροπέδες.
χειροπιαστός, -η, -ο (κυριολ.) αυτός τον οποίο μπορεί να πιάσει κανείς με τα χέρια του (κατ'επέκτ.) αυτός που είναι εμφανής, πραγματικός, ώστε κανείς να μη μπορεί να αμφισβητήσει την υπόσταση, την ύπαρξη του: χρειάζονται ~ αποδείξεις, για να σταθεί μια τέτοια κατηγορία ΣΥΝ. απτός, ολοφάνερος ΑΝΤ. φανταστικός, αφηρημένος, υποθετικός — χειροπιαστά επίρρ.
χειροπόδαρο κ. **χειροπόδαρο** επίρρ. **1.** από τα χέρια και τα πόδια: πιασμένος | δεμένος - **2.** (μτφ.) ασφυκτικά, πιεστικά, χωρίς να μπορεί να ξεφύγει κανείς: έχουν αδιάσπαστα στοιχεία μας κρατούν ~ ΣΥΝ. σφιχτά, γερά ΑΝΤ. χαλαρά.
χειροποίητος, -η, -ο αυτός που έχει κατασκευαστεί με τα χέρια και όχι με μηχανήμα: ~ κέντημα | ψομί | παπούτσι | γαλί | έπιπλο ΑΝΤ. μηχανοποίητος (πβ. λ. αχειροποίητος). [ETYM. αρχ. < χειρο- + -ποίητος < ποιώ].
χειροπρακτική (η) ανεξάρτητος κλάδος τής θεραπευτικής επιστήμης, ο οποίος ειδικεύεται στις μηχανικές διαταράξεις και αλλοιώσεις των αρθρώσεων, ιδιαίτερα τής σπονδυλικής στήλης, καθώς και στις επιπτώσεις που οι διαταράξεις αυτές έχουν στο νευρικό σύστημα: ως μέθοδος θεραπείας χρησιμοποιεί ειδικούς επιδέξιους χειρισμούς, κυρίως με τα χέρια πάνω στη σπονδυλική στήλη, και αποφεύγει τη χρήση φαρμάκων ή χειρουργικών επεμβάσεων. — χειροπράκτης (ο). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chiropractic].
χειροπρίονο (το) [1894] πρίονι που κόβει με την (παλινδρομική) κίνηση των χεριών και δεν τίθεται σε λειτουργία με το ρεύμα ή με κάποιον άλλον μηχανισμό.
χειροπτερό (το) [1884] {χειροπτέρου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε θηλαστικό που περιλαμβάνεται στην ίδια τάξη, στην οποία ανήκουν και οι νυχτερίδες, και μπορεί να πετά γρήγορα στη μεμβράνη που συνενώνει τα υπερβολικά ανεπτυγμένα δάχτυλα των μπροστινών του άκρων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Chiroptera (πληθ.)].
χειροσφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} το χάντμπολ (βλ. λ.).
[ETYM. Απόδ. του αγγλ. hand ball]. **χειροτερεύω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χειροτέρ-ευστα κ. -ευστα} ♦ **1.** (μετβ.)

κάνω (κάτι) να βρεθεί σε πιο άσχημη ή δύσκολη θέση από αυτή στην οποία βρίσκονταν: *μη χειροτερεύεις τα πράγματα με τις φωνές σου είναι αρκετά άσχημα από μόνα τους!* ΣΥΝ. επιδεινώνω ΑΝΤ. βελτιώνω, καλύτερο, καλύτερο ♦ 2. (αμετβ.) περιέρχομαι σε πιο δυσμενή ή άσχημη κατάσταση από αυτή στην οποία ήδη βρισκόμουν: ο καιρός | η ποιότητα του προϊόντος | η κατάσταση | η υγεία | η συμπεριφορά του χειροτέρεψε ΣΥΝ. επιδεινώνομαι ΑΝΤ. βελτιώνομαι, καλύτερο. — **χειροτέρευση** (η) [1861] κ. χειροτέρεμα (το). [ΕΤΥΜ. < χειρότερος].

χειρότερος, -η, -ο 1. αυτός που είναι περισσότερο κακός (ηθικά, ποιητικά), δυσάρεστος, επώδυνος, δύσκολος κ.λπ. από κάποιον άλλον ή από την προηγούμενη κατάσταση του: ο *χειμόνας φέτος ήταν - από τον περσινό* || *όσο πάνε και γίνονται - τα προϊόντα της εταιρείας* || *οι σχέσεις τους βρίσκονται στο ~ σημείο* || *βρίσκεται στη ~ κατάσταση των τελευταίων χρόνων* || η - **επίδοση** ΑΝΤ. καλύτερος 2. **χειρότερο** (το) η πλέον δυσάρεστη ή δυσμενής κατάσταση: *καταβάλλονται προσπάθειες, για V αποφευχθεί το ~* ΦΡ. (α) τόσο το χειρότερο ακόμη πιο άσχημα: *αν αρνήσεις, - για σένα: θα χάσεις την παράσταση* ΑΝΤ. τόσο το καλύτερο (β) (και) μη χειρότερα! ως έκφραση απευχής για κάτι που είναι ήδη άσχημο· μακάρι να μη γίνει κάτι χειρότερο: ~! *Να δούμε τι άλλο θα μας συμβεί!* (γ) *όποιος δεν δει τα χειρότερα, δεν εκτιμάει τα καλύτερα* δεν μπορεί να εκτιμήσει κανείς κάτι, αν δεν βρεθεί σε χειρότερη κατάσταση από αυτή στην οποία βρίσκεται (δ) απ' το κακό στο χειρότερο για κατάσταση που επιδεινώνεται συνεχώς: *Δεν μπορούμε να ηρεμήσουμε! Πάμε ~*. — χειρότερα επίρρ. [ΕΤΥΜ. αρχ., από το θ. του συγκρ. *χείρον* (βλ. λ.) κατά τα επίθ. σε -τερος].

χειροφτεχνιο (το) [1854] ο ειδικός χώρος όπου ο χειροτέρας κατασκευάζει τα έργα του.

χειροτέχνημα (το) [μτγν.] {χειροτέχνη-ατος | -ατα, -άτων} 1. το έργο που φτιάχνει κανείς με τα χέρια του 2. (ειδικότ.) κέντημα ή πλεκτό που έχει γίνει με το χέρι και όχι μ' μηχανήματα: υφαντό | πλεκτό ~ ΣΥΝ. εργοχειρο.

χειροτέχνης (ο) [αρχ.] {χειροτέχνης, χειροτέχνιτρα (η) [1891] {χειροτέχνιδόν} πρόσωπο που κατασκευάζει χειροτέχνηματα.

χειροτεχνία (η) [αρχ.] {χειροτεχνιών} 1. η κατασκευή με τα χέρια ή με απλά εργαλεία καλλιτεχνικών έργων: ~ των κρατούμενων στις φυλακές 2. το σχολικό μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές διδάσκονται πώς να κατασκευάζουν καλλιτεχνήματα με τα χέρια τους και απλά υλικά ή εργαλεία. — χειροτεχνικός, -ή, -ό [αρχ.], **χειροτεχνώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

χειροτόνηση (η) [1880] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η τέλεση του μυστηρίου κατά το οποίο λαϊκός αποκτά τον βαθμό του διακόνου ή κληρικού αντών του πρεσβυτέρου ή του επίσκοπου (πβ. λ. *χειροθεσία*, σημ. 2). Επίσης **χειροτονία** [αρχ.] {χειροτονιών}.

χειροτονώ ρ. μετβ. {χειροτονείς... | χειροτόνη-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. (για επίσκοπο) τελώ το μυστήριο κατά το οποίο ένας λαϊκός περνά στον βαθμό του διακόνου ή κληρικού σε αυτόν του πρεσβυτέρου ή του επίσκοπου: *χειροτονήθηκε στη Μητρόπολη 2.* (μτφ. -σικωπ.) χτυπώ με το χέρι μου (κάποιον): κυρ. ως απειλή στη ΦΡ. *θα σε χειροτονήσω!* θα σε χτυπήσω, θα σε δειρώ (πβ. λ. *χειροθετώ*). [ΕΤΥΜ. < αρχ. χειροτονώ (-έω), συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *χέρια τείνει* «τένονώ το χέρι» (πβ. κ. τείνω - τόνος), που αποτελεί και την αρχική σημ. της λ., κυρ. με την έννοια «ψηφίζω δι' ανατάσεις των χερσών». Αργότερα η λ. έλαβε τη γενικότερη σημ. «διορίζω (σε αξίωμα), τοποθετώ»].

χειροουργείο (το) [1888] 1. η ειδικά διαμορφωμένη και εξοπλισμένη αίθουσα σε νοσοκομείο ή κλινική, όπου διεξάγονται χειρουργικές επεμβάσεις: τον *έβαλαν άμέσως στο -* || *στρατιωτικό ~* ΦΡ. *κινητό χειροουργείο* κινητή χειρουργική μονάδα, εγκατεστημένη σε ειδικό όχημα, για άμεση παροχή βοήθειας σε έκτακτα περιστατικά ή σε περιόδο πολέμου 2. (συνεκδ.) η χειρουργική επέμβαση: η *πάθηση του διορθώνεται μόνο με ~* 3. (μτφ.) (στην ποδοσφαιρική αρκδο) ως χαρακτηρισμός διατησίας η οποία βλάπτει με έντεχνο τρόπο τη μία ομάδα.

χειρουργική (η) 1. ΙΑΤΡ Ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη θεραπεία παθήσεων ή κακώσεων με την επέμβαση πάνω στα όργανα ή τα τράυματα με τη βοήθεια ειδικών εργαλείων ή μηχανημάτων (λ.χ. λέιζερ): *γενική | κτηνιατρική | μαιευτική | οδοντιατρική | ορθοπαιδική | πλαστική ~* 2. (α) *πλαστική χειρουργική* η ειδικότητα της χειρουργικής που έχει ως αντικείμενο την εξαφάνιση δυσπλασιών ή την αποκατάσταση επίκτητων αλλοιώσεων στην επιφάνεια του ανθρώπινου σώματος και κυρ. στα μέρη που εκτίθενται περισσότερο, όπως το πρόσωπο (β) *κοσμητική χειρουργική* πλαστική χειρουργική που ασχολείται με την αισθητική βελτίωση σε ατελείωτο στο πρόσωπο και το σώμα του ανθρώπου, καθώς και με τη διατήρηση ή υποκατάσταση της νεανικότητάς τους (πβ. κ. λ. *ηλεκτροχειρουργική*) (γ) *αισθητική χειρουργική* βλ. λ. *αισθητικός*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *χειρουργική (τέχνη)*, ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επίθ. *χειρουργικός*].

χειρουργικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τις επεμβάσεις στο σώμα ανθρώπου ή ζώου με εργαλεία (λ.χ. νυστέρι) ή με σύγχρονα μηχανήματα (λ.χ. λέιζερ) για τη θεραπεία παθήσεων ή κακώσεων: ~ *τραπέζι | επέμβαση | νυστέρι | κλίνη 2. χειρουργική* (η) βλ. λ. 3. (μτφ.) αυτός που γίνεται με απόλυτη ακρίβεια και σταθερότητα: τα νέα *αεροπλάνα καταφέρουν ~ πλήγματα στους στρατιωτικούς στόχους αξιοποιώντας τη σύγχρονη τεχνολογία*. — χειρουργικά επίρρ.

χειρουργός κ. (καθμ.) **χειρουργός** (ο/η) γιατρός που έχει ειδίκευση στις χειρουργικές επεμβάσεις στο σώμα του ανθρώπου ή των ζώων: *πετυχημένος | έμπειρος | γνωστός | πλαστικός ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ.

εγχείρηση, -ουργός.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χειρουργός* < *χειρ(ο)-* + *ουργός* < *έργον*, ο τ. *χειρούργος* με αναβίβαση του τόνου κατά τα *ραδιούργος, πανούργος*].

χειρούργος ή χειρούργος; Το σωστό είναι το οξύτων χειρούργος (λ. αρχαία), αφού όλα τα σύνθετα σε -**ουργός** (< -ο-*εργός*) τονίζονται στη λήγουσα: *δημιουργός, οπλ-ουργός, ζυλ-ουργός, μηχανουργός, πυροτεχν-ουργός, υπ-ουργός, σιδηρ-ουργός, μουσ-ουργός, δραματ-ουργός, θαυματ-ουργός, λειτ-ουργός, υφαντ-ουργός, αυτ-ουργός, στιχ-ουργός* κ.ά. Σε -ουργός (παροξύτονα) σηματοποιήθηκαν μόνο τα (κακόσημα) **κακούργος** και **πανούργος** και, κατ' αυτά, το νεότερο, **ραδιούργος** Αρα **χειρούργος**, και όχι **χειρουργός**. Ας σημειωθεί ότι η λ. *χειρούργος*, προτού φτάσει να σημαίνει «τον γιατρό που επεμβαίνει χειρουργικός» (από τον Ιο αι. μ.Χ.), σήμαινε «τον εργαζόμενο με τα χέρια, χειρωνακτικά», τον τεχνίτη και τον καλλιτέχνη.

χειρούργω ρ. μετβ. [αρχ.] {χειρούργεις... | χειρούργη-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} πραγματοποιώ χειρουργική επέμβαση: ~ *τραυματία | ασθενή* || *σε ποιο νοσοκομείο χειρούργήθηκε ο πατέρας σου;* ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση*.

χειροφιλήμα (το) {χειροφιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το να παίρνει κανείς το (δεξί) χέρι άλλου στο χέρι του, να σκύβει και να φιλά το επάνω (εξωτερικό) μέρος της παλάμης ή απλώς να πλησιάζει τα χέρια του σε αυτό σε ένδειξη σεβασμού ή και θαυμασμού: ~ *των θαυμαστών στην ηθοποιό | των εργαζομένων στον παππού*. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του γαλλ. *baise-main*].

χειροφρένο (το) φρένο στα οχήματα, το οποίο ενεργοποιείται και απενεργοποιείται μέσω μοχλού, που ελέγχεται από το χέρι του οδηγού, και χρησιμοποιείται για πιο ασφαλή ακινητοποίηση του αυτοκινήτου κατά τη στάθμευσή ή τους χειρισμούς σε ανηφορικά ή κατηφορικά μέρη: *τραβώ | βάζω το ~* (το ενεργοποιώ και ακινητοποιώ το όχημα) || *λύνω | αφήνω | κατεβάζω το ~* (το απενεργοποιώ και αφήνω το όχημα να κυλήσει) ΑΝΤ. *ποδόφρενο* (ή απλώς φρένο). [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *handbrake*].

χείρων, -ων, -ον {χείρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπ.) χειρότερος: ΦΡ. (α) (και έαται) η *εσχάτη πλάνη χείρων* της πρώτης βλ. λ. *πλάνη* (β) *το μη χείρον βέλτιστο* ν βλ. λ. *βελτιστος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **χέρ-ων*, αβεβ. ετύμου, ίσως < Ι.Ε. **gher-* «βραχύς, κοντός, μικρός», πβ. αρχ. ιπλ. *gair*, σανσκρι. *hrasv-* (συγκριτ. *hrāsīyams-*) κ.ά. Σύμφωνα με νεότερη έδοξη, η λ. συνδ. με αρχ. σλαβ. *gofijū* «χειρότερος», γορέτι «καία», αλλά η σημασιολ. πορεία δεν έχει διαλευκωθεί. Τέλος, κατ' άλλη άποψη, το επίθ. *χείρων* προέρχεται από συγκριτικό επίθ. **χερός* (< **χερσε-Ε-*), που ανήγεται στην προαναφερθείσα Ι.Ε. ρίζα].

χειρονακτάς (ο) (αρχαιοπ.) αυτός που εξασφαλίζει τη διαβίωση του με σωματική εργασία ΣΥΝ. (λαϊκ.) *χερομάχος*. Επίσης *χειρώνας* {χειρώνάκτος}.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *χειρώνας*, -ακτος < *χειρ(ο)-* + *ανάξ*, -ακτος «βασίλειος, άρχοντας» (βλ. λ.)].

χειρονακτικός, -ή, -ό [αρχ.] (για έργο) αυτός που διεξάγεται κατά κύριο λόγο με τα χέρια: ~ *εργασία | πάγγελμα* ΑΝΤ. πνευματικός. — **χειρωνακτικ-ά** | -**ως** [1841] επίρρ.

χελήσιος, -ια, -ιο (σγολ. ορθ. *χελίσσιος*) αυτός που σχετίζεται με το χέλι ή που θυμίζει χέλι: ~ *κινέσιος | σώμα | ελυσία*.

χέλι (το) {χελ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το φρσ. και το θηλ.) ψάρι με επιμηκές, ευλύγιστο σώμα (σαν φίδι) με γυμνή επιφάνεια, το οποίο ζει σε γλυκά νερά, αλλά αναπαράγεται στη θάλασσα: *νόστιμο | λιπαρό | παχύ | καπνιστό* ~ || *ζεγλιεστρά* | *ζερεσίνω σαν* - (ενν. από *δυσάρεστος* ή *επικίνδυνος κατάσταση*).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εχέλιον*, υποκ. του *εχελυς*, το οποίο προέρχεται πθ. από συμφωνισμό της λ. *εχis* (ο) «ερπετό» και ενός άλλου τύπου, που δεν απαντά πλέον στην Ελλην., αλλά μαρτυρείται στο λατ. *anguilla* «χέλι»].

χελιδόνα (η) 1. θηλυκό χελιδόνι που τρέφει μικρά · 2. σελάχι μεγάλων διαστάσεων.

χελιδόνι (το) {χελιδόν-ιού | -ιών} πουλί που μοιάζει με το σπουργίτι, έχει διχλωπή ουρά, μαύρο χρώμα στο κεφάλι, στα φτερά και στο πάνω μέρος του σώματος και λευκή κοιλιά· αποδημεί κάθε φθινόπωρο προς θερμότερα κλίματα, επιστρέφοντας την άνοιξη, και γι' αυτό θεωρείται προάγγελος της άνοιξης. — (υποκ.) **χελιδονάκι** (το). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *χελιδόνιον*, υποκ. του αρχ. *χελιδών*, -όνος, αβεβ. ετύμου. Η λ. παρουσιάζει επίθημα -δών, χαρακτηριστικό πτηνων (λ.χ. *ήν-δών*), το δε επίθημα -δΕών που απαντά σε αιολ. ανθρωποπαιον (*Χελιδρόν*), είναι μάλλον ψευδοαρχαϊσμός. Η λ. συνδ. με το συνώνυμο λατ. *hitudō*, φαίνεται εντόπιος πως και οι δύο λ. αποτελούν πα-ράλληλα δάνεια αγν. προελ., ενώ λιγότερο πιθανές φαίνονται οι αναγωγές των δύο τ. σε **χενιν-δΕών* και **hinudō* αντιστοίχως. Μια άλλη ετυμολόγηση που έχει προταθεί, είναι η σύνδεση με το αρχ. *κίχλη* (με αναδιπλασιασμό) και με την Ι.Ε. ρίζα **ghel-* «κρανιά(ος), θορυβώδης», πβ. γερμ. *Nachtigall* «αηδόνι», αρχ. γερμ. *ghellon* «κράζα»].

χελιονίο (το) [μτγν.] {χελιδονί-ου | -ων} ποώδες φυτό με φαρμακευτικές ιδιότητες που ανήκει στην ίδια οικογένεια με την παπαρούνα.

χελιδονίμα (το) [μτγν.] {χελιδονίμ-ατος | -ατα, -άτων} τραγούδι που λέγανε παλιά τα παιδιά για τα χελιδόνια και την άνοιξη κρατώντας ένα ζύλινο χελιδόνι. — **χελιδονίζω** ρ. [αρχ.].

χελιδονοφωλιά (η) [1845] 1. η φωλιά από λάσπη, χορταράκια και σκουπίδια που χτίζουν τα χελιδόνια, συνθ. στις εξωτερικές κόγχες κτισμάτων 2. (στη μαγειρική) έδεσμα της κινεζικής κουζίνας το οποίο

είτε αποτελείται από πραγματικές φωλιές πουλιών είτε μιμείται το σχήμα τους, αποτελούμενο από ζυμαρικά ή φύτερες φασολιών.
 χελιδονόψαρο (το) ψάρι με δυνατό πτερύγια που ζει στην επιφάνεια της θάλασσας και μπορεί να πηδά έξω από αυτή για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο από αυτό που αντέχουν τα ψάρια που το κυνηγούν: τα ~ των τροπικών θαλασσών.

χελίσσιος, -ια, -ιο → χελισίσιος
 Χελμός (ο) τα Αρσόνια (βλ. λ.). [ETYM₂ < σλαβ. čimpo «λόφος, ύψωμα»].

χέλλο (το) (λόγ.) {χέλλυ-ου | -ων} το όστρακο που προστατεύει το σώμα της χελώνας και αποτελείται από οστέινες και κερατίνες πλάκες ΣΥΝ. χελωνοκαύκαλο, χελωνόστρακο, καβούκι, καύκαλο. [ETYM₂ < μτρν. χέλλων < αρχ. χέλλω, -υος (βλ. λ. χελώνα)].

χελώνα (η) (χελωνών) φυτοφάγο ερπετό που κινείται πολύ αργά: ζει στην ξηρά ή τη θάλασσα και έχει ελλειψοειδές όστρακο στην πλάτη του (χέλλο ή καβούκι), όπου μαζεύει το κεφάλι και τα πόδια του, όταν νιώσει κίνδυνο: *χερσαία | θαλάσσια | εκατόχρονη* <- Φρ. *σαν χελώνα | με βήμα (ή ρυθμό) χελώνας* πολύ αργά, με πολύ βραδείς ρυθμούς: (προς οδηγό οχημάτων) *αφού πας σαν χελώνα, κάτσε στη δεξιά λωρίδα!* (ενν. του δρόμου) || *το έργο δεν θα τελειώσει στην ώρα του - όλα προχωρούν με ρυθμό χελώνας*. — (υποκ.) χελωνίστρα (η) κ. χελωνάκι (το).

[ETYM₂ < αρχ. χελώνη < *ghel-ou-nā (με επίθημα -ώνη, προϊόν μακράς διφθόγγου -ου-), παράλλ. τ. του χέλλω, -υος «χελώνω» < *ghel-u-. Οι δύο τ. συνδ. με αρχ. σλαβ. zely «χελώνω», αλλά η περαιτέρω αναγωγή σε I.E. ρίζα είναι αμφίβολη, όπως λ.χ. στο I.E. *ghel- «κρίτριος, πρίστινος» (πβ. λατ. helvus «λάχανο», χλόη). Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ουσ. χείλις (πβ. κ. ιταλ. dialett. bezzica «χελώνη» < δημώδ. λατ. *beccus «ράμφος», για τη σημαιοσλ. πορεία), ίσως λόγω του ότι η χελώνα έχει σαγόνι που προεξέχει. Συνολικώς, η μόνη βέβαιη σύνδεση είναι με τους σλαβ. τ.].

χελωνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με τη χελώνα: ~ καβούκι. χελώνι (το) {χελωνι-ού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) ο χοιροδισμός (βλ. λ.). [ETYM₂ < μτρν. χελώνιον, υποκ. του αρχ. χελώνη (βλ. λ.).]

χελώνια (τα) (λαϊκ.) πάθηση κατά την οποία οι αδένες στον λαιμό εξογκώνονται και σκληραίνουν. Επίσης χελωνάκια. [ETYM₂ < αρχ. χελώνιον, υποκ. του χελώνη (βλ. λ.).]

χελωνιάρης, -ια, -ικο {χελωνιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός του οποίου οι αδένες στον λαιμό έχουν εξογκωθεί και σκληρυνθεί. [ETYM₂ < χελώνα + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. αρκούδ-ιάρης].

χελωνίσσιος, -ια, -ιο → χελωνήσιος
 χελωνοβότανο (το) {χελωνοβοτάνων} βότανο με θεραπευτικές ιδιότητες.

χελωνοειδής, -ής, -ές {μεσν.} {χελωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) 1. αυτός που εξωτερικά μοιάζει με χελώνα 2. αυτός που προχωρεί πολύ αργά, με τους ρυθμούς της χελώνας. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

χελωνοκαύκαλο (το) (λαϊκ.) το ελλειψοειδές όστρακο της χελώνας: *σκληρό | εκατόχρονο* ~ ΣΥΝ. χέλλο, καβούκι, καύκαλο.

χέλω νόσο **una** (η) σούπα από ζουμί βρασμένης χελώνας.
 χελωνόστρακο (το) το χελωνοκαύκαλο (βλ. λ.).

X.E.N. (η) Χριστιανική Ένωση Νεανίδων.
 χένα (η) {χωρ. πληθ.} ερυθροκάστανη φυτική χρωστική ουσία που χρησιμοποιείται κυρ. για τη βαφή των μαλλιών. [ETYM₂ < αγγλ. henna < αραβ. hinnā].

χέρρα (η) → χέρι
 χεράκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό χέρι- Φρ. (α) *δίνω | βάζω ένα χεράκι* προσφέρει λίγη βοήθεια: *βάλε και συ ένα χεράκι να τελειώσουμε γρηγορότερα* (β) *τα λέω ένα χεράκι (σε κάποιον)* (i) μιλώ χωρίς περιστροφές ή υπεκφυγές, επιτιμώντας, μαλώνοντας (κάποιον): *του τα 'πα ένα χεράκι και ξιλάωρρωσα* ΣΥΝ. τα ψέλω (σε κάποιον) (ii) μιλώ (με κάποιον) μ' ήλια λόγια: *δεν θα καθυστερήσεις ένα χεράκι μόνο θα τα πούμε κι έφυγες* 2. (χαϊδ'υτ.) τρυφ'όρ και μικρό γυναικείο ή παιδικό χέρι: της *έπιασε το ~* || *δώσε μου το - σου*.

χερακίων ρ. μετβ. {χερακίωσα} (λαϊκ.) χουφτόνω, βάζω χέρι σε (κάποιον). [ETYM₂ < χεράκι + παραγ. επίθημα -ώνω].

χέρι (το) {χερ-ιού | -ιών} 1. το καθένα από τα δύο άνω άκρα του ανθρώπου, από τον ώμο ως τις άκρες των δακτύλων, και κατ' επέκτ. τα δύο εμπρόσθια άκρα ορισμένων ζώων: *αριστερό | δεξί | στιβαρό | γυμνασμένο | παράλυτο | χτυπημένο | σπασμένο | κοκκαλιάρικο | αδύνατο* ~ || *σταυρώνω τα ~ σε ένδειξη αμηχανίας* || *Ψηλά τα -! Αηστεία!* || *γράφω με το αριστερό ~* (είμαι αριστερόχειρας): Φρ. (α) *βαρύ χέρι* το να έχει κάποιος μεγάλη δύναμη, όταν χτυπά άλλον: *τις έφαγα άσχημα - είχε και ~ ο άθλιος!* (β) *ελαφρύ χέρι* ανάλαφρο άγγιγμα, συνήθ. για την ικανότητα γιατρού (λ.χ. οδοντιάτρον) ή νοσοκόμου να μην προκαλούν πόνο στον ασθενή: *νοσοκόμα με -δεν καταλαβαίνεις ότι σου κάνει ένεση!* (γ) *μακρύ χέρι* (i) η τάση (κάποιου) να κλέβει, κυρ. χωρίς να τον αντιλαμβάνονται: *είχε ~, αλλά κάποτε πιάστηκε* (ii) η τάση (κάποιου) να παρενοχλεί σεξουαλικά αγγίζοντας ή χαϊδεύοντας άλλα άτομα: *είχε ~, αλλά τώρα μαζεύτηκε!* (δ) *κάθωμα | μένω με σταυρωμένα χέρια* μένω άπρακτος, κάθωμα χερις να κάνω τίποτα: *Γι κάθεται με σταυρωμένα χέρια; Κουνήσου!* (ε) *έρχουμι | πιάνομαι στα χέρια (με κάποιον)* τσακνώνομαι (με κάποιον) παλεύοντας μαζί του: *ο καβγάς φούντωσε κι ήρθαν στα χέρια* (στ) *σηκνώνω τα χέρια (ψηλά)* σταματώ τις προσπάθειες, παραιτούμαι: η *επιστήμη σηκώνει (ψηλά) τα χέρια σε τέτοιες περιπτώσεις* ΣΥΝ. παραδίδομαι (ζ) *σηκνώνω στα χέρια (κάποιον)* σε περίπτωση πανηγυρισμού: *οι οποδοί σηκώσαν τους προταθλητές στα χέρια* (η) (από) *δευτερο χέρι* για μεταχειρισμένο προϊόν: *πήρα αυτοκίνητο ~* (θ) *παίρνω (κά-*

ποιον) από το χέρι (i) καθοδηγώ (κάποιον) πηγαίνοντας τον κάπου: η *πηνιαγούνη πήρε το παιδί από το χέρι και το πήγε στη θέση του* (ii) (μτφ.) παρακολουθώ πολύ στενά (κάποιον), καθοδηγώ (κάποιον) χωρίς να παίρνει ο ίδιος πρωτοβουλίες: *ο λαός δεν είναι μορφο, για να τον παίρνει ο κάθε ηγέτης απ' το χέρι* (i) *στο δεξί | αριστερό (σου) χέρι* (ως οδηγία για να κατευθύνουμε κάποιον) *στη δεξιά/αριστερή πλευρά σου καθώς προχωράς: θα το βρεις στο δεξί σου χέρι* (ια) *δοκιμάζω το χέρι μου | το πόδι μου* βλ. λ. *δοκιμάζω* (ιβ) *κάτω | κοντά | μακριά τα χέρια σου!* μην απλώνεις τα χέρια σου πάνω μου (ιγ) (εκφραστ.) *έχω μόνο δύο χέρια!* για περιπτώσεις που κάποιος δεν μπορεί να κάνει ταυτόχρονα όλα όσα του ζητούν: *δεν μπορώ και να μαγειρεύω και να σερβίρω* ~ (ιδ) *μετρούνται στα δάχτυλα του ενός χεριού* είναι πολύ λίγοι: *οι πραγματικοί φίλοι μου* - 2. (συνεκδ.) η αγκαλιά: *πήρε στα ~ της το παιδί και το νανούρισε* || *κράτα με στα ~ σου* 3. (ειδικότ.) το τμήμα των άνω άκρων από τον καρπό ως τις άκρες των δακτύλων: *ανδρικό | βρώμικο | ζεστό | μακροπόλο | μελανιασμένο | περιποιημένο | ροζισαμένο /σκασμένο* ~ || *πλύνε τα - σου κι έλα να φάμε* || *τον τράβηξε ένα χαστούκι με την ανάποδη του - του* || *είχε χέρια πιανίστα* (με μακριά λεπτά δάχτυλα) || *το βάζω μου έπεσε μέσα απ' τα ~ μου* Φρ. (α) (μτφ.) *με τον σταυρό στο χέρι* με τρόπο τιμω και δίκαιο: *δεν προκόβει κανείς στις μέρες μας, αν πηγαίνει ~ ΣΥΝ. έντιμα, χριστιανικά, ηθικά* (β) *ζητώ το χέρι | (κάποιον) τη χείρα (κάποιος από κάποιον)* κάνω πρόταση γάμου (σε κάποιον για γυναίκα που κηδεμονεύει): *~ της κόρης σας* ΣΥΝ. *ζητώ σε γάμο* (γ) *είναι στο χέρι (κάποιον)* είναι μέσα στις δυνατότητες (κάποιου), εξαρτάται (από κάποιον) αν θα κάνει κάτι ή όχι: *~ μας ν' αλλάζουμε αυτή την πόλη* || *~ του δικαστή να μας σώσει* (δ) *δίνω ΓΟ χέρι* (i) συμφιλιώνομαι ή επισφραγίζω συμφωνία με κάποιον ανταλλάσσοντας χειραφιλία: *δώστε τα χέρια και ξεχάστε ό,τι έγινε* (ii) αποδέχομαι την πρόταση γάμου που μου γίνεται για γυναίκα που έχω υπό την προστασία μου (κόρη, αδελφή, κηδεμονευόμενη): *του έδωσε πλέον επίσημα το χέρι της κόρης του* (έδωσε τη συγκατάθεση του για τον γάμο) (ε) *δένω τα χέρια (κάποιον)* δεν αφήνω (κάποιον) να ενεργήσει όπως θέλει, περιορίζω (σε κάποιον) τις κινήσεις (κάποιου): *δεν μπορώ να σας βοηθήσω - ο νόμος μου δένει τα χέρια* || *μας έχει δέσει τα χέρια αυτή η απεργία* (στ) *λόγω τα χέρια (κάποιον)* βγάζω (κάποιον) από δύσκολη θέση, αποδεσμεύω (κάποιον): η *ευνοϊκή υπουργική ρύθμιση μας έλυνε τα χέρια* (ζ) *βάζω | δίνω ένα χέρι (βοηθείας)* προσφέρω βοήθεια: *βάλαμε όλοι ένα χέρι κι η δουλειά τελείωσε αμέσως* ΣΥΝ. *βοηθώ, συμπαραστήκομαι* (η) *βάζω το χέρι (μου) στην καρδιά | με το χέρι στην καρδιά* μιλώ με απόλυτη ειλικρίνεια: *βάλε το χέρι στην καρδιά και πες μου την αλήθεια* (θ) *βάζω το χέρι μου στη φωτιά | στο εαγώλιο* (i) είμαι απολύτως σίγουρος (για κάτι): *~ ότι αυτός ο άνθρωπος είναι αθώος* ΣΥΝ. *κόβω το κεφάλι μου* (ii) ορκίζομαι ότι λέω την αλήθεια: *Δεν λέω ψέματα!* ~! ΣΥΝ. ορκίζομαι (i) *βάζω στο χέρι* (i) παίρνω υπό τον έλεγχό μου, αποκτώ την κυριότητα ή την εξουσία: *έβαλε στο χέρι την περιουσία της* (ii) *εξαπατώ, κοροϊδεύω: τον έβαλαν στο χέρι και του 'ραγαν τα λεφτά* (ια) *βάζω κι εγώ το χέρι μου* (σε | για κάτι) συντελώ (σε/για κάτι) ή είμαι ο πραγματικός, αλλά κρυφός δημιουργός του: *δεν τα μαγειρεύω όλα μόνη μου - έβαλε κι η μητέρα μου το χέρι της* (ιβ) *βάζω χέρι* (i) (κακός.) πιάνω μέρη του σώματος κάποιου με σκοπό να τον διεγείρω ή να ικανοποιήσω σεξουαλικά: *έβαλε χέρι στη γραμματέα του και καταδικάστηκε για σεξουαλική παρενόχληση* ΣΥΝ. *χουφτόνω* (ii) *επιπλήττω* (κάποιον) για τη συμπεριφορά ή τις πράξεις του: *το αφεντικό μ'ας έβαλε χέρι για να λάθη στη δουλειά* ΣΥΝ. τα ψέλω, τα λέω ένα χεράκι (iii) *χρησιμοποιώ το χέρι* (κάτι που δεν μου ανήκει) συνήθ. με πλάγιους τρόπους: *έβαλαν χέρι στην πατρική περιουσία* (πβ. κ. *βάζω στο χέρι*) ΣΥΝ. οικειποιούμαι, σφετερίζομαι (ιγ) *απλώνω χέρι* βλ. λ. *απλώνω* ΣΥΝ. *χτυπώ* (ιδ) *με άδεια χέρια* χωρίς όδωρο: *πήγε επίσκεψη -* (ιε) *κόβω τα χέρια (κάποιον)* (i) τιμωρώ ή απειλώ με τιμωρία (κάποιον): *θα σου κόψω τα χέρια, αν ζαναπειράξεις τα πράγματα* μου (ii) επιβάλλω ισχυρές απαγορεύσεις ή φέρνω εμπόδια (σε κάποιον): η *άνωδος στον τιμών έκοψε τα χέρια στους μικρομεσαίους* (ιστ) *να μου κοπεί το χέρι αν...* για να δείξουμε ότι μιλάμε ειλικρίνα, ότι λέμε την αλήθεια: *~ λέω ψέματα!* || *~ τους ζαναψηφίσω* (ιζ) *δεν μου κοβόθω καλύτερα το χέρι* ως έκφραση απογοήτευσης ή μεταμέλειας για κάτι που, όταν το κάναμε, δεν φανταζόμασταν την αρνητική του κατάληξη: *~ που πήγα και του 'δωσα τόσα λεφτά χωρίς συμβόλαιο, του απατεώνα!* (ιη) (κάτι) *περνά από το χέρι μου* (κάτι) είναι μέσα στις δυνατότητες μου, μπορώ να το κάνω: *σας βεβαίονω, κάνω ό,τι ~ για την υπόθεση σας* (ιθ) *κάποιος περνά από τα χέρια κάποιου* κάποιος μαθητεύει ή ασκείται ή διαπλάθεται από κάποιον: *όλοι αυτοί υπήρξαν μαθητές μου - όλοι τους πέρασαν απ' τα χέρια μου!* (κ) *κάτι περνά από τα χέρια κάποιου* κάτι εκτελείται, διεκπεραιώνεται από κάποιον: *όλες οι δουλειές του σπιτιού περνούν απ' τα χέρια μου, δεν έχω καμία βοήθεια* (κα) *(έχω κάποιον | είναι κάποιος) του χεριού μου* μπορώ να κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, ελέγχο (κάποιον) απόλυτα: *μη σε νοιάζει ο πρόεδρος της επιτροπής - αυτός είναι ~* (κβ) *φιλώ το χέρι (κάποιου)* δείχνω τον σεβασμό μου (σε κάποιον): *σου ~, πατέρα - την ευχή σου* (ενν. *δώσε μου*) (κγ) (παροιμ.) *χέρι που δεν μπορείς να το δαγκώσεις, φίλησε* το βλ. λ. *φιλώ* (κδ) *βάζω το χέρι στην τσέπη* (ενν. για να πληρώσω) *δίνω χρήματα, ζοδεύω: εντυχώς, για τη δική μας υπόθεση έβαλαν όλοι βαθιά το χέρι στην τσέπη* (έδωσαν πολλά) || *είναι τσιγγούνης, δεν βάζει το χέρι στην τσέπη* (ε) (παροιμ.) *κάλλιο πέντε και στο χέρι, παρά δέκα και καρτέρει* είναι προτιμότερη η μικρότερη αλλά σίγουρη ωφέλεια από μια μεγαλύτερη αλλά αβέβαιη (κστ) (παροιμ.) *το 'να χέρι νίβει τ' άλλο και τα δύο το πρόσωπο* βλ. λ. *νίβω* (κζ) *χαμένος | καμένος από χέρι* σε περιπτώσεις σίγουρης εκ των προτέρων αποτυχίας: *τι θέλει και καταβαίνει στις εκλογές, αφού είναι ~*; (κη) *χέρι-χέρι* (i)

κρατώντας ο ένας το χέρι του άλλου: *προχωρούσαν πιασμένοι* ~ (ii) μαζί, με αλληλοϋποστήριξη, βοηθώντας ο ένας τον άλλον: ~ τα δυο *κόμματα στις εκλογές* (κθ) *τρίβω τα χέρια μου* νιώθω ή/και εκδηλώνω ευχαρίστηση: *οι τοπικοί παραγωγοί έτριβαν τα χέρια τους με τον περιορισμό των εισαγωγών* (λ) *ψηλά τα χέρια!* ως απειλή ληστών ή στρατιωτών προς αντιπάλους τους, για να τους ακινητοποιήσουν, προειδοποιώντας τους να μην αγγίζουν τίποτα (λ.χ. όπλα): ~ *κι ακίνητοι!* (λα) *κάτω τα χέρια* (από κάποιον | κάτι) (σε συνήθεια ή πολιτικούς λόγους) για την υπεράσπιση (λ.χ. τής αθωότητας) ή την απελευθέρωση προσώπου ή για την προώθηση εργασιακού ή πολιτικού δικαιώματος: ~ *απίστευτα συντάξεις!* (λβ) *και με τα δυο χέρια* (για την πρόθεση να ψηφίσουμε υπέρ ενός υποψηφίου, για την έκφραση τής πίστης μας σε ένα πρόσωπο ή κόμμα κατά τις εκλογές) χωρίς κανέναν ενδοιασμό, με απόλυτη πίστη και σιγουριά: *θα σε ψηφίσω ~ (λγ) λερώνω τα χέρια μου με αίμα* βλ. λ. *αίμα* (λδ) *(δώρο) από χέρι* (δώρο) από αγαπημένο πρόσωπο 4. (συνεκδ.) (α) το ίδιο το άτομο: *έδωσε το δέμα στα ~ του*-ΦΡ. *δεξί χέρι* το πρόσωπο που είναι απαραίτητος βοηθός ή συνεργάτης κάποιου: *το ~ του στη δουλειά* | *στις επιχειρήσεις* (β) (ειδικότ. στον πληθ.) οι χειρώνακτες, οι εργάτες που δουλεύουν με τα χέρια: *χρειαζόμαστε πολλά ~ φέτος στον τρύγο*-ΦΡ. *εργατικά χέρια* οι εργάτες 5. τα άνω άκρα ως μέσο ή όργανο που χρησιμοποιεί κανείς, για να πραγματοποιήσει κάτι: *κέντημα τού ~* || *το ~ του ήταν πολύ επιδέξιο, είχε πάει και σε σχολή ζωγραφικής* ΦΡ *από το χέρι* με τα χέρια, όχι με μηχανικό τρόπο: *πλύσιμο ~* || *όλο το βιβλίο είναι γραμμένο ~!* (β) *για στα χέρια σου!* για να δείξουμε την ικανοποίησή μας για κάτι, συνήθ. φαγητό, που έφτιαξε κάποιος (γ) *πιάνω τα χέρια μου* είμαι επιδέξιος, μπορώ να δημιουργώ χειροτεχνήματα ή να κάνω μαστορέματα και επίσκευές μόνος μου (γ) *έχω χέρι* (i) έχω την ικανότητα να σχεδιάζω ή να ζωγραφίζω ωραία (ii) (για μασκεμπολίστα) είμαι πολύ εύστοχος 6. ο έλεγχος, η άμεση εποπτεία (που ασκεί κάποιος): *Αφήνωμια στα ~ σου!* *Κάνε ό,τι νομίζεις!* || *έμεινε ορφανός και μεγάλωσε στα ~ της γιαγιάς του*-ΦΡ. (α) *έχω το πάνω χέρι* | *παίρνω το πάνω χέρι* έλεγχω (για κατάσταση ή μια σχέση): ~ *στον γάμο μου* | *στην εταιρεία* || *«οι ηγετούχοι ξεκίνησαν δυνατά το παιχνίδι και έδιναν την εντύπωση ότι θα είχαν το πάνω χέρι σε όλο τον αγώνα»* (ερημ.) (β) *έχω* | *κρατώ* | *βαστώ* (κάποιον) *στο χέρι* (κάποιον) (i) είμαι δεσμός (κάποιου), είμαι υπό την εξουσία ή τη δικαιοδοσία (κάποιου): *δύσκολα θα τη γλιτώσει, αν πέσει στα χέρια των αντιπάλων* (ii) (ειδικότ. για χώρες, πόλεις, φρούρια κ.λπ.) καταλαμβάνω από τον στρατό του αντιπάλου: η *Πόλη έπεσε στα χέρια των Τούρκων το 1453* (ε) *γλιτώνω από τα χέρια* (κάποιον) ξεφεύγω από τα δεσμά, την εξουσία ή τη δικαιοδοσία (κάποιου): *γλιτώνει από τα χέρια της συμμορίας* (στ) *είμαι* | *βρίσκομαι σε καλά χέρια* με έχουν εμπιστευθεί σε αξιόπιστο, ικανό ή καλοπροαίρετο πρόσωπο: *Μην ανησυχείτε! Το παιδί σας βρίσκεται ~* || *το έργο μου βρίσκεται ~* (ζ) *ξένα χέρια* βλ. λ. *ξένος* (η) *αλλάζω χέρια* βλ. λ. *αλλάζω* (θ) *στα χέρια* (κάποιου) σε πρόσωπο που θα χειριστεί υπόθεση ή γενικότ. θα αναλάβει κάτι: *πρόκειται για πολύ σοβαρή υπόθεση για να την εμπιστευθούμε ~ άπειρον ανθρώπων* (ι) *παίρνω* (π.χ. μια υπόθεση) *στα χέρια μου* αναλαμβάνω προσωπικά την ευθύνη να φέρω εις πέρας κάτι (π.χ. μια υπόθεση) 7. (συνεκδ.) ο τρόπος ή η σειρά με την οποία κάτι είναι πράγμα ή μια είδηση μεταφέρεται από το ένα άτομο στο άλλο-ΦΡ. (α) *στο χέρι σε χέρι* | *χέρι με* (σε) *χέρι* δίνοντας ο ένας (κάτι) στον άλλον σε μια αλυσίδα προσώπων: *το σημείωμα έφτασε σε μένα ~* || *χέρι σε χέρι ξέπεσε και στα δικά μου χέρια»* (Ν. Καββαδίας) *κατασρόλας* | *τού πριονιού* | *τού μαστοριού* | *τού μαχαριού* | *τής αζίνιας* | *τού φλιτζανιού* ΣΥΝ. *χερούλι* · 11. (στο ποδόσφαιρο) παράβαση που γίνεται όταν ο ποδοσφαιριστής ακουμπήσει τη μπάλα με το χέρι εμπόδιζοντας μια μεταβίβαση, ένα σουτ κ.λπ.: *ο διαιτητής σφύριξε το ~* || *μέσα στη μεγάλη περιοχή το ~ είναι πέναλτι*. — (μεγεθ.-διαλεκτ.) *χέρα* (η), (μεγεθ.) *χερούκλα* (η), (υποκ.) *χεράκι* (το) (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ *λ. εύκολος, χειρουργός*. [ETYM < μγν. χέριον, υποκ. τού αρχ. χείρ, -ρός (βλ. λ.)]. Πολλές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *μένω με τα χέρια σταυρωμένα* (< demeurer les bras croisés), *περνάει από το χέρι μου* (< cela m'a passé par les mains), *έχω τα χέρια δεμένα* (< avoir les mains liées), *δεν έχω στο χέρι* (< je l'ai en main), *από χέρι σε χέρι* (< de main en main), *από πρώτο* | *δευτερό χέρι* (< de première | seconde main), *βρίσκεται σε καλά χέρια* (< il est en bonnes mains), *βάζω το χέρι μου στη φωτιά ότι...* (< mettre la main au feu que...), *παίρνω την υπόθεση στα χέρια μου* (< prendre l'affaire en main), *μετρούνται στα δάχτυλα του ενός χεριού* (< on les compte sur les doigts de la main) κ.ά.]. *χεριά* (η) (λαϊκ.) η ποσότητα που χωρά στη χούφτα κάποιου ΣΥΝ. *χούφτα*, *δράκα*, *χερόβολο*, *χεροβολιά*. *χεριάζω* ρ. μετβ. {χερίασα-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) *πιάνω* (κάτι) με το

χέρι μου ΣΥΝ. *χουφτώνω*, *αδράχνα*, *χεροβολιάζω*. **χερικό** (το) έναρξη εργασίας- *ευχρ.* στη ΦΡ. *κάνω χερικό* ξεκινώ εργασία, συνάλλαξη ή γενικότ. μια δραστηριότητα. [ETYM. μεσν., ουσιαστικοπ. ουδ. επιθ. *χερικός (< χέρι), πβ. κ. *ποδαρικό*]. **χερο-** → χερ(ο)- **χεροβολιά** κ. **χεροβολιά** (η) (λαϊκ.) 1. το πιάσιμο με το χέρι 2. (συνεκδ.) η ποσότητα που μπορεί να κρατήσει κανείς στο χέρι του: *μία ~ σπόρους* ΣΥΝ. **χερόβολο**, **μερικό**. **χεροβολιάζω** κ. **χεροβολιάζω** ρ. μετβ. {χεροβόλιασα-α, -τηκα, -μένος} 1. *πιάνω* (κάτι) με το χέρι ΣΥΝ. **χεριάζω** 2. *σηματίζω* **χερόβολα**, δηλ. *δεμάτια με στάχνα*. **χερόβολο** (το) (λαϊκ.) η ποσότητα των σπартών που μπορεί να κρατήσει με το ένα χέρι αυτός που θερίζει: *ένα ~ στάχνα* ΣΥΝ. *δεμάτι*. [ETYM. μεσν. < χερόβολον < χερο- + -βολον < -βόλος (< βάλλω)]. **χεροδύναμος**, -η, -ο κ. **χεροδύναμος** αυτός που έχει μεγάλη δύναμη στα χέρια: ~ *παλαιστής* | *εργάτης*. **χεροκάμωτος**, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί με τα χέρια κάτι από μηχανή: ~ *ζωγραφιά* ΣΥΝ. **χειροποίητος**. [ETYM. < χερο + -κάματος < καμώνω | κάνω]. **χερομάχημα** (το) → **χερομάχη** **χερομάχος** κ. **χειρομάχος** (ο) (λαϊκ.-σπάν.) αυτός που κερδίζει τα προς το ζην με τον κόπο των χεριών του ΣΥΝ. **χεριώνακτας**. **χερομάχω** κ. **χειρομάχω** [μγν.] ρ. αμετβ. {χερομαχάει... | χερομάχισα} *αγωνίζομαι* να κερδίσω τα προς το ζην με χειρωνακτική εργασία. — **χερομάχημα** κ. **χειρομάχημα** (το). **χερούλι** (ο) → **χερούλια** **χεροπάλαμο** (το) 1. η παλάμη, δηλ. το εσωτερικό μέρος του χεριού 2. (ο πληθ. **χεροπάλαμα** ως επίρρ.) με τις παλάμες. **χεροπόδαρο** επίρρ. → **χειροπόδαρο** **χερουφικός**, -η, -ο [μγν.] 1. ΘΡΗΣΚ. αυτός που σχετίζεται με τα χερούβ(ε)ιμ 2. ΕΚΚΛΗΣ. **χερουφικό** (το) *μεγάλος* με την *αργός* ύμνος που ψάλλεται στη Θεία Λειτουργία κατά τη μεγάλη Είσοδο (μετά την ανάγνωση του Ευαγγελίου) και σχετίζεται με την πορεία του Χριστού προς τον Γολγοθά και τον τάφο: *«πάψετε το ~ κι ας χαμηλώσουν τ'άγια»* (δημοτ. τραγ.). **χερουβίμ** κ. **χερουβείμ** (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ. καθένα από τα ουράνια πνευματικά όντα (Αγγελοι), που βρίσκονται κοντά στον Θεό, τον οποίο μινούν και του οποίου τη δόξα υπηρετούν: «*την τιμιωτέραν των ~*» (εγκώμιο Θεοτόκου) (πβ. λ. *σεραφείμ*). [ETYM < μγν. χερούβ(ε)ιμ < εβρ. cherubim, πληθ. του kerub]. **χερούκλα** (η) → **χέρι** **χερούλας** (ο) {χερούλαδες} η λαβή του αρότρου ΣΥΝ. **χειρολαβή**. Επίσης **χερούλας**. **χερούλι** (το) {χερουλιού | -ιών} εξάρτημα το οποίο διευκολύνει να πιάσουμε και να χειριστούμε αντικείμενο ή εργαλείο: *το ~ της πόρτας* | *τής ντουλάπας* | *τής στάμνας* | *τής βαλιτσας* | *τού αργιού* ΣΥΝ. *λαβή*, *πίσιμο*, *χέρι*. [ETYM. μεσν. < χέρι + υποκ. επίθημα -ούλι, πβ. κ. *μυρο-ούλι*]. **χερσάδα** (η) (λαϊκ.) μικρό ακαλλιέργητο μέρος μέσα σε καλλιεργημένη έκταση. [ETYM < χέρσος + παραφ. επίθημα -άδα, πβ. κ. *λιακ-άδα*]. **χερσαίος**, -α, -ο [αρχ.] αυτός που ζει ή συντελείται στην ξηρά και όχι στη θάλασσα: ~ *χελώνα* | *ζώα* || ~ *τιμήματα στρατού* | *δυνάμεις* | *επιχειρήσεις* (στρατιωτικές) | *επίθεση* | *δίκτυα μεταφοράς* ΣΥΝ. **στεριανός**, **χέρσος** ΑΝΤ. **θαλασσίος**. **χεροσύνητος** (η) {χεροσύνη-ου | -ών, -ους} επίμηκες τμήμα γης που εισχωρεί μέσα στη θάλασσα και συνδέεται με την υψολιπη ξηρά από τη μία μόνον πλευρά του: ~ *το Αίμου* || η *Βαλκανική Χερσόνησος* (πβ. κ. λ. *ακρωτήριο*). [ETYM αρχ. < χέρσος (βλ. λ.) + νήσος]. **χέρσος**, -α (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να καλλιεργηθεί ~ *χωράφι* | *γη* | *έκταση* ΣΥΝ. **άγονος**, **ακαλλιέργητος** ΑΝΤ. **γόνιμος**, **καλλιεργημένος** 2. **χερσαίος**: η *Γερουσία τής Δυτικής χέρσου Ελλάδος συγκροτήθηκε το 1821* ΣΥΝ. **στεριανός**. [ETYM < αρχ. χέρσος | χέρρος (ή) «ξηρά, στεριά» < ΙΕ. *ghers- «παγώνω, σκληραίνω», πβ. σανσκρ. harsāte, λατ. hoptē «οριττά», hopot «ορική» (> γαλλ. horreur, ισπ. horror), hirsütus «σκληρός, τραχύς» κ.ά. Ομόρρ. *πιθ. χούρος* (βλ. λ.)]. **χεροστόπος** (ο) [1809] {χεροστόπων} περιοχή που είναι άγονη ή δεν έχει καλλιεργηθεί. Επίσης **χεροστόπι** (το). **χερσώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χέρσω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) *μετατρέπω* (ένα τμήμα γης) σε **χερσό**, **κάνω** (κάτι) **άγονο**, **παύω** να (το) **καλλιεργώ**: *οι πυρκαγιές χέρσωσαν τον τόπο* ♦ 2. (αμετβ.) *γίνομαι χέρσος*, *παύω* να είμαι **γόνιμος**: *τα χωράφια έμειναν ακαλλιέργητα και χέρσωσαν*. — **χέρσωμα** (το) [1809] κ. **χέρσωση** (η) [μεσν.]. [ETYM < μγν. χερσώ (-σώ) < αρχ. χέρσος]. **χερτζ** (το) (συννά γράφεται και προφέρεται *χερτζ*) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως τής συχνότητας περιοδικών φαινομένων (σύμβολο Hz) είναι η συχνότητα περιοδικού φαινομένου, του οποίου ο κύκλος διαρκεί ένα δευτερόλεπτο. [ETYM < διεθν. hertz, από το όν. τού Γερμανού φυσικού Heinrich R. Hertz (1857-94)]. **χέσιμο** (το) (!) 1. η αποβολή περιττωμάτων του οργανισμού από τον πρωκτό, η αποπύση: *πήγε για -* || (παροιμ.) «*ο γέρος ή από πείσιμο ή από - θα πάει*» 2. (μτφ.) το προσβλητικό βρισίμο: *του 'ριζα ένα ~ για τη χθεσινή του συμπεριφορά* (τον έβρισα πολύ) || *το χρειάζεται το -*, *γιατί είναι παλιοχαρταφάρια*. — (υποκ.) **χεσιματάκι** (το). [ETYM Από το θ. τού αορ. *έ-χεα-α* (ρ. χέζω) και το επίθημα -μο, πβ. κ. *σπρόσ-ιμο*].

χέστης (ο) {χεστόν} (!) 1. αυτός που αποπατεί συνέχεια, που δεν μπορεί να ελέγξει την αποβολή των περιττωμάτων από τον οργανισμό του 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει καθόλου θάρρος: *θέλω δίπλα μου άντρα πραγματικό, κι όχι έναν ~!* ΣΥΝ. φοβητάρης, δειλός ANΤ. γενναίος. [ΕΤΥΜ < θ. χεσ- (ρ. χέζω) + παραγ. επίθημα -της].

χέστρα (η) {χεστρόν} λεκάνη (συνήθ. τουρκικού τύπου), όπου αποπατεί κανείς. [ΕΤΥΜ < θ. χεσ- (ρ. χέζω) + παραγ. επίθημα -τρα]. Χετταίοι (οι) αρχαίος λαός της Εγγύς Ανατολής, ο οποίος άκμασε κατά τη 2η χιλιετία π.Χ. [ΕΤΥΜ₁ < μγν. *Χετταίοι* < εβρ. Hittim < χετ. Khatti].

χεττιτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους Χετταίους και τη ζωή τους: ~ *πολιτισμός* | *επιρήματα* 2. ΓΛΩΣΣ. *χεττιτική γλώσσα* αρχαία γλώσσα που μιλούσαν οι Χετταίοι, ανήκει στην ανατολική ομάδα της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας και από την οποία έχουν σωθεί γραπτά μνημεία, οι πινακίδες από το Μπράζκι της Μ. Ασίας, που χρονολογούνται στο 1700 π.Χ. [ΕΤΥΜ Μεταφορά του γερμ. hehitisch].

χέω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) χύνω (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ αρχ. < *χέE-ω< I.E. *ghew- «χύνω», πβ. σανσκρ. jhōti «ρίχνω στη φωτιά (ως ολοκαύτωμα), θυσιάζω», αρμ. joyl «χρυσένος», λατ. fundere «χύνω - λειώνω», αρχ. γερμ. giozzan (> γερμ. gieben) κ.ά. Ομόρρ. χο-ή, χους (-όο-ι, χο-ικός, χο-άνη, χυ-τός, χύ-μα, χύ-τρα, χύ-θη κ.ά.].

χηλή (η) 1. το άκρο των ποδιών σε μονόνυχα ζώα, όπως το ύλογο: *τραυματισμένη ~* ΣΥΝ. σπλή 2. το διχλωτό άκρο των ποδιών στα μηρσκαπτικά ζώα 3. (κατ' επέκτ.) σκάσιμο ή ραγάδα στα πόδια ή σε άλλο μέρος του σώματος 4. (μτφ.) το διχλωτό άκρο εργαλείων ή οργάνων 5. μέρος της ξηράς χωρίς μεγάλο ύψος, το οποίο χρησιμοποιείται στο να σταματά τη διείσδυση των θαλάσσιων υδάτων στην ξηρά ΣΥΝ. προβλήτα, μόλος, κατατοθαράσις. — χηλοειδής, -ής, -ές. [ΕΤΥΜ αρχ., τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Ελάχιστη πιθ. η σύνδεση με τα χάνω, χάσκα].

χηλοειδής (το) {χηλοειδ-ούς} | -ή] ΙΑΤΡ. δύσμορφη ουλή που αναπτύσσεται στη θέση χειρουργικής τομής. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cheloïde, λόγω της ομοιότητας της χηλής με τη συγκεκριμένη ουλή].

χηλός (ο) (αρχαιοπρ.) μεγάλο κηβότιο από ξύλο στο οποίο φυλάσσονται ρουχα ή σκευή ΣΥΝ. κενόοικι. [ΕΤΥΜ αρχ., τεχν. όρ., αγν. ετύμου, ίσως υπάρχει σχέση με τον τ. χη-λή (βλ.λ.)].

χημεία (η) 1. (α) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την ατομική και μοριακή σύσταση της ύλης και τις μεταβολές και αλληλεπιδράσεις των συστατικών της (β) *ανόργανη χημεία* ο κλάδος της χημείας που ερευνά όλα τα στοιχεία και τις ενώσεις, εκτός από αυτές του άνθρακα (γ) *οργανική χημεία* ο κλάδος της χημείας που ασχολείται με τις ενώσεις του άνθρακα (δ) *χημεία τροφίμων* ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τον τρόπο παρασκευής της τροφής, τη σύσταση, τη δομή και τις ιδιότητες των τροφίμων, καθώς και με τις μεταβολές και αλλοιώσεις που υφίστανται τα τρόφιμα κατά την παρασκευή, την αποθήκευση και το μαγείρεμα, όπως επίσης και με τη νοθεία των τροφίμων (ε) *αναλυτική χημεία* βλ. λ. *αναλυτικός* 2. (συνεκδ.) το σχολικό ή πανεπιστημιακό μάθημα που έχει ως αντικείμενο την η χημεία (σημ. 1) 3. (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο δύο ή περισσότεροι άνθρωποι έλκονται ή επικοινωνούν, συνήθ. ερωτικά, νιώθοντας ταύτιση ή πνευματική ή ψυχική συγγένεια: *υπήρξε μια ~ ανάμεσα μας και ταίριαζε αμέσως*. [ΕΤΥΜ < μγν. χημ(εία) | χυμεία, αβεβ. ετύμου, όπως φαίνεται και από τη διττή ορθογραφία του όρου. Κατά μία άποψη η λ. προέρχεται από το τόπων. Χημία, που χρησιμοποιούσαν οι Αιγύπτιοι για τη χώρα τους, και ανάγεται σε αιγυπτ. Kmt (< kmh «είμαι μαύρος») με αναφορά στη γονιμότητα του εδάφους της. Παρ' όλα αυτά, δεν είναι απόλυτως εξακριβωμένο ότι η εν λόγω επιστήμη αποτελούσε αιγυπτιακή τεχνική και, επιπλέον, η αναγωγή στο ρ. χέω με σημ. «χύσιμο και τήξη (μετάλλων)» (οπότε *χυμεία*) δεν εξηγεί την πολύ ευρύτερη χρήση της λ. Πιθανότερη φαίνεται η περίπτωση συμφυρμού των λ. χυμός και *Χημία* (που διευκολύνθηκε από τον ιωτακισμό). Στην Ελληνική έχουν την αρχή τους τόσο ο τ. *αλχημεία* (βλ.λ.) όσο και οι ξέν. όρ., πβ. γαλλ. chimie, αγγλ. chemistry κ.ά.].

χημεία - χυμεία - αλχημεία. Μπορεί η χημεία ως επιστήμη να ανάγεται ήδη στον 17ο αι., αλλά η αλχημεία, η ανάμειξη στοιχείων για τη μετατροπή των κοινών μετάλλων σε πολύτιμα, είναι πολύ παλαιότερη (φθάνει στον 9ο αι. μ.Χ.) και ως χυμεία την πρωτοβρίσκουμε στους πρώτους μεταχριστιανικούς (πρώιμους βυζαντινούς) αιώνες. Η τήξη (το χύσιμο) των μετάλλων, προκειμένου να αναμχθούν και να μετατραπούν δήθεν σε ευγενή μέταλλα (χρυσάφι), και αργότερα (στο Βυζάντιο) η ανάμειξη διαφόρων χυμών από φυτά για την παρασκευή χρωμάτων (που χρησιμοποιούνταν για τις μικρογραφίες και, γενικότερα, για τις «χυμεντές εικόνες», όπως λέγονταν) συνδέει, πράγματι, ετυμολογικά τη λ. χυμεία με τα χύμα και χυμός, παράγωγα του χέω. Μια τέτοια σύνδεση θα δικαιολογούσε τη γραφή χυμεία, που παραδίδεται σε κείμενα πρώιμων αλχημιστών (των πρώτων βυζαντινών χρόνων). Ωστόσο, η όλη δραστηριότητα των αλχημιστών φαίνεται ότι συνδέθηκε πολύ νωρίς με τη Χημία, την ονομασία της χώρας της Αιγύπτου: *Χημία* < αιγυπτ. λή«καυράος» < «εύφορος» (πβ. Πλωτάρχος: *ώσπερ τού μέλαν τού σφθαλμού*). Με τον ιωτακισμό, που ολοκληρώνεται στο Βυζάντιο μετά τον 10ο αι. (τότε «ιωτακίζονται» τα υ και οι, συ-

μπίπτουν δηλ. με το ι, ενώ μέχρι τότε προφέρονταν και τα δύο ως /i/, περίπου σαν το γαλλ. une!, τα χυμεία και χυμεία (υ και η) συμπίπτουν πλήρως και επικρατεί το χυμεία (με -η-). Παράλληλα, πλάσσεται στην Αραβική η λ. **al-kimiya** (al = η, kimiya = χημεία), από όπου μέσω της Λατινικής (alchemia) περνά στις ξένες γλώσσες (πβ. γαλλ. alchimie) και επιστρέφει στην Ελληνική ως αντιδάνειο (*αλχημεία*). Ας σημειωθεί ότι οι μεγαλύτεροι αλχημιστές του 9ου αι. μ.Χ. υπήρξαν Αραβες (Γκελπέρ, αρ-Ραζί, Αβικένας, Αβερρόης κ.ά.). Συμπεράσμα: παρά το ότι η σύνδεση με τα χύμα | χυμός θα οδηγούσε περισσότερο στη χυμεία, η χρήση επέβαλε το χυμεία από επιδραση των χημεία και αλχημεία και από την εναλλαγή των δύο φωνηέντων που επέτρεψε ο ιωτακισμός. Η γραφή με -ει- προήλθε πιθ. από τ. *χυμείω (μαγεύω - μαγειά κλπ.), όπως μαρτυρούν τα μγν. *χυμενσις, χυμεντικός*.

χημείο (το) [1874] 1. το εργαστήριο χημείας: *σχολικό* | *εξοπλισμένο* | *σύγχρονο* ~ 2. **Χημείο** (το) το κτήριο όπου κατά το παρελθόν στεγάστηκε το Τμήμα Χημείας του Πανεπιστημίου Αθηνών 3. **Γενικό Χημείο ιού Κράτους** δημόσια υπηρεσία, στα εργαστήρια της οποίας γίνεται ο έλεγχος δειγμάτων από προϊόντα που ήδη κυκλοφορούν ή πρόκειται να εισαχθούν από το εξωτερικό και η οποία εκδίδει αποφάσεις και γνωματεύσεις για θέματα χημείας.

χημειοθεραπεία (η) {χημειοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η αντιμετώπιση ορισμένων λοιμωδών νόσων και του καρκίνου με τη χρήση συνθετικών χημικών ουσιών: *υποβάλλομαι σε ~* ΣΥΝ. χημειοθεραπεία. — χημειοθεραπευτικός, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimiothérapie].

χημειοτακτισμός (ο) ΒΙΟΛ. η σχέση έλξης ή απόθησης ανάμεσα σε ένα κύτταρο ή έναν μικροοργανισμό και σε μια χημική ουσία. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimiotactisme].

χημειοτροπισμός (ο) ΒΙΟΛ. το να μεταβάλλεται η πορεία και η κατεύθυνση προς τις οποίες αναπτύσσονται τα όργανα των φυτών υπό την επίδραση χημικών ουσιών. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimiotropisme].

χημειοθεραπεία (η) η χημειοθεραπεία (βλ.λ.). — χημειοθεραπευτικός, -ή, -ό.

χημικός, -ή, -ό [1802] 1. (α) αυτός που σχετίζεται με τη χημεία ή δημιουργείται | συντελείται με τους όρους της επιστήμης αυτής: ~ *ουσία* | *εξίσωση* | *μεταβολή* | *σύνθεση* | *ισορροπία* | *τύπος* | *σύμβολο* | *προϊόν* (β) **χημικό στοιχείο** βλ. λ. *στοιχείο* (γ) **χημική ένωση** κάθε υλικό που δημιουργείται με τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων χημικών στοιχείων και δεν μπορεί να διαχωριστεί στα συστατικά του με τις γνωστές φυσικές μεθόδους (δ) **χημικός δεσμός** η επίδραση που ασκείται μεταξύ των ατόμων ενός ή περισσότερων χημικών στοιχείων και οδηγεί στη δημιουργία χημικών ενώσεων (ε) **χημική αντίδραση** βλ. λ. *αντίδραση* (στ) **χημική ανάλυση** βλ. λ. *ανάλυση* (ζ) **χημικό όπλο** προϊόν που προκαλεί άμεση τοξική αλλοίωση στους ζωντανούς οργανισμούς και χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις πόλεμου: *απαγόρευση* | *κατάργηση των ~* (η) **χημικός πόλεμος** ο πόλεμος που διεξάγεται με χημικά όπλα (θ) **χημική τουαλέτα** χώρος για τις φυσικές ανάγκες του ανθρώπου, που λειτουργεί με χημικό τρόπο και δεν συνδέεται με αποχέτευση 2. (α) **χημικός** (ο/η) (i) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη χημεία (ii) καθηγητής | καθηγήτρια σχολείου ή πανεπιστημίου που διδάσκει το μάθημα της χημείας (β) **χημικός μηχανικός** (ο/η) επιστήμονας που είναι ειδικευμένος στον σχεδιασμό, στη λειτουργία και την παρακολούθηση χημικών εγκαταστάσεων, καθώς και στην παραγωγή των αντίστοιχων προϊόντων σε βιομηχανική βάση 3. **χημικά** (τα) προϊόντα που έχουν παρασκευαστεί με τις μεθόδους της χημείας: η *ασύδοτη χρήση χημικών στις φωτοκαλλιέργειες αποβαίνει εις βάρος της υγείας του καταναλωτή*. — χημικ-ά | -ός [1897] επίρρ.

χημίσια (ο) [1858] 1. ΧΗΜ. η διεργασία που περιλαμβάνει όλα τα στάδια μιας χημικής αντίδρασης: *συνθέστ. μηχανισμός χημικής αντίδρασης* 2. ΒΙΟΛ. το σύνολο των χημικών διεργασιών που συντελούνται σε έναν οργανισμό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chimisme].

χήμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. οίδημα του κερατοειδούς του ματιού που συνοδεύεται από φλεγμονή. [ΕΤΥΜ < μγν. χήμωσις < *χημώ (-ω) < αρχ. χήμη «διύθρο κοχύλι με ανοιχτά όστρακα» < θ. χη- (< *ghê-, εκτεταμ. βάρμ. του θ. που απαντά στα ρ. χάνω, χάσκα, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -μη, πβ. κ. ρά-μη, φή-ΑΟΗ].

χηνά (η) {χηνών} 1. εξημερωμένο κατοικίδιο πτηνό που μοιάζει με την πάπια, αλλά έχει μακρύτερο λαιμό, σφηνοειδές ρόμφος και τα δάχτυλα του είναι ενωμένα με νηκτική μεμβράνη- ΦΡ. *βάδισμα της χηνάς* βηματισμός για τις παρελάσεις κατά τον οποίο οι στρατιώτες προχωρούν με τα πόδια τους εντελώς τενωμένα, όταν τα σηκώνουν από το έδαφος 2. (αργκό) το χαρτονόμισμα των χιλίων δραχμών: *σκάσε δέκα ~ και το τσαρικό θα 'ναι δικό σου* ΣΥΝ. χιλιάρικο. — (υποκ.) χηνάκι κ. χηνάρι (το) κ. χηνούλα (η).

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. χήν, -νός < *χανς, -νός (με απλοποίηση του συμπλέγματος -νσ- και αντέκταση) < I.E. *ghan-s- «χήνα», πβ. σανσκρ. hamsā-h, λατ. ānsēr (> ισπ. ansar), πολ. γελ. αρχ. γερμ. gans (> γερμ. Gans), αγγλ. goose κ.ά. Λιγότερο πιθ. οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με το ρ. χάσκα, οι υποθέσεις περί ανατολικής (τουρκικής;) προελ., καθώς και η άποψη ότι η λ. οφείλεται σε ονομασποπία (από την κραυγή του ζώου)]. χηνάρης (ο) {χηνάρηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που εκτρέφει ή/και πουλά χήνες ΣΥΝ. χηνοτρόφος. [ΕΤΥΜ < χήνα + παραγ. επίθημα -άρης, πβ. κ. γελιδ-άρης].

χιλιάρχος (ο) {χιλιάρχου | -ων, -ους} ο διοικητής σώματος αποτελούμενου από χιλίους στρατιώτες: *Ρωμαίος* ~. [ETYM. αρχ. <χιλίω> + -άρχος <άρχων>].
 χιλιασμός (ο) δοξασία η οποία χαρακτηρίζεται από την προσδοκία της επίγειας βασιλείας του Μεσσία, που θα διαρκέσει χίλια χρόνια και θα ολοκληρωθεί με τη Δευτέρα Παρουσία. — χιλιαστής (ο) [μτγν.], χιλιάστρια (η), χιλιαστικός, -ή, -ό.

[ETYM. < μεσν. χιλιαστής <χιλιάζω «είμαι χιλίων ετών» < αρχ. χίλιοι>].
 χιλιετηρίδα (η) 1. η συμπλήρωση περιόδου χιλίων ετών και ο εορτασμός της επετείου αυτής 2. το διάστημα χιλίων ετών ΣΥΝ. χιλιετία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ετία. [ETYM. < μτγν. χιλιετηρίς, -ίδος <χιλίω> + -ετηρίς <έτος>].

χιλιετής, -ής, -ές {χιλιετός | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαρκεί χίλια χρόνια: η ~ *παρουσία του Βυζαντίου* ΣΥΝ. χιλιόχρονος. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM. αρχ. <χιλίω> + -ετής <έτος>].

χιλιετία (η) [μτγν.] {χιλιετών} το χρονικό διάστημα χιλίων ετών: «*Η βυζαντινή* ~» (τίτλος βιβλίου του Η.-G. Beck) ΣΥΝ. χιλιετηρίδα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ετία, *συνίηση*.

χιλιο- κ. χιλίο- κ. χίλι- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. ισούται αριθμητικά με τον αριθμό χίλια (1.000): *χιλιό-χρονος* 2. έχει γίνει αμετρήτης φορές: *χιλιο-τραγουδιμένη, χιλιο-ειπωμένο*. [ETYM. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. χίλι-ετής), που προέρχεται από το επίθ. χίλιοι (βλ.λ.). Χρησιμοποιείται επίσης ως απόδ. του kilo- (< χίλιοι) σε ελληνογενείς ξέν. όρους, πβ. *αγγλ. kilogramme «χιλιόγραμμα»*, *kilo-metre «χιλιόμετρο»*].

χιλιόγραμμα (το) [1801] {χιλιόγραμμου | -ων} (επίσ.) η μονάδα μέτρησης (του βάρους ή της μάζας) που ισοδυναμεί με 1.000 γραμμάρια και ανήκει στο Διεθνές Σύστημα ΣΥΝ. κίλο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kilogramme>].

χιλιογραμμόμετρο (το) [1876] {χιλιογραμμόμετρο | -ων} ΦΥΣ. (πα-λαιότ.) μονάδα μέτρησης της ροπής μιας δύναμης. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kilogrammètre>].

χιλιόδραγμα (το) [1865] {χιλιόδράμμου | -ων} (επίσ.) το χαρτονόμισμα των χιλίων δραχμών ΣΥΝ. χιλιάριο.

χιλιοειπωμένος, -η, -ο αυτός που έχει ειπωθεί πολλές φορές και συν-νήθ. έχει καταντήσει κοινωσττικός: ~ *ιστορία / αστείο / ανέκδοτο / φράση / κλισέ*.

χιλιοευχαριστώ ρ. μετβ. {χιλιοευχαριστείς... | χιλιοευχαρίστησα} εκδηλώνω μεγάλη ευγνωμοσύνη σε (κάποιον που μου προσφέρει κάτι): *σας ~ που με φέρατε στο σπίτι* ΑΝΤ. χιλιοπαρακαλώ.

χιλιοι, -ιες, -ια {χιλίων} 1. αυτός που ανέρχεται ποσοτικά στον αριθμό χίλια (1.000): ~ *στρατιώτες* | *έντυπα* | *θέσεις* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.(Φ. (λόγ.) *επί τοις χιλίοις* | (καθημ.) *στα χίλια* για να δηλωθεί το ποσοστό επί χιλίων μονάδων στο οποίο γίνεται αναφορά (κυριολεκτικά ή μεταφορικά): *δεν έχει πιθανότητες ούτε ένα ~ να γλυτώσει* 2. (επιτατ.) πάρα πολλοί, αναρίθμητοι: ~ *φορές* | *το έχω πει να προσέξεις, αλλά εσύ δεν βάζεις μυαλό* || με τα - *ζόρια* (πολύ δύσκολα) || με τα ~ *βάσανα* (πολύ δύσκολα) || - *ευχαριστώ* | *παρακάλια* ΣΥΝ. άπειρος, αναρίθμητος ΑΝΤ. λίγος, ΦΡ. (α) *χίλια δυο* πολλά και διάφορα: *μας είπε ~ πράγματα απ' τα ταξίδια του* (β) *Χίλιες και μια νύχτες* συλλογή από παραμύθια, μύθος, περιπέτειες και ερωτικές ιστορίες, με περσική και ινδική προέλευση, που έγιναν γνωστά από την αραβική τους μετάφραση μετά τον 16ο αι. (γνωστότερα είναι: *Ο Σεβήρ ο θαλασσινός*, *Το λυγάρι του Αλλαντίου*, *Ο Αλί Μπαμπά και οι σαράντα κλέφτες* κ.ά.).

[ETYM. αρχ. < *χέσλιοι (πράγμα που ερμηνεύει τους διαλεκτ. τ.: ιων. *χέλιοι*, διορ. *χίλιοι*, αιολ. *χέλλιοι* < I.E. *gheslo- «χιλίοι» Ωστόσο, δυσκολίες προκαλεί η επιχειρηθείσα σύνδεση με τα συνώνυμα σανσκρ. *śahasra*, βεστ. *hazajram*, αφού δεν έχει επιβεβαιωθεί κάποια από τις προτεινόμενες ετυμολ. πορείες. Η εκδοχή της ανάλυσης *sahas-ra* < *sehges-lo, που θα οδηγούσε σε συσχέτιση με τη ρίζα *sehgh- του ρ. *έχω*, είναι μορφολογικά απρόσφορη. Κατ' άλλη άποψη, ο σανσκρ. τ. πρέπει να αναλυθεί ως *sa-hasra* < *sm-gheslo-, όπου το *sm- αποτελεί τη συνεσταλίμ. βαθμ. του προθέματος *sa-* (πβ. κ. *ε-κατόν*, τοχ. *sas «ένω»*). Αν και η δεύτερη υπόθεση φαίνεται πιο πιθανή, η I.E. δεν διέθετε κοινή ρίζα με τη σημ. «χιλίοι»].

χιλιόκυκλος (ο) {-ου κ. -ύκλου | -ων κ. -ύκλων, -ους κ. -ύκλους} ΦΥΣ.-ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα συχνότητας που ισούται με χίλια *χερτς* (βλ.λ.): το *κυλοχέρτς*. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kilocycle>].

χιλιόλιτρο (το) [1856] {χιλιόλιτρου | -ων} μονάδα μέτρησης όγκου και χωρητικότητας, που αντιστοιχεί σε χίλια λίτρα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. kilolitre>].

χιλιομετρική (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση μιας απόστασης σε χιλιόμετρα.

χιλιομετρήτης (ο) όργανο με το οποίο μετρείται μια απόσταση σε χιλιόμετρα ΣΥΝ. κοντέρ.

χιλιομετρικός, -ή, -ό [1833] αυτός που μετρείται ή υπολογίζεται σε χιλιόμετρα: ~ *απόσταση*. — χιλιομετρικά επίρρ.

χιλιόμετρο (το) {χιλιόμετρο | -ων} (συντομ. χλμ.) μονάδα μήκους που αντιστοιχεί σε χίλια μέτρα και χρησιμοποιείται για τη μέτρηση μεγάλων αποστάσεων ΦΡ. (σκωπτ.) *όρθιο χιλιόμετρο* για πολύ ψηλό άνθρωπο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kilomètre>].

χιλιομετροδείκτης (ο) {χιλιομετροδεικτών} οδικό σήμα στο πλάι των μεγάλων εθνικών ή διεθνών οδών, με το οποίο δηλώνεται το τέλος ή το μέσο κάθε χιλιόμετρου και στο οποίο αναγράφεται -στην πρώτη περίπτωση- η απόσταση του σημείου αυτού από την αρχή τής

μέτρησης.
 χιλιοπαρακαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {χιλιοπαρακαλώ-άς κ. -είς... | χίλιο-παρακάλεσα, -ηκα, -μένος} ζητώ ικετευτικά (κάτι): *τον χιλιοπαρα-κάλεσα, χροστό τον έκανα-ούτε να μ' ακούσει δεν ήθελε!* ΣΥΝ. θερμο-παρακαλώ, ικετεύω.

χιλιοπλάσιος, -α, -ο ~» χιλιαπλάσιος
 χιλιοστημόριο (το) [1856] {χιλιοστημορίου | -ων} 1. το ένα από τα χίλια ίσα μέρη στα οποία μοιράζεται ένα σώμα ή μια ποσότητα ΣΥΝ. χιλιοστό 2. (συνεκδ.-μτφ.) πάρα πολύ μικρή ποσότητα: ~ *αγάπης* | *ενδιαφέροντος*. [ETYM. < χιλιοστός + μόριο, πβ. κ. *πολλοστή-μόριο*].

χιλιοστό (το) → χιλιοστός
 χιλιοστό- κ. χιλιοστό- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων οι οποίες δηλώνουν τη διαίρεση ορισμένης μονάδας σε 1.000 ίσα μέρη: *χιλιοστό-μέτρο*.

[ETYM. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που σπαντά σε μετάφρ. δάνεια ως απόδ. του διεθν. *milli-*, λ.χ. γαλλ. *milli-gramme*].

χιλιοστόβαρο (το) ΝΑΥΤ. μονάδα μέτρησης της ατμοσφαιρικής πίεσης.
 [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *millibar* (νόθο συνθ.) < *milli-* (< *lat. mille «χιλίων»*) + *-bar* < *βάρος*].

χιλιοστογράμμο (το) [1866] {χιλιοστογράμμου | -ων} μονάδα μέτρησης του βάρους που ισοδυναμεί με το ένα χιλιοστό του γραμμαρίου: *κάθε δίσκιο περιέχει ένα - της τοξικής ουσίας* ΣΥΝ. *μυλι-γράμμ*.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *milligramme* (νόθο συνθ.) < *milli-* (< *lat. mille «χιλίοι»*) + *-gramme* < *γράμμα*].

χιλιοστολίτρο (το) {χιλιοστολίτρου | -ων} μονάδα μέτρησης του όγκου (υγρών και αερίων) που ισοδυναμεί με το ένα χιλιοστό του λίτρου.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *millilitre* (νόθο συνθ.) < *milli-* (< *lat. mille «χιλίων»*) + *-litre* (< αρχ. *λίτρα*)].

χιλιοστόμετρο (το) [1839] {χιλιοστομέτρο | -ων} μονάδα μέτρησης του μήκους που ισοδυναμεί με το ένα χιλιοστό του μέτρου ΣΥΝ. *μυλιμέτρ*, *χιλιοστό*.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *millimètre* (νόθο συνθ.) < *milli-* (< *lat. mille «χιλίων»*) + *mètre* (< αρχ. *μέτρον*)].

χιλιοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 1000ός στην αραβική αρίθμηση. Α ή ,α στην ελληνική και Μ στη λατινική) 1. αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό χίλια (1.000): ο ~ *πελάτης μας κερδίζει πολύτιμα δώρα* 2. (συνεκδ.) αυτός που έχει επαναληφθεί πάρα πολλές φορές: *για ~ φορά σου το λέω!* ΣΥΝ. *πολλοστός*, εκατοστός 3. *χιλιοστό* (το) (α) καθένα από τα χίλια ίσα μέρη, στα οποία διαίρεται ένα σύνολο ΣΥΝ. χιλιοστημόριο (β) καθένα από τις χίλιες υποδιαιρέσεις του μέτρου ΣΥΝ. χιλιοστόμετρο, *μυλιμέτρ* (γ) ΣΤΡΑΤ. η μονάδα μέτρησης γωνιών στο πυροβολικό (δ) ΜΕΤΕΩΡ. μονάδα οργάνου για τη μέτρηση του ύψους των κατακρημνισμάτων που έπεσαν σε ένα δεδομένο σημείο κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου: η *συνεχής και ήρεμη βροχή πέφτει με ρυθμό 5 χιλιοστών ανά ώρα* || «*70 χιλιοστά βροχής σε ένα δευτεκατημέρο προκάλεσαν πλημύρες*» (εφημ.) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

[ETYM. αρχ. < χίλιοι + παραγ. επίθημα -οστός, κατ' αναλογία προς το *εικοστός* (πβ. κ. *εκατοστός*)].

χιλιοφορεμένος, -η, -ο αυτός που έχει φορεθεί πολλές φορές και έχει φθαρεί (το υλικό του) ή έχει κουράσει αυτόν που τον φορά: ~ *ροχλο* | (μτφ.) *ιδέες* ΣΥΝ. *πολυφορεμένος*.

χιλιόχρονα (τα) → χίλιο-, -χρονα

χιλιοχρονικός, -ή, -ο 1. αυτός που ζει ή διαρκεί χίλια χρόνια ΣΥΝ. *χιλιόχρονος* 2. ο πολύ παλιός: *Αυτό το ~ σακάκι θα φορέσεις; Τόσα καινούργια ρούχα έχεις!*

χιλιόχρονος, -η, -ο [1831] 1. αυτός που ζει ή διαρκεί χίλια χρόνια: ~ *δέντρο* | *ιστορία* ΣΥΝ. χιλιετής, χιλιοχρονικός 2. (ευχετ.) να ζήσεις | ζήσετε πολλά χρόνια: ~! *Να σε χαίρουνται οι δικοί σου!* ΣΥΝ. *πολύχρονος*.

χιλιοψηφιολέξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μέτρησης μεγέθους αρχείου που αντιστοιχεί σε 1.024 χαρακτηρισ ή ψηφιολέξεις (bytes).

Χίλων (ο) {Χίλωνος, -α) ο *Λακεδαιμόνιος*: ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας, περίφημος για τα αποθέγματα του (6ος αι. π.Χ.). Επίσης Χίλωνας.

[ETYM. αρχ. κύρ. όν. < χίλος «χλωρό χόρτο χρησιμοποιούμενο κυρ. ως τροφή αλόγων», αγν. ετύμου].

χιμίαιρα (η) {χιμιαρών} 1. προϊόν τής φαντασίας, επιθυμία που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί: *κνηγώ χιμιαρές* || η ~ *του απολότου* | *του καλού* | *της ευτυχίας* | *του ιδανικού συντρόφου* ΣΥΝ. ουτοπία, *αυταπάτη* 2. ΒΙΟΛ. κάθε οργανισμός ή ιστός που έχει προκύψει από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων τύπων κυττάρων με άλλη γενετική προέλευση 3. ΖΩΟΛ. ψάρι που ζει σε μεγάλα βάθη με παράξενη όψη, μακρόστενο σώμα, ασημί ή σκούρο χρώμα και με ουρά που μοιάζει με μαστίγιο 4. ΜΥΘΟΛ. (με κερ.) τέρας με σώμα λυγναριού, από τη ράχη του οποίου εκφυόταν λαιμός και κεφάλι κατσίκας, ενώ η ουρά του κατέληγε σε κεφάλι φιδιού το σκότωσε ο Βελλερεφόντης. [ETYM. αρχ. λ., που συνδ. με το αρχ. ουσ. *χιμιαρός* «τράγος» και ανάγεται σε **χιμιαρ-ια* < *ghim-r-, μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *gheim- «χειμώνας» (βλ. λ. *χειμώνας*), πβ. αρμ. *jmefti «χειμώνας»*, διαλεκτ. νορβ. *zimber* «προβατίνια που δεν έχει αποκτήσει μικρά», λατ. *bimius* «διετής» (για ζώα) (< *bi-himos) κ.ά.]. χιμιαρικός, -ή, -ό [1855] 1. αυτός που αποτελεί προϊόν τής φαντασίας: τον *κνηγούν ~ μορφές* 2. *ανεπίστοι εριάτες* ΣΥΝ. φανταστικός, ψεύτικος ΑΝΤ. *πραγματικός*, *αληθινός* 2. αυτός που δεν μπορεί

να πραγματοποιηθεί, που δεν είναι εφαρμόσιμος: - *όνειρα* | *ελπίδες* | *προσδοκίες* | *στόχοι* ΣΥΝ. απραγματοποίητος, ουτοπικός ANΤ. πραγμα- τοποίησιμος, ρεαλιστικός. — χιμαρικ-ά -ί -ώς [1888] επίρρ.

χιμαιροκυνηγός (ο) (μτφ.-λογот.) αυτός που προσπαθεί να πραγματοποιήσει ουτοπικά πράγματα ή επιθυμίες.

χιμετλό(ν) (το) {χιμέτλ-ου | -ων} ΙΑΤΡ. (αρχαιοπρ. συνήθ. στον πλθθ. *χιμετλία*) ο χιονιστρες.

[ETYM < αρχ. *χιμετλον* < θ. *χιμ-* (< *g^him-, μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *g^hheim- < «χειμώνας», πβ. σανσκρ. *ηπία* «κρύο, χιόνι», λατ. *himus* < *bi-himus «διετής, δηλ. αυτός που πέρασε δύο χειμώνες» κ.ά.) + παραγ. επίθημα -ε-θλον | -ε- τλον].

χιμίζω ρ. → χυμώ

χιμπαντζής κ. χιμπαντζής (ο) {χιμπαντζήδες} 1. ανθρωποειδής πθήκος που ζει στην τροπική Αφρική, έχει ευκίνητα χείλη και χέρια, είναι έξυπνο ζώο, εξημερώνεται ευκόλα και είναι ιδιαίτερα δημοφιλής σε τσίρκα και ζωολογικούς κήπους 2. (μτφ.) πολύ άσημος άνθρωπος: *τέτοια κοκκία να κυκλοφορεί μ' έναν κακάσχημο, μ' έναν* ~! ΣΥΝ. πιθηκομούρης, τέρας ANΤ. κοκκύλος.

[ETYM. < αγγλ. chimpanzee (οπτικό δάνειο) < chimpanzi | kimpenzi, από διαλεκτ. τ. της γλώσσας του Κονγκό].

χιμώ ρ. → χυμώ

hinc et nunc λατ. (προφέρεται *χινκ ετ νουνκ*) ελλην. *εδώ και τώρα* αυτή τη συγκεκριμένη στιγμή, αμέσως.

χινοπαριάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με το φθινόπωρο: ~ *ήλιος* | *θάλασσα* | *βροχή* ΣΥΝ. φθινοπωρινός. — χινοπαριάτικο επίρρ.

χινόπορο (το) (λαϊκ.) το φθινόπωρο (βλ.λ.). [ETYM. < φθινόπορα, με την παρεπιμολ. επίρρ. του ρ. χινόω].

χιονάνθρωπος (ο) {-ου κ. -όπου | -ων κ. -ωπων, -ους κ. -ώπους} 1. ομοίωμα ανθρώπου που κατασκευάζεται από χιόνι: *ένας* ~ με *μάτη ένα καρτότο, μάτια από κομπιά και κατελάκι στο κεφάλι* 2. *χιονάνθρωπος των Ιμαλαίων* το τερατώδες πλάσμα στο οποίο απέδωσαν ίχνη που έμοιαζαν με τεράστιες πατημασιές στην περιοχή όπου τα χιόνια δεν λειώνουν ποτέ ΣΥΝ. γέτι. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. snow-man].

χιονάτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει το άσπρο χρώμα του χιονιού: ~ *ασπρόρουχα* ΣΥΝ. χιονόλευκος, κάτασπρος, πάλλευκος ANΤ. κατάρμαρος.

χιονένιος, -ια, -ιο αυτός που μοιάζει με χιόνι, που έχει το λευκό χρώμα του χιονιού ή είναι φτιαγμένος από χιόνι.

χιόνι (το) {χιον-ούτ | -ιών} 1. το καιρικό φαινόμενο κατά το οποίο οι υδρατμοί της ατμόσφαιρας παγώνουν, παίρνουν τη μορφή κρυστάλλων και συνενώνονται σε νιφάδες πέφτοντας στη γη 2. (συνεκδ.) οι ίδιες οι νιφάδες, αλλά και το στρώμα στο σχηματίζουν πάνω στην επιφάνεια της γης: *ρίχνει | πέφτει βουρ* ~ || *αποκλειστήκαμε από τα* ~ || *κάτασπρο | πυκνό | λασπομένο | γιλό | μαρτιάτικο* ~ || *σπορός από* ~ || *σκι στο* ~ ΦΡ. (α) (παροιμ.) *μαθημένα τα βουνά στα 1 αν' τα χιόνια* βλ. λ. βουνό (β) *σαν τα χιόνια!* για κάποιον που κάνει την εμφάνισή του μετά από μεγάλη απουσία 3. ΜΕΤΕΩΡ. *γραμμή διαρκούς* | *αιώνιο χιονιστό* το χαμηλότερο σημείο πάνω από το οποίο το χιόνι δεν λειώνει ποτέ, ούτε καν στη διάρκεια του καλοκαιριού 4. (μτφ. στην τηλεόραση) το σύνολο των παρασιτών που εμφανίζονται στην οθόνη σαν μικρές κουκκίδες λόγω της κακής μετάδοσης ή λήψης του σήματος, με αποτέλεσμα να μη βλέπει κανείς καθαρά την εικόνα 5. (μτφ. ως επίθ.) (α) αυτός που είναι εξαιρετικά άσπρος: *ασπρόρουχα* ~ || *μαλλιά* ~ ΣΥΝ. κάτασπρος, ολόλευκος, χιονάτος (β) αυτός που είναι ενοχλητικά κρύος, ψυχρός: ~ είναι τα *χέρια σου*. *Έλα να ζεσταθείς!* ΣΥΝ. μουτζί, πάθος, ψυγείο. — (υποκ.) χιονάκι (το), χιονοειδής, -ής, -ές [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*. [ETYM < μεσν. *χιόνιον*, υποκ. του αρχ. *χιών*, -όνος < *g^hióm < *g^h(i)yoim- (μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *g^hheim- < «χειμώνας»), που συνδ. με αρ.μ. *jīwn* «χιόνι», λατ. *hiems* «χειμώνας» κ.ά. Βλ. κ. *χειμώνας*].

χιονιάς (ο) {χιονιάδες} πολύ βαρύς καιρός που συνοδεύεται από χιονοπτώσεις: *το γύρισε σε* ~ (ο καιρός) ΣΥΝ. χιονιστής. Επίσης χιονιά (η), χιονίζει ρ. αμετβ. απρόσ. [αρχ.] {χιόνιο-ε, -μένος} πέφτει χιόνι: ~ *από νωρίς, αλλά δεν λείει να το στρώσει* || *χιονισμένα βουνά* | *κορφές* (που έχουν καλυφθεί από χιόνι).

χιονιστής (ο) [1816] 1. πολύ βαρύς καιρός που συνοδεύεται από χιόνι ΣΥΝ. χιονιά, χιονιάς 2. *πάρα πολύ ψυχρός άνεμος που συνήθ. προημνεί χιονοπτώσεις* ή και προέρχεται από μέρη όπου έχει χιονίσει: *φύσηξε* ~.

χιονίστρα (η) {χιονιστρών} ΙΑΤΡ. (στον πλθθ.) *δερματοπάθεια που εμφανίζεται με διόγκωση των άκρων, της μύτης και των αυτιών, τοπική ευαισθησία και καισαργιές και οφείλεται σε υπερβολικό ψύχος: εκδηλώνεται κυρ. τον χειμώνα* ΣΥΝ. χιμετλο(ν). [ETYM. < χιονίζω + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. *σπογγαρίστρα*].

χιονοβόλη (η) [1888] (λόγ.) ο χιονοπόλεμος (βλ.λ.) ΣΥΝ. χιονοβόλημα. Επίσης χιονοβολία [1812].

χιονοβόλημα (το) [1887] {χιονοβολήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο χιονοπό-λεμος ΣΥΝ. χιονοβολία, χιονοβολή.

χιονοβόλος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που ρίχνει χιόνι. [ETYM. μτγν. < χιών, -όνος + -βόλος < *βάλλω*].

χιονοβόλο ρ. μετβ. [μτγν.] {χιονοβολείς... | χιονοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} καλύπτω με χιόνι.

χιονοβροχή (η) [1891] βροχόπτωση που συνοδεύεται από χιονόπτωση ΣΥΝ. χιονόβροχο, χιονόνερο.

χιονόβροχο (το) βροχή μαζί με χιόνι που είτε διατηρείται και μετά την πτώση του είτε λειώνει καθώς πέφτει: *ρίχνει* ~ ΣΥΝ. χιονόνερο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

χιονοδρομία (η) [1886] {χιονοδρομιών} (επίσ.) ΑΘΛ. το άθλημα (ολυμπιακό αγώνισμα) κατά το οποίο οι αθλητές φορούν μακριά και φαρδιά πέδιλα στα πόδια (χιονοπέδιλα), ώστε να μπορούν να γλιστρούν πάνω στην επιφάνεια του χιονιού ή και να κάνουν άλματα από ένα σημείο σε άλλο, χρησιμοποιώντας συνήθ. δύο βοηθητικά ραβδία: *κόπελλο χιονοδρομίας* ΣΥΝ. σκι.

χιονοδρομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη χιονοδρομία και τους χιονοδρόμους: ~ *αγώνες* | *εγκαταστάσεις* | *εξοπλισμός* - ΦΡ. *χιονοδρομικό κέντρο* το χιονοδρόμιο (βλ.λ.).

χιονοδρόμιο (το) {χιονοδρομι-ού | -ων} τόπος κατάλληλος για χιονοδρομίες, με ειδικές πίστες (διαφορετικού βαθμού δυσκολίας), καθώς και συναφείς χώρους άθλησης και ψυχαγωγίας ΣΥΝ. χιονοδρομικό κέντρο.

χιονοδρόμος (ο/η) 1. (κυριολ.) πρόσωπο που περπατά στο χιόνι 2. αθλητής της χιονοδρομίας ΣΥΝ. σκιέρ. [ETYM Απόδ. του γερμ. Schneeschuhläufer].

χιονοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {χιονοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} χιονόδης (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές.

χιονοθύελλα (η) [1870] {χιονοθυελλών} πολύ δυνατός άνεμος που συνοδεύεται από χιονόπτωση: *οι ορειβάτες αντιμετώπισαν βαριά* ~. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Schneesturm].

χιονόλευκος, -η, -ο [1835] αυτός που έχει το λευκό χρώμα του χιονιού: ~ *καθαριότητα* ΣΥΝ. χιονάτος, πάλλευκος, κάτασπρος. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. schneeweiß].

χιονόμαλλος, -η, -ο [1860] αυτός του οποίου τα μαλλιά είναι λευκά σαν το χιόνι: ~ *γαριά* ΣΥΝ. ασπρομάλλης.

χιονομετρία (η) {χωρ. πλθθ.} ΜΕΤΕΩΡ. η μέτρηση του ύψους των χιονοπτώσεων ανά περιοχή με ειδικά όργανα.

χιονομετρικός, -ή, -ό ΜΕΤΕΩΡ. αυτός που σχετίζεται με το χιονόμετρο και τη χιονομετρία. — χιονομετρικ-ά -ί -ώς επίρρ.

χιονόμετρο (το) {χιονομέτρ-ου | -ών} ΜΕΤΕΩΡ. το όργανο με το οποίο γίνεται η μέτρηση των χιονοπτώσεων ανά περιοχή.

χιονόμπαλα (η) {δύσχυρ. χιονομπαλών} μπάλα από χιόνι στο μέγεθος περίπου της παλάμης του χεριού, την οποία πετούν ο ένας στον άλλον, όσοι παίζουν χιονοπόλεμο ΣΥΝ. χιονόσφαιρα.

χιονόνερο (το) βροχή και χιόνι, που διατηρεί τη μορφή του ή λειώνει, καθώς πέφτει: *ρίχνει* - ΣΥΝ. χιονόβροχο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντας*.

χιονοφιλάδα (η) [1895] η νιφάδα του χιονιού: *άσπρες, τρελές* ~.

χιονοπέδιλο (το) [1891] {-ου κ. -ίλου | -ων κ. -ίλων} ειδικό πέδιλο, ένα για κάθε πόδι ή ένα και για τα δύο, με μεγάλο μήκος και φαρδιά βάση, που προσαρμόζεται σταθερά στο πόδι και επιτρέπει σε όποιον το φορά να γλιστρά ή να κάνει άλματα και να προσγειώνεται πάνω στο χιόνι (πβ. λ. *χιονοδρομία*). [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Schneeschuh].

χιονοπόλεμος (ο) [1887] το παιχνίδι κατά το οποίο ρίχνει ο ένας στον άλλον χιονόμπαλες: *παίζω* ~.

χιονόπτωση (η) {-ης κ. -όσεως | -ώσεις, -όσεων} η πτώση χιονιού: *χιονοπτώσεις θα σημειωθούν στα βόρεια του νομού* || *ελαφρά* | *πυκνή* | *σοβαρή* ~. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. snowfall].

χιονοσκεπής, -ής, -ές [1853] {χιονοσκεπ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που είναι σκεπασμένος, καλυμμένος με χιόνι: ~ *κορφές* | *βουνοπλαγιές* | *στέγες*. Επίσης χιονοσκεπασμένος, -η, -ο κ. χιονοσκεπαστός [1808]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [EXYM < χιόνι + -σκεπής < σκέπω, πβ. κ. α-σκεπής].

χιονοστεφής, -ής, -ές [1862] {χιονοστεφ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός του οποίου η κορυφή καλύπτεται από χιόνι: ~ *ορος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές. [ETYM < χιόνι + -στεφής < στέφω].

χιονοστιβάδα (η) [1846] 1. μεγάλη ποσότητα στρωμένου χιονιού που αποσπάται από την αρχική του θέση και κυλά σε πλαγιά βουνού πα- ρασβρώντας όλο και μεγαλύτερες μάζες χιονιού, αποκτώντας τελικά τεράστιο και ιδιαίτερα καταστροφικό όγκο: *ο οικισμός καταπακώθηκε από* ~ || *η* ~ *παρέσυρε τρεις ορειβάτες* 2. (μτφ.) σύνολο σοβαρών γεγονότων που συμβαίνουν ξαφνικά προκαλώντας δυσάρεστες συνέπειες: *η* ~ *τον αποκαλύψαν για οικονομικά σκάνδαλα* || ~ *αντιδράσεων* 3. ΟΙΚΟΝ. το σύστημα αγοραπωλησιών που στηρίζεται στο ότι κάθε αγοραστής γίνεται ταυτόχρονα πωλητής σε τρίτους ΣΥΝ. χιονόσφαιρα 4. ΦΥΣ. *φαινόμενο χιονοστιβάδας* το φαινόμενο που παρατηρείται όταν εφαρμόσται ένα ισχυρό ηλεκτρικό πεδίο σε μονοητή ή ημιαγωγό και συνίσταται στη ραγδαία αύξηση της έντασης του ηλεκτρικού ρεύματος στο κύκλωμα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *στειβω*.

χιονοστρόβιλος (ο) [1886] {χιονοστρόβιλ-ου | -ων, -ους} ισχυρός άνεμος που κάνει το χιόνι να στροβιλιίζεται. [ETYM Απόδ. του γαλλ. tourbillon de neige].

χιονόσφαιρα (η) [1863] {χιονοσφαιρών} (επίσ.) μπάλα από χιόνι στο μέγεθος της παλάμης του χεριού ΣΥΝ. χιονόμπαλα. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Schneeball].

χιονώδης, -ής, -ές [αρχ.] {χιονώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με χιόνι ΣΥΝ. χιονοειδής. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ής, -ές.

Χίος (η) 1. νησί του Α. Αιγαίου Πελάγους μεταξύ της Σάμου και της Λέσβου 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού και νομού (*νομός Χίου*), ο οποίος περιλαμβάνει τα νησιά Χίο, Οinouσες και Ψαρά. — Χιώτης (βλ.λ.) κ. (λόγ.) Χίος [αρχ.] (ο), Χιώτισσα (η), χιώτικος, -η, -ο [μεσν.] κ. (λόγ.) χιακός, -ή, -ο. [ETYM αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμιο].

χιούμορ (το) {άκλ.} η σύλληψη των πραγμάτων και της ζωής από την αστεία και κομική πλευρά τους, καθώς και η έκφραση αυτής της όψεως τόσο στον προφορικό όσο και τον γραπτό λόγο (κάποιου) με έξυπνο, πνευματώδη τρόπο: *λεπτή αίσθηση του* ~ || *κακό* | *φθινό* 1

έξυπνο | προχωρημένο | τραβηγμένο | δηκτικό | ανεξάντλητο | ανα-
 τρεπτικό ~ || το ιδιότυπο βρετανικό ~ || κάνω ~ ΦΡ. μαύρο χιούμορ η
 σύλληψη και η αντιμετώπιση των δυσάρεστων πλευρών της ζωής, ιδ.
 όσων αφορούν στον θάνατο, μέσα από κομική ή ευτράπελη οπτική:
 ταινία διανθισμένη με ~ ΣΧΟΛΙΟ λ. κομωδία. [ETYM₂ < αγγλ.
 humour < γαλλ. humeur < λατ. (h)umor, -oris «υγρό, υγρότητα». Η γρ.
 χωρίς αρχικό h- στους λατ. τ. είναι η ορθή, το δε h-οφείλεται σε
 παρετυμολ. συνδ. προς τη λ. humor «γη, χρώμα». Το λατ. umor συνδ.
 με το αρχ. υγρός και με αρμ. ουσ «φρέσκος», αρχ. ισλ. vǫkr «υγρός»,
 ενώ η δημοφιλής συσχέτιση με το αρχ. χυμός δεν έχει ετυμολ. βάση.
 Για το σημασιολ. εύρος της έννοιας «υγρό», βλ. λ. ιδιοσυγκρασία,
 μελαγχολία].

χιουμοριστας (ο) (δύσφρ. χιουμοριστών), χιουμορίστα (η) 1. πρόσωπο
 που έχει έντονη αίσθηση του χιούμορ στην προφορική ή τη γραπτή
 έκφραση του: μεγάλος | σπουδαίος | εξαιρετικός ~ 2. αρθρογράφος σε
 εφημερίδα ή άλλο έντυπο που γράφει ευχάριστα ή κωμικά κείμενα:
 καλοπληρωμένος | ταλαντούχος ~ ΣΥΝ. ευθυμογράφος. [ETYM₂ <
 χιούμορ + παραγ. επίθημα -istas, πβ. κ. γραφ-ίστας].

χιουμοριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το χιούμορ, που χα-
 ρακτηρίζεται από αίσθηση του χιούμορ ή (γενικότερ.) θεωρείται αστει-
 ός: ~ γραφή | προσέγγιση | οπτική | περιγραφή | σκηνη | διάλογος | έργο
 | σχόλιο | ύφος | διάθεση | επιθεώρηση. — χιουμοριστικ-ά | -ως
 επίρρ.

χίπης (ο) {χίπιδες}, χίπισσα (η) {δύσφρ. χίπισσών} 1. καθένα από τα
 νέα άτομα, ιδ. στη δεκαετία του '60-'70, που απερίτταν την κατε-
 στημένη τάξη πραγμάτων, εκδηλώνοντας την αντίθεση τους με πολυ-
 χρωμα ρούχα, μακριά μαλλιά και γένεια (άνδρες), προτιμώντας την
 κοινοβιακή ζωή ή/και κάνοντας χρήση ψυχοτρόπων και νωρκωτικών
 ουσιών (χασίς, LSD), στην προσπάθεια τους να επιτύχουν νέα επίπε-
 δα εμπειρίας, συχνά σύμφωνα με πρακτικές ανατολικών θρησκειών
 2. (γενικότερ.) κάθε άτομο με μακριά, αερισιότα μαλλιά και πολυ-
 χρωμα ρούχα.
 [ETYM < αγγλ. -amer. hippie | hippy < hip «εναρμονισμένος με τις νέες
 ιδέες, την τελευταία λέξη της μόδας κ.λπ., αυτός που είναι μέσα στα
 πράγματα», αγν. ετύμου].

χίπικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τους χίπιδες και το κίνημα
 του χιπισμού: ~ ρούχα | τρόπος ζωής | εμφάνιση. — χίπικα επίρρ.

χίπισμος (ο) το κίνημα των χίπιδων, το σύνολο των ιδεών και της
 συμπεριφοράς που αυτοί υιοθετούσαν, καθώς και οι ενδυματολογι-
 κές, μουσικές κ.λπ. επιλογές τους.

χιπ-χόπ (το) {άκλ.} μουσικό είδος προερχόμενο από την Αμερική, ιδι-
 αίτερα δημοφιλές μεταξύ των νέων, με χαρακτηριστικό σταθερό και
 κοφτό ρυθμό, που συνδυάζεται με διάφορα μουσικά εφέ και με λόγια
 που απαγγέλλονται ρυθμικά. [ETYM₂ < αγγλ. hip-hop, ηχομημη-
 λ.].

χίτ (το) {άκλ.} ελλην. επιτυχία- μουσική επιτυχία (τραγουδιστή ή συ-
 γκροτημάτων). — (υποκ.) χιτάκι (το). [ETYM₂ < αγγλ. hit, βασική
 σημ. «γτυπών»].

χίτης (ο) {χιτών} (παλαιότερ.) μέλος ή επαδός της «Οργάνωσης Χ» ή
 του «Κόμματος των Χιτών», που ίδρυσε ο Γεώργιος Γρίβας («Διγε-
 νής») και το οποίο είχε αντικομμουνιστική δράση (κατά του Ε.Α.Μ.)
 την περίοδο της Κατοχής και φιλοβασιλικό προσανατολισμό.

χιτλερικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον Αδόλφο Χίτλερ ή με
 το καθεστώς που επέβαλε στη Γερμανία από το 1933 ως το 1945: ~ νε-
 ολαία | πρακτική | ιδεολογία ΣΥΝ. ναζιστικός, εθνικοσοσιαλιστικός 2.
 χιτλερικός (ο) επαδός του Χίτλερ ΣΥΝ. ναζιστής, εθνικοσοσιαλιστής.

χιτλερισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΕΤ. η ιδεολογία του Χίτλερ και το καθε-
 στώς που επέβαλε στη Γερμανία από το 1933 ως το 1945.

χιτώνας (ο) 1. μακρύ, στενό, συνήθ. χωρίς μανίκια ένδυμα, το οποίο
 φορούσαν κατάσαρκα, κυρ. οι άνδρες, στερεώνοντας το με πόρπες ή
 περόνες ποδήρης | ιωνικός ~ 2. ΕΚΚΛΗΣ. (Αγός) Χιτών ο χιτώνας τον
 οποίο φορούσε ο Χριστός και τον οποίο έπαιζαν στον κλήρο οι Ρω-
 μαιοί στρατιώτες που τον σταύρωσαν 3. (μτφ.) οτιδήποτε λειτουργεί
 ως κάλυμμα άλλου πράγματος εφαρμόζοντας καλά πάνω του: οι ~
 της Γης 4. ΑΝΑΤ. αμφιβληστροειδής χιτώνας βλ. λ. αμφιβληστροειδής.
 Επίσης (λόγ.) χιτών {χιτώνος}.

[ETYM₂ < αρχ. χιτών, -ώνος (ήδη μσκ. ki-to), σημει. αρχής, πβ. φοινικ.
 ktp «λινόσ χιτώνας», εβρ. kuttonéth].

χιτώνιο (το) [αρχ.] {χιτωνι-ου | -ων} 1. κοντός χιτώνας (βλ.λ.) 2. ΣΤΡΑΤ.
 εξωτερικό ένδυμα των στρατιωτικών στο σχέδιο του σακκιού ΣΥΝ.
 αμπέχονο 3. (για πυροβόλο όπλο) πρόσθετος κυλινδρικός σωλήνας με
 τον οποίο περιβάλλεται τμήμα του όπλου: «τυφέκιο με θερμικό ~ καθ'
 όλο το μήκος της κάννης» (ΕΣΜ.).

χιτωνοειδής, -ής, -ες [1886] {χιτωνοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυ-
 τός που μοιάζει με χιτών. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ες.

χιών (η) → γιόνι
 Χιώτης (ο) {Χιωτών}, Χιώτισσα (η) {Χιωτισσών} αυτός που κατάγε-
 τα από τη Χίο (βλ.λ.): ΦΡ. (δυσ-δυο) σαν τους Χιώτες για δύο πρό-
 σωπα που πηγαίνουν παντού μαζί ή για ανθρώπους που περπατούν
 ανά δύο: πάνε ~. [ETYM₂ < Χίος + παραγ. επίθημα -ώτης, πβ. κ.
 Πειραι-ώτης].

χιώτικος, -η, -ο → Χίος
 χιλαινή (η) {χילαινών} ΣΤΡΑΤ. εξωτερικό ένδυμα από χοντρό ύφασμα,
 που είναι ιδανικό για τις πολύ κακές καιρικές συνθήκες του χειμώνα
 ΣΥΝ. μανδύας. Επίσης χλιάνη.
 [ETYM₂ < αρχ. χιλαινά < *χλιάν-ιά < *χλιάν-ιά, πράγμα που επιτρέπει τη
 σύνδεση με το αρχ. χλιμ-ύς (βλ. κ. χλιμύδα). Ωστόσο, και οι δύο τ. ε-
 ίναι αγν. ετύμου και ίσως αποτελούν δάνεια].

χλιαλή (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η χλιαπαταγή (βλ.λ.). [ETYM₂ <
 *(ο)χλιαλή (με σίγηση του αρχικού άτονου ο- και του ενδο-

φωνηεντικού -γ-) < οχλαγωγία].
 χλιαμύδα (η) κοντό ένδυμα των αρχαίων ερήβων ή υπέων από τρι-
 γωνικό ύφασμα, το οποίο στερεώναν στους ώμους και συγκρατού-
 σαν με περόνη ή πόρπη μπροστά, στο πάνω μέρος του στήθους.
 [ETYM₂ < αρχ. χλιμύς, -ύδος < θ. χλιμ- (που συνδ. με το αρχ. χλιάνη,
 βλ.λ.) + επίθημα -ύς, Ωστόσο, και οι δύο λ. είναι αγν. ετύμου, πβ. δά-
 νεια].

χλιαμύδα (το) {χλιαμυδι-ου | -ων} ΒΙΟΛ. μικροοργανισμός που ζει και
 πολλαπλασιάζεται μέσα σε ζωικά κύτταρα και αποτελεί βασική αιτία
 μολύνσεων της ουρήθρας, του τραχήλου της μήτρας κ.ά. [ETYM₂
 Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chlamydia].

χλιαπακιάζω ρ. μετβ. {χλιαπακιάσα} (λαϊκ. -οικ.) τρώω μεγάλες ποσό-
 τητες πολύ γρήγορα και λαίμαργα: χλιαπακιάσα ό,τι βρήκα μπροστά
 μου ΣΥΝ. καταβροχθίζω, καταβάζω, (οικ.) ξεσκίζω. — χλιαπακιάσμα
 (το). [ETYM₂ Ηχομημητική λ.].

χλιαπαταγή (η) {χωρ. πληθ.} μεγάλος θόρυβος που προέρχεται από
 πολλά άτομα συγκεντρωμένα ΣΥΝ. οχλοβοή, οχλαγωγία, φασαρία,
 (λαϊκ.) χλιαλή. [ETYM₂ Από συμφωρμό των λ. όχλος και πάταγος].

χλιαπάτσα κ. κλαπάτσα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η διατίμηση (βλ.λ.).
 [ETYM < αρωμ. gälbeatsa < λατ. galbinus «κίτρινος» ή < αλβ. kelbaze <
 κελρ «πύον». Πβ. ρουμ. gälbeasă].

χλιάπα-χλούπα (το) {άκλ.} για να δηλωθεί ότι κάποιος τρώει λαί-
 μαργα, με μεγάλες μουκιές: μέχρι να καθίσουν όλοι στο τραπέζι ~
 άδειασε το πιάτο του. [ETYM₂ Ηχομημητ. λ.].

χλεμπάνια (η) → πλεμπάνια
 χλεμπάνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. αγγούρι, κολοκύθη ή πεπόνι
 που έχει περάσει το σημείο της ωρίμασής του και πάει να σαπίσει
 έχοντας αποκτήσει αλλοιωμένο χρώμα 2. (μειωτ.) η γυναικία που δεν
 έχει ροδαλό ή κόκκινο χρώμα στο πρόσωπο της, αλλά είναι πολύ
 χλωμή ΣΥΝ. χλεμπονιάρη, κίτρινιάρη. [ETYM₂ Αβεβ. ετύμου, πβ. <
 *φλεμπάνια < πλεμπάνια | -ι (βλ.λ.)].

χλεμπονιάρης (ο) {χλεμπονιάρηδες}, χλεμπονιάρη (η) {χωρ. γεν.
 πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) άνθρωπος πολύ χλωμός, πράγμα που θεωρείται
 ένδειξη κακής ή εύθραυστης υγείας ΣΥΝ. κίτρινιάρης ΑΝΤ. ροδαλός,
 κοκκινόμαγούλος. Επίσης χλεμπονιάρικος, -η, -ο κ. χλεμπονιασμέ-
 νος.

[ETYM₂ < χλεμπάνια «παρανομιώμενο αγγούρι» (βλ.λ.) + παραγ. επίθη-
 μα -ιάρης, πβ. κ. ψωριάρης].

χλευάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {χλευάσα-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εκ-
 φράζωμαι με περιφρονητικό ή υποτιμητικό τρόπο, περιγέλω (κά-
 ποιον/κάτι): χλευάζει τους αδύναμους | ό,τι δεν καταλαβαίνει ΣΥΝ.
 κοροϊδεύω, περιπαίζω, υβρίζω ΑΝΤ. επαίνω. — χλευασμός (ο) [αρχ.],
 χλευαστής (ο) [αρχ.], χλευαστικός, -ή, -ό [μτν.], χλευαστικά επίρρ.

χλεύη (η) {χωρ. πληθ.} η έντονη κοροϊδία και αποδοκιμασία, ο
 εμπαιγμός: ~ του κόσμου ΣΥΝ. χλευασμός, κοροϊδία ΑΝΤ. επιτίμηση.

ΣΧΟΛΙΟ λ. κοροϊδία.
 [ETYM₂ αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν ως αρχικό θεωρηθεί το θ. *ghlew-ā (< I.E.
 *ghleu- «αστειεύομαι, είμαι χαρούμενος»), αυτό θα επέτρεπε τη σύν-
 δεση με αρχ. αγγλ. glēo «χαρά», αλλά η διατήρηση του ενδοφωneh-
 ντικού -E- είναι ασυνήθιστη στην Ελληνική. Εξάλλου, αν γίνει δεκτή η
 παρουσία αρχαϊκού -s- με τη μορφή *χλευ-ση < *ghleu-s- (πβ. κ.
 σκευή), αυτό θα οδηγούσε σε μη αναμενόμενο τ. *χλευε-Εά. Επίσης,
 δεν είναι σαφές αν η λ. πρέπει να ετυμολογηθεί από το I.E. *ghel-
 «κραυγάζω» ή από το I.E. *ghel- «λάμπω». Τέλος, έχει διατυπωθεί η
 άποψη ότι η λ. συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου χλευνάζω/χλευά-
 ζω, φλυαρῶ και ανάγεται σε θ. *ghel-eu- < *ghel-u- «αντιμετάθεση»,
 αλλά το ρ. χλευνάζω δεν μπορεί να απομακρυνθεί από την ετυμολ. οι-
 κογένεια της λ. χιλίος].

χλιαίνω ρ. μετβ. {(ε)χλιάν-α, -θηκα} κάνω ένα υγρό χλιαρό ΣΥΝ. ζε-
 σταίνω. — χλιάνση (η).
 [ETYM₂ αρχ. < *χλι-άν-ιω (επίθημα -αν-) < θ. χλι-, πβ. < *ghli-, μηδενι-
 σμ. βαθμ. του I.E. *ghlei- «λαμπρός, σπινθηροβόλος», πβ. αρχ. ιρλ. gle,
 μέσ. άνω γερμ. gllmen, αρχ. σκανδ. glǫ́ǰ κ.ά. Ομόρρ. χλι-αρός, χλι-θή
 (βλ.λ.). Οι αντιστοιχίες αυτές προσκρούουν στη μακρότητα του -ι-
 των χλιώ, χλιαρός, πράγμα που καθιστά όλο το σύστημα αβέβαιο].

χλιαραίνω ρ. μετβ. {χλιαράνα} κάνω (κάτι) χλιαρό. ΣΧΟΛΙΟ λ. -αι-
 νο.

χλιαρός, -ή, -ό 1. (για υγρά) αυτός που έχει κανονική θερμοκρασία,
 που δεν τον νιώθουμε ούτε κρύο ούτε ζεστό: ~ θάλασσα | σούπα 2.
 (μτφ.) αυτός που δεν έχει ένταση, νεύρο: ~ αντίδραση του κοινού |
 στάση | συζήτηση | εντύπωση ΣΥΝ. άτονος, υποτονικός, ουδέτερος
 ΑΝΤ. έντονος, ζωντανός. — χλιαρ-ά | -ός [αρχ.] επίρρ., χλιαρότητα (η)
 [μτν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα.

[ETYM₂ αρχ. < θ. χλι- (του ρ. χλιαίνω, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -αρός,
 πβ. κ. μαινώ -μαρός].

χλιδατός, -ή, -ο (λαϊκ.) αυτός που τον χαρακτηρίζει η χλιδή: ~ κέντρο
 διασκέδασης | περιβάλλον.

χλιδή (η) η υπερβολική άνεση και πλούτος στη ζωή κάποιου: ζει μέσα
 στη ~ ΣΥΝ. πολυτέλεια, τρυφηλότητα.
 [ETYM₂ αρχ. < θ. χλι- (του ρ. χλιαίνω, βλ.λ.), με οδοντική παρέκταση -
 δ-, που συνδ. με αρχ. σκανδ. glita «σπινθηροβόλο». Είναι αξιοσημεί-
 ωτη η σημασιολ. πορεία «χλιαρός, μαλακός» -> «τρυφηλός, πολυτε-
 λής»].

χλιμιντρίζω ρ. αμετβ. {χλιμιντρίσα} (για άλογα) βγάζω έντονο ήχο
 από το στόμα και τη μύτη ΣΥΝ. χρεμετίζω. Επίσης χλιμιντρώ (κ. -άω)
 {-άς, -ι}. — χλιμιντρίσμα (το) [μεσν.].

[ETYM < μεσν. *χλμ(ν)τριζω* < αρχ. *χρεμετίζω* (βλ.λ.)]. **χλμ.**
 συντομ.· χλιόμετρο, χλιόμετρο.
χλοάζω ρ. αμετβ. {χλοάσα} καλύπτομαι από πρασινάδα ΣΥΝ. πρασινίζω, χορταριάζω. Επίσης **χλοάζω**. [ETYM₂ αρχ. < χλόη (βλ.λ.)]. **χλόαμα** [μτρν.] κ. χλόημα (σημ. 1) (το) {χλοάσι-ατος· -ατα, -άτων} 1. ο τόπος που 'ίνα καλυμμένος από χλωρό χορτάρι· 2. ΙΑΤΡ. η 'μφάνιση κίτρινοπών κηλίδων στο πρόσωπο, που οφ'ίεται σε^ε -ενδοκρινικές και ορμονικές αλλαγές, συνήθ. εξαιτίας εγκυμοσύνης; *μητρικό* ~.
χλοερός, -ή, -ό αυτός που έχει σκεπαστεί από χλωρό χόρτο: - τόπος | *λιβάδι* || ΕΚΚΛΗΣ. «εν τόπω φωτεινῷ, ἐν τόπω χλοερῷ, ἐν τόπω ἀνα-ψύξεως» (στον άλλο κόσμο, τον μετά θάνατον από τη νεκρώσιμη ακολουθία) ΣΥΝ. χλωρός, πρόσβινος ΑΝΤ. ξερός. [ETYM₂ αρχ. < χλόη + παραγ. επίθημα -ερός, πβ. κ. *φοβ-ερός*].

Χλόη (η) 1. ΜΥΘΟΛ. προσωπία της θεάς Δήμητρας ως προστάτιδας των σπάρτων που βλαστάνουν 2. γυναικείο όνομα. [ETYM₂ αρχ. κβρ. όν. < χλόη (βλ.λ.)].

χλόη (η) {χωρ. πληθ.} 1. χαμηλή, πράσινη βλάστηση: κυλιούνται πάνω στη ~ ΣΥΝ. πρασινάδα, χορτάρι, γρασίδι, χόρτο 2. (α) ΒΟΤ. το σύνολο των ποωδών φυτών που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία πολύ χαμηλής και πυκνής βλάστησης (β) η ίδια η χαμηλή και πυκνή βλάστηση: *μην πατάτε τη ~* (επιγραφή σε κήπους, πάρκα κ.α.) ΣΥΝ. χλοοτάπητας, γκαζόν.
 [ETYM₂ αρχ. < *χλόη < *ghl-/*u- (με παρέκταση -%μ-), μηδενισμ. βαθμ. του Ι.Ε. *ghel- «λάμψη, ζοτικότητα - κίτρινο, πράσινο χρώμα» (δεν είναι σαφές ποια από τις σημ. είναι αρχική), πβ. λιθ. *iolē* «χλόη, πρασινάδα», αρχ. σλαβ. *zelje* «λάχανο», λατ. *helus* | (h)olus, -eris «χλόη, λαχανάκι», αγγλ. yellow «κίτρινος», γερμ. *gelb* κ.ά. Ομόρρ. *χλωρός, χολή, χολ-ος* κ.ά.].

χλοΐζω ρ. → χλοάω
χλόισμα (το) → χλόασμα
χλομάδα (η) (σχολ. ορθ. *χλομάδα*) → χλομός
χλομάζω ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *χλομάζω*) {χλόμισα-α, -μένος} χάνω το χρώμα από τα μάγουλα μου, γίνομαι χλωμός: *χλόμισα απότομα και λιποθύμησε* || *μόλις πληροφορήθηκε το γεγονός χλόμισε*. Επίσης **χλομ(ι)αίνω**. — χλόμισμα (το).

χλωμός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *χλωμός, -ή, -ό*) 1. αυτός που είναι αγρός, που δεν έχει χρώμα στο πρόσωπο του (εξαιτίας ασθένειας ή έντονης ψυχικής μεταβολής): ~ *κορίτσι* ΣΥΝ. κίτρινος, (μειωτ.-λαϊκ.) *χλεμπο-νιάρης*: ΦΡ. *χλωμά πρόσσωνα* : ο λευκοί Ευρωπαίοι άποικοί στην Αμερική, όπως τους αποκάλυψαν οι γηγενείς Ινδιάνοι 2. (μτφ.) άτονος, χωρίς ζωντάνια: - *βλέμμα* || *η παρουσία τον στη συζήτηση υπήρξε* ~ ΣΥΝ. άτονος, αδύναμος ΑΝΤ. έντονος, καθαρός 3. (αργκό-οικ.) *ελάχιστα πιθανός*: κυρ. στη ΦΡ. *το βλέπω χλωμό: χλωμό το βλέπω να πάρομε αύξηση* ΣΥΝ. δύσκολο, απίθανο. — (υποκ.) **χλομούλης**, -α, -ν/-υκο κ. **χλομούτσικος**, -η, -ο, **χλομάδα** (η) (σημ. 1-2). [ETYM μεσν. < μτρν. *φλόμος* (βλ.λ.), με καταβιβασμό του τόνου και τροπή του φ- σε χ- κατ' επιδ. των *χλωρός, χρώμα*, όπου οφείλεται και η εσφαλμ. γρ. με -ω- (*χλωμός*)].

χλοοκοπτικός, -ή, -ό (για εργαλείο) αυτός που χρησιμοποιείται για την κοπή της χλόης: ~ *μηχανή* | *τραπέζ.*

χλοοτάπητας (ο) {χλοοταπήτων} πολύ χαμηλή και πυκνή βλάστηση, που καλλιεργείται είτε σε κήπους, πάρκα κ.λπ. είτε σε γήπεδα (όπου συνήθ. τοποθετείται σε μεγάλα κομμάτια χώματος και χλόης) και άλλους χώρους αθλησέως: *αλλαγή του ~ στο Ολυμπιακό Στάδιο* || *πλαστικός ~* (απομίμηση τέλλης βλάστησης από συνθετική ύλη, που επιστρώνεται συνήθ. σε γήπεδα ποδοσφαίρου αντί της καλλιέργειας ή τοποθέτησης φυσικού χλοοτάπητα) || *κοιμώω* | *πατίζω τον ~* ΣΥΝ. χορτοτάπητας, γκαζόν, χλόη. [ΠΥΜ Απόδ. των γαλλ. *pelouse, gazon*].

χλστ. συντομ.- χλιοστό, χλιοστά

χλωμός, -ή, -ό → χλωμός

χλωράδα (η) → χλωρός

χλωράσκα (η) (λαϊκ.) 1, η φρέσκια, πράσινη και τρυφερή βλάστηση ως τροφή ζώων 2. πράσινη βλάστηση ΣΥΝ. χλόη, πρασινάδα. [ETYM₂ < *χλωρός*, κατ' αναλογία προς λ. όπως *πρασιά, χορτασιά* κ.τ.δ.].

χλωρίδα (η) 1. ΒΟΤ. το σύνολο των φυτών που συναντά κανείς σε μια περιοχή: η ~ και η *πανίδα της Αφρικής* ΑΝΤ. *πανίδα* 2. ΦΥΣΙΟΛ. **μικροβιακή χλωρίδα** το σύνολο των μικροοργανισμών που βρίσκονται συγκεντρωμένοι στο δέρμα, στους βλεννογόνους, στο στόμα, το έντερο και στον κόλπο. [ETYM, < αρχ. *χλωρίς, -ίδος* < *χλωρός* (βλ.λ.)].

χλωρίνη (η) [1837] διάλυμα υποχλωριώδους νατρίου, που χρησιμοποιείται ως λευκαντικό και απολυμαντικό μέσο. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *chlorine*].

χλώριο (το) [1839] {χλωρίου} ΧΗΜ. αέριο, αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Cl) της ομάδας των αλογόνων, με χρώμα ανάμεσα στο κίτρινο και το πράσινο, χαρακτηριστική, έντονη και δυσάρεστη μυρωδιά, που χρησιμοποιείται για απολυμαντικές χώρες και για τον καθαρισμό του νερού (λ.χ. πόσιμο νερό των αστικών κέντρων, στις πισίνες κ.λπ.) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ). — **χλωρικός**, -ή, -ό [1876], **χλωριούχος**, -ος, -ο [1866]. [ETYM₂ Αντιδάν., < γαλλ. *chlore* < αρχ. *χλωρός*].

χλωρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως} {-ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. 1. η προσθήκη χλωρίου στο κεντρικό σύστημα ύδρευσης, ώστε το πόσιμο νερό να αποστειρωθεί και να καθαριστεί από ξένα σώματα ή στοιχεία: *υποστηρίζεται ότι η - του νερού προκαλεί βλάβες στην υγεία* 2. (α) η πρόσληψη ενός ή περισσότερων ατόμων χλωρίου στη θέση των αντι-

στοιχών ατόμων υδρογόνου σε ένωση (β) η προσθήκη ενός μορίου χλωρίου στο μόριο ακόρεστης οργανικής ένωσης. — **χλωριώνω** ρ. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *chloration*].

χλωροπλάστης (ο) [1893] {χλωροπλάστηών} καθένα από τα εξειδικευμένα κυτταρικά οργανίδια των φυτών, που περιέχουν χλωροφύλλη και στα οποία συντελείται η διαδικασία της φωτοσύνθεσης. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *chloroplaste*].

χλωρός, -ή, -ό 1. (για φυτά) αυτός που έχει μόλις βλαστήσει, είναι πράσινος και δροσερός και δεν έχει ακόμα ωριμάσει: ~ *βλαστάρι* | *κλαδί* | *δεντράκι* | *χόρτα* ΣΥΝ. τρυφερός, φρέσκος ΑΝΤ. ξερός: ΦΡ. (α) *δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαρί* δεν αφήνω (κάποιον) σε ησυχία, τον καταδιώκω παντού: *μετά τις καταγγελίες η αστυνομία δεν τους άφησε σε χλωρό κλαρί- έκανε συνεχώς ελέγχους* ΣΥΝ. κυνηγός (β) (παροιμ.) *μαζί με τα (ή κοντά στα) ξερά καίγονται και τα χλωρά* βλ. λ. *ξερός*· 2. (για τυρί) αυτός που έχει μόλις κατασκευαστεί και δεν προορίζεται να διατηρηθεί για πολύ χρόνο ΣΥΝ. φρέσκος, νοπτός, ανάλοτος ΑΝΤ. αλμυρισμένος 3. (γενικότερ.) αυτός που έχει παραχθεί ή κατασκευαστεί πολύ πρόσφατα και δεν έχει προφτάσει να δώσει: *το ~ σαπούνι δεν κάνει καλό αμρό*. — **χλωράδα** κ. **χλωρότητα** (η) [μτρν.].

[ETYM₂ αρχ. (με παραγ. επίθημα -ρός, πβ. *μικρός*), που εντάσσεται στην ευτυολ. οικογένεια των λ. χλόη, *χολή*, αλλά με δυσερμηνευτο φωνηεντισμό χλω- (< *ghlō-). Μια πβ. ερμηνεία, βάσει του σχήματος *πλόψ-ος | *πλουσ, πλο-τός*, θα ήταν η σύνδεση των *χλόρ-ος | *χλοΐς* (επιθ.) με το επιθ. *χλωρός* (δεν εκτεταμ. βαθμ.), αν και η σύγηση του -Ε- δεν άφρησε ίχνη. Οι ποικίλες σημ. της λ. *χλωρός* («αγρός - φρέσκος, πρόσφατος», «κίτρινος, πράσινος, αγρός») θα μπορούσαν να αναχθούν σε κοινή αρχική αφερτρία «αμπαρός, «παρός»].

χλωροσύρι (το) {χλωροσυριού | -ιών} πολύ πρόσφατα παρασκευασμένο τυρί που προορίζεται για άμεση κατανάλωση.

χλωροφομίζω ρ. μετβ. [1889] {χλωροφομίζω-α, -ηκα, -μένος} ναρκώνω (κάποιον) με τη χρήση χλωροφομίου (βλ.λ.), συνήθ. για να υποβληθεί σε χειρουργική επέμβαση: ~ *ασθενή*. — **χλωροφομίστη** (η) [1876].

χλωροφόμο (το) [1851] {χλωροφομίου} {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. άχρωμη, υγρή οργανική ένωση, που χρησιμοποιείται ως διαλύτης, ενώ παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε ως αναισθητικό· *αλλάς τριχλωρομεθάνιο: οι λιπές των νάρκωσαν με ~*. — **χλωροφορμικός**, -ή, -ό [1876]. [ETYM Μεταφορά του γαλλ. *chloroforme* (νόθο συνθ.) < *chloro-* (< αρχ. *χλωρός*) + *-forme* < *form* (ique acide) «είδος οξέος» (< λατ. *formica* «μυρμήγκος»)].

χλωροφόρμιση (η) → **χλωροφορμίζω**
χλωροφύλλη (η) [1885] {χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η σημαντικότερη χροστική ουσία των φυτών, η οποία έχει πράσινο χρώμα και μετατρέπει την ηλιακή ενέργεια σε χημική. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *chlorophylle*].

χλωρόφυτο (το) {χλωροφυτό-ου | -ων} 1. ποώδες καλλωπιστικό φυτό με μακριά λοχιοειδή φύλλα, που καμπαλώνουν προς τα κάτω και έχουν ανοιχτό πράσινο χρώμα με λευκοκίτρινες λωρίδες κατά μήκος τους· φυτεύεται κυρ. σε γλάστρες και ζαρντινιέρες 2. ΒΟΤ. **χλωρόφυ-τα** (τα) τα πράσινα φύκια που απαντούν στα γλυκά νερά ή σε χερσαίους υγρούς βιότοπους (σε βράζους μέσα στο νερό, στην επιφάνεια στάσιμων νερών κ.α.) ΣΥΝ. χλωροφύκη. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. *chlorophytum*].

χλωρόση (η) [1838] {-ης κ. -ώσεως} {χωρ. πληθ.} σύμπτωμα των μη υγιών φυτών, που οφείλεται στην πτώση των επιπέδων της χλωρο-φύλλης και εκδηλώνεται με το κίτρινισμα των φύλλων. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *chlorose*].

Χ.Μ.Ο. (οι) Χριστιανικές Μαθητικές Ομάδες.
χνάρι (το) κ. (λαϊκότ.) **αχνάρι** [μεσν.] {χναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το σημάδι που αφήνει στο έδαφος το πέλμα του ανθρώπου ή των ζώων: *ακολουθώντας τα ~ του, θα βρούμε τη φωλιά του* ΣΥΝ. ίχνος, αχνάρι 2. (μτφ.) **χνάρια** (τα) τρόπος, μέθοδος, πρακτική κ.λπ. σε συγκεκριμένο τομέα ή θέμα, τα οποία καθόρισε στο παρελθόν κάποιος και τα ακολουθεί στο παρόν κάποιος άλλος: «αυτό το μουσικό συγκρότημα έφταισε μααλλάντες στα ~ της κρητικής μοναχής» (ερμημ.) || *ο γυι-ος ακολουθεί τα ~ του πατέρα του στον τρόπο άσκησης της εξουσίας*: ΦΡ. **βαδίζω στα χνάρια (κάποιου)** ακολουθώ ή προσπαθώ να μιμηθώ το παράδειγμα (κάποιου): *ο νέος διευθυντής βαδίζει στα χνάρια του προηγούμενου*. [ETYM₂ μεσν. < *χν-άριον, υποκ. του αρχ. *χναρός* (βλ.λ.)].

χνοιάζω ρ. αμετβ. {χνούσα} (αρχαιοπρ.) (για νέο άνδρα) αποκτώ τις πρώτες τρίχες (γένια) στο πρόσωπο μου. [ETYM αρχ. < *χνούς* (βλ.λ.)].

χνότο (το) (οικ.) ο αέρας που βγαίνει από το στόμα του ανθρώπου ή άλλου ζωντανού οργανισμού: *έκανε τόσο κρύο, που βλέπαμε το ~ μας* || *μύριζαν τα ~ του σκόρδο* || *από την πείνα βρομούσαν τα ~ του* ΣΥΝ. ανάσφα, αναπνοή-ΦΡ. **ταιριάζω τα χνότα μας** βλ. λ. *ταιριάζω*. [ETYM₂ < μεσν. χνότα, πβ. < *άχνότη (ή) (με επίθημα -ότη, πβ. κ. νιότη) < αχνός ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, < χνοτά < *έκνοτόζω «αναδίδω υγρασία» (με σύγηση του αρκτικού άτονου ε- και ανομοιωτ. τροπή του κ- σε χ-) < εκ- < νοτιζω < ντότος].

χνουδάτος, -η, -ο → χνουδοτός

χνουδί (το) {χνουδο-ιού | -ιών} 1. (α) οι πολύ απαλές και κοντές τρίχες, που αρχίζουν να εμφανίζονται στο πρόσωπο και το σώμα των εφήβων: *πρώτο ~* || ~ *στα χέρια* | *στην κοιλιά* (β) το πολύ λεπτό τρίχωμα των νεοσσών (γ) το πολύ λεπτό άχρομο τρίχωμα των εμβρύων και των νεογεννητών 2. (α) το λεπτό και κοντό στρώμα από τρίχες στην εξωτερική επιφάνεια ορισμένων καρπών, φύλλων: *το ~ του ρωδάκι-νου* (β) οι κοντές και πυκνές τρίχες που καλύπτουν το σώμα ορισμέ-

νων εντόμων: το ~ των μελισσών 3. (α) οι λεπτές ίνες από βαμβάκι ή μαλλί, που έχουν στην επιφάνεια υφάσματος και την κάνουν πολύ απαλή στην αφή: το ~ του βελούδου (β) οι κόμποι και τα ξέφτια που σχηματίζονται στην επιφάνεια υφάσματος ή ρούχου -συνήθ. πλυμένου- ύστερα από πολύχρονη χρήση και ανάλογα με την ποιότητα τους · 4. σύνολο από κλωστές, τρίγες και σκόνη, που μαζεύονται στο πάτωμα, στις γωνίες, κάτω από έπιπλα κ.α.: θα πάρω τα ~ με την ηλεκτρική σκούπα. — (υποκ.) χνουδάκι (το).

[ETYM. μεσν. < *χνουδιον, υποκ. του αρχ. χνούς (βλ.λ.), πβ. κ. φλοῦδι -φλοῦς].^

χνουδιάω ρ. αμετβ. {χνουδιάσ-α, -μένος} 1. έχω ή εμφανίζω για πρώτη φορά χνουδι πάνω στο πρόσωπο ή το σώμα μου: χνουδιάσαν τα μαγουλά του ΣΥΝ. χνούσας 2. (για υφάσματα) σχηματίζω κόμπους και ξέφτια από ίνες που αποκρίνονται: πολύ κακής ποιότητας υφάσμα: με τη δεύτερη φορά που έβαλα το παλτό, χνουδιάσε. Επίσης χνουδιάω. — χνουδιάσιμα (το).

χνουδιώτος, -ή, -ό αυτός που περιβάλλεται από τρίχωμα ή πέλος: ~ ζώακι | ύψαμα | μάγουλο | μουδάκι | μουρουδι. Επίσης χνουδιώτος, -ή, -ο. [ETYM. < χνουδι + παραγ. επίθημα -ώτος, πβ. κ. σταυρωτός].

χνους (ο) {χνου κ. χνούς | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) το χνουδι (βλ.λ.). [ETYM. < αρχ. χνούς | χνούς, αγν. ετύμου. Η επισημειωθείσα σύνδεση με το αρχ. γνόη «μεταλλικό εξάρτημα τροχού άμαξας» μέσω σημ. «τριβή, προϊόν τριβής» πρέπει να αποκλειστεί].

χνότο (το) → χνότο χνόνη (η) {χνονών} 1. ειδικό σκεύος που χρησιμεύει στην τήξη των μετάλλων ΣΥΝ. χνουετήρι 2. σκεύος με αναστραμμένο κωνικό σχήμα, με ανοιχτή την πλατιά του πλευρά και οπή στη στενή του: το χνοι 3. (μτρ.) το μέρος ή η κατάσταση όπου συγχωνεύονται αντίθετα ή διαφορετικά πράγματα: η περιοχή μας αποτέλεσε ~ λαών και θρησκειών ΣΥΝ. χνουετήρι. — (λόγ.) χνουειδής, -ής, -ές. [ETYM. αρχ. < *χνοP-άνη < θ. *χνοP- (ετερωσιμ. βαθμ. του ρ. χνώ, βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -άνη, πβ. κ. λək-άνη, σκαπ-άνη].

χόβερκραφτ (το) {άκλ.} σκάφος για θαλάσσιες μεταφορές, που κινείται πάνω σε στρώμα αέρα, ο οποίος διοχετεύεται τεχνητά μεταξύ του κάτω μέρους του σκάφους και της επιφάνειας του νερού' αλλιώς αερόστρωμνο όχημα.

[ETYM. < αγγλ. hovercraft «μετέωρο σκάφος» < hover «μετέωρος» (< μέσ. αγγλ. hoveren | hoven, αγν. ετύμου) + craft «σκάφος - επιδεξιότητα» (< αρχ. αγγλ. crasf «επιδεξιότητα, δύναμη»)].

χόβολη (η) {χωρ. πληθ.} η ξεστή στάχτη από φωτιά: πατάτες | μανιτάρια στη - | παραδοσιακό καφέ στη ~.

[ETYM. μεσν. αβεβ. ετύμου, ίσως < *φόβολη (με μετάθεση συμφώνων) < βεν. *fogolo (< λατ. focarius < focus «εστία, τζάκι»). Κατ' άλλη άποψη, χόβολη < *φόβολη (με ανομοίωση του φ-) < *(α)θόβολη (με στήση του αρκτικού άτονου α- και τροπή του θ- σε φ-, πβ. κ. θηλή - φηλή) < αθόβολι «τόπος όπου βάζουν τη στάχτη» < μεσν. άθος «στάχτη» (< αρχ. άνθος) + -βόλι < βάλλω].

χοή (η) (συνήθ. στον πληθ. χοές) (στην αρχαιότητα) η τιμητική προσφορά προς τους νεκρούς από μέλι, κρασί και νερό, μέρος της οποί-ας έχυναν οι αρχαίοι Έλληνες στους τάφους ΣΥΝ. σπονδή. [ETYM. αρχ. < *χοE-ή, ετερωσιμ. βαθμ. του ρ. χνώ (βλ.λ.)].

χοηφόρος, -ος, -ο(ν) αυτός που μεταφέρει χοές (βλ.λ.) στους νεκρούς: η τραγωδία «Χοηφόροι» του Αισχύλου. [ETYM. αρχ. < χοή + -φόρος < φέρω].

χοϊκός, -ή, -ό αυτός που έχει πλαστεί ή κατασκευαστεί από χόμα: ~ πλάσμα ΣΥΝ. γήινος, χουμάτινος. [ETYM. μτρν. < αρχ. χους (βλ.λ.)]. χοιράδα (η) ΙΑΤΡ. (συνήθ. στον πληθ.) η πάθηση κατά την οποία οι αδένες στον λαϊμό εξογκώνονται και σκληραίνουν συνήθως από φυσιολογική προσβολή τους ΣΥΝ. χελώνια. — χοιραδικός, -ή, -ό [μτρν.]. [ETYM. < αρχ. χοιράς, -άδος < χοίρος (βλ.λ.)]. Η λ. δήλωνε στην αρχαιότητα ένα είδος χαμηλών βράχων που έμοιαζαν με νώτα χοίρων, ενώ και η ιατρ. σημ. ερμηνεύεται από το γεγονός ότι η εν λόγω νόσος προσβάλλει συχνά τους χοίρους].

χοιραδισμός (ο) [1887] η φυματίωση των λεμφικών αδένων, που εμφανίζεται με διόγκωσή τους και με δημιουργία συργγίων (βλ.λ.). Επίσης χοιραδωση (η) [1879].

χοιρίδιο (το) {χοιριδι-ου} [-ων] μικρός χοίρος (βλ.λ.) ΣΥΝ. γουρουνάκι, γουρουνόπουλο- φρ. ινδικό χοιρίδιο βλ. λ. ινδικός. [ETYM. < αρχ. χοιρίδιον, υποκ. του χοίρος (βλ.λ.)].

χοιρινός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τους χοίρους (βλ.λ.): ~ κρέας | λουκανικό | δέρμα | μπριζόλες 2. (α) χοιρινό (το) το κρέας από χοίρο (βλ.λ.): οι μουσουλμάνοι και οι Εβραίοι δεν τρώνε το - | ψητό | καπνιστό ~ (β) χοιρινή (η) η χοιρινή μπριζόλα.

Χοιρινήσιος - γουρούνι - χοιρινό, αρνήσιος - αρνί - πρόβατο, γιδήσιος - γίδι νός - γίδα - κατσίκι. Η διαφορά στην ονομασία του ζώου και του κρέατος που τρώμε είναι συχνή στις διάφορες γλώσσες και στην Ελληνική. Έτσι μιλάμε για αρνήσιο κρέας και για μερίδα αρνιού, αλλά όχι για προβατίσιο κρέας ή μερίδα προβάτου'. Μιλάμε για γουρούνι και γουρουνήσιο δέρμα, αλλά χοιρινό ονομάζουμε το κρέας που τρώμε. Ομοίως λέμε ότι τρώμε κατσικίσιο κρέας και κατσίκι και όχι γιδινό ή γιδήσιο κρέας (λέμε, ωστόσο, γίδα βραστή, ή και αίγα, λ.χ. στην Κρήτη).

χοιροβοσκός (ο) [μτρν.] αυτός που βόσκει χοίρους (βλ.λ.). χοιροδέρμα (το) [1890] {χοιροδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} το δέρμα από χοίρο (βλ.λ.). χοιρομέρι (το) {χοιρομερ-ιού} [-ιών] το μπούτι του χοίρου, που δια-

τηρείται για μεγάλο χρονικό διάστημα, αφού το έχουν αλατίσει και το έχουν υποβάλει είτε σε θερμική επεξεργασία (~ βραστό) ή το έχουν καπνίσει (~ καπνιστό): εκλεκτό | εισαγόμενο ~ ΣΥΝ. ζαμπόν. [ETYM. μεσν. < χοίρος + -μέρι < μερί (< μέρος)]. χοιροπαραγωγή (η) [1898] η παραγωγή χοίρων. χοίρος (ο) θηλαστικό παμφάγο ζώο με σγκώδες σώμα, ρύγχος που εξέχει και σκληρό τρίχωμα, το οποίο ο άνθρωπος εκτρέφει για το κρέας, το λίπος και το δέρμα του το γουρούνι- φρ. (α) (παροιμ.) ο χοίρος τη λάσπη κυνηγά για αυτόν που έχει συνηθίσει και συνεχώς επιδιώκει κακές συναναστροφές (β) (παροιμ.) του χοίρου το μαλλί δεν γίνεται μεταξύ αυτός που δεν έχει καλή αγωγή δεν μπορεί να αλλάξει με κανέναν τρόπο (πβ. τον αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου γαλάς). — (υποκ.) χοιρίδιο (το) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. ομοίωχα.

[ETYM. < αρχ. χοίρος, αβεβ. ετύμου, πθ. < *ghor-yo-, ετερωσιμ. βαθμ. του Ι.Ε. *gher(s)- «παγώνω, σκληραίνω» (εφόσον ο χοίρος έχει σκληρό τρίχωμα), σανσκρ. hrsyati «σκληραίνω, ανορθώνω», λατ. hōrēre, αλβ. derk «χοίρος» (< *ghōr-n-k-), αρχ. ιρλ. garb «τραγός» κ.ά. Η πρόταση για σύνδεση με το αρμ. επίθ. gēr «παχύς, λιπαρός» μέσω ρίζας *ghoiro-/ā- πρέπει να απορριφθεί, αφού το αρχικό σύμφωνο τής αρμ. λ. είναι αμφισβητούμενο και επιδέχεται διαφορετικές αναλύσεις]. χοιροστάσιο (το) [1891] {χοιροστασι-ου} [-ών] 1. το μέρος του στάβλου σε αγροτικό σπίτι, που είναι ειδικά διαμορφωμένο για την εκτροφή χοίρων 2. το χοιροτροφείο (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκ.) χοιροστάσι [ETYM. < χοίρος + -στάσιο < ισταμαί (πβ. κ. στάσις)].

χοιροσφαγείο (το) [μτρν.] ο χώρος στον οποίο σφάζονται χοίροι, σφαγείο χοίρων.

χοιροσφαγία (τα) {χοιροσφαγιών} (λαϊκ.) το σφάξιμο χοίρων από ιδιώτες, συνήθ. με τελετουργικό τρόπο, πριν από τα Χριστούγεννα ή κατά την περίοδο της Αποκριάς ή για γιορτή που πρόκειται να γίνει, ώστε να παρασκευαστούν με το κρέας τους εδέσματα για τους προσκεκλημένους.

χοιροτροφείο (το) [μτρν.] ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος που προορίζεται για τη μαζική εκτροφή χοίρων με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευσή του κρέατος, του λίπους και του δέρματος τους ΣΥΝ. χοιροστάσιο.

χοιροτροφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η μαζική εκτροφή χοίρων με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευσή του κρέατος, του λίπους και του δέρματος τους. — χοιροτρόφος (ο/η) [μτρν.], χοιροτροφικός, -ή, -ό [1893].

χοκεί (το) {άκλ.} ΑΘΛ. ομαδικό παιχνίδι που παίζεται μεταξύ των παικτών δύο ομάδων, οι οποίοι κρατούν στα χέρια τους ράβδους καμπυλωτές στο κάτω άκρο, με τις οποίες χτυπούν έναν πολύ μικρό δίσκο ή μία μικρή σφαίρα, προσπαθώντας να την περάσουν από τη γραμμή του τέρματος των αντιπάλων: ~ επί πάγου | επί χόρτου. [ETYM. < αγγλ. hockey < παλαιότ. hockie < παλ. γαλλ. hocquet «κυρτό μπιστονίνο», γερμ. αρχής, πβ. αρχ. γερμ. häko «γάντζος», αρχ. αγγλ. hoc (> αγγλ. hook), αρχ. σκανδ. haki κ.ά.].

χολ (το) (παλαιότ. ορθ. χωλ) {άκλ.} ελλην. προθάλαμος- μικρός χώρος υποδοχής σε σπίτι, γραφείο αμέσως μετά την κύρια είσοδο: ευρύχωρο | φωτεινό | μικρό ~. — (υποκ.) χολάκι (το).

[ETYM. < αγγλ. hall < αρχ. αγγλ. heall, που συνδ. με αρχ. γερμ. halla, αρχ. νορβ. hǰll κ.ά.].

χολαγγειογραφία (η) {χολαγγειογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινολογική απεικόνιση των χοληφόρων αγγείων μετά από ενδοφλέβια έγχυση σκιαγραφικού φαρμάκου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholangiography].

χολαγωγός, -ός, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που ενισχύει τη ροή τής χολής στα χοληφόρα αγγεία: ~ φάρμακα | αγωγή | θεραπεία ΣΥΝ. χοληφόρος. [ETYM. μτρν. < χόλος | χολή + αγωγή].

χολαιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η απειλημένη παρουσία χολής στο αίμα, που εκδηλώνεται με ίκτερο και τάση για αιμορραγία, διαταραχές στην πέψη των λιπών κ.ά. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cholémie].

χολαιμικός, -ή, -ό [1879] ΙΑΤΡ. 1. αυτός που σχετίζεται με τη χολαιμία (βλ.λ.) 2. χολαιμικός (ο), χολαιμική (η) πρόσωπο που πάσχει από χολαιμία (βλ.λ.).

χολέρα (η) {χωρ. πληθ.} 1. λοιμώδης και επιδημική νόσος, που εκδηλώνεται με διάρροιες και εμετούς που οδηγούν σε αφυδάτωση, πτώση της θερμοκρασίας του σώματος και συχνά στον θάνατο- εμφανίζεται σε περιοχές όπου οι συνθήκες υγιεινής (λ.χ. ύδρευσης, αποχέτευσης κ.λπ.) βρίσκονται σε κακό επίπεδο 2. (μτρ.) κατάσταση ή ανθρώπος ιδιαίτερα απεχθής και δυσάρεστος: «αέρα, αέρα, να φύγει η ~!» (σύνθημα εναντίον προσώπων που συμβολίζουν τη διαφθορά).

[ETYM. αρχ. (με επίθημα -έρα και άλλων ασθενειών, πβ. κ. ίκτ-ερος), αβεβ. ετύμου, πθ. παράγ. του ουσ. χολάδος «εντόσθια» ή του ουσ. χολή, άποψη μορφολογικά δυνατή, την οποία υποστήριξαν και αρχαίοι σχολιαστές. Σύμφωνα με νεότερη άποψη, η λ. συνδ. με αρχ. ιρλ. galar «ασθένεια, λύπη» και ζεττ. kallar «κακός», οπότε < Ι.Ε. *ghal-«ζημία, βλάβη», αλλά η λ. χολέρα είναι πολύ πιο εξειδικευμένη ως προς την ιατρ. χρήση της].

χολερίως ρ. αμετβ. {χολερίασ-α, -μένος} προσβάλλομαι από χολέρα (βλ.λ.).

χολερισμένος, -ή, -ο αυτός που έχει πάθει χολέρα. χολερικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη χολέρα (βλ.λ.): ~ μόλυνση | συμπτώματα 2. χολερικός (ο), χολερική (η) πρόσωπο που πάσχει από χολέρα (βλ.λ.) ΣΥΝ. χολερισμένος, χολερόβλη-τος 3. (μτρ.) διεφθαρμένος ή πολύ αγενής και επιθετικός, αήθης: ~ συμπεριφορά || ~ πρόσωπο- φρ. χολερική ιδιοσυγκρασία η συμπεριφορά που χαρακτηρίζει αυτόν που είναι ευέξαπτος και φέρεται βίαια χωρίς λόγο. ΣΧΟΛΙΟ λ. κομωδία.

χολερόβλητος, -η, -ο [1892] αυτός που έχει προσβληθεί από χολέρα ΣΥΝ. χολερισμένος, χολερικός. [ETYM. < χολέρα + -βλητος < βάλλω].

χολερυθρίνη (η) ΦΥΣΙΟΛ. χρωστική ουσία της χολής, προϊόν της αποικοδόμησης της αιμοσφαιρίνης- η αύξησή της οίσει το χαρακτηριστικό χρώμα του ικτερου. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bilirubin].

χολερυθρινουρία (η) ΙΑΤΡ. η αποβολή χολερυθρίνης με τα ούρα σε περιπτώσεις αιμόλυσης και σε ικτερο. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. bilirubinuria (νόθο συνθ.)].

χολή (η) 1. ΦΥΣΙΟΛ. το υγρό που εκκρίνεται από το συκώτι μέσω της χοληδόχου κύστεως στον δωδεκαδάκτυλο, έχει πρασινοκίτρινο χρώμα και συντελεί στην πέψη 2. (συνεκδ.) η κύστη μέσα στην οποία βρίσκεται το παραπάνω υγρό, η χοληδόχος κύστη: *έχει πέτρα στη -1 εγχείρηση χολής- ΦΡ. σπάω | κόβω τη χολή (κάποιου) προκαλώ μεγάλο και αποτόμο φόβο: με κατατρόμαξες- μου 'κομψες τη χολή!* 3. (μτφ.) η πικρία, η οργή: με πότισες ~ (με πίκρανες) || *δεν έχει ~ (είναι καλός και ήπιος) ΣΥΝ. δηλητήριο, φαρμάκι, χόλος- ΦΡ. (α) στάζω | χώνω | ξερνάω χολή (εναντίον κάποιου) εκφράζω την κακία και την πίκρα που έχω μέσα μου: έσταζε χολή όση ώρα μιλούσε για τον πολιτικό του αντίπαλο ΣΥΝ. στάζω δηλητήριο | φαρμάκι ΑΝΤ. είμαι όλο μέλι (β) οντι τοί! μάννα, χολήν (Αντίφωνο ιβ' Μεγάλης Πέμπτης: Λαός μου, τι έποίησά σοι, και τίμοι ανταπέδοκας; 'Αντί του μάννα, χολήν αντίτο'ύδατος, δξος...)* για ανθρώπους που βλάπτουν τους ευεργέτες τους. — **χολικός**, -η, -ό [μτν.].

[ETYM αρχ. < *ghol-, ετεροϊωμ. βαθμ. του ΙΕ. *ghel- «λαμπρός, ακτινοβόλος» και «κίτρινος, πράσινος, ωχρός», πβ. αβεστ. zara- «χολή», αρχ. ισλ. gall «χολή, δηλητήριο», αρχ. γερμ. galla, lat. fei, αρχ. σλαβ. žlūci «χολή», αρχ. γερμ. gold «χρυσός» κ.ά. Η σημ. της λ. οφείλεται στο χρώμα της. Ομόφρ. γλό-η, γλω-ρός, γόλ-ος].

χοληδόχος, -ος, -ο(ν) ΦΥΣΙΟΛ. 1. αυτός που περιέχει χολή 2. **χοληδόχος κύστη** η κύστη που βρίσκεται μεταξύ του ήπατος και του δωδεκαδάκτυλου και στην οποία συγκεντρώνεται η χολή που προέρχεται από το πρώτο όργανο, προτού καταλήξει στο δεύτερο. [ETYM. μτν. < χολή + -δόχος < δέχομαι].

χοληστερίνη (η) στεροειδής, λιπώδης και κηρώδης ουσία του αίματος που έχει μεγάλη σημασία για τη διατήρηση της ζωής στον οργανισμό ή υπερμετρη αυξήση της οδηγεί σε παθολογικές καταστάσεις: υψηλά ποσοστά **χοληστερίνης στο αίμα** || *εξέταση για μέτρηση της ~ || δαίτα για τη μείωση της ~ ΦΡ. (α) καλή χοληστερίνη* η περίσσια χοληστερίνη των κυττάρων που συγκεντρώνεται από τις λιποπρωτεΐνες υψηλής πυκνότητας (HDL - High Density Lipoproteins) και που θεωρείται ότι απομακρύνει τη LDL χοληστερίνη (βλ. παρακάτω) από τα τοιχώματα των αρτηριών (β) **κακή χοληστερίνη** η χοληστερίνη που περιέχεται στις λιποπρωτεΐνες χαμηλής πυκνότητας (LDL - Low Density Lipoproteins) και που είναι κατεξοχήν υπεύθυνη για την εμφάνιση αθηροσκληρώσεως στα αμφοδία αγγεία. [ETYM < χοληστερόλη (βλ. λ.) με το επίθημα -ίνη].

χοληστερόλη (η) {χωρ. πλ.ηθ.} η χοληστερίνη (βλ. λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholesterol < choie- (< χολή) + ster- (< στερεός) + -οι (< lat. oleum < αρχ. ελαιον)].

χοληφόρος, -ος, -ο(ν) ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με το σύστημα παραγωγής και μεταφοράς της χολής από το συκώτι στο παχύ έντερο: - *οδοί* (τα όργανα και οι πόροι όπου σχηματίζεται η χολή και μεταφέρεται από το συκώτι στον δωδεκαδάκτυλο) ΣΥΝ. χολαγωγός. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. voies biliaires].

χολιάζω ρ. αμειβ. κ. μετβ. [μεσν.] {χόλιασα-α, -μένος} ♦ 1. (αμειβ.) νιώθω μεγάλο οργή ΣΥΝ. χολώνομαι, οργίζομαι, θυμώνω, κακίζω ΑΝΤ. ηρεμώ, χαλαρώνω ♦ 2. (μετβ.) προκαλώ την οργή και την πικρία κάποιου: *τον χολίασαν τα λόγια μου ΣΥΝ. χολώνω, εξοργίζω, αγριεύω, θυμώνω, φουρκίζω, πικάρω ΑΝΤ. ησυχάζω, ηρεμώ, χαλαρώνω.* — **χολίασμα** (το), **χολιαστικός**, -η, -ό.

χολικός, -η, -ό → χολή
Χόλλυγουντ (το) {άκλ.} 1. προάστιο του Λος Άντζελες στην Καλιφόρνια των Η.Π.Α., περίφημο για τα κινηματογραφικά του στούντιο και την καλλιτεχνική του κίνηση 2. (συνεκδ.) ο κινηματογραφικός μηχανισμός παραγωγής ταινιών, συνήθ. εμπορικού χαρακτήρα, που δραστηριοποιείται στην παραπάνω περιοχή: *το ~ κυριαρχεί στην παγκόσμια κινηματογραφική αγορά.* [ETYM. < αγγλ. Hollywood].

χόλλυγουντιανός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στην κινηματογραφική βιομηχανία των Η.Π.Α., που αναπτύχθηκε στην περιοχή του Χόλλυγουντ: ~ *αστέρας | μελόδραμα | τεχνική | λάμψη* 2. αυτός που τον χαρακτηρίζει το εντυπωσιακό θέαμα, η λάμψη, ο πλούτος των υλικών μέσων κλπ.: *η τελετή ενάρξεως, - προδιαγραφών, δεν θυμίζει σε τίποτα τη λιτότητα και την απλότητα των αρχαίων αγώνων* || η *προεκλογική συγκέντρωση εξελίχθηκε σε ~ φέστα.*

χολοκυστοεκτομή (η) η χειρουργική αφαίρεση της χοληδόχου κύστεως. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholecystectomy].

χολοκυστίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή της χοληδόχου κύστεως, η οποία συχνά συνοδεύεται από χολολιθίαση (βλ. λ.). [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholecystitis].

χολοκυστογραφία (η) {χολοκυστογραφιών} ΙΑΤΡ. η εξέταση της χοληδόχου κύστεως με ακτινογραφία, συνήθ. για τον εντοπισμό λίθων ή άμμου στο εσωτερικό της. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cholecystography].

χολολιθίαση (η) [1888] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός λίθων ή συγκέντρωση άμμου στη χοληδόχο κύστη ή/και στις χοληφόρους οδούς.

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cholélithiase].

χολολιθικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στους χολόλιθους (βλ. λ.) 2. **χολολιθικός (ο), χολολιθική** (η) πρόσωπο που πάσχει από χολολιθίαση. **χολολιθός** (ο) [1890] {χολολιθ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. ετερογενής ή σπάν. ομοιογενής σόμα, που σχηματίζεται από εκκρίσεις της χολής και μοιάζει με λίθο. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cholélithe].

χόλος (ο) οργή συνδυασμένη με κακία ΣΥΝ. χολή. [ETYM αρχ. παράλλ. τ. του θηλ. χολή (βλ. λ.). Ενώ το θηλ. χολή περιορίστηκε στην ιατρ. χρήση, το αρσ. χόλος δήλωσε κυρ. τη διάθεση της οργής, του θυμού και της αγανάκτησης, αφού πιστευόταν ότι οι *αλλαγές στα «υγρά»* του σώματος επιδρούσαν στην ιδιοσυγκρασία του ατόμου (βλ. κ. *μελαγχολία*).

χολοσκάω ρ. αμειβ. κ. μετβ. {χολοσκάω... | χολόσκασα} ♦ 1. (αμειβ.) νιώθω μεγάλη στενοχώρια: *τι χολοσκάω για πράγματα ασήμαντα; ΣΥΝ. σκάω, στενοχωριέμαι, το παίρνω κατάκαρδα ΑΝΤ. αδιαφορώ ♦ 2. (σπάν -μετβ.) κάνω (κάποιον) να στενοχωρηθεί πολύ: μη χολοσκάεις τον πατέρα σου- να είσαι καλό παιδί! ΣΥΝ. στενοχωρώ, σκάω.*

χολώνω ρ. μετβ. {χόλω-σα, -θηκα, -μένος} 1. κάνω (κάποιον) να νιώσει πίκρα, οργή: *τον χόλωσες με τα πείσματα σου* 2. (μεσοπαθ. **χολώνομαι**) νιώθω πίκρα ή οργή: *απογοήτση χολώνωμένος* || *μόλις διάβασε την κακοβούλη κριτική χολώθηκε ΣΥΝ. πικραίνω, οργίζω, νευριάζω, φουσκώνω ΑΝΤ. ηρεμώ, καταπραίνω.* [ETYM. < αρχ. χολώ (-ώ) < χόλω].

χόμο (ο) {άκλ.} άνθρωπος (βλ. λ.): κυρ. σε lat. φράσεις της ανθρωπολογίας που δηλώνουν καθέναν από τους άμεσους προγόνους του ανθρώπινου είδους (homo sapiens, homo erectus, homo faber κ.λπ., βλ. λ. *άνθρωπος*) και, κατ' αναλογία προς τα παραπάνω, σε νεότερες φράσεις και νεολογισμούς, *λ.χ. χόμο τελεόπτικος* (homo teleoticus, ο άνθρωπος της εποχής της τηλεόρασης ή μανιώδης τηλεθεατής), *χόμο εκονομικός* (homo economicus, ο άνθρωπος που σκέφτεται και ενεργεί με βάση το οικονομικό του συμφέρον) *χόμο κοινοβιμής* (homo consensum, καταναλωτικός άνθρωπος) κ.ά. [ETYM < lat. homo «άνθρωπος»].

homo nominis lupus (Πλάτων *Asin.* 495) lat. (προφέρεται *χόμο γόμινι λούπους*) ελλ.ν. ο *άνθρωπος (είναι) για τον άνθρωπο λόκος*- για να χαρακτηρίσουμε τις σύγχρονες κοινωνίες του απάνθρωπου και ανελέητου ανταγωνισμού.

χόμπι (το) {άκλ.} η ερασιτεχνική ενασχόληση κάποιου με κάτι, που του δίνει μεγάλη ευχαρίστηση, συχνά ως διέξοδος από την κούραση και την καθημερινότητα: *έχει ~ να συλλέγει νομίσματα.* [ETYM < αγγλ. hobby, που αρχικά αναφερόταν σε ράτσα μικρού αλόγου, < Hobbis, χάιδευ. του κυρ. ον. Robin. Κατά τον 16ο αι. στην Αγγλία η λ. δήλωσε ένα είδος μαστουνού με λαβή σχήματος κεραλής αλόγου, το οποίο χρησίμευε σε παιγνίδια. Η σημερινή σημ. απαντά από τον 17ο αι.].

X.O.N. (οι) Χριστιανικές Ομάδες Νέων.

Χονγκ-Κόνγκ (το) (κινεζ. Hsiang Kang, αγγλ. Hong Kong) αποικία της Μ. Βρετανίας μέχρι το 1997, οπότε επεστράφη στην Κίνα υπό ειδικό καθεστώς- βρίσκεται στις Ν. ακτές της Κίνας και αποτελεί μεγάλο εμπορικό και πιστωτικό κέντρο με επίσημες γλώσσες την Κινεζική και την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Χονγκ-Κονγκ. — **Χονγκ-κονγκέος** (ο), **Χονγκ-κονγκέα** (η), **χονγκ-κονγκέικος**, -η, -ο. [ETYM < αγγλ. Hong Kong < κινεζ. Hsiang Kang «κοιμητήριο κελών» < hsiang «άρωμα» + gang «λιμάνο», όν. που αναφέρεται στα ρεύματα φρέσκου αέρα, τα οποία πνέουν μεταξύ του νησιού Καουλούν (Kowloon) και του λιμανιού της Βικτωρίας].

χονδρεκτομή (η) {χονδρεκτομιών} ΙΑΤΡ. η αφαίρεση ολόκληρου ή μέρους ενός χόνδρου με εγχείρηση. Επίσης **χονδρεκτομή** [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chondrectomy].

χονδρέμπορος (ο) {χονδρεμπόρ-ου | -ων, -ους} ο έμπορος που πουλά Κατ αγοράζει εμπορεύματα σε μεγάλες ποσότητες: ~ *κρεάτων.* — **χονδρεμπόριο** (το). [ETYM Απόδ. του γαλλ. commercant en gros].

χονδρικός, -η, -ό [1892] 1. αυτός που αναφέρεται ή αποτελείται από χόνδρο (βλ. λ.) ΣΥΝ. χόνδρινος · 2. αυτός που σχετίζεται με την πώληση και αγορά εμπορευσιμων αγαθών σε μεγάλες ποσότητες: ~ *εμπόριο | τιμές* (χαμηλότερες τιμές για την αγορά μεγάλων ποσοτήτων εμπορευμάτων) ΑΝΤ. λειανικός. — **χόνδρικ-ά** | -ώς [1809] επίρρ. (σημ. 2) (βλ. κ. λ. χοντρικός).

χόνδρινος, -η, -ο → χόνδρος

χόνδροειδής, -ής, -ές [1856] {χόνδροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)- χόνδροειδ-έστ-ερος, -ατός} 1. αυτός που του λείπει η κομψότητα, η χάρι: ~ *κατασκευάσμα | δουλειά | έπιπλο* ΣΥΝ. άκομπος, χοντροκομμένος, χοντροκομμένος ΑΝΤ. κομψός, λεπτοδουλεμένος, φινετσάτος 2. αυτός που του λείπει η ευγένεια, το τακτ, που δεν έχει ή δεν είναι σύμφωνα με τους καλούς τρόπους: ~ *αστείο | σχόλιο | ψέμα | δικαιολογία* | *συμπεριφορά* ΣΥΝ. άεστος, αγροίκος, απρεπής ΑΝΤ. ευγενής, διακριτικός. — **χόνδροειδής** επίρρ. [1862]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές. [ETYM Απόδ. του γαλλ. grossier].

χονδρόκοκκος, -η, -ο αυτός που αποτελείται από χόνδρους κόκκους ΑΝΤ. λεπτόκοκκος. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. chondrococcus].

χόνδρος, -η, -ό → χοντρός
χόνδρος (ο) ΦΥΣΙΟΛ. ιστός που χαρακτηρίζεται από ελαστικότητα και αντοχή και από τον οποίο αποτελείται το έμβρυο, ενώ οι ενήλικοι τον διατηρούν στις άκρες των οστών, στα αφτιά και στη μήτη. — **χόνδρινος**, -η, -ο [μτν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. **χόνδρος, παρόνομο.** [ETYM αρχ., ουσιαστικοπ. αρσ. του επίθ. χονδρός (βλ. λ.) με αναβιβα-

σμό του τόνου].
 χοντράδα (η) (λαϊκ.) 1. η πράξη ή η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λεπτότητας και ευαισθησία απέναντι στον άλλον: με τις ~ του έχει χάσει τους φίλους του || λέω | πετάω χοντράδες ΣΥΝ. απρέπεια, αγένεια, χωριατιά. 2. η χοντροκοπιά (βλ. λ., σημ. 1). [ETYM₁ < χοντρός + παραγ. επίθημα -άδα, πβ. κ. φυλλ-άδα].
 χοντράδι (το) {χοντραδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. πολλά μαζί ξ<ρτυσμένα νήματα σε ύφασμα: από τη φόδρα κρεμιόταν ένα ~ · 2. εμφανής ατέλεια στην κατασκευή ενός πράγματος ΣΥΝ. χοντράδα · 3. σκληρό σώμα μέσα σε μαλακή ύλη το οποίο γίνεται αισθητό με την αφή της. [ETYM₁ < χοντρός + παραγ. επίθημα -άδι, πβ. γλυκ-άδι].
 χοντράϊνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χοντράϊνα} ♦ (μετβ.) 1. κάνω κάποιον να αυξήσει τη μάζα και τον όγκο του: τα φάρμακα κατά της κατάθλιψης τη χοντράϊναν πολύ || τα γλυκά μας χοντράϊνουν ΣΥΝ. παχάϊνω, παίρνω βάρος ANT. αδυνατίζω, λεπταίνω 2. κάνω (κάποιον να φαίνεται χοντρός): τα φαρδιά ρούχα με χοντράϊνουν (με δείχνουν πιο παχύ) · 3. (για τόνο φωνής) κάνω πιο βαθύ, πιο χαμηλό: χοντράϊνει τη φωνή της για να ανάγκες του ανδρικού ρόλου ΣΥΝ. βαθαίνω, βαθαινώ ANT. λεπταίνω 4. (μτφ.) δίνω μεγαλύτερες διαστάσεις ή έκταση (σε κάτι): μην το χοντράϊνεις το πράγμα- ένα αστέιο έκανα! || μην το χοντράϊνεις άλλο το παιχνίδι, γιατί θα οδηγηθούμε σε σύγκρουση!
 ♦ (αμετβ.) 5. αποκτώ μεγαλύτερη μάζα και όγκο: χοντράϊνα και δεν χωράω στα ρούχα μου ΣΥΝ. παχάϊνω, παίρνω βάρος ANT. αδυνατίζω, λεπταίνω 6. (για τόνο φωνής) γίνομαι πιο βαρύν, πιο βαθύς: πώς χόντρινε έτσι η φωνή σου, γιγιά; (από το παραμύθι της Κοκκίνας σκουρίτσας) ΣΥΝ. βαθαίνω, βαθαινώ ANT. λεπταίνω 7. (μτφ.) αποκτώ μεγαλύτερες διαστάσεις ή γίνομαι πιο έντονος, απαιτητικός ή ανταγωνιστικός: όταν χόντρινε το παιχνίδι, εγκατέλεινα το καρτέ || (στην πολιτική ή τις διεθνείς σχέσεις) χοντράϊνει το παιχνίδι (η κατάσταση αρχίζει να γίνεται πολύ επικίνδυνη, πολύ σοβαρή). — χόντρεμα (το). * ΣΧΟΛΙΟ λ. -αίνω.

χοντρά λ. σεμ΄νος, -η, -ο αυτός που έχει αλεστεί σε μεγάλη κομμάτια ANT. ψιλοαλεσμένος.
 χοντράνθρωπος (ο) αυτός που δεν ξέρει πώς να φερθεί σωστά και με ευπρέπεια, που κάνει χοντράδες ΣΥΝ. άξεστος, αγροίκος ANT. ευγενής, καλλιεργημένος.
 χοντρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) πολύ χοντρή γυναίκα. Επίσης χοντρέλω. [ETYM₁ < χοντρός + επίθημα -έλα, κατά το βαρέλα].
 χοντρεμα (το) → χοντράϊνω
 χοντρεμπόριο (το) → χονδρέμπορος
 χοντρικός, -η, -ο αυτός που δεν είναι λεπτομερειακός, που δίνει μόνον τις γενικές γραμμές: ~ περιγραφή | εκτίμηση | υπολογισμός ΣΥΝ. αδρομερής, γενικός ANT. λεπτομερειακός. — χοντρικά επίρρ. [ETYM₁ Βλ. λ. χονδρικός].

χοντρικός - αδρομερής - γενικός. Σε περιπτώσεις προσεγγμένου λόγου και επιστημονικού (επιστημονικού, διοικητικού κ.λπ.) ύφους, η χρήση του αδρομερής προσφέρεται περισσότερο αντί του χοντρικός ή του γενικός Σε φράσεις όπως «αδρομερής εξέταση/ περιγραφή | θεώρηση | παρουσίαση» (ενός θέματος), το «χοντρική εξέταση...» δεν ταυριάζει υφολογικά, ενώ το «γενική εξέταση | περιγραφή...» υστερεί δηλωτικά, αφού σημασιολογικός εκφράζει κάτι ευρύτερο και ακαθόριστο έναντι του αδρομερής.

χοντρο- κ. χοντρο- κ. χοντρο- κ. (λόγ.) χονδρο- κ. χονδρο- κ. χονδρο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. έχει μεγάλο βάρος, μάζα ή πάχος: χοντρο-κόκκαλος, χοντρο-πέτσος · 2. έχει αδέιους τρόπους ή είναι άτεχνος: χοντρο-άνθρωπος, χοντρο-κοπιά 3. δεν είναι εύστροφος, δεν μπορεί να ξεκολλήσει από κάτι: χοντρο-κέφαλος · 4. (μόνο στον τ. χονδρο[σ]-) σχετίζεται με το χονδρικό εμπόριο: χονδρο-έμπορος · 5. γίνεται με δυσκολία: χοντρο-δουλεία. [ETYM₁ Α' συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. χονδρός (βλ. λ.)].

χοντροαλεσμένος, -η, -ο κ. χοντραλεσμένος (για αλεύρι, καφέ κ.λπ.) αυτός που είναι αλεσμένος σε χοντρούς κόκκους.
 χοντρογυναίκα (η) αυτή που δεν ξέρει πώς να φερθεί σωστά, που είναι χυδαία (πβ. χοντράνθρωπος).
 χοντροδουλεία (η) 1. δουλεία που απαιτεί πολύ κόπο και συνήθ. γίνεται χειρωνακτικά: εργάτες για τις ~ · 2. δουλεία ή έργο που έχει γίνει γρήγορα, χωρίς ιδιαίτερη προσοχή και επιμέλεια: αυτό το τραπέζι είναι ~ και όχι έργο καλού τεχνίτη ANT. λεπτοδουλεία, ψιλοδουλεία. — χοντροδουλεμένος, -η, -ο (σημ. 2).
 χοντροκαμωμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί χωρίς τέχνη και φροντίδα: ~ έπαλα ΣΥΝ. χοντροδουλεμένος ANT. κολοφτασμένος, λεπτοδουλεμένος · 2. αυτός που έχει βαρύ σκελετό και μέλη: ~ παιδί ANT. λεπτοκαμωμένος.
 χοντροκάλας, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει χοντρό κεφάλι ΣΥΝ. χοντροκέφαλος.
 χοντροκέφαλος, -η, -ο 1. αυτός που έχει χοντρό κεφάλι: ~ ζωό ΣΥΝ. χοντροκάκαλος · 2. αυτός που δεν χαρακτηρίζεται για την εξυπνάδα του ΣΥΝ. χαλός, βλάκας, μπουναλάς, χοντρομυαλός ANT. ξύπνιος, σαφί, ξυράφι 3. αυτός που επιμένει στην άποψη του και δεν μεταπείθεται ΣΥΝ. αγύριστο κεφάλι, πεισματάρης, ισχυρογνώμων, ξεροκέφαλος ANT. εύπιστος, ευμετάβλητος. — χοντροκεφαλία (η) (σημ. 1, 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.
 χοντροκόκκαλος, -η, -ο αυτός που έχει χοντρά κόκκαλα ANT. λεπτοκόκκαλος.
 χοντροκόκκος, -η, -ο (για αλεύρι, καφέ κ.λπ.) αυτός που έχει χον-

τρούς κόκκους ANT. λεπτόκοκκος.
 χοντροκομμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει κοπεί ή αλεστεί σε μεγάλα κομμάτια: ~ καφές | τυρί | κρεμμύδι ANT. λεπτοκομμένος, ψιλοκομμένος · 2. αυτός που δεν έχει χάρη ή δεν σέβεται τους καλούς τρόπους ή τις κοινωνικές συμβάσεις: ~ αστέιο | ψέμα | φάρσα | κομωδία ΣΥΝ. άξεστος, αγαρμπος, χονδροειδής. — χοντροκομμένα επίρρ.
 χοντροκοπιά (η) 1. δουλεία ή έργο που δεν έχει γίνει με τέχνη και προσοχή, αλλά με προχειρότητα και κακό γούστο: να φανταστεί κανείς ότι οι ~ του θεωρούνται μοντέρνα τέχνη! ANT. λεπτοδουλεία, καλλιτεχνία 2. συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από αγένεια, από παραβίαση των καλών τρόπων και της ευγένειας: πετάω | λέω | κάνω χοντροκοπιές ΣΥΝ. χοντράδα, αγαρμποςύνη. [ETYM₁ < χοντρο- + -κοπιά < -κοπώ (< κόπτω)].
 χοντροκόλης (ο) {χοντροκόληδες}, χοντροκόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (-λαϊκ.) πρόσωπο που έχει χοντρά οπίσθια. Επίσης χοντροκόλας, -η, -ο/-ΙΚΟ.
 χοντρολαίμης (ο) {χοντρολαίμηδες}, χοντρολαίμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που έχει χοντρό λαιμό.
 χοντροπαλάς (ο) {χοντροπαλάδες}, χοντροπαλού (η) (μειωτ.) αυτός που είναι χοντρός και ασχημάτιστος, που το σώμα του μοιάζει με ογκώδη μπάλα. [ETYM₁ Νόθο συνθ., < χοντρο- + -μαλάς < μάλλα].
 χοντρομυαλός, -η, -ο αυτός που δεν αντιλαμβάνεται τα πράγματα εύκολα ή γρήγορα ΣΥΝ. χοντροκέφαλος ANT. ξύπνιος, σαφί. ΣΧΟΛΙΟ λ. ανόητος.
 χοντροπαπουτσο (το) χοντρό και άκομμο παπούτσι: η μόδα έκανε τις κοπέλες να κυκλοφορούν με χοντροπαπούτσια.
 χοντροπέτσος, -η, -ο 1. αυτός που έχει επιδερμίδα μεγάλου πάχους: ~ ζωό (λ.χ. ο ελέφαντας) ΣΥΝ. παχύδερμος ANT. λεπτόπέτσος 2. (μτφ.) αυτός που δεν έχει ευαισθησία ή/και ηθικούς φραγμούς: άνθρωπος ~ δεν τον αγγίζει η ανθρωπινή δυστυχία ΣΥΝ. αναισθητός, ασυνειδητός, σκληρός, αγενής ANT. ευαίσθητος, ευγενής.
 χοντροπόδαρος, -η, -ο αυτός που έχει χοντρά πόδια: ~ τραπέζι | κορίτσι ANT. λεπτοπόδαρος.
 χοντρός, -η, -ο [μεσν.] κ. (λόγ.) χονδρός {χοντρο-ότερος κ. -ύτερος} 1. αυτός που έχει μεγάλο όγκο, μάζα, βάρος ή πυκνότητα: ~ ρούχα | σκεπάσματα | βιβλίο | σκοινί ΣΥΝ. βαρύς, παχύς ANT. λεπτός 2. (ειδικότ.) αυτός που έχει μάζα και βάρος μεγαλύτερο από το κανονικό: ~ παιδί | γέρος | γάτα ΣΥΝ. παχύς, παχύσαρκος ANT. αδύνατος, λιγνός, λεπτός, λιπόσαρκος 3. αυτός που αποτελείται από μεγάλα κομμάτια ή κόκκους: ~ αλεύρι | σιμιγδάλι | αλάτι | πιπέρι ANT. ψιλός · 4. αυτός που είναι χαμηλά στην τονική κλίμακα: ~ φωνή ΣΥΝ. βαθύς, βραχνός ANT. ψιλός, λεπτός 5. (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη καλών τρόπων και καλής συμπεριφοράς: ~ άνθρωπος | αστέιο | συμπεριφορά | τρόποι || ήταν χοντρό να μη μου ευχηθεί, ενώ ήξερε ότι γινόταξα ΣΥΝ. άξεστος ANT. λεπτός 6. (μτφ.) αυτός που έχει ιδιαίτερη σοβαρότητα ή βαρύτητα, του οποίου οι επιπτώσεις μπορεί να είναι πολύ σοβαρές: ~ λάθος | προσβολή || παίζεται ~ παιχνίδι με τα ονόματα των υποψηφίων των κομμάτων ΣΥΝ. σοβαρός, βαρύς ANT. επουσιώδης, ελαφρύς · 7. (ευφημ.) χοντρό (το) οι κενώσεις του πάχους εντέρου: πήγε στην τουαλέτα για το ~ του ANT. ψιλό · Β. χοντρά (τα) χαρτονομίσματα μεγάλης αξίας (κατ' αντιδιαστολή προς τα «ψιλά», τα μικρής αξίας): έχεις να μου χαλάσεις τα ~; ANT. ψιλά. — χοντρά επίρρ., (υποκ.-χαϊδευτ.) χοντρούλης, -α, -ικο κ. χοντρούλος, -η, -ο κ. χοντρούτσικος, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρώνυμο. [ETYM₁ < αρχ. χονδρός < *χρονδ-ρός (με ανομοιωτ. αποβολή του -ρ-και παραγ. επίθημα -ρός, πβ. κ. ψυχ-ρός), ετεροϊωμ. βαθμ. του Ι.Ε. *ghrendh- «θρυμματίω, κόβω», πβ. λατ. fendere «τρίω, τα δόντια», frenum «στοιμίδα (αλόγου)» (> γαλλ. frein, ισπ. freno), αλβ. grinde «αίτιουρο», αρχ. αγγλ. grindan «τρίβω, λειανίζω» (> αγγλ. grind), γερμ. Grand «άμμος» κ.ά. Η λ. αναφερόταν αρχικώς σε τριμμένους κόκκους σιταριού και στο αλεύρι, ενώ η σημ. «παχύς» είναι μτγν. Ορισμένοι μελετητές έχουν αναγάγει τη λ. στο ουσιαστικό hndrt «στάχυ», αλλά μάλλον πρόκειται για δάνειο από την Ελληνική].

χοντρός: συνώνυμα. Η έννοια του πάχους, του πλεονάζοντος ή υπερβολικού βάρους στη σωματική διάπλαση του ανθρώπου, εκφράστηκε με γλωσσική ποικιλία ανάλογα και με τις αντιλήψεις της εποχής. Η κύρια λ. που δήλωσε στην Αρχαία τον υπέρβαρο άνθρωπο και, γενικότερα, ό,τι χαρακτηρίζεται ως μεγάλο βάρος, ήταν το παχύς. Από τους χρόνους της Κοινής, η λ. χονδρός «χονδραλεσμένο σιτάρι - σβώλος - τα τραγανά μέρη των πλευρών και του θώρακα» (πβ. κ. υποχόνδρια «τα υπό τους χόνδρους μέρη του επιγαστριου») πέρασε -με μετακίνηση του τόνου και μεταφορική διεύρυνση της σημασίας- στη λ. χονδρός «υπέρβαρος» και γενικά «μεγάλος, ευμεγέθης». Η λ. παχύς (πβ. και ουσ. το πάχος) διατήρησε την άμεση σύνδεση με το βάρος (παχύς άνθρωπος, παχιά αγελάδα, παχύ σπράγμα λίπους), ενώ το χοντρός έχει γενικότερη σημασία «παχύς, μεγάλος, έντονος»: χοντρό σκοινί, αλλά και χοντρό ψέμα (όχι παχύ ψέμα!)- χοντρή κυρία, αλλά και χοντρό λάθος (όχι παχύ λάθος!). Χρησιμοποιείται, ωστόσο, και η μεταφορική φρ. παχιά λόγια, με τη σημ. «μεγάλα λόγια, υποσχέσεις που δεν μπορούν να εκπληρωθούν», έναντι της φρ. χοντρά λόγια, που σημαίνει «αγενείς εκφράσεις, ύβρεις». Τα επίθ. ευτραφής, παχουλός και ευσωμός είναι σήμερα ευγενικότεροι τρόποι έκφρασης, για να δηλώσει κανείς τη σημ. «χοντρός, παχύς»: η ευτραφής κυρία (όχι η χοντρή κυρία!), παχουλή κοπέλα (όχι παχιά κοπέλα!). Τέλος, τα γεμάτος και τα υποκ. γεματούλης, γεματούτσικος δηλώνουν τον κάπως παχύ, αυτόν που δεν είναι αδύνατος, αλλά δεν μπορεί να θε-

ωρηθεί και χοιρός.

χοιρόφλουδος, -η, -ο αυτός που έχει χοιρή φλούδα: ~ πορτοκάλι ANT. λεπτόφλουδος.

χοπ επιφών. 1. (μαζί με το έι) για να δοθεί ρυθμός σε ομάδα που εκτελεί ενέργεια επαναλαμβανόμενη: *Τραβάτε όλοι μαζί κουπί! Έι ~, Έι ~!* 2. για να δηλωθεί ελαφρό πήδημα, συνήθ. μαζί με το ένα, δύο, τρία, κατά τη διάρκεια γυμναστικής άσκησης. [ETYM. < τουρκ. hor «εμπρός!»].

χοράρχης (ο) {χοραρχών} πρόσωπο που διευθύνει εκκλησιαστική χορωδία. [ETYM. μεσν. < χορός + -άρχης < αρχω].

χοραρχία (η) {χοραρχιών} το να είναι κάποιος χοράρχης (βλ. λ.). χορδή (η) 1. ευθύγραμμο λεπτό νήμα από έντερο ζώου, μετάλλου ή συνθετική κλωστή, που στερεώνεται τεντωμένο πάνω από το ηχείο μουσικού οργάνου, όταν πάλλεται, παράγει μουσικό ήχο: *οι ~ της κιθάρας | της βιόλας | της άρπας || κουρδίζω | τεντώνω | αλλάζω χορδές* - ΦΡ. *εγχορδάζεις και οργάνους* (έγχορδαίς και οργάνω, Π.Δ. Ψάλμ. 150,4) με μουσική. (μτφ.) με κέφι, με πανηγυρισμούς 2. (ειδικότ.) παρόμοιο ελαστικό νήμα στο τόξο, το οποίο ενώνει τις άκρες του καμπύλου σκληρού στελέχους και στο μέσο του οποίου εφαρμόζουμε το πίσω μέρος του βέλους: *από το τέντωμα έσπασε η ~ του τόξου || τένωσε τις ~ και έριξε μακριά το βέλος* ΣΥΝ. νευρά 3. ANAT. (ο) ο σχηματισμός του σώματος που μοιάζει ή λειτουργεί όπως η χορδή (σημ. 1): ~ *τύτανο* (β) *φωνητικές χορδές* οι δύο σαρκώδεις πτυχές στον βλεννογόνο του λάρυγγα, οι οποίες, όταν διέρχεται το από μέσα τους ο αέρας της εκπνοής, παράγουν την ανθρώπινη φωνή: *κάλος | πολύπτυξες στις ~* 4. ΜΑΘ. το ευθύγραμμο τμήμα που ενώνει δύο σημεία καμπύλης 5. (μτφ.) εσωτερική ευαισθησία: *η ιστορία σας αγίζει τις ~ της ανθρώπινης ψυχής* - ΦΡ. *αγγίζω την ευαίσθητη χορδή κάποιου* ευαίσθητοποιώ κάποιον ή τον συγκινώ.

[ETYM. αρχ., πθ. συνδ. με χετ. karad- «εντόσθια» και ανάγεται σε τ. *χοροδή (με ανακτ. η) αν γίνει δεκτή η ύπαρξη τέτοιου τ. και δεν πρόκειται για σνακπύτη φωνηέντος στη Χεττιτική ή απλώς για λάθος στη γραφή, τότε αποφεύγεται η ένταξη στην ετυμολ. οικογένεια του I.E. *gh^or-nā «χορδή» (πβ. σανσκρ. hira-h «ταϊνία, ζώνη», λατ. hira «τμήμα εντέρου», αρχ. γερμ. gam > γερμ. Gam «κλωστή» κ.ά.), πράγμα που θα άφηνε ανεργμηνετο το οδοντ. -δ- του τ. χορδή].

χορδίζω ρ. → κουρδίζω

χορδίσμα (το) → κουρδίσμα

χορδίστης [1873] κ. κουρδίστης κ. κουνριτής (ο), χορδί-στρια (η) {χορδιστριών} ο ειδικός που γνωρίζει και, συνήθ., ασκεί επαγγελματικά, το χόρδισμα ηλεκτροφόρων οργάνων ο χορδιστής του πιάνου κατά κανόνα ασχολείται με όλα τα τεχνικά προβλήματα που μπορεί να παρουσιάσει το όργανο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. accordeur].

-χορδός, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν μουσικό όργανο που φέρει συστατικό αριθμό χορδών: *εξάχορδη κιθάρα | τρίχορδο μπουζούκι*.

[ETYM. Β' συνδ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. πολύ-χορδός /ωδή], *τετρά-χορδον* (τό(, που προέρχεται από το ουσ. χορδή).

χορδοστάτης (ο) {χορδοστατών} το πλαίσιο όπου στερεώνονται οι χορδές μουσικού οργάνου. [ETYM < χορδή + -στάτης < ι-στα-μαι].

χορδόφωνος, -η, -ο (για μουσικά όργανα) 1. αυτός που έχει χορδές 2. *χορδόφωνο* (το) {χορδοφών-ου | -ων} μουσικό όργανο με χορδές, έγχοοδο.

χορεία (η) {χορειών} 1. (αρχικά) το σύνολο των χορευτών σε αρχαίο δράμα ΣΥΝ. χορός 2. (συνεκδ.) σύνολο προσώπων που ξεχωρίζουν για θετική ιδιότητα τους: *η ~ των αγγέλων | των ποιητών* 3. σύνολο προσώπων που συνουδεύουν ή συμφωνούν με κάποιον · 4. ΙΑΤΡ. [1897] κινήση πάθησης του νευρικού συστήματος που εκδηλώνεται κυρ. με κρίσεις των άκρων και του προσώπου, τις οποίες δεν ελέγχει το άτομο. — *χορειάκος*, -ή, -ό. [ETYM. αρχ. < χορεύω. ο ιατρ. όρ. αποτελεί αντιδάν. από γαλλ. chorée].

χορείος (ο) ΦΙΛΟΛ. (στην προσωδιακή ποίηση) 1. ο τρίβραχος μετρικός πους («~) 2. ο τροχάιος μετρικός πους (-- = *~), [ETYM. < μτγν. χορείος < αρχ. χορός].

χορευτά επιρρ. με χορευτικά βήματα, αναπηδώντας με ζωηρότητα και ρυθμό: *περπατώ* - ΣΥΝ. πηδηχτά ANT. περπατητά.

χορευταρός (ο) {χορευταράδες}, χορευταρού (η) {χορευταρού-δες} (λαϊκ.) πρόσωπο που αγαπά πολύ τον χορό και χορεύει καλά: *μεγάλος ~: δεν στέκεται ούτε λεπτό, όταν ακούσει κλαρίνο*. [ETYM < χορευτής + μεγεθ. επίθημα -αρός, πβ. κ. ψευτ-αρός].

χορευτής (ο) [αρχ.], χορευτρία (η) [μτγν.] {χορευτριών} 1. (γενικά) πρόσωπο που κινεί ρυθμικά το σώμα και τα μέλη του, σύμφωνα με τη μουσική: *στα πανηγύρια εντοπίζει κανείς σπουδαίους ~* 2. (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει ως επαγγελματική ενασχόληση του ή ως κύριο τρόπο προσωπικής έκφρασης την κίνηση σύμφωνα με τον ρυθμό της μουσικής, μόνος του, σε ζευγάρι ή σε μεγάλη ομάδα: ~ *κλασικού μπαλέτου | σύγχρονης τζαζ | ελληνικών χορών | παραδοσιακών χορών / νυχτερινού κέντρου* ΦΡ. *πρώτος χορευτής* ο χορευτής που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο σε χορογραφία, σε μπαλέτο 3. αυτός που μετέχει σε χορό αρχαίου δράματος.

χορευτικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον χορό ή τον χορευτή: ~ *βραδιά | εκδήλωση | κίνηση | φιγούρα | νούμερο | ρυθμός | κουστόμια | παπούτσια* - ΦΡ. *χορευτικό σχήμα* ομάδα χορού που ετοιμάει χορογραφίες ή παραστάσεις και τις παρουσιάζει στο ευρύ κοινό 2. *χορευτικό* (το) (α) η χορογραφία: *εκτέλεσαν μαζί ένα πολύ*

δύσκολο ~ (β) η ομάδα που ασχολείται με τον χορό, συνήθ. στο πλαίσιο ενός πολιτιστικού κέντρου, συλλόγου: *απόψε δίνει παράσταση το ~ του δήμου μας* (γ) (στον πληθ.) το μέρος μιας εκδήλωσης που περιλαμβάνει την παρουσίαση χορογραφιών: τα ~ δεν ήταν πολύ καλά στη *χθεσινή παράσταση*. — χορευτικά επίρρ.

χορεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {χορειών} ♦ (αμετβ.) 1. κινώ το σώμα, τα πόδια και τα χέρια μου, παίρνοντας συχνά και την αντίστοιχη έκφραση στο πρόσωπο μου, σύμφωνα με τον ρυθμό της μουσικής ή του τραγουδιού: *χορεύαμε και διασκεδάσαμε όλη νύχτα || χορεύει άσπαρα | ρυθμικά | περήφανα* 2. ξέρω τα βήματα συγκεκριμένου χορού, ξέρω πώς να κινούμαι ανάλογα με τον ρυθμό και συμμετέχω: - *Χορεύετε; - Όχι, δεν ~. Δεν ξέρω χορό* - ΦΡ. (α) (παροιμ.) *μοναχός σου χόρευε κι όσο θέλεις πήδα* μόνον όταν είσαι ανεξάρτητος, μπορείς να κάνεις αυτό που θέλεις (β) (παροιμ.) *νηστικό αρκούδι δεν χορεύει* βλ. λ. αρκούδι (γ) *τώρα που μπήκες στον χορό, θα χορεύεις* όταν εμπλέκεται κανείς σε μια υπόθεση, πρέπει να μείνει μέχρι τέλους και να υποστεί όλες τις συνέπειες (δ) *όπως τον παίζεις | τον βραβόν | τον λαλούν* (ενν. τα όργανα), (ε) *τον σφραίνε, χορεύει για ανθρώπους* που είναι αναγκασμένοι ή επέλεγουν να ακολουθούν τους κανόνες που ορίζουν άλλοι χωρίς αντίδραση ή αμφισβήτηση (ε) (παροιμ.) *τρεις λαλούν και δύο χορεύουν* για πλήρη ασυνεννοησία 3. (συνεκδ.) κινούμαι ζωηρά κάνοντας σχηματισμούς: *οι μέλισσες χόρευαν πάνω απ' τα λουλούδια* ΣΥΝ. αναπηδώ, χοροπηδώ; ΦΡ. *όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια* βλ. λ. γάτα 4. (μτφ.) κινούμαι διαγράφοντας ολοκληρωσε κύκλους ή ημικύκλια: *το καράβι χόρευε στο φουρτουνιασμένο πέλαγος* || *ήπια τόσο, που όλα άρχισαν να χορεύουν μπροστά στα μάτια μου* ♦ (μετβ.) 5. ξέρω τα συγκεκριμένα βήματα ή τους τρόπους έκφρασης ενός χορού και τους *κτελώ* ως χορευτής: ~ *χασάπικο | μοντέρνα τζαζ* || *χόρευαν τους παραδοσιακούς χορούς* - ΦΡ. (α) *χορεύω τον χορό του Ησαΐα* παντρεύομαι (β) *χορεύω (κάποιον) στο ταμί | κάνω (κάποιον) να χορεύει στο ταμί* φέρομαι βασιανιστικά (σε κάποιον), κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη ταλαιπωρία ΣΥΝ. τον βγάω | τον βάλω | τον νήνω | τον νάρι στα χεϊλή 6. (συνήθ. για άντρες) συνοδεύω γυναίκα στον χορό: *ο κουμπάρος χόρευε τη νύφη*.

χορηγία (το) [μτγν.] {χορηγί-ατος | -ατα, -άτων} το χρηματικό ποσό που χορηγείται σε κάποιον ΣΥΝ. επίδομα, χορηγία.

χορηγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η παροχή (κατόπιν αποφάσεως αρμοδίου ή ειδικού για ένα θέμα): ~ *επίδοματος | δανείου | φαρμάκων | θεραπευτικής αγωγής | άδειας παραμονής | πράσινης κάρτας | οικοδομικής άδειας*.

χορηγία (η) [αρχ.] {χορηγιών} 1. ΙΣΤ. μία από τις λειτουργίες στην αρχαία Αθήνα η υποχώρηση πλούσιου πολίτη να καταβάλει τα έξοδα του χορού για το ανέβασμα δράματος στη γιορτή των Μεγάλων Διονυσίων 2. η καταβολή χρημάτων, για να πραγματοποιηθεί έργο κοινής ωφελείας: *το έργο ολοκληρώθηκε με τη ~ της Αρχιεπισκοπής ΣΥΝ.* προσφορά, χορηγηση 3. η προσφορά χρημάτων για την πραγματοποίηση ενός σκοπού με συστατικό στόχο τη διαφήμιση και προβολή αυτού που προσφέρει τα χρήματα: *η εκπομπή πραγματοποιείται με την ευγενική - γνωστή τράπεζας* 4. (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται στις παραπάνω περιπτώσεις ΣΥΝ. χορηγία · ΣΤΡΑΤ. η προώθηση βλημάτων προς πυροβόλο ή ρουκετών προς εκτοξευτήρα.

χορηγός (ο/η) 1. ΙΣΤ. πρόσωπο που καταβάλλει τα έξοδα του χορού για το ανέβασμα δράματος στην αρχαία Αθήνα 2. πρόσωπο που καταβάλλει τα έξοδα για την πραγματοποίηση έργου κοινής ωφελείας: ~ *της εκδήλωσης για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες* 3. (γενικότ.) αυτός που καλύπτει τα έξοδα για την πραγματοποίηση συγκεκριμένου σκοπού (καλλιτεχνικού, αθλητικού κ.ά.) έχοντας ταυτόχρονα ως στόχο του την προβολή ή τη διαφήμιση του: ~ *της συναλλαγής | της εκπομπής* || *επίσημος ~ των Ολυμπιακών Αγώνων* ΣΥΝ. σπόνσορας · 4. αυτός που παρέχει βοήθεια, που προσφέρει κάτι καλό: ~ *χαράς* — *χορηγικός*, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκταση συνθέντων, σύνθετος*. [ETYM. αρχ. < χορός + -ηγός (με έκταση του αρκτικού φωνηέντος εν συνθέσει) < αγω. Η λ. στη σημ. 3 χρησιμοποιείται ως απόδ. του αγγλ. sponsor].

χορηγώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {χορηγείς... | χορηγή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ 1. (αμετβ.) προσφέρω τα χρήματα για την πραγματοποίηση εκδήλωσης, καλύπτω τα έξοδα για κάτι ♦ 2. (μετβ.) παρέχω κάτι: ~ *άδειες | δάνεια | βοήθεια | πιστώσεις* ΣΥΝ. δίνω, προσφέρω. — *χορηγητής* (ο) [1896], χορηγήτρια (η).

χορηγώ - επιχορηγώ - επιδοτώ. Το χορηγώ σημαίνει «δίνω» και χρησιμοποιείται συνήθως για χρήματα που δίνονται επίσημος (από το κράτος, οργανισμούς, χορηγούς κ.λπ.) για συγκεκριμένο σκοπό: *Θα χορηγηθεί διορθωτικό επίδομα στους υπαλλήλους του Δημοσίου - Το Ι.Κ.Υ. χορηγεί υποτροφίες*. Το αρχ. χορηγώ (< χορηγός < χορός + άγω) σημαίνει «καταβάλλω χρήματα για την προετοιμασία του χορού στα δράματα», αναφερόμενο σε ιδιώτες χορηγούς ή και σε επίσημες αρχές (δήμος). Το επιχορηγώ δηλώνει χρήματα που καταβάλλονται από επίσημη αρχή (κράτος) και από τον κρατικό προϋπολογισμό ως πρόσθετη ή συμπληρωματική οικονομική υποστήριξη: *Η πολιτεία θα επιχορηγήσει πρόγραμμα έρευνας στον πανεπιστημίων που θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη*. Το επιδοτώ αναφέρεται στην οικονομική ενίσχυση που γίνεται εκτάκτως ή συμπληρωματικά σε ιδιώτες ως κίνητρο για συγκεκριμένη επαγγελματική δραστηριότητα: *Η Αγροτική Τράπεζα επιδοτεί τους ελεοπαραγωγούς με χρήματα της Ε.Ο.Κ.*

χορίαμβος (ο) {χοριαμβ-ου | -ων, -ους} ΦΙΛΟΛ. τετρασύλλαβος μετρικός πους, που συνδυάζει έναν τροχάιο (-) και έναν ιαμβό (-), δηλ.

--". ΣΧΟΛΙΟ λ. μετρικός. [ETYM. μτγν. < χορείος (βλ. λ.) + ίαμβος]. χορικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον χορό του αρχαίου δράματος: ~ μέλη | άσματα 2. χορικό (το) το τραγούδι που τραγουδούσε ο χορός του αρχαίου δράματος, γραμμένο σε ποικίλα μέτρα, κυρ. στη δωρική γλώσσα, συνδυαζόμενο με ρυθμικές κινήσεις του σώματος του α μέλη του χορού.

ΣΧΟΛΙΟ λ. ομόηχα. [ETYM. αρχ. < χορός]. χόριο (το) {χορί-ου | -ών} ANAT. 1. ο τελευταίος εξωστ'ρικός υμένος γύρω από το έμβρυο 2. το στρώμα του δέρματος που βρίσκεται ακριβώς κάτω από την επιδερμίδα και χαρακτηρίζεται από την πυκνότητά και την αντοχή του 3. ο συνδετικός ιστός του λεπτού εντέρου μεταξύ του επιθηλίου και της βλεννογόνου. — χοριοειδής, -ής, -ές [αρχ.], [ETYM. < αρχ. χόριον, αββ. ετύμου, πθ. συνδ. με το αρχ. χόρτος (βλ. λ.) μέσω της ετερονομ. βαθμ. του I.E. *gher- «κρατός, π'ριβάλλω». Λιγώ-τ'ρο πθ. *ίνα η σύνδ'ση με τη λ. χορδή (με αρχική σημ. «εντόσθια»), παρότι αρχαίοι κωμικοί επιχ'ίρησαν να συνδέσουν τις λ. μέσω του πλθθ. χόρια «εντόσθια γ'μισμένα μ' γάλα και μέλι» (είδος φαγητού, πθ. κ. πλακούντας)].

χορό-κ. χορό-κ. χορ-ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιο/κάτι σχετίζ'ται: 1. με τον χορό: χορο-εσπερίδα, χορο-γράφος, χορο-διδάσκαλος 2. με το ομαδικό τραγούδι: χορ-ωδία. [ETYM. Α συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πθ. αρχ. χορο-διδάσκαλος, χορο-στασία), που προέρχεται από το ουσ. χορός και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (πθ. γαλλ. choré-graphie)].

χοροναρση (η) η τεχνική με την οποία καταγράφονται με ειδικό σημειακό σύστημα τα βήματα και οι κινήσεις χορού ή υπαλλέτου: συμβουλευτήκε τις κλασικές ~ του είδους, για να συνθέσει το χοροδράμα του.

χορογραφία (η) {χορογραφιών} 1. η τέχνη δημιουργίας χορευτικών συνθέσεων, βάσει της οποίας ο καλλιτέχνης υποδεικνύει στους χορευτές πώς πρέπει να κινούνται και να εκφράζονται χορευτικά 2. (συνεκδ.) κάθε τέτοια χορευτική σύνθεση: το μπαλέτο ανεβαίνει σε καινούργια ~ || πολύπλοκη | εντυπωσιακή | κλασική | εμπνευσμένη ~.

— χορογράφος (ο/η) [1892], χορογραφικός, -ή, -ό, χορογραφικά επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chorégraphie].

χοροδιδασκαλείο (το) [1895] ο χώρος (συνήθ. σχολή) όπου διδάσκειται χορός. χοροδιδάσκαλος (ο) [αρχ.] {χοροδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} ο δάσκαλος του χορού, συνήθ. σε οργανωμένη σχολή. — χοροδιδασκαλία (η) [αρχ.]χοροδιδασκαλικός,-ή,-ό [μτγν.].

χοροδράμα (το) [1872] {χοροδράμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο που παρουσιάζεται στη σκηνή θεάτρου του οποίου οι συντελεστές εκφράζονται καλλιτεχνικά με τον χορό και τη μίμηση, σύμφωνα πάντοτε με τη μουσική που το συνοδεύει: σύγχρονο ~ ΣΥΝ. μπαλέτο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chorédrame].

χοροεσπερίδα (η) [1897] (λόγ.) η επίσημα οργανωμένη συγκέντρωση ατόμων με διεξαγωγή χορού: ο αθλητικός όμιλος διοργανώνει ~ σε αίθουσα ξενοδοχείου ΣΥΝ. χορός, πάρτι. [ETYM. Απθδ. του γαλλ. soirée dantesante].

χοροθέατρο (το) {χοροθέατρ-ου | -ων} 1. έργο που συνδυάζει στοιχεία χορού, μουσικής και θεάτρου 2. (συνεκδ.) η ομάδα των ηθοποιών-χορευτών που ανεβάζει το παραπάνω έργο.

χορολόγος (ο) ο εκπαιδευμένος χορευτής, ο οποίος καταγράφει σε ειδικό σημειακό κώδικα (βλ. λ. χορογραφία) ολόκληρα χορευτικά έργα (μπαλέτα) στις πρόβες τους (ή τα παλαιότερα έργα όταν παρουσιάζονται) και χρησιμοποιεί τις σημειώσεις για τη διδασκαλία των βημάτων στους χορευτές, όταν τα έργα που κατέγραψε ξαναπαρουσία-στούν στη σκηνή.

χοροπηδάδοιο (το) (λαϊκ.-μειοτ.) το κλαμπ (βλ. λ.). [ETYM. < χοροπηδώ + παραγ. επίθημα -άδοιο, πθ. κ. ορθ-άδοιο].

χοροπήδημα (το) → χοροπήδη χοροπήδητο (το) τα ασυγχρόνιστα επιτόπια πηδηματάκια που κάνει κάποιος, συνήθ. σε συνδυασμό με κινήσεις και των χεριών, π.χ. ως εκδήλωση μεγάλης χαράς ή όταν παίζει ή διασκεδάζει κ.λπ.: τα παιδιά άρχισαν το ~ στην αλή του πιστιού 0 (ειρων.) αποκαλείς χορό αυτό το ~; — χοροπήδητά επίρρ. χοροπήδηχτός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με ρυθμικά πηδήματα: ~ βήματα | περπάτημα.

χοροπήδη ρ. αμετβ. {χοροπήδός... | χοροπήδησα} 1. κινούμαι πηδώντας εδώ και εκεί με ένταση και ζοηράδα: τα αρνάκια χοροπήδούσαν στο χορτάρι 2. κινώ το σώμα μου έντονα ή με ρυθμό, συνήθ. από μεγάλη χαρά: με το τέλος του αγώνα οι οπαδοί χοροπήδούσαν από τον ενθουσιασμό της νίκης 3. αναπηδός: χοροπήδησε απ'την έκπληξη. — χοροπήδημα (το) (σημ. 1, 2).

χορός (ο) 1. το να χορεύει κανείς: αρχίζω τον ~ || το ρίχνω στον ~ || τρελαίνομαι για ~ || πάω για ~ || πάνω στον ~ κάτι του έπε (καθώς χόρευαν) || δεν ξέρω ~ (να χορεύω) || αίθουσα χορού || πίστα χορού (σε κέντρο διασκέδασης)· ΦΡ. ανοίγω τον χορό (i) ξεκινώ πρώτος να χορεύω: οι νεόνυμφοι άνοιξαν τον χορό στο γλέντι (ii) κάνω πρώτος κάτι από μια σειρά όμοιων πραγμάτων που ακολουθούν: ήταν εκείνος που άνοιξε τον χορό των καταγγελιών κατά του επιχειρηματία || α αυτός ο παίκτης άνοιξε τον χορό των γκολ στο ντέρμπι (ειρημ.) 2. (α) ο συγκεκριμένος συνδυασμός βημάτων, κινήσεων του κορμού και των άκρων, που αντιστοιχεί κάθε φορά σε ορισμένο μουσικό είδος ή ρυθμό: το τανγκό, το βαλς, η ντίσκο, η σάμπα είναι χοροί || τι χορό θα χορεύουμε; || κάνει θραύση ο καινούργιος αμερικανικός ~ || χοροί της μόδας || μαθαίνω έναν ~ || τα βήματα ενός ~ (β) κάθε τέτοιο ρυθμικό

είδος που παγιώνεται μέσα στον χρόνο και επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο ή παραλλάσσει κατά γεωγραφική περιοχή, εμπλουτίζεται και τροποποιείται, συχνά από συγκεκριμένους δημιουργούς: ελληνικοί ~ και τραγούδια || ο ~ της κοιλάδας || παραδοσιακός | μοντέρνος | λαϊκός | κλασικός | δημοτικός | συρτός | τσάμκος | καλαματιανός | ανικριστός | μακεδονίτικος | νησιώτικος ~ ΦΡ. (α) ο χορός της Σα-λώμης | των επτά πέπλων βλ. λ. Σαλώμη (β) χορός κεφαλιών χορός στον οποίο όσοι συμμετέχουν έχουν καλυμμένο (με μύσκα) το πρόσωπο τους (γ) χορός του Ζαλόγγου βλ. λ. Ζαλόγγο (δ) ο χορός του Ησαΐα (i) ΕΚΚΛΗΣ. τμήμα της γαμήλιας τελετής, κατά την οποία ψάλ-λεται το «Ησαΐα χόρευε»: τελείωσε ο ~ (ii) (συνεκδ.) ο γάμος: χόρευε τον ~ (παντρεύτηκε) 3. το καλλιτεχνικό είδος που χρησιμοποιεί το σώμα ως μέσο εκφράσεως διαθέσεων και αισθημάτων σύμφωνα με ορισμένες αρχές (λ.χ. μπαλέτο) σύγχρονου χορού): ασχολούμαι με τον ~ || σπουδάζω ~ || η τέχνη του ~ || δάσκαλος | σχολή | παπούτσια | κοστούμι | φορμάκι χορού || κλασικός | μοντέρνος | πρωτοποριακός | μεταμοντέρνος | πειραματικός ~ || ομάδα χορού || οι πρωτοπόροι του σύγχρονου ~ ΦΡ. χορός στον πάγο καλλιτεχνικός και αθλητικός χορός επιδείξεως | δεξιότητες, ατομικός ή ανά ζεύγη, στον οποίο οι χορευτές διαγωνίζονται πάνω σε επιφάνεια με άγρο φωνιάτας ειδικά παγοπέδιλα 4. (γενικότε.) κάθε ρυθμική κίνηση του σώματος, που μπορεί αυθόρμητα να κάνει κανείς, εκφράζοντας τις διαθέσεις του: πάνω στη χαρά του άρχισε έναν αυτοσέλιδο ~ 5. (μτφ.) κάθε κίνηση που έχει ρυθμό ή οδηγεί σε σχηματισμό μορφών ή σχεδίων: ο ~ των κυμάτων (το ρυθμικό ανεβοκατέβασμα) || ο ~ των μελασάν γύρω απ' τα λουλούδια 6. (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που χορεύουν: ο πρώτος του ~ || φωτογράφησε τον ~ ΦΡ. (α) (παροιμ.) όποιος ελ' έξω απ' τον χορό, πολλά τραγούδια ξέρει αυτός που δεν έχει επωμιστεί ευθύνη σε μια υπόθεση ή δεν γνωρίζει τα πράγματα από κοντά, είναι εύκολο να ασκεί κριτική (β) μαινών στον χορό (i) αρχίζω να χορεύω (ii) (μτφ.) εμπλέκονται σε μια κατάσταση: «εκτός από τους μαθητές και οι εκπαιδευτικοί μαινούν στον χορό των αντιδράσεων κατά του νομοσχεδίου» (ειρημ.) ΣΥΝ. μαινών στο παιχνίδι (γ) (παροιμ.) άμα μπεις στον χορό, θα χορεύεις όταν βρεθείς σε δεδομένη κατάσταση, θα αναγκαστείς να συμμετάσχεις σε αυτήν (δ) ο χορός καλά κρατεί για τη διαίωσή μας, συνήθ. αρνητικής, κατάστασης (ε) σέρνω τον χορό (i) είμαι ο πρώτος χορευτής σε σειρά, συνήθ. κυκλική, χορευτών (ii) πρωτοστατώ σε κάτι: αυτή η εταιρεία σέρνει τον χορό των αλλαγών στον χώρο της κινητής τηλεφωνίας (στ) στήνω χορό αρχίζω να χορεύω μαζί με άλλους: έστησαν χορό στην πλατεία του χωριού γιορτάζοντας την εορτή νίκης 7. κοινωνική εκδήλωση που οργανώνεται με σκοπό οι καλεσμένοι να ψυχαγωγηθούν ακούγοντας τραγούδια, βλέποντας χορευτικά συγκροτήματα (μπαλέτα) και χορεύοντας οι ίδιοι και που συχνά γίνεται για να συγκεντρωθούν χρήματα: ο ~ της Λέσχης Αζιωματικών | του Συλλόγου Βενζινοπωλών | του Α Λυκείου Χαλανδρίου || ο φετινός ~ σημείωσε μεγάλη επιτυχία || φόρεμα | τουαλέτα χορού · 8. το σύνολο των ηθοποιών που χορεύουν και τραγουδούν τα χορικά των αρχαίων δράμάτων και σε ορισμένες περιπτώσεις μετέχουν στη δράση του έργου και διαλέγονται με τους άλλους ηθοποιούς: ~ τραγωδίας | κωμωδίας· ΦΡ. (λόγ.) αν χορά (έν χορώ) όλοι μαζί, με μια φωνή: απάντησαν/ συμφώνησαν ~ΣΥΝ. ομόφωνα 9. ΕΚΚΛΗΣ. οι ψάλτες ή το σύνολο των πιστών, όταν ψάλλουν 10. (μτφ.) για πράγματα που διακινούνται, εμφανίζονται ή γίνονται σε μεγάλη ποσότητα ή σε υπερβολικό βαθμό: ~ εκατομμύριο στο ΠΡΟ-ΠΟ || συνεχίζεται ο ~ των αποκαλύψεων για το σκάνδαλο || ~ αντιδράσεων. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόντων.

[ETYM. αρχ., αββ. ετύμου, επειδή δεν έχει προσδιοριστεί η αρχική σημ. της λ., αν δηλ. ως χορός περιγραφόταν αρχικά το σύνολο των χορευτών που πλάνωνται χέρι-χέρι ή ο χώρος που διαμορφώθηκε για χορό. Έχει προταθεί η σύνδεση με τους τ. χώρα, χώρος, που όμως είναι αββ. ετύμου. Ισχυρότερη φαίνεται η σύνδεση με το αρχ. χόρτος μέσω της ετερονομ. βαθμ. του I.E. *gher- «κρατός, περιβάλλω» δηλώνοντας είτε τον περιφραγμένο χώρο είτε τη συνθήκη των χορευτών να πλάνωνται χέρι-χέρι. Σε αυτή την περίπτωση, πλίστιον βρίσκεται το λιθ. 2άρας «τάξη, σειρά», πθ. κ. σανσρκ. hāraτι «φέρνω, τραβώ»].

χοροστάσι (το) {χοροστασι-ού | -ιών} (λαϊκ.) το μέρος όπου οι άνθρωποι συγκεντρώνονται και χορεύουν: η πλατεία ήταν το ~ του χωριού || «στο ~ κι η Μαριώ σήμερα θα κατέβει» (Τ. Αθάνας). [ETYM. Βλ. λ. χοροστάσις].

χοροστάσιο (το) [1863] {χοροστασι-ού | -ών} ΕΚΚΛΗΣ. το μέρος της εκκλησίας στο οποίο στέκεται και ψάλλει ο χορός των ψαλτών: το ~ των δεξιών ψαλτών. [ETYM. < χορός + -στάσιο < θ. στα- του ρ. Γ-στα-μαι, πθ. κ. εργο-στά-σιος].

χοροστατή ρ. μετβ. {χοροστατείς... | χοροστατήσα} ΕΚΚΛΗΣ. (για αρχιερέα) τελεί τη λειτουργία χωρίς το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας: «ο Αρχιεπίσκοπος θα χοροστατήσει στον αγιασμό για την γ'άννοδο της Βουλής» (ειρημ.). — χοροστασία (η) [μτγν.], χοροστατικός, -ή, -ό [μτγν.].

[ETYM. < μτγν. χοροστατώ (-έω) < αρχ. χοροστατής «ο κορυφαίος του χορού» < χορός + -στάτης < θ. στα- του ρ. Γ-στα-μαι, πθ. κ. λιχνο-στάτης, πρωτοστατός].

horror vacui λατ. (προφέρεται χόρορ βάκου)· ελλην. ο τρόμος του κενού· η τάση να μην αφήνει κάποιος κενό χώρο πάνω στο υλικό που χρησιμοποιεί (λ.χ. κάποιος που σχεδιάζει, κάποιος που γράφει πάνω σε μία σελίδα κ.λπ.). χορταίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {χόρτασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. ικανοποιώ την πείνα μου, νιώθω πλήρης από πλευράς τροφής και δεν θέλω να φάω άλλο, νιώθω κορεσμός: Κι άλλο θες; Δεν χόρτασες ακόμη; || δεν χορταίνει με τίποτα (για αγόρταγο) ANT. πεινώ· ΦΡ. (παροιμ.) θα

γυρίσει ο τροχός, θα | να **χορτάσει κι ο φτωχός** κάποτε θα αλλάξουν τα πράγματα προς το καλύτερο κι έτσι θα βελτιωθεί η κατάσταση των οικονομικά αδυνάτων 2. ικανοποιώ μια έλλειψη: *μοίρασε ψωμί, για να χορτάσουν οι φτωχοί* ♦ (μετβ.) 3. ικανοποιώ τις αισθήσεις που σχετίζονται με τροφή και ποτό: ~ την *πεινά μου* | τη *δίψα μου* | την *ορέξη μου* 4. τρώω (κάτι) σε μεγάλη ποσότητα (μέχρι που νιώθω κορεσμό): *στις διακοπές στο νησί χορτάσαμε φρέσκο ψάρι* || - *παγωτό* | *γλυκά* | *λειχουδιές* 5. (μτφ.) απολαμβάνω ή υφίσταμαι (κάτι/κάποιον) σε μεγάλο βαθμό ή μέχρι κορεσμού: *χορτάσαμε βροχή φέτος* || *προτού τον χορτάσουμε, μας ξανάφυγε για έξω* || ~ *ήλιο* | *τον ύπνο* || *πριν να σε χορτάσουν τα μάτια μου, εξαφανίστηκες* ANT. *πιθωμό, μου λ'επ'ι 6. (μτφ.) κάνω (κάποιον) να νιώσει κορεσμό: *μας χόρτασε ψεύτικες υποσχέσεις τόσα χρόνια* ΣΥΝ. *κουράω*, *μπουχτίζω*: ΦΡ. (παροιμ.) **ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φά' το** η υποστήριξη ή η συμπεριφορά σου με βοήθησαν περισσότερο από την τυχόν υλική σου προσφορά: *σημασία έχει η πρόθεση σου περισσότερο και όχι τόσο η πράξη* — **χορτασμός** (ο) [μτγν.] κ. **χορτασμά** (το) [μτγν.]. [ETYM₁ μεσν., από τον αορ. *ε-χορτασ-α* του αρχ. *χορτάζω*, κατά το σχήμα *εσώπασα - σωπαινω*. Το αρχ. *χορτάζω* «ταίζω - τρέφω (ζώα)» < *χόρτος* (βλ.λ.).]

χορταποθήκη (η) [1890] {χορταποθηκών} ο χώρος στον οποίο αποθηκεύεται χόρτο.

χορτάρι (το) {χορταριού | -ιών} το χόρτο (βλ.λ.). — (υποκ.) **χορταράκι** (το), **χορτάρινος**, -η, -ο κ. **χορταρένιος**, -ια, -ιο. [ETYM₁ < μτγν. *χορτάριον*, υποκ. του αρχ. *χόρτος*].

χορταριάζω ρ. αμετβ. {χορταριάσ-α, -μένος} 1. γεμίζω χόρτα στην επιφάνεια μου: με την *άνοιξη χορτάριασε ο τόπος όλος* 2. φωνάτι πάνω μου βρού: *χορταρίασμένους χορτάς* 3. (μτφ.) εγκαταλείπω στη μοίρα μου, φθείρομαι: *χορτάριασαν τα σπίτια και οι τάφοι*. — **χορτάριασμα** (το).

χορταρικό (το) (κυρ. στον πληθ.) κάθε μικρό πράσινο φυτό που τρώγεται ΣΥΝ. χόρτο. [ETYM₁ Ουσιαστικοπ. ουδ. επθ. *χορταρικός < *χορτάρι*].

χορτάση (η) [1833] {χωρ. πληθ.} η ικανοποίηση πείνας ή επιθυμίας ΣΥΝ. *χορτάσμα*: ΦΡ. *δεν είναι (και) για χόρταση* για πράγματα που πρέπει να γίνονται ή να καταναλώνονται με μέτρο: *φάνοινο πια οι βόλτες*. —! Επίσης (λαϊκ.) *χορτασιά* [ETYM₁ < αρχ. *χορτάζω* (βλ. λ. *χορταίνω*)].

χορτάσμα (το) → *χορταίνω*

χορτασμός (ο) → *χορταίνω*

χορταστικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που είναι αρκετός, ώστε να ικανοποιήσει την πείνα κάποιου: ~ *πρωινό* | *γεύμα* | *μερίδα* 2. αυτός που προσφέρει ικανοποίηση: ~ *θέαμα*.

χορτάτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει ικανοποιήσει πλήρως την πείνα του ή τις επιθυμίες του: *είναι ~ από φαΐ* | *από ηδονές* ΣΥΝ. πλήρης ANT. *πεινασμένος*, *πειναλέος*: ΦΡ. (α) (παροιμ.) *και η πίτα ολόκληρη | σαστή και ο σκύλος χορτάτος* βλ. λ. *πίτα* (β) *χορτάτος άνθρωπος* ως χαρακτηρισμός για πρόσωπο που δεν έχει ανάγκη από υλικά αγαθά, υλικά και ψυχικά γενναίωδος ή αντάρκης 2. *χορτάτοι* (οι) οι πλούσιοι: *οι ~ δεν λογαριάζουν τους φτωχούς*. [ETYM₁ < *χορταίνω* + *παρταγ*, επίθημα -*ατος*, πβ. κ. *τρεχ-άτος*].

Χορτάτης (ο) όρος της Κ. Μακεδονίας Α. της Θεσσαλονίκης. [ETYM₁ μεσν. τοπωνύμιο, από τη βυζαντινή μονή *Χορταίτη*, που υπήρξε στους πρόποδες του].

χόρτο (το) 1. χαμηλή πυκνή βλάστηση: *ξεριζώνω* | *κόβω τα ~* || *πυκνά - κούμπω* το *κατόφι* ΣΥΝ. *χλόη*, *πρασινάδα* 2. (συνεκδ.) το μέρος που καλύπτεται από πράσινη βλάστηση: *κυλιέμαι* | *κάθομαι* | *ζαπλώνω στο ~* || — ο *παίκτης έπεσε σφαδάζοντας στο -* ΣΥΝ. *χλόη*, *χλοοτάπητας*, *γκασόν*, *πρασινάδα* 3. τα πράσινα μέρη ενός φυτού ή η χαμηλή βλάστηση που χρησιμοποιείται ως τροφή για τα ζώα: *ρίχνω ~ στα ζωντάνια* ΦΡ. *τρώω χόρτο* | *κουτόχορτο* βλ. λ. *κουτόχορτο* 4. **χόρτα** (τα) (α) μικρά εδωδιμα φυτά αυτοφυή ή προϊόντα καλλιέργειας: *μαζεύω ~* || *άγρια* | *καλλιεργημένα* ~ (β) (συνεκδ.) το φαγητό από βρασμένα ποώδη φυτά: *μια μερίδα ~* 5. (μτφ.) αυτός που έχει εντελώς ουδέτερη γένεση: *σκέτο ~* η *περίφημη σπεσιαλιτέ του καταστήματος*! ΣΥΝ. *μάπα*, *κολοκούθι* 6. (αργκό) η μαριγουάνα ή το χασίς (βλ.λ.): *καπνίζει ~*. — **χάρτινος**, -η, -ο [μτγν.]. [ETYM₁ < μτγν. *χόρτον*, μεταπλασμένο ουδ. του αρχ. *χόρτος* (βλ.λ.) με αλλαγή γένους κατά τα *λάχανον*, *φυτόν* κ.τ.ό.]

χόρτο- κ. **χορτό-** κ. **χορτ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: 1. με το χόρτο: *χορτο-καλύβα*, *χορτο-νομή*, *χορτο-αποθήκη* 2. με τα χορταρικά, τα λαχανικά: *χορτο-φάγος*, *χορτό-σουπα*. [ETYM₁ Α συνθ. της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *χορτο-κοπή*, *χορτο-φάγος*), που προέρχεται από το αρχ. *χόρτος* (βλ. λ. *χόρτο*)].

χορτοκαλύβα (η) [1889] {δύσχυρ. χορτοκαλυβών} χορταρένια καλύβα.

χορτοκόπτης (ο) {χορτοκοπτών} η χορτοκοπτική μηχανή.

χορτοκοπτικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιεί στο κόψιμο των χόρτων: ~ *μηχανή*. [ETYM₁ < χόρτο + *-κοπτικός* < *κόπτης*].

χορτολιβαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με λιβάδια, τα οποία έχουν χόρτο αυτοφυές ή καλλιεργημένο: ~ *έκταση* || *δημόσια* ~ *κτήματα*.

χορτονομή (η) (επίσ.) η πράσινη βλάστηση ή/και τα χόρτα που χρησιμοποιούνται ως τροφή για τα οικόσιτα ζώα. [ETYM₁ μτγν. < *χόρτος* + *νομή* < *νέμο*].

χορτόπιτα (η) {δύσχυρ. χορτοπιτών} πίτα που αποτελείται από στρώματα ζύμης ή φύλλου πάνω και κάτω και έχει στο μέσον γέμιση από άγρια ή καλλιεργημένα χόρτα: *νόστιμη* | *σπιτική* | *πετυχημένη* ~. **χόρτος** (ο) φυτό που χρησιμοποιείται ως τροφή για τα ζώα.

[ETYM₁ αρχ. < *ghor-to- (με *παρταγ*, επίθημα -*τος*, πβ. κ. *φόρ-τος*), ετεροϊμομ. βαθμ. του Ι.Ε. *gher- «κρατός, περιβάλλον», πβ. λατ. hortus «κήπος» (> ισπ. huerto), αρχ. ιπλ. gort «φράχτης», ρωσ. gorod «πόλη», γοτθ. gards «αυλή», αγγλ. yard «σπίτι» κ.ά. Σύμφωνα με αμφισβητούμενες απόψεις, στην ίδια ετυμολογική οικογένεια ανήγεται το φρυγ. τόπων. *Γόρδιον* και το «πελασγικό» τόπων. *Γόρτος*. Το ουσ. *χόρτος* δήλωνε αρχικά τον περιφραγμένο χώρο, ο οποίος διατίθεται για βοσκή, σύντομα όμως η λ. δήλωσε και την ίδια την τροφή των ζώων, το χορτάρι].

χορτοσαλάτα (η) {δύσχυρ. χορτοσαλατών} σαλάτα από χόρτα.

χορτόσουπα (η) {δύσχυρ. χορτοσουπών} σουπα με κύριο συστατικό της χορταρικά: νόστιμη | ζεστή ~.

χορτοτάπητας (ο) {χορτοταπήτων} ο χλοοτάπητας (βλ.λ.).

χορτοφαγία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} το να τρώει κανείς κυρ, λαχανικά και γενικότερ. φυτικά προϊόντα, αποφεύγοντας συστηματικά το κρέας και σε ορισμένες περιπτώσεις και τα παράγωγα του εξαιτίας θρησκευτικών λόγων (σε ανατολικές θρησκείες), ζοοφιλίας ή υγιεινής διατροφής. — **χορτοφαγικός**, -ή, -ό [1891].

χορτοφάγος, -ος, -ο 1. αυτός του οποίου ο οργανισμός είναι έτσι προσαρμοσμένος, ώστε να τρέφεται αποκλειστικά με χόρτα ή/και φρούτα: ~ ζώα ΣΥΝ. *φυτοφάγος* ANT. *σαρκοφάγος* 2. αυτός που έχει επιλέξει να μην τρέφεται με κρέας και σε ορισμένες περιπτώσεις ούτε με τα παράγωγα του (για θρησκευτικούς λόγους, από ζοοφιλία ή για λόγους υγιεινής): (κ. ως ουσ.) *φανατικός* | *περιστσιαστικός* ~. [ETYM₁ μεσν. < *χόρτος* + *-φάγος*, από το θ. του αρχ. αορ. β' *ε-φαγ-ον* (βλ. λ. *φαγητό*)].

χορωδία (η) {χορωδιών} σύνολο ατόμων που τραγουδούν μαζί μουσικές συνθέσεις: *η ημισυμένη ~ Staatskapelle της Δρέσδης* || *παιδική* | *εκκλησιαστική* ~ || *μέλος* | *διευθυντής χορωδίας* ΣΥΝ. *κόρο*. — **χορωδιακός**, -ή, -ο, **χορωδιακά** επίρρ. [ETYM₁ < αρχ. *χορωδία* < *χορός* + *-δία* < *φδή*].

χορωδός (ο/η) το μέλος χορωδίας (βλ.λ.). [ETYM₁ < *χορός* + *-ωδός* < *ωδή*, πβ. κ. *ψαλτ-ωδός*].

χότζας (ο) {-ες κ. -άδες} 1. μουσουλμανός ιερωμένος, ο οποίος γνωρίζει, ερμηνεύει και διδάσκει το ιερό βιβλίο, το Κοράνιο: *βγαίνει ο ~ στο τζαμί και λέει το «Μπιρ Αλλάχ»* || *φονάζω σαν τον ~* 2. **Χότζας** (ο) ο πρωταγωνιστής διασκεδαστικών ήθικοκαλαστικών ιστοριών της Ανατολής. [ETYM₁ < τουρκ. hoca < περσ. khwājā].

χουβαρντάδικος, -η, -ο → *χουβαρντάς*

χουβαρνταλίκι κ. **κουβαρνταλίκι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το να φέρεται κανείς με γενναίοδωφία, να ξεδεύει με άνεση για τους φίλους του ΣΥΝ. *γαλαντομία* ANT. *τσιγγουνία*, *μιζέρια*. [ETYM₁ < τουρκ. *hovardahk* < *hovarda* «χουβαρντάς»].

χουβαρντάς κ. **κουβαρντάς** (ο) {χουβαρντάδες}, **χουβαρντού** κ. **κουβαρντού** (η) {χουβαρντουδές} (λαϊκ.) πρόσωπο που ξεδεύει με άνεση για τους άλλους, που δεν ταίγγονεύεται: *άνθρωπος - και γλιαντζές - ήταν αγαπητός σε όλους* ΣΥΝ. *ανοιχοτήρης*, *γενναίοδωρος*, *γαλαντομικός* ANT. *σφιγχοτήρης*, *τσιγγούνης*, *μιζέρας*. — **χουβαρντάδικος**, -η, -ο κ. **κουβαρντάδικος**, **χουβαρντάδικα** κ. **κουβαρντάδικα** επίρρ., **χουβαρντοσύνη** κ. **κουβαρντοσύνη** (η). [ETYM₁ < τουρκ. *hovarda*].

χουγιάζω ρ. αμετβ. {χουγιάζα} (διαλεκτ.) φονάζω δυνατά από απόσταση. — **χουγιάσμα** κ. **χουγιαχτό** (το). [ETYM₁ < σλαβ. *huj(ati)*, με προσωπίση κατά τα ρ. σε -*άζω*].

χουζουρέτιο ρ. αμετβ. {χουζούρε-ψα, -μένος} μένω εξαπλωμένος στο κρεβάτι, αφού ζυπήσω, χωρίς να κάνω τίποτα και απολαμβάνοντας αυτή την κατάσταση: *τα κυριακάτικα πρωινά ~ μέχρι αργά στο κρεβάτι* ΣΥΝ. *τεμπελιάζω*, *αράζω*, *ραχατέω*. — **χουζούρεμα** κ. **χουζούρι** (το)». **χουζούρης** (ο) {χουζούρηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που του αρέσει να χουζουρέυει. [ETYM₁ < τουρκ. *huzurl*].

χούι (το) {χωρ. γεν.} {χούγια} (λαϊκ.) 1. έμφυτη ιδιότητα ή βαθιά ριζωμένη συνήθεια, κυρ. αρνητική: *καθόνας με τα - του* || *είναι το ~ του αυτό - δεν μπορείς να τον το κόψεις* ΣΥΝ. *ιδιοτροπία* ΦΡ. (παροιμ.) **πρώτα βγαίν' η ψυχή κ ύστερα το χούι** είναι αδύνατο να απαλλάγει κανείς από τις κακές συνήθειες του 2. (συνεκδ.) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο πρέπει να χειρίζεται κανείς μηχανήμα ή συσκευή: *μη ζορίζεις το μηχανήμα - έχει κι αυτό τα ~ του* 3. (μτφ.) κάθε ιδιαιτερότητα ως προς τη χρήση, τη λειτουργία κ.λπ. [ETYM₁ < τουρκ. *huy*].

χούλα-χούπ κ. **χουλαχούπ** (το) {άκλ.} 1. μεταλλικό ή πλαστικό στεφάνι το οποίο γυρνά κάποιος γύρω από τη μέση και τους γοφούς του καθώς τους κινεί κυκλικά 2. (συνεκδ.) παλαιότερος αμερικανικός χορός στον οποίο χρησιμοποιούσαν τα παραπάνω στεφάνια. [ETYM₁ < αμερ. *hula-hoop* < *hula* (χαβανέζικη λ. που δηλώνει χορό των ιθαγενών) + *αγγλ. hoop* «μεταλλικό στεφάνι»].

χουλιάρι (το) {χουλιαριού | -ιών} (διαλεκτ.) το κουτάλι (βλ.λ.). — (μεγεθ.) **χουλιάρια** (η).

[ETYM₁ < *χουλιάρι* | *χογιάρι* (με ανομοιωτ. αποβολή του -χ-) < μτγν. *κοχλιάριον* (με αφομοίωση), υποκ. του αρχ. *κοχλιάς*].

χουλιάρια (η) (διαλεκτ.) η κουταλιά (βλ.λ.).

χούλιγκαν (ο) {άκλ.} 1. ο φανατικός οπαδός αθλητικού σωματείου, που συχνά μετχει μαζί με άλλους σε έκτροπα πριν, μετά και κατά τη διάρκεια των αγώνων εις βάρος της αντίπαλης ομάδας, των οπαδών της ή/και σε καταστροφή δημόσιας ή ιδιωτικής περιουσίας: *οι ~ έκαψαν το γηπέδο* || *τον σταθμό του τρένου* || *συμπλοκές αστυνομικών και νεαρών* ~ 2. (γενικότερ.) άτομο, συνήθ. νεαρής ηλικίας, με αντικιωνική συμπεριφορά ΣΥΝ. *ταραξίας*, *ταραχοποιός*. Επίσης (σπανιότ.)

χουλιγκάνος — χουλιγκανικός, -ή, -ό κ. **χουλιγκάνικος**, -η, -ο, **χουλιγκάνικα** επίρρ.
 [ETYM. < αγγλ. hooligan, από το όν. του Ιρλανδού εγκληματία Patrick Hooligan, που έδρασε στο Λονδίνο το 1898].
 χουλιγκανισμός (ο) 1. η πρόκληση ή συμμετοχή σε επεισόδια μεταξύ οπαδών αντίπαλων ομάδων (ποδοσφαιρου, μπάσκετ και γενικότερα αθλητικών σωματείων), καθώς και οι καταστροφές που προκαλούνται από αυτά τα επεισόδια 2. (γενικότερ.) η φασιστική και ισοπεδοτική συμπεριφορά απέναντι στους άλλους: ο ~ στην πολιτική *ζωή της χώρας*. [ETYM. Μκαφορά του αγγλ. hooliganism (βλ. κ. *χουλιγκαν*)].
 χούμος (ο) το χόμα που δημιουργείται από φυτά ή φλούδα φρούτων ή/και υπολείμματα τροφών που αποσυντίθενται και είναι ιδανικό για λιπασμα. — **χουμικός**, -ή, -ό. [ETYM. < λατ. humus < γρη. έδαφος>].
 χουνέρι (το) {χουν^ερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πάθια που συμβαίνει ξαφνικά: *παθαίνω μεγάλο* ~ ΣΥΝ. κάλο. [ETYM. < τουρκ. hüner «δέξιοτεχνία»].
 χούντα (η) {χωρ. γεν. πλθ.} 1. (α) ομάδα πολιτικών που καταλαμβάνει την κυβερνητική εξουσία (για χώρες της Λατινικής Αμερικής) (β) (γενικότερ.) ομάδα πολιτικών και στρατιωτικών που καταλαμβάνουν την εξουσία με πραξικόπημα (βλ.λ.) και επιβάλλουν με τη δύναμη των όπλων δικτατορικό καθεστώς: η ~ των στρατηγών στην *Αργεντινή* || η ~ των *συναγματομαχών στην Ελλάδα* (γ) (μτφ.) χαρακτηρισμός πολιτικής εξουσίας που ενεργεί αυταρχικά και δεν λαμβάνει υπόψη την λαϊκή βούληση 2. Χούντα (η) η δικτατορία που ^επυβλήθηκε στην Ελλάδα από το 1967 ως το 1974: *θύμα* | *οπαδός* | *εξόριστος της ~*. [ETYM. < ισπ. junta, ουσιαστικοπ. θηλ. του επιθ. junto «ενωμένος, συνδεδεμένος» < λατ. junctus, μτχ. τ. του ρ. jungere «ενώνω, συνδέω»].
 χουντικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη χούντα (βλ.λ.): ~ νόμος | *διόσεις* | *οργάνωση* 2. χουντικός (ο), **χουντικ-ή** | **-ισ** (η) ο οπαδός ή το μέλος της χούντας (βλ.λ.) 3. **χουντικοί** (οι) οι στρατιωτικοί και οι πολιτικοί που οργάνωσαν την ανατροπή της νόμιμης κυβέρνησης στην Ελλάδα το 1967, καθώς και όσοι συμμετείχαν στις μετέπειτα κυβερνήσεις τους. — χουντικά επίρρ.
 χουντοβασιλικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους χουντικούς οπαδούς της μοναρχίας και τις δραστηριότητες τους: ~ *εφημερίδα* ΣΥΝ. βασιλοχουντικός.
 χουρμαδιά (η) φυτό (όπως ο φοινίκας) με γερό κορμό, φύλλωμα από μακρόστενα, σκληρά φύλλα και γευστικούς καστανούς καρπούς, τους χουρμάδες.
 χουρμάς (ο) {χουρμάδες} ο καρπός της χουρμαδιάς, μικρός, καφέ χρώματος, με μεγάλο κουκούτσι, πολύ γευστικός, τον οποίο συχνά αποξηραίνουν, για να συντηρηθεί. [ETYM. μεσν. < τουρκ. hurma].
 χους (ο) {χου κ. χούος, χουν} (αρχαιοπρ.) 1. το χόμα (βλ.λ.) 2. ΕΚΚΛΗΣ. το υλικό το οποίο ο θεός χρησιμοποίησε, για να δημιουργήσει τον άνθρωπο ΣΥΝ. πηλός, λάσπη.
 [ETYM. < αρχ. χους < *χ^οε-ος (με σύγηση του ενδοφωνηεντικού -ε- και συναίρεση), ετεροισμ. β^αθμ. του χέω (βλ.λ.)].
 χούφτα κ. φούγτα (η) {δύσφρ. χουφτών} 1. το εσωτερικό της παλάμης, όπως σχηματίζεται, όταν κάποιος λυγίζει ελαφρά τα δάχτυλα του προς τα μέσα: *άπλωσε τη ~ του ζητιανέοντα* 2. (συνεκδ.) η ποσότητα που χωρά στο εσωτερικό του χεριού, την παλάμη: *μία ~ καλαμποκά ΣΥΝ. χεριά* ΦΡ. *με τις χούφτες* χωρίς φειδώ, με αφθονία: *βάζει τη ζάχαρη* | *το λάδι ~ ΣΥΝ. με το τσουβάλι* 3. (συνεκδ.) πολύ μικρή ποσότητα ή αριθμός: «*Για μία χούφτα δολάρια*» (για πολύ λίγα χρήματα τίτλος ταινίας) || *μία ~ στρατιώτες* αντιστέκονταν ακόμα 4. το μέρος από το οποίο πιάνει κάποιος ένα αντικείμενο: *πιάνω το σπαθί απ' τη ~ ΣΥΝ. λαβή, πιάσιμο*. Επίσης (λαϊκ.) χουφτιά κ. φουχτιά (σημ. 2). — (υποκ.) **χουφτίτσα** (η). [ETYM. < φούγτα (βλ.λ.)].
 χούφταλο (το) (λαϊκ.-μειωτ.) πολύ γέρος άνθρωπος με κακή υγεία και κράση: *τέτοιο - και θέλει πάντρευε!*
 [ETYM. < χούφτα | φούγτα + παραγ. επίθημα -αλο, πβ. κ. *θρήν-αλο*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε τ. *κούφταλο* (με αφομοίωση του κ- προς το διαρκές -φ-) < αρχ. *κύπτα* «σκύβω» + παραγ. επίθημα -αλο].
 χουφτιάζω κ. (σπανιότ.) **φουχτιάζω** ρ. μετβ. {χουφτίας-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) πιάνω (κάτι) δυνατά με τη χούφτα: *χουφτίασε το ξύλο, για να κρατηθεί* ΣΥΝ. αδράζω, αρπάζω. — **χουφτιασμά** (το).
 χουφτώνω κ. φουχτώνω ρ. μετβ. {χουφτω-σα, -θηκα} (λαϊκ.) 1. χουφτιάω (βλ.λ.) 2. αποσπώ (συνήθ. οικονομικό) όφελος με βίαιο ή παράνομο τρόπο: *μόλις χουφτώσε το παραδάκι, την κοπάνησε* ΣΥΝ. αρπάζω, βουτάω · 3. πιάνω μέλος του σώματος άλλου ατόμου (συνήθ. γυναίκας) με ερωτικό σκοπό: *της χουφτώσε το στήθος* ΣΥΝ. βάζω χέρι. — **χούφτωμα** (το).
 χουχουλιάζω ρ. μετβ. {χουχουλίας-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ζεσταίνω με την ανάσα μου: ~ *τα χέρια μου*. Επίσης **χουχουλίζω** — **χουχουλιασμά** κ. **χουχουλίσμα** (το) χέρια.
 [ETYM. Ονομαστ. λ. (με εκφραστ. αναδιπλασιασμό), από τον ήχο της εκπνοής].
 χοχιάζω ρ. → κοχιάζω
 χοχλακιάζω ρ. → κοχλάζω
χοχλάκισμα (το) → κοχλάζω
 χοχλακίζω ρ. → κοχλάζω
χοχλάκισμα (το) → κοχλάζω
 χοχλακώ ρ. → κοχλάζω
 χοχλιάδι (το) {χοχλιάδι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. μικρό θαλασσίνο όστρακο: *μικροσκοπικό* | *λαμπερό* ~ · 2. μικρό βότσαλο: *βρεγμένο* | *ζωγραφισμένο* ~ (πβ. κ. λ. κοχλιάδι). — (υποκ.) χοχλιάδακι (το).

[ETYM. < μτγν. *κοχλιάδιον* (με προληπτ. αφομοίωση), υποκ. του αρχ. *κόχλος* (βλ. κ. *κοχλιάς*)], *χοχλιός* (ο) (διαλεκτ.-κυρ. στον πλθθ.) τα σολιγκάρια, κυρ. αυτά που χρησιμοποιούνται για φαγητό: *χοχλιάδι στον ατμό* | *κοκκινιστοί*. [ETYM. Βλ. λ. *κοχλιάς*]. *χόχλος* (ο) (λαϊκ.) το βράσιμο, ο κοχλασμός.
 [ETYM. < *χοχλιάζω* (υποχωρητ.)]. **χράμι** (το) {χραμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) χοντρό στρώσιδι που υφάνεται στον αργαλειό ή σκέπασμα για το κρεβάτι.
 [ETYM. < τουρκ. iğram «λευκός μανδύας, τον οποίο φορούν οι μουσουλμάνοι προσκυνητές στη Μέκκα»]. **χρεία** (η) {χρειών} 1. η ανάγκη που δημιουργείται από τις καταστάσεις: *αν υπάρξει ~ να πολεμήσουμε, θα το κάνουμε* || *οι ~ της καθημερινότητας* ΦΡ. **τιχρειών έχομε μαρτύρων**; βλ. λ. τι 2. η στέρηση: *η ~ μάς έχει σπασίσει* ΣΥΝ. φτώχεια, ένδεια, στέρηση. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια. [ETYM. αρχ. < *χρη-ία* (με βράχυνση του -η- προ ημιφώνου), τ. που απαντά στον Ηούγου, < ρ. *χρή + -ια*, πβ. κ. *πεν-ία*. Το αρχ. απόρο ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη, υπάρχει υποχρέωση» είναι αβεβ. ετύμου και σχηματισμού. Δεν είναι σαφές αν το ρ. *χρή* αποτελούσε αρχικός ουδ. ή θηλ. όνομα, καθώς ως ουδ. είναι ασυνήθιστο στην Ελληνική, ενώ ως θηλ. δεν θα μπορούσε να παραβληθεί προς τα πλην, δην, *μεσόδη* (που εμφανίζουν θ. σε -5- και όχι σε -ε-). Ασχέτως προς το αρχικό γένος της λ., ο συνδυασμός του *χρή* με το ρ. *εμί* οδήγησε στην τελική ρηματοποίηση της λ.: *απρφ. *χρή* είναι > *χρήναι*, παρατ. *χρή ην* > *χρήν* κ.τ.δ. Από τις προταθείσες ετυμολογίες η λιγότερο αμφισβητούμενη είναι η αναγωγή στο Ι.Ε. *g^her- «χαιρομαι» (βλ. λ. *χαιρώ*). Ομόρρ. *χρώμαι* (-άο-), *χρέ-ος, χρή-μα, χρησ-τός, χρησ-μός, χρησ-της, χρή-σις* (-η), *χρή-άουμα, ά-χρήσιος* κ.ά.].
χρειάζομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {χρειάσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ (μετβ.) 1. έχω ανάγκη (κάτι), μου λείπει (κάτι): *σε ~ μη φύγεις!* || ~ *αγάπη* | *χρήματα* | *βοήθεια* | *γεια ρούχα* | *πολλή ώρα για να τελειώσω τη δουλειά* || *τα ρούχα χρειάζονται καθαρίσμα* 2. (απρόσ. **χρειάζεσαι**) είναι αναγκαίο να: ~ *να υπογράψεις* || *αν χρειαστεί, τηλεφώνησε μου* || ~ *θάραρος για να τον αντιμετωπίσεις* || *ένα κονιάκ είναι ό,τι ~ για το κρύο!* || δεν ~ *να μπο* σε *λεπτομέρειες* ΣΥΝ. πρέπει, οφείλει κάποιος: ΦΡ. **τα χρειάστηκα** αισθάνθηκα έντονο φόβο: *μόλις άκουσα βήματα πίσω μου, ~!* ΣΥΝ. τρομάζω, (οικ.) τα παίζω ♦ 3. (αμετβ.) είμαι αναγκαίος: *άφησε κάποια ρούχα πίσω- δεν χρειάζονται όλα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ETYM. μτγν. < αρχ. *χρεία* (βλ.λ.)].
χρειάζομαι, -η, -ο (καθημ.) 1. αυτός που χρησιμεύει σε κάτι, που τον χρειαζόμαστε: ~ *υλικά* | *έγγραφα* ΣΥΝ. αναγκαίος, χρήσιμος, (λόγ.) *χρειώδης* 2. **χρειαζόμενα** (τα) ο απαραίτητος εξοπλισμός: *τα ~ για το σπίτι τους στοιχίσαν πολύ* || *να πάρεις μαζί σου μόνον τα ~ ΣΥΝ. χρειώδη, αναγκαία, απαραίτητα*. [ETYM. < *χρειαζομαι* + -όμενος, των μτχ. ρ. σε -ώ (κατά τα αρχ. συντηρημένα), πβ. κ. *χαρ-όμενος, μελλ-όμενος*].
χρειώδης, -ης, -ες {χρειώδ-ους} | -εις (ουδ. -η), -ών} 1. (λόγ.) αυτός που χρησιμεύει σε κάτι: *οι ~ εξηγήσεις* ΣΥΝ. αναγκαίος, χρήσιμος, χρειαζόμενος 2. **χρειώδη** (τα) αυτά που είναι απαραίτητα: *να αγοράσετε μόνον τα ~ τίποτα περιττό* ΣΥΝ. (καθημ.) *χρειαζόμενα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ETYM. μτγν. < αρχ. *χρεία* + παραγ. επίθημα -ώδης (βλ.λ.)].
χρεμέτιω ρ. αμετβ. {χρεμέτισα} (για άλογο) βιάζω έντονο ήχο από τη μύτη και το στόμα: *το άλογο χρεμέτιζε αγριεμένο* ΣΥΝ. *γλιμντρίζω*. — **χρεμέτισμα** (το) [μτγν.] κ. χρεμετισμός (ο) [αρχ.] [ETYM. αρχ., εκφραστ. τ. (σε -ετ-ίζω), όπως φαίνεται και από τα πα-ράλλ. *χρεμίζω, χρεμέθω* (κατά το σχήμα *φλέγω - φλεγέω* και *γέμω - γεμίζω*). Η ποικιλία των τ. δείχνει ότι वो αρχικός τ. πρέπει να υποδειχθεί ένα ρ. *χρέμω < Ι.Ε. *g^hrem- «θουρβώ, βροντώ, μουγκρίζω», πβ. λετ. gremiu «θουρβώ, εξοργίζομαι», ρος. gremiju «βροντώ, κροταλίζω», αρχ. γερμ. gremmen «θυμώνω» κ.ά.].
χρεο- → χρεω-
χρεογραφο (το) → χρεώγραφο
 χρεοκοπία (η) → χρεωκοπία
 χρεοκοπώ ρ. → χρεωκοπώ
χρεολυσία (η) → χρεωλυσία
 χρεολύσιο (το) → χρεωλύσιο
 χρεολυτικός, -ή, -ό → χρεωλυτικός
 χρεόλυτρο (το) → χρεωλύτρο
 χρεοπιστώνω ρ. → πιστοχρεώνω
 χρεοπίστωση (η) → πιστοχρεώνω
χρέος (το) {χρέ-ους | -η, -ών} 1. κάθε οφειλή χρηματικού ποσού ή άλλο περιουσιακό στοιχείου από άτομο ή εταιρεία προς άλλο άτομο ή εταιρεία: *έχουν μάζευτεί πολλά ~ και πρέπει να εξοφληθούν* || *δημιουργώ* | *εξοφλώ* | *παραγράφω* | *παρακρατώ* ~ || *δημόσιο* ~ (οι οφειλές του Δημοσίου προς τρίτους, οι οποίες προέρχονται από τη συναγή δαδειών για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών) || *εξωτερικό* | *λιγίπρωθεσμο* | *μακροπρωθεσμο* | *εκκρεμές* ~ || *έχο χρέη* (χρωστό πολλά) || *συνελήφθη για χρέη προς το Δημόσιο* || *διαγράφω τα ~ κάποιου* ΦΡ. (α) **χρέος τιμής** η ηθική υποχρέωση (γενικότερ.) κάθε υποχρέωση ή οφειλή που πρέπει να εκπληρωθεί ο ευεργετηθείς (β) (παροιμ.) **όποιος αγαπά το χρέος, έχει φίλο τον** | **σύντηρο το ψέμα** αυτός που συντηρίζει να χρεώνεται, επειδή το πιθανότερο είναι να μη μπορεί να πληρώσει, λέει πολλά ψέματα (γ) **με πνίγουν τα χρέη** χρωστάω πάρα πολλά χρήματα και δεν μπορώ να τα αποπληρώσω (δ) **βάζω χρέος** δανειζόμαι ή αγοράζω με δόσεις (ε) **αφήνω πίσω μου χρέη** τα χρέη μου μεταβιβάζονται σε άλλους (π.χ. στους κληρονόμους μου, όταν πεθάνω): η *προηγούμενη διοίκηση άφησε πίσω της μεγάλα χρέη, τα οποία καλείται τώρα να εξοφλήσει* η νέα διοίκηση || ο *πατέ-**

ρας πεθαίνοντας άφησε πίσω τον χρέη · 2. αυτό που οφείλει κάποιος να πράξει από ηθικής πλευράς: θεωρώ -μου να σου μιλήσω || έχω ~ να σε ειδοποιήσω || κάνω το ~ μου απέναντι στους γονείς, στην πατρίδα και στον Θεό || η φωνή του ~ ΣΥΝ. καθήκον, υποχρέωση· ΦΡ. (ευφρομ.) **εκπληρώνω** | **εξοφλώ το κοινό χρέος** πεθαίνω: *εκπληρώσε το κοινό χρέος* 3. **χρέη** (τα) τα καθήκοντα, οι υποχρεώσεις: εκτελώ ~ διευθυντή || όταν απουσιάζει ο αντιπαραταμάρχης, ο ταγματάρχης αναλαμβάνει ~ διοικητού. ΣΧΟΛΙΟ λ. **πεθαίνω**. [ETYM. < αρχ. χρέος | χρεῖος < *χρός (με βράχυνση του -η- προ φωνηέντος, πβ. κ. ήως > εως) < ρ. χρή «πρέπει, είναι ανάγκη» (βλ. λ. *χρεία*) + -ος, πβ. κ. *είδος*. Η λ. σημαίνει αρχικώς «ο,τι χρησιμοποιείται για ορισμένο σκοπό, οτιδήποτε είναι αναγκαίο», ενώ μέσω του δικαστικού λ'εζυλογίου και των συνθέτων σε -χρέος | -χρεως οδηγήθηκε στη σημ. «οφείλη». Η φρ. *χρέος τιμής* αποδίδει την αγγλ. debt of honour].

χρεοστάσιο (το) → χρεοστάσιο

χρεοφειλέτης (ο) → χρεοφειλέτης

χρεω- κ. **χρεώ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με χρέος: *χρεω-κοπία, χρεώ-γραφο*. [ETYM. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *χρέος* μέσω του ομηρικού τ. *χρέως* (< *χρός, με αντιμεταχώρη-ση). Η γρ. με -ω- είναι αρχαιότ. και καλύτερα παραδεδομένη από τη γρ. με -ο- (*χρεο-*), η τελευταία δεν θα μπορούσε ωστόσο να θεωρηθεί εσφαλμένη].

χρεόβαρο (το) ο τόκος που προστίθεται στο χρέος (βλ.λ.), το οποίο προέρχεται από δανεισμό.

χρεώγραφο κ. **χρεόγραφο** (το) [1833] {χρεωγράφου | -ων} ΝΟΜ.-ΟΙΚΟΝ. έγγραφο το οποίο εμπεριέχει υπόσχεση του εκδότη να εκπληρώσει παροχή στον κομιστή του εγγράφου.

χρεοκοπία κ. **χρεοκοπία** (η) [μτγν.] {χρεοκοπιών} 1. η αδυναμία πληρωμής των χρεών (ατόμου ή εταιρείας), επειδή οι οφειλές προς τους πιστωτές υπερβαίνουν τα οικονομικά διαθέσιμα ΣΥΝ. πτώχευση 2. (μτφ.) η αποτυχία στην επίτευξη ενός στόχου: η *εκπαιδευτική πολιτική οδηγείται σε ~* || η ~ των πολιτικών συστημάτων || η ~ μιας θεωρίας. — χρεοκόπος κ. χρεοκόπος (ο) [μτγν.].

χρεοκοπή κ. **χρεοκοπώ** ρ. αμετβ. {χρεοκοπέις... | χρεοκοπή-σα, -μένος} 1. δεν είμαι σε θέση να πληρώσω τα χρέη μου: η *εταιρεία του χρεοκόπησε* ΣΥΝ. αφαίριζω, πτωχεύω 2. παύω να έχω πια το κύρος, το γόητρο, την αξιοπιστία που είχα: *χρεοκόπησε από τη στιγμή που έπιλαξε μαζί τους* || ως πολιτικός *έχει πια χρεοκοπήσει* ΣΥΝ. *εξοφάω, υποβαθμίζω* κ. 3. (γενικότερ.) δεν μπορώ να αποδώσω καρπούς, δεν φέρνω τα προσδοκώμενα αποτελέσματα: η *πολιτική τής κυβέρνησης έχει χρεοκοπήσει* || *χρεοκοπημένες επιλογές στην εκπαίδευση* ΣΥΝ. αποτυγχάνω ΑΝΤ. επιτυγχάνω. — χρεοκοπικός, -ή, -ό [1886] κ. χρεοκοπίας. [ETYM. < μτγν. χρεοκοπώ (-έω) < χρεω- + -κοπώ < κόπω, πβ. κ. *πλευρο-κοπώ*].

χρεολυσία κ. **χρεολυσία** (η) [μτγν.] {χρεολυσιών} η εξόφληση χρέους με ισόποσες δόσεις, που καταβάλλονται σε τακτά χρονικά διαστήματα.

χρεολυσίο κ. **χρεολύσιο** (το) {χρεολύσι-ου | -ων} καθεμία από τις ισόποσες δόσεις, οι οποίες καταβάλλονται σε τακτά χρονικά διαστήματα και με τις οποίες επιτυγχάνεται η απόσβεση του αρχικού χρέους. — χρεολυτικός, -ή, -ό [1833] κ. χρεολυτικός, χρεολυτικός κ. χρεολυτικός επίρρ. [1833]. [ΠΥΜ < χρεω- + -λύσιο < -λύτης < λύω].

χρεώλυτρο κ. **χρεώλυτρο** (το) {χρεωλύτρου | -ων} το χρεωλυσιο. χρεώνω ρ. μετβ. {χρέω-σα, -θηκα, -μένος} 1. (α) *βάζω χρέος σε (κάποιον), του γράφω σε λογαριασμό τα ποσά που μου οφείλει για αγορές προϊόντων ή παροχή υπηρεσιών: πόσα μου χρέωσε για τα ρούχα που αγόρασα* || *χρέωσε στον λογαριασμό μου και τα έξοδα για δώρα* || η *ξενάγηση χρεώνεται επιπλέον* (β) για περιπτώσεις όπου κάποιος δεν πληρώνει αμέσως, αλλά αγοράζει με πίστωση: *δεν σε πληρώνω τώρα, χρέωσε με* 2. κοστολογώ, καθορίζω την τιμή ή προϊόν ή υπηρεσία: *σ'αυτό το μπαρ χρεώνουν ακριβά τα ποτά* || *πόσο χρεώνεται η ώρα διδασκαλίας*; 3. *βάζω υποθήκη: χρέωσα ό,τι είχα, για να τον σπουδάσω* 4. (μτφ.) θεωρώ (κάποιον) υπεύθυνο για (κάτι), του καταλογίζω ευθύνη ή ποινη για (κάτι): *μην προσπαθείς να τα χρέωσεις όλα σε μένα* || *ποιος θα χρεωθεί το κόστος μιας τέτοιας απόφασης*; || ο *διαιτητής χρέωσε τον παίκτη με κίτρινη κάρτα* 5. (μεσοπθ. **χρεώνομαι**) αποκτώ χρέη, δανειζομαι: *χρεώθηκα για να αγοράσω αυτοκίνητο*. — χρέωμα (το).

χρέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. η επιβάρυνση κάποιου με χρέος: η ~ μου με το ποσό του 1.000.000 δρχ. || το ποσό της αγοράς αυτής να εγγραφεί εις | σε ~ του *τραπέζικου λογαριασμού* 2. η εγγραφή ποσού ως χρέους στην αριστερή στήλη λογαριασμού: *λογιστική* ~ 3. η απόδοση σε κάποιον της ευθύνης (για κάτι): η ~ τής αποτυχίας των μεταρρυθμίσεων στον υπουργό που τις εισήγησε || η ~ τής ήττας στον προπονητή τής ομάδας.

χρεοστάσιο κ. **χρεοστάσιο** (το) [1893] {χρεοστασί-ου | -ων} η παύση της δίωξης κάποιου για χρέη ή τής ικανοποίησης τής απαιτήσεως πληρωμής τους με ειδικό νόμο σε έκτακτες οικονομικές ή πολιτικές περιστάσεις. [ETYM < χρεω- + -στάσιο < -στάτης (από το θ. του ρ. *ί-στα-μαι*)].

χρεοστής (ο) {χρεοστών} αυτός που έχει χρέος ΣΥΝ. χρεοφειλέτης ΑΝΤ. πιστωτής, δανειστής. [ETYM μτγν. < χρέος | χρεως (βλ. λ. χρεω-) + παραγ. επίθημα -της].

χρεοστικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που αναφέρεται σε χρέος ή σε χρεώστη: ~ *απόδειξη* 2. **χρεοστικό** (το) το έγγραφο πάνω στο οποίο έχει καταγραφεί το ποσό που χρωστά κάποιος.

χρεοφειλέτης κ. χρεοφειλέτης (ο) [μτγν.] (χρεοφειλετών) αυτός που οφείλει χρήματα ΣΥΝ. χρεώστης ΑΝΤ. πιστωτής. χρήζω ρ. μετβ. {μόνον ενεστ. κ. παρατ.- μτχ. χρήζω, -ούσα, -ον} (αρχαιοπ. + γεν.) έχω ανάγκη: ~ *προστασίας* || το *σύστημα διασταύρωσης στοιχείων έρχηζε εκσυγχρονισμό* || οι *δηλώσεις του υπουργού χρήζων σχολιασμού* || *θέσεις για άτομα χρήζοντα βοήθειας* ΣΥΝ. χρειάζομαι. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίζω.

[ETYM. < αρχ. χρήζω < απρόσ. χρή (βλ. λ. *χρεία*) + επίθημα -ίζω. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «επιθυμώ να αποκτήσω», ενώ αρχαιότατη είναι η χρήση του στη μαντική και τη χρησιμολογία].

χρήμα (το) {χρήμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. ΟΙΚΟΝ. οικονομικό αγαθό που είναι κοινώς αποδεκτό ως μέσο με το οποίο κάποιος μπορεί να αγοράσει και να πουλά άλλα αγαθά και υπηρεσίες (να συναλλάσσεται), λειτουργεί δε ως μέτρο τής αξίας τους, ως αγοραστική δύναμη (βλ. λ. *αγοραστικός*), ως μέσο πληρωμής κλπ.: *χρειάζεται ~ για να κινηθεί η αγορά* || το ~ δεν *αγοράζει την ευτυχία* || *προσφορά* || *ζήτηση χρήματος* || το ~ *ανοίγει πόρτες* (διευκολύνει τη ζωή) 2. (ειδικότερ.) το επίσημο νόμισμα, τα κέρματα και τα χαρτονομίσματα που εκδίδει ένα κράτος: *μεταλλικό* | *χάρτινο* ~ ΦΡ. (α) *λοιστικό* | *τραπέζικό χρήμα* το χρήμα που αντιστοιχεί στις τραπεζικές καταθέσεις ύψεως και διακινείται με επιταγές (β) *ακριβό χρήμα* το χρήμα που χορηγείται ως δάνειο δύσκολα και με υψηλό επιτόκιο: η *πολιτική του ακριβού χρήματος αποσκοπεί στη μείωση του δανεισμού* (γ) *φθηνό χρήμα* το χρήμα που χορηγείται ως δάνειο εύκολα και με χαμηλό επιτόκιο, συμβάλλοντας στην αύξηση του δανεισμού και την αναθέρμανση τής οικονομίας (δ) *ζεστό* | *θερμό χρήμα* βλ. λ. *ζεστός* (ε) *πλαστικό χρήμα* οι πιστωτικές κάρτες (βλ. λ. *πιστωτικός*), τις οποίες εκδίδουν τράπεζες και άλλοι οργανισμοί με σκοπό να διευκολύνουν τους πελάτες τους στις συναλλαγές τους, ώστε να μην κυκλοφορούν με χαρτονομίσματα (ρευστό) πάνω τους (στ) *βρόμικο χρήμα* τα κεφάλαια που αποκτώνται με παράνομη ή ανήθικα μέσα: το ~ των *εμπόρων τής κοκαΐνης* (ζ) *ζεπλένο βρόμικο χρήμα* χρησιμοποιοί νόμιμους τρόπους, ώστε να εμφανίζω ως νόμιμα τα κέρδη από παράνομη δραστηριότητα: η *εταιρεία είναι βιτρίνα, για να ζεπλένει το βρόμικο χρήμα από τον παράνομο τζόγο* (η) *το χρήμα δεν μυρίζει* δεν έχει σημασία πώς αποκτάς τα χρήματα (θ) *δεν διχρημάτων* (δεν διχρημάτων και άνευ τούτων ουδέν εστί γενέσθαι των δεόντων, Δημοσθ. *Ολυνθιακός Α 20*) δεν μπορεί να γίνει τίποτα χωρίς τα χρήματα (ι) *ρίχνω χρήματα* (σε κάτι) επενδύω, ξοδεύω χρήματα (για κάτι), συνήθ. με την προσπτική κέρδους: *έχει ρίξει πολλά χρήματα σ' αυτή την επιχείρηση* (ια) *τα χρήματα δεν πέφτουν από τον ουρανό* | *δεν βρίσκονται στον όρομο* χρειάζεται κόπος για να αποκτήσει κανείς χρήματα (ιβ) *επίχρημασι* για χρήματα: ~ *εκδοσμένη γυναίκα* (= πόρνη) 3. ο πλούτος που διαθέτει κανείς στην παραπάνω μορφή: *κληρονόμισε χρήματα και ακίνητα από τον εκλιπόντα* || *ξοδεύω πολλά ~ για διασκέδαση* || (παροιμ.) *«ο βήγας και το ~ δεν κρύβονται»* ΣΥΝ. λεφτά, παρά, φράγκα ΦΡ. (α) *έχω χρήμα με ουρά* έχω πάρα πολλά χρήματα, μεγάλο πλούτο (β) *εύκολο χρήμα* πλουτισμός χωρίς κόπο: η *αύξηση του τζόγου με τα χεράρα παιχνίδια δείχνει την τάση για το ~* (γ) *κολυμπάω στο χρήμα* είμαι άμπλουτος 4. ο πλούτος και κατ' επέκτ. οι πλούσιοι: το ~ *κυβερνά τον κόσμο* || ο *κόσμος του ~* 5. (ειδικότερ.) ο μισθός, τα εισοδήματα, το κέρδος: *πόσα ~ παίρνεις*; || *δεν βγάζεις χρήματα από τέτοια δουλειά*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχεια*.

[ETYM. < αρχ. *χρήμα*, αρχική σημ. «πράγμα που χρησιμοποιείται ή χρειάζεται κάποιος», < απρόσ. χρή «πρέπει, είναι ανάγκη» + παραγ. επίθημα -μα, πβ. κ. *πράγ-μα, πό-μα*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ήδη από την αρχαιότητα, για να δηλώσει την κινητή περιουσία, τα υλικά αγαθά που μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει ανά ποσά, στιγμή, αντιστατελλόμενη έτσι προς το σημασιολ. πεδίο τής λ. *κτήμα*].

χρήματα: συνώνυμα. Η λέξη *χρήμα* /*χρήματα* δεν είναι σημαντική μόνο στη σημερινή καταναλωτική κοινωνία, η οποία στηρίζεται κατά πολύ στο χρήμα (και στο *χρηματιστήριο*...). Παράγωγο του αρχ. ρήματος *χρή* «χρειάζεται, είναι ανάγκη» και ομόρριζο του αρχ. *χρώμα* «χρησιμοποιώ», είχε στην Αρχαία τρεις βασικές σημασίες: (α) Αυτά που χρειάζεται ή χρησιμοποιεί κανείς, τα αγαθά, τα χρειαζόμενα, τα χρεώδη, άρα ό,τι έχει κανείς, τα αγαθά, η περιουσία: *χρήματα λέγονται πάντα όσον η αξία νομίσματι μετρείται* (Αριστοτ. *Ηθ. Νικομάχεια* 1119, 26) (β) Τα χρήματα, τα λεφτά που χρησιμοποιεί κανείς στις συναλλαγές (αγορά, πώληση), σημασία ευρύτερης χρήσεως και στην Αρχαία, όπου έδωσε φράσεις του τύπου «η ζωή του ανθρώπου είναι τα λεφτά του» (*χρήματα ψυχή πέλεται [...]* Βροτοισί) ή «τα λεφτά κάνουν τον άνθρωπο» (*χρήματ' ανηρ*) (γ) Τα πράγματα (σημασία που δεν σώζεται σήμερα, αλλά που έδωσε τη γνωστή ρήση πάντων *χρημάτων μέτρον άνθρωπος*, «όλων των πραγμάτων μέτρο, κριτήριο είναι ο άνθρωπος» Πλάτ. *Κρατύλος* 385ε 6). Η λ. *χρήματα* έδωσε παράγωγα όπως *χρηματικός, χρηματίζομαι, χρηματιστής - χρηματιστικός - χρηματιστήριο*, και σύνθετα όπως *χρηματοαγορά, χρηματοπιστολή* κ.ά. Στη Ν. Ελληνική (καθημερινή γλώσσα) ονομάστηκαν λεφτά (< *λεφτά < το λεπτόν, υποδιαίρεση τής δραχμής, δηλ. ονομαστικά ελληνικού νομίσματος*). Από την Juno Moneta, τη Μνημοσύνη θεά Ήρα (Junio), τής οποίας το ιερό χρησιμοποιήθηκε από τους Ρωμαίους ως νομισματοκοπείο, το λατ. moneta έγινε η λέξη που δήλωσε «το νόμισμα, τα χρήματα» σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες: ιταλ. moneta, βενετ. moneda (από όπου το ελλην. *μονέδα*), γαλλ. monnaie, ισπ. moneda, αγγλ. money, γερμ. Münze, πολ.-ρωσ. moneta κ.ά. Το γαλλ. argent είναι από το λατ. argentum, που ανάγεται σε Ε.Ε. ρίζα *arg(η)- «λευκός» (*άσπρος*). Το αρχ. *νομίζω* (αρχική σημ. «χρησιμοποιοί συνήθως, καθιερώνω») έδωσε την αρχαία λ. νόμισμα «χρη-

ματική μονάδα που έχει καθιερωθεί, έχει γίνει ευρύτερα δεκτή ως μέσο συναλλαγής» (από το ελλην. νόμισμα και το λατ. nummus «το νόμισμα»). Όπως το *λεπτό* προήλθε από το λεπτόν, έτσι και το τουρκ. para «μικρή αξίας νόμισμα» έδωσε δάνειο στην Ελληνική τη λ. para (συνήθ. σε πληθ. *παράδες* και υποκορ. *παράδακι*). Το λατ. pecunia «χρήματα» (αρχική σημασία «κτήνη, ζώα» ως μέσο συναλλαγών) έδωσε τα πεκούνια «χρήματα» σε παλαιότερη προφορική χρήση, ενώ το (μεσν.) λατ. (denarius) grossus, είδος νομίσματος (grossus «γοντρός, πυκνός»), έδωσε μέσω του βεν'τ. grosso τη λ. γρόσια Το εβραϊκό μωμονάς «πλούτη» και η φράση της Κ.Δ. (Ματθ. 6, 24) «*ου δύνασθε Θεώ δουλεύειν και μαμωνά*» πέρασ' στα Ελληνικά ως μ'ταφορική σημ. της λ. «χρήμα», ενώ το αγγλ. currency («τρέφον, ρεύμα, ρευστός») έδωσε το 'λλην. ρευστό (χρήμα) και ρευστότητα «μετρητά χρήματα». → *χρηματιστήριο*

χρηματογορά (η) ΟΙΚΟΝ. 1. η κεφαλαιαγορά (βλ.λ.) 2. (ειδικότ.) το χρηματιστήριο (βλ.λ.): η *πορεία της τιμής του μάρκου στις διεθνείς*. — Επίσης αγορά χρήματος.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. money-market].
 χρηματοποστολή (η) 1. η μεταφορά μεγάλων χρηματικών ποσών, συνήθ. με ειδικό όχημα και συνοδία ειδικού προσωπικού ασφαλείας 2. (συνεκδ.) τα άτομα και τα μέσα που μ'ταφέρουν τα χρήματα: *ληστές χτύπησαν τη ~ μεγάλης τράπεζας*.

χρηματίζομαι ρ. αμετβ. {χρηματίζ-ηκα, -μένος} δέχομαι χρήματα παρανόμως, για να εξυπηρετησω κάποιον κατ' εξαίρεση ή για να μην προχωρήσω σε ενέργεια που τον θίγει: *δημόσιοι λειτουργοί χρηματίζονται* ΣΥΝ. (καθμ.) λαόνομια (οικ.) τα παίρνω, τα πιάνω (πβ. λ. *δρομοδοκώ*). — **χρηματισμός** (ο) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρηματιστήριο*. [ETYM. αρχ. (στον μέσο τ.), με τη σημ. «διαπραγματεύομαι για προσωπικό οικονομικό όφελος - αισχροκερδώς», < *χρήμα*. Στην Κ.Δ. απαντά η μτγν. σημ. «δέχομαι εντολή»: *χρηματισθέντες κατ' άνανρ μη άνακαίμαι προς Ἡρόδοτν* (Ματθ. 2, 12)].

χρηματίζω ρ. αμετβ. {χρηματίσα, -σας} εκτελώ χρέη, ασκώ τα καθήκοντα: *χρημάτισε ταμίας του συλλόγου επί δύο συναπτά έτη* ΣΥΝ. διατελώ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρηματιστήριο*.

[ETYM αρχ. < *χρήμα*, -ατός, ο ενεργ. τ. είχε αρχικώς τις σημ. «συναλλάσσομαι με κάποιον, διαπραγματεύομαι», καθώς και «χορηγώ εντολές (πληρωμών)». Ηδη μτγν. η σημ. «φέρω τίτλο, κατέχω αξίωμα ή διορισμό» (λ.χ. Πολυβ. 5, 57, 2: *χρηματίζειν βασιλεύς*), που οφείλεται στη σημ. «παράγω» της λ. *χρήμα* (δηλ. «κλοπιού *αξίωμα*, τίτλο»): *για το χρηματικός*, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα χρήματα: *για το στήσιμο της επιχειρήσεως χρειάστηκαν μεγάλα ~ ποσά* || ~ *παροχές | εργήση | πόροι | ενίσχυση | πρόστημα | ποιηή*.

χρηματιστηριακός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με το χρηματιστήριο: ~ *εταιρεία | παράγοντας | επένδυση | αγορά | κρίση | προίοντα | συναλλαγές | αξία μετοχής | κύκλοι*.

χρηματιστήριο (το) (χρηματιστηρί-ου | -ων) 1. ΟΙΚΟΝ. (α) ο χώρος στον οποίο γίνονται σε καθημερινή βάση αγοραπωλησίες αξιών (μετοχών, ομολόγων) ή εμπορευμάτων και ο οργανισμός που τις διοργανώνει: *το ~ της (οδού) Σοφοκλέους* || *το ~ του Τόκνο | της Νέας Υόρκης* ΣΥΝ. **χρηματιστήριο** (β) **χρηματιστήριο αξιών** βλ. λ. *αξία* (γ) **χρηματιστήριο εμπορευμάτων** η οργανωμένη αγορά όπου διενεργούνται αγοραπωλησίες τυποποιημένων προϊόντων πρωτογενούς παραγωγής (βαμβακιού, χρυσού, μετάλλων κ.λπ.) είτε σύμφωνα με δείγμα που φέρνει ο πωλητής είτε ως προαγορά προϊόντος που πρόκειται να παραχθεί, αλλά και παρεχόμενων υπηρεσιών (ναύλων κ.λπ.) (δ) **χρηματιστήριο εργασίας** ο χώρος όπου η προσφορά εργασίας συνδέεται με την παραγωγική διαδικασία και τις ανάγκες της, επηρεάζοντας έτσι τη διαμόρφωση των αμοιβών και των συμβάσεων 2. (συνεκδ.) (α) ο χρόνος λειτουργίας και το ύψος των συναλλαγών που γίνονται στον παραπάνω χώρο: *ανοίγει | κλείνει το ~* || *το ~ είναι σε άνοδο | πτώση* (β) το σύνολο των επενδύσεων στο χρηματιστήριο: *ευφορία έιδο ~ 3*. (μτφ.) ο υποθετικός χώρος όπου καθορίζεται η αξία ενός εθνός σε σχέση με άλλα ομοειδή του ανάλογα με τις διεθνείς συνθήκες: *το ~ της τέχνης* || η θέση της *ελληνικής γλώσσας στο ~ των γλωσσών*. [ETYM < μτγν. *χρηματιστήριον* «τόπος διεξαγωγής εμπορικών συναλλαγών» < αρχ. *χρηματίζω* + παραγ. επίθημα -τήριον, πβ. κ. *καθαριστήριον*].

χρηματιστήριο - χρηματίζω. Η λέξη χρηματιστήριο (από το *χρηματιστής*) ως «τόπος ένθα συνέργονται οι χρηματισταί χάριν χρηματικών εργασιών» (Λεξικό Liddell-Scott, μετάφραση Κωνσταντινίδη-Μόσχου) υπάρχει από τα χρόνια του Πλουτάρχου (1ος-2ος αι. μ.Χ.). Για *χρηματιστές* μιλάει συχνά ο Πλάτων, στο λεξικό δε που είναι γνωστό ως *Σούδα* (10ος αι. μ.Χ.) ο χρηματιστής ορίζεται ως «ο *ραδίως χρήματα πορίζων*», δηλ. αυτός που εύκολα κερδίζει χρήματα (από τότε!...). Στον Πλάτωνα *χρηματιστής* είναι αυτός που επιδιώκει να κερδίζει πολλά χρήματα, ο φιλοκερδής: *λέει στην Πολιτεία* (586c, μετάφραση Κ. Γεωργιούλη, σ. 287): *και ο χρηματιστής θα ειπή πως η ηδονή που φέρνει η τιμή ή η μάθηση, αν δεν βγάλη χρήματα, δεν έχει συγκριτικά με το κέρδος ουδέ την παραμικρή αξία*. Με τη λ. *χρηματιστική* δηλώνεται η τέχνη του να κερδίζει χρήματα, ενώ ο Ξενοφών μιλάει και για «*χρηματιστικούς οίονους*», για σημάδια που προοιωνίζονται κέρδη! Ενδιαφέρον έχει και το ρήμα *χρηματίζω* /*χρηματίζομαι*. Σήμαινε «*διεξάγει διαπραγματεύσεις ή εμπορικούς υποθέσεις δι' έμμανόν ή προς ίδιον μου όφέλειαν, κτώμαι χρήματα*», ενώ το *χρηματίζομαι νόμισμα* είχε ειδική χρηματιστηριακή χρήση: «*κάμνω χρηματιστικός εργασίας ως δανειστής ή τοκιστής χρημάτων ή ως τραπέζιτης*», ακόμη και «*κερδίζω χρήματα από τίνι λαμβάνων αυτά δι' εκβιασμού*»!

Σήμερα το *χρηματίζομαι* έφθασε στη σημασία του «*δροδοκοῦμαι, τα παίρνω*», ενώ το ρήμα *χρηματίζω* από τον 2ο αι. π.Χ. σήμαινε «*φέρω τιμητική ονομασία, αποκαλούμαι*» (*διάδομη περιθέσθαι και βασιλέα χρηματίζειν*, Πολύβιος), καταλήγοντας αργότερα στη σημ. «*εκτελώ καθήκοντα, λειτουργώ ως, είμαι*» (πβ. *σημ. ρα* *χρημάτισε βουλευτής* | *υπουργός*).
 → *χρήμη*

α

χρηματιστής (ο) [αρχ. *χρηματιστήρια* (η) {χρηματιστηρίων} ΟΙΚΟΝ. 1. πρόσωπο που ενεργεί αγοραπωλησίες στο χρηματιστήριο (βλ.λ.) κατ' εντολήν των πελατών του εισπράττοντας προμήθεια ΣΥΝ. **χρηματομεσίτης** 2. πρόσωπο που διεξάγει τις διαπραγματεύσεις στο χρηματιστήριο (βλ.λ.). — **χρηματιστικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρηματιστήριο*.

χρηματογράφο (το) [1894] {χρηματογράφ-ου | -ων} (παλαιότ.) έγκυρο έγγραφο στο οποίο αναφέρεται χρηματική παροχή ή δικαίωμα ΣΥΝ. *χρεώγραφο*.

χρηματοδέμα (το) [1873] {χρηματοδέμ-ατος | -ατα, -άτων} σφραγισμένο δέμα που αποστέλλεται μέσω του ταχυδρομείου και περιέχει χρήματα.

χρηματοδότης (ο) [1833] {χρηματοδοτών}, **χρηματοδοτρια** (η) {χρηματοδοτριών} το φυσικό ή το νομικό πρόσωπο που εξασφαλίζει τα οικονομικά μέσα, για να κινηθεί επιχείρηση ή να πραγματοποιηθεί έργο: *αναζήτηόν ~ για την υλοποίηση του έργου*.

χρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η παροχή χρημάτων για την έναρξη, ολοκλήρωση ή βελτίωση μιας επιχείρησης ή δραστηριότητας, με ευκολίες στην ανταπόδοση του ποσού: ~ *μιας εμπορικής πρωτοβουλίας* || *αγορά αυτοκινήτου με ~*.

χρηματοδοτικός, -ή, -ό [1840] αυτός που σχετίζεται με την εξασφάλιση και παροχή οικονομικών πόρων (για την εκτέλεση έργου, την οικονομική ενίσχυση κάποιου κ.λπ.): ~ *οργανισμός* || *τα ~ πρωτόκολλα της Ε.Ε.* — **χρηματοδοτικά** επίρρ.

χρηματοδοτώ ρ. μετβ. [μεσν.] {χρηματοδοτέις... | χρηματοδοτή-σα, -οῦμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. διαθέτω τους πόρους ή τα μέσα για να πραγματοποιηθεί ένα έργο: ~ *επιχείρηση* | *ανέβασμα θεατρικού έργου* | *την ανέγερση νοσοκομείου* 2. εξασφαλίζω πόρους: *το έργο χρηματοδοτείται από την ομογένεια*.

χρηματοκιβώτιο (το) [1868] {χρηματοκιβωτί-ου | -ων} κιβώτιο, συνήθ. από ανθεκτικό μέταλλο, που έχει κατασκευαστεί έτσι, ώστε να φυλάσσονται σε αυτό χρήματα, κοσμήματα και τιθιδήματα άλλο πολύτιμο και το οποίο ανοίγει με ειδικό μηχανισμό (ηλεκτρονικό, κωδικό αριθμό, χρονοδιακόπτη κ.ά.): *απαράβιαστο | ηλεκτρικό ~* || *συνδιασμός χρηματοκιβωτίου* || ~ με *χρονοκαθοστήρηση*. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Geldschrank].

χρηματολογία ρ. μετβ. {χρηματολογείς... | χρηματολόγησα} 1. ασκώ ισχυρές πιέσεις, ώστε να εισπράξω χρηματικό ποσό 2. αποκτώ χρήματα με παράνομο ή αθέμιτο τρόπο, συνήθ. εκμεταλλευόμενος τη θέση ή το λειτουργήμα μου ΣΥΝ. *χρηματίζομαι*. — **χρηματολογία** (η) [1797], **χρηματολογικός**, -ή, -ό [1872].

[ETYM₁ < μτγν. *χρηματολογω* (-έω) < *χρήμα*, -ατός + -λογία < *λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

χρηματομεσίτης (ο) [1892] {χρηματομεσιτών} **χρηματομεσίτρια** (η) {χρηματομεσιτριών} 1. πρόσωπο που μεσολαβεί για την εισπράξη δανείου 2. πρόσωπο που εκτελεί αγοραπωλησίες στο χρηματιστήριο κατ' εντολήν των πελατών του ΣΥΝ. **χρηματιστής**, — **χρηματομεσιτικός**, -ή, -ό.

χρηματοοικονομικός, -ή, -ό ΟΙΚΟΝ. αυτός που αναφέρεται στη διαχείριση του χρήματος: ~ *έλεγχος* | *διαχείριση* | *μισθώση* (το *λίζινγκ*, βλ.λ.) | *δείκτης* | *προίοντα* | *οργανισμός* | *υπηρεσίες* | *κίνδυνος* | *ανάληψη* | *σύμβουλος* | *επένδυση* | *σύστημα* | *συναλλαγές*.

χρηματοπιστωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με κάποια μορφή δανεισμού χρημάτων: ~ *σύστημα* | *υπηρεσίες* | *οίκος* | *ίδρυμα*.

χρηματοφυλακείο (το) [μτγν.] {χρηματοφυλακεί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσει κάποιος τα χρήματα του, όταν κυκλοφορεί ΣΥΝ. *πορτοφόλι*.

χρησάμενος (ο) {χρησαμέν-ου | -ων, -ους}, **χρησαμένη** (η) ΝΟΜ. πρόσωπο στο οποίο παραχωρείται για ορισμένο ή άοριστο χρόνο η χρήση πράγματος χωρίς αντάλλαγμα, αλλά με την υποχρέωση να το επιστρέψει στην αρχική του κατάσταση: *ο ~ δεσμεύεται από τους όρους του χρησιδανείου* ΑΝΤ. *χρήστης*. [ETYM₁ Μτγ. αορ. του αρχ. *χρῶμαι* «χρησιμοποιάω» (βλ. λ. *χρεία*)].

χρήση (η) [-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων] 1. το να χρησιμοποιείται (κάποιος/κάτι): *το ρούχο έχει φθαρεί από την πολλή ~* || *διάβασε προσεκτικά τις οδηγίες χρήσεως* || *ο ανελκυστήρας προορίζεται για ~ του προσωπικού* || *φάρμακο για εξωτερική ~ μόνον* ΦΡ. **κάνω χρήση** (+γν.) *χρησιμοποιάω* (κάτι): ~ *τον δικαιοφάτων μου* | *ναρκωτικών* | *πληθυντικής ενέργειας* | *νέων τεχνολογιών* | *σύγχρονων εργαλείων* | *λεξικού* | *δυσκόλης γλώσσας* || *κάνω καλή χρήση του χρόνου μου* ΣΥΝ. **χρησιμοποίηση**, **μεταχείριση**, **διαχείριση** · 2. ΟΙΚΟΝ. (α) η εφαρμογή του προϋπολογισμού για όσο χρονικό διάστημα απαιτείται, ώστε να εισπραχθούν ή να καταβληθούν οι οφειλές και τα χρέη που έχουν καταγραφεί σε ένα οικονομικό έτος: η *Βουλή ψήφισε τον προϋπολογισμό για τη ~ του 1997* (β) **διαχειριστική χρήση** το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο απογραφές και ισολογισμούς. [ETYM < αρχ. *χρήσις* < απρόδ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» (βλ. λ. *χρεία*) + επίθημα -σις, πβ. κ. *φά-σις*, *παύ-σις*. Η λ. *χρησιμοποίηθη* κερδ. ως ονοματικό παράγ. του ομορρ. ρ. *χρῶμαι* «μεταχειρίζομαι, χρησιμοποιώ», δηλώνοντας την πράξη της χρησιμοποίησεως, κατ' αντιδιαστολή προς το ουδ. *χρήμα* (βλ.λ.), το οποίο αναφερόταν στο ίδιο το χρησιμοποιούμενο μέσον ή πράγμα].

χρησιδάνειο (το) [1851] {χρησιδανεί-ου | -ων} ΝΟΜ. η σύμβαση κατά

την οποία ο ένας συμβαλλόμενος, ο χρήστης, παραχωρεί σε άλλον, τον χρησάμενο (βλ.λ.), για ορισμένο ή αόριστο χρόνο τη χρήση πράγματος χωρίς αντάλλαγμα, αλλά με την υποχρέωση να το επιστρέψει στην αρχική του κατάσταση, όταν λήξει η σύμβαση.

χρησιδεσπόζω ρ. αμετβ. [1851] {χρησιδεσποσα} ΝΟΜ. (στην περίπτωση της χρησιδεσποσίας) νέμομαι το πράγμα.

χρησιδεσπόζων (ο) {χρησιδεσπόζοντος, -οντά | -οντες, -όντων} ΝΟΜ. (στην περίπτωση της χρησιδεσποσίας) αυτός που νέμεται το πράγμα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του νεολατ. usucariens < usus «χρήση» + cariens < p. carere «αποκτώ, (κατα)λαμβάνω»].

χρησιδεσποτεία (η) [1854] {χρησιδεσποτειών} ΝΟΜ. (στην περίπτωση της χρησιδεσποσίας) η νομή του πράγματος από τον χρησιδεσπόζοντα επί μακρό χρονικό διάστημα. [ΕΤΥΜ. Απόδ. του νεολατ. usucario].

χρησικτησία (η) [1858] {χρησικτησιών} ΝΟΜ. η απόκτηση της κυριότητας κινητού ή ακινήτου πράγματος από πρόσωπο που έχει τη νομή αυτού για ορισμένο χρόνο: *αναστολή | διακοπή χρησικτησίας λόγω αγωγής* ΣΥΝ. *χρησιδεσποτεία*.

χρησιμεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {χρησίμ-ευσα κ. -ενα} είμαι χρήσιμος, βοηθώ σε (κάτι): (+σε) *το πάμα χρησιμεύει στο σφράγισμα της φιάλης* || *οι ξένες γλώσσες χρησιμεύουν στην επαφή με άλλους πολιτισμούς* || (σε κάποιον ως κάτι) *«η διαφήμιση και οι τεχνικές πωλήσεων χρησιμεύουν επιπλέον ως πρότυπο στον πολιτικό λόγο»* (εφημ.) ΣΥΝ. *ωφέλιμ, χρειάζομαι*.

χρησιμοθής (ο/η) [1849] {χρησιμοθηρών} 1. (κακός.) αυτός που διαρκώς επιδιώκει μόνον ό,τι θεωρεί χρήσιμο για τον εαυτό του 2. ΦΙΛΟΣ, ο οπαδός της χρησιμοθηρίας (βλ.λ.), που θεωρεί ότι είναι ηθικό και ορθό αυτό που είναι ωφέλιμο και χρήσιμο (πβ. *ωφελιμισμός, χρήσιμος*) ΣΥΝ. *ωφελιμιστής*. [ΕΤΥΜ < *χρήσιμος* + *-θής* < *θήρα* «κυνήγι»].

χρησιμοθρία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} 1. (κακός.) η συνεχής επιδίωξη μόνον όσων πραγμάτων είναι χρήσιμα ή ωφέλιμα για αυτόν που τα επιζητεί 2. ΦΙΛΟΣ, η θεωρία σύμφωνα με την οποία ηθικό και ορθό είναι το ωφέλιμο και το χρήσιμο (πβ. λ. *ωφελιμισμός, χρήσιμος*): *ζούμε σε εποχή χρησιμοθρίας και ατομικισμού*. — *χρησιμοθηρικός, -ή, -ό, χρησιμοθηρικά* επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος*.

χρησιμοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η επιδίωξη ωφέλειας, υλικής απόλαυσης ή χρησιμοθρίας (βλ.λ.). — **χρησιμοκρατικός, -ή, -ό**. [ΕΤΥΜ < *ΧΡῆσιμος* + *-κρατία* < *-κράτης* < *κράτος*, απόδ. του *αγγλ. utilitarianism*].

χρησιμοποίηση (η) → *χρησιμοποίη*

χρησιμοποίησιμος, -η, -ο [1885] αυτός που είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί, που μπορεί να αποβεί χρήσιμος σε (κάτι): ~ *δυνατότητα | επιχείρημα* ΑΝΤ. *άχρηστος, αχρησιμοποίητος*.

χρησιμοποίηω ρ. μετβ. [1871] {χρησιμοποιείς...} παρατ. *χρησιμοποίησα* (λόγ.-οπάν.) εγρησιμοποίητο, χρησιμοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. μεταχειρίζομαι (κάποιον/κάτι), για να επιτύχω ορισμένο σκοπό: ~ *διάφορα εργαλεία, για να επισκευάσω το αυτοκίνητό μου* || *ο διαρρήκτης χρησιμοποίησε αιχμηρό αντικείμενο για αντικειδί* || *τη δύναμη μου* | *την επιρροή μου, για να επηρεάσω κάποιον* || *για την αγορά ακινήτων χρησιμοποίησα τις οικονομίες μου* || ~ *όλα τα μέσα* || *ο προπονητής χρησιμοποίησε όλους τους παίκτες που είχε στη διάθεση του* 2. κάνω συστηματική χρήση: *όταν καθαρίζω, ~ γλωσσίνη* || *το αποσμητικό που χρησιμοποίηω δεν ερεθίζει το δέρμα* || *δεν έχεις μάθει να χρησιμοποίησεις το μωλό σου* | *τις ικανότητες σου* 3. εκμεταλλεύομαι (κάποιον/κάτι) για δική μου ωφέλεια: *τον χρησιμοποίησαν για τους παράνομους σκοπούς τους, εκμεταλλεύόμενοι το καλό του όνομα στην αγορά* || *χρησιμοποίησε το όνομα μου, για να τον επιτραπεί η είσοδος* 4. (+ως) (α) μεταχειρίζομαι κάτι με ορισμένο τρόπο ή σαν να ήταν κάτι άλλο: ~ *τη θέση μου ως μέσο άσκησης πίεσως* || ~ *ένα έγγραφο ως αποδεικτικό στοιχείο* || «*ο ηγέτης της μειονότητας χρησιμοποίησε την απειλή απόσχισης από το κράτος ως εκβιαστικό χροτί για την ικανοποίηση των αιτημάτων του*» (εφημ.) || *η παράβαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το καθεστώς χρησιμοποίηθηκε ως πρόσχημα από ξένες δυνάμεις για στρατιωτική επέμβαση στη χώρα αυτή* (β) απασχολώ (επαγγελματικά) ή εκμεταλλεύομαι (κάποιον) με μια ιδιότητα: *τον χρησιμοποίησαν ως εργάτη στα κτήματα τους* || *χρησιμοποιούν μικρά ταχύπλοα πλοία ως πειρατικά* || *χρησιμοποιούν ομορφα κορίτσια ως έμψυχο διάκοσμο σε τηλεοπτικά θέαματα* ΣΥΝ. *μεταχειρίζομαι, μετέρχομαι*. — *χρησιμοποίηση* (η) [1872]. [ΕΤΥΜ < *χρήσιμος* + *ποιώ*, απόδ. του γαλλ. *utiliser*].

χρήσιμος, -η, -ο αυτός που χρησιμεύει σε κάτι, που μπορεί ή είναι κατάλληλος να χρησιμοποιηθεί και να ωφελήσει: *μην αρέσει να κάνω ~ δώρα* || *οι παρατηρήσεις σου είναι πολύ ~* || *αυτό που μου λες δεν μου είναι χρήσιμο σε τίποτα* || *μην το πετάξεις, μπορεί αργότερα να σου φανεί χρήσιμο* || *οι ξένες γλώσσες στάθηκαν πολύ ~ στη δουλειά μου* || *το ναίλον είναι πολλαπλά χρήσιμο συνθετικό υλικό* ΣΥΝ. *ωφέλιμος, επωφελής* (λόγ.) *λυσitteλής* ΑΝΤ. *άχρηστος, ανωφελής, ακατάλληλος, απρόσφορος*. — *χρήσιμα* | **χρήσιμους** [αρχ.] επίρρ. [ΕΤΥΜ αρχ. < ρ. *χρή* (βλ. λ. *χρεία*), πβ. μέσω του ουσ. *χρήσις* (πβ. κ. *βάσις* - *βάσιμος, καύσις* - *καύσιμος*)].

χρήσιμος - *ωφέλιμος, χρησιμοθρία* - *ωφελιμισμός* | *ωφελιμοκρατία*. Αντίθετα προς τις σημειώσεις των επιθέτων *χρήσιμος, ωφέλιμος, επωφελής* και των παραγώγων τους (*χρησιμότητα, ωφελιμότητα*), που όλες έχουν εidosμο (θετικό) περιεχόμενο, δηλώνοντας κάτι που χρησιμεύει, εξυπηρετεί και ωφελεί τον άνθρωπο, τα σύνθετα *χρησιμοθρία* και *ωφελιμισμός* έχουν αρνητική (κακόσημη) σημασία. Το *χρησιμοθρία* σημαίνει την υπερβολική επιδίωξη ιδίως υλικών αγαθών εις βάρος των πραγματικών αξιών (πνευμα-

τικών αγαθών, πολιτισμικών κ.λπ.). Το ίδιο και ο *ωφελιμισμός* ή η *ωφελιμοκρατία* δηλώνει το να θυσιάζεις τα πάντα στην εξασφάλιση αγαθών υλικής χρησιμότητας (χρημάτων, περιουσίας, καταναλωτικών αγαθών, ανέσεων κ.τ.ό.), παραμελώντας τα αγαθά της ζωής που δεν εξασφαλίζουν άμεσα πρακτικά οφέλη. *Χρησιμοθρία* και *ωφελιμισμός* ταυτίζονται έτσι με τον πρακτικισμό και την παντελή αδιαφορία για τις βασικές αρετές που καταξιώνουν τη ζωή του ανθρώπου.

χρησιμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα του χρήσιμου: η ~ *βιβλίου* | *συμβουλής* | *πληροφορίας* | *ανακάλυψης* | *δύρου* ΣΥΝ. *ωφελιμότητα*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος*.

χρησιμοδοσία (η) [μτγν.] {χρησιμοδοσιών} η χορήγηση χρησμού: η ~ *του μαντείου* ΣΥΝ. *προφητεία, χρησιμολογία*. — *χρησιμοδοτικός, -ή, -ό* [1886]. #

χρησιμοδότης (το) [μτγν.] {χρησιμοδοτή-ατος | -ατα, -άτων} η απόκριση μαντείου σε συγκεκριμένη ερώτηση, η προφητεία που δίνεται: *τα ~ του μαντείου των Δελφών ήταν συνήθως ασαφή και δυσεξηγήτα* ΣΥΝ. *χρησμός*.

χρησιμοδότης (ο) [μτγν.] {χρησιμοδοτών} αυτός που δίνει χρησμούς, που χρησιμοδοτεί: ο ~ *του μαντείου* ΣΥΝ. *χρησιμολόγος, προφήτης, μάγης*.

χρησιμοδοτικός, -ή, -ό → *χρησιμοδοσία*
χρησιμοδοτώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {χρησιμοδοτείς...} *χρησιμοδοτήσα* δίνω χρησμούς, προλέγω τα μελλούμενα: *το μαντείο χρησιμοδοτεί σχετικά με την έκβαση του πολέμου* ΣΥΝ. *προφητεύω, προμαντεύω*.

χρησιμολογία (η) [μτγν.] {χρησιμολογιών} η διατύπωση χρησμού. *χρησιμολογικός, -ή, -ό* [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη χορήγηση ή/και την ερμηνεία των χρησμών, καθώς και με το πρόσωπο που δίνει χρησμούς: ~ *ικανότητα* | *δύναμη* ΣΥΝ. *χρησιμοδοτικός, χρησιμολογιο* (το) [μτγν.] {χρησιμολογι-ου | -ων} το βιβλίο που περιέχει χρησμούς, προρρησεις για το μέλλον.

χρησιμολόγος (ο/η) [αρχ.] 1. πρόσωπο που δίνει χρησμούς, που απαγγέλλει προρρησεις: ο ~ *του μαντείου* ΣΥΝ. *χρησιμοδότης, μάντης, προφήτης* 2. πρόσωπο που συλλέγει και μελετά τους χρησμούς, καθώς και αυτός που προσπαθεί να τους ερμηνεύσει 3. (μτφ.) πρόσωπο που εκφράζεται ασαφώς, που αρέσκεται να χρησιμοποιεί ακατανόητα λόγια.

χρησιμολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {χρησιμολογείς...} *χρησιμολόγησα* 1. δίνω ή ερμηνεύω χρησμούς, προφητεύω τα μελλούμενα: *ο μάντης χρησιμολόγησε για την έκβαση του πολέμου* ΣΥΝ. *χρησιμοδοτώ, μαντεύω, προφητεύω, προλέγω* 2. (μτφ.) μιλώ ασαφώς, λέγω πράγματα ακατανόητα.

χρησμός (ο) 1. (στην αρχαιότητα) η απόκριση του μαντείου σε όποιον το συμβουλευόταν σχετικά με το τι έπρεπε να κάνει ή τι του επιφύλασσε το μέλλον: *ζητώ | παίρνω χρησμό* 2. προφητεία για το μέλλον, συνήθ. ασαφής ή διφορούμενη ΣΥΝ. *χρησιμοδότημα, χρησιμοδοσία* | *μαντεία, μάντευμα, πρόρρηση, προαιωνισμός* 3. (μτφ.) κάθε ασαφής ή διφορούμενη έκφραση: *ένας πολιτικός που συνηθίζει να μιλάει με χρησμούς* ΣΥΝ. *χρήφος*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < απρός. ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» + *δυσερμηνευτο* - *σ*.) (που απαντά στους συγκεκριμένα νεότερους τ. *χρησ-τός, χρήσ-της* κ.ά.) *παραγ.* επίθημα -μός, πβ. κ. *θυ-μός*. Η λ. δήλωνε ευθύς εξαρχής την απάντηση του θεού (συνήθ. μέσω των μαντείων) σε ερώτηση που ετίθετο.

χρήστης (ο) {χρηστών} 1. πρόσωπο που χρησιμοποιεί κάτι: ~ *συσκευών* | *μηχανήματος* || ~ *ναρκωτικών* || ο ~ *ενός λέξικού* || ο ~ *των δικτύων πληροφορικής* 2. ΠΑΗΡΦΟΣ. (α) *όνομα χρήστη* (αγγλ. user name) το όνομα που χρησιμοποιεί ένας χρήστης υπολογιστικού συστήματος για να συνδεθεί σε ένα σύστημα (β) *αριθμός χρήστη* (αγγλ. user number) ειδικός αριθμός που παραχωρείται σε κάθε χρήστη ενός συστήματος παρέχοντας του τη δυνατότητα να αναγνωρίζεται από το σύστημα όταν επικοινωνεί με αυτό μέσω (απομακρυσμένων) τερματικών 3. (ειδικότ.) ΝΟΜ. πρόσωπο που έχει δικαίωμα να χρησιμοποιεί ένα πράγμα, κινητό ή ακίνητο: ~ *οικοπέδου* | *οικοδομής* | *αδείας*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < απρός. ρ. *χρή* «πρέπει, είναι ανάγκη» (βλ. λ. *χρεία*) + *παρ.* επίθημα -της (πβ. κ. *δράσ-της*) με *δυσερμηνευτο* -σ-].

χρηστικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που προορίζεται για χρήση ή είναι κατάλληλος για χρήση, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί: ~ *οικόπεδο* | *μηχανή* ΣΥΝ. *χρήσιμος, ωφέλιμος, λυσitteλής* ΑΝΤ. *άχρηστος, ανωφελής, αλυσitteλής* 2. αυτός που μπορεί εύκολα να χρησιμοποιηθεί, που προορίζεται για γενική, καθημερινή χρήση: ~ *λεξικό* | *εγκυκλοπαίδεια* ΣΥΝ. *εύχρηστος, ευκολομεταχειρίστος* ΑΝΤ. *δυσχρηστος, δυσκολομεταχειρίστος*. — *χρηστικότητα* (η).

χρηστοθήης, -ης, χρηστοθής {χρηστοθή-ους | -εις (ουσ. -η)} (λόγ. για πρσ.) αυτός που έχει χρηστά ήθη, ενάρετο και αγαθό χαρακτήρα: ~ *οικογενειάρχης* ΣΥΝ. *χρηστός, ηθικός, ενάρετος, καλός, έντιμος, τίμιος* ΑΝΤ. *κακοήθης, ανήθικος, ανέντιμος, κακός, φαύλος*. — **χρηστοθήεια** (η) [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ αρχ. < *χρηστός* + *-ήθος*].

χρηστομάθεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. η μάθηση χρησμών πραγμάτων, η απόκτηση ωφέλιμων γνώσεων 2. (συνεκτ.-παλαιότ.) *εγχειρίδιο* για τη μόρφωση και τη διάπλαση καλού ήθους, που περιέχει σύνοψη των βασικών αξιολογικών γνώσεων, καθώς και αυτεπλήρη διηγήματα και διδακτικά αποσπάσματα δοκίμων συγγραφέων. [ΕΤΥΜ μτγν. < *χρηστομαθής* < *χρηστός* + *-μαθής*, από το θ. του αορ. β' *ε-μαθ-ον* (αρχ. *μαθάνω*)].

χρηστός, -ή, -ό (λόγ.) (για πρσ.) αυτός που ζει και συμπεριφέρεται σύμφωνα με την ηθική και το δίκαιο, που γνωρίζει και τηρεί το ορ-

θό: ~ άνθρωπος | πολίτης | οικογενειάρχης ΣΥΝ χρησιμοθηής, ηθικός, ενάρετος, έντιμος, ακέραιος ΑΝΤ. κακοήθης, φαύλος, ανέντιμος, ανήθικος, κακός, ασυνείδητος: ΦΡ. *χρηστά ήθη* βλ. λ. ήθος — χρηστότητα (η) [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, Χρήστος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < απρδ.: ρ. χρη «αρέπει, είναι ανάγκη» + παραγ. επίθημα -τος (πβ. κ. *τρο-τός*), με δυσσεμνιζόμενο -σ-].

Χρήστος (ο) → Χρήστος

χρίσω ρ. - χρίω

χρίσμα (το) {χρίσμι-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** (αρχικά-σπάν.) η επικάλυψη επιφανείας με κάποια ουσία ΣΥΝ. χρίση, επίχριση, επάλειψη **2.** (συνεκδ.-συχνότ.) κάθε ουσία που χρησιμοποιείται για επίχριση, σιδηόποτε αλειφεται πάνω σε επιφάνεια: *το ειδικό αυτό ~ θα δώσει λάμψη στον ακουριασμένο μπρούντζο* ΣΥΝ. επάλειμμα, επίχρισμα **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το άγιο μύρο (βλ.λ.) **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (με κερ.) ένα από τα επτά μυστήρια της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που τελείται αμέσως μετά το βάπτισμα (βλ.λ.) και συνίσταται στο άλειμμα των μελών του νεοφώτιστου με άγιο μύρο, με στόχο τη χορήγηση σε αυτόν των χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος **5.** (μτρ.) η επίσημη αναγνώριση, ανακήρυξη: *έλαβε | κέρδισε το - του υποψηφίου προέδρου από τους συνέδρους (βλ.λ.)*, *από το θ. του αορ. ε-χρισ-αί*. [ΕΤΥΜ. < αρχ.χρίσμα < χρίω (βλ.λ.), από το θ. του αορ. ε-χρισ-αί].

χριστιανοποιία (η) [μτρν.] {χωρ. πληθ.} η εκμετάλλευση της πίστης στον Χρήστο για εμπορικούς σκοπούς.

χριστεπώνυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει το όνομα του Ιησού Χρήστου και, κατ' επέκτ., που ανήκει ή αναφέρεται στον Ιησού Χρήστο και στην Εκκλησία Του: ~ *πλήρωμα* (το σύνολο των χριστιανών, το πλήρωμα της Εκκλησίας) | *ακροατήρι* ΣΥΝ. χριστιανός, χριστιανικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < Χρήστος + επώνυμος].

χριστιανικός, -ή, -ό [μτρν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον χριστιανισμό ή τους χριστιανούς, που σχετίζεται με τη θρησκεία του Χρήστου και τους πιστούς της: ~ *πίστη* | *λατρεία* | *ναός* | *κήρυγμα* | *ηθική* | *αγάπη* | *Εκκλησία* | *διδασκαλία* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αρμόζει στους χριστιανούς, που χαρακτηρίζεται από πραότητα, αγάπη και φιλόνητο αισθήματα και γενικότ. που συμφωνεί με την ηθική του χριστιανισμού: ~ *ζωή* | *συμπεριφορά* | *πράξη* | *ενέργεια*. — **χριστιανι-μό** | **-ός** [μτρν.] επίρρ.

χριστιανισμός (ο) [μτρν.] **1.** ΘΡΗΣΚ. η θρησκεία που κήρυξε ο Ιησούς Χρήστος και οι μαθητές του, μια από τις μεγαλύτερες και ευρύτερα διαδεδομένες θρησκείες: ο ~ *αριθμεί σήμερα περισσότερους από ένα δισεκατομμύριο πιστούς παγκοσμίως* || *τα κυριότερα δόγματα του ~ είναι η Ορθόδοξη Εκκλησία, η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και οι Διαμαρτυρούμενες (Προτεσταντικές) Εκκλησίες* **2.** (συνεκδ.-περιλπτ.) το σύνολο των χριστιανών: ο ~ *συγκρούστηκε με το ισλάμ* ΣΥΝ. χριστιανισμός.

χριστιανοδημοκρατία (ο) {χριστιανοδημοκρατών} **χριστιανοδημοκρατία** (η) (χριστιανοδημοκρατισμόν) ο πολιτικός ή οπαδός της «χριστιανικής δημοκρατίας» ή «χριστιανοδημοκρατίας», πολιτικού χώρου που συνδυάζει τις δημοκρατικές και τις χριστιανικές αρχές. — **χριστιανοδημοκρατικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ Η λ. ανάγεται σε πολιτικά κόμματα που έφεραν τον τίτλο «Χριστιανική Δημοκρατία», όπως η Christlich-Demokratische Union (Γερμανία) ή η Democrazia Cristiana (Ιταλία)].

χριστιανομάχος (ο/η) (λόγ. για πρόσ.) πρόσωπο που μάχεται τον χριστιανισμό, ο διώκτης των χριστιανών: *οι - αυτοκράτορες της Ρώμης-*

χριστιανόπαιδο (το) το χριστιανόπουλο (βλ.λ.): *«τα περισσότερα μουσουλμανόπαιδα για πρώτη φορά έπαιζαν με ~»* (εφημ.).

χριστιανόπουλο (το) μικρός σε ηλικία χριστιανός. [ΕΤΥΜ < χριστιανός + λεξικό επίθημα -πουλο (βλ.λ.)].

χριστιανός (ο), **χριστιανή** (η) **1.** πρόσωπο που πιστεύει στον Χρήστο και στη διδασκαλία του, που ασπάζεται τα δόγματα του χριστιανισμού: το μέλος της Χριστιανικής Εκκλησίας: *χριστιανοί ονομάζονται οι πιστοί του Χρήστου ήδη από την αποστολική εποχή* || ~ *ορθόδοξος* | *ρωμαιοκαθολικός* | *διαμαρτυρούμενος (προτεσταντής)* | *κόπτης* **2.** (ιδ. σε φρ. δυσφορίας ή συμπάθειας) άνθρωπος: *άρησε με, χριστιανέ μου, να κάνω τη δουλειά μου!* || *τι θέλει ο ~ και μας ενοχλεί τέτοια ώρα;* || *τι άλλο να σου κάνει ο ~!* || *τι τους έφταιξε ο ~ και τον βρίζουν;* ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, Έλληνας*. [ΕΤΥΜ. μτρν. < Χρήστος + παραγ. επίθημα -ιανός].

χριστιανοσοσιαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. κοινωνικοφιλοσοφική θεωρία του 19ου αι., που αποσκοπούσε στην εφαρμογή των αρχών και διδαγμάτων της χριστιανικής θρησκείας στη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία για τη λύση των κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων του ανθρώπου. — **χριστιανοσοσιαλιστής** (ο), **χριστιανοσοσιαλίστρια** (η), **χριστιανοσοσιαλιστικός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. Christian Socialism].

χριστιανισμός (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα του χριστιανού, το να είναι κανείς χριστιανός **2.** (περιλπτ.) το σύνολο των απαντήσεων της γης χριστιανών, ο χριστιανικός κόσμος: *το Πάσχα είναι η μεγαλύτερη γιορτή της ~ ΣΥΝ.* (συνεκδ.) **χριστιανισμός**. [ΕΤΥΜ. μεσν. < χριστιανός + παραγ. επίθημα -ισμός, πβ. κ. *αγαθοσύ-νη*].

Χριστίνα (η) **1.** όνομα μαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων της Δ. Ευρώπης **3.** γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. μτρν. κύρ. όν. < Χρήστος].

Χριστόδουλος (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < Χρήστος + δούλος].

χριστολογία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** η διδασκαλία και τα δόγματα

που αναπτύχθηκαν από τους Πατέρες της Εκκλησίας και τις οικογενικές συνόδους σχετικά με το πρόσωπο και το έργο του Ιησού Χρήστου **2.** ΘΕΟΛ. κλάδος της δογματικής που μελετά τα ζητήματα, τα οποία σχετίζονται με την ενανθρώπιση του Χρήστου, ιδιαίτερα δε την ένωση της θείας με την ανθρώπινη φύση, καθώς και με τη διδασκαλία, το λυτρωτικό έργο και τον μαρτυρικό του θάνατο για τη σωτηρία του κόσμου. — **χριστολογικός**, -ή, -ό [1854]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Christologie].

χριστοκεντρικός, -ή, -ό αυτός που έχει ως κέντρο του, ως σημείο αναφοράς των ενεργειών του, τον Χρήστο. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. christocentric].

Χριστοπαναγία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) ως βλαστήμια, προς τα πρόσωπα του Χρήστου και της Παναγίας, όταν κάποιος οργίζεται: *μόλις είδε ότι οι εργάτες δεν είχαν κάνει σωστά τη δουλειά, άρχισε τις Χριστοπαναγίες*.

Χριστόπιτα (η) {δύοσφρ. χριστοπιτών} το χριστόψωμο (βλ.λ.).

Χρήστος (ο) ο ιδρυτής της χριστιανικής θρησκείας, ο ενσαρκωμένος Υιός και Λόγος του Θεού, που σταυρώθηκε επί Ποντίου Πιλάτου για τη λύτρωση του ανθρώπινου γένους: ο Ιησούς ΦΡ. (α) **Χρήστος και Απόστολος!** | **Χρήστος και Παναγία!** | **έία Χρήστε και Απόστολε!** | **Χρήστε μου!** για να δηλωθεί έκκληση, θαυμασμός, τρόμος κ.λπ. ή ως αποτρεπτική ευχή ΣΥΝ. θεός φυλάξοι (β) (μτρ.) **τραβώ τα πόδη του Χρήστου** ταλαιπωρούμαι πολύ, βασανίζομαι (γ) (μτρ.) **κάνω (κάποιον) Χρήστο** θερμopαρακαλώ (κάποιον), πέρνω στα πόδια του ΣΥΝ. ικετεύω (δ) (για χρονολογίες) (i) **ίπρω Χρήστου** (συντομ. π.Χ.) πριν από τη γέννηση του Χρήστου: *το 1000 π.Χ.* (ii) **μετά Χρήστον** (συντομ. μ.Χ.) μετά τη γέννηση του Χρήστου: *1990 μ.Χ.* (ε) **Χρήστος!** προς κάποιον που έχει στραβοκαταπιεί κάτι και νιώθει να πνίγεται. — (υποκ.) Χριστούλης (βλ.λ.) κ. Χρήστουλάκος (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, Χρήστος*. [ΕΤΥΜ. μτρν. < αρχ. χριστός, που χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. του εβρ. Mašīah (> Μεσσίας, βλ.λ.). Η λέξη χρησιμοποιήθηκε στην Π.Δ. γενικά ως προδιοριστικό βασιλέων, ιερών και προφητών. Η χρήση της λέξης εξειδικεύθηκε αργότερα στη μετάφραση της Π.Δ. από τους Θ' (Εβδομήκοντα) για να αποδώσει τον εβρ. όρ. «Μεσσίας», στο πρόσωπο του οποίου εκπληρώνεται η προφητεία, ο Χρήστος δηλ. είναι ο «χρισμένος» από τον Θεό σωτήρας (ειδικότ., κατά τη διατύπωση ορισμένων πατέρων, χρισμένος με το άγιο Πνεύμα)].

χρήστος, -ή, -ό (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που έχει επαλειφθεί με ρευστή ουσία: ~ *επιφάνεια* ΣΥΝ. κεχρισμένος, αλειμμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει λάβει το χρίσμα (βλ.λ.), που έχει αναγορευθεί επίσημα: ~ *αρχιεπίσκοπος* | *βασιλεύς* (ήταν κεχρισμένος με άγιο μύρο).

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < χρίω (βλ.λ.), από το θ. του αορ. ε-χρισ-α και το επίθημα -τος ρηματ. επίθ. -τός, πβ. κ. *πισ-τός*].

Χρήστος (ο) (συνήθ. ορθ. *Χρήστος*) ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < Χρήστος, με αναβίβαση από τόνου].

Χρήστος ή Χρήστος; Το Χρήστος παράγεται από το Χρήστος (< χριστός < «κεχρισμένος, ο φέρων το χρίσμα» < χρίω) με αναβίβαση από τόνου (πβ. *σταυρός* > *Σταυρός*, *λαμπρός* > *Λάμπρος*, *γλαυκός* > *Γλαυκός*, *φαιδρά* > *Φαιδρά* κ.ά.). Η γραφή Χρήστος παράγει προφανώς το όνομα από το χριστός «αγαθός, καλός» (*χριστός* *πολίτης*), πάλι με αναβίβαση από τόνου, πράγμα που γλωσσικά είναι επίσης δυνατόν. Ωστόσο, η επίδοση του ονόματος Χρήστος συνδέεται προφανώς με το όνομα του Χρήστου και με το κύρος του χριστιανισμού (το γεγονός ότι κατά την παράδοση της Εκκλησίας οι Χρήστοι εορτάζουν κατά την εορτή του Χρήστου, την εορτή των Χριστουγέννων, είναι μια έξοθεν -όχι γλωσσολογική- μαρτυρία για το πώς γινόταν αισθητό το όνομα στη συνείδηση των οικολιτών).

Χριστούγεννα (τα) {Χριστουγέννων} ΕΚΚΛΗΣ. η δεσποτική εορτή της γεννήσεως του Ιησού Χρήστου που εορτάζεται κάθε χρόνο στις 25 Δεκεμβρίου: *εφέτος χιόνισε την ημέρα των ~* || *ανήμερα τα ~* || *την παραμονή των ~* || *ακολούθια* | *βύνη* | *τροπάρια* | *έθιμα* | *παραδόσεις των ~* || (ευχή) *καλά* | *ευτυχισμένα ~!* || *εορτές των ~* (το χρονικό διάστημα από την εορτή της γεννήσεως του Χρήστου μέχρι τα Θεοφάνια, στις 6 Ιανουαρίου) || *διακοπές των ~* (οι διακοπές των σχολείων και των δικαστηρίων στο χρονικό αυτό διάστημα). [ΕΤΥΜ. Συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *Χρήστου γέννα*, με αλλαγή γένους κατά τα ουδ. όν. εορτών, λ.χ. *Θεοφάνια*].

χριστουγεννιάτικα επίρρ. (λαϊκ.) κατά την ημέρα ή κατά τις ημέρες της εορτής των Χριστουγέννων: ~ *μας ήλθε το μαύρο μαντάτο* || ~ *βρήκες να βαγβαδίσεις;*

χριστουγεννιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τα Χριστούγεννα: ~ *έθιμο* | *κάλαντα* | *ιστορίες* | *δέντρο* | *διακοπές* | *τραπέζι*.

Χριστούλης (ο) ο Χρήστος σε μικρή ηλικία- συχνά και σε επιφων. έκπληξέως, πόνου, φόβου κ.λπ.: *Χριστούλη μου! Τι ωραίο πράγμα είναι αυτό!*

Χριστόφορος (ο) {-ου κ. -όρου} **1.** άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας, προπάτρις των ταξιδιωτών **2.** όνομα πατριαρχών και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. μτρν. κύρ. όν. < Χρήστος + φέρος < φέρω, πβ. κ. *Νικη-φόρος*].

χριστοψαρο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) μικρό ψάρι με πεπιεσμένο σώμα στα πλευρά, χρώματος γκριζοπράσινου, με χαρακτηριστική μαύρη κηλίδα στο κέντρο κάθε πλευράς του, το οποίο φέρεται με άλλα ψάρια και καρκινοειδή, αλιεύεται δε για την εξαιρετικής ποιότητας, εύγευστη και άπυνη σάρκα του. [ΕΤΥΜ Το ψάρι οφείλει την ονομασία του σε παλιό μύθο, κατά τον οποίο το έπιεσε ο Χρήστος με τα δάχτυλα του (από όπου και οι μαύ-

ρες κηλίδες του) και μετά το ξαναέριξε στη θάλασσα, επειδή το λυπήθηκε].
 χριστόψωμο (το) (λαϊκ.) εφτάζυμο ψωμί με σταυρό και άλλα στολιδία από ζυμάρι, που παρασκευάζεται με μεγάλη επιμέλεια για τις εορτές των Χριστουγέννων ΣΥΝ. χριστόπιτα.

χρίω ρ. μετβ. {έχρισσα, χρίσ-θηκα (καθην. -τηκα), (κε)χρισμένος} (λόγ.) 1. απλόων ομοίωσρα ρευστή ή ημίρρευστη ουσία πάνω σε επιφάνεια, αλείφω επιφάνεια (με κάτι): *έχρισαν τα μαλλιά του με μύρο* ΣΥΝ. επιχρίω, επαλείφω 2. (ειδικότ.) αλείφω επιφάνεια οικοδομής με ασβέστη ή ασβεστοκονίαμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) ασπρίζω, σοβά(ν)τίζω, ασβε-στώνω, (λόγ.) επιχρίω 3. ΕΚΚΛΗΣ. (α) (για ιερέα) αλείφω τον άνθρωπο που βαπτίζεται με άγιο μύρο αμέσως μετά την ολοκλήρωση του μυστηρίου του βαπτίσματος (β) (για ιεράρχη) αναγορεύω επίσημα (ηγεμόνα) κατά την τελετή της στέψης, αλείφοντας τον με άγιο μύρο: ο πάπας Πίος Ζ' *έχρισε αυτοκράτορα τον Ναπολέοντα* 4. (μτφ.) αναγορεύω (κάποιον) επίσημα, του μεταβιβάζω ορισμένο αξίωμα, καθώς και την εξουσία που απορρέει από αυτό: *οι σύνεδροι τον έχρισαν πρόεδρο της συνέλευσης* || *χρίστηκε υποψήφιος του κόμματος για τις επόμενες εκλογές* || ~ *κάποιον διάδοχο μου* ΣΥΝ. αναγορεύω, ανακηρύσσω. — χρίσις (η) [αρχ.].

[ETYM αρχ. < *χρίσ-ω ή *χρίσ-ω, αββ. ετόμω, ενώ δεν είναι δυνατόν να εξακριβωθεί η αρχαιότητα του -σ-, αφού είναι παρόν στα παράγ. *χρίσ-μα, χρίσ-τός*, απουσιάζει όμως από το μυκ. *ki-ti-ta: χρίστά*. Σε ό,τι αφορά την ετυμ., η λ. θα μπορούσε να συσχετιστεί με το ρ. *χραῖω* «αγγίζω, χαράζω, συναντώ» (πβ. κ. *gr(i)eu* - *χραῖω*, *ψίο* - *ψαῖω*), αλλά η επιχειρηθείσα περαιτέρω σύνδεση με *lith. gr(i)eu* «αφαίρω την κρέμα από το γάλα», αρχ. *saš*, *grima* «μάσκα, κράνος» κ.ά. δεν ικανοποιεί σημασιολογικός. Το συγγενές ρ. *χραῖω* ανάγεται στην Ι.Ε. ρίζα *ghe- «χαράζω, ξέω, τρίβω», αλλά είναι δύσκολο να ενταχθεί και το ρ. *χρίω* στην ίδια ετυμολογική οικογένεια].

χρoιά (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) 1. το χρώμα ή η παραλλαγή χρώματος: το πρόσωπο της είχε μια *οχρή* ~ ΣΥΝ. απόχρωση, χρωματισμός 2. (κατ' επέκτ.) ΜΟΥΣ. το χρώμα ή το ποίον του ήχου, αυτό δηλ. που καθιστά δυνατή τη διάκριση δύο ή περισσότερων μουσικών φθόγγων με την ίδια οξύτητα και ένταση, αλλά η διαφορετική προέλευση: - *φυσική* | *ηλεκτρική* | *παρμωμορφωμένη* | *συμφωνική* | *μινωαλιστική* | *αφαιρετική* ΣΥΝ. ποιότητα, τόνος, ηχώχρωμα 3. (γενικότ.) το σύνολο των χαρακτηριστικών που προσδίδουν συγκεκριμένη ιδιότητα σε κάτι: η φωνή του είχε *βαριά και κουρασμένη* -|| ο *θωμιασμός* που *εξέφρασε* είχε και μια ~ *φθόνου* || τα *λόγια του είχαν πολιτική* | *κομματική* -ΣΥΝ. χαρακτηρας.

[ETYM αρχ. < *χρο-ο-ιά (με υφάιρεση, πβ. κ. *βοθηθ-έω > βοθη-έω) < *χροEοο-ιά (με αίγηση ενδοφωνηεντικών -F- και -σ-) < χρος, -οός (βλ.λ.).]

-χρονα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. περίοδο συγκεκριμένου αριθμού ετών: *εννιά-χρονα* 2. την επέτειο για τη συμπλήρωση συγκεκριμένου αριθμού ετών: *γιορτάσαν τα πε-νηντάχρονα της εταιρείας*.

χρονάκια (τα) {μόνο στον πληθ.} (υποκ.) αρκετά χρόνια, χρόνοι πολλοί: *κυρ. στη φρ. έχω τα χρονάκια μου* είμαι μεγάλος στην ηλικία, δεν θεωρούμαι νέος: *μπορεί να μικροδείχνει, αλλά τα έχει τα χρονάκια του*.

χρονάζια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. ο ελάχιστος χρόνος που απαιτείται για τη διεγερση νευρικής ή μυϊκής ίνας με την εφαρμογή ηλεκτρικού ερεθίσματος, το οποίο έχει ένταση διπλάσια από την ελάχιστη τιμή διεγέρσεως. [ETYM ελληνογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. chronaxy].

χρονιά (η) 1. το χρονικό διάστημα ενός έτους και όλα όσα αυτό περιλαμβάνει (λ.χ. προσόδους, εισοδήματα κ.λπ.): *από τον παγετό καταστράφηκε η σοδειά μιας ολόκληρης* ~ || *φέτος ήταν καλή* | *πλοῖα* ~ *για τα σπαρτά* || *για το μαγαζί δεν ήταν και τόσο καλή* η ~ ΣΥΝ. χρόνος, (λόγ.) έτος: φρ. (α) *τρώω (το ξύλο) της χρονιάς μου* τρώω πολύ ξύλο, ξυλοκοποῦμαι άγρια: *συμμετείχε στα επεισόδια και έφαγε (το ξύλο) της χρονιάς του* (β) *ακούω της χρονιάς μου* με υβρίζουν ή με προσβάλλουν πολύ (γ) *χρονιά σου και χρονιά μου* σειρά σου και σειρά μου, τον έναν χρόνο εσύ, τον άλλον εγώ (δ) *καλή χρονιά!* ευχή που λέγεται στην αρχή του νέου έτους 2. (ειδικότ.) το σχολικό έτος: *δεν διάβασε καθόλου και κινδυνεύει να χάσει τη* ~ του (δηλ. να μείνει στην ίδια τάξη). [ETYM < *χροῖα (με συνίγηση, πβ. κ. *μηλέα* - *μηλιά*) < χρόνος ή, κατ' άλλη άποψη, < ουσιαστικοπ. επίθ. *χρονία* (ενν. περίοδος), με καταβί-βασμό του τόνου και συνίγηση].

χρόνια (τα) → χρόνος
 χροιά ζω ρ. αμετβ. {χρόνιασα} (λαϊκ.) 1. γίνωμα ενός έτους, συμπληρώνω τον πρώτο χρόνο της ζωής μου: *το μωρό χροῖασε* ΣΥΝ. χρονίζω 2. (γενικότ.) συμπληρώνω ένα έτος, περνά ένας χρόνος από συμβάν, γεγονός κ.λπ.: *χροῖασε ημακαρίτσα* (συμπληρώθηκε ένας χρόνος από τον θάνατο της) ΣΥΝ. χρονίζω. — χροῖασμα (το).

χρονιάρης, -α, -ικο {χρονιάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια ενός έτους: ~ *μωρό* | *πουλάρι* | *φυτό* ΣΥΝ. (λόγ.) μονοετής, ετήσιος, (λαϊκ.) χρονιάτικος φρ. *χρονιάρια μέρα* επίσημη ημέρα, ημέρα μεγάλης γιορτής: *τι σου ήρθε να καθυαδίσεις* ~. Επίσης *χρονιάρη-κος*, -η, -ο. [ETYM < χρόνος + παρ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. *παρνιό-ιάρης*].

χροῖασμα (το) → χροῖαζω
 χρονιάτικος, -η, -ο (λαϊκ.) 1. αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια ενός έτους: ~ *μωρό* | *φυτό* ΣΥΝ. χρονιάρης | χρονιάρικος, (λόγ.) ετήσιος, μονοετής 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται ή συμβαίνει με τη συμπλήρωση χρονικού διαστήματος ενός έτους ΣΥΝ. ετήσιος 3. (ειδικότ.-σπάν.) *χρονιάτικο* (το) ο ετήσιος μισθός ή το ετήσιο μίσθωμα.

[ETYM < χρόνος + παρ. επίθημα -ιάτικος, πβ. κ. *μην-ιάτικος*].
 χρονίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {λόγ. μετ. ενεστ. χρονίζω, -ούσα, -ον (σημ. 3) | χροῖασα} (λαϊκ.) 1. γίνωμα ενός έτους, συμπληρώνω έναν χρόνο: *χροῖασε το μωρό* ΣΥΝ. χροῖαζω 2. (κατ' επέκτ. για πρόσ.) διαπανά αδικαιολόγητα πολύ χρόνο σε κάτι, χάνω τον καιρό μου: *πετάζω να μας φέρες κάτι να φάμε, αλλά μη χροῖασεις!* ΣΥΝ. αργώ, αργοπορώ, καθυστερώ, βραδύνω, χρονοτριβώ, χασομερώ ΑΝΤ. σπεύδω 3. (μτφ.-γενι-κότ.) διαρκώ πάρα πολύ, δεν παρουσιάζω εξέλιξη: *η νόσος χροῖαζει* || *καιρό τώρα χροῖαζει η υπόθεση μου στο δικαστήριο* || τα έργα για την *ανάπλαση της περιοχής χροῖαζουν* || (μτφ.) ένα χροῖαζον πρόβλημα ΣΥΝ. καθυστερώ, διαιωνίζομαι, παρατείνωμαι ΑΝΤ. εξελισσομαι, προχωρώ.

χρονικό (το) 1. η αφήγηση ιστορικών γεγονότων κατά τη χρονολογική σειρά που συνέβησαν, χωρίς να αναφέρεται ή να τονίζεται η αιτιώδης μεταξύ τους σχέση και αλληλουχία: το «*Χρονικόν τού Μωρῆ-ως*» (έμμετρη ιστορική αφήγηση με θέμα την κατάληψη της Πελοποννήσου από τους Φράγκους) | «*Χρονικόν τού Γαλαξειδίου*» (αφηγείται την ιστορία της πόλης και αποδίδεται στον ιερομόναχο Ευθύμιο Πενταπότη) 2. (στη δημοσιογραφία) σύντομο σχολιαζόμενο περιληπτικό σε εφημερίδα, τηλεοπτική, ραδιοφωνική κ.λπ. εκπομπή, που αναφέρεται σε γεγονότα της επικαιρότητας, τα οποία παρουσιάζονται συνήθ. με τη σειρά που συνέβησαν: *ακολουθεί το* ~ *της εξέγερσης στις φυλακές της Κέρκυρας* || *το* ~ *μιας ληστείας* | *της νίκης* 3. *χρονικά* (τα) (α) τίτλος στήλης εφημερίδας, στην οποία αναγράφονται και σχολιάζονται περιληπτικά τα κυριότερα γεγονότα της ημέρας (β) περιοδική έκδοση επιστημονικού, εκπαιδευτικού, μορφωτικού ή άλλου ιδρύματος ή σωματείου, που περιλαμβάνει απολογισμό των δραστηριοτήτων του, καθώς και άρθρα, αναλύσεις κ.λπ. σχετικά με αυτές: *κυκλοφόρησαν τα* ~ *τού Λοκείου των Ελληνίδων* | *τού δικηγορικού συλλόγου* 4. ΑΣΤΡΟΝ. *αστρονομικά χρονικά* οι συλλογές στις οποίες περιλαμβάνονται καταγραφές αστρονομικών παρατηρήσεων από έτος σε έτος, με προοπτική εμπλουτισμού τους από τις επόμενες γενεές: ~ *των Χαλδαίων* | *των Ινδών* | *των Βαβυλωνίων* ~ φρ. στα *χρονικά* σε ό,τι έχει καταγραφεί για κάτι στο παρελθόν σε φρ. που δηλώνουν έντονη έκπληξη ή απογοήτευση για κάτι προτοφανές: *είναι προτοφανής αυτή η περίπτωση στα ιατρικά χρονικά* || *ποτέ* ~ *δεν ξανάγινε τέτοια καταστροφή*. [ETYM Ουσιαστικοπ. ουδ. τού μτρν. επίθ. *χρονικός* (ήδη στον Πλούταρχο απαντά η φρ. *τά χρονικά βιβλία*)].

χρονογράφος (ο/η) [1840] συγγραφέας χρονικών, πρόσωπο που συντάσσει χρονικά: ο *Ι. Ζωναράς* είναι από τους σημαντικότερους *Βυζαντινούς* ~ ΣΥΝ. χρονογράφος.

χρονικός, -ή, -ό [μτρν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον χρόνο: ~ *περίοδος* | *όριο* | *καθυστέρηση* | *στιγμή* | *διάρκεια* | *διάστημα* | *προθεσμία* || *δεν υπάρχουν τα* - *περιθώρια, για να αλλάζουμε τα σχέδια μας* -Φρ. *χρονικός ορίζοντας* ο χρόνος εντός του οποίου προβλέπεται ή ορίζεται ότι πρέπει ή μπορεί να γίνει κάτι: ο ~ *εξόφλησης ενός δανείου* || ο ~ *αποπεράτωσης ενός δημόσιου έργου* 2. ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει χρόνο, που φανερώνει σχέση χρόνου: ~ *πρόταση* | *σύνδεσμος* | *επίρρηση* | *προσδιορισμός* | *αόριση* | *αντικατάσταση* (βλ.λ.) 3. (ειδικότ.) *χρονικό* (το) βλ.λ. — χρονικ-ά | -ός [μτρν] επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. πνεύμα.

χρόνιος, -α (λόγ. -ία), -ο [αρχ.] 1. αυτός που διαρκεί πολύ χρόνο, που υπήρξε ή/και εξακολουθεί να υπάρχει για μεγάλο χρονικό διάστημα, που δεν εξελίσσεται: ~ *βλάβη* | *έλλειμμα* ΣΥΝ. παλαιός, μόνιμος ΑΝΤ. τωρινός, πρόσφατος 2. (ειδικότ. για ασθένειες) αυτός που χαρακτηρίζεται από μακρά διάρκεια και βραδεία εξέλιξη: ~ *αμυγδαλίτιδα* | *βρογχίτιδα* || ~ *παθήσεις* ΑΝΤ. οξύ. — χρονίως επίρρ. [αρχ.].

χρονισμός (ο) 1. ΤΕΧΝΟΛ. η ρύθμιση της χρονικής αλληλουχίας: ~ *βαλβίδων κινητήρα* 2. η επιλογή του κατάλληλου χρόνου για να προβεί κάποιος σε συγκεκριμένη ενέργεια (βλ. λ. *τάμινγκ*): «ο ~ *της γαλλικής κίνησης ήταν άσχημος: πενήντα χρόνια μετά τη Χιροσίμα, επέλεξε να κάνει τις υποβρυχίες πυρηνικές δοκιμές στην απόλη Μου-νιρόσα*» (εφημ.).

[ETYM μτρν. < αρχ. *χρονίζω* «καθυστερώ - παραμένω κάπου περισσότερο χρόνο - γίνωμα χρόνιος». Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. *timing*].

χρονοβόρος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που απαιτεί πολύ χρόνο, που χρειάζεται μεγάλο χρονικό διάστημα για να ολοκληρωθεί: ~ *έργο* | *διαδικασία* ΑΝΤ. σύντομος. [ETYM < χρόνος + -βόρος < βορά «τροφή», πβ. κ. *αμο-βόρος*].

χρονογράφημα (το) [1864] {χρονογραφήμα-τος} | -ατα, -άτων) δημοσιογραφικό κείμενο με λογοτεχνική χροιά, που σχολιάζει επίκαιρο πολιτιστικό ή κοινωνικό ζήτημα με ελαφρό και εύθυμο τρόπο.

χρονογραφία (η) [μτρν.] {χρονογραφιών} 1. η συγγραφή χρονικών, η αφήγηση ιστορικών γεγονότων κατά τη χρονολογική σειρά που συνέβησαν 2. (ειδικότ. στη μεσαιωνική φιλολογία) ιστορική αφήγηση κατά χρονολογική σειρά και χωρίς αναφορά στη σημασία των γεγονότων ή στην αιτιώδη μεταξύ τους σχέση, καθώς και το σχετικό βιβλίο: *το Βυζάντιο καλλιεργήθηκε ένα είδος χρονογραφίας, που άρχιζε κάθε φορά από καταβολής κόσμου και έφτανε ως την εποχή τού εκάστοτε συγγραφέα* ΣΥΝ. χρονικό 3. η συγγραφή χρονογραφημάτων (βλ.λ.) σε εφημερίδες ή περιοδικά. — χρονογραφίας, -ή, -ό, *χρονο-γραφικ-ά* | -ός επίρρ.

χρονογράφος (ο/η) [μτρν.] 1. συγγραφέας χρονικών, αυτός που γράφει χρονογραφίες (βλ.λ.) ΣΥΝ. χρονογράφος 2. δημοσιογράφος ειδικευμένος στη συγγραφή χρονογραφημάτων (βλ.λ.) σε εφημερίδες και περιοδικά. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

χρονογράφω ρ. αμετβ. [μτρν.] {χρονογραφεί... | χρονογράφω, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. είμαι χρονογράφος (βλ.λ.), συντάσσω χρο-

νικά ή χρονογραφίες 2. (στη δημοσιογραφία) γράφο χρονογραφημάτων (βλ.λ.), είμαι ειδικευμένος στη συγγραφή χρονογραφημάτων: επί χρόνια χρονογραφούσε σε πρωινή αθηναϊκή εφημερίδα.

χρονοδιάγραμμα (το) {χρονοδιαγράμμι-ατος | -ατα, -άτων} 1. πίνακας στον οποίο καταγράφονται τα προγραμματισμένα εκ των προτέρων χρονικά όρια για την πραγματοποίηση των επιμέρους φάσεων ενός έργου: *καταρίστηκε το ~ κατασκευής της γέφυρας* || το ~ μιας διοργάνωσης ΣΥΝ. πρόγραμμα 2. (στη στατιστική) γραφική παράσταση που υποδιαιρείται σε κλάσματα χρόνου (ημέρες, μήνες κ.λπ.) έτσι, ώστε να φανερώνει τις χρονικές διακυμάνσεις μεγέθους ή τη χρονική διαδοχή τω' γεγο'ότω' που καταμετρούνται. [ETYM. Απόδ. του αγγλ. timetable].

χρονοδιακόπτης (ο) {χρονοδιακοπτή-ν} ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή με ηλεκτρονικά εξαρτήματα, με τα οποία είναι δυνατή η διακοπή, η αποκατάσταση ή η μεταγωγή ηλεκτρικών κυκλωμάτων σε προκαθορισμένο χρόνο: το *χρηματοκιβώτιο της τράπεζας ανοίγει με ~*. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. time-switch].

χρονοεπίδομα (το) {χρονοεπίδομ-ατος | -ατα, -άτων} επίδομα που καταβάλλεται σε τακτά χρονικά διαστήματα σε υπαλλήλους μετά τη συμπλήρωση ορισμένου χρόνου εργασίας σε μια υπηρεσία.

χρονοκαθαριότητα (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} μηχανισμός σε χρηματοκιβώτιο που ενεργοποιείται μετά το ξεκλείδωμά του και που συνδέεται με τον μετρομετρο, το οποίο για λόγους ασφαλείας έχει ρυθμιστεί, ώστε να μην επιτρέπει να ανοίξει πλήρως το χρηματοκιβώτιο πριν από την παρέλευση ορισμένου χρονικού διαστήματος.

χρονοκάρτα (η) {χρονοκαρτί-ου} τηλεφωνική κάρτα προπληρωμένου χρόνου ομιλίας, η οποία χρησιμοποιείται για κλήσεις από σταθερό τηλέφωνο.

χρονολόγηση (η) [1838] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ο καθορισμός της χρονολογίας, η τοποθέτηση των γεγονότων μέσα στον χρόνο για τη κατα'οψη της ροής και της αλληλουχίας τους: *απόλυτη | σχετική ~* || ~ των *αρχαιολογικών ευρημάτων δεν είναι απλή υπόθεση και γίνεται με διαφόρους τρόπους* || *σύστημα χρονολόγησης 2.* (για έγγραφο) η αναγραφή του έτους και της ημερομηνίας εκδόσεως του ΣΥΝ. χρονολογία.

χρονολογία (η) [μτγν.] {χρονολογιών} 1. ο χρονικός προσδιορισμός γεγονότος σε σχέση με άλλο σημαντικό γεγονός, φυσικό ή ιστορικό, το οποίο λαμβάνεται ως αναφορά, λ.χ. από τη γέννηση του Χριστού (αυτό ισχύει σήμερα), από κτίσεως Ρώμης κ.λπ. ΣΥΝ. χρονολόγηση 2. η χρονική στιγμή κατά την οποία συνέβη κάτι, το έτος και η ημερομηνία συμβάντος, γεγονότος, φαινομένου κ.λπ.: *δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί ακριβώς η ~ του Τρωικού Πολέμου* || *βέβαιη | αβέβαιη | αόριστη ~* || *η ιστορία μου άρασει, αλλά δεν μπορώ να θυμηθώ κάποια χρονολογία 3.* (συνεκδ.) αναγραφή σε έγγραφο του έτους και της ημερομηνίας συντάξεως, εκδόσεως του κ.λπ., καθώς και το αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής: *η διαθήκη αυτή δεν φέρει ~* || *για να καταθέσουμε την αγωγή, πρέπει πρώτα να ελεγχούμε τις ~ των εγγράφων 4.* η επιστήμη που ασχολείται με τη μέτρηση του χρόνου σε σχέση με σημαντικά φυσικά, κοσμικά ή ιστορικά συμβάντα, καθώς και με τη διάκριση του σε κανονικές μονάδες (ώρες, ημέρες, μήνες, έτη κ.λπ.) για τον ακριβή χρονικό προσδιορισμό των γεγονότων.

χρονολογία - ημερομηνία. Συχνά οι λέξεις συγγενούνται σημασιολογικά και χρησιμοποιούνται εσφαλμένα. Ιδίως χρησιμοποιείται συχνά το **ημερομηνία** αντί του χρονολογία. Ωστόσο είναι σαφές ότι το **χρονολογία** αναφέρεται γενικά σε έτος | χρόνο | χρονιά (Ως *πιθανή χρονολογία του θανάτου της θεωρείται το 1894*), ενώ το **ημερομηνία** σε ημέρα και μήνα (*Η ημερομηνία των γενεθλίων του είναι η έκτη Ιανουαρίου*). Είναι λάθος να λέμε «*Η ημερομηνία έναρξης της Ελληνικής Επανάστασης είναι το 1821*»! || «*Το 1945 είναι η ημερομηνία γεννήσεως του γνωστού Έλληνα επιστήμονα*»

χρονολογικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη χρονολόγηση: ~ μέθοδος | σύστημα 2. αυτός που περιέχει χρονολογίες ή γεγονότα σε σειρά, σύμφωνα με τη χρονολογία τους: ~ πίνακας γεγονότων της επανάστασης || *οι μάχες αναφέρονται κατά ~ σειρά* || ~ *χάρτης* || - *κατάλογος εκδήλωσης των κοινωνικών κινήματων.* — **χρονολογικά** | -ώς επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., <γαλλ. chronologique].

χρονολόγιο (το) [1833] {χρονολογί-ου | -ων} 1. ΑΣΤΡΟΝ. κατάλογος αστρονομικών στοιχείων για τη θέση των ουρανίων σωμάτων σε μικρά χρονικά διαστήματα, που βοηθούν στις αστρονομικές παρατηρήσεις και στους υπολογισμούς: *αλλιώδες αστρονομική εφημερίδα* (η) • 2. πίνακας με χρονολογίες γεγονότων.

χρονολογώ ρ. μετβ. [1856] {χρονολογί-ω} | **χρονολογ-ήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος** 1. προσδιορίζω (κάτι) χρονικά, καθορίζω τη χρονολογία συμβάντος, γεγονότος κ.λπ. ή την ημερομηνία κατασκευής πράγματος: *~ πολεμοί | συνθήκη | εκστρατεία | παλιό χειρόγραφο* | *αρχαιολογικό εύρημα 2.* αναγράφω σε έγγραφο ή άλλο γραπτό κείμενο το έτος και την ημερομηνία συντάξεως, εκδόσεως του κ.λπ.: *~ διαθήκη | ψήφισμα* | *γράμμα 3.* (ειδικότ.) το μεσοπαθ. **χρονολογούμαι** (α) εντοπίζω μια χρονικά σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο: *η εκκλησία του χωριού μας χρονολογείται τον 12ο αι.* (β) αρχίζω να υπάρχω από ορισμένη εποχή, διατηρούμαι από το παρελθόν: *το ομηρικό ζήτημα χρονολογείται ήδη από την αρχαιότητα.*

χρονομετρικός, -ή, -ό ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με σύστημα μίσθωσης κατά το οποίο πολλοί χρήστες έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν εκ περιτροπής ακίνητα, εγκαταστάσεις, δίκτυα επικοινωνιών κ.ά. έτσι, ώστε να υπάρχει μείωση του κόστους με επιμερισμό των δαπανών αγοράς και συντήρησης: *αγόρασε με ~ μίσθωση*

μία εβδομάδα διακοπών κάθε χρόνο σε διάφορα διαθέσιμα ξενοδοχεία.

[ETYM. ο οικον. όρος **χρονομετρική μίσθωση** είναι απόδ. του αγγλ. time-sharing].

χρονομέτρης (ο) [1896] {χρονομετράν} ο ειδικός που μετρά τον χρόνο με χρονομετρο (βλ.λ.), αυτός που προσδιορίζει την ακριβή χρονική διάρκεια πράξεως, ενέργειας κ.λπ. με τη βοήθεια χρονομέτρου: *~ αγώνων δρόμου | αγώνων ταχύτητας αυτοκινήτων.*

χρονομέτρηση (η) [1897] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση του χρόνου, της χρονικής διάρκειας με χρονομέτρο: *η ~ της κούρσας ενός δρομέα* || η ~ της *επίθεσης μιας ομάδας μπάσκετ.*

χρονομέτρηση (η) [1761] {χωρ. πληθ.} 1. ΦΥΣ. η μέτρηση του χρόνου σε υψηλά επίπεδα ακριβείας με τη βοήθεια ειδικών οργάνων 2. ΟΙΚΟΝ. η μέτρηση χρόνου σε συνδυασμό με τις κινήσεις των εργαζομένων, με σκοπό τον καθορισμό πρότυπων χρόνων και κινήσεων. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., <γαλλ. Chronometrie].

χρονομετρικός, -ή, -ό [1839] αυτός που σχετίζεται με τη χρονομετρία ή το χρονομετρο (βλ.λ.), που συνδέεται με το χρονομετρο: *~ όργανο* | *μέθοδος* | *ακρίβεια.* — **χρονομετρικά** | -ώς επίρρ.

χρονομετρο (το) [1847] {χρονομετρ-ου | -ων} 1. ειδικό ρολόι που μετρά τον χρόνο με πολύ μεγάλη ακρίβεια, ακόμη και στις λεπτότατες υποδιαίρεσεις του (δευτερόλεπτα, δέκατα του δευτερόλεπτου κ.λπ.) ΣΥΝ. χρονογράφος 2. ΝΑΥΤ. ορολογιακός μηχανισμός για τη μέτρηση του χρόνου με πολύ μεγάλη ακρίβεια, που απαιτείται για την επίλυση των προβλημάτων της αστρονομικής ναυτιλίας 3. ΜΟΥΣ. ειδικό όργανο που μετρά τις διάφορες ταχύτητες ρυθμικής αγωγής ο μετρονόμος (βλ.λ.). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., <γαλλ. chronometre].

χρονομετρώ ρ. μετβ. [1897] {χρονομετρεί-ω} | **χρονομετρή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος** μετρώ τον χρόνο με το χρονομετρο (βλ.λ.), προσδιορίζω με ακρίβεια τη χρονική διάρκεια γεγονότος, φαινομένου κ.λπ.: *~ μια κούρσα.* | *έναν αγώνα δρόμου* | *την επίδοσή αθλητή.*

χρονοτούλαπο (το) (ειρων.) αργείο, χώρος όπου αποθηκεύονται απομεινάρια του παρελθόντος: (μτρ.) η λήθη, το παρελθόν: *ο λαός με την ψήφο του έθεσε τη βασιλεία στο ~ της ιστορίας.*

χρόνος (ο) {χρόνοι κ. χρόνια (τα) (σημ. 6-9), χρόνων κ. χρονών (σημ. 7)} 1. ΦΥΣ. θεμελιώδης έννοια που εκφράζει τη διάρκεια υπάρξεως ή εκδηλώσεως φαινομένων, ενεργειών, καταστάσεων κ.λπ., την αλληλουχία τους: *διαίρεται σε παρόν, παρελθόν και μέλλον, γίνεται καθολικά αντιληπτή από τον άνθρωπο και βρίσκεται σε στενή σχέση με τον χώρο: *χρῖνος* | *ηλιακός* ~ || *τόσες ημέρες στο νοσοκομείο, έχασε πια την αίσθηση του ~* || *σιγά-σιγά θα το ξεπεράσεις, ο ~ είναι ο καλύτερος γιατρός* || ο ~ *θα δείξει αν κάνω καλά που χωρίζω* || *εκμεταλλεύσου τον ~, γιατί περνάει γρήγορα* || *η πάροδος του ~* ΣΥΝ. καιρός: ΦΡ. (α) (λόγ.) **συν ταχρόνω** (συνχρόνω, Αισχύλ. *Άγαμέμνων* 1378) | **πρόιοντος του χρόνου** (πρόιοντος του χρόνου, Ηρόδ. 3.96) με την πάροδο του καιρού, όσο περνά ο καιρός: *οι συνθήκες ζωής θα καλύτερευσουν* ~ (β) *είμαι εκτός τόπου και χρόνου* έχω χάσει την επαφή μου με την πραγματικότητα: *μ'αυτά που λέει, δείχνει να είναι ~* (γ) **Χρόνος φε'ίδου** (Χίλων) να χρησιμοποιείς τον χρόνο σου με φειδώ, με οικονομία, να τον εκμεταλλεύεσαι σωστά (δ) **ο χρόνος είναι χρήμα** ο χρόνος έχει μεγάλη αξία, γι' αυτό πρέπει να τον εκμεταλλεύεται κανείς σωστά (ε) **σε ανύποπο χρόνο** βλ. λ. *ανύποπος* (στ) **ο χρόνος δουλεύει υπέρ κάποιου | για κάποιον ή κατά | εις βάρος κάποιου** όσο περνάει ο καιρός κάποιος ωφελείται | βλάπτεται: *στο κυβερνών κόμμα δεν βιάζονται για εκλογές, γιατί πιστεύουν ότι ο χρόνος δουλεύει υπέρ τους 2.* (ειδικότ.) το διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο γεγονότα ή ανάμεσα σε ορισμένο γεγονός και στην παρούσα στιγμή: *ο μέσος ~ ζωής του ανθρώπου στις δύστικές κοινωνίες έχει αυξηθεί πολύ κατά τις τελευταίες δεκαετίες* || *πέρασε πολύς ~ από τότε που προτιπήραμε εδώ ΣΥΝ. καιρός 3.* απροσδιόριστη διάρκεια, όχι σύντομη: *για να ολοκληρωθούν τα έργα, χρειάζεται ~* || *έχω ~ και κάνω ταξίδια* || *έχεις ~ για καφέ*; || *απαιτείται ~ για να επουλωθούν τα τραύματα* || *ακολουθώντας αυτή τη διαδρομή κερδίζω ~* || *μη γίνεις ~ με ανούσια πράγματα*, ΦΡ. (κάτι) **μου τρώει | μου παίρνει χρόνο** (κάτι) απαιτεί πολύ ώρα για να γίνει, με καθυστερεί, με αναγκάζει να αφιερώσω σε αυτό πολύ χρόνο: *αυτό που θέλει, χωρίς να υπάρχει πολύ χρόνο για να σου το ετοιμάσω 4.* το καθορισμένο διάστημα μέσα στο οποίο γίνεται ή πρέπει να γίνει κάτι ή το οποίο διατίθεται για κάτι: *μας έδωσε λίγο ~, για να λύσουμε την άσκηση* || *παρέδωσε την εργασία του εντός | εκτός χρόνου* || *πρέπει να βιαστούμε, τελειώνει ο ~ που έχουμε στη διάθεση μας* || *τέλος χρόνου, παραδόστε τα γραπτά σας!* || *ολοκλήρωσε το έργο στον μισό ~* || *~ εργασίας* || (για κινητό τηλέφωνο) νέο πακέτο σύνδεσης με δωρεάν ~ ομιλίας-ΦΡ. (α) **ελλείψει χρόνου** επειδή δεν υπάρχει ο απαραίτητος χρόνος: *~ θα αναβάλουμε τη συζήτηση των επομένων δύο θεμάτων για την επόμενη συνεδρίαση* (β) **υπό πίεση χρόνου** με τον χρόνο να πιέζει, χωρίς να υπάρχει άνεση χρόνου: *δουλεύει ~* πρέπει να παραδώσει τη δουλειά του μέχρι την επόμενη δεύτερα του αργότερο (γ) **εν εὐθέτω χρόνω** (εν εὐθέτω χρόνω) βλ. λ. *εὐθετός* (δ) **ελεύθερος χρόνος** ο χρόνος που δεν αφιερώνεται σε βιοποριστική δραστηριότητα 5. η επίδοση αθλητή, η οποία μετρείται σε μονάδες χρόνου: *τι χρόνο έκανε ο δρομέας στα 100μ.*; || *ο χρόνος της ομάδας ποδηλασίας είναι ο καλύτερος φέτος στον κόσμο* || ο ~ *του στα 200 μ. ήταν 21"* - ΦΡ. **σε χρόνο-ρεκόρ** σε πολύ λίγο χρόνο, πολύ λιγότερο από τον αναμενόμενο, τον συνήθη: *χθες δεν βρήκα κίνηση στον δρόμο κι έφρασα σπίτι ~* || *δουλέψαμε πολύ εντατικά και συστηματικά και τελειώσαμε το έργο - 6.* (ειδικότ.) το έτος (βλ.λ.): *από χρόνο σε χρόνο οι νέοι αλλάζουν* || *χρόνο με τον χρόνο τα πράγματα γίνονται ολοένα και χειρότερα* || *πληγαίνω στο χωριό μου μια φορά τον ~* || *~ μπαίνει ~ βγαίνει, η οικονο-**

μική κατάσταση της χώρας δεν βελτιώνεται || τα έργα θα συνεχιστούν ανελλιπώς όλο τον ~, χωρίς ούτε μιας ημέρας διακοπή || ο προηγούμενος | ο επόμενος | ο μεθεπόμενος ~ || το έθιμο αυτό υπάρχει από αμνημονεύτων ~ (δηλ. από πολύ παλιά) || από αρχαιοτάτων ~ || χρόνια είχα να τον δω και τον συνάντησα σήμερα || βρε, πώς περνούν τα ~! ΣΥΝ. χρονιά: ΦΡ. (α) (ευχή) και του χρόνου! μακάρι να είσαι καλά και να γιορτάσεις και το επόμενο έτος: ωραία πέρασαμε άντε, ~! || (παροιμ.-ειρων.) «πάρ' τον στον γάμο σου, να σου πει ~» (για όσους μιλούν εντελώς ασυλλόγιστα, λέγοντας πράγματα που είναι εντελώς ανάρμοστα για τη συγκεκριμένη περίπτωση) (β) χρόνια πολλά! ευχή που δίνεται σε κάθε εορταστική περίπτωση ΣΥΝ. έτη πολλά (γ) (κατάρα) κακό χρόνο να 'γεις! βλ. λ. κακός (δ) (κατάρα) να μη σ' ευρεί ο χρόνος να πεθάνεις μέσα στο τρέχον έτος, να μη ζεις την άλλη χρονιά (ε) χρόνια και ζαμάνια πολλά χρόνια, πολύς καιρός: ~ έχω να τον δω || ~ έχω να πάω στο θέατρο (στ) αφήνω χρόνους φευ- γά από τη ζωή, πεθαίνω: ο παππούς μάς άφησε χρόνους (ζ) (παροιμ.) όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος όλος σε μία και μόνη στιγμή μπορεί να επέλθει η μεγαλύτερη συμφορά (η) (παροιμ.) μέρας χαρά και χρόνον λύπη για κάθε στιγμιαία απόλαυση, που προκαλεί ταλαιπωρία για πολύ καιρό (θ) (παροιμ.) τα χρόνια φέρνουν τη φρό- νια (τη φρόνηση) όσο προχωρεί η ηλικία γίνεται κανείς σοφότερος (ι) του χρόνου το επόμενο έτος: - σχεδιάζουμε να αγοράσουμε αυτοκι- νητό || από ~ θα ισχύσει η νέα φορολογική διάταξη για τα αντικει- μενικά κριτήρια (πβ. κ. λ. εφέτος, πέτσι) (ια) πάλι με χρόνους, με και- ρούς, πάλι δικά μας θα 'ναι (ο τελευταίος στίχος από λαϊκό θρήνο για την Αλωση της Πόλης, στον οποίο εκφράζεται η προσδοκία της επανάκτησης των περιοχών που χάθηκαν) ως προτροπή σε κάποιον να κάνει υπομονή, έχοντας την ελπίδα ότι με την πάροδο του χρόνου θα αποκτήσει πάλι αυτά που έχασε 7. μονάδα μέτρησης της ηλικίας, έτος: -Πόσων χρόνων | χρονών είσαι; -Σαραντά || τον επόμενο μήνα θα γίνω τριάντα χρόνων || έχει μία κόρη δέκα χρόνων 8. (στον πληθ.) ορισμένη χρονική περίοδος, εποχή: συνέγραψε ιστορία των νεότερων χρόνων || αρχαίοι | ιστορικοί | προϊστορικοί ~ || οι Έλληνες υπέφεραν στα ~ της Τουρκοκρατίας || τα πράγματα ήταν αλλιώς στα ~ μου || (λογοτ.) τα ~ της ΘΟέλλας | της φωτιάς | της αθωότητας ΣΥΝ. εποχή, περίοδος: ΦΡ. (α) πέτρινα χρόνια περίοδος ταλαιπωρίας, βασάνων ή αποτυχιών (β) άγουρα χρόνια βλ. λ. άγουρος 9. χρόνια (τα) (α) η ηλικία: όταν είχα τα ~ σου, δούλευα από το πρωί μέχρι το βράδυ || τα ~ δεν κρύβονταν ΦΡ. παίρνουν (κάποιον) τα χρόνια γερνάει (κάποιος), μεγαλώνει πολύ στην ηλικία: Γιατί δεν βγαίνεις να διασκεδάσεις λίγο; Δεν σε πήρουν πια και τα χρόνια! (β) (χωρίς άρθρο) για χρονικό διάστημα αρκετών ετών, επί σειρά ετών: ~ τώρα διδάσκει σε σχολεία της επαρχίας || - και - τριγυρνά στα ξένα 10. ΓΛΩΣΣ. (α) γραμματική κατηγορία που περιλαμβάνει κάθε σχηματισμό των ρηματικών τύ- πων, ο οποίος δηλώνει τη χρονική βαθμίδα (παρελθόν - παρόν - μέ- λλον), κατά την οποία η ρηματική ενέργεια έλαβε, λαμβάνει ή θα λά- βει χώρα: στη Νέα Ελληνική οι ~ του ρήματος είναι ο ενεστώτας, ο παρατατικός, ο μέλλοντας (στιγμιαίος και εξακολουθητικός), ο αορι- στος, ο παρακείμενος, ο υπερσυντέλικος και ο συντελεσμένος μέ- λλοντας || ενεστωτικός | μελλοντικός | συντέλικός (βλ. λ.) | παρελθοντι- κός ~ || ιστορικός ~ || περιφραστικός | απλός ~ || συντελε- σμένοι χρόνοι (βλ. λ. συντελώ) (β) η ποσότητα φωνηέντος ή συλλαβής στην προφορά: μακρός | βραχύς ~ ΦΡ. (α) ακολουθία των χρόνων βλ. λ. ακολουθία (β) αντιμετάθεση χρόνου | αντιμεταχώρηση βλ. λ. αντιμεταχώρηση 11. ΜΕΤΡ. η ελάχιστη μονάδα, στην οποία διαιρείται μετρικός πους: βραχύς ~ 12. ΜΟΥΣ. (α) μονάδα μετρήσεως της χρονι- κής διάρκειας (αξίας, βλ. λ.) των φθογοσήμων στην ευρωπαϊκή μου- σική, συνθηματική μονάδα μέτρησης του χρόνου είναι το τέταρτο, χρησιμοποιούνται όμως επίσης το μισό (αλά μπρέβε), το όγδοο και το δέκατο έκτο: αυτή η νότα βαστάει (διαρκεί) τρεις ~ (β) θέση (μέρος) του μουσικού μέτρου: διακρίνονται σε χρόνους ισχυρούς (θέσεις, βλ. λ.) και χρόνους ασθενείς (άρσεις, βλ. λ. (πρώτος ~ του μέτρου (γ) το μέτρο, η βάση της περιοδικής ρυθμικής διάρθρωσης ενός μουσικού κομματιού: αυτό το κομμάτι είναι σε χρόνο 3/4 (δ) ρυθμική αγωγή, κοινώς τέμπο: ~ αργός | γρήγορος (ε) (στη βυζαντινή μουσική) η κα- ταμέτρηση του μουσικού διαστήματος κατά την απαγγελία (εκτέλε- ση, ψάλισμο) των μουσικών φθόγγων εκτελείται με ισόχρονες κινή- σεις του χεριού προς τα πάνω (άρσις) και προς τα κάτω (θέσις) 13. ΓΕΩΛ. μονάδα μέτρησης της ηλικίας των γεωλογικών σχηματισμών, η οποία αντιπροσωπεύει συγκεκριμένο χρονικό διάστημα κατά το οποίο αποτέθηκε ορισμένη επαλληλία πετρωμάτων · 14. μονάδα μέ- τρησης του κύκλου λειτουργίας μιας μηχανής. — (υποκ.) χρονάκια (τα) (βλ. λ.) κ. χρονάκος (ο) (σημ. 6). ΣΧΟΛΙΟ λ. βράχος, εγώ, πεθαί- νω, ποιόν.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η ανάλυση χρ-όνος (με επί- θημα -όνος, πβ. κ. θρ-όνος, κλ-όνος) < *ghr-onos, που ανάγεται στη μηδενική βαθμ. του ΙΕ. *gher- «αποκτώ, κρατώ» (βλ. κ. χόρτος), με τη σημ. του χρόνου που μας περιβάλλει (άποψη σημασιολογικός δυ- σχερής). Η επιχειρηθείσα σύνδεση με το ρ. κείρω «κόβω» προσκρούει στην έννοια της διάρκειας που κυριαρχεί στη λ. χρόνος. Τέλος, συ- ζητείται η σύνδεση με τα αβεστ. zran-, zrūn- «χρόνος, διάρκεια» (< ΙΕ. *gher- «κόρμος, παλιός»), καθώς και με την ετυμολ. οικογένεια του ουσ. γέρων, αλλά η μορφολογική και σημασιολογική απόσταση είναι μεγάλη. Η λ. δήλωσε εξαρχής τόσο την έννοια του χρόνου γενικά όσο και συγκεκριμένες περιόδους του (συνοδευόμενη από προσδιοριστικά). Επίσης αρχ. είναι η σημ. «ηλικία», ενώ μην. είναι ο γραμμ. όρος. Στην ίδια περίοδο εμφανίζεται και η σημ. «έτος». Εξάλ- λου, μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. σε αντίπολο χρόνο (< -γαλλ. en temps insourçonnable), κερδίζω | χάνω χρόνο (< -γαλλ. gagner | perdre du temps), ο χρόνος είναι χρήμα (< αγγλ. time is money) κ.ά.]

Τα ονόματα των χρόνων τού ρήματος. Γιατί λέμε αόριστο τον πιο ορισμένο χρόνο τού ρήματος; Τι σημαίνει παρατατικός ή ενεστώ- τας; Οι ονομασίες στους χρόνους τού ρήματος ανάγονται στους στοιχείους και συνδέονται εν μέρει μ' μια φιλοσοφική θεώρηση του χρόνου. Για τους στοιχείους οι χρόνοι τού ρήματος διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, τους «ώρισιμους» και τους «αορίστους». Ορι- σμένοι είναι κυρίως οι χρόνοι που συνδέονται με το παρόν και με τη διακρίση συνέχειας | επανάληψης ή μη (ό, τι είναι γνωστό ως ποιόν ενεργείας). Οι υπόλοιποι χρόνοι είναι αόριστοι, δηλ. μη πα- ροντικοί και μη αποτελούντα χαρακτηριστικά δει-γματα της αντί- θσης στο ποιόν ενεργείας. Δύο είναι οι αόριστοι χρόνοι: ο παρο- χημένος (= παρελθοντικός) αόριστος, ο οποίος επικράτησε να ονο- μάζεται αόριστος, και ο αόριστος μέλλον, που είναι γνωστός απλώς ως μέλλον. Οι ορισμένοι χρόνοι διακρίθηκαν περαιτέρω ως προς το ποιόν ενεργείας σε ατελείς ή παρατατικούς (για συνεχείς | επαναλαμβανόμενες πράξεις) και σε τέλειους ή συντελικούς (για συντελεσμένες ή τελειωμένες πράξεις)· ως προς τη χρονική βαθμίδα διακρίθηκαν σε ενεστώτες (παροντικούς) και παρωχημέ- νους (παρελθοντικούς) χρόνους. Ωρισμένος ατελής ενεστώς ήταν το πλήρες όνομα τού ενεστώτα. Ωρισμένος παρατατικός παρωχη- μένος ήταν το πλήρες όνομα τού παρατατικού. Ωρισμένος τέλειος ενεστώς ή ενεστώσα συντέλεια ήταν το όνομα του (μετέπειτα αποκληθέντος) παρακειμένου (ο χρόνος που «παράκειται» - μια όχη πολύ δηλωτική ονομασία), ενώ ο ώρισμένος τέλειος παρωχη- μένος δεν είναι άλλος από τον υπερσυντέλικο (< υπερ-συντελι- κός).

-χρόνος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώ- νουν: 1. αυτόν που έχει ηλικία συγκεκριμένου αριθμού ετών: δεκαεπ- τάχρονος μαθητής 2. αυτόν που διαρκεί συγκεκριμένου αριθμού ετών: τριαντάχρονη κατοχή 3. αυτόν που λειτουργεί σε συγκεκριμένο αριθμό χρόνων (βλ. λ. χρόνος, σημ. 14): δίχρονη μηχανή. [ΕΤΥΜ Β' συνθ. της Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. δι-χρονος «αυτός που διαρκεί δύο χρονικές μονάδες», η σημερινή σημ. μεσν., πε-ντά-χρονος, ομοίως), που προέρχεται από το αρχ. χρόνος].

χρονοτριβή ρ. αμετβ. [αρχ. | χρονοτριβείς... | χρονοτριβήσα] καθυ- στορώ αδικαιολόγητα να προβώ σε πράξη, ενέργεια κ.λπ., ζοδεύω τον χρόνο μου άσκοπα: κάνε τη δουλειά σου, χωρίς να χρονοτριβείς ΣΥΝ. αργοπορώ, γασομερώ, χάνω τον χρόνο μου ΑΝΤ. σπεύδω, επείγομαι. — χρονοτριβή (η).

χρονοχρέωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η χρέωση αστικής τη- λεφωνικής συνδιαλέξεως ανάλογα με τον χρόνο της διάρκειας της.

χρυσάετος (ο) [μτγν.] αετός με χρυσοκίτρινη απόχρωση στο κεφάλι και στον αυχένα, με πλατιά φτερά και τετράγωνη ουρά, που φωλιά- ζει σε απόμερες βραχώδεις οροσειρές.

χρυσάλιδα (η) 1. ΖΩΟΛ. η νύμφη των λεπιδόπτερων εντόμων, συνήθ. μαζί με το κοκούλι της: χρυσάλιδα πολλές ημέρες, για να γίνει η ~ πεταλούδα 2. (συνεκδ.-λογοτ.) η πεταλούδα (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ < αρχ. χρυσάλλις, -ίδος < χρυσό]- + παραγ. επίθημα -αλλίς, πβ. κ. θρω- αλλίς].

χρυσάλοιψη (η) μείγμα σκόνης χρυσού ή χαλκού με νερό που πε- ριέχει κόμμι, το οποίο χρησιμοποιείται για την επιχρυσώση αντικει- μένων.

χρυσάνθεμο (το) {-ου κ. -έμου | -ων κ. -έμων} ποώδες καλλωπιστικό φυτό που καλλιεργείται σε κήπους και πάρκα για τα μεγάλα και εντυποσιακά κίτρινα, λευκά ή κόκκινα άνθη του: η χώρα των χρυ- σανθέμων (η Ιαπωνία). [ΕΤΥΜ < μτγν. χρυσάνθεμον < χρυσό]- + ανθεμον < άνθος].

Χρυσάνθη (η) γυναικείο όνομα.

Χρυσάνθος (ο) {-ου κ. -άνθου} 1. όνομα μαρτύρων, πατριαρχών και επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2. ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < χρυσό]- + άνθος].

Χρυσανθή (η) γυναικείο όνομα.

χρυσανγή (η) (λογοτ.) η χρυσή αυγή (βλ. λ.), η ώρα λίγο πριν από το ξημέρωμα, όταν ο ουρανός παίρνει χρυσό χρώμα προς την πλευρά της ανατολής ΣΥΝ. ροδαυγή, ροδοχάραμα.

χρυσανγής, -ής, -ές [αρχ.] {χρυσανγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που λάμπει σαν το χρυσάφι, που εκπέμπει χρυσές ακτίνες: ~ κόμη ΣΥΝ. χρυσαφένιος, χρυσαφής ΑΝΤ. αμαυρός, σκοτεινός, θαμπός. ΣΧΟΛΙΟ λ.-ης, -ης, -ές.

χρυσανγίτης (ο) {χρυσανγίτων} μέλος της ακροδεξιάς εθνικιστικής οργάνωσης «Χρυσή Αυγή». — χρυσανγίτικος, -η, -ο.

χρυσάφενιος, -ια, -ιο 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από χρυσάφι, αυτός που αποτελείται από χρυσό ή περιέχει χρυσό (βλ. λ.): ~ κόσμημα /τάμα | αφιέρωμα | στολιδί ΣΥΝ. μαλαματένιος, χρυσός 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει το χρώμα και τη λάμψη του χρυσού, που χρυσίζει: - μαλλιά | αντήγεια. Επίσης χρυσαφής, -ιά, -ί (σημ. 2). [ΕΤΥΜ < χρυσάφι + παραγ. επίθημα -ένιος, πβ. κ. μολιβ-ένιος].

χρυσάφι (το) {χρυσάφ-ιού | -ιών} 1. πολύτιμο μέταλλο με λαμπερό κίτρινο χρώμα, από το οποίο κατασκευάζονται πολύτιμα αντικειμε- να ο χρυσός (βλ. λ.): ψάχνω για | βρίσκω ~ || η λάσπη τού ποταμού πε- ριέχει ~ || δεν θα το έκανα (ούτε) για όλο το - της γης 2. (συνεκδ.) με- γάλος πλούτος, χρήματα: κολυμπάει στο ~. [ΕΤΥΜ < μτγν. χρυσάφιον < αρχ. χρυσός + υποκ. επίθημα -άφιον, πβ. κ. χωρ-άριον].

χρυσάφικο (το) (λαϊκ.) 1. κόσμημα ή στολιδί από χρυσό: πρόσεξες το χρυσάφικο που είχε στον λαιμό της; 2. χρυσαφικό (τα) το σύνολο των χρυσών κοσμημάτων και στολιδίων που έχει κάποιος: της εκλεμνα- τα - της.

χρυσελεφάντινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από χρυσό και ελεφαντόδοντο: *το ~ άγαλμα του Διός* (στην Ολυμπία) | *της Αθηνάς* (στον Παρθενώνα).

Χρυσή (η) 1. όνομα αγίων γυναικών της Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης Χρύσα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. χρυσός].

χρυσή (η) (λαϊκ.) πάθηση του ήπατος, ο ίκτερος (βλ. λ.). ΦΡ. *βγάζω τη χρυσή* παθαίνω ίκτερο. [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. του αρχ. επίθ. χρυσός | -οῦς].

χρυσηλασία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατεργασία του χρυσού με σφυρηλασία.

χρυσήλατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από σφυρηλατημένο χρυσό: ~ λατρευτικό αντικείμενο | *λαβή σπαθιού*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < χρυσός> + -ήλατος (με έκταση του αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ελάινω (πβ. κ. ελατός)].

χρυσίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {χρυσίσα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) να μοιάζει με χρυσό, του προσδίδω το χρώμα και τη λάμψη του χρυσού ♦ **2.** (αμετβ.) λάμπω σαν χρυσός (βλ. λ.), έχω το χρώμα και τη λάμψη του χρυσού: *ο ουρανός χρυσίζει* || *τα χωράφια με τα στάχυα χρυσίζαν στο φως του ήλιου*.

χρυσικός (ο) (λαϊκ.) < αρχ. χρυσίον, υποκ. του χρυσός. [ΕΤΥΜ. αρχ. < χρυσός> < χρυσός> < χρυσός>].

χρυσίο (το) (λόγ.) **1.** (αρχικά) κομμάτι χρυσού **2.** (συνεκδ.) νόμισμα από χρυσό, χρυσός κομμένος σε νομίσματα **3.** (γενικά) ποσότητα χρυσών νομισμάτων, πολλά χρήματα, πλούτος: *δούλοι του χρυσίου*. Επίσης χρυσικό [ΕΤΥΜ. < αρχ. χρυσίον, υποκ. του χρυσός].

Χρυσίπιος (ο) {ου κ. -ίπιος} αρχαίος στωικός φιλόσοφος από την Κιλικία (280-207 π.Χ.). [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < χρυσός + ίπιος>].

χρυσό- κ. **χρυσό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: **1.** περιέχει ή είναι κατασκευασμένο από χρυσό: *χρυσό-βεργα, χρυσό-κέντημα, 2.* σχετίζεται με τον χρυσό: *χρυσό-θήρας, χρυσό-πληρώνω* **3.** μοιάζει με το χρώμα του χρυσού, έχει κίτρινο χρώμα: *χρυσό-μάλλης, χρυσό-λίθος*. [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. χρυσός (βλ. λ.).]

Χρυσοβαλλάντης (ο) (συνήθ. ορθ. Χρυσοβαλάντης) ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) Βαλλάντης (συνήθ. ορθ. Βαλάντης). [ΕΤΥΜ. < χρυσός + -βαλλάντης < βαλλάντιο (βλ. λ.)>].

χρυσοβάφω ρ. μετβ. (χρυσο)έβαψα, χρυσοβά-φθηκα, -μμένος (λαϊκ.) βάφω (κάτι) με χρυσό χρώμα, του δίνω τη λάμψη του χρυσού: *ο ήλιος χρυσοβάφει τον ουρανό κατά την ανατολή* ΣΥΝ. χρυσίζω.

χρυσόβεργα (η) {χρυσοβεργών} (λαϊκ.) χρυσή βέργα, ράβδος χρυσού.

χρυσόβιβλος (η) [1893] {χρυσοβίβλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.-παλαιότ.) το βιβλίο στο οποίο καταγράφονται τα ονόματα των ευγενών κάθε τόπου ΣΥΝ. λίμπρο ντ' όρα. Επίσης χρυσή βίβλος (βλ. λ. βιβλος). [ΕΤΥΜ. Απόδ. του ιταλ. libro d'oro].

χρυσόβουλλο (το) (στο Βυζάντιο) επίσημο αυτοκρατορικό διάταγμα, το οποίο έφερε τη χρυσή σφραγίδα του αυτοκράτορα, για να πιστοποιείται η γνησιότητα του. [ΕΤΥΜ. < μεσν. χρυσόβουλλον, ουσιαστικοπ. ουσδ. του επιθ. χρυσό-βουλλος < χρυσός + -βουλλος < βούλλα «σφραγίδα» (βλ. λ.)>].

χρυσογράκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} γεράκι με κίτρινη απόχρωση στον λαιμό και στο κεφάλι, που κυνηγά μικρά πουλιά και φοιλιάζει ανάμεσα στα βράχια.

χρυσογραφία (η) {χρυσογραφιών} (συνήθ. σε χειρόγραφα) η γραφή των τίτλων, των αρχικών γραμμμάτων ή ολόκληρων χωρίων με χρυσά γράμματα.

χρυσοδάκτυλος (ο) ως χαρακτηρισμός για κλέφτη ή ληστή, ο οποίος αφαιρεί επείδεια μεγάλα ποσά ή αντικείμενα μεγάλης αξίας. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. goldfinger, από το ομώνυμο μυθιστόρημα (1959) του Άγγλου συγγραφέα Ian Fleming, το οποίο μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο ως μία από τις περιπετειώδεις ταινίες με κεντρικό ήρωα τον μυστικό πράκτορα 007 (Τζ. Μπόντ)].

χρυσόδενω ρ. μετβ. {χρυσόδε-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δένω βιβλίο με κάλυμμα στολισμένο με χρυσά γράμματα και κοσμήματα: ~ το *Ευαγγέλιο* **2.** συγκολλώ ή συναρμολόγω μέρη κοσμημάτων με χρυσό ή προσαρμόζω πολύτιμο λίθο σε χρυσό κόσμημα.

χρυσόδετος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για βιβλίο) ο δεμένος με κάλυμμα, το οποίο φέρει χρυσά γράμματα και κοσμήματα (πβ. κ. πανόδετος, *χαρτόδετος*) **2.** (για πολύτιμο λίθο) προσαρμωμένος σε χρυσό ή με χρυσό: ~ *διαμάντι* ΣΥΝ. χρυσοκόλλητος.

χρυσοθήρας (ο/η) {χρυσοθηρών} **1.** πρόσωπο που αναζητεί χρυσό (συνήθ. μεταλλεία χρυσού προς εκμετάλλευση ή αποθέσεις χρυσού στις όχθες των ποταμών): *στα μέσα του 19ου αι. οι ~ συνέθρεαν κατά χιλιάδες στην Καλιφόρνια* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που αναζητεί επίμονα το χρήμα, που επιδιώκει να πλουτίσει με κάθε τρόπο ΣΥΝ. τυχοδιώκτης. — **χρυσοθηρία (η)** [1892]. ΣΧΟΛΙΟ *λ. προικοθήρας*. [ΕΤΥΜ. μεσν. < χρυσός + -θήρας < θήρα «κυνήγι»>].

χρυσοκάνθαρος (ο) [μτγν.] {χρυσοκανθάρ-ου | -ων, -ους} (λαϊκ.) **1.** ΖΩΟΛ. σκαθάρι (βλ. λ.) με λαμπερό χρυσοπράσινο χρώμα **2.** (μτφ.-χλευαστικά για πρόσ.) άνθρωπος πλούσιος και ξεπασμένος (ειδικότ.) ο νεοπλούτος: *οι ~ αφεντιάδες είχαν δικαίωμα ζωής και θανάτου πάνω στους υποτακτικούς τους*.

χρυσοκάστανος, -η, -ο αυτός που έχει καστανό χρώμα με χρυσές ανταύγειες.

χρυσοκεντήμα (το) {χρυσοκεντήμ-ατος | -ατα, -άτων} κέντημα που γίνεται με λεπτό χρυσό νήμα ή στριφτό χρυσό κορδόνι: *οι παραδο-*

σικοί ανδρικοί και γυναικείοι επενδύτες φέρουν χρυσοκενήματα. χρυσοκεντήτης (ο), χρυσοκενήστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τεχνίτης που ασχολείται με το χρυσοκενήμα, που κεντά υφάσματα, φορέματα, καπέλα κ.λπ. με χρυσή κλωστή ΣΥΝ. χρυσοποικιλτής. Επίσης χρυσοκενήτρια (η).

χρυσοκέντητος, -η, -ο [1856] κεντημένος με χρυσή κλωστή ή χρυσό κορδόνι: ~ *ύφασμα* | *φόρεμα* | *μαντήλι* | *καπέλο* ΣΥΝ. χρυσοκεντημένος, χρυσοποικιλτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιστος, χρυσοϋφαντος.

χρυσοκεντώ ρ. μετβ. [1847] {χρυσοκεντάς... | χρυσοκέντ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} κεντώ με χρυσό νήμα ή χρυσό κορδόνι, φτειάζω κεντήματα με χρυσή κλωστή σε ύφασμα: ~ *φόρεμα* | *μαντήλι*.

χρυσοκίτρινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει λαμπερό κίτρινο χρώμα, το χρώμα του χρυσού: ~ *φύλλο* | *ύφασμα* | *φόρεμα*.

χρυσοκλωστή (η) επιχρυσή ή χρυσαφιά κλωστή, που χρησιμοποιείται στο κέντημα.

χρυσοκόκκινος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει χρώμα κόκκινο και που χρυσίζει: ~ *νήμα* | *φύλλο* **2.** (για υφάσματα ή ενδύματα) αυτός που έχει χρώμα πορφυρό και είναι στολισμένος με χρυσά κεντήματα ή κοσμήματα: ~ *φορεσιά*.

χρυσοκόλλα (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λεπτότατο φύλλο χρυσού: *θόλος σκεπασμένος με ~ 2.* ΓΕΩΛ. ένυδρο πυριτικό ορυκτό του χαλκού με έντονο πρασινόγαλο χρώμα και υαλώδη λάμψη, το οποίο θεωρείται ημιπολύτιμος λίθος.

χρυσοκόλλητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πολύτιμους λίθους) χρυσός που έχει συγκολληθεί με χρυσό ή σε χρυσό: ~ *διαμάντι* ΣΥΝ. χρυσόδετος **2.** διακοσμημένος με χρυσαφί ΣΥΝ. χρυσοποικιλτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιστος.

χρυσό κονδύλια [μεσν.] κ. χρυσοκοντυλία (η) **1.** (στη μεταβυζαντινή αγιογραφία) η διακόσμηση με χρυσό των πτυχώσεων στα ενδύματα των αγίων **2.** η διακόσμηση παλαιών, πολύτιμων χειρογράφων με χρυσά γράμματα, κοσμήματα και μικρογραφίες **3.** (συνεκδ.) χρυσό κόσμημα σε εικόνα ή χειρόγραφο. — χρυσοκονδυλιστής κ. **χρυσοκοντυλιστής (ο)**.

χρυσόλιθος (ο) [μτγν.] {χρυσολιθ-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΛ. πυριτικό ορυκτό του σιδήρου και του μαγνησίου με λαμπερό κτερινοπράσινο χρώμα.

χρυσομάλλης, -α (λαϊκότ. -ού κ. -ούσα), -ικο {χρυσομάλληδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ξανθή κόμη, η οποία χρυσίζει, ξανθά και λαμπερά μαλλιά: *χρυσομαλλούσα κοπέλια*.

χρυσομάλλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει χρυσό μαλλί, χρυσό τρίχωμα: *το ~ όρεας* (βλ. λ.).

χρυσόμυγα (η) [1836] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) κάθε δίπτερο έντομο με φτερά που χρυσίζουν.

χρυσόνημα (το) [μεσν.] {χρυσονήμ-ατος | -ατα, -άτων} νήμα από χρυσό ή επιχρυσωμένο άργυρο, που χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση υφασμάτων, καπέλων κ.λπ.

χρυσόξανθος, -η, -ο [1883] αυτός που έχει χρώμα ξανθό που χρυσίζει: ~ *μαλλιά* ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος, χρυσαφένιος.

χρυσόπλεκτος, -η, -ο [1815] κ. χρυσόπλεχτος πλεγμένος ή υφασμένος με χρυσά νήματα, χρυσή κλωστή: ~ *σάλι* ΣΥΝ. χρυσοπλεγμένος, χρυσόπλεκτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιστος.

χρυσόπλω ρ. μετβ. {χρυσόπλε-ξα, -γθηκα, -μένος} πλέκω με χρυσά νήματα ή παρεμβάλλω στην πλέξη χρυσά νήματα (πβ. *χρυσοκεντώ*).

χρυσόπλεχτος, -η, -ο → χρυσόπλεκτος

χρυσοπληρώνω ρ. μετβ. {χρυσοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} πληρώνω (κάτι) πολύ ακριβά, καταβάλλω εξαιρετικά μεγάλο αντίτιμο για να το αποκτήσω: *χρυσοπλήρωσε τον ξένο παίκτη, για να τον φέρει στην ομάδα* | *ωραία παπούτσια, αλλά τα χρυσοπλήρωσα*.

χρυσοπλουμίζω ρ. μετβ. {χρυσοπλουμίζω-α, -γθηκα, -μένος} διακοσμώ (ύφασμα) με χρυσά νήματα ή σιρίτια: ~ *φορεσιά* ΣΥΝ. χρυσοκεντώ, χρυσοστόλιζω.

χρυσοπλούμιστος, -η, -ο διακοσμημένος με χρυσά νήματα, σιρίτια ή ελάσματα: ~ *φορεσιά* | *καρποφίλι* ΣΥΝ. χρυσοπλουμισμένος, χρυσοποικιλτος, χρυσοστόλιστος, (για ύφασμα) χρυσοκέντητος, χρυσοϋφαντος.

χρυσοποικιλτής (ο) [1891] τεχνίτης ειδικός στη διακόσμηση υφασμάτων και ενδυμάτων με χρυσά νήματα ή σιρίτια ΣΥΝ. χρυσοκεντητής.

χρυσοποικιλτικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με τον χρυσοποικιλτή και την τέχνη του: ~ *βελόνα* | *κλωστή*.

χρυσοποικιλτος, -η, -ο (λόγ.) διακοσμημένος με χρυσό, με χρυσά νήματα, ελάσματα, σιρίτια κ.λπ.: ~ *φορεσιά* | *λαβή σπαθιού* | *άρματα* ΣΥΝ. χρυσοπλούμιστος, χρυσοπλουμισμένος, χρυσοστόλιστος, χρυσοκόλλητος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < χρυσό- + ποικιλτός < ποικίλλω>].

χρυσοπόρφυρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει χρώμα πορφυρό, κόκκινο με χρυσές αποχρώσεις: ~ *ηλιοβασιλευμα*.

χρυσοπράσινος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει χρώμα πράσινο που χρυσίζει, που εκπέμπει χρυσές ανταύγειες: ~ *φύλλο* | *πουλιά*.

χρυσός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. στοιχείο που ανήκει στα μέταλλα (σύμβολο Au, απαντά σε καθαρή μορφή στη φύση, μπορεί εύκολα να σφυρηλατηθεί, δεν οξιδώνεται στον αέρα ή στο νερό και έχει λαμπερό κίτρινο χρώμα- είναι το γνωστότερο από τα πολύτιμα μέταλλα και χρησιμοποιείται από πολύ παλιά για την κατασκευή πολύτιμων αντικειμένων και για την κοπή νομισμάτων (βλ. κ. λ. *περιοδικός ΠΙΝ.*): *κόσμημα* | *στολιδί φτιαγμένο από ~* || *καθαρός* | *απόφοσ* ~ || *φέβρα* | *ράβδος χρυσού* || *πέρασε λαθραία ένα εκατομμύριο δολάρια σε -* || *τα αποθέματα χρυσού μιας χώρας* || *ήθελε τόσο πολύ αυτό τον πίνακα,*

που πλήρωσε το βάρος του σε - για να τον αποκτήσει- ΦΡ. (α) **αντίκρισμα χρυσού** βλ. λ. **αντίκρισμα** (β) (παροιμ.) **ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός** βλ. λ. **λάμπω 2**. (συνεκδ.) γενικότε. ο χρωματικός πλούτος: ο ~ είναι ένας πανίσχυρος σύγχρονος θεός ΣΥΝ. χρυσάφι, χρήμα, περιουσία 3. (μτφ.) καθετί πολύτιμο ή πολύ αγαπητό: (παροιμ.) **«η σιαπή είναι ~»** || τα λόγια σου είναι ~ για μένα- ΦΡ. **μαύρος χρυσός** η πετρέλαιο.

[ETYM. αρχ. (ήδη μυκ. ku-ru-so), σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. hârus, ακκαδ. hurâsu, φοιν. hrs. Δεν φαίνεται πθ. η εκδοχή της ύπαρξης τ. ♣χρυσό- (όπως φαίνεται από το μυκ. ku-ru-so) > χρυσός (με συγκοπή), αφού η γρ. του μυκ. τ. είναι αμφίβολη. Είναι ενδιαφέρον ότι οι άλλες Ι.Ε. γλώσσες χρησιμοποιούν συγγενείς λ. για τον χρυσό, που ανάγονται είτε στην Ι.Ε. ρίζα *ghel- «χρυσίζω, λάμπω» (λ.χ. σανσκρ. hiranya-, αγγλ. gold, γερμ. Gold κ.ά.) είτε σε Ι.Ε. τ. με τη σημ. «χρυσός» (λ.χ. λατ. aurum > γαλλ. or, τοχ. was, αρχ. πρωσ. ausis)]. χρυσός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από χρυσάφι ή αποτελείται από χρυσάφι: ~ **κόσμημα** | **δαχτυλίδι** | **ρολόι** | **αλυσίδα** | **κορνίζα** | **σκεύος** ΣΥΝ. χρυσαφένιος, μαλαματένιος- ΦΡ. (μτφ.) (α) **τρώω με χρυσά κουτάλια** ζω πολύ πλούσια, έχω μεγάλο πλούτο: αν πάρουμε και αυτή τη δουλειά, μετά θα τρώω με χρυσά κουτάλια (β) **χρυσός αιώνας** (λόγ. χρυσούς αιών) **χρυσή εποχή** περίοδος μεγάλης οικονομικής, κοινωνικής και ιδ. πολιτιστικής και πνευματικής ακμής: ο χρυσός αιώνας του Περικλέους || η χρυσή εποχή του Χόλλυγουντ (γ) **χρυσή βίβλος** η χρυσόβιβλος (βλ. λ. **βίβλος**) (δ) **χρυσό γάμοι** η πεντηκοστή επέτειος των γάμων (πβ. κ. **αργυροί γάμοι**, λ. **αργυρός**) (ε) **χρυσό ιωβηλαίο** η πεντηκοστή επέτειος από την ενθρόνιση ηγεμόνα ή αρχηγού (στ) **χρυσός κανόνας** (λόγ. χρυσούς κανόν) (ι) ΟΙΚΟΝ. νομισματικό σύστημα, κατά το οποίο υπάρχει σταθερή σχέση ανάμεσα στην αξία ορισμένης ποσότητας χρυσού και στην αξία της νομισματικής μονάδας, δηλ. ο χρυσός χρησιμοποιείται ως βάση για τον προσδιορισμό της αξίας της νομισματικής μονάδας (ii) (μτφ.) ο βασικός κανόνας, ο κανόνας τον οποίο πρέπει οπωσδήποτε να ακολουθεί κανείς (ζ) (μτφ.) **χρυσή τομή** (i) ΜΑΘ. η διαίρεση ευθύγραμμου τμήματος σε δύο (άνισα) μέρη έτσι, ώστε το τετράγωνο του μήκους του ενός να ισούται με το γινόμενο του μήκους του άλλου επί το μήκος ολόκληρου του ευθύγραμμου τμήματος: λέγεται και **θεία τομή**, επειδή η ανάλυση αυτή θεωρείται ως αρχή του ωραίου στη φύση (ii) (μτφ.) η καλύτερη λύση σε πρόβλημα, αυτή που γίνεται αποδεκτή από όλες τις πλευρές: η **εύρεση της ~ στο θέμα της απεργίας** (η) **κάνω (κάποιον) χρυσό** θεριοπαρκαλώ (κάποιον), τον ικετεύω: τον έκανα χρυσό να έλθει μαζί μας, αλλά δεν δέχθηκε ΣΥΝ. κάνω (κάποιον) Χριστό (θ) (μτφ.) **χρυσή ευκαρία** η πιο μεγάλη ευκαρία για να γίνει κάτι, από αυτές που σπάνια δίνονται σε κάποιον (i) **χρυσή μετριότητα** (λατ. augea mediocritas, Οράτιος *Ωδαι* 2,10, 5) για (κάποιον/κάτι) που ακολουθεί τον μέσο όρο και δεν έχει κανένα σοβαρό ελάττωμα ούτε όμως και χάρισμα, με αποτέλεσμα να μην προκαλεί το ενδιαφέρον (ια) ΑΘΛ. **χρυσό μετάλλιο** το μετάλλιο που απονέμεται στον πρώτο νικητή αθλητικών αγώνων: **κατέκτησε το - στην άρση βαρών 2**. (κατ' επέκτ.) αυτός που φέρει επικάλυψη από χρυσό ή είναι στολισμένος με χρυσάφι: ~ **άμια** | **μανδύας** ΣΥΝ. χρυσαφένιος 3. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει το χρώμα και τη λάμψη του χρυσού: ~ **κλωστή** | **κορνίζα** || ~ **μαλλιά** ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος, χρυσόξανθος, χρυσαφής, χρυσαφένιος 4. (μτφ. για πρός.) αυτός που έχει καλούς και γλυκούς τρόπους, αγαθά αισθήματα ή/και πολλά προτερήματα και γι' αυτό είναι πολύ αγαπητός: **η κόρη της έχει παντρευτεί ένα ~ παιδί** || ~ **γυναίκα η μητέρα σου** || (κατ' επέκτ.) ~ **καρδιά** ΣΥΝ. καλός, ευγενικός, αξιολάτρευτος, προσφιλέστατος ANΤ. τραχύς, κακός, σκληρός: ΦΡ. **χρυσέ | χρυσή | χρυσό μου, σου** κ.λπ. (αρχ. προσφώνηση) προσφώνηση προς προσφιλές και οικείο πρόσωπο: **έλα εδώ, χρυσό μου!** || **«Βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου» τον λέω, τίποτε εκείνος! Αμετάπειστος!** 5. (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη αξία και σημασία, που αποφέρει σημαντικό κέρδος, ωφέλεια: θα συνεργαστούμε με αυτόν και θα κάνουμε ~ **δουλειές** (πολύ κερδοφόρες επιχειρήσεις) || ~ **φωνή** | **λόγια** ΣΥΝ. πολύτιμος, χρήσιμος, ωφέλιμος- ΦΡ. ΑΘΛ. **χρυσή αλλαγή** (στο ποδόσφαιρο) ο αναπληρωματικός παίκτης που αντικαθιστά κατά κανόνα έναν βασικό και συμβάλλει καθοριστικά στην επιτυχή έκβαση του αγώνα: ο **Φέρ-κλαφ ήταν η - στη Λίβερπουλ- μόλις έμπαινε, έβαζε γκολ** 6. αυτός που έχει πάρε χρυσό μετάλλιο (σημ. 1, ια) σε αγώνες: **οι ~ ολυμπιονίκες** || τα - **παιδιά του ελληνικού αθλητισμού**. Επίσης (λόγ.) **χρυσούς**, -ή, -ούν.

[ETYM. μεσν. < αρχ. χρυσούς < χρύσεος (με συναίρεση και καταβίβαση) του τόνου καθ' ἑλξη προς τις πλάγιες πτώσεις, δηλ. χρυσ-έου > χρυσ-ού - χρυσούς, πβ. κ. **σιδήρους** < χρυσός (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. αποτελούν μετάφρ. δάνεια, λ.χ. **χρυσός αιώνας** (< γαλλ. l'âge d'or), **χρυσός κανόνας** (< αγγλ. the golden rule), **χρυσή ευκαρία** (< αγγλ. the golden opportunity), **χρυσή τομή** (< αγγλ. the golden mean) κ.ά.). χρυσόσκονη (η) {χωρ. πληθ.} 1. σκόνη χρυσού, που αποτελείται από πολύ μικρά ψήγματα: **έψαχναν στη λάσπη του ποταμού για ~ 2**, υποκατάστατο της σκόνης αυτής από οποιοδήποτε υλικό που χρυσίζει: ~ **χρησιμοποιείται στην αγγειοπλαστική, τη βιβλιοδεσία και σε άλλες εργασίες** χρυσοστεφανώτος, -η, -ό 1. στεφανωμένος με χρυσό στεφάνι, αυτός που φορά χρυσό στεφάνι: ~ **άγιος 2**. (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει στεφθεί με το χρυσό στεφάνι της δόξας, πολύ ένδοξος: ~ **στρατηγός** ANΤ. αφανής. χρυσοστολίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {χρυσοστολίσ-α, -τηκα, -μένος} διακοσμώ (κάτι) με χρυσό, το στολίζω με χρυσά νήματα ή κορδόνια, χρυσά ελάσματα, σιρίτσια κ.λπ.: **χρυσοστολίζαν τάλογα τους και πήγαιναν στο πανηγύρι** || **χρυσοστολισμένο τέμπλο** ΣΥΝ. χρυσοπλούμι-ζω, χρυσοκεντό.

χρυσοστόλιτος, -η, -ο [μεσν.] στολισμένος με χρυσάφι, αυτός που φέρει χρυσά ποικίλα (στολίδια): ~ **εκκλησία** | **οροφή** || ~ **βασιλισσα** ΣΥΝ. χρυσοπλούμιτος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοπλούμισμένος, χρυσοστολισμένος.

Χρυσόστομος (ο) {-ου κ. -όμου) 1. προσωνυμία του Αγίου Ιωάννη, Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και Πατέρα της Εκκλησίας 2. όνομα επισκόπων της Ορθόδοξης Εκκλησίας 3. ανδρικό όνομα. [ETYM. μτγν. < χρυσό- + -στομος < στόμα].

Χρυσόστομος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που μιλά πολύ όμορφα (σαν να βγαίνουν από το στόμα του «χρυσά» λόγια): κυρ. στην προτροπική ΦΡ. **πες τα, Χρυσόστομε!** καλά τα λες: για πρόσωπο που λέει πράγματα, τα οποία θα θέλαμε να πούμε, αλλά φοβόμαστε ή διστάζουμε. [ETYM. μτγν. < χρυσό- + -στομος < στόμα].

χρυσοτυπία (η) η χάραξη γραμμάτων ή σχεδίων επάνω σε φύλλο χρυσού, η οποία συντηρείται στις ράχες ή στα εξώφυλλα βιβλίων. [ETYM. < οφX. χρυσότυπος <επενδεδυμένος με χρυσό> < χρυσό- + τυ-πος>].

χρυσούλι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.-χαϊδευτ.) για αγαπητό πρόσωπο, συνήθ. νεαρής ηλικίας: **τι κάνει το -χάινο;**

χρυσούς, -ή, -ούν → χρυσός

χρυσούφαντος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει υφανθεί με χρυσές κλωστές ή που έχει στολίδια από χρυσάφι: ~ **φορεσιά** | **ύφασμα** ΣΥΝ. χρυσόπλεκτος, χρυσοκέντητος, χρυσοποικίλος, χρυσοπλούμιστος, χρυσοστόλιτος.

χρυσοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο 1. αυτός που περιέχει χρυσό: ~ **κοίτασμα** | **χώρα** | **περιοχή** | **ποταμός 2**. (σπανιότ. για πρόσ.) αυτός που φορά χρυσά κοσμήματα και χρυσοποικίλα ενδύματα: γενικότε. πολύ πλούσιος 3. αυτός που αποφέρει τερτίστια κέρδη: **«η αγορά οικοπέδων κοντά σε σταθμούς του μετρό μπορεί να αποδειχθεί ~ επένδυση»** (εφημ.). [ETYM. αρχ. < χρυσός + -φόρος < φέρω>].

χρυσοφτερός, -η, -ο αυτός που έχει χρυσά φτερά ή φτερά που μοιάζουν χρυσά: ~ **άγγελος** | **έρωτας**. [ETYM. < αρχ. χρυσόπτερος < χρυσό- + -πτερος < πτερό>].

χρυσόχαρτο (το) [1894] πολύ λεπτό χαρτί χρυσού χρώματος που χρησιμοποιείται με διάφορους τρόπους στη διακόσμηση ή στη συσκευασία αντικειμένων (ειδικότερ.) το χρυσάφι χαρτί που βρίσκεται μέσα στη συσκευασία τσιγάρων, σοκολατών κ.α.: **τρόφιμα τυλιγμένα σε ~**.

χρυσοχέρης (ο) [μεσν.] {χρυσοχέρηδες}, χρυσοχέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλη επιδεξιότητα στα χέρια και είναι πολύ εργατικός, ώστε ό,τι και αν φτιάχνει, να γίνεται πολύ όμορφο και επιτυχημένο: **η γυναίκα του είναι ~**.

χρυσοχείο (το) [μτγν.] 1. εργατήριο καταργασίας του χρυσού για την κατασκευή κοσμημάτων και άλλων πολύτιμων αντικειμένων 2. κατ'έστυμιο στο οποίο πωλούνται κοσμήματα και διακοσμητικά αντικείμενα από χρυσό, άργυρο και άλλα πολύτιμα μέταλλα ΣΥΝ. κοσμηματοπωλείο.

χρυσοχοία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη της καταργασίας χρυσού και άλλων πολύτιμων μετάλλων για την κατασκευή κοσμημάτων και πολύτιμων διακοσμητικών αντικειμένων ΣΥΝ. χρυσοχοϊκή.

χρυσοχοϊκός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με τη χρυσοχοία ή/και τον χρυσοχόο: ~ **εργαλείο** | **οίκος 2**. (ειδικότερ.) **χρυσοχοϊκή** (η) η τέχνη της καταργασίας του χρυσού, η χρυσοχοία (βλ.λ.).

χρυσοχόος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη χρυσοχοία (βλ.λ.), τεχνίτης ειδικευμένος στην καταργασία του χρυσού και άλλων πολύτιμων μετάλλων για την κατασκευή κοσμημάτων. [ETYM. αρχ. < χρυσό- + -χόος < χέω>].

χρυσόχωρο (το) (καθημ.) νόρι του γλυκού νερού, μετρίου μεγέθους και γκριζού ή καστανού χρώματος, το οποίο στη φυσική του κατάσταση ζει στα ποτάμια και τρέφεται κυρ. με υδρόβια φυτά και μικρά επιζωοϊκεία, αλλά συχνότερα απαντά εξημερωμένο σε ενυδρεία, όπου και αποκτά, με τεχνητή επιλογή, όμορφο χρυσοκόκκινο ή λαμπρό λευκό χρώμα.

χρυσώμα (το) [αρχ.] {χρυσώμα-ατος | -ατα, -άτων) 1. η κάλυψη επιφάνειας με φύλλα, σκόνη ή στρώμα χρυσού: το ~ των **μεταλλικών αντικειμένων τους δίνει λάμψη** και τα **προστατεύει από τη σκουριά** ΣΥΝ. επιχρυσωση 2. (συνεκδ.) το λ'πτο στρώμα χρυσού που καλύπτει την επιφάνεια των επιχρυσωμένων αντικειμένων 3. (κατ' επέκτ.) χρυσό κόσμημα ή ποικίλα, στολίδια από χρυσάφι: **υψάλιζε τα ~ της επίσημης στολής του 4**. χρυσό σφράγισμα δοντιού.

χρυσώνω ρ. μετβ. {χρυσώ-σα, -θηκα, -μένος} 1. επικαλύπτω επιφάνεια με λεπτότατο στρώμα χρυσού, με φύλλα χρυσού ή με χρυσόσκονη: ~ **κόσμημα** | **κορνίζα** | **εικόνα** ΣΥΝ. επιχρυσώνω, (λαϊκ.) **μαλαματώνω** ΦΡ. (μτφ.) **χρυσώνω το χάλι** βλ. λ. **χάλι 2**. στολίζω με χρυσά κοσμήματα ή ποικίλα: **οι συγγενείς του γαμπρού χρυσάσαν τη νύφη 3**. προσδίδω σε κάτι χρυσαφιά όψη, το χρωματίζω με χρυσό χρώμα: ο **ήλιος χρυσαίλωνε στον ορίζοντα και χρυσάανε τη θάλασσα 4**. (μτφ. για πρός.) προσφέρει σε κάποιον πολύ μεγάλη αμοιβή, του δίνει πολλά χρήματα: **αυτήν δεν την παντρεύομαι, που να με χρυσώσουν!** (δηλ. όσα χρήματα, όση προίκα και αν μου δώσουν) ΣΥΝ. χρυσοπληρώνω 5. (μτφ. για πρόσ. παρκαλώ) θερμά κάποιον, τον ικετεύω: τον **χρυσάσα να μείνει μαζί μας, αλλά δεν ήθελε** ΣΥΝ. θεριοπαρκαλώ, κάνω χρυσό. — **χρυσώση** (η) [μτγν.]. [ETYM. < αρχ. χρυσώ (-όω) < χρυσός (βλ.λ.)>].

χρυσωπτός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που μοιάζει με χρυσό ή που χρυσίζει, δηλ. που έχει χρώμα, όψη και λάμψη παρόμοια με του χρυσού: ~ **πρόσωπο** | **μαλλιά** ΣΥΝ. χρυσοκίτρινος, χρυσαφής.

[ETYM, αρχ. < χρυσός + παραγ. επίθημα -ωπος (βλ.λ.)].
 χρυσωρυγείο (το) [μτγν.] 1. ορυχείο χρυσού, μεταλλείο από το οποίο εξορύσσεται χρυσός (βλ.λ.) 2. (μτφ.) πηγή άφθονου πλουτισμού, οικονομική δραστηριότητα που αποφέρει μεγάλα κέρδη: *το μαγαζί αυτό | η δουλειά αυτή είναι ~*.

χρυσωφύρος (ο) 1. ο εργατής χρυσωρυγείου (βλ.λ.) 2. (γενικότ.) αυτός που ψάχνει στο χώμα ή στη λάσπη των ποταμών, για να βρει χρυσό ΣΥΝ. χρυσοθήρας. ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.

[ETYM, αρχ. < χρυσός + -ωρύχος (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ορύσσω, πβ. κ. άνθρακ-ωρύχος].

χρυσώση (η) → χρυσώνω
 χρυσωτής (ο) [μτγν.] χρυσώτρια (η) [μτγν.] {χρυσωτριών} τεχνίτης ειδικευμένος στην επικάλυψη αντικειμένων με λεπτό στρώμα χρυσού ή με χρυσά στολιδία: ~ *κοσμημάτων | βιβλιοδετείου ΣΥΝ.* (συχνότε.) επιχρυσωτής.

χρυσωτικός, -ή, -ό [1894] 1. αυτός που σχετίζεται με το χρύσωμα: ~ *υλικό | εργαλείο* 2. (ειδικότ.) **χρυσωτικά** (τα.) η ομοιβή τού χρυσωτή για την εκτέλεση τής εργασίας του, τα έξοδα για το χρύσωμα αντικειμένου.

χρώμα (το) {χρώμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η οπτική εντύπωση που προκαλείται στον οφθαλμό από την άμεση ή έμμεση ανταπόκριση φυσικού ή τεχνητού φωτός πάνω στην επιφάνεια των μη φωτεινών αντικειμένων: *το κόκκινο, το κίτρινο, το πράσινο και το μπλε ανήκουν στα βασικά ~ || το ~ τού ουρανού | των δέντρων | τής θάλασσας || τα ~ τού φασματός | τής ίριδας* (βλ.λ.) || *τι ~ έχουν τα μαλλιά της; || σκούρο | ζωφόρο | ανοιχτό | μουντό | φωτεινό | ζεστό | ψυχρό ~ ΣΥΝ.* χρωματισμός, απόχρωση. ΦΡ. (α) **χάνω το χρώμα μου | κόβει το χρώμα μου** (ι) (κυριολ. για πράγματα) αλλοιώνεται ο χρωματισμός μου: *με τον καιρό οι τοίχοι έχασαν το χρώμα τους ΣΥΝ.* ξεθωριάζω (ii) (μτφ. για πρός.) γίνονται άγροχο από ψυχική ταραχή ή σωματική αδυναμία: *μόλις το άκουσε, έχασε το χρώμα της || με την αρρώστια έχει κόψει το χρώμα του ΣΥΝ.* χλωμάζω, (λόγ.) αγχώω (β) (μτφ.) **κάνω | παίρνω χρώμα** (i) (για φαγητά και γλυκά) αρχίζω να ψήνομαι και να ροδίζω: *Το ψητό πήρε χρώμα* (ii) (για πρός.) αποκτώ υγιή όψη, συνέρχομαι: *τρώγε, για να δυναμώσεις, να πάρεις χρώμα* (iii) (για πρός.) σκουραίνει ή κοκκινίζει το δέρμα μου μετά από έκθεση στον ήλιο: *σήμερα έκανα ηλιοθεραπεία και πήρα χρώμα* 2. (κατ' επέκτ.) η χροιά του ανθρώπινου δέρματος, τής επιδερμίδας: *το πρόσωπο του είχε ένα ωχρό, αρρωστιάτικο ~ || το σκούρο ~ είναι χαρακτηριστικό των αφρικανικών λαών ΣΥΝ.* όψη, θωριά. ΦΡ. (μτφ. για προς.) **αλλάζω χρώμα | δέκα χρώματα** βλ. λ. *αλλάζω ΣΥΝ.* χάνω το χρώμα μου ~ 3. ρευστή ύλη που αποτελείται από χρωστική και ρητινώδη ή πλαστική ουσία, διαλυτικά ή στεγνωτικά υλικά, η οποία απλώνεται με ειδικό εργαλείο σε επιφάνειες για διακόσμηση και προστασία τους από τη φθορά και στερεοποιείται προοδευτικά, μόλις έρθει σε επαφή με τον ατμοσφαιρικό αέρα: *είναι μογαματικής και δουλεύει με τα ~ || θα φαίνεται σαν καινούριο το τραπέζι, αν το παράσεις ένα χέρι ~ || πού έβαλες το κοντί με τα ~; || ανθεκτικό | ανεξίτηλο | άφραρτο ~ ΣΥΝ.* βαφή, μπογιά 4. (ειδικότ.) καλλωπιστική βαφή, καλλυντικό: *βάλε λίγο - στο πρόσωπο σου || έκλαιγε κι από τα βλέφαρα της έτρεχε το ~ ΣΥΝ.* ψιμύθιο 5. (συνεκδ.) **χρώματα** (τα) η ιδιαίτερη στολή, σημαία κ.λπ. που αποτελεί το έμβλημα αθλητικού ή άλλου σωματείου: *ο διάσημος επιθετικός αγωνίζεται από σήμερα με τα ~ τής ομάδας μας* (δηλ. με την ομάδα μας) 6. (μτφ.) συγκεκριμένο κόμμα: *πελαταιακές σχέσεις ανεξάρτητος χρώματος* 7. ο ιδιαίτερος χαρακτήρας, τα χαρακτηριστικά γνώρισμα τής ομιλίας, τής συμπεριφοράς κ.λπ. προσώπου ή τής φυσιογνωμίας περιοχής: *το ντύσιμο του έχει έντονο προσωπικό -|| μου αρέσει το νησιωτικό ~ ΣΥΝ.* ιδιαιτερότητα, φυσιογνωμία, τόνος 8. (μτφ. για γραπτό ή προφορικό λόγο) η ιδιαίτερη έκφραση, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα τού ύφους, η ομιλία του ήταν *μόλις ουδέτερη, χωρίς προσωπικό - ΣΥΝ.* τόνος, έκφραση, χρωματισμός 9. ΜΟΥΣ. η μουσική ποικιλία, ο χρωματισμός μιας μελωδίας με την παρεμβολή ημιτονίων (χρωματική κλίμακα) ΣΥΝ. χροιά, ηχώχρωμα. — (υποβλ.) χρωματάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ, συμπάθεια*. [ETYM, < αρχ. χρώμα, αρχική σημ. «δέρμα, χρώμα τού δέρματος», < θ. χρω- (βλ. λ. χρωσ, -οός «δέρμα») + παραγ. επίθημα -μα, πβ. κ. πόμα. Ήδη μτγν. η σημ. «φύκος» (για τον γραπτό λόγο), καθώς και η σημ. «χρωματική μουσική κλίμακα»].

χρωματισμός, -ή, -ό [1894] 1. αυτός που σχετίζεται με το χρύσωμα: ~ *υλικό | συνδυασμός | αποχρώσεις ΣΥΝ.* χρωμικός 2. (ειδικότ.) **χρωματική** (η) το μέρος τής ζωγραφικής τέχνης που σχετίζεται με τη χρήση των χρωμάτων 3. ΜΟΥΣ. (α) ο διαθιθέμενος, αυτός που η μελωδία του έχει χρώμα: ~ σύνθεση (β) **χρωματική κλίμακα** η κλίμακα μουσικών φθόγγων που ανέρχεται ή κατέρχεται με διαδοχικά ημιτόνια (γ) **χρωματικό όργανο** αυτό που έχει πλήρη χρωματική κλίμακα, δηλ. που μπορεί να παράγει και τα δώδεκα ημιτόνια τής οκτάβας τού συγκεκριμένου συστήματος (δ) **χρωματικό διάστημα / χρωματική κίνηση** η κίνηση μιας φωνής από έναν φθόγγο τής κλίμακας στον ομόνομο του, με τη χρήση σημείων αλλοιώσεως (ε) **χρωματική συγχωρδία** η συγχωρδία η οποία υφίσταται αλλοιώσεις, αποκλινόντας έτσι από το απλό πρότυπο τής μείζονος και ελάσσονος συγχωρδίας (στ) **χρωματική αρμονία** ιδίωμα τού τονικού συστήματος το οποίο χρησιμοποιείται κατά πολύ χρωματικές συγχωρδίες και χρωματικά διαστήματα έργα αυτού τού ιδιώματος συγγέουν, μέχρις ενός σημείου, το καθαρό αίσθημα τής αρμονικής κίνησης, αλλά δεν φτάνουν στην ανατροπή των κανόνων τής τονικής αρμονίας, δηλαδή τού συστήματος μείζονος - ελάσσονος: συνδέεται ιδίως με ρομαντικά και μεταρομαντικά μουσικά ιδιώματα- χαρακτηριστικό έργο χρωματικής αρμονίας θεωρείται η όπερα τού Βάγκνερ «Τριστάνος και Ιζόλδη» (1857-59) (ζ) **χρωματικό γένος** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) τής αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν και από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το διατονικό και το εναρμόνιο). — **χρωματικό-ά** | -ώς επίρρ.

χρωματιστικότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η απόδοση των χρωματικών τόνων, η χρωματική ποιότητα σε έργο ζωγραφικής 2. ΜΟΥΣ. η χρήση φθόγγων ξένων προς τον τρόπο ή τη διατονική κλίμακα, οι οποίοι εισάγονται στη σύνθεση, για να εντεινούν ή να χρωματίζουν τη μελωδική γραμμή και την πλοκή τής αρμονίας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromaticism].

χρωματινή (η) (χρωματινών) ΒΙΟΛ. η ουσία τού πυρήνα των κυττάρων από την οποία αποτελούνται τα χρωμοσώματα, η οποία περιέχει D.N.A., R.N.A. και διάφορες πρωτεΐνες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromatin].

χρωμάτισμα (το) → χρωματίζω
χρωματισμός (ο) [μτγν.] 1. η επίχρωση επιφάνειας με χρώμα: *ο ~ τού δωματίου | τού κτηρίου ΣΥΝ.* χρωμάτισμα, (λαϊκ.) μπογιάντισμα, βαψίμο 2. (συνεκδ.-συχνότε.) το χρώμα ή κάθε ιδιαίτερη παραλλαγή τού χρώματος: *κατά την ανακάλυψη θα αλλάζουμε τον ~ τής αθουσας || πεταλούδα με υπέρωχος ~ ΣΥΝ.* απόχρωση, τόνος 3. (μτφ.) η ιδία ουσία έκφραση, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα λόγου ή μελωδίας: *ο απειλητικός - τής φωνής του ΣΥΝ.* (μτφ.) χρώμα, τόνος, χροιά 4. ΜΟΥΣ. κάθε μεταβολή τού ρυθμού, τής μελωδίας και γενικά τής έντασης τού ήχου κατά την εκτέλεση μουσικής σύνθεσης: *μελωδικός | ρυθμικός | αρμονικός | δυναμικός | εκφραστικός ~*

χρωματιστός, -η, -ό [1889] αυτός που έχει χρώμα ή χρώματα: *-ρούχο | ύρασμα | γαλι | κλωδιά ΣΥΝ.* έγχρωμος, χρωματισμένος, βαμμένος ANT. άχρωμος, αχρωμάτιστος, άβαφος.

χρωματογόνος, -ος, -ο [1885] κ. **χρωματογόνος** (λόγ.) αυτός που γεννά, που δημιουργεί χρώμα ή παράγει ουσίες με χρωστικές ιδιότητες: ~ *μικρόβιο | κοχύλι | ρίζα φυτού ΣΥΝ.* χρωματοφόρος | χρωμοφόρος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromogène].

-ός (θαλασσοός), αν ληφθεί υπ' όψιν ότι τα επίθετα αυτά εναρμονίζονται στην κλίση τους με τα επίθετα τού τύπου βαθός, βαθιά, βαθύ. Ωστόσο, βαθμηδόν καθιερώθηκε η γραφή σε -ης, που συμφωνεί περισσότερο με την κλίση των επιθέτων αυτών κατά τα πολλά ονόματα σε -ης (γεν. -ή).

Αμφιλεγόμενη δεν είναι μόνον η προέλευση και ορθογράφηση των επιθέτων που δηλώνουν τα χρώματα, αλλά και η ίδια η προέλευση τής κατάλ. -ί τής ονομασίας των χρωμάτων. Έχει υποστηριχθεί ότι προήλθε από το τουρκ. pavi, που έδωσε στα Ελληνικά τού *μαβί*, από όπου μετά τα *θαλασσί, χρυσαφί* κ.λπ. Αυτό σημαίνει ότι η κατάλ. -ί θεωρήθηκε πολύ εκφραστική και επεκτάθηκε στη δήλωση νέων ή ευκαιριακών χρωμάτων (λεμονής, σοκολατής, καφετήσκ.λπ.). Τα βασικά χρώματα (*άσπρο, μαύρο, κόκκινο, κίτρινο* κ.ά.) δεν σχηματίζονται σε -ι αλλά σε -ο.

Επίθετα χρωμάτων είναι τα: *μαβής, μολοβής, λαδής, μενεξεδής, κεραμής, λουλακής, φυσικής, τσαγαλής, πορτοκαλής, μελής, κανελής, τριανταφυλλής, ασημής, μελιτζανής, λαχανής, δαμασκηνής, βυσσινής, λεμονής, κερασις, θαλασσής, σοκολατής, καφετής, σταχτής, χρυσαφής.*

χρωματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {χρωμάτις-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} 1. δίνω χρώμα (σε κάτι), το επαλείφω με χρώμα: *αποφάσισα να χρωματίσω τους τοίχους, για ν' αλλάξει φυσιογνωμία το σπίτι ||* (μτφ.) *τα μάγουλα τής χρωματίστηκαν από ντροπή ΣΥΝ.* (λαϊκ.) βάφω, μπογιαντίζω ANT. αποχρωματίζω 2. (κατ' επέκτ.) για λόγο ή μελωδία δίνω ιδιαίτερη έμφαση, προσδίδω ξεχωριστό τόνο ή χαρακτήρα: *ήξερε να χρωματίζει τη διήγηση και να την κάνει ενδιαφέροντα || οι αυτοσχεδισμοί του χρωμάτισαν την εκτέλεση τού κομματιού ΣΥΝ.* διανθίζω, ποικιλιά 3. (μτφ.) αποδίδω τα χαρακτηριστικά προσώπου, πράγματος, κατάστασης κ.λπ. με ζωηρότητα, μιλώ για κάτι έχοντας ορισμένη τοποθέτηση απέναντί του: *ο ομιλητής χρωμάτισε την οικονομική κατάσταση τής χώρας με τα μελανότερα χρώματα* 4. (το μεσοπαθ. **χρωματίζομαι**) (μτφ.) χαρακτηρίζομαι από συγκεκριμένα πολιτικά φρονήματα, τοποθετούμαι φανερά: *τον συμβόλεψε να μη χρωματίσει τα πολιτικά ANT.* (μτφ.) αποχρωματίζομαι. — χρωματίσμα (το) [1870]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.

χρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με το χρώμα: ~ *τόνος | συνδυασμός | αποχρώσεις ΣΥΝ.* χρωμικός 2. (ειδικότ.) **χρωματική** (η) το μέρος τής ζωγραφικής τέχνης που σχετίζεται με τη χρήση των χρωμάτων 3. ΜΟΥΣ. (α) ο διαθιθέμενος, αυτός που η μελωδία του έχει χρώμα: ~ σύνθεση (β) **χρωματική κλίμακα** η κλίμακα μουσικών φθόγγων που ανέρχεται ή κατέρχεται με διαδοχικά ημιτόνια (γ) **χρωματικό όργανο** αυτό που έχει πλήρη χρωματική κλίμακα, δηλ. που μπορεί να παράγει και τα δώδεκα ημιτόνια τής οκτάβας τού συγκεκριμένου συστήματος (δ) **χρωματικό διάστημα / χρωματική κίνηση** η κίνηση μιας φωνής από έναν φθόγγο τής κλίμακας στον ομόνομο του, με τη χρήση σημείων αλλοιώσεως (ε) **χρωματική συγχωρδία** η συγχωρδία η οποία υφίσταται αλλοιώσεις, αποκλινόντας έτσι από το απλό πρότυπο τής μείζονος και ελάσσονος συγχωρδίας (στ) **χρωματική αρμονία** ιδίωμα τού τονικού συστήματος το οποίο χρησιμοποιείται κατά πολύ χρωματικές συγχωρδίες και χρωματικά διαστήματα έργα αυτού τού ιδιώματος συγγέουν, μέχρις ενός σημείου, το καθαρό αίσθημα τής αρμονικής κίνησης, αλλά δεν φτάνουν στην ανατροπή των κανόνων τής τονικής αρμονίας, δηλαδή τού συστήματος μείζονος - ελάσσονος: συνδέεται ιδίως με ρομαντικά και μεταρομαντικά μουσικά ιδιώματα- χαρακτηριστικό έργο χρωματικής αρμονίας θεωρείται η όπερα τού Βάγκνερ «Τριστάνος και Ιζόλδη» (1857-59) (ζ) **χρωματικό γένος** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) τής αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν και από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το διατονικό και το εναρμόνιο). — **χρωματικό-ά** | -ώς επίρρ.

χρωματιστικότητα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η απόδοση των χρωματικών τόνων, η χρωματική ποιότητα σε έργο ζωγραφικής 2. ΜΟΥΣ. η χρήση φθόγγων ξένων προς τον τρόπο ή τη διατονική κλίμακα, οι οποίοι εισάγονται στη σύνθεση, για να εντεινούν ή να χρωματίζουν τη μελωδική γραμμή και την πλοκή τής αρμονίας. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromaticism].

χρωματινή (η) (χρωματινών) ΒΙΟΛ. η ουσία τού πυρήνα των κυττάρων από την οποία αποτελούνται τα χρωμοσώματα, η οποία περιέχει D.N.A., R.N.A. και διάφορες πρωτεΐνες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromatin].

χρωμάτισμα (το) → χρωματίζω
χρωματισμός (ο) [μτγν.] 1. η επίχρωση επιφάνειας με χρώμα: *ο ~ τού δωματίου | τού κτηρίου ΣΥΝ.* χρωμάτισμα, (λαϊκ.) μπογιάντισμα, βαψίμο 2. (συνεκδ.-συχνότε.) το χρώμα ή κάθε ιδιαίτερη παραλλαγή τού χρώματος: *κατά την ανακάλυψη θα αλλάζουμε τον ~ τής αθουσας || πεταλούδα με υπέρωχος ~ ΣΥΝ.* απόχρωση, τόνος 3. (μτφ.) η ιδία ουσία έκφραση, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα λόγου ή μελωδίας: *ο απειλητικός - τής φωνής του ΣΥΝ.* (μτφ.) χρώμα, τόνος, χροιά 4. ΜΟΥΣ. κάθε μεταβολή τού ρυθμού, τής μελωδίας και γενικά τής έντασης τού ήχου κατά την εκτέλεση μουσικής σύνθεσης: *μελωδικός | ρυθμικός | αρμονικός | δυναμικός | εκφραστικός ~*

χρωματιστός, -η, -ό [1889] αυτός που έχει χρώμα ή χρώματα: *-ρούχο | ύρασμα | γαλι | κλωδιά ΣΥΝ.* έγχρωμος, χρωματισμένος, βαμμένος ANT. άχρωμος, αχρωμάτιστος, άβαφος.

χρωματογόνος, -ος, -ο [1885] κ. **χρωματογόνος** (λόγ.) αυτός που γεννά, που δημιουργεί χρώμα ή παράγει ουσίες με χρωστικές ιδιότητες: ~ *μικρόβιο | κοχύλι | ρίζα φυτού ΣΥΝ.* χρωματοφόρος | χρωμοφόρος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromogène].

επίθετα χρωμάτων: με -η-, -υ- ή -ι-; (**βυσσινής, βυσσινής ή βυσσι- νής**). Η ορθογραφία των επιθέτων που δηλώνουν χρώματα εμφανίζει δυσκολίες. Έχει επικρατήσει τα επίθετα αυτά να γράφονται στο αρσενικό με -η- (σταχτής, βυσσινής, θαλασσής) και στο ουδέτερο με -ι- (σταχτί, βυσσινί, θαλασσί) - το θηλυκό γράφεται κανονικά σε -ιά (σταχτιά, βυσσινιά, θαλασσιά). Η ορθογράφηση αυτή προϋποθέτει ότι από το ουδέτερο σε -ι, που δήλωνε το χρώμα (θαλασσί, μαβί, σταχτί), πλάστηκε και επίθετο σε -i/s/ που γράφτηκε ως -ής αναλόγικα προς τα πολλά ουσιαστικά σε -ής (μαθητής, -ή...), μολονότι τύποι όπως *σταχτιού* (γεν.), *σταχτιοί, σταχτιών, σταχτιούς* διαφέρουν. Έχει επίσης υποστηριχθεί -και ακολουθείται από μερικούς- ότι τα επίθετα αυτά πρέπει να γράφονται με -ός (σταχτός, θαλασσοός, βυσσινός), γιατί σχηματίστηκαν και κλίνονται όπως τα επίθ. τού τύπου βαθός (ο σταχτός, τού σταχτιού | σταχτύ, τον σταχτύ, όπως ο βαθός, τού βαθιού | βαθύ, τον βαθύ κ.λπ.). Επίσης, απαντούν και ορθογραφήσεις των επιθέτων αυτών σε -ις (θαλασσις, βυσσινίς) με το αιτιολογικό ότι τα επίθετα αυτά σχηματίστηκαν από το ουδ. σε -i (θαλασσί, βυσσινί) και ότι αυτή η ορθογραφία πρέπει να τηρηθεί και στα άλλα γένη, πολύ περισσότερο αφού είναι και η απλούστερη. Εν πάση περιπτώσει, από πλευράς μορφολογικής φαίνεται ότι ορθότερη είναι η γραφή σε

χρωματογραφία (η) [1815] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μέθοδος διαχωρισμού των συστατικών μείγματος για την ποιοτική και ποσοτική τους ανάλυση. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. Chromatographie].
χρωματοθήκη (η) [1897] {χρωματοθηκών} θήκη για τα χρώματα της ζωγραφικής.
χρωματολόγιο (το) [1892] {χρωματολογίου | -ων} δειγματολόγιο χρωμάτων.
χρωματοποιείο (το) [1887] το εργοστάσιο ή εργαστήριο κατασκευής χρωμάτων ΣΥΝ. χρωματοουργείο.
χρωματοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η τέχνη και η βιομηχανία κατασκευής χρωμάτων, παρασκευής χρωστικών υλών ΣΥΝ. χρωματοουργία 2. (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα στην οποία κατασκευάζονται χρώματα: είναι ιδιοκτήτης χρωματοποιίας ΣΥΝ. χρωματοποιείο, χρωματοουργείο. — χρωματοποιός (ο) [1808].
χρωματοπυξίδα (η) [1890] {χωρ. γεν. πληθ.} η παλέτα (βλ. λ.).
χρωματοπώλειο (το) [1895] κατάσταση στο οποίο πωλούνται χρώματα, βαφές και γενικά χρωστικές ύλες. — χρωματοπώλης (ο) [1871].
χρωματοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η εξέταση και ο προσδιορισμός του χρώματος ή της ακτινοβολίας των αντικειμένων, ιδ. των ουρανίων σωμάτων, με ειδικό οπτικό όργανο, το χρωματοσκόπιο (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromatoscopie].
χρωματοσκόπιο (το) [1883] {χρωματοσκοπίου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. κατοπτρικό τηλεσκόπιο με το οποίο εξετάζεται το χρώμα ή η ακτινοβολία των ουρανίων σωμάτων.
 [ΕΤΥΜ < χρώμα, -ατός + -σκόπιο < σκοπώ «απατηρώ προσεκτικά, εξετάζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromatoscope].
χρωματόσωμα (το) → χρωμόσωμα
χρωματοουργείο (το) το εργοστάσιο ή εργαστήριο κατασκευής χρωμάτων, βαφών και γενικότερ. χρωστικών υλών ΣΥΝ. χρωματοποιείο.
χρωματοουργία (η) [μτγν.] {χρωματοουργιών} η τέχνη και η βιομηχανία ή βιοτεχνία παραγωγής χρωμάτων, βαφών ΣΥΝ. χρωματοποιία. — χρωματοουργός (ο) [μτγν.], χρωματοουργικός, -ή, -ό.
χρωματοφορός, -ος (καθημ. -α), -ο κ. **χρωμοφόρος** 1. αυτός που φέρει τη παράγει χρώμα, χρωστική ουσία: ~ υλικό | κοχύλι | μικρόβιο ΣΥΝ. χρωματογόνος | χρωμογόνος 2. ΒΙΟΛ. (α) κάθε βιολογική δομή που συσσωρεύει χρωστικές ουσίες: ~ κύτταρο | ιστός (β) **χρωματοφόρο** (το) (στα ζώα) κύτταρο που περιέχει κοκκία χρωστικής ουσίας και βρίσκεται συνήθ. στις βαθύτερες στιβάδες του δέρματος. [ΕΤΥΜ. < χρώμα, -ατός + -φόρος < φέρω, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromatophore].
χρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεων | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) 1. το χρωμάτισμα, ο χρωματισμός 2. (ειδικότ.) η αρχική απόλειψη ζωγραφικού πίνακα με ελατόχρωμα, για να σχηματιστεί το βάθος (φόντο) 3. (συνεκδ.) απόχρωση του δέρματος διαφορετική από τη συνηθισμένη για το άτομο και τον φυλετικό τύπο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromatosis].
χρωμία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού χρωμάτων: δι-χρωμία, τετρα-χρωμία, πολυ-χρωμία.
 [ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από συνθ. σε -χρωμος].
χρωμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το χρώμα: ~ μέθοδος φωτογράφησης ΣΥΝ. χρωματικός.
χρωμικός, -ή, -ό [1807] ΧΗΜ. 1. αυτός που περιέχει τη χρωμική ρίζα (CrO) ~ άλας 2. ΓΕΩΛ. **χρωμικό ορυκτό** καθέμια από τις σπάνιες ανόργανες ενώσεις που σχηματίζονται από την οξείδωση των θειούχων μεταλλευμάτων χαλκού, σιδήρου και μολύβδου, τα οποία περιέχουν χρώμιο σε ελάχιστη ποσότητα. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromique].
χρώμιο (το) [1807] {χρωμίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. στοιχείο που ανήκει στα μέταλλα (σύμβολο Cr), απαντά στη φύση ενωμένο με άλλα στοιχεία (όπως λ.χ. το οξυγόνο, το μαγνήσιο, το αργίλιο, το πυρίτιο κ.ά.), με τα οποία σχηματίζει διάφορα ορυκτά με έντονους χρωματισμούς· χρησιμοποιείται ευρύτατα στη βιομηχανία λόγω της αντοχής του στις υψηλές θερμοκρασίες, της σκληρότητας του και της ανθεκτικότητας του στη διάβρωση (βλ. λ. περιοδικός, ΠΠΝ.). [ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεοлат. chromium < αρχ. χρώμα. Οφείλει την ονομασία του στις ποικίλες αποχρώσεις των ενώσεων του στοιχείου].
χρωμιούχος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που περιέχει χρώμιο: ~ ένωση.
 [ΕΤΥΜ. < χρώμιο + -ούχος < έχω].
χρωμο- | **χρωμό-** | **χρωμ-** κ. χρωματο- | **χρωματό-** | χρώματα συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με χρώματα, χρωστικές ουσίες: χρωματο-λόγιο, χρωματο-ποιία, χρωμο-γράφος, χρωμο-σαμπουάν.
 [ΕΤΥΜ. Α συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. χρωματο-πώλης, χρωμο-κρασία), που προέρχεται από το αρχ. χρώμα, -ατός και απαντά επίσης σε ελληνογενή ζένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. chromo-some, γερμ. Chromato-graphie)].
χρωμογόνος, -ος, -ο → χρωματογόνος
χρωμογράφος (ο) ΤΥΠΟΓΡ. ηλεκτρονικό και οπτικό σύστημα για την ανάλυση των χρωμάτων, τη φωτογράφιση και την αναπαραγωγή εικόνων ΣΥΝ. σκάνερ. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromograph].
χρωμολιθογραφία (η) [1896] {χρωμολιθογραφιών} 1. ΤΥΠΟΓΡ. η τέχνη της έγχρωμης εκτύπωσης σε χαρτί εικόνων που έχουν χαραχθεί σε λιθινές πλάκες 2. (συνεκδ.) η έγχρωμη εικόνα που εκτυπώνεται με τον παραπάνω τρόπο 3. η «τύπωση έγχρωμων εικόνων με τη μέθοδο της όφσετ (βλ. λ.). — χρωμολιθογραφικός, -ή, -ό [1877], χρωμολιθο-

γραφικά επίρρ.
 [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromolithographie].
χρωμος, -ή, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. την ύπαρξη ή μη χρώματος: έγ-χρωμος, ά-χρωμος 2. συγκεκριμένο αριθμό χρωμάτων: το βιβλίο θα γίνει τετράχρωμο || μονό-χρωμος, πολυ-χρωμος.
 [ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. α-χρωμος, μτγν. δι-χρωμος, πολυ-χρωμος), που προέρχεται από το ουσ. χρώμα].
χρωμοσαμπουάν (το) {άκλ.} σαμπουάν που περιέχει και χρωστική ουσία, για να βάφει ταυτόχρονα με το λούσιμο τα μαλλιά.
χρωμόσωμα κ. **χρωματοσώμα** (το) {χρωμοσώμα-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. νηματομόρφο ή κοκκιομόρφο τμήμα της πυρηνικής ουσίας του κυττάρου, που εμφανίζεται κατά τη μίτωση (βλ. λ.) και αποτελείται από μακρές αλυσίδες D.N.A., περιέχει όλες τις αναγκαίες πληροφορίες για τη λειτουργία του κυττάρου και διαβιβάζει το γενετικό υλικό από γενιά σε γενιά: στο ανθρώπινο κύτταρο υπάρχουν 23 ζεύγη όμοιων -, που το ένα μέλος τους προέρχεται από τον αρσενικό και το άλλο από τον θηλυκό γονέα || φυλετικό -. — χρωμοσωματικός, -ή, -ό κ. χρωμοσωμικός [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromosome].
χρωμοτυπία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. η εκτύπωση έγχρωμων εικόνων με τη χρήση χρωματιστής μελάνης. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromotypy].
χρωμοτυπογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. η εκτύπωση πολύχρωμων εντύπων και εικόνων με τη χρησιμοποίηση χρωματιστής μελάνης και πολλών τυπογραφικών πλακών. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromotography].
χρωμοφάν (το) {άκλ.} το αστραλόν (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. chromophan < chromo- (< χρώμα) + -phan (< φαίνω | -ομαι)].
χρωμοφόρος, -ος (καθημ. -α), -ο → χρωματοφόρος
χρωμοφωτογραφία (η) [1892] {χρωμοφωτογραφιών} 1. μέθοδος φωτογράφησης των αντικειμένων με τα χρώματα και τις αποχρώσεις τους 2. (συνεκδ.) η φωτογραφική εικόνα που λαμβάνεται με τη μέθοδο αυτή, η έγχρωμη φωτογραφία. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. chromophotographie].
χρωμοφωτοτυπία (η) {χρωμοφωτοτυπιών} η έγχρωμη φωτοτυπία (βλ. λ.) το έγχρωμο φωτοαντίγραφο σχεδίου ή εικόνας.
ΧΡΩ. ΠΕΙ. (τα) Χρωματογεία Πείραϊα.
χρωσ (ο) {χρωτός κ. χροός | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ. -σπάν.) το δέρμα, η επιδερμίδα (βλ. λ.): μόνο στις Φρ. (α) εν χρω κεκαρμένος (εν χρω κεκαρμένος, Ξενοφ. Ελληνικά 1, 7, 8) με τα μαλλιά κομμένα σπρίκια (β) κουρά εν χρω (κουρά εν χρω) κούρεμα των μαλλιών σπρίκια [ΕΤΥΜ. αρχ. γεν. χρωτός | χροός (η δεύτερη είναι αρχαιότερη), αββ. ετύμου. Αν ληφθεί υπ' όψιν ο μυκ. τ. a-ko-ro-we «χωρίς κηλίδες» (για λευκά βόδια), αρχικό θ. είναι το *χρωΡοσ- > χροός (με σύγηση του ενδοφωνηεντικού -E-), οπότε *χρωΕός > χρωός (με εκτετατ. το δεύτερο φωνήεν). Σε ό,τι αφορά την ετυμολογία, η μόνη δυνατή σύνδεση θα μπορούσε να περιλαμβάνει το ρ. χραός «αγγίζω, ξέω» (βλ. κ. χρία) και το ΙΕ. *greu-, του οποίου ετεροισμ. βαθμ. αποτελεί το θ. *χρωE-σ-, αλλά το ρ. χραός δεν επιτρέπει βεβαίως την προσέγγιση. Ομόρρ. -χρός (β' συνθ.), πβ. κ. μελάγ-χρός), χρο-ιά, χρω-ία, συγ-χρωτ-ίζω κ.ά.).
χρωστή (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) 1. το να χρωματίζει κάποιος κάτι, να το περνά (επιφάνεια) με βαφή, μπογιά ΣΥΝ. χρωμάτωση, χρωμάτισμα, χρωματισμός 2. (συνεκδ.) το χρώμα, η απόχρωση των σωμάτων: ~ δέρματος | θυρεού (το χρώμα των διαφόρων τμημάτων του θυρεού) ΣΥΝ. χρωματισμός 3. ΒΙΟΛ. η τεχνική που χρησιμοποιεί διάφορες χρωστικές ουσίες για τον χρωματισμό ιστών, οργάνων, κυττάρων κλπ., προκειμένου να υποβληθούν σε μικροσκοπική εξέταση. [ΕΤΥΜ < μτγν. χρώσις < θ. χρω- (του αρχ. χρωσ, βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -σις πβ. κ. δό-σις].
χρωστίρας (ο) (λόγ.) 1. εργαλείο για τον χρωματισμό επιφανειών, που αποτελείται από δέσμη φυσικών ή τεχνητών τριγών του άκρο ζυλινου στελέχους: ο ~ του ζωγράφου | του ελαιοχρωματιστή ΣΥΝ. (καθημ.) πινέλο, βούρτσα 2. (μτφ.) η τέχνη τής απεικόνισης, η ζωγραφική: είναι από τους μεγαλύτερους μαέστρους του ~ (δηλ. ζωγράφους) || από τον ~ τον δηλώνεται η ανάγκη για απλότητα και επιστροφή στις παραδοσιακές αξίες.
 [ΕΤΥΜ. < μτγν. χρωστήρ, -ήρος < θ. χρωσ- (του ρ. χρώννμι «βάφω, χρωματίζω» < *χρώσ-νι-μι, πβ. παθ. αόρ. ε-χρώσ-θην, < αρχ. χρωσ, βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -τήρ, πβ. κ. καυσ-τήρ].
χρωστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το χρώμα, που δίνει χρώμα, που χρωματίζει: ~ ουσία | ύλη | διάλυμα || στα τυποποιημένα τρόφιμα συχνά προσθέτουν ~ ουσίες, για να δείχνουν ωραιότερα ΣΥΝ. χρωματογόνος, χρωματοφόρος | χρωμοφόρος 2. **χρωστική** (η) (α) ΒΙΟΛ. έγχρωμη οργανική ουσία που προσδίδει χρώμα στους ιστούς, οι οποίοι την περιέχουν (β) βασικό συστατικό των χρωμάτων (βαφών) φυσικής ή τεχνητής προελεύσεως, που δίνουν τον χρωματισμό στις βαφές.
 [ΕΤΥΜ < θ. χρωσ- (του αρχ. χρώζω < χρωσ, βλ. λ.) + επίθημα -τικός, από το γαλλ. colorant].
χρωστούμενος, -ή, -ο 1. αυτός τον οποίο χρωστά κανείς (σε άλλον) 2. χρωστούμενα (τα) τα χρήματα που χρωστάει κανείς (σε κάποιον): πόσα είναι τα ~; || πάρε εκατό γιλιόδες και ζοφλάμε με τα ~. [ΕΤΥΜ. < χρωστώ + ουδ. πληθ. του επίθηματος -ούμενος (μτχ. μέσος ενεστ.)].
χρωστός (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χρωστός..., μτχ. χρωστούμενος, -ή, -ο} | (μετβ.) 1. έχω χρέος, οφείλω (σε κάποιον): μου χρωστάς ένα εκατομμύριο || πόσα χρωστάς ακόμη, για να ξεχρεώσεις; ΦΡ. (α) χρω-

στάω τα μαλλιοκέφαλά μου έχω πάρα πολλά χρέη (β) δεν χρωστάει καλό για πρόσωπο που λέει πράγματα δυσάρεστα σε ευχάριστες στιγμές ή αναφέρεται σε άσχημες εξελίξεις: ~! Ακούς εκεί να της μιλάει για κηδείες μετά τον γάμο της! (γ) χρωστάει της Μιγαλούς για πρόσωπο που δεν έχει διανοητική ισορροπία, για τρελό: άσ' τον αυτόν, μην τον ακούς ~ (δ) *αντί* που μας χρωστάγανε, μας πήραν και το βόδι για περιπτώσεις κατά τις οποίες αυτοί που ευθύνονται πραγματικά εμφανίζονται ως υπαίτιοι για ένα ζήτημα κάποιον που δεν ευθύνεται 2. (για μαθήματα) πρέπει να εξεταστώ (είτε επειδή δεν έχω εξεταστεί στην κανονική εξεταστική περίοδο είτε επειδή εξετάστηκα και απέτυχα): είναι στο τέταρτο έτος και χρωστάει ένα σωρό μαθήματα 3. έχω υποχρέωση, ηθική οφειλή: σου χρωστώ τη ζωή μου την ίδια || σου ~ μεγάλη γάρη για το καλό που μου έκανες ♦ 4. (αμετβ.) έχω χρέη: χρωστάει παντού || μια ζωή τον θυμάται να χρωστάει 5. (η μτβ. χρωστούμενος, -η, -ο) βλ. λ.

[ETYM. < μεσν. χρωστό < μτγν. χρωστό (-έω) < χρωστόης (βλ. λ.). Η φρ. χρωστέει της Μιγαλούς οφείλεται σε φερόνυμη ξενοδόχο του Ναυπλίου μετά το 1830, που ήταν ιδιαίτερα απαιτητική για την εξόφληση λογαριασμών και χρεών].

χταπόδι (το) {χταποδ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. μαλάκιο) 1. θαλάσσιο μαλάκιο των εύκρατων και τροπικών θαλασσών με μικρό κεφάλι, από το οποίο φύονται οκτώ μωδιά, ισχυρά πλοκάμια, εφοδιασμένα με μία ή δύο σειρές μυζητήρων (βεντούζων) στον βυθό, εκκρίνει μελάνι σε περίπτωση κινδύνου, τρέφεται κυρ. με καβούρια και αστακούς και αλιεύεται για την εύγευστη και θρεπτική σάρκα του φρ. (μτφ.) *θα σε χτυπήσω* | *θα σε κοπανίσω (κάτω) σαν χταπόδι* (ως απειλή) θα σε ζυλοκοπήσω αγρίως, θα σε κάνω μαυρό στο ζύλο 2. βοηθητικό αντικείμενο που αποτελείται από πλαστική σχοινιά και γάντζους στις άκρες, για να δένονται με ασφάλεια οι αποσκευές στη σκάρα οχημάτων. — (υποκ.) χταποδάκι (το) (σημ. 1). [ETYM. < μτγν. *οκταπόδιον* (με σύγηση του αρκτικού άτονου *ο-* και ανομοίωση του συμπλέγματος κτ-), υποκ. του αρχ. *οκτάπους*, -ποδός (< οκτώ + πους, ποδός)].

χτένα κ. κτένα (η) {χτενών} 1. επίμηκες αντικείμενο με πυκνές οδοντωτές προεξοχές στη μία πλευρά του, που χρησιμοποιείται για το ξεμπέρδεμα και το χτένισμα των μαλλιών: δόσε μου τη ~, να χτενιστώ ΣΥΝ. χτένι, (καθην.) τσατσάρα 2. (μεγεθ.) μεγάλο σε μέγεθος χτένι (βλ. λ.).

[ETYM. < μεσν. κτένα, από την αιτ. του αρχ. κτείς, -ενός < *κτ-εν-ς (με σύγηση του αρχικού *π- και αντέκταση), μηδένισμ. βαθμ. του θ. που απαντά στο ρ. *πκκ-ω*, «χτενίζω» (βλ. λ. *πόκος*), με παρέκταση -τ-, πβ. λατ. *recten* «χτένω» (> γαλλ. *reigne*, ισπ. *refia*, λιθ. *rešti* «χτενίζω, τραβώ από τα μαλλιά» κ.ά.].

χτενάκι κ. κτενάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρό σε μέγεθος χτένι (βλ. λ.), συχνά διακοσμημένο με εγχάρακτα σχέδια, πολιτισμός λίθους κ.λπ., το οποίο χρησιμοποιείται για τη συγκράτηση των μαλλιών σε διάφορα είδη γυναικείας κόμμωσης ή για απλό στολισμό του κεφαλιού.

χτένι κ. κτένι (το) {χτεν-ιού | -ιών} 1. επίμηκες αντικείμενο που φέρει πυκνές οδοντωτές προεξοχές στη μία ή σπανιότερ. και στις δύο πλευρές του και χρησιμοποιείται για το ξεμπέρδεμα και τη διευθέτηση των μαλλιών: δόσε μου το ~, για να χτενιστώ || *πέρασε τα μαλλιά του παιδιού της με ψιλό ~, για να δει αν έχει ψειρές* ΣΥΝ. χτένα, χτενάκι, (λαϊκ.) τσατσάρα φρ. (α) *ο κόμπος έρτασε στο χτένι* βλ. λ. *φθάνω* (β) (παροιμ.) *όποιος έχει τα γένια, έχει και τα χτένια* βλ. λ. *γέ-νι* 2. εξάρτημα του αργαλειού, με το οποίο διαχωρίζονται οι κλωστές το στημονιού: «βάνει φωτιά στον αργαλειό, στο φιλντισέιο ~» (δημ. μοτ. τραγ.) 3. οδοντωτό κηπουρικό εργαλείο, με το οποίο καθαρίζεται το έδαφος από άχρηστα αντικείμενα (ξερόκλαδα, πέτρες, χόρτα κ.λπ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.-συγχόν.) τσουγκράνα 4. εργαλείο με χοντρές, φραιές οδοντωτές προεξοχές που χρησιμοποιείται για το μάξιμα της ελιάς 5. εργαλείο για την έαση του μαλλιού, το λανάρι (βλ. λ.) 6. ΖΩΟΛ. μικρό θαλάσσιο οστρακόδερμο με δύο άνιασα κελύφη, που ζει σε άμμο ή χαλίκι, έχει σχήμα ασηβάδας με ακτινωτές πτυχώσεις, χρώμα λευκοροδίνο, κίτρινο ή κόκκινο βαθύ, τρέφεται με μικροοργανισμούς και αλιεύεται για την εύγευστη, γυμώδη σάρκα του. — (υποκ.) χτενάκι κ. κτενάκι (το) (βλ. λ.). [ETYM. < μτγν. κτένιον, υποκ. του αρχ. κτείς, -ενός (βλ. κ. χτένα)].

χτενίζω κ. κτενίζω ρ. μετβ. {χτένισ-α, -ηκα, -μένος} 1. ξεμπέρδεω, τακτοποιώ και δίνω συγκεκριμένη μορφή με τη χτένα στο τριχωτό της κεφαλής, στα γένια, τα μουστάκια κ.λπ.: *περίμενε να χτενισώ τα μαλλιά μου και μετά θα φύγουμε* || *τα μαλλιά σου είναι πολύ ωραίο-ποια κομμώτρια σε χτενίζει;* || *είναι πάντα κομψή και (καλοχτενισμένη) || (παροιμ.-!) «εδώ ο κόσμος χάνεται και το μουνί | η γριά χτενίζεται»* (για όποιον δεν έχει συνείδηση της σοβαρότητας μιας κατάστασης) 2. (ειδικότ.) καθαρίζω μαλλιά, λινάρι κ.λπ. με ειδικό χτένι, για να γίνει κατάλληλο για κλώσιμο ΣΥΝ. ξάινω, (λαϊκ.) λαναρίω 3. (μτφ.) ψάχνω εξονυχιστικά, κάνω λεπτομερή έρευνα: η αστυνομία χτένισε την περιοχή, για να βρει τους δράστες || «νατοικά αναγνωριστικά αεροσκάφη χτενίζουν τον εναέριο χώρο του Κοσσυφοπέδιου» (εφημ.) ΣΥΝ. ερευνώ 4. (μτφ.) κάνω την τελική επεξεργασία κειμένου, επιμελούμαι τις λεπτομέρειες του, για να του δώσω την αρτιότερη δυνατή μορφή: ~ *ομιλία* | *πράγματεια* | *έκθεση*. [ETYM. < αρχ. κτενίζω < κτείς, -ενός (βλ. κ. χτένα)].

χτενισμός κ. κτενισμός (το) [μεσν.] {χτενισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. περιποίηση των μαλλιών (με χτένα και άλλα σπύρα κομμωτικής) 2. ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο χτενίζει κανείς τα μαλλιά του, το σχήμα, η μορφή που τους δίνει: *μοντέρνο* | *παλιομοδίτικο* | *εντυπωσιακό* ~ 3. (μτφ.) το εξονυχιστικό ψάξιμο: *το ~ μιας περιοχής για τη σύλληψη των δραπέτων* 4. τελική και ενδεδειγμένη επεξεργασία κειμέ-

νου, ώστε να απαλειφθούν τυχόν αδυναμίες του. Επίσης (λαϊκ.) χτενισιά (η).

χτες επίρρ. → χθες
 χτεσινός, -ή, -ο → χθεσινός
 χτήμα (το) → κτήμα
 χτίω ρ. → κτίω
 χτικιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χτικιάσ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) 1. κάνω (κάποιον) να πάθει φυματίωση, να γίνει φθισικός: *θα με χτικιάσει αυτή η δουλειά!* 2. (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε πολλά βάσανα και δοκιμασίες, τον ταλαιπωρώ πολύ: *με χτικιάσε με τη γκρίνια της* || *θα με χτικιάσει αυτό το παιδί με τις τρέλες που κάνει!* ΣΥΝ. βασανίζω, τυραννώ, καταταλαιπωρώ ♦ (αμετβ.) 3. προσβάλλω από φυματίωση, γίνωμαι φθισικός, βγάζω το χτικίο (βλ. λ.): *χτικιάσε η κακομοίρα και πέθανε πολύ νέα* 4. (μτφ.) περνώ βάσανα, υποβάλλομαι σε πολλές ταλαιπωρίες: *αυτό τον μήνα κουράστηκα πολύ, χτικιάσα* ΣΥΝ. βασανίζομαι, τυραννίζομαι, ταλαιπωρούμαι, υποφέρω. — χτικιάσμα (το). [ETYM. < μεσν. *κτικιάζω* < μτγν. *έκτικος* (πυρετός), δηλ. «που επιμένει, χρονιά ασυνήθιστο», (< αρχ. *έξις* «συνήθιστο») + ρηματ. επίθημα -ιάζω, με σύγηση του αρκτικού άτονου *ε-* και ανομοίωση του συμφωνικού συμπλέγματος κτ- > χτ- (πβ. κ. κτένα - χτένα). Κατ' άλλη άποψη, η λ. έχει προέλθει από ρ. **τηκτικιάζω* (με απλολογική αποβολή της πρώτης συλλαβής) < αρχ. *τηκτικός* < *τηκτός* < *τήκος* «κλειώνω»].

χτικιάρης (ο) {χτικιάρηδες}, χτικιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που έχει προσβληθεί από φυματίωση, που πάσχει από φθίση ΣΥΝ. χτικιασμένος, φυματικός, φθισικός 2. (μειωτ.) πρόσωπο που έχει άρρωστη όψη, πολύ αδύναμο και εξασθενημένο ΣΥΝ. αδύνατος, αρρωστιάρις ANT. υγιής, εύρωστος, δυνατός. — χτικιάρικος, -η, -ο. [ETYM. < χτικιό + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. *αλαν-ιάρης*].

χτικιάσμα (το) → χτικιάζω
 χτικίο (το) {δύσγρ. χτικιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. η φυματίωση (βλ. λ.): *από τις κακονιές και την κακή διατροφή έβγαλε το ~* (δηλ. προσβληθεί από φυματίωση) ΣΥΝ. (λόγ.) φθίση 2. (μτφ.) συνεχής και πολύ δυσάρεστη ενόχληση, βάσανο: ~ *είναι αυτό το παιδί για τους δασκάλους του!* || *μεγάλο - είναι αυτή η δουλειά!* ΣΥΝ. ταλαιπωρία, δοκιμασία. ΣΧΟΛΙΟ λ. έχω.

[ETYM. < μεσν. *κτικιό* < *κτικιάζω* (βλ. λ.), υποχωρητ., πβ. κ. *φευγιά, καθισιά*].

χτίσιμο (το) → κτίσιμο
 χτίσμα (το) → κτίσμα
 χτίστης (ο) → κτίστης
 χτιστός, -ή, -ό → κτιστός
 χτύπημα (το) → κτύπημα
 χτυπημένος, -η, -ο 1. αυτός που τον έχουν χτυπήσει, που έχει υποστεί χτύπημα: *το αυτοκίνητο ήταν ~ στο φτερό* || *γύρισε ~ από τον καβγά* || *οι κονσέρβες ήταν όλες -* (είχαν ελαφρό βαθύλωμα στη μεταλλική συσκευασία) 2. αυτός που έχει ανακατεστεί καλά: *η μαρέγκα δεν είναι ~ καλά* || *φραπές ~ σε σέικερ* 3. (μτφ. για πρόσ.) βασανισμένος, που τον βρήκαν συμφορές: ~ *από τη ζωή* 4. ΤΥΠΟΓΡ. αυτός που έχει δακτυλογραφηθεί (και συνήθ. τυπωθεί): *το βιβλίο είναι ~* || *διορθώνω το ~ κείμενο*.

χτυπητήρι (το) {χτυπητήρι-ού | -ιών} (λαϊκ.) 1. όργανο για το χτύπημα αβγών και άλλων υλικών στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική: *με το ~ κάνω τη μαρέγκα* 2. όργανο με το οποίο χτυπούν τα στρώματα, τα χαλιά, τα κλινοσκεπάσματα κ.λπ., για να φύγει η σκόνη 3. το ρόπτερο θύρας. [ETYM. < *χτυπώ* + παραγ. επίθημα -ητήρι, πβ. κ. *πατητήρι*].

χτυπητός, -ή, -ό κ. κτυπητός 1. (για άνηθα) αυτός που έχει παρασκευαστεί με χτύπημα, με ανατάραξη και ανακάτεμα: ~ (ζύμη ΣΥΝ. χτυπημένος φρ. *αβγό χτυπητό* κρόκοι αβγού χτυπημένοι με πολλή ζάχαρη 2. (ειδικότ. για μέταλλα) αυτός που έχει υποστεί καταγερασία με τη σφύρα, που έχει σφυρηλατηθεί: ~ *αίδηρος* | *μυροβιτόνος* ΣΥΝ. σφυρηλατημένος, σφυρηλάτος 3. (μτφ.) πολύ έντονος, αυτός που επιδιώκει να προκαλέσει ζοφή εντύπωση, να φανεί: ~ *χρώμα* | *κόσμημα* | *φόρεμα* | *ντύσιμο* | *μακιγιάζ* ΣΥΝ. ζοφρός, φανταχτερός, εντυπωσιακός ANT. αγνός, απалός, διακριτικός 4. (μτφ.) αυτός που διακρίνεται ή γίνεται αντιληπτός αμέσως, ορθόλομοφανής: ~ *αντίθεση* | *αντίφαση* | *ομοιότητα* | *διαφορά* | *αλλαγή* | *λάθος* | *χαρακτηριστικό* | *ελάττωμα* || *ένα ~ παράδειγμα είναι το εχθρ...* ΣΥΝ. καταφανής, πιστιφανής, προδηλος, φανερός ANT. κρυμμένος, κρυφός, μυστικός 5. *χτυπητό* (το) τρόπος σοβαντίσματος τοίχου με αλληπαλλήλες εκφερόνισεις κωνιάματος έτσι, ώστε να δημιουργεί τραχεία (όχι λεία) επιφάνεια ΣΥΝ. πεταχτό. — χτυπητά επίρρ.

χτυποκάρδι (το) {δύσγρ. χτυποκαρδ-ιού | -ιών} 1. γρήγορος παλμός, κτύπος της καρδιάς ΣΥΝ. καρδιοχτύπι 2. (μτφ.) έντονη ψυχική ταρταχή, μεγάλη συγκίνηση που προκαλεί ταχυπαλμία: *πέρασα μεγάλη ~, ώσπου να γυρίσει απ' το ταξίδι ο γιος μου* ΣΥΝ. άγχος, ανησυχία, αγωνία. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πινόδοντος*. [ETYM. < *καρδιοχτύπι*, με αντιστροφή των συνθετικών της λ., < *καρδιά* + -χτύπι < *χτυπώ*].

χτυποκαρδίω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χτυποκαρδ-ίζω} (λαϊκ.) καρδιοχτυπό (βλ. λ.).

χτύπος (ο) → κτύπος
 χτυπό ρ. → κτυπό

χτώηχι (το) → Οκτώηχος
 χυδαίω ρ. αμετβ. [μεσν.] {χυδαίω-α} 1. συμπεριφέρομαι με τρόπο χυδαίο, μιμούμαι τα λόγια και τις πράξεις των χυδαίων ανθρώπων ΣΥΝ. ασχημόν 2. (παλαιότ., κατά τους οπαδούς της καθαρεύουσας) μιλώ και γράφω στη δημοτική, ιδ. στην ακραία μορφή της ΣΥΝ. μαλλιάρίζω. — χυδαϊσμός (ο).
 χυδαίολγισσος, -η, -ο [1844] αυτός που χρησιμοποιεί χυδαία γλώσ-

σα.
 χυδαίολογία (η) [μτγν.] {χυδαίολογιών} η χρήση χυδαίας γλώσσας, χυδαίων εκφράσεων: το έργο ήταν γεμάτο χυδαίολογίες. Επίσης χυ-δαίολογία (το).
 χυδαίολογός, -ος, -ο [1818] αυτός που μιλά ή γράφει με χυδαίο τρόπο, που χρησιμοποιεί άσμενες και απρεπείς εκφράσεις: ~ πολιτικός | δημοσιογράφος ΣΥΝ. βομολόγος, ασχρός ANT. σεμνός, ευπρεπής, αξιοπρεπής.
 χυδαίολογώ ρ. αμετβ. [1873] {χυδαίολογείς...: εύγρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρ.α.} λέω χυδαία πράγματα ή εκφράζομαι με χυδαίο τρόπο, μιλώ ή γράφω άσμενα και αναξιοπρεπώς: ο δημοσιογράφος αυτός χυδαίολογεί ασταμάτητα από τη στήλη του ΣΥΝ. βομολογώ, ασχρολογώ.

χυδαίος, -α, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευγένειας και διακριτικότητας, που παραβιάζει τους κανόνες της ευπρέπειας ή θεωρείται προφθιλικός για τα χρηστά ήθη: ~ τρόποι | συμπεριφορά | έκφραση | λεξιλόγιο || ~ επίθεση | υπαινιγμός | επίδειξη πλούτου || έχει κάτι το ~ επάνω του || «δεν υπάρχει ~ γλώσσα, υπάρχουν μόνον ~ άνθρωποι» (Λ. Μαβίλης) ΣΥΝ. τιποτένιος, άσεμνος, απρεπής, πρότυχος ANT. ευπρεπής, σεμνός, ευγενής 2. (για πρόσ.) αυτός που μιλά ή συμπεριφέρεται με βουνασότητα και αδιακρίτια ή που υπερβαίνει τα όρια της ευπρέπειας και της δημοσίας αιδούς: δεν έχω ξανακούσει τέτοιο ~ άνθρωπο! || ~ πολιτικός | ομιλητής | σχολιαστής ΣΥΝ. σκαίος, βάνουσος, αγροίκος, πρότυχος, τιποτένιος, αναξιοπρεπής ANT. ευγενής, σεμνός, ευπρεπής, αξιοπρεπής 3. (παλαιότ.) αυτός που ανήκει στον λαό, στο πλήθος, λαϊκότροπος, ιδιωματικός: - γλώσσα (παλαιότ. κατά τους σπαδούς της καθαρεύουσας, η γλώσσα του «χύδην όχλου», δηλ. η δημοτική και ιδ. η ακραία, η «μαλλιαρή»). — χυ-δαί-α | -ως [μτγν.] επίρρ.

[ETYM₂ < μτγν. χυδαίος < αρχ. επίρρ. χύδην (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα -αῖος].
 χυδαϊότητα (η) [μτγν.] {χυδαϊότητων} 1. η έλλειψη ευγένειας, απρέ-πεια και προστυχιά: η ~ τον ξεπέρασε κάθε προηγούμενο || δεν μπορώ να ανεχθώ τη ~ του χαρακτήρα του ΣΥΝ. αναξιοπρέπεια, σκαϊό-τητα ANT. ευπρέπεια, ευγένεια, διακριτικότητα 2. (συνεκδ.) χυδαίος λόγος ή πράξη, η επίδειξη χυδαίας συμπεριφοράς σε ορισμένη περίπτωση: κείμενο γεμάτο χυδαϊότητες || μιά ταινία που εμφανίζει τη ~ ως τέχνη ΣΥΝ. χυδαίολογία, χυδαϊσμός.
 χυδαϊσμός (ο) → χυδαί-ω

χυδαϊστής (ο) [1814] (παλαιότ. μειωτ., κατά τους σπαδούς της καθαρεύουσας) ο σπαδός της δημοτικής γλώσσας, αυτός που μιλά ή/και γράφει στη δημοτική γλώσσα, ιδ. στην ακραία ΣΥΝ. δημοτικιστής, μαλλιαρός. ΣΧΟΛΙΟ λ. γλωσσώντων.

χυδαϊστή επίρρ. (λόγ.) σε γλώσσα και ύφος καθημερινής χρήσεως, σε χυδαία γλώσσα: εκφράζομαι ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ι-. [ETYM₂ μεσν. < χυδαίω (< μτγν. χυδαίος) + επιρρ. επίθημα -τι, πβ. κ. βαρβαρισ-τι].

χύδην επίρρ. (λόγ.-μειωτ.) σωρηδόν, χωρίς τάξη, μόνο στη ΦΡ. χύδην όχλος πλήθος αμόρφωτων ανθρώπων όχλος, συρφετός. [ETYM₂ αρχ. επίρρ. < θ. χυ- (< *ghu-), μηδενισμ. βαθμ. του θ. που απαντά στο ρ. χέω (< *ghé-ω < *gheu-), + επιρρ. επίθημα -δην, πβ. κ. διαρ-ρή-δην, φύρ-δην].

χυλόπιτα κ. χυλόπιτα (η) [μεσν.] {δύσγρ. χυλοπιτών} (λαϊκ.) 1. (συ-νήθ. στον πληθ.) είδος ζυμαρικού από λεπτό φύλλο ζύμης, το οποίο κόβεται σε μικρά τετράγωνα ή ρομβοειδή κομμάτια ή σε μακρόστενες λεπτές λωρίδες: σήμερα θα φάμε κρέας με χυλοπιτες 2. (μτφ.-κα-θημ. στον τ. χυλόπιτα) η ερωτική απόρριψη, αποτυχία σε προσπάθεια ερωτικής κατάκτησης: Φρ. (ο) δίνω | ρίχνω (σε κάποιον) χυλόπιτα απορρίπτω ερωτική πρόταση κάποιου (β) τρώω χυλόπιτα απορρίπτεται η ερωτική πρόταση που κάνω σε κάποιον: της ζήτησε να τα φτιάξουν, αλλά έφαγε ~.

χυλός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. πολτός από αλεύρι ή άλλη αμυλώδη ουσία και νερό ΣΥΝ. κουρούτι 2. (συνεκδ.-συγγνώτ.) πολτώδες φαγητό ή ρόφημα που παρασκευάζεται από αλεύρι ή άλλη αμυλώδη ουσία βρασμένη σε νερό και προορίζεται κυρ. για τα βρέφη, τους γέροντες και τους ασθενείς: Φρ. όποιος καίει με τον | στον χυλό, φουά και το γιαούρτι βλ. λ. γιαούρτι 3. (κατ' επέκτ.) κάθε φαγητό που έχει αφεθεί να βράσει υπερβολικά και έχει μετατραπεί σε πολτό: τα φασόλια έγιναν ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. παρόνυμο.

[ETYM₂ αρχ. λ., που συνδ. με τον τ. χυμός (βλ.λ.) και ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. του ρ. χέω (βλ.λ.). Το πρόβλημα που προκύπτει από τη σύνδεση αυτή είναι το μακρό θ. χυ- της λ. χυλός (ενώ θα αναμενόταν θ. *χύ-), που ορισμένοι θεωρούν προϊόν εκφραστ. φωνηεντισμού. Κατ' άλλη άποψη, η μακρότητα οφείλεται σε τ. *ghu-s-lo (> χυλός) και *ghu-s-mo (> χυμός), με παρέκταση -s- του Ι.Ε. θ. (πβ. τοχ. kusām, γ' εν.), οπότε το μακρό -vo- πρέπει να θεωρηθεί προϊόν αντεκτάσεως μετά την απλοποίηση των συμπλεγμάτων *-sl- και *-sm].
 χυλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) όμοιος με χυλό, αυτός που έχει τη μορφή χυλού: ~ ουσία/ παρασκεύασμα ΣΥΝ. πολτώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

χυλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χύλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. μεταβάλλω (κάτι) σε χυλό, σε πολτό: ~ φαγητό | φρούτο | λαχανικά ΣΥΝ. λειώνω, πολτοποιώ ANT. στερεοποιώ, πήζω 2. (σπανιότ.) λαμβάνω τον χυμό, το εκχύλισμα φυτού με σύνθλιψη ♦ 3. (αμετβ.) μετατρέπομαι σε χυλό, γίνομαι πολτός: τα φασόλια χύλωσαν ΣΥΝ. πολτοποιούμαι, λειώνω ANT. στερεοποιούμαι, πήζω. — χύλωμα (το). [ETYM₂ < αρχ. χυλό (-όω) < χυλός].

χυλόση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. η μετατροπή υλικού ή πράγματος σε χυλό, σε πολτό: ~ τού φαγητού | της σούπας ΣΥΝ. πολ-τοποίηση, χύλωμα ANT. στερεοποίηση, πήξη 2. (ειδικότ.) η μετατροπή των τροφών σε χυλό κατά τη διαδικασία της πέψης 3. (κατ' επέκτ.) η

πύκνωση χυμού με τη διαδικασία του βρασμού.
 χύμα επίρρ. 1. (για εμπροσθήματα και άλλα υλικά) χωρίς συσκευασία ή τυποποίηση και σε όση ποσότητα επιθυμεί ο πελάτης: στην ταβέρνα αυτή υπάρχει κρασί ~ || (κ. ως επίθ.) ~ ρύζι | λάδι | όσπρια ANT. συσκευασμένος, τυποποιημένος 2. χωρίς τάξη ή σύστημα, ανάκατα: άφρησα τα τρόφιμα ~ στο γυαίο || έχω τα ψιλά ~ στην τσέπη μου ΣΥΝ. σωρηδόν, χύδην Φρ. (μτφ.) τα λέω (σε κάποιον) χύμα | χύμα και τσουβαλάτα (από πληρέστερη φρ. τα είχαμε χύμα, τα πήραμε και τσουβαλάτα) μιλώ (σε κάποιον) ευθέως, ωμά και σκληρά, χωρίς επιφυλάξεις, ωραιοποιήσεις και περιστροφές 3. (μτφ. ως επίθ.-οικ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει τάξη και σύστημα (στην εμφάνιση και τη συμπεριφορά), γενικότ. αδιάφορος: είναι πολύ ~ άτομο ANT. τακτικός, συστηματικός, οργανωμένος, συνήθης.
 [ETYM₂ αρχ. < θ. χυ- (*ghu-), μηδενισμ. βαθμ. του ρ. χέω (< *ghé-ω < *gheu-), + παραγ. επίθημα -μα, πβ. κ. βή-μα].

χυμιάω ρ. → χυμό
 χυμιάωτος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που γεννά, που παράγει χυμούς: ~ καρπός.
 [ETYM₂ < χυμός + -γόνος (βλ.λ.), μετάφρ. δάνειο από αγγλ. chymi-ferous].
 χυμοποιώ ρ. μετβ. [1884] {χυμοποιείς... | χυμοποιή-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} μεταβάλλω φρούτα ή λαχανικά σε χυμό. — χυμοποίηση (η).

χυμός (ο) 1. το υγρό που περιέχεται στα φρούτα, στους καρπούς και σε άλλες οργανικές ουσίες και αφαιρείται με συμπίεση και έκθλιψη: ~ πορτοκαλιού | λεμονιού | ντομάτας | καρπουζιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) ζουμί 2. (ειδικότ.) το θρεπτικό υγρό που κυκλοφορεί στα διάφορα μέρη των φυτών: οι ~ των δέντρων ανεβαίνουν από τις ρίζες προς τα κλαδιά και τα φύλλα 3. ANAT.-ΦΥΣΙΟΛ. το πολτώδες ομοιογενές ρευστό που σχηματίζεται στο στομάχι από την επίδραση του γαστρικού υγρού στις τροφές κατά τη διαδικασία της πέψης και το οποίο στη συνέχεια, περνώντας από το έντερο, δίνει τον χυλό και τα περιττώματα 4. (μτφ.) χαρακτηριστικό γνώρισμα ζωντανίας ή ομορφιάς: το έργο του έδωσε νέους ~ στην τέχνη 5. ΙΑΤΡ. (κατά τον Ιπποκράτη) καθένα από τα τέσσερα στοιχεία του σώματος (αίμα, φλέγμα, κίτρινη χολή, μαύρη χολή) τα οποία, όταν βρίσκονται σε σωστή αναλογία, συμβάλλουν στη γ' υγία: α'άλογα με την περίσσεια ενός από αυτά, οι άνθρωποινο τύποι ονομάζονται αιματώδεις, φλεγματικοί, χολ(ε)ρικοί και μελαγχολικοί.
 [ETYM₂ αρχ. λ., που συνδ. με τον τ. χυλός (βλ.λ.) και παρουσιάζει ουσιαστικά τα ίδια φωνολογικά προβλήματα].

χυμό (κ. -άω) ρ. αμετβ. (σγολ. ορθ. χυμό) {χυμός... | χυμίσα κ. χυμίξει} ορμό μπροστά, επιτίθεμαι: μόλις τους είδαν, χυμίζαν να τους σκοτώσουν || χυμεί μπροστά σαν λιοντάρι || (μτφ.) χυμίζεις να μας φάνε, μόλις διαφωτισόμαστε! ΣΥΝ. εφορμώ, ξεχυνομώ. Επίσης χυμίζω (σγολ. ορθ. χυμίζω) κ. (λαϊκ.) χυμίζω.

[ETYM₂ < αρχ. χύμα «πληθύρα» (< ρ. χέω), ενώ λιγότερο πιθανό είναι η συσχέτιση με το μεσν. φημίζω «τρέχω έφωπος». Η γρ. με -ι- (χυμώ) είναι ετυμολογικώς αστήρικτη].

χυμώδης, -ης, -ες [μτγν.] {χυμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών χυμώδест-ερος, -ατός} (λόγ.) 1. (για καρπούς) αυτός που περιέχει πολύ χυμό και κατά συνέπεια έχει ωραία γεύση, είναι απολαυστικός: ~ φρούτο ΣΥΝ. ζουμερός ANT. άχμος 2. (μτφ. για πρόσ.) γυναικα με πλούσιες καμπύλες ΣΥΝ. ζουμερός 3. όμοιος με χυμό, αυτός που έχει τη μορφή ή τη σύσταση χυμού: ~ ουσία | υγρό ΣΥΝ. πολτώδης 4. (λογοτ.) πλούσιος, εκφραστικός: ~ γλώσσα. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

χύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έχυσα, χύ-θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. (για υγρό) αφήνω να ρευσίει, να πεταχτεί ή να πέσει προς τα έξω, προς τα κάτω: ποιος έχυσε το γάλα; || δεν έπρεπε να χύσεις το νερό || έκανε μια απότομη κίνηση και έχυσε το μελάνι πάνω στα ρούχα του || χύονο τον καφέ ΣΥΝ. (λόγ.-σπίν.) εκχύω: Φρ. (α) χύνω δάκρυα δακρύω, κλαίω: έχυνε πικρά δάκρυα πάνω στον τάφο του παιδιού της (β) χύνω αίμα | το αίμα μου (για κάποιον) | κάτι βλ. λ. αίμα (γ) χύνω (άπλετο) φως (σε κάτι) διευκρινίζω (κάτι), διαφωτίζω (σκοτεινή υπόθεση): η δημοσιογραφική έρευνα έχυσε άπλετο φως στο μυστήριο ΣΥΝ. αποσαφηνίζω, εξηγώ, ερμηνεύω ANT. συσκοτίζω (δ) η γλώσσα (κάποιου) χύνει φαρμάκι (κάποιος) είναι φαρμακόγλωσσος, μιλά άσχημα ή πολύ δηκτικά (ε) χύνεται (πολύ) μελάνι (για κάτι) γράφονται (πολλά) πράγματα (για κάτι): έχυν χυθεί τόνο μελάνι γι' αυτή την υπόθεση, αλλά χωρίς αποτέλεσμα 2. (για στερεά σώματα, που αποτελούνται από κόκκους) αφήνω κάτι να πέσει, να σκορπιστεί δεξιά και αριστερά: αν δεν προσέξεις, θα χύσεις τη ζάχαρη || έχυσε το αλάτι πάνω στο τραπέζιόμνηλο ΣΥΝ. διασκορπίζω ANT. συγκεντρώνω, μαζεύω 3. (για μέταλλα και άλλα στερεά υλικά) κάνω (κάτι) ρευστό, λειώνω υπό την επίδραση υψηλής θερμοκρασίας: στο εργοστάσιο αυτό χύνουν το ασπί για την καινούργια γέφυρα || χρειαζόμαστε εγκαταστάσεις, στις οποίες να χύνεται μολύβι για οβίδες ΣΥΝ. ρευστοποιώ, τήκω 4. (για διάφορα αντικείμενα) κατασκευάζω (κάτι) ριχνώντας λειωμένο υλικό στο κατάλληλο καλούπι: ~ κεριά | κανόνια || άγαλμα χυμένο σε μπρούντζο ♦ 5. (αμετβ.) (για ανθρώπους και ζώα) (τ) εκβάλλω σπέρμα κατά τον οργασμό ΣΥΝ. εκσπερματίζω 6. (ειδικότ. το μεσο-παθ. χύνωμαι) (α) κινούμαι ορμητικά προς κάποιον/κάτι, κάνω επίθεση εναντίον του: χύθηκε επάνω του να τον κατασπαράξει || μόλις τον είδε, χύθηκε στην αγκαλιά του ΣΥΝ. ορμά, εφορμώ, επιτίθεμαι, χυμό (β) (για ποταμούς) ριχνομαι στη θάλασσα: ο Δούναβης χύνεται στον Εύξεινο Πόντο ΣΥΝ. εκβάλλω. — χύσιμο (το).

[ETYM₂ μτγν. τ. του αρχ. χέω (βλ.λ.), ο οποίος στην Ελληνιστική Εποχή απαντά μόνο σε σύνθετα και καταδικάζεται από τους αττικιστές γραμματικούς. Έχει σχηματιστεί από τον παθ. αόρ. έ-χύν-θην (ρ. χέω), κατά το σχήμα έπλύθην - πλύνω].

χύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) 1. το να χύνει κανείς κάτι και το αποτέλεσμα της πράξης αυτής, *κροή, διασκορπισμός: η ~ του νε-ρού | τού λαοού | τής ζάχαρης ΣΥΝ. χύσιμο, (λόγ.) έκχυση, ροή, *κροή 2. η εκπεριμάτση 3. ΝΑΥΤ. η απόρριψη στη θάλασσα μέρους του φορτίου πλοίου λόγω σφοδρής θαλασσοταραχής, εχθρικής επίθεσης, καταδίωξης κ.λπ. ΣΥΝ. (λαϊκ.) αβάρια.

[ETYM. < αρχ. χύσις < θ. χυ- (*ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. χέω (< *gheu-, βλ. λ.), + παραγ. επίθημα -σις, πβ. κ. βά-σις].

χύσιμο (το) → χώνω

χύτευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η διαδικασία με την οποία δίνεται σε ρευστοποιημένο μέταλλο ή κράμα συγκεκριμένη μορφή: ~ ορειχάλκινων έργων. [ETYM. < χύτης (βλ. λ.)].

χυτήριο (το) [1889] {χυτηρί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλουργικό εργαστήριο ή τμήμα εργοστασίου, στο οποίο τήκονται μέταλλα ή κράματα μετάλλων και χύνονται σε ειδικούς τύπους (καλούπια) για την παραγωγή διαφόρων αντικειμένων. [ETYM. < μτρν. χυτήρ, -ήρος (βλ. λ. χύτης)].

χύτης (ο) {χυτών} ο εργάτης χυτηρίου (βλ. λ.), τεχνίτης που έχει ειδι-κευθεί στη χύτευση (βλ. λ.).

[ETYM. μτρν. < θ. χυ- (< *ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού αρχ. χέω (βλ. λ.), + παραγ. επίθημα -της, πβ. κ. δεικ-τής].

χυτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει χυθεί ή διασκορπιστεί, ριγμένος άτακτα σε σωρό: ~ όπρια | αιάτα || τα πράγματα του τα άρησε ~ εδó κι εκεί || (κατ' επέκτ.) ~ μαλλιά (αυτά που πέφτουν ελεύθερα στους ώμους, που δεν έχουν δεθεί ή πλεγχεί) ΣΥΝ. χυμένος, σκορπισμένος, σκόρπιος, άτακτος ΑΝΤ. συγκεντρωμένος, μαζεμένος 2. (για μέταλλα) αυτός που έχει ρευστοποιηθεί και χυθεί σε καλούπια: ~ σίδηρος | χάλυβας | άγαμα | εργαλείο 3. (ειδικότ.) χυτό (το) το τελικό ή ημικα-τεργασμένο προϊόν της χύσεως μετάλλου 4. (κατ' επέκτ.-μτφ.) όμορφος, αυτός που έχει πλαστεί με χάρη και αρμονία: ~ σώμα | γάμιες | πόδια ΣΥΝ. πλαστικός, καλλιγραμμος, ωραίος, τωρνευτός, κωλο-φτειγμένος 5. (μτφ. για ενδύματα) αυτός που έχει τέλεια εφαρμογή: το παλτό σου πέφτει χυτό | το φόρεμα είναι ~ επάνω της ΣΥΝ. ταυρίο 6. (μτφ. εφορμιστός, ~ χυτά επίρρ.

[ETYM. αρχ. < θ. χυ- (*ghu-), μηδενισμ. βαθμ. τού αρχ. χέω (βλ. λ.), + παραγ. επίθημα -τός, πβ. κ. ρη-τός].

χυτοσίδηρος (ο) [1870] {χυτοσίδηρου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. κράμα σιδήρου και άνθρακα σε χαμηλές αναλογίες, το οποίο περιέχει ακόμη μικρές ποσότητες πυριτίου και μαγκανίου, παράγεται σε ειδικές ψυκαμίνους και χρησιμοποιείται για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαντέμι ΑΝΤ σφυρήλατος σίδηρος, ελατοσίδηρος. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. Gusseisen].

χύτρα (η) {δύοτρ. χυτρών} (λόγ.) πήλινο παλαιότ. και μεταλλικό σήμερα μαγειρικό σκεύος με δύο συνήθ. λαβές, που χρησιμοποιείται για το βράσιμο των φαγητών: τα φασιόλια βράζουν στη ~ ΣΥΝ. κατσαρόλα, (λαϊκ.) τέντζερης-ΦΡ. χύτρα ταχύτητας σύγχρονο μαγειρικό σκεύος που σφραγίζεται και ανοίγει με ειδική βαλβίδα για το ταχύτερο μαγείρεμα των φαγητών αλλάζοντας αυτόκλειστο (το). [ETYM. αρχ. < θ. χυ- (< *gheu-), μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. χέω (βλ. λ.), + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. ρη-τρα].

Χ.Φ.Α. (η) Χριστιανική Φοιτητική Δράση.

Χ.Φ.Ε. (η) Χριστιανική Φοιτητική Ένωση.

χ.χ. χωρίς χρονολογία: για βιβλίο στο οποίο δεν αναγράφεται η χρονολογία έκδοσης του.

χολά (το) → χολή

χολαίνο ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {χόλαινα} (λόγ.) ♦ (αμετβ.) 1. είμαι χολός (βλ. λ.), δεν μπορώ να περπατήσω κανονικά: χολαίνει εκ γενετής ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) κουτσάινω 2. (μτφ.) δεν προχωρώ όσο πρέπει ή δεν λειτουργώ κανονικά: στον τομέα τής έγκαιρης διεκπεραίωσης των υποθέσεων των πολιτών οι δημόσιες υπηρεσίες χολαίνουν || η θεωρία του | ο συλλογισμός του χολαίνει ΣΥΝ. καθυστερώ, βραδυπορώ, καρκινοβατώ, μειονεκτώ ΑΝΤ. προτρέχω, πλεονεκτώ ♦ 3. (σπάν.) (μετβ.) κάνω κάποιον κουτσό, του προκαλώ ελάττωμα στα πόδια ή/και στο βάδισμα: το ατύχημα τονχόλαινε ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχνότ.) κουτσαίνω.

χολιάμβος (ο) {χολιάμβ-ου | -ων, -ους} ΜΕΤΡ. ιαμβικός τρίμετρος που έχει τον τελευταίο πόδα σπονδείο ή τροχάιο. ΣΧΟΛΙΟ λ. μετρικός, -ή, -ά. [ETYM. μτρν. < χολός + ιάμβος, επειδή είχε σπονδείο αντί ιάμβου στον τελευταίο μετρικό πόδα].

χολός, -ή, -ό (λόγ.) 1. αυτός που κουτσαίνει, που δεν μπορεί να βαδίσει κανονικά, επειδή έχει ελάττωμα στα πόδια ή επειδή έχει χάσει το ένα ή και τα δύο του πόδια: ~ άνθρωπος | παιδί | σκυλί ΣΥΝ. κουτσός, κουτσοπόδης 2. (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει ελαττώματα, που δεν είναι τέλειος: ~ ερχήριμα | συλλογισμός | θεωρία ΣΥΝ. ελλιπής, ελαττωματικός ΑΝΤ. ακέραιος, τέλειος, ολοκληρωμένος. — χολώτητα (η) [μτρν.].

[ETYM. αρχ. με επίθημα -λός, χαρακτηριστικό των επιθ. που δηλώνουν αναπηρίες (πβ. κ. τυφ-λός, στραβ-λός). Η λ είναι αγν. ετύμου παρά τις προσπάθειες συνδέσεως της με το ρ. χολώ (-άω)].

χόμα (το) {χόμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. το λεπτό στρώμα εδάφους της γήινης επιφάνειας, που αποτελείται από λεπτούς κόκκους, κατ' αντιδιαστολή προς τους λίθους και τα πετρώματα: τα νερά τής βροχής πέφτουν χόματα και πέτρες || τα παιδιά κυλούνται στο ~ || το ~ θέλει πότισμα, έχει ξεραθεί-ΦΡ. τρώω χόμα | τρώει η μύτη (η μούρη) μου χόμα πέφτω μπρούμυτα στη γη, ζαπλώνω στο έδαφος, το άλογο αφήνιασε και έστειλε τον αναβάτη να φάει χόμα 2. (ειδικότ.) η οργανική ύλη που προέρχεται από την αποσύνθεση φυτών και λοιπών οργανικών ουσιών και χρησιμοποιείται στις καλλιέργειες ή τις γλά-

στρες για τα φυτά: αγοράζω ~ για τις γλάστρες || πλοίσιο | φτωχό ~ ΣΥΝ. φυτογή, φυτόχομα 3. (συνεκδ.) η επιφάνεια, το ανώτατο στρώμα του γήινου φλοιού το έδαφος (βλ. λ.): έπεσε από ψηλά στο - και χτύπησε || κείτουν στο ~ με τα μάτια ανοιχτά || τον έριξε κάτω στο ~ || ήλθα να προσκνήσω το άγιο ~ || τα άγια ~ τής πατρίδας ΣΥΝ. γη, τόπος ΦΡ. ως είναι ελαφρό το χόμα που σε σκεπάζει! βλ. λ. ελαφρός 4. (κατ' επέκτ.) τα λεπτότατα τεμάχια εδάφους και άλλων σωμάτων που παρασύρονται με τον αέρα και επικάθονται σε διάφορες επιφάνειες: τα παπούτσια μου είναι γεμάτα ~ || βγήκε έξω, για να τινάξει τα ~ από τα ρούχα του || έχει καιρό να βρέξει και έχουμε πνιγεί στο ~ ΣΥΝ. σκόνη, κονιορτός 5. (μτφ.) ο τάφος, ο χώρος ταφής: είναι στο ~ έναν χρόνο τώρα || «θα πάμε [...] εσύ στο ~ κι εγώ στη φυλακή» (λαϊκ. τραγ.) ΦΡ. (κάποιον) τον τρώει το μαύρο χόμα βλ. λ. τρώω. — (υποκ.) χωματάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω.

[ETYM. < αρχ. χόμα < θ. χω- (τού ρ. χώννυμι «επιχωματώνω, φράζω»), πβ. αόρ. χό-σαι] + παραγ. επίθημα -μα, πβ. κ. ρήμα. Βλ. λ. χώννω].

χωματένιος, -ια, -ιο → χωματίνας

χωματερή (η) (λαϊκ.) μεγάλος λάκκος ανοιγμένος στο έδαφος, στον οποίο μεταφέρονται απορρίμματα και γεωργικά προϊόντα που πλεονάζουν και στη συνέχεια συμπιέζονται και θάβονται: εκατοντάδες τόνοι πορτοκαλιών θα καταλήξουν και φέτος στις ~ ΣΥΝ. σκουπιδότοπος. [ETYM. < χόμα, -ατός + επίθημα -ερός, πβ. κ. τυχ-ερός].

χωματίω ρ. μετβ. [μτρν.] {χωματίσι-α, -ηκα, -μένος} (λαϊκ.) συσσωρεύω χόμα, καλύπτω (κάτι) με χόμα: ~ τον λάκκο | την αυλή ΣΥΝ. επιχωματώνω. χωματίλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-καθημ.) η ιδιαίριστα οσημή χόματος, ιδ. του νοτιομένου από τη βροχή: όλη την ημέρα έσκαβαν τους λάκκους και εμάς μας έπνιζε η ~. [ETYM. < χόμα, -ατός + παραγ. επίθημα -ίλα, πβ. κ. ψαρ-ίλα].

χωματένιος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αποτελείται από χόμα ή έχει κατασκευαστεί με χόμα ή πηλό: ~ κιούπι | γλάστρα | δάπεδο | φούρνος | αργείο ~ δρόμος. Επίσης χωματένιος, -ια, -ιο.

χωματισμός (ο) [μτρν.] 1. η συσσώρευση χόματος και στον σχηματισμό φράγματος και το ίδιο το φράγμα που σχηματίζεται: οι ~ ανακόπτουν την ορμή του νερού ΣΥΝ. επιχωμάτωση, πρόχωμα, ανάχωμα 2. κάθε εργασία εκσκαφής, αναμόλυνσης, μετατόπισης και συσσώρευσης χόματος για την κατασκευή τεχνικού έργου: θα χρειαστούν δύο μήνες για να γίνουν οι απαραίτητοι ~, πριν θεμελιωθεί το έργο.

χωματόδρομος (ο) δρόμος με επιφάνεια από χόμα, που δεν έχει στρωθεί με άσφαλτο, πλάκες κ.λπ.: κακός | επικίνδυνος | φιδωτός ~.

χωματοურνια (η) {χωρ. πληθ.} 1. η εκτέλεση έργων εκσκαφής, εξορύξεως και μεταφοράς χωμάτων κατά την πρώτη φάση της κατασκευής τεχνικού έργου ΣΥΝ. χωματισμός 2. ο κλάδος της μηχανικής, που μελετά τους τρόπους εκτέλεσης των παραπάνω εργασιών. — χωματουρνικός, -ή, -ό.

χωματοργός (ο) ο εργαζόμενος σε χωματουρνικά έργα, ο εργάτης που ασχολείται με την εκσκαφή, την εξόρυξη, τη μεταφορά και τη διευθέτηση των χωμάτων κατά την εκτέλεση τεχνικού έργου. [ETYM. < χόμα, -ατός + -οργός < έργο].

χωνάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-υποκ.) 1. μικρό σε μέγεθος χωνί (βλ. λ.) 2. μικρό χωνί από μπισκότο, μέσα στο οποίο τοποθετείται συνήθ. παγωτό 3. (συνεκδ.) το παγωτό που έχει την παραπάνω μορφή • 4. ποώ-δες αναριχόμενο διακοσμητικό φυτό με άνθη σαν χωνάκι.

χώνεμα (το) → χωνεύω

χώνευση [μτρν.] κ. (καθημ.) χώνεψη (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} 1. η αφομοίωση από τον οργανισμό των τροφών που περιέχονται στο στομάχι και ο μετασχηματισμός τους σε θρεπτικές ουσίες - η πέψη: έφαγες βαριά και θα έχεις άσχημη ~ || (ευχή) καλή ~! ΣΥΝ. (λαϊκ.) χωνεμα • 2. (στη μεταλλουργία) τήξη των μετάλλων σε ειδική κάμ-νο ΣΥΝ. (λαϊκ.) χωνεμα.

χωνευτήριο (το) {χωνευτήρι-ου | -ων} 1. μεταλλευτική κάμινος, κατασκευασμένη από πυρίμαχα υλικά, που χρησιμοποιείται για την τήξη και την αποκάθαρση των μετάλλων, ιδ. το κατώτερο τμήμα της, εκεί όπου συγκεντρώνεται το λειωμένο μέταλλο 2. (κατ' επέκτ.) δοχείο από μέταλλο ή πυρίμαχο υλικό, που χρησιμοποιείται στα εργαστήρια για την τήξη ή την πύρωση ορισμένων ουσιών 3. (μτφ.) ο χώρος νεκροταφείου, στον οποίο φυλάσσονται τα οστά των νεκρών ΣΥΝ. οστεοφυλάκιο 4. ΕΚΚΛΗΣ. δεξαμενή εκκλησίας, στην οποία χύνεται το νερό της κολυμβήθρας 5. (μτφ.) χ'ρος ή τόπος στον οποίο συγχωνεύονται διαφορετικά πράγματα ή ζουν και αφομοιώνονται πρόσωπα με διαφορετική εθνική, φυλετική, κοινωνική κ.λπ. προέλευση: μετανάστευσε στην Αμερική, το μεγάλο αυτό σύγχρονο ~ λαών και πολιτισμών || ~ ανθρώπων | φυλών. Επίσης χωνευτήρι (κυρ. σημ. 5). [ETYM. < μτρν. χωνευτήριο < χωνεύω (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -τήριον, πβ. κ. σκοπευ-τήριο].

χωνευτικός, -ή, -ό [μεσν.] 1. αυτός που χωνεύεται εύκολα ή που διευκολύνει τη χώνεψη, τη λειτουργία της πέψης: το γασάρι είναι ~ || ~ νερό | αφένημα ΣΥΝ. εύπεπτος, ευκολοχώνευτος, ελαφρός ΑΝΤ. δύ-σπεπτος, δυσκολοχώνευτος, βαρύς 2. αυτός που σχετίζεται με την τήξη των μετάλλων και τη διοχέτευση τους σε τύπους (καλούπια): ~ καμίνι. — χωνευτικότητα (η). χωνεύτος, -ή, -ό [μτρν.] 1. (για μέταλλα) αυτός που έχει χυθεί σε καλούπια, που δεν έχει σφυρηλατηθεί: ~ χάλκος | χάλυβας ΣΥΝ. χυτός ΑΝΤ. σφυρήλατος 2. αυτός που έχει χυθεί, που έχει ενσωματωθεί στο εσωτερικό ξύλου, τοίχου ή άλλου υλικού: ~ κερφαλή βίδας | ντουλάπι | κουζίνα | ηλεκτρική εγκατάσταση.

χωνεύτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η καταβόθρα (βλ. λ.).

χωνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χώνου-σα κ. -υα, -ηκα, -μένος κ. χωνεμένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) 1. λειώνω μέταλλο σε χωνάκι ή ειδική κάμινος: ~

χαλκό | χάλυβα | σίδηρο ΣΥΝ. τήκα, χύνω 2. αφομοιώνω φαγητό, μετατρέπω τροφή σε χρήσιμες για τον οργανισμό ουσίες: *δεν μπορώ να το χωνέω το στυβάδο: είναι βαρύ για μένα* || *το ψάρι χωνεύεται εύκολα* ΣΥΝ. αφομοιώνω 3. (κατ' επέκτ.) εντάσσω (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο), το ενσωματώνω στο περιβάλλον: ~ *κεφαλή βίδας στο ξύλο* || (κ. μτφ.) ~ *μία πληροφορία* (την αξιοποιώ) ΣΥΝ. προσαρμόζω, χύνω 4. (μτφ.) δέχομαι (κάτι) ως οριστικό, συνειδητοποιώ ότι δεν μπορεί να αλλάξει: *θα το χωνέψεις, θέλεις δεν θέλεις, ότι έτσι θα γίνει* || *πρέπει να το χωνέψει ότι η κατάσταση άλλαξε ριζικά* 5. (αρνητ.-μτφ.) (α) δεν δείχνω ανοχή και συμπάθεια, αντιπαθώ (κάποιον): *ο δάσκαλος δεν με χωνεύει καθόλου* || *δεν τους ~ τέτοιους ανθρώπους* || *αυτοί οι δύο δεν χωνεύονται μεταξύ τους* ΑΝΤ. ανέχομαι, συμπαθώ (β) δυσκολεύομαι να αποδεχθώ (κάτι), δεν μπορώ να εξοικειωθώ στην ιδέα του: *δεν μπορώ να τη χωνέψω τέτοια αδικία!* || *ακόμη δεν μπορώ να χωνέψω την προσβολή που μου έκανε* ♦ (αμετβ.) 6. (για πρόσ.) ολοκληρώνω τη λειτουργία της πέψης: *κάτσε πρώτα να χωνέψεις και μετά φάγεις* 7. (για ύλες) αποσυντίθεται, αλλοιώνεται η σύστασή μου ή απορροφώμαι: *η κοιλιά έχει χωνέψει* (δηλ. έχει αποσυντεθεί και είναι κατάλληλη για λήψη) || *χωνεμένο τυρί* (αυτό που έχει υποστεί ζύμωση) || (κ. μτφ.) *το απόγευμα με την παλίρροια χωνεύουν τα νερά* (χαμηλώνει η στάθμη τους) ΣΥΝ. αποσυντίθεται, αλλοιώνεται, μαζεύω, συρρικνώνομαι 8. (ειδικότ. για καύσιμες ύλες) καταναλώνονται εντελώς, γίνονται στάχτη: *σε λίγη ώρα τα κούτσουρα είχαν χωνέψει* || *τα κάρβουνα χωνεύουν γρήγορα* ΣΥΝ. αποτεφρώνομαι. — **χώνεμα** (το). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *χωνεύω* (με συναίρεση -οα- > -ω-) < *χώνη* | *χώνη* (βλ. λ.)].

χώνεψη (η) → χώνευση
 χωνί (το) {χων-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. αντικείμενο σε σχήμα κώνου, που διαθέτει μεγάλο άνοιγμα στην κορυφή και στενό στόμιο στη βάση έτσι, ώστε να είναι κατάλληλο για μετάγγιση υγρών: *βάζω λάδι στο δόχη με το ~* || *γυάλινο* | *τσίκνιο* ~ ΣΥΝ. χόσιν 2. (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε έχει παρόμοιο σχήμα 3. (ειδικότ. συνεκδ.) πρόχειρη χάρτινη σακούλα με παρόμοιο σχήμα για τη μεταφορά φρούτων, λαχανικών κ.λπ.: *ο μανάβης μου έβαλε τις μπανάνες σ' ένα ~* 4. (συνεκδ.) ο τηλεβόας (βλ. λ.), πρόχειρος ή κανονικός: *φώναζε με το ~* 5. (συνεκδ.) κοιλότητα εδάφους με παρόμοια μορφή, φυσική ή κατασκευασμένη, για την ανακοπή της προέλασης εχθρικού στρατεύματος. — (υποκ.) χωνάκι (το) (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ. < μεσν. *χωνίον*, υποκ. του αρχ. *χώνη* | *χώνη* (βλ. λ.)].

χωνοειδής, -ης, -ές [μεσν.] {χωνοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) αυτό που είναι όμοιος με χωνί, αυτό που έχει το σχήμα και τη μορφή χωνιού: ~ *κοιλότητα* | *οπή*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ές
 χώνω ρ. μετβ. {έχωσα, χώ-θηκα, -(σ)μένος} (λαϊκ.) 1. βάζω (κάτι) βαθιά μέσα στο χώμα ή οπουδήποτε αλλού, βυθίζω αντικείμενο μέσα σε άλλο αντικείμενο ή πράγμα: *έχωσαν πασσάλους γύρω από το χωράφι και το έπραξαν* || *τον έχωσε το μαχαίρι στην καρδιά* ΣΥΝ. μπιγν, μπάζω, βυθίζω ΑΝΤ. βγάζω-ΦΡ. (α) *χώνομαι* ή *χώνω τη μύτη μου* || *την ουρά μου παντού* είμαι πολύ περιεργός, ανακατεύομαι στις υποθέσεις των άλλων: *μερικές φορές γίνεται ενοχλητικός, γιατί γάνει την ουρά του παντού* ΣΥΝ. φυτρώνω εκεί που δεν με σπέρνουν (β) (!-για άνδρα) *τον* | *τη χώνω* συνουσιάζομαι (γ) (οικ.) *τα χώνω (σε κάποιον)* (ι) φέρνω (κάποιον) σε πολύ δύσκολη θέση, ώστε να είναι αμήχανος, να μη μπορεί να αντιδράσει (ii) δωροδοκώ 2. (καθημ.) βάζω, τοποθετώ (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο): *έχωσε μερικά ρούχα σε μια βαλίτσα και έφυγε* || *μου χώσε ένα νόμισμα στο χέρι* | *μία καραμέλα στο στόμα* 3. τοποθετώ (κάτι) μέσα στο έδαφος, σκεπάζω (κάποιον/κάτι) με χώμα ή άλλο υλικό, θάβω: *έχωσαν τον θησαυρό στο χώμα, για να μην τον βρουν οι αντίπαλοι* || *τον βρήκαν μισοχωμένο στο χώνι* ΣΥΝ. παραχώνω, θάβω, ενταφιάζω 4. (μτφ.) κρύβω (κάτι) μέσα ή κάτω από (άλλο πράγμα): *πού έχωσες πάλι τις κάλτσες μου;* || *έχωσε το πρόσωπο του στα χέρια του κι έκλαψε πικρά* || *έχωσε τις καραμέλες στις τσέπες του* || *έχωσε όλα τα βιβλία της στη ντουλάπα* || *έχει χωνέμα τα λεφτά του κάτω απ' το κρεβάτι* ΣΥΝ. καταχώνω, καταχωνιάζω 5. (μτφ. για πρόσ.) βάζω (κάποιον) φυλακή: *τον έχωσαν μέσα για κλοπές* || *αν συνεχίσεις έτσι, σύντομα θα σε χώσουν μέσα* ΣΥΝ. φυλακίζω 6. (μτφ. για πρόσ.) τοποθετώ (κάποιον) σε θέση ή πόστο με πλάγια μέσα: *ο θεός του τον έχωσε σε μια δουλίτσα* (ειδικότ. το μεσοπαθ. **χώνομαι**) 7. εισέρχομαι (κάπου), εισδύω: *η αλεπού χώθηκε στο κοτέτσι από ένα άνοιγμα στον φράχτη* || *η γάτα χώθηκε κάτω από το αυτοκίνητο* || *χώθηκε μες στα σκεπάσματα* | *μες στα μαξιλάρια* ΣΥΝ. μπαίνω, τρυπώνω 8. (κατ' επέκτ.) κρύβομαι, για να αποφύγω την ανακάλυψη ή κάτι τη σύλληψη: *χώσων πίσω από την πόρτα* | *κάτω από το κρεβάτι, για να μη σε δουν* 9. (μτφ.) εμπλέκομαι ή επεμβαίνω (κάπου): *μη χώνεσαι στα πόδια μου!* || *χώθηκε με πανουργία μες στην οικογένεια τους και τη διέλυσε* ΣΥΝ. αναμειγνύομαι. — **χώσιμο** (το). [ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *έχωσα* του ρ. *χώννυμι*, κατά το σχήμα *έστρωσα - στρώνω, έζωσα - ζώνω*. Το μτγν. *χώννυμι* «επιχωμάτων», φράζω) είναι υστερογενής σχηματισμός (ως αρχ. μαρτυρούνται άλλοι τ., λ.χ. αόρ. *χώ-σαι*, μέλλ. *χώ-σω*, παρακ. *κέ-χω-σμαι*) του αρχ. άχρηστου ενεστ. *χών* (πβ. συνθ. *προσ-χών*) < *χους* (βλ. λ.) και προέρχεται από τ. **χώσ-νυμι* (με αφομοίωση), από το θ. του αορ. *χώσαι*, που εληφόθη ως συμμόληκτο].

χώρα (η) {χωρών} 1. τμήμα της επιφάνειας της Γης με καθορισμένη έκταση και συγκεκριμένη πολιτική και πολιτειακή οργάνωση- κατοικήσιμη περιοχή που διαθέτει κρατική υπόσταση: *το πρόβλημα της ανεργίας αποσπαστεί πολλές ευρωπαϊκές ~* || *ταξίδεψε με το πλοίο του σε ~ μακρινές* || *αυτή τη στιγμή η ~ χρειάζεται εκλογές* | *ειρήνη* | *ισχυρή κυβέρνηση* || *χώρες υποδοχής μεταναστών* || *απέραντη* | *αχάνης ~* || *οι ~ μέλη της Ε.Ε.* ΣΥΝ. κράτος, πολιτεια 2. (ειδικότ.-συναισθηματικά) το κράτος στο οποίο γεννιέται κανείς, η πατρίδα του:

ήταν γενναίοι *πολεμιστές και θυσιάστηκαν για τη - τους* 3. (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν σε μια χώρα: *οι παππάδες του φώναζαν: «προχώρα, σε θέλει όλ' η ~»* || *η ~ είναι ανάστατη* 4. (γενεϊκό) έκταση γης, τόπος: *βρέθηκε σε ~ δάσβατες και επικίνδυνες* || *άγωνα* ~ ΣΥΝ. περιοχή ΦΡ. (μτφ.) (α) *λαμβάνω χώρα* συμβαίνομαι, γίνομαι, πραγματοποιούμαι: *πότε έλαβε χώρα το ατύχημα;* ΣΥΝ. τελούμαι, διεξάγομαι (β) *κατά χώραν* επί τόπου, εκεί όπου ανήκει κάτι: *οι συμπληρώσεις αυτές πρέπει να τοποθετηθούν στο βιβλίο* ~ ΣΥΝ. (λατ.) in loco 5. **Νέες Χώρες** οι περιοχές της Ελλάδας που ενσωματώθηκαν στο ελληνικό κράτος το 1913 (Ηπειρος, Μακεδονία, ηνσιά του Αιγαίου) και των οποίων οι Μητροπόλεις υπάγονται στην Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος 6. το κράτος ή η γεωγραφική περιοχή σε σχέση με χαρακτηριστικό τους γνώρισμα: *Βραζιλία, η ~ της σάμας και του καφέ* || *επιλέξετε για διακοπές την Ελλάδα, τη ~ των θεών* (διαφήμ.) || *Ελβετία, η ~ των ρολογιών και της σοκολάτας* || *η ~ του ανατέλλοντος ηλίου* | *των χρυσανθέμων* (η Ιαπωνία) || *η ~ της τουλίπας* (η Ολλανδία) 7. μεγάλη, πολυάνθρωπη πόλη (κατ' αντιδιαστολή προς την ύπαιθρο): (παροιμ.) *«κάλλιο κακιά ~ παρά κακό χωριό»* (αυτός που ζει στην πόλη, ευκολότερα αντιμετωπίζει τα προβλήματα σε σύγκριση με αυτόν που ζει στο χωριό) ΑΝΤ. χωριό, ύπαιθρος 8. (για νησί) το κέντρο, η πρωτεύουσα: *η ~ βρισκόται μακριά από το λιμάνι* || *λείπει στη ~ για δουλειές* 9. ΑΝΑΤ. ορισμένο τμήμα της επιφάνειας του ανθρώπινου σώματος, που αντιστοιχεί προς τη θέση συγκεκριμένων οργάνων: *νεφρική* | *κοιλιακή* | *καρδιακή* | *εγκεφαλική* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. πόλη.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Είναι βέβαιο ότι οι λ. *χώρα* και *χώρος* αποτελούν ομορρίζα, αλλά η μόνη πιθανή υπόθεση υιοθετεί χρισμό *χώρα* και *χώ-ρος*, οπότε το θ. γω- αντιπροσωπεύει την εκτεταμ.-επειροισμ. βαθμ. του Ι.Ε. **eh₂-* «είμαι κενός, άδειος» (βλ. λ. *χρήα*). Από την άλλη πλευρά, δεν είναι βέβαιο ότι τα μορφήματα *-ρα* και *-ρος* αποτελούν παραγ. επιθήματα (λ.χ. *άγ-ρος, εδ-ρα*) θα μπορούσαν ίσως να θεωρηθούν τμήμα της ρίζας, πράγμα που έχει οδηγήσει στην πρόταση περί συνδέσεως με το ουσ. *χωρός* (βλ. λ., ιδ. τα σχετικά με τον προσδιορισμό της αρχικής σημ.). Η φρ. *λαμβάνω χώρα* είναι μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *avoir lieu*].

χωραίτης (ο) {χωραϊτών}, **χωραϊτίσσα** (η) {χωραϊτίσσαν} κάτοικος της πόλης ΑΝΤ. επαρχιώτης, χωρικός. [ΕΤΥΜ. < *χώρα* + παραγ. επιθήμα. -ίτης, πβ. κ. *πολ-ίτης*].

χωρατιάς (ο) {χωρατιάτῃδες}, **χωρατιάτῃ** (η) {χωρατιάτῃ-δες} πρόσωπο που συνθίζει να κάνει χωρατιά, να λεία αστειεύσεως: *είναι πολύ ~ και γι' αυτό τον θέλουν όλοι στην παρέα*. [ΕΤΥΜ. < *χωρατώ* + παραγ. επιθήμα. -τίας, πβ. κ. *πλακα-τίας*].

χωρατέω ρ. αμετβ. {χωρατέωμαι} (λαϊκ.) λέω ή κάνω χωρατιά, πειράζω (κάποιον) με λόγια, χειρονομίες, πράξεις κ.λπ.: *τόρα μιλάς σοβαρά ή χωρατεύεις;* || *σύνελθε, σε παρακαλώ, δεν χωρατεύουν με τόσο σοβαρά ζητήματα* ΣΥΝ. αστειεύομαι, καλαμπούρτζι ΑΝΤ. σοβαρολόγος-ΦΡ (μτφ. για κακές καιρικές συνθήκες) *δεν χωρατεύει* χρειάζεται προσοχή, γιατί μπορεί να προκαλέσει πρόβλημα: *το κρύο* | *ο αέρας* | *η θάλασσα* ~.

[ΕΤΥΜ. < *χωραϊτέω* < *χωραϊτής* «κάτοικος χώρας (πόλεως)» < *χώρα*. Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη 'μφανίζει και το επιθ. αστειός» (βλ. λ.) < (άστ)ι].

χωρατό (το) (λαϊκ.) άκακο πείραγμα, που λέγεται ή γίνεται για να προκληθεί γέλιο: *αστείο: μην τον πειράξεις αυτόν, δεν καταλαβαίνει από χωρατιά* || *μην τα γυρίζεις όλα στο -* || *κακό* | *καλό* | *άγαρμο* | *έξυπνο* ~ ΣΥΝ. καλαμπούρι (λόγ.) αστειώσεως, αστειότητα. [ΕΤΥΜ. < *χωρατῃ* (με ἀπλολογία), ουδ. του επιθέτου *χωρατεύτος* < ρ. *χωρατεύω* (βλ. λ.)].

χωράφι (το) {χωραφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) καλλιεργήσιμη γη μικρής εκτάσεως, μικρός αγρός: ~ *σπαρμένο με σιτάρι* | *κριθάρι* | *βρόμη* || *το καλάκαρι πηγαίνομε και δουλεύομε στα ~* || *παντρεύτηκε μια κοπέλα με πολλά ~* (μεγάλη κτηματική περιουσία) || *φτωχό* | *καρπερό* | *πλούσιο* | *άγιο* - ΣΥΝ. αγρός-ΦΡ. *μπαίνω στα χωράφια (κάποιον)* ασχολούμαι με κάτι που ανήκει στην αρμοδιότητα άλλου. — (υποκ.) **χωραφάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *χωράφιον* < αρχ. *χώρα* + υποκ. επιθήμα. -άριον, πβ. κ. *ζωρ-άριον*].

χωροεπίσκοπος κ. **χωροεπίσκοπος** (ο) {χωροεπίσκοπ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. επίσκοπος που δεν έχει δική του επισκοπή, αλλά διενεργεί αρχιερατικές πράξεις εν ονόματι του κυρίου επισκόπου (δηλ. του επισκόπου της πόλης) ή ως αντικαταστάτης του σε συγκεκριμένη ύπαιθρο χώρα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *χώρος* + *επίσκοπος*].

χώρος ρ. → χωρώ

χωρητικότητα (η) [1812] {χωρ. πληθ.} 1. (α) το σύνολο του όγκου των πραγμάτων που μπορεί να περιλάβει κοίλο σώμα: η - του *βαρελιού είναι πεντακόσια λίτρα* || *τι ~ έχει αυτό το θέατρο* | *αυτό το λεωφορείο;* (δηλ. πόσους επισκέπτες ή επιβάτες χωράει) || ~ *διαβίου επικοινωνιών* (ο μέγιστος αριθμός πληροφοριών που μπορούν να μεταδοθούν από τον διαβίλο ανά δευτερόλεπτο) || *μονάδα χωρητικότητας* ΣΥΝ. περιεκτικότητα (β) το σύνολο των δεδομένων που είναι δυνατόν να αποθηκευτούν σε ένα μέσο π.χ. δισκέτα, σκληρό δίσκο κ.λπ.: *σκληρός δίσκος χωρητικότητας 20 GB* 2. ΝΑΥΤ. ο κυβισμός των όγκων όλων των κλειστών χώρων του πλοίου (υπολογίζεται σε κύβους): *καράβι χωρητικότητας 20.000 κύβων* 3. ΦΥΣ. (για αγωγή ή σύστημα αγωγών) ο λόγος του ηλεκτρικού φορτίου που μπορεί να αποθηκευτεί σε αγωγό ανά μονάδα του επιβαλλόμενου ηλεκτρικού δυναμικού: ~ *πυκνωτή*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *χωρητικός* < αρχ. *χωρώ* (βλ. λ.)].

χώρια επίρρ. (λαϊκ.) 1. ξεχωριστά, κατ' ιδίαν όχι μαζί: *τον τελευταία*

καιρό ζουν ~ || βάλε ~ τα πλυμένα από τα άπλυτα ρούχα ΣΥΝ. χωριστά, κατά μέρος, ιδιαίτέρως ΑΝΤ. μαζί, από κοινού-ΦΡ. (α) **μαζί μιλάμε και χωρία καταλαβανόμαστε** δεν συνεννοούμαστε (β) (παροιμ.) **όλοι αντάμα κι ο ψωριάτης χάγια** για πρόσωπο που το έχουν απομονώσει οι υπόλοιποι ή για όσους παρενρίσκονται σε μια εκδήλωση, προσπάθεια κ.λπ., αλλά δεν συμμετέχουν ενεργώς σε αυτήν (γ) **και μαζί και χωρία** και μαζί και χωριστά: **πάντρεψε την κόρη της και νοίκιασε διαμέρισμα πλάι της- ζουν - 2.** με εξαίρεση κάποιου (προσώπου, πράγματος κ.λπ.), εκτός από: **κουραστήκαμε πολύ, - που γίναμε μούσκεμα από τη βροχή || ήμαστε δέκα άτομα, ~ τα παιδιά ΣΥΝ.** πλην, εξόν, πάρεξ, έξω, ξεχωρά.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. χωρίς (βλ. λ.), κατά τα επιρρ. σε -α, πβ. κ. **συνάμα**]. χωριανός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. αυτός που κατάγεται από χωριό ή/και κατοικεί σε χωριό (όχι σε κομμόπολη ή πόλη) ΣΥΝ. χωριάτης, χωρικός 2. (συνγνόν.) αυτός που κατάγεται από το ίδιο χωριό ή/και κατοικεί στο ίδιο χωριό με άλλον/άλλους: **συντάγασα εδώ έναν ~ μου και μιλήσαμε για τα παλιά ΣΥΝ.** συγχωριανός, συντοπιτής, συμπατριώτης, πατριότης, (εκφραστ.) πατριότακι. [ΕΤΥΜ. < χωριό + παραγ. επίθημα -ιανός, πβ. κ. **παρακατ-ιανός**].

χωριάτεω ρ. αμετβ. {χωριάτεμα} (λαϊκ.) γίνομαι χωριάτης ή συμπεριφερόμαι σαν χωριάτης, δηλ. με αγνή και απολιτιστο τρόπο: **να είσαι ευγενής, να μη χωριάτεύεις ΣΥΝ.** χωριατοφερνω.

χωριάτης (ο) {χωριάτων}, χωριάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που κατοικεί σε χωριό ή/και κατάγεται από χωριό (κατ' αντιδιαστολή προς τον κάτοικο της πόλης): **η αστυφιλία κάνει τους ~ να εγκαταλείπουν τον τόπο τους και να πηγαίνουν στις πόλεις || (μειωτ.) ένας άξεστος ~ είναι και τίποτε άλλο! ΣΥΝ.** χωρικός, (σπάν.) χωριανός: ΦΡ (παροιμ.) **ο χωριάτης κι αν πλουτίσει, το τσαρούχι δεν θ' αφήσει** οι πολύχρονες συνήθειες δεν εγκαταλείπονται ευκολά 2. (μτφ.) άνθρωπος άξεστος, χωρίς καλλιέργεια και εκλεπτυσμένη συμπεριφορά: **πήγε και παντρεύθηκε έναν ~ και μισό ΣΥΝ.** απολιτιστός, ακαλλιέργητος, αγροικός ΑΝΤ. πολιτισμένος, καλλιέργημένος, εκλεπτυσμένος, ευγενής-ΦΡ **δόσε θάρρος στον χωριάτη, και θ' ανέβει στο κρεβάτι αν δώσεις θάρρος** σε πρόσωπο άξεστο ή που δεν έχει αίσθηση των ορίων στις ανθρώπινες σχέσεις, θα γίνει ξεδιάντροπος, δεν θα υπολογίζει πια κανέναν. Επίσης χωριάτισσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. **αστείος, αγριος**. [ΕΤΥΜ. μεσν. < χωριόν (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -ιάτης, πβ. κ. **αγωγιάτης**].

χωριάτια (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. λόγος, πράξη ή συμπεριφορά που ταιριάζει σε χωριάτη, έλλειψη ευγένειας και καλών τρόπων: αυτό που **έκανε ήταν μεγάλη ~ || τι ~ είναι αυτές που κάνουν; ΣΥΝ.** αγένεια, απρέπεια, βανουσότητα, χυδασιότητα, χοντροκοπία, χοντράδα ΑΝΤ. ευγένεια, υποτισιός 2. (περιληπτ.) το σύνολο των χωρικόν, οι χωριάτες: **στο πανηγύρι μαζέυτηκε όλη η ~.** Επίσης **χωριατοσύνη** (σημ. 1).

χωριάτικα επιρρ. (λαϊκ.) 1. κατά τον τρόπο των χωρικών 2. με χωριάτια, δηλ. με απρέπεια, με αγένεια: **φέρθηκε πολύ ~.**

χωριάτικος, -ή, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με το χωριό ή τον χωριάτη: **~ σπίτι | ζωή | ήθη | έθιμα ΑΝΤ.** πρωτευουσιάνικος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που προέρχεται από χωριό, που παράγεται ή κατασκευάζεται σε χωριό ή με τον τρόπο που συνήθίζουν στο χωριό: **~ έπιπλα | ψωμί | πίτα | τυρί | αβγά-ΦΡ. (α) σαλάτα χωριάτικη** καλοκαιρινή κυρ. σαλάτα με βάση τη ντομάτα και την προσθήκη τυριού (φέτας), ελιών, κρεμμυδιού, πιπεριάς (πράσινης), αγγουριού, λαδιού και ρίγανης (β) **ψωμί χωριάτικο** σφιγτό, καλοζυμωμένο με σκληρή κόρρα ψωμί, κατ' αντιδιαστολή προς το λευκό και μαλακό, αφρότο ψωμί (πολυτελείας) 3. (μτφ.-μειωτ.) αυτός που ταιριάζει σε χωριάτη, δηλ. που χαρακτηρίζεται από έλλειψη καλλιέργειας και εκλεπτυνσης: **~ τρόποι | συμπεριφορά | συνήθεια | φέροισμο ΣΥΝ.** άξεστος, αγροικός, ακαλλιέργητος ΑΝΤ. καλλιέργημένος, ευγενής, εκλεπτυσμένος.

χωριατόπουλο (το) {χωρ. γεν. πληθ.}, χωριατοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) νεαρός χωρικός, παιδί που κατάγεται από χωριό ή/και κατοικεί σε χωριό: **ως το τέλος του παρέμεινε το μικρό ~, που πήγε στην πόλη για να πλουτίσει.** Επίσης **χωριατόπαιδο** (το). [ΕΤΥΜ. < χωριάτης + λεζικό επίθημα -πουλο (βλ. λ.)].

χωριατόσπιτο (το) (λαϊκ.) 1. χωριάτικο σπίτι, η κατοικία του χωρικού ΣΥΝ. αγροτόσπιτο 2. (κατ' επέκτ.) μικρό και φτωχικό σπίτι, πενυχρή κατοικία: **γεννήθηκε σ' ένα ~.**

χωριατοσύνη (η) → χωριάτια

χωριατοφερνω ρ. αμετβ. {μόνος σε ενεστ. κ. παρ.} (λαϊκ.-κακός.) μοιάζω με χωριάτη, συμπεριφερόμαι σαν χωριάτης: υιοθετώ άξεστους τρόπους και συμπεριφορά: **όμορφη κοπέλα, αλλά χωριατοφέρνει ΣΥΝ.** χωριατεύω.

χωρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χώρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. βάζω (κάτι) χωριστά, σε απόσταση από (κάτι) άλλο: **~ τα όσπρια από τα ζυμαρικά και τα βάζω σε άλλο ράφι || ~ τα λευκά από τα χρωματιστά || ~ τα πρόχειρα ρούχα από τα καλά 2.** (ειδικότ.) διακρίνω τα όμοια από τα ανόμοια ~ την ήρα από το σιτάρι | τους αμνούς από τα ερίφια (διαχωρίζω τους μεν από τους δε, τους καλούς από τους κακούς) ΣΥΝ. διαχωρίζω, ξεχωρίζω, διαστέλλω ΑΝΤ. σμίγω, συνενώνω 3. (μτφ.) απομακρύνω (κάποιον) από άλλον (με τον οποίο υπάγεται στενός ψυχικός δεσμός): **οι δυο τους είναι τόσο δεμένοι, που κανείς δεν μπορεί να τους χωρίσει 4.** λειτουργώ ως χόρισμα, ως στοιχείο που δεν επιτρέπει την επικοινωνία ανάμεσα σε δύο πλευρές, περιοχές, χώρες κ.λπ.: **το τείχος του Βερολίνου χώριζε τον δυτικό από τον ανατολικό τομέα || ο Έβρος είναι ένα φυσικό σύνορο, που χωρίζει την Ελλάδα από την Τουρκία || ένας ολόκληρος οκεανός με χωρίζει από την πατρίδα μου || τα δυο κητήρια τα χωρίζει ένας φράχτης || μας χωρίζει αβυσσός || τις δυο οικογένειες χωρίζει άσβεστο μίσος 5.** διχάζω, προ-

καλά αντιθέσεις: **η δική χώρισε τη μικρή κοινωνία του χωριού στα δυο || ο εμφύλιος χώρισε τη χώρα στα δυο 6.** (ειδικότ. για πρόσωπα που καθυαδίζουν ή/και χειροδικούν) **μπάνω ανάμεσα τους και απομακρύνω τον έναν από τον άλλον: πήγε να τους χωρίσει, αλλά έφαγε κι αυτός ξύλο! || αν αρχίσουν να τσακωνόταν, ποιος τους χωρίζει! 7.** διασπώ (κάτι ενιαίο) σε μέρη που διακρίνονται μεταξύ τους: **δεν μπορεί να χωρίσεις το σώμα από την ψυχή || ~ ένα σύνθετο σώμα στα συστατικά του | ένα βεγόνι από τον στυμό | μια λέξη σε συλλαβές ΣΥΝ.** διασπώ 8. (ειδικότ.) διαιρώ σε μέρη, ωιράζω: **πριν πεθάνει, χώρισε την περιουσία του στα παιδιά του, για να μην υπάρξουν αντιδικίες || ~ το γλοκό σε κομμάτια || χώρισαν τη γη σε μικρούς κλήρους και τη μοίρασαν στους ακτήμονες || ~ τη σελίδα σε στήλες || ~ το τετράδιο στη μέση || ~ τα μαλλιά στη μέση | στο πλάι (κάνω χωριότρα) ΣΥΝ.** μοιράζω, διαμοιράζω, κατανέμω ΑΝΤ. ενώνω, συνενώνω 9. διαλύω τον γάμο, ζητώ και παίρνω διαζύγιο (από κάποιον): **τον παντρεύτηκε και έπειτα από δύο μήνες τον χώρισε || γιατί χώρισε τη γυναίκα σου; || είμαι χωρισμένος (διαεγγεμένος)-ΦΡ. χωρίζω τα τσανάκια μου (με κάποιον)** βλ. λ. **τσανάκι 10.** ΦΙΛΟΛ. (λόγ.) **χωρίζοντες** (οι) γραμματικοί της Αλεξανδρινής Εποχής, που απέιδαν την **Γιάδα** και την **Οδύσεια** όχι στον Όμηρο, αλλά σε δύο διαφορετικούς ποιητές ♦ (αμετβ.) 11. τίθεμαι σε απόσταση, διαχωρίζομαι από (κάποιον/κάτι): **τα μαλλιά μου χωρίζουν στη μέση || λίγο πριν από τις εκβολές, το ποτάμι χωρίζει στα δυο και σχηματίζει δέλτα ΣΥΝ.** απομακρύνω, ξεχωρίζω ΑΝΤ. σμίγω, ενώνω, συνενώνω, συνδέομαι 12. (για πρόσ.) παύω να είμαι μαζί με κάποιον, τον αφήνω και φεύγω: **χθες το βράδυ χώρισα πολύ αργά-ΦΡ. (εδώ) χωρίζουν οι δρόμοι (μας | σας | τους)** (i) θα ακολουθήσουμε διαφορετική κατεύθυνση (γιατί μένουμε σε διαφορετικές περιοχές) (ii) (μτφ.) λήγει σε αυτό το σημείο η συνεργασία (κάποιων) και ο καθένας ακολουθεί τον δικό του δρόμο ΣΥΝ. αποχωρίζομαι, απομακρύνω, ξεχωρίζω 13. (κατ' επέκτ.) διακόπτο συνεργασία ή συνεταιρισμό: **τόσα χρόνια συντάραξε και τώρα χωρίζουν 14.** (κατ' επέκτ.) παίρνω διαζύγιο ή διακόπτο αισθηματική σχέση: **ας χωρίσουμε σαν φίλοι || η γυναίκα μου είπε ότι θέλει να χωρίσουμε ΣΥΝ.** (για αισθηματικό δεσμό) τα χάλια 15. αποσπώ-μαι από κάτι με το οποίο είμαι ενωμένος: **και τότε χωρίστηκε ο ουρανός από τη θάλασσα και τη γη || τα δυο σώματα είναι συναρμολογούμενα και χωρίζονται εύκολα το ένα από το άλλο- (μειωτ.) χωρίζομαι 16.** διαιρούμαι: **προς τις εκβολές του ο ποταμός χωρίζεται στα δυο || μετά τον πόλεμο η Γιουγκοσλαβία χωρίστηκε σε μικρότερα ανεξάρτητα κράτη || χωρίστηκαν σε ομάδες και άρχισαν να παίζουν μεταξύ τους 17.** παύω να είμαι μαζί με (κάποιον): **μας φθονούν και θέλουν να χωριστούμε || χωριστήκαμε αργά το βράδυ μετά την ταβέρνα- χωριάτα (η) [μεσν.] . ΣΧΟΛΙΟ λ. **αίζω, καταχωρίζω.** [ΕΤΥΜ. αρχ. < επιρρ. **χωρίς** (βλ. λ.)].**

χωρικός, -ή, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με το χωριό: **- σπίτι | ήθη | έθιμα ΣΥΝ.** χωριάτικος, αγροτικός 2. αυτός που σχετίζεται με χώρα: **- ύδατα (η αμυαλιτιδα ζώνη κράτους) 3.** (ειδικότ. για πρόσ.) **χωρικός (ο), χωρική (η)** κάποιος χωριού ΣΥΝ. (κακός) χωριάτης | χωριάτισσα ΑΝΤ. αστός | αστή. ΣΧΟΛΙΟ λ. **αστείος, ομόχηα.** [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. **χώρα**].

χωρικός, -ή, -ο αυτός που σχετίζεται με τον χώρο: **~ διάσπαση | καμπύλη.**

χωριό (το) 1. αγροτικός ή ποιμενικός οικισμός που αποτελείται από λίγα σπίτια και έχει πληθυσμό μικρότερο από την πόλη και την κομμόπολη: **στην επαρχία μας υπάρχουν δυο πόλεις και πολλά ~ || κοίταξε τα κάτασπρα ~ που ήταν σκαρφαλωμένα στα ριζά του βουνού-ΦΡ. (α) κάνω χωριό (με κάποιον)** μπορώ να συνεννοηθώ ή να συμβιώσω (με κάποιον): **είναι τόσο διαφορετικοί χαρακτήρες, που όλοι αναρωτιούνται πώς θα κάνουν χωριό οι δυο τους || εμείς δεν κάνουμε χωριό, πρέπει να χωρίσουμε (β) γίναμε από δυο χωριά (χωριάτες)** ήλθε με σε διάσταση, καθυαδίσταμε και διακόνημε τις επαφές μας (γ) (παροιμ.) **χωριό που φαίνεται, κολαούζο δεν θέλει βλ. λ. κολαούζος (δ) (παροιμ.) **κακό χωριό τα λίγα σπίτια | μικρό χωριό, μεγάλη ζημία**** στις κλειστές κοινωνίες ή γενικότ. στις ολιγαριθμικές κοινωνικές ομάδες αναπτύσσονται πιο εύκολα αντιζηλιές και έντονες αντιπάθειες (ε) από **χωριό** (i) από επαρχία και κατ' επέκτ. από φυσικό περιβάλλον (για να δηλωθεί η καλή ποιότητα και τα αγνά υλικά): **πρέπει να δοκιμάσεις τις χυλοπίτες- είναι ~ || μου έφεραν αβγά ~ (ii) για να δηλωθεί η επαρχιώτικη προέλευση, ιδ. όταν κάποιος αγνοεί κάτι: **εγώ δεν ξέρω τίποτα, είμαι ~ ρότα κανέναν άλλον || όλοι ~ είμαστε- πόσο είναι οι βέροι Αθηναίοι; (στ) **μεγάλο χωριό**** (ως χαρακτηρισμός για πόλεις, τον οποίων οι περισσότεροι κάτοικοι είναι αστοί με επαρχιώτικη καταγωγή: **συχνός χαρακτηρισμός για την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη (ζ) **ετσι κάνετε στο χωριό σου; σε περιπτώσεις στις οποίες έχει κανείς ανάρμοστη συμπεριφορά (η) **ο καλύτερος του χωριού**** για πρόσωπο που βρίσκεται στην καλύτερη κατάσταση σε δεδομένη περίπτωση σε σχέση με τους άλλους (θ) **αιολικό χωριό** βλ. λ. **αιολικός 2.** (συνεκδ.) το σύνολο των κατοίκων του παραπάνω οικισμού, οι χωρικοί: **όλο το ~ κατέβηκε να τον υποδεχθεί || τα νέα κυκλοφόρησαν αμέσως και τα έμαθε όλο το ~ 3.** (στον καθημερινό λόγο) η ιδιαίτερη πατρίδα, ο τόπος καταγωγής: **από ποιο ~ είσαι; — (υποκ.) **χωριουδάκι** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρώνομο, πόλη, συνίχηση.** [ΕΤΥΜ. < μεσν. **χωρών** (με καταβιβασμό τόνου και συνίχηση) < αρχ. **χωριόν** (βλ. λ.) στη σημ. «αγροτική περιοχή, περιφραγμένη ιδιοκτησία»].******

χωριό (το) (λόγ.) απόσπασμα γραπτού κειμένου, το οποίο διαθέτει συνηθ. αυτοτελείς νόημα: **διαβάζω ένα - από τον Πλάτωνα | από το ευαγγέλιο του Ματθαίου ΣΥΝ.** περικοπή. ΣΧΟΛΙΟ λ. **παραπομπή, παραρώνομο.** [ΕΤΥΜ. < αρχ. **χωριόν**, υποκ. των **χώρα | χάρως**].

χωρίς πρόθ.: δηλώνει: 1. έλλειψη, στέρηση, απουσία (+αιτ.): *προσπάθησε - αποτέλεσμά || έτσι που πας, θα μείνεις - φίλους || άνθρωπος - φαντασία || ζωή - συγκινήσεις || άτομο - αισθήματα || συμπεριφέρονται - αιδώ || - ντροπή || η απόφαση πάρθηκε - συζήτηση || μου επιτέθηκε στα καλά καθούμενα, - λόγο || ~ λόγο κι αιτία || ~ αιτία κι αφορμή || είναι τρέλος, ~ αμφιβολία! || - υπερβολή, μπορεί να φάει ολόκληρο αρνί στην καθισιά του! ΣΥΝ. (λόγ.) άνευ 2. εξαίρεση, αφαίρεση, παράλειψη (+αιτ., +να): *μια πορτοκαλάδα ~ ανθρακικό παρακαλώ || είναι τρεις, ~ τον Ηλία || έφυγε - να μου πει ένα «για»! 3. προϋπόθεση, αναγκαία συνθήκη για να γίνει κάτι (+αιτ., +να): ~ εσένα, η επιχείρηση θα φαίρισει || ~ να έρθει, δεν μπορώ να στρώσω τραπέζι. (Βλ. κ. λ. χώρια). (Βλ. λ. πρόθεση, ΠΙΝ). [ΕΤΥΜ. αρχ. επιρρ., με επίθημα -ις (πβ. κ. μόλις, μέχρις), < χώρ-α | χώρ-ος (βλ. λ. χώρα), που αρχικός δήλωνε την τοποθέτηση ενός αντικειμένου χωριστά από τα άλλα και, συνεπώς, την έλλειψη, τη στέρηση]. χωρισιά (η) → χωρίζω**

χωρίσμα (το) [μτγν.] {χωρίσ-ατος | -ατα, -άτων} 1. η πράξη με την οποία χωρίζει κανείς κάτι από κάτι άλλο: το ~ της γης | του ζευγαριού ΣΥΝ. χωρισμός, (λαϊκ.) χωρισιά, αποχωρισμός ΑΝΤ. ένωση, συνένωση 2. (συνεκδ.) το τμήμα μεγαλύτερου χώρου που απομονώνεται με κάποιο τρόπο και προορίζεται για ειδική χρήση: στην άκρη της καμπίνας υπήρχε ένα - για ντους || τα γραφεία ήταν εγκατεστημένα σε ειδικά - στο πίσω μέρος της αίθουσας ΣΥΝ. διαμέρισμα 3. τόπος, στανόδιωμα ή κατασκευασμένο από οποιοδήποτε υλικό, με το οποίο χωρίζεται ένας χώρος σε άλλους μικρότερους: η αίθουσα είχε διαμεριστεί με πρόχειρα ζύλινα ~ || τούβλινο | πλαστικό | γυάλινο -|| ~ διαμερίσματος | ντουλάπας | κιβωτίου. — (υποκ.) χωρισματάκι (το).

χωρισμός (ο) [αρχ.] 1. η πράξη με την οποία χωρίζει κάποιος ή κάτι από άλλο(ν): ο ~ των παιδιών που μαλώνουν ΣΥΝ. χώρισμα, αποχωρισμός, απόσταση, ξεχώρισμα ΑΝΤ. σμίξιμο, ένωση, συνένωση 2. (ειδικότ.) η διαδικασία κατά την οποία διακρίνει κανείς τα όμοια από τα ανόμοια: ο ~ των βιβλίων σε κατηγορίες || ο ~ των γραμματισμών κατά χώρα προελεύσεως ΣΥΝ. ξεχώρισμα, διαχωρισμός, διάλεγμα, ξεδιάλεγμα, διαλογή 3. (ειδικότ.) ο διαχωρισμός πράγματος, αντικειμένου κ.λπ. σε τμήματα, η διαίρεση του σ^ο μέρη ή ομάδ^ς: ο ~ της γης | της περιουσίας | μιας περιοχής σε σφαίρες επιρροής ΣΥΝ. κατανομή, διανομή, μοιρασιά, μοίρασμα 4. λύση *υποκριτής συνεργασίας ή συνεταιρισμού ΣΥΝ. διάλυση 5. (α) η διακοπή ερωτικής σχέσης ή η διάλυση γάμου, η λήψη διαζυγίου και συνεκδ. το ίδιο το διαζύγιο: έτσι που πάνε, θα φτάσουν στον - || από τον ~ τους και μετά δεν έχουν ανασταντηθεί (β) ΝΟΜ. (παλαιότ.) **χωρισμός από κοίτης και τραπέζης** η αναστολή της υπογράωσης των συζύγων να συμβιώνουν με δικαστική απόφαση.

χωριστά επιρρ. 1. ξεχωριστά, όχι μαζί: *πήγαμε - στην εκδήλωση || τον τελευταίο χρόνο ~ ΣΥΝ. χώρια, (λόγ.) κατ' ιδίαν ΑΝΤ. μαζί, από κοινού 2. εκτός από, με την εξαίρεση (κάποιου πράγματος): έκανα πολλά έξοδα, ~ ο προσωπικός μου κόπος ΣΥΝ. χώρια, πλην, εξόν, ξεχωρά. ΣΧΟΛΙΟ λ. εκατέρωθεν.*

χωριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον χωρισμό ή είναι υπαίτιος χωρισμού: ~ πόλεμος | κίνημα (πολιτικό ή/και στρατιωτικό κίνημα που αποβλέπει στην αυτονομία της περιοχής από τη χώρα στην οποία υπάγεται) ΣΥΝ. διασπαστικός, διαμετρικός, ανθενωτικός ΑΝΤ. ενωτικός, συνδετικός. — χωριστικ-ά | -ός [μτγν.] επιρρ.

χωριστός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει χωριστεί από κάποιον, που υπάρχει ή βρίσκεται χωριστά, μη κοινός: ~ εισόδος για το προσωπικό | κρεβάτια | λογαριασμοί | καρέρα | τμήμα | θέμα || αυτό θα πρέπει να γραφτεί σε -χαρτί || οι δύο συνθήκες θα υπογραφούν σε ~ ημερομηνίες ΣΥΝ. ιδιαίτερος, ξεχωριστός, μεμονωμένος ΑΝΤ. αχώριστος, ενωμένος, συνδεδεμένος, αδιαίρετος, αεχώριστος 2. (σπανιότ.) αυτός που ξεχωρίζει, που διακρίνεται από άλλον/άλλους: «μέσα στον κόσμο χωριστή, μέσα σε τόσες μία...» (Κ. Παλαμάς) ΣΥΝ. ξεχωριστός, εκλεκτός ΑΝΤ. κοινός, συνηθισμένος.

χωρίστρα (η) {δύσχυρ. χωριστρών} (λαϊκ.) 1. το γτένισμα που γίνεται με διαχωρισμό των μαλλιών σε δύο μέρη: *κάνω - στη μέση | στο πλάι 2. (συνεκδ.) η γραμμή που διαχωρίζει τα μαλλιά του κεφαλιού σε δύο μέρη: ίσια | στραβή ~. — (υποκ.) χωριστρούλα (η). [ΕΤΥΜ. < χωρίζω + παραγ. επίθημα -τρα (πβ. κ. ποτίσ-τρα)].*

χώρο-κ. χωρό-κ. χωρ- α' συνθετικό με τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: 1. με την έννοια του χώρου: *χωρο-θέτηση, (ΦΥΣ.) χω-ρό-χρονος, χωρ-επίσκοπος 2. με εδαφική έκταση: χωρο-μετρώ, χωρο-στάθμιση 3. με τη διάταξη των οικοδομημάτων μέσα στον χώρο: χω-ρο-ταξία.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χωρο-φίλος*, μτγν. *χωρο-βάτω, χωρο-μετρώ*), που προέρχεται από τα αρχ. *χώρος* και *χώρα* (αναλόγως σημασίας)].

χωροβάτης (ο) {χωροβατών} τοπογραφικό όργανο που χρησιμοποιείται για τον καθορισμό υψομετρικών διαφορών, αποτελείται από δύοπτρα με αλφάδι και στηρίζεται σε τρίποδα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *χώρος* + -βάτης < *βαίνω*].

χωρογραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} γενική περιγραφή χώρας ή περιοχής και ιδ. τής μορφολογίας του εδάφους της με τα βουνά, τις πεδιάδες, τους ποταμούς κ.λπ. ΣΥΝ. τοπογραφία. — χωρογραφικός, -ή, -ό [μτγν.].

χωροδεσπότης (ο) [1836] {χωροδεσποτών} (λόγ.) δεσπότης χώρας ή περιοχής, άρχοντας και κυρίαρχος φέουδου ή τιμαριού ΣΥΝ. φεουδάρχης, τιμαριώτης, αφέντης.

χωροδιάπλαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η διαμόρφωση ενός χώρου βάσει σχεδίου.

χωροδικτώμα (το) {χωροδικτώμ-ατος | -ατα, -άτων} μεγάλο σκέ-

παστρο από μεταλλικό πλέγμα: τα δίοδια στις εθνικές οδούς καλύπτονται με χωροδικτώματα.

χωροεπισκοπος (ο) → χωροεπίσκοπος
χωροθέτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο καθορισμός τής ακριβούς θέσεως και των ορίων συγκεκριμένου χώρου: ~ χώρων υγειονομικής ταφής απορριμμάτων || η ~ ενός ακινήτου. — **χωροθε-τώρ**. {-είς...}. [ΕΤΥΜ. < *χωροθετό* < *χώρος* + -θετό (βλ. λ. θετώ)].

χωρομετρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η καταμέτρηση της επιφάνειας του εδάφους με τη χρήση ειδικών οργάνων για τον προσδιορισμό του εμβαδού και την οριοθέτηση αγροτικών κτημάτων και οικοπέδων: ~ *περιοχής* || *αθέμιτη* - (η σχεδιαγράφηση δρόμων, λιμανιών, στρατιωτικών εγκαταστάσεων κ.λπ., που γίνεται χωρίς άδεια τής αρμόδιας αρχής) ΣΥΝ. χωρομέτρηση 2. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τον την καταμέτρηση εδαφών και την αναπαράσταση αυτών σε σμίκρυνση (υπό κλίμακα) πάνω σε χαρτί (τοπογραφικό διάγραμμα). Επίσης **χωρομέτρηση** [1875] (σημ. 1). — **χωρομετρία** (ο) [μτγν.], χωρομετρικός, -ή, -ό [1851].

χωρομετρώ ρ. μετβ. [μτγν.] {χωρομετρείς... | χωρομετρή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ήμενος} καταμετρώ χώρο ή περιοχή, υπολογίζω με τα κατάλληλα όργανα το εμβαδόν τής επιφάνειας μιας έκτασης γης και μεταφέρω τα δεδομένα με σμίκρυνση σε χαρτί: το νησί δεν έχει ακόμη *χωρομετρηθεί*.

χωρονομία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η διανομή καλλιεργήσιμων εκτάσεων σε ακτήμονες αγρότες. — **χωρονομικός**, -ή, -ό [μτγν.].

χώρος (ο) 1. (γενικότ.) (τοπικό, φυσικό, κοινωνικό) μέσα στο οποίο υπάρχει ή/και δρα (κάποιος/κάτι): το *υγρό στοιχείο είναι ο φυσικός - των ψαριών* || ο ~ *εδώ δεν είναι κατάλληλος για τέτοια συζήτηση* || το *σπίτι τους δεν είναι κατάλληλος - για να μεγαλώσει ένα παιδί* || ο *ιδιοκτήτης και οικογενειακός - είναι απαράβιαστος* ΣΥΝ. τόπος, περιβάλλον (β). (ειδικότ.) περιοχή ή τμήμα περιοχής: *ανοικτός | κλειστός | περιορισμένος - || αγαπώ τις ελεύθερες εκτάσεις και τους ανοιχτούς - || τα βουνά τής Μοντάνας είναι ιερός - για τους Ινδιάνους Σιού'* ΦΡ. (α) **δημόσιος χώρος** περιοχή πόλεως (λ.χ. δρόμοι, πλατείες, πάρκα κ.λπ.) όπου κινούνται και έχουν ελεύθερη πρόσβαση πολλοί άνθρωποι, καθώς και το κτήριο κάθε δημόσιας υπηρεσίας: *εδώ είναι - και δεν μπορείς να συμπεριφέρεσαι σαν να είσαι στο σπίτι σου* ΑΝΤ. ιδιωτικός, προσωπικός χώρος (β) **αρχαιολογικός χώρος** βλ. λ. *αρχαιολογικός* 2. κενό διάστημα, τμήμα ευρύτερου συνόλου, το οποίο δεν καταλαμβάνεται από (κάποιον/κάτι): δεν υπάρχει *άλλος - στο σπίτι* | *στο γραφείο* || *βρήκα λίγο - στο αυτοκίνητο, για να βάλω τα πράγματα σου* || *εκεί όπου πήγαμε, δεν υπήρχε - να σταθείς* || το *λεωφορείο διαθέτει αρκετό - για καθημένους, αλλά όχι και για όρθιους* || δεν έχουμε αρκετό ~, για να βάλουμε και άλλα θρανία || *λόγω ελλείψεως χώρου το ρεπορτάζ θα δημοσιευθεί αύριο* ΦΡ. (α) **κάνω χώρο** δημιουργώ ελεύθερο ένα διάστημα τοπικό, ώστε να χωρέσει (κάποιος/κάτι): *κάνε λίγο χώρο δίπλα σου, να καθίσω κι εγώ* (β) **ανοίγω χώρο** δημιουργώ ελεύθερο διάστημα: *άνοιξαν χώρο στην εξέδρα για τον ομιλητή* (γ) **αφήνω χώρο** επιτρέπω να μείνει ελεύθερο, μη κατειλημμένο ένα διάστημα τοπικό: *δεν άφησαν - να παρκάρι κανένας άλλος* || η *αμνησμένη ομάδα αφήνει χώρο στην αντίπαλη στο κέντρο του γηπέδου* ΣΥΝ. τόπος, μέρος 3. (ειδικότ.) έκταση εδάφους, θάλασσης ή αέρα με συγκεκριμένη λειτουργία: *φύτεψαν δέντρα στον ακάνυπο - τής πολιτιστικής - || αθλοπαίδιων | κτηνιογί | πρασίνου* (έκταση ανεξοφουτευμένη ή επαρμένη με γλήη εντός οικισμού) | *στάθμευσης* | *ελλειμνισμού των πλοίων* ΦΡ. ΝΟΜ. (α) **εθνικός εναέριος χώρος** ο εναέριος χώρος που ορίζεται από τα γεωγραφικά όρια κράτους και υπάγεται στην κυριαρχία του: *παράβιαστος του εθνικού εναέριου χώρου από αεροπλάνα τής γείτονος χώρας* ΣΥΝ. μέρος, τόπος, διάστημα (β) **ζωτικός χώρος** βλ. λ. *ζωτικός* (γ) ΑΘΛ. **αγωνιστικός χώρος** το γήπεδο· η οριοθετημένη έκταση μέσα στην οποία αγωνίζονται οι αθλητές, κυρ. στα ομαδικά αθλήματα: *οι ομάδες εμφανίστηκαν μαζί στον -* || η *μπαλα βγήκε εκτός αγωνιστικού χώρου* 4. (ειδικότ.) καθένα από τα τμήματα, από τα οποία αποτελείται κατοικία ή όχημα: *το σπίτι μας έχει μεγάλους | μικρούς | άνετους - ΣΥΝ. δωμάτιο, διαμέρισμα 5. (ειδικότ.) στεγασμένη ή μη έκταση, κτίσμα ή τμήμα κτίσματος που προορίζεται για συγκεκριμένη δραστηριότητα: ο δημοφιλής τραγουδιστής αναζητεί - για χειμερινές συναυλίες* || ο *θεατρικός όμιλος τής πόλης μας απέκτησε δικό του -*, για να παρουσιάζει τις παραστάσεις του || σε έναν *καλαίσθητο και ζεστό - μουσικής και κερφού μεταμόρφωσαν τον παλιό στάβλο δύο νέου επιχειρηματίες* || - *αναμνηστής | εργασίας* || οι - *υγιεινής του νοσοκομείου* || ~ *αναμονής* - ΦΡ. (α) **ιερός χώρος** / **χώρος λατρείας** ναός και γενικά κάθε σημείο, αίθουσα, κτήριο όπου τελούνται θρησκευτικές τελετές (β) **πανεπιστημιακός χώρος** το κτήριο του πανεπιστημίου και η περιοχή που ανήκει σε αυτό: *στον - ισχύει το πανεπιστημιακό άσυλο* 6. οποιαδήποτε έκταση που μπορεί να γίνει αισθητή μέσα από τις διαστάσεις τής (μήκος, πλάτος, ύψος): ο ~ *γύρω από το σπίτι* || *στην εξοχή υπάρχει πολύς -*, για να παίζουν τα παιδιά || *κινούμαι στον ~* || *ένας χορευτής πρέπει να έχει αίσθηση του ~*, για να κινείται σωστά στη σκηνή || *όταν δεν έχει κανείς αίσθηση του ~*, είναι εύκολο να χάσει τον προσανατολισμό του 7. (ειδικότ.) η τρισδιάστατη έκταση, την οποία καταλαμβάνει κάθε υλικό σώμα: ο ~ *τού σπιτιού* | *τού αυτοκινήτου* | *τού ψυγείου* | *τής βιβλιοθήκης* ΣΥΝ. όγκος, διαστάσεις: ΦΡ. *πάνω χώρο* καταλαμβάνω έκταση (σε ύψος, πλάτος, μήκος): *αυτή η βιβλιοθήκη πιάνει πολύ χώρο* 8. ΦΥΣ. η τρισδιάστατη και χωρίς όρια έκταση, μέσα στην οποία βρίσκονται και κινούνται τα ουράνια σώματα, ο κόσμος όλος: *κοσμικός* | *σμπαντικός* — || ο *Αϊνστάιν συστέγισε τον -* με τον χρόνο (βλ. λ. *χωρόχρονος*) ΣΥΝ. σύμπαν, άπειρο 9. (μτφ.) τομέας τής επιστήμης ή τής ανθρώπι-

νης δραστηριότητας: *νέα προβλήματα ανακύπτουν στον ~ της παιδείας | της οικονομίας || αυτό ανήκει στον ~ της ιατρικής || από πολιτικής απόψεως ανήκει στον ~ του κέντρου || στον δικό μας επαγγελματικό - δεν έχουν παρατηρηθεί κρούσματα κερδοσκοπίας || επιχειρηματικός | πολιτικός | ακαδημαϊκός | καλλιτεχνικός ~ ΣΥΝ. περιοχή, κλάδος 10. ΦΙΛΟΣ, (α) θεμελιώδης έννοια που συσχετίζεται και συνδέεται άμεσα με τον χρόνο (βλ. λ. *χωρόχρονος*), συναποτελώντας με αυτόν τις δύο ιδιότητες της εξωτερικότητας σε σχέση με τη σκέψη· η έννοια του χώρου προσδιορίζει μια αντικειμενική και καθολική μορφή της ύπαρξης και εκφράζει την τάξη κατά την οποία συνυπάρχουν τα αντικείμενα και τα συστήματα του πραγματικού κόσμου, καθώς και τη θέση, τις διαστάσεις, το μέγεθος, την έκταση και τις αποστάσεις τους (β) (στον Καντ) ο χώρος και ο χρόνος αποτελούν τις αριστίαι μορφές της αντιληπτικής ικανότητας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.*

[ETYM. < αρχ. *χώρος*, που συνδ. με το ουσ. *χώρα* (βλ. λ.), από το οποίο διαχωρίστηκε σημασιολογικά, εκφράζοντας κυρ. τον συγκεκριμένο χώρο (όχι όμως τόσο ώστε να υπάρχει επικάλυψη με το αρχ. *τόπος*), την έκταση στην οποία διαδραματίζονται συγκεκριμένα γεγονότα, ο όρ. της φυσικής αποδίδει το γαλλ. *espace*, ενώ η σημ. «τομέας (επιστήμη κλ.)» αποδίδει το γαλλ. *domaine*. Μετάφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *αστικός* | *εναέριος χώρος* (< γαλλ. *espace urbain* | *αέριος*), *κοσμικός χώρος* (< γερμ. *Lebensraum*), *κοσμικός* | *ανοικτός χώρος* (< αγγλ. *cosmic* | *open space*) κ.ά.].

χωροστάθμη (η) [1812] {χωροσταθμών} όργανο που χρησιμοποιείται από τους τοπογράφους, τοπογραφική στάθμη (βλ. λ.).

χωροσταθμηση (η) [1858] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μέτρηση με ειδικά όργανα και μεθόδους των υψομέτρων και των υψομετρικών διαφορών ανάμεσα σε ορισμένα σημεία του εδάφους με σκοπό τη σχεδίαση χάρτη: με ~ υπολογίστηκε το υψόμετρο του βουνού.

—χωροσταθμικός, -ή, -ό [1884], χωροσταθμώ ρ. [1884] {-είς...}. [ETYM. Απόδ. του γερμ. *Nivellierung*].

χωροτάκτης (ο) {χωροτακτών} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη χωροτάξια (βλ. λ.). —χωροτακτικός, -ή, -ό, χωροτακτικά επίρρ.

[ETYM. < *χώρος* + *-τάκτης* < *τάσσω*].

χωροταξία (η) {χωρ. πληθ.} η μελέτη για την καλύτερη δυνατή οργάνωση του γεωγραφικού χώρου μέσα στο εθνικό πλαίσιο έτσι, ώστε να επιτυγχάνεται η αποδοτικότερη χρήση των εδαφών και κατανομή του πληθυσμού ανάλογα με τους φυσικούς πόρους, την οικονομική δραστηριότητα και το περιβάλλον, το οποίο έχει ανάγκη προστασίας, κυρ. σε σχέση με τις λειτουργικές ανάγκες σχεδιαζόμενου οικισμού. —χωροταξικός, -ή, -ό, χωροταξικά επίρρ.

[ETYM. Απόδ. του γερμ. *Raumordnung*].

χωροφυλάκας (ο) (χωροφυλάκων) (παλαιός.) 1. ο οπλίτης της χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.)· φρ. κάνω τον *χωροφύλακα* (σε *κάποιον*) επιτηρώ (κάποιον), παρακολουθώ τις κινήσεις του, προσέχω αν ενεργεί σωστά και αν τηρεί τους κανόνες: συχνά οι *δασκαλοι κάνουν τον χωροφύλακα στα διαγωνίσματα*, επειδή οι *μαθητές προσπαθούν να αντιγράψουν* 2. (γενικότ.) αυτός που υπηρετούσε στη χωροφυλακή. [ETYM. < μτρν. *χωροφύλαξ* < *χώρος* + *φύλαξ*, -ακος].

χωροφυλακή - χωροφύλακας. Το αρχαίο (μεταγενέστερο) *χωροφύλαξ* επαναχρησιμοποιήθηκε με νέα, προφανώς, σημασία, για να αντικαταστήσει στις αρχές του 19ου αι. το ξενικό (τουρκικό) ζαπτιές, που χρησιμοποιούσαν μέχρι τότε. Από το *χωροφύλαξ* πλάστηκε η λ. *χωροφυλακή*, η οποία μαρτυρείται για πρώτη φορά στους *Ελληνικούς Κώδικες* (1833) για να αποδώσει το γαλλ. *gendarmérie*. Ενδιαφέρουσα είναι η παρατήρηση του λεξικογράφου Στ. Κουμανούδη σχετικά με τις περιπέτειες των λέξεων *χωροφυλακή* και *χωροφύλαξ*, ο οποίος, αναφερόμενος στον ονοματολόγο Γρηγόριο Χαντσερή, γράφει: «*Αποδοκιμάζων ό Γρ. Χαντσερ. τω 1870 την λέξιν [ενν. χωροφυλακήν], επρότεινεν άντ' αυτής τας ενθροσμοφυλακήν ή θεμιτοφυλακήν, ή θεμιτοφυλακήν ή θεσμοφυλακήν ή νομιμοφυλακήν ή μάλλον τακτοφυλακήν, και αντί του χωροφύλακος, ενθροσμοφύλακα κτλ. ή μάλλον τακτοφύλακα. Χωροφυλακή δέν κατ' αυτόν κληθήναι δύναται κυρίως ή ένοπλος δύναμις ή φυλάττουσα την χώραν, όταν ό παρατακτος στρατός (la ligne) έκστρατεύση, οίον ή εθνοφυλακή είτε και ή παρά Πρώσσοις Landwehr (άμυνα, φύλαξις του τόπου). Αλλά λέγει, σημερον*

δυσχερέστατη αποβαίνει ή άντικατάστασις τών ειρημένων ονομάτων, άντε πάνν βαθώς ένκολαφθέντων. Πώς το έκατάλαβε!» (Συναγωγή νέων λέξεων...).

χωροφυλακή (η) [1833] {χωρ. πληθ.} (παλαιός.) ένοπλο σώμα με στρατιωτική δομή και οργάνωση, που καθήκον του είχε να διασφαλίσει την τήρηση της δημόσιας τάξης, των νόμων και της εσωτερικής ασφάλειας στο έσωτ' ρικό του κράτους (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

χωροφυλακίστικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που αρμόζει σε χωροφύλακα, δηλ. που είναι αυταρχικός, βάνανυσος και σκληρός: ~ *τρόποι* | *φέρσιμο* | *συμπεριφορά* | *ύφος*. —χωροφυλακίστικα επίρρ.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιστικός. [ETYM. < *χωροφυλακή* + παραγ. επίθημα -ιστικός, πβ. κ. *παπαγαλίστικός*].

χωρόχρονος κ. χωροχρόνος (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ΦΥΣ.-ΑΣΤΡΟΝ. η ενόητη χώρα και χρόνου, που προκύπτει από την προσθήκη μιας τέταρτης διάστασης, του χρόνου, στον τρισδιάστατο χώρο και ο οποίος αποτελεί, σύμφωνα με τη θεωρία της σχετικότητας του Α. Αϊνστάιν, απαραίτητη προϋπόθεση για τον εντοπισμό ενός γεγονότος 2. (γενικότ.) ο χώρος σε συνδυασμό με τον χρόνο: *η πορεία ενός ένθους στον ~*. —χωροχρονικός, -ή, -ό, χωροχρονικά επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γερμ. *Raumzeit*].

χωρό (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {χωρ-είς κ. -άς... | χώρεσα} ♦ (μετβ.) 1. έχω ορισμένη χωρητικότητα, περιλαμβάνω ή μπορώ να περιλάβω ορισμένη ποσότητα: *πόσο κρασί χωράει αυτό το βαρέλι*; || *το λεωφορείο χωράει περίπου ογδόντα επιβάτες, καθιστούς και όρθιους* || *η βαλίτσα δεν θα τα χωρέσει όλα τα ρούχα* || *το θέατρο χωράει χίλιους θεατές* || ο *υπολογιστής δεν χωράει άλλα δεδομένα* ΣΥΝ. περικλείω, εμπρικλείω, συμπεριλαμβάνω, (λαϊκ.) παίρνω ΑΝΤ. αποκλείω· ΦΡ. *δεν με χωράει ο τόπος* δεν μπορώ να καθίσω κάτω ήσυχα, κάνω συνεχώς νευρικές κινήσεις και περιφέρωμαι: *από τότε που τον είπες ότι θα πάτε εκδρομή, δεν τον χωράει ο τόπος* 2. (μτφ.-τριτοπρόσ.) (α) (κ. στον τ. *χωρεί*) υπάρχει ή γίνεται αντιληπτό ή προφανές (κάτι): *ότι αυτός είναι ο δράστης, δεν χωρεί αμφιβολία* (δηλ. είναι αναμφίβολο) (β) μπορεί να επιτραπεί (κάτι): *δεν χωράει αντίρρηση/ δεύτερη γνώμη σε όσα λέει* ΣΥΝ. επιτρέπεται· ΦΡ. (για απόψεις, θέσεις κ.λ.λ.) *χωρεί/σηκώνει συζήτηση* για κάτι αμφιλεγόμενο, συζητήσιμο: *δεν ξέρω αν πρέπει να πάει στο εξωτερικό· το θέμα ~ ♦* (αμετβ.) 3. βρίσκω ελεύθερο χώρο ή μπορώ να μπω, να τοποθετηθώ κάτω, χωρίς να περισσέυω: *δεν χωράμε όλοι στο αυτοκίνητο* || *κάνετε χώρο να χωρέσω κι εγώ* || *πός θα χωρέσουν τόσο μαθητές σε μια τόσο μικρή αίθουσα*; || (μτφ.) «*η διάρκεια μιας τηλεταινίας πρέπει να είναι γύρω στα 50 λεπτά, για να χωρέσει στο πρόγραμμα*» (εφημ.) ΣΥΝ. περιέχομαι, περιλαμβάνω ΑΝΤ. αποκλείομαι· ΦΡ. (παροιμ.) (α) *χιλιοι καλοί χωρούν, ένας κακός δεν χωρεί* οι καλόβολοι άνθρωποι πολλαπλασιάζονται και σε συνθήκες μεγάλου συνωστισμού (β) *ο παντικός στην τρύπα του δεν χωρούσε, κολοκύθια μάζεψε* | *έσερνε* για όσους αναλαμβάνουν υποχρεώσεις που ξεπερνούν τις δυνάμεις τους (γ) *στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει* βλ. λ. *κοφίνι* (δ) *όλοι οι καλοί χωράνε* βλ. λ. *καλός*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -εσα, *καταχωρίζω*.

[ETYM. < αρχ. *χωρό* (-έω), αρχική σημ. «διαθέτω χώρο για κάτι, περιλαμβάνω - κάνω χώρο», < *χώρος* (βλ. λ.). Ηδη αρχ. είναι η σημ. «κινούμαι, βαδίζω», η οποία έχει διατηρηθεί και σε νεοελλην. συνθ. (λ.χ. *προ-χωρώ, άνα-χωρώ*)].

χωσιά (η) (λαϊκ.) η ενέδρα: *έστησαν ~ και τον σκότωσαν* ΣΥΝ. καρτέρι, παγίδα.

[ETYM. < θ. *χως-* του ρ. *χώνω* (αόρ. *έ-χωσ-α*) + παραγ. επίθημα -ιά, πβ. κ. *δεσ-ιά, ριζ-ιά*].

χώσιμο (το) → χώνω

χώστος, -ή, -ό 1. αυτός που σχηματίστηκε με επισώρευση χόματος: ~ *πλαγιά* 2. αυτός που έχει μηχτεί βαθιά στο χόμα, που εισχωρεί σε βάθος μέσα στη γη: *το κτήμα οριοθετούσαν ~ πάσσαλοι σε πυκνή διάταξη* ΣΥΝ. μηγήμενος, μηγητός 3. (ειδικότ. για υποδήματα) που καλύπτουν ολόκληρο ή σχεδόν ολόκληρο το άνω μέρος του πέλματος: ~ *γόβες* 4. (μτφ.) κρυμμένος σε βάθος, αυτός που δεν είναι εύκολο να εντοπιστεί: «*αγοράζαμε και βιβλία από υπαίθρια παλααιοπολεία και κυρίως, σε ~ υπόγεια στο Μοναστηράκι*» (εφημ.) ΣΥΝ. κρυφός, μυστικός ΑΝΤ. εμφανής. [ETYM. αρχ. < *χώννυμι* (< **χώς-νυ-μι*), βλ. κ. *χώνω*].

Ψ

Ψ, ψ: **ψει** | ψι, το εικοστό τρίτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Η μορφή του γράμματος, κατά τους ιστορικούς της ελληνικής γραφής, προήλθε από το γράμμα Υ με προέκταση της κάτω κεραίας στο μέσο της διχάλας. Το σημαντικό για την ιστορία της γραφής -πράγμα που ισχύει και για το Ξ- είναι ότι επινοήθηκε μονογράμματη δήλωση δύο συμφώνων, ότι πλάστηκε δηλ. το μονόγραμμα Ψ, νέο γράμμα στο ελληνικό αλφάβητο, για να δηλώσει το σύμπλεγμα συμφώνων [ps]. Το ίδιο έγινε και με το Ξ, στο οποίο άλλαξε η φωνητική αξία του βορειοσημητικού γράμματος. Τόσο στο Ψ όσο και στο Ξ η καινοτομία υπαγορεύθηκε από την εκτεταμένη, και μάλιστα σε γραμματικές δηλώσεις ρημάτων και ονομάτων, χρήση των αντιστοίχων συμπλεγμάτων (τού ps και τού ks): λείψω, έλειψα, ελλείψις κ.λπ. Βεβαίως, η χρήση του Ψ για να δηλώσει το [ps] ισχύει μόνο στο αττικό και στα λοιπά «ανατολικά» λεγόμενα αλφάβητα, γιατί στα δυτικά αλφάβητα (Ευβοίας, Βοιωτίας, ΝΔ. Πελοποννήσου κ.ά.) το [ps] δηλώθηκε με δύο γράμματα ως ΦΣ. Η χρήση του Χ ως [ks] στα αλφάβητα αυτά συνετέλεσε στο να αλλάζουν οι δηλώσεις των συναφών γραμμάτων (το Ψ σε αυτά δήλωσε το Χ!). Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβήριο) το σύμπλεγμα [ps] δηλώθηκε, όπως συμβαίνει στα αλφάβητα αυτά, αναλυτικά: όψις = ο-πί-si. Τέλος, η γραφή **ψι** (αντί **ψει**) οφείλεται σε απλοποιημένη γραφή του γράμματος λόγω του ιωτακτισμού του ει σε 1. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ψ, ψ ψει κ. ψι- το εικοστό τρίτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. ψει αριθμός).

ψάθα (η) {ψαθών} **1.** (λαϊκ.) φυτό που φυτρώνει στους βάλτους **2.** (συνεκδ.) χαλί, στρώμα, τσάντα κ.λπ. που κατασκευάζεται από τα πλεγμένα στελέχη του παραπάνω φυτού: *σκούπισε τα πόδια σου στην ~ της πόρτας* || *απλώνω την ~ στην πλαζ* ΣΥΝ. ψαθί **3.** (γενικά) κάθε πλέγμα από στελέχη αγρωστοειδών φυτών ή από σχοινί, κλαδιά λυγαριάς κ.λπ., το οποίο έχει ποικίλες χρήσεις: *σκέπασαν τα δοκάρια του υπόστεγου με ~* || *καλοκαιρινή ομπρέλα κήπου με ~ αντί για πανί*-ΦΡ. *πεθαίνω στην ψάθα* πεθαίνω πάμπτωχος, χωρίς κανένα περιουσιακό στοιχείο **4.** (συνεκδ.) ανδρικό ή γυναικείο (καλοκαιρινό) καπέλο από το παραπάνω πλέγμα: *βάλαμε τις ~ μας και πήγαμε στην παραλία* ΣΥΝ. ψαθί, ψαθάκι.

[ETYM μεσν. < ψαθί (βλ.λ.) + μεγεθ. κατάλ. -α, πβ. κ. *βαρέλι - βαρέλα*].

ψαθάκι (το) {χωρ. γεν.} καλοκαιρινό ανδρικό καπέλο από ψάθα: *φόρεσε το ~ του και βγήκε*.

ψαθάς (ο) {ψαθάδες} πρόσωπο που κατασκευάζει και πουλά ψάθινα αντικείμενα.

ψαθί (το) {ψαθ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-υποκ.) **1.** η ψάθα (βλ.λ., σημ. 1, 2): το ~ της πόρτας **2.** (συνεκδ.) το ψαθάκι (βλ.λ.).

[ETYM μεσν. < μτγν. *ψάθιον* (με καταβίβασμό του τόνου και σίγηση του -ι- σε περιβάλλον φθόγγου [s], λ.χ. *σίσιον - σάλιο, σιαγών - σαγόνι*), υποκ. του αρχ. *ψιάθος (ή)*, αγν. ετύμου, πθ. δάνειο, που παρουσιάζει ίδιο επίθημα με τις λ. *κάλαθος, γύργαθος*].

ψάθινος, -η, -ο [1833] αυτός που είναι κατασκευασμένος από ψάθα, που αποτελείται από ψάθα: ~ καπέλο | *καρέκλα | στρωσίδι | σκεπή καλύβας | καλάθι | τσάντα*.

ψαθοποιείο (το) το εργαστήριο ή το εργοστάσιο, στο οποίο κατασκευάζονται ψαθες και ψάθινα είδη (καπέλα, τσάντες, καλάθια κ.λπ.).

ψαθοποιός (ο) ο τεχνίτης που κατασκευάζει και επιδιορθώνει ψαθες και ψάθινα αντικείμενα (καπέλα, τσάντες, καλάθια κ.λπ.).

ψαθυρός, -ά, -ό (λόγ.) αυτός που θρυμματίζεται εύκολα, εύθρυπτος. — ψαθυρότητα (η) [αρχ.].

[ETYM αρχ. < θ. *ψαθ-* + παραγ. επίθημα -υρός (πβ. κ. *βλοσ-υρός*). Το θ. *ψαθ-*, που απαντά και στο αρχ. *ψαθάλλω* «θρύπτω, θρυμματίζω», είναι αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *ψήνω*].

ψαθώνω ρ. μετβ. {ψάθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καλύπτω (κάτι) με ψάθα: ~ την *καρέκλα* **2.** πλέκω (κάτι) σε ψάθα, δίνω σε (κατασκευασμα) τη μορφή ψάθας. — **ψάθωμα** (το) [1893].

ψαθωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει φτιαχτεί από ψάθα (βλ.λ.) ή είναι πλεγμένος όπως η ψάθα (βλ.λ., σημ. 3): ~ κάλυμμα | *στρωσίδι | πλέξη* ΣΥΝ. ψάθινος **2.** (ειδικότ.) **ψαθωτό** (το) κάθε κατασκευή από ψάθα: *τράβηξε το ~ της πόρτας και μπήκε*.

ψάθηκα ρ. → ψάλλω

ψαλίδα (η) **1.** (μεγεθ.) μεγάλο σε μέγεθος ψαλίδι (βλ.λ.), κατάλληλο για κοπή σκληρών υλικών: - του κήπου | *μετάλλων* | για το *κούρεμα των προβάτων* (λαϊκ.) **2.** ΒΟΤ. ο έλικας του αμπελιού και άλλων φυτών: ~ *χρησιμεύει για την αναρρίχηση του φυτού* **3.** ΖΩΟΛ. (α) η σαρανταπόδαρουσα (β) δερματοπότερο έντομο που το χαρακτηριστικό του είναι ένα ζευγάρι σκληρές, αιχμηρές λαβίδες στο πίσω άκρο της κοιλιάς **4.** ασθένεια των τριχών της κεφαλής, κατά την οποία οι τριχες σχίζονται στα δύο και δεν αναπτύσσονται άλλο **5.** (μτφ.) η διαφορά, το άνοιγμα ανάμεσα σε δύο άκρα ενός μεγέθους που μετρούμε: η ~ μεταξύ *πλουσίων και φτωχών έχει μεγαλώσει τα τελευταία τριάντα χρόνια* || το *άνοιγμα της - μεταξύ των υψηλών και χαμηλών εισοδημάτων*.

[ETYM < αρχ. *ψαλίς, -ίδος* (με παραγ. επίθημα -ίς, πβ. κ. *λεπίς, -ίδος*), που συνδ. και με άλλους αρχ. τεχν. όρ. (λ.χ. *ψαλόν «χαλινός», ψέλιον*

«βραχιόλι», *ψάλιον «αλυσίδα»*), οι οποίοι δηλώνουν εργαλεία ή αντικείμενα στρουγγυλού σχήματος. Σε ό,τι αφορά τη λ. *ψαλίς*, αρχικά αναφερόταν σε εργαλείο κοπής, του οποίου η μεταλλική αιχμή σχημάτιζε U, όπως συμβαίνει και με τις δαγκάνες ορισμένων ζώων που διαθέτουν βραχίονες (λ.χ. κάβουρας). Η λ. είναι αβββ. ετύμου, η δε επιχειρηθείσα σύνδεση με το ρ. ψάλλω «κεντά, τραβά» πρέπει να απορριφθεί. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η μαρτυρημένη διτυπία *ψαλόν* | *σαλι-ών* πρέπει να αποδοθεί σε αντιμετάθεση των φθόγγων [ps] < [sp], ενώ το θ. *sp-l- ανάγεται στη μηδενισμ. βαθμ. του I.E. *sp-el-, που συνδ. με τη λ. *σπείρα* (θ. *sp-er-). Εντούτοις, η ύπαρξη του μυκ. pa-sa-to (= *ψαλόν*) καθιστά απίθανη την εκδοχή αυτή].

ψαλιδάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό ψαλίδι κυρ. για το κόψιμο των νυχιών.

ψαλίδι (το) {ψαλιδ-ιού | -ιών} **1.** μεταλλικό κοπτικό εργαλείο που αποτελείται από δύο αντικριστές, ενομένες στη μέση λεπίδες, που απολήγουν σε αιχμηρό άκρο στη μια πλευρά και σε ειδική λαβή για τα δάχτυλα στην άλλη- κλείνοντας οι λεπίδες αυτές κόβουν το αντικείμενο (χαρτί, ύφασμα κ.λπ.) που έχει τοποθετηθεί ανάμεσα τους: *μεγάλο* | *μικρό* | *καινούριο* | *παλιό* | *σκουριασμένο* | *κοπτερό* ~ || *κόβω χαρτί* | *ύφασμα* | *μαλλιά* | τα *νύχια μου με το ~* || *το ~ του ράφτη* | *τού κομμωτή* || το ~ *έμεινε ανοιχτό* ΦΡ. (μτφ.) (α) *πάει ψαλίδι η γλώσσα μου* μιλώ πολύ και γρήγορα, φλυαρώ ακατάσχετα (β) *έχω* | *είμαι καλό ψαλίδι* είμαι καλός κόπτης και ράφτης ενδυμάτων **2.** (α) κάθε όργανο ή εργαλείο με το ίδιο ή παρόμοιο σχήμα: *χειρουργικό* ~ || ~ *κηπουρού* (το κλαδευτήρι) (β) *ψαλίδια* (τα) εξάρτημα των αναρτήσεων οχήματος σε σχήμα κοίλων ανοιγμένων βραχιόνων ψαλιδιού **3.** κοπτικό όργανο, λεπίδα: *μια κοπτική μηχανή με πολλά ~* **4.** (μτφ.) η περικοπή, ο περιορισμός: ~ *στις αποδοχές των υπαλλήλων* ΦΡ. *δουλεύει* | *πέφτει ψαλίδι* (i) για περιπτώσεις στις οποίες γίνονται περικοπές, λογοκρίνεται αυστηρά (κείμενο, ταινία, εκπομπή): *έμαθα ότι έπεσε ψαλίδι στο άρθρο του* || *σε όλες τις τοιμηρές σκηνές της ταινίας έπεσε ψαλίδι* (ii) για σύγγραμμα που το περιεχόμενό του είναι σε μεγάλο βαθμό συρραφή αποσπασμάτων από άλλα έργα **5.** (α) το ζευγάρι δοκαριών που ενώνονται σε σχήμα Λ στις γωνίες τους σκελετού της στέγης (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο τριγωνικός σκελετός στέγης ΣΥΝ. ζευκτό **6.** ΑΘΛ. (*ανάποδο*) **ψαλίδι** (στο ποδόσφαιρο) χτύπημα της μπάλας με το πόδι, κατά το οποίο ο παίκτης οριζοντιώνεται προς το έδαφος ή πέφτει προς τα κάτω και υψώνοντας τα πόδια στον αέρα σε σχήμα ανοιχτού ψαλιδιού κλωτσάει με το ένα τη μπάλα (για γκολ ή απόκρουση) **7.** (κατ' επέκτ.) κάθε άσκηση, χορευτική φιγούρα κ.λπ. που εκτελείται με πόδια ή χέρια να μιμούνται το σχήμα και την κίνηση των λεπίδων του παραπάνω κοπτικού εργαλείου: *βουτιά* ~ (με τα χέρια σε έκταση). — (υποκ.) ψαλιδάκι (το) (βλ.λ.). [ETYM< μτγν. *ψαλίδιον*, υποκ. του αρχ. *ψαλίς, -ίδος* (βλ. λ. *ψαλίδια*)].

ψαλιδιά (η) **1.** το κόψιμο με ψαλίδι: *έκοψε το νήμα* | το *ύφασμα με μια ~* **2.** (συνεκδ.) το ίχνος που αφήνει η κοπή μαλλιών με ψαλίδι, κυρ. όταν το κούρεμα γίνεται αδέξια: *φαίνονται οι ~ στην πλάτη του προβάτου* | *στο κεφάλι του παιδιού* **3.** είδος ναυτικού κόμπου. — (υποκ.) ψαλιδίτσα (η).

ψαλιδίω ρ. μετβ. {ψαλιδίσ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κόβω (κάτι) με το ψαλίδι: ~ *το χαρτί* **2.** (ειδικότ.) κόβω με το ψαλίδι τις άκρες ή τα μέρη αντικειμένου που προεξέχουν: *πρέπει να ψαλιδίσεις λίγο τα γένια* | *το μουστάκι σου* || ~ *τα νύχια μου* || *τις άκρες των φύλλων* | *καλλωπιστικών φυτών* (με ψαλίδια) ΣΥΝ. κόβω **3.** (μτφ.) κάνω περικοπές σε (κάτι), μειώνω: *η κυβέρνηση υποσχέθηκε ότι θα ψαλιδίσει δραστικά τους φόρους* || *ο διευθυντής του ψαλιδίσε αρκετά τις αρμοδιότητες* || *οι πρόσφατες ήττες ψαλιδίσαν τις ελπίδες* | *τον αρχικό ενθουσιασμό της ομάδας για το πρωτάθλημα* ΣΥΝ. περιορίζω, ελαττώνω, λυσοστεύω ΑΝΤ. μεγαλώνω, αυξάνω, επαυξάνω **4.** (μτφ. για κείμενα, ταινίες, εκπομπές κ.λπ.) κάνω (αυθαίρετες) περικοπές, λογοκρίνω: *έμαθα ότι τον*

ψαλίδισαν την τελευταία εκπομπή | δύο σκηνές από το έργο ΣΥΝ. κόβω, περικτόπο, (εκφραστ.) κουτσουρεύω. — ψαλίδισμα (το) κ. ψαλιδισμός (ο).

ψαλιδιότος, -ής, -ό 1. αυτός που έχει ψαλιδιστεί, που έχει κοπεί ολόγυρα με ψαλίδι και φέρει εγκοπές από ψαλίδι: ~ χαρτί | μουστάκι ΣΥΝ. ψαλιδισμένος 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που μοιάζει να έχει κοπεί με ψαλίδι. — ψαλιδιστά επίρρ.

ψαλιδοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ψαλιδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με ψαλίδι (βλ.λ.), που έχει το σχήμα και τη μορφή ψαλιδιού: ~ εργαλείο | ουρά ΣΥΝ. ψαλιδοτός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ες.

ψαλιδοκερί [χωρ. γεν.] 1. ψαλίδι με το οποίο κόβεται το καμένο φυτό του κεριού 2. (μτφ.-σκολπ., παλαιότ. κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης) (α) το φράκο και γενικότερ. η ευρωπαϊκή ενδυμασία (β) (συνεκδ.) αυτός που φορούσε φράκο (γ) άνθρωπος επιδεικτικός και επιπόλαιος.

ψαλιδόνο ρ. μετβ. {ψαλιδό-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) σχηματίζω θόλο ή αψίδα: ~ την είσοδο κτηρίου. — ψαλιδομα (το) [μτγν.] κ. ψαλιδοση (η). [ΕΤΥΜ. < μτγν. ψαλιδώ (-όω) < αρχ. ψαλίσ, -ιδός (βλ. λ. ψαλίδα)].

ψαλιδοτός, -ής, -ό [μτγν.] 1. αυτός που μοιάζει με ψαλίδι, που έχει το σχήμα ανοιγμένου ψαλιδιού: η ~ ουρά των χελιδονιών | σημαία | σύνδεση (καλωδίων) ΣΥΝ. ψαλιδοειδής 2. αυτός που αποτελείται από συνεχόμενες γωνίες, οι οποίες μοιάζουν με σειρά ανοικτών ψαλιδιών 3. (ειδικότερ.) ΝΑΥΤ. ψαλιδοτό (το) σημαία ή σήμα που έχει την ανεμίζουσα πλευρά τριγωνικός ψαλιδοειδής. — ψαλιδοτά επίρρ.

ψάλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψάλλα, ψάλλ-θηκα (κ. λόγ. ενάλην, -ής, -η...), -μένος} ρ. (μετβ.) 1. (κυρ. για εκκλησιαστικούς ύμνους, αλλά και γενικότερ. για άσματα επίσημα και σοβαρά) τραγουδώ: η χορωδία του δήμου ψάλλει τα χριστουγεννιάτικα κάλαντα || έψαλαν τον Ακάθιστο Υμνο || οι στρατιώτες έψαλαν τον εθνικό ύμνο 2. (μτφ.) πλέκω το εγκόμιμο, εξυμνώ: πολλοί ποιητές έψαλαν τη δόξα του '21 ΣΥΝ. υμνώ, επαινώ, εγκωμιάζω ΑΝΤ. επικρίνω, επιπλήττω ρ. 3. (αμετβ.) είμαι ψάλλης σε εκκλησία και αποδίδω εκκλησιαστικούς ύμνους: σε ποιον ναό ψάλλει; ΣΥΝ. ανυμνώ, υμνολογώ. (Βλ. κ. λ. ψέλω). — ψάλλισμο (το). [ΕΤΥΜ. αρχ. -σγν. ετύμου, πθ. εκφραστ. σχηματισμός, όπως συμβαίνει και με τα ρ. ψαθάλλω και ψηλαφώ. Στην καθημερινή γλώσσα η λ. θα συνοδεύει προφανώς με το ρ. ψήν)βλ. λ. ψήνω), αλλά αμφίβολη είναι η προταθείσα συσχέτιση με το λατ. psallere «ψηλαφώ». Το ρ. ψάλλω αποτελούσε αρχικός τεχν. όρο και σήμαινε «σφίγγω με τα δάχτυλα, τραβώ τις χορδές μουσικού οργάνου ή τόξου», από όπου προέκυψε η σημ. «παίζω μουσικό όργανο (έγχορδο)», η οποία εξειδικεύθηκε στη χρήση της άρας ως μουσικής συνοδείας ύμνου, θρησκευτικών ωδών].

ψαλμικός, -ής, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους ψαλμούς: ~ τόνος | ρυθμός. — ψαλμικ-ά | -ως [μτγν.] επίρρ.

ψαλμός (ο) 1. θρησκευτική οδή, λατρευτικός ύμνος που άδεται σύμφωνα με τους κανόνες της βυζαντινής μουσικής: μέσα από την εκκλησία ακουγόταν ψαλμοί ΣΥΝ. ψαλμοωδία, ύμνος, υμνωδία, τροπάριο: ΦΡ. κοντός ψαλμός αλληλούια βλ. λ. αλληλούια 2. ΘΡΗΣΚ. Ψαλμοί (οι) | Βιβλίο των Ψαλμών βιβλίο της Π.Δ. που περιλαμβάνει 150 ψαλμούς, οι οποίοι αποδίδονται (κατά μεγάλο μέρος) στον Δαβίδ και θεωρείται το αντιπροσωπευτικότερο έργο της λυρικής θρησκευτικής ποίησης ΣΥΝ. ψαλτήρι(ο). [ΕΤΥΜ. αρχ. < ψάλλω (βλ.λ.). Το βιβλίο Ψαλμοί της Π.Δ. ονομάστηκε έτσι από τους Εβραϊκήκοντα ως απόδ. του εβρ. τίτλου Tehilim «Αίνου»].

ψαλμοωδία (η) [μτγν.] {ψαλμοωδιών} 1. το να ψάλλει κανείς εκκλησιαστικούς ύμνους και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αυτό: μέσα από την εκκλησία ακουγόταν κατανυκτική ~ || η ~ συγκίνησε τους πιστούς ΣΥΝ. ψάλλισμο, ύμνηση, υμνωδία, υμνολογία 2. (συνεκδ.) ο ίδιος ο θρησκευτικός ύμνος, οδή που ψάλλεται στην εκκλησία: του άρεσε να ακούει τις χορωδιές ~ της Ανάστασης ΣΥΝ. ψαλμός, ύμνος 3. (μτφ.-ειρων.) συνεχής και επίμονη γκρίνια ή παράπονο, που μπορεί να συνοδεύεται και από κλάμα: πάλι την ίδια ~ άρχισες πρωί-πρωί; ΣΥΝ. κλάμα, γκρίνια, μουρμουρητό. Επίσης (λαϊκ.) ψαλμοωδία. — ψαλμοωδικός, -ής, -ό.

ψαλμοωδός (ο/η) 1. πρόσωπο που ψάλλει εκκλησιαστικούς ύμνους, που άδει θρησκευτικές ωδές στην εκκλησία σύμφωνα με το καθιερωμένο τυπικό ΣΥΝ. ψάλλης, ιεροψάλτης 2. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που συνθέτει εκκλησιαστικούς ύμνους, ο ποιητής ψαλμών: Δαβίδ, ο μεγάλος ~ ΣΥΝ. υμνωδός. [ΕΤΥΜ. < μτγν. ψαλμοωδός < ψαλμός + -ωδός < ωδή].

ψαλμοωδός ρ. αμετβ. [μτγν.] {ψαλμοωδείς...} μόνο στον ενεστ. ψάλλω ή/και συνθέτω εκκλησιαστικούς ύμνους, ψαλμούς ΣΥΝ. υμνώ, υμνωδού, υμνολογώ, ανυμνώ. Επίσης (λαϊκ.) ψαλμοουδίζω.

ψάλλισμο (το) → ψάλλω

ψάλλω επίρρ.: με ψαλμοωδία: διάβασε την προσευχή ~.

ψαλτήρι(ο) {ψαλτήρι-ου | -ών} 1. ΕΚΚΛΗΣ. το Βιβλίο των Ψαλμών (βλ.λ.), το οποίο χρησιμοποιείται ευρύτατα ως λειτουργικό βιβλίο, δηλ. αποσπάσματα του διαβάζονται κατά τις ιερές ακολουθίες της Εκκλησίας, και περιλαμβάνει 150 Ψαλμούς του Δαβίδ και άλλων Εβραίων ποιητών ΣΥΝ. Ψαλμοί, Βιβλίο των Ψαλμών 2. (μτφ.) συνεχής και μονότονο παράπονο ή επιπλήξη: πάλι άρχισε το ~ πρωί-πρωί! || βαρέθηκα για αυτό το ~ ΣΥΝ. γκρίνια, κλάμα, τροπάρι 3. ΜΟΥΣ. (α) αρχαίο ελληνικό μουσικό όργανο που έφερε χορδές και παίζεταν με τα δάχτυλα, χωρίς τη βοήθεια πληκτρού (β) νυκτό μουσικό όργανο με ζυδίο επίπεδο ηχείο σε παραλληλόγραμμο ή τραπεζοειδές σχήμα και χορδές από ένετρο, τρίχα αλόγου ή μέταλλο, με το οποίο συνοδεύαν τους ψαλμούς. Επίσης ψαλτήρι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ψαλτήριον (η σημερινή σημ. μτγν.) < ψάλλω + παραγ.

επίθημα -τήριον, πθ. κ. δικασ-τήριον]. ψάλλτης (ο) {κ. (λαϊκ.) ψαλλάδες, ψαλλ-ών κ. (λαϊκότ.) -άδων}, ψάλλτρια (η) {ψαλλτριών} 1. πρόσωπο που ψάλλει, που τραγουδά κάτι 2. πρόσωπο που ψάλλει στην εκκλησία, που εκτελεί τους ύμνους και τα τροπάρια των ιερών ακολουθιών σύμφωνα με το καθιερωμένο (βυζαντινό) τυπικό: δεξιός | αριστερός ~|| ο ~ θεωρείται ότι έχει σημαντικό ρόλο στη ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας ΣΥΝ. ιεροψάλτης, ψαλμοωδός: ΦΡ. (ειρων.) απορία ψάλλον βηξ βλ. λ. βηξ 3. (μτφ.) ποιητής που υμνεί κάτι, που πλέκει το εγκόμιμο προσώπου, έθνους, ιδέας κ.λπ.: Σολομός, ο ~ της ελευθερίας ΣΥΝ. υμνωδός, βάρδος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ψάλλω (βλ.λ.)].

ψαλτικός, -ής, -ό [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ψάλλη και την ψαλμοωδία, χαρακτηριστικός του ψάλλη: ~ βιβλίο | τέχνη 2. (κατ' επέκτ. για θρησκευτικές ωδές) αυτός που ψάλλεται, που λέγεται τραγουδιότα, κατ' αντιδιαστολή προς εκείνον που αναγιγνώσκεται: ~ ύμνος | τροπάριο ΣΥΝ. ψαλτός ΑΝΤ. διαβιστός 3. (ειδικότερ.) ψαλτική (η) η τέχνη του ψάλλη: από μικρός είχε κλίση στην ~ 4. (ειδικότερ.) ψαλτικά (τα) η γραμματική αμοιβή του ψάλλη εκκλησίας.

ψαλτός, -ής, -ό [μτγν.] τραγουδιότος: ~ φωνή.

ψαμμιακός, -ής, -ό [1891] 1. αυτός που σχετίζεται με την ψαμμίαση (βλ.λ.): ~ σύμπτωμα 2. ψαμμιακός (ο), ψαμμιακή (η) πρόσωπο που πάσχει από ψαμμίαση.

ψαμμιακή (η) [1885] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.) ΙΑΤΡ. πάθηση που συνίσταται στον σχηματισμό στα νεφρά και στο ουροποιητικό σύστημα αδιάλυτων, κρυσταλλικών αλάτων και άλλων μικρών συγκρομημάτων, που μοιάζουν με άμμο και τα οποία αββάλλονται με τα ούρα. [ΕΤΥΜ. < ψάμμος (βλ.λ.)].

ψαμμιής (ο) {ψαμμιών} ΓΕΩΛ. ιζηματογενές πέτρωμα που αποτελείται από κόκκους άμμου συνεχόμενους και συγκολλημένους μεταξύ τους με ορυκτή συνδετική ύλη έτσι, ώστε να αποτελούν ένα σώμα: αργιλικός | πυριτικός | ασβεστολιθικός ~ ΣΥΝ. αμμώλης, αμμώλιθος. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ψάμμος (βλ.λ.)].

ψαμμιτικός, -ής, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ψαμμίτη (βλ.λ.) ή αυτός που περιέχει ψαμμίτη: ~ πέτρωμα | ορυκτό.

ψαμμιόλιθος (ο) [1873] {ψαμμιολίθ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο ψαμμιτικός (βλ.λ.).

ψάμμος (η) 1. η άμμος (βλ.λ.) 2. ΙΑΤΡ. τα αμμώδη τεμάχια κρυσταλλικών αλάτων (η «αμμώδης υποστάθμη») που περιέχονται στα ούρα όσων πάσχουν από ψαμμίαση (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ψάμ-μος (με αφομοίωση), που συνδ. με το θ. της λ. ψήφ-ος (βλ.λ.), αν ληφθεί υπ' όμνη το αρχ. επίθ. ψαμ-αρός «ευθρυπτος, αμμώδης». Η άσασια παρέκταση -bh- (-φ-) απαντά και στο συνώνυμο λατ. sabulum (> γαλλ. sable), το οποίο θα μπορούσε να αναζητεί στην ίδια ρίζα. Βλ. κ. άμμος].

ψαμμοφίλος, -ης, -ο (λόγ.) 1. ΒΟΤ. αυτός που ευδοκμεί, που αναπτύσσεται σε αμμώδη εδάφη: ~ φυτό 2. ΖΩΟΛ. αυτός που ζει και πολλαπλασιάζεται στην άμμο: ~ καβούρια. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psammophile].

ψαμμιώδης, -ής, -ες [αρχ.] {ψαμμιώδ-ους | -εις (ουδ. -ή), -ών} (λόγ.) 1. αυτός που είναι γεμάτος άμμο, αυτός που αποτελείται κυρ. ή αποκλειστικά από άμμο: ~ έδαφος | βυθός ΣΥΝ. αμμώδης, αμμώδερός 2. αυτός που είναι όμοιος με άμμο, που έχει τη μορφή άμμου: ~ πέτρωμα | υλικό ΣΥΝ. αμμώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ής, -ες.

ψάξιμο (το) {ψάξιμ-ατος | -ατα, -άτων} η έρευνα, η αναζήτηση: αρχίζω το ~, για να βρω κάτι που έχασα || το ~ μας λέξης στο λεξικό || το ~ της τσέπης για ψιλά.

[ΕΤΥΜ. Από το θ. του αορ. έ-ψαξ-α (ρ. ψάξω) και το επίθημα -μο, πθ. κ. σπράξ-μό].

Ψαρά (τα) 1. νησί του Α. Αιγαίου Πελάγους Δ. της Χίου, στο οποίο αναπτύχθηκε πλούσια εθνική δράση κατά την Επανάσταση του 1821: «στον Ψαράν την ολόμαυρη ράχη, περπατώντας η δόξα μονάχη...» (Δ. Σολωμός) 2. η πρωτεύουσα του ομώνυμου νησιού. — Ψαριανός (ο), Ψαριανή (η), ψαριανός, -ής, -ό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. Ψύρα (τα) | Ψορή (ή) (με παρετυμολ. προς τις λ. ψαρός ή ψάρι), που συνδ. με τη «γλώσσα» του Ησυχίου ψυριος- ακάθαρτος και με τη φρ. ψυρίς γη «άγνη γη». Όλοι οι τ. είναι αγν. ετύμου].

ψαραγκάθι (το) {ψαραγκαθ-ιού | -ιών} το αγκάθι του ψαριού: ειδικότερ. το ψαροκόκκαλο.

ψαραγορά (η) (καθημ.) η αγορά ψαριών, ο χώρος στον οποίο πωλούνται και αγοράζονται ψάρια: η αγορανομία κάνει καθημερινούς ελέγχους στην ~ ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυαγορά.

ψαράδικος, -ής, -ο (καθημ.) 1. αυτός που σχετίζεται με τον ψαρά και το ψάρεμα: ~ βάρκα | δίχτυα | μαχαίρι ΣΥΝ. αλιευτικός 2. (ειδικότερ.) ψαράδικο (το) (α) σκάφος που χρησιμοποιεί για ψάρεμα, αλιευτικό πλοίαριο ΣΥΝ. ψαρόβαρκα, ψαροκάικο, ψαροπούλα (β) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται ψάρια: έχει ένα ~ στο κέντρο της πόλης ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυοπωλείο 3. (περιληπτ.) ψαράδικα (τα) ο χώρος στον οποίο πωλούνται και αγοράζονται ψάρια, η ψαραγορά ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυαγορά. ΣΧΟΛΙΟ λ. ψαράς. [ΕΤΥΜ. < ψαράς, -άδες + παραγ. επίθημα -ικός, πθ. κ. φαγ-άδ-ικός].

ψαροτός (ο) αετός με λευκό κεφάλι και ολόλευκη κοιλιά, που πετά με λυγρισμένους φτερούρες, ζει κοντά στο νερό και βουτά για ψάρια με τα πόδια προς τα εμπρός.

ψαριάνο ρ. αμετβ. {ψαριάνω} γίνομαι ψαρός, τα μαλλιά μου γίνονται γκριζά ΣΥΝ. γκριζάρω.

ψαράκι (το) {χωρ. γεν.} 1. μικρό ψάρι 2. (μτφ.) παιδικό παιχνίδι που παίζεται στη θάλασσα 3. το ζώδιο «ιχθύες» (συνεκδ.) αυτός που έχει γεννηθεί στον ζωδιακό κύκλο των Ιχθύων.

ψαράς (ο) {ψαράδες} 1. αυτός που ψαρεύει, που ασχολείται επαγγελ-

ματικά ή ερασιτεχνικά με το ψάρεμα: *δεινός | καλός - || χωριό | συνουσιασμός ψαράδων* ΣΥΝ. (επίς.) αλιός 2, αυτός που ασχολείται με το εμπόριο ψαριών, που πολλά ψάρια και άλλα θαλασσινά είδη στην αγορά ΣΥΝ. (λογιότ.) ιχθυοπώλης. [ΕΤΥΜ. < μεσν. *οψαράς* < (δ)ψάρι (βλ. λ.)].

ψαράς - αλιεύς. Το αλιεύς (από το αρχ. ουσ. ή άλς > τής αλός «θάλασσα» μέσω του επιθ. *άλιος* «θαλάσσιος») και τα παράγωγα του αλιεύω, αλιεία, (αλιευτής >) **αλιευτικός**, αλιεύμα κ.ά. είναι οι αρχαίες λέξεις, που σήμερα χρησιμοποιούνται μόνον ως επίσημο όροι. Μετά τη δημιουργία του *οψάριον* (< *οψον* «προσάρι») + υποκ. επίθημα *-άριον*) στους μεταγενέστερους χρόνους, από όπου το μεσν. ψάρι(ν), σχηματίστηκαν πολλά παράγωγα, που μαζί με τη βασική λέξη κάλυψαν τις ανάγκες του προφορικού λόγου: ψάρι, ψαριά, ψαρίλα, ψαράς, ψαρεύω, ψάρεμα, **ψαρική**, **ψαράδικος**, **ψαροπούλα**.

ψάρεμα (το) [μεσν.] {ψαρέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** επαγγελματική ή ερασιτεχνική δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενο την άγρια (κυνήγη) ψαριών στη θάλασσα ή σε γλυκά νερά με διάφορα μέσα (λ.χ. δίχτυα, παραγάδια, καλάμι, ψαροντούφεκο κ.ά.): *κάθε Σαββατοκυριακό πηγαίνω για ~ || υποβρύχιο ~ || καλάμι | σύνεργα | δόλωμα ψαρέματος* ΣΥΝ. (επίς.) αλιεία 2. (μτφ.) προσπάθεια για απόλαση μυστικών με πλάγιο και διακριτικό τρόπο (λ.χ. έμμεσες ερωτήσεις, υπαινιγμούς κ.ά.): *άρησε το ~, για να μάθει τι σκόπευε να κάνει.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*.

ψαρευτική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη του ψαρά, η αλιευτική τέχνη ΣΥΝ. ψαρική.

ψαρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {ψάρ-εμα, -ετύκη, -ετυμένος} **1.** πιάνω (ψάρια), ασχολούμαι ερασιτεχνικά ή επαγγελματικά με το ψάρεμα: *~ μπαρμουνία | λυθρίνια | σαργούς | καρχαρίες || οι ψαράδες βγήκαν στ' ανοιχτά, για να ψαρέψουν || απαγορεύεται να ψαρεύεις με δυναμίτη-ΦΡ. (μτφ.) ψαρεύω σε θολά νερά* επιφέρω σύγχυση ή επισηφλουμαι από ανώμαλες καταστάσεις, για να επιτύχω τους σκοπούς μου **2.** (ειδικότ.) ανασύρω (κάτι) από τον βυθό: *έριξαν την πετονιά και ψάρεγα ένα παλιοπάπουνσο!* **3.** (μτφ.-οικ.) αναζητώ και βρίσκω: *πού την ψάρεψες πάλι αυτή τη σακαράκα; || ο ταξίτζής ψαρεύει πελάτες* ΣΥΝ. τιμωλό 4. βρίσκω κάτι σπάνιο, δυσεύρετο: *σε ποια έκθεση ψάρεψες αυτό τον καταπληκτικό πίνακα;* **5.** (μτφ.) προσπαθώ με έντεχνο τρόπο να ανιχνεύσω τις σκέψεις, τις προθέσεις κ.λπ. κάποιου ή να του αποσπάσω γνώμη ή μυστικό: *θα πάω να τον ψαρέψω σχετικά με το θέμα της αύξησης || ~ πληροφορίες* ΣΥΝ. εκμαεύω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*.

ψαρός, -ιά, -ί (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει γκριζά μαλλιά: *είναι πενήντα περίπου χρονών και ~ ΣΥΝ. ψαρός, γκριζομάλλης **2.** (για υποζύγιο) ένας τρίχομα γκριζο χρώματος: *~ άλογο | γιάδαρος* **3.** (κατ' επέκτ. για τρίχες ή τρίχομα) αυτός που έχει γκριζό χρώμα: *~ μαλλί | μουστάκι* ΣΥΝ. ψαρός **4.** (ειδικότ.) **ψαρός** (ο) το γκριζό άλογο ή ο γκριζός γιάδαρος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψαρός* (βλ. λ.), μέσω του ουδ. *ψαρί* (πβ. κ. *θαλασσί - θαλασσή*)].*

ψαρήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το ψάρι: *-μυρωδιά/ κόκκαλο | λείπια* ΣΥΝ. ψαρικός. [ΕΤΥΜ. < ψάρι + παραγ. επίθημα *-ήσιος*, πβ. *βουν-ήσιος*].

ψάρι (το) {ψαρ-ιού | -ιών} **1.** κάθε σπονδυλωτό ζώο που ζει στη θάλασσα και στα γλυκά νερά και αναπνέει με βράγχια: *σας αρέσουν τα ~; || ψητό | τηριανιτό | βραστό | καπνιστό ~ || σουπιά | κροκέτα | μαχαίρι ψαριού* || *πήγε να ψαρέψει κι έπιασε δυο κιά ψάρια || μυρίζει ψάρι εδώ μέσα!* || *σπαρταράει σαν - από τον φόβο* ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθύς-ΦΡ. (α) **τρέμω σαν (το) ψάρι** (μεσν. φρ.) τρέμω πάρα πολύ (από φόβο): *«κι αν μασάει σιδερα και κάνει το λιοντάρι [...], τρέμει σαν το ψάρι στην κυρά του μπρος»* (λαϊκ. τραγ.) (β) *σαν (το) ψάρι έξω απ' το νερό* τελείως έξω από το φυσικό μου περιβάλλον, εντελώς απροσάρμοστος: *εκεί μέσα ένιωθα ~ (γ) ψήνω (σε κάποιον) το ψάρι στα χείλη* τον βασανίζω, τον ταλαιπωρώ αφάνταστα (δ) *το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό* βλ. λ. τρώω (ε) *φατέ μάτια ψάρια και κοιλιά περιδρομο* βλ. λ. τρώω (στ) *ανάδρομο ψάρι* βλ. λ. *ανάδρομος* (ζ) *τι ψάρια θα πιάσουμε* τα αποτελέσματα θα έχουμε, πώς θα πάνε οι δουλειές: *για να δούμε ~ μετά από τόση προσπάθεια* (η) (παροιμ.) *αν δεν βρέξεις κόλο, ψάρι δεν τρως* βλ. λ. *βρέγω* **2.** (μτφ.-σκωπτ. για πρόσ.) (α) ο απελής, αυτός που δεν αναγνωρίζει τα αστεία, που παίρνει στα σοβαρά τα πειράγματα των άλλων: *μην τσιμπάς, ρε ~, αστεία το λέει!* **ΑΝΤ.** πονηρός, (μτφ.) γάτα (β) τραγουδιστής χωρίς φωνή και ερμηνευτικό ταλέντο: *σκέτο ~ είναι αυτή, δεν μπορεί να τραγουδήσει!* (γ) ο νεοσύλλεκτος φαντάρος και γενικά καθέννας που είναι καινούργιος κάπου (σε δουλειά, σχολείο κ.λπ.) **3.** το ζώδιο «Ιχθύες» και, συνεκδ., αυτός που έχει γεννηθεί κατά την περίοδο που κυριαρχεί το ζώδιο των Ιχθύων. — (υποκ.) **ψαράκι** (το) (βλ. λ.), (μεγεθ.) **ψαρούκλα** (η) κ. ψαράκας (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *οψάριον*, υποκ. του *οψον* «μαγειρεμένο φαγητό - ό,τι τρώγατε μαζί με ψωμί, το προσοφάγν» (στη μτγν. αττ. διάλεκτο) η λ. είχε ήδη τη σημ. «ψάρι», που αρχικώς αναφερόταν μόνο στο μαγειρεμένο ψάρι). Βλ. κ. *ψωμί*].

ψάρια (η) **1.** το σύνολο των ψαριών που πιάνουν ένας ή περισσότεροι ψαράδες σε μία έξοδο τους: *τα τελευταία χρόνια δεν έχουμε μεγάλες - || κατεπάνο, καλή ~!* **2.** (μτφ.) το σύνολο όσων βρίσκει κανείς από έρευνα: *«οτοιγή ~ βγάζει το πόρισμα της επιτροπής»* (εφημ.) || *«μια ~ νεολογισμοί από τη θάλασσα της νεοελληνικής γλώσσας»* (εφημ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*.

ψαριέρα (η) {δυσγρ. ψαριερών} (λαϊκ.) μακρόστενο σκεύος σχήματος

ψαριού για την τοποθέτηση και το σερβίρισμα ψαριών.

[ΕΤΥΜ. < ψάρι + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *ψωμ-ιέρα*].

ψαρικός, -ής, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα ψάρια ΣΥΝ. ψαρήσιος **2.** (ειδικότ.) **ψαρική** (η) [μεσν.] η τέχνη του ψαρά, η αλιευτική τέχνη: *είδη ψαρικής* ΣΥΝ. ψαρευτική **3.** (ειδικότ.) **ψαρικά** (τα) το ψάρι και γενικά κάθε υδρόβιος οργανισμός που αλιεύεται, για να καταναλωθεί από τον άνθρωπο (θαλασσινά): *τρώει ~ ολόκληρο τον χρόνο || ταβέρνα με κρέατα και ~.*

ψαρίλα (η) {χωρ. πληθ.} η δυνατή και αποθηκική μυρωδιά του ψαριού, ιδ. του ωμού: *εδώ μέσα βρωμάει ~ || ανοίξτε τα παράθυρα, να φύγει η ~.*

ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*: [ΕΤΥΜ. < ψάρι + παραγ. επίθημα *-ίλα*, πβ. κ. *ξιν-ίλα*].

ψαρό- κ. ψαρό- κ. ψαρό- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** κάποιον/κάτι που έχει σχέση με την αλιεία, το ψάρεμα: *ψαρό-ντούφεκο, ψαρό-βαρκα, ψαρό-κάικο* **2.** κάτι που σχετίζεται με ψάρι: *ψαρό-κέφαλο, ψαρό-κόκκαλο, ψαρό-κόλλα, ψαρό-λάδο, ψαρό-σουπα, ψαρό-ταβέρνα, ψαρό-τοπος, ψαρό-αγορά*. [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ψάρι*].

ψαρόβαρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βάρκα του ψαρά, η αλιευτική λέμβος: *«θα πάρω μια ~, να πάω να βγω στην Πάρο...»* (νησιώτικο τραγ.) ΣΥΝ. ψαράδικο, ψαροκάικο, ψαροπούλα.

ψαρονένης (ο) {ψαρονένης} (λαϊκ. για πρόσ.) πρόσωπο που έχει ψαρά, γκριζά γένια: *παππάς ~.*

ψαροκάικο (το) καΐκι που χρησιμοποιείται για ψάρεμα ΣΥΝ. ψαράδικο, ψαρόβαρκα, ψαροπούλα.

ψαροκαλαθο (το) ρηχο και πλατύ καλάθι για ψάρια, που συνήθ. το κουβαλούσαν στο κεφάλι.

ψαροκασελα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κιβώτιο για την τοποθέτηση και μεταφορά ψαριών ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυοκιβώτιο.

ψαροκεφαλή (η) κεφάλι ψαριού.

ψαροκέφαλο (το) το κεφάλι του ψαριού.

ψαροκόκκαλο (το) **1.** η άκανθα, το κάθε λεπτό κόκκαλο του ψαριού: *μου στάθηκε στον λαιμό ένα ~ 2.* (κατ' επέκτ.) η σπονδυλική στήλη: η ραχοκοκκαλιά του ψαριού: *καταβρόχθισαν τα ψάρια και άφησαν μόνο τα ~ || έριξαν τα ~ στις γάτες* **3.** (μτφ.) είδος βελονιάς σε κέντημα, είδος υφάνσεων ή τρόπος κατασκευής πατώματος που μοιάζει με τη ραχοκοκκαλιά του ψαριού: *σακάκι | παντελόνι ~.*

ψαρόκολλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η ιχθυόκολλα (βλ. λ.).

ψαρόλαδο (το) (καθημ.) το λάδι που εξάγεται από ορισμένα είδη ψαριών και χρησιμοποιείται ποικιλοτρόπος: *«χρόνια στα ρούχα το ~ μυρίζει...»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. (λόγ.) ιχθυέλαιο.

ψαρολίμανο (το) (λαϊκ.) λιμάνι με ανεπτυγμένη αλιεία, στο οποίο αράζουν κυρ. αλιευτικά σκάφη.

ψαρομάλλης (ο) {ψαρομάλλης}, **ψαρομαλλούσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει ψαρά μαλλιά, γκριζά κομη: *~ γέροντας* ΣΥΝ. ψαρός, ψαρός, γκριζομάλλης. Επίσης ψαρομάλλος (ο), ψαρομάλλα (η). — ψαρομάλλικος, -η, -ο.

ψαρομάχαιρο (το) **1.** μαχαίρι με το οποίο γίνεται το καθάρισμα του ψαριού από τα σπάραχνα και τα λέπια του **2.** μαχαίρι με το οποίο κόβεται το ψάρι για φάγωμα.

ψαρονέφρι (το) {χωρ. γεν.} το εκλεκτό κομμάτι τής σάρκας των σφαγίων, που βρίσκεται εκατέρωθεν τής σπονδυλικής στήλης και κοντά στα νεφρά ΣΥΝ. φιλέτο.

[ΕΤΥΜ. < ψάρι «νεφραμιά» + *-νέφρι* < *νεφρό*, ο *ψ(ο)άριον (με αποβολή του *-ορι*), πβ. κ. *σιγάριον - σαγόνι*, σποκ. του αρχ. ψόα | ψόα (πληθ. *ψοαία*) «μύες που περιβάλλουν τους νεφρούς, οσφυϊκοί μύες», αβββ. ετύμου. Σίως συνδ. με τον τ. *οσφύς* (βλ. λ.), αν ο τ. *νώα* θεωρηθεί αρχικός και γίνει δεκτή η συμφωνική *εναλλαγή* | *ψ-Ι σφ-* (πβ. κ. (ζ)φάκελος - ψάκελον)].

ψαρόνι (το) {ψαρον-ιού | -ιών} πτηνό με κοντόχοντρο σώμα, αιχμηρό μαύρο ράμφος, στυλινό τρίχομα με λευκά στίγματα τον χειμώνα και κατά άγελες στα άλσθη των πόλεων, στα δάση και στους καλαμιώνες και τρέφεται κυρ. με έντομα, σκουλήκια και σαλιγκάρια ΣΥΝ. μαυροπούλι.

[ΕΤΥΜ. Υποκ. του αρχ. *ψάρος* | *ψαρός*, παράλλ. τ. του ψάρ (βλ. λ. *ψαρός*)].

ψαροντούφεκος (ο) {ψαροντούφεκάδες} ψαράς, ιδίως ερασιτέχνης, που ψαρεύει με ψαροντούφεκο: *οι - έχουν καταστρέψει τη θάλασσα ζωή γύρω από το νησί.*

ψαροντούφεκο (το) όπλο για το υποβρύχιο ψάρεμα μικρών και μεγάλων ψαριών, το οποίο λειτουργεί εκτοξεύοντας προς το αλιεύμα ειδικό καμάκι, που είναι συνδεδεμένο με τον κορμό του εργαλείου με ανθεκτικό νήμα: *~ αεροβόλο | με λάστιχα.*

ψαροπούλα" (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό αλιευτικό σκάφος: *«εξανέει μια - απ' το γιάλο»* (τραγ.) ΣΥΝ. ψαράδικο, ψαροκάικο. [ΕΤΥΜ. Ξυλκεκομμ. τ. του *ψαροβαρκοπούλα*].

ψαροπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κόρη του ψαρά: *«αχ -, [...] δεν θα βρεθούνε σαν τα χείλη σου τέτοια κοράλλια»* (τραγ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ψαράς*. [ΕΤΥΜ. < ψάρι + λ8εϊκό επίθημα *-πούλα*, πβ. *αργοντο-πούλα*].

ψαροπούλι (το) {ψαροπούλι-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πτηνό αλκυονά (βλ. λ.) ΣΥΝ. ψαροψαφός.

ψαροπούλο (το) ψαράς ν'αρης ηλικίας. [ΕΤΥΜ. < ψάρι + λεξικό επίθημα *-πούλο* (βλ. λ.)].

ψαρός, -ής, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει γκριζό χρώμα: *-μαλλιά! γένια!* *μουστάκι* ΣΥΝ. ψαρός, γκριζός **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει ασπρίσει ή έχει αρχίσει να ασπρίσει στα μαλλιά, στα γένια κ.λπ.: *~ γέροντας* ΣΥΝ. ψαρός, ψαρομάλλης, γκριζομάλλης **3.** (για ζώα) αυτός

που έχει γκριζό τρίχωμα: ~ *άλογο* | *γάιδαρος* | *λόκος* ΣΥΝ. ψαρίς. [ETYM₁ αρχ. < ψάρ-, -ρός αφηρόντων, αβεβ. ετόμου, ίσως συνδ. με λατ. sturnus, αρχ. γερμ. stara (ίδια σημ.(-, καθώς και με το αρχ. σποργίλος, αλλά είναι δύσκολο να ενταχθούν οι παραπάνω λ. στην ίδια ετιμολ. οικογένεια).

ψαροσουπτα (η) {δύσchr. ψαροσουπών} σουπτα από ψάρι μαζί με βρασμένα λαχανικά και διάφορα καρυκεύματα: το *κοκκινόψαρο* κάνει *ωραία* ~ (πβ. λ. *κακαβιά*, *μουγιμαπέσο*).

ψαροταβέρνα (η) {δύσchr. ψαροταβερνών} ταβέρνα στην οποία σερβίρεται κυρ. ψάρι και θαλασσινά.

ψαρότοπος (ο) θαλάσσια ή λιμνία περιοχή, στην οποία υπάρχουν και αλιεύονται πολλά ψάρια: το νησί αυτό *είναι μεγάλο* ~. Επίσης *ψαρότοπι* (το).

ψαρότρατα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πλοίο για ψάρεμα με τράτα (βλ.λ.).

ψαρού (η) {ψαρούδες} (λαϊκ.) 1. η σύζυγος (επαγγελματία) ψαρά 2. γυναίκα που πουλά ψάρια στην αγορά 3. περιοχή νησιού ή παράκτιου μέρους, όπου ψαρεύει κανείς.

ψαροφάνος, -ος, -ο (λόγ.) 1. αυτός που τρώει ψάρια, που του αρέσουν τα ψάρια ή/και τρέφεται κυρ. με ψάρια: ~ *πηρώ* | *πληθυσμός* ΣΥΝ. (λόγ.) *ιχθυοφάγος* 2. *ψαροφάγος* (ο) το πτηνό αλκούνια ΣΥΝ. ψα-ροπούλι. — ψαροφαγία (η).

[ETYM₂ < ψάρι + -φάγος, από το θ. του αρχ. αορ. β' ε-φαγ-ον (βλ. λ. *φαγητό*)].

ψαρώδης ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψάρω-σα, -μένος} (αργκό) ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάποιον) να σαστίσει ή να φοβηθεί: ο *λοχίας είχε ψαρώσει* με το *αυστηρό του ύφος* τους *νεοσύλλεκτους* ♦ 2. (αμετβ.) σαστίσω, χάνω το θάρρος μου: *μην ψαρώσεις, δεν πρόκειται να πάρουμε κεφάλια!* — ψαρώμα (το), ψαρώτικός, -ή, -ό. [ETYM₂ < ψάρι].

ψαύω ρ. μετβ. {έψαυσα, εψαύσθη, -ης, -η...} (λόγ.) αγγίζω (κάτι) ελαφρά, το περιεργάζομαι με τις άκρες των δακτύλων: ~ *το τράμμα* | *την πληγή* | *το πρόσωπο* | *τα χείλη κάποιου* ΣΥΝ. ψηλαφώ, ψαχουλεύω. — ψαύση (η) [μτν].

[ETYM₂ αρχ. ρ., που παρουσιάζει παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό με ρ. όπως *θραύω, χραύω, χναύω*. Η λ. είναι αβεβ. ετόμου, αλλά φαίνεται ότι πρόκειται για νεοτερισμό, που βασίζεται στο θ. των ρ. ψην (βλ. λ. ψήνω), ψίω (βλ. λ. *ψίγα*) κ.ά.].

ψαζνό (το) 1. κομμάτι κρέατος από σφαγμένο ζώο, που αποτελείται μόνο από σάρκα, δεν έχει λίπος ή κόκκαλο: *πάρε ένα κομμάτι ~, αυτό που προς είναι όλο κόκκαλο* 2. (μτφ.) η ουσία, το κύριο θέμα, το βασικότερο σημείο ζητήματος, υπόθεσης κ.λπ. ΣΥΝ. ψητό 3. (μτφ.) το υλικό όφελος: *έλα στο ~ επιτέλους!* || ο *νοσ* του είναι πάντα στο ~ (σκέπτεται πάντα το υλικό όφελος) || αυτή η *υπόθεση έχει πολύ ~* (έχει πολύ ενδιαφέρον ή αποδίδει οφέλη) ΣΥΝ. (μτφ.) ψητό · ΦΡ. (μτφ.) *ρίχνω | χτυπώ | βαράω στο ψαζνό* (i) πυροβολώ απευθείας στο κορμί ανθρώπου ή μέσα στο πλήθος, με στόχο να σκοτώσω και όχι απλώς να εκφοβίσω (ii) (γενικότ.) χτυπώ αλύπητα, χωρίς έλεος. [ETYM₂ < μισν. ψαζνόν (ουδ.) < μτγν. σαζνός «τρυφερός (για κρέατα)» (με εναλλαγή ψ- | σ- και παραγ. επίθημα -νός, πβ. κ. βρυχ-νός), που συνδ. με το ρ. ψάζω | σάζω «κοινορτοποιώ, θρυμματίζω». Το ψάζω | σάζω παρουσιάζει επίθημα -χω και εμφανίζει την ετεροιομ. βαθμ. του αρχ. ψην (βλ. λ. ψήνω)].

ψαζνώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έψαζα, ψάζηκα, ψαζμένος} 1. (α) προσπαθώ να βρω σε ένα μέρος (κάποιον/κάτι) που έχει γαθεί, κρυφτεί, εξασπαστεί ή δεν φαίνεται: (μετβ.) ~ *κάτω από το κρεβάτι* | *τα παπούτσια μου* | *στα συρτάρια του γραφείου* μου *ένα γράμμα που έχω χάσει* || *έπαιζαν κρυφτό και έψαζνε τους φίλους* του *στα πιο απίθανα μέρη* || *έψαζνε τον διακόπτη* του *ρεϊματος* στο *σκοτάδι* || (κ. αμετβ.) ~ *από χτες* | *που το τηλεφώνα* της *και δεν το βρισκό* *πουθενά γραμμένο* || *«πού V' το, πού V' το, πού V' το το δαχτυλίδι, ψάζε, ψάζε, δεν θα το βρεις»* (από παιδικό παιχνίδι) (β) (ειδικότ.) αναζητώ (κάποιον/κάτι) που θέλω να βρω) στο πλέον κατάλληλο μέρος: (μετβ.) ~ *στο Διαδίκτυο πληροφορίες* για *μουσικές εκδηλώσεις* || ~ *το τηλεφώνη* του *στον τηλεφωνικό κατάλογο* || *μήγκε* στο *κατάστημα* και *άρχιζε να ψάζνει* ένα *μαύρο φόρεμα* || *ψάζνει δουλειά* στις *μικρές αγγελίες* της *εφημερίδας* || *ψάζτε τις άγνωστες λέξεις* στο *λεξικό* || (κ. αμετβ.) ~ *για ένα καλό εστιατόριο* στο *περιοδικό* 'ΦΡ. (α) *ψάζνω ψύλλους στ' άχυρο* βλ. λ. *άχυρο* (β) *στον ουρανό σε έψαζνα* | *σε γύρευα και στη γη σε βρήκα* βλ. λ. γη 2. κάνω προεκτεκτικά έρευνα σε (κάποιον/κάτι) για να βρω (κάποιον/κάτι): (μετβ.) *όλη την ημέρα* τα *σωστικά συνεργεία έψαζχαν* τα *συντρίμια* για *τυχόν επιζώντες* || *εδώ και ώρες ψάζνουμε* μια *λύση* στο *πρόβλημα* || η *αστρονομία έψαζε* *όλο το κτήριο σπιθαμή προς σπιθαμή*, για να *βρει* τα *όπλα* || ~ *διέξοδο* από *την κρίση* || *τρόπο* ν' *αποφύγει* μια *αρνητική εξέλιξη* | να *βρω* τον *κατάλληλο συνεργάτη* || (κ. για πρόσ.) *οι αστυνομικοί τον έψαζαν* και *βρήκαν πάνω* του *ναρκωτικά* (του έκαναν σωματικό έλεγχο)- ΦΡ. (α) *ψάζνω με το κερί* | *με το φανάρι* αναζητώ επίμονα να βρω κάτι: στην *εποχή* μας *ψάζνε* με *το κερί*, για να *βρεις έναν σωστό και τίμιο άνθρωπο* (β) *τι ψάζνε* *τόρα* (να *βρεις*)! για να δηλώσουμε το μάταιο μιας αναζήτησης, προσπάθειας ή ότι κάτι δεν πρόκειται να βελτιωθεί, οπότε δεν αξίζει να διαμαρτυρηθεί κανείς: *Τι ψάζνε* για *βρεις* *τόρα!* *Εδώ όλοι κοιτάζουν* το *συμφέρον τους!* (γ) (ας' *το*) *μην* *το* | *την ψάζνε* (οικ.) μην ασχολείται με (κάτι), ματαιοπονείς, δεν έχει νόημα: *ούτε αυτός πληρώνει εφορία* *ούτε ο αδελφός του* *ούτε άλλοι καλλιτέχνες:* *ας' το καλύτερα, μην το ψάζνε!* 3. βρίσκομαι γενικά σε κατάσταση αναζήτησης ενός πράγματος | προσώπου που λείπει ή που θα ήθελα να έχω: (μετβ.) ~ να *βρω νόημα* σε *αυτή τη ζωή* | *τον δρόμο μου* | *την τύχη μου* | να *βρω παρηγοριά* | *στηρήγιο* | *τον άνθρωπο μου* | *το έτερον ήμισυ* || (κ. αμετβ.) ~ για *έναν άντρα ώριμο και υπέθυνο* 4. (ειδικότ. μεσοπα. *ψάζνω*) (ο) εξετάζω τον εαυτό μου για κάτι, αναζητώ επάνω μου:

μια ώρα ψαζνόμουν για *τα κλειδιά μου, αλλά δεν τα βρήκα* || *ψάζω καλά, μήπως έχει* *σκαλώσει* το *βραχιόλι* στα *ρουχά σου* (β) (μτφ.) προβληματίζομαι (για τις επιλογές, τις αξιολογήσεις, τις προτεραιότητες μου), κάνω σκέψεις: *δεν έχω αποφασίσει* τι *δουλειά θα κάνω- ακόμη ~* || *είναι άνθρωπος που ψάζνε*, *που δεν αρκείται* σε *έτοιμες απαντήσεις* (γ) (μτφ. η μτχ. *ψαζμένος*, -η, -ο) αυτός που έχει ευρύτερους προβληματισμούς, που δεν αρκείται στα καθημερινά ή τα συνηθισμένα: *είναι ~ άτομο- έχει ασχοληθεί σοβαρά με πολλά θέματα* ΣΥΝ. σκέπτομαι, προβληματίζομαι. — ψάξιμο (το).

[ETYM₂ μεσν. < ψάχω (με επίθημα -νω), από τον αορ. *έψαχα* | *έψαυσα* του αρχ. *ψάω* (βλ.λ.), κατά το σχήμα *έτρεξα - τρέχω, έδιωξα - διώχνω*].

ψαχουλεύω επίρρ. (λαϊκ.) ψάχνοντας εδώ και εκεί με την αφή, ψαχουλεύοντας: *διέσχισε* το *σκοτεινό δωμάτιο ~, για να μη χτυπήσει* ΣΥΝ. ψηλαφάω, ψηλαφιστά.

ψαχουλεύω ρ. μετβ. {ψαχούλεψα} (λαϊκ.) 1. ψάχνω (σε ένα μέρος) για κάτι ανάμεσα σε διάφορα πράγματα, συχνά ανακατεύοντας τα: *ποιος ψαχούλεψε* τα *συρτάρια μου*; ΣΥΝ. αναστατώνω, χαλάω 2. ψάχνω (κάτι) αγγίζοντας με τα δάκτυλα: *ψαχούλεψε* στο *σκοτάδι* για *τον διακόπτη* ΣΥΝ. ψηλαφώ. — ψαχούλεμα (το). [ETYM₂ Από συμφυρμό των ρ. ψάχω (βλ. λ. *ψάχνη*) και *χαλεύω* «ζητώ, γυρεύω» (βλ.λ.).

ψεγάδι (το) {ψεγαδιού | -ιών} ελάττωμα ή μειονέκτημα: *προσπάθησε* να *συντομίσει* τα ~ *τού χαρακτήρα* του || *είναι καλή, παρ' όλα τα ~* || *ένα κείμενο χωρίς ~* ΣΥΝ. ατέλεια, έλλειψη, κουσούρι ANT. προτέρημα, πλεονέκτημα.

[ETYM₂ μεσν. < *ψεγ-άδ-ιον, υποκ. του *ψέγος* (πβ. κ. *ύφ-άδ-ιον*) < αρχ. *ψέγω* (βλ.λ.).

ψεγαδιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ψεγαδιάσα, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βρίσκο ψηλαφώ, ελαττώματα σε (κάποιον/κάτι), επικρίνω, ψέγω (βλ.λ.). — ψεγαδίασμα (το).

ψέγω ρ. μετβ. (έψεξα) (λόγ.) βρίσκο ψεγάδια, ασκό αρνητική κριτική σε (κάποιον/κάτι): *γιατί με ψέγεις*; || *τον έψεξε* για *τη συμπεριφορά* του | *τους τρόπους* | *τις πράξεις* του ΣΥΝ. επικρίνω, μέμφομαι, κατηγορώ, κατακρίνω, αποδοκιμάζω ANT. επαινών, εγκωμιάζω. — ψεκτι-κός, -ή, -ό [αρχ.].

[ETYM₂ αρχ. αβεβ. ετόμου, πβ. οφείλεται σε νεοτερισμό της Ελληνικής (κατ' αντιδιαστολή προς τα κληρονομηθέντα συνώνυμα *μειψομαι* και *ονειδίζω*, που διαθέτουν συγγενείς τ. εντός της I.E.), που ίσως συνδ. με το επιφώνημα *ψό* (βλ. λ. *ψόφος*) ή, κατ' άλλους, με το ρ. ψην (βλ. λ. ψήνω)].

ψεί κ. ψι (το) {άκλ.} Ψ, ψ- το εικοστό τρίτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).

[ETYM₂ < αρχ. *ψεί* | *ψί*, γράμμα που επινοήθηκε από τους Έλληνες για τη δήλωση του συμφωνικού συμπλέγματος [rs]].

ψείρα (η) {ψειρών} 1. μικροσκοπικό, άπτερο, παρασιτικό έντομο που προσβάλλει τον άνθρωπο και τα ζώα, τρέφεται με τρίχες, αίμα και απολεπασμένο δέρμα, πολλαπλασιάζεται συνήθ. ταχέως, προκαλεί φλεγμονή και κνησμό στις προσβαλλόμενες περιοχές και μπορεί να μεταδώσει σοβαρές ασθένειες (λ.χ. εξανθηματικό τύφο), αν δεν καταπολεμηθεί με τα κατάλληλα φάρμακα: ~ *τού τριχιστού της κεφαλής* | *τού σώματος* | *τού εφηβαίου* || *έχω* | *πιάνω ψείρες* || *το κεφάλι* του *είναι γεμάτο ψείρες* ΣΥΝ. (λόγ.-σπάν.) φθειρ-ΦΡ. (παρωμο.) *αλί* *που* *το 'χει* *η κούτρα* *του* *και* *κατεβάζει ψείρες* για όσους είναι πολύ άτυχοι και δεν μπορούν να αποφύγουν κάτι δυσάρεστο 2. (περιληπτ.) έντομο που παρσιταίει στα φυτά και απαντά σε πολλά είδη 3. (μτφ.) *ψείρες* (οι) πολύ μικρά και δυσανάγνωστα γράμματα: *Γι ~ είναι αυτές που κάνουν: Πώς* *θα τις διαβάσω*; 4. (μτφ.) *ψείρες* (οι) για ασήμαντο θέμα ή λεπτομέρεια: *είναι ανυπόφορος- ασχολείται συνήθια με - 5.* (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι υπερβολικά λεπτολόγος, που όλα τα ψειρίζει: *είναι ~ στις δουλειές* του ΣΥΝ. ψείρας (βλ.λ.) 6. μικροσκοπικό μικρόφωνο που τοποθετείται στα ρούχα (στο πέτο, στο ποικάκιμο κ.λπ.) και χρησιμοποιείται συχνά σε τηλεοπτικές εκπομπές. — (υποκ.) ψειρίτσα κ. ψειρούλα (η).

[ETYM₂ < μεσν. *ψείρα* < φθειρά, αιτ. εν. του αρχ. *φθειρ* (δ) (βλ.λ.) κατ' επίδρ. της λ. *ψύλλος, ψύλλα*].

ψειραλοιοφή (η) αλοιοφή που εξολοθρεύει τις ψείρες, που χρησιμοποιείται για την καταπολέμηση των ψειρών.

ψείρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μτφ. για πρόσ.) 1. ο υπερβολικά λεπτολόγος, αυτός που όλα τα ψειρίζει: *είναι τόσο ~, που* *καταντά ενοχλητικός* || *δεν μπορείς να κάνεις σωστά αυτή τη δουλειά, αν δεν είσαι ~* ΣΥΝ. τελειομανής 2. αυτός που ασχολείται με ασήμαντες λεπτομέρειες.

ψειρίς (ο) {ψειρίδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει ψείρες, ο γεμάτος ψείρες ΣΥΝ. ψειράρις.

ψειριάς ρ. αμετβ. {ψειρίασα, -μένος} αποκτό ψείρες, γεμίζω ψείρες: *ψειρίασε* από *τη βρούα*.

[ETYM₂ < ψείρα + παραγ. επίθημα -ιάζω (πβ. μτγν. *φθειρίω, -άω*), πβ. κ. *μουχλιάζω*].

ψειριάρης (ο) {ψειριάρηδες}, ψειριάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) 1. πρόσωπο που έχει ψείρες, γεμάτος ψείρες ΣΥΝ. ψειρίς, ψειριασμέ-νος; (μτφ.-μειοστ.) 2. πολύ ακάθαρτος και ατημέλητος άνθρωπος ΣΥΝ. βρομιάρης 3. αυτός που αγαπά υπερβολικά τα χρήματα και τα συγκεντρώνει με πάθος: *γέρος ~* ΣΥΝ. τσιγγούνης, φιλάργυρος. Επίσης (λαϊκ.) ψειριάριος, -η, -ο (σημ. 1).

[ETYM₂ < ψείρα + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. *ψορ-ιάρης* (μτγν. *φθειριάριος*)].

ψειρίασμα (το) {ψειριάσματος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η δερματοπάθεια που προκαλείται από τις ψείρες ΣΥΝ. (λόγ.) φθειρίαση.

ψειρίζω ρ. μετβ. {ψειρίσα-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) 1. καθαρίζω (κά-

ποιον/κάτι) από τις ψείρες, αναζητώ τις ψείρες στα μαλλιά, στο σώμα, στα ρούχα κ.λπ. και τις θανατώνω: *ψειρίζει ο ένας τον άλλον* ΦΡ. **ψειρίζω τη μαϊμού** (κακός) σπαταλώ τον χρόνο μου και ασχολούμαι με ασήμαντα πράγματα: *δεν κάνει ποτέ τίποτε, κάθεται και ψειρίζει τη μαϊμού* 2. (μτφ.) εξετάζω (κάτι) λεπτομερώς, αποδίδω μεγάλη σημασία στις λεπτομέρειες: *είναι απαιτητικός και αυστηρός, όλα τα ψειρίζει* || *πάρε μια απόφαση επιπέδους και μην ψειρίζεις τα πράγματα τόσο πολύ* ΣΥΝ. λεπτολογώ. — **ψειρίσμα** (το). [ETYM < ψείρα, πβ. κ. αρχ. φθειρίζω (< φθείρ), με την ίδια σημ.].

ψειροσκονη (η) φαρμακευτική σκόνη για την καταπολέμηση της φθειρίδας. **ψειρού** (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) η φυλακή: *τον κλείσανε στην ~* ΣΥΝ. στενή, φρέσκο.

ψεκάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψεκάσ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. ρίχνω υγρό ή αέριο με ψεκαστήρα σε (κάτι): ~ τα φυτά | τα κουνούπια || *πρέπει να ψεκάσουμε τις ελιές, για να καταπολεμηθεί ο δάκος* ΣΥΝ. ραντίζω, καταβρέχω 2. ρίχνω σταγονίδια υγρού καθαρισμού ή νερού με ειδικό μπουκάλι σε (επιφάνεια που χρειάζεται καθαίριση ή στα ρούχα που σιδερώνω): ~ το τζάμι το νέο καθαριστικό σπρέι || - τα ρούχα, για να διευκολύνω το σιδερώμα ♦ 3. (αμετβ.) κάνω ψεκασμό ή ραντίζω με υγρό καθαρισμού ή απλό νερό: *αφού ψεκάσεις, κλείσε τα παράθυρα και βγες έξω* || «ψεκάστε, σκουπίστε, τελειώσατε!» (δια-φήμ. απορρυπαντικού).

[ETYM₁ μτγν. τ. του αρχ. ψακάω (με ανομοίωση) < ψακάς | ψεκάς, -άδος, αβεβ. ετύμου. Αν η λ. συνδέθει με το αρχ. ψήν (βλ. λ. ψήνω), τότε πρέπει να αναλυθεί ως ψ-ακ-αδ- (με ένθημα -ακ-), οπότε ίσως συνδ. και με το λιθ. sprākas «σταγόνες»].

ψεκάσμος (ο) [μεσν.] 1. ΒΟΤ. η διασπορά (ράντισμα) διαλύματος ή αιωρήματος φυτοφαρμάκου πάνω στις καλλιέργειες, που γίνεται με τη βοήθεια ψεκαστήρα (βλ. λ.) ή με ελικόπτερο και στοχεύει στην πρόληψη ή καταπολέμηση των διαφόρων ασθενειών των φυτών ΣΥΝ. ψεκάσμα, ράντισμα, 2. μέθοδος εφυλόωσης που συνίσταται στην εκτόξευση υγρού σμάλτου με ειδική συσκευή. Επίσης **ψεκάσμα** (το) [μεσν.] {ψεκάσμ-ατος | -ατα, -άτων}.

ψεκαστήρας (ο) [1885] 1. ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που χρησιμοποιείται στη γεωργία για διασπορά υγρών ή αερίων προϊόντων, κυρ. φυτοφαρμάκων, πάνω στις καλλιέργειες 2. ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή σε μορφή πιστολιού, που χρησιμοποιείται για εκτόξευση βαφής σε οικοδομικές και καλλιτεχνικές εργασίες 3. ΙΑΤΡ. ιατρική συσκευή για την εκτόξευση ατμών φαρμακευτικών παρασκευασμάτων ή/και για την πρόκληση τοπικής αναισθησίας. Επίσης (λαϊκ.) ψεκαστήρα (η) (σημ. ύ). [ETYM₂ < ψεκάω + παραγ. επίθημα -ήρας, πβ. κ. ανεμισ-τήρας].

ψεκαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ψεκάσμο: ~ συσκευή.

ψεκτής (ο) {ψεκτών} (λόγ.-σπάν.) αυτός που ψέγει, που κατακρίνει ή που του αρέσει να μέμψεται τους άλλους, που συνηθίζει να επιτιμά ΣΥΝ. τιμητής, κατηγορός, επικριτής, φιλοκατήγορος ΑΝΤ. επαινετής, εγκομιστής. [ETYM₁ αρχ. < ψέγω].

ψεκτός, -ή, -ό (λόγ.) άξιος ψόγου, αυτός που επιδέχεται κατάκριση, κατηγορία: ~ στάση συμπεριφορά ΣΥΝ. αξιολογικός, μεμπτός, αξιωματικός ΑΝΤ. επαινετός, αξιότιμος, άμεμπτος, άνογος. [ETYM₂ αρχ. < ψέγω].

ψελλίζω ρ. μετβ. {ψελλίσα} (λόγ.) 1. προφέρω δύσκολα και χαμηλόφωνα τις λέξεις, δεν αρθρώνω καθαρά τους φθόγγους λόγω φυσικού ελαττώματος ή ψυχικής ταραχής: *κάτι ψελλίσε ο γέρος, αλλά δεν ακούστηκε καθαρά* || *ψελλίσε λίγες λέξεις και μετά σταμάτησε τρομοκρατημένος* ΣΥΝ. τραυλίζω, κομπίζω 2. διατυπώνω κάτι διατακτικά και με ασάφεια, με μισόλογα: *ψελλίσε κάποιος δικαιολογίες*. — **ψελλίσμα** (το) [μτγν.] κ. **ψελλισμός** (ο) [μτγν.].

[ETYM αρχ. < ψέλλος «αυτός που δεν αρθρώνει σωστά τον λόγο, που τραυλίζει», εκφραστ. επίθετο (με επίθημα -λο-, πβ. κ. τραν-λός), προϊόν ονοματοποιίας].

ψέλλω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψέλλα} ♦ 1. (μετβ. κ. αμετβ.) ψάλλω (βλ. λ.): (αμετβ.) *ψέλλει κάθε Κυριακή στον Άγιο Κωνσταντίνο* || (μετβ.) *οι ψάλλες έψελναν με κατάνυξη το χερουβικό* | το τροπάριο της Κασσιανής ♦ 2. (μετβ.) (μτφ.) λέω (κάτι) επίμονα και μονότονα, προκαλώ ενόχληση με τη συνεχή επανάληψη ισχυρισμού, παρατήρησης κ.λπ.: *κατάλαβα τι μου λες, μη με ψέλλεις άλλο* || *όλη την ημέρα με έψελνε πάνω απ'το κεφάλι μου, για να του αγοράσω το παιχνίδι-φρ. ψέλλω* | **ψάλλω τον αναβαλλόμενο** | **τον εξάψαλμο** ή **τα ψέλλω (σε κάποιον)** επιπλήττω (κάποιον) πολύ αυστηρά, κάνω (σε κάποιον) δριμύτατες παρατηρήσεις, λέω (σε κάποιον) χωρίς περιστροφές όσα (άσχημα) έχω να του πω, καταυδιάω: *έννοια σου και, όταν έλθει, θα του τα ψάλλω για τα καλά* || *όταν γύρισε τα ζημερώματα στο σπίτι του, ο πατέρας του τού έψαλε τον αναβαλλόμενο* ΣΥΝ. μουρμουρίζω, γκρινιάζω ♦ (αμετβ.) 3. (μτφ.) μιλώ με παράδεινο τρόπο, λέω ακατανόητα πράγματα: *τι κάθεται και ψέλλει εκεί πέρα*; **ψέμα** (το) {ψέμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. καθετί που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, η εσκεμμένη παραποίηση ή απόκρυψη της αλήθειας, κυρ. λόγος μη αληθινός, πλαστός ή επανοημένος: *ανόητο* | *εσκεμμένο* | *χοντρό* | *αθόω* ~ || *μας έγειρε φλομώνει στα ~ τον τελευταίο καιρό!* || *ο γιος μου είναι ανίκανος να πει ψέματα* || *αυτό που είπε είναι ένα πελώριο ~, δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα* ΣΥΝ. (λόγ.) ψεύδος, ψευδολόγημα, ψευδολογία, ψευτιά ΑΝΤ. αλήθεια ΦΡ. (α) **σώθηκαν** | **τελείωσαν τα ψέματα** η κατάσταση είναι πολύ σοβαρή, δεν υπάρχουν περιθώρια για άλλες υπερκρυγές ή αναβολές (β) *με τα ψέματα* με ασήμαντα μέσα ή προσόντα, χωρίς την απαραίτητη προσπάθεια ή προετοιμασία: ~ *δεν γίνεται να πετύχεις στις εξετάσεις!* (γ) *στα ψέματα* όχι στην πραγματικότητα, προσποιητά:

έκανε τον άρρωστο ~, για να μην πάει σχολείο (δ) **κακά τα ψέματα!** για έμφυση και για να δηλώσουμε παραδοχή ή συμφωνία με ό,τι λέγεται ή εννοείται: *περνάμε, ~!* || *είσαι πολύ καλύτερος μου, ~!* (ε) *πες το ψέματα* για να επικροτήσουμε την αλήθεια των λόγων του συνομιλητή μας 2. (μτφ.) καθετί μάταιο, εφήμερο, που δημιουργεί προσδοκίες και τελικά απογοητεύει: *πλούτη, δόξα, μεγαλεία, όλα είναι ένα τίποτα, ένα ~* || ζω μέσα στο ~. — (υποκ.) ψεματάκι (το) (βλ. λ.), (με-γεθ.) ψεματάρα (η).

[ETYM μεσν. < μτγν. ψέμα < αρχ. ψεύσμα (με αποβολή του -σ- και απλοποίηση του συμπλέγματος, πβ. κ. ρέυμα - ρέμα) < ψεύδομαι (βλ. λ.).

ψεματάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρό, ασήμαντο και (σχετικά) αθώο ψέμα: *είπα ένα ~, και τι έγινε;*

ψεματάρης, -α, -ικο {ψεματάρηδες} (λαϊκ.) αυτός που λέει ψέματα. [ETYM₂ < ψέμα, -ατός + παραγ. επίθημα -άρης, πβ. κ. πεισματ-άρης].

ψένο ρ. → ψήνω

Ψέριμος (η) {Ψερίμου} νησί του Δωδεκανήσων Α. της Καλύμνου και Β. της Κω. [ETYM₁ Αγν. ετύμου].

ψες κ. **εψές** επιρρ. (λαϊκ.) χθες, κυρ. χθες το σούρουπο, το περασμένο βράδυ: «όλη η παρέα πίνανε εψές | εψές σαν όλα τα βραδιάκια | να πάνε κάτω τα φαρμάκια» (Κ. Βάρναλης).

[ETYM₁ < όψιμο μεσν. όψες < αρχ. όψε «αργά» (βλ. λ.), κατ' αναλογία προς το επιρρ. χθες. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

ψεσινός, -ή, -ό (λαϊκ.) της προηγούμενης ημέρας ή βραδιάς ΣΥΝ. χθεσινός.

[ETYM₂ < όψιμο μεσν. όψεσινός, κατά το χθεσινός].

ψευδαδάμας (ο) [1849] {ψευδαδάμ-αντος, -αντα | -αντες, -άντων} (λόγ.) ψεύτικο διαμάντι, απομίμηση διαμαντιού από γυαλί ή κρύσταλλο.

ψευδαισθηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} 1. ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. λειτουργική διαταραχή της αίσθησής, που προκύπτει από διάφορες φυσικές ή νοητικές διαταραχές ή επέρχεται ως αντίδραση σε τοξικές ουσίες και η οποία εκδηλώνεται συνήθ. με τη μορφή οπτικών ή ακουστικών εικόνων, που δεν ανταποκρίνονται στον πραγματικό κόσμο (πβ. κ. λ. *παραίσθηση*) 2. (κατ' επέκτ.) κάθε λανθασμένη ιδέα, αντίληψη, άποψη ή εντύπωση: *έχω | τρέφο ψευδαισθήσεις σχετικά με την κατάσταση της χώρας* || *πρέπει να είμαστε ρεαλιστές και να μη ζούμε με ψευδαισθήσεις* || *μην έχετε την - ότι τα πράγματα είναι όπως πριν* ΣΥΝ. αυταπάτη. Επίσης (παλαιότ.) ψευδαισθησία. — ψευδαισθητικός, -ή, -ό [1891], ψευδαισθητικ-ά/-ώς επιρρ. [ETYM₁ Απόδ. του γαλλ. hallucination].

ψευδάνθρακας (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση του δέρματος και του υποδόριου ιστού, που χαρακτηρίζεται από συρροή δοθιήνων, είναι επώδυνη και συνοδεύεται από πυρετό.

ψευδαπόστολος (ο) [μτγν.] {ψευδαποστόλ-ου | -ων, -ους} 1. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που ψεύδως εμφανίζεται ως απόστολος του Χριστού, που προσποιείται τον απόστολο του Χριστού: *η εποχή μας είναι γεμάτη μάγους και ψευδαποστόλους* 2. (κατ' επέκτ.) ο απόστολος του ψεύδους, αυτός που προπαγανδίζει ή διδάσκει ψεύτικα πράγματα.

ψευδάργυρος (ο) [μτγν.] {ψευδαργύρου} ΧΗΜ. μέταλλο (σύμβολο Ζη) που απαντά στη φύση σε διάφορα ορυκτά και στον ανθρώπινο οργανισμό ως χημικό στοιχείο, έχει χρώμα αργυρόλευκο, μέτρια σκληρότητα και αντοχή και επιδέχεται εύκολα στιλβισμό: έχει μεγάλη οικονομική και τεχνολογική σημασία, καθώς από παλιά χρησιμοποιείται για την προστασία άλλων μετάλλων (γαλιβανισμός κυρ. σιδήρου και χάλυβα) από την ατμοσφαιρική διάβρωση: *θειικός* | *θειούχος* | *φωσφορούχος* | *χλωριούχος* | *χρωμικός* - ΣΥΝ. (κωθηλ.) τσίγκος (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). — **ψευδαργυρικός**, -ή, -ό [1861].

ψευδαργυρούχος, -ος, -ο [1885] (λόγ.) αυτός που αποτελείται από ψευδάργυρο ή περιέχει ψευδάργυρο (βλ. λ.): ~ *μετάλλευμα* | *πέτρα* | *κοίτασμα*. [ETYM < ψευδάργυρος + -ούχος < έχω].

ψευδαττικισμός (ο) [1884] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο άτεχνος αττικισμός (βλ. λ.), η κοκή μίμηση της αρχαίας αττικής διαλέκτου.

ψευδεπίγραφος, -η, -ο [μτγν.] 1. αυτός που εμφανίζεται με το όνομα άλλου: *το ~ κράτος της Μακεδονίας* (δηλ. των Σκοπίων) 2. (για πνευματικό έργο) αυτός που ψεύδως αποδίδεται σε συγκεκριμένο συγγραφέα, ενώ δεν είναι δικό του έργο: ~ *σύγγραμμα* | *λόγος* | *ποίημα* ΣΥΝ. νόθος ΑΝΤ. γνήσιος, πραγματικός 3. αυτός που στην πραγματικότητα δεν αντιστοιχεί σε αυτό που φέρεται ότι είναι: *πρόκειται για ένα ~ «δημοκρατικό» κόμμα* || «ο γραμματέας της Κ.Ε. υπογράμμισε ότι τελείωσε η εποχή των ~ μελών και ομάδων» (εφημ.). — **ψευδεπίγραφο** επιρρ.

ψευδής, -ής, -ές {ψευδ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | ψευδέστ-ερος, -ατός} (λόγ.) 1. αυτός που δεν είναι αληθής, που δεν ανταποκρίνεται στην αντικειμενική πραγματικότητα (στις «συνθήκες αληθείας»): ~ *πληροφωρία* | *είδηση* | *φήμη* | *στοιχεία* ΣΥΝ. ψεύτικος, αναληθής ΑΝΤ. αληθής, αληθινός 2. αυτός που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα, απούσας: *τα Μ.Μ.Ε. δίνουν συχνά ψευδή εικόνα της καθημερινότητας, προσβάλλοντας μόνο τα αρνητικά* της 3. (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται με προσποίηση, ανηλικρίνεια ή με σκοπιμότητα: ~ *φιλία* | *επίδειξη αγάπης* | *ισχυρισμός* | *διαβεβαίωση* || ~ *δήλωση* (στην οποία το άτομο δηλώνει εν γνώσει του ψεύτικα στοιχεία ή αποκρύπτει τα αληθινά) || ~ *καταμίμηση* (αξιοποίηση πράξη την οποία τελεί όποιος εν γνώσει καταμιμείται άλλον ψεύδη ή αναφέρει γι' αυτόν ενόπιον της αρχής ότι τέλεσε αξιόπινη πράξη ή πειθαρχική παράβαση με σκοπό να προκαλέσει την καταδίκη του) || *υφαρπαγή ψεύδους βεβαιώσεως* (αξιοποίηση πράξη την οποία τελεί όποιος πετυχαίνει με εξαπάτηση να βεβαιωθεί αναληθώς σε δημόσιο έγγραφο περιστατικό που μπορεί

να έχει έννομες συνέπειες, καθώς και όποιος χρησιμοποιεί τέτοια ψευδή βεβαίωση για να εξοπλισθεί άλλων σχετικά με το περιστατικό αυτό) ΣΥΝ. ανείλικρινής, πλαστός, προσποιητός, υποκριτικός ΑΝΤ. είλικρινής, πραγματικός, γνήσιος 4. (μτφ.) παραπλανητικός, αυτός που μπορεί να εκληφθεί ως αληθινός: *έτσι όπως το παρουσίασε, άφησε ~ εντυπώσεις* · 5. ΒΟΤ. **ψευδής καρπός** ο κέρας που αποτελείται από δύο ή περισσότερα καρποφύλλα του ίδιου άνθους. — ψευδώς επιρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες [ΕΤΥΜ. αρχ. < ψεύδος (βλ. λ.)].

ψευδίζω ρ. αμετβ. {ψεύδισα} δεν μπορεί να αρθρώσω καθαρά ορισμένους φθόγγους από κακή αρθρωτική συνήθεια (χωρίς να υπάρχει βλάβη των φωνητηρίων οργάνων) ΣΥΝ. τσευδίζω.

ψευδισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΡ. διαταραχή του προφορικού λόγου, που συνίσταται στη μη καθαρή άρθρωση, στην ελαττωματική προφορά ορισμένων φθόγγων από κακή αρθρωτική συνήθεια, χωρίς να υπάρχει βλάβη των φωνητηρίων οργάνων ΣΥΝ. ψεύδισμα, τσεύδι-σμα. Επίσης (καθημ.) **ψεύδισμα** (το)

ψευδό- κ. **ψευδο-** κ. **ψευδ-** (λόγ.) ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: 1. είναι μη γνήσιος, ψευδής, πλαστός, τεχνητός, λ.χ. *ψευδ-απόστολος, ψευδ-επίγραφος, ψευδο-μάρτυρας, ψευδ-όνυμο* 2. υφίσταται, γίνεται, λειτουργεί κ.λπ. προσποιητά, υποκριτικά ή στη φαντασία: *ψευδ-αίσθηση* 3. υπάρχει ή γίνεται κατ' απομίμηση ενός πράγματος, λ.χ. *ψευδο-αδάμας, ψευδο-τοι-γος, ψευδο-κλασικισμός, ψευδ-οροφή* ΣΥΝ. **ψευτο-** [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. της μη καθαρή άρθρωση, στην ελαττωματική προφορά ορισμένων φθόγγων από κακή αρθρωτική συνήθεια, χωρίς να υπάρχει βλάβη των φωνητηρίων οργάνων ΣΥΝ. ψεύδισμα, τσεύδι-σμα. Επίσης (καθημ.) **ψεύδισμα** (το)

ψευδο- κ. **ψευδο-** κ. **ψευδ-** (λόγ.) ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: 1. είναι μη γνήσιος, ψευδής, πλαστός, τεχνητός, λ.χ. *ψευδ-απόστολος, ψευδ-επίγραφος, ψευδο-μάρτυρας, ψευδ-όνυμο* 2. υφίσταται, γίνεται, λειτουργεί κ.λπ. προσποιητά, υποκριτικά ή στη φαντασία: *ψευδ-αίσθηση* 3. υπάρχει ή γίνεται κατ' απομίμηση ενός πράγματος, λ.χ. *ψευδο-αδάμας, ψευδο-τοι-γος, ψευδο-κλασικισμός, ψευδ-οροφή* ΣΥΝ. **ψευτο-** [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. της μη καθαρή άρθρωση, στην ελαττωματική προφορά ορισμένων φθόγγων από κακή αρθρωτική συνήθεια, χωρίς να υπάρχει βλάβη των φωνητηρίων οργάνων ΣΥΝ. ψεύδισμα, τσεύδι-σμα. Επίσης (καθημ.) **ψεύδισμα** (το)

ψευδοδύλημμα (το) {ψευδοδύλημ-ατος | -ατα, -άτων} το πλαστό, το ψεύτικο δίλημμα: αυτό που δεν υφίσταται πραγματικά, αλλά παρουσιάζεται ως τέτοιο: *μην παριδέεις τη σκέψη σου σε ψευδοδύλημμα-τα και τεχνητές διαχωριστικές γραμμές*.

ψευδο(ε)πιστημονικός, -ή, -ό αυτός που παρουσιάζεται επιφανειακά και παραπλανητικά επιστημονικός, ενώ δεν είναι στην ουσία του: *κείμενα με ~ ύφος, χωρίς πραγματικό περιεχόμενο*. — **ψευδο(ο)πιστήμη** (η) [1863].

ψευδοκλασικισμός (ο) [1892] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο ψευδής κλασικισμός, η απομίμηση των λογοτεχνικών και εικαστικών έργων της κλασικής αρχαιότητας, που περιορίζεται μόνο στα εξωτερικά τους γνωρίσματα, χωρίς να εμβαθύνει στο πνευματικό τους περιεχόμενο. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γερμ. Pseudoklassismus (νόθο συνθ.)].

ψευδοκράτος (το) {ψευδοκράτ-ους | -η, -ών} 1. κράτος νομικά ανύπαρκτο και χωρίς καμιά αναγνώριση από διεθνείς οργανισμούς 2. (ει-δικότ.) το βόρειο τμήμα της Κύπρου, που τελεί από το 1974 υπό τουρκική κατοχή (βλ. κ. λ. *Κύπρος, Ατίλος, Κυπριακό, πράσινο*). ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*.

ψευδολόγηση (το) [μτγν.] {ψευδολογίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) λόγος που δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια ή την πραγματικότητα, ψέμα ΣΥΝ. ψευδολογία, ψεύδος, ψευτιά, μύθευμα, παραμύθια ΑΝΤ. αλήθεια.

ψευδολογία (η) [αρχ.] {ψευδολογίών} (λόγ.) 1. το να λέει κανείς ψέματα, η συνειδητή παραποίηση της αλήθειας: η ~ δεν *τιμωρείται από τον νόμο, αλλά είναι ανήθικη* ΑΝΤ. είλικρινία 2. (συνεκδ. συνήθ. στον πληθ.) λόγος ανακριβής ή αντίθετος προς την αλήθεια, ψέμα ΣΥΝ. ψευδολόγηση, ψεύδος, ψευτιά, μύθευμα, παραμύθια ΑΝΤ. αλήθεια. — **ψευδολογώ** ρ. [αρχ.] {-εις...}.

ψευδολόγος, -ος, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που λέει ψέματα, που παραποιεί συνειδητά την αλήθεια ή αφηγείται ανύπαρκα γεγονότα ΣΥΝ. ψεύτης ΑΝΤ. είλικρινής, φιλαλήθης.

ψεύδομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μτγ. ενεστ. ψευδόμενος, -η (κ. λόγ. -ένη), -ο | ψευδούσθην, -ης, -η...} (λόγ.) 1. λέω ψέματα, αναφέρο πράγματα ανυπόστατα ή παραποϊώ συνειδητά την αλήθεια: *ψεύδεσθε ασυστόλως, κύριε συνάδελφε!* || «...πάντοτε την αλήθεια ομολούντες, πλην χωρίς μίσος για τους ψευδόμενους...» (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. ψευδολογώ 2. ΦΙΛΟΣ, (α) (για λογικούς συλλογισμούς ή επιχειρήματα) είμαι ψευδής ή πλημμελής, συγκρούομαι με τους λογικούς κανόνες και δεν καταλήγω σε λογικός αναγκαία συμπεράσματα (β) (για συνθετικές κρίσεις) δεν αποδίδω αυθεντικά την πραγματικότητα, διότι δεν ικανοποιώ το κριτήριο της αλήθειας. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψεύδομαι* | -ομαι < *pseu-d- (με παρέκταση -d-), παράλλ. παρεκτεταμένη μορφή του Ι.Ε. *bhes- | *bheus- «φυσά», πβ. σανσκρ. bhāstrā- «φυσήτρας», αρμ. sui «ψέμα» Η λ. δήλωνε αρχικώς το φύσημα του ανέμου, αλλά και τους ήχους του σφυρίγματος που δεν έχουν συγκεκριμένο νόημα, με αποτέλεσμα να φθάσει στη σημ. «εξασπιάτο». Το ενεργ. *ψεύδο* περιέγραφε αρχικώς όλες τις μορφές απάτης, όπως το ψέμα, η παραβίαση όρκου, η παραποίηση εγγράφων, ενώ το *ψεύδομαι* είχε καθαρώς παθητική χρήση. Ήδη στην Αρχ. ο μέσ. τ. επικράτησε σε όλες τις χρήσεις].

ψευδομάρτυρας (ο/η) {(θηλ. ψευδομάρτυρος) | ψευδομαρτύρων} μάρτυρας δίκης που ψευδεται συνειδητά, που καταθέτει ενώπιον του δικαστηρίου ψευδή στοιχεία ως αληθινά ή/και παρασιωπά άλλα: *καταδικάστηκε με βάση τις καταθέσεις ψευδομαρτύρων*. Επίσης (λόγ.) **ψευδομάρτυς** [αρχ.] {ψευδομάρτυρος}.

ψευδομαρτυρία (η) [αρχ.] {ψευδομαρτυριών} (λόγ.) ΝΟΜ. η συνειδητή κατάθεση ψευδών στοιχείων ως αληθών ή η παραποίηση, διαστρέβλωση ή/και ελλιπής παρουσίαση της αλήθειας από φυσικό πρόσωπο ενώπιον δικαστικής αρχής: ο *μάρτυρας θα διωχθεί για ~* || *καταδικάστηκε βάσει ψευδομαρτυριών*.

ψευδομαρτύριό ρ. αμετβ. [αρχ.] {ψευδομαρτυρείς... | ψευδομαρτύ-

ρησα} (λόγ.) καταθέτω ψευδή στοιχεία ή παραποιώ την αλήθεια ενώπιον δικαστηρίου.

ψευδομονάδα (η) ΒΙΟΛ. γένος παθογόνων βακτηριδίων, που προκαλούν ασθένειες στον άνθρωπο, στα ζώα και τα φυτά. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Pseudomonas].

ψευδοπατριώτης [1871] κ. ψευτοπατριώτης (ο) {ψευδοπατριω-τών} (κακόσ.) ο μη πραγματικός (αγνός) πατριώτης, αυτός που προσποιείται φιλοπατρία, την οποία δεν αισθάνεται, που καπηλεύεται την έννοια και τη σημασία τού πατριωτισμού ΣΥΝ. πατριδοκάπηλος ΑΝΤ. φιλόπατρις, εθνιστής.

ψευδοπατριωτισμός [1871] κ. ψευτοπατριωτισμός (ο) (κακόσ.) ο ψεύτικος πατριωτισμός, η προσποιητή (όχι γνήσια) αγάπη για την πατρίδα: *χαρακτηριστικό των δημοκρατών είναι ο ~ τους* ΣΥΝ. πατρι-δοκαπηλία ΑΝΤ. φιλοπατρία, εθνισμός.

ψευδοπατώμα (το) {ψευδοπατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο χώρος που μεσολαβεί ανάμεσα στο δάπεδο ενός ορόφου και στην οροφή τού αποκάτω. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. faux plancher].

ψευδοπρόβλημα (το) {ψευδοπρόβλημ-ατος | -ατα, -άτων} ανύπαρκτο πρόβλημα, ζήτημα που δεν έχει πραγματική υπόσταση.

ψευδοπροφήτης (ο) [μτγν.] {ψευδοπροφήτών} (λόγ.-κακόσ.) ο ψεύτικος προφήτης, αυτός που παριστάνει τον προφήτη ή προφητεύει ψέματα.

ψευδορκία (η) [μτγν.] {ψευδορκιών} αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος δίνει εν γνώσει του ψευδή όρκο σε δική. — **ψευδορκώ** ρ. [αρχ.] {-εις...}. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

ψευδορκός, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που συνειδητά ορκίζεται ψέματα, που δίνει ψεύτικη ένορκη κατάθεση ή διαβεβαίωση στο δικαστήριο: ~ *μάρτυρας* ΣΥΝ. επιορκός.

ψευδορκώ ρ. → ψευδορκία

ψευδοροφή (η) ΑΡΧΙΤ. πρόσθετο στοιχείο σε μορφή οροφής, που τοποθετείται σε εσωτερικό χώρο κτίσματος για διακοσμητικούς ή λειτουργικούς λόγους. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. faux plafond].

ψεύδος, -ης, -ό (για πρόσ.) αυτός που δυσκολεύεται στην άρθρωση ορισμένων φθόγγων, ιδ. συμφώνων, λ.χ. τού ψ, αυτός που δεν προφέρει σωστά τις λέξεις. Επίσης (λαϊκότ.) **τσεύδος, -ή, -ό** [μεσν.]. — **ψευδ-ά** | -ός επιρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. ψευδής, κατά τα επιθ. σε -ος, πβ. κ. *ακριβής -ακριβός*].

ψεύδος - τραυλός. Οι λέξεις χρησιμοποιούνται ως χαρακτηρισμοί ατόμων που εμφανίζουν διαταραχές στον προφορικό λόγο: **ψεύδος** είναι αυτός που έχει δυσκολία στην άρθρωση (προφορά) ορισμένων συμφωνικών φθόγγων (τού -σ- ή τού -ρ- ή τού -λ-)· **τραυλός** είναι αυτός που έχει διακοπές στη ροή τού προφορικού λόγου με επαναληψίες φθόγγων ή συλλαβών, κόμπισμα κ.λπ. (π.χ. *θαθαθα-θάλασσα, κακακακός*). Οι αντίστοιχες παθήσεις (που δεν οφείλονται σε οργανικές αιτίες) ονομάζονται **ψευδισμός** και **τραυλισμός**, ενώ ο τραυλός χαρακτηρίζεται και ως **βραδύγλωσσος** και (σκοπτ.) **κεκές**.

ψεύδος (το) {ψεύδ-ους | -η, -ών} (λόγ.) 1. καθετί που δεν είναι αληθινό, λόγος που σκοπιμώς δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: *λέει ασύστολα ψέδη, προκειμένου να θεμελιώσει τις κατηγορίες του* || σε αυτή την υπόθεση είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς το ~ από την αλήθεια ΣΥΝ. ψέμα, ψευτιά, (λόγ.) ψευδολογία ΑΝΤ. αλήθεια· ΦΡ. (α) *τα κατά συνήθειαν ψεύδη* ψέματα που λέγονται για λόγους κοινωνικής συμβατικότητας, που αιτιολογούνται από τις κοινωνικές συμβάσεις (β) *ανιγενής ψεύδους* βλ. λ. *ανιγενής* 2. ΦΙΛΟΣ, (α) (στη Λογική) κάθε ψευδής πρόταση ή απατηλός συλλογισμός: ~ *πρώτον* (βασικό σφάλμα συλλογισμού, από το οποίο προκύπτουν εσφαλμένα συμπεράσματα) (β) (στη θεωρία της γνώσης) η αντιστοιχία πράγματος και νου (rei et intellectus). ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ψεύδος* < *ψεύδο* | -ομαι (βλ. λ.)].

ψευδόσοφος (ο) [μτγν.] {ψευδοσόφ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο το οποίο παρουσιάζεται ως σοφός ενώ στην πραγματικότητα δεν είναι.

ψευδοπίτλος (ο) {-ου κ. -ίτλου | -ων κ. -ίτλων, -ους κ. -ίτλους} συντομευμένος συνήθ. τίτλος βιβλίου, που αναφέρεται στην τρίτη έκδοση του (μετά το πρώτο λευκό φύλλο τού βιβλίου) χωρίς άλλα στοιχεία της έκδοσης.

ψευδοτόχος (ο) [1892] τοίχος που δεν είναι φτιαγμένος από τούβλα, πέτρα ή τσιμεντό αλλά από διαφορετικά υλικά (π.χ. ξύλο, πλαστικό κ.λπ.).

ψευδονυμία (η) [μεσν.] {δυσσχ. ψευδονυμίων} (λόγ.) το να έχει κα-νείς/κάτι ψευδώνυμο, η ψεύτικη επωνυμία: ~ *καλλιτέχνη* | *επιχειρήσης*. #

ψευδώνυμος, -η, -ο (λόγ.) 1. (γενικά) αυτός που έχει ή χρησιμοποιεί ψεύτικο όνομα: ~ *επιχείρηση* | *οργανισμός* | *εταιρεία* 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που ονομάζεται από τους άλλους ή είναι γνωστός με όνομα που δεν του ανήκει: ~ *νομοσχέδιο* | *άρθρο* | *σύγγραμμα* 3. (ειδικότ.-συ-χνότ.) **ψευδόνυμο** (το) {ψευδονυμ-ου | -ων} πλαστό (φανταστικό) όνομα ή ονοματεπώνυμο, που χρησιμοποιείται συνήθ. από τους συγγραφείς και τους καλλιτέχνες αντί τού πραγματικού τους ονόματος: φιλολογικό | καλλιτεχνικό ~ || το «*Ελύτης*» ήταν φιλολογικό ~ τού ποιητή *Οδυσσέα Αλεποπούδη* || «*Μορτώτισσα*» είναι το φιλολογικό ~ τής ποιήτριας *θεοφάνης Δρακοπούλου*. — **ψευδονύμιος** επιρρ. [αρχ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ψευδ(ο) + -ώνυμος (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < δνυμα, αιολ. τ. τής λ. *όνομα*].

ψευταράκος κ. **ψευτάκος** κ. **ψευτράκος** (ο) (χαϊδευτ.) αυτός που ψεύδεται αθώα ή που λέει κάπου-κάπου ψέματα και κάνει μικροκατηγορίες: *τι λες πάλι, βρε ψευτάκο!* || *κοίτα τι πήγε και σκάρωσε ο ψευταράκος!* ΣΥΝ. κατηγόρησ. ΣΧΟΛΙΟ λ. κατηγόρησ. [ΕΤΥΜ < ψευταράς + υποκ. επίθημα -άκος].

ψευταράς (ο) {ψευταράδες, ψευταρού (η) {ψευταρούδες} (μεγεθ.-λαϊκ.) πρόσωπο που λέει μεγάλα ή πολλά ψέματα και κάνει μεγάλες κατηγορίες: *μην πιστεύετε τίποτε απ' ό,τι λέει αυτός ο ~*. Επίσης **ψευταρός** (ο). [ΕΤΥΜ < ψεύτης + μεγεθ. επίθημα -αράς, πβ. κ. παιδαράς].

ψεύτης (ο) {ψευτών}, **ψεύτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που λέει ψέματα, που παραποιεί ή αποκρύπτει την αλήθεια: *μην τον πιστεύεις, είναι ~ πέρα για πέρα* || *δεν επιτρέπω σε κανέναν να με αποκαλεί ψεύτη* ΣΥΝ. ψευδολόγος ΑΝΤ. ειλικρινής: ΦΡ. (α) **ο Θεός να με βγάλει ψεύτη** μακάρι να αποδειχθεί ότι έχω άδικο: *αν συνεχίσουμε έτσι, θα καταστραφούμε και μακάρι ~* (δηλ. να αποδειχθεί ότι έχω άδικο) (β) (παροιμ.) **ο κλέφτης είδε τον ψεύτη κι έστριψε** ο ψεύτης είναι πιο επικίνδυνος από τον κλέφτη (γ) (παροιμ.) **ρότα τον μάρμα μου τον ψεύτη** | **έχω μάρτυρα τον μάρμα μου τον ψεύτη** για αυτούς που επικαλούνται τη μαρτυρία αναξιόπιστων ανθρώπων (δ) (παροιμ.) **ο ψεύτης και ο κλέφτης τον πρώτο χρόνο χαιρώνται** ο ψεύτης και ο κλέφτης σύντομα αποκαλύπτονται 2. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που με τα ψέματα εξαπατά τους άλλους, που χρησιμοποιεί το ψέμα για ιδιοτελείς σκοπούς: *αυτοί οι ~, αν πείσεις στα νύχια τους, θα σε γδάρουν* ΣΥΝ. απατάνας, κατηγόρησ. [ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. ψεύστης (με ανυπομονητική αποβολή του -σ-) < ψεύδομαι | -ομαι (από το θ. του αορ. έ-ψεύσ-θην)].

ψευτιά (η) (λαϊκ.) 1. ψεύτικος λόγος και γενικά καθετί που δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια ή στην πραγματικότητα: *τι ψευτιές είναι αυτές που λες!* || *μην τα πιστεύεις αυτά, είναι όλα ψευτιές* ΣΥΝ. ψέμα, (λόγ.) ψεύδος, ψευδολογία ΑΝΤ. αλήθεια 2. (μτρ.) καθετί που απογοητεύει στο τέλος, που αποδεικνύεται μάταιο, εφήμερο, αυταπάτη: *ο κόσμος είναι μια ~*.

ψευτιζώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψευτιζο-, -μένος} (λαϊκ.) ♦ 1. (μετβ.) κατασκευάζω κάτι με υλικά ή εργασία κατώτερης ποιότητας και γενικά το κάνω χειρότερο, ενεργώ έτσι ώστε να υποβαθμιστεί η ποιότητα του: *κοιτάξτε να μην ψευτιζετε τα προϊόντα σας* | *τη δουλειά σας* || *τα ψευτίσαν τώρα πια τα αυτοκίνητα!* ΣΥΝ. νοθεύω, αλλοιώνω, χαλάω ΑΝΤ. βελτιώνω, προάγω ♦ (αμετβ.) 2. κατασκευάζομαι με υλικά ή εργασία κατώτερης ποιότητας, γίνομαι χειρότερος, υποβαθμίζομαι η ποιότητα μου: *όλα τα προϊόντα τους έχουν ψευτίσει τώρα τελευταία* || *οι υπηρέτες σε αυτό το ξενοδοχείο έχουν ψευτίσει πολύ* || *όλα ψευτίσαν στις μέρες μας* ΣΥΝ. νοθεύομαι, αλλοιώνομαι, χαλάω, χειροτερεύω ΑΝΤ. βελτιώνομαι 3. (για ιδανικά, αξίες) γάνω την αξία και την ποιότητα μου: *έχουν ψευτίσει σήμερα ο πατριωτισμός και η ανδρεία* ΣΥΝ. υποβιβάζω, υποβιβάζομαι. — **ψευτίσιμα** (το) [ΕΤΥΜ < ψεύτης],

ψευτικός, -η, -ο (λαϊκ.) 1. μη αληθής, αυτός που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: *~ είδση* | *πληροφορία* | *φήμη* | *στοιχεία* || *η ιστορία είναι εντελώς ~* ΣΥΝ. (λογιότ.) ψευδής, αναληθής, ανυπόστατος ΑΝΤ. αληθής, αληθινός, πραγματικός, ειλικρινής 2. (κατ' επέκτ.) αυτός που γίνεται με προσποίηση ή είναι το αποτέλεσμα προσποίησης, μη γνήσιος: *~ όρκος* | *δάκρυ* | *λόγια* | *υποσχέσεις* | *αγάπη* | *ευλάβεια* | *συμπόνια* | *γέλιο* | *εγκορδιότητα* | *οδίαφορία* || *ό,τι λέει ακούγεται ψευτικό* || *όλα πάνω της είναι ψευτικά* ΣΥΝ. προσποιητός, φτιαχτός, εικονικός ΑΝΤ. πραγματικός, γνήσιος, αυθεντικός 3. (μτρ.) μη φυσικός, αυτός που δεν υπάρχει από μόνος του, αλλά κατασκευάζεται ως απομίμηση του φυσικού ή του πραγματικού: *~ λουλούδια* | *δόντι* || *~ ρολόι* | *όπλο* | *διαμάντι* | *φρούτα* (διακοσμητικά) ΣΥΝ. τεχνητός, φτιαχτός ΑΝΤ. φυσικός, πραγματικός 4. πλαστός: *βάζω ~ υπογραφή* (πλαστογραφώ την υπογραφή άλλου) || *~ διαθήκη* | *έγγραφο* | *χαρτονομισμα* | *διαβατήριο* | *ταυτότητα* | *βιογραφικό* | *τίτλος σπουδών* || *τον έπιασαν, γιατί ταξίδευε με ~ όνομα* 5. αυτός που αποτελεί κακή απομίμηση του πραγματικού, που κατασκευάζεται με σκοπό να παραπλανήσει: *~ παράς* | *λίρα* ΣΥΝ. κίβδηλος, κάλπικος ΑΝΤ. γνήσιος, αληθινός 6. (μτρ.) κατασκευασμένος πρόχειρα και με φθηνά υλικά και γενικά αυτός που θεωρείται μικρής αξίας ή σπουδαιότητας: *είναι - αυτό το ύφασμα* || *~ παπούτσια πήγες και πηρες, γι' αυτό χάλασαν κιόλας!* ΣΥΝ. ευτελής, άγρηστος, ελαττωματικός, σκάρτος ΑΝΤ. γερός, καλοφτιαγμένος 7. (μτρ.) αυτός που είναι μάταιος, εφήμερος, που γεννά προσδοκίες και όνειρα, αλλά στο τέλος απογοητεύει: *«~ είναι ο ντυνιάς και ~ η ζωή μας, αφού στη μαθήρη γης θα μπει | μια μέρα το κορμί μας»* (λαϊκ. τραγ.). [ΕΤΥΜ < ψεύτης]

ψευτίσιμα (το) -> ψευτιζώ

ψευτο- κ. **ψευτό-** κ. **ψευτ-** (λαϊκ.) α' συνθετικό που δηλώνει το ψεύτικο, το πλαστό ή το ευτελές (βλ. κ. ψευδό-): *ψευτο-γιατρός*, *ψευτο-δουλειά*, *ψευτο-ζώ*, *ψευτό-πράμα*. [ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. ψεύτης].

ψευτοκατός (ο) (λαϊκ.) αυτός που παριστάνει τον γιατρό, χωρίς να έχει τις κατάλληλες γνώσεις, χωρίς να έχει σπουδάσει ιατρική: *μην εμπιστεύεσαι τα γιατροσόφια των ~* ΣΥΝ. κομπογιαννίτης. ΣΧΟΛΙΟ λ. οδοντίατρος.

ψευτοδουλειά (η) (λαϊκ.) 1. δουλειά πρόχειρη, που έχει γίνει χωρίς προσοχή και επιμέλεια: *το πραγματικό κόσμημα απαιτεί σκληρή δουλειά και έμπειρο τεχνίτη - με ψευτοδουλειές δεν γίνεται* || *τα έπιπλα αυτά είναι σκάρτα, έχουν γίνει με ~* ΣΥΝ. φτηνοδουλειά, παλιοδουλειά 2. ευκαιριακή εργασία, όχι σταθερή και μόνιμη, που δεν προσφέρει στον εργαζόμενο ικανοποιητική αμοιβή: *πώς να τα βγάλει πέ-*

ρα μ' αυτή την ~! — **ψευτοδουλεύω** ρ. (σημ. 2).

ψευτοευγένεια (η) {ψευτοευγενειών} ψεύτικη, υποκριτική ευγένεια. **ψευτοζώ** ρ. αμετβ. {ψευτοζεις...} {ψευτόζηση} (λαϊκ.) ζώ με μεγάλες στερήσεις και δυσκολίες, κακοπερνά: *με τα χίλια βάσανα καταφέρω και ψευτοζώσω με τον πρώτο καιρό μετά την καταστροφή...* ΣΥΝ. ψευτοπερνά, κουτσοπερνά, (λόγ.) φυτοζώω ΑΝΤ. καλοζώ, (λόγ.-στανιότ.) ευπορώ.

ψευτοθόδωρος (ο) (ως χαρακτηρισμός) ο κατά σύστημα ψεύτης: *«Τα διαστρέβλωσαν οι δημοσιογράφοι, είπε αναίδεστα ως άλλος ~, αυτά που όλοι τον άκουσαν να ξεστομίζει από τηλεοράσεις»* (εφημ.). [ΕΤΥΜ Πιθ. από απατεώνα της Αθήνας του 19ου αι. με το όνομα **Θόδωρος**, ο οποίος έλεγε μεγάλα ψέματα με πειστικό τρόπο (λ.χ. κάποτε «πουλήσε» σε βοσκό τον γένος βασιλικούς κήπους, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να φέρει εκεί τα κοπάδια του το επόμενο πρωί)].

ψευτοκοκομοριά (η) {χωρ. πληθ.} το να προσποιείται κάποιος ότι δυστυχεί, ότι υποφέρει. — **ψευτοκοκομοίρος**, -η, -ο.

ψευτοκοιμάμαι ρ. αμετβ. {ψευτοκοιμήθηκα} 1. προσποιούμαι ότι κοιμάμαι 2. κοιμάμαι για πολύ λίγο ώρα ή λίγο και με διακοπές: *είχα μεγάλη ανησυχία και δεν κοιμήθηκα καλά, ψευτοκοιμήθηκα λίγο*.

ψευτομάγκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} άνδρας που παριστάνει τον μάγκα, χωρίς να είναι ΣΥΝ. κουραδόμαγκας.

ψευτοπαλληκαράς (ο) {ψευτοπαλληκαράδες} άνδρας που παριστάνει τον παλληκαρά, τον γενναίο, χωρίς να είναι ΣΥΝ. κουραδόμαγκας.

ψευτοπατριώτης (ο) ** ψευδοπατριώτης

ψευτοπατριωτισμός (ο) -> ψευδοπατριωτισμός

ψευτοπάτωμα (το) {ψευτοπατώμα-ατος | -ατα, -άτων} υπόστρωμα από σανίδες πάνω στο οποίο τοποθετείται το κανονικό πάτωμα.

ψευτοπερνά ρ. αμετβ. {ψευτοπερνάς...} {ψευτοπεράσω} (λαϊκ.) περνά με τα ψέματα, με μεγάλες στερήσεις και δυσκολίες: **ψευτοζώ** ΣΥΝ. κουτσοπερνά, κακοζώ, (λόγ.) φυτοζώω ΑΝΤ. καλοζώ, (λόγ.) ευπορώ.

ψευτοπράμα (το) {ψευτοπράμα-ατος | -ατα, -άτων} 1. αντικείμενο χωρίς ιδιαίτερη αξία ή πρόχειρη κατασκευή: *αγόρασε ένα ~, ίσα-ίσα για να κάνει σήμερα τη δουλειά του, μέχρι ν'αγοράσει κάτι της προκοπής* 2. **ψευτοπράματα** (τα) πράγματα χωρίς ιδιαίτερη αξία, ασήμαντα: *-Είπε στη διάλεξη τίποτε σοβαρό!* -Μπα, ~.

ψευτοφιλόσοφος (ο) {ψευτοφιλόσοφον} ο αμπελοφιλόσοφος (βλ. λ.). — **ψευτοφιλοσοφία** (η).

ψευτοφυλλάδα (η) (λαϊκ.) έντυπο ή βιβλίο που δημοσιεύει ψευδείς ειδήσεις ή ανακριβείς, που έχει ευτελές και κακόγουστο περιεχόμενο: *η επιστήμη γίνεται με συγγράμματα, όχι με ψευτοφυλλάδες*.

ψήγμα (το) {ψήγμα-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) 1. λεπτότατο κομμάτι μετάλλου ή άλλου υλικού, που προήλθε από απόξεση και τριβή: *το μηχανουργείο είναι γεμάτο ψήγματα σιδήρου* ΣΥΝ. τρίμμα, ριτίσιμα, κόκκος 2. (ειδικότ.) άμορφη μάζα μετάλλου, διαβρωμένη από το νερό, που βρίσκεται συνήθ. στις όχθες λιμνών, ποταμών κ.λπ. μέσα στη λάσπη: *- χρυσού* | *αργύρου* | *χαλκού* 3. (κατ' επέκτ.-μτρ.) πολύ μικρό κομμάτι, δείγμα: *δεν υπάρχει ούτε ~ αλήθειας σε αυτή την ιστορία*. [ΕΤΥΜ < αρχ. Ψήγβοι < ψήγω < ψύω < ψύω, βουρτσίζω < *ψύω (απφ. ψήν) + παραγ. επίθημα -γω, πβ. κ. σμήγμα - σμήχω. Βλ. κ. ψήνω].

ψηκτρα (η) {ψηκτρών} (λόγ.) 1. εργαλείο από ισομήκεις τρίχες, ίνες ή σύρματα, το οποίο χρησιμοποιείται για απόξεση, καθάριση ή στίλβωση αντικειμένων ή του τριχοειγματος των ζώων ΣΥΝ. (κασημ.) βούρτσας, ζύστρας, ζυστρί 2. ΦΥΣ. (στον ηλεκτρισμό) σταθερό αγωγικό σώμα ή εξάρτημα, το οποίο εξασφαλίζει τη συνεχή ηλεκτρική σύνδεση ανάμεσα στο σταθερό και στο κινητό μέρος ηλεκτρικής μηχανής. [ΕΤΥΜ αρχ. < ψήχω (βλ. κ. ψήγμα) + παραγ. επίθημα -τρα, πβ. κ. χύτρα].

ψηκτροποιός (ο) [1856] ο κατασκευαστής ψηκτρών.

ψηλά επίρρ. 1. σε μεγαλύτερο ύψος από το κανονικό ή το συνηθισμένο: *στην ~ σε υψόμετρο, σε σημείο που απέχει αρκετά από το έδαφος: ο φακέλος είναι - στο ράφι* | *ανεβαίνω - στο βουνό* || «~ τη χιτίεις τη φωνιά» (δημοτ. τραγ.) || *το μπαλόνι βρίσκεται ~* ΑΝΤ. χαμηλά: ΦΡ. **από ψηλά** από σημείο με μεγάλο υψόμετρο: *κατέβηκε ~* || *του φώναζα ~* 2. (μτρ.) (α) από τον ουρανό: *ένα αντικείμενο έπεσε ~* (β) από τον Θεό: *οι πιστοί περιμεναν βοήθεια ~* 3. σε ανώτερο επίπεδο ή κοινωνική κατάσταση: *αγωνίζεται με φάτια ~ στον επαγγελματικό του χώρο* || *έχει πολλές φιλοδοξίες και στοχεύει ~* 4. προς τα πάνω: *κοιτάζω ~* ΦΡ. (α) **ψηλά τα χέρια!** διαταγή ενόπλου προς αντίπαλο ή όπλο να υψώσει τα χέρια, ώστε να μην κάνει επικίνδυνες κινήσεις: *ο ληστής πρότεινε το όπλο του προς τους υπάλληλους της τράπεζας και φώναζε: «~!»* (β) **παίρνω ψηλά τον αμανέ** δείχνω υπερψόνια, αλαζονεία: *πολύ ψηλά τον έχει πάνω και κάποιος πρέπει να τον βάλει στη θέση του* (γ) **το κεφάλι ψηλά** (i) ως ένδειξη ότι κάποιος είναι τίμιος και αξιοπρεπής και υπερήφανος γι' αυτό: *περπατάω με ~ στην κοινωνία* (ii) με θάρρος, με υψηλό ηθικό: *συνεχίζω τον αγώνα με ~ παρά τις αντιξοότητες*. — (υποκ.) **ψηλούτσικα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. ψηλός.

ψηλαρμενίζω ρ. αμετβ. {ψηλαρμενίζω} (λαϊκ.) 1. (σπάν.) αρμενίζω στα ψηλά, πετώ 2. (μτρ.-συγγνώμ.) έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, κομπάζω: *πολύ ψηλαρμενίζεις τώρα τελευταία* ΣΥΝ. υπερηφανεύομαι, επιάρμομαι, μεγαλοποιούμαι.

ψηλαφίζω (η) -> ψηλαφίζω

ψηλαφιστός, -η, -ο [μτρ.] αυτός τον οποίο μπορεί κανείς να ψηλαφίσει, να αγγίξει, να πιάσει ή να αισθανθεί με την αφή: *~ όγκος* | *εξόγκωμα* | *εσοχή* ΣΥΝ. απτός, αισθητός. Επίσης **ψηλαφιστός** — **ψηλαφιστά** κ. **ψηλαφιστά** επίρρ. κ. (λόγ.) ψηλαφιστή επίρρ.

ψηλαφώ [μτρ.] κ. **ψηλαφίζω** ρ. μετβ. {ψηλαφείς κ. (ορβότ.) -άς...}

ψηλάφ-ισα κ. -ησα, -ούμαι, -είται κ. (ορθότ.) -ώμαι, -άται... -ήθηκα κ. -ίσθηκα, -ημένος κ. -ισμένος} **1.** αγγίζω (κάτι) ελαφρά μ' τις άκρες των δαχτύλων μου: *ψηλάφισε τη γραβάτα του, για να δει αν ο κόμπας είναι εντάξει* || *ψηλάφισε το ύφασμα μέσα στα δάχτυλα της ΣΥΝ.* (λόγ.) ψάφω, ψαχουλεύω, πασπατεύω **2.** (ειδικότ.) εξετάζω (σώμα ή αντικείμενο) ψαχουλεύω, προσπαθώ να βρω (κάτι) ψάχνοντας με τα δάχτυλα: *ο γιατρός ψηλάφισε τον όγκο, για να δει πόσο έχει αναπτυχθεί* || *ψηλάφισα την κλειδαριά στο σκοτάδι, για να βάλω το κλειδί ΣΥΝ.* εξετάζω, ψάχνω, αναζητώ **3.** (κατ' επέκτ.) αγγίζω θωπευτικά με τα δάχτυλα, χαϊδεύω: *το παιδί ψηλάφισε το πρόσωπο της μητέρας του ΣΥΝ.* θωπεύω **4.** (μτφ.) εξετάζω ένα θέμα, το προσεγγίζω, συνήθ. όχι εξαντλητικά: *«στο βιβλίο τους ψηλαφούν τις συμπεριφορές, τα ήθη, τις στάσεις της κοινωνίας εκείνης της εποχής»* (εσφμ.). — ψηλάφηση (η) [αρχ.] κ. **ψηλάφισμα** (το) κ. ψηλαφισμός (ο). [ΕΤΥΜ.] < αρχ. ψηλαφω (-άω), εκφραστ. ρ., αβεβ. ετύμου. Είναι δύσκολο να γίνει ανεπιθύλητα αποδεκτό η παλαιότερη εκδοχή του συμ-φωρμω με τα ρ. *ψάλλω* (αορ. έψηλα | έψαλα) και *άφάω* (< άφη), αφού δεν αιτιολογείται η παρουσία οριστικού θ. στη λ. *ψηλαφώ*. Ωστόσο, εξίσου αβέβαιη παραμένει η υπόθεση της αναγωγής σε *α'* συνθ. **ψάλά* (τεχν. όρ.) μέσω της επιδρ. του μτγν. *μηλ-αράω* «δοκιμάζω με τη μήλη (χειρουργικό εργαλείο)»- πρόκειται για συμπωματική μάλλον σχέση, αφού δεν δικαιολογείται και χρονικά].

ψηλαφιστά επίρρ.: *αγγίζοντας με τις άκρες των δαχτύλων, ψαχουλεύω: προγορούσαμε ~ στο σκοτάδι, για να μην πέσουμε ο ένας πάνω στον άλλον ΣΥΝ.* ψηλαφιστά.

ψηλαφω ρ. → **ψηλαφίζω**

ψηλέας (ο) {χωρ. πληθ.} (σκωπτ.-καθημ.) πολύ ψηλός άνδρας: *βρε ψηλέα, κατέβα να φάμε!*

ψηλό- κ. **ψηλό-** ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι έχει μεγάλο ύψος: *ψηλό-τάβανος, ψηλό-τάκουνος, ψηλό-λίγνος* || (κ. ειρων.-μειωτ.) *ψηλο-λέλεκας, ψηλο-μύτης, ψηλοκάπυλος, -η, -ο 1.* (για ζώα) αυτός που έχει ψηλά καπούλια, νότια που προεξέχουν: ~ *φοράδα 2.* (για γυναίκες) αυτή που έχει ψηλά οπίσθια: ~ *γυναίκα.*

ψηλόκορμος, -η, -ο αυτός που έχει ψηλό κορμό: ~ *δέντρο.*

ψηλοκρεμαστός, -η, -ό 1. (κυριολ.) αυτός που κρέμεται από ψηλά **2.** (συχνότ.) αυτός που ριχνεται έτσι, ώστε να πέσει στον στόχο από ύψος και κατακόρυφα: ~ *βολή | μπαλιά* (στο ποδόσφαιρο). — **ψηλοκρεμαστά** επίρρ.

ψηλολέλεκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων. για πρός.) άνθρωπος ψηλός και πολύ αδύνατος, χωρίς ίχνος χάρις και κομψότητας **ΑΝΤ.** **ΚΟΝΤΟΣΤΟΥΠΗΣ.**

ψηλόλιγνος, -η, -ο ψηλός και λιγνός, αυτός που έχει ύψος μεγαλύτερο από το κανονικό και είναι πολύ αδύνατος: ~ *κοπέλα* || (μτφ.) *ο καπνός ανέβαινε ~ στον ουρανό ΑΝΤ.* κοντόχοντρος.

ψηλομύτης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του, που καυχάται για αυτά που έχει ή είναι: *η γυναίκα του είναι πολύ ~ ΣΥΝ.* υπερήφανος, εγωιστής, ακατάδεκτος, (λόγ.) επιρμημένος.

Ψηλορείτης (ο) η **1**δη (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ.] Από τη συνεκφορά *Ψηλά Όρη* (συνθ. εκ συναρπαγής), πβ. κ. **Αγιορείτης**].

ψηλός, -η, -ό κ. (λαϊκ.) **αψηλός 1.** αυτός που έχει ανάστημα ή ύψος μεγαλύτερο από το μέσο (βλ. κ. λ. *υψηλός*): ~ *άνθρωπος | παιδί | κοπέλα* || *πόσο - είσαι; | τι ύψος έχεις;* || - *καπέλο* (με ψηλό γύρο) | *μπότες* (που θάνουν ως το γόνατο) | *βουνό* (με μεγάλο υψόμετρο) **ΣΥΝ.** (για πρόσ.) **υψηλόσωμος ΑΝΤ.** κοντός, (για πρόσ.) **βραχύσωμος 2.** (ειδικότ. για τόπους) αυτός που βρίσκεται σε αρκετό ύψος από ορισμένη επιφάνεια, ιδ. από την επιφάνεια της θάλασσας: *χωριό | σημείο | ζωοκλήσι ΣΥΝ.* ορεινός **ΑΝΤ.** χαμηλός, πεδινός **3. ψηλά** (τα) σημείο με μεγάλο υψόμετρο: *τι καιρό κάνει εκεί στα ~; ΦΡ.* (παροιμ.) *απ' τα ψηλά στα χαμηλά (κι απ' τα παλλά στα λίγα)* από ανώτερη ή καλύτερη κατάσταση σε κατώτερη ή χειρότερη: *χρυσόκοψη η εταιρεία του και βρέθηκε ~ (πβ. παροιμ. από δήμαρχος κλητήρας).* — **ψηλά** επίρρ. (βλ.λ.) ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόχηα*. [ΕΤΥΜ.] μεσν. < αρχ. *υψηλός*].

ψηλός - χαμηλός, κοντός, παχύς, χοντρός, αδύνατος κ.λπ. Οι σημασίες τέτοιων επιθέτων συνιστούν εγγενώς ένα είδος συγκρίσεως και συσχετισμού προς ορισμένη «νόρμα». Έτσι λ.χ. **ψηλός** χαρακτηρίζεται κάποιος σε σχέση με νοητό, ιδεατό τύπο («νόρμα») που ορισμένη κοινωνία (οι Έλληνες εν προκειμένω) θεωρεί ως μέτρο συγκρίσεως για να θεωρηθεί κανείς **ψηλός** ή **κοντός**- το ίδιο ισχύει για τα **παχύς | χοντρός | αδύνατος** που προϋποθέτουν τη δική τους «νόρμα». Εδώ ισχύει ότι η κρίση είναι σύγκριση. Απόλυτη έννοια τον **ψηλός | κοντός** κ.λπ. δεν υπάρχει.

Ειδικότερα για το **ψηλός** σημειώνεται ότι χρησιμοποιείται τόσο για ανθρώπους όσο και για πράγματα (*ψηλός άντρας, ψηλό βουνό*), σε αντίθεση προς τα αντώνυμά του **κοντός** και **χαμηλός**, που χρησιμοποιούνται κυρ. για πρόσωπα και για πράγματα αντιστοίχως (*κοντός άντρας, χαμηλός φράκτης*).

ψηλοτάβανος, -η, -ο (λαϊκ. για κτήρη ή τμήμα κτηρίου) που έχει ψηλό ταβάνι, υψηλή οροφή: ~ *σπίτι | δωμάτιο | διαμέρισμα ΑΝΤ.* χαμηλοτάβανος.

ψηλοτάκουνος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για υποδήματα) αυτός που έχει ψηλά τακούνια: ~ *γόβες | μπότες ΑΝΤ.* χαμηλός, χαμηλοτάκουνος **2.** (ειδικότ.) **ψηλοτάκουνα** (τα) ζευγάρι παπουτσιών με ψηλά τακούνια.

ψηλούτσικος, -η (λαϊκότ. -ια), **-ο** (λαϊκ.) αυτός που είναι κάπως ψηλός ή αρκετά ψηλός, αυτός που δεν έχει πολύ μεγάλο ύψος, αλλά ξεπερνά κάπως το συνηθισμένο: ~ *βουνό | παιδί ΑΝΤ.* χαμηλούτσικος,

κοντούτσικος. [ΕΤΥΜ.] < *ψηλός* + υποκ. επίθημα *-ούτσικος*].

ψηλώματα (το) [μεσν.] {ψηλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** εξόγκωμα του εδάφους, μέρος ή περιοχή που βρίσκεται σε αρκετά μεγάλο ύψος από την επιφάνεια της θάλασσας: *έχτισε το σπίτι του στα ~, για να αντανάξει το πέλαγος* || «*πάνω στα ~, βόσκοντα τα πρόβατα*» (Ζ. Παπαντωνίου) **ΣΥΝ.** ύψωμα, λόφος **2.** η αύξηση σε ύψος: *το ~ του παιδιού | του δέντρου | του σπιτιού ΑΝΤ.* χαμηλώματα. Επίσης (λαϊκότ.) **ψηλωσιά** (η) (σημ. 1).

ψηλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {ψηλώσα} ♦ **1.** (αμετβ.) παίρνω ύψος, αυξάω σε *α'* άστημα, γίνομαι ψηλός ή ψηλότερος από όσο ήμουν πριν: *πόσο ψηλώσε αυτό το παιδί!* || *τα σημερινά παιδιά ψηλώνουν πολύ* || αυτό το *κωπαρίτσι* *όλο και ψηλώνει ΣΥΝ.* μεγαλώνω, αναπτύσσομαι **ΑΝΤ.** χαμηλώνω, κονταίνω ♦ **2.** (μετβ.) καθιστώ κάτι ψηλό ή ψηλότερο από όσο ήταν, του δίνω ύψος: *σκεπάζομαι να ψηλώσω τον μαντρότοχο, για να μη μπορεί να πηδήξει κανείς μέσα ΣΥΝ.* υψώνω **ΑΝΤ.** χαμηλώνω.

ψηλωσιά (η) ~» **ψηλώμα**

ψηνώ κ. (λαϊκ.) **ψένω ρ.** μετβ. {έψησα, ψή-θηκα, -μένος} **1.** υποβάλλω ή εκθέτω (κάτι) στην επίδραση της φωτιάς, το επεξεργάζομαι με τη φωτιά: ~ *τούβλα 2.* (συχνότ.) παρασκευάζω φαγητό ή ρόφημα με τη βοήθεια της φωτιάς, το βάζω πάνω σε μαγειρέμα ή άλλη εστία, για να γίνει κατάλληλο προς βρώση ή πόση: *ψησίμαε μπριζόλες στο τζάκι* || *πρέπει να το βάλεις στον φούρνο και να το ψησεις σε σιγανή φωτιά* || ~ *νομί | κέικ | γλυκό | μήλα | κοτόπουλο | ψάρι στη σχάρα | αρνάκι στη σουβλά* || *ακόμη να ψηθεί το φαί; || το φιλέτο μου δεν είναι καλά ψημένο* || *θέλεις να σου ψησω ένα καφεδάκι; ΦΡ.* **ψηνώ (σε κάποιον) το ψάρι στα χείλη** βλ. λ. *ψάρι 3.* (κατ' επέκτ.) θερμαίνω σε πολύ μεγάλο βαθμό, ζεσταίνω πάρα πολύ: *μας έψησε σήμερα η ζέση!* || *τον έψησε όλη την ημέρα ο ήλιος εκεί στην παραλία ΣΥΝ.* υπερθερμαίνω, πυρακτώνω **4.** (μτφ.) υποβάλλω (κάποιον) σε βίαση και ταλαιπωρία, τον τυραννώ: *με έψησε μια ζωή με τη γκρίνια της!* || *τους ψηνέο όλο τον καιρό με τα καμώματα του- δεν μπορούν να σταθούν σε χωρό κλαρί ΣΥΝ.* βασανίζω, ταλαιπωρώ **5.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) με επιδέξιο τρόπο να δεχθεί τη γνώμη ή την επιθυμία μου, τον παίρνω έντεχνα με το μέρος μου: *τελικά την έψησε και δέχτηκε να έλθει μαζί μας* || *θα τον ψησω εγώ να το πουλήσει το σπίτι* || *θα σε μάθω πώς να ψηνέεις έναν πελάτη ΣΥΝ.* πείθω, καταφέρνω **ΦΡ.** **τα ψηνώ (με κάποιον)** σχετίζομαι ερωτικά (με κάποιον), δημιουργώ δεσμό **ΣΥΝ.** (για φτεράγων **ΑΝΤ.** τα χαλάω **6.** (ειδικότ. το μεσπαθ. **ψηνώμα**) (α) για καρπούς κ.ά. φυσικά προϊόντα) γίνομαι ώριμος, φθάνω στην κατάλληλη στιγμή για κατανάλωση: *φέτος ψηθήκαν νωρίς τα καλαμάνια* || *όταν ψηθεί το κρασί, θα κάνουμε ένα λίντι τρικούβεργο ΣΥΝ.* ωριμάζω (β) (μτφ. για πρόσ.) γίνομαι ώριμος, αποκτώ πείρα και γνώση: *ο πατέρας μου μ'έπειρνε μαζί του από μικρό, για να ψηθώ στη ζωή* || *όμα ψηθείς στη δουλειά, αυτό που κάνεις τώρα θα είναι παιγνιδάκι ΣΥΝ.* ωριμάζω, συνηθίζω **7.** αισθάνομαι ότι δεν αντέχω εξαιτίας της πολλής ζέσης, καίγομαι: *ανοίξτε κανένα παράθυρο, ψηνώσατε εδώ μέσα!* || *ψηθήκε στην παραλία και τώρα βάζει κρέμες για τα εγκαύματα 8.* ανεβαίνει πολύ η θερμοκρασία μου: *το παιδί ψήνεται στον πυρετό 9.* (αργκό) έχω διάθεση ή σκέφτομαι να κάνω κάτι, συνήθ. ύστερα από προτροπή κάποιου: ~ *να πάω για σκι το Σάββατο-κύριακο με αυτή την παρέα 10.* (μτφ. ή μτγ. **ψημένος, -η, -ο**) αυτός που έχει συνηθίσει πολύ ή έχει αποκτήσει μεγάλη πείρα και γνώση σε κάτι: *στρατιώτες ~ στις κακουχίες* || *γυναίκα ~ στη δουλειά* || *στη ζωή ΣΥΝ.* συνηθισμένος, έμπειρος, πεπειραμένος, δοκιμασμένος **ΑΝΤ.** (μτφ.) άψητος, άπειρος, πρωτάρης.

[ΕΤΥΜ.] μεσν., από τον αορ. *έψησα* (κατά το σχήμα *άψησα - αφήνω*), όπου το *έ-* θεωρήθηκε συλλαβική αύξηση, ο αορ. *έψησα* είναι νεότ. τ. αοριστού του αρχ. ένω «ψηνώ, βράζω» (ήδη μωκ. e-pe-se-so-me-na: *έψησόμενα*), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρμ. e-phē «ψηνώ, μαγειρεύω», αλλά γεννώνται δυσχέρειες από την αναγωγή του αρμ. -p- στο I.E. *ps-. Βλ. κ. *άφ-έψημα*).

ψησίμο (το) {ψησίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ψηνέει κανείς κάτι: *το ~ του κρέατος | του καφέ-* (μτφ.) **2.** η ωρίμαση: *το ~ των καρπών* || *το ~ στη δουλειά 3.* ο τρόπος να πείθει κανείς με επιδεξιότητα: *άρχιζε το ~ για να πάμε βόλτα ΣΥΝ.* (λαϊκ.) ψηστήρι.

[ΕΤΥΜ.] Από το θ. του αορ. *έψησα* (ρ. ψήνω) και το επίθημα *-ιμο, πβ. κ. ζύσιμο*].

ψησταριά (η) (λαϊκ.) **1.** ειδική συσκευή στην οποία ψήνονται πάνω σε σχάρα κρέατα: *ετοίμασε την ~, για να βάλουμε τις μπριζόλες ΣΥΝ.* **μάτρωτικο 2.** (συνεκτ.) η ταβέρνα στην οποία σερβίρονται κρέατα ψημένα στα κάρβουνα: *πάμε να φάμε σε καμιά ~; [ΕΤΥΜ.] < ψήστης + παραγ. επίθημα -αριά, πβ. κ. κλιματ-αριά*].

ψηστήρι (το) {ψηστηριού} **1.** ο τρόπος και τα λόγια με τα οποία προσπαθεί κανείς να πείσει κάποιον να κάνει κάτι: *άρχιζε το ~ για να τον πείσουν να πουλήσει το οικόπεδο 2.* τα λόγια που λέγονται για τη σύνταξη ερωτικής σχέσης.

[ΕΤΥΜ.] Από το θ. του αορ. *έψησα* (ρ. ψήνω) και το επίθημα *-τήρι, πβ. κ. σκαλις-τήρι*].

ψηστήρις (ο) {ψηστήριών} (λαϊκ.) **1.** ο υπάλληλος ψησταριάς που έχει αναλάβει να ψηνέει τα κρέατα **2.** σκεύος για το καθούρνισμα του καφέ **ΣΥΝ.** καθουρνιστήρι. [ΕΤΥΜ.] Από το θ. του αορ. *έψησα* (ρ. ψήνω) και το επίθημα *-της, πβ. κ. χτίσ-της*].

ψηστήρις (η) {χωρ. πληθ.} μεταλλική συσκευή που λειτουργεί συνήθ. με ηλεκτρικό ρεύμα, αλλά και με κάρβουνα, η οποία περιέχει σχάρα, όπου τοποθετούνται αυτά που προορίζονται για ψήσιμο. [ΕΤΥΜ.] < *ψήστης* + παραγ. επίθημα *-ίρα, πβ. κ. τoστ-ίρα*].

ψηστικά (τα) {μόνο στον πληθ.} (λαϊκ.) η αμοιβή που καταβάλλεται

για το ψήσιμο φαγητού ή γλυκού στον ιδιοκτήτη φούρνου.
 ψητό (το) (λαϊκ.) 1. κρέας που ψήθηκε σε φούρνο ή σούβλα: *είναι έτοιμο το ~;* || *το μεσημέρι φάγαμε ~ στον φούρνο με πατάτες* || ~ της *σούβλας* 2. (μτφ.) (α) το ουσιαστικό μέρος, το κυριότερο σημείο θέματος, υπόθεσης, συζήτησης κ.λπ.: *άσε τις φανταρίες κι έλα στο ~!* || *πότε θα φτάσεις επιτέλους στο ~;* || *ο νους του είναι διαρκώς στο ~* (δηλ. στο προσωπικό του όφελος ή στο σεξ) || *χτυπάει ίσια στο ~* (θίγει κατευθείαν την ουσία του θέματος) (β) κέρδος, κυρ. οικονομικό όφελος: *αν την πετύχουμε αυτή τη δουλειά, θα έχουμε πολύ ~ ΣΥΝ. ψαχνό.*
 ψητοπωλείο (το) είδος ταβέρνας που σερβίρει κυρίως ψητά κρέατα ΣΥΝ. ψησταριά.

ψητός, -ή, -ό (λαϊκ.) 1. (για φαγητά) αυτός που έχει ψηθεί, που έχει μαγειρευτεί στον φούρνο ή στα κάρβουνα: ~ *ψάρι* | *κοτόπουλο* | *αρνί* | *πατάτα* | *μήλο* | *κυδώνι* | *παιδιάκια* | *μπριζόλα* ΣΥΝ. ψημένος ΑΝΤ. άψητος, ωμός 2. (ειδικότ.) **ψητό** (το) βλ.λ.

[ETYM.] < αρχ. *ἐψητός* (με σίτηση του αρκτικού άτονου ε-) < ένω «ψήνω, βράζω, μαγειρεύω» (βλ. λ. ψήνω)].
 ψηφί (το) {ψηφ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το ψηφίο (βλ. λ.) 2. το ψηφιδωτό: η αυλή του αρχοντικού ήταν στρωμένη με ψηφιά. [ETYM.] μεσν. < μτγν. *ψηφίον* (βλ.λ.)].

ψηφιακός, -ή, -ό ΤΕΧΝΟΛ. 1. αυτός που καταχωρίζει, τροποποιεί, επεξεργάζεται ή διαβιβάζει δεδομένα με τη μορφή αριθμητικών ψηφίων ή διακεκριμένων στοιχείων: ~ *τεχνολογία* | *εποχή* | *καταχώριση* | *καταγραφή* | *παράσταση* (διαφορών μεταβλητών με τη χρήση καθορισμένων τιμών ή ψηφίων) | *επικοινωνία* | *δίκτυο* | *μεταδόσεις* | *αποθήκευση* | *επεξεργασία* (εικόνας) | *ήχος* | *κανάλι* | *κέντρο* της *επιχείρησης* | *συστήματα* | *όργανα* | *τηλεόραση* | *φωτογραφική μηχανή* | *τηλέφωνο* || (κ. ως ουσ.) *συζήτηση στη Βουλή για την ψηφιακή* (ενν. το σύστημα μετάδοσης τηλεοπτικών εκπομπών) ΑΝΤ. αναλογικός 2. **ψηφιακά στοιχεία** διακεκριμένα στοιχεία που έχουν τη μορφή κωδικοποιημένων χαρακτήρων, όπως αριθμών, σημείων, συμβόλων κ.λπ. 3. (ειδικότ. για ηλεκτρονικές συσκευές) αυτός που εμφανίζει τις επιθυμητές πληροφορίες υπό μορφήν αριθμητικών ψηφίων και πάνω σε ειδική πλάκα, χωρίς δηλ. να απαιτούνται δείκτες, διακόπτες κ.λπ.: ~ *ρόλο* | *κασέτοφωνο* | *ραδιόφωνο* | *χρονόμετρο*. [ETYM.] Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. digital < digit «ψηφίο» (< λατ. digitus «δάχτυλο»)].

ψηφίδα (η) 1. μικρό τεμάχιο από πέτρα, γυαλί, σμάλτο, μάρμαρο, πηλό ή άλλο υλικό, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή ψηφιδωτών (βλ.λ.): *περίφημα είναι τα βυζαντινά ψηφιδωτά της μονής Δαφνίου με τις χρυσές και επίχρυσες* ~ 2. ΓΕΩΛ. μικρό τεμάχιο ιζηματογενούς πετρώματος, κοιν. χαλίκι. [ETYM.] < αρχ. *ψηφίς*, -ίδος < *ψήφος* (βλ.λ.)].

ψηφιδογραφία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} η φιλοτέχνηση ψηφιδωτών (βλ.λ.): *καλλιτέχνης ειδικευμένος στην ~.*

ψηφιδογράφος (ο/η) καλλιτέχνης ειδικευμένος στη φιλοτέχνηση ψηφιδωτών (βλ.λ.).

ψηφιδοθέτης (ο) → ψηφοθέτης
 ψηφιδοθέτηση (η) → ψηφοθέτω

ψηφιδώμα (το) {ψηφιδώ-ματος | -ατα, -άτων} το ψηφιδωτό.

ψηφιδωτός, -ή, -ό [1889] 1. κατασκευασμένος με ψηφίδες, αυτός που αποτελείται από ψηφίδες: ~ *παράσταση* / *διακόσμηση* ΣΥΝ. μωσαϊκός 2. (ειδικότ.) **ψηφιδωτό** (το) σχέδιο ή παράσταση για τη διακόσμηση δαπέδου, τοίχου και οροφής, που σχηματίζεται με τη συναρμολόγηση και συγκόλληση ποικιλόχρωμων ψηφιδών (βλ.λ.): *περίφημα θεωρούνται τα ρομαϊκά ~ της Πομπηίας και τα βυζαντινά της μονής Δαφνίου, του Οσίου Λουκά κ.ά.* ΣΥΝ. ψηφοθέτημα, μωσαϊκό.

ψηφίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ψηφισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) 1. εκφράζω τη γνώμη μου με την ψήφο μου: *αίριο η γενική συνέλευση του σωματείου θα ψηφίσει για τη συνέχιση ή όχι της απεργίας* || *αυτός ψηφίζει σε όλες τις εκλογές* || *εσύ θα ψηφίσεις υπέρ ή κατά του νομοσχεδίου*; || ~ *δια βοής* | *δι' ανατάσεως της χειρός* || *που ψηφίζεις, στην Αθήνα ή στο χωριό*; ΣΥΝ. ψηφοφόρος 2. ασκώ το εκλογικό μου δικαίωμα, ρίχνω την ψήφο μου στην κάλπη κατά τη διάρκεια της ψηφοφορίας: *εγώ ψηφίσα προί-πρωί και μετά πήγα σπίτι μου* || *πότε θα πας να ψηφίσεις*; ♦ (μετβ.) 3. εκφράζω την προτίμησή μου σε συγκεκριμένο υποψήφιο ή κόμμα: *ποιον ψηφίσεις στις εκλογές*; || *ψηφίσα ένα καινούργιο κόμμα* || *αυτόν θα ψηφίσω για δήμαρχο* || *στις εκλογές ψηφισε λευκό* (ενν. ψηφοδέλτιο) ΦΡ. (α) **ψηφίζω (κάποιον) και με τα δύο χέρια** για να δείξουμε τον ενθουσιασμό ή την απόλυτη υποστήριξή μας σε υποψήφιο ή κόμμα (β) **ψηφίζω (κάποιον) μονοκούκ-κι** ψηφίζω μόνο αυτόν και κανέναν άλλον (συνυποψήφιο του): *στο χωριό μου τον ψηφίσαμε μονοκούκν όλους τους σταυρούς τους δώσαμε σ' αυτόν* 4. (ειδικότ.) εγκρίνω ή επικυρώνω κάτι με την ψήφο μου: ~ *τον προϋπολογισμό* | *το νομοσχέδιο* | *για πρόταση* ΣΥΝ. υπερψηφίζω ΑΝΤ. καταψηφίζω 5. έχω συγκεκριμένη πολιτική τοποθέτηση υπέρ υποψηφίου ή κόμματος: *αυτός ψηφίζει Δεξιά* (είναι δεξιός) || *η οικογένειά του ψηφίζει κατά παράδοσιν αριστερούς υποψηφίους*. [ETYM.] αρχ., αρχική σημ. «αριθμό, υπολογίζω μετρώντας μικρούς λίθους (ψηφούς)», < *ψήφος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ., ήδη αρχ., μαρτυρείται στο μέσ. *ψηφίζομαι*].

ψηφίο (το) 1. κάθε (απόλυτος) αραβικός αριθμός ή καθένα από τα στοιχεία (σύνθετος) αραβικού αριθμού: *ο αριθμός του τηλεφώνου μου έχει επτά ~* || *τα ~ του αριθμού 126 είναι το 1, το 2 και το 6* 2. (γενν-κότ.) γραπτό σημείο που παριστάνει αριθμό ή γράμμα του αλφαβήτου 3. ΤΥΠΟΓΡ. το τυπογραφικό στοιχείο: *απλά* | *έντονα* | *μαύρα* - ΣΥΝ. στοιχείο, γράμμα, γραμματοσειρά. ΣΧΟΛΙΟ λ. αριθμός, ΠΙΝ. [ETYM.] < μτγν. *ψηφίον*, αρχική σημ. «μικρό χαλίκι», υποκ. του *ψήφος* (βλ.λ.)].

ψηφιολέξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ. ομάδα οκτώ

διαδικών χαρακτήρων που παριστά έναν χαρακτήρα ή αριθμό ή βασική μονάδα χωρητικότητας των αποθηκευτικών μέσων.
 ψηφιοποιό ρ. μετβ. {ψηφιοποιεί... | ψηφιοποιή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (κάτι) σε ψηφιακή μορφή — ψηφιοποίηση (η). [ETYM.] Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. digitise].

-ψηφικός, -α, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό ψηφίων: *τριψήφιος αριθμός* || *δεκαψηφίος κωδικός*.

ψηφίστη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η έγκριση με ψηφοφορία: η ~ *του νομοσχεδίου από τα 3/5 των βουλευτών* || η ~ *ενός νέου νόμου* ΣΥΝ. υπερψηφίστη ΑΝΤ. καταψηφίστη.

ψηφίσμα (το) [αρχ.] {ψηφισμ-ατος | -ατα, -άτων} 1. (σπάν.) η κύρωση με ψηφοφορία: το ~ *του νομοσχεδίου* ΣΥΝ. ψηφίστη, υπερψηφίστη ΑΝΤ. καταψηφίστη 2. (συνεκδ.) κοινή απόφαση που λαμβάνεται με ψηφοφορία πολλών προσώπων, διακήρυξη με κοινές θέσεις, αιτήματα κ.λπ., που υπερψηφίζεται: η *γενική συνέλευση των φοιτητών έβγαλε* | *εξέδωσε* - *διαμαρτυρία για τα τελευταία γεγονότα* || *ποιος θα υπογράψει το ~ καταδικής της ένοπλης βίας*; || *το ~ περιλαμβάνει προτάσεις για τη διενθέρηση του προβλήματος* 3. (α) απόφαση που λαμβάνεται από συνέλευση κατόπιν ψηφοφορίας (β) (συνεκδ.) το πολιτειακό κείμενο με ανώτατη ισχύ, που αποτελεί συνθή. πράξη συντακτικής συνέλευσεως και ρυθμίζει θέματα συνταγματικού και νομοθετικού περιεχομένου: ~ *της περιόδου του Καποδίστρια* | *της Δ' Εθνικής Συνέλευσης του 1832* (με το οποίο επικυρώθηκε η εκλογή του Όθωνα ως βασιλιά της Ελλάδας) 4. (στην αρχαία Αθήνα) απόφαση για οποιοδήποτε θέμα, που λαμβανόταν με ψηφοφορία είτε από τη Βουλή των Πεντακοσίων είτε από την Εκκλησία του Δήμου. ΣΧΟΛΙΟ λ. απόφαση.

ψηφοδέλτιο (το) [1838] {ψηφοδελτί-ου | -ων} 1. το ειδικό μονόφυλλο δελτίο για τις εκλογικές αναμετρήσεις, στο οποίο αναγράφονται τα ονόματα των υποψηφίων δίπλα σε ορισμένα από αυτά τα ονόματα ο ψηφοφόρος σημειώνει σταυρό προτιμήσεως και στη συνέχεια, αφού το τυλίξει ή το κλείσει σε φάκελο, το ρίχνει στην κάλπη: ~ *κόμματος* | *συνδυασμού* | *συνασπισμού* || ~ *λευκό* (βλ. λ. λευκός) | *έγκυρο* | *άκυρο* (βλ. λ. άκυρος) 2. κατάλογος, ή λίστα των υποψηφίων κάθε κόμματος ή συνδυασμού ΣΥΝ. συνδυασμός. [ETYM.] Απόδ. του αγγλ. ballot paper].

ψηφοδόχος (η) (λόγ.) η κάλπη: το κιβώτιο στο οποίο οι ψηφοφόροι ρίχνουν τις ψήφους ή τα ψηφοδέλτια τους, για να καταμετρηθούν και να βγει το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας. [ETYM.] < *ψήφος* + *-δόχος* < *δέχομαι*, πβ. κ. *αμμο-δόχος*].

ψηφοθέτημα (το) [μτγν.] {ψηφοθετή-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) διακοσμητική παράσταση που σχηματίζεται από πολύχρωμες ψηφίδες, συγκολλημένες έτσι, ώστε να σχηματίζουν ενιαίο σώμα ΣΥΝ. ψηφιδωτό, μωσαϊκό.

ψηφοθέτης (ο) {ψηφοθετών}, ψηφοθέτιδα (η) {ψηφοθετίδων} πρόσωπο που κατασκευάζει ψηφοθετήματα, καλλιτέχνης ειδικευμένος στην κατασκευή ψηφιδωτών ΣΥΝ. ψηφιδογράφος. Επίσης **ψηφιδοθέ-της** (ο) [1893]. [ETYM.] μτγν. < *ψήφος* + *-θέτης* < *τίθημι* | *τίθεμαι*, πβ. κ. *νομο-θέτης*].

ψηφοθετό ρ. μετβ. [μτγν.] {ψηφοθετείς... | ψηφοθετή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) καλύπτω επιφάνεια με ψηφίδες, κατασκευάζω ψηφιδωτό σε επιφάνεια: ~ *πάτωμα* | *τοιχο* | *οροφή ναού*, *παλαιού κ.λπ.* — **ψηφοθέτησ** κ. **ψηφιδοθέτησ** (η).

ψηφοθήρας (ο/η) [1870] {ψηφοθηρών} (λόγ.-κακός.) πρόσωπο που επιδιώκει επίμονα (συνθά και με αθέμιτα μέσα) να κερδίσει όσο το δυνατόν περισσότερους ψηφοφόρους για τον εαυτό του ή για άλλους: ~ *βουλευτής* | *πολιτευτής*. [ETYM.] < *ψήφος* + *-θήρας* < *θήρα* «κονήνη», πβ. κ. *βαθμο-θήρας*].
 ψηφοθηρία (η) [1850] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η άγρα ψήφων, η επίβληση της ψήφου των εκλογέων με κάθε είδους υποσχέσεις και παροχές (συνθά και με αθέμιτα μέσα): *βουλευτές που περιόδευον στην επαρχία, επιδιόδωνται σε ασίστολη* ~. — ψηφοθηρώ ρ. [1871] {-εί...}.

ψηφοθηρίας, -ή, -ό [1898] αυτός που γίνεται για λόγους ψηφοθηρίας, που αποσκοπεί στην ψηφοθηρία (βλ.λ.): ~ *τακτική* | *πολιτική*.

ψηφοθηρώ ρ. → ψηφοθηρία
 ψηφολέκτης (ο) [1843] {ψηφολεκτών} το μέλος εφορευτικής επιτροπής το οποίο ενεργεί τη διαλογή και την καταμέτρηση των ψήφων μετά την ψηφοφορία, ώστε να εξχθθει το αποτέλεσμα των εκλογών. [ETYM.] < *ψήφος* + *-λέκτης* < *λέγω* «συλλέγω», πβ. κ. *σολ-λέκτης*].

ψήφος (η) (συνθά εσφαλμ. ο *ψήφος*) 1. κάθε μέσο που χρησιμοποιεί συντεταγμένη πολιτεία, προκειμένου ο πολίτης της να εκφράσει την προτίμησή του κατά τη διάρκεια εκλογών ή δημοψηφίσματος και το οποίο είναι συνθή. στις σύγχρονες κοινωνίες το ψηφοδέλτιο (βλ.λ.): *στην τελευταία εκλογική αναμέτρηση το κόμμα του δεν πήρε πάνω από 5.000 ψήφους* || *εξέλεξη με χίλιες ψήφους διαφορά από τον δεύτερο* || *η αποφασιστική ~ που έκρινε το αποτέλεσμα* || *πότε θα αρχίσει η καταμέτρηση των ψήφων*; || ~ *έγκυρη* | *άκυρη* | *λευκή* - ΦΡ. **ψήφος εμπιστοσύνης** (-εί) η εμπιστοσύνη της απόλυτης πλειονοψηφίας των μελών της Βουλής προς την κυβέρνηση κατόπιν ψηφοφορίας μετά την ανάγνωση των προγραμματικών της δηλώσεων ή κατά την κοινοβουλευτική της θητεία είτε μετά από πρόταση μομφής της αντιπολίτευσης είτε μετά από πρωτοβουλία της ίδιας της κυβέρνησης, προκειμένου να ανανεώσει την κοινοβουλευτική εμπιστοσύνη για τη συνέχιση του έργου της (ii) (μτφ.) η έμπρακτη έγκριση εμπιστοσύνης προς κάποιον: *οι οπαδοί της ομάδας έδωσαν με τις επευφημίες τους ψήφο εμπιστοσύνης στον νέο προπονητή* 2. (συνεκδ.) η γνώμη (ιδ. η ευνοϊκή) που εκφράζεται κατά τη διάρκεια εκλογών ή δημοψηφίσματος με το ψηφοδέλτιο: *εγώ δεν ξαναδίνω την ~ μου σε αυτό το κόμμα* || *οι αναλυτές εκτιμούν ότι η υπερψηφίση μικρών κομμάτων αποτελεί ~ διαμαρτυρίας* | *αποδοκιμασίας για την κυβερνητική πολιτική* ΣΥΝ.

κύρωση, έγκριση, επιδοκιμασία, υπερψήφιση- Φρ. **η ψήφος** τής **Αθη-νάς** η ψήφος που καθορίζει την έκβαση μιας υπόθ'σης, η αποφασιστική ψήφος (από την ψήφο που έδωσε η Αθηνά και σώθηκε ο Ορέστης: *Ἀθηνᾶς ψήφος*, Φύλοστρ. *Βίοι σοφιστῶν* 2,3) 3. (κατ' επέκτ.-συ-νεκδ.) το δικαίωμα του εκλέγειν, να ψηφίζει κανείς: τή *δεκαετία τον 1950 δόθηκε για πρώτη φορά ~ στις Ἑλληνίδες* || *τα τελευταία χρόνια θεσπίστηκε η ~ στα 18-φρ.* (α) **καθολικότητα τής ψήφου** το δικαίωμα να ψηφίζουν όλοι οι ενήλικοι πολίτες, άνδρες και γυναίκες (β) **ισότητα τής ψήφου** όλες οι ψήφοι θεωρούνται ισοδύναμες 4. (κατ' επέκτ.-σπανιότ.) το ίδιο το εκλογικό σύστημα: *αναλογική ~ 5*. ΙΣΤ. το λίθινο (στην αρχαιότητα) ή μολύβδινο (στους νεότερους χρόνους) σφαιρίδιο, το οποίο έριχναν οι εκλογείς σε ειδική κάλπη, για να εκφράσουν την προτίμηση τους κατά τη διάρκειά ψηφοφορίας: *λευκή | μαύρη* - (η θετική ή αρνητική αντίστοιχα).

[ETYM₂ < αρχ. ψήφος | ψάφος, που συνδ. πιθ. με το ρ. ψην «τρίβω, λει-αίνω» (βλ. λ. ψήζω) μέσω θ. ψη-φ- | ψα-φ- (με παρέκταση -bh-, πβ. κ. νόμιμος < *νόμψ-μος). Η εναλλαγή των θ. ψηφ- και ψαφ- οφείλεται τήν θ. ψηφ- < *ψάφ-μος). Η εναλλαγή των θ. ψηφ- και ψαφ- οφείλεται τήν θ. ψηφ- < *ψάφ-μος). Σε ό,τι αφορά τη σημ., η λ. ψήφος δήλωνε τη «μικρή πέτρα», την οποία χρησιμοποιούσαν στο μέτρημα αγαθών και, αργότερα, εκλογικών προτιμήσεων. Βλ. κ. ψηφίζω. Το εσφαλμ. ο ψήφος κατά τα πολλά αρσ. σε -ος].

ψηφοφορία (η) [αρχ.] {ψηφοφοριών} η δημοκρατική διαδικασία με την οποία αναδεικνύονται οι εκπρόσωποι του έθνους και τής τοπικής αυτοδιοίκησης ή λαμβάνεται απόφαση από πολιτικό ή άλλο σώμα με την άσκηση τού εκλογικού δικαιώματος: *τα αποτελέσματα θα αρχίσουν να βγαίνουν δύο περίπου ώρες μετά το τέλος τής ~* || ~ δι' *αντιπροσώπου* (όταν δεν μπορεί κάποιος να παραστεί αυτοπροσώπως και εξουσιοδοτεί άλλον) | *ονομαστική* (βλ. λ. ονομαστικός) || *συμμετέχω στην ~* || *απέχω από την ~* || *τα αποτελέσματα τής ~* || *βάζω την πρόταση σε - ΣΥΝ. εκλογές* ΦΡ. (α) **άμεση ψηφοφορία** οι αντιπρόσωποι εκλέγονται απευθείας από τους ψηφοφόρους (και όχι μέσω εκλεκτόρων) (β) **έμμεση ψηφοφορία** οι ψηφοφόροι εκλέγουν εκλεκτόρες και αυτοί εκλέγουν τους αντιπροσώπους (γ) **μυστική ψηφοφορία** διαδικασία ασκήσεως τού εκλογικού δικαιώματος, χωρίς να μπορεί να δει κανείς τι ψηφίζει ο ψηφοφόρος (προβλέπεται παραβάν και κλειστός φάκελος) (δ) **φανερή ψηφοφορία** ψηφοφορία στην οποία ο ψηφοφόρος εκφωνεί «να», «όχι», «παρών» ή ψηφίζει με ανάταση τού χεριού (ε) **υποχρεωτική ψηφοφορία** η υποχρεωτική συμμετοχή σε ψηφοφορία, τής οποίας η παραβίαση επιφέρει κυρώσεις (στ) **καθολική ψηφοφορία** μπορούν να ψηφίσουν όλοι οι ενήλικοι πολίτες, άνδρες και γυναίκες (εκτός από όσους έχουν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα).

ψηφοφόρος (ο/η) κάθε πολίτης που μπορεί να ψηφίζει, που έχει και ασκεί το δικαίωμα ψήφου: *στον δήμο μας είναι εγγεγραμμένοι 20.000 ~* || ~ *προσώπου | κόμματος* | *συνδυασμού* || *ο δημογωγός προσπαθούσε να ξεγελάσει τους -* || *αυτός ο πολιτικός άρσει στον μέσο - ΣΥΝ. εκλογές*. [ETYM₂ μτρν. < ψήφος + -φόρος < φέρω].

ψηφοφόρος ρ. αμετβ. [μτρν.] {ψηφοφορείς...} (σπάν.) 1. λαμβάνω μέρος σε ψηφοφορία, ψηφίζω 2. είμαι εκλογέας, έχω το δικαίωμα ψήφου-μέρος να ψηφίσω.

ψηφός (κ. -άω) ρ. μετβ. {ψηφός... | ψήφισα} (λαϊκ.) 1. δίνω την πρόποσα σημασία, λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου κάποιον/κάτι: *δεν ψηφάει ποτέ τι του λένε* || *Πού πας; Δεν ψηφάς τον κίνδυνο*; ΣΥΝ. υπολογίζω, λογαριάζω ΑΝΤ. αψηφά, υποτίμω 2. (αρνητ.) δεν δείχνω σεβασμό, δεν τρέφω εκτίμηση προς κάποιον/κάτι: *αυτός ο άνθρωπος δεν ψηφά κανένα* ΣΥΝ. σέβομαι, εκτιμώ, υπολήπτομαι ΑΝΤ. αψηφά, υποτίμω (πβ. λ. αψηφώ).

[ETYM₂ < μεσν. ψηφώ, από τον αόρ. ἐψηφισα τού αρχ. ψηφίζω, κατά το σρ'ήμα εκήνισα - κινώ, ἐτίμησα - τιμώ].

ψηχω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρτα.} (λόγ.-σπάν.) τρίβω και καθαρίζω κάτι με την ψήκτρα (βλ. λ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.-συχν.) βουρτσίζω. [ETYM₂ αρχ. < θ. ψη- (τού ρ. ψήν «τρίβω, λειάνω») + παραγ. επίθημα -χω (πβ. κ. σμή-χω - σμήγμα). Το απφρ. ψήν οδηγεί στην υποθέτηση ρ. *ψήω, το οποίο αποτελεί την κεφαλή ευρύτερης λεξιλογικής οικογένειας. Ετυμολογικός, το θ. ψη- ανάγεται σε *bhes-ε-, που συνδ. με σαν-σφρ. psā-ti και αποτελεί παρεκτεταμ. μορφή τού Ι.Ε. *bhes- «τρίβω, χτυπάω», πβ. κ. σανσφρ. ba-bhas-ti «μασώ». Από το θ. αυτό έχουν προέλθει με κανονική μετάπτωση οι τ. *ψω-μός (> ψωμ-ίον), ψώ-ρα, ψω-λή*, ενώ σε νεωτερισμούς τής Ελληνικής οφείλεται ο φωνηεντισμός (-α-) των ομοορ. *ψαύω, ψακάς | ψεκάς, ψάλλω* κ.ά.].

ψ | (το) → ψει
ψίδι (το) {ψιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το πρόσθιο επάνω τμήμα τού άκρου (τής μύτης) τού παπουτσιού: *αλλάζω ψίδια* || *φθαρμένα -*. [ETYM₂ < *ψιδιον (με σήψηση τού αρκτικού ατόνου -ά-), υποκ. τού αρχ. ψίνης, -ίδος (βλ. λ. αψίδα)].

ψιδιάζω ρ. μετβ. {ψιδιάσ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) αντικαθιστώ ή διορθώνω τα φθαρμένα ψίδια (βλ. λ.) των παπουτσιών. — **ψιδιάσμα** (το).

ψιθυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψιθυρίσ-α, -τηκα, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) μιλό χαμηλόφωνα, λέω (κάτι) με σιγανή φωνή: *του ψιθύρισε κάτι στο αφτί κι έφυγε* || *πήγε κοντά τής και άρχισε να τής ψιθυρίζει γλυκόλογα* || *τι ψιθυρίζετε εσείς εκεί κάτω*; ΣΥΝ. μουρμουρίζω ΑΝΤ. φωνάζω ♦ 2. (αμετβ.) ηρώ μονότονα και ήρεμα: *το ρυάκι | το ποτάμι ψιθυρίζει* ΣΥΝ. κελάρυζω 3. (ειδικότ. το μεσοπαθ. *ψιθυρίζεται*) για φήμη που διαδίδεται από στόμα σε στόμα, χωρίς να συζητείται όμοσ φανερά ή δημόσια: ~ *ότι θα παραιτηθεί*. — **ψιθυρίσμα** (το) [μτρν.]. [ETYM₂ αρχ. ρ., που παρουσιάζει παρόμοιο επίθημα με συνώνυμα όπως *μυνυρίζω, τινυρίζω, τιτυρίζω* (που δηλώνουν την παραγωγή θορύβου), πράγμα που θα μπορούσε να θεωρηθεί προϊόν ονοματοποιίας και αναλογία προς αυτά. Ωστόσο, έχει διατυπωθεί η υποθ. ότι το

ρ. *ψιθυ-ρίζω* προέρχεται (με προληπτ. ανομοίωση) από θ. *ψυθ- (με επίθημα -υρ-), το οποίο αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pse-u-d- / *bhesu- «φυσώ, σφυρίζω», από όπου και το ρ. *ψειδ-όμαι* (βλ. λ.). **ψιθυρισμός** (ο) [μτρν.] πολύ σιγανή ομιλία ή χαμηλός, ακαθόριστος και μονότονος ήχος ΣΥΝ. ψιθύρισμα, ψιθύρος, μουρμουρίσμα, μουρμουρητό ΑΝΤ. κραυγή, φωνή, βουή. **ψιθυριστής** (ο) [αρχ.] (κακόσ.) πρόσωπο που ψιθυρίζει, ιδ. αυτός που διαδίδει δυσφημιστικά σχόλια ή αρνητικές κρίσεις για κάποιον: *ο λαός πρέπει να δίνει βάση στην υπεύθυνη πολιτική ηγεσία και όχι στους ανειθύνους ~* | *κάποιος πρέπει να κλείσει τα στόματα των κακόβουλων* ~ ΣΥΝ. διαδοσίας, σπερμολόγος, συκοφαντής, ψιθυριστός, -ή, -ό 1. αυτός που ψιθυρίζεται, που λέγεται με σιγανή φωνή: ~ συζήτηση | *συνομιλία* ΣΥΝ. μουρμουριστός, χαμηλόφωνος ΑΝΤ. φωναχτός, μεγαλόφωνος 2. (μτρ.) αυτός που διαδίδεται υπογείως, που διαστρείεται από στόμα σε στόμα κρυφά, ως μυστικό: ~ φήμη | *είδηση*. — **ψιθυριστά** επίρρ. (σημ. 1).

ψιθύρος (ο) {ψιθύρ-ου | -ων, -ους} 1. ο πολύ σιγανός, μακρόσυρτος και ακαθόριστος ήχος, που προέρχεται από χαμηλόφωνη ομιλία: *ακούγονταν ψιθύροι από το πίσω μέρος τής αίθουσας* || *δεν σταματάτε τους -*, ν' *ακούσουμε την ομιλία*; ΣΥΝ. ψιθύρισμα, μουρμουρίσμα, μουρμουρητό ΑΝΤ. κραυγή 2. (γενικότ.) κάθε χαμηλός, ήσυχος και ενχάριστος ήχος: ο ~ *του ρυακιού* | *τής θάλασσας* | *των φύλλων* ΣΥΝ. κελάρυσμα, θρόισμα ΑΝΤ. βοή, βουή 3. (μτρ.) **ψιθύροι** (οι) φήμη που κυκλοφορεί υπόγεια και ανεξέλεγκτα, οτιδήποτε (κακό) διαδίδεται από στόμα σε στόμα κρυφά: *κυκλοφορούν ψιθύροι ότι πρόκειται να παραιτηθεί* || *άρχισε εναντίον μου εκστρατεία ψιθύρων* ΣΥΝ. διάδοση, σπερμολογία, συκοφαντία. [ETYM₂ αρχ. < ψιθυρίζω (βλ. λ.), υποχωρητ.].

ψιλά (τα) {μόνο στον πληθ.} 1. νομίσματα μικρής αξίας, κέρματα (βλ. κ. λ. ψιλόσ: *δεν έχω - επάνω μου | μαζί μου* ΑΝΤ. χοντρά φρ. *κάνω ψιλά* ανταλλάσσω νομίσματα μεγαλύτερης αξίας με άλλα μικρότερης (άλλα τού ίδιου συνολικά ποσού): *πήγανε στο περίπτερο να συν κάνει ψιλά ένα χιλιάριο* ΣΥΝ. *χαλάω* 2. (γενικότ.) χαρτονομίσματα μικρότερης αξίας από ένα μεγαλύτερης (λ.χ. τα χιλιάρικα σε σχέση με το πεντοχίλιαιο ή το δεκαχίλιαιο): *δεν έχω - για το ταξί*: *έχω δε-καχίλιαιο* 3. ψιλά (εφημερίδων κ.ά.) (βλ. λ. ψιλόσ, σημ. 8).

ψιλή (η) 1. ΓΛΩΣΣ. (παλαιότ.) το ένα από τα δύο πνεύματα τής ελληνικής γραφής (βλ. κ. λ. *δασεία*), το οποίο σημειωνόταν πάνω από το αρχικό φωνήεν λέξεων (σύμβολο ') · 2. μηχανή για κούρεμα που χρησιμοποιείται για να κουρεύουν το κεφάλι γουλι: *παλιότερα στον στρατό τους κούρευαν με την ~* || (ως απειλή) *αν μου κάνει κάτι τέτοιο, θα την κούρωω με την ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος, πνεύμα*. [ETYM₂ < μτρν. φρ. ψιλή (ενν. προσωδία) (πβ. μτρν. *ψιλον πνεύμα*), ου-σιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *ψιλόσ*, κατ' αναλογία με την το αυτόνομο *δασεία* (ενν. *προσωδία*)].

ψιλικά (τα) 1. μικροαντικείμενα (λ.χ. αναπτήρες, τσιγάρια, χαρτομάνιπλα, κλωστές, λάστιχα, κορδέλες) που πολούνται λειαν-κός και συνήθ. σε χαμηλές τιμές: *κατάστημα ψιλικών* 2. (συνεκδ.) το ψιλικατζήδικο (βλ. λ.).

ψιλικατζήδικο (το) το κατάστημα που πουλάει ψιλικά. [ETYM₂ < *ψιλικατζής*, -ήδες + παραγ. επίθημα -ικό, πβ. κ. *παταστή-ηδ-ικό*].

ψιλικατζής (ο) {ψιλικατζήδες}, **ψιλικατζή** (η) {ψιλικατζήδες} 1. ιδιοκτήτης ψιλικατζηδικού 2. (μτρ.) πρόσωπο που έχει μικρές φιλοδοξίες ή ασχολείται με μικροπράγματα· (ειδικότ. για επαγγελματίες) αυτός που ασχολείται με μικρής αξίας ή εύκολα πράγματα: *αυτοί ελέγχουν τη μισή Ευρώπη στα ηλεκτρονικά, δεν είναι ψιλικατζήδες*. [ETYM₂ < ψιλικά + παραγ. επίθημα -τζής, πβ. κ. *σουβλα-τζής*].

ψιλό-ο κ. ψιλό-α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι: 1. υπάρχει ή γίνεται σε μικρά κομμάτια: *ψιλο-κόβω* 2. προκύπτει ή χαρακτηρίζεται από λεπτή επεξεργασία: *ψιλο-γνήθο, ψιλο-λόγημα, ψιλο-καυωμένος* 3. έχει μικρές διαστάσεις ή μικρή σημασία: *ψιλο-πράγματα, ψιλό-φλουδος* 4. (υποκ.) γίνεται σε μικρό βαθμό, λίγο: *ψιλο-βρέχει, ψιλο-δουλεύω, ψιλο-ροτώ*.

[ETYM₂ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επιθ. *ψιλόσ* (βλ. λ.).]

ψιλοαλεσμένος, -η, -ο αλεσμένος σε ψιλά κομμάτια: ~ *σιτάρι*. **ψιλοβρέχει** ρ. απρσ. ρίχνει ψιλή βροχή, βρέχει λίγο ΣΥΝ. ψιχαλίζει.

ψιλόβροχο (το) {ψυχ. πληθ.} η ψιλή βροχή, το σιγανό ψιχάλισμα: *ρίχνει ~*. Επίσης **ψιλόβροχι**.

ψιλό γνήθο ρ. αμετβ. {ψιλόγενσ-α, -μένος} 1. γνήθο το μαλλί με πολύ λεπτά νήματα 2. (μτρ.) ασχολούμαι με πολλή προσοχή με κάτι, ψι-λλογώ.

ψιλοδουλειά (η) 1. η εργασία που απαιτεί λεπτούς χειρισμούς, επιμονή στη λεπτομέρεια: *για τέτοιες - υπάρχουν και τα μικρά πινελά-κια* ΣΥΝ. λεπτοδουλειά ΑΝΤ. χοντροδουλειά 2. (συνεκδ.) το ψιλοδου-λεμένο κομψοτέχνημα: *ζέρες τι - είναι αυτό το δαχτυλίδι*; 3. ασήμαντη απασχόληση: *βρήκε μια - να βγάξει το χαρτζιλίκι του* 4. η μικρή και ασήμαντη εμπορική επεξεργασία: *στήσανε μαζί μια επεξεργασία, αλλά ~, μη φανταστείς κάτι σημαντικό!*

ψιλοδουλεμένος, -η, -ο αυτός που είναι αποτέλεσμα λεπτής επεξεργασίας: - *αντικείμενο* | *έπιπλο* | *κόσμημα* || (μτρ.) ~ *ύφος* ΣΥΝ. περίτεχος, ψιλοκαυωμένος ΑΝΤ. χοντροκαυωμένος, χοντροκομμένος.

ψιλοδουλεύω ρ. μετβ. {ψιλοδουλέ-ωμαι, -εύτηκα, -μένος} 1. επεξεργάζομαι (κάτι) με λεπτότητα, με προσοχή · 2. απασχολούμαι λίγο εδώ κι εκεί, δεν έχω μόνιμη δουλειά.

ψιλοκαυωμένος, -η, -ο ψιλοδουλεμένος (βλ. λ.). **ψιλοκόβω** ρ. μετβ. {ψιλόκο-ψω, -πικα, -μμένος} 1. κόβω (κάτι) σε πολύ μικρά κομμάτια: ~ *τις πατάτες* | *τον κιάμ* | {ευχρ. ιδιαιτ. η μετχ. *ψιλοκομμένος*, -η, -ο} ~ *κρεμμυδάκια* | *καρότα* | *λαχανικά* 2. τρίβω (κά-

τι, ώστε να γίνει σκόνη ή μικροί κόκκοι: ~ τον καπνό | το πιπέρι.
 φιλοκοσκινίζω ρ. μετβ. {φιλοκοσκινίζω-α, -τηκα, -μένος} 1. κοσκινίζω (κάτι) με λεπτό κόσκινο: ~ αλεύρι | *σιμιγδάλι* 2. (μτφ.) λεπτολογία: όταν τα *φιλοκοσκινίζεις, άκρη δεν βρίσκεις* — **φιλοκοσκινίσμα** (το).
φιλοκουβέντα (η) συζήτηση για μικροθέματα. — (υποκ.) φιλοκουβεντούλα (η).
φιλολογώ ρ. μετβ. {φιλολογώ-άς κ. -είς... | φιλολόγησα} εξετάζω (κάτι) με μεγάλη προσοχή, δίνω έμφαση στη λεπτομέρεια: ~ τα *πράγματα, γι' αυτό καθυστερώ* || *την φιλολογεί την υπόθεση, δεν την περνάει βιαστικά* ΣΥΝ. λεπτολογώ. — **φιλολόγημα** (το). [ETYM. < φιλό- + -λογώ < λέγω].

φιλολόι (το) (περίληπτ.) τα φιλοπράγματα (βλ.λ.).
 [ETYM < φιλό- + -λό(γι) (βλ.λ.)].
φιλοπρά(γ)ματα (τα) {φιλοπραγμάτων} 1. τα ασήμαντα σε ποσότητα ή ποιότητα πράγματα: *είχε διάφορα* ~ μες στα *συρτάρια* 2. (μτφ.) οι ανάξιες λόγου, εύκολες υποθέσεις: αυτά είναι ~, θα *ξεμπερδένομιε γρήγορα* || *-Θα κόστισε πολύ αυτή η υπόθεση!* -Μπα, ~!

φιλορωτώ ρ. μετβ. {φιλορωτάς... | φιλωρώθησα} ρωτώ (κάποιον) με τρόπο έμμεσο, για να μάθω κάτι: *άρχισα να τον φιλωρωτώ, αλλά δεν μου ειπέ τίποτε σπουδαίο*.

φιλός, -ή, -ό 1. μικρός σε πάχος και διάμετρο, λεπτός: ~ *κλωστή | ύφασμα | βροχή* (αραιή και σιγανή, με λεπτές σταγόνες νερού) 2. (μτφ.) αυτός που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και οξυδέρκεια: ~ δουλειά- ΦΡ. (μτφ.) **φιλά γράμματα** (ι) για πράγματα που είναι δύσκολο να κατανοήσει ή να μάθει κανείς: *επιχειρεί πολύ λεπτές διακρίσεις μεταξύ των εννοιών και αυτά είναι ~ για τον πολύ κόσμο* (ιι) οι λεπτομέρειες, πράγματα στα οποία δεν δίνεται σημασία: *όταν πνίγεσαι, οι τυπικότερες είναι ~* 3. (ειδικότ.) φιλοαλεσμένος: ~ *άλατι | πιπέρι | αλεύρι* ΑΝΤ. χοντρός 4. (ειδικότ.) πυκνός, χωρίς μεγάλα διαστήματα | *κενά: ~ βελονιά | κέντημα*- ΦΡ. (α) (μτφ.) **δουλεύω (κάποιον) φιλό γαζί** κοροϊδεύω (κάποιον) συχνά και συστηματικά, χωρίς να το καταλαβαίνει (β) **παίρνω (κάποιον) στο φιλό** αρχίζω να κοροϊδεύω κάποιον, να τον κάνω πλάκα: *μετά την ήττα της ομάδας του, τον πήραν όλοι στο φιλό* 5. (για ήχους) αυτός που έχει οξύτητα, που είναι διαπερατικός: *μιλούσε με μια ~ φωνούλα, σαν παιδάκι* 6. ΓΛΩΣΣ. (στην αρχαία Ελληνική) καθένα από τα σύμφωνα κ, π, τ, που εκφωνούνται χωρίς δασύτητα (χωρίς να ακολουθεί συνεκφώνηση μιας άγκυρα), κατ' αντιδιαστολή προς τα δασέα (φ, χ, θ) και τα μέσα (β, γ, δ): ο σημερινός όρος είναι *άγκυρα κλειστά* 7. (μτφ.) ελαφρύς, χωρίς ιδιαίτερη ουσία: *είχαν πιάσει ~ κουβεντούλα για τη μόδα και δεν πρόσχαν να γινόταν* 8. **φιλά** (τα) (α) δημοσιεύματα των εφημερίδων περιορισμένης έκτασης και με μικρότερο μεγέθος τυπογραφικά στοιχεία: *τις σημαντικές ειδήσεις τις διαβάζεις πια στα ~ των εφημερίδων* ΦΡ. (μτφ.) **περνάω (κάτι) στα φιλά** (κυρ. για εφημερίδες) δεν δίνω σε (κάτι) την προσοχή ή την προβολή που του ταίριαζε: *πέρασαν τις συμφωνία στα φιλά και δεν την πρόσεξε κανείς* (β) μικρή αξίας κέρματα ή χαρτονομίσματα (βλ. λ. *φιλά*) 9. ΝΟΜ. (α) **φιλή κυριότητα** η κυριότητα επί της οποίας υπάρχει δικαίωμα επικαρπίας άλλου προσώπου, π.χ. όταν ο γονέας παραχωρεί την επικαρπία επί δικού του ακινήτου στον γυιο του ΑΝΤ. επικαρπία (β) **φιλό ονόματι** (φιλό ονόματι) μόνο κατ' όνομα, όχι στην πραγματικότητα, όχι ουσιαστικά 10. **φιλή** (η) βλ.λ. — (υποκ.) **φιλούτσικος**, -η, -ο. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόρη*.

[ETYM αρχ. επιθ., αρχική σημ. «γυμνός, άδενδρος - ελαφρά οπλισμένος» (με παραγ. επίθημα -λός, πβ. κ. *χω-λός*), που συνδ. με το ρ. *ψίω* «τρέφω, ταίζω - λεπτύνω» (βλ. λ. *ψίχα*) και, κατά μίαν άποψη, με τη ρίζα του ρ. *ψήνω* βλ. λ. *ψήχω*). Ο νομ. όρ. *φιλή κυριότητα* αποτελεί μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *nue-propriété*].

φιλούτσικος, -η, -ο → **φιλός**.

φιλόφλουδος, -η, -ο (για καρπούς) αυτός που έχει λεπτή φλούδα ΑΝΤ. χοντρόφλουδος.

φιλόνομι ρ. μετβ. {φιλόνομι-α, φιλόνομι κ. (λόγ.) φιλόνομι, -ούται... | φιλόνομι-α, -μένος} ΓΛΩΣΣ. *βάζω φιλή σε* (αρχικό φωνήεν λέξεως): η λέξη «έθνος» *φιλούται, ενώ η λέξη «εστία» δασύνεται* ΑΝΤ. δασύνω. [ETYM < αρχ. φιλό (-όω) «μιάω, αποτριχώνω» (η σημερινή σημ. μπν.) < *φιλό* (βλ.λ.)].

φιλόσημος (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τοποθέτηση *φιλόσημος* (η) στο αρκτικό φωνήεν μιας λέξης ΑΝΤ. δασύνω.

φιλόσοφος, -η, -ό αυτός που σχετίζεται με την *φιλόσοφος* (βλ.λ.), αυτός που εμφανίζει το φαινόμενο της *φιλόσοφος*: η *ιωνική ήταν ~ διάλεκτος της Αρχαίας Ελληνικής* ΑΝΤ. δασυντικός.

- φιλό-υποκοριστικό (δηλώνει μετρίασμό, το «λίγο»)
- φιλο-αγανακτώ ρ.
- φιλο-αγαπώ ρ.
- φιλο-αδικώ ρ.
- φιλο-αδυνατώ ρ.
- φιλο-ακούω ρ.
- φιλο-αλέθω ρ.
- φιλο-αλεξίφω ρ.
- φιλο-ανασταίνω ρ.
- φιλο-α νησίζω ρ.
- φιλο-ανοίγω ρ.
- φιλο-απατώ ρ.
- φιλο-απειλώ ρ.
- φιλο-αργώ ρ.
- φιλο-αρέστω ρ.
- φιλο-αρρωσταίνω ρ.
- φιλο-αυθαδιάζω ρ.
- φιλο-βασανίζω ρ.
- φιλο-βογγώ ρ.
- φιλο-βρίζω ρ.
- φιλο-γεμίζω ρ.
- φιλο-γέρνω ρ.
- φιλο-γεννώ ρ.
- φιλο-γκρινιάζω ρ.
- φιλο-γλεντώ ρ.
- φιλο-γυμνάζομαι ρ.
- φιλο-δακρύζω ρ.
- φιλο-διαβάζω ρ.
- φιλο-διασκεδάζω ρ.
- φιλο-διαφημίζω ρ.
- φιλο-διψάω ρ.
- φιλο-ελέγχω ρ.
- φιλο-ελπίζω ρ.
- φιλο-εργάζομαι ρ.
- φιλο-ξεσταίνω ρ.
- φιλο-ζηλεύω ρ.
- φιλο-ζητώ ρ.
- φιλο-θαυμάζω ρ.
- φιλο-θέλω ρ.

- φιλο-θυμώνω ρ.
- φιλο-καβγαδίζω ρ.
- φιλο-καίω ρ.
- φιλο-καπνίζω ρ.
- φιλο-καταλαβαίνω ρ.
- φιλο-καταφέρνω ρ.
- φιλο-κινδυνεύω ρ.
- φιλο-κλαίω ρ.
- φιλο-κοιμάμαι ρ.
- φιλο-κοιτάω ρ.
- φιλο-κοκκινίζω ρ.
- φιλο-κολυμπώ ρ.
- φιλο-κουβεντάζω ρ.
- φιλο-κουραζομαι ρ.
- φιλο-κουτσάω ρ.
- φιλο-κρυώνω ρ.
- φιλο-λαχανιάζω ρ.
- φιλο-λέω ρ.
- φιλο-μαθαίνω ρ.

- φιλο-μαλώνω ρ.
- φιλο-μεθώ ρ.
- φιλο-μετανοώ ρ.
- φιλο-μετανοώ ρ.
- φιλο-μοιάζω ρ.
- φιλο-μουρμουρίζω ρ.
- φιλο-νευριάζω ρ.
- φιλο-νηπιώνω ρ.
- φιλο-νταναύω ρ.
- φιλο-νυστάζω ρ.
- φιλο-ξενοχτάω ρ.
- φιλο-ξεχνάω ρ.
- φιλο-παχαίνω ρ.
- φιλο-πηγαίνω ρ.
- φιλο-πινώ ρ.
- φιλο-πονώ ρ.
- φιλο-ροχαλίζω ρ.
- φιλο-σκοτενιάζω ρ.
- φιλο-συζητώ ρ.
- φιλο-συμπαθώ ρ.
- φιλο-τεμπελεύω ρ.
- φιλο-τολμώ ρ.
- φιλο-τραγουδώ ρ.
- φιλο-τρελαίνω ρ.
- φιλο-τρέμω ρ.
- φιλο-τρομάζω ρ.
- φιλο-τρώω ρ.
- φιλο-τυραννώ ρ.
- φιλο-υποψιάζομαι ρ.
- φιλο-φάγω ρ.
- φιλο-φλασάρω ρ.
- φιλο-φοβάμαι ρ.
- φιλο-φοβερίζω ρ.
- φιλο-φοβίζω ρ.
- φιλο-φταίνω ρ.
- φιλο-φωνώ ρ.
- φιλο-χρωστώ ρ.

φιμάρι (το) {φιμαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) 1. το όψιμο αρνί 2. (μτφ.) ο αθώος, ο απονήρευτος άνθρωπος. Επίσης **φιμάριον**. — (υποκ.) **φιμαράκι** (το).

[ETYM. < **όψιμαρίον* (με σίηση του αρκτικού ατόνου *ό*) < *όψιμος* + *παραγ.* επίθημα -*αριον*), πβ. κ. *θρεφτ-αρι*].

φιμύθιο (το) {φιμυθί-ου | -ών} (λόγ.) 1. λευκή σκόνη που χρησιμοποιούσαν για να λευκαίνουν το πρόσωπο 2. (γενικότ.) **φιμύθια** (τα) το στολίδι, το φτειασίδι: (μτφ.) *γλωσσική έκφραση λίτη και φυσική, δίχως περιττά* ~ 3. (στο Βυζάντιο) λευκό χρώμα που χρησιμοποιούσαν οι ζωγράφοι.

[ETYM < αρχ. *φιμύθιον*, υποκ. του *ψίμθος* (ό), αβεβ. ετύμου. Η ορθογραφία της λ. βασίζεται στον ασφαλώς παραδεδομένο ριζικό τ. *ψίμθος*, παρά το γεγονός ότι παραδίδονται και δευτερεύουσες γραφές (*φιμύθιον, ψιμ(μ)ύθιον* κ.ά.), οι οποίες οδήγησαν στην υποθ. ότι η λ. αποτελεί δάνειο, ίσως αγγιπ. προελ.].

φιμυθολόγος (ο/η) (λόγ.) μακιγέρ | μακιγέζ (βλ.λ.).
φιμυθιώνω ρ. μετβ. {φιμυθιώ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) (συνήθ. μεσοπαθ. **φιμυθιόνομαι**) στολίζω (το πρόσωπο μου) με *φιμύθια*, μακιγάρωμια ΣΥΝ. φτειασίζομαι. — **φιμυθίωση** (η). [ETYM. < αρχ. *φιμυθούμαι* (-όο) < *ψίμθος* (βλ. λ. *ψιμύθιο*)].

πιτ επιφών. (οικ.) χρησιμοποιείται για να καλέσουμε κάποιον που βρίσκεται σε σχετικά κοντινή απόσταση: *ε, ~, φίλε, μπορώ να σε ρωτήσω κάτι*; [ETYM Ηχοχμμητ. λ.].

πιττακίαση (η) → **πιττάκωση**

πιττακίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [1839] {πιττάκισα} {πιττάκισα} (λόγ.) ♦ 1. (αμετβ.) μιλάω σαν **πιττακός** (παπαγάλος) ♦ 2. (μετβ.) επαναλαμβάνω μηχανικά (τα λεγόμενα των άλλων) ΣΥΝ. *παπαγαλίζω*. [ETYM < *πιττακός* (βλ.λ.)].

πιττακισμός (ο) [1850] (λόγ.) ΙΑΤΡ. η μηχανική επανάληψη από ένα άτομο όσων ακούει, χωρίς να εννοεί τη σημασία τους ΣΥΝ. *παπαγαλισμός*.

πιττακός (ο) ΖΩΟΛ. ο παπαγάλος (βλ.λ.). [ETYM οπρΧ-, παράλλ. τ. του θηλ. *πιττάκη*. Η λ. μαρτυρείται και ως *σιττακός* και *βιττακός*, πράγμα που ενισχύει την εκδοχή ότι τόσο η λ. όσο και το ίδιο το πτηνό αποτελούν ανατολ. δάνεια. Δεν φαίνεται ιδιαίτερα πιστευτική η συνδ. με το συνώνυμο *σανσκρι. āka-*, αφού προσκρούει στο αρκτικό σύμφωνο].

πιττάκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης νόσος, που μεταδίδεται στον άνθρωπο από τους παπαγάλους. Επίσης **πιττακίαση**. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αγγλ. psittacosis*].

ψίχα (η) {ψιχών} 1. το μαλακό εσωτερικό του ψομίου κατ' αντιδιαστολή προς την κόρα 2. το μαλακό εσωτερικό του κορμού ή βλαστού αλόφων φυτών 3. η σάρκα της άκρης του δακτύλου από την εσωτερική πλευρά: *οι χορδές του βιολιού πιέζονται με την - των δαχτύλων* 4. (συνεκδ.) το εσωτερικό διαφόρων ξηρών καρπών (κατ' αντιδιαστολή προς τη φλούδα): η ~ το *αμυγδαλό* 5. (μτφ.) η ελάχιστη ποσότητα από κάτι, από ένα σύνολο: *δεν θέλω πολύ, έτσι μια - δώσε μου να δοκιμάσω* || *βάλε μια ~ ακόμα ζάχαρη, το χρειάζεται* ΣΥΝ. *μια σταλιά*, *μια ιδέα* 6. **ψίχες** (οι) τα ψιχουλά ΣΥΝ. *ψιχίο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή, παρόνομο*.

[ETYM < μεσν. *ψίχα* < μπν. *ψίξ, ψίχος* (δ | ή) < *ψίω* «τρέφω, ταίζω (με μικρές μπουκιές) - λεπτύνω», αβεβ. ετύμου, ίσως πρόκειται για εκφραστ. τ. (αν ως τέτοιο θεωρηθεί το αρχικό ψ-) με φωνηεντισμό -ι-, που αποτελεί νεωτερισμό της Ελληνικής (πβ. κ. *χρίω, πρίω*). Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί και η σύνδεση με την ετυμολ. οικογένεια του ρ. *ψήνω* (βλ. κ. *ψιός*). Το θ. *ψι-* συνοδεύεται από πρόσφωμα -χ- (πβ. κ. *ψή-χω, σμή-χω*), αλλά η παρουσία | απουσία τού εν λόγω στοιχείου δυσχεραίνει την ετυμολόγησή].

ψιγάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σταγόνα ψιλής βροχής: *έπεσαν οι πρώτες ~ του φθνοπώρου*.

[ETYM Από συμφορμό των λ. *ψεκάδα* (βλ. λ. *ψεκάζω*) και *ψιγάλο* (βλ.λ.)].

ψιχαλή (το) το ψιλόβροχο (βλ.λ.).

ψιχαλίζει ρ. απρδς. [μεσν.] {ψιχαλίσσε} πέφτει ψιλή βροχή, ρίχνει ψιχάλες ΣΥΝ. *ψιλοβρέχει*. — **ψιχαλισμα** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

ψιχαλιστός, -η, -ό (για υγρά, για τη βροχή) αυτός που πέφτει σε συνεχείς ψιλές σταγόνες, σε ψιχάλες ΣΥΝ. *πιτσουλίστος* ΑΝΤ. *χειμαρρόδης, καταρρακτώδης*. — **ψιχαλιστά** επίρρ.

ψίχαλο (το) → ψίχουλο

ψιχίο (το) {ψιχί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) το ψίχουλο **2.** (μτφ.) ελάχιστη ποσότητα από κάτι: μόνο κάποια ~ από τα κονδύλια του κρατικού προϋπολογισμού δόθηκαν στα πανεπιστήμια. ΣΧΟΛΙΟ λ. βροχή, παρώνυμο. [ETYM. < μτγν. ψιχίον, υποκ. του ψίχ, ψιχός (βλ. λ. ψίχα)].

ψίχουλο κ. (σπάν.) ψίχαλο (το) **1.** μικρό κομματάκι ψωμιού ή άλλου φαγητού, το οποίο πέφτει κυρ. κατά το κόψιμο του ψωμιού ή κατά το μάσημα του: τρώω κάνοντας | αφήνοντας ~ ΣΥΝ. (λόγ.) από-τριμμα, ψιχίο **2.** (μτφ.) ψίχουλα (τα) μικρή ποσότητα από σύνολο: οι αυξήσεις που έδωσε το κράτος στους εργαζόμενους είναι ~ ΣΥΝ. (λόγ.) ψιχία. — (υποκ.) ψιχουλάκι (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. βροχή. [ETYM. < μτγν. ψίχ, ψιχός (βλ. λ. ψίχα) + παραγ. επίθημα -ούλο].

ψι-ψι κάλεσμα γάτας.

ψιψίνα (η) (χαϊδευτ.) η γάτα. [ETYM. Ηχομιμητ. λ., από το κάλεσμα ψι-ψι και το επίθημα -(ί)να των θηλ. ουσ.].

ψιψίρης, -α, -ικο (εκφραστ.-μτφ.) αυτός που είναι πολύ λεπτολόγος, σχολαστικός σε υπερβολικό βαθμό. [ETYM. < ψιψιρίζω (υποχωρητ.), βλ. λ.].

ψιψιρίζω ρ. μετβ. {ψιψιρίζω | εκφραστ.-μτφ.} εξετάζω (κάτι) σχολαστικά, λεπτολογώντας το (βλ. κ. λ. ψιριζώ): κάθεται και τα ψιψιρίζει με τις ώρες και ποτέ δεν μένει ευχαριστημένος. — **ψιψιρίσμα** (το). [ETYM. Ηχομιμητ. λ. (από το κάλεσμα ψι-ψι), με την προσθήκη του ρηματικού *πιθηματος -ρίζω, πβ. κ. τσιτσιρίζω].

ψίγος (ο) (λόγ.) η κατηγορία, η μομφή που προσάπτεται σε κάποιον: ο ~ και ο έπαινος είναι αξίσιου απαραίτητοι για τη σωστή διαπαιδαγώγηση ΣΥΝ. επίκριση, κατάκριση, αποδοκιμασία ΑΝΤ. έπαινος, επιδοκιμασία- ΦΡ. (δεν) είναι (και) προς ψόγον (λόγ.) για κάτι που πρέπει ή δεν πρέπει να ψευθεί, να επικριθεί: η υπερβολική ευσυνειδησία του δεν είναι και προς ψόγον. [ETYM. αρχ. < ψέγος (βλ. λ.)].

ψοφάω ρ. → ψοφώ

ψοφίμι (το) {ψοφίμι-ού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το πτόμα ζώου **2.** (μτφ.) άνθρωπος πολύ αδύναμος ή εξαντλημένος **3.** (μτφ.-υβριστ.) ο δειλός, ο φοβησιτάρης άνθρωπος.

[ETYM. < πλθ. ψοφίμα (κατά το σχήμα αγρίμι - αγρίμα), του τ. *ψοφίμιον < *ψοφμαίον < αρχ. ψοφώ (βλ. λ.), κατά το θησιμαίον].

ψοφίος, -ια, -ιο **1.** (για ζώα) νεκρός **2.** (μτφ. για πρόσ.) πολύ εξαντλημένος: γύρισα ~ από την κόπωση ΣΥΝ. εξουθενωμένος, (μτφ.) πεθαμένος **3.** (μτφ.) νωθρός, νωγελικός, χωρίς ζωντάνια και νεύρο: ~ κινήσεις || το κοινό ήταν ~ ούτε χειροκροτούσε ούτε γελάσε ΑΝΤ. ζωηρός. — ψοφία επίρρ. [ETYM. < ψοφώ (υποχωρητ.), κατά το σχήμα τρύπιος - τρυπά, ζύπιος - ζυπνώ].

ψοφοδείξ, -ής, -ές {ψοφοδε-ούς | -εις (ουδ. -ή)} (λόγ.) δειλός, φοβησιτάρης, αυτός που φοβάται με το παραμικρό. — **ψοφοδέω**ς επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM. αρχ. < ψοφός «κρότος, πάταγος» (βλ. λ. ψοφός¹) + -δείξ < δέος, πβ. κ. έν-δείξ].

ψοφοκρο (το) το έντονο ψύχος.

ψοφολόγος ρ. αμετβ. {ψοφολόγας... | ψοφολόγησα} (λαϊκ.-υβριστ.) ψυχομαχά, είμαι ετοιμοθάνατος, πεθάνω. — ψοφολόγημα (το). [ETYM. < ψοφός² + -λογία (< λέγω)].

ψοφός¹ (ο) (λόγ.-σπάν.) **1.** ο θόρυβος **2.** ΦΥΣΙΟΛ. μυϊκός ψόφος ακραστικός φαινόμενο που γίνεται αισθητό κατά την ακράση μυός, ο οποίος παρουσιάζεται τετανική συστολή.

[ETYM. αρχ. < επιφών. ψό, που εκφράζει αηδία, βδελυγμία, αποστρέψη, αλλά δεν είναι σαφής η ακριβής προέλευση του. Το επιφώνημα αποτελεί τη βάση ευρείας λεξιλογικής οικογένειας, στην οποία εντάσσονται οι λ. ψέγος, ψόθος, ψόθος «ψώρα, ακαθαρσία». Δεν έχει προσδιοριστεί η σχέση του επιφών. ψό με τις Ι.Ε. ρίζες *bhes- «φυσά» (βλ. κ. ψεδόμαι, ψυχή) και *bhes- «τρίβω, λειάνω» (βλ. λ. ψήγω)].

ψοφός² (ο) **1.** ο θάνατος, κυρ. ζώου, συνήθ. από ασθένεια- ΦΡ. (α) έπεσε ψόφος έπεσε θανατικό στα ζώα (β) (ως κατάρτα) **κακό ψόφο να 'χεις!** να έχεις κακό τέλος **2.** (μτφ.) το πολύ δυνατό κρύο, η παγωνιά: κάνει | έχει ~ έξω. [ETYM. μεσν. < αρχ. ψοφώ (βλ. λ.)].

ψοφώ (κ.-πόλ) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ψοφάς... | ψόφησα} ♦ (αμετβ.) **1.** (για ζώα) πεθάνω: πολλά ζώα ψόφησαν από το κρύο || αν αφήσεις το κοπάδι χωρίς νερό, θα ψοφήσει ΦΡ. **ψοφάω** | **πεθαίνω τής πείνας** (i) στερούμαι τα προς το ζην, μου λείπουν τα στοιχειώδη: είναι δυο χρόνια χωρίς δουλειά και η οικογένεια του ψοφάει τής πείνας (ii) (μτφ.) πεινάω πολύ: Έχει τίποτε να φάω; ~2. (μειωτ.-υβριστ. για πρόσ.) (κυρ. κατά τρόπο άδοξο ή εξευτελιστικό): παιδί του είναι, πώς μπορεί να τον αφήσει να ψοφήσει σαν σκυλί! || δεν ψόφησε ακόμα ο παλιόγε-ρος; **3.** (μτφ.) εξαντλούμαι πλήρως: έχω ψοφήσει με τόσες ώρες ορθοστασία || ψόφησα απ' το κρύο ΣΥΝ. (μτφ.) πεθαίνω **4.** (εκφραστ. -ίγια) επιθυμώ πολύ, μου αρέσει πολύ (κάτι): ~ για κουτσουπολιό | για δόξα | για χρήμα | για επίδειξη ♦ (μετβ.) **5.** κάνω ζώο να πεθάνει: όλο δουλειά και συνέχεια νηστικό, το ψόφησε το γαϊδουράκι **6.** εξουθενώω (κάποιον), εξαντλώ εντελώς (κάποιον): τους ψόφησε στις πρόβες, μέχρι να τα μάθουν όλα | μας ψόφησε στο τρέξιμο | στο διάβασμα || τον ψόφησε στο ζύλο. ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω. [ETYM. < αρχ. ψοφώ (-έω) «κρότος, θορυβώ» < ψοφός¹ «κρότος, θόρυβος» (βλ. λ.). Το ρ. ψοφώ πήδη στη Μεσν. Ελληνική απέκτησε τη σημ. «πεθαίνω, ξεψυχάω» (για ζώα), αλλά η σημασιολ. πορεία είναι δυσερμήνευτη. Ωστόσο, παρόμοια εξέλιξη εμφανίζει το ομηρικό ρ. δουπόω «κρότος, θορυβώ», που λόγω τής συνεχούς αναφοράς του σε πολεμικές οι οποίες προκαλούν θόρυβο κατά την πτώση τους (υπό το βά-

ρος τής πανοπλίας), προσέλαβε τη σημ. «πεθαίνω». Αξιοσημείωτα είναι και τα γαλλ. p. claquer «κρότος - πεθαίνω» και σπενε «σπάζω, διαρρηγνώ - ταλαιπωρώ μέχρι θανάτου», όπου είναι εμφανής η μετφ. χρήση].

ψοφοδής, -ής, -ές {ψοφοδ-ούς | -εις (ουδ. -ή), -ών} (λόγ.) αυτός που προκαλεί θόρυβο ΣΥΝ. θορυβώδης. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ές. [ETYM. αρχ. < ψοφός² + παραγ. επίθημα -όδης (βλ. λ.)].

ψυγείο (το) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** ηλεκτρική συσκευή (οικιακής ή επαγγελματικής Χρήσεως) η οποία χρησιμοποιείται για την ψύξη (κατάψυξη) και, κατά συνέπεια, τη συντήρηση ευπαθών τροφίμων ή ποτών είναι διαμορφωμένη σαν μεγάλο ντουλάπι με θαλάμους ή χωρίσματα (ράφια) για την τοποθέτηση των φυλασσόμενων προϊόντων και κλείνει με πόρτα: μεγάλο | παλιό | τρίπορτο | δίπορτο | εντοιχίζόμενο ~||~ με καταψύκτη || ΤΟ ~ του περιπέτρον (για τη διατήρηση ποτών, νερών, παγωτών κ.λπ.) || ~ εισαγόμενο/οικολογικό (χωρίς φρέον)- ΦΡ. (μτφ.) **στο ψυγείο** σε στασιμότητα- για περιπτώσεις στις οποίες ένα θέμα δεν προωθείται άνωθεν σκόπιμα, «παγώνει», ή ένα πρόσωπο δεν αξιοποιείται εργασιακά από την εργοδοσία του, εξαναγκάζομενο σε απραξία, σε αδράνεα: κρατάνε το θέμα ~, αποφεύγουν δε οποδήποτε σχετίζεται με τα εμπλεκόμενα πρόσωπα || η προηγούμενη διοίκηση του είχε ~ λόγω των φρονημάτων του **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (ειδικότ.) μεγάλος χώρος (δομάτιο, αίθουσα κ.τ.ό.) ειδικά διαμορφωμένος, ώστε με τη βοήθεια ηλεκτρικού μηχανισμού να ψυχαίνει εξασφαλίζοντας τη σωστή θερμοκρασία για τη συντήρηση μέσα σε αυτό προϊόντων που αλλοιώνονται εύκολα: βιομηχανικό ~ || αίθουσες ψυγείων των σουπερμάρκετ **3.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο κάθε τέτοιας ηλεκτρικής συσκευής, το σύνολο των τροφίμων | ποτών που συντηρούνται σε αυτή: κατέβασε όλο το ~ βλέποντας τηλέθραση (έφαγε) | ήπιε ό,τι υπήρχε μέσα σε αυτό || τους άφησε όλο το ~ γεμάτο, πριν φύγει για διακοπές **4.** (μτφ.) (κάθε) πολύ κρύο μέρος: Δεν ανέβετε το κάτορφέρ; ~ είναι εδώ μέσα! ΑΝΤ. (μτφ.) φούφους **5.** (παλαιότ.) η παγωνιέρα **6.** φορτηγό όχημα ή πλοίο εφοδιασμένο με ψυκτικά μηχανήματα και κατάλληλα διαμορφωμένο για την ασφαλή συντήρηση και μεταφορά ευπαθών προϊόντων: - με κρέατα | με τρόφιμα || ~ αναρτάθηκε στην εθνική οδό **7.** ΤΕΧΝΟΛ. σύστημα απαγωγής τής θερμότητας, που αναπτύσσεται κατά τη λειτουργία μηχανών εσωτερικής καύσεως για την προστασία τους από την υπερθέρμανση: ~ αυτοκινήτου (ενώλεκτης θερμότητας στον οποίο αποδίδεται η θερμότητα του ψυκτικού υγρού του κινητήρα). — (υποκ.) ψυγειαί (το).

[ETYM. < μτγν. ψυγείον < θ. ψυγ- (από το αρχ. ψύχος, παθ. αόρ. β' έ-ψύγ-ην) + παραγ. επίθημα -είον, πβ. κ. σφαγ-είον].

ψυγιοκαταψύκτης (ο) {ψυγιοκαταψύκτων} ΤΕΧΝΟΛ. οικιακή συσκευή που λειτουργεί ως ψυγείο και ως καταψύκτης.

ψυκτηρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ο ψυκτικός θάλαμος ψυγείου. [ETYM. < αρχ. ψυκτήρ, -ήρος < ψύχω (βλ. λ.) + παραγ. επίθημα -τήρ, πβ. κ. κρα-τήρ].

ψυκτός (ο) {ψυκτών} **1.** ψυκτικό μηχανήμα που είναι συνδεδεμένο με σωλήνα νερού και δίνει παγωμένο νερό: πίνω νερό από τον ~ **2.** ο καταψύκτης (βλ. λ.).

[ETYM. < ψύχω + παραγ. επίθημα -της, πβ. κ. φράκ-της].

ψυκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί ψύξη: ~ μηχανή | θάλαμος | υγρό ΑΝΤ. θερμαντικός **2.** ψυκτικός (ο) τεχνητός (ο) τεχνητός που ειδικεύεται στην επισκευή ψυκτικών συσκευών. — ψυκτικότητα (η).

ψυλλάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ψυλλάσσω, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** γεμίζω ψύλλους ♦ (μετβ.) **2.** γεμίζω (κάποιον) με ψύλλους **3.** (μεσο-παθ. ψυλλάζομαι) (οικ.) υπονιαζόμαι, υποπεπτόμαι (κάτι κρυφό): ψυλλάστηκε ότι τον απατούσε και άρχισε να την παρακολουθεί. — **ψυλλάσμα** (το).

ψυλλάξω ρ. μετβ. [μεσν.] {ψυλλάσσω, -τηκα, -μένος} καθαρίζω (κάποιον/κάτι) από τους ψύλλους. — **ψυλλάσμα** (το).

ψύλλος (ο) μικροσκοπικό έντομο που ζει παρασιτικά σε ανθρώπους και ζώα-ΦΡ. (α) **για ψύλλοι πήδημα** για ασήμαντο λόγο, για το τίποτα: εκνευρίζεται | τσακώθηκε ~ (β) **γυρεύω** | **ψάχνω ψύλλους στ' άχυρα** βλ. λ. άχυρο (γ) **μου μπαίνουν ψύλλοι στ' αφτιά** βλ. λ. αφτιά (δ) **ούτε ψύλλος στον κόρφο μου** δεν θα ήθελα με κανέναν τρόπο να μου συμβεί το ίδιο, να έχω την τύχη που αν μάθει η μάνα του πού ήταν, ούτε ψύλλος στον κόρφο του! (ε) **καλιγώνει τον ψύλλο** είναι ικανότατος, επιτηδαιότατος.

[ETYM. αρχ., παράλλ. τ. του αρχαιοτ. θηλ. ψύλλα < *ψύλ-/α < *psul- | *bhsul-. Η λ. συνδ. με τα συνώνυμα αρμ. lu, σανσρκ. plüsi- (< p. *psul-με αντιμετάθεση), λατ. pOlex (< *psul-, > γαλλ. puce, ισπ. pulga) κ.ά., ενώ η ποικιλία των ριζών δεν επιτρέπει τον ακριβή προσδιορισμό του αρχικού θέματος. Δεν αποκλείεται η λ. να έχει υποστεί την παρευ-μολ. επίρρ. του ρ. ψήν (βλ. λ. ψήχω)].

ψύξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η πρόκληση ψύχους, το πάγωμα: ~ τροφίμων ΑΝΤ. θέρμανση **2.** (γενικά) η πτώση τής θερμοκρασίας **3.** η θερμοκρασία του θαλάμου του ψυγείου και συνεκδ. ο παγωμένος θάλαμος ψυγείου, όπου τοποθετούνται τα τρόφιμα: έβαλε τα κοτόπουλα στην ~ **4.** ΙΑΤΡ. η μυαλίξη ή η νευραλία που εμφανίζεται στους ανθρώπους κατά τους χειμερινούς μήνες λόγω του ψύχους και έχει ως χαρακτηριστικό της είτε την αδυναμία να στρίψει κανείς το μέλος που έχει παγώσει (λ.χ. τον λαμίο) ή και κάποια παραμόρφωση των χαρακτηριστικών του προσώπου (λ.χ. στράβωμα των χειλιών): βγήκε με βρεγμένα μαλλιά στο κρύο και έπαθε ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα. [ETYM. < αρχ. ψύξις < ψύχω (βλ. λ.)].

ψυχαγωγία (η) {χωρίς πλθ.} η ικανοποίηση τής ψυχής μέσα από κοκίλες δραστηριότητες (θέαματα, χορό, μουσική, τραγούδι, αθλητισμό κ.ά.), η αναψυχή: οι νέοι τής επαρχίας στερούνται πολλών μέσων ψυχαγωγίας || εκτός από τη δουλειά χρειάζεται και η ~|| το ποι-

οτικό θέατρο προσφέρει στο κοινό γνήσια και ουσιαστική ~ || κέντρο ψυχαγωγίας (πβ. λ. διασκέδαση). [ETYM, αρχ., αρχική σημ. «καθοδήγηση των ψυχών, πειθώ, χειραγώγηση», < ψυχαγωγός (βλ. λ.). Η σημερινή σημ. προέρχεται από τη μτγν. γλώσσα, όπου η λ. δήλωνε την αναψυχή, τη διασκέδαση, ιδίως δε την «αγωγή της ψυχής», την οποία προαλούσε η διδασκαλία μιας τραγωδίας ή η ανάγνωση ενός ποιήματος].

ψυχαγωγία - διασκέδαση. Οι δύο λέξεις, που είναι σήμερα σχεδόν συνώνυμες, διαφέρουν στη σημασιολογική τους απόκλιση και κυρίως στην ετιμολογική τους προέλευση. Η λ. ψυχαγωγία δήλωσε «την αγωγή της ψυχής», την απαιτητική και διδακτική συγχρόνως απόλαυση που χαρίζουν έργα υψηλού στοχασμού (τραγωδία, απαιτητικό θέατρο, ποίηση). Αντίθετος, το διασκέδαση δήλωσε τον διασκορπισμό των μερίμων, την απομάκρυνση της έγνοιας και των προβλημάτων που απασχολούν τον άνθρωπο. Αρα η διασκέδαση είναι ζέδωμα, απαλλαγή από έγνοιες, ενώ η ψυχαγωγία προϋποθέτει ευχαρίστηση από περισσότερο δημιουργική ενασχόληση.

ψυχαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ψυχαγωγία ή συμβάλλει σε αυτήν: - μέσο | πρόγραμμα | εκδήλωση | επίσκεψη | θέαμα | ακρόαση (πβ. λ. διασκεδαστικός). — ψυχαγωγικά επίρρ.

ψυχαγωγός (ο) ΜΥΘΟΛ. (ως προσωονμία του Ερμή) αυτός που οδηγεί τις ψυχές των νεκρών στον Άδη ΣΥΝ. ψυχοπομπός. [ETYM αρχ. < ψυχή + αγωγός (< άγω)].

ψυχαγωγώ ρ. μετβ. [αρχ.] (ψυχαγωγείς... | ψυχαγωγή-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος) προσφέρω ψυχική ικανοποίηση, παρέχω ψυχαγωγία σε (κάποιον): τα βιβλία μός διδάσκουν και ταυτόχρονα μας ψυχαγωγούν ΣΥΝ. τέρπω (πβ. λ. διασκεδάω).

ψυχάκι (το) ως χαρακτηρισμός οικείου και αγαπημένου προσώπου, συνήθ. μικρής ηλικίας.

ψυχάκιος (ο) {ψυχάκιος} {λαϊκ.-σκοπτ.} άνθρωπος με άκρως ιδιόρρυθμη ή παρανοική συμπεριφορά. [ETYM < ψυχή + παραγ. επίθημα -άκιος, πβ. κ. τρελ-άκιος, ματ-άκιος].

ψυχαναγκασμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. (καθημ.) ο ψυχικός εξαναγκασμός, η άσκηση ψυχικής πίεσης 2. ΨΥΧΟΛ. η εισβολή στη σκέψη ενός ατόμου μιας ιδέας, μιας τάσης ή ενός αισθήματος, που, παρότι πηγάζει από τον ψυχισμό του, αντιμετωπίζεται από το ίδιο το άτομο ως νοσηρό φαινόμενο, για το οποίο εκτιμά ότι βρίσκεται σε ασυμφωνία με το Εγώ του, χωρίς εντούτοις να καταφέρνει να απαλλαγεί από αυτό. [ETYM Απὸδ. των αγγλ. compulsion, obsession].

ψυχαναγκαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον ψυχαναγκασμό 2. ΨΥΧΟΛ. ψυχαναγκαστική νευρώση νευρώση που έχει ως κύριο σύμπτωμα την εκδήλωση ψυχαναγκασμών 3. ψυχαναγκαστικός (ο) άτομο που πάσχει από ψυχαναγκαστική νευρώση. — ψυχα-ναγκαστικ-ά | -ώς επίρρ.

ψυχανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} 1. ΨΥΧΟΛ. η θεωρία του Αυστριακού ιατρού Ζίγκμουντ Φρόντ, η οποία βασίζεται στη διερεύνηση κυρ. των ασυνείδων ψυχικών διεργασιών, δηλ. του υποσυνειδήτου 2. η θεραπευτική μέθοδος των νευρωτικών ή ψυχοτικών διαταραχών, η οποία βασίζεται στη φροϊδική θεωρία: κάνω ~. [ETYM Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γερμ. Psychoanalyse].

ψυχαναλύτης (ο), ψυχαναλύτρια (η) {ψυχαναλυτριών} | ο επιστήμονας (γιατρός ή ψυχολόγος) που ασχολείται με την ψυχανάλυση: το ντιβάνι του ~ (όπου ξαπλώνει ο ασθενής). [ETYM Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γερμ. Psychoanalytiker].

ψυχαναλυτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ψυχανάλυση: ~ μέθοδος. — ψυχαναλυτικά επίρρ.

ψυχαναλύω ρ. μετβ. {ψυχανάλυσα} εφαρμόζω μεθόδους της ψυχανάλυσης σε (κάποιον), κάνω ψυχανάλυση σε (κάποιον).

ψυχανεμίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ψυχανεμιστήκα} {λαϊκ.} υποψιάζομαι, διαισθάνομαι (κάτι), αντιλαμβάνομαι (κάτι) όχι μέσω των αισθητηρίων οργάνων και λογικής διεργασίας, αλλά με τρόπο διασθητικό: «όταν αποδέχθηκε τη θέση του υφυπουργού, ψυχανεμίζόταν τις αντιδράσεις που θα συναντούσε» (εφημ.). — ψυχανεμισμός (ο). ΣΧΟΛΙΟ λ. αποθετικός.

[ETYM, < ψυχή + ανεμίζομαι < άνεμος, κατ' επίδραση των συνωνύμων υποψιάζομαι, μπιρίζομαι].

ψυχανθές (το) [1873] ΒΟΤ. κάθε φυτό που περιλαμβάνεται στην οικογένεια φυτών της οποίας τα άνθη μοιάζουν με πεταλούδες, όπως η φασολιά, η ρεβιθιά, η φακή, ο αρακάς κ.λπ.

[ETYM, < ψυχή (με τη σημ. «πεταλούδα») + ανθές < άνθος, αποδ. του νεολατ. Papilionaceae (πληθ.)].

ψυχανωμαλία (η) διαταραχή της συμπεριφοράς, που κυμαίνεται από την απλή απόκλιση ως τη βαριά διαταραχή.

ψυχανωμάλος, -η, -ο αυτός που πάσχει από ψυχανωμία (ειδικότ. καθήμ. ως μειωτ. χαρακτηρισμός) το ψυχικά διαταραγμένο πρόσωπο, που εκδηλώνει ανώμαλες τάσεις: αυτός δεν είναι φυσιολογικός άνθρωπος είναι ~!

ψυχάρα (η) (μεγέθ.) (εκφραστ.-οικ.) δυνατή ψυχή, πρόσωπο με μεγάλη ψυχική δύναμη, με θάρρος, επιμονή και αγωνιστικότητα, που δεν παραιτείται, δεν εγκαταλείπει μια προσπάθεια.

ψυχάρι (το) {χωρ. γεν.} {λαϊκ.} 1. η μικρή πεταλούδα 2. (μτφ. ως προσφώνηση) χαϊδέμενο, αγαπημένο πρόσωπο: ~ μου! ΣΥΝ. ψυχή μου, ψυχούλα μου, καρδιά μου. [ETYM, μεσν. < αρχ. ψυχάριον, υποκ. του ουσ. ψυχή (βλ. λ.)].

ψυχάρικος, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον γλωσσολόγο Γιάννη Ψυχάρη και τη γλωσσική θεωρία του. — ψυχάρικα επίρρ.

ψυχαρισμός (ο) [1889] {χωρ. πληθ.} η γλωσσική θεωρία του γλωσσολόγου Γ. Ψυχάρη, ο ακραίος δημοτικισμός (βλ. κ. λ. δημοτικισμός).

ψυχαριστής (ο) [1890], ψυχαριστρία (η) {ψυχαριστριών} ο παθός του ψυχαρισμού.

ψυχασθένεια (η) {ψυχασθενειών} ΙΑΤΡ. κάθε ψυχική πάθηση. [ETYM Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < αγγλ. psychasthenia].

ψυχασθενής, -ής, -ές [1895] {ψυχασθεν-ούς | -είς (οιδ. -ή), -ών} 1. αυτός που πάσχει από ψυχασθένεια ΣΥΝ. ψυχοπαθής 2. ψυχασθενής (ο/η) άτομο που πάσχει από ψυχασθένεια ΣΥΝ. ψυχασθενικός, ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, τρελός.

ψυχασθενικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ψυχασθένεια ή τον ψυχασθενή: ~ σύμπτωμα | φαινόμενο 2. ψυχασθενικός (ο), ψυχασθενική (η) πρόσωπο που πάσχει από ψυχασθένεια ΣΥΝ. ψυχασθε-νής, ψυχοπαθής. [ETYM Ελληνογενής ξέν. ὄρ., < γαλλ. psychasthénique].

ψυχεδέλεια (η) {χωρ. πληθ.} 1. ονειρική κατάσταση κατά την οποία το άτομο βρίσκεται σε εγρήγορση, ύστερα από τη λήψη ψυχεδελικών ουσιών, δηλ. παραισθησιογόνων (L.S.D.) 2. (κατ' επέκτ.) τεχνική φωτισμού ή μετάδοσης τού ήχου, που δημιουργεί την εντύπωση ότι βρίσκεται κανείς σε παραισθήση 3. (συνεκδ.) κάθε είδος (μουσική, βιβλίο, ζωγραφική) που αναφέρεται σε ψυχεδελικές εμπειρίες 4. (γενν. κόντ.) η στάση ζωής που προβάλλει τη σημασία των ψυχεδελικών καταστάσεων, καθώς και το σύνολο των επιλογών που αυτή καθορίζει λ.χ. στο ντύσιμο, στη μουσική | η ~ τού '60 || η ~ κυριαρχούσε στα πάρτι των αρχών τής δεκαετίας τού '70. Επίσης ψυχεδελισμός (ο). [ETYM, < αγγλ. psychedelia (οπτικό δάνειο) < psychedelic (υποχωρητ.), βλ. λ. ψυχεδελικός].

ψυχεδελικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ψυχεδέλεια: ~ μουσική (που δημιουργεί την εντύπωση ότι ο ακροατής βρίσκεται σε παραισθήση) || ~ τέχνη | ντύσιμο (με πολύπλοκα σχέδια, έντονα, λαμπρά χρώματα κ.λπ.) 2. (για παραισθησιογόνες φαρμακευτικές ουσίες) αυτός που δρα στο κεντρικό νευρικό σύστημα και θεωρείται από τους χρήστες ότι αποκάλυπτε απωθμένα ψυχικά περιεχόμενα 3. (για προσ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ψυχεδέλειας (βλ. λ., σημ. 1). — ψυχεδελικ-ά | -ώς επίρρ. [ETYM Αντιδάν., < αγγλ. psychedelic (οπτικό δάνειο) < psyche- (< ψυχή) + -delie < ὄλος «φανερός, εμφανής»].

ψυχεδελισμός (ο) → ψυχεδέλεια

ψυχή (η) 1. ΦΙΛΟΣ. αρχή ικανή να ζωοποιήσει την ύλη, η άυλη υπόσταση κάθε έμβιου όντος 2. (ειδικότ.) ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των ψυχοπνευματικών λειτουργιών του ανθρώπου κατ' αντιδιαστολή προς τις βιολογικές του λειτουργίες 3. ΘΡΗΣΚ. η άυλη πνευματική φύση του ανθρώπου, που μετέχει στη θεϊκή ουσία και θεωρείται αθάνατη, συνεχίζει δηλ. να υπάρχει και μετά τον θάνατο, αφού αποχωριστεί το σώμα: η αθανασία | η σωτηρία τής ~ || το σώμα είναι η κιβωτός τής ~ || ο Θεός Αναπαύσει την~ του || η ~ είναι η εικόνα τού Θεού, διότι φέρει εγγεγραμμένη στο βάθος τής την έννοια τού καλού και μια έλξη για ό,τι είναι σύμφωνο με τον Θεό 4. (κατά τον Όμηρο, την αρχαιοελληνική και χριστιανική λαϊκή πίστη) ερωδής και άωρατη ύλη, η οποία υπάρχει στο σώμα του ανθρώπου όσο ζει και η οποία κατά τον θάνατο του εξέρχεται με την τελευταία εκπονή από το σώμα ως σκιά ή ομοίωμα τού νεκρού που κατοικεί πλέον στον Άδη ή (κατά τη λαϊκή χριστιανική δοξασία) στον Παράδεισο ή στην Κόληση ΦΡ. (α) βγαίνει η ψυχή μου πεθαίνω (β) μια ψυχή που 'ναι να βγει, ας βγει ό,τι είναι να γίνει ας γίνει το γρηγορότερο (γ) τι ψυχή θα παραδώσεις; (ενν. στον Θεό) για κάποιον που έχει διαπράξει πολλά αμαρτήματα (δ) βγάω την ψυχή (κάποιον) τάλαιπωρό, βασανίζω (κάποιον), υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλο κόπο: μου 'βγάλε την ψυχή μέχρι να μάθει να γράφει σωστά, και εμφοτ. (κάποιος) μου 'βγάλε την ψυχή ανάποδα! (ε) μου βγαίνει η ψυχή κούραζομαι πάρα πολύ: μου βγήκε η ψυχή μέχρι ν' ανέβω όλες τις σκάλες (στ) για την ψυχή τής μάννας μου για περιπτώσεις στις οποίες κάνουμε κάτι εντελώς ανιδιοτελώς, χωρίς κανένα κέρδος, χωρίς καμία ανταμοιβή (κυρ. υλική): θα πληρωθείς φυσικά, κανείς δεν δουλώνει για την ψυχή τής μάννας του ΣΥΝ. δωρεάν, τζάμπα (ζ) πουλάω (και) την ψυχή μου στον Διάβολο καταφεύγω σε κάθε μέσο, θεμτό και αθέμτο, χρησιμοποιού αδιστακτα ακόμα και ανήθικες μεθόδους προκειμένου να ωφεληθώ: αυτός είναι ικανός και την ψυχή του στον Διάβολο να πουλήσει, για να ανέλθει στην εξουσία! (η) δίνω και την ψυχή μου (για κάτι) προσφέρω τα πάντα, τον ίδιο μου τον εαυτό (για κάτι): θα έδινα και την ψυχή μου για να ζήσω αυτή την εμπειρία || ~ να σε δω εντυπωσιμένο (θ) με την ψυχή στο στόμα βλ. λ. στόμα (ι) (ευχετ.) καλή ψυχή να παραδώσεις ήσυχο το πνεύμα σου, να κριθείς εννοικά από τον θεό (όταν πεθαίνεις) (ια) (παροιμ.) παρηγορία στον άρρωστο όσωπο να βγει η ψυχή του βλ. λ. παρηγορία (ιβ) (παροιμ.) πρώτα βγαίνει η ψυχή κι ύστερα το χούλι βλ. λ. χούλι (ιγ) (λόγ.) αποθανέτω η ψυχή μου μετά τον αλλοφύλο βλ. λ. αλλοφύλος 5. (ειδικότ.) η ηθική και συναισθηματική υπόσταση τού ανθρώπου, ο εσωτερικός του κόσμος (κατ' αντιδιαστολή προς τον του, τη διάνοια): τον εκτιμούσαν να τις αρετές τής ~ τον || καθαρή | αγνή | ανόθευτη ~ ΦΡ. (μτφ.) (α) τραβιά (κάτι) η ψυχή μου θέλω (κάτι) πολύ, λαχταρώ (β) δε ν (το) βαστά η ψυχή μου δεν αντέχω: ~ να τον βλέπω να υποφέρει τόσο (γ) πιάστηκε η ψυχή μου (ι) δεν μπορώ να αναπνεύσω άνετα, έχω δύσπνοια: ~ απ' τον ανήφορο (ii) (μτφ.) ασθάνθηκα μεγάλη αγωνία: βλέποντας το ναυάγιο ~ (δ) με όλη μου την ψυχή χωρίς κανέναν δισταγμό, επιθυμώντας (κάτι) πραγματικά: σου εύχομαι ~ «καλή επιτυχία» ΣΥΝ. ολόψυχα, με όλη μου την καρδιά (ε) εκ βάθους ψυχής με πλήρη ειλικρίνεια: μου μίλησε ~ ΣΥΝ. εκ βάθους καρδιάς (στ) ψυχή μου! ως έκφραση στοργής, τρυφερότητας, αγάπης (ζ) ενβρασμό ψυχής βλ. λ. βρασμός (η) με την ψυχή μου (ι) πολύ και με μεγάλη ευχα-

ρίστη: *έφαγα και ήπια* - (ύ) για να δηλωθεί μεγάλη ποσότητα, υπερβολή, ένταση κλπ.: *έφαγε ζύλο με την ψυχή του* (θ) **άβυσσος η ψυχή του ανθρώπου!** για ανεξήγητη, ακατανόητη συμπεριφορά: *πήγε και παντρεύτηκε έναν άντρα 20 χρόνια μεγαλύτερο της και με σοβαρά προβλήματα υγείας* -! (ι) **ψυχή τε και σώματι** (ψυχή τε και σώματι, από την Ακολουθία της Θείας Μεταλήψεως) και με την ψυχή και με το σώμα, με κάθε δύναμη, ψυχική και σωματική: *αφασιάθηκε ~ στον αγώνα* (ια) **τι ψυχή (να) έχει** για κάτι που θεωρείται ευτελούς αξίας, ασήμαντο ή ανάξιο λόγου: *~ ένα χιλιάριο σήμερα*; (ιβ) **ανοίγω την ψυχή μου (σε κάποιον)** βλ. λ. *ανοίγω* (ιγ) **ανοίγει η ψυχή μου** βλ. λ. *ανοίγω* 6. (περίληπτ.) το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών (κυρ. συμπεριφοράς, κουλτούρας, ψυχοσύνθεσης) προσώπου, ομάδας ή λαού: η *ελληνική* ~ || *μέσα στα ποιήματα του Πούσκιν καθρεφτίζεται η ρωσική* - 7. (συνεκδ.) το σθένος, το θάρρος, η πάλη-καριά: *είχε ~ μέσα του- δεν δειλάει με τίποτε* || *Άγρηστα πλάσματα! Δεν έχετε - μέσα σας*; ANT. δαίλια, ανανδρία: ΦΡ. **το λέει η ψυχή (κάποιου)** για κάποιον που είναι γενναίος, δεν φοβάται 8. (συνεκδ.) ο άνθρωπος: *έχει να φροντίσει ο κακομοίρης τόσες ~* || *στον δρόμο δεν κυκλοφορούσε ~!* || *στο ναυαγίο χάρθηκαν διακόσιες ~* ΦΡ. (λόγ.) **ψυχή ζώσα** ούτε ένας εγκάταλιπτος, κανείς απολύτως: *δεν υπήρχε ~ σε ολόκληρο το κτήριο, είχε απομείνει ολομόναχος* 9. (μτφ.) το πνεύμα, το φρόνημα: *ελεύθερη | αδούλωτη/ περριφανή! αδάμαστη* -10. (μτφ.) η κινητήρια δύναμη, ο εμψυχωτής ενός έργου: ο *Τάκης ήταν η ~ του πολιτιστικού συνλόγου | της θεατρικής ομάδας* 11. ΜΥΘΟΛ. **Ψυχή** (η) η ερωμένη του θεού Έρωτα. — (υποκ.) **ψυχούλα** (η) (βλ.λ.) κ. **ψυγάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **ψυγάρα** (η) (βλ.λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. **παρόνυμο, πεθαίνω**.

[ETYM αρχ., αρχική σημ. «πρωή, ζωή, ανάσα», < ψύχω «πνέω, φυσώ», το οποίο παρουσιάζει **επιθήμα** -χω (πβ. κ. τρύ-χω) και ανάγεται μάλλον σε ρ. *ψω < *bhs-u-, μηδενισμ. βαθμ. του *bhs-eu-, παρεκτετατ. τ. του LE *bhes-«φυσώ, εκπνέω» (βλ. λ. *ψεύδωμα*), πβ. σανσκρ. ā-psu-« χύω ανάσα, αδύναμα». Η ανάλυση προϋποθέτει διάκριση μεταξύ της ρίζας αυτής και του ρ. ψύχω με τη σημ. «παγώνω, κρύωνω». Η διάδοση της λ. ψυχή συντελέσσε στο να αυτονομηθεί από το σύστημα η ρίζα ψυχ-, η οποία πλέον θεωρήθηκε ισχυρή βαθμίδα. Πολύ νωρίς η ψυχή συνδέθηκε με την αρχ. πεποιθήση περί της άυλης ουσίας που εγκαταλείπει το σώμα κατά τον θάνατο, ενώ τόσο στους τραγικούς όσο και στη φιλοσοφία (αλλά και στην Κ.Δ.) απαντά η βασική σημ. «ο άνθρωπος ως ξεχωριστή προσωπικότητα, ο εσώτερος εαυτός». Τη λ. χρησιμοποιήσαν οι Εβδόμηκοντα κατά τη μετάφραση της Π.Δ. ως απόδ. του εβρ. *nēphes* «ανάσα, πνοή»].

ψυχιατρείο (το) [1891] θεραπευτήριο για ψυχασθενείς ΣΥΝ. φρενοκομείο, τρελοκομείο.

ψυχιατρική (η) [1874] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η επιστήμη που μελετά τη φύση και τις μεθόδους θεραπείας των νευροψυχικών διαταραχών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. *psychiatrique*].

ψυχιατρικός, -ή, -ό [1897] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ψυχίατρο και την επιστήμη του: ~ *πραγματογνωμοσύνη* 2. **ψυχιατρική** (η) (βλ.λ.).

ψυχίατρος (ο/η) [1874] {ψυχίατρος-ου/-ων, -ους} γιατρός που ειδικεύεται στην ψυχιατρική, στη διάγνωση και θεραπεία ψυχασθενειών ΣΥΝ. (μειωτ.-λαϊκ.) τρελογιατρός (πβ. λ. *ψυχολόγος*). [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *psychiatre*].

ψυχικάρης, -α, -ικο 1. αυτός που κάνει φιλανθρωπίες, ο ελεήμονας 2. (ειρων. για γυναίκες) που «κάνουν ψυχικά», που δίνουν εύκολα στους άντρες.

[ETYM < ψυχικός + παρυσ. επίθημα -άρης, πβ. κ. *τωπικ-άρης*].

ψυχικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που σχετίζεται με την ψυχή, με τον εσωτερικό κόσμο, την ηθική και συναισθηματική υπόσταση του ανθρώπου: ~ *γαλήνη | διάθεση | ορμή | ταλαιπωρία | διέγερση | φόρτιση | συμπαράσταση | κατάσταση | δοκιμασία | σθένος | κλονισμός | καλλιέργεια | ανάταση | σύγκρουση | κόσμος* (ο ψυχισμός) | *φανόματα | χαρίσματα | πλούτος*- ΦΡ. (α) **ψυχική επαφή** η αμοιβαία προσέγγιση και επικοινωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων, η οποία εκδηλώνεται λ.χ. ως φιλικότητα, διάθεση για εξωτερίκευση, χιούμορ κ.λπ.: *μετά τον καθγά χάρηκε η ~ που υπήρχε στα μέλη της ομάδας* (β) **ψυχικό τραύμα** κάθε συναισθηματικά επώδυνη εμπειρία: η *απάνθρωπη συμπεριφορά των δικών του του δημιουργήσε πολλά ~ στην παιδική του ηλικία* 2. ΙΑΤΡ. **ψυχική νόσος** | **διαταραχή** κάθε ψυχιατρική νόσος η οποία εκδηλώνεται με αποκλίνουσα συμπεριφορά του ατόμου και η οποία οφείλεται σε γενετικά, κοινωνικά, ψυχολογικά κ.ά. αίτια 3. ΨΥΧΟΛ. **ψυχική αποξένωση** (α) η κατάσταση κάποιου που είναι διανοητικά διαταραγμένος και παρουσιάζει αδυναμία ένταξης στην κοινωνική ζωή (β) (γενικότ.) η κατάσταση κάποιου που αισθάνεται απομακρυσμένος ή αποκομμένος από το περιβάλλον, την εργασία του ή/και από τον ίδιο τον εαυτό του 4. ΝΟΜ. **ψυχική οδύνη** βλ. λ. *οδύνη* 5. **ψυχικό** (το) [μεσν.] (α) οποιαδήποτε πράξη προσφοράς έχει χαρακτηριστικά ελεημοσύνης, βοήθειας ή ενεργεσίας (κυρ. ως ενίσχυση αδυναμίου): *βοηθήστε μας, κάντε ένα ~!* || *βάλτε τον έναν βαθμό παραπάνω, να περάσει την τάξη, ~ θα τον κάνετε* || *δεν θέλω ψυχικά, θέλω ό,τι πετύχω να το πετύχω με την αξία μου!* || *ζει του ~* (ζει από την ελεημοσύνη των συνανθρώπων του) (β) (ειρων.) το να δίνεται μια γυναίκα σε άνδρα που την **επιθυμεί**. — ψυχικά-ά | -ός [μτγν.] επίρρ.

ψυχισμός (ο) [1863] {χωρ. πληθ.} 1. ο ψυχικός κόσμος του ανθρώπου: ο *ευαίσθητος ~ των παιδιών!*, η ψυχική δύναμη, οι δυνάμεις της ψυχής του ανθρώπου. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. *Psychismus*].

ψυχο- κ. ψυχο- κ. ψυχ- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την ψυχή, τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου: *ψυχο-φάρμα-κο, ψυχο-βγάλτης, ψυχο-θεραπεία, ψυχο-φθόρος, ψυχο-πάκωμα* κ.ά.

[ETYM. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. ψυχή, εμφανίζεται δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. *psychologie*)]. ψυχοαναληπτικός, -ή, -ό (φάρμακο) που επιφέρει διανοητική ερήγηση, μείωση της κούρασης και βελτίωση της διανοητικής απόδοσης, όπως οι αμφεταμίνες, μερικά αντικαταθλιπτικά φάρμακα κ.λπ. (βλ. κ. λ. *ψυχοτονικός*).

[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *psychoanaléptique*].

ψυχοβγάλτης (ο) {ψυχοβγάλτων}, ψυχοβγάλτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σημ. 2) 1. (λαϊκ.-ας προσωνυμία) ο Αρχάγγελος Μιχαήλ 2. (μτφ.-εκφραστ.) πρόσωπο που βασανίζει ψυχικά κάποιον, που ταλαιπωρεί τους άλλους μέχρι να τους εξυπηρετήσει τελικά, που τους «βγάζει την ψυχή»: *σε βοηθάει, αν του ζητήσεις κάτι- αλλά είναι μεγάλος ~*. — **ψυχοβγάλτικός**, -ή, -ό.

ψυχοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σχολή της ψυχιατρικής που θεωρεί τον άνθρωπο ενιαία ψυχική και βιολογική οντότητα. — **ψυχο-βιολογικός**, -ή, -ό [1890]. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *psychobiology*].

ψυχοβιολογισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣΦ. θεωρία σύμφωνα με την οποία τα φυτά διαθέτουν ψυχή που διαφέρει μόνο στον βαθμό πολυπλοκότητάς από αυτή των ζώων.

ψυχοβιολογος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στην ψυχοβιολογία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *psychobiologist*].

ψυχοβλαβής, -ής, -ές [μτγν.] {ψυχοβλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} 1. αυτός που έχει υποστεί ψυχική βλάβη, που είναι ψυχοπαθής, φρενοβλαβής 2. αυτός που βλάττει την ψυχή: ~ *θέαματα* | *ανανόματα* ΣΥΝ. ψυχοφθόρος ANT. ψυχοεπλής, ηθοπλαστικός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

ψυχοβόρος, -α, -ο ψυχοφθόρος, αυτός που προκαλεί μεγάλο ψυχικό πόνο.

[ETYM. μτγν. < ψυχή + -βόρος < βορά «τροφή» (βλ.λ.)].

ψυχογενεία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η μελέτη των ψυχικών αιτίων συμπεριφοράς, συμπτώματος ή νόσου. Επίσης **ψυχογένεση**. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *psychogenesis* | γαλλ. *psychogenie*].

ψυχο γενετικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ψυχογένεση 2. ΒΙΟΛ.

ψυχογενετική (η) η μελέτη της επίδρασης που ασκείται στη συμπεριφορά ενός οργανισμού από τη γενετική του σύνθεση, καθώς και της αλληλεπίδρασης κληρονομικότητας και περιβάλλοντος. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *psychogenetic* (οπτικό δάνειο)].

ψυχογενής, -ής, -ές {ψυχογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} 1. αυτός που προέρχεται από την ψυχή, που δημιουργείται στην ψυχή 2. αυτός που σχετίζεται με την ψυχογενεία: ~ αίτιο ενός *συμπτώματος*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες.

[ETYM. < ψυχο- + -γενής < γένος, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *psycho-gene*].

ψυχογιός (ο) → ψυχογιός

ψυχολογισσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. κλάδος ο οποίος μελετά τις ψυχικές και διανοητικές διεργασίες, με τις οποίες παράγει και κατανοεί κανείς τη γλώσσα (την πρόσληψη του λόγου, τον ρόλο της μνήμης, τον σχηματισμό εννοιών κ.λπ.), καθώς και τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνει κανείς τη μητρική ιδίω γλώσσα. — **ψυχολογισσολογίας**, -ή, -ό, **ψυχολογισσολογικά** επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *psycholinguistics* (νόθο συνθ.)].

ψυχογράμμα (το) {ψυχογράμ-ατος | -ατα, -άτων} η γραφική παράσταση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από σειρά ψυχολογικών δοκιμασιών, στις οποίες υποβάλλεται το άτομο. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *psychogramme*].

ψυχογράφημα (το) {ψυχογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η περιγραφή των ψυχικών χαρακτηριστικών προσώπου: το ~ *λογιστηνικό ήρωα* ΣΥΝ. ψυχογραφία.

ψυχογραφία (η) [1896] {ψυχογραφιών} 1. το ψυχογράφημα (βλ.λ.) 2. ΨΥΧΟΛ. κλάδος της ψυχολογίας, ο οποίος μελετά τις ψυχικές ιδιότητες των ατόμων, καθώς και η γραφική απεικόνιση των χαρακτηριστικών ψυχικών ιδιοτήτων ενός ατόμου, η οποία προκύπτει ύστερα από την ψυχολογική εξέταση του. — **ψυχογραφικός**, -ή, -ό, **ψυχογραφικά** επίρρ. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *psychographie*].

ψυχογράφος (ο/η) ψυχολόγος που ασχολείται με την ψυχογραφία. | ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *psychographe*].

ψυχογραφώ ρ. μετβ. [1870] {ψυχογραφείς... | ψυχογράφ-ησα, -ούμα, -ήθηκα, -ήμενος} περιγράφω τον ψυχικό κόσμο προσώπου, αποδίδω το ψυχογράφημα ή διαμορφώνω την ψυχογραφία του.

ψυχογιός (ο) (λαϊκ.) 1. ο θετός γιος ΣΥΝ. ψυχοπαίδι, παραγιός (πβ. λ. *ψυχοκόρη, ψυχομάννα, ψυχοπαίδι*) 2. ο νεαρός υπάλληλος, πα-λαιότ. υπηρέτης.

ψυχοδιανοητικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη διάγνωση των ψυχικών γνωρισμάτων ενός ατόμου: ~ *μελέτη* | *έρευνα* 2. ΨΥΧΟΛ. **ψυχοδιανοητική** (η) ο επιστημονικός κλάδος, ο οποίος περιγράφει και ερμηνεύει τις διάφορες πλευρές της προσωπικότητας του ατόμου βάσει της συμπεριφοράς και των επιδόσεων του σε ψυχολογικές δοκιμασίες. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *psychodiagnostique*].

ψυχοδιανοητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ταυτόχρονα με την ψυχή και τη διάνοηση: ~ *διεργασία* | *κόπωση*. — **ψυχοδιανοητικά** επίρρ. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *psychomental* (νόθο συνθ.)].

ψυχοδιεγερτικός, -ή, -ό (για διάφορες ουσίες) αυτός που προκαλεί διέγερση των ψυχικών λειτουργιών. [ETYM. Απόδ. του ελληνογενούς γαλλ. *psychotonique*].

ψυχόδραμα (το) {ψυχοδράμα-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΨΥΧΟΛ. ψυχαναλυτική, ψυχοθεραπευτική μέθοδος, η οποία βασίζεται στον θεατρικό αυτοσχεδιασμό, κατά τον οποίο κάθε άτομο παίζει αυθόρμητα ρόλους βασισμένους σε προσωπικές εμπειρίες, με σκοπό είτε να αρθεί μια παρωχημένη τραυματική εμπειρία είτε να αντιμετωπιστεί μια υπάρχουσα (δύσκολη) κατάσταση: *ψυχαναλυτικό* ~ **2.** (καταγρ.) το ψυχολογικό (θεατρικό) δράμα: «*οι Βρικόλακες του Ίβεν είναι ένα κλασικό ~ με έντονες εσωτερικές συγκρούσεις.* — **ψυχοδραματικός**, -ή, -ό. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychodrama].

ψυχοδυναμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ψυχοδυναμισμό **2.** αυτός που σχετίζεται με τις δυνάμεις του ατόμου και τις διεργασίες που αναπτύσσονται κατά την παιδική του ηλικία, καθώς και με την επίδραση μιας ενέργειας στην ύπαρξη ενός ατόμου. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychodynamic (οπτικό δάνειο)].

ψυχοδυναμικός (ο) **1.** η υποθετική μυστική δύναμη της ψυχής που εκδηλώνεται σε παραψυχολογικά φαινόμενα, όπως στην τηλεπάθεια, την τηλεκίνηση κ.ά. **2.** ΙΑΤΡ. το σύνολο των ψυχιατρικών θεωριών που τονίζουν τις ψυχοδυναμικές όψεις της ψυχικής λειτουργίας. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychodynamism (οπτικό δάνειο)].

ψυχοθεραπεία (η) [1893] {ψυχοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία που εφαρμόζεται για την αντιμετώπιση νευροψυχικών διαταραχών, λ.χ. της κατάθλιψης, κυρ. μέσα από τη συζήτηση με τον πάσχοντα σχετικά με τα προβλήματα του, παρά με τη χρήση φαρμάκων και άλλων ουσιών ή ιατρικών μεθόδων: ~ *στηρίζεις | του βάθους | της έκφρασης | της ομάδας | του παιδιού | του περιβάλλοντος.* [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychothérapie].

ψυχοθεραπευτής (ο) [1894], **ψυχοθεραπεύτρια** (η) [1892] {ψυχοθεραπευτριών} ΙΑΤΡ. ιατρός που ειδικεύεται στην ψυχοθεραπεία. **ψυχοθεραπευτικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ψυχοθεραπευτή ή την ψυχοθεραπεία: ~ *μέθοδος.*

ψυχοκινητικός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον συνδυασμό των κινητικών και των ψυχικών λειτουργιών **2.** (στην παραψυχολογία) αυτός που σχετίζεται με την τηλεκίνηση, τη μετακίνηση αντικειμένων με μόνη την επενέργεια των ψυχικών δυνάμεων του ανθρώπου. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychokinétique].

ψυχοκοινωνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αλληλεπίδραση κοινωνικών και ψυχολογικών παραγόντων: ~ *προβλήματα* || *Κέντρο ~ Μέριμνας.* [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. psychosocial (νόθο συνθ.)].

ψυχοκοινωνιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος της κοινωνικής ψυχολογίας. [ETYM Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. psychosociology (νόθο συνθ.)].

ψυχοκόρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η θετή κόρη **2.** η νεαρή υπάλληλος, παλαιότερ. υπηρέτρια (πβ. λ. *ψυχογιός*).

ψυχοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία ως αρχή κάθε ζωής υπόκειται η ψυχή **2.** η δοξασία των πρωτόγονων λαών ότι όλα τα όντα κατοικούνται από πνύματα και έχουν ζωντανή ψυχή ΣΥΝ. ανιμισμός, ψυχολατρία. [ETYM, < ψυχο- + κρατία < κρατός].

ψυχοκτόνος, -ος, -ο **1.** ψυχοφθόρος (βλ.λ.). — **ψυχοκτονία** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -κτόνος.

[ETYM, μτγν., αρχική σημ. «θανατηφόρος», < ψυχο- + -κτόνος < κτείνω «φρονεύω, σκοτώνω» (βλ. κ. -κτονία)].

ψυχολάτρη (ο) {ψυχολατρών}, **ψυχολάτρισσα** (η) {ψυχολατρισσών} οπαδός της ψυχολατρίας.

ψυχολατρία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ψυχοκρατία, ο αΐμισμός (βλ.λ.).

ψυχολογημένος, -η, -ο αυτός που γίνεται ύστερα από λογική εκτίμηση τού πραγμάτων και στάθμιση κυρ. της ψυχολογικής κατάστασώς προσώπου ή συνόλου, λ.χ. ώστε να μη συγκροτείται με αυτήν ή να την αξιοποιεί: ~ *ενέργεια | κίνηση | ελιγμός* ANT. αφυολογητός.

ψυχολογία (η) [1805] **1.** η επιστήμη που μελετά τα ψυχικά φαινόμενα και τους νόμους που τα διέπουν: *ατομική | κοινωνική | πειραματική | κλινική | εξελικτική* ~|| ~ *των ατομικών διαφορών | διαφορική* (η μελέτη των διαφορών που παρατηρούνται στον ψυχισμό ατόμων του ίδιου είδους) **2.** (κατ' επέκτ.) το σχτικό με την πιστήμη αυτή συγγραμμά και μάθημα στη μέση και την ανώτατη εκπαίδευση: *εξετάζομαι στην ~* || *πότε δίνεις (ενν. εξετάσεις στην) ~*; || *ποιος κάνει | διδάσκει - το εξάμηνο αυτό*; **3.** (συνεκδ.) η ψυχοσύνθεση, ο ψυχισμός ατόμου, ομάδας ή λαού, ο συνήθης τρόπος με τον οποίο σκέφτεται και αντιδρά (πρόσωπο | ομάδα κ.λπ.): *οι λαοί της Μεσογείου έχουν διαφορετική ~ από τους βορειούς* || η ~ *του όχλου* **4.** η ψυχική κατάσταση: *έχω καλή ~* || η *κακή ~ του δεν του επέτρεψε να διακριθεί* **5.** η (εμπειρική) γνώση τού τρόπου με τον οποίο σκέφτονται και αντιδρούν συνήθ. οι άνθρωποι υπό συγκεκριμένες συνθήκες: *ο καινούργιος διευθυντής ξέρι από - και χειρίζεται κατάλληλα κάθε υπάλληλο* || *τόσα χρόνια εμπόρος, ξέρι πια την - τού αγοραστή.* [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychologie].

ψυχολογικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη της ψυχολογίας: ~ *έρευνα | μελέτη | πείραμα | σεμινάριο | σπουδές* **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με την ψυχική κατάσταση τού ανθρώπου: ~ *πόβλημη | πίεση | υποστήριξη | διαταραχή* || η *πράξη του οφείλεται σε - αιτία* (β) **ψυχολογικός πόλεμος** η χρησιμοποίηση προπαγάνδας εναντίον τού εχθρού και γενικότερ. οποιοδήποτε αντιπάλου, με σκοπό την κάμψη τού φρονήματος του, τη μείωση τής αυτοπεποίθησης του, την πτώση τού ηθικού του (γ) **ψυχολογική βία** η άσκηση πίεσης ή

εξαναγκασμού (προς κάποιον), προκειμένου να προβεί σε συγκεκριμένη ενέργεια, να κάνει κάτι (δ) ΛΟΓΟΤ. **ψυχολογικό μωδιστόρημα** έργο στο οποίο οι σκέψεις, τα συναισθήματα και τα κίνητρα των χαρακτήρων προβάλλονται ως στοιχεία εξίσου σημαντικά με την εξωτερική δράση. — **ψυχολογική** -ά -ίως [1879] επίφρ. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychologique]. **ψυχολογισμός** (ο) [1894] ΦΙΛΟΣ. η θεωρία σύμφωνα με την οποία όλα τα επιστημολογικά και γνωσιολογικά προβλήματα μπορούν να επιλυθούν με μεθόδους της ψυχολογικής έρευνας. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychologismus]. **ψυχολόγος** (ο/η) [1851] **1.** επιστήμονας που ειδικεύεται στην επιστήμη της ψυχολογίας: *παιρνώ σε -* || *με παρακολουθεί* ~ (πβ. λ. *ψυχίατρος*) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που μπορεί να ψυχολογεί τους άλλους: *είναι πολύ - αυτός, με δυο-τρεις κουβέντες αμέσως καταλαβαίνει τι άνθρωπος είσαι.*

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychologue]. **ψυχολογία** ρ. μετβ. [1889] {ψυχολογίς... | ψυχολόγ-ησα, -οιμα, -ήθη-κα, -ημένος} επιτηρώ να διαγνώσω τις ψυχικές τάσεις (κάποιου), τις σκέψεις, τις επιθυμίες, τα συναισθήματα του κ.λπ.: *προσπάθησα να την ψυχολογήσω παρατηρώντας τις αντιδράσεις της* || *όπως τον ψυχολόγησα, φαίνεται άνθρωπος αγαθός και καλοπροαίρετος.*

ψυχομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η θετή μητέρα (πβ. λ. *ψυχοπαιδί*), **ψυχομαχώ** ρ. αμετβ. [μτγν.] {ψυχομαχίς...} (λαϊκ.) βρίσκομαι μεταξύ ζωής και θανάτου, χαροπαλεύω: «*ο Διγενής ψυχομαχίει κι η γης τότε τρομάσσει*» (ριζίτικο) ΣΥΝ. πνέω τα λοιπία, ψυχορραγώ. — **ψυχομάχημα** κ. **ψυχομαχία** (το). ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθάνω. ψυχομαχία* (η) [1892] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. **1.** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την ποσοτική μέτρηση (της νοημοσύνης, των κλίσεων, των συναισθηματικών μεταβολών κ.λπ.) **2.** (ειδικότερ.) ο μαθηματικός, κυρ. στατιστικός, σχεδιασμός ψυχολογικών τεστ. — **ψυχομετρικός**, -ή, -ό [1892], **ψυχομετρικά** επίφρ. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychométriel]. **ψυχομετρώω** (η) [1892] {ψυχομετρώω} -ώσεις, -ώσεων} ΨΥΧΟΛ. **1.** (κατά τον Φρόντ) η νευρωτική διαταραχή που έχει ως αφετηρία μια ψυχική σύγκρουση κατά την παιδική ηλικία **2.** (γενικότερ.) η νευρώση (βλ.λ.).

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Psychoneurose]. **ψυχονευρωτικός**, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ψυχονεύρωση: ~ *κατάσταση* **2.**

ψυχονευρωτικός (ο), **ψυχονευρωτική** (η) πρόσωπο που πάσχει από ψυχονεύρωση. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. psychoneurotisch]. **ψυχοπάθεια** (η) [1863] {ψυχοπαθειών} **1.** (γενικά) κάθε είδους ψυχική διαταραχή **2.** παθολογική διατάραξη τού ψυχικού κόσμου τού ατόμου, εξαιτίας της οποίας αδυνατεί να ενταχθεί φυσιολογικά στην κοινωνική ζωή ΣΥΝ. ψυχοσθένεια, (καθμη.) τρέλα. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychopathie]. **ψυχοπαθής**, -ής, -ές [1891] {ψυχοπαθ-ούς | -είς (οιδ. -ή)} (κ. ως ουσ.) αυτός που πάσχει από ψυχοπάθεια- (ειδικότερ.) αυτός που λόγω διαταραχής τού ψυχικού τού κόσμου συμπεριφέρεται με βίαιο τρόπο: *πρόκειται για πράξη ψυχοπαθούς δολοφόνου* ΣΥΝ. **ψυχοσθένεια** (λόγ.) φρενοβλαβής, (καθμη.) τρελός. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες, *τρελός*. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychopathe]. **ψυχοπαθολογία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος της ψυχιατρικής που μελετά συγκριτικά τις παθολογικές και φυσιολογικές διεργασίες της ψυχικής ζωής. — **ψυχοπαθολογικός**, -ή, -ό [1890]. [ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychopathology]. **ψυχοπαίδα** (η) **1.** η θετή κόρη ΣΥΝ. ψυχοκόρη **2.** νεαρή υπηρέτρια. **ψυχοπαθολογικός**, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ψυχολογία και την παιδαγωγική: ~ *προσέγγιση* || *ανάλυση* **2.** **ψυχοπαιδαγωγική** (η) η παιδαγωγική που βασίζεται στα πορίσματα της ψυχολογίας.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychopédagogique]. **ψυχοπαίδι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το θετό παιδί (πβ. λ. *ψυχογιός*), **ψυχοπαίδη**, **ψυχοπατέρας** (ο) (λαϊκ.) ο θετός πατέρας (πβ. λ. *ψυχομάννα*), **ψυχοπία** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η πία που, σύμφωνα με το έθιμο, μοιράζεται για να συγχωρηθούν οι ψυχές των πεθαμένων, **ψυχοπλάκωμα** (το) {ψυχοπλακώμα-ατος | -ατα, -άτων} (οικ.) **1.** η δυσάρεστη, πιεστική ψυχική επιβάρυνση, κάθε αίσθημα μεγάλης και έντονης ψυχικής πίεσης: *μ'έπιασε ~ με όλες αυτές τις θλιβερές ειδήσεις* ΣΥΝ. δυσθυμία, κατάθλιψη ANT. ευδιαθεσία, κέφι **2.** (συνεκδ.) κάθε ερέθισμα, γεγονός ή κατάσταση που προκαλεί έντονη δυσθυμία ή κατάθλιψη: ~ *αυτή η ταινία* || ~ *σκέτο* το έργο. **ψυχοπλακώω** ρ. μετβ. {ψυχοπλακώ-σα, -θηκα, -μένος} (οικ.) προκαλώ κατάθλιψη, δυσάρεστη ψυχική διάθεση σε (κάποιον): *όλο για τη δυστυχία τού κόσμου μιλάει και μας ψυχοπλακώνει* ΣΥΝ. καταθλιβώ. **ψυχοπλακώση** (η) {χωρ. πληθ.} το ψυχοπλάκωμα (βλ.λ.). **ψυχοπλακωτικός**, -ή, -ό (οικ.) αυτός που προκαλεί ψυχοπλάκωμα, **κατάθλιψη**: ~ *συστήριση* | *ταϊνία* | *μουσική. ψυχοπλάκωμα*, -α, -ο αυτός που παραπλανά την ψυχή, ψυχοπνευματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ταυτόχρονα με την ψυχή και το πνεύμα: ~ *ισορροπία* | *ανάπτυξη*. — **ψυχοπνευματικά** επίφρ. **ψυχοπομπός** (ο) [αρχ.] (ως προσωνομία τού Έρμη) αυτός που οδηγεί τις ψυχές στον Άδη, ψυχοπόνια (η) {χωρ. πληθ.} η συμπόνια ΣΥΝ. ευσπλαχνία ANT. απο-νία, αναλγησία, αναισθησία. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ια. [ETYM < μτγν. ψυχοπόνια < ψυχο- + -πόνια < πόνος].

ψυχοπονιάρης (ο) (ψυχοπονιάρηδες), ψυχοπονιάρια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που συμπεριφέρει τους άλλους ΣΥΝ. ευπλαχνικός, συμπόνετικός, πονόψυχος ΑΝΤ. άσπλαχνος, άκαρδος, ανάλγητος. — ψυχοπονιάρικος, -ή, -ο. [ΕΤΥΜ. < ψυχοπονία + παραγ. επίθημα -ιάρης, πβ. κ. πατριό-ιάρης].

ψυχοπονιά ρ. μετβ. [μεσν.] {ψυχοπονιάς... | ψυχοπονιάσα} (λαϊκ.) συμπονώ (κάποιον), συναισθανόμενος και συμμεριζόμενος τον πόνο (του) ΣΥΝ. ευπλαχνίζομαι ΑΝΤ. αδιαφορώ.

ψυχοπόνητο (το) (λαϊκ.) το ορμέψυχο (βλ. λ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. -τα. [ΕΤΥΜ. < ψυχο- + -όρητο < ορμή].

ψυχορραγία ρ. αμετβ. {ψυχορραγείς... κυρ. σ' ε' στ. κ. παρατ.} "ίμια ετοιμοθάνατος, βρίσκομαι στις τελευταίες μου στιγμές: (κ. μτφ.) την περίοδο που η αυτοκατορία ψυχορραγούσε... ΣΥΝ. ψυχομαγώ, πνέω τα λείψια, χαροπαλεύω. — ψυχορράνημα (το) [μεσν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. πεθαίνω.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. ψυχορραγία (-έω) < ψυχο- + -ρραγία < -ρραγής, από το θ. του παθ. αορ. β' ερ-ράγ-ην (ρ. ρήγ-νω-μι), πβ. κ. αμο-ρραγία].

ψυχός (ο) (λαϊκ.) 1. εορτή που γίνεται στη μνήμη των νεκρών • 2. (αντί του ονόματος κάποιου) αυτός που ξέρεις: ήρθε μαζί της κι ο ~. [ΕΤΥΜ. Από τη γεν. πληθ. των ψυχών (ουσ. ψυχή), που θεωρήθηκε αιτ. εν. τον ψυχόν].

ψυχός (το) {ψυχός | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το κρύο, η μεγάλη πτώση της θερμοκρασίας: δριμύ ~ ενέσκημε στην πρωτεύουσα || πολικό ~ πλιήτη την Ευρώπη. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ψυχός < ψύχω (βλ. λ.).

ψυχοσάββατο (το) το Σάββατο πριν από την Κυριακή της Αποκριάς, καθώς και πριν από την Πεντηκοστή, το οποίο είναι αφιερωμένο στη μνήμη και την ψυχή των νεκρών και κατά το οποίο τελείται επίσημο μνημόσυνο για όλους τους νεκρούς (βλ. κ. λ. μνημόσυνο, τριατάριο).

ψυχοστασία (η) {ψυχοστασιών} ΜΥΘΟΛ. το συμβολικό στάθιασμα, ζύγισμα της ψυχής (μετά θάνατο) ή της μοίρας (ανθρώπου): στην ομηρική σκηνή της ~ ο Δίας κρίνει και αποφασίζει για τη ζωή του Έκτορα. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ψυχο- + -στασία < -στάτης (< ἵστημι | ἴ-στα-μαι), πβ. κ. διχο-στασία].

ψυχοσυνδρομο (το) (ψυχοσυνδρόμου) {-ων} ΨΥΧΙΑΤΡ. σύνολο ψυχικών-ψυχοπαθολογικών εκδηλώσεων που οφείλονται σε οργανικό αίτιο, λ.χ. αλκοολισμός, ηπατικό κόμμα, όγκος εγκεφάλου κ.ά. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychosyndrome].

ψυχοσύνθεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που συγκροτούν τον ψυχισμό ενός ατόμου ή συνόλου: η ~ του ελληνικού λαού ΣΥΝ. ιδιοσυγκρασία, ιδιοσυστασία, νοοτροπία, ψυχολογία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychosynthesis (είδος ψυχοθεραπείας)].

ψυχοσυστάση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η ψυχοσύνθεση (βλ. λ.). ψυχοσωματική (η) ΙΑΤΡ. Ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τον ρόλο της ψυχικής ζωής στην οργανική κατάσταση του ανθρώπου (λ.χ. τον ρόλο του άγχους στην αυξημένη πίεση του αίματος).

ψυχοσωματικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που σχετίζεται τόσο με το σώμα όσο και με την ψυχή: ο άνθρωπος είναι ~ οντότητα || ~ αίτια | ισορροπία | προβλήματα | συμπτώματα || ~ εκδηλώσεις (οργανικές παθολογικές εκδηλώσεις, οι οποίες προκύπτουν ως αντίκτυπος των ψυχικών συγκρούσεων στο σύνολο των σωματικών λειτουργιών) 2.

ψυχοσωματική (η) βλ. λ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychosomatique].

ψυχοσώστης (ο) [μεσν.] {ψυχοσωστών}, ψυχοσώστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που σώζει ψυχές.

ψυχοσωτήριος, -α, -ο [μεσν.] αυτός που είναι σωτήριος για την ψυχή: ~ φάρμακο | λύση | πράξη ΣΥΝ. ψυχοφελής ΑΝΤ. ψυχοφθόρος.

ψυχοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των μεθόδων και των δοκιμασιών που αποσκοπούν στη διακρίβωση των επαγγελματικών ικανοτήτων ενός ατόμου. Επίσης ψυχοτεχνική (πβ. λ. ψυχομετρία). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychotechnics].

ψυχοτεχνικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την έρευνα των ψυχικών φαινομένων μέσω τεχνικών μέσων. — ψυχοτεχνικό-ά | -ώς επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychotechnique].

ψυχοτονικός, -ή, -ό (για φάρμακα) αυτός που διεγείρει τις ψυχικές λειτουργίες (βλ. κ. λ. ψυχοανάληπτικός). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychotonique].

ψυχοτρόπος, -ος, -ο (κυρ. για φάρμακα) αυτός που επιδρά στην ψυχική κατάσταση του ατόμου (στο κεντρικό νευρικό σύστημα και στον ψυχισμό του), όπως λ.χ. πνευτικά, ηρεμιστικά, διεγερτικά, παραισθησιογόνα κ.λπ. (πβ. λ. ψυχοφάρμακα): - ουσίες. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychotrope].

ψυχοούλα (η) {χαϊδευ.} τρυφερή και αγαπημένη ύπαρξη, καλός και ευαίσθητος άνθρωπος, που προσφέρει πρόθυμα και χωρίς ιδιότητα τη βοήθειά του: ο Πέτρος είναι ~ όλους τους σκέπτεται, όλους τους βοηθάει || (ως προσφών.) μου έλειπες - μου!

ψυχοφάρμακα (τα) {ψυχοφαρμάκων} τα φάρμακα που επιδρούν στο ανθρώπινο νευρικό σύστημα και τροποποιούν την ψυχική διάθεση (βλ. κ. λ. ψυχοτρόπος, ψυχοτονικός, ψυχοανάληπτικός).

ψυχοφαρμακολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κλάδος της φαρμακολογίας που ασχολείται με τη δράση των φαρμάκων στο σύνολο των ψυχικών μηχανισμών.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychopharmacology (οπτικό δά-νειο)].

ψυχοφθόρος, -ος, -ο αυτός που φθείρει την ψυχή: ~ διαδικασία | δοκιμασία ΣΥΝ. ψυχοκτόνος ΑΝΤ. ψυχοσωτήριος, ψυχοφελής.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ψυχο- + -φθόρος < φθείρω].

ψυχοφυσική (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. επιστημονικός κλάδος που μελετά τις ποσοτικές σχέσεις μεταξύ ψυχολογικών και φυσικών φαινομένων, δηλ. μεταξύ των αισθημάτων και των ερεθισμάτων που τα παράγουν. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychophysique].

ψυχοφυσικός, -ή, -ό [1890] αυτός που σχετίζεται με τα φυσικά φαινόμενα. — ψυχοφυσικά επίρρ. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychophysique].

ψυχοφυσιολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο κλάδος της ψυχιατρικής που μελετά τις ψυχικές δραστηριότητες του ανθρώπου σε συνάρτηση με τις φυσιολογικές λειτουργίες που υπόκεινται σε αυτές. — ψυχοφυσιολογικός, -ή, -ό [1891].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychophysologie].

ψυχοχάρτι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το σημείωμα στο οποίο είναι γραμμένα τα ονόματα των νεκρών μιας οικογένειας και το οποίο δίνεται στον ιερέα, για να τα μνημονεύσει κατά τη Θεία Λειτουργία.

ψυχοχειρουργική (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εκτέλεση εγχειρήσεων στον εγκέφαλο για την αντιμετώπιση ψυχικών παθήσεων. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychochirurgie].

ψύχρα (η) {χωρ. πληθ.} το κρύο, το ελαφρό ψύχος: έχει | κάνει ~ ΑΝΤ. ζέστα: Φρ. οτι η ψύχρα (αρχό) εν ψυχρό, απροκάλυπτα, με πλήρη συνείδηση αυτού που πράττει ή λέει (κάποιος): τον πυροβόλησε - || μήπε στο μαγαζί και τον έβρισε, έτσι ~! — (υποκ.) ψυχορούλα (η). [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ψυχρός (βλ. λ.).

ψύχραμια (η) [1873] {χωρ. πληθ.} η ψυχική ηρεμία μπροστά σε κίνδυνο ή δύσκολη κατάσταση, η ψυχική αταραξία και νηφαλιότητα (κυρ. σε στιγμές όπου έρχεται κανείς σε δύσκολη θέση, εκνευρίζεται, θυμώνει κ.λπ.): διατηρώ | χάνω την ~ μου || αντιμεταπίζω ένα πρόβλημα με ~ || δείξε ~ - δεν ωφελούν τα νεύρα! || συνιστώ ~. [ΕΤΥΜ. Από το γαλλ. sang-froid].

ψύχραμος, -η, -ο [1873] 1. (για πρόσ.) αυτός που αντιμετωπίζει με ηρεμία και νηφαλιότητα τις καταστάσεις της ζωής, που διατηρεί την αυτοκυριαρχία του σε δύσκολες ή επικίνδυνες στιγμές: είναι πολύ ~ άνθρωπος - δεν ταραξεται από τίποτ! || (σκαπτ.) ταπί και ~ ΣΥΝ. ατάραχος, νηφάλιος, συγκρατημένος ΑΝΤ. ταροχμένος, ευέξαπτος, θερμώσιμος 2. (για ενέργεια, συμπεριφορά) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηρεμία, νηφαλιότητα: ~ αντίδραση | αντιμετώπιση ενός θέματος. — ψύχραμα επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < ψυχρός + -αμος < αίμα, απόδ. του γαλλ. sang-froid (πβ. αγγλ. cold-blooded)].

ψύχραϊνο ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {ψύχρα-να, -νθηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. (κυριολ. -σπάν.) κάνω (κάτι) ψύχρ ΣΥΝ. ψύχρα, κριάνω, παγώνω ΑΝΤ. θερμαίνω 2. (μτφ.) μειώνω τον ενθουσιασμό, τη θερμότητα, κάνω (κάποιον) να μην έχει καλή διάθεση απέναντι μου: τον έχει ψύχραϊνει η ανομοιοσύνη τους | η κακή της συμπεριφορά ♦ (αμετβ.) 3. γίνομαι ψύχρος: ψύχραϊνε ο καιρός ΣΥΝ. παγώνω ΑΝΤ. ζεσταίνω 4. (μεσοπαθ. ψύχραϊνομαι) (μτφ.) διακόπτο τις φιλικές σχέσεις με κάποιον, δυσχεραστουμάι με κάποιον: έχουν ψύχραϊνει λόγω μιας οικονομικής διαφοράς που έχουν μεταξύ τους. — ψύχραϊνη (η) [μτγν.].

ψύχραντικός, -ή, -ό [μτγν.] 1. αυτός που μπορεί να ψύχραϊνει, να μειώσει τη θερμοκρασία: ~ μέσα ΑΝΤ. θερμαντικός 2. (μτφ.) αυτός που προκαλεί δυσάρεσκεια, που μειώνει την καλή διάθεση κάποιου. — ψύχραντικά επίρρ.

ψύχρηλασία (η) {ψύχρηλασιών} η σφυρηλάτηση μετάλλου που δεν έχει θερμοανθεί εκ των προτέρων.

ψύχρηλατικός, -ή, -ο (μέταλλο ή μεταλλικό αντικείμενο) που έχει υποστεί ψύχρηλασία.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < ψυχρός + -ήλατος (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ελαινώ].

ψύχρηλατό ρ. μετβ. [μτγν.] {ψύχρηλατείς...} (για μέταλλα ή μεταλλικά αντικείμενα) σφυρηλατώ χωρίς προηγουμένη θέρμανση.

ψύχρ-ό κ. ψύχρ-ό κ. ψύχρ- κ. ψύχρ- ά συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν χαμηλή θερμοκρασία ή απουσία θέρμανσης: ψύχρ-λουσία, ψύχρ-φίλος, ψύχρ-αίμος. [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. ψύχρ-λουσία, μτγν. ψύχρ-ποσία), που προέρχεται από το επίθ. ψύχρος (βλ. λ.).

ψύχραμιοσ, -η, -ο [1819] (για ζώα) ποικιλόθερμος (βλ. λ.).

ψύχρολουσία (η) {ψύχρολουσιών} 1. (κυριολ.) το πλύσιμο με κρύο νερό, κυρ. για θεραπευτικούς ή προληπτικούς λόγους: για τον καθαρισμό της περιοχής συνιστάται η ~ οιστόνο υποχορρήσει η φλεγμονή 2. (μτφ.-κακός.) (α) το αναπάντεχο αρνητικό γεγονός: ~ της ομάδας στον εκτός έδρας αγώνα: έχασε με βαρύ σκορ, ενώ πήγαινε για θρίαμβο! || ~ για τη γείτονα χώρα η άρνηση των Η.Π.Α. να στηρίξουν την πρωτοβουλία της (β) η ξαφνική επίθεση που δέχεται κάποιος (για λάθος, παράλειψη, πράξη του κ.λπ.): τον περίμενε μεγάλη ~ από τον διευθυντή, γιατί εξαιτίας μου δεν ανέλαβε η εταιρεία το έργο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < ψυχρός + -λουσία < λούω].

ψύχρομετρία (η) ΜΕΤΕΩΡ. Ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τους τρόπους προσδιορισμού της υγρασίας και του σημείου σχηματισμού δρόσου (βλ. λ.) του αέρα με ειδικό όργανο, το ψυχρόμετρο. — ψύχρομετρικός, -ή, -ό [1891]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychrometrie].

ψύχρομετρο (το) [1891] {ψύχρομετρο-ου} {-ων} όργανο μετρήσεως και προσδιορισμού της υγρομετρικής κατάστασης του ατμοσφαιρικού αέρα, που αποτελείται από ένα συνηθισμένο θερμόμετρο με υδράργυρο και ένα άλλο θερμόμετρο που περιβάλλεται από ύψασμα το

οποίο διαβρέχεται με νερό.
[ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychromètre].
ψυχροπολεμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Ψυχρό Πόλεμο: ~ κλίμα | ατιμόσφαιρα | σγέσεις | περίοδος | συνθήματα.
ψυχρός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει χαμηλή θερμοκρασία: ~ κλίμα | αέρας ΣΥΝ. κρύος ΑΝΤ. θερμός, ζεστός- ΦΡ. (α) ΜΕΤΕΩΡ. **ψυχρό μέτωπο** το μπροστινό τμήμα κινούμενης, ψυχρής μάζας αέρα, το οποίο συνοδεύεται συνήθ. από βροχόπτωση ή καταιγίδα (β) **Ψυχρός Πόλεμος** (i) ο παλαιότερος πολιτικός, στρατιωτικός, εξοπλιστικός και οικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ των Η.Π.Α. και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και των συμμάχων τους: *οι ηγέτες των Η.Π.Α. και της Ρωσίας υπέγραψαν το τέλος του ~ (ii)* (γενικότερ.) ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε δύο πλευρές, που χαρακτηρίζεται από αντιπαλότητα σε όλα τα επίπεδα, χωρίς όμως να παίρνει τη μορφή ευθείας σύγκρουσης: «ο ~ ανάμεσα στον στρατό και τον ισλαμιστή ηγέτη κορυφώθηκε» (εφημ.)
2. (μτφ. για πρόσ. ή καταστάσεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη θετικής διάθεσης, ενδιαφέροντος ή φιλικότητας απέναντι σε κάποιον, που δείχνει απάθεια και αδιαφορία: ~ στάση | συμπεριφορά 1 υποδοχή | χαριεταμός || *κακός, ~ κι ανάποδος* (άνθρωπος με όλα τα αρνητικά στοιχεία στον χαρακτήρα του) | και επιρρηματικά: *κακά, ψυχρά κι ανάποδα* (πέρα πολύ άσχημα) || (υβριστ.) *την κακή σου και την ~ σου μέρα* (ενν. εύχομαι) ΑΝΤ. εγκάρδιος, θερμός 3. (ειδικότερ.) αυτός που δεν επηρεάζεται από συναισθηματισμούς: *είναι ένας ~ υπολογιστής* || *έμεινε ~ μπροστά σ' αυτό το ανθρώπινο δράμα* || *βλέπει τα πράγματα με ~ λογική* || ~ εκτελεστής- ΦΡ. εν **ψυχρώ** (εν ψυχρώ) ψύ χρομα, χωρίς διαταγμό: *έβγαλε το περίστροφο και τον εκτέλεσε - ΑΝΤ. εν θερμώ 4. (γυναίκα) (α) που δεν μπορεί να φθάσει σε οργασμό ή σε σεξουαλική διέγερση κατά τη διάρκεια της ερωτικής πράξης (β) που δεν ανταποκρίνεται στα σεξουαλικά ερεθίσματα ή στις σεξουαλικά λικές προκλήσεις (πβ. κ. λ. ανίκανος). — **ψυχρά** | -ώς [αρχ.] επίρρ. * ΣΧΟΛΙΟ λ. θερμότητα.
[ETYM₂ αρχ. < ψύχος + παραγ. επίθημα -ρός, πβ. κ. *αδ-ρός, αίσχ-ρός* κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ψυχρό μέτωπο* (< αγγλ. cold front), *ψυχρός πόλεμος* (< αγγλ. cold war), ψυχρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. η ύπαρξη ψυχρός: η ~ του καιρού συντόμευσε την παραμονή τους στο νησί ΣΥΝ. κρυάδα ΑΝΤ. θερμότητα 2. (μτφ.) η αποφυγή οποιασδήποτε ένθερμης εκδήλωσης, η απάθεια, η αδιαφορία: *μας χαρέτισε με ~ ΑΝΤ. εγκάρδιότητα, θέρημ*
3. (για γυναίκα) η ανικανότητα αντίληψως σεξουαλικής ηδονής ή ολοκλήρωσης (οργασμού) κατά την ερωτική συνουσία, η απουσία (οποιασδήποτε) ανταπόκρισης στα σεξουαλικά ερεθίσματα: *οργανική | λειτουργική ~*.
ψυχρόφιλος, -η, -ο (μικροοργανισμός) που έχει ως άριστο όριο για την ανάπτυξη του θερμοκρασίες κάτω των 20°C. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. psychrophilic].
ψύχω ρ. μετβ. {ψυ-ζα, ψύ-θηκα, -γμένος} καθιστώ (κάτι) ψυχρό: ο *θάλαμος ψύχεται στους τέσσερις βαθμούς* ΣΥΝ. κρυώνω, παγώνω ΑΝΤ. θερμαίνω.
[ETYM₂ αρχ., αγν. ετύμου, αφού η σύνδεση με το ουσ. ψυχή και το ομόνυμο ψύχω «πνέω, ανασαίνω» δεν είναι δυνατόν να εκτιμηθεί σημασιολογικός (δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ο άνεμος που φυσά οδηγεί πάντοτε σε παγώνα, το δε ομόρρ. επίθ. *ψυχρός* δεν προσδιορίζει μόνο τον άνεμο, αλλά επίσης το νερό και τον πάγο)].
ψυχωμένος, -η, -ο (εκφραστ.) ανδρείος, αυτός που έχει ψυχική δύναμη, θάρρος και πείσμα: *ρίχτηκε στη μάχη με τους ~ άνδρες του* ΣΥΝ. γενναίος, αντρειωμένος, θαρραλέος ΑΝΤ. δειλός, λιγόψυχος.
ψυχώνω ρ. μετβ. {ψυχο-σα, -θηκα, -μένος} εμπνυχώνω: ο *λοχαγός ψύχωνε τους άνδρες του με ενθαρρυντικά λόγια* ΑΝΤ. αποθαρρύνω, απογοητεύω. [ETYM₂ < μτγν. ψυχώ (-όω) < αρχ. ψυχή].
ψύχωση (η) [1893] {-ης κ. -ώσεις | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΙΑΤΡ. ψυχική νόσος που εκδηλώνεται με δημιουργία ψευδαισθήσεων και παραληρηματικών ιδεών, καθώς και με σοβαρή ανεπάρκεια κρίσεως και αντίληψως, ειδικότερ. ως προς την αντίληψη της πραγματικότητας, την επικοινωνία με τους άλλους και την κρισιμότητα της κατάστασης του ίδιου του πάσχοντος: *μανιοκαταθλιπτική | οργανική | παιδική | συλλογική | γερωνική | χρόνια | διαλείπουσα* ~ 2. (μτφ.) η ιδιαίτερη ροπή (προς κάτι): *έχει - με τα μαθηματικά | με τα ηλεκτρονικά | με το ποδόσφαιρο* ΣΥΝ. πάθος, λατρεία, τρέλα. — **ψυχωτικός**, -ή, -ό [1888]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ωση. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. psychose].
ψυχοφελής, -ής, -ές {ψυχοφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή) ψυχοφελέστ-ατός, -ατός} (λόγ.) αυτός που ωφελεί την ψυχή, τη διάπλαση του χαρακτήρα: ~ *αναγνώσματα* ΣΥΝ. ηθοπλαστικός ΑΝΤ. ψυχοφθόρος. — **ψυχο-φελός** επίρρ. [μτγν.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *σύνθετος*. [ETYM₂ μτγν. < ψυχή + ωφελής (με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < όφελος].
Ψ.Ν.Α. (το) Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αθήνας.
ψωλαράς (ο) {ψωλαράδες} (!) άνδρας με μεγάλο πέος.
[ETYM₂ < ψωλή + μεγεθ. επίθημα -αράς].
ψωλή (η) (!) το ανδρικό μόριο, το πέος ΣΥΝ. (!) πούτσα, πούτσος. — (μεγεθ.) ψωλάρα (η), (υποκ.) ψωλάκι (το) κ. φολίτσα (η). [ETYM₂ αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. του επίθ. *ψωλός* (με παραγ. επίθημα -λός, πβ. κ. *χω-λός*) < θ. ψω-, ετεροιομ. βαθμ. του ρ. ψήν «τρίβω» (βλ. λ. ψήγω)].
ψωμάδικο (το) (καθημ.) το αρτοποιείο, ο φούρνος ΣΥΝ. αρτοποιείο. [ETYM₂ < ψωμάς, -άδες (πληθ.) + παραγ. επίθημα -ικο, πβ. *βενζινάδικο*].
ψωμάκι (το) {χωρ. γεν.} 1. το μικρό ψωμί ΦΡ. (μτφ.) (*λέω*) **το ψωμί ψωμάκι** βλ. λ. ψωμί 2. (συνεκδ.) μικρή φέτα ή μικρό κομμάτι από ψω-*

μί: *φάε λίγο ~ με το φαγητό σου* || *δώσε μου λίγο* ~ 3. **ψωμάκια** (τα) (α) τα σημεία του σώματος (κυρ. στους γλουτούς) στα οποία υπάρχει συσσωρευμένο λίπος: *άρχισε γυμναστική, για να ριζέει τα ~ (β) παχνίδι κατά το οποίο πλακοειδείς πέτρες ρίχνονται έτσι στην επιφάνεια της θάλασσας, ώστε να επιστραφίζονται. ψωμάς* (ο) {ψωμάδες} (λαϊκ.) 1. ο αρτοποιός, ο φούρναρης 2. (οικ.) πρόσωπο που τρώει πολύ ψωμί. **ψωμί** (το) {ψωμ-ιού | -ιών} 1. ζύμη από σιτάλευρο, νερό και αλάτι, που ζυμώνεται και ψήνεται στον φούρνο και αποτελεί κύρια τροφή του ανθρώπου: η *κόρα* | η *ψίγα του* ~ || *λευκό | μαύρο | παραδοσιακό | χωριάτικο | άζυμο | εφτάζυμο | μπαγιάτικο | φρέσκο* ~ || ~ *με το δελτίο* ΣΥΝ. άρτος ΦΡ. (α) **βγάζω** | **κερδίζω το ψωμί μου** εξασφαλίζω τα αναγκαία για να ζήσω: *ψάχνει για μια δουλειά, να βγάξει το ψωμί του* (β) (*κάτι*) *έχει ψωμί* | *φαί* (κάτι) αποφέρει πολλά κέρδη: *αυτή η δουλειά | υπόθεση | δραστηριότητα έχει ψωμί* (γ) *φάγαμε μαζί ψωμί κι αλάτι* βλ. λ. αλάτι (δ) *θα φάω | έχω να φάω πολλά ψωμά* | *καρβέλια ακόμη* (i) θα περιμένω ακόμη πολύ: *μη βιάζεσαι, έχεις να φας πολλά ψωμά ακόμη* (ii) έχω πολλά χρόνια ζωής μπροστά μου (iii) χρειάζεται ακόμη χρόνος και προσπάθεια, για να αποκτήσω την αναγκαία πείρα σε κάτι: *θα φας πολλά ψωμά ακόμη, μέχρι να μάθει να δουλεύει το μυστήρι* (ε) *έχω πολύ ψωμί (ακόμη)* υπάρχει πολύς χρόνος ακόμη για να τελειώσει ή να ολοκληρωθεί κάτι: *το πρωτάζλημα έχει πολύ ψωμί ακόμη* (στ) *δεν έχω ψωμί να φάω* πεθαίνω της πείνας (ζ) *για ένα κομμάτι ψωμί* έναντι ευτελούς αμοιβής, με ελάχιστα χρήματα: *αγόρασε το κτήμα ~ ΣΥΝ. έναντι πινακίου φακής* (η) *και ζερό ψωμί* βλ. λ. ζερός (θ) *λέω* | *το ψωμί ψωμάκι* ληκοκτονώ, δεν έχω να φάω: *αν μας απολύσουν, θα πούμε το ψωμί ψωμάκι* (i) *είναι μετρημένα | είναι λίγα* | (*τα*) *έφαγε | τελείωσαν τα ψωμά (κάποιου)* (i) (κάποιος) βρίσκειται πια στα τελευταία του, σύντομα θα πεθάνει (ii) (κάποιος) αναμένεται να χάσει και τα τελευταία απομεινάρια της ισχύος ή της εξουσίας του (iα) ο *λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φά' το!* βλ. λ. *χορταίνω* 2. (συνεκδ.) το φαγητό, η τροφή: *το ~ του λαού* || *δεν μπορείς να τους στερήσεις το - και να τους πετάξεις στον δρόμο* 3. (συνεκδ.) οι απολαβές από την εργασία, τα έσοδα, ο μισθός και η ίδια η εργασία: *λένε ότι τους κλέβουν το - τους οι ξένοι εργάτες* || *μας απέλυσαν και χάσαμε το ~ μας* || *οι φοιτητές ζητούναν ~, παιδεία, ελευθερία*- ΦΡ. (α) **τρώω ψωμί (από κάποιον)** με τρέφει, μου παρέχει εργασία (κάποιος): *εγώ ~ από αυτή την εταιρεία* (β) **τρώω γλυκό | πικρό ψωμί** ζω με άνεση | δυσκολία, είμαι ευχαριστημένος | δυσαρεστημένος από τον τρόπο που βγάζω το ψωμί μου: *σ' αυτή τη δουλειά έχω φάει γλυκό ψωμί- μόνο καλά έχω να λέω* || *στην Κατοχή με την πείνα, τις στερήσεις και τις κακουχίες φάγαμε όλοι πικρό ψωμί.* — (υποκ.) ψωμάκι (το) (βλ. λ.).
[ETYM₂ < μτγν. ψωμίον, υποκ. του αρχ. ψωμός «κομμάτι, μπουκιά ψωμιού (ή τροφής)» (με παραγ. επίθημα -μός, πβ. κ. *θυ-μός, τριγ-μός*) < θ. ψω-, ετεροιομ. βαθμ. του θ. ψη- < ρ. ψήν «τρίβω» (βλ. λ. ψήγω)]. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το αρχ. ψωμός συνδ. με το αρχ. *δψων* «μαγειρεμένο φαγητό - ό,τι τρώεται μαζί με ψωμί, το προσφάγν», αγν. ετύμου. Σύμφωνα με μία εκδοχή, η λ. πρέπει να αναλυθεί ως *ο-ψ-ων* «αυτό που μασιέται» και, ως εκ τούτου, να συνδέεται με ρ. ψήν, ψωμός «μπουκιά», οπότε το *ο-* παρουσιάζεται ως προθεμ. (:). Παλαιότερ. άποψη συνέδεε το *δψων* με το ρ. έψω (βλ. λ. *όπτω*). **ψωμέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. η θηκη, το σκεύος, στο οποίο φυλάσσεται το ψωμί 2. μικρό ψάθινο σκεύος, στο οποίο τοποθετείται το ψωμί στο σεβρίσιμα.
[ETYM₂ < ψωμί + παραγ. επίθημα -έρα, πβ. κ. *αλατ-έρα*]. **ψωμίζω** ρ. μετβ. [αρχ.] 1. δίνω ψωμί σε (κάποιον), τάζω (κάποιον) 2. (μεσοπαθ. **ψωμιζομαι**) εξοικονομώ τα απαραίτητα προς το ζην: *όλοι αυτοί ψωμιζονται από τον κρατικό κορβανά*. ψωμοζήτης (ο) [μεσν.] {ψωμοζήτών} (λαϊκ.) πρόσωπο που ζητιανεύει, που επαίεται ΣΥΝ. ζητιάνος, επαίτης, ζήτουλας, διακονιάρης. Επισής (εμφατ.) **ψωμοζήτουλας**. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζητιάνος*, ψωμοζήτω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ψωμοζήτας...} κυρ. σε ενεστ. κ. παρატ.} 1. επαίτω, ζητιανεύω ΣΥΝ. διακονεύω 2. (συνεκδ.) δεν έχω να φάω, πεινάω: *πού να ζήσει οικογένεια- αυτός ψωμοζήται*. **ψωμοζώ** ρ. αμετβ. {ψωμοζείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρატ.} ζω φτωχικά, σε μεγάλη ένδεια, ψωμόλυσσα (η) {χωρ. πληθ.} 1. η μεγάλη πείνα 2. (συνεκδ.) άνθρωπος που πεινάει πολύ, ο πειναλέος, ψωμόλυσσά ρ. αμετβ. {ψωμόλυσσαζα} δεν έχω ούτε καν τα απαραίτητα για την επιβίωση μου, λιμοκτονώ. **ψωμομάχαιο** (το) μαχαίρι που χρησιμοποιείται στο κόψιμο του ψωμιού.
ψωμοσάκουλο (το) το προκοίλι (βλ. λ.): *έχει κάνει ένα ~!* ψωμοτρώω ρ. μετβ. {ψωμοφάγα} (λαϊκ.) 1. τρώω το ψωμί κάποιου άλλου, ζω σε βάρος του 2. εκμεταλλεύομαι την ανάγκη κάποιου για χρήματα και αγοράζω από του πουλά σε εξευτελιστική τιμή. **ψωμοτύρι** (το) {ψωμοτυρ-ιού | -ιών} 1. το ψωμί και το τυρί: *φτάσαμε αργά, τα εσπιατόρια ήταν κλειστά και την παράσαμε με ~ ΦΡ. (μτφ.) έχω (κάτι) ψωμοτύρι* λέω ή κάνω (κάτι) συνεχώς: *αυτή τη λέξη την έχει ψωμοτύρι* 2. το λιτό γεύμα, η ξηροφαγία: *περνούσαμε με ~. ψωμοφαγία* (η) [1888] {ψωμοφαγιών} το να τρώει κανείς ψωμί. **ψωμοφάνος** (ο) [1823] πρόσωπο που τρώει πολύ ψωμί ΣΥΝ. ψωμάς, **ψωμοφάνος**, -η, -ο (ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος εύστομος και εύρωστος, γεροδεμένος: *είναι ~, αλλά δεν θα μπορούσες να τον πεις και χοντρό*. [ETYM Μτχ. παθ. παρακ. του ρ. ψωμώνω {< γερμ.}]. ψωμώνω ρ. αμετβ. {ψωμόω-σα, -θηκα, -μένος} γίνομαι όρμιος, μεστόνιο: *ψωμώνωσα τα φασόλια* | *τα στάχνα*. ψωνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ψώνω-α, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. αγορά-

ζω (κάτι από κατάσταση): ~ τα αναγκαία για το σπίτι ΦΡ. (οικ.) (α) **την ψώνισα** χάνω τα λογικά μου, τρελαίνομαι: *πάει, την ψώνισε ο κακομοίρης και δεν ξέρει τι λέει!* ΣΥΝ. τα χάνω, μου στρίβει (β) (μ'ιωτ.) **πού τον | την ψώνισες;** πού τον | τη βρήκες (ενν. δεν βρήκες [κάποιον/κάτι] καλύτερο); πού τους ψώνισες αυτούς τους εργάτες; (γ) **ψωνίζω από σβέρκο** βλ. λ. *σβέρκος* ♦ 2. (αμειβ.) κάνω τις αγορές, τα ψώνια μου: *πάω να ψωνίσω || από πού ψωνίζετε συνήθως;* || *ξέχασα να ψωνίσω σήμερα* 3. (αργκό) επιλέγω (πρόσωπο που εκπορευόμαστε) από τον χώρο στον οποίο συνήθως εκδίδεται- (κυρ. στο μεσοπθ. **ψωνίζομαι**) (για πόρνες) εκδίδομαι: *κατάντησε να ψωνίζεται στη Σύγγρου.* — **ψώνισμα** (το).

[ETYM₂ < μεσν. (δ)ψωνίζω (με σίγηση τού αρκτικού άτονου ό-) < αρχ. *ὄψωνης* «αγοραστής τροφίμων» < *ὄψων* «τροφή, έδεσμα, προσφορά» (βλ. λ. ψωμί) + -όνης < *ὄνομα* «αγοράζω»)].

ψώνιο (το) 1. ψώνια (τα) (α) τα πράγματα που αγοράζει κανείς: *γύρισε με δύο τσάντες ~ || κάνω τα ~ μου* (από κάπου) (ψωνίζω) (β) (συνεκδ.) οι αγορές που κάνει κανείς: *βγήκε για τα ~ τής εβδομάδας | των Χριστουγέννων ~ 2.* (κακός.) άνθρωπος που πιστεύει για τον εαυτό του ότι είναι πολύ σπουδαίος, ότι έχει ιδιαίτερα ταλέντα κ.λπ. (χωρίς να ισχύει κάτι τέτοιο), με αποτέλεσμα να γελοιοποιείται: *στην εκπομπή του μαζεύει διάφορα ~, που νομίζουν ότι είναι κάτι || είναι ένα ~ που το παίζει πολιτικός* ΣΥΝ. φαντασμένος 3. κάτι (ασχολία κ.λπ.) που αρέσει υπερβολικά σε κάποιον και ασχολείται με πάθος και μόνιμα με αυτό: *ο φιλοτελισμός | το κινήρι είναι το ~ μου-* ΦΡ. (α) **κάνω το ψώνιο μου** κάνω αυτό που μου αρέσει πολύ: *πηγαίνει και τραγουδάει-έτσι και το ψώνιο του κάνει και βγάξει και λεφτά* (β) **έχω ψώνιο (με κάτι)** μου αρέσει υπερβολικά (κάτι), ασχολούμαι συνεχώς με (κάτι): ~ με τη *ζωγραφική | με το μπάσκετ | με την πολιτική* ΣΥΝ. έχω πάθος 4. (αργκό) πρόσωπο ή κατάσταση με αστεία ή γελοία χαρακτηριστικά: *Είναι ~ ο άνθρωπος!* *Όποτε τον συναντάμε, γελάμε πολύ* || (κ. ως επίρρ.) -*Πώς περάσατε στην εκδρομή;* —! — (μεγεθ.) ψωνάρα (η) (σημ. 2). ΣΧΟΛΙΟ λ. *μενού*.

[ETYM₂ < μετν. *ὄψωνιον* «ζωοτροφές - χρήματα για αγορά ζωοτροφών» < αρχ. *ὄψωνης* «αγοραστής τροφίμων» (βλ. λ. ψωνίζω)].

ψώνισμα (το) → **ψωνίζω**

ψωνίστηρι (το) {ψωνιστηρίου | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) 1. το να επιλέγει κανείς εκπορευόμενο ερωτικό σύντροφο: *κάνω ~ 2.* (κατ' επέκτ.) η αναζήτηση περιστασιακού ερωτικού συντρόφου σε συγκεκριμένο μέρος, στο οποίο συνήθ. συχνάζουν άνθρωποι με τον ίδιο σκοπό: *σ' αυτό το μπαρ γίνεται ~.* [ETYM₂ < *ψωνίζω* + παραγ. επίθημα -τήρι, πβ. κ. *ψησ-τήρι*].

ψώρα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτική δερματική νόσος που προκαλείται στον άνθρωπο και στα ζώα από τη διείσδυση στο δέρμα ενός παρασίτου (ακάρους, βλ. λ. *άκαρι*), το οποίο μετακινείται και -γεννά προκαλώντας έντονη φαγούρα, γκριζωπές γραμμές στο δέρμα και μικρές φυσαλίδες ΦΡ. (α) (παροιμ.) να *'τανε η ζήλια ψώρα, θα την είχε | θα κολλούσε όλη η χώρα* βλ. λ. *ζήλια* (β) *ζήλια-ψώρα* λέγεται προς κάποιον είτε για να ζηλέψει είτε επειδή ζηλεύει για την επιτυχία άλλου' συνοδεύεται από χαρακτηριστική χειρονομία. [ETYM₂ αρχ. (με παραγ. επίθημα -ρα) < θ. ψω-, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. ψη- < ρ. ψην «τρίβω» (βλ. λ. ψήχω)].

ψοράλεος, -α, -ο 1. αυτός που έχει ψώρα: ~ *άλογο* ΣΥΝ. ψοριασμένος, ψοριάρης 2. (συνεκδ.-μτφ.) *πάμφωτος, δυστυχής: -οικονομία | χώρα.* [ETYM₂ αρχ. < *ψώρα* + παραγ. επίθημα -αλεός (βλ. λ.)].

ψοράλογο (το) *άλογο γέρικο και ασθενικό.*

ψοριάζω ρ. μετβ. κ. αμειβ. [μεσν.] {ψορίασα-α, -μένος} ♦ (μετβ.) 1. γεμίζω (κάποιον) με ψώρα ♦ (αμειβ.) 2. πάνω ψώρα 3. (μτφ.) περιέρχομαι σε κατάσταση μεγάλης φτώχειας: — **ψορίασμα** (το).

ψοριάρης (ο) {ψοριάρηδες}, **ψοριάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} 1. πρόσωπο που έχει ψώρα ΦΡ. *όλοι αντάμα κι ο ψοριάρης χόρια* για περίπτωση αποκλεισμού κάποιου από ομαδικό παιδικό παιχνίδι ή και κοινωνικής απομόνωσης ή περιθωριοποίησης κάποιου 2. (μτφ.) άνθρωπος ψοροπερήφανος 3. (υβριστ.) *πάμφωτος, εξαθλιωμένος.* — ψοριάρικος, -η, -ο.

[ETYM₂ < *ψώρα* + παραγ. επίθημα -ιάρης (πβ. μετν. «γλώσσα» *ψορά-ριος*)].

ψορίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. χρόνια, μη μεταδοτική δερματοπάθεια ανθρώπων και ζώων, που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση στο δέρμα ερυθριματωδών ελκών, που καλύπτονται από παχιά, λευκά λέπια.

[ETYM₂ < μετν. *ψορίασις* < αρχ. *ψοριώ* (-άω) < *ψώρα*].

ψορίασμα (το) → **ψοριάζω**

ψοριάσος (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) ο ψοριάρης: ήταν *ένας ~ Φαναριώτης, που παρίστανε τον πρίγκιπα.* Επίσης ψοριόσος [ETYM₂ < *ψώρα* + παραγ. επίθημα -ίλος | -ίλας (πβ. κ. *οργ-ίλος, ζευτ-ίλας*)].

ψορο- κ. ψορό- κ. ψορο- (μειωτ.) ά συνθετικό που δηλώνει ότι κά-ποιος/κάτι έχει ψώρα ή (μτφ.) μικρή αξία ή σημασία: *ψορο-άλογο, (μτφ.) ψορο-δραχμή, ψορο-δολάριο, ψορο-διαμέρισμα, ψορο-κάικο, ψορο-μισθός* || (κ. ειρων.) *τι είναι εκατό ψορο-εκατομμύρια;*

ψοροκακόμοιρος, -η, -ο (μειωτ. για πρόσ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μίζερια και δυστυχία, αλλά και από έλλειψη αξιοπρέπειας.

ψοροκόσταινα (η) {χωρ. πληθ.} (ειρων.) το ελληνικό κράτος, η Ελλάδα ως κράτος φτωχό, που βασίζεται για την ύπαρξη του περισσότερο στην εθελοντική συνδρομή και προσπάθεια των κατοίκων του παρά στη σωστή και ορθολογική οργάνωση και διαχείριση των εσόδων του.

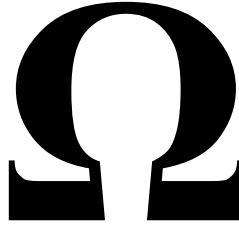
[ETYM₂ Πιθ. από το προσωνόμιο γνωστής ξεπεσμένης αστής, που ζητιάνευε στο Ναύπλιο την εποχή τού Καποδίστρια και που παρά τη φτώχεια της συνεισέφερε στον έρνο για το ελληνικό κράτος].

ψοροπερήφανος, -η, -ο αυτός που συμπεριφέρεται υπερποπτικά, αλαζονικά, που είναι φαντασμένος και ακατάδεκτος, σαν να είναι πολύ σπουδαίος, ενώ συμβαίνει το τελειώς αντίθετο. — ψοροπερή-φανα επίρρ., ψοροπερηφάνια (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.

ψοροφιλοτιμο (το) (συνήθ. ειρων.) το υπερβολικό φιλότιμο, που επιδεικνύεται ακόμη και για ασήμαντα πράγματα.

ψοροφύτης (ο) {ψοροφυτών} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια της κεφαλής των παιδιών ΣΥΝ. ποσούτης. [ETYM₂ < *ψώρα* + -φύτης < *φύω* | -ομαι].

ψύρωση (η) [μετν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ασθένεια των εσπεριδοειδών, η οποία προκαλείται από διάφορους ιούς, συνήθ. με μυσχεύματα οφθαλμών.

Ω, ω: **ωμέγα**, το εικοστό τέταρτο και τελευταίο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου. Νέο και αυτό γράμμα, που πλάστηκε ως αντίθετο του **θ** μικρόν, για να δηλώνει το *μέγα ο*, δηλ. το μακρό (ανοικτό) ο, κατά το πρότυπο του ζεύγους E : H που προηγήθηκε. Για να πάψει δηλ. το O να δηλώνει τρία διαφορετικά [o], όπως συνέβαινε παλαιότερα (πβ. τό = TO, των = TON, λόγος = ΛΟΓΟ), επινοήθηκε το *ώ μέγα*, που δήλωσε το μακρό O (τών = TΩN αντί TON). Αυτό πρωτοεφαρμόστηκε στο ιωνικό αλφάβητο, από όπου πέρασε στο αττικό και σε άλλα τοπικά αλφάβητα και γενικεύθηκε (στην Αρχαϊκή Περίοδο μερικά τοπικά αλφάβητα τελείωναν με το γράμμα Ψ). Μορφικά το Ω πλάστηκε με διάνοιξη της κάτω πλευράς του O και επέκταση των διανοιχθέντων άκρων προς τα έξω. Με την επινοήση του γράμματος αυτού, τελευταίου από τα φωνήεντα, όχι μόνο διευκολύνθηκε το πρωτότυπο αλφabetικό σύστημα της ελληνικής γραφής (όπου κάθε γράμμα αντιπροσώπευε και φθόγγο), αλλά έγινε και οικονομικότερο, αφού επιτεύχθηκε με αυτό η πολύ σημαντική διάκριση μακρού και βραχέος ο, διάκριση καίρια για το φωνολογικό σύστημα της Αρχαίας, όπου ίσχυε η προσωδία. Το γεγονός ότι συγκριτικώς αργά -σε σχέση με τα άλλα φωνήεντα- επινοήθηκε η χρήση του Ω, συντέλεσε ώστε το νέο γράμμα να πάρει την τελευταία θέση στη σειρά των γραμμάτων του ελληνικού αλφαβήτου. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ω, ω ωμέγα: το εικοστό τέταρτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ωμέγα, αριθμός*).

ω επιφών. δηλώνει: 1. (α) χαρά, έκπληξη: ~! *Εσείς είστε!*: ~! *Τον αγαπώ μου!* ~! *Πώς και τούτο το ζαφνικό!* 2. (+γεν.) για επίταση της έννοιας της λέξης, σε ΦΡ. όπως ο της *ηλιθιότητας!* τι μεγάλη ηλιθιότητα!, **ω** *τού θαύματος!* για κάτι εντελώς απροσδόκητο: *όλοι νόμιζαν ότι είχε χαθεί και, ~, φάνηκε ζαφνικά μπροστά μας, ω* της *απρονοησίας, ω* της *ατυχίας* κ.ά. 3. (+κλιτ.) σε αρχαιοπρ. ή λογοτ. προσφωνήσεις ή επικλήσεις: ~ *άνδρες Αθηναίοι* || ~ *εσείς που σταθήκατε φρουροί της πατρίδος!* || ~ *θεοί!* 4. λύπη, πόνο: ~ *τι καμμός!* 5. παράπονο, αγανάκτηση, οργή: ~ *συμφορά που με βρήκε!* 6. βαθιά ευχαρίστηση, θαυμασμό, απόλαυση: ~! *Υπέροχο το μάνιο | η θάλασσα!* || ~, *τι ωραίο χαμόγελο!*

[ETYM] < αρχ. *ώ* | *ώ*, επιφών., το οποίο αποτελεί φυσική και αυθόρμητη εκδήλωση ενός συναισθημάτων (έκπληξης, θαυμασμού, λύπης κ.ά.). Παρόμοια λειτουργία συναντούμε και στα λατ. ο, γοηθ. ο, λιθ. δ].

ωα (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) 1. η άκρη ενδύματος ή υφάσματος, η ούγια 2. ΦΙΛΟΛ. το περιθώριο σελίδας χειρογράφου ή εντύπου: *σημειώσεις στην ~ (λόγ. εν τη ωα)* · 3. ΑΝΑΤ. *αιδοική ωα* τα υπερθρωτικά χείλη αιδίου.

[ETYM] < ιγν. *ώα* | *φα* | *δα* (οι γραμματικοί της Ελληνιστικής Εποχής διαφώνουσαν ριζικά ως προς την ορθογραφία) < **ώΡια* ή **δΡια*, εκτεταμ. βαθμ. του *δΡις* > *δης* «πρόβατο», οπότε η λ. *ώα* θα σήμαινε αρχικά «δέρμα πρόβατου», πβ. *σανσκρ. άνι-ka-*. Συγχρόνως προς την αρχική (ίσως και αρχαιότε.) απαντά η σημ. «κάκρο ενδύματος, ούγια» (βλ. κ. *ούγια*).

ωαγωγικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον ωαγωγό 2. ΑΝΑΤ. *ωαγωγική κήση* έκτοπη κήση που λαμβάνει χώρα στον ωαγωγό, η *σαλπυγγική εγκυμοσύνη*.

ωαγωγός (ο) [1836] ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο αγωγούς της μήτρας που μεταφέρουν τα σπερματοζωάρια στο ωάριο ή σάλπιγγα.

[ETYM] < *ω*ο) - (< *ών*) + *αγωγός*, μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *oviducte*]. **ωάριο** (το) {ωρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. το ώριο απλοειδές (βλ.λ.) αναπαραγωγικό κύτταρο των θηλυκών ζώων και των γυναικών, το οποίο παράγεται στις ωοθήκες και, όταν γονιμοποιηθεί από αρσενικό γαμέτη (σπερματοζωάριο), είναι ικανό να αναπτυχθεί σε νέο άτομο του ίδιου είδους (πβ. λ. *ωοκύτταρο*).

[ETYM] < ιγν. *ωάριον*, υποκ. του αρχ. *ών* (βλ.λ.). Στη βιολ. σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ. *ovule*].

ωγκρα.τέν (το) → **ωγκρατέν**

Ωγγυγ'α (η) ΜΥΘΟΛ. το νησί της Καλυψούς, στο οποίο έμεινε ο Οδυσσεύς επί οκτώ χρόνια.

[ETYM] αρχ., αγν. ετύμου. Αν το Ω- είναι προθεματικό φωνήεν, πθ. συνδέεται με *σανσκρ. gūhati*, αρχ. *περσ. gaozaiti* «κρύβω», οπότε *Ωγγυγ'α* θα σήμαινε αρχικά «κρυφή, μυστηριώδης νήσος»].

ωδέιο (το) 1. σχολή στην οποία διδάσκεται φωνητική και ενόργανη μουσική: *Ωδέιο Αθηνών* || *Εθνικό Ωδέιο* 2. (στην αρχαιότητα) οικοδόμημα μικρότερο από το θέατρο, το οποίο χρησιμοποιούσαν για την προετοιμασία μουσικών και θεατρικών παραστάσεων: *το Ωδέιο του Ηρώδου του Αττικού*. — **ωδειακός**, -ή, -ό. **[ETYM]** < αρχ. *φωδείον* < *ωδή* «τραγούδι»].

ωδή (η) 1. (στην αρχαιότητα) λυρικό πολεμικό, ερωτικό ή συμποτικό άσμα που απαριθμούσαν από στροφές και συνδύαζε τον καθαρά προσωπικό τόνο με το μεγαλοπρεπές ύφος: *οι ~ της Σαφούς* | *τού Πινδάρου* | *τού Βακρυλίδη* | *τού Οράτιου* 2. (κατ' επέκτ.) κάθε λυρικό ποίημα στο οποίο εκφράζονται προσωπικά συναισθήματα σε συνδυασμό με γενικότερες σκέψεις του ποιητή: *οι - του Κάλβου* 3. ΜΟΥΣ. (α) έργο (πολυφωνικό) γραμμένο για ειδικές περιστάσεις, το οποίο συνήθ. εξυμνεί κάποιο πρόσωπο ή έχει εορταστικό, επετειακό χαρακτήρα: ~ *τού Χαίντελ* (β) (στη βυζαντινή μουσική) σύστημα τροπάρων (τριών έως έξι) τα οποία μελοποιούνται στο παράδειγμα του πρώτου

από αυτά, το οποίο καλείται ειρμός 4. ΕΚΚΛΗΣ. καθένα από τα εννέα άσματα της Ακολουθίας του θρόνου, το περιεχόμενο των οποίων έχει ληφθεί από την Αγ. Γραφή και τα οποία περιλαμβάνονται στο Ψαλτήριον. ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός*.

[ETYM] < αρχ. *ωδή*, συνηρημ. τ. του ουσ. *αοιδή*, ετεροιωμ. βαθμ. (*αοιδ-*) του ρ. *αείδ-ω* «τραγουδώ» (βλ. λ. *άδω*)]. -*ώδης*, -ης, -ες παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ότι κά-ποιος/κάτι: 1. έχει συγκεκριμένη μορφή ή ιδιότητα: *παρομι-ώδης, ελ-ώδης, πετρ-ώδης* 2. έχει συγκεκριμένη μυρωδιά, οσμή: *δυσ-ώδης, ευώδης*.

ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *οσμή, σύνθετος*. **[ETYM]** Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *όζω* < **δδ-ιω* (βλ.λ.), με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει. Απαντά αρχικώς μόνο σε επίθ. που δηλώνουν οσμή, μυρωδιά (λ.χ. *ευ-ώδης, δυσ-ώδης*), γρήγορα όμως γνωρίζει σημασιολ. επέκταση και γενικεύεται στη δήλωση του είδους ή της μορφής, που περιγράφεται από το *ά* συνθ. (λ.χ. *λυσσ-ώδης, χειμαρρ-ώδης, θεμελιώδης*)].

ΣΧΟΛΙΟ Το παραγωγικό επίθημα -*ώδης* (παλαιό β' συνθετικό που εξελίχθηκε σε παραγωγικό επίθημα ή τέρμα ή «νευδοεπίθημα») αποτελεί, στην πραγματικότητα, γραμματικοποιημένη δήλωση της παρομοίωσης με κάτι/κάποιον. Αντί να λέμε «μοιάζει με | σαν», δηλώνουμε αυτή την παρομοίωση με το παραγωγικό επίθημα -*ώδης*: *σπηλαι-ώδης φωνή* = φωνή που μοιάζει σαν να βγαίνει από σπηλιά, *μυθ-ώδης* = μοιάζει με μυθο, *παραμυθι, θηρι-ώδης* = σαν θηριο κ.τ.ό. Το -*ώδης* ξεκίνησε, όπως δείχνει η ετυμολογική του προέλευση (-*ώδης* < *όζω* «μυρίζω» < **δδ-ιω* [πβ. **δδ-μη* > *οσμή*]), από τη σημ. «αυτός που μυρίζει...» (π.χ. *ευ-ώδης* «αυτός που μυρίζει καλά»), για να περάσει μεταφορικά στη σημ. «αυτός που μοιάζει με | σαν...». Με αυτήν κυρίως τη σημασία, όπως μαθαίνουμε από το *Αντιστροφή* Λεξικόν της *Νέας Έλληνικής* του Γ. Κουρμούλη (Αθήνα 1967, σελ. 764), στην Αρχ. Ελληνική σχηματίστηκαν 1.135 λέξεις σε -*ώδης*. Από αυτές παραδόθηκαν και συνέχισαν να χρησιμοποιούνται στη Ν. Ελληνική 242, πλάστηκαν δε επιπλέον 87 νέες λέξεις σε -*ώδης*. Η μεγάλη παραγωγική δύναμη του -*ώδης* οφείλεται στην ευρεία χρήση του σε επιστημονικούς ιδίως όρους. Ωστόσο, νωρίς, παράλληλα προς το -*ώδης*, αναπτύχθηκε με την ίδια σημασία («αυτός που μοιάζει με | σαν...») και το παραγωγικό επίθημα -*ειδής*, το οποίο με τη μορφή -*ο-ιδ* (< -*ο-ει-δής*) χρησιμοποιήθηκε πολύ σε ξένους επιστημονικούς όρους (πβ. *αγγλ. alcaloid, onoid, globoid, asteroid, petaloid, anthropoid* κ.ά., *γαλλ. choroid, hyaloïde, sphéroïde, kirhoïde, anthroïde, huma noïde* κ.ά.). → *-ειδής, -οειδής*

ωδική (η) {χωρ. πληθ.} 1. η τέχνη του τραγουδιού 2. (συνεκδ.) η διδασκαλία, το μάθημα της φωνητικής μουσικής.

[ETYM] Ουσιαστικό. ηλ. του επίθ. *ωδικός* (βλ.λ.) από φρ. όπως *ωδική τέχνη* | *διδασκαλία*].

ωδικός, -ή, -ό (πηινό) που διαθέτει μελωδικό κελιάδιωμα.

[ETYM] < αρχ. *ωδικός* < *ωδή* (βλ.λ.)].

ωδίνες (οι) οι πόνοι του τοκετού, οι σφοδροί πόνοι ΦΡ. (μτφ.) *αρχαί ωδίνων* (πάντα δε ταύτα αρχή ωδίνων, Κ.Δ. Μανθ. 24.8) οι πρώτες δυσκολίες, η αρχή των προβλημάτων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παράνομη*. **[ETYM]** < αρχ. *ωδίν*, -ίνος (πληθ. -Γνες), με επίθημα -*ιν-* (πβ. *άκτις, άκτ-ίνος*), *αββ.* ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. εμφανίζει την εκτεταμ.-ετεροιωμ. βαθμ. (ωδ-) του ΙΕ. **ed-* «τρώγω» (από όπου και το αρχ. *έδω* «τρώγω»), πβ. *αρμ. utem* «τρώγω», *λιθ. uodas*. Εντούτοις, η σημασιολ. πορεία «τρώγω» → «πόνοι τοκετού» είναι δυσσεμνηνευτή, ενώ δεν φαίνεται να επηρέασε παρτυμολογικά το ουσ. *οδώνη* (άλλης ετυμ.), με τη σημ. των πόνων που «κατατρώγουν» τη γυναικεία. **ωδίνω** ρ. *αμετβ.* (αρχαιοπρ.) *κούλοπονώ* μόνο στη ΦΡ. (παροιμ.) *ώδινεν*

όρος και έτεκε μυν (ώδινεν όρος και έτεκε μυν, Λουκιανού *Πώς δει ιστορίαν συγγράφειν* 23) κοιλολοπούσε το βουνό και γέννησε ποντική για εντυπωσιακές προσπάθειες που καταλήγουν σε ασήμαντο αποτέλεσμα: και στην *περίπτωση των εξαγγελίων για τη φορολογική μεταρρύθμιση*, ~! [ETYM₂ αρχ. < ώδεις, - Γνος (βλ.λ.)].

ώθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) 1. η μετάδοση κίνησης σε ένα σώμα, το πρόωξιμο: *οι πύραυλοι εκτοξεύονται με μεγάλη* ~ 2. ΦΥΣ. η δράση μιας δύναμης σε σώμα, το μέτρο της οποίας ισούται με το γινόμενο της δύναμης που ασκείται στο σώμα επί τον χρόνο κατά τον οποίο επενεργεί σε αυτό ΣΥΝ. ώση 3. ΤΕΧΝΟΛ. η επίδραση της δύναμης που ωθεί ένα σώμα 4. (στις τηλεκινητονίες) η απότομη και βραχεία διάρκεια μεταβολή φυσικού μεγέθους με ταχεία επάνοδο στην αρχική τιμή του 5. (μτφ.) (α) η προτροπή, παρακίνηση προς δράση: *για να ξεκινήσει να ασχολείται με τη μουσική, πήρε την πρόση - από την οικογένεια του* (β) οποιαδήποτε ενέργεια λειτουργεί ωθώντας ή επιταχύνοντας: *η κατάρτιση των περιορισμών έδωσε νέα - στις εξαγωγές μας*.

ωθητικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με την ώθηση, που συντελεί στην ώθηση: ~ *δράση*.

ωθώ ρ. μετβ. {ωθείς... | ώθη-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. μεταδίδω κίνηση σε (ένα σώμα) ασκώντας δύναμη (σε αυτό): με την *απόρριψη των βαρών* τον *αερόστατο ωθείται προς τα πάνω* || (λόγ.) *ωθήσατε* (ενν. την πρόση' επιγραφή που δηλώνει ότι πρέπει να σπρώξει κανείς την πόρτα προς την αντίθετη πλευρά, για να εισέλθει | εξέλθει από έναν χώρο) ΣΥΝ. σπρώχγω ΑΝΤ. έλκω, τραβώ 2. (μτφ.) (α) σπρώχγω, κατευθύνω προς (ορισμένο σημείο): *ωθεί τα πράγματα σε σύγκρουση* ΣΥΝ. οδηγώ (β) παροτρύνω, παρακινώ (κάποιον) να ενεργήσει (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *τι σε ώθησε σε αυτή την επιλογή;* || *οι γονείς του τον ώθησαν από μικρή ηλικία στα γράμματα* || *η πίση από τις καθημερινές αντιπαραθέσεις του ώθησε στην παραίτηση* ΣΥΝ. προτρέπω ΑΝΤ. απωθώ, απομακρύνω, αποτρέπω.

[ETYM₂ < αρχ. ωθώ (-έω), πθ. εμφιατ. τ. ρ. *έθω (με μακρό φωνηνητισμό και ετεροποίηση, πθ. κ. *πέλωμαι* | *πολλέωμαι*), το οποίο έχει αναχθεί σε Ι.Ε. *wedh-«σειώ, προσκρούω», πθ. αβεστ. wādāyōiti, σανσκρ. āvadhīti κ.ά. Ωστόσο, το αρχικό Ε- δεν μαρτυρείται ούτε στην αρχ. μετρική, είναι δε ασαφής η προέλευση της συλλαβικής αύθησης (αρχ. *έωθουν*)].

οιμέ κ. ωιμένα επιφών. → οιμέ
οκεάνειος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον μυθολογικό Ωκεανό.

οκεάνειος ή οκεάνιος: Αν το επίθ. παράγεται από το προσηγορικό γεωγραφικό όνομα οκεανός, τότε θα πρέπει να γράφεται με -ι-(οκεάνιος πθ. *θάλασσα - θαλάσσιος, λίμνη - παραλίμνιος, ποταμός - ποτάμιος* κ.τ.ό.). Αν παράγεται από το κύριο (μυθολογικό) όνομα Ωκεανός, τότε γράφεται με -ει- (οκεάνειος πθ. *Όμηρος - Ομήρειος, Πυθαγόρας - Πυθαγόρειος* κ.τ.ό.).

Οκεανία (η) 1. ήπειρος στο Ν. Ημισφαίριο της Γης, η οποία αποτελείται από τα νησιά του Ν. Ειρηνικού Ωκεανού 2. ΓΛΩΣΣ. *γλώσσες Ωκεανίας* γλώσσες διάσπαρτες και με μεγάλες διαφορές μεταξύ τους, οι οποίες αποτελούν ως ομάδα κλάδο της αστρονησιακής οικογένειας γλωσσών. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. ονομασία, < αρχλ. Oceania].

Οκεανίδες (οι) [αρχ.] ΜΥΘΟΛ. κόρες του Ωκεανού, νύμφες της θάλασσας, προστάτιδες των ποταμών.

οκεάνιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον οκεανό: ~ *άλλακα* | *τάφρος* | *λεκάνη* (μεγάλη έκταση του πυθμένα των οκεανών) || ~ *βόθισμα* | *οροπέδιο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *οκεάνιος*.

οκεανογραφία (η) [1854] {ζωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τα γεωλογικά χαρακτηριστικά και την προέλευση των οκεανών, των θαλασσών, τις φυσικές και χημικές ιδιότητες τους, καθώς και τους υποθαλάσσιους οργανισμούς τους. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanographie].
οκεανογραφικός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την οκεανογραφία: ~ *έρευνες* | *μελέτες* || ~ *ινστιτούτο* || ~ *σκάφος* (ειδικά εξοπλισμένο σκάφος για τη διεξαγωγή ερευνών σχετικών με την οκεανογραφία, την υδρογραφία, για την πόντιση καλωδίων, την εξερεύνηση των οκεανών με βαθυσκάφη, για γεωτρήσεις κ.λπ.).

οκεανογράφος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στην οκεανογραφία. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanographe].

οκεανολογία (η) {ζωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τον συνδυασμό των φυσικών, χημικών, γεωλογικών και βιολογικών ερευνών με τις τεχνικές που σχετίζονται με τη μελέτη και την οικονομική εκμετάλλευση των οκεανών. — οκεανολογικός, -ή, -ό. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanologie].

οκεανολόγος (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στην οκεανολογία. [ETYM₂ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. océanologue].

οκεανοπλοία (η) [1875] {ζωρ. πληθ.} 1. ο κλάδος της ναυτικής επιστήμης που έχει ως αντικείμενο τον διάπλου των οκεανών 2. η ναυσιπλοία σε οκεανούς. [ETYM₂ < οκεανός + πλοία < πλους, πθ. κ. ναυσι-πλοία].

οκεανός (ο) 1. η μεγάλη και συνεχής θαλάσσια έκταση που παρεμβάλλεται ανάμεσα στις ηπειρούς χωρίζοντας τις: *Ατλαντικός/ Ειρηνικός* | *Νότιος Παγωμένος* | *Αρκτικός* | *Ινδικός Ωκεανός* ΦΡ. *σταγόνα στον οκεανό* για κάτι εντελώς ασήμαντο: *μικροστά στη σαρεία των λαθών από τους ανώτερους του η δική του παράλειψη αποτελεί* ~ 2. (μτφ.) καθετί απέραντο: ~ *γνώσεων* | *σοφίας* 3. ΜΥΘΟΛ. **Ωκεανός**

(ο) ο μεγάλος ποταμός που περιέρρει τη Γη, χωρίς να έχει πηγές ή εκβολές, ο οποίος αποτελούσε και θεότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*. [ETYM₂ αρχ., αγν. ετήμιου, πθ. δάνειο. Η λ. δήλωνε αρχικά έναν μυθικό ποταμό χωρίς αρχή και τέλος, ο οποίος περιέκλειε τον κόσμο, όπως τον γνώριζαν οι αρχαίοι: ουσιαστικά επρόκειτο για τον σημερινό Ατλαντικό Ωκεανό, εν αντιθέσει προς την πιο γνωστή Μεσόγειο Θάλασσα].

όκιμο(ν) (το) {όκιμ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) ΒΟΤ. ο βασιλικός και κάθε αγριόσπερμο δικότυλο φυτό που ανήκει στην ίδια οικογένεια με αυτόν. [ETYM₂ < μτγν. *ώκιμον*, αγν. ετήμιου, πθ. δάνειο ανατολικής ή μεσογ. προελ.].

οκύπτος, -ους, -ουν {οκύπ-οδος, -οδα | -οδες (ουδ. -οδα), -όδων} (αρχαιοπρ.) αυτός που τρέχει γρήγορα: ~ *Αχιλλεύς* ΣΥΝ. γοργοπόδαρος, ταχύπους ΑΝΤ. βραδύπους. — *οκυποδία* (η) [μεσν.] [ETYM₂ αρχ. < *ώκός* «ταχύς» (βλ.λ.) + *πους*, *ποδός*].

οκύπτερος, -ος, -ο(ν) (αρχαιοπρ.) αυτός που πετά γρήγορα ΣΥΝ. γοργόφτερος. [ETYM₂ αρχ. < *ώκός* «ταχύς» (βλ.λ.) + *-περος* < *περόν*].

οκός, -εία, -ύ (αρχαιοπρ., κυρ. ως προσωνυμία του Αχιλλέα) *ταχύς*, γρήγορος, ευκίνητος.

[ETYM₂ αρχ. < Ι.Ε. *okus-, πθ. σανσκρ. āsu-, αβεστ. āsu-, κελτ. di-auc (αρνητ.) κ.ά. Η σημ. «οξύς» του επιθ. *οκός* έχει οδηγήσει στην υποθ. ότι η λ. εντάσσεται στην ευρεία ετυμολογική οικογένεια του Ι.Ε. *ak-«οξύς, αιχμηρός», πθ. κ. λατ. acupediū «ταχύς, ευκίνητος», accipiter («<acu-peter» «αταχύτερος»)].

οκυτόκιος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) 1. αυτός που υποβοηθεί τον τοκετό: ~ *φάρμακο* 2. ΛΑΟΙΡ. **οκυτόκια** (τα) οι τρόποι με τους οποίους, κατά την παλαιότερη λαϊκή αντίληψη, διευκολύνονταν ο τοκετός και αποτρέπονταν οι κίνδυνοι που απειλούσαν τις εγκύους και τις λεχώνες. [ETYM₂ < αρχ. *οκυτόκιον* (ενν. *φάρμακον*) < *ώκός* «ταχύς» (βλ.λ.) + *-τόκιον* < *τόκος*, πθ. κ. *τοκετός*].

οκυτόκος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που γεννά γρήγορα. [ETYM₂ αρχ. < *οκός* «ταχύς» (βλ.λ.) + *τόκος*].

ολέκρανο (το) {ολεκράν-ου | -ων} ΑΝΑΤ. η προεξέχουσα απόφυση του άνω άκρου της ωλένης, που σχηματίζει το οπίσθιο άκρο της άρθρωσης του αγκώνα. — *ολεκράνιος, -α, -ο*.

[ETYM₂ < αρχ. *ολέκρανον* - *ώλενόκρανον* (με συλλαβική ανομοίωση) < *ώλενη* | *-κρανον* (βλ. λ. *κρανίον*)].

ωλένη (η) {ωλενών} ΑΝΑΤ. το ένα από τα δύο οστά του πήχους του χεριού. [ETYM₂ αρχ. λ., η οποία παρουσιάζει εναλλαγή στο επίθημα -en- | -in- ανάγεται στο Ι.Ε. *ol-ina, πθ. λατ. ulna, αρχ. γερμ. elina (> γερμ. Ellen-bogen «αγκώνας», αγγλ. el-bow), αρχ. σλαβ. lakūtī, αρμ. uln. Σε αυτή την περίπτωση ο ελλην. τ. παρουσιάζει εκτεταμ. θ. *ωλ-* και επίθημα -en-].

ω μ (το) (ορθότ. *ωμ*) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μετρήσεως της αντίστασης ηλεκτρικού αγωγού. ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*. [ETYM₂ Από το όν. του Γερμανού φυσικού G.S. Ohm (1787-1854)].

-ωμια παραγωγικό επίθημα: 1. ουδέτερο ουσιαστικών, που παράγονται από ρήματα σε -conar δηλώνει είτε την ενέργεια είτε το αποτέλεσμα της ενέργειας του ρήματος: *καρφώνω - κάρφωμα, σιδερώνω - σιδέρωμα, οργάνω - όργανο* 2. ιατρικών όρων που δηλώνουν παθολογική κατάσταση ή σημείο που πάσχει: *λίπ-ωμια, σάρκ-ωμια, αδένωμα, λέμφ-ωμια*.

[ETYM₂ Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από επαύξηση -ω- σε επίθημα -μα και αρχικός αποτελούσε παράγωγο ρημάτων σε -ωσ; *άξιω - άξι-ω-μα, πληρώ - πλήρ-ω-μα*. Απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. sarc-oma].

ωμαλία (η) {ωμαλιών} ο πόνος στους ώμους. [ETYM₂ μτγν. < *ωμός* + *-αλία* < *άλιος*].

ωμέγα (το) {άκλ.} Ω, ω· το εικοστό τέταρτο γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου ΦΡ. *το άλφα και το ωμέγα* (Κ.Δ. Αποκ. 1:8: *εγώ είμι το Α και το Ω*) η αρχή και το τέλος, το παν: *ο Όμηρος υπήρξε ~ της παγκόσμιας επικής ποίησης* (βλ. κ. λ. *αριθμός*). [ETYM₂ < μτγν. *ω μέγα*, κατ' αντιδιαστολή προς το *ο μικρόν*].

-ωμένος, -ή, -ο επίθημα μεσοπαθητικών μετοχών και επιθετικοποιημένων μετοχών, που προέρχονται συνήθ. από ρήματα σε -ώνω (βλ. όμως και *είπα - ειπωμένος* κ.ά.): *τελειώνω - τελειωμένος, σκοτώνω - σκοτωμένος, αγχώνω - αγχωμένος*.

[ETYM₂ < αρχ. επίθημα -μένος (τού παθ. παρακειμένου), του οποίου προτίθετο η επαύξηση -ω- όταν το ρήμα ήταν συνηρημένο σε -ωω (λ.χ. δηλώ - *δηλώωμένος, σταυρώ - εσταυρωμένος*). Αργότερα (μεσν.) ολόκληρο το επίθημα -ωμένος χρησιμοποιήθηκε και από άλλα ρήματα εκτός των -ώ | -ώνω (λ.χ. *γίνομαι - γιν-ωμένος, είπα - ειπ-ωμένος*)].

-ώμενος, -ωμένη, -ώμενο επίθημα λόγ. μετοχών μεσοπαθητικού ενεστώτα: *ερωτ-ώμενος, -ωμένη, -ώμενο, τιμώμενος, -ωμένη, -ώμενο*. [ETYM₂ Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά σε μτχ. μεσοπαθ. ενεστώτα συνηρημένων ρημάτων σε -άω, λ.χ. *προσδοκώ - προσδοκώμενος, εγγύωμαι - εγγυώμενος, άποσπώμαι - αποσπώμενος*].

ωμιαίος, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που σχετίζεται με τον ώμο, ωμικός 2. ΑΝΑΤ. **ωριαία ζώνη** η ωμική ζώνη.

ωμικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον ώμο 2. ΑΝΑΤ. **ωμική ζώνη** ζώνη οστών που σχηματίζεται από τις κλειδές προς τα εμπρός και τις ωμοπλάτες προς τα πίσω.

ωμίτης κ. (λαϊκ.) **ωμίτης** (ο) {ωμίτων} 1. κομμάτι από ύφασμα ραμμένο στο μέρος του ρούχου που σκεπάζει τους ώμους 2. το πάνω μέρος της ράχης καρέκλας.

[ETYM₁ < *ώμος* + *παράχ.* επίθημα -ίτης, ο τ. *νομήτης* < μεσν. *νόμος* (< αρχ. *ώμος*, από τη συνεκφορά των *ώμο(ν)* > *ό νόμος*)].

ωμοβόρος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που τρώει ωμά κρέατα, ωμές σάρκες ΣΥΝ. ωμοφάγος. [ETYM₂ μτγν. < *ώμος* + *-βόρος* < *βορά*].

ωμόμετρο (ο) (ορθότ. *ωμόμετρο*) {-ου κ. -έτρου | -ον κ. -έτρων} ΤΕΧΝΟΛ. όργανο για τη μέτρηση της αντίστασης ηλεκτρικού αγωγού σε ωμ.

[ETYM₃ Μεταφορά τού γερμ. Ohmmeter (νόθο συνθ.) < Ohm, μονάδα μετρήσεως της αντίστασης (βλ. λ.), + *-meter* (< *μέτρο*)].

ωμοπλάτη (η) [αρχ.] {ωμοπλατών} ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο απο-πλατυσμένα τριγωνικά οστά, που βρίσκονται στο πάνω μέρος της πλάτης κάτω από τους ώμους, στην οπίσθια επιφάνεια του θώρακα ΣΥΝ. *σπάλα*. — ωμοπλατεΐας, -α, -ο.

ωμοπλινθοδομή (η) το χτίσιμο τοίγων με ωμοπλίνθους. ωμοπλίνθος (ο) [μτγν.] {ωμοπλίνθου | -ων, -ουσ} η πλίνθος που δεν έχει ψηθεί, αλλά έχει ξεραθεί στον ήλιο (βλ. κ. λ. *πλίνθος*).

ωμός, -ή, -ό 1. (για κρέας, λαχανικά, τρόφιμα) αυτός που δεν έχει ψηθεί, δεν έχει μαγειρευτεί: *εκείνες τις εποχές οι άνθρωποι έτρωγαν το κρέας* ~ ΑΝΤ. *ψητός* 2. (σπών για καρπούς) αγίνωτος, άγουρος 3. (για πηλό, πλίνθο, αγγείο κ.λπ.) αυτός που δεν έχει ψηθεί σε φούρνο, σε καμίνι 4. (μτφ.) (α) κυνικός, σκληρός ή απάνθρωπος: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. *ανηλεής, άγριος, άσπλαχνος* (β) αυτός που γίνεται χωρίς εναισθησία ή ωραιοποίηση: είναι *πολύ* ~ *στους χαρακτήρες τους* || θα σου *πω την* ~ *αλήθεια, όσο κι αν σε στενοχωρήσει* 5. (μτφ.) αυτός που είναι αποκάλυπτος, που στερείται αυτοσυγκράτησης ή ηθικής αναστολής: ~ *βία* | *άρνηση* | *συμπεριφορά* | *εκβιασμός*. — ωμά επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρόνυμο*.

[ETYM₄ αρχ. < Ι.Ε. **omō-s*, πβ. αρμ. *hum*, σανσκρ. *ama* (ίδια σημ.). Λιγότερο πθ. η σύνδεση του με το συνώνυμο λατ. *amarus* «πικρός, τρα-χύς»].

ώμος (ο) κ. (λαϊκότ.) νόμος 1. ΑΝΑΤ. η άρθρωση που ενώνει τον βραχίονα με τον θώρακα, καθώς και οι τρεις ανατομικές χώρες που την περιβάλλουν (η μασχαλαία, η ωμοπλαταία και η δελτοειδής): *στηρίζω ένα φορτίο στους* ~ *μου*- *φρ.* (α) *βαστούν οι ώμοι (κάποιου)* (κάποιος) αντέχει στις ταλαιπωρίες (β) *επ' ώμων* (ι) ως στρατιωτικό παράγγελμα, να φέρει ο στρατιώτης με συγκεκριμένες κινήσεις το όπλο στον ώμο του: ~, *αρμ* (ii) (μτφ.-οικ.) για να δηλωθεί ότι κάποιος έχει αναλάβει ευθύνες, έχει επωμισθεί υποχρεώσεις: *έχει πάρει* ~ *όλες τις εξωτερικές εργασίες* (γ) *βάζω τα πόδια στον ώμο* για πολύ γρήγορη φυγή (από φόβο κ.λπ.) 2. (συνεκδ.) το σύνολο των μυνών που συντελούν στην κίνηση της παραπάνω άρθρωσης: *ανασηκώνω* | *υψώνω* τους ~ (κυρ. σε ένδειξη αδιαφορίας, άγνοιας ή απορίας) || *ασκήσεις για τους* ~ || *γυμνασμένοι* | *αγύμναστοι* ~ 3. (συνεκδ.) το τμήμα ρούχου που καλύπτει τους ώμους: το *σακάκι* τού *πέφτει στενό στους* - 4. (συνεκδ.) το άνοιγμα τού πάνω μέρους τής πλάτης: *ανοιχτοί* | *φορδιοί* | *στενοί* ~. ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύριος, ομόλογα, παρόνυμο*. [ETYM < αρχ. *ώμος* (ήδη μκ. ε-ρο-μι-jo, συνθ. με την προθ. *επ*) < Ι.Ε. **om-s* «ώμος» (με επίθημα -*so-*, το οποίο ίσως επιβεβαιώνεται από τον αιολ. τ. *επ-ομιάδιος*, με αφομοίωση), πβ. αρμ. *us*, λατ. *umerus* (> ισπ. *hombro*, ιταλ. *omero*), σανσκρ. *āmsa-*, γοθθ. *ams* κ.ά. ο τ. *νέμος* (ήδη μεσν.) οφείλεται στη συνεκφορά τών *ώμων*, από όπου προέκυψε με εσφαλμένο μορφολογικό χωρισμό νέα ονομαστική *ό νόμος*].

ωμότητα (η) [αρχ.] 1. η σκληρότητα και ο κυνισμός που χαρακτηρίζουν τον χαρακτήρα ή τη συμπεριφορά κάποιου 2. (συνεκδ.) κάθε πράξη που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα και απάνθρωπιά: *οι κατακτητές προέβησαν σε ωμότητες* ΣΥΝ. *κτηνωδία*.

ωμοφάγος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που τρώει ωμές τροφές, ιδίως ωμό κρέας: ~ *ζώα*. — ωμοφαγία (η) [μτγν.].

ωμοφόριο (το) {ωμοφορίου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. αρχιερατικό άμφιο στολισμένο με θρησκευτικές παραστάσεις, το οποίο φέρεται στους ώμους και περιβάλλει τον τραχήλο. [ETYM < μτγν. *ωμοφόριος* < *ώμος* + *-φόρος* (< *φόρος*)].

ων, ούσα, ον μητ. {σπών-μόνο σε ορισμένους τύπους} όντος (θηλ. ούσης), όντα | όντες (θηλ. δύσγρ. ούσα κ. ούσες), όντων (θηλ. δύσγρ. ου-σών) | (λόγ.) αυτός που είναι (κάτι), που υπάρχει: *η κυρία, ούσα ασθενής, ανεξήγησε βοήθεια*. [ETYM < αρχ. μτχ. *ων* -*ούσα* -*ον*, ενεστ. τού ρ. *εμίμ, λ. εμίμα, ον*].

-ών, -ούσα, -ούν (λόγ.) κατάληξη (συνήθ. επιθετικοποιημένων) μετοχών ενεργητικού ενεστώτα: *συγκοινωνούντα (δοχεία), διοικούσα (επιτροπή), ο ατών* - η *αυτούσα*, *το κινούν αίτιο, κρατούσα (θεωρία), ο εκτελών χρέη πρωθυπουργού*.

[ETYM, Κατάληξη τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά στις μτχ. ενεστ. συνηρημένον ρημάτων σε -έω και -άω (λ.χ. *βέβαιον-ούσα, -ούν, ενεργών-ούσα-ούν, κρατών, -ούσα, -ούν*)].

-ών, -ώσα, -ών κατάληξη (συνήθ. επιθετικοποιημένων) μετοχών ενεργητικού ενεστώτα: *το κυβερν-ών κόμμα, συνιστ-ώσα*. [ETYM < αρχ. -ών, -ώσα, -ών, που προέρχεται από μτχ. ενεστ. συνηρημένον ρημάτων σε -άω (λ.χ. *κυβερνών, -ώσα, -ών, ερωτών, -ώσα, -ών*)].

-ων, -ούσα, -ον (λόγ.) κατάληξη (συνήθ. επιθετικοποιημένων) μετοχών ενεργητικού ενεστώτα: *εξέχ-ων (παράγοντας), τρέχ-ων (έτος), προε-δρεύ-ον, αποκλίν-ουσα (συμπεριφορά), ισχύ-ον (δικαίο), περιουδ-ον (θιάσος)*.

[ETYM Κατάληξη τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά στις μτχ. ενεστ. ρημάτων σε -ω (λ.χ. *υπάρχων, -ούσα, -ον, προτειών, -ούσα, -ον*)].

-ων, -ων (λόγ.) κατάληξη δικατάληκτων επιθέτων: *μειζ-ων (εκλογική περιφέρεια), εθνικόφρ-ων, φιλοθεάμ-ων (κοινό), μετρίοφρ-ων*. [ETYM₂ Κλιτικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *ειδήμων, μει-*

ζων, ευγνώμων), που προέρχεται από το αντίστοιχο Ι.Ε. *-*ων*-

ΣΧΟΛΙΟ Σημαντικός αριθμός λογίων επιθέτων σε -ων, -ων, -ον (*ευγνώμων, εθνικόφρων, δεισιδαΐμων, ισχυρογνώμων, μετρίοφρων, ουρανοβάμων, νοήμων, μείζων* κ.ά.) χρησιμοποιούνται και σήμερα στον απαιτητικό ιδίως λόγο των ομιλητών τής Ελληνικής. Η κλίση των επιθέτων αυτών έχει ως εξής:

ο η μετρίοφρ-ων	το μετρίοφρ-ον
τού τής μετρίοφρ-ονος	τού μετρίοφρ-ονος
τον τη μετρίοφρ-ονα	το μετρίοφρ-ον
οι μετρίοφρ-ονες	τα μετρίοφρ-ονα
των μετρίοφρ-όνων	των μετρίοφρ-όνων
τους τις μετρίοφρ-ονες	τα μετρίοφρ-ονα

Όπως είναι φανερό, το αρσενικό και το θηλυκό γένος των επιθέτων αυτών συμπίπτουν στην κλίση τους («τριγενή» επίθετα, αλλά «δι-κατάληκτα»). Στη σύγχρονη χρήση τής γλώσσας, ιδίως στον προφορικό λόγο, επικρατεί η τάση να χρησιμοποιείται από τους ομιλητές και ο (μεταπλασμένος) τύπος σε -*ας*. Όπως λέγεται δηλ. *χειμώνας* (αντί τού αρχ. *χειμών*), *αϊώνας* (αντί τού αρχ. *αϊών*), έτσι πλάστηκε και *μετρίοφρονας* κοντά στο *μετρίοφρον*, *δεισιδαΐμονας* (*δεισιδαΐμων*), *ισχυρογνώμονας* (*ισχυρογνώμων*) κ.ο.κ. Αυτό, όμως, συμβαίνει στην πράξη μόνο στο αρσενικό, όταν το επίθετο χρησιμοποιείται ως προσδιορισμός («ο *ισχυρογνώμονας* διευθυντής», αλλά *ελάχιστα* ή *καθόλου* «η *ισχυρογνώμονας* διευθύντρια»). Όταν το επίθετο χρησιμοποιείται ως κατηγορούμενο, τότε ο τύπος σε -*ας* χρησιμοποιείται συχνά από τους ομιλητές και για το θηλυκό (*Η διευθύντρια μας είναι πολύ ισχυρογνώμονας*) - η γενική, ωστόσο, σχηματίζεται σε -*ος*, όπως τού αρσενικού. Στην τάση απλοποίησης που παρατηρείται και τα επίθετα αυτά, ανήκει και η ακινησία τού τόνου, η οποία έχει επικρατήσει στο ουδέτερο μερικών επιθέτων έναντι παλαιότερων τύπων που αναβίβαζαν τον τόνο: «*Το έθνος εννόμων αναγνωρίζει τις υπηρέσιες...*», όχι «*Το έθνος εννόμων αναγνωρίζει...*». Ομοίως *φιλοθεάμων κοινό* (όχι *φιλοθεάμων άτομο* (όχι *φιλόπρασμον*) κ.λπ. Μόνο το ουδ. έλασσον διατηρεί τον αρχικό μετακινημένο τόνο του. Τα επίθετα που ανήκουν στο σύστημα των -ων, -ων, -ον είναι: *αβρόφρων, αγνώμων, αεροβάμων, αθεροβάμων, ακτήμων, αλλόφρων, αμνήμων, ανοικτήμων, απράγμων, ατέμων* (βλ. λ. ΣΧΟΛΙΟ), *άφρων, βασιλόφρων, γενναίοφρων, δεισιδαΐμων, δουλοφρόν, εθνικόφρων, είδημων, εΐρων, έκφρων, ελάσσων* (ουδ. *έλασσον*), *ελεΐμων, ελευθερόφρων, επιλήμων, ευγνώμων, ευδαΐμων, εχέφρων, ήσ-σων, ισχυρογνώμων, κομπορρήμων, κρείσσων, μακραΐων* (βλ. λ. *ατέμων, ΣΧΟΛΙΟ*), *ματαιόφρων, μεγαλορρήμων, μεγαλόφρων, μείζων, μέϊων, μετρίοφρων, μνήμων, νοήμων, νομιμόφρων, οκτήμων, ομόφρων, ομόφρων, ορθόφρων, ουρανοβάμων, παράφρων, πείσμων, πλείων* (ουδ. *πλέον*), *πολυπράγμων, σφρόφρων, ταπεινόφρων, υλόφρων, υψηλόφρων, φιλοθεάμων, φιλοπράγμων, φιλόφρων*.

-όνας περιληπτική παραγωγική κατάλ. ουσιαστικών δηλώνει τον τόπο όπου υπάρχουν πράγματα ή πρόσωπα και συνεκδοχικά τα ίδια τα πράγματα | πρόσωπα: *στρατ-όνας, ελαι-όνας, κοιτ-όνας, περιστεριόνας, πορτοκαλε-όνας*. [ETYM < αρχ. -ών, -όνος, βλ. λ. -ων, -ων, -ον].

Ωνάσης (ο) {Ωνάσηδες} (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για πρόσωπο πάρα πολύ πλούσιο.

[ETYM Από το όν. τού Έλληνα μεγαλοεφοπλιστή Αριστοτέλη *Ωνάση* (1900-75)].

ώνια (τα) {ωνίων} (λόγ.) οι αγορές που κάνει κάποιος, κυρ. τα τρόφιμα, οι προμήθειες: *αξιωματικός* | *υπηρεσία ωνίων στον στρατό* ΣΥΝ. *ψώνια*. [ETYM Ουσιαστικ. πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ώνιος* < *ώνη* «αγορά» < ρ. *ώνωμαι* (-έω) «αγοράζω», για το οποίο βλ. λ. *εξώνιμος*].

-ωνυμία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. σχέση σημασιολογική: *αντ-ωνυμία, συν-ωνυμία* 2. το όνομα (που φέρει κάποιος): *επ-ωνυμία, αν-ωνυμία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ETYM Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολυ-ωνυμία, προσ-ωνυμία*), που προέρχεται από συνθ. σε -*ώνυμος* (βλ. λ.)].

-ωνυμικός, -ή, -ό λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν σχέση με είδος ονόματος: *πατριδ-ωνυμικό, ανδρ-ωνυμικό, τοπ-ωνυμικό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

[ETYM Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ανδρ-ωνυμικό, άντ-ωνυμικό*), που προέρχεται από συνθ. σε -*ωνυμία, -ώνυμος* (βλ. λ.)].

-ονόμιο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν είδος ονόματος: *προσ-ονόμιο, τοπ-ονόμιο, ανθρωπ-ονόμιο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ETYM Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ανδρ-ονόμιον*), που προέρχεται από συνθ. σε -*ώνυμος, -ωνυμία*].

-όνυμος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. σχέση σημασιολογική: *αντ-όνυμος, συν-όνυμος* || (το ουδ. ως ουσ.) *αντώνυμο, συν-όνυμο* 2. το όνομα (που φέρει κάποιος): *ανώνυμος, επ-όνυμος* || (το ουδ. ως ουσ.) *το επώνυμο του είναι γνωστό*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

[ETYM Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πολυ-ώνυμος, συν-όνυμος*), που προέρχεται από το ουσ. *ονυμα* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τής λ. *όνωμα*].

-όνο επίθημα πολλών ρημάτων τής Ελληνικής (περίπου χιλίων), που σχηματίζονται συνήθως από ονόματα (ουσιαστ.-επίθετα): *κλειδώνω* (*κλειδί*), *σκοτώνω* (*σκότος*), *βεβαιώνω* (*βέβαιος*), *ριζώνω* (*ρίζα*), *παγιώνω* (*πάγιος*), *βιδώνω* (*βίδα*), *ταπεινώνω* (*ταπεινός*) κ.ά. ΣΧΟΛΙΟ λ.

νευρωτικός.
[ETYM. Παραγ. επίθημα ρ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, τα οποία προ-έχονται κυρ. από μεταπλασμό των αρχ. συνηρημένων σε -όω μέσω του αορ. -ωσα και εμφανίζονται από τον 8ο αι. μ.Χ.].

ωο-α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται: 1. με το αβγό: *ωο-τόκος, ωο-κέλυφος* 2. με το ωάριο: *ωο-γένεση, ωο-θήκη, ωο-ρρηξία*.

[ETYM. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *φο-τόκος, φο-φό-ρος*), που προέρχεται από το ουσ. ωόν (βλ.λ.), εμφανίζεται δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. αγγλ. *oo-gamy*)].

οογαμία (η) ΒΙΟΛ. εγγενής αναπαραγωγή κατά την οποία ένας μεγάλος, σφαιρικός και ακίνητος θηλυκός γαμέτης γονιμοποιείται από έναν μικρό, αρσενικό γαμέτη. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *oogamy*].

οογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η διαδικασία σχηματισμού θηλυκών γαμετών (ωαρίων) στα ζώα. Επίσης ωογονία. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. *oogenesis*].

οογόνο (το) {οογονί-ου | -ον} ΒΙΟΛ. κύτταρο τής αρχικής φάσης ανάπτυξεως των θηλυκών γαμετών στις ωοθήκες. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από νεολατ. *ovogonium* (νόθο συνθ.) < ονο (< λατ. *ovum* «αβγόν») + -gonium (< γόνος)].

οογόνος, -ος, -ο αυτός που γεννά ωά ή ωάρια. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *oogone*].

οοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {οοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα αβγού: ~ *πρόσωπο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

οοζωοτοκία (η) [1864] ΖΩΟΛ. τρόπος αναπαραγωγής των ζώων, κατά τον οποίο το θηλυκό παράγει αβγά, τα εκκολάπτει μέσα στον οργανισμό του και έπειτα γεννά τα εκκολαφθέντα νεογνά. — ωοζωοτό-κος, -ος, -ο. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *ovoviviparité*].

οοθηκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τής μίας ή και των δύο ωοθηκών.

[ETYM. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *ovariectomy* (νόθο συνθ.) < *ovary* «ωοθήκη» (< νεολατ. *ovarium* «ωάριο») + *ectomy* < εκτομή].

οοθήκη (η) [1836] {οοθηκών} 1. ο γυναικείος γεννητικός αδένας (ει-δικότ. στη γυναικία) καθένος από τους δύο γεννητικούς αδένες που βρίσκονται στην περιοχή τής λεκάνης, δεξιά και αριστερά τής μήτρας, ο ρόλος των οποίων είναι η απελευθέρωση ενός τουλάχιστον ωαρίου κάθε μήνα και η έκκριση των γεννητικών ορμονών τής γυναικίας 2. ΒΟΤ. το εξογκωμένο τμήμα του υπέρου των αγγειοσπέρμων φυτών, που βρίσκεται στο κάτω μέρος του και το οποίο περιέχει τις σπερματικές βλάστες · 3. (λόγ.) η αβγούλερα, η αβγοθήκη. — οοθηκικός, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *ovaire* < νεολατ. *ovarium* «ωάριο»].

οοθηκίτιδα (η) [1879] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής οοθήκης: *οζεία/ χρόνια* ~. [ETYM. Μετάφρ. δάνειο από γαλλ. *ovarite*].

οοθυλακίο (το) {οοθυλακί-ου | -ών} ΑΝΑΤ. σφαιροειδής κυτταρικός σχηματισμός τής οοθήκης, που περιέχει ένα ωάριο. — οοθυλακί-κος, -ή, -ό. [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *follicule ovarien*].

οοκέλυφος (το) {οοκελύφ-ους | -η, -ών} ΒΙΟΛ. το εξωτερικό σκληρό περιβλήμα του αβγού ΣΥΝ. τσόφλι. [ETYM. < *ωο-* + *κέλυφος*, μετάφρ. δάνειο από αγγλ. *egg-shell*].

οοκέλυφος, -η, -ο (για *αργεία*) αυτός που έχει λεπτά τοιχώματα σαν το κέλυφος του αβγού.

οοκύτταρο (το) [1889] {οοκυττάρ-ου | -ων} 1.ΒΙΟΛ. κύτταρο που προκύπτει κατά τη διαδικασία τής διαφοροποίησης του θηλυκού γαμέτη στην ωογένεση 2. ΒΟΤ. ο θηλυκός γαμέτης των ανώτερων φυτών. [ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *oocyte*].

οολευκόμα (το) {οολευκόμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το λεύκωμα, το ασπράδι του αβγού.

ωόν (το) 1. ΒΙΟΛ. το γονιμοποιημένο ωάριο, το αβγό ΦΡ. (ειρων.) *σιγά τα ωά!* για να εκφραστεί αδιαφορία για κάτι που κατ' άλλους είναι σημαντικό: *-Θα βγάλουν δική τους εφημερίδα και θα επηρεάσουν την κοινή γνώμη. -Τι λες, ~!* 2. ΑΡΧΙΤ. ωοειδές κόσμημα στην αρχαία αρχιτεκτονική, που προέκυψε από τη σχηματοποίηση του φύλλου. [ETYM. < αρχ. ωόν | *ώων* < Ι.Ε. **dw(e)yo* | **dyo-* «αβγό», πβ. αρμ. *ju*, αρχ. γερμ. *ei* (> γερμ. *Ei*), αγγλ. *egg*, λατ. *Ovum* (> γαλλ. *œuf*, ισπ. *huevo*) κ.ά. Έχει επίσης προταθεί η σύνδεση όλων των ανωτέρω με το ουσ. *οιωνός* (< **δ*Ειωνός, βλ.λ.), αν και η παρουσία του -Ε- θα μπορούσε να θεωρηθεί παρτυμολογική (όπως ίσως και στα λατ. *avis*, σανσκρι. *vāyah*). Βλ. κ. *αβγό*].

οορρηξία (η) {οορρηξί-ων} ΦΥΣΙΟΛ. η περιοδική, κατά μήνα, απελευθέρωση ενός ωαρίου από την οοθήκη. [ETYM. < ωόν + -*ρρηξία* < *ρήξη*, απόδ. του αγγλ. *ovulation*].

-ώος, -ώα, -ώο παραγωγικό επίθημα επιθέτων: *πατρ-ώος, κεντρ-ώος*. [ETYM. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *πατρώος*, μτρν. *πρωικ-ώος*), που ανάγεται σε τ. -ώιος και προήλθε από θ. που αρχικώς έληγαν σε -ω με την προσθήκη του επιθήματος -ιος (λ.χ. *πάτριος - πατρώ-ιος - πατρώος, θωή «ποινή» - ά-θώ-ιος -αθώος*)].

ωοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η εξέταση του περιεχομένου αερίων και νωπών αβγών, με σκοπό την ποιοτική τους ταξινόμηση. Επίσης ωο-σκόπηση.

[ETYM. < μτρν. *φωσκόπια* < ωόν + -*σκοπία* < *σκοπέω* «παραιτρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

ωοσκόπιο (το) {ωοσκοπί-ου | -ων} το όργανο με το οποίο πραγματοποιείται η ωοσκοπία. [ETYM. < ωόν + -*σκόπιο* < *σκοπέω* «παραιτρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

ωοσφαιρα (η) {ωοσφαιρών} ΒΟΤ. μεγάλος και σφαιρικός θηλυκός γα-

μέτης ορισμένων φυκών και μυκήτων.

[ETYM.Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *oosphere*].

ωοτοκία (η) [αρχ.] {ωοτοκίων} ΒΙΟΛ. τρόπος αναπαραγωγής των ζώων, κατά τον οποίο το θηλυκό γεννά αβγά (γονιμοποιημένα ή αγονιμο-ποιητα), τα οποία 'κκολάπτονται έξω από τον οργανισμό (πβ. λ. *ζωο-τοκία*).

ωοτόκος, -ος, -ο (ζώο) που γεννά αβγά, τα οποία και εκκολάπτει ΑΝΤ. ζωοτόκος. [ETYM. < αρχ. *φοτόκος* < ωόν + τόκος (βλ.λ.) < τίκτω].

ωοφόρος, -α, -ο ΒΙΟΛ. αυτός που περιέχει ωά ή ωάρια. [ETYM. < αρχ. *ωοφόρος* < φόν + -φόρος < φέρω].

-ωπός παραγωγικό επίθημα επιθέτων που: 1. δηλώνουν ιδιότητα ή χαρακτηριστικό: *αρρεν-ωπός, χαρ-ωπός, σκυθρ-ωπός* (πβ. κ. *-ειδής, -ώδης*) 2. έχουν υποκοριστική σημασία: *κοκκιν-ωπός* (λίγο κόκκινος), *γκριζ-ωπός, αουρ-ωπός*.

[ETYM. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από ρίζα -ωπ- < Ι.Ε. **ok*^w- «βλέπω» (πβ. κ. παρακ. *δπ-ωπ-α*) και συνδ. με τις λ. *δυ-ίς, όπ-τικός, ομ-μα, όπ-η* κ.ά.].

ώρα (η) {ωρών} 1. μονάδα μετρήσεως του χρόνου, που αντιστοιχεί στο 1/24 του ημερονυκτίου (όπως αυτό προσδιορίζεται με βάση τη μέση ηλιακή ημέρα): *θα παίρνει από ένα δισκίο κάθε έξι ~ || η διαδρομή διαρκεί μιάμιση ~ || πήρε διαρία 48 ωρών, για να απολογηθεί || έτρεχε με ταχύτητα 200 χιλιομέτρων την ~ || κάθε ~ έχει 60 λεπτά* 2. (γενν-κότ.) κάθε χρονική περίοδος βάσει τής οποίας υπολογίζεται λ.χ. ένα έργο, μια απασχόληση: *πόσες ~ δουλεύεις την ημέρα; || πόσα πληρώσεις την ~; || αύριο έχει εφτά ~ μάθημα || διδακτική ~ (ο χρόνος που διαρκεί κάθε μάθημα στο σχολείο, περίπου 45 λεπτά)* 3. το χρονικό διάστημα (που απαιτείται ή διατίθεται για κάτι): *αυτή η άσκηση θέλει πολλή ~ για να τη λύσεις || χάνει άσκοπα την ~ τον και μετά αγχώνεται || κοιμηθικά πολλή ~ || έχεις λίγη ~ να τα πούμε; ΣΥΝ. χρόνος: ΦΡ. (α) *όλη την ώρα* διαρκώς, πολύ συχνά, χωρίς διακοπή: *~ μιλάει για τον γιο της || μάν πια, ~ παραπονιέται για το παραμικρό (β) σκυτόνο την ώρα (μω)* ασχολούμαι με πράγματα ανούσια ή περιττά, για να περνάει ο χρόνος (γ) *τρώω την ώρα (μω)* (i) σπαταλώ (όπως αυτό προσδιορίζεται με βάση τον χρόνο, χωρίς να κάνω κάτι χρήσιμο ή σημαντικό: *τρώει την ώρα της παίζοντας χαρτιά και παραμελεί το σπίτι της* (ii) χάνω τον χρόνο μου εξαιτίας άλλων προσώπων, πραγμάτων, καταστάσεων): *φάγαμε την ώρα μας συμπληρώνοντας αιτήσεις και διάφορα άλλα χαρτιά, χωρίς να καταφέρουμε τελικά να διευθετήσουμε την υπόθεση μας (δ) τρώει | θέλει | παίρνει ώρες* (τρι-τοπρός.) απαιτείται πολλός χρόνος για να γίνει κάτι: *τρώει ώρα να συντάξεις ένα κείμενο σε ξένη γλώσσα || έφαγε πολλές ώρες η σύζυγηση για τις λεπτομέρειες τής συμφωνίας || θέλει τρεις ώρες για να φτάσεις εκεί || παίρνει ώρα να μαγειρέψεις για τόσα άτομα (ε) ώρες ολόκληρες || με τις ώρες για πάρα πολύ χρόνο, παρατεταμένα: *διαβάζει ~ για τις εξετάσεις || χαζεύει | βλέπει τηλεόραση ~ (στ) στην ώρα (μω | συν κ.π.)* ακριβώς στον καθορισμένο χρόνο ή μέσα στα χρονικά όρια που πρέπει ή που είχαν τεθεί ή συμφωνηθεί: *ακριβώς όπως πάντα, στην ώρα του! || δεν άργησα, ήρθα στην ώρα μου! || κάθε πράγμα στην ώρα του- μη βιάζεσαι! (ζ) ώρα με την ώρα* καθώς περνούν οι ώρες: *~ η αγωνία για την τύχη των αγνοουμένων αυξάνει (η) από ώρα σε ώρα* (i) (για κάτι που αναμένεται να συμβεί πολύ σύντομα, το άμεσο μέλλον) όπου να 'ναι: *τα αποτελέσματα ανακοινώνονται ~ ΣΥΝ. από στιγμή σε στιγμή* (ii) με το πέρασμα του χρόνου, καθώς περνάει ο χρόνος: *~ η κίνηση προς την ύπαιθρο αυξάνει και προκαλούνται προβλήματα στην κυκλοφορία των αυτοκινήτων* 4. (α) συγκεκριμένο σημείο τής ημέρας, το οποίο προσδιορίζεται με βάση την εικοσιτετράωρη διαίρεση του ημερονυκτίου και περαιτέρω κατά λεπτά και δευτερόλεπτα και μετρείται με τη βοήθεια των ενδείξεων του ρολογιού, από το 1 ως το 12 για κάθε μισό τής ημέρας και από το 1 ως το 24 για ολόκληρο το ημερονύκτιο: *-Γ1 ~ είναι; -7.15 (β) (η ονομαστική εν.) (ω) χρονικός προσδιορισμός για να δηλωθεί συγκεκριμένος χρόνος του ημερονυκτίου: στις δέκα η ~ ξεκίνησε να δουλεύει* 5. (γεννικότ.) ορισμένο τμήμα ή σημείο του ημερονυκτίου (στο οποίο αναφέρεται καινείς): *διασκέδασαν ως τις πρώτες πρωινές ~ || είναι προχωρημένη η ~, πάσε να κοιμηθείς || η δουλειά του γιατρού δεν έχει ώρες || τις μικρές ~ (μετά τα μεσάνυχτα, τις νυχτερινές ώρες)* 6. (συνεκδ.) το ρολόι: *-Έχεις ~; -Όχι, δεν φοράω ποτέ ρολόι* 7. το σύστημα μετρήσεως του χρόνου ανά ώρες (σημ. 4α), όπως αυτό διαφοροποιείται κατά εποχή, χώρα κ.λπ.: *~ Ελλάδας | Γκρήνουις || χειμερινή | θερινή ~ || τοπική | επίσημη ~ || πότε αλλάζει η ~; || αλλαγή ώρας* 8. (ει-δικότ.) η χρονική στιγμή κατά την οποία συντελείται κάτι, κατά την οποία συνθ. συμβαίνει κάτι ή η οποία θεωρείται καταλληλότερη για κάτι: *~ φαγητού | ύπνου | κοινής ησυχίας | εργασίας || κατά την ~ τής συνέλευσης προκλήθηκαν επεισόδια || η ~ του μαθήματος | τής αναχώρησης | τής ψηφοφορίας | τής προβολής | τον διαφημίσεων || ~ για ένα διάλειμμα | για πάρτι* ΦΡ. (α) *πάνω στην ώρα* για περιπτώσεις στις οποίες εμφανίζεται κάποιος ή συμβαίνει κάτι κατά τον χρόνο ακριβώς που γίνεται αναφορά σε αυτόν: *- ήρθες, μόλις που ετοιμαζόμαστε να φάμε (β) από την ώρα που...* (i) από τότε που... ~ *παντρεύτηκε, ζέκομε από τους δικούς || δεν θα 'ναι ούτε δέκα λεπτά ~ έφυγε!* (ii) εφόσον: *~ αποφασίσεις να γίνεις ηθοποιός, πρέπει να σπουδάσεις υποκριτική || -κάνεις μια επιλογή, δέχεσαι και τις συνέπειες τής (γ) για την ώρα* επί του παρόντος, προσωρινά: *~ δεν υπάρχει εισιτήριο, αλλά μπορεί να σας βάλω σε λίγα αναμονής || ~ δεν έχουμε άλλη εξέλιξη στη δίκη (δ) καλή ώρα* σαν και τώρα ή σαν και το συγκεκριμένο πρόσωπο: *ήταν ένα ωραίο παιδί, ~ σαν τον Αποστόλη || πηγαίναμε στο χωριό, ~ όπως πηγαίνομε και τώρα, όταν σε μια στροφή πετάχτηκε μπροστά μας ένα αγριογούρουνο (ε) καλή του ώρα* να είναι (κάποιος) καλά λέγεται όταν αναφέρουμε στον λόγο μας**

κάποιον ο οποίος δεν παρίσταται: τότε με βοήθησε ο **μαστρο-Κώστας**, - (στ) **πριν τής ώρας μου** (εσφαλμ. σύνταξη) | σου **κ.λπ.** | **πριν την ώρα που | σου κ.λπ.** πριν από την ηλικία που θεωρείται κανονική ή επιθυμητή για (να συμβεί) κάτι: μ' όλα αυτά που συνέβησαν, γέρασε ο άνθρωπος πριν τής ώρας του (ζ) **την ίδια ώρα** (ι) ταυτοχρόνως: οι εξετάσεις διεξάγονται ~ σε όλα τα λύκεια τής χώρας (ii) (μτφ.) ενώ παράλληλα: σου κάνει τον φίλο ~ που σε θάβει πίσω από την πλάτη σου (η) **ώρες-ώρες** κάποιες φορές: ~ γίνεσαι πολύ γκριναρίας || ~ τα χάνω με την εξπανάδα αυτού του παιδιού (θ) **με ης ώρες (μου | σου κ.λπ.)** αναλόγως τής διαθέσεως (μου | σου κ.λπ.): δεν τον βρίσκεις κι εύκολα, άλλοτε είναι καλός, άλλοτε φωνάζει, είναι ~ του δηλαδή (ι) (για φαγώσιμα) **τής ώρας** (i) πολύ φρέσκος: ψάρια ~ (ii) (κυρ. για κρεατικά) αυτός που ψήνεται, μαγειρεύεται λίγο προτού καταναλωθεί, σερβιριστεί (κατ' αντιδιαστολή προς τα έτοιμα μαγειρεμένα φαγητά): θα πάρете κάτι μαγειρευτό ή προτιμάτε κάτι ~; (ια) **(κάτι) δεν είναι τής ώρας** (κάτι) δεν είναι του παρόντος: ~ να συζητήσουμε για την αύξηση του μισθού σου (ιβ) **είναι ώρα να | για...** είναι καιρός να / για...: ~ ξαναδούμε το πρόβλημα τής ανεργίας στις πραγματικές του διαστάσεις || ~ πηγαίνουμε, καληνύχτα || ~ τάβλι: παίζουμε ένα: (ιγ) **ήγγικεν η ώρα** (ισού ήγγικεν η ώρα και ο υιός του ανθρώπου παράδοτο εις γέρας αμαρτωλών, Κ.Δ. Ματθ. 26,45) έφθασε ο καιρός, ο προκαθορισμένος χρόνος (για κάτι): η Ελλάδα πρέπει να πάρει τις κρίσιμες αποφάσεις για τα εθνικά μας θέματα: - (ιδ) **η ώρα η καλή** ως ευχή προς μελλονίμους (ιε) **η κακιά (η) ώρα** (ενν. φταιεί) η κακή στιγμή, η περίπτωση στην οποία κάποιος δεν ήλεγχε τον εαυτό του και άθελα του έπραξε κάτι κακό: ο δράστης είπε πως δεν ήθελε να σκοτώσει τον φίλο του, αλλά απλώς να του δείξει το πιστόλι του και απέδωσε τον φόνον στην κακιά ώρα (ιστ) **τής κακιάς ώρας** για κάτι που έχει κακή ποιότητα ΣΥΝ. τής συμφοράς, τής πυρκαγιάς (ιζ) **όσα φέρνει η ώρα, δεν τα φέρνει ο χρόνος όλος** βλ. λ. χρόνος (η) **βρήκες την ώρα** ειρων. προς κάποιον που κάνει ή λέει κάτι σε ακατάλληλη χρονική στιγμή 9. κάθε ξεχωριστή περίπτωση ή συγκεκριμένη στιγμή τής ζωής (απόδου ή συνόλου): *ρούχο ευκαλοφόροτο για όλες τις ~ || ώρες θριάμβου ζει από χθες η Ελλάδα μετά τις νίκες των ολυμπιονικών μας || έχουν περάσει μαζί πολλές δύσκολες ~ || οι - τής κρίσης I τής έντασης | τής χαλάρασης | τής διασκέδασης/ του απολογισμού-φω. **ώρα ανάγκης** δύσκολη στιγμή στη ζωή κάποιου: αποτιμειμένη χρήματα για μια - 10. ΕΚΚΛΗΣ. **Ώρες** (οι) οι τέσσερις τακτές ημερησίες ακολουθίες που σήμερα ψάλλονται κυρ. στις μονές και αντιστοιχούν στις τέσσερις βασικές ώρες τής ημέρας: *μεγάλες* - (κατά την παραμονή των Θεοφανίων, των Χριστουγέννων και τής Μ. Παρασκευής). — (υποκ.) ωρούλα κ. ωρίτσα (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*. [ETYM < αρχ. *ώρα* < ΙΕ. *yōr-a «εποχή, έτος», πβ. λατ. *hormis* «εφετινός» (< *ho-yōr-(i)-nos), γοτθ. *jer* «έτος», αρχ. γερμ. *jār* (> γερμ. *Jahr*), αγγλ. *year* κ.ά. Δάνειο από την Ελληνική αποτελεί το λατ. *hora* (> γαλλ. *heure*, ισπ. *hora*), που απαντά και εν συνθέσει (λ.χ. ισπ. *ahora* «τόρα» < λατ. *ad horam*). Η λ. *ώρα* δήλωνε αρχικώς μια χρονική περίοδο, η οποία επανεμφανίζεται περιοδικά (λ.χ. εποχή, ώρα τής ημέρας), πολύ συχνά δε αναφέρθηκε και στην κατάλληλη εποχή, κατά την οποία συνήθως τελείται μια πράξη (λ.χ. γάμος, ύπνος, φαγητό, εργασία στους αγρούς κ.ά.), καθώς και στην άνθηση τής ζωής, τη νεότητα και την ομορφιά (πβ. κ. *ώρα-ίος*)].*

ωραιόκοσμος (ο) (οικ.-ως φιλοφρόνηση) σύνολο ωραίων γυναικών ή γενικά οι γυναίκες: ο ~ τής παρέας μας έχει όρεξη για χορό! **ωραιολογία** (η) {ωραιολογίων} (συνήθ. στον πληθ.) το να λέει ή να γράφει κανείς ωραία και συνήθ. κενά περιεχομένου λόγια: στην έκθεση χρειάζονται ιδέες και επιχειρήματα, όχι απλές ωραιολογίες. **ωραιοπαθής**, -ής, -ές {ωραιοπαθ-ους} {-εις (ουδ. -ή), -ών} 1. (κακόδ.) αυτός που ασχολείται υπερβολικά με την ομορφιά του και την επιδεικνύει ΣΥΝ. ναρκισσευόμενος 2. (σπάν.) αυτός που έχει πάθος για το ωραίο, αυτός που αγαπά το ωραίο. — **ωραιοπάθεια** (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. -ής, -ης, -ες. [ETYM < *ωραιός* + *-παθής*, από το θ. του παθ. αορ. β' *ε-παθ-ον* (ρ. *πάσχω*)].

ωραιόπλομος, -η, -ο κ. ωριόπλομος αυτός που είναι πολύ όμορφα στολισμένος, κατ' επέκτ. όμορφος. [ETYM < *ωραιός* + *-πλομής* < *πλομή* (βλ.λ.)]. **ωραιοποιώ** ρ. μετβ. {ωραιοποιεί... | ωραιοποιήσα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρουσιάζω (κάτι) με ωραίο τρόπο, αποφεύγοντας να αναφέρω αρνητικές ή δυσάρεστες πτυχές του: *στομάτια να ωραιοποιείς αυτά που κάνει προσπαθώντας να τον δικαιολογήσεις* || ~ μια κατάσταση | ένα γεγονός. — **ωραιοποίηση** (η). [ETYM. Απόδ. του γαλλ. *embellir*].

ωραίος, -α, -ο 1. αυτός που έχει ευχάριστη, αρεστή εμφάνιση, που αρέσει για τα χαρακτηριστικά του: ~ τοπίο | στίτι | παιδί | λουλούδι || ~ *άνδρας* | *γυναίκα* ΣΥΝ. καλλίγραμμας, (λόγ.) ευειδής, όμορφος, κομψός ΦΡ. **ωραίο φύλο** το γυναικείο φύλο 2. (γενικότε.) αυτός που είναι ευχάριστος στις αισθήσεις: ~ φωνή | *άγγιγμα* | *γέυση* | *άρωμα* ΣΥΝ. απαλός, γλυκός, φινός 3. (γενικότε.) αυτός που είναι ευχάριστος, που προκαλεί ευχαρίστηση: ~ *κουβέντα* | *παρέα* || ~ *αστείο* | *ανέκδοτο* 4. αυτός που προκαλεί τον θαυμασμό: ~ *χειρονομία* | *προσπάθεια* || ~ *άνθρωπος* | *η μάνα του*, *δυνατός*, *περήφανος* και *τρυφερός* μαζί || ~ *παίκτης* | *ζωγράφος* || (ειρων.) ~ *φίλος*! Με το που έφυγες, άρχισε να σε *κουτσαμπολαίνει* 5. αυτός που προκαλεί ή συνοδεύεται από ευχάριστα συναισθήματα, ευχάριστες εμπειρίες- συναρπαστικές, ενδιαιφρών: η *εμφάνιση* είναι η *πιο ~ ηλικία* || «η *Ιθάκη* σ' έδωσε τ~ *ταξίδι*» (Κ.Π. Καβάφης) ΦΡ. **το ωραίο είναι (ότι...)** το ενδιαφέρον, το περίεργο (συνήθ. το αστείο) είναι (ότι...): ~ *από κατηγορούμενο στο τέλος θα βγει και κατηγορός*! 6. (για τον καιρό) αυτός που γίνεται ευχάριστα αποδεκτός: *μέρα* (ηλιόλουστη, ζεστή) || ~ *σούρουπο* με *ανά-*

λαφρο αεράκι 7. **ωραίο** (το) η ιδιότητα του αισθητικώς άρτιου, οτιδήποτε προκαλεί ευχαρίστηση, αισθητική απόλαυση: *οι εραστές του ~* || στη ζωή του υπήρξε *λάτρης του ~* ΣΥΝ. κάλλος, ομορφιά, ωραιότητα 8. **ωραίος** (ο), **ωραία** (η) πρόσωπο με όμορφα χαρακτηριστικά, που διαφοροποιείται μέσα σε ένα σύνολο λόγω τής εμφάνισης του: η *Μαρία είναι η ~ τής τάξης* ΣΥΝ. (για λάτρης) γόγος, ομορφάντρας, ομορφόπαιδο, κούκλος, Αδωνίς, Απόλλων, καλλονός, (για γυναίκες) γόγισσα, καλλονή, κούκλα, νεράιδα, σειρήνα, Αφροδίτη. — **ωραία** επίρρ., ωραιότητα (η) [αρχ.], ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάρι*, *δίκιο*, *όμορφος*. [ETYM < αρχ. *ωραίος*, αρχική σημ. «αυτός που εμφανίζεται ή συμβαίνει την κατάλληλη ώρα», < *ώρα* (βλ.λ.) + *-ιος* (πβ. κ. *αρχή* | *αρχαίος*)].

ωραίο (το) (ωραρί-ου | -ων) 1. το σύνολο των ωρών εργασίας σε υπηρεσία, εργοστάσιο ή κατάστημα: *κανονικό* | *μειωμένο* | *ελεύθερο* | *διακεκομμένο* | *σπαστό* (μη συνεχές) | *συνεχές* | *εναλλασσόμενο* ~ 2. κάθε πίνακας στον οποίο αναγράφονται οι ώρες εργασίας ή λειτουργίας (καταστήματος, επιχείρησης, γραφείου, εργοστασίου, σχολείου κ.λπ.). ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωσις*. [ETYM Αντιδάν., < γαλλ. *horaire* < λατ. *horarius* < *hora* < αρχ. *ώρα*].

ωράριο² (το) → **ωράριο** ωρέ επιφών. (παλαιότερ.-διαλεκτ.) ως προσφώνηση προσώπων. ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρε*. [ETYM < *ωρέ*, κλητ. του επιθ. *ωρός* (πβ. *βρε*, *μπρε*, *μωρέ*, *ρε*)].

ωραίος, -α, -ο [μτγν.] 1. αυτός που διαρκεί μία ώρα: ~ *διαγώνισμα* | *συνάντηση* | *συννομία* | *διαδρομή* 2. αυτός που σχετίζεται με χρονική διάρκεια μίας ώρας: ~ *αμοιβή* 3. αυτός που επαναλαμβάνεται ή γίνεται κάθε μία ώρα: ~ *αναχωρήσεις*. — **ωραία** επίρρ.

Ωριγένης (ο) {-η κ. -ους} εκκλησιαστικός συγγραφέας από την Αλεξάνδρεια (185-254) θεωρείται ο πατέρας τής θεολογικής επιστήμης. [ETYM μτγν. κύρ. όν. < *Ωρι-* (από το θ. του όν. *Ωριων*, βλ.λ.) + *-γένης* < *γένος*].

ωριά (ο) συντετηγμένος τ. του *ω[ρι]ο[ρ]ι[ο]λα[β]υ[ρ]υ[α]λόγος*.

ωριμάω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {ωριμάσ-α, -μένος} ♦ 1. (μετβ.) (μτφ.) κάνω (κάτι/κάποιον) να ωριμάσει: τον *ωριμάσαν* οι *δυσκολίες τής ζωής* ♦ (αμετβ.) 2. (για καρπούς) γίνομαι ώριμος: *ωριμάσαν* τα *στάχυα* || τα *μήλα* δεν έχουν *ωριμάσει* ακόμα, *είναι άγουρα* ΣΥΝ. *μεστόνω* 3. (μτφ. για πρόσ.) (α) φθάνω στην ακμή τής ηλικίας μου, γίνομαι ενήλικος: ο *γυιός του ωριμάσε* έγινε *πια άντρας* (β) αποκτώ την ικανότητα να κρίνω και να αποφασίζω με υπευθυνότητα, γίνομαι ψυχικά και πνευματικά ώριμος: *παρότι κοντεύει τα τριάντα*, δεν έχει *ωριμάσει* ακόμα- *εξακολουθεί να αντιδρά σαν παιδί* 4. (μτφ. για πράγματα) (α) είμαι κατάλληλος: δεν *ωριμάσαν* ακόμα οι *συνθήκες* για την *επανάσταση* (β) ολοκληρώνομαι, φθάνω σε σημείο ολοκλήρωσης: δεν έχει *ωριμάσει* ακόμα η *επιστημονική του σκέψη* || έχει *ωριμάσει* μέσα του η *ιδέα του γάμου*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωριμάση*.

ωριμάση [1796] κ. (εσφαλμ.) ωριμάση (η) {-ης κ. -άσεις | χωρ. πληθ.) 1. (α) η ολοκλήρωση τής ανάπτυξης: η ~ των *φρούτων* (β) η κατάσταση τής ωριμότητας: (μτφ.) η *(πνευματική) ~ ενός ανθρώπου* θα πρέπει να *συμπίπτει* με το *τέλος τής εφηβείας* του || *πρώιμη* | *διανοητική* | *καλλιτεχνική* (ενός καλλιτέχνη, όταν κατακτά το προσωπικό του ύψος) | *συναισθηματική* ~ (βλ. κ. λ. *ωριμότητα*) 2. (ειδικότε.) το σύνολο των βιοχημικών και μορφολογικών μεταβολών που υφίσταται ένα φυτικό όργανο, ωστόσο ωριμάσει. Επίσης ωριμάσμα (το).

ωριμάση ή **ωριμάνση**; ωριμάση - ωριμότητα. Συχνά χρησιμοποιείται ο τ. **ωριμάνση** αντί του κανονικού τ. **ωριμάση**, που επιβάλλει η παραγωγή τής λ. από ρήμα σε -άζω, το ωριμάζω. Ήτοι: *ωριμάζω - ωριμάση*, όπως *εκφράζω - έκφραση*, *εξετάζω - εξέταση*, *εκγυμνάζω - εκγύμναση*, *εστιάζω - εστίαση*, *εκδικάζω - εκδίκαση*, *παρουσιάζω - παρουσίαση*, *επιβιβάζω - επιβίβαση* κ.τ.δ. Για να έχουμε ουσιαστικό σε -άνση (**ωριμάνση* λ.χ.), πρέπει να έχουμε ρήμα σε -άνω: *σημαίνω - σημαση*, *θερμαίνω - θέρμανση*, *λιπαίνω - λιπάνση*, *ρυπαίνω - ρύπανση*, *ξηραίνω - ξήρανση*, *υφαίνω - ύφανση*, *λειαίνω - λείανση* κ.τ.δ. Αλλά ρήμα **ωριμαίνω* δεν υπάρχει! Αρα **ωριμάση** και όχι **ωριμάνση**.

Το **ωριμάση** διαφέρει επίσης από το **ωριμότητα**. Το **ωριμάση** δηλώνει την κατάσταση που έρχεται ως αποτέλεσμα του *ωριμάζω*, ενώ το **ωριμότητα** δηλώνει την ιδιότητα, ό,τι χαρακτηρίζει τον ώριμο, από όπου και παράγεται. Αρα *ωριμάζω - ωριμάση* (κατάσταση), *ώριμος - ωριμότητα* (ιδιότητα): Η *ωριμάση* των καρπών απαιτεί ορισμένο χρόνο - *Μας έκανε εντύπωση η ωριμότητα τής σκέψης του σε τόσο μικρή ηλικία*.

ωριμάσμα (το) → **ωριμάση** **ώριμος**, -η, -ο 1. (για καρπούς) αυτός που έχει αναπτυχθεί τόσο, ώστε να είναι έτοιμος να κοπεί και να καταναλωθεί: ~ *φρούτα* ΣΥΝ. *μεστόμενος*, *γινωμένος*, (λαϊκ.) *γουρμασμένος* ANΤ. *άγουρος*, *αγίνωτος* 2. (απόστημα) που είναι έτοιμο να σπάσει και να βγει το πόνος που εμπεριέχει 3. (μτφ. για πρόσ.) (α) ενήλικος, αυτός που έχει ολοκληρωμένη ψυχοσωματική ανάπτυξη, που μπορεί να αναπαράγει, κατ' αντιδιαστολή προς τον νεαρό και τον ηλικιωμένο: - *άντρας* | *γυναίκα* ANΤ. *ανήλικος* (β) υπεύθυνος, αυτός που έχει ολοκληρώσει τη συναισθηματική και πνευματική του ανάπτυξη, ώστε να μπορεί να επιλέγει υπεύθυνα και ανεξάρτητα με δικά του κριτήρια: δεν είναι *αρκετά ~*, *για να κάνει σοβαρή σχέση* || *είναι πια ~ να αποφασίσει τι θέλει!* ΣΥΝ. *έμπειρος*, *εκφραστ.* | *νημέμος* ANΤ. *ανώριμος* 4. (μτφ.) αυτός που έχει εξελιχθεί αρκετά, που προκύπτει ως αποτέλεσμα μακράς και ολοκληρωμένης διαδικασίας ή επεξεργασίας: η *μείωση των ωρών εργασίας είναι πλέον ~ αίτημα τής εποχής* μας || οι *συνθήκες* είναι *ώριμες* για την *επίλυση* του *προβλήματος* || ο *ρόλος* του *κράτους* *εί-*

να σημαντικός, τόσο στην αρχή όσο και στα πιο ~ στάδια ανάπτυξης αυτών των περιγών || οι ~ αγορές της Δ. Ευρώπης - Φρ. **ώριμη σκέψη** (i) η ολοκληρωμένα επεξεργασμένη σκέψη | άποψη (που διατυπώνει κανείς): *όσα υποστήριζε τα εξέθεσε ως προϊόν ώριμης σκέψης* || *έπειτα από - (λόγ. κατόπιν οριμώου σκέψης)* (ii) η ικανότητα της εις βάθος σκέψης, η βαθιά σκέψη: *τον λόγο του χαρακτηρίζει η ~ και η σύνεση* 5. (μτφ.) αυτός που έχει κατασταλαγμένα πλέον χαρακτηριστικά, που μαρτυρεί την κατάρτιση μιας δημιουργικής αναζήτησης: η - *περίοδος της ποίησης του* || *αυτός ο πίνακας είναι ένα από τα ~ έργα του* 6. (μτφ.) αυτός που αφορά σε ενηλίκους (κατ' αντιδιαστολή προς τους ανηλίκους ή τους ηλικιωμένους): η ~ *ηλικία* || *από ~ ανθρώπους έχει κανείς μεγαλύτερες απαιτήσεις*. — **ώριμα** επίρρ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώρι, ωριμαση*.

[ETYM] < αρχ. *ώριμος < ώρα + παραγ. επίθημα -μος, πβ. κ. νόστ-μος*. Είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. είχε αρχικώς την ίδια σημ. με το αρχ. επίθ. *ωραίος*, δηλώνοντας αυτόν που συμβαίνει την κατάλληλη ώρα ή εποχή, ενώ στη μτγν. γλώσσα προσδιόριζε επίσης γυναικείες ετοιμείς για γάμο. Στη σημερινή μτφ. σημ. συνέβαλε και το συνώνυμο γαλλ. *mûr*].

ωριμότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} 1. η ιδιότητα του ώριμου, η κατάσταση αυτού που έχει ολοκληρωμένη ανάπτυξη, που έχει πλήρως ανεπτυγμένα τα χαρακτηριστικά του: *ηθική | συναίσθηματική | ψυχική | σωματική* ~ || με το τελευταίο τον έργο κατατάσσεται πλέον την *εκφοραστική του* 2. (μτφ.) (α) η πνευματική συγκρότηση: *παρά το νεαρόν της ηλικίας του, έχει μεγάλη ~* || η ~ *της σκέψης* || *του λόγου κάποιου* (β) σύνολο στοιχείων (συνβαρότητα, υπευθυνότητα, επιδεξιότητα) που χαρακτηρίζουν κάποιον στις ενδεδειγμένες: *επέδειξε μεγάλη ~ στον τρόπο με τον οποίο χειρίστηκε το θέμα* 3. (μτφ.) η ολοκληρωμένη ψυχοσωματική ανάπτυξη, το να έχει ολοκληρωθεί κάποιος βιολογικά και ψυχοπνευματικά (να έχει κατασταλάξει στις απόψεις του, να ξέρει τι θέλει, πώς να συμπεριφέρεται, να έχει αποκτήσει πείρα ζωής κ.λπ.): *τα χρόνια της ~*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωριμαση*.

ωριόπλομος, -η, -ο + **ωριόπλομος**
ώριος, -ια, -ιο κ. ωραίος, -ιά, -ιά (λαϊκ.-λογοτ.) ωραίος, [ETYM] < αρχ. *ωραίος*, με μετακίνηση του τόνου και συνίζηση, πβ. κ. *ακέραιος - ακέραιος*, ίσως και με την επιδρ. του συνθέτου *παν-ώριος*].

Ωριών (ο) (Ωρίων-ος, -α) 1. ΜΥΘΟΛ. περίφημος κυνηγός, γνωστός για την ομορφιά και το παράστημα του, ο οποίος μεταμορφώθηκε σε αστερισμό από τον Δία 2. ΑΣΤΡΟΝ. αμφοβανής αστερισμός του Ν. Ημισφαιρίου, από τους πιο εκτεταμένους της ουράνιας σφαιράς. Επίσης Ωριώνας.

[ETYM] αρχ., ίσως συνδ. με το ουσ. *ώρα* «φροντίδα, μέριμνα» (βλ. λ. *-ωρός*)].

Ω.Ρ.Α. (ο) (προφέρεται *ωριλά*) (ωτο.) ρινολαρυγγολόγος.
ωροδεικτής (ο) [1761] {ωροδεικτών} η βελόνα του ρολογιού που δείχνει τις ώρες (πβ. λ. *λεπτοδείκτης*).

ωρολογιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το ρολόι 2. αυτός που έχει καταρτιστεί κατά ώρες 3. αυτός που λειτουργεί με μηχανισμό ρολογιού: ~ βόμβα. Επίσης ωρολογικός [μεσ.]. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορο-λογιακός*.

ωρολόγιο (το) {ωρολογί-ου | -ων} 1. (λόγ.) το ρολόι 2. (συνεκδ.) ο πίνακας στον οποίο καταγράφονται οι ώρες εργασίας ή λειτουργίας λ.χ. μιας υπηρεσίας 3. ΕΚΚΛΗΣ. εκκλησιαστικό βιβλίο, το οποίο περιλαμβάνει την Ακολουθία των Ωρών. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρολογιακός*. [ETYM] < μτγν. *ωρολόγιον* (λ. που χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για να δηλώσει ένα ηλιακό ρολόι κατασκευασμένο από τον Αναξίμανη) < *ώρα + -λογιον λόγος*. Η σημ. 3 είναι μεσ.].

ωρολόγιος, -α, -ο μόνο στη Φρ. **ωρολόγιο πρόγραμμα μαθημάτων** ο πίνακας που δείχνει τις διδακτικές ώρες ανά σχολικό μάθημα, τμήμα, ημέρα και ώρα. ωρολογόθηκη (η) [1882] {ωρολογόθηκων} η θήκη του ρολογιού (βλ. λ.).
ωρολογιοποιεί (το) [1856] 1. το εργοστάσιο κατασκευής ρολογιών 2. το εργαστήριο του ωρολογοποιού, όπου επιδιορθώνονται ρολόγια.

ωρολογοποιία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} η βιομηχανία ή η τέχνη κατασκευής ρολογιών.

ωρολογοποιός (ο/η) [1856] τεχνίτης ειδικευμένος στην κατασκευή ή επιδιόρθωση ρολογιών.

ωρομίσθιο (το) {ωρομισθί-ου | -ων} η αμοιβή εργαζομένου για εργασία μίας ώρας (πβ. κ. λ. *ημερομίσθιο*). [ETYM] Απόδ. του αγγλ. *hourly rate*].

ωρομίσθιος, -α, -ο 1. (εργαζόμενος) που αμειβεται ανάλογα με τις ώρες εργασίας του και όχι λ.χ. με τακτικό μισθό: ~ *καθηγητής* || *όταν είσαι ~, δεν πληρώνεται τις αργίες* 2. **ωρομίσθιο** (το) βλ. λ.

-ωρός περιορισμένης χρήσεως παραγωγικό επίθημα, που δηλώνει αυτόν που φροντίζει για κάτι: *θαρ-ωρός, ακται-ωρός*. [ETYM] Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *ώρα* «φροντίδα, μέριμνα» και απαντά σε μικρό αριθμό συνθέτων (λ.χ. *θαρ-ωρός, ακται-ωρός* κ.ά.). Το αρχ. *ώρα* < **Éōra* < **wōr-*, μεταπτωτ. βαθμ. του ΙΕ. **wer-* | **wor-*, για το οποίο βλ. λ. *ορώ*].

-ωρός, -η, -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει διάρκεια συγκεκριμένου αριθμού ωρών: *διώρη διακοπή ρεύματος* || *σαρανταοκτάωρος αποκλεισμός* || (το ουσ. ως ουσ.) *δουλεύει οκτάωρο*. [ETYM] Λεξικό επίθημα της Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *πολύωρος, δι-ωρός*), που προέρχεται από το αρχ. *ώρα*].

ωροσκοπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η πρόβλεψη του μέλλοντος κάποιου με βάση το ωροσκόπιο του. — ωροσκοπικός, -ή, -ό [μτγν.].

ωροσκόπιο (το) [μτγν.] {ωροσκοπί-ου | -ων} διάγραμμα του ουρανού, που δείχνει τις θέσεις του Ηλίου, της Σελήνης και των πλανητών σε ορισμένη χρονική στιγμή (λ.χ. της γεννήσεως του ατόμου) και χρη-

σιμοποιείται από τους αστρολόγους για άντληση πληροφοριών, που πιστεύουν ότι δηλώνουν το μέλλον των ανθρώπων.

ωροσκόπος (ο) 1. (παλαιότ.) αστρολόγος που προλέγει το μέλλον κάποιου 2. συντελεστής του ωροσκοπίου κάθε προσώπου ξεχωριστά, που σχετίζεται με την ακριβή ώρα και τοποθεσία γεννήσεως ενός προσώπου: *είναι Κρίος με ~ Ζυγό*. [ETYM] < μτγν. *ωροσκόπος < ώρα + σκοπός* (βλ. λ.).

-**ώροφος**, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό ορόφων: *πολύώροφο κτήριο* || *τρίώροφη μονοκατοικία* || (το ουσ. ως ουσ.) *ζει σε ένα διάωρο*. ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

[ETYM] Β' συνθ. της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *τρι-ώροφος*, μτγν. *δι-ώροφος*), που προέρχεται από το ουσ. *ώροφος* με έκταση του αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει].

ωρούμαι ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρ.τ.} 1. (για ζώα) βγάδι άγρια φωνή, ουρλιάζω 2. (μτφ. για πρόσ.) φωνάζω άγρια και δυνατά: *ο διευθυντής ωρούταν για τα λάθη των υπαλλήλων*.

[ETYM] < αρχ. *ώ-ρύ-ομαι < ώ- προθεμ. + θ. -ρυ-, μηδενισμ. βαθμ. του ΙΕ. *(3)reu-* «ουρλιάζω», πβ. σανσκρ. *rāuti* | *ruvati*, λατ. *rumor* «ψήθρος, φήμη» (> γαλλ. *rumeur*, ισπ. *rumor*), λιθ. *rūkti* «ουρλιάζω» κ.ά. Ομόρρ. *ε-ρεύ-ομαι* «εμά, ρεύομαι» (βλ. λ.), *ορμαγιάζω* (< **δ-ορυ-αδ-μός*, βλ. λ.), που παρουσιάζουν προθεμ. φωνήεντα *-ε-* και *-ο-* αντίστοιχως].

ως επίρρ. 1. (αναφορ.) καθώς, όπως: ~ *συνήθως, παραπονιέται* - Φρ. (α) ως **εϊθιστά** όπως συνηθίζεται: η *γιορτή άρχισε ~ με τον πανηγυρικό της ημέρας* (β) ως εκ **τούτου** για τον λόγο αυτόν: *τους προειδοποίησε εγκαίρως για τον κίνδυνο που διατρέχουν ~, δεν φέρει καμιά ευθύνη* (γ) ως **ακολουθός** όπως ακολουθεί, όπως έπεται: η *ανακοίνωση έχει ~ (δ)* ως εξής βλ. λ. εξής (ε) ως **έχει** βλ. λ. *έχω* (στ) ως εκ **περισσού** (λατ. *ex abundanti*) επιπροσθέτως, χωρίς να υπάρχει ανάγκη (ζ) ως **μη όφελε** βλ. λ. *οφείλω* (η) ως **προς** σχετικά με: ~ *το πρώτο που θέσατε, θα σας απαντήσουμε γραπτός αύριο* 2. (τροπ.) δηλώνει ιδιότητα που υποκειμένου ή του αντικειμένου: *μίλησε ~ αντιπροσώπων τους* || *τον προσέλαβαν ~ προϊστάμενο πολήσεων* || *κατέθεσε στον ανακριτή ~ απώτερη μάρτυς* || *τον συμβουλευόταν συχνά ~ ειδικό σε θέματα εξωτερικής πολιτικής*.

[ETYM] < αρχ. *ώς* | *ώ* (δωρ.) < ΙΕ. **jō-*, τ. οργανικής πτώσεως του θ. **jo-* της αναφ. αντων. *ός* - *ή* - *δ* (βλ. λ.) με επιρρ. κατάλ. -ς. Εμφανίζεται επίσης στα *ώσ-τε, ώσ-περ, ώσ-εί* κ.ά.].

ως - σαν. Οι δύο λέξεις διαφέρουν στους προσεκτικούς χρήστες της Ελληνικής. Το ως δηλώνει ιδιότητα ή χαρακτηριστικό που ο ομιλητής πιστεύει ότι αληθεύει: *Εργάζεται ως ιατρικός επισκέπτης - Μίλησε για το θέμα ως ειδικός περιβαλλοντολόγος - Τον προσέλαβαν ως σύμβουλο του υπουργού*. Το σαν, αντίθετως, χρησιμεύει για παρομοίωση ή ιδιότητα που ο ομιλητής θεωρεί ή εμφανίζει ως ψευδή ή αναληθή: *Γράει σαν λύκος - Ο σκύλος μας καταλαβαίνει σαν άνθρωπος - Τρέχει σαν ραίστας - Μιλεί σαν ειδικός, ενώ δεν γνωρίζει το θέμα* (σαν να ήταν, που δεν είναι). Από 8οφωλένη αντίληψη ότι το σαν 'ίνα τύπος της δημοτικής και το ως της καθωρευουσας, ορισμένοι ομιλητές χρησιμοποιοούν το σαν αντί του ως σε όλες τις περιπτώσεις: *Εργάζεται σαν ιατρικός επισκέπτης - Μίλησε για το θέμα σαν ειδικός*. Αυτή η χρήση του σαν οδηγεί σε παρανοήσεις, αφού το *Μίλησε... σαν ειδικός* μπορεί να εκληφθεί «σαν να ήταν ειδικός» (ενν. ενώ δεν είναι)! Γι' αυτό είναι χρήσιμο να τηρείται η σημασιολογική διάκριση στη γλώσσα, που επιτυγχάνεται αντιστοίχως με τη χρήση του ως και του σαν, πράγμα που ακολουθήθηκε και από τους γνωστότερους και καλύτερους χειριστές της δημοτικής.

ώς πρόθ. → *έως*

ωσάν επίρρ. κ. συνδ. (παλαιότ.-λογοτ.) σαν, σαν να, *σάμπως; χοροπηδούσε πάνω-κάτω ~ κασίκι* || ~ *τον είδε να ρχεται, άνοιξε η καρδιά του*. [ETYM] < αρχ. *ωσάν < σύνδ. ως + άν*].

ωσαννά-επιφών δόξα σοι (πβ. *ωσαννά-ευλογημένος ο ερχόμενος εν ονόματι Κυρίου*, Κ.Δ. Μάρκ. 11,9).

[ETYM] < μτγν. *ωσαννά < εβρ. hōSi'ah nnā* «ώσσε (μας), προσευχόμαστε»].

ωσαύτως επίρρ. 1. (λόγ.) κατά παρόμοιο τρόπο, το ίδιο, ομοίως: *ο πολιτικός αυτός κινήθηκε πάντα μέσα στο πλαίσιο των αρχών του φιλελευθερισμού ~ και οι διάδοχοι του* 2. (συνεκδ.) επιπροσθέτως, επίσης: *υποστηρίχθηκε ότι οι δύο χώρες πρέπει να βρουν τρόπους συνεργασίας μεταξύ τους ~ υποστηρίχθηκε ότι αυτή που πρέπει να κάνει το πρώτο βήμα είναι η Τουρκία*. [ETYM] < αρχ. *ωσαύτως < ως + αὐτως* «έτσι», επιρρ. τ. του *αυτός*].

ωσει επίρρ. (λόγ.) σαν, κατά τον ίδιο τρόπο: Φρ. **ωσει' παρών** (ώσει παρών) όπως ακριβώς αν ήταν παρών, σαν να ήταν παρών: *κατά την ψηφοφορία ζήτησε να καταμετρηθεί στις θετικές ψήφους ~* || *στη μισοάδρια αίσουσα, όπου τα κομματικά στελέχη συζητούσαν για τη νεολαία, η νεολαία ήταν ωσει παρούσα: ήταν αισθητή η απουσία των νεολαίων»* (εφημ.). [ETYM] < αρχ. *ώσει < ως ει*].

ώση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} 1. η ώθηση (σημ. 2) 2. (γενικότ.) η κίνηση προς τα εμπρός 3. ΦΥΣΙΟΛ. **νευρική ώση** μεταβολή βραχεία διάρκειας της ηλεκτρικής τάσης μιας ίνας με μεταφορά ιόντων στην κυτταρική της μεμβράνη.

[ETYM] < αρχ. *ώσις* (αντί του αναμενόμενου **ώσ-τις*) < θ. *ώσ-* (πβ. μέλλ. *ώσ-ω*) του ρ. *ώθω* (βλ. λ.).

-**ωση** παραγωγικό επίθημα που δηλώνει: 1. ασθένειες και παθήσεις, ιδίως σε ιατρικούς όρους, π.χ. *θρόμβ-ωση, κίρρ-ωση, σκολι-ωση* 2. *τέ-*

χνικούς όρους, δηλαδή αφαίρεση ή επικάλυψη με ό,τι δηλώνει το αντίστοιχο ρήμα: γαλβάν-ωση, αφαλάτ-ωση, επιχρυσ-ωση. [ETYM, < αρχ. -ωσις < -ώ (-όω) (λ.χ. τύφλωσις < τυφλώ (-όω) < τυφλός, κάκωσις < κακός (-όω) < κακός]. Το επίθημα πέρασε μέσω του λατ. -osis σε ιατρ. όρους αρκετών γλωσσών, λ.χ. αγγλ. tubercul-osis «φυματίωση», γαλλ. psych-ose κ.ά.].

-ωση: δήλωση παθήσεων | ασθενειών. Το παραγωγικό επίθημα -ώση (< -ωσις) χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχαία για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δήλωναν ασθένειες (δρόμβωσις στον Διοσκουρίδη, ἀγκύλωσις στον Γαληνό, τύφλωσις στον Ιπποκράτη). Τα ουσιαστικά αυτά είναι παράγωγα ρημάτων ή απευθείας σχηματισμοί σε -ωση, που χρησιμοποιήθηκαν πολύ στη διεθνή ιατρική ορολογία (τύπος: tuberculosis). Χρησιμοποιήθηκαν επίσης γενικότερα από τους ξένους στην ορολογία των θετικών επιστημών (πβ. osmosis = ώσμοση και endosmosis, exosmosis). Παραδείγματα παραγωγών σε -ωση, δηλωτικών ιατρικής ορολογίας: αβιταμίνωση, αποβιταμίνωση, αγγειοστένωση, άμβλωση, αντιβίωση, αιμοβλάσωση, απονεύρωση, απογόνωση, αποστέωση, αμαύρωση, ακκύλωση, α-δένωση, αιμάτωση, αρτηριοστένωση, αορτοστένωση, αποτοξίνωση, αφίδρωση, αφυδάτωση, βακίλωση, γόμφωση, γαγγραινώση, γλαυκώση, δερμάτωση, δοθηνώση, εφίδρωση, εξίδρωση, έλκωση, εξόγκωση, εξέλκωση, έκτρωση, ηπάτωση, ίωση, ιδρώση, καρκίνωση, κόλπωση, κάρωση, κάκωση, κύνωση, κένωση, κίρρωση, καρκινώματωση, λειχήνωση, λόρδωση, λίπωση, μελάγχωση, μυκητωση, νέυρωση, νάρκωση, οστέωση, οστεοπόρωση, πύωση, στένωση, σκλήρωση, σκολίωση, σκελετώση, σπαιοχολίωση, στόμωση, σπονδυλώση, τοξίνωση, τύφλωση, τυμπάνωση, τύλωση, φυματίωση, χαλάρωση, ψιτάκωση, ψύχωση.

Ωσηέ (ο) Π.Δ. προφήτης και συγγραφέας του ομώνυμου βιβλίου της Π.Δ., ο οποίος έζησε τον 8ο αι. π.Χ. [ETYM, μτγν. < εβρ. HoSeā «σωτηρία, διάσωση»].

ωσμογράφος (ο) το ωσμομετρο (βλ.λ.). [ETYM, < μτγν.

ώσμος (< αρχ. ωθώ) + -γράφος < γράφω].

ωσμομετρία (η) ΧΗΜ. τεχνική προσδιορισμού των μοριακών βαρών μέσω της μετρήσεως ωσμωτικών πιέσεων. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. osmométrie].

ωσμομετρο (το) {ωσμομέτρ-ου | -ων} ΧΗΜ. διάταξη για τη μέτρηση της ωσμωτικής πίεσης ανάμεσα σε ένα διάλυμα και στον αντίστοιχο διαλύτη, η οποία επιτρέπει τον προσδιορισμό των μοριακών βαρών των συστατικών του διαλύματος: δυναμικό | στατικό ~ ΣΥΝ. ωσμογράφος, [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. osmomètre].

ωσμοσκόπιο (το) {ωσμοσκοπί-ου | -ων} ΧΗΜ. (σπάν.) το ωσμομετρο (βλ.λ.).

[ETYM, < μτγν. ώσμος (< αρχ. ωθώ) + -σκόπιο < σκοπώ «παρρητήρ προσεκτικά, εξετάζω», πβ. κ. τηλεσκόπιο].

ώσμοση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} 1. ΧΗΜ. η αυτόματη διέλευση ή διάχυση νερού ή άλλου διαλύτη από αραιό διάλυμα προς πυκνό διάλυμα μέσω ημιπερατής μεμβράνης 2. (μτφ.) η αλληλεπίδραση, η διάχυση στοιχείων μέσα σε άλλα: η ελεύθερη διατόπιση και διακίνηση απόψεων και ιδεών επιτρέπει τη δημιουργική ~ και ανάπτυξη καλλιτεχνικών ρευμάτων και τάσεων || «η ετερόκλητη ~ στην κοσμοπόλη του Χονγκ-Κονγκ» (εφημ.).

[ETYM, Αντδάν., < αγγλ. osmosis, που αποσπάστηκε από το συνθ. endosmosis < ενδ(όν) + μτγν. ώσμος (< θ. ώσ-, μέλλ. ώσω του αρχ. ωθώ) + παραγ. επίθημα -ωση].

ωσμωτικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την ώσμοση: ~ φαινόμενο 2. ΧΗΜ. ωσμωτική πίεση η διαφορά πίεσης μεταξύ δύο διαμερισμάτων που περιέχουν διαλύματα διαφορετικών συγκεντρώσεων της ίδιας ουσίας στον ίδιο διαλύτη και τα οποία διαχωρίζονται από ημιπερατή μεμβράνη, μέσω της οποίας διέρχονται μόνο τα μόρια του διαλύτη. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. osmotic (βλ. κ. ώσμοση)].

ωστόσο χρον. σύνδ. έως ότου, ώσπου: περίμενε ~ γυρίσω ΣΥΝ. μέχρις ότου. [ETYM, < αρχ. φρ. έως ότου].

ώσπερ επίρρ. (αρχαιοπρ.) όπως ακριβώς: ομιλούσε με στόμφο ~ ρήτωρ αγορευών. [ETYM, < αρχ. ώσπερ < ως περ < ως (βλ.λ.) + -περ (βλ.λ.)].

ώσπου χρον. σύνδ. έως ότου, ώσπου, μέχρι: ~ να 'ρθει από το αεροδρόμιο, προλαβαίνεις να μαζέψεις τον σπύτα || ~ να του μιλήσω, είχε εξαφανιστεί || ήταν άνεργος, ~ τον προσέλαβαν στο γραφείο ταξιδιών. [ETYM, < μεσν. ώσπου < ως + πού].

ώστε σύνδ. κ. επίρρ. 1. (ως συμπερασματικός σύνδ.) για να, έτσι που να: φρόντισε έτσι, ~ όλα να τακτοποιηθούν 2. δηλώνει συνένταση, αποτελεσμα και χρησιμοποιείται ως ανταπόδοση του τόσος | τόσο: ήπιε τόσο πολύ, ~ μέθυσε || έπρεπε με υπερβολική ταχύτητα, ~ δεν είδε το εμπόδιο 3. (ως επίρρ. στην αρχή της πρότασης) επομένως, συνεπώς: ~ έτσι συνέβησαν τα πράγματα! || ~ θα 'ρθεις κι εσύ στη γιορτή! [ETYM, < αρχ. ώστε < ως (βλ.λ.) + τε (βλ.λ.)].

ωστικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στην ώθηση: ~ δύναμη- ΦΡ. ωστικό κύμα κύμα ανεξίτηλης πίεσης του αέρα που διαδίδεται με πολύ μεγάλη ταχύτητα από το κέντρο της έκρηξης προς την περιφέρεια: έγινε μια ισχυρή έκρηξη και όλοι έπεσαν κάτω από το ~ κύμα. [ETYM, αρχ. < *ώσ-τός (ρ. επίθ.) < θ. ώσ- (πβ. μέλλ. ώσ-ω) του ρ. ωθώ].

ωστόσο αντιθετικός σύνδ.: όμως, παρ' όλα αυτά, εντούτοις: χιόνιζε, -βγήκαμε έξω || τα πράγματα πάνε καλά- ~, κανείς δεν ξέριε τι μπορεί να συμβεί από τη μία στιγμή στην άλλη.

[ETYM, < ως + τόσο].

ωτακουστής (ο) [αρχ. (λόγ.) πρόσωπο που κρυφακούει. ωτακουστικός, -ή, -ό αυτός που ενισχύει την ακοή: ~ όργανο. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otacoustique].

ωτακουστό ρ. αμετβ. {ωτακουστείς...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) (λόγ.) κρυφακούω.

ωταλγία (η) {ωταλγίων} ΙΑΤΡ. πόνος του αφτιού. — ωταλγικός, -ή, -ό [μτγν.-]. [ETYM, μτγν. < ώταλγώ (-έω) < ωτι(ο)- + -αλγώ < άλγος].

ωτασπίδα (η) → ωτοασπίδα

ωτεΥχτής (ο) [μτγν.] {ωτεΥχτών} σύριγγα ή κλυστήρας που χρησιμοποιείται για την πλύση του εσωτερικού των αφτιών.

ωτιαίος, -α, -ο ΑΝΑΤ. 1. ωτικός (βλ.λ.) 2. ωτιαία σάλπιγγα η ευσταχιανή σάλπιγγα.

ωτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το αφτί: ~ γάγγλιο ΣΥΝ. ωτιαίος.

ωτίτης (ο) {ωτιτών} το μικρό δάχτυλο του χεριού ΣΥΝ. μικρός. [ETYM, < αρχ. ους, ώτός «αφτί» + παραγ. επίθημα -ίτης].

ωτίτιδα (η) [1873] ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρόνια φλεγμονή του αφτιού ή τμήματος του: εξωτερική | μέση ~. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otite].

ωτο- κ. ωτό- κ. ωτ- λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το αφτί, λ.χ. ωτο-ασπίδα, ωτ-αλγία, ωτο-σκόπιο. [ETYM, Λεξικό πρόθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ους, ώτός «αφτί» (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελ-ληνογενείς ξέν. όρ. (< γαλλ. oto-logie)].

ωτοασπίδα κ. ωτασπίδα (η) βύσμα από εύπλαστο υλικό, με το οποίο κλείνονται οι έξω ακουστικοί πόροι για προστασία από δυνατούς θορύβους ή από το νερό. [ETYM, Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. ear plug].

ωτογλυφίδα (η) μικρή και λεπτή γλυφίδα που καλύπτεται στις άκρες από βαμβάκι και χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό των αφτιών ΣΥΝ. ωτοκαθαριστήρας, μπατονέτα. [ETYM, < αρχ. ώτογλυφίς, -ιδος < ωτο- + γλυφίς (βλ. κ. γλυφίδα)].

ωτοειδής, -ής, -ές {ωτοειδ-ούς | -εις (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα του αφτιού. [ETYM, μτγν. < ους, ώτός < -ειδής (< είδος)].

ωτοκαθαριστήρας (ο) [1892] η ωτογλυφίδα (βλ.λ.).

ωτολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την ανατομία, τη φυσιολογία και την παθολογία των αφτιών. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otologie].

ωτολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ωτολογία ή τον ωτολόγο: ~ εξέταση. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otologique].

ωτολόγος (ο/η) γιατρός που ειδικεύεται στην ωτολογία. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otologue].

ωτοπλαστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τη (χειρουργική) αισθητική αποκατάσταση ή βελτίωση των αφτιών 2. ωτοπλαστική (η) η αισθητική χειρουργική των αφτιών (πβ. βλεφαροπλαστική). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. otorplastic].

ωτο(ρ)ρινολαρυγγολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. Ο κλάδος της ιατρικής που μελετά τη φυσιολογία και την παθολογία των αφτιών, της μύτης και του λάρυγγα. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otorhinolaryngologie].

ωτο(ρ)ρινολαρυγγολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ωτο(ρ)ρινολαρυγγολογία ή τον ωτο(ρ)ρινολαρυγγολόγο: ~ εξέταση.

ωτο(ρ)ρινολαρυγγολόγος (ο/η) ΙΑΤΡ. γιατρός που ειδικεύεται στην ωτο(ρ)ρινολαρυγγολογία ΣΥΝ. (λαϊκ.) Ω.Ρ.Λ.

ωτόρροια (η) [1897] η εκροή πύου από τον έξω ακουστικό πόρο, η οποία οφείλεται σε ωτίτιδα ή σε κάταγμα οστού του αφτιού. [ETYM, < ωτο- + ρροία < ρέω (πβ. κ. πυόρροια), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otorrhée].

-ωτός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: 1. έχει συγκεκριμένο χαρακτηριστικό: τριχ-ωτός, οδοντ-ωτός, σφραγ-ωτός 2. γίνεται με συγκεκριμένο τρόπο: βιδ-ωτός, καρφ-ωτός.

[ETYM, Παραγ. επίθημα της Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. οδοντ-ωτός, αρχ. τριχ-ωτός), που απαντά αρχικά σε ρηματικά επίθετα συννηρημένων σε -ώω (λ.χ. άγκυλώ - άγκυλ-ω-τός)].

ωτοσκληρίνωση (η) {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική σκλήρυνση της οστέινης κάμας του λαβυρίνθου των αφτιών, η οποία μπορεί να οδηγήσει ως και σε εκφυλιστική αλλοίωση του οργάνου της ακοής. Επίσης ωτοσκληρίωση. ΣΧΟΛΙΟ λ. αρτηριοσκληρίωση. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otosclérose].

ωτοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση του έξω ακουστικού πόρου και του τυμπανικού μέγνα του αφτιού με τη βοήθεια ωτοσκοπίου και σε συνδυασμό με μεταπαιίο φωτισμό ή ηλεκτρική συσκευή. Επίσης ωτοσκόπια [1865]. [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otoscopie].

ωτοσκόπιο (το) [1891] {ωτοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο που χρησιμοποιείται κατά την ωτοσκόπηση, το οποίο είτε αποτελείται από απλό, μικρό χονοειδή σωλήνα (απλό) είτε πρόκειται για ηλεκτρική συσκευή εφοδιασμένη με φωτεινή πηγή και φακό (ηλεκτρικό). [ETYM, Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. otoscope].

ωτοσκοπώ ρ. αμετβ. {ωτοσκοπέις...} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ. ΙΑΤΡ. εξετάζω το αφτί με ωτοσκόπιο. [ETYM, < ωτο- + σκοπώ «παρρητήρ προσεκτικά, εξετάζω»].

ωτοστόπ (το) → οτοστόπ

ωφ επιφών. → οφ

ωφέλεια (η) {-ας κ. -είας | -είων} 1. ο βαθμός κατά τον οποίο κάτι εί-

να ωφέλιμο: η ~ των νέων *μέτρων είναι αποδεδειγμένη* || *υπηρεσία | οργανισμός κοινής - 2.* (συνεκδ.) το κέρδος, το όφελος: *οι ~ από το δάσος | από τον τουρισμό* || *γιατί να κουραστώ, αν δεν πρόκειται να 'χω καμία ~;* ANΤ. ζημία, βλάβη, απώλεια: ΦΡ. *επ' ωφέλεια* (επ' ωφέλεια) (+γεν.) για ωφέλεια (κάποιου), ωφελώντας (κάποιον), για το συμφέρον του: *όλα έγιναν ~ του κοινωνικού συνόλου.* ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρώνυμο.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < ωφελώ (βλ.λ.)].
 ωφέλημα (το) [αρχ.] [ωφελήμ-ατος | -ατα, -άτων] 1. η ωφέλεια 2. ΝΟΜ. *ωφελήματα* (τα) κάθε όφ'λος που παρέχο η κατοχή ή η χρήση πράγματος ή δικαιώματος ΣΥΝ. ευεργέτημα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρώνυμο.*
 ωφελμισμός (ο) {χωρ. πληθ.} 1. ΦΙΛΟΣ, ηθικοφιλοσοφική αντίληψη κατά την οποία η ορθότητα μιας πράξης εξαρτάται από το κατά πόσο συμβάλλει στην ύψιχτα αυτού που την 'πιτ'λει, αλλά και *καθενός που 'πιρ'άζεται από αυτήν* ΣΥΝ. ωφ'λμοκρατία 2. (καθημ.-κα-κόσ.) η νοοτροπία και η πρακτική που αποσκοπούν αποκλειστικά στην ιδιοτελή εξυπηρέτηση προσωπικών στόχων, στην αποκόμιση προσωπικού οφέλους: η συναναστροφή κοινωνικά *ισχυρών προσωπικοτήτων ήταν γι' αυτόν μια επιλογή ωφελμισμού* ΣΥΝ. χρησιμοθηρία. Επίσης ωφελμοκρατία (η). ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος*. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. utilitarianism].
 ωφελμιστής (ο), ωφελμιστρία (η) {ωφελμιστριών} 1. ΦΙΛΟΣ, οπαδός του ωφελμισμού 2. (καθημ.-κακόσ.) πρόσωπο που αποσκοπεί μόνο στην ιδιοτελή εξυπηρέτηση του προσωπικού του οφέλους. [ΕΤΥΜ. Μετάφρ. δάνειο από αγγλ. utilitarian].
 ωφελμιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ωφελμισμό ή τον ωφελμιστή: ~ *ηθική*. — ωφελμιστικά επίρρ.
 ωφελμοκρατία (η) → ωφελμισμός
 ωφέλιμος, -η, -ο 1. αυτός που αποφέρει όφελος, που αποδίδει κέρδος, γενικότερ. που είναι προς το συμφέρον κάποιου ή κάνει καλό σε κάποιον: *βιταμίνες ~ για τον οργανισμό* || *άτομο ~ στην κοινωνία* || (απρὸς.) είναι πολύ *ωφέλιμο να διαβάσει κανείς βιβλία* ΣΥΝ. χρήσιμος, επωφελής, (λόγ.) λυσιτελής ANΤ. άχρηστος, ανώφελος, αλυσιτελής ΦΡ. *το τερπνόν μετά του ωφελίμου* για περιπτώσεις στις οποίες μια επιλογή ή δραστηριότητα είναι ταυτοχρόνως ευχάριστη και ωφέλιμη: *θα ταξιδεύουμε για δουλειά στην Αίγυπτο, αλλά θα έχουμε συγχρόνως την ευκαιρία να γνωρίσουμε και τη χώρα: θα συνδυάσουμε ~* || *στα ομαδικά αθλήματα συνδυάζεις ~: και διασκεδάεις και γυμνάζεσαι* 2. *ωφέλιμο* (το) η ωφέλεια: *άκουσα τα όσα είπες, ωστόσο δεν έχω πεισθεί για το ~ του όλου επιχειρήματος* · 3. *ωφέλιμο φορτίο* | *βάρος* το συνολικό βάρος που μπορεί να μεταφέρει ένα όχημα, αεροπλάνο, γενικότερ. ένα μεταφορικό μέσο πέρα από το απόβαρο του. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος*.
 [ΕΤΥΜ. αρχ. < ωφελώ + παραγ. επίθημα -μιος, πβ. κ. *χρήσιμος, δόκιμος*. Η φρ. (συνδυάζω) το τερπνόν μετά του ωφελίμου αποδίδει τη γαλλ. joindre l'utile à l'agréable].
 ωφελιμότητα (η) [1871] το να είναι κάτι ωφέλιμο, χρήσιμο: η ~ των *διδασμάτων ενός βιβλίου* ANΤ. βλαπτικότητα, βλαβερότητα. ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήσιμος*.
 ωφελώ κ. (λαϊκ.) φελώ ρ. μετβ. {ωφελείς... | ωφέλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} 1. παρέχω ωφέλεια σε (κάποιον/κάτι): *τα φρούτα ωφελούν την υγεία* ΣΥΝ. βοηθώ ANΤ. βλέπω, ζημιώνω 2. (μεσοπαθ. *ωφελούμαι*) προσπορίζομαι ωφέλεια, κερδίζω: *ως χώρα ωφελούμαστε οι-*

κονομικά από το γεγονός ότι ανήκουμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση ΣΥΝ. επωφελούμαι, καρπούμαι ANΤ. ζημιώνομαι, χάνω. ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, παρώνυμο*.
 [ΕΤΥΜ. < αρχ. ωφελώ (-έω) < όφελος (βλ.λ.), με μακρό αρχικό φωνήεν υπό την επίδρ. του συχνού β' συνθ. -ωφελής, πβ. *άν-ωφελής, επ-ωφελής*].
 ώφου επιφών. → όφου
 ωχ επιφών. → οχ
 ωχαδερφισμός (ο) → οχαδερφισμός
 ώχου επιφών. → οχου
 ώχρα (η) {ωχρών} 1. (α) το γεώδες υποκίτρινο (ή και κόκκινο) σιδηρομεταλλεύμα, συχνά χαμηλής καθαρότητας, το οποίο χρησιμοποιείται ευρέως ως χρωστική ουσία (β) (γενικότερ.) σιδηρούχος άργιλος, συνήθ. σε μορφή σκόνης, που παρασκευάζεται από τη φυσική ώχρα (γ) το ίδιο το υποκίτρινο χρώμα της ώχρας ΣΥΝ. κίτρινωπός · 2. ΒΟΤ. το ποώδες διετές φυτό ρεξεντά, το οποίο απαντά στις παραμεσόγειες περιοχές. — *ώχρινος*, -η, -ο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. *ωχρός* (βλ.λ.)].
 ωχραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μετβ.] {ωχραν-α, -θηκα} ♦ 1. (μετβ.) κάνω (κάτι) *ωχρό* ΣΥΝ. κίτρινίζω, γλομαίνω ♦ 2. (αμετβ.) γίνομαι κίτρινος, γλομαιάζω.
 ωχρώ ρ. αμετβ. {ωχριάς...: μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} 1. γίνομαι *ωχρός* ΣΥΝ. κίτρινίζω, γλομαιάζω 2. (μτφ.-κακόσ.) υστερώ, υπολείπομαι (συνήθ. σε κακή ιδιότητα του χαρακτήρα): *μπροστά στις επινοήσεις αυτού του κακοποιού ωχρώ ακόμη και ο διαβόητος Φαντομάς!* || *μπροστά στους σύγχρονους χούλιγκαν ωχρούν οι Βάνδαλοι!* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ωχρώ (-άω)* < *ωχρός* (πβ. κ. *μειδιώ*)].
 ωχροκίτρινος, -η, -ο [1894] αυτός που έχει το υποκίτρινο χρώμα της ώχρας.
 ωχρολευκός, -η, -ο [μετβ.] αυτός που έχει πολύ ανοιχτό κίτρινο ή άσπρο και κίτρινο χρώμα.
 ωχρομέλας, -αινα, -αν [αρχ.] {ωχρομέλ-ανος | -ανες (συνδ. -ανα), -άνων (θηλ. -αινών)} (λόγ.) αυτός που έχει μαύρο και κίτρινο χρώμα.
 ωχροπράσινος, -η, -ο [1811] αυτός που έχει χαλκοπράσινο χρώμα.
 ωχροπρόσωπος, -η, -ο [1871] αυτός που έχει ωχρο πρόσωπο.
 ωχρορρόδιος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει ανοιχτό κόκκινο χρώμα.
 ωχρός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει το χρώμα της ώχρας: ~ *πρόσωπο* | *όμη* ΣΥΝ. υποκίτρινος 2. (συνεκδ. για πρόσ.) *γλομός: πρέπει να 'ναι αρρώστος- την τελευταία φορά που τον είδα ήταν ~* || *από τον τρόμο και την αγωνία του ήταν - και φοβισμένος* ΣΥΝ. πελιδνός, κάτωχρος 3. (συνεκδ.-μτφ.) ασαφής, αμυδρός, αυτός που δεν γίνεται αντιληπτός πολύ καθαρά: ~ *ανάμνηση*.
 [ΕΤΥΜ. αρχ., αν. ετύμου. Δεν ευσταθεί η άποψη ότι η λ. συνδ. με συν-σφρ. νν-ä-ghřä- «τίγρις» ούτε ότι αναλύεται σε *ώ-χρός* (με *ώ-* προθεμ.), αφού τέτοιο προθεμ. φωνήεν δεν μαρτυρείται στην Ελληνική].
 ωχρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} 1. το να έχει (κάποιος/κάτι) *ωχρο* χρώμα: η ~ *των πολυκαιρισμένων χαρτιών* | *των παλιών τοίγων* 2. (μτφ.) η γλομάδα: η ~ *του προσώπου* (λόγω αρρώστιας, κούρασης, εξάντλησης κ.λπ.).
 ωχροφάσιος, -η, -ο [1844] (λόγ.) σταχτοκίτρινος.
 ωώδης, -ης, -ες {ωώδ-ους} -εις (συνδ. -η), -ών} αυτός που έχει σχήμα αβγού ή σύσταση κολλώδη όπως του αβγού: ~ *ουσία*. ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες. [ΕΤΥΜ. < αρχ. ωώδης < ωών (βλ.λ.) + -ώδης (βλ.λ.)].

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. «Το πρώτον βιβλίον έκαστου έθνους».....	2007
2. Τα πρώτα λεξικά.....	2008
3. Λεξικά του 17ου αι.....	2008
4. Οι πρώτες γραμματικές.....	2009
5. Λεξικά του 18ου αι.....	2009
6. Λεξικά του 19ου αι.....	2010
7. Το λεξικό του Κοραή.....	2011
8. Λεξικογραφία και ιδεολογία.....	2013
9. Το λεξικό του Σκαρλάτου Βυζαντίου.....	2014
10. Το λεξικό του Ζηκίδου.....	2017
11. Το λεξικό του Κουμανούδη.....	2017
12. Η ιδεολογία των νεολογισμών.....	2018
13. Η χρυσή εποχή τής νεοελληνικής λεξικογραφίας.....	2020
14. Το λεξικό του Βλαστού.....	2020
15. Το Ιστορικό Λεξικό τής Ακαδημίας.....	2022
16. Το λεξικό τής Πρωίας.....	2023
17. Το λεξικό του Δημητράκου.....	2024
18. Το λεξικό τής εγκυκλοπαίδειας «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα».....	2026
19. Το λεξικό του Σταματάκου.....	2026
20. Πρόσφατα λεξικά.....	2027
21. Το λεξικό του Βοσταντζόγλου και άλλα εννοιολογικά λεξικά.....	2028
22. Το λεξικό του Ανδριώτη και άλλα ετυμολογικά λεξικά.....	2029
23. Το αντίστροφο λεξικό του Κουρμούλη.....	2030
24. Επιλεγόμενα.....	2031

ΤΑ ΛΕΞΙΚΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

«ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ Ο Αδαμάντιος Κοραής διδάσκει ότι «τό πρώτον βιβλίον έκαστου έθνους είναι της γλώσ-ΒΙΒΛΙΟΝ σης του το Λεξικόν, ήγουν ή συνάθροισις και έρευνα των συμβόλων με τα οποία εκφρά-ΕΚΑΣΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ» ζει τās ιδέας του»¹. Ο σοφός Κοραής, επιμένοντας στην ανάγκη συντάξεως ενός λεξικού τής νεοελληνικής γλώσσας, συνέλαβε ήδη στις αρχές του 19ου αιώνα ό,τι η επιστήμη τής γλωσσολογίας έναν αιώνα αργότερα διδάξε διά στόματος Ferdinand de Saussure: κάθε λαός συλλαμβάνει, οργανώνει και εκφράζει τον κόσμο του μέσα από τη γλώσσα του· κάθε γλώσσα είναι και μια άλλη ταξινόμια του κόσμου μας². Το πώς λοιπόν κάθε λαός, κάθε έθνος -για να χρησιμοποιήσουμε τον ακριβέστερο όρο του Κοραή- ταξινομεί τον κόσμο, μπορούμε να το αντιληφθούμε από τις λέξεις που έχει πλάσει μέσα στην ιστορική διαδρομή του («διαχρονική θεώρηση») και από αυτές που χρησιμοποιεί σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο του βίου του («συγχρονική θεώρηση»): μπορούμε δηλ. να το αντιληφθούμε από το λεξιλόγιο κάθε έθνους. Το λεξιλόγιο μιας γλώσσας στις ποικίλες εκφάνσεις και λειτουργίες του, δηλ. στη σημασιολογική του πλευρά, αλλά και σε σχέση με τα λοιπά επίπεδα τής γλώσσας, φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό (δηλ. σε σχέση με τη γραμματική και τη σύνταξη), μελετά ιδιαίτερος κλάδος τής γλωσσολογίας, η λεξικολογία. Εφαρμοσμένη μορφή τής λεξικολογίας, που ασχολείται με τα συγκεκριμένα προβλήματα τής σύνταξης λεξικών, είναι ο (επίσης γλωσσολογικός) κλάδος τής λεξικογραφίας³.

1. Η περίφημη αυτή ρήση βρίσκεται στα *Προλεγόμενα* που έχει γράψει ο Αδαμάντιος Κοραής, εκδίδοντας (1812) τους «Βίους» του Πλουτάρχου. Γράφει ο Κοραής: «δικαίως και από τους νεωτέρους δεν ενθουμούμαι τις [έλεγε], ότι τό πρώτον βιβλίον έκαστου έθνους[...]». Για την προέλευση τής ρήσης αυτής ο Κοραής υποσημειώνει «Ο περιηγητής Βολνέϋς (Volney), αν δέν λανθάνωμαι» (αυτ.). Συνεχίζει δε ο Κοραής: «Εως δέν γένη ή συνάθροισις αυτή, τό έθνος όχι μόνον δεν έμπορεί ν' απόκτηση παιδείαν, ή ν' αύξηση την οποίαν έχει, άλλα και κινδυνεύει να την χάση παντάπαι, διά τούτο ότι περιφέρεται κατά πόλεις και χώρας σκορπισμένη και αθησαύριστος». Βλ. *Σύλλογή των εις τήν Ελληνικήν Βιβλιοθήκην και τα Πάρεργα Προλεγόμενων, και τίνων συγγραμ-ματίων του 'Αδαμαντίου Κοραή*, τόμ. Α', Έν Παρισίσις 1833, σ. 496.
2. ο Ferdinand de Saussure (1857-1913), ιδρυτής τής σύγχρονης («μοντέρνας») γλωσσολογίας, θεωρεί τη γλώσσα, και ιδιαίτερα το σύστημα τής γλώσσας, τον λόγο (langue), ως «ταξινόμική αρχή» (principe de classification) του κόσμου. Βλ. F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot 1966, ανατ. 1972, σ. 25. Πβ. και Γ. Μπαμπινιώτη, *Γλώσσα: Έλευθερία ή αλλοτρίωση; Η γλωσσική αντινομία του άθρωπου στο βιβλίο του Γ. Μπαμπινιώτη, Η γλώσσα ως αξία*, Αθήνα 1994, Εκδ. Gutenberg, σ. 85 κ.εξ.
3. Για τη λεξικογραφία χρήσιμα έργα είναι: Hartmann, R.R.K. ed. (1983) *Lexicography: Principles and Practice*. London and New York: Academic Press, του ίδιου (2001) *Teaching and Researching Lexicography*, Pearson Education Ltd, Landau, S.I. (1989) *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge University Press [2η έκδοση 2001], Sinclair, J.M. ed. (1987) *Looking Up. An Account of the COBUILD Project in Lexical Computing*. London and Glasgow: Collins κ.ά.

Από όσα λέμε φαίνεται ότι η σύνταξη ενός λεξικού είναι έργο επιστημονικό, εξειδικευμένο, γλωσσολογικό (ή ανθρώπων συναφών κλάδων, που έχουν ασχοληθεί σοβαρά και συστηματικά με τη γλώσσα) και ότι κάθε επιστημονική καταγραφή του λεξιλογίου το οποίο χρησιμοποιεί ένας λαός για να εκφράζεται προφορικά και γραπτώς, δηλ. κάθε λεξικό, αποτελεί πολύ σημαντική υπόθεση, αφού απεικονίζοντας τη γλώσσα συνιστά συγχρόνως και την πνευματική εικόνα ενός έθνους. Αυτό σημαίνει ότι ο λεξιλογικός πλούτος μιας γλώσσας δεν επιτρέπεται να υποβαθμίζεται από ενδεχόμενες αδυναμίες του λεξικογράφου να συλλάβει σωστά και να περιγράψει επαρκώς το πολύπλοκο σύστημα των ποικίλων και λεπτών σημασιών. Και χρήσεων κάθε λέξης, των φραστικών συνδυασμών των λέξεων, των μορφικών (φωνηματικών και μορφολογικών) παραλλαγών τους και πολλών άλλων πληροφοριών (ορθογραφικών, υφολογικών κ.λπ.) που απαιτεί η έγκυρη και επαρκής πληροφόρηση αυτού που χρησιμοποιεί το λεξικό. Ο εθνικός αυτός χαρακτήρας της λειτουργίας ενός λεξικού οδήγησε πολλές χώρες να αναθέσουν τη σύνταξη μακρόπνοων και φιλόδοξων λεξικών σε επιστημονικούς φορείς, όπως οι Ακαδημίες, Λεξικογραφικά Κέντρα Πανεπιστημίων ή και ad hoc Επιτροπές ειδικών. Ωστόσο, και στον τομέα αυτόν η ιδιωτική πρωτοβουλία, συγκεκριμένοι δηλ. επιστήμονες με τους συνεργάτες τους, μπόρεσαν και έδωσαν μεγαλειώδη λεξικά, που φέρουν την προσωπική τους σφραγίδα. Τέτοια είναι λ.χ. το Λεξικό της αρχαίας Ελληνικής των Αγγλων φιλόλογων Liddell, Scott και Jones, το λεξικό της Γαλλικής του L. Robert, το λεξικό της Αγγλικής του Webster, το εννοιολογικό λεξικό της Αγγλικής του Roget, το λεξικό της Γερμανικής του Wahrig κ.ά. Επίσης, διάσημοι εκδοτικοί οίκοι καθιερώθηκαν και έγιναν ευρύτερα γνωστοί μέσα από την έκδοση λεξικών συγχρόνων γλωσσών, που φέρουν το όνομα τους. Τέτοια είναι τα λεξικά της Οξφόρδης, του Random House, του Longman, του Collins κ.ά. (της Αγγλικής), το Larousse (της Γαλλικής), το Duden (της Γερμανικής) κ.ά.⁴ Οι εκδοτικοί αυτοί οίκοι εκδίδουν συχνά σειρά λεξικών που διαφοροποιούνται από το ειδικό τους αντικείμενο (λεξικό συνωνύμων, κυρίων ονομάτων, δυσκολιών, υφολογικό κ.λπ.).

Στην Ελλάδα η εμφάνιση αξιόλογων λεξικών της Νέας Ελληνικής είναι σχετικά πρόσφατο γεγονός. Αυτό συμβαίνει κυρίως από την τρίτη δεκαετία του 20ού αιώνα με την έκδοση του α' τόμου του *Ιστορικού Λεξικού της Νέας Ελληνικής* (από την Ακαδημία Αθηνών με πρωτοβουλία του ιδρυτή της Γλωσσολογίας στην Ελλάδα, του καθηγητή Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι. Η καθυστέρηση στην έκδοση αξιόλογων λεξικών της Νέας Ελληνικής γλώσσας είναι άξια ιδιαίτερης προσοχής, πολύ περισσότερο αφού υπάρχει μακρά παράδοση στην ελληνική λεξικογραφία από Έλληνες λεξικογράφους, οι οποίοι -από την εποχή των αλεξανδρινών γραμματικών- είναι οι πρώτοι που ασχολούνται με τη σύνταξη λεξικών (γενικών λεξικογραφικών έργων ή και ειδικών γλωσσάρων κατά συγγραφέα, έργο, διάλεκτο κ.λπ.). Ας σημειωθεί ότι η ελληνική λεξικογραφία⁵, τόσο στην αρχαιότητα όσο και στο Βυζάντιο, γνώρισε εξαιρετική ακμή παράλληλα προς την εξέλιξη της φιλολογίας. Η εθνική συμφορά της κατακτάσεως του Βυζαντίου από τους Τούρκους μαζί με τη στέρηση της ελευθερίας επέφερε και μεγαλύτερη καταστροφή: το πνευματικό σκότος που προκάλεσε η έλλειψη οργανωμένης παιδείας και η αποκοπή του Έθνους από την πνευματική ανάπτυξη που παρατηρείται στη Δύση μετά την Αναγέννηση. Κατά τραγική ειρωνεία, οι Έλληνες, ενώ βοήθησαν στην πνευματική αφύπνιση του δυτικού κόσμου μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως και λίγο πριν από αυτήν, έμειναν οι ίδιοι στα δεινά της παιδευσίας που προκαλεί παντού και πάντοτε η ξένη κυριαρχία, ιδίως όταν προέρχεται από έναν λαό που δεν ημιζείται για την παιδεία και τον πολιτισμό του.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΛΕΞΙΚΑ Το παλαιότερο λεξικό της Ελληνικής (αρχαίας και μεσαιωνικής), στο οποίο περιλαμβάνονται και μερικές νεότερες λέξεις, είναι το Λεξικό του επισκόπου Νουκαρίας (Nocera) Guarino Favorino που εκδόθηκε στη Ρώμη το 1523 με τίτλο *Μέγα και πάνω όφέλιμον Λεξικόν*. Περιλαμβάνει ερμηνεύματα σε αρχαίζουσα ελληνική γλώσσα και έχει τη μορφή γλωσσάριου (σε κάθε λήμμα δίδεται ερμηνεύματα κυρίως με την παράθεση συνωνύμων). Ωστόσο, το πρώτο πραγματικό λεξικό της νεότερης Ελληνικής, της Ελληνικής του Που αιώνα, της «χρυσιάς» ή «εκβαρβαρωμένης» (!), όπως την αποκαλούσαν, σε σχέση με την κλασική αρχαία Ελληνική, είναι το *Glossarium Graeco-Barbarum* του Ioannis Meursi, που εκδόθηκε στο Λούγγουνο (Λυών) το 1610. Ο Ολλανδός φιλόλογος Jan van Meurs (Ιωάννης Μεούρσιος) δίνει τα ερμηνεύματα των λέξεων στα Λατινικά και επεξηγήσεις στα Ελληνικά, συνήθως με παράθεση συνωνύμων.

ΛΕΞΙΚΑ ΤΟΥ 17ου Αϊ. Από τον 17ο αιώνα γνωρίζουμε άλλα τέσσερα λεξικά της νεότερης Ελληνικής σε συνδυασμό με την αρχαία γλώσσα (αυτήν που αποκαλούσαν «Ελληνική» και που στην αντίληψη της εποχής αποτελούσε την κατ'εξοχήν μορφή της ελληνικής γλώσσας) και με τη λόγια μεσαιωνική γλώσσα των Βυζαντινών, μια αττικίζουσα ελληνική γλώσσα. Το «πρώτο σε πωλήσεις» λεξικό (το best-seller της εποχής!) ήταν το έργο *Θησαυρός της εγκυκλοπαιδικής βάσεως τετράγλωσσος* του καθηγουμένου της Μονής του μεγάλου Γεωργίου Σκαλωτού, του Γερασίμου Βλάχου του Κρητός, που εκδόθηκε στη Βενετία το 1659 και επανεκδόθηκε έκτοτε πολλές φορές. Σε αυτό τα νεοελληνικά λήμματα επεξηγούνται με λατινικές, ιταλικές και αρχαίες ελληνικές (συνώνυμες) λέξεις -εξού και «τετράγλωσσος» θησαυρός-, συνοδευμένες ενίοτε και από φράσεις. Τρίγλωσσο λεξικό (νεοελληνικό-αρ-

4. Βλ. R.L.Collison, *A History of foreign-language Dictionaries*, Oxford, Blackwell 1982.

5. Βλ. κατωτ., όπου γίνεται ειδικός λόγος για το λεξικό αυτό.

6. Την εξέλιξη της ελληνικής λεξικογραφίας, μέσα από τα λεξικά που εκδόθηκαν από τον 16ο αιώνα μέχρι το 1974, εξετάζει λεπτομερώς ο Σήφης Περάκης: *Λεξικολογία και λεξικογραφία. Νεοελληνική λεξικογραφία (1523-1974)* (διδ. διατριβή, υπό έκδοση στη σειρά «Γλωσσολογική Βιβλιοθήκη», Εκδ. Gutenberg). Πολύ κατατοπιστική είναι η μελέτη του Γιώργου Αλισανδράτου με τίτλο: *Τα νεοελληνικά λεξικά. Συνοπτικό διάγραμμα*, δημοσιευμένη στο περ. «Διαβάζω» σε δύο μέρη (μέρος Α': *Ιστορική εισαγωγή*, περ. «Διαβάζω», τευχ. 32, Ιούν. 1980, σ. 26-36- μέρος Β': *Καταγραφή των νεοελληνικών λεξικών*, περ. «Διαβάζω», τευχ. 34, Σεπτ. 1980, σ. 30-44). Η καταγραφή των λεξικών περιλαμβάνει τα μέχρι το 1980 εκδοθέντα λεξικά των εξής κατηγοριών: ερμηνευτικά, ορθογραφικά, ετυμολογικά, ειδικά γλωσσάρια τοπικά, γλωσσάρια λογοτεχνών και λογοτεχνικών έργων, γλωσσάρια ξένων λέξεων.

7. Πολύτιμες πληροφορίες για τον συγγραφέα του πρώτου νεοελληνικού λεξικού Guarino Favorino και για συναφή θέματα των παλαιότερων εκδόσεων περιλαμβάνονται στο έργο του Κ. Στάκου *Χάρτα της 'Ελληνικής Τυπογραφίας. Η εκδοτική δραστηριότητα των 'Ελλήνων και η συμβολή τους στην πνευματική 'Αναγέννηση της Δύσης*, Αθήνα 1989, σ. 404 κ.α.

χαιοελληνικό και λατινικό) ήταν και το *Λεξικόν Λατινικόν, Ρωμαϊκόν και Έλληνικόν* του Simon Portius, που εκδόθηκε στο Παρίσι το 1635. Ας σημειωθεί ότι ο «διδάκτωρ τής θεολογίας» Simon Portius (Σίμων Πόρτιος ή Πόρκιος) συντάξε (λατινιστί) μία από τις πρώτες γραμματικές τής νεοελληνικής γλώσσας, τη *Γραμματική τής Ρωμαϊκής γλώσσας. Grammatica linguae Graecae vulgaris* (Παρίσι 1638). Όπως και ο Ιταλός ιησούιτης μοναχός Girolamo Germano, ο οποίος στον ίδιο αιώνα (το 1622) εκδίδει το *Vocabolario italiano et greco*, το πρώτο δίγλωσσο λεξικό Νεοελληνικής και Ιταλικής, προσθέτοντας στο ίδιο έργο την πρώτη τυπωμένη γραμματική τής Νέας Ελληνικής. Αν εξαιρέσει κανείς το ειδικό λεξικό τής στρατιωτικής ορολογίας τής μεσαιωνικής γλώσσας με λίγες σκόρπιες νεοελληνικές λέξεις, το *Glossarium tactikon μισοβάρβαρον* του Nicolai Rigaltii⁸ (εκδόθηκε το 1601), κύριο έργο τής λεξικογραφίας τού Που αιώνα παραμένει το λεξικό τού Γάλλου φιλόλογου Charles du Fresne, Domini du Cange. Πρόκειται για το γνωστό λεξικό τού Δουκαγγίου (όπως εξελληνίστηκε το όνομα τού Du Cange) *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis* (Γλωσσάριο των συγγραφέων τού μέσου και όψιμου Ελληνισμού), που εκδόθηκε το 1688 στη Λυών. Το λεξικό αυτό, χρήσιμο και σήμερα για τις πληροφορίες του, συνταγμένο στη νεοελληνική, στη λόγια και στη λατινική γλώσσα, ερμηνεύει λόγιες και δημόσιες ελληνικές λέξεις μέχρι και τον 17ο αιώνα, δίνοντας διαφωτιστικά παραθέματα από τα χωρία συγγραφέων όπου απαντά η χρήση των λέξεων. Επίσης, ο λόγιος αυτός Γάλλος με τις περιορισμένες γνώσεις τής Ελληνικής περιέλαβε στα Προλεγόμενα τού έργου του τη Γραμματική τού Simon Portius, για να βοηθήσει ακόμη περισσότερο αυτόν που θα ήθελε να χρησιμοποιήσει το λεξικό και να κατανοήσει τη γλώσσα των παρατιθεμένων χωρίων. Δικαίως ο Κοραΐς ξεχώρισε το λεξικογραφικό έργο τού Δουκαγγίου και επαίνεσε τη συμβολή του στη σπουδή τής ελληνικής γλώσσας⁹.

οι ΠΡΩΤΕΣ Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι οι συντάκτες των πρώτων γραμματικών τής Νέας Ελληνικής¹⁰ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ασχολήθηκαν ή ενδιαφέρθηκαν και για τη σύνταξη λεξικών τής Νεοελληνικής. Κατάλαβαν δηλ. νωρίς ότι η σωστή προσέγγιση τής νεοελληνικής γλώσσας στο ξεκίνημα της απαιτούσε και τα δύο: και περιγραφή τής δομής αυτής τής γλώσσας (γραμματική) και περιγραφή τού λεξιλογίου της (λεξικό). Έτσι οι συντάκτες δύο σημαντικών λεξικών, ο Girolamo Germano και ο Simon Portius, υπήρξαν παράλληλα και συντάκτες γραμματικών τής νεοελληνικής¹¹. Το ίδιο και ο Άγγλος Isaac Lowndes¹². Ομοίως ο συγγραφέας τής πρώτης νεοελληνικής γραμματικής, ο Κερκυραίος λόγιος Νικόλαος Σοφριανός¹³, σκόπευε κι αυτός να συντάξει λεξικό τής νεότερης γλώσσας, όπως αναφέρει στην επιστολή του προς τον πρίγκιπα καρδινάλιο Δ. Ιωάννη Λοθαρίγκιο, η οποία προτάσσεται στη γραμματική.

ΛΕΞΙΚΑ ΤΟΥ 18ου ΑΙ. Λόγοι εθνικοί που συνδέονται με τον «φωτισμό» τού ελληνικού Γένους, δηλ. με τον διαφωτισμό και με την καλύτερη μόρφωση των Ελλήνων τής «Τουρκοκρατίας» στην ελληνική γλώσσα, αλλά και λόγοι καθαρής επικοινωνιακού και ύποπτης σκοπιμότητας ακόμη (διάδοση τού καθολικισμού και προσπάθεια προσηλυτισμού των ορθοδόξων) ήταν οι κυριότεροι λόγοι που ώθησαν στη σύνταξη λεξικών τής Νεοελληνικής κατά τον 18ο αιώνα¹⁴.

Από τα λεξικά τού 18ου αι. το πιο σημαντικό και πρωτοποριακό για την εποχή του είναι το λεξικό τού ρωμαιοκαθολικού μοναχού και ιεραποστόλου πατρός Alessio da Somavera. Εκδόθηκε το 1709 στο Παρίσι με τίτλο *Θησαυρός τής Ρωμαϊκής και τής Φράγκικης Γλώσσας, ήγουν Λεξικόν Ρωμαϊκόν και Φράγκικόν*. Πρόκειται για ελληνοϊταλικό και ιταλοελληνικό λεξικό, το οποίο λόγω τού πλούσιου νεοελληνικού λημματολογίου του απετέλεσε σημείο αναφοράς και πηγή υλικού για τους μετέπειτα λεξικογράφους και τους μελετητές τής νεοελληνικής γλώσσας. Κι αυτό, γιατί

8. Βλ. Σ. Περάκη, *Λεξικολογία και λεξικογραφία. Νεοελληνική λεξικογραφία 1523-1974*, σ. 45.
9. «Το δίκαιον απαιτεί νά ομολογήσω, ότι χρεωστούμεν εις αυτόν [ενν. τον Δουκάγγιο] δια τήν βαρβαρωθείσαν γλώσσαν, πλειότερον ίσως δσον χρέους εχομεν εις τον Λεξικογράφον τής καθαρής Ελληνικής γλώσσας Εβρίκον Στέφανον [...] του Δουκαγγιανού Λεξικού ή πλειότερα ύλη, ήρανίσθη από ποιητάς και συγγραφείς βαρβάρους, ανέκδοτους ακόμη και καταφρονημένους δια τήν βαρβαρότητα των. Λεξικών παρόμοιον άλλο προ αυτού δεν είχε παρά το συντομωτάτο του Μείρσιου [ενν. τον Meursius] γλωσσάριον και το πωχον Λεξικόν του Ψβλάχου» Αδ. Κοραΐς, Άτακτα, τόμ. Β', Παρίσι 1829, σ. ιε'-ιστ'.
10. Για τις πρώτες γραμματικές τής Νέας Ελληνικής βασικές είναι οι απόψεις τού É. Legrand, που διατυπώνονται στον Πρόλογο (Preface) τής έκδοσης τής *Γραμματικής τής κοινής των Ελλήνων γλώσσας* από τον ίδιο (Παρίσι 1870). Για τις πρώτες γραμματικές, βλ. και Γ. Μπαμπινιώτη, *Ο δια συνθέσεως υποκορισμός εις τήν Έλληνικήν*, Αθήνα 1969, Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, σ. 118 κ.εξ. (διδ. διατριβή).
11. G. Germano, *Grammaire et vocabulaire du Grec Vulgaire*, Παρίσι 1907. Εκδόθηκε από τον H. Pernot στα Γαλλικά κατά την αρχική έκδοση τού 1622, που ήταν στην ιταλική γλώσσα. S. Porti, *Γραμματική τής Ρωμαϊκής γλώσσας. Grammatica linguae Graecae vulgaris*, Παρίσι 1638. Επανεκδόθηκε το 1889 από τον Wilhelm Meyer με σχόλια δικά του και με εισαγωγή τού Γιά^νη Ψυχάρη, ενώ ήδη το 1688 ο Du Cange την περιέλαβε ολόκληρη στην Εισαγωγή τού Λεξικού του.
12. I. Lowndes, *A Modern Greek and English Lexikon, to which is prefixed an Epitome of Modern Greek Grammar*, London/Corfu 1837.
13. Νικόλαου Σοφριανού, *Γραμματική τής κοινής των Έλλήνων γλώσσας*. Η Γραμματική γράφτηκε Ελληνικά στο α' ήμισυ τού 16ου αιώνα και εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1870 στο Παρίσι από τον É. Legrand και σε β' έκδοση το 1874 με πολύ κατατοπιστικό πρόλογο (στα Γαλλικά). Η ιδιαίτερη σημασία τής Γραμματικής τού Ν. Σοφριανού για την πορεία προς την επικράτηση τής δημοτικής και ο ρόλος τού Ν. Σοφριανού ως προδρόμου τού Νεοελληνικού Διαφωτισμού εξετάζονται διεξοδικώς από τον Θανάση Χ. Παπαδόπουλο στην εκτενή εισαγωγή του κατά την επανέκδοση τής Γραμματικής τού Ν. Σοφριανού (Αθήνα 1977, Εκδ. «Κέδρος»). Για τον Σοφριανό, βλ. και Γ. Μπαμπινιώτη, *Γο γλωσσικό ζήτημα και η εξελικτική πορεία τής ελληνικής γλώσσας μέχρι και την τελευταία δεκαετία τού 20ού αιώνα*, Εγκ. «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα», τόμ. Ελλάς, λ. *ελληνική γλώσσα* (κεφ. 4, Ν. Σοφριανός: ο πρώτος Διαφωτιστής τής γλώσσας).
14. Τόσο για τα λεξικά αυτού τού αιώνα όσο και για τα παλαιότερα λεξικά (τού Που αι.) και, βεβαίως, για τα νεότερα, χρήσιμες, εύστοχες και συμπληρωματικές των γνώσεων μας για τη λεξικογραφική δραστηριότητα στους αιώνες αυτούς είναι οι πληροφορίες και οι εκτιμήσεις στη διδ. διατριβή τού Σ. Περάκη. Σε αυτήν ο ενδιαφερόμενος μπορεί να βρει ειδικότερες πληροφορίες και κρίσεις για τη δομή και τη συμβολή στη νεοελληνική λεξικογραφία των επί μέρους λεξικών.

περιλαμβάνει λέξεις της απλής προφορικής γλώσσας της εποχής, χρήσεις των λέξεων σε φράσεις, ιδιωτισμούς («άδιο-λεξίες»), λέξεις από διάφορες διαλέκτους-ιδιώματα της Ελλάδας και λέξεις-όρους από την περιοχή της γραμματικής, της φιλοσοφίας και της θεολογίας. Συχνά στο ελληνικό λήμμα, προτού δώσει την απόδοση στα Ιταλικά, δίνει συνώνυμα π.χ. «*Ιερέας, ό, ιερέυς, ό, παπάς, ό, λειτουργός* (sic), *ό, sacerdote, prete*». Και το κυριότερο: δίνει πληθώρα φράσεων (υπό μορφήν λημμάτων εντεταγμένων στο ανάλογο λήμμα), από τις οποίες φαίνεται ο πλούτος των χρήσεων σε κύρια λήμματα. Έτσι λ.χ. στο λ. *θωριά* (εμφάνιση, όψη, χρώμα) δίδονται πάνω από 84 χρήσεις-φράσεις με ερμηνεύματα στην Ιταλική και παραδείγματα π.χ. «*αναμμένη θωριά, άστατη, φευγάτη, ξεπλυμένη, άσχημη, γεμάτη, σωστή, ζωντανή, θλιβερή, καθαροφωτερή, νόστιμη, όμορφη, σταθερή, φτιασμένη, φυσική, κατάστιχον των θωριών της βαφής εις το μερικόν, αιμάτου θωριά, άσπρη σαν τό άλάβαστρον, άσπρη σαν το γάλα, γαλακτερή, άσπρη σαν το έλεφάντινον, άσπρη σαν τό χιόνι, χιονωτή, άσπρόχλωμη, του κρόκου του αυγού, βαθιά θωριά, το βαθύ, το γαλά-ζιον, τό γερανών, τό μαβύ, το τουρκύ, τό γιαλαμπί, ζαφορά θωριά, θάλασσας, καπνερή, κάπνου* (sic), *μαυροκάπνου θωριά, κάρβουνου, μαυροκαρβούνου, κεραμιδιού, κερασιού, κίτρινη, θωριά οπού κοκκινίζει, κοράκου θωριά, κου-ραλλιού, κρεμεζίου, κυδωνιού, λαφιού, λεμονιού, λιναριού, μαλλιού, μαύρη, μελανή, μελαχρινή, μελιού, μεταζιού, μόσκου, νεραντζιού, ξαθή, ουρανού, πράσινη, ροδάκινου, ροδοκόκκινη, σάρκινη, σκαρλάτου, σμαραγδιού, στα-κτάρικη, τριαντάφυλλου, τρυγωνιού, φλόγας, φουντουκιού, φωτιάς, χομάτου, ψαρή θωριά*».

Άλλα λεξικά του 18ου αιώνα, λιγότερο σημαντικά σε σχέση με το Λεξικό του Somavera, αλλά ουσιώδους συμβολής στην εξέλιξη της νεοελληνικής λεξικογραφίας είναι τα λεξικά των Γ. Κωνσταντίνου (1757), Γ. Βεντότη (1790) και Karl Weigel (1796). Το λεξικό του Κωνσταντίνου είναι τετράγλωσσο (αρχ. Ελληνική - Ν. Ελληνική - Λατινική - Ιταλική), του Βεντότη τρίγλωσσο (Γαλλική - Ιταλική - Ρωμαϊκή [= απλή/προφορική Ελληνική]) και του Weigel τρίγλωσσο (Απλορωμαϊκή [= απλοελληνική] - Γερμανική - Ιταλική)¹⁵. Σ' αυτά πρέπει να προστεθούν τα λιγότερο γνωστά λεξικά του Λάμπρου Μπούμπα (1750), το *Λεξικον Ρωμαϊκον 'Απλούν* (1783) και το λεξικό του Μεθοδίου (1795)¹⁶. Όπως είναι φανερό, τα λεξικά αυτά έχουν περισσότερο χρηστικό χαρακτήρα, δίνουν την αντίστοιχη ξένη λέξη σε σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες ή και ελληνικό ερμηνευμα, ενώ ενίοτε (λεξικό Κωνσταντίνου) αξιοποιούν και τις κλασικές γλώσσες (Ελληνική, Λατινική). Η άνθηση, ωστόσο, της ελληνικής λεξικογραφίας αρχίζει από τον επόμενο αιώνα.

ΛΕΞΙΚΑ ΤΟΥ 19ου ΑΙ. Τον 19ο αιώνα που η Ελλάδα βρίσκεται στο προσκήνιο του ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, είτε ως έθνος αγωνιζόμενο για την απόκτηση της ελευθερίας του είτε εν συνεχεία ως ελεύθερο κράτος με ποικίλα για τους Ευρωπαίους συμφέροντα (πολιτικά, οικονομικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά, κοινωνικά), είναι φυσικό να υπάρχει μεγαλύτερη ζήτηση λεξικών, λεξικογραφικών δηλ. περιγραφών της Νέας Ελληνικής, της γλώσσας που μιλούν και γράφουν οι ελεύθεροι πια Έλληνες. Τα περισσότερα από τα λεξικά αυτά ως δίγλωσσα (ή τρίγλωσσα) λεξικά είναι από τη φύση τους γλωσσάρια, που δεν περιέχουν ερμηνεύματα των ελληνικών λέξεων στα Ελληνικά, αλλά ένα ελληνικό λεξιλόγιο με την απόδοση του σε μία ή περισσότερες ξένες γλώσσες (Γαλλικά, Αγγλικά, Γερμανικά, Ιταλικά, Σλαβικά, Τουρκικά). Ενίοτε η απόδοση γίνεται και στην αρχαία Ελληνική ή στη λόγια γλώσσα της εποχής.

Οι πιεστικές ανάγκες να δηλωθούν στην ελληνική γλώσσα οι ποικίλες έννοιες (θεσμών, διοίκησης, επιστήμης, παιδείας, τεχνολογίας κ.λπ.), τις οποίες χρειαζόταν το νέο κράτος, από κοινού με τη μεταφορά στην Ελληνική των πνευματικών (λογοτεχνικών κυρίως) επιτευγμάτων της Δύσης οδήγησαν στη δημιουργία δίγλωσσων λεξικών είτε από Έλληνες λογίους, όπως ο Σκαρλάτος Βυζάντιος (1846), ο Μ. Περίδης (1854) ή ο Άγγελος Βλάχος (1871), είτε από διδάσκοντες τις ξένες γλώσσες, όπως ο καθηγητής της Γαλλικής Ν. Κοντόπουλος (1889)¹⁷. Παρόμοιες ανάγκες εξυπρέτησαν αρκετά νωρίς και τα πρώτα «εννοιολογικά λεξικά»¹⁸ της Ν. Ελληνικής του Γ. Παπαζαχαρία (1803) και των Π. Βερού και Ι. Ιαννούλη (1828)¹⁹, καθώς και τα δίγλωσσα λεξικά ξένων Ελληνιστών και λογίων, όπως του Γάλλου F. Dehèque (1825), του Γερμανού J. Schmidt (1825-7), του Άγγλου Porpleton (1834), του Άγγλου R. Lowndes (1837), του Γάλλου É. Legrand (1882) κ.ά.²⁰ Αναπόφευκτα για τον 19ο αιώνα, που έχει αναφύει το γλωσσικό ζήτημα, όλα τα λεξικά αυτά, άμεσα ή έμμεσα, παίρνουν θέση στη διαμάχη αρχαϊζουσας, καθαρευουσας και δημοτικής και σε ζητήματα όπως ο καθαρισμός της γλώσσας από ξένες λέξεις (που εισάγει ο Αδ. Κοραΐς) και ο εμπλουτισμός της Ν. Ελληνικής με λέξεις της αρχαίας.

15. Βιβλιογραφικά στοιχεία: Γεωργίου Κωνσταντίνου, *Θησαυρός της ελληνικής γλώσσας, ήγουν Λεξικον τετράγλωσσον, περιέχον δηλαδή τας τεσσάρων ταύτων διαλέκτους, Ελληνικήν [= αρχαία Ελληνική], πεζήν, ήτοι άπλήν Ρωμαϊκήν, Λατινικήν και Ιταλικήν*, Βενετία 1757' Γεωργίου Βεντότη, *Λεξικον τρίγλωσσον, της Γαλλικής, της Ιταλικής και Ρωμαϊκής διαλέκτου*, 3 τόμ., Βιέννη 1790' Karl Weigel, *Λεξικον Απλορωμαϊκόν, Γερμανικόν και Ιταλικόν*, Λειψία 1796.

16. Τα λεξικά αυτά αναφέρονται στη λεξικογραφική έρευνα του Σ. Περάκη (έ.α.) με τις εξής βιβλιογραφικές πληροφορίες: Λάμπρου Μπούμπα, *Λεξικον τετράγλωσσον της 'Ιταλικής, Ρωμαϊκής, 'Ελληνικής και Λατινικής Γλώσσας*, Βενετία 1750' [άνευ συγγραφώς], *Λεξικον Ρωμαϊκής 'Απλούν*, Μόσχα 1783' Μεθοδίου, *Λεξικον 'Απλούν παλαιόν της εν χρήσει γλώσσας των σημερινών Ελλήνων* [μετάφρ. από Ρωσικά], Μόσχα 1795.

17. Βιβλιογραφικά στοιχεία: Σκαρλάτου Βυζαντίου, *Λεξικον 'Ελληνικόν και Γαλλικόν*, 'Αθήνα 1846' Μ. Περίδου, *Λεξικον 'Ελληνικόν και Ιταλικόν*, Ερμούπολις 1854- Αγγ. Βλάχου, *Λεξικον 'Ελληνογαλλικόν*, 'Αθήνα 1897' Ν. Κοντοπούλου, *Λεξικον 'Ελληνογαλλικόν*, 'Αθήνα 1889.

18. Για τα εννοιολογικά λεξικά, βλ. κατωτ. όσα λέγονται επ' ευκαιρία του κατ' εξοχήν εννοιολογικού λεξικού της Ν. Ελληνικής, του λεξικού του Βοσταντζόγλου.

19. Βιβλιογραφικά: Γ. Παπαζαχαρίου, *Λεξικον Ρωμαϊκο-σλαβονικόν*, Βούδα Ουγγαρίας 1803' Π. Βερού -Ι. Ιαννούλη, *Όνομαστικόν 'Ελληνικόν*, Μόναχο 1828.

20. Τα βιβλιογραφικά στοιχεία των λεξικών αυτών είναι: F.D. Dehèque, *Λεξικον της Γραικικής και Γαλλικής γλώσσας - Dictionnaire Grec Moderne-Français*, Paris 1825- J. Schmidt, *Λεξικον Απλοελληνικόν και Γερμανικόν*, 2 τόμ., Λειψία 1825-7' Porpleton, *Όνομαστικόν τετράγλωσσον Γαλλοαγγλογαλλοελληνικόν*, Μόναχο 1834' R. Lowndes, *A Modern Greek and English Lexikon, to which is prefixed an Epitome of Modern Greek Grammar*, London/Corfu 1837' É. Legrand, *Nouveau dictionnaire grec moderne-français*, Paris 1882.

Όσο χρήσιμα και επιβοηθητικά τής περιγραφής και γνώσης τού λεξιλογίου τής Ν. Ελληνικής και αν υπήρξαν τα προηγούμενα λεξικά, η λεξικογραφία τής Ν. Ελληνικής αρχίζει να υπάρχει, κυρίως, από τότε που εμφανίζονται δύο έργα: τα *"Ατακτα* του Αδ. Κοραή (εκδίδονται τμηματικά κατά τα έτη 1829-35) και το πρώτο συγκροτημένο λεξικό τής Ν. Ελληνικής, το *Λεξικόν τής καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου* (δηλ. Λεξικό τής Δημοτικής) του Σκαρλάτου Βυζαντινού (έκδ. 1835).

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ Τα *"Ατακτα* τού Κοραή αποτελούν την πρώτη σημαντική προσπάθεια σύνταξης ενός ιστορικού ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ λεξικού τής Ν. Ελληνικής, απαύγασμα τής σοφίας τού Κοραή στα θέματα τής ελληνικής γλώσσας και στα κείμενα τής Ελληνικής από των αρχαίων μέχρι των νεοτέρων χρόνων. Και μπορεί μεν το Λεξικό τού Κοραή να αποκαλείται από τον ίδιο, μετριοφρόνως και απολογητικώς, *"Ατακτα"*²¹, στην πραγματικότητα όμως είναι το πρώτο ερμηνευτικό και ετυμολογικό λεξικό τής Ελληνικής με αφετηρία τη Ν. Ελληνική και αναφορές σε ολόκληρη την ελληνική γλώσσα. Δικαίως έχει λεχθεί από τον Ανθιμο Παπαδόπουλο, διευθυντή και εκδότη των τριών πρώτων τόμων τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας Αθηνών, ότι: «Τά *"Ατακτα* είναι ή πρώτη και ή μόνη μέχρι τούδε [το 1933 που εκδίδεται ο α' τόμ. τού Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας] όσωποιόν άξία λόγου απόπειρα συντάξεως ιστορικού λεξικού τής νέας *'Ελληνικής γλώσσης*»²². Ήδη από το 1812, στα *Προλεγόμενα* του στην έκδοση των «Βίων» τού Πλουτάρχου, δηλ. 17 χρόνια πριν από την έκδοση των *Ατακτων*, ο Κοραής είχε εκτενώς ασχοληθεί με την ανάγκη και τη σημασία τής εκδόσεως ενός Λεξικού τής κοινής (νεοελληνικής-δημοτικής) γλώσσας για την παιδεία τού Γένους και είχε προδιαγράψει τις αρχές στις οποίες πρέπει να στηριχθεί η συγκέντρωση τού γλωσσικού υλικού («ή συνάθροισις των λέξεων») αναφερόμενος στο περιεχόμενο και στη μεθοδολογία τής σύνταξης του²³. Ειδικότερα για τη σημασία τού Λεξικού έγραψε: «Εάν εξετάσωμεν την ιστορίαν, θέλομεν εύρειν, ότι από την έρευναν των λέξεων άρχισεν ή παιδεία και των σημερινών φωτισμένων εθνών. Ιταλοί, Γάλλοι, Γερμανοί, Άγγλοι, πολύν καιρόν πριν αι επιστήμαι αναβώσιν εις τον όποιον σήμεραν τάς βλέπομεν βαθμόν, άρχισαν νά συναθροίζωσι την ύλην τής γλώσσης, και κατέβαλαν τά πρώτα θεμέλια των Λεξικών»²⁴. Ειδικότερα επισημαίνει το παράδειγμα τού Λεξικού τής γαλλικής γλώσσας, το οποίο συνέταξε ήδη από το 1639 η Γαλλική Ακαδημία, και τις εκδόσεις των πρώτων ετυμολογικών λεξικών για νεότερες γλώσσες από τον Γάλλο Μενάγιο (Ménage) και από αυτόν τού Γερμανό φιλόσοφο Λειβνίτιο (Leibniz)²⁵. Ακολουθώντας τον Επικτήτο (τού οποίου το έργο είχε εκδώσει και σχολιάσει) τόσο στη διδασκαλία του ότι «αρχή παιδείσεως ή των ονομάτων επίσκεψις»²⁶ όσο και στην έμφραση που έδωσε στη διαχρονική προσέγγιση των λέξεων (για να μιλήσουμε με σύγχρονους επιστημονικούς όρους), δηλ. στην παρακολούθησιν²⁷ τής αρχής των λέξεων (ό,τι ονομάζουμε ετυμολογία) και όχι στην απλή χρήσιν²⁸ τους,

21. Πρόκειται, όπως παρατηρεί ο ίδιος ο Κοραής, για ό,τι συνήθως ονομάζεται «Σύμμικτα» ή «Παντοδαπά» ή «Πουκίλα» κ.λπ. ο Κοραής υιοθέτησε τον όρο *"Ατακτα* τού αρχαίου (μεταγενέστερου) Κώνη ποιητή Φιλητά: «Του Φιλητά τά *"Ατακτα*, επιγραφόμενα έτι και *"Ατακτοι* γλώσσα, Γσως δέν έπινομάσθησαν ούτως, πλην διότι δέν τάς έταξε κατ' άλφαβητικήν, ή άλλην τινά συνεχή σειράν, άλλα τάς έσημείωνεν ώς το *Ήρχοντο* εις νουν, και ώς το *έσυγχώρει* ό καιρός. *"Όπως αν ήναι, τόσον πλέον μ' άρεσεν ό Φιλητάς, όσον ενδέχεται νά ήναι και των *Ατακτων* κείνου άτακτότερα τά ιδικά μου *"Ατακτα*» (*"Ατακτα*, τόμ. Α', σ. β'-γ'). Το περιεχόμενο των *Ατακτων* ορίζεται από τον Κοραή ως εξής: «*Εσώρευσα εις αυτά *'Εξηγήσεις λέξεων και τής παλαιάς και τής σημερινής ημών γλώσσης, Ύλην όλίγην ή μάλλον *"Υλης Λεξικού κοινού δοκίμιον, γραμματικά τίνια, ηθικά, πολιτικά, ιστορικά, αρχαιολογικά, ίσως και θεολογικά υπομνήματα- όλα ατελή, όλα άεστα, όλα άνεπίκριτα, εις ενα λόγον. *"Ατακτα*» (αυτ.)****
22. Α. Α. Παπαδόπουλου, *Προλεγόμενα. *'Ιστορικών Λεξικών τής Νέας Ελληνικής τής τε κοινώς ομιλούμενης και των ιδιωμάτων, τόμ. Α' (Α-ΑΜ), σ. ε', *'Αθήναι* 1933. Πβ. και Δ. Βαγιακάκου, «Τά *"Ατακτα* τού *Άδαμ. Κοραή* ώς τό πρώτον *Λεξικόν τής ελληνικής γλώσσης*», Πρακτικά Συνεδρίου «Κοραής και Χίος», τόμ. Α', *Αθήνα* 1984, σ. 109-130.**
23. *'Αδαμαντίου Κοραή, *Ατακτα, ήγουν παντοδαπών εις τήν Αρχαίαν και την Νέαν Ελληνικήν γλώσσαν αυτοσχεδίων σημειώσεων και τίνων άλλων υπομνημάτων αυτοσχεδίου Συναγωγή, 5 τόμ., *'Εν Παρισίοις, *'Εκ της Τυπογραφίας Κ. *'Εβεράρτου, 1828-1835. Από τους 5 τόμους, λεξικογραφικό υλικό («γλωσσολογικής ύλης δοκίμιον») περιλαμβάνεται μόνο στους τόμους Β' (1829), Δ' (1832) και Ε' (1835).*****
24. Αδ. Κοραή, *Προλεγόμενα* [= Συλλογή τών εις τήν *'Ελληνικήν Βιβλιοθήκην και τα Πάρεργα Προλεγομένων και τίνων Συγγραμμάτων τού *Αδαμαντίου Κοραή, τόμ. Α, *'Εν Παρισίοις* 1833], σ. 496.**
25. «*Απ' αυτήν τήν δεκάτην εκτην εκατονταετηρίδα άρχισαν οι Γάλλοι τάς περί τής γλώσσης των έρευνας και εις τήν δεκάτην εβδόμην επεχείρησεν ή Γαλλική *'Ακαδημία νά συναθροίζη τήν ύλην το *'Αλεξικού τής, τον αυτόν χρόνον (1639), ότε ειδε τό φως ό *Ευριπίδης τής Γαλλίας, ό μέγας *'Ρακίνας, και τρεις χρόνους μετά τήν γέννησιν το *'Υπερίφημον *Σατυρικού *Βοιλλώ* [ενν. τον Μπουαλώ | Boileau]. *'Ο Μενάγιος* [ενν. τον Μενάζ | Ménage, ο οποίος έγραψε το 1694 το *Dictionnaire étymologique, ou Origines de la langue française*] έξέδωκε τό *Ετυμολογικόν τής Γαλλικής κατά τό 1650ό έτος και ό αυτός πάλιν τό *Ετυμολογικόν τής *'Ιταλικής κατά τό 1685. Εις τον αυτόν σχεδόν καιρόν ό δοξάσας τήν *Γερμανίαν μέγας *Λειβνίτιος* [ενν. τον Λάμπιντις | Leibniz] δέν έκρινε τής φιλοσοφίας του άνάξιον νά άσχοληθή εις ετυμολογικάς έρευνας (Σημ. Κοραή: *Ως τό μαρτυρεί τό επιγραφόμενον αυτού βιβλίον *'Ετυμολογικοί συλλογαί, Collectanea Etymologica*)*, *Αδ. Κοραή, *Προλεγόμενα, τόμ. Α', σ. 496-7.*************
26. ο Κοραής παρατηρεί για την αρχή αυτή ότι: «*Δέν τό λέγει άρ' εαυτού ό *'Επικτήτος, άλλα τό φέρει μαρτύριον από τον *'Αντισθένην μετά τον όποιον ονομάζει και τον *Χρύσιππον και τον *Κλεάνθην, και τον *Ζήνωνα, και προ τούτων τον *Σοκράτην, ως έρευνητάς των λέξεων*».****** Αδ. Κοραή, *Προλεγόμενα, τόμ. Α, σ. 495-6, υποσημ. 1.*
27. Το σχετικό χωρίο από τις *Διατριβές* Επικτήτου τού Αρριανού στην έκδοση τού Κοραή (Αρριανού, *Διατριβαί *'Επικτήτου* II, ιδ', 15, σ. 108-9) έχει ως εξής: «*Πόθεν ούν άρξασθαι δει; [...]* Ερώ σοι, ότι πρώτον δεί σε τοις όνόμασι παρακολουθείν [...]* Πώς ούν χρώμαι αύτοίς; Ούτως ώς οι γράμματοι τάς έγγραμμάτοις φωναίς, ώς τά κτήνη τάς φανταστίαις- άλλο γάρ έστι χρήσις, άλλο παρακο-λούθησις», Αδ. Κοραή, *Προλεγόμενα, τόμ. Α', σ. 497-8, υποσημ. 2.*
28. Η σημερινή επιστημονική θέση τής γλωσσικής επιστήμης και ειδικότερα τού κλάδου τής σημασιολογίας είναι ότι η σημασία μιας λέξης είναι στενά συνφασμένη και εξαρτημένη από τη/τις χρήσεις της: «πρωτοτυπική» (πυρηνική) σημασία και εφαρμογή τής σημασίας (χρήσεις) αλληλοπροσδιορίζονται. ιδιαίτερη έμφραση στη χρήση ως βάση προσδιορισμού τής σημασίας των λέξεων έδωσε ο φιλόσοφος τής γλώσσας L. Wittgenstein («*Η σημασία μιας λέξης είναι η χρήση της στη γλώσσα*»). Σήμερα «η σημασία ως χρήση» (meaning-is-use) είναι μία από τις κύριες μορφές προσέγγισης τής σημασίας, ιδίως στη λεξικολογία (πβ. Γ. Μπαμπινιώτη, *Εισαγωγή στην Σημασιολογία, Αθήνα* 1985, σ. 8, 24 κ.α.). Άλλωστε, ότι η χρήση καθορίζει γενικότερα τον κανόνα (noema) τής γλώσσας στο λεξικολογικό (σημασιολογικό) αλλά και στα άλλα επίπεδα τής γλώσσας είναι ευρύτερα παραδεκτό από τους χρόνους τού Οράτιου, ο οποίος όρισε (*De Arte Poetica* 70-72) ότι *kusus noema loquendi*). Πολύ εύστοχα ο λεξικογράφος και καθηγητής τής λατινικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Στέφανος Κουμανούδης (1818-1899) μετέφρασε στο Λεξικό του (*Συναγωγή νέων λέξεων από των λο-*

ο Κοραΐς έγινε ο κύριος υποστηρικτής και εισηγητής της συντάξεως ενός ιστορικού λεξικού της νεοελληνικής γλώσσας: «*μεταβαίνοντες από της αμαθίας το σκότος, πρέπει να πλησιασωμεν τας οποίας εως τώρα εμεταχειριζομεθα λέξεις εις την λαμπάδα της φιλοσοφίας· πρέπει να ερευνησωμεν τί εσήμαινε πάσα μία απ' αυτές εις τους προγόνους ημών, τί εκατόντησε να σημαίνη εις ημάς και τις είναι η κυρία της σημασία, παραβαλλομένης με τας ανάλογους τών φωτισμένων εθνών λέξεις*»²⁹.

Ο Κοραΐς θεωρεί απαραίτητη τη συστηματική καταγραφή των λέξεων που χρησιμοποιούν στην ομιλία τους οι Έλληνες σε όλη την Ελλάδα: «*πρέπει [...] να συναθροισθώσιν αι λέξεις και φράσεις, εις ενα λόγον, ή υλη της γλώσσης δλη απ' ολας τας πόλεις και χώρας της Ελλάδος*»³⁰. Ο Κοραΐς δηλ., ελλείψει μιας πραγματικά κοινής³¹ στους χρόνους του, δηλ. μιας πανελληνίας κοινής ομιλούμενης γλώσσας, εισηγείται τη συγκέντρωση του λεξιλογίου όλων των ελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων³² της εποχής του. Αυτό το προτείνει σκόπιμα αποβλέποντας: α) στον «*καθαρόν της γλώσσης από αλλοφύλους λέξεις*»³³ (στην αντικατάσταση δηλ. των πολλών τότε ξένων λέξεων με λέξεις ελληνικές από τον θησαυρό της προφορικής γλώσσας των διαλέκτων και ιδιωμάτων)· β) στο να διδάξει διά των λέξεων και τα ίδια τα πράγματα, αφού «*τά ονόματα [δηλ. οι λέξεις] εντυπονοσι μονιμωτερον εις την ψυχήν τας ιδέας τών πραγμάτων*»³⁴· γ) στην αποφυγή άχρηστων νεολογισμών, όταν υπάρχουν ήδη οι κατάλληλες λέξεις: «*ή συνάθροισις της ύλης της γλώσσης και εις Λεξικον καταχώρισις έχει τούτο, ότι μας φυλάσσει από τον κίνδυνον να πλάσσωμεν νέας λέξεις, αμφιβόλου πολλάκις αρχής και γενέσεως διά πράγματα, τά οποία προ πολλού έχουν όνομα σημαντικόν εις την γλώσσαν. Αι μη αναγκαίαί πλάσεις τών ονομάτων δέν πλουτίζουσι τας γλώσσας*»³⁵· δ) στο ότι η γνώση της σύγχρονης γλώσσας θα βοηθήσει (σταθερή αντίληψη του Κοραΐ³⁶) στην «*εύκολωτέραν της αρχαίας Ελληνικής γλώσσης μάθησιν*». Τέλος, ο Κοραΐς προτείνει³⁷ να τυπωθεί σε μια πρώτη μορφή όλος ο γνωστός γλωσσικός θησαυρός και δίπλα σε κάθε τυπωμένη σελίδα να υπάρχει μία λευκή, που να συμπληρώνεται με πληροφορίες (άλλους τύπους, πρόσθετες σημασίες, φράσεις, παροιμίες, λέξεις που δεν περιλαμβάνονται στην πρώτη μορφή του λεξικού κ.λπ.), τις οποίες θα συλλέγουν, χωριστά κινούμενοι, δύο νέοι λόγιοι περιερχόμενοι όλη την Ελλάδα³⁸.

γίον πλασθειών από της 'Αλώσεως μέχρι τών καθ' ημάς χρόνων, Αθήνα 1900, λ. εξόντωσις) ως εξής τους στίχους του Οράτιου: «Πολλὰ νεκρά θ' αναστηθόν και άλλα θ' αποθάνουν | λέξεις τα νύν τιμώμεναι, αν το θελήσ' ή χρήσις | παρ' ή εστί το δίκαιον και ό κανόντο Ψέγειν».

29. Αδ. Κοραΐ, *Προλεγόμενα*, τόμ. Α', σ. 497.

30. Αδ. Κοραΐ, *Προλεγόμενα*, τόμ. Α', σ. 499.

31. «*Κοινή*», με την έννοια μιας ενιαίας και ομοιομορφης προφορικής γλώσσας σε όλη την Ελλάδα, δεν υπήρχε ακόμη στις αρχές του 19ου αιώνα. Οι λόγιοι μιλούν και γράφουν μια λόγια έως αρχαϊζουσα γλώσσα, ενώ η προφορική λαλιά των απλών ανθρώπου είναι ακόμη διαλεκτικά διαφοροποιημένη σε έντονο βαθμό και με πολλούς ξενισμούς, ο Κοραΐς είναι η πρώτη προσωπικότητα λόγιου με ευρύτερη απήχηση στον Ελληνισμό, που υποστηρίζει συστηματικά την ανάγκη υιοθέτησης ενιαίας μορφής γραπτής και προφορικής γλώσσας στην Ελλάδα και ως τέτοια προβάλλει τη «*κοινή*», όπως την ονομάζει, γλώσσα, δηλ. την απλή ομιλούμενη, καθαρισμένη (συστηματικά ομιλεί για «*καθαρόν*») από τις ξένικες λέξεις και ό,τι ο Κοραΐς λανθασμένα (κατά τα διάγμματα της γλωσσικής επιστήμης) αποκαλεί «*χρδαίστους*» (π.χ. τη χρήση ενεστωτικού τύπου *φράζω* αντί του *φράσσω*), στους οποίους εντάσσει και τους έντονα διαλεκτικούς τύπους (στο σημείο αυτό οι απόψεις του Κοραΐ δεν είναι απολύτως σαφείς, αν δεν είναι ενίοτε και αντιφατικές). Οπωσδήποτε, ο Κοραΐς εστράφη και αγωνίστηκε σκληρά εναντίον της καθιέρωσης της (ευρέως τότε υποστηριζόμενης) αρχαίας γλώσσας, της «*Ελληνικής*», όπως την αποκαλούσαν, ως επίσημης γλώσσας του ελεύθερου ελληνικού έθνους, αντιπαράρτσοντας στην «*Ελληνική*» την «*κοινή*», δηλ. την απλούστερη προφορική γλώσσα του λαού, ό,τι (με μεταγενέστερους του Κοραΐ όρους) θα ονομάζουμε «*δημοτική*». Ωστόσο, η «*κοινή*» του Κοραΐ, ας το ξεκαθαρίσουμε, δεν είναι η δημοτική του Σολωμού ή των δημοτικών τραγουδιών, αλλά μια «*λογιότερη*» σε (γραμματικούς και συντακτικούς) τύπους και σε λεξιλογικά στοιχεία γλώσσα, με έντονα προσωπικό χαρακτήρα (το ύφος του Κοραΐ) και με φανερή ακόμη την ανάμειξη απλών και λογιότερων λέξεων και δομών. Βλ. Γ. Μπαμπινιώτη, «*Αδαμάντιος Κοραΐς*» στο *Ελληνική Γλώσσα. Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον*, Αθήνα, Εκδ. Gutenberg 1994, σ. 41-53.

32. Για τη διάκριση διαλέκτων και ιδιωμάτων, βλ. το Σχόλιο στο λ. *διάλεκτος* του παρόντος Λεξικού.

33. Αδ. Κοραΐ, *Προλεγόμενα*, τόμ. Α', σ. 499.

34. Αδ. Κοραΐ, *Προλεγόμενα*, τόμ. Α', σ. 500.

35. Αδ. Κοραΐ, *Προλεγόμενα*, τόμ. Α', σ. 500-501.

36. ο Αδ. Κοραΐς ήταν ο πρώτος που είδε την ελληνική γλώσσα στην ιστορική της ενότητα και που δίδαξε σταθερά και σε κάθε ευκαιρία την ανάγκη να γνωρίζουν οι Έλληνες τόσο τη σύγχρονη κοινή γλώσσα όσο και την αρχαία ελληνική γλώσσα, στην οποία ανάγεται το κύριο μέρος της δομής και του λεξιλογίου της. Η θέση του Αδ. Κοραΐ στη σχέση αρχαίας και νέας Ελληνικής συνοψίζεται στη γνωστή ρήση του (από επιστολή του προς τον Αλέξανδρο Βασιλείου): «*Χωρίς τήν άκριβεστάτην είδησιν της [αρχαίας] Ελληνικής, όστις καταγίνεται εις το να διόρθωση τήν κοινήν ή να δώση εις αυτήν κανόνας ή να κρίνη καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπον, περιπατεί εις τήν σκοτία και δέν ήξέυρει μήτε που υπάγει μήτε τί κάμνει*» *Αλληλογραφία*, τόμ. Β', σ. 116). Βεβαίως, είναι γνωστό ότι ο Κοραΐς, όπως και ο Μ. Deffner (Δέφνερ) και ο Κ. Φογ (Φου), παρεγνώρισαν τον καθοριστικό ρόλο που έπαιξε στη διαμόρφωση της Ν. Ελληνικής η γλώσσα των Βυζαντινών της πρώιμης περιόδου. Το ίδιο συνέβη ακόμη και με γλωσσολόγους, με εγκρατεϊς φιλόλογους και λεξικογράφους, όπως τον Στ. Κουμανούδη (πβ. Κ.θ. Δημαρά, *Προλεγόμενα* στη «*Συναγωγή*» του Στ. Κουμανούδη [Αθήνα 1980], σ. XXX κ.εξ.) και, πολύ περισσότερο, με τον Αθανάσιο Χριστόπουλο και την περίφημη «*Αιολοδορική θεωρία*» του, που εξήγούσε την προέλευση της Ν. Ελληνικής απευθείας από την αρχαία (και μάλιστα από την αιολική και τη δωρική διάλεκτο!), αγνοώντας το Βυζάντιο. Τα πράγματα αποκατέστησε επιστημονικά στην ορθή τους βάση ο Γ. Χατζιδάκις, ο οποίος απέδειξε ότι η Ν. Ελληνική προήλθε από τη Μεσαιωνική Ελληνική των Βυζαντινών και αυτή από την Αλεξανδρινή Κοινή, η οποία ανάγεται στην αττική διάλεκτο και δι' αυτής στην αρχαία ελληνική γλώσσα. Έτσι, ο Χατζιδάκις αποκατέστησε την αδιάσπαστη προφορική παράδοση και εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας από του Ομήρου μέχρι τη σύγχρονη Ελληνική χωρίς χάσματα, όπως αυτά που δημιουργούνταν από την παραουγούνη του Βυζαντίου (βλ. ιδίως Γ. Χατζιδάκι, *Περί της ένότητος της ελληνικής γλώσσης*. Επιστ. Επετ. Παν. Αθηνών 5, 1908-9, σ. 47-151). Στον ιστορικό χώρο, προηγήθηκαν στην αποκατάσταση του Βυζαντίου ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος και, κυρίως, ο ιστορικός Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος, ενώ στη μελέτη της ιστορικής συνέχειας της γλώσσας τα θεμέλια έθεσε ο συγγραφέας της πρώτης ιστορίας της ελληνικής γλώσσας (*Δοκίμιον ιστορίας της ελληνικής γλώσσης*, Αθήνα 1871) γλωσσολόγος Δημήτριος Μαυροφρύδης. Για τη συμβολή του Γ. Χατζιδάκι στη συνειδητοποίηση της ιστορικής συνέχειας της ελληνικής γλώσσας, βλ. Γ. Μπαμπινιώτη: «*Γ. Χατζιδάκις*» στο *Ελληνική γλώσσα: Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg 1994, σ. 55-75 και Δ. Βαγιακάκου, *Γ. Ν. Χατζιδάκις. Βίος και έργον*. Προτάσσεται στο Γ. Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικοί Έρευναί*, τόμ. Β', Αθήνα 1977, σ. 1-143.

37. Αδ. Κοραΐ, *Προλεγόμενα*, τόμ. Α', σ. 502.

38. Αδ. Κοραΐ, *Ελληνική Βιβλιοθήκη*, τόμ. Γ (1809), Πλουτάρχου Βίοι Παράλληλοι, σ. ηθ': «*Διά να συναχθή τοιαύτη ύλη, ανάγκη να πε-*

Στην πρόταση του Κοραή, γλωσσολογικά επεξεργασμένη, συμπληρωμένη, επιστημονικά συστηματοποιημένη και προσαρμοσμένη στα πραγματικά δεδομένα του 20ού αιώνα, στηρίχθηκε ο Γ. Χατζιδάκις³⁹, ο πατέρας της ελληνικής γλωσσολογίας, για να προτείνει και να προωθήσει τη σύνταξη ιστορικού λεξικού της ελληνικής γλώσσας, του ιστορικού λεξικού της Νέας Ελληνικής, που άρχισε να εκδίδει η Ακαδημία Αθηνών από το 1933. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι σε ένα αρχικό στάδιο της σύνταξης του ιστορικού λεξικού της Ακαδημίας συζητήθηκε και εφαρμόστηκε τροποποιημένη ακόμη και η πρακτική υπόδειξη του Κοραή για τη συλλογή γλωσσικού υλικού με συμπλήρωση τυπωμένων σχεδίων του Λεξικού.

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΑ Στον Κοραή το λεξικό παίρνει για πρώτη φορά έναν ιδεολογικό χαρακτήρα, αφού θεωρείται ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ απαραίτητο εργαλείο για τη γλώσσα και την παιδεία του Γένους μέσα στη διαφωτιστική προσπάθεια του Κοραή. Η γνώση της γλώσσας, νέας (κοινής) και αρχαίας («Ελληνικής»), φρονεί ο Κοραής, οδηγεί στην παιδευτική ανύψωση του Γένους και στη συνειδητοποίηση της ιστορίας και του πολιτισμού του. Οι λέξεις για τον Κοραή δεν δηλώνουν απλές πληροφορίες, αλλά είναι «σύμβολα με τα όποια το "Έθνος εκφράζει τās ιδέας του»⁴⁰. Γλώσσα, νόηση και κόσμος της πραγματικότητας για τον Κοραή συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους, ακριβώς όπως διδάσκει και η σύγχρονη γλωσσολογία. «Λέξεις-ιδέες-πράγματα» είναι το τρίπτυχο με το οποίο αντιμετωπίζει ο Κοραής τη γλώσσα μέσα από έναν φιλοσοφικό προβληματισμό που μονίμως τον απασχολεί⁴¹ και από μια ιδεολογική θεώρηση της γλώσσας στο πλαίσιο του Διαφωτισμού. Αυτό το τρίπτυχο καλείται να υπηρετήσει, πάνω απ' όλα, και το Λεξικό, γιατί αλλιώς, «τό άδιόριστον των λέξεων γεννά το άκατάστατον των ιδεών και τούτο πάλιν το άκατάστατον των πράξεων»⁴². Το Λεξικό, λοιπόν, πρέπει να ορίσει προσεκτικά τις λέξεις, να δώσει σαφή ορισμό των σημασιών⁴³ («ιδέες» τις λέει ο Κοραής) που δηλώνει κάθε λέξη. Γι' αυτό και συνιστά, μέσα από το λεξικό, μια βαθύτερη γνώση της λέξης, μια διαχρονική-ετυμολογική προσέγγιση της: «μακρυνόμεναι [οι υστερογενείς μεταφορικές σημασίες] από την ετυμολογίαν της πρώτης κυρίας λέξεως, φέρουσι συγχυσιν εις τās άγνυμνάτους κεφάλας, εάν δέν εξηγώνται ακριβώς εις τās Λεξικά της γλώσσας»⁴⁴. Ο ίδιος δίνει χαρακτηριστικά παραδείγματα⁴⁵ (τις λέξεις *πλούτος*, *θαύμα*, *άγιος*, *δικαιο*) που η άγνοια της αρχικής σημασίας (ετυμολογίας) οδηγεί σε ατελή γνώση της σύγχρονης σημασίας, ενίοτε και σε παρερμηνεία. Γενικότερα ο Κοραής θέτει τη λεξικογραφία στην υπηρεσία της γνώσης, δηλ. της μόρφωσης και της παιδείας: «Μεγάλην λοιπόν ώφέλειαν θέλει προξενήσθην εις την γλώσσαν και εις τα γένος, όστις περιέλη την 'Ελλάδα διην διά μόνην την ερευναν και συνάθροισιν των λέξεων. Είς αυτόν πρέπει όχι το Λε-ξιθήρας άλλα τό Γνωσιθήρας όνομα»⁴⁶. Ο μελετητής του Νεοελληνικού διαφωτισμού και του Αδ. Κοραή, ο Κ.Θ. Δημαράς, σε ένα έξοχο κείμενο του με τίτλο «Λεξικογραφία και ιδεολογία», που χρησιμεύει ως Προλεγόμενα στην επανέκδοση (το 1980) του Λεξικού του Στ. Κουμανούδη, παραλληλίζει εύστοχα⁴⁷ την ιδεολογία που χαρακτήριζε τους δύο άνδρες (Κοραή και Κουμανούδη) σε σχέση με τη γλώσσα (ιδιαίτερα τους νεολογισμούς)⁴⁸ και την παιδεία. Γρά-

ριέλωσι την Εύρωπαϊκήν και Ασιακήν 'Ελλάδα και τās νήσους αυτών δύο νέοι λόγιοι, εις το Ώλλον χωριστά, έχοντες δύο Λεξικά της κοινής γλώσσας, με προσκολλημένον φύλλον εν άγραφον εις εκαστον φύλλον τυπογραφημένον και νά συνάξωσι με τήν εσχάτην ακρίβειαν όχι μόνον τās λέξεις, δσαι λείπουσιν ακόμη άπα τά κοινά Λεξικά, άλλα και τās φράσεις της γλώσσας και αυτās τās παροιμίας, όσας έχει καθήμεραν εις τό στόμα ό κοινός λαός». Αξίζει να σημειωθεί ότι τη μέθοδο αυτήν, μεταξύ άλλων, ακολούθησαν αργότερα οι υπεύθυνοι της συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας (πβ. Ανθ. Παπαδόπουλο, Προλεγόμενα στον Α' τόμ. του ΙΛΑ, σ. 1'), γεγονός στο οποίο αναφέρεται εκτενώς και ο Μ. Τριανταφυλλίδης (*Υπόμνημα περί το Ιστορικού λεξικού*, Άπαντα Μ. Τριανταφυλλίδη, τόμ. Β', 1963, ιδίως σ. 435 κ.εξ.).

39. ο Γ. Χατζιδάκις επέμεινε ιδιαίτερος στην ανάγκη εκδόσεως ενός (επιστημονικά συντεταγμένου) λεξικού ολόκληρης της ελληνικής γλώσσας, ενός ιστορικού λεξικού της Ελληνικής. Τις σκέψεις του για το Λεξικό της Ελληνικής έχει διατυπώσει σε σειρά δημοσίων μάτων του, των οποίων κυριότερα [αναδημοσιευμένα στο Γ. Χατζιδάκι, *Γλωσσολογικά Έρευνα*, τόμ. Α' (1934) και τόμ. Β' (1977)] είναι:

1909α *Σκέψεις τινές περί της συντάξεως το Ώελληνικού λεξικού*. Περ. «Παναθήναια» τόμ. 9, τεύχ. 15 Απρ., σ. 3-6 [= Γλωσσολ. "Έρευνα, τόμ. Β', σ. 120-125].

1909β *Περί της επιστημονικής ανάγκης ενός λεξικού της ελληνικής γλώσσας*. Τεσσερακονταετηρίς Κ.Σ. Κόλλου (Αθήνα), σ. 7-34 [= Γλωσσολ. "Έρευνα, τόμ. Α, σ. 471-489].

1912 *Περί το Ώελληνικού λεξικού*. Περ. «Αθήνα», τόμ. 24, σ. 373-384 [= Γλωσσολ. "Έρευνα, τόμ. Β', σ. 129-136]. 1927 *Περί των σπουδών και το Ώεξικού της Νέας Έλληνικής γλώσσας*. «Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών», τόμ. 2, σ. 531-541 [= Γλωσσολ. "Έρευνα, τόμ. Β', σ. 457-464].

1929 *Περί της ανάγκης λεξικού της Μεσαιωνικής Έλληνικής γλώσσας*. Περ. «Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών» τόμ. 6, σ. 14-16 [= Γλωσσολ. Έρευνα, τόμ. Β', σ. 494-496].

40. Αδ. Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ. Α, σ. 496.

41. Αδ. Κοραή, *Ελληνική Βιβλιοθήκη*, τόμ. Γ(1809), σ. ια' (υποσημ. 1): «Μήν ενοχληθή ό αναγνώστης από τήν συγχην επανάλλημντο Ώονόματος της Φιλοσοφίας. [...] ότι τίποτε καλόν χωρίς αυτης νά κατορθωθή δέν είναι δυνατόν».

42. Αδ. Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ. Α', σ. 496 (υποσημ.).

43. Για τη διαφορά σημασίας, εννοίας (ιδέας) και νοήματος, βλ. το Σχόλιο στη λ. σημασία του παρόντος Λεξικού.

44. Αδ. Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ. Α, σ. 504 κ.εξ.

45. Αδ. Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ. Α', σ. 503.

46. Αδ. Κοραή, *Προλεγόμενα*, τόμ. Α', σ. 503.

47. Κ.Θ. Δημαράς, «Λεξικογραφία και ιδεολογία». Προλεγόμενα στην έκδοση (του 1980) του Στ. Κουμανούδη, *Συναγωγή νέων λέξεων υπό των λογίων πλασθειών από της Άλώσεως μέχρι τών καθ' ημάς χρόνων*, α' έκδ. 1900, σ. xxxix κ.εξ.

48. ο Κοραής, αποβλέποντας στη «διόρθωση» και στον «καθαρισμό» της κοινής γλώσσας από τους ξενισμούς, είναι «ο πρώτος διδάξας» στην αξιοποίηση του λεξιλογικού θησαυρού της αρχαίας με τη μορφή, σημασιολογικών κυρίως, νεολογισμών (αρχαίες λέξεις με την παλιά τους σημασία ή με άλλη νέα) για την αντικατάσταση ξένων λέξεων ή την απόδοση νέων εννοιών (όρων κ.λπ.). Ωστόσο, τη συστηματική καταγραφή των νεολογισμών που πλάστηκαν στη λόγια γλώσσα για να δηλωθούν νέες έννοιες οφείλουμε στον Στ. Κουμανούδη (*Συναγωγή νέων λέξεων...*, 1900).

φει για το λεξικογραφικό έργο του Κουμανούδη: «*Όμως εκείνο που διατρέχει την όλη δομή της εργασίας [ενν. στο Λεξικό του Κουμανούδη] είναι ή ροπή προς τήν ενότητα ανάμεσα στον αρχαίο και τον νεότερο ελληνικό κόσμο, ή θέληση για να καταστεί τό ενωτικό στοιχείο της παιδείας πιο δεμένο, πιο ισχυρό*»⁴⁹ και «*Έτσι φανερώνεται νά είναι εκείνος [ενν. ο Κουμανούδης] που έδωροφόρησε στην νέα ελληνική παιδεία τον μοναδικό αυτόν θησαυρό, τήν Συναγωγή [...] Λεξικό, αν θέλει κανείς, νεολογισμών, ασφαλώς- άλλα, ιδίως, τήν έκφραση, υψηλή σε λιτότητα, εθνικής ψυχολογίας και ιδεολογίας (τις όποιες οφείλουμε νά μήν παραβλέψουμε), μας προσφέρει τό στοχαστικό τούτο βιβλίο*»⁵⁰.

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ Η άλλη, μετά τον Κοραή, μεγάλη μορφή λεξικογράφου τού 19ου αιώνα ήταν ο Δημήτριος ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ Σκαρλάτος ο Βυζάντιος (1798-1878). Είναι ο συντάκτης τριών λεξικών που σφράγισαν την ελ-BYZANTIOY ληνική λεξικογραφία και μαζί ο πρώτος Έλληνας λεξικογράφος, ο οποίος γράφει λεξικό μέσα στην Ελλάδα, στο ελεύθερο νέο ελληνικό κράτος. Το ένα λεξικό, το πρώτο του, που κυρίως μας ενδιαφέρει εδώ, είναι ένα λεξικό τής Νέας Ελληνικής, τής δημοτικής όπως θα λέγαμε σήμερα: *Λεξικόν τής καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου*⁵¹ Εκδίδεται το 1835 και επανεκδίδεται το 1857² και το 1874³ (φωτ. ανατ. 1974). Είναι το λεξικό, το οποίο ο διευθυντής και εκδότης τού α' τόμου του ιστορικού λεξικού τής Ακαδημίας Αθηνών, ο Άνθιμος Παπαδόπουλος, χαρακτηρίζει ως «*τό πληρέστερον και τελειότερον λεξικόν τού [19ου] αιώνας*»⁵², μολοντί δεν περιέχει περισσότερες από 10.000 λέξεις⁵³. Το δεύτερο λεξικό του Βυζαντίου είναι το *Λεξικόν Έλληνικόν και Γαλλικόν* (α' έκδ. 1846), πολύτιμο για το πλήθος των νέων λέξεων που περιέχει από μεταφράσεις ή και αποδόσεις αντιστοιχών λέξεων τής Γαλλικής, τής οποίας ο Βυζάντιος υπήρξε άριστος γνώστης⁵⁴. Το τρίτο λεξικό του είναι το *Λεξικόν τής ελληνικής γλώσσης, γνωστό κυρίως από την έκδοση τού 1852*⁵⁵. Πρόκειται για λεξικό τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας, συντεταγμένο με βάση τον περίφημο *Θησαυρό τής ελληνικής γλώσσης* του Ξέρρικου Στεφάνου (ιδίως τής γ' εκδόσεως από τον Firmin Didot που άρχισε το 1831⁵⁶), «*εκτοΰσοπιού*», κατά τον Σκαρλάτο Βυζάντιο, «*καθώς απότο ΏΩκεανού, πάντες μεν ποταμοί, πάσα δε θάλασσα λεξικογραφίας Έλληνικής απορρέει*»⁵⁷.

Ο Σκαρλάτος Βυζάντιος, αυτοδίδακτος λεξικογράφος, ανήκει στους εξαιρετικής παιδείας λογίους τού 19ου αιώνα, που με τα λεξικά και τις γλωσσικές θέσεις του έπαιξε σημαίνοντα ρόλο στην εποχή του, συγκαταλεγθείς στους διδασκάλους τού Γένους. Εκείνο που επέτυχε ήταν να δώσει τρία λεξικά, τα οποία έκτοτε απετέλεσαν σημεία αναφοράς στις γλωσσικές και φιλολογικές σπουδές και πολύτιμη πηγή υλικού για τα λεξικά που ακολούθησαν. Το κυριότερο όμως είναι ότι η λογίότητα τού Σκαρλάτου Βυζαντίου, η επαγγελματική σχεδόν ενασχόληση του με τη σύνταξη λεξικών και η επαφή του με ξένα μεγάλα (ιδίως γαλλικά) λεξικά, τα οποία φαίνεται να γνωρίζει, όπως γνωρίζει και τη σχετική με τα λεξικά και τη γλώσσα βιβλιογραφία⁵⁸ των χρόνων του, ανήγαγαν τα λεξικά του σε πρότυπα, που και την ποιότητα των ελληνικών λεξικών έκτοτε ανέβασαν και άλλους λογίους παρέκίνησαν να ασχοληθούν με τη λεξικογραφία, όπως τον Αγγελο Βλάχο, τον Ν. Κοντόπουλο, τον Γ. Ζηκίδη, τον Αντ. Ηπίτη κ.ά.

49 Κ.Θ. Δημαράς, έ.α., σ. xlv.

50 Κ.Θ. Δημαράς, έ.α., σ. lvi.

51 ο πλήρης τίτλος είναι: *λεξικόν τής καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου μεθρημηνευμένης εις τό αρχαίον ελληνικόν και το γαλλικόν*.

52 *Ιστορικόν Λεξικόν τής Έλληνικής γλώσσης*, τόμ. Α', Αθήνα 1933, Προλεγόμενα, σ. στ'.

53 ο ίδιος ο Σκαρλάτος ο Βυζάντιος εξηγεί στα Προλεγόμενα του ότι αρχικός σκοπός τού έργου ήταν να δώσει μια συντομειμένη και βελτιωμένη μορφή τού λεξικού τού Βλάχου [εννοεί το Λεξικό τού Γερασίμου Βλάχου τού Κρητός, επιγραφόμενο *Θησαυρός τής εγκοκλωπαιδικής βάσεως τετραγλωσσος*, βλ. ανωτ. «Λεξικά τού Που αι.», αλλά «τό έργον [...] έγινετο βαθμιαίον περιεκτικότερον, ώστε κατήντησεν ήδη νά περιέχη δέκα περί που λέξεων χιλιάδας» (Προλεγόμενα, 1874³, σ. ε'), ο λεξικογράφος εξηγεί έντμα και προειδοποιεί τον αναγνώστη (αντ.): «*Αυτά προοιμίασα δέκεινους, όσοι, βλέποντες τήν επιγραφήν τού πονήματος μου, άπαιτήσωσι Λεξικόν εντελές τής σημερινής των Έλλήνων γλώσσης, εν φ κυρίως 'δέν είνε παρά βοήθημα πρόχειρον δια τους πρωτομαθείς σπουδαστάς τής αρχαίας Έλληνικής [...]*».

54 Ας σημειωθεί ότι ο Κουμανούδης στη *Συναγωγή των νέων λέξεων*, δηλ. στη συγκέντρωση και καταγραφή των νεολογισμών τής λογίας γλώσσας, αντλεί συχνά από το *Έλληνικόν και Γαλλικόν Λεξικόν* τού Βυζαντίου (από την έκδ. τού 1846 όσο και από τη β' έκδ. τού 1856). Αξίζει επίσης να επισημανθεί η προσκόλλησή τού Σκαρλάτου Βυζαντίου στη γαλλική γλώσσα, που τον οδηγεί ώστε στο Λεξικό τής Ν. Έλληνικής σε κάθε λήμμα και σε όλες τις σημασίες τού λήμματος να δίνει και την απόδοση στη Γαλλική! (Το ίδιο κάνει και ο Κοραής στο δικό του λεξικό, στα Άτακτα). Φθάνει μάλιστα να προτείνει στην τότε Κυβέρνηση τής Ελλάδος τα εξής για τον εμπλουτισμό τής νέας ελληνικής γλώσσας: «*Νά προτεθί εις μετάφρασιν τό Λεξικόν τής Γαλλικής Ακαδημίας [σημ. αυτό που έχει ως πρότυπο και ο Κοραής, βλ. ανωτ. σημ. 25] έφημερίς φιλολογική νά δημοσιευή άπαξ ή δις τοΰμηνός τας διαφόρους Γαλ-λικάς λέξεις, των οποίων ζητείται ή αντιστοιχούσα Έλληνική, και τας Έλληνικάς αυτές, όσαι θά καταχωρισθούν εις τό Λεξικόν, και νά ζητή περί αυτών τήν γνώμην των εντός και έκτος τής Ελλάδος πεπαιδευμένων [...] όσαι δέ λάβουν τας πλειότερας ψήφους και των επί τούτω διωρισμένων τής Ακαδημίας μελών τήν έπιψηφίσιιν, εκείναι μόναι νά καταχωρίζονται εις το Λεξικόν και, πολιτογραφούμεναι τοιουτοτρόπως, νά χρησιμεύουν ως τύπος εις τά Γραφεία τής Κυβερνήσεως, από τά όποια θά λάβουν τρόπον τινά τήν καθιέρωσίν των [...]*» (Προλεγόμενα στο *Λεξικόν τής καθ' ημάς Έλληνικής διαλέκτου*, 1874³, σ. κγ').

55 Η α' έκδοση είναι τού 1839 με τίτλο *Επίτομον Λεξικόν τής ελληνικής γλώσσης*. Η έκδοση αυτή, όπως γράφει ο εκδότης τού έργου Ανδρέας Κορομηλάς στο «Προοίμιόν» του στην έκδοση τού 1852, «*τοιούτην έλαβε ήδη άλλοίωσιν και αύξησιν, ώστε ούτε δευτέρα εκδόσις έθεωρήθη δίκαιον νά όνομασθή ούτε τήν όλως άκατάλληλον επικλήσιντο Ξεπίτομου νά διατηρηση*».

56 ο Σκαρλάτος Βυζάντιος προφανώς είχε υπ' όψιν τον ορισμένους μόνο τόμους τής εκδόσεως τού Didot, η οποία περατώθηκε το 1865, μετά την έκδοση τού Λεξικού τού Βυζαντίου.

57 Προλεγόμενα στο *Λεξικόν τής Έλληνικής γλώσσης*, 1852, σ.α'.

58 Όχι μόνο γνωρίζει λ.χ. σύγχρονους ξένους επιστήμονες που ασχολούνται με την ετυμολογία (αναφέρει τους Kanne, Kuithan, Riemer, Wagner, Murray κ.ά., βλ. Προλεγόμενα στο *Λεξικόν τής ελληνικής γλώσσης*, σ. ε'), αλλά φαίνεται να γνωρίζει και τη μόλις από το 1816 αναφανεϊσα επιστήμη τής Γλωσσολογίας (ιστορικής και συγκριτικής στο ξεκίνημα της από τον Franz Bopp, βλ. Γ. Μπαμπινιώτη, *Συνοπτική ιστορία τής ελληνικής γλώσσας με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία*, Αθήνα 1998⁷, σ. 33 κ.εξ.). Έτσι, επισημαίνοντας την άγνοια ξένων γλωσσών από τους αρχαίους Έλληνες, παρατηρεί (Προλεγόμενα, σ. ε') προσφωώς: «*αναγιγνώσκοντες τόν Κρατύλον [ενν. τον διάλογο τού Πλάτωνος που αναφέρεται στη γλώσσα και την ετυμολογία των λέξεων], ένεθυμήθημεν πολλάκις,*

Ό,τι επισημάνθηκε πιο πάνω για την επίδραση που άσκησε στη λεξικογραφία η ιδεολογία των λεξικογράφων, φαίνεται πολύ καθαρότερα στο Λεξικό της Ν. Ελληνικής του Σκαρλάτου Βυζαντίου. Σε αυτό και τα ερμηνεύματα των νεοελληνικών λέξεων είναι στην αρχαία (!) και οι ξενικής καταγωγής (τουρκικής, ιταλικής, βενετσιάνικης ή και γαλλικής) νεοελληνικές λέξεις διαχωρίζονται από το κύριο σώμα των λημμάτων και δίδονται στο τέλος του λεξικού, σε ειδικό «Παράρτημα περιέχον τὰς ἐκφυλλοφορητέας [δηλ. τις απόβλητες και ελληνοστί αποδιδόμενες] ἑτερογλώσσ-σους λέξεις». Αυτά φυσικά συνδέονται με την ξεκάθαρη και μαχητική τοποθέτηση του Σκαρλάτου Βυζαντίου υπέρ του εξαρχαισμού τῆς γλώσσας αφενός (γραπτή και προφορική γλώσσα τού ελεύθερου ελληνικού κράτους πρέπει να γίνει σταδιακά η αρχαία ελληνική γλώσσα) και υπέρ τού καθαρισμού τῆς Νεοελληνικής από τους ξενισμούς αφετέρου. Με άλλα λόγια, σχετίζεται με τη θέση τού Σκαρλάτου Βυζαντίου στο γλωσσικό ζήτημα, που τότε βρίσκεται ακόμη στην αρχή του, και με το κήρυγμα τού Κοραή⁵⁹ για καθαρισμό και διόρθωση τῆς γλώσσας από ξενισμούς⁶⁰ και «χυδαϊσμούς», που ο Βυζάντιος ασπάζεται και εφαρμόζει συστηματικά στο Λεξικό του. Η ιδεολογία⁶¹ δηλ. τού Σκαρλάτου Βυζαντίου κατευθύνει και τη λεξικογραφία του. Έτσι στο «Παράρτημα των ἐκφυλλοφορητέων» δεν υπάρχουν μόνο λέξεις άγνωστες στη σημερινή γλώσσα και χρήσιμες μόνο για την ιστορία τῆς Ελληνικής (π.χ. *ασμά-καμπάκι* το κολοκύθι, *δεξίκερές* το φορείο για ασθενείς, *ιλτιζάμια* τα δημόσια τέλη, *μασαλάς* η δάδα, ο πυρσός, *τουλούμπα* η αντλία, *ταμπιέτι* η συνήθεια, *σουγιολού* ο υδραγωγός, *χοκκαμπαζήκια* οι γητείες κ.λπ.), αλλά και πολλές ξένης καταγωγής λέξεις που επικράτησαν από τότε στην Ελληνική και που δεν δικαιολογείται η αποβολή τους από τη γλώσσα (π.χ. *αμπάρι*, *βάρδια*, *βιολί*, *γάντζος*, *ζάρι*, *ίντριγκα*, *καβουρδίζω*, *καβγάς*, *λακέρδα*, *μάστορης*, *μακαλής*, *νε-ράτζι*, *ομπρέλλα*, *πανταλόνι*, *πέννα*, *σαλάτα*, *τεμπέλης*, *φουστάνι*, *χάπι*, *χαβιάρι* κ.λπ.)⁶². Οποσδήποτε, ο ίδιος ο Βυζάντιος σπεύδει στα Προλεγόμενα του να αναγνωρίσει ότι η αντικατάσταση των ξενικών λέξεων με ελληνικές δεν είναι πάντοτε δυνατή ή απαιτεί την πάροδο μακρού χρόνου για να επικρατήσει, δίνει δε το ακόλουθο χαρακτηριστικό παράδειγμα δημόσιας προκήρυξης πλειστηριασμού πλοίου, που κατ' ανάγκην θα διατυπωνόταν τότε (το 1835) με ένα πλήθος ξενικών όρων: «*Ἐκτίθεται εἰς πλειστηριασμόν ἡ Βομβάρδα (δεῖνα), ἔχουσα δύο ἰστούς, ἐν μπομπρέσον με το μαστοῦνι τῶν, ἓνα τρίγων, ἐν μποροκέττον, ἓνα μπαμπαφίγκον, τρεῖς φλόκου, μίαν μπούμαν, μίαν στρα-γέραν, ἐν φλίτζι, [...] ἐν βίντζι, ἐν καρατέλο, ἐν μενοῦτον, δύο μάντους μέ τους μακαράδες τῶν, ἐν πινέλον και ἓνα μουσαμάν*»⁶³.

Με τον Βυζάντιο το Λεξικό αρχίζει να παίρνει τη δομή ενός σύγχρονου λεξικού. Σε κάθε λήμμα δίνονται χρήσιμες γραμματικές πληροφορίες και μερικές συντακτικές (για ρήματα), χωρίς φυσικά την πληρότητα και τον συστηματικό χαρακτήρα των νεότερων λεξικών. Συχνά παρέχονται και ετυμολογικές πληροφορίες, που τις περισσότερες φορές έχουν εμπειρικό χαρακτήρα ή αποτελούν παρετυμολογίες, αφού δεν έχει ακόμη εμφανισθεί στην Ελλάδα η επιστημονική ετυμολογία⁶⁴.[^] κύριο όμως είναι η (εκπληκτική για ορισμένα λήμματα) περιγραφή των χρήσεων μιας λέξης με παραδειγματικές φράσεις -συχνά και παροιμίες, κατά τη διδασκαλία τού Κοραή⁶⁵ - που σε μεγάλα λήμματα (όπως

τίνες ἀν ἤθελαν καταστή οἱ πρωτότυποι ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἱ Πλάτωνες, οἱ Ἀριστοτέλεις, οἱ Ἱπποκράτεις, ἐάν ἐγνώριζον και ἐσπούδαζον τὰς διαλέκτους τῶν συγχρόνων αὐτοῖς βαρβάρων, καθὼς τους ἔλεγον, και μέχρι τίνος ἤθελον προσαγγή την περί θεωρίας τῶν γλωσσῶν ἐπιστήμην, ἐάν ἐξήγουν τα συμπεράσματα τῶν ἐκ τῆς ἀντιπαράθεσος αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας, κατὰ το σημερινόν [ἐνν. τῆς ιστορικοσυγκριτικῆς γλωσσολογίας] σύστημα τῆς Linguistique. Ἄλλ' εἰς τους χρόνους ἐκεῖνους ὁ διγλωσσος ἄνθρωπος ἦτον εὐρημα σπανιστάτων, "και θαῦμα τοῦτο ἦ"ν, ἄνθρωπος εἰς ἀκριβῶν διαλέκτους δύο", λέγει ὁ Γαλιηός.

59. Ενώ ο Αδ. Κοραῆς δεν γνωρίζει τον Σκαρλάτο Βυζάντιο (αφού το Λεξικό του εμφανίζεται το 1835, δύο χρόνια μετά τον θάνατο τού Κοραῆ το 1833), ο Βυζάντιος γνωρίζει φυσικά και μιλάει με σεβασμό και θαυμασμό για τον Κοραῆ: «*Ἄν δὲν προσλάβῃ τις ἐξ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς [...], ἄς μὴν ἔλιπῃ ποτὲ ἴνα γράψῃ ὀρθῶς εἰς τὴν νεωτέραν, και μάρτυς τοῦτου αὐτὸς πάλιν ὁ Κοραῆς, τὸν ὁποῖον καθὼς θαυμάζομεν και μιμούμεθα το ἀμίμητον ὄφος τῶν προλόγων και διαλόγων, ἐπίσης ἀναγινώσκοντες και τὰς εἰς το ἀρχαῖον ἰδιῶμα σημειώσεις, γοητευόμεθα*» (Λεξικόν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου, ἐκδ. 1874⁴, Προλεγόμενα, σ. ζ). Βεβαίως, ο Βυζάντιος, φύσει συντηρητικό πνεῦμα, διαφέρει σημαντικά και στη γλώσσα ἀπὸ τον φωτισμένο και δυτικοχρεμμένο λόγο τού Γένουου Αδαμάντιο Κοραῆ, ο Βυζάντιος εἶναι σχεδὸν νεοαττικιστῆς, οραματιζόμενος ἐπιστροφή στην ἀρχαία γλώσσα, ο Κοραῆς τίθεται ἀναφανδὸν υπὲρ τῆς κοινῆς γλώσσας και ἐναντίον τῆς χρήσεος τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ὡς γλώσσας τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων μολονότι δεν παύει ποτε να καλλιεργεῖ φιλολογικά ο ἴδιος και να κηρύσσει ἀνυποχώρητα τη χρησιμότητα τῆς γνώσεος τῶν ἀρχαίων κειμένων για την παιδεία («τον φωτισμόν») και για τη γλώσσα τού Γένουου.
60. Βεβαίως ο Βυζάντιος, ὅπως και ο Κοραῆς, στρέφονται -και ὀρθῶς- ἐναντίον τῶν ξενισμῶν και κηρύσσουν τον καθαρισμὸ τῆς γλώσσας ἀπὸ το πλῆθος τῶν ξενισμῶν, ἀπὸ τους ὁποῖους ἐβρίθε τότε ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα. Το περίεργο ὅμως εἶναι ὅτι και οἱ ἴδιοι χρησιμοποιοῦν και προβάλλουν, και ἐκεῖ που δεν χρειάζεται, τη γαλλικὴ γλώσσα! Ἐτσι και ο Βυζάντιος στο Λεξικό τῆς Ν. Ἑλληνικῆς και ο Κοραῆς στο Λεξικό του (*Ἄτακτα*), σε κάθε σχεδὸν λήμμα, ἀναφέρουν πῶς ἀποδίδεται ἡ λέξη ἢ ἡ φράση στη Γαλλικὴ και μάλιστα με σειρά συνωνύμων!
61. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ο Σκαρλάτος Βυζάντιος, ὡς γνήσιο τέκνο τῆς Κωνσταντινούπολης, ὄχι μόνον ἐνστερνίστηκε την προσφορά και την ἀξία τού Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ στη συνέχεια τού Ἑλληνισμοῦ (ἀντίθετα λ.χ. πρὸς τον Κοραῆ), ἀλλὰ και ἐγράψε ἐκτενές (τρίτομο) ἔργο για την Κωνσταντινούπολη (Ἡ Κωνσταντινούπολις, 1851-69), μῆ μοναδικὴ για την εποχὴ τῆς ιστορικῆς και τοπογραφικῆς μονογραφία για την πρωτεύουσα τού Βυζαντίου.
62. Βεβαίως, μέσα στο κύριο σώμα τού λεξικού περιλαμβάνονται πάρα πολλές ξένης καταγωγῆς λέξεις, εἴτε ἀπὸ ἀγνοία τῆς ἀκριβοῦς προέλευσεος τους εἴτε, ὅπως ἐξηγεῖ ο λεξικογράφος, γιατί εἶναι πολὺ εὐχρηστες.
63. Σκαρλάτου Βυζαντίου, *Λεξικόν τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου*, 1874⁴, Προλεγόμενα, σ. μστ'.
64. Ἡ επιστημονικὴ ετυμολογία στην Ελλάδα καθὼς και ἡ ἐπιστῆμη τῆς γλωσσολογίας, στην ὁποία υπάγεται ἡ ετυμολογία, εἰσάγονται ἀπὸ τον «πατέρα τῆς γλωσσολογίας» στη χώρα μας, τον πρῶτο καθηγητὴ γλωσσολογίας (ἀπὸ το 1883) στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, τον Γεώργιο Ν. Χατζιδάκι (1898-1941).
65. Αδ. Κοραῆς, *Ἄτακτα*, τόμ. Β' (1829), Προλεγόμενα, σ. ιζ': «*Αἱ παροιμίαι ἐπροστέθησαν, ὄχι μόνον διότι τὰς προσθέτουσιν συνήθως δλον τῶν ἐθνῶν οἱ Λεξικογράφοι, ἀλλ' ὅτι και πολλά ἀπ' αὐτάς, γεννημένοι ἀπὸ παλαιῶν φρονιμῶν ἀνδρῶν παρατηρήσεις, ἐγιναν μέ τὴν συγγὴν χρῆσιν, ἠθικὴν τρόπον τινὰ κατήχησις εἰς τους ἀσόφους, και δυνατὴ κάποτε νὰ φρενώσῃ και πολλοὺς νομιζόμενους σοφοὺς*». Ἄν ο Κοραῆς βλέπει τη χρῆση τῶν παροιμιῶν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς λεξικογραφίας και τού διαφωτισμοῦ (παιδείας), ο Σκ. Βυζάντιος θεωρεῖ τις παροιμίες ὡς πηγὴ «διορθώσεως» τῆς γλώσσας (καθαρισμοῦ) και ἀπαφῆς με την ἀρχαία γλώσσα, ἀφού: «*Εἰς αὐτάς [ἐνν. τις παροιμίες] ἐμφαίνονται πολλάκις ἀπαραχάρακτα τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας μας διαλέκτου, καθὼς εἰς τὰ παλαιὰ ἀνάγνωρα και νομίσματα ὁ πίνος [δηλ. ἡ σκουριά] τῆς ἀρχαιότητος*» (Προλεγόμενα, σ. κδ').

λ.χ. το ρήμα *πιάνω*) καταλαμβάνουν πάνω από 8 στήλες (των 50 τυπογραφικών αράδων)! Συγκεκριμένα στο λήμμα *πιάνω*⁶⁶ διαβάζουμε: «*συλλαμβάνω, αίρέω, αλίσκω, έχω [...] (κυρ. ζφα με την παγίδα)*» - «*πιάνω (διά των χειρών)*» - «*δοσι πιάνουν σφικτά ταις πυρωμέναις σούβλαις, καίονται όλιγώτερον. Οι τους διαπύρους οβελίσκους σφοδροτέ-ρωσ πιάσαντες, ήττον καίονται (Θεόφρ. περι Πυρ[ός])*» - «*και πιάνωντάς 'τον άπα το δεξι χέρι, 'τον εσήκωσε. Και πιάσας αυτόν τής δεξιάς χειρός ήγειρε (Πράξ. Άποστ. Γ)*» - «*έσιχάθη και έπιασε τήνμύτην 'της. Άπεστράφη τήνρην' επιλαβούσα (Άριστοφ.)*» - «*έπιασε τον σφυγμόν 'του, και παρατηρούσε*» - «*'τον πιάνεις από τήνμέσην, και 'τον κου-νεΐς*» - «*όλην την νύκτα έμάρευναν, και 'δέν έπιασαν τίποτε*» - «*και έπιάνομεν και παγούρια [ενν. καβούρια] μεγα-λούτσικα*» - «*'δέν έπιασε (φρσ. μεταφορ., όταν άποτυχαίνη τό πράγμα, και δέν κατορθώνεται δ σκοπός [...])*» - «*έλα 'να πιάσωμε' τό' χορό' (συνεκδοχ.) αντί 'να πιασθοϋμεν από τά χέρια ίνα χορευώσωμεν*» - «*πιάνω τους δρόμους*» - «*πιάνω δουλειάν*» - «*'τον έπιασε (ελλειπ. τό δαιμόνων, ή τρέλλα)*» - «*'τον επιασεν (τον 'πήρεν) ό θυμός*» - «*'τον έπιασε πόνοσ*» - «*διότι 'τον έπιασε κεφαλόπονοσ δυνάτοσ*» - «*έπιάσθη (έπιάσθηκαν τά πόδια 'του κτλ.)*» - «*μέ πιάνει ή θάλασσα*» - «*'νά μή σε πιάσ 'μάτι*» - «*πιάνω 'σπίτι (εργαστήρι κτλ.)*» - «*πιάνω τόπον εις τό θέατρον*» - «*σ' έπιασα, καταραμένε*» - «*αυτό τό φόρεμα μέ ταις πολλαΐς λόξαις (σούφραις) πολλά σέ πιάνει*» - «*επιασεν ('δέν επιασεν) ή βαφή*» - «*έπιασε ('δέν έπιασε) τό άλας 'ς τό φαγειί*» - «*τό δένδρον (τό φυτόν κτλ.) πιάνει*» - «*τό φαγειί' επιασεν*» - «*πιάσθηκε σκλάβοσ*» - «*πιάσθηκε 'ς τά 'ξόβεργα*» - «*πιάνουνταν ή φωνή 'του*» - «*πιάνομαι από τά λόγια μου*» - «*πιάνομαι (πιάνονται τά μέλη μου δηλ.)*» - «*μη πιάνεσαι μέ τόν μεγαλιτέρον σου*» κ.λπ. κ.λπ. Για τον ιστορικό τής γλώσσας ο αποθησαυρισμένος από τον Σκαρλ. Βυζάντιο λεξικογραφικός πλούτος τής κοινής ομιλούμενης γλώσσας μέσα στις χρήσεις, τις φράσεις και στα παραδείγματα αποτελεί πολύτιμη πηγή, που δεν αμαυρώνεται από το γεγονός ότι τα περισσότερα ερμηνεύματα δίδονται στην αρχαία γλώσσα ή από το ότι συσχετίζονται συνεχώς με αντίστοιχες φράσεις-χρήσεις από χωρία αρχαίων συγγραφέων. Αντίθετα, ο ιστορικός τής γλώσσας αλλά και ο «επαρκής» ή και ο φιλοπερίεργος αναγνώστης έχει, με αυτόν τον τρόπο, την ευκαιρία να διαπιστώνει - μέσα από τη σοφία και την αρχαιομάθεια, αλλά και από τον μόχθο του λεξικογράφου- τη γλωσσική συνέχεια και συνοχή τής ελληνικής γλώσσας, οφειλόμενη στην αδιάσπαστη προφορική της παράδοση.

Είναι κρίμα για τη λεξικογραφική καταγραφή τής νέας ελληνικής γλώσσας που το μεγάλο φιλολογικό κεφάλαιο του Νέου Ελληνισμού, ο Αδαμάντιος Κοραΐς, δεν καταπίστηκε με το Λεξικό του νωρίτερα στη ζωή του, όταν είχε τη βιολογική δύναμη να φέρει εις πέρας ένα τέτοιο τεράστιο έργο. Έτσι η επιλεκτική, αποσπασματική και πολύ περιορισμένη (αν κρίνουμε από τις πηγές του) λεξικογραφική προσπάθεια του σοφού άνδρός, τα *Άτακτα του Κοραΐ*, μόνο ως έναυσμα τής νεοελληνικής λεξικογραφίας και ως πηγή αντήλθεως γλωσσικών γνώσεων για μια ιστορική προσέγγιση τής καθόλου ελληνικής γλώσσας μπόρεσε να χρησιμεύσει. Ανάλογο πλήγμα για τη λεξικογραφική περιγραφή τής Νέας Ελληνικής υπήρξε το γεγονός ότι ο πρώτος, στην πραγματικότητα, νεοέλληνας «Ελλαδικός» λεξικογράφος, ο επίσης βαθύς και ευαίσθητος γνώστης τής ελληνικής γλώσσας Σκαρλάτος Βυζάντιος, εγκατέλειψε την προσπάθεια του 1835, το Λεξικό τής νεοελληνικής γλώσσας, για να ασχοληθεί με την πολύ πιο επίπονη και χρονοβόρα σύνταξη του Λεξικού τής αρχαίας Ελληνικής (α' έκδ. 1839, β' έκδοση ριζικά αναθεωρημένη και οιονεί νέο έργο, η έκδοση του 1852) και του ελληνογαλλικού και γαλλοελληνικού λεξικού (α' έκδ. 1846). Αν ο Βυζάντιος συνέχιζε κατά τη διάρκεια του μακρού βίου του (πέθανε το 1878) τη συμπλήρωση και επέκταση του νεοελληνικού του λεξικού, με την αίσθηση και την ευαισθησία του έμπειρου λεξικογράφου που διέθετε, θα είχε δώσει ένα ολοκληρωμένο νεοελληνικό λεξικό που θα βοηθούσε ίσως και στην καλύτερη εξέλιξη του ζητήματος τής γλώσσας. Η ανάμειξη του, ωστόσο, στο γλωσσικό και η λεξικογραφική και γενικότερη γλωσσική ιδεολογία του τον απέτρεψαν από το να ασχοληθεί με τη συνέχιση ενός έργου, που στην εποχή του και μέχρι τής εμφανίσεως στο προσκήνιο του Ψυχάρη (δέκα μόλις χρόνια μετά τον θάνατο του, το 1888, δημοσιεύεται το *Ταξίδι τον Ψυχάρη*) δεν φαίνεται να είχε μεγάλη απήχηση στον πολύ κόσμο. Το χειρότερο δε είναι ότι μέσα στη δίνη του «γλωσσικού εμφυλίου», που ξεσπάει τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα και κορυφώνεται τις πρώτες δεκαετίες του 20ού, δημιουργείται ένα κλίμα ρευστότητας και ανασφάλειας, που δεν ενθαρρύνει τους δυναμένους (γλωσσολόγους, φιλόλογους, λογίους) να ασχοληθούν με την έκδοση λεξικογραφικών περιγραφών τής διχασμένης (λόγιας και δημοτικής) νεοελληνικής γλωσσικής παράδοσης. Είναι αξιοσημείωτο -και τραγικό συγχρόνως- ότι τα επόμενα 100 χρόνια (από το 1835 μέχρι το 1933) δεν εκδίδεται κανένα σημαντικό ερμηνευτικό λεξικό τής νεοελληνικής γλώσσας εκτός από τα δίγλωσσα («ξενόγλωσσα») λεξικά τής Γαλλικής, που και αυτά αναφέρονται κυρίως στη λόγια μόνο γλώσσα. Την ίδια δεκαετία (του 1930) εκδίδεται το εννοιολογικό λεξικό του Πέτρου Βλαστού (1931) και, με κορύφωση την επόμενη δεκαετία (του '40), αρχίζουν να εκδίδονται τα πρώτα λεξικά των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων⁶⁷.

Εξάιρεση από τη «λεξικογραφική σιγή» του ενός περίπου αιώνα αποτελεί η έκδοση δύο λεξικών, τα οποία όμως ούτε τής νεοελληνικής κοινής (δημοτικής, ομιλούμενης γλώσσας) λεξικά είναι ούτε «ερμηνευτικά λεξικά» με τη συνήθη του όρου έννοια. Αναφέρομαι στο *Λεξικόν όρθογραφικόν και χρηστικόν τής ελληνικής γλώσσης τής τε αρχαίας και τής νεωτέρας* του Γεωργίου Δ. Ζηκίδου και στο *Συναγωγή νέων λέξεων υπό των λογίων πλασθεισών από τής Άλώσεως μέχρι των καθ' ημάς χρόνων του καθηγητή Στέφανου Δ. Κουμανούδη*.

66. Αξίζει να παραβάλει κανείς το ίδιο λήμμα *πιάνω* στο Λεξικό του Κοραΐ / *Άτακτα*, τόμ. Α', 1828, σ. 140-142· τόμ. Β', 1829, σ. 299-300 και τόμ. Δ', 1832, σ. 424-425). Η ανάπτυξη του λήμματος στον Κοραΐ εστιάζεται στην ετυμολογική εξήγηση τής λέξης (με τα δεδομένα τής εποχής του, δηλ. με αναγωγή στην αρχαία ή σε ξένες γλώσσες) και στις σημασίες που εμφανίζει στους αρχαίους συγγραφείς σε σχέση με σημασίες τής σημερινής γλώσσας (ιστορική εξέταση). Ωστόσο, στον Κοραΐ η όλη εξέταση ενός λήμματος έχει επιλεκτικό χαρακτήρα ως προς τις πληροφορίες (γλωσσικές, πραγματολογικές, παιδαγωγικές) που επιλέγει να δώσει ο σοφός φιλόλογος με συνεχείς παρεμβάσεις και αναγωγές στα κείμενα, που συχνά έχουν παιδαγωγικό-διδασκτικό χαρακτήρα στο πλαίσιο μιας ευρύτερης εγκυκλοπαιδικής χρησιμομάθειας. Αντίθετως, στον Σκ. Βυζάντιο -ο οποίος γνωρίζει, αντλεί και παραπέμπει συχνά στον Κοραΐ- η ανάπτυξη των λημάτων έχει καθαρά λεξικογραφικό χαρακτήρα, έστω και με συνεχή αναφορά στις αντίστοιχες σημασίες-χρήσεις τής αρχαίας γλώσσας.

67. Κατάλογο των λεξικών αυτών (των παλαιότερων) βρίσκει κανείς στον α' τόμο (1933) του *Ιστορικού Λεξικού τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών* και πληρέστερο (συμπεριλαμβανομένων των λεξικών μέχρι το 1976) στον Σ. Περάκη, *Λεξικολογία και Λεξικογραφία. Νεοελληνική Λεξικογραφία (1523-1974)*, σ. 173-211.

το ΛΕΞΙΚΟ Το Λεξικό χού Ζηκίδου (α' έκδ. 1899, β' έκδ. 1913) είναι ιδιόμορφο λεξικό. Ο συντάκτης του, ΤΟΥ ΖΗΚΙΔΟΥ ένθερμος οπαδός των διδαγμάτων του Κωνσταντίνου Κόντου, γράφει το λεξικό με σκοπό να διδάξει τη φιλολογικώς ορθή γραφή των λέξεων (ως προς τους φθόγγους και τον τονισμό), τη σωστή χρήση (γραμματική και συντακτική) ορισμένων λέξεων, ενώ συγχρόνως αποσκοπεί στον καθαρισμό της γλώσσας από ξένες λέξεις: «"Εργον δε λεξικογράφου εἶνε ου μόνον ἡ τῶν λέξεων κατά στοιχειακὴν ἀκολουθίαν συλλογὴ καὶ διάταξις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντὶ τῶν πλημμελῶν τονώσεων [ενν. τονισμῶν] εἰσήγησις τῶν ὀρθότερων καὶ ἡ ἀντὶ τῶν ἡμαρτημένων εκφορῶν διδασκαλία τῶν ὀρθῶν καὶ ἡ ἀντὶ τῶν πλημμελῶς ἐχόντων ὀρῶν ὑπόδειξις ἄλλων ὀρθότερων καὶ ἡ ἀντὶ τῶν ξενικῶν καὶ βαρβάρων λέξεων εἰσαγωγή ἄλλων λέξεων Ἑλληνικῶν ἢ Ἑλληνικὴν χροιάν καὶ ἀναλογίαν ἐχουσῶν. Τῆς ἐργασίας ταύτης καὶ ἡμεῖς οὐδόλως ὑστερήσαμεν διότι πλείστων λέξεων τὴν πλημμελῆ τόνωσιν διωρθώσαμεν εἰσαγαγόντες τὴν ὀρθήν, ἄλλων δε λέξεων πλημμελῶς γραφομένων εἰσηγάγομεν τὴν ὀρθὴν γραφήν, πλείστων δ' ἄλλων λέξεων κατ' ἐκφορᾶν ἡμαρτημένων εἰσηγάγομεν τὰς ὀρθὰς εκφορὰς»⁶⁸. Στην πραγματικότητα είναι ένα λεξικό τῆς λόγιας Νεοελληνικῆς (με αρχαίας καταγωγῆς λέξεις) που φτάνει μέχρι και την αρχαῖζουσα και το οποίο, μαζί με λέξεις καθαρά αρχαίες που προτείνει ο λεξικογράφος για χρήση, περιλαμβάνει και νεότερες, λιγότερο λόγιες, ἔως και δημοτικῆς υφῆς λέξεις⁶⁹, οι οποίες και μας ενδιαφέρουν κυρίως ἐδῶ. Ἐτσι λ.χ. περιλαμβάνει λήμματα, ὅπως «+ τηλεπάθεια (ἡ), νέα λέξις», «+ τηλέφθογγον (το) καὶ τηλέφωνον (νέα λέξις)», «+ τη-μῶνιον (τό), το πηδάλιον (νέα λέξις), εκτο Ἰλατ. tempo, -onis, Γαλλ. timon. Λεκτέον δε ἀντίτο ὕψτωνιον τῶν πλοίων το πηδάλιον καὶ το οἶαξ, ἐπὶ δὲ ἀμάξης τὸ ρυμός», «τεχνολογία (ἡ), συστηματικὴ ἐξέτασις, γραμματικὴ ἀνά-λυσις», «μικρόβιον (τό), νυν ὡς προσηγορικόν, πλημμελῶς δε καλεῖται οὕτω (πολὺς δὲ γίνεται λόγος περὶ τῶν μικροβίων)· διότι μικρόβιος εἶναι ὁ βραχύβιος, ου ἀντίθετον τὸ μακρόβιος. Λεκτέον δ' ἀντ' αὐτοῦ τὴν λέξιν βακτη-ριον (τό), ὅπερ φέρεται παρ' ἀρχαίοις, τὸ δὲ βακτηρίδιον (λέξις φερομένη παρ' ἀρχαίοις) ὀρισθῆτω ἐπὶ τῶν τῆς φθι-σεως μικροβίων», «+ εἰσόδημα (τό), ἀτὸς (νέα λέξις), ἀντ' αὐτοῦ δε λεκτέον εἰσοδίασμα ἢ ἡ εσοδος», «+ ἑκατομ-μύριον (τό), νέα λέξις. Ἀντ' αὐτοῦ Θεῶν ὁ Ἀλεξανδρεὺς εἶπε "μυριονταδικόν διπλόν"».

Βεβαίως, ὅπως και προκειμένου για τις παρατηρήσεις του Κ. Κόντου ἢ του Χαρίτωνος Χαριτωνίδου ἢ ἄλλων σημαντικῶν γραμματικῶν, πολλές ἀπὸ τις παρατηρήσεις του Ζηκίδου δεν εἶχαν ευρύτερη ἀπὴρηση και δεν καθιερώθηκαν στη γλώσσα. Δεν επικράτησε να λέμε (και να γράφουμε) *εγκληματίζω* ἀντὶ *εγκληματώ*, *περίσσεια* ἀντὶ *περίσεια*, *εξυγιάζω* και *εξυγίαση* ἀντὶ τῶν *εξυγιάινω* και *εξυγίαση*, *ελιζήριο* ἀντὶ *αφέψημα* ἢ *χύλισμα* ἢ *αποχύλισμα* κ.ο.κ. Ἐνῶ επικράτησαν το *νεκροτομία* ἀντὶ τοῦ *νεκρομία*, το *τηλεγράφημα* ἀντὶ τοῦ *τηλέγραμμα*, *ευσυνειδήτως* ἀντὶ τοῦ *ευσυνειδότης*, ἡ γραφὴ *μαζί* ἀντὶ τοῦ *μαζῶ* ἢ *μαζή*, ἡ γραφὴ *ξυπάζομαι* ἀντὶ τοῦ *ξιπάζομαι* κ.ά. Αὐτὸ που θαυμάζει κανεὶς στον Ζηκίδη (και σε ὅσους ασπάζονται αὐτὴ τὴ θέση) εἶναι ἡ προσήλωσις του στην ἀναζήτηση και προβολὴ τοῦ «ορθοῦ» στη γλώσσα, δηλ. σε ἕνα ἀφηρημένο -και συχνὰ ἀμφισβητήσιμο- «κανόνα», που λειτουργεῖ ἀναλογικὰ ὡς μέτρο κρίσεως και συγκρίσεως τῶν πάντων, ἀντίθετα προς τὴ θέση που επικρατεῖ στη σύγχρονη γλωσσικὴ ἐπιστήμη, ὅπου κάθε γλωσσικὴ δομὴ ἔχει, μέσα ἀπὸ τὴ χρήση τῆς στη γλώσσα, μια αὐτοτέλεια που δεν επιτρέπει εὐκόλα να κριναίται με βάση τὴν ἀντίθεση «σωστό-λάθος». Ἡ θέση που δίδει ὅλο το λεξικὸ του Ζηκίδου -και τὴν ἰδεολογία του ὡς λεξικογράφου- εἶναι ἡ ἐξῆς: «"Ὅλωσ δ' ἀσύστατον νομιζομεν τὴν γνωμὴν τῶν διδασκόντων οτι ἡ ἐν τῇ γλώσσῃ εἰσαγωγή τῶν ὀρθῶς ἐχόντων δύναται νὰ βλάψῃ αὐτὴν και δυσκίνητον καταστήσῃ [...] Ἡ γνώμη αὕτη εἶνε ὅλωσ ἀπορριπτέα- διότι γλώσσάν τῖνα διαφθεῖρουσι και δυσκίνητον και ἀηδὴ καθιστάσι τὰ ἡμαρτημένα και τὰμὴ ὀρθῶς ἐχόντα, ἀλλ' οὐχὶ τὰ ὀρθὰ· ο μεταχειριζόμενος τὰ ἀχρηστα ὡς εὐχρηστα, τὰ ἀδόκιμα ὡς δόκιμα και τὰ παρακεκομμένα ὡς γνήσια λυμαίνεται τὴν γλώσσαν. Εἰ ἐν ἄλλαις τοῦ βίου περιστασεσιν ἢ ἀλήθεια ἐκτιμᾶται και πολλῆς τυγχάνει τιμῆς, αὕτη πολλῶ μάλλον ἐν τῇ λόσσῃ ἰσχύει και σπουδαία κριναίται. Ἡ χρῆσις τῶν πλημμελῶς ἐχόντων εἶνε στρέβλωσις τῆς γλώσσῃς, ἢ στρέβλωσις δὲ τῆς γλώσσῃς εἶνε ἀχώριστος ἀπὸ τῆς στρεβλώσεως τοῦ λογικοῦ»⁷⁰.

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ Ἐνας ἄνθρωπος μόνος του, ο καθηγητῆς τῆς λατινικῆς φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗ Στέφανος Κουμανούδης (1818-1899), με μακρόχρονη προσωπικὴ ἐνασχόληση κατόρθωσε να συντάξει το πρῶτο και μοναδικὸ για τὴ Νέα Ἑλληνικὴ *ιστορικὸ λεξικὸ*⁷¹, ἕνα λεξικὸ δηλ. που δεν περιλαμβάνει ἐρμηνεύματα⁷² τῶν λέξεων, ἀλλὰ το πότε και πού ἀπαντοῦν για πρῶτη φορά⁷³ οι λέξεις που περιέχο-

68. Γ. Ζηκίδου, *Λεξικὸν ὀρθογραφικὸν και χρηστικόν*, 1913², Πρόλογος, σ. κα'-κγ'. Αξίζει, ἐπ' ευκαιρία, να σημειωθεῖ πόση βαρύτητα δίδει στον ὀρθό (με οξεία ἢ περισπωμένη) τονισμό τῶν λέξεων ὁ Ζηκίδης, τον ὁποῖο θέτει σε ἴση μοῖρα με τὴν ὀρθὴν θέσιν τοῦ τόνου (σε σύνθετα και παράγωγα), που τον ἀπασχολεῖ σε πολλὰ λήμματα (π.χ. μεταφραστῆς ἀντὶ *μεταφραστής*, *ανορθόγραφος* ἀντὶ *ανορθόγραφος*, *ατμόσφαιρα* ἀντὶ *ατμόσφαιρα* κ.ά.).

69. Γ. Ζηκίδου, Πρόλογος, σ. κστ': «Προς ταῖς ἀρχαίας λέξεσι και ἑνίας εκ τῆς δημῶδους, ἀς σημειούμεθα διατο Ὑσταυροῦ (+) [παρελάβομεν] διότι και πολλαὶ λέξεις τῆς δημῶδους κακῶς γράφονται ἢ ἐν ποιήμασιν ἢ ἐν ἄλλαις ἀνάγκαις το Ὑγραπτοῦ λόγου».

70. Γ. Ζηκίδου, *Λεξικόν...*, Πρόλογος, σ. λζ'-λη'.

71. Στεφάνου Κουμανούδη, *Συναγωγή νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθεισῶν ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων*, 2 τόμ. Ἀθήνα, Ἐκδ. «Βιβλιοθήκη Μαρασλή» 1900 [ἐκδόθηκε μετὰ τον θάνατο του Στέφ. Κουμανούδη ἀπὸ τον γνιο του Πέτρο Στεφ. Κουμανούδη που ἔγραψε και τον Πρόλογο τοῦ ἔργου]. Β' ἐκδοσις τῆς «Συναγωγῆς» με Προλεγόμενα τοῦ Κ.Θ. Δημαρά ἐγένετο το 1980 (Ἀθήνα: Ἐκδ. Ἐρμῆς). Ἀς σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι το πρῶτο «συλλεκτικὸ» λεξικογραφικὸ ἔργο τοῦ Στέφ. Κουμανούδη υπῆρξε το *Συναγωγή λέξεων ἀθησαύριστων ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς λεξικοῖς* που ἐκδόθηκε το 1883 και τοῦ ὁποῖου συνέχεια, τρόπον τινὰ, και ἐπέκτασις στον χώρο τῆς δημιουργίας νέων λέξεων υπῆρξε ἡ *Συναγωγή νέων λέξεων* τοῦ 1900.

72. Ἐρμηνεύματα περιέχονται σποραδικὰ, ὅπου κριναίται ἀναγκαῖο, ὡς ἐπεξηγήσεις περισσότερο τῆς σημασίας | χρήσις μερικῶν νεολογισμῶν.

73. Ἀς σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι ἡ ἔννοια τῆς «πρῶτης μνείας» κάθε λήμματος εἶναι εκ τῶν πραγμάτων σχετικὴ, σε συνάρεια με τον χρόνο που ἄρχισε ἡ ἔρευνα τοῦ Κουμανούδη και με το εὔρος τῶν συγγραμμάτων -κατ' ἀνάγκην περιορισμένο- στα ὁποῖα μπόρεσε να ἐπεκταθεῖ. Ὡστόσο, ἡ αἰσθησις που βαθμῶν ἀπέκτησε ὁ λεξικογράφος-ἐρευνητῆς στην ἀνίχνευσις τῆς πρῶτης μνείας καθιστᾶ τὸ ἔργο του και ἔγκυρο και ἀναντικατάστατη ἀξία, τουλάχιστον μέχρι να δημιουργηθεῖ μια «τράπεζα δεδομένων» με ὅλα τα κείμενα που γράφτηκαν σε ἑλληνικὴ γλώσσα, βάσει τῆς ὁποίας θα μπορούσαν να προσδιορισθοῦν με ἀκρίβεια τὰ ὅρια τῆς χρονικῆς ἐμφάνισης κάθε λέξης.

νται σε αυτό. Όπως δηλώνεται στον τίτλο του, το Λεξικό αναφέρεται στις νέες (για την εποχή των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα) λέξεις, δηλ. σε νεολογισμούς, και μάλιστα σε νεολογισμούς τής λόγιας γλώσσας. Ωστόσο, επειδή πολύ μεγάλος αριθμός από τα 60.000 περίπου λήμματα που περιλαμβάνει η *Συναγωγή νέων λέξεων* του Κουμανούδη πέρασαν στην κοινή χρήση δηλώνοντας όρους και έννοιες τής καθημερινής ζωής, το Λεξικό του Κουμανούδη αποτελεί πολύτιμη πηγή για τον μελετητή των νεολογισμών τής νεοελληνικής γλώσσας και την ιστορία τής ελληνικής γλώσσας γενικότερα. Επίσης, όπως πολύ πειστικά και προσεκτικά έδειξε ο Κ.Θ. Δημαράς στο καλύτερο συνθετικό μελέτημα⁷⁴ που έχουμε για το λεξικογραφικό έργο του Κουμανούδη αλλά και για όλη την πνευματική του προσωπικότητα, μολονότι ο λεξικογράφος παρακολουθεί και συγκεντρώνει στη *Συναγωγή* του τις λόγιες λέξεις, δεν παύει να είναι φίλος τής δημοτικής γλώσσας⁷⁵ και εραστής τής ελληνικής γλώσσας γενικότερα. Ο Κ.Θ. Δημαράς γράφει σχετικά: «Στην απέραντη πολυγλωσσία του βρίσκει κανείς αδιάκοπη μέριμνα για τήν δημοτική, και μία αίσθηση των φαινομένων της, ή οποία δέν μπορούσε παρά να προκύψει είτε από πολλήν οικειότητα μέ τήν γλώσσα αυτήν είτε από συστηματική σχετική απασχόληση, εΐτε και από τά δύο: δέν πρόκειται για αυτοσχεδιασμούς. Αντίστοιχα θά μπορούσαμε να πούμε, ζαναφέροντας στην μνήμη μας άλλη φορά τόν Κοραή, ότι και τού Κουμανούδη οΐ γλωσσικές αντιλήψεις τόν φέρνουν προς κάποιον ιδιάζοντα δημοτικισμό»⁷⁶. Στα όσα διδακτικά και κατατοπιστικά αναφέρει ο Δημαράς, γλωσσολογικός θα άξιζε να σημειωθεί ο σεβασμός τού λεξικογράφου Κουμανούδη προς τη χρήση των λέξεων, πράγμα που είναι φυσικό να ερμηνευθεί και ως εννοϊκή στάση απέναντι στην κατ' εξοχήν μορφή χρήσης τής γλώσσας, που ήταν η δημοτική. Παρατηρήσεις τού Κουμανούδη υπέρ τής χρήσεως είναι εγκα-τάσπαρτες στο Λεξικό. Παραδείγματα: (λ. *εξόντωσις*) «[...] Αλλοκότως κατεσκευασμένην είπε τήν λέξιν ό Δ. Θερ[ει-ανός] τφ 1889, άλλ' αυτή μετά και τού συγγενολογίου της κατέστη παγκοίνου χρήσεως, και τις αντίσθησται τη χρήσει;»⁷⁷ - (λ. *ζητωκραυγαί*) «[...] Ο Σκαρλ. βυζάντιος] τφ 1835 κατέκρινε τήν λέξιν άλλ' αυτή κραυγαστική ούσα φύσει, κραυγάζει μέχρι σήμερον, και αδύνατον να υπερκραυγασθή υπό των δυσχεραίνόντων προς τήν ελευθέραν κίνησιν τής γλώσσης, τού λάρυγγος, των πνευμόνων και τού νοΐ τού τά πάντα τ' ανθρώπινα κινούντος» - (λ. *ήλα-τιαμένος*) «[...] Έγώ δέν χανεύω το η τούτο τής μετοχής ούτε μετά ελαίων ούτε άλλως» - (λ. *άφηρημάδα*) «[...] "Εστω και αυτή ή λέξ. ενταύθα καταλελειμμένη, χάριν μάλιστα τής μετά δοτικής εμπρόθετου συντάξεως της, ήτις ούσα άρχαιοπινής δύναται τινας και μάλα να εύφράνη, άλλους δέ, ως έμέ, να φέρη εις άγανάκτησιν» - (λ. *αχ!*) «Το επιφώνημα τούτο ό Κοραής τφ 1805 δέν τό ήθελε, βαπτίζων αυτό και πυρετοποιόν, κατακρίνων άμα και το εχ και το ωχ, συνιστά δέ το α των ημετέρων προγόνων [...] Έγώ όμως στέργω μετά πολλών άλλων τά επιφωνήματα ταύτα, ως φυσικά».

Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ Ο Στέφ. Κουμανούδης συγκρότησε, στην πραγματικότητα, ένα «Λεξικό νεολογισμών» (ή νεολο-ΝΕΟΛΟΠΣΜΩΝ γιών)⁷⁸, νεολογισμών λόγιας προελεύσεως· όχι νεολογισμών τής κοινής γλώσσας. Νεολογισμών είτε μορφικών (πλάσιμο λέξεων με νέο σημαίνον, με νέο γλωσσικό τύπο) είτε, λιγότερο, σημασιολογικών νεολογισμών (χρήση αρχαίων ή παλαιότερων υπαρκτών λέξεων με νέα σημασία)⁷⁹. Ο Κουμανούδης συνέλαβε, σε μια κρίσιμη καμήτη τής ιστορίας τού ελληνικού έθνους, το β' ήμισυ τού 19ου αιώνα, πόσο σημαντική ήταν η λεξιλογική έκφραση τού ελεύθερου ελληνικού κράτους που διαμορφωνόταν εκείνη την περίοδο και θέλησε να την αποτυπώσει. Είχε συνείδηση δηλαδή, σύμφωνα και με τη λεξικογραφική και γλωσσική ιδεολογία του, ότι στα χρόνια του έπαιρνε σάρκα και οστά η μελλοντική γλωσσική έκφραση των Ελλήνων στα πιο απαιτητικά της επίπεδα (επιστήμη, διοίκηση, εκπαίδευση κ.λπ.). Και αυτή τη γλωσσική πραγματικότητα καταπιάστηκε να αποτυπώσει μέσα στο ιστορικό της γίνεσθαι, με τις θετικές πλευρές και τα αστοχήματα τής, με επαινετικά ή και πικρά σχόλια, που προέρχονται από έναν άνθρωπο που είναι φανερό ότι και γνωρίζει και πονάει την ελληνική γλώσσα. Να πώς ο ίδιος βλέ-

74. Κ.Θ. Δημαρά, *Λεξικογραφία και Ίδεολογία*, Προλεγόμενα στη (φωτοτυπική) επανέκδοση τού Λεξικού τού Κουμανούδη το 1980 (Αθήνα, Εκδ. Ερμής), σ. viii-ixiv.

75. Κ.Θ. Δημαράς, *απ. σ. xxxix κ.εξ.*

76. Κ.Θ. Δημαράς, *απ. σ. xxxix.*

77. Στο σημείο αυτό (λ. *εξόντωσις*) δίδει και τη δική του «πρόχειρη», όπως τη χαρακτηρίζει, απόδοση τής γνωστής ρήσης τού Ορατίου περί τής δυνάμεως τής χρήσεως στον λόγο:

*Πολλά νεκρά θ' αναστηθούν και άλλα θ' αποθάνουν
λέξεις, τά νύν τιμώμεναι, αν το θελήσ' ή χρήσις, παρ' ή
εστί το δίκαιον και ό κανών τοΐ λόγου.*

Από το τού Ορατίου (De Arte Poetica 70-72): «Multa
renascentur, quae iam cecidere, cadentque quae nunc
sunt in honore vocabula, si volet usus, quem penes
arbitrium est et jus et norma loquendi.»

78. ο όρος νεολογισμός, όπως φαίνεται από το οικείο λήμμα τού Κουμανούδη, πρωτοαπαντά στον Κοραή (1782) και εν συνεχεία στα (δι-γλώσσα) Λεξικά τού Γρ. Ζολικόγλου (1809), Ν. Κοντόπουλου (1889) και Αγγ. Βλάχου (1897). Πρόκειται για αντιδάνειο (λέξη που έπλασαν οι ξένοι από τα Ελληνικά και που εισήλθε μετά στην Ελληνική ως δάνειο) από τη γαλλική γλώσσα (néologisme, 1735). Από το 1805 *απαντά* - πάντοτε κατά τις πληροφορίες στο οικείο λήμμα τού Κουμανούδη - και η λ. *νεολογία*, και αυτή αντιδάνειο από τη Γαλλική (< néologie, 1759), η οποία επικράτησε στη Γαλλική και ως γλωσσολογικός όρος, ο Κουμανούδης μάλιστα έχει καταγράψει και λ. *νεολογομανία* (από την εφημ. «Ακρόπολις» τής 29ης Ιουνίου τού 1890) σχολιάζοντας σκωπτικά: «ή μάλιστα εν τη εφημερίδι ταύτη φανερούται και εξακολουθεί». Για τη νεολογία και τη στάση απέναντι στους νεολογισμούς τού Κουμανούδη και των διαφωτιστών, ο Κ.Θ. Δημαράς παρατηρεί (Προλεγόμενα στη «Συναγωγή» τού Κουμανούδη, 1980, σ. xliii): «[...] ό συντάκτης τής Συναγωγής ζεί σε εποχή κατά τήν οποία ή φροντίδα για τήν νεολογία είναι έντονη και γενική. [...] ό Διαφωτισμός έπίστευε στην προαγωγή τού θένους, τήν επρόβλεπε, και επεδίωκε, ανάμεσα σε άλλα, σάν προϋπόθεση της, τήν τελειοποίηση, τόν πλουτισμό τής γλώσσας' υπό τού πνεύμα αυτό άπεκδέχονταν τήν νεολογία. Οι τρεις ηγετικές μορφές τοΐ θένους, ό Ευγενίος Βούλγαρης, ό Καταρτζής, ό Κοραής, τιμούν τήν νεολογία και τήν εφαρμόζουν».

79. Τέτοιες λέξεις δηλώνονται στο Λεξικό τού Κουμανούδη με το σημείο τού αστερίσκου*) πβ. λήμματα, όπως *αριθμητής*, *έπιφυλλίς*, *έκλογεύς*, *στηλοβάτης*, *βλήτρον*, *γλωσσολογία*, *έσπερίς* κ.ά.

πει το γλωσσικό φαινόμενο που περιγράψαμε σε σχέδιασμα του Προλόγου του Λεξικού του: «*Ἐν τῶν μεγίστων φαινομένων, ἃ ὁ νεώτερος ἐθνικός ἡμῶν βίος εἰδείξεν, εἶναι ἀναμφισβήτητος ὁ πλουτισμός τῆς γραφομένης γλώσσης, δια λέξεων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον γησιῶς ἐλληνικῶν. Ἄμα τὸ ἔθνος περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος [ενν. τον 18ο αἰώνα] ἀπέσεισε τὸν βαρὺν ὑπερχλιετὴ νουσταγιὸν τοῦ πνεύματος καὶ μίσησαν τὴν ἀμάθειαν, τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν δουλείαν, ἐπόθησε τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν πάλαι προγόνων τοῦ, ἐφιλοτιμήθη νὰ προβῆ καὶ εἰς πλάσιν λέξεων δι' ὧν νὰ ἐκφράζονται τῆ οἰκεία φωνὴ τὰ νέα πράγματα καὶ διανοήματα, ἀ ἐπε-βάλλετο νὰ ἀπόκτησιν πρὸς κατασκευὴν βίου καινοῦ, συμφώνου τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ [...] Ἐκεῖνων δὲ τῶν εὐκλεῶν Ἑλλήνων! ὅμοιος νὰ γίνῃ πάλιν σπουδάζων, ἔπρεπε καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ νὰ καταστήσῃ ὅμοιαν εἰ μὴ τὴν αὐτὴν καὶ ἐνεθυμήθη ὅτι πλείστα τῶν χρειῶν ἐν τῇ νῆα τοῦ κοινωνικῆ καὶ πνευματικῆ καταστασεὶ ὀνομάτων ἡδύνατο νὰ τὰ μεταγάγῃ ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν βιβλίων εἰς νέαν ζωὴν καὶ χρῆσιν [...], πλείστα δὲ ἄλλα, ἀ ἦσαν νεωτέρας ἐν τῷ κόσμῳ καταγωγῆς, ἀτε μορφωθέντα ἐν τῷ πλουσίῳ καὶ ποικίλῳ ἀναπτυχθέντι βίῳ τῶν Ἑσπερίων, ὥφειλε νὰ μεταφρασθῆ εἰς τὸ οἰκείον ἰδίωμα, ἀκολουθῶν τὴν ἀναλογίαν καὶ τοὺς κανόνας τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς»⁸⁰.*

Ὅπως εἶναι φανερό, ἡ νεολογία εἶναι ἰδεολογία. Κορυφώνεται στὸν Κουμανούδη -γιατὶ αὐτὸς καταγράφει συστηματικὰ καὶ σχολιάζει, ὅπου χρειάζεται, τὶς νεολογίες-, ἀλλὰ γεννᾶται μετὰ τὸν Κοραΐ, ὁ ὁποῖος κηρύσσει πρῶτος τὸ «δόγμα» τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς διόρθωσης τῆς γλώσσας, καλλιεργείται ἐν ὅλους τοὺς λογίους τοῦ 19ου αἰῶνα, ἀκόμη καὶ ἐν δημοτικιστῆς, καὶ πραγματοποιεῖται λεξικογραφικὰ πρὶν ἀπὸ τὸν Κουμανούδη στὸν Σκαρλάτο Βυζάντιο. Βεβαίως, ἐπειδὴ ἡ νεολογία ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴ στηρίχθηκε ἐπὶ τὴν πλούσια γλωσσικὴ παράδοση τῆς Ἑλληνικῆς, κυρίως δὲ ἐπὶ τὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ τὴν λόγια γραπτὴ ἐξέλιξη τῆς, ἡ νεολογία ὡς γλωσσικὸς μηχανισμὸς καὶ ὡς ἰδεολογία ἐντάσσεται ἐν τῇ «κινήματι ἐπιστροφῆς» ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ εἴτε ὡς πηγὴ παιδείας εἴτε ὡς γλωσσικὴ παρακαταθήκη. Χωρὶς τὰ ἐπιστροφικὰ αὐτὰ κινήματα ὡς πρὸς τὸ πεδίο τῆς γλώσσας, τὸ ἔχω γράψῃ πολλές φορές⁸¹, ἡ φυσιογνωμία τῆς σύγχρονης Ἑλληνικῆς γλώσσας θὰ ἦταν τελείως διαφορετικὴ. Ἡ λεξιλογικὴ καὶ, κατ' ἐπέκτασιν, ἡ γραμματικὴ (μορφολογικὴ-φωνολογικὴ) καὶ συντακτικὴ συνοχὴ ποὺ διακρίνει τὴ νεότερη Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀν ληφθῆι ὑπ' ὄψιν τὸ πλῆθος τῶν ξενισμῶν ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἐβρίθη ἡ Ἑλληνικὴ μέχρι καὶ τὸν 17ο αἰῶνα, δὲν θὰ μπορούσε νὰ υπάρξῃ χωρὶς τὴν ἰδεολογία τῆς νεολογίας καὶ χωρὶς τὰ ἐπιστροφικὰ κινήματα τῆς γλώσσας, ποὺ τὴν πραγματοποίησαν. Τὰ κινήματα αὐτὰ (ἀρχαϊσμός, νεοαττικισμός, υπερκαθαρεύουσα, καθαρεύουσα), συγκρούμενα μετὰ τὴν ἀμελικτὴ πραγματικότητῃ τῆς προφορικῆς γλωσσικῆς παράδοσης (τῆς δημοτικῆς), ἦσαν ἱστορικὰ βέβαιο ὅτι δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν τελικὰ τὴν κοινὴν ἐκφρασὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ σταματήσουν τὸ ρεῦμα τῆς γλωσσικῆς ἐξέλιξης. Ὡστόσο, ἐπηρεάσαν θετικὰ τὴν τελικὴ διαμόρφωσιν τῆς σύγχρονης Ἑλληνικῆς ὡς προϊόντος συνθέσεως τῶν δύο παράλληλων γλωσσικῶν μας παραδόσεων, τῆς μητροδιδασκτικῆς προφορικῆς δημοτικῆς παράδοσης καὶ τῆς φιλολογικῆς (ἐπιστημονικῆς κ.λπ.) καλλιεργημένης λόγιας γραπτῆς παράδοσης. Σήμερα, μακριὰ ἀπὸ τοὺς παλαιότερους φανατισμοὺς τοῦ «γλωσσικοῦ ἐμφυλίου» μας, μπορούμε σωστὰ νὰ ἀποτιμήσουμε τὴν προσφορὰ καὶ τῶν δύο μορφῶν τῆς γλωσσικῆς μας παράδοσης ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῆς συνοχῆς ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσα.

Ἐπανερχόμενοι ἐν τῷ νεολογισμῷ με ἀφορμὴ τὴν *Συναγωγὴν νέων λέξεων* τοῦ Κουμανούδη, διασαφούμε ὅτι νεολογισμοὶ ἐν τῇ γλῶσσῃ εἶναι καὶ οἱ ξένες (δάνειες) λέξεις, ποὺ μταίνουσι ἐν καθῆ γλῶσσῃ καὶ ποὺ ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῇ Νέῃ Ἑλληνικῇ, εἰσαχθεῖσαι κυρίως ἐν τῷ 20ῷ αἰῶνι (ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς γαλλικῆς γλώσσας, τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἰδίως γλῶσσα)⁸². Τὸ παρὸν Λεξικὸν ἔχει περιλάβῃ συστηματικὰ καὶ ἐξαντλητικὰ τὰ νεολογικὰ δάνεια (τὶς ξενικὰ προελεύσεως λέξεις) τῆς σύγχρονης Ἑλληνικῆς γλώσσας, ἐπιμένοντες πάντοτε ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν λέξιν ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποδώσῃ τὴν σημασίαν αὐτῆς. Ὁ Κουμανούδης ἐν τῇ *Συναγωγῇ* τοῦ παραθέτει συχνὰ τὶς ξένες λέξεις (κυρίως γαλλικῆς) ποὺ ἀποδίδονται Ἑλληνικὰ: π.χ. «*πολιτισμός, ὁ. Γαλ. civilisation. Ἀδ. Κορ[αῖς] [18]29 [...] Ἡ λέξ. εὐρηται παρὰ Διογ. Λαερτίῳ, ἄλλα σημαίνουσα διοικῆσιν τῶν τῆς πολιτείας πραγμάτων*» - «*πολιτειογραφία, ἡ. Γαλ. statistique [...] Ὁ Κυρ. Καπετανιάκης] τῷ 1808 τὴν ὀνόμασε πολιτογραφίαν, ὄχι καλῶς, ἄλλοι ἀπογραφικὴν*»⁸³ - «*τιμολόγιον, τό. Γαλ. facture des marchandises, tarif*» - «*εποικοδομητικός, Γερμ. erbaulich*» - «*ἐπιτελεῖον, τό. Γαλ. état-major*».

Τέλος, ὁ Κουμανούδης, ἔχοντας πλῆρη ἐποπτεία τῆς ἐκτάσεως τῆς νεολογίας, στιγματίζει τὴν βιασύνῃ νὰ πλάσσουμε νέες λέξεις, ἀκόμη καὶ ὅταν ὑπάρχουσι ἄλλες: «*Ἐκ τῆς πολλῆς ἐφέσεως τοῦ νὰ ὀνομάζωμεν τὴν οἰκείαν φωνὴν τὰ δανειζόμενα πράγματα ἐπιούμεν ταχέως εὐθὺς νέας λέξεις καὶ πρὶν ἢ καλῶς μελετήσωμεν τὸν παλαιὸν πλοῦτον τὸν ἐν τοῖς βιβλίοις ὡς καὶ τὴν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ σωζομένην ὀνοματολογίαν, ἐκ τούτου δὲ διπλαῖ τριπλαῖ καὶ τετραπλαῖ ἀνεφύοντο ὀνομασίαι κατῆσχε δ' ἐξ αὐτῶν ἐνίοτε οὐχὶ ἢ κρατίστη*»⁸⁴. Ὁ ἴδιος ἐπικρίνει μετὰ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ τέτοιους περὶ τὸν σχηματισμὸς: «*Ἐσθητοφυλάκιον [...] Δέν ἐχρειάζετο ἢ λέξις, ὑπάρχοντος πρόπαλαι τοῦ ματιοφυλακίου, τοῦ καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς εὐκαταληπτοτέρου, ἐνεκα τῆς πασίγνωστου γραφικῆς φράσεως "ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλήρον"*».

80. Στέφ. Κουμανούδης, *Συναγωγὴ νέων λέξεων* (ἐκδ. 1980), σχέδιασμα Προλόγου ποὺ περιλαμβάνεται ἐν τῷ Προλεγόμενῳ ἐν τῷ Λεξικῷ, τὰ ὁποῖα ἔγραψε ὁ Κ.Θ. Δημαράς, σ. xiii.

81. Πβ. Γ. Μπαμπινιώτης, *Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Παρελθόν-παρὸν-μέλλον*, Ἀθήνα 1994, ἐκδ. Gutenberg, σ. 340 κ.α. καὶ Γ. Μπαμπινιώτης, «*Ἑλληνικὴ γλῶσσα*» [δύο ἐκτενῆ ἀρθρα: α) ἐν τῷ τόμῳ «Ἑλλάς» τῆς Ἐγκ. «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» καὶ β) ἐν τῷ τόμῳ 16 («Φιλοσοφία καὶ κοινωνικῆς ἐπιστῆμης») τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαίδειας (Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν)].

82. Οἱ ξένες λέξεις τῆς Ν. Ἑλληνικῆς συστηματικὰ μελετῶνται ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδης, *Νεολογικὸς δανεισμός τῆς Νεοελληνικῆς: Ἀμεσα δάνεια ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἀγγλοαμερικανικῆς. Μορφολογικὴ ἀνάλυση*, Θεσσαλονίκη 1994.

83. ὁ ἴδιος ὁ Κουμανούδης ἐν τῷ λ. *στατιστικῆς* παρατηρεῖ σχετικὰ μετὰ τὸν ὄρο *στατιστικῆς*: «[...] Ἀντὶ τῆς ξένης ταύτης λέξεως ἄλλοι μὲν τῶν ἡμετέρων τὴν καταστατικὴν, ἄλλοι δὲ τὴν πολιτειογραφίαν, ὡς ὁ Σκαρλ[άτος] Βυζάντιος ἐν τῷ Γαλλοελληνικῷ λεξικῷ τοῦ [18](56) ἐδέχθησαν, οὐ πάντας ὅμως εἰσχωριστήσαντες, καὶ διὰ τούτου εἰς πολλὴν ἐπιχρησιν καὶ σήμερον [τέλει 19ου αἰ.] εἰμεινεν ἢ στατιστικῆ».

84. Στέφ. Κουμανούδης, σχέδιασμα Προλόγου, (*Συναγωγὴ νέων λέξεων*, σ. xvi-xvii).

Ο Στέφ. Κουμανούδης επιτέλεσε μόνος του -στο μέτρο, φυσικά, των δυνάμεων ενός, έστω και χαλκέντερου, ανθρώπου- ό,τι σε άλλες γλώσσες κατόρθωσαν (πιο συστηματικά και σε πολύ μεγαλύτερη έκταση βεβαίως) πολυπληθείς ομάδες ερευνητών: συνέταξε ένα ιστορικό λεξικό, με την έννοια τής πρώτης μαρτυρίας ή των παλαιότερων μαρτυριών που έχουμε για τον χρόνο εμφανίσεως κάθε λέξης, όπως η Γαλλική Ακαδημία⁸⁵ για τις λέξεις τής Γαλλικής ή οι λεξικογράφοι τού μεγάλου ιστορικού λεξικού τής Αγγλικής που εξέδωσε η Οξφόρδη⁸⁶. Έτσι είμαστε σε θέση σήμερα να γνωρίζουμε λ.χ. ότι η λ. *επιχειρηματίας* πρωτοεμφανίστηκε στον Κοραή (1821), η λ. *επιχειρηματολογία* στην εφημ. «Ακρόπολις» (5 Νοεμβρ. 1888), η λ. *επιφυλλίς* στον Σκαρλάτο Βυζάντιο (1846), η λ. *ερωτεύομαι* στον Σκαρλ. Βυζάντιο (1835), η λ. *εσώρουχα* στο *Ημερολόγιο κυριών* (1888), η λ. *ετεροδημότης* στον ίδιο τον Στέφ. Κουμανούδη (1872), η λ. *ευαισθησία*, αρχαία, ενεργοποιείται από τον Αδ. Κοραή, η φράση *επιστώ την προσοχή* στον Αγγ. Βλάχο (1871), η λ. *εφορειακός* στην εφημ. «Εφημερίς» (20 Οκτ. 1891), η λ. *εχθροπραξία* στον Αναστ. Πολυζωΐδη (1836), η λ. *επιτελείον*⁸⁷ στον Αγγ. Βλάχο (1871) κ.ο.κ.

Ως προς την πληρότητα και την ποσότητα των λημμάτων τού έργου τού Κουμανούδη, που ενδιαφέρει τόσο λεξικογραφικά όσο και σε σχέση με την εξέλιξη τής νέας ελληνικής γλώσσας στη λόγια γραπτή παράδοση της, γεννάται το εξής ζήτημα: Οι συγκεντρωθέντες νεολογισμοί μιας περιόδου που καλύπτει 450 χρόνια έκφρασης των Ελλήνων (170 χρόνων ελευθέρου βίου και 280 υπό τους Τούρκους), εξαντλείται στα 60.000 περίπου λήμματα που έχει καταγράψει στη «Συναγωγή» του ο Κουμανούδης και σε 10.000 ακόμη λήμματα που υπολογίζει ότι του λείπουν; Η γνώμη μας είναι ότι ο μεταθανάτιος υπότιτλος τού έργου «*από τής 'Αλώσεως μέχρι τών καθ' ημάς [με όριο το 1900] χρόνων*», ο οποίος γράφτηκε μετά τον θάνατο τού Κουμανούδη από τον γιο του (και εκδότη τού έργου) Πέτρο Στεφ. Κουμανούδη, δεν αποδίδει την πραγματικότητα. Ο Κουμανούδης θα σκόπευε να καλύψει την περίοδο από τα μέσα τού 18ου αιώνα μέχρι και τον 19ο αιώνα (περ. 1750-1900). Αυτό προκύπτει και από τον πρόχειρο τίτλο που βρίσκεται στα κατάλοιπα του μαζί με ένα σχεδιάσμα Προλόγου τού ίδιου τού Κουμανούδη, που περιέλαβε στα Προλεγόμενα του ο Κ. Θ. Δημαράς. Ο τίτλος είναι: *Συναγωγή λέξεων 'Ελληνικών, από τών μέσων του 'Υπερελθόντος αιώνος [ενν. τον 18ο αι.] πλασθεισών προς πλουτισμόν τής γραφομένης και δή και ομιλούμενης γλώσσης*⁸⁸. Τότε πράγματι οι λέξεις που του λείπουν μπορεί να υπολογιστούν περίπου σε 10.000, αφού -όπως λέει ο ίδιος-⁸⁹ πρόκειται για λέξεις από ξενόγλωσσα επιστημονικά βιβλία, οι οποίες -προσθέτουμε εμείς- θα πέρασαν στις πρώτες μεταφράσεις ξένων επιστημονικών έργων από τα μέσα τού 18ου αιώνα. Το ίδιο συνάγεται και από τη χρονική περίοδο που έζησαν οι συγγραφείς, των οποίων τα έργα αποδελτίωσε ο Κουμανούδης. Με ελάχιστες, σποραδικές εξαιρέσεις⁹⁰ ανήκουν στα μέσα τού 18ου αιώνα και εφεξής. Συμπέρασμα: Οι νεολογισμοί τής λόγιας νεοελληνικής γλώσσας που συλλέγει ο Κουμανούδης καλύπτουν 150 χρόνια ιστορίας τής νεοελληνικής γλώσσας και ανέρχονται περίπου σε 70.000 λέξεις.

Τελικά, ο Κουμανούδης φαίνεται ότι πέτυχε τον σκοπό για τον οποίο συνέταξε τη «Συναγωγή», που δεν ήταν άλλος από το: «*να καταστήσει [...] δήλον ότι η ελληνική γλώσσα ουδέποτε απέβαλε τήν ζώην και γονιμότητα αυτής, άλλα διατελεί αεί ζώσα, και νέα αεί δημιουργήματα κατά τάς εκάστοτε εμφανιζομένας νέας πνευματικός ανάγκας πα-ράγουσα*⁹¹».

Η ΧΡΥΣΗ ΕΠΟΧΗ Η δεκαετία τού '30 είναι η χρυσή εποχή τής νεοελληνικής λεξικογραφίας. Τέσσερα σημαντικά ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ λεξικά τής Ν. Ελληνικής, ιστορικός τα πιο σημαντικά, δημοσιεύονται ή αρχίζουν να δημοσιεύονται μέσα σε αυτή τη δεκαετία:

1931 Πέτρου Βλαστού, *Συνώνυμα και Συγγενικά. Τέχνες και Σύνεργα*. 1933 'Ακαδημία 'Αθηνών: *Ιστορικόν Λεξικόν τής Νέας ελληνικής τής τε κοινής ομιλούμενης και τών ιδιωμάτων, Α'* τόμ. 1933 «Πρωίας»: *Λεξικόν τής Νέας 'Ελληνικής γλώσσης*, 2 τόμ. 1936-50 Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικόν τής ελληνικής γλώσσης*, 9 τόμ.

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ Το Λεξικό τού Πέτρου Βλαστού είναι, στην πραγματικότητα, το πρώτο σημαντικό «λεξικό συνωνύμων»⁹² τής Ν. Ελληνικής -και μάλιστα τής λαϊκής, διαλεκτικής και λογοτεχνικής δημοτικής, με σαφή αποκλεισμό των λόγιας προέλευσης νεοελληνικών λέξεων. Και εδώ η ιδεολογία

85. *Dictionnaire de l'Académie française* (ά έκδ. 1694).

86. *The Oxford English Dictionary*, 12 τόμ. και 2 Suppl., Oxford 1933.

87. ο Κουμανούδης, *Συναγωγή νέων λέξεων*, λ. *επιτελείον* σημειώνει: «*Ο Γρ. Χαντσ[ερίης] τῷ 1870 κατεκρινε τήν λέξιν, ἀντιπροτείνας το διατακτορεῖον*».

88. Στέφ. Κουμανούδη, *Συναγωγή νέων λέξεων*, έκδ. 1980, Προλεγόμενα Κ.Θ. Δημαρά, σ. xiii.

89. Τα λόγια τού Κουμανούδη («Συναγωγή», σ. 1) σε ένα από τα συνήθη «στιχηρά» του σημειώματα που επισήμανε ο Κ.Θ. Δημαράς:

*Ὡς δέκα ετι χιλιάδες λέξεων
υπό λογίων ποιηθεῖσαι, μάλιστα δε
αὐται παραληφθεῖσαι ἐκ τών φραγκικῶν
βιβλίων επιστήμης καί δη φυσικῶν
μηχανικῶν τε καί ιατρικῶν φρονῶ
ὅτι μοι λείπουν πάντως ἐν τῇ βίβλω μου
τῇ τόσον πολυπόνη [...]*

90. Τέτοιες είναι λ.χ. ο Ιωάννης Αβράμιος (1692, 1709), ο Νικόλαος Βούλγαρις (1681), ο Θεόδωρος Γαζής (1465), ο Εμμ. Γλυζούνης (1596), ο Νικόλαος Γλυκός (1680, 1728) και μερικοί άλλοι.

91. Στ. Κουμανούδη, *Συναγωγή*, έκδ. 1980, σ. xlviii.

92. ο συντάκτης τού πρώτου (πραγματικά και αποκλειστικά) λεξικού συνωνύμων (*Λεξικόν τών Συνωνύμων τής Νεοελληνικής*, Αθήνα 1970) Κ. Δαγκίτσης θεωρεί το Λεξικό τού Βλαστού «Αναλογικό», δηλ. εννοιολογικό περισσότερο παρά καθαρά συνωνυμικό: «*Γύρω από μία λέξη συγκεντρώνονται όλες οι λέξεις που συγγενεύουν σημασιολογικά*» (Κ. Δαγκίτσης, σ. κη', σημ. 1).

οδηγεί τη λεξικογραφία το γλωσσικό «πιστεύω» του Βλαστού καθορίζει τη στάση του στο Λεξικό που συντάζει. Ο Πέτρος Βλαστός (1879-1941), ποιητής, λόγιος, που έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στο εξωτερικό (Ινδία, Αγγλία), υπήρξε από τους υπέρμαχους ενός φορμαλιστικού δημοτικισμού κατά τα διδάγματα του Ψυχάρη, χωρίς όμως να διαθέτει τις επιστημονικές γνώσεις και το κύρος του πατριάρχη του δημοτικισμού. Γαμπρός του Αλέξ. Παλλη, μεγάλου δημοτικιστή λογίου, δεν υστέρησε σε μαχητικότητα για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας, μιας δημοτικής αληθινά λαϊκής με πρότυπο τη γλώσσα των δημοτικών τραγουδιών. Άνθρωπος του εμπορίου, δηλ. της πράξης, ο Βλαστός δεν στάθηκε μόνο σε θεωρητικές τοποθετήσεις. Θέλησε να δώσει ένα πρακτικό βοήθημα για μια μελλοντική -είχε συνείδηση της προσπάθειας του- αλλά δημιουργική χρήση της δημοτικής, εσωτερικά εμπλουτισμένης με γνήσιες λαϊκές λέξεις: «Σε μας [κατ' αντίθεση προς την Ιταλική] είχε τόσο παραπεταχτεί η δημοτική που κατάνησε να ζουριάζει και ν' αποξεραθεί. Ο ξεπεσμός αφτός της γλώσσας μας αναγκάζει τώρα να ξαναφέρουμε πίσω ένα σωρό λέξεις, πολύ όμορφες κι απαραίτητες, που κοντεβουν να ξεχαστούν ολότελα ή που κιάλας φαίνονται ξένες. Πόσες από αφτές θα ξαναζωντανέγουν είναι πρόβλημα που θα το λύσει η φιλολογία, μα προτίμησα να βαστάζω όσες μπορούσα περισσότερες με την ελπίδα να σωθεί ο πλούτος της δημοτικής που σήμερα κινυνέβει να χαθεί αγύριστα»⁹³.

Ο μελετητής -όσο και ο χρήστης- του Λεξικού του Βλαστού καταλαβαίνει αμέσως από τις λέξεις, που δίδονται ως συνώνυμα ή συγγενικά σε κάθε λήμμα, ότι πρόκειται για ένα κράμα από ζωντανές, εύχρηστες και εκφραστικές δημοτικές λέξεις αλλά και άλλες ξεθαμμένες από παλιότερα (και όχι πάντα αξιόπιστα) λεξικά⁹⁴, μαζί με γλωσσικό υλικό, που αποτελείται από πολλές διαλεκτικές⁹⁵ λέξεις, ακόμη και από νεόπλαστες φτιαχτές λέξεις⁹⁶, που πλάστηκαν για να αντικαταστήσουν άλλες λογιότερης προέλευσης, καθώς και από λέξεις της συνηματικής λεγόμενης γλώσσας (αργκό). Για να γίνουν κατανοητές η προσφορά αλλά και οι αδυναμίες της λεξικογραφικής εργασίας του Βλαστού, ας πάρουμε τα συνώνυμα της λ. *καταλαβαίνω*.

α) Λεξικό 1931. «καταλαβαίνω* εννοώ, νοιώθω, νογώ-ανανοιώνουμαι, ανανοούμανδιανοιώνουμανδοκιούμαι, οικοούμαι-απεικάζω, συνεικάζω-αγρικό-διακρίνω, ξεδιακρίνω, ξεδιαλύνω. Αιστάνουμαι, νοιώθουμαι. Ακούω. Μαντέβω-ψυχανεμίζουμαι ανθίζουμανυρίζουμαι. Μπαίνω-βλέπω, τσακώνω. Παίρνω νόγα, παίρνω κάβο-παίρνω χαμπάρι, χα-μπερίζω-παίρνω ειδηση, μωροδιά-το βάζει ο νούς-μου-μου συνεμπήκε-του μπήκαν ψύλλοι στ' αφτιά. Δεν το χωράει ο νούς-μου. Δε σκαμπάζει τίποτε».

β) Συμπλήρωμα 1989. «καταλαβαίνω* ανεμίζουμαι, απομαντέβω, ανανιώνουμαι, ανανογιέμαι, -ούμαι, αιστάνουμαι, (α)γρικό, γνόθω, καλογρικό, μισομαντέβω, μισοκαταλαβαίνω, νιάνω, (γ)νοιάζουμαι, σακουλέβουμαι, ψυλλιάζουμαι -ακούεται το αλέβρι μέσα στην κρέμα- άνοιξε τα μάτια-του- μου άνοιξε τα μάτια- άρχισαν να του χτυπούν τα λόγια- δε γρικός πούθε παν τα τέσσερα- είσαι μακριά- καταλαβαίνεις ρωμάικα; τό-κοψε το ξερό-του- δεν καταλαβαίνει γρι, σκραπ- το μωρίστηκε- μπαίνω στο νόημα- τον έμπασα στο νόημα- μακριά που είσαι νυχτωμένος- το πήρε πρέφα- παίρνω κάβο- παίρνω αβίζο- παίρνω πρέζα [sic], μωροδιά-ως εκεί φτάνει το μωλό-του -μπήκα στην ανθυβουλή του = ξέρω, τον πήρα το σφιγμό, ξέρω τις αδυναμίες-του- μακριά που νυχτωσε, που είσαι νυχτωμένος = δεν καταλαβαίνεις- τον μπάζω στο νόημα = τον κάνω να καταλάβει».

Είναι φανερό ότι η παράθεση συνωνύμων που συγκεντρώνει ο Βλαστός, δείχνει ανάγλυφα τον πλούτο των λέξεων και των φράσεων που διαθέτει η Νεοελληνική, για να δηλώσει τη σημασία «καταλαβαίνω». Ωστόσο, επειδή το Λεξικό του Βλαστού δεν είναι και ερμηνευτικό, δεν μπορεί να βρει κανείς τις διαφορές που υπάρχουν στην ειδικότερη σημασία των συνωνύμων μεταξύ τους, γιατί άλλο το *εννοώ*, άλλο το *νοιώθω*, άλλο το *ψυχανεμίζουμαι*, άλλο το *παίρνω χαμπάρι*, άλλο το *μωρίζουμαι*, άλλο το *ψυλλιάζουμαι* και, φυσικά, άλλα -τελείως άλλα- τα *σακουλέβουμαι* (αργκό), *μπαίνω* (μπήκες;), *παίρνω πρέφα* και *παίρνω κάβο*. Όπως διαλεκτικά και παλαιότερης χρήσης είναι τα (άγνωστα σήμερα) *ανανιώνουμαι*, *παίρνω αβίζο*, *μπήκα στην ανθυβουλή του*, *άρχισαν να του χτυπούν τα λόγια*, *παίρνω νόγα*, *δο-κιούμαι* κ.ά.

Γενικά, το Λεξικό του Βλαστού δεν είναι λεξικό της κοινής Ελληνικής, εξού και το πλήθος των ιδιοματικών χρήσεων που περιλαμβάνει. Ο Βλαστός, στην πραγματικότητα, ικανοποίησε, όσο ήταν δυνατό σε έναν άνθρωπο, την προτροπή του Κοραή να συγκεντρωθεί το υλικό που λέγεται, ό,τι λέγεται, από τον λαό σε όλη την Ελλάδα. Με τη διαφορά ότι αυτό έγινε μόνο έμμεσα -μέσω μερικών λεξικών, γλωσσάρων, αρχείων και ιδιοματικών | διαλεκτικών λεξικών και περιγραφών- και από μακριά, μια και ο Βλαστός έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του εκτός Ελλάδος. Σε αυτό οφείλεται και το ότι ένα μέρος των λέξεων του Λεξικού του είναι, όπως είπαμε, άγνωστο στην κοινή χρήση. Αυτό δεν εμποδίζει, πάντως, έναν από τους καλύτερους γνώστες της δημόδους Ελληνικής, τον Άνθιμο Παπαδόπουλο, να παραδεχθεί ότι: «*αυτό* [δηλ. το Λεξικό του Βλαστού στην έκδοση του 1931] *είναι το πλουσιότερο και άκριβέστερο λε-ξικόν της νέας Έλληνικής εις την ακριβή δημόδη αυτής μορφήν. Μέγας πλούτος λέξεων. Άπο φωνητικής απόψεως*

93. Π. Βλαστός, *Συνώνυμα και Συγγενικά* (έκδ. 1931, ανατ. 1976), σ. 5. Τα κατάλοιπα του Βλαστού, ο οποίος συνέχισε να συγκεντρώνει γλωσσικό υλικό τα υπόλοιπα 10 χρόνια μέχρι τον θάνατο του (1941), εκδόθηκαν αυτοτελώς (ανεξάρτητα δηλ. από την έκδοση του 1931) το 1989: Π. Βλαστός, *Συνώνυμα και Συγγενικά. Νέα έκδοση συμπληρωμένη από τα κατάλοιπα του συγγραφέα*, Αθήνα, Εκδ. Εταιρείας Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου από την Άλκηστη Σουλογιάννη (με εισαγωγή της Ρένας Σταυρίδη-Πα-τρικίου). Θα έπρεπε στο μέλλον να γίνει μια ενιαία έκδοση του παλιού (α' έκδοσης) και του νέου υλικού (β' έκδοσης), για να αναδειχθεί ο πλούτος του υλικού και να επιτευχθεί καλύτερα ο σκοπός του συγγραφέα, μια που τα κατάλοιπα του Βλαστού, όπως φαίνεται, αποτελούν συμπλήρωμα του παλαιότερου Λεξικού του με μερικές αναπόφευκτες επαναλήψεις και αλλαγές, αλλά και με διορθώσεις και νέο πλούσιο υλικό (17.000 περίπου λήμματα).
94. Χρησιμοποιεί, μεταξύ άλλων, ως πηγές άντλησης υλικού τα Λεξικά των Somavera, Γερ. Βλάχου, Γ. Βεντότη, Σ. Βλαντή, Du Cange κ.ά., όπου τα λήμματα απαιτούν προσεκτικό έλεγχο.
95. Μολονότι ο ίδιος ο Βλαστός δεν δέχεται ότι χρησιμοποιεί πολλές διαλεκτικές λέξεις («*Διαλεκτικούς τύπους παραδέχτηκα όσο γίνονταν πιο λίγους*», Π. Βλαστός, *αυτ.*, σ. 5).
96. Κατά τον Κ. Δαγκίτη (*Λεξικό των Συνωνύμων της Ελληνικής*, σ. κθ') το Λεξικό του Βλαστού περιέχει «[...] πλήθος αυθαίρετων ψο-χαρικών νεοπλασμών».

έχει την άρετήν τής ακριβείας, ἀλλ' ἀπὸ σημασιολογικῆς το ἐλάττωμα τής ἐλλείψεως σημασιῶν⁹⁷. Βεβαίως, ο Βλαστός εἶχε προβλέψει τὴν κριτικὴν ποὺ θα ασκεῖτο στο Λεξικὸ τοῦ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους, παρατηρώντας στὸν Πρόλογο τοῦ: «[...] Για νὰ χτιστεῖ καὶ νὰ συνοργανιστεῖ ἓνα συστηματικὸ λεξικὸ τῆς δημοτικῆς χρειάζεται νὰ γίνῃ πρῶτα πολλή δουλιὰ στα θεμέλια. Σε ἀφτά δούλεψα καὶ γώ [...] Οἱ τυχεροὶ ποὺ θα σηκώσουν τὰ προπύλαια καὶ τ' αετώματα θα μας ἔχουν πια ξεχάσει ἐμᾶς ποὺ δρώσαμε στα κατακόμπια (ἴσως μάλιστα καὶ μας περιφρονήσουν) μα τέτοια πάντα εἶναι ἡ ἀδοξὴ μοῖρα τῶν θεμελίων. Μένουν ἀφαντα μέσα στο χῶμα κι ἀ βασιζέται ἀπάνω-τοὺς οἰκοδόμημα⁹⁸».

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ Στα φιλόδοξα σχέδια τῆς ἐλληνικῆς φιλολογικῆς καὶ γλωσσικῆς ἐπιστήμης συγκαταλέγθησ ἈΚΑΔΗΜΙΑΣ ἤθηκε, σε στιγμές ευφορίας ἀλλὰ καὶ ἐθνικῆς ἐξαρσης, ἡ σύνταξη λεξικοῦ ολόκληρης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας. Συγκεκριμένα, τὸ 1908, με πρωτοβουλία καὶ εἰσηγήση τοῦ Γεωργίου Χατζιδάκι, ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου συνέστησε «Ἐπιτροπεία», ποὺ θα συνέτασσε λεξικὸ ὅλης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας -αρχαίας, μεσαιωνικῆς καὶ νέας. Ἡ ἐκδοσις τοῦ λεξικοῦ προβλεπόταν νὰ πραγματοποιηθεῖ 13 χρόνια ἀργότερα, τὸ 1921, ὥστε νὰ ἀρχίσει με αὐτὴν πανηγυρικᾶ ὁ εορτασμός τῆς ἑκατονταετηρίδας τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας, δηλ. τῶν 100 χρόνων ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Τὴν ἴδια περίοδο, μετὰ τὴν ἐπιτυχία ποὺ σημείωσαν ἡ ριζικὰ ἀνανεωμένη 7ῃ (1882) καὶ ἡ 8ῃ (1897) ἐκδοσις τοῦ Λεξικοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τῆς Οξφόρδης ἀπὸ τοὺς Liddell καὶ Scott, σχεδιάζαν στὴν Ἀγγλία τὴν σύνταξη ἐνός νέου Ἐπιτομοῦ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, ποὺ θα ἐφθανε ὡς τις ἀρχές τοῦ 7ου μ.Χ. αἰῶνα. Βάσις τοῦ Ἐπιτομοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἦταν τὸ λεξικὸ τῶν Liddell καὶ Scott καὶ πρότυπο τοῦ ὁ ἀντίστοιχος Ἐπιτομὸς τῆς Λατινικῆς Γλώσσας. Ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα ἄλλο φιλόδοξο σχέδιο τῆς ξένης, αὐτὴ τὴν φορὰ, φιλολογικῆς ἐπιστήμης, ποὺ, ὅπως παρατήρησε χαρακτηριστικᾶ τότε ὁ Η. Diels, θα ἐπρεπε νὰ καταλάβῃ ἑκτασι 120 τόμων⁹⁹, μιὰ καὶ ἡ παραδεδομένη ἐλληνικὴ φιλολογία υπολογίζεται πὺς εἶναι δέκα φορὲς μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν λατινικὴν.

Στὴν πράξη, καὶ τὰ δύο αὐτὰ φιλόδοξα σχέδια σύντομα ἐγκαταλείφθησαν, γιὰ νὰ παραχωρήσουν τὴν θέση τοὺς σε πιο ρεαλιστικὰ ἐγχειρήματα. Ὁ Γ. Χατζιδάκις, ὡς πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς, εἰσηγήθηκε νὰ περιοριστεῖ κατ' ἀρχὰς τὸ ἔργο στὴν σύνταξη λεξικοῦ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νέας Ἑλληνικῆς, ἀρχίζοντας μάλιστα ἀπὸ τὴν σύνταξη «Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, τῆς τε Κοινῆς Ὀμιλουμένης καὶ τῶν Ἰδιωμάτων». Ὁμοίως ἐγκαταλείφθηκε στὴν Οξφόρδῃ ἡ ἰδέα τοῦ Ἐπιτομοῦ τῆς Ἑλληνικῆς. Ἀντ' αὐτοῦ, ἀνατέθηκε (τὸ 1911) στὸν Jones μιὰ νέα, πλήρως ἀναθεωρημένη ἐκδοσις τοῦ Λεξικοῦ τῶν Liddell καὶ Scott, ποὺ θα τελείωνε σε 5 χρόνια. Ὡστόσο, ἡ πλήρης ἀναδιάρθρωσις καὶ ἐπανασύνταξη τοῦ λεξικοῦ στὴν 9ῃ αὐτὴ ἐκδοσις ἔκαμαν ὥστε ἡ μεν τμηματικὴ, κατὰ τεύχη, ἐκτύπωσις ν' ἀρχίσει μὲν τὸ 1925, ἡ δε ολοκλήρωσις τοῦ ἔργου νὰ πραγματοποιηθεῖ 29 χρόνια μετὰ τὸ ξεκίνημα τοῦ, τὸ 1940! Στὴν τελευταία «ἐπιτικὴ» αὐτὴ ἐκδοσις τοῦ λεξικοῦ, ὁ Jones ἀναφέρει με ἀνακοίνωσι στὸν Πρόλογο τοῦ (σ. 9), γραμμῆνον τὸ 1925, πὺς: «γιὰ τὸ βυζαντινὸ λεξιλόγιο θα πρέπει νὰ περιμένουμε τὸ Λεξικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς», ποὺ ἡ σύνταξη τοῦ -ὅπως ἀναφέρει ἀλλοῦ στὸν ἴδιο Πρόλογο- ἔχει ἀναληφθεῖ ἀπὸ Ἑλλήνες φιλόλογους. Ἡ σιωπηρὴ συμφωνία γιὰ τὴν ἐκπόνησις ἐνός λεξικοῦ ολόκληρης τῆς Ἑλληνικῆς -τῆς ἀρχαίας ἀπὸ τὸ ἐπιτελεῖο τῆς Οξφόρδης, τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς νέας ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες- εἶχε πραγματοποιηθεῖ: ἡ ἐκτέλεσις ὅμως αὐτῆς τῆς «λεξικογραφικῆς συμφωνίας» ἦταν καταδικασμένη, ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς, νὰ παραμείνῃ ἡμιτελής!

Μετὰ παρέλευσι 25 ἐτῶν, τὸ 1933, ἐκδίδεται ὁ πρῶτος τόμος τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ὅπου ὑπῆρχε τὸ Λεξικὸ ἀπὸ τὸ 1927). Ζώντος ἀκόμη τοῦ Χατζιδάκι ἐκδίδεται ὁ δεῦτερος τόμος (1939), ἐνῶ ἓνα χρόνο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἐκδίδεται (τὸ 1942) καὶ ὁ τρίτος τόμος. Ἐκτοτε ἔχουν ἐκδοθεῖ τμηματικῶς ὁ τέταρτος (1953-1980) καὶ ὁ 5ος τόμος¹⁰⁰. Ἡ πεντηκτὴ αὐτῆ -σε χρόνο- συγκομιδὴ ἦταν ἡ ἀναγκαία ἀπόθρησις ἐνός κολοσσίου ἐγχειρήματος ποὺ ἦταν ἐξαρχῆς καταδικασμένο ν' ἀποτύχει γιὰ δύο κυρίως λόγους: Πρῶτον, ἀπὸ ἔλλειψι τῆς ἀπαραίτητης υποδομῆς -δὲν ὑπῆρχε πουθενὰ συγκεντρωμένο τὸ υλικό, στο ὁποῖο θα στηριζόταν ἡ σύνταξη τοῦ λεξικοῦ οὔτε διατέθηκαν ποτὲ τὰ ἀπαραίτητα οικονομικὰ μέσα καὶ τὸ ἀπαιτούμενο ἐπιστημονικὸ προσωπικό. Δεύτερον, ἡ σύζευξι

97. Ἄνθ. Παπαδόπουλος, Προλεγόμενα στὸν α' τόμο (1933) τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας, σ. σ'.

98. Π. Βλαστός, *Συνώνυμα καὶ Συγγενικά*, α' ἐκδ. (1931), σ. 6.

99. «Ὅποιος γνωρίζει τὸν ὄγκο τῆς ἐλληνικῆς γραμματείας, ποὺ εἶναι τουλάχιστον δέκα φορὲς μεγαλύτερος τῆς λατινικῆς, τις διαλεκτικῆς ποικιλίες τῆς, τὸν ἀπίστευτο πλοῦτο τῶν τύπων τῆς, τὴν ἀνυποχώρητη διατήρησι τοῦ κλασικοῦ λόγου ἐπὶ χιλιάδες ἔτη, μετὰ τὴν πτώσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ, ἀν θέλετε, μετὰ τῶν ἡμερῶν μας [1904], ὅποιος γνωρίζει ἐπιπλέον ὅτι οἱ ἐκδόσεις ὅλων σχεδόν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων εἶναι ἐντελῶς ἀκατάλληλες γιὰ ἀποδελτίωσι καὶ ὅτι γιὰ πολλοὺς σπουδαίους συγγραφείς δὲν ὑπάρχει καν κριτικὴ ἐκδοσις, καὶ ὅποιος λάβῃ ὑπόψιν τὸν τὴν κατάστασι τῶν συλλογῶν μας σε ἀποσπάσματα καὶ ἐιδικά λεξικά, θα ἀντιληφθεῖ ὅτι πρὸς τὸ παρὸν δὲν ὑπάρχει ἡ βάση στὴν ὁποία θα μπορούσε νὰ οἰκοδομηθεῖ ἓνας Ἐπιτομὸς τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ (καὶ αὐτὸ ἴσως εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον) καὶ ἀν υποθέταμε πὺς διαθέτουμε τέτοιες ἐκδόσεις καὶ συλλογές, ἀπὸ τὸν Ὀμηρο ἔως τὸν Νόννο, ἢ (ὅπως πρότεινε ὁ Krumbacher στο Λονδίνο) ὡς τὸν Ἀποστόλιο, καὶ ἀκόμη πὺς ὅλο τὸ υλικό τὸ εἶχε ἐπεξεργασθεῖ, ἀποδελτιώσει, καταγράψει ἓνα γιγάντιο ἐπιτελεῖο ἀπὸ ἐπιστήμονες καὶ ὅτι εἶχε βρεθεῖ ἓνα μεγάλο οἶκημα μέσα στο ὁποῖο θα φυλάσσονταν καὶ θα ἀποθηκεύονταν οἱ χιλιάδες τῶν κειβητῶν με τὸ υλικό, πὺς θα βρίσκονταν ὁ χρόνος, τὰ χρήματα καὶ ἡ δυνατότητα νὰ ξεδιαλύνῃς αὐτὰ τὰ ἑκατομμύρια τῶν δελτίων καὶ νὰ βάλῃς μιὰ τάξι σε αὐτὸ τὸ χάος; Δοθέντος πάντα ὅτι ἡ ἀναλογία Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς εἶναι 1 πρὸς 10, ἡ ἐργασία στὸν «Ἑλληνικὸ Ἐπιτομὸ» θα απαιτούσε τουλάχιστον 100 φιλόλογους. Ἐπὶ κεφαλῆς δε, θα ἐπρεπε νὰ εἶναι ἓνας διευθυντῆς συντάξῃς, ποὺ θα ἦταν μάλλον κάτι σαν στρατηγὸς παρά ἐκδότῃς! Καὶ ἀν ἡ ἐκδοτικὴ στρατιὰ ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτελέσει τὸ ἔργο τῆς στο ἀκέραιο, καὶ ἀν ἡ Ἐνοσις Ἀκαδημιῶν, ἡ ὁποία ὡς γνωστόν δὲν ἔχει δεκάρα δικὴ τῆς, κατάφερνε νὰ συγκεντρώσει τὰ 10.000.000 μάρκα [ἐκεῖ υπολόγιζε τὸ κόστος ὁ Diels τὸ 1905], τὰ απαιτούμενα γιὰ τὴν συμπλήρωσι τῶν 120 τόμων ποὺ θα χρειάζονταν γιὰ τὸ ἔργο, καὶ ἀν οἱ φιλόλογοι γίνονταν τόσο πλοῦσοι, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ διαθέσουν 6.000μάρκα νὰ ἀγοράσουν τὸν «Ἐπιτομὸ τῆς Ἑλληνικῆς», πὺς θα μπορούσε κανεῖς νὰ διαβάσει καὶ νὰ χρησιμοποιήσει ἓνα τέτοιο τερατώδες ἔργο;», Η. Diels, *Neue Jahrbücher* 1905, σ. 692.

100. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν: Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῆς ὀμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων. Ἐκδόθησαν μετὰ τούδε 5 τόμοι: Α' τόμος. (Α-Αμ-) 1933, Β' τόμος. (Αν-Απ-) 1939, Γ' τόμος. (Αρ-βλέπω) 1942, Δ' τόμος. ἄ τεύχη. (βλεφαρίδα-γάρφαρος) 1953, Β' τεύχη. (γαρδάλωνο-γεροδάσκαλος) 1980, Ε' τόμος. α' τεύχη. (γεροδέματος-γλωσσώτης) 1984, β' τεύχη. (γναθᾶο-δακτυλωτός) 1989.

του λεξικού της κοινής νέας Ελληνικής με το λεξικό των ιδιωμάτων της Ν. Ελληνικής κατέστησε εξαρχής το έργο θνησιγενές. Γιατί ένα λεξικό των ιδιωμάτων της Ν. Ελληνικής, για τού οποίου τη σύνταξη θα συνηγορούσαν πολλοί λόγοι, είναι ευνόητο πως απαιτούσε ακόμη μεγαλύτερη υποδομή, που φυσικά ήταν ακόμη δυσκολότερο να εξασφαλιστεί.

Αν το εγχείρημα είχε από την αρχή περιοριστεί ρεαλιστικά στη σύνταξη ενός -ιστορικού έστω- λεξικού της κοινής νέας Ελληνικής, σήμερα -με κατάλληλο γλωσσικό και επιστημονικό εκσυγχρονισμό και εμπλουτισμό- θα είχαμε ένα έγκυρο επιστημονικό λεξικό, ανυπολόγιστη προσφορά στη σπουδή και τη χρήση της σύγχρονης γλώσσας μας.

Ωστόσο «ουδέν κακόν αμιγές καλού». Η απόπειρα συντάξεως ενός λεξικού, που θα περιλάμβανε και τα ιδιώματα της νέας Ελληνικής, οδήγησε κατ' ανάγκη στη συγκρότηση του «Αρχείου του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών», όπου αποθησαυρίστηκε -έστω και αν δεν αξιοποιήθηκε ακόμη- το γλωσσικό υλικό των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων. Σε εκατομμύρια δελτίων με γλωσσικό υλικό από όλες σχεδόν τις περιοχές της Ελλάδος, έχει καταγραφεί και ταξινομηθεί από έμπειρους επιστήμονες το μεγαλύτερο μέρος του λεξιλογικού θησαυρού -έμμεσα και της γραμματικής και συντακτικής δομής- των νεοελληνικών ιδιωμάτων, πράγμα που αποκτά μεγαλύτερη σημασία, αν σκεφτούμε πως η ραγδαία επέκταση της κοινής γλώσσας και στα πιο απομακρυσμένα σημεία της χώρας τείνει να περιορίσει μέχρις εξαφανισμού τα ιδιώματα. Η γλωσσική διαφοροποίηση που διέκρινε γεωγραφικώς την ελληνική γλώσσα πάντοτε, με εξαίρεση την περίοδο της αλεξανδρινής Κοινής, τείνει -ως γενικότερο, διεθνές γλωσσικό φαινόμενο- να περιοριστεί σημαντικά, ενίοτε δε και να εκλείψει. Η δημιουργία μιας και από γεωγραφικής απόψεως κοινής, δηλαδή διαλεκτικά αδιαφοροποίητης, εθνικής γλώσσας, κερδίζει συνεχώς έδαφος. Έτσι το αρχείο του «Κέντρου Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών» αποτελεί εκ των πραγμάτων τη μόνη «τράπεζα πληροφοριών» για μια διαχρονική προσπέλαση της νεοελληνικής γλώσσας, «της τε κοινής και των ιδιωμάτων».

Θα πρέπει εδώ να τονιστούν ορισμένα πολύ θετικά αποτελέσματα που προήλθαν από την ίδρυση και τη δράση του Αρχείου (από το 1966 «Κέντρου») του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών, αλλά και από τη δημοσίευση του α' τόμου του Λεξικού. Με τη λειτουργία του Αρχείου του Ιστορικού Λεξικού και με την επιστημονική δράση για την προετοιμασία του Λεξικού, δημιουργήθηκε για πρώτη φορά ένας σημαντικός πυρήνας επιστημονικής λεξικογραφίας στον τόπο μας, που για αρκετά χρόνια απετέλεσε φυτώριο λεξικογράφων, γλωσσολόγων και γλωσσικά ευαίσθητων φιλόλογων, οι οποίοι μελέτησαν επιστημονικά την ελληνική γλώσσα. Όλοι οι παλαιότεροι καθηγητές της γλωσσολογίας στα πανεπιστήμια μας θήτευσαν, για περισσότερο ή λιγότερο χρόνο, στο Ιστορικό Λεξικό: Γεώργιος Αναγνωστόπουλος, Βασίλειος Φάβης και Γεώργιος Κουρμούλης (στην Αθήνα), Μανόλης Τριανταφυλλίδης και Νικόλαος Ανδριώτης (στη Θεσσαλονίκη), Δημήτριος Γεωργακάς. Επιστήμονες του φιλολογικού χώρου που εξέδωσαν λεξικά, όπως ο Ιωάννης Σταματάκος, καθηγητής της αρχαίας ελληνικής φιλολογίας, μαθήτευσε στο Ιστορικό Λεξικό. Επιστήμονες γνωστοί από σημαντικές μελέτες τους για θέματα της ελληνικής γλώσσας προήλθαν από το Ιστορικό Λεξικό: Π. Παπαγεωργίου, Ανθ. Παπαδόπουλος, Αθ. Μπούτορας, Σταμ. Ψάλτης, Ι. Βογιατζίδης, Π. Φουρικής, Στυλ. Δεινίκας, Χρ. Παντελίδης, Ι. Πούλος, Δημοσθ. Οικονομίδης, Ι. Καλλέρης, Στ. Μάνσης, Δικ. Βαγιακάκος, Ν. Κοντοσόπουλος, Χρ. Χαραλαμπίδης, Θ. Νάκας κ.ά. Στο Ιστορικό Λεξικό θήτευσαν και φιλόλογοι με ιδιαίτερη ευαισθησία στη γλώσσα και σημαντικές γλωσσικές μελέτες: Ιωάννης Κακριδής, Παναγής Λορεντζάτος, Εμμανουήλ Πεζόπουλος, Αντώνιος Χατζής, ο βυζαντινολόγος Φαίδων Κουκούλες, ο ιστορικός Κωνσταντίνος Αμαντος, ο λαογράφος Στίλιων Κυριακίδης, ο φυσιογνώστης Μιχαήλ Στεφανίδης, ο ιστορικός της γραφής Αντώνιος Σιγάλας κ.ά.¹⁰¹

Με το Ιστορικό Λεξικό τέθηκαν οι βάσεις της επιστημονικής λεξικογραφίας¹⁰², αφού με την έκδοση του α' τόμου για πρώτη φορά συντάχθηκε λεξικό με αυστηρώς επιστημονικές προδιαγραφές των λημμάτων. Κλάδοι της γλωσσικής επιστήμης, όπως η φωνητική, η μορφολογία (γραμματική), η σημασιολογία και η ετυμολογία και, βεβαίως, η διαλεκτολογία, εφαρμόστηκαν στη σύνταξη λημμάτων λεξικού για πρώτη φορά κατά την προετοιμασία του Ιστορικού Λεξικού. Για πρώτη φορά οργανώθηκαν συστηματικά και εξαντλητικά τα ερμηνεύματα (σημασίες) κάθε λήμματος με παράλληλη χρήση παραδειγμάτων. Για πρώτη φορά σε ελληνικό λεξικό έγινε συστηματική προσπάθεια για επιστημονική ετυμολόγηση των νεοελληνικών λέξεων. Για πρώτη φορά αντιμετωπίστηκαν ακανθώδη ζητήματα της ιστορικής ορθογραφίας. Για πρώτη φορά αντιμετωπίστηκε συστηματικά η λεξικογραφική αξιοποίηση συνωνύμων και αντωνύμων (αντιθέτων). Γενικότερα, με την έκδοση του Ιστορικού Λεξικού γίνεται ευρύτερα αντιληπτό ότι η σύνταξη λεξικού είναι ζήτημα καθαρώς επιστημονικό και απαιτεί ειδική μέθοδο και ειδικές γνώσεις.

Η επιστημονική φυσιογνωμία, η οποία καθήυθνε το Ιστορικό Λεξικό στη σύνταξη των τριών πρώτων τόμων του, ήταν ο Γεώργιος Χατζιδάκις, ο άνθρωπος που είχε -όπως είπαμε- και την ιδέα της συντάξεως Ιστορικού Λεξικού της ελληνικής γλώσσας. Η επιστημονική συγκρότηση του Γ. Χατζιδάκι σε όλους τους τομείς της ιστορικής γλωσσολογίας υπαγόρευσε και το υψηλό επίπεδο σύνταξης του λεξικού. Έτσι, το Ιστορικό Λεξικό απετέλεσε για πολλά χρόνια σημείο αναφοράς των λεξικογραφικών και γλωσσικών γενικότερα ερευνών με την ποικιλία των γλωσσολογικών θεμάτων που αντιμετωπίστηκαν και κωδικοποιήθηκαν σε αυτό κατά τον πιο έγκυρο τρόπο.

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ Το ίδιο έτος, το 1933, εκδίδεται και το *Λεξικό της «Πρωίας»* υπό τον τίτλο *Λεξικόν της Νέας ΤΗΣ«ΠΡΩΙΑΣ» Ελληνικής γλώσσης*. Και να μεν αναφέρεται από τον εκδότη (Πέτρο Δημητράκο) ότι το Λεξικό της Πρωίας είναι «καρπός της εμβριθούς εργασίας των εκλεκτότερων επιστημόνων μας», αλλά ούτε στη β' έκδοση του Λεξικού από τον Π. Δημητράκο (το 1977) ούτε στην α' έκδοση της Πρωίας (1933) μνημο-

101. Εκτενή πίνακα με τα ονόματα των επιστημόνων που εργάστηκαν στο Ιστορικό Λεξικό ως διευθυντές, αρχισυντάκτες και συντάκτες, βρίσκουμε στον α' τόμο του Ιστορικού Λεξικού (1933), Πρόλογος, σ. ιε'.

102. Ως ειδικό περιοδικό, στο οποίο δημοσιεύονταν ποικίλα λεξικογραφικά θέματα, χρησίμευσε το *Λεξικογραφικό Αρχείο*, το οποίο μετεβλήθη στο *Λεξικογραφικό Δελτίο*. Πολλές λεξικολογικές μελέτες φιλοξενήθηκαν παλιότερα και στο φιλολογικό περιοδικό *Αθηνά*.

νεύονται τα ονόματα των συντακτών του Λεξικού¹⁰³ πλην του ότι συντάχθηκε «*υπό επιτροπής φιλολόγων και επισημόνων, επιμέλεια Γεωργίου Ζευγώλη*¹⁰⁴».

Το Λεξικό της Πρωίας είναι, στην πραγματικότητα, το πρώτο ολοκληρωμένο και με λεξικογραφικές προδιαγραφές συντεταγμένο ερμηνευτικό λεξικό της Νέας Ελληνικής (σε σχέση με το ημιτελές και διαφορετικού περιεχομένου Ιστορικό Λεξικό και με το ιδιόμορφο και περιορισμένης εκτάσεως λεξικό του Σκαρλάτου Βυζαντίου). Είναι λεξικό, διαφέροντας και σε αυτό από τα άλλα, τόσο της καθαρεύουσας όσο και της δημοτικής, δηλ. λεξικό και των δύο μορφών της Νέας Ελληνικής. Με ειδικά σύμβολα διακρίνονται τα λήμματα που ανήκουν στη δημοτική από τα λοιπά λόγια προέλευσης και χρήσης λήμματα (με ιδιαίτερα σύμβολα διακρίνονται και οι ιδιωματικές και ξένες λέξεις καθώς και οι αρχαϊζουσες ή σπάνιας χρήσης λέξεις). Όπως είναι φανερό, έχουμε εδώ την πρώτη συστηματική προσπάθεια να διακριθούν στην προέλευση τους δημοτικές, λόγιες, ιδιωματικές, ξένες και αρχαϊζουσες ή σπάνιας λέξεις. Αυτό είναι μια πρόοδος στη λεξικογραφία της Ελληνικής με τη συστηματικότητα και τη συνέπεια που παίρνει, για πρώτη φορά, στο λεξικό αυτό, μολονότι θεωρητικά και πρακτικά υπάρχουν προβλήματα στη διάκριση των ορίων των λέξεων και συχνά τέτοιες διακρίσεις έχουν εντελώς συμβατικό χαρακτήρα (τι είναι λ.χ. η λ. *αμχανία* ή η λ. *βραβείο* ή οι λ. *δόξα*, *θήλω*, *θολός*, *κατάστρομα* κ.τ.ό.; Είναι λόγιες ή δημώδεις ή, όπως φαίνεται λογικότερο, και τα δύο;).

Πλεονέκτημα του Λεξικού της Πρωίας είναι το πλούσιο λημματολόγιο του, που για πρώτη φορά έδωσε την πραγματική διάσταση του λεξιλογίου της Νέας Ελληνικής στα δύο παράλληλα -τότε- επίπεδα χρήσης της, την καθαρεύουσα και τη δημοτική. Επίσης κύριο χαρακτηριστικό του Λεξικού της Πρωίας, που το ξεχώρισε πάντοτε από άλλα λεξικά - και νεότερα-, είναι ο πλούτος και η ευστοχία των παραδειγμάτων χρήσεως των λέξεων. Είναι η δύναμη του λεξικού αυτού. Λόγω της γλωσσικής κατάστασης των χρόνων που συντάχθηκε το Λεξικό, τα ερμηνεύματα είναι σε λόγια γλώσσα (καθαρεύουσα), ενώ υπάρχει και ένα πλήθος παραδειγμάτων από τη δημοτική. Αυτή η διττή γλωσσική προσπέλαση ήταν αναπόφευκτη στην οξεία φάση που περνούσε το γλωσσικό ζήτημα στη δεκαετία του 1930, το γεγονός δε της ευρείας χρήσεως (στα παραδείγματα) της δημοτικής ήταν πολύ τολμηρό βήμα για την εποχή που έγινε.

Ένας τρίτος τόμος, που επιμελήθηκε ο Ι. Σταματάκος, συμπλήρωσε το (αρχικά δίτομο) Λεξικό στη β' έκδοση. Σε αυτό περιελήφθησαν νεότερες λέξεις από τον χώρο της επιστήμης και της τεχνολογίας, που ήδη τότε αναπτυσσόταν με ραγδαίους ρυθμούς. Το Λεξικό της Πρωίας διατηρεί και σήμερα μέρος της αξίας του, αλλά κύρια συμβολή του υπήρξε ότι απετέλεσε, όπως είπαμε, το πρώτο πλήρες λεξικό της Νέας Ελληνικής, από το οποίο άντλησαν υλικό πολλά από τα λεξικά που ακολούθησαν.

Το ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ Αλλά το κύριο επίτευγμα της δεκαετίας του '30 παραμένει το *Μέγα Λεξικό ν όλης της Έλλη-ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ νίκης γλώσσης* του (εκδότη) Δημητρίου Δημητράκου, γνωστό ως «Λεξικό του Δημητράκου» ή ως το «9τομο Λεξικό του Δημητράκου». Με το Λεξικό του Δημητράκου επιχειρήθηκε να γίνει πραγματικότητα το όραμα του Γ. Χατζιδάκι να συνταχθεί λεξικό που να περιέχει όλες τις λέξεις της Ελληνικής, δηλ. ολόκληρο τον γλωσσικό θησαυρό αρχαίας, μεσαιωνικής και νέας Ελληνικής. Το έργο αυτό ο Χατζιδάκις πάσχισε να υιοθετηθεί και να πραγματοποιηθεί από την ελληνική πολιτεία διά της ιδρύσεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών. Ελλείπει πόρων αλλά και λόγω των ανυπέριθτων δυσχερειών που εμφάνιζε ο σχεδιασμός να περιληφθούν στο Λεξικό όλα τα ιδιώματα και οι διάλεκτοι που ομιλούνται στην Ελλάδα, δηλ. όλο το διαλεκτικό υλικό της γλώσσας (πράγμα που απαιτούσε μακρό χρόνο συλλογής του υλικού και παράλληλη εργασία πολλών εξειδικευμένων επισημόνων) και επειδή όλα αυτά θα έπρεπε να γίνονται μαζί με την πραγμάτευση του τεράστιου γλωσσικού θησαυρού της αρχαίας, της μεσαιωνικής και της νεότερης κοινής (λόγιας και δημώδους) Ελληνικής, το όραμα της σύνταξης ενός εκτενούς θησαυρού ολόκληρης της ελληνικής γλώσσας δεν πραγματοποιήθηκε. Μια λιγότερο φιλόδοξη εκδοχή αυτού του «λεξικογραφικού οράματος» (που δεν περιλαμβάνει συστηματικά διαλέκτους και ιδιώματα, που δεν περιέχει όλους τους παραλλάσσοντες φωνητικούς και μορφολογικούς τύπους κάθε λέξης, που δεν δίνει την ετυμολογία των λέξεων, που δεν δίνει συνώνυμα και αντώνυμα για κάθε λέξη και σε κάθε σημασία της, που δεν δίνει παραδείγματα χρήσεως στις λόγιες και τις δημοτικές λέξεις, που δεν δίνει όλες τις φράσεις οι οποίες σχηματίζονται με κάθε λέξη κ.λπ.) ανέλαβε να πραγματοποιήσει και έφερε τελικά εις πέρας με σχεδιασμό και εργασία 20 ετών ο «Αρχαίος Έκδοτικός Οίκος Δημητρίου Δημητράκου».

Η σύνταξη του Λεξικού του Δημητράκου άρχισε το 1933, μετά δε από τρία χρόνια (το 1936) εκδόθηκε ο α' τόμος. Το 1950 εκδόθηκε ο τελευταίος (9ος) τόμος, με τον οποίο ολοκληρώθηκε το Λεξικό. Πέρα από την πρωτότυπη εργασία της συλλογής υλικού από αρχαίους, μεσαιωνικούς, νεότερους και σύγχρονους συγγραφείς, το Λεξικό για την αρχαία, τη μεταγενέστερη και τη μεσαιωνική περίοδο στηρίχτηκε κατά πολύ στα υπάρχοντα τότε λεξικά: στο Λεξικό της αρχαίας των Liddell και Scott¹⁰⁵, στη μετάφραση αυτού του λεξικού στα Ελληνικά από τους Μόσχο και Κωνσταντινίδη¹⁰⁶, στο

103. Πρόκειται για μια τακτική που ακολουθήθηκε συχνά και που οδήγησε ώστε ορισμένα λεξικά, ελληνικά και ξένα, να είναι γνωστά με το όνομα του εκδότη και όχι του συντάκτη ή των συντακτών του Λεξικού. Αυτό συνέβη και στην ελληνική λεξικογραφία με λεξικά όπως του Δημητράκου (το 9τομο Λεξικό και το Επίτομο), της Πρωίας, των Τεγόπουλου-Φυτράκη κ.ά. και με μεγάλα ξένα Λεξικά, όπως του Longman, του Collins, του Larousse, του Duden κ.λπ. (Στα ξένα λεξικά γίνεται λεπτομερής μνεία των ονομάτων όλων όσοι εργάστηκαν στην έκδοση του λεξικού).

104. Ο Γ. Ζευγώλης, γεννημένος το 1912, υπήρξε φιλόλογος και λαογράφος, που για μικρό διάστημα υπηρέτησε και αυτός ως συντάκτης του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας. Στη σύνταξη του Λεξικού της Πρωίας εργάστηκε συστηματικά ο Κ. Βάρναλης (πληροφορία από τον καθηγητή Εμμ. Κριαρά).

105. Henry George Liddell - Robert Scott, *A Greek-English Lexicon*, Oxford, At the Clarendon Press, 7η έκδ. 1882 και 8η έκδ. 1897 (η 8η έκδ. διαφέρει ελάχιστα από την 7η, στη διόρθωση παροραμάτων κ.τ.ό.).

106. Liddell-Scott, *Μέγα Λεξικόν τής ελληνικής γλώσσης*. Μετάφραση του *A Greek-English Lexicon* της 7/8ης εκδ. από τους Ξ. Μόσχο και Μ. Κωνσταντινίδη με συμπληρώσεις και προσθήκες από την ελληνική βιβλιογραφία (διορθώσεις Κοραή, Κόντου, Χαριτωνίδη, Βερναρδάκη κ.ά.) 'Αθήναι 1901-4, Εκδ. Σιδέρη [Συμπλήρωμα του έργου, με βάση την 9η έκδ. του 1940, εκπονήθηκε από τους Κ. Γεωργίου-

Λεξικό των παπύρων του Preisigke¹⁰⁷, στο λεξικό των λογίων ελληνικών λέξεων τής ρωμαϊκής και βυζαντινής περιόδου από τον Sophocles¹⁰⁸, στο Γλωσσάριο του μέσου και όψιμου (ύστερου) Ελληνισμού του Du Cange¹⁰⁹, στους πρώτους τόμους του Ιστορικού Λεξικού τής Ακαδημίας¹¹⁰, στο Λεξικό του Βλαστού¹¹¹, στο Λεξικό του Κουμανούδη¹¹² και στο Λεξικό τής Πρωίας¹¹³.

Ακολουθώντας τη συμβουλή του Γ. Χατζιδάκι¹¹⁴, ο Δημητράκος εφάρμοσε ενιαία μορφή των ερμηνευμάτων κάθε λήμματος, γεγονός που ανέδειξε μέσα στο Λεξικό τον ενιαίο χαρακτήρα τής ελληνικής γλώσσας και τη συνέχεια και συνοχή (σημασιολογική, μορφολογική, φωνολογική κ.λπ.) τής γλωσσικής μας παράδοσης. Έτσι στο Λεξικό είναι φανερό το πλήθος των λέξεων που ανήκουν σε όλη τη χρονική πορεία τής γλώσσας μας, από την αρχαία μέχρι τη νέα, όπως και λέξεις που χρησιμοποιούνται από τους μεσαιωνικούς χρόνους ή χάνονται μετά την αρχαία ή μεσαιωνική χρήση τους, για να ξαναζωντανέψουν (ως νεολογισμοί) τα νεότερα χρόνια. Με το Λεξικό του Δημητράκου έχουμε εικόνα τής γλωσσικής διαχρονίας μιας γλώσσας, εν προκειμένω τής Ελληνικής, σε έκταση χρόνου 2.800 ετών. Πρόκειται για σπάνιο και μεγάλο επίτευγμα τής ελληνικής λεξικογραφίας, που αποτελεί πραγματικό λεξικό θησαυρό (δηλ. αποθησαύριση) τής διαχρονικής έκφρασης των Ελλήνων.

Στην πράξη, βεβαίως, το κύριο βάρος στη σύνταξη των λημμάτων έπεσε στην αρχαία, τη μεταγενέστερη και τη μεσαιωνική περίοδο τής γλώσσας. Και αυτό, γιατί και η λεξικογραφική υποστήριξη των περιόδων αυτών ήταν συγκριτικά εύκολη, συγκεντρωμένη δηλ. και αξιόπιστα επεξεργασμένη, άρα αμέσως αξιοποιήσιμη, και τα κείμενα από όπου μπορούσε να αντληθεί υλικό πάρα πολλά και αρκετά προσιτά και, επίσης, το ενδιαφέρον των αναγνωστών τής εποχής εκείνης ήταν ακόμη ετεροβαρές, κλίνον περισσότερο προς τις παλαιότερες φάσεις τής ελληνικής γλώσσας. Το να ασχοληθεί κανείς με τη λεξικογραφική περιγραφή τής δημοτικής (προφορικής) παράδοσης μέσα στη δίνη του γλωσσικού ήταν ακόμη τολμηρό¹¹⁵ και πρωτοποριακό, παρ' ότι το Ιστορικό Λεξικό, το Λεξικό τής Πρωίας, το Λεξικό του Βλαστού και, παλιότερα, το Λεξικό του Σκαρλάτου Βυζαντίου και τα "Ατακτά ακόμη του Κοραή είχαν ανοίξει και προετοιμάσει τον δρόμο. Έτσι, παρά το γεγονός ότι για πρώτη φορά (μετά το Λεξικό τής Πρωίας και εν μέρει μετά τον α' τόμο του Ιστορικού Λεξικού) στο Λεξικό του Δημητράκου περιελήφθησαν πολλές λέξεις από τη νεότερη ελληνική λογοτεχνία (από έργα του Παλαμά, του Παπαδιαμάντη, του Παπαντωνίου, του Ψυχάρη κ.ά.), το βάρος έπεσε στις προ τής δημοτικής φάσεις τής ελληνικής γλώσσας, όλο δε το Λεξικό είναι συντεταγμένο σε λόγια (καθαρεύουσα) γλώσσα, πράγμα αναμενόμενο για την εποχή που συντάχθηκε.

Οι κύριες αδυναμίες όμως του Λεξικού σε σχέση με τη σημερινή κατάσταση τής γλώσσας και τις γνώσεις που έχουμε σήμερα για τα παλαιότερα στάδια τής Ελληνικής, είναι άλλες. Σε ένα τέτοιο Λεξικό, λόγω του χρόνου και του τρόπου σύνταξης του, δεν απεικονίζεται, όπως είναι φυσικό, ο σημερινός πλούτος τής αστικής δημοτικής και γενικότερα τής Νεοελληνικής, όπως διαμορφώθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο από τη γενίκευση της στον χώρο τής λογοτεχνίας, αλλά και από την καλλιέργεια της στον χώρο τής επιστήμης, τής διοίκησης, τής Εκπαίδευσης, των εμπορικών συναλλαγών κ.λπ. - ιδίως μετά την αναγνώριση τής δημοτικής (από το 1976) ως επίσημης γλώσσας και στον γραπτό λόγο. Βασική έλλειψη του Λεξικού του Δημητράκου είναι ότι ως προς την αρχαία γλώσσα έχει στηριχθεί (για τους πρώτους τουλάχιστον τόμους) στο παλιό Liddell-Scott¹¹⁶, ότι ακόμη δεν είχαν αναγνωσθεί οι πινακίδες τής Γραμμικής γραφής Β και το πολύτιμο υλικό που έφεραν εις φως¹¹⁷, ότι δεν υπήρχε ακόμη το πατερικό Λεξικό του Lampe¹¹⁸, το Λεξικό τής Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας του Εμμανουήλ Κριαρά¹¹⁹, το Λεξικό τής

λη και Π. Γεωργούντζο σε 2 τόμ. (Αθήνα 1972-77, Εκδ. Σιδέρη)].

107. Preisigke (-Kiessling), *Wörterbuch der griechischen Papyrurkunden*. 3 τόμ. (Berlin 1925-31).

108. Sophocles (= Ευαγγελίνος Αποστολίδης), *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine periods (from 146 B.C. to 1.100 A.D.)*, N.York 1887.

109. Βλ. ανωτ. λεξικό Δουκαγίου.

110. Βλ. ανωτ. Ιστορικό Λεξικό Ακαδημίας Αθηνών.

111. Βλ. ανωτ. Λεξικό Π. Βλαστού.

112. Βλ. ανωτ. Λεξικό Στέφ. Κουμανούδη.

113. Βλ. ανωτ. Λεξικό τής «Πρωίας».

114. ο Δ. Δημητράκος περιγράφει γλαφυρά (στον Πρόλογο του 4 τόμου, σ. ζ'-η') τη στιχομυθία του με τον Γ. Χατζιδάκι το 1933, τις παραμονές τής ενάρξεως τής σύνταξης του 9του Λεξικού: (Ερωτά ο Χατζιδάκις) «Πώς συμβιβάζεις τήν αρχαίαν με την δημοτικήν;» (Απαντά ο Δημητράκος) «Τις γράφομε κάθε μιά σε χωριστούς παραγράφους με την υπογραφή του Ξυντάκτου των». (Χατζιδάκις) «Όχι, παιδί μου! Έβάλατε αντιπιστημονικήν βάση. Πρέπει να συμπλέκονται ανάλογα με την σημασίαν των ιστορικών. Ποιος διευθύνει την εκδόσιν;» (Δημητράκος) «Ο Ζερβός». (Χατζιδάκις) «Στείλε τον να τον οδηγήσω». Και επιλέγει ο Δημητράκος: «Έτσι έγινε. Ο Ζερβός πήγαινε συχνά και συνεβουλεύετο τον Γεώργιον Χατζιδάκιν διά την εκθεσιν τής ύλης ιστορικής [...] Γά δακτυλογραφημένα χειρόγραφα εγράφησαν εκ νέου κατά τάς υποδείξεις του Ξ' Γεωργίου Χατζιδάκι και το Λεξικόν έλαβε τήν σημερινήν μορφήν του».

115. Είναι χαρακτηριστικά όσα αναφέρει ο Δημητράκος στον Πρόλογο του (4 τόμος, σ. ζ'-η'): «Η αναγγελία τής εκδόσεως του Ξ' Λεξικού τούτου προεκάλεσε θύελλαν διαμαρτυριών και από τάς δύο τότε γλωσσικάς παρατάξεις, καθαρευουσιάνων και δημοτικιστών, έκαστη τών οποίων διεξέδιδε εκδόσιν Λεξικού μόνον τής 'Αρχαίας ή μόνον τής Δημοτικής, αρνούμενον τήν συνεργασίαν των και τών μεν και τών δε. [...] Διά τήν σύνταξιν του Μεγάλου Λεξικού όλης τής 'Ελληνικής γλώσσης προσεκάλεσα τό σύνολον σχεδόν τών κορυφαίων τών 'Ελληνικών Γραμμάτων. "Άλλοι έδέχθησαν να εργασθούν και άλλοι ήρνήθησαν. Η γλωσσική αντίθεσις μεταξύ του Ξ' δημοτικού κόσμου εξηκολούθει».

116. Η νέα, ριζικά αναθεωρημένη, έκδοση του Λεξικού είναι η 9η έκδοση του 1940: Liddell-Scott-Jones-Mckenzie, *A Greek-English Lexicon*, Oxford, At the Clarendon Press. Το 1996 εκδόθηκε εκ νέου το Λεξικό με «Αναθεωρημένο Συμπλήρωμα» από τον P. Glare (υπερδιδάσιο σε έκταση από το Συμπλήρωμα του 1968 από τον E. A. Barber).

117. Το λεξιλόγιο των πινακίδων τής Γραμμικής γραφής Β βρίσκεται στην A. Morpurgo, *Mycenaeae Graecitatis Lexicon*, Roma 1963 και στους J. Chadwick - L. Baumbach, «*The Mycenaean Greek Vocabulary*», *Per. Glotta* 41, 1983, σ. 157-271.

118. C. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford, At the Clarendon Press 1961.

119. Εμμ. Κριαρά, *Λεξικό τής Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας (1100-1669)*, βλ. όσα λέγονται κατωτ. Για τη βυζαντινή λεξι-

Καινής Διαθήκης του Bauer¹²⁰ κ.ά. Επίσης δεν είχαν ακόμη εκδοθεί (στις καλές εκδόσεις που έγιναν αργότερα) πολλά αρχαία και μεσαιωνικά κείμενα, κείμενα επιγραφών κ.λπ.

Οπωσδήποτε, το Λεξικό του Δημητράκου από την έκδοση του απετέλεσε πηγή λεξικογραφικού υλικού για τα Λεξικά που ακολούθησαν. Η σύνταξη του έγινε με επιστημονικές προδιαγραφές, παρά την ιδιαίτερη δυσκολία που εμφάνιζε από πλευράς συντάξεως η ενσωμάτωση στο ίδιο λήμμα γλωσσικών πληροφοριών διαφόρων χρονικών περιόδων και επιπέδων χρήσεως και, κυρίως, η εξέλιξη των σημασιών μέσα στον χρόνο. Το τελευταίο, υπό κανονικές συνθήκες (άνεση χρόνου για επισταμένη ιστορική έρευνα κάθε λήμματος), θα απαιτούσε πολλαπλάσιο χρόνο, αν κρίνουμε από την εργασία στο Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας. Είναι ευτύχημα ότι στη σύνταξη του Λεξικού του Δημητράκου αξιοποιήθηκε η πείρα γνωστών μελετητών της ελληνικής γλώσσας, μερικοί από τους οποίους είχαν θητεύσει στο Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας (Γ. Χατζιδάκις, Γ. Αναγνωστόπουλος, Β. Φάβης, Ν. Ανδριώτης, Εμμ. Κριαράς, Εμμ. Πε-ζόπουλος κ.ά.). Στη σύνταξη του Λεξικού εργάστηκαν επίσης κλασικοί φιλόλογοι όπως ο Ιωάννης Σταματάκος, ο Χαρίτων Χαριτανίδης, ο Ιωάννης Συκουτρής, ο Γεώργιος Γαρδίκας, ο Θησεύς Τζαννετάτος, ο γλωσσολόγος Αχιλλεύς Τζάρτζανος και γνωστοί εκπαιδευτικοί (Αν. Σακελλαρίου, Γ. Ιωάννου, Σπ. Φίλιππας, Ν. Μπαξεβανάκης, Ν. Σούλιας, Γ. Ασβεστάς κ.ά.). Το όλο λεξικογραφικό εγχείρημα κατηύθυνε (μέχρι το 1943) ο λόγιος συγγραφέας, ποιητής, λεξικογράφος και στοχαστής Ιωάννης Ζερβός, με μεγάλη πείρα σε σειρά εκδόσεων (Βιβλιοθήκη Φέξη, Βιβλιοθήκη Παπύρου, Εγκ. Ελευθερουδάκη κ.ά.) και, βεβαίως, ο ακάματος εκδότης Δημήτριος Δημητράκος.

Επιτομή (σε έναν τόμο) του Λεξικού του Δημητράκου εκδόθηκε σε α' έκδοση το 1957 με τίτλο *Νέον Λεξικόν Ὄρθο-γραφικόν και Ἑρμηνευτικόν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης* και σε β' έκδοση το 1970 με την επιστημονική ευθύνη του καθηγητή Θησ. Τζαννετάτου. Στο επίτομο Λεξικό του Δημητράκου, με σημαντικές βελτιώσεις σε εγκυκλοπαιδικού-επιστημονικού ενδιαφέροντος λήμματα (επιστημονικούς όρους διαφόρων επιστημών και αντίστοιχες φράσεις), στηρίχθηκε το Λεξικό του εκδότη Χρ. Γιοβάνη, τιτλοφορούμενο *Θησαυρός ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*¹²¹. Το Λεξικό αυτό, σε αντίθεση με το Επίτομο του Δημητράκου, συντάχθηκε στη νεοελληνική (δημοτική) γλώσσα.

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ Εκτενές, συστηματικό και, προ πάντων, σύγχρονο λεξικό ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας (αρχαίας, ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΣ μεσαιωνικής και νέας) είναι το *Ἑρμηνευτικόν και Ἑτυμολογικόν Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας*, ΠΑΠΥΡΟΣ-ΛΑΡΟΥΣ- το ενσωματωμένο μέσα στους 61 τόμους τῆς πιο σύγχρονης ελληνικής Εγκυκλοπαιδείας, τῆς ΜΠΡΙΤΑΝΙΚΑ Εγκυκλοπαιδείας «*Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα*» των εκδοτῶν Γιάννη και Ειρήνης Πουρνα-ρα¹²². Το Λεξικό αυτό έχει λάβει υπ' ὄψιν του τα νεότερα (μετά το 1950) επιστημονικά λεξικογραφικά έργα, τα οποία (λόγω του χρόνου συντάξεως του) δεν μπόρεσε να αξιοποιήσει το Λεξικό του Δημητράκου. Αυτό ισχύει τόσο στα ερμηνεύματα όσο και στις ετυμολογίες των λέξεων. Εύστοχα οργανωμένη, για ένα Λεξικό που περιλαμβάνει λέξεις από όλες τις περιόδους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, είναι η διάταξη των ερμηνυμάτων: προηγούνται οι σημασίες που είναι κοινές σε όλες τις περιόδους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ὅταν οι σημασίες είναι μόνο αρχαίες ή μόνο μεσαιωνικές ή μόνο νεότερες, τότε δίδονται πρώτα οι νεότερες, μετά οι μεσαιωνικές και μετά οι αρχαίες, με βάση το ενδιαφέρον για έναν σύγχρονο αναγνώστη. Οι ετυμολογίες των λέξεων στηρίζονται στη σύγχρονη βιβλιογραφία για θέματα ετυμολογίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας και, για πρώτη φορά σε νεοελληνικό λεξικό, φτάνουν μέχρι τις ινδοευρωπαϊκές ρίζες με εγκυρότητα επιστημονική. Το λεξικό είναι συντεταγμένο στη νεοελληνική γλώσσα και, μετά την τονική μεταρρύθμιση, σε μονοτονικό σύστημα. Η συνύπαρξη στον ίδιο τόμο γλωσσικών και εγκυκλοπαιδικών λημμάτων δίνει σ' ένα τέτοιο λεξικό τη δυνατότητα να μην επιμείνει πολύ σε εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα γλωσσικές-λεξικογραφικές πληροφορίες που μπορεί ο αναγνώστης να βρει στον οικείο χώρο του εγκυκλοπαιδικού λήμματος, συντεταγμένου από ειδικούς σε κάθε επιστημονικό κλάδο. Για τους λόγους αυτούς και μολονότι το μέρος των ερμηνυμάτων του λεξικού δεν γράφτηκε από λεξικογράφους τῆς περιωπῆς των συντακτῶν του Μεγάλου Λεξικού του Δημητράκου (τα ονόματα των συντακτῶν του Λεξικού του Δημητράκου αναφέρθηκαν πιο πάνω), το Λεξικό τῆς Ἑλληνικῆς τῆς Εγκυκλοπαιδείας «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» αποτελεί ένα από τα βαρύνοντα έργα τῆς σύγχρονης νεοελληνικῆς λεξικογραφίας. Από το λεξικό αυτό, από τα ερμηνεύματα αλλά κυρίως από το ετυμολογικό του μέρος, αντλούν υλικό και πληροφορίες μεταγενέστερα Λεξικά.

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ Σταθμός στη νεοελληνική λεξικογραφία είναι το *Λεξικόν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης, κα-ΣΤΑΜΑΤΑΚΟΥ θαρευούσης και δημοτικῆς, και ἐκ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Ἀρχαίαν* του καθηγητῆ τῆς κλασικῆς φιλολογίας Ιωάννη Σταματάκου (1896-1968). Ἐχοντας υπηρετήσει στο Ιστορικό Λεξικό τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν, ἔχοντας εργασθεῖ στο Λεξικό του Δημητράκου και ἔχοντας συνείδηση των πραγματικῶν αναγκῶν του εκπαιδευτικῶν και του μαθητῆ (από τη θητεία του στη Μ. Εκπαίδευση), ο Σταματάκος συνέταξε δύο λεξικά ευρύτερης και σήμερα χρήσεως: το *Λεξικόν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης* και το μνημονευθέν λεξικό τῆς Νέας Ἑλληνικῆς.

κογραφία πολύ διαφοριστική είναι η πραγματεία του Ε. Trapp, «*Stand und Perspektiven der Mittelgriechischen Lexikographie*» στο *Studien zur Byzantinischen Lexikographie*, Βιέννη 1988, σ. 11-26.

120. W. Bauer, *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*, Berlin, A. Topelmann 1958³. Μεταφρασμένο στην Αγγλική από τους W. Arndt - W. Gingrich, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*, London, The Univ. of Chicago Press 1979.
121. Χρ. Γιοβάνη, *Θησαυρός ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας*, Αθήνα, χωρίς χρονολογία. Το λεξικό περιλαμβάνει και σειρά παραρτημάτων με χρήσιμες, εγκυκλοπαιδικού κυρίως χαρακτήρα, πληροφορίες.
122. Το *Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας* τῆς Εγκυκλοπαιδείας «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» περιλαμβάνεται στους 61 τόμους τῆς Εγκυκλοπαιδείας, κατανεμημένο ανάλογα με τα γράμματα που περιέχει κάθε τόμος. Ακολούθησε χρονολογικά τη σύνταξη τῆς Εγκυκλοπαιδείας (1981-1994), μέχρι δε και τον 8ο τόμο τα λήμματα του Λεξικού αποτελούν ενιαίο σώμα με τα εγκυκλοπαιδικά λήμματα, ενώ από τον 9ο τόμο (οπότε καθιερώνεται στην Εγκυκλοπαιδεία και το μονοτονικό) το Λεξικό καταλαμβάνει ιδιαίτερο χώρο στο τέλος κάθε τόμου.

Το Λεξικό της αρχαίας εξέδωσε ο Σταματάκος το 1949. Ως πρότυπο για το Λεξικό αυτό φαίνεται ότι είχε το «Μικρό Liddell-Scott», ενώ για την ετυμολογία των λέξεων της αρχαίας πρέπει να βασίστηκε στο «Dictionnaire étymologique de la langue grecque» (1916) του E. Boisacq και στο Λεξικό της αρχαίας των Liddell-Scott. Ωστόσο, εκεί που αξιοποιήθηκε πλήρως η λεξικογραφική πείρα και αίσθηση του Σταματάκου, ήταν το τρίτομο *Λεξικόν τής Νέας Ελληνικής* (α' τόμ. 1952, β' τόμ. 1953, γ' τόμ. 1955). Μολονότι στη διαμάχη για το γλωσσικό ζήτημα ο Σταματάκος ήταν υποστηρικτής της λόγιας γλώσσας, είχε βαθύτατη γνώση της δημοτικής και μάλιστα της γνήσιας λαϊκής μας γλώσσας, όπως αποδεικνύεται από τα οικεία λήμματα και από την όλη αξιοποίηση (σε ερμηνεύματα, συνώνυμα, παροιμίες κ.λπ.) της δημοτικής στο Λεξικό. Το Λεξικό του Σταματάκου μαζί με το Λεξικό της Πρωίας ήταν για πολλά χρόνια τα κύρια έργα αναφοράς κατά την αναζήτηση λεξικογραφικών πληροφοριών για τη σημασία και τη χρήση λέξεων της Ν. Ελληνικής, καθαρεύουσας και δημοτικής. Σε σχέση με το Λεξικό της Πρωίας, το έργο του Σταματάκου, και ως νεότερο έργο (συντάχθηκε 20 χρόνια αργότερα) και ως έργο ανδρός εμπείρου στη λεξικογραφική τέχνη, είναι πλουσιότερο.

Η δομή του Λεξικού του Σταματάκου ακολουθεί τα σύγχρονα του ξένα λεξικά. Έχουν ενισχυθεί πολύ τα παραδείγματα χρήσεως των λέξεων και σε πολύ μεγάλο βαθμό η παράθεση συνωνύμων και αντιθέτων¹²³, επιπλέον δε ο Σταματάκος, ως κλασικός φιλόλογος, δίνει σε κάθε λήμμα τις λέξεις που χρησιμοποιούνταν στην αρχαία Ελληνική για να δηλώσουν την αντίστοιχη λέξη. Επίσης, έχουν πυκνώσει περισσότερο σε αυτό το Λεξικό λέξεις και σημασίες (μαζί με τις ενδείξεις τους) που προέρχονται από διάφορους κλάδους της επιστήμης. Το Λεξικό του Σταματάκου εκδόθηκε στα χρόνια που το γλωσσικό ζήτημα βρίσκεται σε έξαρση (μετά τον Εμφύλιο). Στα ερμηνεύματα των λημμάτων ακολουθεί την επίσημη γραφομένη γλώσσα, την καθαρεύουσα, έχει, ωστόσο, περιλάβει στο λεξικό του πλήθος λημμάτων και φράσεων από τη δημοτική με εύστοχη περιγραφή της σημασίας τους, που αφήνει να φανεί ο πλούτος της προφορικής Ελληνικής. Το Λεξικό του Σταματάκου, με την ποιότητα και την πληρότητα του, απετέλεσε πηγή υλικού για επόμενα ερμηνευτικά λεξικά.

ΠΡΟΣΦΑΤΑ ΛΕΞΙΚΑ Δοθέντος ότι τα κύρια ερμηνευτικά λεξικά της Νέας Ελληνικής έδιναν τα ερμηνεύματα τους σε καθαρεύουσα γλώσσα και ότι μεσολάβησε το μείζον γεγονός της καθιέρωσης της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας (1976) και της καθιέρωσης του μονοτονικού (1982), σε συνδυασμό με το γεγονός της ραγδαίας εξέλιξης της επιστήμης και της τεχνολογίας που εισήγαγαν πλήθος νέων λέξεων, τα τελευταία είκοσι έτη υπήρξε έντονη η ανάγκη της σύνταξης λεξικών που να ικανοποιούν τις νέες γλωσσικές ανάγκες. Έτσι, κυρίως στη δεκαετία του '80 εκδόθηκαν αρκετά λεξικά της Νεοελληνικής σε δημοτική γλώσσα και με μονοτονικό σύστημα, που ενισχύσαν τη νεοελληνική λεξικογραφία. Τα λεξικά αυτά, περισσότερο ή λιγότερο, αξιοποίησαν το υλικό των εσημαντικών λεξικών που προηγήθηκαν (Ιστορικό Λεξικό, Λεξικό Δημητράκου, Λεξικό Πρωίας, Λεξικό Σταματάκου), διαφοροποιήθηκαν από αυτά εξ ορισμού (ως λεξικά της δημοτικής, με ερμηνεύματα στη δημοτική και με εφαρμογή του μονοτονικού συστήματος) και προσέφεραν τη δική τους το καθένα συμβολή. Από τα λεξικά της δεκαετίας του '80 άξια ιδιαίτερης μνείας είναι, κατά τη γνώμη μας, *Το μεγάλο λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας*¹²⁴ του Δ. Γεωργοπαπαδάκου και άλλων φιλόλογων (Εκδ. Μαλλιάρης-Παιδεία), το *Υπερλεξικό της νεοελληνικής γλώσσας*¹²⁵ σε 6 τόμους που φθάνουν συνολικά περίπου τις 3.000 σελίδες (Εκδόσεις Παγουλάτου) και το επίτομο *Ελληνικό λεξικό* που εξέδωσαν οι Τεγόπουλος και Φυτράκης¹²⁶. Το Υπερλεξικό διακρίνεται για το ότι παρέχει συχνά στα παραδείγματα του χρήσεις από τη γλώσσα της νεοελληνικής λογοτεχνίας, ενώ το λεξικό των Τεγόπουλου-Φυτράκη παράλληλα με τα πολύ περιεκτικά και προσεγμένα λήμματα του είναι το πρώτο από τα νεότερα λεξικά που περιέλαβε ένα ζωντανό και εκσυγχρονισμένο ληματολόγιο, απομακρύνοντας λέξεις που με τον καιρό έπαψαν να χρησιμοποιούνται, αλλά που φθάνουν συνολικά να βρίσκονται στα λεξικά¹²⁷. Πρόσφατα (1995) εκδόθηκε το *Νέο ελληνικό λεξικό: Λεξικό τής σύγχρονης ελληνικής δημοτικής γλώσσας* του καθηγ. Εμμ. Κριαρά. Το λεξικό αυτό, στο κρίσιμο πεδίο των ερμηνευμάτων, που αποτελεί και τη «άνδρια λίθο» κάθε λεξικού, ξεχωρίζει ως προς την ευστοχία των ερμηνευμάτων και την πληρότητα στην επεξεργασία των χρήσεων κάθε λήμματος. Ο καθηγητής Κριαράς, έχοντας θητεύσει στο Μεσαιωνικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών και έχοντας συνεργαστεί στη σύνταξη του Λεξικού του Δημητράκου, ανέλαβε και το ηράκλειο έργο της σύνταξης του *Λεξικού τής μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας (1100-1669)*. Πρόκειται για ένα εκτενές επιστημονικό λεξικογραφικό έργο, «έργο ζωής», που καλύπτει ιστορικά σημαντικό τμήμα της μεσαιωνικής ελληνικής γλώσσας, ενώ συγχρόνως δίνει μια καλή εικόνα της νεοελληνικής γλώσσας από τότε που άρχισε να χρησιμοποιείται η απλούστερη γλώσσα σε κείμενα της εποχής (δηλ. από το 1100 μ.Χ)¹²⁸. Το έργο άρχισε να εκδίδεται το

123. Σ' αυτό ο Σταματάκος θα βοηθήθηκε από το Λεξικό συνωνύμων και αντιθέτων του Θεολ. Βοσταντζόγλου, που εκδόθηκε το 1949, επιγραφόμενο (τότε) ως *Αντιλεξικόν ή Θησαυρός ελληνικών λέξεων και φράσεων διατεταγμένων κατά λογικη σειράν*.

124. Το λεξικό αυτό πρωτοεκδόθηκε το 1978, ακολούθησαν άλλες βελτιωμένες εκδόσεις και εκδόθηκε σε μονοτονικό το 1984 (με πρόλογο για το μονοτονικό σύστημα του κύριου εισηγητή του μονοτονικού συστήματος καθηγ. Εμμ. Κριαρά).

125. Στο Λεξικό δεν αναγράφεται χρονολογία εκδόσεως. Από άλλα στοιχεία του Λεξικού συνάγεται ότι εκδόθηκε περί το 1985 με κύριους συντελεστές της εκδόσεως τους Ανδρ. Παναγόπουλο, Δ. Γιάκο και Ευθ. Κουτρολίκο.

126. Το λεξικό πρωτοεκδόθηκε το 1989 από τους εκδότες Χρ. Τεγόπουλο (εκδότη της Εφημ. «Ελευθεροτυπία») και Δ. Φυτράκη με συντάκτρια τη φιλόλογο Μ. Μανδαλά. Ακολούθησαν άλλες βελτιωμένες εκδόσεις καθώς και εκδόσεις με διαφορετικό αριθμό λημμάτων: *Μικρό Ελληνικό Λεξικό*, Αθήνα 1995 και *Μείζον Ελληνικό Λεξικό*, Αθήνα 1997. Στο τελευταίο έχουν αυξηθεί σημαντικά τόσο ο αριθμός όσο και η έκταση των λημμάτων.

127. Πβ. και όσα λέγονται στο άρθρο μου «*Σύγχρονα Λεξικά τής Ελληνικής*», δημοσιευμένο στο Γ. Μπαμπινιώτη, *Ελληνική γλώσσα: Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον*, Αθήνα, Εκδ. Gutenberg 1994, σ. 423-428.

128. Στα Προλεγόμενα του α' τόμου (1969), γράφει ο Κριαράς για το Λεξικό: «Θά ήταν ασφαλώς αδύνατο νά επιχειρήσουμε τη συγκρότηση λεξικού όλης τής βυζαντινής περιόδου. Έπρεπε νά περιοριστούμε σε μια ορισμένη περίοδο. Έπρωτίμηση λοιπόν τήν περίοδο εκείνη που μέσα σ' αυτήν αρχίζει νά διαμορφώνεται, στις καταβολές του έστω, ό νεότερος ελληνικός βίος με τις ποικίλες εκφάνσεις του και Ιδίως με τό γλωσσικό του όργανο» (σ. 1').

1969 (ο α' τόμος) και ήδη βρίσκεται κοντά στην ολοκλήρωση του¹²⁹.

Πολύ καλό και σε πολλά λήμματα εξαιρετικό είναι το *Λεξικό τής Κοινής Νεοελληνικής* που εξέδωσε το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών («Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη») στα τέλη του 1998. Ο πλούτος των λημμάτων, η σημασιολογική επεξεργασία (ορισμοί - παραδείγματα - χρήσεις) και η έγκυρη ετυμολογηση, καθιστούν πολύτιμο (ιδίως για τον ειδικό ερευνητή) το συλλογικό αυτό έργο, που και εξωτερικά (σχήμα, μορφή κ.λπ.) μιμείται πιθανόν το *Λεξικό τής Αρχαίας Ελληνικής των Liddell-Scott-Jones*. Ωστόσο, η σωρευτική παράθεση πληροφοριών που δεν διακρίνονται μεταξύ τους εμφανώς (τεχνικά, μορφικά και οπτικά), ο περιττός (για τον Έλληνα αναγνώστη) φόρτος με πληροφορίες προφοράς (η οποία είναι προβλέψιμη από τους φωνολογικούς κανόνες τής Ελληνικής), η μη ετυμολογηση χιλιάδων λέξεων τής Ν. Ελληνικής με απλή δήλωση τής αρχαίας τους προέλευσης, η έλλειψη γλωσσικών σχολίων που λύνουν απορίες τού αναγνώστη και η ατομία τού *Λεξικού* στην ορθογράφηση ορισμένων λέξεων και στο να περιλάβει λέξεις και φράσεις που χρησιμοποιούν πολλοί νεότερης ηλικίας ομιλητές τής σύγχρονης Ελληνικής κ.ά. διαφοροποιούν σημαντικά το έργο αυτό ως προς τη δομή, τη φυσιογνωμία και τους σκοπούς τού παρόντος *Λεξικού*.

Τελειώνοντας τη σύντομη αυτή θεώρηση τής νεοελληνικής λεξικογραφίας, είναι σκόπιμο να αναφερθούμε επιλεκτικά σε μερικά ακόμη *λεξικά*, που δεν ανήκουν στα ερμηνευτικά *λεξικά*, αλλά ενδιαφέρουν τον μελετητή τής λεξικογραφικής καταγραφής τής Νέας Ελληνικής. Στην κατηγορία αυτή ανήκει πρώτα απ' όλα το εννοιολογικό *λεξικό* τού Θεολόγου Βοστταντζόγλου.

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ Βοστταντζόγλου στην α' έκδοση του (του 1949) έφερε τον τίτλο *Αντιλεξικόν ή Θη-ΒΟΣΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ σάβρας ελληνικών λέξεων και φράσεων διατεταγμένων κατά λογικήν σειράν*, ενώ από τη β' ΚΑΙ ΑΛΛΑ έκδοση του (1962), μετά την κριτική που ασκήθηκε για τον παροδηγητικό τίτλο του¹³⁰, κυκλο-ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΑ φορήθηκε ριζικά ανανεωμένο με τίτλο *Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν τής νεοελληνικής γλώσσας-ΛΕΞΤΑ σης*. Το *λεξικό* τού Βοστταντζόγλου ακολουθεί την κατάταξη των λέξεων τής γλώσσας σύμφωνα με ευρύτερες εννοιολογικές κατηγορίες (π.χ. *χώρος, διαστάσεις, σχήμα, ενέργεια, κίνηση*) χωρισμένες σε επί μέρους έννοιες (π.χ. ο *χώρος* διακρίνεται στις έννοιες *έκταση, όριο, μέρος, τοποθέτηση, μετάθεση, περίληψη, εξαίρεση, παρουσία, απουσία, διαμονή, κάτοικος, τόπος διαμονής, πόλη, χωριό, πατρίδα* κ.λπ.). Πρότυπο τού *λεξικού* τού Βοστταντζόγλου είναι ο περίφημος *Θησαυρός τής αγγλικής γλώσσας* τού Roget¹³¹, που απετέλεσε το πρότυπο εννοιολογικής κατάταξης¹³² τού λεξιλογίου κάθε σύγχρονης γλώσσας. Το *Λεξικό* τού Βοστταντζόγλου κατατάσσει όλο το λεξιλόγιο τής Νέας Ελληνικής¹³³, δημοτικής και καθαρεύουσας, σε 1.500 εννοιολογικές κατηγορίες. Το υλικό σε κάθε κατηγορία δίδεται κατά τα μέρη τού λόγου (ρήματα, ουσιαστικά, επίθετα, επιρρήματα κ.λπ.) και όπου υπάρχουν αντίθετες έννοιες αντιπαράτιθενται στην ίδια σελίδα (π.χ. σ. 492: 1.079 *κάματος* - 1.080 *ανάπαισις*, σ. 602: 1.279 *χαρά* - 1.280 *λύπη* κ.ο.κ.). Στο *λεξικό* χρησιμοποιούνται ερμηνεύματα μόνο ως επεξηγήσεις σε έννοιες ή ως σχόλια στη χρήση των συνωνύμων ή συγγενικών λέξεων. Κατά το παράδειγμα τού Roget, ένας μη ειδικός (ο Βοστταντζόγλου δεν ήταν *λεξικογράφος* ή φιλόλογος ούτε είχε επαγγελματική ή επιστημονική σχέση με τη γλώσσα) κατόρθωσε να δώσει στην Ελληνική ένα πολύτιμο εργαλείο για τη χρήση τής γλώσσας και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει το πλούσιο λεξιλόγιο τής.

Χρήσιμο είναι το *Λεξικό των Συνωνύμων τής Νεοελληνικής* τού φιλόλογου Κωνστ. Δαγκίτση (Αθήνα: Εκδ. Ι. Βασιλείου 1970). Ωστόσο, αντίθετα προς το γλωσσικό υλικό τού *λεξικού* τού Βοστταντζόγλου που έχει ληφθεί από τη ζωντανή νεοελληνική γλώσσα, τα συνώνυμα που δίδονται στο *λεξικό* τού Δαγκίτση, επηρεασμένου πιθανόν από το αντίστοιχο *λεξικό* τού Βλαστού¹³⁴, είναι συχνά ιδιωματικής ή διαλεκτικής χρήσεως. Πολλά από αυτά δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη σημερινή επικοινωνία, η οποία στηρίζεται σε μια καλλιεργημένη αστική δημοτική. Έτσι λ.χ.

129. Έχουν εκδοθεί ήδη 14 τόμοι (Α - παραθήκη- ο13ος τόμος περιέχει τη Βιβλιογραφία και τα Ευρετήρια των προηγούμενων 12 τόμων). Πρόσφατα (2001) εκδόθηκε από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (Κ.Ε.Γ.) μια επιτομή τού όλου *λεξικού*.

130. Κριτική, ευμενής και ουσιαστική, άσκησε στην α' έκδοση τού *λεξικού* τού Βοστταντζόγλου ο Μ. Τριανταφυλλίδης (ιδ. Απαντα, 8ος τόμ., Θεσσαλονίκη 1965, σ. 311-316), ο οποίος τελειώνει την κριτική του με τα εξής: «Εξάπαντος θά είναι καλό να παρουσιασθή το *Αντιλεξικό* στη νέα του έκδοση με άλλη ονομασία, λ.χ. «*Θησαυρός ή 'Ονομαστικό*», και με αυτόν τον τίτλο εύχομαι να διεκδικήση στην Ιστορία τής ελληνικής λεξικογραφίας την αθανασία» (σ. 316).

131. ο P.M. Roget ήταν ένας Άγγλος χειρουργός και εφευρέτης, ο οποίος, μετά από 50 χρόνια εργασίας, εξέδωσε το 1852 το *Thesaurus of English Words and Phrases, classified and arranged so as to facilitate the Expression of Ideas and assist in Literary Composition*. Το *λεξικό* τού Roget έγινε διάσημο και μέχρι τη χρονολογία τού θανάτου τού Roget το 1889 πραγματοποιήθηκαν πάνω από 25 εκδόσεις και ανατυπώσεις τού *Λεξικού*, ο τύπος τού «εννοιολογικού» ή «λογικού» ή «αναλογικού» *λεξικού* παρουσιάζει πολλές δυσκολίες ως προς την κατάταξη και την ομαδοποίηση των λημμάτων, τα οποία κατανέμονται σε κατηγορίες, όπου εντάσσονται σημασιολογικά συνδεδεμένες λέξεις (συνώνυμα, συγγενικές, αντώνυμα). Περίφημο στην αρχαιότητα υπήρξε το «καθ' ύλην» *λεξικό* τού φιλόλογου και ρήτορα από τη Ναύκρατι τής Αιγύπτου Ιουλίου Πολυδεύκου (2ος αι. μ.Χ.), το *Ονομαστικόν* τού Πολυδεύκου. Παλαιότερο ακόμη φαίνεται πως ήταν το σανσκριτικό *λεξικό Amarakosha*. Αντίστοιχα πολύ γνωστά *λεξικά* για άλλες γλώσσες είναι το *Dictionnaire Analogique* τού Ch. Marquet για τα Γαλλικά και το *λεξικό* τού Dornseiff *Deutscher Wortschatz nach Sachgruppen* για τα Γερμανικά. Το *λεξικό* τού Roget πέρασε από διάφορα στάδια μέχρι την πρόσφατη μορφή του (1992), που περιλαμβάνει κανονικά λήμματα *λεξικού* (κάτι σαν *λεξικό* συνωνύμων), συνδεδεμένα με έναν πίνακα ιδεών (Concept Index). Στο *Roget's 21st Century Thesaurus in Dictionary Form* κάθε λήμμα με τα συνώνυμα του συνδέεται και με μια ευρύτερη κατηγορία εννοιών ή ιδεών στις οποίες ανήκει (προσδιορίζονται 837 εννοιολογικές κατηγορίες, στις οποίες εντάσσονται 450.000 λέξεις-συνώνυμα τής Αγγλικής). Η νέα, γλωσσολογικά επεξεργασμένη, έκδοση τού *Λεξικού* έγινε από το «The Princeton Language Institute».

132. Για τον τύπο και την ιστορία των εννοιολογικών *λεξικών*, βλ. Γ. Κουρμούλη, *Αντίστροφον Λεξικόν τής Νέας Ελληνικής*, Αθήνα 1967, Πρόλογος σ. viii κ.εξ. και Μ. Τριανταφυλλίδη Απαντα, 8ος τόμ., Θεσσαλονίκη 1965, σ. 311-316. Επίσης, το ειδικό έργο των *λεξικογράφων* R. Hallig και W. von Wartburg, *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie. Versuch eines Ordnungsschemas*, Berlin 1952.

133. Όπως εξηγεί στον Πρόλογο του, ο Βοστταντζόγλου στηρίχτηκε κυρίως στα *Λεξικά* τής Πρωίας, τού Σταματάκου και τού Δημητράκου (*Αντιλεξικόν*, σ.ε').

134. Βλ. όσα λέγονται ανωτέρω για το *λεξικό* αυτό.

στο λ. *πλούσιος* δίδονται ως συνώνυμα τα εξής: «*βασταγερός* (που βαστιέται), *γουνάτος*, *εκατομμυριούχος*, *ευκατάστατος*, *εύπορος*, *καλοσσεκούμενος*, *κεφαλαιούχος*, *λεφτάς*, *μαγατιόκος*, *παραδούχος*, *παράλης*, *πορεμένος*, *ταλα-ράς*, *φλουροβοητημένος*, *χρυσοκάνθαρος*». Επίσης, τα συνώνυμα δεν δίδονται ανάλογα με τις, περισσότερο ή λιγότερο, διαφοροποιημένες σημασίες μιας λέξης, πράγμα που καταλήγει στο να συμπαράτιθενται ως συνώνυμα διαφορετικής σημασίας λέξεις. Π.χ. στο λ. *γνώμη* δίδονται: «*αντίληψη*, *άποψη*, *δόξα*, *εκδοχή*, *θέση*, *θεωρία*, *ιδεολογία*, *κρίση*, *πεποίθηση*, *πλευρά*, *πρίσμα*, *σκοπιά*, *φρόνημα*». Το λεξικό του Δαγκίτση υπήρξε το πρώτο λεξικό συνωνύμων τής Ελληνικής που εκδόθηκε με αλφαβητική σειρά των λημμάτων του, πράγμα που διευκολύνει τους χρήστες στην αναζήτηση των συνωνύμων.

Πιο κοντά στα ερμηνευτικά λεξικά μπορούν, αντίθετα λ.χ. προς τα λεξικά συνωνύμων, να θεωρηθούν τα *Λεξικά Επιθέτων*. Τέτοια είναι, δευτερευόντως μιν, το *Λεξικό συνωνύμων* του Σακελλαρίου, αλλά κυρίως το παλιότερο ειδικό *Λεξικό των επιθέτων και επιθετικών προσδιορισμών τής Νεοελληνικής* του Κωνστ. Δαγκίτση (Αθήνα: Εκδ. Ι. Βασιλείου 1963). Το λεξικό αυτό περιλαμβάνει ως λήμματα μόνο ουσιαστικά και σε κάθε ουσιαστικό δίδονται (με αλφαβητική σειρά) τα επίθετα που χρησιμοποιούνται συνήθως για να το χαρακτηρίσουν π.χ. στο λ. *επιθυμία* δίδονται τα επίθετα «*άνεκδήλωτη*, *ανεξήγητη*, *ανθρώπινη*, *ανικανοποίητη*, *ανομολόγητη*, *απραγματοποίητη*, *απροσδιόριστη*, *ασυγκράτητη*, *διστραμμένη*, *έντονη*, *επίμονη*, *ζωηρή*, *μεγάλη*, *μόνη*, *μυστική*, *νοσηρή*, *ξαφνική*, *παθολογική*, *περίεργη*, *περιοδική*, *πραγματική*, *πραγματοποιημένη*, *προσωρινή*, *σαρκική*, *σκληρή*, *στιγμαία*, *σφοδρή*, *τελευταία*, *υποκειμενική*». Μειονέκτημα μιας τέτοιας (αλφαβητικής) παράθεσης των επιθέτων είναι ότι δεν προηγούνται τα συνηθέστερα και πιο χαρακτηριστικά για τη λέξη επίθετα (π.χ. *έντονη*, *ζωηρή*, *ξαφνική* κ.τ.ό.) ούτε διαφοροποιούνται μεταξύ τους ανάλογα με τις επί μέρους σημασίες του ουσιαστικού. Παρά ταύτα, η χρησιμότητα τέτοιων ειδικών λεξικών είναι προφανής, ήδη δε μέσα σε κάθε σύγχρονο ερμηνευτικό λεξικό (και στο παρόν) περιλαμβάνονται ως «χρήσιμες» στις σημασίες των ουσιαστικών τα συχνότερα και πιο χαρακτηριστικά επίθετα.

Ως *Λεξικό συνωνύμων* επιγράφεται και το λεξικό του εκπαιδευτικού Χάρη Σακελλαρίου (Αθήνα: Εκδ. Ι. Σιδέρη 1994⁶). Χρήσιμο λεξικό για το υλικό των συνωνύμων και των αντιθέτων που δίνει στο σχετικό περιορισμένο λημματόλογιο του έργου. Τα συνώνυμα που δίδονται είναι τής κοινής Ελληνικής (εν αντιθέσει προς το αντίστοιχο λεξικό του Δαγκίτση), ωστόσο τα κριτήρια επιλογής τους είναι ασαφή. Έτσι, συχνά δίδονται ως συνώνυμα και λέξεις απλώς συγγενικές, ανήκουσες στο ευρύτερο εννοιολογικό πεδίο, π.χ. λ. *λέξη*: «*μέρος λόγου*, *όνομα*, *ομιλία*, *μιλία*, *λόγος*, *γλώσσημα*, *νεολογισμός*, *ελληνικόυρα*, *λήμμα*». Επίσης, δεν υπάρχει η απαραίτητη, από τη φύση του λεξικού, διαναφορά των συνωνύμων μεταξύ τους π.χ. στο λ. *ανταμοιβή* δίδεται συνώνυμο *ανταπόδοση*, αλλά τέτοιο λήμμα δεν περιλαμβάνεται στο λεξικό" ομοίως στο λ. *αντάρα* δίδονται ως συνώνυμα τα *ομίχλη*, *καταχνιά*, *συννεφιά* και *κακοκαιρία*. Από αυτά τα *ομίχλη*, *καταχνιά*, *συννεφιά* δεν υπάρχουν ως λήμματα του λεξικού (αν αναζητήσει δηλ. κανείς τη λ. *ομίχλη* ή *καταχνιά* ή *συννεφιά*, για να βρει τα συνώνυμα της, δεν θα βρει αυτές τις λέξεις στο λεξικό), ενώ το λ. *κακοκαιρία* περιλαμβάνεται μιν ως λήμμα στο λεξικό, αλλά σε αυτό δεν δίδεται συνώνυμο *αντάρα*. Αντιθέτως -πράγμα που νοθεύει τη φύση του λεξικού και αφαιρεί πολύτιμο χώρο- δίδονται παράγωγα (σκόρπια και επίλεκτικά), σύνθετα (σπανιότερα) και πολύ συχνά τα επίθετα που χρησιμοποιούνται για ένα ουσιαστικό, τα οποία είναι μιν όλα χρήσιμα, αλλά έξω από την υφή ενός λεξικού συνωνύμων.

ΤΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ Πολύτιμο ειδικό λεξικό είναι το *Ετυμολογικό λεξικό τής Κοινής Νεοελληνικής* του αειμνή-ΑΝΔΡΙΩΤΗ ΚΑΙ ΑΛΛΑ στους καθηγητή τής Γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (και παλιότερα συντάκτη ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ του Ιστορικού Λεξικού και του Λεξικού του Δημητράκου) Νικολάου Ανδριώτη. Στο λεξικό αυτό ΛΕΞΙΚΑ για πρώτη φορά (ήδη από την α' έκδοση του 1951) κωδικοποιήθηκε η ετυμολογία των λέξεων τής Νέας Ελληνικής στο σύνολο της. Έτσι, αποκτήθηκε ένα αξιόπιστο έργο, μέσα από το οποίο μπορούμε να γνωρίζουμε τι ετυμολογίες έχουν προταθεί, ετυμολογίες που έχουν αξιολογηθεί από τον Ανδριώτη κατά πόσον ευσταθούν επιστημονικά, παρατιθέμενες -όταν είναι περισσότερες από μία- κατά τη βαρύτητα που κρίνεται ότι έχουν. Στη β' έκδοση του (το 1967) το Ετυμολογικό Λεξικό πλουτίστηκε από τον συντάκτη του με περισσότερες λόγια προέλευσης νεοελληνικές λέξεις, ενώ απομακρύνθηκαν αρκετές ιδιωματικές λέξεις που θα ενδιέφεραν ετυμολογικά τους ειδικούς, αλλά που δεν ανήκουν εξ ορισμού στην κοινή νεοελληνική γλώσσα. Το Λεξικό του Ανδριώτη, με την γ' συμπληρωμένη και βελτιωμένη έκδοση του (του 1983), αποτελεί μοναδικό βοήθημα για όποιον θέλει να γνωρίζει την προέλευση των λέξεων τής Νέας Ελληνικής. Ας σημειωθεί ότι η ετυμολογία μιας λέξης, σε γλώσσες με ιστορική ορθογραφία όπως η Ελληνική, καθορίζει ως επί το πλείστον και την ορθή γραφή, την ορθογραφία δηλ. μιας λέξης. Άρα, συχνά η γνώση τής ετυμολογίας δεν έχει απλή θεωρητική αξία, αλλά και πρακτική, όσο εφαρμόζεται στην ορθογράφηση των λέξεων.

Το Ετυμολογικό Λεξικό του Ανδριώτη έχει αναπόφευκτα δύο αδύνατες πλευρές: την έλλειψη ικανών πληροφοριών για λέξεις τής μεσαιωνικής Ελληνικής και την, κατ' ανάγκην, ελλιπή πληροφόρηση για λέξεις τής Αρχαίας. Το πρώτο προέρχεται από το γεγονός ότι δεν υπάρχει ακόμη πλήρης και ενιαίο λεξικό τής μεσαιωνικής Ελληνικής, ώστε να έχουμε και συνολική εικόνα τής προέλευσης των λέξεων. Το ερμηνευτικό λεξικό προηγείται κανονικά ενός ετυμολογικού λεξικού. Τα υπάρχοντα λεξικά τής μεσαιωνικής Ελληνικής (Lampe, Sophocles, Du Cange και Κριαρά), αναφερόμενα σε διαφορετικές περιόδους και πλευρές τής ελληνικής γλώσσας, χρειάζονται ακόμη πολύ μόχθο και χρόνο, για να μπορέσουν να δώσουν το ενιαίο λεξικό τής Μεσαιωνικής Ελληνικής. Για τη μεσαιωνική δημόδη Ελληνική, που περιλαμβάνεται στο αντίστοιχο Λεξικό του Κριαρά, έχουμε ευτυχώς στο ίδιο λεξικό έγκυρη ετυμολογία των λέξεων, γεγονός που μειώνει σε έναν βαθμό τις ελλείψεις μας για αυτή την περίοδο τής Ελληνικής. Ως προς το ότι στο Ετυμολογικό του Ανδριώτη δεν βρίσκεται ο αναγνώστης την ετυμολογία μιας λέξης που είναι αρχαία παρά μόνο την ένδειξη ότι μια νεοελληνική λέξη είναι ή προέρχεται από την αρχαία (για τις λ. *αέρας*, *λόγχη* ή *πύλη* λ.χ. λέγεται απλώς ότι είναι αρχαίες λέξεις), είναι μια συγγνωστή «έλλειψη» ενός λεξικού που αποσκοπεί να μείνει στον χώρο τής νεοελληνικής ετυμολογίας και να μην περάσει -όπως γίνεται στο παρόν λεξικό- στην ετυμολογία τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας, για την οποία άλλωστε υπάρχουν έγκυρα ετυμολογικά λεξικά.

Για την ιδιαιτερότητα τής ελληνικής γλώσσας και την ειδική σχέση που εμφανίζει η νέα Ελληνική προς την αρχαία και τη λόγια γλωσσική παράδοση, πράγμα που έχει τον αντίκτυπο του και στην ετυμολογία, σοφά και θαρραλέα γράφει ο Ανδριώτης τα εξής: «[...] ή λεξικολογική και μορφολογική σχέση τής νέας 'Ελληνικής με τήν αρχαία και με τήν καθαρεύουσα, από τις οποίες αδιάκοπα πλουτίζεται, είναι εντελώς ιδιόζουσα και τα σύνορα του Ύνεοελληνικού λεξιλογίου με το παλαιότερο συχνά ανύπαρκτα. Μιά έλλειψη τής πρώτης έκδοσης ήταν ότι στάθηκε πολύ δι-σταχτική απέναντι στις αρχαίες ή μεταγενέστερες λόγιες λέξεις, που ή παιδεία ζανάφερε στή νέα μας γλώσσα και που ολοένα πληθύνονται άπα τότε που αναγνωρίσαμε στή Δημοτική το δικαίωμα νά τις άφομοιώνη γραμματικά, κι έτσι ό λαός δέ βρίσκει πια καμιά δυσκολία νά τίζμαθαίνη, και νά τις μεταχειρίζεται σαν καθαρά δημοτικές»¹³⁵.

Το Λεξικό τού Ανδριώτη, όπως είναι αναμενόμενο, απετέλεσε πηγή ετυμολογικών πληροφοριών για τα μετέπειτα λεξικά. Επιστημονικό χαρακτηριστικό τού λεξικού είναι ότι παρέχει βιβλιογραφικές ενδείξεις για κάθε ετυμολογία, ειλημμένη από δημοσιευμένες μελέτες, περιέχει δε και πολύτιμες ετυμολογικές (στην πραγματικότητα, ιστορικές τής μορφολογίας και τής φωνολογίας) ερμηνείες καταλήξεων, επιθημάτων, προθημάτων, καθώς και ερμηνείες φωνολογικών μεταβολών) i > e: σίδηρος > σίδηρο).

Χρήσιμο, με πληροφορίες ιδίως για τους λεξιλογικούς δανεισμούς σε διάφορες ευρωπαϊκές και βαλκανικές γλώσσες, είναι το ημιτελές (έχει εκδοθεί μόνο μέχρι και το γράμμα Π) 'Ετυμολογικό λεξικό τής Νεοελληνικής τού φιλόλογου Κ. Δαγκίτη (τόμ. Α' 1978: Α-Κ, τόμ Β': Λ-Π). Ωστόσο, συχνά δίδονται προσωπικές τού συγγραφέα ετυμολογίες και γενικότερα, δεν υπάρχουν παραπομπές στις πηγές (όπως περιμένει κανείς από ένα ειδικό λεξικό), όπου να μπορεί να ανατρέχει όποιος θέλει περισσότερες πληροφορίες.

Ετυμολογικό Λεξικό, χωρίς αυστηρώς επιστημονικό περιεχόμενο και χωρίς γλωσσολογικές προδιαγραφές και γλωσσολογική μέθοδο ετυμολογίας, είναι και το λεξικό τού εκπαιδευτικού Αθανασίου Φλώρου *Νεοελληνικό ετυμολογικό και ερμηνευτικό λεξικό* (Αθήνα: Εκδ. Λιβάνη 1980). Ωστόσο, ανάλογα με τις πηγές του, παρέχει συχνά χρήσιμες πληροφορίες για την προέλευση λέξεων τής Νεοελληνικής. Επίσης, περιλαμβάνει αρκετές ιδιωματικές λέξεις. Συχνά, κοντά σε έγκυρες ετυμολογίες, παρατίθενται επί ίσοις όροις και παρετυμολογίες λέξεων που μπορεί να παροδηγήσουν τον απροειδοποίητο αναγνώστη.

Ετυμολογικό λεξικό άλλης υφής, με έμφαση κυρίως στις ετυμολογικές οικογένειες των λέξεων (ομόρριζα, παράγωγα, σύνθετα), είναι το *Λεξικό τής Νεοελληνικής - Ετυμολογικό, ερμηνευτικό, κατά ετυμολογικές οικογένειες* (Αθήνα 1993) τού φιλόλογου Παν. Δορμπαράκη, γνωστού για την ενασχόληση του με θέματα τής γλώσσας μας¹³⁶. Σε αυτό, εκτός από χρήσιμες ετυμολογικές πληροφορίες για κάθε λέξη, δίδονται συγκεντρωτικά και τα ομόρριζα τής λέξης, π.χ. βλέπω «[αρχ. βλέπω = κοιτάζω] [...] παραγ. βλέμμα [...] βλεπάτορας [...] βλέφορα [...] βλεφαρίδες [...] βλεφαρίζω [...] βλεφαρίδα [...] βλέψη [...]». Ας σημειωθεί ότι το Λεξικό είναι εν μέρει και ερμηνευτικό, αφού σε κάθε λήμμα και υπολήμμα δίδεται και η σημασία του.

ΤΟ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΟ Στα ειδικά λεξικά ανήκει και το *Αντίστροφον Λεξικόν τής Νέας Ελληνικής* τού αιμνήστου ΛΕΞΙΚΟ ΤΟΥ καθηγητή τής Γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Γεωργίου Κουρμούλη (ο οποίος διετέ-ΚΟΥΡΜΟΥΛΗ λεσε στην αρχή τής σταδιοδρομίας του συντάκτης τού Ιστορικού λεξικού τής Ακαδημίας Αθηνών). Το λεξικό εκδόθηκε το 1967 και περιλαμβάνει όλον τον λεξιλογικό θησαυρό τής Νέας Ελληνικής, καθαρεύουσας και δημοτικής, καταταγμένο σε αντίστροφη σειρά, από το ληκτικό γράμμα προς το αρκτικό, δηλ. από το τέλος προς την αρχή των λέξεων. Το Λεξικό τού Κουρμούλη είναι το πρώτο λεξικό τής Νέας Ελληνικής, στο οποίο χρησιμοποιήθηκαν ηλεκτρονικοί υπολογιστές για επεξεργασία δεδομένων τής ελληνικής γλώσσας. Με αυτούς έγιναν οι πίνακες στατιστικής συχνότητας των ληκτικών δομών των ελληνικών λέξεων (πόσες λέξεις τής Ν. Ελληνικής λήγουν σε -ar¹ -ο χ¹ -ω κ.λπ., πόσες λήγουν σε δύο γράμματα -βω, -γω, -ια κ.λπ. και πόσες λήγουν σε τρία γράμματα -σια, -εια κ.λπ.). Έτσι πληροφορούμεθα λ.χ. ότι το 52% των ελληνικών λέξεων (κατά το γλωσσικό υλικό τού λεξικού) λήγει σε -ς (42.883 λέξεις) και αμέσως μετά σε -α με ποσοστό 20% (16.259 λέξεις). Ότι η κατάληξη που εμφανίζει τη μεγαλύτερη συχνότητα στο λεξιλόγιο τής Ελληνικής είναι η κατάληξη -ος (π.χ. λόγος, νέος, δάσος) με ποσοστό 22% και 18.273 λέξεις. Ενδεικτικά στοιχεία βγαίνουν και από τη σύγκριση των ληκτικών στοιχείων τής Ν. Ελληνικής με εκείνα τής αρχαίας¹³⁷. Έτσι λ.χ. αποδεικνύεται ότι η αρχαία Ελληνική διαθέτει 171 λέξεις σε -λογία {παθολογία, θεολογία, ακριβολογία, μυθολογία κ.λπ.}, έναντι 342 λέξεων που έχει η Νέα Ελληνική (η διαφορά οφείλεται, μεταξύ άλλων, στην εξέλιξη και δημιουργία νέων επιστημονικών κλάδων και εννοιών με αντίστοιχους όρους). Από τις 342 λέξεις τής Ν. Ελληνικής 93 μόνον έχουν παραδοθεί από την αρχαία, ενώ οι 249 είναι νεότερες, γεγονός που δείχνει την παραγωγική δύναμη τής Ν. Ελληνικής.

135. Ν. Ανδριώτης, *Ετυμολογικό Λεξικό τής Κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη 1983³, σ. ζ' (Πρόλογος για τη δεύτερη έκδοση).

136. Πβ. Παν. Δορμπαράκη, *Η νεοελληνική στην επιστήμη και τό δημόσιο βίο*, Κολλάρος, Αθήνα 1979.

137. Η σύγκριση γίνεται μέσω τού Αντιστρόφου Λεξικού τής Νέας Ελληνικής τού Γ. Κουρμούλη και τού Αντιστρόφου Λεξικού τής Αρχαίας Ελληνικής τών Ρ. Kretschmer - Ε. Locker (*Rückläufiges Wörterbuch der griechischen Sprache*, Wien 1944). Το Αντίστροφο Λεξικό τής Αρχαίας προήλθε από αντίστροφη κατάταξη τού λεξιλογίου (λημμάτων) τού λεξικού τών Liddell-Scott. Με προσθήκες τού G. Kisser τού Αντίστροφου *Λεξικό τής Αρχαίας Ελληνικής* επανεκδόθηκε το 1963. Ας σημειωθεί ότι για τα ονόματα τής Αρχαίας Ελληνικής (ουσιαστικά και επίθετα) υπάρχει και ειδικό αντίστροφο λεξικό, το *A Reverse Index of Greek Nouns and Adjectives* τών C.D. Buck και W. Petersen, Chicago 1945. Στο Λεξικό αυτό οι λέξεις είναι καταταγμένες κατά ληκτικά συστήματα (ονόματα σε -της, ονόματα σε -ος, ονόματα σε -ης κ.ο.κ.) και σε κάθε λέξη αναφέρεται και η αρχαιότερη παραδεδομένη μνεία της (π.χ. ότι πρωτοαπαντά στον Όμηρο ή στον Ευριπίδη ή στον Πλούταρχο ή στην Κ. Διαθήκη κ.τ.ό.). Λόγω τής εξαιρετικής σημασίας τής Ελληνικής στις κλασικές σπουδές υπάρχουν τρία ακόμη αντίστροφα λεξικά: α) Αντίστροφο Λεξικό τής Μυκηναϊκής: Μ. Lejeune, *Index inverse du grec mycénien*, Paris 1964, β) Αντίστροφο Λεξικό τής Ελληνικής τών παπύρων: θ. Gradenwitz, *Heidelberger Konträrindex der griechischen Papyrus Urkunden*, Heidelberg 1931, γ) Αντίστροφο Λεξικό τω' κυρίων ονομάτων: Β. Hansen, *Rückläufiges Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Berlin 1957.

Εκτός από τους στατιστικούς πίνακες και τα συμπεράσματα που βγαίνουν από αυτούς, που όλα μαζί υπό τον τίτλο *Παραρτήματα* καταλαμβάνουν 140 σελίδες του έργου (σ. 676-801), διδακτικά είναι όσα γράφει ο Κουρμούλης για τη λεξικογραφία στην εκτενή Εισαγωγή του Λεξικού (σ. vii-xxxvi): «Γ'ά πρώτα υπό τών Αιγυπτίων, Ίνδών και αρχαίων Ελλήνων συνταχθέντα λεξικά ήσαν διευθετημένα καθ' ύλην [...], ήτοι κατά σημασιολογικές ενότητες: γραφή, γρα-φεύς, συγγραφείς, καταγράφω, συγγράφω κ.λπ., κατά συστήματα τερμάτων: λέγω, αντιλέγω, καταλέγω, προλέγω κ.λπ., κατά το πρώτον συνθετικόν: καταγράφω, καταδιώκω, καταλέγω κ.λπ. Η διάταξις τών λέξεων κατ' ευθείαν αλφαβητικήν τάξιν φαίνεται δι' συνιστά" επιτυχές εύρητήριον του κωδικός αυτού της ένδιαθέτου γλώσσης, διό και εκρίθη ενωρίς αναγκαϊον νά επιτάσσεται τών καθ' ύλην συντεταγμένων λεξικών αλφαβητικός πίναξ. [...] Πάντως τά πρώτα εκτενή λεξικά του είδους αυτού ήρχισαν νά συντάσσονται μόλις από του 15ου αιώνος κ.έξ.»¹³⁸.

Με το *Αντίστροφο λεξικό* του Κουρμούλη έχουμε ανάγλυφη εικόνα τής γραμματικής (μορφολογικής) δομής τής νέας ελληνικής γλώσσας, αφού, σε κλιτές γλώσσες όπως η Ελληνική, τα ληκτικά συστήματα (που είναι εμφανή μόνον από ένα αντίστροφο λεξικό) είναι εκείνα που δείχνουν πώς δηλώνονται στην ελληνική γλώσσα οι ποικίλες γραμματικές πληροφορίες μέσα από την οργάνωση σε μέρη του λόγου. Όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Κουρμούλης «ή κατ' αντί-στροφον τάξιν διάταξις του Ώληματολογίου δύναται νά θεωρηθή ως το βάθρον τής γραμματικής θεωρήσεως τής γλώσσης»TM.

Πρόσφατα κυκλοφορήθηκε και νέο αντίστροφο λεξικό, το *Αντίστροφο λεξικό τής κοινής νεοελληνικής γλώσσας* του Ευαγγ. Μπαλαφούτη (Αθήνα: Επικαιρότητα 1996). Μολονότι το λεξικό αυτό είναι πλουσιότερο σε λέξεις (περιλαμβάνει νεότερες λέξεις, όρους κ.λπ.) και στηρίζεται στη μορφολογία τής σύγχρονης γλώσσας (οι λέξεις λ.χ. τής κατηγορίας -ις, πόλις του Λεξικού του Κουρμούλη, δίδονται κανονικά σε -η, πόλη, γεγονός που είναι σημαντικό για ένα αντίστροφο λεξικό), εντούτοις δεν έχει σχεδιαστεί με γλωσσολογικά κριτήρια και αλλοιώνει σε έναν βαθμό τις πληροφορίες που χρειάζεται ο χρήστης. Έτσι λ.χ. τα λήμματα κατατάσσονται, εφόσον είναι ουσιαστικά, όχι μόνο στον ενικό αλλά και στον πληθυντικό τους, και εφόσον είναι επίθετα, και στα τρία γένη και στους δύο αριθμούς! Αυτή η «αρχή», αν ακολουθηθεί με συνέπεια, θα οδηγήσει να δοθούν και οι βασικοί χρόνοι των ρημάτων, πράγμα που (ορθώς) δεν συμβαίνει. Αλλά τότε γιατί να γίνει στα ονόματα; Άλλη σημαντική αλλοίωση τής μορφολογικής εικόνας του λεξιλογίου τής Ελληνικής είναι ότι κατατάσσονται από κοινού τονούμενα και άτονα! Έτσι λ.χ. αντί να έχει συγκεντρωμένα κάπου τα ουσιαστικά σε -ιά (γενιά) και αλλού τα ουσιαστικά σε -ία (φιλία), τα έχει ανάμεικτα (το πετριά αμέσως μετά το γεωμετρία!) και μάλιστα μαζί με θηλ. επιθέτων σε -ια και -ιά (η υποδόρια, η εγχώρια - η κακιά, η παχιά) και ουδ. πληθυντικού σε -ια και -ιά (τα παιδιά - τα τζάκια, τα «βουβαλάκια», τα «παλουκάκια» κ.τ.ό)! Ένα αντίστροφο λεξικό δεν μπορεί παρά να περιοριστεί μόνο στον τύπο του λήμματος (όχι στους τύπους τής κλίσης του) και δεν μπορεί να αγνοήσει ουσιώδεις μορφολογικές παραμέτρους, όπως είναι ο τόνος (συγκέντρωση τονούμενων τύπων - συγκέντρωση άτονων τύπων), πράγμα που επιτρέπει να σχηματιστούν και να εξαρθούν λεξικογραφικώς μορφολογικά (και παραγωγικά) συστήματα λέξεων: να έχεις συγκεντρωμένες στο λεξικό όλες τις λέξεις σε -ία (φιλία, μανία, κακία κ.λπ.), όλες τις λέξεις σε -ιά (πετριά, μπουνιά, δαγκωνιά κ.λπ.), όλες τις λέξεις σε -εια (οικογένεια, ευπρέπεια, εσωστρέφεια κ.λπ.), σε -άκι, σε -ειδής κ.ο.κ., που είναι και ο σκοπός ενός αντίστροφου λεξικού.

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ Στην παρούσα επισκόπηση τής νεοελληνικής λεξικογραφίας, των λεξικών δηλ. στα οποία κατεγράφησαν και αναλύθηκαν σημασιολογικά οι λέξεις τής (γραπτής και προφορικής) νεοελληνικής γλώσσας, σκοπός μας δεν ήταν να παρουσιάσουμε αναλυτικά όλα τα λεξικά που γράφηκαν για τη Νέα Ελληνική. Σταθήκαμε σε αυτά που, είτε παλιότερα είτε σε νεότερους χρόνους είτε και στις μέρες μας, κρίναμε ότι κατέχουν μια ξεχωριστή θέση στη μακρά πορεία τής λεξικογραφικής αποτύπωσης τής νεοελληνικής γλώσσας. Και σταθήκαμε -με ορισμένες εξαιρέσεις¹⁴⁰- στα ερμηνευτικά λεξικά, γιατί αυτά συνδέονται άμεσα με τον τύπο του δικού μας λεξικού. Έτσι, δεν μας απασχόλησαν τα λεξικά των ιδιωμάτων και διαλέκτων τής Νέας Ελληνικής ούτε τύποι λεξικών, όπως τα ορθογραφικά ή τα λεξικά ειδικής επιστημονικής ορολογίας, που όλο και πληθύνονται. Μερικά από αυτά θα τα βρει κανείς σε άλλες μελέτες¹⁴¹, ενώ για πολλά δεν έχουμε ακόμη την πλήρη βιβλιογραφική καταγραφή τους¹⁴².

Παρακολουθώντας κανείς την εξέλιξη στη λεξικογράφηση τής σύγχρονης γλώσσας μας, μετά ιδίως τη ρύθμιση του 1976, μπορεί να είναι αισιόδοξος. Η λεξικογράφηση τής Ελληνικής όλο και βελτιώνεται, συμβαδίζοντας με την εξέλιξη που σημειώνεται στα μεγάλα λεξικά των ξένων γλωσσών, τα οποία διαθέτουν μακρά λεξικογραφική παράδοση. Παράλληλα, συνειδητοποιείται και στη χώρα μας ότι η λεξικογραφική εργασία απαιτεί ειδικές επιστημονικές γνώσεις πέρα από την «έκ των ών ουκ άνευ» προϋπόθεση, τη βαθύτερη δηλ. γνώση και επιστημονική ενασχόληση με την ελληνική γλώσσα, και μάλιστα με τα σύγχρονα όσο και με τα παλαιότερα Ελληνικά μας, αφού η γλώσσα μας μέσα από τη μακρά και αδιάκοπη προφορική και γραπτή παράδοση της έχει αποκτήσει ενιαίο χαρακτήρα.

Οι επιστημονικοί κλάδοι τής λεξικολογίας και λεξικογραφίας, που ανήκουν στον χώρο τής Γλωσσολογίας, έχουν εξελιχθεί αλματωδώς, έχει δε αποδειχθεί πλέον ότι η κατάκτηση τόσο τής μητρικής όσο και των ξένων γλωσσών περνάει μέσα από το λεξιλόγιο και τη σημασιολογική δομή κάθε γλώσσας. Χωρίς ένα καλό λεξικό -έγκυρο, πλήρες, εύχρηστο-, χωρίς ένα λεξικογραφικό *vade mecum*, δεν μπορεί να μιλάει κανείς σήμερα για υπεύθυνη και αποτελε-

138. Γ. Κουρμούλη, *Αντίστροφον Λεξικόν τής Νέας Έλληνικής*, σ. viii.

139. Γ. Κουρμούλη, *Αντίστροφον Λεξικόν τής Νέας Έλληνικής*, σ. ix.

140. Κρίναμε σκόπιμο να αναφερθούμε, κατ' εξαίρεσιν μόνο σε πολύ σημαντικά λεξικογραφικά έργα, όπως λ.χ. τα ετυμολογικά λεξικά τής Ν. Ελληνικής (Ανδριώτη κ.ά.), τα αντίστροφα λεξικά (Κουρμούλη κ.ά.), τα εννοιολογικά λεξικά (Βλαστού, Βοσταντζόγλου) κ.τ.ό.

141. Αναφέραμε ήδη (σημ. 6) τα δημοσιεύματα των Σ. Περάκη και Γ. Αλισανδράτου.

142. Θα άξιζε 'α συνταχθεί μια πλήρης και αναλυτική βιβλιογραφία των λεξικών τής Ν. Ελληνικής κάθε λεξικογραφικού τύπου και περιεχομένου, από τής πρώτης εμφανίσεως τους μέχρι σήμερα.

σματική κατάρτιση στη μητρική γλώσσα. Η επικοινωνιακή έκρηξη που χαρακτηρίζει την εποχή μας και η ασύλληπτη σε ρυθμούς εξέλιξη των δεδομένων τής επιστήμης και της τεχνολογίας καθιστούν σήμερα απαραίτητη τη γλωσσική, μέσω λεξικών, υποστήριξη των γνώσεων μας. Και μάλιστα με λεξικά που να υπηρετούν τις σύγχρονες ανάγκες τού ομιλητή μιας γλώσσας, λεξικά δηλ. που δεν χωρίζουν με στεγανά την πληροφορία λ.χ. που αφορά στο σημα-λογικό περιεχόμενο μιας λέξης από τη γραμματική χρήση τής ή από τη χρήση ενός κυρίου ονόματος (τοπωνυμίου ή ανθρωπωνυμίου) ή και από την πληροφορία για ένα απλό ακρωνύμιο (π.χ. Α.Ε.Ι.). Η ανάγκη για σύνθετη, συνολική και απαιτητική προσέγγιση των κειμένων μας, καθώς και των κειμένων των άλλων, η επαρκέστερη πρόσβαση στον «κόσμο των κειμένων» που συνιστά τη σύγχρονη κοινωνία και επικοινωνία, απαιτεί και σύνθετα στην υφή τους λεξικά. Χρειάζονται λεξικά με πολλών ειδών πληροφορίες, με έμφαση στην πραγματική χρήση τής γλώσσας, λεξικά που να οδηγούν τον αναγνώστη σε πιο αποτελεσματική αξιοποίηση τής γλώσσας μέσα από κατάλληλες επιλογές. Έτσι λ.χ. τα παραδείγματα για το πώς χρησιμοποιούνται οι λέξεις, η παροχή πληροφοριών για τα συνώνυμα και τα αντώνυμα (αντίθετα) και η επισήμανση των σημασιολογικών διαφορών δεν μπορούν να λείπουν από ένα σύγχρονο λεξικό.

Τέλος, η σύγχρονη λεξικογραφία έχει πλέον εγκαταλείψει την αυτοπαρατηρησία τής γλωσσικής συμπεριφοράς τού λεξικογράφου και τη μνημονική ανάκληση ως κριτήρια σύνταξης τού λεξικού και μεταβαίνει στην αξιοποίηση τού πλούτου των χρήσεων και στην ασφάλεια που παρέχει εξ αντικειμένου η χρησιμοποίηση τραπεζών γλωσσικού υλικού (στο λεγόμενο «γλωσσικό corpus»). Οι δυνατότητες που προσφέρουν οι ηλεκτρονικά (με ηλεκτρονικούς υπολογιστές) συγκροτημένες τράπεζες γλωσσικού υλικού έχουν ήδη βελτιώσει και μεταβάλει τις καθιερωμένες μεθόδους σύνταξης ενός λεξικού ως προς τα ερμηνεύματα και το ίδιο το λημματολόγιο. Ήδη το παρόν Λεξικό έχει αξιοποιήσει το Corpus, το γλωσσικό υλικό που έχει συγκεντρωθεί στο Λεξικογραφικό Αρχείο τού Σπουδαστηρίου Γλωσσολογίας τού Πανεπιστημίου Αθηνών από τον αείμνηστο καθηγητή Γ. Κουρμούλη, καθώς και υλικό από τον ηλεκτρονικό «Εθνικό Θησαυρό τής Ελληνικής Γλώσσας» τού Ινστιτούτου Επεξεργασίας τού Λόγου (Ι.Ε.Λ.)· επίσης, κατά την πορεία σύνταξης τού Λεξικού, έχει αξιοποιηθεί πλήρως η σύγχρονη τεχνολογία των Η/Υ.

Σήμερα, με τη μακρά πορεία που έχει διανυθεί στη λεξικογράφηση τής ελληνικής γλώσσας, αρχαίας, μεσαιωνικής και νεότερης, ανοίγονται προοπτικές και για την πραγματοποίηση τού οράματος τού Γ. Χατζιδάκι και πολλών Ελλήνων λογίων, τού οράματος να συνταχθεί ένα Λεξικό όλης τής ελληνικής γλώσσας. Με τις τεχνικές δυνατότητες που προσφέρει η σύγχρονη ηλεκτρονική τεχνολογία και, κυρίως, με σωστή αξιοποίηση τού λεξικογραφικού μόχθου που μας κληροδότησαν όσοι εργάστηκαν ώστε να διαθέτουμε σήμερα έγκυρα λεξικά των κυριότερων περιόδων τής ιστορικής εξέλιξης τής ελληνικής γλώσσας, μπορεί σε ορατό μέλλον να συνταχθεί και το *Λεξικό τής Ελληνικής Γλώσσας*, που θα διαφέρει από τα επιμέρους λεξικά στον σύνθετο, πλήρη, διαχρονικό και, γι' αυτό, ιδιαίτερα αποκαλυπτικό χαρακτήρα των λημμάτων του, που θα δηλώνουν μέσα από τις λέξεις τη μακρά, πλούσια και περιπετειώδη ιστορία τής ελληνικής γλώσσας από τις πρώτες γραπτές μαρτυρίες τής έως σήμερα.

Γ.Μ.

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Συντονισμός: Τσιβεριώτης Γεώργιος
Γραμματεία: Μούτου Ειρήνη

Φωτοστοιχειοθεσία κειμένων:
Χριστοπούλου Μαρία
Χριστοπούλου Ελένη
Τσιβεριώτου Μαίρη Καγιά
Μπέττυ

Φιλμογράφιση: Μ. ΡΩΜΑΝΟΣ Ε.Π.Ε.
Μοντάζ: Ψυχογιού Σάσα

Εκτύπωση: ΕΚΤΥΠΩΣΕΙΣ IRIS ΑΕΒΕ

Βιβλιοδεσία: Κ. ΣΤΑΜΟΥ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Είπαν για

«Τὸ πρῶτον βιβλίον ἑκάστου ἔθνους εἶναι τῆς γλώσσης του το Λεξικόν, ἡγουν ἢ συνάθροισις και ἔρευνα των συμβόλων με τα οποία εκφράζει τὰς ιδέας του».

Αδαμάντιος Κοραΐς: Προλεγόμενα

«"Αλλοις υπηρετῶν, αναλίσκομαι».

Από την προμετωπίδα τοῦ Ἑλληνικοῦ
Λεξικοῦ τοῦ Ἀνθιμου Γαζή

«Πολλοί τίνες νομίζω δέν θα εὔρουν ενταῦθα λέξεις ας αυτοί ἤξεύρουν διτι υπάρχουν ὄντως πεπλασμένοι και εις βιβλία δημοσιευμένοι. "Ας μη κατηγορήσουν τότε' ευθύς τον συγγραφέα τῆς Συναγωγῆς, αλλ' ας την αναγνώσουν πρῶτον δλην και ὅταν εὔρουν λέξεις εις αὐτήν ἀπειρους, ὦν τήν ὑπαρξιν αυτοί ουδέ καν ἐφαντάσθησαν ποτέ, τότε ας ειπουν μ' εὐσυνειδησίαν διτι τω ὄντι διχι ευτελές τι προ οφθαλμών των ἔργον τούτο κείται αν και βεβαίως τέλειον δέν εἶναι. Το τέλειον ο χρόνος θά το φέρη και ἢ πολλῶν ἀνδρῶν ἀκολουθούντων ἀλλήλους κοπιώδης εργασία».

Στέφανος Κουμανούδης: Συναγωγή νέων λέξεων

«Ὁ λεξικογράφος ουδέν ἄλλο εἶνε ἢ χρονογράφος τῆς γλώσσης. Καθήκον αὐτοῦ ἔχει νά ταμειύσῃ δ,τι ἢ χρήσις ἐκύρωσεν, δ,τι οἱ πολλοί ἐδημιούργησαν ἢ παρεδέχθησαν, δ,τι καλόν ἢ και κακόν ἐνίστε, ορθόν ἢ και πολλακίς ἐσφαλμένον ἐνομοθέτησεν δ λαός- διότι οὗτος μόνος εἶνε δ παντοκράτωρ και ἀνέκκλητος τῆς γλώσσης δημιουργός και νομοθέτης. [...] Ἡ χρήσις αὐτή ἢ κοινή εἶνε και πρέπει νά ἦνε δ μόνος γνώμων τοῦ γράφοντος λεξικόν».

Ἄγγελος Βλάχος: Λεξικόν Ἑλληνογαλλικόν

«Ἐνθυμούμαι ἀναγνούς [...] διτι εἴαν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ ὑπάρχη κρίσις και ἀνταπόδοσις, κατά πάσαν πιθανότητα ἢ τιμωρία τοῦ μεγίστου ἀμαρτωλοῦ θα εἶναι το να καταδικασθῶ εις το συνθέτειν λεξικόν. Ἐπειδή δέ ἐγὼ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πρὶν ἀποθάνω ὑπέστην τὴν ποινὴν ταύτην, εἴθε τουλάχιστον ν' ἀξιωθῶ πληρέστατης ἀφέσεως ἀμαρτιῶν και συγγνώμης τῶν πταισμάτων μου παρά πάντων ἀνθρώπων πρὸς οὐς ἀκουσίως ἢ ἐκουσίως ἐπταισα».

Ν. Κοντόπουλος: Λεξικόν Ἑλληνοαγγλικόν και Ἀγγλοελληνικόν

«Εἰς λεξικόν μάλιστα ἢ εις ἄλλο τι χρησιμεύει τό σπεῦδε βραδέως».

Αδαμάντιος Κοραΐς

τα λεξικά...

«Όστις φαντάζεται ότι το καλόν Λεξικόν της γλώσσης είναι ολίγου κόπου και καφού, ή ενός ανθρώπου μόνον έργον, ό νους εκείνου, τι πράγμα είναι ή γλώσσα ιδέαν ακόμη δέν έλαβε».

Αδαμάντιος Κοραής: Πλουτάρχου Βίοι Παράλληλοι, Ελληνική Βιβλιοθήκη

«Στους δυστυχημένους θνητούς ανήκει και ο συγγραφέας λεξικών. Κάθε άλλος συγγραφέας μπορεί να αποβλέπει στον έπαινο- ο λεξικογράφος μπορεί μόνο να ελπίζει ότι θα αποφύγει τον ψόγο».

Samuel Johnson: Λεξικό τής Αγγλικής Γλώσσας, Πρόλογος

«Αεζικόν καλόν είναι μεγάλου κόπου και μεγάλης κρίσεως έργον».

Αδαμάντιος Κοραής

«Γό άδιόριστον τών λέξεων γεννά τό άκατάστατον τών ιδεών και τούτο πάλιν τό άκατάστατον τών πράξεων».

Αδαμάντιος Κοραής: Προλεγόμε

«Τα λεξικά είναι όπως τα ρολόγια: το χειρότερο είναι καλύτερο από το τίποτα, όσο για το καλύτερο, δεν μπορείς ποτέ να περιμένεις να είναι απολύτως ακριβές».

Samuel Johnson

«Δεν ξέρω πιο απολαυστική διανοητική δραστηριότητα από το να εργάζεται κανείς σε λεξικό».

J.R. Hubbert (Αμερικανός λεξικογράφος)

«Τό τού Λεξικογράφου έργον, τό όποιον περιορώσιν οι πλείστοι, όχι μόνον είν' ακανθώδες, αλλ' έχει και πολλήν την φιλοσοφίαν».

Σκαρλάτος ο Βυζάντιος:
Λεξικόν τής Ελληνικής Γλώσσης, Προλεγόμενα

«Όστις γονείς εφόνευσεν, όστις θεόν ύβρίση, λεξικογράφος ας γένη, ιν' άφεισιν έλπιση».